~~5-1. 7-1.~~ ~~8-13-2~~

93-1

N° 580.

Int 208
W 99

400.

HIEROZOICON,
SIVE
BIPARTITUM OPUS
DE
ANIMALIBUS
S. SCRIPTURÆ,
CUJUS

PARS PRIOR LIBRIS IV.

De Animalibus in Genere, & de Quadrupedibus Viviparis & Oviparis:

PARS POSTERIOR LIBRIS VI.

De Avibus, Serpentibus, Insectis, Aquaticis, & Fabulosis Animalibus agit.

CUM INDICE SEPTUPLICI,

I. *Locorum Sacræ Scripturæ.* II. *Authorum, qui citantur.* III. *Vocum Hebraicarum, Chaldaicarum, Syriacarum, Samaritani & Æthiopici Sermonis.* IV. *Vocum Arabicarum.* V. *Græcarum.* VI. *Romanarum, quæ passim explicantur.* VII. *Rerum.*

AUTHORE

SAMUELE BOCHARTO.

EDITIO QUARTA.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud CORNELIUM BOUTESTEYN, & SAMUELEM LUCHTMANS.
Et TRAJECTI ad RHENUM,
Apud GUILIELMUM vande WATER, M. DCC. XII.

Cum Privilegio D. D. Ordinum Hollandiæ.

SERENISSIMO PRINCIPI

CAROLO II.

MAGNÆ BRITANNIÆ, &c.

R E G I,

FIDEI DEFENSORI.

Sereniſſime Rex,

IN Scripturæ lectione eum oportet eſſe plane hoſpitem, qui ex ea non didicit Reges à Deo conſtitui, & per eum regnare, nec ullam eſſe poteſtatem niſi à Deo. Proinde Saül & David uncti ſunt expreſſo Dei mandato. Et legitimos Reges Deus vocat Reges ſuos, filios ſuos, Chriſtos ſuos, electos ſuos, paſtores ſuos, ſervos ſuos, clypeos ſuos. Quin iidem Dei oleo leguntur ungi, Dei ſolio inſidere, aureamque coronam capiti ſuo impoſitam à Deo accepiſſe. Et tum demum timentur, cum in populos incidit Domini pavor. E periculis evadunt, cum Deus dat ſalutem Regibus, & eos eruit ex gladio maligno. Potentia eminent, cum mittitur Dei Angelus qui eos confirmet & roboret. Magna moliuntur, cum Deus illorum dextram apprehendit, ut coram iis proſternat gentes. Hinc cum in Regem electus eſt Saül, inſiliit in eum Spiritus Domini, & mutatus eſt in virum alium. Et Davide illi ſuffecto, Spiritus Domini à Saüle recedens Davidem invaſit. Cui cum ſucceſſit Salomon, Deus ei dedit ſapientiam & ſcientiam, atque animum intelligentem ad judicandum populum ſuum. Neque Ethnicos id latuit, quorum vates antiquiſſimi, Homerus & Heſiodus, Reges à Jove eſſe agnoſcunt. Quo ipſo cæteris Diis Callimachus Jovem præfert, quod cum ex Vulcano ſint fabri, ex Marte milites, ex Diana venatores, & ex Apolline poetæ, Reges non ſint niſi à Jove, id eſt, à ſummo Deo. Edoctus ſcilicet naturæ lumine aliter fieri non poſſe, ut tanta hominum multitudo unius hominis imperio ſe ſubjiciat, & pro eo vitam, fortunas & facultates omnes impendat. Res in iis manifeſtior eſt, quos per varios caſus, per mille pericula rerum evexit Deus ad regiæ dignitatis faſtigium. Quod MAJESTATI TUÆ eveniſſe nemo neſcit, REX SERENISSIME. Qui poſtquam aliquot annis vagus, & ſine lare & foco oberraſti, domo extorris, regno tuo ejectus, & è ſolio deturbatus per illos ipſos qui impias & ſceleratas manus in SERENISSIMI PARENTIS tui τοῦ μακαρίτου ſanguine cruentaverant: tandem cum minime expectabas, ἀκονιτὶ & ἀναιμακτὶ, in priorem gloriam reſtitutus es, & ab iis admiſſus & revocatus qui à te videbantur eſſe maxime alieni, Deo Spiritus ſui vi flexanima illorum mentes ad obſequium inflectente. Ita ut illa ipſa paſſus quæ David Saüle vivo, nunc cum eodem poſſis dicere, *Lapidem quem reprobaverant ædificantes factum eſſe in caput anguli. Quod à Domino factum, & mirabile eſt in oculis noſtris.* Quamvis de cætero videaris eſſe Solomoni ſimilior, qui tria regna in plena pace poſſides, &

ſumma ſapientia gubernas. Et quantum ille inſumpſit operæ in templi materialis ædificatione, tantum laboris adhibes in veræ Dei domus, id eſt, Eccleſiæ, reſtauratione, quam præteriti tumultus non parum deformaverant. In quem finem delegatos ex omnibus regni tui partibus nuperrime convocatos, ad tam pium opus vere Chriſtiana oratione excitaſti. Gnarus non alia de cauſa Deum hæc Tibi otia feciſſe, quam ut in Eccleſiæ & Reipublicæ bonum iis utaris. Et ſpero fore ut qui dedit τὸ θέλειν, Tibi det etiam τὸ ἐνεργεῖν pro benignitate ſua. Ita ut diſſidiis omnibus, ſi quæ ſuperſint, in æternum compoſitis, regni pax in poſterum non ſolum Te vivo duret, quod unum a Deo petiit Ezekias, ſed & uſque ad ſeros nepotes in futura ſæcula prorogetur. Et inter pacis commoda, ſtudia literarum, quæ ubique terrarum neglecta jacent, in regnis tuis refloreſcant, Teque duce auſpice priſtinum nitorem recuperent. Ego certe, ſi quem inter τοὺς φιλομούσους nomen habere merear, feci quod alcyon ſolet, quæ tranquillo mari nidum ſuum & pullos committit recens excluſos. His enim regni tui alcyoniis invitatus, ingenioli mei fœtus eo edendos amandavi. Et in ditionum tuarum urbe metropoli editos MAJESTATI TUÆ offerre audeo. Munus quidem regiis oculis parum dignum, ſi formam ſpectes, ſed materiæ ratione haudquaquam contemnendum. In eo enim opere de animalibus agitur, quæ non ſolum ad uſum hominis, & perfectionem univerſi, ſed & ad Dei gloriam creata eſſe docent hæc Pſaltis Regii: *Laudate Dominum cete & omnes abyſſi, terra & omne jumentum. Reptile & avis alata, celebrate nomen Domini.* Fallitur enim ſi quis putat aſinæ Balaami hoc fuiſſe peculiare, quod ad Dei nutum ora reſolvit. Cum nullum ſit tam mutum animal, quod non celebret creatorem. Nempe ut *Cœli enarrant gloriam Dei: Et quamvis in iis non ſit ſermo, tamen in totam terram exivit ſonus eorum.* Sic bruta animalia, utut muta, tamen hoc ipſo Deum laudant, quod laudum materiam nobis ſuggerunt, & ad conditorem ſuum celebrandum nos aliquo modo provocant. In cujus hymni modulatione præcentor & choragus eſſe dignatur ipſe Deus. Qui argumentis ex ſuorum operum magnitudine deſumptis, potentiam & bonitatem ſuam Jobo probaturus, poſtquam cœlum, ſydera, meteora, mare & terras, & totam hanc mundi compagem uno capite expedivit, tria capita quæ ſequuntur in animalium deſcriptionem inſumpſit. In minimo enim animali, quod non ſolum eſt, ſed & vivit, ſentit, appetit, & pro libito movetur, plus eminet creatoris virtus quam in magnis illis mundi partibus. Itaque primo noſtro parenti, dum beatas in Paradiſo ſedes habuit, hæc pars fuit felicitatis, quod ad illum adducta ſunt animalia omnia quorum dotes & virtutes ſerio meditaretur, ut nomina imponeret ipſorum naturæ congrua. Et Regum imo hominum ſapientiſſimi Solomonis in eo maxime ſe prodidit ſapientia, quod diſſeruit de beſtiis, de volucribus, de reptilibus & de piſcibus. Illoque potentia tanto major Rex Alexander quanto minor ſapientia, naturæ animalium pernoſcendæ cupidus, de iis commentationem Ariſtoteli delegavit. Et ne quid uſquam gentium ab eo ignoraretur, multa hominum millia illi parere juſſit, quotquot nempe venatus, aucupia, piſcatuſque alebant: quique vivaria, armenta, alvearia, piſcinas, aviaria ſuæ curæ commiſſa habebant, ut illis procurantibus animalia omne genus ad præceptorem undecunque mitterentur. Neve neceſſariis ſumptibus ferendis impar eſſet, octingenta talenta, id eſt, aureorum millia prope quingenta, Rex maximus illi de ſuo largitus eſt. Merito igitur Ariſtoteles libros de animalium natura, generatione & partibus inſcripſit Alexandro, quo autore & fautore illos ſcripſerat. Quod imitati poſteri Regibus & Imperatoribus dedicarunt ſimilis argumenti libros. Ita Plinius hiſtoriam naturalem, in qua de Animalibus ſex libri ſunt, Tito Veſpaſiano Imperatori conſecravit. Idem quoque fuit animus Oppiano & Nemeſiano: quorum unus Græce, alter Latine Cyneget-

negetica, Ixeutica & Halieutica ſcripſit. Hic enim opus ſuum inſcripſit Numeriano & Carino Cari Imperatoris filiis. Ille Antonino Caracallæ, qui patrem ejus in inſulam Meliten relegatum liberaſſe non contentus, alia præter hanc ratione teſtatus eſt quam ſibi placeret hoc minus. Philes itidem, qui verſus ſuos περὶ ζώων ἰδιότητος Michaëli Imperatori dicaverat, Carolo Quinto, ipſi etiam Imperatori, oblatus eſt ab Arſenio Monembaſiæ Archiepiſcopo, qui illum primus publicavit. Et uni *TVÆ MAJESTATIS* Anteceſſorum Eduardo Sexto Wottonus dicavit libros decem de Animalium differentiis. Gallorum quoque Regibus Franciſco Primo & Henrico Secundo hoc eodem thure litatum eſt. Illi enim Æliani hiſtoriam Animalium à ſe Latine redditam obtulit Petrus Gillius. Huic Bellonius ſeptem libros de Avibus à ſe vernacula lingua conſcriptos. Geſnerus denique de Piſcibus volumen ingens Ferdinando inſcripſit. Illorum igitur inſiſtens veſtigiis, REX MAXIME, hoc opus noſtrum de Animalibus eo confidentius Tibi conſecro, quod mihi ſum conſcius me his omnibus aliquid majus aut præſtitiſſe, aut ſaltem molitum eſſe. Solius enim naturæ illi ſe præſtant interpretes, ego inſuper Scripturæ. Et quia veritas à veritate diſſentire non poteſt, Philoſophos cum Prophetis conciliare conatus ſum, ut ex utroque cinnus fieret. Quod in hoc argumento ſi qui aggreſſi ſint, illis ideo non ſucceſſit, quia Prophetarum voces cum minus intelligerent, eas in pluribus locis alio detorquentes, ſanctis vatibus ea affingunt, de quibus ne per ſomnium quidem cogitaverant. Neceſſe igitur habuimus à vocum interpretatione inchoare, ut inde ad res progrederemur. In qua molitione quia veremur ne multos habeamus ἀντικειμένους, ad Te confugere auſi ſumus, *POTENTISSIME MONARCHA*, ut tuo patrocinio freti, hoc ſaltem obtineamus, ut ne indicta cauſa condemnemur. Prophetæ duo Reges maximos nobis deſcribunt ſub typo magnæ arboris, quæ avium nidos ramis ſuis excipit, & agri beſtias umbra ſua protegit. Arbor illa Tu es, ô *REX*, ſub qua noſtra animalia ſuffugium atque aſylum inviolabile ſperant ſe reperturа. Neque enim hæc Danielis arbor eſt, cui Propheta proximum minatur excidium: ſed Davidis, quæ plantata eſt in domo Dei, & fructum edit tempore ſuo, nec folium ejus unquam decidit, atque etiam in canitie fertilis & virens erit. Ante annos tredecim in Epiſtola ad Reverendiſſimum Virum Dominum Morlæum, nunc Vintonienſem Epiſcopum meritiſſimum, ſcripta, prædixeram fore ut brevi cum bono Deo evaderes ex illis moleſtiis quibus tum conflictabaris, nec cederes ulli Majorum tam fortunæ quam animi bonis. Idem ille Deus, qui preces exaudiit, quas tum temporis pro *MAJESTATIS TVÆ* ſalute concepimus, nunc quoque Te virtute ſua

Defenſum dabit & magna inter præmia ducet.

Quod toto animo exoptat

Tuæ Majeſtatis

Datum Cadomi pridie Idus Martias
Anno Chriſti M DC LXIII.

Humillimus & addictiſſimus cliens,

SAMUEL BOCHARTUS.

HADRIANUS RELANDUS
L. S.

Ea eſt Bochartini nominis celebritas, nata ex egregiis doctrinae non vulgaris atque ingenii monumentis quae in lucem publicam miſit, ut & rei ſuae & literariae conſultum ducerent noſtri bibliopolae, ſi opera viri maximi denuo typis curarent deſcribi. Quod ſi eodem habitu quo ante orbi literato ſiſterentur, dubium non eſt quin accepta forent & lectores invenirent: ſed novo cultu ea ornare viſum eſt, ut, quemadmodum argumento ipſe animus, forma literarum atque elegantia chartae oculi paſcerentur. Characterum typos concinnos adeo ac fieri potuit eligere, & novos adhibere, placuit, non Latinos modo, ſed Arabicos, alioſque orientales: quae res adeo inſignem ornatum huic editioni confert, ut qui hanc cum ultima, quae ante vicennium prodiit, comparet, diſcrimen maximum facile ſit animadverſurus. Nos quoque, rogati ut curam haberemus illorum quae Arabico ſermone, & ſi qui alii orientales vulgo minus noti eſſent, exarata ſunt, & mendas illis operarum typographicarum demeremus, noluimus id ipſum petentibus negare, non male tempus noſtrum collocandum rati in promovenda utilitate publica & augendis rei literariae commodis. Utere ergo, lector, hoc opere, & ſcriptoris eruditio te non in admirationem modo rapiat, verum etiam mentem tuam ita inflammet ut aemulus fias atque imitator virtutum & ſtudiorum ipſius.

Trajecti Batavorum.
a.d. v Julii. cIↃIↃCCXII.

INDEX

INDEX CAPITUM OPERIS

De Animalibus Scripturæ

PARS PRIOR.

LIBER I.

De Animalibus in genere.

CAP. I. *De Animalium nomine, usu & generali divisione* pag. 1
CAP. II. *De Quadrupedibus in genere* p. 4
CAP. III. *De Avibus in genere.* p. 13
CAP. IV. *De Serpentibus & cæteris reptilibus, quæ sanguinem habent* p. 22
CAP. V. *De Reptilibus exanguibus* p. 34
CAP. VI. *De Aquatilibus in genere, & in specie de Piscibus* p. 36
CAP. VII. *De Cetis & Cetaceis* p. 45
CAP. VIII. *De reliquis Aquatilibus* p. 52
CAP. IX. *De nominibus Animalium ab Adamo impositis* p. 53

LIBER II.

De domesticis Quadrupedibus.

CAP. I. *De Cameli nomine* p. 73
CAP. II. *De Camelorum usu* p. 77
CAP. III. *Qui Cameli dicantur* בכרים bicrim. *Multa alia* p. 81
CAP. IV. *De tribus Camelorum speciebus* p. 85
CAP. V. *De Camelo Proverbia: Camelus per foramen acus. Deglutire Camelum &c.* p. 91
CAP. VI. *De Hebræis Equi nominibus* p. 95
CAP. VII. *De sex Equorum coloribus in Zacharia* p. 103
CAP. VIII. *Explicatur insignis Equi descriptio Job. 39.* p. 115
CAP. IX. *De Solomonis Equitatu, & locis quæ ab Equorum præstantia laudant Sacri Scriptores* p. 152
CAP. X. *De Equis Soli consecratis* p. 175
CAP. XI. *Quid sit in Equis subnervatio, splenis abscissio, & plantæ pedis excavatio* p. 178
CAP. XII. *Hebræa Asini nomina* p. 181
CAP. XIII. *Asina ad quam multa utilis* p. 183
CAP. XIV. *De Asina Balaami* p. 191
CAP. XV. *De mille Philistæis à Samsone Asini maxilla cæsis* p. 199
CAP. XVI. *De Asino & Leone prope Prophetæ cadaver 1 Reg. 13. 24.* p. 205
CAP. XVII. *De Asino quo Christus vectus est Hierosolymam* p. 208
CAP. XVIII. *Unde nata sit fabula de aureo Asini capite in Hierosolymitani templi adytis collocato & culto* p. 220
CAP. XIX. *De Mulorum usu, natalibus & nomine* p. 228
CAP. XX. *De Mulorum speciebus* p. 232
CAP. XXI. *De prima Mulorum origine* p. 237
CAP. XXII. *Cur Animalia heterogenea copulare non licuerit per Legem Mosis* p. 244
CAP. XXIII. *Varia Elephanti nomina* p. 247
CAP. XXIV. *De Eboris nomine & usu pervetusto, ac Elephanti cornu seu dente ex quo conficitur* p. 251
CAP. XXV. *De Elephantorum in bellis usu* p. 254
CAP. XXVI. *Historia de Elephantis à quibus Judæi Alexandriæ obterendi per miraculum servati sunt* p. 259
CAP. XXVII. *Explicantur quæcunque habentur de Elephantis in duobus Macchabæorum libris* p. 265
CAP. XXVIII. *De Hebræis Bovis nominibus* p. 273
CAP. XXIX. *De quibusdam Bovi propriis apud Scriptores Sacros* p. 285
CAP. XXX. *Explicantur obscura quædam Scripturæ loca de Vaccarum prægnatione & partu, & Vitulorum lactatione* p. 290
CAP. XXXI. *Boum pabulum & saginatio, & tria Judææ loca Bobus maxime compascua* p. 298
CAP. XXXII. *De Boum usu in aratione, tritura, plaustris, esu &c.* p. 308
CAP. XXXIII. *De Boum usu in Sacris* p. 318
CAP. XXXIV. *De aureis Aaronis & Jeroboami Vitulis* p. 329
CAP. XXXV. *Miracula quædam à Deo in Bobus aut per Boves præstita, & primo de igne cœlitus in Sacrificia delapso* p. 360
CAP. XXXVI. *De morbis Philistæorum, & Vaccis quæ captivam arcam reduxerunt, & Bethsemitarum plaga* p. 364
CAP. XXXVII. *Cum in luto hæsissent Boves qui arcam vehebant, Uza illam attingere ausus à Deo percussus est* p. 371
CAP. XXXVIII. *Boum sacrificium à Davide oblatum in Araunæ area statim sedasse pestem* p. 375
CAP. XXXIX. *De Bubulcis & Boum stimulis* p. 381
CAP. XL. *Leges de Bobus* p. 388
CAP. XLI. *Similitudines à Bobus ductæ* p. 402
CAP. XLII. *Oves & Capras eodem nomine contineri, quia multa habent communia* p. 416
CAP. XLIII. *Ovium Hebræa nomina, & Chaldaica quædam, ordine alphabetico explicantur* p. 421
CAP. XLIV. *De Gregum Pastoribus* p. 439
CAP. XLV. *De Ovium balatu, lacte, lana, & partibus cum externis tum internis, quæ in Scriptura memorantur* p. 468
CAP. XLVI. *Ovium propria, & mores* p. 510
CAP. XLVII. *Inter Oves & Lupos quanta sit antipathia* p. 528
CAP. XLVIII. *Loca quædam in Prophetarum scriptis Ovium proventu celebria* p. 531
CAP. XLIX. *Miracula in Ovibus à Deo facta* p. 536
CAP. L. *De Agno Paschali* p. 551
CAP. LI. *De Caprarum nominibus, pilis & lacte plurima* p. 619
CAP. LII. *Explicantur Scripturæ loca de Hœdis: In his lex quæ Hœdum coquere vetat in lacte matris suæ* p. 631
CAP. LIII. *Hebræa Hircorum nomina quatuor explicantur* p. 640
CAP. LV. *Canum Hebræum nomen, latratus, gannitus, hirritus, fames, cibus, potus & mictus* p. 661
CAP. LVI. *Canum vitia & virtutes, quarum in Scriptura mentio. Alia quædam* p. 678
CAP. LVII. *De Suibus & Siliquis* p. 695

LIBER III.

De Feris Quadrupedibus.

CAP. I. *Leonum nomina & natalia, in Prophetarum scriptis* p. 711
CAP. II. *De natura Leonum multa insignia in Sacris Scripto*

Scripto

INDEX CAPITUM.

Scriptoribus p. 723
CAP. III. *Quæ judicia Deus per Leones exercuerit* p. 745
CAP. IV. *Leones quandoque ab hominibus vel marte vel arte victi* p. 752
CAP. V. *Variæ in Scriptura similitudines ex Leone in bonum aut malum sumptæ* p. 766
CAP. VI. *De loco celebri Psal.* 22. Foderunt manus meas & pedes meos, *in quo Judæi pro* כארו foderunt *perperam legunt* כארי sicut leo p. 779
CAP. VII. *De Pardo* p. 785
CAP. VIII. *Tigris, Lynx, Pardus, Panthera, Panther & Leopardus, quomodo inter se differant* p. 791
CAP. IX. *De Ursis* p. 806
CAP. X. *De Lupis* p. 820
CAP. XI. *Probatur* צבוע *esse Hyænam, de qua multa* p. 829
CAP. XII. *Probatur* איים *esse Thoes, qui Arabicè vocantur* filii أوي awi p. 841
CAP. XIII. *De Vulpibus* p. 849
CAP. XIV. *De Felibus feris, quos Hebraicè* ציים *dici probatur* p. 861
CAP. XV. *Probatur* אחים *non esse genus animalis, sed ferarum ululatus quibus deserta personant* p. 865
CAP. XVI. *De Onagris* p. 867
CAP. XVII. *De Cervis & eorum natura* p. 879
CAP. XVIII. *Similitudines ex Cervis desumptæ* p. 895
CAP. XIX. *Probatur* אקו akko *Hirci sylvestris esse speciem* p. 900
CAP. XX. *Probatur* דישון dison *esse Pygargum vel Tragelaphi genus* p. 902
CAP. XXI. *Etsi* זמר zemer *à plerisque reddatur Camelopardalis, esse potius Capreæ genus à saltu sic appellatæ. Multa obiter de Camelopardali* p. 904
CAP. XXII. *Probatur* יחמור jachmur *esse Cervi aut Capreæ genus, quæ in Eustathio* Antholops *appellatur* p. 909
CAP. XXIII. *Probatur* יעלים *esse Ibices, de quibus multa* p. 915
CAP. XXIV. *De* עפר opher *seu Hinnulo cervæ aut capreæ* p. 920
CAP. XXV. *De Caprea quæ Hebraicè* צבי tsebi p. 924
CAP. XXVI. *Quid Veteres & Recentiores scripserint de Animalibus Unicornibus* p. 930
CAP. XXVII. *Probatur* ראם reem *vel* רים rem *non esse Monocerotem, ut volunt, nec Urum, ut placet Bootio, sed bicornis Capreæ speciem aut Orygem* p. 948
CAP. XXVIII. *Probatur* תוא tho *potius esse Orygem, quam Bovem sylvestrem* p. 973
CAP. XXIX. *De Porco sylvestri seu Apro Psal.* 80. *v.* 14. p. 976
CAP. XXX. *Probatur voce* תחש thachas *Taxum non significari, aut ullum animalis genus, sed colorem hysginum aut hyacinthinum* p. 985
CAP. XXXI. *De Simiis è Tharsis advectis* p. 992
CAP. XXXII. *De Lepore.* p. 994
CAP. XXXIII. *Probatur* שפן saphan *non esse Cuniculum, ut volunt, sed majoris Muris genus in Palæstina, Ægypto, Libya &c. qui Herodoto & aliis* δίπυς, *Senioribus* χοιρογρύλλιος, *Hieronymo* ἀρκτομῦς, *& Arabibus* يربوع, *de quo multa nondum vulgata ex Arabum scriptis produntur* p. 1001
CAP. XXXIV. *De vulgari Mure* p. 1017
CAP. XXXV. *Probatur* חולד choled *non esse Mustelam, ut volunt, sed Talpam. Alia Talpæ nomina* p. 1021
CAP. XXXVI. *Probatur* קפוד kippod *esse Hericium & Hystricem* p. 1035

LIBER IV.

De Quadrupedibus oviparis.

CAP. I. *Probatur* צב tsab *Levit.* 11. *v.* 29. *nec Bufonem esse, nec Testudinem, sed Crocodilum terrestrem, de quo ex Arabum monumentis multa afferuntur nondum vulgata.* p. 1043
CAP. II. *Probatur* אנקה anaka *Lev.* 11. *v.* 30. *esse stellionis genus ab acerbo stridore sic appellati* p. 1063
CAP. III. *Probatur* כח coach *esse Arabum* ورل guaril, *Lacerti genus in Arabia maximum & validissimum* p. 1069
CAP. IV. *Probatur voce* לטאה letaa *Lacertam significari stellioni similem, maximè venenatam, & terræ adhærentem, quæ Arabicè* وحرة wachara *dicitur* p. 1073
CAP. V. *Probatur* חומט *Lacertam esse in arena degentem, quæ Arabicè* حلكا chulca *dicitur* p. 1075
CAP. VI. *Probatur* תנשמת thinsemeth *Levit.* 11. *v.* 30. *esse Chamæleontem* p. 1078
CAP. VII. *Probatur* שממית semamith *Prov.* 30. 28. *non esse Simiam, neque Araneam, sed Stellionem* p. 1083
CAP. VIII. *Cur Idolorum aræ dicantur esse* ὡς χελῶναι, ut testudines, *in Græca versione Os.* 12. *v.* 12. *Et de Chelonide Holophernis Judith.* 14. *v.* 13. p. 1090

PRÆ-

PRÆFATIO

AD

LECTOREM.

ANTE aliquot annos egimus de primis terrarum incolis, quorum origines in profundis tenebris merſas, & longâ vetuſtate obſitas eruere conati ſumus; partim ex Moſis ſcriptis, qui in uno capite Geneſeos de hoc argumento plura habet & certiora quam quotquot Græcorum ſuperſunt aut Romanorum monumenta. His antiquas Phœnicum navigationes ſubjunximus, qui aliquot annorum centuriis ante Jaſonem & Argonautas, per totum mare Mediterraneum cœperunt ſe diffundere, & in multis Europæ, Aſiæ & Africæ locis colonias diſſeminare.

Jam ad alios mundi incolas nos conferimus, qui licet ratione dignitatis cum hominibus nullatenus conferendi ſint, eos tamen temporum antiquitate ſuperant & ſedium amplitudine. Bruta dico animalia, quæ ante hominem creata ſunt: Nec ſolum loca culta occuparunt; ſed & vaſtiſſimas ſolitudines, & altiſſima maria, & campos aëris patentiſſimos, ne vacaret pars ulla naturæ rerum.

Et cum ſpecies hominum una ſit, brutorum animalium ſpecies ſunt prope innumeræ, quarum ſingulæ certas notas habent, & propria κριτήρια, quibus à reliquis dignoſcantur. Alia enim uni elemento tanquam glebæ addicta ſunt, ut piſces ſolis aquis, pecora & jumenta ſoli terræ: Aliis aſſignavit Deus geminum elementum, puta terram & aquam, ut amphibiis omnibus: Aliis triplex, ut anatibus, mergis & catarrhactis, quibus non ſolum in terra incedere, & natare in aquis, ſed etiam in aëre volare datum eſt, & libero cœlo frui. Rurſus alia perfecta ſunt, ut quæ valent quinque ſenſibus, alia imperfecta, ut reptilia & inſecta quædam, quæ viſu, auditu vel olfactu carent. Alia item vocalia, alia muta: Et in illis fere tot vocum diſcrimina quot ſpecies. Moles quoque maxime diſpar: Quid enim facit ſtatura culicis ad elephantum, aut tipulæ ad cetum? Et externa ſpecies, quâ diſtinguuntur etiam quæ ſunt ejuſdem ſtaturæ, puta mulus & equus. Sed & alia levi & glabrâ pelle, alia ſcabrâ, alia pilis, alia pennis, alia conchis, alia ſquamis, alia corticibus veſtiuntur. Nec in feris aut avibus colores minus varii quam in gemmis aut floribus. Pedum etiam diſpar numerus: Aliæ enim ſunt bipedes, aliæ quadrupedes, ſepedes, octipedes: Ut de ſcolopendra taceam, quam à pedum numero vocant Arabes μητέρα τῶν τεσσαράκοντα τεσσάρων. Varia quoque arma, quibus à naturâ inſtructa hominum quoque fortiſſimos audent aggredi, dentes & cornua feris, roſtrum avibus, utriſque ungues, reptilibus venenum, inſectis aculeus. Neque paſtus idem eſt: Aliis enim pro cibo ſunt ſemina, gramen aliis, aliis terræ fructus, aliis vivæ carnes aut cadavera. Nec ſimilis eſt partus, cum alia nonniſi ovum generent, alia perfectum animal. Quorum illa Græce ᾠοτόκα, hæc ζωοτόκα dicuntur. Genio denique & ingenio multum differunt. Proinde beſtiarum aliæ dociles ſunt, aliæ indociles. Aliæ cicures, aliæ feræ. Aliæ gregales, aliæ ſolitariæ. Aliæ ſtatariæ, ut ita dicam, neque à natali ſolo longius ſecedentes, aliæ migratoriæ. Aliæ tenebras amant, aliæ in plena luce verſantur. Aliæ in diem vivunt, aliæ de futuro ſunt ſollicitæ. Alię inertes & otioſæ, aliæ ſedulę & induſtriæ, ut araneæ, formicæ, apes, bombyces, & nonnullæ avium, quæ in fabricandis nidis miram produnt ſagacitatem.

Sed non eſt quod à nobis quiſquam expectet ut ſingula hæc minutatim explicemus. Quia eſſet opus immenſum, cuique unius hominis vires non ſufficerent, neque vita quamlibet longa. Neque vero id neceſſe eſt, cum hanc ſcribendi materiam alii jam occupaverint, atque uberrime tractaverint, quamvis non plene exhauſerint. Denique in animalium hiſtoria multa ſunt quæ ſcrutari penitius noſtra nihil attinet. In his igitur accurate perſequendis ſi immorarer, divagari viderer extra oleas, & bonas horas in iis inſumere quæ profeſſioni noſtræ non eſſent ſatis congrua. Itaque intra anguſtiores limites me continere decrevi, & quod Theologum decet, ea ſolum ediſſerere quæ de animalibus tradunt ſacri ſcriptores. Etſi enim hoc argumentum nonniſi obiter attingant, & tanquam aliud agentes, de eo tamen multa habent eximia, neque dum à quoquam pro rei dignitate enucleata.

Hoc autem aggreſſuro duo explicanda ſe offerunt, nomina & res. Cum enim qui animalium hiſtoriam vel ex αὐτοψίᾳ enarrant, vel ex exoticis ſcriptoribus, nonniſi de rebus agant, aut in vocibus parum hæreant; quia animalium Græca & Romana nomina, barbara etiam, doctis nota ſunt, aut nullo labore poſſunt addiſci: Si quis hoc idem argumentum ex Scriptura tractandum ſibi proponat, duplex ei labor incumbet, unus in vocibus, alter in rebus explanandis. Quippe licet in iis quæ ad fidem & bonos mores pertinent Hebræa lingua utatur verbis obviis, quæque nemo non intelligit, aliter res ſe habet, cum ad animalium, plantarum aut gemmarum ſpecies deventum eſt, in quibus minutiis multa occurrunt quæ lectores etiam peritiſſimos remorantur. Neque ve-

ro id mirum eſt, cum à Babylonica captivitate Hebræa lingua deſierit eſſe vulgaris, nec poſt Prophetas eâ linguâ quiſquam ſcripſerit, niſi poſt longum temporum intervallum. Aut ſi quid jam olim ſcriptum eſt, id pridem conſumpſerit ætas. Itaque in Hebræis animalium nomenclaturis ſolum eæ certo notæ ſunt vulgo doctorum quæ vel in Prophetis ſæpius occurrunt, vel ex affinibus Hebrææ linguis explicantur. Puta in domeſticis quadrupedibus גמל *gamal* camelus, סוס *ſus* equus, חמור *chamor* aſinus, בקר *bakar* & שור *ſor* & אלוף *alluph* bos, איל *ajil* aries, צאן *tſon* & שה *ſeh* ovis, שעיר *ſair* & תיש *thajis* hircus, עז *ez* capra, חזיר *chazir* porcus, כלב *cheleb* canis. In feris ארי *ari* leo, נמר *namer* pardus, דוב *dob* urſus, זאב *zeeb* lupus, שועל *ſual* vulpes, איל *ajal* cervus, צבי *tſebi* caprea, עפר *opher* hinnulus, ערוד *arod* & פרא *pere* onager, ארנבת *arnebeth* lepus, עכבר *achbar* mus. In avibus נשר *neſer* aquila, עורב *oreb* corvus, יונה *jona* columba, תור *thor* turtur, שלו *ſelau* coturnix, צפור *tſippor* paſſer. In ſerpentibus אפעה *ephe* vipera, פתן *pethen* & עכשוב *achſub* aſpis, תנין *thannin* draco. In inſectis ארבה *arbe* locuſta, זבוב *zebub* muſca, דבורה *debora* apis, צרעה *tſira* veſpa, פרעש *paros* pulex, נמלה *nemala* formica, עש *as* & סס *ſas* tinea, תולע *thola* & רמה *rimma* vermis, עקרב *akrab* ſcorpio, צפרדע *tſephardea* rana &c.

Hæ & paucæ aliȩ animalium nomenclaturæ hodieque notiſſimæ ſunt. Sed Prophetæ longe plura habent vulgo vel ignota prorſus, vel ſaltem valde dubia, de quibus Lexicographos aut Scripturæ interpretes fruſtra conſulas, cum nuſquam magis cæcutiant. Unde eſt quod in Lexicis vocis unius alicubi reperias decem interpretamenta. Et verſiones ſi conferas, videbis inter illas miram eſſe diſcordiam, & quot capita fere tot ſenſus.

Quin illa ipſa nomina quæ nota eſſe diximus, nonniſi ex parte ſciuntur, quia ſcire eſt rem per cauſas cognoſcere, nec ſolum ſcire τὸ ὅτι, ſed etiam τὸ διότι. Itaque etſi quis ſciat equum, aſinum, bovem, camelum ab Hebræis ſic appellari, tamen is haberi non poteſt pro vere docto, quamdiu ratio nominis illum latet. Neque enim Hebræi animalium nomina temere impoſuerunt, ut Latini, Græci & barbari, ſed ſapienti conſilio. Nempe ille ipſe Adamus, qui quamprimum à ſomno excitatus eſt, Evam quam nunquam viderat à ſe ſumptam fuiſſe cognovit, atque ideo אשה *iſſa*, id eſt *viram*, appellavit, tanquam à viro ſumptam; Ille, inquam, ipſe Adamus animalibus ad ſe adductis nomina impoſuit illorum naturæ congrua. Partim ab iis ſumpta quæ in ſenſus incurrebant, voce puta, colore, pilo, ſtaturâ, & corporis externâ ſpecie. Partim ab iis quæ intus latebant, & ſoli animo ſe offerebant. Ab indole nimirum & moribus, quos neque uſu didicerat & propria obſervatione, neque ex deceſſorum libris, aut ex aliorum relatione, cum fuerit primus hominum, ſed ſapientiâ quâdam infuſâ & congenitâ pervidebat, Deo ſingulorum animalium arcanas proprietates in illius mentis oculos ingerente. Itaque hæc nomina ſunt egregium antiquitatis monumentum. Et de bonis omnibus optime meretur quiſquis ignota recte redderet, & tam nota quam ignota ad veras origines revocaret. Quorum utrumque in hoc opere vel præſtitimus, vel præſtare conati ſumus.

In horum porro nominum verſione quandoque peccatur levius. Ut ſi de ſpecie animalis ita conſtet ut in aliqua circumſtantia peccetur. Sic ארי *ari*, שחל *ſachal*, לביא *labi* & ליש *lajis* leonum eſſe nomina apud omnes in confeſſo eſt. Sed errant Talmudici in *Sanhedrin*, dum ſingula reſtringunt ad certos ȩtatum gradus: Quaſi ארי *ari* dicatur cum plane adolevit, & deſiit eſſe כפיר *chephir* ſeu λεοντίσκος, שחל *ſachal* media ætate, לביא *labi* jam inclinante, ליש *lajis* cum decrepitus eſt, & viribus præ ſenio effœtis. Quin ארי *ari* vel אריה *arjeh* leo dicitur quavis ætate, quia generis nomen eſt. שחל *ſachal* pro שחר *ſachar*, eſt leo niger, de quo Plinius: (a) *Leonum color tantum in Syria niger.* לביא *labi* leænam eſſe conſtat ex Job. 4. 11. Ezek. 19. 2. & Nahum. 2. 12. Denique ליש *lajis* non eſt leo decrepitus, ſed fortiſſimus & in plenis viribus. Itaque de eo Solomon Prov. 30. 30. ליש *lajis fortis eſt in animalibus, nec ab ullius conſpectu retrocedit.* Et radix apud Arabes fortem eſſe ſignificat, & ſtrenue ſe gerere. Leonem igitur intelligo longo & ſimplici villo, quem Ariſtoteles & Plinius fortiorem eſſe ſcribunt, & contemptorem vulnerum. Archoleontem vocat Capitolinus in Gordiano juniore.

(a) Lib. 8. cap. 17.

Contrario errore peccatur in vocibus בכרה *bicra* & בכרי *bicre*. Nam Jerem. 2. 23. בכרה קלה *bicra kallá* redditur *dromas levis*. Et Eſ. 60. 6. בכרי מדין *dromades Madianis*, quæ cameli eſt certa ſpecies, cum hȩc ſint ætatum nomina. Nam בכרה *bicra* eſt cameli fœmina junior, & בכרי *bicre* ſunt cameli juvenes, quod Arabes diſerte docent. Nempe Arabibus بكر *bacarā* eſt *prævertere*. Atque inde nomen trahunt quæ in unaquaque re prima ſunt.

Sequitur aliud erroris genus priore gravius, cum in eodem genere pro ſpecie ponitur ſpecies, ut quadrupes pro quadrupede, avis pro ave, reptile pro reptili, inſectum pro inſecto, aquatile pro aquatili. Sic רכש *reches* Hebrȩorum alii mulum, alii dromadem, ſed plerique equum exponunt. Quod verum eſſe ſcimus ex Syra paraphraſi, in qua hoc ſignificatu occurrit pluſquam centies, cum alibi ſit rara vox, & à paucis uſurpata.

יחמור *jachmur* Deut. 14. 5. bubalum reddunt Græci & Hieronymus. At Arabeȩ circa Euphratem deſcribunt cervo ſimilem, pilo ſubrubro, ſerratis cornibus, quibus arborum ramos diffindens, iis interdum hæret, & ruditu ſuo ſe prodens in hominum manus incidit. Idem animal *antholops* vocatur in Euſtathii Hexaëmero; In Damiano *anthalopus* & *calopus* in Alberto. Nec ab eo multum diſſimilis *urus* Epiphanii. Sed vetus nomen in Græcia uſitatum fruſtra quæratur, cum apud Græcos veteres nulla ſit mentio.

Ibidem Hebræum זמר *zemer* Hieronymus poſt Græcos *Camelopardalin* exponit, quod ſequi mirum eſt recentiores fere quotquot ſunt, cum eo verſu agatur de animalibus cervini & caprini generis Judæis in eſum conceſſis, cum quibus quid commune habeat camelopardalis, jumenti genus in intima Æthiopia latens, Aſiaticis omnibus atque Europæis ignotum uſque ad Ptolemæorum ævum, & à cujus eſu abhorrent ipſi Æthiopes. At זמר *zemer* Arabicum eſſe animal didicimus ex *Porta cœli*, ubi vocatur זמר ערב *zemer Arabiæ*. Et à ſaltu nomen habere nos docent ipſi Arabes quibus زمر *zamara* ſaltare eſt in capreæ aut rupicapræ modum. Et in iis cenſet Moſes quorum eſus Judæis eſt conceſſus Deut. 14. 5. Omnino igitur זמר *zemer* eſt rupicapra, animal ἁλτικώτατον, quodque ob id ipſum Chaldaice דיצא *ditſa* dici putatur, quomodo illud reddunt Jonathan & Onkelos, quia דוץ *duts* eſt exilire.

Addo licet magno conſenſu, magno tamen errore רים *rem* vel ראם *reem* reddi *monocerotem*, quod fabuloſum eſt animal, neque terrarum extat uſpiam, quale à veteribus deſcribitur. Itaque apud Hebræos veteres monoceros non dicitur ראם *reem*, ſed קרש *keras*, nomine ex Græco contracto. At illis ראם *reem* plane aliud eſt, nempe caprea bicornis, quæ utroque cornu ferit obvios. Ita etiam deſcribit ipſe Moſes Deut. 33. 17. ubi cornua ראם *reem*, quȩ Joſepho tribuuntur, referuntur ad duas tribus ex illo ortas, nempe Ephraim & Manaſſe.

Manaſſe. Concinunt Chaldæi & Arabes. Hi maxime, qui caprearum tres recenſent ſpecies, & unam ex iis ريم *rim* nomine, inter Arabiæ arenas degentem, proceram, ſummi candoris, capite & auribus plerumque ſurſum erectis, tam multâ ſagina differtam ut caprearum ovis inde dicatur. Itaque ut in Græcia quidam cæde luporum celebris inde λυκοῤῥαίςης eſt appellatus. Sic in Arabia Zachæus Camili Catienſis filius, qui ante quingentos annos obiit, ab horum animalium frequenti cęde قتيل الريم *Katilorrimi* cognominatur, quaſi *rimicidam* dixeris.

שפן *ſaphan* hodie cuniculum exponunt omnes Scripturæ interpretes, poſteriores Hebræos hac in parte ſequuti. Eſt tamen cur huic verſioni meum calculum non addam. In Moſe שפן *ſaphan* ruminat, cuniculus non ruminat. Juxta Davidem (*b*) & Solomonem (*c*) שפן *ſaphan* in petris habitat, cuniculus in terreno ſolo. Judæis notus fuit שפן *ſaphan* Moſis & Davidis ævo, ſed cuniculus Hiſpaniæ tum erat peculiaris. Itaque שפן *ſaphan* eſt aliud animal, nempe mus major, quem Herodotus & alii δίποδα vocant, quia bipes graditur, & Hieronymus ob id ipſum ἀρκτομῦν. Nam urſi quoque ſic ſæpe incedunt. Et Seniores χοιρογρύλλιον, quia pinguedinem habet ſuis. De eodem ex Arabum ſcriptis multa prodimus nondum nota, & docemus cur Syriace dicatur ܛܚܓܣ *thagos*, Chaldaice טפזא *taphza* & Arabice اليربوع *aljerbuo*.

(*b*) *Pſ.* 104. 18.
(*c*) *Prov.* 30. 26.

Videtur quoque חולד *choled* Levit. 11. 29. *muſtela* reddi perperam, cum خلد *chold* Arabibus & ܚܘܠܕܐ *chulda* Syris *talpa* ſit (Quomodo etiam uſurpat Talmud Hieroſolymitanum) & à חולד *choled* ponatur in reptilibus, & muri jungatur tanquam animal congener.

Hæc de viviparis quadrupedibus: Quibus ut oviparæ, lacerti puta, ſalamandrę, ſtelliones, chamæleontes, minus habent commercii cum homine, ita minus notæ ſunt, & in earum nominibus lapſus eſt frequentior. Ita qui primus ſe offert צב *tſab* à novis Scripturæ interpretibus fere quotquot ſunt vel *bufo* vel *teſtudo* redditur. Quorum utrumque eſt plane alienum. Nam Arabes, in quorum ſolo naſcitur צב, eum in lacertorum genere ponunt. Quod ne ſit cuiquam ſuſpectum, recondita multa profero de hoc animalculo, ex eorum Criticis, Philoſophis, Theologis, Medicis & Magis petita. Neque aliter intellexiſſe veteres interpretes, Chaldæos, Syros, Arabes, Samaritanos, pluribus probo. Quibus adduntur loca de hoc eodem animali, ex Talmude & *Bereſcith Rabba* nondum ſatis intellecta. Itaque à Senioribus vocatur idem animal ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος, & ab Hieronymo *crocodilus*, nempe *terreſtris*. Falluntur enim quotquot Niloticum intelligunt, qui ab iſto eſt plane diverſus.

In verſu ſtatim ſequente leguntur alia quinque nomina animalium ejuſdem generis, in quorum verſione varie peccant veteres & novi interpretes. Horum quinque primum eſt אנקה *anaka*, quod Græci & Hieronymus *mygalen* interpretantur, id eſt murem araneum: Munſterus *ericium*, Arias *viverram*, Caſtalio *fibrum*, Junius & Buxtorfius *attelabum*, id eſt locuſtæ genus ἄπτερον. Sed Syrus, Samaritanus & Arabes editi duo pro ſtellione agnoſcunt. Quam verſionem multis aſſerimus: ſed ex eo maxime quod à clamore nomen habet. Porro in lacertarum genere ſolus ſtellio in Plinio legitur ſtridoris eſſe acerbi. Quibus ſimilia habent Arabes, ſed à Lexicographis multo aliter accepta.

Secundum כח *coach* Græcis & Hieronymo eſt *chamæleon*. Aliis *lacerta*, *talpa*, *teſtudo*, *limax*, *ſciurus*, *crocodilus*, &c. nobis lacertus aut ſtellio major, quem Arabes ورل *warlon* & barbari interpretes *guaril* vocant. Nempe hoc lacertæ genus viribus plurimum pollet, nec ſolum reliquas lacertas, & in his crocodilum terreſtrem, ſed & ſerpentes luctâ ſuperat, atque eorum luſtra per vim invadit. Illi proinde convenit vel maxime nomen כח *coach*, quod à viribus ſumptum eſt.

Tertium לטאה *letaa* videtur eſſe Arabum وحرة *wachara*, lacertæ ſpecies, quam tria potiſſimum inſigniunt. 1. Quod ſtellioni ſimilis eſt. 2. Quod terræ maxime adhæret. 3. Quod veneno ſuo cibos inficit quoſcunque calcat. Hæc autem tria probamus *letaa* convenire. Aut fallor, aut eſt ſpecies ſalamandræ, quomodo Syrus reddidit, plerique alii ſtellionem.

Quartum חומט *chomet* recentiores *limacem*, ſed veteres lacertam exponunt. Et ipſum nomen docet arenariam eſſe lacertam, quia חומטון *chometon* eſt arena Hebræis. Eam igitur intelligo quæ Arabice حلكا *chulca* dicitur, in arenis ſemper degens, & homine viſo in iis ſtatim ſe immergens, quomodo piſcis in aqua.

Quintum & ultimum תנשמת *thinſemeth* talpam reddunt multi veterum, multi etiam recentis ævi. Quæ verſio palam eſt falſa, quia talpa eſt חולד *choled*, de qua jam actum fuerat verſu proxime præcedenti. Aliud igitur eſt תנשמת *thinſemeth*, chamæleon ſcilicet, ab aſpirando ſic appellatus, quia hianti ſemper eſt ore. Unde factum eſt ut crederetur nonniſi ſolo aëre veſci.

In avium quoque nominibus ſimilis lapſus eſt frequens, & paſſim ſumitur avis pro ave. Ita cum novi interpretes דרור *deror* hirundinem reddunt, ſequuntur Hebræos recentiores. Sed nullâ neceſſitate coacti veteres omnes deſerunt, quibus דרור *deror* vel turtur vel palumbus eſt. Huc facit quod hoc nomen à libertate ſumptum eſt, ut Arabica الحر *alhorro* & ساق حر *ſako-horrin*, quorum illud columbæ aut turturis pullum, hoc palumbum marem ſonat.

Aliter peccatum in nominibus סיס *ſis* & עגור *agor*, quorum cum illud *hirundinem*, hoc *gruem* ſonet Jerem. 8. 7. & Eſ. 38. 14. סיס *ſis* novi interpretes ex Hebræis gruem exponunt, & עגור *agor* hirundinem. Sed Senioribus, Symmacho, Theodotioni, Hieronymo, Arabi interpreti, סיס *ſis* eſt hirundo. Quæ à cantu ſic appellata eſt, ut Italice *ziſilla*. Unde eſt quod iiſdem *Ziſillare*, & veteribus Romanis *zinzilulare*, eſt canere more hirundinis. Et Iſis in Plutarcho mutata fuiſſe fingitur in hirundinem propter nominis alluſionem. Contra עגור *agor* vocem gruis utcunque imitatur, ut Chaldaicum כורכיא *kurkeja*, Arabica كركي *kurki* & غرنق *gurnouk*, Græcum γέρανος, Germanicum *kran*, Latinum *grus*, unde *gruere*. Et ex Hebræo gruis nomine עגור *agor*, ortum Arabicum عجر *agiara* ſignificat in patriam poſtliminio reverti, quod grues quotannis faciunt. Et Perſicum ἀγγάρων *angarorum* nomen, quos celeritate curſus cum gruibus decertaſſe ſcribit Xenophon. Tamen è veteribus ſolus Chaldæus vocem עגור *agor* recte gruem explicavit, idque ordine præpoſtero. Unde factum ut qui סיס *ſis* gruem, & עגור *agor* hirundinem reddunt, Chaldæum ſequi ſe putent.

Peccatur etiam in voce קרא *kore*, quam post Seniores & Hieronymum Jerem. 17. 11. perdicem reddunt novi interpretes quotquot sunt. Cum sit Arabicæ & Ægyptiæ gallinaginis genus, brevi pede, longo rostro, dorso viridi, quam Arabes libenter vident, quia illius adventum sequuntur imbres, quos in aridis locis avide expectant. Itaque etiam Hebræi in *Berescith Rabba* prælongum illi rostrum tribuunt, à quo ipso Hebraice קרא *kore* dicitur, cum *aleph* pro *he* in fine, ut Græce σκολόπαξ, quia Hebræum קרה *kora* palum significat, ut Græcum ζκόλοψ. Sed σκολόπαξ pro gallinagine verbum est infrequens, quod præter Aristotelem, nescio an Græcorum quisquam usurpet. Ab aliis enim gallinago vocatur ἄγρια πέρδιξ, ut latine *rustica perdix*, quia palato æque grata est. Unde factum ut perdicem appellaverint Græci interpretes. Sed ab iisdem illa ipsa vox redditur νυκτικόραξ 1 Reg. 26. 20. quia pro קרא lectum קדא *daleth* pro *resh*.

Nihilo levius erraſſe videntur Chaldæi interpretes, qui pro שלו vel שלוים habent פסיונין id est pro coturnicibus phasianos, Exod. 16. 13. & Psal. 105. 40. Sed errori ansam dederunt Talmudici doctores, à quibus שלוים seu coturnicum quatuor species recensentur. Nempe præter coturnicem proprie dictam, שיכלי *sicli* (id est συκαλὶς ficedula) קיכלי *kichli* (id est κίχλη turdus) & פסיוני *phisjoni* (id est φασιανὸς phasianus) tam absurde quam si quis vitulum, agnum & hœdum censeret inter leporum species.

Sæpe etiam peccatur in voce צפור *tsippor*, quæ cum sit generalis ad omnes aves (unum locum excipias,
(a) Psf. 84. 4. in quo Hebræi passerem esse volunt, (*a*) quod ipsum necesse non est) tamen alii interpretes nomine צפור sæpe passerem intelligunt. Sic Levit. 14. 4. ubi leprosus, qui mundandus est, jubetur accipere *duas* צפורים *tsipporim*, *vivas*, *mundas*, aves in genere significari palam est, quarum aliæ ex lege mundæ, aliæ immundę fuerunt. Recentiorum tamen vix quisquam est qui non reddat *passeres* cum Hieronymo. Et locus notissimus Psal. 102. 8. *Vigilavi*, *& fui sicut passer solitarius in tecto*, reddi debuit, *fui sicut avis* non *sicut passer*. Neque enim ibi de passere, sed de bubone res est, ave solitariâ, quæque noctu pervigil ferale carmen suum è tecti culmine occentat. Unde Poëta:

> *Solaque culminibus ferali carmine bubo.*
> *Visa queri, & longas in fletum ducere voces.*

Multa hujusmodi loca observo ubi de passere: Et falli Lexicographos qui negant majores aves Hebraice dici צפורים *tsipporim*.

Libro singulari qui partis secundæ secundus est, immundarum avium ex Levitico viginti nomina exposuimus, & ex Deuteronomio unum insuper: Quorum interpretes vix quartam partem unanimi consensu recte exponunt. Et primum quidem נשר *neser* genuinam esse aquilam neminem latet. Secundum quoque פרס *peres*, & tertium עזניה *oznija* in aquilarum esse genere apud multos in confesso est. Sed de specie disputatur. Nobis פרס *peres* est ossifraga, quia פרס vel פרש *paras* per *sin semol* est frangere, adeoque ossa frangere Mich. 3. 3. Et עזניה *oznija*, quæ nomen habet à robore sumptum, Græcorum μελαναίετος, aquila omnium robustissima & fortissima. Quod post Homerum, Aristoteles, Plinius, & multi alii asserunt. Proinde à valendo *valeriam* prisci Romani appellabant.

Quartum ab Hebræis in Levitico דאה *daa*, in Deuteronomio ראה *raa* scribitur, *res* & *daleth* permutatis, quia sunt literæ similes. Quorum illud à volatu, hoc à visu sumptum est. Sed in Samaritano exemplari utrobique scribitur ࠃࠀࠄ *daa*, quod probo magis. Quia post Hieronymum pars interpretum longe maxima milvum hic intelligunt, qui hodieque apud Arabes حداة *hida* dicitur. Milvus autem in visu nihil habet notabile supra reliquas aves rapaces. Sed volatu est eximius. Vix enim ulla est avis quæ aut altius aut diutius volet. Et peculiare illi est quod quandoque ex summo aëre, alis per horam integram immotis, captat prædam. Quod Itali *tendere*, nos *planare* dicimus.

Quintum איה *aja* quid sit nescitur. Alii enim vulturem, alii milvum, alii bubonem, alii picam aut cornicem, alii insularem avem exponunt. Multi vel avem in genere, vel rapacem avem esse scribunt, de specie non solliciti: Nobis videtur esse *æsalon*, accipitris genus quem Germani **ſmirle** appellant, Itali *smerle* & *smeriglio*, nos *esmerillon*. Nempe ut clangit aquila, pipat accipiter, jugit milvus, & crocitat corvus: Ita hæc avis جايا *jaja* juxta Arabes: Unde avis جوجو *juju* dicitur, & vox ejus الياجاء *aljajao*. Quo alludere Hebræum איה *aja* nemo non videt. Præterea hanc eandem avem ab oculi venustate & perspicacia commendant tam philosophi quam poëtæ Arabes, ut suo loco probamus. Quod ad hæc Jobi notandum: *Semitam ejus non novit* עיט, *avis rapax*, *neque illam vidit* עין איה *oculus aja*, quantumvis acer & perspicax cap. 28. v. 7.

Post איה *aja* in Deuteronomio sextum sequitur דיה *daja*, in Levitico à scribis, ut videtur, omissum propter τὸ ὁμοιόπτωτον. Plerique alii multo aliter, sed vulturem reddunt R. Selomo, Castalio, Schindlerus, Fullerus, Anglica versio & Italica. Quam interpretationem non parum confirmant hæc Es. 34. 15. de Idumææ desolatione: *Ibi* דיות *dajoth congregabuntur*. Nam ex consensu interpretum hoc saltem constat, agi de rapaci ave. Porro in rapacibus, gregalis nulla est præter vulturem. Nomen à nigredine ductum est. Nam דיו *dejo* est atramentum, & דיוא *dajava* diabolus Syris & Persis. Itaque דיה *daja* non quosvis vultures signi-
(b) Lib. 10. c. 6. ficat, sed solum nigros, de quibus Plinius, (*b*) *Vulturum prævalent nigri*. Illi proinde septimum jungitur עורב *oreb* corvus, tanquam avis concolor.

Octavum est בת יענה *bath jaana*, seu filia clamoris aut cantus, & nonum תחמס *thachmas*, quorum hoc struthionem marem, illo fœminam significari, mihi persuasissimum est. Non me latet בת יענה *bath jaana* à novis interpretibus ululam aut bubonem reddi. Et nostro sæculo Fullerum hanc versionem magno conatu asseruisse. Sed iidem veteres habent hac in parte dissentientes. Seniores enim, Aquila, Symmachus, Theodotio, Chaldæi, Syri, Arabes struthionem interpretantur. Ita etiam Hebræorum vetustissimi, qui proinde ab omni ævo à struthionis esu abstinuerunt, tanquam in Dei Lege sibi diserte prohibito. Frustra Fullerus objicit non debuisse illis prohiberi Æthiopicum animal à Judæa remotissimum. Cum Arabiæ quoque deserta Judæę finitima struthionibus scateant. Nec minus futile est quod addit, struthioni non convenire nomen à clamore aut cantu factum; Et Prophetas *bath-jaanæ* tribuere ferales planctus, quales struthionem edere nusquam scribi. Nam Arabes, in quorum solo nascuntur struthiones, de illorum cantu & planctu multa habent à nobis suo loco citata, quibus hoc abunde refellitur. Rem addidi hactenus prorsus ignotam, nomine תחמס (quod veteres *noctuam aut hirundinem* recentiores *falconem*, *accipitrem*, *harpen*, *cymindim* aut *nycticoracem* reddunt) non aliud significari quam *struthionem marem*, ut Arabico ظليم *dalim*. Quippe

pe חמס *chamas*, unde תחמס *thachmas*, eſt inique & impie agere, ut Arabice ظلم *dalama*, unde ظليم *dalim* ſtruthio mas. Itaque in Arabum paraphraſtis Hebræum חמס *chamas* ſolet per *dalama* reddi, quod multis probatur à nobis. Ut igitur à *dalama* ſtruthio mas Arabice *dalim* vocatur, ita Hebraice *thachmas* dictus videtur à verbo חמס *chamas* huic plane ſynonymo. Et merito ab impietate illi avi nomen inditum, quæ duram ſe exhibet erga pullos ſuos, ac ſi non eſſent ſui Job. 39. 19. & Thren. 4. 3. Fœmina autem cur nominetur priore loco, & ejus eſu prohibito mas quoque interdicatur, docemus p. 231. Hic igitur tantum addimus tertium ſtruthionis nomen רננים *renanim* legi Job. 39. 16. Quod ſolus veterum Hieronymus animadvertit, quamvis res ſit valde obvia. Nam graphicæ quæ ſequitur ſtruthionis deſcriptioni nomen avis quæ deſcribitur præfigi oportuit, prout in reliquis factum. Errant igitur toto cœlo qui pavones hic intelligunt. Et huic verſioni repugnat non ſolum textus ſeries, ſed & hiſtoriæ fides: Quia Jobi ævo pavones in India latebant, nec ante Solomonem in Judæam allati ſunt. Si quis roget quorſum ſtruthiones רננים *renanim*, id eſt canori, dicantur: Idem de pavone rogabo, qui vocem habet prorſus abſonam, de qua apud Junonem graviter conqueritur Phædri fab. 57. Quid quod etiam Arabice زمار *zimar*, id eſt cantus, vocatur ejulatus ſtruthionis fæminæ, quam voce רננים *renanim* Job deſignavit. Et eodem pertinere docuimus aliud ejuſdem nomen בת יענה *bath-jaana*.

Decimum nomen שחף *ſachaph* à tabe ſumptum. Nam שחף *ſachaph* verbum tabeſcere eſt, & שחפת *ſachepheth*, tabes ſeu phthiſis. Proinde שחף *ſachaph* Arias reddidit *avem phthiticam*. Sed Græci & Hieronymus optime λάρον *larum*, cujus totum alimentum fere in plumas abit. Itaque ſcribunt veteres εἶναι αὐτὸν πολὺν μὲν ἐν τοῖς πτεροῖς, ὀλίγον δὲ ἐν τοῖς κρέασι, *eum plumarum multum habere, ſed parum carnium.* Et ut Bellonius autor eſt, cum ſit gallinâ craſſior, tantum carnis non habet quantum coturnix. Hoc igitur ſequi quanto ſatius eſt, quam cum recentioribus *cuculum* aut *fulicam* aut *aſalonem* interpretari?

Undecimum נץ *nets* à volando factum accipitri valde convenit, qui volatu maxime præſtat. Proinde, magno veterum & recentiorum conſenſu, referunt, quem hodieque *niſum* non pauci vocant. Tamen in fabulis Niſus Rex Megarenſium pro accipitre in haliæetum mutatus fuiſſe fingitur. Sed accipitris una ſpecies *laniarius* ad haliæetum tam proxime accedit ut viſu non poſſint dignoſci, ſed ſolo paſtu.

Duodecimum כוס *chos* Symmachus upupam interpretatur, ſi Hieronymo credimus. Sed puto legendum *ululam*. Quia apud omnes veteres כוס *chos* eſt avis nocturnæ ſpecies, puta *nyćticorax*, *bubo*, *noctua*. Nempe Seniores prçiverant, qui pro כוס *chos* videntur legiſſe בום *bum*, quomodo Arabes *nyćticoracem* vocant. Licet enim hę duæ voces ſono valde differant, tamen ſcripturâ ſunt ſimillimæ. At כוס *chos* primo poculum ſonat, illudque valde amplum. Unde eſt quod Græci κόνδυ reddunt Eſ. 51. 17. Perſici poculi genus, quod continebat decem cotylas. Deinde onocrotalum ſuſpicor ita fuiſſe appellatum, ab amplo illo vaſe quod habet in infima parte roſtri; Romani *truam* vocabant. Unde ipſa avis *truo* dicta eſt. Quo dato, in his Davidis Pſalm. 102. 7. *ſimilis factus ſum pelecano deſerti, & fui* ככוס חרבות, *ut chos ſolitudinum*, optime cohærebunt duo hemiſtichia. Quia pelecanus & onocrotalus ſunt aves ſimillimæ, quaſque à ſcriptoribus paſſim promiſcue ſumi à multis obſervatum eſt.

Decimum tertium שָׁלָךְ *ſalach* Hieronymus & ex eo multi recentiores *mergulum* aut *mergum* reddunt. Sed Seniores καταῤῥάκτην, quod probo magis. Quia שלך *ſalach* verbum ſignificat ex alto dejicere. Itaque Græci καταῤῥάσσειν reddunt Pſ. 101. 11. Id autem catarrhactæ proprium, qui vel ex ſummo aëre, vel ex vertice rupis in mare cum impetu ſe dejicit, cum videt prædam. At mergus ſolum in aquas quibus innatat demergitur. Sunt qui *pro mergo* aut *catarrhacte*, *ardeam*, *larum*, *graviam*, *fulicam*, *corvum aquaticum* exponunt. Sed Græcorum verſioni ſteterim, quæ videtur omnium optima.

Decimum quartum ינשוף *janſuph* vel *janſoph* Græci & Hieronymus *ibim* reddunt Eſ. 34. 11. ubi de Idumæa dicitur: *Janſuph & corvus in ea habitabunt.* Quæ verſio non poteſt ſtare, quia Ægyptia eſt avis *ibis*; quæque non vivit extra Ægyptum. Arabes in Lege الباشق *albaſak*, accipitrem exponunt, & in Eſaia الحباري *alhubara*, otidem. Sed Syrus & Chaldæi duo קפופא *kiphupha*, bubonem, longe melius. Cum quia ינשוף *janſuph* à tenebris nomen habet, tum quia ad Idumææ vaſtationem pertinet magis ut bubones in ea habitent.

Decimum quintum תנשמת *thinſemeth* huic commode jungitur, ut avis buboni ſimillima, nempe noctua. Itaque Hebræorum doctiſſimi noctuam ſic dici volunt, quia quiſquis illam videt ישום miratur & obſtupeſcit. Quod de hominibus tam verum non eſt quam de reliquis avibus. Eas enim inſolitâ noctuæ formâ in ſtuporem rapi aſſerunt Ariſtoteles, Timo ſillographus, Lucianus, Dio, Chryſoſtomus & alii. Cur Græci porphyrionem, Hieronymus cygnum, Arabes *ſabin Sacri* ſpeciem interpretentur mihi non conſtat. Et his Chaldæos oppono, quorum unus אותיא, *otum*, alter בותא, *bubonem*. Et Syrum qui ܟܘܟܒܐ *cocabi* hîc habet, id eſt κύκυβαν *noctuam*.

Decimum ſextum קאת *kaath*, factum ex קאה *kaa* id eſt vomere, pelecano plane congruit, qui conchas jam abſorptas & calore ventris apertas revomit, ut ex iis eſculenta legat. Quod poſt Philoſophum tradunt ſcriptores magno numero. Et ardeæ idem tribuunt Plutarchus & Ælianus. Sed pelecanus ab ardea ſolo fere roſtro differt. Itaque à nonnullis habetur pro ardeæ ſpecie. Et Hebræo nomine deſignari potuit utraque avis. Tamen de pelecano res certior, quia Græci & Hieronymus ita exponunt. Recentiores *upupam* reddunt, *cuculum*, *onocrotalum*, *ibin*, *phalacrocoracem*, & quid non?

Decimum ſeptimum רחם *racham* vel רחמה *rachama* à רחם *rechem* id eſt à miſericordia ſumptum, variis conjecturis locum dedit, quas hic afferre nihil attinet, cum à vero abeant quam longiſſime. Itaque ſolos Arabes hic cum fructu conſului, quibus tam nota eſt hæc avis quam aliis prope ignota. Et ab iis hoc ipſo nomine vocari didici eam aut aquilæ aut vulturis potius ſpeciem, quæ propter varios colores Græce περκνόπτερος dicitur & ὀρειπέλαργος. Et ab ambigua ſpecie γυπαίετος *vultur-aquila*. Quam à miſericordia nomen habere ſi quis miratur, (cum plerique vulture non putent quicquam eſſe immanius) diſcat is ex Herodoto apud Plutarchum, vulturem omnium ſui generis animalium eſſe δικαιότατον καὶ ἀβλαβέςατον *juſtiſſimum & minime noxium*, quod ibidem multis probat. Et ex Caſſiodoro, quam fortiter alias aves ab accipitre defendat. Et ex Scaligero, quam pie parentes ſuos præ ſenio pennis nudatos foveat, atque etiam alat. Ita ut, inquit, aliud verbum jam Græcis fingendum ſit quam ἀντιπελαργεῖν, nempe ἀντοιωνεῖν. Sed quod ad rem maxime fa-

cit, quia רחם *rechem* proprie est ϛοργὴ, id est tenerrimus ille affectus quo parentes suos liberos prosequuntur; In Homero & Æschylo legat quam graviter afficiatur vultur pullis suis ex nido ereptis. Et in Pisida quomodo femore exsecto illos alat proprio sanguine, cum alii cibi non suppetunt. Et in Hori Hieroglyphicis, Ægyptios ob id ipsum matrem aut misericordiam vulturis imagine pingere.

Decimum octavum חסידה *chasida* sequitur non immerito, cum à pietate & benignitate sit factum. Nempe *chasida* est ciconia, quæ in Ambrosio *avis pia* dicitur, & in Publio *pietaticultrix*, quia parentibus vices rependit, nullâ lege adducta, sed naturæ bonitate. A quâ versione quamvis longe abeant plerique veteres, tamen eam esse verissimam, & ex nomine probamus, & ex Scripturæ locis inter se collatis, & ex Syrorum, Arabum & Hebræorum suffragio.

Decimum nonum אנפה *anapha* ab ira sumptum est, ut à misericordia & pietate illa duo quæ præcesserant. Videndum an sit falco montanus, cujus animum irritabilem & ad iram maxime pronum quam graphice describat Albertus, vide libri nostri parte secundâ pag. 338. Aut aquilæ species quæ Arabice زمج *zummag* ab iracundia dicitur. Ad anaphæ nomen alludit Homeri vox ἀνόπαια, pro ave quam aquilini generis esse scribit Eustathius. De cætero vocis אנפה *anapha* solus Pagninus decem habet interpretamenta. Nos multo plura, petita partim ex iis libris quos Pagninus non viderat. Græci qui χαράδριον reddunt, videntur legisse אגפה *agapha* pro אנפה *anapha*. Nam אגף *agaph* est ripa fluminis, ubi χαράδραι, unde dictus χαράδριος.

Vigesimum דוכיפת *dukiphath* pro upupa, fortasse est peregrina vox, composita ex דוך *duc* כיפת *Kephath*. Quorum prius ad ديك *dic* alludit, Arabicum galli nomen, posterius ad Syrum ܟܐܦܐ *Kepha* pro petra. Sic upupa *gallus saxatilis* dicta fuerit, quia cristam habet ad instar galli. Ita Hebræi hodieque upupam *gallum sylvestrem* aut *montanum* vocant, Hesychius ἀλεκτρυόνα ἄγριον, Græcia recens ἀγριοκόκορον. Et jam olim id ipsum fuit Æschylo πετραῖος ὄρνις. Ad Hebræum דוכיפת *dukiphath* nonnihil alludunt upupæ nomen Ægyptium κουκουφά, & Syrum ܩܘܩܦܐ *Kikupha*.

Vigesimum primum עטלף *atalleph* est vespertilio. Per literarum trajectionem ita dicitur pro עפ־טלל *aph* vel *oph tallel* avis tenebricosa. Sic vocatur νυκτερὶς, quia est πετεινὸν νυκτερινόν. Et Latine *vespertilio*, quia non nisi vespere volat, unde poëta:

Nocte volant, seroque tenent à vespere nomen.

Nempe vespertilio naturâ suâ est νυκτάλωψ, & propter oculi parvitatem plus videt vesperi, quam interdiu. Quod vitium Arabice dicitur الخفش *alchaphas:* unde ipsa avis الخفاش *alchopphas.*

Etiam in serpentum nominibus sæpe erratur. Sic cum אפעה *ephe* viperam esse constet ex aquila & Arabum scriptis, & hoc illi nomen fecerit ἡ δυϛοκία: Tamen à nonnullis אפעה *ephe* pro vipera *draco* redditur, & *aspis* & *regulus*, & *serpens volucer* aut *adurens*. Ut פתן *pethen* pro aspide *draco*, unde factum *Pythonis* nomen. Et צפע *tsepha* pro regulo *cerastes*, *amphisbæna*, *hæmorrhous*, *vipera &c.* At regulum esse didicimus ex Aquila, Chaldæo, & Hieronymo, qui constanter ita exponunt. Et vero nomen צפע *tsepha* ipso sono videtur horrorem sibili exprimere quo reliqua animalia terret & fugat. Ita in Jacobi verbis, *Dan erit serpens super viam*, שפיפון *sephiphon super semitam*, nomen *sephiphon* pertinere probamus ad duas serpentum species valde similes, *cerasten* & *hæmorrhoum*, quos solos è serpentibus χωλεύειν & ἐπισκάζειν, id est claudicare dicit Nicander: Quia cum spinam osseam non habeant, ut reliqui serpentes, sed ex meris cartilaginibus, non possunt recta progredi. Claudicare autem est שפף *saphaph*, unde שפיפון. Et Vulgata hîc habet cerasten, quod Arabs uterque sequitur. At alii *acontiam*, *aspidem*, *basiliscum*, *colubrum*, *viperam*, &c. שרף *saraph* quoque varie exponitur. Et quia ab urendo nomen habet πρηστῆρα & καύσωνα reddunt nonnulli recentiorum. Nos ex Deut. 8. 15. & Es. 30. 6. volucrem esse serpentem probamus in Arabia & Ægypto, qui adurit flatu vel morsu: Nec nisi soli hydro aut chersydro si mavis convenire has notas.

Insectum quoque pro insecto non raro sumi videas. Sic pro כנים *Kinnim*, id est pediculus, Græci interpretes habent σκνίπες culicum genus Exod. 8. 16. Et Hieronymus *omne genus muscarum*, & *muscas diversi generis* pro ערוב *arob*, id est κυνόμυια Exod. 8. 21. Quia putavit vir sanctus corruptam esse vocem, & legendum κοινόμυια. Quæ vox non extat uspiam, nec si extaret, id significaret quod ille vult. Rursus Psalm. 38. (Hebr. 39.) 12. Hebræum כעש *ut tineam* Græci reddunt ὡς ἀράχνην, *ut*
(a) Joel *araneam*. Et in libris Joel (*a*) & Amos (*b*) גזם *gazam* illis est κάμπη, *eruca*; Cum sit locustæ species,
4. 4. & quæ non solum gramen & segetes & arborum folia, sed & earum cortices tenerósque ramusculos morsu in-
2. 15. cidit, quod ipso nomine docetur. Denique Ps. 58. 9. שבלול *sabbelul* Aquila & Hieronymus γῆς ἔντερον *ver-*
(b) Amos
5. 9. *mem* interpretantur. Sed limacem שבלול *sabbelul* dici planum est, quia ישב בלול *jasab belul*, id est habitat in cochlea. Et de impio scribit Psaltes, כמו שבלול תמס יהלך, *sicut limax liquescens ibit*, quia limax est ὑγροκέλευθος, ut apud Athenæum habetur in veteri de cochlea gripho. Et virus suum ubique spargens, videtur paulatim absumi. Itaque etiam in Talmude & *Berescith Rabba*, qui Hebræorum libri sunt vetustissimi, limacem hoc ipso nomine appellari reperiet quisquis harum rerum curiosus est. Pulices pro culicibus passim sumi video etiam à doctissimis. Ita in Giggeio برغوث multoties redditur culex פורטענא itidem in Boderiano & Buxtorfio, cum utrumque pulicem sonet.

Aquatica supersunt, in quibus cavendum ne cetorum aut cetaceorum species confundantur. Nam cum dicitur Deus *creasse* את התנינם הגדולים, *magna cete* Gen. 1. 21. Et *ceto ponere custodiam* Job. 7. 12. Et *conterere capita cetorum super aquas*, & *confringere Leviathanis caput*, *ut det eum in escam populis qui in deserto habitant* Psal. 74. 13. 14. Et *fecisse Leviathanem ut in mari luderet* Ps. 104. 26. Et *cetos in abyssis laudare factorem suum* Ps. 148. 7. Magna cete intelligimus, qualia sunt balæna, pristis, orca, physeter. Et cum leguntur cete *mammam educere ut lactent catulos suos* Thren. 4. 3. præter majora illa cete etiam minora significantur ut phoca, delphin, tursio, quæ mammas suas tanquam è vaginis educunt ad suctum catulorum emis-
Math. 12. sitias. At magnus ille piscis qui Jonam absorpsit, quamvis cetus vocetur tam à Matthæo quam à Græcis in-
40. Jon. terpretibus, tamen cetus non fuit proprie dictus, sed canis carcharias. Qui licet balænâ multo minor, ta-
2. 1. men gulæ meatus habet longe vastiores. Unde est quod alio nomine λαμία *lamia* vocatur ἀπὸ τοῦ ἔχειν μέγαν λαιμὸν, *à gulæ amplitudine*. Itaque cum balæna, propter œsophagi angustias, non nisi pisciculos deglutiat, in canis carchariæ ventre circa Massiliam capti loricatum hominem integrum repertum fuisse tradunt idonei

scripto-

scriptores. Et in Græcorum fabulis Hercules à cane absorptus in ejus interaneis per triduum latuit. Quam fabulam ex historia sacra de Hebræo vate ortam esse nemo non videt. Rursus cum Es. 27. 1. Deus gladio suo duro, magno & forti animadversurum se minatur in *Leviathanem serpentem vectis*, Judæi verum cetum intelligunt, eumque tantæ molis ut ab uno maris extremo ad alterum attingat, atque ideo vocetur *serpens vectis*. Nos hoc nomine Zygænam significari putamus, quæ caput vectis instar habet è transverso situm. Et quotus quisque est qui non putet ad balænam pertinere quicquid de Leviathane habetur Job. 40. & 41. cum palam agi de crocodilo ex ipsa descriptione multis probemus. Sic Ezek. 29. 3. & 32. 3. תנין seu cetus qui pedes & squamas habet, & Nili aquas conturbat pedibus suis, & in terram inde ascendit, & tandem reti capitur, hamo in maxillas ejus indito, quid aliud sit quam crocodilus, quamvis omnes interpretes in quos incidi, agi putent de vero ceto? Ibidem cum crocodilo Pharaonem à Propheta merito conferri notamus, quia ipso Pharaonis nomine crocodilus significatur, quod nos docent Ægypto vicini Arabes. Tobiæ denique piscem non esse callionymum, ut creditum est hactenus, sed silurum aut glanidem, qui piscis est siluro similis, iis rationibus evincimus quas nemo facile refellet.

Sequitur error tertius prioribus gravior. Cum quis non in sola specie, sed in toto genere errat, ut si quadrupedis vel serpentis nomen ad avem aut ad insectum transferat. Cujus erroris exempla hæc sunt. קפוד *Kippod* in Esaia & Sophonia veteres *hericium* optime reddunt: Cum Chaldæi, Syri, Arabes & Æthiopes hericium voce simillima appellent, neque interpretationi receptæ quicquam repugnet. Itaque non possum mirari satis cur ab ea discesserint recentiores, ut hericio lutram, castorem, testudinem aut avem etiam substituerent. Puta noctuam, vulturem, merulam, plancum, cypselum, butaurum, &c. Tot enim reperio hujus vocis versiones, quas suo loco refello.

Prov. 30. 31. in animalibus quæ magnifice incedunt censetur זרזיר מתנים *zarzir mothnajim*, ad verbum *accinctus lumbis*. Quod veteres ad gallum cur tanto consensu referant mihi non constat. Quorsum enim dicatur gallus lumbos habere succinctos? Præterea Solomonem patet de quadrupedibus agere, non de avibus. Quippe *accinctus lumbis* inter leonem & arietem medius est. Iis igitur accedo potius qui vel equum vel canem Gallicum intelligunt, quorum ille arte, hic natura succinctus & adstrictus est. Unde Gratius in Cynegetico de hujusmodi canibus:

--- adstricti succingant ilia ventris.

Et Ovidius in fabula Actæonis:

Et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon.

At equum intelligi malim, qui non solum expedite, sed & superbe & cum pompa quadam incedit: Et lumbos habet cingulâ vel zonâ vere succinctos. Quod an de cane dici possit valde ambigo.

Verba Jeremiæ cap. 12. vers. 9. עיט צבוע vulgus interpretum *avem pictam* exponit, sensu vel nullo vel valde obscuro. Sed Seniores σπήλαιον ὑαίνης *speluncam hyænæ*, quod magis quadrat, ut pluribus docemus. Et vero, quod hactenus latuit Lexicographos, *hyæna* Hebraice dicitur צבוע *tseboa* à variis coloribus qui illam insigniunt. Proinde 1 Sam. 13. 18. pro גי הצבעים, *valle Tseboim* Græcorum interpretum unus habet φάραγγα τῶν ὑαίνων *vallem hyænarum*. Et in Hebræo libro de Animalibus, quem in Suecia legi manuscriptum, צבוע *tseboa* valere dicitur *ad sepulchrorum effossionem, ad tractionem cadaverum, & ad pugnandum in canes*. Quæ ad hyænæ descriptionem pertinere palam est, unde Sirachides Eccles. 13. 21. Τίς εἰρήνη ὑαίνῃ πρὸς κύνα; *Quæ pax hyænæ cum cane?* Arabice denique hyæna dicitur voce facta ex Hebræa צבוע. Illa igitur deinceps Hebraicis lexicis inserenda est.

ציים *Tsijim* & איים *ijim* in Babylonis & Idumææ desertis describunt Prophetæ duo Esaias (*a*) & Jeremias (*a*) Es. 13.
(*b*). ציים *tsijim* videntur esse sylvestres feles & איים *ijim* thoes, ab acuto ululatu sic appellati. Huc facit 21. 22. &
quod feles Arabice ضيماون *dsajawino* appellantur voce non absimili: Et Thoes بنات اوي *filiæ awi*, quasi 34. 14. (*b*) Jerem.
ululatu suo non aliud sonent quam *awi*. Nec parum confirmatur ex his Es. 13. 22. *Alternis clamabunt ijim* 50. 3.
in palatiis ejus. Thoum enim ululatum esse alternum ex Alberto, Bellonio, Scaligero, & Busbequio scimus. Nec temere junguntur in Prophetis איים *ijim* & ציים *tsijim*, cum felium in desertis coëuntium dira vox thoum ululatus aliquo modo referat. Proinde cum infantium vagitibus utrumque conferri video. Hæc conjectura nostra est de vocibus jam olim parum notis, quasque Aquila, Symmachus, & Theodotio nude describunt σιειὶν & ειειν, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἑρμηνείας; propter *incertam interpretationem*. Seniores ציים *tsijim*, θηρία, δαιμόνια & ἰνδάλματα reddunt, & איים *ijim*, ὀνοκένταυρους. Hieronymus itidem ציים, *bestias, dæmonia & dracones* habet, & pro איים, *ululas, onocentauros & Faunos Ficarios*. In versione vernacula ציים *tsijim* sunt feræ eremicolæ, & איים *ijim* feræ insulares. Quod non capio, quia si quæ essent feræ insulares, id est insularum propriæ, eæ in Babylonia & Idumæa non habitarent. Tamen Hebræorum multi sic reddunt vocum etymologiâ freti.

Prov. 30. 28. שממית *semamith manibus apprehendere, & in Regum palatiis esse* dicitur. *Semamith*, id est *stellio*, qui à veneno sic appellatur. Ut apud Græcos recentiores ζαμιαμίνθη. Et Arabice *Sammabras*, nomine facto partim à veneno, partim à maculis tanquam lepræ. Itaque Græci, Hieronymus, Syrus, Chaldæus, stellionem hic intelligunt. Et Levit. 11. 30. סממיתא *semamitha* pro stellione sumitur tam à Chaldæis quam à Samaritano interprete. Quomodo etiam à Talmudicis. Nec dari potest ulla ratio cur verba Solomonis ad stellionem non pertineant, cum stellio manus habeat hominum manibus persimiles. Et palatia Regum, in quibus est profundior lapidum congeries, illi sint pro domicilio. Proinde non probo novos interpretes, qui pro stellione araneam habent, quæ digitos quidem habet, sed nullas manus: Et in pauperum tabernis tutius degit quam in Regum turribus.

In his Es. 34. 15. de Idumææ vastatione, *Ibi nidificabit* קפוז *Kippoz, & pariet, & excludet, & fovebit in umbra sua*, קפוז *kippoz* esse acontiam seu jaculum ex Avicenna didici, à quo hic serpens قفازة *kipphaza*, quasi ἀλτικὸς vel πηδητικὸς dicitur, quia tam est agilis, ut si sit opus, viginti cubitorum spatium saltu transmittat. At prisci interpretes hericium reddiderant, quasi קפוז *kippoz* idem esset cum קפוד *kippod*. Quod cum stare non posse viderent recentiores, quia ex Esaia constat animal esse oviparum, קפוז *kippoz* pro hericio avem esse voluerunt. Itaque alii bubonem, alii scopem, alii merulam, alii cypselum exponunt: Aliqui etiam testudinem. Sed nemini venit in mentem de serpente hic agi, multo minus de acontia. Quod in tractatu de serpentibus planum facimus.

Ibi-

Ibidem docemus כפיר *chephir* & שחל *sachal* & צבוע *tseboa*, non solum quadrupedum, sed & serpentum esse nomina. Nempe כפיר *chephir*, ut leonis, ita etiam draconis catulum sonat. Ut synonymum شبل *sablon* apud Arabes ad utrumque est æquivocum. Itaque כפירים *chephirim* Græci dracones reddunt Job. 4. 10. & 38. 39. Et iisdem שחל *sachal* est aspis Ps. 90. (Heb. 91.) 13. Quia ut in leonibus שחל *sachal* est leo niger, ut supra observatum, ita etiam aspis in serpentibus niger est, quod ex Æliano, Pausania & Avicenna probare sit obvium. Puto igitur in his Psalmi, *Super sachal & pethen ambulabis, conculcabis chephir & thannin*, censeri perperam שחל *sachal* & כפיר *chephir* inter leonum genera, & ad aspides aut dracones tam pertinere quam פתן *pethen* & תנין *thannin*. Leones enim cum draconibus jungi non solent, nec eodem modo calcantur. Pari ratione צבוע *tseboa* non solum est hyæna quadrupes, sed & hyæna serpens. Ut enim ab Hebræis צבוע *tseboa*, sic à Græcis ἡ ὑαίνη ponitur inter serpentum species. Quæ cum hyæna quadrupede legitur duo habere communia, unum quod colore varia est, alterum quod alternat sexum. Proinde 1 Sam. 13. 18. *vallem Tseboim* Hebræi ab hyænis quadrupedibus appellari non putant, sed à viperis ita dictis, quibus hæc vallis fœcunda fuerit. Neque id novum ut serpens cum fera quadrupede commune nomen habeat. Sic enim aspis Æthiopice ተኵላ : *tachuola* dicitur, id est lupus. Et cenchrines in Nicandro λέων αἰόλος *leo varius*.

Etiam in toto genere ii peccant qui Job. 40. 10. בהמות *behemoth* pro elephante habent. Elephas enim est animal merè terrestre: Sed *behemoth* amphibium & ex parte aquaticum. Quod hæc docent v. 18. *Ecce premat eum fluvius, non trepidabit: Securus erit, quamvis erumpat Jordanes super os ejus.* Quæ licet interpretes alio detorqueant, tamen Hebræa verba nullam aliam versionem admittere liquidò constat. In amphibiis porro nullum occurrit animal cui conveniat descriptio τοῦ *behemoth* præter hippopotamum. Qui cum Leviathane seu crocodilo non sine causa jungitur, cum sit animal congener, atque ejusdem amnis incola. Proinde plerique veterum de utroque conjunctim agunt.

Jam cum עכשוב *achsub* aspidem esse Ps. 140. 4. tam doceat ratio nominis quam consensus interpretum, in quorum numero est Paulus Rom. 3. 13. Chaldæus tamen araneam reddit, quasi esset עכביש *acchabis*.

Quartum erroris genus est omnium gravissimum, cum pro animalibus habentur quæ animalia non sunt. In quem sæpe sæpius Scripturæ interpretes incidere sequentia palam facient. Hodie nemo est qui הימים *hajemim* non putet esse mulos, cum legit, Gen. 36. 24. Anam Esavi socerum *in deserto hajemim invenisse, dum pasceret asinos Sibonis patris sui.* Hebræi enim omnes huic Anæ mulorum inventionem tribuunt, quasi primus omnium asinis equas subjecerit, ex quibus muli nati sint. Quod sequuntur omnes omnino interpretes recentis ævi. Id tamen ut ridiculum Magistrorum commentum multis rationibus explodimus. Et defectivum הימים *hajemim* ibi loci probamus idem esse quod plenum האימים *Haemim*, id est Emæos populos, quomodo rectè scribunt Samaritani. Ac proinde his Prophetæ verbis non aliud significari, quam Anam Esavi socerum in Emæos populos illis locis vicinos incidisse, aut irruisse, & illis profligatis nominis sui famam ad posteros propagasse. Neque aliud voluit Onkelos, cum pro הימים *Hajemim* habet גבריא *gibbaraja*, id est gigantes. Emæis enim à Mose Gigantæa statura tribuitur Deut. 2. 11. 12.

Tale est quod Jerem. 11. 19. *Fui ut agnus* אלוף *alluph, qui ducitur ad lanienam*; nomine אלוף *alluph* Hebræi omnes, & hos sequuti recentiores, *bovem* intelligunt. Itaque conjunctionem supplentes reddunt, *Fui ut agnus & bos.* Sed optime Græci, ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον. Et Hieronymus: *Et ego quasi agnus mansuetus.* Et Chaldæus *ut agnus* בריר *berir*, id est simplex. Ita enim esse legendum pro בחיר *bechir*, id est electo, patet ex Syro exemplari. Nempe אלוף *alluph* vel *aluph* apud Hebræos id ipsum fuit quod hodieque apud Arabes, agni epithetum, qui tam cicur & mansuetus est ut domini sui vestes lingat. Ita Giauhari & Alcamus in voce رووم *rawum*, quam explicant per الوف *aluph*.

Ita nomine בזק *bezek* multi agnum intelligunt 1 Sam. 11. 8. ubi legitur Saül Israëlitas recensuisse in *Bezek*, id est, inquiunt, per Paschales agnos, tanquam ex Talmude & Kimchio. Quin *Bezek* est loci nomen. Et Chaldæis ביזקא *bizka* calculus, ut βιζάκιον Græcis recentioribus. Neque aliter explicant Aruch, Selomo, & ipse Kimchius.

Etiam id falsissimum quod Magistri dictitant, יובל *jobel* vel Hebræis vel Arabibus esse arietem, & jubilæum inde dictum, quia cornu τοῦ *jobel* sive arietis promulgabatur. Neque enim יובל *jobel* pro ariete reperitur uspiam, aut jubilæum per cornu *jobel* fuisse promulgatum. Neque vero ex arietinis, sed ex bubulis cornibus, factæ sunt veterum buccinæ. Arietum enim cornua, quæ nec concavum nec sonorum quicquam habent, ad buccinarum usum essent prorsus inepta.

Nec minus falluntur qui קשיטה *Kesitam* agnam esse statuunt, quibus locis Jacob emisse legitur à filiis
Gen. 33. 19. Jos. 24. 37. Job. 42. 11. Hemor portionem agri centum *Kesitis*, & Job ab amicorum singulis unam *Kesitam* accepisse. Neque enim nomen קשיטה *Kesita* pro agna unquam usurpatum est. Quin apud Hebræos nummi genus est à sinceritate sic dicti. Et Jacobi ævo res rebus permutari jam desierant, & in usu erant veræ emptiones, quæ nummis fiunt vel appensis vel numeratis. Itaque Act. 7. 16. hic ipse ager emptus fuisse legitur τιμῆς ἀργυρίου *argenti pretio*, non agnis permutatus. Sed fefellit interpretes Græca versio, in qua pro ἑκατὸν μνῶν, id est *centum minis*, quomodo illi scripserant, lectum est ἑκατὸν ἀμνῶν *centum agnis*.

Prov. 7. 22. qui adulteræ lenociniis inescatur & irretitur, duci legitur *ut bos ad lanienam*, καὶ ὥσπερ κύων ἐπὶ δεσμοὺς *& ut canis ad vincula.* Ita habet Græca versio quam sequuntur Chaldæus, Syrus & Arabs. Unde origo proverbio, κύων ἐπὶ δεσμὰ *canis ad vincula*, à canibus desumpto, qui cibi lenocinio ultro vinciendos se præbent. Cujus post Hesychium meminerunt Suidas, Zenodotus, Erasmus, quamvis sacrum esse non notent, & à Solomone usurpatum. Tamen pro verbis, *& ut canis*, Hebræa habent וכעכס, *& ut compes.* Unde Græcos colligo scripsisse κύφων, quod mutatum sit in κύων per scribarum imperitiam. Κύφων est catastæ genus, quâ rei vinciuntur. Item reus hâc pœnâ dignus. Quo ipso sensu hîc sumitur Hebræum עכס. Jam igitur erroris fontes in Græca versione patent. At Vulgatus qui habet pro וכעכס, *& ut agnus lasciviens*, quid respexerit dicat qui potest. Ego certe nullus video.

Pari errore שחץ *sachats* putatur esse leo, cum nihil quicquam quam *elationem* sonet. Unde בני שחץ *filii elationis* vocantur procera animalia Job. 28. 8. & 41. 26. quomodo in Herodoto τὰ ὑπερέχοντα ζῶα. Si שחץ *sachats* esset leo, in iis locis occurreret in quibus colliguntur leonum synonyma, ut Job. 4. 10. Nahum. 2. 11. &c.

1 Reg.

1 Reg. 20. 27. dubitatur an חשפי עזים ſint *greges caprarum* quomodo reddunt interpretes, aut *caprearum hinnuli*, quia Arabicum خشف hinnulum ſonat, quod probatur ex Arabum Lexicographis, & ex fabula de Chriſto à Mahumetanis confictа.

חוח *choach* R. Selomo & Kimchius animal eſſe volunt, quia pro Hebræis חוח באהליהם, *choach in tentoriis eorum* Oſ. 9. 6. Chaldæus habet חתולין בברניתיהון, *feles in palatiis eorum*. Elias quoque videtur in eadem eſſe ſententia. Sed ibi חוח *choach* eſt ſpina, ut in Scriptura paſſim. Itaque pro חתולין *chatulin*, id eſt feles, ſcribendum in Chaldæo חרולין *charulin*, id eſt urticæ. Quod magiſtros fugiſſe miror, & recentes Lexicographos.

תחש *thachas* coloris genus eſt. Hinc pro pellibus תחש *thachas* quibus tegebatur tabernaculum, Seniores & Hieronymus in Lege habent δέρματα ὑακίνθινα, *pelles hyacinthinas*, Aquila & Symmachus ἰάνθινα, *janthinas*, Chaldæus & Syrus ססגונא *ſaſgona* id eſt *hyſginum*, qui color janthino & hyacinthino vicinus eſt. Sed Hebræi תחש *thachas* pro colore volunt eſſe animal, quamvis quale illud ſit nondum conſtet. Et Talmudici quidem nugantur unicorne fuiſſe, inſigne ſex coloribus, nec alia de cauſa creatum quam ut ex ejus pellibus tegeretur tabernaculum, quo facto ex hominum conſpectu ſtatim fuiſſe ablatum. At Aruch viverram eſſe ſtatuit, & R. Selomo *taxum* aut *taxonem*. Quod avide amplexi ſunt recentiores, quia ad תחש *thachas* alludit *taxus*. Sed inanis eſt hæc alluſio, quia novum eſt *taxi* aut *taxonis* nomen. Atque ipſum animal veteribus prorſus ignotum. Aliud enim eſt melis. Nec ex taxi pellibus in Arabiæ deſertis tegi potuit tabernaculum; cum in calidis regionibus hoc animal raro naſcatur. Nota imprimis Ezek. 16. 10. inter ornamenta ſponſæ cum lineis & ſericeis veſtibus, & coronâ, & inauribus, & monilibus, & armillis, poni calceamenta תחש *thachas*, quod eſſet perridiculum, ſi taxus intelligeretur. Quis enim vel è fæce plebis vellet ita calceari?

Sic diſputatur acriter quæ animalia ſint אחים *ochim* Eſ. 13. 21. ubi de Babyloniis dicitur, *& replebuntur domus eorum* אחים *ochim*. Et Hieronymus quidem *dracones* habet. Ex Hebræis alii *feles*, alii *furones*, alii *muſtelas*, alii *ſimias* exponunt. Noſtri *mantichoras*, *martes*, *Faunos*, *ferales aves*, *noxia animalia*. At mihi אחים *ochim* aliud non ſunt quam ferarum ululatus quibus deſerta perſonant, quomodo acceperunt omnes Scripturæ interpretes ante Hieronymum. Et ex linguis Hebrææ affinibus confirmari videtur hæc verſio.

Ex uſu Linguæ Syræ גלים *gallim* Græci χελώνας *teſtudines* interpretantur in his Oſ. 12. 11. *Aræ eorum ſunt* כגלים *ut gallim*. Sed ibi גלים *gallim* eſſe lapidum acervos docet contextus tota ſeries.

De quadrupedibus hactenus. Nec in avibus minus peccatur. Ita Job. 29. 18. Hebræi ad phœnicem hæc Jobi verba referunt: *Dixeram, in nido meo moriar* וכחול *& ſicut chul multiplicabo dies*. Illis enim ſi creditur, in eo loco חול *chul* eſt phœnix. Cum חול *chul* idem ſit quod חול *chol*, nempe arena: Cujus numero per hyperbolen Job confert numerum dierum quibus victurum ſe ſperaverat.

Et 1 Reg. 4. 23. ברברים אבוסים *barburim abuſim* Hebræi *gallos* aut *capones ſaginatos* eſſe aſſerunt. Cum hæc verba non aliud ſonent quam *electilia* (ad præſepe) *ſaginata*. Quomodo ex uſu Scripturæ non ſaginantur niſi pecudes.

Job. 38. 36. *Quis poſuit in renibus ſapientiam, aut dedit* לשכוי τῷ *ſechui intelligentiam?* id eſt *gallo* ut volunt. Ita ex Talmude Chaldeus & multi Hebræorum, quos ſequitur Hieronymus. Cum à radice שכה *ſacha* cogitare, imaginari, שכוי *ſechui* aliud non ſit quam cor, cogitationum ſedes; juxta illos ipſos Hebræos. Quomodo explicandum eſt, ut duo hemiſtichia de more ſint ἀντίστροφα.

Quale eſt quod Cuthæorum idolum נרגל *Nergal*, & Babyloniorum סכות בנות *Succoth Benoth*. 2 Reg. 18. 30. *gallum* interpretantur, *& gallinam cum pullis ſuis*. Quin ut in Syria idolum רמון *Rimmon* à malis Punicis: & in Palæſtina דגון *Dagon* a frumento nomen habuit, ita נרגל *Nergal* à palma Indica, quæ hodieque dicitur نارجيل *Neregil*: Et in Aſſyria quoque deſcribitur à Strabone lib. 16. Et סכות בנות *Succoth Benoth* eſt ſacellum Dearum, quæ *Benoth*, id eſt filiæ vel fœminæ, vocabantur. Ut Amos 5. 26. nomine *Succoth* ſignificatur ſacellum Dei Moloch. Itaque de gallis aut gallinis neutro loco agitur.

Etiam vocem גבר *geber*, quâ vir ſignificatur in aliquot Scripturæ locis, Hebræi ad gallum referunt. Proinde hæc Eſaiæ ad Sobnam cap. 22. v. 17. *Dominus deportabit te deportatione, ô vir*, Hieronymus ex mente Judæi illius à quo Hebræas literas didicerat, ita tranſtulit: *Dominus aſportari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus*. Cujus verſionis incommoda ſuo loco aperuimus.

Cum Pleiades ſermo Gallicus *Pullicenariam* appellet, quaſi gallinam referant, quam undiquaque circumſtant pulli ſui: Eodem referenda ſunt hæc Chaldæi paraphraſtæ Job. 38. 32. וזגתא, *Et gallinam cum pullis ſuis deduces?* Gallinam igitur, id eſt Pleiades. Sed notandum ibi *gallinam* eſſe pro Hebræo עיש *ajis* quod Job. 9. 9. ſcribitur עש *as*: Et עש *as* idem eſſe quod Arabicum *nas*, initiali N exciſo, quod ſæpe fit in deficientibus *pe nun*. Quâ voce apud Arabes non ſignificantur Pleiades, ſed Urſa major aut minor. Nempe نعش *nas* proprie feretrum ſeu ſarcophagum ſonat. Et è ſeptem ſtellis è quibus conſtant urſæ ſingulæ, ſtellæ quatuor in quadrum digeſtæ feretrum conſtituunt. Et tres ſequentes, quæ nobis ſunt cauda urſæ, Arabice vocantur feretri filiæ aut filii, qui comitantur funus. Ad illos igitur pertinent hæc Dei verba ad Jobum: An עיש *ajis* (ſeu feretrum) *deduces cum filiis ſuis?*

In Hieronymo צמאון eſt *dipſas* Deut. 8. 15. id eſt ſerpens qui morſu ſuo ſitim excitat inexplebilem. Cum aliis צמאון non ſit *dipſas* ſerpens, ſed δίψα, id eſt ſitis, aut vero locus ſiticuloſus. Quam veram eſſe verſionem, tam ex ipſo Moſe probamus quam ex Prophetis aliis, qui eâdem voce utuntur.

Job. 27. 18. pro Hebræo וכסכה *& ſicut tabernaculum*, Græci habent καὶ ὥσπερ ἀράχνη, *& ſicut aranea*. Et Pſalm. 89. (Hebr. 90.) 10. ὡς ἀράχνη ἐμελέτων, *ut aranea meditabantur*, ubi Hebræa ſolum כמו הגה *ut meditatio*. Sed videtur prava verſio ex prava lectione eſſe nata. Et in mendoſo exemplari quo uſi ſunt, pro וכסכה ſcriptum fuiſſe וכסכת *& ut phalangium*, & כמול *ut aranea* pro כמו. Nempe phalangium Arabice dicitur شبث & aranea مول vel مولة.

Habacuc Propheta in rapaces dominos ſic invehitur Hab. 2. 11. 12. *Lapis è pariete clamat,* וכפים *& chaphis* (id eſt later) *è ligno reſpondet ei: Væ ædificanti civitatem ex cædibus &c.* Sermonem ipſis ædibus tribuens, quo perpetrati criminis reos accuſent, per elegantem metaphoram, quâ etiam Euripides & Juvenalis uſi ſunt. Vox כפים *chaphis* quid ſignificet parum compertum eſt, quia ſacri ſcriptores illam alibi nuſquam uſurpant; Nos *laterem* interpretamur, quia Talmudici ea notione adhibent, neque huic loco male convenit. At Seniores κάνθαρον *ſcarabæum*, quaſi pro כפים *chaphis* חפוש *chaphus* aut חפושית *chaphuſith* legerint; quomodo Hebræi

bræi scarabæum vocant, à verbo חפש *chaphas* quod scrutari est, quia est animal σκατώρυχον. Et ad Christum id referens Ambrosius: *Bonus*, inquit, *est scarabæus, qui clamavit è ligno.*

In Prophetarum scriptis Hebræi censent decem locustarum nomina, in quibus חנמל *chanamal* & חגב *chagab*. Sed חנמל *chanamal* est plane aliud, nempe πάχνη *pruina*. Quod præter Saadiam & Kimchium docent interpretes vetustissimi. Et Midras חנמל *chanamal* per metathesin pro נחמל *nachamal* dici asserit, quia quiescit & incidit. Quorum utrumque pruinæ maxime convenire suo loco docemus. Et חגב *chagab*, utut alibi pro locustæ specie sumatur, tamen diversissimam habet notionem Ecclesf. 12. 7. ubi inter senectutis incommoda ingravescit, חגב *chagab*, id est caput femoris, ex quo cruris motus incipit. Hoc igitur ingravescente, necesse est ut incessus gravior & tardior fiat. Rem sic se habere probamus ex Arabum anatomicis.

Ita ex Arabismo docemus זרא *zara* esse fastidium Num. 11. 20. ubi de coturnicibus Israëlitis dicit Deus: *Usque ad plenum mensem comedetis, donec per nares exeant, & sint vobis* לזרא *in zara*, id est *fastidio.* Cum in *Midbar Rabba* Hebræorum alii *vermem*, alii *ricinos* interpretentur.

Hebræis etiam fere omnibus שמיר *samir* miraculosus est vermis, cujus operâ Moses, Ephodi gemmas & tabulas Legis, & Solomon templi lapides aptasse & dedolasse fertur. Ad quem vel ab Asmodæo rege dæmonum, vel ab aquila ex horto Edenis, vel ab upupa allatus, in arca plumbea servatus est, usque ad templi desolationem. Quin שמיר *samir* est *smiris* lapis, quo utuntur gemmarii ad gemmas expoliendas. Quod omnes Lexicographos & Scripturæ interpretes hactenus fugisse miror.

Nec minus ignotum quod jam sequetur. Ab Arabico verbo علق *alaka*, quod adhærere, pendere & appendere est, factum nomen علقة *alaka* hirundinem significat, non solum apud Arabes, sed & apud Chaldæos, Syros & Talmudicos. Et indidem علوق *aluk* vel علوقة *aluka* est vitæ terminus, seu fatum quod unicuique homini impendet, & Dei decreto appensum est. Quæ duo cum immensum differant, promiscue sumi non debent. Quomodo fecere interpretes Prov. 30. 15. ubi quod legitur לעלוקה, τῇ *aluka duas esse filias, quæ dicunt, affer, affer*, ad sanguisugam referunt, cujus ibi mentio plane esset extra rem. Neque vero dici potest quas filias habeat hirudo, cum nec generet, nec generetur, sed nascatur ex putredine. Aliud igitur est עלוקה *aluka*, nempe Dei decretum de hominum vitâ & morte, quod parere legitur Sophon. 2. 2. Et ejus duæ sunt filię, שחת ושאול *fossa & inferi*, quarum una corpus, altera animam appetit. Vel ut Hebræi dicunt in Midras, *Hortus Eden & gehenna, quarum illa clamat, date mihi justos, hæc autem, date mihi impios.*

Patuit hactenus in Hebræis animalium nominibus multa esse obscura, quæ quam optime potuimus explicasse non contenti, horum quoque origines vel ex Hebræa lingua eruere conati sumus, vel ex vicinis dialectis, in quibus non dubium est quin veteris Hebraismi multa lateant. Ita brutum docuimus à silendo dici בהמה *behema*. Feram à motu זיז *ziz*, ut Græce κνώδαλον & κινώπετον. Avem עוף *oph* à volatu, & צפור *tsippor* à matutino cantu. Rapacem עיט *ajit* ab irruendo. Reptile שרץ *serets* à fertili propagatione, רמש *remes* è reptitatione, & זחל *zachal* à tarditate. Serpentem נחש *nachas* ab augurio, vel quia est infausti ominis.

In jumentis & pecore camelum גמל *gamal*, quia est animal μνησίκακον. Equum סוס *sus*, quia docile. Asinum חמור *chamor*, quia in oriente plerumque rubet. Bovem שור *sor* à firmitate gressus. Ovem צאן *tson* vel צנה *tsone* à fœcunditate. Capram in eodem cum ove grege עז *ez* à vigore, quia in minuto pecore, ut notat Philosophus, ἰσχύουσι μᾶλλον αἱ αἶγες τῶν οἴων *capræ sunt ovibus robustiores.* Suem חזיר *chazir* ab oculorum angustia. Canem כלב *cheleb* à tenacitate morsus.

In feris Leonem ארי *ari* pro ראי *rai* à visu, quia, ut Plinius autor est, ejus omnis vis constat in oculis. Pardum נמר *namer* à maculis. Ursum דב *dob* ab hirsutie. Lupum זאב *zeeb* pro זהב *zeheb* ab aureo colore, qualis luporum est in monte Amano. Hyænam צבוע *tseboa* à pictâ pelle. Vulpem שועל *sual* à tussi. Onagrum ערוד *arod* à ruditu, & פרא *pere* à cursu, qui citatissimus est. In cervino genere cervum איל *ajal* à robore: Damam יחמור *jachmur* à rufo, tragelaphum דישון *dison* à cinereo colore: Ibicem יעל *jaal* ab ascensu: rupicapram זמר *zemer* à saltu: Capream vulgarem צבי *tsebi* à decore; Candidam Arabiæ peculiarem ראם *reem* vel רים *rem* à procera & erecta statura. עפר *opher* hinnulum à molli lanugine quæ cornibus adnascitur. Leporem ארנבת *arnebeth* à carpendo terræ proventu. Hericium & hystricem קפוד *kippod* pro קנפוד *kinphod* à spiculis quibus circumvallatur. Chœrogryllium שפן *saphan*, quia in petrarum scrobibus obtectus latet.

Sic in avibus aquilę nomen נשר *neser* ab adunco rostro. Ossifragæ פרס *peres* à frangendis ossibus. Aquilæ Valeriæ עזניה *oznija* à viribus. Milvo דאה *daa*, & accipitri נץ *nets*, utrique à volatu, qui in illo diuturnior, in hoc velocior est. Corvo עורב *oreb*, & atro vulturi דיה *daja* à colore. Falconi montano אנפה *anapha* ab iracundia. At vario vulturi רחם *racham* à misericordia, & ciconiæ חסידה *chasida* à pietate. Struthioni mari תחמס *thachmas* ab iniquo animo in suos, fœminæ בת יענה *bath jaana*, quia clamosa est avis. Turturi תור *thor*, hirundini סיס *sis*, grui עגור *agor*, æsaloni איה *aja*, à voce. Pelecano קאת *kaath* à vomitu. Catarrhacti שלך *salach* à præcipiti lapsu. Columbæ feræ דרור *deror*, à libertate qua fruitur nulli loco adstricta. A tenebris buboni ינשוף *jansuph*, & vespertilioni עטלף *atalleph*; A mirando noctuæ תנשמת *thinsemeth*, quam mirantur reliquę aves. A petris upupæ דוכיפת *duchiphath*, quam vocat Æschylus πετραῖον ὄρνιν. A longo rostro pali instar gallinagini קורא *kore.* Ab eodem concavo in vasis modum כוס *chos* onocrotalo, quem ob id ipsum *truonem* appellabant Romani veteres.

In lacertis crocodilus terrestris צב *tsab* dictus est, & salamandra לטאה *letaa*, quia terræ adhęrent. Stellio אנקה *anaka* ab acerbo stridore, & שממית *semamith* à veneno. Lacerta major כח *coach* à robore, quo serpentibus quoque prævalet. Arenaria חומט *chomet* ab arenis in quibus degit, & viso homine totam se immergit. Chamæleon תנשמת *thinsemeth* ab aspirando. Testudo גל *gal* vocatur ab orbiculari testa. Rana צפרדע *tsephardea* à limosis ripis in quibus nascitur & pascitur.

In serpentibus vipera אפעה *ephe* vocata est à δυσοχίᾳ. Aspis עכשוב *acsub* à gyris. Cenchrines צבוע *tseboa*, quia varius. Basiliscus צפע *tsepha* à sibilo. Acontias קפוז *kippoz* à saltu. Cerastes & hæmorrhous שפיפון *sephiphon* ab obliquo gressu, quo claudicare videntur. Hydrus vel chersydrus שרף *saraph*, qui morsu & flatu exurit. Draco תנין *thannin* à planctu, & לויתן *leviathan* à multiplici flexu.

In Locustis ארבה *arbe* à copia nomen habet. גוב *gob* ab emersione è terra. גזם *gazam* à morsu quo arborum cortices & ramusculos incidit. צלצל *tselatsal* & חגב ab umbra, quâ solem obvelat quasi. חרגל *chargol* à longo agmine. ילק *jelek* à lingendo. חסיל *chasil* à consumendo, & סלעם *solam* à vorando.

Musca

Muſca dicitur זבוב *zebub* ab incertis ſedibus. Apis דבורה *debora* à ductu & ordine. Veſpa צרעה *tſira* pro עצרה *itſra* à premendo, quia valde preſſa habet ilia. ערוב *arob* cynomyia à nigredine.

Scorpio עקרב *akrab* pro עקצרב *akatſrab* à magno aculeo. Quippe ut obſervat Philoſophus, *hoc inſectorum ſolum μακρόκεντρόν ἐςι magnum habet aculeum.* Limax שבלול *ſabbelul*, quia in cochlea degit. Vermis תולע *thola* à voracitate. Formica נמלה *nemala*, quia ſpicarum capita abſcindit. Pediculi כנים *chinnim*, quia δυσαφαίρετοι. Pulex פרעש *paros* à præpoſtero ſaltu.

Neque Scripturæ ſolum ſed & alia explicamus animalium nomina, Chaldæa ſcilicet, Syriaca & Arabica; & ex Magiſtris aut Talmudicis deſumpta, quoties neceſſe eſt, ut ſciamus quæ mens fuerit veterum interpretum. Ita nobilem camelum monemus Chaldaice dici הוגן *hogen* & Arabice هجان *hugian*, id eſt εὐγενῆ, voce ex Græco deducta. In Thargum Pſalmorum pro agnis legi פלגיסין *phalgiſin*, id eſt φαγιλὰς, quomodo agnos Græce vocari, cum edules eſſe incipiunt, ſcimus ex Ariſtotele, Plutarcho & Heſychio. Orygem in paraphraſtis דיצא *ditſa* appellari pro pleno דעיצא *deitſa*, ut ſcribit Samaritanus, à verbo דעץ *daats*, id eſt transfigere, transfodere, ut Græcorum ὀρύσσειν, unde ὄρυξ. Chœrogryllium à ſaltu in Jonathane vocari טפזא *taphza*, quia ſolet ſaltu progredi, præcipue in fuga, quod veterum & recentiorum multi nos docent. Et eundem in Syris dici ܚܓܣ *chagas*, quia Græcum χοιρογρύλλιος per compendium χγ's ſcribi ſolebat. Et in Onkelo murem araneum ילא *jala* vocari pro פלא *pala*. Ita enim ſonat apud Arabes.

Et in quadrupedibus oviparis Chaldæum חרדונא *chardona* probamus pro bufone & teſtudine perperam ſumi, cum ſit idem quod Hebræum צב *tſab*, nempe crocodilus terreſtris (itaque hoc animal Arabes utroque nomine appellant, nimirum ضب & حردون quod Avicenna & alii diſerte ſcribunt.) Et animal in aquis huic congener בן הנפילים non eſſe nauplium, ut conjectat vir in his literis mire verſatus, ſed ſcincum, qui בן נפילים *ben nephilim*, id eſt *filius gigantum* dicitur, quia ex ſuperfluo majoris crocodili ſemine naſci creditur.

Rurſus idem vir eximius, cum hęc verba *Bereſcith Rabba* הביא חכינה וזיג לה חרדון ויצאת מהם חכרבר ita interpretatur, *Accepit Deus ſerpentem, & copulavit cum eo bufonem vel lacertum, & prodiit ex illis beſtia noxia*, in tribus animalium nominibus ter labitur. Nam חכינה *chakina* vox eſt nihili, pro qua ſcribendum חבינה *chabina*, id eſt chamæleon fœmina. Et חרדון *chardon* neque bufo neque lacertus eſt, ſed crocodilus terreſtris. Denique חברבר *chabarber* non eſt beſtia noxia in genere, ſed ſalamandra à maculis liventibus ſic appellata. Mens igitur horum verborum eſt ex crocodili terreſtris coitu cum chamæleonte fœmina natam eſſe ſalamandram. Talmudici in *Berachoth* hæc eadem paucioribus contrahentes, pro חברבר habent ערוד, quod eadem notione etiam alias occurrit. Corruptum tamen puto, & levi mutatione pro ערוד legendum עמוד quod eſt lacerti genus apud Arabes.

Peccatur etiam in voce אקמתא *akmetha* quam Chaldæus habet pro שממית *ſemamith*, Prov. 30. 28. Scribendum enim אמקתא *amketha* ut in Syro exemplari, id eſt ſtellio. Fit enim ex Hebræo אנקה, M & N permutatis. Quod doctos latuit hactenus. Itaque אקמתא pro ſtellione, *araneam* expoſuerunt pari errore quo שממית *ſemamith*.

Pro אנקה Levit. 11. 30. Jonathan habet מינקת חויא, *nutricem ſerpentum*: Et Hieroſolymitana verſio quam citat Aruch פליית חויא, *ſcrutatricem ſerpentum*. Quod animal ſignificetur Hebræi plane neſciunt. Itaque has voces Lexicographi ſecure prætermittunt. Sed commodum ſuccurrunt Arabes, quibus فالية الافاعي *ſcrutatrix viperarum*, (vel etiam *nutrix* ſi mavis, nam فلا verbum tam nutrire & educare quam ſcrutari eſt) ſcrutatrix igitur vel nutrix viperarum dicitur quædam ſcarabæorum ſpecies in eodem cum ſerpentibus latibulo verſari ſolita. Ita ut hi ſcarabæi cum in aditu apparent, ſerpentes intus latere non levis ſit conjectura.

Pro תנשמת ſeu noctua in Jonathane eſt אותיא *otija*, in Onkelo בותא *bavetha*, & in Syro ܟܘܟܒܐ *caucabi*, quæ tria fere eodem recidunt. Nam אותיא *otija* eſt Græcum ὦτος, avis in Ariſtotele noctuæ ſimilis, circa aures habens πτερύγια pinnulas, unde illi nomen. Quamvis à nocte alii nycticoracem appellent. בותא *bavetha* etiam eſt nocturna avis, & à verbo בית *bith* deduci nonnulli putant, quod Chaldæis eſt pernoctare. Sed puto factum ex בוא *bava*, ut כותא feneſtra ex כוא, & עותא iniquitas ex עוא; & בוא *bava* Chaldæis idem eſſe, quod Græce βύας, Hiſpanis *bubo*, & Arabice البوه *albubo*, bubonis ſcilicet ſpecies. Syrum denique *caucabi* alludit ad κικκαβαῦ, qua voce Ariſtophanes noctuarum cantum exprimit. Unde ipſæ κικκάβαι dicuntur & κικκόβαι. Aliis אותיא *oteja* eſt veſpertilio, & ܟܘܟܒܐ *caucabi* erodius ſeu ardea, utrumque ni fallor perperam. Nec verius quod נעמה *naama* pro ſtruthione ulula redditur. Et חטופיתא *chatophitha* ab aliis noctua, ab aliis harpyia, aut rapacis avis ſpecies, cum hirundo ſic vocetur à rapiditate volatus, ut Arabice خطاف *chottaph*.

Deuter. 33. 19. de Zabulonitis dicit Jonathan, qui maris erant accolæ, *in deliciis habebunt* טריתא *& capient* חלזונא *chilzona ex cujus ſanguine purpuram tingant.* Nec ſatis conſtat quid ibi ſint *taritha* & *chilzona*. Nugantur enim qui *taritha* thunnum exponunt, aut piſces quoſdam magnos, aut piſciculos ſale conditos. Et qui nomine *chilzona* magnum piſcem, aut vermem, aut bombycem intelligunt. His igitur rejectis ex Arabica lingua probamus טריתא *taritha* eſſe piſces recentes, quorum uberrima fuit piſcatio in Zabulonitarum littore: Et חלזונא *chilzona* cochleam purpurariam, vel muricem & conchylium, cujus ibidem magnum fuiſſe proventum notius eſt quam ut probatione egeat. Conſtat enim ex Gen. 49. 13. Zabulonitas prope Sidonem habitaſſe, unde purpura, quâ nulla præſtantior, ad oras remotiſſimas deferebatur.

Ex iis quæ diximus apparet in Hebræis & Chaldaicis Lexicis multa eſſe ſupplenda. Quod idem de Arabicis conſtabit ex iis quæ ſequentur. بنات اوي *filias awi* docemus eſſe veterum thoes à latratu ſic appellatas. اروية *orwia* fœminam ibicis, بخاتي *bechati* camelos Bactrianos, qui majores ſunt & cum duplici gibbo. فهد *phehed* lyncem. يربوع *jorbua* chœrogryllum qui Hieronymo ἀρκτόμυς. زبزب *zebzeb* viverram. سمور *ſimur* hoc ipſum quod in Heſychio, cum dicit σίμωρ παρὰ Πάρθοις καλεῖσθαι

μύς ἀγρίου εἶδος, οὗ ταῖς δοραῖς χρῶνται πρὸς χιτῶνας, simur à Parthis vocari muris agrestis quandam speciem, cujus pellibus in tunicarum usum utuntur. ظربان *dariban* mustelæ speciem, quæ *putorius* à putore vulgo vocatur. فرانق *phuranik* tigrim à cursu, prout cursor etiam à Byzantinis πρανικὸς dicebatur. فنك *phenek* murem Finnicum, cujus in pelliciis plurimus usus. Et وبر *weber* murem montanum, seu *marmottam*, quomodo appellant Itali.

Sic in avibus, quod nescitur, بلشون *balsun* vel بلشوم *balsum* est ardea, quæ aliis مالك الحزين *malich Alhazin* aquator tristis, quia parce bibere creditur, quasi metuens ne deficiat aqua. حوصل *hausal* onocrotalus ab ingluvie sic dictus. رخم *racham* vultur-aquila, non pelecanus ut volunt. زمج *zummag almai* catarrhactes. شنونو *sunounou* hirundo proprie riparia. تنوط *thenawat* avis cujus nidus ex ramis arborum suspensus est, pici species de qua Plinius lib. 10. cap. 33. *oriolus* vulgo, & vernacule *loriot.* وصع *wasa* regulus, avium fere minima. In piscibus شبوط *sabut*, Chaldaice שבוט *sabot* est λάβραξ, lupus, qui Gallice *bar*, & Italice *varolo* à varietate colorum; ut שבוט factum ab Hebræo שבץ, id est variis coloribus intertexere.

Nec solum in nominibus animalium, sed & in partibus, actionibus & propriis multa latent quæ explanare necesse habui. Partium aliæ externæ sunt, ut in elephante שנהבים *senhabim*, 1 Reg. 10. 22. id est dentes ex quibus fit ebur, contractâ voce, ut suspicor, ex שנקהבים *senkahabim*, quasi dentem fuscorum dixeris, ut Arabes per اقهبان *akhabani* id est duos fuscos elephantem & bubalum significant. Aut שנהבים *senhabim* dicuntur ipsæ belluæ, tanquam eburneo dente & fusco colore notabiles. Ezek. 27. 15. קרנות שן, *cornua dentis* appellantur hi ipsi dentes, quasi mediam inter dentes & cornua naturam obtineant. Hippopotamus dentes habet similes, exertos, molliter flexos, quibus tanquam falce fruges demetit. Harpen vocat Nicander, cum de hippopotamo dicit in Theriacis.

--- ἅρπην δὲ κακὴν ἐπιβάλλεται ἀρπην.

--- *harpen damnosam immittit in agros.*

Et Job cap. 20. v. 14. *Qui fecit eum* (Deus) *applicavit illi* חרבו *harpen ejus.* Nec multo aliter Nonnus Dionysiac. lib. 26. In asini maxillâ quâ Philisteos percussit Samson, מכתש *mactes* unde manavit aqua, proprie mortarium sonat. Neque aliud intelligo quam dentium capsulas seu alveolos, qui Græce quoque ὀλμίσκοι seu *mortariola* vocantur.

In equo רעמה *raama* vulgus interpretum tonitru, nos *jubam* explicamus, ut Seniores φόβην, quod mutavit in φόβον scribarum imperitia. A celso situ videtur sic appellata, ut Græce λοφία, quia Syre ܪܥܡ *raam* altum esse sonat. Et versu sequente הוד נחרו ab iisdem redditur *δόξα στηθέων αὐτοῦ gloria pectoris ejus.* Arabice nimirum نحر *nachar* est pectoris summa pars, quæ proprie στῆθος dicitur. Quod si scivisset Bootius, in hunc locum non scripsisset נחר *nachar quidvis potius quam pectus denotare.* Malo tamen narium fremitum intelligere, ut Jerem. 8. 16. Quia ad Arabismum confugere nihil est opus, nisi cum ex Hebraismo nullum est subsidium. Interim Chaldæum verbum נחר *nechar* non est quod volunt Lexicographi, mactare oves & boves mactatione à naso inchoata, sed cultro in summum pectus adacto prope jugulum, ut Arabicum نحر *nachara.*

Leonis & ursi יד manus 1 Sam. 17. 37. est pes anterior. A qua phrasi non abhorrent Græci & Romani scriptores. De hippopotamo legitur Job. 40. 12. *Nervi femorum ejus perplexi* vel *cancellati sunt.* Femora sunt Hebraice פחדים *pechadim*, quâ voce alii *testiculos*, alii *territationes* intelligunt. Sed pro femoribus sumi probamus ex Arabibus & Syris. Itaque si in Chaldæa paraphrasi Levit. 21. 20. פחדין *pechadin* sunt testiculi, ita usurpatur hæc vox καταχρηστικῶς, plane ut vulgata ירך *jerech*, quæ cum proprie femur sonet, tamen ab Hebræis passim sumitur pro τῷ γεννητικῷ μορίῳ. Nervos autem femorum perplexos aut cancellatos habere magni roboris indicium est. Sic Tritanum gladiatorem eximiis viribus, filiumque ejus Pompeii militem post Varronem scribit Plinius *rectos & transversos cancellatim toto corpore habuisse nervos, in brachiis etiam manibusque prodigiosâ virium relatione.* Idem habes apud Solinum. Meminit quoque Vopiscus in Firmo.

Job 41. 14. de Leviathane dictum *tori carnis ejus cohærent*, seu musculorum eminentiæ. Ad verbum מפלי *procidua.* Ita Græce προπετὴς *prociduus* is dicitur cui pars aliqua corporis plus æquo eminet. Vir doctus qui *melandrya* reddidit, videtur nescivisse quid proprie sint melandrya.

Spina dorsi Hebræis, Chaldæis & Arabibus est שורה. Et in extrema spina coccyx cui cauda adhæret עצה Levit. 3. 9. Et Arabice عصعص geminatis radicalibus.

Caudæ in reliquis animantibus זנב *zanab* dicitur, sed in ove אליה *alja* Levit. 7. 3. Et cauda illa crassior significatur, cui necesse est plostellum subjici, ut ovis trahat quod ferre non potest. Sic lobus auris, qui in homine est תנוך, in ove dicitur בדל *bedal* Amos 3. 12.

צמר proprie lana est ovis, ut Chald. עמר, *ajin* & *tsade* de more permutatis. Hinc in paraphrasi Ezek. 27. 18. עמר מילת כבינה est *lana Mileti circumligata*, quia Milesii agnos circumligatis pellibus induebant, ut lana esset mundior. Itaque falluntur qui *lanam sericeam subtilem* aut *lanam μηλώτης* exponunt. Et lanam כלך *calch* vel כולכא *colcha*, quam Talmudici cum lino misceri vetant, quia ovium lanæ est similis, primi indicavimus esse πίννινον ἔριον id est pinnæ seu conchæ margaritiferæ lanam, sic appellatam, quia ex Colchico sinu defertur, quem hodieque *Cochin* vocant. Lanæ vellus גז *gez* dicitur à tondendo, non à vellendo, ut vult Schindlerus, cujus objectiones pluribus refelluntur.

Nesciunt interpretes quid sit כביר העזים *chebir caprarum* 1 Sam. 19. 13. ubi Mical Davide elapso, simulachrum

lachrum in lecto ejus collocasse legitur, cui imposuit *chebir caprarum*, ut Saulis servis Davidem ipsum ægrum ibi jacere persuaderet. Et Græci quidem *jecur caprarum* reddunt, quia legerunt כבד pro כביר. Alii *utrem* malunt, alii *pulvinar*, alii *pilorum orbem*, alii *pellem pilosam* &c. Nos *magnum pilum caprarum* exponimus, quia vox כביר tam Hebraice quam Arabice magnum sonat. Et cum de pilo caprarum agunt sacri scriptores, pili vocem fere omittunt. Sic Exod. 25. 4. *byssus & capræ*, id est *byssus & pili caprarum*. Et Exod. 35. 26. *neverunt capras*, id est, *pilos caprarum*. Et Cant. 4. 1. *capillus tuus est ut grex caprarum*, id est *ut pilus gregis caprarum*. Quia in Oriente capræ quædam sunt longiore pilo, cujus flavedo & tenuitas flavum hominis capillitium apprime refert. Quod probant duo loca veterum, unus ex Callisthene, alter ex Apulejo. Itaque cum caprarum pilis conferuntur sponsæ capilli Cant. 4. 1. & 6. 4. Et Rebecca hœdinâ pelle contexit Jacobi collum & manus, ut Esavi hirsutiem ita imitaretur. Quomodo in Martiali quidam galericulo utitur ex hœdina pelle confecto, ut calvitium dissimulet.

In partibus internis יותרת *jothereth*, neque *jecoris* est *reticulum* ut volunt, neque membrana tenuis quâ jecur integitur, ut contendit Fullerus. Sed magnus jecoris lobus, qui ab augmento יותרת *jothereth* Hebraice vocatur, ut Arabice *ziada*. Nec sine errore Chaldæi duo חצר *chatsar* exponunt Exod. 29. 21. Nam חצר plane aliud est, nempe septum seu diaphragma (ut Arab. حصار) quod ipsum latet Lexicographos. Iisdem ignotum quid sit המכסה, *operiens* Levit. 9. 19. Quamvis ipse Moses alibi plenius edisserens, vocet *adipem intestina operientem* Exod. 29. 13. & Levit. 3. 9. Unde liquido constat omentum significari. Nec τῶν ἑβραϊζόντων quisquam est qui sciat quid differant קבה *keba* Deuter. 18. 3. & כרש *cheres* Jerem. 51. 34. Neque ipsi sciremus, nisi Arabes nos docuissent, illo lactentis adhuc, hoc ablactati animalis ventriculum significari. Græci à perficiendo utrumque vocant ἤνυστρον, quia cibo digestio in prioribus ventriculis solum affecta, in isto completur & perficitur. נצה nonnullis est avium ventriculus, sed quam vere nescio: Cum videatur ubique pro pluma sumi. Nec constat satis quid proprie sint Hebr. כסלים & Gr. ἰξύες. Nos utraque voce probamus lumbos significari. Et Job 15. 27. פימה *pima* esse πιμελὴν pinguedinem. Et פדר *peder* passim in Levitico esse victimæ adipem à carne separatum, qui superinjicitur parti nuper abscissæ, ut facilius ardeat. Itaque à פרד *parad* quod separare est, פדר *peder* deduci videtur per metathesim.

In animalium actionibus hoc primum occurrit quod 2 Sam. 6. 6. שמטו *scametu* boves qui arcam Dei plaustro vehebant. Et plane incertum quid sit שמטו *scametu*, quia nusquam alibi occurrit, & inter interpretes nullibi dissensus major est. Cum aliis igitur hic dubius hærerem, nisi ex Arabibus didicissem ثمط *thsamat* esse lutum tenue in quo jumenta detinentur. Id Hebræis esset שמט *scamat*. Nam ث *thse* Arabum fieri ex Hebræo ש *scin* nemo est qui nesciat. Verbum igitur שמט ex eo nomine deductum, ut conjectamus, in hujusmodi luto hærere & detineri significat. Et in textu sacro Uzza legitur arcam Dei extensâ manu prehendisse, quia qui illam vehebant boves in luto hæserant.

Job 21. 10. Hebræa verba שור עבר ולא יגעל recentiores reddunt, *Bos eorum init*, & semen in cassum *non ejicit* quasi de tauro ageretur; Cum ad bovem fœminam pertineant, adeoque vertenda sint, *Bos* fœmina *concipit* & semen *non respuit*. Nam שור est epicœni generis. Et עבר inire non est, sed concipere. Nec געל semen in cassum ejicere, sed illud respuere & fastidire. Quæ duo non conveniunt nisi fœminæ. Proinde non Græci solum & Symmachus, & Hieronymus, ad fœminam hæc referunt, sed Chaldæus etiam: Quod fatebitur quisquis illum attente leget, quamvis illum aliter sumpserint novi interpretes; Unde erroris occasio nata est. Denique sequens hemistichium, *parit juvenca ejus*, *& non abortit*, cùm præcedente non esset de more ἀντίστροφον, si prius de tauro ageret, posterius de juvenca.

Jobi loco quem explicavimus ecce alterum non absimilem Ps. 144. 14. *Boves nostræ sint* מסבלים *fordæ* seu *gravidæ*: *Ne sit in iis* פרץ *orbitas*, *nec sit* יוצאת *quæ ejiciat* sup. semen. Quam interpretationem multis asserimus.

Jerem. 50. 11. עגלת דשא non est *vitula herbilis* vel ποηφάγος ut volunt, sed *vitula triturans*. Itaque דשה legitur per *he* in fine in optimis exemplaribus. Et huic Jeremiæ loco, *pingues fuistis ut vitula* דשה *triturans*, plane geminus est hic Malach. 4. 2. *pingues eritis ut vituli* מרבק *marbek*. Nam Arabice ربق *rabaka* proprie significat bovis collum devincire, & ربيقة *rabika* bos ita devinctus. Et רבקא *ribka* Talmudicis vinculum quo tres aut quatuor boves collo adstricti grana triturant. Et מרבק *marbek* Hebræis id ipsum est. Id fugit Lexicographos, qui saginarium exponunt.

Job 39. 23. de quo dicitur התרעישנו כארבה, *An fecisti ut moveretur sicut locusta?* *Ut moveretur*, id est ut saltaret. Ita Græce σκαίρειν primo moveri, deinde etiam saltare sonat. Unde σκαρθμοὶ à Poëtis dicuntur equi pedes, & ipsi equi ἔυσκαρθμοι & πολύσκαρθμοι, quod alii ad motum, alii ad saltum referunt. Ejusdem capitis versu 27. legitur equus terram absorbere quam cursu emetitur, verba sunt: *Cum motione & concussione* יגמא ארץ, *sorbet terram*. Non me latet alios reddere *fodit terram*. Inter quos Bootius hæc verba negat posse aliter accipi. Quasi campum quem decurrit equus sorbere dici nequeat absque immani ἀκυρολογίᾳ, quamque nemo sanus usurpet. Sed illum fugit ratio, cum hæc sit Arabum notissima phrasis, è quorum numero Job fuit. Nec multo aliter loqui Romanos Poëtas aliquot exemplis probamus. Et quod rei caput est גמא *gama* in fodiendi notione nusquam occurrit. Sed sorbere significat tam apud sacros scriptores quam apud paraphrastas & Talmudicos. Unde Afrum *gumia* pro sorbillone extat apud Lucilium, Varronem, Festum, Apulejum & alios.

Jerem. 8. 6. describitur equus שוטף במלחמה *exundans in prælium*, vel qui præceps fertur torrentis instar. Quod Syrum recte reddidisse ex Theodoreto & Hebræis probamus. Sed Syri mentem non assecutus est Gabriel.

2 Sam. 16. 2. *Asini sunt pro familia regis ad equitandum* ולהלחם, *& ad pugnandum* juxta τὸ *Ketib*. Pro quo Hebræi legi volunt והלחם *& panis*, quod sequuntur interpretes, quasi asinos ad pugnam fuisse adhibitos non sit verisimile. Fuisse tamen populos qui ex asinis pugnarent, quomodo nos ex equis, tradunt idonei scriptores.

Cant. 4. 1. & 6. 4. capilli sponsæ cum conferuntur caprarum pilis שגלשו, *quæ galesu ex Galaad* aut *ex monte*.

monte Galaad, quæritur quid ſit *galeſu*. Et גלש aliis *apparere* aut *emicare* eſt, aliis *aſpicere* aut *proſpectare*, aliis *detonderi*, aliis *poliri* & *comi*, aliis denique *aſcendere*. Quæ vera demum eſt interpretatio. Quod probamus cum ex Græcis, Syro & Hieronymo, qui ſic reddunt, tum ex variis hujus notionis veſtigiis in Chaldaiſmo & Arabiſmo. Nec eſt quod quis objiciat capras ex monte Galaad non aſcendere, ſed deſcendere. Manifeſta enim eſt trajectio in Solomonis verbis, quæ hoc ordine legenda ſunt: *Capillitium tuum eſt ut* (pili) *gregis caprarum è monte Galaad, quæ aſcendunt*, ſupple ad illum montem. In quo aſcenſu harum pili longiores ſunt in naturali ſitu, & eminus conſpiciuntur.

Quamvis נדח ſit diſpellere, tamen Ezek. 34. 4. 16. הנדחת de ove non tam *diſpulſam* quam *errantem* ſonat. Ut Eſ. 13. 14. *caprea* מדח, *&* *ovis*, eſt caprea & ovis errans. Et Deut. 22. 1. Cum videris bovem fratris tui, aut ovem ejus נדחים, *diſpulſos*, id eſt *errantes*. Ut conſtat ex hujus loci collatione cum Exod. 23. 4. Arabice denique تنزح de ove eſt à caula ſua longius aberrare. Sed & de ove נער apud Talmudicos eſt è loco in locum migrare aut errare. Quomodo etiam Arabes ſumunt. Hinc de paſtore ſtulto Zachar. 11. 16. הנער לא יבקש, *errantem non requiret*. Durum enim eſt quod agnum volunt, נער id eſt *puerum* vocari, quia nondum adultus eſt.

Exod. 21. 7. לא יחרץ כלב לשונו, Græci reddunt ȣ̓ γρύξει, *non grunniet canis linguâ ſuâ*, quod potius porcorum eſt. Hieronymus, *non mutiet*. Recentiores, *non movebit*. Malim, *non exacuet canis linguam ſuam*. Quia חרץ proprie eſt *exacuere*. *Non exacuet*, id eſt *non hirriet*. Antecedens pro conſequenti. Quia non aliter hirriunt canes quam exerendo linguam, & quaſi exacuendo.

De impiis dicit Pſaltes Pſ. 59. 7. 15. יהמו ככלב, *tumultuabuntur ut canis*. In quibus verbis cum nihil ſit quod lectorem remoretur, quæritur cur Græci interpretes plane aliter reddiderint, λιμώξȣσιν ὡς κύων, *eſurient ut canis*. Quod ſequuntur Vulgatus, Æthiops & Apollinaris. Reſpondeo id ſcribis eſſe imputandum, qui λιμώξȣσιν ſcripſerunt pro μαιμάξȣσιν. Sic iidem ſcripſerant Jerem. 4. 19. Τὰ αἰσθητήρια τ͂ καρδίας μȣ μαιμάσσει, *ſenſoria cordis mei tumultuantur*, ut ex Nazianzeno, Hieronymo & Theodoreto ſcimus. Et ibi rurſus μαιμάσσει erat pro Hebræo הומה. Sed nonnullæ editiones mutant μαιμάσσει in μὲ μάσζει *me premunt*. Et cum de mari dicitur Job. 38. 8. ἐμαίμασσε, *tumultuabatur ex utero matris ſuæ prodiens*, id mutatum in ἐμαιȣ̃το *obſtetricabatur*, ut notat Olympiodorus. Quia μαιμάσσειν vel μαιμάζειν tum erat minus frequens. Et fatetur Hieronymus in Jeremiam ſe ignorare quid hæc vox ſignificet. Fuit tamen Ἀττικωτάτη. Et ex eâ Jupiter Μαιμάκτης, & Μαιμακτήρια ſacra, Μαιμακτηριὼν menſis dictus eſt.

Eſ. 56. 10. ubi cum mutis canibus conferuntur pſeudoprophetæ, dubitatur utri dicantur הוזים *hozim*, & quid ſignificet illa vox, quæ alibi non extat. Ego ad Prophetas refero, *delirantes* expono ex Arabica lingua, quâ هزي *delirare* eſt. Quod ex Hebræis omnibus vidit unus Kimchius. Alii *dormientes* malunt. Et nonnulli veterum videntur legiſſe חוזים *chozim* videntes, id eſt *cheth* pro *he*. Tamen à vera vocis interpretatione non procul abſunt.

Ita cum in domo delenda, Scriptura toties repetit neminem eſſe relinquendum, aut in domo deleta neminem eſſe relictum משתין בקיר, *qui mingat ad parietem*, plerique ad canes referunt, qui vix aliter mingunt quam ad parietem crure ſublato. Sed viros ſignificari pluribus docemus in capite de canum nomine &c.

Laborant interpretes in explicatione vocis יזנק *jezannek*, cum de leone dicitur Deut. 33. 22. יזנק *jezannek ex Baſan*. Syrus *lactentem* reddidit, id eſt יונק. Et Hieronymus *fluet largiter*, quomodo etiam Chaldæi, quia Talmudicis זנק *zanak* fluere eſt. Sed Græci longe melius ἐκπηδήσει *exiliet*, quod ſequuntur plerique Hebræorum. Quia leonum proprium eſt in prædam inſilire: Et ejuſdem notionis verba habent Arabes & Æthiopes, Hebræo non diſſimilia. Merito denique à Moſe Danitæ conferuntur cum leone in prædam eminus inſiliente, quia ab uno Judææ extremo ad alterum tanquam ſaltu progreſſi, Laiſam oppidum invaſerant.

Licet נער rudere ſit aſinorum proprium, tamen Jerem. 51. 38. נערו, rudunt catuli leonum. Sed & Poëta leonum meminit *ſerâ ſub nocte rudentum*. Sic mugire cum ſit boum, tamen Apoc. 10. 3. λέων μυκᾶται, *leo mugit*. Et apud Plutarchum leones catulos ſuos advocant μόσχȣ μυκήματι τὸ βρύχημα ποιȣ̃ντες ὅμοιον, *rugitum vituli mugitui ſimilem edentes*. Et in Theocriti Bacchis legas μύκημα λεαίνης, *leænæ mugitum*, ut in Seneca *admugit leo*.

Prov. 28. 15. דוב שוקק, Chaldæo, Syro & nonnullis Hebræorum eſt *Urſus voce ſæviens*. Aliis *Urſus diſcurrens*. Sed Hieronymo veriſſime *Urſus eſuriens*, quam verſionem multis aſſerimus.

Cum de Aſſyriorum equis dicitur Habac. 1. 18. וחדו, *&* *acutiores ſunt lupis veſpertinis*, probatur hanc illorum ὀξύτητα vel ad luporum curſum, qui eſt expeditiſſimus, vel ad oculorum aciem, qui noctu in primis ſunt perſpicaciſſimi, vel ad animum poſſe referri, quo quicquid aggrediuntur acriter exequuntur, & ſummâ contentione, unde Poëta, *genus acre luporum*.

Dubitatur an תערוג Pſ. 42. 2. cervum rudere ſignificet aquarum deſiderio, quia, uno Syro excepto, veteres omnes aliter interpretantur. Et tam Chaldæus quam Græci *deſiderare* reddunt. Quomodo ſi ſumatur, ad Hebræum ערג *arag* Græcum ὀρέγεσθαι alludet.

Pſal. 80. 14. Cum de Dei vite dicitur כרסמנה *porcus è ſylva*, alii reddunt *eâ ventrem implevit*, alii *vaſtavit eam*, alii *conculcavit*, alii *fregit*, alii *fœdavit*, alii *ſuffodit*, alii *exterminavit*. Sed Syrus ܟܪܣܡ *comedit* aut *conſumpſit eam*. Quod à vero videtur proxime abeſſe, quia Arabibus hoc ipſum verbum *rodere* & *depaſci* ſignificat. Sed de tinea & teredine proprie dicitur quæ rodit ligna. Chaldæi & Talmudici per *Koph* ſcribunt קרסם non כרסם. Et illi ad locuſtas, hi ad formicas referunt, quæ abſumunt agri proventum.

Arabice جزل *giazala* pipire eſt, & الجوزل *algezel* vox columbarum, الجوزل *algiauzol* pipio, ut Hebr. גוזל *gozal*. Et περιςερεὼν ſeu columbaria in Herbario Apuleji, Punice vocatur *Azirgozal*, id eſt חציר גוזל, *herba pipionis*.

Nahum. 2. 7. Reginam Ninives, dum in captivitatem abducitur, comitantur ancillæ מנהגות כקול יונים, *deducentes tanquam voce columbarum*. Senſus eſſet multo planior, ſi unâ literulâ minus legeretur, מהגות, *gementes*. Nihil tamen temere mutandum.

Hebræum רחף *rachaph* proprie eſt movere ſe, ut Jerem. 23. 9. רחפו, *commoverunt ſe omnia oſſa mea*. Et Gen. 2. 3. Spiritus Dei מרחפת, *motitabat ſe ſuper faciem aquarum*. Hinc ad aves tranſlatum eſt motitare alas

alas cum pullis suis incubant ut Deut. 32. 11. Itaque etiam Arabes & Talmudici רפרף de motu alarum passim usurpant, elisâ aspiratione & reliquis geminatis. Et Arabicum أرف avibus tribuitur quæ alas extendunt ad incubandum.

Calvitium aquilæ קרחה Mich. 1. 16. est ψίλωσις, *pennarum defluvium.* Quæ cum recrescunt Es. 40. 31. & Dan. 4. 33. renovari dicitur Ps. 103. 5. ut accipiter plumescere Job 39. 29.

Gen. 8. 7. Corvus à Noa emissus exiisse legitur יצוא ושוב *egrediendo & redeundo.* Pro quo Græci interpretes, qui rediisse negant, legisse videntur ולוא ישוב, *& non est reversus*, & merito dubitatur utra lectio sit aptior, cum Hebraica habeat sua incommoda, de quibus nos suo loco. Et Græcæ faveat Græca fabula vetustissima de corvo ab Apolline aquatum misso, qui non rediit usque ad ficus maturas. Omnino enim hæc fabula ex sacra historia videtur orta. Ut quod Arabum prisci augures corvum البين *albain* vocabant, id est *avem separationis*, quia separatus est à Noa qui misit illum ut observaret aquas, & abiit, nec reversus est.

Prov. 23. 32. ut serpens ישך *mordebit*, & ut regulus יפרש, *punget.* Ibi mordere & pungere verba sunt synonyma. Nam solo morsu pungit basiliscus, ut reliqui serpentes, quorum morsus in Nicandro passim νύγμα dicitur, id est *punctio*, quia dentes habent acutissimos. Et in Varrone *admota aspis cum pupugerit.* Proinde Arabes tria verba habent, quibus tam serpentis morsum quam scorpionis punctionem significant.

Ps. 58. 5. 6. Aspis surda esse dicitur, & aurem obturare, ne mussitantium vocem audiat, quia, ut recte Kimchius, in illam non magis proficit incantatio quam si vel surda esset, vel obturaret aurem. Proinde scribit Ælianus aliorum serpentium venenum incantatione mitigari, sed solius aspidis morsum esse insanabilem, & omni auxilio superiorem. Arabes tamen præter aspidem, regulum etiam & cerasten, & hydrum seu chersydrum in surdorum genere censent, ut in quos nihil possit incantatio.

Es. 14. 29. & 30. 6. שרף מעופף est *hydra volans.* Angues enim alati qui ex Libya & Arabia quotannis in Ægyptum volant, sunt in hydrorum specie. Et השרף dicitur ille serpens ab exurendo, quia vim habet maxime igneam.

Prov. 30. 27. *Locusta regem non habet* ויצא חוצץ כלו, *tamen exit* (ad bellum) *unaquaque sibi dividens*, nempe spolia bellica. Quod alioqui ducum & imperatorum est. Hanc esse mentem verborum Solomonis non viderunt interpretes, quia nesciverunt quid esset חוצץ. Tamen חצה verbum simile, quamvis diversi ordinis, de spoliorum divisione usurpatur Num. 31. 27. Et hoc ipsum חוצץ Talmudici ad arbitrum referunt qui rem litigiosam inter contendentes dividit. Sed & Arabice حصّ partiri & dividere est.

Cum ילק *jelek* in bruchorum aut locustarum esse genere vix quisquam diffiteatur; novis tamen interpretibus aliud est Jerem. 51. 27. ילק סמר *jelek samar*, id est ὀρθότριξ seu *horripilans*, si verbo datur venia. Neque enim convenire visum est, ut diceretur ὀρθότριξ locusta quæ depilis est. Itaque nonnulli *erucam* intelligunt, quæ hirsuta quidem est, sed non volat, quomodo ילק *jelek* Nahum. 3. 16. Alii *melolontham*, quæ sententia Fullero maxime arridet. Tamen illa quoque est glabra. At locustas alias glabro, alias hirsuto capite describunt Talmudici tractatu *Cholin.* Itaque mysticis locustis capillos tribuit Joannes Apoc. 9. 8. Et عرفان *orpham* apud Arabes est locusta jubata. Ut الخنتف *alchanthaph locusta quæ coquenda depilatur.* Quin & cornutas describunt quibus instar cornuum pili duo sunt in vertice. Horum autem ratione, quidni dicatur סמר *samer*, id est ὀρθότριξ, cum eos erigit? De Locusta denique Claudianus, *Horret apex capitis.* Horret id est סמר, ὀρθοτριχεῖ.

Job 24. 20. quod de impio dicitur מתקו רמה alii reddunt *dulcis est ei vermis*, alii *dulce vermi est ejus* supple *cadaver.* Sed prius nullum habet sensum commodum. Et neutrum ferunt Hebræa verba. Omnino igitur ex Syra lingua, qua ܡܬܩ *methak* est exsugere, hæc verba sunt exponenda, *Exsugit eum vermis*, quod sequuntur Syrus & Arabs.

Quia משחת, *vastatio* aut *corruptio* pro castratione videtur sumi Levit. 22. 25. Eodem Hebræi referunt quod legitur Ps. 78. 45. *Misit ranam* ותשחיתם, *& vastavit eos*, quasi ranæ à Deo immissæ Ægyptios castraverint. Quod est perridiculum. Quippe ranæ dentes non habent, nec quicquam aliud quo in homines sævire possint. Et Ægyptii hâc plagâ mutilati improles periissent, gensque universa sic deleta fuisset & funditus exstirpata. Ranæ igitur Ægyptios devastasse leguntur, id est Ægyptiorum oras, villas, domos & agros, denique quicquid illorum erat.

Jeremias Thren. 4. 3. scribit etiam cete mammam educere ut lactent catulos suos. Quod à mulieribus vir eximius putat esse translatum. Cum cetorum magis sit propria quam mulierum hæc mammarum eductio. Utitur enim voce חלץ, quæ non solum educere, sed & evaginare sonat. Ceti autem papillas non esse ἐπιφανεῖς observat Philosophus, quia in mammis receptæ tanquam in vaginis conduntur. Unde ad suctum catulorum illas promunt, cum necesse est.

Animalium propria quod attinet, quia גלם *galam* est involvere, גולם *golem* Ps. 139. 16. est fœtus in utero & secundinis adhuc involutus. Nam quod in Epiphanii Ebionæis γολμή legitur esse alica, aut similæ granum nondum subactum, nusquam alibi reperitur. שגר *seger* vocatur fœtus ex utero nuper emissus, quia per partum emittitur. Chaldæis enim & Arabibus שגר verbum est emittere. Et huic synonymum שלח in emittendi notione ad partum refertur Job 21. 11. פטר *peter* cur vocetur primogenitus ex Arabibus didicimus, quibus فطر *phatara* est incipere, & الفطر *alphatro* dicitur quod in unaquaque re primum est. עלות *aloth* sunt fœtæ pecudes. Nec tam gravidas quam lactantes hâc voce significari constat 1 Sam. 6. 7. 10. Itaque עיל, עויל, & עלל est parvulus lactens.

In grege Labanis Gen. 30. 42. העטפים volunt esse agnos aut hœdos serotinos & autumnales, & הקשרים vernos & primitivos, qui prioribus præferendi sint. Quin autumnales vernis præferunt Plinius & Columella. Unde est quod agni Chaldæum & Arabicum nomen ab autumno & hyeme habent. Itaque vocibus עטפים & קשורים aliud significatur. Et עטפים dicuntur fœtus infirmi & debiles, à verbo עטף quod languere, deficere & labascere significat. Quibus opponuntur קשורים id est *ligati* ad verbum. Sed has linguas ligandi verbis ad corporis & animi vigorem designandum sæpe abuti docemus.

Non minus falli puto interpretes in voce והמשנים 1 Sam. 15. 9. ubi Saul pepercisse legitur *optimis gregibus & armentis* והמשנים, *&* τοῖς *misnim & agnis.* Cum enim constet ibi משנים *misnim* pecudum esse epithetum

thetum à dualitate vel duplicitate deductum, iis tamen aſſentiri non poſſum qui vel *biennes*, vel *ſecundo partu genitas*, vel *ſecundarias*, & ab optimis ſecundas, vel *pingues* oves interpretantur, quaſi per pinguedinem duplicem carnem habeant. Sed *bidentes* intelligo, quæ hâc eâdem phraſi Arabice dicuntur ثنيون id eſt pecudes quibus duo dentes eminent, qui ſtatus eſt pleni roboris. Unde eſt quod olim bidentes ad ſacrificia tantopere exquirebantur, tanquam Diis acceptiores.

Nec levis eorum eſt error qui paſtorem aut multorum gregum dominum ideo נוקד *noked* vocari aſſerunt 2 Reg. 3.4. & Amos 1. 1. quia paſcit oves נקודות *nekudoth* dictas, id eſt, inquiunt, quæ à paſtore certis notis ſignatæ & compunctæ ſunt. Neque enim oves נקודות *nekudoth* ſeu κατάστικτοι appellantur propter characterem certo loco à paſtore impreſſum, ſed propter notas illis ubique à natura ſparſas. Cujuſmodi oves in magno grege cum ſint numero pauciſſimæ, à paucis illis paſtorem vocari נוקד *noked* non eſt vero conſentaneum. Sed Arabice نقد *neked* genus ovium eſt quæ ſtaturâ quidem parvæ ſunt, & ſpecie deformes, ſed lanam habent eximiam. Quarum paſtorem vel dominum Arabes نقاد *nokkad* vocant. Neque aliud eſt Hebræum נוקד *noked.*

Nemo eſt qui non aliquid audiverit de hirco *Azazel*, quem ſummus ſacerdos Deo devotum in deſertum amandabat, poſtquam ſua & populi peccata confeſſus erat, manibus in illius caput impoſitis. Sed nemo eſt qui ſciat cur appelletur hircus *Azazel.* Hebræi enim quicquid de hac voce ſcribunt, ne ſpeciem quidem habet veri. Nam ex Hebraiſmo conantur tanquam per fidiculas extorquere vocem quam eſſe Arabicam ipſa forma palam docet. Arabicâ ſaltem linguâ nullibi non occurrunt pluralia hujus formæ. Itaque cum apud Arabes verbum عزل *azala* ſeparare & removere ſonet, quid aliud intelligamus per plurale nomen عزازل *Azazel* vel *Azazil* potius inde deductum, quam χωρισμοὺς & ἀναχωρήσεις *ſeparationes* & *receſſus*? Ad quos cum hircus ille deſtinatus fuerit, dicitur ſors in illum cecidiſſe *in Azazel*, & dimiſſus fuiſſe *ad Azazel*, id eſt forte id illi accidiſſe ut à grege ſeparetur, & ad loca remota dimittatur. Et hircus *Azazel* nihil quicquam eſt quam hircus τῶν ἀναχωρήσεων, *ſeparationum* aut *remotionum*, id eſt à reliquo grege ſeparandus & ſemovendus.

Lanæ vel pecudum colores in Scriptura ſeptem memorantur. 1. לבן *laban* albus. 2. צחר *tſachar* candidus juxta Hebræos, vel juxta Arabes rubro & albo mixtus, quos forte conciliabis, ſi colorem intelligas ita candidum ut lucis inſtar ἐρυθρίζειν & rutilare videatur quodam errore viſus. 3. חום *chum* niger, ut Arabice أحم *achammo*, & Ægyptiis χημία quod nigrum oculi ſonat. Et Gen. 30. & 31. varii colores quatuor, 1. נקוד *nakod*, 2. טלוא *talu*, quorum illud punctis interſtinctum, hoc majoribus maculis aſperſum ſonat centonum inſtar qui ex pannis multicoloribus conſuti ſunt. Nam טלא *tala* proprie eſt conſuere. 3. עקוד *akod* in crure faſciatus, albâ vel diverſi coloris periſcelide. 4. ברוד *barud* Græci χαλαζώμενον grandinatum explicant, ſeu reſperſum maculis albis inſtar grandinis, quæ Hebr. ברד *barad* dicitur. Sed Syri rubro & albo diſtinctum, & Arabes nigro & albo per lineas ſtriatum. Quomodo Hebræos uſurpaſſe non puto, quia tales equi nulli ſunt. E quibus tamen nonnulli fuere ברודים *barudim*, ut ex Zacharia conſtat. Is nimirum ſex equorum cenſet colores, quorum tres notiſſimi, אדום rufus, לבן albus, שחור niger. Sed tres alii valde ambigui, 1. שרוק *ſaruk*, quem Selomo & Kimchius ſibi ignotum eſſe fatentur, nos gilvum ſeu flavum eſſe conjectamus, quia in Prophetarum ſcriptis color eſt equis, vino & lino crudo communis ab albo & rufo diverſus. 2. ברוד *barud* de quo jam actum. 3. אמוץ *amuts* idem qui חמוץ *chamuts* ſeu ὀξὺς, acutus color, id eſt purpureus vel puniceus, quem in equo *ſpadicem* vocant. Is à vulgari rubro vel rufo plurimum differt, quia eſt multo excitatior. Aſinos in Oriente plerumque rubere jam monuimus. Debora tamen in Cantico Jud. 5. 10. commendat אתנות צחרות, *aſinas candidas*, vel ſi ſequimur Arabes, rubro & albo dictinctas. Elephantes quoque obſervavimus à colore fuſco dici שנהבים *ſenhabim* pro שנקהבים *ſenkahabim*, qui idem *bubalorum* color eſt. Et Jerem. 13.23. pardi maculæ vocantur חברברות *chabarburoth* quia lividæ. Pro quo Chaldæus habet שלטי רקמתיו, *ſcutula recamationis ejus*, ſi verbo datur venia. *Scutula* quo ſenſu veteres *ſcutulatas veſtes* dixerunt & *ſcutulatos equos.* Et *recamatio* eſt opus Phrygionicum. Sic Ezek. 17. 3. aſterias aquila deſcribitur magnis alis & הרקמה *rekama*, id eſt Phrygionico opere, interſtinctis. Quo ſenſu Itali & Hiſpani hodieque hanc vocem uſurpant.

Huc quoque referenda quæcunque ex animalibus vere prodeunt, vel prodire creduntur. Ita חלב *chalab* lac & חלב *cheleb* adipem in aliquot Scripturæ locis promiſcue ſumi probamus, quia iiſdem ſcribuntur literis. חמאה *chemea* butyrum eſt tam ex ovillo & caprino quam ex bubulo lacte confectum Eſ. 7.21.22. Quod à Dioſcoride obſervatum immerito carpit Galenus. Dicitur autem חמאה *chemea* quia خما *chama* de lacte condenſari ſignificat, ut ex Arabibus ſcimus. In Cyprio vocabatur ἄλφος à Phœnicio bovis nomine *alpha* vel *eleph.* Caſeus גבינה *gebina* vocatur Job. 10. 10. quia גבן *gibben* eſt coagulare. Et ex שפה *ſapha* percolare שפות בקר *ſaphoth bakar* ſunt *caſei bovis.* 2 Sam. 17. 29. Pro quo Græci σαφὼθ βοῶν, Hebræam vocem nude exſcribentes, quia non intellexerunt. At iiſdem 1 Sam. 17. 18. הריצי *charitſe* ſunt τρυφαλίδες, id eſt Heſychio interprete τὰ τμήματα τοῦ ἁπαλοῦ τυροῦ mollis caſei ſegmenta. Neque aliud חריצי, quia חרץ eſt exſcindere.

Apum opera mel & cera ſunt. Illud דבש *debás* æquivoco nomine appellatur, quo dactylos etiam ſignificari Hebræi aſſerunt, & probant ex Levit. 2. 11. Deut. 8. 8. & 2 Paral. 31. 5. Nempe ex calcatis dactylis plurimum mellis emitti, vulgari melle non multo deterius, Joſephus in Jerichuntinæ vallis deſcriptione diſerte aſſerit. Nec diſſimilia tradunt Joſephus Indus cap. 138. Et è recentioribus Baumgartenus peregrinationum ſuarum lib. 2. cap. 11. Arabes autem, quibus vulgare mel eſt عسل *gaslon*, mel è palmis eductum دبس *dibs* vel *dibis* appellant, nomine ex Hebręo deducto. Cera autem Hebr. eſt דונג & Chald. שעוא, unde השתעה eſt ceræ inſtar molleſcere Eſ. 41. 10.

Sed cum ex animalibus nihil naſcatur margaritis pretioſius, eas nuſquam præciſe nominant Græcæ Vet. Teſt. verſiones: Et Vulgata uno ſolum loco, eoque alieno. Itaque, ſi illis ſtamus, Prophetæ omnes de re

tam

tam eximiâ credentur omnino siluisse. Quod parum est verisimile, cum auri septem species, & gemmas quasque pretiosissimas sæpe sæpius, nec sine pompâ memorent. Et margaritarum Matthæus, Paulus, Joannes, adeoque Christus ipse non semel meminerit. Proinde nullus dubito quin Prophetæ quoque multa habeant de margaritis. Et loca si requirantur, primus se offeret Moses Gen. 2. 12. ubi voce בדלח *bedolach*, cujus proventu celebratur regio Havila, nec videtur *bdellium*, nec *crystallus* significari, quomodo multi exponunt, sed margaritæ, quæ in illis locis felicius proveniunt quam terrarum uspiam. Eodem facit quod Num. 11. 7. cum *bedolach* confertur manna, quia erat album & rotundum, quæ duo in margaritis sunt maxime insignia. Hinc est quod nomine בדלח *bedolach* margaritas intelligunt paraphrastæ quatuor, Arabes, Talmudici, Calonymus, Benjamin, & Hebræorum nonnulli alii. Et in Samaritano exemplari בדלה *bedolah* per *he* scribitur, quasi fiat à בדל *badal*, quod separare est, ut Arabicum فرد *pharada*. Quo dato Hebræum בדלה *bedolah* idem esset quod Arabicum فريد *pharid*, margarita scilicet non quævis, sed eximia, & præstantiæ ratione à reliquis segregata. Græce μονόκοκκον dixeris, & Latine *unionem*.

Rursus Esther. 1. 6. inter lapides pretiosos quibus stratum fuisse legitur Assueri cœnaculum, Hebræum דר *dar*, & in paraphrasi Chaldæum דורא *dura*, margaritam significat à sphærica forma sic dictum. Unde est quod ibidem interpres eam afferri scribit ex arcibus maris magni, ad quas scilicet est κολυμβήσεις πινικῦ, *pinici* seu *margaritarum piscatio*. Et Græci quoque πίννινον λίθον *pinninum* seu *pinnæ lapidem* id est *margaritam* reddunt. Arabice denique در *dur*, vel *dor*, in plurali *dar* est unio, plane ut Hebraice דר *dar*. Et ne quis in ædium ornamentis margaritas adhiberi miretur ut rem insolitam, similis apud Indos, Chaldæos, Arabes, Colchos & Romanos profusionis exempla ex idoneis scriptoribus deprompta proferimus.

Est & margaritarum tertium nomen פנינים *peninim* utroque usitatius, ad quem alludunt πίννα, πίνωσις, πινικὸν, vel πιννικὸν, & πίννινος λίθος pro margarita. Et id ipsum esse פנינים *peninim* vel ex eo constat, quod cum in Jobo & Proverbiis inter res pretiosissimas censeantur aliquoties, semper plurali numero occurrunt. Quia margaritæ plures conseri solent in armillis & monilibus. Et ut reliqua taceam, cum משך extractio sapientiæ præfertur extractioni τῶν *peninim* Job. 28. 18. quis non videt sic alludi ad modum quo margaritæ ex mari extrahuntur? Neque enim gemmas reperias aut ex maris abyssis aut ex terræ penetralibus simili modo extrahi. Sed in re clara interpretes ideo cæcutierunt, quia de Nazaræis dicitur Thren. 4. 7. אדמו עצם מפנינים, *corpore rubuerunt plus quam peninim*. Inde scilicet collegerunt *peninim* non esse margaritas, quæ à candore commendantur, sed rubræ gemmæ aliquod genus, puta carbunculum, sardium, amethystum, alabandicum. At ibi loci אדם rubere non est, sed summe candere. Præcedit enim in eodem versu, *nive puriores fuerunt, & lacte candidiores*; quibus hæc non cohærebunt, *corpore rubuerunt plus quam peninim*, nisi ad candorem referantur. Neque enim potest idem corpus candere nivis & lactis instar, & in modum carbunculi rubere. Et ne putetur novum hoc loquendi genus, Levit. 13. 19. lepra describitur לבנה אדמדמת, *alba ruberrima*, id est summe candida. Et Cant. 5. 10. sponsus legitur esse צח ואדום, *candidus & ruber*, id est eximie candidus. Poëtæ quoque purpurea vocant quæ sunt summe candida, puta nivem & cygnos. Denique ادم *adama* Arabice candere est, non rubere ut Hebraice.

Etiam è mari eliciuntur ארגמן *argaman* & תכלת *thecheleth*, quorum illud *purpuram*, hoc *hyacinthum* reddunt veteres. Prius rubri aut amethystini, posterius est cœrulei coloris. ארגמן *argaman* in ארגון *argavan* mutant Chaldæi, Syri, Persæ & Arabes. Utrumque factum ex ארמגון *aramgavan*, quasi Syriæ colorem dicas. ארגמן *argaman* per metathesin, & ארגון *argavan* per elisionem literæ M. Purpura Syrius color dicitur, quia Tyrus & Babylonia, ubi purpura olim reperta est, vel pars erant Syriæ, vel appendices. Ad ארגמן *argaman* alludere nonnulli putant ἀμόργην herbam flore purpureo quæ insulæ Amorgo nomen fecit. Et ad ארגון *argavan* Græcum ῥῆγος vel ῥέγος pro amictu purpureo.

Hebræi תכלת *thecheleth* elici dicunt ex sanguine τοῦ חלזון *chilzon*. Quod nomen utut ad omnem cochleam generale, hîc ad conchylium proprie pertinet, cujus sanguini tribuit Plinius colorem austerum in glauco, & irascenti mari similem. Itaque Hebræis תכלת *thecheleth* color est mari aut cœlo similis, ut hyacinthus Græcis. Et Kimchius *azurum transmarinum*, Arabes in Pentateucho colorem اسمنجون cœlestem seu cœruleum reddunt. Pro תכלת *thecheleth* Chaldæi scribunt תכלא *thichla* vel *thachla*. Unde Græcis κάχλη, κάλχη & χάλκη pro flore purpuræ aut animali quo tingitur. T vel Θ in K vel X mutato ut passim, ut vocis *thachla* prima syllaba sequenti esset similior. Hinc Græci pro Gibliis Βιβλίας dixere Ezek. 27. 9. τέτορες pro τέσσαρες, πέμπε pro πέντε. Romani *bebrum* pro *fibro*, & *lilium*, *purpuram*, *popam*, pro Græcis λείριον, πορφύραν, φύπην, quomodo Æoles θύτην vocabant.

כרמיל *carmil* coccum exponunt plerique interpretes, cum inter purpuræ species ponatur 2 Par. 2. 7. 14. & 3. 14. Proinde כרמל *carmel* & ארגמן *argaman* palam sunt synonyma in his Cant. 7. 5. *Caput tuum* ככרמל *sicut carmel, & cincinnus capitis tui* כארגמן *sicut argaman*. Ut res planior fiat, sciendum est Talmudicos in tractatu *de Sabbatho* purpuræ piscationem extendere *à Tyri scalis usque ad Chaipham*, quæ sita est ad Carmeli montis radices; Et à purpuræ piscatione olim *Porphyria* dicta est, ut Guillielmus Tyrius autor est. Ita ut eadem fuerit quæ Phœniciæ urbs Πορφυρέων apud Stephanum ex Polybio. Patet igitur כרמל *carmel* vocari à Solomone & Esdra eam purpuræ speciem cujus magna fuit ubertas prope Chaipham seu Porphyriam ad Carmeli montis radices. Obiter nota Æthiopicum ለያ: *laja* pro cocco, decurtatum esse ex Ægyptio κάλλαια, unde καλλάινον χρῶμα pro purpureo.

שחלת *secheleth* onychen reddunt plerique interpretes Exod. 30. 34. id est unguem aromaticum. Et à recentioribus intelligitur Dioscoridis & Plinii onyx, id est conchylii operculum in nardiferis Indiæ paludibus reperti, de quo multa etiam Arabes. Id nimirum onyx vocatur, quia feræ aut avis rapacis unguibus non absimile est. Sed Hebræis aliud est *onyx*, nempe aliquid in planta aromatifera, quod lævore & splendore suo unguem humanum refert. Bdellium scilicet ut conjectamus, quod est ἔοικὸς ὄνυχι, ac proinde à Galeno & Damocrate βδέλλα ὄνυξ appellatur. Ab atrore dici suspicor שחלת pro שחרת. Ut leo niger שחל dicitur pro שחר. Jonathan plane aliter, nempe כשת interpretatur, id est nisi fallor κίσθον ex quo ladanum colligitur. Huc facit quod pro כשת editi duo لادن *ladan* habent. Cujus Arabicæ vocis mentio est in Herodoto.

Succino vernaculus ſermo nomen *ambari* non alia de cauſa indidit, quam quia putatur à majore ceto ejici. Æthiopice enim *ambar* vocatur quilibet major cetus. Ut Arabice certa ceti ſpecies in cujus ventre fama eſt ſuccinum reperiri. Nec deſunt qui Hebræo חשמל *haſmal* & Græco ἠλέκτρυ *electri* nomine apud Ezekielem id ipſum intelligant. Itaque interpres Arabs pro electro habet الكهربا *alcarabe* Ezek. 1. 4. id eſt ſuccinum. Sed idem ſui oblitus reddit المها *almaha*, id eſt cryſtallum Ezek. 1. 27. & 8. 1. Nempe ἤλεκτρον apud veteres non ſolum ſuccinum, ſed & cryſtallum ſignificavit, ut ex Avieno probamus, & Ariſtophanis ſcholiaſte. Sed ad neutrum pertinet deſcriptio τοῦ *haſmal* quam habet Ezechiel. *Haſmal* enim in igne lucet Ezek. 1. 4. At ſuccini in ignem conjecti fulgor ſtatim obſcuratur. Et quamprimum flammam concipit, tota materies in picem aut reſinam lenteſcit. Cryſtallum quoque in igne fuliginem contrahit. Itaque ut *haſmal* in Hebræo textu, ita in verſionibus electrum aliud ſignificat, auri ſcilicet mixturam cum diverſo metallo. Interim *haſmal* & electrum prorſus idem eſſe non puto. Nam ἤλεκτρον proprie dicitur, cum auri quatuor partibus miſcetur argenti quinta, ſive hæc miſtio ſit naturalis, aut arte fiat. Sed *haſmal* videtur potius ex ære & auro eſſe conflatum, atque ipſum nomen hoc indicare. Cum æs Chaldaice ſit נחש *nehas*, & aurum מלל *melal*, unde primo נחשמלל *nehaſmelal*, deinde חשמל *haſmal* factum, voce utrinque decurtatâ. *Haſmal* igitur proprie eſt χαλκοχρυσίον, metallum ex auro & ære conſtans. Vel ſi mavis æs aurum pretio exæquans, aut colore referens, ut χαλκὸς χρυσοειδὴς de quo meminit Diodorus. Hujus ſunt quinque ſpecies, 1 Æs Perſicum ſeu Indicum ex quo duo vaſa Deo conſecrata Eſdr. 8. 27. Et Darii batiacæ, quę ab aureis ſolo olfactu dignoſcebantur. 2 Æs coronarium, quod Græci χολοβάφον vocant. 3 Pyropum. 4 Corinthium æs. 5 Aurichalcum, ſi ex auro & ære vere conſtitit, ut ex Romanis ſcriptoribus quidam aſſerunt. Quibus Heſychius fere concinens, Ὀρείχαλκος, inquit χαλκὸς χρυσῷ ἐοικώς.

Obſeſſâ Samaria cum gravis fames eſſet in urbe, legitur 2 Reg. 6. 25. *quartam partem cabi* חריונים *chirjonim*, id eſt logum ſeu menſuram ſex ovorum, ſtercoris columbarum, *veniſſe quinque argenteis*, id eſt novem circiter libris noſtræ monetæ. Ad quem locum quæritur cur menſura tantula rei tam vilis, nempe columbini ſtercoris tanti venerit, & in quem uſum fuerit comparata. Nos iis confutatis qui columbarum ſtercus pro cibo fuiſſe volunt, aut ligni vices præſtitiſſe, aut fimi ad ſtercorandos agros, aut ſalis ad condiendos cibos &c. Docemus Arabes columbarum ſtercus appellaſſe ciceris aliquod genus, aut pultem ex cicere confectam, & valde eſſe veriſimile tale aliquid intelligi.

Multa alia taceo quæ obiter explicamus, quamvis ad animalia directe non pertineant. Ita in plantis docemus Job. 30. 4. מלוח *malluach* eſſe halimum. Oſ. 10. 4. ראש *ros* herbam amaram in ſegetibus naſcentem, forte malanthium ſylveſtre. Gen. 38. 25. צרי *tſeri* eſſe *reſinam* ut veteres, non balſamum ut recentiores exponunt. 1 Reg. 4. 33. Syrum ܠܘܦܐ *lupha*, id eſt ἀείζωον, ab aliquo ſemidocto pro ܙܘܦܐ *zupha* ſeu hyſſopo fuiſſe ſcriptum. In Talmudicis & paraphraſtis הירדופנין *hirdophnin* eſſe rhododaphnen, אספסתא *iſaphſatha* herbam Medicam, צתרי *tſithri* origanum, עכוביתא *accobitha* ſillybum, קקולי *kakuli* ciceris genus, תמכה *thamca* parthenium, מרור *meror* cichorium, עולשא *ulſa* intubum, quæ vel plane ignorantur, vel inter alias interpretationes ab his diverſiſſimas cunctanter afferuntur. In lapidibus שמיר *ſamir* eſſe *ſmirin*, & סנדלכין *ſandalchin* ſardonyches. In armis כידון *chidon* eſſe πάλτον pilum Joſ. 8. 18. &c. שכות *ſicchot* miſſilia Job. 40. 26. מסע *maſſa* iter alibi, ſed haſtile Job. 41. 17. שריה *ſirja* ibidem ſpiculum, non thoracem aut loricam, quomodo alii reddunt, quaſi ſit idem quod שריון *ſirjon*; cum ibi agatur de armis quæ oppugnant, non quæ propugnant. Et vero tam hoc ultimum quam duo quæ præcedunt ex Arabica lingua explicamus.

Arabice etiam ورط *warata* de via intricatum, occultum, profundum eſſe ſonat, unde ſe extricare & explicare non ſit facile. Idem Hebręis ירט *jarat*, quod declinare perperam reddunt. Sic Num. 22. 13. Angelus dicit Balaamo, ירט, *intricata eſt via tua coram me.* Et Job. 16. 11. viri ſancti de Deo querela hæc eſt, *inter manus impiorum* ירטני, *implicavit me.* Sic رنن *ranana* ſtridere, cum de ſagittis dicatur quę ex arcu excutiuntur, idem eſt Hebr. רנה *rana.* Et Job. 39. 26. אשפה תרנה, *ſtridet pharetra*, id eſt ſtrident ſagittæ ex pharetra emiſſæ, per metonymiam continentis pro contento. Æthiopice በለሰ: *balas* ficus eſt aut ſycaminus. Ita etiam Arabice. Hinc Hebr. verbum בלס *balas* eſt συκάζειν, θριάζειν, ἐρινάζειν, ὀλυνθιάζειν. Unde Amos. 7. 14. בולס שקמים ad verbum eſt ὁ συκάζων τὰ συκάμινα, id eſt κνίζων *vellicans*, ut recte Græci & Hieronymus. Arabibus item ابل *ibil* eſt camelus, & ابيل *abil* camelis præfectus: Inde אוביל *Obil* vocatur Iſmaëlita quem David camelis ſuis præfecerat. 1 Par. 27. 30. Rurſus Arabice رصف *ratſapha* pavire eſt, & lapidibus ſternere. Sed cum puncto ſuper *tſad* رضف lapide ignito aſſare & coquere. Unde رضفة lapis quo candente lac aut carnes excoquunt. Eâdem homonymiâ laboraſſe puto Hebræum רצף *ratſaph*, atque inde רצפה *ritſpha*, deductum modo pavimentum ſignificaſſe, modo lapidem in igne candefactum. Neque aliud intelligo Eſ. 6. 6. ubi unus è Seraphim ad Eſaiam volat, habens in manu רצפה *ritſpha*, id eſt lapidem candentem quem ex altari ſumpſerat. Seniores quidem ἄνθρακα *carbonem* habent, quod Hebręi recentiores & ex illis novi interpretes ſequuntur magno conſenſu. Sed ut habet Hieronymus Epiſt. 143. ad Damaſum, *in Hebræo pro carbone calculus legitur, cæteris quoque ſuper hoc conſonantibus*, id eſt Aquilâ, Symmacho, Theodotione. Itaque ipſe etiam *calculum* reddidit. Quin putat Seniores idem quod cæteros ſenſiſſe, quia ἄνθραξ genus eſt lapidis, carbunculus ſcilicet. Ὀβιὸς Ægyptiis eſt ſerpens; & ὀνβαῖος baſiliſcus in Horo Apolline. Huc alludere veroſimile eſt quod אוב *ob* Moſi eſt Python. אריאל *Ariel*, id eſt leo Dei, virorum fortium cognomen fuit in terra Moab 2 Sam. 23. 20. Quod apud Arabes hodieque obtinere multis exemplis probamus. Apud eoſdem uſu receptiſſimum eſt ut locuſtæ vocentur جند الله الاكبر *exercitus Dei maximus.* Quomodo illas vocat Deus ipſe *exercitum ſuum magnum* Joel 2. 25. Arabum quoque voca-

vocabulum eſt كيوان *Caiwan* pro Saturno, ut Hebræorum כיון *Cijun* iiſdem fere litteris Amos 5. 26. Et Cophtitis in Ægypto Ῥεφὰν vel Ῥαιφὰν id ipſum eſt. Proinde Græci interpretes qui verſionem ſuam in Ægypto ediderunt Hebræum כיון *Cijun* recte omnino Ræphan interpretati ſunt.

In Geographicis quoque Arabes ſæpe cum fructu conſuluntur. Ita Job. 9. 26. cum vir ſanctus dies ſuos præteriiſſe conqueritur ut naves אבה *Ebe*, R. Selomo recte conjicit *Ebe* fluvii nomen eſſe. Sed ſitum indicant ſoli Arabes, qui de Jobo interpretando non ſolliciti, tamen duos amnes hujus nominis in Babylonia deſcribunt, unum prope Cupham, alterum in Waſit, id eſt in media regione inter duo Tigridis oſtia, quam Græci Μεσήνην vocant. Baſanis nomen quid ſignificet Hebræi nuſquam nos docent. Sed Arabibus بثنة *Bathſana*, quomodo ab illis ſcribitur, eſt *terra facilis*, *mollis & fertilis*. Nec multo aliter Hieronymus in Eſaiam: *Baſan interpretatur uberrima & pinguis.* Et in locis: *Baſan pinguedo.* Ita in capite Jordanis lacum *Samachonitin*, vel etiam *Semechonitin*, à piſcibus nomen habere facile credet, qui piſcem ſciet Arabice dici سمك *ſamachon* vel *ſemechon.* Iiſdem خضيض vel خضخض locus eſt multis aquis affluens. Unde Enguedi alio nomine dicta videtur חצצון תמר *Hatſatſonthamar* 2 Par. 20. 2. propter palmas in locis irriguis ibi conſitas. Et priſcum Antipatridis nomen apud Joſephum *Capharſaba* vel *Capharzaba* Syriace ſcribebatur ܟܦܪܬܣܒܐ *Caphartſaba*, id eſt urbs crocodili terreſtris. Itaque circa illa loca Crocodilorum oppidum deſcribunt Strabo & Plinius.

Nec ſolum ſingula verba, ſed & integras periodos ſæpe cogimur aliter interpretari quam vulgus ſolet. Ut Jacobi verba de Nephthalitis Gen. 49. 21. Quæ interpretes ſic fere reddunt: *Nephthali eſt ut cerva emiſſa, dans eloquia pulchritudinis*, nullo ſenſu aut valde obſcuro. Quippe non conſtat ſatis quid ſit *cerva emiſſa*, cum cerva ſemel capta non ſoleat emitti. Nec poſterius hemiſtichium cum priore cohæret. Denique dici non poteſt quid vel Nephthali, unus è Jacobi filiis, vel ex eo orti Nephthalitæ commune habuerint cum cervâ, eâque emiſſâ. Nec quæ ſint pulchra illa eloquia propter quæ meruerit ſupra fratres commendari. Cum ex illa tribu nullus doctor aut Propheta legatur ortus. Et vulgus Nephthalitarum tam impuri ſermonis fuerit, ut reliquis Iſraëlitis hoc nomine riſum moverit. Sed ſi vocales abeſſent, quas plus duobus annorum millibus poſt Jacobum Maſorethæ adſcripſerunt, poſſet ex illis verbis plane alius ſenſus elici, hic nimirum: *Nephthali eſt ut arbor ſurculoſa*, *edens ramos pulchritudinis*, id eſt eximios & ſpecioſos. Quibus verbis ſignificaverit hanc tribum fore fœcundiſſimam. Nec eventum prædictioni defuiſſe multis probamus.

Exod. 23. 5. lex quâ jubemur etiam inimico adeſſe, cujus aſinus in via oneri ſuccubuerit, iis verbis concipitur quæ interpretes plurimum torquent, quia videntur id ipſum jubere quod diſerte vetant. Illa enim ita habent: *Cum videbis aſinum inimici tui ſub onere ſuo jacentem*, וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו, *deſines à relinquendo ipſi: Relinquendo relinques cum eo.* Quæ in ſpeciem contraria ſunt. Legiſlator enim cum dicit, *deſines à relinquendo ipſi*, plane vetat ne aſinum ita jacentem cum domino deſeras, antequam erexeris. Sed videtur id ipſum quod prohibuerat vel jubere, vel concedere, cum addit continuo poſt, *relinquendo relinques cum eo.* Itaque ut ſenſui conſulatur, pro לו *lo* per *vau*, legi velim לא *lo* per *aleph*, ut verba legis ſic ſonent: *Deſine à relinquendo: ne* (inquam) *relinquendo relinquas cum eo.* Et mandatum idem bis repetitur, ne legatur perfunctorie. Aut pro עזוב תעזוב, *relinquendo relinques*, legerim עזור תעזור *auxiliando auxiliaberis.* Sed prætulerim prius, quia non deſunt alia loca, in quibus לו pro לא ſcriptum, & viciſſim לא pro לו.

Exod. 32. 4. cum Iſraëlitæ Aaroni inaures ſuas obtuliſſent, ut ex iis conflaretur vitulus; is aurum accepit ויצר אותו בחרט, *& ligavit* (ſeu recondidit) *illud in marſupio:* vel *& formavit illud ſtylo.* Utramque interpretationem Hebræa verba admittunt. Sed priorem nemo ſequitur præter Chaldæum Jonathanem. Nam inter illas hæret dubius R. Selomo. Et reliqui interpretes vel ab utraque recedunt, vel poſteriori mordicus hærent, cum tamen illi prior ſit longe præferenda. Sequitur enim, *& fecit ex eo vitulum fuſilem.* Hæc autem ſunt ἀσύςατα, ut fuſile id eſſe dicatur quod cælo formatum eſt. Et ſi Aaronem cælo ſolum expoliviſſe dicas quod fuſione formaverat, hæc referuntur ordine præpoſtero, *cælo formavit illud aurum, & fecit ex eo vitulum fuſilem.* Præterea quæ fuſa ſunt non lævigantur ſtylo, ſed limâ, ut habet Chaldæus Deut. 9. 21. Denique ſi accepto hoc auro, vitulum ſtylo formavit Aaron, aut ſaltem lævigavit, quomodo poſtridie mane feſtum indixit, ut à populo coleretur? An potuit unâ nocte vitulus ſtylo formari & expoliri, idque ab homine harum artium rudi? Itaque verba Moſis omnino ſic reddenda ſunt: *Et è manu eorum acceptum illud aurum in marſupio recondidit, & fecit ex eo fuſilem vitulum.* Quam interpretationem plane confirmant loci ſimiles Jud. 8. 24. 2 Reg. 5. 23. & Eſ. 46. 6.

Vix ſine horrore legimus quod omnes omnino Scripturæ verſiones aſſerunt 1 Sam. 6. 19. Deum è Bethſemitis qui arcam introſpexerant, percuſſiſſe quinquaginta hominum millia & ſeptuaginta. Quia veriſimile non eſt Deum Optimum Maximum tantam eorum ſtragem ediſſe qui redeuntem arcam cum gaudio exceperant, & multa ſacrificia in gratiarum actionem obtulerant. Aut in extrema Judæa obſcurum oppidum, vel pagum verius ut à Joſepho vocatur, habuiſſe tot incolarum millia. Joſepho igitur accedo qui cæſos fuiſſe non cenſet ſupra homines ſeptuaginta. Quod hæc Hebræa ſignificabunt, ſi commode reddantur, ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש, id eſt, ut quidem ſentimus: *Et percuſſit in populo ſeptuaginta homines*, *quinquaginta* ſcilicet ex *mille hominibus*, hoc eſt viceſimam partem, quod ſuo loco pluribus explicatur.

Ex Hebræo קוה *kava* factum eſt Chaldæum גבא *geba*, & cum illo convenit in colligendi notione. Itaque ut Chald. מגביתא *magbitha* primo collectionem, deinde etiam tributum & vectigal ſonat, ita etiam Hebr. מקוה *mikve*, cum alibi pro collectione occurrat, nos pro vectigali ſumimus 1 Reg. 10. 28. Quo poſito, loci alioqui valde obſcuri, quique hactenus interpretibus crucem fixit, ſenſus erit obvius. Ita enim interpretabimur: *Et educebantur equi Solomoni ex Ægypto. Et vectigal* quod attinet, *mercatores regis Solomonis vectigal* illud *accipiebant pretio* redemptum ab Ægypti rege; quotquot aliter explicant, ipſi ſe mire implicant, quod illorum pace dixerim.

Filii Heman à Deo conſtituuntur להרים קרן *ad attollendum cornu* 1 Par. 25. 5. Id eſt ut ſtatis temporibus corneis tubis altâ voce buccinent. Ut cum de iiſdem dicitur 2 Par. 8. 13. *Cum attollerent vocem in tubis.* Apud alios interpretes elatio cornu ibi ſumitur pro roboris exaltatione, quod videtur alienum.

Job. 40. 18. novi interpretes de *Behemoth*, quem volunt eſſe elephantem, hæc fere habent: *Premet*

fluvium ita ut non festinet: Confidet quod Jordanem educet in os suum. Ac si dicatur elephas objectu corporis sui flumen integrum premere & sistere, & unico haustu sorbere. Quod de universo Xerxis agmine vix credimus. Sed Hebræa hoc solum sonant. *Premat eum fluvius, non trepidabit: Securus erit, quamvis erumpat Jordanes super os ejus.* Quæ quidem elephanto non conveniunt. Sed nomine *behemoth* & hippopotamum intelligimus, qui sub aqua degit intrepidus, nec superfusi fluminis eruptione quicquam movetur.

Quia quoquo te vertas, nullum sanum sensum elicies ex verbis יונת אלם רחוקים, quomodo leguntur in titulo Psalmi 56. Nos אֵלֶם mutato in אֵלִם *elim*, id est *ſægol* in *chirex*, iis significari putamus *columbam nemorum remotorum.* Nempe initium id fuit sacræ alicujus cantionis, cujus modulos in illo Psalmo sequitur David. Hæc solum pro specimine. Innumera enim hujus commatis per totum librum sparsa sunt, quæ si vellem hîc congerere, describenda esset magna libri pars.

Itaque pro corollario solum hîc addam ex historia fabulari à nobis multa proferri, quæ meris ad Hebræas Scripturæ voces allusionibus nituntur. Ut quæ habet Abydenus de avibus in diluvio emissis, quæ lutosis pedibus redierunt. Et poëtæ de corvo qui aquatum missus moras nexuit. Quod Amalthea capra Jovem aluisse fertur, & à columbis ambrosiam illi afferri. Quod gregibus & armentis præest Astarte Dea Phœnicum, & partubus Assyriorum Dea Militta. Quod Isis in hirundinem, & Arge in cervam mutata fuisse fingitur. Quod Anubis pingebatur κυνοκέφαλος. Quod Æsculapius canino lacte nutritus fuisse narratur. Quod canis Herculis purpuram reperisse, & ipse Hercules in ventre ceti per triduum latuisse jactatur. Quod Atydi hircinum nomen Phryges tribuunt. Quod argolæ in Ægypto dicuntur serpentibus esse infestæ. Quod Hispanos docuit Rex antiquissimus Habides boves aratro domare, frumentaque sulco serere. Ut fabulam Typhonis taceam, quæ tota palam deprompta est ex sacra Mosis historia. Et figmentum Apionis de asino à Judæis culto. Et vetus oraculum de lupis Byzantium & Bithyniam invasuris, de quibus agitur suis locis.

Jam ut ad res deveniamus, primo à Mose discimus à quo & quando & ex qua materia creata fuerint animalia. Deum scilicet solum huic operi incubuisse. Et in sextiduo creationis, cum primo biduo magnas mundi partes, id est cœlum & terram condidisset; Et sequenti biduo illum supellectile sua instruxisset, astris in cœlo, & plantis in terra creatis; tertio demum biduo incolas addidisse, nempe aves, pisces, bestias. Ut in homine desineret, qui totius operis esset colophon & complementum. Quod apud Diodorum Euripides fere secutus, ita habet:

Ὁ δ᾽ ὐρανός τε γαῖα τ᾽ ἦν μορφὴ μία,
Ἐπεὶ δ᾽ ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα,
Τίκτουσι πάντα, κἀνέδωκαν ἐς φάος,
Τὰ δένδρα, πτηνὰ, θῆρας, οὕσθ᾽ ἅλμη τρέφει
Γένος τε θνητῶν.

Et pisces quidem ex aquis eduxit Deus Gen. 1. 30. Sed ex terra bestias & aves Gen. 2. 19. Ut singulæ species ex eo elemento ortum haberent, unde illis quies & victus.

Eadem à creatione statim ad hominem adducta sunt, ut eum pro domino sic agnoscerent. Proinde Adam omnibus nomina imposuit, ut domini servis solent. Quale fuit quod ante diluvium rursus ad Noam convenerunt, cujus opera erepti sunt ab imminenti clade. Ut iis ita servatis, homini accederet novum dominii jus in bruta animalia. Itaque quod primis parentibus dixerat Deus, *Dominamini in pisces maris, & in volucres cœli, & in omnes bestias reptantes super terram* Gen. 1. 28. statim à diluvio, Noæ repetitum est Gen. 9. 2. *Timor vestri sit super omnes quadrupedes terræ, & super omnes volucres cœli. Et omnia quæ calcant humum, & omnes pisces maris in manum vestram traditi sunt.* Et ne Pythagoræus aliquis ad usum quidem, sed non ad esum sibi fingat boves & reliquas bestias homini fuisse concessas, ibidem diserte additur: *Omne quod movetur & vivit vobis erit in cibum, omnia illa dedi vobis ut herbam agri.*

Animalium in Scriptura quatuor sunt summa genera, בהמה, quadrupes, עוף, avis, רמש, reptile, דג, piscis, quæ præcipue distinguit motus. Graditur enim quadrupes, avis volat, reptile serpit, & piscis natat. Itaque hæc quatuor homini subjiciuntur Gen. 1. 26. & 9. 2. Jac. 4. 7. In his quatuor munda Moses distinguit ab immundis Levit. 11. 46. 47. Horum quatuor imagines Judæis interdicuntur Deut. 4. 16. 17. 18. De his quatuor Solomon disseruisse legitur 1 Reg. 4. 33. Et in hæc quatuor Deus judicia sua exercuisse Ezek. 38. 20. Sed in Scriptura reptilium nomen, præter vere reptilia, complectitur insecta quævis, ut locustas, muscas, formicas, araneas &c. Et minima quadrupedum, puta mures & talpas. Et quæcunque sunt ὠοτόκα, ut crocodilos terrestres, lacertas, salamandras, stelliones, chamæleontes, testudines. Referre igitur potuissemus ad quatuor hæc genera omnes animalium species. Sed quia Græcorum divisioni plures assueverunt, illam sequuti animalia distinximus in vera & fabulosa. Vera vel in genere vel in specie consideramus. In genere primo libro, in specie in sequentibus. Vera nempe animalia dividuntur in quadrupedes, aves, serpentes, insecta & aquatica. Quadrupedes in viviparas & oviparas. Viviparæ in domesticas & feras. Aves in mundas & immundas ex Lege Mosis. De quadrupedibus domesticis agitur libro secundo. De feris libro tertio. De quadrupedibus oviparis libro quarto. His quatuor libris constat totius operis pars prior. In posterioris libro primo agitur de mundis avibus. In secundo de immundis. In tertio de serpentibus. In quarto de insectis. In quinto de aquaticis. Quibus sextus additur de fabulosis animalibus, quorum mentio est vel in Scripturæ paraphrastis, vel in scriptis Arabum. Horum hæc est ὑποτύπωσις

- Animalia
  - Vera considerantur
    - in genere, primæ part. lib. 1.
    - in specie
      - Quadrupedes
        - viviparæ
          - domesticæ, primæ part. lib. 2.
          - feræ, primæ part. lib. 3.
        - oviparæ, primæ part. lib. 4.
      - Volucres
        - mundæ, secundæ part. lib. 1.
        - immundæ, secundæ part. lib. 2.
      - Serpentes, secundæ part. lib. 3.
      - Insecta, secundæ part. lib. 4.
      - Aquatica, secundæ part. lib. 5.
  - Fabulosa
    - in Scripturæ paraphrastis, in scriptis Arabum — secundæ part. lib. 6.

Itaque in primo libro docetur vitam plantis ita esse communem, ut sæpe tribuatur animalibus tanquam propria, quia vita in illis longe nobilior est, & supra plantæ vitam multis gradibus assurgit. Unde est quod à Pytha-

Pythagoræis ſolum animal dicitur eſſe ἔμψυχον *animatum*. Et ab Hebræis חיה *chaja* vocatur, à Græcis ζῶον, à Romanis *animal*, quaſi vitâ & animâ ſolum eſſet præditum. Additur in quem finem bruta creaverit Deus, & horum ſumma genera inter ſe conferuntur.

Ibidem obſervatur quadrupedes in Scriptura diſtingui ratione loci, molis, partium, colorum, vocis, ætatis, ſexus, dotum corporis, puta formę, roboris, agilitatis, vigoris ſenſuum. Et ratione morum animi, victus & uſus, qui deſcribitur multiplex.

Aves quoque non ſolum à quadrupedibus ſed & inter ſe non parum differre. Cum ſint indigenæ vel peregrinæ: Statariæ ut ita dicam, vel migratoriæ: Montium incolæ aut vallium, fontium aut arenarum, ædium aut ſolitudinum. Et valde diſſimiles vocibus, plumis, volatu, viſu, moribus, cibis. Ibidem agitur de avibus in Lege conceſſis vel prohibitis. De iis item quæ ad luſum conquiruntur. Aut in veſtium uſum, ubi de plumario opere. Aut ad auguria adhibentur, quod fuit inventum Arabum.

Reptilia diſtinguuntur in ἔναιμα vel ἄναιμα, id eſt ſanguine prædita vel exſanguia. Prioris generis eſt ſerpens, mus item & talpa juxta Hebræos, qui pro reptilibus habent. Poſterioris inſecta omnia. Serpentis deſcribitur venter, ἀποδία, ſaltus, volatus, caput, cor, venenum, lingua bifida vel trifida, aculeus quandoque geminus, victus, ὠοτοκία, prudentia & vafrities, & natura inſidioſa. Quæritur ibidem cur Deus ſerpenti maledixerit. Lacertorum quæ ſint genera. Quid Petro μυωπάζων. Ubi reptilia in cibis. Et contra Epicurum probatur reptilia non fuiſſe creata in caſſum.

Ad reptilia exſanguia referuntur locuſtarum ſpecies, muſcarum item & vermium. In his inenarrabilis eſt diverſitas. Et cum ſint valde imperfecta, nemo tamen eſt qui non miretur araneæ, formicæ & apis induſtriam. Et locuſtarum ordinem, quas meritò Deus vocat exercitum ſuum magnum. Horum nonnulla Romæ ad gancam pertinuiſſe probatur, quæ in Lege erant prohibita, ſolo mellis & locuſtarum eſu conceſſo. Et in iiſdem ἐθελοθρησκείας materiam reperiſſe idololatras.

Aquatilia quoque Hebræi repere dicunt. Horum numerus docetur quam ſit immenſus, & quot ſummâ genera. In iis piſcis propriæ partes pinnæ, ſquamæ, & branchiæ, quas pro pulmone habet. Cum ſit ἔλλοψ & plane ἄφωνος, tamen loqui dicitur Job. 12. 8. Ejuſdem tangitur fertilitas, ſtoliditas, victus varius, variæ quoque ſedes in mari, fluviis & lacubus. Quorum alii plane ſteriles, alii mire fœcundi. Et cur vocetur ὄψον vel ὀψάριον. Item piſcium alios pinnas & ſquamas habere, alios utroque carere, vel alterutro, qui in Lege immundi. Sic Lege Numæ piſces non ſquamoſos pollucere vetitum. Et diu poſt Numam è ſquamoſis ſcarus exceptus, non tanquam immundus, ſed ut ſumptibus parceretur. Ibidem de ſcaro emendantur loca veterum. Et multa afferuntur de luxu in delectu piſcium. Et de Syris agitur, qui in Aſtartes aut Dercetûs gratiam à piſcibus abſtinuere.

Cete Scriptura ſeparat à reliquis aquatilibus ut aliquid ἐξαίρετον, quia in illis magna elucent Dei potentiæ argumenta. In majoribus ſunt priſtis, balæna, & orca. In minoribus phoca & delphin. Phocæ Homero νέποδες, quod varie explicatur. Cete papillas tanquam è vaginis expromere obſervatur ad Thren. 4. 3. Et quandoque graviter ingemiſcere ad Mich. 1. 8. Et de horum magnitudine veteres multa mentiri, licet reverà ſint multo maxima. In cetis vel cetaceis cenſentur *ſerpens vectis* ſeu zygæna Eſ. 27. 1. *Behemoth* & *Leviathan* Job. 40. & 41. Id eſt hippopotamus & crocodilus, qui etiam *thannin* vocatur Ezek. 29. 3. & 32. 3. Et carcharias piſcis, qui Prophetam Jonam abſorpſit. Et Tobiæ canis, qui ſilurus aut glanis fuit.

Sunt etiam ex aquatilium genere teſtacea nonnulla, ut conchæ unde margaritæ, & cochleæ unde purpura elicitur, de quibus paſſim meminere ſacri Scriptores. Sed falluntur qui inſectis teſtaceis onychen ponunt ex Exod. 30. 4. Et teſtudines ex Oſ. 12. 12. & in inſectis aquaticis hirudinem ex Proverb. 30. 15. Et in zoophytis ſpongiam ex tribus Evangeliis.

Omnia hæc animalia ad hominem adducta ſunt præter bigenera quæ nondum erant, & aquatica quæ ſunt diverſi elementi. Quod arcano Dei impulſu factum, aut Angelis procurantibus. Ut ita homini in Edenis horto omnes naturæ opes uno intuitu exhiberentur. Vel ut ex tot animalibus ſciret ſibi nullum eſſe ſimile. Vel ut conjugium paulo poſt inter primos parentes ineundum per hunc conventum fieret ſolemnius. Vel denique ut bruta ſic Adamo ſe ſubjicerent, & ab illo nomina ſua tanquam à domino acciperent. Nec ſine numine Adamum illa impoſuiſſe ex eo liquet quod horum nominum vix ullum eſt quod non certâ ratione conſtet. Nec eſt quod ſuſpicentur Hebrææ linguæ ignari hæc à nobis temere aſſeri. Cum rem à multis ſæpe jactatam, nondum tamen à quoquam probatam, longa inductione demonſtrare conati ſimus. Hæc fere primi libri ſumma eſt.

In ſecundo agitur de domeſticis quadrupedibus, quæ ſunt omnino decem. Neque enim plures memorant ſacri Scriptores. Et in his jumenta quinque ſunt, camelus, equus, aſinus, mulus, elephas. Et pecorum quatuor ſpecies, bos ſcilicet, ovis, capra, ſus. Et qui decadem abſolvit canis, minuto pecori cuſtos additus.

Camelum, utut mite animal & felle carens, tamen valde μνησίκακον eſſe probamus, ut conſtet ratio Hebræi nominis, quod à rependendo factum eſt. Quoſdam in Aſia notat Philoſophus camelos ter mille poſſidere, qui camelorum Jobi fuit numerus. Nempe hoc animal fuit olim, & hodieque eſt maximi uſus in Judæa & vicinis locis. Alii enim dorſo vehunt. Alii junguntur curribus. Alii ſunt in bello utiles. Quæ ſingula tam ex ſacris quam ex profanis Scriptoribus patent. Pili quoque in veſtibus, lac & caro in cibis adhibentur, quamvis ejus uſum lex prohibeat. Itaque camelos ornant Arabes miris elogiis, & naves terreſtres vocant.

Camelorum tres ſpecies cenſet Leo Africanus. Horum primi Arabibus هجين *hugiun* dicti (ut Chaldæis חוגני *hogene*) id eſt εὐγενεῖς, quorum onus ſunt mille libræ. Secundi بخاتي *bechati*, id eſt Bactriani, duplici gibbo, oneribus geſtandis & equitationi pariter accommodi. Tertii رواحل *raguhail* ſeu clitellarii. Græce δρομάδες, mole & ſtaturâ graciles, ſed curſu tam celeres ut uno die conficiant paſſuum centum millia. Quos puto vocari כרכרות *kirkaroth* Eſ. 66. 20. Sed aliud eſſe בכרים *bicrim*, nempe camelos juniores, Arabes diſerte docent.

In Proverbio de camelo per foramen acus, cameli nomine rudentem ſignificari tam ex Syris probamus, quam ex Arabibus & Alcorano. Sed verus camelus intelligitur in alio Chriſti Proverbio de excolante culicem, & camelum glutiente. Et refellitur Cajetanus, qui cameli nomine ſignificari putat genus aliquod muſcæ majoris. Sequuntur undecim alia de camelo Proverbia, partim Hebraica, partim Arabica.

Equi Hebraica ſeptem nomina, & ex Zacharia ſex colores explicamus. Et inſignem ejus ex Jobo deſcriptio-

nem, quæ ex nostra interpretatione sic habet: *An dedisti equo fortitudinem? An collum ejus jubâ induisti? An fecisti ut saltaret instar locustæ? Terrori est vehementia fremitus ejus. Fodit in valle. Robore suo exultat. Armis prodit obviam. Ridet pavorem, nec consternatur, nec retrograditur metu gladii, & pharetræ in eum sonantis, & mucronis, hastæ & pili. Cum motione & concussione sorbet terram: Neque consistit firmus, cum auditur tubæ sonus. Ad tubæ clangorem dicit evax: Et pugnam eminus præsagit ex clamore ducum & jubilatione militum.* Quæ singula equo quam conveniant docemus ex scriptoribus omne genus.

Inde ad Solomonis equitatum devenimus, qui in alta pace habuit equitum duodecim millia, currus mille quadringentos, curules equos quater mille, & in stabulis aut præsepibus loculos totidem his destinatos. Id colligere est ex 2 Paral. 1. 14. & 9. 25. Scio censeri loculorum quadraginta millia 1 Reg. 4. 26. Sed cum hi duo numeri simul stare non possint, majorem rejicimus, quia magis est παράδοξος, nec cum numero curruum ullam habet proportionem. Patet igitur in Regum libris scribas numerum corrupisse, quod etiam alibi factum. Errorem errore cumulant qui pro quater mille loculis, præsepium aut stabulorum quadraginta millia numerant, in quibus nonnulli Patrum, & Scriptores Talmudici. Equos porro tum temporis in Judæa nondum vulgares sibi comparabat Solomon ex Ægypto, & ex omnibus terris 2 Paral. 9. 28. Iis scilicet unde in Judæam mercatoribus liber erat accessus. In his porro Scriptura Thogarmæos, id est Cappadoces celebrat Ezek. 27. 14. ut omnium nobilissimos. Assyrios quoque passim, id est Nisæos ut interpretor, in campo Nisæo natos, inter Persidem & Mediam. Sed ut Ægyptus Judææ propior fuit, ita Ægyptios equos Scriptura commendat sæpius. Nec Aristoteli mirum est illos esse prorsus ignotos, & aliis qui post Alexandrum de animalibus scripserunt. Paulatim enim apud Ægyptios deferbuit equos alendi studium, postquam à Persis & Macedonibus servili jugo pressi sunt. Et Ægyptus propter incilium copiam equitabilis esse desiit. Sed eandem olim equis fuisse fœcundissimam, non ex Scriptura solum, sed ex Homero, Xenagora, Diodoro & Plutarcho colligere est. Itaque Solomonis equi ex Ægypto potissimum arcessiti sunt 1 Reg. 10. 28. Quâ in parte si quid peccavit Rex sapientissimus in Legem quæ habetur Deut. 17. 16. docemus hoc peccatum non fuisse prorsus ἀναπολόγητον.

At aliud longe gravius ab iis Judææ Regibus admissum est, qui in ipso templi atrio Soli currus & equos consecrasse leguntur 2 Reg. 23. 11. Sic enim servierunt creaturæ, præterito creatore qui in sæcula benedictus est. Et idolomaniæ Gentium æmulos se præbuerunt. Nam apud Spartanos, Rhodios, Æthiopes, Armenos, Persas & Massagetas equos offerre Soli tralatitium fuit. Merito igitur à pio Rege Josua superstitio hæc abolita est.

Quærimus pro corollario quid sit equos subnervare Jos. 11. 6. 9. Et iisdem splenem abscindere, & plantam pedis excavere in Chaldæo paraphraste Esther. 8. 10. Quorum uno equos inhabiles, altero habiliores ad cursum fieri docent veteres.

Inde ab equis ad asinos transeuntes, primo de nomine, postea de usu agimus, qui est multiplex. Asini enim alii sunt ἀχθοφόροι. Alii non solum plebeios sed & nobilissimos vehebant. Ita Mosem, Christum, Chrysostomum jam Patriarcham, primores Arabum, Romanas olim matronas, & Ægyptias hodieque. Alii curules erant Es. 21. 7. Alii aratores, modo ne cum bove jungerentur, quod Lege Mosis cur vetitum? Molitores quoque & πολεμισαί. Et in cibis etiam apud Judæos in summa fame. Hinc asini caput Samariæ, veniit octoginta siclis, ut apud Cadusios sexaginta drachmis. Romæ aselli in deliciis.

Inde explicantur miracula in asinis à Deo facta. In quo censu primum illud est quod *subjugis asina muta, humanâ voce locuta, prohibuit Prophetæ dementiam* 2 Pet. 2. 16. Quo miraculo, ut Hebræi volunt, Balaamum docuit Deus os & linguam penes se esse, adeoque os Balaami ipsius, si quæreret Israëli maledicere. Quod ex eventu patuit. Balaam enim iis ipsis invitus benedixit quibus maledicturus tanto apparatu venerat, non minore miraculo, vel etiam majore, quam cum asina locuta est. Asina enim erat mere patiens. Sed Balaam moventi Deo pro virili obsistebat.

Sequitur duplex miraculum per maxillam asini factum. Unum quod tam imbelli telo Samson mille percussit Philistæos. Alterum quod ex ejusdem maxillæ mortariolo manavit liquor saluberrimus, ex quo Samson siti languens & prope enectus bibit ad satietatem.

Nec caruit miraculo quod Prophetæ cadaveri adstabant asinus & leo, nec leo comedebat cadaver, nec lacerabat asinum 1 Reg. 13. 28. Nam præter naturam leonis id fuit, quod cadaver non attigit, & asinum non invasit, & abstinuit à præda tam obvia & parabili. Et præter asini naturam, quod leone viso non territus est, nec fugâ sibi prospexit. Dei nempe virtute id factum, qui ut Prophetam eum honoravit quem puniverat ut transgressorem. Quin asino quoque Hebræi volunt suam fuisse mercedem, in honorem Prophetæ qui illum equitaverat. Itaque ad hunc locum Hebræi disputant quæ pręmia & pœnæ cadant in bruta animalia.

Sed & in eo asino quo Hierosolymam Christus vectus est, varię se prodidit virtus ejus θαυματεργική. Duobus enim discipulis quos in proximum pagum miserat ut asinum adducerent, non solum prædixerat fore ut asinum reperirent, sed & asinum cum matre, eumque nondum subactum, & ligatum, & in aditu pagi, & quo momento ingrederentur; Et tum cum solveretur, dominos primo reclamaturos, sed postmodum assensuros. Neque id casu obtigit, sed Deo sic disponente, ut injugis asinus eo loco & momento reperiretur quem Christus prædixerat, & à dominis suis tam facile dimitteretur. Et à Christo sic impletum est Zacharię vaticinium cap. 9. v. 9. *Ecce venit tibi Rex tuus, justus & servator, pauper & sedens super asinum* &c. In quo Judæi veteres agi de Messia summo consensu agnoscunt. Recentiores etiam, præter duos celeberrimos, qui ut hoc Christi manifestationis argumentum nobis eripiant, Zachariæ prophetiam alio referunt, unus ad Nehemiam, alter ad Judam Macchabæum, quorum neuter Rex fuit, nec asino vectus, nec pauper, &c. Eædem rationes in Zorobabelem valent, quem vult Cl. Grotius eo oraculo designari, & hæc insuper, quod non potuit Zacharias de Zorobabele vaticinari, quia illo posterior fuit.

Ibidem ad quæstionem unde nata sit fabula de aureo asini capite in Hierosolymitani templi adytis collocato & culto, aliter atque aliter respondent viri doctissimi duo, Daniel Heinsius ὁ μακαρίτης, & Tanaquillus Faber. Nos quia Ægyptius fuit fabulæ architectus Apion, putamus huic commento occasionem dedisse asini Ægyptium nomen ΠΙΕΩ. Quasi alluserit ad פי יהוה πὶ ἰαὼ, id est *os Domini.* Quod in Scriptura tam frequens est, ut quandoque in uno versu bis vel ter repetatur. Itaque cum profani homines vel in Prophetis legerent, vel à Judæis passim audirent, Sacerdotem in loco sancto *pi iao* consuluisse, & *pi iao* hoc vel illud dixisse aut edixisse, & aliquid contigisse prout prædixerat *pi iao:* Inde absurde & impie collegerunt *pieo*, id est asinum à Judæis pro Deo haberi.

Mulorum in Judęa vestigia nulla apparent ante Davidis tempora. Horum alii hominum, alii onerum geruli,

ruli, alii rhedarii. Rhedæ mulares Græcis ἀπῆναι, λαπῆναι, λαμπῆναι, éæque bigæ, trigæ, quadrigæ; quas hybridâ voce Hebræi vocabant טטראמולין *tetramulin.* Muli in Scythia nulli sunt, sed in Thogarma seu Cappadocia præstantissimi, neque Homero ignoti. Illorum explicatur Hebræum, Persicum & Græcum nomen.

Mulorum multæ species. Fœcundi olim in Syria, Phrygia, Cappadocia & Africa fuerunt. Ex asino & equâ optimi. Sed ex equi, onagri vel muli cum asina coitu degeneres, *hinni*, *ginni* & *burdones* dicti. De his loca veterum corrupta restituuntur. Mulorum Olympiæ certamen antiquissimum.

Mulorum primam originem Græci ad Henetos referunt. Arabes ad Karonem, qui Mosi Kore. Hebræi ad Anam Esavi socerum, qui omnes refelluntur. De mulis Abrahami, Isaaci, Josephi & Saulis quæ jactantur falsa esse docetur vel incerta. Heterogenea cur כלאים *kelaim* dicantur ex Æthiopismo colligitur. Illa copulare Judæis nefas, mulorum tamen usus licitus. Hujus interdicti ratio disquiritur.

Elephantis varia nomina excutiuntur. Eboris item, cujus usus pervetustus. Et materia proxima elephantis ossa duo, quæ alii pro dentibus, alii pro cornibus habent, quia mediæ inter utrumque naturæ sunt. Proinde misto nomine vocat Ezechiel *cornua dentis*. Elephantorum in bello usus apud Indos perpetuus, & ab omni ævo receptus. Alibi nonnisi post Alexandrum, & duravit pauca sæcula. Quia experientia docuit illos communi periculo produci, & in bellis sæpius obesse quam prodesse. Proinde bellicis elephantis bellum inexpiabile Romani indixerunt. Et eos Alexander plane contempsit.

Explicantur quæcunque de elephantis habent tres libri Macchabeorum. In his de eorum natura & historia multa. Elephantos vino efferari vel poto, vel solum conspecto. Hordei succo mitigari tradunt Plinius & Solinus, ad animal transferentes quod de dente scripserant vetustiores. Genua rigida habere fabulosum, cum illa sæpe flectant, & iis homines obterant. Horum magistrum Indum dici, undecunque sit ortus. Turritos vocari & turrigeros, à turribus quas dorso gerunt. Paradoxum esse quod habetur 1 Macchab. 6. 37. in singulis turribus pugnasse milites triginta duos, & numerum de mendo suspectum. Primarium elephantem appellari qui ætatis, molis aut virium ratione cæteris præit. Elephantum maximis quanta sit proceritas. Indicos Africanis longe præstare. Olim in bello fuisse loricatos & auro tectos. Durissimum dorso tergus habere, sed ventri molle, ac proinde circa umbilicum facile lędi. Elephantarches ab elephantiste quid differat.

Bovis explicantur septem nomina. In his מריא *meri* ex Arabismo. Unde ad naturam transitur. Et de cornibus, ungulis, mugitu, robore, formâ agitur. Docetur vitulum animal esse ἀλτικόν. Bovem nosse possessorem suum, ut asinum præsepe domini sui. Et quàm levi fundamento nitatur quod veteres Christum scribunt inter bovem & asinum in præsepi jacuisse. Bovem ad lanienam duci, fati sui prorsus ignarum. In boum coloribus rufum esse vulgatissimum, quem in sacrificio vaccæ rufæ ita perfectum esse volebant prisci Judæi, ut ne unus quidem pilus diversi coloris esset. Et Ægyptios in Plutarcho fuisse imbutos hâc eâdem superstitione. Inde explicantur obscura Scripturæ loca de vaccarum libidine, prægnatione, partu, abortu, & vitulorum lactatione. Alia item de boum pabulo, herbâ, ramis arborum, fœno, paleis, farragine, herbâ Medicâ quæ Gallis *sainfoin*. Alia rursus de saginatione in tritura, & ad præsepe. Et de Basane, Sarone & valle Achor, quæ tria Judææ loca fuere bobus compascua.

Boves ad aratrum imprimis utiles. Olim etiam ad trituram, cujus è quatuor modis tres boum operâ peracti. Iidem plaustra trahebant, & feretro se submittebant. Sed & in conviviis recepti, quamvis à boum esu quidam per superstitionem abstinuerint. Lac quoque utilissimum, ex quo butyrum & casei fiunt. Et bubula cornua in buccinarum usum inserviunt. Taurea denique facta ex corio bubulo Hebraice בקורת dicebatur.

Neque omissus bovis usus in Judæorum sacrificiis, quorum multa fuere genera, holocausta, pacifica, propitiatoria. Item sacrificia temporum, ut in neomeniis, festo Paschatis, tubarum, propitiationum. Et sacrificia personarum, ut initiandi sacerdotis, aut in sancta sanctorum ingressuri; Aut Levitæ cum ad sacrum munus admittebatur. Et votiva sacrificia, & sacrificia mundationum. Et extraordinaria, ut in consecratione templi aut altaris, aut in restitutione divini cultus. In quibus omnibus bos fuit major hostia. His adde sacrificium juvencæ rufæ, cujus cinere ii mundabantur quos cadaveris contactus polluerat. Et juvencę injugis, quâ in vallem asperam deductâ & decollatâ expiabatur cædes cujus autor ignotus. Quorum rituum Ægyptios, Græcos & Romanos in plerisque fuisse æmulos longa inductione probatur.

Rursus ut Jerem. 34. 18. Israëlitæ transeunt inter partes dissecti vituli, ita Bœoti & Macedones inter partes dissecti canis. Xerxis copiæ inter partes dissecti hominis. Græci & Trojani heroes inter partes dissecti porci. Et Molossi fœdus icebant dissecto bove. Et inter Scythas ejusdem conjurationis participes mutuam fidem firmabant esu carnium tosti bovis, & frustulatim concisi. Quale quid à Saule præstitum 1 Sam. 11. 7. Mystica etiam de causa bubulo stercore panem suum coquere jubetur Propheta Ezek. 4. 13.

Bovis esum sequitur abusus. Hujus criminis rei fuerunt Aaron & Jeroboam, qui *gloriam suam* (id est Deum in quo gloriamur) *mutaverunt in similitudinem bovis comedentis herbam* Ps. 106. 20. Nempe vitulorum cultum in Ægypto uterque didicerat. Ibi enim natus erat Aaron. Et degerat Jeroboam per multos annos sub Ægypti Rege Sesaco 1 Reg. 11. 40. Brutorum porro adeoque boum cultus jam in Ægypto invaluerat, antequam inde excederent Israelitæ. Unde est quod boves & oves timebant ibi mactare & offerre Deo, ne lapidibus obruerentur, si coram Ægyptiis eorum abominationem immolarent Exod. 8. 26. id est eorum idola, vel potius hostias ipsis abominabiles. Neque verum esse, quod multi asserunt, Ægyptios viva solum animalia, non eorum effigies coluisse, probamus ex Herodoto, Strabone, Mela & Stephano. Judæos autem Ægyptiis servientes eorum quoque Diis serviisse, Josue & Ezekiel diserte docent. Quin post excessum ex Ægypto, inquit Ezekiel, *stercoreos Ægypti Deos non reliquerunt* cap. 20. v. 8. Quo eodem pertinent hæc Stephani protomartyris Act. 7. 39. *Aversi sunt cordibus suis in Ægyptum* &c. *Et vitulum fecerunt.* Sed hæc alibi pluribus.

Hæc excipiunt miracula in bobus aut per boves à Deo præstita. In quibus agmen ducunt boum sacrificia ab Aarone, Davide, Solomone & Elia oblata, quæ incendit & consumpsit ignis è cœlo delapsus. Quo alludi volunt Ps. 20. 4. Servabatur autem ille ignis inextinctus, nec ullo alio suffire licuit. Proinde Aaronis filii coram Deo exanimati sunt, eo quod igni sacro alienum substituissent. Neque is unquam periit usque ad Babylonicam captivitatem. Cujus miraculi Satan ęmulus ignem quandoque immittit cœlitus, ut Job. 1. 16. Apoc. 13. 13. & passim in historiis. Secundum fuit miraculum in duabus vaccis, quæ nullo duce captivam arcam è Palæstina in Judęam reduxerunt. Ubi actum obiter de morbis Philistæorum, & de plaga Bethsemitarum, qua pro tot millibus docemus solum septuaginta fuisse cæsos. Tertium de bobus qui cum eandem arcam vehentes in luto hæsissent, Uza illam attingere ausus à Deo lethaliter percussus est. Quartum de boum sacrificio in Araunæ area oblato; Quod ipso momento sedavit pestem à Deo immissam, in Davidem juste conci-

concitato, quia populum recensuerat. In qua historia conciliantur duo ἐναντιοφανῆ, unum de censu populi, alterum de pretio areæ.

Quamvis in Judæis Patriarchæ, & in Græcis viri principes boum olim curam gesserint, tamen bubulcos tandem eviluisse, & in magnum contemptum venisse, etiam inter Judæos, probatur ex Sirach. 38. 36. & Amos 7. 14. 19. quæ duo loca enucleantur. Ibidem inferuntur nonnulla de boum stimulo, quo Samgar instructus Jud. 3. 31. ut Lycurgus βουπλῆγι in Homero & Nonno, magnam hostium stragem edidit. Et docetur dicta sapientum cum stimulis merito conferri Eccles. 12. 3. Et Christi Proverbium, *contra stimulos calcitrare*, à Græcis & Romanis fuisse jam olim usurpatum, sed multo ante à Prophetis, in quibus fuit Christi spiritus.

Sequuntur variæ leges de bobus. Ut de bove cornupetâ qui hominem lethaliter percussit Exod. 21. 18. &c. De eo qui cisternam aperuit in quam cecidit bos aut asinus alienus, ibid. v. 33. De bove qui bovem alium feriit, ib. v. 35. De bove abacto, pro quo quintuplum, & de ove abactâ, pro qua quadruplum restituendum, cum reliqua furta non nisi dupli restitutione lex puniat Exod. 22. 1. De pecude quæ in agro pauperiem fecerit, ibid. v. 5. De bove alteri credito aut deposito, si ab ignoto surripiatur, aut moriatur, aut à feris discerpatur, aut ab hoste abigatur, ib. v. 7. &c. De bove & asino vel fratris vel inimici reducendis si errent, & sublevandis ac erigendis, si sub onere fatiscant & lapsi jaceant Exod. 23. 4. 5. & Deut. 22. 1. 4. Item leges quæ bove & asino simul arare vetant Deut. 22. 10. Et bovem triturantem capistrare Deut. 23. 4. Et jumentis quietem indicunt die Sabbathi Exod. 23. 12. In quibus obscura explanare, & quæ in dubium revocantur confirmare conati sumus.

Explicamus denique similitudines & parabolas à bobus sumptas, quę magno numero occurrunt. Ut in somnio Pharaonis, quod septem vaccæ pingues & macræ septem fertiles & steriles annos totidem significant Gen. 41. 26. 27. Quod primogeniti bovis decor Josepho tribuitur Deut. 33. 17. Quod suspicatur Samson Philistæos cum vitulâ suâ, id est cum uxore Dalilâ, arasse Jud. 14. 18. Quod Job se cum bove confert qui non mugit juxta pabulum, quia non querebatur, quamdiu bonis abundabat Job 6. 5. Quod herbam ut bos comedere leguntur *behemoth* Job. 40. 15. leo Es. 11. 7. & Nebucadnetsar Dan. 4. 32. Unde sumitur occasio explicandi duo loca Sirachidis obscurissima. Quod cum tauris conferuntur homines stolide feroces, qui alios tanquam cornibus impetunt Ps. 22. 12. & passim. Quod ad Dei vocem cedri ut vitulus exiliunt Ps. 29. 5. 6. Quod juvenis ab adultera seductus est instar bovis qui inscius ducitur ad lanienam Prov. 7. 22. Quod Israël bovi dissimilis est, qui possessorem suum agnoscit Es. 1. 3. Quod vitulus & leo, vaccaque & ursa degentes simul, Judæos referunt cum Gentibus in eandem Ecclesiam coalescentes Es. 11. 6. 7. Quod clamare se dicit Esaias *ut vitulam triennem*, quâ ætate tauro vocalior est Es. 15. 5. Quod se castigatum fuisse scribit Jeremias, *ut vitulum nondum edoctum*, qui scilicet pluribus plagis ad jugum ferendum instituitur Jerem. 31. 18. Quod ab eodem Ægyptus vitulæ speciosissimæ, & Ægyptii milites comparantur vitulis triturantibus Jerem. 46. 20. 21. Chaldæi quoque Jerem. 50. 11. Et Dei cultores Malach. 4. 2. Quod uni è quatuor animalibus modo vituli, modo Cherubi species tribuitur Ezek. 1. 10. & 10. 14. Quod cum juvencâ refractariâ confertur refractarius Israël Os. 4. 16. Et Ephraim cum vitulâ edoctâ, quæque amat triturare. Et cur transiisse dicatur Deus super pulchritudinem colli ejus Os. 10. 11. Quid sit *reddere juvencos* aut *fructus labiorum* Os. 14. 2. *In petra* negari, *equos currere*, *aut arari bobus* Amos 6. 12. Quia inter homines quibus cor est lapideum Prophetæ frustra currunt, & laborant in cassum, ut tam dura corda proscindant verbi vomere. Sic 1 Cor. 9. 9. ad pastores refertur lex quæ bovem triturantem capistrare prohibet.

Inde ad minuta pecora devenientes, oves & capras docemus Hebraice communi nomine contineri, quia multa habent communia. Et cum Hebræis ovium nominibus Chaldaica quædam explicamus ex Daniele & Esdra. Et quæ habet Stephanus protomartyr Act. 7. 16. de sepulchri emptione à filiis Emmor, cum Mose & Josua conciliamus.

Ibidem de gregum pastoribus disserturi, pastoritiam artem, quam Patriarchæ professi sunt, agriculturæ præferimus, tanquam ad plura utilem, Ecclesiasticique non minus quam Politici regiminis imaginem. Et post nonnulla pastorum nomina ex Chaldaismo aut Arabismo deducta, illos in dominos gregis & mercenarios distinguimus. Hos rursus in primarios, qui dicuntur *principes gregis* & secundarios, qui Talmudicis כרזילים *carzilim*. Utrique mali vel boni, quorum amplæ descriptiones ex Scriptura afferuntur & explicantur. Obiter docetur quid sit ἀγραυλεῖν, & quo anni tempore Christus est natus. Et describuntur vasa pastorum, vestes, pera, arma, musica, tabernacula. Et ne quis inter ἄπιστα & paradoxa rejiciat quod David cithara sua Saulis furorem compescuisse narratur, multa proferuntur ex historiis de musicæ mira vi ad animos deliniendos.

In ovibus spectatur balatus, qui etiam ad alia transfertur. Adeps, cujus esus Judæis sub pœna mortis erat prohibitus, sed non sine exceptione. Medulla, à qua agni pingues מחים quasi medullati dicuntur. Lac, unde agnus subrumus Hebraice dicitur *agnus lactis*. Et ex eodem fit butyrum fere tam pingue quam ex bubulo. Lana, in qua observanda color, tonsio, usus & corruptio. Color in Scriptura albus, candidus. Item Gen. 30. & 31. niger, compunctus, maculosus, λευκόπους, grandinatus, quæ singula explicantur. Tonsionem male Schindlerus pro vulsione sumpsit, à qua dicta vellera. Lanæ primarius usus est in vestibus. Sed & ex lana primitiæ, eleemosynæ, tributa, commercia, & variæ mulierum ταλασιουργίαι in Scriptura memorantur. In lanæ usu lex prohibet שעטנז, id est lanæ cum lino mixtionem. Id Magistri intelligunt non solum de lana ovis, sed & de lana pinnæ margaritiferæ, de qua docemus quædam ignota. Laneæ quoque vestes interdicuntur sacerdotibus, cum in atrium interius ingrediuntur. Lanæ corruptio vel est ex externa vi, ut si sit σητόβρωτος, vel ex interno morbo, ut cum laneæ vesti lepra adnascitur, de qua obiter disputatur. Lobus auris in ove est בדל *bedal*. Cauda Hebraice אליה *alja*, in Oriente gravis & magni pretii, & plostello vehi solita. עצה *atsa* coccyx. יותרת *jothereth* maximus jecoris lobus, non reticulum aut membrana tenuis qua jecur obtegi dicitur, quomodo alii reddunt. חצר *chatsar* diaphragma. מכסה *mecasse* omentum. כליות *kelajoth* & טוחות *tuchoth* renes, qui in ovibus sunt pinguissimi, unde illis σφακελισμὸς gangrenæ species. קבה *keba* lactentis agni ventriculus, ut כרש *cheres*, jam ablactati. כסלים *chesalim* ἰξύες lumbi, &c.

Ovium in Judæa & vicinis locis mirabilis est fœcunditas. Quod indicant nomina צאן *tson* & צנה *tsone* à fœcunditate facta. Proinde fœtificare dicuntur per chiliades & myriades Ps. 144. 3. Et illis indui pascua tanquam veste quâ obtegantur Ps. 65. 14. Hinc in Scriptura passim occurrunt prodigiosæ ovium enumerationes. Erant scilicet gemelliparæ, ut habetur Cant. 4. 2. & 6. 5. ut quæ Græce διδυμα πρόβατα dicuntur, & La-

& Latine *ambegnæ oves.* Alicubi etiam creditæ bis in anno parere, ut in grege Labanis; quamvis id aſſeratur ſine certâ probatione.

Tam Hebræi quam Arabes ovium ætates & ſexus certis nominibus diſtinguunt. Agnus octavo die ad ſacrificium jam erat aptus Exod. 22.30. & Levit. 22.17. ut apud Plinium lib. 8. c. 15. Sed trimus in pleno robore Gen. 15.9.

Agnus deſcribitur ut ζῶον σκιρτητικὸν Pſ. 144.6. Proinde ut כר *kar* eſt agnus, ita כרכר *kirker* ſaltare 2 Sam. 6.14. nempe in agni modum. Et ab agni Græco nomine ἀρνευτὴς dicitur *urinator*, qui pronus in mare deſilit. Et hippurus piſcis ἀρνευτὴς, διὰ τὸ συνεχὲς ἐξάλλεσθαι, *quia perpetuo ſalit.*

Montibus gaudere ovillum pecus colligitur ex Exod. 3. 1. & Ezek. 34. 12. 13. Idem teſtantur poëtæ omnes. Unde verveci apud nos *montonis* nomen, ut apud Italos arieti.

Oves Homero ἀγχιστῖναι dicuntur, quia in metu ſe colligunt & mutuo premunt. Hinc Deus minatur fore ut Iſraëlitæ, præ metu hoſtium ingruentium & terram devaſtantium, colligantur intra urbes, ut oves Boſræ in caulis ſuis, cum lupus aut leo gregem infeſtant Mich. 2. 12. Græci habent πρόβατα ἐν θλίψει; quia pro בָּצְרָה *Botſra* legerunt בְּצָרָה *betſara* id eſt in anguſtia.

Vulgaris ovium paſtus herba eſt Pſ. 23. 1. 2. Sed in deſerto Iſraëlitarum oves manna paſtæ ſunt; ut in Praſiis apud Ælianum paſcebantur rore ſacchari, quod mannæ ſpecies fuit. Et apud nos roſcidis herbis mane paſcuntur, ſed non niſi æſtivis menſibus. Vere enim & hyeme pruinoſa iis herba gravedinem creat, qui morbus ذَرْ *tharz* Arabice dicitur.

Poſt matutinum paſtum, oves hora diei quarta, quæ nobis eſt decima, deducebantur ad aquas, deinde ad umbram & quietem meridianam, unde rurſus ad aquas. Quo facto iterum paſcebantur uſque ad occaſum Solis. Ad quem paſcendi morem alluditur Pſ. 23. 1. 2. Cant. 1. 7. Eſ. 49. 10. Ezek. 34. 13. Apoc. 7. 16. 17. Itaque Meſopotamiæ paſtores merito coarguit Jacob, quia cum greges ſuos circa Meridiem adaquaverant, ad paſcua non reducebant pomeridianis horis Gen. 29. 7.

Ovis Syriace ܢܩܝܐ *nekja* id eſt innocua, dicitur, quia mitiſſimum eſt animal. Et Fabius Maximus *Oviculæ* cognomen habuit à clementia morum. Hinc Jerem. 11. 19. Propheta ſe fuiſſe ſcribit *inſtar agni* אלוף *manſueti, qui ducitur ad lanienam.* Et de Jeſu Chriſto dicitur Eſ. 53. 7. *Ductus eſt ad lanienam ut agnus, & ut ovis muta coram tondente.* Sed paſtori imprimis oves morigeras ſe præbent, & quod ait Chriſtus Joh. 10. 4. *eum ſequuntur, & vocem ejus audiunt.* Quaſi omnium injuriis ſe patere ſentiant, cum à paſtore deſeruntur; nec poſſe aliter ſe tueri quam ſi illi ſint morigeræ. Proinde nihil eſt tam miſerum quam oves ſine paſtore: Quod Scriptura toties repetit, ut Num. 27. 17. 1 Reg. 22. 17. &c.

Levit. 22. 22. &c. enumerantur corporis vitia duodecim quæ pecudem ab aris excludunt. Quibus additur claudicatio ex Deut. 15. 20. & Malach. 1. 8. Sunt etiam animi vitia in ove. Puta ſi à grege aberret, ut in fine Pſ. 119. Eſ. 53. 6. & 1 Pet. 2. 25. Quo vitio ovis affecta Arabice vocatur كنوف *chanuph*, & morbus ipſe ذول *thſawal.* Aliud in pecore vitium eſt, cum præ pinguedine laſcivit, petulanſque & petulcum eſt Ezek. 34. 16. 21. Arabice دَيْصَ *daiſa* de ove eſt hoc vitio laborare, quæ vox eſt maxime propria, & fugit Lexicographos. Aries qui cornu ferit Græce κορύπτειν & κυρηβάζεσθαι, Latine *coniſcare* & *arietare* dicitur. Et paſſim in Hieronymo *ventilare cornibus*, quod ex Zacharia ſumptum eſt. In Daniele aries & hircus qui cornibus ſe mutuo impetunt Darium & Alexandrum ſignificant. Viſio ſimilis Syllæ obtigit, & Tarquinio Superbo.

Quamvis leones & urſi gregibus infeſti ſint 1 Sam. 17. 24. Jerem. 50. 17. Mich. 5. 8. Amos 3. 12. Ovis tamen nullum habet hoſtem lupo immaniorem, qui cum illâ perpetuas exercet inimicitias, eique terrarum ubivis bellum indicit implacabile. Unde Sirach. 13. 19. *Quid commune habeat lupus cum agno?* Et agni lupis opponuntur Matth. 7. 15. & 10. 16. Luc. 10. 3. Joh. 10. 12. Act. 20. 29. Hinc ut magna rerum converſio ſignificetur, ſimul habitare & paſci dicuntur agnus & lupus Eſ. 11. 6. & 65. 25.

Loca ovium proventu celebria Prophetæ in Judæa memorant Baſanem & Saronem, de quibus ſupra. Et Carmelum montem, non παραθαλάσσιον, qui ad Aquilonem eſt prope Ptolemaidem, ubi olim antrum Eliæ, & poſtmodum Jovis templum. Sed alium μεσόγειον ad meridiem prope Hebronem, in quo degebat Nabal, qui mille habuit capras, & ovium tria millia 1 Sam. 25. 2. Proinde ad hunc Carmelum referuntur quæcunque habent Prophetæ de Carmeli paſcuis, ut Jer. 50. 19. Amos 1. 2. Mich. 7. 14. Extra Judæam Scriptura Mich. 2. 12. memorat *oves Boſræ* (quæ Idumæorum aut Moabitarum urbs & regio fuit valde pecoroſa.) Et *Kedar* & *Nebajoth* Ezek. 27. 21. & Eſ. 60. 7. unde Cedrei & Nabatæi, quorum Plinius & alii meminerunt. Diodorus imprimis, qui Nabatæorum opes docet ſolis camelis atque ovibus conſtitiſſe.

Quod unum explicandum ſupereſt, ut in aſinis & bobus, ita etiam in ovibus quædam facta ſunt, quę vel vera miracula fuerunt, aut habuerunt miraculi ſpeciem. Ut quod Abele de gregis ſui primogenitis offerente, ejus juſtitia patuit, *ipſo Deo muneribus teſtimonium perhibente* Hebr. 11. 4. Nam ſive Abelis ſacrificium ab igne cœlitus delapſo conſumptum fuerit, ut multi volunt; Aut cœleſti miraculo, aut Angelo miſſo è cœlis, aut alio viſibili ſigno Deus Abelem Caino prætulerit, miraculo res non caruit. Nec quod Iſaaco in monte Morija jamjam immolando ſubſtitutus fuit aries in proximo vepreto hærens. Fuit etiam id θαυματῶδες, quod tam conſtanter Jacobi oves agnos objectis virgis concolores concipiebant. Nec ſine miraculo celebre illud vellus, pro Gedeonis voto, modo ſiccum fuit, modo roſcidum.

Sed illuſtrius miraculum nullum eſt quam quod Iſraëlitarum primogeniti, per agni ſanguinem ædium poſtibus aut ſuperliminari affuſum ab Ægyptiorum clade exempti ſunt. Illud enim ad ſingulos, ut priora, non pertinuit, ſed ad univerſam gentem. Neque unicum fuit, ſed multiplex. Tot enim fuere miracula quot agnorum millia cæſa. Denique nullibi habetur Chriſti typus tam expreſſus quam in agno Paſchali. Unde eſt quod à Johanne Chriſtus toties vocatur *agnus*, & à Paulo *Paſcha noſtrum.* Et ad eum refertur quod de agno lex edixerat, *non confringetur ullum os ipſius.* Proinde viſum eſt de Judaico Paſchate tractare accuratius: Et ejus nomen, tempus, locum, miniſtros, convivas, ritus & myſterium ediſſerere.

In capris, poſt aliquot vocabula explicata quæ lectores ſuſpenſos tenent, de lana caprina diſputatur, & de caprino lacte. Neque de lana caprina tam futilis eſt concertatio quam poëta credidit. Capris enim lanam tribuit totus Oriens, quæ Syriace ܥܡܪ ܥܙܐ *amar izze*, id eſt lana caprarum dicitur. Unde Arabice مرعزي *marizza*, vel *merhazi*, ut vulgo ſcribunt. Ita ſcilicet vocatur capræ lanugo tenuiſſima ſub craſſioribus pilis latens, ex qua texuntur panni ſubtiliſſimi. Cum hujuſmodi pilis conferuntur ſponſæ capilli Cant. 4. 1. & 6. 4. Et Michal iiſdem flavam Davidis cæſariem imitata eſt. 1 Sam. 19. 13. Ut in Apuleio Photis dominæ ſuæ, pro flavis juvenis quem deperibat capillis, flavos caprarum pilos attulit.

Ibidem occaſione ſumpta ex capris montis Galaad, de quibus in Cantico Solomon, docetur in eo monte proveniſſe arbores reſiniferas, quarum frondibus paſci capras habetur in Dioſcoride. Ac proinde à Moſe & Jeremia celebrari צרי *tſeri* ſeu reſinam ex terra Galaad. Quia novi interpretes in balſamum mutarunt contra hiſtoriæ fidem. Cum balſamum non provenerit trans Jordanem in terra Galaad, ſed cis Jordanem in valle Hierichuntina, ut ſcribunt Trogus, Strabo, Diodorus, Joſephus, Hegeſippus, Gorjonides, Levi, Kimchius, aliique.

Et quia lac caprarum maxime commendat Solomon Prov. 27. 27. Agitur de caprini lactis uſu & præſtantia, quem aliis longe præferunt medicorum filii. Proinde apud Poëtas Jovem aluit capra, quam *Amaltheam*, id eſt nutricem ex argumento vocant, deflexâ voce ex Phœniciâ אמנתא *amantha*.

Subjungitur caput de hœdo qui Hebr. גדי *guedi*, unde nomen vico *Enguedi*, & *vineis Enguedi* Cant. 1. 14. quibus vicina balſameta ſignificari ſtatuunt multi veterum, quia vinearum ſpeciem habuerunt. Ibidem hœdina caro docetur fuiſſe olim in deliciis, & ab Iſaaco pro ferina potuiſſe haberi, quia capreoli carnem ſapore refert. Et accurate exponitur lex quæ hœdum vetat coquere in lacte matris Exod. 23. 19. Et quatuor illius interpretationibus rejectis, quinta aſſeritur & confirmatur.

Ad locum Levit. 17. 7. docetur hircos in Ægypto fuiſſe impenſe cultos, iiſque mulieres fœde ſe ſubmiſiſſe, tanquam religione adductas. Panemque & Satyros pingi τραγοπροσώπους, atque inde traxiſſe nomen. Et in eadem ſpecie dæmones ſibi placere. Nec fruſtra Atydi hirquinum nomen ab Arnobio tribui. Item quod juxta Varronem hircus unus denis capris ſufficit Moſem ſubindicare Gen. 32. 14. Denique magnificum hirci inceſſum, cum barbæ & ſexus fiduciâ gregem præit, tam ab Æliano deſcribi quam à Solomone Prov. 30. 31. De Janne & Jambre quædam obiter inſeruntur, & de magia Ægyptiorum.

In capite de *Azazele* rejiciuntur qui *Azazelem* putant eſſe montis nomen, aut ſic appellari hircum in deſertum abiturum, aut averruncum dæmonem, cui hircus ille ſit oblatus. Cum *Azazel* ſit plurale Arabicum quo ſignificantur remota loca ad quæ deductus hircus à grege ſeponebatur. Ritus quo id fiebat plenius ediſſeritur, & myſterium explicatur. Notandum imprimis quod Hebræi referunt, fruſtum panni coccineum hirci capiti imponi ſolitum plerumque exalbuiſſe in ſignum propitiationis. Sed annis quadraginta ante excidium Templi Hieroſolymitani deſiiſſe hoc miraculum. Quia ſcilicet tum Chriſti morte legalibus ſacrificiis omnis virtus adempta eſt. Neque ulla propitiatio facta, poſt Chriſtum ab illis rejectum, & ignominioſæ morti traditum. Quod recutitos doctores non lateret, niſi velum haberent non corporis ſed animi oculis oppanſum, ut notat Paulus 2 Cor. 3. 14. 15.

Cum canis Hebræo nomine כלב *keleb*, conferuntur *kileab*, nomen unius è Davidis filiis. Et quod Nabal *Kalebi* dicitur, id eſt Κυνικὸς ſi Græcos ſequimur. Et Ἀσκλήπιος vel *Æſculapius*, quo nomine Phœnices Deum vocarunt canis lacte nutritum. Canem latrare legitur Eſ. 56. 10. fremere aut tumultuari Pſ. 59. 7. hirrire Exod. 11. 7. Canum cibus ſunt micæ ſeu fruſtula quæ ex menſa cadunt Matth. 15. 27. Caro Exod. 22. 30. Cadavera 1 Reg. 4. 11. Σκύβαλα Phil. 3. 8. Proprius vomitus Prov. 26. 11. Lingit idem tam aliena vulnera quam propria Luc. 16. 21. Potus eſt aqua, quam lambendo bibit Jud. 7. 5. Obiter cur excluſi fuerint Gideonis milites, qui aquam non lambebant more canum. Quamvis ad parietem canes crure ſublato mingant, non tamen ad canes ſed ad viros pertinere probatur quod in Prophetis toties legitur, neminem ſuperfuturum aut ſuperfuiſſe qui mingat ad parietem. Nempe etiam in atroci bello ſoli viri cædebantur Gen. 34. 25. Num. 31. 7. &c. Neque enim in hoſtes ulterius graſſari lex permittebat Deut. 20. 13. 14.

Canum vigilantia laudatur. Et nocturna divagatio Pſ. 59. 7. 15. Et rara in dominos fides, quibus ſe viæ comites præſtant, & caudâ abblandiuntur Tob. 5. 23. & 11. 3. in Vulgata. Ibidem obiter actum de canum ſomno & ſomniis. Et quæritur an κυνάρια ſint Melitæi catelli, Matth. 15. 27. Et זרזיר מתנים, canis vertagus Prov. 30. 31. Canes pecoris cuſtodes deſcribuntur Job. 30. 1. Cum canibus conferuntur paſtores Eſ. 56. 10. Ut in Horo Apolline ſacri ſcribę. *Caput canis* dicitur qui præficitur canibus 2 Sam. 3. 8. quod munus eſt viliſſimum. Quia canis ipſe vile eſt animal Eccleſ. 9. 4. & 1 Sam. 24. 15. &c.

Multis vitiis laborant canes. Hinc eſt quod canum nomine profani ſignificantur Matth. 7. 6. infideles Matth. 15. 26. piorum hoſtes Pſ. 22. 17. 21. impuri homines Apoc. 22. 15. paſtores mercenarii Eſ. 56. 10. Multi canes pigri ſunt & ſomniculoſi, quales ibi deſcribuntur. Et horum proprium τὸ λοίδορον. Proinde viatoribus plerumque infeſti ſunt, qui baculis coguntur in eos ſe tueri 1 Sam. 17. 43. Hyperbolicum igitur eſt, aut prorſus miraculoſum, ſi verbo datur venia, quod legitur Exod. 11. 7. nullum canem hirriviſſe in Iſraëlitas ex Ægypto excedentes. Quæritur quid ſit canem auribus tenere Prov. 26. 17. Et docetur quanta ſit canum impudentia & voracitas in Eſ. 56. 11. Et propter immunditiam canes & ſues in Scriptura ſæpe jungi. Nec licuiſſe canem vel pretium canis offerre Deut. 23. 18. & Eſ. 66. 3. Tamen in Ægypto canes fuere in magno cultu, & alibi in ſacrificiis admiſſi. Hyæna cani quam adverſa ſit Sirach. 13. 20. *Canis ad vincula* Proverbium ex Græca Verſione petitum, ſed corruptâ Prov. 7. 24. quæ à nobis reſtituitur.

Suum vitium eſt μυωπία; unde illis Hebræum nomen. Judæa neque ſues neque ſubulcos ullos habuit. Quod Porphyrius quoque aſſerit. Hinc in Chriſti parabola filius acolaſtus porcos in Judæa non pavit, ſed in remota regione. Et Gadara urbs in cujus agro paſcebantur porcorum duo millia, Græca fuit non Judaica. Incolas pro Gadarenis Gergeſenos vocat Matthæus tanquam à Gergeſæis oriundos. Niſi quis malit Geraſenos cum Hieronymo legere, quia Gadara & Geraſa vicina erant oppida. Et tot porcorum domini potuerunt utriuſque eſſe incolæ.

Sues autem ideo Judæa non habuit, quia ſus vulgo hominum non niſi mortuus prodeſt. Judæis autem ne mortuus quidem. Cum eum tam ad eſum quam ad ſacrificia adhiberi lex prohibeat. Cujus prohibitionis cauſæ commentitiæ refelluntur, veræ aſſeruntur. Et obſervantur hæc quinque. 1. Legem quæ porcinam vetat fuiſſe valde præciſam. 2. Judæorum hoſtibus inde natam eſſe occaſionem illos acriter inſectandi. 3. Non tamen ideo vere pios ab exacta ejus obſervatione potuiſſe deterreri. 4. Vicinas quoque gentes non paucas à ſue abſtinuiſſe. 5. Has leges à Chriſto & Apoſtolis fuiſſe antiquatas.

Explicantur parabolæ à ſuibus deſumptæ. *Ut annulus aureus in naſo ſuis, ita formoſa mulier, & perverſi animi* Prov. 11. 21. Quia forma corporis pravæ mulieri tam male convenit quàm ſui annulus aureus. *Ne projicite margaritas veſtras coram porcis, ne conculcent eas pedibus, & vos converſi lacerent*, Matth. 7. 6. id eſt Euangelii myſteria profanis ne prædicate, qui non ſolum ea deſpiciunt, ſed etiam in vos concitantur, & ex verbi contemptoribus fiunt acerrimi perſecutores. Neque porcorum nomine hîc opus eſt apros intelligere. Homines enim lacerari etiam à domeſticis porcis ex Strabone, Plinio & Polluce probamus. *Sus lota rediens ad volutabrum cœni* 2 Pet. 2. 22. De iis dicitur qui flagitia jam expiata iterant.

Sues linxiſſe Nabothi & Achabi ſanguinem perperam habet Græca verſio 1 Reg. 21. 19. & 22. 38. cum nihil tale Hebræa referant, nec in Judæa ſues ulli fuerint, ut jam diximus. Iiſdem Job. 5. 4. κολαβρισθείησαν de impiorum poſteris, id eſt ſumme vileſcant, & in maximo contemptu ſint, ut apud Judæos κόλαβροι ſeu porcelli,

quibus

quibus nihil fuit despectius. Et subulci quoque vilissimi. Unde est quod acolastum Christus ad pascendos porcos tradit rus fuisse amandatum, ut ad extremas incitas sciatur fuisse redactus. Ita Ægyptii subulcos tanquam profanos homines à templorum aditu arcebant. Nec illos in Græcia multo meliore loco fuisse, vel ex eo colligas quod in Bucolicis locum non habent.

κεράτια *siliquæ*, porcorum cibus Luc. 15. 16. non sunt leguminum λοβοὶ, ut putarunt novi interpretes, sed fructus arboris ceroniæ vel ceratoniæ, qui Hebræis & Syris חרוב *charub* dicitur, & Arabibus quoque خروب *charub* vel خرنوب *charnub*. Hujus varias species enumeramus, maxime ex Arabum scriptis. Tenuiorum est cibus in Horatio, Persio & Juvenali: Et porcorum cibus in Columella.

Hæc de pecore & jumentis libro secundo. Sequitur tertius de feris. Quę licet majore numero, non tamen minus detinent, quia cum homine minus habent commercii, ac proinde minus notæ sunt. In his agmen ducit leo, qui rex ferarum est. Hujus diversa nomina postquam multo aliter explicavimus quam vulgus solet, Judæam & vicina loca docemus scatere leonibus, & inde esse quod Prophetę illorum tam sæpe meminerunt. Naturam quod attinet, leonem esse ferarum fortissimum Jud. 14. 18. Nihil timere Nahum. 2. 12. Limis non intueri. Dormire ubivis, quasi sciat neminem esse qui se excitare audeat Gen. 49. 9. & Num. 24. 9. Metu non retrocedere, etiamsi multi ingruant Prov. 30. 30. Es. 31. 4. Aut si tandem numero cedat, sæpe converti & restitare. Scriptura in leone quinque notat terribilia. Primo faciem 1 Par. 13. 8. Id est virilem illam speciem de qua tam egregie Philosophus in Physiognomonicis. Secundo magnificum incessum Prov. 30. 30. quem post Aristotelem Arabes accurate describunt. Tertio rugitum Amos 3. 8. &c. Quem pugnaturi Parthi imitantur, & cum Gange confert Oppianus. A quo statim sequitur cædes & dilaceratio Ezek. 22. 25. Unde est quod rugitu leonis desolari terra dicitur. Ezek. 19. 7. Antecedens pro consequente. Quarto passim os & dentes, quorum illud vastissimum, hi ferrei & durissimi. Quinto manum 1 Sam. 17. 37. id est pedes anteriores, quinque digitis armatos, & unguibus fortissimis, longissimis, acutissimis, quos magnâ curâ servat. Inde natum Proverbium, *cognosci ex ungue leonem.*

Leones Prophetæ describunt sylvicolas & monticolas. Proinde leguntur à præda ascendere Gen. 49. 9. Et à leonibus vehi fingitur montana Dea Cybele. Ad urbes cur quandoque accedant disquiritur ad Jerem. 5. 6. Horum lustra variis nominibus vocant Hebræi & Arabes pro varietate situs.

Leo noctu venatur Ps. 104. 20. 21. Insidiosum esse animal perperam negat Philosophus, cum contrarium Prophetæ asserant, & alii scriptores omne genus. In prædam insilit Deut. 33. 22. Lingit sanguinem Num. 23. 24. Ossa frangit Es. 38. 13. Carnes discerpit Ps. 7. 3. Cor præcipue appetit Os. 13. 8. Quæ singula multis explicamus. Loca à leonibus vastata memorantur in Jerem. 2. 15. & 4. 7. &c.

Leæna marem æquat robore & feritate, aut etiam superat. Proinde à Prophetis leæna sæpe censetur inter leones ferocissimos. Illam tantum semel parere, nec nisi unum catulum, qui matris vulvam discerpat fabulosum est. Cum numerosam illi prolem tam Philosophus quam Prophetæ tribuant Ezek. 19. 2. & Nahum. 2. 12.

Quod asserit Græca versio Job. 6. 7. fœtere leonis halitum, verum quidem est, sed in Hebræo non extat. Fons erroris aperitur.

Deus judicia sua per leones sæpe exercuit, quandoque in populos integros, ut in Moabitas Es. 15. 9. & in Cuthæos 2 Reg. 17. 25. Quandoque in privatos homines, ut cum à leone interemptus est Propheta Judæus qui Bethele rediit aliâ viâ quam jussus fuerat, & cum Bethelensi Propheta contra vetitum convivatus est 1 Reg. 13. 24. Item alius qui Dei nomine jussus sodalem suum percutere, mandato parere renuit 1 Reg. 20. 35. 36. Et quam in Danielem mites fuerant Babylonici leones, tam truces se præstiterunt in ejus obtrectatores. Sed innocentiæ Danielis accessit fides, per quam obstruxit ora leonum Dan. 6. 23. & Hebr. 11. 33. Ita in Actis Martyrum qui sub Diocletiano passi sunt, cum Ciliciæ Proconsul Numerius Maximus feras immitti jussisset in pios viros Andronicum & Tharacum, illi immanis ursus, huic leæna pepercit, licet ab ipso provocata. Non tamen id perpetuum. Quia non solum potentiam suam in piis liberandis Deus eminere vult, sed & illorum patientiam in suppliciis ferendis pro causa veritatis. Proinde fidissimus Christi servus Ignatius propter Christi nomen à leonibus sub Trajano discerptus est. Neque dubium est quin piorum multi alii eodem lethi genere occubuerint. Populi enim ab Ethnicis sacerdotibus proritati summa votorum hæc fuit tum temporis, ut in amphitheatris Christiani leonibus objicerentur. Itaque quamprimum Polycarpus Smyrnæ Episcopus apud Proconsulem professus est se Christianum esse, & per præconem res innotuit, populus magna voce rogavit Asiæ prefectum Philippum, ἵνα ἐπάφῃ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα, *ut in Polycarpum leonem immitteret.* Et hęc Tertulliani nota sunt Apologet. cap. 40. *Si Tiberis ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in arva, si cœlum stetit, si terra movit; si fames, si lues, statim Christianos ad leonem.*

Leones vel aperta vi, vel venatorum technis & dolis subjici etiam ex Scriptura patet. Prioris exemplum esto quod Samson prope Timnatham leunculum cum rugitu in se irruentem, laceravit ut hœdum, cum nihil haberet in manu Jud. 14. 5. Et cum patris sui pecora pascebat David, sive ursus, sive leo ovem è grege auferebat, is pecudem ex ore ejus eruebat, & in se insurgentem barbâ vel mento arreptum percutiebat & necabat 1 Sam. 17. 34. Ita enim accipienda esse Davidis verba non dubitabit quisquis rationes nostras perpendet. Rursus idem ille Banaja quem prætorianis militibus præfecit David, leonem die nivoso in media fossa percussisse legitur 2 Sam. 23. 20.

In venatorum artibus sunt foveæ in quas leones spe prædæ illecti incidunt imprudentes. Item retia in quæ clypeorum collisione & facium multo lumine territi se conjiciunt. Unci denique ferrei quibus trahuntur in caveas ad id paratas. Quæ omnia tangit Ezekiel cap. 19. vers. 4. 8. 9. Neque audiendus Julius Pollux qui leonem negat retibus posse capi. Oppianus enim multis describit quibus artibus in illa impellatur, idque circa Euphratem, ubi scripsit Ezekiel, quod maxime notandum est.

Cum leone in laudem Scriptura confert 1. Deum, sive suos castiget, aut in impios animadvertat. 2. Christum, qui piis agnus, impiis est leo de tribu Judæ. 3. Angelos in Ezekiele & Johanne. 4. Justos qui instar leonum confidunt, conscientiæ suæ theatro tuti. 5. Viros fortes, quibus tribuitur cor, facies & fortitudo leonis. 6. Reges qui hominibus imperant, ut leones feris. 7. Judæos olim, roboris & potentiæ nomine. 8. Speciatim tribus Judæ, Gadis & Danis. Ibi obiter multa docentur. Loca quæ Deo videntur ferinos aut belluinos affectus tribuere θεοπρεπῶς esse intelligenda. Prophetarum minas cum leonis rugitu recte conferri. Iis Prophetas non delectari, sed ad munus suum exequendum vel invitos adigi, nec posse Deum excutere. Rugitum quoque appellari Evangelii prædicationem, & quorsum. Quatuor animalia Ezek. 1. 10. & Apoc. 4. 7. quatuor esse Archangelos terrarum orbi præfectos. Judæos hostium sanguinem proprie non bibisse, nec in eo pedes lavisse aut immersisse, prout habetur in Prophetis, sed hæc aliud significare. Animalia quatuor in Judæorum

vexillis picta fuisse falso tradi, cum ob alias causas, tum quia Judæi nullas imagines habebant. De his animalibus non agi Psal. 68. 11. דודאים *dodaim* Gen. 30. 14. non esse mandragoras, nec mandragoras esse ἀνθρωπομόρφους ut multi volunt.

Cum leone in malam partem conferuntur, 1. Diabolus. 2. Impii & Dei hostes, & fidelium. 3. Tyranni, & quicunque potentiâ suâ in aliorum perniciem abutuntur. 4. Gentes bellicosæ & rapaces, ut Ægyptii, Chaldæi, Ninivitæ. Et Babylonicum imperium in Daniele. 5. Judæi in Deum rebelles. 6. Morosi, contentiosi & facile irritabiles. 7. Quicquid noxium, ut peccatum, ultio, mala lingua, gladius. Leonis etiam partes, ut dentes, maxillæ, os, caput, in malam partem sumuntur. Docetur obiter quomodo diabolus rugire dicatur, obambulare, & homines vorare. Quo sensu lupus, pardus, leo & ursus scribantur in Ecclesia degere Es. 11. 6. 7. Qui super leonem & aspidem etiam ad literam incesserint. Quid sit φαντασιοκοπεῖν Sirach 4. 34.

Pro mantissa asseritur vera lectio loci πολυθρυλλήτου Ps. 22. 17. כארו (*caru*) *foderunt manus meas & pedes meos.* Pro quo abhinc aliquot sęculis Judæi perperam scribunt כארי (*caari*) *sicut leo.* Cum כארו *caru* legerint Seniores, Aquila, Hieronymus, Syrus, Arabs, Æthiops, ipsi etiam Masorethæ. Et novæ lectioni hodieque repugnent quædam exemplaria, quod Judæi quoque agnoscunt. Nec ullus sensus commodus ex illa possit erui. Non tamen inde sequitur Judæos Hebræum textum malitiose corrupisse.

Pardo dant Arabes secundum à leone locum. Eundem cum leone sæpe jungunt sacri scriptores. נמר *namer* dicitur à maculis, ut panthera Latine *Varia.* Ad Hebræum פרדס *pardes*, quo significatur hortus, alludunt πάρδος & πάρδαλις, quia ut hortus floribus, ita pardus maculis distinguitur. Hæ maculæ Hebr. חברברות *chabarburoth* dicuntur quia lividæ, & Chald. שלטי *scutula*, quia pardus illis est scutulatus. Hab. 1. 8. Assyriorum equi leguntur esse pardis leviores, nempe saltu & cursu. Utroque enim pardi pollent, non solum saltu ut nonnullis placet. Idem animal insidiosum Os. 13. 7. & in Judæorum urbes vigilat Jerem. 5. 6. Pardum cum hœdo cubare quam sit insolens notatur in Es. 11. 6. Alexandrum & Græcorum monarchiam in multis pardo fuisse similem docetur in Dan. 7. 6. A pardis loca dicta Num. 32. 3. &c. Locum Os. 13. 7. Veteres reddunt, *ut pardus in via Assyriæ*, Recentiores, *ut pardus in via speculabor.* Prius tuetur Liveleius non contemnendis rationibus.

Cum pardo conferuntur feræ similes tigris, lynx, panthera, panther, leopardus. Tigris Aristoteli animal κυνῶδες, aliis leonis, aliis pardi, aliis thois species. Sed exceptis maculis leoni est similior. Romæ primum sub Augusto visus est, exinde ex Parthis sæpe allatus. Animal animo, robore & velocitate insigne. Pellis in pardo per maculas, in tigri per longas tænias distincta est, unde virgata dicta. In Oryngibus equis, alii pardo, alii tigri similes. Et in mensis ex cedro aliæ tigrinæ, aliæ pantherinę. Tigris Arabice & Persice *babir*, *bered* & *phuranik* vocatur. *Bered* quasi *veredus:* Et *phuranik* quasi προύνικος celer cursor. Matrem ex vento concipere fabulosum est. Per vitreas sphæras deludi etiam tradunt Arabes. Non tamen quo modo narrant Ambrosius & Claudianus.

Lynx animal est Indicum, Baccho sacrum, maculosum, pardo simile, sed magis simum, summis auribus hirsutum, acerrimi visus, saltu maxime valens, prædam tenacissime retinens, δύσοκον, timidum, imbelle & fugax, cujus urina in lapidem lyncurium concrescit. Ita describunt veteres. Sic apud Arabes الفهد *alphehed* ad pardum maxime accedit, & ad venationem cum illo instituitur, & à nasi depressione alio nomine كشم *chisim* dicitur. Idem igitur lynx & *alphehed*, quamvis descriptiones in omnibus non conveniant, quia lyncis historiæ multa fabulosa assuta sunt. Puta lacerari vulvam in partu, quod alii de leæna tradunt. Et clarissime cernere, quod de Lynceo heroe scripserant vetustiores, non de lynce quadrupede. Et ex ejus urina creari lyncurium, cum lapis lyncurius à lynce dictus nullus sit, sed Ligurius à Liguria, qui non alius quam succinum. Interim Gręcos latuit lyncem esse animal somniculosum, capitis gravedini & oscedini obnoxium, & ita iracundum ut si prædam non assequatur, in venatorem irruat. Quod de τῷ *phehed* habent Arabes.

Pantheram & πάρδαλιν seu pardum specie diversa esse imo diversissima animalia nonnulli magno nisu contendunt. Quod tamen falsum imo falsissimum esse probant hæ rationes. Romani scriptores camelopardalin ex camelo & panthera componi docent. Et à panthera dici παρδάλιον gemmam. Et pantheras aconito pardalianche necari. Et Cæcilio missas à Cicerone pantheras Plutarchus vocat παρδάλεις. Et quod Græci scribunt παρδάλεις magno esse corde, timidas, maleficas, solas animalium odoratas, quaternis mammis, fœminam mari prævalere, & hyænæ pelle admotâ earum pilos decidere, ad pantheras refert Plinius. Idem denique à pardis pantheras solo sexu & candore distinguit.

Sed an specie differant ὁ πάνθηρ & ἡ πάρδαλις videbitur merito posse dubitari; cum scriptores sæpe distinguant. Et pantherem describat Oppianus ut minutum & imbelle animal. Nonnullis tamen ὁ πάνθηρ fera magna est & terribilis, maculosa, odorata, catulos cæcos pariens, quæ τῆς παρδάλεως seu pantheræ propria sunt. Omnino igitur πάνθηρ vox est æquivoca, & pro ratione subjecti varie exponenda. Oppiano enim πάνθηρ videtur esse thos, qui aliis πανθήριον & λυκοπάνθηρ. Sed in majoribus feris τὸν πάνθηρα & τὴν πάρδαλιν non puto aliter distingui quam solo sexu, ut Latine *pantheram* & *pardum.*

Leopardi vocabulum Romanorum nullus usurpat ante Constantini tempora. Itaque Ignatii ad Romanos epistola, quæ meminit leopardorum, hoc ipso nomine mihi suspecta est. Et locum in Berescith Rabba de leone παρδαλώτῳ corruptum esse docemus, atque aliter legendum. Cum autem leopardi nomine proprie significetur animal ex pardo & leæna natum, leoni simile, nisi quod maculosum est & jubâ caret; Tamen pro simplici pardo palam usurpant Lampridius, Vopiscus, Julius Capitolinus, Symmachus, Hieronymus, atque alii recentiores.

Hebræo ursi nomini דוב *dob* ab hirsutie facto alludunt Æthiopicum ደቡብ : *dabub* pro Arctica plaga. Et in Hesychio Chaldęum Δαβουλή aut דוב עילאה *dob ilaa* potius pro ursa cœlesti. In 1 Sam. 17. 34. notatur ursos ovibus esse maxime infestos: Et in Davidem insurrexisse, ut eum amplexu necarent: Et quanto is periculo

Fumantem nasum vivi tentaverit ursi.

Et ibidem urso manus vere & proprie tribui. Et quam tetrica sit urso facies in Sirach. 25. 24. De voce agitur in Es. 59. 11. *Sæviemus* aut *gememus ut ursi nos omnes.* Item de Romano & Græco nomine, & ejus pigritiâ

gritiâ & φωλεία hybernis mensibus. Ad proverbium Amos 5. 19. *leonem fugienti occurrit ursus*, proferuntur Arabum historiæ aut fabulæ Patrumque ac Hebræorum variæ conjecturæ. Ad Thren. 3. 10. *Ursus insidians est mihi*, docetur insidiosum esse animal, neque unquam illi esse fidendum. Et ad tria Scripturæ loca ursâ orbatâ nihil esse ferocius; Nec urso esuriente ad Prov. 28. 15. Ex Aristotele, Plinio, Solino & Æliano cruenta describuntur ursorum cum tauris prælia, qui tamen pascuntur simul Es. 11. 7. Cur Persarum monarchia cum urso conferatur Dan. 7. 5. Talmudici quatuor causas afferunt, alii scriptores quinque insuper. Quartæ bestiæ, quæ Romani imperii typus fuit, ursini pedes firmiorem significant sed & tardiorem progressum Apoc. 13. 2. Quia Bethele vitulum erexerat Jeroboam, & in idololatras Elisæus acrius invehebatur, Bethelenses, ut videtur, pueros suos in eum provocarunt. In quos duæ ursæ ex proxima sylva à Propheta immissæ magnam illorum stragem ediderunt 2 Reg. 2. 23. Quod à viro sancto factum non est, ut privatas injurias ulcisceretur, sed quia Deum ipsum sciebat in persona sua despici, seque non tam ut calvum traduci quam ut Prophetam veri Dei. Sequuntur ejusdem historiæ expositiones allegoricæ.

Ab aureo colore lupus Hebr. זאב *zeeb* dictus, Chald. דיבא *deba*, & Phrygum sermone *Davus*, unde lux oraculo Sibyllino de lupis Bithyniam & Byzantium invasuris. Indidem Lycus Assyriæ amnis *Zaba* vel *Diabas* vocatus, & Assyria ipsa *Adiabene*. Lupos Scriptura describit, I. Rapaces Gen. 49. 27. Matth. 7. 15. &c. II. Vastatores & sanguinarios Jer. 5. 6. Ezek. 22. 27. &c. III. Voraces, avidos, insatiabiles, vespere & mane comedentes Soph. 3. 3. Gen. 49. 27. IV. Lupos Arabiæ memorat Græca versio Jerem. 5. 6. Sophon. 3. 3. &c. Pro quo alii melius lupos habent vesperæ aut vespertinos, quia sub vesperam prædatum se conferunt: unde *irpi* Samnitibus dicti. Horum alii solitarii, qui Græcis μονιοὶ, μονόλυκοι & μονόπειραι. Alii gemini aut etiam turmatim eunt. Et mane prædam dividunt Gen. 49. 27. Ad domos etiam accedunt juxta Græcam versionem Jerem. 5. 6. quod Romæ fuit in prodigiis. V. Et cum Assyriorum equi describuntur Hab. 1. 8. ὀξύτεροι ὑπὲρ τὰς λύκους, dubium an Propheta lupos acres esse velit visu vel cursu: Utroque enim mire pollent. Aut etiam acres animo, juxta illud poëtæ, *genus acre luporum*. VI. Lupi, utut ovibus infesti, tamen in Ecclesia cum iis simul pascuntur & degunt Es. 11. 6. & 65. 25. VII. Docetur lupis esse similes falsos doctores, etsi habeant ovium indumenta, id est μηλωτὰς Matth. 7. 15. & Act. 20. 29. VIII. Tyrannos etiam & Ecclesiæ persecutores Ezek. 22. 27. Sophon. 3. 3. Matth. 10. 16. Quorum metu fugiunt pastores mercenarii Joh. 10. 12. IX. Benjamin cur vocetur lupus rapax Gen. 49. 27. non constat satis. An quia in ea tribu fuit altare? Aut propter virginum raptum, de quo Jud. 21. 21. Aut ad Saulem, Mardochæum, vel Paulum id referendum? Potius respici puto lupi fortitudinem: Benjamitæ enim erant fortissimi.

Probatur Hebræâ voce צבועים *tseboim* non solum in genere rapaces feras, sed & hyænas significare. Neque aliud Arabum ضبع *dsabuon*, feræ species quam lupo similem esse tradunt, canibus maxime infestam; In Arabia, Syria & Africa nasci: Sepulchra effodere, quia humanæ carnis est avidissima: Sexum alternare, ita ut uno anno mas, altero sit fœmina: Nec humani sermonis prorsus esse ignaram, & quodam carmine mulceri & capi. Quæ alii hyænæ tribuunt. Taceo felli & pelli easdem assignari vires medicas; & singulis fere partibus magicos usus non absimiles. Hyæna porro צבוע *tseboa*, id est picta dicitur, propter varios colores tam in pelle quam in oculis, in quibus mille varietates & mutationes describit Plinius. Locum igitur Jerem. 12. 9. quem alii de nescio quâ ave pictâ, nos cum Græcis de hyæna intelligimus & uberius explicamus. Sed & in Lucano docemus quid sit *nodus hyænæ*, quod doctissimos interpretes latuisse video; in his virum maximum in notis ad Solinum. Obiter etiam agitur de hyænæ claudicatione.

At qui sequuntur איים *ijim* videntur esse thoes, qui de lupo & hyæna aliquid habent, quamvis illis staturâ & viribus impares. Arabes à latratu vocant بنات اوى *filias awi*. Persæ شغال *sciagal*, Græcia vetus θῶας, media πανθήρια & λυκοπανθήρια, recens σκυλάκια, barbari scriptores *babuinos* & *papiones*. Quamvis enim magni scriptores aliter pronuncient, tamen hæc unius animalis varia esse nomina iis constabit, ut speramus, qui rationes nostras attente legent.

His congener est vulpes, qui Hebræum à tussi nomen est שועל *sual*. Animal πάμφαγον, cadaveribus vescens Ps. 63. 11. & uvis Cant. 2. 15. In desertis & desolatis locis degens Ezek. 13. 4. & Lam. 5. 18. Quoque lateat tutius, in ipsis terræ visceribus lustra habens sua Matth. 8. 20. Quæ Thebarum instar fere sunt ἑπτάπυλα, ut alicunde obsesso semper pateat fugæ locus. Et scillæ folia ostiis superinjicere dicitur ut lupum fuget, qui hujus herbæ contactu moritur aut convellitur.

In historia vulpium Samsonis Jud. 15. 4. post explicata verba, quæritur unde Samson trecentas vulpes naricisci potuerit, cum vulpium venatio sit perardua; & quadruplex est responsio. Item cur Samson vulpes potius quam aliud animal delegerit ad fruges hostium comburendas, & respondetur vulpes, cum fere per amfractus eant, latius incendium sic excitasse. In rei memoriam Romæ vulpes in Circo cum tædis ardentibus medio Aprili emittebantur. Quod ad Curseolanam vulpem, quæ fœno & stipulâ involuta segetes incenderat, Ovidium perperam referre probatur duplici argumento. Eodem pertinet quod Bœoti à Phœnicibus ex parte oriundi se per facem vulpi affixam quidvis incendere posse jactabant. Et quod à Lycophrone, qui Cilix erat, vulpes vocatur λαμπουρίς, tanquam à lucente caudâ, vel à lampade caudæ alligatâ.

Quædam adduntur de vulpis suspenso gradu in Nehem. 4. 3. Et de ejusdem vafritie in Cant. 2. 15. & Ezek. 13. 4. ubi falsi doctores cum vulpibus conferuntur, propter strophas & versutias quibus credulæ plebi facile imponunt. Ut Luc. 13. 32. vulpes à Christo vocatur Herodes tetrarcha, qui re vera fuit callidissimus.

Feles ut Arabice ضيون *dsajawino*; ita Hebraice ציים *tsijim* dici putamus iisdem radicalibus, licet sono hæ duæ voces & terminatione differant. Itaque cum in Babyloniæ & Idumææ desertis Esaias & Jeremias ציים *tsijim* jungunt τοῖς איים *ijim* seu thoibus, sylvestres feles intelligimus, quales in illis ipsis locis describit Chaldæus interpres, & Diodorus circa Miltinem oppidum Africæ. Et alii in Indiæ provincia Malabar, quos membranaceis alis aut tunicis volare tradunt vespertilionum instar.

Onager, licet asino domestico valde similis, specie tamen differt, non sola educatione. Proinde cursu longe præcellit, unde פרא *pere* dictus est. Syris enim ܦܪܐ *pera* est currere. Est & plerumque pulchrior, statura etiam procerior. Ad Job. 6. 5. de ejus ruditu agitur, à quo aliud illi nomen ערוד *arod*. Quamvis sit gregarium animal, tamen בודד *solitarius* vocatur Os. 9. 8. quia est eremicola. Hinc Job. 24. 5. *Ecce onagri in deserto.* Et Jerem. 2. 14. *Onager assuetus deserto.* Unde in Græca versione vocatur ὄνος ἐρημίτης

 Job.

Job. 11. 12. Et de Nabucadnetsare scribitur Dan. 5. 21. *Cum onagris fuit habitatio ejus*, id est in locis ab hominum consortio remotissimis. Sed de onagro maxime insignis est locus Job. 39. 8. ubi Deus servum suum sic alloquitur: *Quis dimisit* פרא *onagrum liberum? Et vincula* ערוד *asini sylvestris quis solvit? Cui assignavi solitudinem pro domo, & pro habitaculo salsuginem. Ridet tumultum civitatis, clamores exactoris non audit. Exploratio montium pascuum ejus, & sectatur quicquid viret.* Et his verbis sylvestrem asinum domestico Deus opponit, qui verè est ὑποζύγιον, cum in jumentis non aliud sit quod hominis jugo magis prematur, & duriorem servitutem serviat. At onager in solitudine degens liber est & sui juris, neque ex ullius arbitrio pendet. Interim non concesserim quod scribunt multi veteres, nec pauciores recentiorum, onagrum esse animal ἀδάμαστον καὶ ἀνυπότακτον, *indomitum & indocile, quodque, si millies coneris, non egeris sub manum tuam.* Illud enim hominum industria facile cicurari & mansuefieri certum est, & mansuefactum iisdem addici laboribus quibus vulgares asini. Neque vero id negatur in verbis quæ citavimus. Sed solum docetur onagrum natura sua esse liberum. Et dum in eo statu manet, habitare in solitudine, nec curare tumultum civitatis, nec pastore opus habere, quia montes illi pastum subministrant, ut fontes potum Psal. 104. 10. 11. Si tamen excipias tempus famis & siccitatis, quo *onagri stant in clivis, ventum trahentes tanquam dracones, & deficiunt oculi eorum* (quamvis alioqui sint acerrimi) *quia nulla est herba* Jerem. 14. 16.

Ab onagris ducuntur variæ similitudines. Sic ratione feritatis homines vocantur onagri Gen. 16. 12. & Job. 11. 12. quasi æque feri sint, aut rudes & indociles. Et de prædonibus dicitur Job. 24. 5. 6. *Sunt onagri in deserto, surgunt mane ad rapinam, solitudo eis panis & filiis:* Quia ut onagris ita prædonibus victus ex solitudine suppetit. Jer. 2. 24. cum asinâ ferâ quæ ardet in libidinem confertur Judæorum synagoga εἰδωλομανίας ratione, quæ habetur à Prophetis pro specie scortationis. Os. 8. 9. eosdem monet Propheta ad Assyrium frustra ascendere, cum sit *onager solitarius sibi*, id est Assyrii opem in cassum implorare, cum onagri instar sibi soli serviat & prospiciat. Sirach. 13. 21. *Ut præda leonum sunt onagri in deserto, ita pastus divitum sunt pauperes.*

Cervus Hebraicè איל *ajal* à robore dicitur, voce fœminini generis Psal. 42. 2. quamvis præcise marem sonet. Nam cerva est אילת *ajeleth.* Ita Græce ἡ ἔλαφος quandoque pro mare sumitur. Ut cum Philosophus cornutas describit τὰς ἐλάφους. Idem enim cervi fœminam cornua habere negat. Ad gressus firmitatem hæc pertinent Ps. 18. 34. *Disponet pedes meos ut cervarum, & in excelsis statuet me.* במות *bamoth* excelsa vocat prærupta & confragosa loca quæ Philosophus cervas habere dicit pro refugio, & eo hinnulos suos deducere, ne facile reperiantur. Davidis huic loco parallelus alter est Hab. 3. 19. Cervi agilitas in cursu commendatur Cant. 8. 14. & in saltu Es. 35. 16. In titulo Psal. 22. אילת השחר *cerva Auroræ* seu matutina vocari videtur quæ summo mane surgit, ut catulos lactet & eis cubile sternat, quales describit Xenophon in Cynegetico. Ab his nempe vocibus incœpisse puto sacrum Canticum ad cujus numeros David Psalmum illum scripsit. Initium Psalmi 42. sive cum veteribus reddas, *ut cervus desiderat*, vel cum recentioribus, *ut cervus glocitat ad fontes aquarum*, res eodem recidet: Cum aliam glocitationem, aut, ut purius loquamur, cum alium cervi ruditum recentiores non intelligant, quam qui fit aquarum appetitu. Cervum autem aquas appetere Hebræi dicunt tribus de causis. Aut cum in siccis locis degit: Aut cum serpentum esu incaluit: Aut ut à venatorum & canum insectatione se liberet, & saltem longo cursu defessus recreetur.

Ad Dei verba Job. 39. 1. *An nosti tempus quo pariunt ibices rupicolæ? An parturitionem cervarum observasti? Numeravistine menses quibus conceptum adimplent? Novistine tempus partus earum?* videtur posse regeri in hac quæstione nihil esse arduum, quodque non queat facile solvi: Cum quo tempore pariant cervæ & ibices possit à quovis observari. Et vero Xenophon, Aristoteles, Plinius, & Julius Pollux illud pensiculate notant. Verum enimvero hic agitur de cognitione Deo propriâ, quâ res omnes non solum novit, sed & dirigit, & providentia sua gubernat, quę hic non parum se prodit. Cervarum enim partus est difficilis. Et serpentes illis obstetricari Hebræorum meræ nugæ sunt. Sed verius est quod Philosophi tradunt, naturæ quodam instinctu se ipsas ante partum herbulæ esu purgare, quæ dicitur *seselis*, & sic uterum faciliorem reddere. Quin partum illarum quandoque Deum promovere terrore vocis suæ, docent hæc Psaltis regii Ps. 29. 9. *Vox domini facit parturire cervas.* Itaque *incurvantur, fœtus suos pariunt, dolores suos emittunt* (id est cum dolore catulos suos) *Et valent catuli earum, crescunt in agro, exeunt, nec revertuntur ad ipsas* Job. 39. 3. 4. Quam porro curam adhibeant in iis educandis disce ex Aristotele, Plinio & Æliano. Summæ igitur famis indicium est, cum *cerva hinnulum quem peperit in agro deserit, quia nulla est herba* Jerem. 14. 5. Ut quod habetur Thren. 1. 6. *cervos pascuum non invenire, & abire sine viribus, ante faciem insequentis.*

Cervinæ carnis esus in Lege commendatur Deut. 12. 15. & 14. 4. 5. & 15. 22. Proinde in quotidiano victu Solomonis censentur cervi & capræ 1 Reg. 4. 23. Et in fabulis Telephus lacte cervæ, Achilles cervorum medullis nutriti fuisse leguntur. Quin continuo cervinæ carnis usu febres amoveri scribunt Plinius & Solinus, quia ipsi nunquam febricitant. Aliter tamen tradunt medicorum filii.

Frequentes fuisse cervos in Judæa & vicinis locis, non solum ex sacro Cantico & Jeremia scimus, sed etiam ex Æliano, qui in fine libri quinti, peculiari capite *de Syria cervis*, eos in altissimis Syrorum montibus, Amano, Libano & Carmelo progenerari docet.

Inter symbolicos Scripturæ cervos primus se offert Nephthali, de quo Jacob, *Nephthali cerva emissa* &c. Gen. 49. 21. Et Chaldæi interpretes illum cum cervâ emissâ conferri volunt ratione velocitatis. Quod ut probent duas fabulas comminiscuntur. Unam Nephthalim ex Ægypto cum fratribus redeuntem, illos cursim antecessisse, ut patri nuntiaret Josephum adhuc esse in vivis. Alteram, cum Jacobus à filiis prope Hebronem in caverna Macpela esset sepeliendus, tam pio consilio se opposuisse Esavum, hanc cavernam suam esse causatum. Quem ut refellerent, Nephthalim in Ægyptum misisse, ut emptionis instrumentum ocyus inde afferret. Idque ab eo mirâ diligentiâ fuisse præstitum. Quas fabulas facile esset ex Scriptura confutare. Sed & Hebræa Jacobi verba docemus aliter potuisse legi.

Prov. 5. 19. Uxor viro suo grata vocatur *cerva amorum, & ibex gratiæ.* Amorum & gratiæ, id est amabilis, gratiosa, venusta. Ita in Anacreonte cerva est ἐρόεσσα *amabilis*, in Oppiano bubalus huic congener ἐρατὸς χρόα, φαιδρὸς ἰδέσθαι, *colore amabilis, pulcher aspectu.* In Virgilio: *Cervus erat formâ præstanti, & cornibus ingens.* In Silio: *Cerva fuit raro terris spectata colore.* Et Hebraice caprea צבי *tsebi* à decore dicitur, ut Arabice ab amore غزال *gazal.* Et Arabico proverbio vocatur *ibice pulchrior* quisquis habetur pro pulcherrimo.

Caprea ut Hebr. צבי *tſebi*, ita Arab. ظبي *dabi* & Chald. טביא *tabja* dicitur. Unde fœmininum טביתא *Tabjetha* vel *Tabitha* puellæ nomen quam ſuſcitavit Petrus Act. 9. 36. Hinc Græce redditur Δορκὰς. Cujuſmodi nomina in Oriente eſſe frequentia multis exemplis probamus. Δορκὰς dicitur παρὰ τὸ δέρκω à viſu, quia caprea non ſolum venuſtos, ſed & alacres vividoſque habet oculos, & inter dormiendum apertos, ut Græci ſcribunt, aut ut Chaldæi, unum clauſum, alterum apertum. Itaque Patres Sponſum in ſacro Cantico, id eſt Chriſtum, cum capreâ toties conferri volunt, propter ſummam perſpicaciam. Nos propter alacritatem & exequendi celeritatem, quia de Sponſi ſaltibus, aut fugâ, aut reditu iis locis agitur quibus cum capreâ confertur, Cant. 2. 8. 9. 17. & 8. 14. Et Scriptura in caprea non laudat oculorum acumen, ſed pedum pernicitatem. Vide imprimis 2 Sam. 2. 18. & 1 Par. 12. 8. Caprea tamen ſæpe incidit in venatorum manus. Et quibus modis capiatur, aut venatorum artes eludat, dicimus ad Prov. 6. 5. *Erue te ut caprea è manu, aut ut avis è manu aucupis.* In quæ verba, quia videntur eſſe hiulca, varias conjecturas afferimus. Et ea conferimus cum his Sirach. 27. 21. (al. 22.) *Effugit quaſi caprea de laqueo.* Ibidem Eſaiæ verba capite decimo tertio verſu decimo quarto, *Erit ut caprea expulſa*, explicamus ex Arabico proverbio, *caprea reliquit umbram ſuam*, id eſt latibulum ſuum, unde ſemel expulſa, nunquam eo revertitur. Docetur denique ad varia Scripturæ loca quam ſit ſalubris eſus capreæ.

Tam cervæ quam capreæ hinnulus Hebr. עופר *opher* dicitur, ut Arabice الغفر *algophro*, quia *Ajin* γαμματίζει, ut in vocibus *Gaza* & *Gomorrha*. Nomine facto ex lanugine quæ cornibus adnaſcitur. Quâ ipſâ de cauſâ hinnulos Græci vocant σπαθαίνας & ἀχαίνας. Cant. 2. 17. & 8. 14. de Sponſo optat Sponſa ut in fuga & in reditu capreæ ſit ſimilis & hinnulo cervarum, id eſt ut eadem celeritate fugiat & revertatur. Hinnulos enim docet Xenophon in primo curſu matribus ipſis eſſe perniciores. Sed in ſecundo aut tertio fatiſcere, aut facile capi, quia cum ſint adhuc teneri laborem ſuſtinere non poſſunt. Cant. 4. 5. duo ſponſæ ubera, id eſt duæ uberum papillæ, conferuntur cum geminis capreę hinnulis qui paſcuntur inter lilia. Turgentia ſcilicet ubera liliorum areolæ candore & tumore referunt. Et gemini capreæ hinnuli inter lilia eminent ut papillæ in uberibus. Nec ſolum duo hinnuli dicuntur, ſed gemini duo hinnuli, quia inter hinnulos, qui uno partu editi ſunt, major eſt ſimilitudo. Cervos autem, capras & capreas quandoque eſſe διδυμοτόκες aſſerunt multi ſcriptores. Nec novum id videri debet, quod inter lilia paſcuntur hinnuli, cum in Oriente lilia paſſim in agris proveniant Matth. 6. 28. Proinde.

Candida qui medius cubat inter lilia cervum

deſcribit Calphurnius in Litigio.

Deut. 14. 5. cum cervo & caprea junguntur, ut ejuſdem generis animalia, יחמור *jachmur*, אקו *akko*, דישון *diſon*, תאו *theo* & זמר *zemer*, de quibus alibi nulla mentio, niſi quod 1 Reg. 4. 23. cenſetur *jachmur* in Solomonis cibis. Et Eſ. 51. 20. Judæi qui animo defecti in viarum compitis jacent leguntur eſſe כתוא מכמר, *ut tho irretitus.* Et תוא *tho* eo loco putatur idem eſſe quod in Moſe תאו *theo.* Ex quibus locis vix quicquam lucis affulget. Tantum ex Eſaiæ verbis colligitur *tho* vel *theo* non eſſe bubalum, aut bovem ferum, ut reddunt recentiores, quia bubalus reti aut laqueo non poteſt capi. Validius enim eſt animal quam ut ullis retibus detineatur. Itaque non aliter capitur quam effoſſâ foveâ, quod ſcriptores omnis generis magno conſenſu tradunt. Præterea cenſetur תאו *theo* in Judæorum cibis, cum bubali eſum omnes execrentur. Ut & camelopardalis, quam voce זמר *zemer* ſignificari volunt. Ne dicam ævo Moſis hoc animal Judæis fuiſſe prorſus ignotum. Itaque nihil fuit opus ut ejus eſum Deus Judæis vel vetaret vel concederet. Proinde ut *jachmur* & *akko* & *diſon* omnes interpretes in cervino aut caprino genere ponunt, eodem pertinent *theo* & *zemer.*

Et *jachmur* quidem eſt ibicis aut cervi ſpecies ſerratis cornibus circa Euphratem, quibus inter arbores ludens, quandoque implicatur, & clamore ſuo ſe prodens, in venatorum manus incidit. Ita docent Arabes, à quibus etiam جامور *jamur* vocatur. Antholopem appellat Euſtathius in Hexaëmeron: Et barbari ſcriptores Anthalopum & calopum. Ejus adipem, pellem & carnem Arabes ad certa remedia adhibent. Hebræi fœminam *jachmur* à cervo quandoque iniri tradunt, & ſemen ejus in ovi ſpeciem coalitum una cum excrementis è vulva ejicere; vocari autem ejuſmodi grumos חלי דיחמורא, *ova jachmuræ*, de quibus anxie diſputant impuri homines, an poſſint edi licite.

אקו *akko* alii tragelaphum, alii ibicem, alii capream reddunt. Nos ignotæ ſignificationis vocabulum putamus אקו *akko* ſcribi pro אנקו *anko* literâ N, quod ſæpe fit, latente in puncto *Dagkes.* Et ab אנק *anak*, quod clamare ſonat, ita dici capreæ genus præ cæteris clamoſum, ut Talmudicis אקא *akka* hircum aut capram vulgarem, & Arabibus capram عناق *anak*, *aleph* & *ajin* permutatis.

Theo vel *tho* cum Senioribus, Aquilâ, Symmacho, Theodotione, Hieronymo, Syro etiam interprete; cur non orygem explicemus cauſam non video; cum eos falli ſciam qui bovem ferum interpretantur.

Zemer denique, Hebræis Arabicum, non Æthiopicum animal, cum non videatur quicquam habere commune cum camelopardali, malo rupicapram reddere, cum à ſaltu ſic nominari didicerim ex Arabibus.

A עלה quod *ſcandere* eſt, ibices dicti יעלים, qui ad ſummas rupes nituntur, adeoque in præruptis locis ſcandunt multo altius quam rupicapræ. Hinc 1 Sam. 24. 3. rupes editiſſimæ vocantur צורי יעלים, *rupes ibicum*, tanquam iis ſolis perviæ. Et ipſi dicuntur יעלי סלע, *ibices rupium*, Job. 39. 3. tanquam earum ſoli incolæ. Et Pſal. 104. 18. *Excelſi montes* pro refugio ipſis aſſignantur. Cornua habent vaſtiſſima, & ad nates uſque protenſa, quæ propter multiplicem uſum cenſet Chaldæus interpres inter merces pretioſiſſimas Ezek. 27. 15. In hæc cornua in petras ſe librare, ut tormento aliquo rotatos: Et per illorum foramina reſpirare nonnulli aſſerunt. Et fœminas hoc incommodo maxime laborare, quod facile excæcantur. Laudatur ibicum in catulos ϛοργὴ, & in parentes pietas. Atque ut cerva Telephum, capra Ægiſtum, bubalus Macarium, ita ibex Jonam prophetam infantem lactaſſe fertur.

His pertractatis, nos accingimus ad quæſtionem an ראם *reem* vel רים *rem* vere ſit monoceros. Et poſtquam in unum congeſſimus quæcunque ſcripſerunt veteres & recentiores de animalibus unicornibus; Docemus ex Scriptura colligi ראם *reem* procerum eſſe animal, cum de Iſraële dicat Balaam, *Tanquam altitudines Reem ipſi ſunt* Num. 23. 22. & 24. 8. Ἀλτικὸν quoque & πηδητικὸν, cum de voce Dei canat Pſaltes: *Facit ut exiliant cedri ſicut vitulus, Libanus & Sirjon ut catulus reemim*, Pſal. 29. 6. Validum inſuper, ferum & indo-

indomitum eſſe probant Dei verba ad Jobum: *An voles rem ſervire tibi? An ad præſepe tuum pernoctabit? Anne rem in ſulco ligabis loro tuo? An occabit valles poſt te? Num fides ei, cui magnum eſt robur ejus? & committes ei laborem tuum? Num credes ei quod reddat ſemen tuum, & in aream tuam congreget:* Job. 39. 9. &c. Cornutum denique eſſe animal, & celſo cornu terribile docent hæc Moſis de Joſepho: *Cornua reem ſunt cornua ejus, quibus populos feriet ad terminos terræ,* Deut. 33. 17. Et hæc Davidis Pſal. 22. 22. *A cornibus reemim exaudies me.* Et Pſal. 92. 11. *Et attolles ut* (cornu) *reem cornu meum.* Inde *reemim* vocantur Idumæorum principes Eſ. 34. 7. Quæ cum Indico monoceroti tribuerint Græci veteres, illum nomine *reem* ſignificari putaverunt Septuaginta interpretes. Cui ſententiæ ideo non accedimus, quia nobis ſuſpecta ſunt quæ de monocerote traduntur. Cum qui de eo ſcribunt ſibi non conſtent. Nec ſolum diverſi diverſa ſcribant. Sed & ſingulæ deſcriptiones multa habeant ἀσύστατα. Ut cum jungunt cervi caput & equi corpus, cum elephantis pedibus; Et his pedibus tribuunt curſum citatiſſimum. Et hoc animal negant vivum unquam eſſe captum, aut vero poſſe capi. Nec è Græcis aut Romanis quiſquam eſt qui illud ſe vidiſſe ſcribat. Imo nec ex Arabibus qui Indiæ partem diu tenuerunt. Et de eo nihil certi afferunt Garcias ab Horto & Linſchotius, qui in India vixerunt per multos annos. Nec veri erant monocerotes, ſed Oryges, quos Vartomannus in Arabia ſe vidiſſe jactat. Quale eſt quod ceti dentes oſtentant pro monocerotum cornibus, quod jam neminem latet. *Reem* denique à Moſe bicornis deſcribitur Deuter. 33. 17. Et à Davide Pſal. 22. 22. Et ab Hebræis doctoribus in Talmudico tractatu *Zebachim*, & in capitulis Rabbi Eliezeris verbis diſertiſſimis.

Aliis *reem* eſt rhinoceros, cujus ſententiæ auctorem Aquilam ſequuntur Oleaſter, Steukus, Forerius & Mariana. Et inter utrumque fluctuant Hieronymus, Iſidorus & Pagninus, qui pro *reem* modo monocerotem habent, modo rhinocerotem. Et rhinoceros quidem verum eſt animal, ſed Hebræis ita ignotum, ut in eorum ſcriptis ne ſemel quidem nominetur, quod quidem ſciam. Neque illi conveniunt hæc Davidis: *Attolles ut* (cornu) *reem cornu meum.* Nemo enim dixerit in ſublime attolli cornu rhinocerotis, quod tam ratione ſitus quam molis eſt depreſſiſſimum.

Sed nec Bootio acceſſerim, qui *reem* eſſe urum magno molimine contendit. Cum urus ſit Germanicum animal, non ſolum Judæis ignotum, ſed & Romanis ante Cæſarem, & Græcis hodieque. Feris enim bobus quos in India & Arachotis aut in Troglodytis deſcribunt cum uris nihil commune eſt. Nec ſi veri uri fuiſſent, ſequeretur eos Jobi, Moſis & Davidis ævo Judæis fuiſſe notos, quod erat illi probandum.

Sed quod rei caput eſt, *reem* in caprearum eſſe cenſu communi Arabum, Chaldæorum & Hebræorum ſuffragio probamus. Numerant enim Arabes tres caprearum ſpecies, quarum una *rim* nomine ab illis deſcribitur ſinceræ albedinis, in Arabiæ arenis degens, adipe diſtenta & differta, caput & aures ſurſum erigens, unde *rim* vel *reem* dicta eſt. Itaque Hebræum דישון *diſon*, inter caprearum genera, *rem* vel *rim* reddunt Chaldæi, Syri & Arabes paraphraſtæ. Et his additur Talmudicorum & Aben-Ezræ ſuffragium, qui in eadem ſententia ſunt.

His ſi quis objiciat caprearum parvitatem, debilitatem & imbelliam; Reſpondebo damas in hoc genere cervis proceritate pares aut ſuppares Romæ quandoque eſſe viſas, quę fortia attentaverint prælia. Arabicam gazellam longa & acuta habere cornua, quibus impetit adverſas ſibi beſtias. In Segeſtana & Bulgaria rupicapras unicornes reperiri pugnaciſſimas. Alicubi etiam capras & oves cum apris ſe committere, & ad mortem uſque pugnare, ut Oppianus autor eſt. Et eundem inter capreas Orygum vires atque animos ita commendare, ut belluarum fortiſſimis, leonibus nimirum, pardis, urſis, tauris & apris non conferat ſolum, ſed & pręferat. Unde Martialis de oryge, *Sævus oryx conſtat quot mihi morte canum?* Neque fortaſſe virtute illi cedere *reem* vel *rim*. Ac proinde Zachæum Camili Catienſis filium ab his quingentis annis frequenti hujus ferę venatione tantam ſibi fortitudinis famam comparaſſe inter Arabes, ut inde ab hiſtoricis vocetur *Kathortimi*, quaſi Rimicidam dixeris. Sed hoc animal nobis ideo parum notum eſt, quia extra Arabiæ ſolitudines non reperitur uſpiam. Itaque ejus potiſſimum meminerunt Job, Moſes, Balaam & David, quorum ille fuit Arabs, hi in Arabiæ intima penetraverant.

Ut Judæorum reſpublica Pſ. 80. cum vite ab ipſo Deo conſita & exculta confertur, ita illius ſubverſores proponuntur tanquam apri per quos ſacra illa vitis corrupta eſt & devaſtata. *Vaſtavit eam porcus è ſylva,* inquit Pſaltes v. 14. *& agri fera depaſta eſt eam.* Porcus è ſylva dicitur aper διακριτικῶς, quia in ſylvis degit. Ut Syris *porcus agri*, & Arabibus *porcus montanus*, unde Hiſpanis *javali.* Nam جبلي *giavali* montanum ſonat. *E ſylva* Hebraice eſt מיער: In qua voce cur *ajin* ſit ſuſpenſum tres cauſas alii afferunt, quibus quartam addimus, nempe *ajin* in numeris valere ſeptuaginta. Sic igitur deſignari annos ſeptuaginta quibus duravit captivitas Babylonica. Pro *agri fera* Græce eſt μονιὸς ἄγριος, & in Vulgata, *Singularis ferus.* Et in Cyrillo ὄνος ἄγριος, quod Heſychium non fugit. Sed Hebræum זיז *ziz* feram quamvis ſignificat à motu ſic appellatam, ut Græce κνώδαλον & κινώπετον. *Vaſtavit eam*, aut potius *corroſit eam.* Id enim eſt proprie כרסם *kirſem*, quæ vox aliunde ignota ex Arabiſmo explicatur. Apros autem ut frugibus, ita etiam vitibus eſſe infeſtos docent hiſtoriæ πολυθρύλλητοι de apro Calydonio, Samio, Erymanthio, Lycio, Clazomenio, Olympio, Norico &c. Et Sues olim ut Cereri ita & Baccho oblati, ὡς λυμαντικοὶ τῶν θεοῖν δωρημάτων, *ut qui utriuſque Numinis dona deperdant.* Sed hic ut allegoricam vitem, aprum quoque allegoricum intelligi probatur, eumque Nebucadnetſarem. In his Pſ. 68. 31. *Increpa feram calami*, dubitatur ân fera calami ſit aper aut hippopotamus.

Cum pellibus תחש *tachas* legitur operiri tabernaculum, Exod. 26. 14. Et ſponſam calceari Ezek. 16. 10. Probatur voce *tachas* neque viverram ſignificari. Neque animal unicorne, quod tabernaculo confecto ſtatim evanuerit. Neque *taxum* aut *taxonem*; Sed colorem hyacinthinum aut hyſginum, qui Chaldæis & Syris *ſaſgona* dicitur. Patet enim non eſſe animal, ſed colorem ex his Syri interpretis Exod. 26. 14. *Fac operimentum tabernaculo ex pellibus arietum Hiſpanicis* (ſeu rubris) *& ex pellibus arietum ſaſgona*, id eſt coloris hyſgini. Neque enim dixeris *pelles arietum taxonis.* Valeant igitur Hebræi, qui tam *ſaſgona* quam *tachas* pro animali habent. Obiter probatur in certis locis oves naſci rubras & purpureas.

Inter animalia quæ Solomonis claſſis in Judæam advexit, cenſentur קופים *kophim* 1 Reg. 10. 22. qui aliis ſunt ſimiæ, nobis *cephi.* Animal Troglodyticum, cui Agatharchides, Artemidorus & Diodorus faciem leonis tribuunt, pantheræ corpus, & capreæ magnitudinem. Sed Strabo lib. 17. Satyri vultum, & reliqua canis & urſi. Et Plinius pedes poſteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus ſimiles. Quibus tutius creditur, quia ante illorum ævum cephos Romæ oſtenderant Pompeii Ludi. Et *koph* vel *keph* potuiſſe dici idem animal ex analogia probatur. Additur Hetruſcos à Phœnicibus edoctos ſimiam חרים *Arim*,

Arim, id eſt ſimum vocaſſe. Et inde Inarimen inſulam quæ Pithecuſa Græcè, & Latine *Enaria* dicta eſt, propter ſimias per contumeliam eo miſſas.

Hebræum ארנבת *arnebeth* alii leporem, alii cuniculum, alii daſypodem interpretantur, quem ex Plinio probant tertium eſſe genus ab utroque diverſum. Sed *arnebeth* Hebraice leporem eſſe certum eſt, ut Arabice *arneb*. Alioqui lepus in Lege Judæis non eſſet prohibitus, quem tamen conſtat fuiſſe prohibitum, tam ex Hebrçorum conſenſu & perpetua praxi, quam ex Plutarcho, Clemente Alexandrino, Novatiano & aliis. *Arnebeth* à carpendo terræ proventu merito nominari docent inſulæ Leros, Aſtypalæa, Carpathus à leporibus vaſtatæ, ut Baleares à cuniculis. Fœmininâ terminatione lepus *arnebeth* dicitur, quia ſexus differentias in hoc animali ſecernere difficile eſt. Ita Kimchius. Quod Hebræorum alii aſſerunt omnes lepores eſſe fœminas, aut in iis ſexum alternari meræ nugæ ſunt. Cur ejus eſus Judæis vetitus fuerit Patres aliquot rationes veriſimiles afferunt: Plutarchus unam perridiculam. Græcos *arnebeth* δασύποδα ideo interpretari docentur, quia δασύπους & λαγῶς idem ſunt, quod aſſerimus contra Plinium & omnes Lexicographos. Aliud Judæi comminiſcuntur in hiſtoria Templi ſecundi.

Poſt eſum τοῦ *arnebeth* ſeu leporis, in Lege vetatur eſus השפן τοῦ *ſaphan*, tanquam animalis congeneris; ut quidem volunt. Quo pertinere creditur quod in Pſalmis *ſephanim* λαγωοὺς reddiderant Græci veteres, & Vulgatus in Proverbiis *lepuſculos*. Proinde Hebræi omnes abhinc quingentis annis *ſaphan* cuniculum exponunt. Nec recentiorum interpretum ullus eſt qui aliter reddat: Quæ interpretatio ſuſpecta eſt tribus de cauſis. Prima quod cuniculum ruminare non conſtat, quod Lex de *ſaphan* diſerte aſſerit Levit. 11. 5. Secunda quod cuniculus in terreno ſolo degit, *ſaphan* in petris Pſ. 104. 18. & Prov. 30. 26. Tertia quod ævo Moſis cuniculus Judæis fuit ignotus, & Hiſpaniæ peculiaris. Refelluntur etiam ii Arabum quibus *ſaphan* eſt الوبر *alwebro*, id eſt *mus montanus* vulgo *marmotta*, aut الفنك *alphenec*, id eſt mus Finnicus, nobis *petigris*. Et ii Græcorum qui *hyænam*, item qui *hericium* reddunt.

Sed à Græcorum vetuſtiſſimis optime redditur χοιρογρύλλιος, qui Hieronymo eſt ἀρκτομῦς, & Arabibus اليربوع *aljerbuo*, ut ex Coptico Lexico conſtat. Et illum murem eſſe probamus in Lybia & Ægypto frequentem, quem poſt Herodotum Ariſtoteles, Theophraſtus, Plinius, Ælianus, Photius bipedem vocant, quia ſæpe bipes incedit. Pedes poſteriores habere longiores, ut montes ſcandat facilius. In planis ſaltu progredi. *Durromchi* ab Arabibus, id eſt haſtatum, appellari, quia caudam habet haſtç ſimilem, quam ſurſum fere tollit. Ducem ſibi deligere, cujus negligentia morte mulctatur. Domum habere ſubterraneam, quæ ad quatuor ventos patet. Sed ejus foramina terra obrui, ne pateant extrinſecus, & proinde hypocritas cum his conferri. Latibulorum vias ſinuoſas eſſe & intricatas. In petroſis locis hæc latibula effodi, ut ab aquarum alluvionibus tuta ſint, & ab equorum ungulis. Et in tumulis ac prope arbores, ut eminus conſpiciantur, nec eo redeuntes aberrent. In terra molli leporum inſtar ſuſpenſo gradu incedere, ne notentur veſtigia. Rumen habera & ruminare, quamvis utrinque dentatos. Eorum ſaltum *bachdal* vocari; *Gianadib* ſerpentes qui cum illis in eodem latibulo nidificant. Marem *achbar*, fœminam *tiuta*, *pharnab* aut *phirnib* maſculum ex eorum coitu cum vulgari mure natum. Hunc ſolum murium eſſe edulem, & Mahumetis lege conceſſum. Nec tantum ipſos mures ſed & eorum latibula certo pretio comparari, id eſt jus illa in alieno ſolo rimandi & perſcrutandi. Et in muribus hoc genus, *Supharienſem* magni fieri, quia tenerâ eſt & pingui carne. Et *Iſraëliticum* quem vocant ad ventum exſiccatum, quia multi eſt nutrimenti, & mollit ventrem. Hujus muris meminiſſe paraphraſtem Arabem Eſ. 66. 17. Teixeiram item & Olearium. Hebraice cur dicatur שפן *ſaphan*, Arabice اليربوع *aljerbuo*, Chaldaice טפזא *taphza*, Syriace ܚܓܣ *chagas*, Græcè olim δίπους, Senioribus χοιρογρύλλιος, & Hieronymo ἀρκτομῦς. Et quid commune habeat *ſaphan* cum cuniculis. Unde factum ut Hiſpaniæ cuniculos hoc eodem nomine Pœni appellaverint, adeoque ex illis ipſam Hiſpaniam שפניה id eſt Σπανία. Hæc & multo plura de animalculo docemus, cujus natura hactenus Europæis hominibus fuerat prorſus ignota. Quamvis illius præter Moſem, David & Solomon cum elogio meminerint.

עכבר *achbar* proprie mus agreſtis dicitur, quaſi עכלבר *achelbar*, id eſt conſumptor agri, quia agrorum eſt certa peſtis. Ita mures in Philiſtæis 1 Sam. 5. 6. & 6. 5. in Hiſpaniæ Cantabris, in Italiæ Coſanis, & in Thraciæ Abderitis nihil intactum reliquerunt. Et hiſtoriæ mures ferrivoros in Chalcidenſibus memorant, & in Gyaro inſula, in Troade, Myſia & Æolide. Muris eſus Lege interdictus Levit. 11. 29. & Eſ. 66. 17. permiſſus tamen fuit in ſumma fame. In Lege tres murium colores habet Jonathan, in quibus albus eſt rariſſimus. Quæritur cur illud animal immundum eſſe Lex pronunciet. Et Sennacheribi cladem quam Angelo tribuunt ſacri ſcriptores, cur ad agreſtes mures Ægyptii referant, hiſtoriâ Cretenſium, qui Hamaxitum in Troade condiderunt, interpolatâ.

Omnes omnino Scripturæ interpretes חולד *choled* muſtelam reddunt Levit. 11. 29. Tamen Syris ܚܘܠܕܐ *chulda* eſt talpa Prov. 24. 21. Arabibus quoque خلد *chold* id ipſum eſt. Neque aliud חולדה *cholda* in Talmude Hieroſolymitano. Et Moſi quoque חולד *choled* non eſſe muſtelam, ſed talpam, ex eo colligere eſt quod illam cum mure jungit, tanquam animal congener, & utrumque vocat שרץ השרץ על הארץ, *reptile ſuper terram reptitans* aut *in immenſum ſoboleſcens*. Quod in talpam longe melius quam in muſtelam quadrare nemo eſt qui non agnoſcat. Eodem facit quod verbum חלד *chalad*, ex quo חולד *choled*, ſubire, ſuffodere, & in intima penetrare ſignificat. Hinc in Syra paraphraſi 2 Tim. 3. 6. ܕܡܥܠܝܢ, ii ſunt qui in domos penetrant, Græce οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας. Unde חלדיא *Chaldii* vel Chaldæi dicti illi Chalybes qui ferrum creduntur ex terræ penetralibus primi eruiſſe. Et aliæ voces indidem ortæ rubiginem, gangrænam, & profundam cultri in victimam immerſionem ſignificant. Proinde talparum quoque nomen ejuſdem eſſe originis valde veriſimile eſt. Cum ad id natæ videantur, ut terram ſubruant & ſuffodiant, & in ejus intima penetrent, quod ipſa roſtri & crurum ſpecies aperte docet. Itaque etiam alterum talparum nomen חפרפרות, à foſſione ſumptum eſt. Ut Græcum σπάλαξ pro Attico σκάλοψ, ἀπὸ τοῦ σκάλλειν ἢ σκαλεύειν, id eſt fodere. Fatendum interim Talmudicos voce חולד *choled* vel חולדה *cholda* muſtelam plerumque ſignificâſſe. Sed hîc de Moſe res eſt, non de Talmudicis, qui ſæpe falluntur & fallunt. Ut cum Pſal. 58. 9. voces נפל אשת, reddunt *abortivum & talpam*;

cum aliud non significent quam *abortivum mulieris.* Obiter docetur cur ad talpas & vespertiliones projici dicantur idola Es. 2. 20. Et quam recte ibi jungantur duo hæc animalcula. Et quorsum in libro Nominum *talpa* explicetur fluvii Damasceni nomen *Farfar* 2 Reg. 5. 12. Cur denique vel talpa, vel etiam mustela, pro immundis habeantur. Et mustelam ore parere aut concipere falso credi. Et quæ sit origo fabulæ quam Philosophus non nisi ex parte vidit. Graviterque eos errare qui horribile fellatorum crimen in mustelam impingunt.

Superest hujus libri caput ultimum, in quo tria elementa certant de animali קפד *kippod*, quem terræ adscribunt Græci & Hieronymus, qui hericium reddunt. Alii aquaticum animal esse inferunt ex his Es. 14. 23. de Babylone, *Ponam eam in possessionem hæreditariam* ל *kippod*, *& stagna aquarum.* Quorum pars lutram, pars castorem, pars testudinem esse vult. Alii denique in aërem cum volucribus relegant, quia pelecano jungitur Es. 34. 11. & Soph. 2. 14. Sed hericium aut hystricem hac voce significari probant veterum testimonia, Hebræorum perpetuus usus, vicinæ linguæ Chaldaica, Arabica & Æthiopica, variæ denique voces ex nomine *Kippod* deductæ. Et refelluntur eorum objectiones qui in diversa sunt sententia.

Jam quartus sequitur liber de quadrupedibus oviparis, qui omnium est brevissimus, sed maxime necessarius. Novi enim interpretes, qui in aliis multa vident, hic ubique cæcutiunt, & in meris tenebris palpant. Et è sex lacertorum speciebus quas censet Moses Levit. 11. 29. 30. ne unum quidem satis norunt. Proinde in eorum interpretatione plures faciunt metamorphoses quam Græcorum mythologi in toto cyclo Epico. Ita צב *tsab*, qui crocodilus est terrestris, mutant in bufonem, testudinem, & testaceorum genera. אנקה *anaka*, id est stellionem, in mygalem, araneam, reptile volans, castorem & fibrum. כח *coach*, id est majorem lacertum, in chamæleontem, testudinem, limacem, sciurum, crocodilum. לטאה *letaa*, salamandræ speciem, in latacem, murem araneum, stellionem, lacertam. חומט *chomet* seu lacertam arenariam, in limacem. תנשמת *thinsemeth* denique, id est chamæleontem, in talpam. Rursus שממית *semamith* qui vere est stellio Prov. 30. 28. ab iisdem mutatur in araneam.

Nos singula hæc animalia in veterem figuram restituere non contenti, argumentis aut plane certis, aut quæ magnam habent veri speciem; Etiam eorum naturam plenius introspeximus cum opus fuit, Arabum vestigiis insistentes, quibus illa sunt intus & in cute nota. Quia pleræque hæ pestes, à nobis ne de nomine quidem cognitæ, in eorum solo nascuntur.

Pro specimine hic proferam crocodilum terrestrem, quem Hebræi צב *tsab* vocant, & Arabes ضب *dab*, iisdem literis, sed quarum prior aliter sonat propter punctum adscriptum. De illo vix quicquam quod sciremus absque Medicis esset, qui cum scinco promiscue sumunt, & de stercore plura habent quam de ipso animali. Et postquam illius vires medicas observarunt, reliqua prætereunt, & securo saltu transmittunt, tanquam ad se nihil pertinentia. Quæ quantula erunt, si conferantur, cum Arabum diligentia? In illis enim præter Medicos, qui multo accuratius quam Græci docent quid ל *dab* seu crocodili terrestris sanguis & caro & stercus, & quomodo adhibita, prosint ad amovendas faciei maculas, lentigines, vitiligines, oculorum suffusiones & albugines, & ad visum acuendum & roborandum, Grammatici reperiuntur qui observant cur vocetur ضب *dab*, & quæ voces inde deducantur: Et varia ejusdem animalis nomina, si mas, si pinguis, si annosus, si prave sit indolis, si fœmina, si fœta, si catulus nuper exclusus, si maturior, si ex prima fœtura: Item nomina partium, adipis in genere, adipis circa ventrem & caudam, veretri, vulvæ, latibuli, operose congerunt. Et verba quædam propria quæ hoc animal in latibulum suum ingredi significant, aut in illud impelli, aut aquâ effusâ ex eo ejici, aut venari, aut capere, aut adipe suo spoliare. Nam singula hæc propriis efferuntur vocibus, quæque alium usum non habent.

De eodem Philosophi & naturæ consulti observant ضب *dab* in lacertorum esse genere, magno stellioni similem, quamvis capite, cauda & trunco corporis differat. In cauda habere nodos viginti unum. Dentes continuos, qui nunquam decidant. Mari bifidum esse veretrum, & fœminæ vulvam duplicem. In siccissimis desertis semper degere. Ab aqua abhorrere. Nunquam bibere, raro mingere. Visum naturâ hebetem illi ad solem inclarescere (quod de Solari lacerta refert Epiphanius.) Vitam esse prælongam, adeoque in plura secula prorogari. Vitis radicibus vesci, & fructu spinosarum arborum. A Scorpionis morsu sanari esu herbæ quam auriculam muris appellant. Ut chœrogryllium in petrosis & arduis locis latibulum sibi deligere, & in celsa rupe aut prope arborem, quam pro indice habeat, cum ab illa procul excedit. Ac proinde ungues habere ut plurimum ex ejus effossione detritos atque obtusos. Naturalem ipsi oblivionem & ἀδελεψίαν in proverbium cedere. Ova octoginta habere, columbarum ovis similia, quæ in pulvere defossa quadragesimo die excluduntur. Catulos ut primum exclusi sunt, hinc inde discurrentes, à parentibus plusquam Cyclopicâ immanitate devorari, ita ut pauci evadant. Canum instar ad vomitum suum redire. Totâ hyeme φωλεύειν, & ex latibulo suo non excedere. Jugulatum & capite fracto & obtrito adhuc tota nocte vivere. Ita ut in ignem postridie conjectus, adhuc moveatur aliquantisper. In eodem secum antro scorpiones & serpentes in vitæ societatem admittere, qui venatorem pungant & mordeant, cum eum quæsiturus manum immittit. Sed hostes habere infensissimos ל *guaril*, seu stellionem majorem, & serpentem nigrum, & mustelæ genus quæ *putorius* vulgo dicitur. Quorum illi aperto marte debellant frustra obnitentem; Hæc tergo in antrum obverso fœtidissimis ventris flatibus illi tam infesta est, ut in deliquium incidens nullo negotio cædatur. Taceo fabulosa multa quæ Mahumetani Theologi, Historici & Magi de eodem animali afferunt. Ex quibus hoc saltem patet nihil apud illos esse notius.

De cæteris quoque ejusdem generis animalibus quædam observamus nondum vulgata. Scincum Hebraice appellari בן נפילים, *filium gigantum*, quia putatur natus è semine majoris crocodili. Arabice scilicet Gigantum nomen majoribus belluis esse commune cum hominibus quorum statura est procerior. Chamæleontem ut Hebraice תנשמת *thinsemeth* ab aspirando, ita Chaldaice dici חבינא *chabina*, quia tumet in hydropici modum. Stellionem dici אנקה *anaka* propter stridorem vocis, de quo præter Plinium etiam Arabes scribunt, & Chaldæus Paraphrastes libri Ester. Item à veneno שממית *semamith*, & Arabice سام ابرص *sammabras* tam à veneno quam à maculis instar lepræ. Ut salamandram חברבר *chabarber* à liventibus maculis quales pardi habent. Et לטאה *letaah*, quia terræ adhæret. Nam ut ضبة *dabba*, unde ضب *dab*, terræ

terræ adhærere ſignificat, ita etiam لطي *latia*, unde לטאה *letaa*. Et חומט *chomet* arenariam lacertam ab arena, quæ Hebr. eſt חומטון *chometon*. Arenaria enim lacerta hîc dicitur quæ non ſolum in arenis naſcitur & perpetuo degit; Sed etiam viſo homine in eas immergitur, quomodo piſcis in aquam. Quorum pleraque ex Arabibus magiſtris didicimus. Hæc de quadrupedibus in prima parte hujus operis.

Sequitur operis altera pars ſex libris comprehenſa, cujus duo primi ad aves pertinent, prior ad aves mundas, poſterior ad immundas. Ille à columba incipit, cujus Hebræum nomen יונה *jona*, neque à ינה *jana*, id eſt ab opprimendo, neque à יין *jajin*, id eſt vino, deducitur, ut Græcum οἰνὰς ἀπὸ τοῦ οἴνου. Sed à יון *javan* ſeu Ionia, id eſt Græcia. Ubi columbas jam olim frequentes fuiſſe probant ſeptem hiſtoriæ aut fabulæ vetuſtiſſimæ. Et urbes quædam in Homero πολυτρήρονες. Et inſulæ Περιστερίδες ſeu *Columbariæ*. Contra Theophraſtus apud Plinium tradit invectitias eſſe in Aſia columbas. Columbas igitur poſt diluvium primo in Græciam & vicina loca contendiſſe putamus, atque inde paulatim in reliquum orbem eſſe diſperſas. Objicies columbam ab Abrahamo oblatam Gen. 15. 9. & Sacrificia in Lege ex columbis. Et columbas Semiramidis, à quibus ipſa dicta eſt. Et in Aſſyriæ regis vexillo. Et à Syris cultas ab omni ævo. Et illarum eſum vetitum. Et Cuthæorum idolum fuiſſe columbæ imaginem in monte Garizim repertam. Reſpondeo ævo Moſis oblatos fuiſſe בני יונה *pullos columbarum*, ut Lex diſerte præcipit. Sed an Abraham idem obtulerit in quæſtionem poſſe vocari. Solum enim obtuliſſe legitur תור וגוזל, *turturem & gozal*, id eſt pullum ſive columbæ, ſive turturis, palumbi, liviæ &c. Nam *gozal* euſque poteſt extendi, ut diſerte ſcribunt Arabes. Ita columbæ feræ Semiramidem aluiſſe traduntur. Et ipſa dicta Semiramis, id eſt περιστερὰ ὄρειος, *columba montana* ſeu fera, Heſychio interprete, quod veriſſimum. Additur Semiramidem eſſe longe recentiorem quam putat vulgus doctorum. Et Aſſyrios pro ſigno militari columbam non habuiſſe, ſed aquilam. Et Cuthæos columbam coluiſſe nullo argumento probari. Neque id potuiſſe conſiſtere cum Lege Moſis, quæ columbas offerri jubet, & antequam Legi adhæſiſſent alia habuiſſe idola 2 Reg. 18. 30. 31.

Pſ. 68. 14. *alas columbæ* deſcribit Pſaltes *argento obductas, & pennas ejus pallore auri*. Argento obductas, id eſt argenti inſtar ſumme albas, quales in Græcia primum viſæ, cum Xerxis copiæ in Atho monte profligatæ ſunt. *Et pennas ejus pallore auri*, id eſt auro pallido, quod ወርቅ: *wark* Æthiopice à pallore dicitur. Ex pennarum aureo colore judicatur quando turtures aptæ ſint, & columbæ ad ſacrificia ineptæ. Etiam in columbę collo Soli oppoſito aurei & alii colores, ſed ſolum apparentes. Quo argumento ἀκαταληψίαν adſtruxerunt Arceſilas & Carneades. Pullos etiam in ovo pingi poſſe docetur.

Oculi columbarum Sponſæ tribuuntur Cant. 1. 15. & 4. 1. id eſt puri, venuſti, ſimplices, caſti. Quia columba ſolum conjugem reſpicit, neque oculos in ullum alium conjicit. At Cant. 5. 12. Sponſi oculi *ut columbarum ad decurſus aquarum, lotarum in lacte, manentium ad plenitudinem*. Columbæ enim ad aquas oculos habent excitatiores, quia ad eas libentius degunt, maxime ſi ſint *ad plenitudinem*, id eſt ſi alveum impleant, ut ſint potu faciles. *Lacte lotæ*, id eſt candidæ, ac ſi alba fierent quæ lacte lavantur, ut Job. 9. 30. *Si lavero me aquis nivalibus*. Hebræis *ad plenitudinem* plane aliud ſonat.

De columbæ gemitu agitur Eſ. 38. 14. *Gemebam ut columba*. Et Eſ. 59. 11. *Ut columbæ gemendo gemimus*. Et Nahum. 2. 7. ubi מנהגות, *deducentes* videtur eſſe pro מהגות, *gementes tanquam voce columbarum*. Tamen nihil mutandum & recepta lectio defenditur.

De volatu Eſ. 60. 8. *convolant ut columbæ ad feneſtras ſuas*, id eſt ad columbaria ſua, quo revolant citius, cum ad nidos revertuntur. Et Oſ. 11. 11. *Trepidabunt* (id eſt ſumma feſtinatione fugient) *ut avicula ex Ægypto, & ut columba ex terrâ Aſſyriæ*. Quia columbæ volatus eſt perniciſſimus. Ideo Pſ. 55. 7. alas columbæ optat David, quibus celeri fugâ ſe ſubducat ex imminenti periculo. Ibi obiter de columbis internuntiis, & quot paraſangas unâ die volent.

Columbæ in columbariis degunt Eſ. 60. 8. in foſſis Jerem. 48. 28. in fiſſuris petræ Cant. 2. 14. imprimis in metu accipitris. Et in vallibus Ezek. 7. 16. Et in montibus, unde dicta Semiramis. Arboribus etiam inſidere columbas proprie dictas ex variis ſcriptoribus probatur, & ex titulo Pſalmi 56. qui non ſatis intelligitur.

Mire laudatur columbæ caſtitas quæ conjugii fidem non violat, communemque ſervat domum, nec niſi cœlebs aut vidua nidum relinquit. Quin columba nigra poſt conjugis obitum vidua permanere dicitur, ac proinde apud Ægyptios ſymbolum fuiſſe mulieris quæ à ſecundis nuptiis abhorret. Ita habetur in Horo. Proinde Tertullianus monogamiam ſuam columbæ exemplo ſtabilire conatur. At id ipſum in turtures cur tanto conſenſu tranſtulerint patres poſteriores me prorſus latet. Unde factum ut non ſatis intellexerint quorſum Sponſam toties Solomon columbæ ſuæ nomine indigitet Cant. 2. 14. & 5. 2. & 6. 8. Ita nimirum ſignificat hanc à ſe unice diligi, ſeque illi viciſſim unice charum eſſe, quomodo in columbis inter conjuges ſummus eſt amor, & conjugii lex firmiſſima.

Ad columbæ timiditatem pertinent hæc Ezek. 7. 16. *Erunt in montibus quaſi columbæ omnes trepidi*. Et Oſ. 11. 11. *Trepidabunt ſicut columbæ*. Quæ propter timorem illis naturalem ſumma loca in tectis captant. Nihil enim columbâ timidius. Unde τρήρων toties ab Homero dicitur.

Columbas & turtures ad ſacrificia cæteris avibus prætulit Deus, propter puritatem, caſtitatem, ſimplicitatem, manſuetudinem, & reliquas virtutum umbras quæ in his obſervantur. Et turtures quidem adultos, ſed columbarum nonniſi pullos offerri voluit Deus, quia turtures in matura, columbæ in tenera ætate maxime præſtant. Sed nonniſi tenuiorum fuerunt hæc ſacrificia Levit. 5. 7. & 12. 6. In quo numero ſancta virgo Luc. 2. 24. Et jam ante Legem offerri cœpta, ut patet in Abrahamo, qui cum juvencâ, caprâ & ariete trimis, turturem & גוזל *gozal*, id eſt columbini generis pullum offerre juſſus eſt Gen. 15. 9. Ut hoc ſacrificium omnia ſacrificiorum genera complecteretur quæ poſtmodum Lex conſtituit. Varia hic ab aliis myſteria quæri ſcio, ſed quæ videntur longe petita. Hæc columbarum ſacrificia pravâ quâdam κακοζηλίᾳ Ethnici quoque uſurparunt. Quo ritu, turtures & columbas Judæi mactaverint Moſes breviter docet Levit. 1. 15. 16. 17. & 5. 8. Sed Talmudici multo pluribus. Additur cur in templo, & in qua parte, & à quibus venditæ fuerint columbę. Et cur quæſtum ex eo captantes Chriſtus è Templo pepulerit.

Noe cum ex corvo non didiciſſet quod ſcire avebat, an aquæ multum decreviſſent, columbam emiſit, avem homini morigeram. Et humi paſci ſolitam, quia eſt σπερμολόγος: Quæque in volatu diu perſeverat, & undiquaque redit ad nidum. Proinde hanc emiſit Noe. Sed columba paulo poſt rediit, quia in terra adhuc ſtagnante non reperit ubi pedem tuto figeret. At eadem ſeptiduo poſt rurſus emiſſa, rediit ſub veſpe-

ram;

ram, olivæ ramum in ore gerens, qui nec in terra Chanaan nec in horto Edenis decerptus fuerat. Refelluntur enim Hebræi qui utrumque à diluvio eximunt. Sed ut videtur in Assyria montibus Ararat vicinâ, in quibus arca subsederat, & oleis valde fœcundâ 2 Reg. 8. 32. Oleam scilicet & alias arbores oleæ similes sub aquis diu servari multis probatur. Et in collibus provenire, non in celsissimis montibus. Hujus historiæ non obscura vestigia in Abydeno, Plutarcho & Arabibus reperiuntur. Sed hi pro columba palumbum hîc habent. Cujus erroris fons aperitur. Olivam ubique gentium docetur esse pacis symbolum etiam in America. Et columbæ triplex emissio quid significet. Et extra arcam, id est extra veram Ecclesiam, nullam esse salutem. Et Noam Christi typum esse in multis. Et columbam Sancti Spiritus, qui in Baptismo Christi sub specie columbæ apparuit, non in vera columba, ut volunt nonnulli veterum. In quo Tertulliani error fuit gravissimus, sed Augustini multo levior. Turtur etiam Sancti Spiritus cur sit typus juxta Hebræos & Origenem.

A partibus animalium Græcum nomen habent herbæ plurimæ. A facie γαλήοψις. Ab oculo αἰγίλωψ & βύφθαλμος. Ab auribus μυὸς ὦτις, Hesychio uno verbo μυόσωτον. A cornibus βύκερως & αἰγόκερως. A labiis ὀνόχειλος vel ὀνοχειλές. A lingua βύγλωσσον, ἀρνόγλωσσον, κυνόγλωσσον, ὀφιόγλωσσον. A barba τραγοπώγων. A cauda ἵππȣρις, ὄνȣρις, ἀρκτȣρος, μυοσȣρος, σκορπιȣρος. A testiculis κυνὸς ὄρχις. A pedibus λαγωπȣς, κορωνόπȣς, λεοντοπόδιον, λυκοπόδιον, γερανοπόδιον. Idem in usu est apud Arabes, qui pruna vocant *oculos bovis*, plantaginem *aures leporis*, aut *gazellæ* seu capreæ, colocasiam *aures elephanti*, verbascum *aures ursi*, & sic plura alia.

Sed & ab iisdem *stercus passerum* aut *columbarum* appellatur ciceris certa species. Quidni Hebræis חריונים *chirjonim* id ipsum sint 2 Reg. 6. 25. Nam vera columbarum stercora non intelligi suadet ipsa vocis compositio. Neque enim βύγλωσσον idem est quod βόος γλῶσσα, aut λαγώπȣς idem quod πȣς λαγωȣ. Quod hic ideo magis notandum est, quod Hebræa lingua compositiones non facile admittit. Præterea קב *kabus* non est mensura stercorum, sed granorum aut leguminum. Itaque plane necesse est tale aliquid intelligi, cum in obsessa Samaria quinque drachmis venisse legitur quarta pars cabi *chirjonim*. Sed de hoc loco jam ante egimus.

Cur voce דרור *deror* palumbum aut turturem significari putemus potius quam hirundinem supra indicavimus. Hanc porro avem, quæcunque sit, ad altare Dei nidificasse legitur Ps. 84. 4. id est in Tabernaculo, si David, aut in Templo, si quis alius loquitur post Davidem. Utrumque scilicet magnis trabibus nitebatur cedrinis & ἀρκευθίναις. In quo cedri genere palumbum nidos facere docet Theocritus Idyll. 5. Sed & liviam columbam sæpe in templis nidulari observat Turnerus post Albertum. Scio in secundo Templo à Nehemia & Esdra, & in tertio ab Herode extructo προβασκάνιον tecto Templi impositum aves ab illo arcuisse. Hebræi vocant כולה ערב quia corvos abigebat. Sed in Solomonis Templo nihil tale describunt libri Regum & Paralipomenon. Et Hebræi negant primum illud Templum eguisse προβασκανίῳ, quia Divina majestas illud sartum tectum servabat.

Ut Romanum *turturis* nomen, ita Hebræum תור *thor*, & Græcum τρυγὼν sunt ὀνοματοποιητικά. Nempe turturis garritum imitantur, qui Græce dicitur τρυσμὸς à verbo τρύζειν. Is porro utut inconditus & auri ingratus, placet tamen, quia veris est prænuntius. Cant. 2. 11. 12. *Hyems transiit* &c. *Et vox turturis audita est in terra nostra.* Et Jerem. 8. 7. *Turtur, & hirundo, & grus observarunt tempus adventus sui.* Nam ut hirundo & grus, ita etiam turtur est avis migratoria. Quod post Philosophum asserunt Varro, Cicero, & Gregorius Nyssenus. Illis autem quis non malit credere quam uni Plinio, qui turturem hyeme solum occultari scribit, pennasque amittere.

Cant. 1. 10. in Græca & Vulgata versione genæ sponsæ pulchræ sunt ut turturis. Ad quem locum veteres de castitate turturis multa habent, & de sede pudoris in genis. Quæ vere quidem, sed præter rem afferuntur, cum turtur non habeat genas, & Hebræa aliter sonent. Sed Ps. 74. 19. Ecclesia merito vocatur turtur, cum turtur nonnisi unum conjugem admittat. At illo mortuo dubitatur an vidua permaneat, ut tradunt plerique Patrum. Neque opus est eousque descendere. Cum constet turturem vivo conjuge cum altero non commisceri. Ad quod exemplum Ecclesia si se conformaverit, alios Deos nunquam colet, quia Deus quem colit semper vivus est.

Supra monuimus סיס *sis* esse hirundinem non gruem, & עגור *agor* gruem non hirundinem, contra quam statuunt novi interpretes. Ezekias in morbo dicit se ut hirundinem pipivisse Es. 38. 14. quia vox hirundinis videtur habere aliquid querulum & luctuosum, quod uno ore clamant Græci & Romani poëtæ. Tamen vere negat Plato eam præ mœrore sic canere. Proinde Proclus ferre non potest ut hirundo ab Hesiodo vocetur ὀρθογόη, *mane gemens.* Et legi vult ὀρθοβόη *mane clamans*, ne à Platone videatur dissentire. Et respondet Tzetzes hirundini luctuosum gemitum non aliâ de causâ tribui quam propter fabulam de Pandionis filia. At Pausanias rectius statuit fabulam de Pandionis filiarum unâ in lusciniam, alterâ in hirundinem mutatâ, ex eo esse natam, quod avis utraque videtur miserabiles & lugubres cantus edere. Itaque in Hesiodo nihil mutandum. Neque hirundo recte diceretur ὀρθοβόη, cum non sit avis clamosa, sed ψιθυρίζȣσα, *minuriens.*

Hirundo observare legitur tempus adventus sui Jerem. 8. 7. quia è migratoriis avibus una est. Abit hybernis mensibus, & redit circa Calendas Martias cum primo Favonio, qui Chelidonias inde dicitur. Quo eodem nomine piscis Borealis appellatur, & cum hirundinis capite à Græcis pingebatur, quia illo ipso tempore exoritur, & veris initium ortu suo significat. Ut Chelidonistæ vocati sunt qui veris & hirundinis reditum ostiatim canebant. Quo pertinent veterum Proverbia, *nova hirundo*, & *una hirundo non facit ver.* Abeunt Arcturo oriente circa Autumni æquinoctium post moram sex mensium. Trans maria in Africam volant. Æthiopicæ hirundines inde non migrant. Apud eas agmen deserere est grande nefas & morte piandum. Et manentibus à frigore periculum est. Manent tamen quædam in apricis locis, maxime si migrationis locus sit remotior. Hyeme nudæ & implumes sunt. Hinc illis Eutropii, Eunuchi jam effœti, depile caput confert Claudianus.

Tob. 2. 11. τὰ ςρȣθία, *aviculæ* in Tobiæ oculos stercus egessisse leguntur, quod ad hirundines pertinere recte vidit Hieronymus. Quibus id peculiare est quod pullorum stercora aut ipsa mater ex nido ejicit, cum parvuli sunt, aut eos docet ex nido egerere, cum sunt grandiusculi. Id ex Philosopho habet Plinius, & ex utroque Arabes. Et celebre est Gorgiæ dictum, cum idem illi accidisset quod Tobiæ.

Es. 38. 14. Ezekias in morbo ejulans cum grue confertur, qua nulla avis est vocalior. Notandum plerasque linguas ipso avis nomine vocem ejus utcunque imitari. Sed ne putetur semper sonorâ voce clangere, Arabes illam demissâ voce solum murmurare monent, cum est in custodia.

De

De gruum migratione agitur Jerem. 8. 7. Ex ultimis in ultima terrarum migrant, id eſt ex Scythia in intimam Æthiopiam ad Nili fontes. In Thracia quæ naſcuntur, inde diſceſſuræ ad Hebrum fluvium conveniunt. Scythicæ Pontum tranſvolant, inter Criu Metopon & Carambin, ubi eſt anguſtiſſimus. Trajecturæ ſaburrâ ſtabiliuntur, & lapillos pedibus vel ore ferunt, aut etiam vorant. Mira eſt inter profecturas concordia. Ab illis congruere dictum, & ingruere. Alte volant quatuor de cauſis, & agmine in trianguli formam, cujus baſin impellat ventus. Literas quaſdam volatu ſuo imitantur. Noto flante vel aquilâ viſa turbatur ordo. Duces in primo agmine, οὐραγοὶ in extremo, plebs in medio. Additur quomodo inter volandum ſe mutuo juvent, & in quo ſitu dormiant. Ducibus interim per vices vigilantibus, qui lapidem pede ferunt, cujus caſu excitentur, ſi forte ſomnus obrepat. Et de Pygmæorum cum gruibus pugna quid referant Arabes. Mæmacterione menſe migrant, id eſt medio autumno. Vere & æſtate redeunt. A Jeremia & aliis proponuntur in exemplum prudentiæ. Quæritur cur in avibus mundis grus ſit potius quam ciconia. Voce עגור *agor* gruem ſignificare vidit Chaldæus, ſed reddidit ordine præpoſtero, quod fefellit recentiores. Reliqui veterum prorſus ignorarunt quid eſſet עגור *agor*. Inde Arabice عجر *agiara* eſt ad ſuos gruum inſtar poſtliminio reverti. Et Perſarum ἄγγαροι indidem dicti.

Magno errore, ut jam dictum eſt, קרא *kore* creditur eſſe perdix, cum ſit genus gallinaginis, columbâ minor, dorſo viridis, brevi pede, roſtro prælongo, grata Arabibus, quia eſt boni ominis, & pluviæ prænuntia, de cætero non magnæ rei. Proinde *David* de ſe ipſo dicit κατ' ἐξουθενισμὸν 1 Sam. 26. 20. *Egreſſus eſt Rex Iſraëlis ad quærendum pulicem unum, ac ſi quis perſequeretur avem kore in montibus.* Ex quo ipſo apparet de perdice non agi, ſed de ave minoris pretii, & in cujus aucupio male operam inſumat auceps.

De eadem ave dicitur Jerem. 17. 11. *kore collegit & non peperit.* Id eſt aliena collegit ova, & à ſe non parta, quæ umbra ſua foveret. Unde conſtat hanc avem ex illarum eſſe numero quæ alienis ovis incubant. Quod à Philoſopho & Græcorum aliis non obſervari nemo miretur, cum ipſam avem non deſcripſerint. Gallinaginis enim eſt ſpecies à noſtra non parum diverſa. Oleum igitur & operam perdunt qui veterum conſenſu freti, ad perdicem hæc referunt, cui nihil tale tribuitur ab iis qui naturam ejus plenius introſpexerunt.

Sed ad perdicem vere pertinent hæc Sirach. 11. 31. *Ut perdix venator in cavea* (Græce πέρδιξ θηρευτὴς ἐν καρτάλλῳ) *ita cor ſuperbi, qui ut ſpeculator obſervat caſum.* Quæ hominem ſuperbum altero in ruinam impulſo, in illum inſultare ſignificant, ut perdicem venatorem in ſui generis aves, quas in laqueum induxit. Ibi enim πέρδιξ θηρευτὴς eſt perdix cicur qui feros perdices ſuis artibus in caveam aut laqueos allicit. De qua venatione conſulendi ſunt Ariſtoteles, Athenæus, Plinius, Ælianus, Theodoretus, Euſtathius Antiochenus: Et ex Arabibus Damir, ut taceam recentiores.

Coturnicum miraculum refertur Exod. 16. 13. Num. 11. 31. Pſ. 78. 26. & 105. 40. Sap. 16. 2. & 19. 12. Nomen Hebræum שלו *ſelau* factum videtur ἀπὸ τῆς εὐθηνίας, Arabicum سماني *ſumana* à pinguedine, Æthiopicum ፍርፍርት: *phorphorath* à deliciis, nomine generis ad ſpeciem tranſlato. Nam apud Talmudicos פרפרות *parperoth* aut *pharpheroth* ſunt cupediæ quævis ex minutis avibus, &c. Græci reddunt ὀρτυγομήτραν, quam à coturnice diſtinguunt Ariſtoteles, Alexander Myndius & Auguſtinus in Exodum. Heſychio tamen ortygometra nihil quicquam eſt quam ὄρτυξ ὑπερμεγέθης, *coturnix præmagna*, quod veriſſimum. Talmudicis quatuor ſunt coturnicum ſpecies. 1. שכלי *ſicli*, συκαλὶς ficedula. 2. קיכלי *kichli*, κίχλη turdus. 3. פסיוני *phisjoni*, phaſianus. 4. שלו *ſelau*, vera coturnix. Quod eſt ineptiſſimum, cum hæ quatuor aves nihil inter ſe commune habeant, niſi quod omnes palato mire placent.

Coturnices Iſraëlitis Deus dedit ſemel in deſerto Sin una cum Manna Exod. 16. 13. Et rurſus in Kibroth Thaava, cum populus Mannam faſtidiiſſet Num. 11. 6. 31. Et Moſes, qui prius miraculum viderat, tamen de iſto dubitavit. Ut cum petram iterum percutere juſſus eſt, ut aquas ex ea eliceret. Refelluntur communibus Medicorum ſuffragiis qui coturnices ideo negant cibum eſſe ſalubrem, quod venenis veſcantur. Et explicatur fabula vetus de Hercule à Typhone interempto, & nidore coturnicis in vitam revocato. E mari veniſſe leguntur Num. 11. 31. Non quod in mari natæ fuiſſent, ut Arabibus placet, ſed quod eo trajecto venerunt in caſtra Iſraëlitarum. Quod ad eas advehendas Deus Eurum excitaſſe legitur Pſ. 78. 26. non videbitur poſſe ſtare, cum Ægyptus unde venerunt coturnices, ſit ad occaſum Arabiæ, ubi tum erant Judæi. Sed multis probatur Eurum ibi pro Auſtro ſumi. Solvitur quod objiciunt Auſtro flante non volare coturnices. Docetur qui ſint venti Ornithiæ, & unde ſpirent, & coturnices aves eſſe migratorias, & ex Ægypto veniſſe quo tempore migrare ſolent. Hoc etiam exquiritur, quantâ copiâ venerint? David ut pulverem & arenam, id eſt affatim pluiſſe dicit Pſ. 78. 26. Hujuſmodi pluviarum exempla proferuntur. Ex Moſe probatur nubes coturnicum patuiſſe plus XL M. paſſuum, & duobus cubitis ſupra terram eminuiſſe, quod tribus modis explicatur. Nec ſingulos collegiſſe decem coros, ut vulgo reddunt, ſed decem acervos, id eſt plures. Et coturnicum in Græcia & Italia magnam eſſe copiam; ſed in Libya & Ægypto longe maximam, ubi *chennia*, coturnicum ſpecies, ſale condiuntur. Nec eo ſenſu quo creditur *novam creaturam* vocari Sap. 19. 11. Et atrocem pœnam iis à Deo juſte fuiſſe inflictam, quos paverat coturnicibus, cum graviſſime peccaverint. Quod in Talmude habetur de Diis pavonum, phaſianorum aut coturnicum ſpecie cultis, eſſe valde dubium.

Sequuntur Prophetarum loca duodecim, quæ ad gallos referunt nonnulli interpretes conjecturis parum certis. I. Ὀρνίθια δύο quæ leproſus jubetur offerre Levit. 14. 4. Origenes & alius ſub Hieronymi nomine, volunt eſſe gallinas duas, cum ſint aviculæ duæ. II. ברברים *barburim* in menſa Solomonis 1 Reg. 4. 23. Hebræorum nonnulli gallos, capones, aut gallinas altiles interpretantur. Nos ſuo loco multo aliter. III. *Succoth-benoth* Hebræis eſt gallina cum pullis ſuis, & *Nergal* gallus, 2 Reg. 17. 30. Quin *Succoth-benoth* ſunt ſacella puellarum ſeu Dearum hujus nominis. Et *Nergal* palmæ ſpecies, à qua Deus dici potuit, ut *Dagon* à frumento, & *Rimmon* à malis Punicis. IV. Pro verbis Job. 3. 7. de nocte in qua Job natus eſt. *Ne veniat* רננה *cantus in ea*, Chaldæus habet perabſurde, *Ne veniat cantus galli ſylveſtris*, de quo Hebræi multa garriunt. V. Hebræa *An deduces* עיש *feretrum cum filiis ſuis* Job. 38. 39. quæ ad ſidus Urſæ pertinent, Chaldæus reddit, *An gallinam cum pullis ſuis deduces?* de gallina cœleſti intelligens, quæ Græcis Πλειάς. VI. *Quis dedit* לשכוי *cordi intelligentiam?* Job. 38. 36. Hieronymus *Quis dedit gallo* &c. ex Hebræorum lacunis. VII. *Ala* רננים *ſtruthionum exultat* Job. 39. 13. pro quo Chaldæus, *Ala galli qui laudat & celebrat.* VIII. Hebr. זיז & *ziz*, id eſt, *Et fera agri mecum eſt.* Chald. *Et gallus ſylveſtris, qui capite attingit*

IX. Rurſus Hebr. זיז & *ziz* ſeu *fera agri paſcetur ex ea* Pſal. 80. 14. Chald. *Et gallus agri.* *cœlos.* X. זרזיר מתנים *zarzir mothnajim*, id eſt *accinctus lumbis* Prov. 30. 31. nobis eſt equus, ſed Græcis, Syro, Chaldæo, & Arabi, *gallus inter fœminas ſuperbe incedens.* XI. *Excitabitur ad avis vocem* Eccleſ. 12. 4. alii de gallicinio, alii de matutinis avicularum cantibus intelligunt. XII. *Dominus deportabit te deportatione, ô vir* Eſ. 22. 17. Alii male *deportatione viri.* Alii pejus *deportatione galli.* Quaſi גבר *geber* ſit gallus. Quale eſt quod Esjongaber paraphraſtis eſt *arx galli.* Ibi obiter quomodo Balaam ſit gallus. Et cur Hebrei gallum offerant feſto expiationis.

Gallicinium eſt duplex, unum mediâ nocte, alterum medio tempore inter mediam noctem & mane, de quo Marc. 13. 25. Secundum gallicinium vocant Ariſtophanes, Juvenalis, Heliodorus, Ammianus, Syneſius, & vetus Adagium, Πρὶν ἢ τὸ δεύτερον ἀλεκτρύων ἐφθέγγετο, id eſt ſummo mane. Sed hoc idem gallicinium plerique ſimpliciter gallicinium appellant, aut quia tum galli acrius & alacrius canunt, aut quia poſterior ille cantus hominibus utilior eſt, cum ad diurnos labores eos excitet. Aut denique quia prioris gallicinii tempus alio nomine vocatur μεσονύκτιον. Cum igitur eadem pars noctis modo appelletur ſecundum gallicinium modo gallicinium ſimpliciter, Marci verba cap. 14. v. 72. Πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, & idem ſignificant quod Matth. 26. 54. Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, & ad idem tempus referuntur. Qua ratione facile conciliamus loca in ſpeciem ἐναντιοφανῆ, de tempore quo Petrus Chriſtum abnegavit. Ibidem ſolvimus objectiones. Et in galli cantu obſervamus duo mirabilia. Unum quod tantulum animal tam contentâ voce canit, ut noctu audiatur ad mille paſſus & amplius. Alterum quod ſtatis horis canit, atque illo ipſo tempore quo reliquæ aves ſomno indulgent.

In verba Chriſti quibus Jeruſalem ita compellat Matth. 23. 37. & Luc. 13. 34. *Quoties volui congregare filios tuos, quomodo congregat* ὄρνις *gallina pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?* Probatur voce ὄρνις non avem in genere, ſed gallinam ſignificari: Et jam inde à Platonis & Ariſtophanis ævo ſic uſurpari cœpiſſe. Et peculiare eſſe gallinæ quod non ſolum ovis incubat ut reliquæ aves, ſed & pullos jam editos congregat ſub alis ſuis, ut materno calore foveat. Unde eſt quod Arabes gallinam vocant *matrem congregationis.* Hujus gallinæ φιλοστοργίας illuſtre exemplum affertur ex Alphæo Mitylenæo. Nec minus inſignis eſt ejuſdem deſcriptio in Plutarcho & Auguſtino. In Euripide denique Megara pullos ſuos, id eſt liberos quos ex Hercule pepererat, ſe ſub alis ſervare dicit, ut gallinam incubantem.

In cibis Solomonis cenſentur ברברים אבוסים *barburim abuſim.* Et voce אבוסים *abuſim* illa animalia ſignificari quæ ad præſepe ſaginantur nemo neſciat. Sed de voce ברברים *barburim* major eſt contentio. Alii enim ea intelligunt quæ aluntur בבברים *bebibarim* id eſt in vivariis, quæ vox cum Romana ſit, & Solomonis ævo multis ſæculis recentior, *barburim* inde dici non potuiſſe planum eſt. Aliis *barburim* ſunt volucres in genere, quaſi אברברים *eberberim* geminatis radicalibus, quia אבר *eber* eſt ala. Aliis *barburim*, eſt pro *barbarim*, & ſonat aves è Barbariâ allatas, nempe Troglodyticâ, in qua meleagrides præter Agatharchidem deſcribunt Diodorus & Artemidorus apud Strabonem. Nobis ut à חרר *charar* ardere חרחור *charchur* eſt ſummus ardor, ſic à ברר *barar* eligere ברבור *barbur* dicitur quod maxime electum eſt. Itaque *barburim* in cibariis ſunt electiſſima quæque. Eaque in pecudibus potius quam in avibus, quod docet adjunctum אבוסים *abuſim.* Eo enim proprie ſignificantur quæ ad præſepe ſaginata ſunt. Quomodo in Scriptura non ſaginantur niſi pecudes. Huic loco parallelus eſt alius Nehem. 5. 18.

1 Reg. 10. 22. & 2 Paral. 9. 21. pavones תוכיים *thucijim* pro כותיים *cuthijim* per inverſionem dicti ſunt. Quomodo *Algumim* pro *Almugim*, *Timnath ſerach* pro *Timnath cheres*, *Samlai* pro *Salmai* &c. Pavones autem vere כותיים *cuthijim*, id eſt Cuthæos vocari potuiſſe planum eſt, cum ex terra Cuth, id eſt ex Perſide advecti ſint. Quamvis enim pavonum veri natales ſint in India, tamen quia ex India primo in Perſidem & Mediam, & inde in Judæam, Ægyptum, Græciam, Italiam atque alias orbis partes tranſvecti & diſperſi ſunt, Perſici & Medici potuerunt jure vocari. Et vero Græci ſcriptores utroque nomine paſſim appellant, ut ex Ariſtophane, Clemente, & Suida probamus. Sequuntur ejus deſcriptiones ex Tertulliano & Arabibus. Et obſervatur tempus quo primum Athenis viſi ſunt. Et quam immane horum pretium fuerit in Græcia & Romæ. Quamvis caro parum ſapiat & mali ſucci ſit: Et à pavone Arabes abhorreant, tanquam ab ave mali ominis, & cujus ſanguine vitis à diabolo aſperſa fuerit.

Novi interpretes voce רננים *renanim* pavones intelligunt Job. 39. 16. Et Chaldæus, voce הבנים *hobnim* Ezek. 27. 15. Sed utrique magno errore. Cum in Jobo *renanim* ſint ſtruthiones ut pluribus docebitur. Et *hobnim* in Ezekiele ebenus. Proinde à Propheta ebori jungitur, quia ebur in multis refert. Et æque pretioſus eſt. Et ex iiſdem affertur locis. Et in eoſdem uſus adhibetur. Plurali numero Hebraice הבנים *hobnim* dicuntur, ut שטים *ſittim*, & אלמוגים *almugim*, & reliqua pretioſa ligna. Refelluntur qui alio referunt hæc pluralia. Apud Arabes lignum *ſaſem* eſt ebenino ſimile, ut in Dioſcoride & Arriano τὰ σηζάμινα ξύλα, quæ vera & certa eſt lectio, & perperam ſollicitatur.

Ut צפר *tſephar* mane ſignificat, ita צפור *tſippor* avis dicta eſt, quia illi ſolenne eſt ſummo mane ſurgere, cum feræ tum altum dormiant, poſtquam noctem duxerunt inſomnem Pſ. 104. 20. Merceri & aliorum error eſt vocem צפור *tſippor* nonniſi minutiores aves ſignificare, cum ad omnes palam extendatur Deut. 4. 17. & 14. 11. Pſal. 8. 9. & 148. 10. Ezek. 39. 4. Dan. 4. 12. 21. 33. &c. Tamen pro paſſere videtur uſurpari Pſ. 84. 4. ut paſſim apud paraphraſtas. Ita στρουθὸς & *paſſer* ſunt voces ambiguæ. Nam ſtruthio quoque στρουθὸς vocatur & paſſer marinus.

Apud Arabes in paſſerum ſpecie ſunt hirundo, carduelis, corydalus, philomela, alauda, picus &c. Paſſerem domeſticum egregie deſcribit Damir. צפצף *tſiphtſeph* garrire & pipire eſt more avicularum Eſ. 8. 20. & 29. 4. Græce τρίζειν & στρουθίζειν dixeris.

Singulari capite examini ſubjiciuntur loca novem, in quibus voce צפור *tſippor* paſſerem intelligunt interpretes celeberrimi, cum, uno aut altero exceptis, ad aves in genere illa pertinere palam ſit.

Matth. 10. 29. dicit Chriſtus duos paſſeres aſſario vendi, nec tamen eorum ullum in terram cadere ſine Deo, & Luc. 12. 6. quinque paſſeres duobus aſſariis venire, nec tamen eorum ullum in oblivione eſſe apud Deum. Itaque ſinguli paſſeres ſemiſſe vendebantur, aut paulo minus. Aſſarium enim idem eſt quod as. Et noſtræ monetæ valuit quatuor denariolos, Hiſpanicæ tres *maravedis.* Proinde paſſim in ſcriptis veterum pro viliſſimis habentur, quæcunque aſſe veneunt. In Ariſtophanis avibus ſeptem fringilli venduntur uno obolo, id eſt duobus aſſariis quæ in Luca ſunt pretium quinque paſſerum. Fringillus autem avicula eſt paſſeri ſimilis. Paſſerem in oblivione eſſe coram Deo, Lucæ phraſis eſt petita ex Pſal. 9. 19. Quod negat Hieronymus Deum minutula hæc noſſe, durius videri poterit, niſi benignâ interpretatione molliatur. Nam

Dei

Dei providentiam ad minima quæque extendi variis probatur rationibus ex Scriptura petitis. Neque Talmudicos ſolum, ſed & Græcorum Philoſophos id diſerte docuiſſe. Hæc fere tractantur libro primo ſecundæ partis.

Agitur in ſecundo de Avibus ex Lege Moſis immundis, quæ proponimus eodem ordine quo Moſes Levit. 11. 13. & Deut. 14. 2. Prima omnium eſt aquila, quam pro rege avium habent Græci, Romani, Ægyptii, Arabes, Hebræi, Patres. Aquilæ Hebræum nomen eſt נשר *neſer*. Cujus falſas origines rejicimus, & veram aperimus. Ejuſdem roſtrum, & ungues, plumas quoque deſcribimus, ex Ezek. 17. 3. ubi agitur de aquila *plena* aut *multa plumis*. Quibus aquilæ calvitium opponitur, id eſt pennarum defluvium Mich. 1. 6. Id Græce hodie μυτεῦζαι, olim μαδίζεσθαι, πτερορρυῆσαι & ἀποβάλλειν τὰ πτερὰ dicebatur, ut Arabice *curiza*. At Pſ. 103. 5. aquila renovari dicitur, cum pennæ renaſcuntur. Et Eſ. 40. 31. *Aſcendent pennæ ſicut aquilarum*, Græce πτεροφυήσουσιν. Et Daniel. 4. 33. *Pili ipſius ut aquilarum creverunt*, male Græca verſio ὡς λεόντων, pro ὡς ἀετῶν. Quod imputandum ſcribis, qui non putarunt pilos aquilæ convenire. Sed futili ſcrupulo, ut pluribus probamus. His junge Jobi locum de accipitre, cap. 39. v. 29. *Nunquid ex intelligentia tua plumeſcet accipiter, alis ad Auſtrum expanſis?* Sequuntur veterum fabulæ de aquilæ renovatione. Aquilis nonnullis à colore nomen eſt. In his aſteriæ, quæ deſcribitur in Ezekiele ubi ſupra. Sed quod alius nemo dixit, Syrus interpres Apoc. 8. 13. aquilæ caudam tribuit ſanguineam errore perridiculo, cujus fontes aperiuntur.

Aquila magnas alas habet Ezek. 17. 3. in Homero januæ pares, in Geſnero extenſas ad ſeptem ulnas. His rapidiſſime fertur, & ſummo cum impetu, maxime cum in prædam ruit. Proinde Aquilo ab aquila nomen habet, & ἀετὸς à עיט *ajit*, quod rurſus factum ab העיט, id eſt ab irruendo & involando. Inde Deut. 28. 49. furioſis hoſtibus, quos in pœnam immittit Deus, tribuitur ὅρμημα ἀετοῦ, *impetus aquilæ*. Et loci ſimiles in Prophetis paſſim occurrunt. Sic quia conſtanter volat aquila, & in loca remotiſſima, aquilæ alas Scriptura iis accommodat qui procul amoventur: Ut Apoc. 12. 14. & Pſ. 139. 9. in Syro, Arabe & Æthiope, ubi tamen Hebræi *alas aquilæ* non habent, ſed *Auroræ*. Et Prov. 23. 5. fluxæ opes aquilæ alas aſſumunt, quibus in cœlum avolent, quia velociſſime elabuntur, & procul à te amandantur, nec ſunt amplius tui juris. Et Job. 9. 26. vir ſanctus conqueritur, quod dies ſui *præterierint ut naves Ebe, & ut aquila volat ad eſcam*. Non ſolum quia par eſt utrobique celeritas. Sed & quia temporis ſemel elapſi nihil remanet, ut aquila in aëre & navis in mari nullum ſui veſtigium relinquunt, quod obſervat Solomon Prov. 30. 19. Ex Hebræorum ſententia aquila una hora conficit CXXM paſſuum. Neque ulla eſt avium quæ ſublimius ſe efferat. Proinde uſque ad ignem elementarem efferri, & ad radios Solis exuri, & Cæſarum animas è rogo in cœlum uſque vehere, & in ipſo Jovis ſinu quieſcere & nidulari credebatur.

Job. 39. 31. 32. aquila *in petra habitat & in prærupto ſcopulo* tanquam *in arce degit. Unde rimatur cibum oculis procul intuentibus*. Duæ ſcilicet cauſæ ſunt cur in ardua hæc loca ſe conferat, quæque homini ſunt impervia & inacceſſa. Una ut ibi tutius degat: Altera ut inde cuncta deſpiciat. Aquilâ enim nullum eſt animal perſpicacius. Itaque nomen illi eſt ab acumine viſus. Et ſola intuetur Solem inconniventibus oculis. Sequitur v. 33. *Pulli ejus ſorbent ſanguinem*, eumque ſolum. Nam à potu aquæ prorſus abſtinent. Et *ubi ſunt confoſſi, ibi eſt*. Confoſſi, id eſt confoſſorum vel occiſorum cadavera. Itaque ad hunc locum alludunt Chriſti verba Matth. 24. 28. *Ubicunque eſt cadaver, ibi congregantur aquilæ*. Sed cadaveris oculis maxime inhiant, Prov. 30. 17. Quod proprie ad percnopterum ſeu gypæetum pertinet, aquilæ genus vulturinâ ſpecie, quodque vulturum generi multi adſcribunt. Alioqui enim aquila cadavera non attingit.

Aquilæ affectum erga pullos ſuos eſſe tenerrimum indicant hæc verba Moſis Deut. 32. 11. *Ut aquilà excitat nidum ſuum, & ſuper pullos ſuos volitat extenſis alis, & eos acceptos geſtat ſuper pennas ſuas*. Cujus loci prima verba, *excitat nidum ſuum*, explicantur per ſequentia, *ſuper pullos ſuos volitat extenſis alis*, nempe ut eos ad volatum provocet. Ergo *nidum ſuum*, id eſt pullos ſuos, quos exemplo ſuo excitat, alas motitans & extendens. Utitur voce רחף *rachaph* quæ ad motum alarum proprie pertinet. Hinc in hiſtoria creationis, Dei Spiritus ſcribitur מרחפת *merachepheth*, motitans ſe quaſi alis ſuper aquas. Et tam Hebræis quam Arabibus רפרף *raphraph* id ipſum eſt, eliſâ gutturali, & geminatis radicalibus. *Pullos ſuos* dicit plurali numero. Quamvis enim in aquilæ nido plerumque ſint ſinguli, tamen quandoque plures adeoque ſeptem traduntur eſſe reperti. Ibi obiter ediſſeritur quâ ratione aquila pullos alis aut humeris ſuis geſtet. Moſi ex Philoſopho objicitur aquilam eſſe ἄστοργον, & pullos ſuos ante tempus è nido ejicere, quos oſſifraga ſuſcipit. Sed in Æliano, Oppiano & Hieronymo leguntur contraria omnia. Et ipſa pæne Moſis verba citat Suidas ex Philoſtrato. Nec niſi pullorum unum, eumque tanquam alienum aquila ejicit, aut quia non poteſt alere. Quid quod etiam in aquilarum ſpecie eſt oſſifraga, quæ non ſolum proprios pullos, ſed & alienos alit.

Propter mirabiles dotes quas in aquila deſcripſimus, quicquid in cœlo ſublime eſt, aut in terris maxime eximium, Deus, Angeli, fideles, imperia & maximi Reges cum aquilis conferri videas. Sic Exod. 19. 14. Deus Iſraëlitas ex Ægypto exeuntes ſuſtuliſſe ſe dicit *ſuper alas aquilarum*. Plerique interpretes hîc habent *tanquam ſuper alas aquilarum*. Sed illud *tanquam* ſuppreſſit Deus, ut ſimilitudo eſſet expreſſior, atque animum feriret magis. Hujus afferuntur veræ rationes, & falſæ rejiciuntur. Quod Deus amavit Jacobum, & Eſavum odio habuit, ad aquilam multi referunt, quæ è duobus pullis unum alit, alterum rejicit. Ut aquila clangore pullos, ita Deus Iſraëlitas verbo ſuo excitavit, ſuper eos Spiritu ſuo ſe motitavit, providentiæ alas expandit, & iiſdem alis populum ſuum in deſerto geſtavit Deut. 32. 11. Ibidem obſervatur Deum in Lege cum aquila, ſed in Evangelio cum gallina conferri, & ſic adumbrari diverſam adminiſtrationem ſub utroque Teſtamento.

Angelos quoque per aquilas ſignificari docet quatuor animalium deſcriptio Ezek. 1. 10. & Apoc. 4. 7. Hinc Apoc. 8. 13. ubi dicit Johannes ſe unum Angelum vidiſſe in medio cœlo volantem, quædam exemplaria optimæ notæ pro Angelo aquilam habent, ἑνὸς ἀετοῦ pro ἑνὸς ἀγγέλου, ut Angelum illum ſciamus habuiſſe aquilæ ſpeciem, quæ Angelo maxime convenit, propter velocitatem, robur, longævitatem, τὸ ὀξυδερκὲς, τὸ ὑψιπετὲς, & quicquid cum aquila commune habet natura Angelica.

Etiam aquilarum nomine fideles ſignificantur in Chriſti verbis: *Ubi cadaver, ibi congregantur aquilæ*. Nec fruſtra aquilæ vocantur qui aggregantur Chriſto. Nemo enim cum Chriſto in unum coaleſcit, qui non ejus carne & ſanguine vere veſcatur, quamvis modo Spirituali. Proinde Hieronymus per πτῶμα ſeu cadaver paſſionem Chriſti vult intelligi. Et Chryſoſtomus Chriſti corpus πτῶμα vocari dicit propter mortem, & ad Euchariſticam cum Chriſto communionem hæc transferens, vult ut ad hoc corpus acceſſuri, tanquam ſpirituales aquilæ ad alta contendamus, & nihil cum terra commune habeamus.

Ezek.

Ezek. 17. Babylonis & Ægypti Reges cum aquilis conferuntur, quia cum impetu in prædam objectam ruebant, & magnâ celeritate bella conficiebant. Sed Babylonio pennæ longiores attribuuntur, & plurium colorum, quia ditio illi fuit major, & in plures populos. Quæ eadem metaphora in aliis Prophetis frequens. Sic de Assyrio dicitur Jerem. 48. 40. *Ut aquila involabit.* Et 49. 22. *Ascendet ut aquila, involabit, extendet alas suas.* Et Dan. 7. 4. prima bestia, quæ Babylonicum imperium adumbrabat, alas habebat aquilæ. Et ad Nebucadnetsarem hęc pertinent Os. 8. 1. *Quasi aquila involat super domum Dei.* Ad quæ Prophetarum loca notandum est Persicos Reges aquilam auream pennis extensis pro regali signo habuisse. Neque vero est absimile etiam Assyriæ Regibus hoc idem fuisse signum, & eo Scripturam alludere, quoties aquilarum nomine illos designat.

Nec solum Reges, sed & ipsa gens (Chaldæi inquam & Assyrii qui Nebucadnetsare duce Judæam devastarunt) instar aquilarum fuit ad escam properantium Jerem. 4. 13. Thren. 4. 19. Hab. 1. 8. Itaque ad eandem pertinent minæ Legis de gente remota, quæ ab extremis terrarum finibus sicut aquila in Judæos involabit Deut. 28. 40. Et falluntur Cabalistæ qui ad Alexandrum hæc referunt joculari de causa. Quomodo aquilinæ illæ pennæ post mortem Nebucadnetsaris paulatim avulsæ fuerint disce ex Dan. 7. 4.

In immundarum avium censu post genuinam aquilam, secunda sequitur פרס *peres*, id est aquila ossifraga, ut ipsum nomen indicat. Nam פרס aut פרש cum *sin semol* est ossa frangere Mich. 3. 3. Tertia est עזניה *oznija*, id est aquila valeria, cujus tam Hebræum quam Romanum nomen est à viribus deductum. Græce ossifraga φήνη dicitur, & valeria μελανάετος, quæ Homero & Aristoteli est avium robustissima. Quarta ראה *raa* vel דאה *daa* potius milvus est, Hebraice sic dictus ab eximio volatu. Et Arabice حداة *hida*, voce quæ palam ad Hebræam alludit. Quinta איה *aja* minoris accipitris species à sono vocis ita vocata, ut Arab. جوجو *juju*, quia vox ejus iisdem est جاجا *jaja*, Germanice **smirle** dicitur, Gallice *esmerillon*, & Græce ut putatur αἰσάλων. Sexta דיה *daja* vultur niger à colore sic nominatus. Quarum avium satis habuimus nomina interpretari, quia de plerisque Scriptura præter nudum nomen nihil habet.

Tantum quia Job commendat oculum τῆς איה *aja* cap. 28. v. 7. à nobis citatur poëta Arabs anonymus, cujus Arabica verba sic sonant: *Juju celer & pernix, cujus oculi vere suaves, & pupillæ tanquam torno expolitæ plusquam sapphirus.* Et Poëta alius Abu Nawas nomine, cujus Arabicos versus de hac eadem ave in libro de aucupiis sic reddimus pæne ad verbum:

Cæsius, atque oculis nunquam fallentibus usus:
Et quæ venator non videt, ille videt.

Rursus Es. 34. 15. *Ibi* דיות *dajoth inter se convenerunt*, cum voce *dajoth* rapacium avium speciem aliquam significari in confesso sit, de vulturibus agi colligo, quia ut vere asserit Gesnerus, soli vultures τῶν γαμψωνύχων gregatim degunt, ita ut aliquando in uno grege quinquaginta se in Ægypto observasse scribat Bellonius. Itaque magnos exercitus solent turmatim sequi. Et vultures duodecim à Romulo visi sunt, tum cum Romam condidit. Unde collegit Vectius augur Romano imperio post exacta totidem sæcula finem fore. Neque defuit eventus huic vaticinio. Cæsari quoque & Augusto totidem apparuere vultures, veluti Romuli auspiciis novam urbem condituris. Frustra objeceris etiam aquilas ad cadaver congregari Matth. 24. 28. & Luc. 17. 37. Jam enim notavimus eo loco non agi de genuinis aquilis, sed de percnopteris aut gypæetis, quæ sunt aquilæ degeneres, & vulturinâ specie: & ex aquilæ cum vulture coitu putantur ortæ.

Avis Sexta corvus est. Is duo habet quæ in sensus maxime incurrunt, crocitationem & nigredinem. Ab illa Syriace ܢܥܒ *neab* dicitur, Æthiopice ቋዕ: *Koe*, & Græca κόραξ & κρώζειν, Romana *crocire* & *crocitare* indidem nata sunt. Ab hac Hebræum עורב *oreb* & Arabicum غراب *gorab*. Nam ערב *ereb* Hebr. vespera & ערב *arab* advesperascere & obtenebrescere est. Tamen albi corvi visi sunt. Et color coracinus aliquid habet luminis, contra quam pullus. Et corvina nigredo in capillis laudatur Cant. 5. 11. Ubi sub Solomonis typo Christus ipse significatur. Cujus ibi nigræ sunt comæ ut corvus, alibi canæ, sed diverso respectu. Corvi nigredo Arabice propriâ voce dicitur. Corvus amat solitudines. Proinde σκορακίζειν Hesychio est εἰς ἔρημον πέμπειν, & alicui imprecari ut in solitudinem relegetur. Es. 34. 11. corvus in desertis degit. Ita etiam Sophon. 2. 14. juxta Græcos. Sed Hebr. aliter. *Oculum qui subsannat patrem*, inquit Solomon, *eruant corvi vallis:* Vallis scilicet quæ Jerem. 31. 49. vocatur *vallis cadaverum*, eo quod damnatorum cadavera in illam conjecta corvos undecunque allicerent. Eandem Es. 15. 7. dici putarem נחל הערבים, *vallem corvorum*, nisi per Masorethas staret, qui legunt *vallem salicum*. Utut sit, cum minatur Solomon fore ut oculum qui subsannat patrem eruant corvi vallis, vult reum tanti criminis, infami supplicio affectum, in vallem cadaverum conjiciendum, ut à corvis ibi absumatur. Et oculorum meminit, quia oculos corvi maxime appetunt, neque cadaverum solum sed & vivorum hominum, boum item atque ovium, quod tradunt multi scriptores. Sed *corvus corvi oculum non eruit*, ut Proverbio dicitur. Sacris scriptoribus docetur σκορακίζειν aliud esse quam supra. Et quæ sint corvi species juxta Arabes. Et *Oreb* esse nomen hominis, ut Græce Κόραξ, unde *Petra Oreb* Jud. 7. ut Homero Κόρακος πέτρη.

Corvis speciali curâ Deum prospicere Prophetæ docent Job. 39. 3. *Quis corvo præparat escam suam, cum pulli ejus ad Deum clamant, errantes inopiâ cibi?* Et Psal. 147. 9. *Qui dat jumentis escam suam, & pullis corvorum qui clamant.* Et Christus ipse Luc. 12. 24. *Considerate corvos, qui neque serunt, neque metunt, neque cellam, neque horreum habent, & tamen Deus alit illos.* Refelluntur Hilarius, Augustinus & alius sub Hieronymi nomine, qui negant hæc ad literam posse sumi. Illis videtur maxime alienum quod Psal. 147. pulli corvorum dicuntur Deum invocare; sed in textu Hebręo solum habetur clamare pullos corvorum. Diserte tamen in Jobo leguntur ad Deum clamare. Sed quo sensu de leonibus idem dicitur Psal. 105. 11. Et de reliquis animalibus Psal. 145. 15. & Joel. 1. 20. Quia clamor à necessitate extortus petitionem imitatur, ut ait Theodoretus. Quod corvo potius tribuitur quam cæteris avibus, quia vocem habet clamosam & obstreperam, ut importuni flagitatoris. Proinde Ægyptii corvi, si Æliano credimus, videntur ab iis stipem rogare qui in Nilo navigant. Et Κοράξαι, id est obnixe rogare, vox est à corvis sumpta. Quæ Hebræi, Arabes, & Patrum nonnulli dictitant pullos corvorum à parentibus deseri, quamprimum editi sunt, & Deum illis culices vel alias bestiolas procreare quibus vescantur, nec rationi nec Scripturæ consentaneum est. Corvi quidem pullos suos ex nido pellunt, sed jam enutritos & volandi peritos. Et Lucas corvis in genere id tribuit

buit quod Job & David corvorum pullis. Fabulam de corvis tanquam ex Plinio refert Servius, quæ nec in Plinio legitur, nec in eorum ullo alio qui de animalibus ſcripſerunt.

Gen. 8. 7. Noë *corvum emiſit, & is exivit exeundo & redeundo, donec aquæ exaruiſſent à ſuperficie terræ.* Ad quæ verba docetur quorſum & quando à Noa fuerit emiſſus. Et referuntur Hebræorum de illo nugæ, & fabuloſa Noæ cum corvo colloquia. Corvus juxta Hebræos *reverſus eſt*, juxta Græcos *non reverſus eſt.* Quos ſequuntur Syrus, & Arabes manuſcripti duo, & omnes veteres præter Procopium. Refelluntur duæ rationes Hebræos cum Græcis conciliandi. Nec habetur veriſimile Hebræos negationem exemiſſe, aut Græcos addidiſſe. Sed pro יָצוֹא וָשׁוֹב, *exeundo & redeundo* Græci legiſſe videntur ולוא ישוב, & *non reverſus eſt:* Quæ lectio magis perſpicua eſt. Nec neceſſe eſt ut perierit corvorum ſpecies, etiamſi corvus non redierit. Nec dicit Moſes quod quidam volunt, columbam fuiſſe emiſſam ſeptiduo poſt corvum: qui ſimul cum columba vel paulo poſt emiſſus, potuit in aquis morari diutius quam columba, quia ſiccioris eſt naturæ, & aquis maxime gaudet. Quo fortaſſe pertinet Græca fabula de corvo ab Apolline aquatum miſſo, qui non rediit niſi poſt ficus maturas. Et quod tradit Servius corvos eſſe obliviosos, neque ad nidos ſuos reverti. Ex Hebræis verbis, prout leguntur, non facile eſt ſe expedire.

Eliæ latenti ad torrentem Kerith prope Jordanem corvi à Deo juſſi panem & carnes bis afferebant in die 1 Reg. 17. 3. &c. In qua hiſtoria הָעֹרְבִים neque ſunt mercatores, neque Arabes, neque incolæ urbis Arabo, ut quidam volunt, ſed corvi. Quibus præcepit Deus, eos ad obſequium inflectendo. Quomodo locuſtæ præcipit 2 Paral. 7. 13. Et ſerpenti Amos 9. 3. Et piſci Jon. 1. 10. Præcepit autem pluribus corvis, quia unus non ſuffeciſſet. Præcepitque non ſolum ut panes, ſed etiam ut carnes afferrent, quo plenum eſſet convivium. Idque bis in die, id eſt prandii & cœnæ horis apud Judæos uſitatis Luc. 14. 12. Quæritur unde hæ dapes allatæ ſint, & cur à corvis, & quomodo eorum contactu pollutæ non fuerint. Corvi culpam in diluvio admiſſam tum repararunt. Et Deus id ab illis eo juſtius exegit, quo ſpecialius eis proſpicit, ut ſupra docuimus. Agitur de ſitu torrentis Kerith, qui Joſepho fuit ignotus, & videtur idem eſſe cum torrente Kana Joſ. 16. 8. & 17. 9.

Cum in corvino genere ſint cornices, huc pertinere videbitur quod habet Græca verſio Jerem. 3. 2. Ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐκάθισας αὐτοῖς, ὡσεὶ κορώνη ἐρημουμένη. *In viis aſſidebas iis quaſi cornix deſerta.* Sed in Hebræo habetur כְּעַרְבִי בַּמִּדְבָּר, *quaſi Arabs in deſerto*, quia prædones Arabes per vias graſſari ſolent, ut ex deprædationibus vivant. Tamen Græcum ſequuntur Syrus & Arabs. Et Hieronymus inter utrumque ambiguus: *Quaſi latro*, inquit, *in ſolitudine, ſive quaſi cornix deſerta.* Et eadem verba Theodoretus ſic παραφράζει. Ταῖς κορώναις παραπλησίως προσήδρευες ταῖς ὁδοῖς, *cornicum inſtar viis aſſidebas.* Quod non capio ſatis, cum cornices viis aſſidere, aut viatoribus inſidiari non ſoleant. Quâ notione προσεδρεύειν ſæpe occurrit. Nec placet quod in Epiſtola Jeremiæ quam vocant, de gentium Diis dicitur, id eſt de idolis: Ἀδύνατοι ὄντες· ὥσπερ γὰρ κορῶναι ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. *Nihil poſſunt. Sunt enim ut cornices inter cœlum & terram.* Certe hoc ipſo quod cornices inter cœlum & terram volant, idolis ſe plus poſſe docent. Sed quid voluerit Scriptor ſpurius οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ.

Octava immundarum avium בַּת יַעֲנָה *bath jaana*, neque eſt Siren, neque luſcinia, neque alcyon, quod volunt multi veteres. Multo minus noctua, bubo, ſtryx, ulula, quod noſtro ævo Fullerus tanto conatu aſſeruit. Sed eſt ſtruthio. Itaque à Græcis στρουθὸς redditur, id eſt στρουθοκάμηλος. Quam vocem Græci interpretes non uſurparunt; quia nondum erat in uſu, cum Græca verſio edita eſt. Neque aliud נַעֲמָא *naama* apud Orientales paraphraſtas. Hæc qui negant velim doceant in quo alio Legis loco ſtruthionis eſus prohibeatur. Prohibitum enim fuiſſe nemo eſt qui neſciat, cum ita ſtatuant Judæi omnes. Neque latent cauſæ prohibitionis, cum ſtruthio non ſolum humi nidificet, ſed & ſola avium nunquam attollatur è terra: Et quodcunque offertur ſine delectu voret. Ut carnem & ova taceam craſſiſſimi eſſe alimenti, & difficillime digeri. Struthioni convenire addimus quicquid *bath jaanæ* tribuitur. *Bath jaana* enim eſt φιλέρημος Eſ. 13. 21. & 34. 13. & 43. 20. Jerem. 50. 39. In pullos ſuos dura & crudelis eſt Thren. 4. 3. Luctuoſa eſt avis Mich. 1. 8. & Job. 30. 29. Quas totidem eſſe ſtruthionis notas characteriſticas fatebitur quiſquis ſtruthionem noverit. Nam quod Fullerus aſſerit ſtruthionem eſſe ἄφωνον, diſerte refellunt Arabes, qui acrem ejulatum illi tribuunt. Neque verum eſt hanc avem Judæis fuiſſe ignotam, cum in Syria ſit frequens; & in Arabiæ parte quæ Euphrati vicina eſt. Ad quæſtionem cur ſtruthio dicatur *bath jaana*, id eſt *filia clamoris*, Judæi inepte reſpondent omnes ſtruthiones eſſe fœminas; aut in Lege ſolas filias prohiberi, quia ſolæ ſunt eduleſ, aut per filias ova intelligi, quæ falſa & abſurda ſunt. Sed filii aut filiæ vocabulum avium nominibus ſæpe præfigitur, ſine reſpectu ad ætatem. Et ſexum quod attinet, *filia jaana* nonniſi ſtruthionem fœminam ſonat. Sed ne quis putet ſolam fœminam in Lege prohiberi, quod nondum à quoquam fuerat animadverſum, nomen תַּחְמָס *thachmas* ſtatim ſequens ſtruthionem marem ſonat: quod ſupra probavimus. Et tam marem quam fœminam diſtincte prohiberi neceſſe fuit, quia in illo genere Hebræi nullum habent ad utrumque ſexum commune nomen. Fœmina autem prior nominatur, quia mari præfertur propter ova, quæ non ſolum ad eſum ſed & ad uſum exquiruntur. Ex illis enim potoria vaſa in Arabia & Africa magni fiunt. Præterea fœminę ſæpius & facilius capiuntur quam mares, ſive ſint ovis graves, aut pullis ſuis incubent. Nidi quoque fœminarum conſpiciuntur eminus, propter arenam undiquaque oppanſam. Itaque cum Arabice ſtruthio mas ظليم *dalim* & fœmina نعام *naam* vocetur, apud Hiſtoricos & Geographos ſtruthio fere *naam* vocatur, raro *dalim.*

Ut alterum ſtruthionis nomen תחמס *thachmas* Moſi peculiare eſt, ita Jobo tertium רְנָנִים *renanim*, quo pavones hodie nemo non intelligit. Sed falſitatis à nobis arguitur hæc verſio, tam ex hiſtoria ſacra, quæ docet pavones ante Solomonem in Judæa fuiſſe ignotos, quam ex ſermonis ſerie. In ſequentibus enim cum ſtruthiones deſcribi conſtet, nomen avis quæ deſcribitur præmitti neceſſe fuit. Hoc autem aliud eſſe non poteſt quam רננים *renanim.* Quod multis à nobis probatur, & eos graviter falli quibus in ſequenti hemiſtichio חסידה *chaſida* aut נצה *notſa* eſt ſtruthio.

Fatendum interim in ſtruthionis deſcriptione apud Jobum primum verſum eſſe valde obſcurum Job. 39. 16. Unde eſt quod interpretes in tam varia abeunt, neque illius mentem priorum ullus videtur eſſe aſſequutus, quæ ex noſtra ſententia hæc eſt: *Ala ſtruthionum exultat, vere ala ciconiæ & pluma.* Ala ſtruthionum exultare dicitur, quia alarum maxime ratione ſtruthiones exultant. Earum ſcilicet ſpecie aut pernicitate gloriantur, quæ currentes mire adjuvat. In primis cum velorum inſtar illas implet & impellit ventus. Additur hęc eſſe vere ala & pluma ciconiæ, quia cum ſtruthio multa habeat quadrupedis, adeoque inter quadrupedes hic cen-

ſeatur, hoc valde paradoxum videri poteſt, quod veram plumam & veras alas habeat, adeoque plumam & alas ciconiæ. Id eſt nigras & albas, quomodo in ciconiis; quod à Leone, Marmolio & Scaligero obſervatur.

Quæ ſequuntur in Jobo ſic explicamus: *Relinquit* (ſtruthio) *in terra ova ſua, quæ ſuper pulverem calefiunt. Et obliviſcitur fore ut illa pes comprimat, & agri fera conterat. Duriter tractat pullos ſuos, ac ſi non eſſent ſui. Fruſtra laboravit, abſque timore eſt. Quia privavit eam Deus ſapientiâ, nec prudentiam ei impertitus eſt. Quo tempore in altum ſe attollit, ridet equum & ſeſſorem ejus.* Ex quibus agi de ſtruthione liquido conſtat, cum præter ſtruthionem avis nulla ſit quæ ova aut pullos ſuos negligat. Et idem de cygno, meleagride, otide, columbâ, corvo, aquilâ falſo tradatur. At ſtruthionem ova deſerere diſerte docent Arabes, quibus hæc avis eſt notiſſima. Unde eſt quod ſtultam vocant, & voces habent peculiares quibus ova illa deſerta ſignificantur. Calefieri autem dicuntur ſuper pulverem, non calore qui vivificat, ſed qui corrumpit. Idem igitur eſt ac ſi dixiſſet ſacer ſcriptor ova illa corrumpi ſeu putreſcere. Additur eandem duriter tractare filios ſuos, quo pertinent hæc Jeremiæ Thren. 4. 3. *Filia populi mei crudelis eſt, ut ſtruthiones in deſerto.* Fruſtra laborare ſequitur, ut Eſ. 65. 23. dicuntur fruſtra laborare qui filios non victuros generant. *Abſque timore eſt,* non quod ſit expers omnis metus. Eſt enim animal timidiſſimum. Sed quia provido illo timore caret quo impelluntur parentes ad proſpiciendum ſuis. *Quia privavit eam Deus ſapientiâ:* Quæ brutis etiam ſuo modo tribuitur Prov. 6. 6. & 30. 24. Matth. 10. 16. &c. Sed hoc animal eſſe ſtupidiſſimum probatur quinque argumentis. *Cum in altum ſe attollit,* ut eſt animal proceriſſimum, *Ridet equum & ſeſſorem ejus,* id eſt deſpicit & ſpernit, non virium fiduciâ, ſed celeritatis in fuga. Pauciſſimi enim equi ſunt qui illam curſu aſſequantur. Nec deſunt Arabibus propriæ voces quibus efferant hanc ſtruthionis pernicitatem.

Avem decimam שחף *ſachaph*, id eſt larum ſeu cepphum, docuimus à tabe nomen habere, quia tam macra & exſucca eſt, ut qui implumem vident, illam putent tabeſcere. Neque id mirum, cum maris ſpumâ ineſcetur atque alatur. Itaque ab hâc ave ſumpta metaphora κεπφοῦσθαι dicitur qui vanis rerum imaginibus deludi ſe patitur. Et Prov. 7. 22. in Græca verſione incautus juvenis quem lenociniis ſuis demulcet adultera, eam ſequitur κεπφωθεὶς, id eſt cepphi inſtar facile actus, aut facile deceptus. In Heſychio κεπφωθεὶς eſt ἐπαρθεὶς, ut ſuo loco notavi. Sed quod me fugerat, in ea voce grave mendum eſt. Et legendum ἐπαχθεὶς, *actus.* Dicitur enim, ut habet idem Heſychius, ἐπὶ τῶ ὀλίγου δίκην ἀνοήτως συνεπαγομένων, *de iis qui bruti inſtar ſtulte ducuntur.* Sed hoc mendum in Heſychio jam pridem inoleviſſe ſuadet quod ex eo Suidas etiam habet, κεπφωθεὶς, ἐπαρθεὶς &c.

Undecimam נץ *nets* accipitrem dici à pernicitate volatus fere in confeſſo eſt. Quia volatu maxime valet, quod Homerus & alii docent. Proinde apud Ægyptios ventorum & ignis fuit ſymbolum. Nec deſunt qui ob id ipſum velint Soli fuiſſe conſecratum, & propterea dici ἱέρακα, qui Poëtæ eſt *ſacer ales.* Quamvis Arabibus صقر *ſacer* aliud ſit, nempe avis acuti viſus, quo hoc genus maxime pollet. A voce נץ *nets* vocatur *niſus* accipiter fringillarius, potius quam à Niſo Rege Megaræ, qui mutatus eſt in haliæetum. De accipitre ſic Deus Job. 39. 27. *An per prudentiam tuam plumeſcet accipiter, alis ſuis ad Auſtrum expanſis?* Plumeſcet, Hebr. יאבר, id eſt πτεροφυήσει. Ut Jerem. 51. 11. הברו החצים, πτερῶτε τὰ βέλη, Gallice dixeris, *empennes les fleches.* Et *alis verſus Auſtrum expanſis,* cujus tepore novæ pennę facilius ſuccreſcant. Proinde accipitrariæ artis ἐπόπτας, accipitris caveam poſt pennarum defluvium ad Auſtralem plagam obvertere didicimus ex Petro Creſcentienſi. Diſputatur obiter de ſæculo quo repertum eſt hoc aucupii genus. Et refellitur R. Selomo, cui Jobi accipiter non eſt vera avis, ſed Angelus Auſtrali vento præfectus.

Duodecima avis כוס *chos*, aliis nycticorax, bubo, noctua. Nobis onocrotalus ſic dictus, ut Latine *truo*, ab amplo vaſe quod in roſtro habet. Proinde pelecano aut butauro jungitur ut avis ſimilis Pſal. 102. 7. Et utrique ſe confert David propter vocem gemitus ſui, ut docet verſus præcedens. Utraque avis ſcilicet mœſtam habet vocem atque horribilem. Itaque butaurus à bove & tauro, onocrotalus ab aſino nomen habet, quaſi ille tauri mugitum, hic aſini ruditum imitetur. Arabes onocrotalum vocant *camelum aquæ*, quaſi blateret cameli more. Eundem dicit Albertus ut cornu ſonans horribilem vocem emittere. Olaus magnum clamorem emittere, inſtar butauri avis.

Decima tertia שלך *ſalach* Hieronymo & recentioribus eſt mergus. Sed Græcis melius καταῤῥάκτης, quia שלך *ſalach* verbum eſt καταῤῥάσσειν ex alto cum impetu ſe dejicere Pſal. 102. 11. &c. Quod catarracti quam ſit proprium docemus ex Ixeuticorum Oppiani paraphraſte Dionyſio Characeno, ubi catarrhactes altius volat, & pennis omnino contractis in mare tanquam delapſus, per medium intervallum quovis telo citius fertur, & ad ulnæ ſpatium immergitur, donec comprehenſum piſcem extraxerit. Ibidem deſcribitur hæc avis ova quoque illo motu calefaciens. Et pullos ſuos pari impetu in mare demittens, & ſubinde extrahens, ut formentur à teneris ad hoc genus exercitii. Et cum oculorum acies præ ſenio hebeſcit, ſcopulis ſe allidens, & miſerabili fato ita occumbens.

Decimam quartam ינשוף *janſuph*, neque ibin, neque accipitrem, neque otidem, ſed bubonem eſſe probamus (ut à Syro redditur, & utroque Chaldæo) quia à tenebris nomen habet. Proinde Eſaias Idumææ vaſtitatem deſcribens Eſ. 34. 11. *Janſuph*, inquit, *& corvus in ea habitabunt.* Quia utraque avis feralis & inauſpicata eſt. Et in voce dirum aliquid habet & ominoſum. Proinde Plinius caput habet, cui titulus eſt *de inauſpicatis avibus, cornice, corvo & bubone, qui funebris,* inquit, *eſt, & maxime abominatus publicis auſpiciis. Itaque in tenebris aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt.*

Decima quinta ſequitur תנשמת *thinſemeth*, id eſt noctua, avis buboni perſimilis. Nec eſt quod quis chamæleontem miretur hâc ipſâ voce ſignificari Levit. 11. 30. Nam ejuſdem vocis quandoque diverſæ ſunt origines, & pro diverſa origine diverſæ quoque notiones. Ita vocis תנשמת *thinſemeth* origo eſt à נשם *naſam*, quod ſpirare vel aſpirare eſt, cum chamæleontem ſonat. Et à שמם *ſamam*, quod eſt obſtupeſcere, cum pro noctua ſumitur. Noctua ſcilicet ſtupenda eſt avis, quâ viſâ reliquæ aves mirantur & obſtupeſcunt. Hinc Ariſtoteles: Τὰ ἄλλα ὀρνίθια τὴν γλαῦκα περιπέτεται, ὃ καλεῖται θαυμάζειν, *Reliquæ aviculæ noctuam circumvolant, quod mirari vocatur.* Et Dio Chryſoſtomus: Θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα, *Noctuam mirantur aves.* Et Timo Sillographus de Arceſilao:

Ὁι δὲ μιν ἤΰτε γλαῦκα πέριξ σπίζαι τερατοῦντο,

Illum autem mirabantur ut aviculæ quæ noctuam circumſtant. Ut in Servio *Nyctimene Deorum voluntate converſa in avem* (noctuam) *omnibus avibus eſt admirationi.* Quomodo à שמם fiat תנשמת vide ſis ſuo loco.

Deci-

Decimam ſextam קאת *käath*, id eſt pelecanum, à vomitu dici probavimus, quia conchas jam abſorptas & calore ventris apertas revomit, ut ex iis eſculenta legat. Ita ſcribunt Ariſtoteles, Antigonus Caryſtius (in quo triplex mendum eluimus) Cicero, Plinius, Ælianus, Phile, Piſidas, Euſtathius in Hexaëmeron, Apoſtolius. Quod idem de ardea ſcribit Plutarchus, ſtellari ſcilicet quæ eſt butaurus. Eam autem cum τῷ כוס *chos*, id eſt onocrotalo, jungi notavimus Pſ. 102. 7. quia tam voce quam totâ ſpecie corporis eſt illi ſimilis.

Decima ſeptima רחם *racham*, neque Chaldæorum eſt avis שרקרקא *ſerakreka* (quam Hebræi Meſſiæ adventum ſibilo ſuo ſignificaturam inepte probant ex Zach. 10. 8.) nec ſtruthio, nec cygnus, nec porphyrio, nec Ariæ *philoſtorgos* (cujus nominis avis nulla eſt) nec pelecanus (quem ſe ipſum roſtro vulnerare, ut aſperſione ſanguinis ſui pullos triduo ante mortuos ad vitam revocet, fabuloſum eſt, quamvis ex aliorum relatione multi veteres ita aſſerant) Nec merops, qui in parentes eſt miſericors. At רחם *racham* proprie φιλότεκνον ſonat. Aliud igitur eſt רחם *racham* vel רחמה *rachama*, avis ſcilicet varii coloris, ad aquilæ naturam proxime accedens, cujus amplas deſcriptiones exhibemus ex Damire, Alkazuinio & Alcamus, ubi decem ejus propria recenſentur. Alcorani interpretes, qui ſurdam & mutam deſcribunt, refelluntur à Zamachſari. Rachamæ ſtercus, pluma, fel, jecur, caro apud Arabes, eaſdem quas vulturis in medicina vires habet apud Græcos & Romanos. Nidus eſt in locis inacceſſis, & nonniſi raro videtur. Unicum ovum edit, aut ad ſummum geminum. Cadaveribus veſcitur. Sequitur exercitus diu ante conflictum, ut futuræ cladis præſcius. Ex quibus colligitur רחם *racham* eſſe vulturem, aut vero vulturaquilam. Obſervatur pro רחם *racham*, quod in Levitico legitur, in Deuteronomio ſcribi רחמה *rachama* fœmininâ terminatione, ut paſſim apud Arabes. Et in Horo ἡ γὺψ pro ὁ γὺψ, quia credebant Ægyptii, omnes vultures eſſe fœminas.

Objicies primo רחם *racham* à nonnullis Arabum poni in aquilarum genere. 2. Dici ex India lapidem afferre quo ſublevatur partus. Qui cum ſit lapis aëtites ſive aquilinus, ipſam avem aquilam eſſe videri. 3. Cum in hoc eodem cenſu דיה *daja* vulturem eſſe docuerimus, רחם *racham* avem eſſe ab illa diverſam. 4. Denique רחם *racham*, cui à miſericordia nomen eſt, non poſſe eſſe vulturem, quo non eſt quicquam immanius. Sed hæc ſolvimus nullo negotio. Ad primam enim objectionem reſpondemus, *racham* Damiri non eſſe aquilam, ſed avem aquilæ. Alios tamen Arabum aquilam vocare, quia mediæ naturæ eſt inter aquilam & vulturem, nempe αἰγυπιὸν ſeu γυπαίετον, qui ex utroque aliquid habet. Et inde eſſe quod ſæpe Arabes vulturem & aquilam promiſcue ſumunt. Ut Theophylacto aquilæ circa cadaver ſunt vultures. Et è Gręcis quoque Promethei jecur alii ab aquila, alii à vulture exeſum fuiſſe tradunt. Ad ſecundam reſpondemus lapidem ἐυτόκιον vel ὠκυτόκιον veteres ſoli aquilæ, ſed abhinc aliquot ſæculis recentiores etiam vulturi tribuiſſe. In quibus autor epiſtolæ de Cereo Paſchali ſub Hieronymi nomine, Harpocratio Alexandrinus, Euſtathius in Hexaëmeron, &c. Ad tertiam reſpondemus tam רחם *racham* quam דיה *daja* eſſe vulturem, tamen à Moſe diſtingui, quia diverſæ ſunt vulturum ſpecies. Nam דיה *daja* eſt vultur niger, רחם vultur albus & niger. Inde περκνόπτερος Græce vocatur, quia nigras habet alas. Et ὀρειπέλαργος ciconia montana, quia ciconiæ inſtar partim niger partim albus eſt. Itaque apud Arabes ut رخم *racham* eſt vultur varius, ita ارخم *archam* equum varium & رخما *rachma* ovem variam ſonat.

Decima octava חסידה *haſida* à variis varie redditur, ardea, fulica, ciconia, cygnus, milvus, vultur albus, aquila, hirundo, accipiter, noctua, grus, pica, otus, upupa, avis Indica, avis Arabica, & quid non? Sed cum חסידה *haſida* piam & benignam ſonet, nulla eſt avis cui hoc nomen competat magis quam ciconiæ. Cum eam parentes ſenio confectos alere & alis vehere conſtet. Itaque in veterum ſcriptis ἀντιπελαργεῖν idem eſt quod Paulo ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις, *mutuas parentibus vices rependere* 1 Tim. 5. 4. Et illam legem Comicus ſcriptam eſſe tradit ἐν τοῖς τῶν πελαργῶν κύρβεσιν, *in ciconiarum tabulis*. Proinde è ſeptem Sapientibus nonnulli interrogati quod eſſet animal feliciſſimum, ciconias reſponderunt, quia naturâ & ſine lege juſtitiam obſervant. Et illas ob id ipſum adorarunt Ægyptii. Et Celſus ciconias hominibus magis pias eſſe pronunciavit. Ideo hæc interpretatio multos habet ſuffragatores. In his Gręcorum illos quos rationibus nihili refellit Olympiodorus, Syrum, Arabes Prophetarum interpretes, omnes Hebræos abhinc ſexcentis circiter annis, & novos Scripturæ interpretes fere quotquot ſunt. Hoc potiſſimum quod ex Scriptura non poteſt huic verſioni quicquam opponi. A Moſe cenſetur חסידה *haſida* inter aves immundas, quarum eſum Judæis prohibuit Deus. Id in ciconiam apprime quadrat, quę ſerpentibus veſcitur, & venenoſis animalibus, neque in nido pullos ſuos aliis alit cibis. Job. 39. 16. ſtruthio cum *haſida* confertur ratione pennæ & plumæ. Quomodo in Africa ſua Marmolius: *In alis & in cauda magnas habet pennas nigras & albas, ut pennas ciconiæ.* Et Scaliger: *Fuſco & albo picti ſunt* (ſtruthiones) *ut mihi dixerunt multi mercatores Africani, quod ut melius intelligerem, ciconiæ colori comparabant.* Pſal. 104. 13. *Haſidæ domus ſunt abietes.* Ita in Jobum Olympiodorus: *Humi ciconia ova non ponit*, ἀλλ᾽ εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν δένδρων, *ſed in celſis arboribus.* Ita etiam Alkazuinius, Heldelinus, alii. Jerem. 8. 7. *Etiam haſida in cœlo cognovit tempora ſua.* Migratoria enim eſt avis ciconia quod nemo neſcit. Zachar. 5. 9. Propheta duas videt mulieres in viſione Propheticâ, volantes inter cœlum & terram, *quæ ventum habebant in alis; Et alæ earum erant alæ haſidæ.* Id eſt ciconiæ, quæ alas habet ad volandum inſtructiſſimas, & iis migrat etiam ad loca remotiſſima.

Avis decima nona eſt אנפה *anapha*, quæ cum ab ira nomen habeat, forte eſt aquilæ ſpecies quæ Arabice زمج *zummag* dicitur, quia illa quoque ab iracundia ſic appellatur. Tamen cum aquilæ non ſoleant cum aliis aquilis ullam inire ſocietatem, hæc venationis ſocium ſemper habet. Unde eſt quod دو برادران *du bradran*, id eſt duos fratres, Perſia appellat. Et recentior Græcia φιλαδέλφους. Convenit quoque idem nomen falconi montano qui ita iracundus eſt, ut ſi præda evaſerit, quandoque aucupem ſe revocantem per iracundiam invadat. Et illius caput aut faciem dilaniet, aut equi cui inſidet. Et ſi immoderate incaluerit, in mortem ſe præcipitet. Quin iræ ita indulget, ut occidendis avibus occupatus cibi obliviſcatur. Hæc & plura alia ejuſdem generis Albertus apud Geſnerum.

Avis vigeſima דוכיפת *dukiphath*, gallinam Sadducæis, Eliæ urogallum (qui eſt Plinii tetraon) Junio attagenem, Græcis, Hieronymo & pleriſque recentiorum upupam ſonat. Quomodo recte reddi jam probavimus. Hæc avis, ſi Hebræis credimus, ad Solomonem vermiculum שמיר *ſamir* attulit, cujus vi fiſſi ſunt templi lapides. Cui fabulæ ſimilem habet Ælianus. Ejuſdem upupæ cum Solomone colloquia, & legationem

ad Reginam Sabæorum, & fontes ab illa revelatos refert Mahometes in Alcorano. Probatur gallinam & attagenem fuisse in Judæorum cibis, sed upupam propter spurcitiem vetitam, & quia in sterquiliniis degit.

Avis vigesima prima עטלף *attalleph*, id est vespertilio, unde vocetur diximus, & quid commune habeat cum talpâ cui jungitur Es. 2. 20. Refelluntur Mahumetani, qui præter vespertilionem Christum quicquam creasse negant, & inde patere nugantur quantum differant opera creaturæ ab operibus creatoris, qui est summus Deus.

Postquam immundæ aves recensitæ sunt, docetur harum nomina nec Maimonidem, nec Hebræos aut Chaldæos Scripturæ interpretes, nec Talmudicos, nec Græcos Seniores satis intellexisse. Et frustra esse quod Magistri suos ad traditionem amandant, quæ nusquam extat, aut ad peritos aucupes, qui hâc in parte nullibi sunt. Item pro immundis haberi rapaces omnes. In aliis tria signa requiri, aut saltem horum unum, ut inter mundas locum teneant. Et prohibitionis immundarum avium rationes plerasque esse mysticas. Qua de re multa Patres, Thomas etiam acute admodum, quamvis alicubi fallat, ut in iis quæ habet de porphyrione, herodione, caladrione &c.

Libro tertio secundæ partis è volucribus ad reptilia & serpentes devolvimur, in quibus אפעה *ephe* seu vipera ordine alphabetico prima est. Sunt qui regulum, draconem, volucrem anguem, anguiculum, serpentem glabrum & cenchrinem explicant. Sed viperam esse probatur ex Arabibus, qui illam plene describunt. Marem scilicet tradunt habere duos dentes, fœminam plures. Utrique latum esse caput, collum tenue, caudam mutilam, colorem flavum. Tam carnem ejus coctam quam sal ex ea factum visum acuere asserunt. Ejus esu mundari lepram. Ipsam cæcutientem fœniculo sanari. Ore coire, & in ardore coitus fœminam maris caput aut genitalia abscindere. Hæc omnia de *ephe* Arabes, ut de vipera Græci. Itaque Græcum ἔχιδνα in Euangelio & Actis constanter أفعي *ephe* redditur ab illorum paraphrastis. Neque obscura ratio nominis. Huic enim claros sibilos tribuit Avicenna. Quos ad ictum unius lapidis audiri scribit Massarius, cum divexatur. Unde ipsum animal Italice vocatur *suffilo*. Hebræis porro פעה clamare est, maxime in dolore partus Es. 42. 14. Inde אפעה est serpens cui dolores partus extorquent vehementiorem sibilum. Quod viperæ maximè cenvenit. Non quod erosa matris ab alvo catuli exeant, aut in ipso partu dirumpatur uterus. Hæc enim sunt fabulosa. Sed quia est vivipara, cum reliquæ serpentes sint solum oviparæ. Itaque vipera dici creditur, aut quasi vipara, aut quasi vivipara. Job. 20. 16. *occidat eum lingua viperæ*, id est morsus, mira catachresis, sed quali usus Seneca in Medea de serpente dixit: *Trifidamque linguam exertat, & quærens quibus mortifera veniat.* Es. 30. 6. inter Ægyptios serpentes mentio fit viperæ, ut Ammiani lib. 22. Et Bellonius illi tribuit aliquid peculiare. Es. 59. 5. agitur de ovis viperæ, quia ita est ζωοτόκος, ut simul sit ᾠοτόκος. Parit enim vivum animal, sed ex ovo, quod diserte Philosophus, & Plinius obiter docet. Theophrastus etiam, si Gazæ fides. Sed illum aliter explicamus. Viperarum apud Arabes & Græcos multa esse genera docemus, maxime in Epiphanio.

In Statyllio Flacco, quidam naufragio facto, cum in Libyam salvus evasisset, mox in littore à vipera morsus interiisse narratur. Ita Paulum naufragio facto vipera statim aggressa est, sed eventu valde dispari. In illius historiæ explicatione docetur serpentes ex virgultis & sarmentis sæpe erumpere, & calore recreatos vel irritatos mordere. Et Act. 28. 3. quid proprie sit συστρέψαντος, quid φρύγανα, quid καθῆψε. Hoc ultimum alii *momordit*, alii *invasit*, alii *pependit* reddunt. Sed καθάπτειν est *illigare*, quod serpenti prorsus convenit. Manui autem & brachio Pauli se alligavit vipera. In quo plus fuit periculi quam si pectori se applicasset, quia in brachio venæ sunt & arteriæ magnæ, quæ cordi venenum citò & rectâ viâ communicant, cum in pectore & mammis vasa sint exilia, quę tantum per varias ambages ad cor deducunt. Proinde Cleopatra non in mammis sed in brachio ab aspide morderi voluit, ut moreretur citius. Hoc nuper à me lectum in doctissimo Jacobi Primirosii libro de vulgi erroribus, nolui hîc prætermittere. Vers. 4. Melitenses barbari, id est Pœni, à quibus Africæ pars quam incolebant tandem Barbaria dicta. Ibidem θηρίον serpens, unde derivata multa. Ita חיה Hebr. *fera*, Arab. *serpens*, quorum unum Chald. חיוא, alterum חויא. Homicida creditur Paulus, id est gravis sceleris reus. Ἡ δίκη eodem loco est Dea Nemesis de qua multa. Barbari in quibusdam recte judicant, in aliis graviter peccant. Vers. 5. Paulus illæsus serpentem excussit, quasi manui ejus se alligasset, non ut læderet, sed ut ornaret, ut ὄφις ἐπικάρπιος. Vipera non sponte decidit, nec in aërem, sed in ignem à Paulo conjecta est. Ex Lucæ verbis de Paulo, *nihil mali passus est*, concluditur illum à vipera non fuisse morsum, ut multi putant. Hæc vipera est diaboli typus. Vers. 6. Πίμπρασθαι duo significat, ardere & intumescere. Utro modo hic sumas parum refert, cum pars à vipera demorsa ardeat & intumescat. Ex quo morsu quæritur an sequatur mors repentina. Et in utramque partem nonnulla proferuntur. Paulus primo homicida, deinde Deus esse creditur, quorum hoc in fidem peccat, illud in charitatem. Ita Lystrenses Act. 14. 10. 19. Pharisæos Joannes Baptista & Christus vocant progeniem viperarum Matth. 3. 7. & 12. 34. id est *mali corvi malum ovum*. Aliud in Sophocle ἐχίδνης θρέμμα, quod perperam huc refert vir doctissimus.

Probatur leonis nomen apud Græcos multis animalibus esse commune à leone diversissimis. In his serpenti cenchrini, qui à Nicandro vocatur λέων αἰόλος *leo varius*. Ita כפיר *chephir* leunculus, & שחל *sachal* leo niger pro serpentibus à Davide sumi videntur Ps. 91. 13. *Super sachal & basiliscum ambulabis, conculcabis chephir & draconem.* Alioqui enim feræ jungerentur naturæ prorsus diversæ. Nec facile dici posset quid sit super leonem ambulare, aut conculcare leunculum. Cum nemo sit qui leonem ambulando calcet, quomodo serpentes solemus. Itaque pro שחל *sachal* aspidem non leonem habent Seniores quos sequuntur multi veterum. Et iisdem כפיר *chephir* non est leunculus sed draco Job. 4. 10. & 38. 39. Sic Arabice شبل *sablon* non solum leonis sed & draconis catulum sonat in Arabico paraphraste Thren. 4. 3. Et שחל *sachal* ut leo niger ita serpens niger esse videtur. Nempe serpentes multi nigri sunt, vel maculis nigris aspersi. Sed unus præ cæteris, quem serpentem nigrum vocant Arabes, quia est nigredinis intensissimæ. Videtur esse genus aspidis. Nigerrimas enim esse aspides multi docent. Sequitur Arabum fabula de Christo & serpente nigro.

עכשוב *achsub* Ps. 140. 4. non esse araneam, ut à Chaldæo redditur, sed aspidem probant reliqui interpretes, in quibus Paulus Rom. 3. 13. Et origo vocis ex Arabismo aperitur.

Aspis aliter פתן *pethen* vocatur. Ita enim hanc vocem plerique reddunt. Quæ versio confirmatur ex locis de veneno *pethen* vel *pethanim*. Ut Deut. 32. 33. *Et venenum pethanim crudele*, pro quo Græci ἀνίατον habent, id est immedicabile. Vide etiam Job. 20. 14. 16. Aspidis scilicet venenum omnium est acutissimum,

nec

nec ulli remedio cedit, & paucis horis perimit, nisi demorsa pars statim amputetur. Proinde Ægypti Reges in diademate pictas aspides ferebant, ut sic significarent invictum imperii robur. Aspides igitur pede calcare, aut eorum foramini manum admovere maxime periculosum est. Psaltes tamen ut virum bonum etiam inter hostes infensissimos à Deo servari significet, eum pollicetur aspides & dracones impune calcaturum, Ps. 91. 13. Et Esaias ut doceat magnam fore sub Christo rerum conversionem: *Tum*, inquit, *ludet infans super foramen aspidis* &c. Es. 11. 8. Id est Judæi cum Gentibus in unam Ecclesiam coalescent. Et tutus patebit accessus ad eos qui fidelibus olim erant tam terribiles. Quin ad literam quoque hoc aliquando impletum est. Aspides in Ægypto sunt πενταπήχεις, quæ draconum est magnitudo. Inde פתן *pethen* non solum aspidem, sed & draconem sonat. Quomodo sæpe sumunt Græci, Syri atque Arabes interpretes. Et פתן *pethen* & תנין *thannin* habentur pro synonymis Ps. 91. 13. & Deuter. 32. 33. Ubi Jonathan habet פיתוניא *pithunja*, id est Pithones. Obiter docetur quis fuerit Python ab Apolline occisus. Et Lucæ πνεῦμα Πύθωνος Act. 16. 16. Et Hebræis פיתום *pithom*, Græcis Ἐυρυκλῆς, Babyloniis Σακχύρας in Jamblichi Babylonicis.

De aspidum incantatione nota sunt hæc Davidis Ps. 58. 5. 6. *Venenum est ipsis simile veneno serpentis: Sicut aspidis surdæ obturantis aurem suam, ne mussitantium vocem audiat, & divini incantationum periti. Periti* Hebr. est מכחם & Gr. σοφοῦ *sapientis*. Et ibi Theodoretus: Σοφὸν ἐνταῦθα καταχρηστικῶς τὸν θηρεπῳδὸν προσηγόρευσεν, ὡς τὸ σοφοὶ εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, *sapientem hic improprie vocat serpentum incantatorem, ut cum* (dicitur Jerem. 4. 20.) *sapientes sunt ad malefaciendum.* Hinc Suidas Σοφὸς, θηρεπῳδός. *Sapiens, serpentum incantator*, quod ut probet citat Davidis & Theodoreti verba. Quorum ignoratione Æmilius Portus θηρεπῳδὸν vertit *venatorem epodorum, captatorem carminum*; quod esset ἐπῳδοθήρας. Nec sequentia reddidit multo felicius. Sed hæc obiter, quia suo loco fuerant prætermissa. A Davide autem Bustamantinus aspidem surdam dici vult, quod ut acutissimi visus, ita sit auditus hebetissimi, cum Nicander & Plinius contra statuant, illam auditu multo plus valere quam visu. Alii surdam dici volunt, quod unam aurem terræ applicet, alteram caudâ obturet, ne incantatorem audiat: Quæ prioribus nihilo sunt veriora.

Sed ut tota res clarior fiat, docemus serpentem incantationi esse maxime obnoxium: Et hoc fascini genere olim infames fuisse Marsos, Psyllos & Ægyptios, hodie idem objici Indis, Melindensibus, Nigritis & Peruanis. Et eo usum esse Orpheum, ad cujus verba Paulus alludit Ephes. 6. 16. Medeam etiam & Jasonem. Et ejusdem meminisse Aristotelem, Nearchum, Theophrastum & Antigonum. Hujusque adeo esse multa genera. Alios enim manu & tactu fascinare. Alios orbem describere, loca sulphure & igne lustrare, medicamina adhibere, & barbara verba, lapides, laminas, ligna peregrina, figuras *Talismanicas*. Qualibus urbs Emesa fertur fuisse τετελεσμένη, ne serpentes & scorpiones in eam ingrederentur. Eo illos voce OS vel OSO, hos voce DUO cohiberi. Sed præcipua vis in cantu & carminibus, de quibus Psaltes. His 1. Serpentes è cavernis elici, quos qui evocat & consociat Hebr. חובר *chober* dicitur, id est consociator. 2. Fugari. 3. Sopiri, deliniri, stupefieri. 4. A veneno expurgari, ne morsu noceant, ut factum in Andinorum montibus. 5. Eos sanari quos morsu vel tactu læsit serpens. 6. Serpentes rumpi & crepare medios.

Tamen quosdam serpentes incantari non posse hic & Jerem. 8. 17. & Eccles. 10. 11. Incantatori enim serpentem resistere, vel cum ἀντᾴδει, id est recanit, vel cum ad cantum obsurdescit. Priorem Arabice شل *sil*, id est stridulum, posteriorem اصم *asammo*, id est surdum dici, cum cantu non magis afficitur quam si surdus esset. Et Hebr. *obturare aurem*, est verbis alicujus non affici: Quo sensu in Virgilio dicitur, *placidasque viri Deus obstruit aures.* Mago creari periculum, cum incantationi obsistit serpens. In aspidem nihil posse incantationem, doceri ab Æliano. Et ab Arabibus, nullâ arte curari morsus serpentum surdorum & stridulorum. In quo censu numerant basiliscos, aspides, cerastas, hydros & chersydros. Si objicias nullam esse causam cur in hos quoque Magi non idem possint quod in reliquos serpentes, & ab aliis scriptoribus aspides quoque & cerastas & hydros & chersydros Marsis ac Psyllis subjici. Respondebitur Deum nolle ut Diabolo omnia in mundo liceant. Et Psyllos Marsosque, & prope Hellespontum Ophiogenes, non vi Magicâ sed naturali, à serpentibus fuisse immunes, vel audaciâ quâdam usu confirmatâ. Denique in Scriptura non doceri ullam esse serpentum speciem in quam incantatio nihil unquam possit.

Voce צבוע *tseboa* probamus non solum hyænam quadrupedem, sed & hyænam serpentem significari; de qua scripserat Ælianus: τὴν ὕαιναν ὄφιν τῆτες μὲν ἄῤῥενα εἰ θεάσαιο τὴν αὐτὴν ἐς νέωτα ὄψει θῆλυν δὲ *Hyænam serpentem hoc anno si marem videris, illam ipsam anno altero fœminam videbis.* Et Horus: *Ut instabilem pingant, nec in eodem statu permanentem*, ὕαιναν ὄφιν ζωγραφοῦσιν· αὐτὴ γὰρ ὁτὲ μὲν ἄῤῥην γίνεται, ὁτὲ δὲ θήλεια *hyænam serpentem pingunt. Hæc enim nonnunquam mas est, nonnunquam fœmina.* Sed recentes editiones vocem ὄφιν *serpentem* ex utroque loco tanquam superfluam eraserunt, ut putentur hæc dici de hyæna quadrupede. Quæ quidem creditur huic ipsi sexuum vicissitudini esse obnoxia. Sed serpenti nomen hyænæ non alia de causa inditum est, quam quod pariter sexum alternare dicitur, nec varietate colorum minus esse notabilis. Proinde sunt ex Hebræis qui tot colores illi tribuunt quot in anno sunt dies. Et quoties mutatur sexus, tradunt marem dici צבוע *tseboa*, fœminam נפריזא *nephreza*, sed utrique genericum nomen esse ברדלס *bardales*. Quorum illud ex *nebrissa*, hoc ex *pardali* videtur factum. Ab hoc porro serpente Hebræi dictam volunt גיא הצבעים, *vallem Tseboim* 1 Sam. 13. 18.

Hebræum צפע *tsepha* vel צפעוני *tsiphoni*, Aquilæ est βασιλίσκος, Hieronymo *regulus*. Chaldæis חורמן *hurman*. Is est Arabum حرمانا *harmene*, longus trium palmorum, cujus non solum morsus, sed flatus quoque, visus & auditus putatur esse lethifer. Nomen Chaldæum & Arabicum devastationem sonat. Hebræum *tsepha* ipso sono videtur exprimere horrorem sibili quo reliqua animalia fugat aut necat. A quo ipso vocatur *sibilus* in Isidoro. Alludit Arabicum سفع *saphaa*, id est flatu adurere, quod basilisci maximè proprium. In Libya & Cyrene est frequens, & in Ægypto, ubi dictus οὐβαῖος, & variarum rerum fuit symbolum.

Prov. 23. 32. *vinum mordere* dicitur & *pungere ut basiliscus.* Non in gratiam hæreticorum, qui vinum vocabant *fel draconis.* Est enim natura bonum, sed propter ebrietatis mala. Aliter legit Hieronymus. Et Chaldæus rursus aliter. Sed asseritur recepta lectio. Es. 11. 8. *Super cavernam basilisci puer manum mittet.* Alii *super cubile:* Alii *super pupillam.* Primæ interpretationi favet Arabismus. Es. 14. 29. *E radice serpentis exibat basiliscus*, id est ex Oziæ genere Ezekias, qui Philistæos male mulctabit. In Hieronymi versione docetur quid sit, *semen ejus absor-*

abſorbens volucrem. Et nullam avem baſiliſci foramen impune tranſvolare. Et hæc verſio unde nata ſit. Et ſerpentem eſſe Regis ſymbolum, maxime baſiliſcum ſeu regulum, qui regium nomen habet, & diademate inſignis eſt. Et erecto capite ſerpit. Et ſibilo reliquos ſerpentes fugat. Meſſiæ denique typus eſt. Jeſſe aliter נחש *Naas* dictus, id eſt ſerpens Eſ. 59. 5. *Ova baſiliſci excluſerunt*, id eſt crimina quæ cogitatione concepta, per opera excluduntur. Probatur in Scriptura per varias ſerpentum ſpecies ſæpe idem ſignificari. Et eos falli qui ex urino aſpidis ovo baſiliſcum edi colligunt ex Eſaia. Jerem. 8. 17. *per Baſiliſcos in quos nulla eſt incantatio*, nec hoſtes in genere, nec dæmones intelligi, ſed Aſſyrios.

Eſ. 34. 15. קפוז *kippoz* non eſt hericius, cum ova pariat, excludat & foveat umbrâ ſuâ. Nec teſtudo, nec avis cypſelus quæ non ſaltant, cum *kippoz* à ſaltu nomen habeat. Nec merula quæ in cultis locis degit, cum deſcribatur in Idumææ deſertis. Neque ſcops, quæ eſt ὀρχηστική, non ἁλτική. Sed Hebr. *kippoz*, ut Arab. قفازة *kipphaza*, eſt acontias ſeu jaculus, ſerpens trium palmorum, qui tantum ſaltu valet, ut viginti cubitorum ſpatium tranſiliat. Miſſili volare tormento dicunt veteres, & ex arboribus vi maximâ turbinatum, penetrare animal quodcunque obvium fortuna fecerit. Et morſum eſſe inſanabilem, cum ſupra ilia ſauciat. Natales in Libya, Ægypto & Arabia. Nec avem eſſe ſequitur ex eo quod Propheta eum dicit nidulari. Nidus enim tribuitur homini, leoni, ſui, hyſtrici, hericio, phycidi piſci, crocodilo, vermibus, culici, muſcæ, api, veſpæ, crabroni, formicis, muribus, ſtellionibus, blattis, locuſtis, ipſis denique ſerpentibus. Serpentes ova parere, fovere & excludere dicunt naturæ ſcriptores, eaque ſimul connecti & congregari ut mulierum monilia. Additur etiam ſerpentes de ovis ſuis eſſe valde ſollicitos.

Quæritur quod ſerpentis genus ſit שפיפון *ſephiphon* in his Jacobi Gen. 49. 17. *Dan erit ſerpens ſuper viam, ſephiphon ſuper ſemitam, quo mordente calces equi, ſeſſor cadit retrorſum.* An سف *ſipphon* ſerpentis genus perniciosiſſimum, & homini infenſiſſimum, qui alio nomine vocatur ارقم *arkamo*, id eſt varius, quia nigro & albo diſtinctus eſt? Aut ceraſtes, quomodo reddunt Hieronymus & uterque Arabs? Hoc ultimum valde arridet, quia ceraſtes in arenis & rotarum orbitis ſolet viatoribus inſidiari. Et morſus ejus hominibus & brutis eſt lethifer. Nec facile vitatur, quia arenæ eſt concolor. Tamen ad Hebræum *ſephiphon* proxime alludit Arabum *ſipphon*, quem deſcribunt albo & nigro diſtinctum. Unde hęmorrhoum eſſe colligas, qui aſperſus eſt maculis nigris & albis: Sed ceraſtes & hæmorrhous ſunt forma tam ſimiles, ut poſſit haberi hæmorrhous pro ceraſtis ſpecie. Menſura utrique eadem eſt. Utrique ſunt cornicula duo cochleæ cornibus ſimilia. Et flexuoſus inceſſus, quia ſpinam oſſeam non habent, ſed ſolum cartilagineam, & utrinque flexilem. Hinc utroſque χωλεύειν & ἐπισκάζειν, id eſt claudicare dicit Nicander, & cauſam arceſſit ex poëtarum fabulis. Utriſque igitur putamus commune eſſe nomen שפיפון *ſephiphon* quod à claudicatione ſumptum eſt. Hebræis enim שפף *ſaphaph* eſt claudicare. Ad Samſonem magiſtri referunt quæ de hoc ſerpente dicuntur. Nos ad Danitarum tribum, quæ potius aſtu, quam aperto marte res geſſit, ut conſtat ex Jud. 18. 27. Videtur ἀσύστατον quod hæc nonnulli & ad Samſonem Chriſti typum, & ad Antichriſtum referunt.

Serpens שרף *ſaraph* Chriſti typus eſt Num. 21. 9. Joh. 3. 14. Et Seraphinis cognominis Eſ. 6. 2. Idem ſerpentum ſolus eſt volucer Eſ. 14. 29. & 30. 6. In Arabia & Ægypto degit Deut. 8. 15. & Eſ. 30. 6. Nomen habet ab uſtione, ut Angeli Seraphim, id eſt ἐμπρησταὶ dicti. Non tamen eſt preſter, ſed hydrus, qui æſtate fit cherſydrus, cum aquam conſumpſit æſtus, & infeſtante ſiti virus habet multo acrius, & morſu ſuo exurit quicquid attingit. Quo igne conſumptus eſt Hercules. Eſ. 30. 6. in Ægypto deſcribitur *ſaraph volans*. Serpentes enim alati quos ex Libya & Arabia quotannis in Ægyptum volare ſcribunt multi veteres, hydros fuiſſe, vel hydrorum habuiſſe ſpeciem, Herodotus diſerte ſcribit. Eoſdem Hebræi deſcribunt gravis odoris, ut hydros Ælianus, & Poëta ſummus, *graviter ſpirantibus hydris.* Si hydros objicias in aquis naſci, quibus caruit locus in quo Iſraëlitæ ab his ſerpentibus morſi ſunt. Reſpondebo non ſequi defuiſſe paluſtres aquas, etſi poculentæ defecerint. Aut ſi paluſtres etiam defuerint, hydros ob id ipſum factos fuiſſe cherſydros. Et convenire tempus, quia tum erant dies caniculares. Et aquoſa loca in vicinia fuiſſe probamus, unde hydros veniſſe vero conſentaneum eſt. Plagæ hujus cauſæ referuntur ex Hebræorum ſententia. Et noſtrorum allegoriæ. Docetur in quorum gratiam erectus fuerit ſerpens *ſaraph*. Et Chriſti fuiſſe typum. 1. Quia ſerpentis figuram habuit, non venenum. 2. Æreus fuit, non aureus. 3. Ex metallo firmiſſimo. 4. Et maximè ſonoro. 5. Et in altum ſubvectus, זקיף, quod & crucifixum ſonat. 6. Solo denique aſpectu ſanavit. Sed veritatem multis gradibus ſupra figuram aſſurgere. Phunon, locus in quo fuit erectus, æris fodinas habuit, ex quo conflatus, ut videtur, ſerpens æneus, & quorſum. De illo loco plura.

Hebræum תנין *thannin* proprie draconem ſonat, licet de ſerpente quovis quandoque uſurpetur. Dracó vel cœleſtis eſt, vel terreſtris vel marinus. Terreſtris deſcriptio in Avicenna, & corrupta ibidem draconum nomina explicantur. Agitur de vera & fabuloſa draconum magnitudine ex Græcis, Romanis & Arabicis ſcriptoribus. Dracones bipedes, criſtatos & volucres falſo deſcribi probatur. Et alas iis perperam tribuere Strabonis interpretem, cum aliud ſit in Græco textu. Myſticumque draconem Apoc. 12. eſſe ἄπτερον: Et poëtarum dracones alatos, quibus Cererem, Triptolemum, Medeam & Circen vehunt, eſſe naves quæ draconem pro inſigni habuerunt. Dracones à ſerpentibus diſtinguit vaſta moles, barba, palearia, dentium ordo triplex, color niger, aut rufus ſeu fulvus & cinereus, rictus oris ingens, quo non ſolum aërem, ſed & aves ſupervolantes aſpirando attrahunt, ſibilus terribilis, & aliquo modo lugubris. Unde Hebræis תנין *thannin* dicitur. In Gręcia veneno carent. In Africa, Æthiopia & Arabia non item. Venenum illud vini potu fit acrius. In locis vaſtis & deſolatis degunt. Fons draconis prope Jeruſalem Nehem. 2. 13. unde nomen habuerit. Diabolus ſerpens antiquus & magnus draco dictus Apoc. 12. & à Philone & Hebræis. Quia ſerpentis habuit ſpeciem, & eſt inſidioſus, callidus, venenoſus, & homini maxime infenſus.

Serpentibus inſecta ſuccedunt libro quarto partis ſecundæ. Et à locuſta fit initium, quæ cum ſit πολυώνυμος, nominibus multa latent quæ ad ejus naturam pertinent. A copia dicitur ארבה *arbeh*, quia nullum eſt animal locuſtâ fœcundius. Hinc in Ægypto locuſtæ terræ ſuperficiem ita tegebant ut non poſſet videri terra Exod. 10. 5. Neque harum erat numerus Pſal. 105. 34. ut neque in Judæa Joel. 1. 6. Itaque cum locuſtis copiæ ratione conferuntur ſylvæ arbores Jer. 46. 23. Madianitæ Jud. 6. 5. Medi Jerem. 51. 14. Ninivitæ Nahum. 3. 15. Aſſyrii Judith. 2. 12. Dicitur etiam גוב *gob* vel גובי *gobai*, quia è terra emergit. Nam è locuſtis cum pepererunt, vermes fieri ſcribit Philoſophus, qui terrâ quâdam prætenui ambiuntur, unde locuſtæ emergunt. Et גזם *gazam*, quia amputat arbores, nec ſolum gramen & ſegetes & arborum folia, ſed & arborum cortices tene-

tenerosque ramusculos ita erodit ac si amputaret. חגב *chagab* & צלצל *tselatsal*, quia Soli velum obtendit, eumque obumbrat, nempe cum turmatim locustæ volant. חרגל *chargol*, quia longo agmine fertur, sæpe aliquot milliarium. חסיל *chasil*, quia absumit. ילק *jelek*, quia delingit. סלעם *solam*, quia vorat terræ proventum. Quę locustarum nomina non sunt plane synonyma. Has enim specie differre docent Joel & Moses. Ita etiam Damir & Marcellus Vergilius. Et diversa sunt apud Arabes locustarum nomina ratione formæ, coloris, natalium, sexus, ætatis. Antequam volet Arabicę دبا *daba* vocatur. Cum volitare incipit غوغا *gauga*. Cum plenus est volatus جراد *girad*. Quomodo Latini Patres *bruchum*, *attelabum*, & *locustam* distinguunt. Bruchus enim illis est idem quod Arabibus *daba*, attelabus idem quod *gauga*, & locusta idem quod *girad*. Sed apud plerosque Græcos βροῦχος & ἀττέλαβος specie differunt, non solâ ætate. Tamen attelabus proprie est locusta minor quæ nondum volat. Et videtur à saltu dicta. Ita etiam attacus. Ophiomachus autem locustæ genus est serpentibus vere infestum. Hebræis dicitur *chargol* vel *argol*, unde nata est fabula de argolis ophiomachis, quos pro locustis serpentes fuisse nugantur, eosque ex Argo Pelasgico in Ægyptum ab Alexandro translatos. Est & ἀκρὶς certa locustæ species, vox incertæ originis. Multa alia sequuntur locustarum nomina in usu apud Græcos. In his ἀσίρακος Talmudicis אסקרא. Et ὄρπας locustæ fœtus ex quo sit garum. De quo Hesychii locus corruptissimus emendatur.

De locustarum speciebus multa obscure Talmudici. Tamen hæc clara, quasdam gibbum & caudam habere, ut חרגל *chargol*, quasdam neutrum, ut ארבה *arbe*, quasdam solum gibbum, ut סלעם *solam*, quasdam solum caudam, ut חגב *chagab*. Et locustas mundas quatuor notas habere, nempe quatuor pedes, alas totidem, crura longiora, & quod alæ tegunt totum corpus. Sed gryllum qui habet has quatuor notas, non tamen esse mundum, quia quinta deest, nempe caput longius. Interim R. Selomo, qui hæc non solum legit, sed & notis illustravit, fatetur locustarum species sibi esse ignotas. Notæ quidem erant Judæis ætate Christi, sed paulo post ignoratæ. Quod satius est agnoscere, quam in devia ferri cum celebri interprete, qui verba Mosis de locustis explicaturus, affirmativam mutat in negativam: Et inter locustas Lege concessas, bombycem & cantharum censet. Mundæ locustæ sunt volucres, & quatuor alas habent, quæ Græce τετραπτερυλλίδες. Eædem Græcis sunt ἑξάποδες, sed Mosi solum quadrupedes. Posteriora crura scilicet non habet pro pedibus, quia ad gressum, non ad saltum pertinent. Absit tamen ut eo referam quod πηδάλια vocantur. Cum sic appellari constet, quia sunt πηδαλιώδη, id est gubernaculorum instar. Prout olim navibus duo fuere gubernacula. De his cruribus citatur Pisidæ locus insignis ab interprete male acceptus.

Non capiunt interpretes quorsum ילק *jelek* locustæ species סמר *samar* vocetur, id est ὀρθόθριξ *horripilans* Jerem. 51. 27. Quæ affectio non videtur in locustam posse cadere, cum sit glabra & depilis. Itaque aliis ילק *jelek* est eruca hirsutum animal. Male, nam ילק *jelek* volat Nahum. 3. 16. at eruca non volat. Aliis *jelek* est μηλολόνθη vel χρυσοκάνθαρος, Gall. *haneton*, quam versionem Fullerus adstruere frustra conatur. Nam Scriptura ילק *jelek* aperte ponit inter locustarum genera, quod agnoscunt omnes veteres. Nec mirum est quod horrere dicitur ratione pilorum capitis: Cum aliæ locustæ calvo, aliæ hirsuto sint capite, etiam in Talmude. Et Arab. عرفان *orphan* sit bruchi genus jubatum. Et الخنتف *alchantapho* locusta depilata. Græci & Chaldæus pro סמר *samar* aliud legerunt. Et Syrus hanc vocem omisit.

Equi ut locustæ saltant Job. 39. 23. & Jerem. 51. 27. in Chaldæo interprete. Psal. 109. 23. dicit David, *excussus sum sicut locusta*, quæ vaga est cum nido caret. Docetur cur Ninivitæ locustis comparentur quæ orto Sole sepem deserunt Nahum. 3. 15. 16. Quod uno verbo efferunt Arabes. Ibi התכבר de locustis non esse converrere ut vult R. Selomo, sed multiplicari, quod probatur ex Exod. 10. 14.

Prov. 30. 27. *Locusta Regem non habet: tamen exit* ad bellum, *unaquæque sibi dividens*, nempe spolia. Quod alioqui Regum & Imperatorum est. Exire Hebræis est ad bellum proficisci. Similis est locus Es. 33. 4. חצה dividere de præda dicitur Num. 31. 27. Et חצץ id ipsum est: Verbum in Talmude frequens, nec Arabibus ignotum. Refelluntur qui hunc locum aliter reddunt. Arabes qui locustas ducem habere scribunt, cum Solomone conciliantur. Iidem locustam in agro diversari dicunt, ut Sirach. 43. 19.

Locustæ totius anni proventum paucis horis absumentes dominis famem indicunt. Earum voracitatem quomodo efferant Arabes. Non solo morsu nocent, sed & contactu adurunt. Saliva earum omnia perdit. Nec raro plus damni mortuæ quam vivæ afferunt. Denique nullum animal est perniciosius. Tamen Ægyptiæ locustæ solito fuere longe graviores. Quia numero superarunt quicquid unquam fuit locustarum in uno loco, & magis noxiæ fuerunt. Nemo poterat videre terram. Absumpserunt quicquid residuum fecerat grando, id est Triticum & Zeam, quæ grando non læserat, quia in Ægypto sunt serotina. 2. Herbas, ramos & fructus arborum qui grandinis impetum evaserant. Refelluntur qui annum intercessisse volunt inter plagam grandinis & plagam locustarum. Quæritur an Locustæ hominibus fuerint perniciosæ, ut habetur Sap. 16. 9. Et quo sensu hęc plaga mors vocetur Exod. 10. 17. Et quibus ventis locustæ fuerint adductæ vel abductæ, & in mare projectæ. Et probatur ventum *Kadim* non solum Orientalem sed & Australem esse. Quo vento potissimum locustæ in Ægyptum adductæ fuerant, nempe ex Æthiopia ubi magnâ copiâ sunt.

Ex Ægyptiis locustis devenitur ad Joëlis locustas, quales nullas fuisse dicit, quæ conciliantur cum Mosis verbis Exod. 10. 14. Quæritur cur idem senes compellet, & hæc filiis narrari velit cap. 1. 2. 3. Docetur in versum sequentem quatuor locustarum species in Joële Judæam devastasse, non singulas singulis annis, sed omnes simul, quomodo etiam in Ægypto. Et hæc ad literam sumenda, contra quam sentiunt nonnulli Patrum, & ex Judæis Abarbanel. Et hostes cum locustis non conferri nisi ratione numeri, neque homines in genere, nisi κατ' ἐξουθενισμόν. Et Ebrii cur excitentur.

Joel. 1. 6. Cur locustæ vocentur gens valida. Hæc metaphora quam sit frequens. Iisdem cur leonini dentes assignentur. Cur Arabice قاشر vocetur quod ab illis demorsum est. Vers. 7. bruchi vitibus & locustæ ficubus quam infestæ. קצפה à Græcis συγκλασμὸν *confractionem* recte reddi probatur ex Arabismo. Locustas arbores decorticare & nudare etiam sine decorticatione. Fruticum quoque truncos exscindere. Et vers. 12. ipsis arboribus esse noxias.

Joel. 1. 9. Locustas Joëlis Judæam devastasse templo nondum exciso. v. 10. quomodo dicatur terra lugere, mustum erubescere, oleum languere. His opponuntur lætus ager & lætæ segetes. Χιασμὸς observatur Joel. 1. 11. 12. & Cant. 1. 5.

Joel.

Joel. 1. 15. dies Domini pro judicio, Cilicum phraſis, ut 1 Cor. 4. 3. Ibidem paronomaſia elegans. v. 16. Exultatio in ſacrificiis. v. 17. Tria verba quæ nuſquam alibi ſunt accurate explicantur. Variæ de his ſententiæ. Non ſolum ex pluviis ſed etiam ex nimia ſiccitate ſata putreſcere probatur, aut vaneſcere verius. Et ſicco vere locuſtarum majorem eſſe proventum.

Joel. 2. 2. Futura mala cur conferantur cum Aurorâ ſuper montes expanſâ. v. 3. Summa in Judæa ſiccitas deſcribitur ante & poſt locuſtas. Falluntur qui cum igne conferri volunt ipſas locuſtas, aut eas dici à locis iſtis, cum non habeant aliunde nomen quam à loquacitate, de qua obiter.

Joel. 2. 4. Locuſtis caput equinum. In iiſdem natura decem magnorum animalium. Joelem de Centauris egiſſe nugatur Abarbanel. Ad v. 5. Sonitus locuſtarum ut curruum, ad ſextum milliare auditur. Is fit alis cum volant, & dentibus cum comedunt. Eſt & illis propria vox, de cujus origine diſputatur. Earum cantum poëtæ laudant, æque ac cicadarum. v. 7. 8. 9. Locuſtæ inexpugnabiles. Ordo earum in acie mirabilis. Agmen quomodo Arabice. Neque urbes, neque domus his inacceſſæ. Per feneſtras ingrediuntur. Etiam in menſas decidunt. Greſſus quam firmus. Per medios enſes illæſę ruunt, nec viſo homine fugiunt. Sunt quaſi loricatæ. Talis hoſtis quam terribilis. v. 10. Suâ multitudine Solem obumbrant, unde locuſta dicta חגב & צלצל. Lunam etiam obſcurant, cum noctu volant. Falſum enim eas nonniſi interdiu volare. Oſ. 13. 3. *Ut fumus* מארבה *ex fumario*, al. *ex locuſtis*, quia eædem ſunt literæ.

Verſ. 20. Per *Septentrionalem* &c. nec Aſſyrii nec Romani ſignificantur, ſed locuſtæ ad Aquilonem urbis in Arabiam deſertam, & in utrumque mare impellendæ. Mortuarum fœtor Hebr. צחנה, Gr. βρόμ@ aut βρῶμ@ potius, quod pro ſonitu perperam ſumunt. Qui fœtor maxime peſtifer, & multas hominum myriadas quandoque abſumpſit. Locuſtæ etiam Arabibus dicuntur Dei exercitus. Objicies; Si hæc ad literam contigiſſent, Scriptura non tacuiſſet. Reſp. in Scriptura hiſtorias famis nonniſi paucas referri, & ſolum ex occaſione.

Amos c. 4. & 7. non agit de iis locuſtis de quibus Joel. Quin alias duas clades refert per locuſtas illatas. Unam cap. 4. quæ præceſſit meſſem, & cum ſiccitate & uredine conjuncta fuit, Gr. ἀνεμοφθορίαν dictam, quia facta eſt à vento קדים *kadim*, & omnes fructus conſumpſit. Alteram cap. 7. quæ autumno poſt fœniſecia accidit, cum locuſtæ pariunt. Ibi multa obſervantur de partu locuſtarum ex Ariſtotele, Plinio & Arabibus. Et quomodo Arabice vocentur locuſtæ ovum, & fœmina, vel ante vel poſt partum, & fœtus nuper editus. Et cur propheta Deum dicat formare locuſtas. Et Arabum ineptiæ, Deum locuſtas ex eo luto formaſſe ex quo formatus eſt Adam. Et Dei providentia ſpecialis in locuſtarum multiplicatione. Quod etiam ab Ethnicis agnitum. Tamen Arnobius hujuſmodi animalcula negat eſſe Dei opus, quod ex Marcionitarum lacunis hauſtum. Locuſtæ cap. 7. neque ſegetibus neque arboribus noxiæ, ſed ſolis herbis, & Prophetæ precibus amotæ.

Johannis cibus Ebionæis non ἀκρίδες, id eſt locuſtæ fuerunt, ſed ἐγκρίδες, id eſt liba cum melle & oleo. Aliis ἀκρόδρυα vel ἀκρέμονες, arborum & plantarum extremitates. Aliis ἀκρίδες vel μέλαγρα herbæ genus, blitum vel rapunculus. Aliis aviculæ ἐρυθρόποδες. Aliis locuſtæ marinæ, id eſt οἱ κάραβοι. Aliis καρίδες ſquillæ. Aliis ἀχράδες pira ſylveſtria. Sed hic nihil mutandum, cum locuſtarum eſus in Oriente & Auſtro ſit receptiſſimus. Acridophagi inde dicti. Iiſdem Parthi victitant, & Mauritaniæ confines populi, Naſamones, Libes ad Leptim. Exercitus in Libya his ſuſtentatus. In Græcia quoque in cibis αἱ ἀκρίδες, τετραπτερυλλίδες, τέττιγες, κέρκωπες. Quatuor locuſtarum ſpecies in Lege conceſſæ Levit. 11. 21. 22. Locuſtæ ab Ægyptiis ſale conditæ in cibi uſum Exod. 10. 19. in Jonathane. Arabes quoque & Judææ incolæ eas in cibis hodieque recipiunt. Ergo Johanni non fuit peculiare quod locuſtis & agreſti melle vixit, ſed quod his ſolum cibis veſcebatur, iiſque forte oblatis, ut Judæi Johannem ſcirent extraordinarium habere munus. Iſidorus Peluſiota imperitiæ perperam accuſat ſic ſentientes, qui & magno numero, & celeberrimi ſunt, & nituntur diſertis S. Scripturæ verbis.

Eccleſ. 12. 7. de ſene dicitur: *Et ingraveſcet locuſta*, al. *creſcet*, al. *impinguabitur*. Ibi docetur varia quæri myſteria, ſed longius petita. Et quid fabulentur Hebræi de ſtatua Nebucadnetſaris. Kimchii etiam & recentiorum quæ ſint explicationes. Et cur credatur ſenex eſſe locuſtæ ſimilis. Et fingatur Tithonus in cicadam eſſe mutatus. Et ſenes cum cicadis Homerus cur conferat. חגב *chagab* nonnullis pro cicada pudendum eſt. Alii talus, ut crus, aut malleolus pedis. Quin חגב *chagab* eſt *caput femoris*, quod Arabes nos docuerunt, quæ pars ſenibus ingraveſcit, unde inceſſus tardior.

Apoc. 9. locuſtæ myſticæ multa habent ex veræ locuſtæ deſcriptione petita. Ut quod ex fumo prodeunt (Quomodo per fumum locuſtas venentur Acridophagi) Quod nocent per quinque menſes. Et equis ſunt ſimiles, ut Joel. 2. 4. Et dentes habent leonum ut Joel. 1. 6. Et loricas ferreas. Et ſonum alarum ut curruum, ut Joel. 1. 5. Sed ſeptem illis notæ ſunt peculiares, quæ pertinent ad myſterium.

Aut in ipſa Scriptura, aut in Scripturæ verſionibus ſeptem occurrunt muſcarum ſpecies: Muſca proprie dicta, apis, veſpa, œſtrum, cynomyia, culex, ſciniphes. Muſca Hebr. זבוב *zebub*, & Arab. ذباب *dſebab* dicta eſt ab incertis ſedibus. Quo facit Luciani locus, & Arabum Proverbium, *muſcâ inconſtantior.* Nonnullis Arabum muſca munda eſt, ſed immunda ex Lege Moſis. Eadem Græcis ἑξάπους, ſed Hebræis ſolum quadrupes, quia duo pedes anteriores manuum potius vices gerunt. His oculos abſtergunt, cibos ſumunt, quicquid tollendum eſt evehunt, quod Philoſopho eſt χαρακίζειν.

Eccleſ. 10. 1. *Muſcarum mortuarum una facit ut fœtorem eructet unguentum pigmentarii.* Ut in Paulo *parum fermenti totam maſſam corrumpit.* Nam multo facilius corrumpitur quod bonum eſt, quam emendatur quod malum. Vide Ag. 2. 12. 13. Cum muſcis conferuntur Ægyptii Eſ. 7. 18. cum aliis de cauſis, tum propter multitudinem, ut in Homero & Plauto.

Accaronitarum Deus Beelzebub dicitur 2 Reg. 1. 2. id eſt *Dominus muſca* vel *Dominus muſcæ* potius. Quales Dii apud Græcos Μυιώδης, Μυίαγρ@, Ἀπόμυι@. Quorum fana creduntur poſt certa ſacrificia muſcis fuiſſe inacceſſa. Id ipſum Judæi ſcribunt de Jeroſolymitano templo. *Beelzebub* mutatum in *Beelzebul*, ut *Babelmandab* in *Babelmandel*, & *rebab* in *rabel.* Idem Beelzebub creditus eſſe princeps dæmonum, & dominus Acherontis, quia Deus erat Accaronis, quaſi *Accaron* & *Acheron* idem eſſent. Hebræos enim poſteriores multas ſuæ linguæ voces ex Græca deduxiſſe probatur aliquot exemplis.

Apis Hebr. דברה *debora* dicta à mirabili ductu & ordine. Apes non ſolum ex apibus, ſed & ex bove naſcuntur, & quomodo id fiat. Et qui factum ut apes Samſon repererit in leonis cadavere, cum inde non naſcantur, & à carne abſtineant, & graves odores fugiant. Unde eſt quod apes in alveari mortuas ſuperſtites efferunt, ne tetrum odorem exhalent. Reſp. 1. Apes ibi repertas fuiſſe, non natas. Apes enim quaſdam

eſſe

esse λεοντογενεῖς leoninâ ferociâ sunt meræ nugæ. Quin in Æthiopia ubi sunt leones, apes sunt mitissimæ. Et asperrimæ in Scythia, quæ leonibus vacat. Eas enim è Scythia perperam excludit Herodotus, ut animal δύζριγον. 2. Cadaver leonis, in quo apes, fuit σκελετόν. Mel enim ibi repertum est non statim à cæde, sed post dies, id est post annum Hebræâ phrasi. Sic apes mellificæ Amathunte visæ sunt in Onesili capite, & in sepulchro Hippocratis, & in aliis Veronæ.

Apes audire quidam negant. Tamen ad Es. 7. 18. eas sibilo vocari ait Cyrillus, ut alii tinnitu æris, & testis collisis terreri. Aristoteles hic ambiguus. Deut. 1. 44. apes fumo irritari leguntur in interprete Syro & Chaldæo qui emendatur. Id Græce βλίσαι & ἐναύειν, & Arabice جلا *giala*. Hebraice מדף *maddaph* dicitur vas quo fumigantur. Ex apum fumigatione, ut à Mose, sic à poëtis ducuntur similitudines. Ps. 118. 12. & Es. 7. 18. hostes infensissimi cum apibus merito conferuntur, quia apes sunt fortissimæ, nec animalia vastissima infestis aculeis aggredi timent. Eædem in bello quandoque hosti objectæ. Et inaccessa fuere quædam loca propter apum multitudinem. Et adulteri à Judæis hodieque dicuntur nudi apibus exponi.

Apes commendat imprimis mellis conficiendi artificium, de quo in Hebræorum sacro textu hoc solum reperias Jud. 14. 8. *Et ecce examen apum in corpore leonis, & mel.* Examen apum & mel, id est examen apum mellificarum, per figuram ἓν διὰ δυοῖν. Sed Græci Patres è penu suo tres alios textus proferunt. Primus est Psal. 117. (Hebr. 118.) 12. *Circumdederunt me,* ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, *ut apes favum.* Ita etiam Æthiopes. Et Arabum unus habet *favum*, alter *ceram*. Sed probatur Græcos vocem κηρίον perperam addidisse.

Secundus est Prov. 6. 8. ubi post locum de formica πολυθρύλητον, de ape quædam adduntur, quæ citant multi Patres, transtulit Arabs, & Castalio quoque his verbis: *Aut apem adi, & disce quam operosa sit, quamque augustum opus exerceat: Cujus laboribus & Reges & privati vescuntur salubriter. Eaque omnibus est amabilis & illustris. Et quamvis viribus infirma sit, tamen sapientiæ studio promovit.* Ad quem locum notamus: 1. Apem cum formicâ sæpe jungi. 2. Ex brutis peti exempla vitę, ut in Scriptura passim. 3. Apem imitandam sæpe proponi. Hinc mulierem frugi ex ape natam esse fingunt Simonides & Phocylides, & cum ape confert Xenophon. Et illustrissimæ fœminæ Deboræ & Melissæ, id est apis nomine appellari non dedignatæ sunt. 4. Apem ἐργάτιν seu opificem dici, ut in Aristotele, Varrone, Luciano, Antiphilo, Pisidâ. 5. Et ejus ἐργασίαν σεμνὴν *opus augustum* aut *venerandum* vocari. Nisi quis legi malit τήν τε ἐργασίαν σμήνων ὡς ποιεῖται, *& alvearium opus quomodo faciat.* Quod ut introspiceret Aristoteles, fecit alveare vitreum, si Arabibus creditur. 6. Apis labores, id est mel, ad sanitatem & longævitatem conferre, quod Pythagoræ, Glauci, Democriti & Pollionis Romuli exempla abunde probant. 7. Apem apud omnes esse amabilem & claram. Mel enim ubique nascitur, & ubique est in pretio, ab ultimâ Scythiâ usque ad Afros & Æthiopes. Et apum amore captus Aristomachus Solensis duodesexaginta annis huic uni curæ incubuit. Et Philiscus Thasius in desertis apes colens ἄγριος cognominatus est. 8. Commendari apis sapientiam, quia naturæ instinctu id facit, quæ si facerent homines, sapientum catalogo merito inscriberentur. Quin nonnulli apud Poëtam *esse apibus partem divinæ mentis & haustus æthereos dixere.*

Tertius locus Sirach. 11. 3. *Parva in volucribus est apis, & principium dulcedinum*, id est summe dulcis est *fructus ejus.* De cujus loci scopo disputatur.

Mel Hebr. דבש *debas* dicitur, quo appellantur etiam dactyli, & succus qui vel ex dactylis, vel ex ipsa palma elicitur. At hic agitur de melle apum, quod sylvestre vel domesticum. Sylvestre à Samsone in agro, & à Jonathane in sylva repertum. Hinc Solomon, *reperisti mel?* Prov. 25. 16. Et *mel è petra manat* Deuter. 32. 13. Quæ ideo dicitur *rupes mellis* Ps. 81. 17. Fluxus mellis Chaldæis est בריץ *brez* vel *briz*. Unde *Bressæus* vel *Brisæus* dictus Bacchus mellis repertor. Et *Brisæ* nymphæ quæ Aristæum docuerunt mellis conficiendi rationem. Sylvestre illud mel Joh. Baptistæ cibus fuit Matth. 3. 4. Et in bonis terræ Chanaan. Quæ proinde vocatur terra mellis, & melle fluens. Sed maxime in pretio fuit mel Jerichuntinum & Thecoense. Unde est quod mel è Judæa in Ægyptum deferebatur Gen. 43. 12. Et ad Tyriorum nundinas Ezek. 27. 17. Tamen in Johanne Baptista magnæ id fuit abstinentiæ, quod solis locustis & melle vixit. In melle enim parum est alimenti. Aristoxeni & Pythagoræ abstinentia huic fuit ex parte similis, sed multo minor.

Mel à dulcedine commendatur Eccles. 11. 3. & Jud. 14. 14. Ad quem locum agitur de gripho Samsonis, & de griphis apud veteres inter epulas proponi solitis, & ab ænigmate quid differant: Et quæ præmia vel pœnæ fuerint. Dulcia omnia sacri Scriptores cum melle conferunt ut mannam, sacrum volumen, sapientiam, Josiæ memoriam, verba sponsi & sponsæ. Ita poëtæ passim.

Mel inter necessaria ponunt Hebræi veteres Sirach. 39. 31. quia ad multa fuit utile, ad esum, ad potum, ad medicinam, ad conservanda cadavera. Melle denique in sacris usi sunt superstitiosi homines. De esu sic Jonathan Levit. 11. 20. *Species apum abominatio erunt vobis, tamen mel apum comedetur.* Quod illustrant Arabes humani lactis exemplo, qui permittitur, licet caro humana sit prohibita. Itaque mellis esus in Lege, Psalmis, Proverbiis & Prophetis passim laudatur. Et eo usi sunt Samson, Jonathan, Solomon, Christi præcursor, & Christus ipse. Infantili etiam ætati id convenire probatur ex celebri loco de Emmanuele Es. 7. 15. *Butyrum & mel comedet* &c. Proinde in Baptismo, in quo fideles renascuntur, lac & mel prægustandum dabant veteres. Et fertur ipse Jupiter nutritus fuisse lacte & melle. Sed mellis quoque fastidium vitandum monet Solomon Prov. 25. 16. & 27. 7. De mellis potu hæc proferunt ex Vulgata Nehem. 8. 10. *Bibite mulsum*, id est οἰνόμελι, de quo nos multa. Tamen Hebræa solum habent, *Bibite dulcia.* Jonathanis oculi mellis esu aperti 1 Sam. 14. 27. quia propter inediam caligo ei erat oborta. Id Arab. أسدف *asdapha* dicitur. Quod ajunt mel illitum caliginem discutere, ad rem non facit. Nec Hieronymo assentior, cui mel Jonathanis meretrix fuit. Quæritur cur tuber camelorum דבשת dicatur, tanquam à melle. Item an Jacobus melle fuerit pollinctus, ut in Ægypto fiebat. Democritus quoque corpora sic asservari voluit in spem resurrectionis. In primitiis mel oblatum, non tamen super altare Levit. 2. 11. 12. Cujus prohibitionis Patres pias causas plures afferunt, sed Plutarchus unam ridiculam; quæ refellitur. Mel Baccho & aliis Diis oblatum. Mellis usus etiam in mortuorum inferiis. In Virgilio legendum, *Melle soporatam* &c. non *saporatam*, ut contendit Turnebus. Saporandi enim vox ignota fuit ævo Augusti. Et in melle est soporandi vis.

Alius apis labor est cera, melle non minus utilis. Ex cera enim cerei fiunt quibus tenebræ fugantur. Eadem præstat usum glutinis. Et tam cerâ quam melle cadavera condiebantur, quod Græcis est κατακηρῶσαι. Itaque *mumiæ* vox notissima deduci videtur ex מום *mum*. Persæ ceram & Arabes προπόλιν sic appellant. Hinc à Græcis מים κηρὸς redditum Es. 64. 2. quia legerunt מום pro מים. Ceræ etiam multus fuit usus in

Scriptura, pugillaribus, picturâ, fuco & sigillis, qui hodieque durat. Cum cerâ ad ignem liquescente multa conferunt sacri & profani scriptores. Es. 41. 10. השתעה est ceræ instar mollescere. Cor Jacobi sic fuisse emollitum, cum pro Esavo patri se obtulit, Judæi fabulantur. Gen. 37. 25. probatur נכאת nec ceram esse, nec myxaria, sed styracem.

Ab apibus itur ad vespas seu crabrones, per quos Deus Chananæos percussisse, & è sedibus suis pepulisse legitur Exod. 23. 28. Deut. 7. 20. & Jos. 24. 12. Ad quæ loca duo quæruntur. 1. An Hebræum צרעה *tsirà* vere vespa aut crabro sit. 2. Utrum literali sensu an metaphorico vespæ dicantur Chananæos expulisse. De primo dubitatur, quia צרעת *tsaraath* est lepra. Itaque צרעה *tsira* ex eadem radice Aben-Ezræ est morbi genus quo debilitantur vires corporis, quod sequuntur nonnulli Arabum. Sed morbus ægros detinet potius quam è sedibus suis pellit. Itaque omnes alii צרעה *tsira* vespam aut crabronem reddunt, quæ promiscue sumuntur, quia sunt simillimæ. Vespæ ampla descriptio sequitur ex Arabibus. Et docetur quale sit crabronis aut vespæ mel. Et βλίττειν quid significet. Et vespam oculos impetere, pungere, fodicare, & venenum in eos spargere. Et cur dicatur צרעה *tsira.*

Ad secundam quæstionem, non pauci Chananeos pulsos fuisse negant à vespis proprie dictis, quia id fidem prope superat: Nec in sacra historia narratur quo loco & tempore factum fuerit. Itaque Eusebius Cæsariensis, Augustinus, unus Arabum, multi recentiorum vesparum nomine terroris aculeos intelligunt, qui pluribus refelluntur. Docetur sacros Scriptores multa obiter referre, circumstantiis plane suppressis. Loca non pauca fuisse ab animalculis desolata, & gentes pulsas vel excisas. A ranis Autariatas, & quosdam Gallos. A muribus Abderitas, Troes, in Italia quasdam gentes, Megarenses, Chalcidenses, Gyarenses. Neuris, Amyclis, Rhodo, Chio, Teno, Salamini serpentes fuisse infestos. A scorpionibus & solpugis vel phalangiis deletam gentem Æthiopicam citra Cynamolgos. Culices Myusiis fuisse molestos, & Persis prope Nisibin. Loca esse trans Istrum propter apes inaccessa: Easdem fuisse Lucullo adversas, & Rhauciis Cretæ populis. Et quod maxime ad rem facit Phaselitas à vespis fuisse pulsos, id est Phœnices seu Chananæos, qui ex Phœnice profecti Phaselidis montana occupaverunt.

Vespæ apibus & hominibus molestissimæ. Earum in pullos amor. Illis proprium τὸ ἀμυντικὸν. In somnis visæ quid significent. Et proverbia σφηκῶν δριμύτεροι & σφηκίαν ἐρεθίζειν. His cur similis Antisthenes. Cur Archilochi & Hipponactis tumulis vespæ insculptæ. Vespæ quæ sint acerbiores, & quomodo faciant ictus lethiferos. Cur Cyprus olim Σφήκεια dicta. Vespa ex crocodilo iracundior, ex equo animosior. Vespæ ex equis & asinis, crabrones ex mulis nascuntur. Crabronum ictus lethiferi. Crabro ἀνθρήνη Græce unde dictus. Crabro juvencis, hominibus, apibus, aviculis quam sit infestus. Chaldæa paraphrasis Ps. 101. 5. explicata. Cur leprâ percutiatur qui proximo detrahit. Linguâ tertiâ loqui, quid sit Chaldæis & Arabibus.

Οἶστρος *asilus*, licet ex vetustis poëtarum fabulis de Bellerophonte, Ampelo & Jo οἰστροπλῆγι celeberrimus, tamen hodie paucis notus. Ore pungit non caudâ. Οἶστρος fit ab οἴω fero, ut ὀϊστὸς sagitta. Latina vox *asilus* ævo Senecæ jam usurpari desierat. Hebr. נתש *nathas* vellicare etiam carnem. Inde יתוש *jatthus* pro ינתוש *janthus* asilus dictus. Οἶστρος *asilus* & μύωψ *tabanus* à gravissimis & vetustissimis auctoribus synonyma habentur. Tamen distinguit Philosophus. Et re vera differunt origine, mole, aculeo, bombo, & quia *asilus* solis bobus, *tabanus* etiam aliis quadrupedibus infestus est. Ita est in Hesychio. Tamen alii camelos quoque & equos ab œstro, chelydros à tabano agitari volunt. Sed uterque boves ut plurimum invadit, idque maxime in ilibus, non in oculis ἐν λαγόσι, non ἐν λογάσι, ut mendosè legitur in Apollonii Scholiaste. Boves hoc vulnere læsi quam graviter afficiantur, docetur 1. ex Poëtis, 2. ex Patribus.

Ezek. 2. 6. παροιστρήσουσι est pro Hebr. סרבים *sarabim*, id est rebelles. Quæ vox Hebreis aliunde ignota, non solum Chaldæis familiaris fuit, sed etiam Ægyptiis, apud quos *Sarabaitæ* monachi, aliis *Renuitæ* à renuendo dicti sunt, quia omnis disciplinæ jugo excusso, suo arbitratu vivebant. Os. 4. 16. δάμαλις παροιστρῶσα, Hebr. סררה *sorera* refractaria, id est quæ jugo obnititur. Sed Græcis παροιστρῶσα, quia Arab. شران *sarran* est culicis genus. Quo סררה pertinere creditum.

Canis & musca duo animalia sunt maxime impudentia. Ex utroque conflatum κυνόμυια, quo nomine in Homero Minerva per convitium vocatur. Et Nicion meretricula in Athenæo. Est & musca tabano similis, mordax, insidiosa, in teli morem cum impetu ruens, & cuti maxime hærens. Nonnulli canem vocant. Refelluntur qui scribunt κινάμυιαν & κοινόμυιαν. Dicitur κυνόμυια, quia canibus infesta est, & eorum aures lancinat. Hujus Arabica nomina explicantur. Non est idem quod κρότων ricinus, quamvis ricinus sit canibus æque infestus, unde vocatur κυνοραϊστής. Hebræorum ערוב *arob*, uni Arabum est حرقوس *hurkous* pediculi inguinalis genus. Aliis variorum animalium colluvies, quod sequuntur recentiores. Sed veteribus est κυνόμυια. Probatur neque ferarum, neque serpentum, neque muscarum esse colluviem, sed certi animalis genus. Nec sequi ערוב *arob* esse animalium colluviem seu mistionem, quia ערב *arab* miscere sonat. Verbum enim ערב *arab* est πολύσημον, & multa significat quæ in muscam caninam quadrant. Et constat ex ipso textu ad certam animalis speciem ערוב *arob* restringi. Proinde causa nulla est cur à veteri & jam olim receptâ versione discedamus.

Exod. 8. 20. Pharaoni ad aquas egredienti, Dei nomine denuntiat Moses fore, ut nisi dimitteret Israëlitas, Deus crastinâ die cynomyias immitteret. Egressus autem est ad aquas Pharao hîc & Exod. 7. 15. non quod magus fuerit aut ὑδρομάντις, ut Hebræi volunt, sed vel animi causâ, vel ut Nilum coleret, quem Ægyptii pro Deo habebant. Porro muscarum copia ideo maxime timetur, quia sæpe est pestifera. Et caninam Ægyptiis verisimile est magis odiosam fuisse, quia colebant canes. Ab hac plaga, ut à reliquis immunis fuit terra Gosen. Quæ distinctio docetur jure vocari mirabilis. Et cur esse dicatur Deus in illius terræ medio. Et cynomyiam gravem dici pro multa. Et terram perdere, id est perdere terræ incolas, ut Psal. 78. 45. Sap. 16. 9. Et hæc plaga quam fuerit gravis. Ibidem docetur quid sit abominationem Ægyptiorum sacrificare. Bovesque, oves & hircos ab iis mirâ superstitione fuisse cultos. Quos si mactassent Israëlitæ, periculum fuisse ne Ægyptii illos lapidibus obruerent, quę sunt arma consueta in populari seditione. Nec mentiri Mosem cum nullam discessus sui causam prætexit quam sacrificandi necessitatem. Quęritur an Mosi licuerit Pharaonem in os imposturæ arguere. Et quomodo muscæ omnes ex Ægypto amotæ fuerint, quæ iis maxime scatet.

Culicis generale nomen Græci non habent. Nam κώνωψ, quo passim utuntur, est certa culicis species. Et βύτζος nomen recens factum ex Arabico بعوضة *baudsa.* Culicis encomia proferuntur ex Plinio &

Alka-

Alkazuinio. Alii culici elephantem opponunt: Sed Christus camelum ut notiorem Matth. 23. 24. Culex pro re minima passim sumitur. Κώνωψ in Matthæo proprie est culex vinarius. Quæ significatio est retinenda, quia agitur de culice qui percolatur, id est qui in vinum delapsus, ex eo percolato eximitur. Judæi enim vinum percolabant, ne quid immundum incauti absorberent, quod tam ex Talmude constat quam ex Græca versione Amos 6. 6. Illum culicem Hebræi יבחוש *jabchus* vocant, quia vino immiscetur. Nam בחש *bachas* est immiscere. In loco Matthæi, quem citavimus, insigne mendum eluitur à scribis Arabicæ versionis admissum.

Ἐμπὶς aliud est culicis genus in aquosis locis nascens, ut prope Athenas ἐμπὶς Τρικορυσία. Hebraice dicitur יתוש *jatthus*. Sanguinem exsugit. Elephantem terret. In ejus aures & promuscidem ingreditur. Exemplum illustre circa Nisibin. Eadem bubalis & bobus infesta. Aliter בק *bak* dicitur, & βάτυπος, & *mulio*. Non tamen mulos, sed apes impugnare legitur. Ζῶον est ἐφήμερον. Hujus species מפגיע *maphgia* leonem invadit. Maxime in Mesopotamia & Rhizophagis. Qui & ipsi per culices è regione sua pulsi, ut Myusii prope Mæandrum, & infra Pergamum Atarnitæ. Ægyptii, ut hoc incommodum vitent, dormiunt in summis turribus, ad quas ne culices provolent ventus prohibet. Alii conopæis reticulati operis eos arcent. Ibi obiter de Cleopatrę conopæis. Tiberiadenses unguento quodam infantes à culicibus liberant. Fabulam Judaicam de culice, qui in Titi nares ingressus, cerebrum ejus toto septennio convulsit, explodunt ipsi Judæi. Arabes de Nimrodis culice *socainà* tale aliquid narrant.

Ex palma & caprifico oritur ὁ ψὴν, aliud culicis genus, per quem eorum fructus ad maturitatem perducitur. Sed alii culices κνῖπες vel σκνῖπες nomine, in ulmo, robore & ficu nati hos psenes vorant. Ψὴν Arabibus est بقة *bakka*. Hinc *arbor albak* illis est arbor culicum, non cimicum. Licet البق *albak* quandoque sit cimex. In Galeno vermes vitibus infesti male vocantur ζκνῖπες pro ἶπες. Græca versio ζκνῖπας habet pro Hebr. כנים.

Scnipes seu ciniphes à Patribus sic describuntur, ut videantur potius ἐμπίδες intelligi, seu palustres culices. Sic Nisibeni ciniphes nati videntur ex eluvie amnis Mygdonii prope Nisibin. Horum Arabes meminerunt. Talmudici quoque, cum culicis malleum dicunt libras sexaginta pendere. Probatur Hebræo nomine כנים *kinnim* pediculos potius quam hos culices significari. 1. Quia in Ægypto non orti sunt ex aquis, sed ex terra. 2. Quia erant in hominibus & jumentis, quod de culice non dicitur. 3. Quia nomen כנים *kinnim*, à firmitate & stabilitate ductum, non convenit culici, sed pediculo. 4. Quia hujus singulare כנה *kinna* Talmudicis est pediculus. 5. Quo alludunt κόνις pro lende, & κικνία pro minoribus pediculis. 6. Ut ad כנם alludunt Samaritanum ࠊࠍࠌ, Chaldęum קלם, & Arabicum قمل pro pediculo. 7. Josephus, Chaldæi, Syri & Arabes Scripturæ interpretes magno consensu sic reddunt. 8. Alcoranus etiam & Mahumetanorum doctissimi.

Cur Exod. 8. 16. 17. ad pediculos procreandos terra potius ab Aarone quam à Mose sit percussa, Hebræorum commentum, quod refellitur. Vera ratio adducitur, cur Ægyptios Deus modo immediate, modo per servos suos percusserit. Quæritur quomodo pediculi ex pulvere sint procreati. Docetur pediculos tam bestiis quam hominibus esse infestos, & herbis etiam, & vitibus. Et in solo homine plures haberi species, nempe pediculos inguinales, lendes, acaros seu *cirones*, alatos in Rizophagis, ricinos. Cur hujusmodi bestiolis Deus usus sit in Ægyptiorum perniciem. Et à pediculis quanto studio sibi caverint Sacerdotes Ægyptii, tanquam in hujus plagæ memoriam.

Quia חרטמים *hartumim* dicuntur pediculos procreare non potuisse, docetur obiter cur Magi sic appellentur. Et quæ sint vocis origines ab aliis allatæ. Et sententia auctoris, eos à magico murmure sic nominari. Et חרטם *hartum* proprie esse ἐπαοιδόν. Iidem Arabibus علما *ulama*, unde Elymas Act. 13. 8. Ad חרטם *hartum* alludit Ἄρτεμις, id est Diana seu Hecate, quam Magi invocabant. Magorum in Ægypto principes fuerunt Jannes & Jambres 2 Tim. 3. 9. Magi ita fecerunt, id est facere conati sunt, Scripturæ est phrasis. Quęritur cur pediculos procreare non potuerint. Et Hebræorum futili ratione rejectâ, affertur alia verior. Magi tribus quasi gradibus dejecti, hic digitum Dei agnoscunt, & sic fatentur se esse θεομάχους. Digitus Dei manui non opponitur, ut vult Tertullianus, sed sumitur pro ipsa manu. Pediculi in tota Ægypto fuere, præterquam in terra Gosen. Citantur alia Scripturæ loca quæ nonnulli perperam ad pediculos referunt: Et Arabica versio emendatur Ps. 77. 51. Et Græca Jer. 43. 12. Antiochum & Herodem non eroserunt pediculi, sed vermes.

Ab Hebręo pulicis nomine פרעש *paros* fit Arabicum برغوث *borguths*, & Syrum ܦܪܛܥܢܐ *purtaanà* vel ܦܘܪܬܥܢܐ *purthaana*, potius, quod pro pulice male redditur culex à viro in his doctissimo. In Plinio & Augustino culex pro pulice legitur, & in Giggeio multoties. Arabes pulicem quomodo describant, & cur vocent *patrem saltus*. David cur se vocet pulicem 1 Sam. 24. 15. & 26. 20. Sic in Homero pediculus est pro homine vili. Et tenuiores Claudius pulices vocavit. Et copiæ imbelles dicuntur esse ψύλλων νέφος *pulicum nubes*, & ψύλλων ἱππικὸν *pulicum equitatus*. Nec ignotum est Proverbium, *ut pulicis morsu Deum invocat.* Item, *Excoriat pulicem, ut pellem habeat*, de viro sordido dictum. Socratem pulicum saltus metitum esse, præter Aristophanem, Xenophon etiam scripsit. Ad cerastis morsum observatur non adhiberi ψύλλαν pulicem, ut putat Phile, sed ψύλλον Psyllum hominem qui virus exsugat. Vir illustris in Esdra פרעש *Paros*, id est pulex vocatur. Ut Psyllus Græcis viri nomen, Psylla vel Psyllium urbis, unde Psyllici canes. Psylli populi unde dicti. Ager quidam Siciliæ *terra di Pulici* dicitur, non à pulicibus, sed à Polluce qui olim templum ibi habuit.

Formicam Græci μύρμηκα, & variante dialecto βύρμηκα & φόρμιγγα vocarunt, unde Latinum *formica*. Hebræi נמלה à נמל *namal*, id est spicæ caput abscindere Job. 24. 24. Quia spicarum capita abscindit, ne germinent, ut multi scribunt, vel potius ut grana ex iis eximat. De quo citatur & explicatur insignis Æliani locus, non satis intellectus. Probatur ἀθέρας esse spicarum capita, & his opponi ὄραγὰς, imo ὀρρύγκας, quia infimam spicam Varro *urruncum* vocat, Chaldæum formicæ nomen שומשמנא *sumsemana* cur ab odoratu sit sumptum.

Formicam Ælianus in exemplum pigris proponit, ut multo ante Solomon Prov. 6. 6. *Vade*, inquit, *ad formicam*, quomodo ad doctores itur. *Aspice vias ejus*, etiam proprie dictas, quomodo apud Aristophanen

Agathon poëta Tragicus cecinit μύρμηκος ἀτραπούς, *Formicæ vias.* Eâdem viâ ſemper incedunt. Vacuæ cedunt onuſtis. Onera partiuntur. Succumbentes adjuvant. Egrediens ingredienti non obſtat. Tamen hîc aliud viæ formicæ, nempe vivendi ratio, de qua citatur ex Hebræo ſcriptore locus inſignis. *Aſpice vias ejus & ſape*, non ſolum ut doctior fias, ſed & ſapientior, & referas ad vitæ praxin. Ita Horatius & Juvenalis. *Ducem non habet.* Sic Ariſtoteli formica eſt ἄναρχος. Pro duce Græci γεώργιον, & Syrus *meßem* habet, quia aliter legerunt. *Parat tamen æſtate cibum, colligit in meſſe eſcam.* Æſtas & meſſis ſunt ſynonyma. Sed æſtas ibi pro vere eſt, quo in Judæa fit meſſis. E multis hoc unum profert Solomon hic & Prov. 30. 6. quia huc refertur fere quidquid in formica miramur. Cryptas magnâ arte effodiunt, & ab aquarum alluvione defendunt. Variæ in iis manſiones. Commune ſtabulum, penu, cœmeterium in quo patria monumenta. Apothecas ſubterraneas Ælianus σιρὰς appellat voce maxime propriâ. Variæ manſiones ſepibus diſtinguuntur. Viæ ad illas flexuoſæ. Inde hyeme non prodeunt, ſed circa meſſem. Onera ore vel humeris ferunt, & partiuntur inter ſe, & ſemina dividunt, ſi meatus ſit anguſtior. Et madefacta ſudo cœlo proferunt, ut exſiccent. Noctu in pleniluniis laborant, interluniis ceſſant. Sabbatha quoque ſeptima & trigeſima ab iis obſervari nugatur Tzetzes. Sed origo fabulæ aperitur.

Huic parallelus alter eſt de formica locus Prov. 30. 25. *Quatuor iſta ſunt minima terræ, ſed ſapientia tamen, & ſapientiam edocta. Formicæ populus debilis, quæ æſtate parant cibum ſuum.* Formicas merito cenſet inter minima terræ. Cum harum una ſit ſpecies, ذر *dſar*, id eſt atomus dicta, cujus centum non pendunt niſi unum granum hordei. Majores enim illæ in India fabuloſæ ſunt. Sapiens etiam dicitur, ut in Horatio, *utitur ante quæſitis ſapiens.* Et in Epiphanio θυμίσοφος, voce ex Æliano mutuata. Qui illam addit σοφίᾳ τινὶ ἀπορρήτῳ, *ineffabili quâdam ſapientiâ effodere Ægyptias ſeranges, & Creticos labyrinthos.* Semiphœniciis enim nominibus flexuoſas formicæ cryptas ita appellat. Eadem cognitionis & ſolertiæ fuit ſymbolum apud Arabes & Ægyptios. Et à ſcientia Græce vocatur ἴδρις in Heſiodo & aliis. Proinde politicos homines Plato in formicas migrare ſcribit. Et quærit Ariſtoteles cur ingenio formicæ reliquis animalibus plus valeant. Cleanthes *rationem* illis tribuit, Celſus *Colloquii ſpeciem*, Cicero *mentem*, Plutarchus *omnium virtutum ſemina.* Illarum reſpublica Solomoni *populus*, aliis *claſſis*, *concio*, *exercitus.* Et populus *debilis* quidem, tamen ſuo modo potens. Nihil enim neque infirmius, neque fortius. Gentem memorant Arabes *Gerham* nomine à formicis excisam. Ab iiſdem Indi maxime ſibi cavent, aquarum alveis circa penuaria diductis, ut formicis ſint inacceſſa. Quamvis ne ſic quidem omnes arceant. Nonnullę enim glumas pro cymbis adhibentes, navigant quocunque volunt. Docetur iis animalibus quæ cibos in futurum recondunt formicam longe præſtare. Arabes Solomonem dictitant formicarum myſteria intellexiſſe, & ejus cum formica Tachia nomine colloquia referunt.

Aranea ut Hebr. עכביש *acchabis* dicitur, ſic Chald. עכוביתא *acchubitha*, & Arab. عنكبوت *anchabuths*, fortaſſe à שבך inverſis radicalibus, propter retia & caſſes quas texit. Pſal. 140. 4. עכשוב *achſub* non eſt aranea, ut à Chaldęo, ſed aſpis, ut à Paulo redditur Rom. 3. 13. Sic Prov. 30. 24. שממית *ſemamith, quæ captat manibus, & in Regum palatiis degit*, eſt ſtellio, non aranea, ut volunt recentiores. Arabica tria nomina شبث & عكاش & مول aut his ſimilia, veteres in ſacro textu legiſſe ſuſpicamur: primum Job. 27. 18. ſecundum Pſal. 38. tertium Pſal. 89. 10. Chaldæum עכוביתא *acchubitha* æquivocum eſt, nec ſolum araneam ſonat, ſed & herbæ ſpinoſæ & edulis genus in Chaldæo paraphraſte Jerem. 17. 6. id eſt σίλυβον ſilybum vel ſillybum, quod probatur ex Arabibus.

Telæ aranearum Eſ. 59. 5. קורי vocantur, non quia à trabibus pendent, ſed quaſi חורי id eſt retia; probatur enim *cheth* & *coph* eſſe literas permutabiles. Oſ. 8. 6. שבבים non ſunt fila aranearum, ut Hebræus quidam Hieronymo perſuaſit, ſed fragmenta. A Talmudicis eadem vocantur חוט של בוכיא, id eſt *filum perplexitatis.* Ut araneæ opera, ſic impiorum molimina fluxa ſunt & evanida Eſ. 59. 5. 6. Patrum quidam ad Hæreticos id referunt. Obiter agitur de telis aranearum quæ magnâ copiâ deciderunt, cum Monothelitas damnavit ſexta Synodus. Alii referunt ad Aſtrologos, ut ad Sophiſtas Ariſto Chius. Alii melius ad peccatores in genere Job. 8. 14. *domus araneæ* eſt ipſa tela, quia ibi degit & parit. Phraſis eſt in Oriente frequens Pſal. 57. 3. in Thargum narratur fabula de aranea quæ telam ſuam texuit in ore ſpeluncæ in qua latebat David. Quod ipſum de Felice jactatur, Nolano Epiſcopo.

Poëtę ſæpe vocem tribuunt iis ædibus in quibus crimen eſt perpetratum. Ita etiam Prophetæ, ut Hab. 2. 11. *Lapis è pariete clamat, & chaphis è ligno reſpondet ei: Væ ædificanti civitatem ex cædibus &c.* In his verbis neſcitur quid ſit כפים *chaphis.* Pleriſque eſt pars ædificii. Aquilæ μάζα. Symmacho & Theodotioni σύνδεσμος. Hieronymo *lignum quod inter juncturas ædificiorum eſt*, ἱμάντωσις ſeu *loramentum* ut Sirach. 22. 18. Heſychio σεγάνωμα, Chaldæo *fruſtum.* Syro *clavus.* Arabi *paxillus.* At Gręcis κάνθαρος *ſcarabæus*, aut σκώληξ *vermis.* Quod alii alio, Ambroſius ad Chriſtum refert. *Bonus ſcarabæus*, inquit, *qui clamavit è ligno*, id eſt è cruce. Cyrillo & Theophylacto κάνθαρος ibi non eſt ſcarabęus, ſed ligni compages, quod eſt ſine exemplo. Κανθὸς quidem eſt in rota ferreum ligni vinculum. Sed κάνθαρος plane aliud, ſcarabæus ſcilicet. Itaque Seniores non puto quicquam præter ſcarabæum intellexiſſe. Et videtur hæc verſio ex eo nata, quod כפים *chaphis* ſumptum pro חפושית *chaphuſith*, quomodo Hebræi ſcarabæum appellant, quia ſtercus ſcrutatur. Nam חפש eſt ſcrutari. At כפים *chaphis* Talmudicis eſt later ſeſquipalmi, ut à menſura quidam lateres beſſales vocantur, & didori, tetradori, pentadori. Quæ ſignificatio hic omnino quadrat: *Lapis è pariete clamat, & later è ligno reſpondet ei, &c.*

Quia φθίνειν eſt conſumi vel tabeſcere, tineæ nomen inde deduci valde veriſimile eſt. Tinea Hebraice עש *as* dicitur. Item סס *ſas* Eſ. 50. 9. quarum vocum origines Hebræis plane ignotæ ex Arabica lingua patent. Ex Hebræo סס *ſas* factum Græce σής, cui ſynonymum βρῶσις Matth. 6. 19. & βρῶμα Baruch. 6. 11. Blattas Romani poëtæ cum tineis ſæpe jungunt. Tamen blattas ponit Plinius inter ſcarabæorum ſpecies. Et apud ſequentis ævi ſcriptores blatta eſt purpura, aut purpuræ pars. Tineæ proprium laneas & lineas veſtes conſumere, quæ proinde vocantur ἱμάτια σητόβρωτα Job. 13. 28. & Jac. 5. 2. Quæritur quid ſit conteri coram tinea Job. 4. 19. Et an cum tinea conferatur Deus Pſ. 39. 12. & Oſ. 5. 12. Et quomodo tinea dicatur theſauros corrumpere Matth. 6. 20. An quia veſtes olim in theſauris fuerunt. Et quid ſit *tineæ domus* Job. 27. 18. De tineis quatuor loca ex Græca verſione citantur, quæ Hebræi non agnoſcunt. In primo & ultimo male lectum eſt. In ſecundo רקב *rakab*, id eſt caries oſſium pro tinea ſumptum, ut & Sirach

Sirach. 19. 3. Tertius locus Prov. 23. 20. in Hebræo prorſus deeſt. In Chaldæa paraphraſi corriguntur multa errata.

Vermis nec à vertendo dictus, nec à verrendo, nec à vere, ut quidam volunt, ſed à Græco ἕλμινς, præfixo digamma Æolico. Et ἕλμινς quaſi εἵλμινς ἀπὸ τοῦ εἵλεσθαι, quia varie torquetur & convolvitur. Σκώληξ, ut σκέλετον, ἀπὸ τοῦ σκέλλειν, exareſcere in modum cadaveris, cum carne conſumptâ prorſus, ſolum oſſa ſuperſunt. Hebr. רמה *rimma* & תולע, quorum prius Arabice tineam ſonat, animalculum vermi non abſimile: In poſteriore *thau* ſervile eſt, & radix eſt לוע vorare. Cujuſmodi ſunt multæ voces, in quibus ſervile *thau* ſpeciem habet radicalis. Vermes non ſolum cadavera ſed & vivos homines vorant Job. 7. 5. Ita Herodes Agrippa σκωληκόβρωτος Act. 13. 23. Et Antiochus Epiphanes 2 Macchab. 9. 9. Pheretima quoque, Caſſander, Herodes Aſcalonita, Alexander impoſtor in Luciani Pſeudomante, Galerius Maximianus, Julianus Juliani Apoſtatæ patruus, Diocletianus, Neſtorius, Dodo qui Lambertum Tungrenſem Epiſcopum interfecerat. Vermes mortuo ſubſternuntur Eſ. 14. 11. Gloria hominis in ſtercus & vermes abitura eſt 1 Macchab. 2. 62. Cadaveris hæreditas vermes. Et contra vermis hæreditas cadaver Sirach. 10. 13. & 19. 3. Vermis Jobi mater & ſoror Job. 17. 14. Quæ ſors omnibus communis Job. 21. 26. Et de impio dicitur *exſugit eum vermis* Job. 24. 20. Pro quo alii male, *Dulcis eſt ei vermis.*

Vermis vitium Deut. 28. 39. Græce vocantur ἶπες vel ἶκες, unde Hercules ἰποκτόνος. Ἶπες dicti ἀπὸ τοῦ ἴπτειν à lædendo. Hic vermis Latine *involvulus*, *convolvulus*, *volvox.*

Vermis percuſſit *kikajon* Jon. 4. 7. Ergo *kikajon* non fuit κολόκυνθα cucurbita ut Græci reddunt: Eam enim vermes non tangunt. Inde Proverbium, ὑγιέστερος κολοκύνθας, *cucurbitâ ſanior.* Sed *kikajon* eſt κρότων *ricinus*, ut alibi docemus. Nam ſimile Proverbium, Κρότωνος ὑγιέστερος, neque de planta dicitur, neque de animali, ſed de Crotone urbe.

In Scriptura ſæpe memorantur תולעה שני, *vermis dibaphi* (ſup. cocci.) Nam ut purpura dibapha, ita & coccus. Coccus in Dioſcoride frutex eſt parvus, ſurculoſus, cui grana adhærent. *Cuſculia* vocat Plinius. In illis granis vermiculi ſunt, ex quorum ſanie fit coccineus color. Inde κόκκος Latine *vermiculus.* Græce etiam σκώληξ & σκωλήκιον. *Emblemate vermiculatum* Lucilio, id eſt coccineo colore tinctum. Ut Hieronymus pelles coccineas *vermiculatas* vocat. Et Arabice قرمز *kermes* tam eſt vermis quam color: qui à recentioribus dicitur *carmeſinus.* Ibi multa afferuntur ex Arabibus de verme & colore *kermez.* Coloris Chald. זהורי *zehori* à luce & ſplendore dicitur. Pro *he* Syri *cheth* ſcribunt; & Samaritani *ajin.* Æthiopibus idem eſt ሐላ: *laia* pro Ægyptio Κάλλαια, unde *Callainus* color.

Tria loca de verme ligni in Græca aut Vulgata verſione habentur Hebræis prorſus ignota. Primus 2 Reg. 23. 8. in Vulgata, *quaſi tenerrimus ligni vermiculus.* Nunquid legendum potius, *quaſi tenerrimi ligni vermiculus.* Nam in tenerrimo ligno naſcitur. Hæc verſio unde ſit nata docetur. Secundus in Græca Prov. 12. 4. *Sicut in ligno vermis.* Hebr. *ut caries in oſſibus.* Aperitur fons erroris. Tertius in utraque Prov. 25. 20. *Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi.* Quæ Hebræi non habent, ſed omnes veterum verſiones, & multi Patrum.

Vermis ligni plura ſunt genera. In his θρὶψ *thrips*, à quo ligna eroſa pro ſigillo apud Lacones. Ῥόμοξ & θὴξ ligni vermes, unde ſylva Heſiodo ἀδηκτοτάτη. *Teredo* in mari & navibus. *Coſſus* vel *cuſus* unde *Guſano* Hiſpanice pro ligni verme. *Termes* idem. Ejuſdem vermis tria nomina Arabica.

Mannam cur in craſtinum ſervari prohibuerit Deus, & cur in craſtinum ſervata vermes produxerit. Id fuiſſe miraculoſum. In qua hiſtoria רמה & תולע promiſcue ſumuntur, ut in Jobo & Eſaia.

Num. 11. 20. Coturnices לזרא id eſt *in vermes* nonnullis. Sed id incertum. Conferuntur hujus vocis variæ verſiones. Et vera aſſeritur, & ex Arabiſmo probatur.

Homo vermis Job. 25. 6. Pſ. 22. 7. Eſ. 4. 14. πρὸς ἐξουθενισμὸν, ut in Homero Harpalion jacet ut vermis ſuper terram. In verme duo contemnuntur 1. Origo. 2. ipſa natura. Animal eſt cæcum, ſurdum, informe, inerme, ſine pedibus, omnibus injuriis expoſitum, rudimentum animalis potius quam verum animal. Tria loca quæ allata ſunt non parum inter ſe differunt. Primus eſt de homine in genere, *Homo vermis & filius hominis vermiculus* Job. 25. 6. Secundus de Chriſto, *Ego ſum vermis & non homo, opprobrium hominum, & contemptus à populo* Pſal. 22. 7. Tertius de Eccleſia, *Noli timere vermis Jacob.* Et pro ratione perſonarum varie intelliguntur. Homo in ſe vere ut vermis. Chriſtus & Eccleſia vermes in hominum opinione. De Chriſti ſimilitudine cum verme multa præter rem afferuntur.

Cur pœnæ inferorum cum immortali verme conferantur. Vermis eſt peccati conſcientia, quæ reos perpetuo mordet. Vermem etiam ad corpus pertinere probat Auguſtinus ex Sirach. 7. 17. ſed falſâ verſione deceptus. Tityi vultur in fabulis idem ſignificavit quod ille vermis.

Nepa Plauti non eſt cancer ut quidam volunt, ſed ſcorpio, cujus inceſſus tam obliquus quam cancri. De eo Nonni locus emendatus & explicatus. *Nepa* in Cicerone & Manilio pro ſcorpione cœleſti. *Nepa* Feſto vox Afrorum, id eſt Punica. Fortaſſe נב *neb* vel נבא *nebba*, à caudæ internodiis. Indidem *Ambubajæ.*

Quæritur an Hebraicæ vel Græcæ originis ſit vox Σκορπίος. Et Hebr. עקרב *akrab* dici per compendium pro עקצרב *akatſrab* à magno aculeo, quia μόνον τῶν ἐντόμων τοῦτο μακρόκεντρόν ἐστι, *hoc inſectorum ſolum magnum habet aculeum.* Nam עקץ *akats* pungere de ſcorpione paſſim uſurpatur.

Apoc. 9. 3. *Scorpii terræ* opponuntur volucribus de quibus multa. Eſt & marinus ſcorpio. Itaque qui preſſius loquuntur ſcorpionem terreſtrem dicunt, non ſcorpionem ſimpliciter. A numero pedum ὀκτώπους vocatur. Scorpionem poëtæ à cauda maxime deſcribunt, in qua venenum & aculeus. Vide Apoc. 9. 10. Scorpionis cauda πολυσφόνδυλος. Avicenna ſex vertebras illi tribuit. Alii ſeptem, quæ Arabibus خرزات *charazath*, & Talmudicis חומרי *chomare.* Nicandro ſcorpionis σφόνδυλοι ἐννεάδεσμοι, id eſt πολύδεσμοι, non præciſe novem juncturis connexi. Cujus locutionis multa exempla. Scorpiones ſæpe δίκεντροι. Aculeus tenui fiſtulâ perforatus, quæ Nicandro quorſum διπλόη. Foramen non videtur. Galenus ullum eſſe negat. Tam tenui aculeo maximas belluas interimunt. Cauda ſemper erecta, & in ictum intenta eſt. Tamen à trahendo Arabibus جرارة *gerrara* dicitur parvi ſcorpionis ſpecies, quæ caudam humi trahit, cujus ſequuntur natales & deſcriptio. Explicatur de eo locus Avicennæ ἀνηρμήνευτος. Dolor ex punctura qualis in Apoc.

Apoc. 9. 5. Ἐγχείμψις & ἐγχείμπτειν de scorpione quid sit fugit Lexicographos. Plura ex medicis & poëtis, de eorum gravi dolore qui à scorpione puncti sunt. Cur locustæ scorpionum caudis Apoc. 9. 5. noceant solum quinque menses. Scorpio hyeme torpet, æstivis mensibus caudam erigit. Scorpiones cum serpentibus Scriptura sæpe jungit, & pro serpentibus nonnulli habent. Scorpio pro ovo Luc. 11. 12. quia scorpio magnus & albus, quales sunt in Judæa, ovo est utcunque similis.

Loca à scorpionibus dicta aut iis infesta. Ascensus *Akrabim. Akrabatene* duplex. *Acrabene* prope Nisibin. Ptolemæo male *Acabene*. Et prope *Saharuz* in *Aderbigian*, quæ olim *Atropatia*. In Æthiopia *Arrhatan* Æliano, fortasse pro *Akrabatan*. In Aria regio Σκορπιοφόρος. Qui sint Σκορπιανοὶ Stephano.

Ezek. 2. 6. *cum scorpionibus habitas*, id est cum hominibus sævis & truculentis. Quæ phrasis quam sit usitata Apoc. 9. 3. 10. scorpionum nomine alii Patrum dæmones, alii hæreticos intelligunt. Ignatii de eo locus emendatus. Etiam ad dæmones multi referunt potestatem datam Apostolis calcandi super serpentes & scorpiones Luc. 10. 19. Sed ad literam id sumi probatur ex Marc. 16. 18. & Act. 28. 5.

Scorpiones flagri genus 1 Reg. 12. 11. ܡܪܓܢܐ Syro & מרגנין Chaldæo. Sic μαράγγα pro flagro est Græca vox vetus. Et in Glossario *marrugina* paliuri genus. Scorpio genus machinæ bellicæ 1 Macchab. 6. 51. Quæritur an ea lapides vel spicula conjiciantur.

Ps. 58. 9. שבלול *sabbelul* alii *ceram* explicant, alii *vermem*, alii *secundinas*, alii *limacem*, alii *fluentum aquæ*. Nos *limacem* præferimus cum auctore *Bereschith Rabba*, cujus verba corrupta emendantur. Limax Græce non solum κοχλίας dictus est, sed & ζέζιλος, σέσηλος, ζελάτης, σεσελίτης, σέμηλος. Solitanæ cochleæ olim erant magni nominis. Cochlea est vermis genus. Ab Hesiodo dicitur Φερέοικος, & à Cicerone *domiporta*. Unde Proverbium ἀπιςότερος τ̃ κοχλιῶν. Probatur ex Talmude שבלול *sabbelul* esse limacem. Hujus usus ad tumores. Non totus contabescit, ut Hebræi volunt: Sed ut habet Chaldæus interpres *humectat viam suam*. Unde Græcis ὑγροκέλευθος. Vir summus notatur, qui hoc alio refert perperam. Μύξα κοχλιῶν quid sit, & cur dicatur suo sibi succo vivere. Et impius esse ut limax liquescens. Et an vocetur שבלול *sabbelul*, quasi semitator, quia שביל *sebil*, id est semitam, signat. Aut voce compositâ ex ישב *jasab* & לול *lul*, quia habitat in testâ in κοχλίῳ modum inflexa? Aliæ interpretationes refelluntur. Cur Symmachus *secundinas* reddiderit, & Aquila *vermem*. Quis sit sensus verborum, *liquefient ut aquæ*. Limax à limo dicitur. Quid à cochlea differat.

Libro quinto agitur de aquaticis animalibus, quæ in Scriptura pauca sunt, licet in natura plurima. A ranis fit initium, quæ Græce βάτραχος dicitur quasi βοάτραχος, quia vocem habet asperam & inconditam. Hebraice צפרדע *tsephardea*, non quod matutinum tempus præsentiat & clamore suo indicet, ut creditum est hactenus, sed quia in limosis ripis degit, ut ex Arabismo probatur. Reliqua ranæ nomina, Romanum, Æthiopicum, Talmudicum, Arabicum, Ægyptium, Punicum fere sunt ὀνοματοποιητικά. In Erpeniana Pentateuchi paraphrasi جران *giran* vocantur, quasi γυρῖνοι. Quâ tamen voce nonnisi ranunculi designantur adhuc informes, quia sunt γυροὶ τὸ σχῆμα antequam pedes habeant.

Exod. 8. 2. Deus Ægyptios percussurus plagâ ranarum, minatur antequam feriat: *Si nolueris dimittere populum meum, Ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis*, ut sciat Pharao hæc casu non accidere, & si non obsequatur fiat ἀναπολόγητος. Verbum נגף *nagaph* quo Deus hic utitur, aut ad mortem percutere significat, aut saltem gravi plagâ. Nonnulli Hebræorum refelluntur pluribus, qui voce צפרדעים *tsephardeim* pro ranis crocodilos, aut pro ranis aquaticis terrestres, id est bufones significari volunt. Probatur totam Ægyptum ranis fuisse percussam. Falsum tamen est quod Hebræi volunt, hanc plagam controversos Ægyptiorum & Æthiopum limites distinxisse. Non solum fluvium, sed stagna quoque & paludes, imo qualvis Ægypti aquas ranas produxisse constat ex vers. 5. & 6. Et Nilo quamlibet sit naturalis ranarum productio, tamen hæc fuit multis de causis miraculosa. Ranæ autem è fluvio ascenderunt, quia sunt amphibiæ. Ranas procerissimas Pharaonis palatio fuisse destinatas Hebræi inepte probant. Nec minus stultum quod eas in intima ædium irrepsisse nonnulli volunt per penetrationem dimensionum. Falsum quoque est ranas in hominum corpora penetrasse, aut in iis fuisse productas: Et Pharaonem primum omnium sic fuisse mulctatum. Sed Israëlitas ab hoc malo fuisse immunes, recte colligit Rabbi Japheth ex verbis Mosis. Notantur Samaritani qui de suo hîc multa infulciunt. Docetur quomodo Moses fuerit Aaroni Deus. Et cur aquas per se non percusserit, sed per Aaronem. Et quomodo percusserit Aaron omnes Ægypti aquas.

Vers. 6. *Ascendit rana*, id est ascenderunt ranæ per numeri enallagen Scripturæ familiarem. Tamen si Hebræis credimus, una præcise rana ad Aaronis nutum ex amne ascendit, quæ reliquas aut peperit aut coaxatione suâ evocavit. Rana scilicet qualis in Talmude describitur, major pago Hagaroniæ, qui fuit sexagiuta domorum. Observatur hanc plagam Ægyptiorum peccatis fuisse prorsus analogam, & omnes sensus corporis graviter affecisse, quod Philo & Josephus uberius docent. Et alios quoque populos hâc eâdem plagâ fuisse afflictos, maxime circa Pæoniam & Dardaniam.

In hac calamitate Pharao primo ad Magos suos recurrit, qui ranis vel in speciem vel reapse productis, malum quod avertere debuerant visi sunt auxisse in majus. Itaque ad Deum confugit Pharao, Mose vocato, cujus explicantur subobscura hæc verba vers. 9. *Gloriare supra me, quando precabor pro te*. Ibidem quæritur cur temporis optionem Pharaoni dederit Moses. Et hâc illi optione data, cur liberationem petat Pharao, non in præsens, sed in crastinum. Et quomodo Moses Pharaoni liberationem certo promiserit, Deo non prius consulto. Vers. 12. *Ad Deum clamavit Moses super verbum ranarum*, id est propter ranas, phrasi Hebræâ notissimâ. Hic tamen impingentes Hebræi Mosem clamasse intelligunt propter ranarum vocem, quæ in Ægyptiorum ventre coaxaverint. Ranæ nimirum poëtis loquaces & locutuleiæ dicuntur. Et in Cicerone ῥητορεύουσι. Quin eas pro disertis habent Arabes. Quæritur an Deus ranas fulmine percusserit, ut vult Alcimus. Et cur eas super terram mortuas jacere voluerit *in acervos acervos*, id est in multos acervos. Qualis repetitio alibi passim occurrit. Et quam multi fuerint ranarum acervi juxta Hebræos. Cur denique iis mortuis terram Ægypti fœtere voluerit Deus. Pharao liberatus promissorum fuit immemor.

Psal. 78. 45. *Rana vastavit eos*, id est corrupit quicquid Ægyptiorum erat. At Hebræis *vastavit*, id est *castravit*. Quod probare se putant ex Lev. 22. 25. sed refelluntur. Ps. 105. 30. *Produxit terra eorum ranas*. At Exod. 8. 3. *Produxit illas fluvius*. Quæ duo conciliantur. Ibid. *In Regum conclavia penetraverunt*, per numeri enallagen. Unus enim erat Rex Pharao. Refelluntur qui Regum nomine volunt intelligi principes, quia de Ægypto dicitur Es. 19. 2. *regnum in regnum pugnabit*, id est, inquiunt, principatus in principatum. Quin varia tum in Ægypto fuisse regna probatur.

Ad

Ad Apoc. 16. 13. ubi deſcribuntur tres impuri ſpiritus ranis ſimiles, docetur in rana multa eſſe odioſa. Primo enim ranis eſt vox rudis & incondita. Itaque iis conferuntur clamoſi & obſtreperi. 2. Ranæ convitiari videntur, quia radunt aures mordaci quâdam vocis acrimoniâ. Unde in Columella *convitia ranæ* vocantur ranarum coaxationes. Et Ulubrenſes ſibi obloquentes Cicero ranunculos appellat. Neque aliâ de cauſa finguntur Lycii in ranas fuiſſe mutati, quam quia convitiis Latonam proſciderant. Cujus fabulæ ignoratio Plutarchum in devia traxit. 3. Poëtæ à Patribus cum ranis collati ſunt, propter inanem loquacitatem. 4. Iiſdem Hæretici & Sophiſtę ſimiles. 5. Item impii, qui in peccatorum ſordibus tanquam in luto permanent. 6. Et Monachi boni & mali apud Epiphanium. 7. Ii etiam qui perpetuo potu ſe ingurgitant. 8. Rana propter oculos ſanguineos eſt impudentiæ ſymbolum. 9. Et ſuperbiæ, propter inflatas buccas. Hinc ranę dictæ παρφυζίδες. Et de rana & bove fabulam nemo neſcit. Ex his conſtat quibus virtutibus polleant ſpiritus immundi ranis ſimiles. Et homines garrulos, moleſtos, importunos, in fœdiſſimis vitiis tanquam in luto ſe volutantes, nihil minus quam quod profitentur re atque opere præſtantes, gurgites, ventres, impudentes, ſuperbos hoc typo adumbrari. Iidem clamoribus ſuis Reges ad bella concitant Apoc. 16. 14. non ſine ad id alluſione, quod ranæ ultra ſolitum vocales inter tempeſtatis ſigna ſunt. Rana tamen qualis eſt apud Mahumetanos in pretio eſt: Et unum ex quinque animalibus quæ nefas eſt occidere. Quia Deum ſcilicet ranæ laudant ſuis ὀλολυγόσι. Et Abrahami rogum in Babylonia, ſi credimus, multis aquis aſperſerunt. Proinde ranas miris ornant elogiis, iis hæreticis non abſimiles, quos Philaſtrius ranas coluiſſe refert.

In Novo Teſtamento de margaritis multa loca ſunt. In Veteri tres voces quæ margaritas ſonant, ſed aliter redditæ à veteribus. Prima בדלח *bedolach* Gen. 2. 12. & Num. 11. 7. quam alii cryſtallum, alii bdellium reddunt. Sed priores fefellit prava lectio, poſteriores ſonus vocis quæ ad bdellium accedit. Terra Havila, ubi *bedolach*, eſt Arabiæ pars margaritifera circa *Catipham* & *Baharain*, unde margarita Æthiopice ብሕርይ: *bahrio*. *Katar* ibidem olim Θαρώ. Manna cum margaritis confertur, quia album & rotundum. Quod Talmudicis non fuit plane ignotum. Hebraica eſt fabula margaritas cum manna ſimul pluiſſe. Nec paucis Hebræorum atque Arabum בדלח *bedolach* eſt margarita. Forte בדלח, habet *cheth* pro *he* (quod confirmant Samaritani) & fit à בדל *badal* ſeparare, ſegregare. Ut à ſynonymo פרד *parad* unio Arabice vocatur فريدة *pharida*. בדלח *bedolach* neque bdellium eſſe, neque cryſtallum, neque gemmarum ullam probatur.

Vox פנינים *peninim* in Prophetis aliquoties occurrit, Job. 28. 18. *Extractio ſapientiæ præ* extractione τῶν *peninim*, ſup. quærenda. Et de eadem Prov. 3. 15. *Et pretioſior* τοῖς *peninim*. Prov. 8. 11. *Melior eſt ſapientia* τοῖς *peninim*. Prov. 20. 15. *Aurum & peninim abunde ſunt*. Prov. 31. 10. de muliere ſtrenua, *Remotior eſt* τοῖς *peninim comparatio ejus*. Thren. 4. 7. *Nazarei ejus erant nive puriores, lacte candidiores, corpore rutili ut peninim*. His locis, ut aſſerimus, *peninim* ſunt margaritæ. Primo enim alludunt πίννα, πιννικὸν, πίννινος λίθος. Pinnæ ſpecies eſt *perna*, unde *perle* vernaculum. 2. Gemmarum nomina in Scriptura fere extant ſingulari numero, quia in annulis &c. ſolent eſſe ſingulæ: At *peninim* ſemper plurali, quia in torquibus & armillis conſeruntur margaritæ plures. 3. Job. 28. *extractio peninim* eſt piſcatio margaritarum de qua multa. 4. Scriptura cenſet *peninim* inter res pretioſiſſimas. Margaritis autem, præter adamantem, nihil eſt pretioſius. 5. Tamen *magna eſt copia* τῶν *peninim* Prov. 20. 15. id eſt margaritarum. Puta circa *Baharain*, in India &c. 6. Remota eſt comparatio τῶν *peninim*, Prov. 31. 10. nempe nullibi Judææ propior quam in intima Arabia. Sic Jerem. 6. 20. calamus aromaticus *venit è longinqua terra*, id eſt ex Arabia. Fallitur Salmaſius qui alibi proveniſſe non putat quam in India. Arabici enim multa eſt mentio. Fuit etiam prope Judæam in Aulone, ſed poſt Prophetarum tempora.

Objicitur de Nazaræis dici Thren. 4. 7. אדמו *rubuerunt corpore ut peninim*. At margaritæ nonniſi per vitium rubent. Reſp. Rubere ibi ſplendere eſt, ut Latine, *rutilare*, *rutilus*, *purpureus*. Candidus & λευκὸς unde dicantur. Chaldæis סמנין primo minium, deinde quemvis colorem ſonat. ארם Hebræis vulgo rubere, ſed Arabibus candere eſt. Levit. 13. 19. lepra alba dicitur אדמדמת, quod neque *ſubrubram*, ſonat, neque *impenſe rubram*, neque rubrum albo fuiſſe miſtum, ſed lepram fuiſſe lucidam. Itaque בהרת ibidem vocatur à בהר quod lucere eſt. Ita Cant. 5. 20. Sponſus eſt *candidus* ואדום *& lucidus*, id eſt ſumme candidus. Quomodo hic *Nazaræi*, qui in eodem verſu lacti & nivi comparantur propter ſummum candorem, Nazaræi, inquam, non voto ſed dignitate, id eſt viri principes. Margaritis Græcum & Arabicum à ſplendore nomen eſt. Fortaſſe indidem *berberi* pro concha margaritifera. In margaritis color exaluminatus quis ſit. Quo ſenſu margarita lapis διαφανὴς vocetur à Theophraſto. Refellitur Clariſſ. Salmaſius, qui legi vult ὁ διαφανής.

Confutatur longa Bootii diatribe quâ *peninim* vult in Scriptura pro corallio haberi. Hebræum אדם ad rubrum pertinet, cum albo opponitur, cum componitur non item, ut Levit. 13. 19. Cant. 5. 10. Thren. 4. 7. Bootius ut certa tria ſupponit, quæ vel falſa ſunt, vel incerta. Labra quidem corallina ſunt, non reliquum corpus, ne genæ quidem. Rubor in facie non eſt color bene ſe habentis, ſed ægri potius aut ebrioſi. Formoſi à candore, non à rubore commendantur. Tamen ſi Propheta Nazaræos à rubore commendavit, cur Bootius non accedit Syro interpreti, qui *peninim* exponit *ſardium*, rubram gemmam, neque à Sardibus, neque à Sardinia dictam, ut volunt, ſed ab Hebræo שרד *ſered*, id eſt à fabrorum rubricâ. Hâc proinde veteres ſignificari volunt ignem ultimi judicii Apoc. 4. 3. Reſpondet ſardii ruborem nihil habere commune cum rubore carnis. Cum tamen à carne vulgus *carneolum* vocet, aut corrupte *corneolum*, Gallice *cornaline*. Addit ſardam Solino eſſe gemmarum *viliſſimam*, cum Plinius utiliſſimam eſſe dixerit. Ibi multa habentur de pretio ſardæ & ſardonychis qui eſt nonnullis ſardæ ſpecies. Sardius lapidum duodecim primus Exod. 28. 17. & Ezech. 28. 13. In Aaronis humerali duo fuere ſardonyches. Et ſardonyx in corona Regis Ammonitarum, qui à Deo Moloch dictus *molochos*. De eadem corona quid Hebræi fabulentur. Gemma Polycratis Plinio eſt ſardonyx, ſed Herodoto ſmaragdus. Sardonyches Romæ & in Syria quam pretioſi fuerint. Sardonyches in Indiæ monte Sardonyche multi, & prope Euphratem in monte Drimylo, cujus montis nomen explicatur. Sardonyx lapis pretioſiſſimus Job. 28. 16. Sardonyches in Arabia. Chald. סנדלכין *ſandalchin* dicti.

Corallium non eſt gemma, ſed λιθόδενδρον, ἀπὸ τῆς κουρᾶς, à tonſione dictum. Quo ſenſu Baſilius illud vocet πολυτίμητον. Arianos è terra effodiſſe fabula eſt, & unde orta. Ariæ vicina eſt Margiana, cujus nomen alludit ad مرجان *margian*. Arabes corallium ſic vocant, ut Romani *margellam*. Probatur in Luciano

τὸ

τὰ κυράλια vocem esse corruptam, quam in alienum sensum detorquet Bootius. In illam conjecturæ. Nonnisi Regulus fuit Nisus ille cujus regia corallio dives fuit. Corallium in India fuit magni pretii, non tamen in Judæa. Cur in mari Persico dictum fuerit *Jace*. Aurum olim apud Casandres metallorum fuit vilissimum. Veterum nugæ de virtute corallii in Orphei Libro de lapidibus. Ejus interpres quam sit ineptus. Plinii locum de Gorgonia docetur à Salmasio frustra sollicitari. Et corallii quanta fuerit vilitas præ margaritis. Bootio Medico alius Bootius opponitur item Medicus.

Margaritarum tertium nomen est דר *dar*, unus è quatuor lapidibus, quibus stratum fuit Assueri cœnaculum Esther. 1. 6. Probatur דר *dar* eo loco non esse habitationem, sed lapidis genus. דרא *dara* lapis Talmudicis qui lucem infert cœnaculo, non est carbunculus, ut Fullero visum, sed lychnis vel lychnites. Lychnis fuit in templo Syriæ Deæ. In cœlo lychnitę duo. Lychnites in nido ciconiæ. Idem Tyri Regi pro face fuit. Et in corona Imperatorum Orientis. Recentiores *orphanum* vocant. Tamen in libro Esther דר *dar* non est lychnis, sed margarita. In Midras ita sumitur. In Chaldæa paraphrasi דורא *dura* id ipsum sonat. Arabicè دور est circumire. Unde multæ voces etiam Hebraicæ deductæ. In his כדור *caddur*, id est *sicut pila* vel *sicut orbis* Es. 22. 18. & 29. 3. Et margarita Hebræis דר *dar*, Chaldęis דורא *dura* dicta, quia rotunda. Arabibus quoque در *dor* vel *dur*, plur. *dar* est unio. Hebræum דר *dar* probamus in Græca versione non reddi πάρινον λίθον, ut putant, sed πίννινον. Lapis autem *pinninus* est margarita. Jurisconsultus margaritam è censu lapidum eximit. Tamen alii aliter. In animalibus multi sunt lapides. Margarita conchę nucleus, callus, verruca, ossiculus non vocatur nisi impropriè. Lapidem vocant Hebræi, Arabes, Græci, Romani Poëtæ, Historici & Philosophi, Græcia recentior λιθομάργαρον.

Margaritas in pavimento sterni res videbitur sine exemplo, & propior fabulis Milesiis de palatio Psyches. Neque enim in pavimento, sed in socculis margaritas calcabant Romanæ mulieres. Sed Assueri pavimentum quidni tam potuerit margaritis ornari quàm smaragdis aut carbunculis, quod interpretes alii volunt? Cogitandum quantus fuerit Persarum luxus, quàm profusæ divitiæ. Et Susarum hîc describi Regiam, quam admirabilem fuisse tradunt Aristoteles & Apulejus. Afferuntur aliunde multa exempla similis luxus. Sic in India templum Solis margaritis fuit stratum. Babylone Beli regia auro tecta & strata. In privatorum ædibus in Arabia smaragdi parietibus agglutinati. In Colchide Ebusopis Regis aureæ cameræ, & argenteæ trabes, columnæ atque parastatæ. Romę musęa & cubicula ex margaritis. Terra scobe auri & aurosa arena strata. Basilii Macedonis templa argento, auro, gemmis & margaritis distincta.

Prov. 25. 12. חלי *chali* non esse margaritam, ut ab Hieronymo redditur. Sed quicquid ad muliebrem mundum pertinet, etiam Arabicè. Quandoque latiùs sumitur pro quovis ornatu in vestibus. Interpretes quam hic fluctuent.

Sapientia margaritis in Scriptura sæpe confertur aut præfertur. Regnum cœlorum, id est Euangelium, quomodo margaritæ simile. Margaritæ ex remotis locis afferuntur. Et eas commendant candor, lævor, soliditas, vires abditæ, splendor, ornatus, pretium, quæ omnia in Euangelio. Margaritarum pretium barbaris ignotum. Porcis etiam, quibus non sunt objiciendæ.

Secundùm margaritas nihil in mari purpurâ & hyacintho pretiosius, de quibus sæpe sacri Scriptores. Nos primò de cochleis agimus, ex quibus eliciuntur tam eximii colores, quos Hebræi vocant חלזונים *chilzonim*. Hinc Deut. 33. 19. de Zabulonitis dicit Jonathan in paraphrasi Deut. 33. 19. *Quia habitant ad littus maris magni* (seu Mediterranei) *in deliciis habebunt taritha: Et chilzona capient, cujus sanguine hyacinthum tingent ad fila vestium suarum.* Ibi טריתא *taritha* neque magnus piscis est, neque piscis salitus, ut Hebræi volunt, sed recens, ut ex Arabismo constat. Et חלזונא *chilzona* cochlea ex qua vel purpureus vel hyacinthinus color elicitur, quod plerosque interpretes latuisse mirum est, cum id sequentia palam doceant. Neque verum est quod volunt, morbi oculum, Levit. 21. 20. à paraphrastis dici חלזון propter similitudinem. Nam חלזון pro oculi morbo Græcum est χάλαζα vel χαλάζιον. Neque huic synonymum est Hebræum שפון Deut. 33. 19. ut multi scribunt. Zabulonitæ ex littore tria habuere beneficia: 1. pisces edules. 2. purpuram. 3. vitrum ex arena Beli fluminis conflatum. Quæ tria notat Jonathan. 2 Reg. 25. 12. Hebræi כורמים *coremim*, *vinitores* dici volunt qui balsamum colligunt, (& in Cantico per vineas Engadi balsameta significari, quia balsamum est viti simile) Et יוגבים *jogebim* vocari purpurarios, quasi יוקבים *jokebim*, quia cochleam purpurariam tanquam in prælo contundunt. Purpurarium Judææ littus fuit à Tyri scalis usque ad Chaipham ad Carmeli radices. Unde purpura Hebr. *Carmel*, & Chaipha oppidum olim Porphyria. Laus terræ Chanaan Gen. 43. 11. Sita *in purpura & vino & balsamo & myrrha & oliva.* Ita in Beresċith Rabba. Sed pro ומר & myrrha, quæ in Judæa nulla fuit, legendum ותמר, *& palma.* Quod dicit Midras in Cantica, vestes Israëlitarum in deserto crevisse cum ipsis, ut concham חלזון *chilzon*, ex Aristotele explicatur. In Talmude disputatur an qui חלזון purpuram piscatus die Sabbathi, eam statim contundit, violati Sabbathi sit bis reus. Illam ex Aristotele & aliis docetur statim contundi, ne florem evomat, idque uno ictu. Et purpuræ tres esse partes, quarum superior τράχηλος, media μήκων, ima dicitur πύθμην. Florem inter primam & mediam. Colorem qui ex illo fit Hebr. תכלת *thecheleth*, Chald. תכלא *thichla* vel *thachla.* Color ille quâ arte fiat docet Maimonides, in quo notatur crassum σφάλμα.

Hebræum תכלת *thecheleth* veteres magno consensu hyacinthum vel hyacinthinum reddunt. De quo colore dubitatur sitne purpureus an cœruleus. Hyacinthi flos multis est purpureus. In Gallia fuit cocci vice. Et idem creditur cum vaccinio. Lapidi quoque hyacintho violaceus vel purpureus est color, sed dilutior. *Rubinus* Arabibus ياقوت quasi hyacinthus dicitur. Hesychio & Suidæ *hyacinthinum* πορφυρίζον. Græcis tamen poëtis & Columellæ hyacinthinus flos est cœruleus. Lapis quoque est cœruleus Solino & Martiano & multis Patrum. Ab iisdem hyacinthus color cum cœlo confertur sexcentis locis. Hebræis quoque תכלת *thecheleth* color est cœlo & mari similis. Sed & Arabes idem sentiunt. At purpura non à cœruleo, sed à rubro colore commendatur. Itaque purpuræ colorem poëtæ sanguini tribuunt. Item Soli, Auroræ, vino, uvis, moris, narcisso, rosæ, papaveri, violæ, puellarum labris & genis, maximè in pudore: Sed in primis amethysto. Proinde purpureus, coccineus & puniceus color promiscuè sumuntur tam à sacris quam à profanis Scriptoribus. Contra hyacinthinum à purpureo iidem sæpe distinguunt, & diversa est materia.

Purpura fiebat olim ex tribus concharum generibus, & purpura propriè dicta, conchylio & murice seu buccino. Conchylium & purpuram veteres sæpe promiscuè sumunt, sæpe etiam distinguunt. Purpuræ propriè dictæ

dictæ color ruber eſt, conchylii glaucus & iraſcenti mari ſimilis. Videtur fuiſſe medius inter purpureum & cœruleum, ut in purpuriſſo Indico & pantherarum oculis. Chalcanthum, cujus color eſt cœruleus perquam ſpectabili nitore, à purpura dici aſſerit Salmaſius, non ab ęre, ut vulgus putat, χάλκη ſcilicet vel κάλχη eſt purpuræ flos, quem cœruleum eſſe oportuit, ſi chalcanthum inde dictum eſt. Neque aliud תכלת *thecheleth*, qui hyacinthinus dictus eſt non à materia ſed à colore. At ארגמן *argaman* vel ארגון *argavan* eſt rubra purpura, non ex conchylio facta, ſed ex illius cochleæ ſanie quæ proprie purpura dicitur. Itaque Græci & Hieronymus ſemper purpuram reddunt. Hebræi rubram eſſe dicunt & *carmeſinam*, id eſt coccineam, & laccæ concolorem. Cujus quatuor ſpecies, omnes rubræ, 1. Arabica. 2. Talmudica. 3. Græciæ recentioris. 4. Luſitanorum. Tertia cur olim ἄγχουσα, πορφυρίς, ἀλκιβιάδιον & κάλυξ dicta fuerit aperitur. Præter purpuram marinam, purpurę factitiæ variæ fuerunt ſpecies, puta ex vacciniis, ex alga Cretica, ex amorge herbâ, ex herbâ purpurea in Abaſenis, ex Ibera ferrugine, ex flore purpureo ad fontes Hyparchi fluminis, & Indica ſandice, quæ fuit divini fulgoris. Proinde *purpura marina* διακριτικῶς ſæpe dicitur. Docetur quid differant ἁλιπόρφυρος & πορφυροῦς. Item πορφυροῖ & ἀλουργεῖς. Et harum vocum interpretes notantur. Marinæ purpuræ diverſæ ſpecies תכלת *thecheleth* & ארגמן *argaman*. Utraque in inſulis Eliſæ ſeu Græciæ Ezek. 27. 7. Ex תכלא *tachla* vel *thachla* κάλχη & κάχλη. T & K cognatæ literæ & permutabiles. Probatur aliquot exemplis ſæpe permutari literas, ut conjunctis ſyllabis ab eâdem aut ſimili literâ fiat initium. Docetur cur Herculis cani purpuræ inventionem Phœnices tribuerint. Et multos colores à locis denominari. In his ארגמן *argaman* vel ארגון *argavan*. Facta enim utraque vox ab ארם גון *aram gavan*, quaſi Syriæ colorem dixeris. Ad has voces variæ alluſiones. Arboris Perſicæ ارجوان *argiavan* deſcriptio. An purpura inde dicta ſit, ut quidam volunt.

Cetus Jonæ non fuit cetus proprie dictus. Cete enim & quotquot animalia pulmone ſpirant gulæ meatus habent anguſtiores quam ut poſſint ſolidum hominem deglutire. Sed fuit piſcis magnus, ut à Jona vocatur. Nempe canis carcharias, qui & lamia dicitur à gulæ vaſtitate. His non ſolum Oceanus & mare Rubrum abundat, ſed & Mediterraneum. In horum ventre reperti homines loricati. Hercules ab hujuſmodi monſtro abſorptus, in ejus ventre latuiſſe fertur toto triduo, ac proinde à Lycophrone dici τριέσπερος λέων. Quæ fabula ex Jonæ hiſtoria palam ſumpta eſt. Cetus in Euxino mari Jonam non revomuit, ut vult Joſephus. Tantum enim iter triduo confici non potuiſſet. Et mare illud cetis eſt inacceſſum. Nec ibi fuiſſet Jonas Ninivæ propior. Sulpicius Geographiæ quam fuerit imperitus. Arabes Jonam per dies quadraginta in ceti ventre hæſiſſe fingunt. At Seniores quadraginta dies Ninivitis aſſignatos in triduum mutant. Dubitat Auguſtinus uter ſit verior numerus, cui dubio ſatisfit.

Job. 26. 13. נחש בריח *nachas beriach*, ad verbum *ſerpens vectis*, videtur eſſe ſideris nomen. Sed eodem nomine Eſ. 27. 1. cetus ſignificatur, aut cetaceus piſcis potius. Sic Amos 9. 3. *Serpens* dicitur magnus piſcis. In cetaceis autem piſcibus nomen à vecte ſumptum zygænæ maxime convenit, quæ caput tranſverſum habet in vectis modum. Itaque ζύγαινα vocatur à jugo vel boum vel bilancium, quod imitatur formâ capitis. Italis *baliſta* & *martello*, & Maſſilienſibus *barretella* idem ſonant. Loca veterum & recentiorum de zygæna. In Braſilia zygænæ ſimilis eſt *panapana* piſcis.

Piſcis Tobiæ non eſt callionymus, ut volunt Valleſius & alii. Marinus enim eſt callionymus, & parvus, nec niſi piſciculis infeſtus. Sed piſcis Tobiæ fluviatilis, magnus & anthropophagus. Et ex amne quidem emerſit, non tamen in terram ſe contulit, ut ſupponit Valleſius. Idem in viaticum ſuffecit duobus viris in plures dies, cum callionymus ne ad horam quidem uni ſufficiat, imo non ſit edulis. Tobiæ igitur piſcis à callionymo videtur eſſe plane diverſus. Silurus ſcilicet qui piſcis eſt magnę molis, robore & audacia inſignis, & in quodcunque animal graſſatur, etiam in homines. Idem in Euphrate, adeoque in Tigri naſcitur. Et branchia potuit attrahi, & in viaticum ſale condiri. Judæis quidem immundus, æque ac callionymus, ſed alius cibi penuriâ licitus. Fel ad oculorum albugines extergendas utile. *Silluarium* Vegetio. Hinc glanis eſt ſimillimus, cujus ſuffitu pelli dæmones à ſuperſtitioſis creditur. Et idem tribuunt Arabes piſci الجري *algiri*, quem ſilurum eſſe volunt, cum ſit anguilla. Silurum barbari ſcriptores *Solarem* vocant, quaſi à Sole nomen habeat. Cum Græce ζίλουρος pro ψίλουρος à tenui cauda dicatur. Aliis ſilurus idem qui שבוט *ſabot*. Quin שבוט eſt λάβραξ lupus, piſcis mugili ſimilis, qui retia lacerat, cerebrum habet eximii ſaporis, & à varietate colorum Chaldaice dicitur שבוט, ut Italice *varolo* & Gallice *bar*.

Job. 40. & 41. *behemoth* & *leviathan*, id eſt hippopotamus & crocodilus, conjunctim à Jobo deſcribuntur quia multa habent communia. Hippopotamus quam vaſtum ſit animal. Gręce θηρίον dicitur, & Latine *bellua*, ut Hebraice בהמות *behemoth*. Maxime accedit ad formam terreſtrium. *Behemoth* plurale non eſt, ſed ſingulare Ægyptium, cujus formæ multa ſunt. Cap. 40. v. 10. *Behemoth quem feci tecum.* Imo *juxta te*, in vicinia Arabiæ, vel in Ægypto Arabiæ tuæ vicina. *Fœnum ut bos comedit.* Quamvis aquaticum animal, tamen ex amne egreſſus κατανέμεται τὸν χόρτον, *fœnum depaſcitur*, ut eſt in Diodoro. Verſ. 11. *Potentia ejus eſt in lumbis, etiam robur ei eſt in umbilico ventris.* Hippopotamus enim toto corpore tectus eſt impenetrabili corio tantæ ſoliditatis & ſpiſſitudinis, ut in haſtas & miſſilia tornari dicat Herodotus. Et Achilles Tatius cutis eſſe tam aſperæ ut neque ferro cedat, neque ab eo vulneretur. Et Ptolemæus telis poſſe trajici neget. Quale corium ſi eſſet elephantis, quos alii nomine *behemoth* ſignificari volunt, cur eos thoracatos veteres in bellum producere neceſſe fuit? Hoc ſaltem certum elephanti robur non eſſe in umbilico ventris, quem culices quoque graviter pungunt. Verſ. 12. *Retorquet caudam ſuam*, quę eſt *ut cedrus*. Suum enim caudam habet, quorum eſt retorquere caudam. Illa autem cum cedro confertur ratione glabritiei, rotunditatis, ſpiſſitudinis & firmitatis, quam ſummam eſſe oportet in ea quam diximus tergoris ſoliditate. *Nervi femorum ejus perplexi ſunt*, id eſt decuſſati aut cancellati. Quod de Tritano gladiatore referunt Plinius & Solinus, ut ſummi roboris indicium. Tale hujus animalis robur, quod uno pede navem ajunt aut quaſſatam diffringere, aut inclinatam demergere. Verſ. 13. *Oſſa ejus ut æs fuſile & vectis ferrea*, id eſt duriſſima, firmiſſima, validiſſima. Scaliger de ejus dentibus. *Materiam ebore firmiorem tradunt.* Et Odoardus Barboſa. *E migliore avorio di quello de gli elefanti, è piu bianco, è piu forte* &c. Verſ. 14. *Ille eſt principium viarum Dei*, id eſt Dei opus in hoc genere eximium. Utut enim ſit perniciosum animal, tamen multa habet quæ admirationem excitant, vaſtam molem corporis, robur immane, tergus impenetrabile, ſtupendum oris hiatum, portentoſam voracitatem, candorem dentium & firmitatem, terræ & aquis vitam communem. Et in tanta corii duritie ingenium ultra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſſimum, ut eſt in Ammiano. Hinc apud Papremitanos ſacrum fuiſſe animal Herodotus & Plutarchus ſcribunt. *Qui fecit eum applicavit ei* חרבו *harpen ejus*, id eſt dentes exertos molliter flexos, acutos, prælongos, quibus

tanquam harpe vel enſe curvato in modum falcis fruges demetit & corrumpit. Proinde Nicander quoque ἄρπην vocat, & Nonnus μιμήλην θρεπανὴν tanquam in falcis modum effictam. Verſ. 15. *Quia proventum ei montes proferunt, etiam illi montes ubi ludit omnis agri beſtia.* Hæc enim eſt vera ratio cur falcatis dentibus hippopotamum inſtrui oportuerit, quia non tam in aquis quam in terra paſcitur, in qua fœnum & ſegetes falce metuntur. Et montium meminit in quibus ludunt agri beſtiæ, quia valde paradoxum eſt aquaticum animal cum pecore & jumentis paſci. Verſ. 16. *Sub umbroſis cubat in latibulo arundinis & cœni*, ubi jacere non ſolet elephas, & vix latere poſſit. Sed de hippopotamo ſic Ammianus: *Inter arundines celſas & ſquallentes nimiâ denſitate hæc bellua cubilibus poſitis.* Itaque hæc Pſ. 68. 31. *increpa feram arundinis* ad hippopotamum pertinere, tanquam populi Ægyptii figuram, vero non eſt abſimile. Verſ. 17. *Tegunt eum umbroſæ arbores*, unaquæque *umbrâ ſuâ. Circumdant eum ſalices torrentis*, vel etiam Nili, quem Prophetæ paſſim נחל *naal*, id eſt torrentem vocant, unde Nili nomen deductum. Idem Homero διϊπετὴς, id eſt à Jove delapſus, Lucano quoque *torrens* & Valerio Flacco, quia non aliunde augetur quam ex æſtivis imbribus. Hic Græci interpretes πάπυρον *papyrum* habent & κλῶνες ἄγνε, *ramos viticis*, quibus fœcundas eſſe Nili ripas probamus. Verſ. 18. *Ecce premat eum fluvius, non trepidabit, ſecurus erit, quamvis erumpat Jordanes ſuper os ejus.* Quæ vera eſt hujus loci verſio, etiamſi illum interpretes multo aliter accipiant, quia ſi ſic vertiſſent, palam fuiſſet agi de aquatica bellua, qualis eſt hippopotamus, quem in fundo Nili totos dies degere legitur in Diodoro, donec appetente nocte pabulatum exeat. Et eundem ait Bellonius Nili fundum inhabitare, & paſſim in imo flumine divagari. Verſ. 19. *In oculis ejus quis capiet eum, & hamis perforabit naſum*; In oculis ejus, id eſt aperta vi & manifeſta, quia vix aliter capitur quam per dolum. De quo vide Achillem Tatium, & Euſtathium in Hexaëmeron. Hippopotamos Scaurus ædilis in temporario Euripo primus Romæ oſtendit. Exinde in amphitheatris ſæpe viſi ſunt. Sed ætate Juliani Apoſtatæ in Ægypto jam defecerant, & ad Blemmyas migraverant.

Leviathan Hebraice dicitur draco à multiplici flexu, quod probatur ex Arabiſmo. Sed & eadem vox tam crocodilos quam cete ſignificat. Quod ex Jobo patet in fine capitis 40. & cap. 41. fere toto. Job. 40. 20. *An extrahes Leviathanem hamo, & in fune demerges linguam ejus?* Id eſt in lingua ejus demerges funem, vel hamum infiges fune appenſum. Hypallage. Utut enim crocodilum elinguem eſſe nonnulli ſcribant, tamen linguam habet, ſed immobilem, & inferiori maxillæ adhærentem. Quod poſt Ariſtotelem & Plinium notant Hebræi & Arabes, & multi recentiorum. Verſ. 21. *Nunquid applicabis juncum naribus ejus?* id eſt funem junceum, qui Hebr. dicitur חבל אגמון & Græce χοῖνος. *Et ſpinâ perforabis maxillam ejus?* id eſt hamo ſpinæ inſtar acuto. Nam Hebrææ voces multę ſunt hamo & ſpinæ communes. Verſ. 22. *An multiplicabit ad te preces? An te alloquetur verbis mollibus?* Ut ſignificet hanc belluam homini non ultro ſubjici. Verſ. 23. *An feriet fœdus tecum, & eum accipies in ſervum perpetuum?* Quomodo victi à victoribus vitam redimunt libertatis pretio. Unde *mancipia* dicta. Verſ. 24. *An ludes eo tanquam ave, & ligabis eum pro puellis tuis?* Ut illo ſe oblectent, ut paſſere Catulli Lesbia. Ægyptiæ quidem mulieri, ut Maximus Tyrius auctor eſt, crocodili catulus fuit, cum filiolo ejus ζυναθύρων καὶ ζυντρεφόμενος, *ludens & educatus*, qui mitis fuit dum vires erant infirmæ. Sed cum ſtatura auctus eſt, ingenium detexit, & puerum occidit. Cujuſmodi hiſtorias multas afferimus. Verſ. 25. *An epulabuntur ſocii ſuper eo?* id eſt piſcatores qui ſocietate initâ ad belluarum piſcationem ſe conferunt. *An diſtribuent eum inter Chananæos* ſeu mercatores. Nam in Scriptura Chananæus pro mercatore ſæpe ſumitur, quia illa gens mercaturæ maxime fuit dedita. Verſ. 26. *An implebis pellem ejus miſſilibus, & caput ejus telis piſcatoriis?* Quidni, ſi de balæna agitur, quæ telorum nimbo obruitur à nautis circumſtantibus? At crocodili corticoſam cutem telis eſſe impenetrabilem docebimus in caput ſequens. Ibi fabulæ monſtrum in Græca verſione obſervatur. Verſ. 27. *Impone manum tuam ſuper illum, non perges meminiſſe prælii.* Nam de fuga cogitabis potius quam de pugna. Verſ. 28. Ecce *ſpes illius* qui manum in illum injecerit, *fruſtrata eſt. Nonne etiam ad aſpectum illius proſternetur?* Sic in Cælii Aureliani Chroniis, Artemidorus Grammaticus nitente greſſu crocodilum in arena jacentem expavit, atque ejus motu percuſſâ mente, credidit ſibi ſiniſtrum crus atque manum à ſerpente comeſtam, & literarum memoriâ caruit oblivione poſſeſſus. Si objicias leviathanem non eſſe crocodilum, cum deſcribatur ut bellua quæ nec capi poteſt, nec domari, nec cicurari, cum crocodilus ſæpe captus & domitus ſit. Reſpondeo idem de cetis objici poſſe, & de quovis animali. Neque enim ullum eſt animal quod non ſubeat hominis jugum. Tamen crocodilus non facile vincitur, quia & mole vaſtus eſt, & viribus tremendus. Docetur quanta ſit moles, & venatio quam ardua. In Auguſti nummo crocodilus ad palmam revinctus pingitur, qui forte eſt Heſychii δενδρίτης ὁ κροκόδειλος. De Tentyritis quod ajunt vix credibile eſt. Crocodilus omnia animalia feritate ſuperat.

Jobi c. 41. v. 1. *Non eſt ita ferox ullus ut excitet eum.* Nempe cum ſatur in littore dormit. Idem de leone dicitur Gen. 49. 9. Verſ. 3. *Illius membra non ſilebo, nec ſtatum virium, nec ſtructuræ gratiam.* His verbis ſe accingit ad crocodili deſcriptionem, quæ habetur in ſequentibus. Verſ. 4. *Quis retexit ſuperficiem veſtimenti ejus?* Id eſt corticoſam cutem, quam crocodilus nunquam exuit, longe aliter atque ſerpentes qui deponunt fere quotannis, ut notat Suidas in φολιδωτόν. *In duplex frænum ejus quis ingredietur.* Labia frænum vocari notat R. Selomo. Ut Græce χάλινοι fræna ſunt pars labiorum apud Pollucem. Verſ. 5. *Valvas faciei ejus quis aperiet?* Nam in crocodilo rictus oris eſt valvarum inſtar. Magno hiatu aperitur. Fit totum os. Buculam integram vorat. Fauces ſunt ſeptem pedum. *In gyro dentium ejus terror.* Dentes ei ſexaginta, vel exerti, vel ſerrati, & pectinatim coëuntes. Morſus tenax, & ita pernicioſus ut non curetur aliter quam morſus rabidi canis. Verſ. 6. *Tergum eſt ut laminâ ſcutorum, quarum unaquæque clauſa eſt arcto ſigillo.* Verſ. 7. *Una alteri tam vicina eſt ut ventus non ingrediatur.* Verſ. 8. *Unaquæque proximæ ſuæ cohæret, ita continentes ſe ut non ſeparentur.* Hâc periphraſi ſquamarum aut corticum commiſſura deſcribitur, quibus ut ſcutorum laminis cohærentibus totum dorſum eſt obductum. In balęna nihil tale eſt. Cetum quidem ſquamatum deſcribit Nearchus, ſed ſolus, & ex aliorum fide, & mendaciſſimus ſcriptor. Itaque hic hæret calculus Bootio, cui Leviathan eſt cetus. Verſ. 9. *Sternutationibus ejus ſplendet lux.* Cum ſternutat, per nares ejus confertim actus ſpiritus tanto prorumpit impetu, ut ſcintillare videatur, & flammas emittere. Sternutat autem frequentius, quia ore hiante & oculis ad Solem obverſis apricatur, quod omnes ſcribunt. Eos porro qui oculos ad Solem obvertunt magis ſternutare obſervat Philoſophus. *Et oculi ejus ut palpebræ Auroræ*, perſpicaciſſimos habet oculos, quique ex fundo aquarum apparent ante corpus animalis. Hinc apud Ægyptios crocodili oculi erant Auroræ hieroglyphicon, ut in Horo ſcribitur. At balæna prope cęca eſt. Verſ. 10. *Ex ore ejus velut lampades exeunt, ſcintillæ ignis excluduntur.* Verſ. 11. *Ex naribus ejus egreditur fumus, ut ollæ ferventis & aheni.* Verſ. 12. *Halitus ejus carbones incendit, & ex ore illius flamma prodit.* Ita hippopotamum ignitum fumum tanquam ex fornace aut ex ignis ſcaturigine ſpirare ſcribunt Achilles Tatius & Euſtathius Antiochenus. Nempe cognata duo hæc animalia, quęque in reſpirandi modo inter

inter se confert Philosophus. Quo diutius spiritum continuere, dum sub aquis latebant, eo spirant acrius cum emergunt, & spiritus erumpit tam violenter, ut flammas ore & naribus videantur emittere. At balæna pro ignibus, in sublime nimbos efflat, ut in Plinio habetur. Vers. 13. *In collo ejus moratur robur.* Quod balæna nullum habet. At crocodilus habet. Id nonnulli perperam negant. Nam caput resupinat ad morsum, & colli motu trochilum excutit. *Ante eum meror insultat*, id est præcedit, tanquam metator & comes, ut eos statim invadat, quibus crocodilus fit obviam. Ut in Apuleii pompa Minervæ comites erant Terror & Metus, nudis insultantes gladiis. Vers. 14. *Tori carnis ejus cohærent, unusquisque compactus est, in eo non dimovetur.* Quod de squamis ante dixerat, jam asserit de ipsa carne, quæ in crocodilo tam compacta & torosa est quam in balæna laxa & porosa, si verbo sit venia. Vers. 15. *Cor ejus firmum & ut lapis, firmum*, inquam, *ut fragmen metæ.* Potest ad animum referri, ut Græce vocatur λιθοκάρδιος, qui est immisericors. Aut etiam ad viscus cordis, quod in omnibus animalibus firmissimum esse oportuit, ut ibi fons caloris esset in tuto. Sed apud Arabes illud habere solito firmius & compactius, & durum instar lapidis, fortitudinis signum est. Proinde tale describunt cor Sabibi, qui vir fortissimus fuit. Vers. 16. *Ab elatione ejus timent fortes, præ metu aberrant.* Tanquam consilii inopes, & nescii quo se vertant. Elatio belluæ est supra aquas emersio. Vers. 17. *Appetentis eum gladius non consistet, neque lancea, telum aut spiculum.* Vers. 18. *Reputat ferrum ut paleam, æs ut lignum putridum.* Vers. 19. *Non fugat eum sagitta: In stipulam ei vertuntur lapides fundæ.* Vers. 20. *Sicut stipula reputatur fustis, & ridet ad vibrationem hastæ.* Crocodili nempe cutis contra omnem ictum invicta est & impenetrabilis. Contra balænæ corium omnibus telis pervium. Vers. 21. *Pro eo* sunt *acumina testæ, sternit se* ut *tribulam in luto*, id est, pro eo nihil feries quam testarum eminentias, seu squamas tam forma quam duritie testis similes. Ut jam non animalis corpus sed tribulam in luto jacere putes, quæ lapidibus & ferro exasperata quosvis ictus repercutiat. Ita crocodilum squamis & corticibus obsepiri & armari dicit Ælianus, quæ *testis validis sunt similes.* Alii hæc aliter explicant. Sed Jobi verbis hæremus mordicus. Vers. 22. *Fervere facit tanquam ollam profundum: Mare reddit ut mortarium unguenti.* Cum in mari se jactat, & aquas uligine vel cœno commotis ita inficit, ut unguenti speciem præ se ferant. Huc adde crocodilos, cum aquis immerguntur, odorem musco suaviorem emittere. Quod veteres fugisse miror, cum recentiores omnes id magno consensu scribant. Cæterum Hebræo more Nili eluvies & adjacentes lacus profundum & mare nuncupantur. Quomodo Es. 11. 15. & Zachar. 10. 11. Plinio scilicet teste, Nili aqua est mari similis. Et certis temporibus per totum Ægypti Delta Nilus maris instar diffunditur. Unde est quod in historiis Arabum maris nomen illi passim inditur. Et hippopotamus à Damire vocatur *equus maris.* Et crocodilum distinguit Etymologus in χερσαῖον & θαλάσσιον. Vers. 23. *Pone se lucidam reddit semitam, habuerit quisquam abyssum pro canitie.* Abyssum enim non solum de magnis amnibus, qualis est Nilus, sed & de fontibus, rivis, & aquarum alveis usurpari reperias Deut. 8. 7. Psal. 78. 15. Ezek. 31. 4. &c. Nec solum mare sed & amnes spumâ excitatâ canescunt. Vers. 24. *Non est ei simile super pulverem, ita factum ut non atteratur.* Sic animalibus quæ sunt super pulverem, id est reptilibus, accensetur, propter brevitatem pedum. In his autem crocodilus ita factus esse dicitur, ut non possit atteri (quomodo reliqua reptilia) propter robur insitum & squamarum duritiem. Hæc ad balænam non pertinere nemo non videt. Vers. 25. *Et quicquid altum est despicit: Rex est supra omnes filios elationis.* Utut humi pæne reptitans, ea tamen animalia quæ corpus habent procerius, & longiora crura, quibus in sublime evehuntur, non spernit modo, sed & in iis dominatur majorum virium fiduciâ. Quæ quam merito dicantur docet nostra commentatio.

Talmudicis quoque Leviathan est crocodilus. Ut cum in quinque paribus animalium in quibus terror debilioris est super fortius, id est in quibus fortiori debilius terrori est, censetur כלבית *calbith*, & לויתן *leviathan*, quia, ut ajunt, אימת כלבית על לויתן, *terror τȣ calbith est super leviathanem.* Aruch scribit perperam כלכית *calcith*, *caph* pro *beth.* Sed idem recte definit *piscem parvum immundum qui ingreditur in os leviathanis.* Hæc descriptio scilicet pertinet ad ichneumonem, qui in hiantis crocodili fauces irrumpens, populatisque vitalibus, erosa excedit alvo. Is autem כלבית *calbith*, id est canicula dicitur, quia auctore Diodoro *ad parvi canis formam accedit.* Hinc idem à Talmudicis nuncupatur כלבא טינא *canis luti*, ab Arabibus كلب الما *canis aquæ*, à Græcis ἰχνευτὴς & ἰχνεύμων, quia indagat more canum, quorum proprium τὸ ἰχνεύειν. Sic in eodem genere lutra κύων ποτάμιος, & castor dicitur *canis Ponticus.*

Rursus ut in Jobo לויתן *leviathan*, ita synonymum תנין *thannin* pro crocodilo occurrit Ezek. 29. 4. & 32. 2. 3. Est & crocodili nomen *Pharaon*, ut Arabes nos docuere. Et in Herodoto χάμψα. Et in Strabone σȣχος, & in Dorothæi synopsi Μενεφὼθ, melius quam in Epiphanio νεφὼθ. Videtur enim à Memphi factum, quæ Arabibus est *Memph* vel *Meneph.* Χάμψα alludit ad Arabicum تمساح *thamsach* vel *thimsach.* Σȣχος ad Copticum Σȣχὶ, hodieque in usu. Fit autem ab urinando.

Sanguisuga *hirudo* dicta videtur quasi *hiludo*, ut ἐρωδιὸς quasi ἑλωδιὸς à paludosis locis. Et βδέλλα ἀπὸ τȣ βδάλλειν, ab exsugendo. Et Arabice علقة *alaka*, quia pendet à corpore cui adhæret. Nam علق verbum pendere est. Ps. 12. 9. Chaldæus impios ambulare dicit in circuitum, ut sanguisugam. Cujus scilicet gressus species est volutationis, Græcè ἰλύσπασις. Sed Davidem de sanguisuga nihil habere docetur, & aperitur fons erroris. Alter est apud interpretes de sanguisuga locus Prov. 30. 15. *Sanguisugæ duæ sunt filiæ*, quæ dicunt *affer*, *affer*; mihi tam suspectus quam prior. Quia sanguisuga non generat, neque ullas habet filias. Et absurde hæc referuntur ad bifurcatam ejus linguam, cum sanguisuga sit plane elinguis. Neque hæc verba cohærent, vel cum iis quæ sequuntur, vel cum iis quæ antecedunt. Præterea sanguisugæ verum nomen עלקה *alaka* differt ab עלוקה *aluka*, quo hîc utitur Solomon. Et Arabibus aliud est *aluk* vel *aluka*, nempe fatum, & quod Dei decreto unicuique appensum est, ut Sap. 11. 21. & in Daniele *Mene thekel* &c. Sic lances in manu Jovis apud Poëtas. Hoc Dei decretum parit Sophon. 2. 2. Et duas habet filias, fossam & שאול *seol*, quarum una corpus, altera animam appetit: Aut si mavis, duæ illæ filiæ sunt Paradisus & Inferi. Cujus sententiæ vestigia sunt in Midras seu commentario mystico in Psalmos, & in Selomone ex R. Menachem.

Exod. 30. 34. שחלת *secheleth* unum est ex quatuor aromatibus, ex quibus sacrum thymiama factum. A Jonathane redditur כשת *ceseth*, quod perperam *costum* exponunt, cum sit κίθος *cisthus* ex quo ladanum. Itaque Arabes لادان *ladan* hîc habent, quæ vox est Arabica vetus in Herodoto. Nempe שחל *sachal* est trahere. Hinc שחלת *secheleth* pro ladano sumptum, quia ex cistho funibus trahebatur. Plerisque aliis *secheleth* est

onyx ſeu unguis aromaticus. Quod ſequitur Sirachides cap. 24. 21. Onyx Dioſcoridi eſt conchylii operculum, in nardiferis Indiæ paludibus reperti, de quo multa Arabes. Unguis vocatur, quia ferarum unguibus eſt formâ ſimile. Sed Hebræis onyx aliud, nempe aliquid in planta quod lævore & ſplendore ſuo humanum unguem refert, id eſt bdellium, quod Græcis βδέλλα ὄνυξ, Dioſcoridi lachryma arboris Saracenicæ. שחלת *ſecheleth* eſt aroma nigrum, ut שחל *ſachal* leo niger. Oleaſtro שחל *ſachal* eſt Zibethi felis, & שחלת *ſecheleth* ejus ſudor, quod ut abſurdum rejicitur.

Supereſt liber ultimus de dubiis aut fabuloſis animalibus. Cujus generis cum nullum habeant ſacri Scriptores, tamen in verſionibus nonnulla reperiuntur. Ut in Lege *tragelaphus*, *gryphes* & *ixos*. In Jobo *myrmecoleon* & *phœnix*. In Eſaia & Jeremia *Sirenes*, *Lamiæ*, *Striges*, *Fauni ficarii*, *Piloſi*, *Onocentauri*. In Ezekiele vermis *ſamir*, qui duriſſimos lapides ſiderit & dedolaverit. Et paſſim *monoceros*, qui hodie nuſquam comparet. Itaque de ſingulis pauca dicimus, ne cuiquam hæc ſint ſcandalo.

Etſi *tragelaphum* pro mero figmento multi habeant, ac proinde Origenes ſecundum literam intelligi neget, quod eum Moſes ut purum offerri jubet, quia tragelaphus eſt ex iis animalibus quæ conſiſtere non poſſunt. Tamen de tragelapho ut vero animali agunt Ariſtoteles, Diodorus, Plinius, Solinus, Lucianus & Iſidorus. Idem in Germania frequens, & Lutetię à multis viſus.

Gryphes in Indis aut Arimaſpis auri cuſtodes cunctanter proponit Herodotus, ſed plane rejiciunt Plinius, Arrianus & Pauſanias. Tamen ſi Græcos ſequimur gryphem comedere Lex vetat. Quod Origenem ita perculit ut in manus hominum unquam veniſſe neget gryphem, quem Legiſlator edi prohibet. Proinde hoc quoque contendit eſſe allegoricum. Sed γρὺψ gryphus Senioribus idem fuit qui Æſchylo & Ariſtophani γρυπαίετος, id eſt aquila quæ roſtrum habet inſigniter aduncum.

Sic cum Arabum عنقا *anka* tam fabuloſa ſit avis quam γρὺψ Græcorum, tamen in Arabica Saadiæ paraphraſi legitur pro Hebræo עזניה *oznija*. Quocirca Saadiæ ſuccenſens Aben-Ezra eum errare aſſerit, cum ſic interpretatur, *quia anca Arabice eſt nomen rei quæ nuſquam reperitur, nec unquam fuit creata* &c. *At non convenit ut Deus uſum rei prohibeat quæ nunquam extitit*. Reſpondeo non omnem *anka* pro fabuloſa eſſe habendam. Nam in Damire aquilæ ſpecies عقاب *okab* alio nomine vocatur *anka megareb* ſeu Occidentis. Et Ibnocholcan hiſtoricus *Ancam* deſcribit ardeâ non multo majorem ex Thebaide allatam. Cum *anka* fabuloſa tantæ ſit molis ut elephantem rapiat, quomodo milvus murem.

Ixos Gręce eſt viſcus. Tamen pro ave ראה *raa* vel דאה *daa* ponitur in Vulgata Deut. 14. 13. Alii *xyon* aut *ixion* ſcribunt voces æque ignotas. Potius *oxyn* ſcripſerim, id eſt ὀξύπτερον, quomodo citat Alexandrinus. Videtur eſſe accipiter, quem ξεπτέριον vocat Græcia recentior.

Μυρμηκολέων, *myrmecoleon* vel *formicoleon* Job. 4. 11. aliis eſt animalculum formicis infeſtum, aliis animal ex formica & leone compoſitum, aliis Diabolus, aliis ſcarabæi ſpecies. Imo leonis genus (Hebr. ליש) cujus diſerte meminit Agatharchides. Strabo & Ælianus μύρμηκα vocant. Hunc cum formicis Indicis confundunt Solinus & Heliodorus. At quorſum leo μύρμηξ aut formica cognominatur? An quia ut urſus formicis veſcitur, aut à Marmacibus populis, aut ab هرماس *hirmas* leonis ſpecie apud Arabes? Pauca adduntur de formicis majoribus in India, qualem Perſarum Rex ad Solimannum miſiſſe fertur anno 1559.

Ut Tertullianus & Epiphanius pro phœnice citant hæc Pſ. 91. 13. Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, *Juſtus ut phœnix florebit*. Ita Beda & Hebræorum plerique hæc Job. 29. 18. *In nido meo expirabo* וכחול, *& ut phœnix multiplicabo dies*. Ac ſi Job ſignificet ſe phœnicis annos victurum, cujus vitâ magni anni fit converſio. Illa autem eſſe creditur annorum MCCCCLXI. Hebræi tamen vitæ phœnicis ſolum mille annos aſſignant. Evam ſcilicet fructum vetitum fabulantur non ſoli viro, ſed & omnibus animalibus obtuliſſe. Nec niſi ſolum phœnicem ab eo abſtinuiſſe, qui proinde vivat mille annos. Et iis exactis non tam moriatur quam renovetur per ignem. Ita multi poëtæ phœnicis vitam ad milleſimum annum prorogant. Phœnicis autem nomen in Jobo חול *chul*, in Talmude eſt אורשינא *orſina* pro אורנישא *orniſa*, ex Græco ὄρνις. Cui fabulæ multi Patres videntur aſſentiri, ut ęvo noſtro Turrianus, Pamelius & Patritius. Patent tamen fontes erroris. Patribus enim impoſuit ambigua vox φοῖνιξ Pſ. 91. 13. quâ non phœnicem ſed palmam ſignificari docet Hebræum תמר *thamar*, & quod eodem verſu ſequitur, ὡσεὶ κέδρος πληθυνθήσεται, *ut cedrus multiplicabitur*. Et in Jobo חול (ſive *chol* legas, aut *chul* ut Hebræi volunt) nil niſi arenam ſonat. Itaque Jobi verba reddenda ſunt, *& ut arenam multiplicabo dies*. Ibi tamen pro arena Græci, quâ de cauſâ incertum, habent στέλεχος φοίνικος *truncum palmæ*. Et rurſus Beda & Hebræi ex palma phœnicem fecerunt. Quamvis στέλεχος non dicatur niſi de arbore. Itaque Græca neceſſario ſonant, *ut truncus palmæ multiplicabo dies*. Palma enim eſt arbor valde longæva. Pari errore ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων, *ſeptuaginta truncos palmarum* in Elim repertos mutavit Judæorum tragœdus Ezekiel in unicum phœnicem. Et vir doctus noſtro ſæculo ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος palmæ cerebrum ſeu medullam mutavit in phœnicis cerebrum. Contra in Clemente phœnici, qui apud Ægyptios eſt aſtrologiæ ſymbolum, palmam ſubſtituit interpres. Quin Palma in Syagris ex ſe renaſcens occaſionem dedit fabulæ de phœnice.

Jam hiſtoriæ ſi conſulantur, phœnix unus ſub Tiberio, alter ſub Claudio in Ægypto viſus eſt. Sed uterque ſuſpectus, unus Tacito, alter Plinio. Heliogabalus convivis cum phœnicem promiſiſſet, voti reus obiit. Æthiopiæ Rex in literis ad Romanum Pontificem, phœnicem in ſuo regno naſci jactitat. Et Clemens VIII. ad Hibernos plumam phœnicis miſiſſe fertur. Avis *ſemenda*, quæ in India ex cinere renaſci creditur, pro phœnice habita eſt etiam à Cardano & Scaligero. Sed Indorum avis *ſemenda* eadem quæ Arabum *ſemend*, *ſendal*, *ſemendal*, *ſemendar*. Id eſt Græcorum ſalamandra, cui Philes alas tribuit. Et eandem Arabes tradunt in igne vivere, & ex illa fieri telam ἄσβεστον. Variæ Arabum de ea ſententiæ. Hebræorum etiam, qui Ezechiam ſalamandrâ unctum ignem evaſiſſe tradunt. Docetur paucos Patres fabulæ de phœnice aſſenſum præbuiſſe, eoſque æquivocâ Pſalmi voce deceptos. Pleroſque hanc tradere tanquam incertam, nonnullos etiam refellere.

Fauni etiam *Fatui* & *Fatuelli* dicti ſunt, & *Fauni* uxor *Fauna* & *Fatua*. Jerem. 50. 39. איים à terrore dici putavit Hieronymus. Proinde *Faunos* reddidit, quia *Fauno* terrores Punici tribuuntur. *Faunus* enim idem qui Pan. *Fauni* autem ibidem *ficarii* dicuntur, non *ſicarii*, ut legi vult Emanuel Sa. Sed unde *ficarii* vocentur, eſt perincertum. Neque enim id nominis illis à ficu obtigit, quæ Baccho ſacra, ut *Fauno* pinus. Neque à *ficatis* vel *picatis* pedibus, id eſt in modum Sphingum. Faunis enim caprini pedes erant, at Sphingi leonini.

leonini. Sed *ficarii* potuere à ficis dici ſeu tuberculis, maxime in facie, quales σατυριασμοὶ qui Satyris tribuuntur.

Hircus Hebræis שעיר *ſair* & Græcis τράγος à pilorum aſperitate dictus. Et in Feſto *hircipili* denſorum pilorum homines. Sed & שעירים *ſeirim* ſunt idola vel dæmones Levit. 17. 7. & 2 Par. 11. 5. Propter Ægyptios, qui non ſolum hircum ἀπεθέωσαν, ſed & ſacerdotes omnes huic Deo voluerunt primum initiari. Et multi Dii hâc ſpecie culti, ut Pan, Fauni, Sileni, Sylvani, Satyri. Eâdem ſpecie dæmones ſe videndos ſæpe exhibuerunt. Hinc Eſ. 13. 21. & 34. 14. שעירים *ſeirim* Hieronymo ſunt *piloſi*, id eſt ſpectra piloſâ aut hircinâ ſpecie. Græce τριχιῶντες aut ὀρθοτριχῶντες. Recentiores Satyros reddunt. Judicium de Satyro qui Antonio apparuit.

Hebræis שיר *ſir* cantio, unde *Sirenes* dictæ. Eas in maris littore poëtæ ponunt, ſed Græci interpretes procul à mari. *Sirenum* enim vocem uſurpant pro Hebræis draconum & ſtruthionum nominibus. An quia dracones & ſtruthiones deſcribuntur ut θρηνητικὰ ζῶα Job. 38. 29. & Mich. 1. 8. At *Sirenum* cantus funeſti quidem & ferales, non tamen lugubres erant. Syrus quoque eandem vocem adhibet pro Hebr. איים *ijim*.

Eſ. 34. 14. לילית *lilith* nomen eſt à nocte factum. Nonnullis eſt avis nocturna. Aliis lemures, Erynnis, Furia, Lamia. الغول *Algol*, סידה *Seda*, id eſt dæmoniſſa. Kimchio inepte *Chamæleon avis*. In Talmude *lilith* eſt monſtrum capillatum. Hebræi quatuor cenſent matres dæmonum, quarum una *Lilith*, olim Adami uxor, ſed deſertrix, de qua longam fabulam habet Ben Sira. Eſt monſtrum muliebre noctu apparens, ut Striges & Lamiæ veterum. Eſt & *Lilith* nomen Reginæ Zmargad in Sabæis, quam cum valido exercitu in Jobi greges irruiſſe tradit Chaldæus interpres Job. 1. 15. In Dione Lamiarum eſt fabuloſa deſcriptio, quæ mammas illis tribuit. Inde videtur ſumptum quod habet vulgata verſio Thren. 4. 3. *Lamiæ nudaverunt mammam, lactaverunt catulos ſuos.* Sic ibi Hebr. תנין *thannin* non ſunt lamiæ, ſed cete. Veris enim lamiis mammæ nullæ ſunt.

Onocentauri & *Hippocentauri* ſunt in *Centaurorum* ſpecie. An hi unquam extiterint magna quæſtio eſt inter ſcriptores. In Theſſalia & in Cypro Centauri deſcribuntur. Et in Italia inter Auſones Mares Centaurus. Onocentauram accurate deſcribit Pythagoras. Philes etiam tanquam αὐτόπτης. In convivio ſeptem Sapientum Centaurus Periandro eſt exhibitus. Centauri duo ſub Claudio viſi ſunt, unus in Theſſalia, alter in Ægypto. Hippocentaurum in Arabiæ urbe Saunâ vel Sauni repertum à Rege Arabum ad Cæſarem eſſe miſſum & inter cimelia ſervari, refert Phlegon Trallianus. Hippocentaurus Antonio eremitæ eſt oblatus. Et Onocentauros vere naſci Hieronymus ex Scriptura probat. Tamen Centauros pro fabuloſis habent è Græcis Ariſtoteles, Xenophon, Diodorus, Plutarchus, Heraclitus, Agatharchides, Palæphatus, Artemidorus, Lucianus, Galenus &c. E Romanis Lucretius, Cicero, Ovidius, Lucanus, Seneca, Celſus Juriſconſultus. E Patribus Baſilius, Auguſtinus, ipſe etiam Hieronymus. Quæ ut concilientur ſtatuendum, 1. In Theſſalia Centauros fuiſſe κέντορας ἵππων, qui Græcorum primi equos domuerunt. Mares quoque in Italia Centaurus equorum domitor, unde dictus, & cur fingatur ter mortuus revixiſſe. 2. Centauros in Cypro cornutos, natos è Jovis ſemine in terram ſparſo, eſſe naves quibus Centauri appicti. Cornua ſunt antennæ. Semen Jovis glandes & quercus Jovi ſacræ ex quibus naves fabricatæ. 3. Pythagoræ non magni illius, ſed alterius recentioris Onocentauram eſſe fabuloſam, quam Philes ſe vidiſſe cur dicat. 4. Si equi fœtus quid humanum, aut muliebris quid equinum habeat, monſtrum eſſe, & ex qua cauſa. 5. Antonii Hippocentaurum fuiſſe ſpectrum. Eodem ſenſu Onocentauros à Senioribus & Hieronymo ſumi. Onocentauri dæmonum genus & quale. Cur Græci lapides vertant in Onocentauros Eſ. 34. 12. Onocentauri Cyrillo onagri, & Gregorio ὀνόττανροι.

Vermis שמיר *ſamir*, cujus tactu lapides findi & diſſilire crediti, quando creatus. Ejus operâ Moſes, Ephodi gemmas & tabulas Legis, Solomon Templi lapides aptavit. Ad quem vel ab Aſmodæo Rege dæmonum, vel ab aquilâ ex horto Edenis, vel ab upupâ allatus, in arca plumbea ſervatus eſt uſque ad templi deſolationem. Barbari ſcriptores vermem illum *thamur* vocant, & à ſtruthione allatum ſcribunt. Probant hæc ex 1 Reg. 6. 7. & Ezek. 3. 9. Ubi tamen שמיר *ſamir* non eſt vermis, ſed duriſſimus lapis, nempe ζμιρίτης, quo veteres etiam uſi ſunt ad gemmas expoliendas, quod probamus contra Cardanum. In ſagittis Æthiopum idem lapis pro ferro fuit, iſque veneno tinctus. Quale fuerit illud venenum. Et cur fingatur *ſamir* ab upupa fuiſſe allatus.

Græci Monoceroti vel aſino Indico eadem fere tribuunt quæ Scriptura τῷ ראם *reem.* 1. Inſignem proceritatem. 2. Cornu elatum. 3. Naturam feram & prorſus indomitam. 4. Robur magnum. Unde vetuſtiſſimi interpretes perperam collegerunt *reem* eſſe monocerotem. Cum ראם *reem* ſit verum animal, & monoceros fabuloſum, ut ſupra monuimus.

His ita explicatis, Arabum quoque fabuloſas aliquot animalium deſcriptiones explodimus, ne illorum omnia ſine delectu admittantur. Et occaſione natâ ex iis quæ nugantur de electri origine, plenius diſquirimus quid in Ezekiele ſit חשמל *haſmal*, in Senioribus ἤλεκτρον, & in Johanne χαλκολίβανος. Quæ voces, dum ἀνερμήνευτοι manent, non ſatis intelliguntur illuſtriſſimæ viſiones in quibus inſertæ ſunt. Itaque ad eas explicandas non piguit bene longam diſſertationem elucubrare, quâ clauditur totum hoc opus.

Vides, Lector benevole quiſquis es, ex hac operis noſtri διατυπώσει, quale penſum ſuſceperim, & in quo campo mihi fuerit decurrendum. Nec tam leve & facile fuiſſe quam multi putant, ea interpretari quæ de animalibus paſſim habent S. Scriptores. Quamvis nondum omnia oculis tuis ſeſe offerant. Nam ut hæc explicarentur, multa obiter attingere neceſſe habui, in quibus tantum operæ fuit inſumendum, ut ſæpe τὸ πάρεργον ipſum opus æquet aut etiam ſuperet. In quo cenſu (ut prætercam amplos tractatus de paſtoribus & bubulcis, de ſacrificiis, de aureis Aaronis & Jeroboami vitulis, de agno Paſchali, & illa ipſa capita quæ jam modo citavi de fabuloſis Arabum animalibus, & de *haſmal* & chalcolibano) ponenda omnino ſunt à nobis reſtituta ſexcenta loca quæ vel in Sacri textus verſionibus, vel in veterum doctorum ſcriptis, vel in aliis etiam ſcriptoribus omne genus temporum injuria & ſcriptorum incuria corruperat.

A qua calamitate reliquis libris communi, Dei providentia ſacros codices ita ſartos tectos ſervavit, ut in illos nullus unquam irrepſerit error contra fidem & bonos mores. At in minutulis amanuenſes potuiſſe peccare quis neget, cum homines fuerint, nec Prophetarum inſtar θεόπνευστοι, & prorſus ἀναμάρτητοι. Itaque exemplaria in minutulis illis non per omnia conſentiunt. Et quandoque priſcos interpretes in Hebraico textu, hoc vel illud vocale punctum, aut hanc vel illam literulam aliter legiſſe conſtat, quam hodie legitur in noſtris

ſtris exemplaribus. In quem diſſenſum cum incidimus, noſtrum eſt probare omnia, & quod bonum eſt retinere. Exempli cauſa cum eadem avis in Levitico vocatur דאה *daa*, & in Deuteronomio ראה *raa*, juxta Hebræum exemplar, ſed utrobique דאה *daa* juxta Samaritanum. Cum Gen. 36. 24. illud habet הימים *hajemim*, vocem aliunde ignotam, quamvis multi *mulos* explicent, hoc האימים, id eſt *Emæos*, quod ſequitur Onkelos. Cum 1 Reg. 4. 26. curulibus Solomonis equis attribuuntur ſtabulorum aut loculorum ſaltem *quadraginta millia*, ſed 2 Par. 9. 25. nonniſi *quatuor millia*; Alterutrum mendoſum eſſe oportet, cum hæc duo ſint ἀσύςατα. Prudentis igitur eſt interpretis, in hujuſmodi rebus quæ ad fidem ſunt ἀδιάφορα, è duabus lectionibus eam præferre quæ ad textus circumſtantias melius quadrat. Et à vocalibus punctis, quæ ab ipſis Prophetis appoſita fuiſſe multi contendunt, nemo probavit hactenus, interpretem minore cum periculo recedere poſſe credimus, ſi res requirat. Ut cum recepta lectio nullum commodum ſenſum admittit, puta Gen. 49. 21. & Pſal. 56. 1. Tamen in utroque ſobrie agendum eſt, & videndum ne quid nimis. Quædam enim ignorare præſtat, quam in divinum verbum temere quicquam attentare. Cujus regulæ memores, ſi quid in ipſo Scripturæ textu olim aliter lectum fuiſſe ſuſpicamur, eâ modeſtiâ id proponimus, ut appareat nos divina hæc volumina multo aliter tractare quam libros mere humanos. Non puto igitur ullum eſſe tam ſcrupuloſum ut hoc nomine mihi dicam ſcribat.

Sed vereor ne audaciæ & nimiæ ἀυθαδείᾳ nonnulli imputent quod tam in verborum quam rerum interpretatione, à receptis opinionibus diſcedens,

Avia Pieridum peragro loca nullius ante
Culta ſolo.

Sciunt tamen ii quibus notus ſum, me nec φιλονεικίας, nec καινοτομίας amore duci. Et quam ſim alienus à ſtudio partium probat hic ipſe liber, in quo Vulgatum ſæpe tueor contra noſtros interpretes. Neque enim in hoc opere in ullius verba juravi, ſed ſoli veritati litavi, quam quiſquis interpretum proxime ſequitur meus eſt, &

Tros Rutulusve fuat nullo diſcrimine habetur.

Quin cæteris paribus, veteres Scripturæ interpretes, ſicubi conſentiant, novis præfero, & ab iis raro recedo, niſi magnæ cauſæ ſubſint. Proinde cum veterum verſiones defendi poſſunt, nullum lapidem non moveo ut eorum interpretamenta aſſeram. Et cum illa deſerere, & novis poſthabere, res ipſa cogit, plerumque tamen veterum excuſo peccata, digito in fontes erroris intento, ut lapſos eſſe pateat, vel pravâ lectione, vel ambiguâ voce deceptos, & habuiſſe cauſas cur hoc vel illo modo verterent. Non diffitebor tamen me nonnunquam, utriſque valere juſſis, plane diverſas vocum, quæ vel ignotæ vel dubiæ ſunt, interpretationes magno molimine ſtabilire. Sed quiſquis hunc librum leget, videbit me quoties tale aliquid aggredior, iis niti rationibus quæ etiam ab invitis aſſenſum extorqueant. Itaque hoc ſolum ab æquis lectoribus obnixe peto, ne me præjudiciis obruant, nec indictâ cauſâ condemnent. Neque enim tam ſuffenus ſum ut mihi quicquam arrogem ſupra vulgus hominum, aut me plus ſapere putem reliquis mortalibus qui in hac eadem palæſtra cum tanta laude ſudarunt. Sed mea defenſio hæc eſt τοῖς ἐμοὶ ἀνακρίνουσιν, me prorſus imparatum & illotis quod ajunt manibus ad hæc ſacra non accedere. Cum enim à teneris unguiculis Hebraicas literas ardentiſſimo ſtudio amplexus ſim, ut ex ipſo fonte biberem, & ſacros vates conſulerem propriâ linguâ loquentes, tantum in iis brevi profeci quantum erat neceſſe, ut non ſolum Prophetarum textum, ſed & magiſtrorum in illum commentaria magnâ ex parte intelligerem. Sed cum linguæ ab annis bis mille intermortuæ multas voces ab ipſis Hebræorum magiſtris ignorari deprehendiſſem, Syriacæ quoque, Chaldaicæ & Arabicæ linguæ notitiam adhuc adoleſcens mihi comparare conatus ſum, celeberrimis uſus magiſtris, *Capello* Salmurii, & *Erpenio* Lugduni Batavorum. Quibus abhinc aliquot annis acceſſit etiam Æthiopica, *Ludolfo* duce, non Germanorum modo ſed & Europæorum omnium in ea lingua longe eruditiſſimo. His præſidiis inſtructus, non ſolum veteres Scripturæ verſiones in locis difficilibus diligenter contuli, ſed & ipſas inter ſe linguas, ut ex hac collatione aliqua lux oboriretur. Et quod Hebræos fugerat, in Babylonia, Syria aut Arabia quærerem, aut inter extremos Æthiopes, qui ſub ſidere Cancri degunt. Nec mihi inutilis fuit ille labor. Quaſdam enim voces Hebraicas tanquam ex Babylonica captivitate in Judæam poſtliminio reduxi. Quaſdam etiam ex intima Æthiopia accerſivi, ut cum Eunucho Candaces Hieroſolymam venirent adoratum.

Sed ut dicam quod res eſt, nihil mihi tam profuit quam Arabicæ linguæ qualiſcunque cognitio. Cum enim in reliquis Hebraicæ linguæ dialectis, præter aliquot Scripturæ verſiones aut paraphraſes, vix quicquam habeatur quod ſit alicujus momenti. Arabes abhinc annis fere nongentis omnes omnino ſcientias magna cura excoluerunt. Et de ſingulis multa ſcripſerunt, iis plerumque verbis quæ vel mere Hebraica ſunt, vel cum mere Hebraicis magnam habent affinitatem. Itaque ſi quis Arabum ſcrinia ſedulo compilaret, plura ex iis eliceret ad ſolidam ſacræ linguæ cognitionem pertinentia, quam vel ex vaſta illa Talmudicorum farragine, vel ex magiſtrorum commentariis omnibus. Quod ſum expertus in hoc ipſo libro quem de animalibus ſcripſi. Quamvis enim Arabicos libros paucos habeam, & pauciores legerim, tamen ex paucis illis mihi multum lucis affulſit.

In his fuere *Pentateuchi quatuor paraphraſes*, quarum duas legi editas, & duas manuſcriptas reperi in ampliſſima *Sereniſſimæ* Suecorum *Reginæ* bibliotheca. *Pſalteria duo manuſcripta* à præſtantiſſimo viro *D. Sarravio* mihi jam olim dono data, quæ licet in pleriſque cum editis conveniant, tamen in nonnullis differunt. *Alcoranus Arabs* quem mecum benigne communicavit vir Ampliſſimus, Doctiſſimus, Humaniſſimus, Dominus *de la Motte*, urbis noſtræ præfectus, mihi amicitiâ atque affinitate conjunctiſſimus. *Alkazuinius* de Mirabilibus creaturarum ante annos fere quingentos ſcriptus, quem *Sereniſſimæ Chriſtinæ* liberalitati debeo. *Abenbitaris Medici Malacenſis* de Plantis accuratum opus, in quo de Animalibus hinc inde multa inſerta. Id ex magno *Salmaſio* habui, *Salmaſius* ex Ampliſſimo *Peireſcio*, qui ex Ægypto advehendum curaverat. Obiit autem is *Abenbitar* anno Hegiræ 646. *Muhammedis Addamirii*, qui vulgo *Damir* dicitur, volumen ingens de Animalibus, collectum ex viginti minimum ſcriptoribus, qui in toto opere paſſim citantur. Hujus duo exemplaria feliciſſimè nactus ſum, quæ ſingula aliquid proprium habent, quod in altero fruſtra quæras. Is cum ſcripſiſſet anno Hegiræ 773. fato functus eſt ejuſdem Hegiræ anno 808. *Alcamus*, id eſt Oceanus, quo titulo vaſtum linguæ Arabicæ Lexicon in ipſa Arabia circa hoc idem tempus ſcripſit *Mahometes Jacobi Phiruzabadenſis* filius. Illud Holmiæ totum percurri, ut ex magno opere excerperem quæ in rem meam erant. His addi poteſt *Abulſaphæ* Arabis de Animalibus liber ingenioſiſſimus, à me etiam Holmiæ lectus, ſed ex Arabica lingua in Hebraicam à Calonymo tranſlatus anno Chriſti 1316. Partim igitur ex libris quos diximus, qui nondum lucem viderunt, partim ex aliis qui jam editi ſunt (in quibus primas tenent varii in totam Scripturam

ram paraphrastæ, *Avicenna*, *Nubiensis Geographus*, Arabica *Giggeii* & *Golii* Lexica, & *Copto-Arabicus Kircheri* Nomenclator) multa didici quorum ignoratione viri in cæteris doctissimi non poterant non impingere.

Nota obiter Geographum Arabem à me cum vulgo doctorum *Nubiensem* vocari, cum revera *Siculus* fuerit natus in oppido Mazarâ, ut didici ex manuscripto Leonis Africani libro de viris illustribus, quem mihi dono dedit vir eximius *D. Isaacus Vossius*. Ut communi errore *Phile* à me appellatus est muliebri nomine Græcus poëta Philes, qui suum de animalibus opus ex Æliano fere excerptum Michaëli Imperatori inscripserat. Sed quoto non satis scimus. Hujus enim nominis Imperatores novem fuerunt temporibus diversissimis.

Arabicis paraphrasibus, *Chaldæas Jonathanis*, *Onkelosi*, & ejus cui ab urbe nomen est, *Syram*, *Samaritanam*, *Æthiopicam*, *Græcas Seniorum*, *Aquilæ*, *Symmachi*, *Theodotionis*, *Romanam* denique *Hieronymi* subjunximus cum opus fuit. Multa etiam hinc inde *Talmudis* loca. Et ex ejusdem epitome titulo יד חזקה *jad chazaka* ante annos quingentos ordine mirabili à *Maimonide* scripta, quam habemus ex dono Amplissimi *Sarravii* τȣ̃ μακαρίτȣ. Nec pauca ex *Rabboth* quas vocant, id est mysticis in Legem & alios Scripturæ libros commentariis, post pauca à Christo secula editis, quæ mutua habui ab Amicissimo viro & in his literis versatissimo *D. Stephano Morino*. His addidi Hebræa recentiorum ad literam commentaria in Scripturam elucubrata, à *Saadia*, *Selomone*, *Kimchio*, *R. Levi*, *Abarbanele*, & Cabbalisticum quod vocant commentarium *Baal Hatturim*. Sępe etiam usus sum Hebræis aut Chaldęis Lexicis *R. Nathanis*, *Kimchii*, *Eliæ*, *Aquinatis*. Et *Rabbi Mardochæi* concordantiis. Et historiis *Josephi filii Gorjon*. Et *Porta cœli* libro Physico cujus autor *R. Gersom*, & mythologico *Masal Kadmoni*, in quo fabulas Æsopicis similes stricta oratione scripsit *R. Isaac Solomonis filius*, & quod mirere animalium picturas adhibuit.

Patres quoque *Græcos* aut *Latinos* sæpe consuluimus, sed eos potissimum qui in Hexaëmeron scripserunt, ut *Basilium*, *Ambrosium* & *Eustathium Antiochenum*. Aut in reliquam Scripturam, ut præter illos ipsos, *Basilium* inquam & *Ambrosium*, *Origenem*, *Apollinarem*, *Gregorium Nyssenum*, *Philonem Carpathium*, *Hieronymum*, *Augustinum*, *Chrysostomum*, *Sedulium*, *Cyrillum Alexandrinum*, *Theodoretum*, *Salonium*, *Primasium*, *Cassiodorum*, *Procopium Gazæum*, *Gregorium Magnum*, *Olympiodorum*, *Oecumenium*, *Theophylactum*.

Et cum agitur de natura animalium, *Philosophos* sæpe consulo, in his eorum κορυφαῖον *Aristotelem*, qui de natura, generatione & partibus animalium libros scripsit mirabiles. Quibus licet quæ *Plinius*, *Plutarchus*, *Ælianus* & *Oppianus* eodem argumento scripserunt, haudquaquam conferenda sint, ea tamen suum momentum habent, & à nobis sunt observata quibus locis oportuit. *Historicos* quoque & *Geographos* non neglеximus, qui referunt quibus locis hæc vel illa nascantur animalia, & quid singulare habeant. Nec *Poëtas* quorum est graphice depingere quicquid sensibus aut animo obversatur, & animalia maxime, quibus secundum hominem nihil est in natura rerum mirabilius. Nec piguit ipsa autorum verba citare αὐτολεξεὶ, & quicquid peregrinum est Latino sermone reddere, in eorum gratiam qui alias linguas ignorant. Quæ citationes fecerunt ut hoc opus in magnam molem excresceret. Sed quantum moli operis, tantum accessit ejus utilitati & auctoritati. Nec dubito quin piis suave sit videre omnium temporum, gentium & linguarum homines Judæos, Christianos, Ethnicos, Mahumetanos, in descriptione animalium cum Prophetis nostris concinere. Qui prius atheorum sannis & sarcasmis erant obnoxii. Quia non quadrabat descriptio, cum animalis nomen de quo res erat in aliud transferebatur: Puta hippopotami in elephantem, crocodili in balænam, gallinaginis in perdicem, bubonis in passerem, chœrogryllii vel arctomyis in cuniculum, stellionis in araneam. Ut taceam pro veris animalibus fabulosa substituta, & quæ nusquam sunt, ut Sirenes, Faunos, Onocentauros, Monocerotes, & Lamias quæ mammas nudant ut lactent catulos suos. Si qui sint qui citationibus se querantur obrui, eas præterire licet. In convivio sufficit si quisque sumat quantum sibi sit satis. Nec quisquam absumere tenetur quicquid illi apponitur. E copia quod nimium est demere facilius est quam inopiæ subvenire.

Stylum quod attinet, nemo à nobis expectet mellitos verborum globulos, & dicta quasi sesamo & papavere sparsa. Quæ nec genio nostro nec ætati conveniunt, nec vitæ conditioni quam elegimus, nec materiæ quam suscepimus tractandam.

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

Nobis igitur sufficit si intelligamur, quod non assequuntur ii omnes qui in hujusmodi rebus versantur. Quas cum pauci capiant, pauciores iis capiuntur.

Editionem procuravit vir optimus *D. Jacobus Allestryus* Londinenses Bibliopola, cui plurimum me debere agnosco. Cum nullis pepercerit sumptibus, ut in ea nihil desideraretur. Chartam optimam ex his oris advectam magno pretio comparavit. Iis ipsis characteribus usus est, quibus ante triennium Londini edita fuerunt Biblia illa πολύγλωττα. Nec solum Latina, Græca & Hebræa, sed & Syra, Samaritana & Æthiopica singula proprio charactere edi voluit. Effigiem nostram Parisiis ab artifice peritissimo sculptam fronti operis præfigi curavit. Quasdam etiam tabulas in ipso opere inseruit, quæ rem ponerent ob oculos. Et volumini jam per se satis spisso septem indices accuratissimos addi passus est, quibus libri moles non parum aucta est. Correctores quoque quos putavit esse idoneos amplâ mercede conduxit. Sed horum unus quid in nostro opere attentaverit disce, Lector, ex admonitione sequenti, quâ perlectâ nihil jam amplius te morabimur: Qui fortasse diu nimis in primo limine detentus, jamdudum tot morarum impatiens, admitti petis in ædium penetralia.

DE
SCRIPTURÆ
ANIMALIBUS
PARS PRIMA.
Liber Primus,
De Animalibus in Genere.

CAPUT PRIMUM.
De Animalium nomine, usu, & generali divisione.

Animal Græce & Hebraice *à vita nomen habere. Quamvis etiam plantæ vivant ex* Hebræorum *sententia, tamen animalibus vitam esse magis propriam. Proinde sola animalia* ἔμψυχα *dici à* Pythagoræis. *Animal* λογικὸν, *vel* ἄλογον. *Bruta cur à Deo creata. Brutorum juxta* Hebræos *quatuor summa genera.*

ANIMAL ut *Græcè* ζῶον, ita *Hebraice* חיה *chaja* ratione vitæ dicitur. Non quod ex *Hebræorum* sententia vita sit animalis propria, ut docti putant. Plantis enim inesse vitam agnoscunt *Aben-Ezra* & *Ramban* in primum caput *Geneseos*. Atque id ex Scriptura clarum, cum pollicetur homines victuros ut frumentum, *Os.* 14. 7. Quo allusum ab Apostolo, 1 Cor. 15. 36. Proinde occîdi dicuntur arbores & emori, id est, vita privari. Sic *Psal.* 78. 47. *Occidit grandine vites eorum.* At quæ verba *Kimchius*, גם יתכן בצומח מיתה אחר אשר בו נפש הצומחת *Etiam plantæ mors convenit, quia in ea est anima vegetativa.* Hinc *Horatius*, lib. 1. *Epist.* 12.

Verum, seu pisces, seu porrum, & cæpe trucidas.

Et *Seneca*, Epist. 58. *Placet enim satis & arbustis animam inesse: itaque & vivere illa & mori dicimus.* Eodem faciunt hæc *Jobi* de arbore *cap.* 14. *v.* 8. *Si senuerit in terra radix ejus, & in pulvere mortuus fuerit truncus ejus.* Et *Ægyptiorum* ad *Josephum* quiritatio, *Gen.* 47. 19. *Cur moreremur coram te, tam nos quam terra nostra?* Nempe mori terra dicitur, cum inculta jacet & desolata, quia in proventu suo vivit aliquo modo. Hinc *Martialis*, lib. 13. *Epigr.* 12.

--- *suburbanus ne moriatur ager.*

Et *Statius*, lib. 5. *Theb.* ubi de eo serpente, à quo occisus est *Archemorus*,

--- *percussæ calidis afflatibus herbæ*
Qua tulit ora cadunt, moriturque ad sibila campus.

Quocirca plantam vivere etiam apud *Hebræos* in confesso est. Sed quia solum animal sentit, appetit, & movetur, interdum illi vita tribuitur tanquam propria, ut quæ multis gradibus supra plantæ vitam assurgat. Itaque ἔμψυχον *animatum* Græcis sæpe idem quod animal. Ut cum *Athenæi* lib. 7. mugilem ideo νῆστιν quasi *jejunum*, appellari tradit *Ulpianus*, Ὅτι οὐδὲν δέλεαρ ἐσθίει ἔμψυχον, καὶ ἀνελκυσθεὶς δὲ οὐ δελεάζεται, οὔτε σαρκὶ, οὔτ' ἄλλῳ τινὶ ἐμψύχῳ· *quia animata esca nulla vescitur, neque, cum* è mari captus *extrahitur, inescatur carne aut ulla re animata*, id est, carne ullius animalis. Quo ipso sensu *Pythagoras*, apud *Laërtium*, & alios, τῶν ἐμψύχων ἀπηγόρευεν ἅπτεσθαι, *animata degustare prohibuit.* Et hujus *Pythagorici* dogmatis apud *Comicos* frequens mentio. *Antiphanes* in *Coryco*, apud *Athen.* lib. 4.

Πρῶτον μὲν, ὥσπερ Πυθαγορίζων, ἐσθίει
Ἔμψυχον οὐδέν.

Primum quidem, ut Pythagoræ *sectator, nihil edit animatum.* Et ibidem *Alexis* in *Tarentinis*,

Οἱ Πυθαγορίζοντες γὰρ, ὡς ἀκούομεν,
Οὔτ' ὄψον ἐσθίουσιν, οὔτ' ἄλλ' οὐδὲ ἓν
Ἔμψυχον.

Pythagoræ *enim discipuli, ut accipimus, neque piscem comedunt, neque aliud quicquam animatum.* Et in *Atthide* idem apud *Athenæum*, lib. 9.

Ὁ πρῶτος εἰπὼν ὅτι σοφιστὴς οὐδὲ εἷς
Ἔμψυχον οὐδὲν ἐσθίει, σοφός τις ἦν.
Ἐγὼ γὰρ ἥκω νῦν ἀγοράσας οὐδὲ ἓν
Ἔμψυχον. Ἰχθῦς ἐπριάμην τεθνηκότας.

Qui primus dixit Philosophum neminem animatum quicquam comesse, sapiens quidam fuit. Ego etiam è foro venio nihil animatum mercatus. Emi enim pisces mortuos. Quo alludens *Laërtius*, *Epigrammate* in *Pythagoram*,

Οὐ μόνος ἐμψύχων ἀπέχες χέρας, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς·
Τίς γὰρ ὃς ἐμψύχων ἥψατο, Πυθαγόρα;

Non solus ab animatis manus continuisti, sed nos quoque. Quis enim est, O Pythagora, *qui animata degustaverit?* Et, idem sequutus, *Porphyrius* scripsit Περὶ ἀποχῆς ἐμψύ-

χων, *De abstinentia ab animatis*, id est, ab animalibus. Quippe Ἐι δὲ, ὥς φασι, καὶ τὰ φυτὰ ψυχὴν ἔχει, οἷος εἴη ὁ βίος, μήτε ζώων, μήτε φυτῶν ἡμῶν ἀποτεμνόντων. *Si, ut ajunt, etiam plantæ animam haberent, qualis esset hominum victus, cum neque animalia, neque plantas cæderemus?*

Animal est λογικὸν, vel ἄλογον, 2 *Pet.* 2.12. Prius *Hebræi* appellant חיה מדברת *animal loquens*, quia ratio est sermo mentis. Tale nullum est præter hominem, cui Deus in creatione imaginem suam indidit, & inspiravit נשמת חיים *halitum vitæ duplicis*, mortalis & immortalis. Unde est quod morientis spiritus sursum ascendit ad Deum qui dederat, *Eccles.* 3.21. & 12.9. At bruta è terra tantum & terræ nata נדמו *succiduntur* in morte, *Psal.* 49.13.21. & funditus intereunt, atque illorum spiritus deorsum vadit, atque evanescit. In illorum creatione Deus hæc tria videtur respexisse: Primo gloriam suam; *Psal.* 148.7.10.13. *Laudate Dominum cete & omnes abyssi: Feræ & omne jumentum: Reptile & avis alata laudent nomen Domini.* Secundo usum hominis, cujus pedibus omnia subjecit, *greges & armenta quotquot sunt, etiam bestias agrestes, aves cœli, & pisces maris, quicquid permeat semitas marium*, Psal. 8. vers. 7. 8. 9. Tertio perfectionem universi, in quo quædam entia habent simplex esse, ut lapides; quædam vitam sine sensu, ut plantæ; quædam vitam & sensum ut bruta; quædam denique vitam & sensum, & rationem, ut homo.

Brutum בעיר *Hebræi* dividunt in quatuor summa genera: nempe בהמה *animal quadrupes*, עוף *avem*, רמש *reptile*, & דג *piscem*. Hinc *Gen.* 1. 26. *Dominentur in pisces maris, & in volucres cœli, & in quadrupedes, & in omnem terram* (id est, in omnem quadrupedem terræ) *& in omnia reptilia reptantia super terram.* Et Gen. 9. 2. *Timor vestri sit super omnes quadrupedes terræ, & super omnes volucres cœli, & super omnia quæ repunt in terram, & super omnes pisces maris.* Et Levit. 11. 46. *Hæc est lex de quadrupede, & volucri, & omni anima vivente quæ repit in aquis, & omni anima quæ repit super terram.* Et Deut. 4. v. 16. 17. 18. *Ne faciatis vobis similitudinem omnis quadrupedis quæ est in terra, similitudinem omnis avis alatæ quæ volat in cœlis, similitudinem omnis repentis in terra, similitudinem omnis piscis qui est in aquis sub terra.* Et 1 Reg. 4. 33. *Disseruit* Solomon *de quadrupedibus, de volucribus, de reptilibus, & piscibus.* Et Ezek. 38. 20. *Et concutientur à facie mea pisces maris, & volucres cœli, & bestiæ agri, & omnia reptilia reptantia super terram.* Et Jacob. 3. 7. *Omnis natura bestiarum & volucrium, serpentiumque, & marinorum, domatur, & domita est à natura humana.* Addi queat ex *Os.* 4. *v.* 3. juxta *Græcam* & *Arabicam* versionem, *Ideo lugebit terra, & imminuetur, cum omnibus quæ inhabitant eam, cum bestiis agri, & cum reptilibus terræ, & cum volatilibus cœli, & pisces maris deficient.* Sed verba: *Et cum reptilibus terræ*, Græcè Καὶ σὺν τοῖς ἑρπετοῖς τῆς γῆς, & *Arabicè* ومع دبابات الارض in *Hebræo* textu non sunt, nec in *Chaldæo Paraphraste*, nec in *Vulgato*, nec in *Syro*, nec in versione *Græca Complutensis* editionis. Nempe ad maledictionem terræ id non pertinet, ut reptilia deficiant, quæ plus homini obsunt, quam prosunt.

Quatuor hæc genera præcipuè distinguit motus. Graditur enim quadrupes, avis volat, reptile serpit, piscis natat. *Algiahid*, Scriptor *Arabs*, الحيوان علي اربعة اقسام قسم يمشي وقسم يطير وقسم يعوم وقسم ينساج في الارض الان كل شي يطير يمشي وليس كل شي يمشي يطير *Sunt quatuor genera animalium. Pars ambulat, pars volat, pars natat, pars repit super terram. Porro quodcunque volat, ambulat; at non vicissim quodcunque ambulat, volat.* Et *Cicero* lib. 5. Tuscul. *Alias bestias nantes aquarum incolas esse* (Natura) *voluit; alias volucres cœlo frui libero: serpentes quasdam, quasdam esse gradientes.* Et *De Nat. Deor.* lib. 2. *Alia animalia gradiendo, alia serpendo ad pastum accedunt, alia volando, alia nando.* Sunt & aliæ notæ διακριτικαί. Reptile & quadrupes in terra vivunt, avis in aëre, piscis in aqua. Quadrupes animal plerumque est viviparum, cætera ferè ovipara. Avis reptili & pisce, ave quadrupes perfectior est; quia plura habet organa, & disciplinæ capacior est, & propius accedit ad hominem.

CAPUT SECUNDUM.

De Quadrupedibus in Genere.

Quatuor significata vocis בהמה behema: 1. *brutum quodvis*; 2. *terrestre quadrupes viviparum aliquantæ molis*; 3. *jumenta & domesticum pecus*, *ut* חיה chaja, & זיז ziz *fera*; 4. behemoth *in* Jobo, *aliis* elephas, *nobis* hippopotamus. *Ignota origo vocis* בהמה behema *ex* Æthiopica *&* Arabica *lingua eruta. Quadrupes in Scriptura distinguitur ratione loci, molis, partium, colorum, vocis, ætatis, sexus dotum corporis, puta formæ, roboris, agilitatis, vigoris sensuum; & ratione morum animi: item ratione victus: (obiter quomodo carnivora in arca* Noæ *sustentaverit) denique ratione usus, ad vescendum, ad sacrificia, ad cultus agrorum, ad vehendum, ad corpora vestienda. A* pecore, pecunia, *&* peculium. *Usui opponitur abusus.*

Hebræum nomen בהמה *behema* sumitur quadrifariam; Primo pro bruto quovis, puta cum soli homini opponitur, ut *Psal.* 36. 7. Unde est, quod etiam serpens recensetur inter בהמות *Gen.* 3. 14. Quod obiter observo, ne quis inde colligat, quod multi perperam faciunt, serpentem ante peccatum hominis fuisse quadrupedem.

Secundo sumitur בהמה pro *quovis terrestri quadrupede viviparo aliquantæ molis.* Ideo *terrestre* dicimus, ut excludantur aquatica & amphibia, puta crocodili, hippopotami, *&c.* & ex avibus vespertilio, qui quidem est quadrupes, sed non terrestre animal. *Viviparum*, ut excludantur ovipara, quales, præter crocodilum, testudines, lacertæ, stelliones, salamandræ, chamæleontes, & cætera id genus. Et *aliquantæ molis*; quia lepores quidem & chœrogrylli computantur inter בהמות *Levit.* 11. 5. 6. Sed quadrupedes viviparæ, quæ sunt infra hanc molem, puta mures, & talpæ, censentur in reptilibus, *Levit.* 11. *v.* 29. 30. propter exiguitatem pedum, quibus repere videntur potius quam incedere. Eo sensu, quem diximus, usurpatur בהמה, quoties volucribus, reptilibus, & aquatilibus opponitur, ut in Scriptura passim.

At ubicunque בהמה *behema* & חיה *chaja* opponuntur, ut *Gen.* 1. *v.* 25. tum בהמה jumenta & greges & omne domesticum pecus, חיה significat agrestes feras. Quibus aliud nomen זיז *ziz*, *Ps.* 50. 11. & 80. *vers.* 14. videtur à motu factum: quia זוז *zuz Hebræis*, & هزز *hazaza Arabibus* est *movere*, vel *movere se.* Nempe cum cicuribus & mansuetis animalibus fixæ sint apud dominos suos sedes, & pastus domi paratus: feræ contra quoquoversum prædabundæ discurrunt, estque earum ὁ βίος νομαδικὸς, καὶ διὰ τὴν τροφὴν ἀναγκαῖον ἐκτοπίζειν. Ita

Fullerus ex Philosopho. *Midras* & *R. Selomo in* 1 *Sam.* 17. 44. *Goliathum* impropriè loqui observant, cum minatur se carnem *Davidis* daturum in cibum *avibus cœli*, ולבהמת השדה *& jumentis agri*, cum jumenta non sint carnivora. Ac proinde *vers.* 46. *Davidem*, paribus minis illi retaliantem, non dixisse ולבהמת sed ולחית הארץ *& feris terræ.* Sed feras quoque sub nomine בהמות *behemoth* non raro contineri probat *Kimchius* ex variis Scripturæ locis. Ita dicitur *Es.* 18. 6. de occisorum cadaveribus, *Derelinquentur pariter volucribus montium*, ולבהמת הארץ *& bestiis terræ.* Et *Jerem.* 27. 33. *Erunt cadavera populi istius in escam volatilibus cœli*, ולבהמת הארץ *& bestiis terræ.* Proinde *Deut.* 14. 6. 7. inter species בהמות *behemoth*, quorum esus ex Lege licitus est, censentur cervi, capreæ, bubali, *&c.*

Denique *Job* 40. 10. nomen בהמות *behemoth* terminatione plurale, sed singulare sensu, certa est animalis species. Vulgus interpretum *elephantem* esse putat, qui dicatur *behemoth* plurali terminatione, quia terrestrium belluarum est maxima. Spurius *Esdras*, lib. 4. cap. 6. v. 49. & 51. & *Talmudici Doctores* in *Bava Bathra* cap. 5. monstrum horrendum, informe, ingens intelligunt, quod depascatur mille montes, tanquam ex *Ps.* 50. 10. & in *Messiæ* convivio piis *Judæis* sit apponendum. Nos suo loco probamus in illo *Jobi* loco *behemoth* esse *hippopotamum.*

Origo vocis בהמה *behema* non patet satis. *Hebræi* putant vocabulum esse primigenium. *Arias* deducere conatur à verbo המה *strepere*; quia בה המיה *in ea est strepitus*: quod non videtur consonum; cum quia talis appellatio rei naturæ parum convenit; tum quia compositionis hujusmodi in *Hebræa* lingua nullum est exemplum. Sed *Æthiopicè* በሃም: *baham* est (a) *mutus.* Et *Arabicè* ابهم *abhamo* id ipsum sonat, & بهيم *bahim* silentium, & استبهم *isthebahama* mutum esse, *vel* barbarè, & inarticulatè loqui. Quo sensu non soli pisces, sed & bruta omnia muta dici merito possint, quia carent usu sermonis. Hinc ὑποζύγιον ἄφωνον, 2 *Pet.* 2. 12. & paulo ante ἄλογα ζῶα, ubi *Æthiops* እንስሳ: ዘአልቦ: ቃል: *animalia, in quibus non est sermo.* Et *Syrus* ܚܝܘܬܐ ܕܠܐ ܡܠܠܐ & *Arabs* البهايم الخرس *animantia muta.* Neque aliter Vulgatus Interpres, *Judæ* 10. Sic in Oratore legas, (b) *Qui mutis pecudibus præsunt.* Item, (c) *Si mutæ etiam bestiæ penè loquuntur.* Et in *Horatio*, (d)

--- *mutum & turpe pecus.*

Et in *Catilina Salustii*, *Ne vitam silentio transigant veluti pecora.* Et apud *Juvenalem* Sat. 8.

--- *animalia muta*

Quis generosa putet, nisi fortia?

Et *Sat.* 15. de anima rationali,

--- *separat hæc nos*

A grege mutorum.

(a) *Ps. Æthiop.* 37. 14. & *Mar.* 7. 32. 37. & 9. 17. 25. *Luc.* 1. 20. 22. & 11. 14.

(b) *Lib.* 1. *ad Quintum Fratr. Epist.* 1.

(c) *Lib.* 1. *de fin.*

(d) *Lib.* 1. *Sat.* 3.

Et *Arnobii* lib. 2. *Rationales nos sumus, & intelligentia vincimus genus omne mutorum.* Et *Lactantii* lib. 3. cap. 8. *Corporis bona, id est, incolumitas, indolentia, valetudo, non minus sunt mutis quam homini necessaria, ac nescio an etiam magis, quia homo & medelis & ministeriis sublevari potest, muta non possunt.* Et *Glossæ* veteres; *Muta bestia*, ζῶον ἄλογον.

In Scriptura בהמה *quadrupes*, qua notione hic usurpamus, distinguitur multifariam, ratione loci, molis, partium, coloris, vocis, ætatis, sexus, dotum corporis, morum animi, victus, & usus. Quæ singula strictim duntaxat attingemus, quia nobis non est animus his in præsens immorari.

Ratione loci, quadrupes vel in urbibus & pagis cum homine degit, ut pecus, *Num.* 35. 3. & canes, 1 *Reg.* 14. v. 11. & *Psal.* 59. 7. 15. vel procul ab hominibus atque habitatis locis, ut feræ, quarum pars in agris degit, *Job.* 39. 9. & *Psal.* 104. 11. pars in sylvis, *Psal.* 50. 10. pars in arundinetis, *Psal.* 68. 31. pars in excelsis montibus, *Psal.* 104. 18. pars in petrarum scrobibus, & foveis *ibid.* & *Matth.* 8. 20. pars in desolatarum urbium ruinis & maceriis, *Es.* 34. v. 14. & *Lam.* 5. 18.

Ratione molis, alia vocatur קטני ארץ *animalcula terræ*, ut chœrogryllus, *Prov.* 30. 24. 26. Alia בני שחץ *filii elationis*, ut bestiæ proceriores, *Job.* 41. 25. Magistri vocant בהמות גסות, in quibus elephas, camelus, equus, bos, &c.

Ratione partium, aliud est μώνυχον *solidipes*, ut equus, mulus, asinus; aliud δίχηλον *bifidum*, ut bos, cervus, capra, ovis; aliud πολυσχιδὲς *multifidum*, ut canis, leo, lupus, felis. Multifidum dicit *Moses* ambulare על כפיו *super plantas, aut manus suas*, *Levit.* 11. 27. cum quia caret ungula, tum quia pedes habet manuum instar digitatos. Hoc subtilius, quod distinguit *Moses* inter שסע *fissionem* & פרסה *divisionem ungulæ.* Ita ut quædam scribat ungulam simul dividere & findere, ex quorum numero est porcus: alia ungulam dividere quidem, sed non findere, *Levit.* 11. 7. 26. quia cohæret adhuc vel à parte superiori, vel ab inferiori, ut *Hebræi* explicant. Exemplo sit camelus, cujus ungula supernè divisa est, & inferne cohæret. Ita *R. Selomo*, & quidem verè, ut ex *Aristotele* discere est, *Hist. Animal.* lib. 2. cap. 1. & *Plinio*, lib. 11. cap. 45. Itaque *Levit.* 11. 4. *Moses* non negat simpliciter, ut prima fronte videtur, cameli ungulam esse divisam: neque enim id esset verum, sed divisam & fissam simul esse negat, quod ex præcedenti versu repetendum est.

Capite undecimo Levitici *ita scriptum est* (inquit *Franciscus Vallesius* Sacræ Philosophiæ cap. 17.) *Sus cum ungulam non dividat, quatuor decimo autem* Deuteronomii, *Sus quoniam dividit ungulam: quod quidem multum diuque me torsit, non intelligentem qui fieri posset, ut sus dividere & non dividere ungulam diceretur.* Sed non erat cur se torqueret in debellando monstro, quod ipse sibi finxit. Quippe tam in (f) *Levitico*, quam in (g) *Deuteronomio* suem ungulam dividere scribit *Moses.* Neque in *Vulgato* legitur quod ille vult, *Sus cum ungulam non dividat*, sed absque ulla negatione, *Sus cum ungulam dividat.* Nec patitur series orationis, ut aliter legatur. Nec diversam esse hujus loci lectionem ii observant, qui varias Vulgatæ Versionis editiones inter se contulerunt. Itaque id ex ἀβλεψίᾳ mera scripsisse videtur *Vallesius.*

(f) *Levit.* 11. 7.

(g) *Deut.* 14. 8.

Etiam ad partium discrimen id pertinet, quod alii frons cornuta est, alii glabra. Et è cornutis aliud est, בעל קרנים *bicorne*, *Dan.* 8. 6. aliud *unicorne*, ut ראם *reem*, si verè ראם est μονοκέρως, ut volunt, de quo nos suo loco. Elephanti peculiares שנהבים 1 *Reg.* 10. 22. & 2 *Par.* 9. 21. id est, dentes exerti duo in maxilla superiori, ex quibus constat ebur. Alii cornua esse malunt, quo jure alibi discutiemus, & *Ezechielem* docebimus mixto nomine קרנות שן *cornua dentis* appellasse *cap.* 27. *vers.* 15. quia inter cornua & dentes mediam naturam obtinent. Solus camelus habet דבשת *Es.* 30. 6. id est gibbum in dorso, qui *Arabicè* dicitur سنام *Chaldaicè* חטרת, *Syriacè* ܣܢܡܐ ܕܓܡܠܐ, *Græcè* ὕβος, κύρτωμα, τύλος. Unde cameli, quibus bina sunt tubera, *Diodoro* δίτυλοι. Iidem *Arabibus* القراامل *Alkaramilo.* Sola ovis habet גזת צמר *lanæ vellus.* Sola item אליה *Exod.* 29. 22. id est, caudæ genus, in *Syria*, *Ægypto*, & *Arabia* longè crassius quam in his locis. In *Arabia* vidit *Vartomanus*, (h) qui caudam haberent XL, vel XLV librarum, Et in *Ægypti* urbe اسيوط *Asiut* caudas arietum LXXX pondo à se visas memorat *Jo. Leo*, (i) & quasdam esse addit, quæ CL pondo æquent.

(h) *Vart. Navig. lib.* 2. c. 5. & 9.

(i) *Leo lib.* 9.

Neque quadrupedum colores Scriptura prorsus omisit. Ut enim in præsens taceam *Labanis* & *Jacobi* greges, & *Zachariæ* vatis multicolores equos, de quibus infra multis; Vaccæ rufæ meminit *Moses*, *Num.* 19. 2.

Et *Jeremias, cap.* 13. *vers.* 23. חברבורות, id est, macularum in pelle pardi, quæ *Chaldæo* interpreti שלטי רקמתיה *scuta ejus operis Phrygionici.* Et *Debora* אתונות צחורות *asinarum rutilarum*, Jud. 5. 10. Qui idem color lanæ tribuitur *Ezek.* 27. 18. ubi quod habet *Chaldæus* עמר מילת, non est lana μηλωτῆς, ut docti putant, sed lana è *Mileto*, seu *Milesia*. Nam *Græca* versio habet ἐρία ἐκ Μιλήτȣ.

Vocum discrimina multa sunt. Sic צהל (k) *hinnire* est equorum, נחרה (l) *ronchus* quem è naribus emittunt, נהק (m) *rudere* asinorum, געה (n) *mugire* boum, פעה (o) *balare* ovium, נבח (p) *latrare* canum, ערג (q) *glocitare* cervorum juxta Scriptores barbaros, שאג (r) *rugire*, & נהם (s) *fremere* leonum, שקק (t) *sævire*, vel המה (v) *uncare* ursorum, ענה (u) *alternis clamare* thoum. Addo ex *Rabbinorum* fide צרח (x) *ululare* luporum, & נער (y) -- camelorum, & טים (z) Gall. *miauler* felium esse propria. Ita Græcè apud *Phavorinum*, Χρεμετίζειν ἐπὶ ἵππȣ· ὀγκᾶσθαι ἐπὶ ὄνȣ, καὶ βρωμᾶσθαι· βρυχᾶσθαι ἐπὶ λέοντος· μυκᾶσθαι ἐπὶ βοὸς καὶ μωκᾶσθαι· μυκῆσθαι ἢ (lege μηκᾶσθαι) ἐπὶ αἰγῶν. ἀφ' ȣ̃ μηκάδες αἶγες παρ' Ὁμήρῳ· καὶ φριμάττεσθαι ἐπὶ τῶν αὐτῶν, καὶ φριμαγμός· γρυλλίζειν ἐπὶ χοίρȣ· ὑλακτεῖν ἐπὶ κυνός· βαΰζειν ἐπὶ τῶν σκυλακίων· βληχᾶσθαι ἐπὶ οἴων· ὠρύεσθαι ἐπὶ λύκȣ· ἐφ' ὧν ἢ ȣ̓κ ἔςιν ἴδιον ὄνομα τῆς φωνῆς, οἷον ἄρκτȣ, παρδάλεως, καὶ τῶν τοιȣ́των τὸ βρυχᾶσθαι λέγȣσιν· ἐπὶ τῶν μικροτέρων, οἷον ἀλωπέκων, καὶ ζώων (lege θώων) τὸ ὑλακτεῖν, καὶ γηρύεσθαι. Et apud *Nonnum*, lib. 2. *Dionysiac. Typhone Jovem* inclamante,

Ὠρυγὴ κελάδησε λύκων, βρύχημα λεόντων,
Ἆθμα συῶν, μύκημα βοῶν, σύριγμα δρακόντων,
Παρδαλίων θρασὺ χάσμα, κορυσσομένων γένυν ἄρκτων,
Λύσσα κυνῶν.

(k) Jerem. 50. 11.
(l) Job. 39. 23. & Jerem 8. 16.
(m) Job. 6. 5.
(n o) Ibid. & 1 Sam. 6. 12.
(p) Es. 56. 10.
(q) Ps. 42. 2.
(r) Amos 3 8.
(s) Prov. 28. 15.
(t) Ibid.
(v) Es. 59. 11.
(u) Es. 14. 22.
(x, y) Drus. Observ. lib. 7. c. 5.
(z) Tharg. 2. in Esther. 1. 2.

Et *Spartianus* de *Geta* Imperatore, *Familiare illi fuit has quæstiones Grammaticis proponere, ut dicerent singula animalia quomodo vocem emitterent, velut agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minuriunt, ursi sæviunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, asini rudunt, tauri mugiunt, easque de veteribus approbare.* Et *Apuleius Florid.* lib. 3. *Mitto dicere multorum animalium immeditatos sonos, distinctis proprietatibus admirandos; ut est taurorum gravis mugitus, luporum acutus ululatus, elephantum tristis barritus, equorum hilaris hinnitus, nec non avium instigati angores, nec non leonum indignati fremores, cæteræque id genus voces animalium truces ac liquidæ, quas infesta rabies vel propitia voluptas cient.* Sed de hoc argumento plura qui volet, præter *Arabes*, qui hic maxime copiosi sunt, & libri *Esther* secundum Paraphrasten *cap.* 1. *vers.* 2. legat *Aristotelem*, *Hist.* lib. 4. cap. 9. & *Ælianum*, lib. 5. cap. 51. & *Pollucem*, lib. 5. cap. 13. & carmen de *Philomela Ovidio* falso adscriptum, quod emendavit *Andreas Schottus*, *Observationum Poeticarum* cap. 52.

Sunt & vocabula, quæ notant ætatum differentias. *Exod.* 13. 12. שגר est animalis fœtus nuper emissus; ut גלם *golem*, *Psal.* 139. 16. est embryon in utero adhuc involutum, à verbo גלם, id est, *involvere*. *Symmachus* ἀμορφωτὸν *informe* reddit, & *Aquila* ἀκατέργαςον *imperfectum*. Ita etiam Seniores, & Vulgatus Interpres. *Syrus* ܦܘܪܥܢܝ, & *Arabs Romanæ* editionis معزاتي *retributionem meam:* quia inversis literis pro גלמי legerunt גמלי. Sed *Epiphanius* quid vidit, cum ad hunc locum scripsit in *Hæres.* 30. cap. 31. Τὸ ἀκατέργαςον (Ἑβραῖοι) γολμὴ ἐκάλεσαν, ὅπερ ἑρμηνεύεται χόνδρος, ἢ σεμιδάλεως κόκκος, δῆθεν τὸ μηδέπω εἰς ἄρτον συνελθὸν καὶ φυραθέν. *Imperfectum* Hebræi golmi *appellarunt, quod explicatur alica, seu granum simile, quod nondum in panem coaluit, & subactum est?* An, ut *Hebræi* sermonis non fuit valde peritus, גלם illi fuit idem quod גלוסקא, massa ex qua placentæ fiunt?

Feræ cujusvis catulus est גור sed plerumque leonis, בכרה *cameli pullus*, עיר *asellus*; vel *talisio*, עגל *vitulus*, פר *juvencus*, גדי *hædus*, טלה *agnus*, עופר *hinnulus*, כפיר *leunculus*. Etiam alia quinque leonum nomina Grammatici referunt ad diversos ætatis gradus. Sed illa nos suo loco multo aliter interpretamur. (a) *Græcis* ἔμβρυον est fœtus latens: nuper editus ψάκαλον. Catuli ferarum ὀμβρίκια. Leonum, lyncum, thoum, tigridum σκύμνοι. Pantherarum ἄρκηλοι, aliis ἄρκυλοι, & ἄρκιλοι. Bubalidum, & orygum πῶλοι. Canum, & luporum σκύλακες. Cervorum νεβροί. Hystricum ὀβρίκαλα. Aprorum μολύβρια. Suum κολαβροὶ, animalia *Judæis* vilissima. Unde Seniores *Job.* 5. 4. κολαβριθείησαν pro ἐπιτριβείησαν, ἐξευτελισθείησαν, *conterantur, vilipendantur*. Ita *Olympiodorus*. Et *Suidas*, Κολαβριθείη, χλευασθείη, ἐκτιναχθείη, ἀτιμασθείη. Κόλαβρος γὰρ, καὶ κάλαβρος, ὁ μικρὸς χοῖρος· ἀντὶ τȣ̃ ȣ̓δενὸς λόγȣ ἄξιος νομισθείη. *Derideatur, excutiatur, despiciatur: nam Colabros, vel Calabros est porcellus. Pro nullius pretii esse censeatur. Hesychius* in uno loco legit per ω, κωλαβριθείησαν, in altero per α, καλαβριθείησαν, & reddit χλευασθείησαν.

(a) Ælian. Animal. lib. 7. c. 47. Pollux lib. 5. cap. 2.

Sexuum differentias *Hebræi* significant vel diversa terminatione, ut videre est in fœmininis אילה *cerva*, פרה *juvenca*, פרדה *mula*, עגלה *vitula*, שעירה, *capra*; quæ addito ה formantur ex masculinis: vel voce plane diversa; sic סוס *equus*, & רמך *equa*; חמור *asinus*, & אתון *asina*; אריה *leo*, & לביא *leæna*; איל *aries*, & רחל *ovis*; שעיר *caper*, & עז *capra*, nihil habent commune: vel addito epitheto, ut *Levit.* 4. 23. שעיר עזים זכר *hircus caprarum masculus*, & vers. 28. שעירת עזים נקבה *capra è capris fœmina.* Porro *Hebræorum* linguæ cum cæteris id commune est, quod animalium nomina quædam, ut גמל *camelus*, דב *ursus*, צאן *ovis*, שה *pecus*, illi sunt communis generis. Et hoc insuper, quod nonnulla, quæ sunt fœminina tantum, ut ארנבת *lepus*, vel masculina tantum, ut חזיר *sus*, בקר *bos*, כלב *canis*, pertinent ad utrumque sexum. At hoc peculiare, quod איל *cervus* est fœminini generis, & רמך *equa* masculini, ut & לביא *leæna* plerumque.

In dotibus corporis sunt forma, robur, agilitas, vigor sensuum. Formæ decor in cervo, caprea, & ibice præcipuè commendatur. Quo respiciens *Salomon* de illa uxore dicit, quæ viri sui oculis accepta est, *Prov.* 5. 19. *Cerva amorum est, & ibex gratiæ.* Et de sponso, *Cant.* 2. 9. *Similis est dilectus meus capreæ, & ibici cervorum.* Proinde *Seneca*, *De Benef.* lib. 2. cap. 29. *Queruntur, quod solidior sit cutis belluis, decentior damis.* In leone virilis est habitus, quique marem maximè decet. Philosophus in *Physiognomicis*, Φαίνεται τῶν ζώων ἁπάντων λέων τελεώτατα μετειληφέναι τῆς τȣ̃ ἄρρενος ἰδέας. Ideo Scriptura de viris fortibus, 1 *Par.* 12. 8. *Facies eorum tanquam facies leonum.* In tauro probatur quædam in aspectu generositas, torvæque decorus frontis honos. Hinc est, quod *Josepho Moses* his verbis benedicit, *Deut.* 33. 17. *Decor* (aut *majestas*) *illi est primogeniti bovis.* Etiam juvenca nitore placet & pinguedine. *Virgilius*,

Pascitur in magnis sylvis formosa juvenca.

Ideo de juvenca dictum, quacum confertur *Ephraim*, Os. 10. 11. *Transivi super pulchritudinem colli ejus.* At urso nil tetrius, nil morosius. Unde *Statius Achill. lib.* 2.

--- *tristes turbare cubilibus ursos.*

Et *Sirachides* de muliere nequam *Eccles.* 25. 24. *Nequitia mulieris faciem ejus immutat*, καὶ σκοτοῖ τὸν πρόσωπον αὐτῆς ὡς ἄρκτȣ, *& obscurat vultum illius, sicut ursi.*

Roboris nomine laudantur (b) taurus, (c) equus, (d) asinus, (e) monoceros, (prout accipiunt interpretes) sed præ cæteris leo his verbis, *Quid leone robustius?* Jud. 14. 18. Item, *Leo robustissimus inter bestias*, *Prov.* 30. 24. Et *Damir* de eodem وهو شديد البطش ولا بالف

(b) Ps. 22. 13. & 50. 13. &c
(c) Job. 39. 24. Ps. 147. 10. Jerem. 8. 16.
(d) Gen. 49. 14.
(e) Job. 39. 14.

بالف شي من السباع لانة ما يري فيها بكافية ما *Virium est summarum, nec ferarum ullam in societatem admittit, quia nullam in iis videt, quæ secum possit conferri.* De robore elephantorum paradoxum est, quod habetur 1 *Macchab.* 6. *v.* 30. 37. *Antiochum Eupatorem*, *Beth-suram* obsidentem, habuisse in copiis suis XXXII. elephantos, quorum singuli præter *Indum* suum milites XXXII. in turri lignea gestaverint. Sed mendum esse in numeris suo loco docebo.

In cursu velocitas magna pantheræ, *Habac.* 1. *v.* 8. dromadi, *Jer.* 2. *v.* 23. capreæ, 2 *Sam.* 2. *v.* 18. cervo, *Ps.* 18. *v.* 34. qui idem saltu plurimum valet, *Esa.* 35. *v.* 6. At leo, hircus, & equus magnificè & cum pompa leguntur incedere, *Prov.* 30. *v.* 29.

Vigorem sensuum in lupis *Habacuc Propheta* laudat his verbis *cap.* 1. *v.* 8. *Acutiores sunt lupis vesperæ*, nempe visu. Nam & *Arabicâ* phrasi حريد *acutus* dicitur, qui visu pollet. Quo modo *acutas* aures, & nares, pro *acribus* dici docti observant. Et lupum vesperè, id est, sub noctem, è latibulo prodeuntem acutissimè cernere suo loco probabimus. Unde crepusculum λυκόφως, & in *Homero* nox sublustris ἀμφιλύκη νὺξ, quia lupus tum solus lucis usurâ fruitur.

Jam si mores respicias, & naturales quadrupedum inclinationes: Aliud est animosum, ut leo, 2 *Sam.* 17. *v.* 10. Aliud insidiosum, ut pardus, *Jer.* 5. *v.* 6. Aliud ferox, ut ursa, maximè si catulis orbata sit, *Os.* 13. *v.* 8. Aliud rapax, ut lupus, *Gen.* 49. *v.* 27. hyæna item, *Jer.* 12. *v.* 9. Aliud vafrum, ut vulpes, *Ezech.* 13. *v.* 4. Aliud inverecundum, ut canis, *Esa.* 56. *v.* 10. Aliud lutulentum, ut porcus, 2 *Pet.* 2. *v.* 22. Aliud liberum, & vagum, ut onager, *Job.* 39. *v.* 8. Aliud bellicosum, ut equus, *Job.* 39. *v.* 24. Aliud salax, ut asinus, equus item, *Ezech.* 23. *v.* 20. Aliud refractarium, ut juvenca, *Os.* 4. *v.* 16. Aliud petulcum, ut hircus, & aries, *Dan.* 8. 4. 7. Aliud ita mansuetum, ut duci se patiatur ad lanienam, ut bos, *Prov.* 2. 22. & ovis, *Esa.* 53. 7.

Ratione victûs quædam sunt σαρκοφάγα, ut leo, *Ezech.* 19. 6. lupus, *Ezech.* 22. 27. canis, 1 *Reg.* 14. *v.* 11. Quædam καρποφάγα, ut bos, *Num.* 22. 4. camelus, *Gen.* 24. *v.* 25. equus, & mulus, 1 *Reg.* 18. 5. asinus, *Gen.* 43. 24. Quædam παμφάγα, ut vulpes, qui & carne vescitur, *Ps.* 63. 11. & fructibus, *Cant.* 2. 15. Pleraque sorptu bibunt: sed canis solùm lambit, *Jud.* 7. 5. id Gallis *laper*, ut *Græce* λάπτειν. Quod illi commune est cum omnibus animalibus καρχαρόδουσι, id est, qui dentes habent serratos, ut docet *Philosophus*, *Hist.* lib. 8. cap. 6.

Anxiè multi quærunt quo pabulo *Noachus* in arca bestias carnivoras sustentaverit. Si fœno dixeris, & farragine, videberis rerum naturam invertere, &, quod in Adagio dicitur, Κυνὶ διδόναι ἄχυρα, ὄνῳ δὲ ὀστέα. Si carnem illis ingessisse *Noachum* responderis quoties fuit necesse, quæretur rursus, unde potuerit illi tantum carnis suppetere, cùm animalium certus numerus in arcam sit intromissus; & pleraque bina tantùm, quæ occidere fuit nefas, ne species aboleretur. Ne dicam parùm videri verisimile *Noachum* tamdiu tam assiduo & fœdo ministerio fuisse mancipatum. Proinde malim dicere, quo miraculo factum, ut leones, pantheræ, tigrides, &c. feritate depositâ mansuescerent, atque homini se subjicerent, eodem factum, ut ad tempus neglectâ carne, fœnum, & fruges depascerentur; contenti scilicet obvio cibo, & parabili. In ea ferè sunt sententia *Basilius*, & *Augustinus*, & ex *Hebræis Kimchius* in *Esaiam*. Quem alludere consentaneum est ad diluvii tempora, cùm futuram sub *Messia* rerum omnium conversionem *Propheticis* verbis ita describit (e) *Lupus habitabit cum agno, & pardus cum hœdo recubabit*, &c. *Et vacca & ursa pascentur simul*, &c. *Et leo sicut bos comedet stramen.* Quale quod nescio cui Prophetæ tribuit *Damir* cap. *De leone* ينزل عيسي بن مريم الي الارض كان راسه يقطر ولم يصبه بلل وانه يكسر الصليب ويقتل الخنزير ويفيض المال وتقع الامنة في الارض حتي يرعي الاسد مع الابل والنمر مع البقر والذيب مع الغنم وتلعب الصبيان بالحيات ولا يضر بعضهم بعضا *Descendet* Jesus Mariæ *filius in terram, & stillabit caput ejus, quamvis nulla aspersione perfusum; & franget crucem, & occidet porcum, & effundet opes, & securitas in terram incidet; ita ut leo cum camelo pascatur, & pardus cum bove, & lupus cum ovibus, & ludat infans cum serpentibus, nec sibi mutuò noceant.* Ut *Sibylla Cumæa* in *Virgilio:*

(e) *Esa.* 11. 6. 7. & 65. 25.

--- nec magnos metuent armenta leones,
Nec lupus insidias pecori, &c.

Et *Erythræa*, si credimus, lib. 3. *Orac. Sibyll.*

Ἐν δὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ἐν οὔρεσιν ἄμμις ἔδονται
Χόρτον, παρδάλιές τ' ἐρίφοις ἅμα βοσκήσονται,
Ἄρκτοι σὺν μόσχοις νομάδες αὐλισθήσονται,
Σαρκοβόρος τε λέων ἄχυρον φάγεται ἐπὶ φάτνης,
Ὡς βοῦς.

Quæ nos olim sic reddidimus,

Cumque lupis agni per montes gramina carpent,
Permixtique simul pardi pascentur & hœdi,
Cum vitulis ursi degent armenta sequentes,
Carnivorusque leo, plenis præsepibus adstans,
Cum bove stramen edet.

Ut *Martialis* de leone & ariete, *lib.* 9. *Epigr.* 71.

Massyli *leo fama jugi, pecorisque maritus*
Lanigeri, mirum, qua coiëre fide.
Ipse, licet, videas: cavea stabulantur in una,
Et pariter socias carpit uterque dapes.

Philostratus quoque, *Apollonii* sui *lib.* 5. *cap.* 15. leonis meminit in *Ægypto*, qui templa sic ingrediebatur, ut à cædibus se purum conservaret. Οὐ γὰρ, inquit, τὸ τῶν θυομένων αἷμα ἀνελιχμᾶτο, οὐδ' ἐπὶ τὰ δειρόμενά τε καὶ ῥαχιζόμενα τῶν ἱερείων ᾔπτεν, ἀλλὰ μελιτούταις διῄγετο, καὶ ἄρτοις, καὶ τραγήμασι. *Neque enim hostiarum sanguinem lambebat, nec excoriatas, & in frusta divisas carnes delibabat: sed mellitis placentis, & pane, & bellariis vescebatur.* Hujus leonis *Tzetzes* meminit *Chil.* 5. *Hist.* 9. Quale est, quod habet *Sulpitius Severus* de quodam Monacho *Thebaidis*, *Dial.* 1. cap. 7. *Cumque plenam* (palmulis) *manum leoni obtulisset, accurrit bestia, accepitque tam liberè quàm nullum* (lege *ullum*) *animal domesticum: & cum comedisset, abscessit.* Nec dissimile, quod refert *Jo. Phocas*, *Descriptionis Terræ Sanctæ* cap. 23. de leonibus circa *Jordanem*, quibus victum subministrabat *Iberus* Anachoreta. Τούτων δύο τῷ γέροντος ἐσκλεισηρίῳ * τῆς ἑβδομάδος εἰς παρεγένοντο, καὶ τῷ στύλῳ τὰς κεφαλὰς προσερείδοντες τῇ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπινεύσει τροφὴν ᾔτουν, ἧς ἐπιτυγχάνοντες, εὐμαρῶς πρὸς τὰς συνήθεις δίνας τοῦ ποταμοῦ ἀπίασι χαίροντες· ἡ δὲ ἦν ὄσπρια βραχέντα ἐν ὕδατι, καὶ ὀλυρίτης ἴσως, ἢ κριθίνου κλάσματος ἄρτος· *Horum leonum duo ad senis claustrum * hebdomadis* (supplendum πρώτῃ *prima*, aut tale quid) *se conferebant, & capitibus columnæ innixis, nutu oculorum pabulum petebant, quod consequuti, ad consuetos fluminis vortices alacres & læti redibant. Pro pabulo autem erant aqua madefacta legumina, aut fortè olyrites, aut panis hordeacei frusta.*

Quadrupedum usus quadruplex juxta *Tullium* lib. 1. *Tuscul. Videmus*, ait, *multitudinem pecudum, partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad*

ad trahendum, partim ad corpora vestienda. Ad vescendum utiles mundæ omnes ex Lege, id est, quotquot ruminant, ungulamque divisam & fissam habent; putà, bos, ovis, capra. Cæteræ à mensis semotæ tanquam immundæ, *Levit.* 11. Cujus distinctionis usus non fuit modo ante Legem, sed & ante diluvium, *Gen.* 7. *v.* 2. Ea tamen tandem sublata est, *Actor.* 10. *v.* 15. ut umbra rerum futurarum, quarum corpus erat in *Christo*, *Col.* 2. *v.* 17. Ex mundis præter carnem etiam lac comedebatur, & butyrum, & adeps, *Deut.* 32. *v.* 14. & medulla, *Psal.* 66. *v.* 15. Sed sanguinem attingere nefas, *Genes.* 9. *v.* 4. cùm quia in sanguine est anima, id est, vita pecudis, tum quia Deus sanguinem destinaverat ad expiationem faciendam in altari pro animabus nostris, *Lev.* 17. *v.* 11. Quod cùm merè sit ceremoniale, nihil quicquam causæ fuit, cur Apostoli gentibus sanguinem ad tempus prohiberent, *Actor.* 15. *v.* 20. quàm spes *Judæos* infirmos hac ratione lucrifaciendi, qui ab esu sanguinis tantopere abhorrebant, ut eos omnes populos gladio destruendos, & ad internecionem delendos scribant, qui renuunt huic mandato se subjicere. Vide *Maimonidem* in Tractatu *De Regibus*, cap. 9. Ideò hoc observatum, quamdiu visum est *Judæos* in his ritibus educatos posse ad *Christum* allici. At postquam de illorum conversione desperari jam cœptum, etiam hoc interdictum, ut partem Legis ceremonialis, abrogavit *Apostolus*, 1 *Corinth.* 10. *v.* 25. & alibi non rarò. Itaque *Augustini* ævo, si qui putarent ab esu sanguinis ea lege se prohiberi, à ceteris irridebantur, ut docet *Contra Faustum* lib. 32. cap. 13. *Græci* tamen hodieque tenentur eo scrupulo.

Eædem pecudes, quæ ad esum, etiam ad sacrificia à *Noacho* abhibitæ; scilicet mundæ quotquot erant, *Genes.* 8. *v.* 20. Hic sacrificiorum usus cùm diluvio sit antiquior, idem de pecudum esu nobis persuasum, contra quàm multi sentiunt. Neque enim *Abel* in sacrificium id obtulisset Deo, quo vesci nefas credidisset, & frustrà pavisset agnos, quibus non licuisset uti. Quin ipsa distinctio animalium in munda & immunda docet alia permissa fuisse, alia prohibita. Neque enim in animalibus naturâ suâ quicquam immundum. Sed immundum id est ex Lege, cujus usus interdicitur. Itaque illud, *Gen.* 1. *v.* 29. *Vobis id erit in cibum*, non solùm ad plantas referimus, sed etiam ad animalia, de quibus præcedenti versu actum fuerat.

Insuper ad cultus agrorum jumenta necessaria. Qua in parte bovis opera maximè requiritur. Unde *Solomon*, Prov. 14. v. 4. *Cùm desunt boves, horreum est vacuum; & copia frugum est in fortitudine bovis.* Et *Hesiodus* inter necessaria rei familiaris commendat

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα,

Domum primum, uxoremque & bovem aratorem. Huc & trituram refero, *Os.* 10. *v.* 11. Cujus etiam in Lege Deus rationem habuit, quâ bovi trituranti os obligari vetat, *Deut.* 25. *v.* 4. quo facilius in pecudibus præmeditata humanitas in hominum refrigeria erudiretur. Ita *Tertullianus* in *Marcionem*, lib. 2. cap. 17. Sed *Paulus* interpretatur de justa *Apostolorum* mercede; *Quoniam sub spe debet is, qui arat, arare, & qui triturat sub spe, spei suæ particeps esse, & operarius dignus est mercede suâ*, 1 Cor. 9. v. 10. & 1 Tim. 5. v. 18. Etiam ad humanitatem in jumenta exercendam plerique Legem referunt de non arando cum bove & asino simul, *Deut.* 22. *v.* 10. Asinus enim, inquiunt, bovi junctus plus æquo gravaretur, cùm viribus sit inferior. At mihi videtur potior *Judæorum* sententia, qui quamvis mundi animalis cum immundo copulationem ea lege prohiberi asserunt. Bos scilicet in mundis, asinus in immundis animalibus computabatur. Quò respiciens *Apostolus* fideles vetat ἑτεροζυγεῖν ἀπίστοις, 2 Cor. 6. v. 14. Propriè enim ἑτεροζυγεῖν est *sub alieno jugo copulari*, quod docetur infra pluribus.

Sed & ad vecturas utilem operam equi præstant, *Esa.* 66. 20. Asini item, & cameli, & muli, & boves, 1 *Par.* 12. *v.* 40. Equus ab bellum aptior, *Prov.* 21. *v.* 31. *Equus aptatur ad diem prælii.* Asinus ad pacis artes. Zach. 9. v. 9. *Ecce Rex tuus venit mansuetus, sedens super asinum.* Itaque, 2 *Sam.* 16. *v.* 2. ubi secundum τὸ *Chetib* sic habetur, *Asini isti sunt pro Regis familia, ad equitandum,* ולהלחם *& ad pugnandum,* τὸ *Keri* habet והלחם *& panis*; quasi cohæreat cum sequentibus, *Et fructus æstivi sunt ad esum adolescentum.* Quod sequuntur omnes Interpretes, *Græci, Chaldæus, Syrus, Arabs, Vulgatus*, recentiores, quia videtur absurdum, ut asinus bellicis usibus inserviat. Tamen prior lectio non debet planè rejici, ut suo loco dicemus.

Jam, ut dicam de vestibus, quæ fiunt ex quadrupedum spoliis, lanea vestis olim fuit, ut hodieque est, in usu promiscuo, *Ezech.* 34. *v.* 3. *Adipem comeditis, & lanam induitis.* Job. 31. v. 20. *De vellere agnorum meorum incaluit.* Prov. 27. v. 26. *Agni erunt ad vestitum tuum.* Sed villosa, seu cilicina videtur Prophetarum fuisse propria. Putà, Eliæ, 2 *Reg.* 1. *v.* 8. Esaiæ, *Esa.* 20. *v.* 2. Pseudo-Prophetarum, *Zach.* 13. *v.* 4. Hoc exemplo *Johanni Baptistæ* vestis fuit ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνη δερματίνη, *Matth.* 3. *v.* 4. Auctor Epistolæ ad *Hebræos* μηλωτὰς vocat, & αἴγεια δέρματα. cap. 11. v. 37. Quod vestimenti genus ut est simplicissimum, ita etiam antiquissimum. Inde prisci *Græcorum* Heroës apri, aut tigridis, aut leonis exuviis induebantur, aut pelle *Libystidis* ursæ; ut *Bacchæ* nebride, id est, hinnuli; aut bassari, id est, vulpis pelle, qui *Coptis* etiamnum ΒΑΖΩΡ. Et, apud *Salustium*, *Germani* rhenonibus corpus tegebant. *Romæ* etiam,

Curia, prætexto quæ nunc nitet alta Senatu,
Pellitos habuit rustica corda patres.

Et

Verbera pellitus setosa movebat arator.

Inde *Lucretius* de mortalium primis agens, *lib.* 5. *v.* 951.

Nec dum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.

Nempe utut nudis hominibus videatur obvium ferarum & pecudum pelle vestiri, tamen ille pellium usus latuit primos mortales, donec à Deo edocerentur. Quod sibi volunt hæc verba *Mosis*, Gen. 3. 21. *Fecit Dominus Deus* Adamo *& uxori ejus tunicas pelliceas, quibus vestivit eos.*

Non possum non addere *Columellæ* conjecturam in Præfatione lib. 7. *Nomina Pecuniæ & Peculii tracta videri à Pecore, quòd non solum veteres possederunt, sed adhuc apud quasdam gentes unum usurpatur divitiarum genus.* Ut enim nos pecuniâ, ita pecore veteres utebantur in permutatione rerum. *Prov.* 27. *v.* 26. *Agni erunt ad vestitum tuum, & pretium agri sunt hirci.* Quod ibi de hircis dicitur ad quodvis pecus pertinet. Proinde *Græcum* verbum ὠνεῖσθαι, *emere*, ductum putatur ἀπὸ τῶν ὄνων, ab asinis, ut & πωλεῖν, *vendere*, ἀπὸ τῶν πώλων, ab equuleis; & ἀρνυσθαι, *consequi*, *permutare*, ἀπὸ τῶν ἀρνῶν, ab agnis. Quò nonnulli referunt, quòd *Gen.* 33. *v.* 19. *Jacob* emisse legitur partem agri filiorum *Hemor* במאה קשיטה ἑκατὸν ἀμνῶν *centum agnis.* Quod præter *Græcos* sequuntur *Chaldæus*, *Syrus*, *Samaritanus*, *Arabs* uterque, & *Vulgatus* Interpres. Alii tamen ἑκατὸν μνῶν, id est, *centum minis*, legunt, *alpha* extrito: aut pro agnis nummos intelligunt agni effigie signatos, quales cudisse legitur *Servius* Rex *Romanorum*; quia in narratione *Stephani* proto-Martyris, *Act.* 7. 16. ager ille dicitur emptus τιμῆς ἀργυρίου, *argenti pretio.* Quamvis possit regeri, argenti, vel pecuniæ nomine eo loco censeri quicquid illâ ætate præstabat pecuniæ vices. Quod *Arabs Actorum* Interpres egregiè expressit vocabulo بالورق quippe الورق tam ad pecudes refertur, quam ad nummos. *Alcamus*, الورق الحي

من

هي كل حيوان والمال من ابل ودرهم وغيرها Alwarko, *animal quodvis, & opes ex camelis, & nummis, & aliis.* Sed hic ſolùm ad ea præludimus, quæ dicentur de קשיטה.

Hæc de quadrupedum uſu: de abuſu taceo, qui in Scriptura damnatur, ſeu (*f*) per ſuperſtitionem, aut (*g*) per libidinem, aut (*h*) per immanitatem, quis illis abutatur. De quibus vide loca, quæ ad marginem rejecimus, ne videamur tempus terere in rebus non neceſſariis.

(*f*) *Exod.* 32. 4. & *Pſal.* 106. 19. 20.
(*g*) *Exod.* 22. 19. *Lev.* 18. 23. & 20. 16.
(*h*) *Exod.* 23, 19. & 34. 26. *Deut.* 14. 21. & 22. 6. & 25. 4. *Pro.* 12. 10.

CAPUT TERTIUM.

De Avibus in Genere.

Avium apud Hebræos *triplex appellatio. Aves à quadrupedibus quid differant. Avium in Scriptura partes, & actiones propriæ; unde variæ Metaphoræ. Aves indigenæ, vel peregrinæ: ſtatariæ, vel migratoriæ: in montibus degentes, aut in convallibus, fontibus, aridis locis, rupibus, maceriis, arboribus, petræ fiſſuris, templis,* &c. *Avium voces.* Ἡ ἀλεκτοροφωνία. *Avium plumæ quàm variæ. Aves quando calveſcere, renovari, & plumeſcere dicuntur. Avium volatus, viſus, mores. Rapaces, & rapinæ obviæ: ſolitariæ, & gregariæ: ingenioſæ, & fatuæ. Obiter quid* κεπφωθείς. *Quædam de pullis ſuis ſollicitæ, quædam etiam de alienis, quædam proprios negligunt. Aves oblivioſæ. Quàm diverſus avium victus. Quædam ab aquæ potu abſtinent, & ſolum ſanguinem ſorbent. Quænam aquilæ cadaveribus inhient. De avibus per Legem conceſſis, aut prohibitis. Aves ad luſum exquiſitæ. Avium uſus in aucupiis.* In avibus cœli ludere *quid ſit* Baruch. 3. v. 17. *Veſtes ex avium plumis. Plumarium opus aliud. Aves etiam ad auguria, & auſpicia, ſed per ſuperſtitionem, adhibitæ.* Chaldæis *augurari cur* טיר. Arabes *auguriorum peritiſſimi. De auguriis quid* Hebræi. Hebræum *augurandi verbum* נחש *cur à ſerpente ductum. Multa de* ὀφιομαντείᾳ.

Avis *Hebræum* nomen eſt triplex. Primum עוף eſt *à volando:* Secundum צפור *ab aurora:* Tertium עיט *ab involando*, vel *irruendo*. Sed horum ultimum ſolis rapacibus tribuitur, quos à *calcando* דורסים vocant *Hebræi* recentiores, & *Græci* ab uncis unguibus γαμψώνυχες. Priora duo toti avium generi conveniunt. Falluntur enim, qui ſolas aviculas צפורים dici putant, ut docebitur in capite *De Paſſere*.

Avis eſt animal bipes, alatum, & plumigerum. A quadrupede plurimum differt, cùm neque pilos habeat, neque labra, neque dentes, neque cornua, neque pedes anteriores: ſed נצה *plumam* pro pilis, & מוקר *roſtrum* pro labris & dentibus, & כנפים *alas* pro pedibus anterioribus, & pro cornibus nonnulla כרבלה *criſtam*. Etiam avibus cilia deſunt, & ſupercilia, & nares, & auriculæ. Buboni, & otidi plumæ ſunt velut aures; cæteris cavernæ ad auditum. Intus neque renes habent, neque veſicam; adeoque lotium, & ſtercus unico meatu excernunt. Quod in pecude eſt קבה *rumen*, vel οἰσοφάγος, *gula*, *Deuter.* 18. *v.* 3. id in ave eſt מראה πρόλοβος, *ingluvies*, *Lev.* 1. *v.* 16. Ibidem נוצה, ut quidam volunt, eſt avis ventriculus, quem in aliis animalibus *Hebræi* vocant כרש ex *Jerem.* 51. *verſ.* 34. De partibus avium Scriptura plura non habet. Neque enim iis aſſentior, qui *Levit.* 11. *v.* 19. דוכיפת exponunt avem δίλοφον, ſive *duplici criſtâ*, & *Jerem.* 12. *verſ.* 9. עיט צבוע *avem digitatam*.

Avium actiones propriæ ſunt עוף *volare*, *Gen.* 1. *v.* 20. טוש *volare* item, *Job.* 9. *v.* 26. ſed ex uſu linguæ *Chaldeæ*; נדד *volitare, divagari*, Prov. 26. v. 2. נצה *avolare*, Jerem. 48. v. 9. דאה *volare cum impetu*, Deut. 28. v. 49. העיט *involare, irruere* 1 Sam. 14. v. 32. נדד כנף *alam movere*, Eſ. 10. v. 14. האביר *plumeſcere*, Job. 39. v. 29. נקר *roſtro perfodere*, Prov. 30. v. 17. קנן *nidificare*, Pſal. 104. v. 17. דגר *ova fovenda congregare*, Jerem. 17. v. 11. בקע *excludere*, Eſ. 34. 15. העיר קנו *pullitiem ſuam excitare*, Deut. 32. 11. על גוזליו רחף *ſuper pullos ſuos motitare ſe*, פרש כנפיו *alas expandere*, לקח ונשא על אברותיו *accipere & portare ſuper alas ſuas*, ibidem. Unde variæ Metaphoræ, ut cùm dicitur *Deus volâſſe ſuper alis venti*, Pſal. 58. v. 11. & *ſuſtuliſſe* Iſraëlem *tanquam alis aquilarum*, Exod. 19. v. 4. Et Chriſtus *voluiſſe congregare* Judæos *quemadmodum gallina pullitiem ſuam ſub alis*, Luc. 13. 34. Et, in Creatione, Dei Spiritus *motitâſſe ſe ſuper faciem aquarum*, Gen. 1. v. 2. nempe ut incubatione ſuâ vim vivificam aquis inderet, ut ex iis cætera emergerent.

Avium eadem ferè diſcrimina, quæ quadrupedum. Ratione loci, vel indigenæ ſunt, vel peregrinæ. Sic 1 *Reg.* 10. v. 22. in *Palæſtinam* תוכיים *pavones* deferebantur ex *Tharſis*. Et 1 *Reg. v.* 23. ברברים *barburim* ex *Barbaria*, ut multis placet; quibus tamen ſuffragium noſtrum non addimus.

Rurſus aliæ aves ſtatariæ ſunt, ut ita dicam, quæ non longè recedunt à nido ſuo, *Prov.* 27. *v.* 8. Aliæ migratoriæ, quæ conferto agmine ſedes mutant certâ anni tempeſtate; ut ciconia, & grus, & turtur, & hirundo, *Jerem.* 8. *v.* 7. & *Cant.* 2. 12. Item aliæ montibus gaudent, *Pſal.* 50. *v.* 11. aliæ convallibus, *Ezech.* 7. *v.* 16. Quædam ſectantur fontes, *Pſal.* 104. *v.* 12. aliæ in aridis locis libentius commorantur, *Sophon.* 2. *v.* 13. 14. Aquila in arduis, atque inacceſſis rupibus. *Job.* 39. *v.* 31. Pelecanus in deſerto, nycticorax in maceriis degit, bubo in tectis ululat, *Pſal.* 107. *v.* 7. 8. Ciconiæ domus ſunt abietes, *Pſal.* 104. *v.* 17. Columba nidificat in fiſſuris petræ, *Cant.* 2. *v.* 14. aut in lateribus hiatûs cavi, *Jerem.* 48. *v.* 28. דרור columba fera in templis, & circum altaria, *Pſal.* 84. *v.* 4.

Voces avium propè ſunt innumeræ, quas edi dicit *Pſaltes* מבין עפאים *Pſal.* 104. *v.* 12. id eſt, περὶ ἀμφιλαφεῖς κλάδους, *circa condenſos ramos*, ut interpretatur auctor libri *Sapientiæ* cap. 17. v. 18. Sic columbæ proprium הגה *Eſa.* 59. *v.* 11. gruis, & hirundinis, צפצף *Eſa.* 38. *v.* 14. & ſtruthionis אבל *Mich.* 1. *v.* 8. *Romani* columbam *gemere* dicunt, gruem *gruere*, *fritinnire* hirundinem. De ſtruthionis voce apud illos nil quicquam legi. In *Eccleſiaſte* narratur ſenex ſurgere *ad vocem avis*, ſive aviculas intelligas, quæ ſummo manè cantillant, aut matutinam avem, id eſt, gallum, qui ante lucem cantu homines ad laborem excitat: unde vocatur tempus illud ἡ ἀλεκτοροφωνία, *gallicinium*, Marc. 13. v. 35. Quo referunt hæc *Jobi* cap. 38. v. 36. מי נתן לשכוי בינה *Quis gallo dedit intelligentiam?* Ita enim reddit *Hieronymus* poſt veteres *Hebræos:* ſed quàm verè neſcio.

Plumis, & coloribus avium nihil eſt diverſius. In corvo laudatur nigredo, *Cant.* 5. *v.* 11. In ſtruthionibus ala נעלסה læta, & quaſi exultabunda, *Job* 39. *v.* 16. In columbis alæ tectæ argento, & pennæ fulvo auro, *Pſ.* 68. *v.* 14. In aquila plumæ copia, & colores interſtincti tanquam opere *Phrygionico*, Ezech. 17. v. 3. Sed hæc deſcriptio propriè pertinet ad majorem illam aquilam, quam ab auri fulgore, & maculis aſperſis, *Chryſaeton*, & ſtellarem *Græci* appellant. *Ælianus*, *Hiſt.* lib. 2. cap. 33. Ὄνομα αὐτῶν Χρυσαίετον ἔθεντο, ἄλλοι δὲ ἀστερίαν, μέγιστος δὲ αἰετῶν εἶναι πεπίστευται. Et *Propheta* quo loco diximus, *Aquila grandis, magnis alis, longis pennis, plenâ plumâ, in qua* הרקמא Phrygionicum *opus*.

Aves *Hebræis* calveſcere dicuntur, cùm deplumes fiunt; & renovari, vel plumeſcere, cùm plumæ redintegrantur. Hinc, *Mich.* 1. *v.* 16. *Dilata calvitium tuum ſicut aquila.* Et *Pſal.* 103. *v.* 5. *Renovabitur, ut aquila,* juven-

juventus tua: id est, ut aquila renovatur, cùm post ψίλωσιν novæ plumæ succrescunt. Eodem pertinet illud Esa. 40. 31. *Sperantibus in Dominum instaurabuntur vires: Ascendent* (succrescent) *pennæ sicut aquilis.* Et Job. 39. 29. *Nunquid ex intelligentia tua* יאבר *plumescet accipiter?*

In avibus præcipuè spectatur volatûs celeritas. Hęc in columba magna est, *Ps.* 55. 7. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, ut volem?* Sed in aquila multò maxima. Quò hęc Scripturæ loca pertinent; *Leviores erant aquilis*, de *Saule*, & *Jonathane*, 2 Sam. 1. 23. *Aquilis cœli leviores sunt, qui persequuntur nos*, de *Assyriis*, *Thren.* 4. 19. *Volabunt, ut aquila, quæ festinat ad cibum*, de iisdem, *Hab.* 1. 8. Ita *Job.* 9. 26. rapidè decurrentis ævi spatia, & *Prov.* 23. 5. fluxæ opes & instabiles cum aquila volante conferuntur. Proinde cursori, qui somniaverat se aquilam esse factum, respondit interpres, *Vicisti, istâ enim ave volat nulla vehementiùs.* Ita ex *Chrysippo Cicero* lib. 2. *de Divinatione.* Tamen *Arabes* hîc immodici, apud quos aquila est اشـــد الطير طيرانا واقوي جناحا حتي انه ليطير ما بين المشرق والمغرب في يوم واحد *avis, quæ volatu maximè præstat, & alis valet plurimum, ita ut locorum quicquid est inter ortum & occasum uno die pervolet.* Ita habetur in *Damire.*

Eadem avis non minus visu quàm volatu pollet, quod suo loco probamus ex *Homero*, & aliis. Itaque aquila dici putatur ab acumine visûs. Et *Job.* 39. 32. è summa rupe cibum explorare legitur oculis procul prospicientibus. A quo ipso scriptore ab oculorum præstantia sic commendatur avis איה *aja*, Job. 28. 7. *Semita, quam non novit avis, neque contuitus est* עין איה *oculus aja.* Et alii *vulturem*, alii *milvum*, nos *æsalonem* intelligimus, avem perspicacissimam, nisi nos fallant Poëtæ *Arabum*, quos alibi citabimus. Aliud respexit *Solomon*, cùm columbarum oculos sponsæ tribuit, *Cantic.* 1. 15. nempe blandos illi esse oculos, & castos, & simplices: neque enim columbas quisquam laudavit ab oculorum acumine.

Ad avium mores pertinet, quòd alia est עיט, *rapax*, *Esa.* 18. 6. alia rapinæ patet. Alia solitaria est, *Ps.* 102. 8. alia ad sui similes divertit, *Eccles.* 27. 10. Alia ingenio pollet, ut gallus, *Job* 38. 36. (si verè de gallo ibi res est) alia fatua est, & simplex, ut columba, *Os.* 7. 11. *Matth.* 10. 16. & κέπφος, *cepphus*, lari species, avis stolidissima, quę spumę aviditate nullo negotio capitur. Unde ὦ κέπφε, idem quod *ô fatue*, apud *Aristophanem* in *Pluto*: & in *Græca* versione, *Prov.* 7. 22. κεπφωθεὶς *seductus, inescatus, infatuatus*, ut ab *Hesychio* rectè explicatur.

Sobolis curam quod attinet, nonnullæ aves de pullis suis valde sunt sollicitæ, ut aquila, *Deut.* 32. 11. & gallina, *Matth.* 23. 37. Quędam etiam de alienis, ut קורא gallinaginis species in *Arabia*, quæ *fovet quæ non peperit*, *Jer.* 17. 11. Aliis contra tanta est crudelitas insita, ut vel proprios fœtus negligant. Quod de struthione legere est *Job.* 39. 17. Unde est, quòd *Jeremias Thren.* 4. 3. matres immisericordes confert cum struthionibus. *Etiam*, inquit, *cete mammam denudant, ut lactent catulos suos: sed filia populi mei crudelis est ut struthiones deserti.* Neque *Arabes* id latuit. *Damir*, فمتي وجدت بيضا نعامة اخري تحضنة وتنسي بيضها ولعلها ان تصاد فلا ترجع اليه ولهذا توصف بالحمق ويضرب بها المثل في ذلك *Cùm reperit ovum struthionis alterius, fovet illud, & proprii obliviscitur. Quin si quis eam venetur, ad illud non regreditur amplius, unde est, quòd stulta describitur, atque illam ferit de eo Proverbium:* nempe احمق من النعامة *Struthione stultior.* Ibidem enim id legitur inter Adagia de struthione. Quibus mirè illustratur *Jobi* locus, quem indicavi; *Derelinquit in terra ova sua, & super pulverem calefacit ea: Et obliviscitur, quòd pes illa comprimet, & fera agri ea conculcabit. Dura est erga pullos suos, ac si non essent sui. Frustra laborat, absque timore est: Quia privavit eam Deus sapientiâ, nec impertitus est ei intelligentiam.* Quòd corvus à *Noacho* emissus in arcam non est reversus, corvum etiam suadet avem esse obliviosam, ut à *Servio* est observatum, cujus verba sunt in lib. 1. *Georg.* Plinius *in* Naturali Historia *dicit corvos obliviosos esse, & plerumque minimè ad nidos suos reverti.* Sed hęc in *Plinio* frustrà quæras.

Non eadem est victûs ratio. Quædam enim carne vescuntur, ut עיט, id est, *rapaces* aves, *Gen.* 15. 11. Quędam pane, *Gen.* 40. 17. vel frugibus, *Matth.* 13. 4. Quędam sunt omnivoræ, ut corvus, cui & caro cibus est, *Prov.* 30. 17. & fruges terræ, *Luc.* 12. 14. *Macrobius* lib. 7. *Saturnal. Corvos videmus omnibus inhiare cadaveribus, universisque seminibus insidiari.* Inter aves carnivoras cadaver aquila non attingit, si *Oppiano* & *Tzetzi* fides. Et eandem esse παμπαν ἄποτον omnino potûs expertem asserit *Aristoteles Histor.* lib. 8. cap. 3. & 18. Ita etiam plures alii. Tamen *Job* 39. 33. *Pulli ejus sorbent sanguinem, & ubi sunt cadavera illic est.* Et *Christus.* Matth. 24. 28. *Ubicunque fuerit cadaver, illic congregabuntur aquilæ.* Seu utut ab aquæ potu aquilæ abstineant, gaudent tamen sorptu sanguinis, quod *Oppianum* non fugit. Neque à cadaveribus omnes abhorrent: cùm in aquilarum genere percnopterus à *Philosopho* describatur κακόβιος, καὶ τὰ τεθνεῶτα φέρων, *mali victûs, & exanima ferens corpora*; *Histor.* lib. 9. cap. 32. Itaque in *Arabum* scriptis nihil tam frequens, quàm aquilas carne morticina vesci, ut alibi docebitur. Et *Leo Africanus* disertis verbis, *Nesir* (id est, *aquila*) *inter volandum adeò excelsè in aerem se attollit, ut conspici nequeat, &, si quod animal mortuum videat, subitò se demittit.*

Superest ut de avium usu dicamus, qui est multiplex. Quædam enim est avis אשר יאכל, *quæ comeditur*, Lev. 17. 13. nempe *licitè*, ut *Jonathan*, & *Vulgatus*, & *Arabs Parisiensis* editionis, rectè explicant. Immundarum enim avium esus in Lege prohibebatur, *Deut.* 14. 12. In quo numero computat *Moses*, 1. Rapaces & carnivoras, ut aquilam, ossifragam, melanæetum, accipitrem, milvum, vulturem, corvum. 2. Nocturnas, ut bubonem, noctuam, vespertilionem. 3. Lacustres, & riparias, ut larum, ardeam, catarrhactem, pelecanum, onocrotalum. 4. Struthiocamelos, qui à terra non extolluntur. 5. Et upupam, quæ in sepulchris, & stercore jugiter manet. At mundæ, putà gallinæ, 1 *Reg.* 4. 23. columbæ, turtures, passeres, coturnices, *Num.* 11. 31. non in cibis modò, sed in sacrificiis concessæ, *Gen.* 8. 20. Ingluvie tamen & ventriculo priùs ablatis, ut oblatio esset purior, *Levit.* 1. 14. 16. In cibos porrò pręter carnem, *Num.* 11. *v.* 18. & ova, *Job* 6. *v.* 6. etiam stercora expetita fuisse in extrema fame colligitur ex 2 *Reg.* 6. *v.* 25. ubi quarta pars cabi חריונים seu stercoris columbarum in obsessa *Samaria* venisse legitur quinque siclis. Sed nos ibi loci חריונים multò aliter interpretamur.

Aves quoque ad lusum & oblectationem exquiruntur, à pueris maximè, & à puellis. Quò respiciens divinus vates de crocodilo dicit, *Job* 40. *v.* 24. *An ludes eo tanquam passere, & ligabis cum puellis tuis?* Nempe ut eo sese oblectent, quomodo si passerculus esset ad manum. Quale illud *Catullianum*,

Passer, deliciæ meæ puellæ,
Quicum ludere, &c.

Et *Plauti* in *Captivis*,

--- *Quasi patriciis pueris aut monedulæ,*
Aut anates, aut coturnices dantur, quîcum lusitent.

Proferentur alibi loci similes ex *Arnobio*, *Plinio*, & *Arabum* Poëtis.

Alius avium usus est in aucupiis: quam ad rem *Sirachidis* insignis locus est, *Eccles.* 11. 31. *Ut perdix venator in cavea*, πέρδιξ θηρευτὴς ἐν καρτάλλῳ, *ita cor superbi, qui ut speculator observat casum. Perdix venator*, id est, perdix cicur, qui feros perdices suis artibus in caveam, aut laqueos illicit. Sic *Aristoteles*, *Hist.* lib. 9. cap. 8. τὸν θηρευτὴν πέρδικα ἐν ταῖς πηκταῖς venatorem perdicem in cavea captum feros perdices subagitare, pulsare, & contumelia afficere observat: quod suo loco pluribus explicabimus.

Sunt qui ad artificium venandi, vel aucupandi per accipitres, referunt hæc verba libri *Baruch.* 3. 16. 17. *Ubi sunt principes gentium, qui dominantur super bestias? qui in avibus cœli ludunt?* Ac si ludere in avibus sit idem, quod iis uti ad venationem, & aucupium. Quod mihi minimè probatur, quia eo loco *ludere* est *illudere*. *Græcè* enim est ἐμπαίζοντες, quod ad ludum non pertinet, sed ad contumeliam. Nempe *dominari super bestias*, & *illudere avibus*, eo loco sunt parallela. Quia tyrannicum imperium, quale in bruta exercemus, adjunctam habet illusionem. Ideo *Vulgatus* interpres, *Exod.* 1. 13. *Affligebant illudentes*, pro eo quod est in *Hebræo*, *Servire fecerunt in duritia.* Contra, *Hab.* 1. 10. *De regibus triumphabit*, ubi *Hebræa* habent במלכים יתקלס *Regibus illudet*, quasi hæc sint ἰσοδύναμα. Taceo illud aucupii genus aliquot demum à *Christo* nato sæculis usurpari cœpisse, ut docemus in Accipitre.

Addo etiam avium plumas in vestium usum texi. *Seneca* Epist. 90. *Non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? Non avium plumæ in usum vestis conferuntur?* Nonnius, *Plumatile, aut clavatum, aut ex plumis factum.* Hujus texturæ primus inventor traditur esse *Philoctetes*, qui in insula *Lemno* diu versatus in summa rerum omnium inopia, avium quas configebat carnibus vescebatur, & plumis induebatur. *Q. Smyrnæus*, lib. 9. vers. 356.

--- ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ
Οἰωνῶν πτερὰ πολλὰ περὶ λεχέεσσι κέχυντο.
Ἄλλα δὲ οἱ συνέραπτο περὶ χροῒ, χείματος ἄλκαρ
Λευγαλέου.

--- *Plurima circum*
Pluma avium strata in thalamis hinc inde jacebat:
Pars consuta grave à pallenti corpore frigus
Arcebat.

(a) *Censorin. De die Nat. c.* 28. *Accius* Poëta *Tragicus* in *Philoctete*, (a)

Pro veste pennis membra textis contegit.

(b) *Varro De Ling. Lat. lib.* 5. Item, (b)

--- *ingemiscimus,*
Quod hæc pennigero, non armigero in corpore
Exerceantur tela.

Quem *Accii* locum citat *Cicero*, *Epist.* 33. lib. 7. Et ad priorem sic idem alludit lib. 5. *De Finibus*, Philoctetes, *ut apud* Accium *est*, *pennarum contextu corpori tegumenta faciebat.* Hanc industriam aucupes imi-
(c) *Lib.* 1. *De fort. vel virt. Alex.* tati, teste *Plutarcho*, (c) Πτερωτοῖς ἀμπίσχονται χιτωνίσκοις, ἄγραις ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων. *Plumeis integuntur vestibus, cum avium venationes aggrediuntur*, ut aves hac
(d) *Lib.* 3. specie delusæ incautius accedant. Idem referunt (d)
(e) *Lib.* 16. *Diodorus*, & (e) *Strabo* quo loco agunt de struthionum aucupio. Sed & res cessit in luxum, quo pertinent hæc *Prudentii*, (f)

(f) *Hamartig. vers.* 358.

--- *hunc videas lascivas præpete cursu*
Venantem tunicas, avium quoque versicolorum
Indumenta novis texentem plumea telis.

Et vero vix quicquam est hoc artificio mirabilius, quod multis ab hinc sæculis intermortuum *Americanorum* opera incipit reviviscere, apud quos reperire est vestes ex avium plumis contextas incredibili solertia; ut multis probat *Fullerus* ex *Cortesio*, & aliis, *Miscellan.* lib. 1. cap. 20.

An harum vestium artifices à *Vulgato* Interprete designantur, quoties *plumariorum*, aut *plumarii operis* in *Exodo* meminit? Ita definiunt *Fullerus*, & *Scaliger* in *Varronem*. Nos *plumarii* vocem putamus patere latius; quia respondet *Hebræis* רקם & חשב quarum prior *acupictorem* propriè significat, posterior *polymitarium*, neutra *plumarum textorem*. Itaque alibi *Vulgatus* חשב *polymitarium* explicat, & רקמות *polymitaria*, *scutulata*, *discoloria*, *multicoloria*, nusquam *plumea*, aut *ex plumis contexta* vestimenta. Quod si *plumarius* is sit, qui aulæa, aut vestes texit ex plumis, cur *Exod.* 35. 35. opera plumarii texi dicuntur non de pluma, sed *de hyacintho, ac purpura, coccoque, & bysso*? Cui simile est, quod *Exod.* 39. 23. fit *Aaroni* cingulum *de bysso retorta, hyacintho, purpura, ac vermiculo bis tincto arte plumaria.* Ut artem plumariam versari palam sit in textura byssi, purpuræ, *&c.* non plumarum. Cur ergo plumaria dicta? Quia, ut recte (g) *Turnebus*, species quædam est solerter (g) *Ad. vers. l.* 11. *cap.* 25.
acupingendi, cum clavi, aut patagia, aut segmenta, aut scutulæ, aut tessellæ, sic aliæ aliis in veste super assuuntur, ut plumam avium referant, *&c.* Aut cum, sine assumento, acupingendo plumæ avium referuntur. Neque aliud in *Plauti* Epidico *cumatile, aut plumatile.* Unde *Nonnus*, *Vestis plumatilis est clavata, aut ex clavis facta.* Et *Vopiscus* in *Carino*, *Quid lineas petitas Ægypto loquar? Quid* Tyro, & Sidone, *tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles?* Et in *Glossario plumarius* est ποικίλτης, qua voce *Hebræum* רוקם *rokem* (unde *Hisp. recamar*, & *Ital. ricamare*) Seniores ubique reddunt. Et apud *Theodoretum* in 2 *Reg. Quæst.* 28. כתנת פסים ὁ μὲν Ἀκύλας χιτῶνα καρπωτὸν ἡρμήνευσεν ἀντὶ τοῦ καρποὺς ἐνυφασμένους ἔχοντα, οἱ νῦν δὲ αὐτὸν καλοῦσι πλουμαρικόν. Aquila *quidem tunicam carpotam interpretatus est, tanquam fructus habentem intertextos, quod hodie Plumaricum vocant.*

Quin bracteolis aureis, quibus arma, vel vestes interspersæ, *plumarum* nomen inditum propter similitudinem. *Græci* recentiores πλουμμία vocant. *Procopius* lib. 3. *De ædificiis Justiniani*, Χιτὼν ἐκ μετάξης ἐγκαλλωπίσμασι χρυσοῖς πανταχόθεν ὡραϊσμένοις (lege ὡραϊσμένης) ἃ δὴ νενομίκασι πλουμμία καλεῖν. *Tunica ex serico aureis bracteis undique exornata, quas Plumas vocare solent.* Fasti Siculi, Στιχάριον ἔχον χρυσᾶ πλουμμία βασιλικά. *Tunica regio more (plumas* sive *bracteas) aureas habens.* Unde *Lucanus* lib. 10.

Pars auro plumata nitet, pars ignea cocco,
Ut mos est Phariis *miscendi licia telis.*

Et *Virgilius Æn.* lib. 11.

Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auroque inserta tegebat.

Nota *ahenis in plumam squamis*, id est, æreis bracteis in plumarum, aut squamarum similitudinem. Ad quem locum *Servius* ex *Sallustio*, *Equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Tales loricę plumatę, de quibus *Justinus* lib. 41. ubi de *Parthis*, *Munimentum ipsis, equisque loricæ plumatæ sunt: quæ utrumque toto corpore tegunt.* Et *Ammianus*, ubi de iisdem *lib.* 24. Romani *hostem undique laminis ferreis in modum tenuis plumæ contectum*, &c. *lacessebant.* Quomodo de *Sarmatis*, & *Quadis* idem habet lib. 17. *Loricæ ex cornibus rasis, & lævigatis plumarum in speciem, indumentis innexæ.* Inde lux *Statio* lib. 4. *Theb.* vers. 268.

--- *aspera plumis*
Terga Cydonæa *corythos arundine pulsat.*

Et lib. 11. vers. 543.

--- *altè ensem germani in corpore pressit,*
Quà male jam plumis imus tegit inguina thorax.

Non tam avium usus est, quam turpissimus abusus

ex superstitione invectus, tota augurum disciplina, qui vel ex garritu oscinum, vel ex volatu præpetum, vel ex pullorum pastu, & tripudio, futura conjectabant. Sive credas avibus id à natura fuisse inditum, ut futura prægnoscant: quomodo augur *Amphiaraus* apud *Statium*, lib. 3. *Theb.* vers. 481.

— mirum unde, sed olim
Hic honor alitibus: superæ seu conditor aulæ
Sic dedit, effusum Chaos in nova semina texens:
Seu quia mutatæ, nostraque ab origine versis
Corporibus subiêre Notos, seu purior axis,
Amotumque nefas, & rarum insistere terris
Vera docent.

Sive putentur aves, licet futuri nesciæ, tamen à Deo sic dirigi, ut per illas admoneamur. Quo faciunt hæc *Ovidii* lib. 6. *Fast.* vers. 763.

Sint tibi Flaminius, Trasimenaque *littora testes*
Per volucres æquum multa monere Deum.

Et *Quinti Ciceronis* apud *Tullium* lib. 1. *De Divinat. Eademque efficit in avibus divina mens: ut tum huc, tum illuc volent alites; tum in hac tum in illa parte se occultent; tum à dextra, tum à sinistra parte canant oscines.* Et *Ammiani* lib. 21. *Auguria, & auspicia non volucrum arbitrio futura nescientium colliguntur (nec enim hoc vel insipiens quisquam diceret) sed volatus avium dirigit Deus, ut rostrum sonans, aut prætervolans pinna turbido meatu, vel leni, futura præmonstret.* Sed utramque sententiam merito refellit *Cicero, De Divinat.* lib. 2.

Augurium nemo est, qui nesciat ab *avium garritu* dici, & *Auspicium* ab *avibus speciendis*, quia prisci augures dicebantur *avem specere*, id est, aspicere, & contemplari, ut habetur apud (h) *Varronem*. Ita *Græcis* οἰωνισμὸς, ὀρνιθοσκοπικὴ, ὀρνιθομαντεία sunt voces notissimæ originis. At quorsum טַיֵּר est *augurari*, & טִיר *augurium* passim apud *Hebræos*, & in *Chaldæis* Paraphrasibus *Jonathanis* & *Jerusalem*? *R. Selomo, Kimchius, Nathan,* & *Elias* rectè observant ex *Arabismo* id esse sumptum. طير est *avis*. Unde in *Arabico Arabice* nimirum *Pentateucho Parisiis* nuper edito طيرة (i) est augurium, تطير (k) *augurari*, & متطير (l) *augur*. Cum enim, *Cicerone* teste lib. 1. *De Divinat.* Arabes *avium significationibus plurimum obtemperent, &, quod pastu pecudum maximè utuntur, campos, & montes, hyeme, & æstate peragrantes, propterea facilius cantus avium, & volatus notaverint.* Inde factum, ut artis vocabula simul cum ipsa arte ad vicinos populos ab iis sint propagata. Huc facit quod in *Philostrato* (m) *Apollonius* τῶν Ἀράβιον τρόπον ἐς ξύνεσιν τῶν τῶν ζώων φωνῆς ἦλθεν· ἔμαθε δὲ τοῦτο διὰ τουτωνὶ τῶν Ἀραβίων πορευόμενος, ἄριστα γινωσκόντων τε αὐτὸ, καὶ πραττόντων. ἔστι γὰρ τῶν Ἀραβίων ἤδη κοινὸν, καὶ τὸ ὀρνίθων ἀκούειν μαντευομένων, ὁπόσα οἱ χρησμοί. Arabum *more voces brutorum animalium cognoscere assuevit, hoc edoctus cum* Arabiam *peragraret. Apud* Arabes *enim id receptum est, ut ab avibus, non secus atque ab oraculis, addiscant quæ futura sunt.* Et in *Porphyrio* lib. 3. *De abstin. anim.* Ἄραβες κοράκων ἀκούουσι· Arabes *corvos intelligunt.* Proinde *Damir*, ubi de corvo,

(h) *De Ling. Lat. lib.* 5.
(i) *Num.* 23. 23.
(k) *Levit.* 19. 26.
(l) *Deut.* 18. 10.
(m) *Lib.* 1. *cap.* 14.

الغرب تتشام به الزلك اشتقوا من اسمة الغربة والاغتراب والغريب Arabes *eum habent pro ave inauspicata, atque ideo ex ejus nomine voces derivârunt, quæ calamitatem, & exitium, & peregrinum sonant.* Item, قال صاحب المجالسة سمي غراب البين لانه بان عن نوح عليه السلام لما وجهة لينظر الي الما فذهب ولم يرجع ولزلك تشاموا به *Dixit auctor libri, cui titulus est* Mugialisa (id est, *Consessus*) *corvum alio nomine vocari Albain* (id est, *avem separationis*) *quia separatus est à* Noa, *super quem pax, cum misit illum, ut observaret aquas, & abiit,* & *non reversus est. Unde est, quod illum habent pro ave infausti ominis.* Ibidem, اذا صاح الغراب مرتين هو شر واذا صاح ثالث مرات فهو خير علي قدر وعدد الحروف *Cum corvus bis crocitat, malum est omen; sed, cum ter crocitat, bonum est omen, pro literarum proportione, & numero.* Nempe شر, id est, *malum*, vox est bilitera, sed خير id est, *bonum*, trilitera. Ibidem, التطير اصله من الطير اذا مر شانح وبارح وقعيد وناطح *Vox* تطير (id est, *augurium*) *derivatur à voce* طير (quæ est *avis*) *prout & Sanich, & Barich, & Kaid, & Natich.* Hæ voces sunt augurales, quarum *Sanich* est avis, quæ venit à parte sinistra; alii شاخ *Sacchin* vocant, quod boni est ominis: At mali ominis est *Barich*, id est, quæ volat à dextra parte. *Kaid* dicitur, quæ est retro: & *Natich*, quæ est obvia. Quæ obiter huc attulimus, tanquam veteris artis reliquias, scriptis *Arabum* hodieque interspersas.

In *Hebræo* Scripturæ textu etiam vocem נחש ad auguria referunt plerique Interpretes. Hinc *Levit.* 19. 26. לא תנחשו *Græci* reddunt Οὐκ οἰωνιεῖσθε, Vulgatus *Non augurabimini*, Arabs لا تطيروا, & *Syrus* ἐπεξηγητικῶς ܠܐ ܬܢܚܫܘܢ ܒܦܪܚܬܐ ܕܓܦܐ *Non augurabimini in animali alato:* omnes eodem sensu. Neque aliter *Jonathan* & *Jerosolymitanus* Interpres. Et *Selomo* in hunc locum ait de iis agi, qui augurantur בעוף פתו נפלה מפיו *per avem, ex cujus ore cibus decidit*, id est per avium tripudium. Ita enim *Cicero* lib. 2. *De Divinat.* *Quia, cum pascuntur aves, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pavire, Terripavium primò, post Terripudium dictum est, hoc quidem jam Tripudium dicitur. Cum igitur offa jam cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant.* Itaque in *Baal Hatturim*, Commentatore *Cabalistico* מנחש *Deut.* 18. *vers.* 10. per *Notaricon* significat מפי נפלה חתיכה שלי *ex ore meo cecidit frustum meum.* Et in *Gerundensi* מנחש est *qui considerat aves in alis, aut in garritu, sicut scriptum est,* Eccles. 10. vers. 20. *Avis cœli proferet vocem, & ales indicabit rem.* Quod sumptum est ex *Vajekra Rabba*, cap. 32. ubi quidam *R. Jeremias Eleazari* filius locum illum *Ecclesiastis* absurdè refert לחכמת טיירין *ad scientiam auguriorum.* Tale est, quod de *Solomone* Rege scribit *R. Selemo* in 2 *Chron.* 9. v. 4. וחכם היה בטייר כך כתוב בפסיקתא *Etiam auguriorum erat peritus, ita scribitur in* Pesiktha. Et in 2 *Reg.* 3. v. 15. שומע עוף מצפצף ומבין לשונו *Audiens garrientem avem, intelligebat linguam ejus.* Nempe 1 *Reg.* 4. 30. *Solomon* legitur fuisse doctus supra omnes filios *Kedem*, seu *Orientis.* Porro *in verbis Patrum scriptum habetur: Quæ fuit scientia filiorum* Kedem? *Quod erant periti siderum,*

rum וערומים בטייר *& versari in auguriis*, id est, בלשון העופות *in lingua avium.* Ita in eum locum *Kimchius:* sine dubio ex *Midbar Rabba* cap. 19. ubi hæc leguntur ferè totidem verbis.

Interim nullus capio, cur *Hebræum* verbum נחש, quod à serpentibus duci palàm est, potiùs ad ὀρνιθομαντείαν referant Interpretes, quàm ad ὀφιομαντείαν, cujus exempla passim extant. Sic *Iliad.* lib. 2. *Calchas*, viso dracone, qui octo passeres cum matre devoravit, belli *Trojani* annos auguratus est. *Æneidos* etiam lib. 5. anguis, qui ad *Anchisæ* tumulum

Septem ingens gyros, septena volumina traxit,

septem illis gyris, auctore *Servio*, *Æneæ* sui erroris omen ostendit. Erroris enim finis fuit illi septimus annus. Et ex *Historiis* (*n*) notum est, quid *Tiberio Graccho* in *Lucanis* sacrificanti portenderint angues duo ex occulto prolapsi, qui repentè, hostiæ quam immolaverat adeso jecinore, in easdem latebras se retulerunt, & alii duo angues domi comprehensi, quorum fœminam ille emisit, occiso mare. *Syllæ* item in agro *Nolano* ante Prætorium immolanti quid significaverit, ab infima ara subitò anguis emersus. Et quid de *Roscio* puero responderint consulti Haruspices, cum dormientem illum reperisset nutrix serpentis amplexu circumplicatum. Atque in genere fuit ominosum, anguem in tecto conspici, aut per impluvium decidere de tegulis. *Suidas* de *Telegono*, Πρῶτος ἐφεῦρε τὴν οἰωνιστικὴν, οἷον εἰ ἐν τῇ στέγῃ ἐφάνη γαλῆ ἢ ὄφις, τό δε τι σημαίνει. *Primus invenit artem augurandi, cujusmodi est, si in tecto mustela, vel serpens apparuit, quid hoc significet. Terentius* in *Phormione*,

--- monstra evenerunt mihi:
Introiit in ædes ater alienus canis.
Anguis per impluvium decidit de tegulis.

Aut viam, qua quis iter facturus esset, occursu suo quasi dissecare, & interrumpere. *Horatius*, lib. 3. *Od.* 27.

Rumpat & serpens iter institutum,
Si per obliquum similis sagittæ
Terruit mannos.

Ut apud *Heliodorum Calasiris* κώλυμά τι τῆς καθ' ὁδὸν ἐπισημαίνεσθαι προὔλεγεν, *impedimentum aliquod in itinere futurum significari prædicebat*, cum crocodilum vidisset ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἐπὶ θατέρα διερπύζοντα, *à dextra parte in alteram reptantem.* Itaque in pedestribus auspiciis serpentem recenset *Festus. Pedestria*, inquit, *auspicia nominabantur, quæ dabantur à vulpe, lupo, serpente*, &c. Et apud *Hesychium* οἰωνοί non modo sunt eæ aves, à quibus petuntur auspicia; sed & ὄφεις *serpentes*; & οἰωνὸς est ὄφις *serpens*: Ἐπικῶς γὰρ λέγεται εἰς τὰς μαντείας τοὺς ὄφεις ἔχειν, οὓς καὶ οἰωνοὺς ἔλεγον. *Serpentes enim ad auguria habere rectè dicitur, quos etiam* οἰωνοὺς *vocabant. Suidas* quoque auguria de serpente refert ad οἰωνιστικήν. Quin serpentes à veteribus crediti sunt inspirare vaticinandi peritiam. Unde Fabula nata est de *Priami* liberis, *Heleno & Cassandra*, quos, in *Thymbræi Apollinis* fano dormientes referunt, ταῖς τῶν ὄφεων γλώτταις τοὺς πόρους τῶν αἰσθητηρίων καθαιρομένους τῆς μαντικῆς οὕτως μεταλαβεῖν, *cum illis angues meatus sensuum linguis suis expurgassent, divinandi scientiam esse consequutos.* Ita refert *Anticlides* apud *Homeri Scholiastem* in *Iliad.* η. Et de iisdem *Euripidis Scholiastes* in *Hecubam*, Ἐλθόντες ὄφεις καὶ τὰ αὐτῶν περιλείξαντες ὦτα, οὕτως ὀξυκόους (malim ὀξυηκόους) εἰργάσαντο, ὡς μόνους τὰς τῶν Θεῶν ἀκούειν βουλὰς, καὶ μάντεις ἄκρους εἶναι. *Serpentes, cum accessissent, & eorum aures circumlinxissent, auditum ita exacuerunt, ut Deorum consilia soli audirent, & vates essent præstantissimi.* Cui simile est, quod de *Melampode* referunt multi Scriptores, dracones, ejus aures lambendo, sermonis avium intellectum illi dedisse. Vide imprimis *Plinium* lib. 10. c. 49. *Apollodorum* lib. 1. *Biblioth. Scholiastem Apollonii* in lib. 1. *Argonaut.* & *Pindari* in *Pythiam* quartam, ubi de dracone in *Alcmaonis* clypeo. Pari

(*n*) *Cicero lib.* 1. *De Divinat. Val. Max. l.*1 *cap.*6.

superstitione crediti sunt idem consequi qui draconis carnes ederent. وقيل ان الهنود ياكلون لحم التنين فيعلمون بذلك ما تتكلم به الدواب seu *De Damir*, cap. تنين *dracone*, *Etiam dicuntur* Indi *draconis carnes edere, atque ea ratione brutorum sermones intelligere.* Nempe id sumptum ex *Philostrato* de vita *Apollonii* lib. 3. cap. 3. ubi *Paracæ* in *India* urbis incolæ leguntur ζώων ξυνιέναι φθεγγομένων, καὶ βουλομένων, σιτούμενοι δράκοντος οἱ μὲν καρδίαν, οἱ δὲ ἧπαρ, *animalium voces, & mentem intelligere, postquam alii cor draconis, alii hepar comederint.* Quod ipsum de *Arabibus* idem asserit lib. 1. cap. 14. Unde *Eusebius* in *Hieroclem* lib. 1. Ξυμβάλλονται δὲ τῶν ἀλόγων, σιτούμενοι τῶν δρακόντων οἱ μὲν καρδίαν, φασὶν, οἱ δὲ ἧπαρ· *Bruta intelligunt, draconum alii cor, alii jecur depasti.* Atque hinc colligit *Apollonium*, quamvis, ut *Pythagoræus*, ab esu carnium abstinuerit, δρακόντων καρδίας δήπου, καὶ ἥπατος, ἀπογεύσασθαι, ὡς ἂν καὶ τῆς παρὰ τούτοις κοινωνήσοι σοφίας, *draconum cor, & hepar alicubi degustâsse, ut eorum sapientiæ particeps ita fieret.* An eodem referendum quod vatum antiquissimus *Ophion* (*o*) dictus est, id est מנחש *Augur?* Unde est, quod Poëta *Nonnus*, *Dionys.* lib. 4. septem tabularum meminit septem Planetis cognominum,

Τοῖς ἔνι ποικίλα πάντα μεμορφωμένα θέσφατα κόσμου
Γράμματι φοινικόεντι γέρων ἐχάραξεν Ὀφίων.
Quis mundi eventus, & ineluctabile fatum
Purpureis sculpsisse notis memoratur Ophion.

Quin auguriorum præsidem Deum creduntur *Græci* veteres serpentis forma coluisse, ac proinde *Pythium*, & *Pythonem* dictum; quia פתן *pethen Hebræis* est serpentis species. Quid? quod *Python Mosi est* אוב *Ob*, voce ab *Ægyptiis* sumpta, quibus *obion* hodieque *serpentem* sonat. Ita habet *Kircheri Nomenclator* cap. 15. *Horus Apollo* scribit οὐβαῖον *Hierogl.* lib. 1. Nempe diabolus eâ forma maximè coli voluit, qua seduxit primos homines. Sed de serpente plura dicentur capite statim sequenti.

(*o*) *De Ophione vide Apollon. Argonaut. l.* 1. *v.* 503. *Nonn. Dionys. l.*12. *v.*44. *Claudian. De raptu l.*3. *v.*348.

CAPUT QUARTUM.

De Serpentibus, & cæteris reptilibus, quæ sanguinem habent.

Reptilis Hebraica *tria nomina. Reptilis* Hebræum *nomen quàm latè pateat.* Mosis *reptilia* ἔναιμα *vel* ἄναιμα. *In illis serpens: ejus definitio.* גחון gachon, *propriè serpentis venter. Serpens non fuit olim quadrupes, ut volunt. Necessaria est in serpente* ἡ ἀποδία. *Serpentes quidam saltu, alii volatu valent. Caput serpentis longè potissima pars. Cor capiti vicinum propè in gutture. Serpens quam sedulo caput servet.* Caput *serpentis pro veneno in* Sirachide. *Linguæ extrema quam tenuia. Cur serpens dicatur* bilinguis? *An propter celerem linguæ vibrationem, vel quia linguam habet bifidam; quanquam* Poëtæ *trisulcam malint? An hinc maledici lingua triplex in* Sirachide? *Serpentes quidam gemino aculeo, nempe in ore, & in cauda. Sibilus serpentis quam exilis. Ejusdem serpentis fragor. Antiqui serpentis clamor per totum orbem auditus. Serpentes ubi degant. Iidem* πάμφαγοι. *Pulvis eorum cibus, ut multorum animalium. Serpentis* ὠοτοκία. *Serpens quomodo* φρονιμὸς *aut* πανοῦργος. Hebræum ערום *utrumque significat.* Laërtius *emendatus. Serpens quam insidiosus. Prudentiæ serpentis qua-*

tuor exempla ex Epiphanio. *Aliud ex* Plinio, *&* Arabibus. *Item aliud ex* Pſal. 58. 7. *Serpentis agilitas, & inſinuatio eôdem refertur à nonnullis, ſed præter rem. Cur Deus non ſolum Diabolo, ſed & ſerpenti maledixerit. Serpens homini quam odioſus. Lacertorum genera. Talpa, & mus in reptilibus. Quid ſit* μυωπάζων, 2 Pet. 1. 9. *Alii à muribus, alii à talpis deducunt, alii ab iis qui nonniſi proxima vident, qui* Græcè *dicuntur* μύωπες· *ſed* μυωπάζειν *eſt* oculis nictare, *&* connivere, *ut* μύειν, *&* καμμύειν. *Reptilia in cibis.* Candæi Ophiophagi. Lacedæmones ὀφιοβόροι. Comedentes murem, *Eſ.* 66. 7. Hieronymus glires *intelligit. Sed* Jarboa, *ſeu chœrogryllus, muris ſpecies, eſt in* Arabum *cibis. Reptilia non fruſtra, contra* Epicurum. *Deus reptilibus ad pœnam utitur, vel in iis reprimendis virtutem ſuam exerit.*

Reptile *Hebræis* רמש *à calcando terram,* & שרץ dicitur *à copia,* & זחל *à tarditate motus,* ut alibi demonſtrabitur. Reptilis nomen, *Gen.* 9. 3. atque alibi non rarò ſumitur pro quovis greſſili. Quandoque quadrupedibus, atque avibus opponitur, ita ut piſces includat, ut *Levit.* 11. 46. & *Rom.* 1. 23. Nos hîc reptile ſumimus, ut in Scriptura plerumque, pro quovis animali, quod nempe בהלה quadrupes aliquantæ molis, neque avis, neque piſcis eſt. Sic reptilibus accenſet *Moſes* minima quadrupedum, puta mures, & talpas, *Levit.* 11. 29. & exſanguia omnia: ſive ſuper ventrem ſerpant, ut vermes; ſive quadrupeda ſint, ut locuſta; ſive multipeda, ut ſcolopendra, *Lev.* 11. 42. His adde volucria ex verſu 20. quales ſunt, præter locuſtarum nonnullas, muſcæ, papiliones, *&c.* Itaque ex doctrina *Moſis* reptilium genera duo ſunt: ἔναιμα, ſanguine prædita, ut ſerpentes, mures, & talpæ; & ἄναιμα, exſanguia, ut vermes, & inſecta omnia. In hoc capite de iis ſolùm agemus, quæ ſanguinem habent, & de ſerpente maxime.

Serpens eſt ζῶον, ἕρπετον, ἔναιμον, φολιδωτὸν: *animal reptile, ſanguine præditum, cortice tectum.* Hujus propria pars גחון *gachon, Gen.* 3. 14. id eſt, venter oblongus, in quem ſerpit. *Philoſophus,* (a) Τὴν
(a) Hiſt. An.l.2. c.17. δὲ κοιλίαν ὁ ὄφις ἔχει, οἷον ἔντερον εὐρυχωρέςερον. Sunt, qui ſerpentem in Creatione quadrupedem fuiſſe putant, aut ſaltem, draconum inſtar, bipedem, & pertinere ad pœnam, quod hodiè ſerpit in ventrem. At mihi non fit veriſimile propter peccatum hominis Deum in natura ſerpentis quidquam mutaſſe. Tantum quod erat naturæ ceſſit in pœnam, ut in homine nuditas, & in muliere partus. Neque verò id ſatis certum, draconem ullum eſſe bipedem, aut, quod ait (b) *Plinius,* viſos eſſe ſerpentes pedibus an-
(b) Lib. 11.c.47. ſerinis. *Auguſtinus* lib. 3. *De Gen. ad lit.* diſertè aſſerit dracones eſſe ſine pedibus. Et *Philoſophus,* in libro *De inceſſu animalium,* multis probat, neque duos neque quatuor pedes poſſe ſerpenti ſufficere propter enormem corporis longitudinem, neque poſſe plures haberi, quia τῶν ἐναίμων μηδὲν οἷον τ' εἶναι πλείοσι σημείοις κινεῖσθαι, ἢ τέτλαρσιν. Unde neceſſariam eſſe concludit in ſerpente τὴν ἀποδίαν.

Serpentum quidam ſaltu valent, ut acontias, quem *Eſ.* 34. 15. deſignari nomine קפוז *kippoz* primi animadvertimus, cum eo loco Interpretes quidvis aliud intelligerent. Quidam etiam volatu, ut *Eſ.* 14. 29. שרף מעופף *hydra volans,* quæ veſpertilionum inſtar membranaceas habet alas. שרף cur *hydram* interpreter, ſuo loco ediſſeram.

In maledictione ſerpentis meritò dictum de ſemine mulieris, *Illud conteret tibi caput,* Gen. 3. 15. quia caput eſt in ſerpente longè potiſſima pars, qua illæſa rarò ſuccumbit. *Iſidorus, Orig.* lib. 12. cap. 4. *Dicit autem* Plinius, *ſi credetur, quod ſerpentis caput, etiamſi cum duobus evaſerit digitis, nihilominus vivit. Æliano* teſte ſcilicet, (c) τὴν καρδίαν κεκλήρωται ἐπὶ τῇ φάρυγι, *cor in gutture ſortitus eſt,* in vicinia capitis, (c) Hiſt. An.l.[illegible] c.31.
cum in cæteris animalibus medium pectus occupet. Unde eſt, quod *Epaminondas,* ut *Thebanos* recta in *Lacedæmoniorum* agmen impelleret, (d) Μέγισον ἔχιν ſυλλαβὼν ἔδειξεν αὐτοῖς, καὶ πάντων ἐναντίον τὴν κεφαλὴν (d) Plut. an.l.2. Strateg.
τοῦ θηρίου ſυντρέψας, Ὁρᾶτε, ἔφη, ὅτι τὸ λοιπὸν ſῶμα ἄχρηſον, τῆς κεφαλῆς οἰχομένης· οὕτω δ' ἢν τὰς τῶν πολεμίων κεφαλὰς, τὸ Λακωνικὸν τοῦτο ſυντρίψωμεν, τὸ λοιπὸν σῶμα τῶν συμμάχων ἄχρηſον. *Maximum ſerpentem arreptum oſtendit ipſis, & ejus capite attrito in conſpectu omnium, Videtis, inquit, capite adempto, reliquum corpus eſſe inutile. Ita ſi hoſtium capita, nempe* Laconicum *hoc contriverimus, reliquum corpus ſociorum nullius erit uſus.* Quapropter ſerpens in pugna ferè in eo totus eſt, ut caput periculo eximat, *Epiphanius* in *Phyſiologo* cap. 15. Ὅλον τὸ σῶμα παραδίδωσι, τὴν κεφαλὴν μόνην φυλάσσει. Et in *Ophitas, Hær.* 37. Ἐν τῷ διώκεσθαι, γινώσκων ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ τυγχάνει, ὅλον τὸ σῶμα ἐνειλήσας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κρύπτει μὲν τὸ κρανίον ἑαυτοῦ, παραδίδωσι δὲ τὸ ἄλλο σῶμα. *Ab aliquo appetitus, cum in capite vitam omnem ſuam reſidere ſentiat, toto in caput complicato corpore, cranium quidem ſuum occultat, tradit autem reliquum corpus.* Chryſoſtomus *in* Pſal. 114. Ὁ ὄφις τὸ λοιπὸν σῶμα προΐεται, ὥſε τὴν κεφαλὴν διασῶσαι. *Serpens reliquum corpus exponit, ut caput conſervet.* Cæſarius, *Dialogo* 4. Quæſt. 192. Ὁ γὰρ ὄφις ὑπὸ βροτοῦ δυνάμει καταληφθεὶς, ὅλον μὲν τῷ παίοντι τὸ σῶμα προΐεται, τὴν δὲ κεφαλὴν ἄτρωτον φρουρεῖν μηχανᾶται. *Serpens enim, ab homine vi correptus, totum quidem corpus percutienti objicit, caput autem illæſum ſervare conatur.* Iſidorus Peluſiota, *lib.* 1. *Epiſt.* 126. Ὅσαις γὰρ ἂν περιſάσεσι καὶ πληγαῖς ὁ ὄφις συνέχηται, τὴν ἑαυτοῦ φυλάττει κεφαλὴν ἀβλαβῆ. *Quibuſcunque enim caſibus, & plagis ſerpens prematur, caput ſuum ſervat illæſum.* Et *Iſidorus* alius, nempe *Hiſpalenſis, Orig.* lib. 12. cap. 4. *Totum corpus objicit pro capite ferientibus.* Tzetzes *Chil.* 9. cap. 263.

> τυπτόμενος εἰς φόνον,
> Παντοιοτρόπως τὴν κεφαλὴν τὴν ἑαυτοῦ συγκρύπτει.

An huc pertinet quod ſcribit (e) *Sirachides,* Οὐκ ἔſι (e) Eccl. 25.16. al. 18. al. 22.
κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλὴν ὄφεως. *Non eſt caput ſupra caput ſerpentis?* Non puto, quia ſic ſenſus eſſet ſubobſcurus. Haud dubiè igitur auctor libri *Hebraicè* ſcripſerat לא ראש על ראש הנחש, quod vertendum, *Non eſt venenum ſupra venenum ſerpentis.* Nempe ראש tam *venenum* ſignificat, quam *caput.* Sic *Deut.* 32. 33. *Vinum eorum,* ראש פתנים *venenum aſpidum.* Toto cœlo aberraret, qui redderet *caput aſpidum.* Venenum illud partim in felle eſt, *Job.* 20. 14. *Fel aſpidum in interiori ejus.* Plinius *lib.* 11. cap. 37. *Ne quis miretur fel venenum eſſe ſerpentium.* Et lib. 29. cap. 6. *Non aliud hoc eſſe quam fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os pervenire diligentiſſimi auctores ſcribunt.* Partim etiam in dentibus, *Eccleſ.* 39. 35. & in veſicula quadam ſub lingua; ideò *Job.* 20. 16. *Occidet eum lingua viperæ.*

Linguæ extrema, λεπτὰ ὥσπερ τρίχες (f) *capilla-* (f) Ariſt. Hiſt.l.2. c.17.
menti tenuitate. Quò *David* reſpiciens, *Pſal.* 140. 3. *Acuerunt,* inquit, *linguas ſuas, ſicut ſerpentes.* Plautus *bilingues* non ſemel vocat. Ita in *Perſa, Tanquam proſerpens beſtia, eſt bilinguis, & ſceleſtus.* Et in *Aſinaria Libanius Philenium* ad oſculum ita invitat, *Fac proſerpentem beſtiam, duplicem ut habeam linguam.* Nempe, ſi *Salmaſio* credimus, ſerpentis tam tremulo motu linguam criſpant, ut non una ſed gemina videatur eſſe. Quomodo *ſariſſam duplicare* dicebantur, qui vibrabant eam, & criſpabant, quaſi duplicem quatiendo facerent. Unde *Heſychius,* Πτύσσει, κραδαίνει, τὰ δόρατα διπλοῖ, id eſt, *vibrat haſtas, & duplicat.* Et in *Apuleii Apologia Lælius* ἴυγγας vocat *inlices bicodulas,* quod caudę aſſidua vibratione quadan-

dantenus duplicem eam faciunt, & ſic duas videntur caudas habere. A quo caudæ motu Jynx σεισοπυγὶς, & *motacilla* dicta. In qua ipſa ſententia fuiſſe nonnullos veterum docent hæc *Iſidori* de ſerpente, *Orig.* lib. 12. cap. 4. *Nullum animal tantâ celeritate linguam movet, adeò ut triplicem linguam habere videatur, cùm una ſit.* Sed hæc, utut ſpecioſa, tamen haudquaquam vera ſunt. Neque enim propter celerem linguę vibrationem *bilinguis* à *Plauto* dicitur ſerpens, ſed quia eam habet biſulcam; ut ipſe in *Pœnulo* teſtatur, *Biſulci linguâ, quaſi proſerpens beſtia.* Proinde *Philoſophus* aſſerit, ubi ſuprà διπλόαν αὐτῶν εἶναι τὴν γλῶτlαν ἄκραν, *ſummam eorum linguam eſſe bifidam.* Unde *Arabes* in *Damire*, capite الحية ſeu *De ſerpente*, لسانها مشقوق ولذلك يظن بعض الناس ان لها لسانين *Lingua ejus diviſa eſt, propterea nonnulli putant eum habere duas linguas.* Et in *capite* الضب ſeu *De crocodilo terreſtri*, ولما سال الامام ابو حنيفة عن ذكر الضب فقال انه كلسان الحية اصل واحد له فرعان *Et poſtquam inquiſiviſſet Sacerdos* Abuchanipha *de virga crocodili terreſtris, dixit eam eſſe ut linguam ſerpentis, quæ radicem unam habet, ſed bifida eſt.* Alii triſulcam eſſe aſſerunt. Ita *Plinius*, (g) *Lingua tenuiſſima ſerpentibus, & triſulca eſt.* Quod *Poëtæ* ferè ſequuntur. *Virgilius, Georg.* lib. 3. & *Æn.* lib. 2.

(g) *Lib.* 11. c. 37.

Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.

Ovidius de dracone à *Cadmo* cęſo, *Metam.* lib. 3.

- - - - corpus tumet omne veneno,
Treſque micant linguæ.

Et de dracone in *Colchis* velleris aurei cuſtode, *Metam.* lib. 7.

Qui criſtâ, linguiſque tribus præſignis.

Seneca in *Medea*, verſu 686.

Hic fera ſerpens corpus immenſum trahit,
Trifidamque linguam exertat.

Silius lib. 6. verſu 222.

- - - - - - trifido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque aſſultans æthera lambit.

Et verſu 264.

- - - - - - jamjamque extrema triſulcâ
Lambebat linguâ feſſi certamine terga
Quadrupedis.

Statius de *Pythone*, lib. 1. *Thebaïdis* verſu 565.

- - - Caſtaliis dum fontibus ore triſulco
Fuſus hiat.

Et de ſerpente, à quo cæſus eſt *Archemorus*, lib. 5. verſ. 580.

--- volat haſta tremens, & hiantia monſtri
Ora ſubit, linguaque ſecat fera vincla triſulcæ.

An eò referendum, quod maledico, qui linguam in quoſcunque exerit, & vibrat more ſerpentis, *lingua triplex* tribuitur in *Chaldæa Paraphraſi*, *Job.* 36. *v.* 33. *Pſ.* 101. *v.* 5. & 140. *v.* 12. *Eccleſ.* 10. v. 11. *&c.* Omnino ita videtur: Neque aliter interpretor hæc *Sirachidis* c. 28. verſ. 15. Γλῶσσα τρίτη πολλοὺς ἐσάλευσεν, & verſ. 17. Γλῶσσα τρίτη γυναῖκας ἀνδρείας ἐξέβαλε. Alii aliter explicant, ut infra obſervabimus.

Sed hanc interpretationem valde confirmant verba *Pſaltis*, quibus cum lingua ſerpentis maledici lingua confertur.

Addo, ex *Arabum* fide, rem à *Romanis*, & *Græcis* ſcriptoribus pretermiſſam, ſerpentes alios non modò acutam, ſed & aculeatam habere linguam, aut verò roſtrum, & naſum; alios, ſcorpionum inſtar, etiam caudâ ferire; alios gemino aculeo ex utraque parte pungere. *Alcamus*, النكاز حية لا ينكز الا بانفه ليس له فم لا يعرف ذنبه من راسه لرقته من اخبث الحيات Nicchaz, *ſerpens, qui nonniſi naſo pungit, ac ſi ore careat, cujus caput ita tenue eſt, ut à cauda non ſecernatur. Deterrimum eſt ſerpentis genus.* Nempe نكز *nachaza* de ſerpente, eſt *naſo*, vel *roſtro pungere.* Ibidem ذو الطرفين من الحيات لها ابرتان احدهما في انفها والاخري في ذنبها Dultaraphina, *ſerpentis genus gemino aculeo, quorum unus in naſo, alter in cauda eſt.* Unde eſt, quòd ſerpentis punctionem à morſu ita diſtinguit *Salomon*, Prov. 23. v. 32. *Velut ſerpens mordebit, & ut baſiliſcus* יפרש *punget.* Ita in *Jucatana*, *Novæ Hiſpaniæ* contermina, ſerpens ex eo *Polpoch* dictus, quòd ſibilus ejus videatur hunc ferè ſonum referre, ſcribitur (h) & ore mordere, & caudæ aculeo pungere. Et in *Auſtrali America*, apud *Chiribichenſes*, *Petrus Martyr* (i) aſpidum meminit, quæ ſcorpionum inſtar caudâ feriunt.

Sibilus ſerpentum terribilis, *Sap.* 17. 9. exilis tamen, ut obſervatur à *Philoſopho* (k). Quocirca *Jeremias*, cap. 46. verſu 22. de *Ægypto* diſſerens à *Chaldæis* opprimenda, *Vox illius*, inquit, *quaſi ſerpentis ibit*; quia ſervitute preſſa vix audebit hiſcere, & muſſitare. Tale illud, *Eſa.* 29. 4. *Humiliaberis, de terra loqueris, & è pulvere humile erit eloquium tuum.* At *Jeremiæ* locum ita reddit *Syrus* Interpres ܩܠܗ ܐܝܟ ܕܚܘܝܐ ܕܪܚܫ ܢܗܘܐ *Vox exercitûs erit ut ſerpentis reptitantis.* Et *Chaldæus*; קל נחוש זיניהון כחון זחלין *Fragor colliſionis armorum eorum erit ut ſerpentium repentium.* Ac ſi fragorem armorum in *Chaldæorum* copiis conferat cum ſtrepitu, quem inter rependum edunt quorundam ſerpentum cortices, ceraſtæ putà, vel hæmorrhoi, de quo *Nicander* in *Theriacis*.

(h) *Vide Jo. Euſeb. Nieremb. Hiſt. Nat.* lib. 12. cap. 48.
(i) *De Orbe Novo* Dec. 8 cap. 7. & 8.
(k) *Hiſt.* lib. 4. c. 9.

- - - - - - φολίσιν δὲ, καὶ οἶμον
Παῦρον ὑποψοφέων καλάμης χύσιν οἷα διέρπει.

- - - - dum ſerpit debile murmur
Squamarum attritu, calcatæ ut arundinis, edit.

Et *Ælianus*, *De animalibus* lib. 15. cap. 13. Ἕρπει δὲ ἥσυχος ἐπιθλίβων τὰς τῆς νηδύος φολίδας, λοξὸν δὲ οἶμον πρόεισιν· ἠρέμα γοῦν ὑπηχεῖ. *Lentè ſerpit ventris ſquamas premens, tortuoſâ autem viâ progreditur, & leniter ſubſtrepit.* Et de ceraſte *Aëtius*, (l) *In ſerpendo ſonum ſibilo ſimilem edit.* *Avicenna* (m) etiam planè ut *Nicander*, ceraſte, & hæmorrhoo reptantibus, ſonum edi ſcribit parvi ſtridoris, ut حشحشة القصبا *fragoris arundinum.* Jam *Rabbinorum* audi nugas. *Eliezer* in *Capitulis*, & *R. Selomo* in *Jeremiam*, eum agere putant de antiquo illo ſerpente, qui, cùm in peccati pœnam pedibus truncaretur, tam horrendum exclamaverit, ut ab uno orbis extremo ad alterum auditus fuerit. Sic *Jonathan*, *Exod.* 7. *v.* 9. ait omnes terræ fines clamorem ſerpentis audiviſſe, cùm nudatus eſt à fundatione mundi.

(l) *Tetrab.* 4. *Serm.* 1. *cap.* 28.
(m) *Tom.* 2. *p.* 138.

Serpentes aut in aquis degunt, *Amos* 9. *v.* 3. aut in aridis locis, *Deut.* 8. *v.* 15. putà, in petris, *Prov.* 30. *v.* 19. in ſepibus, *Eccleſ.* 10. *v.* 8. in terræ latibulis, *Eſa.* 11. 8. Quæ tria uno verſu complectitur *Nicander*, de cervis agens, qui, ut ſerpentem perveſtigent,

Τρόχμαλά θ᾽ αἱμασιάς τε καὶ εἰλύους ἐρέουσι,
Saxa petunt, ſepeſque, cavernarumque latebras.

Serpentes censentur in παμφάγοις· nam & carnem edunt, & herbam, & sunt (n) λιχνότατοι τῶν ζώων, *cupediæ dediti præ cæteris animantibus.* Itaque serpenti pulvis assignatur in cibum, *Genes.* 3. *v.* 14. *Esa.* 65. *v.* 25. & *Mich.* 7. *vers.* 17. non quòd vescatur solo pulvere, sed quia, cùm humi repat, non potest quin pulverem in os cum aliis cibis simul ingerat. Ita *David* in luctu queritur se comedisse cinerem sicut panem, *Psal.* 102. *v.* 10. quia pronus in cinere jacens pane in terram projecto vescebatur. *Talmudici* tamen in Tractatu *De Sabbatho*; טועמין את הארץ כחויא *Terram comedebant ut serpens.* Et *Nicander*, de chersydro, (o) cùm exsiccata prorsus illum defecit aqua, νέμεται διψηρὰς ὄγμους, *aridos sulcos depascitur.* Et *Phile*, cap. 59. de serpente quodam *Indiæ*, qui videtur esse sepis species,

Νωδὸς γάρ ἐστι, καὶ ψιλὸν χοῦν ἐσθίει,
Soloque vivit pulvere, estque edentulus.

(n) *Arist. Hist. lib.* 8. *cap.* 4.
(o) *Theriac. vers.* 372.

Sed & eodem cibo vesci alia putantur animalia. In his lumbrici, & vermes. *Plautus* in *Casina*, Act. 1.

Post autem nisi ruri ervum tu comederis,
Aut, quasi lumbricus, terram.

Et الحباحب cicindela, de qua *Algiahid*, غذاوها التراب لم تشبع منه قط خوف ان يفني تراب الارض فتهلك جوعا *Alimentum ejus est pulvis, quo nunquam saturatur, ideò solùm, quia timet, ne deficiat terræ pulvis, atque ita fame pereat.* Quomodo in avibus aquaticis مالك الحزين *malich alhazin*, aliis البلشون *balscun*, id est, *ardea*, quam aquâ parciùs uti, adeoque à potu tamdiu abstinere scribunt *Arabes*, ut præ siti moriatur, ne aqua deficiat, si biberet paulò largius. Quod symbolum est avari divitis, qui inopiæ metu suum defraudat genium. Dicuntur & scorpiones terram habere pro cibo. *Bardisanes* in *Eusebio*, *De Præpar.* lib. 6. Σκόρπιος γῆν ἐσθίει. *Plinius* lib. 10. cap. 72. *Scorpiones terrâ vivunt.* Et talpa in *Porta cœli*, fol. 22. c. זמן היסוד העפרי יתהוה באשות הנקרא טלפא אשר מזונה העפר *Et ex elemento terræ facta est talpa, cujus alimentum est pulvis.* Ut de eadem *Vincentius*, (p) *In terra habitat, vermium escâ vivit, in fame quoque terram comedit.* Quin & aves terrâ vescentes se vidisse ait (q) *Cardanus.* Sed dubitat utrum id factum sit fame adigente, an ut aliquid eruerent, vel salsedine, vel alio nomine suæ naturæ conveniens. Sic, auctore *Philosopho*, (r) Τοὺς λύκους φασὶν, ὅταν πεινῶσιν, ἐσθίειν τινὰ γῆν. *Lupi esurientes dicuntur quoddam terræ genus edere.* Et apud *Pisidam* in *Hexaëmero*,

Λύκοι δὲ τὴν γῆν, οἱ λαγοὶ δὲ κανθάρους.
Lupique terram, & cantharos lepores edunt:

sed in morbis duntaxat pro medicina. At elephantos *Vincentius* (s) mori tradit, si terram comederint, nonnullos tamen huic cibo ita assuefieri, ut illis consuetudo sit pro altera natura.

(p) *Doctrinalis lib.* 16. *c.* 103.
(q) *De variet. lib.* 7. *cap.* 35.
(r) *Hist. Anim. l.* 8. *cap.* 5.
(s) *Doctrin. lib.* 16. *c.* 84.

Serpentes ᾠοτοκεῖν ova foris edere, & εἰς τὴν γῆν ἐπῳάζειν, in terra fovere, quæ anno sequente excludantur, scribunt (t) *Aristoteles*, & (u) *Plinius.* Ita etiam *Esaias* cap. 34. v. 15. *Ibi nidificabit* קפוז *acontias, & pariet, & excludet ova, quæ fovebit sub umbra sua:* & 59. 5. *Ova basilisci excluserunt.*

(t) *Hist. Anim. lib.* 5. *in fine.*
(u) *Lib.* 10. *c.* 62.

Genes. 3. *v.* 1. serpens legitur fuisse ערום supra omnem terræ bestiam. ערום alii rectè πανοῦργον, *callidum, vafrum, astutum, versutum, versipellem*, soli LXX. φρόνιμον, *prudentem* interpretantur. Quibus tamen haudquaquam velim hoc nomine dicam scribi, cùm etiam alibi ערום *prudentem* sonet, ut passim in (x) *Proverbiis.* Et videatur ipse *Christus* hanc interpretationem confirmare, cùm cohortatur discipulos, ut sint prudentes tanquam serpentes, *Matth.* 10. *v.* 16. eodem verbo, ni fallor, usus quo *Moses.* Quamvis ad alteram alludant hæc *Apostoli*, 2 *Cor.* 11. *v.* 3. Ὁ ὄφις Εὔαν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, *Serpens Evam seduxit calliditate suâ.* Brutis animantibus quo sensu tribuatur vel πανουργία, vel φρόνησις, alibi dicam. Hîc solum observabo perperam hanc phrasin ex *Theophrasto* confirmari, cujus librum citat *Laërtius* (y) Περὶ τῶν ζώων, ὅσα λέγεται φρονεῖν. Ibi enim pro φρονεῖν legendum esse φθονεῖν ex *Photio* scimus, qui hujus libri compendium nobis exhibet Auctore 178.

(x) *Prov.* 1. 4. & 8.
5. 12. & 14. 15. 18. & 22. 3.
(y) *Lib.* 5.

Ad serpentis calliditatem refero, quòd in via stans cerastes, vel ammodytes, & in iis quibus concolor est arenis latens, ungulas equi mordet, *Genes.* 49. *v.* 17. & calcaneo hominis insidiatur, *Gen.* 3. *v.* 15. & solis exertis corniculis, quæ frumenti granis similia sunt, aviculas quasi ad escam advolantes intercipit. Item quòd, auctore (z) *Luciano*, ad struthionum ova, quæ *Garamantes* maximè expetunt, dipsades sunt in insidiis, accedentes demorsuræ. Proinde serpentes *Philosophus* tradit (a) esse μάλιστα ἐπιβούλους, *maximè insidiosos.* Et apud *Æsopum* cancer, societate cum serpente initâ, eum hortabatur μεταβαλέσθαι τῆς πανουργίας. *ut mutaret calliditatem suam:* ὁ δὲ οὐδοτιοῦν ἑαυτὸν παρεῖχε πειθόμενον, *ille autem minimè se præbebat obsequentem.*

(z) *In Dipsad.*
(a) *Hist. l.* 1. *c.* 1.

Prudentiæ serpentis quatuor argumenta profert *Epiphanii Physiologus.* Primum, quòd, cùm senium præsensit, quærit petram, & ῥαγαδασεύει, προκύψας δὲ διὰ τῆς ὀπῆς ὠθεῖται περάσαι, καὶ ἐκβάλλει τὸ γῆρας, *in rimam se insinuat: pronusque per foramen transire nititur, & senectutem exuit.* Atque id uno ore omnes asserunt. Secundum, quòd, cùm ab homine vestito fugiat, cùm eundem nudum videt, καταθαῤῥεῖ αὐτοῦ, *illum aggreditur confidenter.* Atque hoc quoque videri possit rationi consonum: tamen contrarium alii disertè docent. *Eustathius* in *Hexaëmero*, Ἐὰν δὲ γυμνὸν θεάσηται ἄνθρωπον οὐ πρόσεισιν· εἰ δὲ ἐνδεδυμένον, ἐφάλλεται. *Hominem nudum si aspexerit, non adit; sed, si vestitum viderit, aggreditur. Hieronymus*, vel quisquis auctor est Epistolæ ad *Præsidium* sub *Hieronymi* nomine; *Coluber nudum hominem timet, vestitum prosequitur. Isidorus* lib. 12. cap. 4. *Fertur autem, quòd serpens hominem nudum non sit ausus attingere.* Damir, ومن عجيب من انما تهرب من الرجل العريان *E mirabilibus naturæ ejus est, quod fugit ab homine nudo.* Et id se non rarò expertum scribit *Olaus. Favorabile*, inquit, *verbum* Isidorus *de natura serpentum profert, quòd hominem nudum, & dormientem nunquam lædant: idque mihi, in pueritia, & adolescentia, serpentibus sine læsione sæpissimè congredienti, contigit.* Tertium serpentis prudentiæ argumentum idem profert, quod ab homine appetitus, solum caput servat illæsum, & reliquum corpus objicit. De quo cùm jam plura dixerim, hoc solum addam ex *Cæsario*, *Dial.* 4. *Quæst.* 190. Κατευναζόμενος δὲ, καὶ καθεύδων (ὁ ὄφις) τροχίζων ἑαυτὸν, μέσην ὅλου τοῦ σώματος κεφαλὴν ἀσφαλίζεται, οἱονεὶ τείχει τῷ ἐφεπομένῳ ὁλκῷ περιοχυρῶν αὐτήν. *Cùm quieti se tradit ut dormiat serpens, sese contorquens, medium intra totum corpus caput communit, consequente tractu, ut muro, illud circumvallans.* Quartum, quod, cùm ad fontem venit, ut bibat, οὐ φέρει τὸν ἰὸν, ἀλλ᾽ ἀφεὶς αὐτὸν ἐν τῇ νεοττιᾷ, οὕτω καθαρὸς πορεύεται, *virus non defert, sed illud in nido dimittens, ita purus accedit.* Quod *Hær.* 37. idem ita edisserit, Οὐ συμπαραλαμβάνει τὸν ἰὸν μεθ᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ἐν τῷ φωλεῷ καταλιμπάνει, καὶ οὕτως ἐλθὼν λαμβάνει τὸ πόμα τῶν ὑδάτων. *Virus non offert secum, sed in latibulo relinquit, & sic accedens aquarum potum sumit.* Et *Eustathius* in *Hexaëmero*, Ὅταν δὲ διψήσῃ τὸν ἰὸν πρότερον ἀποτίθεται, καὶ οὕτως ἐκπίνει τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς. *Cùm sitit, virus ante deponit, atque ita aquam ex fonte bibit:* nempe ne eum venenum aquâ con-

concretum occidat, ut addit auctor Epistolæ ad *Præsidium*. Non absimile est, quod multi scribunt, viperam, cum muræna coituram, virus suum prius evomere, tanquam αἰδεμῶν τὸν γάμον, *nuptias reveritam*, ut ait *Basilius* Hom. 7. in *Hexaem.* Sed ut fabulosum id rejicit (b) *Andreas* in libro Περὶ τ̃ ψευδῶς πεπιϛευμένων. Quamvis præter *Basilium*, (c) & *Ambrosium*, auctores habeat (d) *Nicandrum*, (e) *Ælianum*, (f) *Oppianum*, (g) *Licinium Macrum*, (h) *Achillem Tatium*, (i) *Philen* in *Jambis*, & (k) *Isidorum*, aliosque non parvo numero.

(b) *Apud Athen. lib.* 7.
(c) *Hexaem. lib.* 5. *cap.* 7.
(d) *Theriac. v.* 826.
(e) *Hist. lib.* 1. *c.* 50. & *lib.* 9. *cap. ult.*
(f) *De Venat. lib.* 1. *v.* 380. & *Halieut. lib.* 1. *v* 555.
(g) *Apud Plin. lib.* 32. *c.* 2.
(h) *Lib.* 1.
(i) *Cap.* 63.
(k) *Lib.* 12. *c.* 6.

His ex *Plinio* addi queat serpentem, hyberna latebrâ visu obscurato, oculos marathro inungere, ac refovere. Si verò squamæ obtorpuerunt, spinis juniperi scabere, & draconem vernam nauseam lactucæ succo restinguere. Quæ naturali solertiâ fieri verisimilius, quàm vi quâdam θεηλάτῳ, prout *Arabes* sibi fingunt. In his الزمخشري *Azzammachsari* Scriptor præ cæteris fabulosus, cujus verba sunt,

حكي ان الافعي اذا اتت عليها
الف سنة عميت وقد الهمها الله ان
تمسح عينيها بورق الرازيانج الرطب
فيرد اليها بصرها وربما كان في برية
بينها وبين الريف مسيرة ثلثة ايام
فتطوي تلك المسافة علي طولها وعلي
غماها حتي تهجم في بعض البساتين
علي شجر الرازيانج لاتخطيه فتحك
نه عينها فترجع باصرة باذن الله تعالي

Viperam ajunt, cùm vixit mille annis, excæcari, & inspirare illi Deum, ut ungat oculos suos recentis fœniculi folio, & recuperare visum. Quin nonnunquam est in deserto; & inter eam & locum cultum trium dierum iter intercedit. Quod spatium, quantum quantum est, illa emetitur, donec in aliquem hortum ingressa in fœniculi plantam incidat, à qua haudquaquam aberrat, & eâ confricat oculos, & cum bono Deo redit illi visus. Non dissimilem fabulam narrat *Abugiani Thaugidæus* الشمسية, id est, *Solarem* dici serpentis genus, qui, cùm oculi debilitari incipiunt, septem diebus continuis eos per horæ spatium ad Solem obvertit, atque eâ ratione visum illius acui, & intendi.

Etiam huc referunt quod aspidem dicit *Psaltes aures obturare ad cantum*, Psal. 58. 7. Quasi mirâ quadam sagacitate, cùm primùm aspis audit incantatorem, aurium unam terræ applicet, alteram caudâ obturet, ne incantationi via pateat. Sed suo loco *Arabes* nos docebunt hæc multò aliter accipi.

Consalus Pontius de Leon in Notis ad *Epiphanii Physiologum* serpentis solertiam sitam esse vult in agilitate corporis, quam in dracone potissimùm commendat antiquissimus ille *Taautus*, cùm apud *Eusebium* lib. 1. *Præparat.* draconem tradit esse πνευματικώτατον τὸ ζῶον πάντων τ̃ ἑρπετῶν καὶ πυρῶδες· παρ' ᾧ καὶ τάχος ἀνυπέρβλητον διὰ τ̃ πνεύματος παρίϛησι, χωρὶς ποδῶν τε, καὶ χειρῶν, ἢ ἄλλου τινὸς τ̃ ἔξωθεν, ἐξ ὧν τὰ λοιπὰ ζῶα τὰς κινήσεις ποιεῖται, καὶ ποικίλων σχημάτων τύπους ἀποτελεῖ, καὶ κατὰ τὴν πορείαν ἑλικοειδεῖς ἔχει τὰς ὁρμὰς, ἐφ' ὃ βούλεται τάχος. *Omnium reptilium maximè spiritualis, & igneæ naturæ, unde est, quòd per solos spiritus eximiam celeritatem consequitur, absque manuum, aut pedum, aut exterioris ullius organi adjumento, per quæ reliqua moventur animalia; & in varias figuras se conformat, adeoque inter gradiendum flexuoso fertur impetu quamlibet citissime.* A qua sententia parùm recedit *Laurentius Ramirez Pentecontarchi* sui capite primo, ubi serpentem contendit non alia de causa dici φρόνιμον, *Gen.* 3. & *Matth.* 10. quàm quia nullum est animal, quod se insinuet magis. Unde ortum vult habere, quòd angues in *Mercurii* caduceo impliciti finguntur; quia summi Oratoris, qualis credebatur *Mercurius*, munus vel præcipuum est insinuatio. Addit *Evam* lusitare solitam cum serpente, eoque sinus ornare, & collum, ac brachia: ideoque monilia hodieque fieri ad serpentum similitudinem, quæ Græci ὄφεις appellant. Quod præter *Nicostratum* & *Athenæum* testatur etiam *Clemens* lib. 2. *Pædagogi.* Sed hæ illius conjecturæ longiùs petitæ sunt, quàm ut me in assensum trahant. Maxime cùm ערמה aut φρόνησιν, vel pro corporis agilitate, vel pro insinuatione sumi nusquam legerim: &, ut demus alibi sic usurpari, tamen in *Christi* verbis, *Este* φρόνιμοι *prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*, ratio oppositionis docet vocem φρόνιμοι intelligendam esse ut sonat. Neque enim corporis agilitas, aut insinuatio, sed prudentia simplicitati opponitur. Unde *Martialis* lib. 10. *Epigr.* 47.

– – – *Prudens simplicitas, pares amici.*

Et *Paulus* Rom. 16. v. 9. *Volo vos sapientes*, id est, prudentes, *esse in bono, & simplices in malo.* Itaque serpens verè ערום id est, φρόνιμος, *prudens*, vel πανοῦργος, *callidus* est, quantum in brutum cadere possunt calliditas, aut prudentia.

Quod ipsum in causa fuit cur hoc organo Diabolus uteretur ad seducendum hominem. Quasi fuerit vero similius à tam vafro animali tam vafra consilia proficisci, ne fraudem suboleret *Eva*. Id verò cùm *Satanæ* successisset ex voto, Deus non illi solùm, sed & serpenti maledixit, tanquam instrumento seductionis. Ita judex falsarium unà cum calamo damnat, & sicarium cum suo telo. Et si quis cum jumento rem habuerit, divina lex jumentum etiam morte mulctari jubet, *Lev.* 20. *v.* 15. Et bovem cornupetam Deus unà cum domino occidi voluit, si quem feriisset per domini negligentiam, *Exod.* 21. *v.* 28. 29.

In parte maledictionis est mutuum inter serpentem & hominem odium. *Ponam inimicitias inter te & mulierem*, Gen. 3. v. 15. Cujus odii ratione scribebat *Hyperides* (l) in Oratione contra *Demadem*, τοὺς ὄφεις μισητοὺς εἶναι πάντας, *odio dignos esse serpentes omnes*; & *Theocritus*, Idyll. 15.

(l) *Suidas in* Παροιμ. ὄφεις.

Ἐκ παιδὸς τὸν ψυχρὸν ὄφιν τὰ μάλιϛα δέδοικα,
A teneris fuit horrori mihi frigidus anguis.

Plautus etiam in *Mercatore*, Act. 4. *Nempe ruri est uxor tua, quam dudum dixeras te odisse æque atque angues.* Hinc *Artemidorus*, *Onirocrit.* lib. 2. Ὄφις ἔχθραν ἐπάγει· ὅπως δ' ἂν διαθῇ τινα, οὕτως καὶ ὁ ἐχθρὸς τ̃ ἰδόντα διαθήσει. *Serpens in somnis visus inimicitias conciliat: quomodocunque igitur aliquem* (in somnis) *divexaverit, eodem modo quisquis viderit, ab hoste infestabitur.*

E quadrupedum genere reptilibus à *Mose* (m) accensentur quædam animalia propter exiguitatem pedum, quibus repere videntur potius, quàm ingredi. In his lacertorum genera, כח *coach*, lacerta major, *à viribus*, & חומט *chomet* lacerta minor, *ab arenis*, in quibus ferè degit, sic appellata; & צב *tsab* crocodilus terrestris, qui *Arabice* hodieque ضبّ dicitur. Et לטאה *letaa*, salamandra, quæ terræ maximè adhæret: quod hæc ipsa vox palàm facit. Et תנשמת *thinsemeth* chamæleon, ex eo dictus, quòd aërem perpetuò aspirat. Et אנקה *anaka* stellio, cui à stridore suo nomen est. Vocatur etiam שממית *sema-*

(m) *Lev.* 29. 30.

ſemamith à veneno, *Prov.* 30. 28. ubi *Solomon* ſolertiam ejus mirè deprædicat. Quæ ſingula, quia Lexicographos, & novos inprimis Scripturæ interpretes prorſus fugerunt, libro ſingulari probamus.

Moſi etiam reptilia ſunt חולד *choled*, & עכבר (n) *achbar*: quorum hoc *mus* rectè redditur, illud *muſtela* perperam, cùm ſit *talpa*, quod in capite *De talpa* planum facimus.

(n) Lev. 11.29.

Mentio murium obiter facta nos monet, ut explicemus quid ſit propriè μυωπάζων, 2 *Pet.* 1. 9. quia plerique à muribus putant deductum eſſe verbum. Ipſa ſermonis ſeries apertè docet μυωπάζων ferè idem eſſe, quod τυφλὸς *cæcus*. Sic enim habet locus, Ὧι γὰρ μὴ πάρεςι ταῦτα, τυφλός ἐςι μυωπάζων. Quadruplex eſt Interpretatio: Prima *Vulgati* Interpretis, in quo μυωπάζων eſt *manu tentans*. Id ſequi videtur *Æthiops*, qui hîc habet nullo ſenſu የሐውር ፡ በመርሕስ ፡ ſed haud dubiè legendum የሐውር ፡ በመገሥሥ ፡ *qui it palpando*. *Eraſmus* etiam, qui reddit, *manu viam tentans*, deductâ, inquit, à muribus Metaphora, qui parietem, aut tabulam, aut ſi quid aliud obvium fuerit, ſequi ſolent, donec cavum nacti fuerint. Hujus ſententiæ auctores, contra veterum exemplarium fidem, μυωπάζων per ο μίκρον ſcribunt, quaſi ἀπὸ τῆς ὀπῆς τῶν μυῶν, *à murium latibulo*.

Secunda interpretatio eorum eſto, quibus μυωπάζων eſt *cæcùtiens*, vel *planè cæcus*, ut vox præcedens τυφλός. In qua fuere ſententia *Syrus* & *Arabs Pariſienſis* editionis, quorum ille habet ܠܐ ܚܙܐ *qui non videt*; hic مكفوف البصر *à viſu cohibitus*, id eſt, cæcus, lumine luſcus. *Suidas* etiam, & *Phavorinus*, in quibus pro Μυωπάζω, τὸ φυλάττω, repono Μυωπάζω, τυφλώττω. Quomodo ſcribendum eſſe docet *Oecumenii* nota in hunc locum; Μυωπάζειν δὲ τὸ τυφλώττειν εἴρηται, ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν γῆν μυῶν τυφλῶν εἰς ἅπαν διατελέντων. Ubi per mures cęcos qui ſub terra degunt, à quibus dici vult τό μυωπάζειν, talpas ſignificari palam eſt, quas & alii muribus adſcribunt. Sic *Ariſtophanis Scholiaſtes* in *Acharn.* σκάλωπας dicit eſſe μύας τινὰς, οὓς φαμὲν σπάλακας, *mures quoſdam, quos talpas vocamus*. Et *Heſychio* Λὼτ eſt ἀσπάλαξ, *talpa*, vel μῦς τυφλὸς ὁ τὴν γὴν τρυπῶν, *mus cæcus terram excavans*. Et in *Damire* الخلد talpam quidam *Arabes* definiunt فار اعمي *murem cæcum*. Quin ejus eſum ideò vetitum eſſe ſtatuunt, لانه من نوع الفار *quia eſt ex genere murium*. *Albertus* etiam talpam dicit murem eſſe terrenum, & cæcum. Unde factum ſuſpicor, quòd eâdem voce, *topo*, *Itali* murem, & *Hiſpani* talpam appellant. Plane ut עכבר *achbar* mus eſt *Hebræis*, & *Arabibus* talpa maſculus. Re verâ tamen talpa & mus multum differunt.

Interpretatio tertia eorum eſto, quibus μυωπάζων idem qui μύωψ. Porro μύωψ neque eſt μείωψ, *minus videns*, ut vult *Varro*, neque νυκτάλωψ, *luſcioſus*, aut qui veſperi parùm videt, ut *Gellius* (o) perperam interpretatur, ſed qui proxima tantum videt, & quæ ferè ſunt ſub oculis. Ita *Beza*, & *Budæus* ex *Philoſopho* (p) à quo dicuntur μυωπάζειν οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποςάσεως οὐχ ὁρῶντες, *qui ab ortu primo proxima quidem vident, remota verò non item.* Tamen viri docti judicant eo loco mendum eſſe in verbo μυωπάζειν, & legendum μυωπιάζειν. Et paulò poſt, Ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπιάζουσιν. Quia vitium illud oculorum μυωπίαν & μυωπίασιν vocant Medicorum filii. Unde ἐμυωπίασεν apud *Suidam*, quamvis ille aliter ſumat. Nec ſatis cohærerent in *Petro* τυφλὸς μυωπάζων, ſi ſic redderentur, *cæcus qui ſolùm proxima videt*. Neque enim cęcus dici poteſt is, cui ſaltem proxima patent:

(o) Lib. 4. cap. 1.

(p) Problem. ſect. 11.

Proinde, omnibus expenſis, præfero quartam interpretationem eorum, quibus μυωπάζειν apud *Petrum* eſt *oculos claudere, nictare, connivere*. Quo ferè modo accipiunt *Grammatici* veteres. *Heſychius*, Μυτιζόμενος, μυωπάζων, παρακαμμύων. *Suidas* in Ἐμυωπίασεν, Μυωπάζω γὰρ τὸ καμμύω. Καμμύω pro καταμύω per Poëticam Syncopen, frequentem tamen in Sacris Scriptoribus. Sic *Eſa.* 6. *v.* 10. *Matth.* 13. *v.* 15. *Actor.* 28. *v.* 27. Τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, *oculos ſuos clauſerunt*, vel, ut *Beza*, *oculis ſuis conniverunt*. Eſa. 29. v. 10. Καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, *oculos eorum claudet*, Eſa. 33. v. 15. Καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς, *claudens oculos*. Thren. 3. v. 44. Ἐπεσκέπασας νεφέλην καμμύσαι με. *Operuiſti nube, ut oculos mihi clauderes*. Sed & ſimplex μύειν eo ſenſu paſſim occurrit; ut apud *Alexandrum Aphrodiſæum* lib. 1. *Problem.* Μύουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, *connivent oculis*. Et in *S. Lucæ* vita apud *Metaphraſten*, Πρὸς δὲ τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν τὰ τῆς διανοίας ἔμυον ὄμματα. *Ad veram autem doctrinam mentis oculos claudebant*. Jam μυωπάζειν id ipſum eſſe etiam origo verbi docet. Quid enim aliud μυωπάζειν, quàm μύειν τὰς ὦπας, *oculos claudere*. *Hebraicè* עצם *firmare* dixeris, phraſi planè *Gallicâ*, quâ *fermer* firmare eſt *claudere*. Sic *Eſa.* 29. *v.* 10. ויעצם את עיניכם *& firmavit oculos veſtros*, id eſt, *clauſit*. Et *Eſa.* 33. *v.* 15. עוצם עיניו *firmans oculos ſuos*, id eſt, *claudens*. Cui ſimile id *Apuleji* lib. 7. *Perticâ, quâ ſtabuli fores affirmari ſolebant*, id eſt, *claudi*. Pro עצם per Metatheſin *Syri* dicunt ܥܡܨ & *Arabes* غمض. Ita pro עוצם καμμύων, *Eſa.* 33. *v.* 15. *Syrus* habet ܡܥܡܨ & *Arabs* تغمض. Et *Matth.* 13. *v.* 15. pro ἐκάμμυσαν *Syrus* ܥܡܨܘ & *Arabs* غمضوا. Adeoque in hoc ipſo *Petri* loco pro μυωπάζων in *Arabe Herpenii* eſt مغمض *nictans, connivens, claudens*, nempe *oculos*. Sic apud *Avicennam*, capite *De anatomia muſculorum palpebræ*, (q) تغميض eſt *oculorum nictatio*. Et capite *De anatomia nervorum, qui ex cerebro prodeunt*, (r) غمضت الاحري. *Clauditur alter oculus*. Ut idem alibi (s) ponit inter ſigna morſûs aſpidis انغماض اجفان *nictationem palpebrarum*. Ergo τυφλὸς μυωπάζων is dicitur, qui ideò cæcus eſt, quia ſponte claudit oculos, ut ne videat, aut qui videre ſe diſſimulat quod vel invitus cernit. Quales à *Jobo* (t) vocantur מורדי אור *rebelles in lucem*, quia cùm lux venit in mundum, eam non (v) cognoverunt, imò lucem oderunt, neque venerunt ad lucem, ne opera eorum (x) arguerentur. Et verò verbum μυωπάζειν ſic uſurpari à *Dionyſio Areopagita* poſt *Budæum* obſervavit *Stephanus*, licet neuter locum indicet. Is autem occurrit in *Eccleſ. Hier.* Theoriâ capitis ſecundi. Ibi, poſtquam Deum dixit beneficos lucis ſuæ radios largè diffundere ἐπὶ πάσας τὰς νοερὰς ὄψεις, *in omnes oculos intelligibiles*, id eſt, in omnes omnium hominum mentes, hęc addit, Εἴτ᾽ οὖν ἀποςαίη τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἡ τοῦ νοερῶν αὐθαίρετος αὐτεξουσιότης, κακίας ἔρωτι συμμύσασα τὰς φυσικῶς ἐνεσπαρμένας αὐτῇ πρὸς τὸ φωτίζεσθαι δυνάμεις, ἀπήρτηται τοῦ πάροντος αὐτῇ φωτὸς, οὐκ ἀποςάντος, ἀλλ᾽ ἐπιλάμποντος αὐτῇ μυωπαζούσῃ· *Si igitur ab intelligibili lumine recedat eorum, qui intelligentiâ præditi ſunt, libera poteſtas, vitii amore repreſſis iis facultatibus, quæ ei à natura inſitæ ſunt, ut iis illuſtrètur, à præſenti lumine divulſa eſt, quod ab ea non receſſit, ſed ei claudenti oculos illucet*. Malè reddidit *Perionius*, *Sed ei cæcùtienti illucet*. Neque enim vult *Pſeudo-Dionyſius* malos ideo non videre, quia cæci ſunt, ſed quia lumini ſe offerenti oculos ſponte occludunt. Et ob id ipſum μύωπες *Græcè* vocantur, qui ἀσθενῆ ἔχοντες τὴν ὄψιν συνάγουσι τὰ βλεφαρὰ εἰς μικρόν· ἀθρόα γὰρ ἐξιοῦσα ἡ ὄψις μᾶλλον ὁρᾷ, ἀναπεπταμένου δὲ τοῦ ὄμματος διασπᾶται, *cùm viſu infirmi ſint, palpebras in anguſtum cogunt; viſus enim cùm prodit confertus, magis videt, at diducto oculo dis-*

(q.r) Tr... 1. pag... & 26...

(s) Tr... 2. p. 15...

(t) Job 24. 13.

(v) Joh. 1. 10.

(x) Joh. 3. 20.

diſtrahitur. Ita *Philoſophus* ubi ſupra. Et aſilus, culicis genus, quo boves infeſtantur (οἶστρον, & βύτυπον, & *tabanum* alii vocant) μύωψ nonnullis ab effectu dicitur, quia in boum oculos involans μύειν συνεχῶς τοὺς ὦπας ποιεῖ, ad continuas oculorum nictationes eos adigit, ut obſervat *Etymologus*. Jam è diverticulo in viam.

Reptilibus, quæ diximus, qui veſcantur, pauciſſimi ſunt. Tamen apud *Herodotum* (x) Σιτέονται οἱ τρωγλοδύται ὄφις, καὶ σαύρους, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἑρπετῶν. Et in *Plinio* (y) *Candæi*, quos *Ophiophagos* vocant, ſerpentibus veſci aſſueti. Quin & *Lacedæmonas* à *Pythia* dici ὀφιοβόρους ſcribit (z) *Plutarchus*, eo quod ſerpentes avidè voraſſent famis tempore. Et de muris eſu legitur, *Eſ.* 66. 17. *Comedentes carnem porci, & abominationem, & murem, pariter conſumentur.* Ubi *muris* nomine μυόξους *glires Hieronymus* vult intelligi, qui olim apud *Romanos* fuêre in deliciis, adeò ut his ſaginandis gliraria inſtituta ſint, quorum formam, & fabricam præſcribit *Varro*, *Ruſt.* lib. 3. cap. 15. Donec *Lege Cenſoria* (a) glires *Romanorum* menſis adempti ſint, quo modo conchylia, aut ex alio orbe convectæ aves. Ad quam interpretationem ideò confugiſſe videtur ſanctus Doctor, quia mures edules nullos noverat. At *Arabes* intercedunt, quibus in loco *Eſaiæ* עכבר *mus*, eſt, اليربوع *aljarbuo*, muris agreſtis genus, quo veſci ſolent, ut ſuo loco dicetur. Sunt & alia reptilia, quorum eſum concedunt nonnulli *Arabum*. *Damir*, capite الحشرات ſeu De *reptilibus*, قال الغزالي في الوسيط لا يوكل من الحشرات الا الضب وقد استدرك عليه اليربوع وابن عرس وام حبين والقنفد والدلدل *Dixit* Algazeli *in libro, cui titulus* Alwaſit, *ſeu* Mediator, *non comedi è reptilibus niſi crocodilum terreſtrem. Sed huic additur Aljarbuo* (muris agreſtis ſpecies) *& muſtela, & Ummo hubani* (i. e. *mater hydropici*, chamæleontis ſpecies ſic dicti à tumore ventris) *& hericius, & hyſtrix.* Quem in reptilibus cenſeri valde mirum eſt. Hæc ideò nos afferimus, ne quis putet fruſtrà interdici, *Levit.* 11. 29. 30. ea animalia, à quorum eſu ipſa natura videtur abhorrere; cum, *Judæis* vicini, *Arabes* illorum eſum conceſſerint.

(x) *Lib.* 4. c. 183.
(y) *Lib.* 6. c. 29.
(z) *De oracul. Pyth.*
(a) *Plin. l.* 8. c. 37. & l. 36. c. 1.

Quin utut ad eſum vix utilia, non tamen in caſſum creata ſunt, ut objecit *Epicurus*. Talpæ ad veſtium uſum inſerviunt. Viperæ ſanguis ad theriacam. Scincus ad antidotum *Mithridatiam*. Stellio ad morſum ſcorpionis, *&c.* Quod idem de iis ſtatuendum, quorum uſus nos latet. Aut ſi quæ ſunt animalia ſolum noxia, ſaltem iis utitur Deus ad improborum ſupplicia. Ut cum ſerpentes urentes in eos immiſit, qui *Chriſtum* in deſerto tentaverant, 1 *Cor.* 10. 9. Et mures in *Philiſtæos*, 1 *Sam.* 6. 5. Quo referenda hæc *Sirachidis*, Eccleſ. 39. 30. *Ferarum dentes, & ſcorpii, & viperæ, & gladius ulciſcens ad internecionem impios. Syrus* & *Arabs* legerunt *ſunt gladius*, &c. Ac ſi Deus tanquam gladio iis ad ultionem utatur.

Sed & virtutem ſuam exerit Deus in horum animalium veneno reprimendo, quo minus ſuis noceant. Unde illud *Pſal.* 91. 13. *Super leonem*, (aut, ut veteres, *ſuper aſpidem*) *& baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leunculum, & draconem.* Et *Eſ.* 11. 8. *Oblectabit ſe lactens ſuper foramen aſpidis, & ſuper ſpecum baſiliſci depulſus à lacte manum mittet.* Exemplo ſint *Apoſtoli*, de quibus, *Marc.* 16. 18. ὄφεις ἀροῦσι, vel, ut *Arabs* παραφράζει, جملون بايديهم الحيات الا ثونذيهم *Tollent manibus ſuis ſerpentes, qui iis non nocebunt. Paulus* imprimis, cujus manui innoxio conatu vipera καθῆψεν, *ſe alligavit*, *Act.* 28. 3. Ita reddendum verbum καθῆψεν monet *Stephanus*, potiùs quam cum aliis *invaſit*, aut *momordit.* Sic apud *Baſilium*, Τῷ Παύλῳ ἐνάψας ὁ ἔχις, *cum Paulo vipera ſe illigâſſet.* In *Ægypti* urbe *Copto* Diabolus, Dei ſimia, hoc miraculum æmulabatur. Ibi enim in fano *Iſidis* verſabantur magni ſcorpiones, valde noxii morſus, & planè lethiferi. *Tamen quæ mulieres apud Deam lugebant, & humi cubabant, & pedibus nudæ incedebant, & eos ſcorpiones ſolùm non calcabant, prorſus illæſæ manebant.* Ita narrat *Ælianus Hiſt.* lib. 10. cap. 23.

CAPUT QUINTUM.

De Reptilibus exſanguibus.

Reptilium exſanguium definitio, & genera. Locuſtarum in Scriptura ſpecies; muſcarum item, & vermium. In his animalculis quanta diverſitas. Quam ſint imperfecta. Araneæ, formicæ, & apis induſtria. In locuſtis mirus ordo. His, tanquam copiis, Deus in rebelles animadvertit. In cibis alicubi recepti fuci, pediculi, formicæ, vermes, limaces. Judæis mel, & locuſtæ conceſſæ: & his Johannes *victitavit. Materia* ἐθελοθρησκείας *in his animalculis reperta.*

Reptilia exſanguia cum *Hebræis* vocamus terreſtria animalcula, quibus pro ſanguine eſt alius humor ſanguini analogus. Horum genera, quantum memini, in Scriptura hæc recenſentur, locuſta, muſca, vermis, formica, aranea, ſcorpio, pulex, & pediculus.

Locuſtarum mundas ſpecies *Moſes* quatuor numerat ארבה & סלעם & חרגל & חגב. Atque immundas totidem גוב & חסיל & צלצל & ילק. Utrarumque numerum *Hebræi* multum augent, nullibi copioſiores. Sed hæc referre ſit ſuperfluum.

Ad muſcarum genus pertinet primò זבוב *muſca* propriè dicta, ſecundo דבורה *apis*, tertio צרעה *veſpa*, vel *crabro*, quarto ערב κυνόμυια, *muſca canina.* Ità *Græci Seniores*, & ex iis *Philo*, & *Origenes*. Tamen *Hieronymus* putavit eſſe mendum, & legendum κοινόμυιαν, *communem muſcam*, quo ſenſu *Aquila* παμμυῖαν reddit, id eſt, *omnimodam muſcam.* Sed hoc commentum ſuo loco nos refellimus. His addi queant ex *Græca* verſione σκνὶψ, & οἶστρος, unde δάμαλις παροιστρῶσα, *Oſ.* 4. 16. Et ex Evangelio κώνωψ, *culex*, de quibus agimus in libro de Inſectis.

In vermium genere ſunt רמה *vermis* propriè *terreſtris*, תולעת *vermis* propriè *fructuum*, quanquam hæ ſpecies confundantur, רקב *teredo*, vermis ligni, עש, vel סס *tinea*, vermis lanarum, & veſtium.

Scorpio עקרב alius eſt terreſtris, alius volucer, alius etiam marinus. Proinde *Joannes* διακριτικῶς dixit σκορπίους τῆς γῆς, *ſcorpios terræ*, Apoc. 9. 3. Sed נמלה *formicam*, עכביש *araneam*, שבלול *limacem*, פרעש *pulicem*, כנים *pediculos*, Scriptura non ſubdividit in ſpecies inferiores.

In his animalculis diverſitas quædam eſt inenarrabilis. Alia enim repunt, ut limaces, & vermes; alia quatuor pedibus inſiſtunt, ut locuſtæ, *Levit.* 11. 22. alia pluribus, ut formicæ, & araneæ; alia volant, ut muſcæ, & apes, & locuſtarum nonnullæ, *Nahum.* 3. 16. Atque ex volucribus alia binas tantùm, alia quaternas habent alas: quorum illa ſunt ἀνέλυτρα, hæc κολεόπτερα.

Rurſus quædam mollia, & inſecta ſunt, ut apes, formicæ, vermes, quæ inciſuras habent parte ſui ſupera, vel

vel prona, vel utraque: quædam cruſtacea, ut locuſtæ; quædam teſtacea, ut cochleæ.

Aliis caro cibus eſt, ut muſcæ, & pediculo; aliis ſanguis, ut pulici; aliis grana, ut formicæ; aliis herbæ, & fructus, ut locuſtæ; aliis ſuccus florum, ut api; aliis animalcula, ſic aranea muſcis veſcitur, quomodo ſtellio araneis.

De cætero hæc animalia maximè ſunt imperfecta, quippe quæ nec venas habeant, neque ſanguinem, neque cor, neque jecur, neque pulmonem, neque veſicam, neque oſſa, neque ſpinas, neque adipem. Taceo, quod in pleriſque viſus, auditus, olfactus, aut nullus eſt, aut hebetior.

In his tamen eſt, quod mireris: in aranea texendi induſtriam; in formica ſedulitatem, qua *comparat æſtate cibum ſuum, & congregat in meſſe eſcam ſuam*, Prov. 6. 6. & 30. 25. In ape, quod cum ſit (*a*) μικρὰ ἐν πετεινοῖς, *parva* (aut *vilis*) *in volucribus*, tamen ἀρχὴ γλυκασμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς; *primas tenet inter dulcia fructus ejus*. Itaque *Prov.* 6. 6. poſt locum de formica notiſſimum in *Caſtalione* hæc leguntur, ex *Græca* verſione expreſſa, *Apem adi, & diſce quàm operoſa ſit, quamque auguſtum opus exerceat, cujus laboribus & reges & privati veſcuntur ſalubriter: Eaque omnibus eſt amabilis, & illuſtris: Et quamvis viribus infirma ſit, tamen ſapientiæ ſtudio promovit.* Quorum, cum in *Hebræo* textu, nec in *Chaldæa*, nec in *Syra*, nec in *Romana* verſione quicquam occurrat, tamen meminêre multi veterum, ut *Clemens Alexandrinus*, *Origenes*, *Baſilius*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Theodoretus*, *Antiochus Abbas Sabæ*, *Joannes Damaſcenus*, &c.

(*a*) *Sirach.* 11. 3.

In locuſtis obſerva ordinem, quodque *regem cum non habeant, tamen egrediuntur univerſæ per turmas ſuas*, Prov. 30. 27. *Tanquam potentes currunt, ut viri belli aſcendunt murum: unuſquiſque per vias ſuas procedit: Non pervertunt ſemitas ſuas, & una non premit alteram, unaquaque eunte per aggerem ſuum*; Joel. 2. 7. 8. Ut meritò locuſtas appellet Deus *exercitum ſuum magnum*, ibid. verſu 25. Quapropter nonnulli *Arabum* has interficere non audent, quaſi *Propheta* id vetuerit, فانها جند الله الاعظم *quia illæ ſunt magnus Dei exercitus.* Quin inter ejus manus quaſdam cecidiſſe fabulantur cum alis ita inſcriptis, نحن جند الله الاكبر *Magnus Dei exercitus nos ſumus.*

Et vero hujuſmodi copiis Deus afflixit *Ægyptios*, poſtquam ranas ſpreviſſent, & muſcas, & pediculos: quomodo crabronum opera fugaſſe legitur *Hevæos*, & *Hetthæos*, & *Chananæos*, & duos reges *Amorrhæorum*; & mures immiſiſſe in *Philiſtæos*, & ſerpentes in *Iſraëlitas*, quod jam ante eſt obſervatum. Quibus exemplis apud Scriptores exoticos nil frequentius, ut in hoc opere paſſim docetur.

Ex terreſtribus exſanguibus in cibis alicubi recepti fuci, & formicæ, & pediculi, & vermes, & limaces, ſive cochleæ, quorum vivaria *Romæ* inſtituit (*b*) *Fulvius Hirpinus*, diſtinctis earum generibus, ſeparatim ut eſſent *Albulæ*, & *Illyricæ*, & *Africanæ*, & *Solitanæ*. Quin & ſaginam earum commentus eſt ſapa, & farre, aliiſque generibus, ut cochleæ altiles ganeam implerent. Sed hæc omnia *Judæis* lex prohibuit, ut immunda: nec niſi mellis, & locuſtarum uſus illis in cibis fuit conceſſus. De melle res notiſſima, cum tenuerit principem locum inter delicias terræ *Chanaan*. Quamvis in ſacris fuerit vetitum *Levit.* 2. 11. peculiari de cauſa, de qua nos ſuo loco. In locuſtis autem quaſdam ſpecies ex Lege fuiſſe permiſſas patet ex *Levit.* 11. 22. ubi locuſtarum mundæ ſpecies ab immundis diſtinguuntur. Itaque *Joannem Baptiſtam* in eremo locuſtis victitâſſe nihil eſt novum. Neque quicquam cauſæ fuit cur ἀκρίδας in *Matthæo* & *Marco* alii mutarent in ἐγκρίδας, id eſt, *dulciaria*, quod *Ebionæorum* commentum fuit; *alii in* καρίδας, ſeu *ſquillas*; alii in ἀχράδας, ſeu *pyra ſylveſtria*; alii denique in ἀκρόδρυα, vel ἄκρα δρυῶν, vel ἀκρέμονας, vel ἀκρίσματα, id eſt, *arborum*, vel *herbarum ſummitates.* In quam ſententiam è veteribus propendiſſe video (*c*) *Athanaſium*, (*d*) *Iſidorum Peluſiotam*, (*e*) *Pantaleontem*, (*f*) *Euthymium*, (*g*) *Nicephorum*, atque alios apud (*h*) *Theophylactum.* Cujus commenti novitas *Mahumetanis* ita placuit, ut *Joanni Baptiſtæ* utrumque cibum aſſignaverint, ἀκρίδας, inquam, & ἀκρίσματα. Ita in libro, cui titulus الحلية *Monile*, ſcribit auctor anonymus, كان طعام يحيي علية السلام الجردا وقلوب الشجر Joannis, *cui ſit pax, cibus erant locuſtæ, & corda arborum.* Et *corda arborum* definit Commentator, الذي ينبت في وسطها غضا طريا قبل ان يقوي ويصلب *Quod in medio earum creſcit tenerum, & recens, antequam roboretur, & obdureſcat.* Itaque *corda arborum* illis ſunt arborum ἀκρίσματα, vel ἀκρέμονες. Sed hæc obiter ſolùm attingimus; quia infrà ſuo loco tractantur accuratius.

(*b*) *Varro De Re Ruſt.* *l.* 3. *c.* 14. *Plin. l.* 9. *c.* 59.

(*c*) In Schol. (*d*) Epiſt. 133. (*e*) Serm. εἰς τὰ ἅγια φῶτα. (*f*) In hunc locum. (*g*) Hiſt. lib. 1. c. 14. (*h*) In hunc locum.

Non poſſum non addere etiam in his animalculis reperiiſſe Idololatras materiam ἐθελοθρησκείας. Ut enim ab occiſis muribus colebatur *Apollo* Σμινθεὺς, & Μυοκτόνος· ita *Hercules* Ἰποκτόνος dictus ab occiſis vermibus, qui vites infeſtabant; & Κορνοπίων à fugatis locuſtis, & Ἀπομυῖος, quia muſcas arcere credebatur. Quanquam alios ipſum *Jovem* non puduit hoc epitheto inſignire. *Clemens* in *Protreptico*, Ἀπομυίῳ Διῒ θύουσιν Ἠλεῖοι, Ῥωμαῖοι δὲ Ἀπομυίῳ Ἡρακλεῖ. *Pauſanias* in *Eliacis* prioribus, Λέγονται δὲ κατὰ ταῦτα δὲ Ἠλεῖοι θύειν τῷ Ἀπομυίῳ Διῒ, ἐξελαύνοντι τῆς Ἠλείας Ὀλυμπίας τὰς μυίας. Eum ipſum Deum *Myodem* vocat *Plinius* lib. 29. cap. 6. Sed *Salmaſius* legi vult μυιῶν Δία. Alibi (*i*) cum *Myiagro* Deo eundem faciens, *Invocant Elei*, inquit, *Myiagron Deum, muſcarum multitudine peſtilentiam adferente: quæ protinùs intereunt, poſtquam litatum eſt ei Deo. Myagrus* tamen Heros fuit, non Deus; nec in *Elide* cultus, ſed *Alipheris Arcadiæ* urbe, ut diſertè docet *Pauſanias* in *Arcadicis.* Videntur tranſlata fuiſſe hæc ſacra ex *Accarone Philiſtæorum*, ubi colebatur בעלזבוב *Beel-zebub*, ſeu *Deus muſcæ.* Neque enim aliam puto fuiſſe cauſam nominis, quàm quod abigeret muſcas ab æde ſua, quod & *Herculi* quidam tribuunt. *Plinius* lib. 10. cap. 29. Romæ *in æde* Herculis *in foro* Boario *nec muſcæ, nec canes intrant. Solinus* cap. 1. *Divinitùs illo neque canibus, neque muſcis ingreſſus eſt.* An hac in parte fuit Diabolus Dei veri ſimia, in cujus templum muſcis nullus aditus, ſi creditur *Talmudicis*? *In domo mactationis*, inquiunt, *non conſpecta eſt muſca; Pirke Aboth*, cap. 5. 8. 6. & 7.

(*i*) Lib. 10. c. 28.

CAPUT SEXTUM.

De Aquatilibus in Genere, & in Specie de Piſcibus.

Aquatilia Hebræi *cur repere dicant. In mari naſci quicquid uſpiam, & multa quæ nuſquam alibi. Animalium in aquis viventium quantus numerus. Variæ ſententiæ. Aquatilium ſumma genera. Piſcis* Hebr. דג. *Hujus propriæ partes, pinna, ſquama, & branchia. Pinna cur* Hebr. סנפיר, *& ſquama cur* קשקשת. *Branchiæ internæ, & externæ pro pulmone ſunt. Piſcis planè* ἄφωνος, *unde* ἔλλοψ.

Quor-

Quorsum loqui dicuntur, Job. 12. 8. *Piscium mira fœcunditas.* דגה daga *more piscium subolescere, quod de* Jacobi *filiis dictum*, Gen. 48. 16. *Piscis animal stolidissimum, ac proinde captu facile*, Hab. 1. 14. 15. Eccles. 9. 12. *Duces sunt in piscibus viæ non militiæ. Minuti pisces majoribus pro cibo. Pisces anthropophagi. Pisces æquorei, lacustres, fluviatiles. Lacus steriles, ut in* Armenia Canudan, *in* Arcadia Pheneus, *in* Judæa Asphaltites. *Spurius* Esdras *notatus. Lacus* Tiberiadis *fœcundissimus. Ita &* Samachonitis, *unde illi nomen*, Josephus *emendatus. Pisces, parvi, vel magni. Illi in* Euangelio ἰχθύδια, *ut* ὀψάρια *dicti.* Glossarium *emendatum.* Ὄψον pro pisce. *Piscium alii pinnas, & squamas habent; alii utroque carent, vel alterutro, qui ex Lege immundi. Et jam Lege* Numæ *pisces non squamosos pollucere vetitum. Et è squamosis scarus exceptus. Scari ex* Troade *advecti circa* Campaniæ *littora disseminati.* Archestratus, Antigonus, Athenæus, Eustathius, Ælianus, *&* Oppianus *emendati.* Isidorus *notatus. Scarus piscium solus ruminat.* Scaro *unde nomen. Luxûs olim præcipua pars in delectu piscium.* Ἀκτάζειν, indulgere genio. *Pisces* Dii *dicti, &* θεόπαιδες. Romæ *piscem plus venisse, quam bovem. In unius mulli pretium integra latifundia.* Syri *cur olim à piscibus abstinuerint.* Astarte *habuit inferiora piscis. Alius ab* Astarte Dagon.

Aquaticum animal *Hebræa* phrasi dicitur חיה רומשת במים *animal repens in aquis.* Quamvis enim שחה *natare* sit proprium aquatilium, unde est quod νηκτὰ dicuntur, *Sap.* 19. 8. Illa tamen *repere in aquis* Scriptura dicit (*a*) passim, *natare* nusquam. *Omne scilicet, quod natat*, (ut est in *Ambrosio Hexaëm.* lib. 5. cap. 1.) *reptantis habet speciem, vel naturam. Nam etsi, in profundum cum se demerserint, aquam videantur findere, tamen cum suprà innatant, repunt toto corpore, quod trahunt super quædam dorsa aquarum. Etiam amphibia, quæ pedes habent, & ambulandi usum, tamen cum in alto aquarum sunt, non ambulant, sed natant, nec vestigio utuntur pedis ac incedendum, sed tanquam remo ad reptandum.*

(*a*) *Gen.* 1. 26. *Ps.* 69. 35. *&c.*

In aquatilium speciebus magna est diversitas. *Hoc mare magnum est, & spatiosum*, inquit regius *Psaltes*, (b) *ibi reptilia sunt sine numero, animalia parva cum magnis*: id est, interprete (*c*) *Sirachide*, ποικιλία παντὸς ζώου. Aquarum enim immensa moles, quo amplius quam telluris patet, eo plura & majora in iis haberi par est animalium miracula. Maximè cum in mari mutetur humoris luxuries, in tot simulachra rerum, flatu, fluctuque perplexis, atque in semet aliter atque aliter convolutis seminibus, & principiis, ut pridem apud vulgus invaluerit hæc opinio, in eo reperiri quicquid uspiam nascatur, & multa insuper, quæ nusquam alibi.

(*b*) *Ps.* 104. 25.
(*c*) *Eccles.* 43. 30.

Animalium omnium in aquis viventium nomina esse CXLIV. vult (*d*) *Isidorus*. At (*e*) *Hieronymus* CLIII. atque id ab iis affirmari qui scripserunt Ἁλιευτικὰ, in quibus est *Oppianus Cilix*: Itaque illo jactu *Petri*, quo totidem pisces pertraxit in rete suum, *Joh.* 21. 6. significari omne genus hominum *Apostolorum* prædicatione de mari hujus sæculi ad salutem extrahendum. Egregiè, modò verè. Sed nullum legi hactenus, qui in hunc præcisè numerum inciderit. Ante *Oppianum* (*f*) *Plinius* recensuerat CLXXVI. species animalium in mari viventium. Et *Plinii* catalogum in immensum auxerunt, qui de hoc argumento nostra ætate scripserunt. Fateor ab *Oppiano* aquatilia nominari centum & quinquaginta circiter in illo censu, quem instituit lib. 1. *Halieut.* Quo *Hieronymum* respexisse putaverim. Sed in eo censu desiderantur quotquot aquatilium nomina respuit versus Hexameter, ut χλωροκυετὶς, χελιδόνιας, ὀξύρυγχος, χλωροπέταλος, ἀντακαῖος, de quo Poëta *Ar*chestratus in *Athenæo*, ὃν ἐν μέτρῳ οὐ θέμις ἔπειν. Desunt & alia quædam, quorum ipse *Oppianus* meminit in sequentibus libris, ut βάτραχος, ἀστὴρ, ἄδμως, σπόγγος, λάριμος, ἔγγραυλις, &c. Addo, quod idem addit (*g*) in mari multa latere,

(*d*) *Orig. l.* 12. *cap.* 6.
(*e*) *Lib.* 14.
(*f*) *Lib.* 32. *c.* 11.

--- τά κεν οὔτις ἀείδελα μυθήσαιτο
Θνητὸς ἐών,

(*g*) *Halieut. c.* 1.

Quin si *Mahumeti* credimus apud *Damirem* in capite *De locustis*, الله خلق الف امة منها ستمائة في البحر واربعمائة في البر *Deus creavit mille species animantium, è quibus in mari sexcentæ sunt, & quadragintæ in terra.* Ex Pseudo-Propheta liberaliores *Talmudici* in Tract. תענית cap. 4. solùm mundorum piscium species septingentas esse statuunt: in quibus nulla esset hyperbole, si pro mundis piscibus *aquatilia* in genere dixissent. *Gesnerus enim* aquatilium animantium nomina & icones plus quam septingentas exhibet. Nobis hic indicasse sufficiet summa genera.

Horum quædam in mari, quædam in dulcibus aquis degunt. Quædam merè aquatilia, quædam amphibia sunt. In quo genere צפרדע *rana* in *Exodo*, & in *Psalmis*; בהמות *hippopotamus*, & לויתן *crocodilus* in *Jobo* memorantur. Sunt, qui aquatilium septem genera recensent; pisces propriè dictos, cete, mollia, crustacea, testacea, insecta, zoophyta.

Piscis nomen *Hebræis* דג *dag*, quandoque usurpatur pro quovis aquatili. Nos hic propriè sumimus pro *aquatico animali sanguineo, & oviparo.* Piscium propriæ sunt partes pinna & squama, *Levit.* 11. 9. & branchia, *Tob.* 6. 4. Pinna *Hebr.* סנפיר cur dicatur non satis scio. An per sermonis compendium quasi סנה חפיר *spina fossoria*, quia his, quasi spinis, aquam fodit piscis, & sulcat? *Cheth* ex חפר abesse non erit novum, si verè פרות *Es.* 2. 20. habeatur pro חפרות ut multi volunt. At ut *pinnæ Romanum* nomen, ita *Græcum* πτερύγιον, & *Chaldæum* ציץ & *Talmudicum* שיצא & *Syrum* ܓܦܐ & *Æthiopicum* ክንፍ: & *Arabicum* جناح ducitur ab alarum similitudine. Nam ut pulsu aëris feruntur alæ, & ferunt, ita promovent pisces, secta & pulsa aqua pinnulis, adeoque his volant, si qui latiores habent, ut in (*h*) *Oppiano*,

Τευθίδες, ἰρήκων τε γένος, βυθίη τε χελίδων.

(*h*) *Halieut. l.* 1. *v.* 428.

Squamæ nomen קשקשת est ab asperitate. Radix enim est קשה, quamvis hoc per *scin*, illud per *sin* scribatur. Per quandam analogiam *lorica squamata* dicitur, 1 *Sam.* 17. 5. quæ ferreis lamellis tanquam squamis erat conserta. Sic λεπίδα Græcè *squamam* pro lamina sumens (*i*) *Donatus*, *Lepidus*, inquit, *qui politus est, ut* λεπὶς, *id est, lamina.* Squama *Chaldæis* est קליפא & גלבא *Clibanarios* equites inde dici alibi pluribus (*k*) probo.

(*i*) *In Eunucho. Act.* 3. *Sc.* 1.
(*k*) *Phaleg. lib.* 3. *cap.* 13.

Branchiæ in piscibus pulmonum vicem præstant. Eæ vel internæ sunt vel externæ. Internæ sunt carunculæ quædam ponè maxillas rubræ, fibrosæ, semicirculares, ambitu serrato ad fauces, quorum motu pisces aquam in aqua, aërem in aëre reddunt. Has in mugile, & nonnullis aliis tegunt externæ branchiæ corio duro, & propè osseo, quod à *Talmudicis* אדרא vocari nonnulli asserunt. Tali vagina includuntur alæ tenuiores in insectis κολεοπτέροις.

Piscis non modò mutus est, ut bruta omnia, id est, loquelæ expers, sed & plane ἄφωνος. Inde ἔλλοψ est *piscis* ἀπὸ τοῦ ἐλλείπειν τὴν ὄπα. Κρῆτες δὲ καὶ τοὺς ἀφώνους ἔλλοπας λέγουσιν. Vide *Magnum Etymologum*, & *Theocriti Scholiastem.* Strident quidem nonnulli pisces: at is stridor non est vera vox, cum non edatur naturalibus vocis organis, sed vel attritu branchiarum, vel compres-

sione ventris. Omnino igitur crescit oratio in his *Job.* 12.7.8. *Interroga nunc jumenta, & docebunt te; & volatile cœli, & indicabit tibi: Etiam narrabunt tibi pisces maris.* Id est, hoc apertè clamant etiam ex animalibus quæ maximè sunt elinguia.

Pisce nullum animal est fœcundius. Cyprinus parit anno sexies. Atque è mustelorum genere qui dicitur ἀστερίας bis parit singulis mensibus. Et singuli uteri, ut *Plinius* (*l*) auctor est, ova innumera concipiunt; Sed in tanta multitudine mares non omnibus aspergunt vitale virus. Alioqui, inquit, replerentur maria, & stagna. Neque aliter *Philosophus* (*m*), Εἰ γὰρ πάντα ἐσώζετο, παμπληθὲς τὸ γένος ἦν ἂν ἑκάστων. Ut non immeritò à nomine דג *dag*, *piscis*, verbum דגה *daga* apud *Hebræos* significet *in immensum subolescere*, quomodo pisces solent. Vide *Gen.* 48. 16. ubi pro וידגו לרוב *Vulgatus* habet, *Crescant in multitudinem.* Sed expressius *Onkelos*, כנוני ימא יסגון *Ut pisces maris multiplicentur:* & *Jonathan*, והיכמא דכווריא ימא סגי מסתגי במיא כדין בנוי דיוסף יתקפון לסגי בגו ארעא *Et ut pisces maris in aquis in immensum multiplicantur, ita filii* Joseph *in medio terræ multitudine invalescant.* Eodem facit *Plutarchi* locus in *Sympofiacis* in fine libri quinti, Αὐτῶν γὰρ τῶν ζώων οὐδὲν ἂν χερσαῖον, ἢ πτηνὸν, εἰπεῖν ἔχοις οὕτω γόνιμον, ὡς πάντα θαλάττια· πρὸς ὃ καὶ πεποίηκεν ὁ Ἐμπεδοκλῆς,

Φῦλον ἄμουσον ἄγουσα πολυσπερέων καμασήνων.

Animalium neque terrestre, neque volucre ullum est tam fœcundum, quàm æquorea omnia: quo faciunt hæc Empedoclis, *Turpe agmen ducens piscium multi-seminis.* Pisces *Empedocli* καμασῆνες, vel καμασῖνες, ut legitur in *Hesychio*, fortè ex *Phœnicio* כמסין *camasin*, pro quo *Arabes*, inversis radicalibus, سملون *samacuna*.

Quicquid obtendit idem *Plutarchus* de quorumdam piscium industria, tamen in genere piscis est animal stolidissimum, quodque facilè inescatur, adeò ut, ipso teste, rudes, & stolidi homines per convitium, aut ludibrium, *pisces* dicti sint. Quo respiciens *Habacuc*, ubi agit de *Nebucadnetsare*, qui nullo negotio plurimas gentes sub potestatem suam erat redacturus, (*n*) *Faciet*, inquit, *homines ut pisces maris, sicut reptile* (aquarum) *cui non est dominator: Omnes hamo extrahet, congregabit eos sagena sua, colliget eos reti suo.* Tale est, quod *Solomon* (*o*) hominem scribit *nescire tempus suum, sicut pisces, qui capiuntur reti malo.* Obiter nota in *Habacuc Syro* pro ܪܚܫܐ, id est, *reptili*, perperam legi ܪܟܫܐ, id est, *veredum*.

Dices quod *Propheta* negat reptili maris ullum esse dominatorem adversari his *Philosophi* de piscibus, (*p*) Εἰσὶ δὲ οἱ πλεῖστοι ἀγελαῖοι, ἔχουσι δὲ οἱ ἀγελαῖοι ἡγεμόνα· & his *Plinii* de amiis, (*q*) *Cum thunnis hæ, & pelamydes, in* Pontum *ad dulciora pabula intrant gregatim, cum suis quæque ducibus.* Sed alius est viæ dux, alius militiæ. Viæ ducem habent pisces, quod hi asserunt: Militiæ ducem non habent, cujus ductu, & auspiciis se tueantur; quod negavit *Propheta*.

Sunt, qui homines à *Nebucadnetsare* subjiciendos, & necandos, aut spoliandos, ideò cum piscibus conferri volunt; quia ut minuti pisces majoribus pro cibo sunt, ita homines infirmi à potentioribus opprimuntur. Quod ut notissimum est, ita occurrit passim apud Scriptores. *Aristoteles* de piscibus, *Hist.* lib. 9. cap. 15. Ὁ δὲ πόλεμός ἐστι τοῖς κρείττοσι πρὸς τοὺς ἥττους· κατεσθίει γὰρ ὁ κρείττων. *Polybius* lib. 15. de tyrannis, Ὥστε προσοφλεῖν τὸν λεγόμενον τῶν ἰχθύων βίον, ἐν οἷς φασιν ὁμοφύλοις οὖσι τὴν τοῦ μείονος ἀπώλειαν τῷ μείζονι τροφὴν γίνεσθαι, καὶ βίον. *Varro*, *Margopoli*, (*r*)

Qui pote plus urget, pisces ut sæpe minutos
Magnus, comest, ut aves enecat accipiter.

Oppianus, *Halieut.* lib. 2.

Ἰχθύσι δ' οὔτε δίκη μεταρίθμιος, οὔτέ τις αἰδὼς,
Οὐ φιλότης· πάντες γὰρ ἀνάρσιοι ἀλλήλοισι
Δυσμενέες πλώουσιν, ὁ δὲ κρατερώτερος αἰεὶ
Δάμνατ' ἀφαυροτέρους ἄλλῳ δ' ἐπινήχεται ἄλλος
Πότμον ἄγων· ἑτέρος δ' ἑτέρῳ πορσύνει ἐδωδήν.

Piscibus haud pudor ullus inest, nec juris, & æqui
Cura, nec ullus amor. Cuncti sibi bella minantur
Mutua, & in socios instructo Marte feruntur.
Imminet hic illi; & semper sunt præda minores
Majorum; alterius mensis apponitur alter.

Irenæus lib. 5. cap. 26. *Non se alterutrum homines vice piscium consumant.* *Basilius* in *Hexaëm.* Homil. 7. Ἀλληλοφάγοι δὲ τῶν ἰχθύων οἱ πλεῖστοι, καὶ ὁ μικρότερος παρ' ἐκείνοις βρῶμά ἐστι τοῦ μείζονος. *Ambrosius* in Hexaëm. lib. 5. cap. 5. *Minor apud illos esca majoris est. Rursus ipse major a validiore invaditur, & fit esca alterius prædator alieni.* *Justinus* Imperator apud *Cedrenum* pag. 388. Τοῦ ἀδικεῖν τοὺς πτωχοὺς παύσασθε. Μόνοις γὰρ ἰχθύσι τοῦτο νενόμισται, τὸ τὸν δυνατώτερον, καὶ μείζονα κατεσθίειν τὸν ἐλάσσονα. *Porta cœli* fol. 33. a. והדגים הגדולים אוכלים את הקטנים לצורך פרנסתם *Pisces magni ad victus sui necessitatem minores vorant.* Quod de polypis speciatim scribit *Ælianus Variæ Historiæ* ferè initio, Πολλάκις οὖν οὐδὲ ἀλλήλων ἀπέχονται, ἀλλὰ τῷ μείζονι ὁ βραχύτερος ἁλοὺς, καὶ ἐμπεσὼν, τοῖς ἀνδρειοτέροις θηράτροις, τοῖς καλουμένοις τῶν ἰχθύων πλοκάμοις, εἶτα αὐτῷ γίνεται δεῖπνον. Proinde apud *Horum Apollinem* lib. 1. cap. 42. *Ægyptii* piscem execrati sunt, ejusque usum in sacris interdixerunt. Et, ut rem nefariam significarent, piscem pingebant: Κενοποιὸν γὰρ ἰχθὺς πᾶς, καὶ ἀλληλοφάγον. *Devastator enim est piscis omnis, & sui generis vorax.*

Etiam in piscibus nonnulli sunt ἀνθρωποφάγοι, ut qui *Jonam* deglutiit. Et is, de quo *Tobias*, cap. 6. *Piscis immanis exivit ad devorandum eum.* Tales pisces quotquot magni sunt, si *Antiphani* credimus, qui in *Butalione* dicit, Τοὺς γὰρ μεγάλους τούτους ἅπαντας νενόμικα ἀνθρωποφάγους ἰχθῦς. *Serpentis* nomine hujusmodi piscem intellige, *Amos* 9. 3. *Si absconderent se à conspectu oculorum meorum in fundo maris, indè mandabo serpenti, ut mordeat eos.*

Pisces ratione loci, vel sunt æquorei, *Num.* 11. 22. vel lacustres, *Luc.* 5. 1. 6. vel fluviatiles, *Ezech.* 29. 4. Sed, ut aër hominibus alicubi est insalubris, ita etiam aqua piscibus. Sic in *Armenia* lacus *Canudan*, qui *Ptolemæo* Thospitis, وهي بحيرة مالحة الما ليس فيها دابة ولا سمكة *Lacus est aqua salsa, in quo nullum est reptile, nec piscis ullus.* Ita *Geographus Nubiensis* clim. 4. part. 6. Indè nomen كنودان *Canoudan*. Nam *Arabibus* كنود *Canoud* ἄγονον, seu *sterilem* sonat. Fuit & ejusmodi lacus in *Arcadiæ Pheneo*. *Ælianus*, *Hist. Animal.* lib. 3. cap. 38. Ἐν δὲ Φενεῷ λίμνη ἰχθύων ἄγονός ἐστιν. Quo eodem sensu ἄγονος à *Josepho* appellatur *Judææ* lacus *Asphaltites*, *De Bell. Jud.* lib. 5. cap. 4. eo quod piscibus careat. Hinc *Diodorus* lib. 19. Τὸ δὲ ὕδωρ ἔχει διάπικρον, καὶ καθ' ὑπερβολὴν δυσῶδες, ὥστε μήτ' ἰχθὺν δύνασθαι τρέφειν, μήτ' ἄλλο τῶν καθ' ὕδατος εἰωθότων ζώων. *Tacitus* lib. 5. *Neque pisces, aut suetas aquis volucres patitur.* Hieronymus *in* Ezechielem, lib. 14. *Si* Jordanes *auctus imbribus pisces illic influens rapuerit, statim moriuntur, & pinguibus aquis supernatant.* Itinerarium Hierosolymitanum, *Ibi in totum nullius generis piscis est.* Geographus Nubiensis *clim.* 3. part. 5. وسميت البحيرة الميتة لان ما فيها شي لا روح لا حوت ولا دابة ولا

(*l*) Lib. 9. cap. 50.
(*m*) Hist. lib. 6. cap. 13.
(*n*) Hab. 1. 14. 15.
(*o*) Eccles. 9. 12.
(*p*) Hist. l. 8. c. 13.
(*q*) Lib. 9. cap. 15.
(*r*) Apud Nonn in Comest.

ولا شي مما شانة ان يتبلون في سابر المياة الراكدة والمتحركة *Et vocatur* Mare Mortuum, *quia in eo nihil est animatum, non piscis, neque reptile, neque aliud quicquam eorum, quæ generari moris est in aquis stagnantibus, aut currentibus.* Quod *Propheta* non obscure innuit, *Ezech.* 47. *v.* 8. cum, *Euangelii* vim vivificam figuratis verbis adumbraturus, prędicit fore, ut aliquando hæ aquæ salubres, & piscosæ fiant. Quorsum igitur Spurius *Esdras* inter prodigia ultimum *Christi* adventum præcessura, *Mare Sodomiticum*, inquit (s) *pisces rejiciet*: quasi non rejecisset priùs? Certè hic antiquum obtinet, & suo more nugatur.

(s) Esdr. 5. 7.

Quàm salsus, & sterilis lacus *Asphaltites*, tam dulcis est, & fœcundus *Tiberiadensis*, quem *Euangelia* vocant Mare (t) *Tiberiadis*, & (v) *Galileæ*, & (x) lacum *Genesareth*. *Josephus* de *Jordane* (y) Λίμνας ἔχει τήν τε Ἀσφαλτῖτιν, καὶ τὴν Τιβεριέων, φύσιν ἐναντίας· ἡ μὲν γὰρ ἁλμυρώδης, καὶ ἄγονος ἡ Τιβεριέων δὲ γλυκεῖα, καὶ γόνιμος. Itaque ad oram illius lacûs *Bethsaida* piscatione fuit celebris: quod & ipsum urbis nomen, & *Apostolorum* historia palàm indicat. Quin & ad *Jordanis* fontes tertius fuit lacus, longus sexaginta stadia, latus triginta, quem à situ *Josue* (z) appellat מי מרום *aquas Merom*, q. d. *aquas superiores*: & *Josephus* (a) Σαμαχωνίτιδα: vel Σεμεχωνίτιδα λίμνην, q. d. *piscosum lacum*; haud dubie ab ubertate piscium. Nempe سمك *samachon*, vel *semechon*, Arabicè est *piscis*. Indidem *Semechonitæ* populi *Bell. Jud.* lib. 4. cap. 1. & regio *Semechonitis* lib. 3. cap. 2. ubi *Peræam* ad ortum terminari dicit *Josephus* Ἀραβίᾳ τε, καὶ Σιμεχωνίτιδι. Sed in exemplaribus nostris perperam legitur Σιμωνίτιδι, nec in Versione meliùs *Silbonitide*. Eodem pertinet, quòd *Arabiæ* nomen *Chaldæus* Interpres passim reddit סומכותא *Sumchuatha*. Vide 1 *Reg.* 10. *v.* 15. & *Jer.* 25. *v.* 20. & *Ezech.* 30. *v.* 15. Sed & huc referendum, quod à *Kimchio* in *Ps.* 24. septem marium terræ *Chanaan* unum vocatur ימא דסוכני *Mare Sochni*: omnino enim legendum סמכני, id est, *Semechonite*. Quod ex ipso ordine colligas ואלו הם שבעה ימים ימא רבא ימא דסוכני ימא דטיבריא ימא דמלחא *Et hæc sunt septem maria, mare Magnum, mare Sochni, mare Tiberiadis, mare Salsum*, &c. *Mare Magnum*, id est, *Mediterraneum*: *Mare Sochni, vel* סמכני *Semechonite*, ut diximus, est lacus *Samachonites* in ipsis *Jordanis* fontibus: ut mare *Tiberiadis* in medio, & mare *Salsum*, id est, lacus *Asphaltites*, est in extremo *Jordane*.

(t) Joh. 6. 1. & 21. 1.
(v) Matth. 4. 18. & 15. 29.
(x) Luc. 5. 1.
(y) Bell. Jud. lib. 5. cap. 4.
(z) Jos. 11. 5. 7.
(a) Antiq. lib. 5. cap. 4. Bell. lib. 3. cap. 18.

Ratione molis, pisces alii parvi sunt, alii magni, *Ps.* 104. *v.* 25. Illi à *Matthæo* (b) & *Marco* (c) vocantur ἰχθύδια, à *Joanne* (d) ὀψάρια. Quæ vox *Athenæi* lib. 9. cap. 8. cum *Ulpiano* displiceret, ut barbara, & obsoleta, congerronum unus *Myrtilus* loca protulit ex *Platone*, *Pherecrate*, *Philemone*, *Menandro*, & Comicorum aliis, in quibus ὀψάριον de pisce usurpari palam est. Nempe cùm ὄψον propriè sit *obsonium*, piscis ab *Hippocrate*, & *Polybio* passim vocatur ὄψον θαλάττιον, & à Senioribus, *Num.* 11. *v.* 22. ὄψον τῆς θαλάττης. Sed, ut observant (e) *Myrtilus*, (f) *Plutarchus*, & (g) *Eustathius*, tandem id obtinuit piscis διὰ τὴν ἐξαίρετον ἐδωδὴν, ut ex omnibus obsoniis solus ὄψον nominaretur, unde ὀψάριον ὑποκοριστικῶς. Recte igitur *Suidas*, Ὀψάριον, τὸ ἰχθύδιον. Et in *Glossario*, Ὀψάριον .... *ciculus*, rescribe, *Pisciculus*. Et *Eustathio* ὀψοφάγοι sunt οἱ περὶ τὴν ἰχθυοπωλίαν ἀναστρεφόμενοι. Ut in *Anaxandrida*, & (h) *Timocle* εὔοψος ἀγορα est *forum piscibus abundans*. Quin utut *Græci* vetustiores ὄψον simpliciter dictum pro *pisce* non usurpent, tamen quo loco dicit (i) *Thucydides*, *Magnesiam Themistocli* panem suppeditâsse, *Lampsacum* vinum, Μύοντα δὲ ὄψον, *Myuntem verò obsonium*; *obsonii* nomine *Diodorus* lib. 11. *piscem* intelligit. *Myuntem* enim ait illi cessisse εἰς ὄψον, ἔχουσαν θάλατταν εὔιχθυν, *in obsonium, quia mare piscosum habet*. Sic *Terentius* in *Andria*, Act. 2. Sc. 2. *Paululum obsonii* & *pisciculos minutos* pro eodem sumit.

(b) Matt. 15. 34.
(c) Marc. 8. 7.
(d) Joh. 6. 9. 11. & 21. 9. 10. 13.
(e) Athen. lib. 7.
(f) Sympos. lib. 4. cap. 4.
(g) In I. liad. λ'.
(h) Athen. lib. 6. c. 3.
(i) Lib. 1.

Pisciculis opponuntur *magni pisces*, sive cetaceos intelligas, ut *Jonæ* 2. *v.* 1. aut eos, qui sunt mediæ magnitudinis inter cetaceos & ἰχθύδια, ut *Joh.* 21. *v.* 11. ubi CLIII. magni pisces uno jactu retis inclusi non potuerunt esse cetacei. *Cetaceos* appello, qui quamvis cete non sint, tamen ad cetorum magnitudinem accedunt. De his habeo multa dicenda, quæ malo rejicere in caput sequens, ubi de Cetis agetur.

Ratione partium, alii pisces pinnas, & squamas habent; alii utroque carent, vel alterutro. Utrumque habent ארם *mullus*, שבוט λάβραξ, seu *lupus*, חפושית *cantharus*, atque alii sine numero. Utroque carent è longis muræna, & *lampreda*; è latis raia, & pastinaca: quarum illæ sine pinnis corporis flexu natant; hæ ipsâ latitudine. Cæteri pinnas habent, etiamsi desint squamæ. Horum alii lævi cute integuntur, ut צלבח *anguilla*; alii asperâ, ut rhombus. Hinc oboritur piscium distinctio legalis (k) in mundos & immundos. Ii scilicet in Lege habentur pro immundis, quibus squamæ, vel pinnæ desunt. Sed è squamosis *Judæi* חפושית *cantharum* rejiciunt, quia stercore vescitur, & versatur in luto, planè ut terrestris cantharus, quamvis cætera dissimillimus.

(k) Lev. 11. 9. 10.

Etiam apud *Romanos* nonnisi squamosos pisces pollucere fas erat. *Polluctum* vocabant sacrificium, vel sacrum epulum, in Deorum honorem institutum. Legem ex *Cassio Hemina* ita citat *Plinius* lib. 32. cap. 2. Numa *constituit, ut pisces, qui squamosi non essent, ne pollucerent.* Eam legem his verbis latam fuisse putat *Scaliger*, PISCES QUEI SQUAMOSEI NON SUNT NFI POLLUCETO. SQUAMOSOS OMNEIS PRÆTER SCARUM POLLUCETO. Hanc exceptionem ex *Festo* petit, qui in verbo *Pollucere*, in iis, quæ licet pollucere, recenset *pisces, quibus est squama, præter scarum*. Nempe scarum ex squamosis solùm exceperunt veteres, ut sumptibus parcerent, quia ob raritatem magni venibat. Sed verè observat magnus *Vossius* hanc exceptionem *Numa* multò fuisse recentiorem, quia scarus *Romanis* nonnisi serò fuit cognitus. *Macrobius Saturnal.* lib. 3. cap. 16. Octavius, *Præfectus classis, sciens scarum adeò* Italicis *littoribus ignotum, ut nec nomen* Latinum *ejus piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem, in variis navibus huc advectam, inter* Ostiam & Campaniæ *littus in mare sparsit, miroque ac novo exemplo pisces in mari, tanquam in terra fruges aliquas, seminavit.* *Octavius* ille *Plinio* (l) est *Optatus*, *Tiberii* libertus. *Scarus*, inquit, *promontorium* Troadis Lecton *sponte nunquam transit. Inde advectos*, Tiberio Claudio *principe*, Optatus, *è libertis ejus*, *Præfectus classis*, *inter* Ostiensem & Campaniæ *oram sparsos disseminavit.* De veteri scarorum loco *Plinio* convenit cum *Ennio*, è cujus *Phagesiis* hæc citat *Apulejus* in prima *Apologia*,

(l) Lib. 9. cap. 17.

Scarum præterii, cerebrum Jovi' *penè supremi:*
Hectoris *ad patriam hic capitur, magnusque, bonusque.*

Itaque in his *Archestrati* apud *Athenæum* lib. 7.

Καὶ σκάρον ἐν παράλῳ Καρχηδόνι τὸν μέγαν ὄπτα·
Ingentemque scarum ad littus Carthaginis *assa.*

Omnino pro Καρχηδόνι legendum Χαλκηδόνι. Neque enim *Troadi* vicina erat *Carthago*; sed *Chalcedon* in *Ponti* faucibus, cui opposita erat *Byzantium*. Proinde sequitur,

--- εὔχρηστον δὲ καὶ ἐν Βυζαντίῳ ὄψει,
Καὶ μέγεθος κυκλίᾳ ἴσον ἀσπίδι νῶτα φοροῦντα·
--- *eximium* Byzantis *in urbe videbis,*
Argolicis *tergum clypeis æquale ferentem.*

Aliud de scaro mendum obiter corrige in his *Anti-*

(m) Mirab. c. 79.

goni (m), Τῶν δ' ἰχθύων τῷ κλήρῳ * μόνον μὴ ῥυγχάζειν· ubi *Xylander* Interpres, *Piscium * solum non habere os acutum.* Nempe virum doctum fugit hæc ad scarum pertinere, adeoque legendum esse, Τῶν δ' ἰχθύων τὸν σκάρον μόνον μυρυκάζειν, *piscium scarum solum ruminare.* Ita enim de scaro (n) *Philosophus*, Δοκεῖ δὲ τῶν ἰχθύων καὶ ὁ καλούμενος σκάρος μηρυκάζειν, ὥσπερ τὰ τετράποδα, μόνος. *Solus piscium scarus quadrupedum instar ruminare videtur.* Nempe vel quia ventris formâ prorsus est diversâ, ut idem observat *Hist.* lib. 2. cap. 17. Vel quia non est καρχαρόδους *serratis dentibus*, quomodo cæteri pisces, ut habet lib. 3. *De partibus* cap. 14. Proinde his *Athenæi*, Σκάρον Ἀριστοτέλης καρχαρόδοντα εἶναί φησι, negatio necessario est addenda, cùm scarum solum è piscibus neget *Aristoteles* dentes habere serratos, atque ideò solum ruminare asserat. Quod etiam alii tradunt. *Athenæus* lib. 7. Μόνος δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἰχθύων μερυκάζει. *Plinius* lib. 9. cap. 17. *Solus piscium dicitur ruminare. Basilius* in *Hexaëmeron*, Οὐδὲ γὰρ μηρυκίζειν τι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν σκάρον μόνον ἱστορῦσί τινες. Et *Eustathius*, Μυρκίζει δὲ (lege μηρυκίζει δὲ) εἰ μὴ ὁ σκάρος. Ambrosius, *Solus tamen scarus in his ruminare perhibetur.* Et è Poëtis *Ovidius* in *Halieut.*

(n) Hist. l. 8. c. 2.

Ut scarus, egestas solus qui ruminat herbas.

Oppianus, *Halieut.* lib. 1.

μοῦνος ἐδωδὴν
Ἄψορρον πρώτησιν ἀνὰ στόμα δεύτερον αὖθις
Δαινύμενος, μήλοισιν ἀναπτύων ἴσα φορβήν.
--- *pabula solus.*
Rursus in os revocat, novaque his convivia rursus
Instituit, pecudis ritu quæ ruminat herbas.

Quæ sumpta ex his *Æliani Histor.* lib. 2. cap. 54. Τὸν θαλάττιον πυνθάνομαι μόνον τὸν σκάρον τὴν τροφὴν ἀναπλεύσαν ἐπεσθίειν· ὥσπερ οὖν καὶ τὰ βληχητά, ἃ δὴ καὶ μηρυκᾶσθαι λέγουσι. Sed utrobique insigne mendum est, quibus locis minimè oportuit. Nam in *Oppiano* pro ἀναπτύων *exspuens*, ut versus constet, legendum ἀναπτύσσων, *replicans*, id est, *ruminans*. Et in *Æliano* pro τὴν τροφὴν ἀναπλεύσαν ἐπεσθίειν, *cibum emergentem edere*, rescribo τὴν τροφὴν ἀναπολεῖν, καὶ ἐπεσθίειν, *cibum revolvere*, id est, *ruminare*, & *exedere*. Res ex *Suida* certa, qui voce Σκάρος *Ælianum* ita citat, Μόνος ὁ θαλάσσιος σκάρος τὴν τροφὴν ἀναπολεῖ, ὥσπερ καὶ βληχητά, ἃ δὴ μηρυκᾶται. Nota ἀναπολεῖ, non ἀναπλεῖ. Itaque statim addit, ἀναπολεῖ οὖν, ἀναπτύσσει, μηρυκίζεται. Ubi vides utrumque verbum ἀναπολεῖν, & ἀναπτύσσειν, quorum unum in *Æliano*, alterum in *Oppiano* corruptum est, sumi pro μηρυκίζεσθαι *ruminare.* Proinde in *Hesychio* quoque ἀναπολεῖ, & ἀναπτύσσει sunt synonyma. *Isidorus* ex *Hispana* dialecto, quâ E præponitur ante SC, pro *scaro escarum* scribit, & *ab esca* ineptè deducit. *Escarus*, inquit, *dictus*, *eò quod solus escam ruminare perhibetur.* Rectiùs *Macrobius Latinum* nomen esse negat. Et *Scarum* dici observant *Athenæus*, & *Eustathius* ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, *à saltando.* Nempe saltu è nassa erumpit: &, cùm deglutivit hamum, οἱ παρόντες σκάροι προσαλλόμενοι τὴν ὁρμίαν ἀποτρώγουσιν, *scari, qui adsunt, assilientes funiculum arrodunt:* ita *Plutarchus. Saltare Hebræis* est זקר *zakar*, & סקר *sakar*, ut *Græcis* σκαίρειν. Sed utri ab utris sumpserint, non satis certum. Neque enim in Prophetis legitur hoc vocabulum.

Luxûs olim præcipua pars fuit in delectu piscium. Unde est, quòd ex omnibus obsoniis piscis solus id obtinuit, ut κατ' ἐξοχὴν appellaretur ὄψον, & lurcones φιλόψοι, & ὀψοφάγοι. Proinde ἀκτάζειν est *indulgere genio*, *lautè*, & *opiparè epulari*; quia pisces ἐπ' ἀκτῆς *in littore*. Quid quòd nonnulli piscium, διὰ τὸ πολύτιμον, *Deorum*, & θεοπαίδων nomine digni ab iis habiti sunt, quorum Deus est venter. Itaque hoc genus hominum hîc fuêre maximè profusi. Adeò ut *Cato* questus sit etiam vulgò *Romæ* piscem plus venire, quàm bovem. Et *Juvenalis* Sat. 4.

--- *potuit fortasse minoris*
Piscator, quàm piscis emi.

Quod ipsum leve videbitur præ eorum prodigo luxu, à quibus impensâ leguntur integra latifundia in unius mulli pretium. De his vide (o) *Plutarchum*, (p) *Athenæum*, (q) *Plinium*, (r) *Senecam* (s) *Macrobium* (t) *Juvenalem*, & alios. Proinde toto *Oriente* hodieque pisces carni præferri notat *Bellonius*, *Observationum* suarum lib. 1. cap. 72.

(o) Sympos. lib. 4. qu. 4. (p) Lib. 7. & 8. (q) Lib. 9. c. 17. (r) Epist. 96. & Nat. Qu. l. 3. c. 17. (s) Saturnal. lib. 3. c. 16. (t) Ubi supra.

Syri olim à piscium esu ideo abstinebant, quia *Venerem* credebant *Typhonis* metu in mare prosilientem, aut in figura piscis, aut piscium tergo exceptam periculo se exemisse. *Ovidius* lib. 2. Fast.

Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis?
Ne violent timidi piscibus ora Syri.

Hinc *Phœnicum Astarte* (sic illi *Venerem* vocabant, alii *Dercen* scribunt, & *Derceto*, & *Atergatin*) superiora mulieris habuit, inferiora piscis. *Diodorus* lib. 2. de *Ascalonia Derceto*, Αὕτη δὲ τὸ μὲν πρόσωπον ἔχει γυναικός, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα πᾶν ἰχθύος. Neque aliter *Lucianus*, testis αὐτόπτης, in *Syria Dea*, Δηρκετοῦς δὲ εἶδος ἐν Φοινίκῃ ἐθεησάμην, θέημα ξένον, ἡμισέη μὲν γυνή· τὸ δὲ ὁκόσον ἐκ μηρῶν εἰς ἄκρους πόδας ἰχθύος οὐρὴ ἀποτείνεται. Non absimilem figuram *Hebræi* assignant idolo *Dagon*, quod *Azoti* colebatur. *R. Selomo* de Dagone צלם עשוי כדמות דג *Imago facta fuit ad piscis similitudinem.* Unde igitur illi manus 1 *Sam.* 5. *v.* 4.? Respondet *Kimchius*, כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג ומטבורו למעלה צורת אדם כמו שאומר ושתי כפות ידיו כריתות Dagonem *ab umbilico, & infrà piscis habuisse figuram, sed supra umbilicum figuram habuisse hominis: unde est quod dicitur, Et duæ palmæ manuum ejus succisæ fuerant.* Nempe *Hebræi* conjecturam faciunt ex nomine, quia *Dagon* deduci videtur ex voce דג *dag*, qua *piscem* significari diximus. Inde docti colligunt *Dagonem*, & *Atergatin* idem fuisse numen; adeoque *Atergatin* idem corruptè scribi pro אדיר דג *addir dag*, *magnifico pisce*, vel אדיר דגון *addir Dagon*, *magnifico Dagone.* Sed meo judicio potior est veterum sententia, quâ *Dagon*, & *Atergatis*, vel *Astarte* planè diversa sunt numina. Quod planum ex Theologia *Phœnicum* apud *Philonem Byblium*, ubi *Dagon* frater est, & *Astarte Saturni* uxor. Ibidem *Dagon Græcè* redditur Σίτων *frumentarius*, quia דגן *dagan Hebræis* est *frumentum.* Et additur causa nominis, Ἐπειδὴ εὗρε σῖτον, καὶ ἄροτρον, ἐκλήθη Ζεὺς ἀρότριος. Itaque nomen à forma non habuit, sed ab inventione frugum. Ita *Philo* ex *Sanchoniathone*, qui, *Eusebio* teste, *Phœnicum* Historiam scripsit ante *Trojani* belli tempora, nempe circa ætatem *Jephthe*, ut nos alibi probamus. Quidni tam vetusto Scriptori de gente sua plus credam, quàm *Hebræorum* Magistris heri, & hodie natis, quique adeò sibi non constant: *Dagoni* quippe figuram hominis tribuit *R. Levi*, *R. Selomo* figuram piscis. *R. David* figuram ex utroque mixtam? *Seniores* non modò manuum volas, sed & ἴχνη τῶν ποδῶν, *vestigia pedum* idoli in limen cecidisse dicunt. Proinde *Philistæos Theodoretus* idolum invenisse scribit τῶν ἄκρων πάντων ἐστερημένον, *extremis omnibus partibus*, id est, tam pedibus, quàm manibus, *privatum*, & *mutilatum.* Quod quidem *Græci* de suo addiderunt; sed id nunquam additури, si *Dagonem* credidissent in piscem desiisse. Pisces enim *Græcè* νήποδες ideò dicuntur, quia carent usu pedum. Hoc præcipuum, quòd *Tyriis Nehemiæ* tempore non fuit religio pisces venales deferre *Hierosolymam.* Igitur undecunque sumpserit originem hæc *Syrorum* superstitio, quâ piscem attingere nefas putabant, *Nehemiâ* recentior est, quo cultum idoli *Dagon* multò fuisse antiquiorem nemo est, qui nesciat. Hæc de piscibus propriè dictis.

CAPUT

CAPUT SEPTIMUM.

Cetus cur Hebraicè תנין *&* לויתן. *Cete in Scriptura proponuntur, ut aliquid* ἐξαίρετον. *In cetis magna elucere Dei potentiæ argumenta. Cetus quid differat à pisce propriè dicto. Minora, & majora cete. Phocæ cur* Homero νέποδες. *Ceti papillæ tanquam in vaginis conditæ, unde ad catulorum suctum promuntur,* Thren. 4. v. 3. *Multa de cetorum lacte, & mammis. De cetorum luctu ad* Mich. 1. v. 8. Arabibus تنين thenin, *&* كوسج causeg, *cetorum species.* Behemoth *hippopotamus.* Jobi *de eo verborum paraphrasis. De cetorum magnitudine quid* Græci *veteres,* Patres, Hebræi *Doctores, Spurius* Esdras, *&* Græca *Versio. De iisdem* Arabum Theologi, *&* Philosophi. *Cetorum vera magnitudo. Ceti impropriè dicti* lamia, maltha, zygæna, *&* thynnus. *Zygæna* serpens vectis, *Esa. 27. v. 1.* תנין thannin *pro crocodilo,* Ezech. 29. v. 3. *&* 32. v. 3. Leviathan *pro crocodilo,* Job. 40. & 41. *Cetus* Jonę, Matth. 12. vers. 40. *id est, carcharias canis.*

Cetum *Hebræi* iisdem nominibus appellant, quibus draconem, nempe תנין *thannin* & לויתן *leviathan:* aut ob formæ similitudinem, aut ratione molis, & quia cetus in aquatilibus tantum præstat.

(a) Ὅσσον ἀριστεύουσιν ἐν ἑρπυστῆρσι δράκοντες,
Quantum in reptilibus præstant virtute dracones.

(a) Oppian. Halieut. l. 1.

Ideò Scriptura cete proponit tanquam aliquid in suo genere ἐξαίρετον, & singulare. Huc facit, quòd cetorum speciatim meminit Moses in productione aquatilium: *Dixit Deus, Aquæ producant omne reptile,* &c. *Et creavit magna cete,* Gen. 1. v. 20. 21. Neque aliter *David,* Psal. 104. v. 25. 26. *Hoc mare magnum, & spatiosum est, in quo reptilia sine numero,* &c. *Et Leviathan* (cetus) *quem fecisti, ut luderet in eo.* Quâ phrasi dicitur, *Psal.* 18. v. 1. *Liberavit eum Deus à manu hostium, & è manu Saulis.* Et Act. 1. v. 14. *cum mulieribus & Maria:* quia Saul hostium *Davidis* potentissimus, & *Maria* in mulieribus eximia. Ita cetus in aquaticis.

Porro Scriptura sæpe repetit *Deum creâsse cetos magnos,* Genes. 1. v. 21. Et *fecisse* Leviathanem, *ut in mari luderet,* Psal. 104. v. 26. Et *manu suâ formasse serpentem vectis,* id est, *zygænam,* Job. 26. v. 13. Et *ceto posuisse custodiam,* Job. 7. v. 12. Et *in ceti maxillis hamos indere,* Ezech. 29. v. 4. Et *conterere capita cetorum super aquas, & confringere* Leviathanis *caput, ut det eum in escam populis, qui in deserto habitant,* Psal. 74. v. 13. 14. Et *animadvertere gladio suo durissimo, maximo, validissimo in* Leviathanem, *serpentem tortuosum, & in cetum, qui in mari est,* Esa. 27. v. 1. Et *cetos in abyssis laudare factorem suum,* Psal. 148. v. 7. Quia in tam vastis belluis, quas & formavit Deus, & pro libitu coërcet, ac moderatur, maximè elucet Dei virtus. Fateor alicubi cetorum nomine reges, & magnates intelligi: sed hoc ipsum argumento est cetos in brutis animalibus tenere principem locum.

Cetus vel propriè dicitur, vel impropriè. Cetus propriè dictus est viviparus, non oviparus, ut piscis. Hinc *Ælianus* lib. 11. cap. 37. Δελφὶς δὲ καὶ φάλαινά ἐστι κήτη. Ταῦτα δὲ ἄρα μόνα τῶν ἐνύδρων ζωοτοκεῖ. Quo loco non dicit *Ælianus,* quod putavit vir maximus, qui hoc nomine eum exagitat, solum delphinum, & balænam, sed sola cete ζωοτοκεῖν, cujusmodi sunt balęna, & delphin. In ceto insuper corium durum est, caro firma, & compacta, ossa solidissima, pulmo etiam, & guttur, & vera vox, virga denique maribus, & lac & mammæ fœminis, quibus omnibus caret piscis. *Porta cœli,* fol. 33. 6. ויש מיני דגים שמתעברים כשאר מיני ב'ח בלא ביצים ויצאו הדגים מתוכם ויש להם שדים להניק וכלי ההולד וזה נכר בדלפין לעין יותר מכלם *Et sunt species piscium, quæ concipiunt, ut cætera animalia, sine ovis; & è medio eorum pisces exeunt; & sunt ipsis mammæ, quibus fœtus suos lactant, & vasa generationis: quod in delphine patet oculis plusquam in ullo alio.*

Sed & inter se cete multum differunt. Minora sunt phoca, delphin, hippopotamus. Majora, pristis, orca, balæna. Rursus phoca, & hippopotamus pilos, pedesque, & collum habent: at balænæ, & delphini corium glabrum, & pinnę pro pedibus, & pro collo fistula in fronte, quâ de superiori parte trahunt aërem. Anxiè quærunt Interpretes cur in his *Poëta, Odyss.* 4.

Ἀμφὶ δέ μιν φῶκαι νέποδες καλῆς Ἁλοσύδνης,

phocæ dicantur νέποδες, *sine pedibus,* cùm phocas esse quadrupedes nemo nesciat. Neque *Poëtam* id latuisse arguit versus sequens, quo describuntur πολιῆς ἁλὸς ἐξαναδῦσαι, *è cano mari egressæ* in proximum littus, pedibus nempe insistentes, quibus pisces qui carent, in terram haudquaquam migrant. Proinde aliis νέποδες in hoc loco sunt νηξίποδες, *pedibus nantes,* tanquam *à* νέω *nato.* Aliis νέποδες καλῆς Ἁλοσύδνης sunt *nepotes,* seu *liberi pulchræ Halosydnæ;* quia quâdam dialecto νέπους est (b) ἀπόγονος, unde *Romanum, nepos.* Rursus aliis νέποδες hîc idem, quod ἰχθύες, quomodo pisces dici volunt, quia plerique carent usu pedum. Mihi *phocæ* νέποδες ideò vocari videntur, non quòd nullos omnino pedes, sed quòd valde exiguos habent. Ita in avibus *cypseli* ἄποδες dicti sunt à brevitate pedum.

(b) Vide Apollon. Argonaut. lib. 4. v. 17. 48. Theocrit. in Encomio Ptol. Idyl. 17. Eustath. in Odyss. 5.

Ceti papillas non esse ἐπιφανεῖς rectè observat *Philosophus, Hist.* lib. 2. *cap.* 13. Quippe in mammis receptę tanquam in vaginis conduntur. Unde illas ad usum promi dicit *Scaliger* (c) ad suctum catulorum emissititias. Quò non dubium quin *Jeremias* his verbis respexerit, *Thren.* 4. *v.* 3. גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן *Etiam cete mammam educunt, ut lactent catulos suos.* Nihil causæ fuit, cur pro *cetis* Junius *phocas* scriberet, id est, speciem pro genere, cùm lac habere, & mammas, phocis non sit peculiare, sed commune cetis omnibus propriè dictis. *Philosophus, Hist.* lib. 3. c. 20. Τὰ κήτη, οἷον δελφὶς, καὶ φώκη, καὶ φάλαινα, μαστοὺς ἔχει, καὶ γάλα. Sed neque id probo, quòd in notis idem asserit translatum esse à mulieribus, quod Propheta dicit cetos mammam educere. Neque enim mulieribus tam proprie, quàm cetis tribuitur mammarum, aut papillarum saltem eductio. Nec *Græcos* sequor Interpretes qui *dracones;* nec *Vulgatum,* qui *lamiam* interpretatur: quia draco mammas non habet, ut neque lamia piscis; lamia autem fera, vel fœmina, fabulosa est. At de cetorum lacte, & mammis, quibus lactant catulos suos, passim meminere Scriptores. Ut *Philosophus* ubi suprà, & rursus, lib. 6. cap. 12. Ἔχει δὲ ὁ δελφὶν, καὶ ἡ φώκαινα γάλα, καὶ θηλάζονται, *Lac habent delphin, & tursio, & suguntur.* Et paulò infrà de phoca, Τὸ γάλα προΐεται, ὥσπερ πρόβατον, *Lac emittit, ut ovis.* Item. Μαστοὺς δὲ ἔχει δύο, καὶ θηλάζεται ὑπὸ τῶν τέκνων, καθάπερ τὰ τετράποδα, *Duas habet mammas, & à catulis mulgetur, ut quadrupedes.* *Solinus* de delphinis, *Uberibus fœtus alunt.* Et *Plinius* lib. 9. cap. 8. *Nutriunt uberibus sicut balæna.* Et cap. 13. idem de vitulo marino, *Educat mammis fœtum.* *Ælianus, Histor.* lib. 5. cap. 4. Ἡ φάλαινα ὅμοιον δελφῖνι ζῶόν ἐστιν· ἔχει δὲ γάλα καὶ αὐτή. *Balæna delphini simile animal, etiam ipsa lac habet.* Et lib. 10. cap. 8. Ὁ δελφὶς ὁ θῆλυς μαζοὺς ἔχει κατὰ τὰς γυναῖκας, καὶ θηλάζει τὰ βρέφη πάνυ ἀφθόνῳ καὶ πολλῷ τῷ γάλακτι. *Delphin fœmina mammas habet instar mulierum, & uberrimo lacte catulos suos lactat.* Quod sequutus *Oppianus* de delphino sic habet, postquam geminos parere dixit libro primo *Halieut.*

(c) Exerc. 104. S. 10.

Μαζὸν δ' ἀμφοτέροισι παρίσχεται, οἷον ἑκάστῳ
Θήσασθαι γάλα λαρόν· ἐπεί ῥα οἱ ὤπασε δαίμων
Καὶ γάλα, καὶ μαζῶν ἰκέλην φύσιν, οἷα γυναικῶν.

Admovet uberibus catulos, & lactis utrique
Fundit in os latices: namque huic æqualia Divi
Ubera fœmineis, manantia lacte, dederunt.

Et aliquanto infra de phoca,

Ναὶ μὴν καὶ φώκη νομέει γένος οὔτι χέρειον,
Καὶ γὰρ τῇ μαζοί τε, καὶ ἐν μαζοῖσι γάλακτος
Εἰσὶ ῥοαί.

Nec minor est, quem phoca pio sub pectore versat,
Prolis amor, mammasque pares, & lactis in illis
Flumen habet.

Rursus de delphine *Phile* cap. 65.

Τρέφει δὲ καὶ γάλακτι λευκῷ τοὺς τόκους,
Προσθεῖσα μαζοὺς, ὡς λεχὼ παιδοτρόφος.

Nutritque fœtus lacte, præbens ubera
Lactantis infantem in modum puerperæ.

Damir in capite دلفين *Delphin*, qui aliter dicitur دخس *Dux*, & خنزير البحر *Porcus maris* وهو يلد ويرضع اولاده وهي تتبعه حيث ذهب *Et postquam peperit, lactat catulos suos, qui sequuntur eam quocunque proficiscatur.* Et de iisdem *Porta cœli*, fol. 34. c. והולכים אחריה זמן רב כי אוהבת אותם יותר מכל מיני הדגים *Et diu sequuntur eam* (matrem) *quia catulos amat impensiùs quam reliquæ piscium species.* Quam tamen erga fœtus suos amoris vehementiam in cæteris quoque cetis *Philostratus* ita commendat *Apollonii* sui lib. 2. c. 7. Κἂν τὰ ἐν τῇ θαλάττῃ σκοπῶμεν, τοὺς μὲν δελφῖνας οὐκ ἂν θαυμάσαιμεν, εἰ χρηστοὶ ὄντες φιλοτεκνοῦσι· φαλαίνας δὲ, καὶ φώκας, καὶ τὰ ζωοτόκα ἔθνη, πῶς οὐ θαυμαζώμεθα; εἰ φώκη μὲν, ἣν εἶδον ἐγὼ ἐν Αἰγαῖς καθειργμένην ἐς κυνήγια, οὕτως ἐπένθησεν ἀποθανόντα τὸν σκύμνον, ὃν ἐν τῷ οἰκίσκῳ ἀπεκύησεν, ὡς μὴ προσδέξασθαι τριῶν ἡμερῶν σῖτον, καὶ τοι βορωτάτη θηρίων οὖσα· φάλαινα δὲ ἐς τοὺς χηραμοὺς τοῦ φάρυγγος ἀναλαμβάνει τοὺς σκύμνους, ἐπειδὰν φεύγῃ τι ἑαυτῆς μεῖζον. *Quòd si maritimas etiam belluas consideremus, nunquid delphinas admirabimur, qui cùm benigni sint prolem suam amant. Sed & balænas, & phocas, & reliqua vivipara quomodo non admiremur? Cùm phoca, quam Ægis ad venationes inclusam vidi, mortuum catulum, quem in carcere pepererat, ità luxerit, ut per triduum à cibis abstinuerit, licèt omnium belluarum voracissima. Balæna autem in faucibus catulos abscondit, si quando fugiat belluam se majorem.* Pro φάλαινα legendum φώκαινα, ut in *Aristotele Hist.* lib. 6. cap. 12. & lib. 8. c. 13. id est, *phocæna*, seu *tursio*, bellua delphino minor. Nam si de balæna hîc res est, quomodo catulos suos in faucibus abscondere dicitur majoris belluæ metu?

Fortasse etiam תנים *thannim* non sunt *dracones*, sed *cete* in his, *Mich.* 1. *v.* 8. אעשה מספד כתנים *luctum edam sicut thannim.* Quia draconum sibilus vix quicquam commune habet cum luctu. At è cetis alia boant, & mugiunt, ut *phoca*, sive *boca*, cui nomen esse à *boatu* scribit *Festus*; & balæna; quam *Rondeletius* tam magno, & contento sono mugire tradit, ut ab iis audiri possit, qui binis leucis absunt. Alia verè & propriè gemunt; ut delphin, cui pro voce *gemitum humano similem* tribuunt (*d*) *Plinius* (*e*) *Solinus* (*f*) *Vincentius*, alii. In eam rem insignis est *Petri Gillii* locus, quem non possum non exscribere, quia maximè ad rem facit. *A captis delphinis*, inquit, *tanti fletus gemitusque fiunt, ut cùm in navi ubi permulti delphini tenebantur pernoctarem, mihi acerbissimum dolorem inusserint: adeò eos animadverti humano gemitu, & lamentatione, & magnâ lacrymarum vi, suam conditionem deplorare, ut ego hujusmodi piscium misericordiâ lacrymas tenere non potuerim, & proximum, quem magis gemere sentiebam, dormiente piscatore, in mare abjecerim. Sed nihil promovi hoc abjecto. Reliqui enim magis magisque gemitum auxerunt, ut non obscuris signis mihi petere viderentur similem liberationem. Itaque totam noctem in acerbissimo luctu versatus sum.* Quantò verisimilius est *Michæam* cum tali gemitu luctum suum contulisse quàm cum sibilo draconum? Obiter observa in *Syro* Interprete perperàm hîc haberi ܕܝܪܘܪܐ pro ܕܝܪܘܕܐ (*res* pro *daleth* in ultima vocis syllaba) Quæ voces utut scripturâ parùm, tamen significatione multum differunt. Hæc enim *dracones* sonat, illa *thoes*.

(*d*) *Lib.* 9. *cap.* 8.
(*e*) *Cap.* 12
(*f*) *Doctrin. l.* 16. *cap.* 38.

Porro תנין *thannin*, ut *Hebraicè*, ità etiam *Chaldaicè*, *Syriacè*, & *Arabicè*, tam pro *ceto*, quàm pro *dracone* sumitur. Quin apud *Arabes* التنين est certa ceti species, quem ita describit *Alkazuinius* in libro valde fabuloso, cui titulus est, عجايب المخلوقات *Miracula rerum creatarum.* شر من الكوسج في فمه انياب مثل اسنة الرماح وهو طويل كالنخلة السحوق احمر عينين مثل الدم واسع الفم والجوف براق العينين يبتلع كثيرا من الحيوانات يخافه حيوان البر والبحر اذا تحرك يموج البحر لشدة قوته *Pessimus est ex* Alcausegis. *In ore habet dentes instar cuspidum hastæ: Longus est, ut palma procera, oculis rubentibus instar sanguinis, latus ore, & ventre, aspectu fulgurante. Vorat animalia multa, ita ut tam terræ, quàm maris animalibus sit terribilis. Cùm movetur, mare fluctuat præ roboris ejus vehementia.* Quicquid sequitur ineptum est, hunc cetum anteà serpentem fuisse terræ animalibus infensissimum; & eorum editâ magnâ strage in mare ab Angelo projici, ut marinis etiam se ingurgitet. Quo facto, postquam abdomen multâ arvinâ refertum est, ab eodem Angelo deferri ad populos *Gog*, & *Magog*, qui illo lautè epulentur. Si roges quid sit الكوسج *Alcauseg* (in quo genere dicitur esse *thanin*) is in *Damire* definitur *piscis serrato rostro, quo medios homines secat.* Et in *Alkazuinio* est *animal in mari infestius, quàm in terra leo, quod aquatica animalia scindit dentibus suis, ut* السيف الماضي *ensis egregiè cædens. Gimel* finale est pro *cheth*, quæ mutatio non est infrequens. Nempe כסח *Hebraicè*, *Chaldaicè*, & *Arabicè*, est *succidere.* Proinde, ut *Damir* auctor est, idem piscis alio nomine vocatur القرش *alkorscho*, vel *alkirscho*, quia ut *Hebraicum* קרץ *karats*, sic *Arabicum* قرش est *exscindere.* Nonnullis item اللخم *allochmo*, à mole, & obesitate carnis. In *Lexico Copto-Arabico* القرش *alkorscho Copticè* redditur ΠΙΔΟΥΧΕΛΟΝΗ, legendum ἈΣΠΙΔΟΧΕΛΏΝΗ, quomodo cetum vocant *Græci* recentiores. Vide *Eustathium in Hexaëm.* pag. 19. & *Gesnerum*, *De Aquatilibus* pag. 240. In *Damire* القرش *Alkorscho* cetus est ingens, qui naves subvertit, & frangit.

git. *Zamachſari* ſcribit ſe *Meccha* mercatores audiviſſe, qui dicerent, *Nos ſedebamus ad portam Prophetæ* Schaiba, *& is deſcripſit* القرش *Alkorſch* his verbis, *Is eſt formæ rotundæ, & tantus, quantum eſt intervallum à loco in quo ſtamus ad* Chaabam, *id eſt* ad templum *Mecchenſe*. Quod intervallum ii demetiantur, quibus *Meccha* notior eſt. Sequitur, hoc monſtrum, in naves irruens, non aliter fugari, quam vibratis facibus in modum fulguris, & frequens eſſe in mari *Kelzem*, in quo ſubmerſus eſt *Pharao*. *Almutarriz* eandem belluam omnium maris belluarum dicit eſſe dominam, & longè peſſimam. Orcam puto ſignificari, infeſtam balænis belluam, cujus imago, inquit *Plinius*, nulla repræſentatione exprimi poſſit alia, quam carnis immenſæ dentibus truculentæ. Aliud vult *Alkazuinius*, cum الكوسج *Alchauſeg* definit *piſcem bicubitalem, dentibus propè humanis, reliquos piſces fugantem, frequentem certa anni tempeſtate* برجلة البصرة *circa Tigrim Baſoræ*: nempe cetaceum aliquem piſcem, cujuſmodi multos è mari in *Tigrim* ferri circa Canis exortum teſtatur *Diodorus* lib. 19. Sed & alio pertinet apud eundem *Alkazuinium* deſcriptio piſcis المنشار id eſt, *ſerræ*, qui in mari *Zingitano* magnus eſt inſtar montis, & habet à capite ad caudam tanquam ſerræ dentes bicubitales ex oſſibus nigris in modum ebeni, & in capite duo oſſa, ſingula cubitorum decem; quibus mare utrinque verberat, vocis ſonum terribilem; & ex ore, & naribus, aquarum nimbum erumpentem, quo naves obruuntur. Hæc ille: ſed vereor ne fabuloſe, ut ſolet.

Neque id prætereundum, *Job.* 40. 10. *&c.* deſcribi ſub nomine בהמות, *behemoth*, ceti ſpeciem, hippopotamum, quod alibi pluribus probo. Hic ſufficiet ſubjicere brevem loci totius Paraphraſin. Et ſic habet. 10. Ecce hippopotamum, inquit Deus, quem feci juxta te, id eſt, in *Ægypto*, *Arabiæ* tuæ vicina, quis non miretur? E cetorum eſt numero, fœnum tamen, ut bos, paſcitur. 11. Neque ſolum in lumbis, ſed & in umbilico ventris, qua parte cætera animalia debiliora ſunt, robur ei ſummum eſt. 12. Caudam, cedro rigidiorem, tamen ſuum more retorquet, & flectit ad libitum. Nervi femorum tam ſunt frequentes, ut decuſſentur, & implicentur, quod ſummi roboris eſt indicium. 13. Neque habet, ut vulgus piſcium, ſpinas, aut cartilagines; ſed oſſa tam ſolida, quam ſunt ærei vectes aut etiam virga ferrea. 14. Atque, ut in hoc animali ſcias Deum exſtare voluiſſe inſigne potentiæ ſuæ argumentum, qui fecit eum, applicavit ei harpen, id eſt, meſſorios dentes indidit, exertos, & recurvos in modum falcati enſis, quibus fœnum, & ſegetes, tanquam ferrea falce metit. 15. Huic ſcilicet proventum, & pabulum etiam montes proferunt; illi, inquam, ipſi montes, in quibus ludunt agri beſtiæ. 16. Utut ſit aquatica bellua, quæ non ſolum in cœno cubat, & paluſtri uligine inter celſas arundines; 17. Aut ſub umbra ſalicum, quæ ſunt in *Nili* ripis: 18. Sed & in imo gurgite ſecurè degit, adeo ut ſuperfuſi fluminis eruptione non terreatur. 19. Quis tale animal aggredi audeat aperta vi? Aut nares illius quis hamo perforare poſſe ſe ſperet? Suo loco docebimus hæc nullo modo in elephantem, ſed in equum fluviatilem quadrare ad amuſſim. Ut de *Leviathane* quæ ſequuntur balænæ non conveniunt, ſed *Ægyptio* crocodilo.

Obiter, ne quenquam lateat quam merito cete *grandia Moſes* appellet, *Gen.* 1. 21. libet hic referre paucis quæ tradita ſunt à veteribus de cetorum magnitudine. *Theocles* (g) cete dicit majora eſſe triremibus. *Ælianus* (h) ad elephantem vel maximum proportione quintupla. *Eratoſthenes* (i) longa quinquaginta cubitorum. *Nearchus* (k) viginti quinque orgyiarum, id eſt, cubitorum centum. *Oneſicritus*, atque *Orthagoras* (l) dimidii ſtadii, hoc eſt, pedum plus quam tricenorum. *Juba* (m) pedum ſexcentorum. *Plinius* (n) quaternorum jugerum: quantum terræ ſpatium quædam oppida non occupant; quatuor quippe jugerum longitudo eſt ferè millenorum pedum, latitudo dimidia. Hos ſequuti Sancti Doctores tradunt quædam hyperbolica de cetorum ingenti mole. *Baſilius* in *Hexaëm.* Homil. 7. Τοῖς μεγίστοις ὄρεσι τῷ ὄγκῳ τοῦ σώματος παριζάζεται· ἄγε καὶ νήσων πολλάκις φαντασίαν παρέχεται. Ambroſius, *Si quando ſupernatant fluctibus, innare inſulas putes, montes altiſſimos ſummis ad cœlum verticibus eminere.* Quæ ferè eadem legas in (o) *Iſidoro*, & (p) *Euſtathio Antiocheno*.

(g) Apud Ælian. Hiſt. lib. 17. cap. 6.
(h) Ibid. l. 16. c. 12.
(i) Strab. l. 16.
(k) Arrian. in Indic.
(l) Ælian. l. 17. c. 6.
(m) Plin. l. 31. c. 1.
(n) Id. l. 9. cap. 1.
(o) Orig. l. 12. c. 6.
(p) In Hexaëm p. 19.

At *Hebræi*, ſæpe mendaces, in hoc argumento potiſſimum mentiuntur liberaliſſimè. In illis modeſtiſſimi cetis quingentorum ſtadiorum longitudinem aſſignant, hoc eſt, milliarium plus ſexaginta. Balænam multi volunt ideo dici נחש בריח *ſerpentem vectis*. *Eſ.* 27. 1. quod ab uno maris extremo ad alterum vectis inſtar attingat. In Tractatu *Talmudico Bava Bathra*, fol. 73. col. 2. navis quædam in dorſo ceti navigans iter ab una pinna ad alteram tertio demum die confecit. Quale eſt, quod Spurius *Eſdras* (q) in creatione fingit ex aquis emerſiſſe duo vaſtiſſima animalia, *Behemoth*, & *Leviathan*; quorum unumquodque occupet ſeptimam partem terreni orbis. Taceo Magiſtrorum nugas de cetorum uno caſtrato, altero occiſo, & ſale condito in adventum *Meſſiæ*, quem talibus epulis, lauto ſcilicet atque opiparo convivio, ſuos excepturum ſperant. Huic fabulam non abſimilem legas in *Ephippi Geryone* apud *Athenæum* lib. 8. de ſacro piſce *Geryoni* appoſito, qui tota *Creta* major fuerit, cuique adeo coquendo, & ſaliendo multæ ſylvæ cædantur, multi lacus in unum confluant, & ſalem plauſtra centum convehant per octo menſes. Quin ex iiſdem lacunis hauſta fuiſſe crediderim, & ex margine in textum intruſa, quæ de *Leviathane* habentur in *Græca* verſione, *Job.* 40. 26. Πᾶν δὲ πλωτὸν συνελθὸν οὐ μὴ ἐνέγκῃ βύρσαν μίαν οὐρᾶς αὐτοῦ. *Omne quod navigat ſi conveniat, non ferat caudæ ejus pellem unam*, id eſt, μίαν λεπίδα, *ſquamam unam*, ut exponit *Olympiodorus*. Et ad verſum præcedentem, quo *Leviathane* paſci dicuntur gentes, & *Phœnices* eum dividere, hæc habet *Chryſoſtomus*, Τοσοῦτος αὐτοῦ ὁ τοῦ σώματος ὄγκος ἐστὶν, ὡς δυνηθῆναι ὁλοκλήρῳ ἔθνει ἀρκέσαι. *Corporis ejus tanta eſt moles, ut genti univerſæ ſufficere poſſit.*

(q) Lib. 4. c. 6. v. 49.

Sed hæc levia præ commentis *Arabum*, quæ *Prophetæ* ſuo tribuunt, totam terræ molem in piſcis unius dorſum incumbere, qui eam quatiat motu ſuo. *Damir* capite النون quomodo hunc piſcem appellat voce *Syra*, aut *Chaldæa*, potius quam *Arabica*, ثم خلق النون فبسطت الارض عليه فاضطرب النوت فمادت الارض *Tum creatus fuit piſcis, & extenſa eſt terra ſuper eum, & piſce moto terra tremuit.* Ibidem fabulatur *Chabolagiari* Diabolum his verbis piſcem illum compellaſſe, Excute gentes, bruta, montes, arbores, & quæcunque alia dorſo tuo nituntur, ut hoc onere levatus quieſcas à laboribus. Et jam obſequi paratum Deum graviter afflixiſſe, reptili quodam per nares in cerebrum ejus immiſſo. A quo malo liberari cum petiiſſet obnixiſſimis precibus, ea lege fuiſſe liberatum, ut ne quid tale deinceps moliretur. Sequitur hunc piſcem vocari ليوبا *Liuba* (imo *Leviathan*) & بهموت *Behemoth*, & بلهوت *Balahoth*.

Hæc *Arabum* Theologi, quo genere hominum nil nugacius. At Philoſophi ſunt ſaniores. Quanquam in *Alkazuinio* non ferendum, quod τῇ البلة *albala*, id eſt, balænæ, tribuit quingentorum cubitorum longitudinem, & طرف جناحها كالشراع العظيم *extrema pinnarum ut velum magnum.* Et *Damir* multò modeſtior, cui البالة سمكة في البحر الاعظم يبلغ طولها خمسين ذراعا يقال لها العنبر *Albala* (ſeu *balæna*) *piſcis aliter dictus* alambar, *omnium marinorum eſt maximus, longitudine ſuperans cubitos quinquaginta.* Aliud exemplar habet سبعين ذراعا *ſeptuaginta cubitos.* Quod poſſe ferri patebit ex ſequentibus.

Nam, ut dicamus quod res eſt, nobis eſt compertiſſimum tam ex maritimarum urbium Annalibus, quam ex eorum relatione, qui ad balænarum piſcationem quotidie ſe conferunt, majores illos cetos plerumque quinquaginta, rarò admodum centum pedum menſuram excedere. Unum tamen in *Oceano Britannico* captum refert *Scaliger* longitudinis pedum CXX. altitudinis tantæ, ut obequitantium non ſolùm conſpectus adimeretur, ſed voces inter ſe tanquam trans collem editæ viderentur. Et in *Narbonenſi* littore viſam à patre ſuo belluam narrat *Rondeletius* centum paſſuum longitudinis. Et in mari *Balthico* longiſſimis *Zieglerus* centum cubitos, *Olaus* centum ulnas aſſignat, eâdem (niſi fallor) utrobique menſurâ.

Cetus impropriè dictus eſt è cetaceis piſcibus quiſquis in vaſtiorem excreſcit molem. Ut enim in vulgo piſcium, qui ſunt reliquis majores, ut ſilurus, eſox, attilus, *&c. cetacei* dicuntur: ita in cetaceis, qui ſunt multò maximi, lamia puta, & maltha, & zygæna, & thynnus, *cetis* non rarò adſcribuntur. Quatuor has ſpecies nominatim recenſeo, ut quas ſæpe legerim *cetorum* nomine appellari propter immenſitatem, quamvis cætera ſint verè piſces. De lamia, maltha, & zygæna res patet ex (r) *Oppiano*, (s) *Galeno*, (t) *Ægineta*, & (u) *Æliano*, ex quo *Suidas*, Κῆτος θαλάσσιον θηρίον πολυειδές· ἔστι γὰρ λέων, ζύγαινα, πάρδαλις, φύσαλος, πρῆστις, ἡ λεγομένη μάλθη. Ita legendum, non μάλλη, ut *Æmilius Portus* edidit. Sed thynnum imprimis cetis accenſeri, collige ex his (x) *Archeſtrati*,

Θύννον ἁλισκόμενον σπουδῇ μέγαν, ὃν καλέουσιν
Ὄρκυνον, ἄλλοι δ' αὖ κῆτος.

(r) *Halieut. l.* 1.
(s) *De alim. fac. l.* 1
(t) *Lib.* 1. *c.* 94.
(u) *Anim. l.* 9. *c.* 49.
(x) *Apud Athen. l.* 7.

nempe poſtquam in eximiam magnitudinem excrevit, ut teſtatur *Soſtratus* in libro Περὶ ζώων. Hinc apud *Varronem* (y) *cetarii* ſunt thynnorum piſcatores. Et κητία (z) *Siculis* olim thynnorum piſcatio. Et in *Horatio* (a) *cetaria* loca thynnis conferta. Et in *Æliano* (b) κητοθηρία piſcatoriæ caſæ, reponendis retibus, & reliquâ ſupellectile, thynnorum piſcationi deſtinatæ. Denique ipſum thynnorum nomen factum videtur ex *Hebræo* תנין *thannin*, quo *cetus* ſignificatur. Ut valdè ſit veriſimile hanc illis appellationem veniſſe à *Phœnicibus*, quos thynnorum piſcatione celebres fuiſſe cum alii teſtantur, tum maximè *Ariſtoteles* in libro *Mirabilium*. Itaque *Oppianus* in hoc verſu,

Θύννοι μὲν θύνοντες ἐν ἰχθύσιν ἔξοχοι ὁρμήν.

alludit quidem ad *thynnorum* nomen, ſed veram vocabuli originem non aperit.

(y) *Nonn. in Cetarii.*
(z) *Ælian. Hiſt. l.* 13. *c.* 16.
(a) 1 *Serm. l.* 2 *Sat.* 5.
(b) *Ubi ſupra.*

Hoc non obſervo de nihilo, cum cetaceos piſces majores etiam Scriptura cetis adſcribat. Ita *Eſa.* 27. 1. *Viſitabit Dominus gladio ſuo duriſſimo*, &c. *Leviathanem ſerpentem vectis*: id eſt, *Zygænam*, quæ caput ζυγὸς, *jugi*, aut, quod idem eſt, vectis inſtar habet ex tranſverſo ſitum. *Leviathan* ergò dicitur non propriè, ſed impropriè, quomodo *cetus* à *Græcis*.

Itidem *Ezech.* 29. 3. & 32. 3. תנין *thannin* non eſt *balæna*, ut volunt. Neque enim balæna pedes habet, nec ſquamas, nec verſatur in *Ægypti* rivis, nec indè aſcendit in terram, neque retium indagine cingitur. Quæ tamen omnia eo loco adhibet *Ezechiel* in *Ægyptii thannin*, ſeu *ceti* deſcriptione. Unde vel cæco planum fiat, *balænam* non intelligi, ſed *crocodilum*, quem cetaceis piſcibus accenſeri ſcribit *Scaliger*. Itaque etiam à *Jobo* vocatur *Leviathan* in ampla & accurata ejus deſcriptione, *cap.* 40. & 41. A *Talmudicis* denique patet id ipſum ſignificari, quo loco ſcribunt τὸν כלבית *calbith*, id eſt, *caniculam*, ſeu *ichneumonem*, terrori eſſe τῷ *Leviathan*, in Tractatu *De Sabbatho* fol. 77. b.

Rurſus *Matth.* 12. 40. cum *Jonas* fuiſſe legitur ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, *in ventre ceti*; cave, ne cetum intelligas propriè dictum, quales balæna, priſtis, aut phyſeter, quæ, utut vaſtæ belluæ, tamen gulæ meatus habent anguſtiores, quam ut poſſint ſolidum hominem tranſglutire. Itaque eo loco *cetus* eſt דג גדול *piſcis magnus* ut habetur, *Jon.* 2. 1. Nempe is fuit verus piſcis, ſed ita ingens, ut ratione molis ſuæ cetis adſcribi meruerit. Nos *lamiam*, ſeu *carchariam* intelligimus; ut ſuo loco dicetur.

CAPUT OCTAVUM.

De reliquis Aquatilibus.

Supereſſe 1. *Mollia.* 2. *Cruſtata.* 3. *Teſtacea.* 4. *Inſecta.* 5. *Zoophyta. In mollibus eſt* nautilus, *vel* nauplius, *polypi ſpecies, quem ab Hebræis ſignificari voce* נפילים *falſò credidit* Buxtorfius. צב tſab *eſſe* crocodilum terreſtrem, *&* בן נפילים ſcincum. *In cruſtatis ſunt locuſtæ maris, &* καρίδες, ſquillæ. *Neutris* Joannem *vixiſſe, ut nonnullis placet. In teſtaceis ſunt* 1. *Conchæ margaritiferæ.* 2. *Cochleæ purpurariæ.* 3. *Onyches, ſeu ungues aromatiferi*, Exod. 30. 34. *His adduntur teſtudines, de quibus* Oſ. 12. 12. *in* Græca *verſione. In inſectis aquaticis eſt hirudo, de qua* Chaldæus, Pſal. 12. 9. *&* Solomon, Prov. 30. 15. *Sed eſt ratio dubitandi. In Zoophytis ſpongiam multi cenſent, de qua* Evangelia. *Horum animalium uſus ad cibum, ad ornatum, ad ſuffitum, & medicinam.*

Poſtquam de veris piſcibus, & cetis actum eſt, jam ſuperſunt Mollia, ut ſepiæ, lolligines, polypi, nautili, lepores, & urticæ marinæ; Cruſtata, ut cancer, pagurus, maja, locuſta, aſtacus, leo, ſquilla; Teſtacea, ut lepas, oſtrea, conchæ, cochleæ; Inſecta, ut hirudo, hippocampus, eruca, ſcolopendra; Zoophyta denique, ut ſpongia, cucumis, uva, manus, penna. Sed de pleriſque altum eſt in Scripturâ ſilentium.

Tamen è mollibus *nauplium*, polypi ſpeciem, à *Moſe* prohiberi ex *Hebræorum* ſententia ſtatuit Cl. *Buxtorfius* in *Lexico Talmudico*, voce נפילים *nephilim.* Nam *Levit.* 11. 29. *Moſes* prohibet eſum τοῦ צב *tſab juxta ſpeciem ſuam.* Quod Hebræi ſic intelligunt, ac ſi cum τῷ *tſab Moſes* prohibuiſſet ſpecies illi ſimiles. In his autem volunt eſſe *ſalamandram*, & בן נפילים *filium nephilim*, id eſt, *nauplium*, ſeu *nautilum*, ut ex vocum affinitate, & animalium ſimilitudine conjectat *Buxtorfius.* Quod tali viro excidiſſe non poſſum mirari ſatis: cum צב *tſab Buxtorfio* vel *bufo*, vel *teſtudo* ſit; à quibus toto genere differt *nautilus.* Nos ſuo loco docemus צב *tſab* neque *bufonem* eſſe, nec *teſtudinem*, ſed *crocodilum terreſtrem*, ut *Græci* rectè exponunt. Et crocodilo terreſtri

restri similes esse tam salamandram, quàm scincum, qui ab *Hebræis* dictus est בן נפילים *ben nephilim*, id est, *filius Gigantum*, quia ex majoris crocodili semine oriri credebatur.

E crustatis sunt locustæ maris, quibus qui *Joannem* in deserto vixisse volunt, abundè refelluntur *Græco* ἀκρίδων vocabulo, quo utuntur *Euangelia*. Neque enim locustæ maris *Græcè* dicuntur ἀκρίδες, sed κάραβοι. Neque his vesci potuit *Joannes* in deserto à mari non parum dissito: ut neque marinis squillis, quæ & ipsæ sunt in crustatorum genere. Quod in eos observo, qui ἀκρίδας in καρίδας, id est, *squillas*, mutari volunt.

E testaceis est *berberi*, concha margaritifera, ex qua margarita educitur, *Hebraicè* dicta בדלה, & דר, & plurali voce פנינים. 2. חלזון *chilzon*, seu *cochlea purpuraria*, ex cujus sanguine fit תכלת *thecheleth*, seu *purpura*, in *Prophetarum* scriptis toties memorata. 3. *Conchylium*, cujus operculum, *Hebraicè* שחלת *sechelth*, & *Græcè* ὄνυξ, censetur inter aromatum species, *Exod.* 30. 34. & *Eccles.* 24. 21.

Ex insectis aquaticis, est *non missura cutem nisi plena cruoris*, *hirudo*; Arabicè علقة *alaka*, & *Hebraicè* עלוקה *aluka*, ut quidam volunt; *Quæ filiorum hominis sanguinem exsugit*, inquit *Chaldæus* Paraphrastes, *Ps.* 12. 9. Hujus aviditas inexplebilis à *Solomone* perstringi creditur his verbis, *Prov.* 30. 15. *Hirudini duæ sunt filiæ*, quę dicunt *Affer, affer*: id est, inquiunt, linguæ bisulcæ rami duo, quos penitus infigit cuti. Sed hirudini lingua nulla est: tantum in ore tres esse dentes, contrario occursu se collidentes, ex ejus morsu colligitur. Itaque *filiorum* nomine malim duas hirudinum species intelligi, puta palustres, & æquoreas. Quanquam neque hoc satisfaciat, quia hirudo marina, utut palustri forma similis, nusquam tamen legitur sanguinis esse avida. Quid si eo loco עלוקה non sit *hirudo*, sed vitæ privatio, vel terminus unicuique à Deo præstitutus, ut alibi disputamus?

(a) *Matth.* 27. 48. *Marc.* 15. 36. *Joh.* 19. 29.

Ex zoophytis solam spongiam (a) *Evangelia* nominant, si verè spongia est zoophytum, ut voluêre veteres: quam litem non facio meam.

De usu nihil dicendum, cum nemini non pateat horum aquatilium alia esse ad cibum, ut polypos, sepias, cancros, ostrea, musculos, astacos, locustas, squillas, *&c.* alia ad ornatum, ut conchylia, & murices, unde purpura; & pinnas, unde margaritæ eruuntur: alia ad suffitum, ut onychem: alia ad medicinam, ut hirudines ad eliciendum, & spongias ad abstergendum sanguinem; in quem usum jacebat spongia prope crucem: sed ea *Romani* milites per ludibrium abusi sunt. Vide Cl. *Heinsium* in *Joannem*.

CAPUT NONUM.

De nominibus animalium ab *Adamo* impositis.

Hebræi *animalia dividunt in quatuor summa genera: Gręci paulò aliter, quorum divisionem sequi necesse habemus, quia illi plures assueverunt. Totius operis partes, & libri. Locus de animalibus ad* Adamum *adductis, ut illis nomina imponeret,* Gen. 2. 19. 20. Gabriel *notatus, &* Græci *Interpretes. Deum aves ex aquis non eduxisse, sed ex terra. Insecta etiam ad hominem adducta, omnia denique animalia præter bigenera, & aquatica, eaque bina. Quomodo lupi cum ovibus,* &c. *& accipitres cum columbis pacatè degerint. Qua ratione tot animalia à Deo adducta fuerint. Deum nutu præstitisse, quod* Alexander *annis pluribus per multa hominum millia non potuit exsequi. Hujus conventus diversæ causæ.* 1. *Deum in* Edene *homini omnes naturæ opes exhibere voluisse:* 2. *Eidem omnia stitisse animalia; ut, illis visis, sciret nullum esse simile:* 3. *Conjugium inter primos parentes statim initum per hunc conventum factum fuisse solennius:* 4. *Bruta sic homini se subjecisse, & nomina sua, tanquam à domino, accepisse. Pisces, etsi eo non convenerint, quia diversi sunt elementi, æquè homini subesse. Hominis in bruta dominium ante lapsum fuisse majus: illius tamen superesse non obscura vestigia.* Lucretius *frustrà objicit, non potuisse unum hominem nomina rebus imponere. Quid de eo* Plato *in* Cratylo. Hebræa *animalium nomina pleraque certa ratione niti. Bruta in genere, bestiæ domesticæ & feræ, aves in genere & rapaces, reptilia & serpentes unde dicantur* Hebraicè. *In bestiis cicuribus explicantur* Hebræa *cameli, equi, asini, bovis, ovis, capræ, suis, & canis nomina. In feris, leonis, pardi, ursi, lupi, hyænæ, thois, vulpis, cervi, capræ, ibicis, rupicapræ, tragelaphi, damæ, hinnuli, onagri, leporis, simiæ, vel cebi, hericii, chœrogrylli, muris, & talpæ. In avibus, aquilæ, ossifragæ, anopææ, milvi, accipitris, utriusque vulturis, ciconiæ, struthionis maris & fœminæ, turturis, gruis, hirundinis, æsalonis, pelicani, catarrhactis, pavonis, columbæ domesticæ & feræ, noctuæ, bubonis, vespertilionis, lari & cepphi, coturnicis, upupæ, gallinaginis, onocrotali, corvi. In quadrupedibus oviparis, crocodili terrestris, stellionis, lacerti majoris, qui* Arab. guaril, *alius lacerti, qui iisdem* wachara, *lacertæ arenariæ, chamæleonis, testudinis, ranæ. In serpentibus, viperæ, aspidis, cenchrini, basilisci, jaculi, cerastis, & hæmorrhoi, hydri, & chersydri, draconis. In locustis novem species. In insectis, muscæ, apis, vespæ, & crabronis, cynomyiæ, culicis vinarii, qui* Gręcè κώνωψ, *& palustris, qui* ἐμπὶς, *scorpionis, araneæ, cochleæ, vermis, tineæ, hirundinis, scarabæi, formicæ, pediculi, & pulicis. Ex animalium nominibus colligi eorum naturam* Adamo *fuisse perspectissimam. Quomodo* Hebrææ *voces ad* Syras *&* Arabicas *origines revocentur.*

Hebræos patet hactenus omnes animalium species ad quatuor summa genera revocasse, nempe quadrupeda, volucria, reptilia, & aquatilia. Reptilibus enim adscribunt non solum animalia, quæ verè repunt, sed & insecta omnia, & minima quadrupedum, puta mures, talpas, mustelas, hericios, & si quę alia sunt hujus generis. Itaque, si *Hebræos* sequi esset animus, his quatuor speciebus omnia complecteremur. Sed, quamvis parum referat quo ordine hæc proponantur, tamen quia *Hebræorum* divisioni pauci assueverunt; nos, *Græcorum* vestigiis insistentes, à reptilibus tam quadrupeda, quamlibet parva, quàm insecta distinximus. Et totum hoc opus divisimus in duas partes: quarum prior, quatuor libris comprehensa, post animalia in genere, de quibus in primo hoc libro, in reliquis tribus agit de quadrupedibus domesticis, & feris; item de oviparis, ut sunt lacertæ, & testudines. Posterior sex habet libros, primum de mundis avibus, secundum de immundis ex lege *Mosis*, tertium de serpentibus, quartum de insectis, quintum de aquaticis, sextum denique de fabulosis animalibus, quorum nomina non quidem in Sacro Textu, sed in Versionibus occurrunt. Et jam primi libri hic esset finis, nisi quædam haberemus dicenda de animalibus ad primum hominem adductis, ut illis nomina imponeret, *Gen.* 2. 19. 20.

Verba *Mosis* sic habent, *Et formavit Dominus Deus è terra omnem agri bestiam, & omnem avem cœli, & ad hominem adduxit, ut videret, quomodo illa vocaret; & omnis animæ viventis, cui nomen homo imponeret, id nomen ejus esset. Et nomen imposuit homo omni bestiæ, & volucri cœli, & omni feræ agri.* Pro *Et formavit*, Hebr. ויצר, in *Arabica* Paraphrasi *Saadias* habet فحشر & ibi *Gabriel*, *Et collegit*, planè extra rem. Cum enim *Arabicum* حشر tam *formare*, quàm colli-

colligere ſignificet, prius retinendum fuit, tanquam *Hebræo* ſynonymum. *Græca* Verſio reddit, Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία· rectè; niſi quod vocula ἔτι *adhuc* perperam huc eſt intruſa, ac ſi, præter animalia, quæ creaverat Deus diebus quinto & ſexto, ut capite primo narratur, Deus inſuper alia creâſſet quæ ad hominem adduceret. Quin ea ipſa quæ creaverat adduxit Deus, aut ex ſingulis paria (nempe marem, & fœminam) quæ inſpiceret, & nominaret *Adam.* Itaque verba *Moſis*, *Et formavit animalia*, &c. *& ad hominem adduxit*, ſic ſe habent, ac ſi dixiſſet, *Cum formâſſet animalia*, vel, *quæ formaverat animalia ad hominem adduxit:* ut paulò ante, *Et plantavit hortum*, &c. *& poſuit in eo hominem*; id eſt, poſuit hominem in horto, quem plantaverat, nempe creationis die tertio, quo creaverat arbores, & omne terræ germen. Neque enim credendus eſt Deus hunc hortum de novo plantaviſſe, poſt ſex dierum opus peractum: ſed in illo jam tum conſito hominem, ſexto die creatum, collocavit. Quippe, ut res intelligatur, ſciendum eſt primo biduo creationis Deum magnas mundi partes feciſſe,

Et maria, & terras, & quod tegit omnia, cœlum:

Secundo biduo mundum ſua ſupellectile inſtruxiſſe, atque exornâſſe, cum creavit in terra plantas, & in cœlo ſydera: Tertio denique biduo incolas addidiſſe, nempe aves, piſces, beſtias, & poſtremo ipſum hominem.

Si quis *Moſem Moſi* opponere poſſe ſe putet, eo quod aves, quas *Gen.* 1. 20. ex aquis eduxerat, Deum hoc loco doceat è terra formaviſſe, æquè ac agri beſtias: reſpondebo *Gen.* 1. 20. non haberi quod multi volunt, aves ex aquis emerſiſſe, quod patebit legenti locum, *Et dixit Deus, Producant aquæ reptile animatum: Et volucres volent ſuper terram in facie expanſi cœlorum.* Quibus verbis aquę piſces jubentur producere, aves non item. Quin cum jubentur aves volare ſuper terram, inde ſequatur potiùs eas ex terra prodîiſſe: nam, ſi ex aquis emerſiſſent, eas in primo illo ortu juſſiſſet Deus evolare ſuper aquas, non ſuper terram. *Hebræi* aliter reſpondent, nempe aves ex utroque elemento prodîiſſe, cum factę ſint ex רקק *rakak*, id eſt, ex molli luto ex utroque temperato. Quod idem ſtatuunt de ranis *Ægyptiis*, ut *Moſem* cum *Davide* concilient: quorum ille (*a*) fluvium, hic (*b*) terram ſcribit ranas illas produxiſſe. Sed in capite de Ranis duo hæc Scripturæ loca nos aliter conciliamus. *Chizkuni* aves aquaticas ex aquis, reliquas è terra vult prodîiſſe, & *Moſem* de prioribus *Gen.* 1. 20. hic de poſterioribus egiſſe. Fruſtrà: cum utrobique appareat illum egiſſe de toto genere avium. Alii in his verbis, *Et formavit Deus è terra omnes agri beſtias, & omnes cœli aves*, volunt illud *è terra* ſolùm ad beſtias pertinere, non item ad aves, quæ interpretatio Sacro Textui vim manifeſtam facit. Maneat igitur id, quod diximus, ex *Prophetæ* mente, tam aves, quam quadrupedes terræ debere ſuam originem. Quidni enim aves credamus ex illo elemento eſſe ortas, in quo potiſſimum illis & quies & victus eſt?

(*a*) *Exod.* 8. 3.

(*b*) *Pſ.* 105. 30.

Homini igitur è terra facto quæcunque animantia è terra fecerat adduxit Deus, id eſt, aves, & agri beſtias. Quo nomine non ſolùm quadrupedes, ſed & reptilia intelligimus: quia ipſe *Moſes* ſerpentem accenſet agri beſtiis, cum eum dicit beſtiarum agri fuiſſe callidiſſimum, *Gen.* 3. 1. Neque inſecta excipimus, quæ ſub genere reptilium cum ſerpente continentur. Fruſtrà objiciunt, horum pleraque viliora, & abjectiora eſſe, quam ut homini adduci debuerint, & contemplanda exhiberi. Quidni enim hominis conſideratione digna ſint, quæcunque Deus creare, & conſervare non dedignatur? Nec minus eſt, quod in ape, aut formica miremur, quam in ceto, aut elephante; cum hoc ipſum ſit imprimis mirabile, quod in tantillo corpore tot animi dotes emineant. Omnia igitur animalium genera credimus ad *Adamum* fuiſſe adducta, ſi duo ſolùm excipias. Primò bigenera, ſeu ambigena, de quibus *Feſtus*, Bigenera *dicuntur animalia ex diverſo genere nata, ut leopardus ex leone & panthera, cicur ſus* (c) *ex apro & ſcropha domeſtica, mulus ex equa & aſino.* Et *Iſidorus* lib. 12. cap. 1. *In animantibus Bigenera dicuntur, quæ ex diverſis naſcuntur, ut mulus ex equa & aſino, burdo ex equo & aſina, hibridæ ex apris & porcis, tityrus ex ove & hirco, muſino ex capra & ariete.* Et *Epigramma* vetus,

(c) Al. bris.

Hæ ſunt ambigenæ, quæ nutu diſpare conſtant,
Burdonem generat ſonipes commixtus aſellæ,
Mulus ab Arcadicis *& equina matre creatus,*
Tityrus ex ovibus oritur hircoque parente.
Muſinonem capra ex vervegno ſemine gignit.
Apris atque ſue ſetoſus naſcitur ibris.
At lupus & catulæ formant, coëundo, lyciſcam.

Quæ animalia ad *Adamum* ideo non ſunt adducta, quia non creata ſunt immediatè ex manu Dei, ſed ex miſtione ſpecierum poſtmodum edita quodam naturæ adulterio. Secundò, merè aquatica etiam excipienda, quæ non potuerunt *Adamum* convenire, quia degunt in diverſo elemento. Amphibiis tamen, ut ranis, fibris, phocis, crocodilis, hippopotamis, liberum fuit ex aquis excedere, ut tam ſolenni concilio intereſſent. E ſingulis autem ſpeciebus bina ſolum huc conveniſſe veriſimile eſt, quomodo in arcam *Noæ*, ut vitaretur confuſio, ſi conveniſſent omnia omnino animalia, quæ Deus in diverſis mundi partibus creaverat. Neque licuiſſet illis per tempus è remotis venire locis; cum aves poſtridie creationis, quadrupedes & reptilia illo ipſo die quo creata fuerant, ad hominem confluxerint.

Non ſine Deo factum eſt, quod tam hic, quam in arca, lupus cum ove, canis cum lepore, felis cum mure, accipiter cum columba, ſimul pacatè degebant; creatore illorum rabiem, & horum trepidationem, & fugam, ad tempus reprimente, ne intempeſtivis tam diverſæ naturæ animalium diſſidiis conventus turbaretur.

Nihil opus eſt hic quærere, quomodo animalium tam multæ ſpecies in unum locum deductæ ſint. An ventis impellentibus, ut in deſerto coturnices? An per Angelos, ut cum *Philippus Azotum*, & *Habacuc Babylonem* tranſvectus fuiſſe legitur? Aut arcano Dei impulſu, ut in *Ægyptum* ranæ, & cynomyia, & urſi duo, qui ad *Eliſæi* verbum è ſylva prodeuntes in *Bethelitarum* pueros irruerunt: & leones in *Samaritanos* Dei nominis contemptores immiſſi, & animalia quæ bina ex omni carne ad *Noam* convenerunt? Sufficit enim, ut ſciamus, Deo, qui abſolutum habet in creaturas dominium, non deeſſe rationes, quibus eas pro arbitrio ſuo impellat quocunque decrevit, & deſtinavit. Illos igitur, qui movent quæſtiones tam ſuperfluas, libens interrogaverim, quo impulſore ciconiæ, & grues ex *Boreali* plaga in *Ægyptum*, & *Æthiopiam* certa anni tempeſtate volent, & poſt aliquot menſes eo revolent, unde diſceſſerant. Item, cur haleces, & thunni quotannis ingenti turba ſedes mutent, & in aliud mare tranſeant. Si dicant, has migrationes illis eſſe naturales: rogabo rurſus, annon idem Deus, qui hanc iis naturam indidit, reliquis quoque animalibus poſſit id inſpirare, ut, cum res ita poſtulat, in certum locum confluant, tanquam ſi voce præconis citata eſſent, & convocata. Aliquid ſimile attentavit Regum maximus *Alexander*, qui, naturæ animalium pernoſcendæ cupidus, de iis commentationem *Ariſtoteli* delegavit. Et ne quid uſquam gentium ab eo ignoraretur, per *Græciam*, atque *Aſiam* univerſam, multa hominum millia illi parere juſſit, quotquot nempe venatus, aucupia, piſcatuſque alebant, quique vivaria, armenta, alvearia, piſcinas, aviaria ſuæ curæ commiſſa habebant; ut, illis procurantibus, animalia omne genus ad præceptorem

ſuum

ſuum undecunque mitterentur. Neve neceſſariis ſumptibus ferendis eſſet impar, octingenta talenta Rex illi largitus eſt; id eſt, ex *Budæi* ſupputatione, aureorum noſtri temporis quadringenta & octoginta millia. Hæc partim ex (*d*) *Plinio*, partim ex (*e*) *Athenæo* ſcimus. Sed & in *Æliani Variis* (*f*) legas, *Alexandri* patrem, *Philippum* jam hoc habuiſſe in animo, & πλοῦτον ἀνενδεῆ, *immenſas opes* ad id exſequendum de ſuo liberaliſſimè ſuppeditâſſe. Sed quicquid uterque egerit; tamen *Ariſtotelem* multa latuerunt animalia, de quibus in eximio opere ne γρῦ quidem habet: multa etiam illi ex auditu ſolùm, non ex viſu fuêre cognita. Unde ſcias quantò hominibus ſit potentior Deus, qui uno momento exſequitur quod per plures annos, tantis ſumptibus, & tot adjutorum operâ, præſtare nequiverunt Reges duo potentiſſimi.

(*d*) *Lib.* 8. *c.* 16.
(*e*) *Lib.* 9.
(*f*) *Lib.* 4. *c.* 19.

Ita igitur animalium conventus habitus eſt, qualis deinceps nullus alius, præterquam in arcâ *Noæ*, ad quam pariter convenerunt, ſed longè diverſa de cauſa. Ibi enim de propria ſalute, hîc de hominis cultu agebatur. Scio alias quoque cauſas hujus concurſûs poſſe proferri vero non abſimiles. Primò enim videtur Deus in hoc deliciarum horto, in quo hominem collocaverat, omnes naturæ opes uno intuitu videndas illi exhibere voluiſſe. Et, cùm ex plantis, & arboribus in eo conſeruiſſet quicquid aut viſu pulchrum eſt, aut ſapore jucundum; cùm (*g*) gemmas, & margaritas, fodinaſque auri præſtantiſſimi, aut in ipſo horto, aut in vicinia procreâſſet: ſola deerant animalia; quæ jam undecunque convocat, ut tam vario ſpectaculo hominem recreet, & ad creatoris ſui laudes invitet. Secundò, cùm beſtiæ, & aves homini per paria exhibitæ ſunt, ita ut unuſquiſque mas ſociam haberet ejuſdem ſpeciei fœminam, ſenſit *Adam* quid ſibi deeſſet, cùm in illis omnibus nullum reperit adjutorem ſibi ſimilem. Quamvis enim beſtiæ nobis auxilio ſint, unde eſt quòd *jumenta* vocantur: tamen illarum natura prorſus à noſtra diverſa eſt. Nam, ſi externam corporis noſtri ſpeciem harum nonnullæ ex parte referant, ut

(*g*) *Gen.* 2. 11. 12. *Ezech.* 28. 13.

Simia quàm ſimilis turpiſſima beſtia nobis:

tamen omnibus deeſt quod in nobis eſt eximium, ratio nempe, & oratio, quæ ſola eſt mentis interpres, & unicum ſocietatis inter homines vinculum. Tertiò, convocata hæc animalia nonniſi poſt *Evam* creatam diſceſſiſſe valde veriſimile eſt, ut illa hoc eodem ſpectaculo cum viro frueretur, & conjugium inter illos ſtatim initum tam extraordinario conventu ſolennius fieret. Proinde utriſque dixit, *Dominamini*, &c.

Sed in brutorum convocatione hoc præcipuum, quòd eorum ad hominem concurſus ſtatim à creatione fuit voluntariæ ſubjectionis profeſſio, quaſi ſe domino ſuo ſiſterent, & in ejus clientelam ſe reciperent. Itaque in ſervitutis notam *Adam* illis omnibus nomina impoſuit, nempe ut domini ſervis ſolent. Ita (*h*) *Joſephi* à *Pharaone*, (*i*) *Danielis* & ſociorum à *Nebucadnetſare*, (*k*) *Eliakimi* à *Necone* nomina mutata ſunt, ut ex novis nominibus diſcerent ſe novos habere dominos. Neque hoc dominium uſurpavit homo, ſed accepit à Deo his verbis ſibi conceſſum, (*l*) *Dominamini in piſces maris, & volucres cœli, & omnia animantia, quæ moventur ſuper terram.* Et poſt diluvium ita renovatum, (*m*) *Timor veſtrî, terrorque veſtrî ſit ſuper omnes terræ beſtias, omneſque terræ volucres*, &c. Unde *David* Pſal. 8. v. 7. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus, greges, & armenta, quotquot ſunt, etiam feras agri, aves cœli, & piſces maris*, &c. Et *Jacobus*, Epiſt. 3. v. 7. *Omnis natura ferarum, & volucrium, ſerpentiumque & marinorum domatur, & domita eſt à natura humana.* In quibus locis hoc notandum eſt tam fieri mentionem piſcium, & marinorum, quàm ferarum, & volucrium; ne quis ideò piſces putet homini minùs ſubeſſe, quòd neque huic brutorum conventui interfuiſſe leguntur, neque ab homine nomen accepiſſe. Quamvis enim elementi diverſitas, in quo habitant, in cauſa ſit, cur cum homine minus habeant commercii: tamen ut homines tam in maria, quàm in terras dominantur; ſic aquaticis, & terreſtribus animantibus ex æquo imperant. Alioqui piſcatio, & piſcium eſus eſſet illicitus: nec mundos piſces in Lege Deus *Judæis* conceſſiſſet; neque *Apoſtolos* juſſiſſet *Chriſtus* retia in mare projicere. Fatendum interim hominis in bruta dominium ante *Adami* lapſum fuiſſe magis abſolutum quàm nunc eſt. Nam, ſi homo in Deum non fuiſſet rebellis, beſtiæ jugum hominis nunquam excuſſiſſent, nec ſolùm jumenta, & pecudes, ſed & feræ nobis ſe ultrò ſubmiſiſſent; quia in homine perfecto imago Dei tam clara elucebat, ut bruta etiam percelleret. Et idem ille Deus, qui in *Prophetæ* gratiam leonum occluſit ora, *Chriſtum*que, in deſerto cum feris per quadraginta dies degentem, ſartum tectum ab omni diſcrimine ſervavit, & *Paulum* à morſu viperæ, reliquoſque *Apoſtolos* à ſerpentum invaſione defendit; idem, inquam, ille Deus noſtræ omnium ſaluti ita invigilaſſet, ut ſine periculo potuiſſemus ſuper aſpidem, & baſiliſcum ambulare, & conculcare leonem, & draconem. Sed, per peccatum primi hominis hoc culmine dejecti, prioris imperii habenas nonniſi ægrè retinemus, & bruta in nos inſurgunt, quomodo nos in Deum, injuriam creatori ſuo factam ſic ulciſcentes. Nec ſolùm feræ nos invadunt, & venenato morſu angues appetunt: ſed minima quæque animalcula, ut pulices, cimices, & pediculi, pungunt, & ſomnos avertunt. Superſunt tamen priſtini imperii non obſcura veſtigia in canum & equorum obſequiis, & cùm puer armentum boum ducit ad lanienam, aut ad vocem hominis etiam feræ conſternantur, & interdiu in cryptis ſuis latent, quaſi ab ejus occurſu ſibi caveant.

(*h*) *Gen.* 41. 45.
(*i*) *Dan.* 1. 7.
(*k*) 2 *Par* 36. 4.
(*l*) *Gen.* 1. 28.
(*m*) *Gen.* 9. 2.

Poëta *Lucretius*, quem jure merito vocaveris *Epicuri de grege porcum*, lib. 5. multis contendit abſurdè credi unum hominem nomina rebus impoſuiſſe; quia homo ille, quiſquis fuerit, alios in aſſenſum trahere non potuiſſet, & eò adigere, ut voces à ſe confictas magno labore addiſcerent, cùm iis quoque liberum fuiſſet idem ſibi jus arrogare. Verba ſunt,

Proinde putare aliquem tum nomina diſtribuiſſe
Rebus, & inde homines didiciſſe vocabula prima,
Deſipere eſt: nam cur hic poſſet cuncta notare
Vocibus, & varios ſonitus emittere linguæ,
Tempore eodem alii facere id non quiſſe putantur?
Præterea, ſi non alii quoque vocibus uſi
Inter ſe fuerant, unde inſita notities eſt
Utilitatis? & unde data eſt huic prima poteſtas
Quid vellet facere ut ſcirent, animoque viderent?
Cogere item plureis unus, victoſque domare
Non poterat, rerum ut perdiſcere nomina vellent,
Nec ratione docere ullâ, ſuadereque ſurdis
Quid ſit opus facto: faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ullâ ſibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos ſonitus obtundere fruſtra.

Sed hę objectiones concidunt, cùm de *Adamo* res eſt, ex quo nati ſunt omnes homines. Itaque facile illi fuit vocabula, quæ excogitaverat, per liberos ſuos propagare. Nam hodieque nemo eſt, qui non loquatur quomodo infans edoctus eſt à parentibus. Proinde nomina, quæ brutis impoſuerat *Adam*, à poſteris conſervata ſunt. Quod docet *Propheta*, cùm dicit omnis animæ viventis, cui nomen impoſuit *Adam*, id eſſe nomen ejus; *Hebraâ* ſcilicet linguâ, quam fuiſſe primigeniam abundè alibi probavimus. Atque hîc maximè apparet non fruſtra eſſe quod in *Cratylo* ſcribit *Plato*, Οὐ φαῦλον εἶναι τὴν τῶν ὀνομάτων θέσιν, οὐδὲ φαύλων ἀνδρῶν, οὐδὲ τῶν ἐπιτυχόντων, *Non futile quid eſſe nominum impoſitionem, neque futilium, aut*

quorumvis hominum opus: cùm *Hebræa* animalium nomina pleraque certâ ratione nitantur ex natura rei petita. Quod licèt de singulis doceamus suis locis; tamen hîc probare visum est per exemplorum congeriem, ut primi nostri parentis sapientia clariùs elucescat.

Ut à generalibus incipiamus, brutum בעיר *beir* vocatur, & בהמה *behema*. Quorum prius à *stupore*, posterius à *silentio* sumptum est; quia bruta cum homine collata, & *stupida* esse, & *muta* constat: proinde illa vitam cum silentio transigere scribit non obscurus auctor. Quandoque בהמה *behema* sumitur pro *domestico pecore*, cui opponitur חיה *chaja*, id est, *fera*, à *vivacitate* sic appellata; quia ut feræ liberiori fruuntur aëre, ita pleræque diutiùs vivunt. Sic in *Hesiodo* cervus est τετρακόρωνος in *Aristotele* leones ἔτη ζῶσι πολλά· in *Alberto*, & aliis, lupi quoque valdè longævi sunt: at bubus, ovibus, capris, canibus vita est brevis. Aliud feræ nomen זיז *ziz* à *motu* fit, ut *Græca* κνώδαλον, & κινώπετον. *Hebræis* enim זוז *zuz*, *moveri* est, ut *Arabicè* زازا *zaza*, & ازا *azza*, & هزّ *hazza*, & نزّ *nazza*, & وزوز *wazwaza*. Avis à *volatu* עוף *oph* dicitur, & צפור *tsippor*, quia *manè surgit*. Rapacis avis proprium nomen est עיט *ajit* ab *involando*, & *irruendo* sumptum. Ad עיט *ajit* alludit aquilæ *Græcum* vocabulum ἀιετός. Reptile à *rependo* רמש *remes*, & à fœcunda *propagatione* שרץ *serets* dicitur. Et à *tardo motu*, זוחל *zochel*. Nam *Hebraicè* זחל *zachal*, *moras nectere*, & *cunctari* est. Sic *Job*. 32. *v*. 6. זחלתי ואירא *cunctatus sum, quia timui*. Ita optimè *R. Jona*, tanquam ex *Arabica* linguâ. Quâ scilicet زحل *zachala* non solùm *recedere*, sed & *morari* sonat. *Alcamus*, زحلت الناقة تاخرت في سيرها *In incessu suo moratus est* (vel *postremus fuit*) *camelus fœmina*. Proinde *Saturnus* Arabicè زحل *zachal* vocatur, quia fertur multò tardiùs quàm reliqui Planetæ. In *Talmudicis* מים זוחלים sunt *aquæ sensim fluentes*: & מזחילא *suggrunda*, super quam aqua de tecto fluens leniter fertur. Sic 1 Reg. 1. v. 9. *lapis* זוחלת *Zocheleth prope fontem fullonis*, lapis fuit, super quem è pannis, in vicino fonte lotis, fullones fustibus aquas guttatim stillantes exprimebant. Hæc obiter de voce זחל non satis nota. Serpens נחש *nachas* à *conjectando*, vel *augurando* dici putatur. Id enim est *Hebræis* נחש *niches*. Sed *Arabibus* نحس nachasa; *infaustum esse*, & *mali ominis* significat. Hinc est, quòd نحسان *nachsani* vocantur *Saturnus*, & *Mars*; quia infausti Planetæ. Quidni serpens indidem נחש *nachas* dictus fuerit? cùm ut ejus occursus primis parentibus infelix fuit, ita etiam à posteris pro ominoso, & infausto habeatur. Unde *Terentianum* illud,

--- *Monstra evenerunt mihi:*
Anguis per impluvium decidit de tegula.

Et *Horatius*,

--- *Rumpat & serpens iter institutum.*

Hæc de nominibus generum; jam ad singulas species.

Hebraicè גמל *gamal* est *rependere*, *retribuere*, *referre*, aut *bonum*, aut *malum*. Itaque *Græci* μνησικακεῖν reddunt *Joel*. 3. *v*. 4. Inde camelus גמל *gamal*, quia, cætera mitissimum animal, acceptæ tamen injuriæ diu memor est. *Basilius* in *Hexaëm*. Homil. 8. Τὸ δὲ τῶν καμήλων (γένος) μνησίκακον. *Chrysostomus* in Serm. Περὶ αὐχμοῦ, (n) Μνησικακοῦντες ὡς κάμηλοι. *Isidorus Pelusiota* lib. 2. Epist. 135. Μνησικακῆ δὲ ὡς κάμηλος. *Eustathius* in *Hexaëm*. Μνησίκακον κάμηλος. Hinc *Arabes* حقدت الناقة *Camelus iram suam diu servavit*. Vide & *Gregorium* Jamb. 21. *Leon. Afric*. lib. 9. *Marmolium*, *Africæ* suæ lib. 1. cap. 23. Et apud *Aristotelem*, *Ælianum*, & *Damirem*, Historiam de Camelo, qui, cùm matrem inscius iniisset, scelere agnito, progenitorem pedibus obtrivit. Cameli *Græcum*, & *Romanum* nomen ex *Syro* factum, quod *Varronem* non latuit.

(n) Edit. Savil. tom. 7. p. 353.

Arabicâ linguâ, quæ *Hebraicæ* dialectus est, ساس *sasa* est *regere*, & *moderari*, Alcamus, ساس الراكب دابة *Eques jumentum moderatus est*. سايس Saïs, *equiso*, سياس الخيل ἱππηλάτης, *equorum moderator*. Inde iisdem radicalibus סוס *sus*, *equus*, docile imprimis animal, quodque non solùm fræno, sed & simplici virgâ regitur. Aliud equi nomen פרש *paras* in (o) *Samuele*, & (p) *Esaia*, (ut *Arab*. فرس *pharas*) Critici *Arabes* deducunt à فرس *pharasa*, quod *rapere* est, propter gressûs rapiditatem. Hinc *rapientem Poëtæ* vocant. *Martialis*,

Parciùs utaris, moneo, rapiente veredo.

(o) 1 Sam. 8. 11. 2 Sam. 1. 6. (p) Es. 21. 7. 9. 28. 28.

Persarum nomen inde deduci alibi docuimus: jam addo etiam *Persei*, quem equos peritè tractâsse docent talaria à *Poëtis* illi annexa.

Asinus חמור *chamor* à *rubro*, vel *rufo* colore dictus; quia in Oriente asini plerique rubri. Proinde asinum execrati sunt *Ægyptii*, ut *Typhoni* concolorem, qui rufus fuisse credebatur. Ita *Plutarchus* in *Iside*. Asinæ nomen est אתון *athon* à *robore*; quia majori par est oneri, quàm ullum animal similis molis. Hinc *Gen*. 49. *v*. 14. Issachar *est asinus robustus*. Asellus עיר *ajir* vocatur ab *excitando*; quia parentibus multò est excitatior, Gallicè, *Plus éveillé*, *plus émeu*. De onagri nomine dicetur ubi de Feris.

Ut מור *mor*, myrrha, fit à מרר *marar*, amarum esse, חור *chor*, liber, à חרר *charar*, liberum efficere, & בור *bor*, sapo, à ברר *barar*, expurgare: ita שור *sor*, bos, à שרר *sarar*, firmum & stabilem esse *Syris*, *Talmudicis*, & *Æthiopibus*; quia vix ullum est animal bove firmius. Pro שור *sor*, *Chaldæi*, de more ש & ת permutatis, תור *thor* dicunt & *Arabes* ثور *thaur*, unde *Ægyptium* Ἀθὺρ pro *bove* in *Hesychio*, *Græcè* ταῦρος, & *Rom*. *taurus*. Idem בקר *bakar* dicitur, quia *Arabicè* بقر est (*terram vomere*) *proscindere*. Sic boves à *terendo Triones* dicti; vel à *terra*, quasi *Terriones*; aut quasi *striones*, ut vult *Scaliger*, à *stria*, quam faciunt, dum sulcos vomere proscindunt. אלוף *alluph*, id est, *edoctus*, appellatur, cùm ad aratrum est docilis. Inde *Jonathan*, *Eccles*. 12. *v*. 11. דמאלף לתורתא *qui edocet boves*. Et *Jerem*. 31. *v*. 18. *vitulus* לא מליף *non edoctus*. Juvencus פר *par* vocatur, cùm ejus ætas ex dentibus cognosci incipit, quod *Arabicè* est فرّ *pharra*. עגול agol *rotundum* significat, unde עגל egel *vitulus*, qui formæ est maximè teretis, cùm saginatur.

Aries איל *ajil* à *viribus* dictus, agno opponitur, qui *Græcè* ἀμνὸς vocatur, quasi ἄμβος, id est, *sine viribus*: & *Arabicè* سخلة *sachla*, quia *infirmus*. Nam *Arab*. سخل *sachala*, ut *Hebr*. חשל *chashal*, & חלש *chalas*, *infirmum esse* sonat. Ovis צאן *tson* dicitur, & (q) צנא & (r) צנה *tsoneh*, à *copia*. Nam *Arabicè* ضني *sobolescere*, & *fœcundum esse* significat. Itaque *Mich*. 1. *v*. 11. יושבת צאנן *Symmacho* fuit *habitatio abundans*, ut auctor est *Hieronymus*. *Abundans* est εὐθένεσαν, pro quo *Cyrillus* perperam habet εὐθηνήσαν. Nihil est opus monere quàm ovibus conveniat hoc nomen, quæ usque adeò fœcundæ sunt, ut his, tanquam vestibus, indui dicantur pascua,

(q) Num. 32. 24. (r) Ps. 8. 8.

pascua, *Psal.* 6. *v.* 14. & in *Judææ* vicis describantur per chilliades, & myriadis fœtificantes, *Psal.* 144. *v.* 12. טלה *tale*, Arabicè طلا *tala*, non solùm est *agnus*, sed & *hœdus*, & *capreolus*, à *maculis*. Nam טלוא, *talu*, *maculosum* sonat. Et apud *Poëtam* describuntur

Capreoli sparsis etiam nunc pellibus albo.

Ad quæ verba *Servius*; *Qui habent adhuc maculas à prima ætate venientes. Accessu enim temporis mutatur color.*

Hircus שעיר *saïr*. id est, *villosus*, *pilosus*, *hirsutus*, appellatus est, ut *Græcè* τράγος, quasi τραχὺς, à *pilorum asperitate*: & *Latinè hircus*, quasi *hirtus*, ut multis placet. Aliud nomen צפיר *tsaphir*, *matutinus*, quia summo manè ad pastum educitur, juxta *Varronem*, *primâ luce*, & apud Poëtam *Luciferi primo cum sydere*. Hircus anniculus עתוד *athud* dicitur, quasi עתיד *athid*, id est, *paratus*, putà ad sacrificia, commercia, lanienam, & coitum, & ad præcedendum gregem. Inde *Atydis* nomen, quod *Arnobius hirquinum* vocat. Capra עז *ez* à *viribus*: quia in minuto pecore capra est ove robustior. *Aristoteles Hist.* lib. 8. cap. 10. Ἰσχύουσι δὲ μᾶλλον αἱ αἶγες τῶν οἴων.

Sus ab angustiis oculis vocatur חזיר *chazir*: nempe *Arab.* خزر *chazira* est *angustos habere oculos*; qualis qui est أخزر *achzar* dicitur, & *oculorum exilitas* الخزر *alchazaro*. Scribit porrò *Plutarchus Sympos.* lib. 4. cap. 5. Τὰ ὄμματα τῶν ὑῶν οὕτως ἐκκεκλᾶσθαι καὶ κατεσπᾶσθαι ταῖς ὄψεσιν, *Suum oculos tam refracto & retracto esse visu, ut eorum quæ supra sunt nihil videre possint, neque cœlum intueri, nisi cùm supini jacent. Gesnerus* quoque sues scribit ita cavos & profundos habere oculos, ut non sine vitæ periculo eximi possint.

Amos 8. v. 1. 2. *Hebræum* כלוב, celub, *uncinum* reddit *Hieronymus*: ut *Arabicè* كلوب *calub* est *harpago*, & كلابات *cullabath*, *forcipes*, quæ *Chaldaicè* כלביא *culbaja*. Et inversis litteris כבל *cebel*, *Hebraicè* est *compes*. *Canis* indidem כלב *celeb* dictus à *firmitate dentium*, quibus morsûs tenacitas tanta est, ut harpaginum, & forcipum instar videri queant, & ferreorum compedum. Sic *Isidoro canicula* est *ferreus harpax*. Et *Festo*, *Catulus genus quoddam vinculi, quod interdum Canis appellatur*. Unde in *Plauti Casina*, *Hodie canem, & furcam feres*. Hæc de bestiis cicuribus.

In feris leo *Manethoni Ægyptio* est ὀξυδερκέστατον θηρίον, *fera visûs acutissimi*,

Καὶ πυρὸς ἀστράπτουσιν ἀπ' ὀφθαλμῶν ἀμαρυγὲς,

& scintillæ ignis ab oculis ejus fulgurant, ut *Oppianus* auctor est. Proinde *Homerus* χαροπὺς *ravos* vocat. Et de iisdem sic *Plinius*, *Omnis vis constat in oculis*. Huc facit quod à *visu Arabicè* dicitur مبصر *mabsir*; ut *Græcè*, λέων ἀπὸ τοῦ λεύσσω, vel λάω, *video*, unde ἀλαὸς *cæcus*. Eodem referendum *Hebræum* leonis nomen ארי *ari*. Nam ארי *ari* est pro ראי *rai*, à ראה *raa*, quod *videre est*. Sic *gemere* נאק *naak*, & אנק *anak*; *dolere* דאב *daab*, & אדב *adab*; *labruscæ* באושים *beüsim*, & אובשים *ubesim*. *Leo*, aliter ליש *lajis* dicitur ut *Græcè* λῖς, & *Arabicè* ليث *lajiths* à *fortitudine*, quæ *Arabice* ليس *lajas*, & ليث *lajaths*, unde الليث alaithso, *fortis*, *strenuus*. שחל *sachal*, pro שחר *sachar*, L & R permutatis, est *leo niger*, qui Arabicè أدلم *adlamo*, quales in *Syria* nonnulli. Plinius, *Leonum color tantum in* Syria *niger*. לביא *labi*, *Arabice* لبوة *lebua*, *leæna* est propriè ἡ τοὺς σκύμνους θηλάζουσα, *quæ catulos lactat*. An quia lac ejus crassius est, & colostri instar, quod *Arabicè* est لبا *liba*? Leunculus λεόντισκος, כפיר *cephir*, pro כביר *cebir*, propriè *leo adolescens*, qui *Arabicè* شبل *siblon*. Nam كبر *cabara*, & شبل *sabala* synonyma verba sunt, quorum utrumque *adolescere* sonat. גור *gur* (*Arabicè* جرو *garu*) non solùm *leonis*, sed & *feræ* cujusvis est *catulus*. Nempe גור *gur* verbum (ut אגר *agar*, & *Græcè* ἀγείρειν) est *congregare*. Inde igitur catuli dicti, quia circa matrem congregantur.

Chaldaicè נמור *nemor varium*, & *Syriacè* ܢܡܪ *nammer varii coloris esse* sonat, ut *Arabicè* نمر *namora* نمرة nomra *maculam*. Hinc *Alcamus*, النمر سبع سمي النمرة التي فيه Namir, *fera sic dicta à maculis, quas habet*. *Pardum*, vel *pantheram* intellige, quæ & *Hebræis* נמר *namer* dicitur, & *Latine Varia* in *Plinio*, & aliis. De pardo *Jer.* 13. *v.* 23. *An mutare potest* Chusæus *pellem suam, aut pardus maculas suas?*

Ex *Arabico* زب *zabba*, vel دب dabba, *pilosum esse*, & *hirsutum*, urso nomen aptissimum דב *dob*, qui *Græcè* quoque δασύπους dicitur à *densitate pilorum*, ut *Etymologus* auctor est. Hinc de ursis *Oppianus*,

Λάχνην μὲν πυκινὴν δυσπαίπαλον ἀμφιέσαντο,

villo quidem denso, & aspero vestiti sunt. Et in *Aristotele*, *De partibus* lib. 2. cap. 14. habent τὸ σῶμα δασὺ λίαν, *corpus valde hirsutum*. Quo pertinet, quod *villosos Poëtæ* vocant.

Ad זהב *zahab*, id est *aurum*, alludit זאב *zeeb*, Hebrẹum *lupi* nomen. Id primum convenisse puto aureo lupo circa montem *Amanum* prope *Syriam*, de quo *Oppianus*,

—— οὕτε καλεῦσι

Χρύσεον, ἀστράπτοντα περισσοκόμοισιν ἐθείραις,

quem aureum vocant, valde comantibus pilis lucentem.

Hyæna ut *Arabice* ضبع *dhabu*, sic *Hebraicè* צבוע *tsabua*, id est, *picta*, dicitur à *colorum varietate*. Unde *Oppiano* σίκτη, & Poëtis *Arabum*, الباقع *bicolor*. Vel צבוע est *hypocrita*, quomodo vocari potuit à *fucatis moribus*. Dicitur enim imitatione vocis humanę hominem excire, in quem sæviat, vomitus quoque humanos mentiri, falsisque singultibus sollicitatos canes strangulare, & devorare. Huic non dissimiles *thoes*, sed minores, & minùs noxii, ut *Arabicè* vocantur بنات اوي *filiæ avvi*, ita *Hebraicè* איים *ijim* ab *acuto ululatu*, quo personant agros *Syriæ*, cum noctu turmatim cursitant. *Vulpes*, animal congener, שועל *sual* à *tussi* dicitur. Nam שעל, *saal*, *Hebræis* est *tussire*, & שעול *siul*, vel *seol*, *tussis*, cui maximè est obnoxius. Unde *Gallorum* Proverbium de sene tussiente, *Hæc est vulpina tussis*, *quæ in foveam illum deducet*.

In cervino genere, ipsi *cervo* nomen est איל *ajal* à *vigore* corporis; *vulgari capreæ* צבי *tsebi* à *decore*, & *specie*; *albæ capreæ* רים *rem*, & ראם *reem*, & *Arabicè* ريم *rim* ab *attollendo*, quia caput, & aures solet sursum erigere, quod *Arabes* vocant ايغاد الريم *elationem* τοῦ *rim*. Ibici יעל *jaal* ab *ascensu*; quia scandit in summa rupium. *Rupicapræ* זמר zemer à *saltu*, nam *Arabicè* زمر zamara *salire* est, non saltu quovis, sed capreæ. *Tragelapho* דישון dison *à colore cinereo*: ut damæ generi ferratis corni-

cornibus יחמור *jachamur*, quia *rufa* est. Videndum an sit κεμὰς, quam ξυθὴν vocat (s) *Herodicus Babylonius*, & (t) *Ælianus* πυῤῥότριχα. *Lanugo mollis*, quæ hinnulorum cornibus innascitur. *Arabicè* غفر *ghapharon* dicitur, unde غفر *ghiphron* vel *ghaphron* ipsum animal, & *Hebraicè* עופר *opher* iisdem radicalibus, nisi quod illud per *ghain* scribitur, hoc per *ajin*. Sic quia σπάθη *Græcis* radium textoris lanâ involutum, & ἀχαιὰ in *Hesychio* ἔρια μαλακὰ, *lanas molles* significat, *hinnuli Græcè* σπαθίναι dicti sunt, & ἀχαιῖναι, ut qui cornua habeant lanam mollitie referentia.

(s) *Apud Athen. l.* 9.
(t) *Hist. l.* 14. *c.* 14.

Onager ערוד *arod* à *voce* dicitur, quæ *Latinè ruditus*: & פרא *pare* à *cursu*. Nam *Chaldaicè* פרא *para* est *currere*. Et, cùm vulgaris asinus sit tarditatis indomitæ, ferum describit *Oppianus*,

Κραιπνὸν, ἀελλοπόδην, κρατερώνυχον, ὀξύτατον θεῖν,
Velocem, rapidum, validis ungulis, cursu expeditissimum.

Et in *Aristotele* (u) onagri sunt τὴν ταχυτῆτα διαφέροντες, *celeritate eximii*; in *Æliano* (x) ὤκιστοι δραμεῖν, *cursu velocissimi*; in *Xenophonte* (y) πολὺ τοῦ ἵππου θᾶττον ἔτρεχον, *equo currebant multò velocius*; & in *Leone Africano*, (z) *Equis tantùm Barbaricis cedunt.* Ut *asellus*, ita & *lalisio* עיר *ajir* dicitur, & ratio vocis supra explicata est.

(u) *Hist. l.* 6. *c.* 36.
(x) *Hist. l.* 14. *c.* 10.
(y) *Cyr. Min. lib.* 1.
(z) *Lib.* 9.

Lepori nomen ארנבת *arnebeth*, voce composita ex ארה *ara, carpere*, & ניב *nib*; id est, *terræ proventus*. Cui quantam perniciem creet ex veteribus discere est, quorum alii *Leron* (a) insulam; alii *Astypalæam* (b) alii denique *Carpathum* (c) à leporibus desolatas fuisse tradunt. Ut, leporum genus, cuniculos taceam qui λυμαίνονται φυτὰ, καὶ σπέρματα, ῥιζοφαγοῦντες, *stirpes, & semina lædunt, & usque ad radices vorant*: idque per totam *Hispaniam*, & vicinas insulas, ut *Strabo* auctor est lib. 3. Proinde *Balearicos* adversus proventum eorum auxilium militare à *Divo Augusto* petiisse, scribit *Plinius* lib. 8. cap. 55.

(a) *Hygin. l.* 2. *Astronom.*
(b) *Athen. lib.* 9.
(c) *Pollux. Hesych. Suid. Eustath. in Dionys.*

Simia קוף *koph* multis videtur à *circumeundo* dici, quia קוף *kuph*, vel יקף *jakaph*, *ambire* est, & *circumire*. Sed קוף *koph* potius est *cephus*, *cebus*, vel *cibus*, animal *Æthiopicum* inter simiarum species. *Hericius Hebraicè* קפוד *kippod*, & *Arabicè* قنفذ *kunphud*, ex קנה *kane*, & אפוד *aphud*, quia spiculis cinctus, & circumvallatus est: hinc *Syris* ܩܒܣ est ὀρθοτριχεῖν, *horripilare*, Gallicè, *herisser*. Et קפדן *kaphdan* Talmudicis *vir morosus*, & *iracundus*, quasi totus spinis horreat. Quo sensu *Hieronymus hystricosæ mentis hominem* dixit in *Ruffinum* lib. 1.

Ad ספן *saphan*, *tegere*, & צפן *tsaphan*, *abscondere*, alludit chœrogryllorum nomen *Hebræum* שפנים *sephanim*, qui in petrarum scrobibus tecti latent, *Psal.* 104. *v.* 18. & *Proverb.* 30. *v.* 26. *Mus* contractè עכבר *achbar* dicitur pro עכלבר *achalbar*, quia consumit agros, vel quia consumit frumentum. Nempe עכבר propriè est *mus agrestis*, 1 *Sam.* 6. *v.* 5. & *Hebræis* עכל *achal*, *consumere*, בר *bar ager*, item *frumentum*. *Talpæ* à *fodiendo* dicuntur חפרפרות *Esa.* 2. *v.* 20. Quo eodem pertinet aliud talpæ nomen חולד *choled*, *Levit.* 11. *v.* 29. *Syris* quoque, & *Arabibus* notum. Nam חלד *chalad*, *subire*, & *penetrare*, & *effodere*. Sic talpa *Græcè* σκάλοψ, & σκαλόπεζα dicitur ἀπὸ τοῦ σκάλλειν, & σκαλεύειν.

Hæc de bestiis domesticis, & feris. In avibus נשר, *neser*, *aquila*, dicitur ab *adunco rostro*; quo carnem *carpit*, & *vellicat*. Quod *Arabicè* est نسر *nasara*, rapacium proprium, ut reliquarum نقر *nakara*. Itaque, servili præfixâ, illarum rostrum est منسر *minsar*, harum منقار *minkar*. *Ossifragæ* nomen פרס *peres*, à *frangendis ossibus*. Id enim ipsum est פרס *paras*, vel פרש, per *sin semol*. Sic *Mich.* 3. *v.* 3. *Et ossa eorum ruperunt*, ופרשו *& fregerunt*. A *viribus* עזניה *oznija* dicta μελαναιετὸς, id est, *aquila nigra*, Homero κάρτιστός τε καὶ ὤκιστος πετεηνῶν, *avium validissima, & velocissima*. Proinde *Philosophus*, ubi de aquilarum speciebus, lib. 9. cap. 32. Ἕτερος δὲ μέλας τὴν χρόαν, καὶ μέγεθος ἐλάχιστος, καὶ κράτιστος τούτων· & *Plinius*, Melanæetos *à* Græcis *dicta, eademque VALERIA* (à valendo) *minima magnitudine, viribus præcipua.* Est & aquilæ genus אנפה *anapha*, & ἀνόπαια *Græcè*. Nomen est ab *ira* factum. *Irasci* enim est אנף *anaph*. Sic *Arabicè* زمج *zamigia*, *irasci*, & زمج *zimmeg*, aquilæ genus est, quam suo loco accuratè describimus.

Milvus in *Levitico* דאה *daa* dicitur, in *Deuteronomio* ראה *raa*; illud à *volatu*, hoc à *visu* est. Quod ultimum posse ferri suadebunt hęc *Apuleji* lib. 6. *Metam. Nec tamen astutulæ anûs milvinos oculos effugere potui*: quibus laudatur milvus à præstantia visûs. Tamen magis arridet prior lectio, quâ à *volatu* דאה *daa* vocatur; quia in milvi volatu multa sunt singularia;

1. Quòd altissimè volat. *Martialis* (d)

Hinc propè summa rapax milvus in astra volat.

2. Quòd diu volat. *Persius* (e)

--- *arat Curibus quantum non milvus oberret.*

Et *Juvenalis* (f)

--- *tot milvos intra tua pascua lassos.*

3. Quod quandoque per horam integram volat alis propè immotis: id *Galli planare* vocant.

Volare etiam est נצה *natsa*, unde נץ *nets*, *accipiter*, cujus volatus est velocissimus. Itaque ab *Hesiodo*, (g) vocatur ὠκυπέτης, ut ab *Homero*, (h) ὤκιστος, & (i) ἐλαφρότατος πετεηνῶν. Et in *Aristophanis Avibus* Sycophanta instrui petit ταχέσι καὶ κούφοις πτεροῖς ἱέρακος, *citis, & levibus alis accipitris.*

Vulturum alius est totus ater, qui דיה *daja* vocatur, ut *atramentum* דיו *dejo*; alius solis pennis niger, cætera albus, qui à *misericordia*, & φιλοστοργίᾳ dicitur רחם *racham*, id est, *misericors*. Quia in illo genere mater, τὸν ἑαυτῆς μηρὸν ἀνατεμοῦσα *proprio exsecto femore, pullis suis præbet sanguinem exsugendum, ne cibi penuriâ conficiantur.* Ita ex *Ægyptiorum* doctrina *Horus Hierogl.* lib. 1. cap. 11. Et de iisdem *Pisidas* versu 1066.

Τὸν μηρὸν ἐκτέμνοντες, ἡματωμένοις
Γάλακτος ὁλκοῖς ζωπυροῦσι τὰ βρέφη,

femore exsecto, sanguineo lactis defluxu suos fœtus refocillant. Proinde apud *Homerum Odyss.* π. tenerrimè flent.

--- αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες, οἷσί τε τέκνα
Ἀγρόται ἐξείλοντο, πάρος πετεεινὰ γένεσθαι,

vultures curvis unguibus, quibus pullos rustici exemerunt, antequam volucres essent. Et in *Vincentio* (k) vultur pro pullis *se periculo exponit, dum etiam fortiorem se, volentem eos diripere, suis unguibus vulnerat, & alis percutit.* Et in *Cassiodoro* (l) reliquas quoque aves ab accipitre pari affectu tuetur: *Vultur*, inquit, *accipitrem, vitam plumigerarum avium persequentem, alis cædit, ore dilaniat, totoque suo pondere periclitantibus nititur subvenire.* Et in *Scaligero* (m) vultur *Africanus* in senectute, *nudus pennis, à suis pullis alitur.* Proinde *Ægyptii, ut matrem significent*, ἢ ἐλεήμονα *aut misericordem, vulturem pingunt*; ut auctor est *Horus*, ubi supra.

Tale est, quod חסידה *chasida*, id est, *pia*, & *benigna*, vocatur *ciconia* propter ἀντιπελαργίαν illam erga parentes tam decantatam, & vulgò etiam tam notam, quàm ignotum, quod de vulturis misericordia diximus: proinde in illa explicanda prolixiores fuimus, quàm patitur in hoc capite nostri instituti ratio.

Contra *struthio* Hebraicè תחמס *thachmas* dicitur,

tur & *Arabicè* ظليم *dalim*, id est *iniquus*, & *impius*; quia prolem suam negligit. Cùm enim aves reliquæ ova foveant, & pullos cum cura educent; *Hæc ova sua derelinquit in terra*, &c. *Nec cogitat futurum, ut illa pes conterat, & agri bestia comprimat. Duram se exhibet erga pullos suos, ac si non essent sui*, Job. 39. 17. &c. Proinde *Jeremias*, Thren. 4. 3. *Filia populi mei crudelis est, ut struthiones deserti. Israëlitas* intelligit, qui in extrema fame parvulos suos neglexerant, de se solis solliciti. Nota in struthione marem appellari תחמס *thachmas*, & fœminam יענה *jaana*, vel בת יענה *bath jaana*; quasi *clamosam* dicas, aut *filiam clamoris*. Clamosum enim est animal. *(n)* In *Brasiliæ* mediterraneis tam altum clamant, ut ad dimidiam *leucam* audiantur. *Arabicè* struthionis رغا clamor in utroque sexu *rogha* dicitur, in mare عرار *irar*, in fœmina زمار *zimar*, & cum posuit ova نقنقة *naknaka*. Unde ipsa avis نقنقة *niknika*: cujusmodi voces ὀνοματοποιητικὰς etiam in avium nominibus *Hebræi* nonnullas habent, quæ illarum cantum exprimunt. In his sunt תור *thor* pro turture, עגור *agor* pro grue, סיס *sis* pro hirundine, quæ *Italis* circa *Venetiam zisilla*, & cantus ejus *zisillare*, ut *Latinè zinzilulare*, in Poëmatio de *Philomela*. Eodem pertinet, quod *æsalon* (Gallis *emerillon*) *Hebr.* vocatur איה *aja*, ut *Arab.* جوجو *juju*, & *cantus* جايا *jaja*.

(n) *Jo. de Laet. Americ. lib. 15. cap. 7.*

Pelicano nomen קאת *kaath* est à *vomitu* sumptum; quia conchas jam absorptas revomit, postquam calore ventris apertæ sunt, ut ex iis esculenta legat. Quod è *Græcis* testantur *(o, p) Aristoteles*, *(q) Antigonus Carystius*, *(r) Ælianus*, *(s) Phile*, *(t) Pisidas*, *(u) Eustathius Antiochenus*, *(x) Michaël Apostolius*: ut è *Romanis*, *(y) Cicero*, *(z) Plinius*, alii.

Ut שלך *salach* verbum est καταῤῥάσσειν, *præcipitare, cum impetu projicere, & deturbare*, (ut Ps. 102. 11. ubi pro *Hebræo* תשליכני *Græci* habent κατέῤῥαξάς με, *dejecisti me*) ita nomine שלך *salach* significatur avis *catarrhactes*, quæ vel è summis scopulis, vel è sublimi aëre, quovis telo celerius, in mare se præcipitem dejicit, & ad orgyiæ mensuram immersa pisces captat, quos emersa statim devorat: eadem, ova sua, unguibus comprehensa, subinde immergens, & mox educens, hoc motu concalefacit, donec pulli excludantur. Et pullos editos in mare sæpe demissos illico extrahit, ut huic exercitio à teneris sic assuefiant. Sed in senio, cum deficit visus, scopulis illiditur, aut tabulis, in quibus pictæ sunt piscium imagines, qua arte nonnunquam capitur. Hæc, ex *Oppiani Ixeuticis*, *Dionysius Characenus*. Ex quibus abundè constat, quam huic avi conveniat nomen שלך, seu *catarrhactis*.

(o) *Hist. 9. 10.*
(p) *Et in Mirab.*
(q) *Hist. 47.*
(r) *Hist. l. 3. c. 20.*
(s) *De Anim. c. 8.*
(t) *In Opif. mundi.*
(u) *In Hexaëm.*
(x) *Cent. 15. Prov. 93.*
(y) *De Nat. Deor. lib. 2.*
(z) *Lib. 10. c. 40.*

Quædam aves à locis dictę sunt, quas consulto prætereo, quia ad rem nostram non faciunt. Cum avium nomina inde desumpta, non solum *Adamo* sint, sed & *Noacho* recentiora. Ita *pavones* תוכיים *thuchijim* pro כותיים *chuthijim*, dicti videntur per Metathesin; quia ex *Cuth*, seu *Perside*, in *Judæam* primo allati sunt, quomodo etiam in *Græciam*. Proinde Περσικὸν, & Μηδικὸν ὄρνιν veteres appellârunt: ut *domesticis columbis* nomen יונים *jonim* ab *Jônibus*, seu *Græcis*. Nam in *Græcia* fuisse ab omni ævo docent fabulę vetustissimæ de *Dodonæa* columba, de columba *Deucalionis*, de columbis quæ *Jovem* in cunis vagientem Ambrosia dicuntur aluisse, *&c.* cum *Theophrastus* columbas tradit in *Asiam* esse invectitias. Hic quæ videntur posse objici diluere conatus sum in Tractatu de Columbis. At *columbæ feræ* דרור *deror* nomen est à *libertate*; quia plena libertate fruitur, nec ulli loco adstricta, & tanquam glebæ affixa. Itaque hujusmodi columbarum gregem αὐτόνομον ἀγέλην vocat *Basilius* Epist. 175. ad *Julittam*; id est, *gregem liberi pastûs*, aut *suis legibus utentem*.

Noctua vocatur תנשמת *thinsemeth*; quia quisquis videt illam שום *miratur*, & *obstupescit*. Ita *Hebræi*. Quod de aliis avibus maximè intelligendum. *Aristoteles, Hist.* lib. 9. cap. 1. *Cæteræ aviculæ noctuam circumvolant*, ὃ καλεῖται θαυμάζειν, *quod mirari vocatur*. *Timo Sillographus* de *Arcesilao*;

Οἱ δ᾽ μιν ἠΰτε γλαῦκα πέριξ σπίζαι τερατεῦνται,

Illum autem mirabantur, ut aviculæ, quæ noctuam circumstant. Vide etiam *Dionem* Orat. 12. & *Lucianum* in *Harmonide*. Alii huc fabulam trahunt de *Nyctimene*, quæ, postquam cum patre concubuisset, in noctuam conversa, *tanto scelere*, inquiunt, *omnibus avibus est admirationi*. Ita *Servius* in lib. 1. *Georg.*

Aliæ sunt aves nocturnæ, quæ ab argumento nomen habent. Sic quia נשף *nesheph* idem est, quod σκότος *caligo*, ינשוף *jansuph* est bubonis species. Et *vespertilio* trajectis literis, עטלף *atalleph* dicitur pro עף טלל *aph tallel*, vel *oph tallel*, quasi *avem tenebrosam*, aut *tenebrarum* dixeris.

Phthisis, Hebr. שחפת *sachepheth*, morbus est, quo corpus extenuatur, & contabescit. Et שחף *sachaph*, *larus* vel *cepphus*, quem dicit *Aristophanis Scholiastes* in *Pace* εἶναι πολὺν μὲν ἐν τοῖς πτεροῖς, ὀλίγον δὲ ἐν τοῖς κρέασι, *plumarum quidem multùm habere, sed parùm carnium*, quasi laborat phthisi. Proinde levissimus est, & fluctibus innatat. *Hesychius*, Κέπφος, εἶδος ὀρνέε κεφοτάτε. *Suidas*, Κέπφος, εἶδος ὀρνέε ὁ λεγόμενος λάρος· ἔςι δὲ κοῦφον, καὶ ἐπιπλέον τοῖς κύμασιν. Contra, *coturnix* Arabicè سماني *sumana* vocatur à *pinguedine*. At *Hebræum* שליו *selau*, ab *ubertate* deduxerim, vel invitis *Masorethis*, qui שליו, id est, *coturnices* puncto sinistro notant, & שלוה εὐθηνίαν, vel *ubertatem*, dextro. Huic etymo favet coturnicum immanis numerus in *Ægypto*, & *Palæstina*; de quo nos suo loco.

Upupam vocat *Æschylus* πετραῖον ὄρνιν: *saxatilem avem*, aut *gallinam*, & *Græcorum* vulgus hodie ἀγριοκόκορον, ut *Hesychius* (a) ἀλεκτρύονα ἄγριον, *gallum sylvestrem*. Quo fortasse pertinet, quod *Hebraicè* דוכיפת *duchiphath* appellatur. Alludunt enim ديك *dic*, & כיף *cheph*: quorum illud *Arabicè gallum*; hoc *Hebræis*, & *Syris*, *petram* sonat.

(a) Ἔπωπα pro ἔποπα.

Gallinago Græcè σκολόπαξ dicitur à longo rostro instar σκόλοπος, id est, *pali*. Eodem redit *Hebræum* nomen קורא *kore*, unde *Arabicum* قاريه *karia*. Fit enim à קורה *kora*, quâ voce non solùm *trabem*, sed & *palum* significari constat, quem reparandæ sepi adhibent. Hinc *Talmudici* in *Moed Katon*, מקרין את הפריצה בהוצא ודפני *Sepis rupturam reparant palis ex palma & lauro*.

Onocrotalum Romani veteres *truonem* appellabant; quia tanquam *truam* habet è rostro dependentem, id est, vas magnum, cujus *trulla* diminutivum. Vide *Festum*, *Varronem*, & *Nonnum*, in *truo*, *trua*, vel *trulla*. Eadem avis כוס *chos* dici videtur, *Ps.* 102. 7. id est, *trua*, seu *vas*, ut Arabicè الحوصل *alhausal*, id est, *ingluvies*; quasi tota nihil quicquam sit quam trua, & ingluvies.

Græcæ voces ὀνοφερὸς, & ὄρφνιος, vel ὀρφνινος, à *tenebris* ad nigredinem significandam transferuntur. Sic ab *Hebræis* ערב ereb *vespera*, & ערב arab *advesperascere*, & *obtenebrascere*, corvus, qui nigredine insignis est, *Hebraicè* עורב *oreb* dictus est, & *Arabicè* غراب *gorab*: quia ut albus lumini, ita tenebris niger videtur esse color.

Lacertorum plura sunt genera in *Mose*, Lev. 11. 29. 30. צב *tsab*, אנקה *anaka*, כח *coach*, לטאה *letaa*, חומט *chomet*, תנשמת *thinsemeth*, & *Prov.* 30. 24. שממית *semamith*, *quæ manibus apprehendit, & est in regum palatiis*.

I. צב *tsab*, *Arabicè* ضب *dhab* (*Tsade* mutato in *Dhad*, propter punctum appositum) est *crocodilus terrestris*, majoris lacerti species, *Arabiæ* peculiaris, quem ex *Arabum* monimentis suo loco pluribus describimus. Radix ضب *dhabba*, significat *hærere terræ*, planè ut لطا *lataa*, de quo mox. II. אנקה *anaka*, est *stellio*, quem *stridoris acerbi* describit *Plinius* lib. 29. cap. 4. unde illi nomen: *Hebræis* enim אנקה *anaka*, *gemitum* & *clamorem acutum* sonat. III. כח *coach*, *lacertus* à *robore* sic appellatus, omnino est *Arabum* ورل *guaril*. Ejus enim robur eminet in pugna contra serpentes, & crocodilum terrestrem, quorum lustra invadit. Itaque de illo dicunt *Arabes*, هو اظلم من ظالم *Is est violento violentior*, id est, serpente, qui reliquis lacertis superior est. IV. לטאה *letaa* videtur esse *Arabum* وحرة wachara; *lacertæ genus*, inquiunt, *stellioni simile*, TERRÆ ADHÆRENS, *& veneno suo inficiens quicquid contingit*. De quo vulgatum Proverbium in dolosos homines, *Dolus ipsis adhæret* كما تلزق الوحرة بالارض *ut* wachara *adhæret terræ*. Itaque ob id ipsum לטאה *letaa*, dicitur. Nam *Arabicè* لطا *lataa*, ut jam diximus, est *adhærere terræ*. Et in *Mose* לטאה scribitur per *Lamed* majusculum, ut sciamus ab ejus veneno vel maximè esse cavendum. Ita monet *Buxtorfius* in *Commentario Masorethico*, cap. 14. Videndum an *Hebræorum letaa*, & *Arabum wachara*, sit *salamandra Græcorum*, quod mihi sit verisimile. V. חומט *chomet* est *arenaria lacerta*, ut docet nomen. *Hebræis* enim חומטון *chometon* est *arena*, ut *Græcè* ἄμαθον. Ita igitur vocari puto lacertæ genus, quæ, viso homine تغوص في الرمل *in arena mergitur*, *quomodo piscis in aqua*. *Arabicum* nomen est حلكا *chulaca*, vel لحكا *luchaca*. Sunt & qui vocent بنات النقا *filias tumuli arenæ*, quod ibi perpetuo degant. VI. תנשמת *thinsemeth* mihi est *chamæleon*; quia à נשם *nasam*, id est, à *spirando*, vel ab *aspirando* sic appelletur, quia ore semper diducto aërem attrahit, ac proinde à multis eo solo vesci creditur. VII. שממית, *semamith*, in *Solomone* idem est, quod in *Mose* אנקה *anaka*, nempe *stellio*. Itaque in Lege pro אנקה *anaka*, *Samaritanus* habet ࠔࠌࠌࠉࠕࠀ *semamitha*; & *Syrus* utrobique ܐܡܩܛܐ *amketha*, ex quo, per Metathesin, factum in *Chaldæo* אקמתא *Prov.* 30. *v.* 24. Sed rectius est אמקתא ex *Hebræo* אנקה, *Mem* & *Nun* permutatis. Itaque *Græcus* quoque, & *Romanus* Interpres, in *Proverbiis*, *stellionem* interpretantur. Quin *Talmudicis* שממית *semamith*, & *Græcis* hodie σαμιαμίνθη est *stellio*: ut *Arabibus* سام برص *sammabras*. Cujus nominis pars prior, *samma*, *veneno infectum* sonat, planè ut *Hebræum semamith*: & posterior, *abras*, *leprosum*; quia tanquam lepræ maculis interstinctus est.

In his *Os.* 12. 12. *Altaria eorum* כְּגַלִּים *ut acervi super porcas agri*; pro, *ut acervi*, *Græci* habent ὡς χελῶναι, *ut testudines*. Inde colligas voce גל, *gal*, *Hebræos* non solùm *acervum*, sed & *testudinem* significâsse: ut *Syris* hodieque ܓܠܐ *galla* est *testudo*; quomodo dicta videtur à *testæ* forma, quæ fere est orbicularis. Nam גלל *galal* est *in orbem volvere*, גלות *gulloth*, & גלילים *gelilim orbes*, &, geminatis radicalibus, גלגלת *gulgoleth cranium*, גלגל *galgal*, *rota* & *sphæra*, גלגלי *galgali*, *sphæricus*. Aut pro ὡς χελῶναι legendum ὡς κολῶναι, ut suo loco monemus.

Rana non dicitur צפרדע *tsephardea*, quod *matutinum* tempus noverit, ut hactenus creditum, sed à *limosis ripis*, in quibus degit. Nempe *Arabicè* ضفة *ripam*, & ردع *limum* sonat; inde compositum צפרדע, pro quo *Arabes* olim ضفردع, deinde eliso *Re* ضفدع dixerunt.

In serpentibus dubitant, an *vipera* dicatur quasi *vipara*, aut quasi *vivipara*: sed res ferè eodem redit; quia necesse est, ut vi pariat, si catulos vivos parit, cum ζωοτοκία, multo sit difficilior, quam simplex ᾠοτοκία. Neque absurdè huc referatur *Hebræum viperæ* nomen אפעה, tanquam à פעה factum, id est, *clamare contentâ voce*, idque propriè *in partu*, Es. 42. 14. Ut כרכוב *carcub*, *ambitus* est, ex כרך *carac*, *ambire*, *Beth* in fine adscito: ita עכשוב *acsub*, *aspis*, ex עכש *acas*.

Nempe *Arabibus* عكس *acasa* est *ad principium suum rem reflectere*, *& retorquere*; sive id fiat rectâ lineâ, ut in repercussu Solis; aut per circulos & gyros, ut cum, capite ad caudam obverso, serpens in spiram se colligit. Id aspidi maximè convenit, qui *Græcè dicitur* ἀσπὶς, quia in gyros se torquet in *clypei* modum. Serpens *cenchris*, vel κεγχριδίας à maculis *milii* magnitudine & colore sic appellatus, *Hebr.* vocatur צבוע *tseboa*, id est, *pictus*. Inde *vallis Tseboim*, 1 *Sam.* 13. 18. si *Hebræis* credimus, ubi frequens hoc serpentis genus. *Basilisci* nomen צפע *tsepha*, vel צפעוני *tsiphoni*, videtur ipso sono horrendum illum sibilum exprimere, quo reliqua animalia vel fugat, vel interficit. *Acontias*, seu *jaculus*, Es. 34. 15. vocatur à *saltu* קפוז *kippoz* ut *Arabicè* قفازة *kipphaza*; quia saltu vel in arbores, vel in viatores irruit. Nam *Arabicum* قفز *kaphaza*, ut *Hebraicum* קפז *kaphaz*, propriè *in altum exsilire* significat. *Cerasti* & *hæmorrhoo*, præter cornua, hoc est peculiare, quod dorsi spinas non habent osseas, ut reliqui serpentes, sed solùm cartilagineas, & in utramque partem ita flexiles, ut in incessu nulla possit esse firmitas. Unde *Lucanus*,

--- *spinâque vagi torquente cerastæ*:

& *Nicander* in *Theriacis* de hæmorrhoo,

Δοχμὰ δ' ἐπισκάζοι ὀλίγον δέμας, οἷα κεράστης.

Obliquè claudicat parvum corpus ejus, *more cerastæ*. Et infra de utrisque,

Ἔξοθεν αἱμορρόοι σκολιπλανέες τε κεράσται
Οἷοι χωλεύουσι.

Exinde hæmorrhoi, *& obliquè errantes cerastæ*, serpentum *soli claudicant*. Itaque à verbo שפף *saphaph*, quod *Hebræis claudicare* est, utrique apprimè convenit nomen שפיפון *sephiphon*, à *claudicatione* factum. Eorum meminit *Jacob* in benedictione, *Danis*, *Gen.* 49. 17.

Angues alati, qui ex *Libya* & *Arabia* quotannis in *Ægyptum* volant, sunt in hydrorum specie. Ita *Herodotus* lib. 3. Τοῦ δὲ ὄφιος ἡ μορφὴ ὅιηπερ τῶν ὕδρων. Nomen *Hebræum* esse שרף *saraph*, docet, quod *Es.* 30. 6. in *Ægypto* describitur *vipera* ושרף מעופף *& saraph volans*. Dicitur autem *saraph* ab *exurendo*: nam verbum שרף *saraph*, est *exurere*. Nempe hydrum, vel, quod idem est, chersydrum, vim habere igneam, & morsu suo exurere tradunt quotquot de illo scripserunt. Proinde etiam in virgâ ejus ori admotâ fellei coloris vesicæ excitantur, & gladius à mucrone usque ad capulum tetro ac cæruleo colore tingitur, ac si flammâ violentâ corriperetur: vellus quoque hoc veneno infectum tanquam igne lento carpi & consumi legitur. Quocirca apud *Nicandrum* ex illius morsu consequuntur;

Ἄλγεα

Ἄλγεα πυρπολέοντα, θοῶς δ' ἐπὶ γυῖα χέονται Πρηδόνες,

dolores tanquam incendiis depopulantes, & pustulæ urentes, statim per membra sparguntur. Et serpentes שרפים *seraphim*, à quibus *Israëlitæ* in deserto morsi sunt, *Hebræi*, non tantùm veneno dentium, sed & solo halitu ussisse, & flammas ex ore suo sparsisse scribunt. Draconum nomen תנים *thannim* alludit ad תנות *thannoth*, quod θρηνεῖν *plangere* explicant vetustissimi Interpretes, *Jud.* 11. 40. Et iidem describuntur ut θρηνητικὰ ζῶα, *Job.* 30. 29. & *Mich.* 1. 8. Quia cum capite erecto, & diductis faucibus, sursum aspirare sæpe visi sint, id ita accepisse putantur *Hebræorum* antiquissimi, ac si ore in cœlum obverso per suspiria, & gemitus ad Deum de sorte sua conquererentur, quodque omnibus odiosi, desertisque, ac feralibus addicti locis, longam quidem, sed miseram vitam ægrè traherent. Draconis aliud nomen לויתן *leviathan*, à *multiplici flexu* sumptum est. Nam *Arabicè* in *Alcamus* لوا الحية sunt *serpentis spiræ:* & de serpente لاوي vel تلوي vel التلوي *in spiras se convolvit.*

E multis locustarum nominibus, quę in *Mose*, & Prophetarum aliis reperire est, ne unum quidem est, quod non certa ratione nitatur. Vulgatissimum ארבה, *arbe*, à *copia* sumptum; quia locustis nihil fœcundius. Hinc Scriptura toties: *Veniebant ut locustæ multitudine*, & *diffusi ut locustæ*, Jud. 6. 5. & 7. 12. *Venit locusta, & bruchus, cujus non erat numerus*, Ps. 105. 34. Vide & *Jerem.* 46. 33. & 51. 14. *Joel.* 1. 6. *Nahum.* 3. 15. Locusta etiam גוב, *gob*, vocatur, *&c.* & גובי *gobai*, ut *Arabicè* جاب *gab*, & جابي *gabai*; quia è terra emergit: id enim *Arabibus* جبا *gaba*. Et גזם *gazam*, quia non solum herbas, sed & arborum ramos teneriores abscindit; quod verbo *Chaldæis*, *Arabibus*, & *Æthiopibus* notissimo גזם dicitur. *Leo Africanus* lib. 9. de Locustis, *Arbores ipsas pariter cum frondibus, ac fructu esitant.* A *velo* fit nomen חגב *chagab*, & צלצל *tselatsal* ab *umbra*; quia locustarum nubes, cum volant, Solem obumbrant, & illi velum obtendunt. A *consumendo* est חסיל *chasil*, & à *lingendo* ילק *jelek*, & à *vorando* סלעם *solam*, & à *longo agmine* חרגל *chargol*. Nam *Arabicè* حرجل *chargala* est *longo agmine ferri*: unde حرجلة *chargala*, *locustarum agmen*, quod quandoque est multorum millium.

In muscarum generibus *musca* propriè dicta *Hebræis* est זבוב *zebub*, Chaldæis דבובא *debuba*, Arabibus ذباب *dsebab:* & his ذب *dsabba* est *incertis sedibus divagari*, quod muscæ maximè proprium. Neque enim musca nidum uni loco affigit, sed πλάνητα τὴν πτῆσιν κατὰ τοὺς Σκύθας ἐπανῃρημένη, *Scytharum in more, vago volatu sublata, ubicunque à nocte fuerit deprehensa, ibi domum, & cubile facit.* Quod in *Encomio Muscæ* à *Luciano* non est omissum. Proinde *Arabico* Proverbio اطيش من ذبابة *muscâ inconstantior* dicitur esse, qui vagus est, & inquies. *Api* nomen aptissimum דברה, *debora*, est à *mirabili ductu*, & *ordine*; cum politicum sit animalculum, Reges habens, & populos, & urbes, & prætoria. *Vespæ*, vel *crabroni* commune nomen צרעה *tsira* pro עצרה *itsra* à *premendo*; quia mirè pressa & constricta habet ilia. Sic *crabronis* nomen fit à *cracere*, quod, apud *Ennium*, *gracilem esse* sonat. Glossæ *grabronem* scribunt, tanquam à *gracere*, unde *gracilis*. *Græcè* etiam ut *vespa* σφὴξ, ita σφῆκες; & σφηκίσκοι dicuntur parva ligna in acutum collecta: & in hominibus σφηκώδεις, qui sunt corpore *graciles*, nec ventricosi. Ut *corvus* עורב *oreb*, sic *cynomyia* ערוב *arob*, à *nigredine* dicta est, si verè *Muffetus* (b) asserit cynomyiæ nomen nulli muscarum generi magis convenire *quam NIGRIS illis grandioribus*, &c. Ne dicam aliud ejusdem vocis etymon posse elici ex his *Ps.* 78. 45. *Misit in illos* ערוב ויאכלם *arob, & comedit eos.* Arabicè enim عرب *araba*, *comedere* est, planè ut أكل *achala*. *Culex vinarius* (Græcè κώνωψ) à *miscendo* dicitur יבחוש *jabchus*; quia vino immixtus est: & *palustris* (Græcè ἐμπὶς) יתוש *jatthus*, pro ינתוש *janthus*, à *vellicando*; quia hominibus, & jumentis molestissimum se exhibet, eorum carnes appetendo, & vellicando.

(b) *Theat. Insect.* lib. 1. c. 11.

Scorpio עקרב *akrab* dicitur pro עקץ־רב *akatsrab*, à *magno aculeo*; quia μόνον τῶν ἐντόμων τοῦτο μακροκέντρον ἐστι, *solum insectorum magnum habet aculeum*, ut tradit *Aristoteles*, *Hist.* lib. 4. cap. 7.

Aranea עכביש *acchabis*, inverso nomine ex שבך *sabach*, quod *implexum esse* sonat: unde *rete* Arabicè شبكة *sabecha*, & Hispanicè *xabega*. Ejus opus ארג *arag*, *texere*, unde *Græcis* ἀράχνη.

Cochlea, seu *limax* שבלול *sabbelul*, vel à שביל *sebil*, id est, *via*, seu *semita*, quam succo suo signat; vel potius quia ישב בלול *jasabbelul*, habitat ἐν κοχλίᾳ. Nam *Hebraicè* לול *lul*, *Græcè* κοχλίας, est ἑλικτὴ ἀνάβασις, vernaculâ linguâ *un escalier*.

Vermis רמה *rimma*, & תולע *thola*. Prius *Arabicè*, *cariem*, & *teredinem* significat, & رم *ramma*, *cariosum esse*, ut *Hebraicè* רמם *ramam*, σκωληκιᾶν, *verminare*. Posterius est à לוע *vorare*, *deglutire*. Tinea עש *es*, à verbo עשש *asas*, *consumi*, *tabescere*. Item סס *sas*, Chaldaicè סססא *sasa*, Græcè σὴς, Arabicè سوس *sus*, à verbo ساس *sasa*, quod *tineosum*, & *cariosum esse* sonat. *Hirudo* עלוקה *aluka*, vel עלקה *alaka* potius, ut *Arabicè*, à *pendendo*, & *adhærendo*.

Scarabæus חפושית *chaphusith*, à *scrutando stercore*. *Scrutari* enim est חפש *chaphas*. Sed aliud est כפים *caphis*, quod *Græci* perperam κάνθαρον reddunt, *Hab.* 2. 11.

Formica נמלה *nemala*; quia נמלה *namla*, id est, *abscindit* spicarum capita, ut grana eliciat è glumis suis. *Ælianus* de formicis, *Hist.* lib. 6. cap. 43. Τοὺς μὲν ἀθέρας ἀποκύπτουσιν, ἐκλέπουσι δὲ τὰς τῶν πυρῶν σελλούσας τε, καὶ περιαμπεχούσας θυλακίδας, *spicarum capita abscindunt, & glumas, quibus granum induitur, & includitur, deglubunt.* In quo ipso argumento adhibetur verbum נמל *namal*, cum de impiis dicitur, *Job.* 24. 24. *Ut spica caput* ימלו *abscindentur.* Itaque hoc sequi malo, quam quod post *Plinium* tradunt innumeri Scriptores, formicam ipsius grani caput arrodere antequam recondat, ne rursus in fruges è terra exeat.

Ut כן *chen*, *basis*, ita & כנים *chinnim*, *pediculi*, nomen habent à verbo כונן *chonen*, quod *firmare*, & *stabilire* est; quia pediculus firmum, & stabile est animal, & à corpore δυσαφαίρετον, ut tradit *Philosophus*, *Hist.* lib. 5. cap. 31.

Nescio unde accesserit finale ש *Hebræo* pulicis nomini פרעש *paros*, quod alioqui alluderet ad verbum פרע *para*. Illud enim inter cætera *retrocedere* significat. Sic *Prov.* 8. 33. *Audite eruditionem, & sapientes estote*, ואל תפרעו *nec retrocedite.* Et *Ezech.* 24. 14. *Ego Dominus dixi, Eveniet, faciam*, לא אפרע *non retrocedam.* Et in Doctorum libris, *Qui legit librum*, למפרע *retrorsum.* Pulici autem id est proprium, ut retrorsum saliat. *Arabes* in *Damire*, من لطف الله به انه

انه يتب الي ورابة ليري من يصيبه
لانه لو وثب الي امامه لكسان
اسرع الي حمامه *Benignè illi indulsit Deus, ut saliat retrorsum, ut venatorem suum videat. Quia, si saliret antrorsum, properaret ad mortem suam.* Ubi nota elegantem Paronomasiam inter امامه *imamahi*, & حمامه *himamahi*. Fallor, an פרעוש *paros* contractum ex verbis פרע־רעוש *para-raos*: quorum illud *retrorsum*, hoc *motum* sonat; quia saliens retrorsum movetur? Notandum est *Hebræum* רעש non solum ad motum in genere, sed & ad saltum pertinere, planè ut *Græcum* σκαίρειν. Sic cum de equo dicitur, *Job.* 39. vers. 20. התרעישנו כארבה *An fecisti, ut moveretur sicut locusta?* Ut *moveretur*, id est, ut saltaret, ut exiliret. Quâ notione si sumas, pulex rectè omnino פרעוש *paros* dictus fuerit ex פרע, & רעש, quia *retrorsum salit.*

Pleraque hæc in sequentibus multò accuratius explicantur. Sed illa visum est hîc congerere, ut videantur uno intuitu, & sic lectorem magis feriant. Atque hinc discamus quam exacta fuerit animalium notitia in primo illo humani generis conditore, quem hæc illis nomina imposuisse refert *Moses*. Nempe in ejus animum Deus multa infuderat, quæ nonnisi gravi labore, & longa experientia nos addiscimus. Ita ut non solam superficiem, ut nos hodie, sed & ipsam rerum naturam introspiceret. Si quis miretur etymorum, quæ adduximus, pleraque hactenus ignorata fuisse à viris *Hebraismi* longè peritissimis, sciat illos magno errore omnium vocum origines ex sola Scriptura eruere; cum *Hebraicæ* linguæ veteris pars non contemnenda lateat tam in aliis *Hebræorum* libris, quam in *Chaldaicâ*, *Syriacâ*, & *Æthiopicâ* linguâ, quæ *Hebraicæ* dialecti sunt. Illas proinde consulere non sum dedignatus, ne quicquam negligerem, quod esset in rem nostram.

DE SCRIPTURÆ ANIMALIBUS PRIMÆ PARTIS

Liber Secundus.

DE *Domesticis quadrupedibus.*

CAPUT PRIMUM.

De *Cameli* nomine.

Cameli *nomen absurdè* Græcos *ex sua lingua deducere: fieri ex* Hebræo, *&* Syro גמל gamal. *Quod* Varronem *&* Hesychium *non latuit.* Gamale *urbs unde dicta.* Pseudo-Egesippus *notatus.* Gaugamela *non significat* domum, *sed* tributum cameli. *Verbum* גמל gamal, *&* ablactare, *&* retribuere *significat. Cameli nomen* גמל gamal, *non deduci, ut volunt, ex priore significatu, sed ex posteriore. Apud* Arabes *varia cameli nomina juxta ætates. Camelus animal* μνησίκακον, *tamen cætera mite, & felle carens. Cur dicatur* Abu-Job. *Aliquid in cameli jecore felli analogum. Mira* Adami sapientia.

E*venus* in *Eroticis* ad *Eunomum*, & *Græcorum* plures alii, *camelum* dici volunt quasi κάμμηρον, quia μέσους κάμπτει τοὺς μηροὺς, *media femora* inter incedendum *inflectit*. Proinde somnianti se in fuga exceptum fuisse à quodam hospite, cui nomen erat *Camelo*, *Artemidorus* hoc somnio significatam fuisse ait crurum debilitatem. Et (a) *Ægyptii*, ut tardum hominem designarent, camelum pingebant; quia ἐκείνη μόνη τῶν ἄλλων ζώων τὸν μηρὸν κάμπτει, *omnium animalium solus camelus femur inflectit*. Nempe, ut observat (b) *Herodotus*, & ex illo (c) *Ælianus*, Κάμηλος ἐν τοῖσι ὀπισθίοισι σκέλεσι ἔχει τέσσαρας μηροὺς, καὶ γόνατα τέσσαρα. *Camelus in posterioribus cruribus quatuor habet femora, & genua quatuor:* id est, quatuor articulos, cum totidem ossibus interjectis: Per eos articulos, quos in femore habet solus camelus, medium femur illi flectitur. Tamen inde κάμηλον dici, quasi κάμμηρον, tam falsum est, quam quod asserit *Etymologus*, sic appellari, ὅτι χαμαὶ καθημένη αἴρει τὸ φορτίον, *eo quod humi sedens onus attollit*. Camelus enim est *Hebræis* גמל *gamal*. Quâ voce usi sunt *Job* & *Moses*, antequam camelus *Græcis* vel de nomine notus esset. Neque enim *Græcum* animal est camelus, sed *Asiaticum*, & *Africanum*. Et *Hebræum* nomen æmulantur *Samaritani*, *Syri*, *Chaldæi*, *Arabes*, *Ægyptii*, & *Æthiopes*. Rectè igitur *Varro*, *de lingua Lat.* lib. 4. *Camelus suo nomine* Syriaco *in* Latium *venit*. Et *Hesychius*, Γαμάλη, κάμηλος παρὰ Χαλδαίοις. Et *Josephus, lib. 4. De Bello*, *Gamalon* urbem, & montem dicit εἰκάσθαι καμήλῳ τὸ σχῆμα, παρ' ἣν ὠνόμασαι, *cameli speciem habere, unde nominatur*. Neque audiendi in *Egesippo*, aut *Ambrosio* verius, qui (d) *à superioribus* Camalam *vocitatam putant, quòd formam cameli præferat, sed corrupto incolarum usu* Gamalæ *nomen urbi inhæsisse*. Neque enim in *Gamalæ* nomine quicquam corruptum, cum à *Græco*, aut *Romano* cameli nomine non fiat, sed ab *Hebræo* גמל *gamal*. *Plutarchus* in *Alexandro*, *Gaugamela* ex *Assyria* lingua interpretatur *cameli domum*. Sed quia *gau* pro *domo*, *Assyria* linguâ nusquam occurrit, alibi observavi *Gaugamela* contractum esse ex גבי גמלא *gave gamala*, quomodo divisis vocibus in *Plinio* se legisse testatur *Hermolaus*: & *Chaldæis gave gamela* esse *cameli vectigalia*. Nempe *Plutarchus* ipse auctor est, priscum aliquem Regem è prælio fugâ elapsum camelo dromadi, quâ tum vehebatur, τινὰς προσόδους certa vectigalia pro alimento ibi attribuisse.

Verbum גמל *gamal*, *Hebræis* duo significat diversissima, *ablactare*, & *retribuere*, vel *rependere*. A prima significatione camelum גמל *gamal*, dici volunt *Schindlerus*, & alii, & sic propriè significari camelum nuper ablactatum. Quin apud *Hebræos* גמל *gamal*, est camelus quivis, non qui nuper est ablactatus. Et apud

(a) Horus l. 2. c. 95.

(b) Lib. 3. c. 103.

(c) Hist. l. 10, c. 3.

(d) De excid. Hierosol. lib. 4. cap. 1.

apud *Arabes*, qui hac in parte mirè curiosi sunt, جمل *gemel* est *camelus in flore ætatis. Abuabida*, in camelis *algemel* id esse dicit, quod in hominibus الرجل *vir.* Nempe مجر appellatur *cameli fœtus in utero*, خديج *camelus lactens*, & سبق si sit mas, & جوار si ante tempus, & ربع si primo partu natus, & هبع si ultimo, & راشح cum ambulare incipit, & تلو cum sequitur matrem, & cum ablactatur, فصيل & قعود si sit mas, & قلوص si fœmina, & لطيم si ablactatur, cum oritur stella, سهيل *sohail*, seu *Canopus*, in fine *Augusti* mensis, & شارق cum dentire incipit, & جلمرة cum est anniculus, & جله cum duorum annorum est, & بكر vel عقال cum genua flectere incipit ad sarcinam, & ثني cum duales dentes abjecit, & جمل vel رباع *mas*, ut ناقة vel صلغة fœmina, cum quatuor molares dentes prodeunt anno quinto, vel sexto, & ضغيط cum molarium ultimus prodit, & بازل vel خف, vel درتع, vel مرتدع, cum dentes omnes orti sunt anno septimo, vel octavo. Sed hæc obiter de camelorum iis nominibus, quæ designant ætatum discrimina usque ad plenum vigorem. Neque enim hîc omnia describere est animus, cùm forte sint plura quàm sexcenta. Et ex his abundè constet camelum non dici جمل quamprimum est ablactatus.

Camelum igitur ab *ablactando* גמל *gamal* vocari non puto, sed à *retribuendo*, quæ altera est verbi גמל notio apud *Hebræos*. Causa scilicet cur sic appellatus sit tam est obvia, ut non possim non mirari doctos id fugisse hactenus. *Hebraicè* גמל quandoque est *bonum*, quandoque est *malum rependere*, uno verbo μνησικακεῖν, ut *Græci* reddunt, *Joel.* 3. *v.*4. Inde camelus meritò גמל *gamal* dictus est; quia nullum est animal, quod vel acceptæ injuriæ memoriam conservet tenacius, vel ultionem persequatur acrius. Unde *Basilius* Homil. 8. in *Hexaëmeron*, quo loco animalia terrestria marinis confert, & præfert, Τὸ δὲ τῶν καμήλων μνησίκακον, καὶ βαρύμηνι, καὶ διαρκὲς πρὸς ὀργὴν τί ἂν μιμήσασθαι τῶν θαλαττίων δύναιτο; *Camelorum autem animum injuriarum memorem, & gravem, & diuturnam iram quis marinorum imitari queat?* Item, Πάλαι πότε πληγεῖσα κάμηλος, μακρῷ χρόνῳ ταμιευσαμένη τὴν μῆνιν, ἐπειδὰν εὐκαιρίας λάβηται, τὸ κακὸν ἀντιδίδωσιν. *Olim verberibus cæsus camelus, irâ longo post tempore reconditâ, cum commodum tempus nactus fuerit, malum rependit.* Malum rependit, *Hebraicè* esset גמל הרעא *gamal haraa. Chrysostomus* in *Sermone* Περὶ αὐχμοῦ, edit. *Savil.* Tom. 7. pag. 353. Ἵπποι θηλυμανεῖς γεγονότες, ὅ φησιν ἡ γραφὴ, καὶ λύκοι ἅρπαγες, καὶ μνησικακοῦντες ὡς κάμηλοι. *Facti ut equi furentes in fœminas, juxta Scripturam, & lupi rapaces, & injuriarum memores ut cameli.* Isidorus Pelusiota *lib.* 2. Epist. 135. Ὅταν γάρ τις σκιρτᾷ μὲν ὡς ταῦρος, λακτίζῃ δὲ ὡς ὄνος, χρεμετίζῃ δὲ ἐπὶ γυναιξὶν ὡς ἵππος θηλυμανὴς, καὶ γαστριμαργῇ ὡς ἄρκτος, πιαίνῃ δὲ τὸ σῶμα, ὡς ἡμίονος, μνησικακῇ δὲ ὡς κάμηλος. *Cùm quis ut taurus subsultat, ut asinus calcitrat, ut salax equus in fœminas hinnit, ut ursus ventri indulget, ut mulus corpus saginat, & ut camelus memor est injuriarum. Eustathius* in *Hexaëm.* pag. 39. Θερμὸς ὁ ἵππος πρὸς ἐπιθυμίαν τοῦ θήλεος, νωθὸς ὁ ὄνος, καὶ ὀξυήκοον, καὶ μνήμων μνησίκακον κάμηλος, *Equus in fœminam libidine ardet, tardus est asinus, & acris auditûs, & memor: camelus acceptæ injuriæ meminit. Damir* in elephante, يقال ان الفيل يحقد كالجمل فربما قتل سايسه حقدا عليه *Dicitur elephas iram animo recondere, ut camelus, & quandoque rectorem suum interficere irascendo in illum:* irâ scilicet inveteratâ, quæque diu altâ mente reposta mansit; id enim est propriè حقد. Unde *Alcamus*, حقدت الناقة *Camelus fœmina iram diu servavit; Giggejus* reddit *adipe plena fuit*; quia legit in *Alcamus* امتلات شحما, quomodo nos quoque legimus. Sed pro شحما *sachma* scribendum شحنا *sachna.* Arabes *odium vehemens*, atque *inveteratum* ita nominant. *Leo Africanus* lib. 9. *Sub veris initium in Venerem propensi, non modò se mutuo offendunt, verùm homines, à quibus injuriâ olim affecti fuere, leviorum etiam ictuum reminiscentes, capitaliter insectantur.* Ita etiam *Marmolius*, *Africæ* suæ lib. 1. cap. 23. *En aquel tiempo se acuerdan de qualquier pequeño golpe que les ayan dado.* Doctissimus *Olearius*, *Itinerar. Persici* lib. 5. *Cameli in ultionem valde proni sunt, & acceptæ injuriæ memoriam diutissimè servant. Ita ut in* Perside *ira cameli in Proverbium abierit, cum de odio implacabili res est.* Quo œstro percitum camelum ita describit *Nazianzenus Jambico* 21.

Τί δ᾽ ἂν κάμηλος φυσικῆς ἐξ ὕβρεως
Βροντῶσα λαιμῷ κ᾽ αὐχέν᾽ ἐκτείνουσά σοι;

Quid si camelus ad injuriam inferendam naturâ suâ proclivis, gutture intonans, & cervicem in te extendens? Huc facit historia notissima de camelo, qui, cum matrem velo contectam inscius inivisset, scelere agnito, prorigam, quo procurante id admiserat, aliquanto post dentibus, & calcibus obtrivit. Rem referunt (*e*) *Aristoteles*, (*f*) *Ælianus*, (*g*) *Damir*, alii. Quale est, quod narrat *Olearius* de camelo non ita pridem à servo quodam plagis excepto, qui post aliquot menses eumdem inter multos alios in diversorio jacentem elegit, & pedibus obtrivit. Quæ ideo magis mira sunt, quod alioqui camelus est animal mitissimum, adeoque, ut ajunt, felle carens, quamvis aliquid habeat felli analogum. Ita camelum *Philosophus* asserit (*h*) non habere, ἀποκεχριμένην χολὴν, ἀλλὰ χολώδη φλεβία μᾶλλον, *fel discretum, sed potius venas felleas.* Et animalia quędam ideo esse μακρόβια *longæva*, ὅτι οὐκ ἔχει χολὴν, οἷον δελφὶς, καὶ κάμηλος, *quia fel non habent, ut delphin & camelus.* Hinc *Plinius*, (*i*) *Cameli & delphini fel non habent.* Et *Damir*, وكل الحيوان له مرارة سواه ولذلك كثر صبره وانقاده وكني بابي ايوب وانما يوجد علي كبده شي يشبه المرارة وهي جلدة فيها لعاب

لعاب يكتحل به ينفع من الغشاء العتيق *Et omne animal fel habet, præter illud. Proinde patientiſſimum eſt, & maximè docile, & cognominatur* Abu-Job, (ſeu *Jobi* pater, quaſi patientiam Jobi æmuletur.) *Sed in illius jecore aliquid reperitur felli ſimile, pellicula nimirum, & in ea ſaliva, ex qua fit collyrium ad amovendas veteres caligines.* Hęc de cameli *Hebræo* nomine, cujus rationem accuratius diſquirere operæ pretium ideo duxi; quia in eo vel maximè elucet primi Patris ſapientia, qui, quod nos nonniſi experti ſcimus, viſo camelo ſtatim animadvertit hoc illius eſſe genium, ut iram diu ſervet, & malum pro malo tandem rependat; ac proinde גמל *gamal* vocavit, appellatione ad animalis naturam ita accommodata, ut nulla potuerit eſſe aptior.

CAPUT SECUNDUM.

De Camelorum uſu.

Cameli multi in Judæa, *& vicinis locis. Uni homini quot millia.* Davidis *camelis præfectus cur* Obil *dictus. Cameli ad vecturas quam utiles. Cameli, bigæ & quadrigæ. Camelorum in bello uſus. Camelorum pili in veſtibus. Cameli lac, & caro, in cibis. Cur ejus uſus* Judæis prohibitus. Arabum *de eo fabula. Cameli elogia.*

Camelos olim in *Judæa*, & vicinis locis fuiſſe frequentiſſimos, ex Scriptura manifeſtum eſt. Ita *Job* primo tria millia, deinde ſex millia camelorum habuit, *Job.* 1. *v.* 3. & 42. *v.* 12. Ut non immerito dixerit *Philoſophus*, *Hiſt.* lib. 9. cap. 50. Κέκτηνται δὲ ἔνιοι τῶν ἀνθρώπων καμήλους καὶ τρισχιλίας. *Nonnulli uſque ad tria millia camelorum poſſident.* Sed & *Patriarcharum* opes, partim camelis conſtitiſſe, *Moſes* non ſemel (a) docet: ut in *Africa*, hodieque *Arabum. Leo Africanus* lib. 9. *Ex iis* Arabes *ſuas divitias, ac poſſeſſiones æſtimant: & ſi quando de divitiis Principis, aut Nobilis cujuſquam ſermo fiat, poſſidere eum ajunt tot camelorum, non aureorum millia.* Jud. 7. v. 12. *Madianitæ*, & *Amalekitæ* camelos habent ſine numero, inſtar arenæ, quæ jacet in littore maris; in quibus nonnulli torques, & השהרונים (b) *lunulas*, id eſt, bullas aureas in lunularum modum concinnatas, collis geſtant. Ut *Parthenopæi* equus, de quo *Statius* lib. 9. *Thebaïdos*,

> --- *nemoriſque notæ ſub pectore primo*
> *Jactantur, niveo lunata monilia dente.*

Alibi etiam (c) *Ægyptiis*, (d) *Sabæis*, (e) *Chuſæis*, (f) *Iſmaëlitis*, (g) *Cedarenis*, (h) *Aſoræis*, (i) *Geſuræis*, (k) *Gerciis*, & (l) *Damaſcenis* camelos tribui videas. Et 1 *Paral.* 23. *v.* 30. *Davidis* camelis præficitur אוביל *Obil Iſmaëlita.* Cui haud dubie nomen ex argumento fuit inditum. *Arabicè* ſiquidem, ut ابل, *ibil camelum, ita* ابال *ibal*, ابل *abil*, & ابيل *abil camelorum præfectum* ſonat.

Camelis porrò, modò (m) homines, modò (n) ſarcinæ, (o) cibi, (p) merces, & (q) res pretioſæ, vehebantur. Quandoque jungebantur curribus, ut colligere eſt ex *Eſa.* 21. *v.* 7. ubi רכב גמל *eſt currus quem cameli vehunt*, ut *Symmachus* rectè reddidit, non *qui camelum equitat*, quomodo intelligunt veterum alii. Ita *Nero* in *Circenſibus* (r) *commiſit camelorum quadrigas.* Et *Heliogabalus* junxiſſe fertur (s) *camelos quaternos ad currus in Circo, privato ſpectaculo.*

(a) *Gen.* 12.16. & 30.44. & 32.7. &c.
(b) *Jud.* 8. 21. 26.
(c) *Exod.* 9. 3.
(d) 1 *Reg.* 10.2. *Eſa.* 60. 6.
(e) 2 *Par.* 14. 14.
(f) *Gen.* 37.25.
(g) *Jer.* 49.29.
(h) *Jer.* 49. 32.
(i,k) 1 *Sam.* 27.9.
(l) 2 *Reg.* 8. 9.
(m) *Geneſ.* 25.10. 16. & 31.17. 1 *Sam.* 30. 17.
(n) *Eſa.* 30.6.
(o) 1 *Par.* 12. 40.
(p) *Gen.* 37.25.
(q) 1 *Reg.* 10.2. 2 *Par.* 9.1. 2 *Reg.* 8.9.
(r) *Suet. in Ner. c.* 11.
(s) *Lamprid. in Heliogab.*

Nec in bello fuiſſe inutiles apparet ex libro *Judicum*, & 1 *Sam.* 30. *verſ.* 17. Hinc de camelis *Plinius*, lib. 8. cap. 18. *Etiam equitantur in prœliis. Strabo* de iiſdem, lib. 16. Πολεμοῦσιν ἀπ' αὐτῶν, *Ex iis præliantur* (Arabes). *Diodorus* lib. 2. pag. 96. Αἱ δ' αὐταὶ καὶ κατὰ τοὺς πολέμους, εἰς τὰς μάχας ἔχουσαι τοξότας, ἄγονται δύο ἀντικαθημένους ἀλλήλοις ἀντινώτους· τούτων δὲ ὁ μὲν τοὺς κατὰ πρόσωπον ἀπαντῶντας, ὁ δὲ τοὺς ἐπιδιώκοντας ἀμύνηται. *Ipſi etiam cameli* (in Arabia) *ad pugnam in bella deducuntur, duos habentes ſagittarios tergis oppoſitis inſidentes; quorum unus obvios, & alter inſequentes repellit.* Et lib. 3. pag. 125. de *Debarum* dromadibus in *Arabia Felici*, Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς πολεμίους ἀπὸ τούτων μάχονται, *In hoſtes enim ex iis pugnant.* Sic in *Xerxis* exercitu *Arabes* ἤλαυνον πάντες καμήλους, ταχύτητι οὐ λειπομένας ἵππων, *camelos omnes equitabant, equis pernicitate non inferiores:* Ita *Herodotus* lib. 7. Neque id *Arabibus* peculiare eſt: nam apud *Pollucem* lib. 10. cap. 8. Βάκτριοι δὲ καὶ μάχονται ἐπὶ τῶν καμήλων, Bactriani *etiam camelis pugnant.* Et, Ἀχρεῖον τὸ Κροίσου ἱππικὸν ἀπέφηνε Κῦρος, προτάξας τῶν ἱππικῶν ὁπλιτῶν καμήλους πολλάς. Crœſi *equitatum* Cyrus *inutilem reddidit, collocatis adverſus equites armatos multis camelis:* quia camelorum aſpectum, & odorem equi ferre non poſſunt. Quod refert ex *Herodoto Polyænus* lib. 7. *Stratagem.* Quale eſt, quod in *Artabani Parthorum* Regis copiis, in prælio adverſus *Macrinum*, barbari cataphracti *Romanos* ſagittis, & contis graviter affligebant, ἀπό τε ἵππων, καὶ καμήλων τιτρώσκοντες αὐτοὺς, *ab equis, & camelis eos vulnerantes;* ut habet *Herodianus* lib. 4. In *Africa* etiam idem uſurpatum ex *Vegetio* ſcimus, cujus verba ſunt lib. 3. cap. 23. *Camelos aliquæ nationes in aciem produxerunt,* ut Urciliani *in* Africa, Mahetes *hodie quoque producunt.*

Camelorum pilos in veſtium uſum ceſſiſſe docet hiſtoria *Joannis Baptiſtæ*, Matth. 3. v. 4. & Marc. 1. v. 6. *Hebræi* vocant צמר גמלים *lanam camelorum:* ut cum quærunt, an, ut lanam ovium, ita lanam camelorum cum lino miſcere, Lex vetet, *Levit.* 19. *v.* 19. & *Deut.* 22. *v.* 11. Item, an lepra inficiat veſtes ex lana camelorum, quomodo inficit veſtes ex lana ovium, *Lev.* 13. *v.* 47. 48. 52. 59. Vide *Talmudicum* Tractatum *Kelaim*, cap. 9. ſtatim initio: & *Maimonidem* in *Kelaim* cap. 10. §. 6. & in Tractatu *De lepra*, cap. 13. §. 3. Pili camelorum in *Caſpiis* olim fuere molliſſimi, & ex iis confectæ veſtes ad delicias pertinebant. *Ælianus*, *Hiſt.* lib. 17. cap. 34. Κάμηλοι δ' ἀριθμοῦνται πλείους, αἱ μέγισται κατὰ τοὺς ἵππους τοὺς μεγίστους, εὔτριχες ἄγαν· ἁπαλαὶ γάρ εἰσι σφόδρα αἱ τούτων τρίχες, ὡς καὶ τοῖς Μιλησίοις ἐρίοις ἀντικρίνεσθαι τὴν μαλακότητα· οὐκοῦν ἐκ τούτων οἱ ἱερεῖς ἐσθῆτα ἀμφιέννυνται, καὶ οἱ τῶν Κασπίων πλουσιώτατοί τε, καὶ δυνατώτατοι. *Cameli etiam* (apud *Caſpios*) *plures numerantur, quorum maximi maximis equis ſunt magnitudine pares, pilis magni pretii: ii enim ita molles ſunt, ut cum* Mileſiis *lanis mollitie comparari poſſint. Ex illis porro Sacerdotes induuntur, &* Caſpiorum *ditiſſimi quique & opulentiſſimi.* Quod illum habere ex *Cteſia* docent hæc *Apollonii*, *Mirab.* cap. 20. Κτησίας δὲ ἐν τῇ δεκάτῃ Περσικῶν, καμήλους τινὰς ἐν τῇ χώρᾳ γίγνεσθαι, ἃς ἔχειν τρίχας πρὸς Μιλήσια ἔρια τῇ μαλακότητι· ἐκ δὲ τούτων τοὺς ἱεροὺς (lege ἱερεῖς) καὶ τοὺς ἄλλους δυνάστας τὰς ἐσθῆτας φέρειν. Cteſias Perſicorum *lib.* 10. (refert) *in ea regione eſſe camelos, quorum pili mollitie lanas* Mileſias *æquent, Sacerdoteſque, & alios Proceres, veſtes ex iis confectas geſtare.* Ita in imperio Magni *Cham*, in urbe *Calacia*, Metropoli Provinciæ *Tanguth*, *inveniuntur panni, quos* Zambilotte *vocant, de lana alba, & camelorum pilis contexti, quibus vix pulchriores in mundo inveniuntur.* Hæc *Paulus Venetus* lib. 1. cap. 63. Et rurſus capite ſequenti, ubi de terra *Gog*, & *Magog*; *Fiunt ibi* Zambilotti *optimi de pilis camelorum.* Cujuſmodi pannos propriè ſignificat vox vernacula *camelot*, quam-

quamvis ſumatur hodie latius. Sed camelorum, in *Caſpiis*, aut in *Tartaria*, villi quam ſunt tenues, tam ſunt aſperi vulgares, quibus *Joannes* induebatur.

Camelorum etiam lac, & carnem, inter cibos multi commendant. *Philoſophus*, *Hiſt.* lib. 2. cap. 26. Ἔχει δὲ καὶ τὰ κρέα, καὶ τὸ γάλα, μέχρις ἂν ἐν γαστρὶ λάβῃ, ἥδιστα πάντων. *Carnem habet, & lac camelus, donec concipiat, omnium ſuaviſſima.* *Plinius* lib. 11. cap. 41. *Cameli lac habent, donec iterum graveſcant: ſuaviſſimum hoc exiſtimatur, ad unam menſuram tribus aquæ additis.* Et lib. 28. cap. 9. *Dulciſſimum ab hominis* (lac) *camelinum.* *Diodorus* ubi ſupra; Αἱ μὲν γάλα παρεχόμεναι, καὶ κρεοφαγούμεναι πολλὴν παρέχονται τοῖς ἐγχωρίοις δαψίλειαν. *Camelorum aliæ lac præbentes, & caro earum comeſa, lautum incolis cibum ſuppeditant.* *Hieron.* in *Jovinianum* l. 2. c. 6. Arabes, & Saraceni *& omnis eremi Barbaria camelorum lacte, & carnibus vivit.* *Herodotus* in *Clio*, ubi de *Perſarum* die natali, Ἐν τῇ οἱ εὐδαίμονες αὐτῶν βοῦν, καὶ ἵππον, καὶ κάμηλον, καὶ ὄνον προτιθέαται ὅλους ὀπτοὺς ἐν καμίνοισι. *Quâ, qui in iis ſunt locupletes bovem, & equum, & camelum, & aſinum ſolides apponunt in furnis coctos.* Quin ipſis quandoque Regibus oblatus eſt hic cibus. *Antiphanes* (t) in *Oenomao*, aut *Pelope*,

(t) *Apud Athenæum l.* 4.

--- ὁ μάγειρος ὅλον
Τέρας ὀπτήσας, μεγάλῳ βασιλεῖ θερμὴν παρέθηκε
κάμηλον.

Coquus ſolidum monſtrum coquens, magno Regi calidum camelum appoſuit. Lampridius *in* Heliogabalo; *Comedit ſæpius, ad imitationem* Apicii, *calcanea camelorum.* Item, *Struthiones, & camelos exhibuit in cœnis aliquoties, dicens præceptum* Judæis, *ut ederent.* Imo utrumque *Judæis* interdicit Legiſlator diſertiſſimis verbis. Quod vix latere poterat *Heliogabalum*, qui in urbe *Phœniciæ*, *Emeſa*, Solis fuerat Sacerdos. Neque, ſi *Judæis* præceptum id fuiſſet, ut ſtruthiones, & camelos ederent, ideo ſequebatur à *Romano Cæſare* in cœnis eſſe exhibendos. Itaque locus eſt mihi de mendo ſuſpectus: & legendum puto, *dicens præceptum eſſe Dei ſui, ut ederent.* Quod explicabo pluribus in Tractatu de Struthione. Cur cameli eſus à Deo fuerit interdictus, jam antea diximus, & ex *Moſe* res notiſſima eſt: At *Arabes*, *Jacobum* volunt hunc cibum poſteris ſuis ideo prohibuiſſe, quod illius uſu frequentiore iſchiadicum morbum contraxiſſet. *Damir* capite الابل ſeu *De camelo*, قال الله تعالي احللت لكم بهيمة الانعام ولما تحريم اسرايل وهو يعقوب عليه السلام علي نفسه اكل لحومها وشرب البانها فكان باجتهاد منه علي الصحيح والسبب في ذلك انه كان يسكن البدو فاشتكي عرق النسا فلم يجد شيا يلايمه الا لحوم الابل والبانها فلذلك حرمها

Dixit Deus ſummus, è jumentis camelorum eſum conceſſi vobis. Quod ad prohibitionem ejus factam ab Iſraële, id eſt, à Jacobo, *cui ſit pax; Is ipſe comedit ex carne, & bibit ex lacte eorum; & ejus rei, quamdiu valuit, maximè fuit ſtudioſus: ſed cauſa cur prohiberet hæc fuit, quòd, dum in deſerto degebat, iſchiadico morbo laboravit, nec quicquam aliud reperit, cui morbum imputaret, præter carnem, & lac cameli: ac proinde eſum eorum interdixit.* Fabellæ putidiſſimæ dedit occaſionem lucta *Jacobi*, in qua vir ſanctus ab Angelo percuſſus eſt in iſchio; unde, luxato nervo, claudicavit aliquamdiu.

Inter multa camelorum elogia, quæ apud Scriptores paſſim occurrunt, unum è *Græco* Scriptore afferam. (v) Εἰσὶν ἵππων μὲν ὠκύτεραι τὸ τάχος, ἐκπληκτικώτεραι δὲ διὰ μέγεθος, καὶ δασύτεραι· ἐνεργώτεραι δὲ διὰ τὸ ἄδιψον, καὶ μᾶλλον δύνασθαι πονεῖν. *Sunt equis velociores, terribiliores magnitudine, & hirſutiores: ſtrenuiores etiam, quia ſitim diutius tolerant, & ad labores tolerandos ſunt magis idonei.* Alterum ex *Arabico*, priore longè uberius, الابل من الحيوان العجيب وان كان عجبها سقط من اعين الناس لكثرة رويتهم لها وهو انه حيوان عظيم الجسم شديد الانقياد ينهض بالحمل الثقيل ويبروك به وتاخذ زمامه فارة فتذهب به حيث شات ويتخذ علي ظهره بيت يقعد به الانسان مع ماكوله ومشروبه وملبوسه وظروفه ووسايده ويتخذ للبيت سقف وهو يمشي بكل ذلك ولذلك قال تعالي افلا ينظرون الي الابل كيف خلقت وحين اراد الله ان تكون سفاين البر جعلها طويلة الاعناق لتنوا بالاوقار وصبرها علي احتمال العطش حتي ان ظماها يرتفع الي العشر وجعلها ترعي كل شي نابت في البراري والمفاوز مما لا يرعاها ساير البهايم *Camelus eſt animal mirabile: (quamvis ideò non mirentur homines, quia frequenter vident,) Eſt enim animal magni corporis, valde docile, ſurgens cum onere gravi, & cum eo flectens genu. Ejus capiſtrum, ſi mus caperet, duceret illum quocunque vellet. Dorſo ſuo geſtat domum, in qua degit homo cum cibo, & potu, & veſtibus, & vaſis, & pulvinaribus ſuis; & ſupra domum, tectum, & his omnibus onuſtus iter facit. Proinde dixit Deus: Nunquid camelos contemplantur, quâ ratione creavi? Cùm ſcilicet voluerit Deus, ut navium terreſtrium inſtar eſſent, dedit eis prælonga colla, ut cum ſarcinis ſurgerent, & induravit eos ad ſitis patientiam, ita ut uſque ad decimum diem eam ferant, & fecit, ut ea*

(v) J. Pollux. l. 6. c.

omnia depascerentur, quæ in desertis, & solitudine crescunt, quibus cætera jumenta non vescuntur. In quibus id maximè probo, quod cameli vocantur سفاين البر *naves terræ*, vel propter ventris saburram, & dorsi tuber, & colli proceritatem, quæ navium carinam, & malos utcunque referunt: vel quia graviora quàm quis credat onera tergo suo sustinent, & in oras remotissimas vehunt: vel denique, quia ut mare invium esset absque navibus, sic *Asiæ*, atque *Africæ* vastæ solitudines prorsus essent inaccessæ, nisi camelos creâsset Deus, quorum ope locorum incolæ illarum intima pervaderent. *Leo Africanus* lib. 9. *Qui camelos possident* Arabes, *heriliter vivunt, ac liberè, utpote cum quibus in desertis agere possint, ad quæ propter ariditatem, nec Reges, nec Principes pervenire valent.*

CAPUT TERTIUM.

Qui Cameli dicantur בכרים *bicrim.* Multa alia.

Prophetia de muneribus Christo *offerendis* Esa. 60. 6. *juxta* Hebræos. *Turma camelorum quomodo* Chaldaicè *vocetur*, & Syriacè. Madian & Epha *ubi.* Epha *quomodo* Græcè, Arabicè, & Chaldaicè. *Cameli in* Madianitide *quam frequentes.* *Camelus junior* בכרה bicra, *Jer.* 2. 23. *Plur.* בכרי bicre, *Es.* 60. 6. *Ita explicant multi* Arabes, & Baal Aruch. *Opponitur* camelus الصرفة *id est*, perfectæ ætatis. *Proverbia quædam de* bicra. Aben Ezræ, & Kimchii *errores in hujus vocis interpretatione.* Chaldæus *emendatus*, & Græci *tres Interpretes.* Hieronymus *notatus*, Chaldæus *item*, & Syrus. *Cur camelus junior dicatur* בכרה bicra. Seniorum *versio quam aliena hoc loco.* *Vespere, & mane, diei partes oppositæ, cur quandoque sumantur promiscue, ut* Matth. 28. 1. *De eo* Gellii *locus insignis.*

Concursum gentium in Ecclesiam ab *Esaia* his verbis significari plerique volunt, *Es.* 60. v. 6. *Turma camelorum operiet te, cameli juniores* Madian, & Epha; *omnes è* Seba *venient, aurum, & thus offerent, laudesque Domini prædicabunt.* Alii ad *Christum* ipsum piè referunt, quasi hæc Prophetia jam tum impleri cœperit, cum *Magi* ex illis partibus, nisi conjectura fallit, *Christo* adhuc infanti thus, & aurum obtulerunt. Quo mirè faciunt hæc *Kimchii*: *Propheta id sibi vult, mercatores camelis thus, & aurum, venalia, convecturos, atque etiam* למנחה למלך המשיח *in oblationem Regi* Christo. *Magos* tamen potius fuisse *Persas*, cum ex ipso *Magorum* nomine colligitur, quod *Persicum* est, tum ex locorum situ, quia ex Oriente venerunt, ubi *Persæ*, cum *Sabæi* sint ad Austrum. Sed hæc sunt alterius loci.

Turma camelorum simul iter facientium *Hebraicè* est שפעת גמלים. *Chaldæus* habet שירת, id est, سيارة *Caravanam* sic vocant *Arabes*, quia سير est *iter facere*. *Syrus* ܐܒܠܐ voce deducta ex ابل id est, *camelo*. *Arabs* قطارات quod propriè seriem significat camelorum مقطرين *pice signatorum*, ut nimirum internoscantur.

Cameli juniores Madian, & Epha] *Madian* urbs notissima fuit in littore *maris Rubri*, ut (a) *Josephus*; (b) *Eusebius*, (c) *Hieronymus*, (d) *Geographus Nubiensis*, alii docent. Huic *Epha* עיפה vicina fuit in Provincia *Madianitide*, quod tam ex hoc loco colligere est, quam ex *Gen.* 25. 4. & 1 *Paral.* 1. 33. ubi עיפה *Epha*, hujus conditor, legitur fuisse filius *Madianis* primogenitus. Nempe עיפה *Epha*, vel *Hipha*, est *Græcorum* Ἵππος. *Ptolemæus* montem, & pagum hujus nominis describit in eodem littore paulo infra *Modianem*, quomodo *Madian* appellat. *Epha* עיפה *Arabicè* erat غيفة *Ghaipha*, quomodo scribit *Alcamus*. Ita *Græci* Γαιφὰ, vel corruptè Γαιφάρ. *Chaldæus* הואר *Holad*. An quia ut *Hebræis* עיף, unde עיפה ita *Arabibus* هلد *halada* est *æstu, & siti laborare*? Utut sit, meritò camelos *Propheta* describit venientes ex *Madian*, & *Epha*, cum nullibi sint frequentiores, quam in *Madianitide*. Vide *Jud.* 6. 5. & 7. 12.

(a) Antiq. l. 2. c. 5.
(b) In locis.
(c) In locis.
(d) Clim. 3. part. 5.

Porro, hi cameli בכרי *bicre* vocantur, id est, *cameli juniores*, à singulari בכר, cujus Fœmininum בכרה. Hinc *Jerem.* 2. 23. בכרה קלה משרכת דרכיה *Cita camela junior, implicans vias suas.* Ita interpretor ex *Arabismo* vocem, quæ tam veteres, quam novos Interpretes non parum torsit hactenus. *Damir*, البكر الفتي من الابل والاثني بكرة والجمع بكار مثل فرخ وفراخ وقد تجمع في القلة علي ابكر Albecro, *junior est camelus, Fœmininum est* bicra, & *Plurale* bicar: *quomodo* pherch (*pullus*) *in Plurali habet* phirach. *Sed & Plurale paucitatis est* abchar. *Abuabida*, البكر من الابل بمنزلة الفتي من الناس والبكرة بمنزلة الفتاة والقلوص بمنزلة الجارية والبعير بمنزلة الانسان والجمل بمنزلة الرجل والناقة بمنزلة المراة Albecro, *in camelis idem est quod in hominibus Adolescens*, & albicra *idem quod Puella*, & alkalus *idem, quod Puellula*, & albeïr *idem, quod Homo*; & algemel *idem, quod Vir*; & annaka (*vel* alnaka) *idem, quod Mulier.* Alcamus, البكر والبكر ولد الناقة والفتي منها او الثني الي ان يجذع او ابن المخاض الي ان يثني او ابن اللبون او الذي ينزل Albocro, & albecro, *cameli pullus, & qui junior est, aut à biennio ad quinquennium, aut camelæ fœtæ pullus usquequo ejecerit primores dentes* (jam sexennis;) *aut pullus lactens, aut qui jam ad iter accingitur.* *Baal Aruch* rem ita definit in נקה, ab *Arabibus* alicunde edoctus, לגמל ג׳ שמות בלשון ערבי כשנולד קורין לו אלקעוט וכשגדל קורין לזכר בכר ולנקבה בכרה כשראויה למשאוי קורין לזכר גמל ולנקבה נאקה *Camelo tria sunt nomina lingua* Arabicâ: *cum nascitur* (imo, cum ablactatur) *vocatur* alkaüt (imo القعود *alkaüd*, id est, *ad insessum idoneus*) *Et, cum adolevit, mas dicitur* becron, & *fœmina* bicra: &, *cum oneri ferendo par est, vocatur* gemel, & *fœmina* naka. His accedit usus *Arabum*, qui بكر *becron* sæpe usurpant pro *camelo juniore*, & opponunt camelo الصرفة id est, *perfectæ*

fectæ ætatis. Sic *Assaphius* in *Damire*, بكران من ابل الصدقة تخلفا *Bicrani* (id eſt, cameli duo juniores) *à camelo perfectæ ætatis retro relicti ſunt.* Et apud *Muſallimum Aburaphius*, النبي صلي الله علية وسلم استلف من رجل بكرا فلما جات ابل الصدقة امر في ان اقضي للرجل بكرا فقلت لم اجد في الابل الاجملا خيار رباعي فقال صلي الله علية وسلم اعطة فانة خياركم احسنكم قضا *Propheta, cui Deus ſit propitius, & pacem indulgeat, mutuo ſumpſit à quodam* bechran (id eſt, *camelum juniorem*) *Et, cum veniſſet camelus perfectæ ætatis, juſſit me*, ut bechran *illi redderem: cum reſpondiſſem, inter camelos me nullum reperiſſe præter camelum eximium, cui molares dentes quatuor jam creviſſent, regeſſit Propheta, cui Deus,* &c. *Illum dato, quippe benefacta veſtra majori mercede penſabo.* Quale eſt, quod apud *Hachimum* narrat *Alurbad*, *Sariæ* filius, cum *Prophetæ* vendidiſſet بكرا *becran*, ſibi pro mercede datum fuiſſe بعيرا مسنا *camelum dentatum*, id eſt, qui omnes dentes jam emiſerat. Camelum enim jam dentire, quâ ætate بكر *becr*, aut بكرة *bicra* dicitur, etſi dentes omnes nondum emiſerit, docet Proverbium apud *Arabes* uſu receptum de re, quam veram eſſe certo argumento conſtat, صدقني سن بكرة *Me certum facit dens bichræ:* id eſt, ex camelæ junioris dentibus eam colligo tot annos agere, quot affirmâſti. Sed & ad vecturas jam eſſe utilem docet aliud Proverbium, priore non minus tritum, جاوا علي بكرة ابيهم *Venerunt ſuper* bicram *patris ſui*, id eſt, patris veſtigiis inſiſtunt. Quamvis alii dici malint in contemptum paupertatis, cum tota familia uno jumento vehitur. Idem colligere eſt ex Fabella, quam habet *Alhaphidh*, *Jali* filius, in libro, cui titulus اسناد *Aſnad*, id eſt, *fulcra* (ſic ille vocat *Mahumetis* Traditiones) *Prophetam* in trajectu amnis, qui *Mecchæ* vicinus eſt, cum didiciſſet hunc amnem عسفان *Oſphan* appellari, *Abubecro* dixiſſe, لقد مر هذا الوادي نوح وهود فابرهيم علي بكرات لهم حمر خطمهم الليف وازرهم العبا واردينهم النمار يحجون البيت العتيق *Hunc utique amnem trajecerunt* Noë, *&* Hud, *&* Abraham *ſuper* bichrath, (*camelas juniores*) *quibus roſtri rubra pars erat villoſa, & cingula ſericea, & ſtragula varia, peregrinatum ituri in domum antiquam*, id eſt, *in Mecchenſe* fanum.

Cum ex iis quæ citavimus, abundè conſtet, quid ſint בכרי in *Eſaia*, & בכרה in *Jeremia: Aben Ezra* non audiendus eſt, qui *Beth* in בכרי *bicre* ſervile eſſe vult. Sed neque id placet, quod *Kimchio* בכרי ſunt *cameli lactentes*, & בכרה *camela lactens*, cum utrumque uſurpetur de camelis viatorum ad iter accinctis, in quem uſum cameli non adhibentur, antequam ablactati ſint. Sed, præterquam quod nonnulli *Arabum* pronuntiant بكر & بكرة quandoque eo ſenſu ſumi, puto me aliud videre, quod fefellit *Kimchium.* In *Jeremia* pro בכרה *bicra*, *Chaldæus* habet ינקא *lactentem.* Ita legere eſt in *Kimchio*, & codicibus excuſis, in quos incidi, ſed errore manifeſto. Omnino enim pro ינקא ſcribendum נקא, *Jod* initiali omiſſo. Camela ſic nominatur in *Megillath* איכה. *Talmudici* ſcribunt נקה, vel נאקה, ut *Arabes* ناقة *naka.* *Miſna* in Tractatu de *Sabbatho* cap. 5. במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה הגמל באפסר ונאקה בחטם *Cum quo egreditur jumentum* (die Sabbathi) *& cum quo non egreditur? Camelus* σὺν τῷ ψαλίῳ, *cum fræno; & naka* (camelus fœmina) *cum annulo narium.* In ſcriptis *Arabum* nulla vox eſt frequentior. Sed imperiti ſcribæ vocem, quam ignorabant, corruperunt, & ex נקא *naka*, fecerunt ינקא *janka.*

Non abſimili de cauſa hoc ipſo loco; in *Græcis* exemplaribus *Aquilæ*, *Symmachi*, *Theodotionis*, pro δρομὰς κȣ́φη, mendoſè ſcriptum δρομεὺς κȣ́φη, quod Grammatica non patitur, quia δρομεὺς *curſor* nuſquam eſt generis fœminini. Hinc tamen *Vulgatus* Interpres pro *dromade curſorem* habet, & *Hieronymus capream*; quaſi *caprea* dicatur δρομὰς ab *agilitate curſûs*, quod nuſquam legi.

Sed iiſdem in *Eſaia* בכרי ſunt *dromedarii*, & *Chaldæo* הוגני *hogne*, quæ ſunt camelorum ſpecies, ut proximo capite dicetur. Quæ quidem verſio commodior eſt, non tamen ſatis expreſſa. Neque enim בכרי certam ſpeciem, ſed certam cameli ætatem ſignificat, ut docuimus. *Syrus* habet ܒܘܟܪܐ *primogenitus*, quaſi legerit in *Hebræo* בכורי, *Arabs* جمال ut *Græcus*, quem ſequitur, κάμηλοι. Sic *Ezech.* XXVII. 21. *Græci* habent καμήλȣς pro *Hebræo* בְּכָרִים *becarim*, id eſt, *in agnis*; quia aliis vocalibus legerunt בִּכְרִים *bicrim.*

De cętero planum eſt cur *camelus junior* dicatur בכר. Verbum بكر *bacara Arabicè* propriè eſt *prævertere.* Inde nomen pleraque trahunt, quæ in unaquaque re prima ſunt. Ut *Hebraicè* בכור *primogenitus*, & בכורה *fructus præcox*, & בכורים *primitiæ.* Et *Syriacè* ܒܟܝܪܐ *tempeſtiva pluvia.* Et *Arabicè* بكار *virginitas* & بكرة *matutinum tempus*, quod *Hebræi* בקר ſcribunt levi mutatione.

Itaque minus mirarer, ſi *Seniores* (quos *Jerem.* 2. 23. multum ab *Hebraica* veritate diſcordare rectè obſervat *Hieronymus*) vocem בכרה retuliſſent ad *matutinum tempus.* Sed eam cur ὀψὲ *ſero, veſperi*, planè contrario ſenſu verterint, nullus capio. An quia, cum veſpera *Hebræis* ſumatur pro tota nocte, veſperæ terminus incidit in matutini temporis initia, ita ut τὸ λυκόφως ad utrumque referri poſſit, quia eſt in utriuſque temporis confinio? Nempe cum noſtro ſermone *veſpera*, & *mane* nihil ſint, quam extrema diei artificialis à ſe invicem multum diſſita: *veſpera*, & *mane*, Gen. 1. 5. proponuntur ut integrantes naturalis diei partes, quæ totam conficiunt: *Et fuit veſpera, & fuit manè, dies primus.* Hinc totum νυχθήμερον *Dan.* 8. 14. vocatur *Hebr.* ערב בקר & *Syr.* ܪܡܫܐ ܘܨܦܪܐ *veſpera-mane.* Et eadem vox נשף, ὀψὲ, *veſpere* redditur *Eſ.* 5. 1. & πρωῒ, *mane* Job. 7. 4. Ex iis quæ diximus, *Matthæus* (e) & cum (f) aliis *Evangeliſtis*, & ipſe ſecum videtur poſſe

(e) M… 28. 1. Joh…
(f) M… 16. 2.

posse conciliari, quo loco ὀψὲ, *vesperam*, appellat τὴν ἐπιφωσκούσαν, *diem illucescentem*. Ibi enim ὀψὲ non præcisè *vesperam*, sed *noctem* in genere significat, eamque jam recedentem, ut illucescenti auroræ locum faciat. Huc facit *Gellii* locus lib. 7. cap. 21. *Tempora duo, cum inter se opposita sunt, atque ita cohærentia, ut alterius finis cum alterius initio misceatur, non refert utrum per extremitatem prioris, an per initium sequentis locus ipse confinis demonstretur.* Hunc nodum aliter solvit *Dilherrus* in Dissertatione *De Passione, Sepultura, & Resurrectione Dominica*, Sect. 15. illum consule, si vacat.

CAPUT QUARTUM.

De tribus Camelorum speciebus.

Primi, clitellarii, & sagmarii, vel ἀχθοφόροι, *quorum onus* Leoni *sunt mille libræ*, Marmolio *quadraginta arrobæ*, Diodoro *decem tritici medimni, aut quinque homines in lectis*, Alcamuso الوسق alwasco, *vel sexaginta* صاعا sahæ, *quæ inter se conferuntur. Cur hujusmodi camelus* Arabicè *dicatur* هجين hegin. *Vocis variæ versiones. Origo* Græca *ex* εὐγενής. *Secundò* بخت bechth, *id est*, Bactrus, *seu* Bactrianus, *dicitur camelus duplici gibbo, tam ad onera commodus, quàm ad equitationem. Is* Græcè δίτυλος *dicitur*, Arabicè *est* πολυώνυμος. *Tertiò* رواحل raguahil, *cameli parvi, graciles, citissimi, quos equitant nobiliores* Arabum. *Inde* bacambal *vocant*, Græci δρομάδας. Diodori *locus de iis explicatus.* Hebr. גמלא פרחא camelus volans. *Quot milliaria conficiat in diem. Cur dicatur* rahul, *& Fœmin. termin.* rahila. *Hoc pertinere ad* emphasin, *ut* Hebraicè. *Activa vox cur pro Passiva. Eadem Hypallage* Hebr. *Alia dromadum nomina: in his* كرة *&* وكري. *Quibus confertur vox* כרכרות *pro* camelis *Es.* 66. 20. כר car *pro* camelo *nusquam sumi, ut contendit* Aben Ezra.

Camelorum tres species à *Leone Africano*, & *Marmolio* recensentur, nempe, *hugiun*, *becheti*, & *raguahil*: de quorum singulis dicere non erit planè extra rem. De primis ita *Leo*; *Primi* hugiun *nuncupati, crassi sunt, ac proceræ staturæ, clitellisque gerendis aptissimi, verum ante quadriennium inutiles. Quo exacto, mediocris quisque camelus mille libras* Italici *ponderis gestat. Cum sarcinis oneratur, genibus, & collo, virgulâ ictus, in solo recubans. Et, cum pondus sufficiens agnoscit, seipsum erigit.* Eadem in *Marmolio* reperias de Camelis *elhegin* dictis, nisi quod addit, *Mientres los cargan, estan siempre ruminando, y quando son nuevos, braman, y en sentiendo que tienen la carga puesta, y que el camellero le quita una manija de cuerda, con que les haze estar doblada la mano, se levantan luego con la cuerda.* "Dum onerantur semper ruminant, &, cum sunt juniores, boant: atque impositum esse onus cum sentiunt, & camelarium armillam è fune dimisisse, qua duplicata manu illos sistat, se cum fune statim erigunt. Idem cameli onus definit arrobis quadraginta, quæ sunt *Leonis* mille libræ. *Hispanica* enim arroba est XXV librarum: ac proinde quatuor *arrobæ* librarum centum, & arrobę quadraginta mille librarum pondus æquant. At *Arabica* الربة *arroba*, vel sine articulo ربة *roba*, & ربوة *ribua*, pondus est plus triplo gravius, nempe decies mille drachmarum, ut *Hebraicè* רבוא *ribbo* est μυριάς. Drachmæ porrò decies mille, libræ sunt LXXVIII, cum duabus unciis. Apud *Diodorum* lib. 3. Αἱ τῶν καμήλων πρὸς νωτοφορίαν ἠσκημέναι, πυρῶν μὲν ἀνὰ δέκα μεδίμνους νωτοφοροῦσιν, ἀνθρώπους δὲ κατακειμένους ἐπὶ κλίνης πέντε βαστάζουσιν. *Qui camelorum ad vecturas assueverunt, singuli tergo vehunt tritici decem medimnos: homines autem in lecto jacentes quinque ferunt.* *Cornelius Nepos* in *Pomponio Attico*, *Ausonius* in *Gripho Ternarii*, *Fannius*, & *Suidas* medimnum sex modiis definiunt. Et tritici modius alibi non excedit vicenas libras, alibi vicenas quinas, aut senas etiam pendit, prout in certis locis triticum aut levius, aut gravius est. Ita *Plinius* asserit lib. 18. cap. 7. Jam si tritici modium viginti libris definias, tritici medimni decem erunt libræ mille ducentæ; si libris viginti sex, addentur ponderi libræ tercentum & sexaginta. Sed libræ, de quibus *Plinius*, solum erant duodecim unciarum, nostræ sexdecim. Itaque tritici medimni decem, si gravissimum erat triticum, libras nostras pendebant CIↃ CLXX; si levissimum, solùm nongentas. Inter hæc extrema medium numerum si sumpseris, reperies in camelorum justo onere definiendo, à *Leone*, & *Marmolio* non multum dissentire *Diodorum*. In *Alcamuso*, الوسق ستون صاعا او حمل بعير Alwasko, *seu* LX. *sahi sunt cameli onus solitum.* الصاع *Sahus* continet اربعة امداد *quatuor amdad*, à singulari مد *moddon:* quæ mensura ab aliis unâ librâ cum triente, ab aliis duabus libris definitur: quorum prius si sequaris, cameli onus solùm esset librarum CCCXX; si posterius, librarum CCCCXX. Sed ibi *onus cameli Arabicè* est حمل بعير. Et بعير non semper *camelum* sonat, sed in genere *jumentum onerarium*, ut *Hebraicum* בעיר.

Hi porrò cameli sagmarii, & ἀχθοφόροι, cur *Arabicè* dicantur *hugiun*, vel *hegin*, non capio satis; cum alii hæc eadem vocabula multo aliter accipiant. In *Damire* هجين *hegin* in equis, & hominibus est الزي ابوه عربي وامة غير عربية *cujus pater est* Arabs, *sed mater non est* Arabs. Et in camelis هجان *hugian* dicitur البيض يستوي فية المزكر والمونث *qui albus est, atque id de masculino, & fœminino æquè usurpatur.* Itidem in *Alcamuso*, الهجان الخيار من الابل البيض والبيضا Alhugian, *camelus eximius albus; mas, & fœmina.* At in *Chaldæa* Paraphrasi *Es.* 60. 6. הוגני *hogene*, *Elias* interpretatur גמלים קטנים *camelos parvos.* Et in *Talmudico* Proverbio נפישי גמלי סבי דמטעוני משכי דהוגני *Multi sunt cameli senes, qui ferunt pelles τῶν hogene:* nomen *hogene* videtur de junioribus usurpari, quia senibus opponitur. Mihi tam *Chaldæum* הוגן *hogen*, quam *Arabicum* هجان *hugian*, facta videntur ex *Græco* εὐγενής, atque indè sic

sic dici camelus quacunque de causa nobilis; puta, qui pollet viribus, aut ætate floret, aut colore eminet. Et vir, aut equus هجين *hegin*, qui patrem habet *Arabem*; quia saltem à patre nobilem esse illum putant. Ut de muliere هجان *hugian*, in *Damire* est كريمة *honorabilis.* Et *Chaldaicè* præfixo מ formativo, מהוגן *mehugan*, pro *viro nobili* passim occurrit: ut הוגנים *hogenis*, id ipsum est in libro *Jalkut.*

Secundum camelorum genus (inquit Leo) Bechetos *vocant. Hi duos habent gibbos, oneribus gestandis, & equitationi pariter accommodos, cujusmodi* Asia *saltem producit.* Qua mente *Marmolius*, *Otros ayllamados* Bechet, *que tienen dos corcobas, y entramas* (lege *entrambas*) *aprovechan para cargar, y para andar à cavallo: Mas no ay destos sino en Asia.* Bechet *Arabicè* scribitur بجت *Becht*, vel بختي *Bechti*, & Fœmin. بختية *Bechtia* & Plur. بخاتي *Bechati. Bactrianos* camelos intelligo, de quibus *Philosophus*, *Hist.* lib. 12. cap. 1. Διαφέρουσι δ᾽ αἱ Βακτρίαι τῶν Ἀραβίων· αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβους, αἱ δὲ ἕνα μόνον. *Differunt autem* Bactriani *cameli ab* Arabicis: *Illi enim duos habent gibbos, hi unum solum.* Et *Plinius* lib. 8. cap. 18. Bactriani & Arabici *differunt, quod illi bina habent tubera in dorso, hi singula.* Quod *Solinus* perperam invertens, *Arabici*, inquit, *bina tubera in dorso habent, singula Bactriani.* Quamvis *Diodorus* etiam ubi de *Arabia* lib. 3. Πλεῖστα δὲ καὶ διαφορώτατα γένη καμήλων τρέφει, τῶν τε ψιλῶν, καὶ δασέων, καὶ διπλοῦν ἀνατετακότων τὸ κατὰ τὴν ῥάχιν κύρτωμα, καὶ διὰ τοῦτο Διτύλων ὀνομαζομένων. *Multa camelorum alit, & diversissima genera, quorum alii depiles, alii hirsuti sunt, aliis tuber duplex supra dorsum eminet, unde vocantur Dityli.* Nempe τύλη in *Hesychio* est τοῦ καμήλου ἀπὸ (lege ἐπὶ) τῆς ῥάχεως τὸ ἄκρον δέρμα, *cameli super dorsum suprema cutis.* Itaque falluntur, qui in *Diodoro* δικύρτων rescribunt pro διτύλων. Nascitur etiam hoc cameli genus in *Sindica* regione prope fluvium *Indum. Alcamus*, الفالج الجمل الضخم ذوا السنامين يحمل من السند لعجلة Alphalig, *camelus obesus duplici gibbo, quod è regione* Sindica *ad currus adducitur. Pullus* vocatur قرمل *Kirmal.* Damir, القرمل ولد البختي *Kirmal, pullus Albechti.* Item Plur. القرامل الابل ذوات السنامين Alkaramilo, *cameli duplici gibbo.* In *Camus* idem cameli genus vocari videas دهامج *duhamig*, & عصفوري *usphuri*, & قرعوس *kirus.* Quin ut עלל *Hebraicè* est *racemare*, & *Arabicè*, *iterum fructus legere*, & in genere *iterare*: ita تعلول de colore δίσαφον de pluvia, posteriorem illam significat, quæ *Hebraicè* dicitur מלקוש; & de camelo, illum, cui duplex est, & quasi repetitus gibbus.

Tertium genus (ait *Leo*) *patriâ linguâ* raguahil *dictum, gracilibus exiguæque staturæ camelis constat, qui, sarcinis gerendis inferiores, reliquos tanta sui pernicitate superant, ut diei unius spatio amplius centum passuum millia conficiant, iter modico viatico ad dies octo, vel decem, per deserta perpetuantes: quibus nobiliores* Numidiæ Arabes, & Afri Libyci *uti solent. Cùm Rex* Tombuti *magnâ celeritate alicujus momenti negotium* Numidis *mercatoribus indicare cupit, nuntius, camelo istiusmodi insidens*, Tombuto, Daram, *vel* Segelmessam *nongentis passuum millibus dissitam, octidui ad summum spatio procurrit.* Et Marmolius, *Tambien ay otros, que llaman raguahilo elmahari: Estos son pequeños de estatura, y delicatos de miembros, y no siruen sino para caminar, y es tanta su ligereza, que ay muchos, que caminan, en una dia treinta, y cynco, y quarenta leguas, continuando estas jornadas ocho y diez dias por los disiertos, con muy poco mantenimiento.* Hi sunt *Indorum Baçambal*, de quibus *Vincentius le Blanc* in *Historia peregrinationum* suarum part. 2. cap. 22. *Leucas quinquaginta in diem facilè conficiunt, cum domino camelarium ferentes, & viaticum necessarium.* Et *Joannes Maria Angiolellus* in vita *Usuncassani*, cap. 6. *In seis hore havevan corso nonanta miglia.* Item, *Sparissero dinanzi à gli occhi nostri, si maravigliosa è la velocita de quegli animali. Græci* à cursu δρομάδες appellabant. *Diodorus* lib. 3. Αἱ δὲ ἀνάκωλοι, καὶ λαγαραὶ ταῖς συστάσεσι δρομάδες εἰσὶ, καὶ διατείνουσι πλεῖστον ὁδοῦ μῆκος. *Breves autem, & constitutione graciles sunt dromades, & longiorem viam emetiuntur.* Hæc verba sic vertenda; non, ut *Diodori* interpres perridiculè, *Anacoli verò, lagarique, qui dromadum sunt formâ*, &c. Idem alibi, in eodem libro de *Debis Arabibus*, Τὴν ὅλην χώραν περιπολοῦσιν ἐπὶ τῶν δρομάδων καμήλων. *Totam regionem circumeunt super camelos dromades.* Et lib. 19. Διατείνει τὸ ζῶον τοῦτο σταδίους οὐ πολὺ ἐλάττους χιλίων πεντακοσίων. *Hoc animal per diem conficit mille & quingenta stadia.* Zosimus lib. 1. Αἱ δὲ καμήλων εἰσὶ τάχισται, καὶ ἵππους ὑπεραίρουσαι τάχει. *Hæ camelorum, sunt velocissimæ, & equos celeritate superant. Philostratus* lib. 2. cap. 3. Καὶ κάμηλοι δὲ αὐτοὺς ἦγον, αἷς χρῶνται Ἰνδοὶ εἰς τὰ δρομικά· πορεύονται δὲ χίλια στάδια τῆς ἡμέρας. *Camelos adducebant, quibus ad expeditiones utuntur* Indi; *hi singulis diebus mille stadia conficiunt.* Isidorus, *Orig.* lib. 12. cap. 1. *Dromeda genus est camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris, unde & nomen habet: centum, & amplius, milliaria uno die pergere solet.* Tam eximiæ velocitatis exemplum illustre affert *Strabo* lib. 15. ubi eos legas, quos è *Drangis Ecbatana* misit *Alexander*, ad *Parmenionem* conficiendum, ἐπὶ δρομάδων καμήλων, *camelis dromadibus vectos iter dierum triginta, aut quadraginta, etiam* ἑνδεκαταίους διανύσαι, *undecim diebus peregisse.* Meritò igitur dromas in *Talmudis* Tractatu *Maccoth* vocatur גמלא פרחא *camelus volans*; quia est cursu velox, instar avium volantium, ut ibi habet *Glossa. Arabicè* dicuntur رواحل *rawahil*, vel *raguahil*, ut scribunt *Leo* & *Marmolius*, à *clitellis*, quæ imponuntur. *Damir*, الراحلة قال الجوهري هي الناقة التي تصلح ان ترحل كذلك الرحول ويقال الراحلة المركب من الابل ذكرا كان او انثي والها فيها للمبالغة كالتي في داهية وراوية وعلامة Alrahila, ut *dicit* Giauhari, *est camelus, qui clitellis ferendis aptus est. Et idem est* rahul, (unde Plur. رواحل *rawahil.*) *Dicitur porro* rahila (Fœminina terminatione) *camelus quicunque equitatur, sive mas, sive fœmina. Nempe he litera in fine vocis est emphatica, ut* he *in vocibus* داهية *dahia*, id est, *infelix* (de viro) راوية *rawia*, id est, *enarrator, factorum*, & *dictorum* Mahomedis; علامة *ulama*, *doctor.* Eodem exemplo *Hebræis* קהלת *cohe-*

coheleth, concionator, de Solomone, *Eccles.* 1. *v.* 1. & סופרת, *sophereth*, scriba, *Esdr.* 11. *v.* 54. quamvis significatione Masculina sint, Fœmininam habent terminationem. Ibidem observatur vocem راحلة *rahila*, formam habere Participii Activi, quasi sit ὁ ἐπισάττων, *clitellas imponens*, cum significet المرحول τὸν ἐπισεσαγμένον, *eum cui clitellæ imponuntur.* Quomodo in *Alcorano* dicitur في عيشة راضية *in victu amante*, pro مرضية *amato*, id est, accepto & grato. Item لا عاصم *non est defendens*, pro لا معصوم من امر الله *non est, qui defendatur à Lege Dei.* Et ما دافق *aqua effundens*, id est, مدفوق *effusa.* Contra, Participium Passivum pro Activo occurrit, cum ibidem dicitur جاب مستور *velum absconditum*, id est, ساتر *abscondens*: & كان وعده ماتيا *promissum ejus est adductum*, id est, اتيا *veniens.* Eadem est Hypallage in *Hebræis* nominibus *Mosis & Jesu.* Nam prius formam habet Activam, ac si pro *educto* ex aquis *educentem* sonet: posterius Passivam, ac si pro *servante*, vel *servatore*, *servatum* dicas. Sed hæc obiter.

Sunt & alia dromadum nomina quamplurima in usu apud *Arabes.* In his دمشق *damascus*, à loco est: درور *derur*, & خيطف *chaitaph*, ab *avibus* videntur ducta, quia דרור *deror* palumbus *Hebræis*, & خطاف *chitaph hirundo*, sunt aves citissimi volatus. نزوع à motu نزاع id est, *cruris anterioris*, quod in obviis camelis maximè conspicuum est. عصوف *procella*, & زفيان quasi *sagittæ* ex arcu excussæ, aut venti sævientis impetum imitetur. Utrumque enim verbo زفي *Arabes* passim efferunt; موارة, quasi *fluat* potiùs, quàm gradiatur. Nam مور *fluere* est. دفاق quia دفق id est, *præceps fertur instar torrentis.* Proinde *Heb.* etiam דפק est *accelerare*, Gen. 33. v. 13. وكري à *saltu*, & *cursu*, *Arabice* scilicet وكر *saltare*, & *currere* est. Et, permutato verborum ordine, كري id ipsum significat: fortasse etiam كرة, unde كرة dicitur pro *camelo strenuo.*

Hoc non observo de nihilo. *Esa.* 66. *v.* 20. prædicitur fore, ut *Jerosolymam* Gentes undequaque confluant *in equis, & in curribus, & in lecticis, & in mulis,* ובכרכרות *& in circaroth.* Quæ vox valde est ambigua, & incertæ significationis. *Græcorum* enim alii σκιάδια *umbracula*, alii φορεῖα *vehicula* explicant; Hieronymus *carrucas*; *Syrus* omisit; *Arabs* ظلالات σκιάδια, *Græcos* sequutus; *Chaldæus* תשבחן *laudes* reddidit; R. *Selomo*, *cantica ludentium &* מכרכרין *saltantium*; R. *Menachem* כבשים *agnos*: sed *Hebræorum* reliqui, quotquot videre contigit, *Aben Ezra*, *Kimchius*, *Mardochæus*, *Pomarius*, *Aquinas*, *camelos*, aut *dromades* interpretantur. His accedo libentius; quia series orationis propè requirit, ut de camelis agatur; Cum scilicet alios in curribus, alios in lecticis, alios in equis & mulis dicat *Esaias Jerosolymam* confluxuros, reliquum erat, ut adderet, alios item in camelis, vel dromadibus venturos. Neque enim verisimile est *Prophetam* hîc prætermisisse tam nobile jumenti genus, & in *Oriente* tam receptum. Sed origo vocis non constat. *Kimchius* deducit à verbo כרכר *circer*, *saltare*, 2 Sam. 6. v. 14. *quia*, inquit, *cursus dromadum tantæ est agilitatis, ut saltum mentiatur.* At, secundum *Aben Ezram* geminatum est vocabulum à simplici כר *car*, quo cameli præstans genus significari asserit. Quin כר *car*, *Hebræis* est *aries*, aut *agnus.* *Amos* expresse dicit כרים esse מצאן ex ovillo genere, cap. 6. v. 4. Atque ab *Hebræis* ad *Iones* transiisse hoc vocabulum ex his *Hesychii* colligas; Κάρ, πρόβατον· Κάρα, Ἴωνες τὰ πρόβατα. Unde videtur *Caria* dicta. *Cicero*, lib. 1. *De Divinat.* Arabes *autem*, *& Phryges*, *& Cilices*, *quod pastu pecudum maximè utuntur*, &c. *Tum* Caria *tota*, &c. Et Καρὶς alterum nomen insulæ *Co* apud *Stephanum*, & *Eustathium* in *Iliad.* β'. quia eodem auctore insula erat πολυθρέμμων & celebris διʼ εὐβοσίαν. Hinc *Callimachus*, Hymno in *Delum* illam cum *Delo* conferens.

Νῆσος ἐπεὶ λιπαρή τε· καὶ εὔβοτος, εἴ νύ τις ἄλλη,
Pascua, si qua alia, est, atque uberis insula glebæ.

Objicit quidem *Aben Ezra* כר *car* pro *camelo* sumi, vel pro *cameli pullo*, *Gen.* 31. *v.* 34. *Esa.* 16. *v.* 1. & 60. *v.* 6. Sed ubique fallitur. *Esa.* 60. *v.* 6. jam docuimus *Beth* initiale in voce בכרי *bicre* radicale esse, non servile, ut ille putat. In *Genesi* כר הגמל non est *cameli pullus*, sed *cameli stramentum*, vel *clitellæ.* *Hebræi* summò consensu עבית, & מרדעת, explicant, pro quo *Arabes* scribunt بردعة, *Beth* pro *Mem* initio vocis. Denique *Esa.* 16. *v.* 1. כר *car*, *agnum* esse, vel *arietem*, patebit legenti locum. In eo *Moabitas* alloquitur *Propheta*, qui olim *Davidi*, & *Solomoni*, & post divisum regnum, *Israëlitarum* Regibus certum agnorum, & arietum numerum pro tributo solverant; (vide 2 *Sam.* 8. *v.* 2. & 2 *Reg.* 3. *v.* 4.) sed cum, sub *Achabo*, *Mesa*, Rex *Moab*, excusso jugo, se, & suos ab hoc tributo liberâsset, 2 *Reg.* 1. *v.* 11. & 3. *v.* 5. nunc eos *Propheta* monet, ne *Judæorum* jugum amplius detrectent, si sibi consultum velint, in brevi futura suorum clade. *Mittite*, inquit, *agnum* (imperatum agnorum numerum) *dominatori terræ* (Regi *Judæorum*) *à Petra deserti*, (ab *Aroër*, seu *Rabbath-Moab*, metropoli *Moabitarum* in petra sita) *ad montem filiæ* Sion, (id est, *Hierosolymam*).

Itaque כר, *car*, pro *camelo* Scriptura nusquam usurpat. Sed *Arabicè* in *Alcamus* كرة *carh* est الجمل الشديد *camelus strenuus.* Et كري *caria* verbum, id est, *vehementer cucurrit, vehementer saltavit*, ad camelos sæpe transfertur: ut cum dicunt de cameli fœmina كريت برجليها *cariath pedibus suis*, id est, قلبتها في العدو, *invertit eos in cursu suo.* Item, كرات الناقة *carath camelus f.* id est, سرعت, *properavit.* Et vicinum huic verbum ناقة وكرى الناقة idem sonat: & وكري est *camela velox* سريعة. Et وكر de caprea est *insilire.* Et وكار *cursus*, & *saltus.* Quo videntur alludere *Hebræa* כרכר, & כרכרות, quorum hoc *camelos dromades*, illud *salire* significat.

CAPUT QUINTUM.

De Camelo Proverbia, ut *Camelus per foramen acus; Deglutire camelum*, &c.

Quæritur an in Proverbio de camelo per foramen acûs camelus *sit* funis nauticus? *Multi κάμιλον legi volunt:* Drusius κάϐιλον. *Unde fiat vernaculum* cable, *cum sit* Hebr. חבל chebel. Camelus *Arab.* gemel, *&* rudens giomal, *ut* Syr. gamol; *inde vernaculum* gomena. *In* Alcorano *legi* giommal, *id est*, rudentem; *& in Alcamus. Utramque lectionem posse ferri probatur. Quid sit* deglutire camelum. Cajetani *suspicio locum esse corruptum, ab* Ambrosio Catharino *refellitur.* Arabs *Interpres emendatus.* Trabs in oculo, *simile Adagium in* Talmude. Erasmus *notatus. Alia undecim de camelo Proverbia, partim* Arabica, *partim* Hebraica.

F*acilius est, ut camelus pertranseat foramen acûs, quam ut dives in Dei regnum ingrediatur. Evangelii* (a) verba sunt, in quibus multis visum est non agi de *camelo animali*, sed de *camelo*, vel *camilo*, *fune nautico.* Nam κάμηλον vocari τὸ παχὺ χοινίον, ᾧ χρῶνται οἱ ναῦται πρὸς τὸ ῥίπτειν τὰς ἀγκύρας, *crassum rudentem, quo nautæ utuntur ad jaciendas anchoras*, habemus apud *Theophylactum*, *Euthymium*, & *Phavorinum.* Scholiastes *Aristophanis*, & *Suidas* idem docent, nisi quod pro καμήλῳ κάμιλον scribunt. Frustra suspicatur *Drusius* eos non scripsisse κάμιλον, sed κάϐιλον, ut *Græca* vox conveniat cum *Belgico*, *cabel.* Uterque enim affirmat hoc solo differre κάμιλον à *camelo*, quod habeat I loco E. Neque opus erat *Græcam* vocem cudere, unde *Belgica* oriretur, cum *Hebræi*, *Chaldæi*, *Syri*, *Æthiopes*, *Arabes* funem nauticum חבל *chebel*, vel *chabal* vocent. Sic *Act.* 27. *v.* 32. in exemplari *Syro* ܚܒ̈ܠܝܗ̇ ܕܐܣܦܝܩܐ in *Arabico Erpenii* حبال القارب in *Parisiensi* وحبال المركب in *Æthiopico* አሕባለተ፡ ድኅቱ፡ ሐመረ፡ sunt τὰ χοινία τῆς σκάφης. Et *Proverb.* 23. *vers.* 24. חבל *chibbel* asserit *R. Jonas* esse aliquid מחבלים id est, *ex rudentibus factum, mari innatans, cum navis anchora jacitur, ut sciatur quo loco sit anchora.* Neque alia ratio assignatur, cur *Jonas*, & *Ezechiel* nautas appellent חובלים *chobelim*; quam quia tractant חבלי הספינה, *chable hassephina*, *rudentes navis.* Ergò nullum dubium, quin *chebel*, & *chabal*, sit *rudens*, ut Belg. *cabel*, & Gall. *chable.* Quam vocem barbaros crediderim didicisse à *Phœnicibus*, qui diu ante *Romanos*, & *Græcos*, maria nostra perlustrârunt, ut alibi probavimus.

(a) *Matth.* 19. 24. *Marc.* 10. 25. *Luc.* 18. 25.

Sed, quod fidem faciat inter *Judæos* Ἑλληνίζοντας κάμηλον tam *rudentem*, quàm animal significasse, vox *Arabica* جمل ad utrumque est ambigua, nisi quod vocales differunt. Nam pro animali scribitur جمل *gemel*; pro *rudente* جمل *giomal*, & جمل *giommal*, & جمل *gioml*, & جمل *geml*, & جمل *gimal.* Et in Plurali Fœm. جمالات, *giomalath*, sunt *rudentes simul in spiras contracti.* Hinc Hispanis *gumena*, Italis *gomena*, Gallis *gomeine* est *rudens.* L in N est permutatum, ut in φίντατος pro φίλαττος, νάρναξ pro λάρναξ, *grunnio* ex γρυλλίζω, *magnus*, pro *maglo* ἐκ τοῦ μεγάλου. Sed & *Syris* ܓܡܠܐ *gamol*, tam *rudentem* significat, quàm *camelum* animal. Ita statuunt *Novaria* (b) in *Nomenclatore Arabico-Syro-Latino*, & *Baptista Ferrarius* (c) in *Lexico Syriaco*, qui ex mente *Syrorum* ܓܡܠܐ Matth. 19. v. 24. *funem nauticum* esse vult, *quo anchoræ religantur.* Nempe, cum *Syrum* ܓܡܠܐ utrumque sonet, *Syris* id amplecti liberum est, quod videtur commodissimum.

In *Alcorani* Surata أعراف id est, *De limbis*, sic ad eumdem locum alludit *Pseudo-Propheta* ان الذين كذبوا باياتنا واستكبروا عنها لا تفتح لهم ابواب السماء ولا يدخلون الجنة حتي يلج الجمل في سم الخياط *Quoniam qui mandata nostra inficiantur, & in ea se efferunt, non aperientur ipsis portæ cœlorum, neque in Paradisum ingredientur, donec ingrediatur rudens in foramen acus. Camelum* intelligunt tam *Latinus* Interpres vetus *Petrus Cluniacensis*, quam *Gallicus* nuperus: sed uterque perperam. Neque enim in *Arabico* textu, in quo vocales semper adduntur, habetur الجمل *algemelo camelus*; sed الجمل *algiommalo*, *rudens.* Unde est, quod *Alcamus* etiam legit حتي يلج الجمل & explicat حبل السفينة *rudentem navis.*

Lectori tamen esto liberum illud utrovis sensu sumere. Nempe animal intelligendum suadet vocis acceptio usitatior, & *Talmudicorum* Proverbium à *Caminio* pridem observatum, de eo, qui rem impossibilem effecturum se profitetur, די׳ל מא דפומבודיתא את דמעיילין פילא בקופא דמחטא *Forte ex urbe* Pombóditha *es*, *ubi immittunt elephantem per foramen acûs.* Ita habetur in *Bava Metsia.* Nec multò aliter in *Beracoth*, לא מחוו ליה לאיניש דקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא *Non ostendunt homini* (res insolitas puta) *neque palmam auream, neque elephantem, qui intret per foramen acus.* Cui simile aliud extat *Hebræorum* Adagium apud doctissimum *Buxtorfium* (d) אין נקב המחט צר לשני אוהבים ואין רוחב העולם די לשני שונאים *Non est foramen acus angustum nimis duobus amicis, neque tota mundi amplitudo sufficit duobus inimicis.* Quo ferè sensu *Talmudici* dicunt in Tractatu *Sanhedrin*, quamvis aliunde sumptâ Metaphora, כי רחימתן הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא רחימתן פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן *Quamdiu amicitia nostra invaluit, in latitudine* (e) *sampseræ decumbebamus: nunc, cum amicitia nostra deferbuit, lectus sexaginta cubitorum non sufficit nobis.* Itaque, ut eo revertamur unde digressi sumus: ut *Talmudicis* elephas, ita *Christo* camelus per foramen acûs ingrediens, videri potest fuisse symbolum rei impossibilis; quasi pro *elephante camelum* usurpaverit, ut animal *Judæis* notius.

Sed agi de rudente potius suadet analogia major inter rudentem, & filum, quod solet per foramen acûs induci. Tum quod גמל, & κάμηλος tam à *Syris*, & *Hellenistis*, quam ab *Arabibus* potuit pro rudente usurpari. Itaque *Syros*, & *Arabes* non animal, sed rudentem hîc intelligere jam docuimus. Et *Talmudicos*

ne

ne quis objiciat, habent & ipſi Adagium de rudente per foramen anguſtum, quale eſt foramen acûs. Citat Doctiſſimus *Buxtorfius* in פיטורין ex *Moëd Katon* in fine; קשה יציאת נשמה מן הגוף כפיטורי בפי וושט *Gravis eſt exitus animæ ex corpore, ut rudentum per foramen anguſtum.*

Ecce aliud de camelo Proverbium, *Matth.* 23. *v.* 24. Οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες *excolantes culicem, & camelum glutientes.* Quo *Phariſæos*, & *Scribas* ferit *Christus*, eo quod, cum in minimis eſſent ſuperſtitioſi, & anxii, ea negligebant, quæ majoris erant momenti. Quod eos dicit culicem excolâſſe, etiam ad literam fuiſſe verum, ſuo loco docebimus: at *Phariſæos* camelum deglutîiſſe, quomodo culicem excolabant, ad literam verum eſſe nequit. Ac proinde *Cajetanus* ſuſpicatur hunc locum eſſe corruptum, & pro camelo *Chriſtum* nominâſſe muſcæ majoris aliquod genus, quod in potu ſorberi poſſit, alioqui conſtare negans rationem oppoſitionis. *Nihil*, inquit, *commune eſt camelo, & glutitioni, nullâque conſonantiâ reſpondet excolationi culicis glutitio cameli. Propter quæ crediderim ego tam* Græcum, *quam* Latinum *textum corruptum haberi in nomine proprio iſtius animalis. Contextus Metaphoræ exigit, ut animal aliquod magnum ſignificetur, quod deglutiri bibendo poteſt. alioqui non quadrat Metaphora. Sonat enim Parabola hæc, quòd bibendo hinc evitatis tantâ diligentiâ minimam culicis immunditiam, ita ut excoletis eum; inde autem glutitis (proculdubio bibendo) animal magnum immundum, puta muſcam magnam, quam vulgariter dicimus* muſconem. *Si diceretur œſtrum*, &c. *ſenſum clarum haberemus.* Sed nihil hic eſſe corruptum docet conſenſus exemplarium: & quod Verſiones omnes, *Syra, Arabica, Æthiopica, Vulgata,* vernaculæ quotquot habentur, cum *Græco* textu bellè conſpirant: niſi quòd in *Arabica*, ubi legitur الذين يتركون البعوضة *qui omittunt culicem*, pro يتركون ſcribendum يروقون *excolant*, id enim proprie eſt روق in ſecunda conjugatione. Unde *Amos* 6. 6. الخمر المروقة ὁ οἶνος διυλισμένος, *vinum excolatum.* Vocem, quam ignorabant, ſcribæ imperiti corruperunt. De cætero, *Cajetani* objectio magni momenti non eſt. Et malo eam refellere *Ambroſii Catharini* (f) verbis, quam meis. *Vere*, ait, *non ſolet deglutiri camelus; ſed nec ſolet* Aſinus ad lyram: *& tamen etiam jucundè dicitur, aſinus ad lyram, congruâ certè Metaphorâ, cum hominem ad rem quampiam ineptum volumus ſignificare. Verùm, ut per Scripturas confutetur; nonne dixit Dominus:* Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? *Nunquid ergo ſolet eſſe trabs in oculo?* Item, *Sciebat Dominus, qui novit omnia, non ſolere deglutiri camelum; ſed ob hoc ipſum conveniebat Parabola. Talia enim erant* Phariſæorum *crimina, quale illud animal, nempe immanitate ingentia, iniquitate tortuoſa, ac per hoc ſuâpte naturâ inglutibilia: quæ tamen illi facile admittentes tanquam glutiebant, cùm nihilominus vitarent parva.* Uno verbo, *Chriſti* mens non eſt, camelum poſſe deglutiri; ſed, minutias illas Legis, putà decumare mentham, & anethum, & cuminum, & omne olus, in quibus erant tam accurati, gravioribus, quæ negligebant, tanto minores fuiſſe, quanto camelo minor eſt culex. Itaque appoſitè omnino à *Catharino* hęc *Chriſti* locutio cum altera illa confertur, *Vides feſtucam in oculo fratris tui, & in tuo trabem non vides*, quâ *Chriſtus* non ſignificat trabem in oculo poſſe latere; ſed vitia illa, quorum alios arguunt hypocritæ, iis criminibus, quæ in ſeipſis ſecurè prætereunt, tanto eſſe minora, quanto feſtuca minor eſt trabe. De cætero etiam hoc Adagium de feſtuca, vel trabe in oculo ſumpſit *Chriſtus* ex uſu vulgi. Ita enim habetur in *Hebræorum Sententiis*, quas collegit *Seidelius*, num. 271. איך תאמר טול מבין עיניך קיסם השבורה ועל עפעפיך כעובי הקורה *Quomodo dicis: Ejice ex medio oculorum tuorum feſtucam fractam* (id eſt, feſtucę fragmentum) *dum ſuper palpebris tuis eſt tanquam trabs tigni?* Et in *Talmudico* Tractatu *Erachin* cap. 3. fol. 166. mirari ſe dicit *R. Tarphon*, ſi quis in hac generatione patiatur ſe redargui, cum, ſi quis dicat: טול קיסם מבין עיניך *Tolle feſtucam ex oculis tuis*, illi dicatur, id eſt, regeri poſſit: טול קורה מבין עיניך *Tu verò ex oculis tuis trabem exime.* Cujus Adagii partem citat *Elias* in *Thisbi* radice נטל. Sed mendoſè habet בין pro מבין. Huic Adagio affine eſt illud *Horatii*, *Serm.* lib. 1. Sat. 3.

Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Poſtulat, ignoſcat verrucis illius: æquum eſt
Peccatis veniam poſcentem reddere rurſus.

Sed hæc obiter.

(f) In Annot. ad Cajetani dogmata. p. 76

Aliud agebat magnus *Eraſmus*, cùm obſervavit *Chriſti* Proverbium de culice, & camelo, à *Græco* illo non abhorrere, Ἀνδριάντα γαργαλίζειν, id eſt, *Statuam colare gutture.* Ita enim interpretatur. At γαργαλίζειν non eſt *colare*, ſed *titillare.* Neque enim gutture, ſed panno, vel linteo liquores excolantur. Itaque tam neſcivit quid ſit *colare*, quàm quid ſit γαργαλίζειν. An putavit γαργαλίζειν idem eſſe, quod γαργαρίζειν? Quomodo *Cebetis Arabs* Interpres pag. 20. ubi يغرغره *gargarizat eum* reſpondet *Græco* γαργαλίζῃ τὸν ἄνθρωπον.

His addi queunt multò plura de camelis Proverbia. I. Quale illud eſt *Arabum*, & *Pſeudo-Prophetæ* ipſius, ut volunt, الناس كابل مائة ليس فيها راحلة *Homines ſunt ut cameli, quorum ne quidem centeſimus quiſque eſt dromas.* Ut doceant rarum eſſe virum الراضي *gratum*, & *acceptum* Deo (Hic enim Activa vox ſignificationem habet Paſſivam) Aut paucos eſſe, qui mundum hunc ſerio contemnant, & futurum avidè expetant. II. Item أشبعتهم سبا وراحوا بالابل *Saturavi eos vino, & delectati ſunt camelis*, id eſt, lacte camelorum. Quod de iis intelligo, qui, repertis frugibus, malunt glandibus veſci, quamvis ipſi aliò referunt. III. Item هما كركبتي البعير *Sunt ut cameli genua*; de iis, qui æqualiter procedunt in negotio. IV. Item الجمل من جوفه يجتر *Camelus è ventre ſuo ruminat*; de eo, qui propriâ arte victum ſibi comparat. Aliud exemplar pro من جوفه *è ventre ſuo* perperam habet من خوفه *præ metu ſuo.* V. اخلف من بول الجمل *Magis præpoſterus, quam urina cameli*; qui ſcilicet mingit retrorſum, quia ἔχει τὸ αἰδοῖον ὄπισθεν, ut obſervat *Philoſophus, Hiſtor. animal.* lib. 2. cap. 1. VI. وقع القوم في سلا جمل *Incidit aliquis in cameli ſecundinam*; de eo, qui ſe reperiſſe jactitat quod nuſquam eſt, quia camelus non habet ſecundinam. Puto hanc veram eſſe Adagii mentem, quamvis *Arabes* alia multa comminiſcantur. VII. التمر في البير وعلي ظهر اخمر *Fructus eſt in puteo, & ſuper cameli dorſum.*

dorsum. Pro النمر id est, *palmâ*, unico puncto addito, scripsi الثمر *fructum*, quia sensus ita postulat. Nempe, ut in Exegesi habetur, من سقي ما البير علي ظهر الجمل بالسانية وجد عاقبة سقية في ثمره *Qui agros suos putealibus aquis rigat dorso cameli vectus, illius nempe, quem* السانية (id est, *rigatorem*) *vocant, mercedem rigationis suæ in fructu consequitur. Pro* السانية aliud exemplar habet السافية, *Kaph* pro *Nun* minus proprie. Nam سقي *saka* in genere *rigare* est سني, sana, *rigare terram ope cameli.* Unde *Alcamus*, السانية الناقة يسقي عليها Sania, *camela super quam rigatur*, id est, quâ quis vectus agros irrigat.

Sunt & *Hebræis* sua de camelo Proverbia, quæ observavit Cl. *Buxtorfius*. Ut I. לפום גמלא שיחנא *Pro camelo sarcina.* II. נפישי גמלי סבי דמטועני משכי דהוגני *Multi sunt cameli senes, qui portant pelles juniorum*, nempe ad forum, ut vendantur. III. גמלא במדי אקבא רקדא *Camelus in* Media *saltat in cabo*; in eos, qui incredibilia jactitant. Cui simile id *Hieronymi* adversus *Helvidium: Risimus in te Proverbium, Camelum vidimus saltitantem.* IV. גמלא אילא למיבעי קרני אודני דהוו לזה גזיין מניה *Camelus ivit quæsitum cornua, & aures, quas habebat, absciderunt ipsi.* Id ipsum Adagium *Græci* ita efferunt, Ἡ κάμηλος, ἐπιθυμήσασα κεράτων, καὶ τὰ ὦτα προσαπώλεσεν. *Talmudici* de *Balaamo* usurpant, qui, cum majora affectaret, amisit donum Prophetiæ.

CAPUT SEXTUM.

De *Hebræis* Equi nominibus.

Hebræa *equi septem nomina.* I. סוס sus. Susa *inde non dici, sed à* liliis. *Equus* סוס *neque ab* alacritate, *neque ab* elatione *dicitur; sed quia docile est animal, & facile regitur.* II. אביר abbir, *id est*, potens, *quæ vox* πολύσημος. *Obiter quid sit in equo* דהרה dahara. Epirus *unde dicta. Equi & boves ibi præstantissimi.* III. פרש paras, *ut Arab.* pharas, *à* rapiendo, *propter cursûs rapiditatem, ut* Arabes *volunt: vel, ut* Hebræi, *à* calcaribus, *quæ* Hebr. פרישי perisim. *Ad* فرس pharas *alludit* ferus, Latinum *equi nomen in Poëtis.* Persæ, Perseus, Pegasus, Bellerophon, *& tres* Solymorum *duces unde dicti.* Kenthippe *locus ubi.* IV. רכב *recheb*, equus curulis, *propriè* currus. *Sed & in* Virgilio currus *pro* equo. V. רכש reches, *equus cursor expeditissimus.* רתם *quid propriè, & Arab.* ركض. VI. רמך *ramach*, equa, *vox* Arabicæ *originis.* فرس pharas *etiam pro* equa. Marc *equus* Britannis *à* ramach. VII. Accinctus lumbis, *equi periphrasis* Prov. 30. 31. *Ratio hujus nominis. Aliorum interpretamenta.*

Hebræa equi nomina septem hîc recensebimus. I. Primum, & vulgatissimum est סוס *sus*, *Chaldæis* & *Syris* סוסא *susa*, vel ܣܘܣܝܐ *susja*. Unde *Phavorinus*, Σουσίας, ὁ ἵππος κατὰ Σύρους· Susias, *equus Syris.* Et Etymologus *Susa* dici vult ἀπὸ τοῦ ἱππάσιμον αὐτὴν εἶναι, σουσίαν γὰρ ὑπὸ Σύρων τὸν ἵππον λέγεσθαι, *eò quod equis sit apta*, susiam *enim equum à* Syris *dici.* Sed quod ibidem habetur ex aliorum sententia, *Susis* à *lilio* nomen esse, multo verius. Ita enim disertè asserunt ex veteribus *Aristobulus*, *Chares*, *Athenæus*, *Stephanus*. Et *Susorum Hebræum* nomen שושן *Susan*, in libro *Esther*, id apertè indicat. Quippe שושן *susan*, est *lilium*. Et סוס *sus*, equus, *Hebraicè* multo aliter scribitur: illud per *Scin*, hoc per *Samech*. Quod tamen insuper habens *R. Bechai* equum סוס dici putat quasi שוש, ab *alacritate*, & *lætitia*; quia שוש est *lætari*. Aliis סוס *sus*, à נסס *nasas*, deduci placet, ut בול *Bul*, id est, *October* mensis, à נבל *nabal*. Sed בול *Bul*, à נבל deduci non valde certum est, cum ex deficientibus *Pe-Nun* nullum aliud nomen deducatur hujus formæ. Itaque alii aliò referunt. Hoc præcipuum, quod cur סוס *sus*, deducatur à נסס *nasas*, idonea causa nulla occurrit. Equus, inquiunt, staturam habet proceram, & cervicem maximè elatam, & saltu plurimum attollitur: rectè igitur à נסס deducitur, quod *sursum attollere* significat. At נסס non simpliciter *tollere* est, sed *vexillum tollere*, & *erigere*, uno verbo σημειοφορεῖν. Itaque נסס cum סוס nihil habet commune. Sed סוס verbum apud *Arabes*, est *regere*, & *moderari*. Exempla vide *Gal.* 5. *v.* 18. & *Judæ* 12. item *Ephes.* 3. *v.* 2. ubi سياسة est *œconomia*, in Novo Test. *Arabico* edit. *Erpenianæ*. Hinc in *Alcamus*, ساس الراكب دابة *Eques jumentum rectè moderatus est.* Et in *Lexico Coptico*, pag. 136. سياس الخيل est *curator equorum.* Equum inde סוס rectè dici nemo non videt, cum sit animal docile admodum, & ad omnia flexile, quodque non solùm fræno, sed & simplici virgâ regi se sinit. Ita *Massæsylos*, & *Libes* scribit *Strabo* lib. 17. equis uti ὀξέσι, καὶ εὐπειθέσιν, ὥς τ' ἀπὸ ῥαβδίου οἰακίζεσθαι, *velocibus, & docilibus, ita ut* solâ *virgulâ gubernentur.* Hinc *Martial.* lib. 9. *Epig.* 23.

Et Massylæum *virga gubernet equum.*

Et de vicinis *Numidis Silius* lib. 1. vers. 215.

Hîc passim exultant Numidæ, *gens inscia fræni,*
Queis, inter geminas per ludum mobilis aures,
Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.

Et de *Mazacum* equis *Nemesianus*, in *Cynegetico* versu 266.

Nam flecti facilis, lascivaque colla sequutus,
Paret in obsequium lentæ moderamine virgæ;
Verbera sunt præcepta fugæ, sunt verbera fræni.

II. Secundò אבירים *abbirim*, pro *equis* occurrit aliquoties. Nempe אביר *abir*, vel *abbir*, propriè *robustum*, & *potentem* (a) sonat. Proinde à potentia voce ad *potestatem* translatâ, 1 *Sam.* 21. *v.* 7. אביר הרועים *potens pastorum* dicitur, qui *Petro* (b) ἀρχιποίμην; *princeps*, seu *præfectus pastorum*. Et Deus passim vocatur אביר יעקוב (c) *potens Jacobi*, aut אביר ישראל (d) *potens Israëlis*, id est, *Israëlitarum* Dominus. Sic in *Statio* lib. 9. *Thebaid.*

Virga potens nemorum, ---

id est, domina. Et *Æn.* lib. 3.

Dii maris, & terræ, tempestatumque potentes,

id est, præsides, & domini. In Plurali eos אבירים *abbirim* (e) Scriptura vocat, qui inter homines plurimùm possunt. Et אבירי לב, ad verbum, *robusti corde* appellantur, aut (f) *animosi*, aut (g) *superbi*. Transfertur idem ad Angelos, *Psal.* 78. *v.* 25. לחם אבירים *panis potentum* est panis Angelorum. Ita *Græci* intelligunt, & *Chaldæus*, *Syrus*, *Arabs*, *Æthiops*, & ex *Hebræis* R. *Selomo*. Tauri quoque roboris nomine quandoque vocantur אבירים, *abbirim*, ut *Esa.* 34. 7.

פרים

(a) … 34.20 Jer. … 15. … (b) … 5. 4. (c) Ge… 49. … Psa. … 2. 5. Esa. 4… 26. & 60 (d) E… 24. (e) J… 24 22 Lam. … (f) E… 6. (g) E… 46. 12.

פרים עם אבירים *juvenci cum robustis*, id est, cum tauris. Et *Psal.* 22. *v.* 13. אבירי בשן *robusti Basan*, id est, tauri *Basan*. Et *Psal.* 50. 13. *An comedo carnem* אבירים *robustorum*, id est, taurorum? Et *Ps.* 68. *v.* 31. עדת אבירים *cœtus robustorum*, id est, taurorum. Denique אבירים pro *equis* sumi docent loca, quæ jam sequentur. *Jud.* 5. 22. *Tunc attritæ sunt ungulæ equorum*, מדהרות דהרות אביריו *cursibus, cursibus*, inquam, *robustorum ejus*, id est, equorum ejus. *Latinè* potius dixeris, *Equorum ungulæ cursibus illorum attritæ sunt.* Sed *Hebræâ* Phrasi Nomen ipsum Pronominis loco sæpe ponitur. *Jerem.* 8. *v.* 16. *A Dane auditus est* נחרת סוסיו *fremitus equorum ejus. Tota terra contremuit* מקול מצהלות אביריו *strepitu hinnitûs robustorum ejus.* Et *Jerem.* 47. *vers.* 2. 3. *Clamabunt homines, & ululabunt omnes incolæ terræ,* מקול שעטת פרסות אביריו *propter sonitum incessus ungularum robustorum ejus: robustorum*, id est, equorum. Et *Jerem.* 50. *v.* 11. *Hinnivistis* כאבירים *ut robusti*, id est, ut equi. Equos enim intelligi docet, Primò, quòd סוסים *equi*, & אבירים *robusti*, ponuntur, ut synonyma: Secundò, quòd illis tribuuntur מצהלות *hinnitus*: Tertiò, & פרסות *ungulæ*: Quartò & דהרות *cursus*, aut *saltus*, aut *incessus* species equis peculiaris. Ita ferè *Hebræi*. R. *Selomo* exponit שהיו מרקידים את הסוס רקדת הסוס *saltum equi*; הסוסים במלחמה *quia equos in prælio ad saltum provocabant.* R. *Levi* cursum intensissimum, quo terra validè feritur, & concutitur. *Contritæ sunt*, inquit, *& fractæ ungulæ equorum* Sisaræ, *ita ut nihil valuerint amplius*, מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ *quia summâ contentione currebant, & terram iis feriebant. Kimchius* in *Lexico*, דריסת הסוס בכח הליכתו תקרא דהרה *Calcatio equi, cùm citò gradu fertur, vocatur* dahara. Radix est דהר *dahar*, unde *Nahum* 3. 2. סוס דוהר *equus saltans*, vel *currens.* Arabs, الفرس الراكض *equus καλπάζων. Syrus, equus subsultans* (malè *Gabriel*, *equus anhelans*: *Syrum* enim ܢܦܪ *naphar* idem est, quod *Arabicum* نفز *naphaza*, R & Z permutatis, quod in illis linguis frequens) *Chaldæus* סוסון מפנכין *equi saltantes*, ut *Jerem.* 51. *v.* 27. *Equi eorum* מפנכין *salientes instar locustæ.* Et *Jud.* v. 22. *Illorum equorum ungulæ excussæ sunt* מפינוכא דהוא מפניך *propter saltum, ad quem is eos excitabat.* Fallor, an, radicalium ordine permutato, pro דהר dictum רדה; unde *Arabicum* ردي? *Alcamus*, ردي الفرس رجمت الارض جوافرها او هو بين العدو والمشي *Equus ungulis terram verberavit, aut medius fuit inter saltum & incessum.*

Insulas circa *Epirum* olim tenuisse *Phœnices* alibi docuimus; Ab iisdem fortasse dicta fuit *Epirus*: non quia ἤπειρος *terra continens*, nihil enim hic singulare; sed quia terra אבירים *abirim*, id est, *equorum*, & *boum*. De equis notum illud *Poëtæ* libro primo *Georg.*

> India *mittit ebur*, *molles sua thura* Sabæi,
> *At* Chalybes *nudi ferrum*, *virosaque* Pontus
> *Castorea*, Eliadum *palmas* Epiros *equarum.*

Et libro tertio *Georg.*

> *Et patriam* Epirum *referat* ---

Et *Gratii*, ferè in fine *Cynegetici*,

> --- *Quis* Chaönias *contendere contra*
> *Ausit*, *vix merita quas signat* Achaia *palma?*

Chaonias (equas) id est, *Epiroticas*, *Chaonia* enim est pars *Epiri. Vegetius*, libro tertio; *Epirotas, ac Siculos* (equos) *non despexeris, si mores pulchritudo non deserit.* Jam de *Epiri* bobus quis non meminit? ubi, teste *Pindaro*, *Nemea* 4. Βουβόται πρῶνες ἔξοχοι κατάκεινται, Δωδώναθεν ἀρχόμενοι πρὸς Ἰόνιον πόρον, *celsa cacumina posita sunt, quæ boves pascunt; à* Dodona *incipientia ad* Jonium *mare.* Sed observanda imprimis hæc *Philosophi*, *Hist.* lib. 3. cap. 21. Αἱ δὲ Ἠπειρωτικαὶ βόες αἱ μεγάλαι βδάλλεται ἑκάστη ἀμφορέα, καὶ τούτου τὸ ἥμισυ κατὰ τοὺς δύο μαστούς· ὁ δὲ βδάλλων ὀρθὸς ἕστηκεν, ἢ μικρὸν ἐπικύπτων, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἂν ἐφικέσθαι καθήμενος. Epiroticæ *boves magnæ singulæ mulgentur ex utraque mamma lactis amphoram cum dimidia dantes: rectus stat, qui mulget, aut parùm inclinatus; quia sedens* ad ubera *non posset attingere.* Proinde *Hecatæus* apud *Arrianum* lib. 2. *Anabaseos*, asserit circa *Epiri Ambraciam*, & *Amphilochum* regnâsse *Geryonem*, & inde *Herculem* boves abegisse. Quo pertinet, quod in *Epiro* boves prægrandes, Λαρινοὶ dicti, credebantur ex illorum esse genere, quos abegerat *Hercules*, & à bubulco *Larino*, *Herculis* abigeo, traxisse nomen. De his vide *Athenæum* libro nono, & *Suidam* in Λαρινοὶ βόες, ubi citatur *Poëta* vetus *Lycus Rheginus*, *Lycophronis* pater. Vide item *Aristophanis Scholiastem* in *Aves*, (h) *Tzetzem*, (i) *Apostolium*, &c. Nec enim vacat his immorari.

(h) Chil. 8. Hist. 186.
(i) Adag. 107. 6.

III. Tertiò, quamvis *Hebræum* nomen פרש *paras*, equitem ubique reddant Interpretes ferè quotquot sunt, tamen valde verisimile est, quod observavit *Ludovicus de Dieu*, ὁ μακαρίτης, etiam פרש *paras* alicubi pro *equo* sumi, ut *Arabicum* فرس *pharas*, quo *Æthiopes* quoque utuntur. Sic 1 *Sam.* 8. 11. *Filios vestros capiet, & ponet sibi* במרכבתו ובפרשיו *in curribus, & equis suis.* Ita melius cohæret, quam si dicas, *& equitibus.* Et 2 *Sam.* 1. 6. *Et ecce currus*, ובעלי הפרשים *& domini equorum assequuti sunt eum. Domini equorum*, id est, *equites*, quomodo *Vulgatus*, & *Syrus*, & *Arabs* hic rectè habent. At *domini equitum* essent ἵππαρχοι, ut *Seniores* exponunt, quod videtur alienum. Rursus *Es.* 21. 7. רכב צמד פרשים *currus* est *duorum equorum*, id est, biga, non *duorum equitum.* Res clarior ex versu nono, ubi רכב איש צמד פרשים ad verbum significat *currum viri duorum equorum*, id est, bigam virilem. Neque enim dixeris *currum viri duorum equitum.* Et *Es.* 28. 28. ubi de tritura frumenti sic *Propheta*, ופרשיו לא ידקנו. *Et equis suis* agricola *non conteret illud: equis*, inquam, non *equitibus.* Alludit enim ad morem triturandi, de quo *Varro*, *De re rust.* lib. 1. cap. 52. *E spicis in aream* (oportet) *excuti grana, quod fit apud alios jumentis junctis, & tribulo*, &c. *Apud alios exteritur grege jumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quod ungulis è spica exteruntur grana.* Equum *Arabes* فرس *pharas* dici volunt من الافتراس *à rapiendo* كانها تفترس الارض بسرعة مشيها *quasi terram rapiat velocitate incessûs sui.* Ita habetur in libro *Damir.* Neque verò equus incommodè dicitur *rapere terram.* Ita enim *Martialis* ad *Priscum*,

> *Parcius utaris, moneo, rapiente veredo.*

Et *Poëta* lib. 5. *Æn.*

> --- *signoque, repente*
> *Corripiunt spatia, audito* ---

Itaque vel *à rapiendo* equus *Arab.* dictus est فرس *pharas*, vel ab *Hebræo* פרש *paras*, quod primò *equitem*, deinde etiam *equum* significaverit καταχρηστικῶς, ut in illo *Poëtæ* lib. 3. *Georg.*

> --- *equitem docuêre sub armis*
> *Insultare solo, & gressus glomerare superbos.*

Ad quem locum *Servius*; *Equitem, id est, equum: nam pro equo rectorem posuit.* Et *Macrobius*, *Saturnal.* lib. 6. cap. 9. *Omnes antiqui Scriptores, ut hominem equo insidentem, ita & equum, cum portaret hominem, equitem vocaverunt: & equitare non hominem tantùm, sed equum quoque dixerunt. Ennius* libro *Annalium* 7. ait,

Denique vi magnâ quadrupes eques, atque elephanti
Projiciunt sese.

Quæ ille sumpsit ex *Gellio* lib. 18. cap. 5. *Eques* porrò פרש *paras*, *Hebræis* dici potuit בעבור הפרישים אשר ברגליו *à calcaribus, quæ sunt in pedibus ejus*; ut conjectat *Aben Ezra* in *Prov.* 23. 22. *ubi* פרש *paras* verbum est *pungere*, & inde *Chaldæis* פרש peras, *calcar, stimulus.* Ad *Arabicum* فرس *pharas* alludit *Romanum ferus* pro *equo*. *Virgilius* lib. 2. *Æneid.*

--- *inque feri curvam compagibus alvum:*

feri, id est, *equi*. Unde centauros *semiferos* dici notat *Servius*, quasi *medios equos*. *Manilius* lib. 5.

Exagitare feros, pronumque anteire volantes.

Item,

Ille tenet medicas artes ad membra ferorum.

Et *Germanicus* in *Phænomenis*, capite *Equus dimidius*,

Spumanti mandit sed quæ ferus ore lupato.

Et alibi notavimus ad *Hebræum* פרשים *parasim*, pro *equitibus*, *Persarum* nomen alludere; qui jam inde ab anno quinto equitare discebant, ut habetur in *Herodoto*. Et, cum ante *Cyrum* in *Perside* rari essent equi, quia montosa est regio, is *Persas* equis sic assuefecit, ut post illius ætatem paulo honestioris sortis sine equo nemo sit visus: Quin legem sanxit, ut turpe esset, si quis illorum, quos equis instruxerat, uspiam iret pedes. Hæc habentur in *Xenophonte* libro primo *Cyropædiæ*. Unde est, quòd, qui ante *Cyrum Cuthæi*, & *Elymæi* dicebantur, post *Cyrum* פרשים, *Persæ*, seu *equites* dici cœperunt. Proinde, cum neque *Moses*, nec libri *Regum*, nec *Esaias*, nec *Jeremias*, nec quisquam eorum, qui *Cyri* ætatem præcesserunt, *Persarum* uspiam meminerint; in *Daniele*, & *Ezechiele*, *Cyro* coævis, & in libris *Paralipomenων*, *Esdræ*, *Nehemiæ*, & *Ester*, qui post *Cyrum* scripti sunt, frequens illorum est mentio.

Sed & *Persem*, vel *Perseum*, *equitem* interpretor, quo nomine dici potuit, postquam equitandi artem didicisset à *Phœnicibus*, quos secum adduxerat *Cadmus*. Eodem talaria pertinent, quorum ope per aërem volâsse fertur. Talaria enim sunt calcaria, quibus equum impellens, & ad cursum concitans, avium volatum æmulabatur. Et *Pegasus*, cujus originem ad *Perseum* referunt, equus fuit fræno assuetus. *Hebræis* enim, & *Syris* פג *pag*, vel פגא *pega*, *frænum* est, & סוס *sus*, *equus*. Inde compositum פגא־סוס *Pegasus*, fuit ἵππος χαλιναγωγούμενος. *Pegasi* conscensor *Bellerophon*, quem telis *Chimæram* eminus confixisse fabulantur, est בעל־הרובין *Baal harovin*, *magister*, vel *præfectus jaculatorum*. *Chimæra*, monstrum tricorpor,

Antè leo, retroque draco, medioque capella,

tres *Solymorum* duces significat, *Aryum*, *Arsalum*, & *Tosibin*, quos debellavit *Bellerophon*: nempe *Aryum* ארי *ari*, id est, *leonem*, *Phœnices* appellabant; *Arsalum* ארזל *arzal*, vel אורזיל *urzil*, id est, *capreæ hinnulum*; & *Tosibin* ثعبان *tsoban*, id est, *draconem*. *Phœnicia* hæc sunt nomina; quia *Solymi Pisidiæ Phœnicum* erant coloni, de quibus nos suo loco. Quod pene omiseram, locum *Argivæ* regionis, in quo *Pegasum* primo conscendit, & stimulavit *Bellerophon*, Κενθίππην dici volunt ab argumento.

IV. Quartò, ut פרש *paras*, *equitem*, pro *equo*, qui equitatur; ita רכב *recheb*, id est, *currum*, *Hebræi* quandoque sumunt pro *equis curulibus*. Sic 2 *Sam*. 8. 4. & 1 *Par*. 18. 4. יעקר דוד את כל הרכב *Subnervavit* David *omnem currum*, id est, omnes jugales, vel *omnes equos curruum*, ut *Vulgatus* rectè exponit. Et 2 *Sam*. 10. 18. *Occidit* David *ex* Aram שבע מאות רכב *septingentos currus*, id est, equos septingentorum curruum. Et *Ps*. 68. 18. pro רכב אלהים רבתים *currus Dei sunt duæ myriades*, *Genevenses* habent, *Equitatus Dei*, &c. Et *Psal*. 16. 7. נרדם ורכב וסוס *Dormiit & currus, & equus*, id est, tam equi curules, quam qui equitantur. LXX. ἐνύσταξαν οἱ ἐπιβεβηκότες τοῖς ἵπποις. Ita etiam *Syrus*, & *Arabs*, quasi legerint נרדמו רכבי סוס. Et *Ezech*. 39. 20. *Saturabimini super mensam meam* סוס ורכב *equo*, & *curru*, id est, equis, & jumentis curulibus. Nisi pro רֶכֶב *recheb*, legatur רַכָּב, id est, *eques pro curru*, vel *equo curuli*, quod sequuntur *Græci*, *Vulgatus*, *Syrus*, & *Arabs*. Ad *Hebræum* רכב *recheb*, accedunt *Arabica* ركاب *richab*, & ركوبة *rechuba*, pro *jumento*, & *Punicum* רכבה *recabe*. Unde כררכבה *carrecabe*, *caput equi*, & contractè כרכבה *carcave*, vel ככבה *caccabe*; ut alibi docuimus. Priscum id fuit *Carthaginis* nomen ab *equi capite* ibi reperto. Sed & *Poëta* videtur quandoque *currum* pro *equo* sumere: ut *Æn*. lib. 12.

Infrænant alii currus: ---

currus, id est, *equos*, ut rectè observat *Servius*; neque enim frænantur currus. Et lib. 1. *Georg.*

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Ad quem locum rursus *Servius*, *Currus, id est, equi.* Et libro tertio, ubi fit census equorum, quos fabulosa antiquitas maximè commendavit,

Talis Amyclæi *domitus* Pollucis *habenis.*
Cyllarus, &, *quorum* Græci *meminêre Poëtæ*,
Martis *equi bijuges, & magni currus* Achillis.

Ubi idem *Servius*; *Currus Achillis Baliarchus, & Xanthus*: lege *Balius equus, & Xanthus*, quomodo *Achillis* equos *Homerus* nominat lib. 16. *Iliad*.

V. Quintum *equi* nomen est רכש *reches*. Quod quidem *Elias dromadem*, alii apud *Kimchium mulum*, ipse *Kimchius ignotum jumenti genus ab equo diversum*, nos *equum* interpretamur, aut *equi velocis speciem*, his argumentis freti. 1. In Bibliorum *Syra* Paraphrasi ܪܟܫܐ *richsa* pro *equo*, vel *equitatu* minimum centies usurpatur. Loca citare fit superfluum, cum nihil sit magis obvium. 2. *Græci* Interpretes, *Esth*. 8. 14. ἱππεῖς *equites*, habent pro *Hebræis*, רכבי הרכש *equitantes* τῷ *reches*: & ἵππον *equum*, Gen. 14. 11. & 16. 21. pro רכש *rechus*; quia mutatis vocalibus legerunt רכש *reches*. 3. In eandem versionem consentiunt plerique *Hebræorum*. *David de Pomis*, רכש מין הסוס Reches, *equi species*. *Mardochæus* in *Concordantiis*, רכש שם למין מה ממיני הסוסים Reches, *nomen speciei cujusdam è speciebus equorum*. Kimchius, *Scripsit Rabbi* Jonas *esse* הסוסים הטובים שאין עברו עליהם שנים רבות *bonos equos nondum ætate provectos*. Unde *Aquinas*, *Sunt qui interpretantur equos, dum sunt adhuc* ממעוט שנים *paucorum annorum*. R. *Levi* in 1 *Reg*. 4. 28. *Novimus* reches *esse in equorum speciebus: nempe, ut quidem sentio*, הם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה *equi sunt ad cursum maximè leves, & quos in bello equitabant.* Quod mihi plurimum probatur; quia Propheta *Michæas* civitatem *Lakis* à *Chaldæis* propediem obsidendam ad concitatam fugam Propheticis verbis ita hortatur cap. 1. versu 13. רתום המרכבה לרכש *Liga currum* τῷ *reches*, nempe, ut, celeri fugâ te proripiens, mala impendentia vites. (רתם *ratham*, quod *Hebræi* nesciunt, propriè est *ligare fune sparteo*; quia רותם *rothem*, est *spartum*, vel *genista*, ut alibi multis docemus.) Rursus *Esther*. 8. 10. diplomata sua mittit *Assuerus* ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש *per manum cursorum in equis, equitantium* τὸν *reches*. Quod videtur addi ἐπεξηγητικῶς, ut regios tabellarios equis expeditissimis vectos fuisse significetur. Ac proinde versu decimo quarto, ubi de iisdem cursoribus rursus agitur, omittitur vox לסוסים, & הרכש utramque supplet. Et 1 *Reg*. 4. *vers*. 28. ubi de equitatu *Solomonis*, *Hordeum & paleam afferebant* לסוסים ולרכש *equis &* τῷ *reches*. E vulgo equo-

equorum eximitur *reches*, ut equi genus præstantissimum. Quâ figurâ *Act.* 1. 14. *Apostoli* leguntur in precibus perseverâsse *cum mulieribus*, & Mariâ. Et *David*, in titulo *Psalmi* decimi octavi, liberatus fuisse dicitur *de manu hostium*, *& de manu* Saulis. Itaque τὸν *reches* ab *equo* diversum esse animal *Kimchius* ex illo loco tam ineptè colligit, quam si ex *Actis* quis colligeret *Mariam* non fuisse mulierem, aut ex *Psalmo Saulem* non fuisse *Davidis* hostem. Alibi רכש *reches*, pro *equo* in Scriptura non occurrit. Radix רכש *rachas*, est κτᾶσθαι, *acquirere*, *comparare*: unde רכוש *rechus*, κτῆσις, κτῆμα, *acquisitio*, *possessio*; & רכש *reches*, primò *pecus*, vel *jumentum* quodvis, ut *Græcè* κτῆνος ἀπὸ τῆς κτήσεως, quia pecore, & jumentis veterum opes præcipuè constabant; deinde, jumentorum nobilissimum, *equus*, adeoque in equis qui *nobilissimus* est, & ad bellum, aut ad vecturas maximè idoneus. *Aben Ezra*, in librum *Esther*, *equos* interpretatur מרכוש המלך שאין כמותם *è censu Regis*, *quales alii nulli sunt*. *Basilica*, & *Divina animalia* hos equos vocâsse veteres alibi probavimus. Literis ש & צ permutatis, quod in *Arabismo* frequens, à nomine רכש *reches*, factum videtur *Arabicum* ركض de equi pleno cursu, qui κάλπη *Græcis*, & nobis *galop*. Hinc *Arabica* Paraphrasis *Nahum.* 3. 2. الفرس الراكض *Equus pleno cursu currens.*

VI. Sextum *equi* nomen רמך *ramach*, quamvis terminatione Masculinum, tamen *equam* propriè sonat. Hujus Plurale est *Esther*. 8. 10. ubi *muli* vocantur בני הרמכים *equarum filii*. Alibi non occurrit. Tamen significatio certa est ex *Arabica* lingua, quâ رمكة *ramacha* est *equa*. Damir, الرمكة بالتحريك الانثي من البراذين والجمع رماك ورمكات وارامك *Alramacha* (vel, ut efferunt, *Arramacha*) *cum motione*, (id est, cum puncto *Fata* super R, & M) *fœmina est in equino genere. Plurale est* rimach, *&* ramachath, *&* aramich. Hinc 1 *Reg*. 4. 28. verba *Syri* Interpretis ܠܪܟܫܐ ܘܠܪܡܟܐ, *Equis*, *& equabus*, reddit *Arabs* للاخيل والرماك. Et in libro Juridico, cui titulus الوسيط *Mediator*, cap. 2. البيع لو قال بعتك هذه النعاجة فاذا هي رمكة *Venditor si dicat: Vendo tibi hanc ovem; &, ecce! equa est animal, quod designat*, &c. Ad quæ verba Commentator *Ibnossẽlach* monet pro النعاجة id est, *ove*, legendum esse البغلة *mulam*; quia ovis cum equa nihil habet simile. Sic in *Alcamus* الرمكة *ramacha* redditur الفرس والبردونة تتاخذ للنسل *equa, equi fœmina, quæ ad sobolem procreandam adhibetur*. Neque *Hebræos* latuit vocem esse *Arabicam*. *Aben Ezra* in *Esther*, הרמכים *ramachim* sunt הסוסות *equæ*, *quomodo linguâ* Ismaëliticâ, *quæ maxima ex parte est* Hebræa. *Kimchius* in *Lexico*. בני הרמכים *scripsit* Aben Ezra *beatæ memoriæ esse filios equarum: Equa scilicet* Arabicè *vocatur* ramacha. Proinde *Locmani* Fabulâ decimâ octavâ miratur *Erpenius* ὁ μακαρίτης فرس *pharas* Fœmininè usurpari, cum alioqui رمك *ramach*, *Arabibus* propriè *equam* significet. Nempe doctissimum virum fugerat فرس *pharas* utroque genere dici. Sic *Cant.* 1. *vers.* 9. Arabs, *Comparavi te, ô cognata mea*, بفرسي *equæ meæ: Hebræus*, & *Syrus*, ܠܣܘܣܬܝ, *Græci* τῇ ἵππῳ μου. Hinc *Damir*, ubi de فرس *pharas* الذكر والانثي في ذلك سوا واصلة التانيث *Masculinum, & Fœmininum in eo sunt ex æquo, sed radix ejus est fœminëitas.* Sensus est, primam vocis significationem esse Fœmininam. Et *Giauhari*, كان تسمي الانثي من الخيل فرسا وهو اسم يقع علي الذكر والانثي *Etiam equi fœminam vocant* pharas; *commune enim est nomen mari, & fœminæ.* Et *Alcamus*, الفرس الذكر والانثي Pharas *mari, & fœminæ* convenit. Ex *Hebræa* voce *ramach* pro *equa*, literis trajectis, facta est *Germanica merch* ejusdem notionis, & vetus *Gallica marc*, quâ *equum* hodieque *Britanni* appellant.

VII. Septimò, inter animalia, quæ magnificè incedunt, *Prov.* 30. 31. ponitur זרזיר מתנים, *accinctus lumbis*, id est, *equus*, si *Junio*, & *Tremellio* credimus: sive ita dicatur propter *cingulam* (Gall. *la sangle*) aut à consequenti, roboris nomine; quia jumenta lumbis adstricta firmiora sunt. Hinc *Martialis* lib. 14. *Epigr.* 86.

Stragula succincti, venator, sume veredi.

Cingulæ vox in *Ovidio* est lib. 1. *De Remedio Amoris*, versu 236.

Et nova velocem cingula lædat equum.

Zonam vocat *Claudianus* in Epigrammate *De zona equi* Arcadii,

Hâc uterum zonâ cinge frementis equi.

Id ipsum est *balteus* in eodem Epigrammate,

Stamine resplendens, & mira textilis arte,
Balteus alipedis regia terga ligat.
Hoc latus adstringi velox optaret (k) Arion;
Hoc proprium vellet cingere Castor *equum.*

(k) *Adrasti equus, de quo Iliad.* ψ'. *versu* 346. *Propert. lib.* 2. *Stat. Sylv.* 1. & *Theb.* 6. *Apollod. l.* 3. *Strab. lib.* 9. *Pausan. Arcad.*

Hebræi חבק vocant ab *amplectendo*, & *Arabes* per Metathesin حقب aut per *Ceph* حبك Unde in *Alcamus* ماحبوك est الفرس القوي *equus fortis*. Sed propriè *adstrictum* sonat. Fortasse id ipsum est *Hebræum* זרזיר, quod à *Chaldæo* זרז alii deducunt: ego potius ab *Hebræis* זר, & זרה, quæ cum אזר conveniunt in significatione *cingendi*, & *constringendi*. Sic *Ps.* 139. 3. *Iter meum, & accubitum meum* זרית *cinxisti*, vel *obsepsisti*. Ita *Hebræi* omnes. Et *Esa*. 1. 6. לא זרו *Non sunt constricti*. Inde זר, στρεπτὴ στεφάνη, *coronamentum* à cingendo sic dictum. Et in *Schindlero* זירא Chald. *genus phalerarum* (imo *cingulorum*) *quo cameli ligabantur*. Et in *Lexico Alcamus*, الزوار حبل يجعل بين التصدير والحقب Ziwar, *funis medius inter* (jumenti) *pectorale, & posterius cingulum.* زرت البعير *Camelum tali fune constrinxi*; زور الشي *Rem firmam reddidit.* الزور *Fortis, validus*: quia, ut jam dictum est, jumenta sic adstricta, firmiora, & fortiora sunt.

Non dissimulandum, veteres verba זרזיר מתנים longè aliter exposuisse. Pro *gallo* sumunt *Græci*, *Chaldæus*,

dæus, Syrus, Arabs, & *Vulgatus* Interpres: pro *venatico cane, Kimchius,* & *R. Levi.* Ita etiam *R. Guersom* in *Porta cœli,* fol. 19. a. & 21. d. & 26. d. ubi canum genus esse dicit, qui vulgo vocantur לבריי״ט, *levriers,* id est, *leporarii.* At apud *Kimchium,* & *Aben Ezram,* alii *pardum* reddunt, alii *apem,* alii *aquilam,* alii *sturnum.* Sed de his vide *Fullerum, Miscellan.* lib. 5. cap. 12. ubi plerasque has versiones ita inter se confert, ut propè videatur omnes ex æquo probare.

CAPUT SEPTIMUM.

De sex Equorum coloribus in *Zacharia.*

I. אדום rufus (*non igneus, ut quidam volunt*) *Arab.* ascar. *Gr. vulg.* ὀσκάριος, *&* ξάριος, *Lat.* russeus. *Gr. olim,* πάρωος, *&* πυῤῥός, *unde* burrus, burricus. *Gr. vulg.* βύριχος, *&* βυριχάλια, strata equorum. II. לבן albus, *Arab.* ashab. *Virg.* color deterrimus. *Tamen alii albos equos commendant, tanquam velocissimos; &* Æsoni, Rheso, Turno, Amphiarao *albos equos* Poëtæ *assignant: item* Castori, *&* Polluci, Proserpinæ, Auroræ, Soli, *ipsi etiam* Jovi; *indè* Camillo *crimini datum, quod in albis equis triumphaverit, tanquam* Jovis *æmulus: tamen idem alii fecere. Albedinis duæ species; quarum una in equo vitiosa, altera probatissima. De priore actum in* Virgilio. *Idem aliter explicatur.* Christus, *&* *Angeli in albis equis.* Argippæi *in* Scythia *ab* albis equis *dicti, qui ibi multi ut hodieque in* Tartaria. III. שחור niger, *Arab.* adham, *intensè niger. Palladio* niger pressus, *Gr.* κατακόρως, μέλας *&* Homero πηγός, *quia firmior, & compactior.* Æthiopes, *&* Mauri *cur tales equos affectent.* IV. שרוק saruk, *quod* Græci, *& alii* ποικίλον varium *reddunt,* Chald. קוח rubrum, *nuperus Scriptor* fulvum, *Arias* nigrum; *qui omnes refelluntur.* Hebræorum *doctissimi colorem confitentur sibi ignotum. Color est equis, vino, & lino communis; ab albo, rubro, nigro, & vario diversus: id est,* κιῤῥός, gilvus, *flavo proximus, sed dilutior,* Gall. fauve. V. ברוד barud, *quasi* grandinatus, *id est, respersus maculis albis instar grandinis, aut etiam cineris.* ܒܪܘܕ Syris *id ipsum.* Borda *Arab.* vestis varia. *Barrada,* nigro & albo distingui. Rabada, *idem in capris, & ovibus.* Ψαρὸς *idem* Græcè, *quia* ψὰρ, sturnus, *est avis varia. Unde* ὑποψαρὸς, λευκοψαρὸς, psaronium. Græcos *olim sic reddidisse, sed locum à scribis esse corruptum.* Κνακὸς *idem, quod* ψαρὸς, à cneco *sumpta voce. Unde* κνακίας equi, κνάκων hirci *nomen est. Sic* Arab. قرطم *kartama,* varios colores intexere; *quia* kartam *est* cnecus. Scutulatus, guttatus, *&* λευκόσικτος, *equorum colores.* VI. אמוץ amuts, *plerisque Interpretum* validus, *&* fortis, *cum sit equi color.* Græcorum *nonnullis,* Syro, *&* Arabi *ruber.* אמוץ amuts, *in* Zacharia *idem, quod* חמוץ hamuts, *Es.* 63. 1. *nempe* ruber; א *&* ח *permutatis. Origo vocis altiùs repetitur. In octo saporum generibus* חמוץ, ὀξὺς, acidus. *Unde* 1. חמץ *hamats,* fermentare. 2. חומץ *homets,* acetum. 3. חומץ *humats,* omphacium. 4. *In* Esaia בליל חמיץ farrago subacida, *qua jumentorum fastidiis subvenitur.* 5. Psal. 73. *vers.* 21. התחמץ, *de corde, & animo,* παροξύνεσθαι, exacerbari, *quod* Act. 17. vers. 16. Lucas *imitatus est.* 6. Psal. 71. 8. חומץ *homets,* nebulo, *qui* Gr. ὀξίνη, *Lat.* vappa. 7. Es. 1. 17. חמוץ corruptum, *de moribus.* 8. חמוץ *de coloribus,* ὀξὺς, *id est,* intensæ rubedinis. *Hujus in equis tres gradus; Arab.* chumeith, ward, *&* askar. *Intensus ille gradus in equo spadix dicitur, &* phœniceus. *Talis equus* Sejani. Badius *unde dicatur.*

SEX equorum colores in *Zacharia* recensentur. In his tres notissimi.

I. Primus est אדום *adom,* πυῤῥὸς, *rufus,* Zach. 1. 8. *Ecce vir ascendens* על סוס אדום *super equum rufum.* Et paulo post, *Et post eum equi* אדומים *rufi.* Et Zach. 6. 2. *In quadriga prima equi* אדמים *rufi.* Et Apoc. 6. 4. *Et exivit alius equus* πυῤῥὸς *rufus. Chaldæus* reddit סמוק, *Syrus* ܣܘܡܩܐ, *Arabs* in *Zacharia* احمر *rubrum,* at in *Apocalypsi Arabs Erpenianus* habet فرس بلون النار *equus coloris ignei:* & Paris. فرس ناري ورد *equus ex igneo roseus:* & Æthiops ፈረስ፡ ቀይሕ፡ በአምሳለ፡ እሳት፡ *equus ruber instar ignis.* Quasi πυῤῥὸς fiat ἀπὸ τοῦ πυρὸς, & sit idem, quod πυρόεις, aut πυρολάμπης, equi Epithetum in *Oppiano.* Quod vertendi genus contentiosum est, & Etymologias potius, quam verba respicit. *Rufus* in equo *Arabicè* est اشقر *askar* apud *Nasrium,* lib. 3. Tract. 21. cap. 6. Is est Scriptor ὀνειροκριτικὸς, qui habetur manuscriptus in *Oxoniensi* Bibliotheca. Unde *Zachar.* 1. 8. خيل حمر وشقر *equi rubri, & rufi;* quod natum ex gemina versione *Hebrææ* vocis אדמים. Et *Zach.* 6. 3. شقر rursus occurrit pro *Hebræo* אמצים, de quo deinceps. Ex اشقر *askar* factum ὀσκάριος *Græca* linguâ vulgari. *Theocriti Scholiastes* in *Idyll.* 4. Τὸ γὰρ καθ' ἡμᾶς πύῤῥιχος ὀσκάριος. Aliis iidem ξάριος. *Leontius* de Sphæra *Arati,* Γράφομεν τε λευκῷ τινι, εἰ τύχοι, καὶ ξαρίῳ χρώματι, id est, *colore albo,* vel *rufo,* seu *rubro.* Is color in equo *Latinè russeus* dicitur potius, quam *rufus: Palladius* lib. 4. cap. 13. *Colores* (equorum) *hi præcipui, badius, aureus, abineus* (al. *albineus*) *russeus,* &c. Inde *roux,* vernaculum. *Roseum Isidorus* perperam scribit *Orig.* lib. 12. cap. 1. Idem *Gr.* πάρωος. *Hesychius,* Πάρωος, εἶδός τι πυῤῥοῦ χρώματος ἵππου. Inde equus παρωάς. Idem, Παρωαὶ λέγονται ἵπποι τινὲς τὸ χρῶμα πυῤῥοί. Eo verbo utitur *Philosophus,* cum de bonaso scribit *Hist.* lib. 9. cap. 45. Τὸ δὲ χρῶμα ἔχει μέσον τε τεφρᾶς καὶ πυῤῥᾶς, ἐκ οἷον αἱ παρωαὶ ἵπποι καλέμενοι. *Colorem habet medium inter cinereum & rufum, non qualem equi paroæ dicti.* Sed πυῤῥὸς magis in usu. Sic, in *Theocriti Syracusiis, Praxinoë* de equo rufo in posteriores pedes assurgente,

Ὀρθὸς ἀνέστα ὁ πυῤῥὸς, ἴδ' ὡς ἄγριος, κυνοθαρσής.

Burrus ut erigitur, quamque est ferus, atque protervus.

Burrus idem, quod πυῤῥὸς. Glossa, *Burrum,* ξανθὸν, πυῤῥόν. Festus, *Burrum dicebant antiqui, quod nunc dicimus rufum.* Et ut πύῤῥιχος ex πυῤῥὸς, ita ex *burrus burrichus, buricus.* Pro *manno* passim occurrit apud medii ævi Scriptores. *Hieronymus* ad *Pammachium, Ubi ferventes burricos,* &c. *Vegetius,* lib. 4. cap. 2. post multa de partium equi proportione legitima, *Non dubitatur in buricis minora ista, & in primæ formæ equis esse majora.* Inde βύριχος, *equus;* Gr. vulg. & βυριχάλια, *strata equorum.* Vide *Meursii Gloss.* & doctissimi *Menagii Gallicas Originationes.*

II. Secundus equi color notissimus est לבן *albus.* Unde *equi* לבנים *albi,* Zach. 1. v. 8. Et rursus *Zach.* 6. *vers.* 3. *Et in quadriga tertia equi albi.* Et versu 6. *Et equi albi egressi sunt post eos.* Et *Apoc.* 6. *vers.* 2. & 19. 11. *Et ecce equus albus.* Et 19. *vers.* 14. *Sequebantur eum in equis albis.* Ubi *Arabs Erpenii* non haber

bet بيض ut vulgo, sed شهب, ut in *Zacharia* constanter. Nempe أشهب est equi color in *Nasrio*, ubi suprà. *Cinereum* reddit *Gabriel*; Giggeius *nigrum albo admixtum*; Golius *bicolorem emicante albedine.* Quidni potius *flammeum*? quia شهاب est *flamma*, Ps. 82. 13. edit. *Savar.* Proximè accedit أصهب *flavus*, ut *Hebræum* צהב *Levit.* 13. 30. Colorem album in equis atro carbone *Poëta* sic notat lib. 3. *Georg.*

> --- *honesti,*
> *Spadices, glaucique; color deterrimus albis,*
> *Et gilvo.* ---

Tamen inter præcipuos equi colores *album* recenset *Palladius.* Et equos albos reliquis celeritate præstare hæc *Horatii* subinnuunt lib. 1. *Sat.* 1.

> Sisennas Barros *ut equis præcurreret albis.*

In *Plutarcho Sylla* habuit λευκὸν ἵππον, θυμοειδῆ, καὶ ποδωκέστατον, *album equum, animosum, & pernicissimum.* *Pindari Pythiâ* quartâ *Jason Jolcenses* sic alloquitur,

> --- λευκίππων ἢ δόμους πατέρων,
> Κεδνοὶ πολῖται, φράσατέ μοι σαφέως·

Domos albis equis insidentium parentum, honorandi cives, indicate mihi apertè.

[(a) In Rheso, vers. 618. & 303.] In *Euripide* (a) *Rhesi* equi albi

> Στίλβουσιν ὥστε ποταμίου κύκνου πτερὸν,
> *Pennarum ad instar amnici cygni nitent.*
> Χρυσῆ δὲ πλάστιγξ αὐχένα ζυγηφόρων
> Πώλων ἔκλῃε, χιόνος ἐξαυγεστέρων,
> *Jugaliumque colla, qui superant nives*
> *Candore, equorum bulla cingit aurea.*

[(b) Iliad. κ'. versu 437.] Quod ex *Homero* (b) sumptum, ubi iidem equi describuntur

> Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι,
> *Nive candidiores, & cursu ventis similes.*

Ut in ipso *Virgilio Turnus*, cum *Ænea* dimicaturus, poscit equos, *Pilumno* avo datos ab *Orithyia*, *Boreæ* uxore,

> *Qui candore nives anteirent, cursibus auras.*

Et *Æneas*, in *Italiam* appellens, quatuor equos in gramine vidit

> *Tondentes campum latè candore nivali.*

Apud *Statium* lib. 6. *Thebaidos*,

> --- *rapidum* Danaëius *Augur*

Ascheton *increpitat, meritumque vocabula* Cygnum: id est, equum ab insigni candore *Cygnum* merito appellatum. Ita *Castor*, & *Pollux*, in *Pindaro* (c) sunt λευκοπῶλοι· & *Proserpina* (d) λεύκιππος, quia, post raptum à matre reperta, λευκοπώλῳ ἅρματι ἀνήχθη εἰς τὸν Ὄλυμπον πρὸς τὸν Δία; *curru albis equis instructo in cœlum ad* Jovem *est reducta*; ut ibi *Scholiastes.* *Solem* etiam, & *Auroram* albis equis passim *Poëtæ vehunt.* Et λευκοπῶλον ἡμέραν vocat *Sophocles* in *Ajace Mastigophoro* (e) Quin Deorum summus, ipse *Jupiter*, fertur albis quadrigis vehi. Unde *Camillo* crimini datum, quod, de *Veiis* cum triumpharet, curru equis albis juncto urbi invectus est. *Et* Jovis, Solisque *equis æquiparatum Dictatorem* (inquit *Livius* libro quinto) *in religionem etiam trahebant; triumphusque ob eam unam maximè rem clarior, quam gratior fuit.* Et *Plutarchus* in *Camillo*, Τέθριππον ὑποζευξάμενος λευκοπῶλον ἐπέβη, καὶ διεξήλασε τῆς Ῥώμης· οὐδενὸς τοῦτο ποιήσαντος ἡγεμόνος πρότερον, οὐδ' ὕστερον· ἱερὸν γὰρ ἡγοῦνται τὸ τοιοῦτον ὄχημα, τῷ βασιλεῖ, καὶ πατρὶ τῶν θεῶν ἐπιπεφημισμένον. *Curru equis albis quatuor juncto* Romam *ingressus, & invectus est; quod neque priorum, neque sequentium Imperatorum quisquam præstitit: sacrum enim eum currum habent, tanquam Deorum Regi, & Patri dicatum.* Tamen, si *Propertio* (f) fides multo ante *Camillum* in triumpho

> *Quatuor hinc albos* Romulus *egit equos.*

[(c) Pyth. 1. Vide Val. Max. lib. 1. cap. 6. (d) Olymp. 6. (e) Versu 683. (f) Lib. 4. Eleg. 1.]

Nec post *Camillum* exempla desunt hujusmodi triumphorum. Sic apud *Claudianum* (g) *Stilicho*,

> *Deposito mitis clypeo, candentibus urbem*
> *Ingreditur trabeatus equis.* ---

Et *Roma Honorium* jam sextò Consulem sic alloquitur,

> *Ast ego frænabam geminos, quibus altior ires,*
> *Electi candoris equos.*

Nempe *Africâ* per *Stilichonem* socerum subactâ. Et *Ovidius*, *Augustum* brevi de *Parthis* triumphaturum auguratus, hæc (h) habet,

> *Ergo erit illa dies, quâ tu, Pulcherrime rerum,*
> *Quatuor in niveis aureus ibis equis.*

[(g) Lib. 2. De laudibus Stilichonis. (h) Lib. 1. De arte.]

Itaque inter equi colores in pretio maximè est albus. Sed in equo duplex est albedo: alia pallori propior, qui color in equo deterrimus; alia candens, & perfusa luce quâdam, qui color est probatissimus. Proinde ad hæc *Poëtæ* verba,

> --- *Color deterrimus albis,*
> *Et gilvo,* ---

Ita habet *Servius*; *atqui alibi ait*,

> "Qui candore nives anteirent ---

Sed aliud est candidum *esse, id est, quâdam nitenti luce perfusum; aliud* album, *quod pallori constat esse vicinum.* Hinc est, quod in *Geoponicis* color albus in equis non aliter probatur, quam si sit in extremis, idque auctore *Platone.* Verba sunt lib. 16. cap. 2. Πλάτων δὲ τοὺς λευκοὺς ἀποδέχεται, ὡς ἐν τῷ λευκῷ, καὶ τῷ μέλανι τὴν ἀκρότητα ἐπαινεῖσθαι. Plato *albos probat, tanquam in albo, & nigro summa laus consistat.* Alii nodum aliter solvunt: volunt nempe hæc conjunctim legi,

> --- *Color deterrimus albis*
> *Et gilvo:* ---

quasi singulos colores *Poëta* non rejiciat, sed utrosque in eodem equo conjunctim concurrentes. Idem *Servius*, *Multi ita legunt*, Albis & gilvo, *ut non album, vel gilvum, sed albogilvum vituperet.* Hæc nos ideo pluribus; quia ad albedinis in equo commendationem pertinet, quod in libro *Apocalypseως* (i) tam *Christus* ipse, quam cœlestes exercitus *equis albis* insident. Hinc *Oneracriticus Poëta*, quem *Suidas* passim citat,

[(i) Apoc. 6. 2. & 19. 14.]

> Ἵππους μελαίνας οὐ καλὸν πάντως βλέπειν,
> Ἵππων δὲ λευκῶν ὄψις ἀγγέλων φάσις·
>
> *Equos nigros videre pessimum omen est,*
> *Sed candidorum visio Angelos notat.*

Ab *equis albis* dici puto *Scythiæ* populos *Argippæos*; de quibus *Herodotus* in *Melpomene*; quia, ut idem ibidem auctor est, circa *Scythiæ* paludem, *Hypanin*, νέμονται ἵπποι ἄγριοι λευκοὶ, *feri equi albi pascuntur.* Sed & apud *Tartaros* equos in magno esse honore scribit *Paulus Venetus* lib. 1. cap. 65. & horum armenta Regem habere, quæ putantur excedere numerum decem millium. Neque id mirum, si verum est, quod idem refert lib. 2. cap. 15. Calendis *Februariis*, quod anni est initium, magno illi Regi à Magnatibus quandoque in xenia offerri alborum equorum centum millia.

III. Equorum color tertius valde notus est *niger*, de quo *Zachar.* 6. 2. *Et in quadriga secundi equi* שחורים *nigri.* Et versu sexto, *Quæ* quadriga *nigros habet equos*, &c. Et Apoc. 6. 5. *Et ecce!* ἵππος μέλας *equus niger.* Is *Æthiopico* Interpreti est ጸሊም: quod propriè *obscurum* sonat: *Arabi Erpen.* أسود, & *Paris.* أدهم Unde Plur. دهم pro *nigris*, *Zach.* 6. 2. Vox prior, *nigrum* in genere, posterior significat *intensè nigrum.* *Nigrum pressum* dicit *Palladius*, ubi de coloribus equorum: *Colores hi præcipui, badius, aureus, abineus, russeus, mureus* (al. *myrteus*) *cervinus, gilvus, scutulatus, albus, guttatus, candidissimus, niger pressus*: ut in *Geoponicis*, ἵππος τὴν χροιὰν κατακόρως μέλας. *Equum* أدهم scribit *Nasrius*, ubi suprà, esse عزا في شعر

robustum in itinere, id est, laboris maximè patientem. Inde πηγὸς veteribus, quasi *firmus*, & *bene compactus*, dicebatur *equus niger*. Itaque ad illud *Homeri*, *Iliad.* l. versu 123.

--- δώδεκα δ' ἵππους
Πηγοὺς, ἀθλοφόρους, ---

observat *Eustathius* πηγοὺς, quod propriè significat εὐπαγεῖς, καὶ στερεοὺς, veteres accepisse pro μέλανας, quòd *nigri* equi censerentur *firmissimi*. Proinde *Hesychius* πηγὸν inter cætera μέλαν exponit. Tales equos in *Nubia* valde frequentes esse oportet; si verè scribit *Elmacinus*, *Historiæ Saracenicæ* lib. 1. cap. 17. Anno Æræ *Diocletiani* CCCCLXI. *Cyriacum*, *Nubiæ*, seu *Abyssinorum* Regem, ut *Christianos*, *Christi* nomine gravia in *Ægypto* perpessos, à persecutione liberaret, eo nigrorum equitum deduxisse centum millia علي مايةِ الف فرس اسود *super centum mille equis nigris*. Nempe *Æthiopes*, & *Mauri* in bellis student habere equos concolores, ut tam fœdo spectaculo plus horroris, & formidinis hostibus incutiant. *Silius* libro 7.

Terrificus nigris prorumpit Maurus *in armis*,
Nigra viro membra, & (k) *fulvi juga celsa trahebant*.
Cornipedes, *totusque*, *nova formidinis arte*,
Concolor æquabat liventia currus equorum
Terga, *nec erectis similes imponere cristis*
Cessarat pennas, *aterque tegebat amictus*.
Ceu quondam æternæ regnator noctis ad imos
Cùm fugeret thalamos, (l) Aetneâ *virgine raptâ*,
Egit nigrantem Stygiâ *caligine currum*.

(k) *Lege furvi.*

(l) *Lege Ennæa.*

IV. Jam tres equorum sequentur colores minùs noti, שרקים *Zach.* 1. 8. & ברדים, & אמצים *Zach.* 6. *vers.* 3. 7. De primo *Zacharias* hoc solùm, *Et, ecce! vir equitans super equum rufum*, &c. *Et post eum equi rufi*, שרקים *serukim*, & *albi*. Ex quibus hoc saltem constat, eos falli, qui שרקים *serukim*, *pexos* reddunt; quia *Talmudicis* סרק *sarak*, est *pectere*. Neque enim hæc cohærerent, *Equi rufi*, *pexi* & *albi*. *Et* series orationis planè requirit, ut quomodo *rufi*, & *albi*, ita etiam שרקים *serukim*, à certo colore equi dicantur. At colorem illum definire hoc opus, hic labor est. *Græca* Versio hîc habet ποικίλοι, *Vulgata* varii, *Syra* ܦܨܡܐ, *Arabica* بلق, quæ eòdem recidunt: & in *Lexico Kimchius*, מצויירים *figurati*, *quasi dicat*, *quorum color est rufus*, *albus*, & *niger*, *ac si essent* נקודים או טלואים *guttati*, *aut maculosi*: *Græcos*, à quibus hæc Versio nata est, putaverim רקשים *rekusim*, legisse pro שרקים *serukim*, iisdem litteris, sed in diverso ordine. Nempe *Arabicè* رقش est *color varius*. Unde in *Avicenna* (m) رقشا dicitur *serpens cenchris*, qui, *Nicandro* auctore, est

--- περίστικτος φολίδεσσι.

(m) *Part 2. p. 139.*

Unde *Lucanus* lib. 9.

Pluribus ille notis variatam tingitur alvum,
Quàm parvis tinctus maculis Thebanus *Ophites*.

Chaldæus quomodo *serukim* reddiderit, hactenus fuit planè incertum; quia vox, quâ hîc utitur, corrupta est, & ignota. Illam *R. Selomo* legit קווחין. Ita etiam in uno exemplari *Kimchius*, sed in altero סחתין, *Aruch* & *Elias* קחהין, *Veneta* editio קוחחין, & *Buxtorfiana* קוחין. Mihi קוחין, vel קוחחין, vel קחחין, ad quæ cætera revocanda, facta videntur ex *Græco* κόκκος, quod, quia notissimum erat, plures linguæ usurpârunt.. Quippe, ut *Romanos* taceam, *Britannis* (n) etiam *coch*, & *Cophtitis* in *Ægypto* (o) ΚΟΚΚΟΣ, & *Abyssinis* in *Æthiopia* (p) ቀይሕ *rubrum* sonat. Unde geminatum verbum ኣቀየሐየሐ: *rubere* est in *Evangelio Æthiopico*, Matth. 16. 2. 3. Itaque, ex mente *Chaldæi* Interpretis, equi *serukim* sunt equi *rubri*. In qua eadem sententia *Pomarium* esse video, cujus verba sunt שרוק צבוע מצבע תולעת שני Saruk, *coloratum esse coccineo colore*, *Zachar.* 1. Nempe סירקון *sircon*, *Talmudicis* id ipsum est, quod *Græcis* συρικὸν, *color* scilicet *factitius ex sinopide*, & *sandice mixtis*, ut habetur in *Plinio* lib. 35. cap. 6. atque inde סרק, vel שרק *sarak*, est *syrico tingere*, & סרוק, *syrico tinctus*.

(n) *Camden. Brit. pag.* 14.
(o) *Lexicon Copt. p.* 206.
(p) *Æthiop. Paraphr. Can.* 4. 3. & 5. 10. & 6. 5. *Apoc.* 6. 4. & 12. 3. & 17. 3.

Sequitur nova versio, cujus auctor *Ludovicus de Dieu*, ὁ μακαρίτης, in *Notis* ad *Esaiam* cap. 19. vers. 9. סוסים שרקים *In* Zacharia (inquit) *verterem* equos "orientis Solis colorem imitantes, *quem* fulvum *dicere queas*. Quia סרק, ut quidem ille vult, *Æthiopicè*, *splendere* est, *Luc.* 2. 9. & de orientis Solis splendore usurpatur *Math.* 13. 6. At utrobique fallitur vir doctissimus. Neque enim ሠረቀ: *splendere*, sed *oriri* est *Æthiopibus*; quomodò *Arabibus* شرق & *Hebræis* זרח, ex quo utrumque est factum. Exempla passim obvia; ut *Æthiop. Ps.* 96. *v.* 12. & 103. *v.* 23. & 111. 4. *Matth.* 4. *v.* 16. & 13. *v.* 6. quem locum ipse citat, *Marc.* 4. 6. & 16. 2 *Jac.* 1. 11. 2 *Pet.* 1. 19. Inde in *Aphal* አሥረቀ: *oriri fecit*, Matth. 5. 45. & *Liturg.* p. 166. b. Et nomen ሠርቅ: *ortus*, *Ps.* 80. 3. & 102. 12. & *Liturg.* 161. a. Et ምሥራቅ: *oriens*, *Ps.* 99. *v.* 2. *Matth.* 2. *v.* 2. *Apoc.* 6. 12. &c. Itaque, etsi *Luc.* 2. 9. *Græca* habeant, *Gloria Domini* περιέλαμψεν αὐτοὺς, *circumfulsit eos*, non tamen id significat *Æthiopicum* ሠረቀ: ላዕሌሆሙ: ut nec *Arabicum* اشرق عليهم, sed *orta est super eos*. Ex qua significatione quomodo deduci possit coloris nomen nullus video. Ne dicam *fulvos equos* nuspiam legi, quod meminerim.

Nunc, si quæras quorsum *Arias* שרקים *serukim*, *nigros* interpretetur, ratio petenda ex *Kimchio*, qui observat in *Zachariæ* quadrigis, cap. 6. versu 2. equos שחורים *nigros* in eodem ordine, quo hic equi שרקים, nempe inter rufos & albos. Sed hæc ratio nihil me movet; quia visio capitis sexti plane diversa est à visione capitis primi. Itaque nihil necesse est, ut in utraque equorum colores recenseantur eodem ordine; maximè, cum hic solum triga, ibi quadriga describatur, aut verò quadrigæ quatuor. Merito igitur *Kimchius*, inter tot interpretationes ambiguus, Notas ad hoc verbum ita orditur, שרוקין מין צבע שלא נתברר אצלינו מה הוא Serukim *est coloris genus*, *de quo qualis sit nobis non constat*. Nec minus ingenuè *Rabbi Selomo*, לא ידעתי מה צבע הוא *Nescio quis sit color*. Hæc *Hebræorum* duo doctissimi. His igitur in præsens missis, aliâ viâ rem aggrediar.

Ut *Zacharias* equos à colore שרקים *serukim*, hîc appellat; Sic in *Esaia* (q) שרקים *serukim*, dicuntur *vites*, & *lina Ægyptia* (r) פשתים שריקתו, *lina serikoth*: quorum hoc ad lini, illud ad uvarum, aut vini colorem pertinet. Itaque שרוק *saruk* vel שריק *sarik*, colorem esse oportet, qui lino, vino, vel uvis, & equis possit esse communis; cujus generis paucissimi sunt. Primùm occurrit *albus*: sed שרוק *saruk*, colorem ab albo diversum esse constat. Equorum enim *Zachar.* 1. 8. alii *rufi* sunt, alii *serukim*, alii *albi*. Ergo equi *serukim* neque *rufi* sunt, neque *albi*. Quid igitur? Ποικίλοι, *varii*, quomodo reddunt multi veteres. Inequis certè varius color maximè placet. Talis, qui *Palladio* scutulatus *pommelè*, & guttatus *tachetè*, & qui ex nigro, vel abineo, vel badio mixtus est, & qui *Græcis* dicitur ψαρὸς, tanquam à colore *sturni*, ut mox dicemus. Sunt & uvæ varii coloris, de quibus *Plinius* lib. 14. cap. 2. *Insignes jam colore inter purpureas nigrasque medio*, *Helvolæ*, *sæpiùs varianti*, & *ob id* Varianę *à quibusdam appellatæ*. Et *Columella* lib. 4. cap. 2. *Sunt & Helvolæ*, *quas nonnulli* varias *appellant*, *neque purpureæ*, *neque nigræ*, *ab helvo*, *nisi fallor*, *colore vocitatæ*. Ex iis uvis conficitur vinum dubii coloris *Gallice* dictum *vin paillet*. Sed & alibi (s) docet *Columella* quâ arte palmites diversi generis ita inter se coëant, ut ex iis nascantur uvæ, in quibus

(q) ... 8.
(r) ... 9.
(s) ...

varii generis, colorisque reperiantur acini, puta alius niger, alius albus in una eademque uva. Has uvas idem asserit sine vinaceis creari: & *Plinius* (*t*) illarum acinos nihil intus ligni habere. Quod idem scripsit *Aben Giath* de vite *saruk*, vel *sorek*, quod idem est, מין הטוב מן הגפנים שהענבים לא ימצא בהן חרצן *Vitis genus est præstantissimum, in cujus acinis nulla sunt vinacea.* Sic in *Lexico* citat *Kimchius*. Itaque hæc versio valde esset verisimilis, si tam lino, quam vino, & & equis varius color conveniret. Sed in *Esaia* lina שריקות *serikoth*, non possunt esse lina *varii coloris*; quia ibi agitur de crudo lino, quali utuntur piscatores ad texturam retium. Sic enim habent verba Sacri Textûs: *Mærebunt piscatores, & lugebunt quotquot hamum projiciunt in flumen, & languebunt qui rete expandunt in superficiem aquarum: Et erubescent opifices linorum* serikoth, *& artifices operum foraminosorum*, id est, *retium*. Omnino igitur *lina serikoth* sunt *lina nativi coloris*, id est, *flavi*, vel *subflavi*. Plinius (*v*) *Maturitas ejus* (lini) *duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flavescente.* Color ille, in vino, & equis propriè *gilvus* vocatur. De vino *Gellium* audi lib. 13. cap. 29. *Non vides apud* Mnestheum *scribi tria genera esse vini, nigrum, album, medium* (al. *melinum*) *quod vocant* κυῤῥὸν, *id est, gilvum*. Ita *Galenus*, Τῶν κατὰ τόπȣς lib. 3. vini tria genera recenset, Οἶνον κιῤῥὸν, λευκὸν, μέλανα. Et *Plinius* lib. 14. cap. 9. colores vino quatuor tribuit, *album, fulvum, sanguineum, nigrum*. Ut illi *fulvus* idem sit color, qui aliis κιῤῥὸς, & *gilvus*. Galenus, *De sanitate tuenda* lib. 5. his verbis *gilvum* videtur cum *flavo* confundere, Κατὰ δὲ τὴν χρόαν, ὃν ὁ Ἱπποκράτης εἴωθε κιῤῥὸν καλεῖν, δύναιο δ᾽ ἂν καὶ ξανθὸν ὀνομάζειν αὐτόν. *Colorem autem* (vini) *quem solet* Hippocrates *gilvum vocare, possis etiam appellare flavum.* Tamen idem apertè docet gilvum esse flavo dilutius, vinum album alibi (*x*) tradens, cum veterascit, semper fieri κιῤῥότερον, *gilvius*, & tandem etiam ξανθὸν, *flavum*. Eumdem colorem in equis veteres sæpe memorant. *Varro* apud *Nonnum* in *Badius*,

Equi colore dispares ita dati,
Hic badius, iste gilvus, ille murinus.

Palladius ubi supra; *Colores hi præcipui; badius, aureus, abineus, russeus, mureus, cervinus, gilvus*, &c. Virgilius,

--- *color deterrimus albis*
Et gilvo. ---

Ubi *Servius*, *Gilvus est melinus color, quem vulgo fulvum vocant:* imò *flavum*. Isidorus, *Gilvus autem melinus color est subalbidus. Melinus* dici videtur ἀπὸ τῶν μήλων, à colore *malorum*. Germanicè *falb* vocatur, & Gallicè *fauve*; quia ad *flavum* maximè accedit. Cujus coloris ajunt fuisse *Nisæos* in *Media* equos, apud *Persas* tanti nominis. *Phavorinus*, Νισαῖος ἵππος ὅ ἐςι ξανθός· ἡ γὰρ Νίσα πάσας τὰς ἵππȣς ξανθὰς ἔχει. Sed, ut in vino, ita in equis gilvus à flavo differt; quia in gilvo color est aliquanto dilutior. Itaque *Apoc.* 6. 18. ἵππος χλωρὸς videtur esse *gilvus equus*. Ibi enim χλωρὸς, ut passim, pro ὠχρῷ sumitur. Porrò ὠχρὸν χρῶμα conflatur λευκȣ̃ ξανθῷ μεμιγμένȣ, *cum flavo miscetur album*, ut in *Timæo* docet *Plato*. *Syrus* Interpres reddit *equum* ܦܘܨܐ, *pallidum*. Nam ירקון est *icterus*. Ita equus ille erat equiti suo, id est, morti, concolor, quæ *pallida* est. Hinc collige ירק *pallidum*, & שרק, *gilvum*, colores esse vicinos. Quo fortasse pertinet, quòd *Levit.* 11. 18. & *Deut.* 14. 17. eadem avis in *Onkelo* vocatur ירקרקא, & in *Jonathane* שרקרקא.

V. Hâc voce enucleatâ, in iis quæ sequuntur minùs erit laborandum. Equi ברדים *berudim*, id est, χαλαζέμενοι, *grandinati* dicuntur *Zachar.* 6. *vers.* 4. 6. qui respersi sunt maculis albis instar grandinis. Ita optime *Kimchius*. Proinde etiam ברדים appellat *Moses* hircos *Jacobi* maculosos *Gen.* 31. *v.* 10. 12. ubi *Syrus*, solùm terminatione mutatâ, pro ברדים habet ܒܪ̈ܘܕܐ, quod *Lexicon Syrum* explicat *distinctos albo & rubro*. An hinc *Arabicè* البردة *alborda* dicitur *nigra vestis flavo colore intexta, vestis variis lineis contexta, & variegata?* Ita describunt *Arabes* apud *Giggejum*. In *Alcamus* definitur ثوب مخطط *vestis per lineas striata*. Et eidem مبرد *mubarrid* est مولع بشواد وبياض *nigro & albo variegatus*. Et, per Metathesin, الربدا من المعز السودا المنقطة بحمرة rabda *in capris* dicitur, *quæ nigra est, rubris punctis aspersa*. *Giggejus* exponit *capram*, vel *ovem nigro & albo distinctam*: & ربد *rabada*, vel اربد *arbada* verbum, *his coloribus distingui*. Sed & اربد *arbada* quandoque est τεφρίζειν, vel σποδίζειν, *in cinereum colorem vergere*: & ربدة *robda* est لون الى الغبرة *color ad pulvereum vergens*. Quâ eâdem homonymiâ laborâsse *Hebræum* ברדים, ex eo colligas, quod, in *Geneseως Græca* versione, gemino vocabulo explicatur, nempe σποδοειδεῖς, ῥαντοὶ, *cinerei, respersi*, supple *maculis instar grandinis*. Quin & *Græcum* ψαρὸν *Hesychius* & ποικίλον *varium* interpretatur, & σποδοειδὲς *cinereum*. Nempe, ut jam in unum confletur utraque interpretatio, ut *Hebraicè* ברוד *barud*, & *Arabicè* اربد *arbad*, ita *Græcè* ψαρὸν rectè dixeris aut equum, aut aliud animal quodvis, cujus pili maculis respersi sunt, iisque albis, & cinereis, aut quæ ex albo vergunt in cinereum. Quâ voce inter equi Epitheta usi multi sunt. Sed omnium, qui extant, Scriptorum primus, quòd meminerim, *Aristophanes* (*y*) his verbis,

Τῶν δώδεκα μνῶν, ἃς ἔλαβες ὠνȣ́μενος
Τὸν ψαρὸν ἵππον. ---

Duodecim minis, quas fœneratus es, cum varium equum emisti. Ubi *Scholiastes* τὸν ψαρὸν exponit τὸν ταχὺν, ἀπὸ τȣ̃ ψαίρειν, ὅθεν καὶ αἰψηρὸς, ἢ τὸν χρῶμα τοιȣ̃τον, *pernicem equum à verbo* ψαίρειν (quod est *accelerare*) *unde &* αἰψηρὸς (velox) *aut equum, qui colore talis est.* Ita etiam *Suidas*, & *Lexicon* vetus, τὸν ψαρὸν, τὸν ταχὺν, *velocem*; & τὸν ποικίλον, καὶ κατάςικτον, *varium, & guttatum*. Quę sunt ejusdem vocis notiones diversissimæ. Sed priorem, ut commentitiam, merito suppressit *Hesychius*. Neque enim à *velocitate*, sed à *colore* ψαρὸν equum dici certo est certius. Sic in *Zachariæ* quadriga quarta (cap. 6. vers. 3.) sunt ἵπποι ποικίλοι, καὶ ψαροί. Quæ *Hesychius* pro eodem accipiens, Ψαροὶ, inquit ποικίλοι, εἶδος χρώματος. Et lib. 3. *Strabonis* tradit *Posidonius* τȣ̀ς ἵππȣς τῶν Κελτιβήρων ὑποψαρȣ̀ς ὄντας, ἐπειδὰν εἰς τὴν ἔξω μεταχθῶσιν Ἰβηρίαν, μεταβάλειν τὴν χρόαν. Celtiberorum *equos colore subvarios* (si verbo detur venia) *cum in exteriorem* Iberiam *acti sunt, mutare colorem*. Et *Absyrtus* cap. 14. λευκοψαρȣ̀ς, seu μάρονας, eos asinos appellat, quorum color ex candido in cinereum vergit. Ut apud *Plinium* lib. 36. cap. 22. aliqui *psaronium* vocant lapidem *Thebaicum* circa *Syenem*, quia alio nomine dicitur πυῤῥοποικίλος à *varietate colorum*. Nempe *sturni Græcum* nomen est ψὰρ, vel ψάρος, quam avem esse variam nemo nescit. Hinc *Philosophus*, *Hist.* lib. 9. cap. 26. Ὁ δὲ ψάρος ἐςὶ ποικίλος· & ibi *Gaza*, *Sturnus niger albis distinctus maculis est*: & *Albertus*, *Nigra est avis in cinereo pallescens*. Itaque ψαροὶ ἵπποι *equi* sunt *sturnorum maculis insignes*, albis scilicet, vel cinereis. *Hieronymus* in *Zachariam*, *sturninos* vocat. Hoc etymon ita confirmat *Eustathius* sub finem lib. 17. *Iliad.* Ὅτι δὲ ἐκ τȣ̃ ψὰρ ψαρὸς γίνεται ψαρὸς ἵππος, ὁ κατὰ τὸν ψᾶρα ποικίλος, καὶ, ὡς εἰπεῖν, βαλιὸς, ȣ̓κ ἔςιν ἀμφιβολεῖν. *A sturni nomine* ψὰρ, *equum vocari* ψαρὸν, *qui sturni in morem varius est, & maculosus, nullum est dubium.*

Cùm

(*t*) *Lib.* 17. *cap.* 21.

(*v*) *Lib.* 18. *c.* 1.

(*x*) *Comment.* 3. *in Hippocr. De victu in Morb. acut. Method. Medic. l.* 12.

(*y*) *In Nub. Act.* 4. *Sc.* 4.

Cum ex his constet ψαρὸν planè idem esse, quod ברוד *barud*, est, quod miretur aliquis, cur in *Seniorum* versione *Græca* vox ψαροὶ non respondeat *Hebrææ* ברדים *berudim*, sed sequenti אמצים *amutsim*, quâ equos non *varios*, sed *rubros* significari statim dicetur. Ita enim habent *Hebræa* Zach. 6. 3. ובמרכבה הרביעית סוסים ברדים אמצים Et *Græca* è regione, Καὶ ἐν τῷ ἅρματι τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι, ψαροί. Et rursus vers. 6. & 7. ubi הברדים in *Austrum* eunt, & האמצים terram perambulant; priores *Græcè* dicuntur οἱ ποικίλοι, posteriores οἱ ψαροί. In quo insuper id absurdum est, quod ἀπὸ τῶν ποικίλων distinguuntur οἱ ψαροὶ, cum voces sunt ἰσοδύναμοι, nisi quod prior magis patet. Sed ex *Hieronymo* discere est, quædam exemplaria habuisse πυῤῥοὺς, non ψαροὺς, quæ vera erat lectio, quamvis ille mendosam putet. *Græcorum* nempe Interpretum alii, nî fallor, scripserant ἵπποι ποικίλοι, πυῤῥοί· alii ἵπποι ψαροὶ, πυῤῥοί· & scribæ, utrumque inserentes, scripserant ἵπποι ποικίλοι, ψαροὶ, πυῤῥοί. Unde tandem factum est, ut alterum loco cederet. Ita *Zach.* 1. 8. Καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵπποι πυῤῥοὶ, καὶ ψαροὶ, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Vides utrumque, ψαροὶ, & ποικίλοι pro *Hebræo* שרקים, geminâ vocis unius versione in textum ita intrusâ. Ψαρὸς aliter κνακὸς dicitur. *Hesychius*, Κνακὸς, ψαρὸς ἵππος. Unde Κνακίας equi nomen in *Eliacis Pausaniæ*: Et Κνάκων hirci in *Theocrito Idyll.* 3. Nempe capras etiam interdum varias procreari autor est *Philosophus*. Proinde ברודים *varii*, in Scriptura tam hircorum (z) quam equorum est Epithetum. Porrò κνακὸς color à *cneco* nomen habet, cardui genere, cujus σπέρμα λευκὸν, καὶ πυῤῥὸν, *semen album est, & rufum*; ita *Dioscorides*: aut flos croceus, & fructus albus *Hesychius*, Κνηκὸν, τὸ κροκίζον χρῶμα ἐπὶ τοῦ ἄνθους, ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ καρποῦ τὸ λευκόν. Inde factum, ut κνακὸς diceretur *colore varius*. Sic ab *Arabico cneci* nomine قرطم *cartam*, verbum قرطم *cartama*, idem est quod رقم rakama, *varios colores intexere* tanquam opere *Phrygio*. Ita asserit *Alcamus*, eos erroris arguens, qui per *phe* scribunt فرطم *phartama*. Equum ψαρὸν, vel κνακὸν, Romani *guttatum* appellabant, & *scutulatum*. Utrumque est in *Palladio*. *Scutulatum* vocari dicit *Isidorus*, *propter orbes, quos habet candidos inter purpureos, scutularum scilicet formâ*. Idem *guttatum* definit *album equum nigris intervenientibus punctis*. Mallem *nigrum* dixisset *albis punctis respersum*; quales sunt gallinæ *Numidicæ*, de quibus *Martialis*,

Et picta perdix, Numidicæque *guttatæ*.

Ita *guttatus* planè exprimeret *Hebræum* ברוד *barud*. Et *Græcè* idem esset λευκόστικτος etiam de equis usurpatum. Ut cum *Eumeli* equos describit *Euripides* (a) λευκοστίκτῳ τριχὶ βαλιοὺς πώλους, *pilo albis maculis guttato varios*. Contra, μελανόστικτοι sunt *Admeti* equæ apud (b) *Statium*, quæ

--- *noctemque, diemque;*
Assimulant, maculis internigrantibus albæ.

VI. Soli supersunt equi אמצים *amutsim*, Zachar. 6. 4. 7. *Aquilæ* κρατεροὶ, *Græcorum* aliis apud *Cyrillum* ἰσχυροὶ, *Hieronymo*, *Pagnino*, *Ariæ* fortes, & *Castalioni* validi, ac si אמוץ *amuts*, idem sit, quod אמיץ *amits*, à verbo אמץ *amats*, quod *valere* est. Quin locum attentè legenti constabit nomen esse coloris. Atque in id consentiunt plerique Interpretes, quamvis aliter atque aliter reddant; *Chaldæus* קטמנין *cinereos*, *Græci* (ut hodiè leguntur) ψαροὺς, *varios*, quòd ad proximè antecedens ברדים pertinere docuimus. *Græca* quædam exemplaria in *Hieronymo* πυῤῥοὺς, *rufos*, aut *rubros*; ut *Syrus* ܣܘܡܩܐ, & *Arabs* شقر eodem sensu, cui versioni suffragium nostrum addimus. Nempe, ut observat *Kimchius*, אמוץ *amuts*, idem, quod חמוץ *hamuts*, gutturalibus א & ח permutatis, quod in illis linguis frequens, quamvis ח sonet multo fortius. Sic 2 *Reg.* 17. 21. וידא scriptum pro וידח, *& expulit*. Et inter *Saulis* Regis nepotes ex *Jonathane* unus modò (c) תארע *Tharea*, per *Aleph*; modò (d) תחרע *Thahrea*, per *Heth* nominatur. Et *Chaldæum* אטמתא *caligo*, etiam scribitur חוטמא *Gen.* 15. 17. in *Jonathanis* Paraphrasi. Ita hic equi אמוצים *amutsim*, iidem, qui חמוצים *hamutsim*. Porrò חמוץ *hamuts*, *rubrum* significat in his *Es.* 63. 1. *Quis iste est, qui venit ex* Edom חמוץ בגדים *ruber vestibus?* Ita explicant *Kimchius*, *Mardochæus*, *Pomarius*, *Aquinas*, &c. *Græci* etiam, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ, *rubor vestium ejus*, id est (*Cyrillo* interprete) πεφοινιγμένος τὸ ἄμφιον, *rubefactus veste*; abstractum pro concreto. Et *Syrus* ܣܘܡܩܝܢ ܠܒܘܫܘܗܝ *rubræ vestes ejus*. Quam interpretationem sequentia planè confirmant, *Cur* אדום *rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantis in torculari?*

Jam vocis hujus natales *Hebræis* haudquaquam notos libet arcessere paulo altius. (e) *Aristotelem*, & (f) *Theophrastum* sequutus *Avicenna* Tom. 1. pag. 117. octo saporum genera sic enumerat. 1. الحلاوة τὴν γλυκύτητα, *dulcedinem*. 2. المرارة τὴν πικρότητα, *amaritudinem*. 3. الحرافة τὴν δριμύτητα, *acrimoniam*. 4. الملوحة τὴν ἁλμυρότητα, *salsedinem*. 5. الحموضة τὴν ὀξύτητα, *aciditatem*. 6. العفوصة τὴν στρυφνότητα, *acerbitatem*. 7. القبض τὸ αὐστηρὸν, *austerum*. 8. الدسومة τὴν λιπαρότητα, *pinguedinem*. Ibidem addit الحريف والحامض τὸ δριμὺ καὶ τὸ ὀξὺ, *acre*, & *acidum*, in eo differre, quòd *acre* linguam mordicat vehementius, & cum calefactione; *acidum* moderatius, & sine calefactione. Ergo حمض *Arabibus* propriè est ὀξύνειν, *acescere*, quod *Normani* mei *seurir* dicunt, voce ab *Anglis* mutuatâ, quibus *sower* est *acidus*. Hinc in eodem *Avicenna*, pag. 60. جشا حامض est ὀξυρεγμία, *acidus ructus*: & pag. 176. حماض ὀξαλὶς, Gall. *ozeille*, Norman. *surelle*: & pag. 193. Tomi secundi تفاح حامض ὀξύμηλον, *pomum acidum*.

Verbi *Hebræi* חמץ ut eædem sunt radicales, ita eadem est significatio, propria, & primaria, ex qua cæteræ ortę sunt. Quod facilè apparebit omnia Scripturæ loca excutienti, quibus aut ipsa radix, aut derivata occurrunt. I. Plerumque חמץ est *fermentari*, quia farina fermentatione acescit. *Plutarchus*, *Rom. Quæst.* 109. Ζύμωσις ἀποξύνει παντάπασι, καὶ φθείρει τὸ ἄλευρον. *Fermentatio planè acidam reddit, & corrumpit farinam.* II. חומץ *homets*, est ὄξος, *acetum*; quod in *Etymologico* definitur ὁ εἰς ὀξὺ καταβεβληκὼς οἶνος, *vinum in acidum mutatum*. Et acetum cum fermento magnam habere naturæ cognationem his verbis docet *Galenus*, *Comment.* 2. in *Prorrh.* Ὅταν τοίνυν κατὰ τῆς γῆς ὄξος ἐκχυθῇ δριμὺ, πνευματούμενον αὐτίκα συναναφέρει τίνα τῆς γῆς αὐτῆς μόρια. *Cùm per terram acetum acre funditur, protinus intumescens, quasdam terræ illius partes simul attollit.* Et paulo post, Ὅμοιον δὲ τούτοις κἀπὶ τῶν ζυμωμένων ἄρτων ὁσημέραι φαίνεται γινόμενον. *His vero simile in panibus fermentatis quotidie fieri videtur.* III. Pro חוֹמֶץ *homets*, id est, *aceto*, Prov. 10. 27. legitur in *Græca* Versione ὄμφαξ, & in *Syra* ܒܣܪܐ & in *Arabica*, الحصرم quod id ipsum est. Quia aliis vocalibus legerunt חומץ *humats*, id est, ὄμφακα, quam *Baal Aruch* definit ענב קטון וחמוץ, *uvam parvam, & acidam*: *Dioscorides* eodem sensu σταφυλὴν ἔτι ὀξίζουσαν. Hinc *Athenæus* τὸν ὄμφακος usum

(z) Gen. 31. 10.

(a) Iphigen. in Aulide versu 221.

(b) Theb. lib. 6. versu 335.

usum æstate præscribit ἀντὶ τοῦ ὄξους, *pro aceto*. Et in *Hesychio* ὄμφακες sunt πάντα τὰ αὐστηρὰ, καὶ ὄξεα, *omnia austera, & acida*. IV. בליל חמיץ *Es.* 30.24. est *farrago subacida*, quâ jumentorum fastidienti stomacho subvenitur. *Arabes* quoque الحمض vocant, cui opponitur الخلة *dulce pabulum:* quorum hoc camelo est خبزه *tanquam panis ejus*, illud verò فاكهة *pro bellariis*. Et camelus iis vescens حميض vel حامض dicitur. Et أحمض est tale pabulum illi apponere. Quod obiter moneo; quia hîc hæret calculus Magistris *Hebræorum:* quorum alius חמיץ in *Esaia* explicat *pingue*; alius, *fermento mixtum*; alius, *bene compactum*; alius, tanquam ex *Arabica* lingua, *purum*, & *merum*, quod merum est figmentum. V. A rebus corporeis ad animum translatum, התחמץ est *irritari*, *exacerbari*, ut *Gr.* παροξύνεσθαι. Sic *Ps.* 73.21. יתחמץ לבי, ad verbum παροξύνετο ἡ καρδία μου. Quam phrasin *Lucas* æmulari videtur, de *Paulo* scribens *Act.* 17.16. παροξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Alioqui nemo veterum hujus Metaphoræ gratiam est assequutus. Ea tamen in *Chaldaismo* est frequens. Sic *Prov.* 10.1. in *Thargum* מחמיץ לאמיה, παροξύνων τὴν μητέρα αὐτοῦ. Et *Prov.* 25.1. כד יחמיץ יתך חברך *Cum te exacerbaverit*, παροξύνῃ, *socius tuus*, & *Prov.* 28.7. *Qui pascit comessatores* מחמיץ אבוי, παροξύνει, *exacerbat patrem suum*. VI. Quia pleræque res acescendo corrumpuntur, חומץ *homets*, de homine dictum, est *homo nequam*, & *nebulo*. Ps. 71.4. *Deus mi, libera me de manu improbi, è manu perversi*, וחומץ *& viri nequam*. *Hebræi* volunt חומץ *homets*, ibi esse pro חומס *homes*, *Sade* pro *Samech*. Quorsum, si ex recepta lectione commodus sensus potest elici? Nec est, quod quis rem novam me afferre hic putet, cum etiam apud *Arabes* حامض eodem sensu usurpetur. *Alcamus*, رجل حامض الفؤاد متغيره فاسده *Vir acidus corde, id est, eo mutatus, & corruptus*. Eâdem figurâ *nebulonem* Græci ὀξίνην, Romani *vappam* appellant. *Plinius* lib. 14. cap. 20. *Deperit sapor* (vini) *vappæque accipit nomen, probrosum, etiam homini cum degeneraverit animus*. Hinc *Horatius*, *Sat.* 1.

--- *non ego avarum*
Cum veto te fieri, vappam jubeo, aut nebulonem.

Et *Sat.* 2.

Fufidius *vappæ famam timet, ac nebulonis.*

Et *Aristophanes*, in *Equitibus*, *Hyperbolum* suggillat, tanquam ἄνδρα μοχθηρὸν, καὶ πολίτην ὀξίνην, *virum malum, & civem vappam*. VII. Eodem hæc pertinent *Es.* 1.17. *Discite benefacere, quærite jus*, אשרו חמוץ *dirigite*, vel *emendate quod corruptum est*. Ridiculum enim est, quod à Magistris scribitur חמוץ eum ibi dici, *qui fermentat judicium*, id est, qui moram facit in judicando. Sed neque id probo, quod alii חמוץ *oppressum* explicant, quasi sit loco חמוס. Neque enim in his litteris quiddam est temere mutandum. Præterea חמוס nusquam occurrit pro eo, *qui opprimitur, & vim patitur*. De quo sublevando si ageretur *Propheta* non diceret אשרו, *dirigite*; sed הצילו, *liberate:* ut *Jerem.* 21. *vers.* 12. & 22. *v.* 3. הצילו גזול מיד עושק *Liberate oppressum è manu opprimentis*. VIII. Denique in coloribus חמוץ *hamuts*, ut habet *Esaias*, vel אמוץ *amuts*, ut *Zacharias*, idem videtur esse, quod ὀξύς. Id nempe tralatitium est, ut saporum nomina transferantur ad colores. Ergo, ut pinguis est color, & acer, & amarus, & austerus; ita etiam acutus. Ὀξὺ in coloribus

Vir Magnus in *Solinum* censet opponi τῷ βαρεῖ, id est, *austero:* adeoque ut τὸ βαρὺ *maximè pressum* est, & *saturum*, & *quâdam coloris tristitiâ profundum*; ita ὀξὺ dici, quod *clarum* est, & *vegetum*, & *multo lumine excitatum*, quales sunt læti omnes, & floridi colores, quos εὐανθεῖς *Græci* appellant, & ab austeris distinguunt. In his, quia claræ purpuræ color facile principatum obtinet ὀξὺ ferè dicitur de *purpureo*. Inde *oxyblatteum*, *oxyporphyron*, *oxyphœniceum*, & similia. Et ῥόδα *Chæremon* in *Thyeste* (g) appellat ὀξυφεγγῆ. (g) *Athen. l.* 13. Apud *Suidam* in *Sardinia* fieri dicuntur πορφύραι διάφοροι, καὶ ὀξύταται. In *Codino* (h) *Despotæ* calcei Χρώματος ὀξέως, καὶ λευκοῦ, *coloris acuti, & albi*. (h) *De Offic. c.* 3. *Acuti*, id est, *purpurei*, vel *coccinei*. Idem enim alibi (i) ὀξὺ explicat per κόκκινον. Ita in *Esaia* חמוץ בגדים (i) *Cap.* 18. est ὀξὺς τὰ ἱμάτια, vel πεφοινιγμένος τὸ ἀμφίον, *punicatus vestem*, id est, *punicea veste insignis*, ut hic habet *Cyrillus*. Hinc ipse *Esaias* paulo post *rubrum* explicat. Et in quarta *Zachariæ* quadriga סוסים אמוצים sunt equi non quidem purpurei, quales nulli sunt; sed quorum rubor est ὀξύτερος *excitatior*, & plus habet vigoris, atque luminis. Quo ipso distinguuntur ab equis primæ quadrigæ. Illos enim simpliciter אדומים id est, *rubros*, *Propheta* descripserat. Ita *Hieronymi* objectioni occurritur, qui equos אמוצים *amutsim*, ideo *rubros* esse negat, quia sic colorum, & regnorum, quæ per illos significantur, differentiæ confunderentur. Nam אדום, & אמוץ, varii sunt rubedinis gradus, quorum unus est altero intensior, ut *Kimchius* rectè observat. Proinde etiam *Arabes* equos aliter atque aliter rubere notant, & diversas rubedinis species diversis nominibus insigniunt. *Damir*,

الكميت الفرس الشديد الحمرة
ولا يقال كميت حتي تكون غرته
وذنبه اسودين فان كانا احمرين
فهو اشقر والورد فيما بين الكميت

والاشقر Alchumeith *est equus rubedinis intensæ. Non tamen dicitur* chumeith, *nisi notæ in fronte & cauda nigræ fuerint. Nam, si rubræ sunt, vocatur* askar. *Et* ward *est color medius inter* alchumeith, *&* askar. Idem alibi, postquam leonem *ward*, id est, *rosam*, dici notavit; quia rosei coloris est, addit continuo post, ولذلك قيل الفرس ورد وهو بين الكميت والاشقر *Atque ob id ipsum equus* ward *appellatur, qui color est medius inter* alchumeith, *&* alaskar. Itaque *ward* color idem est, qui *Italis lionato*; quasi *leoninum* dixeris. Et illi proximi colores *chumeith*, & *askar*. *Spadicem* Poëta vocat: *Honesti*, inquit, *spadices, glaucique*. Ad quem locum *Servius*; *Spadices phœniciatos vocant, id est, professos myrteos, ipsi sunt badii*. Σπάδιξ *Polluci* est βάϊος φοίνικος; & *Gellio avulsus à palma termes cum fructu*. Inde *spadix*, & *phœniciatus*, vel *phœniceus* color in equo. Idem *Gellius:* (k) *Rutilus, & spadix phœnicei* συνώνυμα, *exuberantiam, splendoremque significant ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris nondum Sole incocti, unde spadicis, & phœnicei nomen est*. (k) *Lib.* 2. *c.* 26. Ita in curuli certamine *Iliad.* ψ. versu 454. insignis equus describitur,

Ὃς τὸ μὲν ἄλλο τόσον φοῖνιξ ἦν, ἐν δὲ μετώπῳ
Λευκὸν σῆμ' ἐτέτυκτο, περίτροχον ἠΰτε μήνη.
Corpore phœniceus reliquo, sed cui nota fronti
Alba impressa fuit, Lunæque imitata figuram.

Ubi vetus *Scholiastes*, Φοῖνιξ, φοινικοῦς τὸ χρῶμα, ὅ ἐστι πυῤῥός. *Phœnix, colore phœniceus, id est, rufus*. Et *Eustathius*, Φοῖνιξ δὲ νῦν ὁ πυῤῥός, ὅθεν καὶ φοίνικες ἡ ὀπώρα

διὰ τὸ ὁμοιόχροον. Phœnix color, qui nunc rufus, unde & palmæ fructus Phœnices dicuntur, quia sunt ejusdem coloris. Reliqua ibi vide. Sed &, in *Eliacis Pausaniæ*, *Cleosthenis* equorum unus *Phœnix* à colore dictus est. Et de *Sejani* equo ita *Gellius* lib. 3. cap. 9. *Eum equum fuisse dicunt magnitudine inusitata, cervice ardua, colore phœniceo.* Item, *Hunc equum* C. Bassus *vidisse se* Argis *refert, haud credibili pulchritudine, vigoreque, & colore exuberantissimo. Quem colorem nos, sicuti dixi, puniceum,* Græci *partim* φοίνικα, *alii* σπάδικα *appellant; quoniam palmæ termes ex arbore cum fructu avulsus* spadix *dicitur.* Et fortasse indidem *badius*, pro *baidius*. Nam BAI (l) *Ægyptiis* hodieque est palmæ ramus, unde βαὶς, & βαΐον *Græcè.* Prius est in *Hesychio:* posterius *Joh.* 12. 13. & 1 *Macch.* 13. 51.

(l) *Lex. Copt. pag.* 203.

Ne porro mirum videatur equos ejusdem quadrigæ à *Zacharia* describi ברודים, *varios*, & אמוצים, *rubros*, vel *phœniceos:* etiam in *Eumeli* quadriga *Euripides*, (m) describit τοὺς μὲν μέσους ζυγίους λευκοστίκτῳ τριχὶ βαλίους, τοὺς δ' ἔξω σειραφόρους, ἀντήρεις καμπαῖσι δρόμων, πυῤῥότριχας, *medios quidem jugales equos pilo albis maculis distincto varios; funales verò, extra jugum oppositos flexibus cursuum, rufis pilis insignes.* Neque enim ut hodie, in curru quadrijugo funales equi præcedebant subsequentibus jugalibus: sed in medio duo jugales ibant, & ad latera duo funales utrinque erant loro adnexi, ita ut equi quatuor æquata fronte procederent. Olim quidem omnes jugarii erant. *Sed primus* Cleosthenes Sicyonius *tantùm medios jugavit, iisque singulos ex utraque parte simplici vinculo applicuit, quos Græci* σειραφόρους, *Latini* funarios *vocant.* Hæc *Isidorus, Orig.* lib. 18. cap. 35. Equis igitur in *Eumeli* curru sic dispositis, medii quidem varii erant, extremi verò rufi. At *Cleosthenis*, de quo modò; (vicit is *Olympiacis Olympiade* LXVI) funalium equorum unus erat phœniceus, alter niger; & jugalium unus varius: quod ex illorum nominibus colligere est, ut apud *Pausaniam* extant. Ἐπιγέγραπται δὲ καὶ τῶν ἵππων τὰ ὀνόματα, Φοῖνιξ, καὶ Κόραξ, ἑκατέρωθεν δὲ οἱ παρὰ ζυγὸν, κατὰ μὲν δεξιὰ Κνακίας, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ Σάμος. Vides è quatuor equis in eadem quadriga unum à *Samo* patria nomen traxisse, reliquos à coloribus, iisque diversissimis.

(m) *Iphig. in Aulide.*

CAPUT OCTAVUM.

Explicatur insignis Equi descriptio *Job.* XXXIX.

Quid Job *de equo. Robur, & fortitudo, quid differant. Equus* fortis *dicitur potius quam* robustus. *Juba* Hebraicè רעמה raama. *Vox ex gutture educi dicitur, non ex collo, nisi impropriè. Nec equi collum hinnitu indui dicitur, nisi per Hypallagen. Hinnitus equi vix quicquam habet commune cum tonitru, cùm sit acutus. Juba equo à Deo data. Equi collum eâ vestitur. Barbati vesticipes.* Velari, *id est,* vestiri. *Juba* רעמה *dicta à situ, ut* λοφιὴ. *In* Græca *versione pro* φόβον *lege* φόβην, *& in* Syra [illegible] *pro* [illegible]. *Equi Epitheta multa ex juba. Inter nobilis equi notas jubæ densitas, quæ amoris incentivum est. Eâ gloriantur equi. Eâdem equæ spoliatæ mœrore conficiuntur: & libido extinguitur. Et quæ prius erant feroces, tonsæ asinis se submittunt. In* Æliani *vocem,* ἀποθραύσαντες, *variæ conjecturæ.* Hesychius *emendatus. Equi locustis saltu similes.* Moveri רעש, *id est,* saltare, *ut* Græcum σκαίρειν. *Equus quomodo solo insultet. Equi saltus, alii ad usum, alii ad pompam. Generosi equi pede gravius strepunt. Cur cavum ungulæ* Græcè *dicatur* χελιδών. הוד *aliquando pro* robore. נחר *plerisque* naris. *Naris in equo patula, iræ, aut animi indicium.* נחר Arab. στῆθος, *id est,* pectoris summa pars. نقفة thupha, *quale animal.* נחירה nechira, *quod mactationis genus. Quale pectus in equo nobili.* Absyrtus *emendatus. Naris* Hebraicè נחיר, *non* נחר. *In* Jobo *cur quædam* Arabica. נחרה, equi fremitus, *unde dictus.* נחר stertere. נחרו, succensuerunt, *non* fremuerunt. נחרה *cur* Græci *reddant* ὀξύτητα. Hebræa *Masculina, addito* He, *sæpè fieri Fœminina. Equi fremitus ut hostibus terribilis, ita amicis jucundus. Equos bellicos* Poëtæ *ferè frementes describunt. Enallage numeri quando sit frequens. Equi animosi terram fodiunt ungulæ crebro motu.* Coppatiæ *equi &* samphoræ. *Equus stare loco nesciens quomodo* Arabicè. *Equi campestribus gaudent. In* Græco *malè legitur* ἐν ποδὶ, *pro* ἐν πεδίῳ. כח *pro* dotibus, *&* habilitate. Syrus *Interpres emendatus. In* Græca *versione vocum ordo perturbatus.* Γαυριᾷν *de equis,* exultare cum aliquo sensu gloriæ. ששון, Arab. سرور *Lat.* exultatio, *equo quam conveniat.* Hebraicum *equi nomen nonnullos inde deducere.* ששון *non est* gaudium in corde reconditum. *Ut* Job *equum dicit prodire armis obviam, ita* Oppianus ὅπλοις ἀντιάαν. *Nullus interpretum tam bene* Jobi *mentem expressit. Cur* Syrus, *&* Arabs פחד, *pro* pavore, fossam *reddant. Risus alius lætitiæ, alius derisionis, qui equo tribuitur* καταχρηστικῶς. A facie gladii *quam multa significet. Faciem,* os, *& manus gladio tribui.* Pharetram sonare *dicit* Job, *ita etiam* Poëtæ. רנה, *&* רנן *propriè de arcûs, vel sagittæ ex arcu excussæ sono. Hastas, & lanceas stridere* Bootius *perperam negat. Mucro cur* Hebraicè להב flamma *dicatur. Vox* כידון chidon, *accuratè explicatur. De eâ loca Scripturæ, & variæ versiones.* Arabs, *&* Syrus 1 *Sam.* 17. 6. *emendati, & explicati.* כידון chidon, *quod* Josue *jubetur tollere, fuisse teli genus.* Γαῖσον *non est* clypeus, *sed telum quoddam.* Josephus clypeum *non reddidit, ut vult* Theodoretus. *Verba* Josephi *quomodo is legerit.* Goliathi chidon *à clypeo distinguitur. Humerale non fuit. Ensis olim, & tela, ex humeris appensa: & arma dicta ab armis, id est, humeris. In* Jobo chidon *mucronem habet, & vibratur; ergo est telum. In* Jeremia, Persarum *arma, hasta, &* chidon. Chidon, *id est,* ζιβύνη, vel παλτόν. *Unde dicantur* σιβύνη, spiculum, *Gall.* pique, כידון chidon, *& area* chidon, 1 *Par.* 13. 9. *&* acinaces *sica* Persica. *Equos bellicos armorum strepitu, & fulgore non terreri.* Κωδωνίζειν *quid sit. Quomodo equi fiant audaciores. In* Olympicis *ludis* Taraxippus *Deus terrorem equis immittere creditus. Deus ille quis fuerit.* Ptolemæus Hephæstion *emendatus. Alius in* Isthmo Taraxippus. *In* Nemeæis *ludis rutilum saxum equos terrebat. Ibidem spectrum ab* Apolline, *ut volunt,* Polynicis *equis objectum.* רעש, *&* רגז, *conjuncta de motu terræ. Equi ungula terram quatit.* גמא, sorbere, *non* fodere. *R.* Aquinatis error. גמע, *per* Ajin, *idem, quod* גמא, *per* Aleph. *Pocula ex foliis colocasiæ. Ex* גמא gama, *fit* גומא gome, *id est,* juncus, papyrus; *&* gumia, *id est,* lurco; *&* degumiare. *Equus rapiditate cursûs sui dicitur* sorbere terram, *quæ* Jobi *phrasis est* Arabica. *Sic, equo currente,* Poëtæ campum consumi, carpi, rapi, decrescere *dictitant. Equos in hostes cursim ferri negat* Bootius. *Contrarium probatur multis exemplis, & concurrendi, incurrendi, occurrendi, & succurrendi, vocibus. Item ex* Arabismo. *Hinc equi bellici ad pugnam currere leguntur*

guntur Apoc. 9. 9. *Et Prophetæ passim in iis pernicitatem commendant. Quid sit equus* שוטף Jerem. 8. 6. *Explicatur hujus loci* Syra *versio.* Gabriel Sionita, *&* Buxtorfius, *notati.* גמא fodere *non significat, quod probatur septem rationibus. Quæ maximè optamus, cum fiunt, vix credimus.* אמן, *tam in* Hiphil, *quam in* Niphal, firmum esse *significat. Equus ad tubæ sonum pugnæ amore accenditur.* די *in* ברי *syllabica adjectio.* Chaldæus, *&* Arabs, *notati,* *&* Maronita Gabriel. *In Jobo* equus dicit Evax, *ut in Æthiopica versione Jacob.* 3. 4. equus dicit Oho. *Equus* ad lituos hilaris *in* Statio. Pugnam præsagit *in* Plinio. Odorari *Hebr.* præsentiscere, *ut* Ciceroni. *Hebr.* מרחוק è longinquo, *vel loco, vel tempore.* Tonitru Ducum, *vel est oratio, vel murmur inconditum.* Germanorum *ante pugnam murmur olim quam terribile, &* Romanorum *ululatus, &* Parthorum ῥόπτρα *instar tonitru. Militum ululatus inter* Judæos, *de quo* Exod. 32. v. 17. 18. *ubi* Samaritanus, *&* Syrus *vocem* ענות peccatorum, *legerunt, pro* ענות, canentium. Jobi *locus à* Græcis, *&* Syro *aliter lectus.*

Inter varia potentiæ suæ argumenta ex creaturis desumpta, Deus equum ita describit *Job.* 39. *vers.* 22. *An dedisti equo fortitudinem? An collum ejus induisti jubâ? An fecisti, ut moveretur instar locustæ? Terrori est vehementia fremitûs ejus. Fodit in valle. Robore suo exultat. Armis prodit obviam. Ridet pavorem, nec consternatur, nec retrograditur metu gladii, & pharetra in eum sonantis, & mucronis hasta, ac lanceæ. Motu, & agitatione suâ vorat terram: neque consistit firmus, cum* auditur *tubæ sonus. Ad tubæ* clangorem *dicit Evax & pugnam eminus præsagit* ex *clamore Ducum, & jubilatione* militum. Hæc in *Jobo* hactenus: nunc singula sunt explicanda.

An dedisti equo fortitudinem?) vel *robur?* Quorum hoc est corporis, illud animi virtus. Et *Hebræum* גבורה utrumque sonat. Tamen pro *fortitudine* sumitur frequentius. Quæ in equo bellico, de quo hic agi manifestum est, maximè commendatur. Unde est, quod in *Poëtis fortes equos* sæpe legas, non *validos*, aut *robustos*; quæ potius taurorum sunt Epitheta. *Lucretius* lib. 3. fere initio,

> --- *quidnam tremulis facere artubus hœdi*
> *Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis.*

Et lib. 4. versu 984.

> *Quippe videbis equos fortes, cum membra jacebunt,*
> *In somnis sudare tamen.* ---

Cicero in *Phænomenis*,

> --- *clinata est ungula* ---
> *Fortis equi propter pennati corporis alam.*

Virgilius, *Æn.* lib. 11.

> --- *quid tam egregium, si fœmina forti*
> *Fidis equo?* ---

Propertius, *Eleg.* 2. lib. 3.

> *Nec te fortis equi ducet ad arma sonus.*

Ausonius de equo *Augusti* in *Heroum Epitaphiis*,

> *Improperanter agens primos à carcere cursus,*
> *Fortis prægressis ut potereris equis.*

Hinc apud *Ægyptios* leo quidem symbolum fuit ἀλκῆς, καὶ ῥώμης, *roboris, & virium:* equus verò ἀνδρείας τε, καὶ παῤῥησίας, *fortitudinis, & fiduciæ.* Ita *Clemens* lib. 5. *Stromatum.* Sed & *David*, Psal. 147. 10. *Equi fortitudine non delectatur.* Et Ps. 33. v. 17. *Fallax est equus ad salutem,* וברב חילו *& virtutis suæ copiâ non liberat.* Tamen ut tauros, ita etiam equos אבירים, id est, *robustos*, appellari jam docuimus.

An collum ejus induisti jubâ?) Id est, quomodo equi robur, & fortitudo est à me solo, ita etiam ornatus, & decor naturalis, quodque collum ejus jubâ, tanquam pretiosa veste, tectum est. Neque enim equus à te id habet, neque ab alio quocunque hominum. *Juba* hic *Hebraicè* est רעמה *raama*, quam vocem plerique alii *tonitru* explicant, id est, רעם *raam*, & hinnitum intelligi volunt, quasi tonitrûs fragorem imitetur. Hæc igitur verba sic reddunt, *An collum ejus induisti tonitru*, vel *hinnitu*, aut *fremitu?* quasi dicatur equi collum eo sono indui, qui erumpit ex imo gutture. Sed qui omnium accuratissimè totum hunc locum explicavit Cl. *Bootius*, *Sacrarum Animadversionum* libro tertio, receptam interpretationem duobus refellit argumentis. Quorum primum ex eo ducitur, quod non צואר, *collum*, sed גרון, *guttur*, propriè vocis instrumentum est. Hinc Ps. 5. 10. *Sepulchrum est patens* גרונם *guttur eorum, linguâ suâ blandiuntur.* Psal. 69. 4. *Fatigatus sum clamando, exaruit* גרוני *guttur meum.* Psal. 115. 7. *Non loquentur* בגרונם *gutture suo.* Psal. 149. 6. *Exaltationes Dei* בגרונם *in gutture eorum.* Es. 58. v. 1. קרא בגרון *clama gutture.* At quenquam loqui, vel clamare בצוארו *collo suo*, nusquam in Scriptura legas, præterquam *Ps.* 75. v. 6. ubi, cum impii loqui vetantur בצואר עתק *duro, præfracto*, aut *feroci collo, colli* voce non significatur vocis instrumentum, sed loquentium fastus, & superbia. Alterum *Bootii* argumentum ducitur ex voce התלביש *An induisti?* quæ non videtur ad *hinnitum* posse accommodari. *Ut enim vel hinnitu*, inquit, *vel quâcunque aliâ voce, quæ per guttur emittitur, collum dicatur indui, immanis est Catachresis, nec uspiam usu recepta: quia vox cum vestimento nihil habet analogum, neque collo vestis instar circumponitur, sed in medio gutture latet, donec per fauces erumpat. Itaque collum vocem circumdat, non vox collum.* Quæ argumenta, licet pondus suum habeant, non tamen sunt necessaria. Ad primum enim potest regeri, vocem, etsi ex gutture, non ex collo emittatur, tamen *Poëtas* præstantissimos ex collo educere. Ut *Æschylus* in *Agamemnone*, versu 321.

> --- ἥκετ' ἐξ ἐλευθέρης
> Δέρης ἀποιμώζουσι φιλτάτων μόρον,
> --- *libero non amplius*
> *Collo suorum fata deflere his datur.*

Et *Virgilius* de cygnis, *Æn.* lib. 7. versu 700.

> *Cum sese è pastu referunt, & longo canoros*
> *Dant per colla modos.* ---

Et ad alterum, *Virgilium* quoque dixisse *Æn.* lib. 10. versu 671.

> *An sese mucrone ob tantum dedecus amens*
> *Induat?* ---

cum tamen ferrum, quo quis sibi mortem consciscit, non circumponatur corpori vestis instar, sed in mediis visceribus lateat. Itaque in *Poëtæ* verbis manifesta est Hypallage, quâ hominem eo *mucrone indui* dixit qui induitur potius, atque ambitur corpore, in cujus intima penetrat. Præterea sæpe in Scripturis, *justitiâ, sanctitate, fortitudine, novo homine indui* dicimur, quę tamen intus latent. Sed duobus *Bootii* argumentis tertium potest addi, in quo fortasse plus est virium, nempe *tonitrûs* vocabulo equi hinnitum à Sacro Scriptore exprimi parum esse verisimile. *Alexandri* quidem molossus in *Plinio* (a) *ingenti latratu intonuit.* Et in *Catullo* (b) *Cybele* leonem sic alloquitur,

> *Face cuncta mugienti fremitu loca retonent.*

Et apud *Silium* (c) equorum *Reguli*, denso agmine incedentium, ungula

> --- *strepitu circumtonat aulam.*

Sed & molossi latrantes, & leones rugientes, & equorum agminatim incedentium ungulæ gravi sono tonitrûs fragorem utcunque referunt. At hinnitus cum tonitru commune vix quidquam habet, quia hinnientis equi vox acuta est. Proinde apud *Hesiodum* equi (d) ὀξεῖα χρέμισαν, *acutè hinniverunt.* Et in *Virgilio Saturnus*, in equum mutatus,

> Pelion *hinnitu fugiens implevit acuto.*

Præterea verborum series postulare videtur, ut רעמה *raama*

(a) *Lib.* 8. *c.* 40.
(b) *In Berec.*
(c) *Lib.* 6. *versu* 216.
(d) *In Clypeo Herc. vers.* 347.

raama, *jubam* reddamus. Illud enim, quo equi collum non induit homo, sed Deus, quid aliud erit, quam juba? de qua etiam *Ethnicus* Scriptor, (e) Δέδοται δὲ παρὰ θεῶν, ἀγλαΐας ἕνεκα, ἵππῳ χαίτη, καὶ προκόμιον. *Donatæ sunt equo à Diis, ornatus causa, juba, & caprona.* Et, vel me tacente, nemo non videt, quam rectè dicatur *equi collum juba vestiri*, quomodo barba mentum, & malæ. Unde est, quod barbati *vesticipes*, & qui sunt adhuc imberbes *investes* appellantur. Quo pertinent hęc *Ovidii*, *Metam.* lib. 13. Fab. 8.

(e) *Xenoph. De re equestri.*

Turpis equus, nisi colla jubæ flaventia velent.

Velent, id est, *vestiant*; quomodo passim sumitur. *Virgilius*, *Æn.* 3.

--- Phrygio *velamur amictu.*

Ovidius lib. 3. *De Arte.*

--- *croceo velatur amictu.*

Festus, *Velati, appellabantur vestiti.* Neque obscurum est, cur *juba* dicatur רעמה *raama.* Verbum enim רעם *raam*, *Syris* non solùm *tonare*, sed & *altum esse* significat, ut vulgare רום, &, in *Aphel*, *extollere*; &, in *Ethpael*, *efferre se.* Hinc *Hierosolymitana* Paraphrasis *Gen.* 39. 15. כד ארעמית קלי *Cum sustuli vocem meam.* Et *Exod.* 14. *vers.* 16. ארעים ית חוטרך *Extolle virgam tuam.* Et *Num.* 20. *vers.* 11. וארעים מושה ית ידיה *Et sustulit* Moses *manus suas.* Sed & *Prov.* 24. *v.* 7. מתרעם שטיא בחכמתא *Extollit se stultus in sapientia.* Proinde *juba* רעמה dicta est à situ, quomodo *Græcè* λοφίη, quia est ἐν τῷ λόφῳ, *in vertice*, id est, in summa parte colli, & capitis. Hinc in *Herodoto* (f) pro *equi juba* λοφίην ἵππου legas. Et *Græcos* quidem Interpretes sic accepisse *Jobi* locum vero consentaneum est. Habent enim: Ἐνέδυσας τραχήλῳ αὐτοῦ φόβον; *Induistine collo ejus timorem?* Quæ versio cum sit absona, neque vox φόβον ullo modo *Hebræam* exprimat neque ad sensum quidquam faciat: alterutrum fatendum est, aut pro רעמה *Græcos* legisse רעדה, id est, *tremorem*, vel *timorem*; aut versionem esse corruptam, &, levi mutatiuncula, pro φόβον, legendum φόβην, id est, *jubam.* Nempe etiam φόβη equi, vel leonis, est *juba*; & in genere *coma* quævis, παρὰ τὸ φοβεροὺς εἶναι τοὺς κομῶντας, *quia comati sunt terribiliores*, si creditur *Etymologo.* Unde etiam φόβη dicitur jubatus culmus in milio, panico, oryza, &c. *Theophrastus*, (g) Τὰ μὲν χεδροπὰ λοβὸν ἔχει, τὰ δὲ κεγχρώδη φόβην. *Legumina quidem siliquam ferunt; quæ vero sunt miliacei generis, jubam. Lobam* reddit *Plinius* lib. 18. cap. 7. & docti *fobam* emendant. Quidni potius *jubam*, cum *foba* vox *Latina* non sit? Sed & in *Syro* Interprete ܘܠܒܫܬ ܐܢܬ ܨܘܪܗ ܙܝܢܐ *Et induisne tu collum ejus armis?* Cum ܙܝܢܐ id est, *armorum*, mentio ibi sit ἀπροσδιόνυσος, fallor, aut unius literæ mutatione pro ܙܝܢܐ scribendum ܒܝܢܐ, id est, *coma.* Nempe בינא pro *pilo*, vel *coma*, usurpatur à *Chaldæo* Paraphraste. *Jud.* 20. 16. *Job.* 9. *v.* 17. *Psal.* 40. 13. & in *Talmude* passim. Denique parum est verisimile *Jobum* in tam graphica insignis equi descriptione jubæ non meminisse, cum & res sit valde obvia, & vix unquam à *Poëtis* omissa, qui in hoc argumento versantur. Nam, ut à juba taceam equos passim vocari καλλίτριχας, & ὄτριχας, & κυανότριχας, & πυρρότριχας, & βαθύτριχας, & βαθυπλοκάμους, & κυανοχαίτας, & χαιτήεντας, quoties equum describunt, jubæ meminêre per collum, aut humeros luxuriantis, & flatu ventorum excussæ, ac agitatæ. Si dubitas, consule, è *Græcis*, (h) *Homerum*, (i) *Apollonium*, (k) *Smyrnæum*, (l) *Nonnum*, (m) *Oppianum*, (n) *Tryphiodorum*: &, è *Romanis*, (o) *Virgilium*, (p) *Propertium*, (q) *Silium*, (r) *Statium*, (s) *Claudianum*, (t) *Sidonium Apollinarem*: quorum loca describere nobis non vacat. Nempe inter equi generosi notas censetur jubæ densitas, vel, ut *Varro* habet *De re rustica* lib. 2. cap. 7. *non angusta juba, crebra, fusca, subcrispa, subtenuibus setis implicata in dexteriorem partem.* Et ex illo *Poëta*,

(f) *Lib.* 2. *c.* 17.

(g) *Hist. Plant. lib.* 8. *c.* 3.

(h) *Iliad.* ε. & υ. & ψ.

(i) *Argonaut. l.* 4.

(k) *Lib.* 7. & 12.

(l) *Lib.* 1. & 37.

(m) *Lib.* 1. *Cyneg.*

(n) *In Ilii excid.* o, *vers.* 65.

(o) *Lib.* 3. *Georg.*

(p) *Lib* 4.

(q) *Lib.* 16

(r) *Theb. l.* 6. & 9.

(s) *De quarto Consul.* & *Nupt. Honor.* & *Epigr. De equis Honor.* & *Arcad.*

(t) *Carm.* 23.

(v) *Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo.*

Et *Columella*, (x) *Densa juba, & in dextram partem profusa.* Et *Palladius*, (y) *Coma, & cauda profusior.* Et *Isidorus* (z) *Coma densa, & cauda.* Et è *Græcis*, (a) *Oppianus.*

Ἀμφὶ μέτωπα τριχῶν πυκινοὶ σείοιντο κόρυμβοι,
Ut lata densæ ludant in fronte capronæ.

Item,

Γυραλέῃ δειρῇ τελέθοι λασιαύχενος ἵππου;
Ὡς ὅτε χαιτήεσσα λόφον νεύοι τρυφάλεια.
Et tereti pendens collo juba plurima crescat,
Ut galea summo cristata vertice nutet.

Quæ *Bodini* est versio. Et *Julius Pollux*, (b) χαίτη εὔθριξ, προκόμιον εὐπρεπές. *Juba pulchrè comata, capronæ decoræ.* Quibus, in equi vitiis, opponit χαίτην ψιλὴν, *jubam tenuem*, sive *depilem.* Itaque ipsos equos ajunt jubæ densitate gloriari. Idem *Pollux*, (c) Ἀγλαΐα γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἵπποις ἡ χαίτη, καὶ γαυριῶσι, καὶ καλλωπίζονται ἐπ' αὐτῇ. *Illustris etiam est in equis juba, qua proinde superbiunt, & sibi placent.* Et ἐριαύχενες nonnullis sunt ὑψαύχενες ἵπποι, καὶ γαῦροι τὴν χαίτην, *equi elatæ cervicis, quique ob comam superbiunt.* Quin *Æliano* si credimus *Hist.* lib. 2. cap. 10. Μάλιστα δὲ κομῶσα ἵππος ἁβροτάτη τέ ἐστι, καὶ θρυπτικωτάτη. *Equa imprimis juba insignis maximè mollis est, & fracta deliciis.* Atque id unum esse ex amoris incentivis verbis docet *Anatolius Hippiatricῶn* lib. 1. cap. 14. Τινὲς δὲ ἐπετήδευσαν ἐρωτικοὺς τοὺς ἵππους πρὸς τὰς θηλείας ποιῆσαι, καὶ κοσμοῦσιν αὐτὰς κοσμῷ τῷ ἀπὸ τῶν οἰκείων τριχῶν, καὶ ἄλλοις περικαλλέσι πηκάσμασι (lege πυκάσμασι) καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς ἐπιθυμίαν ἐπακτικόν. *Quidam autem equorum libidinem student erga fœminas accendere, & eas propriis crinibus, atque aliis ornamentis exornant, & si quæ alia est cupidinis illecebra.* Quocirca nobiles equas, hoc ornatu spoliatas, mœrore confici scribit *Sophocles* in *Tyro.* Verba sic habent ex *Grotii* emendatione,

(d) Κόμης δὲ λαχάνου τ' ἄνθος ἀπώλωλεν δίκην.
Ἥτις συναρπασθεῖσα βουκόλων ὕπο
Μάνδραισιν ἱππείαισιν ἀγρίᾳ χερὶ
Θέρος θέρισθη ξανθὸν αὐχένων ἄπο.
Σπασθεῖσα δ' ἐν λειμῶνι, ποταμίων ποτῶν
Εἶδε σκιᾶς εἴδωλον, ἀγασθεῖσ' ὕπο
Κουραῖς ἀτίμως διατετμημένης φόβης.
Τὴν δ' ἵππον οἰκτίρμων τις οἰκτείρειεν ἂν,
Ἰδὼν νιν αἰσχύνῃσιν οἷα μαίνεται,
Πενθοῦσα, καὶ κλαίουσα τὴν πάρος φόβην.

At flos capilli periit ita ut herbæ solent:
Nam rapuit illum sæva pastorum manus
Stabulis in ipsis, atque, cervicis decus
Populata, flavam corporis messem abstulit.
At ipsa, prato sparsa, simulacrum sui
In amne vidit, & videns exhorruit
Sine honore collum, & damna desectæ comæ.
Equæ misericors aliquis ingemeret vicem,
Cernens ut illa præ pudore insaniat,
Frustraque mœrens perditam quærat jubam.

Inde est, quod *equarum libido extinguitur juba tonsa.* Ita *Plinius* (e) ex his *Aristotelis*, (f) Αἱ μὲν οὖν ἵπποι, ὅταν ἀποκείρωνται, ἀποπαύονται τῆς ὁρμῆς μᾶλλον, καὶ γίνονται κατηφέστεραι. *Equæ etiam, cum attondentur, earum impetus cohibetur, & fronte tristiori fiunt.* Et *Ælianus*, (g) Θήλειαν δὲ ἵππον εἰς ἀφροδίσια λυττήσασαν πάνυ σφόδρα παῦσαι ῥᾳδίως ἐστὶν, εἴ τις αὐτῆς ἀποκείρε τὰς κατὰ τοῦ τένοντος τρίχας· αἰδεῖται γὰρ, καὶ οὐκ ἀγανακτήσει, καὶ παύσεται τῆς ὕβρεως, καὶ τοῦ σκιρτήματος τοῦ πολλοῦ, κατηφήσασα ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ. *Equam in venerem plus nimio insanientem sedare facile est, si quis cervicis ejus jubam detondeat. Tum enim pudibunda est, nec facilè irritabilis, petulansque esse desinit, & multo saltu lascivire, caput præ pudore demittens.* Sed & tondentur equæ, ut asinis se submittant; comantes enim ajunt gloria superbire,

nec

nec aſinorum in coitu pati humilitatem. Ideoque detonſæ ad fontes deducuntur, ut ibi, tanquam in ſpeculo, corporis ſui deformitatem intuitę, tractabiliores fiant, & ignobilis mariti congreſſum patiantur.
(b) Lib. 10. c. 63. Quod præter *Plinium* (b) teſtantur *Xenophon* in *Hippico*, *Plutarchus* in *Erotico*, & *Pollux* ubi ſupra, & *Ælianus Hiſt.* lib. 2. cap. 10. ubi nemo facilè dixerit quid ſit ἀποθραύσαντες τ̃ ἵππε τὴν χαίτην; neque melius, quod alii reſcribunt, ἀποτρίσαντες. Legerim ἀποθρίσαντες, pro ἀποθερίσαντες, *demetentes*, vel ἀποθρίξαντες, *depilantes*. Sic in *Oreſte Euripidis* verſu 128.

Εἴδετε παρ' ἄκρας ὡς ἀπέθρισεν τρίχας.

Videte ſummas quomodo demeſſa eſt comas.

Ita vetus *Scholiaſtes*: ſed alii ἀπέθριξεν, *depilavit*, *totondit*, *abſcidit*. Hinc *Heſychius*, Ἀπέθριξεν, ἀπέκειρεν, ἀπέκοψεν. Priori lectioni favet quod ex *Sophocle* nuper citabamus.

Θέρος θεριοθῆ ξανθὸν αὐχένων ἄπο,

ubi cum meſſe confertur equarum jubæ detonſio. Aut *Ælianus* ſcripſit ἀποθριάζαντες, id eſt, *pilos evellentes*, Metaphorâ ſumptâ ἀπὸ τ̃ θρίων, *à fici foliis*, quæ decerpuntur, ut ficus citius matureſcant. *Ariſtophanes* in *Acharnenſ.* Act. 1. Sc. 4.

Τίς τ̃ Ὀδομάντων τὸ πέος ἀποτεθρίακεν ἄν.

id eſt, *depilavit*, pilis avulſis inſtar foliorum è ficu. *Heſychius*, Ἀποτεθρίακεν, ἀποπεφύλακεν (lege ἀποπεφύλλακεν) ἀπεκάθαρεν· ἡ δὲ μεταφορὰ ἀπὸ τ̃ συκοφύλλων. Et alibi, Ἀποθριάζειν, τὸ ἀφαιρεῖν φύλλα ζυκῆς· καταχρησικῶς δὲ καὶ τὸ ὁτιοῦν ἀφαιρεῖν. Et *Suidas* ex *Scholiaſte*, Ἀποτεθρίακεν, ἀντὶ τ̃ ἔτιλεν, ψιλὸν εἰργάσατο, &c. De cętero uterque ineptè ad circumciſionem hoc refert, ac ſi *Odomantes* in *Thracia* à *Judæis* ſint oriundi.

An feciſti, ut moveretur ſicut locuſta?) id eſt, ut ſaltaret locuſtæ ad inſtar. Sic *Chaldæus* Paraphraſtes, *Jer.* 51. *v.* 27. דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא *Quorum equi aſcendant ſaltantes ut locuſtæ.* Id *Arabicè* حرجل *chargiala* uno verbo dixeris, eoque maximè proprio. Nam *Hebr.* חרגל, hargol, *locuſta* eſt & *Arab.* حرجلة hargiala, *locuſtarum agmen.* Unde حرجل الفرس *ſaltavit equus*, ſcilicet more locuſtæ, quam animal eſſe πηδητικὸν & à ſaltu *ſalterellam* linguâ vernaculâ dici, etiam vulgo notum eſt. Neque videri debet inſolens, quod generali motûs nomine ſaltus equi ſignificatur. Nam & *Græcè* σκαίρειν dicitur equus, qui ſolo inſultat; unde σκαρθμὸς, *pes equi.* Ecce utrumque apud *Aratum*, verſ. 281. & 282.

Λαιῇ δὲ πτέρυγι σκαρθμὸς παρακέκλιται ἵππε.
Τὸν δὲ μετασκαίροντα δύ' ἰχθύες ἀμφινέμονται
Ἵππον. ---

Siniſtra autem alæ pes inclinatus eſt equi; ſaltantem autem equum duo piſces circumdant. Neque aliud eſt σκαρθμὸς in his *Apollonii*, *Argonaut.* lib. 3. verſu 257.

Ὡς δ' ὅτ' Ἀρήϊος ἵππος, ἐελδόμενος πολέμοιο,
Σκαρθμῷ ἐπιχρεμέθων κρȣ́ει πέδον.

Quæ ad verbum ſic ſonant, *Ut cum Martius equus, pugnæ avidus, hinniens, ſolum pede pulſat.* Proinde ibi *Scholiaſtes*, Σκαρθμῷ, τῷ ποδί. Atque hinc εὐσκαρθμοι *Neptuni* equorum eſt Epithetum *Iliad.* ν'. Tamen εὐσκαρθμοι propriè *mobiles* ſonat, & σκαρθμὸς *motum*, & σκαίρειν *moveri*. Itaque in utroque *Homeri Scholiaſte* εὐσκαρθμοι redditur εὐκίνητοι. Et in *Heſychio*, Εὐσκαρθμοι, εὔποδες, εὐκίνητοι, ταχεῖς· σκαρθμὸς γὰρ ἡ κίνησις τὸ δὲ σκαίρειν τὸ κινεῖσθαι. Et, in navium catalogo, *Myrinæ Amazonis* Epithetum πολυσκάρθμοιο exponitur πολυκινήτȣ. Unde igitur σκαίρειν primò *moveri*, deinde etiam *ſaltare* ſignificat, idque de equo; ita etiam *Hebræum* רעש, ut ex hoc loco apparet. Et *R. Selomo* rectè omnino hîc habet מרלג ומקפץ כארבה *inſultat, & ſalit, ut locuſta.* Quæ ſimilitudo docet non agi ſolùm de equi erectione in pedes poſteriores, quod *Xenophonti* eſt μετεωρίζειν, ſed de pleno ſaltu, quo totus equus, locuſtæ inſtar, in ſublime fertur. *Græcè* ἀναπηδᾷν, & σκιρτᾷν, & ἀνασκιρτᾷν, *Latinè inſultare* dixeris. *Ælianus Hiſt.* lib. 6. cap. 10. Ἵππος δὲ ἄρα, ὅταν ἀκȣ́ζῃ ψελλίων κρότον, καὶ χαλινȣ̃ κτύπον, καὶ προστερνίδιά τε, καὶ προμετωπίδια θεάσηται φριμάττεται ἐνταῦθα, καὶ ὁπλαῖς σκιρτῶν ἐπικροτεῖ. *Equus, cùm habenarum ſonum, & frænorum ſtrepitum audit, & pectoralia videt, & frontalia, tum fremit, &* ſolo *inſultans ungulis obſtrepit.* Virgilius, *Æn.* lib. 11.

--- fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis.

Et lib. 3. *Georg.*

--- equitem docuêre ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Equitem, id eſt, *equum*, ut jam ante docuimus. Tamen de vero equite uſurpatur in his *Silii* lib. 10. verſu 467.

Milite non illo quiſquam fèlicius acri
Inſultaret equo. ---

Ut *Jobi* ſcopus ſit clarior, notandum eſt reſpectu finis equi ſaltum eſſe geminum. Alius enim ad uſum eſt comparatus, cum equus inter eundum, foſſam, aut rivum, aut vallum obvium ſaltu tranſilit. Alius nonniſi ad pompam pertinet, cum plano ſolo ideo inſultat, ut agilitatis ſuæ ſpecimen edat, & detineat ſpectantium oculos, & mereatur vulgi applauſum. Quomodo apud *Xenophontem*, Οὕτω ἐστὶν ὁ μετεωρίζων ἑαυτὸν ἵππος σφόδρα, ἢ καλὸν ἢ θαυμαστὸν, ἢ ἀγαθὸν ὡς πάντων ὁρώντων, καὶ νέων, καὶ γεραιτέρων, τὰ ὄμματα κατέχειν· ȣ̓δεὶς γȣ̃ν ȣ̓̈τε ἀπολείπει αὐτὸν, ȣ̓̈τε ἀπαγορεύει θεώμενος, ἕως ἂν περ ἐπιδεικνύηται τὴν λαμπρότητα. *Equus ſeipſum multum attollens, res tam pulchra, aut mirabilis, aut jucunda eſt, ut ſpectantium omnium, tam juvenum, quam ſeniorum, oculos detineat: proinde eum nemo deſerit, nec ſpectando fatigatur, quamdiu magnificentiam illam oſtentat.* Idem de equo, qui totus in ſublime ſeſe efferens, volatum avium penè imitatur, majori jure dixeris. Atque id omnino reſpexit Sacer Scriptor. Alii reddunt, *Nunquid terrebis eum ſicut locuſta?* Alii item, *An facies, ut ſtrepat ſicut locuſta?* Sed utroſque merito rejicit *Bootius*. Illos, quia הרעיש nuſquam eſt *terrere*, ſed *quatere*, & *commovere*, quod veriſſimum. Hos, quia utut nomen רעש quandoque *ſtrepitum* ſonet, & verbum ירעש *ſtrepet*, *Pſal.* 72. *v.* 16. tamen hæc ſignificatio præſenti loco non quadrat. Locuſtas enim licet *Plinius tanto pennarum ſtridore volare* dicat, *ut aliæ alites credantur*: illarum tamen ſtridor haudquaquam conferri poteſt cum eo ſono, quem excitant equi quadrupedantes. Prȩterea non confertur hîc equorum agmen cum nube locuſtarum gregatim volantium: ſed comparatur unus equus uni locuſtæ, nempe motus ratione, non ſoni, quem ſingulæ non excitant, niſi valde exilem. Additur & tertia ratio, nimirum hîc agi de equo generoſo, cui peculiaris non eſt ille pedum κτύπος & ψόφος, quia viliſſimis etiam equis idem obtingit, ut inter currendum pedibus ſtrepant. Sed hanc ideo minus probo; quia generoſis equis id ſaltem peculiare eſt, quod pede ſolo alliſo gravius ſtrepunt. Hinc *Poëta* lib. 3. *Georg.* ubi de nobilis equi notis,

--- ſolido graviter ſtrepit ungula cornu.

Quâ ipſâ de cauſa bellicos equos dici à *Græcis* χαλκόποδας, καναχήποδας, & ὑψηχέας nonnulli volunt: & in *Homero* ἐριγδȣ́πȣς πόδας ἵππων. Sed nihil manifeſtius his *Xenophontis*, Καὶ τῷ ψόφῳ δέ φησι Σίμων δήλȣς εἶναι τȣ̀ς εὔποδας, καλῶς λέγων· ὥσπερ γὰρ κύμβαλον ψοφεῖ πρὸς τῷ δαπέδῳ ἡ κοίλη ὁπλή. *Etiam ſono rectè dicit* Simon *deprehendi qui equi pedibus boni ſint: ſolo enim alliſa, cava ungula reſonat ut cymbalum.* Nempe ungula illis eſt cava magis: neque pes tam facilè læditur, quia profundior eſt ἡ χελιδών.

Cavum ungulæ Græci ſic vocant, qua de cauſa non ſatis ſcio. Neque enim cum *hirundine* commune quidquam habet. Fortaſſe vox eſt *Phœnicia:* nam *Syris* ܢܚܠܡ chalid, *cavum* ſonat. Nobiliſſimus *D. de Grentemeſnil* aliud affert, nempe cavum equinæ ungulæ bifurcatam hirundinis caudam aliquo modo referre.

Terrori eſt vehementia fremitûs ejus) Hebr. הוד נחרו אימה. Ubi duæ voces ambiguæ, הוד, & נחר. Prior ferè redditur *decor, dignitas, majeſtas:* quomodo paſſim ſumi non diffiteor. Sed & pro *vigore*, & *robore* uſurpatur in his *Dan.* 10. *v.* 8. והודי נהפך עלי למשחית, quæ omnino ſic reddenda: *Et vigor meus in me verſus eſt in corruptionem*, id eſt, in tabem, & languorem. Et *Prov.* 5. 9. *Ne des alienis* (id eſt, *meretricibus*) הודך *vigorem tuum:* cui parallelus eſt locus *Prov.* 31. *v.* 3. *Ne des mulieribus* חילך *robur tuum.* Quin de vehementia vocis *Bootius* accipi notat, cùm de Deo dicitur *Eſa.* 30. *v.* 30. *Audire faciet Dominus* את הוד קולי *vehementiam vocis ſuæ.* Ita hîc הוד נחר eſt *vehementiâ fremitûs ejus.*

Sed & נחר an ſit *fremitus* merito poteſt ambigi; quia *Chaldæus* Interpres, *Hieronymus*, *Pagninus*, *Arias*, *Munſterus*, *Mercerus*, *Caſtalio*, *Druſius*, *Tigurini*, *Genevenſes*, atque alii magno numero, qui in his literis primas tenent, *nares* interpretantur. Atque ipſa vox *Hebræa* נחר *nahar*, vel (aſpiratione, ut fit, omiſſâ) *naar*, ad *Latinam* narium proximè accedit. Sed & *Arabicè* نخرة *nahara* eſt pars narium. *Giggejus*, نخرة الانف *Narium prior pars, foramen narium.* Et, ſervili M præpoſitâ, المنخر eſt *naris. Avicenna*, pag. 12. يفصل الانف الي منخرين *Naſus dividitur in duas nares.* Abi Ubid, Prov. 101. دفك في المنخر حب الفلفل *Pungit te in nare granum piperis. Arabs* Interpres *Job.* 27. *v.* 3. *Spititus Dei* في منخري *in nare mea.* Et *Job.* 41. v. 11. ومن مناخره *Et è naribus ejus procedit fumus.* Quid quod videtur hic ſenſus eſſe aptiſſimus, ſi de generoſo equo dicatur, *Decor naris ejus* (id eſt, *decora naris ejus*) *terrori eſt!* Decora naris in equo eſt naris patula, quæ habet aliquid terribile. *Xenophon*, Μυκτῆρές γε οἱ ἀναπεπταμένοι τῶν συμπεπτωκότων εὐπνοώτεροί τε ἅμα εἰσὶ, καὶ γοργότερον τὸν ἵππον ἀποδεικνύουσι· καὶ γὰρ ὅταν ὀργίζηται ἵππος ἵππῳ, καὶ ἐν ἱππασίᾳ θυμώθῃ, εὐρύνει μᾶλλον τοὺς μυκτῆρας. *Et nares patulæ compreſſis ad ſpirandum ſunt faciliores, & equum terribiliorem exhibent: equus enim equo cum iraſcitur, & in equitatione excandeſcit, nares diducit magis.* Hinc *Lucretius* lib. 5.

Et fremitum patulis ſub naribus edit ad arma.

Virgilius lib. 3. *Georg.*

Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.

Silius lib. 17.

Prima in cornipedis ſedit ſpirantibus ignem
Naribus haſta volans. ---

Nemeſianus in *Cynegetico*,

Fumant humentes calida de nare vapores.

Claudianus in quarto Conſulatu *Honorii*,

Igneſcunt patulæ nares. ---

Et *Gregorius Nazianzenus* Epiſt. 194. cum generoſo equo ſe conferens, Διεσθίω τὰ χαλινὰ, καὶ τὸ οὖς διανίστημι, πνέω τε θυμὸν ἐκ μυκτήρων. *Frænum exedo, & aures arrigo, & furorem è naribus ſpiro.*

Eſt & ejuſdem vocis tertia interpretatio, *Græcorum* nempe, qui hic habent, Δόξα δὲ στηθέων αὐτοῦ τόλμη, *Gloria autem pectoris ejus audacia*, vel, juxta *Londinenſem* editionem, Καὶ δόξῃ στηθέων αὐτοῦ τόλμην, *Et gloriæ pectoris ejus audaciam*, ſupple περιέθηκας, *circumpoſuiſti?* Quod repetendum ex præcedenti hemiſtichio. In quibus verbis vocem στηθέων, *pectorum*, vel *pectoris*, reſpondere apparet *Hebrææ* נחר. Neque id tam abſurdum eſt, quam putavit *Bootius*; cujus hæc ſunt, נחר *quidvis potius, quam* pectora *denotat. Arabicè* enim hæc ipſa vox ſupremam pectoris partem ſignificat, quæ jugulo eſt proxima. *Alcamus*, الناحر والمناحور الصدر الصدر اعلاه او موضع الترقوة Nahar, *&* manhur *pectoris, pars pectoris ſuperior, aut locus, in quo monile eſt.* Quod ita ſe habere docent hæc *Avicennæ*, الترقوة عظم موضوع علي كل واحد من جانبين اعلي القس يخلي عند الناحر *Clavicula, eſt os poſitum ſuper unumquodque latus ſummi pectoris, quod reſidet ſuper* alnahar (vel, ut *Arabicè* ſonat, *annahar*) unde *anhar* barbaris ſcriptoribus. *Avicennæ* vetus Interpres, *Furcula, eſt os poſitum ſuper unamquamque duarum partium ejus, quod in thorace eſt ſupremum, curvatum coram* anhar, *id eſt, loco, qui eſt in inferiore parte gulæ.* Unde *Arabs Pandectarius*; Anhar, *id eſt, locus, qui eſt in inferiori parte gulæ.* Poëta *Arabs*, quem citat *Damir* in deſcriptione التنفة *tuphæ*, (id eſt animal carnivorum pardo ſimile, ſed nonniſi felis, aut catelli ſtaturâ, cujus pellis apud *Arabes* & *Perſas* eſt in pretio) له من الليث نابانه ومخلبه ومن غرير الظبا النحر والجيد *Habet ex leone maxillares dentes, & ungues, & ex caprearum pulchritudine* nahar, *& collum. Nahar*, id eſt, *ſummum pectus*, ut docuimus. Atque id ipſum eſt στῆθος. Neque enim στῆθος eſt totum pectus, ſed pars pectoris ſuperior prope claviculam, ut στέρνον pars inferior, in qua mammæ. *Pollux*, Ἀπό γε μὴν αὐχένος τὸ μὲν σύμπαν ἕως ἰσχίων θώραξ, καὶ ὅλμος· τὸ δὲ ὑπὸ τὰς κλεῖδας, στῆθος. Et paulo poſt, Τὸ δὲ ὑποκαταβαῖνον, στέρνον. Item, Τὰ δὲ ἐπὶ τοῖς στέρνοις, μαστοί. Ita ut στῆθος à *Græcis* plane eodem modo definiatur, quo نحر *nahar* ab *Arabibus*. Atque inde verbum نحر *nahara* eſt *jugulare*. Alcamus, نحره *percuſſit illius jugulum, & pectus.* نحر البعير طعنه حيث يبدوا الحلقوم اعلي الصدر *Camelum percuſſit quâ parte guttur incipit, id eſt, in ſummo pectore.* جمل ناحر *camelus ea parte confoſſus.* يوم النحر عشر ذي الحجة *Dies* nahar (ſeu *confoſſionis*) *id eſt, decima menſis Dulhagæ*, quâ *Meccha* ſolent cameli ſic jugulari. *Damir*, capite النعم poſtquam docuit liberam dimitti camelam, quæ peperit quinquies, & uſum ejus eſſe interdictum, de pullo quinto addit, *ſi ſit mas,* نحروه *jugulant eum, & comedunt viri, & mulieres.* Sed & *Num.* 22. *v.* 40. ubi *Balah* ſacrificâſſe legitur boves, & oves, pro *Hebræo* ויזבח, *& ſacrificavit, Jonathan* habet ונחר. Sed *Hebræi* non uſurpant de legitimis ſacrificiis. Proinde ibi *Scholiaſtes*, שחיטה שאינו ראויה נקרא בל׳ ר״זל נחירה

Ma-

Mactatio, quæ non eſt conveniens, vocatur nehira *linguâ Magiſtrorum noſtrorum beatæ memoriæ.* Etiam in *Talmude* occurrit. Sed doctiſſimos latuit hactenus vera vocis origo. Nam quod *mactationem legitimam* נחירה dici volunt, eo quod mactationis exordium eſſet à naſo, meræ nugæ ſunt. Quin נחירה *nehira*, eſt *mactatio, quâ jugulum percutitur, & ſummum pectus*, quæ pars non ſolùm *Arabicè*, ſed & *Hebraicè* vocatur נחר *nahar*, ſi hoc verbum in *Jobo Seniores* rectè ϛῆθος interpretentur. Quo admiſſo, verba *Hebræa* הוד נחרו אימה *Latinè* ſic ſonabunt, *Decus* (vel, *robur*) *pectoris ejus terrori eſt.* Neque in ea verſione quidquam erit incommodum. Quippe etiam à pectore petuntur generoſioris equi notæ. Nempe, ſi pectus ſit latum, ſi plenum, ſi toroſum, & muſculoſum, & pulpis eminens, & formoſior erit equus, & hoſtibus terribilior; quia hæc virtutis, & roboris certiſſima ſunt indicia. Inde *Xenophon* in *Hippico*, Καὶ μὴν ϛέρνα πλατύτερα ὄντα, καὶ πρὸς κάλλος, καὶ πρὸς ἰσχὺν, καὶ πρὸς τὸ μὴ ἀπαλλὰξ, ἀλλὰ διὰ πολλοῦ τὰ σκέλη φέρειν εὐφυέϛερα. *Et pectora quidem latiora, & ad formam, & ad robur magis idonea ſunt, & ut ne implicatis greſſibus, ſed magno intervallo crura ferantur.* Et *Virgilius* (i)

Luxuriatque toris animoſum pectus.

Varro (k) etiam in equo laudat *pectus latum, & plenum*: Columella (l) *latum & muſculorum toris numeroſum pectus*: Palladius (m) *pectus latè patens, & muſculorum denſitate nodoſum*: Pollux (n) ϛέρνα πλατέα· Abſyrtus (o) ϛῆθος μεμιγμένον, nullo ſenſu: ſed legendum, μεμυημένον vel μεμυωμένον, id eſt, *muſculoſum pectus.* Itaque *Græcorum* verſio, quæ נחר exponit ϛῆθος, tam eſt veriſimilis, quam præcedens, quæ *naſum* reddit.

(i) *Lib.* 3. *Georg.*
(k) *De re ruſt. l.* 2. *cap.* 7.
(l) *Lib.* 7. *cap.* 28.
(m) *Lib.* 4. *c.* 13.
(n) *Lib.* 1. *c.* 11.
(o) *Geopon. l.* 16. *c.* 1.

At in utraque eſt, quod deſiderem. In priore, quod promiſcuè ſumuntur נחר *nahar*, & נחיר *nehir.* Neque enim נחר *nahar*, ſed נחיר *nehir*, *narem* ſonat. Ita in hoc ipſo libro cap. 41. verſ. 11. מנחיריו *E naribus ejus prodit fumus.* In *Hebræo* Scripturæ textu alibi non occurrit. Sed in *Chaldæa*, & *Syra* Paraphraſi vox eſt frequentiſſima. Sic *Gen.* 2. *v.* 7. in *Jonathane*, *Et inſpiravit* בנחירוהי *in naribus ejus ſpiritum vitæ.* Et *Num.* 11. *v.* 20. *Donec fœtor exeat* מנחיריכון *è naribus veſtris*: quomodo etiam *Syrus.* *Chaldæum* vide inſuper *Job.* 39. *v.* 20. & 40. *v.* 19. 21. & *Pſal.* 135. *v.* 17. & 138. *v.* 7. Et *Syrum*, 2 *Reg.* 19. *v.* 28. *Job.* 4. *v.* 11. *Cant.* 7. *v.* 4. *Eſa.* 2. *v.* 22. & 37. *v.* 29. *Ezech.* 8. *v.* 18. & 23. *v.* 25. *Sap.* 2. *v.* 2. & 15. *verſ.* 15. Et utrumque, *Job.* 27. *verſ.* 3. *Pſal.* 115. *v.* 6. *Proverb.* 11. *verſ.* 22. &c. Ubique *narem* reperias נחיר dici, non נחר. Et in *Talmudico* Tractatu *Jevamoth*, capite ultimo, מאן דבעי דלא מתחכמא יהיב איספלני על נחיריו *Qui volet eſſe ignotus*, σπληνίον (id eſt, *emplaſtrum*) *imponat naribus ſuis.*

Jam in altera verſione, quâ נחר exponitur ϛῆθος, non probo, quod ex *Arabiſmo* petitur ſignificatio vocis *Hebrææ.* Quod quidem non ſine fructu paſſim fieri video, maximè in *Jobi* libro, qui *Arabem* habet auctorem, aut ſaltem *Arabes* collocutores. *Jobum* enim, & amicos ejus, *Arabes* fuiſſe nemo neſcit. Unde eſt, quod *Arabica* verba in eo libro ſunt interſperſa. Neque id latuit *Hieronymum*, qui in ſua tranſlatione profeſſus ſe nullum ſequi veterum: addit *ex ipſo* Hebraico, Arabicoque *ſermone, & interdum* Syro, *nunc verba, nunc ſenſus, nunc ſimul utrumque reſonare.* Tamen ad linguam *Arabicam* confugere nihil eſt opus, niſi cùm ex *Hebræa* nullum eſt ſubſidium. Fruſtra enim de iis vocibus peregrini conſuluntur, quibus ſenſum commodum *Hebraiſmus* ipſe ſuggerit. E quo numero hanc eſſe vocem patebit hunc locum conferenti cum altero *Jerem.* 8. *v.* 16. ubi נחרה *nahara*, haud dubiè eſt *equi fremitus.* Verba ſunt, *E Dane auditur* נחרת סוסיו *fremitus equorum ejus; voce hinnituum fortium* equorum *ejus concutitur univerſa terra.* Ibi certè נחרת סוסיו *equorum* eſſe *naſum*, aut *pectus* nemo dixerit. Quin aliquem eſſe equi ſonum docet adjunctum נשמע, *auditur*, & ἀντίϛοιχα, קול מצהלות *vox hinnituum*, in altero hemiſtichio. Jam ille equi ſonus, aut ungularum fuit, qui *Italis calpeſtio*; aut gutturis, id eſt, hinnitus, χρεμετισμός· aut narium, id eſt, fremitus. *Sophocles* in *Electra* (p) vocat φρύαγμα τ' ἱππικά. Et *Lycophron* in *Caſſandra* ἵππων φριμαγμόν. Unde *Suidas*, Φρύαγμα, ἡ τῶν ἵππων, καὶ ἡμιόνων διὰ μυκτήρων ἠχὴ, ἀγρίῳ φυσήματι ἐκπίπτουσα. *Fremitus eſt ſonus, qui ex equorum & mulorum naribus cum feroce flatu procedit.* Et *Tzetzes* in *Lycophronem*, Οὐκ ἔϛι δὲ φριμαγμὸς ὁ χρεμετισμὸς, ἀλλ' ὁ διὰ τῶν ῥινῶν τῶν ἵππων ἐκπεμπόμενος ἦχος, ὅταν γαυριῶσιν. *Fremitus non eſt hinnitus, ſed ſonus, qui per nares equorum emittitur, cum exultant.* Id autem eſſe נחר *naar*, aut נחרה *naara*, potiùs quam hinnitum, aut ungularum ſonitum ex eo colligo, quod נחיר *naris*, & נחרה ſunt conjugatæ voces, atque ejuſdem originis. Omnino igitur נחרה eſt ſonus, qui בנחירי הסוס in naribus equi formatur. Huc facit, quod *Chaldæum*, & *Syrum* verbum, נחר, & *Arabicum* ناخر ῥέγχειν, *ſtertere* ſignificant, & *naribus ſonum edere.* Ita vocem explicant in *Talmudico* Lexico *Buxtorfius*, in *Syriaco Ferrarius*, & in *Arabico Giggeius*, cujus hæc ſunt, ناخر الحمار *Vocem protraxit aſinus eam emittendo per nares.* Ut *Alcamus*, من الصوت في خياشيمه. Item الناخير *Vox per nares emiſſa, ſed prolixior.* Nomenclatoris *Copto-Arabici* à *Kirchero* editi pag. 160. & 234. vocibus ناخر & ناخير ſynonymæ ſunt شاجر & شاجير, Et in *Alcamus*, الشاجر eſt صوت من الحلق والانف وصهيل الفرس *vox ex gutture, & naribus, & hinnitus equi.* In *Concordantiis Hebraicis Mardochæus* eodem refert illud *Cant.* 1. *v.* 6. *Filii matris meæ* נחרו בי *mihi ſuccenſuerunt*, quaſi ſit *fremuerunt in me.* Et in Tractatu *Kidduſim* vir in his literis longè doctiſſimus *Talmudicum* נחרו ביה reddit *ronchum ediderunt in eum*, cum ibi נחרו ſit *Niphal* verbi חרה, vel חרר, ut in loco *Cantici*, cui *Talmudicus* eſt planè geminus. Alio errore *Græci* in *Jeremia* נחרת סוסיו reddunt φωνὴν ὀξύτητος ἵππων αὐτοῦ, quia legerunt נחדרת pro נחרת, *Daleth* pro *Res*, quaſi à verbo חדד, *acui*, fiat נחדה, ὀξύτης, formæ נְסַבָּה. Quæ lectio multa habet incommoda, nec cum recepta conferenda eſt. Itaque priorem conſtanter ſequuntur *Hebræi* omnes, & *Syrus*, & *Hieronymus.* Porro *Jeremiæ* נחרא, & *Jobi* נחר non differunt, niſi ſolâ terminatione, quæ in hoc Maſculina eſt, in illo Fœminina; quomodo Maſculina nomina *Hebræi* ſolent θηλύνειν addito *He* in fine. Sic *ala* dicitur אבר, & אברה; *amor* אהב, & אהבה; *lux* אור, & אורה; *cibus* אכיל, & אכילה; *fides* אמון, & אמונה; *robur* אמץ, & אמצה; *navis* אני, & אניה; *collectio* אסף, & אספה; *amictus* אפוד, & אפודה; *reatus* אשם, & אשמה. Eodem exemplo putamus ex נחר factum נחרה, & hæc duo vocabula ſolo genere differre.

(p) *Verſ.* 718.

Itaque mens *Jobi* verborum eſt, equum bellicum, de quo ibi agitur, vehementiâ fremitûs ſui audientibus eſſe terrori. Quo hæc veteris Scriptoris pertinent apud *Suidam*, Κτύπου τῶν ὅπλων, καὶ φρυαγμοῦ (lege φριμαγμοῦ) τῶν ἵππων κατακούοντες ἐξεπλήσσοντο. *Strepitu armorum, & fremitu equorum audientes percellebantur.* Unde eſt, quod à *Poëtis* equi bellici ferè frementes deſcribuntur. Tales equi *Palladis*,

de quibus *Callimachus* in *Hymno*, Τᾶν ἵππων ἄρτι φρυασσομένᾳν τᾶν ἱερᾶν ἐσάκουσα. *Sacros equos frementes audivi modo.* Et in *Statio* lib. 3. *Theb.* equi *Martis*, qui *Venerem* ita compellat,

--- soli cui tanta potestas
Divorumque hominumque, meis occurrere telis,
Impunè &, media quamvis in cæde frementes,
Hos assistere equos. ---

Et eqnus à *Neptuno* editus, de quo *Poëta* lib. 1. *Georg.*

--- tuque, ô, cui prima frementem
Fudit equum tellus, magno percussa tridente.

Ita in apparatu belli lib. 7. *Æn.*

Hic galeam tectis trepidus rapit, ille frementes
Ad juga cogit equos. ---

Et *Æn.* lib. 11. in ipsa pugna equus

Emicat, arrectisque fremit cervicibus. ---

Item,

--- tremit æquore toto
Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis.

Item,

Adventusque virûm, fremitusque ardescit equorum.

Et rursus,

--- subito erumpunt clamore, frementesque ---
Exhortantur equos.

Et lib. 12. *Turnus*, pugnaturus,

Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes.

Silii lib. 5. in clade *Romanorum* ad lacum *Thrasymenum*,

--- tumulique, & concava saxa
Armorum sonitus, flatusque imitantur equorum.

Flatus, id est, *fremitus*. Et in *Lycophrone*,

Ἵππων φριμαγμὸν ἠϊόνες δεδεγμέναι,
Fremitus equorum littora excipientia.

Et apud *Æschylum Eteocles*, unus è septem ad *Thebas*, circumagit

Ἵππους ἐν ἀμπυκτῆρσιν ἐμβριμωμένας,
Vittâ frementes aureâ insignes equos. ---

Lucani lib. 4. *Cæsare* in *Pompejanos* bellum gerente prope *Illerdam*, *Sicoris*, & *Cingæ* amnium insolita exundatio

--- hausit, subitisque frementes
Vorticibus contorsit equos:

In *Actiaco* bello *Gallos* equites quater mille, qui ab *Antonio* ad *Augustum* desciverunt, ita describit *Horatius Epod.* 9.

Ad hunc frementes verterunt bis mille equos
Galli *canentes* Cæsarem.

Idem *Tiberium* laudat his verbis lib. 4. *Od.* 14.

--- Impiger hostium
Vexare turmas, & frementem
Mittere equum medios per ignes.

Apud *Lucretium* lib. 5. hinnit equus.

Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma.

In *Cæsare*, lib. 3. *De bello Civili*, *Scipionis* tum *Pompejani* equites circa *Haliacmonem*, *Macedoniæ* fluvium, missi ad explorandum iter *Domitii*, senserunt in insidias se incidisse, *ex fremitu equorum illata suspicione.* Frementes autem equi quam hostibus sunt terribiles, tam jucundum amicis exhibent spectaculum. Ac proinde præfectum equitum docet *Xenophon*, quomodo agmen in pompa sit deducendum, ut ἀθρόον τὸ φρύαγμα, καὶ τὸ φύσημα τῶν ἵππων συμπαρέσοιτο· ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ πάντες ὅσοι συμπαρεπόμενοι ἀξιοθέατοι ἂν φαίνοιντο, *frequens equorum fremitus, & flatus consequatur, ita ut non ipse solus, sed & comites, quotquot sunt, maximè visendos se præbeant.*

Fodit in valle) Hebr. *Fodiunt in valle* יחפרו בעמק. Quæ numeri est Enallage *Hebræis* familiaris. Maximè, cum quod de uno dicitur, extenditur ad plures, ut hîc *equi* nomine significantur equi nobiles, & bellicosi, quotquot sunt. Sic *Psal.* 14. *v.* 1. *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Corrupti sunt,* &c. Ideo mutatur numerus; quia de singulari homine res non est, sed de pluribus. Alii *fodiunt in valle*, supple *pedes ejus*. Ita *R. Levi*, *Aben Ezra*, *Munsterus*, *Mercerus*, *Junius*, alii, sed sine exemplo paris ἐλλείψεως. *R. Selomo* יחפרו *fodiunt*, id est, explorant, quomodo sumitur *Deut.* 1. *v.* 22. & ad equites refert, qui in vallibus insidiantur; quod videtur longè petitum. Omnino de equis agitur, qui, si sunt animosi, ungulæ crebro motu terram fodiunt, atque atterunt. *Chrysostomus*, Τῷ ποδὶ κατακροαίνων τὴν γῆν, γαυριᾷ, καὶ φρυάττεται. *Pede terram feriens, exultat, & fremit.* Κατακροαίνων pro κατακρούων ut in *Homero* κροαίνων *Iliad.* ς'. & ιέ. sed de equo currente,

Δεσμὸν ἀποῤῥήξας θείει πεδίοιο κροαίνων,
Currit, & abruptis campum ferit ungula vinc'lis.

Quod *Oppianus* imitatus sic habet lib. 1. *Cyneg.*

Ὠκυτέροισι πόδεσσι κροαίνοντες πεδίοισιν.
Immensum feriens velocior ungula campum.

At *Job* currentem equum non describit, sed stantem; qui, quietis impatiens, vel unius, vel plurium pedum jugi motu campum ferit. Quomodo *Apollonius* lib. 3. *Argonaut.*

Ὡς δ' ὅτ' ἀρήϊος ἵππος, ἐελδόμενος πολέμοιο,
Σκαρθμῷ ἐπιχρεμέθων κρούει πέδον. ---
Ut bellator equus, pugnæ succensus amore,
Hinnit, humumque gravi pulsat pede. ---

Et *Smyrnæus* lib. 2.

--- ποδώκεες ἔστενον ἵπποι,
Γαῖαν ἐπιστείβοντες ἀνανθέαν. ---
--- equi pede multa gementes
Putre solum fodiunt. ---

Et lib. 4.

--- οἳ δὲ χαλινὰ γενειάσιν ἀφρίζοντες
Δάπτον, καὶ ποσὶ γαῖαν ἐπέκτυπον, ἐγκονέοντες
Ἐκθορέειν. ---
--- illi autem mandunt spumante lupatum
Maxilla, pulsantque solum pede, & ardor eundi
Præcipites rapit. ---

Et lib. 7.

--- οὐδ' ἵσανται ἐελδόμενοι πόδες οἴμης,
Πουλὺς δ' αὖ πεδίοιο ἐλαφροτάτοις ὑπὸ ποσσὶ
Ταρφέα κινομένοιο πέλει κτυπός. ---
--- currendi avidus pes nescit in uno
Stare loco, crebroque gravis ferit ungula campum,
Et percussa sonat tellus. ---

Virgilius lib. 3. *Georg.*

--- cavatque
Tellurem & solido graviter sonat ungula cornu.

Ovidius in *Halieutico*,

Conculcatque solum, generoso concita pulsu;
Ungula.

Pro voce corrupta, *compescatque*, reposui *conculcatque*, dum quid melius occurrat. *Statius* lib. 6. *Thebaidos*,

Stare adeo miserum est, pereunt vestigia mille
Ante fugam, absentemque ferit gravis ungula campum.

Nomesianus in *Cynegetico*,

Nec pes officium standi tenet, ungula terram
Crebra ferit, virtusque artus animosa fatigat.

Dio Chrysostomus Orat. 12. Καθάπερ ἵππους ἀγωνιστὰς ἐπὶ τῶν ὑσπλήγγων, οὐκ ἀνεχομένους τὸν χρόνον, ὑπὸ σπουδῆς δὲ, καὶ προθυμίας κόπτοντας τὸ ἔδαφος ταῖς ὁπλαῖς. *Ut equos certatores, qui, ad carceres moram non ferentes, præ ardore, & alacritate solum ungulis pulsant.* Gregorius Nazianzenus *Epist.* 194. Κόπτω μὲν οὖν οἷον τοὔδαφος τοῖς ποσὶ, κατὰ τοὺς θερμοτάτους τῶν ἵππων. *Solum igitur tanquam pedibus ferio, ut equorum maximè alacres.* Et in carmine *De vita sua*,

Ἐγὼ τέως μὲν ὥσπερ ἵππος δέσμιος,
Καί περ κακοῖς τε, καὶ νόσῳ τετρυμμένος,
Ἔνδον κροαίνων οὐκ ἐπαυσάμην πόδας.

Interim ego, ut equus captivus, licet malis, & morbo confectus, intus pedibus solum *pulsare non cessabam.*

Helio-

Heliodorus lib. 3. *Æthiop.* Εὐήνιά τε προποδίζων, καὶ ἐφ' ἑκάτερον ὦμον ἑαυτὸν ἐν μέρει ταλαντεύων, ἄκραν τε τὴν ὁπλὴν τῇ γῇ λεπτὸν ἐπικροτῶν: *Prout habenæ laxabantur alacriter progrediens, & in utrumque humerum alternis se librans, terramque summa ungula leviter feriens.* Nec defuêre, qui putarent equum ideo κοππατίαν dici à *Græcis*, quia terram ungula κόπτει καὶ κοιλαίνει, *pulsat, & cavat.* Scholiastes *Aristophanis* in *Nubes*, Τίνες κοππατίαν ἐξηγήσαντο τὸν κόπτοντα, καὶ κοιλαίνοντα ταῖς ὁπλαῖς τὸ ἔδαφος. Quod tamen is jure rejicit, cum equi *coppatiæ*, & *samphoræ* non alia de causa dicti sint, quam propter literas, *coppa*, vel *san*, femori impressas. Equus, moræ impatiens, quique loco stare nesciat, *Arabicè* نمل *namil* dicitur, & de eodem نبا *naba*, & نكث *nachatha*, *in perpetuo motu esse* significat. De cætero בעמק *in valle* fodere legitur equus, id est, in campo; quia planis, & campestribus locis equi maximè gaudent. *Nemesianus*,

Quin & promissi spatiosa per æquora campi
Cursibus acquirunt commoto sanguine vires.

Strabo lib. 11. Ἡ δ' ἐπὶ ταῖς Κασπίοις πύλαις ἐν ταπεινοῖς ἐδάφεσι, καὶ κοίλοις οὖσα, &c. ἱπποβοτός ἐστι διαφερόντως. *Ad* Caspias *portas regio, cum in locis depressis, & concavis sit*, &c. *equis alendis est maximè idonea.* Inde nimirum erant *equi Nisæi* apud veteres tam celebrati. Rectè igitur hìc *Septuaginta*, ἀνορύσσων ἐν πεδίῳ, *fodiens in campo.* Ita habet *Londinensis* editio ex vetustissimo illo Manuscripto expressa: sed reliquæ perperam, ἀνορύσσων ἐν ποδὶ, *fodiens pede.* Verè observat *Bootius* falli *Castalionem*, *Mercerum*, & *Piscatorem*, qui hic *vallis* nomine *scrobem* intelligunt, quam ungula sua fodit equus; cum quia *Hebr.* עמק, *vallis*, ea notione nusquam occurrit, tum quia, si *vallis* pro *scrobe* hic esset, equum *Job* dixisset fodere עמק *vallem*, non fodere בעמק *in valle*.

Robore suo exultat) vel, si mavis, *dotibus suis.* Licet enim *Hebræum* כח sæpissime *vires*, & *robur* significet; tamen extenditur latius ad alias quascunque animi, aut corporis dotes, quæ nos faciunt idoneos ad id peragendum, quod aggredimur. *Habilitatem Latinè* dixeris, aut *facultatem.* Sic *Dan.* 1. v. 4. Rex *Babylonis* pueros è proceribus *Israëlis* jubet ad se deduci, *quibus inesset* כח *robur* (id est *facultas*, & *habilitas requisita*, & *necessariæ dotes*) *ad standum in palatio Regis.* Ita in generosis equis est כח, id est, virtus quædam, & facultas à natura insita, qua ad munia sua facilè, & alacriter obeunda fiunt habiles. *Hieronymus*, qui hic habet *exultat audacter*, pro בכח, *in robore*, videtur legisse בטח, id est, *securè, confidenter.* At *Syrus* quorsum reddidit ܒܢܚܠܐ & *Arabs* بالوادي *in torrente?* *Arabs Syrum* sequitur, & *Syrus* scripserat ܒܚܝܠܐ *in robore*, planè ut *Chaldæus*, sed per scribarum imperitiam ex ܒܚܝܠܐ factum est ܒܢܚܠܐ, quæ in charactere *Syro* differunt parum admodum. In *Græca* versione vocum ordo est perturbatus. Sic enim habet totum comma, Ἀνορύσσων ἐν ποδὶ γαυριᾷ, ἐκπορεύεται δὲ εἰς πεδίον ἐν ἰσχύϊ, συναντῶν βέλει. Sed, ut *Hebræo* conveniat, debet illud ita digeri; Ἀνορύσσων ἐν πεδίῳ (vel εἰς πεδίον, quæ est gemina versio) γαυριᾷ ἐν ἰσχύϊ, ἐκπορεύεται δὲ συναντῶν βέλει. Interim in ea maximè placet, quod *Hebræum* ישיש, *exultat*, redditur γαυριᾷ, voce, qua non potuit aptior, quamque *Græci* Scriptores in hoc argumento passim usurpant. Ita in *Demosthene* legitur, γαυριῶν ἵππος· in *Xenophonte*, ἵππος κυδρῷ μὲν τῷ σχήματι, ὑγροῖν δὲ τοῖν σκελοῖν γαυρισόμενος· in *Æliano*, Ἔστι μὲν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ζώων ὁ ἵππος γαῦρον· in *Apollonio*, Ὁ δ' ἐπ' αὐχένι γαῦρος ἀερθείς· in *Heliodoro*, Ἔφερέ τε, καὶ ἐφέρετο γαυρούμενος· in *Chrysostomo*, Πῶς γαῦρον, πῶς ἀνεστηκὸς, πῶς πρὸς πόλεμον ἐπιτήδειον· in *Polluce*, inter equi Epitheta, γαῦρος, γαυρούμενος, γαυριώμενος· in *Scholiaste Aristophanis* in *Pace*, Ἀβρύνεσθαι, καὶ γαυριᾶν αὐτὸν, ὁ μάλιστα τοῖς καλλιστεύουσι τῶν ἵππων ἔθος ἐστίν. Nempe γαυριᾶν est *exultare cum aliquo sensu gloriæ*: quod equorum est maximè proprium. *Ovidius* in *Halieutico*,

Hic generosus honos, & gloria major equorum;
Nam capiunt animis palmam, gaudentque triumpho,
Seu septem spatiis circo meruêre coronam.
Nonne vides victor quanto sublimius altum
Attollat caput, & vulgi se venditet aurâ?

Et lib. 3. *De Ponto* Eleg. 11. ad *Rufum*,

Acer, & ad palmæ per se cursurus honores,
Si tamen horteris, fortius ibit equus.

Virgilius ubi supra,

— animos, ævumque notabis.
Præcipuè hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.

Sequitur equorum in stadio pro palma decertantium graphica descriptio, quam claudit hoc Epiphonemate,

Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ!

Hinc *Plinius* lib. 8. cap. 43. *In Circo ad currus juncti non dubie intellectum adhortationis, & gloriæ fatentur.* Et *Lactantius* lib. 3. cap. 8. *In equis gloriæ cupiditas experimento deprehenditur: victores enim exultant, victi dolent.* Et *Ælianus*, *Hist.* lib. 2. cap. 11. Καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὸ τάχος αὐτὸν, καὶ τοῦ αὐχένος τὸ ὑψηλὸν, καὶ ἡ τῶν σκελῶν ὑγρότης, καὶ ἡ τῶν ὁπλῶν κροῦσις, πάντα εἰς φρύαγμα, καὶ τῦφον ἀνάγει. *Et magnitudo, & celeritas, & cervicis eminentia, & mollis crurum flexio, & ungularum sonitus, illa, inquam, omnia* equum *ad gloriationem, & fastum inducunt.* Et lib. 3. cap. 2. de *Medorum* equis, Φαίης ἂν αὐτοὺς τρυφᾶν σὺν τοῖς δεσπόταις, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος, καὶ τῷ κάλλει, ἤδη δὲ καὶ τῇ χλιδῇ; καὶ τῇ θεραπείᾳ τῇ ἔξωθεν, καὶ τῇ θρύψει. *Illos magnitudine, & specie corporis, adeoque ornatu etiam, & cultu externo, & deliciis cum dominis delectari diceres.* Item, Ἐοίκασιν αἰσθανομένοις μεγέθους τε τοῦ σφετέρου, καὶ κάλλους, καὶ ὅτι χλιδῶσι τῷ κόσμῳ. *Sentire videntur magnitudinem, & pulchritudinem suam, & se magnificè esse exornatos.* Et *Heliodorus* lib. 3. Εἶπες ἂν καὶ τὸν ἵππον αὐτὸν συνιέναι τῆς ὡραιότητος τοῦ δεσπότου, καὶ ὡς καλὸν κάλλιστον φέρειν τὸν ἡνίοχον αἰσθάνεσθαι. *Dixisses & equum ipsum intelligere formam domini, & quod pulcher ipse pulcherrimum gestaret rectorem sentire.* Et *Damir*, Scriptor *Arabs*, jam sæpe vocatus ad partes; الفرس اشبة الحيوان بالانسان لما يوجد فيه من الكرم وشرف النفس وعلو الهمة *Equus animal est instar hominis; quia in eo reperitur honor, & nobilitas animæ, & eminentia studii*, id est, magnanimitas, & ambitio. Item, وفي طبع الفرس الزهو والخيلا والسرور بنفسه *Etiam è natura equi est fastus, & superbia, & exultatio in seipso.* Vocem السرور, quæ deest in uno exemplari, ex altero libenter supplevi; quia *Hebræum* ישיש, qua *Job* utitur, planè exprimit. Nam שוש *Hebræum* est *exultare*, unde ששון *exultatio*, quæ *Arabicè* est سرور Sic *Ps.* 50.9. (*Hebræis* 51.10.) *Arabs* habet استمعي سروم *Audire me fac exultationem*, pro *Hebræo* תשמיעני ששון. Sed & *exultandi* vox, qua hic utitur *Hieronymus*, est aptissima, & in hoc negotio valde recepta. *Cicero* lib. 1. *De officiis*; *Sicut equos, propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes, domitori-*

bus tradere solent. Et *Lactantius* nuper citatus, *Victores enim exultant.* Et *Horatius* lib. 3. *Od.* 11.

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi.

Ludit exultim, id est, σκιρτῶσα παίζει. Ita enim *Anacreon*, ex quo hæc sumpta. Nempe, ut *gestire* est gestu testari gaudium intus latens: ita *exultare* propriè est saltare præ gaudio; quod equo familiare est. Hic non possum non repetere, quod jam ante attigi, exultationem in equis ita esse insignem, ut eos putet *R. Becchai Hebræum* nomen inde traxisse. Nempe סוס pro שוש dici contendit, *Schin* & *Samech* permutatis. Et nonnullis videbitur id ex eo posse firmari, quod etiam *Arabice* خيل *chail*, *equus*, & خيلا *chila*, vel خيلا *choila*, γαυρίαμα, *superba exultatio*, quam equo *Damir* nuper tribuit, iisdem scribuntur literis radicalibus, tanquam conjugatæ voces. Et verò ille ipse *Damir* hæc habet in capite الخيل *alchail*, quod est inter *Arabica* equi nomina plurimum in usu, سميت الخيل خيلا لاختيالها في مشيتة *Equus vocatur* chail *propter fastum, quem in incessu præ se fert.* Quod multò est vero similius, quam quod idem ex aliorum sententia scribit capite الجواد equum vocari *chail* à loco hujus nominis propè *Meccham*. Tamen *Hebræum* equi nomen alio pertinere, suo loco docuimus. Sunt, qui verbo שוש *gaudium in corde reconditum* significari volunt, *quodque nullo gestu se prodit*; quia *David* dicit *Psal.* 119. 111. *Possideo testimonia tua in æternum, quia sunt* ששון לבי *exultatio cordis mei.* Et *Jeremias*, Thren. 5. 15. *Defecit* משוש לבנו *exultatio cordis nostri.* Tam absurde, quam si concluderem exultationem etiam latere totam
(q) *Lib.* 3. *Georg.* & *lib.* 5. *Æn.* intus, quia *Poëta* (q) dixit,

--- *exultantiaque haurit*
Corda pavor pulsans. ---

Quin, ut ששון, vel משוש, *gaudium* esse scias, *quod multis modis se aperit*, in Scriptura legitur קול ששון
(r) *Jerem.* 7.34. & 16.9 & 25.10. (r) *vox exultationis*, & שמן ששון (s) *oleum exultationis*, & משוש כנור (t) *exultatio citharæ.* Itaque tantum abest, ut in animo lateat quod lætitiæ genus his vocibus significatur, ut & se prodat verbis,
(s) *Ps.* 45. 8. *Es.* 61. 3. & unctione, & musica. Nec latet cursoris alacri-
(t) *Es.* 24. 8. tas, de quo *David* Psal. 19. 6. *Exultat* ישיש *ut vir potens ad decurrendum stadium:* Sed nec equi, de quo hoc loco, ישיש בכח *robore* suo *exultat.* Quin ea maximè se prodit, adeoque tum maximè fertur equus

(v) *Iliad.* ς'. & ό. (v) Κυδιόων, ὑψοῦ ἢ κάρη ἔχει, ἀμφὶ ἢ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται· ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς.

Exultans, capite elato, luduntque per armos,
Vento agitante, jubæ, & formæ sibi conscius ille est.

Hinc *Xenophon*, Κυδρῷ μὲν τῷ σχήματι, ὑγροῖν δὲ τοῖν σκελοῖν γαυρισάμενος φέρεται, παντάπασι ἐκμιμούμενος τὸν πρὸς ἵππους καλλωπισμόν. *Superbo quidem habitu, mollibusque cruribus fertur, decus equis conveniens omnimodo exprimens.* Τὸν πρὸς ἵππους καλλωπισμὸν male reddit doctissimus *Camerarius*, *pulchritudinem, quâ componere se equi solent festinantes ad alios equos.* Illud πρὸς convenientiam denotat, ut in *Aristotele*, *Polit.* lib. 7. cap. 11. Ubi de urbis situ commodo, Αὐτῆς δὲ πρὸς αὐτὴν εἶναι τὴν θέσιν εὔχεσθαι δεῖ κατατυγχάνειν. *Optandum est eveniat, ut situs ejus sit juxta ipsam*, id est, ipsi commodus, & conveniens. Itaque per τὸν πρὸς ἵππους καλλωπισμὸν intellige ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκουσαν, *omnem dotem equo congruam*, quomodo loquitur *Synesius* Epist. 10.

Prodit armis obviam) vel *adversus arma*, ut *Seneca* Epist. 85. *Cum fortiter eundum erit adversus tela*, &c. vel *adversis armis se infert*; ut *Ovidius* in *Halieutico*,

--- *adversus infert sua pectora telis:*

vel *armis occursat*; ut *Oppianus* hac in parte *Jobo* merè concinens, equos ὅπλοις ἀντιάαν, *armis occursare* scribit. Verba sunt libro primo *Cynegeticῶν*, versu 202.

Κείνους εἰς πόλεμον μεγαλήνορα θωρήσσοιο,
Αἴθωνας τ' ἐπὶ θῆρας· ἐπεὶ μαλαθαρσήεντες
Ὅπλοις ἀντιάαν, πυκινὴν ῥῆξαί τε φάλαγγα.

Illos ne pigeat duri ad certamina Martis,
Inque truces armare feras; quia cominus audent
Occursare armis, mediosque irrumpere in hostes.

Ubi illud ὅπλοις ἀντιάαν, *armis occursare*, *Jobi* non solùm mentem, sed & ipsa verba melius exprimit, quam factum est à quoquam veterum interpretum, quorum plerique cespitarunt in re facili. *Syrus* hic habet ܢܦܩ ܠܐܘܪܚܐ ܒܙܝܢܐ Et ex eo *Arabs* يخرج الي الطريق بالسلاح *Exit in viam cum armis.* Quæ portentosa est versio, & à textu dissidet δὶς διὰ πασῶν. Sed geminus est error: unus in scriba, qui ex ܠܐܘܪܥܐ, *in occursum*, fecit ܠܐܘܪܚܐ, *in viam*; proinde hoc corrigendum: ut in eodem versu ܒܣܝܦܐ, pro ܒܙܝܢܐ, quod jam monui. Alter est terror in interprete, qui equum prodire dixit *in occursum cum armis*; quasi agatur de armis equi, cum *Job* equum prodire dicat *in occursum armorum*, quæ scilicet illi opponuntur. Itaque ex לקראת נשק, *in occursum armorum*, fecit לקראת בנשק *in occursum cum armis.* Chaldæus, *Egreditur in occursum* זיני קרבא *armorum belli*, seu *bellicorum*; superfluè, cum nulla sint arma nisi bellica. Sed natus videtur error ex duplici versione: quarum una rectè reddiderat, *in occursum* זינא *armorum*; altera minùs bene, *in occursum* קרבא *belli.* Quomodo נשק sumitur in loco *Ps.* 140. *vers.* 8. סכותה לראשי ביום נשק. Itaque tam veteres, quam recentiores reddunt, *Obtexisti caput meum in die belli*, aut *in die pugnæ:* nempe sensu sic postulante. Quid enim aliud sit *dies armorum*, quam *dies belli*, aut *pugnæ?* Sed hic nihil est, quod nos cogat נשק aliter interpretari, quam vulgo, & ab armorum accepta significatione discedere. *Septuaginta*, (verborum ordine ut supra restituto) Ἐκπορεύεται δὲ συναντῶν βέλει, *Egredietur autem occurrens telo*; Phrasi non satis commoda, ut taceam נשק multo latius patere, quam βέλος. Nam complectitur *arma quavis*, βέλος sola *missilia.* Itaque alii *Græcorum* interpretes ab hac versione recesserunt. Et unus reddidit, Ἐκπορεύεται εἰς πόλεμον, *Proficiscitur in bellum*, ut *Chaldæus*, de quo supra. Alius, Εἰς ἀπάντησιν καταφράκτων, quomodo etiam *Hieronymus*, *In occursum pergit armatis:* ubi *armatis* est pro *armis*; concretum pro abstracto. Alius item, Εἰς ἀπάντησιν ὅπλου, sed melius dixisset ὅπλων. Nam utut *Hebræum* נשק sit semper Singulare, contra quam *Latinum arma*, tamen significatio ubique Pluralis est. In *Græcæ* versionis plerisque editionibus pro συναντῶν βέλει, *occurrens telo:* legitur συναντῶν βασιλεῖ, *occurrens Regi.* Qui librariorum error, in nonnulla exemplaria jam obrepserat ætate *Chrysostomi*, cujus verba sunt, Καθ' ἕτερα δὲ τῶν ἀντιγράφων, Συναντῶν βασιλεῖ καταγελᾷ· οὐ γὰρ οἶδε διακρίνειν ἀξίαν. *Secundum alia exemplaria*, Regi occurrens irridet; *nescit enim dignitatem discernere.*

Ridet pavorem) Hic quoque in multis impingunt veteres Interpretes. *Septuaginta* solum habent καταγελᾷ, *deridet*, verbo sequenti planè omisso. *Syrus*, ܓܚܟ ܥܠ ܦܘܚܕܐ, *deridet fossam:* *Arabs* item,

item, بضاحك علي الغور quia pro פחד, *pavore*, legerunt פחת, *foveam*. Chaldæus יחדא לדלוחא, *gaudet ad pavorem*; quasi hic sit risus שמחה, *lætitiæ*, cum sit risus לעג, *derisionis*: quę duo genera risus *Kimchius* rectè distinguit in hujus loci explicatione; Et de postremo hic agi res ipsa docet: Dicitur enim *ridere pavorem*; quia, quæ nobis metum incutiunt, ille deridet, & spernit, & pro nihilo habet. Rectè igitur hic *Hieronymus*, *Contemnit pavorem*. Interim equo risus tribuitur καταχρηστικῶς, ut supra de onagro dictum, (x) *Deridet tumultum civitatis*: & de struthione, (y) *Deridet equum, & equitem*: & infra (z) de *Leviathane*, seu crocodilo, *Ridet ad vibrationem hastæ*.

(x) Job. 40. 7. al. 10.
(y) Job. 40. 18. al. 21.
(z) Job. 41. 20. al. 21.

Neque consternatur) Hebr. ולא יחרת. Hoc prorsus intactum præterierunt *Græci*, & *Hieronymus*; quod tamen à Sacro Vate additum est ἐξηγητικῶς, ut sciamus quo sensu dixerit equum *ridere pavorem*. Proinde à *Chaldæo*, *Syro*, & *Arabe* non est omissum: Et *Selomo* explicat לא יירא, *Non timebit*. Et *Aben Ezra* docet hic sumi quomodo *Jos*. 1. 9. אל תחרת *Ne consterneris*.

Nec retrograditur metu gladii) Hebr. מפני חרב, *à faciebus gladii*. Quod quandoque reddendum, *a gladio*; ut *Job*. 19. 29. *Timete vobis* מפני חרב *à faciebus gladii*, id est, à gladio. Quandoque *propter*, vel *per gladium*; ut *Jerem*. 14. 16. *Projecti erunt in plateis* Jerusalem מפני הרעב והחרב *à faciebus famis, & gladii*, id est, propter, vel per famem, & gladium passim in eos grassantem. Et *Jerem*. 25. 16. *Et bibent, & concutientur, & insanient* מפני החרב *à faciebus gladii* (id est, propter, vel per gladium) *quem ego missurus sum inter eos*. Sed & quandoque reddendum *metu gladii*, ut *Levit*. 26. v. 37. *Et impingent alter in alterum* כמפני חרב *tanquam à faciebus gladii*, (id est, tanquam metu gladii) *nemine persequente*. *Es*. 21. v. 15. *Quia à faciebus* (id est, metu) *gladiorum divagati sunt*. *Es*. 31. v. 18. *Et fugiet à faciebus* (id est, metu) *gladii*. Jerem. 46. v. 16. *Revertamur ad populum nostrum, & ad solum natale nostrum, à faciebus* (id est, metu) *gladii opprimentis*. Et rursus *Jerem*. 50. 15. *A faciebus* (seu, metu) *gladii opprimentis quisque ad populum suum revertatur*. Ita hoc loco, *Et non retrograditur à faciebus* (id est, metu) *gladii*: quomodo de leone dicitur *Prov*. 30. v. 30. *Et non retrograditur* מפני כל *à faciebus* (id est, metu) *cujusquam*. De cætero, *facies* gladio tribuitur, ut passim (a) *os*, & (b) *manus*, per speciem Prosopopœiæ. Et *Ezech*. 21. 16. (al. 21.) Deus gladium sic alloquitur, *Pete dextram, vel sinistram* אנה פניך מעדות *quocunque facies tuæ constitutæ erunt*. Et *Amos* 9. 4. *Mandabo*, inquit, *gladio*. Et alibi (c) gladius *venire* dicitur, & (d) *volare*, & (e) *residere in urbibus*, & (f) *reverti*, & (g) *recedere*, & (h) *comedere carnem*, & (i) *inebriari*, & (k) *sanguine repleri*, & (l) *adipe pinguescere*; quasi agatur de animali.

(a) Exod. 17. 13. Num. 21. 25. &c.
(b) Job. 5. 20. Ps. 63. 11. Jerem. 18. 21. Ezech. 35. 5.
(c) Ezech. 33. 3. 4. 6.
(d) Ezech. 32. 10.
(e) Os. 11. 5.
(f) 2 Sam. 1. 22. Ezech. 22. 5.
(g) 2 Sam. 12. 10.
(h) Os. 11. 5.
(i k. l.) Es. 34. 5. 6.

Et pharetræ in eum sonantis) Hebr. עליו תרנה אשפה. *In eum sonat pharetra*, alii *super eum*; quasi res sit de pharetra, quam gestat eques illi insidens. Et *Hebræum* עליו utrumque admittit. Sed prius malo; quia equum armorum equitis sui stridore non percelli tanti non esset. At, quod hostilium strepitu non terretur, hoc demum est veræ fortitudinis indicium. Pharetram, vel, quod idem est, corytum *sonare*, & *stridere* etiam *Poëtæ* dicunt. *Virgilius* lib. 6. *Æn*.

--- *pharetramque fugâ sensêre sonantem.*

Et *Silius* lib. 12.

--- *plena tenet, & resonante pharetra.*

Et lib. 15.

Coryti intereà strident ---

Et alibi, quo loco jam non succurrit,

Turba ruunt, stridentque sagittiferi coryti.

Nempe, quia pharetra est מלאה חצים מקשקשות זו בזו *plena sagittis se mutuò collidentibus*, ut hic habet *R. Selomo*. Quo pertinent hæc *Homeri* de Apolline Iliad. ά.

Τόξ' ὤμοισιν ἔχων, ἀμφηρεφέα τε φαρέτρην,
Ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀϊστοὶ ἐπ' ὤμων χωομένοιο.

Arcum humeris, tectamque gerens utrinque pharetram,
Iratique super tergum sonuêre sagittæ.

Itaque pharetra *sonare*, vel *stridere* dicitur per Metonymiam continentis pro contento. Et per pharetram *sagittæ* significantur, quas בני אשפה *filias pharetræ* vocat *Jeremias*; *Thren*. 3. v. 13. quia pharetra continentur. Neque id restringi velim ad sagittas se collidentes quamdiu in pharetra latent: Quin puto maximè agi de sagittarum stridore, postquam ex pharetra eductæ sunt, & ex arcu excussæ. Et pharetram à *Jobo stridentem* dici; quia vomit stridentia tela, ut loquitur *Statius* lib. 10. *Theb*.

Aurataque vomunt stridentia tela pharetræ.

(Malè nonnulli legunt, *Armatæque v. st. t. fenestræ*.) Nempe, cum dicit Sacer Vates, *In eum* (id est, adversus eum) *sonat pharetra*, vix aliter potest id intelligi, quam de sagittis ex pharetra expromptis, atque in hostem emissis. Neque enim in hostes oppositos sagittæ sonant, quamdiu sunt in pharetra. Præterea verbum תרנה, quo *Job* utitur, per vicinum רנן explicant *Hebræi* omnes. *Arabicè* porro رنن vel رنم (utroque enim modo scribunt) præterquam quod *clamare*, & *canere* significat, ut *Hebraicè*, usurpatur etiam de stridore jaculationis, qui fit sagitta ex arcu excussa. *Alcamus*, رنت القوس صوتت *Stridorem edidit arcus*. Et in quarta, ارنت القوس اذا رميت منها *Stridet arcus, cum illo jaculor.* Idem etiam in رنم legas. Itaque, quod Interpretes latuerat hactenus, verbum תרנה hoc loco est maximè proprium. Septuaginta reddunt γαυριᾷ, *exultat*: & *Syrus* ܡܫܒܚܢܐ *laudans*, ex vulgari significatione *Hebræi* רנן, sed quę hic est planè aliena. *Arabs* باحمل *portat*, quasi in *Syro*, quem sequitur, legerit ܡܫܩܠܢܐ pro ܡܫܒܚܢܐ *Chaldæus* תשתדי, *mittitur* tanquam jaculando, ac si תרנה sit idem, quod תרמה, *Nun* pro *Mem*. Pariter erratum in voce אשפה, quæ à *Chaldæo* exponitur זינה ὅπλον, à *Græcis* τόξον *arcus*, ab *Arabe* الترس *clypeus*. Nempe, *Arabs* putavit *Syrum* ܩܛܪܩܐ *katirka*, idem esse, quod طرقة *tarka*, id est, *clypeum*, unde nobis *targe*. Et *Chaldæo*, cui רנה est *jaculari*, ut רמה, necesse fuit אשפה aliud esse, quam *pharetram*. Neque enim pharetras, sed tela jaculamur.

Mucronis hastæ, & lanceæ) in eum stridentis metu non retrograditur. Quæ repetenda sunt ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Quod cum fateatur *Bootius*, negat tamen stridorem, aut strepitum, sonitumve, hastæ, & lanceæ competere. Ac proinde in ista locutione eam figuram agnosci vult, quam in *Poëtæ* verbis,

Ille Quirinali lituo, parvaque sedebat
Succinctus trabeâ. ---

Quin stridorem, sonum, strepitum, hastæ, & lanceæ tam rectè tribui, quam pharetræ, & sagittis, certissimum est. Itaque in *Poëtis* nihil frequentius, quod palam facient pauca hæc exempla è multò pluribus. *Ennius Annal*. lib. 11.

Missaque per pectus, dum transit, striderat hasta.

Virgilius Æn. lib. 9.

--- *it hasta* Tago *per tempus utrumque*
Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.

Et lib. 10.

--- *stridentemque eminus hastam*
Conjicit. ---

Et lib. 12.

--- *stridentque hastilibus auræ.*

Statius lib. 4. *Theb.* de Bellona,

Hastam intorsit agens, liquido quæ stridula cœlo
Fugit & adversæ celso stetit aggere Dirces.

Et lib. 8.

--- *sed stridula cornus in hostem*
It, referens mandata Ducis. ---

Cornus, id est, hasta ex corno arbore. *Silius* lib. 4.

It stridens per utrumque latus Maurusia *taxus.*

Et lib. 7.

Et Morinum *pugnas æris stridore cientem.*

Et lib. 9.

Quà dextra veniant stridentis sibila teli.

Et lib. 10.

Stridentem gelidis vibravit viribus hastam.

Et lib. 12.

--- *nullis fusæ stridoribus hastæ.*

Item de *Marcello*,

Terrificis sævam fudit stridoribus hastam.

Et lib. 13. de *Scipione*,

Effundit lacrymas pariter, cornumque sonantem.

Et lib. 15.

Audax Scipiadæ *stridentem* Subbura *cornum*
Excepit. ---

Valerius Flaccus, Argonaut. lib. 3.

Tunc gravis, & certo tendens stridore, per umbras
Æsonii *venit hasta Ducis.* ---

Et lib. 6.

Stridentesque viri circum caput amovet hastas.

Et lib. 7.

Lancea cœruleas circumstrepit incita vittas.

Seneca in *Hercule Oetæo*,

--- *nec ullus per meum stridet latus*
Transmissus ensis. ---

Claudianus in *Eutropium* lib. 2.

Nec Dea præmissæ stridorem segnius hastæ
Consequitur. ---

Prudentius Psychomachiæ sect. 6.

--- *nec stridula lancea torto*
Emicat amento.

Mucro Hebræis להב, aut להבה, id est, *flamma*, dicitur hic, & *Jud.* 3. 22. & 1 *Sam.* 17. 7. & *Nahum* 3. 3. vel propter fulgorem igneum, vel quia tenuatur ut flamma, & in acumen desinit. Inde est, quod pro *mucrone flammam* hic habent *Syrus*, & *Arabs*. At *Chaldæus* חרבא שננא *gladium acutum*, & *Græci* μάχαιραν, nempe ὀξεῖαν, *machæram acutam*, ut in iisdem legitur *Psal.* 56. 6. & *Es.* 49. 2. Quamvis ipsa *machæra* vox id per se significet, si *Polybium*, & *Suidam* sequimur. Aliis להב est verbum, quod *vibrare*, *micare*, *splendere* explicant. Hinc להב חנית Hieronymo *vibrabit hasta*, & Tigurinis *micat*, & Junio *splendente hastâ*. Quod ideo minus probo, quia puncta vocalia, quæ non sunt temerè sollicitanda, hanc interpretationem non ferunt. Ut taceam hoc verbum ab *Hebræis* non usurpari, quamvis sit frequens apud *Arabes*. Adderem etiam apud *Chaldæos*, nisi quod hi non usurpant sine Prosthesi literarum ש, aut צ.

Lancea *Hebr.* est כידון *chidon*, cujus vocis ignoratio peperit versionum examen, quarum auctores neque cum aliis consentiunt, neque ipsi secum. Occurrit in quatuor Scripturæ libris. Primò in *Josua*, cui dixit Deus *Jos.* 8. *v.* 18. *Extende* chidon, *quod est in manu tua, versus urbem* Hai, *quoniam eam tibi traditurus sum: Et* Josue *extendit* chidon, *&c.* Et versu 26. Josue *non retraxit manum, qua extenderat* chidon, *donec omnes incolas urbis* Hai *ad internecionem delevisset.* Secundò gigas *Goliath* 1 *Sam.* 17. *v.* 6. inter armorum plura genera habuisse legitur *chidon æreum inter humeros.* Unde illi *David* versu 45. *Tu in me venis cum gladio, hasta, &* chidon. Tertio in hoc *Jobi* loco de equo dicitur, *In eum sonat pharetra, mucro hastæ, &* chidon. Et cap. 41. versu 20. (al. 21.) de *Leviathane*, seu crocodilo, *Ridebit* לרעש כידון *ad concussionem* τ *chidon.* Quarto denique de *Chaldæis* habetur *Jerem.* 6. 23. & de *Persis* Jerem. 50. v. 42. *Arcum, &* chidon *arripient.* Alibi in Scriptura non reperitur. Jam versionum quidquid est ad tria capita revocatur. Alii enim ἀσπίδα *clypeum*, aut θυρεὸν *scutum* reddunt, *Syr.* ܬܪܣܐ, id est, *Arab.* ترس & *Chald.* תריס; ut in *Josua Josephus*, si *Theodoreto* credimus, & *Symmachus*, & liber nominum *Jesu Nave*, in *Samuëlis* utroque loco *Septuaginta*, in posteriore *Syrus*, & *Arabs*; Job 41. *Aquila*, & *Symmachus*; in *Jeremia Chaldæus*, & *Hieronymus* ferè ubique. Sed & iisdem alibi כידון *chidon*, est teli species. *Græci* in *Josua* γαῖσον *gæsum*, explicant *Job.* 41. πυρφόρον *igniferum* (supple *missile*, ac si fiat à יקד) in *Jeremia* ζιβύνην *sibynam*, & ἐγχειρίδιον *sicam.* Et *Arabs* ibidem سكين *sekin*, gladii, aut cultri genus, qui fortasse *Festo scena*, vel *sacena.* Et alibi passim مزراق, & نيزك ut *Syrus* ܢܝܙܟܐ *hastile* & *Chaldæus* רומחא, *lanceam*, quod sequuntur *Kimchius*, R. *Levi*, & *Pomarius*. R. *Selomo* in *Josuam* שפי"דו *spedo*, id est, *verutum.* Nec desunt, quibus *chidon* æreus inter *Goliathi* humeros 1 *Sam.* 17. 6. est ἐπωμίδιος, *humeralis* species, aut ferreum περιτραχήλιον, quo vel humeri, vel collum ab ictibus defenduntur. *Kimchius* in *Lexico*, אינו רומח כי הוא כלי מגן לכפתיו *Non erat lancea, sed* ὅπλον σκεπαστήριον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, *armatura, quæ pro clypeo illi erat super humeros.* R. Selomo, כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתפיו להגין על צוארו מן החרב *Cuspis erat ærea in hastæ modum ex galea eminens, & inter humeros protensa, quæ collum ejus à gladio tueretur.* R. Levi, אחשוב שהוא גורגי"רא עשויה מפלטא שסביב צוארו *Puto fuisse* περιτραχήλιον, *vulgò gorgeram argenteam factam circa collum ejus.* R. *Esaias*, in quo nonnulla desunt, כעין טבלאות של נחשת העומדת בין כתפיו *Species fuit tabulæ ex ære inter humeros ejus positæ.* Addit non esse lanceam, ut in *Josua*, והם שוין במבטא ומתחלפין בפתרון *Et hæc, etsi sono conveniant, tamen significatione differre.* Præiverat *Chaldæus* Interpres, cui *Goliathi chidon* erat מחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי *integumentum æreum prominens ex casside, elatum inter humeros ejus.* Pro מחפא male legitur מסחפא, & in *Kimchio* מחצפא, voces nihili, in quibus explicandis *Lexicographi* frustra laborant. A *Chaldæo* non longè abeunt hæc *Arabis* Interpretis, وعلي راسه مغفرة من خاس تنزل الي اسفل كتفه *Et super caput ejus cassis erat ærea usque ad extremos humeros demissa.* Arabicè غفر primò *tegere* est, deinde *condonare*; quia remissio tegit peccata *Psal.* 32. 1. & 85. 3. *Nehem.* 4. 5. Inde مغفرة est *galea*, seu *cassis*, qua caput tegitur. Itaque non probo, quod pro *galea tegmen* hic reddit *Gabriel*, ut neque quod معفرة per *Ain* scribit pro *Gain*. Sed longè gravius mendum est in his *Syri* ܘܛܪܦܣܐ ܕܢܚܫܐ: ܥܠ ܗܘܐ ܥܠ ܗܘܐ Legendum enim ܘܛܪܦܣܐ ܕܢܚܫܐ *&* τράπεζα *ænea erat inter humeros ejus.* Nempe illi τράπεζα id ipsum est, quod supra *R. Esaiæ* כעין טבלאות, tabulæ species, lamina ænea in mensæ formam. Quanquam aliud succurrit. Quomodo pars jecoris à *Nicandro* in *Theriacis* τράπεζα, & à *Talmudicis* טרפשא nominatur. Ita in *Polluce* τῶν ὠμοπλατῶν τὰ περὶ νῶτα πλατυνόμενα τράπεζαι καλοῦνται, *Scapularum partes circa dorsum latè extensæ trapezæ*, seu *mensæ appellantur.* Inde τράπεζα dici potuit armatura, qua teguntur hæ ipsæ partes, ut lorica *thorax* dicta est, quia τὸν θώρακα, seu pe-

ctus ambit: & *galea* κράν@, à tegendo τῷ κράνῳ, id est, *capite.*

Hęc veteres de voce כידון *chidon*, quâ tamen mihi persuasissimum est neque *clypeum*, aut *scutum*, neque *humerale*, aut περιτραχήλιον, sed *hastile*, aut *lanceam*, aut simile aliud teli genus significari, ubicunque in Scriptura extat. In *Josua* res aperta est: jubetur enim *Josue chidon*, quod in manu habebat, tollere versus urbem, nempe, ut id signum esset, quo monerentur & fugientes, & qui erant in insidiis: illi, ut in hostem se converterent, hi, ut prodirent ex insidiis, *Hai* urbem incensuri; quod ex Sacra Historia colligere est. Hoc porrò signum vel clypeo, vel περιτραχηλίῳ in altum sublato fuisse editum, nulli fiat verisimile: cum hæc neque in altum evehantur, neque possint conspici eminus, & graviora fere sint, quam ut illa quis diu elata sustineat extensâ manu. *Hastile* igitur intelligo, sive nudum fuerit, aut vexillum habuerit, vel lemniscos in summo annexos, in qua sententia sunt *Kimchius*, & *R. Levi.* Sed & *Hebræi* alii, quotquot sunt, *Chaldæus* quoque, *Syrus*, & *Arabs chidon* hoc loco *hastile*, aut *lanceam* explicant. Et *Seniores* γαῖσον *gæsum*, quod qui pro *clypeo* habent, ut qui nuperæ præfuerunt editioni *Parisiensi*, docent se in his literis non multum profecisse, cum *gæsum* omnes sciant esse *Gallici* teli genus. Proinde *Augustinus* (lib. 6. *Locutionum*) *hastam, vel lanceam Gallicanam* interpretatur. Et, in *Eusebii Emisseni* Notis ad hunc ipsum locum, *Diogenianus Lexicographus* γαῖσον esse ait ἐμβόλιον ὁλοσίδηρον, *missile* (seu *telum*) *totum ferreum:* alii autem κόντιον *contum*, malim ἀκόντιον *jaculum*, quamvis etiam *Suidas* κοντὸν *contum* exponat. His adde *Sirachidem*, cujus de *Josua* verba sunt *Eccles.* 46. *v.* 4. Ὡς ἐδοξάσθη ἐν τῷ ἐπάραι χεῖρας αὐτȢ, καὶ τὸ ἐκκλῖναι, (vel, ut alii, ἐκτεῖναι) ῥομφαῖαν ἐπὶ πόλεις. *Quantam gloriam adeptus est extollendo manus suas, & vibrando,* (vel *extendendo*) *rompheam in civitates! Rompheam*, id est, *chidon:* palam enim est ad hanc Historiam alludi. Proinde *Syrus*, iisdem fere verbis usus, quibus in *Josua*, hunc locum ita reddit, *Quam decorum illi fuit*, ܟܕ ܡܪܝܡ ܗܘܐ ܢܝܙܟܐ *cum attollebat hastile, quod habebat in manu, & illud vibrabat super urbes! Romphæa* Gellio *genus est teli* Thracæ *nationis:* & *Hesychio* Θράκιον, ἀμυντήριον, μάχαιρα, ξίφ@, ἢ ἀκόντιον μακρόν. Media pars erat lignea, nempe capulus; media ferrea, nempe acies. *Valerius* lib. 6. *Argonaut.*

Æquaque nec ferro brevior, nec romphea ligno.

In *Græca* versione ῥομφαία ferè est pro חרב *gladio:* sed & pro חנית *hasta*, 1 *Par.* 11. *v.* 11. 20. & *Ps.* 34. *v.* 3. & pro *Græco* ῥομφαία *Luc.* 2. *v.* 35. *Syrus* habet ܪܘܡܚܐ, & *Arabs* رمح *lanceam*, & *Æthiops*, ኲናት: quod pro *lancea* est, *Matth.* 27. *v.* 49. & *Joh.* 19. *v.* 34. Tot numero Interpretibus, quibus *chidon* in *Josua* teli genus est, si quis *Josephum*, & *Symmachum* opponat, de quibus *Theodoretus* in *Josuam* Quæst. 11. Τὸ μὲν τοι γαῖσον, ᾧ τȢς λοχῶντας διήγειρεν Ἰησȣς, ἀσπίδα ἡρμήνευσεν ὁ Ἰώσηπ@, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Σύμμαχ@· Gæsum *quidem, quo latentes in insidiis excitavit* Josue, clypeum *interpretatus est* Josephus, *quomodo etiam* Symmachus: Ajo *Symmachum* non esse tanti, & in *Josepho* de clypeo à *Josua* sublato nil quidquam legi. Tantùm *Josuam* dicit signis, de quibus cum iis convenerat, qui erant in insidiis, illos ad pugnam excitâsse. Σημεῖα δȢς, ἃ πρὸς τȢς ἐν ἐνέδραις συνετέτακτο, κἀκείνȢς ἐπὶ τὴν μάχην ἐξανίστησιν. Sed illa signa quæ fuerint, clypeusne, an telum in sublime erectum, in *Josepho* nusquam habetur. Et *Augustinus* hic meminit solùm *Symmachi. Quid dicat* gæson (inquit) *non facile intelligitur. Hoc Interpres* Symmachus scutum *appellasse perhibetur.* Itaque aut hic memoriâ lapsus est *Theodoretus*, aut, quod facilè suspicor, in verbis, quæ proximè præcedunt, pro ἐπειδ' ἀναστρέψας, prave legerat ἀσπίδα ἀναστρέψας, *cum clypeum sursum obvertisset.*

Sequitur *Goliathi* כידון *chidon*, quod cur *Græci*, & *Hieronymus* ἀσπίδα *clypeum*, esse voluerint, nullus capio, cum disertè distinguatur à *Goliathi* clypeo, de quo dicitur versu sequente, *Et qui ferebat* הצנה *clypeum, antecedebat eum.* Ne hoc statim appareret, *Græci* reddiderunt, ὁ αἴρων τὰ ὅπλα αὐτȢ, & Hieronymus *armiger ejus.* Sed *Chaldæus*, *Syrus*, & *Arabs* disertè, *ferens clypeum.* Nihilo plus rationis in iis, qui *chidon* humerale fuisse ex eo colligunt, quod illud ferebat *Goliath* בין כתפיו, *inter humeros suos:* cùm ex illis ipsis verbis concludatur potius non fuisse *humerale.* Neque enim *inter* humeros, sed *super* humeros est humerale. Ne dicam *Goliatho* humerali non fuisse opus; quia loricatus erat 1 *Sam.* 17. *v.* 5. lorica autem tegit humeros. Unde est, quod *Iliad.* έ. *Diomedem* vulnerat *Pandarus.*

--- τύχων κατὰ δέξιον ὦμον
Θώρηκ@ γύαλον. ---

assecutus ad dextrum humerum loricæ concavitatem.
Et *Hector* de eodem, *Iliad.* ή.

Αὐτὰρ ἀπ' ὤμοιϊν Διομήδε@ ἱπποδάμοιο
Δαιδάλεον θώρηκα.

Sed variam loricam à Diomedis *equorum domitoris humeris* detrahamus. Denique ex verbis *Davidis* versu 45. *Tu in me venis cum gladio, hasta, & chidon*, omnino colligitur *Goliathi chidon* fuisse aliquod teli genus, æque ac gladium, & hastam. Quod his verbis notat *Kimchius*, ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון זהו רמח כמו נטה בכידון והוא עשוי להכות בו לא להגן *Et quod ad versum, qui infra habetur, in* "*quo* David Goliatho *dicit*, Tu in me venis cum gla-"dio, hasta, & chidon, *videtur ibi* chidon, *esse lancea,* "*ut cum* Josue *dicitur*, Tolle chidon: *& factum fuisse* "*hoc armorum genus ad percutiendum, non ad tegendum.* Vult fuisse ὅπλον ἀμυντήριον, non verò σκεπαστήριον, ad vim inferendam, non propulsandam. Proinde *Goliathum* conjectat, cùm manu dextrâ teneret hastam, & sinistrâ telum aliud, etsi id Scriptura taceat, coactum fuisse τὸ *chidon* à tergo rejicere inter humeros, quo nimirum uteretur post confectum hastæ certamen. Sed nihil opus erat eò descendere, nec sibi fingere *Goliathum* utraque manu fuisse armatum. Hastatis enim non vacat sinistra manus, quia utraque manu pugnant, & hastam vibrant. Sed & sæpe, manibus vacuis, arma gestantur circa humeros ex balteo suspensa. De ense res notissima est. Hinc in *Homero* toties,

(m) Ἀμφὶ δ' ἄρ ὤμοισιν βάλετο ξίφ@ ἀργυρόηλον,
Circa humeros posuit ensem argenteis clavis. Item,

(n) Πρῶτον μὲν ξίφος ὀξὺ περὶ στιβαροῖς βάλετ' ὤμοις,
Primùm quidem acutum ensem robustis humeris circumposuit. Item,

(o) Παρδαλέην ὤμοισιν ἔχων, καὶ καμπύλα τόξα,
Καὶ ξίφ@, ---

Pardi pellem humeris habens, & curvos arcus, & ensem. Et (p) περὶ δὲ, vel (q) ἀπὸ δὲ ξίφ@ ὀξὺ θετ' ὤμων, *acutum ensem humero imposuit*, vel *deposuit.* Et (r) φάσγανα, id est, *gladii*,

Ἄλλα μὲν ἐκ χειρῶν χαμάδις πέσον, ἄλλα δ' ἀπ' ὤμων,

alii quidem è manibus in terram decidebant, alii vero ex humeris. Virgilius quoque de *Evandro* dixit, lib. 8. *Æneid.*

Tum lateri, atque humeris, Tegeæum *subligat ensem:*
& de *Ascanio* lib. 9.

--- *humero simul exuit ensem.*

(m) *Iliad.* β. 45. γ'. 334. λ'. 29. π'. 135. τ'. 372. *Odyss.* θ'. 416. κ'. 261.
(n) *Odyss.* ξ'. 528.
(o) *Iliad.* γ'. 17.
(p) *Odyss.* β'. 3. & δ'. 308. & υ'. 125.
(q) *Odyss.* φ'. 119.
(r) *Iliad.* ό. 714.

Quidni eâdem ratione jaculum, vel hastile potuerit inter gigantis humeros ex balteo appendi. Huc pertinet, quod *Festus arma* dici vult *ab armis*, id est, humeris, unde pendent. *Arma*, inquit, *propriè dicuntur ab armis, id est, humeris dependentia, ut scutum, gladius, pugio, sica, & ea, quibus propè præliatur, sicut*

tela, quibus procul. Et rursus in voce *Armillas*; *Antiqui humeros cum brachiis armos vocabant: unde arma ab his dependentia sunt vocata.* Hic *Josepho* (s) כידון *chidon*, est δόρυ, *hasta*, & sequens חנית, λόγχη, *lancea*, & בין כתפיו, *inter humeros ejus*, idem, quod ἐπὶ τῶν ὤμων, *super humeros.* Proinde hunc locum ita expressit, Δόρυ δὲ ἦν οὐ κοῦφον βάσταγμα δεξιᾶς, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτὸ αἴρων ἔφερεν· εἶχε δὲ καὶ λόγχην ἑξακοσίων σίκλων. *Hasta autem erat non leve, dextræ gestamen, sed eam humeris tollens ferebat; quin & lanceam habebat sexcentorum siclorum.* Sed חנית *plenam* esse *hastam* convenit inter interpretes; & *chidon* fuisse *telum brevius*, ex eo ipso colligere est, quod ferebatur inter humeros appensum. Ita enim habent *Hebræa* verba, וכידון נחשת בין כתפיו, *&* chidon *ex ære inter humeros ejus*, ex quibus nempe pendebat.

(s) *Antiq.* l.6.c.10.

In locis quæ supersunt minus erit operæ. Cum enim hoc *Jobi* loco dicitur in equum stridere *pharetra, & mucro lanceæ, & τοῦ chidon*, nemo non videt *chidon* esse in telorum genere, quia hastæ jungitur, & est æque mucronatum. Et *Job.* 41. ubi ridet *Leviathan* לרעש כידון *ad vibrationem τοῦ chidon*, nihil verosimilius est, quam *hastam*, aut *hastile* significari, cujus vibrari tam proprium est, ut *Pallas* dicta putetur παρὰ πάλλειν τὸ δορὺ, *à vibranda hasta:* unde etiam παλτὸν *hastilis*, aut *pili genus.* Ideo *Hieronymus*, qui, sequutus *Aquilam*, & *Symmachum*, *chidon* alibi *clypeum*, *aut scutum* interpretatur, eos deserere coactus, ibi habet, *deridebit vibrantem hastam.*

Denique cum dicitur *Jer.* 6. *v.* 23. & 50. 42. *hastam, &* chidon *arripient*, malim *chidon* cum *Græcis* ζιβύνην, *sibynam*, aut ἐγχειρίδιον, *sicam* reddere, aut cum *Hebræis* רומח, *lanceam*, & cum *Syro* ܢܝܙܟܐ, *hastile*, & cum *Arabe*, مزراق quod id ipsum est, quam cum *Chaldæo* תריסין θυρεοὺς, & cum *Hieronymo scutum.* Cum quia semper alibi *chidon* esse teli speciem abunde probavimus, tum quia sic melius cohæret cum sequentibus, *Crudelis est ille populus, neque miserebuntur.* Quia in bello crudelitas per tela exercetur, non per clypeos. Quin ex duobus *Jeremiæ* locis videtur posse colligi, quod teli genus sit *chidon.* In priore enim agitur de *Babyloniis*, seu *Chaldæis*, *Jerosolymam*, in posteriore de *Persis Babylonem* invasuris. Eorum autem arma erant τόξα, καὶ αἰχμὴ βραχέα, *arcus, & hasta brevis.* Ita asserit *Aristagoras* apud *Herodotum* lib. 5. Et ipse *Herodotus* lib. 7. *Xerxis* exercitum describens, αἰχμὰς βραχέας, τόξα δὲ μεγάλα, *hastas breves, & magnos arcus Persis* tribuit. Inde est, quod apud *Athenæum* lib. 12. *Alexandrum* scribit *Ephippus* cum *Persica* stola gestâsse τό τε τόξον, καὶ τὴν σιβύνην, *arcum etiam, & sibynam.* Plane ut *Græca Jeremiæ* versio cap. 6. v. 23. Τόξον, καὶ ζιβύνην, κρατήσουσιν, *Arcum & zibynam tenebunt.* Nempe *zibyna*, vel *sibyna Ephippo, & Græcis* Interpretibus id ipsum est, quod *Aristagoræ*, & *Herodoto* αἰχμὴ βραχέα *hasta brevis.* Et *Græcè* σιβύνη dicta videtur pro שבולא σιβύλη, N & L ut passim permutatis. שבולא propriè est *spica.* Inde ad *hastile* translatum nomen. Quomodo *spicula Isidoro* (t) sunt *sagittæ, vel lanceæ breves à spicarum specie nuncupatæ. Arabicè* etiam سبلة *subla*, est *spica*, & سبل *sebil*, *hasta*, aut hastæ pars. Sed & *Gallicè* hastam *Turnebus picam*, quasi *spicam*, vocari putat, quod ferro *spicata* sit exiguo: ego potius à forma spicæ; unde & *spicandi* verbum in *Gratii Cynegetico*,

(t) Orig. l.17.c.8.

> *Quid* Macetum *immensos liceat si dicere contos,*
> *Quàm longa exigui spicant hastilia dentes?*

Id ipsum *Persarum* telum ab aliis παλτὸν, *pilum* vocatur. Ita passim in *Xenophonte*, ut initio lib. 7. *Cyrop.* ubi *Persæ* armantur παλτῷ κρανείνῳ ἑνὶ ἕκαστος, quisque pilo corneo uno, id est, ex corno arbore. Et in fine lib. 8. Ἓν παλτὸν ἑκάστῳ δοὺς εἰς χεῖρα, ὁμόθεν τὴν μάχην ἐποιεῖτο, *Cum* Persarum *unicuique* Cyrus *unum pilum dedisset in manum, cominus pugnam faciebat.* Alibi tamen singulis bina παλτὰ assignantur, quomodo *Gallis* duo gæsa, ut lib. 1. *Cyrop.* ubi, præter arcum & pharetram, *Persas* habere scribit singulos παλτὰ δύο, ὥστε τὸ μὲν ἀφεῖναι, τῷ δ᾽ ἂν δέῃ, ἐκ χειρὸς χρῆσθαι, *pila duo, quorum unum quidem emittant, altero vero, si opus sit, manu* cominus *utantur.* Et lib. 4. in *Cyri* concione, Παλτὰ δὲ, οἷς καὶ μεθιέντες, καὶ ἔχοντες χρώμεθ᾽ ἂν, *pila, quibus vel jaciendo, vel tenendo utamur.* Proinde eodem auctore *Hellen.* lib. 3. cum *Agesilai*, & *Tissaphernis* speculatores prope *Dascyllium* oppidum sibi mutuo occurrissent, & ad manus ventum esset, quicunque ex *Græcis* hostes ferierunt, hastas suas obtriveruut, οἱ δὲ Πέρσαι, κρανέϊνα παλτὰ ἔχοντες, ταχὺ δώδεκα μὲν ἱππεῖς, δύο δ᾽ ἵππους ἀπέκτειναν· Persæ *autem, qui cornea pila habebant, statim equites duodecim, & duos equos confecerunt.* Et *Arriani* lib. 1. in *Alexandri* prælio cum *Persis* ad *Granicum*, παλτῶν ἀπὸ μὲν τῶν Περσῶν πολλὴ ἄφεσις, οἱ Μακεδόνες δὲ σὺν τοῖς δόρασιν ἐμάχοντο· Persæ *quidem pila confertim mittebant, sed* Macedones *hastis confligebant.* Et ex eodem *Suidas*, Ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἔχων παλτὸν ὡς ἑξάπηχυ, ἔμπροσθεν μὲν λόγχην ἔχον, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ ξύλου (lege τὸ ξύλον) σφαιροειδές. *In dextra autem pilum habens sex fere cubitorum, in cujus anteriore parte lancea erat,* (seu *cuspis ferrea*) *in posteriore autem lignum globosum.* Unde colligere est quid propriè sit τὸ παλτὸν, seu, quod idem est, *sibyna*, & כידון *chidon.* Παλτὸν dici putatur ἀπὸ τοῦ πάλλειν, *à vibrando.* At *Hebraicè* כידון *chidon*, est *telum exitiale.* Nempe כיד chid, *cladem* sonat, *exitium, contritionem.* Job. 21. v. 20. *Videbunt oculi ejus* כידו (chido) *cladem suam.* Sed & כידון *chidon*, id ipsum esse conjectat *R. Selomo*, & aream *Nachon*, in qua *Uzam* lethaliter percussit Deus, eò quod arcam attigerat, 2 *Sam.* 6. *v.* 7. ob eum ipsum casum vocari גורן כידון *aream Chidon*, 1 *Paral.* 13. *v.* 9. quasi *aream cladis*, atque *exitii* esse dixeris. Porro ut *à clade*, & *pernicie* כידון vocatur *telum*, quod descripsimus; ita *gladius* חרב vocatur *à vastando*, *sagitta* חץ *ab exscindendo*, *balista* מחי *à delendo*, & *Chald.* פגוז, vel פגוש potius, *à diffringendo:* id enim est *Arabicè* فجش.

Obiter docendum, cur eadem *Jeremiæ* verba, quę *Græci* cap. 6. rectè reddiderant, Τόξον, καὶ ζιβύνην κρατήσουσιν, *Arcum, & zibynam tenebunt*, cap. 50. ita exponant, Τόξον, καὶ ἐγχειρίδιον ἔχοντες, *Arcum, & sicam habentes*; ac si *chidon* ibi sit *sica.* Inter arma *Persarum*, de quibus ibi res est, fuere etiam ἐγχειρίδια, *sicæ. Herodotus* lib. 7. ubi supra, Αἰχμὰς δὲ βραχέας ἔχον, τόξα δὲ μεγάλα, ὀϊστοὺς δὲ καλαμίνους, πρὸς δὲ ἐγχειρίδια παρὰ τὸν δεξιὸν μηρὸν παραιωρευμένα ἐκ τῆς ζώνης. *Hastas breves habebant,* & *magnos arcus, & sagittas arundineas, & sicas insuper ad dextrum femur è zona suspensas. Acinaces* vocabant. *Pollux* (v) Ἀκινάκης, Περσικὸν ξιφίδιόν τι τῷ μηρῷ προσηρτημένον. *Acinaces*, Persicus *gladius è femore appensus. Oecumenius* in *Acta* cap. 32. qui nobis est 21. Σικάριοι δὲ λέγονται λῃσταὶ ξιφιδίοις χρώμενοι παραπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκαις. Sicarii *dicuntur latrones, qui gladiolis utuntur, ejusdem ferè magnitudinis, cujus* Persarum *acinaces.* Quæ sumpta sunt ex *Josepho Antiq.* lib. 20. cap. 7. *Acinaces* erat *Persicum* خنجر *chinger.* Ita barbaram vocem *Græci* emolliverunt. Saltem *Arabibus* hodieque الخنجر *alchinger* est *sica.* Hos *Persarum acinaces* significant *Græci* interpretes *Jer.* 50. 42. ubi *Persas* describunt tanquam τόξον, καὶ ἐγχειρίδιον ἔχοντας. Sed *Hebræa* vox *chidon* potius *zibynam* sonat,

ſonat, quomodo rectè reddunt *Jerem.* 6. *v.* 23. *Joſue* ſignum non dedit iis, qui in valle latebant, ſimplici pugione, ſed haſtili ſurſum elato. Nec pugionem *Goliath*, ſed haſtile ferebat ſuſpenſum inter humeros. Nec vibratur pugio, quomodo *chidon* Job 41. Id longioris teli proprium eſt, qualis eſt haſta, aut haſtile.

Jam, ut è diverticulo redeamus in viam, quod equos, nempe bellicos, armorum ſtrepitu, aut fulgore terreri negat Sacer Scriptor; & experientiâ notum eſt, & multorum veterum teſtimonio comprobatum. Ita *Oppianus* jam nos docuit illos intrepidè

> Ὅπλοις ἀντιάαν, πυκινὴν ῥῆξαί τε φάλαγγα,
> *Occurſare armis, denſoſque irrumpere in hoſtes.*

Ejuſdem de equo iſta ſunt maximè ad rem,

> Ἦ πῶς ἀναδέδορκεν ἀσκαρδαμύκτοισιν ὀπωπαῖς
> Αἰζηοῖσι λόχον πεπυκασμένον ὁπλίτῃσι,
> Καὶ χαλκὸν σελαγοῦντα, καὶ ἀστράπτοντα σίδηρον;
> *Quî fit, ut intrepidis acies nunquamque retortis*
> *Luminibus videat denſatas milite multo,*
> *Nec timeat fulgorem æris, ferrique coruſci?*

(x) Lib. 3. Georg. Sed (x) *Poëta* hoc ſolum,

> *Nec vanos horret ſtrepitus.* ---

(y) Lib. 7. c. 28. Et *Columella* (y) nobilis equi notas recenſens, *Si hilaris, ſi intrepidus, neque aſpectu novæ rei terretur.* Itaque moris olim erat equos κωδωνίζειν, id eſt, τῷ τοῦ κώδωνος ψόφῳ, *tintinnabuli ſono* explorare, an ſtrepitus bellicos ferre poſſent. Unde eſt, quod κωδωνίζειν, & διακωδωνίζειν, in genere *probare*, & *explorare* eſt. Hinc ad verbum κωδωνίσω, quo utitur *Ariſtophanes* in *Ranis*, ita habet *Scholiaſtes*, Τὸ δὲ κωδωνίσω, ὅτι τινὰ τῶν ὀρνέων δοκιμάζεται τῷ τοῦ κώδωνος ψόφῳ· καὶ τοὺς ἵππους οὕτω ἐδοκίμαζον εἰ ψοφοδέεις εἶεν, ὃ εἰ θόρυβον ὑπομένειν δύνανται, μή πως ἐν πολέμῳ εἰς κίνδυνον ὑπ' αὐτῶν ἐμβληθεῖεν. Et *Etymologus*, explicans verbum διακωδωνισθέντες, quo pro διαπειραθέντες; *periculum facientes*, alicubi utitur *Lyſias*; Ἀπὸ τῶν ἵππων μετήνεκται· εἰώθασι γὰρ οὕτω δοκιμάζειν τοὺς γενναίους ἵππους, εἰ μὴ καταπλήσσονται τὸν ἐν τῷ πολέμῳ θόρυβον, τοὺς κώδωνας ψοφοῦντες. Quamvis equi plerique non ſint naturâ tales, ſed curâ, & inſtitutione fiant. Hinc *Poëta*, ubi de equo ad bellum inſtituendo,

> *Primus equi labor eſt, animos, atque arma videre*
> *Bellantûm, lituoſque pati, tractuque gementem*
> *Ferre rotam, & ſtabulis frænos audire ſonantes.*

Philoſtratus lib. 2. cap. 5. Μὴ ἐᾷν ἐκπλήττεσθαι τὸν ἵππον, ὅτε δουπήσειεν ἀσπὶς, ἢ ἀστράψειαν αἱ κόρυθες, καὶ παιανιζόντων τε, καὶ ἀλαλαζόντων βοὴ γένοιτο. *Ne permittat* (qui equum inſtituit) *ut percellatur cum ſonat clypeus, aut galeæ fulgent, aut Pæana canentium, aut ululantium fit clamor.* Ælianus, *Hiſt.* lib. 16. cap. 25. Οἱ Πέρσαι, ἵνα μὴ ὦσιν αὐτοῖς οἱ ἵπποι καταπλῆγες, ψόφοις αὐτοὺς καὶ ἤχοις χαλκοῖς προσεθίζουσιν, καὶ κωμωδοῦσιν (lege κωδωνοῦσιν) ὡς μήποτε ἐκ τῷ πολέμῳ δείσωσι τοὺς τῶν πανοπλιῶν ἀράβους, καὶ τῶν ξιφῶν τὸν πρὸς τὰς ἀσπίδας δοῦπον. *Perſæ, ne timidos habeant equos, eos ad æris ſonitum & ſtrepitum aſſuefaciunt, tintinnabula pulſant, ne armorum in bello fremitum, & gladiorum ad clypeos reſonantium crepitum extimeſcant.* Gregorius Nazianzenus *Epiſt.* 242. Οἱ πωλοδάμναι τοὺς πώλους γυμνάζουσι πρὸς τὰ χρώματα, καὶ τοὺς φόβους (lege ψόφους) οὐχ' ἵνα πτοήσωσιν, ἀλλ' ἵνα μὴ πτοεῖσθαι διδάξωσι. *Equorum domitores pullos equinos exercent ad colores, & ſtrepitus, non ut expaveſcant, ſed ut non expaveſcere diſcant.* Et *Epiſt.* 213. Μὴ ταὐτὰ πάσχωμεν τοῖς πώλοις· οἱ τῷ μὴ συνειθίσθαι ταῖς πτόαις, καὶ τοὺς ψόφους ἐξαγριαίνοντες, τοὺς ἐπιβάτας ἑαυτῶν καταβάλλουσιν. *Ne eadem patiamur, quæ equini pulli, qui, quod terroribus aſſuefacti non ſint, ad quoſvis ſtrepitus efferati, ſeſſores ſuos dejiciunt.* Sic apud *Statium* lib. 9. Parthenopæum

> *Neſcius armorum, & primas tunc paſſus habenas*
> *Venator raptabat equus.* ---

Proinde in ipſa pugna

> --- *ferri lumine diro*
> *Turbatus ſonipes ſeſe, dominumque retorſit*
> *In latus, atque avidam tranſmiſit devius haſtam.*

Et in *Philoſtrati* Heroicis *Ajax*, βαίνων σοβαρὸν μετὰ τῆς αἰχμῆς, πρὸς τὴν ἀσπίδα ἐδούπησε, ταραχῆς ἕνεκα τῶν ἵππων· οἱ δὲ ἵπποι ἔκφρονές τε αὐτίκα ἐγένετο, καὶ ὀρθοὶ ἀνεσκίρτησαν, *ſuperbè cum haſta incedens, ſtrepitum ad perturbandos equos clypeo edidit: equi autem amentes repentè facti ſunt, & erecti reſultârunt.* In *Olympieis* ludis *Taraxippum* quemdam Deum ſacrificiis placabant, ne hujuſmodi terrores equis ſtadium decurſuris immitteret. *Pauſanias* in *Eliacis* poſterioribus. *Ad eam aram Deus colitur, quem* Taraxippum *ab incutiendo equis pavore nuncupant: ſolent enim injecto terrore circa aram hanc equi tam vehementer conſternari, ut, incertum unde coortâ trepidatione, ſæpe illiſis cruribus affligantur aurigæ. Quo igitur æquo, & propitio utantur* Taraxippo, *ad eam aram aurigæ vota nuncupant.* Ibi nempe ſepultus creditur quidam *Iſchenus* Gigas, qui ad famem ſedandam oraculi juſſu immolatus eſt. *Lycophron* verſu 42.

> Κρόνου παρ' αἰπὺν ὄχθον, ἔνθα γηγενοῦς
> Ἵππων ταρακτὴς ἐστὶν Ἰσχένου τάφος.

Ad Saturni *celſum clivum, ubi terrigenæ* Iſcheni *tumulus eſt equos perturbans.* Ubi *Scholiaſtes*, Λέγουσι δὲ αὐτὸν Ταράξιππον, ἐπειδή ἐστι ταράσσων, καὶ θορυβῶν τοὺς ἵππους ἀγωνιζομένους. *Eum* Taraxippum *vocant; quia decertantes equos perturbat, & percellit.* Alii hunc *Taraxippum Myrtili* patrem, aut filium eſſe volunt: Itaque apud *Photium Ptolemæus Hephæſtion* inter cetera egiſſe legitur περὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ταραξίππου τῶν Μυρτίλλων πατρὸς, καὶ παιδὸς, lege τοῦ Μυρτίλου πατρὸς, ἢ παιδός. Alii *Myrtilum* ipſum, cui *Pelops* cenotaphium ibi erexerit, ut à ſe perempto parentaret, & in mare conjecto, eò quod ejus dolo *Oenomai* equæ conſternatæ fuiſſent. Alii ab *Oenomao* hos terrores equis & aurigis immiſſos fuiſſe volunt. Alii denique *Pelopem* aſſerunt aliquid ab *Amphione* acceptum eo in loco defodiſſe, cujus arcanâ vi cum conterriti fuiſſent *Oenomai* equi, alii quoque equi poſtmodum eodem modo conſternarentur. Alius quoque fuit in *Iſthmo Taraxippus*, *Glaucus* ſcilicet *Siſyphi* filius, ab equabus diſcerptus in funebribus ludis, quos patri ſuo fecit *Acaſtus*. Et in *Nemea* pro Heroë *Taraxippo* rutilum fuit ſaxum in ipſo curriculi flexu, cujus fulgore equi non aliter concitabantur, quam ſi objectis ignibus orta fuiſſet trepidatio. Quæ omnia in *Pauſania*. Tamen in *Nemeæis* quoque ludis *Apollinem* fingit *Statius* (z) ut *Polynicis* equos turbaret, & ſic dominum (z) Lib 6. Theb.
è curru dejiceret, ſpectrum quoddam illis objeciſſe, quod

> --- *flavus* Arion
> *Ut vidit, ſaliêre jubæ, atque erectus in armos*
> *Stat, ſociumque jugi, comiteſque utrinque laboris*
> *Secum altè ſuſpendit equos. Ruit ilicet exul,*
> Aönius, *nexuſque diu per terga volutus*
> *Exuit, abripitur longè moderamine liber*
> *Currus,* &c.

Ita Diis imputabant ſuperſtitioſi homines, quæ vel propriâ, vel equorum imperitiâ ſibi acciderant.

Cum motione, & concuſſione ſorbet terram) Hebr. ברעש ורגז יגמא ארץ, id eſt, terram movendo, & quatiendo, deglutit quaſi, celeritate curſûs ſui. Motionem enim, & concuſſionem hîc intelligo, non quâ movetur equus, ſed quâ movetur & quatitur terra ſub equi currentis pedibus. Nempe רעש, & רגז, ut hoc loco ſimul juncta, ferè de motu terræ uſurpantur, ut *Pſal.* 77. *v.* 19. רגזה ותרעש הארץ *Concuſſa eſt, & ſe movit terra*; & *Eſa.* 14. *v.* 16. הזה איש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות *Hic eſt vir, qui concutiebat terram, & commovebat regna.* Vel de motu cœli, & terræ; ut 2 *Sam.* 22. *v.* 8. *Eſ.* 13. *v.* 13. *Joël.* 2. *v.* 10. &c. Et equorum ungulas *terram quatere* etiam *Poëtæ* dicunt, ut *Ennius* lib. 6. *Annalium*,

En-

Explorant Numidæ, *totam quatit ungula terram.*

Et lib. 8.

Cum sequitur, summo sonitu quatit ungula terram.

Et lib. 17.

It eques, & plausu cava concutit ungula terram.

Virgilius lib. 8. *Æn.*

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Statius lib. 4. *Thebaidos.*

Tenariis *hic celsus equis, quam dispare cœtu*
Cyllarus *ignaro generârat* Castore *prolem,*
Quassat humum. ---

Sorbet humum) *Sorbet* Hebr. est יגמא, de cujus verbi significatione hoc loco certant tam veteres, quam novi interpretes, &

--- *adhuc sub judice lis est.*

Multi enim *fodere* reddunt; quia alludit *Chaldæum* גומא, *fovea.* Itaque, pro *vorat terram*, *Pagninus*, *Tigurini*, & *Junius* hîc habent, *effodiet*, vel *fodit terram*; & *Munsterus*, *foveam facit in terra*; ut *Chaldæus*, qui his præivit, יעביד גומתא בארעא. Et *R. Selomo*, עושה גומות ברגליו, *fossas faciens pedibus suis.* At *Hieronymus*, *sorbet terram*; & *Symmachus*, ὡς καταπίνων, *tanquam deglutiens.* Et *Mercerus*, *Piscator*, *Drusius*, *Buxtorfius*, *Schindlerus*, absorbet. Quod sequuntur vernaculæ versiones pleræque omnes. Sed & eodem referendum, quod *Seniores* hîc habent, ἀφανιεῖ τὴν γῆν, *il fera disparoitre la terre*; quia quæ absorbemus è conspectu eximimus: Consequens pro Antecedente. Et *Syrus* ܪܗܛ, *currit*; & *Arabs* يعدوا *currunt super terram*; quia, quod equus *terram sorbere* dicitur, pertinet ad cursus pernicitatem. *Terram* enim *vorare* dicitur כאילו מרוב קלותו ומהירותו ישתה הארץ *ac si summâ velocitate, & pernicitate suâ terram ebiberet.* Ita *Kimchius* in *Lexico.* Et *R. Levi* in hunc locum, ירוץ עד שידמה כאילו הוא מגומא את הארץ ובולעה מחוזק המרוצה *Ita currit, ut videatur sorbere, & deglutire terram præ cursus vehementia.* Quæ interpretatio tam vera est, quam prior commentitia, quidquid obtendat *Bootius*, qui magno molimine conatur hanc asserere. Etsi enim גמא *gama*, verbum sono alludat ad nomen גומא *guma*, quo *fossa* significatur; tamen *fodere* nusquam significat. Quin גמא *gama*, & גומא *guma*, sunt voces diversæ linguæ, notionis, & originis. Verbum גמא *gama*, merè *Hebræum* est; sed nomen גומא *guma*, merè *Chaldæum.* *Aleph* in גמא radicale est, sed in גומא servile, & pertinet ad formam nominis, sive radix sit גום *gum*, aut גמם *gamam*; quod ultimum puto verius, quia *Arabice* جمة *giumma* est *lacuna*, & verbum جم *giamma*, de aquis; *in unum colligi.* At גמא *gama*, est *sorbere.* Extat in *Hiphil.* Gen. 24. v. 17. ubi *Abrahæ* servus *Rebeccæ* dicit, הגמיאיני *Fac me sorbere*, vel *Da mihi sorbendum aliquantum aquæ ex hydria tua.* Etsi alibi non reperiatur in Sacris libris; tamen significatio certa est, cum quia sermonis series docet ita reddendum, tum quia servus ipse suamet verba repetens versu 43. pro הגמיאיני habet השקיני, *Fac me bibere*, vel *Da mihi bibendum.* Nugatur *R. Aquinas*, cum exponit הגמיאיני *Cibum injice in os meum*, tanquam ex sententia *R. Selomonis*; *quia*, inquit, עשו היה כל כך עיף ויגע שלא יכול למשוך ידו להאכיל עצמו Esau *erat ita fessus, & fatigatus, ut non posset manum extendere, ut cibaret seipsum.* Nugatur, inquam; quia *Esau* non dixit הגמיאיני, sed הלעיטני, *Gen.* 25. *v.* 30. quæ vox est diversissima, ad quam hæc nota pertinet. *Aleph*, & *Ajin* permutatis, *Chaldæi* pro גמא scribunt גמע. Sic *Job.* 39. *v.* 30. (al. 33.) in *Thargum*, ubi de aquila, אפרוחוהי גמען דמא *Pulli ejus sorbent sanguinem.* Et *Talmudici*, Tractatûs *De Sabbatho* cap. 14. *Qui dolet dentibus*, לא יגמע בהן את החומץ *is acetum non sorbebit.* Et in *Vaikra Rabba* Sect. 22. *Leviathan* גמוערת אחת *unico haustu sorbere dicitur quidquid colligit Jordanes* mensibus duodecim. Sed & per *Aleph* scribi docent exemplis ex *Talmude* allatis *Buxtorfius* & *Bootius:* quibus liceat hoc addere ex *Talmudis Jerosolymitani* Tractatu שביעים in fine capitis secundi, כאילין עלי קולוקסיא שאסור לגמות בהם מים מפני שצבאין אוכלין אותן *Ut ista folia colocasiæ, quibus sorbere aquam non licet, quia capreæ illas decerpunt.* Nempe folia colocasiæ, seu, quod idem est, fabæ *Ægyptiæ*, ἔστι σφόδρα μεγάλη, ὥστε καὶ ἀντὶ ποτηρίων, καὶ τρυβλίων χρῆσθαι· ἔχει γὰρ τινα καὶ κοιλότητα ἐπιτήδειαν πρὸς τοῦτο· καὶ δὴ ἡ Ἀλεξάνδρεια μεστὴ τούτων ἐστὶ, κατὰ τὰ ἐργαστήρια ὡς σκεύεσι χρωμένων. *Sunt valde magna, ita ut poculorum, & catinorum usum præbeant; nonnulla enim habent cavitatem ad id idoneam: Et verò* Alexandria *iis plena est, quibus pro vasis utuntur per officinas.* Ita *Strabo* lib. 17. A verbo גמא *gama*, fit גומא *gome*, pro *Ægyptia papyro*, quæ crescit in paludosis locis, & aquam semper imbibit: unde Job. 8. vers. 11. היגאה גמא בלא בצה *An crescet papyrus sine limo?* Et *Africana* voce *gumiæ* dicebantur gulosi, quasi גומאים gomeim, *sorbentes*, vel *sorbillones.* Festus, *Ingluvies à gula dicta: hinc & Ingluviosus, & Gluto, Gulo, Gumia*, &c. Nonnus, *Gumiæ* (ita *Scaliger*, in *Varronem*, pro *Genuæ*) *gulosi.* *Lucilius* lib. 30.

Illo quid fiat Lamia, *&* Pytho *oxyodentes,*
Quo veniunt illæ gumiæ, vetulæ, improbæ, ineptæ.

Et alibi,

--- *compellans gumias ex ordine nostros.*

Apulejus Apologiâ primâ, *Testimonium ex libello legi audisti gumiæ cujusdam, & desperati lurconis* Junii Crassi. Inde apud *Festum degumiare*, id est, *devorare*, *degustare*, perperam legunt *degunere.*

Cum asserta sit hactenus vera, & perpetua significatio verbi גמא *gama*; jam videndum, an ea possit huic *Jobi* loco competere: quod si semel obtineamus, quorsum altera illi verbo significatio assignabitur omnino nova, & non solùm *Hebræis*, sed & *Chaldæis*, *Syris*, *Arabibus*, *Æthiopibus* ignota prorsus, atque inaudita? Objicit Clar. *Bootius* non posse ferri, ut currens equus dicatur *sorbere terram*, & *Phrasin illam non modo esse Metaphoram Hyperbolicam, quâ appellatione* Piscator *eam excusat, sed insolentissimam, atque immanem* ἀκυρολογίαν, *cujusmodi ex nullo sani styli Scriptore produci queat.* A quibus verbis, si quid in his video, abstinere præstitisset, ne in re non satis certa per eorum latus, qui hanc interpretationem asserunt, etiam Sacer Scriptor peteretur. Quod, utut ab ipsius animo maximè alienum, tamen vitare non potest, si hæc phrasis, quam rejicit, ut insolentissimam, atque immanem ἀκυρολογίαν, quaque nemo sani styli Scriptor utatur, reperiatur esse *Jobi* phrasis ipsissima. Verumenimvero phrasis illa non tam est insolens, quam *Bootius* credi voluit. *Arabes* enim, in quorum solo *Job* natus est, atque educatus, ea hodieque utuntur. *Giggejus*, ex illorum *Lexicis*, لهمة *Illud deglutivit*, النهم & تلهم *idem.* اللهم *cum quid deglutitur, cum quid cito voratur.* لهم & رجل لاهم *helluo, vorax.* لهوم & رجل ملهم *idem.* التهم ما في الضرع *ubera prorsus exhausit lactando.* Hæc de propria, & primaria significatione verbi *lahama*, ex quo alibi deduximus *Lami* nomen, & *Lamiarum.* Jam sequitur Metaphorica: التهم الفرس الارض *Equus celer fuit, quasi terram vorans.* Nempe التهم الفرس الارض ad verbum sonat, *Equus voravit terram*, quæ est ipsissima *Jobi* phrasis. Hinc in *Golio*

لهم

لهم liham, & لهيم lahim, *velox, & acer equus, quasi deglutiens terram:* quod ille habet ex *Giauhari.* Neque hic loquendi modus tam est peculiaris *Arabibus*, ut non illius etiam alibi vestigia saltem occurrant. Quippe nos quoque phrasi vernacula equum expeditum dicimus *multum viæ comedere.* Et in *Nemesiano* de equis legas, quibus jam ætate provectis per sanguinis emissionem vires redintegrantur,

Mox sanguis melior calet: ire viarum
Longa volunt, latumque fugâ consumere campum.

Et *Virgilius* lib. 3. *Georg.* equas ait

--- acri
Carpere prata fugâ. ---

Et *Statius* lib. 8. *Theb.* de equis utrimque ad pugnam properantibus,

--- spatiis utrimque æqualibus acti
Adventant, mediumque vident decrescere campum.

Quod imitatur celeberrimus *Poëta* nostras, cum de equo currente dicit,

Fait decroistre la plaine, & na pouuant plus estre
Suiui de l' oeil, se perd dans la nue champestre.

Et *Silius* lib. 3.

--- campumque volatu
Cum rapuêre, pedum frustra vestigia quæras.

Quæ quidem locutiones non sunt *Jobi* locutioni omni ex parte similes; tamen, quod nobis sufficit, hoc cum illa commune habent, quod, ut *Job terram* (id est, agrum decurrendum) ab equo *vorari*, aut *sorberi* dicit, quæ revera non sorbetur, sed à currentis conspectu ferè tam cito adimitur, quam si revera sorberetur unico haustu; ita *Poëtæ*, quos citavimus, *campum consumi* ajunt, & *carpi*, & *rapi*, & *decrescere*, non quod revera id fiat, sed quia, si id fieret, vix eriperetur citius ex oculis intuentium.

Aliud objicit *Bootius*, "Sermonem hic esse de equo in prælium, atque in adversos hostes vadente, "quod cursu fieri minimè solet, ac proinde intempestivam hic esse cursus mentionem: Quo nihil dici potuit à vero alienius: cum probare sit obvium, ex sexcentis exemplis maximorum etiam Ducum, nihil in bello esse frequentius, quam pugnas cursu aggredi. Ita, *Cyro Majore* in *Assyrios* dimicaturo, δρόμου τινὲς ἤρξαντο· συνεφείπετο δὲ καὶ πᾶσα ἡ φάλαγξ δρόμῳ· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κῦρος, ἐπιλαθόμενος τοῦ βάδην, δρόμῳ ἡγεῖτο. *Quidam* (Persarum) *cœperunt currere, quos universa phalanx cursim sequebatur: quin & ipse* Cyrus, *omisso lento gradu, cursim ferebatur.* Hæc *Xenephon* lib. 3. *Cyrop.* Et lib. 1. *Anabaseως* in prælio *Cyri Minoris* in fratrem *Artaxerxem*, primò pars quædam *Græcæ* phalangis, *Clearcho* Duce, ἤρξατο δρόμῳ θεῖν, *cursim ferri cœpit:* quo exemplo reliqui statim incitati, οἷόν περ τῷ Ἐνυαλίῳ ἐλελίζουσι, καὶ πάντες δὲ ἔθεον, *tanquam* Marti Enyalio *canentes, pariter omnes currebant.* Et lib. 4. *Carduchis* eos infestantibus, οἱ Ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν δρόμῳ ἐπ' αὐτοὺς, Græci *Pæana canentes, cursim in eos irruerunt.* Rursus in eodem libro, Οἱ πέλτασαι ἀνακραγόντες ἔθεον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, *Peltati clamantes currebant in* (Tiribazi) *castra.* Et, in *Colchos* dimicaturi, ἀνακράτως ἔθεον, *totis viribus currebant.* Lib. 5. *Mosynæci*, civili bello inter se divisi, in populares suos ἐκδραμόντες τρέπονται αὐτοὺς, *incurrentes eos in fugam vertunt:* &, *hostium expeditissimi*, κατατρέχοντες τοῖς λίθοις ἔβαλλον, *procurrentes lapidibus impetebant.* Libro sexto, cum in *Bithynia* pugnatum est in *Pharnabazum*, Græci *peltati cum clamore* ἔθεον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, *in hostes incurrerunt.* Ita cum *Agesilaus Thebanos* aggressus est, & duo exercitus stadio solum abessent, *Thebani* primi δρόμῳ ἐφέροντο, *cursim ad pugnam ferebantur* & ἀντιεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγεσιλάου φάλαγγος, Agesilai *copiæ vicissim incurrebant*; ut *Xenophon* auctor est in vita *Agesilai.* In *Marathonio* prælio *magna currentibus in pugnam* (Grȩcis) *alacritas animorum fuit, adeò ut cum mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante jactus sagittarum ad hostem venirent.* Ita *Justinus* lib. 2. *Herodotus* etiam, Δρόμῳ ἵεντο ἐς τοὺς βαρβάρους. *Cursu ibant in barbaros.* In prælio ad *Granicum*, lib. 1. Arriani, *cum intra teli jactum fuerunt, primi qui circa* Alexandrum *erant, & ipse* Alexander, *in dextro cornu constitutus*, δρόμῳ ἐς τὸν ποταμὸν ἐνέβαλλον, *cursu in flumen ferebantur, ut & invasionis celeritate* Persas *percellerent, & citius ad manum venientes parum à sagittariis læderentur.* Proinde, cum in *Pharsalica* pugna *Pompejus* suos in vestigio stantes jussisset hostium impetum sustinere, Καῖσαρ καὶ περὶ τοῦτο διαμαρτεῖν φησιν αὐτὸν, ἀγνοήσαντα τὴν μετὰ δρόμου καὶ φοβερὰν ἐν ἀρχῇ γενομένην σύῤῥαξιν, ὡς ἔν τε ταῖς πληγαῖς βίαν προσίθησι, καὶ συνεκκαίει τὸν θυμὸν ἐκ πάντων ἀναῤῥιπιζόμενον· Cæsar *etiam in eo illum peccasse dixit, ut qui nescierit invasionem, quæ cum cursu fit, atque initio est terribilis, cum ictibus vim addere, tum animum incendere ex omni parte excitatum.* Hæc *Plutarchus* ex *Cæsare*, cujus verba sunt lib. 3. *Civil.* Pompejus *suis prædixerat, ut* Cæsaris *impetum exciperent, neve se loco moverent, aciemque ejus distrahi paterentur. Idque admonitu* C. Triarii *fecisse dicebatur, ut primus excursus, visque militum infringeretur*, &c. *& duplicato cursu* Cæsaris *milites exanimarentur, & lassitudine conficerentur. Quod nobis quidem nulla ratione factum à* Pompejo *videtur. Propterea quod est quædam animi incitatio, atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnæ accenditur. Hanc non reprimere, sed augere Imperatores debent.* Hinc apud *Cæsarem* milites ferè cursim in pugnam ruunt. Sic *Belli Gall.* lib. 1. *Nostri acriter in hostes, signo dato, impetum fecerunt? itaque hostes repentè celeriterque procurrerunt.* Et lib. 2. *Subito omnibus copiis provolarunt*, &c. Item, *Incredibili celeritate ad flumen decurrerunt*, &c. *Eâdem autem celeritate adverso colle ad nostra castra contenderunt.* Et lib. 3. *Hostes ex omnibus partibus, signo dato, decurrêre*, &c. Item, *Huc magno cursu contenderunt, ut quam minimum spatii ad se colligendos, armandosque*, Romanis *daretur.* Et lib. 5. *Quoties quæque cohors procurrerat, ab ea parte magnus hostium numerus cadebat.* Et lib. 6. Germani *equites eodem illo, quo venerant, cursu ab decumana porta in castra irrumpere conantur.* Et *Civil.* lib. 1. *Genus erat pugnæ militum illorum, ut magno impetu primò procurrerent.* Et lib. 2. *Concurrunt equites inter se.* Et lib. 3. *Primus ex dextro cornu procurrit.* Item, *Nostri milites, dato signo, cum infestis pilis procurrissent.* Item, *Renovato cursu pila miserunt.* Item, *Equites à sinistro* Pompeii *cornu, ut erat imperatum, universi procurrerunt.* Item, *Illi celeriter procurrerunt.* Item, *Tertiam aciem* Cæsar *procurrere jussit.* Et lib. 4. *In præliis quotidianis procurrentibus, & erumpentibus* Alexandrinis. Et lib. 5. Numidæ *levis armaturæ cum equitibus procurrunt.* Item, *Dum equites rursus, concursu renovato, pedibus suis accurrerent.* Item, *Magno incursu cum omni equitatu, levique armatura*, Juba, Scipio, Labienus *in legionarios impetum fecerunt.* Item, *cum equis concitatis Juliani impetum fecissent.* Item Cæsar, *equo admisso, in hostem contra principes ire contendit.* Sed hæc frustra congerimus, cum ipsæ *concurrendi, incurrendi, occurrendi,* & *succurrendi* voces quod volumus apertè doceant. Neque enim acies *concurrisse* diceremus, aut hostes *incurrisse*, aut illis esse *occurrendum*, aut auxiliares copias commodum *succurrisse*, si aliena hic esset atque intempestiva *cursus* mentio. Nec aliunde natæ sunt hæ locutiones, quam ex eo, quod hostes solent mutuo incursu se provocare. Sic *Arabicè* عدا *currere*, & عدو *hostem* significant à *currendo* sic dictum, & عوادي vel عاديات *pedites*, vel *equites ad pugnam pro-*

procurrentes. Et أغار de equitibus est *in hostem incurrere*: qualis incursus غارة dicitur, & equitatus sic incurrens مغيرة. Proinde etiam in equis bellicis pernicitas requiritur, eamque illustribus verbis *Prophetæ* passim prædicant. Ita *Jerem.* 4. 13. ubi de Rege *Babylonis Jerosolymam* obsessuro, *Ecce! tanquam nubes ascendit, & turbinis instar est currus ejus, & equi ejus aquilis leviores.* Et de illo ipso *Hab.* 1. 8. *Leviores erunt pardis equi ejus.* Item, *Equites ejus, è longinquo venientes, involabunt, ut aquila celer ad escam.* Sed &, quod à *Jobo Bootius* debuisse fieri negat, equos ad prælium currentes quandoque describunt Sacri Scriptores: Ut *Joannes* Apoc. 9. 9. *Sonitus alarum ipsis est ut sonitus curruum,* ἵππων πολλῶν τρεχόντων εἰς πόλεμον, *multis equis ad bellum currentibus*, id est, *ad prælium*, ut paulo ante versu 7. quomodo reddunt Interpretes ferè quotquot sunt. Et *Jerem.* 8. 6. *Unusquisque conversus est ad cursum suum, ut equus in prælium ruens. Ruens* Hebr. est שוטף, quod propriè dicitur de torrente, qui exundat, & præceps fertur: unde *Kimchius* in hunc locum לרוב המרוצה אמר שוטף שהוא כמו נחל שוטף במרוצתו במלחמה (Propheta de equo) *dicit* שוטף *propter impetum cursus ejus; quia est ut torrens exundans, cum currit ad prælium. R. Solomo Gallica* voce veteri reddit אישברי׳דיין esbridès, *quasi effrænes equos*, vel *habenis remissis.* Unde *Genevenses, Comme le cheval, qui se rue a bride avallee parmi la bataille.* Et *Deodatius, Qui court a toute bride dans la bataille.* Sed *Pagninus* in *Kimchio, Tanquam equus impetu irruens in prælium.* Et *Junius, Præceps ruens.* Quamvis multo ante *Hieronymus, Quasi equus impetu vadens in prælium.* Quomodo etiam *Syra* versio apud *Theodoretum*, Ὡς ἵππος ὁρμῶν εἰς πόλεμον· in qua tamen hodie legitur, ܐܝܟ ܣܘܣܝܐ ܕܒܪ ܒܩܪܒܐ quod à *Gabriele Maronita* redditum multò aliter, *Velut equus abducens* (hominem) *in prælio.* Nempe ܕܒܪ est *deducere*: sed &, quod *Gabrielem* videtur latuisse, ܕܒܪ est ὁρμᾷν, *cum impetu ruere*, & *festinare*, ut exposuit *Theodoretus.* Ita in *Bava Bathra*, ut observatum à doctissimo *Buxtorfio*, אמר ליה לשמעיה גור, *Dixit ipsi, servo suo scilicet, Festina.* Et in *Echa Rabba* cap. 1. אמר ליה גור דנמטי לו״יתא *Dixit ipsi, Propera, ut assequamur comitatum.* גור est pro נגור, prima excisa. Extant hæc verba in paragrapho, cujus initium חד מן תנים אתא לירושלם *Aliquis è* Thanis *venit* Jerosolymam. Sed pro מן תנים legendum, ut in sequente, & sex præcedentibus, מא׳תנס, id est, ἐξ ἐθνῶν, *ex gentibus.* Quod obiter moneo, quia Cl. *Buxtorfius* putavit איתנס, vel איתנוס, ἔθνος, esse urbem non procul *Hierosolymis.* Certè איתנוס ἔθνος, non magis est urbs in illis paragraphis, quam כותאי in sequentibus, quibus initium, חד כותאי, *unus Cuthæorum*, sive *Samaritanorum.*

Ex iis, quæ dicta sunt, puto jam constare liquido nihil obstare quo minus hæc *Jobi* verba, ברעש ורגז יגמא ארץ commodè reddi possint, *Cum motione, & concussione sorbet terram*; ut intelligantur de cursu equi, qui, cum impetu in prælium ruens, campum interjectum quatit, & vorat quasi, id est, pernicitate suâ tam rapidè decurrit, atque emetitur, ut devorâsse videatur, & uno haustu absorpsisse. At in altera expositione, *Jactatione, & agitatione* sua *fodit terram*, aut *facit foveam in terra*, multa sunt, quæ meritò desideres. Primò enim de equis jam dixerat *Job* יחפרו בעמק, *fodiunt in valle.* Itaque non video quorsum hic repeteretur equum *fodere terram.* Neque enim satisfacit *Bootii* responsio, *illic sermonem esse de scrobiculo, quem equus luxurians uno pede terram scalpendo efficere solet; hic de iis foveis, quas omnibus pedibus equi faciunt in terra, sua vestigia altius in ipsam imprimendo, dum pugnæ desiderio ardentes impatienter prælii signum expectant.* Nam vel equi saltu terram vult excavari, cum præ ardore solo insultat vel pedum singulorum irrequieto motu, cum non detur alius modus, quo equus terram fodiat. At de saltu tam actum fuerat, quam de motu singulorum pedum; iis scilicet verbis, quibus *moveri* dicitur equus *instar locustæ.* Proinde, quidquid sequaris, *Job* ea repetierit, quæ jam dixerat, si admittatur hæc versio. Præterea cum רעש, & רגז, simul juncta, ferè sumantur de motu terræ, aut cœli, ut ex allatis exemplis jam probatum est, verbis ברעש ורגז videtur significari potius terræ concussio sub equi pedibus trementis & gementis, quam equi agitatio, de quo jam actum fuerat. Maximè, cum ad equum hæc referri non possint, nisi affixum suppleas, ברעשו ורגזו, *agitatione sua, & jactatione sua.* Tertio cum גמא tam in Scriptura, quam in *Chaldæo* Paraphraste, & *Talmude*, & *Rabboth* (qui sunt libri *Judæorum* secundum Scripturam vetustissimi) nihil quidquam significet, quam *sorbere*, & *deglutire*; à certa, & recepta, & perpetua verbi significatione non discedendum est, ut huic altera substituatur, nova, & ignota prorsus, cujusque adeo ne unum quidem exemplum proferri potest, nec ex *Hebræo* sermone, nec ex linguis affinibus. Neque *Chaldæi Jobi* Paraphrastæ, qui unus est è novissimis, auctoritas tanta est, ut potuerit

Signatum præsente notâ procudere verbum,

atque illud *Judaica* civitate donare, annis fortasse mille, aut amplius, postquam *Hebræa* lingua desiit esse in usu, & post *Jobi* ævum plusquam bis mille. Quartò, fovea, seu scrobiculus verius, qui ab equo excavatur, non diceretur גומא *guma*, sed חפירה *chaphirà*: neque enim גומא est *fossa* quævis, sed *lacuna*, vel *cisterna*, vel *sentina*, vel *ima putei pars*, *in qua aquæ colliguntur*, vel *quodvis aliud aquarum conceptaculum.* Proinde vocem בורות, id est, *cisternas*, R. *Selomo* exponit גומות 1 *Sam.* 13. 6. Quintò, in גומא *Vau Schurech* est loco *Kibbuts*, sequente *Daghes*, quomodo in גובא, & aliis, ut supra observatum. Itaque radix non est גמא sed גמם quod jam monuimus. Sextò, illud ipsum גמם, unde fit גומא, neque *Hebræum*, neque *Chaldæum*, aut *Syrum* est, sed *Arabicum.* Septimò, etiam *Arabicè* جم *giamma* non est *fodere*, aut *excavare*, sed *abundare.* Et in *Alcamus*, الجم *algiammo* est الكثير من كل شي *copia rei cujusvis.* Sic جم المال *Multæ fuerunt opes.* جم ماوه *Illius aqua abundavit* الجم من الما vel الجمة *Aquæ abundantiæ*, item, *locus, in quo putei aqua cogitur*, & *in nave sentina.*

Neque consistit firmus, cum auditur tubæ sonus) Hebr. ולא יאמין, *& non credit*, ut plerique alii reddunt, quasi velit Sacer Scriptor equum bellicum ad tubæ clangorem ita affici, ut præ gaudio non credat tubam sonare. Ita *R. Selomo*, לא יאמין מרוב שמחה שהוא מתאוה למלחמה *Non credit præ gaudio, quia pugnæ est summè avidus.* Et *Aben Ezra* כל כך ישמח ללכת אל מקום המלחמה שלא יאמין כי קול השופר הוא אמת *Ita exultat, cum ad locum prælii ventum est, ut tubæ clangorem verum esse non credat.* Nempe quæ maximè exoptamus, ea, cum fiunt, verè fieri vix credimus: unde in hoc ipso libro, cap. 29. versu 24. *Si arridebam illis*, לא יאמינו *non credebant.* Et *Gen.* 45. v. 26. cum *Jacobo* filii narraverunt, filium *Josephum* adhuc esse in vivis, & toti *Ægypto* præesse, יפג לבו כי לא יאמין להם *defecit illi animus*, rei novitate perculso, *quia non credebat illis. Apostoli* quoque, cum *Christum* viderunt redivivum, etiam post ipsius manus, & pedes contrectatos, aliquan-

quamdiu fuere ἀπιςοῦντες ἀπὸ τ͂ χαρᾶς, *præ gaudio increduli*, Luc. 24.41. *Petrus* etiam, cum per Angelum ex carcere liberatus est, *verum esse nesciebat, quod ab Angelo fiebat, sed visionem se videre putabat*, Act. 12. 9. Et *Israëlitæ*, cum redierunt ex captivitate *Babylonica*, erant כחלמים, *ut illi, qui somniant*, Psal. 126. 1. id est, videbantur sibi somniare, quia gaudium tam improvisum omnem superabat fidem. Quomodo, cum *Græcos liberos, immunes, suis legibus esse*, *Flaminius* per præconem pronunciavit, *Audita voce præconis* (inquit *Livius* lib. 33.) *majus gaudium fuit, quam quod universum homines caperent. Vix satis credere se quisque audisse. Alii alios intueri mirabundi, velut somnii vanam speciem, quod ad quemque pertineret, suarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabant.* Et de *Juliano Ammianus* lib. 22. *Somnio enim propius videbatur, adultum* (lege *vix adultum*) *adhuc juvenem, exiguo corpore, factis præstantem in gentibus, post cruentos exitus Regum, & gentium*, &c. Reliqua ibi vide.

Tamen, quia lætos eventus tum demum non credimus, cum sunt ex eorum numero, quæ raro accidunt, & in se aliquid δύσπιςον habent, qualis in bello haudquaquam est tubæ sonus, videtur simplicius, si *Jobi* verba, ולא יאמין כי קול שופר ita reddantur, *Et non consistit firmus, cum tubæ sonus* supple *auditur*. Quod sequuntur *Junius*, *Piscator*, *Bootius*, & in *Italica* versione *Deodatius*. Nempe יאמין in *Hiphil* videtur hic ipsum esse, quod יאמן in *Niphal*, *consistet*, *firmus* aut *stabilis erit*. Neque id est sine exemplo. Nam ejusdem libri cap. 15. versu 31. de impio dicitur אַל־יַאֲמֵן, *non stabilis erit, non firmus erit*. Et *Chaldæis Syrisque* מהימן non modò *fidelem*, sed & *stabilem* sonat, ut *Hebraicum* נאמן. Sic *Deut.* 28. *versu* 59. *plagæ* מהימנן *stabiles*, & *morbi* מהימנין *stabiles*, in *Onkelo*, *Jonathane*, & *Syro*, pro *Hebræis* נאמנות, & נאמנים. Et 1 *Sam.* 2. *vers.* 35. ܒܝܬܐ ܡܗܝܡܢܐ in *Syro* est *domus firma*, Hebr. בית נאמן. Ita hoc loco לא יאמין reddi potest, *non firmus erit*, *non stabit*, *non consistet*. Et sensus erit, equum bellicum, audito classico, ita accendi, ut cohiberi non possit amplius, quo minus in pugnam ruat. Qua mente de *Tydeo* dixit *Æschylus* in Tragœdia *Septem ad Thebas*,

> Βοᾷ παρ' ὄχθαις ποταμίαις μάχης ἐρῶν,
> Ἵππ☉ χαλινῶν δ' ὡς κατασθμαίνων μένει,
> Ὥς τις βοὴν σάλπιγγ☉ ὁρμαίνει μένων.
> *Amore pugnæ ad fluminis ripas boat,*
> *Infræna anhelans ut equus impetu ruit,*
> *Clangentis acrem vix sonum expectans tubæ.*

Et *Poëta* summus lib. 3. *Georg.*

> --- *tum si qua sonum procul arma dedere*
> *Stare loco nescit.* ---

Et *Ovidius Metam.* lib. 3. Fabula ultima,

> *Ut fremit acer equus, cum bellicus ære canoro*
> *Signa dedit tubicen, pugnæque assumit amorem.*

Et *Silius* lib. 13. ubi de *Taurea*,

> *Is trepido alituum tinnitu, & stare neganti*
> *Imperitans violenter equo.* ---

Et *Valerius Flaccus Argonaut.* lib. 2.

> *Haud secus Æsonides, monitis accensus amaris,*
> *Quam bellator equus, longa quem frigida pace*
> *Terra juvat brevis, in lævos piger angitur orbes,*
> *Fræna tamen, dominumque velit, si* Martius *aures*
> *Clamor, & obliti rursus fragor impleat æris.*

Contra, *Lucani* lib. 4. cum *Curiones* equites labore confecti essent propter nocturnum iter, & prælium,

> --- *non sonipes, motus clangore tubarum,*
> *Saxa quatit pulsu, rigidos vexantia frænos*
> *Ora terens, spargitque jubas, & surrigit aures,*
> *Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.*

His ita explicatis, duo *Jobi* hemistichia de more erunt ἀντίςοιχα, & quod in priore dictum fuerat verbis affirmantibus, *Cum motu & concussione sorbet terram*, nempe præcipiti cursu suo, in posteriore verbis negativis dicetur, *Et non consistit, audito classico*. Quale cap. 3. vers. 4. *Dies ille sit tenebrosus, nec illuceat ei splendor.* Et vers. 7. *Nox illa sit solitaria, neque eveniat cantus in ea.* Hæc illustrant sequentia.

Ad tubæ clangorem *dicit Evax*) Hebr. בדי שופר *in tuba*, vel *ad tubam*: sed ibi שופר, *tuba*, est pro קול שופר, *sono*, vel *clangore tubæ*; quod ex præcedente versu repetendum est. Rectè igitur *Syrus*, ܒܩܠܗ ܕܩܪܢܐ *ad vocem tubæ*. Ita citat *Bootius* ex exemplari Manuscripto *Usserii* τ͂ μακαρίτȣ. Sed in edito tantum habetur ܒܩܪܢܐ, & in *Arabe* hoc sequuto بصوت *ad vocem*, vocabulo *tubæ* prorsus omisso. *Chaldæus* pro בדי שופר habet במסת שופרא, *in sufficientia tubæ*, ac si די hic *sufficientiam*, aut verò *copiam* sonet, quomodo *Es.* 40. 16. & passim. Quod sequuntur *Selomo*, *Aben Ezra*, *Arias*, *Mercerus*, *Genevenses*, alii. Sed די in בדי potius est syllabica adjectio, *ut Jerem.* 51. 58. Tale בְּדֵי, & מִדֵּי pro simplicibus בְּ, & מִן. *Evax* Hebr. est האח, quæ passim est insultantis Interjectio, ut *Psal.* 31. 21. 25. sed & dolentis, ut *Ezech.* 6. 11. & lætantis, ut *Es.* 44. 16. *Calefactus est, & dixit* האח חמותי *Evax, calefactus sum.* Ita hoc loco. Ex *Hebr.* האח vel אח, quomodo scribitur *Ezech.* 6. 11. *Syri* fecerunt ܐܘܚ, vel ܐܘܗܐ quod *Arabs* hic absurdè reddidit احييني *Vivifica me*, & *Gabriel*, *Serva me*. Et *Ezech.* 26. 2. *Quia dixit* Tyrus *ne* Jerusalem, *Vivifica nos*. Imo, *Quia dixit Evax*. Ibi enim *Syrum* ܐܘܚ est pro *Hebræo* האח. Neque aliud hic ܐܘܗܐ. Porrò *equus Evax*, id est, gestit, & exultat, audito tubæ sono, quomodo homines, cum dicunt *Evax*. Metonymia est signi pro re significata. Quale est, quod in *Æthiopica* versione legitur *Jac.* 3. 3. equis fræna injici, ከመ፡ ኦሆ፡ ይበሉነ፡ *ut Oho dicant nobis*, vel *ut Etiam dicant nobis*, pro *Græcis* πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτȣ̀ς ἡμῖν, *ut nobis obsequantur*. Nam ኦሆ፡ oho, *Æthiopicè*, est affirmantis, vel assentientis, ut nobis *etiam ita, maximè*. Sic *Matth.* 27. 20. ኦሆ፡ አበሉ፡ *Oho dixerunt*, id est, assensi sunt, Gr. ἔπεισαν. Quamvis eo loco ἔπεισαν non sit *assensi sunt*, sed *persuaserunt*. Et *Jac.* 3. 17. ኦሆ፡ ለሃሊት፡ *Oho dicendo*, pro Gr. εὐπειθής, *tractabilis*, vel *docilis*, de sapientia cœlesti. Et *Jac.* 5. 6. ኦሆ፡ ኢይብሉክሙ፡ *Oho: non dicit vobis*, ȣ̓κ ὑποτάσσεται ὑμῖν, *non subjicitur vobis*; contra quam *Græcè*, ȣ̓κ ἀντιτάσσεται ὑμῖν *non resistit vobis*. Huic *oho* oppositum est እንብየ፡ *onbia*, id est, *non*, *nequaquam*; ut *Jac.* 4. 7. ኦሆ፡ በሉዎ፡ ለእግዚአብሔር፡ እንብየ፡ በልዎ፡ ለጋኔን፡ Oho *dicite Domino*, & onbia *Dicite Diabolo*, pro *Gr.* Ὑποτάγητε τῷ Θεῷ, ἀντίςητε τῷ διαβόλῳ, *Subditi estote Deo, resistite Diabolo.* Et *Matth.* 21. 29. ወአውሥአ፡ ወይቤ፡ እንብየ፡ *Et respondit, & dixit, Onbia*, id est, *nequaquam*, Gr. ȣ̓ θέλω. Et statim sequenti versu, *Et respondit, & dixit*, ኦሆ፡ እግዚእየ፡ *Oho, domine mi*, Gr. Ναί, κύριε. Itaque, ut in *Jacobi Æthiopica* versione equus *Æthiopum* phrasi legitur *Oho dicere*, vel *Etiam dicere*, cum fræno morigerum se præbet: sic *Hebræorum* phrasi in *Jobo* legitur dicere האח *heach*, seu *Evax*, cum, classico audito, gestit. Qualis equus in *Polluce* dicitur ὑπὸ σάλπιγγος ἐξορμῶν, *ad tubam exiliens*, & in *Statio*, *ad lituos hilaris*. Verba sunt l. 11. *Thebaidos*,

> --- *ad lituos hilarem, intrepidumque tubarum*
> *Prospiciebat equum.* ---

Quos versus cum scripsit *Statius*, videtur habuisse in animo hunc *Columellæ* locum de generosi equi notis, lib. 7. c. 28. *Si hilaris, si intrepidus, neque aspectu novæ reiterretur.* Et

Vide Ps. 40. 16. & 70. 4. *Ezech.* 25. 3. & 26. 2. & 36. 2.

Et pugnam eminus præsagit) Hic utor *Plinii* verbo, qui de equis idem habet lib. 8. cap. 42. *Iidem præsagiunt pugnam.* Quæ vox valde affinis est *Hebrææ* יריח *odoratur*, qua utitur Sacer Scriptor. Sagire enim (inquit *Tullius* lib. 1. *De Divinat.*) *sentire acutè est, ex quo sagæ anus, quia multa scire volunt; & sagaces dicti canes.* Nempe, quia, odoris ductu, venatores ad ferarum cubilia perducunt. Etiam *odorandi* verbum potest hic adhiberi, cum *Cicero* in *Epist. ad Atticum* dixerit, *odorari quid futurum sit.* Itaque *pugnam odoratur*, id est, futuram præsagit. Neque ii rejiciendi, quibus hic *odorari* est *sentire.* In quo numero *Kimchius.* Is enim יריח sumit דרך הרחבה כלומר ירגיש *latiore sensu, quasi dictum esset, Sentit.* Nempe *odorem* pro sensu in genere *Hebræi* passim usurpant; ut cum de arbore dicitur *Job.* 14. *vers.* 9. מריח מים יפרח *ex odore aquæ germinat*, duplici Tropo: nam & *odor* ibi pro *sensu*, & sensus arbori tribuitur καταχρηστικῶς, cum sit proprium animalis. Ita *Jud.* 16. 9. *Ut frangitur filum stupeum,* בהריחו אש *cum odoratum est ignem*, id est, *cum sensit ignem.* Et *Dan.* 3. 27. וריח נור לא עדת בהון, *Et odor ignis non transivit in eos*, id est, *sensus ignis.* Et *Es.* 11. 3. ubi de *Christo*, והריחו ביראת יהוה, *Et odoratus ejus* erit *in timore Domini. Odoratus*, id est, *sensus, judicium.* Proinde sequitur, *Non secundum aspectum oculorum judicabit*, &c. Eo igitur sensu dici potuit equus *prælium odorari*, id est, *sentire*, vel *præsentiscere.*

Eminus) Hebr. מרחוק, *è longinquo*, supple vel *loco*, vel *tempore.* Nam ad utrumque refertur, ut *Gr.* πόῤῥωθεν, quamvis ad *locum* frequentius. Itaque ad locum referunt plerique interpretes: ut in *Jobi*, *è longinquo pugnam præsagit*, sit idem, quod *procul* in his *Poetæ*,

--- *tum si qua sonum procul arma dedere*, &c.

Qui sensus cum sit aptissimus, non capio quorsum *Bootius* peccasse velit eos omnes, qui sic interpretati sunt. Putat, si de *tempore* accipias, duo hemistichia melius cohæsura. Quod ipsum non video satis. Hæc enim optimè cohærent, *Ad tubæ sonum dicit Evax, & eminus sentit pugnam:* id est, per locorum intervalla non stat, quo minus jam sentiat pugnam. Quamvis res eodem recidat. Quamdiu enim distat locus, distat etiam tempus pugnæ. Itaque pugnam sentit ante tempus, quisquis illam sentit eminus.

Ex clamore Ducum, & jubilatione militum) Alii, *Prælium sentit eminus, & clamorem Ducum*, &c. Quod potest ferri: sed melius hæc cohærebunt, si Præpositio suppleatur, *Prælium sentit* ex *clamore*, &c. quod *Hebræi* sæpe faciunt. *Clamor* Hebr. est רעם, quod propriè *tonitru* sonat. Et Ducum tonitru vel est clamor edi solitus ante pugnam; vel armorum fragor, puta cum hastæ & clypei comploduntur, vel Ducum cohortationes, eorum maximè, qui dicendo pollent, plus *Periclis* (a) puta, quem inter orandum dicebant βροντᾷν μὲν, καὶ ἀστράπτειν, δεινὸν δὲ κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρειν, *tonare & fulgurare*, & *terribile fulmen in lingua gerere:* quod ad *Ciceronem* suum *Romani* transtulerunt. Sed clamorem potius intelligo, quo plus afficitur equus, quam ulla oratione; aut murmur aliud inconditum, quo Barbaris erat in more tam animum suis addere, quam hostibus incutere terrorem. Sic à *Germanis*, inquit *Tacitus*, *affectatur præcipuè asperitas soni, & fractum murmur, objectis ad os scutis, quo plenior & gravior vox repercussu intumescat. Romanorum* quoque ululatum maximè fuisse terribilem ex *Josepho* colligere est, qui *Jotapatenses* jussit πρὸς τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν ταγμάτων ἐπιφράξαι τὰς ἀκοὰς, ὡς μὴ καταπλάγειεν, *ad legionum ululatum aures obturare, ne metu percellerentur.* Et, apud *Plutarchum* in *Crasso*, *Parthi* neque cornibus, neque tubis ad pugnam sese excitant, ἀλλὰ ῥόπτρα βυρσοπαγῆ, καὶ κοῖλα, περιτείναντες ἠχείοις χαλκοῖς, ἅμα πολλαχόθεν ἐπιδουποῦσι· τὰ δὲ φθέγγεται βυθιόν τι, καὶ δεινὸν, ὠρυγῇ θηριώδει καὶ τραχύτητι βροντῆς μεμιγμένον. *Sed clavas ex corio compactas, & concavas, sonoris æramentis circumtensas simul undique verberant: eæ autem profundum & gravem sonum emittunt, ex rugitu ferarum & tonitrus asperitate mistum.* Itaque רעם *tonitru* id dici poterat, utpote tonitruum æmulum: atque etiam Ducibus tribui, quia Ducum imperio pulsabantur illa ῥόπτρα. Denique *tonitru Ducum* vocari queat quodvis futuri prælii vocale signum; quia præcedit pugnam, ut tonitru est in nubibus ante fulminis ictum. Et hujusmodi Ducum signa etiam ab equis intelligi docent hæc *Oppiani* de equo lib. 1. *Cyneg.*

Καὶ μάθεν εἰσαΐειν κρατερῶν σύνθημα λοχαγῶν,
Atque audire Ducum discit vocalia signa.

Sequitur תרועה, id est, ἀλάλαγμα, *barritus, ululatus, jubilatio*, sive Ducum, sive militum, qui vel ante pugnam, atque in ipsa pugna exultant, vel post victoriam adeptam. *Apollonius Argonaut.* lib. 2. versu 1079.

Οἵη δὲ κλαγγὴ δηΐου πέλει ἐξ ὁμάδοιο
Ἀνδρῶν κινυμένων, ὅποτε ξυνίωσι φάλαγγες.

Qualisque clangor est ex bellico tumultu militum incitatorum, cum committuntur phalanges. Et fortasse תרועה id ipsum est, quod prius רעם; nisi quod hoc Ducibus tribuitur, quia sunt veluti præcentores: at תרועה est ululatus universi exercitus. Hunc militum ululatum etiam inter *Judæos* aliquid habuisse peculiare, colligere est ex *Exod.* 32. 17. 18. ubi *Josue*, cum *Mose* descendens ex monte *Sinai*, auditis populi cantibus coram vitulo exultantis, *Mosi* dixit, קול מלחמה במחנה *Clamor bellicus est in castris.* Sed *Moses*, cum hos ipsos cantus auscultavisset attentius, servo regessit, *Non est hæc vox* ענות גבורה *canendi fortitudinem, neque hæc est vox* ענות חלושה *canendi debilitatem*, sed קול ענות *vocem canendi ego audio.* Ita habetur ad verbum. Sensus est, neque eum ululatum audiri quem victores, neque quem victi in pugna edunt, adeoque non esse bellicum ululatum sed clamorem, aut cantum quemvis alium. Codex *Samaritanus* in fine commatis pro קול ענות, *vocem canendi*, vel *canentium*, una literula inserta scripsit NXצ סצלצא 2XY *vocem peccatorum ego audio.* Et pridem notaverant *Græca Scholia* sic in *Samaritano* legi, φωνὴν ἁμαρτιῶν ἐγὼ ἀκούω. *Syrus* quoque, idem sequutus, habet ܩܠܐ ܕܚܛܗܐ *vocem peccati.* Sed & *Jobi* locum, in quo versamur, aliter atque aliter fuisse lectum suadent priscæ versiones: *Græci* nempe; qui hic habent σὺν ἅλματι καὶ κραυγῇ, legerunt עם, *cum*, pro רעם, *tonitru*; & שרים ἅλματι reddiderunt, tanquam à *Chaldæo* שור, *saltare:* aut pro ἅλματι scripserant ψάλματι, vel ᾄσματι quod esset שירים, non שרים. *Syrus* quoque nihilo melius legit רעש שרים בתרועה unde nata hæc versio, ܡܙܝܥ ܠܪ̈ܘܫܢܐ ܒܢܗܡܗ *Duces percellens hinnitu suo*, aut *jubilatione sua.* Nam ܢܗܡ etiam *jubilare* est, ut *Hebræum* הריע.

(a) *Plut. in Pericle.*

C A P U T N O N U M.

De SOLOMONIS Equitatu, & locis, quæ ab Equorum præstantia laudant Sacri Scriptores.

Josephus Solomoni *tribuit equitum millia viginti, Scriptura solùm duodecim. Unde error* Josephi. Solomonis *currus mille quadringenti* 1 Reg. 10. 26. *quibus equi curules circiter quater mille. His igitur*

igitur cur assignantur stabulorum quadraginta millia 1 Reg. 4. v. 26. Resp. *Primò,* ארות *non sunt* stabula, *sed in* stabulis loculi *singulis equis destinati, quod probatur ex 2 Paral. 32. vers. 28. Quamvis* Talmudici *pro* stabulis *usurpent. Secundò*, Solomonem *currus electos habuisse* MCCCC, *sed alios multo plures. Quare nihil in Scriptura. Et hunc curruum numerum fuisse multo maximum probatur ex Historiis. Tertio, Mendosi aliquando sunt curruum numeri, ut* 1 Sam. 13. v. 5. *&* 1 Paral. 19. v. 7. 18. *ita hoc loco, & pro* XLM. *legendum* IVM, *ut* 2 Par. 9. v. 25. *Quartò,* ארבעים *alibi* quadraginta, *hic solùm* quatuor *sonat. Exempla hujusmodi. Quintò,* R. Levi *vult equos fuisse* XLM *in stabulis* IVM, *per decurias divisos: quod refellitur. Nugæ* Talmudicæ. *Currus, & equites à* Solomone *oppidatim dispersi.* Arabs *Interpres ridiculè binos solùm equites in singulis oppidis censet. Fons erroris. Alius ejusdem error. Pro* civitatibus curruum *cur scripserit* Hieronymus civitates munitas. *Curruum, & equitum oppida, quænam fuerint.* Gamala *cur, & à quo dicta sit* urbs equitum. Seniorum *duo errores: unus ex prava lectione, alter ex ambigua voce. Ordeum olim equorum pabulum.* Solomonis *equi ex* Ægypto, *& omnibus terris* 2 Par. 9. v. 28. *iis nimirum, unde in* Judæam *mercatoribus liber accessus. Scriptura agit I. de equis ex* Thogarma, *id est*, Cappadocia, Ezech. 27. v. 14. *qui omnium nobilissimi. Horum elogia. Quot à* Persis *tributi nomine exacti.* Divina animalia *cur dicta, &* grex dominicus. Eutropio *crimini datum, quod his sit usus. Cur* Cappadocum *equos è vento nasci scripserit* Augustinus, *quod de* Hispanicis *alii tradunt.* Henetici *equi alii in* Paphlagonia, *alii circa* Adriam. *De iis* Euripidis *anachronismus. II.* Assyriorum *equi laudati à* Prophetis, 1. *ab ungulæ firmitate, unde equi* χαλκόποδες, κρατερώνυχες, &c. *quibus oppositi* μαλακόποδες, *quod vitium* Hispanicis *falso tribuunt.* 2. *A cursu, & impetu instar turbinis, unde* ἀελλόποδες, ventosi, *&c. & è vento concipi crediti.* 3. Volare *dicuntur, unde* alites, alipedes, *&c.* 4. *Ut aquila, quod de* Hispanicis Oppianus. 5. *Ut aquila, quæ properat ad escam, ut* Iliad. Φ'. *Aquilæ impetus* ῥόμβος Pindaro. 6. *Pardis conferuntur; quæ sunt* πηδητικὰ ζῶα. 7. *Acutiores lupis vespertinis, quod duobus modis explicatur. Equi* Assyriorum *in campo* Nisæo *nati, ubi equi maximi, validissimi, velocissimi, formosissimi, flavi, aut albi.* Nisa *unde dicta: &* Catastigona. Medicam *herbam ibi abundâsse. Magi*, ostanæ, *&* istagnin. *Quot equorum myriades in campo* Nisæo. *Campus ille ubi fuerit.* Ragau *urbs unde appellata. Eadem* Europum, *&* Arsacia. *De locorum illorum situ sententiæ in speciem pugnantes conciliantur.* Hesychius *emendatus. Equi* Nisęis *similes in* Parthia, *&* Armenia. Gratius *emendatus.* Parthi *equorum gressus arte molliunt.* Susa *non dicitur* ab equis, *sed* à liliis. *III.* Jerem. 5. v. 8. משכים *juxta* Aben Ezram *equi* Tyrrheni, *qui quidem olim magni nominis; sed* Prophetæ *verba aliud sonant.* Chaldęus *emendatus. Equi* ἕλκοντες, *id est*, refractarii, *ut* Arabicè جرور. *Equites* Pharaonis *quot numero. De iis fabulæ* Arabum. *Currus, & equi* Sesac 2 *Paralip.* 12. *v.* 3. *&* Neconis *Jerem.* 46. 4. 9. Ægyptus *juxta* Prophetas *olim equis fœcunda. Idem probatur ex* Homero, Diodoro, Xenagora, Plutarcho, *&c. Tamen* Ægyptii *equi iis ignoti, qui de animalibus scripserunt; quia equos alendi studium tandem apud* Ægyptios *refrixit, postquam à* Persis, *&* Macedonibus *servili jugo pressi sunt, &* Ægyptus *propter incilium copiam equitabilis esse desiit. Id à quibus, & quando factum. Tamen* Ptolemæo Philadelpho *numerosus fuit equitatus. Pluribus explicatur locus* 1 Reg. 10. v. 28. 29. *de equis ad* Solomonem *ex* Ægypto *adductis. Cur hunc locum interpretes minùs intellexerint.* Coa; Ægypti *urbs quæ? Quid Aphelia?* מקוה tributum *sonat.* Pharaonis *trigæ, aut* τριστάται Exod. 14. v. 7. *Regi per Legem prohibitum equos multiplicare* Deut. 17. v. 16. Judæi *quam hic rigidi. Causæ hujus prohibitionis. Equo etiam alieno superbire nonnullos.* Platonis *fastus. Equis non fidendum*, Psal. 20. 8. *&c. Regii equi populo sæpe graves. Hinc fabula de* Diomedis *equis anthropophagis. Periculum, ne populus in* Ægyptum *reduceretur. In hanc Legem peccavit* Solomon. Desultorii *Gr*, ἀμφιπποι. *Scriptor* τακτικὸς *in* Suida, *&* Pollux, *emendati. Qui populi paribus equis pugnaverint. Currus, aut equus secundarius* Gen. 41. v. 43. *&* 2 Par. 35. v. 24. Solomon, *etsi equis abundaverit, non tamen iis fidit.*

Solomonis equos *Josephus* ita describit *Antiq.* lib. 8. cap. 2. Ὑπῆρχον αὐτῷ δισμύριοι ἵπποι· ἤσκηντο δ' οὗτοι πρὸς εὐμορφίαν, καὶ τάχος, ὡς μηδ' εὐπρεπεστέρους ἄλλους εἶναι συμβαλεῖν αὐτοῖς, μήτε ὠκυτέρους, ἀλλὰ καλλίστους τε πάντων ὁρᾶσθαι, καὶ ἀπαραμίλλητον αὐτῶν εἶναι τὴν ὀξύτητα. *Equorum habuit viginti millia, qui tam pulchritudinis, quam celeritatis ratione sic comparati erant, ut iis collati nulli alii aut formosiores essent, aut velociores: quin hi specie, & pernicitate supra omnes, sine controversia, eminebant.* Ibidem equites his insidentes magno verborum apparatu sic depinguntur, Ἐπεκόσμουν δ' αὐτοὺς καὶ οἱ ἀναβαίνοντες, νεότητι μὲν πρῶτον ἀνθοῦντες ἐπιτερπεστάτη, τὸ δ' ὕψος ὄντες περίοπτοι, καὶ πολὺ τῶν ἄλλων ὑπερέχοντες, μηκίστας μὲν καθειμένοι χαίτας, ἐνδεδυμένοι δὲ χιτῶνας τῆς Τυρίας πορφύρας, ψῆγμα δὲ χρυσίου καθ' ἡμέραν αὐτῶν ἐπέσηθον ταῖς κόμαις, ὡς στίλβειν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς τῆς αὐγῆς τοῦ χρυσίου πρὸς τὸν ἥλιον ἀντανακλωμένης. *His autem decus addebant equites primùm quidem jucundissimâ juventute florentes, deinde staturâ spectabiles, & supra reliquos multum eminentes, longissimis crinibus & promissis, tunicas ex* Tyria *purpura induti, & auri ramenta quotidie capillis inspergentes, ita ut capita ipsis radiarent auri fulgore ad Solem reflexo.* Nempe fuit id usu receptum ævo *Josephi*, & sequentibus. Ita *Verus* Imperator capiti legitur (*a*) auri ramenta inspersisse. Et *Commodus* (*b*) fuisse capillo semper fucato, & auri ramentis illuminato. Quamvis tantum in comis fulgorem illum à natura habuisse asserat (*c*) *Herodianus*, ut, cum in Sole ambularet, τοὺς μὲν οἴεσθαι ῥίνημα χρυσοῦ προϊόντι ἐπιπάσσεσθαι, *quidam auri ramentis euntem conspergi putarent. Gallienus* (*d*) quoque crinibus suis auri scobem aspersit. Itaque rem suorum temporum videtur *Josephus* ad *Solomonis* ætatem transtulisse. Utut sit, quam compti fuerint *Solomonis* equites Scriptura non dicit uspiam, contenta numerum definivisse. In quo ipso *Josephus* errat, cum viginti millia censet. Neque enim fuerunt supra duodecim millia, ut Historia Sacra disertè tradit in quatuor (*e*) diversis locis. Illum igitur peccâsse reor, vel solâ libidine res suæ gentis augendi in majus, vel *Hebraismi* ignoratione. Ex qua factum, ut שנים עשר אלף פרשים, pro *duodecim millibus equitum*, reddiderit *bis decies mille equites*, seu, quod idem est, *equitum myriadas duas*. Aut pro δισμύριοι ἵπποι legendum δισχίλιοι καὶ μύριοι ἵπποι· ut in eodem capite circa initia, *Solomoni sine jugalibus equis*, inquit, ἦσαν ἱππεῖς δισχίλιοι καὶ μύριοι, *equitum erant duodecim millia.*

(*a*) *In Capitolino.*
(*b*) *In Lampridio.*
(*c*) *Lib.* 1.
(*d*) *In Trebellio.*
(*e*) 1 *Reg.* 4. 26. & 10. 26. 2 *Par.* 1. 14. & 9. 25.

Et hæc quidem satis clara sunt: sed de numero curruum *Solomonis* non levis est controversia; quia quæ de iis habet Scriptura videntur planè ἀσύστατα. Nempe 1 *Reg.* 10. *v.* 26. & 2 *Paral.* 1. *v.* 14. currus illi tribuuntur mille duntaxat & quadringenti. Atque id ipsum *Josephus* suffragio suo comprobans scribit illi quadringentos ex Regum & Principum donis accesfisse

ſiſſe, cum antea nonniſi mille haberet. Ἔπεμπον δὲ αὐτῷ ἵππους, καὶ ἅρματα, &c. ὥς τε τοῖς οὖσιν αὐτῷ πρότερον ἅρμασι, καὶ ἵπποις, ἐκ τῶν πεμπομένων προσθέντα ποιῆσαι τὸν ἁρμάτων ἀριθμὸν τετρακοσίοις περισσότερον· ἦν γὰρ αὐτῷ πρότερον χίλια. *Mittebant autem illi equos, & currus,* &c. *unde præter equos, & currus, quos prius habuit, ab illis, qui dono mittebantur, curruum numerus auctior quadringentis factus: illi autem mille erant prius.* Hos porro currus veriſimile eſt partim fuiſſe bigas, partim trigas, aut quadrigas pro more illorum temporum. Et, ſi bigę omnes fuiſſent, curules equos habuiſſet *Solomon* bis mille octingentos: ſi omnes quadrigæ, quinquies mille & ſexcentos. Inter quæ extrema ferè medius eſt numerus quatuor millium. Curules igitur equi *Solomonis* parum fuerunt infra, aut ſupra hunc numerum. Quorſum igitur illis equis aſſignantur ſtabulorum quadraginta millia? 1 *Reg.* 4. 26. Solomoni *fuerunt*, inquit Sacer Scriptor, ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו *quadraginta millia ſtabulorum equorum ad currus ſuos.* Unde etiam *Joſephus*, Τοσοῦτον δὲ πλῆθος ἦν ἁρμάτων Σολομῶνι, ὡς τεσσάρας εἶναι μυριάδας φατνῶν τῶν ὑπεζευγμένων ἵππων. *Tanta curruum erat copia* Solomoni, *ut quatuor eſſent myriades* (id eſt, quadraginta millia) *præſepium equorum jugalium.* At, cùm in regiis ædibus præſepium & ſtabulorum ſit multo minus, quàm ęquorum, quia in una præſepi, aut ſtabulo, plures equos ſtabulare moris eſt; hîc, contra, vel uno equo ſtabula ſunt octo, vel decem: ac proinde inter hos numeros non videtur ulla ſervari proportio. Ut ſolvatur hic nodus, ajunt ארות hoc loco non eſſe *ſtabula*, vel *præſepia*, ſed in *ſtabulis* aut *præſepibus loculos* ſingulis equis deſtinatos, quomodo appellat *Vegetius* lib. 1. cap. 56. *Patena*, inquit, *quæ appellatur* (φάτνη) *hoc eſt, alveus ad ordeum miniſtrandum, ſit munda ſemper, ne ſordes aliquæ cibariis admiſceantur, & noceant. Loculi præterea vel marmore, vel lapide, vel ligno facti, diſtinguendi ſunt, ut ſingula jumenta ordeum ſuum nullo præripiente conſumant. Nam ſunt animalia ad edendum avidiſſima, quæ, cum celeriter propria devoraverunt, partem conſortis invadunt. Alia verò naturali faſtidio tardius comedunt, &, niſi ſeparatim acceperint, vicinis rapientibus macreſcunt.* Atque id puto veriſſimum, nempe à verbo ארה quod *carpere* eſt, ארות propriè eſſe *loculos in ſtabulis diſtinctos*, ex quibus ſingula jumenta carpunt pabulum ſibi deſtinatum. Unde eſt, quod 2 *Paral.* 32. *v.* 28. Rex *Ezechias* ſtruxiſſe legitur ארות לכל בהמה ובהמה *loculos omni jumento & jumento*, id eſt, ſingulis jumentis, vel unicuique jumento: ita enim reddenda eſt *Hebræa* phraſis. Sic *Eſther* 9. v. 21. בכל שנה ושנה, *In omni anno & anno*, id eſt, ſingulis annis. Et ibidem v. 28. בכל דור ודור *In omni ætate & ætate*, id eſt, ſingulis ætatibus, vel unaquaque ætate. Scio *Talmudicos* ארות interpretari אצטבלאות, *ſtabula*, in *Gemara*, Tractat. *Sanhedrin* cap. 2. ſect. 10. & ſic ſumi in *Paraphraſtis*, ut cum *Aſſuerus Hamani* dicit *Eſth.* 6. 10. in ſecundo *Tharg.* ופוק לאוריא דמלכא ודבר מתמן סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריא Quæ neceſſario ſic vertenda, *Ito ad ſtabulum Regis, & inde ſume Regis equum, qui ſtat in principio* (id eſt, in ingreſſu) *ſtabuli.* At jam non quæro quomodo hâc voce *Paraphraſtæ* abutantur, ſed quæ illius ſit propria, & primaria ſignificatio in *Hebræo* Scripturæ textu. In quo cum palam fecerimus ארות non tam eſſe *ſtabula*, quam *loculos in præſepibus* ſingulis equis proprios, non jam dicendum eſt *Solomonem* habuiſſe quadragies mille ſtabula, vel præſepia, ſed quadragies mille loculos in ſtabulorum, aut præſepium, numero longè minori. At ne ſic quidem res eſt confecta, quia quæretur iterum, quorſum curulibus equis circiter quater mille, ut probavimus, loculos habuerit in ſtabulis decuplo plures. Reſpondet *R. Levi* in 1 *Reg.* 10. *v.* 26. & eum ſequuti multi noſtrorum, in quibus locis *Solomoni* currus tribuuntur mille ſolùm & quadringenti, currus intelligi ſelectos, & præcipuos. Quæ diſtinctio petita eſt ex *Exod.* 14. *v.* 7. ubi *Pharao Iſraëlitas* inſequuturus, cepiſſe legitur ſexcentos currus electos, & omnes currus *Ægypti.* Itaque *Pharaoni* fuerunt duo genera curruum; nempe ſelecti ſexcenti currus, & promiſcui alii, quorum numerus ſubticetur. Sic *Solomonem* aſſerunt, præter illos mille quadringentos currus, qui ſelectiores erant, alios habuiſſe magno numero, ac proinde etiam equos multò plures, quibus curulia, quæ diximus, ſtabula replerentur. Sed hæc illi de ſuo dicunt, nec præeunte Scripturâ, cujus verba ſunt tam 1 *Reg.* 10. *v.* 26. quàm 2 *Paral.* 1. *v.* 14. *Collegit* Solomon *currus, & equites: & fuerunt ei mille & quadringenti currus, & equitum duodecim millia.* Quibus verbis qui ſibi fingunt ſolùm currus electos recenſeri, neceſſe habebunt idem dicere de equitibus, atque ut alios currus, ita etiam alios equites comminiſci minus electos: quod non patiuntur loca 1 *Reg.* 4. *v.* 26. & 2 *Par.* 9. *v.* 25. ubi numerus ſemper eſt idem. Proinde ut equitum, ita curruum numerus debet omnino eſſe immotus, nec ulla ratione poteſt augeri. Neque verò parum id fuit, quod bellicos currus habuit *Solomon* mille, & quadringentos. In immenſis exercitibus *Mithridates* (*f*) falcatos currus ſolùm centum habuit, *Darius* (*g*) ducentos. *Antiochus Eupator* trecentos 2 *Macchab.* 13. *v.* 2. *Zeræ* etiam *Chuſæo* fuêre trecenti currus 2 *Par.* 14. *v.* 9. *Pharaoni* ſexcenti electi *Exod.* 14. *v.* 7. id eſt, bellici, ut interpretor, cum ſarcinarii eſſent reliqui. *Syris* trans-*Euphratenſibus* ſeptingenti 2 *Sam.* 10. *v.* 18. *Siſaræ* nongenti *Jud.* 4. *v.* 3. 13. non ter mille, ut perperam habet *Joſephus Antiq.* lib. 5. c. 6. *Sobæorum* Regi *Adarezero* milleni 1 *Paral.* 18. *v.* 4. *Seſaco*, quem *Seſoſtrim* fuiſſe putant *Ægypti* Regem longè maximum, mille ducenti 2 *Par.* 12. *v.* 3. Atque his omnibus curruum numerus minor fuit quam *Solomoni.* Et, ſicubi major fuit, audeo dicere loca eſſe de mendo ſuſpecta, quod in numeris paſſim accidere nemo negaverit, qui non ſit idem harum literarum plane rudis atque imperitus. Puta, cùm 1 *Sam.* 13. *v.* 5. cenſentur in caſtris *Philiſtæorum* curruum triginta millia, res omnino eſt παράδοξος. Itaque pro triginta millibus *Syrus* Interpres habet ܬܠܬܐ ܐܠܦܝܢ ܡܪ̈ܟܒܬܐ, & *Arabs* ثلاثة الف مركب *tria millia curruum*, quomodo illos legiſſe par eſt in *Hebræis*, quibus uſi ſunt, exemplaribus, id eſt, שלשת אלפים pro שלשים אלף, quod ipſum valde multum eſt. Sed in his tribus millibus fortaſſe plerique currus fuerunt ſarcinarii. Et 1 *Paral.* 19. *v.* 7. ubi *Ammonitæ* præter *Maacæos* conduxiſſe leguntur שנים ושלשים אלף רכב, *triginta duo millia curruum*, *Syrus* habet ܬܠܬܝܢ ܘܬܪܝܢ ܐܠܦܝܢ ܦܪ̈ܫܐ *triginta duo millia equitum*, quia aliis vocalibus legit רַכָּב *racchab*, pro רֶכֶב *recheb.* Et utrumque ſequutus *Arabs*, مراكب وفرسانا اثنينا وثلاثين الفا *curruum & equitum triginta duo millia.* Quod natum eſt ex gemina verſione: quarum una ex רֶכֶב *recheb*; altera ex רַכָּב *racchab*, expreſſa. Et horum prius *currus*, poſterius *equites* ſonat. Sed 2 *Sam.* 10. 6. nec equitum eſt, nec curruum ulla mentio. Tantùm præter *Maacæos Ammonitæ* conducunt ex *Syris Bethrehob*, & *Soba*, viginti millia peditum, & ex *Iſtobæis* millia duodecim. Qui numeri ſimul collecti non curruum, ſed virorum faciunt triginta duo millia. Et 1 *Paral.* 19. *v.* 18. pro ſeptem millibus curruum legendum eſſe currus ſeptingentos patet ex 1 *Sam.* 10. *v.* 18. Sed & in loco, in quo verſamur, pro ארבעים אלף *quadragies mille*, leguntur ſolùm ארבעת אלפים *quater mille* 2 Par. 9. 25. Atque id omnino quadrat, ut

ut curulibus equis circiter quater mille, *Solomon* in præsepibus totidem loculos instruxerit. Itaque vel corrupti sunt numeri 1 *Reg.* 4. *v.* 26. & pro ארבעים אלף legendum, ut in *Paralipomenis*, ארבעת אלפים vel (ut contendit Cl. *Jacobus Cappellus*, affinis meus, ὁ μακαρίτης) ארבעים eo loco *quatuor* significat, non *quadraginta*, ut Singulare ארבע. Neque, si illi credimus, res est sine exemplo. Nam שמנים שנה, quibus terra quievisse legitur *Jud.* 3. *v.* 30. vult esse *annos octo*, non *octoginta*. Et in *Talmudico* Tractatu *Jebamoth*. cap. 7. fol. 48. ubi legitur תשעים יום ירח שלושים res ipsa clamat reddendum esse, *dies nonaginta sunt menses tres*, non *triginta*. Item in *Berescith Rabba* cap. 53. ejici legitur *Ismaël* בן עשרים ושבע שנים id est, *natus annos decem & septem*, non *viginti & septem*. Ejectus enim est *Ismaël* cum *Sara Isaacum* ablactavit, quo tempore *Ismaël* annum agebat decimum sextum aut septimum. *R. Levi* conatur hæc aliter conciliare. Ait enim *Solomonem* curules equos quadragies mille habuisse in quater mille stabulis per decurias divisos: equos porro censeri 1 *Reg*. 4. *v*. 26. & stabula 2 *Paral*. 9. *v*. 25. Sed legenti fit palam utrobique ארות censeri, id est, *stabula*, aut *loculos* potius. Et curribus mille quadringentis sic assignantur curulium equorum quadraginta millia: quod absurdum esse nemo non videt. *Talmudici*, de more ridiculi, duo hæc loca sic inter se conciliant in Tractatu *Sanhedrin* cap. 2. par. 10. in *Gemara*, ut velint ארות & *stabula* significare, & *præsepia*, & in uno loco doceri quot stabula *Solomon* habuerit, in altero quot præsepia in singulis stabulis. Verba sunt, אם ארבעים אלף אצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות ואם ארבעת אלפים אצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות *Si quadraginta millia stabulorum fuerunt, tum in unoquoque fuerunt quatuor millia præsepiorum: at, si fuerunt quatuor millia stabulorum, tum in unoquoque stabulo præsepiorum fuerunt quadraginta millia.* Ex qua supputatione *Solomoni* fuerint curulium præsepiorum, & in his equorum centum & sexaginta milliones: quot equi vix censeantur in universo terrarum orbe. In *Græca* versione ארות, vel ארית סוסים, absurdè redditur θήλειαι, & τοκάδες ἵπποι, quasi הרות & הריות legerint, quod *fœtas* significaret.

Ne porro tot currus, & equites urbi regiæ essent oneri, horum partem per *Judææ* oppida distribuit *Solomon*. Hinc de equitibus dicitur ינחם (h) *deduci jussit eos*, vel יניחם (i) *collocavit eos* partim *in urbibus curruum*, & partim *cum Rege Hierosolymis*. Quota pars, sive curruum, sive equitum, in urbe sit relicta, Scriptura nusquam docet: sed, si *Josepho* credimus, τῶ ἱππέων οἱ μὲν ἡμίσεις τῷ βασιλεῖ προσέδρευον ἐν Ἱεροσολύμοις, *equitum dimidia pars* Hierosolymis *cum Rege commorabatur*. At τῶν ἁρμάτων περὶ αὐτὸν ἐτήρησεν ὀλίγα, *prope se servavit curruum paucos*. Quod de equitibus habet *Arabs* 2 *Par*. 1. *v*. 14. اقامهم علي الضياع اثنين اثنين *Eos per oppida binos* Solomon *collocavit*, futile est, & perabsurdum. Sic enim equitum millia duodecim distribuenda fuissent in oppidorum sex millia; id est, longè plura quam unquam fuerint sub ditione *Solomonis*. Et concisæ copiæ in minutas partes planè dissolverentur, nec maturè possent colligi, cum res ita postularet. Sed video fontem erroris. Cum eadem verba *Syrus* ita reddidisset, ܘܐܘܬܒ ܐܢܘܢ ܠܙܘܓܐ ܒܡܕܝܢܬܐ *Et collocavit eos* πρὸς τὰ ζεύγη, *ad bigas in oppidis*; *Arabs*, qui versionem suam ex *Syra* expressit, illud ܠܙܘܓܐ, *ad bigas*, sic accepit, quasi significaret equites *per paria*, seu binos oppidatim fuisse distributos, quia ܙܘܓ *zug*, *Syris* non solùm *bigam*, sed & *par* quodvis significat, ut *Græcum* ζεῦγος, ex quo deductum est. Idem, errore non absimili, 2 *Paral*. 8. *vers*. 6. ex *Syro* ܡܕܝܢܬܐ ܕܙܘܓܐ ܘܡܕܝܢܬܐ ܕܦܪܫܐ *oppida bigarum*, & *oppida equitum*, reddit, ضياع مزوجة وضياع مفردة *oppida conjuncta*, & *oppida separata*; quia *Syris* ܙܘܓ (unde ܙܘܓܐ *biga*) *conjungere* significat, & ܦܪܫ (unde ܦܪܫܐ, *eques*) *separare*. Quin oppida bigarum, seu curruum, & oppida equitum, oppida erant *Solomonis* curribus, & equis destinata. Unde *Josephus*, Τὰς δὲ πόλεις ταύτας ἁρμάτων προσηγόρευσε, *Has autem curruum urbes appellavit* Solomon: adde etiam *equitum*. Pro *urbibus curruum* 1 Reg. 10. v. 26. *Hieronymus* habet *civitates munitas*; quasi pro ערי הרכב legerit ערי הרהב, *civitates roboris*. Putaverit aliquis in his fuisse *Beth-mercaboth*, & *Hatsar-susa*, vel *Hatsar-susim*, vicina oppida in tribu *Simeonis*, *Jos*. 19. *v*. 5. & 1 *Par*. 4. *v*. 31. Quia illud *domum curruum*; hoc *equitatûs*, vel *equorum oppidum* sonat, ut *Græca*, *Harmatus*, *Harmaxitos*, & *Hippon*. Sed & *Gamala*, urbs prope *Carmelum*, alio nomine dicta est πόλις ἱππέων, *urbs equitum*. Quod tamen ad *Solomonis* curulia, & equestria oppida nihil attinet. *Gamalæ* enim id nomen obtigit multis sæculis post *Solomonem*, διὰ τὸ τοὺς ὑφ' Ἡρώδου τοῦ βασιλέως ἀπολυομένους ἱππεῖς ἐν αὐτῇ κατοικεῖν, *quia equites ab Herode Rege dimissi in ea diversabantur*. Ita *Josephus De bell*. lib. 3. cap. 2. Contra, *Beth-mercaboth*, & *Hatsar-susim* patet fuisse *Solomone* multo antiquiora; quia *Simeonitis* obtigerunt, tum cum à *Josua* sorte divisa est terra *Chanaan*. At oppida, per quæ currus suos, & equos dispersit *Solomon*, nova fuisse, & in id ipsum ab eo condita Scriptura disertè asserit 1 *Reg*. 9. *v*. 19. & 2 *Par*. 8. *v*. 6. in hæc oppida pabulum equis, quantum erat necesse, fuisse comportatum Sacer Scriptor his verbis docet 1 *Reg*. 4. *v*. 28. *Ordeum*, & *stramen*, *equis*, & *veredis ferebant*, *quocunque locorum erant*, *unicuique demensum suum*. Septuaginta, Τὰς κριθὰς, καὶ τὸ ἄχυρον, τοῖς ἵπποις, καὶ τοῖς ἅρμασιν ἔφερον. *Ordeum*, & *paleam equis ferebant*, & *curribus*: perabsurdè. Equis enim affertur pabulum, non curribus. Sed pro לרכש, *veredis*, legerunt לרכב, *curribus*. Nec meliora, quę sequuntur: *Ordeum*, &c. *ferebant* εἰς τὸν τόπον, οὗ ἂν ἦ ὁ βασιλεὺς, *in locum*, *in quo erat Rex*. Imo in locum, in quo erant equi; sive adesset Rex, aut abesset. Nam *Hebræa*, אל מקום אשר יהיה שם *in locum in quo erat*, non referuntur ad Regem, de quo in eo versu nullum verbum, sed ad proximum antecedens לרכש, *veredo*, quod Singulare nomen est pro Plurali. Sed error ille *Græcis* non est peculiaris. Nam *Hieronymus* quoque, in eundem lapidem impingens, *Ordeum*, &c. *deferebant*, inquit, *in locum ubi erat Rex*. Et *Arabs*, الي الموضع الذي يكون فيه سليمان *in locum*, *in quo erat Solomon*. Et *Josephus*, Συγκομίζων εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς διέτριβε τόπον, *Eum in locum convehens*, *in quo Rex diversabatur*. Interim vel ex hoc loco colligere est ordeum apud veteres equorum fuisse pabulum vulgatissimum. Sic in *Homero* (k) sæpissime describuntur equi κρῖ λευκὸν ἐρεπτόμενοι, *albam ordeum comedentes*. Et in *Polluce* (l) τροφαὶ ἵππων κριθαὶ, *equorum pabulum est ordeum*. Et *Nemesianus* (m) in *Cynegetico*, ubi de cura equorum,

Ordea tum, paleasque leves præbere memento.

Et in *Plauti Asinaria* servus herum adolescentem, quem per jocum inequitabat, sic alloquitur,

Demam

(h) 1 *Reg*. 10. 26.
(i) 2 *Par*. 1. 14. & 9. 25.
(k) *Iliad*. ε. 195 & θ. 560. *Odyss*. δ. 41.
(l) *Lib* 1. c. 11. § 2.
(m) *Versu* 193.

Demam hercle jam de ordeo, tolutim ni badizas.
Juvenalis item *Sat.* 8.
--- *infundet jumentis ordea lassis.*

Ut *Lucianus*, in *Lucio*, hospitis sui ancillæ dat κριθιδίων τιμὴν εἰς τ͂ ἵππον, *ordei equo apponendi pretium.* Et rursus, Τοῖς κτήνεϛιν παρέβαλον κριθίδια, *Jumentis hordeum objecerunt.* Proinde in asinum mutatus, ἡ δ̕ γραῦς, inquit, ἐμοὶ, καὶ τῷ ἵππῳ κριθὰς παρέθηκεν, *anus mihi, & equo ordeum apposuit.* Itaque *cantherinum* à rusticis ordeum appellari testis est (*n*) *Columella*; quia cantherios, & alia animalia, quæ ruri sunt, melius pascit, quam triticum. Et κριθῶντα, vel, ut *Pollux* (*o*) scribit, κριθιῶντα πῶλον vocat *Æschylus* (*p*) equum nimio ordei pastu lascivientem. Et κριθίας, vel κριθίασις, equi morbus est ex intempestivo ordei esu contractus: de quo multa *Absyrtus*, & *Hierocles* (*q*) in *Hippiatricis*, *Philosophus* (*r*) quoque obiter inter equorum morbos. *Gaza* reddit *hordeationem*.

(*n*) *Lib.* 2. c. 9.
(*o*) *Lib.* 7. c. 5.
(*p*) *In Agam. versu* 1637.
(*q*) *Lib.* 1. c. 8.
(*r*) *Hist.* l. 8. c. 24.

Jam si roges, unde tot equos sibi comparaverit *Solomon*, cum ante illum in *Judæa* vix ulli fuerint; respondebimus cum *Esdra* 2 *Paral.* 9. *v.* 28. *Educebant equos* Solomoni *ex Ægypto*, *& ex omnibus terris.* Iis scilicet, unde in *Judæam* mercatoribus liber erat accessus, quos fama tanti Principis, & summum in equos studium eò potuit allicere etiam ex locis remotissimis. Sed hæc equorum genera Scriptura maximè celebrat. Ad Septentrionem *Judææ*, *Thogarmæos*; ad Orientem *Assyrios*; ad Occasum *Italos*, si *Kimchio* creditur, & *Syro* Paraphrasti; & ad Meridiem *Ægyptios*. De *Thogarmæis* hæc *Ezechiel*, *Tyrum* compellans, cap. 27. v. 14. *De domo* Thogarmæ *eques*, *& equites*, *& mulos adduxerunt ad nundinas tuas. De domo Thagarmæ*, id est, è *Cappadocia*, ut multis probamus in nostro *Phaleg.* lib. 3. cap. 11. Nempe *Cappadocum* equorum summa semper fuit nobilitas.

Illis ampla satis lævi sunt æquora dorso,
Immodicumque latus, parvæque ingentibus alvi,
Ardua frons, auresque agiles, capitique decoro
Altus honos, oculique vago splendore micantes,
Plurima se validos cervix resupinat in armos.
Fumant humentes calidâ de nare vapores.
Nec pes officium standi tenet, ungula terram
Crebra ferit, virtusque artus animosa fatigat.

Ita illos describit *Nemesianus*. Et *Oppianus* de iisdem lib. 1. *Cynegeticῶn*,

Κραιπνότεροι δ̕ πέλϐσιν ὅσῳ μάλα γηράσκϐσι,
Κείνϐς εἰς πόλεμον μεγαλήνορα θωρήσσοιο,
Αἴθωνας τ' ἐπὶ θῆρας· ἐπεὶ μάλα θαρσήεντες
Ὅπλοις ἀντιάαν, πυκινὴν ῥῆξαί τε φάλαγγα,
Θηρσί τ' ἐνυαλίοισιν ἐναντία δηρήσασθαι.

Quæ nos ex parte, supra paulo pressius, sed *Bodinus* ita reddidit,

At virtus, animusque virent ætate virili,
Nec nisi decrepito senio vis illa fatiscit.
Hos in sanguinei fulgentia prælia Martis.
Intrepidè armato inque ferociâ bella ferarum.
Haud equidem sævis terrentur ab hostibus unquam,
Quin acies nitidas rumpant, densasque phalanges,
Immanesque feras infracto pectore vincant.

Eosdem equos celebrant (*s*) *Dionysius Periegetes*, (*t*) *Solinus*, (*u*) *Claudianus* aliquoties, (*x*) *Isidorus*, (*y*) *Absyrtus*. Et ex *Strabone* (*z*) constat *Persas* ex *Cappadocibus* tributi nomine exegisse quotannis mille quingentos equos. Quin eorum nonnullos *Geographus* Anonymus sub *Constantio* (*a*) *divina* vocat *animalia*. Et lex *Theodosii* (*b*) *gregem dominicum*, quia *Cæsarum* usibus servabantur, nec eos factionibus dividere licebat, nisi permittentibus Imperatoribus. Unde illud *Capitolini* in *Gordianis* de *Gordiano* primo; *Cappadoces* equos *centum permittentibus Imperatoribus factionibus divisit.* Quocirca *Eutropio* crimini datum est, quod, Consul cum esset, Βοσκήμασιν ἀπεχρήσατο, *animalibus præter fas usus esset*, quibus nulli alii præter Imperatorem uti licebat. Atque ob id ipsum ab *Arcadio* capite mulctatus est, ut refert *Philostorgius* (*c*) vetus Scriptor, gente *Cappadox*. Sed hæc alibi citata, & explicata pluribus, nonnisi obiter hîc attingimus, ne videamur actum agere. Tantùm, quod nos fugerat, *Gregorium* etiam *Nazianzenum* ab equorum fœcunditate *Cappadociam* suam laudâsse his verbis reperio *Orat.* 20. in *Basilium*, Τὸ ἐμὸν ἔδαφος τϐ̃το, οἱ σεμνοὶ Καππαδόκαι, τὸ μηδὲν ἧττον κϐροτρόφον, ἢ εὔιππον. *Hoc meum solum*, *O venerandi* Cappadoces, *non minùs juvenibus*, *quam bonis equis fœcundum.* Et, quod de *Hispania* tradunt veteres (*d*) (quamvis omnino fabulosè, ut à *Justino* (*e*) agnitum) in *Cappadocia* etiam scribit *Augustinus* (*f*) equas vento concipere. Sed viro Sancto *Solinus* imposuit, qui, in capite *De Cappadocia*, equabus id ipsum tribuit, suppresso loci nomine hoc miraculo celebrati.

(*s*) *Versu* 973.
(*t*) *Cap. de Cappad.*
(*u*) *In Ruffin. l.* 2. & *in laudem Serenæ & in Equo Arcad.*
(*x*) *Orig. l.* 14. *c.* 3.
(*y*) *Cap.* 115.
(*z*) *Lib.* 11.
(*a*) *Cap.* 21.
(*b*) *Lex* 7.

Huc etiam referri posse videbitur, quod equi *Henetici* fuêre olim in pretio, quia *Homeri Heneti* sunt *Paphlagones* in ora *Cappadociæ*. *Phædra* in *Euripidis Hippolyto*, versu 230.

Εἴτε γενοίμαν ἐν σοῖς δαπέδοις
Πώλϐς Ἐνέτας δαμαζομένα.

Utinam essem in tuis campis Equas Henetas *domans*. Et Chorus, versu 1131. de *Hyppolyto* jam fato functo,

Οὐκ ἔτι συζυγίαν
Πώλων Ἐνετᾶν ἐπιβάϛη.

Non amplius jugum Equarum Henetarum *conscendes.* Ubi *Scholiastes*, Ἐνετᾶν, Παφλαγονικῶν· Ἐνετοὶ γὰρ ἔθνος Παφλαγονίας. Et *Stephanus*, Λέγονται καὶ Ἐνετίδες, ἵπποι· nimirum ab *Henetis Paphlagoniæ*, de quibus ante egerat. At *Hesychius* aliter, Ἐνετίδας, πώλϐς ϛεφανηφόρϐς, ἀπὸ τ͂ περὶ τὸν Ἀδρίαν Ἐνετίδος, διαφέρϐσι γὰρ ἐκεῖ· Henetidas, *equas coronatas*, *ab* Henetide, *quæ est circa* Adriam, (id est, *Venetiâ*) *ibi enim excellunt.* Quibus concinunt hæc *Strabonis* lib. 5. ubi de *Italiæ Venetis*, Διονύσιος, ὁ τ͂ Σικελίας τύραννος, ἐντεῦθεν τὸ ἱπποτροφεῖον συνεϛήσατο τ͂ ἀθλήτων ἵππων· ὥς τε καὶ ὄνομα ἐν τοῖς Ἕλλησι γενέσθαι τ͂ Ἐνετικῆς πωλείας, καὶ πολὺν χρόνον εὐδοκιμῆσαι τὸ γένος· Dionysius, Siciliæ *Tyrannus*, *inde equorum ad certamina educandorum armentum instituit: unde factum, ut apud* Græcos Veneticæ *equariæ fama innotuerit, atque inclaruerit id genus per longum tempus.* Proinde etiam *Euripidis Scholiastes* docet, Πώλϐς Ἐνέτας equas esse eorum *Henetorum*, οἱ Παφλαγονίαν πρότερον οἰκϐ̃ντες, ὕϛερον ἐπὶ τὸν Ἀδρίαν διέβησαν, *qui*, *cum* Paphlagoniam *prius tenuissent*, *in* Adriam *postea trajecerunt.* Et anachronismi *Poëtam* accusat in eo, quod *Phædram*, *Thesei* uxorem, loquentem inducit de *Veneticis* equabus, quibus, multis post sæculis, primus omnium vicit quidam *Leo Lacedæmonius*, *Anticlidæ* pater, ut traditum est à *Palæmone*.

Sed & de *Assyriorum* equis *Prophetæ* quædam habent non temerè prætereunda. Sic *Esaias Judæam* ab *Assyrio* vastandam interminatus cap. 5. v. 28. *Ungulæ equorum ejus ut petræ*, *& rotæ curruum ejus turbinis instar.* Et Jerem. 4. v. 13. *Ecce! tanquam nubes ascendit, & ut turbo sunt currus ejus. Leviores sunt aquilis equi ejus.* Et Habac. 1. v. 8. *Leviores sunt pardis equi ejus, & acutiores lupis vesperæ. Et abundabunt equites ejus, & è longinquo venient, & volabunt ut aquila, quæ properat ad escam.* Quæ verba in his equis multa commendant; 1. *Ungulas firmas* כצר *ut petra*; *Græci*, Epitheto addito, ὡς ϛερεὰ πέτρα, *Chaldæus* itidem כטנרא תקיפא. Et *Arabs* مثل الصاخرة الصلدة *ut petra dura*: ne scilicet viæ asperitate, & longitudine atterantur. Equos hujusmodi *Homerus* χαλκόποδας appellat *Iliad.* θ'.

--- ὑπ' ὄχεσφι τιτύσκετο χαλκόποδ' ἵππω,

Currui adaptavit æripides equos. Et *Odyss.* φ'. κρατερώνυχας,

Ἵππϐς δ' αὐτὸς ἔχε κρατερώνυχας ἐν μεγάροισιν.

Equos autem ille tenuit fortes-ungulis in domibus. Iidem *Absyrto* cap. 106. εὔποδες, & ϛερεόποδες, quibus oppo-

opponit μαλακόποδες. Ibidem *Theomnestus* multa præscribit εἰς τὸ σκληρῶσαι ὁπλὴν *ad indurandum* equorum *ungulam*. Et in *Hippico Xenophon* vult, ut in equo de his duobus maximè soliciti simus, περὶ τῶν ὁπλῶν ὅπως καρτεραὶ ἔσονται, καὶ περὶ τῶν σομάτων ὅπως μαλακὰ ἔσαι, *de ungula ut firma sit, & de ore ut sit tenerum*. Proinde equos *Hispanicos*, postquam à forma commendavit *Oppianus*, in illis hoc desiderat, quod habent

Ὁπλὴν ἐ κρατερὴν, πηλοτρόφον, εὐρυπέδιλον,

Ungulam male-firmam, luti-alumnam, latam. Sed *Scaliger* contra contendit paucos equos meliore ungula fulciri, quam *Hispanicos*, totamque *Hispaniam* scrupeam, sabulosam, asperam, siticulosam esse: tantum abest, ut limo, lutove ungulæ corrumpantur. 2. *Assyriorum* equis ab *Esaia*, & *Jeremia* tribuitur impetus, qualis turbinis; quod idem est, ac si vocentur ἀελλώδεις, & ἀελλόποδες, & ἀελλοδρόμοι, ut à *Poëtis* passim. *Homerus* Hymnicus, de *Troe*, Hymno in *Venerem*,

Γηθόσυνος δ' ἵπποισιν ἀελλοπόδεσσιν ὀχεῖτο;

Lætus vehebatur equis, quorum pedes erant instar turbinis. Simonides (g) carmine ἐπινικίῳ in *Anaxilam Rheginorum* Tyrannum, cum mulabus *Olympia* vicisset,

(g) *Apud Heracl. De polit. & Arist. Rhetor. l. 3. c. 2.*

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων,

Salvete, equarum filiæ, quarum pedes turbinis in modum feruntur. Sophocles in Oedipo *Tyranno*, versu 475.

Ὥρα νῦν ἀελλοπόδων ἵππων.
Σθεναρώτερον φυγᾷ πόδα νωμᾷν.

Tempus nunc est in fuga pedem movere citius equis, qui feruntur instar turbinis. Alii ἀελλάδων legunt. *Hesychius*, Ἀελλάδων, ἵππων ταχέων· Σοφοκλῆς Οἰδίποδι τυράννῳ. Malim ἀελλώδων, ut in *Suida*, Ἀελλώδεις ἵπποι, αἱ ταχεῖαι· καὶ τοῦτο τραγικόν. *Bacchylides* in Prolegomenis in *Pindarum*. Ξανθότριχα μὲν Φερένικον Ἀλφεὸν παρ' εὐρυδίναν πῶλον ἀελλοδρόμον, νικήσαντα, *Flavipilum equum* Pherenicum *prope* Alpheum *latifluum, procellas cursu æquantem, victoriam consequutum. Archias Poëta* in *Epigr. Anthol.* lib. 1. cap. 32.

Ὁ πρὶν ἀελλοπόδων λάμψας πλέον αἰετὸς ἵππων,

Qui prius multum inclaruit, aquila equorum, qui pedes habent instar turbinis. Smyrnæus lib. 1. versu 610.

--- συνέπειρεν ἀελλοπόδους δέμας ἵππου,

Simul transfixit equi corpus turbinis in modum velocis. Eodem pertinet, quod equi passim *ventos æquare*, aut *anteire* dicuntur. Sic in *Apollonio Argonaut.* lib. 4. Sol *Æetæ* dat equos

--- πνοιῇσιν ἐειδομένους ἀνέμοιο,

venti flatibus similes. Et apud *Q. Calabrum* lib. 8. *Achillis* equi

--- ἶσον δ' ἀνέμοισι φέρονται,

ventorum instar feruntur. Ut in *Homero* Iliad. κ'. *Rhesi* equi sunt

Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι,

nive candidiores, & cursu ventis similes. Quod imitatur *Poëta* summus *Æn.* lib. 12. ubi *Turnus* poscit equos,

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Cujusmodi equos *ventosos* vocant *Ovidius* lib. 4. *Fast.*

Primaque ventosis palma petetur equis.

Oppianus lib. 4. *Cynegeticῶν*,

Τόσσον Ἴβερες ἔασι θοοὶ πόδας ἠνεμόεντας,

Adeò ventosis pedibus sunt celeres Iberi *equi.* Neque aliud sibi voluerunt, equi equas in *Lusitania* ex vento concipere primi finxerunt, quam equos ex iis nasci miræ pernicitatis: quod à *Trogo* est observatum. 3. Eosdem equos *volare* dicit *Habacuc*: *Volabunt ut aquila*, &c. Ita *Homerus* passim de equis,

(h) *Iliad.* ε'. 366. 768. θ'. 45. κ'. 530. &c.

--- (h) Τὼ δ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην,

Illi verò non inviti volabant.

Et

(i) *Iliad.* ψ'. 506.

--- (i) Τὼ δὲ σπεύδοντε πετέσθην,

Illi verò properantes volabant.

Et *Virgilius* lib. 12. *Æn.*

Alipedumque fugam cursu tentavit equorum.

Et *Ovidius* lib. 3. *Amorum* Eleg. 11.

Victor Abantiades *alite fertur equo.*

4. Nec *volare* solùm dicit *Habacuc*, sed *volare ut aquila*, quæ, ut in hunc locum observat *Kimchius*, קל לעוף משאר עופות ועף בגובה האויר יותר מכלם וכן אמר כאשר ידאה הנשר *reliquis avibus ad volatum levior est, & in aërem fertur sublimius omnibus illis: unde est, quod dicitur* Deut. 28. v. 49. "*Sicut volat aquila.* Itaque etiam *Oppianus* de *Hispanicis* equis lib. 1. *Cynegeticῶν*,

Κείνοισιν τάχα μὲν ἐναντίον ἰσοφαρίζοι
Αἰετὸς, αἰθερίοισιν ἐπιθύνων γυάλοισιν.
His aquila audaci certaverit una volatu,
Quæ secat æthereas pennis pernicibus auras.

Et ab *Archia* supra velox equus vocatur αἰετὸς ἵππων, *aquila equorum*. 5. Quin *volare* addit Propheta *ut aquila, quæ properat ad escam*. Ut *Homero, Iliad.* φ'. describitur *Achilles*,

Αἰετοῦ οἴματ' ἔχων μέλανος τοῦ θηρητῆρος;
Impetum habens aquilæ nigræ properantis ad escam.

Et *Statius* de *Tydeo* dicit lib. 8. *Thebaid.*

--- *nec segnius ardens*
Accurrit, niveo quam flammiger ales olori
Imminet, & magna trepidum circumligat umbra.

Nempe aquila magno impetu ruit in prædam. *Xenophon.* lib. 2. *Cyrop.* Ἀιετὸς δ' ἐπιπτάμενος αἴσιος, ὡς κατεῖδε τὸν λαγὼ φεύγοντα, ἐπιφερόμενος ἔπαισέ τ' αὐτὸν, καὶ συναρπάσας ἐξῆρε. *Dextra autem aquila involans, ut vidit leporem fugientem, irruens percussit illum, & correptum extulit.* Hunc aquilæ impetum ῥόμβον appellat *Pindarus Isthmia* quarta, ubi *Melissum* dicit vulpis prudentiam imitari,

--- αἰετοῦ ἅτ' ἀναπιτναμένα
Ῥόμβον ἴσχει, ---

quæ aquilæ rhombum resupinata cohibet. Ut *Olymp.* 13. ἀκόντων ῥόμβον, *telorum rhombum* dixerat, quod *Scholiastes* δίνησιν, καὶ βολὴν, *rotationem, & vibrationem* exponit. 6. Pardis etiam iidem equi conferuntur, quod quidem est animal velox. Proinde *Oppianus* lib. 3. *Cynegeticῶν*,

Παρδαλιές τε θοαί. ---

Pantheræque veloces, &c. Et *Lucanus* lib. 6. *celerem pardum* dixit: ubi tamen saltu potius quam cursu pollere docet. Verba sunt,

--- *non segnior extulit illum*
Saltus, & in medias jecit super arma catervas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.

Et *Plinius* lib. 10. cap. 73. *Insident in eadem* Assyria *pardi condensa arborum, occultatique earum ramis in prætereuntia desiliunt, atque è volucrum sede grassantur.* Et *Damir* pardum asserit esse بعيد الوثبة فربما وثب اربعين ذراعا صعدا *animal longinqui saltus, ita ut quadraginta cubitos in altum exiliat.* (Ita unum exemplar: sed alterum omittit vocem صعدا *in altum*, quæ melior est lectio) Inde *Martialis* (k) *volucrem* vocat: & *Aristophanis Scholiastes* in *Plutum* ὁρμητικὸν ζῶον. Et *Pollux* lib. 5. cap. 15. Εἴποις δ' ἂν ἔλαφον θεῖν, λαγωὸν φεύγειν, σῦν καὶ κάπρον συῤῥήγνυσθαι, λέοντα ἐφορμᾷν, πάρδαλιν πηδᾷν. *Dices cervum currere, leporem fugere, suem & aprum irrumpere, leonem irruere, pardum insilire.* Quò respicientes *Græci* verterunt, Ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρδάλεις οἱ ἵπποι αὐτῶν, *Exilient supra pardos* (id est, plus quam pardi) *equi eorum*. 7. Denique de his equis dicitur וחדו מזאבי ערב *Et acutiores erunt lupis vesperæ*, quod ad visum referri potest, quia *Arab.* حدد *acutum esse* etiam de visu dicitur. Et lupum sub vesperam acutissi-

(k) *Spectac. Epigr.* 15.

mè videre docent *Ælianus* & *Phile*. Unde *crepusculum* λυκόφων, & *Homero* ἀμφιλύκη νύξ, *Iliad.* ή. Quamvis quomodo ad equum id pertineat non satis liquet: nisi quod ad illud *Virgilii* de equis,

Spadices glaucique. ---

Servius habet, *Glauci sunt felineis oculis, id est quodam splendore perfusis.* Quod explicans *Gesnerus*, *Nostri*, inquit, *appellant* glaſ-aug / *id est, vitreos oculos, & noctu etiam videre putant.* Et *Damir Arabs* de equo, وجوصف باحدة البصر *Describitur etiam acuti visus.* Unde Proverbium apud *Arabes*, quod idem citat, ابصر من فرس *Oculatior equo.* Sed, quia res non satis certa est, videndum an *acutus* ibi sit pro *veloci*, quomodo *Græcum* ὀξὺς *acutus* sæpe sumitur: ut in *Plutarchi Romulo* de quodam *Celere*, à quo *Romuli* frater, *Remus* cæsus est, Καὶ ἀπ᾽ ἐκείνε τὲς ταχεῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ὀξεῖς κέλερας ὀνομάζεσι, *Et ab eo* Romani *veloces, & acutos*, celeres *vocant.* *Acutus* etiam quandoque est *acer*, & ad animum pertinet: ut in *Aristotelis Ethicis* lib. 3. cap. 7. Οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, *Fortes autem in agendo sunt acuti*, id est, acres, & animosi. Quod vespertinis lupis valde convenit, quos longa inedia divexat, ut alibi probamus ex *Statio Achilleidos* lib. 2. & *Thebaidos* lib. 10. Sic *Arabice* الحدة *acumen* quandoque pro *alacritate* sumitur, & *acri contentione* rei exequendæ, quandoque etiam pro *excandescentia*, quæ *Græcis* est ὀξυθυμία. Quomodo *Prov.* 27. 17. חדד, *acuere*, est *irritare*, si credimus *Aben Ezra*, qui locum illum ita reddidit, *Ut ferrum ferro acuitur, ita vir acuitur facie*, id est, irritatur ira *socii sui. Faciem* enim ab *Hebræis* sæpe pro *ira* usurpari nemo est qui nesciat.

Equi porrò *Assyriorum*, quos *Propheta* ita celebrant, nati non erant in ipsa *Assyria*, quam ab equorum præstantia nemo commendat, quod meminerim; sed in vicinis regionibus, *Armenia* puta, *Media*, & *Perside*. In his *Nisæi* eminebant in *Mediæ* campo *Nisæo*, qui valde proceri erant corporis. Ita habetur in *Suida* voce Νίσαιον, & in *Eustathio* ad *Dionysium*; *Herodotum* sequutis, cujus verba sunt in *Polyhymnia*; Ἔστι πεδίον μέγα τῆς Μηδικῆς, τῷ οὔνομά ἐστι Νίσαιον· τὲς ὦν δὴ ἵππες τὲς μεγάλες φέρει τὸ πεδίον τοῦτο· Mediæ *campus est magnus*, Nisæus *nomine: magnos porrò equos fert campus ille.* Proinde idem *Herodotus* in *Thalia* asserit *Indica* animalia esse cæteris multo majora, παρὲξ τῶν ἵππων· οὗτοι γὰρ ἑσσῶνται ὑπὸ τῶν Μηδικῶν, Νισαίων δὲ καλευμένων ἵππων, *præter equos: illi enim* Medicis *equis sunt inferiores, qui* Nisæi *vocantur.* Et *Strabo* lib. 11. Τὰς δὲ Νισαίας, ἵππες, οἷς ἐχρῶντο οἱ βασιλεῖς ἀρίστοις οὖσι καὶ μεγίστοις· *Nisæos equos, quibus utuntur Reges, cum sint optimi, & maximi. Lucanus* lib. 8. de *Parthorum*, equis, & arcubus,

Celsior in campis sonipes, & fortior arcus.

Hinc in iis equis summa vis fuit. *Ammianus*, ubi de *Media* lib. 23. *Sunt apud eos prata virentia, fœtus equorum nobilium, quibus (ut Scriptores antiqui docent, nosque vidimus) ineuntes prælia viri summa vi vehi exultantes solent, quos* Nisæos *appellant.* Nec minor velocitas. *Suidas*, Νίσαιον, τόπος Περσίδος, ἔνθα ἵπποι ὠκίστοι γίνονται, Νισαῖοι λεγόμενοι· *Nisæum, locus* Persidis, *ubi equi sunt velocissimi*, Nisæi *dicti.* Unde est, quod camelos (dromadas videlicet esse pernicissimos eo argumento probat *Philosophus*, *Hist. anim.* lib. 9. cap. 50. quod θέεσι θᾶττον τῶν Νισαίων ἵππων πολὺ, *Nisæis etiam equis multo citius currunt:* quod idem est, ac si dixisset, equis expeditissimis. Sed & decorem fuisse eximium colligas ex *Synesii* Epist. 40. ad *Uranium*, ubi postquam multis laudavit ἵππον ἀκροφυέστατον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκουσαν, *equum apprime à natura factum ad omnem dotem equo congruam*, unum excipit, quod Νισαίων ἵππων ἰδεῖν ἐστι ἀειδέστερος, ὀχθώδης τε ὢν τὸ κρανίον, καὶ λειπόσαρκος ταῖς ὀσφῦν. Nisæis *equis specie sit deformior, cum & capite sit prominenti, & circa lumbos carne modicâ.* Forma tamen his peculiaris, quæque à nostris plurimum distat. *Strabo*, Ἰδιόμορφοι δέ εἰσιν ὥσπερ καὶ οἱ Παρθικοὶ λεγόμενοι νῦν παρὰ τὰς Ἑλλαδικὰς, καὶ τὰς ἄλλας τὰς παρ᾽ ἡμῖν. *Formæ sunt peculiaris, ut & qui* Parthici *nunc dicuntur à* Græcanicis, *atque aliis quos habemus diversæ.* Descriptio petenda est ex his *Oppiani* lib. 1. *Cynegeticῶν*,

Κάλλει δ᾽ ἐν πάντεσσι πέλει πανυπείροχος ἵππος
Νισαῖος, τὸν ἄγουσιν ἐρικτέανοι βασιλῆες,
Καλὸς ἰδεῖν, ἀταλός τε φέρειν εὐπειθέα δεσμῷ,
Βαιὸς μὲν κεφαλήν, πολλὸς βαθύτριχα δειρὴν
Κυθιόων ἑκάτερθε μελιχρύσοισιν ἐθείραις.

Quem tumidi Reges equitant, longè omnibus anteit
Nisææ telluris equus, cui gratia formæ est,
Et gressus faciles, cedentiaque ora lupatis,
Argutum caput, atque jubæ per colla profusæ
Luxuriant utrinque, auri fulgore micantes.

Græcè -- μελιχρύσοισιν ἐθείραις, id est, *jubis melli & auro concoloribus*, aut *melli* simpliciter; nam alii legunt μελιχροίοισιν. Nempe flavi plerumque erant equi *Nisæi.* Quin apud *Suidam*, in Ἵππος Νισαῖος, *Grammatici Nisæas* equas asserunt εἶναι ξανθὰς πάσας, *omnes esse flavas.* Proinde *Polemon* ibidem arguitur, quod *Nisæum* equum album vocaverit: Ὁ δὲ Πολέμων κακῶς φησὶ λευκὸν ἵππον Νισαῖον. Polemon *autem malè asserit equum* Nisæum *esse album.* Et *Phavorino* si credimus, Νισαῖος ἵππος, ὅ ἐστι ξανθός· ἡ γὰρ Νίσα πάσας τὰς ἵππους ξανθὰς ἔχει. Nisæus *equus, id est, flavus: Nisa enim omnes equas flavas habet.* Tamen præter *Polemonem*, *Philostratus* etiam, *Apollonii* sui libro primo, memorat λευκὸν ἵππον τῶν σφόδρα Νισαίων, Nisæum *equum maximè candidum.* Et in *Rhodogynæ* Icone apud eumdem, Προσγέγραπται αὐτῇ καὶ Νισαία ἵππος μέλαινα, ἐπὶ λευκοῖς τοῖς σκέλεσι, καὶ τὰ στέρνα λευκά. *Appicta est ei* Nisæa *equa nigra, cui, ad candida crura, nivea sunt pectora.* Neque verò *flavum* sonat *Nisæus*, sed è *Nisa.* Et *Nisa*, vel *Nesa*, si mavis (nam Νήσαιον scribunt *Phlegon*, *Arrianus*, *Stephanus*, & *Hesychius*) est *Chaldæum* נצא *netsa*, vel נציא *netsia.* Prius legitur in *Talmudico* Tractatu *Bava bathra:* posterius in *Hebræorum* Lexicographis. *Aruch* explicat מקום משופע, *locum depressum*; *Pomarius* מקום שהולך בשיפוע, *locum in declive vergentem.* In *Talmude* opponitur מוליא, *tumulus.* Cur inde nomen habuerit *Nisæus* campus ex *Strabone* manifestum est, ubi *Media* describitur ἡ πολλὴ μὲν ὑψηλή, καὶ ψυχρά, *celsa pleraque, & frigida*, &c. ἡ δ᾽ ὑπὸ ταῖς Κασπίοις πύλαις, ἐν ταπεινοῖς ἐδάφεσι καὶ κοίλοις οὖσα, εὐδαίμων σφόδρα, *sed beata admodum quæ pars est sub* Caspiis portis, *ut quæ sit in loco depresso, & concavo.* Idem situs fuit prati *Hippoboti*, in quo pascebantur equi *Nisæi.* A situ igitur illa regio נצא dicta est, vel נציא, unde *Græcis* Νῖσα, Νίσος, Νῆσος, Νίσαιον, & Νήσαιον· ita enim diversè scribitur. Ab aliis is ipse locus vocari traditur *Catastegona*, vel *Catastigona. Hesychius* in Νησαίας ἵππους, Μεταξὺ τῆς Σεσιανῆς καὶ τῆς Βακτριανῆς τόπος ἐστὶ Κατασήγωνα, ὅπερ Ἑλλάδι γλώσσῃ Νῆσος. Ἐνταῦθα ἵπποι διάφοροι γίνονται. *Inter* Susianam & Bactrianam *locus est* Catastegona, *qui Græcè* Nesos *dicitur. Ibi sunt præstantes equi.* Ita etiam *Phlegontis* Scholiastes, & *Phavorinus. Suidas*, in Ἵππος Νισαῖος, Κατασίγονα scribit, & Νίσος. *Catastigona* hodie diceretur قتستان *Kotisthan*, id est, *herbæ Medicæ Regio.* Nempe ستان *stan*, *regionem* designare in compositione nominum *Persicorum* omnes sciunt. Sic هندستان *Hindostan* est *India*, عربستان *Arabistan* Arabia, خوزستان *Chuzistan* Susiana, كوهستان *Chuhistan* montana regio

regio, كورستان *Churiſtan* ſepulchrorum regio, ſepulchretum. Ita قتستان *Kotiſtan* locus eſt herba *Medica* fœcundus, quam قت *Kot* appellari teſtantur *Avicenna*, *Serapio*, *Abenbitar*, *Pandectarius*, *Bellonius*, &c. Porro *Medicam* herbam ibi abundâſſe, & locorum incolas equos ſuos eâ ſaginaſſe, diſertè teſtatur *Strabo*, Τὴν βοτάνην δὲ, inquit, τὴν μάλιστα τρέφουσαν τοὺς ἵππους, ἀπὸ τοῦ πλεονάζειν ἐνταῦθα, ἰδίως Μηδικὴν καλοῦμεν. *Herbam, quæ maximè equos alit, ex eo quod ibi abundat, propriè* Medicam *appellamus.* Variante dialecto idem eſſe puto *Cataſtigon*, & *Coteſtan:* quomodo אסתגנין, *iſtagnin*, & ὀστάνην, quorum utrumque occurrit pro *Mago*, vel *Aſtrologo*. Illud in *Talmude* paſſim, & in *Chaldæis* Paraphraſtis: hoc in *Græcorum* ſcriptis, tanquam à *Perſis* deductum. Vide in *Laërtii* præfatione locum ex *Xantho Lydo*, & *Suidam* in Ὀστᾶναι. Quam late patuerit *Niſæus* campus nemo tradidit. At latiſſimè patuiſſe oportet, ſi de illo vera ſunt hæc *Diodori*, Ἐν ᾗ (χώρᾳ) τὸ παλαιὸν ἔφασαν ἑκκαίδεκα μυριάδας ἵππων γεγονέναι φορβάδων· κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου παρουσίαν ἓξ μόναι μυριάδες ἠριθμήθησαν. *In quo loco fuiſſe olim ajunt equorum armentalium centum & ſexaginta millia, ſed, cum* Alexander *eo ſe contulit, non niſi ſexaginta millia numerata ſunt.* E quo numero *Arrianus* myriadem unam eximens de iiſdem equis hæc habet, Εἶναι δὲ (λέγεται) πάλαι μὲν ἐς πεντεκαίδεκα μυριάδας τῶν ἵππων· τότε δὲ Ἀλέξανδρον οὐ πολὺ πλείονας τῶν πέντε καταλαβεῖν, πρὸς λῃστῶν γὰρ διαρπαγῆναι τὰς πολλὰς αὐτῶν. *Fuiſſe olim ajunt equarum ad* CLM; *tum verò* Alexandrum *non multò plures* LM *reperiſſe, pleraſque enim à prædonibus furto ſublatas.* *Strabonis* tamen ævo non paſcebantur ibi *Perſarum* Regibus ſupra equarum quinque myriades; niſi ſit error in numero, & pro πέντε legendum ſit δεκάπεντε. De vero ſitu hippoboti tam celebris *Geographi* certant, & *adhuc ſub judice lis eſt.* Quidam apud *Strabonem* in *Armenia* ponunt. *Plinius*, & *Iſidorus Characenus* in *Parthyene*. *Ptolemæus Niſæam* urbem in *Margiana*, & *Niſæos* populos in *Aria*, *Sariphis* montibus interjectis. *Heſychius*, *Suidas*, *Phlegontis* Scholiaſtes, *Phavorinus*, *Niſæum* μεταξὺ τῆς Σουσιανῆς καὶ τῆς Βακτριανῆς, *inter Suſianam & Bactrianam:* quod valde abſurdum eſt, cum *Suſiana*, & *Bactriana* diſtent immenſum quantum. Itaque pro Σουσιανῆς Vir maximus legi vult Σουγδιανῆς, quia *Sogdiana Bactrianæ* vicina eſt. Alii apud *Suidam Niſæos* equos deducunt ἀπὸ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, *ex ora Maris Rubri:* atque hujus ſententiæ citatur auctor ἐν Δικτυῒ Ὀρφεὺς, pro quo lege Εὐριπίδης. Neque enim Δίκτυν ſcripſit *Orpheus*, ſed *Euripides*, quam *Stobæus* non ſemel citat. Hinc *Phlegontis* Scholiaſtes, Ὁ δὲ Εὐριπίδης πρὸς τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ τὴν Νησαίαν φησὶν εἶναι. Euripides *autem dicit* Niſæam *eſſe ad Mare rubrum.* Idem *Suidas* in Νισαιον, dicit eſſe locum *Perſidis*; quomodo etiam *Phavorinus*. Quod ſequutus *Vegetius*, *Perſis*, ait, *provinciis omnibus præſtat equos patrimoniorum cenſibus æſtimatos. Perſis*, id eſt, *Niſæus* ager *Perſidis*. At *Mediæ* adſcribunt *Herodotus*, *Strabo*, *Maximus Tyrius*, *Ammianus*, *Stephanus*, *Euſtathius*. Et locum præciſe definire videtur *Strabo* prope *Caſpias portas* in via, qua venitur è *Perſide*, & *Babylonia*. Inde in *Phaleg* noſtro colligebamus hunc eſſe campum magnum, quem deſcribit liber *Judith* ἐν τοῖς ὁρίοις, *in finibus* Ragau. *Ragau*, Græcis *Raga*, *Ragæ*, *Ragæa*, *Mediæ* urbs magna eſt, è qua *Alexandrum* uno die ad *Caſpias portas* veniſſe, cum *Darium* magnis itineribus inſequeretur, ſcribit *Arrianus* libro tertio. Et ſpatium interjectum ſtadiis quingentis, vel, ut alii legunt, octingentis definit *Strabo*, id eſt, vel LXII. vel C paſſuum millibus. In illo interſtitio potuit eſſe campus *Niſæus:* & ipſi urbi videri poſſit inditum fuiſſe nomen ab adjacentis paſcui ubertate: Nam *Ragau* Chaldaicè רעין *paſcuum* ſonat. *Ragas Seleucus Nicator Europum* nominavit, & *Parthorum* Rex *Arſaces Arſacen*, vel *Arſaciam*. Ita teſtantur *Strabo*, & *Stephanus*. Itaque *Ragæ*, *Europus*, & *Arſacia* eadem urbs. Et fallitur *Ptolemæus*, qui in tribus locis deſcribit, tanquam tres diverſas urbes. Quarum ſola *Europus* eſt in vero ſitu, nempe in extremis *Mediæ* verſus *Parthiam*, aliquanto Auſtralior *Caſpiis portis*, quo ferè loco deſcribit *Strabo*. His rationibus fretus, *Niſæum* campum collocaveram in *Ragarum*, vel, quod idem eſt, *Europi* vicinia, ferè ad *Caſpias portas*. Sed, re perpenſa accuratius, malo cum *Diodoro*, & *Arriano*, deſcribere inter *Suſa* & *Ecbatana*, in ea parte *Mediæ*, quæ *Suſianæ* eſt confinis. Quia de eo non poteſt afferri quidquam illuſtrius, quam iter *Alexandri*, quem euntem, *Suſis Ecbatana*, *Diodorus* narrat ibi triviſſe menſem integrum, & equarum reperiſſe ſexaginta millia, atque inde profectum ſeptima die veniſſe *Ecbatana*. Neque his diſſimilia traduntur ab *Arriano*. Sed neque diſſentit *Strabo*, in quo quidem pars *Mediæ*, quæ eſt ſub *Caſpiis portis*, deſcribitur ἱππόβοτος διαφερόντως, *equis paſcendis maximè idonea.* Et de campo *Niſæo*, quem ille *Hippobotum* vocat, ſequitur continuo poſt, Καλεῖται δέ τις καὶ λειμὼν Ἱππόβοτος, ὃν καὶ διεξίασιν οἱ ἐκ τῆς Περσίδος, καὶ Βαβυλῶνος, εἰς Κασπίους πύλας ὁδεύοντες, ἐν ᾧ πέντε μυριάδας ἵππων θηλειῶν νέμεσθαί φασιν. *Sed &* Hippobotum *vocatur pratum quoddam, per quod tranſeunt, qui ex* Perſide, *&* Babylone *eunt in* Caſpias portas, *in quo equarum paſci dicuntur quinquaginta millia.* Sed hoc *pratum Hippobotum* apertè diſtinguitur à parte *Mediæ* ἱπποβότῳ, quæ eſt ſub *Caſpiis portis*. *Heſychium* quod attinet, atque alios, à quibus campus ille deſcribitur μεταξὺ τῆς Σουσιανῆς καὶ τῆς Βακτριανῆς. Omnino id ſumptum eſt ex *Alexandri* hiſtoria, & pro τῆς Βακτριανῆς reponendum τῶν Ἐκβατάνων. Neque mirum eumdem campum alios *Mediæ*, alios aſſignare *Perſidi*, cum ſit in utriuſque confiniis, nempe in ea parte *Mediæ*, quæ *Suſianam* attingit. *Suſiana* autem in *Strabone* pars eſt *Perſidis*. Eodem refero, quod *Niſæum Euripides* locat ad *mare Erythræum*; quia *ſinus Perſicus*, ad quem eſt *Perſis*, portio eſt *Rubri maris*. Ut taceam *Euripidis* ævo, qui fuit ante *Alexandrum*, hęc loca fuiſſe *Græcis* parum cognita. At *Ptolemæi Niſæa* urbs in *Margiana*, & in *Aria Niſæi* populi, cum *Niſæo Mediæ*, vel *Perſidis* campo *Hippoboto* commune nihil habent. Quem ſi alii *Armeniæ*, & *Parthiæ* adſcripſere, ut *Plinius* & *Iſidorus Characenus*, factum id, quia in *Armenia*, & *Parthia*, nobiles equi fuere, & *Niſæis* ſimiles. Hinc *Strabo* de *Media*, Ἱππόβοτος δὲ καὶ αὕτη ἐστὶ διαφερόντως, καὶ ἡ Ἀρμενία. *Ipſa autem eſt alendis equis maximè idonea, ut &* Armenia. Item, Τοὺς δὲ Νισαίους ἵππους, οἷς ἐχρῶντο οἱ βασιλεῖς ἀρίστοις οὖσι καὶ μεγίστοις, οἱ μὲν ἐνθένδε λέγουσι τὸ γένος, οἱ δὲ ἐξ Ἀρμενίας ἰδιόμορφοι δέ εἰσιν, ὥσπερ καὶ οἱ Παρθικοὶ λεγόμενοι νῦν. Niſæos *autem equos, optimos illos, & maximos, quibus Reges utebantur, alii inde dicunt genus ducere, alii ex* Armenia: *ſunt autem formæ peculiaris, ut qui nunc* Parthici *appellantur.* Idem de *Armenia*, Οὕτω δ' ἐστὶν ἱππόβοτος σφόδρα ὁ χώρα, καὶ οὐχ ἧττον τῆς Μηδίας, ὥς τε οἱ Νισαῖοι ἵπποι καὶ ἐνταῦθα γίνονται, οἷσπερ οἱ Περσῶν βασιλεῖς ἐχρῶντο· καὶ ὁ Σατράπης τῆς Ἀρμενίας τῷ Πέρσῃ κατ' ἔτος δισμυρίους πώλους τοῖς Μιθρακίνοις (malim τῶν Μιθρακίνων) ἔπεμπεν. *Illa autem regio equis alendis tam apta eſt, neque* Media *minus, ut etiam ibi fuerint* Niſęi *illi equi, quibus utebantur* Perſarum *Reges: &* Armeniæ *Satrapa quotannis pullorum viginti millia mitteret ex* Mithracenis. Hinc *Oppianus* lib. I. *Cynegeticῶν*, poſtquam equos *Siculos* à pernicitate multis laudavit,

Κραιπνότεροι Σικελῶν δὲ παρ' Εὐφρηταο ῥέεθρα
Ἀρμένιοι, Πάρθοι τε βαθυπλόκαμοι τελέθουσιν.
Ætnæos *tamen antevolant* Euphratis *ad undas*
Armeni, Parthique *jubis per colla profuſis.*

Et *Posidonius* apud *Strabonem* lib. 3. *Celtiberorum* equos ait ἐοικέναι τοῖς Παρθικοῖς, καὶ γὰρ ταχεῖς εἶναι, καὶ εὐδρόμους μᾶλλον τῶν ἄλλων, *Similes esse* Parthicis, *aliis enim esse velociores, & expeditiores.* Et *Gratius* in *Cynegeticis*, versu 508.

Scilicet & Parthis inter sua mollia rura
Mansit honor. ---

Malim, *propter sua mollia crura*; quia, authore *Vegetio* lib. 1. cap. 56. Parthis *consuetudo est equorum gressus ad delicias dominorum hac arte mollire*, &c. Cætera ibi vide. *Absyrtus*, *Hippiatricῶν* lib. 2. cap. 115. Οἱ Πάρθοι μεγάλοι, καὶ εὐμεγέθεις, θυμοειδεῖς τε, καὶ εὐγενεῖς τῷ εἴδει, τοῖς ποσὶ χρησοὶ διαφερόντως. Οἱ Μῆδοι τῷ μεγέθει ὑπερβάλλοντες· Ἀρμένιοι δὲ, καὶ Καππάδοκες τὸ Παρθικὸν γένος ἔχουσιν· εἰσὶ δὲ βαρυκέφαλοι μᾶλλον. Parthi *equi magni, & proceri sunt, animosi, ac specie generosa, & pedibus maximè valent.* Medi *staturâ eximii.* Armenii & Cappadoces *sunt* Parthici *generis*; *sed capite graviores.* Hic obiter observandum, eos, qui apud *Etymologum Susa* dici asserunt ἀπὸ τοῦ ἱππάσιμον αὐτὴν εἶναι, σουσίαν γὰρ ὑπὸ Σύρων τὸν ἵππον λέγεσθαι, *ab eo, quod regio est equis commoda*, susiam *enim equum à* Syris *appellari*, fallaci niti Etymologia. Utut enim *equus* à *Chaldæis* & *Syris* סוסא *susa*, dicatur, & סוסיא *susja*; tamen *Susa* urbs ab equis nomen non habet, sed ἀπὸ τῶν κρίνων, *à liliis*, ut, post *Aristobulum*, & *Charetem*, *Athenæus*, *Stephanus*, *Etymologus*, alii. *Hebræis* enim, & *Chaldæis* שושן *susan*, est *lilium*, quo ipso nomine *Susa* dicuntur in libris (*l*) *Danielis*, & (*m*) *Esther*; unde incolæ in (*n*) *Esdra* שושנכיא. Nempe κρίνα πολλὰ ἐν τῇ χώρᾳ πεφύκει ἐκείνῃ, *regio liliorum erat ferax*, ut à *Stephano* observatur. Sed hæc de *Assyriorum* equis plus satis.

(*l*) *Dan.* 8. 2.
(*m*) *Esth.* 1. 2. 5. &c.
(*n*) *Esd.* 4. 9.

Ad *Tyrrhenos* equos refert *Aben Ezra* hæc *Jerem.* vers. 8. סוסים מוזנים משכים היו איש אל אשת רעהו יצהלו, quæ ex illius mente sic sonant, *Equi bene pasti* Tyrrheni *fuerunt*, *unusquisque ad uxorem proximi sui adhinniverunt.* Quasi משכים fiat à משך *Mesech*, id est, *Tuscia*, ut *Hebræis* placet, כי משם יבאו הסוסים האבירים הומים ומתאוים אל הנקבה *Quia inde veniunt equi fortes, qui fremunt, & appetunt fœminam.* Et verò, postquam *Oppianus* fortes equos multis descripsit, *Tales*, inquit, *sunt* Tyrrheni, & Armenii, & Achivi,

Τυρσηνοὶ τοιοῖδε, καὶ Ἀρμένιοι, καὶ Ἀχαιοί.

Et alibi professus se recensurum equorum nobilissimos ita incipit,

Τυρσηνοὶ, Σικελοὶ, Κρῆτες, Μάζηκες, Ἀχαιοί.

Et rursus alio loco,

Ἵπποι Τυρσηνοὶ δὲ, καὶ ἄπλετα Κρήσια φῦλα,
Ἀμφότερον, κραιπνοῖτε θέειν, δολιχοί τε πέλονται.

Tuscia *quos generat*, *quosque urbibus inclyta centum*
Creta, *pedum levitate valent*, & *corpore vasto.*

Sed alibi docuimus verba *Jeremiæ* sic esse reddenda, *Ut equi bene pasti, cum mane surgit unusquisque, ad uxorem proximi sui adhinniunt.* Neque enim hoc loco משכים est nomen gentis, sed *qui manè surgit.* Proinde *Chaldæus* hic habuit שחרין *manè quærentes*, pro quo perperam edunt אחרין. Et, vel si nomen gentis esset, סוסים משכים non essent *equi Tusci*, sed *equi Armenii.* Quippe משך *Mesech*, in Scriptura est *Moschorum* gens inter *Colchidem* & *Armeniam.* Hebræi *Tusciam* explicant, freti authoritate *Pseudo-Gorionidis*, qui merus est nugator, ut multis probavimus in nostro *Phaleg.* *Aquila*, *Symmachus*, *Theodotion* pro משכים habent ἕλκοντες, *trahentes*; quia pro *mafchim* legerunt *mosechim.* Equi *trahentes*, id est *refractarii*, qui obnituntur fræno. Phrasis est *Arabum*, quibus جرر *giarara* est *trahere*, & فرس جرور *pharas giarur*, *equus refractarius.*

Supereſt, ut agamus de equis *Ægyptiis*, quorum Scriptura sæpe meminit. Sic in *Pharaonis* copiis, quibus *Israëlitas* insequutus est, præter regios currus sexcentos, alii plures fuerunt (*o*) ex tota *Ægypto*, & equitum multa millia. Numerum Scriptura non definit. Sed, si *Josepho* (*p*) credimus, equites erant πεντακισμύριοι, *quinquagies mille.* Et hunc numerum nonnulli *Arabum* duplo auctiorem faciunt. In his (*q*) *Ibnogiarir Tiberiensis*, كان في عسكر فرعون مايه الف حصان ادهم *Erant in copiis* Pharaonis *equi nigri centies mille.* Horum submersionis historiam *Damir* sic interpolat

فرعون هاب دخول البحر
وكان علي حصان ادهم ولم يكن
في خيل فرعون انثي فجا جبريل
عليه السلام علي فرس انثي وديق
اي اشتهي الفحل علي صورة
هامان وقال له فقدم ثم خاض
البحر فتبعها حصان فرعون
وميكايل يسوقهم لا يشذ منهم
احد فلما صار اخرهم في البحر
وهم اولهم ان يخرج انطبق عليهم
البحر فاغرقهم اجمعين

Pharao *timebat in mare ingredi. Erat autem super equum nigrum, nec ulla erat equa in* Pharaonis *equitatu. Tunc Gabriel* angelus, *cui sit pax*, Hamanis (*r*) *formâ assumpta, super equam accessit, cujus libidine cum arderet* Pharaonis *admissarius*, Pharao *jussit ut præcederet: &* Pharaonis *equus eam statim sequutus ingressus est in mare. Interim Michaël* à tergo Ægyptios *deducebat*, *ita ut ne unus quidem restaret. Et cum eorum ultimus in mare processisset, & primus jam vellet ingredi, mare in ipsos revolutum omnes omnino submersit.* *Ægypti* Rex alius *Sesac* nomine, quem *Josephus* (*s*) vult esse *Sesostrim*, ascendit *Hierosolymam* anno quinto *Roboami* cum curribus mille ducentis, & sexaginta equitum millibus, 2 *Par.* 12. 3. Et *Neconis* copias, quas ad *Euphratem* profligavit *Nebucadnetsar*, *Jeremias* (*t*) ita compellat: *Jungite equos, & conscendite, O equites*; *Ascendite, equi*; *& insanite, O currus.* Ex quibus colligere est, illas equitatu, & curribus maximè valuisse. Proinde *Cant.* 1. 9. cum *Pharaonis* equis curulibus confertur Ecclesiæ decor. Et 2 *Reg.* 7. 6. *Syri*, qui sub *Joramo Samariam* obsidebant, cum audissent equorum & curruum multum strepitum, *Hetthæos*, aut *Ægyptios*, ab *Israëlitis* conductos, in sua castra irruisse conjectaverunt. Et *Ezechiam* dicit *Rabsake* fidere *Ægyptiis propter currus & equites*, 2 Reg. 18. 24. Quo ipso nomine *Judæos Esaias* ita increpat, (*u*) *Væ iis, qui descendunt in* Ægyptum *ad auxilium, & innituntur equis, & confidunt curribus, cum multi sunt, & equitibus, cum sunt numerosi valde*, &c. *Equi eorum sunt caro, non spiritus.* Quin ipsa Lex *Judææ* Reges vetat equos multos comparare, ne hac occasione populum in *Ægyptum* reducant *Deut.* 17. 6. Utut enim equos *Judæi* etiam alium-

aliunde comparaverint; tamen plerique erant ex *Ægypto*. Id de *Solomone* traditur disertis verbis 1 *Reg.* 10. *v.* 28. 29. & 2 *Paral.* 1. *v.* 16. 17. *Et educebantur equi* Solomonis *ex* Ægypto, *&c. Et adscendebat, & exibat ex* Ægypto *currus sexcentenis siclis argenti, & equus centenis quinquagenis.* Quin sequitur continuo post, *Hetthæis* etiam, & *Syris* equos indidem fuisse adductos. Neque obstat quod habetur 2 *Par.* 9. *v.* 28. equos *Solomoni* venisse ex *Ægypto*, & omnibus terris. Nam hoc ipso, quod fit *Ægypti* mentio specialis, docetur plerosque hos equos ex *Ægypto* venisse. Sed & multis sæculis post *Solomonem*, Rex *Sedechias*, in *Nebucadnetsarem* insurrecturus, equos petiit per legatos ab *Ægyptiis*, Ezech. 17. v. 15.

Interim est, quod miremur, cur, cum *Ægyptios* equos Scriptura tam multis celebret, de illis tamen altum sileant *Oppianus*, *Nemesianus*, *Vegetius*, *Absyrtus*, atque alii, qui quibus terris nascantur equi nobiles, & quæ sint cujusque gentis signa, vel merita, exquisiverunt: nisi quod de *Thebaidis* equis hoc occurrit apud *Gratium*,

Nec sævos miratur equos (x) terrena Syene.

(x) *Malim extrema.*

Quo ipso videtur innui equos circa *Syenem* parum esse bellicosos. Et, apud *Plutarchum* in *Cleomene*, *Nicagoras Messenius* è *Græcia* venales equos deducit *Alexandriam*, ac si *Græci* equi tum temporis *Ægyptiis* prælati fuerint. Proinde vetus *Ægyptiorum* circa equos studium deferbuisse crediderim, postquam, pulsis suis Regibus, sub exterorum jugo premi cœperunt. Nam, vel Scripturâ tacente, ex profanis Scriptoribus facilè probaverim *Ægyptum* equis olim abundâsse. Quo maxime facit *Homeri* locus πολυθρύλλητος de *Thebis Ægyptiis* Iliad. ι. versu 383.

Αἱ θ' ἑκατόμπυλοί εἰσι, διηκόσιοι δ' ἀν' ἑκάστην
Ἀνέρες ἐξοιχνεῦσι σὺν ἵπποισιν, καὶ ὄχεσφιν.
His solido portæ sunt centum ex ære, virosque
Curribus insignes, & equis, dat quæque ducenos.

Sic ex una *Ægypti* urbe prodierint viri vigesies mille, vel in equis, vel in curribus. Quin apud *Diodorum* (y) quidam asserunt δισμύρια ἅρματα πρὸς ἀλήθειαν ἐξ αὐτῆς εἰς τοὺς πολέμους ἐκπορεύεσθαι, *ad bella ex ea revera exire viginti millia curruum.* Non tamen citra Hyperbolen, cùm sequentia doceant non curruum, sed equorum viginti millia fuisse *Thebis*: imò nec *Thebis* fuisse, sed in stabulis ad *Libycam Nili* ripam longâ serie exstructis inter *Thebas* & *Memphin*. Stabula scilicet centum erant, singula capacia equorum ducenorum, ut summa esset viginti millium. Verba sunt, Τοὺς γὰρ ἱππῶνας ἑκατὸν γεγονέναι κατὰ τὴν παραποταμίαν τὴν ἀπὸ Μέμφεως ἄχρι Θηβῶν τῶν κατὰ Λιβύην, ἑκάστου δεχομένου ἀνὰ διακοσίους ἵππους, ὧν ἔτι νῦν τὰ θεμέλια δείκνυσθαι. *Centum erant equilia ad littus à* Memphi *extensum usque* Thebas *juxta* Libyam, *singulo equorum simul ducenorum capace, quorum fundamina adhuc ostenduntur.* Itaque, si curules equi omnes fuerunt, vel quadrigarum ad bellum quinque erant, vel bigarum decem millia. Ex quo fortasse curruum numero, quo tantæ urbis opes potissimum eminebant, nomini *Noamonis*, seu *Diospolis*, quo primitus vocabatur, *Thebarum* nomen accessit. Nam hodieque *Copticâ* linguâ (z) ΘΒΑ, *Thba*, sunt *decem millia*. In eodem *Diodoro* (a) *Ægypti* Regem *Osmandyam* bellum in *Bactros* gessisse πεζῶν μὲν τετρακοντα μυριάσιν, ἱππεῦσι δὲ δισμυρίοις, *copias habentem peditum quadringentorum millium, & equitum viginti millium,* testatur vetus Inscriptio. Et (b) *Sesoosis*, qui aliis (c) *Sesostris*, & (d) *Sesonchosis*, & in Scriptura (e) *Sesac*, si *Josepho* (f) credimus, κατέγραψε πεζῶν μὲν ἑξήκοντα μυριάδας, ἱππεῖς δὲ δισμυρίους καὶ τετρακισχιλίους, ζεύγη δὲ πολεμιστήρια δισμύρια καὶ ἑπτακισχίλια, *conscripsit peditum sexcenta, & equitum viginti & quatuor millia, & bellicarum bigarum viginti & septem millia.* Et apud *Apollonii* Scholiastem (g) vetustissimus Chronologus *Xenagoras* ἵππους τοὺς Αἰγυπτίους ἀρχαιοτάτους γεγονέναι λέγει, Ægyptios

(y) *Lib.* I. *p.* 30.

(z) *Lex Copt. Kircheri, pag.* 278. & 287.
(a) *Lib.* I. *p.* 32.
(b) *Ibid. p.* 35.
(c) *Herod. lib.* 2.
(d) *Justin. Martyr. in Paren. p.* 10. *Apollon. Schol. &c.*
(e) 2 *Par.* 12. 3.
(f) *Antiq. l.* 8. *c.* 4.
(g) *In lib.* 4. *v.* 268. & 276.

equos antiquissimos esse tradit. Ibidem, Σεσογχωσίδα πρῶτόν φασιν εὑρηκέναι ἵππων ἄνθρωπον ἐπιβαίνειν· οἱ δὲ ταῦτα εἰς Ὧρον ἀναφέρουσι· Sesonchosidem *artem equitandi primùm invenisse ajunt, alii autem ad* Orum *referunt.* Quod videtur verius: *Ægyptios* enim equitâsse diu ante *Sesostrim*, vel ex Scriptura constat. Et rectè hoc ad *Orum* referri, qui fuit *Ægypti* Rex antiquissimus, etiam ex *Plutarcho* in *Iside* colligere est: ubi fabulantur *Ægyptii Osiridem*, ex Inferis reducem, *Oro* filio adfuisse, ut eum ad bellum institueret, & *rogâsse quodnam animal ad pugnam euntibus censeret utilissimum: cumque equum respondisset* Orus, *miratum fuisse* Osiridem, *& dubitasse cur non leonem dixisset potius quàm equum. Ad quæ* Orum *regessisse*, Ὡς λέων μὲν ὠφέλιμος ἐπιδεομένῳ βοηθείας, ἵππον δὲ φεύγοντα διασπάσαι, καὶ καταναλῶσαι τὸν πολεμίον, *Leonem quidem illi utilem fore, qui auxilio indigeret, equum autem ad fugientem hostem labefactandum, & perdendum. Quo responso patrem delectatum, tanquam* Oro *ad pugnam satis instructo.* Proinde in symbolis suis leoni equum præferebant. Quippe ἀλκῆς μὲν καὶ ῥώμης σύμβολον αὐτοῖς ὁ λέων, ἀνδρείας δὲ καὶ παῤῥησίας ὁ ἵππος, *roboris quidem & virium leo illis symbolum erat, equus autem fortitudinis & audaciæ.* Ita habet *Clemens* lib. 5. *Stromatων.* Ex his cum constet satis, equos quanti fecerint, & quam frequentes habuerint vetustiores *Ægyptii*, duabus potissimum de causis videtur equos alendi studium apud eos refrixisse. Una est, quam jam indicavimus, quod, postquam vel à *Persis*, vel *Macedonibus* servili jugo pressi sunt, nihil amplius generosum spiraverunt, nec eorum, quæ ad bellum conferunt fuerunt solliciti, ut qui scirent illorum curam jam ad se non pertinere. Altera est, quod, postquam *Ægyptus* cœpit esse lacunosis incilibus voraginosa, illius non minima pars equis & curribus desiit esse pervia. Neque enim naturales sunt plerique *Nili* alvei, sed arte facti, priscis *Ægypti* Regibus ita procurantibus; 1. Ne aqua deesset etiam iis, qui à *Nilo* remotiores erant. 2. Ut merces, & terræ proventus hinc inde deportarentur. 3. In viatorum usum, quorum per barides, & cymbas vectura est percommoda. 4. Denique, ut *Ægyptus* invia fieret, atque inaccessa. Hinc *Diodorus* lib. 36. Τὸν γὰρ πρὸ τοῦ χρόνον ἡ κρατίστη τῆς Αἰγύπτου πᾶσα σχεδὸν ἱππάσιμος οὖσα, καὶ ταῖς συνωρίσιν ἔμβατος, ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκ τοῦ ποταμοῦ διωρύγων, δυσεφοδωτάτη γέγονεν. *Cum enim anteà* Ægypti *optima pars ferè tota fuerit equitabilis, & curribus pervia, exinde, propter incilium copiam è flumine derivatorum, viæ factæ sunt difficiles admodum.* Et *Herodotus* lib. 2. Ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ χρόνου Αἴγυπτος, ἐοῦσα πεδιὰς πᾶσα, ἄνιππος, καὶ ἀναμάξευτος γέγονε· αἴτιαι δὲ τούτων αἱ διώρυχες γεγόνασι, ἐοῦσαι πολλαὶ, καὶ παντοίους τρόπους ἔχουσαι. *Nam ab eo tempore* Ægyptus, *cum tota sit plana, inequitabilis, & plaustris invia fuit, propter incilia, quæ & multa sunt, & varia habent diverticula.* Hoc porro opus *Sesostri* tribuunt *Herodotus* & *Diodorus*. Sed illud haudquaquam puto fuisse tam vetustum. Aut id operis solùm incepit *Sesostris*, non absolvit. Rex quippe *Nilus*, *Sesostri* aliquot sæculis recentior, nomen amni suum imposuisse creditur, (h) πλείστας εὐκαίρους διώρυγας, καὶ τάφρους κατασκευάσας, καὶ πολλὰ περὶ τὴν εὐχρηστίαν τοῦ Νείλου φιλοτιμηθείς· *cum incilia opportuna plurima, & fossas adornâsset, & multa esset aggressus, ut* Nilum *faceret commodiorem.* Quin, diu post *Nilum*, *Sabacon Æthiops*, factus *Ægypti* compos, (i) reos, mortis ultimo supplicio exemptos, terræ circa sua oppida fodiendæ, & aggerandæ addicens, (k) πολλὰ μὲν χώματα κατεσκεύασεν, οὐκ ὀλίγας δὲ διώρυγας ὤρυττεν εὐκαίρους, *multos adornavit aggeres, nec pauca incilia effodit valde opportuna.* Porro, quando vixerit *Sabacon*, non potest ignorari, quia illi successit *Sethon*, *Vulcani* Sacerdos, (l) quo regnante, *Ægyptus* à *Sennacheribo* tam in-

(h) *Diod. l.* 1. *p.* 39.
(i) *Herod. l.* 2. *c.* 137.
(k) *Diod. l.* 1. *p.* 41.
(l) *Herod. l.* 2. *c.* 141. *Joseph. Antiq. lib.* 10. *cap.* 1.

fausto

fauſto conatu tentata eſt, quam *Judæa* ſub *Ezechia*. Tum ergo abſolutis incilibus, cum *Ægypti* magna pars equitatui propè eſſet inacceſſa, *Ægyptiam* illam ἱπποτροφίαν paulatim in deſuetudinem abiiſſe, nihil mirum eſt. Quamvis ex parte duraſſe videatur uſque ad *Ptolemæum Philadelphum*, quem narrant Hiſtoriæ equitum habuiſſe viginti millia, curruum verò duo millia, & elephantos, quos primus eduxit ex *Æthiopia*, quadringentos. Ita aſſerit *Hieronymus* in *Danielem*, cap. 11. Quin hunc equitum numerum duplicat *Appianus Alexandrinus*, cujus verba ſunt in *Præfatione* ad libros *Civilium*: Τοῖς ἐμοῖς βασιλεῦσι μόνοις ἦν ϛρατιά τε πεζῶν μυριάδες εἴκοσι, καὶ μυριάδες ἱππέων τέσσαρες, καὶ ἐλέφαντες πολεμιϛαὶ τριακόσιοι, καὶ ἅρματα ἐς μάχας διϲχίλια, &c. Ἐς γὰρ δὴ τοσοῦτο παρασκευῆς τε, καὶ ϛρατιᾶς, ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀναγραφῶν φαίνεται προσαγαγών τε, καὶ καταλιπὼν ὁ δεύτερος Αἰγύπτου βασιλεὺς μετ᾽ Ἀλέξανδρον. *Meis Regibus ſolis erant copiæ peditum* CCM, *& equitum* XLM, *& elephantorum in bellicos uſus* CCC, *& curruum* IIM, &c. *Ex commentariis quippe regiis colligitur hunc belli apparatum habuiſſe & reliquiſſe ſecundus* Ægypti *Rex poſt Alexandrum*, id eſt, *Ptolemæus Philadelphus*.

Quomodo equi *Solomonis* ex *Ægypto* educerentur, narratur 1 *Reg*. 10. *v*. 28. 29. & 2 *Paral*. 1. *v*. 16. 17. Sed iis verbis, quæ interpretes, ſi quid video, in alieniſſimum ſenſum torquent. Ergo ſic reddenda cenſeo, *Et educebantur equi Solomoni ex Ægypto. Et vectigal* quod attinet, *mercatores Regis Solomonis vectigal* illud *accipiebant pretio* redemptum à Rege Ægypti. *Et aſcendens ex Ægypto quadriga exibat ſexcentenis argenti ſiclis, & equus centum quinquagenis. Et ſic omnibus Hetthæorum Regibus, & Regibus Syriæ per manus ſuas educebant.* Quia nobiles equi tum temporis alibi quam in *Ægypto* pauci reperiebantur, illos è regno ſuo *Pharao* non patiebatur educi, niſi gravi tributo exacto, nempe in ſingulos equos ſiclorum CL, aut, quod idem eſt, DC in ſingulas quadrigas. Siclus *Hebræus* ſacer uno verbo eſt *Romana* ſemuncia. Vulgaris igitur, qui dimidio minor eſſe creditur, eſt quarta pars unciæ. Sic CL. ſicli vulgares erunt argenti libræ duæ cum unciis quinque & ſemi, quæ *Pharaonis* exactio in ſingulos equos fuit graviſſima. Neque enim hoc fuit equi מחיר *pretium*, ut volunt interpretes, ſed מקוה *vectigal*, quod Regi ſolvebatur, ut ex *Ægypto* liceret educere. Alioqui in omnes equos idem pretium fuiſſet conſtitutum, quod abſurdum eſſe nemo non videt. *Solomon* igitur, qui equorum multa millia ſibi ex *Ægypto* comparavit, ut à tam gravi tributo quoquo modo ſe eximeret, à ſocero ſuo, *Pharaone*, per mercatores ſuos totum illud jus certo pretio quotannis redimebat. Unde fiebat, ut, ſolo *Solomone* à vectigali immuni, cæteri omnes illud ſolverent, *Syriæ* puta Reges, & *Chananæorum* omnium, qui *Hetthæorum* nomine hîc intelliguntur per Synecdochen. Neque enim *Ægyptios* equos, quorum erant maximè cupidi, aliter nanciſci poterant, quam per mercatores *Solomonis*, in quos *Ægypti* Rex, accepto pretio, de quo convenerat, totum jus ſuum tranſcribebat. Hunc iſtius loci ſenſum, qui per ſe planus eſt, & obvius, quominus ſequantur interpretes, ſtat per *Hebræam* vocem מִקְוֵה bis repetitam, quâ illi quidvis aliud potius, quam *vectigal* intelligunt. Nonnulli, mutatis vocalibus, legerunt מִקְוֵה, vel מִקּוֹה, & voluerunt eſſe loci nomen. Hinc *Hieronymus*; *Et educebantur equi* Solomoni *de* Ægypto, *& de* Coa: *negotiatores enim Regis emebant de* Coa. *Septuaginta* etiam, ἐκ Κουὲ, pro quo nonnullæ editiones perperam, ἐκ Θεκουὲ, vel ἐξ Ἐκουέ. Porro Κουὲ, vel *Coa*, Ptolemæo *Co*, Stephano *Cos*, Arabibus قوص *Kuts*, eſt *Ægypti* urbs, & inſula in *Nilo* prope *Cynopolin*. *Syrus* habet 2 *Paral*. 1. *v*. 16. *Emebant equos* Solomoni *ex* Ægypto ܘܙܒܢ ܡܢ ܡܨܪܝܢ ܐܦܠܐ

& *ex urbe* (vel *provincia*) *Aphelia*. Et *Arabs* ومن مدينة القبليين *Et ex urbe Auſtralium*: quorſum ignoro juxta cum ignariſſimis; niſi *Aphelia* putetur eſſe *Ægypti* pars ἀφηλιῶτις, vel ἀπηλιῶτις, de qua *Ruffinus*. Unde ventus ἀπηλιώτης, ſeu *Subſolanus*; id eſt, ὁ ἀπὸ τοῦ περὶ τὰς ἰσημερινὰς ἀνατολὰς τόπου πνέων, *qui flat ab ortu Æquinoctiali*. Ac ſi *Hebr*. מקוה ſit pro מִקַּו *à linea* ſupple *æquinoctiali*, quam *Hebræi* Aſtronomi appellant קו השוה *lineam Æquatoris*. Quamvis קוה etiam pro *linea* reperiatur *Jerem*. 31. *v*. 39. Nos olim, ſermonis ſerie nondum ſatis perpenſâ, ſic reddebamus, *Et educebantur equi* Solomoni *ex* Ægypto, ומקוה & *Michoe*, id eſt, ex *Troglodytica* prope *Ægyptum*, quam priſcos *Michoen* dixiſſe ſcribit *Plinius* lib. 6. c. 29. Alii מקוה putant id ipſum eſſe, quod תקוה *Joſ*. 11. *v*. 17. nempe *netum*, ſeu *filum tenue*. Quaſi dicatur *Solomon* ex *Ægypto*, præter equos, per mercatores, etiam netum eduxiſſe, lini ſcilicet *Ægyptiaci*, ex quo texebatur byſſus *Prov*. 7. *v*. 16. *Eſa*. 19. *v*. 9. *Ezech*. 27. *v*. 7. Ita nonnulli apud *Kimchium*. Aliis מקוה eſt *collectio*, ut *Exod*. 7. *v*. 19. מקוה מים eſt *collectio aquarum*. Ita tamen, ut prius מקוה ſit collectio ſeu ſocietas mercatorum; & poſterius collectio equorum, id eſt, armentum, hoc modo, ומקוה *Et collectio* (id eſt, *ſocietas*) *mercatorum Regis accipiebant* מקוה *collectionem* (id eſt, *armentum*) equorum certo *pretio*. Sunt & aliæ hujus loci interpretationes, quas nec referre, nec refellere noſtri in præſens eſt otii. Tantum aſſero, pleraſque has interpretationes mutare Vocales, aut ſaltem Accentus, aut vim facere verbis, aut ſermonis filum abrumpere, aut multa gratis ſupponere, & ſine ulla probatione; quod per ſe deprehendet quiſquis illas cum ipſo textu contulerit paulò accuratiùs. Quæ vitabimus incommoda, ſi מקוה, *collectionem*, pro *tributo* hîc ſumamus, quomodo ſupra diximus. Ita ut *Hebræum* מקוה ſit idem, quod *Chaldæum* מגביתא. Nempe, ut קוה *Hebræis*, ita גבא *Chaldæis*, *colligere* eſt, & unum ex altero factum eſſe nemo non videt. Nam, ut ק & ג, ita ו & ב ſunt literæ homogeneæ, quæque permutantur paſſim. Itaque, ut מגביתא, *collectio*, pro *tributo* ſumitur in *Chaldæa* Paraphraſi 2 *Reg*. 23. *v*. 33. ita planè מקוה hoc loco, quod *Eſdras* מקוא ſcribit 2 *Paral*. 1. *v*. 16. ita ut propius accedat ad *Chaldæum* גבא, in quo ultima radicalis eſt *Aleph*. Obiter ex hoc loco diſcere eſt quadrigas plerumque fuiſſe *Ægypti* currus *Solomonis* ævo, quandoquidem vectigal pro curru exigebatur quadruplo majus, quam pro ſingulis equis. Sunt, qui *Moſis* ætate trigas fuiſſe colligunt ex eo, quod curruum ἀναβάται *Hebr*. vocantur שלישים *Exod*. 14. 7. & 15. *v*. 4. nomine facto ex שליש, quod *tres ſonat*, *Græci* τριϛάτας reddunt, id eſt, ſi credimus *Græcis Scholiis* in *Ezech*. 23. *v*. 23. τοὺς ἐπὶ τριῶν ἵππων ἐπιβεβηκότας· οἱ γὰρ παλαιοὶ, ἐν πολέμῳ ἐξίοντες, ἐπὶ τριῶν ἵππων ἐπωχοῦντο, *eos, qui tribus equis inſidebant: veteres enim, cùm ad bellum proficiſcebantur, tribus equis vehebantur*. Alii שלישים, aut τριϛάτας, dici volunt, quod tres in curru ſedebant; quorum ὁ μὲν ἡνιόχει, ὁ δὲ ὑπερήσπιζεν, ὁ δὲ ἐμάχετο, *unus aurigam agebat, alius clypeo protegebat, & tertius pugnabat*. Ita *Origenes* & *Gregorius Nyſſenus*. At *Arabs* in Paraphraſi 1 *Reg*. 10. *verſ*. 29. وكان المركبة ستة ماية مثقال لان المركبة اربعة افراس تشد جميعا ويجلس عليها اربعة رجال للحرب *Et erat currus ſexcentorum ſiclorum, quia currus conſtabat ex quatuor equis ſimul conjugatis, & ei inſidebant quatuor viri ad pugnam.*

Rurſus

Rurſus *Eſa.* 21. *v.* 7. רכב צמד פרשים currus eſt, cui bini inſident. Et 2 *Reg.* 9. *v.* 25. רכבים צמדים videntur eſſe, qui bini in eodem curru vehuntur.

Una quæſtio ſupereſt hîc agitanda: Lex Regi diſertè dicit *Deut.* 13. *v.* 16. לא ירבה לו סוסים *Non multiplicabit ſibi equos:* & ibi *Jonathan* in *Paraphraſi*, לא יסגון ליה על תרין סוסון *Non multiplicabit ſibi ſupra duos equos.* Quamvis ne id quidem concedant poſteriores. *Maimonides* in Tractatu *De Regibus* cap. 3. ſect. 3. ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושין שאר המלכים אסור *Et non multiplicabit ſibi equos, niſi juxta currus ſuos: equus enim vel unus otioſus, qui currat ante eum pro more cæterorum Regum, eſt prohibitus.* Et *Joſephus Karo* ibidem in carmine ex *Gemara Talmudica*, דאפולו סוס אחד והוא בטל קאי בלא ירבה סוסים *Quia vel unus equus ſuperfluus tranſgreditur Legem, quæ vetat multiplicare equos.* Cujus prohibitionis hæ videntur eſſe cauſæ. 1. Ne vel ipſe, vel Magnates ejus, his equis cum pompa abutentes, ſupra fratres efferantur, & nimio faſtu intumeſcant; quod *Jonathan* obiter ita tangit, דלמא ירכבון רברבנוי עליהון ויתגאון ויתבטלון בפתגמי אורייתא *Ne Magnates ejus illos inequitent, & ſuperbiant, & verba Legis irrita reddant.* Nempe non ſolùm equus eſt animal γαῦρον, & τύφου plenum; ſed & contagione quâdam ſeſſorem ſuum ſæpe ita inficit, ut alieno etiam equo inſidentes nonnulli ſuperbiant. Unde eſt, quod *Plato*, (m) ἐφ' ἵππου καθίσας, εὐθέως κατέβη, φήσας εὐλαβεῖσθαι, μὴ ἱπποτυφίᾳ ληφθῇ, *cum equo inſediſſet, ſtatim deſcendit, dicens vereri ſe, ne equeſtri* (aut etiam *equino*) *faſtu corriperetur.* A quo vitio illum non fuiſſe immunem judicavit *Antiſthenes*, qui, (n) πομπῆς γινομένης, ἵππον θεασάμενος φρυακτὴν, φησὶ πρὸς τὸν Πλάτωνα, Ἐδόκεις μοι καὶ σὺ ἵππος ἂν εἶναι λαμπρυντής, *in pompa quadam equum intuitus cum fremitu ferocientem*, Platoni *dixit*, *Etiam tu mihi videris equus eſſe, qui magnificè ſe oſtentat.* Eum ſcilicet ita ſuggillans ὡς τετυφωμένον. 2. Regi vetitum eſt equos multiplicare, שלא יבטח על רכבו כי רב ועל פרשיו כי עצמו מאד אבל יהיה מבטחו בשם אלהיו *ne fidat equitatui ſuo, quia multus eſt, aut equitibus ſuis, quia ſunt maximè fortes; ſed fiduciam ſuam habeat in ſolius Dei nomen.* Ita *R. Moſes*, filius *Nachmanis*, in hunc locum, juxta illud *Davidis* Pſal. 20. *v.* 8. *Hi currum, & illi equorum; nos verò nominis Domini Dei noſtri memores erimus.* Et *Solomonis* Prov. 21. *v.* 31. *Equus paratur ad diem prælii; Domini autem eſt ſalus.* Et Eſai. 31. v. 1. *Væ iis, qui nituntur equis, & confidunt curribus cum multi ſunt, & equitibus cum ſunt numeroſi valde, neque reſpiciunt ad Sanctum* Iſraëlis, *& Dominum non requirunt.* Et Oſ. 1. v. 7. *Servabo eos per Dominum Deum ipſorum; at non ſervabo eos arcu, gladio, aut prælio, equis aut equitibus.* 3. Boni Regis eſt timere, ne equitatu nimio, & ſolum ad pompam comparato, ſubditis ſuis ſit gravis: quomodo *Thraciæ* Rex, *Diomedes*, quem equos ſuos humanâ carne paviſſe fabulantur, eo quod, ad eos alendos ſumptus faciens immodicos, ſubditorum opes, & facultates omnes exhauriebat. 4. Quarta denique prohibitionis ratio in ipſa Lege eſt, *Ne reducat populum in* Ægyptum *ad multiplicandos equos.* Arabs *Pariſiis* editus, الاستكثار من الخير *ad multiplicationem bonorum.* Sed legendum الخيل *equorum.* Hieronymus, *Nec reducat populum in* Ægyptum *equitatûs numero ſublevatus.* Et *Syrus*, eodem ſenſu, *Ne reducat populum in* Ægyptum, ܟܕ ܢܣܓܘܢ ܠܗ ܪܟܫܐ *cum equi fuerint ei multiplicati*, nempe *Ægyptum* invaſurus. Quod ab hoc loco planè eſt alienum. *Hebraicè* enim habetur, למען הרבות סוס *ad multiplicandum equum*, id eſt, *equos*, vel *equitatum*: & *Græcè* ὅπως πληθύνῃ ἑαυτῷ ἵππον· & *Onkelos*, בדיל לאסגאה סוסון: & *Samaritanus*, [illegible] & *Arabs Erpenianus*, بسبب ان يكثر براذين, Omnes eadem mente, quia tum temporis equi ex *Ægypto* adducebantur, ut ad hunc locum obſervat *R. Selomo*, *R. Bechai*, & *Aben Ezra*, & nos multis jam probavimus. Itaque timendum erat, ne Rex, equis comparandis plus nimio addictus, populum in *Ægyptum* reduceret, שיהיו לו שם מעבדיו ומעמו שרי מקני יושבים בערי הרכב למען הרבות סוס כענין שלמה *ut ibi haberet è ſervis ſuis, & populo ſuo, qui, ut emptione præeſſent, habitarent in urbibus equeſtribus ad multiplicandos equos, quomodo habuit* Solomo. Ita *R. Moſes*, filius *Nachman.* Quin & alii potuiſſent, hoc exemplo provocati, redire in *Ægyptum*, atque in *Ægyptios* mores relabi: quos ideo Deus maxime oderat, quia nulla gens erat ad Idololatriam proclivior. Inde eſt, quod in *Jeremia* (o) Deus tam gravia iis interminatur, qui, metu *Chaldæorum*, in *Ægyptum* ſecedebant. Quæritur autem, annon hanc Legem tranſgreſſus ſit Rex *Solomon*, cum ſibi comparavit tam multos equos, eoſque ex *Ægypto* adductos? *Hebræorum* plerique ita ſentiunt. In his *Nachmanides* nuper citatus: & *R. Selomo* in 2 *Par.* 9. *v.* 25. עבר על לא ירבה לו סוסים *Peccavit in Legem*, "*quæ dicit* Non multiplicabit ſibi equos. Et *Kimchius* in 1 *Reg.* 4. *v.* 26. ואמרו חכמים ז"ל כי עבר על לא ירבה לו סוסים ופירוש לא ירבה לו סוסים בטלים וכיון שלא היו לו אלא שנים עשר אלף פרשים והיו לו ארבעים אלף ארות סוסים הרבה סוסים בטלים היו לו ומה שהרבה שלמה סוסים ופרשים והוא לא היתה לו שום מלחמה לא עשה אלא לכבוד וגדולה כדי שילכו עמו כשילך ממקום למקום וגם קצת מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר *Et dixerunt Sapientes beatæ memoriæ eum tranſgreſſum eſſe Legem, quæ vetat, ne Rex multiplicet equos, id eſt, ne abundet equis ſuperfluis. Nempe, cum* Solomon *non habuerit niſi duodecim equitum millia, & ſtabulorum habuerit quadraginta millia, plurimos habuit equos ſuperfluos. Quod autem multiplicavit* Solomon *equos, & equites, cum nullum illi eſſet bellum, non fecit niſi ad pompam, & magnificentiam, ut eum comitarentur, cum iret è loco in locum. Quinetiam illi fuit belli nonnihil, cum cepit* (p) Hamath-Soba, *&* (q) Eſion-Gaber. Hæc *Hebræi*, quibus calculum nolim addere in omnibus. Primò enim in eo videntur æquo ſcrupuloſiores, quod ne unum quidem equum ſuperfluum Regi concedunt. At privatis etiam bini, aut plures equi ſæpe præſto ſunt, ut altero de via feſſo, deſiliant in recentem: ut quos *Romani* vocabant *deſultorios*, *qui paribus equis*, (inquit *Feſtus*) *id eſt*, *duobus*, *utebantur in prælio*, *ut ſudante altero*, *tranſirent in ſiccum.* Iidem *Græcis* ἀμφιπποι. Auctor ignotus *De verbis militaribus* in fine *Suidæ*, voce Ὁπλῖται, Ἀμφιπποι μὲν οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀστρώτοιν ἵππων συνδεδεμένον ὀχούμενον (lege ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι, ut apud *Suidam* in Ἱππική) οἱ καὶ καταπηδῶσιν ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον· Amphippi *quidem ſunt, qui duobus equis non ſtratis ſimul junctis vehuntur, qui, cum opus eſt, ab uno in alterum deſiliunt.* Mendoſè in *Polluce* (r) habetur ἄνιπποι, pro ἀμφιπποι. *Ælianus* in *Tacticis* ita nominari dicit Barbaros prope *Iſtrum*, ὡς εἰθισμένους μεταβαίνειν ἀπ' ἄλλων ἵππων ἐπ' ἄλλους, *tanquam ſolitos ex uno equo in alterum deſilire.* In quo numero *Mœſi*: unde *Valerius Flaccus* lib. 6. *Argonaut.*

--- *comitumque celer mutator equorum*
Mœſus. ---

(m) *Laert. lib.* 3. *in Platone.*

(n) *Laert. l.* 6. *in Antiſthene.*

(o) *Jer.* 42, 43, 44.

(p) 2 *Par.* 8. 17.

(q) 1 *Reg.* 9. 26. 2 *Par.* 8. 71.

(r) *Lib.* 1. *c.* 10 *ſect.* 5.

Quadi

Quadi etiam, & *Sarmatæ*, de quibus *Ammianus* lib. 17. *Trahentesque singulos* (equos) *interdum & binos, uti permutatio vires foveat jumentorum, vigorque otio integretur alterno.* Sed & *Romanos* ita pugnâsse docet *Festus* in *Paribus equis.* Atque inde *pararium æs* appellatum fuisse *id, quod equitibus duplex pro binis* (seu paribus) *equis dabatur.* Neque id ignotum *Arabibus*, qui خيل جنيبة *equum lateralem* appellant eum, quem à latere suo vacuum ducit eques, conscendendum cum necesse est. Hinc *Arabs* Interpres edit. *Paris. de Josepho* Genes. 41. vers. 43. واركب جنيبته *Et impositus fuit laterali ejus* (id est, *Pharaonis*) *equo secundo, qui ducebatur à latere.* Sed *Hebræa* habent, וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו *Et sedere fecit eum* Pharao *in curru suo secundario.* Nempe Reges etiam in bello, præter primarium currum, alium habebant secundarium. Quo pertinet, quod de *Josia* legitur 2 *Paral.* 35. *vers.* 24. A curru demissum servi ejus imposuerunt על רכב המשנה אשר לו׃ *super currum suum secundarium.* Ubi *Kimchius*, לפי שדרך המלך לרכוב על שני המרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישב בשניה *Quia solebant Reges duplici curru vehi, quorum primus erat principalis: & in altero sedebant, cum opus erat.* Ex quo ipso colligere erat, tam licere Regi vacuum equum, quam vacuum currum deducere. Neque vero pro superfluis habendi sunt equi, quotquot sunt vacui. Et in bello præsertim Regem necesse est plures equos, quàm equites habere, ut sit, unde morientibus, & ægris, & læsis, & fessis equis suppleat. Nimis igitur rigidos hîc se prebent *Judæorum* Magistri, per quos ne unum quidem vacuum habere Regi licet. Nec tam Legis τὸ ῥητὸν, quam mens attendenda est. In quam non peccabat Rex, qui multos equos congerebat, modo ne iis ad pompam, aut tyrannidem abuteretur; sed vel ad vecturas necessarias, vel ad insurgentium hostium impetus propulsandos. Adde in *Solomone* aliquid fuisse peculiare, quem Deus externo illo splendore voluit eminere supra reliquos Reges, cum quia sic promiserat, tum ut in illo *Messiæ* typum haberemus expressiorem. Utut sit, *Solomon* his equis se non fidisse profitetur his verbis *Proverb.* 21. *v.* 31. *Equus paratur ad diem prælii; Domini autem est salus.*

CAPUT DECIMUM.

De Equis *Soli* consecratis.

Equos Soli *consecraverunt* Rhodii, Spartani, Massagetæ, Æthiopes, Armeni, Persæ, *&c. Ita etiam* Judææ *Reges idololatræ, quod à* Josia *est abolitum* 2 *Reg.* 23. *v.* 11. Cessare fecit, *id est, destruxit. Interpretes* Greci, *&* Syrus, *emendati. Refelluntur, qui pro equis equorum effigies intelligunt. Hos equos* Soli *dederant, id est, consecraverant, vel mactandos, vel mane cum pompa deducendos versus Orientem* Solem, *cum* Judæos *Lex juberet adorare versus Occasum. Superstitionis auctores,* Manasse, *&* Amon. *Locus* Parvarim, *vel* Pharurim, Symmacho φρȣ́ριον. *Urbis Orientale suburbium, in quo ad Ortum manè currebant, ut Orienti* Soli *occurrerent. De quo cursu nihil in Scriptura.* Parvar, *&* Parbar, *idem. V, & B, permutabiles.*

Soli currus, & equos veteres consecrârunt, vel ὡς ταχύτατον τῷ ταχυτάτῳ, vel quia is curru fingitur totum orbem circumvehi. Ita de *Rhodiis Festus*, voce *October*, *Quotannis quadrigas* Soli *consecratas in mare jaciunt, quos is tali curriculo fertur circumvehi mundum.* Et de *Spartanis Pausanias* in *Laconicis*, Ἄκρα δὲ τȣ̃ Ταυγέτȣ Ταλετὸν ὑπὲρ Βρυσέων ἀνέχει· ταύτην Ἡλίȣ καλȣ̃σιν ἱεράν· καὶ ἄλλα τε αὐτόθι Ἡλίῳ θύȣσι, καὶ ἵππȣς. Taygeti *vertex* Taletum *supra* Bryseas *sustinet: hunc sacrum* Soli *appellant; ibique adeo cum alias hostias, tum equos* Soli *cædunt.* Et de *Massagetis Strabo* lib. 11. Θεὸν δὲ Ἥλιον μόνον ἡγȣ̃νται· τȣ́τῳ δὲ ἱπποθυτȣ̃σι· Solem *putant unum esse Deum; equos autem illi immolant.* Atque, ut addit *Herodotus* in fine libri primi, νόμος ȣ̃τος τῆς θυσίης· τῶν Θεῶν τῷ ταχίστῳ πάντων τῶν θνητῶν τὸ τάχιστον δατέονται· *hæc sacrificii ratio est: Deorum celerrimo mortalium omnium celerrimum assignant.* Quod ipsum de *Æthiopibus* habet *Heliodorus* lib. 10. Ἡλίῳ μὲν τέθριππον λευκὸν ἐπῆγον, τῷ ταχυτάτῳ Θεῶν, ὡς ἔοικεν, τὸ τάχιστον καθοσιȣ̃ντες. Sed & in *Armenia* (*Xenophon.* lib. 4. *Anabaseως*) ἵππον, ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθȣ̃σαι, ὅτι ἤκȣσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τȣ̃ Ἡλίȣ. *Equum, quem sumpserat seniorem, pagi præfecto, qui illum enutriverat, reddidit immolandum, quia* Soli *sacrum esse audivit.* Et de *Persis idem* lib. 8. *Cyrop.* Ἔπειτα ἔθυσαν τῷ Ἡλίῳ, καὶ ὡλοκαύτωσαν τȣ̀ς ἵππȣς. *Deinde* Soli *sacrum fecerunt, & equos in holocaustum obtulerunt.* *Trogus* itidem lib. 1. *Solem unum esse Deum* Persæ *credunt, & equos eidem Deo sacratos ferunt.* Et *Ovidius* lib. 1. *Fast.*

Placat equo Persis *radiis* Hyperiona *cinctum,*
Ne detur celeri victima tarda Deo.

Hinc apud *Dionem Chrysostomum* in Orat. *Boristhen.* Οἱ Μάγοι τῷ Διῒ τρέφȣσιν ἅρμα Νισαίων ἵππων, Ἡλίῳ δὲ ἕνα ἵππον. *Magi* Jovi *currum educunt* Nisæorum *equorum,* Soli *autem unum equum.* Et in *Apollonio Philostrati* lib. 1. *Persarum* Rex λευκὸν ἄρα ἵππον τῶν σφόδρα Νισαίων καταθύειν ἔμελλε τῷ Ἡλίῳ, φαλάροις κοσμήσας, ὥσπερ εἰς πόμπην, *album equum, è præcipuis inter* Nisæos, Soli *erat immolaturus, phaleris ornatum tanquam ad pompam.* Et, in *Dionis Nicæi Severo*, Plautianus ἵππȣς Ἡλίῳ τιγροειδεῖς, τῶν ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ νήσων, πέμψας ἑκατοντάρχȣς ἔκλεψεν, *missis centurionibus, equos tigribus similes ex Rubri Maris insulis* Soli *furatus est;* cui scilicet sacri erant.

Hac eadem superstitione imbuti *Judææ* Reges currus, & equos *Soli* dicârunt, quod à pio Rege *Josia* est abolitum. Rem ita narrat Sacer Scriptor 2 *Reg.* 23. *v.* 11. *Et cessare fecit* (Josias) *equos, quos* Soli *dederant Reges* Juda, *ab ingressu domûs Dei ad domum* Nathanmelechi *Eunuchi, quæ erat in* Parvarim, *& currus* Solis *combussit igne. Cessare fecit* Hebr. וישבת, id est, *abolevit, amovit, abstulit, destruxit;* ut paulo ante, versu 5. והשבית את הכמרים, *Et cessare fecit Chomarim,* id est, *destruxit, interemit idolorum sacrificulos.* Et Levit. 26. v. 6. והשבתי *Et cessare faciam bestias malas è terra,* id est, *perdam, & destruam. Græci* habent, Κατέκαυσε τȣ̀ς ἵππȣς, *Combussit equos:* & versu 5. Κατέκαυσε τȣ̀ς Χωμαρίμ· sed utrobique legendum, Κατέπαυσε, *Cessare fecit.* In *Syro* etiam pro ܩܛܠ, *occidit*, suspicor reponendum ܒܛܠ, *cessare fecit*, quomodo habet Chaldæus.

Porro veros equos hîc intelligo cum *Hebræis* Interpretibus, non sculptas equorum effigies, ut plerique recentiores, qui vel aureas, vel argenteas, vel æneas *Solis* quadrigâ vecti statuas hîc significari existimant. Quod non videtur convenire satis cum verbis Sacri Textûs. Nam, si de statuis hîc ageretur, non simpliciter diceretur equos amovisse *Josias*, sed equos aureos, vel æneos, *&c.* Et materiam Scriptura indicâsset ad vitandam homonymiam, quomodo vituli ab *Aarone*, & serpentis à *Mose*, & boum ac leonum à

Solo-

Solomone conflatorum. Nec in una statua equos à curru distinxisset; prout his verbis fecit, *Et amovit equos,* &c. *Et currus* Solis *combussit igne.* Præterea, cum statuæ nonnisi loculum suum occupent, quorsum equis statuæ affixis, quique adeo illius fuissent particulæ, & appendices, assignatum fuisse diceretur spatium inter Templi fores & domum *Nathanmelechi* in *Parvarim* interjectum? Omnino hæc verba designant plateam aliquam Templo attiguam, in qua equis *Soli* sacratis exspatiari liberum fuit. Quid quòd *Solis* imagines Idololatræ potiùs in ipso Templo erexissent, quam in vicina platea.

Hos equos *Soli* dedisse, id est, consecrâsse, dicuntur *Judæi* Reges: ut *Levit.* 20. 2. *Quisquis dederit de semine suo Molecho*, id est, *quisquis consecraverit.* Itaque in his *Græcæ* versionis, Τὲς ἵππες, ὲς ἔδωκαν βασιλεῖς Ἰέδα τῷ Ἡλίῳ, pro ἔδωκαν, *dederant*, *Ximeniana* editio, & nupera *Parisiensis* rectè habent ἀνέθηκαν, *consecraverant.* Equos hìc *Soli* dare, & consecrare, est illos seponere, vel *Soli* mactandos, vel, ut *Hebræi* sentiunt, manè cum pompa deducendos versùs Orientem *Solem.* *R. Selomo* in hunc locum, המשתחוים לחמה היו להם סוסים מוכנים לקראת החמה בבוקר *Qui* Solem *adorabant, habebant equos paratos ad occurrendum illi manè.* Et *Kimchius*, היו רוכבים עליהם והולכים לקראת השמש בבקר מזרחה *Equitabant super eos, & ibant in occursum* Solis *manè versus ortum.* Et *R. Levi*, הם היו הולכים מבית י״י לפאת המזרח להשתחוות שמש הפך מה שכוונה התורה *Ibant à domo Domini versus Orientem, ut adorarent* Solem, *contra quàm Lex proponit.* Quæ scilicet *Judæos* jusserat adorare versùs Occasum. Hujus superstitionis origo refertur ad *Judææ* Reges, qui *Josiam* præcesserant, id est, *Manassen*, & *Amonem*: quorum ille (*a*) *adorasse* legitur *omnem militiam cœli*; hic (*b*) *fecisse malum coram Domino, sicut fecerat* Manasse *pater ejus.* Rem non licet altius repetere; quia, *Manassis* pater, *Ezechias* omnia Idololatriæ monimenta deleverat. Locum sive alendis, sive exercendis his equis destinatum definit Sacer Scriptor *ab ingressu domûs Dei ad domum* Nathan-melechi *Eunuchi, quæ erat in* Parvarim. *Græci*, & *Vulgatus*, Φαρερὶμ *Pharurim*, legunt. Id putavit *Symmachus* esse Φρέριον, *castrum*, puta *Davidis*, propter allusionem. *Theodoretus* in lib. 4. *Reg.* Quæst. 56. Τὸ δὲ Φαρερὶμ, ὲ Φρερίε οἱ περὶ τὸν Σύμμαχον ἡρμήνευσαν. *Res* & *Daleth* permutatis, פרודים *Parudim*, legerunt *Syrus*, & *Arabs*, & reddiderunt ܦܪܘܕܐ *Peruda*, vel *Pheruda*; quod loci nusquam quod sciam, sed viri nomen est *Ezræ* 2. 55. *Chaldaicè* פרורין *Parvarin*, sunt *suburbia.* Proinde *Hebræi* hìc intelligunt *Hierosolymorum* suburbia ad Ortum sita. Et equos *Soli* sacros summo mane decurrisse volunt spatium inter Templum & illa suburbia interjectum, ut Orienti *Soli* occurrerent. Quo exemplo dicit *Benjamin* de incolis *Haulam* (nonnulli *Zeilam* putant) ובבקר הם רצים לקראת החמה *Manè currunt in* Solis *occursum*, cujus scilicet cultui sunt valde addicti. At in Sacro Textu de cursu equorum in *Solis* gratiam nihil quidquam est. Neque enim illorum cursus, sed statio his verbis definitur, *Amovit equos*, &c. *ab ingressu domûs Dei ad domum* Nathan-melechi *Eunuchi, quæ erat in* Parvarim. Itaque *Parvarim* locus fuit Templo vicinus, à quo ad Templi fores nihil fuit præter equorum stationem. Et Plurale *Parvarim* videtur id ipsum esse, quod Singulare פרבר *Parbar*, 1 *Par.* 26. *v.* 18. Ibi sic vocatur locus non ad Ortum Templi, ut volunt, sed ad Occasum situs. *Beth* & *Vau* literas esse permutabiles, nemo est, qui nesciat.

(*a*) 2 *Reg.* 21. 3.
(*b*) 2 *Reg.* 21. 20.

CAPUT UNDECIMUM.

Quid sit in Equis subnervatio, splenis abscissio, & plantæ pedis excavatio.

Subnervare equum עקר, al. *suffragines succidere*, al. *talos, aut ungulas abscindere. Cum* ערק Hebr. *sit* nervus, *fortè* עקר *sumptum pro* ערק, *& ideò redditum* νευροκοπεῖν, subnervare. *Cur* Chananæorum *equos subnervare jusserit Deus. Boves etiam subnervari* Genes. 49. vers. 6. *ubi* שור *alii* Magnates, *alii* Josephum, *alii* murum *esse volunt, qui refelluntur. Splen equis eximitur, & ungulæ excavantur, ut sint velociores. De utroque* Chaldæa *Paraphrasis, &* Talmudici. *De splenis excisione quid* Plinius *&* Plautus. *Splenem, ut viscus inutile, aut noxium, etiam veteres vel* ἀσπλήνοις *medicamentis consumere, vel ferro abscindere, vel igne exurere conati. Quod tamen alii vetant. Particula plantæ pedis, quam in equo* Hebræi *abscindi volunt, est* βάτραχος, *seu* ranula. Vegetius *emendatus.*

Jam de duobus dicendum: quorum uno prohibetur equus, ne moveatur è loco suo; altero fieri creditur habilior ad cursum. Prius est subnervatio; posterius splenis abscissio, & pedum excavatio. *Subnervare equum* Hebr. est עקר *Jos.* 11. *vers.* 6. 9. & 2 *Sam.* 8. *vers.* 4. & 1 *Par.* 18. *vers.* 4. quod Interpretes variè reddunt. *Syrus* ܣܦ *consumere*; Arabs عرقب *talos succidere*, & حل *dissolvere*; Græci νευροκοπεῖν & παραλύειν. Vulgatus constanter, *subnervare*; Castalio, *confodere, & corrumpere*; Junius, & Tremellius, *suffragines succidere*; Kimchius, *talos*, ut Arabs; Pomarius, *ungulas equorum abscindere*; *Chaldæus* ubique, & *Syrus*, in *Samuële*, & *Paralipomenis*, *Hebræam* vocem retinent, quæ *evellere*, & *eradicare* est *Ecclesf.* 3. 2. *Dan.* 7. 8. & *Sophon.* 2. 4. Unde, ad equos translata, *talorum* significat, aut *pedum abscissionem*; כי רגלי הבהמה הם יסוד ועקר לבהמה שאין כן באדם לפיכך כנה כריתת עקבי הבהמה בלשון עקירה כמו תלישת הנטוע משורשו *Quia jumenti pedes sunt illius fundamentum, & radix, secus quam in homine.* (Qui arbor est inversa, & radices habet supra) *Propterea jumenti talorum succisio, eradicatio dicitur, ac si esset avulsio plantæ à radice sua.* Ita *Kimchius* in *Lexico*, cui assentitur *Aquinas.* Quid si per Metathesin עקר dicatur pro ערק, tanquam à Nomine ערק, quod *nervum* sonat? In hac fuisse sententia veterum ii videntur, qui νευροκοπεῖν, & *subnervare* reddiderunt, quam versionem maximè probo; quia, nervis crurum incisis, equi fiunt planè inutiles.

Ut lectori fiat planius, quid *Hebræi* sentiant de hac equorum subnervatione, libet hìc adscribere *Kimchii* notam ad hæc *Jos.* 11. *v.* 9. את סוסיהם עקר *Equos*, inquit, *eorum* Josue *subnervavit, ut constaret id, quod illi dixerat Deus versu sexto*, "Equos eorum "subnervabis, *rationem habere mandati. Jam, si quæratur, cur in hoc bello id eum jusserit Deus, quod in aliis non jusserat, ratio est in promptu. Nempe, in aliis bellis, currus, & equi non suppetebant; quia suscepta non fuerant nisi ad urbium invasionem. Nam & illi quinque Reges, qui* Gabaonem *adorti sunt*, Jos. 10. *illam invasuri venerant, proinde equis, & curribus opus illis non fuit; at in hoc bello cum aciem instruxerint numerosi exercitus, in* Israëlitas *depugnaturi, necesse habuerunt colligere currus, & equos. Et verò*

multos adduxerunt, prout habetur Deut. 20. verſ. 1. "Si videris equos, & currus, *&c.* *Et* Joſ. 11. verſ. 4. "Equi erant, & currus multi admodum. *Quod de aliis bellis dici non reperies. Juſſit igitur Deus Benedictus, ut perderentur equi, & currus, quibus pugnabant gentes, & quorum copiâ confidebant, ignaræ* mendacem eſſe equum ad ſalutem, *Pſal.* 33. *v.* 17. *Et, ſine curribus, & equis,* Iſraëlitæ *vicerunt eos, & confoſſos perdiderunt,* quia Domini eſt ſalus, *Prov.* 21. *verſ.* 31. *Atque ideò noluit Deus Benedictus, ut equus, & currus* Iſraëlitæ *deprædarentur, ne & ipſi, iis freti, in animo ſuo reputarent ſe per equos bella confeciſſe. Proinde* Joſuæ *mandavit, ut ſubnervaret equos, & currus combureret. Non tamen juſſit equos interfici, quia illorum uſus non eſt per ſe vetitus. Quin reliqua jumenta, curules aſinos, aut camelos puta, non mandavit, ut ſubnervarent, ſed ut caperent in uſum ſuum. At equos, qui non niſi in bellum inſerviebant, ideo ſubnervari juſſit, ne iis captis confiderent: verùm deſtrui noluit; quia non licet vivum animal deſtruere, niſi cum neceſſe eſt; aut uſus illius vetitus. Porrò,* העיקור ſubnervatio, *eſt inciſio pedum jumenti à genu, & infra: quo facto, non moritur; ſolùm incedere non valet, & in illa parte vulnus non eſt inſanabile.* Hæc ad eum locum *Kimchius*, quibus non diſſimilia reperies in 2 *Sam.* 8.4.

Boves etiam ſubnervari colligere eſt ex his *Jacobi* Patriarchæ de *Simeone*, & *Levi*, filiis ſuis, *Gen.* 49. 6. *Furore ſuo occiderunt viros, & pro arbitrio ſuo* עקרו שור *ſubnervaverunt bovem*, ſeu *boves*; nempe in deprædatione urbis *Sichem*, *Gen.* 34. 25. in qua etiam boves abacti, verſu 28. Ridiculus eſt *R. Jacob*, *Eleazari* filius, qui boum nomine *Magnates* intelligit, quomodo in his *Pſal.* 22. *v.* 12. *Tauri circumdederunt me.* Nec melius *Jeroſolymitanus* Interpres, qui ad *Joſephum* ita refert, זבינו יוסף אחיהון דמתיל לתורא Joſephum *fratrem ſuum vendiderunt, qui cum tauro confertur:* nimirum in benedictione *Moſis*, *Deut.* 33. *v.* 17. Quod ſequitur *R. Selomo.* At *Vulgatus* multo aliter, עקרו שור *ſuffoderunt murum.* Nempe שור non ſolùm *bovem*, ſed & *murum* ſignificat. Itaque, præter *Vulgatum*, etiam de *muro* intelligunt *Syrus*, & uterque *Arabs*; &, è *Chaldæis*, *Jonathan*, & *Onkelos*; &, ex *Hebræis*, *Aben Ezra*, *Pomarius*, & *Aquinas*; &, è *Græcis*, Auctor veteris *Scholii* ad hunc locum, ἐξεῤῥίζωσαν τεῖχος. Tamen שׁוֹר hìc eſſe *bovem*, primò ſuadet punctum *Cholem.* Nam, cum pro *muro* ſumitur, ſcribitur שׁוּר cum *Schurech.* Deinde hæc minus cohærebunt, *Occiderunt viros, & ſubverterunt muros*, quam ſi dixeris, *& ſubnervârunt boves.* Ne dicam *Jacobi* filiis liberum fuiſſe aditum in urbem *Sichem*, ut nihil neceſſe habuerint mœnium illius moliri ſubverſionem. Nec, ſi maximè voluiſſent, facile id fuiſſet duobus viris, qui neque machinis, neque armis ullis uſi leguntur in oppidi direptione, præter gladios, *Gen.* 34. *v.* 25. Denique præter *Kimchium*, cui שור hoc loco *taurus* eſt, etiam *Samaritanus* habet [illegible] *ſubnervaverunt bovem*; & *Seniores* ἐνευροκόπησαν ταῦρον, ne quis putet hanc verſionem hodiè & herì natam.

Supereſt, ut agamus de ſplenis exciſione, & pedum excavatione in equis, quibus illos fieri expeditiores his verbis inſinuat *Chaldæus* Paraphraſtes *Eſth.* cap. 8. v. 10. ושלח פטקין בידא דרהטנין רהטי סוסון ורכבי רכסא ערטוליני רמכין דאתנטילו טחוליהון ואתקררו פסרת כף רגליהון *Et miſit literas per manum curſorum currentium ſuper equos, & equitantium veredos nudos, & equas, quibus ablati fuerant ſplenes, & exciſæ fuerant particulæ plantæ pedis ipſarum.* Cui loco geminus eſt iſte ex *Gemara Sanhedrin* cap. 2. ſect. 9. de quinquaginta curſoribus, quos ſibi comparâſſe legitur *Adonija* 1 *Reg.* 1. *verſ.* 5. כוליהם נטולי טחול וחקוקי כפות רגליהם היו *Illis omnibus ſplen eſt ablatus, & plantæ pedum excavatæ.* Quod in *Avoda Zara* totidem verbis repetitum reperies cap. 3. fol. 44. a. Et ſplenem quidem, vel, quod idem eſt, lienem ideo eximi, ut curſus ſit agilior, etiam in *Plinio* reperio lib. 11. cap. 37. *Peculiare*, inquit, *curſûs impedimentum aliquando in eo; quamobrem inuritur curſorum laborantibus: & per vulnus etiam exempto vivere animalia tradunt.* Hinc in *Plauti Curculione* leno *Cappadox* ad lienem refert, quòd in incedendo laborat,

--- (*a*) *accreſcit labor:*
Nam jam, quaſi zonâ, liene cinctus ambulo.

Ita etiam *Acanthio* in *Mercatore*,

--- (*b*) *genua hunc curſorem deſerunt,*
Perii, ſeditionem facit lien, occupat præcordia.

Atque ob id ipſum incommodum, & alia longè graviora, quæ non ſunt hujus loci, veteres lienem ſæpe tentârunt vel ἀσπληνοις medicamentis, quæ vocant, paulatim conſumere, vel ferro candente exurere, vel exciſione denique ex corpore prorſus eximere, tanquam viſcus noxium, aut certè nullius uſûs, nec certo fine à natura factum. In qua ſententia fuiſſe legitur (*c*) magni nominis Philoſophus *Eraſiſtratus*, *Theophraſti* diſcipulus, & *Ariſtotelis* ex filia nepos. Ἄσπληνα ſunt teucrium, ſcolopendrium, & hemionitis, ad quam pertinere putat Vir magnus hæc *Vitruvii* lib. 1. cap. 4. ubi de *Cretæ* quodam flumine inter *Gnoſſon*, & *Gortynam*: *Dextrâ, & ſiniſtrâ ejus fluminis paſcuntur pecora; ſed ex his, quæ paſcuntur proximè* Gnoſſon, *ſplenoſa, quæ autem ex altera proximè* Gortynam, *non habent apparentem ſplenem. Unde etiam Medici, quærentes de eadem re, invenerunt in his locis herbam, quam pecora rodendo imminuerunt lienes. Ita eam herbam colligendo curant lienoſos hoc medicamento, quod etiam* Cretenſes aſplenon *vocant.* Remediorum hujuſmodi longam ſeriem habet *Samonicus* cap. 24. quæ ſic incipit,

Nonnulli memorant conſumi poſſe lienem,
Ervum ſi ſemper jejuno ſumpſerit ore,
Arida ficus item, &c.

Sed & ſplenem exſecari ex illo ipſo diſcere eſt, cum ſcilicet

--- *tumidus nocet, & riſum addit impetum,*
Dicitur exſectus faciles auferre cachinnos.

Et *Paulus Ægineta* docet quâ ratione aduratur lib. 6. cap. 48. *Cutis*, inquit, *quæ lieni incumbit, hamo elevata, oblongo ferro candenti per totum ipſa aduretur, ut unico impreſſu duæ fiant cruſtæ*, &c. Et apud *Riolanum*, *Anthropol.* lib. 2. cap. 23. *Turcis* curſoribus lienem inuri narrat *Roſſetus.* Idque verum eſſe audivit à quibuſdam, ſed modum nunquam reſcire potuit *Nicolai* in ſuis *Peregrinationibus*. Tamen *Abſyrtus* lib. 1. *Veterinariæ*, cap. 40. *Nonnulli in equis ſplenem urendum præcipiunt, quod nobis non placet. Quippe, cùm hujus viſceris ſedes feneſtrata videatur, candens ferramentum ſub carne repens fallet, ac urente vi graſſabitur.* Proinde multis carnificina potius, quàm medicina videtur eſſe lienis exſectio, aut exuſtio. Hinc *Trallianus* lib. 8. curatum à ſe refert militem, cui tota lienis regio barbaricis ferramentis candentibus uſtulata fuerat. Et *Cœlius Aurelianus* lib. 3. cap. 4. *Chron. paſſ.* lienem ait exſcindendum, vel urendum, voce quidem dictum fuiſſe, non officio completum, cum uſtio ſit periculoſa, nec fieri poſſit ſine peritonæi vulnere, quod, ignis vi vexatum, propter nervoſam ſubſtantiam, mortem affert. Proinde quod ſcribit *Leonardus Floravantus* fœminam, liene graviter affectam, eo extracto ope Chirurgi, convaluiſſe, *credat Judæus Apella, non ego*, inquit *Riolanus*, ubi ſupra. Plura de hoc argumento vide apud *Naudæum* lib. 1. cap. 14. *De ſtudio militari.*

Verbum addo de particula plantæ, quam in equo exſcindi dicunt *Chaldæus* Paraphraſtes, & Doctores *Talmudici*. Id ad ungulam puto referendum, quæ detrita circumciditur. *Vegetius* lib. 1. 56. *Oportet ferramento conciſorio ſoleas, ramulaſque purgari.* Lege

ranx-

ranulaſque, id eſt, βατράχυς, quæ in media ungula ſunt partes tenerrimæ. *Abſyrtus Hippiatricῶν* lib. 1. cap. 8. ubi de crithiaſi, *Ungulas abjicit, in quibus partes illæ, quas* βατράχυς *vocant, teneræ fiunt, & ſanguinem emittunt, quas inferius ſcarificare, & circumcidere oportet.*

CAPUT DUODECIMUM.

Hebræa Aſini nomina.

Aſinus neque à turbido cerebro, neque à menſura chomer, *ſed à rubro colore* חמור chamor, *dicitur. Cujus nomine* Ægyptiis *fuit exoſus, tanquam* Typhoni *concolor. Aſini* πύῤῥικοι *dicti, ut probatur ex* Heſychio, *qui obiter emendatur. In Oriente ſcilicet aſini plerumque rubent. Tantum aſinæ* צחרות Jud. 5. 10. *id eſt*, albo & rubro diſtinctæ. *Aſina* אתון athon, *à viribus, aut à conſtantiâ dicta, quæ verius pertinacia. Onager* פרא, *&* ערוד. *Aſellus, & laliſio* עיר ajir. תרתק Tharthak, *Deus aſini figurâ.* Ὄνος, *&* ὑποζύγιον, *unde.*

Nunc ut ab equis ad aſinos deſcendamus, aſinus vel domeſticus, vel ſilveſtris eſt. Ille *Hebræis* חמור *chamor*, dicitur, non à turbido cerebro, ut quidam ineptè ſtatuunt, quia חמר chamar, *turbidum eſſe* ſonat; nec à menſura הומר *chomer*, quam volunt eſſe aſini onus, cùm vel olei, vel frumenti *chomer* ſit penè cameli onus, & duplo, vel triplo gravior, quam ut ab aſino ferri poſſit: ſed à colore rubro, vel rufo. Nempe ut *Arabicè* حمر *chamara*, ita etiam *Hebraicè* חמר chamar, *rubere* eſt *Pſ.* 75. 8. Atque inde חמר chemer, *vinum*, חמר chomer, *lutum* propriè *rubrum*; חמר chemar, *bitumen*, quod rubrum eſſe docent *Dioſcorides*, *Serapio*, *Aben Ezra*, &c. יחמור jachamur, *damæ*, aut *capreæ rubræ ſpecies.* Denique חמור chamor, *aſinus*, primò, & propriè, *qui rubet*, deinde etiam quivis alius. Nempe, cum hic aſini ſint ferè λευκόφαιοι, & σποδιαῖοι, in Oriente plerumque rubent. Unde eſt, quod aſinum execrabantur *Ægyptii*, tanquam *Typhoni* concolorem, qui rufus fuiſſe credebatur, id eſt, ὀνώδης τὴν χρόαν, *colore aſininus. Plutarchus* in *Iſide* de *Ægyptiis*, Τῶν μὲν ἀνθρώπων τὲς πυῤῥὲς προπηλακίζοντες, ὄνον ᾗ καὶ κατακρημνίζοντες, ὡς Κοπτῖται, διὰ τὸ πύῤῥον γεγονέναι τὸν Τυφῶνα, καὶ ὀνώδη τὴν χρόαν. *Rufos quidem homines* (quibuſdam feſtis) *contumeliis afficientes, atque aſinos etiam de præcipitiis dejicientes, ut* Coptitæ, *quia rufus fuit* Typhon, *& aſinini coloris.* Eodem pertinet, quod *aſinus* Hiſpanis *burro*, & *borrico* dicitur, & Gallis *bourrique.* Quod *Græcè* eſſet πυῤῥὸς & πύῤῥικος, vel πύῤῥιχος, id eſt, *rufus.* Pro quo inferior *Latinitas burrum*, & *burricum* dixit; & recens *Græcia* βὅριχον, ſed pro *manno*, non pro *aſino*, ut ex *Porphyrione* in (a) *Horatium*, (b) *Vegetio*, (c) *Paulino*, (d) *Hieronymo*, & (e) *Iſidoro* conſtat. Vide Cl. *Meurſii Gloſſarium Græcobarbarum* in Βὅριχος, & doctiſſimi *Meſnagii Gallicas Origines* in voce *Bourrique.* Tamen veteres quoque πύῤῥικον pro *aſino* uſurpâſſe mihi videor colligere ex his *Heſychii*, Πατρόθεν πορδικάδαι, ὅτι πατέρων εἰσὶν ὄνων ἡμίονοι. In quibus à veteri *Comico*, ut ſuſpicor, muli dicuntur eſſe πατρόθεν πυῤῥικάδαι (ita enim omnino legenda vox nihili πορδικάδαι) tanquam à patribus πυῤῥίκοις, id eſt, ab aſinis, orti. Aliud conjectat Vir nobiliſſimus, & *Græcæ* linguæ peritiſſimus, Dominus de *Grentemeſnil*, nempe aſinos ἀπὸ τȣ͂ πέρδειν dici potuiſſe πόρδικες, unde muli πορδικάδαι. Sed illius judicio quamvis multum deferam, meę tamen conjecturę non me pœnitet. Interim non omnes aſinos in Oriente rubuiſſe conſtat ex Cantico *Deboræ Jud.* 5. v. 10. ubi commendat אתנות צחרות *aſinas albas*, ut *Hebræi* reddunt, quomodo צמר צחר *Ezech.* 27. *v.* 18. volunt eſſe *lanam albam.* Sunt, qui aſinas λαμπȣ́ζας, *lucentes, nitentes*, & ἔριον ςίλβον, *lanam lucidam*, explicant; quaſi צחר per *Cheth* ſit idem, quod צהר per *He.* Sed ex *Arabibus* diſcimus צחר colorem eſſe *ſubalbum*, aut ex *albo & rubro diſtinctum*, etiam in aſino. *Giggeius*; الصحرة *cum camelus haud valde albus eſt, color terræ parùm ruber, ad albedinem leviter declinans.* اتان صحور *aſinus albo rubroque diſtinctus. Alcamus* explicat اتان فيها بياض وحمرة *aſinam, in qua albedo & rubedo mixtæ.* Et in *Giauhari*, apud *Golium*, اصحر eſt *aſinus, in quo rubedo, nempe cum albedine.*

(a) Epod. 4.
(b) Lib. 4. cap. 7.
(c) Epiſt. 10. ad Sever.
(d) Epiſt. ad Pammach.
(e) In Gloſſ.

Ut חמור chamor, *aſinum*, ſic אתון athon, *aſinam* ſonat. Nomen ab אתן *ethan*, ſeu *robore*, quò majori par eſt oneri, quam ullum aliud animal ſimilis molis. Unde *Jacobus* Patriarcha, *Gen.* 49. *verſ.* 14. *Iſſachar eſt aſinus robuſtus.* Poteſt etiam idem nomen ad conſtantiæ laudem pertinere. *Arabice* quippe اتن *athana* Verbum eſt *in propoſito conſtanter perſeverare.* Quamvis aſini conſtantia ſit pertinacia potius. Cujus en tibi graphicam deſcriptionem ex *Homeri Iliad.* λ'. verſu 557. &c.

Ὡς δ' ὅτ' ὄνος παρ' ἄρȣραν ἰὼν ἐβιήσατο παῖδας,
Νωθὴς, ᾧ δὴ πολλὰ περὶ ῥόπαλ' ἀμφὶς ἐάγῃ,
Κείρει τ' εἰσελθὼν βαθὺ λήϊον οἱ δέ τε παῖδες
Τύπτοισιν ῥοπάλοισι, βίη δέ τε νηπίη αὐτῶν,
Σπȣδῇ τ' ἐξήλασσαν, ἐπεὶ ῥ' ἐκορέσσατο φορβῆς.

Summa eſt, aſinum ſegetes depaſcentem, quamvis à pueris multi fuſtes in ejus tergo frangantur, ex agro non ante ejici quam ad ſatietatem uſque comederit.

פרא *pere*, eſt *aſinus ferus*, Arabicè فرا *phera*, unde Proverbium in *Damire*, كل صيد في جوف الفرا *Omnis venatio eſt in corpore onagri.* Duobus ſcilicet, quorum unus leporem, alter capream ſe cepiſſe jactabat, id regeſſiſſe fertur tertius, qui onagrum ceperat, quia majus onagro animal non venantur *Arabes.* Onagrum à curſûs velocitate ſic appellari ſuo loco docebimus. Falluntur, qui feræ nomen deducunt ex *Arabico* فرا *phera.* Eſt enim *Æolicum* φὴρ pro θὴρ.

Sed & ex uſu *Chaldaico* ערוד *arod*, eſt *onager* Job. 39. verſ. 5. Vox eſt ὀνοματοποιητικὴ, quâ onagri ruditus utcunque effingitur, ut *rudendi Latinâ* voce.

עיר *ajir*, Arab. عير *air*, & *Chald.* עיל R & L permutatis, eſt *aſellus*, & *laliſio*, id eſt, vel domeſtici, vel feri aſini pullus. Radix עור *excitare* eſt; quia pullus parentibus multo excitatior.

Hæc de aſini nominibus apud *Hebræos. Arabica*, & *Chaldaica* plura ſunt; ſed quæ non ſunt hujus loci.

Non me latet *Auvæorum* numen תרתק *Tharthak* 2 *Reg.* 17. *verſ.* 31. ab *Hebræorum* vulgo aſini figurâ deſcribi. Sed in re planè incerta fides eſto penes auctores.

Ut *jumentum* eſt à *juvando*, ita ὄνον dici vult *Etymologus* παρὰ τὴν ἐξ αὐτȣ͂ γινομένην ὄνησιν ἐν τοῖς ἔργοις. Jumentum omne, quod ſub jugo eſt, dici poteſt ὑποζύγιον. *Græci* tamen Interpretes, & *Matthæus*, & *Petrus* nonniſi pro *aſino* ſumunt. Vulgatus *ſubjugale* reddit. Et in *Luciano* ſic de ſe ipſo aſinus, Τῇ μύλῃ με ὑπεζεύγνυεν, quod ita reddidit *Apulejus* lib. 7. *Molæ machinariæ ſubjugum me dedit.* At à *Chaldæo* כדן chedan, *ſubjicere*, & *ſubjugare*, כודן chudan, *mulus* eſt, non aſinus.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Asinus ad quam multa utilis.

Asini in veterum opibus. Esdras *Apocryphus*, *&* A-rabs *Interpres*, *notati.* *Asinorum usus.* I. *Ferunt onera.* *Asinus panis* 1 Sam. 16. 20. *& in* Sosibio. *Chaldæum* קנתל canthel, *pro asino*, *non est* Arabicum, *ut volunt*, *sed* Græcum κανθήλιος. Cantherius *quid propriè.* II. *Asini olim non solùm plebejos*, *sed & nobilissimos vehebant.* *Cur* Christus *asino vectus.* Talmudis *locus ex* Persica *lingua restitutus.* Chrysostomus *jam Patriarcha*, *& Magnates* Arabum *asinis vecti*, *ut in* Ægypto *matronæ hodieque*, *& olim* Romæ. *Cur* חמור *pro asino* Septuaginta ὑποζύγιον, *&* ἐπιθύμημα *reddiderint*, *ratio fabulosa.* III. *Asini curules* Es. 21. vers. 7. *Currus asinorum*; *alii aliter legunt.* IV. *Asini aratores*, *maximè ubi terra levis est.* *Bove & asino arare vetitum.* 1. *Quia sunt diversi generis.* 2. *Quia bos mundus*, *asinus immundus.* 3. *Quia bos ruminat*, *asinus non ruminat.* 4. *Propter vires inæquales.* *In* Homero *boves* ἰσοφόροι. V. *Molam circumagunt.* *Mola asinaria*, *& trusatilis.* *Velatis oculis molebant.* *Lignum molæ* Thren. 5. 13. *al.* molile, κώπη τῆς μύλης, *molæ capus*, *seu manubrium.* Molere *in obscœnum sensum.* VI. *Asini* πολεμισαὶ, *&* להלחם 2 Sam. 16. 2. Masorethæ *aliter legunt.* Saracori (*non* Saraguri) *asinos bellatores habent.* Carmani *item*, *&* Persæ. *Multi ab asinis fugati.* *Asinus invictus.* Chalipharum *unus cur asinus dictus.* VII. *Asini in cibis.* *Asini caput in fame* Samariæ *venit* LXXX. *siclis*, *& in* Cadusiis LX. *drachmis.* *Refelluntur*, *qui pro asini capite grana intelligunt.* *Asinina in Lege vetita*, *tamen in fame concessa.* *Apud* Arabes *asini esus sitne licitus*, *vel illicitus.* *Pulli asinorum* Mecœnati *in deliciis.* *His prælati lalisiones.*

Orientalium opes tam asinorum, quam boum, & camelorum armentis, oviumque, ac caprarum gregibus magna ex parte constabant. Itaque in *Patriarcharum* opibus etiam asinos recenset *Moses*, *Gen.* 12. 16. & 24. 35. & 30. 43. & 32. 5. &c. Et *Anam* pavisse dicit asinos *Sibonis* patris sui, *Gen.* 36. 24. Et *Sichemitarum* greges, boves, atque asinos à *Jacobi* filiis fuisse abactos, *Gen.* 34. *vers.* 28. *Ægyptiisque Josephum* panem dedisse pro equis, ovibus, bobus, ac asinis, *Gen.* 47. *vers.* 17. *Israëlitas* denique *Madianitis* asinorum diripuisse unum & sexaginta millia, *Num.* 31. 34. *Jobo* quoque asinæ primo quingentæ, postea mille fuerunt, *Job.* 1. 3. & 42. 12. Et asinis suis præfecit *David Jediam Meronothitem*, 1 *Par.* 27. *vers.* 30. Quin qui è captivitate *Babylonica* in *Judæam* postliminio regressi sunt, licet spoliati ab hostibus, & rerum omnium inopes, asinos tamen habere VIMDCCXX. *Esdr.* 2. 67. & *Nehem.* 7. 69. non VMDXXV. ut scribit Auctor Apocryphus 3 *Esdr.* 5. 41. nec VIMDCXX. ut *Arabs Esdræ* Interpres. Qui idem, errore non ferendo, asinorum quinquaginta millia *Agarenis* direpta censet, cum textus *Hebræus* habeat solum duo millia. 1 *Par.* 5. 21.

De asinis in *Arabia*, & *Palæstina* dicit spurius Scriptor in *Jobum* sub *Origenis* nomine: *Quod nunc equi*, & *multi* (lege *muli*) *perficiunt*, *hoc nihilominus asini adimplebant*, *præsertim tales*, *quales sunt in regione* Arabiæ, *&* Palæstinorum *asini*, *qui veloces sunt similiter ut equi.* Nos, illo misso, asinos ex Scriptura probamus ad septem usus fuisse adhibitos.

I. Primus, qui hodieque plurimus est, ad ferenda quævis onera, puta frumentum, *Gen.* 42. 26. *Ægypti* optima quæque, & cibos in viaticum, *Gen.* 45. *vers.* 23. Panes, utres vini, pecudes, grana tosta, uvas passas, palathas ficuum, æstivos fructus, 1 *Sam.* 25. *vers.* 18. & 2 *Sam.* 16. *vers.* 1. & 1 *Paral.* 12. *vers.* 40. & *Nehem.* 13. *v.* 15. Hinc חמור לחם, *asinus panis*, 1 *Sam.* 16. 20. id est, *Kimchio* interprete, חמור טעון לחם, *asinus pane onustus.* *Septuaginta*, γόμος ἄρτων. Nempe voluerunt חמור *chamor*, hic idem esse, quod חומר *chomer*, quomodo etiam apud *Kimchium* nonnulli *Hebræorum*, quos perculit lectionis insolentia. Tamen ecce eamdem phrasin in *Sosibio*, qui *Poëta Tragicus* fuit non inelegans,

> Ἔσθει μὲν ἄρτων τρεῖς ὄνυς κανθηλίυς
> Τρὶς τῆς βραχείας ἡμέρας.

Ter in brevi die comedit panum tres asinos prægrandes. Τρεῖς ὄνυς ἄρτων, *tres asinos panis*, id est, τριῶν ὄνων φορτίον, *trium asinorum onus*, ut rectè magnus *Casaubonus* in *Lectionibus Theocriti* cap. 12. Ὄνος κανθήλιος vel κανθήλιος simpliciter, *Suidæ* est ὄνος μέγας. *Talmudicis* קנתל *kanthel*, id ipsum est. *Arabes* قنبل *kanbel* corruptè scribunt pro قنتل & الحمار الغليظ *asinum obesum* explicant. Hinc *Talmudici* Glossatores hanc vocem revocant ad *Arabicas* origines. Tamen *Græcam* esse docent κάνθων *asinus*, κανθὶς *asella*, κανθήλια *clitellæ*. *Cantherium* pro *asino* sumi constat ex lib. 3. *Apuleji*, cum de se in asinum mutato quendam inducit ita loquentem, *Quousque tandem cantherium patiemur istum*, *paulo ante cibariis jumentorum*, *nunc etiam simulachris Deorum infestum?* Tamen alibi *cantherius* pro *equo castrato* sumitur. Itaque apud *Varronem* cantherius ab equo distat, ut capus à gallo.

II. Secundo, asini vehebant, non plebejos solùm, ut hodie, sed & nobilissimos. Sic (*a*) *Abram*, (*b*) *Moses*, (*c*) *Balaam*; alii (*d*) Prophetæ duo, unus è *Bethele*, alter è *Juda*; (*e*) *Acsa*, Calebi filia, Principis tribus *Judæ*; (*f*) *Abigail*, ante *Nabalis*, postea *Davidis* uxor; (*g*) *Achitophel*, Senator regius; & (*h*) *Mephiboscheth*, *Saulis* Regis nepos, asinis vehi non sunt dedignati. Et, è Judicibus *Israëlis*, (*i*) *Jair* triginta, (*k*) *Abdon* quadraginta filios & triginta nepotes habuit asinis insidentes. Unde in Cantico *Deboræ* Jud. 5. vers. 10. *O qui asinas albas equitatis*, *& judiciis præsidetis!* Neque alio vectore *Christus* (*l*) uti voluit, *Jerosolymam* cum pompa ingressurus, ut qualecunque regni sui specimen *Judæis* ederet. Quod ipsum Prophetæ diu ante prædixerant: *Jacob* quidem obscurius, cum agit de asino ש *Silo* Gen. 49. vers. 11. sed apertissimè *Zacharias* cap. 9. versu 9. *Ecce Rex tuus tibi venit*, *justus*, *& salvans*, *pauper*, *& insidens asino*, *& pullo filio asinarum!* Itaque hæc quidem Regis pompa fuit, sed pauperis, & qui latebat sub veste servi, quique à pompa Regum hujus sæculi se præstare voluit maximè alienum. In *Talmudico* Tractatu *Sanhedrin* cap. 11. sect. 33. *Sapores*, *Persarum* Rex, *Rabbino Samueli* dixit, Prophetam suggillans, adeoque *Messiam* ipsum, אמריתו משיח על חמרא אתי אשדר ליה אנה כוסיא ברקא דאית לי *Dicitis* Messiam *super asinum venturum: ego mittam ipsi varium equum*, *quem habeo.* Nimirum ut vel honestius, vel commodius sedeat. Respondet *Rabbi Samuel* verbis semi-*Persicis*, quæ restituo ex *Baal-Aruch*, quia in nostris editionibus corrupta sunt, אית לך כר הזר נונא *An tibi est asinus mille colorum?* خر *Persis* est *asinus* & هزار *mille*, unde illud כר הזר, quod *Talmudis* editores mutarunt in

כר

בר חיור *filium album*, vel *filium albi* (coloris.) Mens *Rabbini* est, asinum illum, quo sessurus est *Messias*, non fore asinum è vulgo, sed animal multiplici colorum mixturâ ita insigne, ut quemvis equum formâ & pretio longè superet. Nempe Regis cavillos aliter eludere non potuit, quam hoc commento. Sed regerendum erat id, quod res est, *Christi* regnum scilicet non esse de hoc mundo. Præterea vectionem asini non fuisse vilem in Oriente, ex iis exemplis, quæ allata sunt, palam constat. Quibus adde, quod *Chrysostomus*, in *Titum* Homiliâ primâ, *Constantinopolitano* Episcopo, id est, sibi dicit objici, tanquam argumentum nimii fastûs, quod οἰκέτας ἔχει τȢ̀ς διακονȢμένȢς αὐτῷ, καὶ ἐπὶ ὄνȢ ὀχεῖται, *servos habet, qui illi ministrent, & asino vehitur.* Et inter Magnates *Arabum Chalid Saphuani* filius, & *Alphadlus* filius *Isai Rukaschiensis*, كانا باختارانا ركوب الحمير علي ركوب البراذين *malebant equitare super asinos, quam super equos.* Proinde horum ille, *Basoræ* super asinum à Principe quodam deprehensus, exclamavit, عير من نسل الكداد يحمل الرجلة ويبلغ العقبة ويقل داوه ويخف دواه ويمنعني ان اكون جبارا في الارض وان اكون من المفسدين *Asellus à genere admissariorum* Alcudadensium *fert hominem suum, donec propositum terminum assequatur, & minuitur morbus ejus, & medicina juvatur: & per illum stat, quo minus sim ex eorum numero, qui in hac terra se efferunt, atque alios invadunt, & perdunt.* *Alphadlus* quoque, pari de causa, in asini laudes profusus, ait nullum esse jumentum, quod minori sumptu alatur, & ad plura inserviat, & incedat mollius, & conscendatur facilius. Ita habetur in *Damire*. Sed & *Leo Africanus* lib. 8. auctor est *Alcairi* matronas asinis libentius uti, quam equis, eosque inibi pannis elegantissimis sterni, & molliter incedere edoctos, gradarios equos facilè antecedere. Quin ex *Romanis* quoque matronis quasdam asino fuisse vectas ex *Lampridio* colligere est in vita *Heliogabali*. *Judæos* tamen id malè habet, non solùm, quod *Messias* asino vehendus à Propheta prędicitur, sed & quod narratur *Moses* asino fuisse vectus. Ideoque, ut *Ptolemæum Ægypti* Regem id lateret, ut quidem volunt, quo loco uxorem, & filios *Moses* imposuisse legitur על החמור *super asinum, Exod.* 4. *vers.* 20. *Græci* Interpretes habent, Ἀνεβίβασεν αὐτὰ ἐπὶ τὰ ὑποζύγια, *Eos imposuit super subjugalia*, id est, inquiunt, על נושא אדם שלא יבזה המלך למושה רבינו שרכב חמור ושלא יאמר היאך נשא חמור אחד אשה וב בנים אין זה אלא מפני עניות ובזיון *super jumentum, quo vehuntur homines*, quodcunque illud tandem sit: *ne Rex* Mosem *magistrum nostrum despiceret, quod equitâsset asinum, & diceret, Quomodo tulit asinus uxorem ejus, & duos filios? Id non aliâ de causa factum, quam propter paupertatem, & vilitatem.* Hæc in *Chronico Templi Secundi*, sed commentitia prorsus. Nam in *Græcis* Interpretibus ὄνος & ὑποζύγιον sunt omnino synonyma. Itaque duo hæc verba sunt apud illos in usu promiscuo: & pro *asino* habetur ὑποζύγιον locis credo viginti quatuor. Ejusdem est farinæ, quod ibidem narratur, verba *Mosis* Num. 16. 15. לא חמור אחד מהם נשאתי *Ne asinum quidem unum ab illis accepi*, *Græcos* ita reddidisse, Οὐκ ἐπιθύμημα ȣ̓δενὸς αὐτῶν εἴληφα, *Nullius eorum desiderium accepi*, שלא יאמר חמור לא נשא אבל שוחד אחר לקח *ne diceret* (Rex *Ptolemæus*) *asinum non cepit* (Moses) *sed munus aliud accepit.* Neque enim *Græcis* Interpretibus quidquam tale venit in mentem. Sed pro חמור *asino* legerunt חמוד *desiderium*, quomodo *Samaritani* hodieque legunt, decepti similitudine literarum *Res* & *Daleth*. Sed priorem lectionem confirmant alii interpretes, quotquot sunt, & locus huic parallelus 1 *Sam.* 12. 3. וחמור מי לקחתי *Et cujus asinum accepi?*

III. Tertiò, ut equi ab omni ævo, ita etiam asini tum temporis curules erant. *Columella* de asino lib. 8. cap. 1. *Non minima pondere vehicula trahit.* Hinc *Esa.* 21. 7. Propheta meminit רֶכֶב חֲמוֹר *currus asinorum.* Ita *Masorethæ* legunt, & *Symmachus*, qui ἅρμα reddit. Sed *Chaldæus*, *Syrus*, *Arabs*, *Græci*, & *Hieronymus*, aliis punctis, רֹכֵב legerunt, id est, ἀναβάτην, *sessorem*, *ascensorem.* Rectene, an secus, non definio. Utraque lectio ferri potest, & gignit sensum commodum.

IV. Quartò, asinos etiam arâsse constat ex his *Esa.* 30. *vers.* 24. *Boves, & asini terram colentes*, &c. Et 32. 20. *O vos beatos, qui seminatis ad omnes aquas, & eò immittitis pedem bovis, & asini*, id est, qui boum, & asinorum operâ non alios agros aratis, & conseritis, quam irriguos. Hinc *Josephus* contra *Apion.* lib. 2. *Sunt apud nos asini*, &c. *operibus, & ad agriculturam rebus necessariis ministrantes.* Sed & οἱ ἔξωθεν Scriptores aratores asinos nobis describunt. *Varro*, *De re rust.* lib. 2. cap. 6. *Plerique deducuntur ad molas, aut ad agriculturam, ubi quid vehendum est, aut etiam ad arandum, ubi levis est terra, ut in* Campania. *Plinius* lib. 8. cap. 43. *Asinum* CCCC. *nummûm emtum* Q. Axio *Senatori*, *auctor est* M. Varro, *haud scio an omnium pretio animalium victo, operâ sine dubio geruli mirificâ, arando quoque.* Et lib. 17. cap. 5. *In* Byzacio Africæ *illum centenâ & quinquagenâ fruge fertilem campum, nullis, cum siccus est, arabilem tauris, post imbres, vili asello, & à parte altera jugi anu vomerem trahente, vidimus scindi.* Columella lib. 8. cap. 1. *Hujus animalis tam exiguæ tutelæ plurima, & necessaria opera supra portionem respondent: cum & facilem terram, qualis in* Bætica, *totâque* Libyâ, *sic levibus aratris proscindat.* Apuleius *Apologiâ* primâ, *Nuper usque agellum* Zarathensem, *quem tibi unicum pater tuus reliquerat, solus uno asello, ad tempestivum imbrem, triduo exarabas.* Id ipsum colligere est ex verbis Legis, quæ arare vetant bove & asino simul, *Deut.* 22. *vers.* 10. quod aliter atque aliter *Hebræi* interpretantur. Sunt enim, qui prohibitum id volunt; quia bos & asinus sunt diversæ speciei, quique adeò hanc defensionem extendunt ad omne animal heterogeneum. Ita *Jonathan* in *Paraphrasi*, לא תהוון רדיין בתורא ובחמרא ובכל ברייתא בתרין זנין קטירין כחדא *Non arabitis bove, & asino, nec ullis jumentis duarum specierum simul junctis*, nempe sub eodem jugo. Et *Josephus Antiq.* lib. 4. cap. 8. Βȣσὶν ἀρȣ̃ν τὴν γῆν, καὶ μηδὲν τῶν ἑτέρων ζώων σὺν αὐτοῖς ὑπὸ ζεύγλην ἄγοντας, ἀλλὰ κατ' οἰκεῖα γένη. *Bobus* (eos jubet) *arare terram, nullum aliud animal cum ipsis sub jugum agentes; sed ejusdem generis.* Et *R. Selomo*, הוא הדין לכל שני מינין שבעולם *Hæc est Lex de omnibus animalibus duarum specierum, quæ in orbe sunt.* Alii volunt id prohiberi; quia bos mundus, asinus immundus est. Itaque per illos licet diversas species simul jungere, modò ne una munda sit, altera immunda. Ita *Rambam* in Tractatu *De heterogeneis* cap. 9. sect. 7. כל העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה כאחד והיה אחד מהן מין טהור והשני מין טמאה הרי זה לוקה בכל מקום שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו *Quisquis ad opus quodcunque duabus simul uti-*

 tur

tur speciebus animalium, sive feræ sunt, aut domestica, quarum una est munda, altera immunda; vapulat ubicunque locorum est, quia in Lege dictum est, "Non arabis bove, & asino simul. Quod ipsum sequitur *R. Isaac* in libro, cui titulus עמודי גולה *Columnæ exilii*, præcepto 168. Et mysterium explicans *Baal Hatturim* hâc prohibitione significari ait שלא ישתתף צדיק עם רשע *nullam esse societatem justi cum impio.* Nec desunt, qui eò referant hæc *Apostoli 2 Cor.* 6. 14. Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες τοῖς ἀπίστοις. Quasi sic allusum voluerit ad verba Legis. In quam sententiam inclino libentius, eo quod, ut Vir magnus in hunc locum observat, כלאים, id est, *animalia diversi generis*, ἑτερόζυγα nominant *Græci* Interpretes, quorum ista sunt *Levit.* 19. 19. Οὐ κατοχεύσεις τὰ κτήνη σου τῷ ἑτεροζύγῳ, *Animalia tua cum aliis diversi generis coire non facies.* Ejusdem interdicti aliam rationem affert *Baal Hatturim*, nempe quod bos ruminat, asinus autem non ruminat, & cum videt ruminantem bovem, יהיה סבור שהוא אוכל ומצטער *putat illum comedere, & mœrore conficitur*, utpote sibi æquè ac bovi pabulum non esse merito dolens. Neque contemnendum id puto, quod hic habet *Aben Ezra* vetari ne simularent bos & asinus, כי אין כח החמור ככח השור quia robur asini non est ut robur bovis. Quo maximè faciunt hæc *Euclionis* in *Aulularia Plauti*, Act. 2. Sc. 2.

Venit hoc mihi in mentem, Megadore, *te esse hominem divitem,*
Factiosum; me item esse hominum pauperum pauperrimum:
Nunc si filiam locassim meam tibi, in mentem venit,
Te bovem esse, & me esse asellum, ubi tecum conjunctus siem,
Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego asinus in luto:
Tu me bos magis haud respicias, gnatus quasi nunquam siem,
Et te utar iniquiore, & meus me ordo irrideat.
Neutrubi habeam stabile stabulum, si quid divortii fuat:
Asini me mordicitus scindant, boves incursent cornibus.
Hoc magnum est periculum, me ab asinis ad boves transcendere.

Idem de equo, & asino. Quo hæc *Secundi* pertinent *Anthol.* lib. 1. cap. 33.

Τίπτε τὸν ὀγκηστὴν βραδύπουν ὄνον ἄμμιγ᾽ ἐν ἵπποις
Γυρὸν ἀλωειναῖς ἐξελάατε δρόμον;
Cur ubi flaventes dives terit area culmos,
Jungitur alipedi tardus asellus equo?

Inde est, quod *Ulysses*, ut crederetur insanus, equum cum asino junxit ad aratrum. Ita narrant *Hyginus* Fab. 95. *Nicephorus Babylaces* Hist. 4. *Tzetzes* in *Lycophronem*, & Mythologi ferè quotquot sunt. Et *Xenocratem* ingenio tardum cum *Aristotele* conferens *Plato* dixit, Τῷ μὲν μύωπος δεῖ, τῷ δὲ χαλινοῦ· καὶ ἐφ᾽ οἷον ἵππον, οἷον ὄνον ἀλείφω, *Uni calcari opus est, alteri fræno: & cui equo quem asinum allino.* Hæc *Laërtius* lib. 4. in *Xenocrate*. An huc allusit *Paulinus* ad *Ausonium* scribens,

Discussisse jugum quereris me, quo tibi doctis
Junctus eram studiis. Hoc nec gestâsse quidem me
Assero, namque pares subeunt juga. Nemo valentes
Copulat infirmis, neque sunt concordia fræna,
Si sit compulsis mensura jugalibus impar.
Si vitulum tauro, vel equum committis onagro?

Proinde boves ἰσοφόρους copulari vult *Homerus Odyss.* σ'. id est, ἴσως φέροντας, καὶ ἕλκοντας, *qui onus æquale ferant, aut trahant*, ut ibi *Scholiastes*. Et *Palladius* lib. 4. *Illud ante universa curandum est, ut viribus ad trahendum* (boves) *comparentur æquales, ne valentioris robur alteri procuret exitium.* Quò hæc *Ovidii* pertinent,

Quam malè inæquales veniunt ad aratra juvenci?

V. Quintus asinorum usus fuit molam circumagere, quæ inde μύλος ὀνικὸς, *mola asinaria* vocatur *Matth.* 18. 6. & *Luc.* 17. 2. Διακριτικῶς scilicet, quia molarum erant duo genera, asinariæ, & trusatiles. *Cato Rust.* cap. 10. *Villicus villicos operarios habeat quinque*, &c. *molas asinarias unas, & trusatiles unas.* Hę minores erant, ut quæ manu truderentur: at asinariæ majores, quas asinus perpetuâ gyratione circumagebat. *Ovidius* lib. 6. *Fast.*

Et quæ puniceas versat asella molas.

Epigramma vetus de avaro, qui molit ipse, ne asinum conducat molitorem,

Cùm possis parvo sumptu conducere asellum,
Qui soleat teretes volvere sæpe molas:
Cur nummi cupidus sic te contemnis, amice,
Ut cupias duro subdere colla jugo?

Luciani asinus, Εἰσάγει με εἰς τὸν μυλῶνα, καὶ ὁρῶ πολὺ πλῆθος ἔνδον ὁμοδούλων κτηνῶν· καὶ μύλαι πολλαὶ ἦσαν, καὶ πᾶσαι τούτοις ἐστρέφοντο. Et eum imitatus *Apulejus* lib. 7. *In pistrinum me introduxit, ubi magnam conservorum jumentorum copiam cerno; ubi & multæ erant molæ, quæ omnes à jumentis hisce versabantur.* Et in *Luciano* rursus idem asinus, Ὀθόνην τοῖς ὄμμασιν ἐπιπετάσαντες ὑποζευγνύουσαι με τῇ κώπῃ τῆς μύλης. Quæ *Apulejus Africana* grandiloquentiâ ita extulit, *Velatâ facie propellor ad incurva spatia flexuosi canalis, ut in orbe termini circumfluentis reciproco gressu mea recalcans vestigia vagarer errore certo.* Nota *velatâ facie*, & in *Luciano* ὀθόνην τοῖς ὄμμασιν ἐπιπετάσαντες, *oculis linteo velatis.* Quo hæc *Hilarii* pertinent in *Matth.* cap. 18. *Molæ opus labor est cæcitatis: nam clausis jumentorum oculis aguntur.* Et quod asinus ita loquitur *Anthol.* lib. 1. cap. 33.

Οὐχ᾽ ἅλις, ὅττι μύλοιο περίδρομον ἄχθος ἀνάσσεις,
Σπειρηδὸν σκοτόεις κυκλοδίωκτος ἔχω;
Nonne satis fuerat, quod cæcus, & actus in orbem
Nocte dieque molas irrequietus ago?

Κώπην τῆς μύλης *Lucianus* vocat *molæ scapum*, seu *manubrium*, ut *Theocriti* Scholiastes in *Idyll.* δ'. Ἀπὸ τῶν ἀλούντων, καὶ τῇ κώπῃ τοὺς μύλους ὠθούντων. *Molile* appellat *Cato*, *De re rust.* cap. 10. Et *Jeremias* עץ *lignum* Thren. 5. 13. *Juvenes*, inquit, *molam trusërunt, & pueri ad lignum impegerunt*, aut viribus *fracti sunt* præ nimio conatu. *Ad lignum*, id est, ad ligneum molæ scapum. *Aben Ezra*, כשל כח הנערים בהני׳ע עץ הטחנה *Defecerunt puerorum vires in movendo ligno molitorio.* Non probo, quod *Hieronymus* hæc in obscœnum sensum trahit. Quomodo *Judæi* quod de *Samsone* habetur *Jud.* 16. 21. *Molebat in domo vinctorum.* Quasi idem esset, quod *Jobi.* 31. 10. *Molat alteri uxor mea*, &c. Metaphorâ *Poëtis* non ignotâ. Dixit enim *Lucilius*,

(m) *Hunc molere, illam autem ut frumentum vannere tu vis.*

Et *Catullus*,

--- (n) *patrui perdepsuit ipsam*
Uxorem. ---

Et *Horatius*,

--- (o) *alienas*
Permolere uxores. ---

Et *Ausonius*,

--- (p) *molitur per utramque cavernam.*

Et multo ante, *Theocritus Idyll.* 4.

--- τὸ γερόντιον ἦ ῥ᾽ ἔτι μύλλει
Τήναν τὰν κυανόφρυν ἐρωτίδα, τᾶς ποτ᾽ ἐκνίσθη;
--- *Ille vetulus nunquid adhuc molit*
Illam nigra-supercilia-habentem amicam, quam olim deperibat.

VI. Sextò, asinos ad bella fuisse utiles ex eo colligere est, quod in *Syrorum* castris ad *Samariam* non solùm equi, sed & asini reperti sunt 2 *Reg.* 7. v. 7. 10. Vel ad impedimenta convehenda, quomodo in *Polluce* (q) habetur, Χρεία δ᾽ εἰς τοὺς πολέμους σκευοφόρων μὲν ὄνων. *Necessarii sunt asini in bellum ad sarcinas bajulandas.*

Vel

Vel etiam quibus pugnaturi insiderent, prout habetur 2 *Sam.* 16. 2. juxta τὸ *Ketib*, *Asini sunt pro familia Regis ad equitandum*, ולהלחם *& ad pugnandum.* Cujus rei novitate perculsi *Masorethæ* legi voluerunt והלחם, *& panis*: idque fortasse non incommodè, quia præcedente versu leguntur iidem asini advexisse *ducentos panes.* Fuere tamen populi, qui ex asinis pugnabant, quomodo nos ex equis. *Ælianus* lib. 12. cap. 34. Σαροκόροι δὲ οὔτε ἀχθοφόρους, οὔτε ἀλοῦντας ἔχουσι τοὺς ὄνους, ἀλλὰ πολεμιστάς· καὶ ἐπ' αὐτῶν γε τοὺς ἐνοπλίους κινδύνους ὑπομένουσιν, ὥσπερ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῶν ἵππων. Saracori *asinos nec bajulos, nec molitores, sed bellatores habent: & in illis, ut* Græci *in equis, belli pericula sustinent.* Putat insignis *Geographus* hos *Saracoros* eosdem esse cum *Suidæ Saraguris.* Sed perperam, ut quidem puto. Nam *Suidæ Saraguri* sunt *Scytharum* populi, quos *Priscus* in *Legationibus* memorat cum *Urogis*, *Onoguris*, *Sabiris*, *Abiris*, &c. *Scythas* autem populos asinis caruisse neminem latet. *Strabo* de *Carmanis* lib. 15. Χρῶνται δ' ὄνοις οἱ πολλοὶ, καὶ πρὸς πόλεμον σπάνει τῶν ἵππων· ὄνον τε θύουσι τῷ Ἄρει, ὅνπερ καὶ σέβονται θεῶν μόνον, καί εἰσι πολεμισταί. *Equorum inopiâ etiam ad bellum plerique asinis utuntur: & asinum* Marti *immolant, quem Deorum solum colunt, utpote bello addicti.* Et, cum *Darius Scythas* adortus est, ὑβρίζοντες οἱ ὄνοι ἐτάρασσον τὸν ἵππον τῶν Σκυθέων· πολλάκις δὲ ἐπελαυνόντων ἐπὶ τοὺς Πέρσας, μεταξὺ ὅκως ἀκούσειαν οἱ ἵπποι τῶν ὄνων τῆς φωνῆς, ἐταράσσοντό τε ὑποστρεφόμενοι, καὶ ἐν θωύματι ἔσκον, ὀρθὰ ἱστάντες τὰ ὦτα, ἅτε οὔτε ἀκούσαντες πρότερον φωνῆς τῆς τοιαύτης, οὔτε ἰδόντες τὸ εἶδος. *Lascivientes* Persarum *asini perturbabant* Scytharum *equos. Cum enim* Scythæ Persas *sæpe adorirentur, quamprimum equi asinorum ruditum audiverant, consternati avertebantur, & arrectis auribus stupefacti, ut qui talem antea neque vocem audivissent, neque speciem conspexissent.* Quibus non absimile est, quod apud *Hyginum* fabulatur *Eratosthenes* lib. 2. *Astronom.* in *Cancro*: *Quo tempore* Jupiter, *bello Gigantibus indicto, ad eos oppugnandos omnes Deos convocavit, venisse* Liberum Patrem, Vulcanum, Satyros, Silenos, *asellis vectos: qui, cum non longè ab hostibus abessent, dicuntur aselli pertimuisse, & ita pro se quisque magnum clamorem, & inauditum Gigantibus fecisse, ut omnes hostes eorum clamore in fugam se converterent, & ita sunt superati.* Quæ *Græcè* sic habentur apud *Arati Scholiastem* nondum editum capite *De Asinis, & præsepi*, Ὅτε ἐπὶ Γίγαντας ἐστρατεύοντο οἱ Θεοὶ, λέγεται Διόνυσον, καὶ Ἥφαιστον, καὶ Σατύρους ἐπὶ ὄνων πορευθῆναι· οὕτω δὲ ἐρχομένων αὐτοῖς τῶν Γιγάντων πλησίον ὄντες ὀγκήθησαν οἱ ὄνοι· οἱ δὲ Γίγαντες ἀκούσαντες τῆς φωνῆς ἔφυγον. *Pausanias* quoque in *Phocicis* narrat *Ambraciotas* æneum asinum (*Marti*) dedicâsse, victis nocturnâ pugnâ *Molossis*, quos in insidiis latentes asinus ruditu suo terruerat, & fugaverat. Quid quod apud *Arrianum* lib. 1. cap. 18. *Epictetus* asinum vocat ἀήττητον, *invictum*? Et *Chalipharum* vicesimus primus *Merwan* dictus est حمار الجزيرة *asinus* Mesopotamiæ, لشربته في الحرب فيقال حمار الحرب لا يهرب *eò quòd in bello consisteret, quia bellicus asinus nunquam fugere dicitur.* Ita *Elmacinus Historiæ Saracenicæ* lib. 1. cap. 21.

VII. Septimò, carnem asinorum saltem in fame pro cibo fuisse liquet ex 2 *Reg.* 6. 25. ubi in *Samaria* à *Syris* obsessâ narratur asini caput siclis octoginta venisse. Sic *Artaxerxes* apud *Cadusios* in summa fame τὰ ὑποζύγια μόνον κατέκοπτε, ὥστε ὄνου κεφαλὴν μόλις δραχμῶν ἑξήκοντα ὤνιον εἶναι, *sola jumenta concidebat*, cum nihil aliud suppeteret, *ita ut asini caput vix drachmis sexaginta venale esset.* Ita *Plutarchus* in *Artaxerxe.* Cum alioqui vivus totus asinus in *Luciano* in uno loco veneat XXX. drachmis, in altero XXV. Asinus quidem à *Judæis* immundus habebatur, quia neque ruminat, neque fissam habet ungulam. Ac proinde esus asininæ erat ex Lege prohibitus. Unde est, quod in loco, quem citavimus, sunt ex *Hebræis*, quibus חמור *chamor*, non est *asinus*; sed id ipsum, quod חומר *chomer*, id est, *certa mensura frumenti* putâ, aut *hordei.* Sed id esse valde remotum rectè pronuntiat *Kimchius.* Nam ראש חמור *caput asini* rectè dicitur. At caput τοῦ *chomer* quid sit nemo facile dixerit. Neque fuisset immanis annonæ caritas, qualis hic describitur, si frumenti *chomer* venisset octoginta siclis: cùm, capite sequenti, in summa vilitate, *satum*, id est, trigesima pars τοῦ *chomer*, siclo æstimetur. Denique Scriptura non dixisset indefinitè *chomer venisse* LXXX. *siclis*, sed *chomer tritici*, vel *ordei*, vel *avenæ*, vel *speltæ*, quæ non sunt ejusdem pretii. Hinc *Elisæus*, initio capitis sequentis; *Cras satum similæ siclo, & duo sata hordei siclo venibunt.* Et *Joannes*, *Apoc.* 6. *vers.* 6. Χοῖνιξ σίτου, δηναρίου· καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς, δηναρίου. Omnino igitur ראש חמור est *asini caput.* Cujus esus, quantumlibet ceremoniali Lege vetitus, tamen in summa fame licitus erat; quia invicta necessitas hujusmodi prohibitionum violationem excusabat. Ita *David*, (r) cum esuriret, edit è sacro pane, quo vesci non licebat, nisi solis Sacerdotibus. Et *Christus* ipse factum excusat *Matth.* 12. 3. Unde in hunc locum *R. Levi*, *Tanta ibi erat fames, ut caput asini valeret octoginta argenteos, & præ fame illud edebant, quia Lex dicit* Levit. 18. 5. "Vivet in iis, *non autem* "Morietur *in iis* (unde colligunt in vitæ periculo hanc Legem potuisse violari.) Et *Maimonides* in Tractatu *De Regibus* cap. 8. sect. 1: חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הכותיים ויכבשום מותר להם לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים *Expediti ad militiam, cum in fines* Cuthæorum (*id est*, Ethnicorum) *irruperunt, & subegerunt eos: licet ipsis cadavera, & discerpta comedere, & carnem porci, atque his similia, si esuriant, neque ad esum quidquam reperiant præter cibos illos vetitos.*

(r) 1 Sam. 21. 6.

De cætero disputatur acriter inter *Arabes*, sitne asinorum esus licitus, vel illicitus. Et domesticos quidem plerique prohibent: sed ferorum esum nemo est, qui non concedat. De hac questione sic *Assaphius*, quem plerique sequuntur, لو توحش الحمار الاهلي حرم اكله ولو تاهل الوحشي لم يحرم ولا نعلم في حل الوحش خلافا الا ما روي من مطرف انه قال اذا انس واعتلف صار كالاهلي واهل العلم قاطبة علي خلاف قوله *Etiamsi efferetur asinus domesticus, esus ejus manet interdictus: & ferus, etiamsi mansuescat, non prohibetur tamen. Neque quemquam novimus, qui onagri esum interdicat. Nisi quod dixisse narratur* Mutarriphus *ferum asinum, cum mansuefit, & pabulo saginatur, fieri sicut domesticum* (id est, æque vetitum) *sed vulgus Doctorum uno consensu huic effato sese opponit.* Nempe asinum domesticum volunt absolutè esse vetitum, ferum absolutè permissum. Quod jam ante *Mahumetem* apud *Arabes* obtinuisse ex *Theodoreto* scimus, qui *Religiosæ Historiæ* cap. 26. *Ismaëlitas* ad *Christum* conversos describit τῶν τε ὄνων τῶν ἀγρίων, τῶν τε καμήλων τὴν ἐδωδὴν ἀπαρνουμένους, *onagrorum & camelorum esum abnegantes*, id est, ab eorum deinceps carnibus abstenturos se profitentes.

Dome-

Domesticorum carnem *Galenus* (s) ait esse ingrati saporis, & concoctu difficilem; & ejus esu *Alexandrinos* (t) elephantiam contrahere. *Mecœnati* tamen aselli fuere in deliciis. *Plinius* lib. 8. cap. 43. *Pullos asinarum epulari* Mecœnas *instituit, multum eo tempore prælatos onagris. Post eum interiit authoritas saporis.* Quæ sequuntur, *asino moriente viso celerrime id genus deficit*, viri docti ita emendant, *Lalisionum oriente usu, celerrimè id genus deficit.* Lalisio est onagri pullus. Idem capite sequenti, ubi de onagris, *Pullis eorum, ceu præstantibus sapore*, Africa *gloriatur, quos lalisiones appellant.* Et *Martialis* lib. 13. *Epigr.* 97.

Cum tener est onager, solaque lalisio matre
Pascitur, hoc infans sed breve nomen habet.

Sed & circa *Berœam Macedoniæ*, *Lucianus* in *Asino* quemdam amico dicit dono dedisse ὄνε ἀγρίε μηρὸν, *agrestis asini femur.* Et apud *Simocattam* lib. 4. cap. 7. *Cosroes Hormisdæ* patri captivo inter regias delicias mittebat ὄνων ἀγρίων τ̃ μελῶν τὰ ἐπίσημα, *onagrorum membra præcipua.*

(s) Lib. 3. De alimen. facultat.
(t) Lib. 2. ad Glauc.

VIII. Octavò, de asinis admissariis, ex quibus muli procreantur, putatur agi *Gen.* 36. *vers.* 24. Sed de his in sequentibus.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

De Asina *Balaami.*

Janes, & Jambres, Balaami *comites. Asinus mutus.* 2 Pet. 2. vers. 16. *Sermonis organis destitutus. Angelus in asino loquens, ut in serpente Dæmon. Non tamen hic verus sermo, quia non erat imago mentis. Angelus ille* Michaël *Patribus*, & Hebræis Gabriel, *quod probant per* Gematriam. *Os asinæ una è decem rebus creatis post mundi perfectionem. An vera miracula fiant in pseudo-*Prophetarum *gratiam. Cur Deus aperuit os asinæ. Majus miraculum in* Balaamo, *qui benedixit invitus, quam in asina, quæ loquuta est.* שלש רגלים *& tres vices significant, & tria festa. Allusio hìc quæsita.* Balaami *stylus elegans. Cur asinæ suæ maledicere aut non potuerit, aut noluerit. Hanc asinam à juventute habuerat* Balaam. *Asini longævi. Quidam asinam possedit per annos quadraginta. Quomodo* Balaamo *oculi aperti sint. Deus non vult, ut sæviamus in bestias, in homines multo minus. Bonus Angelus* Satanæ *nomen assumit. Vox* ירט, *in qua laborant interpretes, ex* Arabica *lingua explicatur. Refelluntur* Hebræi, *qui hanc asinam ab Angelo occisam fingunt. Mythologos, & Historicos multa referre hujusmodi.*

Miracula in asinis, aut per asinos à Deo facta, Sacri Scriptores nonnulla memorant, de quibus ut obiter agamus, res ipsa monet. Asina *Balaami* prima se offert, quam refert *Moses* (a) vidisse adstantem Angelum, quem *Propheta* non videbat, neque illius duo comites, id est, ינים וימרים, *Janem*, & *Jambrem*, si credimus *Jonathani.* Sive eos scotomate percusserit Deus, aut asinæ oculos aperuerit: ut hoc typo significaret ea sæpe abscondi sapientibus, & prudentibus, quæ revelantur parvulis, *Luc.* 10. *vers.* 21. *Angelum videt asina*, (inquit *R. Selomo*) & Balaam *non vidit*; שהקב״ה נתן רשות לבהמה לראות יותר מן הארם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשראה מזיקין *quia Deus Sanctus Benedictus majorem videndi facultatem bruto indulserat, quam homini, qui quidem ratione pollebat, sed turbabatur ratio ejus; cum videbat Dæmones.* Vult magnum fuisse *Balaamum*, & frequenti commercio cum Dæmonibus non modo infra hominem se demisisse, sed & infra belluas.

(a) Num. 22. v. 27.

Sequitur de hac eadem asina miraculum aliud priore illustrius, asinam scilicet à domino ter cæsam, quod ab Angelo se avertisset, atque humi procubuisset, tandem humana verba protulisse, & de *Balaamo* graviter questam. Quod quidem ab asini natura planè est alienum. Asinus enim est ὑποζύγιον ἄφωνον, *jumentum mutum*, 2 *Pet.* 2. *vers.* 16. neque solùm rationis expers, sed & iis organis destitutum, per quæ sermo formatur. Unde *Lucius* sub asino latens, Φωνὴν δὲ ἀνθρώπε ἐς τὸ μέμψασθαι τὴν Παλαίςραν ἐκέτι εἶχον. *Vocem humanam, ut de* Palæstra *quererer, non habebam amplius.* Item, Ἐγὼ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ὄνος ἤμην. Τὰς δὲ φρένας, καὶ τ̃ νῦν ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ Λέκιος δίχα τ̃ φωνῆς. *Cætera quidem asinus eram, mente vero, & intellectu homo ille* Lucius, *excepta voce.* Et rursus, Ἀναβοῆσαι ὦ Ζεῦ σχέτλιε ἠθέλησα· ἀλλ' ἡ μὲν φωνὴ ἐκ ἀνέβη μοι ἡ ἐμὴ, ἀλλ' ἡ ἐ ὄνε ἐκ ἐ φάρυγος, καὶ μέγα ὠγκησάμην. *Exclamare volui, O inique* Jupiter; *verum non mea vox è gutture, sed asini ascendit, magnumque rugitum edidi.* Quod imitatus asinus *Madaurensis* lib. 3. *Jam*, inquit, *humano gestu simul & voce privatus; quod solum poteram, postrema dejecta labia humidis cum oculis oblique respiciens, ad illam tacitus expostulabam.* Et inferius, *Genuino sermone nomen* Cæsaris *invocare tentavi. Et* O *quidem tantùm disertum ac validum clamitavi, reliquum autem* Cæsaris *nomen enuntiare non potui.* Et lib. 8. Quirites *proclamare gestivi, sed viduatum cæteris syllabis processit* O *tantum.* Itaque ex horum sententia, si homo asini formam haberet, careret usu sermonis; quia naturalia humanę vocis organa illi deessent. Quod verum esse deprehendet quisquis asini linguam, & rictum, & labra intuebitur, ab humanis prorsus diversa. Utut igitur picæ, & psittaci nostra verba *conari* discant, non est, quod asinos, aut ullum aliud quadrupes quisquam speret similia posse edoceri; quia non habent instrumenta, quæ requiruntur ad formationem vocis. Sed (b) *Dominus aperuit os asinæ*: hoc est, quod in natura deerat, & in naturalibus vocis organis, virtute suâ supplevit. Non, quod vocem in ore asinæ formaverit absque ipsius organis. Alioqui non magis diceretur asina loquuta, quam domus, in qua loqueretur Angelus. Omnino igitur ex asinæ lingua processit sermo: sed, eam movente Deo per Angelum, & modò ad palatum, modò ad labia, modo ad dentes allidente, & inflectente, prout erat necesse, & aërem ad sonos formandos requisitum intra fauces comprimente, ne per belluinos rictus intempestive efflueret. Ita ut Angelus id ipsum in hoc jumento præstiterit, quod in serpente Dæmon, cum *Evam* alloquutus est. Non tamen fuit hic verus asinæ sermo. Sermo enim est imago mentis. Et τὸν λόγον προφορικὸν præcedit ὁ ἐνδιάθετος. At in asina nihil fuit tale. Non capiebat animo voces, quas ore suo proferebat. Tantum per agens extrinsecum mota lingua illas formabat, ut nervis alienis mobile lignum, quod νευρόσπαστον *Græci* appellant.

Miraculi auctorem Angelum *Michaëlem* esse putant nonnulli Doctorum veterum. *Theodoretus* in *Numeros* Quæst. 41. Φασὶ δέ τινες τ̃ ἄγγελον Μιχαὴλ τὸν ἐ λαῦ προςατεύοντα εἶναι. *Dicunt quidem Angelum* Michaëlem *fuisse populi præsidem.* Ita etiam *Procopius* in hunc locum. At *Hebræis* is fuit *Gabriel.* Quod probat *Baal Hatturim* joculari ratione. Quia scilicet מלאך יהוה בדרך בג״י גבריאל המלאך *Verba* Hebræa *Sacri Textus*, "Angelus Domini in via, *per Gematriam idem valent, quod* Gabriel Angelus. Sensus est, ex literis numeralibus eosdem confici numeros. Tamen hi duo numeri unitate differunt. Prior enim

enim valet 343. posterior solum 342. Sed in numeris, quæ per *Gematriam* inter se conferuntur, non putatur unitas ullius esse momenti.

In *Chaldæa Jonathanis* Paraphrasi ad hunc locum ita habetur, עשרתי פתגמין אתבריאן בתר שכלל עלמא במיעלי שבתא ביני שימשתא 1 מנא 2 וביּרא 3 וחוטרא דמושה 4 ושמירא 5 וקשתא 6 ועננֵי יקרא 7 ופום ארעא 8 וכתב לוחי קיימא 9 ומזיקי 10 ופום ממלל אתנא בהיא שעתא פתח מימרא דיי ית פומה ואזדמן לה ממלל ואמרת *Decem res creatæ sunt post perfectionem mundi in ascensu Sabbathi inter duas vesperas*, 1. *Manna.* 2. *Puteus* (de quo *Num.* 21. 26.) 3. *Virga* Mosis. 4. *Schamir* (id est, vermiculus, cujus opera *Solomon* fidit lapides ad ædificationem Templi) 5. *Iris.* 6. *Nubes gloriæ*, (de qua *Exod.* 40. 38.) *Os terræ* (quo *Core* cum suis absorptus est *Num.* 16. 30. 32.) 8. *Scriptura tabularum fœderis.* 9. *Dæmones.* 10. *Os loquens asinæ, quod eo momento aperuit verbum Domini, & præparatus est illi sermo, & dixit*, &c. Decem illæ res à *Talmudicis* ita enumerantur in *Pirke Aboth* fol. 30. a. 1 פי הארץ 2 ופי הבאר 3 ופי האתון 4 והקשת 5 והמן 6 והמטה 7 והשמיר 8 והכתב 9 והמכתב 10 והלוחות id est, 1. *Os terræ.* 2. *Os putei.* 3. *Os asinæ.* 4. *Iris.* 5. *Manna.* 6. *Virga.* 7. *Schamir.* 8. *Scriptura* (Legis prototypa, quæ est in cœlis) 9. *Descriptio* (sive illius ἔκτυπον in tabulis.) 10. *Tabulæ.* Et in Tractatu *Pesachim* fol. 154. a. 1 באר 2 והמן 3 וקשת 4 כתב 5 ומכתב 6 והלוחות 7 וקברו של מושה 8 ומערה שעמד בו מושה ואליהו 9 פתיחת פי האתון 10 ופתיחת פי הארץ לבלוע את רשעים 1. *Puteus.* 2. *Manna.* 3. *Iris.* 4. *Scriptura Legis.* 5. *Descriptio.* 6. *Tabulæ.* 7. *Sepulchrum* Mosis. 8. *Caverna, in qua steterunt* Moses & Elias. 9. *Apertio oris asinæ.* 10. *Apertio oris terræ ad vorandos impios.* Quæ tum creata fuisse dicuntur, non quod re vera creata sint: sed שגזר השם לחדש באותות האלה שהן חוץ לתולדת *quia Deus* naturam *novare decrevit per hæc miracula, quæ sunt extra naturæ ordinem.* Ita sentit *Aben Ezra.* Sunt ex *Hebræis*, qui negent ea, quæ leguntur de asina *Balaam*, sumenda esse ad literam; quia Deus nunquam rerum naturam; nisi להצדיק נביאו *ut justificet Prophetam suum.* Sensus est, miracula non alia de causa fieri, quam ut alicujus veri prophetæ doctrina confirmetur, qualis non fuit *Balaam*, sed קוסם *ariolus.* Sed hos refellit idem *Aben Ezra* exemplo *Ananiæ*, *Misaëlis*, & *Azariæ*, in quorum gratiam signum editum est, ignis natura mutata, quamvis Prophetæ non essent. *Rabba* in *Numeros* sect. 20. Deum asserit os asinæ ideo aperuisse להודיעו שהפה והלשון ברשותו שאם בקש לקלל פיו ברשותו *ut* Balaamum *doceret, os, & linguam penes se esse, adeoque os ipsius* Balaami, *si quæreret* Israëli *maledicere.* Et vero id docuit eventus, cum *Balaam* iis ipsis invitus benedixit, quibus maledicturus tanto apparatu venerat, non minore oraculo, aut etiam majore, quam cum asina loquuta est. Asina enim erat merè patiens, sed *Balaam* moventi Deo pro virili obsistebat, ut *Saül*, cum Prophetam egit.

Asina porrò dominum suum hoc sermone compellavit, *Quid feci tibi, ut me percusseris his tribus vicibus?* רגלים *Hebraicè* & *vices*, & *festa solennia* significat. In qua æquivocatione *Hebræi* allusionem quærunt, sed valde frigidam. *Balaamum* scilicet volunt non sine mysterio asinam suam percussisse שלש רגלים *tribus vicibus*: cum iret animo gentem illam exstirpandi, cujus erant שלש רגלים, id est, *tria festa solennia* singulis annis, *Paschatis* nempe, & *Pentecostes*, & *Tabernaculorum.* Hæc *Rabba* ubi supra, & ex eo *R. Selomo.*

Balaam asinæ respondet, כי התעללת בי, *quia illusisti mihi.* Et ibi *Rabba*, אע"פי שמדבר בלשון הקדש גוילשונו פורח *Etiam si Gentilis is sit, qui hic lingua sancta loquitur, tamen stylus ejus est florens.* Quia & verbum, & constructio est elegans: ut *Jud.* 19. 25. ויתעללו בה, *& illuserunt ei*, Et 1 *Sam.* 31. 4. & *Jerem.* 38. 19. והתעללו בי, *& illudant mihi.* Tamen *Arabs Parisiis* editus multo aliter reddidit لانك تمراوغت بي *quia* in cœno prostrata *volutâsti me*; quasi pro התעללת legerit התגללת, *Gimel* pro *Ajin.* Interim *Hebræi Balaamum* frustra mirantur *Hebraicè* tam eleganter loqui: quamvis enim *Hebraicè* hæc expresserit *Moses* in suæ gentis gratiam, tamen *Syriacè* dixit *Balaam*, qui *Syrus* erat, ut venerat è montibus *Aram*, ut ipse profitetur.

Pergit *Balaam*, *Utinam gladius esset in manu mea, jam enim te occidissem.*) Ad quæ verba *R. Selomo*, *Valde absurdum hoc fuit, si dixit coram Principibus* Moab. *Ibat, ut ore suo gentem integram perderet, & armis opus habuit ad hanc asinam interimendam.* Quæ pluribus ita *Rabba* pag. 189. col. b. *Similis est Medico, qui venerat demorsum à serpentibus verbis suis curaturus, &, viso in via* אנקה אחת *stellione uno, baculum cœpit quærere, ut eum interficeret. Et ipsi dixerunt, Cum stellionem hunc verbo non possis è medio tollere, quomodo venisti, ut eum verbo sanares, qui morsus est à serpentibus? Ita dixit asina* Balaamo, אין אתה יכול להרגני אלא אם כן חרב בידך והיאך אתה רוצה לעקור אומה שלימה *Tu non potes me occidere, nisi sit gladius in manu tua: quomodo igitur exstirpare vis gentem integram? Tacuit ille, neque habuit quod responderet.* Quibus non absimilia sunt, quæ *Jerosolymitanus* Paraphrastes huic asinæ affingit, ווי לך בלעם רשיעא חסר דעתא וכל חוכמא לא אשתכח בך הא אנא בעיר מסאב מיתא בעלמא הדין ולא אתיא לעלמא דאתי לא יכלת למילוט יתי בחוכמת דעתך על חד כמה וכמה בנוי דאברהם יצחק ויעקוב דבזכותיהון אתברי עלמא מן שירויא והיך את אזל למילט יתהון כד גנבת דעתהון דעמא האלין *Væ tibi*, Balaam *impie, scientiæ expers, & in quo nulla reperitur sapientia. Ecce! ego sum immunda bestia, moritura in hoc sæculo, neque ad futurum sæculum perventura. Non potuisti tamen mihi maledicere, per doctrinæ tuæ sapientiam: quanto minus filiis* Abrahami, Isaaci, & Jacobi, *in quorum gratiam mundus ab initio creatus est? Et quomodo tu vadis ad maledicendum illi populo, cujus scientiam suffuratus es? Jonathan* etiam id ipsum habet verbis parum diversis. Alii *Balaamum* volunt asinam suam potuisse maledictis devovere, & perdere, sed ideo noluisse, לפי שהיה דעתו לקלל את ישראל ואין ב' קללות ביום א' דכתיב לא אוסיף לקלל *quia habebat in animo* Israëli *maledicere, neque licet duas maledictiones una die conficere, quia scriptum est* Gen. 8. 21. "*Non maledicam iterum.* Ita nugatur *Baal Hatturim.*

Moabitis porrò perculsis hoc miraculo, quale ab orbe condito nullum fuerat, inquit *Rabba*, & *Balaamo* negante hanc esse suam asinam, illa regessit, quæ habentur in Sacro Textu, *Nonne asina tua sum, super quam equitavisti ex quo tu es usque ad hanc diem? Ex quo tu es*, Hebr. מעודך. Recentiores, *Ex quo tua sum.* Egregiè, quoad sensum: sed *Hebræa* id non ferunt. Itaque etiam *Onkelos* hic habet מדאיתך, *Ex quo tu es.* Et *Arabs Erpenianus*, منذ كنت *Ex quo fuisti.* Ita etiam *Parisiensis* scripserat من كنت eodem sensu. Sed male editum من كنت *Ex quo fui.* Jonathan, Jerosolymitanus, & Syrus, ܡܢ ܛܠܝܘܬܟ *à juventute tua*; ut *Græcè*, ἀπὸ νεότητός σου. Sic *Genes.* 48. *vers.* 15. *Deus ille, qui*

pascit me מעודי *à die, quo ego sum, usque ad hanc diem.* Omnino igitur, si verbis stamus, *Balaam* à juventute habuerat hanc asinam. Unde colligit *Rabba*, שלא היה זקן שהאתון גדולה הימנו *eum non fuisse senem, quia asina erat illo ætate provectior.* Quod tamen non est necesse. Nam in his verbis, *Equitasti super me, ex quo tu es*, necesse est aliquid supplere, nempe *ex quo tu es eques*, מיום שרכבת *à die, quo equitasti*, vel *equitare incepisti*, ut rectè *Aben Ezra.* Inde multi veterum supra, *à juventute tua*, aut *ab adolescentia tua.* Neque enim equitaverat infans, aut puer. Et asinus est animal satis vivax. *Gignit tota vita*, (inquit *Plinius*) *quæ est ei ad trigesimum annum.* Et *Algiahid*, apud *Damirem*, asini meminit, quem equitavit dominus suus per annos quadraginta. Verba sunt,

لا يعرف حمارا عاش اكثر من حمار ابي سيارة وهو عميلة ابن خالد كان له حمار اسود جاز علية من مزدلفة الي مني اربعين سنة *Non notus est ullus asinus, qui plus vixerit asino patris* Siaræ. *Fuit is* Amila Chalidi *filius. Habuit autem asinum nigrum, quo per annos quadraginta usus est, cum faceret iter* Muzdalapha *Minam.* Quæ loca sunt circa *Meccham*, & *Medinam*, à peregrinis frequentata. Si tamdiu vixit asina *Balaami*, potuit illum vehere à juventute usque ad inclinantem ætatem. Itaque nihil obstat, quominus asina *Balaamo*, vel seni, vel ad senium vergenti potuerit hoc objicere, *Nonne ego sum asina tua, qua vectus es à juventute?* Quamvis de *Balaami* ætate nihil quidquam ex Scriptura possit elici.

Tum aperuit Dominus oculos Balaami, *& vidit Angelum*, &c.) Non, ut *Rabba* somniat, כי סומא היה להודיע שאף העין ברשותו *quia cæcus antea fuerat, ut doceret Deus, etiam oculum esse in potestate sua:* sed quia præpeditos habuit oculos, ut discipuli, qui ibant *Emmauntem* Luc. 24. 16. aut potius ut *Sodomitæ*, qui percussi scotomate, tota nocte frustra se fatigarunt in quærendo *Loti* ostio *Gen.* 19. 11.

Et Balaamo *dixit Angelus, Cur asinam tuam percussisti tribus vicibus?* Quippe Deus etiam jumenta servat, *Ps.* 36. 7. Et variis legibus eorum coërcet immanitatem, qui plus æquo sæviunt in bestias. Vide *Exod.* 23. 19. *Deut.* 5. v. 14. & 22. 6. 7. & 25. 4. Proinde justus dicitur *curare vitam jumenti sui* Prov. 12. vers. 10. Et *Rambam* in *More Nebochim* lib. 3. cap. 17. hæc Angeli verba, *Quare percussisti asinam*, &c. conferre dicit ad perfectionem nostram, ne discamus crudelitatem, neve bruta frustra lædamus, sed clementia potius erga illas utamur. Quod si bestias quoque velit Deus clementer haberi, quanto magis homines factos ad imaginem suam? Hic igitur *Rabba* non malè Angelum inducit *Balaamo* dicentem, לו מה האתון שאין לה זכות ולא ברית אבות נצויתי לתבוע עלבונה מידך אומה שלימה שאתה מבקש לעוקרה על אחת כמה וכמה *Si injuriam asinæ factam, in qua nulla est justitia, nec fœdus patrum, requirere jussus sum è manu tua, quanto magis, quod gentem integram radicitus exstirpare conaris?*

Addit Angelus יצאתי לשטן, ad verbum, *Exivi in Satanam*, id est, ut essem *Satanas*, seu adversarius tibi. Quomodo dictum fuerat versu 22. *Stetit Angelus Domini in via* לשטן לו *in* Satanam *ipsi*, id est, ut ipsi adversaretur. Itaque hic *Satanæ* nomen bono Angelo tribuitur, atque, ut observat *Rabba*, מלאך של רחמים היה ונעשה לו לשטן *Qui misericordiarum erat Angelus, factus est ipsi* (Balaamo) *in* Satanam. At multo aliter, quam Diabolus, qui *Satanas* ideo dicitur, quod Deo adversetur: & fidelibus. Cum contra, bonus Angelus in fidelium gratiam, *Balaamo* se opponat. Quin hoc ipso *Balaamo* favet, quod illi se opponit. Nam, ut rectè observat *R. Selomo*, היה רוצה למנעו מלחטא שלא יחטא ויאבד *voluit illum à peccando deterrere, ne peccaret, & periret.* Ut si quis furioso homini se opponat, cum in præcipitium ruiturus est, aut viatori, qui à recta via aberrat. Quod significat ipse Angelus, *Exivi*, inquit, in adversarium tibi, כי ירט הדרך לנגדי *quia perplexa* (vel *intricata*) *est via* tua *coram me.* Vocem obscuram ירט ita reddo ex *Arabica* lingua, qua الورط à *Lexicographis* definitur كل غامض والهلكة وكل امر تعسر النجاة منة والوحل والرزغة يقع فيها الغنم ولا يتخلص وارض مطمينة لا طريق فيها والبير *Omne, quod occultum est, & perditio, & omne id, unde difficile est se extricare, & lutum densum, & glutinosum, in quod decidentes oves non possunt se expedire, & terra occulta, & invia, & puteus.* Hinc verbum quartæ Conjugationis, اورط & quintæ, تورط *In eas angustias se conjecit, aut incidit*; & decimæ, استورط *In eas conjectus non potuit ex iis se extricare.* Hæc omnia in *Alcamus.* Itaque Verbum تورط, quo hic utitur *Parisiensis* editio, est *implicari*, & *intricari.* Malè *occludi* reddit *Gabriel.* Alter *Arabs*, مال الطريق *declinavit via.* Quod ipsum est in *Kimchio* שטה, & in *Aquinate* נטה. *Græci*, οὐκ ἀστεία. Hieronymus, *perversa*; ut *Aben Ezra* עות. *Samaritanus.* ࠁࠔࠔࠀ *mala. R. Selomo* ineptè חרד *tremuit*, *quasi* ירט fiat à רטט. *Syrus*, sensu diversissimo, ܠܘܩܒܠܝ ܐܘܪܚܐ ܬܪܨܬ ܡܛܠ *Quia direxisti viam contra me.* Et Onkelos, *Quia notum est coram me, quod tu volebas ire per viam contra me.* Et Jonathan, *Notum est coram me, quod tu vis ire ad male dicendum populo*, ומילא לא מהוגנא לקבלי *quæ res non convenit coram me*, id est, mihi displicet, ut *Gr.* οὐκ ἀστεία. Tot versionum examen peperit unius voculæ ambiguitas, quam ex *Arabismo* explicavimus. Vox eadem rursus occurrit *Job.* 16. 11. *Tradidit me Deus iniquo, & inter manus impiorum* ירטני *implicavit me. Hebræum* על ידי, propriè *super manus*, ibi reddendum *inter manus*, ut *Gen.* 42. 37. & 1 *Sam.* 17. 22. 46. & 1 *Reg.* 14. 27. & 2 *Reg.* 10. 24. & 12. 15. & 22. 5. 7. 9. & passim alibi.

Sequitur in Angeli verbis, *Et me vidit asina, & jam ter declinavit à me: nisi declinasset à me, etiam te jam occidissem, & illam conservassem.* Quæ *Hebræi* sic explicant. *Nisi asina declinasset, etiam te jam occidissem, quomodo illam occido.* Atque eo ipso momento volunt ab Angelo fuisse occisam, sive illam obruerit majestate gloriæ suæ; *Si enim moritur homo viso Angelo, ut constat ex* Gen. 32. 30. *&* Jud. 13. v. 22. אף כי הבהמה שאין לה שום שותפות עם רוח המלאך כבן אדם *quanto magis brutum, quod nullum habet commercium cum Spiritibus Angelicis, quale homo?* Ita in hunc locum *Aben Ezra.* Sive illam Angelus ideo morti addixerit, שלא יהיו אומרים זו שדברה ועושין אותה יראה *ne diceretur, Hæc est asina, quæ loquuta est, & fieret idolum.* In qua sententia est *Rabba.* Aut ne diceretur, זו

היא

היא שפלקה ארת בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות *Hæc est illa asina, quæ* Balaamum *vicit in disputatione, ita ut non habuerit quod responderet: Deus enim hominum honori ita consulit.* Sic brutum, quod mulierem iniit, Lex ideo cum muliere jubet interfici, ne dicatur, si maneret superstes, זו הבהמה שנהרגה אשה פלונית על ידיה *Hoc est brutum, propter quod talis mulier morti addicta est.* Ita *R. Selomo.* Sed frustra quæritur, cur ab Angelo occisa fuerit asina, quam non constat fuisse occisam. Perperam enim id colligunt *Hebræi* ex verbis, *Etiam te occidissem*; quibus hoc solum voluit Angelus, se, qui properanti *Balaamo* remoram injecerat, & viam obstruxerat, etiam illum fuisse occisurum, nisi asina è via declinâsset. Nec Angelum verisimile est asinam eo momento occidisse, quo *Balaamum* increpabat, quod illam sine causa verberâsset. Et *Hebræi*, qui asserunt in media viæ cæsam fuisse, *Balaamo* prospexisse debuerant de altero jumento, quo reliquum iter conficeret. Sed de his fortasse plus satis.

Non possum tamen non addere multa hujusmodi referre tam Historicos, quam Mythologos. Atque in his quidem *Bacchus asino illi, quo fuerat vectus, vocem humanam dedit.* Ita, *Hyginus Astronom.* lib. 2. in *Cancro.* Et apud *Apollonium* (lib. 1. *Argonaut.*) *Phrixi* aries, cum *Helle* in *Hellesponto* submersa est,

--- αὐδὴν ἀνδρομένη προέηκε.

vocem humanam emisit. Ad quæ verba *Scholiastes*, Λέγεται, ὅτι, τῆς Ἕλλης καταπεσούσης, ἀγωνιῶντι τῷ Φρίξῳ κατὰ Διὸς βούλησιν ἐφθέγξατο, θαῤῥύνων αὐτὸν ὁ κριὸς διασώσειν αὐτὸν εἰς τὴν Σκυθίαν. *Cùm* Helle *in* Pontum *decidit*, Phrixum *fratrem anxium aries, volente* Jove, *dicitur alloquutus, ut certum faceret se illum in* Scythiam *incolumem deducturum.* Item, Ὅτι δὲ ἐλάλησεν ὁ κριὸς καὶ Ἑκαταῖος φησιν. *Arietem esse loquutum etiam* Hecatæus *dicit.* Addit *Apollonius* de eodem ariete lib. 2. versu 1150.

Τὸν μὲν ἔπειτ' ἔρρεξεν ἑῇς ὑποθημοσύνῃσι.

Eum deinde arietem *immolavit ipsius mandatis.* Ubi rursus *Scholiastes*, Τὸν κριὸν, φησὶν, ἔθυσε ταῖς ἑαυτοῦ ὑποθήκαις, τοῦτ' ἔστι κατὰ συμβουλὴν αὐτοῦ τοῦ κριοῦ αὐτὸς γὰρ ὁ κριὸς, ἀνθρωπίνῃ χρησάμενος φωνῇ, τοῦτο ποιεῖν προσέταξε. *Arietem, inquit, mactabat ex suis ipsius præceptis, hoc est, juxta consilium ipsius arietis. Ipse enim aries, humana voce usus, jussit hoc facere.* Et *Tzetzes* in *Lycophronem* pag. 8. scribit ἀνθρωπίνῃ φωνῇ λαλῆσαι τὸν κριὸν, καὶ πᾶσαν αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν ἀναγγεῖλαι, *hunc eumdem arietem, humana voce loquutum, omnes insidias* Phrixo *aperuisse*, quem pater erat immolaturus. Quod videtur sumptum ex *Isaaci* Historia, qui, cum à patre esset offerendus, per miraculum ereptus est, & aries ipsi substitutus. Tale est, quod, *Æliano* auctore *Hist.* lib. 4. cap. 54. Ὅμηρος ἔδωκεν ἵππῳ φωνὴν, Homerus *equo vocem tribuit*, *Xantho* scilicet, qui *Iliad.* τ'. in fine, dominum *Achillem* alloquitur versibus totis decem. Nempe

Αὐδήεντα δ' ἔθηκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη;

Vocali conjux Jovis *illum instruxerat ore.*

Ubi *Eustathius*, Ὅρα τὸ πιθανὸν καὶ ἐνταῦθα τοῦ μύθου· τῷ ὄντι γὰρ, εἴπερ ἐλάλησεν ὁ Ξάνθος, ὥσπερ καὶ ὁ τοῦ Φρίξου κριὸς, δι' Ἥρας ἂν ἐφώνησεν, ἤγουν δι' ἀέρος. *Hic etiam vide quàm fabula sit probabilis; revera enim si loquutus est* Xanthus, *ut & * Phrixi *aries per* Junonem *loquutus est, id est, per aërem.* Eodem pertinent hæc *Oppiani* lib. 1. *Cynegeticῶν* versu 226.

Ἵππος ἐν ὑσμίνῃ ῥῆξέν ποτε δεσμὰ σιωπῆς,
Καὶ φύσιος θεσμοὺς ὑπερέδραμε, καὶ λάβεν ἠχὴν
Ἀνδρομέην, καὶ γλῶσσαν ὁμοίιον ἀνθρώποισιν.

Equus in pugna quondam silentii vincula rupit, & naturæ leges superavit, & vocem sumpsit humanam, & linguam, qualem homines. Et *Propertii* lib. 2. *Eleg.* ultima;

*Qualis & * Adrasti *fuerit vocalis* Arion,
Tristis ad Archemori *funera victor equus.*

Et *Moschi* in *Europa*;

--- τὴν δ' ὧδε προσεφώνεεν εὐρύκερως, βοῦς,

Hic illam alloquutus est bos latis-cornibus, id est, taurus *Europam* vehens, qui verius *Jupiter* ταυρόμορφος. Sed & in Historiis apud *Eusebium* agnus, *Bocchore* in *Ægypto* regnante loquutus est. Quo referenda hæc *Suidæ* in Τὸ ἀρνίον, Ἐν Αἰγύπτῳ, ὥς φασιν, ἀνθρωπείᾳ φωνῇ ἐλάλησεν, *&c.* καί τινι λελάληκε τὰ μέλλοντα. *In Ægypto* (agnus) *ut ajunt, humana voce loquutus est, & cuidam futura prænunciavit.* Primus auctor *Manethon Ægyptius*, in cujus fragmentis hæc legere est: Βόκχορις Σαΐτης, ἐφ' οὗ ἀρνίον ἐφθέγξατο. Bocchoris Saites, *sub quo agnus loquutus est.* Plura vide in *Æliano*, *Hist. animal.* lib. 12. cap. 3. Ita in *Julio Obsequente*; C. Mario, *&* C. Flacco *Coss.* Arimini *canis loquutus.* In *Valerio* lib. 1. cap. 6. *Bello etiam* Punico *secundo constitit* Cn. Domitio *bovem dixisse*, "*Cave tibi*, Roma. Et *Livii* lib. 35. *Quod maxime terrebat Consulem* Cn. Domitium, *bovem loquutum*, "Roma *tibi cave.* Idem lib. 24. dicit *bovem in* Sicilia *loquutum.* Et lib. 27. Priverni *satis constabat bovem loquutum.* Et lib. 28. *Bos in agro* Romano *loquutus.* Et lib. 51. *In agro* Campano *bovem loquutum esse satis constabat.* Et *Valerius* ubi suprà, *P. Volumnio, & Servio Sulpitio Coss. bos, mugitu in sermonem humanum converso, novitate monstri audientium animos exterruit.* *Plutarchus* in *Marcello*; Ἐλέχθη δὲ καὶ βοῦν ἀνθρώπου φωνὴν ἀφεῖναι, *Bos etiam dicebatur humanam vocem emisisse.* Et rursus *Julius Obsequens*; Scipione Nasica, Cn. Martio *Coss.* Frusinone *bos loquutus.* Item, *Servio Flacco, Q. Calpurnio Coss. bos loquutus, & nutritus publicè.* Item, *C. Mario, C. Flacco Coss. bubo extra urbem visus, bos loquuta*, &c. Item, *C. Claudio, M. Perpenna Coss. bos loquuta.* *Virgilius*, ubi de prodigiis in morte *Cæsaris* lib. 1. *Georg.*

--- *pecudesque loquutæ*;
Infandum. ---

Hinc *Plinius* lib. 8. cap. 4. *Est frequens in prodigiis priscorum bovem loquutum: quo nuntiato Senatum sub dio haberi solitum.* Quæ cum apud optimæ notæ Historicos tam frequenter occurrant, nemo omnia commentitia esse dixerit. Itaque hac in parte planum est Diabolum se præstitisse Dei simiam. Addi queat ex *Plutarcho* libro *De fluminibus*, in *Hydaspe*, *Pori* elephantem domino suo humana voce dixisse, Δέσποτα βασιλεῦ, τὸ γένος ἀπὸ Γηγασίου κατάγων, μηδὲν ἐξ ἐναντίας Ἀλεξάνδρου ποιήσῃς, Διὸς γάρ ἐστι Γηγάσιος. *Domine Rex, qui à* Gegasio *genus ducis; ne quidquam contra* Alexandrum *feceris*, Jovis *enim est* Gegasius. Absurde, & nullo sensu. Sed, quod Cl. *Maussacum* fugisse miror, haud dubiè legendum est, Διὸς γάρ ἐστι γένος, Jovis *enim est genus.* Nempe credebatur *Alexander Jovis* esse filius, & *Poro* sic opponitur, & præponitur, cujus mortale genus erat ex *Gegasio.* Item ex *Theophane* ad Annum 749. in *Mesopotamia* è terra ascendisse animal mulinum, loquens humana voce (*Græcè*, (c) ἡμίονον ἀνθρωπίνῃ φωνῇ φθεγγομένην) & prænuntians gentis incursionem ab eremo adversus *Arabes*: quod & factum est. Hujusmodi Historias narrant *Arabum* Lexicographi in vocibus طخية & اطلال.

(c) *Vide Vossium in Melam. Pag.* 174.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

De mille *Philistæis* à *Samsone* asini maxilla cæsis.

Recens טריה, *vox* Arabica. *In* Samsone, *qui solus occidit mille viros, implentur promissa* Levit. 26. 8. *&* Jos. 23. v. 10. *Tale quid de* Josebo, 2 Sam. 23. 1. *Hebræum* acervi *nomen ad asini nomen alludit. Similes allusiones.* Ramath-lechi, *id est*, projectio maxillæ: *pro quo* Lechi *solùm occurrit. Sic* Hebr. *ex locorum nominibus compositis pars prior sæpe omissa.* Lechi *locus fatalis* Philistæis. Josephus *emendatus. Incertum, quid sit* לַחַיָּה lachaja, 2 Sam. 23. 11. 12. *& interpretes in devia abeunt. Sed si legas* לְחִיָה lechija, *cum* Josepho, *omnia erunt plana.* Josephus *in* Samsonem *injurius*, מכתש mactes, *id est*, maxillæ mortariolum. *R.* Levi *emendatus in voce* שן, *&* Chaldæus *in vocibus* כיפא, *&* רומזא. *Dens molaris* ככא Chald. Levitæ *in* Babylonia *cur pollices suos dentibus absciderint. Dentium capsulæ*, Gr. ὅλμισκοι, Lat. *mortariola. Sic sume mortarium, quod in maxilla, unde fons ortus. In oryge saluberrimi liquoris vesicæ.* Vocavit nomen, *id est*, vocatum est. *Vox* מקום locus *sæpe suppletur. Liquor è maxilla fluens* fons *dictus Analogicè; ut* fons lacrymarum, fons sanguinis, *&c. Refelluntur, qui putant hunc fontem esse perennem, & durare hodieque.* Syrus *&* Arabs *Interpretes notati.*

Ecce miraculum aliud non in asino vivo, sed in mortuo exhibitum! *Samson*, è manu *Philistæorum* elapsus, ruptis vinculis, quibus captivus detinebatur, incidit in maxillam asini recentem, qua arrepta, mille viros ex iis interfecit, *Jud.* 15. *v.* 15. *In maxillam asini recentem*, id est, in maxillam asini recens occisi, cujus ossa adhuc succida non tam facile franguntur, quam cum, exhausto humore, penitus exaruerunt. *Recens* Hebr. est טריה, quam vocem esse *Arabicam* vere asserunt *Kimchius* in hunc locum, & *Aben Ezra* in *Esaiam.* Eam enim *Arabes* passim usurpant. Sic *Avicenna* lib. 2. cap. *De ovis*, فضل الطري *Optimum est recens.* Alibi apud eundem السمن الطري est *butyrum recens.* Et اللحم الطري *caro recens.* Et in *Ps. Savar.* Ps. 89, 6. طراوة est *recentis herbæ viror.* Itaque in loco *Judicum*, in quo versamur, *Arabs* Interpres ineptè, & sensu planè contrario, *Hebræum* טריה reddit عظما يابسا *os siccum.* Nec *Græci*, & *Vulgatus* satis commodè, σιαγόνα ὄνε ἐῤῥιμμένην, *mandibulam asini, quæ jacebat.* At *Chaldæus* non malè, לועא דחמרא בטינתא, *maxillam asini in humiditate sua*, id est, adhuc humidam: ut *Es.* 1. 6. מכה טריה, *plaga recens*, idem est, quod plaga humida, seu saniosa, & purulenta; quia, sanie, & pure semper fluente, videtur indies renovari. Telum hoc non elegit *Samson*, sed casu oblatum arripuit, aut Deo potius sic providente, ut servo suo, inter hostes nudo, & inermi subveniret. Atque ut *Goliathi* gladio, hastæ, & pilo prævaluit funda *Davidis*; quia *David* in pugnam descenderat in nomine Domini exercituum: ita *Samson*, Deo propugnante, non timet omnibus *Philistæorum* telis unam asini maxillam opponere, qua mille viros solus percussit. Quale est, quod *Josebus*, *Davidis* primipilus, legitur 2 *Sam.* 23. *v.* 8. viros octingentos una vice invasisse, & confodisse: & *Samgar* sexcentos stimulo bovis, *Jud.* 3. *v.* 31. Nempe oportuit id impleri, quod Deus promiserat verbis tam solennibus *Jos.* 23. 10. *Unus è vobis persequetur hostium mille viros; quia Dominus vester pro vobis pugnabit.* Et Levit. 26. 8. *Centum è vobis persequentur decem millia, & hostes vestri coram vobis gladio cadent.* Quâ fiducia pronuntiat *David* Ps. 3. 5. 6. *Cubo, dormio, & excitor, quia Dominus sustentat me, ita ut populi myriades, quæ me circumsident, non reformidem.*

Post victoriam adeptam cecinit *Samson* carmen hoc ἐπινίκιον, בלחי החמור חמור חמורתים בלחי החמור הכיתי אלף איש, *Maxilla asini acervum, duos acervos, maxillâ asini percussi mille viros.* Gratia est in allusione, quia חמור & *asinum*, & *acervum* significat. Ac si quis *Græcè* dixerit, Ἐν σιαγόνι ὄνε ὀγκηςε ὄγκον, ὄγκες· aut Ἐν σιαγόνι σαγμαρίε σάγμα, σάγματα. Aut *Latinè*, *Maxillâ acervi acervum, acervos.* Sunt, quibus חמור ubique est *asinus*, hoc sensu, *Maxilla asini, asini asinarum* (supple *filii*) *maxilla*, inquam, *asini percussi mille viros.* Quasi nomen asini *Samson* sæpe repetierit, quia res erat paradoxa prorsus, asini maxillâ tot hostes fuisse cæsos. Quod ideo non potest ferri, quia חמורתים Duale est. Itaque חמור חמורתים esset *asinus duarum asinarum*, supple *filius*: quod quis explicaverit? Proinde *Chaldæus*, *Syrus*, *Arabs*, & *Hebræi* omnes *acervos* hic intelligunt. Sola *Vulgata* habet *pullum asinarum*: & è recentioribus *Castalio*, *asinum asinarium.* LXX. multo aliter, Ἐξαλείφων ἐξήλειψα αὐτὲς, *Delendo delevi eos*, quasi legerint חרוב חרבתים. Neque enim aliud succurrit à recepta lectione minus remotum.

Absoluto cantico, *Samson* projecit maxillam, atque ex argumento locum vocavit רמת־לחי *Ramath-lechi*, id est, *projectionem maxillæ.* Non ἀναίρεσιν, *ablationem*, ut *Græci* accipiunt; nec *elevationem*, ut *Hieronymus.* רם *ram*, quidem *excelsum* sonat, & *Ramath* inde deducit *R. Levi.* Sed *Chaldæus*, & *Kimchius* melius à verbo רמה *rama*, quod *projicere* est. Sic enim habet Sacer Textus, *Projecit maxillam de manu sua; & vocavit locum illum* Ramath-lechi. Pro *Rama* in *Syro* legitur ܕܡܐ *dama*, *sanguis* (maxillæ) *Daleth* pro *Res*, quod sequitur *Arabs* Interpres. Loci nomen *Ramath-lechi* contractum in *Lechi*, Jud. 15. v. 14. Nempe, ut alibi observamus, in locorum nominibus compositis apud *Hebræos*, compendii caussa, pars prior sæpe omittitur. Proinde *Salem* dicitur pro *Jeru-salem*, Psal. 76. v. 3. Et *Jemini* pro *Ben-jemini*, Esth. 2. 5. Et *Seba* pro *Beer-seba*, Jos. 19. 2. Et *Sittim* pro *Abel-sittim*, Num. 25. 1. Et *Hermon* passim pro *Baal-Hermon*: & pro *El-tholad*, *Tholad*, 1 Par. 4. 29. Et *Ataroth*, Jos. 16. 5. 7. pro *Archi-ataroth.* Plura vide in nostro *Phaleg.* lib. 2. cap. 24.

De cetero *Lechi*, id est, Σιαγὼν, *Maxilla*, locus fuit *Philistæis* fatalis, si *Josepho* (*a*) credimus, in quo ipso fortium *Davidis* tertius, Ἰλε μὲν υἱὸς, Σεβᾶς δὲ ὄνομα (legendum Ἰγε & Σεμᾶς) Igi *filius*, Semas *nomine*, *Philistæis* irruentibus, magna animi præsentia, se opposuit solus, atque alios quidem occidit, alios in fugam vertit. Quæ sumpta sunt ex 2 *Sam.* 23. 11. 12. ubi *Græca* versio *Compluti* edita hæc ipsa narrat tanquam facta ἐπὶ Σιαγόνα, *ad Maxillam*, id est, לְחִיָה *Lechija*, quomodo, mutatis punctis, legerunt pro *Hebræo* לַחַיָּה *lachaja*: quod ego sequerer libens, nisi staret per *Masorethas.* Quia, si legatur לְחִיָה *ad Lechi*, ita ut *He* locale in fine suppleat vicem ל *Lamed* initialis, sensus erit apertissimus. Nempe *Philistæos* ad *Lechi* convenisse prædabundos, id est, ad eum ipse locum, in quo multo ante, scilicet centum annis plus minus, ab uno *Samsone* cæsi, & fugati fuerant, magna illorum strage edita. Cujus beneficii memoria ne intercideret, Deum alterum *Samsonem* suscitâsse,

citâsse, unum nimirum è *Davidis* Heroibus, qui, ceteris *Israëlitis* fugâ dilapsis, eorum impetum sustinuit, & fregit. At, si legatur, לַחַיָּה *lachaja*, nemo facilè dixerit, quomodo hæc reddenda sint ויאספו פלשתים לחיה Itaque hîc Interpretes mirè cespitant, & quot capita, ferè tot sensus. *Chaldæus* ita reddit, *Et congregati sunt Philistæi* לחיתא *ad Chajatha*, quasi *Chaja*, vel *Chajatha* sit loci nomen, cujus alibi nulla mentio. Et *Græci*, Συνήχθησαν εἰς θηρία, *Congregati sunt in feras*, id est, לחיות, aut potius על החיות, quasi de venatione agatur, quod valde est alienum, quia venationi vacare in hostico neque licet, neque tutum est. Itaque alii referunt ad pecus domesticum, ut *Syrus*, & *Arabs*: quorum ille *Philistæos* convenisse dicit ܠܡܒܙ ܒܥܝܪܐ *ad diripienda animalia*; hic ليتنهبوا انعام بني اسرايل *ut deprædarentur armenta filiorum* Israëlis, quo sensu חיה in Scriptura nusquam usurpatur. Quippe aut in genere *omne animal*, aut in specie *feras* significat, non *domesticas bestias*, quæ *Hebraicè* dicuntur בהמות. Nihilo magis placet *Hieronymi* versio, *Congregati sunt in statione*, quia, ut *Hebræum* חיה pro statione sumatur, res est sine exemplo. *R. Selomoni* חיה hîc est גדוד *turma*, ut statim v. 13. וחית פלשתים *Et turma* Philistæorum, *&c.* Ex qua versione יאספו לחיה esset, *Congregati sunt in turmam.* Quod placeret, si probaretur hanc Phrasin esse *Hebræam*. *Kimchio* חיה est *pagus*, ut *Arabicè* אל'חי', auctore *R. Jonâ*: unde, inquit, Plurale חוות pro חיות *Num.* 32. *v.* 41. *Jod* & *Vau* permutatis. Sed fallitur *R. Jonas*. Neque enim *Arabicum* الحي *pagus* est, sed *familia*, aut *cognatio*. At الحوا per *Vau* est *pagus*, ut *Hebr.* חוה, cujus Plurale חוות. Propriè *Arabes* ita nominant *plura tabernacula in orbem digesta circa plateam in medio*, quia حوي est *circumdare*. Omnino igitur *pagus* Hebr. esset חוה per *Vau*, non חיה per *Jod*. In Notis *R. Levi* חיה pro *victu* sumitur hoc sensu, *Congregati sunt* לחיה *ad victum*, id est, ad pabulationem, & frumentationem profecturi, sed absque exemplo simili. *Victus* enim non est חיה, sed מחיה. *R. Esaias* vel loci nomen vult intelligi, quomodo *Chaldæus* Interpres, vel castra *Philistæorum*, ut v. 13. Ubi tamen חיה *turmam*, non *castra* significat, quod jam ante docuimus. Vides, lector, in quot ambages hâc suâ lectione *Masorethæ* se conjecerint, cum in altera omnia plana sint, & perspicua.

Jam ad *Samsonem* revertimur, qui, hoste profligato, siti enectus, Dominum invocavit his ferè verbis, *Tu mihi servo tuo magnam hanc victoriam concessisti: & nunc siti moriar, & cadam in manus horum incircumcisorum? Josephus* in virum sanctum injurius est, cùm hanc *Samsoni* sitim fingit in pœnam obvenisse, quia, fugatis hostibus, μείζω ἢ χρὴ ἐπὶ τούτῳ φρονῶν, οὐ κατὰ Θεοῦ συνεργείαν ἔλεγε τοῦτο συμβῆναι, τήν τ' ἰδίαν ἀρετὴν ἐπέγραψε τῷ γεγονότι, *propterea plus satis elatus, non dixit ope divina hoc accidisse, sed propriæ virtuti adscripsit quod factum fuerat.* Nempe in ἐπινικίῳ illo carmine, quod explicatum est supra, *Maxillâ asini acervum*, &c. In quo licet Dei nominis disertè non meminerit, tamen haud dubiè senserat vim illam θεηλάτην, de qua Sacer Scriptor v. 14. *Invasit eum Dei Spiritus.* Et, hâc ope fretus, rem aggressus est, quæ erat supra vires humanas, nempe, ut vir unus mille cæderet. Unde est, quòd *Hebr.* 11. *v.* 32. *Samsonem* numerat *Apostolus* in eorum censu, qui per fidem in bello robusti facti sunt, & hostiles exercitus in fugam verterunt. Deum igitur præsentem expertus in tanto discrimine, tam insignem victoriam illi soli tulit acceptam, & non vulgare beneficium grato animo recoluit. Atque hoc ipso, quod ingeminat se asini maxillâ, hoc est, imbelli telo, atque invalido, mille homines prostravisse, tacitè agnoscit, & insinuat, non factum id viribus humanis, sed illius virtute, in cujus manu telum debile nullum est. Sed, quod in illo carmine satis habuerat subinnuisse, hic disertis verbis exprimit, Deum scilicet tantam illi victoriam indulsisse. Quo agnito petit, ut siti laboranti nunc subveniat, & jam accepto beneficio alterum addat. Deum enim probè noverat non esse instar hominum, qui, cum dedêre, manum occludunt. Quin ob id ipsum dat Deus, quia jam dedit, & priora dona novis subinde cumulat, ut cum *Davide* dicamus, *Quid Domino rependam; omnia ejus beneficia sunt super me?* Psal. 116. v. 12.

Proinde *Samsonis* prece Deus exoratus *fidit mortariolum, quod erat in maxilla, & ex eo exiverunt aquæ, & bibit* Samson, *& rediit Spiritus ejus, & vixit. Ideo vocatum est nomen ejus* En hakkore ascher ballechi (id est, *fons invocantis, qui est in maxilla*) *usque ad hanc diem.* Verba sunt Sacri Textûs, in quibus non pauca sunt, quæ lectorem suspensum tenent. Primò enim valde incertum est, quid in maxilla sit מכתש *mactes*, quod nos *mortariolum* reddidimus, at alii multo aliter. E *Græcis* una editio habet, Ἔρρηξεν ὁ Θεὸς τὸν λάκκον τὸν ἐν σιαγόνι, *Rupit Deus lacum, qui erat in maxilla*, id est, foveam, aut cisternam, sensu fortasse commodo, ut mox dicemus, sed verbis minus propriis. Altera Ἤνοιξεν ὁ Θεὸς τὸ τραῦμα τῆς σιαγόνος, *Aperuit Deus vulnus maxillæ*: quod non capio, cum vulnus ipsum nihil quidquam sit, quam cutis apertio. Itaque aperire vulnus est aperire, quod jam apertum est. At plagam fortasse voluit, quisquis fuit, primus auctor hujus interpretationis. Nempe מכתש est *plaga*, sed *Chaldæis*, non *Hebræis*. Sic *Levit.* 13. *v.* 9. in *Onkelo*, & *Jonathane*, מכתש סגיור est *plaga lepræ*. Tertia eorum est interpretatio, quibus מכתש est *Petra*: Quod *R. Levi* sic explicat, אחשוב שהוא שן סלע דומה למכתש במקום שהוא שמו לחי *Puto esse* שן *dentem* (lege שם *nomen*) *petræ mortario similis in loco* Lechi *dicto.* Proinde ex illius sententia sic vertendum est, *Et fidit Deus* rupem *Mactes* nomine, *quæ est in Lechi.* Ita *Mactes* est loci nomen in his *Sophon.* 1. *v.* 11. *Ululate incolæ Mactes*, id est, incolæ loci à mortarii figura sic appellati, sive is fuerit *Hierosolymis* circa torrentem *Kedron*, ut habetur in *Chaldæa* Paraphrasi, aut circa *Tiberiadem*, ut vult auctor *Midras Aggada.* Id videtur sequutus *Josephus*, cujus verba sunt, Πρὸς οὖν τὰς ἱκεσίας ἐπικλασθεὶς ὁ Θεὸς πηγὴν κατά τινος πέτρας ἀνίησιν ἡδεῖαν, καὶ πολλήν: *Deus igitur, precibus flexus, è petrâ quadam fontem emisit suavem, & copiosum.* Sed & *Chaldæus* habet, ובזע יי ית כיפא דבלועא *Et fidit Deus petram, quæ erat in maxilla*, id est, (si *Kimchio* credimus) *sub maxilla.* Quasi *Samson* maxillam asini projecerit super rupem: quæ rupes ideo dicatur fuisse in maxilla, quod sub maxilla fuerit. Quæ loquutio si admittatur, etiam templum dicetur esse in campanili, quod sit sub campanili; & mensa esse in pane, quia subest pani imposito. Quod quia novum est, & inauditum, nec videtur ex his verbis commodus sensus posse elici, puto locum esse corruptum, & pro כיפא legendum ככא, quomodo se reperisse in quibusdam exemplaribus *Kimchius* ipse agnoscit. Ita *Chaldæo* Interpreti cum *Hieronymo* conveniet, qui hunc locum ita reddidit, *Aperuit itaque Deus molarem dentem in maxilla asini.* Nempe ככא est *dens molaris.* Ita passim usurpant *Chaldæi* Paraphrastæ. Vide *Num.* 21. *v.* 36. in *Jonathane*; item Paraphrases *Chaldaicas Job.* 19. *v.* 20. & 29. *v.* 17. & 41. *vers.* 5. *Ps.* 3. *v.* 8. & 35. *v.* 16. *Prov.* 20. *v.* 14. *Eccles.* 12. *vers.* 3. Et in editione *Veneta Ps.* 137. *v.* 5. ubi cum *Levitas* rogarent *Babylonii*, ut citharis suis luderent, & eadem cantica canerent, quæ olim in *Judæa*, מיד קטעו לואי אליוניהון בככיהון *statim absciderunt* Levitæ *pollices suos molaribus suis.* Et in Tractatu *Talmudico Sanhedrin*,

hedrin cap. 4. *Cæsari* dixit *Rabban Gamaliel*, אימא לי ככיך ושניך כמה הוה *Dic mihi quot sint molares tui*, *& dentes tui*. Itaque fallitur *Kimchius*, cum ככא dicit esse *cavum*, *in quo dens figitur*. Addit idem, *Chaldæa* quædam exemplaria pro כיפא, vel ככא, habere רומזא, vocem sibi prorsus ignotam. Ego לוגמא rescribo ex *Syro*, qui sic habet, *Et fidit Dominus Deus* [illegible] quod *Gabriel Sionita* explicat *mentum maxillæ asini*, ego pro mento *buccam*, qua notione לוגמא in *Talmude* occurrit. Sic in Tractatu *Joma* c. 8. fol. 73. b. האוכל ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה והשותה מלא לוגמיו חייב *Qui comederit* (die propitiationis) *quantum dactylus est crassus*, *aut dactyli nucleus*, *& biberit plenitudinem buccarum suarum* (id est, quantum uno haustu capit bucca) *reus est* violati jejunii. Et in *Pesachim* cap. 10. fol. 107. a. וטעם מלא לוגמא *& gustavit plena bucca*. Superest de *Arabe* dicamus, qui מכתש exponens generali *ossis* nomine, *Terebravit*, inquit, *Dominus* عظم خد الحمار *os maxillæ asini*. Hæc veteres de voce מכתש *mactes*, quibus obscuratur veritas potius quam illustratur: quia inter tot interpretamenta lector hæret dubius, nec quid sequatur satis sciens. His igitur missis, dicam quod res est. Ut כתש est τρίβειν, *terere*, *contundere*; ita מכתש esse τριβαίαν (b) *mortarium* tam certum est, quam quod est certissimum. Id agnoscunt *Hebræi* omnes. Et palam est ex *Prov*. 27. *v*. 22. אם תכתוש את האויל במכתש *Si stultum contuderis in mortario*: Theodotion, ἐν ὅλμῳ· & Hieronymus, *in pila*; quod idem est. Aliud est non minus certum (quod hic notandum inprimis, nec ab iis preteriri debuerat, qui locum explicant, in quo versamur) nempe dentium capsulas, seu alveolos, hoc est loculamenta maxillarum, in quibus conduntur dentes, ὁλμίσκους, seu *mortariola* nominari. *Julius Pollux* lib. 2. cap. 4. sect. 21. Τῶν μὲν τοι μύλων τὸ μὲν πρὸς τῇ σαρκὶ μωμίσκον καλοῦσι, τὸ δὲ λεαῖνον τὰ σιτία τραπέζας, καὶ τὰς κοιλότητας ὁλμίσκους. *Molarium quidem dentium quæ pars carni adhæret* (id est, gingivis inseritur) *momiscus*, *quæ cibos conterit mensæ*, *& cavitates* quibus inseruntur, *mortariola nominantur*. *Rufus Ephesius*, qui sub *Trajano* vixit, *De corporis humani partium appellationibus* lib. 1. cap. 8. *Mortariola*, *& maxillarum cavitates*, *in quibus dentes defixi sunt*, *appellantur*. Jam igitur constare credo lectori non prorsus stupido, quid sit in Sacro Scriptore המכתש אשר בלחי *mortarium*, *quod in maxilla erat*; nempe dentium alveolum, vel alveolos in maxilla asini. Et vero ita definiunt *Hebræorum* doctissimi. *Rabbi Selomo* in hunc locum, את המכתש גומא שהשן יושבת בה עשויה כמין המכתש Mactes, *id est*, *fossa*, *in qua dens situs est*, *facta ad instar mortarii*. David Kimchi, גומה אשר השן שוכב בה עשויה כמכתש *Fossa*, *in qua dens jacet*, *facta ut mortarium*. David de Pomis, גומה של שן שהיה כמו מכתש *Fossa dentis*, *quæ est ut mortarium*. Aquinas, גומה מהשן נקרא כן *Dentis alveolus sic appellatur*. Neque aliud *Græci* voluere, cum reddiderunt τὸν λάκκον τὸν ἐν τῇ σιαγόνι. Quippe λάκκος, & גומא idem sunt. In *Eliæ Methurgeman Chald*. גומא id ipsum est, quod *Hebræum* בור, quod *Græci* Interpretes λάκκον reddunt plus quadraginta locis.

(b) Vide Suidam in ἴγδη.

Si dicas, in maxillarum asini mortariolis nullam esse aquam, multò minus tantam vim aquæ, ut inde sedari potuerit *Samsonis* sitis: ajo in hoc ipso esse miraculum, quod ex aperta maxilla, pro tabo, aut sanguine, uberes aquæ manaverint, idque eâ virtute factum, quâ ex rupe aquæ eruperunt, & farina crevit in hydria, & oleum in lecytho viduæ *Sareptanæ*. Quamvis de *Africano* oryge aliquid simile narret *Plinius* lib. 10. cap. 73. *Orygem*, inquit, *perpetuo sitientem* Africæ *generant*, *& natura loci potu carentem*, *& mirabili modo ad remedia sitientium*. *Namque* Getuli *latrones eo durant auxilio*, *repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis*. In ipsis *Samsonis* manibus, dum maxillam adhuc teneret, miraculum contigisse putat *Sulpitius Severus*. *Arrepto*, ait, *osse asini*, *quod casus telum dederat*, *mille ex hostibus prostravit*. *Ingravescente autem æstu*, *cum siti affectus esset*, *invocato Domino*, *ex osse*, *quod manu tenebat*, *aqua fluxit*. At maxillam abjecerat *Samson* statim post decantatum carmen ἐπινίκιον, ככלותו הדבר *cum absolveret loqui*. Quo facto, siti laborans Deum oravit; & Deus fidit maxillam, ex qua fluxerunt aquæ. Itaque in maxilla jacente vim suam exeruit Deus. *Gregorius*, *Moral*. in *Job*. lib. 13. cap. 6. *Maxilla in terram projecta postmodum aquas fudit*. Sed illam resumpsisse *Samsonem* credibile est, ut tam avidè exoptatum liquorem exsugeret, cum vidit ex ea manare uberes aquas; *Et rediit spiritus ejus*, *& vixit*: id est, spiritus vitalis, qui præ siti elanguerat, & quasi abierat, tunc reversus est. Sic *Genes*. 45. *v*. 27. *Et vixit spiritus Jacobi*, id est, vigori suo restitutus est, cum vidit currus à *Josepho* missos, & certò scivit illum vivere, & florere in *Ægypto*.

Ideo vocatum est nomen ejus En-hakkore, *&c*.) Hebr. *Ideo vocavit*, nempe *vocans*, id est, quilibet, non *Samson* solus. *Hebræi* enim sic loqui amant. Ut *Genes*. 16. *v*. 14. *Ideo vocavit puteum* Beer-lachai-roi. *Vocavit*, nempe quilibet. Neque enim ad *Agar* potest referri, de qua præcedente versu; quia קרא *vocavit*, Verbum est Masculinum. Et *Exod*. 15. *v*. 23. *Et non potuerunt bibere aquas de* Mara, *quia amaræ erant*. *Ideo vocavit* (id est, *vocatum est*) *nomen ejus* Mara. Ita, hoc loco, *Vocavit nomen ejus* En-hakkore, pro *vocatum est*. *Nomen ejus* Hebr. שמה cum Affixo Fœminino, quod Affixum quo referatur non satis constat. Neque enim refertur ad המכתש, *mortariolum*; quod *Hebr*. Masculinum est: neque ad לחי, *maxillam*, quia hoc nomen עין הקורא אשר בלחי *fons invocantis*, *qui est in maxilla*, maxillæ non convenisset. Maxilla enim in maxilla non est. Neque refertur ad מים, *aquas*, cum neque Genus conveniat, neque Numerus. Nam מים Duale, & Masculinum est. Ergo aliud quærendum. Et iis facile assentirer, qui ad המקום, id est, *locum*, referunt, si constaret מקום esse Fœmininum. Etsi enim *loci* vocabulum non præcesserit, tamen facile suppletur; ut *Gen*. 21. *v*. 17. *Audivit Deus vocem pueri* in loco, *in quo est*. Illud *in loco* deest in *Hebræo*, sed ex sensu suppletur. Et *Gen*. 37. *vers*. 17. *Profecti sunt ex hoc*, supple *loco*. Exempla paris ἐλλείψεως vide *Num*. 22. *vers*. 19. *Jud*. 17. *vers*. 8. *Ruth*. 1. *v*. 16. 17. 2 *Sam*. 7. *v*. 7. 1 *Reg*. 18. *v*. 12. 2 *Par*. 1. *v*. 4. &c. Sed *Hebræum* loci nomen מקום Fœmininum nusquam reperi, nisi in his *Job*. 20. *vers*. 9. תשורנו מקומו *Intuebitur eum locus ejus*, ubi *Hebræi* supplent עין יושבי מקומו *oculus incolarum loci ejus*, ne Nomen מקום copuletur cum verbo Fœminino.. Itaque, omnibus expensis, malo ad fontem referre hoc modo, *Et vocatum est nomen ejus* (supple העין *fontis*) *fons invocantis*, &c. quia עין *fons* Hebr. plerumque est Fœmininum. *Fons invocantis* Selomoni est מעין שבא על ידי זעקת הקורת אל יהוה *fons*, *qui fuerat impetratus per clamorem illius*, *qui Deum invocaverat*, id est, *Samsonis*. Fons porro non appellatur liquor è maxilla fluens, nisi analogicè, & καταχρηστικῶς ut *Fons lacrymarum*, Jer. 9. v. 1. *Fons sanguinis*, Levit. 20. vers. 18. & *Marc*. 5. *vers*. 29. Neque enim fons propriè dicitur, nisi cum è terra erumpunt perennes aquæ. Qualis ne hic putetur esse, jam antea dictum fuerat eum è maxilla exiisse; & hoc loco vocatur *Fons in-*

invocantis, qui est *in* Lechi *usque in hunc diem.* Quasi velit Sacer Scriptor, sive is sit *Samuel*, aut alius Propheta posterior, fontem hunc perdurâsse usque ad suam ætatem. Quin hodieque durare nonnulli asserunt, & ostendi scribunt in *Palæstina.* In quam rem citantur hæc *Hieronymi* in *Epitaphio Paulæ* Epist. 27. cap. 6. *Transibo ad* Ægyptum, *& in* Sochoth, *atque ad fontem* Samson, *quem de molari maxillæ dente produxit, subsistam parumper, & arentia ora colluam.* Et quod asserit *Michaël Glycas*, qui sub *Joh. Comneno* vixit circa Annum 1120. *Hunc fontem in hodiernum usque in* Eleutheropolis *suburbano conspici, &* Fontem maxillæ *nuncupari.* Sed fontem, qui pro *Samsonis* fonte ostenditur, ab eo diversum esse constat; quia fons *Samsonis* è maxilla ortus est, & alter ille è terra oritur. Unius origo miraculosa fuit, alterius est naturalis. Unus fluxit ad momentum, manat alter perenni fluxu. Cum enim non soleat Deus miracula exhibere, nisi quantum necesse est, postquam *Samson* sedavit sitim, & abundè potius ex eo loco discessit, quorsum durâsset miraculum, & in loco fortasse deserto, nullo inspectante, è maxilla exsudâsset inutilis humor? Mannam è cœlo pluere cessavisse quis nescit, cum vesci terræ frugibus cœperunt *Israëlitæ*, *Jos.* 5. *v.* 12? Neque farinam amplius in hydria crevisse, neque oleum in lecytho, cum Deus dedit pluviam super terram, 1 *Reg.* 17. *v.* 14? Quibus si quis hæc opponat, tanquam verba Sacri Textùs, *Et vocatum est nomen ejus Fons invocantis, qui est in* Lechi *usque ad hanc diem*, respondebo in hac versione duplex esse peccatum. Prius in his verbis, *Fons invocantis, qui* est *in Lechi*, cum sit vertendum, *Fons invocantis, qui* fuit *in maxilla:* quod docent puncta Vocalia in בַּלֶּחִי. Aliud enim est בְּלֶחִי *belechi*; aliud בַּלֶּחִי *ballechi.* Illud esset, *in Lechi*, quomodo vers. 14. עַד לֶחִי *ad Lechi:* hoc, ἐν τῇ σιαγόνι, *in maxilla*, quia בַּלֶּחִי *ballechi*, est pro בְּהַלֶּחִי *behallechi.* Posterius peccatum in eo est, quod hæc junguntur, *qui est in* Lechi *usque ad hanc diem*; quæ divellenda esse, docet Accentus *Zakeph-Katon* super בַּלֶּחִי. Receptæ igitur lectioni si stamus, *Hebræa* sic interpretabimur, *Et vocatum est nomen ejus* En hakkore ascher ballechi, (id est, *fons invocantis, qui fuit in maxilla*) *usque ad hanc diem.* Ut sensus non sit, fontem durare ad hanc diem, sed ita vocari ad hanc diem, nempe ab iis, qui hujus miraculi meminerunt. Quomodo *Nimrodum*, jam pridem fato functum, *Moses* vocari observat *robustum venatorem coram Domino.* Utrobique afferuntur quæ sunt in ore vulgi, ut rei gestæ fidem adstruant. Non, quod Deus, in Scriptura loquens, hominum suffragio egeat, ut confirmetur sua veritas, cum per se sit ἀξιόπιστος; sed, quia sumus ὀλιγόπιστοι, utitur argumentis nostro captui accommodatis, ut omnem dubitandi ansam nobis præcidat. *Syrus* Interpres pro עֵין הַקּוֹרֵא, *fonte invocantis*, legit עֵין הַקֶּרֶן, *fontem cornu*; unde nata est hæc versio, *Ideo vocavit nomen loci illius* ܥܝܢ ܩܪܢܐ ܕܦܟܐ ܕܚܡܪܐ *fontem cornu maxillæ asini:* quomodo etiam *Arabs* عين قرن الفك الحمار Sed nullo sensu commodo. Neque enim capio quid sit *cornu maxillæ*, aut *cornu asini.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

De Asino, & Leone prope *Prophetæ* cadaver, 1 *Reg.* 13. *v.* 24.

Contra naturam leonis est, quòd cadaveri, & asino, & viatoribus parcit: & contra naturam asini, quòd leoni adstat immotus. Quamvis Arabes *asinum scribant, leone viso, sic perturbari, ut illi eat obviam.* Propheta, *Deo cætera obsequens, tamen, quia in una circumstantia peccat, jure plectitur. Legati* Atheniensium *pari de causâ morte mulctati. Ne minima quidem Dei mandata negligenda. Tam severo judicio Deus terrere voluit Idololatras, qui multo gravius peccabant. Cur asino, & cadaveri, leo custos appositus. Deus illum honorat ut* Prophetam, *quem puniverat ut transgressorem. Asinus in* Prophetæ *honorem servatus. An boni, vel mali retributio etiam in bestias cadat. Bruta neci addicta ex sententia viginti trium. Non puniuntur ut auctores, sed ut admissi criminis instrumenta.*

Venit etiam in hunc censum quod narratur in Historia de *Propheta* à leone interempto 1 *Reg.* 13. vers. 24. *Et in via occurrens leo illum occidit: & cadaver illius in via jacebat: & adstabat illi asinus, & leo quoque juxta cadaver.* Et vers. 28. *Invenit* (alter Propheta) *cadaver illius projectum in via, & asinum, ac leonem, adstantes juxta cadaver: leo non comedebat cadaver, nec lacerabat asinum.* Et *Joseph. Antiq.* lib. 8. cap. 3. Κατασπάσας αὐτὸν (λέων) ἀπὸ τοῦ κτήνους ἀπέκτεινε· καὶ τὸν μὲν ὄνον οὐδὲν ὅλως ἔβλαψε· παρακαθεζόμενος δὲ ἐφύλασσε κἀκεῖνον, καὶ τοῦ Προφήτου σῶμα. *Hunc è jumento detractum leo interfecit; & asinum quidem nullo modo læsit: quin & ipsum, & Prophetæ corpus servabat, iis assidens.* Et *Theodoretus* in lib. 3 *Reg.* Quæst. 43. Ἀνεῖλε μὲν αὐτὸν τὸ θηρίον, μεταλαβεῖν δὲ τοῦ σώματος οὐκ ἐτόλμησεν· ἀλλ' εἱστήκει, καὶ τὴν ὄνον, καὶ τὸ σῶμα φυλάττων, ὥστε μηδὲν ἄλλο θηρίον, ἢ πτηνὸν τολμῆσαι λυμήνασθαι αὐτό. *Occidit quidem eum* (virum Dei) *fera; cadaver tamen attingere non ausa est, sed stabat, & asinam, & corpus custodiens, ut ne alia, vel fera, vel volucris, lædere illud auderet.* Proinde, cum venisset alter *Propheta*, ut collegæ suo justa faceret, ὑπεχώρησεν (ὁ λέων) ὡς οὐκέτι φυλακῆς δεομένου τοῦ σώματος, *recessit* leo, *tanquam cadavere non egente amplius custodiâ.* Quod fuisse פלא גדול *magnum miraculum*, *R. Levi* merito asserit. Nam, & præter naturam leonis id fuit, quod cadaver non attigit, neque asinum invasit, neque viatores illac iter habentes, atque abstinuit à præda tam obviâ, & parabili: & prȩter asini naturam, quod, leone viso, non territus est, neque fugâ sibi prospexit. Quamvis *Arabes* asinum asserant conspectu leonis ita percelli, ut non modo non fugiat, sed & illi eat obviam, tanquam sic evasurus. *Damir* in asino,

ومن عادته اذا راي الاسد رمي نفسة علية من شدة الخوف ويريد بذلك الفرار منه

In more id illi est, cum videt leonem, ut se in eum conjiciat præ metûs vehementia, quasi hâc ratione ab eo esset evasurus. Unde *Poëta Habib*, filius *Avvasi*,

والعير تقدم من خوف علي الاسد *

Et asellus leoni præ timore occurrit. Fides esto penes auctores.

Miraculi finis fuit duplex. *Prophetam* enim à leone occidi voluit Deus in pœnam rebellionis: quæ quidem absoluta non fuit, qualis *Prophetæ Jonæ*, qui, *Ninivem* missus, fugit in *Tharsis*; hic enim, *Bethelem* missus, eò se statim contulit, & legatione bene, & fideliter functus est. Sed qui in summa præcepti fidelis fuerat, peccavit in circumstantia, cùm eâdem viâ regredi vetitus, quâ venerat, & cum iis convivari, qui nuper à Dei veritate defecerant, ne vide-

videretur eorum esse συμμέτοχος, invitatus tamen à *Bethelensi Propheta*, & idem iter est remensus, & apud eum edit, & bibit. Itaque idem illi accidit, quod *Atheniensium* Legatis, quos Ἀθηναῖοι εἰς Ἀρκαδίαν ἀποσταλέντας, ἐπεὶ ἑτέραν ὁδὸν ἦλθον, καὶ οὐ τὴν προστεταγμένην, καί τοι κατορθώσαντας, ὅμως ἀπέκτειναν, Athenienses, *in* Arcadiam *missos, quoniam aliâ viâ iverant, quàm quâ fuerat imperatum, tametsi rem bene gessissent, tamen morte mulctârunt*. Ælian. *Var.* lib. 6. cap. 5. Etsi severum, justum tamen fuit hoc judicium; quo docemur, Μηδὲ τῶν σμικρῶν τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖν ἐντολῶν. *Ne minima quidem Dei mandata esse negligenda*; ut hîc habet *Theodoretus*. Nam *Quisquis unum solverit ex mandatis hisce minimis, minimus vocabitur* (id est, *nullus erit, nullum locum habebit*) *in regno cœlorum*, Matth. 5. v. 19. Et *Quisquis legem totam servaverit, & in uno offenderit, factus est omnium reus*, Jac. 2. v. 10. Præterea hâc ipsâ pœnâ in Prophetam alioqui sanctum inflictâ Deus terrere voluit Idololatras, & à pravo cultu deterrere, sic edoctos, quàm sit timendum incidere in manus Dei viventis, quem, par erat, pœnas ab ipsis tanto graviores repetere, quanto graviùs peccabant.

Porro idem leo, qui *Prophetam* occiderat, non modò cadaveri pepercit, & jumento, sed & illa diu servavit, tanquam custos appositus, ut miraculum esset illustrius, nec crederetur id casu accidisse. Unde *Hieronymus* in *Sophoniam* cap. 3. *Ne putaretur casus, & non judicium Domini, & Pseudo-Propheta, qui eum deceperat, hoc futurum esse prædixit, & ipse leo, contemptorem puniens asinum reservavit*. Sed & voluit Deus ita honorare ut Prophetam, quem puniverat ut transgressorem. *Theodoretus* ubi supra, Τετίμηκε γὰρ αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ Θεός. ἐπέστησε γὰρ αὐτῷ φύλακα τὸν φονέα· ταύτῃ μὲν τιμῶν ὡς προφήτην, ἐκείνῃ δὲ κολάζων ὡς παραβάτην. *Sed honore illum etiam post mortem affecit Deus; constituit utique eumdem illi custodem, qui priùs occiderat: hâc honorans ut Prophetam, illa ut transgressorem puniens*. Et Kimchius, *Cadaver quidem non comedit; quia Deus leoni os occluserat, quomodo leonibus* Dan. 6. v. 22. *Eum tamen in pœnam occidit; quia rebellis fuerat in Deum*. והנה הראה לנו בזה גמול הצדיק וענשו כאחד בעולם הזה *Atque ita nobis pariter ostendit tam justi retributionem, quam pœnam in hoc mundo*. Addit etiam asinum fuisse servatum in *Prophetæ* honorem. Verba sunt, וכן גמול החמור בעולם הזה לכבוד הנביא שרכב עליו כי יש גמול ועונש בשאר בעלי חיים בעולם הזה בענין האדם *Asino quoque sua fuit retributio in hoc mundo, in honorem Prophetæ, qui illi inequitaverat: prout reliquis animalibus, in hac vita, vel merces, vel pœna rependitur in iis, quæ hominem respiciunt*. Quod idem pluribus ita explicat in *Ps.* 145. *v.* 17. *Magna, & perpetua est hæc quæstio inter Sapientes: quorum nonnulli asserunt, felis cum murem rapit, aut leo agnum, atque alia hujusmodi, hanc pœnam à Deo Benedicto illi animali infligi, quod rapitur. Quò pertinet, quod reperi in verbis patrum nostrorum beatæ memoriæ*, Rabbi Jochanan, *quoties catarrhacten videbat pisces ex mari expiscantem, dixisse, "Judicia tua, abyssus magna* (vel, *in abysso magna*, id est, *in mari*.) *Alii dicunt præmia, & pœnas, ad nullum animal pertinere, præterquam ad hominem solum. At nos dicimus, etiam reliquis animalibus rependi præmia, & pœnas, in negotio hominum. Huc facit, quod reperimus* Gen. 9. 5. de sanguine hominis, "*Etiam è manu omnis animalis "requiram illum. Dicitur quoque* Habac. 2. v. 17. "*Et vastitas bestiarum terrebit eas. Et ad mercedem pertinet, quod habetur* 1 Reg. 13. v. 28. "*Et leo non laceravit asinum. Sed & Magistri nostri b. m. interpretati sunt bestiis mercedem competere, puta asino, & cani. Dixerunt enim, Cur* Exod. 34. v. 20. *ex omnibus animalibus soli asinorum primogeniti redimuntur? Ratio hæc est, quia* Israëlitarum *spolia ex* Ægypto *portaverunt. Et de canibus dicitur* Exod. 22. v. 31. "*Carnem discerptam canibus projicite. Quam scilicet meriti sunt, eò quod* (in Ægypto) *canis* (in Israëlitas) *non movit linguam*, Exod. 11. v. 7. *Unde docemur Deum Sanctum Benedictum nullum animal justa mercede defraudare*. Hæc Kimchius de proposita quæstione, cui definiendæ cum præter rem multa congerat, mirum est, illum fugisse maledictionem serpentis *Gen.* 3. *v.* 14. & leges, quibus bos cornupeta, & bestia, quam vir, aut quæ mulierem iniit, morti addicuntur, *Exod.* 21. *vers.* 28. 29. *Levit.* 20. *vers.* 15. 16. Quæ omnino videntur rationem habere pœnæ. Proinde res pendebat ex judicio XXIII. virorum, ad quos capitales causæ referebantur. Quin & הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתן בעשרים ושלשה *Lupus, leo, ursus, pardus, cenchrites, & serpens, quivis neci adjudicabantur ex sententiâ viginti trium*. Ita habetur in *Sanhedrin* cap. 1. Porrò, si pœnę bruta sunt obnoxia, quidni etiam illis præmia rependi queant? Tamen hoc certum, ut virtutem, & vitium, ita præmia, & pœnas, propriè dictas, in bruta animalia non cadere. Itaque, si bos cornupeta cum domino morte mulctatur, non punitur ut auctor, sed ut admissi criminis instrumentum. Ut cum falsarius suspenditur cum calamo, & adulterinis sigillis: & veneficus cum magicis libris & characteribus, exuritur. Præterea hoc ad exemplum pertinet, non quidem aliis bestiis, sed hominibus: quorum est apud se perpendere, si, ne bestiæ quidem parcitur, in quam non cadit peccatum, quid futurum sit de homine, qui contra Legem Dei cognitam, & naturæ ipsius impressionem peccaverit.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

De Asino, quo CHRISTUS vectus est *Hierosolymam*.

Jericho Hierosolymis *quantum distet*. Beth-phage *vicus* Hierosolymis *proximus, ubi coquebantur oblationes*. Phage *quid significet*. Bethaniæ, & Beth-phages, *agri confines. Vicus ubi asinus, in quo situ*. Vicus, qui contra est, *id est, è regione. Pullus asini solusne, an cum matre adductus. Eum pullum nemo insederat. Quorsum id observetur*. Ἀποστελεῖ dimittet, *non* remittet. Ἄμφοδος *hic non est* bivium, *sed* platea, vicus. *In vaticinio* Christo *de asino octo circumstantiæ accuratè prædictæ. Dei vis flexanima, & verticordia*. Themistii *de eo locus insignis*. Christus *insedit illis, id est, uni illorum. Numeri Enallage frequens. Cur* Christus *hâc pompâ* Jerosolymam *sit ingressus. Per duos asinos quomodo* Judæi, *& Gentes, putentur significari. Regni sui naturam sic adumbravit* Christus, *quod humile est, & pacificum, & à pompa sæculi maxime alienum*. Christus *non implevit ab* Esaia *prædicta, ut volunt* Nonnus, *&* Æthiops; *sed* Zachar. 9. v. 9. *ubi de* Christo *agi probatur. Ad* Messiam *hoc oraculum* Judæos *veteres retulisse, multos etiam recentiorum. Refelluntur* Rabbini *duo: quorum unus ad* Nehemiam *hoc refert, alter ad* Judam Macchabæum; *quorum neuter Rex fuit, nec asino vectus, nec pauper, &c.* Judæi *se mutuò refellunt. Post abductas decem tribus, earum in* Judęa *multæ reliquiæ. Refellitur Cl.* Grotius, *qui ad* Zorobabelem *refert loca* Zach. 9. v. 9. Jer. 23. v. 5. & Ezech. 33. v. 22. 24. *quæ omnia ad* Christum *palam pertinent*. Zorobabel פחה *guberna-*

bernator, non Rex. Post Sacerdotem nominatur Esd. 3. v. 2. Messiam *toto orbe regnaturum. Quoties Verbo jungitur Conjugatum, significationem multum intendi.* Theodoretus *in* Grotium *disputat. Probatur octo rationibus* Zachariæ *oraculum ad* Zorobabelem *non pertinere.* Zacharias *de* Zorobabele *non prophetavit, qui posterior fuit.* נושע servatorem *significat, non* servatum. Zorobabel *neque Rex fuit, neque pauper, neque asino vectus,* &c. *Ad hæc viri docti præposteræ responsiones.*

Hic quoque locum habet ille asinus, quo *Jerosolymam Christus* vectus est, cum in eo *Christi* virtus θαυματεργικὴ variè se prodiderit. Rem pluribus referunt *Matthæus, Marcus,* & *Lucas*, obiter attingit *Johannes.* Nos *Lucam* potissimum hic sequemur, qui ita incipit *Luc.* 19. v. 28. *Et his dictis* ἐπορεύετο ἔμπροσθεν, *præcedebat ascendens* Hierosolymam. Neque enim terror mortis proximæ, quam sibi sciebat *Hierosolymis* esse oppetendam, obstitit, quominus alacriter eò pergeret, atque præiret etiam discipulis cunctantibus, & moras nectentibus. Discesserat porro ex urbe *Jerichunte*, quæ distabat *Hierosolymis* stadiis centum quinquaginta, id est, viginti milliaribus, ut *Josephus* (a) auctor est. *Talmudici* in *Joma*, fol. 26. numerant מירושלם ליריחו עשרה פרסי *Hierosolymis* Jerichuntem *decem parasangas*, id est, leucas singulas duorum milliarium. Quod iter cum *Christus* pedes prope confecisset, *accessit ad* Bethphage, *&* Bethaniam *ad montem, qui dicitur Olivarum.* Ita *Lucas*, & *Marcus* etiam in nostris exemplaribus, εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. Sed *Vulgatus* Interpres in *Marco* solùm legit εἰς Βηθανίαν. Neque aliter *Origenes*, cujus verba sunt in *Matthæum* Tractatu 14. *Videamus autem & de nomine* Betph-phage *secundum* Matthæum, Bethaniȩ *autem secundum* Marcum, Beth-phage *autem &* Bethaniæ *secundum* Lucam. Proinde ut *Matthæus* solius *Beth-phage*, ita *Marcum* puto solius *Bethaniæ* meminisse, & *Lucam* utrumque junxisse sine ullo respectu ad situm. Alioqui, in itinere *Jerichunte Jerosolymam, Beth-phage* nominasset ultimo loco, ut *Hierosolymis* propiorem. *Bethania* enim *Hierosolymis* distabat quindecim stadiis *Joh.* 11. *v.* 18. id est, duobus milliaribus. Et *Beth-phage* propè fuit sub ipsis urbis mœnibus, si *Hebræis* credimus. Proinde ibi coquebantur oblationes vespertinæ, ut probat doctissimus *Buxtorfius* ex *Bartenora*, & *Bartenora* ex *Rambam* in Tractatu *Talmudico* cap. 11. fol. 95. b. בית־פאגי הוא שם מקום שהיה חוץ לירושלם וסמוך להר הבית ששם היו אופין המנחות Beth-phage *nomen erat loci extra* Hierusalem, *prope montem Templi, in quo coquebant oblationes.* Quin Glossa *Talmudis* vult hoc nomine significari quidquid est extra urbem in ambitu. Verba sunt in Tractatu *Sota* fol. 45. a. כל שהוא בתוך היקף החיצון של ירושלם קרוי בית־פאגי ולי נראה שהוא לשון חבישה כמו שקורין צונג״לא של עיר כמו חמור *Quidquid est in ambitu exteriore* Hierosolymorum *vocatur* Beth-phage, *& mihi videtur significare cingulam, quomodo cingulam vocant puta pulli asinini.* Quæ ferè eadem reperias in Glossa *Bavæ Metsiæ* fol. 90. a. Tamen aliis פגי non est cingula, sed ראש אפסר *caput lupati*, ut à Glossatore additur, ubi supra. Neque inde loco nomen, sed, nisi fallor, à grossis, seu ficubus immaturis, ut *Olyntho* urbi *Thraciæ.* *Grossi* enim *Chaldæis*, & *Syris* פגי *pagge*, vel *phage* ἀρχαϊκῶς. *Origenes*, & *Hieronymus* in *Matthæum*, *domum maxillarum* explicant: & *Bernardus* in sermone *ad milites Templi* cap. 12. *domum buccæ*, quod esset בית־פכא *Beth-phaccha* vel *Beth-phacche.* Liber nominum, *Beth-phage, domus oris vallium*, id est, בית־פי־גיא *Beth-pi-ge*, quod esset merè *Hebræum.* *Tremellius* exponit *domum fontis*, quasi בית־פיגי *Beth-phege.* Ita enim scribitur ab *Hebræis Græcum* πηγή. *Ludovicus de Dieu, domum adulatoris*, id est, בית־פנגיא *Bethphagja.* Sed verum est id, quod diximus. Jam, quod res eadem ab uno *Evangelista* facta narratur in vico *Beth-phage*, ab altero in *Bethaniæ* pago, à tertio in utroque, facile est conciliare. Horum nempe vicorum agri confines erant. Et quod factum est in confiniis, dici potest in alterutro, vel in utroque factum.

(a) De bell. Jud. l. 5. c. 4.

Sequitur in *Luca*, *Misit duos ex discipulis suis, dicens, Abite in vicum, qui contra est, in quem introeuntes invenietis pullum ligatum, supra quem nemo unquam hominum sedit: solutum eum adducite. In vicum* Syrus ܠܩܘܪܝܐ ܗܝ & *Arabs Parisiis* editus, الي هزه القرية *in hunc vicum*, nempe intento digito monstrabat. *Juvencus* lib. 3.

Obvia castelli monstrans habitacula Christus.

Qui contra est, τὴν κατέναντι. *Matthæus* τὴν ἀπέναντι ὑμῶν, & *Marcus* τὴν κατέναντι ὑμῶν, *qui contra vos est*, id est, è regione vestri: ut *Matth.* 27. 61. *sedentes* ἀπέναντι *contra sepulchrum*; & cum *Carthago* sita dicitur *Italiam contra*, id est, è regione. Nugantur, qui *vicum vobis adversarium* interpretantur, id est, *Hierosolymam* Apostolis adversaturam. Neque enim *Hierosolyma* κώμη *vicus*, sed πόλις *urbs* appellatur, ut certè urbs erat una è totius *Asiæ* maximis. Et fortasse ob id ipsum in *Marco* εἰς τὴν πόλιν pro εἰς τὴν κώμην legunt nonnulli codices: nempe ut *Hierosolymorum* urbs significari putetur. Ego vicum intelligo, qui oculis se offerebat. Quis is fuerit, tacent veteres. Solum in *Nubiensi Geographo* hæc reperio *Clim.* 3. part. 5. وعلي ميلين من جبل الزيتون القرية الذي حمل منها الاتان لركوب لسيد المسيح عند دخول الي اورشليم وهي الان خراب لا ساكن بها *Et ad duo milliaria à monte* Olivarum *pagus erat, ex quo adducta est asina, quâ vectus est Dominus* Christus, *cum ingressus est* Hierosolymam: *sed pagus ille nunc desertus est, nec ullos habet incolas.* Et in *Perdicca Ephesio* de *Dominicis thematibus circa Hierosolymam,*

Τούτου τοῦ ὄρους ἄντικρυ πρὸς νότιον τὸ μέρος,
Καὶ ἡ τὴν ὄνον ἄξασα, καὶ πῶλον σμικρὰ κώμη.

E regione hujus montis ad Australem partem etiam vicus est parvus, qui asinam, & pullum egit. Proxime egerat de *Beth-phage*, & *Bethania.*

Addit *Christus* hic, & in *Marco*, *In quem introeuntes invenietis pullum ligatum.* Unde *Johannes*, Εὑρὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὀνάριον, *Cum autem reperisset* Jesus *asellum*, nempe per eos, quos miserat. Sed *Matthæus* paulò aliter, Εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς, *Invenietis asinam alligatam, & pullum cum ipsa.* Res tamen eodem redit. Omnes enim de pullo conveniunt. Matris cum pullo adductæ meminit solus *Matthæus.* Reliqui id prætereunt tanquam minùs necesse, quia solum pullum *Christus* equitavit, ut posteà dicetur. Nec frustra observatur hunc pullum neminem unquam insedisse; quia ad honorem *Christi* pertinet, ut quod à *Joanne* (b) observatur, *Christum* eo sepulchro fuisse conditum, in quo

(b) Joh. 19. 41.

quo nemo unquam positus fuerit. Nec absimili exemplo arcam remiserunt in plaustro novo, vaccis adalligatis, quæ nunquam jugum tulerant 1 *Sam.* 6. 7. Et in quibusdam sacrificiis injuges hostiæ immolabantur, id est, quæ sub jugo nunquam fuerant. Sic apud *Fulgentium Manilius Chrestus* in libro, quem *de Deorum hymnis* scripsit, ait *Minervæ* injuges boves sacrificari. Et *Macrobius Saturnal.* lib. 2. cap. 5. *Virgilium* observat harum hostiarum sic meminisse *Æn.* 6.

Hunc grege de intacto septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et, ut injuges evidentius exprimeret, adjecisse,

--- *& intactâ totidem cervice juvencas.*

Addunt in eo latêre mysterium, & *Christum* ita significâsse sibi parere etiam quæ maximè sunt indomita. *Solutum eum* (vel, ut *Matthæus, solutos eos*) *adducite: & si quis roget cur solvatis, ita illi dicetis; Dominus eo* (Matth. *iis*) *opus habet.* Addit *Marcus*, Καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ ὧδε· *Matthæus*, Εὐθέως δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς· quod *Beza* reddit, *Et statim remittet eos*; nempe *Christus.* Malim, *Et statim dimittet eos*; nempe asinorum dominus, vel quisquis rogaverit quorsum illos solvatis. Dimittet, inquam, cum resciverit his egere *Christum* Dominum. Cujus Prophetiæ complementum etiam in aliis, sed potissimum in *Marco* vide. Huc facit, quod ἀποστέλλειν apud Sacros Scriptores (ubi vox occurrit plùs quàm centies) semper est *mittere* vel *dimittere.* Sed *remittere* est ἀναπέμπειν. Sic *Luc.* 23. 7. Ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδην, *Remisit eum ad* Herodem. Et ejusdem capitis versu 11. Ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ, *Remisit eum* Pilato. Et v. 15. Ἀνέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν, *Vos enim ad illum remisi.* Et *Philem.* 12. Ὃν ἀνέπεμψα, *Quem remisi.*

Profecti autem qui missi fuerant (ait *Lucas*) *invenerunt ut* Christus *eis dixerat.* Id est, juxta *Matthæum*, asinam cum pullo. Quamvis alii pulli solius meminerint; qua de causa jam diximus. Itaque hic habet *Marcus*, *Invenerunt pullum ligatum ad portam foris* ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, id est, *in bivio*, si *Vulgatum* sequimur, & *Erasmum*, & *Bezam*, & *Genevenses* Interpretes. At *Syrus* meliùs ܒܫܘܩܐ *in platea*, vel *in vico.* Et *Arabs* علي الطريق *juxta viam.* Neque enim nostra quidquam interest scire, an locus, in quo repertus est pullus, bivius fuerit, aut trivius, aut quadrivius. Sufficit, si sciamus in medio vico repertum ad pagi portam, vel ingressum, prout prædixerat *Christus* ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρήσετε πῶλον, *in quem* pagum *ingredientes pullum invenietis.* Propriè τὸ ἄμφοδον, vel ἡ ἄμφοδος, est *pagi*, vel *urbis vicus*; Gall. *une rue.* *Suidas*, Ἄμφοδον, δίοδον, ῥύμην· *Hesychius*, Ἄμφοδα, αἱ ῥύμαι, ἀγυιαὶ, δίοδοι. Et *Pollux*, postquam vicos urbium ἀγυιὰς vocari observavit à *Xenophonte*, & *Homero*, ταῦτα δὲ καὶ ἄμφοδά ἐστιν εὑρεῖν κεκλημένα. *Hos etiam* ἄμφοδα *vocari reperire est.* Atque ex *Aristophane*, & *Hyperide* id probat. Et *Glossarium* vetus *Stephani*, *Vicus*, ἄμφοδος, ῥύμη, &c. Qui de hac re plura desiderat, *Casaubonum* legat in *Athenæum* lib. 12. cap. 10. ubi τὰς ἀμφόδους pro *vicis urbium* usurpari videbis ab (c) *Epiphanio*, (d) *Galeno*, & (e) *Procopio.* Quamvis in Glossis *magister pagi* sit ἀμφοδάρχης.

(c) *Hær.* 69. c. 1.
(d) *De usu part. l.* 16. *cap.* 1.
(e) *De ædif. Justin. l.* 5.

Pergit *Lucas: Pullum autem cum solverent, dixerunt eis domini ejus* (Marcus *quidam adstantium*, nempe domini, qui fortè adstabant) *Quare solvitis pullum?* *Syrus* expressius, ܥܝܠܐ ܗܘ *hunc pullum? Illi autem dixerunt, Dominus eo eget.* Marcus, *Dixerunt illis, prout* Jesus *præceperat, Et* illi *eos dimiserunt.* Ita impletum est quicquid à *Christo* fuerat prædictum. Quod eo mirabilius, quo expressius vaticinium. Neque enim solùm prædixerat *Christus* [1] fore, ut asinus reperiretur, [2] sed & asinus cum matre, [3] isque nondum subactus, [4] & ligatus, [5] & in aditu pagi, [6] & quo momento discipuli ingrederentur, [7] & tum, cum solveretur, dominos primò reclamaturos, [8] atque assensuros postmodum. Quas rerum minutias nemo alius prædixerit, quam qui gerit, & suo nutu administrat. Nempe non casu factum est, ut injugis asinus eo loco, & momento reperiretur, quo prædixerat *Christus*, & à dominis suis tam facilè dimitteretur. Quin omnia hæc disposuit Dei providentia; & jumenti dominos ad assensum inclinavit illa vi flexanima, & vorticordia, qua *Regum etiam corda in manu habet ut rivos aquarum, & quocunque vult inclinat* Prov. 21. 1. Neque *Ethnicos* id latuisse testantur apud *Themistium* Orat. 9. *Assyriorum* picturæ, in quibus ὁ νοῦς τοῦ βασιλέως ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ παλάμῃ δορυφορεῖται, *Regis animus in manu Dei servatur.*

Sequitur: *Et adduxerunt eum ad* Jesum, *& palliis suis pullo injectis imposuerunt* Jesum. Quæ ferè eadem in *Marco.* Sed in *Matthæo: Adduxerunt asinam & pullum, & posuerunt,* ἐπάνω αὐτῶν *super illis pallia sua,* καὶ ἐπεκάθισαν, *& eum collocârunt* (alia lectio, καὶ ἐκάθισεν, *& sedit*) *super illis.* In quibus hoc multos torquet, quod vel discipulos *Christum* collocâsse legunt, vel *Christum* insedisse ἐπάνω αὐτῶν *super illis*, quasi in utrumque simul fuerit collocatus, aut in utrumque insederit. Cui incommodo ita occurrit *Theophylactus*, Ἐκάθισε δὲ ἐπάνω αὐτῶν, οὐχὶ τῶν δύο ὑποζυγίων, ἀλλὰ τῶν ἱματίων· ἢ πρῶτον μὲν ἐκάθισεν ἐπὶ τὸν ὄνον, εἶτα καὶ ἐπὶ τοῦ πῶλου. *Sedit autem super illis, non super duobus jumentis, sed super palliis: aut primùm quidem asinæ, deinde etiam pullo insedit.* Quarum solutionum prior non satis placet, quia si discipuli duo qui duo jumenta adduxerant, singulis singula pallia imposuerant, *Christus* non magis pluribus insedit palliis, quam pluribus jumentis. Itaque objectio nondum soluta est. Sed neque probo posteriorem, qua *Christus* fingitur primo asinæ, deinde pullo insedisse; quia non videtur dignum Majestate *Christi*, ut in tam solenni pompa tam breve iter pluribus jumentis confecerit, & ex uno in alterum insiliverit quasi, ut desultorii equites, quos ἀμφίππους *Græci* dixêre. Omnino igitur hic agnoscenda est numeri Enallage, qua pluribus indefinitè tribuitur quod illorum uni convenit: ut *Gen.* 8. v. 4. *Quievit arca super montes* Ararat, id est, super unum montium. *Gen.* 19. *v.* 29. *Quum subvertit Dominus urbes in quibus* (id est, in quarum una) Lot *habitavit.* Gen. 23. 6. *In electis sepulchris nostris* (id est, in uno sepulchrorum nostrorum, quodcunque eligere visum fuerit) *sepeli mortuum tuum.* Jos. 7. v. 5. *Filii* Israëlis *prævaricati sunt*, id est, *Israëlitarum* unus *Achan* Jud. 12. vers. 7. *Sepultus est* Jephthe *in urbibus* Galaad, id est, in una urbium. Matth. 26. vers. 8. *Videntes discipuli indignati sunt*, id est, discipulorum unus *Judas.* Matth. 27. 44. *Id ipsum ei exprobrabant latrones*, id est, latronum unus. Ita hic, *insedit illis*, id est, uni illorum. Unde *Syrus*, de sensu potius, quam de verbis sollicitus, *Et adduxerunt asinam, & pullum, & posuerunt* ܥܠ ܥܝܠܐ *super pullum vestes suas, & equitavit* ܪܟܒ ܗܘܐ *super eum* Jesus.

Porrò cur hac pompa *Christus* ingressus sit *Hierosolymam* plures causę afferuntur. *Chrysostomus* (f) ait id factum, ut insigne modestiæ exemplum in *Christo* haberemus. Auctor operis imperfecti in *Matthæum* (g) vult *Christum* ita se Regem *Judæorum* esse professum, ut hostium invidiam eò acriùs in se concitaret, à quibus morti traderetur. Multi ad mysteria confugiunt, & interpretationes allegoricas, ut *Hieronymus* in *Zachariam*, qui per asinam, & pullum, utrumque populum intelligit circumcisionis, & præputii: quorum prior, instar subjugis asinæ, gravissimum Legis portaverat jugum; alter, ut pullus indomitus; nulli adhuc jugo assuetus, *Christi* sessione didicit ambulare, & rectam viam ingredi. Similia consectantur *Ambrosius* in *Lucam*, *Athanasius* Homilia in *Profecti in pagum*, Auctor imperfecti, *&c.* *Theophylactus*, alii. Nobis nihil tam est obvium, quàm quod nonnulli observant

servant *Christum* regni sui naturam sic adumbrâsse, quod pacificum, & humile est, & ab hujus sæculi Regum pompa maximè alienum. Præterea necesse fuit, ut complerentur Prophetiæ: unde *Matthæus: Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem*, " *Dicite filiæ* Sion, *Ecce!* " *Rex tuus venit mansuetus, & sedens super asinum, & filium subjugis asinæ.* Nec multò aliter *Joannes, Nactus autem* Jesus *asellum, insedit ei, sicut scriptum est,* " *Ne time filia* Sion; *ecce! Rex tuus venit insidens pullo asinæ.* Quamvis VT in *Matthæo* videatur esse VT *eventûs*, potiùs quàm VT *finis*. Nam, si finem respiciamus, res non tam implentur, quia sunt prædictę, quam prædicuntur, quia implendæ. Prophetam, qui hic citatur, quidam putant *Esaiam* esse. Ità *Nonnus* in *Paraphrasi Joannis* ad hunc locum.

Ἠσαΐας τόπερ εἶπεν ὅπως πληρούμενον εἴη,

Fiat ut Esaias *quicquid prædixerat olim.*

Et *Matthæi Æthiops* Interpres ወዝንቱ ፡ ከመ ፡ ይከውን ፡ ወይትፈጸም ፡ ቃለ ፡ ኢሳይያስ ፡ ነቢይ ፡ ዘተብህለ ፡ *Et hoc fuit, ut eveniret, & compleretur dictum* Esaiæ *Prophetæ, quod dixerat.* Nempe hæc habentur *Es.* 62. 11. *Dicite filiæ* Sion, *Ecce! Salvator tuus venit:* Ad quæ *Matthæus* ita alludit, ut etiam è recentioribus nonnulli velint verba quæ citat, ex parte saltem ex *Esaia* esse deprompta. Sed is unum Prophetam citat, non plures. *Ut impleretur*, inquit, *quod dictum est per Prophetam.* Quem esse *Zachariam* quis negaverit, hæc apud illum legens cap. 9. vers. 9. *Exulta plurimum filia* Sion, *clange filia* Jerusalem, *Ecce! venit tibi Rex tuus, justus, & servator, pauper* (al. *mansuetus*, quia Hebr. עני utrumque sonat) *& sedens super asinam, & super pullum filium asinarum.* Unde, si non omnia, saltem quæ ad rem erant maximè, descripserunt *Matthæus* & *Joannes*, mutatis aliquot verbis, sed eodem sensu servato. His enim *Zachariæ, Exulta plurimum filia* Sion, *clange filia* Jerusalem, respondent ista *Matthæi: Dicite filiæ* Sion, & hæc *Joannis: Ne time filia* Sion. Nempe *filia Sion* sunt *Hierosolymitani*, qui, viso Rege *Christo*, in quo uno salutis spes erat sita, cum lætitia, & clangore dixerunt alii aliis verba plena fiduciæ. Quod porrò hic supponit uterque *Evangelista*, *Zachariam* de *Christo* egisse, locus ipse palàm evincit, & quod res ibi prædictas solus implevit *Christus*; ut non immeritò exclamet *Chrysostomus*, Ἐρώτησον τοίνυν τὸν Ἰουδαῖον, Ποῖος βασιλεὺς ὀχούμενος ἐπὶ ὄνου ἦλθεν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ἀλλ᾽ ἢ τοῦτον μόνον. Judæum *igitur interroga, quisnam Regum asino vectus venerit* Jerosolymam? *Neminem profectò dicere poteruut præter hunc solum.* Sed & agi de *Christo* patet ex iis, quæ sequuntur de pace per illum Regem restituenda, & ita ut curribus, & equis, & armis bellicis amplius non sit opus, & de imperio ejus à mari ad mare, atque ad extrema terrarum, propagando; de captivis denique per sanguinem fœderis ab eo redimendis.

Itaque *Judæi* veteres hunc locum ad *Messiam* referunt summo consensu. Quod hic obiter docere non videtur esse extra rem. *R. Eliezer* cap. 31. ubi de *Abrahami* asino, *Hic quoque asinus erit, cui insidebit filius* Davidis. *Hinc dicitur* Zach. 9. 9. Exulta filia *Sion*, &c. *Talmudici* in *Sanhedrin* cap. 11. fol. 98. a. רבי יהושע בן לוי רמי כתיב וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי וכתיב עני רוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור *Rabbi* Josue, *filius* Levi *objecit, Scriptum est de* Messia Dan. 7. 13. " *Et ecce cum nubibus cœli, sicut filius hominis* " *venit. At* Zach. 9. 9. de eodem *scriptum est* " *Pau-* " *per & insidens asino.* Resp. *Si* Israëlitæ *digni sunt*, venit *cum nubibus cœli, si non sunt digni*, veniet *pauper, & asino insidens.* Indè ibidem cavillus *Saporis* Regis *Persarum*, אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה סוסיא ברקא דאית לי *Dixit Rex* Sapores *Rabbino* Samueli, *Dicitis* Messiam *super asinum venturum: Ego mittam ipsi varium equum, quem habeo.* Et votum *Rabbi Josephi* ibidem pagina sequenti ייתי ואזכו דאתיב בטול דכופיתא דחמריה Utinam *veniat* Messias, *& sedere dignus sim in umbra fimi asini ejus.* Et fol. 99. a. ר׳ הלל אמר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר ר׳ יוסף שרא ליה מריה לר׳ הלל חזקיה אימת הוה בבית ראשון ואלו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר גילי מאד בת ציון הריעי וגומר *Rabbi* Hillel, *dicit* (non ille πολυθρύλητος, sed alius posterior) *Non erit* Israëlitis Messias, *quia jam eum consumpserunt in diebus* Ezechiæ. *Regerit Rabbi Joseph, Ignosce Rabbino* Hilleli, *O Domine ejus.* Ezechias *quando fuit? Tempore primi Templi. Porrò prophetavit* Zacharias *tempore Templi secundi:* Et *de Messia* tanquam adhuc futuro *dixit, Exulta plurimum filia* Sion; *Clange*, &c. *Galatinus* lib. 4. cap. 2. hæc citat ex *R. Osaia* in libro *Berescith Rabbâ* ad *Gen.* 49. 14. *Hoc autem, quod scriptum est* Esa. 32. v. 20. " *Mit-* " *tentes pedem bovis, & asini.* Mittentes, *iste est* Elias, *de quo scriptum* Mal. 3. 1. " *Ecce ego mitto* " *angelum meum.* Pedem bovis, *hic est* Messias *filius* Joseph, *sicut de* Josepho *dictum est* Deut. 33. v. 17. " *Primogeniti bovis decor est illi.* Et asini, *hic est* Messias *filius* David, *de quo scriptum est* Zach. 9. v. 9. " *Pauper, & asino insidens.* Rabbi *Nachmanides* in *Midras* super *Genesin* cap. 49. explicans quorsum *Silo*, seu *Messias* dicatur ad vitem ligare asinum suum, Gen. 49. 11. זה שכתוב עני ורוכב על חמור *Is est, de quo scribitur* Zach. 9. 9. " *Pauper, & asino insidens. Midras Koheleth* in hæc *Eccles.* 1. 9. *Quod fuit id ipsum est, quod futurum est*, ורבי ברכיה אומר בשם רבי יצחק כגואל ראשון כן גואל אחרון מה גואל ראשון שנאמר ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור כך גואל אחרון שנאמר עני ורוכב על חמור *Et Rabbi* Barachias *dixit in nomine Rabbi* Isaaci, *Qualis fuit primus redemptor* (Moses) *talis erit redemptor ultimus.* (Messias) *Qualis fuit redemptor primus? Qualis dicitur* Exod. 4. 20. " *Et sumpsit* Moses *uxorem suam, & filios suos,* " *& asino eos imposuit. Ita erit redemptor ultimus, de quo dicitur* Zach. 9. 9. " *Pauper, & asino insidens.* Hæc *Hebræorum* Scriptores vetustissimi: neque aliter sentiunt plerique recentiorum. *R. Saadias Gaon* in *Daniel.* 7. 13. הלא כתוב על משיח עני ורוכב על חמור הלא יבא בענוה כי לא יבא על סוסים בגאות *Annon de* Messia *scriptum est* Zach. 9. 9. " *Pauper, & equitans super asinum? Annon cum humilitate veniet, non cum equitatu, & fastu? R. Selomon* in hunc locum, אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנ׳ בו ומשל מים ועד ים ולא מצינו מושל לישר כזה בימי בית שני *Locus iste non potest exponi de ullo alio, quàm de* Messia; *quia de eo dicitur,* " *Et dominabitur à mari ad mare. Neque ullum reperimus Templi secundi tempore, qui ut iste in justitia regnaverit.* Et *Kimchius*, hæc eadem verba exponens, ad *Messiam* ita refert; *Justus erit, & per justitiam suam servabitur à gladio* Gog, *&* Magog. Item; עני *pauper, hic idem est, quod* עניו *mitis, mansuetus: atque ita explicat* Jonathan. *Quale est, quod de eo dicitur* Esaias 42. versu 2. " *Non clamabit, non at-* " *tollet vocem suam, calamum quassatum non franget. Et asino insidebit, non præ inopia, quia totus orbis erit sub illius ditione, sed præ humilitate equitabit super asinum. Atque etiam ut doceat* Israëli *non opus fore equis, & curribus. Proinde addit* „ *Exscindam currum ex* Ephraim, *& equum ex* Israële. Et eos sequutus *R. Isaac Abarbanel, Quia populi solent Regis ad exemplum se componere*, בראות כל ישראל את מלך המשיח עני ורוכב על החמור

החמור *cum videbit totus* Israël *Regem* Messiam *esse humilem, & asino insidentem, nullus erit in* Ephraim *(quo nomine significatur regnum* Israëlis *decem tribuum) neque* Jerosolymis *in regno* Judæ, *qui velit currui, aut equo insidere. Unde est, quod dicit,* "*Et exscindam currum ex* Ephraim, *&c.*

Tamen huic consensui tam universo opponere se ausi sunt *Rabbini* duo celeberrimi, sed malâ mente, malo animo, neque alia de causa, quam ut *Christi* manifestationis hoc argumentum nobis eriperent. Hi sunt *Rabbi Moses Sacerdos*, & *Aben Ezra*: quorum unus in *Nehemia*, alter in *Juda Macchabæo* impletum esse contendunt *Zachariæ* oraculum de Rege, qui pauper, atque humilis *Hierosolymam* erat ingressurus. At manifesti utrumque erroris convincere facillimum est. Nam quicquid illi afferant *Nehemiam* & *Judam* aut in *Judæa* regnâsse, aut pauperes fuisse, aut asino insedisse, nunquam probabunt, nec in summa pace vixisse, nec imperâsse à mari ad mare, & usque ad extrema terrarum. Quæ sunt κριτήρια Regis illius, de quo agitur in *Zacharia*. *Nehemias* quidem dicitur *Rex in Juda* Nehem. 6. 7. Quod arripit *R. Moses Sacerdos*, ut Regem fuisse probet, sed per summam imperitiam. Neque enim verè Rex dicitur. Tantùm scribit *Samballatus Gesemum Arabem* illum affectati regni accusâsse. *Fama est*, inquit, *ut* Gesemus *ait, te Prophetas constituisse, qui de te prædicent* Jerosolymis, *Rex est in* Juda. Sed hoc crimen *Nehemias* à se his verbis amolitur: *Haud quaquam facta sunt, quæ tu dicis: sed illa tu ex animo tuo comminisceris.* Nempe *Nehemiam* non fuisse *Judææ* Regem, sed Præfectum sub *Artaxerxe*, etiam ii sciunt, *qui nondum ære lavantur.* Et ipse de se asserit capite quinto, vers. 14. jussisse Regem *Artaxerxem*, ut esset פחם *dux eorum in terra* Judæ. Idem esto judicium de *Juda Macchabæo*, & de fratribus, qui successerunt, *Jonathane*, & *Simone*, & de *Hyrcano Simonis* filio, qui, utut Reges appellentur in *Chronico Templi secundi*, tamen nil quidquam fuere, quam *Judæorum* Pontifices, & ἐθνάρχαι. Proinde sub illis res gerebantur ex communi populi totius consilio. Hinc 1 *Macchab.* 4. 59. Καὶ ἔστησεν Ἰούδας, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἐκκλησία Ἰσραήλ. *Et constituit* Judas, *& fratres ejus, & tota Ecclesia* Israëlis. *Et* cap. 12. vers. 6. Ἰωνάθαν ἀρχιερεὺς, καὶ ἡ γερουσία τοῦ ἔθνους, καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ ὁ λοιπὸς δῆμος τῶν Ἰουδαίων, Σπαρτιάταις τοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν· Jonathan *summus Sacerdos, & gentis Senatus, & Sacerdotes & reliquus* Judæorum *populus*, Spartiatis *fratribus salutem.* Sed *Hyrcani* filius *Aristobulus*, τὴν ἀρχὴν εἰς βασιλείαν μεταθεὶς, περιτίθεται μὲν διάδημα πρῶτος, *principatu in regnum verso, diadema sibi primus imposuit*; ut *Josephus* non semel (*h*) asserit, & ex *Josepho Hegesippus*, aut *Ambrosius* veriùs lib. 1. cap. 2. Jam, sive *Nehemiæ*, sive *Judæ* asinus, quo *Hierosolymam* venerint, nusquam comparet. De *Juda* ne γρῦ quidem profertur. De *Nehemia* hoc solùm, illum jumento fuisse vectum *Nehem.* 2. 12. 14. Sed cum בהמה, jumenti nomen, ad equum, camelum, mulum, asinum, &c. sit generale, à genere ad speciem non valet argumentum. Nec pauperes fuisse constat, quo uno nituntur, ut probent asinos habuisse pro equis. Quin pincerna erat *Nehemias* Regis potentissimi, qui *Susis* discedenti copiarum præfectos, atque aliquot equites pro comitatu attribuit *Nehem.* 2. 9. Dum urbis mœnia instaurabantur, quotidie *Nehemiæ* mensæ assidebant *Judæorum* Magnates centum & quinquaginta, quibus illius impensis cædebantur in dies bos unus, sex pecudes, aves plurimæ, &c. *Nehem.* 5. 17. 18. Idem in sacrum thesaurum contulit mille auri drachmas, crateras quinquaginta, & Sacerdotum tunicas triginta super quingentas, *Nehem.* 7. 70. Hic ille est, quem *R. Moses* habuisse negat, unde equum aleret, dum in *Israëlis* plebe plus septingenti erant equites, & alii, vel mulis, vel camelis instructi ferè totidem, *Nehem.* 7. 68. 69. Rectè igitur hunc refellens *Aben Ezra*, *Præfectus erat*, inquit, *nec petebat ab* Israëlitis *panem Præfecto debitum*, Nehem. 5. 14. *Et quotidie multi ad mensam ejus admittebantur*, Nehem. 5. 17. *Quomodo igitur caruisset equo?* At, quæ fuit ejus cæcitas, non vidit idem de suo *Juda* posse objici. (*i*) *Judas* Sacerdos fuit è stirpe *Jojarib*, 1 *Macchab.* 2. 1. unde Sacerdotum primus fuit ordo 1 *Par.* 24. 7. Itaque *Judæ* patrem *Mattathiam* quidam à Rege missi ita compellant, Ἄρχων, καὶ ἔνδοξος, καὶ μέγας εἶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, *Princeps, & illustris, & magnus es in hac urbe*, 1 *Macchab.* 2. 17. Quod *Gorionides* ita reddidit lib. 3. cap. 8. מתתיהו איש נכבד בעמך O Mattathia, *vir illustris in populo tuo.* Et *Chronicon Templi secundi* pag. 13. אתה ראש בישראל ונשוא פנים *Tu es caput in* Israële, *& vir facie honoratus.* Et de hoc eodem *Mattathia Josephus* lib. 1. cap. 1. *De bello*, Παρελθὼν γὰρ ἀπὸ τῆς εὐπραγίας εἰς δυναστείαν. *Ad potentiam ob res feliciter gestas provectus.* Et *Hegesippus*, *Potentiam prosperi actus dederunt.* Et, qui successit, *Judas* filius hostes plurimos fuderat, antequam veniret *Jerosolymam*, *Apollonium* puta *Samariæ*, & *Seronem Cœle-Syriæ* Præfectos; *Ptolemæum*, *Gorgiam*, & *Nicanorem* duces à *Lysia* submissos, ipsum denique *Lysiam*, cui omnes imperii provincias, ab *Ægypto* usque in *Euphratem*, commiserat *Antiochus*. In his *Apollonii* & *Samaritanorum* castra spoliaverat, de quibus 1 *Macchab.* 3. 12. Καὶ ἔλαβε τὰ σκῦλα αὐτῶν. Et *Gorionides* lib. 3. cap. 10. ויקחואת כל שללם *Et ceperunt omnia eorum spolia.* Et *Josephus* lib. 12. cap. 10. Πολλὴν λείαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου λαβὼν τῶν πολεμίων ἀνεχώρησε, *Multa præda ex hostium castris direpta recessit.* Sed & è *Ptolemæi*, *Nicanoris* & *Gorgiæ* castris *Judas* ἔλαβεν χρυσίον πολὺ, καὶ ἀργύριον, καὶ ὑάκινθον, καὶ πορφύραν θαλασσίαν, καὶ πλοῦτον μέγαν, *diripuerat aurum multum, & argentum, & hyacinthum, & purpuram marinam, & multas divitias:* 1 Macchab. 4. 23. & *Josephus* lib. 12. cap. 11. (*k*) Eo scilicet multi convenerant mercatores bene nummati, captivos è *Judæis* post victoriam, quæ certa putabatur, comparaturi. His demum spoliis ditatus, *Judas Jerosolymam* recuperavit, Dei cultum instauravit, Templum ab *Antiocho* profanatum repurgavit, & vasa nova in illud intulit, nempe (*l*) λυχνίαν, τράπεζαν, βωμὸν, ἐκ χρυσοῦ πεποιημένα, *candelabrum, mensam, altare, ex auro conflata.* Frontem etiam Templi ornavit (*m*) στεφάνοις χρυσοῖς, καὶ ἀσπιδίσκαις, *coronis & clypeolis aureis.* Restaurati Templi festum cum populo celebravit per octiduum, toto illo tempore (*n*) μηδὲν ἀπολιπὼν ἡδονῆς εἶδος, ἀλλὰ πολυτελέσι μὲν, καὶ λαμπραῖς ταῖς θυσίαις κατευωχῶν αὐτοὺς, *nullum voluptatis genus omittens, sed sumptuosis, & splendidis sacrificiis, tanquam epulis eos excipiens.* Hæc ab eo facta, quem inopia redegerit ab equis ad asinos, credat *Judæus Apella*, non ego. Proinde ut *R. Mosem Sacerdotem* refellit *Aben Ezra*, sic *Aben Ezram* refellit *Abarbinel* his verbis; תמהתי מהכוונה הרעה שעורה את שכלו כי הנה לא נקרא יהודה בן חשמונאי מלך כל ימיו כל שכן מלך מכונה לציון שהוא דויד שלכד את ציון ואם על החשמונים ניבא מה לו לאפרים כי מלכות אפרים לא היה בבית שני גם שיהודה חשמונאי לא דבר שלום לכל הגוים ולא משל מים עד ים ולא נתקיים בימיו קשת מלכות אפרים כי מלכות עשרת השבטים שנקרא מלכות אפרים לא שב עד הנה ושאר דברי הפרק כלם מכחישים דעתו תכלית ההכחשה *Miror pravam intentionem, quæ intellectum ejus excæcavit: cum* Judas Hasamonæus *Regis nomen non habuerit toto vitæ suæ tempore, multò minùs Regis à* Sione *denominati, quàm cepit* David. *Porrò, si de* Hasamonæis *prophetavit* Zacharias, *quid ipsi fuit cum* Ephraimitis, *cum regnum* Ephraim *non extiterit secundi Templi tempore? Præterea* Judas Hasamonæus *non loquutus est pacem omnibus gentibus; neque*

(*h*) De bell. Jud. l. 1. c. 3. & Antiq. l. 13. c. 19.

que à mari ad mare dominatus est, nec diebus ejus firmatus est arcus regni Ephraim. *Quin regnum decem tribuum, quod vocatur regnum* Ephraim, *non restitutum est hactenus. Omnia denique verba hujus sectionis sententiam ejus arguunt summi erroris.* Hæc *Abarbinel*, in quibus, ut probet hanc Prophetiam nondum esse impletam, frustrà objicit, *Ephraimitas*, de quibus *Zacharias*, nondum esse restitutos. Neque enim *Propheta* regni meminit, ut is falso supponit, sed solùm arcus *Ephraim*. Nempe *Israëlitas* decem tribuum non abduxit omnes *Salmanassar*. Itaque, annis ferè centum post abductos *Israëlitas*, *Josias* eorum reliquias ad reformationem compulit. Et ex eo numero multi pecunias alacriter contulerunt ad Templi restaurationem, & Pascha *Hierosolymis* celebrârunt cum tribubus *Juda* & *Benjamin*, 2 *Par.* 34. *vers.* 6. 9. 33. & 35. *vers.* 1. 17. Et sub *Esdrà*, & *Nehemia*, *Judæi*, *Babylone* reduces, obtulerunt in oblationem pro peccato, pro toto *Israële*, duodecim hircos, & juvencos totidem pro numero tribuum *Israëlis*, Esd. 6. vers. 17. & 8. v. 35. Rursus *Act.* 26. *vers.* 7. τὸ δωδεκάφυλον, duodecim *Judæorum* tribus, asserit *Paulus* Deo nocte & die perpetuò servire. Ut nihil obstet, quominus impleri potuerit quod prædicitur *Zachar.* 9. *v.* 13. fore, ut cum *Juda* etiam *Ephraim* bello *Græcos* adoriatur. Et verò id impletum est sub *Macchabæis*, quibus ducibus, *Græcorum* jugum excusserunt *Judæi* omnes.

Dum hæc scriberem, incidi in magni Viri Notas ad hunc *Zachariæ* locum, quibus illum multò aliter interpretatur, quam factum fuit hactenus à *Christianis* omnibus. *Pertinet*, inquit, *locus, primo, & maximè obvio sensu, ad* Zorobabelem, *qui Rex appellatur etiam* Jer. 23. v. 5. *&* Ezech. 37. v. 22. 24. *Nimirum quia, quanquam nomen sibi regium, pompamque regiam non assumpsit, ne id* Persarum *Regem offenderet, à suis tamen ob ortum, quem trahebat à* Davide, *ita cultus, observatusque fuit, quasi Rex esset.* Item, *Salvator populi fuit suo modo, & ad tempus justo scilicet regimine.* Item, *Ascendens super asinum*, &c. *Id significabat non tantùm modestiam ipsius, sed & pacis studium: nam bello armantur equi, asinus pacis animal.* At, quod illius pace dixerim, sensus, quem primum esse putat, & maximè obvium, mihi videtur perquam alienus. 1. Quia *Zorobabel* neque re, neque nomine Rex fuit. In Scriptura vocatur פחה, id est, *præfectus, gubernator.* Sic *Mal.* 1. *v.* 8. *Offer illud* לפחתך *gubernatori tuo*, id est, *Zorobabeli.* Et *Agg.* 1. *v.* 1. *Verbum Domini fuit per* Aggæum *Prophetam ad* Zorobabelem *filium* Salathielis פחת יהודה *gubernatorem* Judæ. Ita etiam vers. 14. & cap. 2. vers. 2. & 21. Et *Esdr.* 6. v. 7. *Permittite, ut ædificet illius Dei Templum* פחת יהודאי *gubernator* Judæorum. Ἔπαρχον τῆς Ἰουδαίας reddit *Esdras* Apocryphus 3 *Esdr.* 6. *v.* 27. Nempe *Babylone Zorobabel* Regis fuerat σωματοφύλαξ, & τῶν αἰχμαλώτων Ἰουδαίων ἡγεμὼν, *captivorum* Judæorum *dux*, ut in *Josepho* (o) habetur, uno verbo *Æchmalotarcha.* Unde primo à *Cyro*, deinde à *Dario Hystaspis* filio, in *Judæam* missus est, ut provinciam regeret, & regio nomine, & sumptibus, *Hierosolymitanum* Templum instauraret. Proinde *Esd.* 3. *v.* 2. nominatur post *Josuam* Sacerdotem; alibi tamen præcedit: quia Prorex, & Summus Sacerdos apud *Judæos* erant dignitate pares, aut suppares. Frustrà objicit Vir doctissimus eum appellari Regem *Jer.* 23. *v.* 5. & *Ezech.* 37. *v.* 22. 24. Neque enim iis locis de *Zorobabele*, sed de *Messia* res est. Prior sic habet, *Ecce! dies venient, inquit Dominus, quibus* Davidi *suscitabo germen justum, qui regnabit Rex, prosperabitur, & exercebit judicium, & justitiam in terra. Diebus ejus servabitur* Juda, *&* Israël *habitabit securè. Et hoc est nomen ejus, quo vocabitur, Dominus justitia nostra.* His verbis agi de *Christo*, Rege, & Servatore nostro, θεανθρώπῳ, & per quem justificamur, res ipsa clamat. Itaque ad *Messiam* referunt tam *Judæi*, quàm *Christiani* interpretes. Ita *Chaldæus*, qui hic habet, *Suscitabo* Davidi משיח דצדיקא Messiam, *qui justus est*, &c. Et *Talmudici* in *Bava Bathra* cap. 5. fol. 75. b. משיח דכתיב וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו Messias, *de quo scriptum est* Jerem. 23. v. 6. "*Hoc est nomen, quo vocabitur, Dominus justitia nostra.* Et *Midras* in *Psal.* 20. ובמלך המשיח וזה שמו וגו' *Et de* Messia *Rege scriptum est* Jer. 23. v. 6. "*Hoc est nomen ejus*, &c. Et *Echa Rabba* in *Thren.* 1. *v.* 16. מה שמו של מלך המשיח רבי אבא בר כהנא אמר ה' שמו שנאמר וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו *Quodnam est nomen Regis* Messiæ, *Rabbi* Aba *filius* Cahana *dixit*, *Nomen ejus est* יהוה *Dominus: quia dicitur*, Jer. 23. v. 6. *Et hoc est nomen ejus, quo vocabitur*, "*Dominus justitia nostra.* Et *Abarbinel* in *Jeremiam*, prophetiâ octavâ, quæstione quartâ, rogat, quomodo hoc dicatur על משיח שימלוך על ישראל, *de* Messia, *qui regnabit in* Israëlem, *& quomodo illi competat Dei nomen proprium, ineffabile, & creaturis incommunicabile. Kimchius* etiam probat *Messiàm* toto orbe regnaturum ex verbis ומלך מלך *Et regnabit Rex*; quia quoties Verbo jungitur conjugatum Nomen, multum intenditur significatio. Sic *Ezech.* 22. *v.* 27. בצוע בצע, ad verbum, πλεονεκτεῖν πλεονεξίαν, est *turpi lucro avidissimè inhiare.* Et *Esa.* 5. *vers.* 6. מהמטיר עליו מטר *Ne pluat super eum pluvia*; nempe *multa, & copiosa.* Et *Jer.* 12. *v.* 1. כל בוגדי בגד πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθέτημα; *quotquot prævaricantur prævaricationem*, id est, *qui maximè prævaricantur.* Ita hic *regnabit Rex*, id est, *latissimè regnabit.* Ex quo ipso colligere est de *Zorobabele* non agi, quem certè latè regnasse nemo dixerit. In hanc interpretationem cùm conveniant *Hebræi* omnes, miror, quorsum ad *Zorobabelem* eos locum istum referre velit *Theodoretus*; cujus verba sunt, Ταῦτα οἱ ἐμβρόντητοι Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ζοροβάβελ ἕλκειν ἀναιδῶς ἐπιχειροῦσιν, ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι οὐ βασιλεὺς ἦν ἐκεῖνος, ἀλλὰ δημαγωγὸς, καὶ Ἰωσεδὲκ ἐκεῖνος οὐκ ἐκαλεῖτο· οὔτε μὴν ἡ ἑρμηνεία τῆς προσηγορίας πρόσφορος ἐκείνῳ· δηλοῖ γὰρ τὸ ὄνομα, Κύριος δικαιοσύνη ἡμῶν, ἢ κατὰ τὴν τοῦ Σύρου ἑρμηνείαν, Κύριε, δικαίωσον ἡμᾶς. *Hæc fulguriti Judæi* (id est, tam stupidi, & attoniti, quàm qui fulmine icti sunt) *ad* Zorobabelem *trahere conantur impudenter. Sed illos considerare oportuit eum non fuisse Regem, sed populi ducem; neque vocatum fuisse* Josedek (quomodo *Septuaginta* reddunt, credo, pro Ἰαὼ σεδὲκ, *Dominus justitia*) *Imò nec ei convenire hujus appellationis interpretationem. Significat enim hoc nomen*, "Dominus justitia nostra, *aut, juxta* Syram *versionem*, "Domine, justifica nos. Sed quę *Theodoretus* in *Judæos* frustra disputat, putet in se dicta Vir doctus. Alterum quoque locum, quem citat ex *Ezech.* 37. *vers.* 22. *&c.* nonnisi ad *Messiam* pertinere abundè docet sola lectio. Ibi enim promittitur fore, ut Rex unus, & pastor, *David nomine*, *Israëlitis* omnibus in æternum imperet. Cum *Zorobabel* (p) solum *Judæis* illis præfuerit, qui è *Babylone* reduces erant, id est, hominum quatuor vel quinque myriadibus, idque in paucos annos. Proinde hic etiam de *Messia* rem esse agnoscunt *Hebræi* Commentatores. Kimchius; *Servus meus* David *Rex*) id est, המלך המשיח *Rex* Messias, *qui vocatur* David, *quia erit è stirpe* Davidis. *Abarbanel* itidem, מלך המשיח יקרא דויד *Rex* Messias *vocatur* David; *quia erit ex ejus semine, & ambulabit in viis ejus, & ejus mores imitabitur. Quomodo omnes* Ægypti *Reges primò* Pharaonis, *& postea* Ptolemæi *nomine diù appellati sunt: ita Rex* Messias, *& omnes ejus posteri* Davidis *nomine vocabuntur.* Unum addo, *Judæos*, contra quam asserit Vir doctus, vel maximè timere, ne *Zorobabel* pro Rege habeatur: nempe ne promissiones factæ à *Prophetis* de restituendo regno *Davidis* posteris videantur in illo completæ, ita ut Rex alius jam non sit exspectandus. Quo

(o) *Antiq.* l. 11. c. 4.

(p) *Vide Esd.* 2. 64. 65. & *Neh.* 7. 66. 67.

Quo pertinent, quæ leguntur in *Chronico Templi secundi* ferè statim initio. בכך שכל הנבאים שנבאו לעתיד לבא כלם אמרו שמלכות בית דויד עתידה שתחזור בבית שני אלו היו המלכים מבית דויד היינו מסתפקין שכבר אבדה תקותנו אבל מלוכה לבית דויד לא היתה בו לעולם אלא שררה לזרובבל ונחמיה ומלוכה לבית חשמונאי ועבדיהם *Cum Prophetæ omnes, qui res venturas vaticinati sunt, prædixerint fore, ut regnum domui* Davidis *restituatur; si Templi secundi tempore fuissent Reges è domo* Davidis, *esset, cur timeremus ne jam periisset spes nostra: sed eâ ætate nullum unquam fuit regnum in* Davidis *familia. Tantùm Principum loco fuerunt* Zorobabel, *&* Nehemias. *At in* Asamonæorum *domo & servorum ejus fuit regnum.* 2. Dato, tamen non concesso, *Zorobabelem*, pro Rege fuisse habitum, de illo non dixerit *Zacharias*, *Lætare*, *filia* Jerusalem, *ecce! Rex tuus veniet.* Nisi velimus *Prophetam* ut futuram prædixisse rem præteritam. Jam enim venerat *Zorobabel* quo tempore scripsit *Propheta*, qui anno *Darii* quarto hæc se scripsisse profitetur capitis septimi versu primo. At *Zorobabel* (q) *Hierosolymam* venerat anno primo *Cyri Majoris*, id est, eo anno, quo *Cyrus*, capta *Babylone*, imperii potestatem ad se transtulit; quod factum fuerat ante annos viginti quinque. (r) Et, cùm *Babylonem* rediisset anno primo *Darii*, ut novo Regi gratularetur, statim in *Judæam* remissus est, ut Templi instaurationem, sub *Cyro* cœptam, & sub *Cambyse*, qui *Persis Artaxerxes*, interruptam, de novo aggrederetur. Prævidit Vir doctissimus fore, ut hoc illi objiceretur. Itaque monet Futurum hîc esse pro Præterito. Et ex illius mente, hæc *Prophetæ* verba, *Rex tuus veniet*, sic reddenda erunt. Jam antè annos viginti quinque venit qui propriè Rex non est, sed gubernator. At mihi יבוא *veniet*, hic idem sonat, quod in his *Prophetæ* συγχρόνȣ, (s) *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante me: Et subitò* יבוא, *veniet ad Templum suum, Dominus ille quem vos quæritis.* Ut de *Aggæo* taceam, *Prophetâ* iisdem æquali, in quo legit *Hieronymus*, יבוא חמדת כל גוים *veniet desideratus cunctis gentibus*, ubi nos hodie יבאו legimus. 3. Nec frustra est, quod *Zacharias* non solum dicit יבוא *veniet*, sed יבוא לך *veniet tibi*, *Ecce Rex tuus veniet tibi*, id est, bono, & commodo tuo, non suo. Alii phrasi *Hebræis* propria venire, vel ire sibi dicuntur. Sic *Abraham*, *Genes.* 12. *v.* 7. לך לך מארצך *vade tibi è terra tua.* At *Christus* Dominus non sibi venit, sed nobis. Hinc *Esaias*, (t) *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* Et Angelus pastoribus, (u) *Natus est vobis hodie servator, qui est* Christus *Dominus.* Non ita *Zorobabel*, qui etiam sibi venerat. Tam enim illius intererat, quàm reliquorum è populo, ut Templum instauraretur. 4. Jam, quod Rex idem justus dicitur, quis non agnoscit *Zorobabeli* minus convenire, quam *Christo*, qui non modo in se perfectè justus est, sed & justitia nostra? Cum de *Zorobabelis* justitia Scriptura nihil quidquam referat memorabile. 5. Eodem facit, quod *Servator* dicitur, eo attributo, quod *Christo* tam proprium est, ut inde nomen habuerit: (x) *Vocabis nomen ejus* Jesum; *ipse enim servabit populum suum. Servator* in *Zacharia* est נוֹשָׁע, quod, quia formam habet passivam, quasi *servatum* significet, non *servatorem*, miratur Vir doctus cur *Chaldæus*, *Græci*, *Vulgatus*, (quibus addere potuit *Syrum*, & *Arabem* Interpretes) tanto consensu *Servatorem* verterint, & eos יושע pro נושע legisse suspicatur. Sed vana est hæc conjectatio, quia ישע in *Kal*, non est in usu, neque aliter usurpatur quàm in *Hiphil*, & *Niphal*. Et *Hiphil* est pro Activo *Kal*. Unde *Servator* est מושיע, non יושע. Hic נושע dicitur forma Passiva, sed significatione Activâ; quia Participia Passiva, cum nominascunt, actionem significant. Tale *Prov.* 28. *v.* 17. אדם עשוק *homo oppressor.* Jer. 9. vers. 8. חץ שחוץ *sagitta mactatrix.* Prov. 30. v. 1. דברי אגור *verba Agur*, al. *verba collectoris*. Esa. 46. v. 1. נְשׂוּאֹתֵיכֶם *gestatrices vestræ*, id est, bestiæ, quæ vos portant, vel vestra onera. 6. עָנִי, sive *pauperem*, sive *humilem* reddideris, quanto potiori jure de *Christo* dicetur, quàm de *Zorobabele*, qui, primò *Cyri*, deinde *Darii* opibus subnixus, Templum *Hierosolymitanum* exstruxit magnis sumptibus. Certè *Christus* fuit tam pauper, ut è muliercularum eleemosynis (y) ægrè se sustentaverit, neque locum habuerit (z) ubi reclinaret caput. Et virtutes illi tam propriæ fuerunt mansuetudo, ac humilitas, ut eas à se, id est, exemplo suo, potissimum nos velit (a) edoceri, ad hunc ipsum, ut videtur, *Zachariæ* locum alludens. Quid in *Zorobabele* simile occurrat non video. 7. Sed frigidum id est imprimis, quod his *Prophetæ* verbis, *Et ascendens super asinum, & super pullum filium asinarum*, significari vult *Zorobabelis* modestiam, & pacis studium. Sic enim etiam *Solomon* cum toto equitatu suo dici potuerit asino fuisse vectus; quia Rex nullus fuit pacis studiosior. 8. Nec minùs absurdum est, quod his verbis, *Exscindam quadrigas ex* Ephraim, *& equos ex* Hierosolymis, quadrigas, & equos hostiles intelligit, non *Judæorum*. Neque enim è populo exscinduntur, nisi quæ in illo, adeoque illius sunt. Unde *Mich.* 5. 9. *Et erit die illa, dicit Dominus, exscindam* סוסיך *tuos equos è medio tui, & perdam* מרכבותיך *currus tuos.* Ita hic, *Exscindam quadrigas ex* Ephraim, *& equos ex* Hierosolymis, *& exscindetur arcus bellicus*; idem est, ac si diceret, *Exscindam è medio tui quadrigas tuas bellicas*, ô Ephraim, *& equos tuos*, ô Jerusalem, *& arcus tuos conteram, & arma tua bellica.* Sic *Prophetæ* passim significant pacem spiritualem futuram in Ecclesia sub regno *Christi*. Vide *Es.* 2. *v.* 4. *Ose.* 2. *v.* 18. *Mich.* 4. *vers.* 3. &c. Atque in eumdem sensum hic additur, *Loquetur pacem gentibus*; *Loquetur pacem*, id est, *procurabit pacem*; ut de *Mardochæo* dicitur in fine libri *Esther*, *Quærens bonum populo suo, & loquens pacem omni semini suo.* Hæc Vir doctus, quia non potuit ad *Zorobabelem* referre, retulit ad *Jerusalem*, quasi illa dicatur loqui pacem gentibus, quia sub *Macchabæis* contraxit fœdus cum *Lacedæmoniis*, & *Romanis*. Sed non vidit verbum *Hebræum* דבר quod Masculinum est, necessariò ad Regem pertinere, de quo egerat *Propheta*, non ad *Jerusalem*, cujus nomen etiam *Hebræis* est Fœmininum. Idem error in sequentibus, cùm hæc quoque pertinere vult ad urbem *Hierosolymam*, *Dominum ejus à mari usque ad mare, & à fluvio usque ad fines terræ.* Quippe *dominium ejus* Hebr. משלו cum Affixo Masculino. Apparet ex hoc specimine Virum, cætera doctissimum, in his non satis accuratum se præstitisse. Sed ad reliqua jam properamus.

(q) *Vide Esd.* 1. *v.* 1. *&* 2. *v.* 2.

(r) *Joseph. Ant. lib.* 11. *cap.* 4. *Esd.* 4. *v.* 24.

(s) *Mal.* 3. *v.* 1.

(t) *Es.* 9. *v.* 5.

(u) *Luc.* 2. *v.* 11.

(x) *Matt.* 1. 21.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

Unde nata sit fabula de aureo Asini capite in *Hierosolymitani* Templi adytis collocato, & culto.

Fabulæ architectus Apion Grammaticus *sub* Tiberio, Cajo, *&* Claudio. *Cui asinus non fuit ἀκάνθων, ut in* Josepho *legitur, sed κάνθων. Asini nomen in ridiculis usurpari solitum. Huic succinunt* Damocritus, Plutarchus, Tacitus. *Idem* Christianis *objectum à* Cæcilio, *& aliis, apud* Minutium, *&* Tertullianum, *ubi* Christianorum *Deum*

Deus Ononychites *Vossio est* Onochœrites. *Martialis* Anchialus *eidem* Ancarius. Josephus *hæc egregiè refellens, falsò tamen in* Idumæa *negat ullam esse* Doram. Tacito Tacitum *ipsum opponit* Tertullianus. *Nos insuper* Juvenalem, Hecatæum, Strabonem, *&* Dionem, *qui* Judæis *omnem imaginum usum adimunt. Asinus* Judæis *quàm vilis*, Prov. 26. v. 3. מתג metheg, asino, *non est* frenum, *ut vulgò, sed* stimulus. Isaaci *asino cur* Hebræi *frænum tribuant.* Gath Philistæorum *urbs cur dicatur* Methegamma. *Asinis pro fræno* φορβεία. *Unde nata sit fabula de asino à* Judæis *culto. Duæ conjecturæ* Heinsii, *una* Fabri, *Duæ nostræ:* 1. בדד solus, *Dei Epithetum* Deut. 32. v. 11. *& onagri* Os. 8. v. 9. 2. *quod in* Prophetis, *& in ore* Judæorum *tum frequens* פי־יהוה Pi-Jao *id est*, verbum Domini, *sumptum ab Ægyptiis, in quibus* Apion, *pro* Pieo, *quomodo illi asinum vocant* יהוה Græcis Ἰαώ. *Cur Judæis sitientibus asini dicantur aquas monstrasse. Conjecturæ* Heinsii, Fulleri, *nostra.*

Quantumvis profani, & impii fuerint *Ethnicorum*, cavilli apud (a) *Athanasium*, nos ideò suggillantium, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὁ καλέμϑμος Χριςὸς εἰς ὀνάριον ἐκάθιζε, *quia Deus* Christianorum, *qui* Christus *dicitur, asello insedit:* tamen id leve fuit præ atrocis calumniæ labe, qua tum *Christianos*, quàm *Judæos* aspergere conati sunt, cum vel ab his, vel ab illis asinum pro Deo coli per summam imprudentiam scripserunt. Primus fabulæ architectus *Apion Grammaticus Ægyptius*, sub *Tiberio*, *Cajo*, & *Claudio* vixit. Edidit is librum adversus *Judæos*, in quo eos asserebat in ipso Templi *Hierosolymitani* sacrario (b) *asini caput collocasse, & id colere, ac dignum facere tantâ religione: Et hoc fuisse propalatum, cùm* Antiochus Epiphanes *& expoliasset Templum, & illud caput invenisset ex auro compositum, multis pecuniis dignum.* Tamen idem *Apion* fabulam multò aliter adornat, cum, quo tempore *Judæis* cum *Idumæis* bellum erat, ex *Idumææ* urbe *Dora* narrat τὸν Ζάβιδον ἐπὶ πολλῆς ἡσυχίας εἰς τὸν ναὸν παρελθεῖν, καὶ τὴν χρυζῆν ἀποζύραι τὰ κάνθωνΘ κεφαλὴν (ἕτω γὰρ ἀσεϊζόμϑμΘ γέγραφεν) καὶ πάλιν εἰς Δῶραν κατὰ τάχΘ ἀπελθεῖν. Zabidum *quemdam multâ quiete ad Templum venisse, & aureum detraxisse cantherii caput (ita enim scripsit, facetus videri volens) & rursus* Doram *velociter se contulisse.* Obiter moneo in *Josepho* pro κάνθωνΘ legi ἀκανθῶνΘ. Et paulo post, τὸν ἀκανθῶνα τυτέςιν ἑαυτὸν Ἀπίων ἐπιφορτίζει. Et rursus, Τὴν τῦ ἀκανθῶνΘ (ὡς ᾤετο, κεφαλὴν) ἔχων. Sed ubique rescribendum κάνθωνΘ, vel κάνθωνα. Quippe ἀκανθὼν nihil quidquam est, quam *spinetum, senticetum.* Sed κάνθων, ut κανθήλιΘ, est *vægrandis asinus.* Et vox fere jocularis est, quam *Græci Poëtæ* vix aliter quam in ridiculis usurpant. Ita *Grammaticum Glyconem* asino vehi, atque ex eo decidere solitum, *Apollinarius*,

> (c) Νῦν Λιβυκὰς κάνθωνας ὀχέμϑμος, εἶτ' ἀποπίπτων,
> *Nunc* Libycas *asinas equitans, dein decidens.*

Et incertus, de asino, qui, malo fato suo, ἐξ ἀλαβαρχείης γραμματικὴς γέγονεν, *post alabarcham, grammaticum habuit dominum*,

> (d) Ἦν ἄρα καὶ κάνθωσι τύχη χαλεπή τε, καὶ ἐσθλή,
> *Erat asinis quidem, & dura fortuna, & bona.*

Et in *Aristophanis Pace* κάνθων vocatur cantharus, quo, tanquam asino, rusticus vehi fingitur. Et, in *Vespis*, κάνθων τί κλαίεις *Asine, quid fles?* Nempe flere fingitur asinus: quia pondere pressus est, & venum exponendus. A Mythologis *Erysichthon* Κάνθων ἐκλήθη *Canthon vocabatur* propter voracitatem. Ita *Ælian. Var.* lib. 1. cap. 27. Pro Κάνθων *Athenæus* lib. 30. Ἄιθωνα citat ex *Hellanici Deucalionea.* Ita etiam *Eustathius* in *Iliad.* Quasi dictus sit Ἄιθων παρὰ τὸ αἴθειν, ὅ ἐςι κατακαίειν *ab exurendo. Erasmus* in *Adagiis* (e) Ἄθωνα, & *Cœlius Rhodiginus* (f) Κλάδωνα, nullo sensu: sed κάνθων est vera lectio. *Suidæ* κάνθων, seu κανθήλιΘ, est ὄνΘ μέγας, *magnus asinus*, qui reliquis voracior est. Vox eadem occurrit aliquoties in *Nazianzeni Carminibus*, sed semper κατ' ἐξουθενισμὸν, sic *Carm.* 49.

> Τίς δὲ χάρις κάνθωνι φέρειν χρυσοῖο τάλαντα;
> Κάνθων καὶ πολύχρυσΘ ἐὼν ὀγκηθμὸν ἀείδει.
> *Nil asino prodest auri gestare talenta*
> *Quantumvis gravis ære nihil nisi rudit asellus.*

Et Carm. 52.

> Ἡμιόνοις τί πατὴρ, πόθ' ὁ κάνθων ἐςὶν ὄνειδΘ
> Οὐδὲν; τίς δὲ τ' ὄνοις δόξα παρ' ἡμιόνων;
> *Quod probrum est mulis asino fluxisse parente?*
> *Quod mulos asinis est genuisse decus?*

Et infra ibidem,

> Πῶς σὺ κάκιςΘ ἐὼν, τόσσον φρονέεις προγόνοισιν;
> Ὁ κάνθων μυλικὲ, ἵππιον ὕψΘ ἔχων.
> *Cur caput instar equi, molitor, sustollis, aselle?*
> *Propter avos, cùm sis improbus ipse, tumes.*

Cum igitur asinus per ludibrium, & contemptum ita vocetur, *Apion* ἀσεϊζόμϑμΘ, id est, *facetus videri volens*, τῦ κάνθωνΘ κεφαλὴν dixit. Et eodem vocabulo *Josephus* utitur μιμητικῶς. Sed *Damocritus*, vel *Democritus* Historicus in libro *De Judæis* disertè scripsit ὄνυ κεφαλὴν *Suidas*, ΔαμόκριτΘ ἱςορικὸς, &c. περὶ Ἰυδαίων (supple βίβλιον ἔγραψε) ἐν ᾧ φησιν, ὅτι χρυσῆν ὄνυ κεφαλὴν προσεκύνυν. Damocritus *Historicus*, &c. *de Judæis* librum scripsit, *in quo dicit, quod aureum asini caput adorabant.* Hæc ille in ΔαμόκριτΘ. Et rursus in Ἰυδας, ΔημόκριτΘ ὁ ἱςορικὸς περὶ Ἰυδαίων τάδέ φησι, χρυσῆν ὄνυ κεφαλὴν προσεκύνυν κατὰ τριετίαν ξένον ἀγρεύοντες προσέφερον, καὶ κατὰ λεπτὸν τὰς σαρκὰς διέξαινον καὶ ἕτως ἀνῄρυν. Democritus *Historicus de* Judæis *hæc dicit, Aureum asini caput adorabant, & tertio quoque anno captum peregrinum illi offerebant, carnibus minutatim dissectis occidentes.* Quæ eadem in priore loco, nisi quod pro τριετίαν habet ἑπταετίαν. Causam tam alieni cultûs *Plutarchus* his verbis asserit *Sympos.* lib. 4. Quæst. 5. Τὸν ὄνον δὲ ἀναφήναντα πηγὴν αὐτοῖς ὕδατΘ τιμῶσιν. *Asinum, qui olim illis monstraverat aquæ fontem, honore prosequuntur.* Et *Tacitus* multò expressius *Histor.* lib. 5. *Nihil æquè (Judæos* in deserto) *quam inopia aquæ fatigabat: Jamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit. Sequutus* Moses *conjectura herbidi soli largas aquarum venas aperit.* Et paulo post, *effigiem animalis, quo monstrante, errorem, sitimque depulerant, penetrali sacravere.* Unde factum, ut *Christianis* etiam id objiceretur. *Tertullianus Apologet.* cap. 16. *Nam & quidem somniastis caput asininum esse Deum nostrum. Hanc* Cornelius Tacitus *suspicionem ejusmodi inseruit. Is enim in quinta Historiarum suarum bellum Judaicum exorsus ab origine gentis, etiam de ipsa tam origine, quàm de nomine, & religione gentis quæ voluit argumentatus,* Judæos *refert,* Ægypto *expeditos, sive, ut putavit, extorres, vastis* Arabiæ *in locis aquarum egentissimos, cùm siti macerarentur, onagris, qui fortè de pastu potum petituri æstimabantur, indicibus, fontibus usos, ob eam gratiam consimilis bestiæ superficiem consecrasse. Atque ita inde præsumptum, opinor, nos quoque, ut* Judaicæ *religioni propinquos, eidem simulacro initiari.* Et *Cæcilius* Ethnicus in *Octavio Minucii*, *Audio eos* (Christianos) *turpissimæ pecudis caput asini consecratum inepta nescio qua persuasione venerari.* Quin *Tertullianus*, ubi suprà, picturæ meminit à quodam propositæ cnm ejusmodi inscriptione, *Deus Christianorum Ononychites.* Qui erat, ut idem asserit, *auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans, & togatus. Vossius* noster in *Melam*, magni patris magnus filius, pro *Ononychites* legendum contendit *Onochœrites*, quia de *Gnosticis* scribit *Epiphanius*, Φασὶ δὲ τὸν Σαβαὼθ, οἱ μὲν ὄνυ μορφὴν ἔχειν, οἱ δὲ χοίρυ. *Alii Deum* Sabaoth *asini, alii porci formam habere*

(a) Homil. in ad p. pro.

(b) Joseph. cont. Apion. l. 2.

(c) Anthol. l. 2. cap. 10. Epig. 6.

(d) Ibid. Epig. 13.

(e) Ætna, Athon.

(f) Lib. 15. c. 19.

habere dicunt. Idem in notissimo *Martialis* Epigrammate de *Theodoro Judæo*,

Ecce! negas jurasque mihi per Templa Tonantis.
Non credo: jura, verpe, per Anchialum.

Anchalium legi observat in optimo codice *Thuanæo* jam ante annos octingentos exarato, pro quo rescribit *ancharium*, vel *ancarium*, id est, *asinum*; quia est ἀσγάριος, seu ἀχθοφόρος. Proinde *Lucilius* eamdem vocem ita adhibet,

Hæc, inquam, rudet è rostris, atque ejulitavit,
Concursans veluti ancarius, clareque quiritans.

Hactenus calumniæ veterum in hoc argumento, quas recitâsse est refutâsse. Nam ipsæ sese destruunt, ut à *Josepho*, & *Tertulliano* rectè observatum est. Quorum ille *Apioni Polybium*, *Strabonem*, *Nicolaum Damascenum*, *Timagenem*, *Castorem*, & *Apollodorum* opponit, qui *Hierosolymitani* Templi ab *Antiocho Epiphane* expilati historiam ita referebant, ut de asini capite aureo in ejus adytis reperto ne γρῦ quidem habuerint. Addit non solùm *Epiphanem*, sed & *Antiochum* Θεὸν, & *Pompejum Magnum*, & *Licinium Crassum*, *Titum* denique *Cæsarem* vidisse Templi penetralia, nec tale quidquam ibi invenisse. Rogat insuper, quomodo *Zabidus Idumæus*, belli tempore, in Templi sacrarium irrepserit, cujus fores altæ septem cubitos, & viginti latæ, auro tam graves erant, ut in iis claudendis, & aperiendis quotidie laborarent ducenti homines. Item, quis caput aureum semel à *Zabido* surreptum, & in *Idumæam* ablatum in Templum restituerit, ut in eo reperiretur ab *Antiocho Epiphane*. Sed & *Doram* oppidum, quò delatum esse vult *Apion*, negat uspiam esse in *Idumæa*. Τόπους, inquit, οὐκ ὄντας γράφει, καὶ πόλεις οὐκ εἰδὼς μετατίθησιν· ἡ μὲν γὰρ Ἰδουμαία τῆς ἡμετέρας χώρας ἐστὶν ὅμορος, κατὰ Γάζαν κειμένη, καὶ Δῶρα ταύτης ἐστὶν οὐδεμία πόλις. Τῆς μέν τοι Φοινίκης παρὰ τὸ Καρμήλιον ὄρος Δῶρα πόλις ὀνομάζεται, μηδὲν ἐπικοινωνοῦσα τοῖς Ἀπίωνος φλυαρήμασι· τεσσάρων γὰρ ἡμερῶν ὁδὸν τῆς Ἰδουμαίας ἀφέστηκεν. Quibus verbis cum palam sit, nullam ab illo *Doram* agnosci *Idumææ* propiorem, quam *Doram Phœniciæ* prope *Carmelum*, unde distat *Idumæa* quatuor dierum itinere. Tamen ab eodem alibi memoratur *Idumææ* urbs *Dora*, vel *Adora*, vel *Doreon*. Ita enim variè scribitur. Sic *Antiq.* lib. 13. cap. 11. de *Tryphone*, Ἧκεν εἰς Δῶρα πόλιν τῆς Ἰδουμαίας, *Venit* Dora *urbem* Idumææ. Et cap. 17. Ὑρκανὸς δὲ καὶ τῆς Ἰδουμαίας αἱρεῖ πόλεις Ἄδωρα καὶ Μάρισσαν· Hyrcanus *autem* Idumææ *urbes cepit* Adora *&* Marissam. Et *De bello* lib. 1. cap. 3. de hoc eodem *Hyrcano*, Αἱρεῖ δὲ καὶ τῆς Ἰουδαίας (lege, ut supra, Ἰδουμαίας) ἄλλας τε οὐκ ὀλίγας, καὶ Δωρεὶν, καὶ Μάρισσαν. *Cepit etiam* Idumææ *alias urbes non parvas, &* Doreon, *&* Marissam. Omnino igitur memoriâ lapsus est, cum contra *Apionem* de *Idumæa* scripsit, Δῶρα ταύτης ἐστὶν οὐδεμία πόλις. *Nulla in ea est urbs* Dora. Sed hæc sunt alterius loci, neque ad hanc causam quidquam faciunt.

Jam *Tacitum Tertullianus* ex ipso *Tacito* refellit, *qui in eadem*, inquit, *Historiâ refert* Cn. Pompejum, *cùm* Hierusalem *cepisset*, *propterea que Templum adisset speculandis* Judaicæ *religionis arcanis*, *nullum illic reperisse simulachrum.* Nempe hæc sunt *Taciti* (f) verba,

(f) *Hist. lib.* 5.

Romanorum primus (Judæos) Cn. Pompejus *domuit*, *Templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, nullâ intus Deûm effigie, vacuam sedem, & inania arcana.* Quibus non minus disertum est, quod idem aliquanto ante scripserat, *Judæi mente solâ unumque numen intelligunt. Profanos, qui Deûm imagines mortalibus materiis in speciem hominum effingant. Summum illud, & æternum, neque mutabile, neque interiturum. Igitur nulla simulachra urbibus suis, nedum Templis sunt.* Hinc Poëta (g) de *Judæis*,

(g) *Sat.* 14.

Nil præter nubes, & cœli numen adorant.

Ad quæ verba *Vetus Scholiastes*, *Cœli numen nulla contemplatione colentes.* Sed pro *nullâ* legendum *nudâ*. *Nudâ contemplatione* id ipsum est, quod in *Tacito mente sola*: *Græci* quoque hoc passim docent. *Hecatæus Abderita*, qui sub *Alexandro* vixit, in libro de *Judæis*, quo loco Templum describit, Ἄγαλμα δὲ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀνάθεμα τὸ παράπαν. *Ibi nullum omnino simulachrum est, nec anathema.* Ita citatur à *Josepho* lib. 1. contra *Apionem*. *Strabo* de *Mose* lib. 16. Ἔφη γὰρ ἐκεῖνος, καὶ ἐδίδασκεν ὡς οὐκ ὀρθῶς φρονοῖεν οἱ Αἰγύπτιοι θηρίοις εἰκάζοντες, καὶ βοσκήμασι τὸ θεῖον, οὐδ' οἱ Λίβυες οὐκ εὖ δὲ, οὐδ' οἱ Ἕλληνες ἀνθρωπομόρφους τυποῦντες· εἴη γὰρ ἓν τοῦτο μόνον Θεὸς τὸ περιέχον ἡμᾶς ἅπαντας, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, ὃ καλοῦμεν οὐρανὸν, καὶ κόσμον, καὶ τὴν τῶν ὅλων φύσιν. Τούτου δὴ τίς ἂν εἰκόνα πλάττειν θαῤῥήσειε νοῦν ἔχων, ὁμοίαν τινὶ τῶν παρ' ἡμῖν; ἀλλ' ἐᾶν δεῖ πᾶσαν ξοανοποιίαν· τέμενος ἀφορίσαντας, καὶ σηκὸν ἀξιόλογον τιμᾶν εἴδους χωρίς. *Dicebat enim ille, & docebat, non bene sentire* Ægyptios, *qui bestiarum & pecorum imagines Diis tribuunt*, *neque* Afros, *&* Græcos, *qui hominum figurâ illos effingunt. Id vero solum esse Deum, quod nos omnes, & terram, & mare continet, quod cœlum, & mundum, & rerum omnium Naturam appellamus. Huic vero quis sanæ mentis imaginem effingere audeat, alicui similem earum rerum, quæ apud nos sunt? Proinde, omni imaginum effictione repudiatâ, dignum ei Templum, ac delubrum constituendum, & sine figura colendum.* *Dion Nicæus* in *Pompejo*, Τῶν μὲν ἄλλων Θεῶν οὐδένα τιμῶσιν, ἕνα δέ τινα ἰσχυρῶς σέβουσιν· οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς ποτε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄρρητον δὲ, καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, περισσότατα ἀνθρώπων θρησκεύουσι. *Aliorum quidem Deorum nullum colunt, sed unum valde venerantur. Neque ullum unquam* Hierosolymis *simulachrum habuerunt. Hunc vero ineffabilem, & invisibilem esse credentes, præ cæteris hominibus maximè colunt.*

Ex tot testibus, quos in hac causa rejicere, & ejerare est nefas, cum *Judæos* constet plus satis, nullas, nec in Templo, nec in urbibus habuisse imagines, quia Lex expressè vetabat: eum asino stultiorem, & stupidiorem esse oporteat, qui in ipsis Templi adytis illos consecrâsse credat asini caput, hoc est, animalis ex Lege immundi, quia neque ruminat, neque fissam habet ungulam, & cætera vilissimi, & despectissimi. Hinc *Cæcilio* Minutius, *Quod audire te dicis caput asini rem nobis esse divinam, quis tam stultus, ut hoc colat? quis stultior, ut hoc coli credat?* Et *Josephus* contra *Apionem*; *Sunt apud nos asini, quod apud alios sapientes viros, onera sibimet imposita sustinentes. Et, si ad areas accedentes comedant, aut proposita non adimpleant, multas valde plagas accipiunt.* Et *Sirachides* Eccles. 33. v. 25. (al. 28.) Χορτάσματα, καὶ ῥάβδος, καὶ φορτία ὄνῳ, *Pabula, & virga, & onera asino.* Et *Solomon* Prov. 26. v. 3. *Flagellum equo, stimulus asino, & virga tergo stultorum. Stimulus* Hebraicè est מתג, quæ vox alibi *frænum*, aut *camum* sonat (vide *Psal.* 32. *v.* 9. & 2 *Reg.* 19. *v.* 28. & *Isa.* 37. *v.* 29.) atque id sequuntur *Hieronymus*, & recentiores Interpretes. Sed *Græci* κέντρον reddunt. Unde *Justinus Martyr* in Epistola ad *Zenam*, Κατὰ τὸν προφήτην κεντριστέον μὲν τὸν ὄνον, μαστικτέον δὲ τὸν ἵππον. *Juxta Prophetam stimulandus quidem asinus, & flagellandus equus.* *Lucifer* pro *S. Athanasio* lib. 1. *Scriptum est, Flagellum equo, & stimulum asino. Syrus* quoque ܘܡܥܩܬܐ ܠܚܡܪܐ & *Arabs*, والمنخاز للحمار Et, ex *Hebræis*, *Kimchius*, הוא דרבן הברזל התחוב בקצה העץ שדוקרין בו החמור למהרו *Stimulus est ferreus extremo ligno infixus, quo asinum pungunt ad accelerandum eum.* Neque aliter *R. Aquinas*, הדרבן מברזל תחוב במטה לנהוג החמור וכדומה *Stimulus è ferro, quod baculo infigitur ad ducendum asinum, aut aliud simile animal.* Quibus antiquior *R. Selomo* in 2 *Sam.* 8. *v.* 1. מתג אגוי"לון בלע"ז Metheg *linguâ vulgari* (id est, *Gallicâ*) *aiguillon*, aculeus. *Chaldæus* reddit מגלבא, id est, צרועה, *corrigiam* si *Eliæ* credimus, & *Aquinati*. Alii *stimulum*, alii *baculum*, alii denique *flagellum* malunt. Quidquid sit,

sit, non esse frænum, sed verberandi instrumentum, collige ex *Bereschith Rabba* sect. 40. ubi describitur Angelus *Abimelecho* tota nocte adstans, & habens מגלב in manu suâ, tanquam eum percussurus, si *Saræ* vim intentâsset. Et ex *Jelammedenu* fol. 55. 1. ubi quis *reum servum constringit, & accipit* ארת המג לבין *& cadit eum.* His ideo nos accedimus, quia frænum asini parum habet analogiæ cum flagello, quo equus, & virga, qua stultus cæditur. Præterea frænum asino minus convenire docet illud *Poëtæ,*

(h) Infelix operam perdas, ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frænis.

(h) Horat. Sat. 1.

Dicit quidem *Luciani* asinus, Χαλινὲς εἰσεδεχόμην ἀργύρῳ καὶ χρύσῳ πεποικιλμένες: *Frænos argento & auro distinctos* ore *recipiebam.* Et ex illo *Apuleius* lib. 10. *Me frænis argenteis exornatum.* Sed ad pompam id pertinebat, postquam patuit asinum illum rationis usum habere. Sunt etiam ex *Hebræis*, qui asino *Isaaci* frænum tribuunt, sed joculari de causâ. Legitur 2 *Sam.* 8. v. 1. *Davidem* cepisse את מתג־האמה *Metheg-amma è manu Philistæorum.* Nec satis constat quid ibi sit *Metheg-amma.* Grecus reddit τὴν ἀφωρισμένην, *separatam*, id est, מתחרמה *mithcharema.* Hieronymus, *frænum tributi*, id est, מתג המס *metheg hammas.* Syrus, & Arabs, *Ramath-gama*, malim *Ramath-gome, collem junci.* Chaldæus, תקון אמתא *dispositionem aquæ-ductus.* Unde constat, veteres hoc nomen aliter atque aliter legisse. Utut sit, hoc certissimum, nomine *Metheg-amma* intelligi unam è quinque *Philistæorum* Satrapiis, nempe *Gath* cum vicinis oppidis: quia pro *Metheg-amma Esdras* habet 1 *Par.* 18. *v.* 1. ארת גת ובנותיה *Gath, & filias ejus*, id est, villas ejus. Sed, cur regio circa *Gath* sic vocetur, non liquet. *Rabbi Selomo* hic מתג *metheg*, pro *stimulo* sumit, quasi *Gath* ita nominetur, quod fuerit *stimulus*, aut *baculus in* Philistæos *dominans, & Regum urbs metropolis.* Quo refert, quod è quinque *Philistæorum* Satrapis Solus *Gathensis* Regis titulo insignitur. Neque enim *Gazæ*, aut *Azoti*, aut *Accaronis*, aut *Ascalonis* Regem ullum dici reperias, quomodo *Achis* vocatur Rex *Gath. Chaldæo*, & *Kimchio* visum est, hunc locum ita dictum ab insigni aliquo aquæ-ductu, qui urbem *Gath* permeaverit; quia *Metheg-amma* ad verbum significat *frænum aquæ-ductus.* Nempe aquæ alveis suis, tanquam frænis, coërcentur, & aquilegis industriâ quóvis aguntur. Ut hîc quadret illud *Poëtæ,*

--- *cursus frænavit aquarum.*

Sed & אמה *amma, cubitum* sonat. Proinde alii reddunt *frænum cubiti*, seu *cubitale.* Unde nata est *Judaïca* fabella, quæ habetur in *Pirke R. Eliezer* cap. 36. *Isaac*, inquiunt, *cum pepigit fœdus cum* Abimelecho, *&* Philistęis, *Gen.* 26. כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה *abscidit cubitum unum* (id est, cubitale frustum) *è fræno asini, cui insidebat, & dedit illis, ut esset in manu eorum signum pacti juramenti* (id est, jurati fœderis) *Et cum voluit Rex* David Philistæorum *terram invadere, non potuit propter signum fœderis, quod* Isaacus *juraverat, donec ab illis id recepisset. Proinde dicitur* 2 Sam. 8. 1. "*Et* "*cepit* David Metheg-haamma (*id est, frænum cubi*-"*tale*) *è manu* Philistæorum. Neve putes hanc fabulam hodie & heri natam, ad eam ita allusit *Jonathan* in Paraphrasi *Genes.* 26. *v.* 31. ופסג מתגא דחמריה ויהב פסגא חדא להום לסהדו *Et divisit* Isaacus *frænum asini sui & partem unam dedit ipsis in* fœderis *signum.* Sed extra hanc fabulam asino solet ab *Hebræis* pro fræno tribui פרומביא, φορβεία, *capistrum*, & אפסר, ψάλιον, *habena*; quamvis *Græci* pro *fræno* habeant. *Misna*, de Sabbatho cap. 5. *Die Sabbathi exeunt* לובדקים בפרומביא *Libyci asini* μετὰ φορβείας, *cum capistro. Midras* in *Psalmum* nonum, תן פרומביא בפיהם כחמורים של טחונים *Inde capistrum ori eorum, ut molitorum asinis. Gemara*, de Sabbatho, ubi supra, *Quatuor bestiæ Sabbatho egrediuntur* באפסר μετὰ ψαλίε, *equus, mulus, camelus,* והמור *& asinus.* Sed hæc fortasse extra aleas: jam è diverticulo in viam.

Anxiè multi quærunt, quid occasionem dederit putidissimæ calumniæ de asino à *Judæis* culto, quasi fontem in deserto sitientibus monstraverit. Et suspicatur Vir maximus in festivissimo libello, cui titulus *Laus asini*, *Græcos*, cum legissent nihil à *Judæis* adorari præter ὀνον (quomodo expeditè ὀρανὸν notare solent) ex hac ὄνον, sive ignaros, sive, ut erant hominum ingenia, festivitatis, & ridiculi causa, fecisse. Idem imitatos postea *Romanos*, qui, cum cœlum à *Judæis* coli intelligerent, ex eo vocem, quâ *Italiæ* vicini *Dores* pro asino uti solent (*i*) *cillum* lepidè fecisse. Utrumque pari acumine. *Tanaquillus Faber Cadomensis*, vir, qui non solùm *Græcis*, & *Latinis* literis egregiè est imbutus, sed & rara valet ἀγχινοίᾳ, observat locum *Heliopolitanæ* in *Ægypto* Præfecturæ, in quo *Onias* Templum *Judaici* ritus condidit, vocatum fuisse Ὀνίε χώραν, & Templum ipsum Ὀνίε ἱερὸν, aut Ὀνιεῖον. Quod cum ad *Oniam* ejus conditorem pertineret, *Alexandrinos*, genus hominum dicax, & σκωπτικὸν, sic accepisse, quasi deduceretur ἀπὸ τοῦ ὄνε ἐκεῖ σεβομένε, *ab asino ibi culto*, aut etiam *Hierosolymis.* Obiter nota Ἡλίε μητρόπολιν ob id ipsum in nonnullis *Ptolemæi* exemplaribus vocari Ὀνίε μητρόπολιν. Et urbem *On*, cujus vel Sacerdos, vel Præfectus fuit *Josephi* socer *Petephres*, in *Græca* versione vocari Ἡλίε πόλιν. Unde colliges hanc versionem recentiorem esse quàm putatur, neque sub *Ptolemæo Philadelpho*, & multò minus sub patre ejus *Lagi* filio, fuisse procuratam. Nam *Philometor*, sub quo, *Oniæ*, Templo condito, *Heliopolitana* Pręfectura dici cœpit Ὀνίε χώρα, à *Philadelpho* quartus fuit. Et, qui intercesserunt, *Euergetes*, *Philopator*, & *Epiphanes*, regnarunt per annos sexaginta sex. Itaque valde verisimile est, quod contendit *Usserius* ὁ μακαρίτης, *Græcam* editionem, quam *Seniorum* esse volunt, sub *Onia*, vel post *Oniam* demùm fuisse procuratam.

(i) Pollux l. 7. c. 13. Κίλλον τὸν ὄνον οἱ Δωριεῖς.

Nunc, ne discedam ἀσύμβολος, de meo quoque aliquid addam. Veri Dei Epithetum est בדד *badad, solus*, Deut. 32. 12. & onagri בודד *boded solitarius*, Os. 8. 9. Quę voces, cum sint sono, & scriptura valde similes, in allusione quæri potuit à profanis, & malevolis calumniandi ansa. Tamen, quia *Ægyptius* fuit *Apion*, fabulę architectus, malo ex *Ægyptia* lingua id repetere, qua cum ΠΙΕΩ sit ὁ ὄνος, *asinus* (ita habetur in *Ægyptio Nomenclatore Ibnocabari* à *Kirchero* edito pag. 166.) videntur impuri homines ad asinum traxisse (horresco referens) quod in Scriptura tam frequens est, פי־יהוה *pi-jao*, ut quandoque in uno versu bis vel ter repetatur. Exempla vide *Num.* 9. *v.* 18. 20. 23. Nempe פי יהוה est *os Domini*, item *mandatum*, aut *verbum Domini.* Itaque ferè quoties in Scriptura habetur (*k*) *interrogari os Domini*, aut (*l*) *verbum exire*, aut (*m*) *Prophetam loqui ex ore Domini*, aut (*n*) *os Domini loquutum esse*, aut (*o*) *nominâsse*, aut quid (*p*) *fieri juxta mandatum Domini*, aut aliquem (*q*) *mandatum* vel *verbum Domini transgredi*, ferè toties in *Hebræo* leguntur voces פי־יהוה, *pi-jao.* Hic nomen ἀνεκφώνητον *Jao* scribimus more veterum. *Græcos* enim illud ita scripsisse, & extulisse, nullus est, qui nesciat, qui non sit idem in his literis planè hospes, & peregrinus. Hinc *Diodorus* lib. 1. (*r*) *Mosem* dicit apud *Judæos* τὸν Ἰαὼ ἐπικαλέμενον Θεὸν *Deum* Jao *nomine* legibus suis auctorem inscripsisse. Et in *Macrobio* (*s*) *Clarius Apollo,*

Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον Θεὸν ἔμμεν Ἰαώ.

Dic omnium summum Deum esse Jao. Proinde id in *Patribus* frequens. *Origenes* contra *Celsum* lib. 6. *Putaverunt alium esse* Jao, *alium* Sabbaoth, &c. Cy-

(k) Jos. 9. 14.
(l) Deut. 8. 3.
(m) 2 Par. 36. 12. Jerem. 23. 16.
(n) Es. 1. 20. & 40. 5. & 58. 14.
(o) Es. 62. 2.
(p) Exod. 17. 1. Levit. 24. 12 Num. 3 16 39. 51. &c.
(q) Num. 4. 41. & 27. 1. & 24. 13.
(r) Pag. 59.
(s) Saturnal. lib. 1. cap. 18.

rillus in *Aggæum* cap. 1. (t) Ἰαὼ δέ ἐςιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, Jao *autem est omnium Deus.* *Theodoretus* in 1 *Paral.* ubi de nomine *Nathinæorum*, (u) Ἕυρων δὲ καὶ ἐν τῇ τῶν Ἑβραικῶν ὀνομάτων ἑρμηνείᾳ τοῦτο δηλοῦν τὸ ὄνομα δόσιν Ἰαὼ, τουτέσι τοῦ ὄντος Θεοῦ. *Reperi in interpretatione nominum* Hebraicorum *hoc nomen significare* donum Jao, *id est, Dei, qui est.* Et in veteribus editionibus *Quæst.* 15. in *Exodum*, Καλοῦσι δὲ αὐτὸ Σαμαρῖται μὲν Ἰαβὲ, Ἰουδαῖοι δὲ Ἰαώ. *Illud vocant* Samaritani *quidem* Jabe, Judæi *autem* Jao. Et *Hæreticarum Fabularum* lib. 5. in fine cap. 3. Τὸ δὲ Ἰαὼ τὸ ὄντα· τοῦτο καὶ ἀνεκφώνητον ἦν παρ' Ἑβραίοις· Σαμαρεῖται δὲ Ἰαβαὶ αὐτὸ λέγουσιν. Jao *autem illum denotat, qui revera est; quod quidem non erat efferendum apud* Hebræos: *at* Samaritani *illud* Jabai *appellant.* Sed postrema editio utrobique, pro Ἰαὼ, perperam habet (x) Ἀϊά. Et Hesychius, Ἰωαθὰμ, Ἰαὼ, συντέλεια. Joatham, Jao, *perfectio.* Item, Ὀζείας, ἰσχὺς Ἰαώ· Ozias, *fortis* Jao. Et *Tzetzes Chil.* 7. Hist. 126. Ἑβραικῶς τὸ Ἰαὼ ἀόρατον σημαίνει. *Hebraicè* Jao *invisibilem significat.* Proinde (y) *Gnostici*, (z) *Ophiani*, (a) *Valentiniani*, (b) *Phibionitæ*, atque alii hujus farinæ Hæretici veteres nomine *Jao* variè abusi sunt. Et reperiuntur hodieque *Basilianorum* τελεσματικοὶ lapides cum decanorum figuris, & Ἰαὼ illis subscripto. E quo numero unum exhibet *Salmasius* ὁ μακαρίτης in libro *De annis climactericis* pag. 570. Veteribus igitur פי־יהוה sonabat, quod diximus, *pi-Jao*, vel etiam πι-Ἰευῶ· ita enim nomen יהוה à *Porphyrio* exprimitur apud *Eusebium*, *Evang. Præpar.* lib. 1. & 10. (c) Tamen, ex eodem *Porphyrio*, *Theodoretus* scribit Ἰαὼ in Sermone *de Principio* (d) Quocirca cum *Ægyptii* vel in Scripturis nostris legerent, vel à *Judæis* qui in *Ægypto* frequentes erant, sæpe audirent Sacerdotem in loco sancto *pi-Jao*, vel *pi-Jevo*, id est, *os Domini*, consuluisse, & *pi-Jao* dixisse, vel edixisse, & aliquid evenisse, prout prædixerat *pi-Jao*, absurdè & impiè finxerunt *pieo*, id est, *asinum*, à *Judæis* coli, & pro Deo haberi. Jam, quod de siti additur, *Nullus dubito* (inquit Vir ille magnus, cujus conjecturas supra attulimus) *quin error ex Anachronismo, & confusione historiarum sit. Quod ex asini maxilla, credo, qua mille hominum prostrata fuerant*, Samsonis *precibus fluxisse fontem audivissent.* At *Fullerus* in *Miscellaneis* (e) vult id *Mosi* tributum, quod de *Ana* narrat *Moses* Gen. 36. v. 24. illum, cum pasceret asinos *Sibonis* patris sui, invenisse in deserto את הימין *hajemin*, id est, *stagna*, vel *fontes*, vel *aquas calidas*, ut quidam interpretantur. Vulgatus, *Iste est* Ana, *qui invenit aquas calidas in solitudine*, &c. Et *Syrus*, ܗܘ ܥܢܐ ܕܐܫܟܚ ܠܗ ܡܝܐ ܒܡܕܒܪܐ *Ille est* Ana, *qui sibi invenit aquam in deserto.* Diodorus Tarsensis, Ὁ Σύρος, καὶ ὁ Ἑβραῖος, τὸν Ἰαμεὶν ὕδωρ βούλονται λέγειν, ἀντὶ τοῦ, Ἕυρε πηγὴν ἐν ἐρήμῳ· Syrus, & Hebreus jamin *aquam significare volunt; ac si diceretur, Invenit fontem in deserto.* Hieronymus, *Alii putant* jamin *maria appellata: iisdem enim literis scribuntur maria, quibus & nunc hic sermo descriptus est, & volunt illum, dum pascit asinos patris sui in deserto, aquarum congregationes reperisse, quæ, juxta idioma linguæ* Hebraicæ, *maria nuncupantur, quod scilicet stagnum repererit, cujus rei inventio in eremo difficilis est. Nonnulli putant aquas calidas, juxta* Punicæ *linguæ viciniam, quæ* Hebrææ *contermina est, hoc vocabulo signari.* Nos, ne cogamur *Mosi* tribuere quæ vel *Samsoni* acciderunt annis plus trecentis post mortem *Mosis*, vel *Anæ*, *Esavi* socero, annis plus trecentis antequam *Moses Israëlitas* ex *Ægypto* educeret, censemus verbis *Taciti*, quę supra citavimus, *Cùm grex asinorum agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit, sequutus Moses, conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit*, describi desertum *Elim*, in quo, post longam sitim, quâ confecti fuissent *Israëlitæ*, nisi aquas *Mara* per miraculum Deus edulcâsset, tandem in umbra palmeti tot fontes (f) reperti sunt, quot erant in populo tribus. *Elim* אילים *Hebraicè* appellatur, quasi *campos* dixeris. Sic איל פרן est *campus Paran* Gen. 14. vers. 6. At *Josephus* (g) pro *Elim* legit Ἰλὶν *Ilin*, ac si ab asinis nomen haberet. *Syris* enim ܥܝܠܐ *ilin* sunt vel *asinorum*, vel *onagrorum pulli*, ut *Hebræis* עירים. An indè orta sit fabula, quam *Plutarchus* & *Tacitus* referunt, asinos, aut onagros *Judæis* in deserto indicasse fontes aquarum, aliorum esto judicium. Mihi nondum quidquam occurrit, quod videatur vero propius.

(t) Pag. 632. E.
(u) Tom. 1. p. 364. D.
(x) Tom. 1. p. 86. B. & Tom. 4. pag. 260. C.
(y) Iren. l. 1. c. 34.
(z) Orig. l. 6. cont. Cels.
(a) Theodor. Hær. Fab. l. 1. c. 7. p. 199. D.
(b) Epiphan. Hær. 26.
(c) Pag. 21. & 285.
(d) Tom. 4. p. 493. D.
(e) Lib. 3. cap. 8.

Exspectâsset aliquis, ut de asinis feris jam ageremus, quos à domesticis sola educatione differre nonnulli putant, quomodo à vulgaribus equis, & felibus, differunt sylvestres equi, & feles: sed onagros ab asinis tota specie differre certum est, & esse in ferarum genere. Illos igitur in sequentem librum rejicere consultius putamus, ad mulos jam transituri.

CAPUT DECIMUM NONUM.

De Mulorum usu, natalibus, & nomine.

Mulorum primus usus in Judæa Davidis *ævo. Muli ad equitationem, sagmarii, & curules.* Λαμπήνη, & λαπήνη, mulare vehiculum, *olim* ἀπήνη (Λ *initio vocum additum.*) Rheda *Lat. idem.* Ῥέδιον Suidæ, *& Hesychio* ῥαβδίον mendosè *pro* ῥαίδιον. *Mulares rhedæ bigæ, trigæ, quadrigæ.* Hebr. טטראמולין *tetramulim.* Israëlitæ *in deserto abripuerunt unum è quatuor Dei tetramulis. Muli in* Thogarma. *In* Scythia *nec muli, nec asini. Asinos in* Hyperboreis Apollini *immolari meræ nugæ. Asini, & muli in* Cappadocia *præstantissimi. Mulus* à separando *Hebræis dicitur* פרד pered, *non quia cœlebs, sed quia ex iis parentibus ortus, qui à naturali consorte separantur: ut adulteri cum meretricibus* Os. 4. 14. Græcè *non dicitur* οὐρεὺς παρὰ τὸ οὖρον, *quia semen habet irritum; sed* ὀρεὺς παρὰ τῶν ὀρῶν, *quia montanum animal. Ita multis animalibus nomen est à montibus.*

Muli inter *Hebræos* cœperunt esse in multo usu circa tempora *Davidis*, qui muli meminit *Ps.* 32. 9. & *Solomonem* jubet, ut in Regem inauguretur, mulæ regiæ insidentem ad *Gihonem* deduci, 1 *Reg.* 1. 33. Sed & reliqui *Davidis* filii mulis vehuntur, 2 *Sam.* 13. *vers.* 29. Et mulo insidebat *Absalom*, cùm hæsit inter ramos arborum, &, jumento prætergresso pependit inter cœlum & terram, 2 *Sam.* 18. *vers.* 9. Et inter cætera donaria muli quotannis *Solomoni* offerebantur, 1 *Reg.* 10. *vers.* 25. & 2 *Par.* 9. *vers.* 24. Mulis denique plebeji cibos *Davidi* afferunt 1 *Par.* 12. *vers.* 40. Nempe, præter mulos, qui equitabantur, quales muli *Davidis*, & filiorum, alii fuere ἀχθοφόροι, seu sagmarii, ut 1 *Par.* 12. *vers.* 40. Alii item ζευγῖται, seu curules. Unde *Septuaginta* Es. 66. 20. Ἐν λαμπήναις ἡμιόνων, *in rhedis mulorum*, pro *Hebræis* בצבים ובפרדים *in rhedis, & in mulis*, tanquam hic agnoscentes figuram ἓν διὰ δυοῖν· ut in his *Pindari*, *Pythia* quartâ,

--- Ἀνὰ δ' ἡμιόνοις,
Ξεσᾷ τ' ἀπήνᾳ, προτροπάδαν Πελίας
Ἵκετο σπεύδων. ---

Mulis autem, & politâ rhedâ, alacriter Pelias *venit properans. Mulis, & rhedâ*, id est, *rheda mulari.* Rectè porrò *Seniores*, Ἐν λαμπήνῃ ἡμιόνων· Λαμπήνη enim, & λαπήνη, idem sunt. Utrumque est in *Suida.*

Ex

Et 1 *Sam.* 26. ſ. 7. *Græcæ* versionis una editio *Saülem* dormientem describit ἐν λαμπήνῃ, altera ἐν λαπήνῃ. Porrò, ut λείβειν factum ex εἴβειν, λάχνη ex ἄχνη, λαιψηρὸς ex αἰψηρὸς, ita λαμπήνη ex ἀπήνη. Et ἀπήνη propriè est *mulare vehiculum*. Homerus, *Iliad.* ω. versu 324.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον τετράκυκλον ἀπήνην,
Antè quidem muli trahebant quatuor-rotarum currum.

Apollonius Argonaut. lib. 3. vers. 840.

Ἐσσυμένως οὐρῆας ὑποζεύξασθαι ἀπήνῃ,
Incitate mulos adjungere vehiculo.

Plutarchus in *Consolat. ad Apollon.* ubi de *Cleobi*, & *Bitone*, Τῶν ἑλκόντων τὴν ἀπήνην ἡμιόνων ὑστερησάντων. *Trahentibus currum mulis flaccescentibus. Pindarus*, in loco nuper citato,

--- ἡμιόνοις,
Ξεστᾷ τ' ἀπήνᾳ. ---

Mulis, & politâ rhedâ. Et ejus *Scholiastes*, *Olympiâ* quintâ, Ἀπήνη δέ ἐστιν ἅρμα ἐξ ἡμιόνων ζευχθέν. *Apene est currus mulis junctus. Polybius* in *Excerptis* lib. 31. Καὶ τῶν ὀρεοκόμων, καὶ τοῦ ζεύγους, καὶ τῆς ἀπήνης αὐτῆς ὑπαρχούσης. *Mulionibus, & biga, & rheda mulari sua existenti. Pausanias* in *Eliacis prioribus*, Ἦν δὴ ἀπήνη κατὰ τὴν συνωρίδα ἡμιόνους ἀντὶ ἵππων ἔχουσα. *Mulas pro equis apene bigarum in morem habebat. Hesychius*, Ἀπήνη, ἅμαξα· οἱ δὲ ζεῦγος ἡμιόνων. *Apene, currus; aliis est biga mularis.* Itaque id ipsum fuit λαπήνη, vel λαμπήνη. Unde est, quod hæc vocabula *Theodoretus* Quæst. 60. in 1 *Reg.* inter se confert tanquam ἰσοδύναμα. Λαμπήνη, inquit, εἶδός ἐστιν ἁρμαμάξης, ὥσπερ ἂν καὶ ἀπήνη. *Lampene, carrucæ genus est, ut & apene.* Et *Nausicaæ* mularis currus ab *Homero* ἀπήνη, & à *Sophocle* λαμπήνη dictus est, ut in *Polluce* habetur. Nos *rhedam* ideò reddimus, quia, ut ἀπήνη *Græcis*, ita *rheda Romanis* ferè est mularis currus. *Varro, De re rust.* lib. 3. cap. 17. *Rhedarias ut tibi haberes mulas.* Sulpicius *Dial.* 2. cap. 4. *Regressi ad rhedam suam, agi quo ire cœperant jumenta præcipiunt*, &c. *Consumit* Gallicas *mularum pœna mastigias.* Proinde *Apoc.* 18. 13. pro *Græcis* ἵππων, καὶ ῥαίδων, *equorum, & rhedarum*, Arabs habet خيل وبغال *equorum, & mulorum.* Et *Suidæ* λαμπήνη est ἴρδιον περιφανὲς, ὅ ἐστιν ἅρμα σκεπαστὸν, *rheda insignis, id est, currus tectus.* Ἴρδιον enim ibi corruptè pro ῥαίδιον. Unde hæc *Hesychii* restituenda, Λαμπήνη, &c. ῥαβδίον περὶ κεφαλήν ἐστιν ἅρμα σκεπαστὸν, pro quibus omnino legendum ῥαίδιον περιφανὲς, ὅ ἐστιν, &c.

Mulares porrò illæ rhedæ, vel bigæ erant, vel trigæ, vel quadrigæ. Ad bigas pertinent hæc *Naamanis Syri* 2 Reg. ſ. 17. *Detur, quæso, servo tuo* משא צמד פרדים אדמה *onus paris mulorum è terra*, id est, onus bigę mularis. Ad trigas; quod habetur de *Pharaonis Israëlitas* insequentis curribus, in *Jonathane* Exod. 14. 7. ומוליתא תליתתא למנגד ולמרדוף בבהילו אוסיף על כל רתיכא ורתיכא *Et mulam tertiam ad trahendum, & insequendum cum celeritate addidit singulis curribus.* Quadrigæ ab *Hebræis*, voce hybrida, & *Græco-Latina*, טטראמולין *tetramulin* appellantur. Ut in *Exodo* magna sect. 3. ubi Deus inducitur *Mosi* dicens כשאבא לסיני ליתן להם את התורה אני יורד בטטראמולין שלי שהן מתבוננין בי ושומטין אחד מהן ומכעיסין אותי בי *Cùm veniam ad montem* Sinai, *ut dem ipsis Legem, descendam in tetramulis meis, ut ad me attendant. At illi unum ex illis abripient, & in eo me irritabunt.* Quæ ferè eadem repetuntur sect. 42. & 43. explicatione petita ex *Ezech.* 1. ubi, tanquam Dei quadriga, describuntur quatuor animalia facie hominis, leonis, bovis, & aquilæ. Quorum uno, nempe bove, *Israëlitæ* per Idololatriam fœde abusi sunt, quo ipso tempore Deus in monte *Sinai* legem *Mosi* dictabat. Unde est, quod, ex Magistrorum mente, Deus sibi abreptum conqueritur unum è jumentis quadrigæ suæ: quam vocat טטראמולין *tetramulin*; quia, cum illi hæc commenti sunt, quadrigæ in vecturis publicis frequentius mulares erant. Proinde טטראמולין *tetramulin* dicuntur primo quadrigæ mulares, deinde etiam quævis aliæ per κατάχρησιν, ut hoc loco Dei quadriga, quam tamen vehunt animalia à mulis diversissima.

Ut ab equorum, & equitum, ita etiam à mulorum præstantia commendatur *Thogarmæ* regio his verbis Ezech. 27. v. 14. *De domo* Thogarmæ *equos, & equites, & mulos adduxerunt, O* Tyre, *ad nundinas tuas.* Quod perperam ad *Scythiam* referri alibi (*a*) docuimus; quia in *Scythia*, & vicinis locis neque asini, neque muli sunt. Scio à doctis objici, quod veterum multi tradunt, in intima *Scythia*, *Hyperboreos Apollini* asinos immolâsse. *Pindarus*, *Pythia* decima,

(*a*) *Phaleg. l.* 3. *c.* 11. *Vide & pag.* 159. *supra.*

Εὕροις ἂν ἐς Ὑπερβορέων ἀγῶ-
να θαυμαστὰν ὁδόν.
Παρ' οἷς ποτε Περσεὺς
Ἐδαίσατο λαγέτας, δώματ' ἐσελθὼν,
Κλειτὰς ὄνων ἑκατόμβας
Ἐπιτόσσαις Θεῷ,
Ῥέζοντας. ---

Invenias ad Hyperboreorum *certamen* (id est, *conventum*) *admirandam viam. Apud quos olim* Perseus *dux epulatus est, ædes ingressus, cum invenisset inclytas asinorum hecatombas Deo sacrificantes.* Callimachus,

Φοῖβος Ὑπερβορέοισιν ὄνον ἐπιτέλλεται ὀροῖς,
Phœbus Hyperboreis *asino placatur in oris.*

Clemens in *Protreptic.* Σκύθαι δὲ τοὺς ὄνους ἱερεύοντες μὴ παυέσθων, ὡς Ἀπολλόδωρός φησι, καὶ Καλλίμαχος· Scythæ *ne cessent mactare asinos, ut dicunt* Apollodorus & Callimachus. *Arnobius* lib. 4. *Quis ei canes à* Caribus, *quis ab* Scythis *asinos immolari? Non principaliter cum cæteris* Apollodorus? *Antonius* quoque *Liberalis* Fab. 20. *Hyperboreos* multis describit *Apollini* immolantes τὰς θυσίας τῶν ὄνων, *victimas asinorum.* Sed conficta hæc esse sciunt, quotquot penetrârunt לחררי צפון in *Aquilonis* intima, quæ asinis, & mulis sunt prorsus inaccessa. Hinc *Herodotus* in *Melpomene*, Οὐδέ ἐστι ἐν τῇ Σκυθικῇ πάσῃ χώρῃ τὸ παράπαν, οὔτε ὄνος, οὔτε ἡμίονος, διὰ τὰ ψυχρά. *In terra* Scythica *neque asinus, neque mulus est propter frigora. Aristoteles* lib. 2. cap. 8. *De generat. animal.* Ἔτι δὲ ψυχρὸν τὸ ζῶον ὄνος ἐστί· διόπερ ἐν τοῖς χειμερινοῖς οὐ θέλει γίνεσθαι τόποις, διὰ τὸ δύσριγον εἶναι τὴν φύσιν, οἷον περὶ Σκύθας, καὶ τὴν ὅμορον χώραν. *Frigidum animal est asinus: proinde in locis frigidis gigni non potest, utpote sua natura frigoris impatiens; velut apud* Scythas, *& vicinas regiones. Strabo*, de *Getis*, lib. 7. Ὄνους τε γὰρ οὐ τρέφουσι· δύσριγον γὰρ τὸ ζῶον. *Nam neque asinos alunt, est enim animal frigoris impatiens.* Antigonus *Mirab.* cap. 13. Οὐδὲ κατὰ τὴν Σκυθῶν χώραν, ὁμοίως δὲ οὐδὲ κατὰ τὴν Ἠλίαν ἡμίονος οὐ γεννᾶται. *Mulus ut in* Scythicis *regionibus, ita neque in* Elide *nascitur. Plinius*, de asinis, lib. 8. cap. 43. *Ipsum animal frigoris maximè impatiens: ideo non generatur in* Ponto. Itaque *Thogarma*, vel, ut veteres scripsêre, *Torgama*, *Scythiæ* non est, sed *Trogmorum* in *Galatia* regio in *Paphlagoniæ*, *Phrygiæ*, & *Cappadociæ* confiniis, ut probavimus in nostro *Phaleg.* Ibi nimirum ut equi, ita etiam asini, & muli fuêre præstantissimi. De equis actum est (*b*) supra. Ad asinorum commendationem pertinet, quod *Apuleius* (*c*) sub asini figura latens fabulatur à pręcone se pro *Cappadocio* venditatum: *Cappadocum*, inquit, *me satu, & forticulum denuntiat.* Quomodo in *Luciano Lucius* emptorem suum inducit domesticos sic compellantem, Δοῦλον ὑμῖν ἐώνημαι καλὸν, καὶ ἁδρὸν, καὶ Καππαδόκην τὸ γένος, *Servum comparavi vobis pulchrum, & vegetum, & genere Cappadocem.* Mulorum denique è *Cappadocia*, & vicinis regionibus, passim meminêre Scriptores. Sic *Strabo Cappadociam Persis*, tributi nomine, quotannis conferre scribit ἵππους χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἡμιόνους

(*b*) *Cap* 9. *pag* 159. &c.
(*c*) *Asin. lib.* 8.

ἡμιόνους δὲ διχιλίας, *equos mille quingentos, & mulos bis mille.* Et apud *Plinium* lib. 8. cap. 44. Theophrastus *vulgo parere mulas in* Cappadocia *tradit, sed esse id animal sui generis.* Et *Plutarchus*, Περὶ φιλοπλουτίας, *Galaticas* mulas ita commendat, *Alium ære alieno obstringit magnifica domus, alium vicinum olivetum, alium agri tritico, aut vitibus, feraces,* ἄλλον ἡμίονοι Γαλατικαὶ, *alium mulæ* Galaticæ. *Homerus* denique multò antè, *Iliad.* β'. versu 852.

Ἐξ Ἐνετῶν, ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων,
Ex Heneta urbe, genus mulis agrestibus unde est.

Mulum Hebraicè פרד *pered*, *Hebræi* dici volunt, בעבור שלא הוליד והוא נפרד *quia non generat, & separatus est*, id est, cœlebs. Quomodo *Græci* οὐρῆα, παρὰ τὸ οὐρώδη γονὴν ἔχειν· ὅθεν ἐν ταῖς συνουσίαις οὐ συλλαμβάνουσιν, οὐδὲ τεκνογονοῦσιν· *quia semen habet irritum; unde est, quod in coitu* (muli) *non concipiunt, neque generant.* Mihi פרד *pered*, est animal ex iis parentibus natum, qui à naturali consorte separantur, ut cum alienis copulentur. Id enim proprie est נפרד. Sic *Os.* 4. 14. עם הזונים יפרדו *Cum meretricibus separati sunt*, id est, ab uxorum consortio se subduxerunt, ut meretricibus se conjungerent. Qua ratione asinus, ut mulum generet, נפרד עם הסוסה *separatur cum equa.* Et equa vicissim נתפרדת עם החמור *separatur cum asino*, id est, asinus asinam, & equa dimittit equum, ut coëant cum animali heterogeneo. Rectè igitur vocatur פרד *pered*, animal natum ex הפרוד, id est, ex disjunctione τῶν ὁμοειδῶν, qui, divortio facto ad tempus, adulterino concubitu cum alienis aliquo modo se polluunt. Unde est, quod *Æliani* lib. 12. cap. 16. *Democritus* asserit μὴ εἶναι φύσεως ποίημα τὴν ἡμίονον, ἀλλὰ ἐπινοίας ἀνθρωπίνης, καὶ τόλμης, ὡς ἂν εἴποις, μοιχίδιον ἐπιτέχνημα τοῦτο, καὶ κλέμμα, *naturæ opus non esse mulam, sed humanæ machinationis, audaciæque, ut ita dicatur, adulterinum quoddam inventum, & furtum.* Et *Hebræi* in *Anam*, quem primum asinos ad equas admisisse, ut muli procrearentur, colligere se putant ex *Gen.* 36. 24. multa debacchantur, ut capite sequenti dicam, quasi primus diversas species inter se commiserit, contra creationis ordinem. *Arabice* quoque البغل id est, *mulus*, sæpe pro *spurio* sumitur: & بغل Verbum quasi ἡμιονοῦν, vel ἡμιονίζειν dicas, est *spurium pronuntiare.*

Græcum nomen quod attinet, eos haudquaquam probo, qui οὐρῆας dici volunt παρὰ τὸ οὖρον, quamvis in iis sit *Eustathius.* Quin οὐρεύς, ut idem agnoscit, *Jonicum* est pro ὀρεύς. Et ὀρεὺς ἀπὸ τῶν ὀρῶν, à *montibus*, nomen habet, in quibus qui educantur duriores habent ungulas. *Varro, Rust.* lib. 2. cap. 8. *Si muli exacti sunt æstivo tempore in montes (quod fit in agro* Reatino) *durissimis ungulis fiunt.* Eosdem ad laborem esse aptiores his verbis docet *Palladius* lib. 4. cap. 14. *Annicula mula debet à matre depelli, & per montes asperos pasci, ut itineris laborem in tenera ætate solidata contemnat.* Alii mulum ajunt ἐν ὄρεσι μᾶλλον τῶν ἄλλων ζώων δύνασθαι ἐργάζεσθαι, *animal esse ad opera montana maxime idoneum*: unde est, quod apud *Poëtam, Iliad.* ψ'. verf. 742. 743. 744.

--- ἡμίονοι κρατερὸν μένος ἀμφιβαλόντες
Ἕλκωσ' ἐξ ὄρεος κατὰ παιπαλόεσσαν ἀταρπὸν
Ἢ δοκὸν, ἠὲ δόρυ μέγα νήϊον. ---
--- *immani robore muli*
Summo ex monte trahunt loca per prærupta viarum
Transtra carinarum, tabulataque. ---

Utut sit, mulis commune est cum multis animalibus, ut à montibus nomen habeant. Sic *aper Arabice* dicitur الخنزير الجبلي *porcus montanus*, unde *Hispanis javali.* Et *cervicem* tam *Galli*, quam *Itali montonem* vocant. Et *marmottæ* nomen in *Alpibus* ex *mure montano* putatur esse deflexum. *Aristoteli* ὀρειπελαργός, quasi *ciconiam montanam* dicas, est inter aquilarum species. *Semiramis* ab *Hesychio* redditur περιστερὰ ὄρειος, *columba montana*; quod nos alibi explicamus.

CAPUT VIGESIMUM.

De Mulorum speciebus.

Mulæ fœcundæ in Syria, Phrygia, Cappadocia, Africa. *Muli propriè dicti ex asino & equa. Hinni ab equo & asina. Hinni pumili in equis. Ginni pumili ex mulo & equa. De his* Hesychii *loca corrupta, & restituta. Quid* ginnus Martiali. Burdo *idem, quod* hinnus, *& in genere mulus. Arabicè* bardaun *equus clitellarius. Muli ex onagro & equa, vel ex onagro & asina, quales.* Jonathan *emendatus. Muli ex asino & equa præstantissimi. Cognoscuntur ex parvis auribus.* Persarum *angari tales equitant,* Esth. 8. vers. 10. *Eosdem laudat* Simonides *in carmine* ἐπινικίῳ. *Mulorum certamen* Olympiæ *antiquissimum, etsi* Pausanias *id neget. Muli publico cursui destinati. Muli* Persis *olim* אחשתרנים ahasthe-ranim, *ut hodie* استر astar. *Refelluntur qui hanc vocem aliunde arcessunt, aut aliter explicant.* Asgandæ *qui, & unde dicti.*

Mulorum duo sunt genera; fœcundum unum, alterum sterile. Fœcundum in *Syria* fuisse auctor est *Aristoteles Hist.* lib. 6. cap. 24. Αἱ δὲ, inquit, ἐν τῇ Συρίᾳ τῇ ὑπὲρ Φοινίκης ἡμίονοι καὶ ὀχεύονται, καὶ τίκτουσιν· ἀλλ' ἔστι τὸ γένος ὅμοιον μὲν, ἕτερον δέ. *Mulæ, quæ sunt supra* Phœnicem, *& ineuntur, & pariunt: sed genus, utut simile, tamen aliud est.* Et cap. 36. Εἰσὶ δὲ ἐν Συρίᾳ οἱ καλούμενοι ἡμίονοι, ἕτερον γένος τῶν ἐκ συνδυασμοῦ γινομένων ἵππου καὶ ὄνου, ὅμοιοι δὲ τὴν ὄψιν. *Sunt in* Syria *muli dicti, ab iis diversi genere, qui ex asini & equæ coitu nascuntur, forma tamen similes.* Et paulò post, Αὗται αἱ ἡμίονοι γεννῶσιν ἐξ ἀλλήλων· σημεῖον δέ· ἦλθον γάρ τινες εἰς Φρυγίαν ἐπὶ Φαρνάκου τοῦ Φαρναβάζου πατρὸς, καὶ διαμένουσιν ἔτι· εἰσὶ δὲ νῦν τρεῖς, τὸ παλαιὸν δ' ἐννέα ἦσαν, ὥς φασιν. *Hæ mulæ ex suo genere procreant. Argumento est, quod quædam in* Phrygiam *venerunt tempore* Pharnacis *patris* Pharnabazi, *quæ adhuc vivunt. Saltem tres manent, cum novem olim fuerint, ut asserunt.* Sed & in *Cappadocia* fuit id mulorum genus. Idem in *Mirabilibus*, Ἐν Καππαδοκίᾳ φασὶν ἡμιόνους εἶναι γονίμους, *Ajunt in* Cappadocia *mulos esse fœcundos.* *Plinius* lib. 8. cap. 44. *Theophrastus* (mulas) *vulgo parere in* Cappadocia *tradit, sed esse id animal ibi sui generis.* Creduntur etiam fuisse in *Africa.* Et *Varro* tradit (lib. 2. cap. 1. *Rust.*) Magonem, & Dionysium *scribere mulam & equum, cum conceperint, duodecimo mense parere. Quare non, si hic in* Italia, *cum peperit, mula sit portentum, adsentiri omnes terras.* Unde *Columella* lib. 7. cap. 36. *Quidam vero non dissimulandi auctores, ut* M. Varro, *& ante eum* Dionysius, *ac* Mago *prodiderunt, mularum fœtus regionibus* Africæ *adeo non prodigiosos haberi, ut tam familiares sint incolis partus earum, ac nobis partus equarum.*

Fœcundis mulis steriles opponuntur, qui sunt hybridæ, & ambigenæ, id est, ex imparibus editi parentibus, & diversæ speciei. Hi rursus multorum generum. Alii enim procreantur ex asino & equa, qui præstantissimi sunt, & propriè *muli* dicuntur. Alii ex equo & asina, *hinni* nomine. *Varro* lib. 2. cap. 8. *Ex equa & asino fit mulus: contra ex equo & asina hinnus.* *Plinius* lib. 8. cap. 44. *Equo & asina genitos mares* (malim, *asina genitos matre*) *hinnulos antiqui vocabant: contraque, mulos, quos asini & equæ generarent.* *Columella* lib. 7. cap. 36. *Qui ex equo & asina concepti generan-*

nerantur, quamvis à patre nomen traxerint, quod hinni vocantur, matri per omnia magis similes sunt. Hinnos vult ab equo dici; quia *Græcè* ἴννος est *equuleus. Phavorinus*, Ἴννοι οἱ κολοβοὶ τῶν ἵππων· νάννοι δὲ οἱ κολοβοὶ τῶν ἀνθρώπων ναννοφυεῖς. *Hinni, qui in equis pumili sunt, quomodo nani dicuntur, qui pumili nascuntur in hominibus.* Quę sumpta sunt ex *Scholiaste Aristophanis* in *Pace*, ubi tamen ὕννοι, non ἴννοι. Quomodo in *Hesychio* ὕννος, *hynnus*, est πῶλος ὁ ἐν τῇ γαστρὶ νοσήσας πρὶν κυηθῆναι, *pullus equinus, qui in utero æger fuit, antequam ederetur. Sed* ὕννος, ἴννος, & γίννος *Græcis* ferè idem sunt. De *ginno* sic *Hesychius* nullo sensu, Γίννος, ὁ πατὴρ ἵππος, ἡ δὲ μήτηρ ὄνομα νωθή. Sed legendum, Γίννος, οὗ πατὴρ ἵππος, ἡ δὲ μήτηρ ὄνος, ὠνόμασθη *Ginnus vocatur; cujus pater est equus, & mater asina.* Nihilo saniora sunt, quæ de *hinno* idem habet, Ἴννος, ὁ πῶλος, ὁ ἐξ ἵππου πατρὸς, καὶ μητρὸς ἡμιόνου· ἄλλοι δὲ ὄνου. Ἀριστοτέλης δέ φησιν ἴννον ἡμίονον ἄρσενα, τουτέστιν ὀρέα ἐπὶ θηλείας ἀναβαίοντα, ἴννον δὲ ἐξ ἵππου νοήσαντες, ἄλλοι δὲ ἡμιόνιον, ἢ ἱππάριον ἄναυξες. Ἀριστοφάνης δὲ τοὺς ἴννους γίνεσθαι ἐξ ἵππου, προγόνου δὲ μητρός. In his enim primo id suspectum est, quòd hinnum nasci dicit ex equo patre, & matre mula, aut asina. Hinnum enim ex mula nasci, quæ perpetua sterilitate damnata est, ne per somnium quidem cuiquam venit in mentem. Sed ex mulo patre, & equa matre, hinnum procreari nonnulli scribunt, quomodo ex equo & asina. *Plinius* lib. 8. cap. 44. *In plurium* Græcorum *est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocaverunt hinnum, id est, parvum mulum. Eustathius* in *Iliad.* λ'. & ex illo *Phavorinus*, Ἴννος, ὁ ἐξ ἡμιόνου καὶ θηλείας ἵππου. Nempe (auctore *Philosopho* in fine lib. 2. *Generat. anim.*) ut ut mula semper sit sterilis, ὁ δ' ἄῤῥην ποτὲ γεννήσειεν ἂν διὰ τὸ θερμότερον εἶναι τοῦ θήλεος φύσει τὸ ἄῤῥεν, *mas* (id est, *mulus*) *quandoque generat, quia mares naturâ sunt fœminis calidiores.* Atque, ut ibidem additur, Τὸ δ' ἀποτελέσθεν γίνεται γίννος, τοῦτο δ' ἐστὶν ἡμίονος ἀνάπηρος· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ ἵππου, καὶ τοῦ ὄνου γίνονται γίννοι, ὅταν νοσήσῃ τὸ κύημα ἐν τῇ ὑστέρᾳ. *Quod producitur ginnus est, id est, mulus pumilus: nam etiam ex equo, & asino ginni proveniunt, cùm fœtus in utero ægrotavit.* Neque dubium, quin *Hesychius* hunc locum respexerit. Itaque pro his verbis, Ἀριστοτέλης δέ φησιν ἴννον ἡμίονον ἄρσενα, legendum, Ἀριστοτέλης δέ φησι γίννον γεννῆσαι ἡμίονον ἄρσενα, *Mulum marem* Aristoteles *ginnum generare dicit.* Ex φησὶ γίννον factum φησὶν ἴννον. Et post γίννον sequens γεννῆσαι omissum est, quia voces sunt similes. Sed & hæc mendosa sunt: ἴννον δὲ ἐξ ἵππου νοήσαντες· legendum enim νοσήσαντος, vel νοσήσαντα, *hinnum autem ex equo* generari, *cum ægrotavit*, nempe in utero. Legit enim *Hesychius* in *Aristotele*, ἐκ τοῦ ἵππου γίνονται ἴννοι, ubi nos γίνονται γίννοι. Denique *Aristophanes Grammaticus*, quem *Hesychius* ibidem citat, non dixit hinnos nasci ἐξ ἵππου, προγόνου δὲ μητρός· sed ἐξ ἵππου πατρὸς, ὄνου δὲ μητρὸς. Πατρὸς, ut fit, contractum in πρὸς, & ex πρὸς ὄνου factum προγόνου. Ex iis, quæ citata sunt, patet *hinnum, Græcè* ἴννον, ὕννον, & γίννον, propriè esse *minorem equum*, aut *mulum*. Unde est, quod hinni vocantur muli, quibus pater est equus, aut mulus; quia veris mulis minores sunt, quibus asinus pater est, & equa mater. *Varro* ubi supra, *Hinnus, qui appellatur, est ex equo, aut asina, minor quàm mulus corpore. Ginnum* etiam pro *mulo pumilo Martialem* puto dixisse. Locus hodie sic habet lib. 6. *Epigram.* 77.

Non aliter monstratur Atlas *cum compare mulo:*

prout illud emendavit *Politianus* ex nonnullis exemplaribus MSS. Sed antea legebatur

--- *cum compare gibbo.*

Utrumque mendose, nisi fallor. Nam *Poëta* scripserat *ginno*, & *Glossator* aliquis *mulo* in margine. Quam Glossam alii substituerunt ignotæ voci. Alii, pro *ginno*, *gibbo* scripserunt. *Atlas* nani nomen est, de quo *Juvenalis* Sat. 8.

--- *Nanum cujusdam* Atlanta *vocamus.*

Itaque in *Martiali*

--- Atlas *cum compare ginno*;

nanus est, seu pumilio mulo insidens æquè pumilo. Pro *hinno*, vel *ginno*, *burdonem* dixit sequior ætas. *Epigramma* vetus de ambigenis,

Hæ sunt ambigenæ, quæ nuptu dispare constant,
Burdonem sonipes generat commixtus asellæ:
Mulus at Arcadicis *& equina matre creatus.*

Isidorus lib. 12. cap. 1. *In animalibus Bigenera dicuntur, quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equa & asino, burdo ex equo & asina.* Tamen hæc sumuntur promiscuè, & *burdo* usurpatur pro quovis mulo. Hinc *Hieronymus* 4 Reg. 5. v. 17. *onus duorum burdonum*, id est, *mulorum. Epigramma* vetus de basterna,

Hanc geminus portat duplici sub robore burdo.

Vita Athanasii pag. 113. *Quasi burdones altare sacrum calcibus evertissent. Victor.* lib. 1. *De persecut.* Vandal. *Ex transverso super burdonem vinctum, quasi quemdam ligni truncum, toto itinere portabamus. Græcè* βόρδων dicitur, & βορδόνιον. *Joh. Moschus Limonarii* cap. 101. Ἀπῆλθεν μετὰ τῶν βορδονίων, *Abiit cum burdonibus.* Et paulò, post, Ἐπάτησεν ὁ βόρδων τὸ παιδίον, *Calcavit burdo puerum.* Et cap. 125. Ἔβαλεν αὐτὸν ὁ οἰκονόμος εἰς τὰ βορδόνια, *Constituit illum dispensator super burdones.* Item, Ὡς δὲ ἴδον τὰ βορδόνια, καὶ οἱ βορδονάριοι τὸν λέοντα, *Leone viso, burdones, & burdonarii*, id est, muliones. *Eclogæ Basilic.* 44. Τῷ ληγάτῳ τῶν βορδονίων καὶ αἱ μοῦλαι περιέχονται. *Legato burdonum etiam mulæ continentur. Arabicè* برذون *bardaum* patet multò latius. Nam ad *equum* etiam extenditur, sed propriè *clitellarium, degenerem; auribus flaccidis.* Unde cognominatur ابو الاخطل quasi dicas, *patrem flaccidum.* Occurrit in *Arabica Pentateuchi* Paraphrasi editionis *Erpenianæ*, *Gen.* 47. *vers.* 17. *Exod.* 14. *vers.* 23. *Deut.* 17. *vers.* 16. &c. Et *Hispanis* id ipsum est *albardon*, & *burdegano*.

Sed & ad mulorum species ii pertinent, quos onager vel ex equa, vel ex asina generat. *Ælianus* lib. 16. cap. 9. Ἐν Ἰνδοῖς ἵππων τε ἀγρίων, καὶ ὄνων τοσούτων εἰσὶν ἀγέλαι· οὐκοῦν ἀναβαινόντων ὄνων τὰς ἵππους, ὑπομένειν ἐκείνας λέγουσι, καὶ ἥδεσθαι τῇ μίξει, καὶ τίκτειν ἡμιόνους πυρσοὺς τὴν χρόαν; καὶ ἄγαν δρομικούς. *In* Indis *equorum, & asinorum sylvestrium greges sunt. Et equas ajunt asinos ineuntes facilè admittere, & coitu delectari, & rufos mulos parere ad cursum præstantissimos.* Plinius, *Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulæ veloces in cursu, duritiâ eximiâ pedum, verùm strigoso corpore, indomito animo, sed generoso. Onagro & asinâ genitus omnes antecellit. Palladius* ubi de mulis, *Creantur etiam ex equo & asina, vel onagro & equa.* Item, *Utiles admissarii nascentur ox onagro & asina, qui post in sobole sequutura agilitatem fortitudinemque restituant.* Quod *Columella* pluribus ita explicat, *Mula autem non solùm ex equa & asino, sed ex asina & equo, itemque onagro & equa generatur*, &c. *Neque tamen ullum est in hoc pecore, aut animo, aut formâ præstantius; quam quod seminabit asinus. Quamquam possit huic aliquatenus comparari, quod progenerat onager; nisi & indomitum, & servire contumax sylvestri more strigosum patris præferret habitum. Itaque hujusmodi admissarius nepotibus magis, quam filiis utilior est. Nam ubi asino & onagro natus admittitur equæ, per gradus infractâ feritate quidquid ex eo provenit, paternam formam, & modestiam, fortitudinem, celeritatemque avitam refert.* Ex his cum onagri & asinæ fœtum mulis accenseri constet, clara jam erunt verba *Jonathanis* in Paraphrasi *Gen.* 36. *v.* 24. quæ alioqui lectorem remorabantur. וענא הוא ענא דארבע ית ערדיא עם אתני ולזמן אשכח ית כודנייתא די נפקו מנהון

Et Ana *ille est* Ana, *qui onagros admisit asinabus, & tempore suo mulos invenit, qui ex illis exierunt.* Pro ערדיא *onagris* perperam edunt עדריא *greges*, & pro כודנייתא *mulis* כורנייתא, vocem nihili. Locum imperiti scribæ sic corruperant; quia videbatur absurdum, quod asserit *Paraphrastes*, gigni mulos ex asinæ coitu cum onagro.

Ex mulorum tot speciebus ut vulgatior, ita nobilior nulla est, quam quæ ex asino & equa procreatur. Neque solet aliud intelligi *muli* nomine. Hinc *Homerus*, ubi de præmiis, quæ *Achilles* certantibus proponit in sui *Patrocli* funere, *Iliad.* ψ'. vers. 265. 266.

--- τῷ δευτέρῳ ἵππον ἔθηκεν
Ἑξέτε, ἀδμήτην, βρέφος ἡμίονον κυέουσαν.

Secundò equam posuit sexennem, indomitam, pro fœtu mulum utero gestantem. Et *Odyss.* δ'. vers. 635. 636. ita loquitur *Noëmon*, procorum unus,

--- μοὶ ἵπποι
Δώδεκα θήλειαι, ὑπὸ δ' ἡμίονοι ταλαεργοί.

Mihi sunt equæ duodecim fœminæ, & sub iis muli laboriosi. Et in *Apollinis* oraculo apud *Herodotum* ἡμίονος *mulus* vocatur *Cyrus*; quia ἐκ δυοῖν οὐκ ὁμοεθνέων ἐγεγόνεε, μητρὸς ἀμείνονος, πατρὸς δὲ ὑποδεεστέρου, *ex duabus diversarum gentium parentibus ortus, matre nobiliore, patre verò inferiore*, muli instar, cujus mater equa patre asino nobilior est. Proinde hujusmodi mulos pluris æstimant, quotquot de eorum natura scripserunt. Palladius, *Creantur ex equo & asina, vel onagro & equa: sed generosius nullum est hujusmodi animal, quàm quod asino* (ex equa) *creante nascitur.* Columella, *Neque tamen ullum est in hoc pecore, aut animo, aut formâ præstantius, quam quod* (in equa) *seminabit asinus.* Item, *Commodissimum est asinum destinare mularum generi seminando, cujus ut dixi, species experimento est speciosior.* Talmud Hierosolymitanum in *Beracoth* cap. 8. אין בעיתון מיזבון מולין תהון זבנין דאודניהון דקיקין שאמן סוסה ואבין חמור *Si vultis comparare mulas, emite illas, quibus aures sunt tenues; quia mater illis est equa, & pater asinus.* Idem his verbis asserit *R. Jonas* in *Bereschith Rabba* cap. 82. כל שאזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור גדולות אמו חמורה ואביו סוס (Mulus) *omnis, cujus aures parvæ sunt, matrem habet equam, & patrem asinum: at is, cujus aures magnæ sunt, patrem habet equum, & matrem asinam.* Unde concludit ibidem *R. Mana* eos esse præferendos, דאדניהנן דקיקין *quorum aures sunt tenuiores.* Nempe in genere mulorum בני הסוסיות חזקים מבני האתונות *filii equarum robustiores sunt filiis asinarum.* Ita *Aben Ezra* in *Esther*. Quia mulis id à natura insitum est, ut matris ingenium potissimum referant. Hinc *Damir*, ubi de muli parentibus,

اذا كان الذكر حمارا يكون شديد الشبه بالفرس واذا كان الذكر فرسا يكون شديد الشبه بالحمار *Cum mas est asinus, equo est maximè similis: & cùm mas est equus, asinum maximè refert.*

Inde constabit quorsum *Esther.* 8. *v.* 10. *Persarum* Regis angari equitâsse dicantur הרכש האחשתרנים בני הרמכים *equos, & mulos equarum filios.* Nam הרכש esse *equos*, & הרמכים *equas* jam suo loco (a) probatum est. Et אחשתרנים *mulos* explicamus cum *Aben Ezra*, *Kimchio*, *Pomario*, *Mardochæo*, & *Aquinate*. Muli ergo *equarum filii* vocantur διακριτικῶς, ut in carmine *Simonidis* in laudem τοῦ νικήσαντος τοῖς ὀρεῦσιν, quod ab *Heraclide* citatur in *Rheginorum* politia, & ab *Aristotele Rhetor.* lib. 3. cap. 2.

(a) *Supra* c. 6. p. 99. 100, 101.

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων,

Salvete velocium equarum filiæ. Ut sciatur haud-quaquam agi de hinnis, seu burdonibus, qui minores sunt, & tardiores. Plinius, *Gignitur etiam mula ex equo & asina, sed effrænis, & tarditatis indomitæ.* At mulos ex equa natos idem asserit esse *veloces in cursu*, & *Ælianus* ἄγαν δρομικοὺς, *ad cursum præstantissimos.* Itaque in *Olympicis* non equis modò, sed & mulis certabatur. *Pollux*, Ἀγὼν δέ τις ἡμιόνων ἤγετο πάλαι ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ τὸ μὲν τῶν νωτέων ἡμιόνων ἀγώνισμα ἐκαλεῖτο κάλπη, τὸ δὲ τῶν ζυγίων ἀπήνητον. *Olim certamen quoddam mulorum* Olympiæ *celebrabatur: & dorsuariorum mulorum certamen calpe, jugalium verò rhedarium* (seu *curule*) *vocabatur.* Nempe ἀπήνη *rheda* erat, seu *mulare vehiculum*, ut supra (b) docuimus. Et hoc certamen *Pausanias*, in *Eliacis primis*, fuisse negat τῷ ἀνευρήματι ἀρχαῖον, *inventione priscum.* Tamen ejus meminêre vetustissimi Scriptores, (c) *Simonides* (d) *Pindarus*, (e) *Aristoteles*, (f) *Heraclides*. Et *Anaxilas Rheginus*, *Psaumis Camarinæus*, *Agesias Syracusanus*, atque alii mulis vicêre. Quin & inter animalia publico cursui deputata *Romani* mulos habuerunt. Atque Episcopis ad Concilium *Nicænum* delegatis permisit *Constantinus* δημοσίοις ὀρεῦσι, καὶ ἵπποις χρήσασθαι, *publicis mulis, & equis uti*; ut auctor est *Theodoretus Histor.* lib. 1. cap. 16. Pari exemplo *Persarum* hìc angari equos equitant, & *mulos filios equarum*, id est, nobilissimos illos ex asino, vel onagro, & equâ natos.

Muli אחשתרנים *ahasteranim*, dicuntur voce *Persicâ*, quam ridiculè admodum *Kimchius* vult tam esse hybridam, quàm ipsum animal, adeoque componi ex *Persico* اخش *magnus*, & *Chaldæo* תרין *duo*, ut significet *jumentum magnum bigener.* Itaque hæc vox ad verbum sonaret *magnum duo*: quâ Etymologiâ nihil quidquam est insulsius. Mihi videtur אחשתרן, *ahasteran*, alludere ad استر *asthar*, quod apud *Persas* pro *mulo* hodieque est in usu. Sic in Historia *Christi Persica* de *Maria* dicitur pag. 60. استر سوار ميرفت *Mulo insidens ibat.* Et Plurale استرها *mulos* sonat in translatione *Persica* Pentateuchi *Genes.* 36. *vers.* 24. Itaque אחשתרן vel idem sonat, vel est compositum ex اخش & استر ita ut sumatur pro *magno mulo*, quales ab equabus eduntur. Frustra sunt, qui אחשתרנים reddunt *camelos magnos*, tanquam conflatâ voce ex *Persicis* اخش *magnus*, & شتور *camelus.* Nam ut sequentia taceam בני הרמכים *filios equarum* palam ad mulos pertinere, non ad camelos, cameli magni non commendantur inter cursoria jumenta, quia camelus, quò major est, eò ad cursum est ineptior; & staturæ quantum accedit, tantum decedit velocitati. Proinde in camelorum genere dromades, quæ cursu longè præcellunt, staturæ sunt brevissimæ. Isidorus, *Dromeda* (imò *dromas*) *genus est camelorum minoris quidem staturæ, sed velocius.* Et, multò ante, *Diodorus* lib. 3. pag. 96. Αἱ δ' ἀνάκωλοι, καὶ λαγαραὶ ταῖς συστάσεσι δρομάδες εἰσὶ, καὶ διατείνουσι πλεῖστον ὁδοῦ μῆκος. *Breves autem, & constitutione graciles sunt dromades, & longiorem viam emetiuntur.* Quidam vir eximius, cujus nomini parco, putavit אחשתרן dici per πρόσθεσιν τοῦ *Aleph*, quasi חש־טורן, id est, *celerem* cursorem *regium*, atque indidem extrito R fieri *Persicum astandæ* nomen apud *Suidam* pro *tabellario Regis*. In qua sententia mihi hoc

hoc maximè displicet, quod *Persicum* אחשתרנים statuit esse sessores, seu cursores, non jumenta, totâ Sacri contextûs serie reclamante. Neque vero tutum est *Persicam* vocem ad *Hebraicas*, vel *Chaldaicas* Etymologias revocare; præcipuè, cum טורן *turan* pro *Rege* vel *Tyranno*, sit *Græcæ* originis, nec nisi à recentioribus *Chaldæis* usurpetur. Et absurdum id quoque est, quod *astandis* nomen deducitur ab אחשתרן *ahasteran*, cum hæc duo vocabula plurimùm inter se distent. Taceo *astandem* perperam scribi pro *ascande*, vel *asgande*. Ita enim est in *Hesychio*, Ἀσκανδὴς, ἄγγελος. Et in *Alexandro Plutarchi*, Δαρεῖος ἐξ ἀσγάνδου βασιλεὺς γενόμενος. Et *Chaldæi* nuntium *Persicâ* voce appellant אזגד *azgad*; in Plurali אזגדין *azgaddin*. Passim occurrit hoc vocabulum in *Chaldæis Paraphrastis* pro *Hebræis* (g) ציר *legato*, & (h) מלאך *nuntio*. In *Syra* etiam *Ps.* 68. *v.* 32. pro *Hebræo* חשמנים, quod *Græci* πρέσβεις, Vulgata *legatos*, & *Arabs* reddit الرسل. Jam nemo non videt ex *azgaddin* fieri ἀσγάνδην, vel ἀσκάνδην, puncto *Daghes* in *Daleth* resoluto in literam N, ut in μανδύα ex מדו, *maddo*. Pro הרכש האחשתרנים בני הרמכים prius *Thargum* habet ריכסא ערטוליײני רמכין. Sed ex secundo rescribendum ריכסא ערטילי בני רמכין *equos nudos, filios equarum*. Volunt fuisse nudos, ut expeditius currerent. Et nudi equi phaleratis opponuntur, & cataphractis; quorum illi ad pompam, hi ad bellum pertinent. Sic האחשתרנים *nudos* significaret, & esset Epithetum præcedentis הרכש. Sed obstat numerus diversus, & litera *He* præfixa, qua docetur האחשתרנים Nomen esse Substantivum, non Adjectivum. Quod in priore *Thargum* additur, ablatos fuisse splenes eorum, & plantæ pedis particulas excisas, explicavimus (i) in Tractatu *De Equis*.

(g) Prov. 13.17. & 25.13.
(h) Gen. 32.3. Num. 21.21. 1 Sam. 13.26. Job. 1.14. Psal. 78.49.
(i) Cap. 11. sup. pag. 178. 179. 180.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

De prima Mulorum origine.

Muli ex Henetis *primùm orti juxta* Homerum, *&* Græcos. *Sed, juxta* Arabes, Karon *creditur primus mulorum partum procurâsse. In* Alcorano *describitur vir ditissimus è* Mosis *populo, sed illi adversus, & à terra absorptus. Itaque* Caron *est* Core. Hebrei *mulorum inventum* Anæ *tribuunt*, Esavi *socero, tanquam ex* Genes. 36. vers. 24. *ubi* ימים, jemim, *volunt esse* mulos. *Cur* Anam *illum statuant ex incesto esse natum, & mulos à* terrore *nomen habere. Recentiorum interpretum in ea versione consensus, quæ tamen meritò suspecta.* 1. *Quia* mulos *nemo unquam* jemim *appellavit.* 2. *Quia* מצא Hebræum *est* reperire quod jam est, *non* invenire, *&* excogitare id, quod nondum est. 3. Ana *solum asinos pascebat, non item equos.* 4. *Mulorum in* Palæstina *nullo mentio usque ad tempora* Davidis. *Mulos* Græci *Interpretes* Abrahamo, Josepho, *&* Sauli; *&* Hebræi Isaaco *tribuunt: sed perperam.* Arabica *fabula de mulis* Abrahami *ætate ipsorum suffragio refellitur. Mulos in* Homero *ex* Henetis *oriundos à nostris esse diversos.* Caron, *seu* Core, *mulos invenisse, aut habuisse cur putetur. Mulorum origo fortuita. Muli prius in* Græcia, *quàm in* Judea. *Vox* jemim *quàm variè reddatur. Refelluntur, qui* maria, *aut* equas, *aut* aquas calidas *reddunt. Onkelos* gigantes, *& Samaritanus* Emæos *explicant: rectè omnino.* ימים, *vel pro* אימים, Aleph *initiali omisso, vel pro* אמים, Aleph *&* Jod *permutatis. Utriusque multa exempla. In* Samaritano *codice planè scribi*, Invenit [illegible] Emæos: *id est, in illos incidit, illos ex improviso adortus est.* Emæi Hebræis *vicini, quorum Princeps* Sibon, Anæ *pater.*

Ad hæc (a) *Poëtæ* quæ jam supra (b) citata sunt,

Ἐξ Ἐνετῶν ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων,
Ex Heneta *urbe, genus mulis agrestibus unde est.*

Sic habet vetus *Scholiastes*; Ὅπου τὸ τῶν ἡμιόνων γένος ἐπενοήθη πρῶτον, καὶ ἐξευρέθη, *Ubi mulorum genus primò excogitatum, atque inventum est. Eustathius* etiam, Ἐνετοὶ δὲ ἔθνος περὶ Παφλαγονίαν, ὅπου ἡμιόνων γένος φασὶν, ἐπενοήθη. Ex iisdem denique verbis colligit *Constantinus Porphyrogennetes*, Themate septimo, Τὸ τῶν ἡμιόνων γένος ἐκεῖθεν πρῶτον ἐκφῦναι, *Mulorum genus inde primò esse ortum.* Itaque *Græcorum* hæc fuit sententia, mulos ex *Henetis* primùm venisse, quos alii *Paphlagonibus*, alii *Cappadocibus*, alii *Galatis* adscribunt; quia fuêre in omnium confiniis circa *Amisum*. Et verò mulos ibi natos, præter *Theophrastum*, *Strabonem*, & *Plutarchum*, etiam *Ezechiel* (c) commendat, ut jam à nobis est observatum.

(a) Iliad. β'. versu 852.
(b) Pag. 231. lin. 10 supra.
(c) Ezech. 27. v. 14.

At *Arabibus* si credimus, *Karon*, primus omnium, asinum equæ, aut equum asinę admisit, ut muli procrearentur. Hinc *Damir* capite البغل sive *De mulis*, ويقال ان اول من انتجها قارون *Et* Karon *primus dicitur partum illorum procurâsse. Karon* vir fuit ditissimus, *Mosi* æqualis, cujus in *Alcorano* passim meminit *Pseudo-Propheta*. Sic *Suratâ* المومن, id est, *Fidelis*, ولقد ارسلنا موسي باياتنا وسلطان مبين الي فرعون وهامان وقارون فقالوا سحر كذاب Mosem *utique misimus cum signis nostris, & potentia manifesta, ad* Pharaonem, Hamanem, *&* Karonem: *& dixerunt illum esse magum, & impostorem.* Et in *Surata*, العنكبوت *araneæ*, postquam de *Carone*, *Pharaone*, & similibus impiis actum est, ومنهم من خسفنا به الارض ومنهم من اغرقنا *Et ex his alios hiatu terræ absorptos delevimus, atque alios mari submersimus.* Et in *Suratâ* القصص *Historiæ* dicitur idem fuisse من قوم موسي *è populo Mosis*, & tot opes habuisse, ut thesaurorum ejus solæ claves pluribus essent oneri, & fortunæ ipsius nemo non invideret. Sed, inquit ibidem Deus *Mahumetis*, خسفنا به وبداره الارض *Illum hiatu terræ cum domo sua absorptum delevimus.* Ex quibus *Coren* intelligi patet, principem seditionis in *Mosem* excitatæ, quem cum suis terra vivum absorpsit.

Tertia sententia *Hebræorum* est, primam mulorum inventionem illi *Anæ* deberi, cujus filiam *Abolibamam* in uxorem duxit *Esavus*. Quod exsculpere se putant ex verbis *Mosis* Gen. 36. v. 24. *Iste est* Ana, *qui invenit* את הימים jemim *in deserto, cum pasceret asinos* Sibonis *patris sui*. Ibi enim voce *jemim* mulos significari plerique volunt. Cujus interpretationis en auctores vetustissimos. *Jonathan* in *Paraphrasi*, וארבע ית ערדיא עם אתני ולזמן אשכח ית כודנייתא דנפקו מנהון *Et onagros admisit asinabus, & suo tempore mulos reperit, qui ex illis egressi sunt. Bereschith Rabba* sect. 82. כלאים אימתי נבראו בימי ענה הדא הוא דכתיב הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר רבי יהודה בר" סימון אמר סמיונס *Bigenera animalia quando pro-*

procreata ſunt? In diebus Anæ, *juxta id, quod ſcriptum eſt,* “ *Iſte eſt* Ana, *qui invenit* jemim *in deſerto.* R. Juda *nomine R.* Simonis *dixit*, jemim *eſſe mulos.* *Rabba* ibidem, מה עשה ענה הביא חמורה וזיוג לה סוס זכר יצאת ממנו פרדה אמר לו הקדוש ברוך הוא אני לא בראתי דבר של היזק ואתה בראתה דבר של היזק הייך שאני בורא לך דבר של היזק מה עשה הביא חבינה וזיוג לה חרדון ויצאת מהם חברבר מעולם לא אמר אדם שנשכו כלב שוטה והיה חברבר והיה פרדה לבנה והיה *Quid fecit* Ana? *adduxit aſinam, & copulavit illi equum admiſſarium, & mula ex eo procreata eſt. Tum dixit illi Deus Sanctus Benedictus, Non creaveram rem ullam noxiam, tu vero rem noxiam procreaſti. Ita ego jam tibi rem noxiam procreabo. Quid fecit? Adduxit chamæleontem fœminam, cui copulavit crocodilum terreſtrem, & ex iis natus eſt ſtellio.* (ſeu *ſalamandra.*) *Neque unquam quiſquam dixit ſe vel à cane rabioſo, vel à ſtellione, vel à mula alba morſum fuiſſe, qui convaluerit.* *Hieronymus* in hunc locum, *Sunt, qui arbitrentur onagros ab hoc admiſſos ad aſinas, & ipſum iſtiuſmodi reperiſſe concubitum, ut velociſſimi ex his aſini naſcerentur. Plerique putant, quod equarum greges ab aſinis in deſerto ipſe fecerit primus aſcendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia naſcerentur.* Nec multo aliter *Iſidorus Orig.* lib. 12. cap. 1. niſi quòd inſigni errore *Ana*, qui ſocer fuit *Eſau*, ibi legitur ejus fuiſſe abnepos. *R. Selomo* ad vocem *jemim*, פרדים הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם ולמה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות (*Jemim* ſunt) *muli.* Ana *ſcilicet aſinum equæ admiſit, & illa mulum peperit. Atque, ut erat ſpurius, ita induxit in mundum profana animalia. Cur porro vocantur* jemim? *quia* אימתן *terror eorum in creaturas incidit.* *Anam* ſpurium fuiſſe dicit, quia in *Horæorum* Ducum genealogia *Gen. 36. v. 20. 24.* *Anæ* duo recenſentur, quorum unus frater fuit, alter filius *Sibonis*, & *Eſavi* ſocer. At *Hebræi* hos duos *Anas*, ut in unum compingant, *Sibonem* fingunt cum matre concubuiſſe, atque ex eo concubitu natum *Anam Sibonis* fuiſſe fratrem, & filium. Quod eſt abſurdiſſimum: ſic enim *Ana Seïri* fuiſſet privignus, non filius; quod tamen diſertè aſſerit *Moſes.* Addit *Selomo* mulos profana eſſe animalia, quia *Levit.* 19. *verſ.* 19. lex jumentum vetat admitti animalia diverſæ ſpeciei. Mulos denique ſubjicit nobis eſſe terrori, propter dictum *R. Chaninæ*, quod idem citat, מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה והיה *Nemo me conſuluit unquam de plaga, à mula alba inflicta, qui convaluerit.* Idem ſequuntur *Aben Ezra*, *Kimchius*, *Mardochæus*, *Aben-melech*, *Pomarius*, *Aquinas*, *Hebræi* denique recentiores, quotquot videre mihi contigit. *Perſa* item Interpres, & uterque *Arabs.* Et noſtro, aut patrum ſæculo, *Santes*, *Arias*, *Fagius*, *Munſterus*, *Mercerus*, *Druſius*, *Caſtalio*, *Junius*, *Tigurini*, *Fullerus*, *Amama*, *Deodatius*, *Genevenſes*, & ſi qui alii Sacri Textûs *Latinas*, aut vernaculas verſiones procurârunt. Neque aliud reperias in *Lexicis* ferè quotquot ſunt. Ita ut hujus verſionis aſſertores

Defendat numerus, junctæque umbone phalanges.

Has tamen habeo rationes, cur illa mihi ſit ſuſpecta. Primò, *mulus* Hebræis eſt פרד *pered*, Chaldæis, & Syris כודנא *chudna*, Arabibus بغل *baglon*, Æthiopibus በቅል: *bakal*, Ægyptiis ΤΕΜΘΑΜ *temtham*, *Perſis* olim اخستران *ahaſteran* hodie استر *aſthar*, &c. prout variarum in Oriente gentium varius etiam eſt ſermo. Sed qui mulos יֵמִים *jemim* appellaverint, quomodo volunt hîc appellari, non puto ullos reperiri. Præterea, qui mulos procreandi rationem excogitaſſet, à *Moſe* non diceretur inveniſſe mulos; quia מצא Verbum apud *Hebræos* non ſignificat *excogitare id quod non eſt*, ſed *reperire rem jam extantem.* *Latinè* quidem *invenire* quandoque eſt *excogitare.* Et *Græcum* ἐξευρίσκειν ita ſumitur ab *Homeri Scholiaſte*, cum dicit (*d*) de *Henetis*, Ὅπȣ τὸ τῶν ἡμιόνων γένος ἐπενοήθη πρῶτον, καὶ ἐξευρήθη, *Ubi mulorum genus primò excogitatum, atque inventum eſt.* Sed *Hebræum* Verbum מצא, licet in Scriptura extet locis plus quadringentis, nuſquam tamen ita uſurpatur. Neque ad hanc conjecturam firmandam id ſufficit, quod *Ana* tum paviſſe legitur aſinos *Sibonis* patris ſui: cum ex ſolis aſinis muli non procreentur, ſed ex aſino & equa, vel ex equo & aſina, vel ex onagri cum equa aut aſina coitu. Equorum porro, aut onagrorum non fit hoc loco ulla mentio. Addo, parum eſſe veriſimile mulos progignendi rationem in *Idumæa* jam tum fuiſſe repertam; quia *Judæi* mulis uſu fuiſſe non leguntur ante tempora *Davidis*, qui poſterior fuit annis ferè ſeptingentis. Agitur de *Jobi* armentis, & gregibus *Job.* 1. *v.* 3. & *Abrahami* Gen. 12. v. 16. & *Iſaaci* Gen. 24. verſ. 35. & *Jacobi* Gen. 32. v. 5. & *Achanis* Joſ. 7. verſ. 24. & *Sichemitarum* Gen. 34. verſ. 28. & *Ægyptiorum* Gen. 47. verſ. 17. Exod. 9. verſ. 3. *&c.* & *Madianitarum* Num. 31. verſ. 31. *&c.* & *Jerichuntinorum* Joſ. 6. verſ. 21. & *Iſraëlitarum* Jud. 6. verſ. 4. & *Amalekitarum* 1 Sam. 15. verſ. 3. Atque in iis cenſentur cameli, equi, aſini, boves, oves, & capræ, ſed muli nuſquam. Unde valde probabili ratione colligere eſt, mulorum uſum in illis locis non fuiſſe tam vetuſtum. Scribunt quidem *Græci* Interpretes *Gen.* 12. *verſ.* 16. *Abrahamum* habuiſſe ἡμιόνȣς, καὶ καμήλȣς, *mulos, & camelos*, & *Gen.* 45. *verſ.* 23. *Joſephum* ex *Ægypto* miſiſſe δέκα ἡμιόνȣς αἴρȣσας ἄρτȣς τῷ πατρὶ αὐτȣ͂ εἰς ὁδὸν, *decem mulas patri ſuo panem ferentes in viaticum.* Ut taceam quod apud eoſdem, 1 *Reg.* (Hebr. 1 *Sam.*) 22. 9. *Doëg* conſtitutus fuiſſe legitur ἐπὶ τὰς ἡμιόνȣς Σαȣ͂λ, *ſuper mulas Saülis.* Sed in utroque *Geneſeos* ὄνȣς legendum, non ἡμιόνȣς, cum *Hebræa* habeant אתונות, id eſt, *aſinas.* Et in *Samuële Doëg* non præficitur על פרדי, *ſuper mulos*, quomodo illi legerunt, ſed על עבדי *ſuper ſervos Saülis*, nempe ſuper ſervos paſtores. Unde eſt, quod 1 *Sam.* 21. *v.* 7. vocatur אביר הרועים אשר לשאול *Princeps paſtorum Saülis.* Ubi rurſus habent *Septuaginta*, quid ſequuti non ſatis ſcio, Νέμων τὰς ἡμιόνȣς Σαȣ͂λ, *Paſcens mulas Saülis.* Proinde manet, quod diximus, in Scripturæ textu archetypo mulorum mentionem nuſquam fieri, antequam regnaret *David.* Et more ſuo nugantur *Hebræi* in *Bereſchith Rabba* ſect. 64. cùm *Iſaacum Geraris* eò opulentiæ creviſſe aſſerunt, ut vulgo diceretur זבל פרדותיו יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך *Fimum mularum* Iſaaci *præferendum eſſe argento, & auro* Regis *Abimelechi.* Neque verius eſt, quod in *Damire* narrat *Alhaphidh Abulkaſem Ben Aſachir* in *Hiſtoriis Damaſci* poſt *Ali Ben-Abutalib*, أن البغال كانت تتناسل وكانت اسرع الدواب في نقل الحطب لنار ابرهيم خليل الرحمن صلي الله عليه وسلم فدعا عليها فقطع الله نسلها *mulos olim generaſſe. Sed, cum fuiſſent jumentorum omnium promptiſſimi ad ferendum lignum in ignem, quo comburendus erat* Abraham, *amicus Dei miſericordis, cui propitius ſit Deus, & ſuper quem pax*, Abrahamum *iis imprecatum eſſe, & Deum illos prohibuiſſe, ne generarent.* Neque hîc ſibi conſtant *Arabes*, cum ex illorum ſententia primus mulorum inventor *Karon* annis ferè quingentis floruerit

ruerit post illud tempus, quo *Abrahamum* fabulantur ad ignem esse damnatum.

Ex his liquere jam puto, quæcunque proferuntur de mulorum origine esse valde incerta. *Græcorum* sententia nititur uno *Homeri* versiculo, quo deducit ex *Henetis* in ora *Cappadociæ*

--- ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων,

mulorum agrestium genus. Quibus verbis *muli agrestes* videntur opponi *domesticis.* Nec putaverim intelligi mulos illos insititios, qui hominum opera procreantur, asino equæ admisso: sed naturales, de quibus suprà *Plinius*, *Theophrastus* (mulas) *vulgo parere in* Cappadocia *tradit, sed esse id animal ibi sui generis. Arabum* quoque sententia nihil habet sani. Quippe *Caron* ille, quem mulis procreandis primùm operam dedisse volunt, est *Core*, ut docuimus. Neque is potest *Arabibus* aliunde esse notus, quàm ex Scriptura, quæ de eo nihil refert tale. Et verò in *Israëlitarum* castris, tum cùm ex *Ægypto* exierunt, equos, vel equas fuisse, non constat, unde muli procrearentur. Asinos quidem habuisse certum est, cùm, seditione motâ per

(e) Num. 16.15. *Coren*, neget *Moses* (e) se ullius illorum asinum invasisse. Sed de equis nihil habetur. Nec, si equi adfuerunt, verisimile est *Coren*, qui *Levita* erat, & *Mosis* consobrinus, & pietatis obtentu multos Procerum seduxerat, & aspirabat ad summum sacerdotium, asinos equabus, aut equos asinabus admisisse contra Dei Legem expressam *Levit.* 19. 19. Dicam tamen quid huic fabulæ occasionem dedisse videatur. *Num.* 16. 32. terra dicitur *os suum aperuisse, &* seditiosos *deglutivisse, & eorum domos, & servos, quotquot habuit* Core, ואת כל הרכוש *& omnem censum. Census* esset κτῆσις, pro quo *Græci* Interpretes hoc loco habent τὰ κτήνη *jumenta*, quasi pro הרכוש, unâ literulâ minùs, legerint הרכש. Nempe הרכש est *jumenti genus*: & nos *equum* esse docuimus. Sed sunt, qui *mulum* interpretentur. *Kimchius* in 1 *Reg.* 4. 28. רכש מין בהמה וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כמו רוכבי הרכש Reches *est jumenti species. Sunt, qui mulos esse dicant, equarum filios, ut* Esther. 8. 10. 14. *Equitantes* reches, &c. *Pomarius*, רכש מין הסוס או לפי קמחי מין בקר או לפי אחרים הוא פרד שנולד מן הסוסיה Reches, *equi species, aut secundùm* Kimchium *species bovis* (leg. מין אחר *species alia*) *aut secundùm alios est mulus ex equa natus.* Quam interpretationem multi sequuntur. Itaque ex loco, quem citavimus, *Corén* habuisse הרכש, id est, *mulos*, adeoque illos procreandi rationem invenisse nonnulli collegerunt, quia mulorum ante illum nuspiam est ulla mentio. Et quomodo *Hebræorum* de primo mulorum ortu sententia nata est ex falsa interpretatione vocis ימים. Sic *Arabum* eadem de re placitis ansam dedit prava vocis הרכוש lectio, & interpretatio. Ita ut, omnibus expensis, mihi maximè arrideat hæc *Æliani* conjectura lib. 12. cap. 16. Δοκεῖ δέ μοι τοῦτο, ἦδ᾽ ὅς, ὁ ὄνος ἵππον βιασάμενος μετὰ τύχην κυῆσαι, μαθητὰς δὲ ἀνθρώπους τῆς βίας ταύτης γεγενημένους· εἶτα μέντοι προσελθεῖν ἐπὶ τὴν τῆς γονῆς αὐτῶν συνήθειαν. *Hoc mihi quidem videtur, cùm quis asinus fortè fortunà equæ vim intulisset, illam concepisse; homines autem hujus vis discipulos fuisse factos: deinde venisse in consuetudinem horum animalium generationem procurandi.* Quo autem ævo, aut in qua gente primùm cœperit id usurpari, nobis non constat. Tantùm videtur mulorum usus in *Græcis* fuisse antiquior, quam in *Hebræis*. Nam in fabulis *Græcorum* antiquissimis mulorum est multa mentio. Sic *Homeri Iliados* statim initio, pestis, ab *Apolline* immissa,

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς,

Græcorum *primùm invasit mulosque, canesque.*

(f) Iliad. ω. (g) Odyss. ζ. (h) Iliad. ψ. Et apud eumdem (*f*) muli vehunt *Priami* currum, & (*g*) *Nausicaæ*, & (*h*) ad *Patrocli* pyram materiam convehunt. Ut de *Iphito* taceam, qui, cum *Tyrintha* venisset, equas abactas duodecim quærens, quibus lactentes suberant (*i*) muli totidem, ab *Hercule* est interemptus. (i) Odyss. φ. Hæc porrò facta narrantur diu antè *Davidem*, quo regnante demùm Historici Sacri mulorum meminisse cœperunt.

Jam pro corollario libet addere, atque inter se conferre varias versiones vocis ימים *jemim*, quam licet *mulos* exponat, ut diximus, pars interpretum multò maxima, non defuêre tamen, qui multò aliter redderent: quod doceant hæc *Hieronymi. Alii putant jamim maria appellata. Iisdem enim literis scribuntur maria, quibus & nunc hic sermo descriptus est. Et volunt illum, dum pascit asinos patris sui in deserto, aquarum congregationes reperisse, quæ, juxta idioma linguæ* Ebrææ, *maria nuncupantur, quod scilicet stagnum repererit, cujus rei inventio in eremo difficilis est. Nonnulli putant aquas calidas juxta* Punicæ *linguæ viciniam, quæ* Ebrææ *contermina est, hoc vocabulo signari.* Inde Vulgatus Interpres, *Iste est* Ana, *qui invenit aquas calidas in solitudine.* Alii solùm *aquas* reddunt, ut *Syrus*, ܗܘ ܥܢܐ ܕܐܫܟܚ ܠܗ ܡܝܐ ܒܡܕܒܪܐ *Iste est* Ana, *qui invenit sibi aquas in deserto.* Quo *Diodori* nota pertinet; Ὁ Σύρος, καὶ ὁ Ἑβραῖος τὸ Ἰαμεὶν ὕδωρ βούλονται λέγειν ἀντὶ τοῦ, Εὗρε πηγὴν ἐν ἐρήμῳ. Syrus, *&* Ebreus *jamin* (imò *jemim*) *aquam significare volunt, ac si dixerit* (Moses) "*Invenit fontem in deserto.* E *Chaldæis* unus *Onkelos* גבריא, id est, *gigantes* exponit, & *Samaritanus* [illegible] *Emæos. Septuaginta* denique, & *Græci* posteriores, *Aquila, Symmachus, Theodotion*, ἰαμεὶν hic habent, vocem *Hebræam Græcis* Characteribus utcunque efferre contenti, ut quam aliter reddi posse desperaverint.

In his maximè omnium displicent, qui *maria* interpretantur. Cum, quia licet iisdem literis, tamen diversissimis Vocalibus scribuntur יֵמִים *jemim*, & יַמִּים *jammim*, id est, *maria*: tum quia יַמִּים *jammim*, sive *maria*, *Hebræis* non dicuntur quævis aquarum congregationes, sed vel *maria* propriè dicta, vel *magni lacus*, quales *Tiberiadis*, & *Asphaltites*. Cujusmodi lacus in deserto reperisse non tanti est, ut ab illorum inventione quis potuerit insigniri, cum hi nemini non pateant. *Syrus* quoque fallitur, qui *aquas* reddit, cum aquæ *Hebræis* non sint ימים *jemim*, sed מים *majim*: quod nemo nescit. Et qui *aquas calidas*, tanquam ex *Punica* lingua primi explicârunt, Vocalibus nondum adscriptis, pro הימים *hajemim*, videntur חימים *chemim*, legisse, & sumpsisse pro חמים voce *Arabicâ* ejusdem soni, quæ *aquam calidam* sonat. *Hebræi* חמים *hammim*, dixerint; & *Syri* ܚܡܡܐ *hemmae*, vel *hammae*, unde *Emmaus*, vel *Ammaus* loci nomen thermis celebris. *Josephus, De bello Jud.* lib. 4. cap. 1. Μεθερμηνευομένη δὲ Ἀμμαοῦς θερμὰ λέγοιτ᾽ ἄν· ἔστι γὰρ ἐν αὐτῇ πηγὴ θερμῶν ὑδάτων πρὸς ἄζκησιν (lege ἄκεσιν) ἐπιτήδειος. Ammaus *autem, si quis interpretetur, idem erit, quod* thermæ: *ibi enim est fons calidarum aquarum ad morborum curam idoneus.* Sed de eo plura habentur in nostro *Chanaan* lib. 2. cap. 16.

Supersunt *Samaritanus* & *Onkelos*: quorum ille *Emæos*, iste *gigantes* explicat; quæ ferè eodem recidunt: quia *Emæi excelsi erant ut* Anacæi, *& gigantes reputabantur ut* Anacæi. Ita asserit *Moses*, *Deuter.* 2. 10. 11. Unde est, quod in *Bereschith Rabba*, cap. 26. *Hebræi Emæorum* nomen recensent inter gigantum nomina septem. Itaque tam *Onkeloso*, quàm *Samaritano* [illegible] *jemim*, iidem sunt, qui *Emim*: quorum nomen *Hebræi* vel cum *Jod* אֵימִים scribunt, vel אֵמִים sine *Jod*. Prius si sequamur, dicendum erit in יֵמִים primam radicalem *Aleph* excidisse: ut cum מכולת *cibus* legitur pro מאכולת 1 *Reg.* 5. *vers.* 11. מסורת *vinculum*, pro מאסורת, *Esa.* 20. 37. השפות *stercora*, pro האשפות *Nehem.* 3. *vers.* 13. תפינים *cocturæ*, pro תאפינים, *Levit.* 6. 21. al. 24. יהל *tentorium figet*, pro יאהל, *Es.* 13. 20. תזרני *accinges*

cingesme, pro תאזרני, 2 *Sam.* 22. 40. תזלי, *abibis*, pro תאזלי, *Jerem.* 2. 36. וירב *& insidiatus est*, pro ויארב 1 *Sam.* 15. 5. ימרוך *dicent tibi*, pro יאמרוך, *Ps.* 139. 20. להכיל, *ad comedendum*, pro להאכיל, *Ezec.* 21. 28. מלפנו, *docens nos*, pro מאלפנו, *Job.* 35. 11. תבא *acquiesces*, pro תאבה, *Prov.* 1. 10. Itaque ut vir idem *Aram* vocatur *Matth.* 1. 3. & *Ram*, *Ruth.* 4. 19. & 1 *Par.* 2. 9. 10. Idem locus אפס דמים 1 *Sam.* 17. 1. &, sine *Aleph*, פס דמים, 1 *Par.* 11. 13. Iidem populi vulgò הארמים, id est, *Syri* & sine *Aleph* הרמים, 2 *Par.* 22. 5. Ita *Emæi* vel cum *Aleph* האימים vel sine *Aleph* הימים, dici potuisse constat. At, si sequamur posterius, dicendum erit [illegible] *jemim*, esse pro [illegible] *emim*; *Aleph* & *Jod* permutatis. Quo exemplo תתימרו *vos verbis efferetis*, est pro תתאמרו, *Es.* 61. 6. Et ילף *Chaldæis*, & *Syris*, *discere* est, ut אלף: & יולפנא *doctrina*, ut אולפנא: & *adunare* יחד, vel אחד: & יגר *acervus* est ab אגר. Quid si, variante lectione, *Onkelos* pro [illegible] *hajemim*, plenè legerit [illegible], quomodo hodieque legitur in *Hebræo* exemplari; quod *Parisiis* editum est charactere *Samaritano*? Utut sit, mihi persuasissimum est, aut *Mosem* ita scripsisse, aut [illegible], & [illegible], vel [illegible] eosdem esse populos, atque id *Masorethas* subinnuisse, cum voci [illegible] easdem Vocales adscripserunt, quas adscribunt vocibus [illegible], & [illegible]. Si nimirum sic intelligas, loci, alioqui obscuri, & intricati, sensus apertus erit, & percommodus. In *Horæorum* Principum genealogiâ duos *Anas* recenset *Moses*; quorum unus frater, alter *Sibonis* filius fuit, & *Esavi* socer. Quem ut *Propheta* magis insigniat, ait illum esse *Anam*, *qui invenit* הימים, vel האימים, id est, *Emæos in deserto*, *tum cùm pascebat asinos* Sibonis *patris sui*. Invenisse hostes *Hebræa* phrasi dicitur, qui incidit, vel etiam qui irruit in illos ex improviso. Quo sensu de tribubus *Judæ* & *Simeonis* dicitur *Jud.* 1. 5. *Invenerunt* Adoni-bezek *in* bezek, *& pugnaverunt in illum.* Et de *Saüle* 1 Sam. 31. 3. *Invenerunt eum jaculatores.* Et de *Propheta*, qui è *Juda* venit *Beth-lehem*, 1 Reg. 13. 24. *Invenit eum leo in via, & occidit.* Et de *Jehu* 2 Par. 22. 8. *Invenit principes* Judę, &c. *& interfecit eos.* Et de illo, qui casu occidit, absque odio præcedente, *Num.* 35. 27. *Si invenerit eum*, &c. *& percusserit vindex sanguinis.* *Cain* etiam eâdem phrasi dixit *Gen.* 4. 14. *Me quisquis invenerit, occidet.* Et *Saul* 1 Sam. 24. 20. *Quotusquisque est, qui inveniat hostem, & illum dimittat illæsum?* Et *David* Ps. 21. 9. *Invenies manu tuâ omnes inimicos tuos, dextrâ tuâ invenies osores tuos.* Ut Sponsa *Cant.* 5. 7. *Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem, percusserunt me, vulneraverunt me.* Et Deus ipse *Es.* 10. 10. *Invenit manus mea regna idolorum.* Eò quoque hæc pertinent *Deut.* 31. 17. *Invenient eum mala multa, atque angustiæ.* Et *Ps.* 116. 3. *Angores inferni invenient me.* Et *Ps.* 119. 143. *Oppressio & angustia invenerunt me*, id est, in me inciderunt, vel me ex improviso adortæ sunt. Ità *Emæos* invenisse dicitur *Ana*, sive in eos inciderit, aut irruerit. Quo casu tum notissimo cum nominis sui famam ad posteros propagaverit, seu magna clade illos affecerit, aut sibi paratas insidias virtute suâ eluserit, hoc quasi κριτηρίῳ eum *Propheta* designat, atque ab alio cognomine distinguit. Hoc eo fit verisimilius, quod *Horæi*, quibus *Ana* pater *Sibon* imperabat, *Emæis* vicini erant. *Emæi* enim *Ar* tenuerunt, & campum *Kirjathaim*; & *Horæi* montem *Seir*: donec illi à *Moabitis*, hi ab *Idumæis* pellerentur. Unde factum, ut *Emæorum* regio *Moabitis*, & *Horæorum* regio *Idumæa* diceretur. *Moabitidem* porrò & *Idumæam* regiones fuisse finitimas nemo est, qui nesciat. Quod de harum gentium situ diximus, patet ex duobus *Prophetæ* locis: in quorum uno Reges conjurati quatuor, *Emæis* profligatis in campo *Kirjathaim*, vicinos *Horæos* invadunt in monte (*k*) *Seir*. In altero, qui est multò disertior, Deus *Israëlitas* sic alloquitur (*l*) *Moabitas ne oppugnato, neque misceto cum iis bellum. Neque enim tibi dabo quidquam de terra*

(*k*) Gen. 14. 5. 6.
(*l*) Deut. 2. 9. 10. 11. 12.

eorum in hæreditatem. *Quin filiis* Loti *dedi* Ar *in hæreditatem. Eam anteà* Emæi *inhabitabant, populus magnus, multusque, & excelsus, ut* Anacæi, *&c. Et montem* Seir, *anteà* Horæi *inhabitabant, in quorum hæreditatem successerunt* Esavi *filii.* *Emæi* igitur, atque *Horæi*, cum vicini fuerint populi, nihil tam proclive fuit, quàm hos illorum, aut illos horum fines invadere. Quò pertinet, quod scribit *Moses*, *Anam*, *Sibonis Horæorum* principis filium, pascentem asinos patris sui, reperisse את הימים, id est, in finitimos *Emæos* incidisse, vel irruisse. Si quis miretur Principis filium patris sui pavisse asinos, ea videat, quæ à nobis in similes locos afferuntur in capite *De pastoribus*.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

Cur animalia heterogenea copulare per Legem *Mosis* non licuerit.

Lex de eo Levit. 19. 19. *Heterogenea* Hebr. כלאים *Cujus vocis origo aperitur. De heterogeneis* Maimonidis, *&* Philonis *loca. Illa copulare* Judæis *etsi sit nefas, tamen fœtus, qui ex illis nascitur, ad usum concessus. Causæ prohibitionis.* 1, *Quia hæc copulatio contra naturam. Ut deterreantur homines à promiscuo & illicito concubitu.* 3. *Ne simus* ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις, 2 Cor. 6. 14. *Aliæ quædam Allegoriæ.*

Negavimus licuisse *Judæis* mulorum procreationi incumbere, quia Lex prohibebat his verbis *Levit.* 19. 19. בהמתך לא תרביע כלאים *Jumentum* (vel *pecus*) *tuum non admittes animalibus heterogeneis. Græci* reddunt ἑτεροζύγῳ, quasi dicas *alteri-jugi*; Hieronymus, *alterius generis animantibus*; *Arabs* uterque نوعين *duabus speciebus*; Onkelos עירובין, Jonathan עירבובין, Samaritanus [illegible] & Syrus [illegible], *mixto animali*, vel *mixtis* animalibus; id est, ita ut duæ species in concubitu misceantur. Quo sensu dixit *Poëta* l. 7. *Æn.*

Mista Deo mulier. ---

Hebrææ vocis כלאים origo ignota hactenus ex *Æthiopica* lingua patet, qua ክልእ : vel ክልኤ : Fœm. ክልኤቲ : Plur. Mascul. ክልኤቱ : Fœm. ክልኤት : *duplicem, geminum, duos* sonat. Hinc *Matth.* 4. 18. ክልኤተ : አኃወ : *duo fratres.* Matth. 18. 8. ክልኤ : እደ : ወክልኤ : እግረ : *duæ manus, & duo pedes.* Psal. 149. 6. ሰይፍ : ዘክልኤ : ስፋሁ : *gladius, cujus geminum est os*, id est, *anceps*, δίστομος. Matth. 2. 16. ዘእምክልኤ : ዓመት : *qui sunt duorum annorum*, διετεῖς, *bimi, biennes.* Luc. 1. 6. ክልኤሆሙ : *duo ipsi, i.e. ambo.* Matt. 11. 1. ለዐሠርቱ : ወክልኤቱ : አርዳኢሁ : *duodecim discipulis ejus.* Matth. 24. 41. ወክልኤቲ : ይሐርጻ : *& duæ molunt.* Et ካልእ : Fœm. ካልእት : Plur. ካልኣን : *alium, alterum, diversum* sonat. Sic *Ps.* 47. 12. & 77. 4. ካልእ : ትውልድ : *ad alteram generationem.* Luc. 6. 6. በካልእት : ሰንበት : *in altero Sabbatho.* Matth. 13. 24. ካልእተ : ምሳሌ : *altera parabola.* Matth. 5. 39. ካልእታ : *alteram illam* supple መልታሕት : *maxillam.* *Liturg.* pag. 176. à ወካልእታ : ማርያም : *& altera illa Maria.* Matth. 4. 21. ካልኣን : ክልኤቱ : *alii duo.* Ita enim *Luc.* 23. 32. & *Job.* 21. 2. Et ክልኤት : est *diversitas, divisio.*

visio. Sic *Liturg.* pag. 163. d. ግበሮሙ ፡ ከመ ፡ ይኩኑ ፡ ለከ ፡ ዘእንበለ ፡ ክፍለት ፡ *Fac eos, ut sint tibi sine divisione.* Et 1 *Cor.* 16. 9. ወበልአን ፡ sunt ἀντικείμενοι, *oppositi, diversi, adversarii.* Hinc *Heb.* כלאים in brutis, in vitibus, in seminibus, sunt duæ diversæ species, quas ex Lege ceremoniali non licebat simul miscere. In vestibus etiam, puto lana, & linum. Vide *Levit.* 19. 19. *Deut.* 22. 11. Nos hic de brutis solum agimus.

Legem, quâ vetantur admitti, quæ sunt heterogenea, ita explicat *R. Moses* in Tractatu כלאים cap. 9. *Qui marem admittit fœminæ diversæ speciei, sive sit quadrupes domesticum, aut ferum, aut avis, aut animal in mari degens, is juxta Legem vapulat, sive in terra* Israëlis *id fiat, aut alibi; quia dicitur* Levit. 19. v. 19. "*Jumentum tuum non admittes heterogeneis. Neque refert sitne suum, an alienum quadrupes, domesticum, ferum, avis,* &c. *Et vapulet non solum, cum manu sua intromisit* כמכחול בשפופרת *ut stylum in calamum, sed si duntaxat marem provocavit ad conscendendum in fœminam, aut voce suâ incitavit, percutitur percussione rebellionis* (id est, fustigatione). *Licet tamen in uno stabulo simul claudere duo animalia heterogenea; & qui videt concumbere non tenetur illa separare. Sed* Israëlitæ *non licet Ethnico dare jumentum suum, ut heterogeneo admittat. At, si quis peccavit in hanc Legem, jumentum suum cum diversi generis animante copulando, liber est ipsi usus animalis inde nati. Et, si mundus sit uterque parens, concessus est illius esus, prout explanavimus in Tractatu* De cibis vetitis. *Cum duæ species, tam è feris, quam ex domesticis animalibus, sibi sunt mutuò similes, etsi unum ex altero sit editum, & magna similitudo intercedat; tamen, quia sunt duæ species, pro heterogeneis habendæ sunt, neque licet illas simul copulare. Verbi gratiâ, lupum cum cane, & canem villaticum cum vulpe, & capreæ marem cum capra, & ibicem cum ove, & equum cum mula, & mulum cum asina, & asinum cum onagro fœmina; quia quantumvis similes, tamen sunt diversi generis. At, cum in eadem specie aliud domesticum, aliud ferum est animal, ut in bove, & equo, quorum nonnulli sunt sylvestres, tum illa copulare liberum est; quia sunt una species. Tamen vulgaris anser & ferus sunt heterogenei: quia illius testiculi sunt interiores; hujus autem omnino exteriores. Unde constat diversas esse species.* והכוי *& tragelaphus est heterogeneus, utpote ex domestici animalis cum fero concubitu editus. Tamen propter illum non vapulant; quia de eo ambigitur. Ea animalia, quæ nascuntur ex heterogeneis, copulare liberum est, si modo matres sint ejusdem speciei. At, si diversæ sint speciei, ea copulare est nefas, & qui copulat, vapulat. Aut si copulat fœtum heterogeneum cum specie, ex qua est mater, etiam propterea vapulat. Verbi gratia, mulum, cujus mater est asina, licet admittere mulæ ab asina natæ: sed illum asinæ admittere non licet. Mulum quoque ex equa natum non licet admittere mulæ ex asina procreatæ. Neque aliter se habent reliqua hujusmodi. Propterea qui mulæ mulum vult admittere, aut sub eodem jugo jungere duas mulas, advertit ad signa aurium, caudæ, & vocis, an similia sint, ut sciat an verè sint unius speciei, adeoque licitæ.* Hæc ad verbum *Maimonides* libri *Jad* tomo tertio. fol. 72. b. & 73. a. Editionis *Venetæ.* Et docet *Scholiastes* ex quibus *Talmudis* locis singula hęc exprompta sint. Quibus similia habet *R. Isaac* in *Ammude gola* cap. CLXIII. *Philo* quoque multò antè in libro *De specialibus legibus*, Τράγον ὐδεὶς ἐάσει ποιμὴν Ἰυδαῖος ἐπιβαίνειν ἀμνάδι, ὐδὲ κριὸν χιμαίρᾳ, ὐδὲ βῦν ἵππῳ· εἰ δὲ μὴ, τίσει δίκας. *Hircum nullus pastor* Judæus *sinet in ovem scandere, neque arietem in capram, neque bovem in equam: aut si fecerit, dabit pœnas.* Et de mulis speciatim, Τὺς ὀρεῖς ἔνιοι τῶν ὑποζυγίων ἁπάντων προτιμῶσιν, ἐπειδὴ τὰ σώματ' αὐτοῖς πέπηγε, καὶ σφόδρα νενευρῶται. Κἀν τοῖς ἱπποφορβίοις, καὶ τοῖς ἱπποστάσεσιν ὄνυς ὑπερμεγέθεις, ὓς προσαγορεύυσι Κήλωνας, ἀνατρέφουσι, ἵνα ταῖς θηλείαις ἀναβαίνωσι πώλοις. Αἱ δὲ μικτὸν ζῶον ἀποτίκτουσιν ὀμίονον, ἧς παρὰ φύσιν τὴν γένεσιν εἰδὼς, ἀνάκρατος ἀπεῖπε Μωϋσῆς καθολικωτέρᾳ προστάξει. *Mulos jumentis omnibus quidam præferunt, quod bene compacta nervosaque habeant corpora. Et in equorum pascuis stabulisque asinos prægrandes alunt, quos* celones, *id est, admissarios, vocant, ut equas ineant. Illæ autem mixtum animal, mulum scilicet, pariunt, cujus genituram, naturæ contrariam esse cum sciret* Moses, *penitus interdixit.* Proinde falluntur *Lyranus*, *Cajetanus*, atque alii recentiores, qui *Mosis* interdictum de admittendis heterogeneis ad literam intelligi negant. Et frustra objiciunt perpetuum apud *Judæos* mulorum usum inde à sęculo *Davidis* Regis. Utut enim heterogenea copulare fuerit nefas, tamen הנולד מהם מותר להנאה *fœtus, qui ex illis nascebatur, ad usum fuit concessus*, ut nos jam docuit *Maimonides.* Ita etiam *R. Isaac* ubi suprà, tanquam ex *R. Jose*, והוולדות הבאים מכלאים מותרים באכילה כגון מכבש ועז ובהנאה כגון פרד הבא מסוס והמורא *Fœtus, qui nascuntur ex heterogeneis, conceduntur ad esum, ut* musimon, *qui nascitur ex ariete, & capra: & ad usum, ut mulus, qui ex equo & asina procreatur.*

Causæ prohibitionis plures afferuntur. Prima, quod ambigenarum generatio habeat aliquid παρὰ φύσιν, *præter naturam.* Ea ratio est *Philonis*, quam sic amplificat *R. Menachem* in *Leviticum*, *Si quis heterogeneorum generationem procurat, idem est ac si crederet Deum Sanctum Benedictum non perfecisse quidquid necesse est, ac proinde plures vellet creaturas addere, atque ipsi adesse in mundi creatione.* Item, *Qui mutat species, & miscet heterogenea, regii numismatis typum adulterat.* Addunt hâc prohibitione deterreri etiam homines, multò plùs quàm pecora, quę rationis usu carent, à promiscuo, & illicito concubitu. *Philo* rursus, Τοσῦτον δὴ ἄρα τὸ προμηθὲς ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις ἐστὶν, ὡς θ' ὑπὲρ τοῦ μηδεμίαν ἔκθεσμον ὁμιλίαν ἀνθρώπους προσίεσθαι διείρηται, μηδὲν ἐᾶν ὑπό τινος ἑτερογενοῦς ὀχεύεσθαι. *Tanta fuit sacrarum legum providentia cavendi, ne homines polluerentur coitu nefario, ut disertè cautum sit, ne admittatur ullum animal heterogeneum.* Item, Μακρόθεν δὴ ὡς ἀπὸ σκοπιῆς ἐσωφόνισεν ἀνθρώπους, ἵν' ἐκ τῶν δὲ προμαθόντες ἄνδρες ὁμῦ, καὶ γυναῖκες, ἀνέχωσιν ὁμιλίων ἐκνόμων. *Eminus tanquam è specula coërcet homines, ut his edocti, tam viri, quam fœminæ, ab illegitimo concubitu abstineant.* Et *Theodoretus* Quæst. 27. in *Leviticum*, Ἀπαγορεύει τοίνυν τῶν ἑτερογενῶν τὴν ὀχείαν, οἷον ἵππου καὶ ὄνυ· ἵνα μὴ διαβῇ ἀπὸ τῶν ἀλόγων εἰς τὺς λογικὺς ἡ παράνομος μίξις. *Heterogeneorum coitum prohibet, puta equi & asinæ, ne à brutis animalibus ad ratione prædita transeat illegitima commixtio.* Idem *Theodoretus* vult Apostolum ad hanc Legem allusisse, cum dixit 2 *Cor.* 6. 14. Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγῦντες ἀπίστοις. Nempe fidelis & infidelis animalia sunt quodammodo ἑτερόζυγα, quomodo heterogenea hic appellant *Græci* Interpretes. Itaque in hanc legem peccat fidelis, qui matrimonio cum infideli jungitur. *Hesychius*, quem *Isychium* corruptè vocant, ait, fideles sic prohiberi, ne circumcisionem simul & baptisma sectentur. *Hebræum* quemdam citat *Munsterus*, qui hinc probat in populo Dei non debere esse ערבוב *misturam*, sed אחדות שלמה *perfectam unitatem, & concordiam.* Sicut enim noluit Deus rerum species permisceri, & confundi, sic neque ejusdem Ecclesiæ homines vult diversa sentire. Multò plura hujus generis addunt recentiores, ut Allegoriarum nullus est finis: quæ nos iis consectanda relinquimus, quibus plus suppetit otii.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

Varia Elephanti nomina.

Conjectura de origine vocis שנהבים senhabim, *qua vel* ebur *vel* elephanti *potius significantur.* 1 Reg. 10.22. *In* Hebræis *vocibus compositis mediam sæpe elidi.* בהמות behemoth *Job.* 40. 15. *non est elephas, sed hippopotamus.* פיל phil *elephas* Chald. Syr. Arab. & Pers. *Ejusdem* Æthiopica, & Ægyptia *nomina.* Philæ *urbs unde dicta.* تفيل pinguescere. Zindaphil, & Sindaphim, & Delphinos *quid significent. Elephas in India* Bosare: *Latinè* Barrus. *Vox elephanti exilis,* τρισμὸς, stridor. Eristobaria *urbs* Indiæ *ubi, & unde dicta.* Πιρίοσας Hesychio *elephas.* Prasii, & Taxilæ *elephantes.* Cæsar *Mauris elephas.* Alpha *bos* Phœnicibus, *unde* elephas. *Quadrupedum pleraque majoris molis ad boves referri, ut cervos, bubalos, rhinocerotes,* &c. *Elephas* bos Luca *dictus* à Lucanis, *ubi primum visus. Vitulus pro pullo elephantis. Taurelephantes, seu Rhizes, quale animal.* Nicephorus *emendatus.*

Classis *Solomonis* è *Tharsis* advexisse legitur *aurum, & argentum,* שנהבים senhabim, *& simias, & pavones,* 1 Reg. 10. 22. & 2 Par. 9. 21. Senhabim *Græci, Chaldæus, Hieronymus, Hebræi* recentiores *dentes elephantorum* explicant: *Syrus,* & *Arabs elephantos.* Quomodocunque sumas, constat שנהבים *senhabim,* vocem esse compositam ex שן *sen,* & הבים *habim.* Quarum vocum quam nota est prior, tam posterior est ignota. Nemo enim est, qui nesciat שן *sen, Hebræis* primò *dentem* in genere significare, deinde κατ᾽ ἐξοχὴν dentem illum eximium, ex quo fit ebur. At vox הבים *habim,* unde facta sit, aut quid propriè significet, doctissimos latuit hactenus. Hic igitur cum non possit quidquam afferri certi, liceat suspiciones meas in re obscura proferre. *Arabicè* قهب kahiba, *fuscum esse* sonat. Inde قهبة kohba, *color fuscus* اقهب akhab, *qui colore fuscus est,* الاقهبان الفيل والجاموس Alikhaban, *elephas,* & *bubalus,* à colore sic dicti, in *Giauhari,* & in *Alcamus.* Elephantis enim, & bubalis idem est color, nempe ad fuscum, aut nigrum vergens. *Vartomanus, Navigat.* lib. 3. cap. 10. *Elephantes ternos bubalos magnitudine excedunt, villo etiam non absimiles.* An hinc priscis *Hebræis* elephantes dicti קהבים *kahabim?* Ita suspicor, & pro שן־קהבים *sen-kahabim,* in compositione dici שנהבים *senhabim,* mediâ literâ elisâ, ut passim fit compendii causa, cum duæ, vel plures voces in unam coalescunt. Talia sunt אברהם *Abraham,* pro אב־רב־המון *Ab-rab-hamon,* pater magnæ multitudinis: שמואל *Samuel,* pro שאול־מאל *Saul-meel,* petitus à Deo: עקרב *akrab, scorpio,* pro עקץ־רב *akats-rab,* à magno aculeo: עכבר *achbar, mus* (propriè *agrestis*) quasi עכל־בר *achal-bar,* consumptor agri: ארגון *Argavan, purpura,* pro ארם־גון *aram-gavan,* Syrius color. *Rana* Arabicè ضفدع *diphda* pro ضفردع *dipharda,* ut Hebraicè צפרדע *tsephardea,* quasi dicas *limosæ ripæ incolam.* Sic שנהבים *senhabim,* pro שן־קהבים, *sen-kahabim,* vel est *dens elephantorum,* quomodo plerique reddunt, vel ipsemet *elephas,* ut volunt *Syrus* & *Arabs,* qui composita voce ita dictus sit, ut à bubalo distingueretur. Uterque enim est קהב *kahab,* seu *fuscus.* Ac proinde *Arabicum* اقبان *ikhaban* est utrique commune. Sed solus *elephas* est שנקהב *senkahab,* vel contractè שנהב *senhab,* id est, illo dente insignis, ex quo fit ebur. Et quamvis parum referat utrum שנהבים *senhabim,* hic pro *dente* accipias, aut pro ipsomet *elephante,* malo tamen elephantem intelligere. 1. Quia melius cohærebit cum sequentibus, si dicatur classis *Solomonis* advexisse *elephantos, simias, & pavones.* 2. Quia nulla ratio apparet, cur ebur hic dicatur שנהבים *senhabim,* cum in aliis Scripturæ locis nonnisi שן *sen,* dicatur. Adeoque quarto ante versu, ubi *Solomon* fecisse legitur כסא שן גדול *solium ex ebore magnum.* 3. Quia ebur non diceretur Plurali numero שנהבים senhabim, *dens elephantum,* sed Singulari שנהב senhab, *dens elephantis.* Sic enim in *Chaldæa* Paraphrasi semper vocatur שן־דפיל sendephil, *dens elephantis.* Et in *Syra* Apoc. 18. 12. ܓܪܡ ܦܝܠܐ gremphila, *elephantis.* Ut *Cant.* 5. 14. & 7. 4. in *Æthiop.* ቀርን፡ ናጌ፡ karna-nage, *cornu elephantis.*

Elephantis aliud est nomen בהמות *behemoth,* Job 40. 15. si interpretibus credimus. Hi enim *elephantem* volunt בהמות *behemoth,* id est, θηρία, seu *belluas* Plurali numero dici, quasi sit instar multarum, propter longè amplissimam verèque suspiciendam corporis magnitudinem: ut ratione dignitatis unus Deus אלהים *Elohim,* id est, *Dii,* Plurali voce appellatur. Et Dei sapientia חכמות *chacamoth,* id est, *sapientiæ,* Prov. 1. 20. & 9. 1. Et Rex *Ægypti* אדנים *adonim,* id est, *Domini,* Gen. 40. 1. & *Es.* 19. 4. Tamen in *Job* vocem בהמות *behemoth,* Singularis esse numeri suo loco docebimus, & *hippopotamum* significare, non *elephantem,* ut volunt.

At verum *elephantis* nomen est פיל *pil,* vel *phil* potius, jam inde à multis sæculis toto Oriente receptum. Neque enim *elephantum* aliter nominant *Chaldæi, Syri,* atque *Arabes* Scripturæ Paraphrastæ. *Persis* quoque est notissima vox, quibus *lycium* est فيلهرج *philharag,* elephantis fel, & *arum crispum* فيلجوس *philgius,* elephantis aures, ut auctor est *Aben-bitar.* Proinde in Præfatione ad Historiam *Christi Persicam, Persarum* hoc adagium legere est, فيل را از نشان پاي او بشناسند *Elephantem ex vestigio pedum ejus cognoscent.* Et *ebur* in *India murfil* vocatur, aut *morfil,* id est, *dens elephantis. Æthiopibus* hodie elephas est ናጌ፡ *nage,* & *Ægyptiis* ΔΕΛΦΙΝΟΣ. Sed olim utrosque, aut alterutros *phil* appellâsse, ex eo mihi suspicio est, quod *Philæ* urbs in *Ægypti* & *Æthiopiæ* confiniis, ex *Herodoto,* & *Plinio* videtur eadem esse cum aliorum *Elephantine.* Quæ conjectura si vera est, ab *Æthiopia,* & *Ægypto* usque ad extremos *Indos* obtinuerit hoc vocabulum. A nomine فيل *phil* formantur *Arabum* verba تفيل *thephaiala,* & استفيل *isthephaiala,* ut, cum de homine dicunt تفيل *thephaiala* pro سمن *sammana, pinguis evasit,* quasi præ pinguedine ad elephantem accedat. Et de vastiore camelo استفيل *isthephaiala,* id est, صار كالفيل *factus est ut elephas.* Utrumque est in *Alcamus.* In *Damire,* الفيل ضربان فيل وزندفيل وهما

وهما كالبخاتي والعراب والجوامس والبقر ولخيل والبراذين والجرذ والفار والنمل والذر *Duæ sunt elephantis species, quarum una* phil *simpliciter dicitur, altera* zindaphil. *Hæ tantum inter se differunt, quantum in camelis* bechetti *& Arabici, aut bubali & boves, equus & mannus, mus & sorex, formica vulgaris &* dsor. (formicæ species, quam ita pusillam esse ajunt, ut earum centum æquet pondere unicum ordei granum). *Zindaphil* à loco videtur dictus, quia in libro *De proprietate elementorum*, quem *Aristoteli* falso tribuunt, cum sit *Arabis* Scriptoris, *Zindi* in iis locis censetur, quorum incolæ nigri sunt, & capillo crispo. Sunt, quibus فيل *phil* est *mas elephas*, & زندفيل *zindaphil* est *fæmina*. Ex *Chaldæo* שן־דפיל *sen-dephil*, pro *dente elephantis*, seu *ebore*, factum שנדפין *sendephin*, in *Jonathanis*, & *Hierosolymitanâ* Paraphrasi *Gen.* 50. v. 5. ubi legitur *Josephus* patrem suum collocâsse בערס דשנדפין *in lecto desindaphin*, id est, *eburneo*. Nam quod שנדפין *sindaphin*, scribunt esse *ligni preciosi genus*, meræ nugæ sunt. Ita ex *Arabico* الفيل elphil, *elephas* à *Cophtitis* primo dictus ΕΛΦΙΝΟΣ, deinde etiam ΔΕΛΦΙΝΟΣ, diversi elementi animalium nominibus ita permixtis. Ab iisdem enim *delphin* hoc ipso nomine appellatur.

Sunt & alia elephantum prisca nomina obiter hic explicanda. Sic apud *Arrianum* in *Periplo* maris *Erythræi*, inter *Indiæ* regiones describitur ἡ Δησαρήνη χώρα, φέρουσα ἐλέφαντα τὸν λεγόμενον Βωσαρή, Desarena *regio, elephantum ferens dictum* Bosare. *Stuckio* Βωσαρὴ est βοῦς Ἄρηος, *bos Martius*. *Fullero* Δηζαρήνη χώρα est Δωζαρήνη, à qua vult *elephantem* Δωσαρή, non Βωσαρή dici. Quorum illud *Græcum* esset, hoc *Arabicum*. *Arabum* enim populi sunt *Dosareni*, & iisdem *Bacchus Dosares*, ut alibi docuimus. At, cum jam inde à *Solomonis* ævo *Phœnices* in *Indiam* navigaverint, eosdem magnæ molis elephantem בושרי *bosari*, id est, *carnosum* nominasse suspicor. Quale est, quod *Syrè* dicitur ܬܠܠܐ ܕܒܣܪܐ *thelala debesra, tumulus carneus* in *Syriaco Ferrarii Lexico* pag. 706. Neque dissimile, quod *Basilii* Homil. 9. in *Hexaëm.* vocantur *elephantes* βουνοί τινες σάρκινοι, *carnei quidam colles*.

Barrus etiam pro *elephante* usurpatur. *Horatius* Epod. 12.

> *Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?*

Sidonius Carm. 23.

> *Non, si quas eboris trabes refractis*
> *Rostris* Marmarici *dedêre barri*.

Inde *barrire*, & *barritus* de elephanti voce. Incertus auctor in *Philomela*,

> *Et barrus barrit, cervi glocitant, & onagri.*

Glossæ veteres, *Barrit*, Τρίζει, ἐλέφας βοᾷ. Sunt, qui has voces asserunt esse ὀνοματοποιητικάς. Festus, *Barrire elephanti dicuntur, sicut oves dicimus balare, utique à sono ipso vocis*. Dubito an verè, quia barriendi vox videtur plenum boatum exprimere, cum vox elephanti sit valde exilis. Unde est, quod *Græcè* vocatur τρισμός, & *stridor* in *Livio*, *Hirtio*, *Plinio*, & *Ammiano*. Quod in *Damire* notant *Arabes*, وليس صيحة علي قدر جثته لانه كصياح الصبي *Non respondet vox ejus moli corporis, sed est ut vox infantis*. Itaque, ex aliorum sententia, *barrus* alludit ad בעיר *beir*, quomodo *jumentum* vocant *Hebræi*, *Syri*, & *Arabes*. Unde בער *baar*, pro *bruto homine* in *Psalmis*, *Proverbiis*, & *Jeremia* occurrit aliquoties. Alii has ipsas voces ex *India* arcessunt. *Isidorus* *Orig.* lib. 12. cap. 2. *Apud* Indos *voce* BARRO *vocatur, unde & vox ejus barritus dicitur.* Neque id fortasse absurdè, cum apud *Nonnum* lib. 26. in exercitu *Deriadis Indorum* Regis *Pylætem* elephante vectum sequatur

> Λαὸς ἐυκρήδεμνος Ἐρισοβάρειαν ἐάσας,

Populus bene-vittatus, Eristobariâ *relictâ*. Quæ *Ptolemæo* est Ἀρισόβαθρα urbs ad *Indum*. Fallor, aut verum nomen fuit Ἀρισοβάρεια, illi à *Græcis* inditum ab elephantorum præstantia, quos *Indi baros* appellaverunt. Ab *Indiæ* locis notissimis *Prasii*, & *Taxilæ* quidam elephantes appellati sunt. *Ælianus*, *Hist.* lib. 13. cap. 12. Μέγιστον (lege Μέγιστοι) τῶν ἐκεῖθεν ἐλεφάντων οἱ καλούμενοι Πράσιοι· δεύτεροι δὲ ἂν τάττοιντο τῶν δὲ οἱ Ταξίλαι. *Maximi elephantorum, qui illic sunt*, Prasii *dicti : secundi verò ab his existimantur* Taxilæ. Pro *Prasiis*, alii *Præsios*, & *Bræsios* dixerunt, & *Parrhasios*, vel *Pharrasios* (ut in *Curtio* legere est) fortasse etiam *Pirissas*, ut hæc nomina valde variant. Unde *Hesychio* Πιρίσσας, ὁ ἐλέφας.

Mauris denique, & *Pœnis* id ipsum fuit *Cæsar*, quò *Cæsaris* nomen nonnulli referunt. *Spartianus* in *Ælio Vero*; Cæsarem *ab elephanto* (*qui linguâ* Maurorum CÆSAR *dicitur*) *in prælio cæso, eum, qui primus sic appellatus est, doctissimi, & eruditissimi viri putant dictum*. *Servius* in lib. 1. *Æn.* CÆSAR, *vel quòd cæsò matris ventre natus est, vel quòd avus ejus in* Africa *manu propria occidit elephantem, qui* Cæsar *dicitur* Pœnorum *lingua*. Quin *Cæsar* apud priscos *Romanos* τὸν κυριῶντα, id est, *cæsarie insignem* significavit. Inde igitur *Cæsar* dictus est primus *Cæsarum*. Et à *Cæsaribus* nomen habuit *Mauritania Cæsariensis*, à qua rursus *Cæsares* elephantes in ea nati. Elephantis enim maximè fertilem esse *Mauritaniam* vix quisquam est, qui nesciat. Unde *Strabo* in *Mauritaniæ descriptione* lib. 17. Ἐλεφάντων παντοδαπὴ τροφὸς ἡ χώρα ἐστί. *Elephantum omnifaria altrix regio est.* Et *Plinius* lib. 8. c. 11. *Elephantes fert* Africa *ultra* Syrticas *solitudines, & in* Mauritania. Et initio ejusdem libri, *Auctores sunt in* Mauritaniæ *saltibus, ad quemdam amnem, cui nomen est* Amilo, (aut *Valo*, ut legendum contendit *Vossius* noster in *Melam*) *nitescente Lunâ greges eorum descendere*. Et *Solinus*, Indicos *elephantos* Mauri *timent*. *Ælianus* etiam *Hist.* lib. 10. cap. 1. agit de *Alexandro* quodam ab Imperatore in *Mauritaniam* misso ad venandos elephantos. Et lib. 14. cap. 5. elephantum cornua ἐν τῇ Μαυρουσίᾳ γῇ, in *Mauritania* cadere scribit singulis decenniis. *Juvenalis* denique *Sat.* 11.

> *Dentibus ex illis, quos mittit porta* Syenes,
> *Et* Mauri *celeres*. ---

Ad quæ vetus *Scholiastes*, *Nam & apud* Mauritaniam *interiorem dicuntur nasci elephanti, unde &* Hannibal *habuit*.

Græcum ἐλέφας unde dicatur, non satis constat. Ad פיל *phil*, plerique revocant, tanquam inversâ voce. Sed malim ad אלפים *alaphim*, quo *boves* significantur *Psal.* 8. v. 8. *Prov.* 14. v. 4. *Esa.* 30. v. 24. &c. Unde *Phœnicium alpha* pro *bove* in *Plutarcho*, & *Hesychio*. Notum enim est quadrupedia pleraque majoris molis ad boum referri genus. Ita bubalos, alces, uros, bonasos, bisontes bubus adscribi neminem latet. Et cervum quoque *Arabes* censent inter boum ferorum genera. *Damir* capite *De bove fero*, هذا النوع اربعة اصناف المها والايلة واليحمور والتيتل *Animalium hoc genus quatuor habet species*, maha, & ail, & jachmur, & thaithal. *Maha*, & *thaithal* in bubalorum sunt genere; *ail* cervus; *jachmur* animal huic congener, de quo nos suo loco. Ita rhinocerotes *Pausanias* (in *Eliacis*) *Æthiopicos tauros* appellat. Ipsos deni-

denique elephantes, cùm in *Lucaniam* primum egit *Pyrrhus*, *Romani* pro bubus habuerunt, & *Lucas boves* vocitârunt. Quod in *Poëtis* non infrequens. *Ennius* apud *Varronem*,

Atque locusta bovem Lucam pariet prius. ---

Vocum ordinem à Scribis turbatum sic restituo, ut constet versus. *Lucretius* lib. 5.

Inde boves Lucas turrito corpore tetros.

Seneca in Hippolyto Act. 1.

--- *amat insani*
Bellua Ponti, *Lucæque boves.*

Ausonius Epist. 15.

--- *ut Lucas boves*
Olim resumpto præferoces prælio
Fugit juventus Romula.

Hinc *Philoxeni* Glossæ, Ἐλέφας, *Elefantus, voclucâ, Barrus. Voclucâ* pravè scriptum pro *Vos luca. Vos*, id est, *bos*; quæ mutatio in illis *Glossis* passim occurrit. Vocis originem sic aperit *Plinius* lib. 8. c. 6. *Elephantes* Italia *primum vidit* Pyrrhi *Regis bello, & boves Lucas appellavit in* Lucanis *visos anno urbis* CCCCLXXII. Nec multo aliter *Solinus*. Sed accuratius *Varro*, sequutus vetustiores, *De Ling. Lat.* lib. 6. *Luca bos, elephas. Cur ita sit dicta, duobus modis inveni scriptum. Nam & in* C. Ælii *Commentario erat* "A Libycis Lucas. *Et in* Verginii *Commentario*, "A Lucanis Lucas. *Ab eo, quod nostri quam maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem; & in* Lucanis Pyrrhi *bello primum vidissent apud hostes elephantos, id est, quadrupedes cornutas (Nam quos dentes multi dicunt, sunt cornua) Lucam bovem appellasse.* Eodem pertinet, quod pro vitulis habentur eorum pulli: ut *Plinii* lib. 8. c. 1. ubi elephantes describit *vitulorum fatigatos præ se ferentes*; & *Æliani Histor.* lib. 10. c. 1. *Alexander* quidam, ad venandos elephantes in *Mauritaniam* missus, narrat se vidisse μόσχον ἐλέφαντος ὡραίαν συνελθεῖν ἐλέφαντι νέῳ καὶ καλῷ, *formosam elephantis vitulam cum juvene & pulchro elephante coëuntem.* Vicissim in boum genere scribit *Philostorgius* lib. 3. quosdam se *Romæ* vidisse è Meridianis locis advectos ταυρελέφαντας λεγομένους· ὧν τὸ μὲν γένος τὰ μὲν ἄλλα πάντα βοῦς ἐστι μέγιστος· τὴν δὲ βύρσαν, καὶ τὸ χρῶμα ἐλέφας, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν καὶ τὸ μέγεθος, *Taurelephantes dictos: quod genus quoad cætera omnia bos maximus est; corio verò, & colore elephas, ipsaque adeò magnitudine.* Idem in *Nicephoro* legas *Hist.* lib. 9. cap. 19. Sed vox ταυρελέφαντας utrobique corrupta est. In illo enim ταρελέφαντας, in hoc scribitur παρελέφαντας, quod *spurios elephantos* perperam reddunt. Puto *rhizes* intelligi, de quibus *Strabo* lib. 17. in descriptione *Æthiopiæ*, quæ supra *Mauritaniam* est. Ἐνταῦθα δὲ καὶ καμελοπαρδάλεις φησὶν Ἰφικράτης γεννᾶσθαι, καὶ ἐλέφαντας, καὶ τοὺς καλουμένους Ῥίζεις, οἳ ταυροειδεῖς μέν εἰσι τὴν μορφήν· κατὰ δὲ τὴν δίαιταν, καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὴν ἀλκὴν τὴν πρὸς μάχην, ἐλέφασιν ἐοίκασιν. *Auctor est* Iphicrates *hoc in loco camelopardales gigni, & elephantes, &* rhizes *quos vocant, forma quidem tauris similes, victu verò, & magnitudine, & viribus ad pugnam elephantis pares.* Barbarum hujus animalis nomen *rhizes*, ut *Græcum* fuit *taurelephantes.* An hi sunt *Æthiopici* tauri vulgaribus duplo majores, quos multis describit *Ælianus* lib. 17. cap. 45?

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

De Eboris nomine, & usu pervetusto, ac Elephanti cornu, seu dente, ex quo conficitur.

Elephantes in Africa *ab omni ævo.* Antæi *clypeus ex corio elephantino. Ebur Heroicis temporibus in* Græcia *jam notum. Ejus meminêre* Poëtæ *vetustissimi. De arte tractandi eboris* Homerus, *& alii. In Scriptura nullus eboris usus ante* Solomonem; *cujus solium, & palatium ex ebore fuit. Ebur buxo inclusum in* Ezechiele, *&* Virgilio. Ebur, *olim* ebor, Punicè חבור *ab insigni candore dictum.* Græcè *cur vocetur* ἐλέφας *de animalis nomine. Dentes in elephanto mare sursum, in fœmina deorsum reflexi.* Ebur, *Arabicè* عاج ag, *quorsum. Hi dentes à multis veterum pro cornibus habiti, ut hodieque ab* Æthiopibus. *Lapis ebori similis cur* Persicè chernites. *Ebur alii volunt ex dente sumi. Rationes pro utraque sententia. Videtur Propheta* Ezechiel *inter utramque medius.*

Ut in *Italia* ante *Pyrrhum*, sic in *Græcia* ante *Alexandrum* elephanti nulli visi sunt. Elephantos tamen *Africæ* pars, *Europæ* proxima, habuit ab omni ævo. Itaque *Libycus* ille *Antæus*, qui cum vetustissimo *Hercule* luctatus est, creditur habuisse clypeum ex corio elephantino. *Mela* (a) à Viro undecunque doctissimo & mihi amicissimo, *Isaaco Vossio*, & in hoc loco, & in sexcentis aliis mirâ industriâ restitutus; Tinge, *oppidum pervetus ab* Antæo *(ut ferunt) conditum. Extat rei signum parma elephantino tergore exsecta, ingens, & ob magnitudinem nulli nunc habilis; quam locorum accolæ ab illo gestatam pro vero habent, traduntque, & inde eximiè colunt.* Et Heroicis temporibus ebur jam fuisse notum antiquissimæ Fabulę docent: puta de humero *Pelopis* eburneo, & eburneâ *Pygmalionis* statuâ in virginem mutatâ: de somniis item, quorum alia per corneam, alia per eburneam portam immitti *Poëtæ* fabulantur. Proinde eboris passim meminerunt *Homerus*, & *Hesiodus*, *Poëtarum* qui extant, longè vetustissimi. Ejusque tractandi artem in *Lydia*, & *Caria* jam olim viguisse suadent hæc *Summi Poëtæ*, *Iliad.* δ. versu 141.

Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ
Μῃονὶς, ἠὲ Κάειρα. ---

Ut, cum Lyda, *vel* Carica *mulier aliqua ebur rubro inficit.* Quod *Virgilius* sic imitatur libro ultimo *Æneidos*,

Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur. ---

Et *Ovidius* lib. 2. *Eleg.* 5.

Mæonis Assyrium *fœmina tinxit ebur.*

At in Scriptura nullus apparet eboris usus ante *Solomonis* tempora, qui, cum ex *India* elephantos, & multum ebur curâsset in *Judæam* advehi, grande solium ex ebore sibi construi jussit 1 *Reg.* 10. *v.* 28. & *eburnea palatia*, id est, ebore ornata, *Psal.* 45. *v.* 9. ut habuit *Menelaus*, *Odyss.* δ. vers. 72. 73.

--- δώματα ἠχήεντα
Χρυσοῦ τ', ἠλέκτρου τε, καὶ ἀργύρου, ἠδ' ἐλέφαντος,

domus resonantes auro, electroque, & argento, atque ebore. Et apud *Bacchylidem* (b) *Cei* insulæ Proceribus χρυσῷ δ', ἐλέφαντί τε μαρμαίρουσιν οἶκοι, *auro, & ebore fulgent domus.* Sed & *Achab* palatium eburneum ædificâsse legitur 1 *Reg.* 22. *v.* 39. Et privatorum quoque domus, & lecti ex ebore memorantur *Amos.* 3. *v.* 15. & 6. *v.* 4. Ut in *Ægypto Josephus* patrem suum decumbere fecit בערס דשנדפין *in lecto desindaphin*, seu eburneo, si credimus *Chaldæis* Paraphrastis, *Jonathani*, & *Hierosolymitano*, Gen. 50. v. 1. Sed fides esto penes auctores. Et *Tyri* transtra navium erant *ex ebore in buxo ex insulis* Cittim, *Ezech.* 27. *v.* 6. id est, ex ebore, quod buxo *Corsico* inclusum fuit, ut alibi explicavimus. Quem *Prophetæ* locum non parum illustrant hæc *Poëtæ*, *Æn.* lib. 10.

--- *quale per artem*
Inclusum buxo, aut Oriciâ *terebintho*
Lucet ebur. ---

Ut *robor, jecor, femor*, ita olim dictum est *ebor*, unde flexu

flexus casus *eboris*, & Adjectivum *eboreus*. Optimæ Glossæ, *Ebor*, ἐλέφας, ἐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ ἡ ἐκ τ͂ ὀδόντο ὕλη. Et, si bene conjectamus, *Punicum* fuit hoc nomen cum ipsa re *Romam* ex *Africa* translatum. *Syris* enim, & *Phœnicibus*, unde orti *Pœni*, חור *havar*, *albere*, & חיור *hivar*, *album* sonabat, &, literis geminatis, חורור *havarvar*, λεύκωμα, *albuginem in oculo*. Pro quo הברבר *habarbar*, per *Beth* scribitur *Gen.* 19. *v.* 11. in *Thargum Hierosolymitano*. Sic ebur *ab albedine* dici potuit חוור *havor*, vel חבור *habor*: quod *Latinè* scriptum *ebor*, rejectâ Gutturali: ut in *Emor* pro חמור *Hamor*, *Eva* pro חוה *Hava*, *Emath* pro חמת *Hamath*, *Ezekia* pro חזקיהו *Hizkijahu*. In ebore scilicet candor tam insignis est, ut illum certatim celebrent *Poëtæ* omnes. Sic *Iliad.* ε. *Mydone* lethali vulnere saucio, ex ejus manibus

Ἡνία λεύκ' ἐλέφαντι χαμαὶ πέσον ἐν κονίῃσιν,

Fræna ebore alba humi ceciderunt in pulvere. Et *Odyss.* σ'. ut *Penelope* procis esset gratior, *Pallas*

Λευκοτέρην δ' ἄρα μιν θῆκεν πριστ͂ ἐλέφαντο,

eam secto ebore candidiorem fecit. Et in *Hesiodo* fulget *Herculis* clypeus

--- τιτάνῳ, λευκῷ τ' ἐλέφαντι,

gypso, & albo ebore. Et in *Theocriti Syracusiis*,

Ὦ ἔβενο, ὦ χρυσὸς, ὦ ἐκ λευκῶ ἐλέφαντο
Αἰετώ. ---

O ebenus, O aurum, O ex albo ebore aquila. Et de *Indis Dionysius*,

--- οἱ δ' ἐλεφάντων
Ἀργυφέας τριθέντας ἀποξύνζιν ὀδόντας.

Alii candidos elephantum dentes sectos eradunt. Et, è *Romanis*, *Poëta* summus lib. 6. *Æn.*

Altera candenti perfecta nitens elephanto.

Ovidius, *De Ponto* lib. 3. Eleg. 3.

Nec quod erat candens fit terebinthus ebur.

Martialis lib. 14. *Epigr.* 5.

Nigra tibi niveum littera pingat ebur.

Græcè vocatur ἐλέφας, eodem nomine, quo totum animal, per Synecdochen totius pro parte: ut cum βᾶς pro *bovina pelle* sumitur, aut etiam pro *flagello ex bubulo corio facto*. Hinc *Hesychius*, βᾶς, μάστιξ. Et *Plautus*,

Ubi vivos homines mortui incursant boves.

Boves, id est, *lora bubula*. Dentes, ex quibus fit ebur, mas habet sursum; fœmina deorsum reflexos: quod sibi volunt hæc *Philosophi Hist.* lib. 2. cap. 5. postquam egit de iis elephanti dentibus, quibus cibum conficit, Χωρὶς δὲ τέτων ἄλλες δύο τὲς μεγάλες (ἔχει) ὁ μὲν ἐν ἄῤῥην τέτες ἔχει μεγάλες τε, καὶ ἀνωσίμες· ἡ δὲ θήλεια μικρὲς, καὶ ἐξ ἐναντίας τοῖς ἄῤῥεσι· κάτω ȝ οἱ ὀδόντες βλέπεσι. *Præter hos duos alios habet magnos: & hi quidem in mare sunt grandiores, & resimi*, (vel *repandi*, id est, *sursum reflexi*) *in fœmina minores, & contrario flexu; vergunt enim deorsum.* Quæ à *Plinio* sic reddita cap. 37. lib. 11. *Præterque eos, qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti, atque proni.* Minùs bene: nam in *Philosopho* σίμοι sunt tam maris, quàm fœminæ dentes; sed in illo sursum, in hac deorsum flexi. A quo flexu dens elephantis, ex quo fit ebur, atque ipsum ebur *Arabicè* عاج *ag* dicitur, à Verbo عاج *agia*, quod, in secunda, *inflecti* & *incurvari* significat.

Hic præterire non possum hos elephantum dentes à multis veterum haberi pro cornibus: ut à (c) *Varrone*, (d) *Pausania*, (e) *Æliano*, (f) *Oppiano*, & *Juba* Rege apud (g) *Plinium*, & (h) *Philostratum*. 1. Quia è cranio oriuntur, quod cornuum proprium est. 2. Quia facilè secantur, poliuntur, & in quamvis formam effinguntur; quod de aliorum animalium dentibus frustrà coneris. 3. Quia decidunt, & renascuntur, ut solent cornua cervis, cùm alioqui homini soli dentes decidant. Itaque etiam *Æthiopes* ኣቀርናት: *akronoth*, id est, *cornua*, nominant *Psal.* 44. *v.* 10. & ቀርነ: ነጌ: *karna nage*, id est, *cornu elephanti*, Cant. 5. 14. & 7. 4. Apoc. 18. 12. *Persas* quoque in eadem fuisse sententia colligo ex eo, quod lapidem ebori similem *chernitem* appellabant. *Theophrastus*, libro *De lapidibus*, Καὶ ὁ τῷ ἐλέφαντι ὅμοιο ὁ χερνίτης καλέμενο, ἐν ᾗ πέτλῳ φασὶ καὶ Δαρεῖον κεῖσθαι. Unde *Plinius* lib. 36. cap. 17. *Chernites ebori simillimus, in quo* Darium *conditum ferunt. Chernites*, id est, קרניתא *karnita*, nomine facto ex קרן *keren*, id est, *cornu*, quod pro *ebore* usurpatum; literâ *Caph* per χ expressa, ut passim. Tamen *ebur* Hebræi שן *sen*, id est, *dentem* appellant: *Chaldæi* item שן דפיל *sen dephil*, id est, *dentem elephantis*, ut jam diximus. Et elephantum arma pro dentibus habent (i) *Herodotus*, (k) *Aristoteles*, (l) *Dionysius Periegetes*, (m) *Ovidius*, (n) *Juvenalis*, (o) *Plinius*, & (p) *Claudianus*. Atque eam sententiam multis rationibus confirmat *Philostratus* ubi supra. Nempe dentium instar hæc ossa ubique lævia sunt, & perpolita. At τὰ κέρατα γραμμὴν ὑποτορνέυει κύκλῳ πρὸς τῇ ῥίζῃ κατ' ἐνιαυτὸν ἕκαςον, *cornua radici quatannis lineam quamdam ut torno impressam obducunt*: quod in capreis, & ovibus, & bobus videre est. Et, cùm iis solùm animantibus crescant cornua, quibus bifida est ungula, elephas habet multifidam. Denique solidi sunt elephanti dentes, non cornuum instar concavi. Hæc ferè *Philostratus*. Quod sequuti *Arabes*, qui verborum proprietati maximè student, *dentes* appellant, non *cornua*. *Damir*, تعظما نابان وربما بلغ الوحد منهما مائة من *Ita crescunt duo dentes ejus, ut quandoque centum minarum pondus singuli exæquent.* Neque verum est has partes tam esse tractabiles, quàm *Oppianus* credi voluit, & eborario cornuum instar cedere, cum rigidissima sit eboris materia, nec unquam flectatur in arcus. Scalpitur quidem, & politur, sed magno nisu, ut hippopotami dentes. Neque homini soli dentes decidere concesserim, cùm idem equo, mulo, & asino contingere *Philosophus* disertè asserat *Hist.* lib. 2. cap. 1. Fatendum tamen hæc elephantum ossa ex cranio oriri, & ad instar cornuum ex venis cephalicis alimentum suum trahere. Proinde iis, qui eboris materiam dentes vocant, ita accedo, ut illos dentes agnoscam cum cornibus aliquid habere commune. Quocirca *Ezech.* 27. *v.* 15. misto nomine vocantur קרנות שן, *cornua dentis*, quasi mediam inter dentes & cornua naturam obtineant.

(c) *De ling. Lat. lib.* 6.
(d) *In Eliac.*
(e) *Hist. l.* 4. *c.* 31. & *l.* 14. *c.* 5.
(f) *Venat. lib.* 2.
(g) *Lib.* 8. *cap.* 3.
(h) *Apollon. l.* 2. *c.* 6.
(i) *Apud Plin. ubi supra.*
(k) *De partib. l.* 3. *cap.* 2. & *Hist. l.* 2. *cap.* 5.
(l) *Versu* 1116.
(m) *Metam. lib.* 8. *cap.* 4.
(n) *Sat.* 11.
(o) *Lib.* 8. *cap.* 3.
(p) *De Laud. Stilich. lib.* 3.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

De Elephantorum in bellis usu.

Elephantorum in bello usus in India *ab omni ævo.* Bacchus, *devictâ* Indiâ, *elephanto vectus triumphat. Regi* Indorum *elephantum* CM *tribuit* Ctesias. Poro *quot elephanti fuerint, aliis item* Indiæ *Regibus.* Seleuco *quingenti elephanti ab* Androcotto, *vel* Sandrocotto, *donati. Inde* Seleucus ἐλεφαντάρχης *dictus.* Alexandri *successores elephantis in bello usi: &* Pyrrhus. *Elephantorum venatio à* Ptolemæo Philadelpho *instituta.* Ptolemais Theron, *vel* Epitheras, *ad hoc condita. Inscriptio vetus eâ de re in* portu Adulitico. *Circa idem tempus* Carthaginenses *elephantos ad bellum instituere inceperunt. Elephantorum usus paulo post penè ubique abolitus, præterquam in* India. *Causæ tam subitæ mutationis.* Romani *bellicis elephantis inexpiabile bellum penè ubique indixerunt. Elephantes in bellis sæpe obesse, probatur ex Historiis. Elephanti ab* Alexandro *quàm contempti.*

In libris *Macchabæorum* aliquot locis agitur de usu elephantorum in bellis. Cujus inventi gloria tota debetur *Indis*. Unde ad reliquos populos paulatim pro-

propagatum per pauca ſæcula duravit. Sed in *India* ab omni ævo id uſurpatum, & hodieque manet. *Ariſtoteles*, Hiſt. lib. 9. cap. 1. Χρῶνται δὲ οἱ Ἰνδοὶ πολεμιστηρίοις, καθάπερ τοῖς ἄρρεσι, καὶ ταῖς θηλείαις. *Iis ad bellum utuntur* Indi, *ſive maribus*, *ſive fœminis*. *Plinius* de *Indorum* elephantis, lib. 6. cap. 19. *Iis arant, iis invehuntur, hæc maximè novere pecuaria, iis dimicant, militantque pro finibus.* Et de *Calingarum* regione *Partali* ibidem, *Regi elephanti* DCC *in procinctu bellorum excubant.* Et de *Taluctis*, *Rex horum elephantos* CCCC *in armis habet.* Et de *Palibothris*, *Regi eorum elephantorum novem millia per omnes dies ſtipendiantur.* Proinde in *Græcorum* fabulis, cùm expeditionem ſuſcepit *Bacchus* adverſus *Deriadem* Regem *Indorum*,

> Δηριάδῃ καλέοντι τότε πρόμος ἦλθε Πυλοίτης,
> Ὀρθοπόδην ἐλέφαντα κατὰ κλόνον ἡνιοχεύων.

Deriadi *vocanti tum primus adfuit* Pylœtes, *recti-pedem elephantem ad pugnam agitans.* Et *Bacchus* ipſe, inde redux, *Amazones* terruit,

> Ἠλιβάτων λοφίῃσιν ἐφεδρήσσων ἐλεφάντων,

ſublimium elephantum cervicibus inſidens. Ita *Nonnus* lib. 26. Et *Diodorus* lib. 4. eumdem *Bacchum* ſcribit, poſt devictam *Indiam*, καταγαγεῖν πρῶτον τῶν ἁπάντων θρίαμβον ἐπ᾽ ἐλέφαντος Ἰνδικοῦ, *primum omnium* Indico *elephante vectum triumphâſſe.* *Plinius* item libro octavo capite ſecundo, *Romæ juncti primum ſubiêre currum* Pompeji Magni *Africano triumpho: quod priùs*, Indiâ *victâ*, *triumphante* Libero Patre, *memoratur.* Sic, auctore *Diodoro* lib. 2. antiquiſſimo *Indorum* Regi *Stabrobati* fuere ἐλέφαντες πολλοὶ καθ᾽ ὑπερβολὴν λαμπρῶς κεκοσμημένοι, εἰς τὸν πόλεμον καταπληκτικοί, *multi elephantes valde magnificè inſtructi, ad bellum terribiles.* Quibus, in *Indico* bello, pro veris elephantis, elephantorum imagines, ex nigris boum pellibus concinnatas, & camelis impoſitas, oppoſuit *Semiramis*. Et, ſi *Cteſiæ* credimus apud *Ælianum*, lib. 17. cap. 29. cùm Rex *Indorum* bellum movet, δέκα μυριάδες ἐλεφάντων προηγοῦνται μαχίμων, *bellatorum elephantorum præcedunt centum millia.* Addit, ſequi ter mille alios maximos, & validiſſimos, οἵπερ οὖν εἰσι πεπαιδευμένοι τὰ τείχη τῶν πολεμίων ἀνατρέπειν ἐμπεσόντες, ὅταν κελεύσῃ βασιλεύς, ἀνατρέπειν δὲ τοῖς στήθεσι, *qui ad muros hoſtium ipſo incurſu evertendos inſtituti ſunt, quandocunque Rex juſſerit, pectoribuſque evertere.* Ideoque hos elephantes *Photius* τειχοκαταλυτὰς vocat, id eſt, *mœnium ſubverſores.* Quæ, utut hyperbolica, atque in majus aucta, tamen hoc ſaltem docent, elephantos ab *Indis* jam olim in bellorum uſum fuiſſe adhibitos, & *Græcos* ex veteri fama id habuiſſe compertum. Neque hæc falſò jactari patuit, cùm Rex *Indorum* *Porus* *Alexandro* oppoſuit ducentos elephantos, horum maximo ipſe inſidens. Ita eſt in *Arriano*. Sed *Diodorus* nonniſi CXXX numerat: Curtius ſolùm LXXXV. Horum octoginta capti, reliquis in prælio cæſis. Alios tamen elephantos *Porum* non multo poſt comparâſſe ex *Diodoro* patet, qui *Eudamum* ex *India* veniſſe dicit cum elephantis CXX poſt *Alexandri* mortem *Poro* ablatis. Sed & ex *Indorum* Regibus non paucos elephantes tum habuiſſe memorantur *Aphrikes*, *Omphis*, *Taxiles*, *Muſicanus*, & *Sambus*, quorum plerique *Alexandro* ceſſerint. Et trans *Gangem* coluiſſe *Gangaridas*, & *Pharraſios*, cum ſuo Rege *Agramme*, cujus elephanti trium millium numerum expleverint. Hæc *Curtius* omnium modeſtiſſimè: *Diodorus* enim (qui pro *Agramme* *Xandramen* vocat, populoſque ei ſubjectos *Tabræſios*, & *Gangaridas*) huic tribuit ἐλέφαντας πολεμικοὺς κεκοσμημένους τετρακισχιλίους, *elephantes ad bellum inſtructos quater mille:* & apud *Plutarchum* in *Alexandro*, ἐλέγοντο μαχίμους ἐλέφαντας ἑξακισχιλίους ἔχοντες οἱ Γανδαριτῶν, καὶ Πραισίων βασιλεῖς ὑπομένειν, *dicebantur* Gandaritarum, *&* Preſiorum *Reges bellicorum elephantorum ſex millia ſemper habere.* In *Solino*, Rex *Praſiorum*, quos & *Palibothros* nominârunt, *elephantorum octo millia omnibus diebus ad ſtipendium vocat.* At Plinius *novem millia* memorat. Sic *Strabonis* libro decimo quinto legimus apud *Seres* ἀριστοκρατικήν τινα σύνταξιν πολιτείας ἐκ πεντακισχιλίων βουλευτῶν συνεστῶσαν, ὧν ἕκαστον παρέχεσθαι τῷ κοινῷ ἐλέφαντα, *Ariſtocraticum quemdam gubernationis ordinem, conſtantem ex Senatorum quinque millibus, quorum ſinguli elephantem in commune conferant.* Quę ſaltem ex parte vera eſſe ſuadet, quod unus *Indiæ* Rex, *Androcottus*, vel *Sandrocottus*, qui regnavit non diu poſt *Alexandrum*, *Seleuco* πεντακοσίους ἐλέφαντας ἐδωρήσατο, *quingentos elephantos dono dedit.* Quæ tanta Regis illius in *Seleucum* munificentia ne ſupra fidem eſſe videatur, ejus cauſam his verbis aperit *Strabo* lib. 15. in *Arianæ* deſcriptione. *Eorum, quæ prope* Indum *ſunt, partem habent* Indi, *cùm prius* Perſarum *fuiſſent.* Alexander *autem* Arianis *ademerat, & peculiares ibi præfecturas ſibi conſtituerat.* *Poſteà* Seleucus Nicator *ea* Sandrocotto *dedit, contracta cum eo affinitate*, καὶ ἀντιλαβὼν ἐλέφαντας πεντακοσίους, *& quingentis elephantis viciſſim ab illo acceptis.* Pro quingentis *quinquaginta* perperam reddidit *Xylander*, neque id monuit magnus ille *Caſaubonus*. Proinde, cum *Seleuco* fuerint multo plures elephanti, quàm reliquis *Alexandri* ſucceſſoribus, illum *Demetrii* adulatores ἐλεφαντάρχην per contemptum appellabant. Ita ex *Phylarcho* teſtantur *Athenæus* lib. 6. & *Plutarchus* in *Demetrio*. Qui idem *Seleucum* narrat, cum conjuratis Regibus in *Antigonum* decertaturum, in caſtris habuiſſe quadringentos elephantes, cùm *Antigono* non eſſent ſupra quinque & ſeptuaginta.

Nempe elephanti, qui ad *Alexandrum* uſque in ſola *India* bellis inſervierant, tum demum ab aliis gentibus in hunc eumdem uſum adhiberi cœperunt. Itaque inter *Alexandri* ſucceſſores vix ullum à *Diodoro* prælium deſcribitur ſine elephantis. Et *Pyrrhus*, hos ſtatim ſequutus, *Romanos* elephantorum, quos *Italia* nondum viderat, mole, & barritu non parum exterruit. Cui æqualem, *Ptolemæum Philadelphum* primum *Ægypti* Regum ajunt ἐλεφάντων θήραν συστήσασθαι, *elephantorum venationem inſtituiſſe.* Ita refert apud *Photium* *Agatharchides*. Quod de *Æthiopicis* elephantis accipiendum docent hæc *Hieronymi* in *Danielem* de eodem *Ptolemæo*; *Narrant Hiſtoriæ habuiſſe eum peditum* CCM, *equitum* XXM, *curruum* MM, *elephantos, quos primus eduxit ex* Æthiopia, CCCC. In *Appiani Alexandrini* Prefatione ad libros *Bellorum Civilium* ſolum trecenti numerantur. *Meis*, inquit, *Regibus ſolis erant copiæ peditum* CCM, *equitum* XLM, καὶ ἐλέφαντες πολεμισταὶ τριακόσιοι, *& elephantorum in bellicos uſus* CCC, *& curruum* IIM, &c. *Ex commentariis quippe regiis colligitur hunc belli apparatum habuiſſe, & reliquiſſe, ſecundus* Ægypti *Rex poſt* Alexandrum, id eſt, *Ptolemæus Philadelphus*. Sed fortaſſe pro τριακόσιοι legendum τετρακόσιοι. Utut ſit, ſub eodem Rege ad elephantorum venationem in *Æthiopia* condita eſt *Ptolemais*, *Theron*, vel *Epitheras* inde dicta, *Strabo*, lib. 16. Μεθ᾽ ἣν ἡ Πτολεμαῒς πρὸς τῇ θήρᾳ τῶν ἐλεφάντων, κτίσμα Εὐμήδους τοῦ πεμφθέντος ἐπὶ τὴν θήραν ὑπὸ τοῦ Φιλαδέλφου. *Poſt quam eſt* Ptolemais *ad elephantum venationem ab* Eumede *condita, qui venatum miſſus fuerat ſub* Philadelpho. *Plinius* lib. 2. cap. 73. *In eadem gente* (Troglodytarum) *Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri Maris ad primos elephantorum venatus conditum eſt.* Et lib. 6. cap. 29. *Ultrà Sylvæ, ubi* Ptolemais *à* Philadelpho *condita ad venatus elephantorum, ob id* Epitheras *cognominata*. *Arrianus* in *Periplo*, Πτολεμαῒς ἡ τῶν θηρῶν λεγομένη, ἀφ᾽ ἧς οἱ ἐπὶ Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ θηρευθέντες ἐνέβησαν (malim ἀνέβησαν). Ptolemais Theron *dicta, ex qua exibant, qui* Ptolemæo *Regi venabantur.* Itaque in Inſcriptione, quam *Philadelphi* filius *Ptolemæus Evergetes* in *Adulitico portu* conſecraverat, inter cætera hæc legebantur, Ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ δυνάμεων πεζικῶν, καὶ ἱππικῶν, καὶ ναυτικοῦ στόλου, καὶ ἐλεφάντων Τρωγλοδυτικῶν, καὶ Αἰθιοπικῶν,

κῶν, οὓς ὅτε πατὴρ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἐκ τῶν χωρῶν τούτων ἐθήρευσαν, καὶ καταγαγόντες εἰς Αἴγυπτον, κατεσκεύασαν πρὸς τὴν πολεμικὴν χρείαν. *Expeditionem suscepit in* Asiam *cum copiis pedestribus, & equestribus, & nautica classe instructus, &* Troglodyticis, Æthiopicisque *elephantis, quos pater ejus, & ipse primi ex iis locis venati sunt, & in* Ægyptum *adductos ab bellicos usus instituerunt.* Exstabat adhuc hæc inscriptio sub *Justino* Imperatore, ut testatur vetus Scriptor, ex quo illam exhibet noster *Vossius* in *Melam* pag. 290. *Carthaginenses* quoque, in quorum vicinia nascebantur elephanti, tamen ante hæc tempora iis ad bellum usi non sunt. *Timoleonti* saltem, qui *Alexandri* tempus attigit, non leguntur ullos opposuisse elephantos: ut neque *Agathocli*, qui *Alexandri* successoribus fuit æqualis. At *Agathocli* successit *Hiero*, quo regnante primum bellum *Punicum* in *Sicilia* natum, & confectum est, postquam durâsset annos viginti quatuor. In quo bello nemo nescit sæpe elephantos præliis grave momentum addidisse.

Tum igitur, tam apud Austri quam apud Orientis populos, frequens fuit in bellis elephantorum usus. Qui tamen sequente sæculo ferè ubique est abolitus, præterquam in *India*. Nam, post *Jugurthæ* bellum, qui elephantos XXXIV ad pugnam instruxerat, horum usus est valde infrequens. Proinde *Vegetius* lib. 3. cap. 24. eorum censum, qui *Romanis* has belluas opposuerunt, postquam incepit à *Pyrrho* Rege, in *Jugurtha* terminat, quasi qui non alium noverit, qui post *Jugurtham* eos in bellis adhibuerit. Quod *Romanis* partim tribuo, qui bellicis elephantis inexpiabile bellum indixerant. Itaque in illis temporibus, quoties cum hoste transactum, in pacis conditionibus ferè hoc fuit, ut ne ullos aleret elephantos. Ita, post secundum bellum *Punicum*, pax *Carthaginensibus* eâ lege concessa, *ut traderent elephantos quos haberent domitos, neque domarent alios*; *Liv.* lib. 30. & *Polyb.* lib. 15. Et *Macedonum* Regi *Philippo* à *Romanis* Legatis decem inter cætera hoc præscriptum est, *Ne plus quingentis armatorum haberet, neve elephantum ullum*; *Liv.* lib. 33. *Antiochus* quoque jussus est *quoscunque habebat elephantos tradere, neque ullos deinceps tenere.* Proinde sub *Eupatore*, cum intellexisset Senatus elephantorum gregem in *Syria* servari, *Legatos misit, qui elephantos interfici juberent. Miserandum itaque spectaculum præbuit bestiarum interitus, jam manu assuetarum, & quæ raræ apud omnes erant.* Hæc *Appianus* in *Syriacis*. *Jugurtha* denique, in deditionem acceptus, uti imperatum erat, elephantos triginta tradidit, ut *Salustius* auctor est.

Præterea, magistra rerum experientia palàm fecit elephantos, ut in bellis quandoque plurimum conferunt, ita etiam non raro obesse. Sæpe enim hostium telis petiti, in suos convertuntur, illisque adeò plus damni, quàm hostibus inferunt. Quod de *Pori* elephantis veteres constanter docent. *Curtius* lib. 8. *Elephanti, vulneribus tandem fatigati, suos impetu sternunt, & qui rexerant eos præcipitati in terram ab ipsis obterebantur.* Diodorus *lib.* 17. Ἐκνεύοντα γὰρ εἰς τοὺς ἰδίους (τὰ θηρία) ταῖς ὁρμαῖς ἀκατασχέτως ἐκφέρετο, καὶ τοὺς φίλους συνεπάτει. *In suos enim conversæ belluæ tanto impetu ferebantur, ut contineri non possent, & amicos conterebant.* Arrianus *lib.* 5. Οὐ μείω πρὸς αὐτῶν οἱ φίλοι, ἤπερ οἱ πολέμιοι ἐβλάπτοντο, ἐν ταῖς ἐπιστροφαῖς τε, καὶ τοῖς ὠθισμοῖς καταπατούμενοι. *A belluis amici non minùs, quam hostes lædebantur, illarum conversione, atque impulsione obtriti.* Ita, cùm *Pyrrhus Romanis* tertio congressus est, narrat *Plutarchus* τὰ θηρία, φυγῇ χωροῦντα διὰ τῶν συμμάχων ὀπίσω, ταραχὴν ἀπειργάσασθαι, καὶ σύγχυσιν, ἣ τὸ νίκημα παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις, *belluas per suos fuga delatas, ordines turbâsse, & dissipâsse, quæ res* Romanis *victoriam dederit.* Hinc *Florus* lib. 1. cap. 18. *Eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversia tradidêre.* Et in secundo bello *Punico*, *Hannone* cum *L. Postumio*, & *Q. Mamilio* manum conserente, non procul ab *Agrigento*, cum fugaces è prima acie in belluas incidissent, & stantes à tergo reliquos ordines, συνέβη πᾶν συνταραχθῆναι τὸ τῶν Φοινίκων στρατόπεδον, *evenit, ut universus* Pœnorum *exercitus conturbaretur:* unde totius aciei inclinatio, & magna strages consequuta est. Ita *Polybius* lib. 1. pag. 19. Rursus ibidem pag. 42. in prælio inter *Asdrubalem* & *Cæcilium* sub *Panormi* mœnibus edito, συμβελῆ γινόμενα, καὶ κατατραυματιζόμενα (τὰ θηρία) ταχέως διεταράχθη, καὶ στραφέντα κατὰ τῶν ἰδίων ἐφέρετο, τοὺς μὲν ἄνδρας καταπατοῦντα, καὶ διαφθείροντα, τὰς δὲ τάξεις συγχέοντα, καὶ κατασπῶντα τὰς αὐτῶν, *telis confossæ, vulneribusque confectæ* (belluæ) *statim disturbatæ sunt, & conversæ in suos ruebant, singulos obterentes, & interimentes, ordinesque confundentes, ac dissipantes.* Item in *Canusina* pugna inter *Marcellum* & *Annibalem*, (*Liv.* lib. 27.) *Cn. Decimius Flavius* tribunus militum *dixit ubi maximè tumultum conglobatæ belluæ faciebant, pilaque in eas conjici jussit. Hæsêre omnia tela haud difficili ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba. Sed ut non omnes vulnerati sunt, ita in quorum tergis infixa stetêre pila, ut est genus anceps, in fugam versi, etiam integros avertere. Tum jam non unus manipulus, sed pro se quisque miles, qui modo assequi agmen fugientium elephantorum poterat, pila conjicere. Eò magis ruere in suos belluæ, tantòque majorem stragem edere, quam inter hostes ediderant, quantò acriùs pavor consternatas agit, quàm insidentis magistri imperio reguntur.* Paulo aliter *Plutarchus* in *Marcello*; Flavius *tribunus militum, signo arrepto, occurrit belluis, ac primum elephantum hastili percussum in fugam vertit.* Et paulo post, *Maximam stragem hostium cæsæ ruentesque ediderunt belluæ. Dicuntur amplius octo millia cæsa.* Qui cęsorum numerus etiam in *Livio* legitur. Ita, in illustri pugna inter præstantissimos duces *Scipionem*, & *Annibalem*, elephanti octoginta, quibus maximè confidebat *Annibal*, ululatu, & tubarum sono territi, fuga præpropera, ac præcipiti in *Mauros*, & *Numidas* conversi sunt. Quod *Romanis* non parvi fuit momenti ad victoriam consequendam. Vide *Polybium* lib. 15. & *Livium* lib. 30. Sic quoque in *Ægyptiaco* bello inter *Antiochum Magnum* & *Ptolemæum Philopatorem*, ut *Polybius* auctor est lib. 5. τὸ μὲν ἄγημα τὸ τοῦ Πτολεμαίου πιεζόμενον ὑπὸ τῶν θηρίων ἐνέκλινε, Ptolemæi *agmen belluis urgentibus est inclinatum*, illis, inquam, belluis, quas in copiis suis habebat, cum *Indici* elephantes in *Antiochi* exercitu illas in fugam egissent. Sed & in *Romani* Consulis *Q. Philippi Martii* copiis, quibus *Macedoniæ* Regem *Persem* aggressus est, *hostilem prope tumultum agmini elephanti præbebant, qui, ubi ad invia venerunt, dejectis rectoribus, cum horrendo stridore, pavorem ingentem equis maximè incutiebant.* Ita *Livius* lib. 44. Et alibi in eodem libro, *Tum elephanti in acie nomen tantùm sine usu fuerunt.* Et de iisdem *Ampelius*, *Cum inanibus elephantorum simulachris à* Marco *Consule apud* Syriam (*al.* Ascurim) *paludem victus.* Nempe *Perses*, ut *Semiramis Libycis*, *Romanorum* elephantis elephantorum simulachra opposuerat, sed æque irrito successu, ut habetur in *Diodoro* ubi supra. Non hic omittendum, quod in bello *Africano* habet *Hirtius*, ubi de pugna prope *Thapsum* inter *Cæsarem* & *Scipionem*: *Bestiæ* (LXIV. in *Scipionis* exercitu) *stridore fundarum, lapidumque perterritæ, sese convertêre, & suos post se frequentes stipatosque proterere, & in portas valli semifactas ruere contendunt.* Tamen idem scripserat has easdem bestias magna arte *Scipionem* condocefacere conatum, nè facilè perterrerentur. Usque adeo verum est, quod ibidem ab eo additur, *Audere elephanti, multorum doctrina, usuque vetusto vix edocti, tamen communi periculo in aciem producuntur.* Quod si libet descen-

descendere ad inferiora sæcula, eodem facient hæc *Ammiani* lib. 25. de *Parthorum* copiis, *Elephantis insidentes magistri manubriatos cultros dextris manibus illigatos gestabant, acceptæ apud* Nisibin *memores cladis. Et si ferociens animal vires exsuperâsset regentis, ne reversum per suos, ut tunc acciderat, collisam sterneret plebem, vertebram, quæ caput à cervice disterminat, ictu maximo terebrabant.* Tum scilicet, cum *Nisibis* à *Sapore* obsessa est, *Sergio* & *Nigriniano* Consulibus, elephanti repulsi, atque in suos conversi, decem hominum millia obtrivêre, ut ex *Volagesi Nisibeni* Episcopi epistola refert auctor *Chronici Alexandrini*. Proinde *Alexander* milites videns à transitu *Gangis* deterreri metu elephantum Regis *Gangaridum*, qui dicebantur horum habere multa millia, illos confirmat his verbis, (*a*) *Quod pertinet ad elephantes, præsens habemus exemplum. In suos vehementiùs, quam in nos incurrerunt. Tam vasta corpora securibus falcibusque mutilata sunt. Quid autem interest, totidem sint, quot* Porus *habuit, an tria millia, cum, uno, aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinari videamus? Deinde paucos quoque incommodè regunt. Congregata vero tot millia ipsa se elidunt, ubi nec stare, nec fugere potuerint inhabiles vastorum corporum moles. Equidem sic animalia ista contempsi: ut, cum haberem, ipsi non opposuerim: satis gnarus plus suis, quàm hostibus periculi inferri.* In quibus verbis causę habentur, cur tandem eviluerint, iisque fuerint contemptui, quibus olim terrori fuerant. His non possum non addere, quod in *Olearii Indicis* nuper legi (lib. 1. pag. 175.) hodieque in Regis *Indorum* copiis sæpe accidere, ut elephanti, in quibus pręcipua belli moles consistit, ignibus ex pyrobolis machinis excussis consternati, sic peturbentur, ut suos longè gravius, quam hostes lædant.

(*a*) *Curtius l.* 9.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

Historia de Elephantis, à quibus *Judæi*, *Alexandriæ* obterendi, à Deo per miraculum servati sunt.

Argumentum libri tertii Macchabæorum, *qui potius primus dicendus. Suspectum, quod quingentos elephantos habuisse legitur* Ptolemæus Philopator. *Elephanti vino thure condito efferati. Tali potu etiam homines ad insaniam adigi. Itaque capite damnatis oblatus fuit. Myrrhatum vinum* Christo *oblatum. Myrrha pro quovis aromate. Bellicis elephantis quale vinum dari solitum. Eosdem ordei succo mitigari nugantur* Plinius *&* Solinus. *Quod de animali* Græci *non scribunt, sed de dente, qui, zytho immersus, redditur tractabilior. Elephanti homines non solùm pedibus, sed & genibus obterunt. Genua illis esse rigida multi scribunt.* Arabum *fabula de elephante Regis* Abraheth. *Quomodo is genu semper flexerit, cum* Meccham *versus impelleretur. Sine flexu cruris nullus incessus. Elephantem genu flectere.* Peristylum, *&* Hippodromus, Alexandriæ *loca.* Epiphanius *emendatus. Historia in* Josepho, *qualis lib.* 3. Macchab. *sed rei diverso tempore, & aliâ occasione gestæ.*

His præmissis, explicabimus quidquid de elephantis habetur in tribus libris *Macchabæorum*, initio facto à tertio, qui melius dicatur primus, cum rei ante *Macchabæorum* tempora gestæ historiam contineat. Ibi nempe narratur gravissima *Judæorum* in *Ægypto* calamitas sub *Ptolemæo Philopatore*, atque ab eadem insignis liberatio. Summa est, *Philopatorem*, postquam *Antiochum* prope *Raphiam* devicisset, ivisse *Hierosolymam*; &, post oblatum sacrificium, cum à Templi adyto fuisset prohibitus, in *Ægyptum* reversum, iram in *Judæos Ægyptienses* convertisse, & jussisse, ut, abdicata religione, idolis immolarent, aut belluis obterendi objicerentur. Has fuisse numero quingentas, quibus vino thure condito inebriatis, cum *Judæi*, ex tota *Ægypto* per quadraginta dies *Alexandriam* pertracti, jamjam essent offerendi, belluas rabiem suam in carnifices convertisse, multosque eorum proculcâsse, & profligâsse: Regemque, cum tanti sceleris incentoribus, terribili quadam visione ab incepto deterritum, non solùm *Judæos* intactos dimisse, sed & magnis honoribus, & privilegiis auxisse. Quin etiam per plures dies hilaria à *Judæis* acta, publicum epulum præbente Rege.

In his haudquaquam capio, quod tum temporis *Philopator* habuisse legitur quingentos elephantos; cum paulò ante, in prælio ad *Rhaphiam*, nonnisi LXXIII *Antiocho* opposuerit: quorum τὰ μὲν τετταράκοντα κατὰ τὸ λαιὸν ἦν, ἐφ' οὗ Πτολεμαῖος αὐτὸς ἔμελλε ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον· τὰ δὲ τριάκοντα καὶ τρία πρὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἐτέτακτο, *quadraginta lævum cornu occupabant, ubi* Ptolemæus *ipse pugnam erat facturus; tres & triginta ad dextrum cornu fuerant locati.* Qui ipse elephantorum numerus multum fuerat imminutus. Quippe in ipsa pugna τῶν ἐλεφάντων ἑκκαίδεκα μὲν ἀπέθανον, ἠρέθησαν δὲ αὐτῶν οἱ πλείους, *ex elephantis sexdecim trucidati fuerant, reliquorum pars magna capta.* Ita *Polybius* lib. 5. Itaque vix ac ne vix quidem anno post illam pugnam proximo potuit habere *Ptolemæus* quingentos elephantos. Utut sit, hos elephantos jussit tyrannus δαψιλέσι δράκεσι λιβανωτοῦ, καὶ οἴνῳ πλείονι ἀκράτῳ ποτίσαι, *largis thuris manipulis, multoque vino mero potari*, id est, *multo mero thure condito*; ἓν διὰ δυοῖν. Ut, ἀγριωθέντες τῇ τοῦ πώματος ἀφθόνῳ χορηγίᾳ, *efferati copiosa potus illius subministratione*, in *Judæos* neci devotos majori impetu ruerent. Quippe homines etiam vinum copiosè sumptum de statu mentis dejicit, atque ad insaniam adigit. Unde *Apuleius*, *Florid.* lib. 4. *Prima cratera ad sitim pertinet, secunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad insaniam.* Maxime, si thus admisceatur, quod μανιῶδές ἐστι πινόμενον ὑπὸ τῶν ὑγιαινόντων, *à sanis potum, furorem excitat.* Ita *Dioscorides* lib. 1. Et *Serapio*, *Si nimis cum vino biberint, inducit maniam.* Et *Damir*, واذا شربه الاصحا جننتهم *Illud sani cum bibunt, dementes eos facit.* Proinde capite damnatis hunc potum *Judæi* offerebant, ut mortis metum ex eorum animis sic excuterent. *Talmudici* in *Sanhedrin* cap. 6. fol. 43. a. היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו *Ei, qui exit neci tradendus, propinatur granum thuris in calice vini, ut mens ejus perturbetur.* Ubi *Glossator* addit, ולא ידאג ויתמהמה בהריגתו *Ne mœreat, atque ut stupidus fiat, cum morti addicitur.* Huc docti referunt, quod *Christo* in crucem figendo bibendum obtulerunt ἐσμυρνισμένον οἶνον, *myrrhatum vinum.* Marc. 15. 23. *Myrrhatum*, id est, *myrrhâ conditum*, vel *thure* etiam; quia מור *mor*, *Hebræis*, & *Syris*, primo, *myrrham* significat, deinde etiam *aroma quodvis.* Unde *Græcorum* μύρον, quod ex *Hebræo* מור *mor*, ita factum est, ut non solùm *myrrhinum*, sed & *unguentum quodvis* sonet. In *Marco* igitur ἐσμυρνισμένον idem est, quod μεμυρισμένον, vel etiam λελιβανωμένον. Qua voce infra utitur Scriptor noster, quo loco describit τὰ θηρία οἴνῳ λελιβανωμένῳ φοβερῶς κεκοσμημένα, *belluas vino thure condito terribiliter instructas.* Alii Scriptores elephantem solo vino inebriari tradunt. *Aristoteles* in libro *De ebrietate*, Μεθύσκονται πίθηκος καὶ ἐλέφας, πίοντες οἶνον.

Simia

Simia & elephas vini potu inebriantur. Ita citat *Athenæus* lib. 10. Et *Ælianus*, *Var.* lib. 2. cap. 40. Πίθηκος δὲ, καὶ ἐλέφας, ἐὰν οἶνου πίωσιν, ὁ μὲν τῆς ἀλκῆς ἐπιλανθάνεται ὁ ἐλέφας, ὁ δὲ τῆς πανουργίας· καί εἰσιν αἱρεθῆναι πάνυ ἀσθενεῖς. *Simia, & elephas, si vinum biberint, hic sui roboris facilè obliviscitur, ille versutiæ: & præ imbecillitate sunt captu faciles.* Bellicis tamen elephantis vinum propinari scribit idem *Hist.* libro 13. cap. 8. at non nativum ex vitibus, sed factitium ex oryza, vel ex calamis. Verba sunt, Ἐλέφαντι δὲ ἀγελαίῳ μὲν, εἰθισμένῳ γε μὴν, ὕδωρ πόμα ἐστί· τῷ δὲ εἰς πόλεμον ἀθλοῦντι οἶνος μὲν, οὐ μὴν ὁ τῆς ἀμπέλων, ἐπεὶ τὸν μὲν ἐξ ὀρύζης χειρουργοῦσι, τὸν δὲ ἐκ καλάμου.

Si *Plinio* & *Solino* credimus, succus ordei contrarias habet vires. Quos enim vinum irritat, atque exasperat, eosdem ordei succo mitigari tradit uterque. Ita scilicet *Plinius* lib. 8. cap. 7. *Capti celerrimè mitigantur ordei succo.* Et *Solinus* in capite de *Mauritania*, *Cum captivitate venerint in manus hominum, mansuescunt hausto ordei succo.* Sed in utroque manifestus error. Nam ordei succus est zythum; quo cum *Græci* τὸν ἐλέφαντα tractabilem reddi scribunt, *ebur* hoc nomine, ut passim, intelligunt, non *elephantem animal.* *Dioscorides*, lib. 2. in cap. *De zytho*, Εὐεργὴς δὲ καὶ ὁ ἐλέφας γίνεται βρεχόμενος αὐτῷ, *Eo madefactus elephas fit ad opus tractabilis:* id enim propriè est εὐεργής. Itaque de ebore agitur, quod zytho immersum fit ad omne opus ductile. *Plutarchus* in fine libri *Num improbitas sufficiat ad infelicitatem.* Τὸν ἐλέφαντα τῷ ζύθῳ μαλακὸν γινόμενον, καὶ χαλῶντα, κάμπτουσι, καὶ διασχηματίζουσιν· ἄλλως δὲ οὐ δύνανται. *Elephantem zytho mollem, atque ductilem factum flectunt, atque efformant: aliter autem non possunt. Elephantem*, id est, *ebur*, ut palam docet orationis tota series. *Symeon Sethi*, capite Φουκάς *phucas* (quomodo *zythum* vocant *Græci* posteriores, ut *Arabes* الفقاع *alphuka*) Ἐλεφάντινα ὀστᾶ πρὸς καιρὸν ἐμμείνοντα τοῦτο (lege τούτῳ) μαλάσσονται δίκην κηροῦ. *Elephantis ossa aliquamdiu in illo manentia ceræ instar molliuntur. Elephantis ossa*, id est, *ebur*, quod *Syri* vocant ܓܪܡܦܝܠܐ *gremphila*, id est, *os elephantis*, ut supra (a) docuimus. *Avicenna*, lib. 2. in capite *De phuca*,

(a) *Cap.* 23. *hujusce libri pag.* 248.

ان نقع فيه العاج لينه فيسهل عليه العمل

Si ebur in eo maceratur mollit illud, & reddit ad opus tractabile. Quod esse *Democriti* inventum colligere est ex his *Senecæ* Epist. 90. Democritum *invenisse ajunt quemadmodum ebur molliretur.* Nonnulli *poliretur*, perperam. Hæc, jampridem ab aliis ex parte observata, mirum est fugisse magnum virum, qui in *Solinum* tam multa scripsit.

Elephantis, quomodo diximus, paratis, atque instructis, juravit Rex impius se *Judæos* ἀνυπερθέτως πέμψειν εἰς ᾅδην, ἐν γόνασι, καὶ ποσὶ θηρίων ᾐκισμένους, *sine mora missurum ad Inferos, belluarum genibus, & pedibus cæsos.* Neque enim solis pedibus, sed & elephantum genibus homines atteruntur. *Ælianus*, *Hist.* lib. 8. cap. 10. ubi de venatione elephantorum, Πατουμένων δὲ τῶν ἁλισκομένων, καὶ ἀλοομένων τοῖς γόνασιν, ἄραβος πολὺς τῶν ὀστέων συντριβομένων ἀκούεται καὶ πόρρωθεν. *Eorum hominum, qui capiuntur,* (elephantinis) *pedibus conculcatorum, & genibus obtritorum ossa tanto confringuntur strepitu, ut is eminùs audiatur. Hirtius* in *De bello* Africano; *Cum in sinistro cornu elephantus, vulnere ictus, & dolore concitatus, in lixam inermem impetum fecisset, eumque sub pede subditum, deinde genu innixus, pondere suo, proboscide erecta, vibrantique, stridore maximo premeret, atque enecaret.* Contrà quam elephantos nonnulli credunt aut planè carere genibus, aut ea habere rigida, atque inflexa prorsus. In qua sententia fuêre multi veterum multi etiam recentiorum; quibus elephanti non debuerant esse ignoti. Ita *Strabo* lib. 16. ubi de *Elephantophagis*; elephantem tradit semel inclinatum non posse surgere, διὰ τὸ σκέλη διηνεκὲς ὀστοῦν ἔχειν, καὶ ἀκαμπὲς, *quia crura continuum os habent*, & *flexu carens.* Et *Diodorus* lib. 3. pag. 113. Οὐ δύναται τοῖς γόνασι πρὸς τὴν γῆν συγκαθιέναι τὸν ὅλον ὄγκον. *Non potest genibus totam corporis molem demittere.* Item, Πεσὼν δὲ ὕπτιος, μένει τὴν νύκτα κείμενος, διὰ τὴν τοῦ σώματος φύσιν ἀδημιούργητον εἶναι πρὸς ἀνάστασιν. *Cùm supinus cecidit, manet tota nocte jacens, quia natura corporis sic comparata non est, ut denuò possit surgere.* Ælianus *Hist.* lib. 4. cap. 31. Καθεύδει γε μὴν ὀρθοστάδην· κατακλίναι γὰρ, καὶ ἐξαναστῆναι, ἐργῶδες αὐτῷ. *Somnum erectus capit; quia recumbere, & resurgere, ipsi est operosum:* Nempe propter genuum τὸ ἀκαμπὲς, ut disertè docuit *Strabo. Solinus* in capite de *Germania*; Gangavia, *insula è regione* Germaniæ, *emittit animal, quale alces, sed cujus suffragines, ut elephantis, flecti nequeunt. Epiphanius* in *Physiologo* cap. 4. postquam proboscide dixit cibum & potum sibi quærere, οὐ γὰρ ἔχει ἁρμοσίας, καὶ κύψας νέμεται, καὶ οὐ κάμπτει γόνατα, *non enim habet compages, inclinatusque pascitur: genua haud incurvans*; addit, non multò post, fœminam in aqua parere: Ἢν γὰρ τέξηται ἐπὶ τῆς γῆς, inquit, ἀδυνατήσει ὁ σκύμνος ἐγερθῆναι, ἀμοιρῶν ἁρμοσιῶν. *Si enim in terra ederet fœtum, is non posset surgere, cum careat compagibus. Basilius* in *Hexaëmeron* Homil. 9. Ἀδιάρθρωτοι αὐτῷ οἱ πόδες, οἱονεὶ κίονες ἡνωμένοι τὸ βάρος ὑποστηρίζουσιν· εἰ γὰρ χαῦνα αὐτῷ, καὶ δίυγρα ὑπετέθη τὰ κῶλα συνεχεῖς ἂν ἐγίνοντο τῶν ἄρθρων αἱ ἐκτροπαὶ, συνοκλάζοντος, καὶ διανισταμένου, κουφίζειν τὸ βάρος μὴ ἐξαρκούντων. *Inarticulati pedes; tanquam continuæ columnæ, pondus sustinent. Si enim molles, & infirmi artus ipsi substrati fuissent, crebræ fierent articulorum emotiones, tantam molem allevare non valentium, cum genu flecteret, aut surgeret. Ambrosius* in *Hexaëmeron* lib. 6. cap. 5. *Non distincti, ut nobis, sed compacti artus sunt, quo sint robustiores. Compacti*, id est, *inarticulati*, ut docent sequentia, quæ vide. Unde *Cœlius*, *Antiq. Lect.* lib. 4. cap. 12. *Genua elephanti non flectunt, uti* Ambrosius *prodit. Damir* quoque elephantem fœminam in amne parere scribit, لانها تلد وهي قايمة ولا فواصل لقوايمها *quia, cum parit, recta stat, eo quod in pedibus nullos habet articulos.* Tamen in *Alcorani* caput الفيل seu *De elephante*, fabulantur prisci *Arabes*, quo anno natus est *Mahometh*, nempe anno æræ *Bicornis*, seu *Alexandri* DCCCLXXXII. ابرهة الاشرم ملك الحبشة *Abraheth* τὸν ῥινότμητον Regem *Abasiæ*, seu *Abyssinorum* regionis, venisse *Meccham*, ut *Mecchanum* Templum exscinderet, & peregrinos, qui illud quotannis visitabant, ad aliud templum invitaret à se extructum in urbe *Sanáa* ex ruinis palatii *Belkis* Reginæ *Sabæorum*, quæ *Solomonem* inviserat. Cum autem tribus solùm parasangis à *Meccha* abesset, vectus elephante محمود *Machmud*, (ita enim illi vocabant) Prophetam quendam, *Naphil* nomine, illi elephanti hæc in aurem insusurrâsse, ابرك محمود اوارجع راشدا فانك ببلد الحرام *Electe genu, ô* Machmud, *aut rectâ viâ revertere: tu enim es in regione* Mecchensi *Deo devotâ.* Tum verò elephantem genu flexisse, neque unquam pergere voluisse, quamvis virga ferrea ad sanguinem usque cæderetur. Sed, capite in *Jeman* obverso, id est, in intimam *Arabiam*, unde venerat, non solùm surrexisse, sed & expeditè

ivisse; atque id ipsum præstitisse, cum in *Syriam* obverterentur (tanquam iturus *Hierosolymam.*) At *Mecccham* versus reclinatum, denuo genu flexisse, ac immotum semper stetisse. Ad hæc porro *Scholiastæ* recentiores cætera facile concoquunt præter id solum, quod elephas genu flexisse dicitur, quod elephanti naturæ minus convenire putant, veterum suffragiis freti; qui negant elephantum in cruribus ullos habere articulos. Proinde *Assabilius*, ut hinc se expediat, in omnes partes se vertit. Verba sunt,

قوله فبرك الفيل فيه نظر. لان
الفيل لا يبرك ولكن يحتمل ان يكون
فعل فعل البارك الذي يلزم موضعه
ولا يبرح فعبر بالبارك عن ذلك
ويحتمل ان يكون بروكه سقوطه
الي الارض لما جا من امر الله
سبحانه وقد سمعت من يقول أن
في الفيلة صنفا يبرك كما يبرك
الجمل فان صح ولا فتاويله ما قدمنا

De eo disputatur, quod dictum est elephantem flexisse genu; quia elephas non flectit genua: sed fieri potest, ut gestum genu flectentis imitetur, qui in loco suo restitat, neque ex eo recedit, & hoc pro genu flexione acceptum sit. Insuper fieri potest, ut tanquam genuflexio fuerit lapsus in terram, qui evenerit ex Dei mandato, cui sit laus. Quin audivi, qui dicerent inter elephantos quamdam esse speciem, quæ genu flectat ut camelus. Quod sive verum sit, aut secus, standum est illi interpretationi, quam primam protulimus. Sed frustra disputatur de re nihili, & palàm fabulosâ. Interim elephanto, qui cruris flexum adimunt, illum câdem operâ immobilem esse statuunt. Verissime enim *Philosophus* in libro *De incessu animalium* cap. 9. Κάμψεώς γε μὴ οὔσης, οὔτ' ἂν πορεία, οὔτε πτῆσις, οὔτε νεῦσις. *Si flexus non sit, neque erit incessus, neque volatus, neque natatio.* Proinde paulo infra de motu agens sine flexu cruris, Καὶ περὶ τῶν ἐλεφάντων, ait, ὁ παλαιὸς ἦν λόγος τοιοῦτος, οὐκ ἀληθὴς ὤν. *Etiam de elephantis talis est vetus sermo, sed minus verus.* Et *Hist. anim.* lib. 2. cap. 1. Τὰς δὲ κάμψεις τῶν κώλων, καὶ τῶν ὄπισθεν (πάντα τὰ ζῶα) ὑπεναντίας ἔχουσι, καὶ ἑαυταῖς, καὶ ταῖς τοῦ ἀνθρώπου καμπαῖς, πλὴν ἐλέφαντος. *Crurum anteriorum flexus contrarios posteriorum, adeoque hominis etiam flexibus, habent omnia animalia præter elephantem.* Et paulo post, Ὁ δὲ ἐλέφας οὐχ οὕτως, ὡς λέγουσί τινες, ἀλλὰ συγκαθίζει, καὶ κάμπτει τὰ σκέλη. *Elephas non se habet, ut quidam volunt; sedet enim, & crura flectit.* Et *Plinius* lib. 11. cap. 43. *Poplites inflectit hominis modo.* Et *Seneca* Epist. 85. *Elephantem mimus* Æthiops *jubet subsidere in genua, & ambulare per funem.* Proinde apud *Curtium* lib. 8. *Indus, qui* (Pori) *elephantem regebat, descendere eum ratus more solito, elephantum procumbere jussit in genua. Qui, ut se submisit, cæteri quoque (ita enim instituti erant) demisere corpora in terram.* Et *Æliani Hist.* lib. 7. cap. 37. idem ille elephas ἑαυτὸν ὑπέκλινε, καὶ ὀκλάσας ἔμεινεν, ἵνα μὴ ἄνωθεν πεσὼν ὁ Πῶρος, εἶτα μέντοι κακαθῇ σῶμα ἔτι μᾶλλον, *se ipsum inclinavit, & flexis genibus mansit, ne ex alto decidens* Pori *corpus graviore casu affligeretur.* Et apud eumdem, lib. 14. cap. 65. elephanti, cum incidentia singulis decenniis cornua in terram infodiunt, ἐπερείδουσιν εἰς αὐτὴν ὀκλὰξ ἐπικύψαντες, *ea nituntur genibus incumbentes. Plinius* quoque de elephanto in *Circo* pugnante lib. 8. cap. 7. *Pedibus confossis repsit genibus in catervas.* Et *Vartomanus, Navigat.* lib. 4. cap. 10. *Apud* Canonor, *&c. tres elephanti, genibus innixi, capiteque in humum connixo, navigium in terram trahunt. Verùm sunt plures, qui existimant in cruribus elephantos non habere internodia, plicareque ob id nequire tibias, quod profecto à vero plurimum abest. Habent enim juncturas ut cætera animalia, sed in ima prope parte crurum.* Et *Osorius* lib. 9. ubi de muneribus ab *Emmanuele* missis ad *Leonem decimum* Anno 1514. *Cum Pontifex è fenestra spectaret, elephantus accessit, & ter genibus flexis, & demisso corporis habitu venerabundus illum salutavit.* Sed & ipse elephantum vidi flexo poplite sessorem suum tam ascensurum quàm descensurum excipientem.

Belluas egregie instructas ὁ ἐλεφαντάρχης, *Hermon* nomine, ἐν τῷ μεγάλῳ περιστύλῳ διεκίνει, *in magno* Peristylo *excitabat*, id est, *exercebat.* Unde in suburbanum *Hippodromum* deducti sunt, ubi *Judæi* in vinculis horam supplicio suo destinatam cum horrore exspectabant. *Peristylum* & *Hippodromus* loca erant *Alexandriæ.* Quorum *Peristylum* mihi quidem non est aliunde notum: sed patet ex ipso nomine, *locum* significari *columnis cinctum. Ezech.* 40. & 42. περίστυλον est pars Templi. Et 2 *Macchab.* 4. 46. περίστυλον pars erat regiæ domus, in qua Rex frigus captabat. *Atrium* reddunt interpretes. Apud *Vitruvium* lib. 6. cap. 9. in *Græcis* ædificiis θυρωρεῖον, seu *locum inter duas januas*, sequitur *peristylum in tribus partibus habens porticus.* Sed, quia domus vix est ulla pars, in qua exerceri possint quingenti elephanti, hic Περίστυλον non videtur esse pars domus, sed *Alexandriæ* portio, vel platea à columnis, quibus ambiebatur, sic appellata. Cujusmodi plateam in illa ipsa urbe his verbis describit *Achilles Tatius* initio lib. 5. Στάθμη μὲν κιόνων ὄρθιος ἑκατέρωθεν ἐκ τῶν Ἡλίου πυλῶν ἐς τὰς Σελήνης πύλας. Οὗτοι γὰρ τῆς πόλεως οἱ πυλωροί· ἐν μέσῳ δὲ τῶν κιόνων τῆς πόλεως τὸ πεδίον, ὁδὸς δὲ διὰ τοῦ πεδίου πολλὴ, καὶ ἐνδημὸς ἀποδημία. *Recta quidem utrinque est columnarum series à portis Solis ad Lunæ portas. Hi enim* (Sol, & Luna) *portarum urbis tutelam habent. Et in medio columnarum est urbis campus, per quem ampla est via, & civilis quasi peregrinatio.* Vult inter columnas illas tam latam fuisse plateam, ut pro campo haberi potuerit, in quo deambulatio fuerit peregrinationis species. Vero igitur est consentaneum, amplum hoc intercolumnium, *Græcè* Περίστυλον dictum, illum ipsum locum fuisse, unde *Hermon* elephantos ibi ad tempus agitatos ad *Hippodromum* deduxerit. De quo *Strabo* lib. 17. & *Plutarchus* in *Antonio*, & *Epiphanius* in libro *De mensuris, & ponderibus*: ubi ἀπὸ τοῦ Λάγου, à *Lago* conditum fuisse scribit, & Λαῖον appellatum. Sed legendum ἀπὸ τοῦ Λάγου, & Λάγιον. Neque enim hunc *Hippodromum* condiderat *Lagus* homo plebejus in *Græcia*, sed *Ptolemæus* ὁ τοῦ Λάγου, *Lagi filius*, qui primus in *Ægypto* regnavit, & de patris nomine *Lagium* nominavit.

Reliqua præterimus, quia ad rem nostram non faciunt, ad alia jam transituri. Sed lectore prius monito, hanc ipsam historiam, aut certè huic persimilem, à *Josepho* narrari libro secundo *contra Apionem*, tanquam rem, quæ alio tempore gesta sit, & sub posterioribus Regibus, & de causa diversissima. Hujus initium tale est in *Græco* exemplari, Ὁ γὰρ Φύσκων ἐπικληθεὶς Πτολεμαῖος, ἀποθανόντος αὐτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος, ἀπὸ Κυρήνης ἐξῆλθε, Κλεοπάτραν ἐκβαλεῖν βουλόμενος τῆς βασιλείας. Sed cætera desiderantur. Itaque ad *Latinum* exemplar necessario recurrendum, quod sic habet. Ptolemæus *enim, qui cognominatus*

tus

tus est Physcon, *moriente suo patre* (lege, *mortuo suo fratre*) Ptolemæo Philometore, *egressus est de* Cyrene, *volens reginam* Cleopatram *expellere*, *& filios Regis*, *ut ipse regnum injustè sibimet applicaret. Propter hoc ergò* Onias *adversus eum bellum pro* Cleopatra *suscepit*, *& fidem*, *quam habuit circa Reges*, *nequaquam in necessitate deseruit. Testis autem Deus justitiæ ejus manifestus apparuit. Nam* Physcon Ptolemæus, *cum adversum exercitum quidem* Oniæ *pugnare præsumeret*, *omnes verò* Judæos *in civitate positos*, *cum filiis & uxoribus*, *capiens*, *nudos*, *atque vinctos elephantis subjecisset*, *ut ab eis conculcati deficerent*, *& ad hoc etiam bestias ipsas inebriâsset*, *in contrarium quæ præparaverat evenêre. Elephanti enim*, *relinquentes sibi appositos* Judæos, *impetu facto super amicos ejus*, *multos ex ipsis interemêre. Et post hæc* Ptolemæus *quidem aspectum terribilem contemplatus est*, *prohibentem se*, *ne illis noceret hominibus. Concubinâ verò sua charissimâ*, *quam alii quidem* Ithacam, *alii verò* Irenen *denominant*, *supplicante*, *ne tantam impietatem perageret*, *& concessit*, *& ex his*, *quæ egerat*, *vel acturus erat*, *pœnitentiam egit. Unde rectè hanc diem* Judæi, Alexandriæ *constituti*, *eò*, *quod apertè à Deo salutem promeruêre*, *celebrare noscuntur.* Vides, lector, non ovum ovo esse similius quàm hæc historia illi alteri. Itaque vel duos Reges eędem in *Judæos* intemperiæ exagitârunt, & illos eodem miraculo bis liberavit Deus intra spatium annorum septuaginta (totidem enim annis distat mors *Philometoris* à victoria, quam *Philopater* in *Antiochum* consequutus fuerat in pugna prope *Raphiam*) vel è duabus historiis una conficta est ad alterius exemplar, quod nobis est vero similius. Nunc, quod solùm superest, ea explicabimus, quæ de elephantis habent primus & secundus liber *Macchabæorum.*

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

Explicantur quæcunque habentur de Elephantis in duobus *Macchabæorum* libris.

Antiochus Magnus *quot elephantos habuerit.* Lysiæ *elephanti* XXXII. *quem numerum alii minuunt*, *alii augent. Elephantis* XXXII. *præfectus quomodo* Græcè *vocetur.* Româ *missi sunt*, *qui hos elephantos necarent.* Sanguis uvæ, *id est*, vinum. *Hic*, *uvis*, *& moris conspectis*, *irritantur belluæ. Alibi ruber color tauros*, *candidus elephantos concitat. Elephanti turmis immisti. Belluæ magister* Indus *dicitur*, *undecunque sit ortus. Is* ἅρπην, *vel* ὅρπην *habet in manu*, *quâ elephantum regat. Turres in elephantum tergo*, *unde* turriti *vocantur*, *&* turrigeri. *Milites* XXXII. *in singulis turribus pugnâsse*, *paradoxum. Numerus de mendo suspectus*; *quia nimius. In eum locum conjecturæ. Locus alius* 2 Macchab. 13. vers. 15. *ab insigni mendo expurgatus. Primarius elephas quis dicatur. Elephantum maximis quanta proceritas.* Indicos *elephantes*, *quia majores*, *& fortiores*, Africani *timent. Elephanti cubitos duodecim proceri. Opes* Cosrois, Hormisdæ *filii*, *quantæ. Elephanti colles carnei.* Isidorus *emendatus. Elephantes loricati*, *& auro tecti. Mendum in* Chronico Templi secundi *elutum. Elephas cur in umbilico cæsus.* Eleazar *cur* Auran, *vel* Avaran *dictus.* ἐλεφαντάρχης, *&* ἐλεφαντιστὴς, *quid differant.* Cœlius Rhodiginus *notatus.*

Libro primo *Macchabæorum*, capite octavo, versu sexto, *Antiochum Magnum* legas à *Romanis* esse devictum, quamvis haberet elephantos centum & viginti, equitatumque, & currus, & exercitum numerosissimum. Quod ipsum habet *Gorionides* lib. 3. cap. 15. Tamen, cùm in *Scipionem* prælio decertavit prope *Magnesiam*, quæ ad *Sipylum* est, elephantos solùm habuit quatuor & quinquaginta. *Livius* de *Romanis* lib. 37. *Sexdecim elephantos post triarios in subsidio locaverunt. Nam præterquam quod multitudinem regiorum elephantorum* (*erant autem quatuor & quinquaginta*) *sustinere non videbantur posse: ne pari quidem numero* Indicis Africi *resistunt*; *sive quia magnitudine* (*longè enim illi præstant*) *sive robore animorum vincuntur.* De iisdem elephantis agit *Appianus* in *Syriacis*: sed numerum non adscribit. At in *Ægyptiaco* bello idem *Antiochus* instructus fuit elephantis δυσὶ πλείω τῶν ἑκατὸν, *duobus supra centum.* Ita *Polybius* lib. 5.

Hujus *Antiochi* filius *Antiochus Epiphanes*, 1 *Macchab.* 1. *v.* 18. primam expeditionem in *Ægyptum* suscepit cum curribus, & elephantis, & equitibus, & classe magna: de qua ut plura dicamus, ad rem nostram nihil attinet. Idem, in *Persidem* profecturus, *Lysiæ* commisit filium *Antiochum Eupatorem* adhuc puerum, cum parte regni ab *Euphrate* usque ad *Ægyptum*, eidemque tradidit copiarum dimidium, καὶ τοὺς ἐλέφαντας, *& elephantos*, 1 *Macchab.* 3. *v.* 31. &c. vel μέρος τι τῆς δυνάμεως, καὶ τῶν ἐλεφάντων, *copiarum*, *atque elephantum partem aliquam*, ut habet *Josephus* lib. 12. c. 11. Quibus instructus *Lysias*, *Epiphane* paulò post fatis functo, peditum CM, equitum XXM, & elephantos XXXII ad bellum edoctos, in *Judæam* collegit. *Et se comparaverunt exercitus ad prælium*, *& tubas clanxerunt. Et elephantis ostenderunt sanguinem uvæ*, *ac mororum*, *ut ad prælium eos exstimularent. Et distribuerunt belluas per phalanges*, *& attribuerunt singulis elephantis mille viros thorace indutos*, *cum loricis hamatis*, *quorum in capitibus galeæ æreæ erant*, *delectique equites quingenti ordinati ad unamquamque belluam. Hi maturè ubicunque erat bellua aderant*, *& quocunque ibat simul ibant*, *nec ab ea discedebant. Sed & turres ligneæ super eas munitæ*, *protegentes singulas belluas*, *succinctæque erant super eas machinis*, *& super unamquamque milites erant triginta duo pugnantes in eis*, *&* Indus *ejus.* Hæc 1 *Macchab.* 6. *v.* 30. 33. 34. 35. 36. 37. In his multa observanda sunt.

Primo, *Lysiæ* tribui elephantos XXXII. hîc, & *Josephi* lib. 12. cap. 14. Cui elephantorum numero qui præficitur, *Græcè* vocatur κερατάρχης, & præfectura ejus κεραταρχία. *Ælianus*, *Tact.* cap. 22. Ὁ μὲν ἑνὸς ἐλέφαντος ἄρχων ζώαρχος καλεῖται· ὁ δὲ τῶν δύο θήραρχος, καὶ τὸ σύστημα θηραρχία· ὁ δὲ τῶν δ'. ἐπιθηράρχης, καὶ τὸ σύστημα ἐπιθηραρχία· ὁ δὲ τῶν η'. ἰλάρχης, καὶ τὸ σύστημα ἰλαρχία· ὁ δὲ τῶν ις'. ἐλεφαντάρχης, καὶ τὸ σύστημα ἐλεφανταρχία· ὁ δὲ τῶν λβ'. κερατάρχης, καὶ τὸ σύστημα κεραταρχία. Sed pro elephantis XXXII. *Historia Hebræa secundi Templi* solum habet XX; & *Jasonis* Breviator solùm XXII, capitis decimi tertii versu secundo: quamvis capitis undecimi versu quarto *Lysias* ab eodem describatur πεφρενωμένος ταῖς μυριάσι τῶν πεζῶν, καὶ ταῖς χιλιάσι ἱππέων, καὶ τοῖς ἐλέφασι ὀγδοήκοντα, *animo elatus propter peditum myriades*, *& equitum chiliades*, *& elephantos octoginta.* Ut *Gorionidis* lib. 2. cap. 14. *Misit* Antiochus Eupator Lysiam *patruelem suum* בחיל פ״ אלף פרשים ופ׳ פילים *cum exercitu octoginta millium equitum*, *& octoginta elephantorum.* Et *Chaldæus* Paraphrastes *Cant.* 6. *vers.* 7. *Tunc surrexerunt* Græci, *& congregaverunt sexaginta Reges de filiis* Esau, *indutos loricis*, *ascendentes super equos*, ותמנין דוכסין מבני דישמעאל רוכבין על פיליא *& octoginta Duces de filiis* Ismaëlis, *equitantes super elephantes. Arabica* denique Historia *Macchabæorum* cap. 11. *Misit* (Eupator) *cum* Lysia, *filio patruelis sui*, *exercitum magnum*, *in quo erant* ثمانون الف فارس وثمانون فيلا *octoginta equitum millia*, *& octoginta elephanti.* Quos

ipſos elephantos *Romani* non multò poſt juſſerunt interfici; quia pacem eâ lege cum *Antiocho Magno* ſanciverant, ut ne liceret illi ullos habere elephantos. Itaque *Roma* miſſi ſunt, qui belluas necarent. Quo ſpectaculo commotus quidam *Leptines* legationis principem *Cn. Octavium* in *Laodicenſi* gymnaſio deprehenſum occidit. Sed *Lyſias*, ut ſceleris ſuſpicionem à ſe amoliretur, hunc magnificè ſepeliendum curavit. Ita *Appianus* in *Syriacis*, *Julius Obſequens*, & alii.

Secundò, cùm ſuprà potu vini, hîc ejus ſolo viſu efferantur belluæ. *Elephantis oſtenderunt ſanguinem uvæ, & mororum, ut eos ad prælium exſtimularent. Sanguinem uvæ*, id eſt, *vinum*, Phraſi *Hebræis* familiari. Sic Geneſ. 49. v. 11. *Lavat in vino veſtimentum ſuum, & in ſanguine uvarum operimentum ſuum.* Deut. 32. v. 14. *Sanguinem uvæ bibiſti merum.* Sirach. 39. verſ. 26. *Principium rerum, quæ ad vitam hominis neceſſariæ ſunt, aqua, ignis*, &c. *ſanguis uvæ*, & 50. 15. *Libavit ex ſanguine uvæ.* Sed & *Achilles Tatius* lib. 2. vinum vocat αἷμα βοτρύων *ſanguinem uvarum.* Et *Statius* lib. 11. *Theb.*

Deſerit & pingues Bacchæo *ſanguine colles.*

Et pari ratione mororum ſanguis eorum eſt ſuccus, qui ſanguini tam eſt ſimilis, ut ex eo fingatur ortus. *Ovidius*,

--- *madefactaque ſanguine radix*
Purpureo tinxit pendentia mora rubore.

Atque, ob id ipſum, vini, & mororum aſpectu in belluis ſanguinem commoveri, & motu ſanguinis iram concitari, multis probat *Franciſcus Valleſius* cap. 82. *Sacræ Philoſophiæ.* Quamvis in veterum ſcriptis tauri quidem rubro colore, ſed elephanti candido proritari legantur. *Seneca*, *de ira* lib. 3. cap. 30. *Taurum rubicundus color excitat.* *Ovidius* lib. 12. Fabulâ de *Cycno*,

Haud ſecus exarſit, quàm circo taurus aperto,
Cùm ſua terribili petit irritamina cornu,
Phœniceas *veſtes.* ---

Itaque *Inſtitut.* lib. 4. cap. 1. furti tenetur, ὅςτις ῥάκει ἐρυθρῷ διεσόβησε τὰ βουκόλια, *qui rubro panno turbatum armentum fugaverit*; nempe, ut in fures incideret. Hæc de tauro ſeorſim. Jam de utroque, tauro inquam, & elephante, ita *Plutarchus* in libro *De Fortuna Alexandri*, Φυλάττονται ταύροις οἱ φθῆναι φοινικίδας ἔχοντες ἐλέφασι δὲ λευκοὺς χιτῶνας· ἐρεθίζεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τὰ ζῶα τούτων, καὶ διαθηριοῦται. *Taurorum conſpectum vitant, qui puniceas veſtes geſtant; & elephantorum, qui candidas: irritantur enim illis coloribus, atque efferantur illæ belluæ.* Et in *Conjugial. præcept.* Οἱ προσιέντες ἐλέφασιν ἐσθῆτα λαμπρὰν οὐ λαμβάνουσιν, οὐδ' φοινικίδας οἱ ταύροις· διαγριαίνεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τούτων μάλιστα τὰ ζῶα. *Qui ad elephantos accedunt clarâ, qui ad tauros puniceâ veſte non utuntur; quia his coloribus maximè irritantur illa animalia.*

Tertiò, diſtribuerunt belluas per phalanges, & ſingulis mille pedites, & quingentos equites attribuerunt. Quod & alibi ſæpe factum. Sic *Diodori* lib. 17. *Porus* τοὺς ἐλέφαντας καταπληκτικῶς κεκοσμημένους κατὰ μέτωπον, ἐν ἴσοις διαστήμασιν ἔστησεν, ἀνὰ μέσον δὲ θηρίων τοὺς λοιποὺς ὁπλίτας ἔταξεν, οἷς συντεταγμένον ἦν παραβοηθεῖν τοῖς θηρίοις, καὶ διακωλύειν ἐκ τῶν πλαγίων εἰσακοντίζειν. *Elephantos terribiliter inſtructos in fronte aciei paribus intervallis diſpoſuit, & in belluarum medio reliquos milites ſtatuit, quibus imperatum fuerat, ut belluis adeſſent, & impedirent, ne ex obliquo ferirentur.* Hinc *Curtius* lib. 8. *Belluæ diſpoſitæ inter armatos ſpeciem turrium procul fecerant:* ut alibi de *Omphis* agmine, quod *Alexandro* occurrit, *Elephanti quoque, per modica intervalla agmini immixti, procul caſtellorum fecerant ſpeciem.* Et *Appianus* in *Syriacis* de *Antiochi* copiis, *Erat muro aſſimilis phalangis forma, elephantorum inſtar turrium.*

Quartò, traduntur hæ belluæ in ligneis turribus dorſo impoſitis geſtâſſe milites triginta duos præter *Indum* ſuum, id eſt, præter rectorem, ſeu ἐλεφαντάγωγον. Is enim *Indus* dicitur, undecunque ſit ortus; quia hac arte maximè præſtant qui in *India* nati ſunt, & alios edocuerunt. Sic apud *Polybium* lib. 1. *Cæcilius*, *Aſdrubale* victo, & fugato, θηρία σὺν αὐτοῖς μὲν Ἰνδοῖς ἔλαβε δέκα, *belluas cum ipſis* Indis *decem cepit.* Et lib. 3. cùm *Annibalis* elephanti *Rhodanum* trajecerunt, τοὺς μὲν Ἰνδοὺς ἀπολέσθαι συνέβη πάντας, τοὺς δ' ἐλέφαντας διασωθῆναι, *cum* Indi *omnes periiſſent, elephantos ſervari contigit.* In quibus verbis *Indi* vocantur, qui in *India* nati non erant, ſed in *Africa.* Res tamen aliter ſe habuit de *Eupatoris* elephantis, quorum rectores cum ipſis belluis ex *India* veniſſe vero conſentaneum eſt. *Græca*, ὁ Ἰνδὸς αὐτοῦ, *Vulgatus* reddiderat *Indus magiſter beſtiæ*, pro quo ſcriptum in multis editionibus *intus magiſter beſtiæ*; planè perperam: neque enim *intus*, id eſt, in turribus, latet belluę rector, ſed humeris inſidet, aut collo etiam, unde belluam nutu, & verbo dirigat.

Turres in elephantum tergo deſcribunt *Philoſtratus* lib. 2. cap. 6. & *Heliodorus* lib. 9. *Plinius* quoque lib. 8. cap. 7. *Turres armatorum in hoſtes ferunt.* Et *Plutarchus* in *Parallelis*, Ὁ Αἰμύλιος ἑκατὸν ἑξήκοντα πυργοφόρους ἐλέφαντας εἰς Ῥώμην κατέπεμψεν. *Æmylius* CLX. *turrigeros elephantos* Romam *miſit.* Et *Hirtius* in bello *Africano*; Scipio, *univerſis copiis productis, elephantiſque turritis triginta ante aciem inſtructis.* Et alibi, *Elephantiſque turritis interpoſitis, armatiſque.* Item, *Cæſar* LXIV. *ornatos, armatoſque, cum turribus, ornamentiſque capit.* Et *Lucretius* lib. 5.

Inde boves Lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt vulnera Pœni
Sufferre, & magnas Martis *turbare catervas.*

Et *Silius* lib. 4.

Vis elephantorum turrito concita dorſo.

Et *Juvenalis* Sat. 12.

--- *dorſo ferre cohortes*
Partem aliquam belli, & euntem in prælia turrem.

Hinc in ſcacchorum ludo, quem ab *Indis*, & *Perſis* nos accepiſſe certum eſt, الفيل *alphil*, id eſt, *elephas*, turris figuram habet.

Sed valdè paradoxum eſt, quod *Macchabæorum* auctor in ſingulis turribus pugnâſſe ſcribit milites XXXII. Nam, ſi *Albertum* excipias, & obſcurum Scriptorem *De natura rerum*, atque alios hujus farinæ ſcriptores, qui ſæculo barbaro vixerunt, non facilè ullum reperias, qui tradat tot numero bellatores uni elephanto inſediſſe. Et in *Chronico Templi ſecundi* de *Antiochi* elephantis legere eſt, ועוד הוציא פילים הרבה שנלחמים עליהם הגבורים יב" על פיל אחד *Eduxit inſuper plures elephantos, ſuper quorum ſingulis pugnabant viri fortes duodecim.* In *Philoſtrati Apollonio* lib. 2. cap. 6. Μάχονται δὲ ἐπεσκευασμένοι πύργοις, οἷοις κατὰ δέκα καὶ πεντεκαίδεκα ὁμοῦ τῶν Ἰνδῶν δέξασθαι, ἀφ' ὧν τοξεύουσί τε, καὶ ἀκοντίζουσιν οἱ Ἰνδοί. *Pugnant inſtructi turribus* Indorum *decem, aut quindecim capacibus, ex quibus ſagittas, & jacula* Indi *mittunt.* In *M. Paulo Veneto* lib. 3. cap. 41. ubi de inſula *Zinzibar*; *Cum elephantis & camelis ad bella procedunt, exſtruentes caſtella lignea ſuper elephantos, quæ tanta ſunt, ut quindecim, vel viginti viri muniti ex uno pugnent portatili caſtello.* In *Marmolio*, de *Africa* lib. 1. cap. 23. *Quando los* Ethiopos *van a la guerra, lleuan hechos caſtillos de madera ſobre ellos, y deſde encima pelean diez y doze hombres con ſaetas, piedras y dardos:* id eſt, *Cum Æthiopes ad bellum proficiſcuntur, turres ligneas illis imponunt, ex quorum vertice decem, vel duodecim viri pugnant, ſagittis, lapidibus, aut jaculis inſtructi.* Quanquam hęc quoque nimia ſint, atque eos habeant auctores, qui de magnis majora loquuntur. Nam plerique in id conſentiunt, elephantem præter recto-

rem tres ſolùm, aut quatuor, aut ſex ad ſummum ferre bellatores. *Ælianus Hiſt.* lib. 13. cap. 1. Πολεμιστὰς μὲν τρεῖς (φέρει) παρ' ἑκάτερα βάλλοντας, καὶ τὸν τρίτον κατόπιν, τέταρτον δὲ τὸν τὴν ἅρπην κατέχοντα διὰ χειρῶν, καὶ ἐκείνῃ τὸ θῆρα ἰθύνοντα. *Bellatores quidem tres gerit, duos ab utraque parte, & tertium retrò pugnantem, quartum autem harpen manu tenentem, quâ belluam dirigat.* (Nota obiter elephantis rectori hîc harpen tribui, ut ejuſdem *Æliani* lib. 13. cap. 22. ubi elephas officii ſui monetur τῇ ἐκ τῆς ἅρπης κρούσει· niſi quis malit ὄρπην ex *Heſychio* legere, cui ὄρπη eſt σίδηρος, ᾧ τὸν ἐλέφαντα τύπτουσιν, *ferrum, quo elephantem verberant:* ut in *Philoſtrato* καλαύροψ eſt *incurvus baculus, quo puer elephantem regit*) *Heliodorus* lib. 9. Οἵ τε ἐπὶ τῶν ἐλεφάντων κατὰ τοὺς πύργους ἓξ μὲν ἕκαστοι (lege ἕκαστον) κατειληφότες, δύο δὲ κατὰ πλευρὰν ἑκάστην ἐκτοξεύοντες, τῆς ἐπ' οὐρὰν μόνης καὶ εἰς τὸ ἄπρακτον σχολαζούσης. *Et hi, qui erant in elephantis ſuper turres, cum ſingulas viri ſex occuparent, & ab unaquaque parte bini jacularentur, ſola parte, quæ ad caudam eſt, tanquam otioſa vacante.* Cadumuſtus *cap.* 62. ubi de *Calechutiis*; *Potiſſima animalia ejus regionis ſunt elephanti. His bella conficiunt. Turres quaſdam imponunt capaces trium, vel quatuor virorum, qui de turribus hujuſmodi præliantur.* Vartomanus *Navigat.* lib. 4. cap. 10. Indi, *bella inituri, clitellas elephanti imponunt. Has ſubter alvum cingunt geminæ ex ferro catenæ. Supra clitellas hinc & hinc domus, vel, ſi mavis, turrim, aut caveam ligneam appellare,* &c. *Singulas caveas terni homines ingrediuntur. Inter utramque dorſo belluæ inſidet* Indus, *&c. Itaque ſepteni ſunt homines, qui elephantum bella inituri conſcendunt, loricati, ferentes arcus, lanceas, enſes, ac peltas.* Proinde in loco, quem ex *Macchabæis* citavimus, pro ἄνδρες δυνάμεως δύο καὶ τριάκοντα οἱ πολεμοῦντες ἐπ' αὐτοῖς legendum conjectat nobiliſſimus Dominus de *Grentemeſnil*, ἄνδρας δυνάμεως, δύο, ἢ τρεῖς, ἀκοντίοις πολεμοῦντες ἐπ' αὐτοῖς, *viri fortes, duo, aut tres, jaculis pugnantes ſuper ipſos.* Ego auctorem putaverim ſcripſiſſe ſolùm, ἄνδρες δυνάμεως, οἱ πολεμ' *&c.* ſine ullo numero adſcripto: atque numerum illum, δύο καὶ τριάκοντα, perperam hic repeti ex ſuperioribus, quæ ſic habent: *Et erat numerus copiarum ejus centum millia peditum, & viginti millia equitum,* καὶ ἐλέφαντες δύο καὶ τριάκοντα εἰδότες πόλεμον, *& elephantes triginta duo ad prælium edocti.* Quò facit, quod de his ipſis elephantis ita *Joſephus* agit lib. 13. cap. 14. Ἔφερον δὲ οἱ ἐλέφαντες πύργους τε ὑψηλοὺς, καὶ τοξότας, *Ferebant autem elephantes turres excelſas, & ſagittarios:* ſagittariorum numero non addito. Hos interim duobus, aut tribus fuiſſe plures docent quæ leguntur 2 *Macchab.* 13. *verſ.* 15. occiſum fuiſſe πρωτεύοντα τῶν ἐλεφάντων σὺν τῷ κατ' οἰκείαν ὄχλῳ, *elephantorum illorum primarium, cum caterva, quæ erat in domo*, id eſt, in turre ſuperpoſita. Neque enim duo, vel tres dicerentur ὄχλος, *caterva*, ſeu *multitudo*.

Sequitur ejuſdem capitis verſu quadrageſimo tertio inſigne *Eleazari* ἀνδραγάθημα, *qui belluarum unam conſpicatus regiâ loricâ loricatam, quæ omnes belluas ſupereminebat, Regem ea vehi putavit. Itaque devovit ſe ad ſervandum populum ſuum, & ad acquirendum ſibi nomen æternum. Et per mediam phalangem audacter in eam incurrit, dextrâ, lævaque ſtragem edens, adeò ut ab illo hinc & inde diſcinderentur. Elephantumque ſubiens ei ſe ſuppoſuit, occiditque illum, eoque cadente in terram, ſuper ipſum mortuus eſt illic.* Auctor libri ſecundi *Macchabæorum* id ipſum obiter tangit, ſed verbis, quæ egent medica manu, quia à ſcribis palam corrupta ſunt. Ea ſic habent capitis 13. verſ. 15. Ἀνεῖλεν εἰς ἄνδρας δισχιλίους, καὶ τὸν πρωτεύοντα τῶν ἐλεφάντων, σὺν τῷ κατ' οἰκείαν ὄχλῳ συνέθηκε. *Interfecit* (Judas) *ad bis mille homines, & primarium elephantem, cum multitudine, quæ erat in domo* (ſeu *turri*) *compoſuit. Judæ* non malè tribuitur quod ab *Eleazare* præſtitum; quia *Juda* duce id factum, adeoque etiam hortante. Sic enim *Gorionides* lib. 3. cap. 20. *Cum vidiſſet* Judas *unum ex elephantis* בשריון זהב *aurea lorica inſtructum, qui eminebat ſupra reliquos, putavit Regem eum equitare, clamavitque dicens,* מי בכם נערים *Quis in vobis eſt, ô juvenes?* Nempe, qui ſe virum præſtet illum elephantem interimendo. Quod in *Arabica* hiſtoria diſertius; *Videnſque* Judas *elephantem cum ornamentis aureis, vocavit viros ſuos, & ait,* من منكم يبرز فيقتل هذا الفيل *Quis veſtrûm exiturus eſt, ut hunc elephantem interficiat?* Sed hęc quis intelligat? Καὶ τὸν πρωτεύοντα τῶν ἐλεφάντων σὺν τῷ κατ' οἰκείαν ὄχλῳ συνέθηκε? Mendoſa eſſe verba nemo non videt, cum ſanum ſenſum nullum admittant. Illa igitur, me auctore, ſic lege, Καὶ τὸν πρωτεύοντα τῶν ἐλεφάντων ὃς σὺν τῷ κατ' οἰκείαν ὄχλῳ συντέθνηκε· ut ſenſus ſit, *Judam* cum bis mille viris etiam primarium elephantem interfeciſſe, qui perîerit cum iis, quos in turri ſua geſtabat.

Primarius elephas, πρωτεύων τῶν ἐλεφάντων, is dicitur, qui, ætatis, aut molis, aut virium ratione, cæteris præire ſolet. Sic enim inter illos vivitur. *Plinius* lib. 8. cap. 5. *Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus.* Ælianus, *Hiſt.* lib. 6. cap. 61. Τροφῆς ἀφίστανται τοῖς πρεσβυτέροις οἱ νέοι, καὶ γήρᾳ παρειμένους θεραπεύουσιν αὐτούς. *De cibo juniores ſenioribus cedunt, & ſi qui ſunt præ ſenio debiles, iis ſerviunt:* quod addit illos facere proprio naturæ ductu, ſine metu legum *Lycurgi*. Aut *primarius elephas* is dicitur, quem poſſeſſor cęteris præfert. Putà *Pori* elephas, de quo *Curtius*, *Ipſum vehebat elephantus ſuper cæteras belluas eminens.* Et *Diodorus*, Ὁ Πῶρος τεταγμένος ἐπὶ τοῦ κρατίστου τῶν ἐλεφάντων, Porus *elephantorum præſtantiſſimo impoſitus.* Ita elephas, de quo hoc loco, in primo *Macchabæorum* ἦν ὑπεράγων πάντα τὰ θηρία, *ſupra omnes belluas eminebat.* Et in *Gorionide*, הוא גדול על כל הפילים *Omnium elephantorum erat maximus.* Jam, ſi roges, quæ ſit elephantorum maximis proceritas, primo in genere hoc obſervandum, elephantos *Indicos* majores eſſe *Africanis*. Hinc *Philoſtratus* lib. 2. cap. 6. Ὅσον δὲ ἵππου Νισαίου μείζων ὁ Λιβυκὸς ἐλέφας, τοσοῦτον τῶν ἐκ Λιβύης οἱ Ἰνδοὶ μείζους. *Quantò equo* Niſæo *major eſt* Libycus *elephas, tanto* Libycis *elephantis majores ſunt* Indici. *Strabo* de iiſdem lib. 15. Μείζους δὲ τῶν Λιβυκῶν, καὶ ἐῤῥωμενεστέρους ἐκεῖνός τε εἴρηκε, καὶ ἄλλοι. *Majores eſſe* Libycis, *& validiores, cum is* (Oneſicritus) *tum alii dixerunt. Plinius* lib. 8. cap. 9. *Indicum* Afri *pavent, nec contueri audent: nam & major* Indicis *magnitudo eſt.* Solinus, *Indicos elephantos* Mauri *timent, parvitatis ſuæ conſcii.* Ita & *Livius* lib. 37. *Indicis Africos* reſiſtere negat, *ſive quia magnitudine* (*longè enim illi præſtant*) *ſive robore animorum vincuntur.* Et *Polybius* lib. 5. *Libycas Ptolemæi Philopatoris* belluas certamen cum *Indicis Antiochi Magni* elephantis detrectâſſe aſſerit, atque *id Libycis* paſſim accidere: Τὴν γὰρ ὀσμὴν, inquit, καὶ φωνὴν οὐ μένουσιν, ἀλλὰ καταπεπληγμένοι τὸ μέγεθος, καὶ τὴν δύναμιν, ὥστε μοι δοκεῖ, φεύγουσιν εὐθέως ἐξ ἀποστήματος τοὺς Ἰνδικοὺς ἐλέφαντας. *Neque enim* Indicorum *odorem, & barritum ferunt: ſed cum magnitudine, tum robore illorum, ut equidem arbitror, perterriti, properè fugiunt, & ex longo intervallo.* Sed, ut propoſitæ quæſtioni ſatisfiat accuratius, *Vartomanus Indic. Navigat.* lib. 4. cap. 10. quoſdam ait *ad ſextum decimum palmum altitudine aſſurgere*, id eſt, ad pedes duodecim. *Ælianus* lib. 13. cap. 8. *ad novem cubitos altitudinis, & quinque latitudinis.* Novem cubiti ſunt pedes tredecim cum ſemiſſe. Auctor مراة الزمان id eſt, *Speculi temporum*, elephantos memorat cubitos 12. proceros, id eſt, pedes decem & octo, quo loco agit de opulentia magna illius *Coſrois*, quem devicit

cit *Heraclius.* Quem locum, quia insignis est, & libri apud *Arabes* tam celebris, quam apud nos ignoti non gravabor hic adscribere ابرويز بن هرمز اجتمع عندة من الاموال والفيلة والخيول والمماليك والجوار والامتعة ما لم يجتمع عند احد ممن يتقدمة من ملوك الفرس فانة كان يرفع الي خزانتة في كل سنة اربع ماية الف الف دينار ذهب واضعافها من الفضة وكانت جواهرة في الف صندوق وكان علي مربطة الف فيل منها ما هو ابيض مثل الثلج ومنها ما ارتفاع من الارض اثنا عشر ذراعا وهذا نادر لان اكثر ما يكون ارتفاع الفيل من الارض سبعة اذرع وكان لة ماية الف فرس منها خمسون الف سروجها مكللة بالجواهر واليواقيت وكان لة ماية الف مملوك وعشرة الف امراة وماية الف جارية للغنا والفراش Aberwez, *filius* Hormoz (*Persæ* Cosroem *Hormisdæ* filium ita vocant) *plures congessit opes, & elephantos, & equos, & servos, & puellas, & plus pretiosæ supellectilis, quâm ullus Regum* Persiæ, *qui præcesserant. Nempe in thesauris recondebat quotannis quadringentos milliones denariorum aureorum, & argenteorum duplo magis. Et margaritæ ejus erant in mille arcis. Habebatque in stabulis mille elephantos, quorum nonnulli candore nivem æquabant, nonnulli duodecim cubitos proceri erant, quod valde rarum est; quia plerique non superant septem cubitos* (id est; pedes decem cum semisse) *Erant illi insuper equorum centum millia, in his quinquaginta millia, quorum ephippia margaritis, & carbunculis erant ornata. Servorum item centum millia, & uxorum decem millia, puellarum denique centum millia ad usum & pellicatum.* Ex his constat plus satis non frustrà esse, quod elephantem, ut supra notavimus, *Syri* vocant ܬܠܐ ܕܒܣܪܐ *collem carneum.* Quod imitatus *Basilius* de elephantis hæc habet *Homil.* 9. in *Hexaëm.* Οὐχ' ὁρᾷς ἐν τοῖς πολέμοις, ὅτι οἱονεὶ πύργοί τινες ἔμψυχοι, ἢ βουνοί τινες σάρκινοι; Et ex illo *Ambrosius, Velut quidam mobiles montes versantur in præliis, & ut colles alto eminent vertice. Ammianus* quoque lib. 24. *Post hos elephanti gradientium collium specie.* Et, è *Poëtis, Oppianus* lib. 2. *Cynegeticῶn,*

--- Φαίης μὲν ἰδὼν ἐλέφαντα,
Ἢ κορυφὴν ὄρεος πανάπειρίτον, ἢ νέφος αἰνὸν
Χεῖμα φερὸν δειλοῖσι βροτῶν ἐπὶ χέρσιν ὁδεύειν.

--- conspecto elephante, putabis
Aut nubem imbriferam, aut montis juga celsa moveri.

Proinde *Isidorus Orig.* lib. 12. cap. 2. *Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant, quod formam montis præferat.* Græcè *cum mons* ὁ λόφος *dicitur.* Ita lego pro voce nihili *elifio.* Proinde quisquis scripsit *Secundi Templi Chronicon*, hæc habet de magno illo elephante, quem occidit *Eleazar,* ומפני גובהו לא היה יכול להלחם על הרוכבים עליו *Propter proceritatem ejus, pugnare non poterat cum iis, qui illi insidebant.*

Non tamen is solâ corporis mole, sed & phaleris insignis fuit, & auro. Describitur enim τεθωρακισμένος θώρακι βασιλικῷ, *loricâ regiâ loricatus.* Quamvis enim elephantis durissimum sit dorso tergus, nec facilè penetrabile, tamen ad majorem cautionem loricis ferreis in bello muniebantur. Unde *Hirtius* in bello *Africano*; *Ornatusque ac loricatus elephantus cum esset.* Heliodorus *lib.* 9. Ὅσοι δὲ καὶ διεδίδρασκον ἄπρακτοι, καὶ οὐδὲν δράσαντες τοὺς ἐλέφαντας ἀπεχώρουν· τὸ γὰρ θηρίον πέφρακται, καὶ σιδήρῳ παραγινόμενον εἰς μάχην. *Quicunque effugiebant, nullo facinore edito, nec ullo detrimento elephantis illato, discedebant. Bellua enim ferro munita est, cum ad prælium accedit.* Huic autem non lorica quævis, sed regia fuerat indita, id est, qualis elephanti regio solet apponi. Quod *Gorionides* interpretatur שריון זהב *loricam auream.* Et *Chronicon Templi secundi* סכין של זהב *ensem ex auro.* Sed legendum סרין *loricam.* Et *Arabica* Historia تعاليق من ذهب *ornamenta*, seu *phaleras aureas.* Nempe regalium elephantorum is cultus fuit. *Curtius* lib. 8. de *India* Rege, *Breviora itinera equo conficit: longior ubi expeditio est, elephanti vehunt currum, & tantarum belluarum corpora tota contegunt auro.* Inde igitur *Judas* & *Eleazar* collegerunt hunc regium esse elephantem, ipsumque Regem eo vehi, *Antiochum* scilicet *Eupatorem*, ut disertè habet *Chronicon secundi Templi,* וחשב כי על אותו הפיל היה אופיטור המלך רוכב *Et putavit* (Eleazar) *Regem* Eupatorem *huic elephanto insidere.* Sperans igitur ipsum Regem cum elephante occubiturum, & eo occiso, fore, ut dissiparentur copiæ, in suæ gentis exitium undequaque collectæ, magno animo ad belluam rectà contendit, exserto gladio viam sibi faciens, & obvios quosque cædens, eamque cum subiisset, occidit. *Gorionides* expressius, ויבא בין רגלי הפיל וידקור אותו בחרבו על טבורו *Et subiit pedes elephantis, & confodit eum gladio suo in umbilicum impacto.* Et *Josephus* lib. 12. cap. 14. Ὑποδὺς δὲ ὑπὸ τὴν γαστέρα, καὶ πλήξας. *Cum sub ventrem ejus succedens percussisset.* Et *Syrus* Interpres, ܡܚܝܗ ܗܘ ܒܣܝܦܗ ܒܟܪܣܗ *Eumque gladio in ventre percussit.* Et *Chronicon Templi secundi,* ויתקע את חרבו בכרס הפיל *Et gladium suum infixit in ventrem elephantis.* Et *Arabica* Historia, وسار الي ان انتهي الي الفيل فدخل تحتة وشق بطنة *Et processit quousque pervenisset ad elephantem, quem subiens discidit ventrem ejus.* Neque enim aliter vulnerari poterat loricatus elephas. Preterea ex *Plinio*, & *Solino* scimus, *elephantem durissimum dorso tergus habere sed ventri molle.* Proinde יתוש *jathus*, palustris culicis genus, qui *Græcis* ἐμπὶς, נכנס

לו

ומפחידו לו בטבורו *in umbilicum ejus penetrans eum territat.* Ita est in *Aruch.* Et rhinoceros *ejus alvum maximè petit, quam scit esse molliorem. Plinii* verba sunt lib. 8. cap. 20. Elephas igitur, ità cæsus, periit cum omnibus insidentibus, ut docuimus ex 2 *Macchab.* 13. *verf.* 15. Sed & ipse *Eleazar* ejus ruinâ oppressus est, quam fuisse tam subitam credibile est, ut non licuerit illi se subducere. In *Arabica Historia* magno errore hic *Eleazar* legitur esse *Judæ* servus, فتى من اهل بيته *adolescens è domesticis ejus:* Cùm is vocetur Ἐλεάζαρ ὁ Ἀυαρὰν, *Eleazar Avaran cognomine*, qui fuit *Judæ* frater germanus, ex eodem patre *Mattathia*, ut disertè docetur 1 *Macchab.* 2. *verf.* 5. Unde *Josephus*, Ἐλεάζαρος δ' ὁ ἀδελφὸς ἀυτῦ, ὃν Ἀυρὰν ἐκάλεν. Eleazar *autem frater ejus, quem* Auran *vocabant.* Et *Gorionides*, וידלג אלעזר אחיו אחד מבחורי חשמונים *Exiliit* Eleazar *frater ejus, unus ex juvenibus* Asamoneis. Et *Chronicon Templi secundi*, ושם מת אלעזר בן מתתיה אחי המלך יהודה *& ibi mortuus est* Eleazar Mattathiæ *filius, frater Regis* Judæ. Porrò cognomen Ἀυαρὰν à *Syro* ܚܘܪܢ scribitur, & *ab albedine* sumptum est. Sic λευκὴ κώμη, *albus pagus* ad *Arabicum* sinum, *Arabibus*, & *Syris* ܚܘܪܐ dicitur, & in *Stephano* Ἄυαρα. Locum alibi citavimus.

De elephantis nihil habetur amplius in *Macchabæorum* libris, nisi quod 2 *Macchab.* 14. *v.* 12. *Nicanor* ex elephantarcha fit *Judææ* Dux. *Elephantarcha* is dicitur, qui imperium habet in belluas, ut *Craterus*, quem *Alexander* elephantis suis præfecerat, *Ariani* lib. 6. Quamvis enim in *Æliani Tacticis*, *elephantarcha* propriè dicatur is, qui sedecim elephantos regit, ut *ceratarcha*, qui XXXII. *phalangarcha*, qui LXIV. tamen, latè sumpto vocabulo, elephantarcha dicitur, quisquis elephantis præficitur, quamlibet magno sint numero. Itaque *Hermon*, cui quingentos elephantos commiserat *Ægypti* Rex *Philopator* (lib. 3 *Macchab.*) sæpe vocatur ἐλεφαντάρχης. Et Regi *Seleuco* Ἐλεφαντάρχε cognomen inditum suprà docuimus à *Demetrii* adulatoribus; quia plures habuit elephantorum centurias. Aliud ἐλεφαντιστὴς *Philosopho Hist.* lib. 9. cap. 1. nempe qui elephanto insiliens illum κατευθύνει τῷ δρεπάνῳ, *falce dirigit.* Is alio nomine dicitur ἐλεφανταγωγὸς, quem ab elephantarcha *Pollux* ità distinguit lib. 1. cap. 10. Ὁ μὲν ἄγων ἐλέφαντα ἐλεφανταγωγὸς καλεῖται, ὁ δὲ ἐπ' ἀυτοῖς ἄρχων ἐλεφαντάρχης. *Qui quidem elephantum agit*, elephantagogus: *qui autem illis dominatur*, elephantarcha *dicitur.* Itaque ab elephantiste, vel elephantagogo tantum distat elephantarcha, quantum ab equisone ὁ ἱππάρχης, seu magister equitum. In bello enim elephantarcha non solis elephantis præest, sed & eorum insessoribus. Hæc in *Cœlium Rhodiginum* observamus, cui *Aristotelis* elephantistes, & *Plutarchi* elephantarcha pro eodem habentur *Lect. Antiq.* lib. 13. cap. 18.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

De *Hebræis* Bovis nominibus.

Hebræa *Bovis septem nomina. I.* עגל egel, *vitulus propriè anniculus, nondum domitus. Tamen alicubi Fœm.* עגלה egla, *vitula, seu juvenca, trituræ apta, & lactifera. Et vitula* משלשת, Gen. 15. 9. *Vel* שלישיה, Es. 15. 5. *id est*, triennis. *Refelluntur aliæ interpretationes. Eadem* κατάχρησις *in* Poëtis. *Vocis* עגל *origo vera & Arabum commentitia.* Æthiopibus ዐገል : agel *pro catulo, pullo, & filio cujusvis animalis. Ità* μόσχος, & vituli *vox latissimè patet.* Γ & Τ *permutari. An ab* עגל ἰταλὸς, vitulus, & Italia. *II.* פר par, *juvencus, bovis fœtus jam cornutus,* פרה *juvenca fœta, nondum domita. Tamen* פר *septennis* Jud. 6. vers. 25. *Cur bos quinquennis, & novennis à* Philosopho *pro eodem habeantur. De utriusque vigore.* פר *creditur à* fœcunditate *dici. Alia origo vocis. Quid sit* אשפר 2 Sam. 6. vers. 19. Πόρις juvenca *ex* פר par. *III.* שור sor, *bos cujuslibet sexûs, & ætatis. A* firmitate *sic dicitur, non ab* intuendo, *ut volunt.* Ex Hebræo שור *sor*, Chaldæum, & Phœnicium תור *thor*, Ægyptiacum ΑΘΤΡ, Græcum ταῦρος, taurus. *IV.* בקר bakar, *bos mas, & fœmina. Inde* vacca *per aphæresin* ꝑ *R, ut in* musa, zona, mappa, *&c. Nomen à* scindendo *potius, quam ab* inquirendo; *quia terram vomere proscindit.* Triones *à terendo, vel à stria. Bos alter alterum inquirit.* ܒܩܪ Syriacè *pro grege quovis.* בוקר bubulcus, & caprarius. בקורת flagellatio, *propriè* loro bovino. *V.* אלפים alaphim, *vel* alluphim, *boves propriè edocti, & domiti.* الف alapha, *jungere* Arabicè: Alpha *bos* Phœnicibus. Hesychius *emendatus. VI.* אבירים abbirim, *tauri*, à robore. Apis *an inde dicatur, ut colligi videtur ex* Græca *versione* Jer. 46. 15. *In eum locum conjectura. VII.* מריא meri, *vox incertæ notionis. Sunt, qui* agnum, arietem, ovem, *explicant. Alii* جاموس giamus, *id est*, bubalum: *alii* bovem saginatum: *alii* pingue de quolibet animali mundo. *Talmud.* מרא mara, *saginare.* Arab. ماري mari, lævis, nitidus, & pilis æqualibus. *A* Bellonio *describitur bos quidam in* Syria *ita comptus, & lævigatus, ut splendere videatur. Is non est veterum bubalus, qui capreæ fuit species, sed* מריא meri; *quod multa probant.* Uri *jam olim pro bubalis perperam habiti.* Meri *non est immundum animal, ut statuit* R. Hai.

Bovis apud *Hebræos* sunt omnino septem nomina. I. Primum עגל *egel*, *vitulum* sonat, & Fœm. עגלה *egla*, *vitulam. Hebræi*, & *Arabes* definiunt *filium bovis.* Quod sumptum ex his *Mosis* Levit. 19. 2. קח לך עגל בן בקר *Sume tibi vitulum filium bovis.* Alii עגל, *vitulum* primo anno dici volunt, aut donec generet, & jugum ferat. *Maimonides* in Tractatu *De sacrificiis* cap. 1. §. 14. עגל *egel*, & פר *par*, ita distinguit, ut עגל velit *bovem anniculum*, פר *bovem bimum* significare. Verba sunt, וכל מקום שנאמר בו עגל הרי זה בן שנה פר בן שתיים *Ubicunque dicitur* egel, *intelligitur bos anniculus*; *at ubi dicitur* par, *intelligitur bos biennis.* Et verò vituli בני שנה *filii anni*, id est, *anniculi*, vocantur *Levit.* 9. 3. & *Mich.* 6. 6. Et *Jeremias* se à Deo castigatum fuisse queritur כעגל לא למד, *ut vitulus nondum institutus*, id est, qui nondum subacta ferre jugum valet cervice, sed multis plagis, & verberibus ad id instituitur, ut incipiat jugum pati. Ne quis tamen putet hoc perpetuum, *Os.* 10. *vers.* 11. עגלה *vitula* dicitur vacca jam מלמדה *instituta*, & אהבתי לדוש *triturare amans.* Et *Es.* 7. *vers.* 21. 22. עגלה בקר *vitula bovis*, quæ jam est distenta lacte, ex quo fiat butyrum. Et *Genes.* 15. *vers.* 9. *Abraham* Deo jubetur offerre עגלה משלשת *vitulam trimam.* Scio cum *Onkelo* nonnullos interpretari *vitulam triplicem*, seu *tres vitulas.* Quò pertinent hæc *Kimchii* in *Lexico*, פרוש שלוש עגלות ואין לומר בת שלוש שנים כי בת שלש שנים נקרא פרה *Significantur tres vitulæ. Neque dicendum est vitulam triennem intelligi, quia, cùm triennis est, vocatur* פרה

פרה *para.* Ita etiam *R. Selomo* in *Notis* ad hunc locum, שלשה עגלים רמז שלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה. *Tres vituli designant tres juvencos: juvencum, qui offerebatur die propitiationum*, Num. 29. v. 7. 8. *Et juvencum, qui offerebatur pro re, quæ latebat Ecclesiam*, Levit. 4. vers. 13. 14. *Et vitulam* (seu *juvencam*) *quæ decollabatur*, Deut. 21. 4. Alii quoque *vitulam* intelligunt שלישית לבטן *quæ tertio partu edita est*, quasi sit robustior. Alii tria sacrificiorum genera, *holocaustum, sacrificium pro peccato, & pacifica.* Alii denique μυςικωτέρως in *Bereschith Rabba*, cap. 42. tres *Babylonis* Reges, de quibus Propheta *Daniel*, *Nebucadnetsarem*, *Evilmerodachum*, & *Belsatsarem.* At, qui *vitulam trimam* reddunt, non paucos numerant, quos sequantur è veteribus. In his *Jonathan* hic habet עגלא ברת תלת שנין *vitulam filiam trium annorum.* Et *Græci* Interpretes δάμαλιν τριετίζουσαν. Et Hieronymus *vaccam triennem.* Et Aben Ezra *vitulam* ברת שלוש שנים *trimam.* Ita *Es.* 15. *vers.* 5. עגלה שלישיה à *Græcis* exponitur δάμαλις τριέτης. Et ab Aben Ezra *vitula* שיש לו ג׳ שנים *quæ tertium agit annum.* Et ab Abarbanele *vitula* בת ג׳ שנים כי היא הטובה *triennis, quâ ætate maximè præstat.* Quomodo etiam à *Kimchio* sui oblito. Qui idem in *Lexico* frustrà objicit vaccam trium annorum non dici עגלה *vitulam*, sed פרה *juvencam.* Sæpe enim hæc confunduntur. Sic à *Prophetis* vitulam vocari docuimus vaccam, quæ jam est lactifera, & domita, & trituræ apta, cui simile est illud *Nicandri* in *Theriacis* versu 552.

Ἦτε καὶ ἀσόργοιο κατείρυσεν οὔθατα μόσχου
Πρωτογόνου, σέργει δὲ περισφαραγεῦσα γάλακτι,
Et vitulæ primùm enixæ quæ lac ciet herba,
Ut priùs exosis sua præbeat ubera natis.

Et hoc *Poëta* Eclogâ tertiâ,

--- *ego hanc vitulam nè forte recuses*
(Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono. ---

Et lib. 4. *Georg.*

Tum vitulus bimâ curvans jam cornua fronte.

Id est, *vitulus biennis, & cornutus.* Si divinare liceat, *vitulus* עגל *egel*, dictus est quasi עגול *agol*, *rotundus*; quia præ cæteris pecudibus formæ est maximè teretis, præcipuè cùm saginatur. *Hebræi* vocant עגל מרבק 2 *Sam.* 28. 24. & *Græci* μόσχον σιτευτὸν *Luc.* 15. 23. Nam joculare est, quod *Damir Arabs* vitulum عجل *iglon* dici asserit; لاستعجال بني اسرائيل عبادته *quia cultum ejus urserunt* Israëlitæ. Neque verius est, quod addit idem, وكانت مدة عبادتهم اربعين يوما فعوقبوا في التية اربعين سنة جعل الله كل سنة في مقابلة يوم *Et tempus cultûs ejus fuit quadraginta dierum: unde est, quòd in deserto pœnas dederunt per annos quadraginta, Deo singulos annos singulis diebus opponente.* *Hebræum* עגל pro *vitulo Chaldæi* etiam & *Syri*, & *Arabes*, iisdem literis scribunt, sed *Æthiopes* እጓለ : per *Aleph.* Sic አጕለት : pro *vitulis* occurrit in *Æthiopica* Paraphrasi *Deut.* 32. 14. Et, quod mirere, hoc ipsum እጓለ: de filio, catulo, & pullo hominum, quadrupedum, atque avium ab iisdem passim usurpatur. Sic *Joh.* 16. 21. እጓለ: dicitur infans nuper editus, & *Luc.* 1. 41. *Johannes* in utero latens. Rursus *Ps.* 9. 28. & *Jac.* 1. 27. እጓለ: ምውት : *filius mortui*, est *pupillus*, vel *orphanus.* Et passim እጓለ: እመሕያው : *filius vivi*, legitur pro *filio hominis.* Sed & እጓለ: de agno legere est, *Ps.* 28. *vers.* 1. de catulo leonis, *Ps.* 103. *vers.* 22. de pullo asinæ, *Matth.* 21. 5. aquilæ, *Deut.* 22. *vers.* 11. corvi *Ps.* 146. 10. gallinæ, *Luc.* 13. 34. columbæ, *Luc.* 11. 24. & turturis, *Ps.* 83. *vers.* 3. Quâ καταχρήσει de elephantis dixit *Plinius* lib. 8. cap. 1. *Vitulorum fatigatos præ se ferentes:* & de balænis lib. 9. cap. 6. *Irrumpunt orcæ in secreta, & vitulos earum, ac fœtas vel etiam gravidas lancinant morsu. Græci* quoque non solùm *vitulum*, sed & *agnum* μοσχίον appellant. *Pollux*, ubi de ovium ætatibus, lib. 7. cap. 33. Τὸ μὲν ἀπὸ γονῆς εἴποις ἂν μοσχίον, *nuper natam* moschion (quasi *parvum vitulum*) *dices.* Paulò aliter *Ister* in libro *De dictionibus Atticis*, Ἐλέγετο δὲ καὶ μοσχίας ὁ τριέτης κριός. *Etiam aries triennis* moschias *dicebatur.* Sic *Palladius*, in *Macario Alexandrino*, bubalidis, quæ capreæ est species, catulum μόσχον appellat. Verba sunt, Ἀνεφάνη πλῆθος βουβάλων, ἐξ ὧν μία ἔχουσα μόσχον. *Apparuit copia bubalidum, quarum una vitulum habens.* Et de eadem paulò pòst, Ἐμὲ μὲν θηλάζουσα, τὸν δὲ μόσχον αὐτῆς μὴ δεχομένη. *Me quidem lactans, suum autem vitulum non admittens.* Et *juvencum* non solùm de bobus, verùm etiam de hominibus adolescentibus dici notavit *Porphyrion* in illud *Horatii* lib. 2. *Od.* 8.

Te suis matres metuunt juvencis.

Quò eodem nonnulli referunt hoc *Catulli* ad *Juventium* puerum,

O qui flosculus es juvenculorum.

Sed alii legunt *Juventiorum.* Et, apud *Eustathium*, *Achæus* pullum hirundinis appellat μόσχον χελιδόνος.

Cl. *Salmasius* in *Solinum* postquam *spinturnicia* appellari docuit ἀπὸ τοῦ σφιγγός, Γ, inquit, *in* Τ *mutatur, ut in aliis sexcentis soliti sunt* Latini. *Ita* τρυγὸς, Æolicè τυργὸς, Latinè *turtur.* Et ταῦρον *Etymologus* dici vult quasi γαῦρον. Huc etiam nonnulli referunt, quòd *Hesychio* γέλεα & τέλεα idem sunt, ζαγῶσαι item & ζατῶσαι. Ut *Suidæ* ὕσγινος color, qui aliis ὕσγινος. Et apud *Persas* cursor regius ἀσάνδης & ἀζγάνδης. Et *Liv.* lib. 38. *Orgiago*, *Gallorum* Regulus, qui aliis (*a*) *Ortiago.* Et idem unguentum (*b*) Μεγαλεῖον, & (*c*) Μεταλεῖον. Quę si vera, quidni ab עגל *egel*, vel *igel*, ut scribunt nonnulli *Arabum*, factum fuerit *Græcum* ἰταλὸς, & ἰτουλος, à quo *vitulus.* Hesychius, Ἰταλὸς, Ῥωμαῖος ταῦρος, *Varro*, *Rust.* lib. 2. cap. 1. *Italia à vitulis nominatur, ut scribit* Piso. Et cap. 5. *Græcia antiqua (ut scribit* Timæus) *tauros vocabat* ἰταλοὺς, *à quorum multitudine, & pulchritudine, & fœtu vitulorum*, Italiam *dixerant.* Et *De Ling. Lat.* lib. 4. *Vitulus, quod* Græce *antiquitùs* ἰτουλος. Idem asserunt *Timæus* apud *Gellium*, initio lib. 11. & *Columella* in Præfatione lib. 7. *Italiam* tamen inde dici non assentior. Quin alibi docuimus *Italiam* apud priscos Scriptores nihil quidquam fuisse, quàm *Brutiorum* regionem, quæ *Phœnicibus* עיטריא *Itaria*, quasi *picearia* dicta est, propter picis copiam, & præstantiam.

II. Bovis secundum nomen est פר *par*, Fœm. פרה *para*, *Juvencum, & juvencam* exponunt *Lexicographi*; & *Maimonides bovem bimum.* Nempe, ut scias aliquid habere supra vitulum, פר *par*, cornutus describitur à *Davide*, Psal. 69. *vers.* 32. & פרה *para*, jam partu fœcunda, *Job.* 21. *vers.* 10. & vitulos suos lactans, 1 *Sam.* 6. *vers.* 7. 10. Sed juniorem esse ex eo apparet, quòd פר Scripturæ locis triginta minimùm בן בקר appellatur, id est, *filius bovis.* Et פרה *Num.* 19. 2. vacca adhuc integra, quęque nondum subiit jugum. Qualem pollicetur *Diomedas* se *Palladi* immolaturum *Iliad.* κ'.

Σοί δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν εὐρυμέτωπον
Ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ.
Anniculam, lataque tibi mactabo juvencam
Frontis, & edomitâ nondum cervice subactam.

Et

Varro, *De Ling. Lat.* lib. 6. *Triones enim, & boves appellantur à bubulcis etiam nunc, maximè cùm arant terram. E quibus ut dicti* valentes glebarii, *qui facilè proſcindunt glebas: ſic omnes, qui terram arabant à terra* teriones; *unde* triones; *ut dicerentur à detritu.* At Scaliger *triones* pro *ſtriones* à ſtria, quam proſcindendo ſulcos faciunt. Sic enim *Varro* jubet in *ſtriam* ſulcos imprimi. Et *Plinius* vetat in arando ſæpius *ſtriare*, id eſt ſæpius iterare ſtriam. בקר etiam pro *armento boum* paſſim ſumitur & à *Syris* καταχρηστικῶς pro quovis grege. Tale ܒܩܪܐ ܕܚܙܝܪܐ, *grex porcorum*, Luc. 8. verſ. 32. Hinc בוקר *boker*, propriè eſt *bubulcus*. Tamen *Amos* 7. *verſ.* 14. LXX. *Seniores* αἰπόλον *caprarium* reddiderant. Sed *Aquila*, *Symmachus*, *Theodotion*, & Quinta editio melius βουκόλον, & Hieronymus *armentarium*. Et בקורת *Levit.* 19. *verſ.* 20. propriè eſt מלקות ברצועה של בקר *flagellatio, quæ fit nervo bovino.* Ita *Saadias Gaon*, *Aben Ezra*, *Kimchius*. Nec multò aliter *Pomarius*, & *Aquinas*. Sic ſeptem fratres cum matre μάστιξι, καὶ νευροῖς αἰκιζομένους, *flagris, & taureis cruciatos fuiſſe legas.* Et in *Sticho Plauti*,

--- monumentis vos commonefaciam bubulis.

Et in *Aulularia*,

Apud fuſtitudines ferricrepedinas inſulas,
Ubi vivos homines mortui incurſant boves.

Tamen בקורת ſumitur pro quavis flagellatione.

V. Quintò, אלופים *alluphim*, vel אלפים *alaphim*, ſunt *boves*. Sic *Pſal.* 8. *verſ.* 7. 8. *Omnia poſuiſti ſub pedibus ejus, oves*, ואלפים כלם *& boves, quotquot ſunt.* Pſal. 144. verſ. 14. אלופינו מסבלים *Boves noſtri* arvinâ *graves.* Prov. 14. verſ. 4. באין אלפים אבוס בר *Ubi non ſunt boves, præſepe vacuum eſt.* Eſ. 30. verſ. 24. והאלפים *Et boves, qui colunt terram.* Deut. 7. verſ. 13. שגר אלפיך *fœtus vaccarum tuarum:* unde conſtat etiam de fœmina dici. Itaque iis non aſſentior, qui propriè *armenti ducem* ſignificari putant; quia ſæpe אלוף *ducem* ſonat. Potiùs à Verbo אלף, quod *diſcere* eſt, & *aſſueſcere* אלפים *alaphim* puto dictos boves jugum pati edoctos, atque aſſuetos. Quò facit, quod *ſtimulus boum* dicitur מלמד הבקר *Jud.* 5. *v.* 31. quia boves eo docentur. Et *Jerem.* 31. *verſ.* 18. pro *Hebræis* כעגל לא למוד *ut vitulus non edoctus. Chaldæus* habet כעגל לא מליף ניר *ut vitulus qui jugo non aſſuevit*; uſus eo ipſo Verbo, ex quo deducimus nomen אלפים. Et rurſus *Ecclеſ.* 12. *verſ.* 12. היכמא דמאלף לתורתא *ſicut qui docet bovem.* Res ferè eodem recidet, ſi dicamus אלפים dici *boves, ſub jugo jungi ſolitos*, ab *Arabico* Verbo الف *alapha*, quod *jungere*, & *copulare* ſignificat. Atque inde eſſe, quòd non occurrit in Singulari, ut neque *Græca* συζυγὴ, & συζυγὲς. Nam aliud eſſe כבש אלוף *Jerem.* 11. *verſ.* 19. ſuo loco dicetur. *Phœnicio* tamen ſermone *alpha* pro *bove* dicebatur numero unitatis. Teſtem habemus *Plutarchum* in *Sympoſiacis* lib. 9. quæſt. 2. ubi *Cadmum* dicit τὸ ἄλφα πάντων προτάξαι, διὰ τὸ Φοίνικας οὕτω καλεῖν τὸν βοῦν, *Alpha literis omnibus præpoſuiſſe, quia* Phœnices *bovem ſic vocant.* Itaque in *Heſychio* pro Ἄλφα, βοὸς κεφαλὴ legendum, Ἄλφα, βοῦς, κεφαλὴ, *Alpha, bos, caput*, non *bovis caput.* Nempe apud *Phœnices alpha* non ſolùm *bovem*, ſed & *caput*, ſeu *ducem* ſignificabat, ut *Hebraicum* אלוף *alluph.*

VI. Sextò, אבירים, tauri *à robore* appellantur; quaſi *fortes*, aut *robuſtos* dixeris. Sic *Pſal.* 23. 13. *Circumdederunt me juvenci multi*, אבירי בשן *robuſti Baſan* (id eſt, *tauri Baſan*) *cinxerunt me.* Pſal. 50. 13. *An veſcor carne robuſtorum*, (id eſt *taurorum*) Pſal. 68. 31. *Perde*, &c. *cœtum robuſtorum* (id eſt *taurorum*) *cum vitulis populorum.* Eſa. 34. verſ. 7. *Juvenci cum robuſtis*, id eſt, *cum tauris.* Sunt quibus *Ægyptius Apis* videtur idem eſſe quod אביר *abir*; R & S permutatis: quod paſſim fieri nemo eſt, qui neſciat. In qua fuiſſe ſententia LXX. *Seniores* ex eo colligunt, quòd *Jer.* 46. *verſ.* 15. *Hebræa* מדוע נסחף אביריך vel, ut legerunt אבירך, *quare abductus eſt robuſtus tuus?* illi *Græce* ſic efferunt, Διατὶ ἔφυγεν ἀπὸ σοῦ ὁ Ἄπις ὁ μόσχος ὁ ἐκλεκτός σου; *Cur à te fugit vitulus electus tuus?* Ità habent vulgatæ editiones: ſed in *Theodoreto* deeſt ἀπὸ σοῦ· & in *Ximeniana* editione pro ἀπὸ σοῦ ὁ Ἄπις ſolùm legitur ὀπίσω *retro*, quam puto veram eſſe ſcripturam, & pro ὀπίσω alios ἀπὸ σοῦ, alios ὁ Ἄπις, alioſque utrumque ſcripſiſſe. Ἔφυγεν ὀπίσω, id eſt, *retro fugit*, quod elegantiùs diceretur εἰς τοὐπίσω, vel εἰς τὰ ὀπίσω. Ex voce ὀπίσω eò facilius deflexum eſt ὁ Ἄπις, quòd *electus* ille *vitulus*, quem ex *Græcorum* mente *Ægyptiis* eripiendum *Propheta* interminatur; non videbatur alius eſſe, quàm *Apis. Arabica* verſio, quæ ex *Græca* expreſſa eſt, ſine ulla mentione *Apidis*, ſolùm habet لماذا فر عجلك المختار هاربا *Cur fugiens fugit vitulus tuus electus?* Itaque defuit vox ὁ Ἄπις in eo exemplari, quo uſus eſt *Arabs* Interpres. *Equos* etiam dici אבירים *abbirim*, jam ante (*i*) monuimus.

VII. Septimò, מריא *meri* nonnullis eſt bovis ſpecies. In aliquot Scripturæ locis nominatur in iis animalibus, quorum uſus fuit in *Hebræorum* menſis, & ſacrificiis. Sic 2 *Sam.* 6. *verſ.* 13. *Et ſacrificavit* שור ומריא *bovem & meri.* Et 1 *Reg.* 1. *verſ.* 9. Adonija *mactavit* צאן ובקר ומריא *oves, boves, & meri.* Et de eodem verſibus 19. & 25. ויזבח שור ומריא וצאן לרב *Et mactavit boves, & meri, oves magnâ copiâ.* Et *Eſa.* 11. *verſ.* 6. ועגל וכפיר ומריא יחדיו *Et vitulus, & leunculus, & meri* (*erunt*) *ſimul.* Hinc Plurale מריאים *meriim*, Eſ. 1. verſ. 11. *Satur cum holocauſtis arietum*, וחלב מריאים *& adipe* meriim. Et in Regimine מריאי *merie*, Ezech. 39. verſ. 16. *Et ſanguinem Principum terræ bibetis, arietum, agnorum, & hircorum*, פרים מריאי בשן כלם *juvencorum, qui omnes erunt* merie *Baſan.* Et cum Affixo *Amos* 5. *verſ.* 22. ושלם מריאיכם לא אביט *Et ad pacifica* merie *veſtrorum non reſpiciam.* Alibi in Scriptura non extat. Vera ſignificatio vocis hactenùs eſt incomperta. Quatuor ſunt ſententiæ. Prima eorum, quibus מריא *meri* eſt, ἀρὴν, *agnus*, vel *aries*, vel *ovis*. Ita plerumque *Græci* (*k*) explicant. Sed & *Vulgatus* Interpres 2 *Sam.* 6. *verſ.* 13. & *Eſa.* 11. *verſ.* 6. Quæ ſententia videtur hoc fundamento niti, quod, dum arca deduceretur ex domo *Obed-Edom* in civitatem *David*, alibi (*l*) *bos*, & *meri*; alibi (*m*) *juvenci*, & *arietes* mactati fuiſſe leguntur. Ac ſi *aries* & *meri* in eadem ſpecie ſint uti *juvencus* & *bos*. Secunda ſententia eſt *R. Nathanis* in *Baal Aruch*, cui accedunt (*n*) *Kimchius*, (*o*) *R. Eſaias*, (*p*) *Aben Ezra*, (*q*) *Abarbinel*, (*r*) Aquinas; מריא *meri*, peregrinum eſſe animal bovi ſimile, ſed majus, quod *Arabicè* dicitur جاموس *giamus*, Ital. *bufalo*, Lat. *bubalus*. Tertia ſententia eſt *R. Solomonis* in *Ezech.* 39. *verſ.* 18. מריא *meri*, *bovem* eſſe *pinguem*. Hanc firmare conatur *Arabum* ſuffragio, quos *bovem ſaginatum* vocare dicit المري *almari*. Et eôdem facere videtur, quòd à *Græcis* Interpretibus מריא redditur ταῦρος, & à *Syro* ܬܘܪܐ, & ab *Arabe* الثور *Eſa.* 11. *v.* 6. Quarta ſtatuit מריא *meri*, idem eſſe, quod בריא *bari*, nempe generale nomen omnis animalis ſaginati, vel ad eſum, vel ad ſacrificium, à Verbo מרא *mara*,

(*i*) *Cap.* 6. *hujuſce libri; pag.* 96. *ſuprà.*

(*k*) 2 *Reg.* 6. 13. & 3 *Reg.* 1. 9. 19. 25. *Eſ.* 1. 11.

(*l*) 2 *Sam.* 6. 13.

(*m*) 1 *Par.* 15. 26.

(*n*) *In Lexico.*

(*o*) *In* 2 *Sam.* 6. 13.

(*p*) *In Eſ.* 1. 11.

(*q*) *Ibid.*

(*r*) *In Lexico.*

quod, juxta *Talmudicos*, in *Paiel* eſt *ſaginare*: ut cùm in *Miſna* legitur (Tractatu *De Sabbatho* cap. 24. fol. 155. b. ואין מאמירין את העגלין אבל מעליטין *Non ſaginant vitulos* (die Sabbathi) *ſed ſolùm cibant.* Docti monent ibi מאמירין perperam legi pro ממריאין. Quod apparet ex *Gemara*, ubi hæ voces ſic exponuntur, איזוהי המראה ואיזוהי הלעטה אמר רב יהודה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר והלעטה למקום שיכולה להחזיר רב חסדא אמר אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר והמראה בכלי והלעטה ביד *Quid eſt* המראה? *Et quid eſt* הלעטה *Dixit* R. Juda, המראה *Eſt cibi ingeſtio in os in locum, unde non poſſit redire,* & הלעטה *in locum, unde poſſit redire.* R. Chaſda *dixit, Et hæc, & illa in locum, unde non poſſit redire, ſed* מריא *inſtrumento aliquo,* הלעטה *ſolâ manu.* Ex iſta ſententia *Chaldæus* מריא *meri*, conſtanter פטים, id eſt, *pinguem*, exponit. Ita etiam *R. Hai*, & *Mardochæus*, & *Pomarius*. Et *Ezech.* 39. *verſ.* 18. מריאי *merie*, *Græci* ἐστεατωμένοι & *Hieronymus* reddit *altiles & pingues*; *Syrus* quoque paſſim (s) ܡܦܛܡܐ, & *Arabs* (t) للمعلوفة omnes in eumdem ſenſum.

(s) 2 Sam. 6. 13. 1 Reg. 1. 9. 19. 25. &c.

(t) Ibid.

Jam, ſi conſulas *Arabes*, المارى *Mari*, inquiunt, ولد البقرة الاملس الابيض *fœtus eſt vaccæ lævis, & albus*: cujus Fœmininum المارية *maria*. Et الممرية mamria, *vacca tali vitulo prædita.* Sed & المارية *maria* eſt القطا الملسا والمراة البيضا البراقة *palumbus lævis, & mulier alba & renidens.* Hęc in *Alcamus*. Et in *Damire*, المارية بتشديد اليا القطا الملسا وبالتخفيف البقرة الوحوشية Almarija *cum* theſdid (id eſt, *Daghes*) *in litera* Je *eſt palumbus lævis. Et cum* thechphiph (id eſt, *Raphe*) almaria *eſt vacca ſylveſtris.*

Antequam aggrediar tam diverſas ſententias inter ſe conciliare, neceſſe habeo pauca præfari de *Syro*, & *Africano* bubalo, quem à ſe viſum his verbis teſtatur *Bellonius*, *Obſervat.* lib. 2. cap. 50. *Vidimus in urbe* Caira *parvum bovem* Africanum, *formâ corporis plenâ, parvâ, lævi, pingui, in ſe confertâ, & affabrè factâ. Hunc ſtatim bubalum veterum* Gręcorum *eſſe conjeci ex notis omnibus. Advectus autem erat* Cairam *è regione* Aſamiæ, *quamvis in* Africa *quoque reperiatur. Ætate jam provectas erat, corporis mole cervo inferior, ſed plenior, & major capreolo. Membris omnibus tam ſcitè in ſe confertis, & compactis, ut jucundum ſui ſpectaculum præberet. Pilus etiam, cùm coloris ſubflavi eſſet, præ ſplendore lævigatus videbatur. Idem ſub ventre magis rufus eſt, quam in dorſo, ubi ferè bæticus apparet. Pedes ejus bubulis ſimiles ſunt. Crura compacta, & brevia. Collum craſſum, & breve. Palearia vix modicè præ ſe ferens. Caput bovis, in quo cornua ab oſſe quodam attolluntur in vertice capitis nigra, & valde crenata, ſicut in gazella* (capreoli ſpecie) *& arcuata inſtar lunæ creſcentis: quibus non admodum ſe defendere poſſet, eò quòd mucrones introrſùm verſi ſe invicem ſpectent. Auriculæ vaccinæ, ſcapulæ nonnihil ſublatæ, & præpingues. Cauda, ut camelopardali, uſque ad poplites extenditur, pilis nigris intecta duplo craſſioribus quàm ſetæ in cauda equi. Mugitus ut bovis, ſed minus altus. Denique, ſi quis ſibi fingat videre ſe bovem parvum, politum, bene compactum, fulvum, & ſplendidum, cornibus inſtar lunæ creſcentis armatum, altis, & ſupra erectis; veram hujus animantis formam conceperit. Bellonius* hactenùs, quem in eo falli certum eſt, quòd hoc animal *Græcorum* βούβαλον eſſe cenſet. Longè aliter *Heſychius*, Βούβαλος, δορκάδιον. Et *Oppianus*, qui lib. 2. *Cyneget.* bubalum cum caprea, & damâ eurycerote, ſeu platycerote confert, tanquam beſtias congeneres. Et *Græci* Interpretes, qui βούβαλον (u) habent pro יחמור rupicapræ ſpecie, tam *Arabibus*, quàm *Hebræis*. Indè eſt, quòd bubali cervis, damis, & capreis ſæpe junguntur. *Herodotus* lib. 4. cap. 192. Πύγαργοι, καὶ ζορκάδες, καὶ βουβάλιες. *Ariſtoteles*, *Hiſt.* lib. 3. cap. 6. Ἐν δὲ τῷ τοῦ ἐλάφου, καὶ προκὸς, καὶ βουβαλίδος, καὶ ἄλλων τινῶν οὐκ εἰσὶν ἶνες. *In cervi, damæ, bubalidis, & aliorum quorumdam ſanguine non ſunt fibræ.* Et *De partibus anim.* lib. 3. cap. 2. poſtquàm cervis nocere potiùs, quàm prodeſſe dixit, quod cornua magna ſunt, & multifida, addit, καὶ βουβάλοις τε, καὶ δορκάσι, *bubalis item, & capreis. Strabo* de *Mauritania*, lib. 17. Δορκάδων, καὶ βουβάλων, καὶ τῶν παραπλησίων ζώων παντοδαπὴ τροφὸς ἡ χώρα ἐςί. *Caprearum, & bubalorum, & ſimilium animalium regio eſt varia nutrix. Ælianus* de *Cynoproſopis*, *Hiſt.* lib. 10. cap. 25. Ζῶσι δὲ ἄρα οὗτοι, θηρῶντες δορκάδας τε, καὶ βουβαλίδας. *Vivunt autem illi caprearum, & bubalidum venatu. Ammianus* de *Ægypto*, lib. 22. *Et in aridis quidem capreoli veſcuntur, & bubali.* Ita legendum, non *bucali*. At bubalus *Bellonianus* capreis accenſeri non poteſt, cùm à bove vix differat, niſi quia mole minor eſt, & cornua habet in alio ſitu, corpus quoque plenius, compactius, & nitidius, denique tam comptum, & lævigatum, ut ſplendere videatur, & quaſi lucis radios ex ſeſe emittere. Quod in *Bellonii* deſcriptione imprimis obſervari velim; quia inde colligitur, hoc ipſum animal eſſe *Arabum* المارى *almari*, quem ita lævem eſſe dicunt, & pilis tam ęqualibus, ut ab ejus nomine مارية *Maria* vocetur in mulieribus, ſi quæ maximè nitet, aut in palumborum genere, ſi quis plumis eſt nitidis, & fulgentibus.

(u) De[ut.] 14. 5.

Sed & *Hebræorum* מריא *meri*, idem eſſe animal liquet: I. Ex nominis ſimilitudine. II. Ex natalibus. Teſtatur enim *Bellonius* ex *Aſſamia* fuiſſe advectum, id eſt, ex *Syria*, quam *Arabes* vocant الشام *Aſſam.* III. Huc facit, quod *Hebræorum* alii *bovem*, alii *bubalum* interpretantur; quia reverâ eſt animal bovi formâ ſimillimum, quodque adeò *Bellonius* bubalis adnumerat. Quod potuiſſet ferri, ſi non addidiſſet bubalum eſſe *Græcorum*, cùm bubalus *Græcorum* ſit planè diverſum animal. IV. Ex ipſis Scripturæ verbis id non obſcurè colligas, cùm *bos* & *meri* toties jungantur ſimul, ut vicina animalia. Sic 2 *Sam.* 6. *verſ.* 13. *Sacrificavit bovem, &* meri. Et 1 *Reg.* 1. *verſ.* 9. *Immolavit bovem, &* meri. Quomodo rurſus verſibus 19. & 25. Et *Eſ.* 1. *verſ.* 11. *Satur ſum adipe* merium, *& ſanguine juvencorum.* Et cap. 11. 6. prædicitur fore, ut ſub regno *Meſſiæ* cum catulo leonis ſimul ſint *vitulus, &* meri. V. *Bovem* tamen non eſſe apparet, neque *vitulum*, aut *juvencum*, propriè dictos; quia ab iis diſtinguitur in locis, quæ citavimus. VI. Sed neque *ovem*, aut *agnum*, aut *arietem*; quia ut diverſum ab his animal proponitur 1 *Reg.* 1. *verſ.* 9. 19. 25. *Eſ.* 1. *verſ.* 11. & 11. *verſ.* 6. Loca videat lector. VII. Neque temerè prætereundum eſt, quòd hos ab arvina commendat *Eſaias* in his verbis, *Satur ſum adipe* merium. Ita enim & *Bellonius*, *Formâ corporis plenâ eſt, pingui, in ſe confertâ,* &c. VIII. Hinc factum, ut nomen מריא *meri*, per quamdam analogiam, extendatur ad animalia quævis pinguia, & arvinâ diſtenta. Sic ſumo hæc *Ezechielis* cap. 39. verſu 18. *Arietes, agni, hirci, juvenci, qui* merie *Baſan ſunt omnes*, id eſt, animalia tam farta, & pinguia, quàm ſit *meri*. IX. Sed 2 *Sam.*

5. 13.

Et quæ *Horatii* lib. 5. *Od.* 5.

Nondum ſubactâ ferre jugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.

Proinde *bovem* פר *par*, & *vaccam* פרה *para*, circa bimatum, aut trimatum dici concludunt *Hebræorum* Magiſtri. Ita definit *Kimchius* in *Lexico*, vocibus פר, & עגל. Tamen פר יקרא אפילו הזקן *Par vocatur etiam bos ſenior*; ut, præter *Kimchium*, agnoſcunt *Aquinas*, & *Pomarius*. Huc facit, quod *Jud. 6. verſ.* 25. פר memoratur שבע שנים, ἑπταέτης, *ſeptennis*; quæ in bove matura eſt ætas; ut in homine virilis. *Ariſtoteles* (d) quinquennem maximè florere dicit, ſed iis verbis, quæ non capiô ſatis. Ἀκμάζει δὲ μάλιϛα πενταέτης ὤν· διὸ καὶ Ὅμηρόν φαϲι πεποιηκέναι τινὲς ὀρθῶς, ποιήϲαντα ἄρϲενα πενταέτηρον, καὶ τοῦ βοὸς ἐννεώροιο· δύναϲθαι γὰρ τ' αὐτόν. *Viget* (bos) *quinquennis maximè: quocirca* Homerum *rectè dixiſſe ajunt marem* (bovem) *quinquennem, & bovis novennis; hæc enim idem eſſe.* Apud *Homerum* ſcilicet *Iliad.* ή. *Agamemnon* mactat bovem,

(d) Hiſt. l. 6. c. 21.

Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι,

Marem quinquennem potenti Saturnio, id eſt, *Jovi.* Et *Odyſſ.* τ'. *Autolyci* filii ad cœnam parant.

--- βοῦν ἄρσενα πενταέτηρον,

bovem marem quinquennem: quia ex *Poëtæ* ſententia, tam ad ſacrificia, quàm ad convivia bos quinquennis eſt aptior. At *Odyſſ.* κ'. *Æolus*,

--- δείρας ἀσκὸν βοὸς ἐννεώροιο,

cùm bovis novennis utrem excoriâſſet, (id eſt, pellem utri concinnando, quæ in bove novenni durior eſt, & compactior) eâ ventorum flatus incluſit. Hęc quorſum idem eſſe dixerit *Philoſophus* divinare non poſſum. Niſi velit novennem bovem tam florere, quàm quinquennem; quia uſque ad nonum annum eſt in pleno ætatis vigore. Unde *Heſiodus* in *Operib.* lib. 2.

--- βόε δ' ἐνναετήρω
Ἄρσενε κεκτῆσθαι· τῶν γὰρ σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν,
Ἥβης μέτρον ἔχοντε, τὼ ἐργάζεσθαι ἀρίστω.

Senſus eſt, Ad terræ culturam boves novennes eſſe comparandos; quia tum ſunt in pleno robore, ac vigore ætatis, & ad arandum quàm optimi. Utut ſit, cùm in libro *Judicum* פר dici conſtet bovem ſeptennem, פר non ſolùm eſt juvencus, ſed & bos in pleno vigore. Itaque malim eo loco, cum *Hieronymo*, *taurum* reddere, quem *Græci* definiunt βοῦν τέλειον; καὶ ἐνόρχην. Et verò, ut quidem volunt, פר *par*, fit à Verbo פרה *para*, quod *fœcundum eſſe* ſonat. Unde bovem quidam colligunt פר *par*, poſſe appellari, quamdiu fœcundus, atque habilis eſt ad fœminas ineundas. Quam ætatem à quadrimatu ad annum uſque duodecimum extendit *Columella*. *Ex his*, inquit, (e) *qui quadrimis minores ſunt, majoreſque duodecim annorum prohibentur admiſſurâ. Illi, quoniam puerili ætate ſeminandis armentis parùm idonei habentur, hi, quia ſenio ſunt effœti.* At *Philoſophus* coire, & generare vult anniculos, vel ſaltem bimos, atque inde quamdiu vivunt. Verba ſunt, Ὀχεύει δὲ τὰ ἄῤῥενα, καὶ ὀχεύεται τὰ θήλεα, ἐνιαύσια ὄντα πρῶτον, ὥϛε καὶ γεννᾷν, οὐ μὴν ἀλλὰ, τό γε ὡς ἐπιτοπολὺ, ἐνιαύσιοι, καὶ ὀκτάμηνοι· τὸ δὲ ὁμολογούμενον μάλιϛα διετεῖς. *Inire mares, & iniri fœminæ primo jam anno incipiunt, ita ut plerumque vigeſimo menſe, aut, quod maximè in confeſſo eſt, biennes generent.* Et paulò poſt, Καὶ τίκτει, καὶ ὀχεύει ἕως ἂν ζῇ. *Et pariunt, atque ineunt, quamdiu vivunt.* Vivere autem addit annos quindecim, vel viginti ad ſummum. Itaque toto hoc tempore, ſi illis creditur, quos diximus, bos poſſet פר *par*, vocari. Sed, ut dicamus quod res eſt, פר fieri à Verbo פרה *para*, non ſatis certum eſt. Poteſt enim ejuſdem eſſe originis cum

(e) Lib. 7. cap. 23.

Arabico فرار *phurar*, vel *phirar*, quod & فرير *pharir*, & فرافر *phuraphir*, & فرفر *phurphur* & فرفور *phurphur* ſcribunt, & uſurpant pro ولد النعجة والمعازة والبقرة الوحوشية *fœtu ovis, & capræ, & vaccæ ſylveſtris.* Deducunt autem à Verbo فر *pharra*, id eſt, كشف عن لسنان الدابة لينظر ما سنها *detexit jumenti* (aut *pecoris*) *dentes, ut videret quot annos agat.* Unde in quarta Conjugatione افر *aphrara*, de jumento, aut pecore, سقطت رواضعها وطلعت غيرها *ceciderunt dentes ejus lactentes* (quos vocant) *& alii ſuborti ſunt.* Hæc *Giauhari*, & *Alcamus*. Veriſimile igitur eſt vitulum proprie dici פר *par*, tum cùm emittit dentes primigenios, ut illis alii ſuccedant. Porro (auctore *Philoſopho* Hiſt. lib. 6. cap. 21.) τοὺς ὀδόντας βάλλει βοῦς διέτης, *dentes biennis ejicit.*

Si *Talmudicos* ſequamur אשפר 2 *Sam. 6. verſ.* 19. & 1 *Par.* 16. *v.* 3. propriè erit *juvenci ſexta pars:* & ſic ſumendum, quod *David* ſingulis è populo dediſſe legitur *collyridem panis*, & אשפר. Ita explicat *R. Hanan Abæ* filius Tractatu *de Paſchate* cap. 2. fol. 36. b. אשפר אחד מששה בפר, *portionem unam è ſex in juvenco.* Mactatum enim animal in tot partes dividebant, & harum ſex partium ſingulæ dicebantur אשפר, voce compoſitâ ex tribus, nempe אחד, *unum*, שש, *ſex*, & פר, *juvencus.* Quod *Hieronymus* ex parte ſequutus אשפר reddidit *aſſaturam bubulæ carnis*, aut *partem aſſæ carnis bubulæ*, ubi perperàm *bubalæ* legunt. At *Hebræorum* aliis à Verbo שפר, quod *decorum eſſe* ſignificat, אשפר eſt carnis cujuſcunque honeſta, & decens portio. Cui ſententiæ accedo potiùs, cùm quia vocis compoſitio, quam *Talmudici* ſibi fingunt, planè eſt inſolens; tum quia vix crediderim, unumquemque è populo, viros inquam, & mulieres omnes omnino ut habetur in Sacro Textu, viritim auferre potuiſſe ſextam bovis, aut juvenci partem, præter panem, & laganum. Utut ſit, etiam apud *Arabes* مشقر pro *parte*, & *portione* occurrit, non tamen carnis, ſed agri, terræ, aut arenæ.

Ab *Hebræo* פרה *para*, juvenca πόρις *Græcè* dicitur. *Homerus, Odyſſ.* κ'.

Ὡς δ' ὅταν ἄγραυλοι πόριες περὶ βοῦς ἀγελαίας.

Ut cum agreſtes juvencæ circa vaccas armentarias, &c. *Aratus* verſu 120.

Σκυθραὶ λειμῶνος πόριες, καὶ βουβοσίοιο,

Triſtes prati juvencæ, & bubilis paſcui. Sunt, qui *juvencos*, aut *vitulos* exponant. *Suidas*, Πόριες, νέοι βόες μόσχοι. Sed & in *Homero* legitur πόρτις, & πόρταξ, tanquam ex *Phœnicio* פרתא *partha*. Et in *Heſychio* Πορτάκιον eſt μοσχίον· & Πορτάζει, δαμαλίζεται, quaſi *vitulari dixeris.*

Non poſſum non addere in *Græca* verſione *Jud.* 6. *verſ.* 25. pro *juvenco*, aut *tauro ſeptenni* legi μόσχον ἑπταετῆ, quod ſequutus vetus Interpres hic habuit *vitulum annorum ſeptem.* Unde *Auguſtinus*, *Locut.* lib. 7. *Hìc manifeſtum eſt, quomodo vitulos appellet Scriptura. Bos enim annorum ſeptem, ſecundùm conſuetudinem locutionis noſtræ, non eſt utique vitulus.* Et in *Judices* cap. 25. *An* Græcæ *locutionis conſuetudo eſt etiam vitulos eòs appellare, qui grandes ſunt? Nam ità loqui vulgò in* Ægypto *perhibentur. Sic apud nos pulli* (Gallicè *poultes*) *gallinæ appellantur cujuſlibet ætatis.*

III. Tertio, שור *for*, vocatur bos cujusvis ætatis, & sexûs. Cum *Levit.* 22. 27. שור modò natus matri legitur subfuisse per septiduum, necessario *vitulus* intelligitur. Et *Psal.* 106. *v.* 19. 20. ubi vitulus, quem in deserto conflârunt *Israëlitæ*, modò עגל, modo שור appellatur. Sed ad *bovem* jam *maturum* pertinent hæc *Exod.* 21. *v.* 28. Si ὁ שור for, *cornu feriat*, &c. Et *Num.* 18. 17. *Primogenitum*, τὸ שור for *non redimes.* Et *Deut.* 25. 4. *Non capistrabis* τὸν שור for *triturantem.* Et *Prov.* 14. 4. *Copia proventuum est in virtute* τὸ שור *for.* Et ad taurum speciatim quod habetur *Job.* 21. 10. *Illius* ὁ שור for *impregnat, & Semen non effundit*; si quidem stamus receptę versioni, de qua infrà suo loco. Pro *vacca* denique sumitur *Exod.* 34. 19. ubi Deus sibi reservat quidquid aperit vulvam τὸ שור *for*, & *Levit.* 22. 28. ubi prohibet τὸν שור *for* mactare simul cum fœtu suo.

Quia verbum שור *intueri* significat, alii bovem שור dici volunt, tanquam animal valde conspicuum, alii à torvo visu, alii διὰ τὸ ὀξυδερκές. Taurum enim acutissime videre nonnulli scribunt. Sic ad hæc *Lycophronis.* (g)

(g) *Versu* 555.

Λέοντα ταύρῳ ζυμβαλόντα φύλοπιν,

Leonem cum tauro prælium committentem, ita *Scholiastes*, Κάστορα λέοντα λέγει· ταῦρον δὲ τὸν Λυγκέα, διὰ τὸ ὀξυδερκές· φασὶ γὰρ ὅτι καὶ τὰ ὑπὸ γῆν ἔβλεπε. *Castorem leonem vocat, taurum autem* Lynceum *ab acumine visus: dicitur enim vidisse etiam ea, quæ sub terra sunt.* Tamen quia Verbum שור neque *conspicuum esse*, nec *torvè intueri*, nec *acutè videre* significat, sed solùm *intueri*, nec alibi tauro tribui video τὸ ὀξυδερκές, Nomen שור *for*, referre malim ad reduplicativum שרר *sarar*; quomodo מור *mor*, id est, *myrrham*, quæ amara est, ad מרר *marar*, *amarum esse*; & חור *chor*, *liberum*, & *ingenuum esse* ad חרר *charar*, *liberum esse*; & בור *bor*, id est, *puritatem*, & *saponem*, & ברר *barar*, quod significat *mundare*, *purificare*. Porrò שרר sarar, *Syris*, *Chaldæis*, & *Talmudicis* est *firmari*, vel *stabiliri.* Sic *Psal. Syr.* 18. 35. ܘܫܪܪ *Et firmavit ut arcum æreum brachia mea.* Et *Psal.* 44. 3. ܘܫܪܪܬ ܐܢܘܢ *Et stabilivisti eos.* At *Act.* 3. 7. ܐܫܬܪܪ *Confirmati sunt pedes ejus.* Et in *Thargum* Prov. 8. 6. dicit æterna Sapientia, id est, *Christus*, *Audite*, *quia* דשרירותא *quod firmum est ego loquor.* Et in *Talmudico* Tractatu *De Sabbatho* cap. 22. fol. 145. b. de pisce colia dicitur, לא שריר שדריה *Non firma est spina dorsi ejus.*

Æthiopicè, etiam ሰረረ: *fundare*, & *stabilire* est, *Psal.* 23. *vers.* 2. & 103. *vers.* 6. 9. & 118. 90. *Matth.* 7. 25. *Luc.* 6. *vers.* 48. Unde ሰረረት: *fundamentum* Psal. 101. vers. 26. & መሰረት: idem *Psal.* 86. 1. *Luc.* 6. *vers.* 48. *Act.* 16. *vers.* 26. *Apoc.* 21. 14. *Lyturg.* 175. b. Et *Arabicè* سرير الرأس est *capitis firmitas* مستقر الرأس في العنق *cùm caput collo firmiter hæret* ضربا يزيل الرأس عن سريره *caput ictu à firmitate sua dimovit.* Ita habetur in *Alcamus.* Quàm rectè huc referatur bovis nomen, cui & totum corpus, & cervix imprimis firmissima est, neminem esse puto, qui non videat. *Chaldæi*, & *Syri*, quibus solenne est *Hebræum* ש & ת mutare, ex שור *for*, fecerunt תור *thor*; & *Arabes* ثور *thaur.* *Phœnices* quoque *thor*, in *Plutarchi Sylla*, Θὼρ γὰρ οἱ Φοίνικες τὴν βοῦν καλοῦσι. *Thor autem* Phœnices *bovem appellant.* *Ægyptii* ἈΘΎΡ. *Hesychius*, Ἀθὺρ μὴν καὶ βοῦς παρ' Αἰγυπτίοις. *Græci*, & *Romani* ταῦρος, *taurus.* *Arabibus* الثور *thaur* propriè est الذكر من البقر *mas in boum genere.* Iidem sic dici volunt; لانه يثير الارض *quia terram concutit.* *Hebræas* enim vocum origines plane nesciunt.

IV. Quarto בקר *bakar*, *bovem* significat marem, aut fœminam. Hanc vocem, pręter *Hebræos*, *Chaldæi* etiam usurpant, & *Syri*, & *Arabes*, qui dicunt esse اسم جنس يقع علي الذكر والانثي *nomen genericum in marem & fœminam cadens.* Hinc *Moses* Levit. 3. vers. 1. *Si offert* מן הבקר *ex* bakar (seu *bobus*) *sive marem*, *sive fœminam.* Et *Gen.* 33. *v.* 13. הבקר עלות *bakar*, seu *boves lactantes*, id est *vaccæ.* Et *Deut.* 32. *vers.* 4. חמאת בקר *butyrum bakar.* Et 2 *Sam.* 17. 29. שפות הבקר *casei bakar*, id est, *vaccarum.* Adeoque *vacca* nomen videtur factum ex בקר *bakar*, R finali detracto per *Aphæresin.* Tale Μοῦσα, *Musa*, ex *Hebr.* מוסר *musar*, id est, *doctrina*: Ζώνη, *zona*, ex *Chald.* זונר *zonar*, id est, *cingulum*: *Mappa*, *Punica* vox, ut alibi docuimus, ex מפר *mappar*, pro מעפר: Et טינע *petra* in *Thargum* Job. 19. vers. 26. pro טינר *tinar*: Et *Talmudica* זוטא *zuta*, *parvus*, pro זוטר *zutar*: Et גודא *guda*, *sepes*, pro גודר *gudar*: Et טמא *tama*, *abscondere*, pro טמר *tamar.* Hoc videtur differre בקר *bakar*, ab iis boum nominibus, quæ præcesserunt, quod *vitulum*, aut *juvencum* propriè non significat, sed *bovem in plena ætate.* Proinde עגל *vitulus*, & פר *juvencus* passim appellantur בני בקר *bene bakar*, *filii bakar.* Et 1 *Sam.* 14. 32. *Israëlitæ* mactant *Philistæorum* בקר ובני בקר bakar, *& filios* bakar, id est, *boves*, *& juvencos*, seu *vitulos.* Tamen 2 *Par.* 29. *vers.* 22. בקר *bakar*, vocantur, qui priùs פרים *parim*, *juvenci.* Et promiscuè usurpantur שור *for*, & בקר *bakar*, multis in locis. Exempla vide *Exod.* 22. 1. *Num.* 7. 3. 1 *Sam.* 14. *vers.* 32. 34. & 15. *vers.* 3. 9.

Verbum בקר *bakar*, est *quærere*, & *inquirere.* Inde בקר *bakar*, *bovem* dici volunt, quòd magnâ pastoris inquisitione, & inspectione egeat. Cui probando hoc afferunt ex *Ezek.* 34. *vers.* 11. 12. ובקרתים כבקרת רועה עדרו *Et quæram eos quomodo quærit pastor gregem suum.* Sed præter rem, ut quidem puto. Ibi enim agitur de grege ovium, non de armento boum. Adeoque oves non quærit pastor, nisi cum dissipatæ sunt. Quod ibidem additur, *Et quæram eos quomodo quærit pastor gregem suum, quandocunque est in medio dissipatarum ovium.* Ut in *Evangelii* Parabola (h) pastor quærit ovem, quæ erraverat. Itaque hæc disquisitio ad ordinariam pastoris curam non pertinet. Proinde bovem *Hebræis* בקר *bakar*, si quis *à quærendo* dici pertendat, nolim hoc ad pastorem, sed ad bovem ipsum referre, de quo *Isidorus*, *Orig.* lib. 12. cap. 1. *Boum in socios eximia pietas. Nam alter alterum inquirit, cum quo ducere collo aratra consuevit, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit.* Sed & videndum, an non *Arabes* felicius hanc vocem ex sua lingua deducant, quâ بقر *bakara* est *incidere.* *Bovem* igitur بقر *bakar* hinc dici asserunt; quia تشق الارض بالحراثة *terram arando proscindit.* Ita *Damir* in البقر & idem rursus in الثور *tauro*, eum ab *Arabibus* sic appellari ait; لانه يثير الارض كما سميت البقرة بقرة لانها تبقرها *quia terram concutit, quomodo vacca vocatur* bacra, *quia illam vomere proscindit.* Sic *trio* Romanis *à terendo* bos dictus est. Var-

6. 13. nomine *meri* non necesse est *arietem* intelligere, ut concilietur locus cum iis, quæ habentur 1 *Par.* 15. 26. Ibi enim *bos*, & *meri*, à *Davide*: hic verò *juvenci septem*, & *arietes* totidem immolantur, sed à *Levitis*, ut palàm fiat non agi de eodem sacrificio. X. At, inquies, *Bellonio* bubalus est bove minor, *meri* major juxta *Hebræos*. Fateor; sed causa patet. *R. Nathan*, *Aben Ezra*, *Kimchius*, *Abarbinel*, *Aquinas*, & *Hebræorum* alii, cùm à majoribus suis accepissent *meri* esse *bovem sylvestrem*, putarunt id bovis sylvestris genus significari, quod *bubalum* vulgò vocant. Quippe jam olim id obtinuit, ut, per vulgi imperitiam, bubali dicerentur *feri boves Germanici domesticis majores*, qui veriùs *uri* sunt. *Agathias*, Ταῦρος ὑλόνομος, καὶ ὄρειος, καὶ τοῖς κέρασι τὸ ἀντίπαλον διαφθείρων· βουβάλους οἶμαι τόδε τὸ γένος καλοῦσι. *Taurus in sylvis pascens, & montanus, & cornibus obstantem interficiens: quod genus bubalos, ut opinor, appellant.* Et *Plinius* lib. 8. *cap.* 15. *Excellentique & vi, & velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit.* Et ex eo *Solinus*, *Sunt & uri, quos imperitum vulgus vocat bubalos.* Quales bubali in *Judæa* nulli sunt, nec in vicinis locis, ut rectè notat *Aben Ezra* in *Amos* 5. 22. Sed idem post *R. Hai*, ex eo, quod dicit Deus *Esa.* 1. *vers.* 11. *Satur sum adipe* meriim, ineptè colligit agi de animali, cujus adeps sit prohibitus, tanquam immundus per Legem. Neque enim adipem & *meri* magis rejicit Deus, quàm holocausta arietum, & sanguinem juvencorum, agnorum, & hircorum, quibus idem saturum se esse dicit. Non, quòd immundæ essent victimæ, sed quòd ab iis offerrentur, quorum manus erant plenæ sanguine, adeoque impuræ. Itaque in offerentibus erat hæc impuritas, non in victimis. Et veriùs de *meri* asserit *Saadias* שהלבו מותר *adipem ejus esse licitum.*

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

De quibusdam Bovi propriis apud Scriptores Sacros.

Juvenci, cornibus, & ungulis jam insignes, Deo oblati, ut Jovi *apud* Poëtas. *In quam alienum sensum* Judæi *hæc detorqueant. Mugiunt boves pabuli desiderio* Job 6. vers. 5. *& vaccæ vitulorum* 1 Sam. 6. vers. 12. Bos גוערה goe, *id est*, mugiens. *An inde* γοάω, *quia in ejus mugitu quid* γοερόν. *Vaccarum* Persicum, Alpinum, *&* Germanicum *nomen huc alludit.* Columella *emendatus. Aliæ voces, quæ ad boum mugitum alludunt. M litera mugiens. Taurorum robur quantum.* Ἐπίταυρον *validum.* Gandari, Indiæ *populi, unde dicti. Forma boum ut à* Prophetis, *ita ab* Ægyptiis *quoque, & Poëtis laudata.* Cedri *Libani* ut vituli exsiliunt, *Psal.* 29. *vers.* 6. *Vitulus animal* σκιρτητικόν. *Falluntur, qui aliter exponunt. Es.* 1. *vers.* 3. bovem nôsse dominum suum. *Unde colligant veteres* Christum *inter bovem & asinum in præsepi jacuisse. Boves inscios ad lanienam deduci.* Prov. 7. vers. 22. *ut alibi oves. Boves plerumque rufi. Quid sit in* Theocrito *bos* πύῤῥιχος. *Variæ sententiæ.* Vacca rufa perfecta *Num.* 19. *v.* 2. *id est*, perfectè rufa, *ut* Judæi *volunt. Ab Ægyptiis quoque non immolari boves, nisi perfectè rufos.*

Bos multa habet propria, è quibus hic ea solùm edecumabimus, quę attingunt Sacri Scriptores. *Psal.* 69. *vers.* 39. sperat *Propheta* laudem, quâ Dei nomen celebraturus est, illi placituram משור פר מקרן מפרים *præ bove juvenco, cornibus, atque ungulis jam insigni*; vel, ut habet *Apollinaris*,

Ὡς νέον ἠέ̈ϊον, πίσυνος κεράεσσι, καὶ ὅπλαις,
Qui primum pubescat, fretus cornibus, & ungulis: quâ ætate maximè placent. Proinde *Ascanius Jovi* hujusmodi juvencum ita promittit lib. 9. *Æn.*

> Jupiter *omnipotens, audacibus annue cœptis:*
> *Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona,*
> *Et statuam ante aras auratâ fronte juvencum*
> *Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,*
> *Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.*

Et *Juvenalis* Sat. 12.

> *Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,*
> Tarpeio *servata* Jovi, *frontemque coruscat:*
> *Quippe ferox vitulus templis maturus, & aræ,*
> *Spargendusque mero, quem jam pudet ubera matris*
> *Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.*

Nec multo aliter *Horatius* de hœdo, quem *Blandusiæ* fonti oblaturus est, lib. 3. *Od.* 13.

> *Cras donaberis hœdo,*
> *Cui frons turgida cornibus*
> *Primis, & Venerem, & prælia destinat.*

Quamvìs hoc à *Davide* significari sit clarius luce meridianâ; tamen *Chaldæus* ejus verba sic παραφράζει, ותפשר צלותי קדם יי מן תור פטים ובחיר דקריב אדם קדמי דקדמינו קרנוי לטלפוהי *Et placebit oratio mea coram Domino magis quàm bos pinguis, & electus, quem obtulit* Adam *coram me, cujus cornua priora fuerunt ungulis ejus.* Ita etiam *Talmudici* passim, ut in Tractatu *De Idololatria* cap. 1. *De Sabbatho* cap. 2. & *Cholin*, seu *De profanis* cap. 3. Et in hunc ipsum locum *R. Selomo*, & *Kimchius.* Volunt nimirum acuti homines hîc agi de bove monocerote, quem primus parens statim à creatione Deo in sacrificium obtulerit. Quasi שור *sor*, id est, *bos*, vocetur nomine generis; & פר *par*, *juvencus* respectu statûs, in quo creatus fuerit, nempe in juvenili robore. Et pro מקרין, id est, *cornutus*, dicatur מקרן cum defectu *Jod*; quia unicum habuit cornu. Addunt *Prophetam* prius cornuum, quàm ungularum meminisse: quia quo momento è terra est editus, cornua priora emerserunt. Ipsa *Hebræorum* loca citabimus in Tractatu *De Monocerote.*

Mugire etiam bovis proprium, quod *Hebræis* est געה, ut געא *Chaldæis*, & *Syris*. Hinc in *Hebræo* textu *Job.* 6. *vers.* 5. אם יגעה שור *An mugiet bos super farraginem suam?* Nam, ùt habetur *Joel.* 1. *vers.* 18. cùm deficit pabulum, jumenta ingemiscunt, & armenta boum perplexa sunt, ac proinde mugiunt: at mugire non solent, cùm non desunt necessaria. Rursus 1 *Sam.* 6. *vers.* 12. vaccæ fœtæ, quæ arcam è *Palæstina* vi θηλάτῳ in *Judæam* reduxerunt, *ibant*, וגעו *& mugiebant*, id est, *ibant mugientes*; nempe vitulorum desiderio, quos invitæ reliquerant. Ita *Livius* lib. 1. ubi de *Herculis* bobus à *Caco* abactis, *Cùm actæ boves quædam ad desiderium, ut fit, relictarum mugissent.* In *Syra* quoque Paraphrasi legitur *Job.* 21. *vers.* 10. *Bos ejus transibit*, ܥܒܪ ܘܠܐ *& non mugiet*: sed aliter est in *Hebræo*, ut suo loco dicetur. Et in secundo *Thargum Esther*, capitis primi versu 2. ubi voces habentur multorum animalium, תורין געיין אריותא נהמין דובין חטפין אמרין פעיין *Boves mugiebant, leones rugiebant, ursi uncabant, agni balabant.* Videndum, an à *Benoni* גועה *goe*, quod *mugientem* sonat, *Græci* γοάω deduxerint. Quidni enim bovi tribuatur, quem describit *Lucianus* in libro *De sacrificiis*, γοερὸν τι μυκώμενον, *lamentabile aliquid mugientem*, cum in sacrificium offertur? Et vacca *Persis* est *gao*, & buglossum *gaozabon*. Ita scribit *Teixeira* in Historia Regum *Persiæ*, capite primo. Sed *Avicenna* كاوزاون unde Barbari *keuzaugues*, ut bupthalmum كاوجشم *keugisem.* Sic apud *Columellam* lib. 7. cap. 23. *Altinas vaccas ejus regionis incolæ cevas appellant*: ut *Germani*, *Belgæ*, & *Angli* Kuhe / Koe /

Koe / Cow / Sed *Altinæ* vaccæ nullæ sunt. Nam ex *Altino* prope *Venetias* non dicerentur *Altinæ*, sed *Altinates.* Sic apud *Varronem Rust.* lib. 2. cap. 2. *In ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem (ut sunt* Tarentinæ, *&* Altinates) *pellibus integuntur.* Et in *Gratii Cynegetico,*

Taxiquæ, pinusque, Altinatesque *genistæ.*

Itaque in *Columella* legendum, *Alpinæ vaccæ.* Quomodo in his *Plinii* lib. 8. cap. 45. *Plurimum lactis Alpinis* (vaccis) *quibus minimum corporis,* &c. Easdem enim in *Columella* describi docet, quod de illis sequitur, *Hæ sunt humilis staturæ, lactis abundantes,* &c. Proinde *Hebræum, Syrum,* & *Chaldæum gaa,* vel *goe, Græcum* γοάω, *Persicum gao,* vel *keu, Alpinum cevæ, Germanicum* Kuhe / *Anglicum* Kow / sunt voces, quæ ut significatione, ita sono non multùm differunt. Illas tamen ab invicem deducere necesse non est: quia omnes fictitię sunt, & à boum voce expressæ, ut & βȣ̃ς βοᾷν, *bovare, boare, boatus,* &c. prout voces ἄναρθροι variè efferuntur. Indidem etiam μυκᾶσθαι *mugire,* μυκηθμὸς *mugitus,* &c. quibus ab M est initium, quia M literarum omnium optimè boum vocem exprimere putatur. Unde est, quòd *mugientem literam* vocat *Quintilianus* lib. 12. cap. 10. communi cum bobus Epitheto, de quibus *Horatius,*

Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges.

Et *Homerus, Iliad.* ύ.

--- βοῶν ὑπὸ πόσσ' ἐριμύκων.

Ita etiam *Hesiodus,* & *Poëtarum* alii. Vocis generale verbum, pro mugitu, & balatu, à *Samuële* sic adhibetur 1 *Sam.* 15. *vers.* 14. *Quæ est* קול הצאן *vox pecoris hujus in auribus meis,* וקול הבקר *& vox boum, quam audio?*

Est & robur boum eximium, *Prov.* 14. *v.*4. *Multitudo proventuum est* מכח שור *è robore bovis,* seu *tauri,* qui ideo אביר *abbir Hebræis,* id est, *robustus* dicitur, *Psal.* 22. 13. & 50. 13. 48. 31. &c. Hinc *Poëta* lib. 1. *Georg.*

Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
Fortes invertant tauri. ---

Et *Tibullus* lib. 2.

Fortis arat valido rusticus arva bove.

Et *Ovidius* lib. 9. *Metam.* ubi describit *Herculis* cum *Acheloo* certamen,

Non aliter vidi fortes concurrere tauros.

Ut *Smyrnæi* lib. 4. luctantur *Ajax* & *Diomedes,*

Ταῦροι ὅπως συνόρȣσαν ἀταρβέες, οἵτ' ἐν ὄρεσσι
Θαρσαλέȣ μένε© πειρώμενοι, εἰς ἓν ἵκωνται.

Ut intrepidi concurrunt tauri, qui in montibus roboris audacis periculum facturi congrediuntur. Et speciatim de *Syriacis* tauris, *Oppianus* lib. 2. *Cyneget.*

Αἴθωνες, κρατεροὶ, μεγαλήτορες, εὐρυμέτοποι,
Ἄγραυλοι, σθεναροὶ, κερεαλκέες, ἀγριόθυμοι,

Nigri, robusti, magnanimi, latâ fronte, noctu in agris degentes, fortes, validis cornibus, feroces. Itaque ἐπίταυρον veteres pro *valido* usurpaverunt. *Hesychius,* Ἐπίταυρον, ἰσχυρόν. Idem, Γάνδαρ©, ὁ ταυροκράτης παρ' Ἰνδοῖς. Vult *Gandaros Indiæ* populos circa *Gangem* à taurinis viribus *Indorum* linguâ sic appellari. Non capio cur *Salmasius* in *Solinum* corrigi velit ταυροκέρατ©.

Formam etiam in hoc genere laudari videas. Sic *Jerem.* 46. *vers.* 20. Egyptus est ut עגלה יפהפיה *vitula formosissima,* geminatis radicalibus, ad majorem αὔξησιν. Et de juvenca, qua cum confertur *Ephraim,* Os. 10. 11. *Transivi super pulchritudinem colli ejus.* Ut lib. 3. *Georg.*

Pascitur in magnis sylvis formosa juvenca.

Et *Ovid.* lib. 1. *De art.*

Invida formosas oderat illa boves.

Et *Metam.* lib. 15. de bove in sacrificium offerendo,

Victima labe carens, & præstantissima formâ.

In tauro maximè probatur quædam in aspectu generositas,

--- *torvæque decorus*
Frontis honos.

Proinde *Josepho Moses* benedicit his verbis, Deut. 33. vers. 17. *Decor* (aut *majestas*) *illi est primogeniti bovis.* Et taurum coli voluit *Ægyptiorum* Rex *Mnevis,* ἁπάντων ὡραιοτάτων αὐτὸν εἶναι πεπιϛευκώς, *cùm omnium formosissimum illum esse crederet.* Quo *Prophetæ Ægyptii* illud *Homeri* referebant lib. β'. *Iliad.*

Ἠΰτε βȣ̃ς ἀγέληφι μέγ' ἔξοχ© ἔπλετο πάντων
Ταῦρ©.

Taurus in armento præcellit ut omnibus unus.

Hęc videsis in *Æliano, Hist.* lib. 11. cap. 10. Proinde apud *Ciceronem* lib. 1. *De Nat. Deor. Cotta* in *Epicureos* disputans, qui homine statuunt nihil esse pulchrius, *At me hercle,* inquit, *ego quamvis amem ipse me, tamen non audeo dicere pulchriorem esse me quàm ille fuit taurus qui vexit* Europam.

De cedris *Libani* dicitur *Ps.* 29. 6. וירקידם כמו עגל *Et exsilire fecit eas sicut vitulum.* Hieronymus, *Et disperget eas,* id est, וידריקם, ex usu *Chaldaico. Seniores,* Καὶ λεπτυνεῖ αὐτάς. Unde Vulgatus, *Et comminuet eas, Arabs* uterque وبسحقها. *Syrus, Parisiis* editus, ܘܦܩܣ ܐܢܘܢ *Æthiops* ወደደገደሆ: omnes eodem sensu, quasi legerint וידיקם. At *Chaldæus* שורנון, & *Syrus Erpenii* ܘܦܩܣ ܐܢܘܢ & *Aquila* σκιρτώσει, & *Symmachus* ὀρχεῖσθαι ἐποίησεν, & Quinta editio σκιρτοποιήσει. Itaque legerunt hi omnes, quomodo *Hebræi* hodiè, וירקידם, quæ vera est, & certa lectio. Nam in terræ motu (ut cum Lex promulgata est in monte *Horeb.*) Deus facit, ut cedri, ac ipsi montes, in quibus consiti sunt, exsiliant, atque subsultent. Proinde hi montes arietibus, & agnis conferuntur *Psal.* 114. 4. & cum vitulis hoc loco, quia vitulus animal est σκιρτητικόν. Quò faciunt hæc *Seniorum, Jerem.* 50. 11. Ἐσκιρτήσατε ὡς βοΐδια ἐν βοτάνῃ, *Exsiliistis ut juvenci in herba.* Et *Malach.* 4. 2. Σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια, *Exsilietis ut vituli.* Et *Homeri Odyss.* ί.

Ὡς δ' ὅταν ἄγραυλοι πόριες περὶ βȣ̃ς ἀγελαίας
Ἐλθȣ́σας ἐς κόπρον, ἐπὴν βοτάνης κορέσωνται,
Πᾶσαι ἅμα σκαίρȣσιν ἐναντίαι. ---

Ut cùm in agro degentes buculæ circa vaccas armentarias, ad mandram venientes, postquam herbâ saturæ sunt, omnes simul oppositæ subsultant. Et *Theocritus* in *Bucoliastis,*

Ὠρχεῦντ' ἐν μαλακᾷ ταὶ πόρτιες αὐτίκα ποίᾳ,

Et vitulæ statim saltabant in molli gramine. Proinde *Hesychius,* Μοσχιναῖοι, σκιρτητικοί.

En aliud de bove *Esa.* 1. *vers.* 3. *Bos cognovit possessorem suum, & asinus præsepe dominorum suorum,* alii *domini sui.* Quibus hæc *Florentini* confer libro decimo septimo *Geoponicῶν*; Οἱ δὲ βόες καὶ τὴν φωνὴν τȣ̃ βȣκόλȣ γνωρίζȣσι, καὶ καλȣ́μενοι τοῖς ἐπιτεθεῖσιν ὀνόμασι συνίασι, καὶ ἀποκλίνȣσι πρὸς τὰ ἐπιταττόμενα παρὰ τȣ̃ ἐπιτάττοντος. *Boves etiam bubulci vocem noverunt, propriisque vocati nominibus iutelligunt, & attendunt ad præfecti jussa.* Qualia hæc *Oppiani* de equo libro primo *Cyneget*ικῶν,

Αἰὲν γινώσκȣσιν τὸν φίλον ἡνιοχῆα,
Καὶ χρεμέθȣσιν ἰδόντες ἀγάκλυτον ἡγεμονῆα.

Charum suum aurigam semper agnoscunt, & inclyto rectore viso adhinniunt.

Ex *Esaiæ* loco, quem citavimus, & altero *Hab.* 3. 2. juxta *Græcam* editionem, Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ. *In medio duorum animalium cognosceris,* colligunt multi veterum *Christum* inter duo animalia, nempe bovem & asinum, in præsepi jacuisse. Unde, est, quòd in Hymnis canitur,

Agnoscat bos & asinus,
Jacentem in præsepio.

Item,

Cognovit bos & asinus,
Quod puer erat Dominus. Sed *Habacuki* locus, quo potis-

potissimum nituntur, sic habet in *Hebræo*, יהוה פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע *Domine, opus tuum in medio annorum, vivum servato illud, in medio annorum, quos notificasti.* Nempe *Judæis*, qui in captivitate *Babylonica* detinebantur, prædictum fuerat fore, ut in libertatem assererentur post annos septuaginta, *Jerem.* 25. 11. 12. & 29. 10. *Dan.* 9. 2. & 2 *Par.* 36. 21. Itaque *Habacuk*, qui in illo annorum intervallo scripsit, Deum rogat, ut interea temporis captivum populum suum, quem vocat *opus Dei*, tueatur, & servet. Neque multo aliter hic habent *Græcorum* alii. Ita enim *Aquila*, Ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ζώωσον αὐτόν. Et *Symmachus*, Ἐντὸς τῶν ἐνιαυτῶν ἀναζώωσον αὐτόν. Et *Theodotio*, Ἐν μέσῳ ἐτῶν ζώωσον αὐτόν. *Hieronymus* item, *In medio annorum vivifica illud, in medio annorum notum facies. Chaldæum* denique patet eamdem sequi lectionem ex prolixa, quam habet, hujus loci Paraphrasi. At *Syrus* legisse videtur בקרב שני חיים *In medio annorum vitæ*: is enim ita reddit ܒܓܘ ܫܢܝ̈ܐ ܕܚܝ̈ܐ ܒܓܘ ܫܢܝ̈ܐ ܕܚܝ̈ܐ ܬܬܝܕܥ *In medio annorum vitæ, in medio annorum innotesces.* Et *Græci* בקרב שנים חיים ἐν μέσῳ δύο ζωῶν, *in medio duarum vitarum* pro quo, mutato Accentu, scripserint posteriores, ἐν μέσῳ δύο ζώων, *in medio duorum animalium.* Utriusque lectionis *Theodoretus* ita meminit, ut priorem præferat. *Per duo*, inquit, *animalia quidam intellexerunt angelos, & homines; quidam ex angelicis virtutibus eas, quæ ad divinam gloriam propiùs accedunt*, Cherubim *nempe &* Seraphim; *alii* Judæos, & Babylonios: ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ ζῶα, ἀλλὰ ζωὰς εἰρηκέναι τὸν προφήτην τήντε παροῦσαν, καὶ τὴν μέλλουσαν, ὧν μέσος ὁ δίκαιος κριτὴς ἀναφαίνεται. *Mihi videtur non* animalia, *sed* vitas *Prophetam dixisse, præsentem, & futuram, quarum in medio judex justus apparet.* Sed & *Cyrillus Alexandrinus* utramque lectionem enarrat. Et *Cyrillum Hierosolymitanum*, Catech. 12. legisse δύο ζωῶν, *duarum vitarum*; non δύο ζώων, *duorum animalium*, ut habent nostræ editiones, ex eo patet, quod de *Christo* asserit hæc manifestè dici: *quia post adventum in carne vixit, & mortuus est, deinde post resurrectionem à mortuis vixit iterum. Theophylactus* denique disertè hic habet, *In medio duarum vitarum cognosceris. Duæ vitæ sunt, & præsens, & futura*, &c. Itaque qui *Christum* volunt inter duo animalia in præsepi jacuisse, nihil habent, quod proferant, quam *Seniorum* locum, eumque perincertum, cum à veteribus aliter atque aliter legatur.

Cum mors sit ignota brutis omnibus, bovi peculiare non est, quod inscius ducitur ad lanienam. Itaque, ut qui mulierum artibus irretiri se patitur, confertur à *Solomone* cum bove, qui *ad mactationem abit*, Prov. 7. 22. ita, in *Laërtio*, *Diogenes* ἰδὼν Ὀλυμπιονίκην εἰς ἑταίραν πυκνότερον ἀτενίζοντα, Ἴδε, ἔφη, κριὸν Ἀρειμάνιον, ὡς ὑπὸ τοῦ τυχόντος κορασίου τραχηλίζεται, *eum qui vicerat in* Olympiis, *videns in scortum oculos frequenter defigentem, Vide, inquit*, Martium *illum arietem, quomodo à vili puella, tanquam obtorto collo, trahatur*: nempe ad lanienam, in quam, ut boves, ità & oves quotidie abducuntur, fati sui prorsus ignaræ, *Psal.* 44. 23. *Jerem.* 11. 19. *Rom.* 8. 36.

In boum coloribus rufus est vulgatissimus. Inde *Jason Peliæ* dicit, *Pindari Pythiâ* quarta,

Μῆλά τε γάρ τοι ἐγώ,
Καὶ βοῶν ξανθὰς ἀγέλας ἀφίημι,

Ego tibi pecudes, & boum rufa armenta relinquo. Et cum idem *Neptuno* sacrificavit,

Φοίνισσα δὲ Θρηικίων ἀγέλα ταύρων
Ὑπάρχεν, ---

Rubrum adfuit Thraciorum *taurorum armentum.* Et *Theocriti* Idyll. 4.

Λεπτὸς μὰν χὠ ταῦρος ὁ πύρριχος. ---

Macer quidem & iste taurus rufus est. Ubi *Scholiastes*, Πύρριχος, ὄχαρις quod *Arabicè* est أشقر *askar*, scribitur & ξάριος, ut in *Leontio*, ubi de Sphæra *Arati*, quod *Meursius* non intellexit. Πύρριχος palàm factum ex πύρρος ut ex *burrus burrichus*, vel *burricus*. Tamen apud *Theocriti Scholiastem* nonnulli τὸ πύρριχον pro *Epirotico* dici volunt ἀπὸ Πύρρου τοῦ ἐκεῖ βασιλεύσαντος, *à* Pyrrho *Rege, qui ibi regnaverit.* Cui sententiæ favent hæc *Plinii* lib. 8. cap. 45. *In nostro orbe Epiroticis bubus laus magna, à* Pyrrhi, *ut ferunt, jam inde Regis cura.* Omnino enim intelligit ἐν τῇ Ἠπείρῳ τὰς καλουμένας Πυρρίχας βοῦς, quas memorat *Philosophus*, *Hist.* lib. 8. cap. 7. Eas tamen ipsas non à Rege, sed à colore traxisse nomen, mihi est persuasissimum. Huc nempe facere videtur, quod illi ipsi boves ex eorum esse genere crediti sunt, quos ex *Erythia* insula abduxerat *Hercules*, ut alibi docuimus. Cum enim à colore dicerentur ἐρευθίαι, vel ἐρυθίαι, id ita sumptum à Mythologis, quasi abacti fuissent ex *Erythia* insula, quæ est ultra *Gades*. A qua tamen Ἐρυθεῖς dicendi, vel Ἐρευθεῖται.

Cur vaccam rufam Deus immolari jubeat *Num.* 19. 2. aliis relinquo disquirendum: tantum observo *Judæos* hæc duo copulâsse. *Adducant ad te juvencam* אדמה תמימה *rufam perfectam*; quasi his verbis vetuerit Deus ullam juvencam sibi offerri, quæ non esset perfectè rufa. Proinde אם היו בה שתי שערות לבנות או שחורות בתוך גומא אחת או בתוך שתי כוסות והם מונחות זו על זו פסולה *Si duos solùm pilos albos, aut nigros, sibi mutuò incumbentes habuit in medio loci depressi, aut inter duos poros, habebatur pro polluta*, id est ad sacrificium inepta. Ita *Maimonides* in Tractatu *De vacca rufa*. cap. 1. §. 2. Et multò plura *Talmudici* in Tractatu *Para* fol. 94. Qua ipsa superstitione imbuti *Ægyptii* τῶν βοῶν τοὺς πυρροὺς καθιερεύουσιν, οὕτως ἀκριβῆ ποιούμενοι τὴν παρατήρησιν, ὥστε κἂν μίαν ἔχῃ τρίχα μέλαιναν, ἢ λευκὴν, ἄθυτον ἡγεῖσθαι, *boves rufos immolant, hoc tam accuratè observantes, ut si bos vel unum pilum nigrum, aut album habeat, putetur esse profanus.* Ita *Plutarchus* in *Iside*.

Juvenca indomita, & *contumax*, quorsum vocetur פרה סוררה *Os.* 4. 16. dicemus in capite *De usu boum*, & in Tractatu *De insectis*, capite *De œstro*, seu *asylo*, cur à *Senioribus* id sit redditum δάμαλις παροιστρῶσα, id est, *juvenca œstro percussa*.

CAPUT TRIGESIMUM.

Eyplicantur obscura quædam Scripturæ loca de Vaccarum prægnatione, & partu, & Vitulorum lactatione.

Job. 21. 10. שור *for*, *non est* taurus, *ut putant, sed* vacca. עבר *ibidem non est* inire, *vel* imprægnare, *sed* concipere, *ex* Chaldæorum *usu. Ibidem* געל *semen ejicere, aut respuere. Et* פלט, *ut* מלט, *parere.* Μύλιττα *Assyriis Lucina.* שכל *abortire. Hujus versus prius hemistichium, quod hodie ad marem referunt, omnes veteres ad fœminam referre, quamvis illud non satis intelligant.* פלט *Chald.* semen evomere, *quod fœminæ proprium.* اجعل agial *Arab.* marem appetere, *quod in vaccis* ταυρᾶν. *Vaccæ quam libidinosæ. Fœminarum ardor in brutis statim à conceptu desævit, paucis exceptis. Locus* Psal. 144. 14. *priori parallelus.* אלף *etiam est* vacca. סבל *ferre, id est,* gra-

gravidam esse, *Phrasis* Arabum: *ut Lat.* forda *bos*, a ferendo. פרץ orbitas, *vel* abortus. יוצאה quæ emittit; Kal *pro* Hiphil. *Cæteri Interpretes multò aliter.* Deut. 8. 13. שגר *seger*, fœtus *ab emittendo. Fabula* Judaica *de quodam infante, qui modò natus incedebat*, &c. *Cur primogenitus* פטר peter *vocetur* Exod. 34. v. 19. *An quia* Arab. فطر phatara *est incipere*? *Boves, vel oves* עלות aloth, *quidam* gravidas, *alii* parientes, *alii* lactantes *exponunt*, *quæ versio præfertur. Latinæ* fœtas *dixeris. Obiter* ח & ע *literas esse permutabiles.*

Libet hoc capite explicare varia Scripturæ loca de vaccarum prægnatione, & partu, & vitulorum lactatione, nondum satis intellecta. Initium esto ab eo, quòd *Job*, ut impio doceat omnia prosperè cedere, inter cætera hæc habet capitis vigesimi primi versu decimo, שור עבר ולא יגעל תפלט פרתו ולא תשכל. Quæ omnino sic vertenda sunt, *Bos ejus concipit*, & semen *non ejicit. Parit juvenca ejus, & non abortit.* Quisquis perpendet singulas voces, statim animadvertet rectam esse hanc versionem.

Plerique recentiorum שור *sor*, pro *tauro* hic sumunt, nos pro *bove fœmina*; quia nomen est ἐπίκοινον, atque, utut semper Masculinum, tamen ad *vaccam* sæpe pertinet, ut *Exod.* 34. 19. *Num.* 18. 17. *Deut.* 15. 19. & 33. 17. *Jud.* 6. 25. &c. Et sequentia verba עבר, & יגעל ad marem referri non possunt, sed solùm ad fœminam. Neque enim עבר est *inire*, aut *gravidam facere*, aut *imprægnare*, ut illi volunt, qui hic habent, *Taurus ejus init*, aut *gravidat*, aut *imprægnat*: sed עבר est *concipere*. Res ex *Chaldaismo* certa, unde *Job* hoc verbum mutuatus est, Sacris alioqui Scriptoribus prorsus ignotum. Apud *Chaldæos* עבר de mare fœminam ineunte, vel imprægnante ne semel quidem, sed de fœmina, quæ concipit, passim usurpatur. Quandoque in Conjugatione *Kal*, ut *Ps.* 51. 8. *Et in peccato* עַבְרַת מִנִּי אִמִּי *de me gravida facta est mater mea.* Et *Gen.* 16. 5. in paraphrasi *Hierusalem*, & *Jonathanis*, *Et vidit quod* עַבְרַת *conceperat.* Quandoque in Conjugatione *Phael* (id est, *Phiel*) qua *Job* utitur hoc loco, ut *Gen.* 16. 5. ubi supra, *Et cum vidi me non esse* מְעַבְּרָא *gravidam.* Et versu 11. *Ecce tu es* מְעַבְּרָא *gravida.* Et *Gen.* 38. *versu* 25. *Ab eo sum* מְעַבְּרָא *gravida.* Et in *Ethphahel Gen.* 19. 36. וְאִתְעַבְּרָן *Et conceperunt ambæ* Loti *filiæ.* Et *Gen.* 21. *vers.* 2. de *Sara*, וְאִתְעַבְּרַת *Et concepit.* Vide insuper *Jonathanem*, Gen. 19. versu 32. 33. 34. 35. & 30. 7. 17. 19. 23. &c.

Verbum quoque יגעל ad fœminam referri palàm est. Nam געל est *rem oblatam respuere*, & *cum fastidio rejicere*. Itaque de bove fœmina rectè dicitur, *Bos ejus concipit*, ולא יגעל & semen *non respuit*, vel *non rejicit*. At mas quomodo dici possit semen rejicere, aut non rejicere, nullus video. Ajunt sic significari marem non ejicere semen in cassum: quasi *Hebræum* געל esset *jacere in cassum*; quod novum est, & inauditum. Omnino enim געל est *aliquid oblatum fastidire*, & *rejicere*, & *spernere*. Neque aliud quidquam sonat. Verum igitur est, quod diximus, *Hebræa* verba necessario esse reddenda, *Bos ejus concipit*, & semen *non ejicit*, aut *non respuit*. Quibus sequentia optimè cohærent, *Parit juvenca ejus & non abortit.* Ita ut duo hemistichia in hoc solum inter se differant, quod in priore de conceptu agatur, in posteriore de partu. Atque ut conceptui opponitur ejectio seminis è vulva; ita partui abortio.

Parit Hebr. est תפלט, à Verbo פלט *palat*, facto ex מלט *malat*, permutatione literarum *Bumaph*. Proinde utrique Verbo hoc commune est, quod, cum in genere significet *liberare*, vel *liberari*, speciatim referantur ad *liberationem* ἀπὸ τῶν ὠδίνων, à partus *onere*, & *doloribus*. Ut enim hic תפלט פרתו *liberat se vacca ejus*, id est, *parit*: ita *Es.* 34. *versu* 15. *Ibi nidificabit acontias*, ותמלט & *se liberabit*, id est, *pariet.* Et *Es.* 66. 7. המליטה זכר *liberata est à mare*, id est, *marem peperit.* Quod vernaculè dixeris, *Elle s'est delivrée d'un mâle.* *Assyria Venus*, quam præsedisse partui, atque eamdem fuisse cum *Lucina*, & *Ilithya*, multis probat *Seldenus* ὁ μακαρίτης in libello *De Diis Syris*, ab hoc verbo videtur nomen habuisse Μυλίττας, ut est in *Herodoto*; aut Μυλήτας, aut Μιλίτης, ut est in *Hesychio*: potius quam à *generandi* Verbo ילד *jalad*, prout conjectat magnus *Scaliger*; cum, ut verbi sonus, ita etiam significatio congruat magis. *Lucina* enim in partu juvat, non in generatione.

Et non abortit) *Hebr.* ולא תשכל. Utut enim plerumque שכל sit idem quod *orbari*, occurrit tamen aliquot locis in *abortiendi* notione. Sic *Gen.* 31. 38. *Capræ tuæ* לא שכלו *non abortiverunt.* Exod. 23. 26. *Non erit* משכלה *abortiens*, & *sterilis in terra tua.* Cant. 4. 2. & 6. 6. *Omnes gemellipare sunt*, ושכולה & *quæ abortiat non est in iis.* Os. 9. 14. רחם משכיל *vulva abortiens.* 2 Reg. 2. 19. *Aquæ malæ sunt*, & *terra* משכלת *abortum faciens*, propter aquas, è quibus quæ prægnantes bibebant, abortum patiebantur. Ita hic, *Parit vacca ejus*, & *non abortit*, melius quam si reddas, & *non orbatur*, quia *abortio partui* directius opponitur, quam *orbitas*. Deinde, ut in priore hemistichio ad *conceptum* seminis se habet *ejectio*, ita in isto ad *partum* se habet *abortio*.

His ita expositis, quam bene, aut male hunc locum reddant, qua veteres, qua recentiores Interpretes proclive erit judicare. *Græci* sic habent, Ἡ βοῦς αὐτῶν οὐκ ὠμοτόκησεν, διεσώθη δὲ αὐτῶν ἐν γαστρὶ ἔχουσα, καὶ οὐκ ἔσφαλεν. *Bos eorum non peperit fœtum immaturum*, & *servata est eorum prægnans*, & *non offendit.* In quibus error multiplex: nam in priore membro omiserunt τὸ עבר, συνέλαβε, *concepit*, quasi non intellexerint. Et לא יגעל reddiderunt οὐκ ὠμοτόκησεν, quod potius pertinet ad sequens לא תשכל. In posteriore nihil est sani: nam תפלט redditum διεσώθη, cum eo loco sit ἔτεκε, *peperit.* Et αὐτῶν ἡ ἐν γαστρὶ ἔχουσα *eorum prægnans*, *Hebraicè* esset הרתו (vel הרתם) potiùs, non פרתו. Et οὐκ ἔσφαλεν, *non offendit*, non est לא תשכל, sed לא תכשל, quomodo illos legisse conjectamus. *Hieronymus* igitur multò rectius, *Bos eorum concepit*, & *non abortivit*: *vacca peperit*, & *non est privata fœtu suo.* Tamen in eo minus placet, propter causas jam allatas, quod תשכל redditur *est privata fœtu suo*, id est *orbata*; & יגעל *abortivit.* Quamvis etiam *Symmachus* habuerit ἐξέτρωσε. Atque eodem redeat *Seniorum* ὠμοτόκησεν. Ab his ὅλῳ διὰ πασῶν dissidet *Syra* versio ܬܘܪܗ ܥܒܪ ܘܠܐ ܓܥܐ ܐܬܦܨܝܬ ܬܘܪܬܗ ܘܠܐ ܬܬܚܒܠ *Bos ejus transivit*, & *non mugiit*: *liberata est vacca ejus*, *nec corrumpetur.* Sed ex prava lectione nata est prava versio. Nam in *Hebræo* lectum עבר *transivit*, pro עבר *concepit*, & יגעה *mugiet*, pro יגעל semen *ejicit.* Et in *Syro* corruptè habetur ܬܬܚܒܠ *corrumpetur*, pro ܬܬܟܠ *abortiet.* *Arabs* ex *Syro* est expressus, & eum sequitur κατὰ πόδα.

Itaque unus veterum superest *Chaldæus* Interpres, eo legendus accuratius, quod illum aut sequuntur, aut saltem sequi se putant recentiores omnes. Is porrò habet תוריה מבטין ולא יפלט תשיזיב תורתיה ולא תתכל, id est, ut volunt, *Taurus ejus imprægnat*, & *non evomit*: *parit vacca ejus*, *nec abortit.* *Imprægnat* est מבטין *Benoni Aphel* Verbi בטן, quod *in ventre concipere* significat, & *progignere.* *Evomit* est יפלט, quomodo in *Buxtorfiana* editione rectè scribitur. Reliquæ habent יפקט, & *Aruch* legit יפקטין, tanquam à Verbo אפקטין, quod

quod ille exponit *evomit*. Proinde aliquando ſuſpicatus ſum *Chaldæum* אפקטין *aphaktez*, eſſe deflexum ex *Græco* ἀπεκθύζει, vel ἐκθύζει, id eſt; ἐκζεῖ, ἐξεμεῖ, *efferveſcit*, *evomit*, ut explicatur ab *Heſychio*. Sed malo aſſentiri doctiſſimo *Buxtorfio*, qui tam יפקטון, quam יפקטין cenſet eſſe corrupta, & legendum יפלט. Nempe פלט *Chaldæis* eſt *evomere*. Exempla vide in *Jonathane*, *Levit*. 18.25.28. & 22.22. Et in hoc ipſo libro capitis vigeſimi verſu decimo quinto. *Et divitias, quas devoravit*, יפלט יתהי *evomit eas*. Jam quorſum *Chaldæus taurum* dixerit *imprægnare*, *& non evomere*, nemo facilè explicaverit: cum *Hebræâ* phraſi *ſemen evomere* non dicatur niſi fœmina, quę ſemen è vulva ejicit. Sic in *Talmudico* Tractatu *Beracoth* ſub finem tertii capitis, ונדה שפלטת שכבת זרע *Et menſtruata, quæ evomit coitum ſeminis*. Et ibi *Gloſſa*, פולטת שכבת זרע הרי היא כבעל קרי *Quæ evomit coitum ſeminis, ea eſt ut vir ſemini-fluus*, id eſt, æquè immunda. Et in Tractatu *Mikvaoth*, ſeu *De balneis*, capite octavo, fol. 132.6. הפולטת זרע ביום ג׳ טהורה *Quæ ſemen evomit die tertio, munda eſt*. Item, נכרית שפלטה שכבת זרע מישראלי טמאה בת ישראל שפלטה שכבת זרע מנכרי טהורה *Peregrina, quæ evomit coitum ſeminis ex viro* Iſraëlita, *immunda eſt: ſed* Iſraëlitica *mulier, quæ evomit coitum ſeminis ex peregrino, munda eſt*. Et *R. Selomo* in hæc verba *Moſis*, *Nè accedite ad uxores*. Exod. 19. 15. *Nempe*, inquit, *toto iſto triduo, ut uxores veſtræ ſe abluant ad diem tertium, & mundæ ſint ad accipiendam Legem: quia ſi coiviſſent illo triduo*, שמא תפלוט האשה שכבת זרע *fortaſſe mulier aliqua evomuiſſet coitum ſeminis poſt ablutionem ſuam, & rurſus polluta fuiſſet. Sed poſt triduum exactum corrumpitur ſemen, & ad generationem ineptum eſt, & mundius eſt, quàm ut polluat* הפולטת *fœminam illud evomentem*. Ex tot probationibus abundè conſtat פליטת הזרע *evomitionem ſeminis* fœminarum eſſe propriam, adeoque nugari *Chaldæum* Paraphraſtem, ſiquidem id tauro tribuat, quod nonniſi vaccæ competit. Sed quia vix credibile eſt illum junxiſſe τὰ ἀζύγατα, & id mari tribuiſſe, quod fœminarum eſt, numquid *Chaldæa* תוריה מבטין ולא יפלט conſultius ſit ſic reddere, *Bos ejus prægnans, neque ſemen evomit*: ita ut *Hiphil* מַבְטִין ſit idem, quod בְּטַן in *Kal*? Quod non eſſe ſine exemplo ſciunt illi omnes, qui primoribus labris has literas attigerunt. Sic הוליד in *Hiphil*, *generare*, ut ילד in *Kal*. Et השכיל *abortire*, ut שכל. Quidni eodem exemplo *Aphel* אַבְטֵן idem ſit, quod *Kal*. בְּטֵן? Quo dato, ut *Græci*, & *Symmachus*, & *Hieronymus*, ita *Chaldæus* etiam totum hoc comma refert ad fœminam bovem. In qua eadem ſententia ſunt *Aben Ezra*, *R. Levi*, *Mardochæus*, *Aquinas*, & quantum memini, *Hebræi* omnes præter *Selomonem*, & *Kimchium*. Itaque nullus capio, quorſum novi interpretes tanto conſenſu hujus commatis prius colon ad taurum pertinere voluerint.

Pro corollario libet addere novam interpretationem vocis יגעיל ex *Arabiſmo* petitam. Verbum געל apud *Arabes* in quarta Conjugatione (quæ reſpondet *Hebrææ Hiphil*, unde illud יגעיל) de fœmina uſurpatur, quæ, libidine æſtuans, maris appetitu angitur. *Alcamus*, اجعلت الكلبة وغيرها احبت السفاد *Canis, aut alia fœmina* אגעלת id eſt, *coitum appetivit*. Unde ibidem مجعل dicitur *brutum, quod appetit maris congreſſum*. Qua libidine vaccas incendi ajunt præ cæteris animantibus, ſi ſolam equam excipias. Ita *Philoſophus*, *Hiſt*. lib. 6. cap. 28. Τῶν δὲ θηλειῶν ὁρμητικῶς ἔχουσι πρὸς τὸν συνδυασμὸν μάλιστα μὲν ἵππος, ἔπειτα βοῦς. *E fœminis equa præcipuè conjunctionem impetuosè appetit, proximè vacca*. Itaque ut ſus καπρᾷν, & equa ἱππομανεῖν, & canis σκυζᾷν, ita vacca dicitur ταυρᾷν, & ταυριᾷν, cum inſano illo libidinis æſtu rapitur: qui quamdiu durat, auctore *Philoſopho*, vaccæ tauros ubique ſectantur, atque etiam conſcendunt, & ita fiunt κατακώχιμαι, ut eas capere, vel continere bubulci planè nequeant. Proinde *Chuſis*, *Ægypti* vico, in *Nomo Hermopolitano*, una cum *Urania Venere* vaccas ideo colebant; quia illas credebant προσήκειν τῇδε τῇ δαίμονι, *huic Deæ convenire*. Nempe πτοίαν εἰς Ἀφροδίσια ἰσχυρὰν ἔχει βοῦς θῆλυς, καὶ ὀργᾷ τοῦ ἄρρενος μᾶλλον· ἀκούσασα γοῦν τοῦ μυκήματος εἰς τὴν μίξιν θερμότατα ἐξηνέμωται, καὶ ἐκπέφλεκται. Καὶ οἱ ταῦτά γε συνιδεῖν δεινοὶ, καὶ ἀπὸ τριάκοντα σταδίων ἀκούειν ταύρου βοῦν ἐρωτικὸν σύνθεμα, καὶ ἀφροδίσιον μυκωμένου φασί. *Magnam ad Venerea propenſionem habet bos fœmina, & mare longe libidinoſior eſt; cujus mugitum cum audiit, coitûs appetitu vehementiſſimo eventilatur, & exardeſcit. Adeoque harum rerum qui periti ſunt ajunt à triginta ſtadiis vaccam tauri mugientis amatorium quaſi ſignum audire*. Hæc *Ælianus*, *Hiſt*. lib. 10. cap. 27. Verum, ut ſcias animalibus ad ſpeciei propagationem Deum hunc affectum indidiſſe, tam veſanus ardor deſęvit, & ſedatur ſtatim à conceptione. *Plutarchus* Περὶ φιλοστοργίας. Μίγνυται τῷ θήλει ὁ ἄρρην, οὐχ ἅπαντα χρόνον· ἡδονὴν γὰρ οὐκ ἔχει τέλος, ἀλλὰ γέννησιν, καὶ τέκνωσιν. *Non omni tempore mas fœminæ miſcetur: neque enim voluptatem ut finem ſibi proponit, ſed generationem, & propagationem*. Et in eo libro, quo *Bruta uti ratione* contendit; Ἡ καθ' ὥραν ἔτους, ὥσπερ φυτῶν βλάστην, ἐγείρουσα τῶν ζώων τὴν ἐπιθυμίαν, εὐθὺς ἔσβεσεν, οὔτε τοῦ θήλεος προσιεμένου μετὰ τὴν κύησιν, οὔτε πειρῶντος ἔτι τοῦ ἄρρενος. *Quæ* (Venus) *congruo anni tempore, ut plantarum germen, ſic excitavit animalium libidinem, ſtatim extinguit, neque fœmina poſt conceptionem* marem *admittente, neque mare* fœminæ *amplius vim inferente*. *Lactantius* lib. 6. cap. 23. *Deus, cum cæteras animantes, ſuſcepto fœtu, maribus repugnare voluiſſet, ſolam omnium mulierem patientem viri fecit*. Ibidem, *Mutum animal*, &c. *ſuſcepto fœtu mari repugnat: quod ideo facit, quia neceſſe eſt in dolorem, atque in periculum veniat, ſi admiſerit*. *Plinius* pauca excipit, *Præter mulierem* (inquit lib. 7. cap. 11.) *pauca animalia coitum novêre gravidæ*. *Oppianus* lynces, & lepores. Verba ſunt libro tertio *Cynegeticῶν*,

Οὐ γάρ τοι θήρεσσι νόμος, γαστὴρ ὅτε πλήθει,
Εἰς λέχος ἐρχομένοις τελέειν φιλοτήσιον ἔργον,
Νόσφι μόνων λυγκῶν, ὀλιγοδρανέων τε λαγωῶν.
Non ſolet ulla feras, utero prægnante, voluptas
Ad coitum, Veneriſque vagos impellere luſus,
Si lyncem excipias, leporumque fugaciá ſæc'la.

Ariſtoteles, *De generatione animalium* lib. 4. cap. 5. præter mulierem, ſolam excipit equam; Μόνα τῶν ζώων ὀχείαν ἐπιδέχονται γυνὴ καὶ ἵππος: *Sola animalium coitum admittunt mulier & equa*. Et *Hiſt*. lib. 7. cap. 4. Δέχεται δὲ ὀχείαν κυοῦντα μάλιστα τῶν ζώων γυνὴ καὶ ἵππος· τὰ δ' ἄλλα, ὅταν πληρωθῇ, φεύγει τοὺς ἄρρενας. *Ex animalibus mulier & equa præcipuè coitum prægnantia admittunt; cætera autem, quando conceperint, mares fugiunt*. Tamen idem *Hiſt*. lib. 6. cap. 21. gravidas vaccas aſſerit nonnunquam προσδέχεσθαι τὴν ὀχείαν, *coitum admittere*. Sed id inter oſtenta ponit, & tempeſtatum præſagia. Et aliud eſt coitum admittere, aliud furere in marem. Ut nihil obſtet, quominus vacca prægnans verè dici poſſit coitum non oppetere. Ex qua interpretatione *Jobi* verba ſic ſonabunt, *Bos ejus concipiet, & marem non appetet*; quia tam dextrè inibitur, ut, illo coitu gravida, nihil cauſæ ſit, cur marem amplius deſideret. Quæ quidem interpretatio nihil habet incommodi: tamen primam præfero, cum quia videtur meliùs cohærere cum ſequentibus, tum quia raro ad *Arabiſmum* confugio, niſi coactus. Quamvis in *Jobo*

id possit ferri, in quo scribit *Hieronymus* ex *Arabico* & *Syro* sermone nonnulla fuisse desumpta.

Loco, quem explicavimus, ecce alterum fere geminum *Ps.* 144. 14. אלופינו מסבלים אין פרץ ואין יוצאת quæ verba puto sic reddenda, *Boves nostræ sint gravidæ, non sit* in iis *orbitas* (aut *abortus*) *nec quæ ejiciat* semen, aut fœtum. Antea *Propheta* rogaverat, ut oves millecuplis, aut decies millecuplis fœtibus augerentur. Nunc etiam bobus exoptat eamdem fœcunditatem. Masculinum est אלופינו: sed ut ad fœminam referatur locus postulat, ut *Deut.* 7. 13. שגר אלפיך est *fœtus vaccarum tuarum.* A Verbo סבל, quod *ferre* est, מסבלים, *ferentes*, vel *oneratos* sonat. Nos hic boves onus uteri gestantes, id est, fœtas, aut gravidas intelligimus. Ea phrasis est *Arabum*, apud quos حمل *ferre* etiam est *concipere*. Ita *Luc.* 1. 24. editionis *Erpenianæ*, حملت *gestavit* (id est, *concepit*) Elisabeth *uxor ejus.* Gen. 3. 16. *Multiplicabo dolorem tuum*, وحمالتك *& gestationem tuam*, id est, *conceptum tuum*, vel *in conceptu, & graviditate tua molestiam.* Gen. 29. 31. ورزقها بالحمالة *Et largitus est illi gestationem*, id est, *illi concessit, ut conciperet*, pro Hebræo, *Et aperuit vulvam ejus.* Et passim (*a*) وحملت *& gestavit* pro *Hebræo* ותהר *& concepit.* Et *Psal.* 50. 6. edit. *Savar. In iniquitate* حملت *gestatus sum*, id est, *conceptus.* Et *Locmani* Fab. 18. de equa, كانت حاملة *fuit gestans*, id est, *concepit.* Denique prægnans mulier ثقال id est, *onusta*, *Arabicè* rectè vocatur: quod omnino respondet *Hebræo* מסבל. *Romanis* quoque gravidæ boves *fordæ* à *ferendo* dictæ. *Ovidius* lib. 4. *Fast.*

Forda ferens bos est, fœcundaque dicta ferendo.

Et *gestare in alvo*, vel *in utero*, dicuntur in *Plauto* mulieres, & in *Plinio* elephanti.

(*a*) Vide Gen. 4. 1. 17. & 16. 4. &c.

Sequitur אין פרץ, *Ne sit orbitas*) Kimchius אין בנו ובבהמותינו שכולה כי השכול הוא פרץ *In nobis, & in pecudibus nostris nulla sit orba, nempe* פרץ *est orbitas.* Id vero probat ex eo, quod *Uzæ* orbatio, seu clades פרץ vocatur 2 *Sam.* 6. 8. Vel *ne sit abortus*; quia quandoque פרץ est *violenta eruptio.* Sic 2 *Sam.* 5. 20. כפרץ מים *sicut eruptionem aquarum.* Et *Job.* 28. *v.* 4. פרץ נחל *erupit torrens.* Et *Os.* 4. 2. פרצו *eruperunt*, Vulgata *inundaverunt*, de vitiis grassantibus. Sed & de fœtu in utero, *Gen.* 38. *v.* 29. מה פרצת עליך פרץ *Quam violenter erupisti, super te sit eruptio*, id est, *ab ea nomen habeas.* Agitur de geminis fratribus in utero *Thamar*, quorum cum *Zare* manum prior exeruisset; tamen alter præcessit, & ante *Zaram* erupit. A qua eruptione *Phares* appellatus est; quasi *eruptionem* dixeris. Pari ratione potest abortus vocari פרץ *perets*; cum abortus sine violenta ex utero eruptione non fiat.

Superest ואין יוצאת, supple פרה, *Et non sit* vacca, *quæ emittat*, nempe *semen*, aut *fœtum.* Felix Pratensis, *Et non est faciens abortivum.* Propriè יוצאת est *quæ egreditur*; sed & Transitivè *quæ emittit*, ac si esset in *Hiphil.* Sic *Amos* 5. 3. העיר היוצאת אלף *urbs, quæ mille emittit, reliquos faciet centum*, ויוצאת מאה *& quæ emittit centum, reliquos faciet decem.* Et *Deut.* 14. 22. היוצא השדה *agrum educentem*, vel *producentem.* Vide ad utrumque locum quid notet *Aben Ezra.*

Reliqui hujus loci interpretes in diversissima abeunt. *Selomoni* אלופינו hoc loco non sunt *boves*, sed *Principes*, quomodo אלוף passim sumitur. Quasi Principes hortetur *David*, ut inferiores ferant, qui vicissim iis obsequantur, ne fiat פרץ, id est, *divisio*) in populo. Quod, ut cætera taceam, hic diceretur præter rem. *Kimchio*, & *Pomario* boves מסבלים vel sunt boves *oneri pares*, id est, *robusti*; vel boves *arvinâ graves*, id est, *pingues*, *obesi.* Prius sequuntur *Syrus*, & *Aben Ezra*, & ex recentioribus, *Flaminius*, *Castalio*, *Felix Pratensis*, *Anglicana* versio. Posterius *Græci*, *Hieronymus*, *Vulgatus*, *Æthiops*, uterque *Arabs*, *Chaldæus* etiam, *cui* תורינו מרי sunt *boves nostri pingues*, (non *dominatores*, ut habet perridiculè *Latinus Chaldæi* textus interpres) sed & nostro sæculo plerique id amplectuntur. Jam quæ sequuntur tam obscura sunt, ut nusquam inter interpretes sit majus dissidium. *Chaldæus* ita reddit, לית תקיף מטול ולא מקפא ביישא *Quia non est violentia, nec prolatio mala.* Syrus ܘܠܝܬ ܒܗܘܢ ܥܩܪܬܐ ܘܠܐ ܡܦܠܘܬܐ *Et non est in iis sterilis, non est confractio.* Symmachus, Οὐκ ἔςι διακοπὴ, ὄυτε ἐκφορά. *Non est intercisio, neque evagatio.* Græci, Οὐκ ἔςι καταπτωμα φραγμῦ, ὀυδὲ διέξοδ☉. Unde Vulgatus, *Non est ruina maceriæ, neque transitus*: quod fere sequuntur *Æthiops*, & uterque *Arabs.* Hieronymus, *Non est interruptio, & non est egressus*: in quo sequitur *Symmachum.* Nec sibi constant *Hebræi*: ex quibus *Rasi*, *Ne sit divisio inter nos, nec rumor infaustus, qui latè diffundatur.* Et Aben Ezra, *Ne sit ruina in urbis mœnibus, nec quæ egrediatur ex portis*, &c. Et Kimchius, *in nobis, & pecoribus nostris, ne sit orbitas, neque ulla anima, quæ in captivitatem exeat.* Sed & novi interpretes plurimum inter se dissident. Nos in re incerta diximus quid videatur vero proximum. Et nostra interpretatio hoc habet supra reliquas, quod ex ea hemistichii, in quo versamur, partes optimè inter se cohæreant, & cum præcedente versu.

Jam libet explicare, quid sit in bove שגר *seger*, vel Constructum *segar*, cum dicitur *Deut.* 7. *v.* 13. *Benedicet Deus* שגר אלפיך segar *boum tuarum.* Quomodo etiam repetitur *Deut.* 28. 4. 18. 31. *Chaldæi*, & *Syrus* בקרי, vel בקרא, id est, *armenta* reddunt, ut *Vulgatus.* *Græci* quoque τὰ βωκόλια τῶν βοῶν σε. Sed *Arabs*, *Parisiis* editus, melius نتاج *fœtum*; & *Erpenianus* اولاد *filios.* Proinde *Hebr.* שגר בהמה segar *Pecoris*, *Exod.* 13. 12. *Onkelos* quoque interpretatur ולד בעירא *filium pecoris.* Et *Jonathan* disertiùs ולד בעירא דמשגרא אמיה *filium pecoris, quem emisit mater sua*, id est, *peperit.* Quod addidit, ut doceret fœtum pecoris ideò *seger* dici; quia per partum אשתגר *emittitur.* *Chaldæis* enim Verbum שגר est *emittere.* Sic *Jer.* 13. 17. in *Thargum* ותשגר עיני דמעין *Et emittet oculus meus lacrymas.* Et ex *Arabico* سجر *sagiara* الما مسجير est *emissio aquæ.* Qua ratione *Hebræum* שלח etiam ad partum refertur, ut *Job.* 22. 11. ישלחו כצאן עוילהם *Emittunt* (id est, *pariunt*) *ut oves parvulos suos, & nati eorum saliunt*, nempe, ut agni primùm editi. Quæ cùm sint hyperbolica, tamen *Hebræi* ad literam sumunt. Et *R. Selomo* ad hunc locum fabellam profert ex *Haggada* in *Genesin* de quodam infante, qui בעת לידתו היה הולך ומרקד מיד ואם פוגע במזיק ולחם נו והיתה אומרת לו אמו הבה לי מספרים ואחתיך שורך *quo ipso momento natus est, statim incessit, & exsiliit: & si in Diabolum incideret, in eum pugnabat. Et dixit ei mater ejus, Affer mihi novaculam, qua umbilicum tuum præcidam.* Additur ex *Bereschith Rabba*, matrem insuper ei dixisse לך והדליק לי את הנר *Ito, & accende mihi lucernam.*

Illud etiam hic quærendum, neque dum constat satis, quid proprie sit פטר *peter*, in his Legis *Exod.* 34. 19. כל פטר רחם לי *omnis peter vulvæ meus est.* Et paulò post, פטר שור ושה *peter bovis,*

bovis, & ovis. Patet quidem in eo loco, & aliis (b) similibus, voce פטר, *peter*, significari *primogenitum.* Sed quorsum *primogenitus* sic appelletur, non æquè constat. Plerique פטר רחם *apertionem vulvæ* explicant; quasi vulvam antea clausam aperiat primogenitus. In quam interpretationem videtur hæc duo posse objici. Unum, quod si פטר *peter*, est *apertio* in loco, quem citavimus, פטר שור ושה erit *apertio bovis, & ovis*; & statim, sequente versu, פטר חמר *apertio asini*: quæ erunt duriora, nisi suppleatur vox *vulvæ*. Alterum, quod Verbum פטר *patar*, nusquam est *aperire*, sed *discedere* 1 Sam. 19. v. 10. *dimittere* 2 Par. 23. v. 28. unde פטורים *dimissi, immunes* 1 Par. 9. v. 33. *emittere* (de aquis) *Prov.* 17. *v.* 14. unde פטורי ציצים *emissiones florum* 1 Reg. 6. v. 18. Et in *Hiphil*, de labiis, *movere*, vel *distorquere* Psal. 22. vers. 8. Alibi in Scriptura non extat. Fortasse igitur ad *Arabismum* pertinet, quod *primogenitus* פטר *peter*, vocetur. Nam *Arabicè* فطر phatara, *incipere*, & *inchoare* est: & الفطر alphatro, *initium, exordium*, & *quod in unaquaque re primum est*. Unde *primogenitus*, qui *initium roboris* patris sui dicitur *Gen.* 49. *v.* 3. *Deut.* 21. *v.* 17. & *Psal.* 78. *v.* 51. appellari potuit פטר *initium*, & פטר רחם *initium vulvæ*, id est, fœtûs, quem vulva primum efformavit, atque in lucem edidit. Huc facit, quod pro פטר vel, פטר רחם, *Arabs*, *Parisiis* editus, quandoque habet اول ما يولد (c) *quod primum generatur*; quandoque اول بطن (d) *primum ventris*; quandoque بكر (e) *primogenitum*. Quomodo etiam alicubi (f) *Chaldæi* Interpretes, (g) *Græci*, & (h) *Vulgatus*. Interim idem erit sensus, si cum vulgo interpretum reddas, *quod aperit vulvam*, & *apertionem vulvæ*. Proinde à recepta interpretatione non discessit *Lucas Evangelista* capitis secundi versu vigesimo tertio.

Hoc quoque est ambiguum, in quo statu boves, vel oves dicantur עלות *aloth Gen.* 33. *v.* 13. & 1 *Sam.* 6. *v.* 7. 10. & *Psal.* 78. *v.* 71. & *Esa.* 40. *v.* 11. quibus locis occurrit hæc vox. *Aben Ezra* ההרות, id est, *prægnantes*, reddit, tanquam à Verbo עלה *conscendere*; quia in grege mares inituri עולים על הצאן *fœminas gregis conscendunt*, quomodo loquitur *Moses* Gen. 30. v. 10. 12. Ita etiam multi veteres. Sic *Psal.* 87. *v.* 71. ubi *David* se abductum fuisse dicit מאחור עלות *à tergo* τ͂ *aloth*, ut pasceret Dei populum, *Aquila* habuit ἐξόπισθεν τ͂ ἐν γαστρὶ ἐχόντων, *à tergo gravidarum*; *Symmachus*, ἀκολουθοῦντα ἐγκυμῶσιν, *sequentem prægnantes*: & *Esa.* 40. *vers.* 11. τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσει, pro *Hebræis* עלות ינהל τὰς aloth *leniter ducet*. Secunda interpretatio eorum est, quibus עלות *aloth*, sunt *boves*, vel *oves in ipso partu*, vel *primò*, aut *nuper enixæ*. Sic *Psalmo* nuper citato *Seniores Davidem* sumptum fuisse tradunt ἐξόπισθεν τ͂ λοχευομένων, *à tergo parientium*. Et *Gen.* 33. *v.* 13. Καὶ τὰ πρόβατα, καὶ αἱ βόες λοχεύονται. *Et oves, & boves pariunt*; ubi *Hebræa* והצאן ובקר עלות. Et 1 *Sam.* 16. *v.* 10. δύο βόας πρωτοτοκούσας, *duas vaccas primò enixas*. Et *Josephus*, *Antiq.* lib. 6. cap. 1. βόας ἀρτιτόκους, *vaccas nuper enixas*, pro *Hebræo* שתי פרות עלות. Quasi à verbo חול, quod *parere* est עלות dicantur pro חלות, literis *Cheth* & *Ajin* permutatis, quod apud *Hebræos* tralatitium. Tale est *Joel.* 3. *v.* 11. עושו, pro חושו, *festinate*. Ita *Selomo* ex *Menachem*. Et וישמע 2 *Reg.* 20. v. 13. pro וישמח *Esa.* 39. *v.* 2. Et עויא *serpens* Galilæis pro חויא. Et quod *Chaldæis*, & *Syris*, *serpens*, qui caput ad caudam reflectit, tam עכנא dicitur, quàm חכנא: & *basiliscus* tam ערמן quam חרמן: & *validus* עלים, & חלים: & *ungue secare* עזם, & חזם: & *amplecti* ܓܦܦ *Syriacè* pro *Hebræo* חבק. Plura hujus generis ex *Mose*

(b) Exod. 13. v. 2. 12. 13. 15. Num. 3. v. 12. & 8. v. 16. & 18. v. 15. Ezech. 20. 26.
(c) Exod. 34. 19.
(d) Num. 3. 12. & 18. v. 15.
(e) Exod. 13. 13. & 34. v. 20.
(f) Exod. 34. v. 19. 20.
(g.h) Ex. 13. 13.

Gerundensi habet *Drusius* ad *Deut.* 13. Tertiò, ut עיל, & עלל, & עויל *parvulum lactentem* sonat, ita עלות nonnulli volunt esse *matres lactantes*. In qua sententia sunt *Jonathan*, *Onkelos*, *Syrus*, *Arabs* uterque, &, ex *Hebræis*, *Selomo*, *Kimchius*, *Pomarius*, *Aquinas*. His accedo libentius, quia 1 *Sam.* 6. *v.* 7. עלות *aloth*, dicuntur vaccæ, quæ vitulos lactant. *Capite* (inquiunt *Philistæorum* sacrificuli) *duas vaccas* עלות *aloth*, &c. *Et filios earum* (vitulos) *domum reducite, ne eas sequantur.* Et versu decimo, *Et ceperunt duas vaccas* עלות *aloth*, &c. *& filios earum domum reduxerunt.* Agitur de vaccis, quæ, sine ullo ductore, arcam à *Philistæis* ad *Bethsemitas* reduxerunt. Atque, ut observat *Kimchius* in hunc locum, צוו לקחת פרות עלות להראות המופת שלא שבו בעבור בניהם *Jusserunt sumi vaccas* aloth (id est, *quæ lactabant vitulos*) *ut miraculum esset illustrius, eò quòd non redirent propter vitulos suos.* Quod me propè fugerat, *Hieronymus* quoque 1 *Reg.* 6. *v.* 10. reddit *vaccas, quæ lactabant vitulos*, & versu septimo, *vaccas fœtas*; quæ eodem recidunt. Nam *fœtæ* Latinè dicuntur non solùm fœminæ prægnantes, sed & quæ, onere levatæ, parvulos lactant. *Plinus* de panthera, lib. 8. cap. 17. *Fœta erat, catulis procul in cavea delapsis.* Varro apud Nonnum, *Veniebant ad fœtam amicæ gratulatum*, id est, *ad puerperam*. Virgilius *lib.* 3. Georg.

--- nec tibi fœtæ
More patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces consument ubera natos.

Et lib. 8. *Æneidos*,

Fecerat & viridi fœtam Mavortis *in antro*
Procubuisse lupam, geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros. ---

Statius *lib.* 9. Thebaidos,

--- imbellem non sic amplexa juvencum
Infestante lupo; cùm primum fœta tuetur
Mater, & ancipiti circumfert cornua gyro.

Primùm fœta mater, id est, *quæ primùm peperit.* Nemesianus *Eclogâ* secundâ,

Siccaque fœtarum lambentes ubera matrum
Stant vituli. ---

Calphurnius *Eclogâ* quintâ,

Parce tamen fœtis, nec sint compendia tanti,
Destruat ut niveos venalis caseus agnos.

Fœtis, id est, *matribus, quæ parvulos lactant*; quas negat esse mulgendas, ne fœtui alimentum subtrahatur.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

Boum pabulum, & saginatio, & tria *Judææ* loca Bobus maximè compascua.

Pabulum bovis in Scripturis herba, viride agri, fænum, palea, farrago. Viride agri, *præter herbam, etiam frondes arborum complectitur.* Lingere, *id est*, consumere, *Phrasis* Hebraica, *&* Arabica. *Perquirere* Chaldæis *idem.* Perquirens, *id est, dens jumenti. Pro* בליל, *seu* farragine, Chaldæus *habet* אספסתא, *id est*, herbam Medicam. *Hujus* Arabica, *&* Hispanica *nomina. Quando in* Greçiam *sit advecta. Illius esu alii lac exstingui, alii augeri scribunt.* Ephraim vitula triturans, *Ose.* 10. *vers.* 11. Eritis ut vitula triturans, *Jerem.* 50. *vers.* 11. *Alii malè, ut* vitula herbilis. *Id ipsum* vituli מרבק marbek, *Malach.* 4. *vers.* 2. *quod probatur pluribus.* Arabicum ربقة ribka, *vinculum in colo bovis, ovis, avis etiam. Avium collum laqueo constringere, aucu-*

pii genus apud veteres. Talmudicis רבקה ribka, *proprie vinculum, quo triturantis bovis collum constringitur. Quatuor boves juxta* Hebræos *in tritura simul juncti, aut tres solum juxta* Arabes; *quorum singulis proprium nomen.* Septuaginta *emendati. Boves, & vaccæ pingues, quomodo* Hebræis. *His oppositæ vaccæ* רקות, *quæ vox ex lingua* Arabica, *&* Syra *explicatur. Bos* אבוס abus, *id est,* ad præsepe saginatus. דוש, pecudem saginare cibo in os ingesto. *Origo vocis.* הלעיט *cibare solum oblato cibo.* רפת bubile, *unde dictum. Loca bubus compascua.* Basan, *seu* Batanæa. *Ratio nominis. Regio quam sit ferax. Aliud* Beth-san, *seu* Scythopolis. Tzetzes *notatus.* Saron *circa* Joppen, *malè, in* Arabe, Sarphanda, *id est,* Sarepta. Σαρωνὶς *Græcè* quercus cava, *unde* Saronicus sinus. *Aliud Hebræis* Saron. *Diversus locus* Saronas *circa mare* Tiberiadis. *Rex* Lassaron. *Vallis* Achor *prope* Jericho. *Malè aliis* Achan.

Bovis in Scriptura pabulum primò est עשב, βοτάνη, *herba.* Sic *Dan.* 4. *v.* 29. עשבא *herba, ut boves, te cibabunt.* Et versu 30. *Herbam boum instar comedebat.* Et *Psal.* 106. *v.* 20. *Mutârunt gloriam suam* (id est, Deum suum, ut *Jerem.* 2. *v.* 11. ad quæ loca *Paulus,* alludit, *Rom.* 1. *v.* 23.) *in similitudinem bovis comedentis* עשב, *herbam. Chaldæus* addit πρὸς ἐξυθενισμόν, ומזרהם, *& inquinantis se,* stercore suo scilicet post esum herbæ. Aliud agebat *Latinus* Interpres, qui reddidit *& mugientis.* Quia *Hebraicè* עשב, & דשא ferè idem sunt, aut vix aliter differunt, quàm *Græcè* βοτάνη, & πόα. Eodem plerique referunt, quod *Jerem.* 50. *vers.* 11. *Chaldæi* crevisse dicuntur כעגלת דשא, id est, ut quidem volunt, *ut vitula herbilis,* vel ποηφάγος. Quasi דשא *dasa,* sit pro דשאה *desaah,* litera *He* ex fine excisa. Ita ferè recentiores, *Kimchium* sequuti, qui hæc verba sic παραφράζει כעגלה שהיא תמיד רועה ברשא שהיא שמנה ובריאה בשר *Sicut vitula, quæ in gramineto jugiter pascitur, & proinde pinguis est, atque obesa carne.* Veteres quoque præiverant. Hic enim habent *Seniores,* Ὡς βοΐδια ἐν βοτάνῃ. Ut *Arabs* eodem sensu مثل عجيجيل في النبات Et *Hieronymus, Sicut vituli super herbam.* Tamen infra docebimus hæc verba aliud sonare.

Bovis quoque pabulum est *viride agri.* Unde *Balak* de *Israëlitis* Num. 22. v. 4. *Linget cœtus iste quidquid est circa nos,* כלחוך השור את ירק השדה *ut lingit bos viride agri.* Quod non solum herbam significat, ut volunt recentiores, sed & *frondes arborum.* Patet id ex *Exod.* 10. *v.* 15. ubi locustæ in *Ægypto* omnia depascuntur, ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה *nec remansit ullum viride in arboribus, & in herbis agri.* Et verò boves tam arborum ramusculos, & folia, quam herbas agri consumunt. Ut *Esa.* 27. *v.* 10. *Ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit* וכלה סעפיה *& consumet ramos ejus. Hesiodus* in Operibus,

Καὶ βόος ὑλοφάγοιο κρέας μήπω τετοκυίης

Et bovis arborivoræ caro nondum enixæ. Varro, *Rust.* lib. 2. cap. 5. ubi de bobus; *Pascuntur armenta commodissimè in nemoribus, ubi virgulta, & frons multa. Columella* lib. 7. cap. 3. *Tota æstate, & deinde autumno* (boves) *satientur fronde: quæ tamen non ante est utilis, quam maturuerit, vel imbribus, vel assiduis roribus. Probatur maximè ulmea, post fraxinea, & ab hac populnea. Ultima sunt ilignea, & quernea, & laurea. Sed post æstatem necessario deficientibus cæteris, possunt etiam folia ficulnea probè dari. Palladius* lib. 6. cap. 7. ubi de bove nuper castrato: *Sequenti die præbeantur ei teneræ arborum summitates, & fruteta mollia.* Notanda porro hæc Phrasis, *Linget cœtus iste quidquid est circa nos, ut lingit bos viride agri.* In qua *lingere,* vel *lambere* non est *leviter attingere,* sed *edere,* & *absumere.* Hieronymus *delere* reddit, & *usque ad radices carpere. Græci* non male ἐκλείχειν, *elingere,* quod non est lingere simpliciter, sed lingendo absumere, ut Medicorum ἐκλείγματα. *Syrus* expressit per نحا *depascitur.* Et *Jonathan* hic habet ישיצון *perdent,* &c. היכמא דמכעי תורא ית עסבא דחקלא *quomodo perquirit bos herbam agri. Perquirit* vox est juridica; unde in *Bava kama* statim initio, ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה והמבער *Quatuor sunt partes* (id est, quatuor fontes) *damnorum, bos* (id est, pes bovis) *fovea, perquirens, & incendium. Perquirens,* id est, *dens,* ut exponit *R. Samuel* in *Gemara* fol. 3. b. Et causam addit *R. Moses,* quia pecora herbas dente quærunt, & evellunt. *Samaritanus* & *Onkelos* retinent *lingendi* verbum. *Arabs* quoque *Erpenianus habet* يلعق & *Parisiensis* يلحس quæ idem sunt: Adeoque, ut hanc Phrasin scias tam *Arabicam* esse, quam *Hebræam, Arabicè* لحس Verbum de pecude est *herbas carpere.* Et nomen لحس de tinea *lanæ erosio,* de locusta *herbæ depastio.*

Fœnum etiam est in boum cibariis *Job.* 40. *vers.* 10. ubi dicitur de *Behemoth,* seu de hippopotamo, חציר כבקר יאכל Et ibi *Seniores,* Χόρτον ἴσα βουσὶν ἐσθίει & *Hieronymus, Fœnum quasi bos comedet.* Unde est, quod apud *Sirachidem* arator invigilat εἰς χορτάσματα δαμαλέων, *Eccles.* 38. *v.* 28. Et *Hesiodus* in *Operibus* lib. 1. ubi de hyeme appetente,

Δὴ τότε χορτάζειν ἕλικας βόας ἔνδον ἐόντας,

Flexipedem in stabulis fœno tum pascito vaccam.

Et lib. 1. versu 604.

Χόρτον δ' ἐσκομίσαι, καὶ συρφετόν, ὄφρα τοι εἴη
Βουσὶ, καὶ ἡμιόνοισιν ἐπηετανόν, ---

Fœnum autem importato, & paleas, ut tibi sit bobus, ac mulis annuum pabulum.

Rectè *fœnum & paleas:* nam & hîc paleæ locus suus, *Esa.* 11. *v.* 7. & 65. *v.* 25. *Leo ut bos comedet paleas. Plinius* lib. 18. c. 30. *Hordei stipulam bubus gratissimam servant.* Item, *Palea plures gentium pro fœno utuntur; melior ea, quæ tenuior, minutiorque, & pulveri propior, ideò optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico,* &c.

Farrago denique *Hebr.* בליל est in hoc censu *Job.* 6. *v.* 5. *An mugiet bos* על בלילו, *ad farraginem suam?* Et *Es.* 10. *v.* 24. *Et boves, & aselli colentes terram* בליל חמיץ יאכלו אשר זרה ברחת ובמזרה *farraginem subacidam comedent, quæ ventilata fuerit vanno, & ventilabro.* בליל *farraginem* reddimus, quia בלל, & in genere *miscere* est, & in specie *miscere diversas fruges,* aut *fœnum & paleam cum frugibus,* in *pecorum, aut jumentorum pabulum.* Sic *Judic.* 19. *vers.* 21. *Et miscuit asinis ejus,* supple *farraginem in pabulum.* Ad quæ verba dicit *Kimchius* בליל sic appellari שבולים למאכל הבהמה השעורים והשבולת שועל או אחד מהם עם התבן *quia miscent ad bruti pabulum hordeum cum spica vulpis* (id est, *avena*) *aut unum eorum cum palea.* Sed & *Græci* habent in *Esaia* Φάγονται ἄχυρα ἀναπεποιημένα ἐν κριθῇ λελικμημένῃ, *Comedent paleas commixtas hordeo ventilato.* Hanc porro farraginem cur חמיץ *subacidam* appellet *Esaias,* abunde explicavimus in capite *De coloribus equorum.* Addit fore, ut excutiatur, & ventilabro ventiletur. Qua Hyperbole significatur tantum fore frugum ubertatem, ut etiam expurgatissimæ in pabulum jumentorum cedant.

Pro בליל חמיץ *Chaldæus* habet בליל מפטם *farraginem, quæ impinguat.* An quia *Talmudici* חימצא vocant partem corporis בחילב שעל הקיבה *in pinguedine, quæ*

quæ eſt ſupra ventriculum, id eſt, *omaſum*, vel *abdomen*, ut quidem puto? Vide Tractatum *Cholin* cap. 3. fol. 59. b. & ibi *Gloſſam*. Idem *Chaldæus* בליל in *Jobo* reddit אספסתא, *iſaphſatha*, ita legendum. Quæ vox cum in *Paraphraſtis*, & in *Talmude* paſſim occurrat, tamen non intelligitur. Falluntur enim, qui *migma*, & qui *avenam* explicant. Neque ſatisfaciunt, qui מאכל הבהמה, id eſt, *pabulum jumentorum* reddunt, quia hoc generale nimis eſt. Sed *iſaphſatha* eſt *herba Medica*, *Gallis ſainfoin*, quæ *Perſicè* dicitur اسفست *iſaphſath*, & *Arabicè* فصفصة *phaſphaſa*, & رطبة *ratba*: cum eſt recens, & قت *coth*, cum eſt arida. *Abenbitar* قت هو يابسة الرطبة والرطبة هي الفصفصة *Coth eſt ratba arida, & ratba eſt alphaſphaſa*. Et paulo poſt, وهي بالفارسية اسفست *Et Perſicè vocatur iſaphſath*. Ibidem hæc *Dioſcoridis*, Μηδικὴ ἔοικε μὲν ἀρτιφυομένη τριφύλλῳ τῇ ἐν χορτοκοπίοις, προάγουσα δὲ στενοφυλλοτέρα γίνεται, *Arabicè* ſic redduntur, الرطبة شبيهة في ابتدا نباتها للحندقوقا النبات في المروج فاذا تمت صارت ادق ورقا منه *Ratba*, (id eſt, *Medicæ herba*) *planta initio ſimilis eſt* handakokæ (*trifolio*) *creſcenti in pratis: ſed cum perfecta eſt, folium hujus fit anguſtius, quàm folium illius*. De eadem ſic *Avicenna* lib. 2. *Can.* قت الماهية هو الاسفست الرطبة وهو علف الدواب Coth *quid eſt? eſt* iſaphſath, *vel* ratba, *& eſt pabulum jumentorum*. In *Abenbitare* alio nomine vocatur قضب *kadhab*, nempe poſtquam ſectum eſt. Nam قضب *reſecare* eſt, planè ut *Hebræum* קצב; & مقضاب *falx fœniſeca*. Ex *Arabico alphaſphas* corruptum eſt *Hiſpanicum Medicæ* nomen *alfalfa*, vel *alfalfes*. In *Græciam* advectam ſcribit *Plinius* per bella *Perſarum*, quæ *Darius* intulit. *Ariſtoteli* ſi credimus (*Hiſtor.* lib. 3. cap. 21.) *Medica* herba ſi vaccis detur, & reliquis animalibus, quæ ruminant, copiam lactis extinguet. Verba ſunt; Τῆς δὲ τροφῆς ἡ μὲν σβέννυσι τὸ γάλα, οἷον ἡ Μηδικὴ πόα, καὶ μάλιστα τοῖς μηρυκάζουσι. Tamen contra *Sotion* in *Geoponicis* lib. 17. Μηδικῇ θρέψωμεν τὰς γαλουχούσας βοῦς· πλέον γὰρ ἕξουσι γάλα οὕτω τραφεῖσαι. Medica *herba boves lactantes nutriamus: plus enim lactis habebunt ita nutritæ*. Et *Æliani Hiſtor.* lib. 12. cap. 11. bos *Onuphis* in *Ægypto* σιτεῖται πόαν Μηδικὴν, *herba* Medica *paſcitur*, quaſi ſacro bovi ſaginando nulla credatur aptior.

Boves inter *Judæos* tum maximè pingueſcebant, cùm erat trituræ tempus, quia bovis triturantis os capiſtrare Lex prohibebat, ut ſuo loco dicetur. Itaque inter triturandum bovi liberum erat veſci frugibus ad ſatietatem uſque. Proinde *Propheta Oſeas*, ut *Iſraëlitas* laborem detrectare, & genio indulgere doceat, eos confert cum vitula, quæ ſoli trituræ aſſuevit, neque aliâ re delectatur, *Oſ.* 10. v. 11. *Ephraim*, inquit, *vitula eſt, quæ aſſuevit, & amat triturare*. Quo eodem ſenſu dicitur *Jerem.* 50. *verſ.* 11. תפושו כעגלה דשה *pingues eritis ut vitula triturans*. Non lego דשא per *Aleph*, ſed דשה per *He* in fine; quia ſic reperio in multis exemplaribus *Venetiis*, *Baſileæ*, *Antverpiæ*, *Genevæ*, *Leidæ* editis. Et libros quoque vetuſtiores hanc lectionem exhibuiſſe nos docent *Rabb. Jonas* & *Kimchius*. *Mardochæus* etiam id ipſum ſequitur in *Hebraicis Concordantiis*. Sed hoc potiſſimum, quod altera lectio vix poteſt ſtare, quamvis illam ferè ſequantur recentiores Interpretes. Quid enim eſſet *vitula* דשא per *Aleph*? Ajunt דָּשָׁא, *daſa*, eſſe pro דִּשְׁאָה *deſaah*, & ſic dici vitulam, quæ herba veſcitur, ejuſque paſtu pingueſcit. Sed ne dicam grave id eſſe, quod דשא *daſa*, volunt eſſe pro דשאה *deſaah*, illa ipſa vox דשאה *deſaah*, non id eſſet, quod aſſerunt. Neque enim דשא Verbum *herba veſci* ſignificat, ſed *herbaſcere*. Sic *Geneſ.* 1. *verſ.* 11. תדשא הארץ *herbaſcat terra*, Joël. 2. verſ. 22. דשאו נאות מדבר *Herbuerunt paſcua deſerti*. Et *Chaldæum* דתדא id ipſum eſt, ש & ת de more permutatis. Itaque דשאה eſſet *herbaſcens*, & de terra, vel agro rectè diceretur; de animali non item. Deniquę huic *Jeremiæ* loco, *Pingues fuiſtis ut vitula* דשה *triturans*, ecce alterum plane geminum, *Malach.* 4. *verſ.* 2. ופשתם כעגלי מרבק *& pingues fuiſtis ut vituli marbek*. In quo ſi probavero *vitulos marbek* eſſe vitulos triturantes, facilè conceditur idem eſſe vitulam דשה, quia cætera ſunt ſimilia. In utroque loco verbum פוש uſurpatur in pingueſcendi notione, quod alioqui eſt ſine exemplo. In utroque à vitulis ducitur ſimilitudo, ſolum ſexu mutato. Itaque hæc duo loca erunt omni ex parte parallela, ſi vitula דשה ſit idem, quod vituli מרבק *marbek*, id eſt, ſi conveniat utraque vox in triturandi notione. Sed *vitulos marbek* dici vitulos, qui triturant, planè videbitur inſolens, quia multo aliter ſumunt priſci & novi Interpretes. Vox occurrit in quatuor Scripturæ locis. Primus eſt, 1 *Sam.* 28. 24. ubi mulier ἐγγαστρίμυθος legitur domi habuiſſe עגל מרבק *vitulum marbek*, quem Regi *Sauli* obtulit. Secundus *Jer.* 46. *verſ.* 21. ubi *Ægyptii* milites, qui in tam pingui ſolo educati, ipſi etiam farti, & pingues erant, leguntur eſſe כעגלי מרבק *ut vituli marbek*. Tertius *Amos* 6. *verſ.* 4. ubi proceres *Iſraëlis* luxu & mollitie diffluxiſſe inter cætera ex eo probat *Propheta*, quod comedebant vitulos מתוך מרבק *è medio marbek*, ſupple *eductos*. Quartus denique hic ipſe locus, in quo verſamur, *Malach.* 4. *verſ.* 2. *Et pingueſcitis ut vituli* marbek. *Græcos* autem Interpretes non ſatis ſciviſſe quid eſſet *vitulus marbek*, colligere eſt ex verſionum inconſtantia. Quot enim ſunt Scripturę loca, in quibus adhibetur hoc vocabulum, tot illius nova cudunt interpretamenta. Nempe in primo *vitulus marbek* illis eſt δάμαλις νομὰς, *juvenca paſcualis*. In ſecundo *vituli* marbek μόσχοι σιτευτοὶ, *vituli ſaginati*. In tertio *vituli è medio* marbek μοσχάρια ἐκ βουκολίων γαλαθηνὰ, *vituli ex armentis lactentes*. In quarto rurſus *vituli* marbek, μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα, *vituli ex vinculis ſoluti*. Et hos ex parte ſequutus *Hieronymus*, modò *vitulos paſcuales*, aut *ſaginatos* reddit, modò *vitulos de armento*, aut *de medio armenti*. *Chaldæus* quoque in *Samuele* habet עגל פטים *vitulum ſaginatum*. Sed in aliis tribus locis ſemper pro מרבק *marbek*, habet רבקא *ribka*, iiſdem radicalibus, quamvis mutata forma nominis. Unde *Kimchio* מרבק *marbek*, vel רבקא *ribka*, eſt *locus ſaginationis*, uno verbo *ſaginarium*. Et *vituli marbek*, vel *ribka*, *vituli ſaginarii*, ſeu *ſaginati*, quod ſequuntur recentiores. Hęc in genere, nunc conabimur aliquid de his vocibus docere magis præciſum. *Arabice* بقرة *bacara* eſt bos, & رقبة *rakaba* collum. Ad utrumque videtur alludere ربقة *rabaka*, vel *ribca*, id eſt, *vinculum* propriè *in collo bovis*. Unde in *Alkamus* ربق Verbum eſt *bovis collum vincire*, & الربيقة *rabica* eſt bos, aut etiam aliud jumentum في الربقة in *ribka*, i. e. collum habens vinculo adſtrictum

ctum. Unde ad alia transfertur. Nam & de ove legas ربق الضان *ovem collo devinxit.* Et de homine ربقته من عنقي *illum collo meo adstrinxi.* Et Metaphoricè de iis, qui promissorum nexibus tenentur obligati لكم الوفا بالعهد ما لم تاكلوا الرباق *Vobis standum erit promissis, nisi colli vincula devoratis.* Et in aucupiis ارتبق الطير في حبالته *Avis collo adstricta est in laqueis ejus.*

Quod aucupii genus *Græcis* fuit notissimum. E quo numero *Archia Poëta* laqueum hujusmodi vocat δειραχθὲς εὔβροχον ἅμμα πετεινῶν, *collo onerosum multis laqueis avium rete.* Et *Antipater Sidonius* πετεινῶν ἄῤῥηκτον δεραιοπέδην, *infractum volucrium colli laqueum.* Item κλαγερῶν λαιμοπέδαν γεράνων, *clangentium gruum gulæ laqueum.* Et alius apud *Suidam* δεραγχέας πάγας, *laqueos collum frangentes.* Proinde *Homerus*, *Iliad.* χ'. procorum pellices, quorum

Δειρῇσιν βρόχοι ἦσαν ὅπως οἴκτιςα θάνοιεν,

collis laquei erant, ut miserrimè morerentur, cum turdis & palumbis confert, qui laqueo implicati sunt, collo nimirum adstricti. Constat igitur hactenus apud *Arabes* ربقة *ribka* esse *colli vinculum*, primò in bove, deinde καταχρηστικῶς in quovis animante. Sed *Hebræi*, hac in parte accurati magis, nonnisi de bove usurpant, idque cum ad areæ palum, aut columnam collo adalligatur, ut grana pedibus supposita trituret. Cujus ritus in *Talmudicis* libris non pauca sunt vestigia. Ut in Tractatu *Guttin* cap. 5. fol. 53. 1. פרה שהכניסה לרבקה על מנת שתינק ותדוש *Juvenca, quam inducit in* ribkam, *ut sugat, & trituret.* Et in *Bava Metsia* cap. 2. fol. 30. a. Et in *Pesachim* cap. 2. fol. 26. a. rursus de juvenca, הכניסה לרבקה ודשה *Inducit eam in* ribkam, *& illa triturat.* Et *Glossa* ad priorem locum, רבקה קו פלא בלע״ז שמרבקים שלש בהמות או ארבעה בצואריהן זו אצל זו ודשים הדישה Ribka *vulgari lingua est copula, qua tres, aut quatuor pecudes collis suis simul junctas, devinciunt ad triturandum.* Et ad posteriorem, רבקה קו״פלא בלע״ז שקושרין ד׳ פרות ביחד Ribka *vernaculo sermone copula, qua quatuor juvencas simul vinciunt.* Et ad vocem ודשה, *& triturat*, eadem *Glossa*; ודשה תבואה עם חבירותיה *Et triturat proventum cum sociis suis.* Et in Tractatu *Eruvin.* cap. 2. fol. 17. b. וביניהן כמלא שתי רבקות של ג׳ בקר דברי ר״מ ר׳ יהודה אומר של ד׳ קשורות *Et inter eas* (columnas areæ ad triturandum) *sit spatium duabus* ribkis, *quarum singulæ capiant tres boves juxta* R. Meir; *sed* R. Juda *dixit quatuor boves ligatos. Arabes* in tritura tres solum *bobes* adhibent, quorum medius راكس *rachis* vocatur, & طحن *tachin*, & هاد *had* (vel *hadin* Vocalibus additis) & extimus طايق *taik.* Alcamus,

الراكس الثور الذي يكون في وسط البيدر حين يداس والثيران حواليه

Rachis, *bos, qui est in media area cum tritura fit, & alii duo circa eum.* Reliqua videat apud eumdem, qui harum rerum curiosus est. Nobis docuisse sufficit, quod probandum susceperamus, nempe voce רבקה *ribka*, *copulam* significari, vel *vinculum in collo boum*, aut *vitulorum*, *quo triturantes vinciuntur.* Porro מרבק *marbek*, idem est, quod רבקה *ribka*; ut ex *Jonathane* constat, in quo רבקא *ribka*, ter est pro מרבק *marbek*, ut jam ante notavimus. Itaque מרבק *marbek*, à *R. Selomone* constanter *copula* redditur, *Jer.* 46. *v.* 21. *Amos* 6. *v.* 4. & *Malach.* 4. *v.* 20. Sed & *Græci Seniores Malachiæ* verba, ופשתם כעגלי מרבק *Et pingues fuistis, ut vituli* marbek, haud dubiè reddiderant, Καὶ σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν· *Et salietis ut vituli ex vinculis*, quibus scilicet in area devinciuntur, ut subsultando grana triturent. Sed additum ἀνειμένα, *soluti*, ex Glossemate; quia scribis imperitis, qui de tritura hîc agi non cogitabant, id videbatur absurdum, ut *ex vinculis saltare* dicerentur, nisi soluti. Omnino igitur vituli illi, qui in *Hebræo* textu dicuntur *vituli* מרבק *marbek*, & in *Chaldæo vituli* רבקא *ribka*, sunt vituli, qui in vinculis grana triturant, & eorum esu pinguescunt. Et *Jeremiæ* loco, *Pinguescetis, ut vitula triturans*, hic *Malachiæ* est parallelus, *Pinguescetis ut vituli* marbek. Rectè tamen reddideris, *ut vituli saginati*: qua figura Consequens ponitur pro Antecedente.

Alioqui boves pingues *Hebraicè* dicuntur בריאים *beriim.* Sic ad mensam *Solomonis* conferebantur in dies decem boves בריאים *beriim*, *pingues*, vel *domi saginati*, & viginti רעי *pascui*, seu *pascuales*, 1 *Reg.* 4. *v.* 23. Et speciosæ illæ vaccæ, quas per somnium vidit *Pharao*, sæpe vocantur בריאות *pingues* Genes. 41. v. 2. 4. 18. 20. Ἐκλεκτὰς, vel ἐκλεκτὰς LXX. reddunt; quia ברא quandoque est *eligere*, æquè ac ברה, ac ברר. Alii στερεμνὰς, *solidos.* Sed plerique meliùs *pingues.* Ut colligere est ex *Ezech.* 34. *v.* 20. ubi opponuntur שה בריה, & שה רזה, id est, *ovis pinguis*, & *ovis macra.* Ita vaccis *Pharaonis* visu formosis, & pinguibus opponuntur *aspectu fœdæ*, דלות *macilentæ*, רקות *tenues*, & רקות בשר *exiles carne.* Nam hęc tria ferè idem sunt. Et רקות *rakkoth*, quod extra *Gen.* 41. nusquam in usu est, ex *Arabica* lingua notissimum est, quâ رق rakka, *tenuem esse*, & رقاق *rokak*, & رقيق rakik, *tenuem* sonat. Nihil frequentius in *Avicenna*, qui lib. 1. (*a*) in descriptione focilium brachii dicit, *Eorum superius, quod ad pollicem tendit*, أرق *arakko*, id est, *tenuius est.* Et paulo post, ورقق الوسط *Et tenuius factum est medium.* Et lib. 2. cap. 3. ubi de medicinis singularibus, *Cum earum quædam sunt frigidiores*, لكنه أرق *etiam sunt subtiliores.* Et statim لرقته *propter subtilitatem suam.* Et infra, *Cum separatur ab eo calor igneus*, رق *attenuatur.* Sic in *Pentateucho Erpeniano*, Exod. 30. v. 36. *Et contundes ex eo* رقيقا *minutum.* Et Exod. 16. v. 14. رقيق مقشر *tenue decorticatum.* Et *Deut.* 32. *v.* 2. الشتا الرقيقة *pluvia minuta.* Et in hoc ipso loco *Genes.* 41. *v.* 3. *vaccæ* رقاق *tenues*, & *v.* 23. *spicæ* رقيقات *tenues.* Sed & *Syriacè* ܩܛܝܢܐ est *tenuis*, & ܩܛܢܐ *comminutio.* Et ὁ κρόταφος, *tempus*, *Hebraicè* dicitur רקה διὰ τὴν λεπτότητα.

Multi מריאים *meriim*, *boves pingues* dici putant pro בריאים *beriim*, B & M permutatis. Alii à מרא deducunt, quod *Talmudicis saginare* est. Nec desunt, quibus boves מסבלים sunt *boves saginâ graves*, Psal. 144. vers. 14. Sed nos utrumque aliter explicavimus. Proinde superest, ut doceamus quid propriè sit אבוס *abus*, *Proverb.* 15. *v.* 17. ubi *Solomon* convivium olerum, in quo sit dilectio, prefert convivio bovis אבוס *abus*, in quo sit odium. *Theodotio* σιτευτὸν, *Chaldæus*, *Syrus*, *Hieronymus* reddunt *saginatum.* *Aquila*, qui vocum originationibus hæret mordicùs, reddiderat, ut quidem puto, βοῦν φατνιαζόμενον, quasi præ-

præsepiatum dixeris, quomodo idem scripserat *Prov.* 14. 4. אבום בר φατνιάζεται γένημα. Nempe אבוס ebus, *præsepe*, & אבס abas, *saginare* sunt conjugata. Itaque שור אבוס propriè dicitur *bos, qui ad præsepe saginatur*. Ita malo, quàm quod *Talmudici*; quibus אבס est *pecudem tam copioso pabulo alere, ut fiat* כמין אבוס בתוך מעיה *tanquam præsepis species in medio viscerum ejus*. Vox ita usurpatur in *Misna*, Tractatu *De Sabbatho* cap. 24. fol. 155. *b*. אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין *Non saginant* (ad præsepe camelum die Sabbathi) *neque cibum illi in os ingerunt, sed solùm offerunt. Cibum in os ingerere* est דרס *daras*, quod videtur per Metathesin factum ex *Arabico* دسر *dasara*. Nempe دسر est *impellere*: ut, cum de ambaro dicunt *Ibno Abas* & *Assaphius* in *Damire*, هو شي دسرة البحر اي لفظة *Res est, quam mare* ad littus *impellit, hoc est ejicit*. Pro لفظ *ejicit*, aliud exemplar absurdè habet لقط *collegit*, unius puncti situ mutato. Inde دسر transfertur ad *concubitum*, & ad *confossionem*, quæ hasta fit, aut telo quovis. Et دسار *disar* est *clavus, qui in lignum intruditur*. Et, quod maximè huc pertinet, دوسر *dausar* est *camelus obesus, qui scilicet saginatur cibo in os impacto, & intruso*. Opponitur הלעיט, quod *cibare* est *solùm oblato cibo*, vel *aliquid cibandum, & delibandum offerre*. Sic *Esau Jacobo* dixit *Gen.* 25. 30. הלעיטני נא *Nunc mihi gustandum offer de hoc ruso*. *Græci*, Γεῦσόν με. *Onkelos*, & *Syrus* אטעימני, uterque *Arabs* اطعمني id est, *Da mihi gustandum*. *Aben Ezra*, *Kimchius*, & *Aquinas*, האכילני *Edendum mihi offer*. Melius quam *R. Selomo*, & *Talmudici*, quibus הלעיט quoque est *cibum in os ingerere*, sed *sola manu, & ita ut redire possit*. Neque enim verisimile est *Esavum* à *Jacobo* petiisse, ut sibi, tanquam infanti, cibus in os ingereretur. Et jumenta sic cibare cum sit valdè laboriosum, Doctores non concessissent, ut id fieret die Sabbathi. Cum neque tum licita fuerit האביסה *saginatio ad præsepia*, quæ minori labore impletur.

(b) Vide Es. 1. 3. & Job. 39. 9. ul. 12.

(b) Non solùm bovis, sed & asini, & jumenti cujusvis præsepe est אבוס *ebus*. Sed רפתת *raphath*, est *bubile*. Sic *Habac*. 3. 17. *Et non erant boves* ברפתים *in bubilibus*. *Græci*, & *Vulgatus*, ἐν ταῖς φάτναις, *in præsepibus*. *Arabs* quoque علي مزواد *super præsepia*. *Syrus* ܒܒܩܪܐ *in armentis*. Sed Magistri *bubilia* reddunt. Et veteres *Hebræos* sic usurpâsse docet *Kimchius*, & loca ex *Talmude* profert Cl. *Buxtorfius* in magno illo *Lexico*. Alludit *Arabicum* رفت *raphth* pro *fœno*, quomodo scribit *Alcamus*. Quamvis frequentius legatur geminatum رف vel رفة quod تبن id est, *paleam*, reddit *Damir*, *De animalibus*, in ثفة Radix رف est *comedere*, & *pabulum carpere*.

Loca terræ *Chanaan* bubus compascua in Scripturis tria memorantur, *Basan*, *Saron*, & vallis *Achor*.

BASAN, Heb. בשן, *Chald.* & *Syr.* בותנן & מתנן & בתנן & בתניא, *Arab.* بثنية Græcè *Josepho*, *Ptolemæo*, & *Stephano* Βαταναία, vel Βατανέα, regio est trans *Jordanem* inter torrentes *Jabok* & *Arnon*, pascuis felicissima. Proinde *Gaditæ*, & *Rubenitæ*, qui pecore abundabant, hanc sibi dari postulant. *Num.* 32. *v.* 4. quia est ארץ מקנה γῆ κτηνοτρόφος, *alendo pecori apta regio*. Et *Moses* laudat *agnos*, & *arietes filios* Basanis, id est, *Basane natos*, *Deut.* 32. *v.* 14. Ut *David* אבירי בשן, *tauros Basanis*, *Ps.* 22. 13. qui *Senioribus* sunt ταῦροι πίονες. *Aquilæ* λιπαροί, *Symmacho* σιτιστοί, *Vulgato*, & *Hieronymo*, *tauri pingues*, utrique *Arabi* ثيران سمان Et *Æthiopi* አልህምት : ሰቡሓን : quod id ipsum est. Sic *Ezech.* 39. 18. pro מריאי בשן כלם *Merie* Basan *sunt illi omnes*, *Græci* habent Οἱ μόσχοι ἐστεατωμένοι πάντες, *Vulgatus*, *Et pinguium omnium*; Arabs عجول قوية بجمعكم *Vituli robusti vos omnes*. Et *Amos*. 4. 1. פרות בשן, *juvencæ* Basan, *Symmacho* sunt αἱ βόες εὔτροφοι, & *Hieronymo vaccæ pingues*. Nempe illo ipso auctore in *Es.* 33. *Basan interpretatur uberrima, & pinguis*. Quod tamen apud *Hebræos* nusquam reperi. Sed *Arabice* بثنة dicitur ارض سهلة وليثة *solum planum, & molle*. Ita legitur in *Giauhari*. Et in *Alcamus* ارض اسهل وزيدة *solum planum, & ferax*. Et ibidem additur البثنية *Batanæam* dici terram prope *Damascum* الحنطة الحيرة منها والرمل اللينة *in qua optimum est triticum, & arena mollis*. Inde *Basan* habere nomen mihi est persuasissimum. De cætero veteres pascua *Basan* mirè extollunt. *Hieronymus* in *Amos* 4. *Vaccas pingues de armento se esse noverint, sive quæ nutriantur in pascuis* Basan, *quæ sunt loca herbarum fertilissima*. *Theodoretus* ibidem, Δαμάλεις δὲ αὐτὰς τῆς Βασανίτιδος ὀνομάζει, ὡς ἁβροδιαίτους, καὶ χλιδῇ παντοδαπῇ κεχρημένας. Τοιαῦται γὰρ καὶ τῆς Βασανίτιδος αἱ δαμάλεις, διὰ νομῆς ἀφθονίαν σκιρτῶσαι. *Eas autem appellat juvencas* Basanitidis, *tanquam molliter viventes, & omnigeno luxu diffluentes. Ejusmodi enim erant vaccæ* Basanitidis, *ob pabuli copiam exultantes*. Scilicet, teste *Cyrillo* in eumdem locum, χώρα ἡ Βασανῖτις εὔβοτός τε, καὶ εὐανθής· καὶ πολὺ λίαν ἐπιτηδείως ἔχουσα πρὸς τὸ δύνασθαι καταπιαίνειν ἀμφιλαφῶς τὰ ἐν αὐτῇ βοσκόμενα. Basanitis *regio pascua, & florida est, & idonea imprimis ad pecora, quæ in ea pascuntur, ubertim saginanda*. Apud *Tzetzem Chil.* 10. Hist. 306. Βασὰν κατά τινας Σκυθῶν λέγεται πόλις εἶναι. Basan *juxta nonnullos* Scythopolis *esse dicitur*: magno errore. Aliud enim *Basan* regio, aliud *Bethsan* oppidum, quod *Græcè* Σκυθόπολις dictum est, non tamen à *Scythis*, ut volunt; sed quia spinæ genus שטה *scitta*, ibi crescebat affatim, ut alibi, cum bono Deo, docebitur.

SARON est regio campestris circa *Joppen* & *Lyddam*, de qua *Act.* 9. 35. Οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν καὶ τὸν Σαρωνᾶν. *Arabs Erpenianus* صرفندة *Sarphandam* perperam reddit, id est *Sareptam*, quę urbs est maritima inter *Tyrum* & *Sidonem* à *Joppe* remotissima. *Saronis*, aut *Saronæ* situm discere est tam ex *Lucæ* verbis quæ citata sunt, quam ex his *Eusebii* in locis: *À* Cæsarea Palęstinę *usque ad oppidum* Joppen, *omnis terra, quæ cernitur, dicitur* Sarones. Et *Hieronymi* in *Es.* 33. Saron *omnis juxta* Joppen Lyddamque *appellatur regio, in qua latissimi campi, fertilesque tenduntur*. Et in *Es.* 65. *In* Hebræo שרון Saron *ponitur. Omnis regio circa* Lyddam, Joppen, & Jamniam, &c. Sunt, qui *Saronis* nomen *campum* explicant ex *Symmacho*, qui *Es.* 35. 2. hæc *Prophetæ* verba, *decor Carmeli & Saron*, ita *Græcè* reddiderat, εὐπρέπεια τοῦ Καρμήλου καὶ τοῦ πεδίου. Quod sequutus *Hieronymus*, *Es.* 65. 10. pro *Sarone* habet *campestria*. Sed *Græci* δρυμὸν habent, id est, *sylvam*, propriè *quernam*, & *glandiferam*. Fortè ex *Græca* lingua, qua σαρωνὶς est *quercus*. *Callimachus* Hymno in *Jovem*,

Ἠ πολλὰς ἐφύτευσε ζαρωνίδας ὑγρὸς Ἰάων
Ἤειρεν ---

Innumeras quercus liquidus producit Iaon
--- *Desuper.*

Et ibi *Scholiastes*, Σαρωνίδας, δρῦς. Et *Plinius* lib. 4. cap. 5. *Sinus* Saronicus *olim querno nemore redimitus, unde nomen, ita* Græcia *antiqua appellante quercum.* Et forte *Galli* indidem *Druides* alio nomine Σαρωνίδας appellabant, ut auctor *Diodorus* lib. 5. pag. 213. Nonnullis σαρωνίδες propriè sunt *cavæ quercus, & propter vetustatem hiantes. Etymologus* in Σαρώνυμον, καὶ σαρωνίδες, αἱ κοῖλαι δρύες. *Hesychius*, Σαρωνίδες πέτραι, ἢ διὰ τὴν παλαιότητα κεχηνυῖαι δρύες. Sed aliud *Hebræis* שרון *saron*, *locus* scilicet *lati prospectus.* Nomen est formæ ששון, & זדון, & לצון, à Verbo שור, quod *prospicere* significat. Prospectus porro nullibi patet latius, quàm in campis apertissimis. *Cyrillo* in *Es.* 33. *Saron* Judææ *locus est* εὐήροτα μὲν ἔχων πεδία, πρὸς δέ γε τὸ κρῆναι γηπονεῖν ἐπιτηδείως ἔχοντα λίαν, *campos habens arabiles, & ad agriculturam valde accommodos.* Sed pascuos describit *Hieronymus*, cui hæc notiora fuêre. *Omnis regio* Saron (inquit in *Es.* 65.) *circa* Lyddan, Joppen, & Jamniam *apta est pascendis gregibus.* Quo faciunt Scripturæ loca *Es.* 65. 20. *Et erit* Saron *in caulam gregum.* Et 1 *Par.* 27. 29. *Et bubus pascentibus in* Sarone *præpositus fuit* Sitrai *Saronita.* Agitur de *Davidis* Regis armentis, quæ ibi pascebantur, tanquam in campo uberrimo, & pascuis fertilissimo. Fuit & alius ejusdem nominis locus, de quo *Eusebius* in locis; *Hodieque regio inter montem* Tabor & Tiberiadis *stagnum vocatur* Saronas. *Jos.* 12. 18. ubi Vulgata *Rex Saron*, *Hebræa* habent מלך לשרון, *Rex Lassaron. Chaldæus* item, & *Arabs*, & *Græci* βασιλέα Λεσαρὼν, & *Syrus* ܡܠܟܐ ܚܕ ܢܣܪܘܢ *Rex unus Nesron*; L & N permutatis. Locus est à *Sarone* diversus. Neque enim L initiale Genitivi nota est, ut putavit *Hieronymus*, sed pars nominis. Sed ubi locorum fuerit, ignoramus juxta cum ignarissimis. Regna, quæ ibi describuntur, aut urbes, aut oppida sunt, quorum nonnulla destruxit *Josue*, ita ut illorum vestigia frustrà quærantur.

Superest vallis *Achor*, de qua *Es.* 65. *v.* 10. *Et erit* Saron *in caulas ovium, & vallis* Achor *in cubili boum.* Locus est ad Septentrionem *Jericho*, nec procul à *Galgalis*, ut docet *Hieronymus* in locis. Addit à regionis accolis usque hodiè sic nominari. *Theodoretus* in *Os.* 2. *v.* 15. asserit *Achar* pro *Achor* in *Syro* legi: Τὸ δὲ Ἀχὼρ παρὰ τῷ Σύρῳ Ἀχὰρ εὗρον. Nempe in ea valle *Achan* lapidibus oppressus est ܥܟܢ *Achan*, sed ܥܟܪ *Achar*. Quomodo etiam in *Græca*. Nam, utut Ἀχὰν legatur in *Complutensi* editione, & *Parisiensi* nupera, tamen reliquæ Ἀχὰρ habent. Et sic legerunt (b) *Josephus*, (c) *Athanasius*, (d) *Basilius*, (e) *Lucifer*, (f) *Cyrillus*, (g) *Theodoretus*. Quam lectionem veram esse suadet, quod *Esdras* quoque eam sequutus, 1 *Par.* 2. *v.* 7. *Filii*, inquit, *Charmi* עכר עוכר ישראל Achar, *qui turbavit* Israëlem. Ut doceat nomen *Achar* ad Verbum עכר *achar* alludere, quod *turbare* est. Quasi per allusionem ei dixerit *Josue* (h) מה עכרתנו יעכרך יהוה *Cur turbasti nos? turbabit te Dominus.* Unde vallis, in qua sceleris sui dedit pœnas, vocata sit *Achor*, vel *Achar*. Pro valle *Achar*, *Jos.* 7. versu 26. *Arabs* habet برج الافتضاح *turrim vituperii.* Sed pro برج legendum مرج *pratum*, aut *pascuum*, ut *Jos.* 19. 7.

(b) *Antiq. l.* 5. *c.* 1.
(c) *Cont. Arian. Orat.* 1. *p.* 293. *d.*
(d) *Reg. brev. Quæst.* 47.
(e) *Lib. De non parc. delinq.*
(f) *De adorat. l.* 5.
(g) *In Jos. Quæst.* 9.
(h) *Jos.* 7. 25.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

De boum usu in aratione, tritura, plaustris, esu, &c.

Vegetii *locus de bovis usu.* I. *Bos ad aratrum adhibitus. De aratri inventore variæ sententiæ. Aratrum non unus monstravit, sed diversi in diversis locis. Deus illius primus auctor.* II. *Bovis usus ad trituram. Grana olim excussa quatuor modis.* 1. *Baculis, & flagellis, quod* Græcè *dicitur* ῥαβδίζειν. 2. *Trahâ, vel traheâ factâ ex tabula, ferro, aut lapidibus exasperata, quæ* Hebr. *dicitur* morag, & Arab. naurag. *Ratio nominis. In* Ægypto ΠΙΕΣΤΗΡΙΟΝ. *Lexicon* Copt. *emendatum. Idem* Hebr. חרוץ charuts. *A bubus trahebatur.* 3. *Plostello Punico, de quo* Varro, & *Patres in* Esaiam. 4. *Boum ungulis, quo allusum* Mich. 4. 13. *Id in usu apud* Hebræos, Syros, Arabes, Ægyptios, Græcos, *&c. Nec boum solùm, sed & equorum, mulorum,* &c. *Boves cur* triones *dicti.* Bos lassus fortius figit pedem. *Mos in* Asia *hodieque durat.* III. *Plaustra trahunt. Plaustrum* Cybeles. *Primi inventores*, Bacchus, & Ceres. *Plaustrum boum* Hebraicè עגלה, Græcè ἅμαξα. *Inde* Hamaxobii. *In* Scythis *qui* ὀκτάποδες. Budini *unde dicti.* IV. *Boves onera gestant. Contra*, Cicero, & Horatius; & *vetus Proverbium*, Clitellæ bovi impositæ. *Tamen feretro se submittunt, & homines dorso gerunt.* Ampelus, Europa, & Hercules *tauris vecti.* V. *Vituli in veterum deliciis. Bubula quoque in conviviis recepta. Et in mensa* Solomonis, & Nehemiæ. *Et Heroum apud* Homerum. *Tamen ab esu bovis multi veterum per superstitionem abstinuerunt.* Athenis *lex ea de re. Hujus vestigia in* Diipoliis, & Buphoniis. *Boves æneâ demum, vel ferrea ætate cæsi.* Romæ *etiam par superstitio. His Dei verbum oppositum.* VI. *Bovis lac utilissimum, unde butyrum, & caseus. Butyri usus serò ad* Græcos *devenit. Cur in* Cypro *dictum sit* ἔλφος, & Hebraicè חמאה chema. Hebræa *casei nomina tria.* 1. חריצים, Græcum τρυφαλίδες *quid propriè. Formellæ, formatica, formagines.* 2. שפות *à colando.* 3. גבינה *à coagulatione.* Ὄρος τετυρωμένον, mons incaseatus. *Caseus ex lacte bubulo majore copiâ.* VII. *Buccinæ ex cornu bovis. Idem* Jobel, *unde* Jubilæus *annus. Quid* attollere cornu 1 *Par.* 25. 1. *Cornu olei.* Κέρας *poculi genus, unde* κεράζαι. Bacchus *cur* ταυροκέρως. Xenophon *emendatus.* VIII. בקורת *flagellatio ex loro bubulo.*

De bovis usu insignis est hic *Vegetii* locus in *Prologo* lib. 3. *Veterin. Cuncta legumina, sive frumenta bobus meritò, aratrisque debentur. Vinearum ipsarum usus periret, nisi eorum adminiculis subvehendis carpenta sudarent. Quid de diversorum onerum comparatione referamus, dum inter mobilia, & quidquid gravius est, absque vehiculis penè reddatur immobile? Reliqua quoque animalia, ipsæque cohortales aves ex eorum capiunt labore substantiam. Unde enim equis hordeum, unde cibum canibus, unde porcis pabulum dominorum solertia ministraret, ni pararentur boum labore frumenta? Et, ne longum faciam, bobus debet alimenta quidquid ali potest. Apud alios genus mulorum, apud alios camelorum, apud paucos elephantorum licet exiguus usus est. Nulla potest natio esse sine bubus.* Quæ, utut eleganter dicta, tamen minus

minùs accurata sunt. Bovis enim usus multò plures vel ex sola Scriptura colligi possunt. Horum alii communes sunt, alii sacri. In illis primus esto, quod ad aratra adhibetur. Sic *Jud.* 1. 14. *Boves arabant, & asinæ pascebant juxta eos.* Et 1 Reg. 19. vers. 19. *Reperit* Elisæum *filium* Saphat *arantem duodecim jugis boum.* Et *Es.* 30. 24. *Boves etiam & asini, qui colunt terram.* Docuimus enim suo loco etiam asinis arari, qui tamen nihil ad boves. Proinde *Solomon* Prov. 14. 4. *Ubi desunt boves, præsepe mundum est* (id est, *vacuum*) *& proventuum copia pendet ex viribus bovis.* Hinc *Samson* eo alludens *Jud.* 14. 18. *Si non arâssetis vitulâ mea, non invenissetis ænigma meum.* Et *Amos* cap. 6. versu 12. ut doceat res haudquaquam succedere, cum præposterè fiunt; *An current in petra equi! An ea bubus arabitur?*

Græcorum alii hoc inventum ad *Cererem* referunt, de qua *Orpheus*,

Ἡ πρώτη ζεύξασα βοῶν ἀροτῆρα τένοντα,

Quæ prima junxit boum aratricem cervicem. Alii ad *Triptolemum*, tanquam ab ea edoctum. *Hyginus* Fab. 277. Ceres *boves domare, & alumno suo* Triptolemo *fruges serere demonstravit.* Neque alius apud *Poëtam*

--- *uncique puer monstrator aratri.*

Alii ad *Buzygem* Heroem. *Plinius* lib. 7. cap. 56. *Bovem, & Aratrum* (invenit) *Buzyges Atheniensis; ut alii,* Triptolemus. *Hesychius*, Βουζύγης, ἥρως Ἀττικὸς, ὁ πρῶτος βοῦς ὑπὸ ἄροτρον ζεύξας. Buzyges, *Heros* Atticus, *qui primus boves aratro junxit.* Nec desunt, qui *Minervæ* tribuant, quæ Βοαρμία dicta fuerit à *Bæotis*, παρὰ τὸ συναρμόσαι, καὶ ζεῦξαι εἰς ζύγον, καὶ ἄροτρον, βόας. Ita veterum aliquis apud *Phavorinum.* Ab aliis creditur *Bacchus* primus esse hujus artis auctor: *Bacchus*, inquam, non *Semeles*, sed *Proserpinæ*, & *Jovis* filius, quem tradit *Diodorus* lib. 3. πρῶτον βοῦς ὑπ' ἄροτρον ζεῦξαι, τὸ πρωτοῦ ταῖς χερσὶ τὴν γῆν κατεργαζομένων, *primum boves sub aratro junxisse, cum anteà homines nonnisi manibus terram colerent.* Addit ideo cornua à pictoribus, & *Poëtis* ipsi affingi. *Arrianus* quoque in *Indicis* asserit βόας ὑπ' ἀρότρῳ ζεύξαι Διόνυσον πρῶτον, καὶ ἀροτῆρας ἀντὶ νομάδων ποιῆσαι Ἰνδῶν τοὺς πολλοὺς, Bacchum *primum aratro boves junxisse, & Indorum multos ex pastoribus aratores fecisse.* Neque ab eo diversum puto *Ægyptiorum Osirin*, cui idem inventum tribui tam ex *Plutarcho*, quam ex *Diodoro* constat. Unde *Servius* ad hæc *Poëtæ*,

--- *uncique puer monstrator aratri:*

Alii Triptolemum, *alii* Osirin *volunt.* In *Æschyli Promethêo vincto* hoc idem *Prometheus* ita sibi vindicat,

Κἄζευξα πρῶτος ἐν ζυγοῖσι κνώδαλα
Ζεύγλαισι δουλεύοντα σώμασιν θ', ὅπως
Θνητοῖς, μεγίστων διάδοχοι μοχθημάτων
Γένωντ'.

Et jumenta (id est, *boves*) *primus jugo subjeci, quæ jugi collaribus* (id est, *collis jugo insertis*) *& corporibus serviunt, ut homines à maximis laboribus sublevent.* In *Hispania* vetustissimus *Tartessiorum* Rex *Abides* boves primò aratro domari, frumentaque sulco serere docuit, ut *Trogus* auctor est lib. 24. Huc pertinere videtur *Abidis* nomen, aut cognomen potiùs, illi Regi, nisi fallor, inditum à *Phœnicibus Tartessi* jam olim incolis, ut alibi planum fecimus. Quia *Phœnicio* sermone עבד abad, *terram colere*, עביד abid, *agricolam*, עבודה abuda, *culturam terræ* significat. Itaque ut *Athenis* Βουζύγης, sic in *Hispania Abides* nomen habuit ab argumento. Sed, ut de aratri origine litem decidam, *Servio* calculum addo; ex cujus sententia *Non unus aratrum in toto orbe monstravit, sed diversi in diversis locis.* Nec est, quod *Græci* hoc inventum *Cereri*, aut *Triptolemo* adscribant, cum utroque antiquior *Moses* de agricultura leges tulerit. Ut cum arare vetat primogenito bovis, *Deut.* 15. 19. & bovem ad aratrum cum asino jungere, *Deut.* 22. *v.* 10. Et ad cædis expiationem juvencam decollari jubet, quæ nondum araverit, neque sub jugo traxerit, *Deut.* 21. 3. Quid quod diu ante *Mosem Jobo* fuêre primò quingenta, deinde mille juga boum, & agricolatio multa, *Job.* 1. 3. & 42. 12. Proinde agriculturæ nullum alium auctorem agnosco, quam summum Deum; è quo hoc inventum exîisse disertè tradit *Esaias* in fine capitis 28; ut doceret se mirabilem esse consilio. Prima igitur artis rudimenta *Caino* cum inspirâsset, eodem auctore posteriores colophonem addiderunt, boum usi ministerio, quos homini subjecerat, ut legitur *Psal.* 8. 7. 8. Itaque γεωργίαν ὑπὸ ὑψίστου ἐκτισμένην, *agriculturam à summo Deo creatam* fuisse, *& institutam* verè ait *Sirachides* Eccles. 7. 15.

II. Secundus boum usus est ad trituram; de quo jam quædam à nobis observata sunt in explicatione vocum דשה *dasa*, & מרבק *marbek*. Sed, ut res plenius intelligatur, sciendum est, veteres grana quatuor modis excussisse, vel extrivisse. Primo enim virgis, & flagellis, ex folliculis excutiebant. *Columella* lib. 2. cap. 21. *Spicæ possunt per hyemem vel baculis excuti, vel exteri pecudibus.* Et infrà, postquam culmos tribula, vel trahâ comminui dixit, *Ipsæ autem spicæ meliùs fustibus tunduntur.* *Judæos* nonnisi debiliora semina sic excussisse suadent hæc *Hieronymi* in *Esaiam*, Gith, & *cyminum*, *quæ infirmiora sunt semina, non rotis plaustrorum teruntur*, &c. *sed virga excutiuntur, & baculo, quæ vulgò flagella dicuntur:* quæ ex ipso *Propheta* sumpta. Ita enim *Esaias* cap. 28. versu 27. *Quia gith tribula non trituratur, nec rota plaustri super cyminum volvitur: sed* במטה יחבט קצח וכמן בשבט *baculo gith excutitur, & cyminum virgâ.* Post quæ sequitur, panem, id est, triticum, ex quo fit panis, multò aliter, nempe rota plaustri esse conterendum. Itaque *Esaiæ* ætate vera fuit hæc *Hieronymi* distinctio. At olim grana quævis baculo excutiebantur. Ita *Jud.* 6. 11. *Gedeon* חובט חטים בגת *virgâ*, vel *baculo, excutiebat frumenta in torculari.* Id enim propriè חבט. Hinc *Græci* ῥαβδίζων σῖτον ἐν ληνῷ. Et *Ruth.* 2. 17. *Et collegit in agro ad vesperam usque,* ותחבט *& virga excussit quod collegerat:* ubi *Græci* rursus, Καὶ ἐράβδισεν ἃ συνέλεξε. Et *Kimchius* in *Judices*, חבט כמו דש אלא שהדישה בבהמות וחביטה במקל וכן כי תחבוט זיתך חובט במקל בזית להפיל הזיתים *Idem* חבט excutere, *quod* דש triturare, *nisi quod tritura fit per bestiàs, & excussio baculis. Ita* Deut. 24. 20. "Cum excusseris olivam tuam; *baculo scilicet arborem cædens, ut olivæ in terram cadant.* De oleis tamen *Theophrastus*, (*De caus.* lib. 1. cap. 23.) Τὰ δένδρα λυμαίνοιτ' ἂν ῥαβδιζόμενα, *Arbores baculis percussi corrumperentur.* Proinde vult exspectari plenam olivarum maturitatem, ut ex arbore sponte decidant.

Secundò grana exterebantur quodam tribuli genere facto ex tabula lapidibus aut ferro asperata, quæ imposito auriga, aut pondere grandi, trahebatur jumentis junctis. Ita *Varro*, *Rust.* lib. 1. cap. 52. Hoc tribuli genus à *Columella traha* dicitur, & à *Virgilio* cum Epenthesi *trahea* è *trahendo*; quia non habebat rotas. Lingua sacra מורג *morag*, vocatur *Es.* 41. *v.* 15. pro מוגר *mogar*, per Metathesin, ut quidem puto. Nam גרר *garar*, est *trahere*, unde מוגר *mogar*, *traha* dicatur forma analogica: ut à רדד radad, *extendere*, מורד morad, *opus extensum* 1 Reg. 7. v. 29. Ex *Hebræo* מורג *morag*, factum est *Arabicum* نورج *naurag*, M & N permutatis. *Alcamus* نورج *naurag* definit *instrumentum ferreum, aut ligneum, quo fruges in area teruntur.* Lexicon *Copto-Arabicum Coptice* reddit ΠΙΑΣΤΗ΄ΡΙΟΝ, pro quo lego ΠΙΕΣΤΗ΄ΡΙΟΝ, id est, *pressorium instrumentum*, ἀπὸ τοῦ πιέζειν, *à premendo.* Suidas Πιεστήριον,

ριον, τὸ ἐκθλῖϐον. Sed definitio ȣ̓ מורג *morag* non potest aliunde meliùs desumi, quam ex *Es.* 41. *v.* 15. ubi *Israëlitis* dicit Dominus, *Ponam te* למורג חרוץ חדש בעל פיפיות *in novum* morag (seu *tribulum*) *incisum variis incisuris, ut montes trItures, & comminuas, collesque ponas ut glumam.* A quibus incisuris vocatur etiam חרוץ *incisum*, ut nuper *Es.* 28. *v.* 27. Gith *non trituratur* בחרוץ *inciso*, id est, *tribulo*. Ita חרצי, vel חרצות הברזל sunt *tribuli ferrati* 2 *Sam.* 12. 31. & 1 *Par.* 20. 3. & *Amos.* 1. *v.* 3. Boves etiam hujusmodi tribulos traxisse colligitur ex 2 *Sam.* 24. 22. ubi *Arauna*, qui in area sua triturabat, offert Regi *Davidi boves suos ad sacrificandum*, והמורגים *& tribula, & instrumenta boum pro lignis.*

Tertiò, plaustro rotis instructo ad triturandum utebantur. *Plostellum Pœnicum* vocat *Varro*, ubi suprà, tanquam à *Pœnis* inventum, qui ex *Chananæa* venerant. Et factum fuisse memorat ex assibus, seu asseribus dentatis cum orbiculis, id est, rotulis. Addit in eo aliquem sedisse, atque agitâsse quæ trahebant jumenta, & in *Hispania* citeriore, atque aliis locis ita fieri. *Hieronymus* etiam in *Es.* 25. *Sunt carpenta ferrata, rotis per medium in serrarum modum se volventibus; quæ stipulam conterunt, & comminuunt in paleas.* Et in *Es.* 28. *Quæ* (plaustrorum rotę) *in serrarum similitudinem ferreæ circumaguntur, & trahuntur super demessas segetes.* Item, *Triticum, de quo efficitur panis, rotis ferreis teritur, & omnis ejus stipula comminuitur in paleas.* Et *Cyrillus* in *Es.* 45. postquam in *Ægypto* triticum dixit boum ungulis triturari: *Alibi*, ait, ἁμάξαις χρώμϐοι, καὶ τροχοῖς πριςηροειδέσι, ἀυτὸ δὴ τȣ̃το μεμελετήκασι κατορθȣ̃ν, *plaustris, & rotis serratis utentes, id ipsum præstant.* Quin ab *Esaia* sæpe allusum ad hæc triturantium plaustra, si sequimur Interpretes. Ita enim habet *Græca* editio *Es.* 25. 10. Καταπατηθήσεται ἡ Μωαϐῖτις, ὃν τρόπον πατȣ̃σιν ἅλωνα ἐν ἁμάξαις. Et Romana, *Triturabitur* Moab *sub eo, sicut teruntur paleæ in plaustro.* Et *Es.* 38. *v.* 27. Ὀυδὲ τρόχ☉ ἁμάξης περιάξει ἐπὶ τὸ κύμινον, ubi *Romana, Neque rota plaustri super cyminum circuibit.* Et de pane, versu 28. *Neque vexabit eum rota plaustri.* Et *Es.* 41. *v.* 15. Ἐποίησά σε ὡς τρόχȣς ἁμάξης ἀλοῶντας. Et *Vulgata, Ego posui te quasi plaustrum triturans.* Neque multò aliter *Syra*, & *Arabica.* Sed, utut fatear me omnes locos, qui citati sunt, præstare nolle, tamen ipsum *Prophetam* de his plaustris egisse certus sum, *Es.* 28. 27, 28.

Quartò ab ipsis bobus, aut jumentis aliis grana obterebantur. Quo hæc *Jeremiæ* pertinent, cap. 50. versu 11. *Pingues eritis* כעגלה דשה *ut vitula triturans.* Et *Os.* 10. 11. Ephraim *vitula est, quæ assuevit, & amat triturare.* Et Lex *Mosis*, Deut. 25. 4. *Trituranti bovi os non obligabis.* Fortasse etiam quatuor (a) loca de vitulis מרבק *marbek*, quæ suprà explicavimus. Eâ enim voce docuimus significari vincula, quibus vituli triturantes alligantur. Neque dubium, quin Deus ad hunc morem alludat, *Mich.* 4. 13. *Tritura*, inquit, *filia* Sion, *quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos.* Hunc verò triturandi morem olim in usu fuisse apud *Hebræos, Syros, & Arabes* capite præcedenti probavimus. Nunc ecce idem de *Ægyptiis* apud *Cyrillum* in *Es.* lib. 3. tom. 5. Ἀιγυπτίων μὲν παῖδες συνενεγκόντες ἐξ ἀγρῶν ἐπὶ τὴν ἅλωνα δράγματα, εἶτα βȣ̃ς ἐταφιέντες ἀυτοῖς, καὶ ἐν κύκλῳ περικομίζοντες, καταλεπτύνȣσι ταῖς χηλαῖς τὰς ἀςάχȣς (lege ἀςάχυας) *Ægyptiorum filii, comportatis ex agro in aream manipulis, his deinde boves immittunt, & circumagunt, ut spicas ungulis comminuant. Græcorum* quoque vetustissimos boum operâ idem præstitisse hęc *Homeri* doceant *Iliad.* ύ.

(a) 1 *Sam.* 28. 24. *Jer.* 46. 21. *Amos* 6. 4. *Malach.* 4. 2.

Ὡς δ᾽ ὅτε τις ζεύξη βόας ἄρσενας εὐρυμετώπȣς,
Τριϐέμϐαι κρῖ λευκὸν ἐϋτροχάλῳ ἐν ἀλωῇ,
Ῥίμφα τε λέπτ᾽ ἐγένοντο βοῶν ὑπὸ πόσσ᾽ ἐριμύκων.

Ut cùm boves mares, latis frontibus, jungit aliquis, ut in rotunda area album hordeum obterant, & sub mugientium boum pedibus grana statim tenuia fiunt. Callimachus Hymno in *Cererem*, hoc inventum illi tribuens, canit,

--- ὡς καλάμην τε, καὶ ἱερὰ δράγματα πρῶτα
Ἀςαχύων ἀπέκοψε, καὶ ἐν βόας ἧκε πατῆσαι.

quomodo calamum, & spicarum sacros manipulos prima absciderit, & boves calcatum immiserit. Xenophon in *Oeconomico* docet accuratius qua ratione id factum fuerit, cùm τὰ ὑποζύγια, id est, *jumenta* dicit πατεῖν τ̀ σῖτον ἐλαυνόμϐα, *frumentum obterere, cum stimulantur.* Et his adesse τȣ̀ς ἐπαλώςας, *trituræ moderatores*, qui ςρέφοντες, καὶ ὑπὸ τȣ̀ς πόδας ὑποϐάλλοντες τὰ ἄτριπτα, ἀεὶ δηλονότι μάλιςα ὁμαλίζοιεν ἂν τὸ δεινὸν, καὶ τάχιςα ἀνύτοιεν, *qui vertunt, & pedibus subjiciunt ea, quæ trita non sunt, ut duriora nimirum æquè obterantur, ac celerrimè perficiantur.* Interim ne quis ab eo putet solos boves intelligi, *jumenta* hic vocari dicit βȣ̃ς, ἡμιόνȣς, ἵππȣς, *boves, mulos, & equos. Varro* quoque boum speciatim in hoc negotio non meminit, sed jumentorum in genere. *Apud alios*, inquit, *exterius grege jumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quod ungulis è spica exteruntur grana.* Et, si creditur *Columellæ* lib. 2. cap. 21. *Nihil dubium est, quin equis melius, quam bubus ea res conficiatur.* Sed, ut *Judæi, Syri, Arabes, Ægyptii, & Græci* apud *Homerum*, ita *Romani* veteres boum operâ potissimum videntur grana trivisse, atque à terendo *triones*, quasi *teriones*, appellitâsse. Quin illud *Hieronymi, Bos lassus fortiùs figit pedem*, videtur ex *Comicorum* aliquo sumptum, qui de bove triturante usurpaverit. Alioqui enim nihil refert quàm fortiter bos pedem figat. Sic triturandi morem in *Asia* hodieque retineri probat *Drusius* in *Micheam* ex his *Leunclavii Turcic.* pag. 234. *Solent illarum regionum incolæ, postquam demessæ fruges sunt, non domum eas ex agris, more nostro, granis nondum excussis, in horrea convehere: sed in aream quamdam sub dio comportare; deinde, sparsis per aream manipulis frugum, boves, & bubalos immittunt, qui dum pedibus subjectas proterunt, aristis grana nullo negotio excutiuntur.* Idem ab illis *Tartaris* usurpari, qui circa *Volgæ* ostia degunt, asserit *Olearius*, testis ἀυτόπτης, idemque ἀξιοπιςότατ☉, *Moscovitici, & Persici* itineris lib. 4.

III. Tertius boum usus est, quod plaustra trahunt, de quo sæpe Sacri Scriptores. Sic *Num.* 7. 3. *Et adduxerunt oblationem suam coram Domino, sex plaustra camerata, & duodecim boves*, qui scilicet bijuges singula plaustra traherent. Proinde vers. 7. & 8. dantur *Gersonitis* duo plaustra, & quatuor boves, & *Meraritis* quatuor plaustra cum octo bobus. Et 1 *Sam.* 6. 7. *Facite plaustrum novum, & accipite duas juvencas fœtas, quibus nunquam impositum sit jugum, ut eas jungatis illi plaustro.* Et 2 *Sam.* 6. 3. 6. *Imposuerunt arcam Dei plaustro novo*, &c. *Et boves in luto hæserunt.* Sæpe etiam profani. *Smyrnæus* lib. 6.

Ὡς δ᾽ ὅθ᾽ ὑπὸ ζεύγλησι βόες μέγα κεκμηῶτες
Δȣρατέην ἐρύσωσι πρόσω μεμαῶτες ἀπήνην.

Ut cum boves sub jugo valde laborantes ligneum porrò nitendo plaustrum trahunt. Veterum epigrammata in amnis concreti descriptione,

Quà ratis egit iter, juncto bove plaustra trahuntur.

Item,

Plaustra boves ducunt, quà remis acta carina est.

Cybele, mater Deûm, è *Phrygia* navi advectâ hujusmodi plaustro *Romam* invecta est, *Ovid. l.* 4. *Fast. v.* 343.

Ipsa sedens plaustro portâ est invecta Capenâ;
Sparguntur junctæ flore recente boves.

Bacchus & Ceres putantur primi boves plaustro junxisse. *Tibullus* lib. 2. *Eleg.* 1.

Illi etiam tauros primi docuisse feruntur
Servitium, & plaustro supposuisse rotam.

Tale

Tale plaustrum *Hebræis*, & *Syris*, עגלה, *agala*, vocatur, & *Arabicè* عجلة *egela*, non à *rotunditate*, ut volunt, sed quia illud trahunt עגלים *agalim*, id est, *vituli*, seu *boves*. Quod his verbis me docuit *Alcamus*, العجلة الالة التي يجرها الثور Egela, *plaustrum, quod trahunt boves*. Proinde *Hebræum* עגלה, *Græci* Interpretes ἅμαξαν constanter reddunt, id est, *plaustrum, cui junguntur boves*. Quamvis enim ἅμαξα sæpe sumatur latiùs, tamen id propriè sonat, ut ἅρμα *mularem currum*. Vetus aliquis *Scholiastes* in *Phavorino*, Ζεῦξαι, τὸ τὰς βόας εἰς ἅμαξαν ἄξαι, ἢ ἡμιόνους εἰς ἅρμα. Unde *Hamaxobii* dicuntur *Scythæ*, qui pro domibus plaustra boum habent. Et ὀκτάποδες, quotquot domini sunt δύο βοῶν, καὶ ἁμάξης μίας, *boum duorum, & plaustri unius*. Ita *Lucianus* in *Scytha*. *Budini* quoque, gens *Scythica*, si Veteribus credimus, παρὰ τὸ δινεύειν ἐπάνω ἁμαξῶν ὑπὸ βοῶν ἐλαυνομένων, *quia circumeunt vecti plaustris à bobus actis*. Ita *Stephanus* ex *Parmenione Byzantio*. *Scythica* hæc plaustra *Ovidius* passim describit, ut *Trist*. lib. 3. *Eleg*. 10.

Ducunt Sarmatici *barbara plaustra boves.*

Et *Eleg*. 12.

Stridula Sauromates *plaustra bubulcus agit.*

Et *De Ponto* lib. 4. *Eleg*. 7.

Ipse vides, onerata ferox ut ducat Iazis
Per medias Istri *plaustra bubulcus aquas.*

IV. Quartò, boves etiam onera gestabant 1 *Par*. 12. *v*. 40. *Panem afferebant in asinis, & camelis, & mulis, & bobus.* Quibus hæc *Tullii* opponi queant *De Nat. Deorum* lib. 2. *Quid de bobus loquar, quorum ipsa terga declarant non esse se ad onus accipiendum figurata?* Et Proverbium vetus ex eodem (*b*) *Tullio*, (*c*) *Quintiliano*, & (*d*) *Ammiano*; *Clitellæ bovi impositæ, planè non est nostrum onus.* Cui non absimile hoc *Horatii* lib. 1. *Epist*. 14.

(*b*) *Lib*. 5. *ad Attic. Epist*. 15.
(*c*) *Lib*. 5.
(*d*) *Lib*. 16.

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Quasi ut arare ab equo, ita dorso vehere à bove tum fuerit alienum. Agitur enim de iis, qui, suâ sorte non contenti, alienam semper appetunt. Sed, utut bos ad arandum potius sit natus, quam ad vehendum, tamen eum ad vecturas non esse prorsus inutilem docet experientia. Hinc *Ælianus*, *Hist*. lib. 7. cap. 4. tauros ait feretro se submittere, & puerum, aut puellam cervice, dorso mulierem gestare. Et *Phile* cap. 46.

Πάγχρηστον ὁ βοῦς, καὶ κομίζει φορτία.
Ad omnia aptus bos, onera etiam gerit.

Hinc in fabulis *Ampelus*, puer *Baccho* charus, taurum conscendit,

Καὶ θρασὺς ἵζατο κοῦρος ὑπὲρ βοέοιο μετώπου.
Et audax sedebat puer super bovina fronte. Ita *Nonnus* *Dionys*. lib. 11. versu 167. Atque ut Poëtæ *Europam*, ita *Romani* Histriones *Herculem* tauro vexerunt. Liber *Spectaculorum*, *Epigr*. 16.

Vexerat Europen *fraterna per æquora taurus:*
At nunc Alcidem *taurus in astra tulit.*

Et hoc ipso, quod *Solomon* æneo mari boves pro Atlantibus supposuit, docuit hoc animal ad gestanda onera non esse prorsus inhabile. Nec in *India* hodieque quidquam est frequentius, quam boves videre gerulos.

V. Quintò, vituli non solùm in cibis, sed & in deliciis veterum *Hebræorum* fuerunt. Hinc *Abraham* apponit Angelis *vitulum tenerum, & bonum*, Gen. 18. v. 7. Et Regi *Sauli Pythonissa* mactari jubet עגל מרבק *vitulum marbek*, seu *triturando saginatum*, 1 *Sam*. 28. v. 24. Nec paterfamilias in parabola quidquam habet lautius, quo resipiscentem filium excipiat, quàm vitulum saginatum, *Luc*. 15. *v*. 23. Quò faciunt hæc *Jerem*. 31. *v*. 12. *Confluent ad bona Domini, ad frumentum, mustum, & oleum, & ad fœtus boum, & avium.* Et *Amos* 6. *v*. 4. *Comeditis agnos ex grege, & vitulos* מתוך מרבק *ex medio marbek*, id est, cibos quosque selectissimos. Neque vitulina solum, sed & bubula tum fuit in conviviis recepta. Exempla vide 1 *Reg*. 1. *v*. 9. & 19. 21. & 1 *Paral*. 12. *v*. 40. & 2 *Par*. 18. *v*. 2. & *Esa*. 22. *v*. 13. Itaque *Prov*. 15. *v*. 17. conviviolo ex olusculis opponitur convivium משור אבום *ex bove altili*, tanquam tenuissimo lautissimum. Et *Matth*. 22. *v*. 4. Rex, regni sui Proceres ad filii nuptias vocans, Οἱ ταῦροί μου, inquit, καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, *Tauri mei, & altilia mea mactata sunt*, id est, tauri mei altiles, per figuram ἓν διὰ δυοῖν. Proinde in quotidianis *Solomonis* & *Nehemiæ* cibariis censentur boves 1 *Reg*. 4. 23. & *Nehem*. 5. *v*. 18. In *Homericis* Heroibus eamdem frugalitatem Veteres pridem observarunt. In his *Socratis* discipulus *Dioscorides*, qui scripsit τοὺς παρ' Ὁμήρῳ νόμους, *Homerum* notat neque in festis neque in nuptiis, neque in ullo alio conventu quidquam apponere præter bubulam: quamvis *Agamemnonem Græcorum* Optimates convivio excipientem sæpe introducat, & *Menelaum Hermiones*, filiique, & filiæ nuptias celebrantem. Addit eumdem hospiti suo *Telemacho* tantum offerre νῶτα βοὸς, *terga bovis*. Quomodo *Ajaci* *Agamemnonem*, atque etiam *Nestori* seni. *Nestor* quoque, cum multos convivas invitâsset, *Aliquis*, inquit, πεδίονδ' ἐπὶ βοῦν ἴτω, *in campum ad bovem eat*. Quid quod *Alcinous Ulyssi*, & delicatis illis *Phæacibus* tales apponit mensas? Neque aliis cibis proci vescuntur in domo *Penelopes*, quamvis omnium hominum maximè voluptati dediti. Hæc pluribus persequitur *Dioscorides*, quem diximus, unde quædam excerpsit *Athenæus* libro primo, sed multò plura *Suidas* voce Ὅμηρος.

Constat tamen multos Veterum ab esu bovis per superstitionem abstinuisse. Nam, ut *Ægyptios*, & *Phœnices* taceam, qui, auctore *Porphyrio*, humanis vesci carnibus, quam vaccam morsu attingere maluissent: *Barcæosque*, & *Cyrenæos*, & pastoritios *Afros*, inde ab *Ægypto* usque ad *Tritonidem* lacum, quos ab esu vaccæ abstinuisse testatur *Herodotus*: & apud *Phrygas* morte mulctatum fuisse, quisquis bovem aratorem interfecisset, ut est in *Æliano*, *Hist*. lib. 12. cap. 34. *Athenis* quoque, & in *Peloponneso* id olim fuit prohibitum. *Varro*, *Rust*. lib. 2. cap. 5. *Hic socius hominum in rustico opere, &* Cereris *minister. Ab hoc antiqui manus ita abstineri voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset. Qua in re testis* Attice, *testis* Peloponnesos. *Atticam* ea de re legem citat *Ælianus*, *Var*. lib. 5. c. 14. Βοῦν ἀρότην, καὶ ὑπὸ ζυγὸν πονήσαντα σὺν ἀρότρῳ, ἢ καὶ σὺν τῇ ἁμάξῃ, μηδὲ τοῦτον θύειν, ὅτι καὶ οὗτος εἴη ἂν γεωργὸς, καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. *Bovem aratorem, & sub jugo laborantem cum aratro, vel cum plaustro, ne mactanto; quia ille etiam est agricola, & hominum in laboribus socius.* Quo alludens *Plato* lib. 6. *De Legibus*: ὅτε οὐδὲ βοὸς ἐτολμῶμεν γεύεσθαι, *cum ne bovem quidem gustare audebamus.* Meliore scilicet seculo lex illa antiquata est. Tamen hujus vestigia manebant in *Diipoliorum*, & *Buphoniorum* festis, quibus, mactato bove, ensem damnabant, tanquam cædis auctorem. Ita *Ælianus*, *Var*. lib. 8. cap. 3. Et aureæ, vel argenteæ ætatis homines tale quid perpetrâsse *Poëtæ* negant. Sed ænea, inquit *Aratus*,

--- πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων,
boves aratores primi gustarunt. Alii ad ferream usque descendunt, ut *Cicero* lib. 2. *De Nat. Deor.*

Ferrea tum verò proles exorta repente est,
Ausaque funestum prima est fabricarier ensem,
Et gustare manu victum, domitumque juvencum.

Nisi *ferream* vocet, quia ferrum tum inventum est. *Germanicus* in *Aratæis*,

Ærea sed postquam proles terris data, &c.
Ferrique invento mens est lætata metallo,
Polluit & taurus mensas assuetus aratro.

Eodem pertinent hæc summi *Poëtæ* lib. 2. *Georg.*

Ante etiam sceptrum Dictæi *Regis, & ante*
Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis.

Itaque *Domitianus*, cùm inter initia imperii à cæde maximè abhorreret, hujus *Virgiliani* versus memor, edicere destinavit, ne boves immolarentur. Hęc *Suetonius* cap. 9. Si *Plutarcho* credimus lib. 2. *De carnium esu*, prisci mortales in fera & malefica animalia grassari cùm incepissent, ab illorum esu paulatim crescens licentia ἐπὶ βοῦν ἐργάτην ἦλθε, καὶ τὸ κοσμοῦν πρόβατον, καὶ τὸν οἰκουρὸν ἀλεκτρυόνα, *ad bovem aratorem devenit, & ad ovem, quæ nos ornat, & ad gallum domûs custodem.* Apud *Plinium* lib. 7. cap. 56. *Animal occidit primus* Hyperbius Martis *filius*, Prometheus *bovem*. Itaque *Pythagoras* sui sæculi homines ab animalium cæde absterrens, hoc potissimùm urget apud *Poëtam, Metam.* lib. 15.

Quid meruere boves, animal sine fraude, doloque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Immemor est demum, nec frugum munere dignus,*
Qui potuit, curvi dempto modò pondere aratri,
Ruricolam mactare suum, qui trita labore
Illa, quibus toties durum renovaverat annum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.

* Malim *Divum.*

Et paulo post,

Cùmque boum dabitis cæsorum membra palato,
Mandere vos vestros scite, & sentite colonos.

Quin, apud *Laërtium*, *Aristoxenus*, *Pythagoram* scribit cætera omnia animalia in cibum permisisse, μόνων δὲ αὐτὸν ἀπέχεσθαι, ἀροτῆρος βοὸς, καὶ κριοῦ, *nec nisi à bove aratore, & ariete abstinuisse.* Neque veteres *Romanos* ab hac superstitione fuisse prorsus immunes ex his *Plinii* colligas lib. 8. cap. 45. *Damnatus à populo* Romano, *die dicta, qui, concubino procaci rure omasum se edisse negante, occiderat bovem: actusque in exilium, tanquam colono suo interempto.* Hinc Columella de bove in *Præfat.* lib. 7. *Cujus tanta fuit apud antiquos veneratio, ut tam capitale esset bovem necasse, quàm civem.* Sed his, præter exempla Sanctorum, *Abrahami, Elisæi, Josiæ*, & aliorum, qui boves in cibum adhibuerunt, Dei Legem opponimus, cùm generalem *Gen. 9. v. 3. Omne, quod movetur, & vivit, vobis erit in cibum:* tum specialem *Deut. 14. v. 4. Hæ sunt bestiæ, quas comedetis, boves, fœtus ovium*, &c. Non peccant, qui creaturas ad illum usum referunt, propter quem à Deo creatæ sunt.

VI. Sextò, bovis quoque lac est utilissimum, ex quo butyrum, & casei fiunt. *Deut. 32. v. 13. 14. Dat ei sugendum*, &c. חמאת בקר *butyrum bovis.* 2 Sam. 17. *v.* 29. *Et mel, & butyrum, & oves*, ושפות בקר *& caseos bovis* Davidi *afferebant.* Esa. 7. v. 21. 22. *Et erit in die illa, ut quisquis servaverit buculam unam, & duas oves, præ copia lactis, quod proveniet, butyro vescatur.* Nempe ob id ipsum terra *Chanaan* toties dicitur *lacte manare*, quod in eâ pecora proventu lactis uberrimo dominum suum ditabant. Butyri usum, apud *Hebræos* antiquissimum, ad *Græcos* serò admodum devenisse probamus in Tractatu *De ovibus.* Et *Græcè* βούτυρον, id est, *bubulum caseum*, minus apte vocari, cum à caseo res diversa sit, & tam ex ovillo, & caprillo lacte, quam ex bubulo fiat. Fortasse etiam butyri *Cyprium* nomen ἔλφος, *à bove* sumptum, quem *Phœnices* ἄλφα vocârunt & *Hebræi* אלוף *alluph*, vel אלף *eleph*, unde Plurale אלפים *alaphim.* Itaque duo hæc nomina non videntur satis patuisse. At *Hebraicè butyrum* rectè dicitur חמאה *chema*, cùm *Arabicè* خما chama *de lacte condensari, & concrescere* significet, scilicet *in modum butyri.* Porro vocem חמאה *chema*, pro *butyro* constanter usurpant Sacri Scriptores, ubicunque de eo agitur, decem scilicet locis, nisi quod, *Aleph* eliso, חמה *chema*, legitur *Job. 29. v. 6.* At casei mentio cum in Scriptura solum ter fiat, hujus tria occurrunt nomina, quæ libet hic excutere, quia non satis intelliguntur.

Primum est חריץ *charits*, unde חריצי החלב 1 *Sam.* 17. *v.* 8. *Græci* reddunt τρυφαλίδας τοῦ γάλακτος. Et *Hesychio* τρυφαλίδες sunt τὰ τμήματα τοῦ ἁπαλοῦ τυροῦ, *casei mollis segmenta.* Quod *Hebræum* prorsus exprimit. Nam חרץ *charats*, est *secare. Græci* συντέμνειν exponunt *Proverb. 21. v. 5. Esa. 10. v. 23. & 28. vers. 22. Dan. 9. v. 2.* &c. Inde igitur deductum חריץ *charits*, est τμῆμα, *segmentum.* *Arabes*, quibus solenne est ح & ك permutare كريص vocant *mollem caseum. Vulgatus* habet *formellas casei*; minùs proprie: quia *formellæ*, id est, τάλαροι, seu *fiscellæ*, ex quibus caseus exprimitur, aliud sunt ab ipso caseo. Sed illi interpreti *formellas casei* credibile est idem fuisse, quod *caseos ex formellis*, seu *fiscellis expressos.* Qui proinde barbaris seculis *formatica* dicti sunt, & *formagines.* Itaque in *Aristotele*, pro *Græca* voce τρυφαλίδας, *formagines* dixit *Gaza*, *Hist. anim.* lib. 3. c. 20. Ad casei formas, seu fiscellas pertinent hæc *Gregorii Nazianzeni* Carm. 4.

Τοῖς μὲν ἐγὼν ἁπαλὴν πλάσθην φρένα, καὶ νεοπήκτος
Οἷα τυρὸς, ταλάρου λάμβανον αἶψα τύπον.

Per hæc mens tenera mihi efficta est, &, ut caseus nuper coagulatus, fiscellæ formam protinus sumpsi. Et Carm. 49.

Ὡς τυρὸν πληκτοῖσιν ἐειδόμενον ταλάροισιν.

Ut caseum flexis fiscellis similem. Vide plura in *Hesychio*, in vocibus ταῤῥὸς, ταῤῥοὶ, & ταρσῆται.

Secundum *caseorum* nomen est שפות *saphoth*: ut 2 *Sam. 17. v. 29.* ושפות בקר *& caseos bovis*, id est, *ex lacte bubulo.* Pro quo *Græci*, καὶ σαφὼθ βοῶν, *Hebræam* vocem, tanquam ignotam, nudè exscribentes. *Complutensis*, ex aliquo veterum, puta ex *Aquila*, *Symmacho*, &c. γαλαθηνὰ μοσχάρια, *lactentes vitulos*; Vulgatus, *pingues vitulos*; Arabs, *lac bovis.* Sed *Chaldæus*, *Syrus*, & *Hebræi* omnes, *caseos.* Quos puto שפות *saphoth* appellari; quia שפה *sapha*, *Hebræis*, & *Chaldæis*, inter cætera, *colare*, vel *percolare* significat. Caseus autem non aliter fit, quàm lac percolando, ut serum effluat. Hinc *Job. 10. vers. 10. Nonne sicut lac me percolasti, & sicut caseum me coagulâsti?* Et *Tibullus* lib. 2. *Eleg.* 3. de fiscella, in qua fit caseus,

Tunc fiscella levi detexta est vimine junci,
Raraque per nexus est via facta sero.

Tertium *casei* nomen גבינה *gebina*, in loco *Jobi*, quem nuper citavimus, ex *Hebræa* lingua ignotum, ex *Chaldæis*, *Syris*, & *Arabibus* notissimum est. *Chaldæis* enim, & *Syris* גובנא *gubna*, & *Arabibus*, جبنة *giubna* est *caseus.* Et *coagulare* Talmudicis גבן *gibben*, & *Arabibus* أجبن agbana: *coagulari* ܐܬܓܒܢ *ithgeban* in *Psalterio Syro*, & تجبن *thegiabbana* in *Arabico* edito *Parisiis*, Psal. 118. vers. 70. Rursus *Psal. 68. v. 16*, pro *Hebræo* הר גבננים *mons gabnunim*, *Græci* habent ὄρος τετυρωμένον. Vulgata, *montem coagulatum*; Psalterium vetus, *montem incaseatum*; Hilarius, *montes caseatos*; Arabs, الجبل المجبن omnes eodem sensu. Sed *Hieronymus* melius, *montem excelsum*; quod sequuntur *Hebræi* omnes: quia גבן gibben, *gibbosum* sonat *Levit. 21. v. 10.* Et in celsis montibus vertex eminet, quomodo gibbus in dorso. Inde ܓܒܝܢܐ *gebina* Syris *cacumen*, *vertex.* Ita *Lucæ 4. v. 29.* ܠܓܒܝܢܐ ܕܛܘܪܐ *in cacumen montis.*

Caseus tam fit ex ovillo, & caprino lacte, quàm ex bubulo, sed ex bubulo majore copia. *Aristoteles*, *Histor.* lib. 3. cap. 20. Ἔχει δὲ πλείω τυρὸν τὸ παχύτερον τῶν γαλάκτων, *Plus casei habet illud lac, quod crassius est.* Et paulo post, Παχύτερον δὲ τὸ βόειον. *Bubulum autem est crassius.* Ea infra, Ἔστι δὲ τυρὸς πλείων ἐν τῷ βοείῳ

βοείῳ, ἢ ἐν τῷ αἰγείῳ· γίνεσθαι γάρ φασιν οἱ νομεῖς ἐκ μιᾶς ἀμφορέως αἰγείου γάλακτος τρυφαλίδας ὀβολιαίας μιᾶς δεούσης εἴκοσιν, ἐκ δὲ βοείου τριάκοντα. *Casei plus est in bubulo lacte, quam in caprino: pastores enim ex amphora caprini lactis caseos obolares undeviginti fieri tradunt; ex bubulo autem* (pari mensurâ) *triginta.* Itaque bubulum caprino triente, & ampliùs, hac in parte, fertilius est.

VII. Septimò, bovis cornua in buccinarum usum inserviunt, *Varro*, *De Ling. Lat.* lib. 4. *Cornua dicta, quod ea, quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.* Dionysius Halicarn. *lib.* 2. τοὺς δημοτικοὺς ὑπηρέται τινες κέρασι βοείοις ἐμβυκάνοντες ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας συνῆγον, *Plebeios ministri quidam bubulis cornibus buccinantes ad concionem convocabant.* Itaque, cùm dicitur *Psal.* 98. *vers.* 6. *Tubis*, וקול קרן *& sono cornu clangite coram Rege Domino:* cornu nullum aliud, quam bubulum intelligo. Ut neque in his *Jos.* 6. *vers.* 5. במשוך בקרן היובל *cum tractim sonabitur cornu jobel*, seu *jubilationis*. Eos enim, qui cornu arietum hic significari contendunt, nullâ ratione niti, suo loco docebo. Eodem refero, quod 1 *Paral.* 25. *vers.* 5. filii *Heman* à Deo constituuntur להרים קרן *ad attollendum cornu*, id est, ut, statis temporibus, corneis tubis altâ voce buccinent. Ut cùm de iisdem dicitur 2 *Par.* 8. *vers.* 13. וכהרים קול בחצוצרות *Cùm attollerent vocem in tubis.* Et *Esa.* 58. *vers.* 1. כשופר הרם קולך *Attolle vocem tuam sicut tubam.* Fateor alios interpretes, quotquot videre licuit, in diversissima abire: quasi elatio cornu ibi sumatur pro roboris exaltatione, ut passim. Sed locum attentè legenti patebit aliena hæc esse, & præter mentem Sacri Scriptoris. Etiam in *Daniele* קל קרנא *vox cornu* pro buccinæ sono sumitur aliquoties, ut *Dan.* 3. *vers.* 5. 7. 10. Et שופר seu *tubam*, *Græci* Interpretes κερατίνην, id est, *corneam buccinam*, reddunt duodetriginta locis. Sed & *bubulum cornu* significari puto, cùm *cornu* pro *vase* adhibetur; ut 1 *Sam.* 16. *vers.* 1. *Imple cornu tuum oleo.* Et vers. 13. *Tulit ergo* Samuel *cornu olei.* Et 1 *Reg.* 1. *vers.* 39. *Sumpsitque Sacerdos cornu olei de tabernaculo. Arabs* in Samuele habet وعا *vas*, id est, genus pro specie. Apud *Græcos* κέρας *cornu* in poculis fuit; ut *Athenæus* multis docet, & *Nicandri Scholiastes* in *Alexipharmaca.* Inde est, quod κεράσαι *miscere* significat, & *temperare* potum. Et quod *Bacchus* fingitur esse ταυροκέρως. De hujusmodi poculis apud *Thraces* in usu vide *Xenophontem* lib. 7. *Anabaseως:* in quo libro *Cerasuntii* signum dant αὐλοῖς τε, καὶ σάλπιγξιν ὁμοβοΐναις, *tibiis, tubisque ex bubulis ossibus*, ut quidem reddit *Amasæus.* Sed per ω legendum ὠμοβοΐναις, *è crudo bovis corio factis.* Neque enim *Græca* est vox ὁμοβοΐναις.

VIII. Octavò, in pœnis flagellatio בקורת *bikkoreth*, dicitur *Levit.* 19. *v.* 20. quia fiebat loro bovino, ita *Saadias* apud *Kimchium* & *Rabbi Aben Esra* in h. l. *Tauream Latinè* dixeris ut in *Vulgato* 2 *Macchab.* 7. *v.* 1. & *Juvenalis* Sat. 6.

— taurea punit
Continuò flexi crimen facinusque capilli.

Græcè etiam ταυρεῖαν. *Hesychius*, Μάραινα, μάστιξ, ῥάβδος, γαυρία· lege, Μάραγνα μ. ρ. ταυρεία. Et continuo post pro Μάραγνα, γῇ ταυρείᾳ· lege Μαράγνᾳ, τῇ ταυρείᾳ. Hinc in *Asinaria* Plautus, *Abstinebit censione bubulâ.* Et in *Pœnulo*,

— heri in tergo meo
Tres facilè corios contrivisti bubulos.

Sed de eo jam actum in capite *De boum nominibus.*

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

De Boum usu in Sacris.

Sacrificia, holocausta, pacifica, & propitiatoria, quæ vel pro peccato, vel pro delicto. Bos ad holocausta qualis, & quo ritu oblatus. Quid peculiare in sacrificio pacifico, & pro peccato. Cur pro peccato bos, & pro delicto, quod gravius, solum aries oblatus. Sacrificia quædam temporum, quædam personarum propria. Votiva sacrificia. Decimæ ex pecore. Sacrificia mundationum. Extraordinaria, ut in consecratione primi & secundi Templi, & restitutione divini cultûs sub Ezechia, *&* Josia. Suidas *notatus. Sacrificium juvencæ rufæ,* Num. 19. *& juvencæ, quæ in valle aspera immolabatur,* Deut. 21. *Sacrificia* Gentilium *quàm similia* Judaicis. *Exemplum in holocaustis* Levitici; *statim initio. Eædem victimæ. Bos major hostia. Holocaustum in sacrificiis primas tenuit.* Ægyptii *nonnisi mares boves,* Græci, *&* Romani *etiam, vaccas sed injuges offerebant. Victimæ* τελείαι, *& post scrutationem à sacerdotibus signatæ. Nonnisi in Templis offerendæ. Earum capiti* Ægyptii *imprecabantur, ut pœnæ, quas commeruerant, in illud verterentur. Has jugulabat popa. Alius sanguinem excipiebat vase, quod* Homerus Syra *voce* ἀμνίον *vocat. Hoc sanguine aræ perfusæ. Jugulationem sequebatur excoriatio, & dissectio. Quam ritè fieri oportuit.* Ὀρθοτομεῖν Pauli *vox inde petita. Ut* Jerem. 34. Israëlitæ *transeunt inter partes dissecti vituli, ita* Bœoti, *&* Macedones *inter partes dissecti canis:* Xerxis *copiæ inter partes dissecti hominis:* Græci, *&* Trojani *Heroës inter partes dissecti porci. Porco cæso sanciebatur fœdus, & porcâ cæsâ etiam, nec* Virgilium *mutasse genus, ut volunt. Fœdus icere, ferire, percutere,* Hebraicè כרת. Molossi *fœdus dissecto bove iciunt.* Zenodoti, *&* Erasmi *lapsus.* Scythæ *quando bove minutatim dissecto ejus tergori insideant. Bos à* Saule *quorsum discerptus,* 1 Sam. 11. v. 7. *De pane bubulo stercori incocto,* Ezech. 4. *Panis focatius, seu subcineritius quomodo* Hebraicè, Chaldaicè, *&* Arabicè. Græcè ἐγκρυφίας, ἐσχαρίτης, *&* ἐπανθρακίς. *De eo Scripturæ loca,* Es. 6. v. 6. רצפה ritspha, *non est* carbo, *ut volunt, sed* lapis ignitus, Arabicè رضفة *multa de hujus usu. De eodem lapide* 1 Reg. 19. v. 6. Chaldaica, *&* Græca *versio hujus loci corrupta, & restituta. Panis subcineritius non coquitur, nisi vertatur,* Ose. 7. v. 8. *Bubulum stercus ubi pro ligno.*

Boum sacer usus in Sacrificiis maximè situs est; quorum apud *Judæos* multa fuêre genera, & varii ritus. Nam ratione formæ, & finis, alia fuerunt holocausta, alia pacifica, alia propitiatoria. Holocausta quid fuerint, ipso nomine significatur. *Græcè* enim ὁλόκαυστον vocatur, *quod totum igne comburitur.* Itaque in holocaustum offerri dicebatur victima, quam offerens totam igne absumebat, ut se suaque omnia Deo debere profiteretur. Holocausti *Hebræa* duo nomina כליל, & עולה, si jungantur, significabunt id totum in fumum sursum ascendere. Unum enim *ab integritate*, alterum *ab ascensione* sumptum. Neque his malè respondet *Græcum* nomen. Pacifica *Hebraicè* שלמים, *Græcè* εἰρηνικὰ, σωτήρια, & εὐχαριστικὰ, dabantur in signum gratitudinis post accepta beneficia. Propitiatoria vel pro peccato offerebantur, vel pro delicto. Illud חטאה ἁμαρτία, hoc אשם πλημμέλεια dicitur, & est priore gravius. A conscio

enim

enim perpetratur, cum alterum fiat per errorem. In plerisque his sacrificiis non solùm boves, sed oves quoque, & capras, columbasque, & turtures oblatas fuisse legimus. At de bobus solum hic agitur.

Porro bos ad holocaustum mas & integer selectus, ad ostium Tabernaculi conventûs adducebatur, & ab offerente manus capiti ejus imponebatur. Tum *Levita* illum jugulabat. Et, postquam alius sanguinem vase exceptum altari insparserat, hostiam excoriatam idem *Levita* in frusta concidebat, quæ igni imposita sacerdos adolebat in holocaustum grati odoris Domino. Hæc Legislator *Lev.* 1. *vers.* 3. *&c.* At initio capitis tertii agitur de bove, qui offertur in sacrificium pacificum, quod à priore differt, 1. Quia bovem offerendum marem esse necesse non fuit; nam fœmina quoque admittebatur. 2. Præterea non jubetur totum sacrificium absumi, sed solùm adipem, renes, & lobum jecoris. Sacerdoti cedebant pectus & dexter humerus, *Levit.* 7. *vers.* 21. 22. Reliqua offerenti, quæ vel eodem die, vel postridie saltem comedenda, & quidquid in tertium diem supererat, igne absumendum, *Levit.* 7. *vers.* 6. 7. 8. Capite quarto *Levitici* describitur juvenci sacrificium pro peccato. In quo peculiare hoc fuit, quod Sacerdos, postquam, digito in ejus sanguine intincto, septies ante velum asperserat, atque eodem imbuerat cornua altaris suffitûs, reliquum effundebat ad basim altaris holocaustorum in aditu Tabernaculi. Adeps, renes, & lobus jecoris in altari adolebantur. Corium, & tota caro, caput, pedes, exta, & fimus extra castra comburebantur. Juvenco sic offerendo Sacerdos manus imponebat, cum pro peccato Sacerdotis: & seniores populi, cùm pro peccato *Ecclesiæ* offerebatur, *Levit.* 4. *v.* 4. 15.

Superest, ut dicamus de sacrificio pro delicto, quod cùm fuerit gravius, non tamen majoribus hostiis expiabatur, sed solum ariete oblato. Ita enim Legislator *Levit.* 6. *v.* 6. *Et delictum suum* (id est, *sacrificium pro delicto*) *offeret Domino arietem integrum de pecore*, &c. Quod hic mirari subit, quia peccatum gravius non videtur leviore, sed graviore mulctâ fuisse expiandum. Respondeo, contraria contrariis esse curanda: & peccato אשם, quod superbiam, & proterviam habet adjunctam, melius opponi ovium placidum, & mitem animum, quas qui jubebantur offerre pro delicto, eâdem opera monebantur mores suos ita esse componendos, ut hujus animalis docilitatem, & simplicitatem referrent. In quam rem notanda hæc *Festi*, *Maximam hostiam ovilli pecoris appellabant, non ab amplitudine corporis, sed ab animo placidiore.*

In sacrificiis, quæ diximus, fuêre quædam temporum, quædam personarum propria. Temporum, ut agni duo, qui quotidie manè, & vesperi in holocaustum offerebantur, *Exod.* 29. *v.* 38. *Num.* 38. *v.* 4. Qui agnorum numerus die Sabbathi fuit duplicatus. Nam his duobus agnis alii duo superadditi *Num.* 28. *v.* 9. 10. Et neomeniis juvenci duo, aries unus, & agni septem in holocaustum, & juvencus pro peccato, *Num.* 28. 11. Ita etiam festo *Paschatis* per singulos septem dies, *Numer.* 28. *v.* 19. *&c.* Et die *Pentecostes*, *Num.* 29. *v.* 2. 5. Die tubarum juvencus unus, aries unus, septem agni, & hircus unus, *Num.* 29. *v.* 25. Quod idem præstitum die propitiationum, *Num.* 29. *v.* 8. 11. Præterea Sacerdos eodem die in Sancta Sanctorum ingressurus juvencum pro peccato, & arietem in holocaustum offerebat, & duos hircos, quorum uno immolato alter emittebatur, peccatis populi in illum quasi transmissis, *Lev.* 16. Diebus septem Tabernaculorum septuaginta boves oblati, nempe die primâ tredecim, die secundâ duodecim, die tertiâ undecim, boum numero ad septimum usque sic decrescente, prout crescebat dierum numerus. Præterea toto illo septiduo arietes duo, & agni quatuordecim indies immolabantur, & hircus unus, *Num.* 29. *v.* 13. &c.

Fuêre & personis propria sacrificia, ut initiandi Sacerdotis juvencus unus, & arietes integri duo, *Exod.* 29. *v.* 1. *Lev.* 8. *v.* 1. Et ejusdem in Sancta Sanctorum ingressuri sacrificium, de quo jam modo. Et à *Levitis* juvenci duo, unus pro peccato, alter in holocaustum oblati, antequam ad munus sacrum admitterentur, *Num.* 8. *v.* 8. 12. Principes quoque duodecim tribuum *Israëlis* censu facto, singuli juvencum, arietem & agnum anniculum in holocaustum, & hircum pro peccato, & in pacifica boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos totidem obtulerunt, prȩter boum plaustra sex, & alia munera, quæ recensentur *Num.* 7.

His adde votiva sacrificia, quȩ impetrandi beneficii causa solebant Deo voveri; pecorumque, & frugum primitias, atque decimas illi sacras, & sacrificia mundationum pro leproso, pro puerpera, pro menstruosa muliere, pro viro seminifluo. Et extraordinaria sacrificia, ut in consecratione altaris boves duodecim in holocaustum oblatos, arietes, agnos, & hircos totidem, & in pacifica boves viginti quatuor, arietes, hircos, & agnos anniculos de singulis sexaginta, *Num.* 7. *v.* 87. 88. In dedicatione primi Templi *Solomon* obtulit boum viginti duo millia, oviumque, & caprarum centum viginti millia, tam in altari, quàm in medio atrii, diebus circiter quindecim, quibus duravit hæc solennitas, 1 *Reg.* 8. *v.* 63. &c. 2 *Par.* 7. *v.* 5. Et divino cultu sub *Ezechia* restituto, post septem juvencos, arietes, agnos, & hircos totidem pro peccato immolatos, tota congregatio in holocaustum obtulit tauros septuaginta, arietes centum, & agnos ducentos. Et Domino consecravit insuper boves sexcentos, & ovium tria millia, 2 *Par.* 30. *v.* 21. 32. 33. Et *Paschate* statim sequente Rex *Ezechias* mille boves, & ovium tria millia, principes quoque mille boves, & ovium decem millia Congregationi *Israëlis* liberaliter indulserunt, ne deesset unde sacrificarent, 2 *Paral.* 30. 24. Cujus pietatis æmulus *Josias* itidem in *Paschali* festo de suo dedit populo ter mille boves, agnorumque, & hædorum triginta millia. Et Regis exemplum imitati principes boves octingentos largiti sunt, & agnorum septem millia, & sexcentos, 2 *Paral.* 35. *v.* 7. 8. 9. Qui boum & agnorum numerus cum tam ex *Josepho*, quàm ex Scriptura constet, mirum, cur de *Josia* scribit *Suidas*, boum numero in triplum, aut quadruplum aucto; Τὸ Πάσχα ἐποίησεν οἷον οὐ γέγονεν ἀπὸ τῶν χρόνων Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ Σαμουὴλ, ἐν ᾧ βόας ἔθυσε χιλιάδας ιϐʹ. πρόβατα χιλιάδας λή. Pascha *celebravit, quale à temporibus* Jesu Nave *filii*, & Solomonis *celebratum non fuit, in quo boum duodecim, & ovium triginta octo millia immolavit.* In dedicatione secundi Templi à populo nuper reduce à captivitate *Babylonica*, atque omnium rerum egeno leguntur oblati juvenci centum, arietes ducenti, agni quadringenti, & hirci duodecim pro peccato totius *Israëlis* pro numero tribuum *Esdr.* 6. *vers.* 17. Quamvis enim decem tribus pridem abduxisset *Salmanassar*, tamen nonnullos ex plebe remansisse tam ex hoc loco colligitur, quàm ex 2 *Par.* 30. *v.* 1. 5. 10. 11. & 34. *v.* 7. 9. & 35. *v.* 3. 17. *Esdr.* 8. *v.* 35. *Act.* 26. *v.* 7. Sed & dedicationem altaris à *Juda* restituti per totum octiduum *Judæi* celebrârunt holocausta cum lætitia offerentes, sacrificiaque salutis, & laudis, 1 *Macchab.* 4. *v.* 56.

Duo supersunt sacrificiorum genera nondum à nobis memorata, unum juvencȩ rufæ, immaculatȩ, injugis, quam extra castra immolabat Sacerdos, totamque cum ligno cedrino, hyssopo, & cocco bis tincto comburebat, ut ejus cineribus aquȩ separationis immistis aspersi mundarentur, qui propter cadaveris contactum, aut alia de causa polluti erant, *Num.* 19. *v.* 2. Alterum juvencæ pariter à jugo adhuc immunis, quâ in vallem asperam deducta, & decollatâ, expiabatur cædes, cujus auctor erat ignotus, *Deut.* 21. *v.* 1. &c.

Hæc & alia non pauca de boum sacrificiis in Sacris scriptis

ſcriptis reperire eſt, quorum omnium interpretationem ſi liberet aggredi, hic tractatus immenſum excreſceret. Nam in ipſa Scriptura multa ſunt, multa in Patrum, multa in *Hebræorum* libris, quibus hæc illuſtrari queant. Quid quod profanis quoque Scriptoribus hic ſuus eſt locus, ex quorum lectione diſcas, gentes, à veri Dei cognitione alienas, prava quadam κακοζηλίᾳ, id affectâſſe, ut ſtercoreis Diis ſuis eundem cultum exhiberent, quem vero Deo *Iſraëlitæ?* Quod quia παράδοξον videri poteſt, libet obiter probare allato ſpecimine ex initio *Levitici*, ubi præſcribuntur ritus aliquot, quos ſervari voluit Deus in offerendo bovis holocauſto.

Statim verſu ſecundo quadrupedum oblationes ſumi jubentur מן הבקר ומן הצאן, id eſt, *tam ex bobus, quam ex ovibus, & capris.* Nam הצאן utrumque ſonat. *Ethnici* autem, licet alias quoque victimas immolaverint, puta *Soli* equos, *Marti* lupos, *Priapo* aſinos, *Dianæ* cervas, *Cereri* ſues, *Hecate* canes, plerumque tamen, ac pluribus Diis boves, oves, & capras immolârunt. Proinde *Achilles Homericus*, non procul ab initio *Iliadis*, tria illa genera quaſi in unum faſcem congerens, petit, an *Apollo*, qui *Græcis* peſtem immiſiſſe credebatur, iis ſuccenſeat propter neglecta vota, aut *hecatomben* (id eſt, ſacrificium centum boum,) aut an, agnorum, perfectarumque caprarum nidorem aſſequutus, peſtem ab iis ſit depulſurus. Verba ſunt,

Εἴτ' ἄρ' ὅγ' εὐχωλῆς ἐπιμέμφεται, εἴτ' ἑκατόμβης·
Αἴκεν πῶς ἀρνῶν κνίσσης αἰγῶν τε τελείων
Βȣ́λεται ἀντιάσας ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι;

Sequitur verſus tertius, *Si oblatio ejus ſit holocauſtum è bove, marem perfectum offerat eum, ad oſtium tabernaculi conventus*, &c. Legiſlator à bove incipit, quem *Livius majorem hoſtiam* paſſim appellat. Proinde *Plinius*, ubi de bove, lib. 8. cap. 44. *Hinc victimæ opimæ, & lautiſſima Deorum placatio.* Et in veterum *Proverbiis* (a) βȣθυτεῖν *magnificos ſumptus facere*, & βȣθυσία *ſplendidum apparatum* ſonat; quia bovem offerre nonniſi ditiorum erat. Quod ex *Ariſtophanis Pluto* probat *Eraſmus* in *Adagiis*. Porrò, ut bos in victimis, ita in ſacrificiorum ſpeciebus holocauſtum primas tenuit. Hujuſque adeo in *Græcorum* ſcriptis mentio non eſt infrequens. *Xenophon* de *Cyro*, & *Perſis* lib. 8. *Cyrop.* Ἔθυσαν τῷ Διῒ, καὶ ὡλοκαύτωσαν, τȣ̀ς ταύρȣς, ἔπειτα τῷ Ἡλίῳ, καὶ ὡλοκαύτωσαν τȣ̀ς ἵππȣς. *Sacrum facientes* Jovi *tauros, deinde* Soli *equos in holocauſtum obtulerunt.* Et apud eumdem lib. 7. *Anabaſ. Euclides Phliaſius* vates, Εἰώθειν ἐγὼ ὑμῖν θύεσθαι, καὶ ὡλοκαυτεῖν. *Solebam ego pro vobis immolare, & holocauſta offerre. Strabo* de *Gallis* lib. 4. Βοσκήματα, καὶ παντοῖα θηρία, καὶ ἀνθρώπȣς ὡλοκαύτȣν. *Pecudes, & omnis generis beſtias, atque homines etiam in holocauſtum offerebant. Metrodorus* in *Ionicis*, & ex eo *Plutarchus*, *Sympoſ.* lib. 6. *Probl.* 8. Σμυρναῖοι, τὸ παλαιὸν Αἰολεῖς ὄντες, Βȣβρώσει ταῦρον μέλανα, καὶ κατακόψαντες αὐτόδορον ὁλοκαυτȣ̃σιν. Smyrnæi, *ab* Æolibus *oriundi*, Bubroſti *nigrum taurum immolant, & diſſectum cum ipſa pelle in holocauſtum offerunt.* Quomodo etiam capras, & oves offerri memorat *Lucianus* in libro *De Sacrificiis*. Ne quis tamen hoc apud illos perpetuum fuiſſe putet, plerumque ſolùm victimæ partem cremabant, & reliqua ſervabant in convivium ſacrificio conjunctum. Unde *Homerus* (b) de *Eumæo* ſacrum faciente,

Καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βάλλε, παλύνας ἀλφίτȣ ἀκτῇ,
Μίστυλλόν τ' ἄρα τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν.

Et partem quidem in ignem jecit, ubi commiſcuiſſet farinæ flore, alia vero minutatim ſecuerunt, & verubus confixerunt.

Quod addit *Moſes*, bovem marem, & integrum offerendum, ab *Ægyptiis* maximè obſervatum eſt, de quibus *Herodotus* lib. 2. cap. 41. Τȣ̀ς μὲν νῦν καθαρȣ̀ς ἄρσενας τῶν βοῶν, καὶ τȣ̀ς μόσχȣς οἱ πάντες Αἰγύπτιοι θύȣσι· τὰς δὲ θηλέας ȣ̓́ σφι ἔξεστι θύειν. *Boves mundos, eoſque mares, ac vitulos univerſi* Ægyptii *immolant; fœminas autem immolare ipſis non licet.* At *Hebræi* etiam fœminas admittebant in ſacrificiis pacificis, *Levit.* 3. *v.* 1. ut in omnibus *Græci*, & *Romani*. Et quædam ſacrificia memorat *Moſes*, *Num.* 19. 2. & *Deut.* 21. v. 3. in quibus nonniſi vacca offerebatur; ſed quæ nondum arâſſet, neque jugum tuliſſet. Ita enim *Num.* 19. 2. אשר לא עליה עול *ſuper quam non aſcenderit jugum.* Et *Deut.* 21. 3. אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעול *Quæ ad agricolationem non ſit adhibita, neque jugum vexerit.* Quomodo *Palladi Diomedes* Iliad. κ'. & *Neſtor* Odyſſ. γ'.

Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βȣ̃ν ἦνιν εὐρυμέτωπον,
Ἀδμήτην, ἣν ȣ̓́πω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ.

Tibi viciſſim ego offeram vaccam anniculam, latæ frontis, indomitam, quam nondum ſub jugum quiſquam duxerit. Virgilius lib. 4. *Georg.* ubi de *Ariſtæi* ſacrificio,

Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.

Ovidius lib. 3. *Faſt.*

--- cæſa prius ille juvencâ,
Quæ dederat nulli colla premenda jugo.

Et lib. 4.

--- ſine labe juvencam
Mactârunt, operum, conjugiique rudem.

Quaſi in *Homero* Ἀδμήτης utrumque ſignificet, quod multi putant. *Horatius*, *Epod.* 9.

Io triumphe, *tu moraris aureos*
Currus & intactas boves:

In ſacrificium ſcilicet ab *Auguſto* poſt *Actiacam* victoriam offerendas. *Seneca* in *Oedipo*,

Adpellite aris candidam tergo bovem,
Curvoque nunquam colla depreſſam jugo.

Et in *Agamemnone* Chorus *Junoni* dicit,

--- ad tua conjux
Candida tauri delubra cadit,
Neſcia aratri, nullo collum
Signata jugo. ---

Præter ſexum maſculum etiam id requirit *Moſes* in bove holocauſti, ut ſit תמים *perfectus. Græci* ἄμωμον reddunt, ſed alibi preſſius τέλειον, ut *Exod.* 12. 5. ubi de agno Paſchali, πρόβατον τέλειον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον ἔσται ὑμῖν, *agnus perfectus, maſculus, anniculus vobis erit. Aquila* etiam conſtanter ita exponit *Hebræum* תמים. Et eadem voce ſuprà uſus *Achilles* apud *Homerum*, *Apollini* offert

--- ἀρνῶν κνίσσην, αἰγῶν τε τελείων,

nidorem agnorum, & caprarum perfectarum. Nempe, ut ibi *Euſtathius*, Τοῖς θείοις ὡς τελείοις προσάγειν χρὴ τέλεια, *Diis tanquam perfectis perfecta ſunt offerenda.* Perfecta autem victima dicitur, in qua nihil deſideratur. Itaque apud *Apollonium* lib. 1. *Argonaut. Jaſon*, ante diſceſſum *Apollini* ſacra facturus, ſervos harum rerum peritos jubet

--- βόας ἀγέληθεν εὖ κρίναντας ἐλάσσαι,

boves, è grege cùm bene elegerint, adducere. Et in *Ægypto* Sacerdos ad id conſtitutus ſingula ſcrutabatur, ὀρθȣ̃ ἑστεῶτος τȣ̃ κτήνεος, καὶ ὑπτίȣ, *pecude tam erecta, & ſtante, quàm reſupinata.* Quo facto, ſi perfectam, & ab omni vitio immunem repererat, eam notabat byblo cornibus alligato, & applicita terra ſigillari cum annullo ſuo impreſſo. Alioqui enim pecudem ἀσφράγιστον immolare credebant tum grande nefas, & morte piandum. Tale eſt, quod notatum dicit *Plinius*, non litare vitulum claudicantem, nec aliena hoſtia Deos placari.

Sequitur ſiſtendam eſſe victimam ad oſtium Tabernaculi conventûs, ubi ſcilicet altare fuit, ut habetur verſu quinto. Quod rurſus jubetur ſub pœna mortis, *Levit.* 17. 3. uſque ad 9. ut in *Platone De Legibus* circa finem lib. 10. Ἔστω νόμος ὅδε τοῖς ξύμπασι κείμενος ἁπλῶς· ἱερὰ μηδὲ εἷς ἐν ἰδίαις οἰκίαις ἐκτήσθω· θύειν δ' ὅταν ἐπὶ νȣ̃ν ἴῃ τινὶ, πρὸς τὰ δημόσια ἴτω θύσων, καὶ τοῖς ἱερεῦσί τε, καὶ ἱερείαις ἐγχειριζέτω τὰ θύματα, οἷς ἁγνεία τȣ́των ἐπιμέλης;

(a) Vide Eraſmi Adag. 2150.

(b) Odyſſ. ξ. v. 429.

μελῆς, *Lex ista sit omnibus absolutè posita, ut nemo in privatis ædibus sacella habeat. Cum verò quis sacra facere in animum induxerit, ad publica Templa sacrificaturus se conferat, & victimas tradat Sacerdotibus, seu viris, seu fœminis, quibus harum sanctitas curæ est.* Itaque ante publicas aras victimæ statuebantur. *Virgilius* lib. 9. *Æneid.*

Et statuam ante aras auratâ fronte juvencum.

Et lib. 2. *Georg.*

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Ut *Ps.* 118.27. *Ligate funibus* (id est, *ligatum funibus adducite*) *sacrificium festi usque ad cornua altaris.*

Versu 4. *Et imponet manum suam capiti holocausti, ut sit acceptum pro ipso ad expiandum pro eo.*] Nam imponendo manus in victimæ caput peccata confitebatur, *Levit.* 16.21. ut eorum pœnam in victimam transferret, q. d. Quidquid à me peccatum est, sit in hujus victimæ caput: id est, pœnam peccato commeritam ab illa reposcat Deus. Cujus loquutionis exempla vide 2 *Sam.* 1. 16. *Esth.* 9. 25. *Ps.* 7. 17. *Ezech.* 33. 4. *Act.* 18. 6. Rectè igitur *Eusebius* lib. 1. *Demonstrat. Evang.* offerentem victimæ manus imposuisse scribit, ὡσανεὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὸ ἱερεῖον προσφέροντα, *tanquam pro suo capite victimam offerentem.* Neque absimile est, quod tradit *Herodotus* lib. 2. cap. 39. *Ægyptios* victimarum capita in hæc verba execrari, εἴ τι μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι, ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι, *aut si quid mali aut ipsis immolantibus, aut universæ* Ægypto *futurum sit, id in hoc caput convertatur. Plutarchus* etiam in *Iside*, Τῇ μὲν κεφαλῇ τοῦ ἱερείου καταρασάμενοι, καὶ ἀποκόψαντες, εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίπτουν πάλαι, νῦν δὲ τοῖς ξένοις ἀποδίδονται. *Postquam victimæ capiti imprecati illud absciderant, olim in flumen conjiciebant, nunc autem dant peregrinis.*

5. *Et jugulabit juvencum coram Domino, & Sacerdotes filii* Aaron *sanguinem offerent, & spargent circumquaque super altare, quod est ad ostium Tabernaculi conventus.*] *Jugulabit* supple *jugulans*, id est, vel is ipse, qui victimam de suo offerebat, vel, ut volunt, *Levita* aliquis: quod colligi posse putant ex 2 *Paral.* 30. 17. & 35. 10. 11. ubi *Levitæ* paschales agnos jugulant, sed sanguinem spargunt Sacerdotes. Sic apud *Romanos* Sacerdos non jugulabat victimam, sed popa, aut victimarius ad Sacerdotis nutum. Itaque victimæ adstans subinde dicebat *Agon'*; id est, *Agòne*; *Seneca* lib. 2. *Controv.* 3. *Filius cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat,* Agon', *quod fieri solet victimis.* Fastorum lib. 1. *Poëta* suspicatur indè *Agonali* festo nomen esse:

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia cœlitibus, quo feriente, cadit.
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper agatne rogat, nec nisi jussus agit.

Popâ autem victimam jugulante, alius vase sanguinem excipiebat: quod vas *Attici* σφάγιον, sed *Homerus* ἄμνιον vocat *Odyss.* γ'.

--- πέλεκυν δὲ μενεπτόλεμος Θρασυμήδης
Ὀξὺν ἔχων ἐν χερσὶ παρίστατο, βοῦν ἐπικόψων,
Περσεὺς δ' ἄμνιον εἶχε. ---

Adstabat autem bellicosus Thrasymedes *acutam securim in manu habens, bovem cæsurus;* Perseus *autem vas habebat*, quod scilicet sanguinem exciperet. Sunt, qui αἵμνιον legunt, quasi ab αἷμα· alii δάμνιον pro δ' ἄμνιον. Sed ἄμνιον hac notione *Cretenses* usurpâsse testatur *Eustathius.* Et videtur esse *Syra* vox, quia vasa *Syri* ܡܐܢܐ *mane*, & per Metathesim ܐܡܢܐ *amne* vocant. Prius ubique occurrit, posterius in *Talmudis* Tractatu *De Sabbatho* cap. 8. Hujusmodi vasa *Latinè pateras* dixeris. Sic *Virgilius Æn.* lib. 3.

Sanguinis & sacri pateras, ---

nempe *de victimis sumpti*, ut ibi *Servius.* Et lib. 6.

Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris. ---

Moses אגנות *aganoth*, vocat *Exod.* 24. 6. pro quo *Chaldæi* habent מזרקיא quasi dicas *aspersoria*, *Syrus* ܠܩܢܐ λεκάνας, *Arabum* unus اججين *hydrias*, alter طاسات *tassath* (Gall. *tasses*) id est, *pateras*; *Seniores*, & *Vulgatus* κρατῆρας, *crateras.* Hoc porro sanguine aræ perfundebantur: unde *Poëta*,

--- *illius aram*
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Id est, *sæpe perfundet*, inquit *Servius.* Et *Lucianus* in libro *De Sacrificiis*, Ὁ δὲ ἱερεὺς τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων, *Sacerdos autem sanguinem aræ circumfundens.* Quomodo hic *Moses*, *Sacerdotes sanguinem offerent, & circumquaque spargent super altare.* Et *Exod.* 24. 6. *Tulit itaque* Moses *dimidiam partem sanguinis, & misit in pateras, partem autem residuam fudit super altare.*

6. *Et nudabit pelle holocaustum, & illud frustatim concidet:*] Post victimæ jugulationem hic sequuntur excoriatio & dissectio, ut *Iliad.* α'.

--- καὶ ἔσφαξαν, καὶ ἔδειραν,
Μηρούς τ' ἐξέταμον. ---

Et jugularunt, & excoriarunt, femoraque secuerunt. Et *Apollonius* lib. 1. *Argonauticῶν*,

Τοὺς δ' ἕταροι σφάξαν τε θοῶς δεῖράν τε βοείας,
Κόπτον, δαίτρευόν τε, καὶ ἱερὰ μῆρ' ἐτάμοντο.

Hos vero (boves) *socii celeriter jugularunt, pellesque exemerunt, secuerunt, diviseruntque, & sacras coxas inciderunt.* Et *Dionysius Halicarnass.* lib. 7. Οἱ δὲ πίπτοντος ὑπετίθεσαν τὰς σφαγίδας, καὶ μετὰ τοῦτο δείραντές τε, καὶ μελίσαντες. *Illi verò cadentis victimæ jugulo cultros mactatorios subjecerunt, deinde cum illam excoriassent, & membratim dissecassent*, &c. Quod tamen in holocaustis non semper est observatum, quæ cum ipsa pelle nonnunquam in ignem conjiciebant. Unde *Plutarchus* suprà de tauro *Bubrosti* Deæ oblato, Κατακόψαντες αὐτόδορον ὁλοκαυτοῦσιν, *Percussum eum cum ipsa pelle in holocaustum offerunt.* Et *Lucian. De Sacrificiis*, Ἐπὶ πᾶσι δὲ πῦρ ἀνακαύσας, ἐπέθηκε φέρων αὐτῇ δορᾷ τὴν αἶγα, καὶ αὐτοῖς ἐρίοις τὸ πρόβατον. *Igni post omnia accenso, capram cum ipsa pelle allatam, & ovem cum ipsis lanis imponit.* In sacrificiis pro peccato juvenci pellis cremabatur una cum carne, sed extra castra, *Exod.* 29. *v.* 14. *Levit.* 4. *v.* 11. & 8. *vers.* 17. & 16. 27. ut & pellis vaccæ rufę, *Num.* 19. *vers.* 5. At holocausti pellem servari voluit Deus, & Sacerdoti dari *Levit.* 7. 8. Proinde Sacerdotum erat excoriare victimas. Ita tamen ut iis *Levitæ* adessent, si res exigeret, 2 *Par.* 29. *versu* 34. & 35. *versu* 11. *Hebræum* הפשיט propriè *spoliare*, & *nudare* est, hic *pellem abstrahere*, ut in simili argumento dixit *Poëta* lib. 1. *Æneid.*

Tergora diripiunt costis, & viscera nudant:

id est, *carnem pelle spoliant. Viscera enim non tantùm intestina dicimus*, sed *quidquid sub corio est; unde visceratio.* Ita *Servius* ad hunc locum. Dissectionem quod attinet, eam non fuisse temerè factam, sed cum arte, & industria colligunt ex eo, quod in *Poëta* (a) sæpe legitur, (a) Iliad. α. 317. & ... 626. Odyss. γ. 422.

Μίστυλλόν τ' ἄρ' ἐπισταμένως,

Ritè, aut *doctè dissecabant.* Proinde ex sacrificiis petita videtur vox ὀρθοτομεῖν, cum dicit *Paulus*, Ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, 2 *Tim.* 2. 15. Et *Seniores*, Ἵνα ὀρθοτομῇ τὰς ὁδοὺς σου, *Prov.* 3. *v.* 6. Et δικαιοσύνη ἀμώμου ὀρθοτομεῖ ὁδοὺς, *Prov.* 11. 5. Hinc Deum *Caino* dixisse volunt, Οὐκ, ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες. *Nonne, si bene offeras, nec bene dividas, peccasti?* Quæ versio ex eo nata, quod legerunt לנתח pro לפתח *Gen.* 4. 7. Plura hujus generis vide in doctissimo Cl. *Dilherri* Tractatu *De κακοζηλίᾳ Gentilium*, ex quo ingenuè agnosco me non pauca didicisse.

Alius

Alius fuit boum sacer usus in percutiendo fœdere, cum, bove, aut vitulo in duas partes discisso, inter has partes ii transibant, quorum erat jurare fœdus. Unde gravis illa *Israëlitarum* incusatio *Jerem.* 34. *v.* 18. 19. *Tradam homines istos, qui transgressi sunt fœdus meum, qui non præstiterunt verba fœderis, quod coram me pepigerant, cum transiverunt inter dimidias partes ejus vituli, quem in duo dissecuerant. Nempe principes* Judę, *&* *principes* Jerusalem, *eunuchos, & sacerdotes, totumque populum hujus terræ, qui inter dimidias vituli partes transiverunt.* Cujus ritus alibi in Scriptura nullum est vestigium: nisi quod *Gen.* 15. 9. 10. ubi jubetur *Abraham* vitulam triennem, capram triennem, & arietem triennem per medium dissecare, & partes singulas singulis ex adverso opponere. Et versu decimo septimo lampas ignis inter segmenta illa transiit, id est, Deus Opt. Max. per typum illum significatus, qui cum *Abrahamo* pepigit fœdus, ut habetur versu sequente. *Bœotos* & *Macedonas* inter dissecti canis partes transiisse reperias ritu non absimili, sed dissimili de causa. Lustralis enim fuit ille ritus, non fœderalis; si verbo datur venia. *Plutarchus*, *Rom. Quæst.* 111. Βοιώτοις δὲ δημοσίᾳ καθαρμός ἐστι, κυνὸς διχοτομηθέντος τῶν μερῶν διεξελθεῖν. *Apud* Bœotos *publica est lustratio per canis dissecti partes transire.* *Livius* lib. 40. ubi de *Macedonum* Rege *Philippo*; *Fortè lustrandi exercitus venit tempus, cujus solenne est tale. Caput mediæ canis præcisæ, & prior pars ad dextram cum extis, posterior ad lævam viæ ponitur, inter hanc divisam hostiam copiæ armatæ traducuntur.* Rursus in *Plutarcho*, *de virtutibus mulierum* capite ultimo. *Xerxes Pythis* filium, quem pater repetierat, σφάξας, καὶ διατεμών, ἐκέλευσε τὸν στρατὸν διελθεῖν, *cum jugulâsset, & in duas partes dissecuisset, copias jussit inter dissectas partes transire*, ut tam atroci supplicio militiæ desertores terreret. Itaque idem fuit ritus, qui *Judæorum*, sed finis planè diversus. At, nisi *Cretum* more mentiatur *Dictys Cretensis* ὁ ψευδώνυμος, ritus ille etiam in sanciendo fœdere tam apud *Græcos*, quam apud *Trojanos* obtinuit, jam inde ab Heroum ævo. Nam, libro quinto, Diomedes *atque* Ulysses *jurare occipiunt permansuros se in eo, quod sibi cum* Antenore *convenisset, testesque in eam rem* Jovem *summum* Terramque *matrem*, Solem, *atque* Oceanum *fore. Dein, excisis in duas partes hostiis, quæ ad eam rem admotæ erant, ita ut pars ad Solem, residuum ad naves spectaret, per medium transeunt. Dein* Antenor *in eadem verba placitum confirmat.* Et libro secundo *Agamemnon*, sacramento confirmaturus quidquid *Achilli* promiserat, *afferre hostiam lictores jubet, ac mox sublatam super terram, cum eam duo, quibus imperatum erat, suspensam tenerent, gladium vagina educit, eoque bifariam excisam hostiam in conspectu, uti diviserat, collocare. Dein ferrum sanguine oblitum manu retinens, inter utramque sacri partem medius vadit*, &c. Sed hostia illa pro vitulo porcus fuit. Sic enim idem libro primo, Chalcas, *filius* Nestoris (lege *Thestoris*) *præscius futurorum, porcum marem in medium forum afferri jubet, quem in duas partes exsectum Orienti Occidentique dividit, atque ita singulos nudatis gladiis per medium transire jubet. Deinde mucronibus sanguine ejus oblitis, adhibitis etiam aliis necessariis, inimicitias sibi cum* Priamo *per religionem confirmant, neque prius se bellum deserturos, quam* Ilium, *atque omne regnum eruissent.* Nempe apud vetustiores legerat spurius Scriptor porco cæso sanciri fœdus. *Varro*, *Rustic.* lib. 2. cap. 4. *Initiis pacis fœdus cum feritur, porcus occiditur.* Non tamen mas solus, ut ille vult, sed & fœmina ad hoc sacrum est adhibita. *Virgilius* lib. 8. *Æneid.*

--- *cæsâ jungebant fœdera porcâ.*

Suetonius in *Claudio* cap. 25. *Cum Regibus fœdus in foro icit porca cæsâ, ac veteri fecialium præfatione adhibitâ.* Festus, *Porci effigies inter militaria signa quintum locum obtinebat; quia, confecto bello, inter quos pax fieret, cæsâ porcâ, fœdus firmari solebat.* Itaque *Servio* non assentior, qui vult *Poëtam*, cum *cæsâ porcâ* dixit, usurpâsse genus pro genere: nec *Quintiliano*, qui ad sermonis elegantiam id pertinere contendit, quod scripsit *cæsa porca* potiùs, quam *cæso porco.* Verba sunt lib. 8. cap. 3. *Quædam non tam ratione, quàm sensu judicantur, ut illud*,

--- " cæsâ jungebant fœdera porcâ,

fecit elegans fictio nominis, quod si fuisset porco, *vile erat.* Utut sit, porcum in duas partes fuisse dissectum, & illos, qui fœdus sanciebant, inter illas partes transiisse apud probatos Scriptores nusquam legitur. Tantùm porcus occidebatur, aut lapide feriebatur. Sic libro primo *Livii*, cum *Romanus* fecialis leges pacis *Albano* populo recitâsset, *Illis*, inquit, *legibus populus* Romanus *prior non deficiet. Si prior defexit publico consilio, dolo malo, tu illo die*, Jupiter, *populum* Romanum *sic ferito, ut ego hunc porcum hodiè feriam, tantoque magis ferito, quanto magis potes, pollesque. Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit.* Itaque *Servius* fœdus dici vult *à porco* (ita legendum) *fœdè, & crudeliter occiso, cujus mors optabatur ei, qui à pace resiliisset.* Ita etiam *Isidorus* lib. 18. Et *fœdus icere, ferire, percutere* manifestâ dicimus ad hunc ritum allusione. Quomodo *Hebræi* dicebant כרת ברית & *Chaldæi* גזר קים, ad verbum *scidit pactum*? quia qui fœdus feriebant, victimam, quo ritu diximus, mediam dissecabant.

Erasmus in *Adagiis* aliquid simile tribuit *Homolottis* populis, tanquam ex *Zenodoto*, quem prodidisse ait *Homolottos* populos, dissecto in minimas partes bove, fœdus jungere. Sed uterque fallitur, cum *Homolotti* populi nullibi sint terrarum. Error ex eo natus est, quod Adagium Βοῦς ὁ Μολοττῶν, id est, *Bos Molossorum*, pravè legitur Βοῦς Ὁμολοττῶν, quasi sit *Bos Homolottorum.* Sed legendum esse ὁ Μολοττῶν ex *Suida* planum est, qui, postquam hoc Adagium dici asseruit ἐπὶ τῶν εἰς πολλὰ διαιρουμένων, καὶ κατακοπτομένων πράγματα, *de iis, qui in multa negotia distrahuntur, & quasi dissecantur*, addit continuo post, Οἱ γὰρ Μολοττοὶ ἐν τοῖς ὁρκωμοσίοις κατακόπτοντες εἰς μικρὰ τοὺς βοῦς τὰς συνθήκας ἐποιοῦντο. Molossi *enim inter jurandum bovem in frustula discindentes fœdus feriebant.* Huc quoque pertinere videri possit, quod in *Toxari* memorat *Lucianus*, apud *Scythas*, si quis ab alio potentiore læsus est, eum, bovis immolati tergori insidentem, carnes frustulatim concisas, & igne tostas prętereuntibus offerre. E quibus quotquot comedunt, & bovis tergus dextro pede calcant, se illi pro viribus adfuturos pollicentur. *Itaque*, inquit, *in tergore bovis nonnunquam ingens cogitur multitudo. Qui exercitus & certissima fide cohæret, & hostibus est inexpugnabilis, tanquam jure jurando devinctus. Nam tergus calcâsse est jurâsse.*

Est & aliqua ex parte simile, quod legitur 1 *Sam.* 11. 7. *Saulem*, cum audivisset in quo periculo versarentur incolę *Jabes-Galaad*, Spiritu Dei correptum, par boum, quos ex agro domum ducebat, membratim lacerâsse, & eorum particulas quaquaversum ad *Israëlitas* misisse, minis additis, fore, ut sic fieret eorum bubus, qui se, postridiè cum *Samuële* ad bellum profecturum, sequi abnuissent. Qua denuntiatione territi sunt omnes *Israëlitæ*, ויצאו *& egressi sunt tanquam vir unus. Septuaginta* absurdè, Καὶ ἐβόησαν, quia legerunt ויצחו. Boum igitur discerpta membra eos tum temporis non minus affecerunt, quàm olim affecerant duodecim pellicis partes, quas *Levita* miserat per omnes *Israëlis* tribus, *Jud.* 19. 29.

Sed hæc sunt extraordinaria, ut quod *Ezech.* 4. 15. jubetur *Propheta* panem suum facere super bovis stercora. Quod ut intelligatur, sciendum est hęc non dici de quovis pane, sed de pane subcineritio, ut patet ex versu duodecimo. Qui panis *Hebraicè* dicitur עגה *ugga*, vel עוגה *ouga*, &, mutata forma, מעוג *maog*, Chaldaicè חררא *charara*; ut *Talmudicis* חררה *cha-*

charara, Arabicè ملیل *malil*, *Græcè* ἐγκρυφίας vel ἐσχαρίτης, *Latinè*, in *Hieronymo*, *subcineritius*, & in *Isidoro focatius*, ut vernaculo sermone *focatia*, supple *placenta*. Et *Hebræi* quidem nominis ratio est perincerta, quamvis hodieque عجة *uggia*, vel *ugga*, sit *panis*, aut *lagani genus* apud *Arabes*, sed ab isto diversi. Coquitur enim in sartagine ovis admistis. At cur *Chaldaicè* חררא *charara* vocetur, non est obscurum. Nam חרר *charar* est *torrere*; unde & חרחור *charchur*, *pars tosta panis*, in Tractatu *Talmudico Tibul jom* cap. 1. §. 3. Itaque חררא rectè dicitur & חרחור *panis*, *qui supra carbones torretur*. Hoc multò verius est, quam quod vult *Baal Aruch*, עושין חור בארץ ומהמין אותו באש ואופין בו לחם ונקראות חררה על שם החור שאפויה בו *Foramen in terra faciunt, quo igne calefacto panem in eo coquunt, qui vocatur* charara *de nomine* chor (*id est*, *foraminis*) *in quo coquitur*. *Arabicum* ملیل *malil* propriè significat *in calido cinere coctum*. *Arabibus* enim مل *malla* Verbum est *sic coquere*, & ملة *mallah cinis calidus*, aut *scrobs in eo facta*, *in qua panis*, *aut caro coquatur*. Græcè ἐγκρυφίας, quasi *abdititius*, vel *occultatitius*, dicitur; quia, dum coquitur, latet in cinere sepultus. *Hesychius*, Ἐγκρυφίας, ἄρτε εἶδος, ὁ ἐν σποδῷ γενόμενος, τῷ (imò διὰ τὸ) μὴ εἶναι κλίβανον. Encryphias, *panis species*, *qui in cinere fit*, *quia deest furnus*. Unde *Lucianus* alicubi, Ὁ δὲ σποδὲ πλέως, ὥσπερ ἐγκρυφίας ἄρτος τις ἐςίν. *Is autem est cinere plenus, ut panis encryphias*. Scribitur enim ἔγκρυπτος. *Hesychius* Ἔγκρυπτος, πέμματος εἶδος. Encryptus, *placentæ genus*. Neque aliud ἐσχαρίτης dictus ab ἐσχάρα seu *foco*, in quo coquitur. Idem *Hesychius*, Ἐσχαρίτης, ἄρτος ἔγκρυπτος. Escharites, *panis abdititius*. Fuit is in usu *Rhodi*, inter panem & placentam medius. *Pollux*, Ὁ δὲ ἐσχαρίτης Ῥοδιακὸς, μεθόριος ἄρτε καὶ πλακᾶντος. Quo referendum, quod in *Onkelo Exod.* 16.31. manna sapuisse legitur כאסקריטון בדבש *ut* ἐσχαρῖται *in melle*. Nam ἐσχαρίτην melle conditum fuisse refert *Lynceus Samius* apud *Athenæum* libro tertio, & tantæ suavitatis, ut eo vescentes vix satiarentur, & inter edendum semper esurirent, ut inter bibendum ebrii semper sitiunt. Jam quorsum *focatius*, aut *subcineritius* dicatur, nemo non intelligit.

Panis ita cocti Scriptura sæpiuscule meminit. Sic *Gen.* 18. *v.* 6. *Abraham* uxori dicit, *Depse tria sata similæ, & fac* עוגות *panes subcineritios*. Exod. 12. 39. ubi de prima Pascha, *Et coxerunt* עגות מצות *panes subcineritios azymos*. Num. 11. v. 8. ubi de manna, *Faciebant ex eo* עגות *panes subcineritios*. 1 Reg. 17. 12. vidua *Sareptana* dicit *Eliæ*, *Vivit Dominus Deus tuus, si mihi sit* מעוג *panis ullus subcineritius* (vel materia unde fiat) *præter plenam volam farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho*. Et *Propheta* regerit, *Fac mihi ex eo* עגה קטנה *panem subcineritium parvum*. Sed notanda imprimis tria, quæ sequuntur loca.

Primus 1 *Reg.* 19. *v.* 6. de eodem *Elia* in deserto, *Jezabelis* metu, latente; *Et respexit, & ecce ad caput suum* עגת רצפים *panem subcineritium, carbonibus tostum*, vel *inter prunas coctum*. Ita *Hebræi* explicant, & eos sequuti recentiores: quasi רצפים sint *carbones*. Quomodo *Es.* 6. *vers.* 6. *Et volavit ad me unus è Seraphim, & in manu ejus* רצפה *carbo*. Nemo est hodiè, qui aliter interpretetur; quia *Seniores* hic habent, Καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα, *Et in manu sua carbonem habuit*. Ita etiam *Syrus*, & *Arabs*. Et hanc interpretationem *Hebræi* omnes calculo suo comprobant, ut utrique loco valde congruam. Nam *panem subcineritium* חררה dici monuimus; quia torretur super carbones. Quo faciunt hæc *Dioclis Carystii* apud *Athenæum* ubi supra. Ἡ δ᾽ ἐπανθρακὶς ἐςὶ τῶν λαγάνων ἁπαλωτέρα· ἔοικε δὲ καὶ ἔτος ἐπ᾽ ἀνθράκων γίνεσθαι, ὥσπερ καὶ ὁ παρ᾽ Ἀττικοῖς ἐγκρυφίας. *Epanthracis in laganis est cæteris delicatior: videtur autem etiam hic panis super carbones coqui, ut* Atheniensium *encryphias*. Et in *Esaia* id, quod unus è *Seraphim* ex altari forcipe sumpsit, & ad *Prophetæ* labia applicuit, ut ea purificaret, quid aliud sit, quam carbo? His rationibus ii nituntur, qui רצפה *carbonem*, & רצפים *prunas* explicant. Quas vix quisquam erit, qui non judicet esse valde verisimiles. Est tamen, cur aliter sentiam. *Cant.* 3. 10. רצוף *lapidibus stratum* sonat, & מרצפת *pavimentum* 2 *Reg.* 16. 17. Et illa ipsa vox רצפה, quam in *Esaia carbonem* reddunt, vel pro *pavimento* sumitur, vel pro *lapidibus, quibus sternitur pavimentum*, Esther. 1. 6. & *Ezech.* 40. 17. 18. & 42. 3. Et *Arabicè* رضفة idem est. Lapidibus porrò cum carbone nihil commune est. Itaque idem nomen vix concesserim duo tam diversa significasse. Et verò pro his *Seniorum* verbis *Es.* 6. 6. Καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα, habetur in *Hieronymo*, *Et in manu ejus calculus*. Qua in parte *Aquilam*, *Symmachum*, & *Theodotionem* sequitur. Nam calculus iste, ut ait, à solis *Septuaginta* redditur ἄνθραξ. Hos tamen alii interpretes ideò libentius sequuti sunt; quia non videbatur calculi vox ad rem facere. Nempe nesciebant voce רצפה *ritspa*, vel *ritspha*, duo significari, diversæ quidem, sed vicinæ significationis. Primò, *calculum*, aut *lapidem* quemvis, cujus in pavimento usus est. Secundò, *lapidem ignitum*, seu *candefactum*, qui *Arabicè* iisdem Literis, & Vocalibus رضفة *ridpha* dicitur, quamvis paulò aliter sonet propter punctum adscriptum super *Tsade*. Hujusmodi lapidum apud *Arabes* multiplex usus est. Iis enim lac coquere, carnes ad esum assare, stigmata etiam, & cauteria vivæ carni imprimere, ac inurere solent. De *ridpha* vide *Erpenium* in *Adagiis* post *Locmani* Fabulas editis, & omnes *Lexicographos*, quibus رضفة non solùm est *lapis*, quem diximus, sed & *patellæ genus*; quia ejusdem est formæ & رضف *radapha* Verbum *lapide ignito coxit*, *assavit*, *inussit*, *impressit*, &c. Et مرضوف *marduph*, *quod sic coctum*, *assatum*, aut *inustum est*. Itaque in altari puto hujusmodi fuisse lapides, quorum contactu caro victimarum, quæ Deo offerebantur, vel coqueretur, vel absumeretur citiùs. Et horum uno per visionem ablato *Seraphinum* Prophetæ labia tetigisse, ac mundavisse. Sed & 1 *Reg.* 19. 6. עגת רצפים videtur esse *panis coctus ad lapides candefactos*. A *Græcis* quorsum reddatur ἐγκρυφίας ὀλυρίτης, *panis ex olyra* vel *zeâ factus*, nemo facile dixerit. *Olyra* enim *Hebræis* non est רצפה *ritspha*; sed כסמת *chussemeth*. An pro ὀλυρίτης legendum κολλυρίτης, qua voce significatur *panis*, aut *lagani genus* in editione *Complutensi* 1 *Par.* 16. 3.? Rursus pro עגת רצפים *Chaldæus* habet חררא מעפפא, nisi fallor, pro מרצפא, vel pro דרעפא, ut in *Syro*. Quorum prius idem esset, quod *Arabicè* مرضوف posterius *panis in placentæ modum*. Nam ad מעפפא quidquid afferunt videtur esse præter rem. *Hieronymus* vocem רצפים reliquit ἀνέκδοτον. Itaque veteres Interpretes de hac voce frustrà consulas.

Secundò notandum, *Ephraimitas* (qui Gentibus ita se commiscuerant, ut *Judaicam* religionem, quam in speciem profitebantur, profanis Gentilium superstitionibus polluerent) conferri *Os.* 7. *v.* 8. cum עגה,

עגה לא הפוכה, id est, cum *pane subcineritio, qui inter coquendum non fuit versus*, ac proinde partim coctus est, partim crudus, ita ut merito dubites, sitne panis, an mera pasta. Neque enim perfectè coquitur hic panis, nisi vertatur. Unde *Talmudici* in *Kiddusin* cap. 3. fol. 59. a. עני מהפך בחררא ובא אחר ונטלה הימנו *Pauper subcineritium vertit, venit alius, & aufert eum ab ipso.* Quo sensu *Poëta* dixit,

Sic vos non vobis, &c.

Et *Isidorus*, *Orig.* lib. 20. cap. 2. *Panis subcineritius, cinere coctus, & reversatus, ipse est & focatius. Reversatus*, id est, *inter coquendum versus.* Vox est *Hieronymi*; qui *Oseæ* verba sic reddit, *Ephraim factus est subcineritius panis, qui non reversatur.* Græci, Ἐγκρυφίας ὁ μεταστρεφόμενος. *Columella* dixisset, *Panis, qui non versatur*: ut cum jubet aviarium *gallinarum ova manu versare, ut æqualiter calore concepto facile animentur*, lib. 9. cap. 5. Pro quo *Florentinus* lib. 14. *Geoponicῶν*, Μεταστρεψάτω τὰ ὠὰ, ἵνα πάντοθεν ὁμαλῶς θαλπῶνται.

Tertio, de hoc pane locus is ipse est, in quo versamur, *Ezech.* 4. *vers.* 12. ubi Deus *Prophetæ* dicit ועגת שערים תאכלנה *Et panem subcineritium hordeaceum comedes, & stercoribus humanis* תעגנה *coques eum in oculis eorum.* Verbum *coquendi* תעגנה *theuggenna*, factum ex Nomine עגה *ugga*, & ad illud alludit, quomodo ad לביבות *lebiboth*, alludit Verbum לבב *libbeb*, *liba*, vel *placentas coquere*; quasi *libare* dixeris, vel *placentare*. Hinc *Amnon* ad patrem *Davidem* 2 *Sam.* 13. *v.* 6. *Veniat nunc* Thamar *soror mea*, ותלבב לעיני שתי לבבות quasi dicat, *& libet in oculis meis duo liba*, aut *placentet duas placentas.* Greci, κολλυρισάτω δύο κολλυρίδας, *collyrizet duas collyridas.* Cum igitur par sit allusio inter עגה, & תעגנה, eam *Græci* Interpretes, quantum poterant, exhibentes, ut עגה ἐγκρυφίαν, ita תעגנה ἐγκρύψεις reddiderunt. Ac si *Latinè* quis diceret, *Subcineritium panem subcinerabis.* Cavendum interim, ne syllabarum allusio sic quæratur, ut verborum sensus pereat. Et ne putetur Deus à *Propheta* id exegisse, ut panem comederet humano stercore copertum, quomodo videtur accepisse *Hieronymus.* Tantum vult, ut panem pro carbonibus humano stercore coctum comedat, quo miseri homines quandoque pro ligno utuntur. Idque symbolica de causa, & ut significaret *Israëlitis* fore, ut in captivitate *Babylonica* in summa rerum omnium inopia versarentur, & cogerentur etiam immundis cibis pollui. Et quia *Prophetæ* gravius videbatur panem humano stercore coctum edere, Deus, illius precibus flexus, concessit, ut humano bubulum substitueret. Quod hodieque in *Frisia* ad ligni materiam siccari testatur *Erasmus* in Proverbio *Boliti pœnam. Boliti*, id est, *bubuli stercoris*, quod *Græcè* βόλιτον dicitur, & βόλβιτον, *Hebraicè* in *Levitico* generali nomine פרש, sed in *Ezechiele* speciali צפיע. Et vocis aliunde ignotæ *Arabes* originem aperiunt. *Arabicè* scilicet ضفع iisdem radicalibus est *stercus egerere*, ut ضفع Nomen *stercus*, non tamen bovis, sed elephantis. Hinc *Alcamus*, & alii explicant بجو الفيل.

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM.

De aureis *Aaronis* & *Jeroboami* Vitulis.

Deus suorum gloria. Contrà, idola בשת, *id est*, pudor, *&* confusio. *Hinc* Baal, *&* בשת *sæpe synonyma. Quàm grave peccatum Deum in bovem mutare. Dii stercorei; qui* Jeroboami *peccatum gravius, quam* Aaronis, *& hujus pœna gravior.* Judæorum *fabulæ de mora* Mosis *in monte. Eosdem majorum suorum idolomaniam in* Ægyptios *rejicere, sed falso. Quam absurda sit hæc oratio*, Fac nobis Deos, *&c. Fabula de* Hure *cæso; eò quòd idololatris se opposuisset. Quomodo* Aaronem *excusent. Idola* Græcorum *ex viliori materia; barbarorum aurea, & argentea. Inaures in illis locis utrique sexui communes. Verba* ויצר אותו בחרט *malè reddi*, & formavit illud stylo; *cùm significent*, & recondidit illud in marsupio. *Vituli formationem à* Judæis *vi magicæ, aut astris ineptè tribui. Cur* Aaron *Deum forma bovis exhibuerit. Rationes commentitiæ, quæ refelluntur. Deus, Cherubo vituli specie vectus*, Israëlitis *non apparuit.* Josephum *sub* Apidis, *vel* Serapidis *nomine ab* Ægyptiis *non fuisse cultum.* Serapidis *cultus multò recentior. Nec* Serapis *idem cum* Apide. Hesychius *emendatus. Taurus aureus, in* Philone, Typhi, *vel* Typhonis *symbolum. In aliis,* Apis, *&* Mnevis Osiridi *sacri: &* Typhon Ægyptiis *non tam Deus, quam cacodæmon. In* Typhonis *historia multa haberi, quæ palam ad* Mosem *pertinent. Vituli, & boves in* Ægypto *maximè culti. Quid sit* abominationem *Ægyptiorum* sacrificare, *Exod.* 8. *vers.* 26. *Animalium quoque imagines ab* Ægyptiis *cultæ.* Judæos Ægyptiorum *Diis servîisse. Vituli aurei cultus ex* Ægypto *allatus.* Vituli caput *Patribus, id est,* vitulus. *In* Homero, *&* Virgilio *similis loquutio.* Hi sunt Dii tui, *id est,* Hic est Deus tuus. *Enallage Numeri frequens, cùm agitur de Deo. In idolo verum Deum à se coli prætexunt idololatræ. Ipso visu idololatras ad idolorum cultum incitari.* Judæorum *pro* Aarone *inanes apologiæ; cum eum accuset* Moses *ut gravissimè reum. Et ipse Deus eum voluerit perdere. Cur illum permiserit Deus tam fœdè labi. Holocausta, & pacifica vitulo oblata, sed omissa sacrificia pro peccatis. Idololatrica sacrificia sequuntur saltationes immodestæ.* Μεθύειν, *quia* μετὰ τὸ θύειν. Θοῖναι, *&* θαλίαι, *unde dictæ. Ebrietatis prima origo.* Epicharmus *emendatus. Cum* Israëlitæ *leguntur surrexisse ut luderent, neque scortationem intelligi, neque effusionem sanguinis, ut* Hebræi *volunt.* Israëlitas *non bibisse usque ad ebrietatem. Vox* οἴνου *in* Græca *versione unde irrepserit. Quomodo* Moses *vitulum combusserit, & attriverit. Cur aqua torrentis, hujus auri pulvere aspersa, potaverit* Israëlitas. *Rationes fabulosæ. Locus* 1 Reg. 7. v. 6. *isti parallelus non est, ut volunt. Non omnes idololatræ cæsi, sed pars longè minima.* Vulgatus *pro* tribus millibus *habet* viginti tria millia. *Causæ mysticæ, cur has aquas idololatris* Moses *propinaverit. Quomodo hæc aqua omnibus suffecerit.* Aaronis *vitulo quam similes vituli* Jeroboami. *Cur hos vitulos conflaverit* Jeroboam. *Veræ rationes, &* Talmudicæ. *Cur sæpe* vitulæ *vocentur Fœminino genere. Quid sit*, multum vobis ab ascendendo, 1 *Reg.* 12. *v.* 28. *Cur vituli* Dane, *&* Bethele *erecti. Sacerdotes quo sensu sumpti dicantur* ex extremis populi. Jeroboami *instituta profana omnia. An per* ἀνθρωποθυσίας *vitulos coluerint. Quando vituli in* Assyriam *abducti sint. Veteres non solum de victis gentibus, sed etiam de Diis triumphâsse.* Os. 5. v. 13. *&* 10. *v.* 6. *cur* Jareb *vocetur* Assyriæ *Rex.* Jeroboamum *non excusant* Mosis *&* Solomonis *exempla; quorum hic boves æneos in Templo, & uterque* Cherubinos *in ipso adyto posuit. Cur* Alcoranus Aaronem, *qui conflavit vitulum*, Samaritanum *faciat.*

Postquam de bovis usu abundè actum est, sequitur, ut de abusu agamus. Hujus criminis rei fue-

fuerunt imprimis idololatræ, qui *mutaverunt gloriam suam in similitudinem bovis comedentis herbam*, Psal. 106. v. 20. De *Gentibus* dicit *Paulus* Rom. 1. vers. 23. *Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei*, &c. Sed de *Judæis* David, *Mutaverunt gloriam suam.* Et Deus ipse *Jerem.* 2. *v.* 11. *Populus meus mutavit gloriam suam in idolum. Gloriam suam*, id est, *Deum suum*; quia Deus *Judæorum*, non *Gentium* gloria fuit. Hinc *David* Ps. 3. v. 4. *Tu autem, Domine, susceptor meus es, & gloria mea.* Et *Psal.* 5. *v.* 11. *Gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum.* Et *Psal.* 62. *v.* 8. *In Deo est gloria mea.* Et 1 *Cor.* 1. *v.* 31. *Qui gloriatur, in Domino glorietur. Hinc per gloriam suam jurat, id est per Deum*, 1 Cor. 15. v. 31. Meritò igitur exclamavit uxor *Phineas*, cùm intellexit à *Philistinis* abductam fuisse arcam, quę divinæ præsentiæ symbolum erat, *Translata est gloria ab* Israële, *quia capta est arca Dei.* Et in rei memoriam puerum tum sibi natum appellavit *Icabod*, quasi *inglorium*, aut *sine gloria* dixeris, id est, *sine vero Deo.* Deus igitur non solùm est gloriosus, sed etiam ipsa gloria; adeoque gloria non in se solùm, sed & nostro respectu, cum in eo solo gloriemur. At de idolis est plane secus, *Confundentur enim omnes, qui adorant sculptilia*, & *qui gloriantur in simulachris suis*, Psal. 97. v. 7. Proinde passim in Scriptura idolum בשת vocatur, id est, *pudor*, & *confusio*: ut *Jerem.* 3. *v.* 24. & 11. *v.* 13. *Os.* 9. *v.* 10. &c. Et quia *Baal* erat infame idolum, ideò multa nomina promiscuè vel in *Baal*, vel in בשת *boseth*, aut *beseth* desinunt, id est, *confusionem.* Sic idem vocatur *Jerubbaal* Jud. 6. v. 22. & *Jerubbeseth* 2 Sam. 11. v. 21. Idem *Esbaal* 1 Par. 8. v. 33. & 9. 39. & *Isboseth* 2 Sam. 2. v. 8. Idem *Meribbaal* 1 Paral. 8. v. 34. & *Mephiboseth* 2 Sam. 4. vers. 4.

In idolis porrò quid vilius, quid contemptius pecorum imagine, quæ Natura prona, atque ventri obedientia finxit? Quò *Psaltes* respiciens *Judæos* dicit *mutâsse gloriam suam* (id est, *Deum*) *in similitudinem bovis comedentis herbam.* Et ad majorem ἐξουθενισμὸν *Chaldæus* addit ואדוהם *& se inquinantis*; nempe stercore suo, de quo *Sirachides* Eccles. 22. v. 2. Πᾶς ὁ ἀναιρούμενος αὐτὸν ἐκτινάξει χεῖρα, *quisquis tollet ipsum, excutiet manum.* Itaque non sine causa Dii tales גלולים, id est, *stercorei* vocantur *Levit.* 26. *v.* 30. Deut. 29. 17. &c. Tamen in fœdum hunc errorem semel atque iterum inciderunt *Israëlitæ.* Primò cùm in exitu ex *Ægypto*, unde illos eduxerat Deus tam potenti manu, vitulo aureo à se conflato divinos honores exhibuerunt. Secundò, cùm *Jeroboam*, facto schismate, vitulos in *Dane* & *Beth-ele* erexit, per quos *Israëlis* decem tribus à veri Dei cultu avertit. Quod crimen audeo dicere fuisse priore gravius; quia non poterant peccato suo ignorantiam obtendere. De rei atrocitate abundè edocti tam à *Mose* Exod. 32. & *Deuter.* 9. v. 16. quàm à *Davide* Psal. 106. vers. 19. Præterea, cùm prius malum nonnisi paucas horas durâsset, posterius in plura sæcula continuatum est. Et cùm *Israëlitæ* in deserto resipuerint, quamprimum à *Mose* moniti sunt, longam *Prophetarum* seriem ad decem tribus Deus misit in cassum. Itaque cum prioris criminis pœna intra paucos constiterit, posterius aliter expiari non potuit, quàm tota gente in tam remotas terras translatâ, ut ejus deinceps vestigia in Historiis nulla reperiantur.

Historia vituli in deserto conflati habetur *Exod.* 32. Occasionem hujusmodi Deos ab *Aarone* exigendi sumpsit populus ex mora *Mosis* in monte, unde non rediit nisi post quadraginta dies exactos, *Exod.* 24. 18. Quæ cum in Sacro Textu clara sint, tamen à *Judæis* in alienum sensum detorquentur. Nam ad *Hebræa* verba וירא העם כי בושש משה *Et vidit populus* Mosem *morem facere*, sic *Talmudici* Tractatu *De Sabbatho* cap. 9. pag. 89. a. אל תקרי בושש אלא באו שש בשעה שעלה שמה למרום אמר להן לישראל לסוף ארבעים יום בתחלת שש אניבא לסוף 'מ יום בא שטן ועירבב את העולם אמר להם משה רבכם היכן הוא אמרו לו עלה למרום אמר להם באו שש ולא השגיחו עליו מת ולא השגיחו עליו הראה להן דמות מטתו והיינו דקאמרי לאהרון כי זה משה האיש וג"מ *Ne legas* בושש (id est, *moram fecit*) *sed* באו שש (id est, *venerunt*) *sex* (supple *horæ*) *Quippe cum in altum ascendit* Moses, *dixerat* Israëlitis, "*In fine quadraginta dierum, in principio sex horarum*) à quibus incipiet dies quadragesimus) "*sum rediturus. Cùm igitur dies illi quadraginta complerentur, venit* Satan, *ut turbaret mundum, & dixit illis*, "*Ubi est* Moses *doctor vester? Responderunt, illum in altum ascendisse. At, inquit, venerunt sex horæ* (intra quas se rediturum promiserat) *Quod cum illi non curarent*, Mosem *occubuisse addidit. At cum nihilo magis moverentur, ostendit eis speciem feretri ejus: tum verò* Aaroni *dixerunt* "*Nescimus quid de* Mose *factum sit*, &c. In *Bereschith Rabba* sect. 41. Diabolus ipsum *Mosem* ostendisse legitur תלוי בין השמים והארץ *suspensum inter cœlum & terram.* In Paraphrasi *Jonathanis*, *Moses*, ut conjectabant, "אשתלהב בטוורא דאשא מצלהבא מן קדם" *consumptus fuerat in monte, in quo ignis à facie Dei fulgebat.* Itaque, tanquam à *Mose* duce suo destituti, petunt Deos visibiles, qui se præcedant. Quin si *Tanchumæ* credimus fol. 46. c. qui hoc ab *Aarone* petierunt, non fuerunt *Israëlitæ*: sed ארבעים אלף שעלו עם ישראל ושנים חרטומים מצרים עמהם ושמותם יונס וימברס *quadraginta hominum millia, qui cum* Israëlitis *ex* Ægypto *ascenderant, &* Ægyptii *Magi duo*, Janes, & Jambres *nomine.* Sed hæc frustra comminiscuntur, ut majores suos excusent ab idololatriæ crimine, cum nulli fraus non suboleat, qui non sit prorsus obesæ naris. Nam, si pro בושש legas באו שש, hiulca erit periodus, neque cum sequentibus hæc ullo modo cohærebunt. Præterea supponetur ætate *Mosis* dies in horas jam fuisse divisos, quod planè est ἀνιστόρητον; Diei enim in horas duodecim divisionem à *Babyloniis* inventam longè seriùs reliquæ gentes didicerunt, ut ex *Herodoto*, & aliis scimus. Hoc præcipuum, quòd si *Moses*, à Deo monitus, prædixit quo tempore esset rediturus, eo ipso momento rediit, quo prædixerat, nec fuit, cur populus morarum esset impatiens. Denique nihil falsius, quàm solos peregrinos, qui *Israëlitis* ex *Ægypto* excedentibus se adjunxerant, ab *Aarone* Deos petiisse. Nam versu primo populus ad *Aaronem* convenisse legitur: & versu tertio *totus populus* inaures ad eundem attulisse. *Nescimus enim*, inquiunt, *quod acciderit illi* Mosi, *qui nos ex* Ægypto *deduxit. Moses* autem solos *Israëlitas* propriè deduxerat. Alii sponte sequebantur. Quid quod versu octavo vocantur *Israël*, & versu decimo tertio *posteri Abraami*, & versu decimo quarto *Dei populus*? Itaque *Levitæ*, in reos animadversuri, non cædunt solos exteros, sed fratres, filios, amicos, proximos suos, obviorum nemini parcentes; quia communis erat reatus. Meritò igitur martyr *Stephanus Judæis* objicit, patres illorum *Aaroni* dixisse, *Fac nobis Deos*, &c. *Act.* 7. v. 39. 40.

Hac porro oratione quid absurdius, *Fac nobis Deos, qui nos præcedant?* Quasi pro Diis haberi possint, qui ab homine facti sunt, aut simulachra nos præcedere, (a) *quæ pedes habent, & non ambulant*, ut taceam monstrum τῆς πολυθεότητος hac oratione insinuari, quamvis non sit necesse, ut postea dicemus. *Aaron* autem summus Sacerdos, qui debuerat gliscenti malo totis viribus se opponere, tam impiæ orationi statim assentiens, *Tollite*, inquit, *inaures aureas, de uxorum, filiorumque, & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me*; nempe ut idolum ex iis conflem. Quod *Aaronis* crimen *Judæi* ut quomodocunque incrustent, fingunt *Hurem*, sororis ejus filium, ipso præsente fuisse occisum, quia populum increpaverat. Res sic narratur in

(a) Psal. 115. 7.

in Semoth Rabba, עמד עליהם חור ואמר להם קציעי צואריא אין אתם נזכרים מה ניסים עשה לכם הק״בה מיד עמדו עליו והרגוהו נכנסו על אהרן שנאמר ויקהל העם על אהרן ואמרו לו כשם שעשינו לזה כך אנו עושים לך כיון שראה אהרן כך נת״ירא שנאמר וירא *Obstitit ipsis* Hur, *& dixit, Duri cervice, nonne signorum meministis, quæ in vestrî gratiam fecit Deus Sanctus Benedictus? Hi verò, in* Hurem *insurgentes, eum statim interemerunt. Et in* Aaronem *congregati, prout dicitur,* " *Et populus (b) adversus* Aaronem *congregatus est, minitati se cum illo acturos, quomodo cum* Hure *egerant. Quod cum vidisset* Aaron, *territus est. Quo pertinet, quod legitur versu quinto,* וירא " *Et timuit.* Ibi nempe pro וַיַּרְא *Et vidit,* legi volunt וַיִּרָא *Et timuit.* Et huic falsæ lectioni totam hanc fabulam inædificant. Quam eandem referunt *Chaldæi* duo Paraphrastæ, *Tanchuma, R. Eliezer, R. Selomo,* & quis non? Sed eos abundè refellit ipsum *Mosis* silentium, qui tam illustre sui ex sorore nepotis martyrium haudquaquam dissimulâsset. Addunt *Aaronem* ab *Israëlitis* uxorum, & liberorum inaures ideo petiîsse; quia credidit non facile concessuros, & sic negotium abruptum iri. Et verò mulieres huic consilio se constanter opposuisse fabulantur, atque inde esse, quod populus attulisse dicitur inaures aureas, quas habebant באזניהם *in auribus suis,* cum Affixo Masculino, non Fœminino. Absurdè, cùm Masculino genere uterque sexus contineatur. Neque hic satis sibi constant. Quid enim vero absimilius, quam populum, quem in idololatriæ barathrum tanto impetu ruisse volunt, ut virum unum è primariis, *Hurem* scilicet, illos officii sui monentem, morte mulctaverint, parsurum fuisse sumptibus ad idoli confectionem necessariis? *Aaron* igitur, sive metu, sive alio affectu præpeditus, apud se constituerat insanienti populo obsequi. Ac proinde jussit, ut aurum conferrent, ex quo conflaretur idolum: ut rei, per se vilissimæ, materiæ præstantia pretium, & dignitatem adderet. Qua ipsa de causa tot erexit aureas, atque argenteas statuas, veterum superstitio potissimum inter Barbaros. Nam in *Græcia* minus fuit receptum, ut ex auro Dii fierent. Quin λίθινοι, ἢ χαλκοῖ ἅπαντες ἢ οἵγε πολυτελέστατοι αὐτῶν ἐλεφάντινοι, ὀλίγον ὅσον τοῦ χρυσοῦ ἐπιστίλβον ἔχοντες, ὡς ἐπικεχρῶσθαι καὶ ἐπηυγάσθαι μόνον, *lapidei, aut ærei omnes, vel eorum pretiosissimi eburnei erant, paucula auro renidentes, ut qui eo tantum intincti refulgerent.* Ita *Lucianus* in *Jove Tragœdo.* At res aliter se habuit apud Barbaros, qui, quod arti deerat, opulentiâ, & sumptibus compensare nitebantur. Itaque, apud eumdem *Lucianum, Bendis Thracica,* & *Ægyptius Anubis,* & *Phrygius Attis,* & *Persicus Mithres* erant ὅλοι ὁλόχρυσοι, καὶ βαρεῖς, καὶ πολυτίμητοι ὡς ἀληθῶς, *ex solido auro conflati, graves, & magni reverâ pretii.* Unde est, quod aureos, & argenteos Deos *Prophetæ* passim memorant. Exempla vide *Es.* 2. *v.* 20. & 30. *v.* 22. & 31. *v.* 27. & 40. *v.* 19. *Jerem.* 10. *v.* 4. *Dan.* 5. *v.* 23. *Os.* 2. *v.* 8. *Habac.* 2. *v.* 19. *Paulus* quoque *Actor.* 17. *v.* 29. & *Joannes, Apoc.* 9. *v.* 20. idolorum ex auro disertè meminerunt. Et *Ægyptios Judæis* hâc in parte exemplo suo præivisse his verbis docet *Moses, Deuter.* 29. *v.* 16. 17. *Novistis quomodo nos habitavimus in terra* Ægypti, *&c. Et vidistis abominationes, & stercoreos deos illorum, ligna scilicet, & lapides, argentum, & aurum, quæ sunt apud eos:* id est, *deos ligneos, lapideos, argenteos, & aureos.* Proinde *Israëlitis ex Ægypto* exeuntibus hos nominatim interdixerat Deus *Exod.* 20. *v.* 23. *Deos,* inquit, *argenteos, aut Deos aureos ne facite vobis.* Tamen, contra verba Legis tam diserta & *Aaron* auctor est, ut Deo conflando aurum conferant, & ipsi libenter obsequuntur. Hoc porro aurum non visum est aliunde potuisse commodius sumi, quam ex uxorum inauribus, filiorumque, & filiarum; *Exod.* 32. *v.* 2. Inaures enim ibi locorum utrique sexui communes erant. Proinde *Jud.* 8. *v.* 24. etiam *Ismaëlitarum* milites aureas habent inaures. Et *Plinius,* ubi de auribus, lib. 11. cap. 37. *In Oriente quidem & viris aurum gestare eò loci decus existimatur.*

(b) Imo ad Aaronem.

Natus ad Euphratem, *molles quod in aure fenestræ*
Arguerint, licet ipse negem. ---

Et vetus auctor apud *Suidam* in Ἐλλόβια de *Augari, Osrhoënis* Regis filio, sub *Trajano* Imperatore, Τῷ δὲ ἦν ἄμφω τὰ ὦτα τετρημένα, καὶ ἐξ ἀμφοῖν χρυσία ἐνώτια ἐξηρτημένα. *Illi autem ambæ aures erant perforatæ, & ex utrisque aureæ inaures pendebant.* Itaque mos est translatus à *Syris,* & *Phœnicibus* ad *Pœnos,* de quibus *Plautus* in *Pœnulo* Act. 5.

--- *quia incedunt cum annulatis auribus,*
Adibo ad hosce, atque appellabo Punicé.

Et à *Pœnis* ad *Mauros,* ut in *Macrino* apparet. Is enim, quia *Maurus* erat, τὸ οὖς τὸ ἕτερον κατὰ τὸ τῶν Μαύρων ἐπιχώριον διετέτρητο, *habuit aurem alteram perforatam, ut est* Maurorum *consuetudo.* Ita legitur in *Dione Nicæa.* Et *Plutarchus,* in *Mario,* de *Jugurtha* captivo scribit; Οἱ δὲ σπεύδοντες ἀφελέσθαι βίᾳ τὸ χρυσοῦν ἐλλόβιον, ἅμα τὸν λοβὸν συναπέρρηξαν. *Alii, illi vi abripere auream inaurem properantes, unâ operâ lobum auris evulserunt.* Hæc obiter, ne miremur non solùm uxores, & filias, sed & *Israëlitarum* filios aureas habuisse inaures. Has porro, quamvis ad ornatum, ut erant tempora, pertinentes, *Aaroni* incunctanter dederunt, cùm quia in illo deserto minor fuit cura cultus corporis, tum quia prævalebat superstitio, quæ ne liberis quidem parcit, ut ex eorum patet exemplo, qui filios *Molocho* immolabant.

Aaron autem hoc aurum accepit, ויצר אותו בחרט *& ligavit* (seu *recondidit*) *illud in marsupio,* vel *& formavit illud stylo.* Hæ duæ versiones ab invicem tantum distant,

Quantum Hypanis Veneto *distat ab* Eridano.

Ambæ tamen magnos auctores habent, & *Hebræa* verba videntur utramque admittere. Nam צור, unde ויצר, quandoque *formare* est, ut יצר. Sic 1 *Reg.* 7. *v.* 15. ויצר *Et formavit duas columnas æreas;* & ex quorumdam sententia *Psal.* 139. *v.* 5. *Retrò, & ante* צרתני *formâsti me.* Et *Esa.* 44. *v.* 12. *Et malleis* יצרהו *formabit illud.* Sed & idem Verbum צור *ligare,* & *recondere* significat, planè ut צרר. Sic *Deuter.* 14. *v.* 15. וצרת *Et ligâsti* (vel *recondidisti*) *pecuniam in manu tua.* Et 2 *Regum* 5. *v.* 23. ויצר *Et ligavit duo argenti talenta in duobus marsupiis.* Et 1 *Reg.* 12. *v.* 11. ויצרו *Et ligaverunt* (seu *recondiderunt*) *numeratam pecuniam, quæ in Domini domo inventa est.* Sed & חרט est ambiguum. Nam *stylum,* seu *cælum* significat, ut *Esa.* 8. *v.* 1. *Sume tibi grande volumen, & in eo scribe* בחרט אנוש *stylo hominis.* Unde Plurale חרטים *Esa.* 3. *v.* 22. id est, *mulierum acus crinales.* Præterea hoc idem חרט palam est pro *marsupio* sumi in eo loco, quem nuper citavimus ex 2 *Reg.* 5. *vers.* 23. *Et ligavit duo talenta argenti* בשני חרטים *in duobus marsupiis.* Et verè observat *Kimchius Arabicam* esse vocem. Reperitur enim خريط vel خريطة pro *marsupio* in *Arabum* Lexicographis, & in *Arabica* Paraphrasi *Erpeniana* Deut. 25. v. 13. Neque est, quod mireris *stylo* & *marsupio* nomen esse commune: figura enim utrique est *conica.* Et *conus* dicitur *Arabicè* مخروط *Avicennæ* lib. 1. pag. 40. & in *Euclide Arabico* lib. 11. & passim in *Mathematicorum* libris. His ita observatis, non immeritò quæritur, utrum *Mosis* verba ויצר אותו בחרט *Aaronem* aurum in marsupio recondidisse significent, aut verò, stylo formasse, ut ex eo fieret vitulus, cùm utramque versionem cum *Hebræo* textu stare posse jam appareat. Inter illas *R. Selomo* hæret ita medius, ut nesciat utram præferat. *Hæc verba,* inquit, *reddi possunt*

possunt duobus modis. Uno ita, ut ויצר *ligationem significet, &* חרט *sudarium*, &c. *Altero, quasi* ויצר *fiat à Nomine* צורה, *quod figuram sonat, &* חרט *sit aurificum instrumentum, quo in auro figuras incidunt, & insculpunt*, &c. Priorem *Jonathan*, posteriorem *Onkelos*, & *Græci* Interpretes sequuntur, &, ex *Hebræis*, *Kimchius*, ut è nostris *Pagninus*, *Munsterus*, *Arias*, *Junius*, *Castalio*, *Drusius*, *Piscator*, *Angli*, *Itali*, *Genevenses*, denique recentiorum quotquot videre licuit. Tamen, quod illorum pace dixero, hæc non satis cohærent, *Et formavit illud stylo* (vel *cælo*) *& fecit ex eo vitulum fusilem.* Quomodo enim *fusile* dicatur, quod *cælo formatum* est? Aut *cælo formari* vitulus, qui *ad ignem in typo fusus est?* Unde est, quod *Mosi* dicit *Aaron* versu 24. *Aurum ubi conjeci in ignem, prodiit iste vitulus.* Si, quod illi ferè respondent, *Aaronem* cælo dicas expolivisse vitulum, postquam in igne fusus fuerat: rursus quæretur, 1. Cur vitulum cælo formâsse dicatur, quem fusione jam formatum solum expolivit? 2. Cur ordine præpostero hæc referantur, *Et formavit illud cælo, & fecit ex illo vitulum fusilem*, cum dicendum fuisset, *Et fecit vitulum fusilem, quem postea cælo expolivit?* 3. Quis *Aaronem* edocuerit artem auri cælo expoliendi, vel lævigandi? 4. Cum homini, haud dubiè harum artium rudi, multo tempore opus fuerit ad statuam hanc lævigandam: quomodo postridie fusionis festum indixerit in idoli hujus honorem celebrandum? 5. Sic *Aaronem* respondeas, hoc per alium fecisse, tamen de illo alio idem quæretur. 6. Præterea, si apud *Hebræos* statuas igne fusas stylo lævigare moris erat, cur Scriptura, quæ fusionis, & fusilium meminit plus triginta locis, alibi ne semel quidem ea stylo expolita, & lævigata fuisse tradit? *Solomonis* ævo maximè, qui, ut in magnis opibus, & in summa pace vixit, ita majore pompa, & arte, fusilia Templi ornamenta elaborâsse credendus est. 7. Quid quod τȢ חרט, id est, *styli*, vel *cæli*, sculpere, & cælare proprium est, non lævigare; Neque enim stylo, sed lima, & scalpro metalla expoliuntur. Proinde *Deut. 9. vers.* 21. de hoc eodem vitulo in *Chaldæo* Paraphraste legas, ושפית יתיה בשופינא יאות *Et illum limâ bene limavi.* Quocirca, ut devitentur incommoda, quæ notavimus, verba *Mosis* sic reddenda sunt, *Et è manu eorum acceptum illud aurum in marsupio recondidit, & fecit ex eo fusilem vitulum.* Et *Esa. 46. v. 6.* *Qui aurum è marsupio educunt, & argentum lance appendunt, conducunt aurificem, qui faciat ex eo Deum.* Quam loci *Mosis* interpretationem firmant duo loci similes: unus, quoad res; alter, quoad verba, de quorum significatione dubitatur. Prior *Jud. 8. vers.* 24. ubi *Gedeon*, victis *Ismaëlitis*, petit à commilitonibus aureas *Ismaëlitarum* inaures, quas ex præda reportaverant. Et libenter concessas veste super terram expansa excepisse legitur, atque *Ephod* ex iis fecisse; quo cum *Israëlis* populus in idololatriam abusus esset, cessit id *Gedeoni* in ruinam, & toti ejus familiæ. Hæc historia nostræ non est absimilis. Nam, ut *Aaron*, ita *Gedeon* aureas inaures à populo petit, ut convertat in usum idololatricum: & has ultrò oblatas expansa veste accepisse dicitur, quomodo *Aaron* in marsupio recondidisse, ex interpretatione, quam asserimus. Alter locus jam bis citatus ex 2 *Reg. 5. vers.* 23. ויצר ככרים כסף בשני חרטים *Et recondidit duo argenti talenta in duobus marsupiis*, tamen hic repetendus est, ut lector peritus observet in eo haberi utramque vocem in loco *Mosis* controversam, nempe ויצר, & חרט & in eadem constructione. Unde valde verisimili ratione colligere est, has voces utroque loco eodem modo esse explicandas. *Syrus*, & uterque *Arabs* in *Exodo* habent, *Et formavit illud in typo:* quasi חרט *typum* sonaret. *Jonathan* quoque in *Paraphrasi*, ורצ יתיה בשושיפא ורמא יתיה בטופוא *Et recondidit illud in pallio, & conjecit in typum.* Quo eodem pertinet, quod חרט *Aben Ezra* דמות, id est, *similitudinem* exponit. Hi nimirum interpretes voci חרט coacti sunt novam, & inauditam notionem affingere, ne in ea incommoda inciderent, de quibus supra. Sed nihil necesse fuit, ut de typo *Moses* ageret; quia ex hoc ipso, quod vitulum vocat *fusilem*, illum satis sequitur ex typo fuisse expressum. *Judæi* tamen, semper inepti, nodum in scirpo quærunt, nec in hujus loci explicatione minùs laborant, quàm si res esset valde obscura. Ideo maximè, quod *Aaron* scelus suum apud *Mosem* extenuans dicit versu vigesimo quarto, *Et conjeci illud* (aurum) *in ignem, & exiit iste vitulus*, nullâ typi factâ mentione. Quod *Jonathan* sic παραφράζει, וטלקתיה בנורא ועאל סטנא בגויה ונפק מניה דמות עגלא הדין *Et cùm in ignem conjecissem, in medium ejus* Satan *ingressus est, & inde exiit ista vituli figura.* In *Tanchuma* R. Jeremias *Aaronem* dicit aurum in ignem conjicientem, oculis in cœlum intentis, tali oratione apud Deum se excusâsse, *Ad te oculos attollo, O qui in cœlo habitas, tu, qui es καρδιογνώστης, scis hæc illos me invito facere. Tum verò* (inquit) *Magi accedentes magicis artibus vitulum formârunt.* Ibidem alii fabulantur *Micham*, quem in *Ægypto*, sub ædificio attritum, è mediis lateribus eripuerat *Moses*, tabulam sustulisse, in qua *Moses* scripserat עלה שור *Ascende bos*; & hanc in catinum, in quo erant inaures, cùm conjecisset, statim exivisse vitulum mugientem. Hunc verò מקרטע *exilientem Israëlitæ* cum vidissent, statim exclamâsse, *Hi sunt dii tui*, ô Israël. Hanc fabulam ut illustret *R. Selomo*, *Mosem* ait ideò laminæ inscripsisse, *Ascende bos; Ascende bos:* ut, eâ in *Nilum* conjectâ, *Josephi* feretrum educeret, quod *Nilus* inundaverat. Et in vitulo probat fuisse spiritum vitæ, ex eo, quod dicit *Psaltes*, *Mutaverunt gloriam suam in similitudinem bovis comedentis herbam.* Quale est, quod in *Capitulis Eliezer* R. *Juda* ad eundem bovem refert *Esaiæ* verba, *Novit bos possessorem suum:* Neque minus insulsum, quod apud *Aben Ezram Judæi* Astrologi nescio quam astrorum conjunctionem sibi fingunt in signo *Tauri* ad hunc vitulum efformandum. Quin pondus vituli definire audent. Probat enim *Rabbi Tanchuma* illud fuisse מאה ועשרים וחמשה קנטרין זאב *centum viginti quinque talentorum auri.* Ita enim *R. Asi*, & *Baal Hatturim*; quia vox מסכה, id est, *fusilis*, valet numero cxxv. Itaque vitulus fusilis totidem talentis gravis esse debuit.

Sed, his missis, quæ recitâsse est refutâsse, venimus ad quæstionem, quam multi movent; quorsum *Aaron* *Israelitis* Deum formâ bovis exhibuerit, cui si quem è fæce vulgi similem esse dixeris, is pro gravi offensa habebit, cum tam hebeti, & stupido animali se conferri? Variæ sunt sententiæ. Quidam *Aaronem* putâsse volunt Deo bovis imaginem placituram imprimis, quomodo boum sacrificiis maximè delectabatur. Atqui hæc sunt ἀνακόλουθα. Quin ex eo ipso, quòd bos in victimam offerebatur, *Aaron* colligere debuit bovem pro Deo coli non posse. Quid enim absurdius, quàm ut idem animal & victima sit, & Deus, cui offerantur victimæ? Et bovis imagini veros & vivos boves mactari, & adoleri, quis ferat? Sunt, quibus videtur *Aaron* maluisse Deum populo sub tam ridiculo schemate exhibere, ut illum ab idololatria sic averteret. Quæ, si bene memini, *Procopii* est sententia. Sed *Aaronem* seriò egisse docent omnes textûs circumstantiæ. Ipse enim aurum acceptum fudit, ut vitulum ex eo faceret, & aram illi erexit, & festum consecravit, & sacrificia obtulit. Nihilo sanior est *Monceii* sententia, *Aaronem* hunc bovem finxisse ad exemplar *Cherubi*, cui Deum insidentem viderat, cùm apparuit senioribus *Exod. 24. v.* 10. Ibi enim *Mosem*, *Aaronem*, *Nadab*, *Abihu*, & septuaginta Seniores vidisse Deum *Israelis* legimus, habentem sub pedibus tanquam opus lapidis sapphirini, aut tanquam cœlum cum serenum est

est. At *Cherubo* fuisse vectum, eoque vituli specie nusquam legitur. Quin Deus disertè negat tum *Israëlitis* apparuisse ullius animalis speciem, *Deut.* 4. 15. &c. Itaque nihil falsius, quam quod sibi fingit *Monceius*, Deum vitulo vectum se præbuisse conspiciendum. Qua tamen assertione nititur tota libri moles *De vitulo aureo*, in quo *Aaronem* à peccato excusare nititur iis rationibus, quæ ipsi *Aaroni* in mentem non venerunt tum, cum à *Mose* accusatus est. Auctor *Scripturæ Mirabilium* sub *Augustini* nomine lib. 1. cap. 15. ad *Josephum* hoc referens, *Bovis*, inquit, *simulachrum juxta sepulchrum* Joseph *statuerunt*, *eò quod bos viro in agricultura cooperatur. Quâ etiam causâ filii* Israël, *cum in deserto idolum adorare vellent*, *non aliam aliquam statuam*, *quàm vitulum*, *id est*, *bovem fecerunt*, *hâc vel maximè causâ*, *quod ipse in* Ægypto *juxta sepulchrum* Joseph *adoraretur.* Cui sententiæ in speciem favet, quod cultus *Serapidis*, vel *Sarapidis*, quem cum *Apide* eumdem faciunt, à veterum nonnullis ad *Josephum* refertur. In his est *Julius Firmicus*, qui de *Josepho* dicit in libro *De errore profan. relig.* cap. 14. *Huic post mortem* Ægyptii, *patrio gentis suæ instituto*, *templa fecerunt. Et ut justam dispensationis gratiam posteritas disceret*, *quo modio esurientibus*, *& ementibus frumenta diviserat*, *capiti is superpositus est: Nomen etiam*, *ut sanctiùs coleretur*, *ex primo auctore generis accepit. Nam*, *quia* Saræ *pronepos fuerat*, Sarapis *dictus est* Græco *sermone*, *hoc est* Σαρᾶς ἀπὸ. *Ruffinus* quoque *Hist.* lib. 2. cap. 23. postquam *Sarapin* scripsit modium habuisse capiti superimpositum, *Quidam*, inquit, *in honorem nostri* Josephi *formatum perhibent simulachrum*, *ob divisionem frumenti*, *quâ famis tempore subvenit* Ægyptiis. Et *Suidas* in Σάραπις, Τοῦτον οἱ μὲν Δία ἔφασαν εἶναι, οἱ δὲ τὸν Νεῖλον, διὰ τὸ μόδιον ἔχειν ἐν τῇ κεφαλῇ, &c. ἄλλοι δὲ τὸν Ἰωσήφ. *Illum quidam* Jovem *esse dixerunt*, *alii* Nilum, *quia modium habet in capite*, &c. *Alii* Josephum. *Sarapis* autem idem, qui *Apis*, si *Nymphiodoro Amphipolitæ* credimus, tradenti τὸν Ἄπιν τὸν ταῦρον τελευτήσαντα, καὶ ταριχευθέντα εἰς σορὸν, ἀποτίθεσθαι τῷ ναῷ οὗ τιμωμένου δαίμονος, κἀντεῦθεν Σοροάπιν κληθῆναι, καὶ Σάραπιν, &c. Apim *taurum mortuum*, *& conditum loculo*, *qui* σορὸς Græcè *dicitur*, *reponi in templo dæmonis*, *qui colitur*, *atque hinc* Soroapin, *vel* Sarapin *appellari.* Quem locum citant *Clemens* libro primo *Stromatῶν*, & *Eusebius* libri decimi capite duodecimo *Præparationis Evangelicæ.* Eodem pertinent hæc *Ruffini*, ubi supra; *Alii repertum in Historiis* Græcorum *veteribus ferunt*, Apin *quemdam patrem familias*, *seu Regem in* Ægypto Memphis *positum*, *cum famis tempore frumenta apud* Alexandriam *defecissent*, *ex proprio affatim civibus alimenta præbuisse. Quo defuncto*, *in honorem ejus instituerint apud* Memphis *templum*, *in quo bos quasi indicium optimi agricolæ nutritur*, *habens quædam coloris insignia*, *qui ex nomine ejus* Apis *appelletur.* Σορὸν *verò*, *id est*, *sepulchrum*, *in quo corpus ejus inerat*, Alexandriam *deduxerint*, *&* Soron Apis *primò ex compositione* Soroapin, *post vero per corruptionem* Sarapin *nominârint.* Quæ ipsa superioribus addit *Suidas*, &, nisi fallor, ex eodem fonte hausta. Ex his igitur inter se collatis colligit vir maximus; *Apim*, & *Sarapim* idem fuisse Numen, & *Ægyptios* in utroque *Josephum* coluisse: adeoque contendit ejus symbolum fuisse bovem *Apim* multis de causis. 1. Quia *Deut.* 33. 17. *Josephus bos* vocatur, aut certè cum bove confertur ab ipso *Mose*. 2. Propter interpretationem somnii *Pharaonis* de septem vaccis pinguibus, quas devoraverant vaccæ aliæ totidem aspectu fœdæ, & macie confectæ. 3. Quia cum *Josephus* tempore famis *Ægyptiis* optimè prospexerit, non potuit ullo aptiore, quàm bovis symbolo hoc beneficium exprimi: cum annonæ ratio tota ex agricultura pendeat, in qua bos homini laboris socius, tanquam *Cereris* minister, ut veteres illum indigitant. 4. Denique, cum *Hebræis* אב ab, *patrem*; שור sor, *bovem*; & שר sar, *principem* sonet: inde *Josephus Apis*, id est, *pater*, dici potuit, cum vocetur *pater Pharaonis* Gen. 45. 8. Item Σάραπις, *princeps pater*, cum præfuerit toti *Ægypto*. Aut Σόραπις, *bos pater*, ob causas jam allatas. Hæc, ab eximio viro quanquam acutè excogitata, mihi tamen non persuadent, quod is probandum susceperat, *Josephum Ægyptiorum Apim* fuisse, aut sub bovis imagine ab iis cultum. Nam, quod tradunt quidam veteres, *Josepho* mortuo, propter accepta ab eo beneficia, divinos honores fuisse exhibitos, *Mosis* scriptis parùm consonat, ex quibus *Josepho* mortuo Regem alium surrexisse scimus, qui *Josephum* non noverat, *Exod.* 1. 8. id est, qui, nullâ ejus, nec fratrum, & posterorum ratione habitâ, gravissimam in eos tyrannidem exercuit. Huic Regi successit alius *Israëlitis* æquè infensus, quem, in populi sui gratiam, Deus gravibus plagis afflixit, & tandem sub aquis demersit cum omnibus copiis suis. Unde mutuum inter *Judæos* & *Ægyptios* odium in plura sæcula duravit. *Josephum* igitur pro Deo in *Ægypto* fuisse cultum planè vero est absimile. Neque *Serapidis* apud eos cultus fuit ita vetustus. *Herodotus*, qui de Diis *Ægyptiorum* tam multa scripsit, de *Serapide* ne γρῦ quidem habet. Neque quisquam alius ante *Alexandri* tempora. Et plerique ex *Ponto* in *Ægyptum* advectum scribunt, ita procurante *Ptolemæo.* Advectionis historiam prolixè scribit *Tacitus*, *Historiarum* libro quarto. Eamdem paucis prosequitur *Clemens* in *Protreptico.* Atque, ut *Serapidem* scias in locis circa *Pontum* jam olim fuisse notum, vetus Σαραπιεῖον, id est, *Serapidis* fanum, in ora *Propontidis* describit *Polybius* libro quarto, *Hiero* oppositum, ubi *Jasonem* fama est duodecim Diis sacrificâsse. At *Serapidis* in *Ægypto* nulla mentio, antequam ex urbe *Pontica Sinope* adveheretur. Proinde *Cypri* Tyrannus *Nicocreon*, qui tum vivebat, adventitii Dei novitate perculsus, eum per legatos sollicitè rogavit, quis Deorum haberetur? Et superbum Dæmonis ea de re consulti responsum legere est *Macrobii Saturnalium* libri primi capite vigesimo. *Origenes* contra *Celsum* inter Topicos quosdam Deos, quorum censum instituit libro quinto, Ναυκρατῖται δὲ, inquit, οὐ πάλαι (al. οὐ πάνυ πάλαι) ἀρξάμενοι, ὠνόμαζον Σαράπιν. Naucratitæ *non ita pridem* Sarapim *inter Deos recensuerunt.* Sed intercedit quidem vir eximius, *Taciti* auctoritate fretus, cujus verba sunt, *Templum pro magnitudine urbis exstructum loco*, *cui nomen* Rhacotis. *Fuerat illic sacellum* Serapidi, *atque* Isidi *antiquitus sacratum.* Ex quibus hujus Numinis in *Ægypto* vetustas aperte videtur adstrui: sed attentè legenti constabit his *Taciti* verbis nihil esse absurdius, nihil falsius. Narraverat enim *Ptolemæum*, cum *Alexandriæ* recens conditæ templa, & religiones adderet, per somnium fuisse monitum, ut, fidissimis amicorum in *Pontum* missis, hujus effigiem acciret, & visum suum Sacerdotibus *Ægyptiis* aperuisse. Quos cum *Ponti* reperisset, & rerum externarum parum gnaros, *Timotheum Atheniensem* à gente *Eumolpidarum*, quænam illa superstitio, quod Numen esset, interrogâsse? Neque ipsi *Timotheo* id aliter fuisse compertum, quàm per eos, qui in *Pontum* meâssent. Tum Legatos, & dona *Sinopensium* Regi *Scydrothemidi* misisse *Ptolemæum.* Quo cunctante multis de causis, rem tandem, exacto triennio ægrè fuisse confectam. Hæc longioris historiæ summa, quam concidere totam necesse est, si sacellum jam antiquitus habuit *Serapis* in eo ipso *Alexandriæ* loco, in quo templum postea conditum. Neque enim *Ægyptii* ignorâssent *Serapis* quale sit Numen: neque opus habuissent exteros ea de re consulere, aut illius ex *Ponto* effigiem tanto molimine accersere: neque eo facto *Ptolemæus Alexandriæ* novas religiones addidisset. Hic igitur *Tacitus* palàm hallucinatur. Sed bene est, quod fontes erroris patent ex his *Clementis* (c) de *Ptolemæo*, Δεξάμενος τὸν ἀν-

(c) *In Protreptico.*

δριάντα κατίδρυσεν ἐπὶ τῆς ἄκρας, ἣν νῦν Ῥακῶτιν καλοῦσιν, ἔνθα καὶ τὸ ἱερὸν τετίμηται τοῦ Σαράπιδος. *Statuam acceptam posuit in promontorio, quod nunc* Rhacotin *appellant, ubi &* Serapidis *templum colitur.* Sensus est, *Ptolemæum* hanc *Serapidis* statuam posuisse ubi hodieque templum ejus est. *Tacitus* tamen, ut suspicor, ex similibus *Græci* Scriptoris verbis collegit jam anteà *Serapidis* sacellum ibi fuisse. 1. Quia τὸ ἱερὸν tam *sacellum*, quam *templum* sonat. 2. Quia τετίμηται Verbum est Preteriti temporis. Sed hujusmodi Præteriti significatio sæpe est Præsens. Sic 2 *Macchab.* 3. v. 12. ubi *Vulgata* rectè habet, *Templo, quod per universum mundum honoratur*; *Græcè* est, Τοῦ τετιμημένου κατὰ τὸν σύμπαντα κόσμον ἱεροῦ. Conjecturam hanc non parùm firmat, quod Historiam *Serapidis Tacitus* ita orditur, *Origo Dei nondum nostris auctoribus celebrata. Nostris*, id est, *Romanis.* Ergo ex *Græcis* illam hauserat, & fortasse ex illis ipsis, ex quibus *Clemens* non toto sæculo recentior. *Serapidis* porrò imaginem ne quis *Apidi* bovi similem fuisse putet, ecce ejus descriptionem ex *Macrobio! Simulachro signum tricipitis animantis adjungunt, quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem. Dexterâ parte caput canis exoritur mansuetâ specie blandientis; pars verò læva cervicis rapacis lupæ capite finitur: easque formas animalium draco connectit volumine suò, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conspicitur monstrum.* Neque satis constat, quem Deum tam portentosâ figura designari voluerint; Tamen pro *Plutone* plerique habent, ut *Plutarchus* in *Iside* ex *Archemacho Eubœensi*, & *Heraclide Pontico*; & alii apud *Diodorum*, *Tacitum*, *Clementem Alexandrinum*, &c. Eodem faciunt hæc *Hesychii*, Σάραπις, Περσικὸς χιτὼν, &c. Καλεῖται δὲ καὶ ὁ Πλάτων οὕτως. *Serapis*, Persica *tunica*, &c. Pluto *etiam sic vocatur.* Nam pro Πλάτων legendum Πλούτων. Fateor tamen esse nonnullos, qui *Serapidem*, aut *Sarapidem*, si mavis, cum *Apide* confundunt. *Apollodorus* ferè initio libri secundi. *Apis, relatus inter Deos*, Sarapis *appellatus est.* Et de eodem *Clemens* libro primo *Stromatῶν*, Τοῦτον δὲ Ἀριστέας ὁ Ἀργεῖος ἐπονομασθῆναί φησι Σάραπις. *Hunc autem* Aristeas Argivus *dixit* Sarapin *cognominari.* Et *Augustinus* lib. 18. cap. 15. *De Civitate Dei*; Apis, *navibus transvectus in* Ægyptum, *cum ibi mortuus fuisset, factus est* Serapis, *omnium maximus* Ægyptiorum *Deus. Nymphiodorus* etiam, & *Ruffinus*, & *Suidas*, locis supra citatis, *Serapin* dici volunt quasi *Soroapin*, aut *Sorapin*, quod in *Apidis* templo conditus fuerit *Apis.* Et *Augustinus* eamdem ex *Varrone* affert nominis Etymologiam. Sed *Plutarchus* in *Iside* illam meritò deridet his verbis, Πολλῷ δὲ ἀτοπώτερα τῶν λεγόντων οὐκ εἶναι Θεὸν τὸν Σάραπιν, ἀλλὰ τὴν Ἄπιδος σορὸν οὕτω ὀνομάζεσθαι. *Multò absurdiora sunt, quæ quidam dicunt,* Serapidem *non esse Deum, sed* σορὸν, *seu sarcophagum* Apidis *sic nominari.* Nec minus futile, quod *Apis* in *Ruffino* legitur, *cum famis tempore frumenta apud* Alexandriam *defecissent, ex proprio affatim civibus alimenta præbuisse:* ut in *Suida*, Λιμοῦ δὲ γενομένου, τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐκ τῶν ἰδίων τροφὴν παρέσχε. *Fame autem exorta*, Alexandrinis *è proprio victum præbuit. Apis* enim, qui multis sæculis ante conditam *Alexandriam* ab *Ægyptiis* coli cœpit, quomodo potuerit *Alexandrinis* in fame subvenire? Sed neque in *Josephum* hæc quadrant, qui obîit annis mille trecentis; & ampliùs, antequam *Alexander* de *Alexandria* condenda cogitâsset; neque *Alexandriæ* sepultus est, sed propè *Sichem* in terra *Chanaan*, Jos. 24. 32.

Philoni peculiare est, quod taurum aureum *Typhi*, seu *Typhonis*, in *Ægypto* maximè culti symbolum fuisse asserit, & ad hujus imitationem *Israelitas* vitulum aureum fabricâsse. Quod miror ab aliis non fuisse observatum, cum id sæpe repetat. Sic in libro *De Temulentia* huc alludens, Προσεπιβαίνειν ἠξίωσεν, ὡς θεοπλαστεῖν μὲν τὸ σῶμα, θεοπλαστεῖν δὲ τὸν παρ' Αἰγυπτίοις μάλιστα τιμώμενον Τύφον· οὗ σύμβολον ἡ τοῦ χρυσοῦ ταύρου κατασκευὴ, περὶ ὃν χοροὺς ἱστάντες οἱ φρενοβλαβεῖς ᾄδουσι. *Prævaricari ausus est ita, ut corporeum Deum sibi finxerit, instar* Typhi, *quem* Ægyptii *maximè colunt: cujus symbolum fuit aurei tauri fabrica, circa quem insani choreas ducentes canunt.* Item, *Quisquis ad castra accedit, vitulum videt, ac choreas, quibus ipse adjungitur:* Τύφῳ γὰρ, καὶ τοῖς Τύφου χορευταῖς ἐντυγχάνομεν. *In* Typhum *enim, & in* Typhi *saltatores incidimus.* Et libro tertio *De vita* Mosis, *Cum dixisset* Moses, *Si quis est Domini, veniat ad me*, &c. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων οἱ μὲν, ἕνεκα τοῦ τὸν Αἰγυπτιακὸν ἐζηλωκέναι Τύφον ἀφηνιάζοντες, οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. *Alii quidem, fræno excusso, quia zelo fervebant erga* Ægyptium Typhum, *dicto non audierunt.* Item, Τεκτηνάμενοι ταῦρον χρυσοῦν, Αἰγυπτιακοῦ μίμημα Τύφου. *Tauro aureo fabrefacto ad imitationem* Ægyptii Typhi. Et libro *De Specialibus legibus*, Ταῦρον δὲ κατασκευασάμενοι χρυσοῦν, Αἰγυπτιακοῦ μίμημα Τύφου, θυσίας ἀνῆγον ἀθύτους καὶ ἑορτὰς ἀνεόρτους, καὶ χοροὺς ἀχορεύτους. *Cum taurum aureum concinnâssent ad* Ægyptii Typhi *similitudinem, sacra profana celebrarunt, & ferias nefastas, & choreas inordinatas.* Et libro secundo *De Monarchia*, Τὴν Αἰγυπτιακὴν ἔπεισαν ζηλοῦν ἠλιθιότητα, καὶ τὸν ἐγχώριον Τύφον, ὃν ἐπ' ἀλόγοις ζώοις, καὶ μάλιστα ταύροις μυθοπλαστοῦσι. *Persuaserunt* Ægyptiorum *stoliditatem sectari, & regionis illius* Typhum, *cui brutorum animantium, & taurorum maximè speciem affingunt.* Hos omnes locos congerere ideò necesse fuit, ut ex eorum collatione appareat, doctissimos viros, *Turnebum*, *Stephanum*, atque alios graviter falli, cum τύφον hic pro *mania*, & *stultitia* sumunt, ut apud *Hippocratem*, *Plutarchum*, *Lucianum*, & *Suidam*: cum palàm sit *Typhi* nomine aliquem intelligi, qui in *Ægypto* colebatur. Itaque *Philoni Typhus* ille ipse est, quem *Plutarchus* in *Iside* *Typhonem* vocat, magnum Dæmonem esse dicens, quique certis sacrificiis ab *Ægyptiorum* Sacerdotibus mulceatur, ac deliniatur. Quamvis *Philo*, magno errore, *Typho*, vel *Typhoni* tribuat, quæ *Osiridis* erant propria. Neque enim *Typhus* vel *Typhon*, sed *Osiris* ab *Ægyptiis* in præcipuo culto fuit, & pro symbolo taurum habuit. Ita *Diodorus* scribit τοὺς ταύρους τοὺς ἱεροὺς, τόν τε ὀνομαζόμενον Ἄπιν, καὶ τὸν Μνεῦιν Ὀσίριδι καθιερωθῆναι, *sacros tauros tam* Apidem, *quàm* Mnevin Osiridi *esse consecratos.* Et *Strabo* lib. 17. de urbe *Memphi*, Ἔχει δὲ ἱερὰ τότε τοῦ Ἄπιδος, ὅς ἐστιν ὁ αὐτὸς καὶ Ὄσιρις, ὅπου ὁ βοῦς Ἄπις ἐν σηκῷ τινι τρέφεται. *Habet etiam templa*, Apidis *nimirum, qui idem est* Osiris, *ubi bos* Apis *in delubro quodam alitur.* Et *Plutarchus* in *Iside*, Εὔμορφον εἰκόνα χρὴ νομίζειν τῆς Ὀσίριδος ψυχῆς τὸν Ἄπιν. Apis *censendus est animæ* Osiridis *pulchra esse imago.* Et alibi, Οἱ ἱερεῖς βοῦν διάχρυσον ἱματίῳ μέλανι βυσσίνῳ περιβάλλοντες, ἐπὶ πένθει τῆς Θεοῦ δεικνύουσι· βοῦν γὰρ Ὀσίριδος εἰκόνα νομίζουσιν. *Sacerdotes bovem auratis cornibus nigro amictu byssino induentes, in luctu Deæ* (*Isidis* pro *Osiridis* nece) *ostentant. Bovem enim putant esse* Osiridis *imaginem.* At *Typhoni* τῶν μὲν ἡμέρων ζώων ἀπονέμουσι τὸ ἀμαθέστατον, ὄνον, τῶν δὲ ἀγρίων τὰ θηριωδέστατα, κροκόδειλον, καὶ τὸν ποτάμιον ἵππον, *cicurum animalium stupidissimum tribuunt, asinum, & ferorum sævissima, crocodilum, & hippopotamum. Typhon enim* ab *Ægyptiis* non tam pro Deo est habitus, quam pro cacodæmone. Proinde ad illum referebant quidquid adversi accidebat, πάντα καὶ ζῶα, καὶ φυτὰ, καὶ πάθη τὰ φαῦλα, καὶ βλαβερὰ, Τυφῶνος ἔργα, καὶ μέρη, καὶ κινήματα ποιούμενοι, *omnia animalia, & stirpes, & affectus malos, & noxios, pro* Typhonis *operibus, & partibus, & motibus, habentes.* Et *eidem simpliciter imputantes* ὅσον ἐστὶν ἄμετρον, καὶ ἄτακτον ὑπερβολαῖς, ἢ ἐνδείαις, *quidquid in excessu, aut defectu immodicum, & inordinatum.* Hæc omnia ex *Plutarcho*, cujus tractatum *De Iside* quisquis attentè leget, reperiet in *Ægyptiaca Typhonis* historia multa haberi, quæ ad *Mosem* pertinent, quamvis tot fabulis involuta, ut non facilè exsculpi possint.

Tale

Tale est, quod *Typhonem*, Regis *Osiridis* fratrem, ex eadem matre natum, quamvis ex diverso patre, narrant in Regem multa machinatum, *συνωμότας ἄνδρας ἑβδομήκοντα καὶ δύο πεποιημένον, καὶ συνεργὸν ἔχοντα βασίλισσαν ἐξ Αἰθιοπίας παροῦσαν*, *adscitis in conjurationem viris* LXXII, *& conatum adjuvante Regina Æthiopiæ illi adstante:* & post varia facinora, tandem ἐπὶ ὄνου τῷ Τυφῶνι τὴν φυγὴν ἑπτὰ ἡμέρας γενέσθαι, καὶ σωθέντα γεννῆσαι παῖδας Ἱεροσόλυμον, καὶ Ἰουδαῖον, Typhonem *asino vectum per septem dies fugisse, elapsumque filios genuisse*, Hierosolymum, *&* Judæum. E regia stirpe eum deducunt, & ex eadem cum Rege matre; quia filia *Pharaonis Mosem* infantem adoptaverat, cujus potuit esse filius ille *Pharao*, sub quo jam octogenarius *Moses* tot patravit miracula. Interim alibi in eodem libro *Phrygum* Historiæ citantur, ex quorum sententia Ἰσαιακοῦ τοῦ Ἡρακλέους ὁ Τυφῶν; Typhon *est* Isaaci *filius, qui fuit ex stirpe* Herculis. Quod non minus alienum, quam quod scribit *Cleodemus* apud *Josephum*, *Abrahami* ex *Chetura* filios Ἡρακλεῖ συστρατεῦσαι ἐπὶ Λιβύην, καὶ Ἀνταῖον, *ductu* Herculis *militâsse contra* Libyen, *&* Anteum. Notandum tamen ibi *Typhonem* ad *Isaaci* genus referri. Viros septuaginta duos ideo conjurasse fingunt; quia *Mosi*, & *Aaroni* additi sunt septuaginta Seniores, qui *Israëlitis* præessent. Regina *Æthiopiæ* illi comes fuit uxor *Mosis*, quam antiquissimæ Scripturæ versiones *Æthiopissam*, & *Judæorum* Historiæ Regis *Æthiopiæ* filiam fuisse asserunt. Fuga *Typhonis* est *Mosis* ex *Ægypto* excessus. Asino vectum fuisse dicunt, quomodo describitur *Moses Exod.* 4. 20. Et fugisse per septem dies, ut *Tacitus* de *Judæis* ex *Ægypto* profugis scribit *Historiarum* libro quinto; *Continuum sex dierum iter emensi, septimo, pulsis cultoribus, obtinuêre terras, in quibus urbs, & Templum dicata sunt.* Utrobique pari errore, ex eo nato, quod Lex quieti destinat diem septimum. Eodem pertinent hæc *Trogi* de *Mose* lib. 36. *Montem* Sinæum *occupat, in quem septem dierum jejunio per deserta* Arabiæ, *cum populo suo fatigatus, cum tandem venisset, septimum diem more gentis Sabbathum appellatum, in omne ævum jejunio sacravit: quoniam ille dies famem illis, erroremque finîerat.* Imprimis id ridiculum, quod *Typhoni*, pro filiis, *Hierosolymum*, & *Judæum* assignant. Tamen vel hinc colligas *Typhonis* nomine *Israëlitarum* ducem significari, à quo ex *Ægypto* deducti in *Chananææ* fines tandem *Hierosolymorum*, adeoque *Judææ* totius compotes facti sunt. Sed nihil impudentius, quàm quod *Typhoni*, id est, *Mosi*, Regis sui scelera imputant. Rex edicto jusserat, ut omnes *Judæorum* filii in *Nilum* conjicerentur. Cujus edicti vestigia hodieque supersunt inter vicinos *Arabes*, qui quamvis cædem تغريق *thagrik*, id est, *demersionem* appellant, quia olim القابلة كانت تغرق المولود في الما للقتل *obstetrices in aquis infantes demergebant, ut occiderent.* Ita *Alcamus.* Huic igitur edicto mater *Mosis* invita obsequens, eum, arca inclusum, in ripa amnis exposuit. Sed in *Plutarcho* contrà, tanquam versis rerum vicibus, *Typhon* Regem *Osiridem* arcâ inclusum in *Nilum* conjicit. Atque, ut scias, mutatis nominibus, eamdem rem agi, & ad *Mosis* historiam in fabula alludi, conjectus fuisse legitur διὰ τοῦ Τανιτικοῦ στόματος, *per Taniticum* Nili *ostium*, atque inde *Byblum* delatus. Nempe *Moses* quoque creditur prope *Tanim* fuisse expositus, ubi tum erat regia, *Psal.* 78. *vers.* 12. & à filia Regis ibi fuisse repertus. Nec temerè prætereundum, arcam latuisse בסוף *in suph*, Exod. 2. versu 3. id est, in *alga Nolitica*, quæ est *papyrus*, vocabulo latius sumpto. Proinde *Es.* 19. *v.* 6. in Prophetia contra *Ægyptum Hebraicum* סוף *suph*, *Græci* πάπυρον reddunt, *Syrus* ܦܦܝܪܘܣ, *Arabs* البردي *Chaldæus* גומא, id est, *papyrum.* Et in *Exodi* loco pro בסוף *Hieronymus* habet *in papyrione*, Arabs *Erpenii* في البردي *in papyro*; Jonathan, בגו גומיא *in medio papyrorum.* Quin arca ipsa fuit תבות גומא *arca papyracea.* *Arabs* explicat تابوت من بردي *Græci*, θίβην παπύρου. *Josephus*, πλέγμα βύβλινον. *Suidas*, κιβώτιον ἐκ βύβλου λεπτὸν ὡς κοφινῶδες. *Clemens* (lib. 1. *Stromatῶν*) ἐκ βύβλου τῆς ἐπιχωρίου σκεῦος. *Origenes*, (Homil. 2. in *Exodum*) *genus tegminis ex virgis, aut ex papyro contextum.* Ibi enim ἡ βύβλος, id est, *papyrus*, magna copia provenit, ut alibi multis probavi. Inde igitur nata fabula, quam, præter *Plutarchum*, etiam *Lucianus* refert in libro *De Dea Syria*, hanc arcam ex ostio *Tanitico* in *Byblum* urbem per mare fuisse delatam, inibique ab *Iside* inventam. Cum re verâ ἐν τῇ βύβλῳ, id est, *in papyrione*, & ἐν θίβῃ ἐκ βύβλου, *in arca byblina*, seu *papyracea*, ut posita, ita etiam reperta fuerit. Itaque id, quod diximus, est verissimum, quod *Osiris*, à *Typhone* arca inclusus, in *Taniticum Nili* ostium conjectus, & ibi repertus fuisse fingitur, sumptum esse ex historia *Mosis*, sed mutatis personis, & Regis crimine in *Typhonem*, id est, *Mosem*, derivato. Sic, *Æliani Hist.* lib. 10. cap. 21. *Apollonopolitæ* leguntur crocodilum odisse; quia dicunt Τυφῶνα ὑποδῦναι τὴν τούτου μορφὴν Typhonem *ejus formam induisse.* Sed quanto justiùs ad Regem id referatur, qui ut crocodilum feritate superabat, ita crocodili nomine gloriabatur. Alibi enim docebimus *Pharaonis* nomine *crocodilum* significari, ac proinde Regem *Ægypti* cum crocodilo conferri *Ezech.* 32. 2. Simili μεταστάσει *Typhonem* ajunt τῇ χρόᾳ πυῤῥὸν, *colore rufum* fuisse; id *Hebræorum* duci tribuentes, quod Scriptura *Idumæorum* patri, qui à colore rufo *Edom* dictus est, *Gen.* 25. 25. Nempe *Judæos* & *Idumæos* quandoque sumi promiscue, nemo est, qui nesciat. Proinde *Jupiter Veneri* de *Vespasiano* dicit *Silii* libro tertio,

Palmiferamque senex bello domitabit Idumen.

Idumen, id est, *Judæam.* Et *Stephano* Ἰουμαῖοι sunt ἔθνος Ἑβραίων. Et *Phælargyro*, *Idumà* urbs *Judæi.* Quamvis eo recurrere nihil sit opus, si apud *Eusebium* (lib. 9. *Præparat.*) *Artabanus* verè asserit γεγονέναι τὸν Μώϋσον μακρὸν, πυῤῥακῆ, *&c.* Mosem *fuisse procerum, rufum*, &c. Opponet aliquis, *Mosem* fuisse forma eximium. Ita enim legitur *Exod.* 2. *versu* 2. ותרא אותו כי טוב הוא *Et videns eum esse pulchrum*; *Aquila* Ἀγαθὸν, sed *Septuaginta* melius ἀστεῖον, *Symmachus* καλὸν, *Syrus* ܫܦܝܪ, *Arabs Erpenii* مليحا & *Parisiensis* حسنا omnes eodem sensu: sed & è *Sueciæ* MSS. unus حسنا جدا *valde pulchrum*, alter جميلا ضحوكا *venustum, vel venustè arridentem*, Jonathan, בר קיומי *procerum.* Stephanus *Act.* 7. 20. ἀστεῖον τῷ Θεῷ, *venustum Deo*, phrasi *Hebræa*, id est, *maximè venustum*, ut *Jon.* 1. 2. *Et* Ninive *erat urbs* גדולה לאלהים *magna Deo*, id est, *multo maxima.* *Philo* lib. 1. *De vita Mosis*, Ὄψιν ἐνέφηνεν ἀστειοτέραν ἢ κατ' ἰδιώτην, *speciem præ se ferre visus venustiorem, quàm plebeii homines.* Et aliquanto post Regis filiam addit *eum à capite ad calcem contemplatam*, τήν τε εὐμορφίαν, καὶ εὐεξίαν ἀποδέχεσθαι, *ejus formam, & bonam corporis habitudinem probâsse.* *Josephus* quoque, Ἰδοῦσα τὸ παιδίον ὑπερηγάπησε, μεγέθους τε ἕνεκα, καὶ κάλλους. *Cum vidisset pue-*

rum, *tam proceritatis*, *quam formæ ratione maximè dilexit*. Huic porrò formæ parùm convenire videbitur rufus capillitii color, qui inter mali animi κριτήρια ponitur in *Martialis* Disticho notissimo,

Crine ruber, *niger ore*, &c.

Sed vetustiores patet hunc colorem probâsse, ex eo, quod de *Davide* dicitur 1 *Sam*. 16. *v*. 12. *Erat rufus*, *& pulcher aspectu*, *decoraque facie*. Et rursus cap. 17. versu 42. *Erat adolescens rufus*, *& pulcher aspectu*. Quibus hæc *Festi* consona; Rutilius *rufum significat*, *cujus coloris studiosæ etiam antiquæ mulieres fuerunt*. Nec frustrà est, quod legitur *Typhon Osiridem* in partes quatuordecim discerpsisse. *Moses* enim totidem partes, id est, totidem populos, è regni corpore avulserat, quos facile est dinumerare. Nam ex *Jacobi* filiis duodecim natæ sunt tredecim tribus, nempe singulæ ex singulis, præterquam ex *Josepho*, ex quo duæ tribus ortę sunt, *Ephraim*, & *Manasse*. Hę tredecim tribus sunt partes totidem ex *Osiridis* corpore avulsæ. Quibus accessit decima quarta, *miscellanea scilicet turba multa*, *quæ ascendit cum eis*, Exod. 12. vers. 38. *Moses* vocat אספסוף, id est, *promiscuam convenarum turbam*, Num. 11. 4. Hos ad quadraginta millia fuisse, & duces habuisse *Janem & Jambren*, *Hebræi* ex *Tanchuma* probant. Ad eundem *Typhonem* referunt ζῶα τὰ φαῦλα, καὶ βλαβερὰ, *animalia mala*, *& noxia*; quia *Moses*, ranis, pediculis, muscis caninis, & locustis in *Ægyptiorum* perniciem usus est. Εἰσὶ δέ τινες οἱ τὸ σκίασμα τῆς γῆς, εἰς ὃ τὴν σελήνην ὀλισθαίνουσαν ἐκλείπειν νομίζουσι, Τυφῶνα καλοῦντες. *Nec desunt*, *qui umbram terræ*, *in quam Lunam illapsam deficere existimant*, Typhonis *nomine indigitent*. Quia scilicet *Mosem* triduanas tenebras in *Ægyptum* induxisse succurrebat. Prętereà, Τὴν θάλασσαν οἱ ἱερεῖς ἀφοσιοῦνται, καὶ τὸν ἅλα Τυφῶνος ἀφρὸν καλοῦσιν, καὶ τῶν ἀπαγορευομένων ἕνεσιν αὐτοῖς ἐπὶ τραπέζης ἅλα μὴ προστίθεσθαι· καὶ κυβερνήτας οὐ προσαγορεύουσιν, ὅτι χρῶνται θαλάττῃ, καὶ τὸν βίον ἀπὸ τῆς θαλάττης ἔχουσιν. οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὸν ἰχθὺν ἀπὸ ταύτης προβάλλονται τῆς αἰτίας, καὶ τὸ μισεῖν ἰχθύϊ γράφουσιν. *Mare execrantur Sacerdotes*, *& salem* Typhonis *spumam vocant*, *ipsisque inter alia interdictum est*, *ne salem in mensa apponant*. *Neque salutant navium gubernatores*: *quia mari utuntur*, *& victum suum è mari petunt*: *piscemque eadem de causa non parùm aversantur*, *& odium per piscem describunt*. Memores nempe ad *Mosis* nutum mare refluum, Regem, & Regis copias universas sic obruisse, ut ne unus quidem cladis nuntius superfuerit. Unde *Mosi* crediderim Τυφῶνος nomen ab *Ægyptiis* esse inditum. Quia ut *Hebræis* צוף *tsuph*, ita *Syris* ܛܘܦ *tup*, *inundare* est, & ܛܘܦܢܐ *tuphana*, *inundatio*, quomodo *Arabibus* طوفان *tuphan*. *Ægyptios* igitur, qui ex *Syris*, & *Arabibus* multas voces mutuati sunt, id ipsum vocabulum usurpâsse, atque inde *Mosem* appellasse, vero consentaneum est, quia Rubri maris exundatione tam Regem, & Magnates, quàm immensam popularium suorum turbam demerserat. Neque hic omittendum, quod Scriptura breviter quidem, sed disertissimis verbis docet, qua nocte *Israëlitæ* ex *Ægypto* excesserunt, *Dominum in omnes* Ægypti *Deos judicia exercuisse*. Exod. 12. 12. & Num. 33. 4. Tamen quale fuerit hoc judicium, non expressit. Itaque Interpretes multa comminiscuntur. Et *Jonathan* quidem in Paraphrasi Deum inducit sic loquentem "ובכל טעות מצראי אעבד ארבעתי דינין טעות מתכא מתרככין טעות אבנא מתגרעין טעות פחרא מתעברין בקיקין טעות אעא מתעברין קטם דינדעון מצראי ארום אנא" *In omnia* Ægyptiorum *idola quatuor judicia exercebo*. *Idola fusilia liquefient*; *idola lapidea confringentur*; *idola fictilia in frusta dissilient*, *& idola lignea in cinerem redigentur*: *ut sciant* Ægyptii *me esse Dominum*. *R. Eliezer* cap. 48. *Cum egressi sunt* Israëlitæ *ex* Ægypto, *quid fecit Sanctus Benedictus*? *Deturbavit omnes imagines abominationum ipsorum*, *juxta illud*, "*Et in Deos illorum exercuit judicia*. *Artabanus* (*d*) dicit motu terrę concidisse τῶν ναῶν τοὺς πλείστους, *pleraque templa*. Unde petita ex parte crediderim hæc *Hieronymi* ad *Fabiolam* Epist. 127. *Illud* Hebræi *autumant*, *quod nocte*, *quâ egressus est populus*, *omnia in* Ægypto *templa destructa sunt*, *sive motu terræ*, *sive ictu fulminum*. Et *Trogi* lib. 36. *Dux exulum factus* Moyses *sacra* Ægyptiorum *furto abstulit*, *quæ repetentes armis* Ægyptii *domum redire tempestatibus compulsi sunt*. In his quædam falsa; quædam incerta. Tantùm hoc scimus in commentitia *Ægypti* numina verum Deum *Mosis* ministerio graviter animadvertisse; cum in multas ætates duraverit pœnæ tum inflictæ memoria, quamvis portentosis fabulis quasi sepulta, & propè obruta. Huc enim pertinet, quod *Typhonis* metu Deos in variis animalium formis aliquamdiu latuisse fabulantur. *Apollodorus* lib. 1. *Dii in Ægyptum properabant*, *& ubi illum* (Typhonem) *insequentem vident*, *in varias animantium formas sese quisque transmutabat*. *Hyginus* Fab. 196. *Dii in* Ægypto, *cum* Typhonis *immanitatem metuerent*, Pan *jussit eos*, *ut in feras bestias se converterent*, *quò faciliùs eum deciperent*. *Suidas* in Τυφῶς, Εἰς ἀλόγων ζώων μετεβάλλοντο μορφὰς διὰ τὸν ἐκείνου φόβον, *Ejus metu in brutorum animantium formas se convertebant*. Nempe, si *Plutarchum* sequimur, in formas ἰβέων, καὶ κυνῶν, καὶ ἱεράκων, *ibium*, *canum*, *& accipitrum*. Sed ex *Nicandro* multò plura *Antoninus liberalis* in *Typhone*, Ἀπόλλων μὲν ἐγένετο ἱέραξ, Ἑρμῆς δὲ ἶβις, Ἄρης δὲ λεπιδωτὸς ἰχθὺς, Ἄρτεμις δὲ σίλουρος (lege αἴλουρος) τράγῳ δὲ εἰκάζεται Διόνυσος, ἐλλῷ δὲ Ἡρακλῆς, βοῒ δ' Ἥφαιστος, μυγάλῃ δὲ Λητώ. Apollo *quidem factus est accipiter*, Mercurius *ibis*, Mars *lepidotus piscis*, Diana *felis*, Bacchus *autem in hircum mutatus est*, Hercules *in hinnulum*, Vulcanus *in bovem*, Latona *in murem araneum*. *Ovidius* quoque lib. 10. *Metam*.

Huc quoque terrigenam venisse Typhoëa *narrat*,
Et se mentitis Superos celâsse figuris.
Duxque gregis, *dixit*, *fit* Jupiter: *unde recurvis*
Nunc quoque formatus Libys *est in cornibus* Ammon,
Delius *in corvo*, *proles* Semeleia *capro*,
Fele soror Phœbi, *nivea* Saturnia *vacca*,
Pisce Venus *latuit*, Cyllenius *ibidis alis*.

Et *Diodorus* libro primo vult hæc animalia in *Ægypto* coli, quia, cum terrigenæ gigantes in Deos insurrexissent, διὰ τὸ τοιούτῳ τρόπῳ διαφυγεῖν τὴν ὠμότητα, καὶ βίαν αὐτῶν, *eorum vim*, *& sævitiam Dii hoc modo effugerant*. Qua fabula, si quid video, significatur *Ægyptios* idola sua è templis detracta in pecorum stabulis, & sterquiliniis, aut etiam in ferarum lustris, & latibulis, *Mosis*, & *Israëlitarum* ex *Ægypto* turmatim excedentium metu, abscondisse, ut tutius laterent. Quomodo *Rachel Labanis* idola abdidit sub cameli clitellis *Gen*. 31. *v*. 34. Et aureos etiam, argenteosque Deos in talparum foramina, & vespertilionum latibula cultores sui dejiciunt, *Es*. 2. 20. 21. Utut sit, *Ægyptii* à *Typhone*, seu *Mose*, tot modis malè mulctati, tamen ęum, servili metu adacti, aliquo modo colebant, sed quomodo *Romani* Febrim, *Græci* Furias, ne scilicet nocerent. Atque ita, ut in ejus cultu essent valde varii, & parùm sibi constarent. Quandoque enim, ut *Plutarchus* auctor est, eum παρηγοροῦσι θυσίαις, καὶ πραΰνουσιν, *sacrificiis demulcent*, *& deliniunt*: sed, vice versa, quandoque ἐκταπεινοῦσι, καὶ καθυβρίζουσιν ἔν τισιν ἑορταῖς, τῶν μὲν ἀνθρώπων τοὺς πυῤῥοὺς καὶ προσπηλακίζοντες, ὄνον δὲ κατακρημνίζοντες, ὡς Κοπτῖται, διὰ τὸ πυῤῥὸν γεγονέναι τὸν Τυφῶνα, καὶ ὀνώδη τὴν χρόαν, *quibusdam festis eundem deprimunt*, *&*

(d) Apud Euseb. l. 9. Præpar.

& contumeliis afficiunt, rufos quidem homines probris insectantes, asinum verò etiam præcipitem dejicientes, ut Coptitæ, *quia rufus fuit* Typhon *& asinini coloris.* Addit, asinum propter id ipsum pro immundo haberi, & δαιμονικῷ ζώῳ, *Busyritasque*, & *Lycopolitas* à tubis abstinere; quia ruditus sonum referunt: nec nisi rufos boves mactari in *Typhonis* odium. Est igitur, quod *Philonem* miremur (virum impensè doctum, & in *Ægypto* natum, fratremque Alabarchæ *Alexandrini*) de *Ægyptio Typho*, vel *Typhone* verius, ita egisse, quasi hæc ignoraverit. Eum enim describit tanquam Deum ab *Ægyptiis* μάλιςα τιμώμενον, *maxime cultum*, & qui pro imagine, vel symbolo taurum habuerit. Cum *Typho* pro tauris asinos, & crocodilos, & hippopotamos *Ægyptii* consecraverint, neque illum alio numero habuerint, quam quo habebantur apud *Græcos* οἱ ἀλάςορες, καὶ παλαμναῖοι Θεοί.

Misso igitur *Typho*, & *Typhone*, *Philoni* tamen ex parte accedimus, qui vitulinæ illius superstitionis originem ex *Ægypto* rectè arcessit, ubi vituli, & boves in plurimo cultu fuêre. Ita *Memphitarum* Deus fuit *Apis*, & *Mnevis Heliopolitarum*: quod nemo nescit. Et sacræ vaccæ idem honor præstitus est à *Momemphitis*. Alibi boves non quidem Dii, sed tamen sacri habiti. Quæ omnia sic paucis expedit *Strabo* lib. 17. ubi de *Momemphi*, & *Momemphitis*: Τρέφεται θήλεια βοῦς ἱερὰ, καθάπερ ἐν Μέμφει ὁ Ἆπις ἐν Μέμφει (lege καθάπερ ἐν Μέμφει ὁ Ἆπις) ἐν Ἡλίου δὲ πόλει ὁ Μνεῦις· οὗτοι μὲν οὖν Θεοὶ νομίζονται· οἱ δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις, καὶ παρὰ πολλοῖς γὰρ δὴ ἔν τε τῷ Δέλτα, καὶ ἔξω αὐτοῦ, τοῖς μὲν ἄρρην, τοῖς δὲ θήλεια τρέφεται· οὗτοι δὲ Θεοὶ μὲν οὐ νομίζονται, ἱεροὶ δέ. *Sacram ibi vaccam alunt, ut* Apis *quidem* Memphi, Heliopoli *autem* Mnevis *nutriuntur. Atque illi quidem Dii putantur. Ut qui alibi aluntur (à Multis enim tam in* Delta, *quàm extra* Delta *bos alitur mas, vel fœmina) dii non putantur, sed sacri.* Proinde idem alibi, τινὰ μὲν γὰρ τῶν ζώων ἅπαντες κοινῇ τιμῶσιν Αἰγύπτιοι, καθάπερ τῶν πεζῶν μὲν τρία, βοῦν, κύνα, αἴλουρον. *Quædam animalia universi colunt* Ægyptii, *ut terrestrium tria, bovem, canem, felem.*

Ut perfectior sit probatio, tria hic observanda. Primò, brutorum cultum apud *Ægyptios* jam olim obtinuisse, & antequam *Israëlitæ* ex *Ægypto* excederent usurpari cœpisse. Itaque cum *Mosi*, & *Aaroni* dixit *Pharao*, *Ite, sacrificate Deo vestro in hac terra*, respondit *Moses*, Exod. 8. v. 26. *Non convenit ita facere, quia abominationem* Ægyptiorum *sacrificaremus Domino Deo nostro. Ecce! si sacrificaremus abominationem* Ægyptiorum *ante eorum oculos, nonne lapidarent nos? Abominationem Ægyptiorum*, id est, boves, & oves, quibus in abominabilem idolatriam abutuntur. Gentium enim idola *abominationes* appellant Sacri Scriptores *Deut.* 7. *v.* 25. & 12. *v.* 30.31. 2 *Reg.* 23. *v.* 13. *Esd.* 9. *v.* 1. *Esa.* 44. *v.* 19. Vel *abominationem Ægyptiorum*, id est, sacrificium, quod *Ægyptiis* erit abominationi, nequaquam perpessuris, ut ea immolemus animalia, quæ ipsi colunt, quomodo accipiunt *Chaldæi* Interpretes. Secundò, id quoque notandum, *Ægyptios* eorum animalium, quæ viva coluerunt, statuas passim in templis erexisse. *Mela* lib. 1. cap. 9. *Colunt effigies multorum animalium, atque ipsa magis animalia.* *Strabo* lib. 17. ubi de eorum templis, ξόανον δὲ οὐδὲν, ἢ οὐκ ἀνθρωπόμορφον, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων ζώων τινός, *Simulachrum verò nullum, aut non ad hominis formam, sed bestiæ alicujus, effictum.* Proinde Rex *Mycerinus* filiam suam in ligneæ bovis auro obductæ utero condiderat, cui *Saitæ* quotidie omnifarios odores adolebant. Sic habetur in *Herodoto* lib. 2. Et apud *Stephanum De urbibus* voce Βούσιρις: Ἐκεῖ λέγεται θάψαι τὸν Βούσιριν (lege Ὄσιριν) Ἶσις, ἐκβαλοῦσα εἰς ξυλίνην βοῦν ὥς τε Βουσόσιριν εἶναι τὴν πόλιν. Vult *Osirin* ibi sepultum à matre *Iside* ligneo bovi fuisse inclusum, à quo urbs primò *Busosiris*, deinde per contractionem *Busiris* dicta fuerit. Itaque fallitur vir doctus, qui viva solùm animalia, non eorum effigies coluisse vult *Ægyptios*, nec boum simulachra in eorum sacris fuisse adhibita uspiam legi. Tertiò, certum est *Judæos*, dum *Ægyptiis* serviebant, eorum quoque Diis servivisse. In quam rem disertè *Josue* cap. 24. v. 14. *Auferte Deos, quibus servierunt patres vestri in* Mesopotamia, *& in* Ægypto. Et *Ezechiel* cap. 20. vers. 7. 8. *Edixeram eis, unusquisque offensiones oculorum suorum abjiciat. Et stercoreis* Ægypti *Diis nolite pollui. Ego sum Dominus Deus vester. Sed in me rebellaverunt, nec audire voluerunt. Quisque oculorum suorum offensiones non abjecerunt, & stercoreos* Ægypti *Deos non reliquerunt.* Et *Ezech.* 23. *vers.* 3. *Scortatæ sunt in* Ægypto, *in adolescentia sua scortatæ sunt.* Et versu 8. *Scortationes suas ab* Ægypto *allatas non dereliquit.* Ex quibus videtur sequi, *Judæos* ad *Ægyptiorum* exempla se composuisse, cum vitulum aureum in deserto fusum adorârunt. Quò commodè referuntur hæc *Stephani* protomartyris *Actor.* 7. *v.* 39. *Aversi sunt cordibus suis in* Ægyptum, &c. *Et vitulum fecerunt.* Rectè igitur de iisdem *Lactantius* lib. 4. cap. 10. *Ad profanos* Ægyptiorum *ritus animos transtulerunt. Cum enim* Moses *dux eorum ascendisset in montem, atque ibi quadraginta diebus moraretur, aureum caput bovis, quem vocant* Apim, *quod eos signo præcederet, figurârunt.* Et *Hieronymus* in *Os.* 4. *Videtur autem mihi idcirco & populus* Israël *in solitudine sibi fecisse caput vituli, quod coleret, &* Hieroboam, *filius* Nabat, *vitulos aureos fabricatus, ut quod in* Ægypto *didicerant,* Ἆπιν, καὶ Μνεῦιν, *qui sub figura boum coluntur, esse Deos, hoc in sua superstitione servarent.* Et *Augustinus* in *Psal.* 73. *Vitulus ille, quem adoravit populus infidelis, & apostata, quærens Deos* Ægyptiorum. Et *Basilius Seleuciensis* Orat. 6. Προσεκύνουν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθάπερ ἐν Αἰγύπτῳ, τῷ μόσχῳ, *Vitulum in deserto, sicut in* Ægypto, *adorabant.* Obiter nota pro *bove*, vel *vitulo*, Lactantium *caput bovis*, & Hieronymum *caput vituli* dixisse. Quomodo *Tertullianus* adversus *Judæos* cap. 1. *Cùm præcessisset eis bubulum caput.* Et *Cyprianus* De bono Patientiæ, *Ut itineris sui duces nuncuparet caput bubulum, & terrestre figmentum.* Et *Ambrosius*, *De Pœnitentia* lib. 1. cap. 8. *Vituli caput fidei immemores adoraverunt.* Et in *Exodum*, *Conflatum est vituli caput.* Item, *Cur autem vituli caput exierit, sequentia docent.* Item, *Fregit tabulas* Moyses, *& comminuit vituli caput.* Et Optatus lib. 3. *Temporibus* Mosis *populus* Israël *caput vituli coluit.* Et *Hieronymus* in *Ose.* 7. *In eremo vituli conflaverunt caput.* Et in *Amos* cap. 5. *Aurum in caput vituli transformarunt.* Et *Augustinus in* Psal. 61. *Caput vituli corpus erat impiorum.* Et *Isidorus*, *Originum* lib. 8. cap. 11. ubi de *Apide Ægyptio*, *Hujus capitis imaginem sibi in eremo videri fecerunt*, lege *Judæi fecerunt.* Et sententiæ Patrum septimæ *Synodi* de imaginum usu, Ὅτε τὴν χρυσῆν τὴν μόσχου κεφαλὴν ἐσχεδίασεν, *Cum aurei vituli caput ex tempore fecit.* Et *Eutychius Alexandrinus* lib. 1. *Hist.* pag. 106.

اخذوا حلي نساهم فسبكوه فخرج لهم راس عجل *Mulierum suarum mundum cœperunt, & fuderunt, & exiit ipsis caput vituli.* Quod mirabitur lector, cùm Scripturæ locis, ni fallor, decem, *Israëlitæ* (e) *vitulum* conflâsse, & adorâsse, & *Moses* vitulum contrivisse legatur, nusquam *vituli caput.* Non tamen est, quod quisquam hoc idolum sibi fingat ex mente veterum solum vituli caput, cætera hominis habuisse, quomodo apud *Herodotum* muliebre *Isidis* simulachrum fuit βουκέρων. Quin bovis, aut vituli caput nihil aliud, quam bovem aut vitulum significat. Sic *Iliad.* ψ'. versu 260. in ludis ad *Patrocli* funus, *Achilles*, pro decertantium præmiis, è navibus adduci curavit

(e) *Exod.* 32. v. 4. 8. 19. 20. 24. *Deut.* 9. 16. 21. *Ps.* 106. 19. 20. *Nehem.* 9. 18. *Act.* 7. v. 41.

Ἵππους θ', ἡμιόνους τε, βοῶν τ' ἴφθιμα κάρηνα,
Equosque, mulosque, & boum fortia capita, id est, περιφραστικῶς βοῦς, *periphrasticè boves*, ut ibi *Scholiastes*. Rursus Hymno in *Mercurium* boves *Apollinis*, ab eo per dolum amotæ, ter appellantur βοῶν ἴφθιμα κάρηνα. Quod *Poëta* sic imitatur lib. 5. *Æn.*

Bina boum vobis Troja *generatus* Acestes
Dat numero capita in naves. ---

Bina boum capita, id est, *binos boves.*

Hæc de vituli fusione. Jam sequitur abusus, primò populi, qui dixit, *Hi sunt Dii tui*, ô Israel, *qui ex* Ægypto *te eduxerunt:* secundò *Aaronis*, qui *vidit, & altare exstruxit coram eo, proclamavitque dicendo, Cras erit festum Domini.* Et in populi verbis videbitur esse ἀσύστατον, quod de uno vitulo dicunt, *Hi sunt Dii tui, ô Israel*; quasi in uno vitulo plures Deos conciperent. Sed fatendum ibi Plurale pro Singulari usurpari, quod sæpe fit, cum de Deo res est. Sic *Abraham*, qui non nisi unum Deum agnoscebat, dixit tamen *Gen.* 20. 13. התעו אותי האלהים *Errare me fecerunt Dii è domo patris mei.* Et *Gen.* 35. *vers.* 7. Jacob *vocavit locum* Beth-el, *quia ibi* נגלו אליו האלהים *revelati fuerant illi Dii.* Et *David Psal.* 149. *vers.* 2. *Lætetur* Israel בעשיו *in factoribus suis.* Et *Solomon* Eccles. 12. v. 1. *Memento* את בוראיך *creatorum tuorum. Philistæi* quoque, quamvis scirent unum Deum in *Israële* coli, ejus tamen metu perculsi, *Quis nos liberabit*, inquiunt, *è manu Deorum illustrium istorum; Hi sunt Dii, qui percusserunt* Ægyptios. Proinde hæc accepit *Jonathan* tanquam Singulari numero dicta de uno Deo. Ita etiam *Theodoretus* in lib. 1. *Regum* Quæst. 10. Neque dubium, quin *Israëlitæ* idem his verbis voluerint, *Hi sunt Dii tui, ô Israel.* Quod palam docent sequentia, *qui è terra* Ægypti *te eduxerunt.* Quibus non significabant, se ab hoc idolo fuisse erutos, quod inanimatum esse sciebant, & nuper fusum: sed, ne viderentur idololatræ, credi voluerunt verum Deum à se in hoc idolo coli. Quod ipsum *Aaron* respiciens *festum Jehovæ* vocat versu sequente festum illi vitulo sacrum, quasi vituli illius cultus ad Deum pertineret. *Micham* etiam, qui *Teraphim*, & *Jeroboamum*, qui vitulos fuderunt, idem prætexisse patet ex *Judic.* 17. *v.* 3. 13. & 1 *Reg.* 12. *v.* 28. Quod tamen fuit inane subterfugium, nec eos ab idololatriæ crimine coram Deo liberavit. Hanc *Israëlitis* fuisse mentem, & verbis, *Hi sunt Dii tui*, idem significari quàm si dixissent, *Hic est Deus tuus*, probatur ex his *Nehem.* 9. *v.* 18. *Fecerunt sibi vitulum fusilem, & dixerunt* זה אלהיך אשר העלך ממצרים *Hic est Deus tuus, qui eduxit te ex Ægypto*, id est, imago, seu symbolum illius unici Dei, qui quod patribus tuis promiserat ipso opere præstitit, & forti manu, brachioque extenso, ab *Ægyptiaca* servitute te liberavit.

Et vidit Aaron, *& altare exstruxit coram eo*, &c.] Id est, quomodo populi precibus flexus hoc idolum fuderat, ita cum vidit illud à populo tanto plausu accipi, illico consecravit, altari, sacrificiis, & solennibus festis in ejus cultum institutis. Potest etiam verbis, *Et vidit Aaron*, aliud significari, nempe *Aaronem* quoque ipso vituli visu fuisse ad ejus cultum incitatum, ac proinde altare, & diem festum illi consecrâsse. Nam hic quoque nonnunquam locum habet illud *Poëtæ*,

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Itaque cum Deus in monte *Mosem* alloquutus est, stante ad pedem montis universo populo, noluit ulla visibili specie præbere se conspiciendum, ne populus eam illi speciem affingeret, quam *Prophetæ* exhibuisset. *Non vidistis*, inquit, *ullam similitudinem die, quâ vos alloquutus est Dominus in* Horeb *è medio ignis, ne vos corrumpatis, & faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi, vel fœminæ similitudinem ullius animalium, quæ sunt super terram*, &c. Deut. 4. v. 15. 16. Hic autem *Judæi* rursus in omnes partes se vertunt, ut Sacerdotem suum excusent. In *Vajikra Rabba* cap. 10. *Dixit* Aaron *apud se, Quid faciam? Jam occiderunt* Hurem, *qui Propheta erat: si me insuper occidant, qui sum Sacerdos, in eis implebitur, quod scriptum est* Thren. 2. 20. (Quasi *Aaronis* ævo id jam fuerit scriptum) "*Annon occisi sunt Sacerdos & Propheta in* "*Sanctuario Domini? Et statim in captivitatem abducentur. Aliter.* Et vidit *Aaron. Quid vidit? Si hoc altare ædificent* Israëlitæ, *unus calculum, alter lapidem afferet, & uno momento perficietur eorum opus. At ego, si illud ædificem, lentiùs in opere meo procedam, & descendet interim magister noster* Moses. *Præterea, illi idolis, at ego illud consecrabo nomini Dei Sancti Benedicti, prout scriptum est* Aaronem *proclamasse*, Cras erit festum Domino. *Neque enim scriptum est*, Cras erit festum vitulo, *sed* Cras erit festum Domino. *Aliter.* Et vidit *Aaron. Quid vidit? Dixit apud se, si altare hi ædificent, ipsis hoc peccatum imputabitur. At ego malo, ut mihi imputetur peccatum, quam Israëli.* Quod novum charitatis genus est, peccare pro alio, ne is peccando reus fiat: & idololatris malle obsequi, ne, si obsistas, & te occidant, id crimen iis imputetur. Id *Danielis* sociis si venisset in mentem, statuam adorassent, ne Rex illos persequendo Deum in se provocaret. Quæ remedia sunt pejora morbo, imò nec remedia sunt. Neque enim peccatis assentiendo medemur, sed obsistendo. Quod *Aaronem* addunt in hoc negotio lentiùs processisse, ex Scriptura non apparet. Illa enim ipsa die, qua populus novos Deos petiit, *Aaron* inaures jussit afferri, à populo oblatas fudit in modulo ad id parato, vitulum inde expressum populo exhibuit, altare ei fabricavit, & solenne festum in crastinum indixit. Quod quidem vocat *festum Domini*, sed quâ ratione docuimus solere idololatras suis ἐθελοθρησκείαις veri Dei cultum obtendere. Certè festum ei consecravit, cui altare extruxerat. Altare autem disertè dicitur *coram eo extruxisse*, id est, coram vitulo, de quo proximè actum fuerat. Sed frustra disputamus, cum *Aaronis* frater *Moses* eum incusaverit, ut qui grave peccatum non solum ipse admiserit, sed & super *Israëlitas* induxerit. Ita enim *Aaroni Moses* versu 21. *Quid tibi fecit iste populus, ut gravissimum peccatum super eum induceres?* Et versu 25. idem *Aaron* dicitur *Israëlitas* denudasse. Unde est, quod *Deut.* 9. *v.* 20. narratur Deus, in *Aaronem* vehementer iratus, voluisse eum perdere, & re verâ fuisse perditurum, nisi pro eo *Moses* intercessisset. Et verò hoc crimen in plebejis longè fuit tolerabilius, quàm in *Aarone*, cujus manu Deus multa in *Ægypto* miracula patraverat, quemque adeò aliquoties alloquio suo dignatus fuerat, & ad summum gradum evexerat, totique populo, absente *Mose*, præfecerat. Sed Deus quandoque permittit, ut sanctissimi fœde labantur, ne de propriis viribus plus nimio præsumant, quomodo *Petrus* ante lapsum. Præterea hoc ipso, quod non primarius solum, sed & primus *Levitici* ordinis Sacerdos in tam grave peccatum incidit, *Israëlitas* docuit Deus nostram cum Deo reconciliationem non posse fieri hujusmodi Sacerdotum ministerio, qui ipsi peccatores essent, & priùs pro suis delictis offerre opus haberent. Nam, ut rectè hic habet *Ferus*, *Quomodo unus captivus alium liberaret?* Necesse igitur fuit, ut Ecclesia alium haberet Pontificem, qui esset *sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus*, Hebr. 7. v. 26.

Ab *Aarone* igitur *Israëlitæ* in crastinum convocati cum summo manè convenissent, vitulum adorârunt, eique holocausta obtulerunt, & hostias pacificas, seditque populus, ut manducaret, & biberet, & surrexit, ut luderet. Nempe hoc idolum eodem modo colitur, quo verus Deus. Nisi quod inter genera sacrificiorum omittuntur sacrificia pro peccatis, quibus tamen maximè egebant. Sed quamlibet rei, tamen sibi videbantur sacris egregiè defuncti, atque illorum conscien-

ſcientiæ ad tam grave ſcelus obtorpuerant. Convivia, & ſacri ludi ſacrificiorum erant appendices etiam in cultu divino. Cum enim ſacrificia vel holocauſta eſſent, vel expiatoria, vel pacifica: in holocauſtis victima tota comburebatur; in expiatoriis pars cedebat Sacerdotibus, qui ſoli epulabantur; in pacificis offerentes aliquam victimæ portionem pro jure ſuo retinebant, ut amicis, ſi viſum eſſet, convocatis, agitarent convivia læti. In his enim conviviis jubebantur *Iſraëlitæ* lætari coram Domino, *Deut.* 12. *verſ.* 7. & 16. *verſ.* 11. non tamen gaudio futili, laſcivo, & petulanti, ſed pio, moderato, & cum celebratione Divini nominis conjuncto, tanquam ipſo Deo præſente,

--- ὃς πάντ' ἐφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακούει.

Nec ludos defuiſſe patet ex exemplo *Davidis*, quem, poſt ſacrificia coram Arca peracta, *Michaël* è feneſtra vidit ſaltantem, atque ludentem, 2 *Sam.* 6. *v.* 16. & 1 *Paral.* 15. *v.* 29. Sed, cùm alios ἐμμελῶς, id eſt, *modeſto*, & *concinno corporis motu*, alios πλημμελῶς, id eſt, *immodeſtè*, & *inconcinnè* ſaltare dicat *Plato* (*De Legibus* lib. 7.) haud dubiè *Davidis* ſaltatio fuit ἐμμέλεια, id eſt, *ſaltatio modeſta*, & *compoſita*, non deſultoria, & levis. At idololatræ fidelium hac in parte ſimiæ ſic fuerunt, ut intra hos limites non ſe continuerint. Nam hæ ſacrificiales epulæ ſæpe in temulentiam, aut laſciviam, aut contentiones, clamores, verbera, & cædes deſinebant. Itaque Veteres ebrietatis primam originem huc referunt. Et apud *Athenæum* lib. 2. docet *Ariſtoteles* τὸ μεθύειν, id eſt, *inebriari*, *Græcè* dici, quia μετὰ τὸ θύειν, *poſt peracta ſacrificia*, *largiùs compotabant.* Quale eſt, quod ibidem convivia θοίνας vocari ſcribit *Seleucus*, ὅτι διὰ Θεοὺς οἰνοῦσθαι δεῖν ὑπελάμβανον, *quia propter Deos vino indulgendum eſſe putabant.* Et θαλίας, ὅτι Θεῶν χάριν ἠλίζοντο, καὶ συνήεσαν; *quia in Deorum gratiam congregabantur, & conveniebant.* Alioqui enim τὸ παλαιὸν οὐκ εἶναι ἔθος, οὔτ' οἶνον ἐπὶ πλεῖον, οὔτ' ἄλλην ἡδυπάθειαν προσφέρεσθαι μὴ Θεῶν ἕνεκα τοῦτο δρῶντας, *non fuiſſe vetuſti moris aut vinum, aut alias delicias quaſvis largius apponere, niſi propter Deos fieret.* Quò pertinet illa *Epicharmi* gradatio. Ἐκ μὲν θυσίας θοίνη, ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο (χάριεν ὥς γέ μοι) ἐκ δὲ πόσιος κῶμος, ἐκ κώμου δὲ ἐγένετο (*f*) θυανία, ἐκ δὲ θυανίας δίκη, ἐκ δὲ δίκης καταδίκη, ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι τε, καὶ (*g*) σφάκελος, καὶ ζημία. *E ſacrificio epulum, ex epulo compotatio fuit, (quod mihi perjucundum) ex compotatione protervia, ex protervia convitium, ex convitio lis, ex lite condemnatio, ex qua compedes, & cippus, & mulcta.* Pro θυανία, voce nihili, reſcribo συανία, id eſt, λοιδορία, καὶ ἡ διὰ χειρὸς μάχη, *convitium*, *& manuum conſertio.* Et pro σφάκελος, quæ vox nihil ſignificat ad rem, σφαλὸς, id eſt, ξύλινον ποδῶν δεσμωτήριον, *ligneum pedum vinculum.* Utrumque eſt in *Heſychio.* Cum dicuntur *Iſraëlitæ* poſt ſacrificium accubuiſſe, ut ederent, & biberent, & ſurrexiſſe, ut luderent; Magiſtri *ludendi* voce pleraque hæc intelligunt. Nam, præter ludos indecoros, *Tanchuma* vult alia duo hic deſignari, nempe גלוי עריות ושפיכות דמים *ſcortationem*, *& effuſionem ſanguinis.* Et prius probat ex *Gen.* 39. *verſ.* 14. 17. ubi *Potipharis* uxor *Joſephum* accuſat, quaſi venerit לצחק *ad ludendum ſecum*, vel *ad illudendum ſibi*, id eſt, *ad vim ſibi inferendum.* Poſterius ex 2 *Sam.* 2. *v.* 14. ubi *Abner Joabo* dicit de *Benjamitis* duodecim, qui cum totidem *Davidis* militibus committuntur, *Surgant nunc juvenes*, וישחקו *& ludant coram nobis. Ludant*, id eſt, *dimicent*, *& in mutuas cædes ruant.* Quaſi certamen acerrimum, in quo juvenum paria duodecim mutuis vulneribus ſe confecerunt, à ſpectatoribus pro ludo ſit habitum, ut *Romæ* gladiatorum commiſſiones. Unde *Hebræi* Veteres apud *Kimchium*, לפי שעשה עם דם הנערים שחוק נענש ונפל בחרב *Quia populus pro ludo habuit ſanguinem illorum juve-*

(*f*) Lege συανία & συανίας.
(*g*) Lege σφαλός.

num, *mulctatus eſt*, *& gladio cecidit*; nempe in illo prælio, quod narratur verſu decimo ſeptimo. At cur *Iſraëlitæ* poſt vitulum adoratum ita luſiſſe credantur, hoc eſt, vel in Venerem; vel in mutuas cędes ruiſſe, mihi nulla apparat ratio. Fateor quidem, hęc ſæpe fuiſſe ebrietatis conſectaria: ſed *Iſraëlitas* comediſſe, & bibiſſe reperio, non tamen ad ebrietatem. Quin *Deut.* 29. *verſ.* 5. 6. leguntur vino, & ſicera, id eſt, potu inebriante, caruiſſe totis quadraginta annis, quibus in deſerto commorati ſunt. Itaque cum in *Græca* verſione, verſu 18. *Moſes*, ex monte deſcendens, dicit *Joſuæ* ſervo ſuo, Φωνὴν ἐξαρχόντων οἴνου ἐγὼ ἀκούω, *Vocem præcinentium vinum ego audio*, illud οἴνου, undecunque irrepſerit, merum eſt gloſſema, cujus neque *Hebræus* textus, neque aliæ verſiones ullum veſtigium exhibent. Nam in *Hebræo* ſolum eſt קול ענות *Vocem cantantium ego audio*, vel, ſi mavis, *alternis canentium.* Puto igitur *Græcorum* alios φωνὴν ἐξαρχόντων reddidiſſe, alios φωνὴν ὀνοῦθ, pro quo οἴνου ſcripſerint ſemidocti; & ex utroque conflatum, φωνὴν ἐξαρχόντων οἴνου. Sic ὀνοῦθ fuerit pro *Hebræo* ענות, quomodo ante Vocales adſcriptas legi potuit, & *Græcè* ſcribi ab iis, quos latebat vis *Hebraiſmi.* Illis enim tralatitium fuit voces ignotas nude exſcribere. *Samaritanus* reddit [illegible], *vocem peccatorum*; ut & *Syrus* ܩܠܐ ܕܚܛܝܐ; quia pro ענות legerant עונות. Verè igitur *Græcus Scholiaſtes*, Τὸ Σαμαρειτικὸν, Φονὴν ἁμαρτιῶν ἐγὼ ἀκούω. Neque *Druſio* debuit id eſſe ſuſpectum.

Hęc ad initia capitis de vitulo ab *Aarone* fuſo: cujus reliqua pari ſtylo ſi proſequeremur, longiores eſſemus, quàm patitur noſtri inſtituti ratio; itaque ſufficiat aliquid addere de modo, quo *Moſes* vitulum contrivit, & in pulverem redegit. Is ſic habetur verſu 20. *Deinde accipiens vitulum illum, quem fecerant, exuſſit igne, & moluit, donec contriviſſet, ſparſitque in aquam, & bibendum obtulit* Iſraëlitis. Quod ipſe *Moſes* huic populo ita narrat *Deuter.* 9. *v.* 21. *Peccatum autem veſtrum, nempe vitulum, quem feceratis, accipiens igne combuſſi, & contrivi eum molendo optimè, donec in pulverem eſſet contritus, & projeci pulverem ejus in torrentem, qui deſcendit ex illo monte.* In quibus tria quæruntur. 1. Quomodo *Moſes* vitulum aureum combuſſerit, cùm aurum poſſe comburi, negent rei metallicæ periti. 2. Quomodo in pulverem molendo contriverit, cum aurum molendo, vel atterendo, ab iiſdem negetur in pulverem poſſe redigi. 3. Cur aqua torrentis, hujus auri pulvere aſperſa, potaverit *Iſraëlitas.* Ad primam quæſtionem ſic *Aben Ezra*, י"א כי וישרוף במו ויתך באש ואין צורך כי יש דבר שיושם באש עם הזהב ומיד ישרף ויהיה שחור ולעולם לא ישוב זהב וזה דבר מנוסה ואמת הוא *Sunt, quibus* comburere *hic idem eſt, quod* igne liquefacere: *quò recurrere neceſſe non eſt; cùm res quædam ſit, quæ ſi in ignem cum auro conjiciatur, ſtatim illud comburitur, & fit nigrum* (carbonum inſtar) *neque unquam rurſus fit aurum. Quod verum eſt, & experimento probatum.* Sunt etiam è noſtris, qui, neſcio cujus, herbæ vi aurum ſolvi dictitant, & in cineres redigi. Sed neque hanc herbam nominant, neque *Moſem* eam noviſſe, aut in illo deſerto ad manum habuiſſe probant. Addo, hanc ſententiam ſtare non poſſe cum verbis *Moſis.* Nam, ſi vi medicaminis aurum in ignem conjectum ſolutum, atque in cineres redactum eſt, poſt combuſtionem quid fuit opus illud molere, & conterere, ut abiret in pulverem, quod *Propheta* factum aſſerit? Itaque, quod *Aben Ezra* rejicit, veriſſimum eſt, hunc vitulum à *Moſe* non aliter combuſtum dici, quàm auri illius fuſione, ex quo conflatum fuerat. Quamvis enim vituli materia (id eſt, aurum) in igne non periērit, tamen forma, & ſpecies externa ſic abolita

eſt,

eft, ut hoc haberi potuerit pro vera combuftione. A quo loquendi genere *Romanos* non abhorruiffe fuadet, quod *uftrinam* vocabant *locum*, *in quo metalla conflantur*. Secundæ quæftioni facile erit fatisfacere, fi fequimur *Syrum* interpretem, & *Chaldæos*, & *Arabes*, ex quorum mente *Mofes* lima vitulum elimavit, atque in tenuiffimam fcobem attrivit. Nempe ars aurum fic elimandi *Hebræis* non fuit ignota. Id ex *Jofepho* apparet, qui *Solomonis* equites dicit ψῆγμα χρυσοῦ, id eft, *fcobem auream*, quotidie capillis fic infperfiffe, ut Solis repercuffu Illuminati fplenderent, *Antiq*. lib. 8. cap. 2. Quomodo *Trebellius* Gallienum *crinibus fuis auri fcobem afperfiffe*, & *Spartianus* Commodum *capillo femper fucato, & illuminato fuiffe* tradit. Neque illa auri ramenta ex *Tagi*, aut *Pactoli* arenis, fed ex auri maffis defumpta, quas limâ eradebant, ut fcobem decidentem capiti afpergerent. *Mofem* igitur verifimile eft hac eadem ratione vitulum paulatim attriviffe, atque in fcobem fic contudiffe. Hinc moluiffe dicitur, quia auri ramenta tam minuta fuêre, quàm quæ in piftrino funt commolita: Antecedens pro Confequente. Ad tertiam queftionem variè refpondetur. *Hebræorum* plerique putant *Mofem* ideò auream vituli fcobem in aquas conjeciffe, & eas aquas populo bibendas obtuliffe, ut idololatriæ reos cognofceret. Quomodo Sacerdos adulteras aquæ amarę potu dignofcebat, ut habetur *Num*. 5. *verf*. 27. Hinc *Jonathan* in *Paraphrafi*, *Et potavit filios* Ifraëlis וכל מאן דיהב תמן כל מאנא דדהבא הוא סימא נפקא באנפו *Et quisquis ibi dederat vas aliquod aureum* (ad vituli confectionem) *in ejus ore fignum apparebat*. Proinde in *Tanchuma* fol. 47. b. & in Notis *Rabbi Selomonis* hæ aquæ conferuntur cum aquis adulteræ, tanquam eadem vi pollentes. Et *Aben Ezra*, והנה המים חדשו אות בעובדי העגל בפניהם או שצבתה בטנם כי לולי זה איך הבינו בני לוי עובדי העגל מי היו *Et, ecce! aquæ novaverunt fignum* (nullo fenfu, aut valde obfcuro; fed pro חדשו per *Daleth* legendum חרשו per *Res*, id eft, *impreffeṙunt fignum*) *in iis, qui vitulum coluerant, in faciebus ipforum: aut venter eorum intumuit* (quomodo venter adulteræ). *Alioqui enim quomodo* Levitæ (illi, à quibus è populo ter mille interfecti funt) *eos cognoviffent, qui vitulo fervierant?* Ad *Hebræorum* fententiam valde accedit, quod aliquot retro fæculis multi docuerunt omnes idololatriæ reos, poftquam aquas hauſiffent aurea fcobe afperfas, barba aurea fuiffe infignes. *Petrus Comeftor*. Hift. *Exodi* cap. 73. *Videns* Moyfes *fibi indicatos à Deo fcelerum auctores per pulverem bibitum, qui in barbis eorum miraculofè apparuit*. *Petrus de Riga* in *Aurora* fuâ,

Hebræi *tradunt* Mofem *feciffe quod audis*,
Ut fciret folos hac ratione reos.
Nam rutilans auro monftrabat barba nocentes,
Dum patulo latices fluminis ore bibunt.

Bibliorum tranflatio *Gallica* vetus inchoata Anno 1289. in *Notis* ad hunc locum; *Ceux qui le veau adorerent, eurent la barbe dorée, car la poudre étoit arrétée par miracle à leurs barbes, fi en furent leurs barbes dorées*. Nauclerus, *Chron*. Generat. 27. *Dedit potum filiis* Ifraël: *remanfit autem color auri circa ora nocentium, ita ut difcerni poffent ab innocentibus*. Nec diffimile eft, quod ad verba, *Convenerant in* Mafphat *hauferuntque aquam, & effuderunt in confpectu Domini* 1 Reg. 7. v. 6. (h) habent *Traditiones Hebraicæ*, *Hieronymo* perperam adfcriptæ; Hebræi *tradunt*, *quod coram Domino in eandem aquam maledicta conjecta fint. Et ficut in Lege mulier zelotypa* (lege *mulier zelotypi*) *haufta aqua probatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati funt. Hi videlicet, qui fe idola coluiffe penitus denegabant. Tradunt etiam, quod quicunque idololatra hanc aquam guftâffet, labia ejus ita fibi mutuo adhærerent, ut nequaquam ea ab invicem idololatra feparare poffet. Hoc indicio idololatra deprehendebatur, & interficiebatur*. Et in eadem verba *Comeftor* Hift. primi *Regum* cap. 8. *Effundens aquam coram Domino, in qua maledicta congefta erant, quam fi idololatra biberat, labia ejus adhærebant fibi infeparabiliter*, &c. *Quidam tamen afferunt* Samuëlem *quoddam idolum redegiffe in pulverem, & mixtum dediffe populo ad bibendum; & in barbis eorum judicaffe reos idololatriæ à non reis, ficut quondam fecit* Moyfes. Hæc illi, fed fabulofe omnia. Nam, ut ordiamur à loco 1 *Sam*. 7. *v*. 6. in quo *Ifraëlitæ*, qui *Baali*, & *Aftartæ* fervierant, ad folum Dominum converfi, aquam hauftam coram illo effudiffe, & tota die jejunaffe leguntur. Ibi *Chaldæus* interpres & eum fequuti, *Junius*, & *Tremellius*, non alias aquas intelligunt, quam lacrymas contritionis, quæ ex intimo corde hauftæ per oculos coram Deo effufæ fuerint. Alii aquas, quibus corporis fordes eluerint, ut animam fignificarent à peccatorum maculis pari ratione effe purgandam. Alii, quod verifimilius, aquas in terram effufas, in fignum expiationis iniquitatum, juxta illud *Job*. 11. *verf*. 16. *Ut aquarum, quæ tranfierunt, non recordaberis*. Jofephus *Antiq*. lib. 6. cap. 2. putat *Judæos* hanc aquam Deo libaffe, quomodo *David Bethlehemiticam* 2 *Sam*. 23. *verf*. 16. Utut fit, has aquas *Ifraëlitæ* non leguntur bibiffe, fed effudiffe. Illos igitur has aquas bibiffe commentitium eft, & quidquid huic commento fuperftruitur. At res aliter fe habet de iis *Ifraëlitis*, qui vitulum coluerant, quibus aquas, aureas vituli fcobe afperfas, *Mofes* propinaffe legitur. Nihilo tamen verius eft, quod additur, iis, qui has aquas biberant, aut ventrem intumuiffe, aut barbas fuiffe auro concolores. Nam hoc quoque falfo fundamento nititur, nempe *Mofem*, & *Levitas*, cum in idololatras promifcua cæde graffati funt, habuiffe notam aliquam διακριτικὴν, qua vituli cultores à fidelibus dignofcerent, ne pro illis hi cæderentur: Neque enim tali nota fuit opus, cum כל העם *univerfus populus* reus fuerit, ut difertè habetur *Exod*. 32. *v*. 3. Fuit nempe tam generalis hæc defectio, ut inter tot idololatras, fi qui in veri Dei cultu perftiterint, ii confpicui non fuerint in tanto prævaricatorum numero. Itaque cum verfu vigefimo octavo eos, qui Deo adhærebant, ad fe convenire juffit *Mofes*, præter *Levitas* nulli adfuerunt. Et, fi neceffe fuiffet vituli cultores fpeciali nota dignofci, barba aurea non fuffeciffet. Fuere enim in magno populo imberbes multi juvenes, neque dum veftipes, fuêre multæ mulieres, fuêre etiam eunuchi, ad quos hęc nota non pertinuit. Addo, nihil caufæ poffe afferri, cur miraculum de barbis in aureum colorem aquæ potu mutatis Scriptura fuppreffiffet, cum ad auctoris gloriam pertineant miracula, quæcunque Deus edidit, ut nomen fuum ab idololatrarum contemptu vindicaret. Sed, ut commenti vanitas clarius elucefcat, peto, an omnes vituli cultores fint morte mulctati? Ita ferè ftatuunt quotquot barbas aureas, aut aliud vifibile fignum idololatris affingunt. *Tanchuma* ubi fupra, היה בודקן במים כסוטה והורגן *Probabat eos per aquas, ut adulteram, & occidebat*. Hinc *Comeftor*, *Occidat quifque amicum fuum, & fratrem, quem fcilicet fignatum pulvere invenerit*. Et tranflatio *Gallica*, quam fupra citavimus, *Occies chacun fon frere, & fon ami, & fon prochain, voire ceux, qui ont les barbes dorées*. Ut in *Regum* libros *Hieronymus*, vel quifquis eft, *Hoc indicio idololatra deprehendebatur, & occidebatur*. Hoc porro falfiffimum eft, omnes idololatras à *Levitis* fuiffe cæfos. Nam, poft promifcuam illam cædem, populus adhuc fuit reus, & precibus obnixiffimis pro illo interceffit *Mofes* Exod. 32. 30. &c. Fruftrà, fi jam occifi fuerant omnes μοσχολάτραι. Præterea cum Scriptura difertè dicat univerfum illum populum inaures fuas Aaroni

(h) Hebr. 1 Sam. 7. 6.

Aaroni obtulisse ad conflandum vitulum, *Exod.* 32. *v.* 3. quis ausit affirmare in populo tam numeroso, ut ex eo prodirent (*i*) plus quàm sexcenta armatorum millia, nonnisi ter mille fuisse reos, id est, nè ducentesimam quidem militum partem? Ut de aliis taceam: Hoc autem illos affirmare necesse est, qui *Levitarum* gladio cecidisse volunt omnes idololatriæ reos. Neque enim ceciderunt supra tria hominum millia. Ità asserit *Moses* Exod. 32. 38. Non me latet *Vulgatum* Interpretem pro *tribus millibus* ibi habere *viginti tria millia*, atque id sequi *Gregorium*, & *Rupertum*. Sed videtur ille numerus perperam huc esse translatus ex 1 *Cor.* 10. *vers.* 7. 8. ubi *Paulus Israëlitarum* alios idololatras, alios scortatores fuisse scribit, & ex ipsis *cecidisse unâ die viginti tria millia.* Quod sic acceptum, quasi dicatur de vituli cultoribus, cum ad eos pertineat, qui eum *Moabiticis* mulieribus fornicati sunt, *Num.* 25. *vers.* 9. Ubi *Moses* quidem aliquantò plura, nempe occisa hominum viginti quatuor millia, recenset. Sed hæc facilè conciliantur. Nam populi Principes, Deo jubente, suspensi fuerant, & initiati *Baal-peor* gladio cæsi, *Num.* 25. *vers.* 4. 5. Sed scortatorum longè plures plagâ, id est, peste à Deo immissâ, unâ die perierunt. De his solùm egit *Paulus*, sed *Moses* de omnibus. Itaque ex *Mose* & *Paulo* inter se collatis colligimus, mille circiter suspendio, & gladio, viginti tria millia peste interiisse: quæ simul juncta faciunt viginti quatuor millia. At vituli cultorum nonnisi tria millia cæsa fuisse scimus, 1. Ex *Hebræo* textu. 2. Ex omnibus omnino Scripturæ versionibus præter *Vulgatam*, *Græcis*, *Chaldæis*, *Syris*, *Arabicis*, *Persicis*, *Samaritanis*. 3. Ex *Hebræorum* consensu, quorum antiquissimus *Philo* sic habet libro tertio *De Vita* Mosis, Οἱ δὲ ἀντοβοαὶ τριχιλίους κτείναντες τοὺς ἀρχηγέτας μάλισα τῆς ἀσεβείας γινομένους. *Illi autem* (Levitæ) *cùm sublato clamore viros ter mille occidissent, qui impietatis fuerant præcipui incentores.* Et *Tanchuma* fol. 47. b. *Omnis, in quem erat* התראה *monitio* (id est, *accusatio*) *sed nulli testes, per aquas probabatur, ut adultera, & interficiebatur, prout dicitur* Exod. 32. vers. 20. "Et sparsit super aquas, & propinavit *Israëlitis. Etiam quisquis per testes convincebatur accusatione prævià, statim morte mulctabatur. Unde est, quòd dicitur versu* 27. "Quisque fratrem suum interficiat. *Sed is, in quem neque testes erant, neque ulla accusatio*, (à Deo) *percutiebatur, ut habetur versu* 35. "Et Dominus percussit populum עד שנהרגו כשלשת אלפי איש *donec interfecta fuerint tria circiter hominum millia.* Ità etiam alii plures. 4. Ex veterum suffragio, in quibus *Ambrosius* in Epistola ad *Romulum*, *Occisa quidem scribuntur tria millia hominum: nec numeri invidiâ movemur, quia melius est paucorum supplicio universos exui* (fortè *eximi vel erui*) *quàm in omnes vindicari.* Nempe *Ambrosius* ità legerat in *Italica* versione, quæ *Vulgatam* præcessit. Sunt, qui *Isidorum* huic addunt, qui jam non est ad manum. *Rabanus* quoque in *Exodum* lib. 4. cap. 18. *Ipse numerus trium millium interfectorum triplicem formam indicat peccatorum. Omne enim peccatum aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur. Petrus Comestor*, tanquam dubius inter utramque lectionem; "*Et ceciderunt ea die quasi tria millia: Alia translatio habet*, "*Viginti tria millia.* Itaque illius ætate ambigua erat lectio, sed tandem prævaluit pejor. Quamvis hodieque in *Complutensi*, & *Parisiensi* nuperâ, in majoribus illis *Biblis* πολυγλώττοις, legantur *tria millia.* Sed, ut eò redeat, unde digressa est oratio, cùm aquis vituli scobe aspersis Scriptura nullas virtutes tribuat, nos quoque nullas tribuimus. Itaque has populo propinâsse videtur *Moses* symbolicâ de causâ. Fortasse quasi dixisset quomodo *Sapientia* Prov. 31. 31. *Comedent fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur.* Vel, ut significaret peccatum hoc non cuti solùm adhærere, sed in visceribus esse defixum, nec exteriora solùm, sed & intùs latentes affectus inquinâsse. Vel juxta *Hieronymum*, ut contemnere discerent quod in secessum projici viderent, scirentque hujusmodi Deos verè esse stercoreos. Denique, ut scirent maledictionem, quam in se hoc peccato accersiverant, sibi tanquam amarum calicem exhauriendam esse, ac ebibendam. Et verò *Judæi* recentiores, postquam multa moverunt, ut majores suos saltem ex parte excusarent, tamen fatentur hoc peccatum usque adeò grave fuisse, ut nondum sit expiatum. Unde *Moses Gerundensis*, אין לך ישראל פורענות שאין בה אוקיא מעון העגל *Non est tibi ulla pœna, O* Israël, *in qua non sit uncia de iniquitate vituli.* Quale illud *R. Isaaci* in Tractatu *Talmudico Sanhedrin* cap. 11. fol. 102. a. אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון *Tibi non est ulla pœna, quæ veniat in mundum, in qua non sit una vigesima quarta pars* (id est, drachma) *in depressione libræ de vitulo primo.* Si roges, quomodo *Moses* auream vituli scobem ità dispensaverit, ut suffecerit tot hominum myriadibus, responsio erit facilis. Nempe *Mosem* hanc scobem inter illos non ità divisisse, ut singulis sua esset portio, sed in amnem ex monte *Horeb* fluentem projecisse, ut habetur *Deut.* 9. 21. Ex quo bibere coacti sunt omnes *Israëlitæ*; quia potus alius non suppetebat.

(*i*) *Num.* 1. 45. 46.

Hæc de vitulo *Aaronis*, pro quo, duplicato crimine, duos conflavit *Jeroboam*. Unde *R. Osaias* in *Sanhedrin* ubi suprà, עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים ושלושה עגלים *Usque ad* Jeroboamum Israëlitæ *suxerant ex uno vitulo. Exinde duplicaverunt, & tres fuerunt vituli.* Non ovum ovo similius, quàm *Aaronis* vitulo vituli *Jeroboami.* Eadem enim utrisque materia, aurum scilicet. Utrique ex æquo fusiles, 2 *Reg.* 17. *v.* 16. & *Os.* 13. 2. Et pari de causa conflati sunt. *Aaronis* quidem vitulus propter *Mosis* absentiam; & vituli *Jeroboami*, quia sacra urbs (in qua erat Templum, & altare, & veri Dei Sacerdotes) *Israëlitis* jam erat inaccessa. Atque ut *Aaron*, ità *Jeroboam* vitulorum cultum in *Ægypto* didicerat, ubi degerat per multos annos sub *Ægypti* Rege *Sesaco*, 1 Reg. 11. v. 40. Nec minùs de *Jeroboami* vitulis, quàm de *Aaronis* vitulo dictum, *Hi sunt Dii tui, O* Israël, *qui ex Ægypto te eduxerunt*, 1 Reg. 12. vers. 28. Quin ut huic, ità & illis festi dies consecrantur, & offeruntur victimæ. Sed ut *Moses* vitulum *Aaronis*, ità *Josias* vitulum, quem in *Beth-ele Jeroboam* erexerat, altare etiam, & excelsum locum destruxit, atque combussit, & comminuit in pulverem, 2 *Reg.* 23. *v.* 15. Addo, *Israëlitarum* crimen sub Rege *Jeroboamo* multâ cæde fuisse expiatum. Nam pro ter mille vituli cultoribus, quos interfecerat *Moses*, *Abia* Rex *Judæ* unus è piis, postquam *Jeroboamo*, & *Israëlitis* vitulorum cultum exprobrâsset, eos tantâ clade fregit, ut unico prælio corruisse legantur virorum quingenta millia, 2 *Par.* 13. 8. 17. quâ clade majorem uspiam me legere non memini.

Porrò quâ occasione vitulos conflaverit *Jeroboam*, Sacra Historia his verbis docet, 1 *Reg.* 12. 26. 27. *Dixit apud se* Jeroboam; *Nunc revertetur regnum hoc ad domum* Davidis, *cùm ascendet populus iste ad offerenda sacrificia in domum Domini* Hierosolymis. *Et convertetur animus populi istius ad* Roboamum *Regem* Judę, *dominum suum, & me interficient.* Fuit enim id verisimile fore, ut cùm *Israëlitæ* ter in anno ad solennia festa *Hierosolymam* se conferrent, prout Lex præscripserat, à Rege, & populo, sed præcipuè à Sacerdotibus, & *Levitis*, ad defectionem sollicitarentur, Templique, & regię urbis splendore caperentur, *Davidisque*, & *Solomonis* memoriâ instigarentur ad rerum mutationem, & *Jeroboamum* non solùm dignitate, sed & vitâ spoliarent. Itaque cum debuisset *Jeroboam* rem totam Deo committere, qui eum ad regnum evectum poterat inter tot pericula sartum

& tectum tueri, ad malas confugit artes, &c, quod Principes sæpe solent, religionem ad sua commoda pravè detorsit. His *Talmudici* quædam addunt, quæ, quia minùs nota, non gravabor hìc inserere, licèt non magni momenti. In *Sanhedrin* sic *R. Nachman*, גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברא הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הוא וקטלין לי ואזלו בתריה מיד *Didicerant nemini jus esse in atrio Templi sedendi, præterquàm Regibus è domo* Judæ. *Si igitur* (inquit apud se *Jeroboam*) *sedente* Roboamo *me stantem viderint, statuent unum esse Regem, alterum servum; aut, si sedeam, me in Regem esse rebellem: ac, me proinde interfecto, statim illi adhærebunt.* Nam populum sedisse nunquam, sed vel in Templo stetisse, vel in genua procubuisse *Hebræi* probant ex *Pirke Aboth* cap. 5. עומדים צפופים ומשתחוים רווחים *Qui stantes in arcto erant, in genua procumbentes dilatabantur*: quod unum est è primi Templi miraculis. At Regibus è domo *Davidis* sedere concessum fuit, quod colligunt ex 2 *Sam.* 7. *vers.* 18. *Et ingressus Rex* David *sedit coram Domino.* Unde *Maimonides* Tractatu *De Regibus* cap. 2. אם נכנס לעזרה והיה מזרע דויד ישב ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דויד *Cùm in atrium Templi ingreditur, sedet, si sit è semine* Davidis; *quia in atrio jus sedendi non est, nisi* Davidicæ *domûs Regibus.* Aliud ex *Talmude* de *Jeroboamo* affert *Kimchius.* במוצאי שמיטה מלך ירבעם אמר כתיב במועד מקץ שבע שנים וגו תקרא את התורה הזות אם אני ארצה לקרוא יאמרו מלך העיר יקרא קודם ואם אני אקרא שני גנאי הוא לי ואם לא אקרא כזיון הוא לי *Cum venit annus remissionis, dixit apud se Rex* Jeroboam, *Scriptum est* Deut. 31. vers. 10. "A fine "septem annorum, stato tempore, *&c.* leges hanc "Legem. *Eam legere si voluero, dicent, Metropolis urbis* (id est, *Hierosolymorum*) *Regem eam prius lecturum. Et si legero secundus, ignominiosum erit mihi. Aut, si planè non legero, despectui habebor.* Hujusmodi multa Regem impium eò adduxerunt, ut subditis suis, à veri Dei cultu aversis, alios Deos proponeret.

Quapropter inito consilio, (id est, in consilium adhibitis sæculi hujus prudentibus, qui, dummodo stet respublica, religionem susque deque habent,) *erexit duos vitulos aureos*, qui deinceps pro vero Deo colerentur. *Græci*, δύο δαμάλεις χρυσᾶς, *duas juvencas aureas.* Ità etiam *Josephus Antiq.* lib. 8. cap. 3. Et vetus versio *Italica*, quâ usus est *Lucifer Caralitanus* lib. 1. *De Regibus apostaticis*, "*Et fecit duas vitulas aureas.* *Tobias* etiam capitis primi versu quinto, Πᾶσαι αἱ φυλαὶ αἱ συναποστᾶσαι ἔθυον τῇ Βάαλ τῇ δαμάλει. *Omnes tribus, quæ defecerant, sacra faciebant* Baali *juvencæ.* Sed & *Os.* 10. 5. in *Hebræo* textu Fœminino genere legas לעגלות בית און *ad vitulas Beth-aven*, id est, *Beth-elis.* Quod autem à sequiore sexu *juvencæ*, & *vitulæ* vocantur *Jeroboami* vituli, putant ad contemptum pertinuisse: ut illud *Græci* vatis,

--- (k) Ἀχαΐδες, οὐκ ἔτ' Ἀχαιοί.

Et *Romani*,

(l) *O verè Phrygiæ, nec enim Phryges.*

(k) Iliad. β'.

(l) Æn. 9.

Neque dubium, quin illud ἐξουθενισμοῦ genus multùm valuerit apud *Hebræos*, qui Deorum sexus nesciunt, ut alibi probavimus. Proinde in Diis censentur *Berith* Jud. 8. vers. 33. & *Astarte* 1 Reg. 11. vers. 5. 33. quamvis reverâ apud cultores suos pro Deabus habitæ fuerint. Fœminino igitur genere *juvencæ*, & *vitulæ* vocantur idola *Jeroboami*, ut eò magis constet illa non posse haberi pro vero Deo, cujus decem nomina omnia Masculina sunt. Sic apud *Laërtium* in *Præfatione* à *Chaldæis* Magis ii inprimis damnantur, qui dicunt ἄρρενας εἶναι Θεοὺς, καὶ θηλείας, *Deos esse mares, & fœminas. Jeroboam* tamen, ut ad vitulorum cultum populum incitaret, *Sufficit*, inquit, *vobis hactenùs ascendisse* Hierosolymam: *Ecce Dii tui, O* Israël, *qui eduxerunt te è terra* Ægypti! In prioribus verbis hærent interpretes, quia constructio est difficilis. *Hebraicè* enim habetur רב לכם מעלות ירושלם, id est, ad verbum, *Multum vobis ab ascendendo* Jerosolymam. Sed illud *multum* sæpe idem est, quod *sufficit.* Proinde *Græci* reddunt ἱκανούσθω ὑμῖν, *sufficiat vobis*; quomodo sæpe alibi. Exempla vide *Num.* 16. *vers.* 7. *Deut.* 1. *vers.* 6. & 2. *vers.* 3. & 3. *vers.* 26. &c. Perpende tamen imprimis verba hæc *Ezech.* 44. *vers.* 6. רב לכם מכל תועבותיכם *Multum vobis ab omnibus abominationibus*: ubi *Græci*, Ἱκανούσθω ὑμῖν ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, *Sufficiat vobis ab omnibus iniquitatibus vestris.* Quod, quia propter brevitatem est obscurius, *Petrus* ità extendit 1 *Pet.* 4. 3. Ἀρκετὸς ἡμῖν ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τοῦ βίου τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργάσασθαι, πεπορευμένους ἐν ἀσελγείαις, &c. *Sufficit nobis præteritum vitæ tempus, quod quæ libent Gentibus patraverimus, cùm incessimus in lasciviis*, &c. Sed, ut in pauca rem conferamus, ut *Hebr. Multum est vobis à peccatis vestris*, idem est, ac si quis dicat, *Plus satis anteà peccavistis*: ità omnino, *Multum est vobis ab ascendendo* Hierosolymam, id est, *Anteà* Hierosolymam *plus satis ascendistis.* Par enim est utrobique constructio. Et sequentia eodem pertinent, *Ecce Dii tui, O* Israël, *qui te eduxerunt de terra* Ægypti! Itaque non est, cur *Hierosolymam* magno labore, & multis sumptibus, ter quotannis vos conferatis: cùm verus Deus, qui ex *Ægyptiaca* servitute vos liberavit, prout Patribus vestris promiserat, hic inter nos non minùs habitet, quàm in urbe *Hierosolymitana.* Nam essentiæ ratione illum ubique esse non ignoratis, neque ullo loco includi: & specialis ejus præsentię symbola si requiritis, illa habetis in his vitulis, quos erexi. Quasi cuivis esset liberum Dei præsentię symbola ex animo suo comminisci. Illorum autem vitulorum *unum* Beth-ele *posuit, & alterum* Dane. Non posuit in urbe regia, id est, *Sichemis*, sed *Beth-ele*, & *Dane.* Quarum *Beth-el* ad Austrum, *Dan* ad Aquilonem fuit. Et *Beth-el* quidem dudum celebris, quia *Jacobo* Patriarchæ Deus semel atque iterùm ibi apparuerat, & multa promiserat. *Dan* etiam propter sculptile ibi à *Danitis* erectum non diu post *Josua* tempora, *Jud.* 18. *vers.* 30. Itaque etiam hoc ultimum fuit *in causa peccati.* Et quamvis *Dan* fuerit ad fontes *Jordanis*, in extremo *Judææ* termino, tamen *Danem usque populus se conferebat*, huic idolo sacra facturus. Et illi ipsi, quibus grave fuerat ad veri Dei cultum se conferre *Hierosolymam*, grave non fuit ire *Danem* usque, ut idolo vota facerent. Et, quia *Levitici* Sacerdotes noluerunt, vero Deo abnegato, huic idolo se mancipare, *Jeroboam* alios *Sacerdotes instituit* מקצות העם *ex extremis populi, qui non erant ex tribu* Levi. Obiter nota eos falli, qui *ex extremis populi* putant idem esse, atque *ex infimis.* Quod nullo modo quadrat, cùm etiam in numerosa illa turba Sacerdotum è tribu *Levi* nonnulli fuerint, qui supra homines infimi ordinis non multùm assurrexerint: ut qui supplices se prosternebant pro obolo, & frusto panis, 1 *Sam.* 2. *vers.* 36. Et verò קצות העם non sunt *extremi populi*, sed *extrema populi.* Unde Sacerdotes desumere idem est, ac ex universo populo illos desumere, quia extrema pertinent ad complementum rei. Neque ullus dici potest totum orbem peragrâsse, donec venerit ad extrema. Itaque in his *Ps.* 19. 4. *In totam terram exivit delineatio eorum*, ובקצה תבל *& in extremitatem orbis verba eorum*, palàm est *totam terram*, & *extremitatem orbis*, poni ut synonyma. Et *Gen.* 19. *vers.* 4. *totus populus* מקצה *ab extremitate* (id est, *in universum*) *Loti* domum circumdedit. Et *Gen.* 47. 2. *Josephus* מקצה אחיו *ex extremitate fratrum suorum*, (id est, *ex omnibus fratribus suis*) quin-

quinque accepit, quos constitueret ante Pharaonem. Et *Num.* 11. *v.* 1. *Accensus in eos ignis à Domino devoravit,* מקצה המחנה *ab extremitate castrorum*, id est, *per universa castra.* Et *Es.* 56. vers. 11. *Omnes ad viam suam respiciunt, quisque ad avaritiam suam,* מקצהו *ab extremo ejus*, id est, *ad unum omnes*: ut *Jerem.* 50. 26. *Venite ad eum* מקץ *ab extremitate*, id est, *tota.* Plura hujus generis doctè observat *Ludovicus de Dieu* in *Ezech.* 33. *v.* 1. Ita igitur *Jeroboam*; *Leviticâ* (m) tribu neglectâ, & *Aaronis* familiâ, Sacerdotes sibi delegit *ex extremis populi*; id est, *ex universo populo.* Quasi solius *Aaronis* virgam floruisse nesciret, & terram eos absorpsisse, qui in *Mosem*, & *Aaronem* insurrexerant, *Num.* 16. *v.* 32. & 17. *v.* 8. Quin sacerdotium ipse invasit, & Diis à se confictis propriâ manu sacrificia obtulit. Quod *Judæorum* Regibus è familia *Davidis* usque adeò vetitum fuit, ut in hujus criminis pœnam *Ozias* fuerit leprâ percussus, 2 *Par.* 26. *vers.* 19. Denique idem *Jeroboam* novam instituit solennitatem, non septimo, ut Lex jusserat, sed octavo mense celebrandam. Hîc igitur profana omnia, profani Dii, profani Sacerdotes, profana festa, profana sacrificia. Nam in materia religionis profanum est, quidquid non habet Deum auctorem. Itaque hi vituli pro *Diis* vocantur *Diaboli* 2 Par. 11. vers. 15. Et horum mystę, pro *Sacerdotibus*, כמרים comarim, *sacrificuli*, Os. 10. 5. Et solennia, pro *Dei festis*, *Regis dies*, Os. 7. 5. quia à Rege, non à Deo fuerant instituta. Et locus, pro *Beth-ele*, *Beth-aven.* Os. 10. vers. 5. 8. id est, pro *domo Dei*, *domus idoli*, vel *domus iniquitatis.* Mutato enim unguento in venenum lethiferum, non debuit manere pyxidis inscriptio.

(m) Vide 2 Paral. 11.14.

Tamen, quod dictu horrendum est; his vitulis creduntur *Israëlitæ* humanis hostiis litâsse; quia dicitur *Os.* 13. *v.* 2. זבחי אדם עגלים ישקון *Qui sacrificant homines, vitulos deosculantur.* Ita enim hęc verba reddunt *Hebræi* veteres apud *Selomonem*, & *Kimchium.* Nec multò aliter *Syrus* Interpres. *Græci* quoque, Θύσατε ἀνθρώπες· & *Vulgatus*, *Immolate homines, vitulos adorantes*: quia legerunt זבחו. Itaque *Hieronymus*, *Cyrillus*, *Theodoretus ad* τὰς ἀνθρωποθυσίας illa referunt. Sed fatendum זבחי אדם posse reddi *sacrificantes hominum*, id est, *ii hominum, qui sacra faciunt.* Sic *Es.* 29. *v.* 19. אביוני אדם *pauperes hominum*, id est, *homines pauperes*, vel אבינים מאדם *pauperes ex hominibus*, ut habetur *Prov.* 30. 14. In quam interpretationem ideo sum proclivior, quia cùm in vitulis illis se verum Deum colere profiterentur *Israëlitæ*, illos haud dubiè colebant eo modo, quo verum Deum. Is autem humanas hostias nunquam ab ullo exegit præterquàm ab *Abrahamo*, cujus manum in ipso ictu inhibuit, solâ voluntate contentus. At saltem vel ex hoc loco certum est *Israëlitas* hos vitulos sacrificiis, osculis, atque adorationibus mactâsse. Quale est, quòd *Amos* 8. 14. *Jurant per delictum* Samariæ, *& vivit Deus tuus*, O Dan, id est, *vitulus tuus.* In quibus criminibus cùm jugiter perseverarent, nec assiduæ *Prophetarum* monitiones apud illos quidquam proficerent, tandem ille populus cum Diis suis in captivitatem abductus est ab *Assyriis*, ut prædixerat *Oseas* capitis decimi versibus quinto, & sexto.

Si *Judæis* credimus in *Seder Olam majori*, anno vigesimo *Phace* Regis *Israël*, *Tiglath Phalassar*, Rex *Assur* abstulit è *Dane* vitulum aureum: quod colligere se putant ex 2 *Par.* 28. *vers.* 21. Et duodecimo Regis *Achaz*, id est, octavo pòst anno, etiam alter vitulus è *Beth-ele* à *Salmanassare* ablatus est, ut *Propheta* prædixerat *Os.* 10. *v.* 5. 6. In quo morem agnoscis veterum Ducum, qui non solùm de victis gentibus, sed & de Diis triumphabant. Proinde *Philistæi* arcam abducunt 1 *Sam.* 5. *vers.* 2. Et, captâ *Babylone*, *Babyloniorum* idola, *Bel*, & *Nebo*, in captivitatem abierunt, *Es.* 46. *vers.* 1. 2. *Moabitide* itidem à *Chaldæis* excisâ, *Jeremias* vaticinatur fore, ut *Chamos*, *Moabitarum* Deus, in transmigrationem eat, *Jerem.* 48. *vers.* 7. Et de *Ammonitarum* Deo, *Malcham*, idem prædici videas, *Jerem.* 49. *vers.* 3. & *Amos* 1. *vers.* 15. ubi מלכם *Malcham*, nonnulli alieno sensu *Regem eorum* reddunt. Quo eodem exemplo, *Ptolemæus Euergetes*, victo *Seleuco Callinico*, & *Syris*, *Deos eorum captivos ducit in Ægyptum*, Dan. 11. vers. 8. Quod ipsum à *Romanis* sæpe usurpatum. Ita *Plutarchus*, in *Marcello*, eum accusatum fuisse scribit, ὡς ἐπίφθονον ποιῆντα τὴν πόλιν, ὠ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ Θεῶν, οἷον αἰχμαλώτων, ἀγομβύων ἐν αὐτῇ, καὶ πομπευόμβυον (lege πομπευομβύων) *Quòd invidiam conflaret urbi, in qua non solùm homines, sed & Dii, tanquam captivi, cum pompa in triumphis agebantur.* Et idem in *Paulo Æmylio*, ubi de triduano ejus triumpho, Ἡ μὲν πρώτη (ἡμέρα) μόλις ἐξαρκέσασα τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνδριάσι, καὶ γραφαῖς, καὶ κολόσσοις, ἐπὶ ζευγῶν πεντήκοντα καὶ διακοσίων κομιζομβύοις. *Prima dies cùm vix suffecisset captivis statuis, & picturis, & colossis, qui vehiculis* CCL. *vehebantur.* In *Appiani Mithridatico* tertium *Pompeii* triumphum decorant Θεῶν βαρβαρικῶν εἰκόνες, *barbaricorum Deorum imagines.* Multò plura hujusmodi facile esset proferre, si tanti esset. Ita igitur *Assyriæ* Rex, cum universa gente, *Israëlitarum* quoque Deos in captivitatem abduxit. Et idola, quæ *Prophetæ* suis concionibus non potuerant subvertere, ab aliis idololatris subversa sunt, atque aliò transvecta. Unde est, quod *Assyriæ* Regem vocat *Oseas* מלך ירב *regem* Jareb, *Os.* 5. *vers.* 13. & 10. *vers.* 6. tanquam ad id alludens, quod *Gedeon*, arâ *Baalis* subversâ, *Jerubbaal* dictus est; quia locorum incolis, de ara illa diruta apud patrem conquerentibus; responderat pater; *Si Deus est* ירב בו הבעל *contendat in eum* Baal, vel, ut reddit *Hieronymus*, *Ulciscatur se de eo* Baal, *Jud.* 6. *vers.* 32. Itaque idem pro rege *Jareb* habet *Regem ultorem*, ut *Symmachus* ἔκδικον, vel ἐκδικητὴν, & *Chaldæus* מלכא דייתי לאתפרעא להון *Regem, qui veniet, ut animadvertat in eos.*

Sunt, qui *Jeroboamum* saltem ex parte excusare posse se putant exemplo *Mosis*, & *Solomonis*; quorum hic boves æneos duodecim in Dei Templo posuit, quibus inniteretur labrum æneum. Et uterque *Cherubinos* in ipso adyto collocavit, quos vitulorum speciem habuisse probari videtur ex *Ezech.* 1. *vers.* 10. cum *Ezech.* 10. 14. collato. Nam in posteriori loco פני הכרוב *facies Cherubini* vocantur, quæ in priore פני שור *facies bovis.* Sed utrumque frustrà profertur. A *Cherubinis* enim ut ordiar, etsi de illorum specie sit magna lis inter Scriptores, eosque *Josephus* definiat (*Antiq.* lib. 3. cap. 6.) ζῶα πετεινὰ μορφὴν ὠδενὶ τ̃ ὑπ' ἀνθρώπων ἑωραμβύων παραπλήσια, *animantia volucria nulli eorum, quæ ab hominibus visa sunt, similia.* Et eodem auctore lib. 8. c. 2. τὰς δὲ Χερυβεὶς ὠδεὶς ὁποῖαί τινες ἦσαν εἰπεῖν, ὠδὲ εἰκάσαι δύναται. Cherubes *quales fuerint nemo dicere, vel concipere possit.* Multique adeò putent ex *Ezechiele* se colligere illos ex homine, leone, bove, & aquilâ mixtam habuisse formam. Fateor ex citatis locis valdè verisimili ratione colligi, *Cherubinos* ad bovis figuram magis accessisse. Itaque *Cherubinum* appellari nonnulli volunt à *Chaldæo*, & *Syro* verbo כרב *cherab*, quod *arare* significat, vel *aratro terram invertere*, ut *Arabicè* كرب *charaba*; quia bovis proprium est officium. Sed, sive *Jeroboam* id respexerit, cùm fabricavit vitulos, sive *Aaronem*, aut *Ægyptios* sibi proposuerit imitandos, nullum habuit in *Cherubinis* causæ suæ patrocinium. Primò enim *Moses Cherubinos* arcæ imposuit, ut Deo obsequeretur, qui illi disertè dixerat, *Facies duos Cherubinos aureos*, Exod. 25. vers. 18. Quale mandatum *Jeroboam* nullum potuit proferre. Quin totum hunc cultum legitur de suo confinxisse, 1 *Reg.* 12. *vers.* 33. Præterea *Cherubini* neque Dei erant

erant imagines, ut vituli *Jeroboami*: neque Angelorum ullius, sed emblemata potiùs, quibus Angelica natura utcumque exprimebatur. Itaque *Cherubinorum* imagines *Judæorum* nemo coluit, quomodo vitulos *Jeroboami*. Cùm enim in arca fuerint *simplex ornamentum, accommodata suggestui, longè diversas habendo causas ab idololatriæ conditione, ob quam similitudo prohibetur, non videntur similitudinum prohibitarum legi refragari*, ut rectè *Tertullianus* contra *Marcion.* lib. 2. cap. 22. Ita etiam *Thomas*; (primâ secundæ, quæst. 102. art. 4.) *Similitudines* Seraphim (*Cherubim* voluit dicere) *non ponebantur ad cultum, quod prohibebatur primo Legis præcepto, sed in signum mysterii.* Et *Lorinus* in *Act.* 17. *v.* 25. *De* Cherubinis *jussu Dei factis, & de aliis à* Salomone, *dicendum, fuisse duntaxat ut appendicem, & additamentum ornatûs alterius rei, non verò per se propositas modo accommodato ad adorationem, quam constat quoque ab* Hebræis *non esse ipsis exhibitam.* Quibus similia habent *Vasques*, (*Disput.* 104. cap. 6.) *Visorius* in *Monceium*, (pag. 14. & 16.) & alii non parvi nominis Theologi. Denique, cùm *Jeroboami* vituli palàm prostiterint ab universo populo conspiciendi, adorandi, & osculandi, *Cherubini*, arcæ impositi, & in adyto Templi latentes, *à nemine conspiciebantur. Nemo enim ingredi poterat Sanctum Sanctorum, nisi Pontifex, idque semel tantùm in anno, tumque nebula, & fumus incensi tegebat*, Cherubinos, *ut videri non possent.* Hæc *Cornelius à Lapide* in *Exod.* 25. *vers.* 18. Et arca, cùm in deserto è loco in locum transferretur, tegebatur ab *Aarone*, & filiis, triplici velo, *Num.* 4. *vers.* 5. 6. Et illi ipsi, qui eam ferebant, *Levitæ*, filii *Caath*, non priùs accedebant, quàm à Sacerdotibus tecta, & obvelata fuisset, ne, si eam tangerent, vel nudam conspicerent, illico morerentur, ut habetur ibidem versibus 15. 19. 20. Jam de bobus, à *Solomone* æneo mari suppositis, dicere necesse non est. Hos enim fuisse cultûs objectum nemo est, qui suspicetur: quin ipsa loci vilitas nonnullis suasit hoc fecisse *Solomonem* in contemptum vituli ab *Israëlitis* in deserto culti, atque ut in hac figura discerent nihil esse adoratione dignum. Quid? quòd, si *Josepho* credimus, ἁμαρτεῖν αὐτὸν ἔτυχε, καὶ σφαλῆναι περὶ τὴν φυλακὴν τῶν νομίμων, ὅτε τῶν χαλκῶν βοῶν ὁμοιώματα κατασκευάσε τῷ ὑπὸ τῇ θαλάττῃ ἀναθήματι, &c. *peccare ipsi contigit, & ab observatione legum aberrare, cùm æreas boum effigies basi maris addidit*, &c. Sed, ut dicam quod res est, illi non facilè accesserim; quia miraculis post conditum Templum editis Deus abundè docuit à se probari quidquid fecerat *Solomon*, tanquam ipsius directione, ac inspiratione factum.

Non possum non addere *Beth-elis*, & *Danis* vitulos, à *Prophetis*, *Samariæ* quandoque tribui; quia *Samaria* caput erat regni *Israëlitici.* Sic *Os.* 8. *vers.* 5. *Expulit te vitulus tuus,* O Samaria! Et versu sexto, *In scobem redigetur vitulus* Samariæ. Et 10. 5. *Propter vitulas* Beth-aven *pavebunt incolæ* Samariæ. Et *Amos* 8. *vers.* 14. *Qui jurant per delictum* Samariæ, *& dicunt, Vivit Deus tuus, O* Dan. Indè est, quòd vel *Sergius*, vel *Mahumetes*, vel auctor *Alcorani*, quisquis est, Scriptor omnium, quos novi, longè futilissimus, putavit, non jam dico hos vitulos, sed & vitulum illum, qui ætate *Mosis* conflatus est, à *Samaritanis* esse profectum, adeoque ipsum *Aaronem* fuisse *Samaritanum.* Locum profert *Seldenus* ex *Azoara* trigesima, quæ *Arabibus* vigesima est: *Ascemeli* (Arab. السامري id est, *Samaritanus*, supple *Aaron*, ut sequentia docent) *taurum fudit corporeum emittentem mugitum*, &c. (*Arab.* عجلا جسدا له خوار) Quod sequutus *Nubiensis* (*Clim.* 2. part. 5.) *Samaritanos* describit in quandam *Rubri Maris* insulam deductos, si credimus, من اليهود المنسوبين الي السامري صحب العجل في زمن موسي عليه السلام *à* Judæis *illis, qui genus suum referunt ad* Samaritanum (Aaronem) *vituli auctorem tempore* Mosis, *cui sit pax.* Et *Alcamus*, السامري الذي عبد العجل كان علجا كرمان او عظيما من بني اسرايل Samaritanus, *qui coluit vitulum, fuit proselytus ex honoratioribus, aut magnatibus è filiis* Israëlis. Fallitur doctissimus *Seldenus*, cùm سامري *custodem* exponit, quasi sic dicatur *Aaron*, quia, *Mose* absente, Dei populus illi commissus fuerat. Nam, utut *Hebræis* שומר *somer*, sit *custos*, tamen *Arabicè* سامري *Samari* nihil quidquam, quàm *Samaritanum* sonat. *Aaroni* porrò hoc cognomen ab imperitis hominibus non aliâ de causâ fuit inditum, quàm quia aurei vituli fabricatio, & cultus communis illi fuit cum illis *Israëlitis*, quorum *Samaria* erat metropolis. Qui immanis est error: sed ab iis profectus, quibus solenne est sic impingere etiam in rebus maximè obviis. Et *Christus* ipse, *Joh.* 8. *vers.* 48. *Samaritanus* ab iis vocatus est, qui cum *Samaritanis* putabant eum συμφωνεῖν.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

Miracula quædam à Deo in Bobus, aut per Boves præstita: & primò de igne cœlitùs in Sacrificia delapso.

Hujus miraculi exempla, Levit. 9. vers. 24. 1 Par. 21. vers. 26. & 2 Par. 7. vers. 1. 2. 3. & 1 Reg. 18. 38. 39. *Eò referri verba* Psaltis, *Psal.* 20. 3. *Ignis ità delapsus servabatur inextinctus*, Levit. 6. vers. 12. 13. Aaronis *filii consumpti, quòd alienum substituissent*, Levit. 10. 2. *Duravit ille ignis usque ad captivitatem* Babylonicam. *Quòd tum quoque in puteo reconditum, & posteà repertum narrat* Jason 2 Macchab. 1. 19. Jeremias, Nehemias, Esdras, & Josephus *silent. Et* Hebræi *omnes hunc ignem censent in quinque rebus, quæ in secundo Templo defuerunt. Horum loca à falsa* Petri Costi *interpretatione vindicata. Indè invictum in* Judæos *argumentum.* Vestales *quoque* Romę, Græci Delphis & Athenis, Afri *in delubro* Ammonis, Persæ *in* Pyreis *seu* Pyrathæis *suis*, Brachmanes *in* India *ignem servabant inextinctum.* Indos, Lydos, & Persas *ignem sacrum jactâsse è cœlo esse delapsum. Ejusdem miraculi vestigia in* Virgilii *Pharmaceutria.* Seleuco *sacrificanti, & uxori* Ciceronis, & Æmyliæ Vestali, *aut ejus discipulæ, ignis per se accensus. In* Sicilię *colle* Vulcanio, & Salentinorum *urbe* Egnatia, *sarmenta, aris imposita, ignem sponte concipiebant. Hæc Diaboli virtute posse fieri probatur ex* Job. 1. vers. 16. Ephes. 2. vers. 2. & Apoc. 13. 13.

Jam aliquot de bobus historias referemus, in quibus emicuit Dei virtus extraordinaria. In illis agmen ducent boum sacrificia ab igne cœlitùs delapso incensa, & consumpta. Sic *Levit.* 9. 24. Cùm sacrificia pro peccato, holocausta, & eucharistica ex bobus, hircis, & arietibus, altari imposuisset *Aaron ignis à conspectu Domini exiens consumpsit in altari holocaustum, & adipes: quo viso, totus populus acclamaverunt, & in faciem suam prociderunt.* Hoc scilicet miraculo

raculo Deus ordinem sacerdotalem Legis veteris à se institutum, suas de sacrificiis leges confirmavit, atque obsignavit. Simile miraculum accidit in sacrificio *Davidis* ad pestem amoliendam oblato. Cùm enim boves, ab *Arauna*, qui & *Ornan*, certo pretio comparatos, *David* partim in holocaustum, partim in sacrificium eucharisticum obtulisset, Dominumque invocâsset, *exaudivit eum Dominus, igne cœlitùs demisso super altare holocausti*, 1 Par. 21. vers. 26. Et in initiatione Templi, *cùm* Solomon *orandi finem fecisset, ignis, è cœlo illico delapsus, absumpsit holocausta, & reliqua sacrificia, & gloria Domini implevit domum. Adeò ut Sacerdotes in Domini domum ingredi non possent; quia eam impleverat gloria Domini. Et omnes* Israëlitæ, *descendentem ignem videntes, & gloriam Domini in domum, inflexerunt se facie pronâ in terram ad pavimentum, & prostrati Dominum celebraverunt; quia bonus est, & in sæculum benignitas ejus*, 2 Par. 7. vers. 1. 2. 3. Quæ duo miracula eòdem pertinuerunt. *David* enim *Araunæ* boves in eo ipso loco mactaverat, in quo posteà Templum conditum est. Utroque igitur miraculo docuit Deus se in eo loco libenter coli. Itaque hoc solo differunt, quòd priore *Davidem* monuit Deus Templum ibi loci esse condendum; posteriore, jam conditum probavit, & consecravit. Rursus cùm Propheta *Elias* veri Dei cultum contra *Baalitas* asseruit, ligna, & juvencum altari imposuit, nullo igne admoto. Contrà, holocaustum, & ligna, duodecim aquæ cadis perfundi jussit, ità ut aquæ circa altare fluerent longè latèque, & vicinum alveum replerent. Tamen ad *Eliæ* preces *ignis Domini decidens, holocaustum, ligna, & lapides, & pulverem ipsum consumpsit, aquamque etiam elinxit, quæ erat in alveo. Quod cùm vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, & ait, Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus*, 1 Reg. 18. vers. 38. 39. Proinde, Prophetis *Baaliticis* jussu Prophetæ jugulatis, verus Dei cultus restitutus est. Ad hujusmodi miracula nonnulli volunt *Israëlitas* alludere, cum, *Davidi* Regi suo fausta apprecantes, inter cætera bona, hoc petunt, *Psal.* 20. *vers.* 3. *Ut omnium oblationum ejus Deus sit memor, & holocausta ejus* ידשנה *incineret*; id est, igne cœlitùs immisso in cinerem redigat, ut favorem suum illi testetur hoc signo. Ad quæ verba *Kimchius*, כלומר שישלח אש לשרפה ויקבלנה לרצון *Quasi dicerent, ut immittat ignem ad illa consumenda, & ea benevolè suscipiat.* Plura de hoc miraculo vide in Tractatu *De ovibus* ad locum *Gen.* 4. *vers.* 4. Hîc solùm addimus, ignem illum, per miraculum è cœlo demissum, pro sacro fuisse habitum. Itaque jubebantur Sacerdotes eum perpetuò servare inextinctum. Verba sunt *Levit.* 6. *vers.* 12. 13. *Ignis autem, qui est super altare, aletur in eo, nec extinguetur: sed faciet Sacerdos, ut ligna super illud quolibet manè ardeant*, &c. *Ignis* (inquam) *jugiter aletur in altari, nec extinguetur.* Proinde *Aaronis* filii, *Nadab, & Abihu*, quia pro igne sacro ignem alienum, in thuribulis suis positum, Domino obtulerant, *egressus ignis à Domino exanimavit eos, atque ità coram Domino consumpti sunt.* Neque enim in thuribulo alius ignis poni debuit, quàm sacer ex altari sumptus, *Levit.* 6. *vers.* 12. & *Apoc.* 8. 5. Servatus autem est sacer ille ignis usque ad *Babylonicam* captivitatem. Nec desunt, qui etiam post captivitatem arsisse, & ad extremum usque *Judæorum* excidium durâsse velint. Nempe 2 *Macchab.* 1. vers. 19. leguntur pii Sacerdotes, ante transmigrationem, ignem altaris in puteo quodam arido abscondisse, & post reditum *Nehemias* ὕδωρ παχὺ, *aquam densam*, ex eodem puteo eruisse, quâ cùm aspersæ fuissent victimæ, indè accensam esse πυρὰν μεγάλην, *pyram magnam*, ità ut mirarentur omnes. Spurius quoque *Josephus* (*Hist. Jud.* lib. 1. cap. 17.) eundem ignem narrat à *Jeremia* in puteo quodam absconditum, è quo cùm *Esdræ* jussu Sacerdotes מים שמן ועב כדבש *aquam pinguem, & densam ut mel*, pugillis suis hausissent, & super altare sparsissent, tantum ignem subitò exarsisse; ut fugere coacti sint, nec solùm holocaustum, & ligna combussisse, sed & totum Templum; & vasa ejus lustrâsse. Sed nihil horum neque in *Jeremia*, neque in *Nehemia*, neque in *Esdra*, neque in vero *Josepho* legas. At *Hebræi* ferè omnes magno consensu tradunt sacrum illum ignem in posteriori Templo defuisse. Ità *Midras* in *Cant.* 8. *vers.* 9. אלו חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר מן הראשון ואלו הן אש של מעלה ושמן המשחה ארון ורוח הקדוש ואורים ותמים. *Quinque res habuit prima domus, quibus secunda caruit, nempe* 1. *ignis supernè delapsus*, 2. *oleum unctionis*, 3. *arca*, 4. *Spiritus sanctitatis*, 5. *Urim, & Thummim.* In *Talmude Hierosolymitano*, Tractatu *Sanhedrin*, eædem illæ quinque res hoc ordine narrantur; 1. ignis, 2. arca, 3. *Urim*, & *Thummim*, 4. Oleum unctionis, 5. Spiritus Sanctus. Et in *Babylonico* Tractatu *Joma* cap. 1. ferè in fine, paulò aliter, ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים 1. *Arca, propitiatorium, & Cherubim*, 2. *ignis*, 3. *Dei Majestas*, 4. *Spiritus Sanctus*, 5. *Urim, & Thummim.* Quod sequitur *Kimchius* Ps. 85. vers. 10. Sed in *Agg.* 1. *vers.* 8. diverso ordine ארון ואורים ותומים ואש העליונה ושכינה ורוח הקודש 1. *Arca*, 2. *& Urim, & Thummim*, 3. *& ignis cœlestis*, 4. *& Dei Majestas*, 5. *& Spiritus Sanctus.* Ità etiam *Sepher Amana* cap. 6. Sect. 70. הארון עם כפורת וכרובים אש שכינה רוח הקודש אורים ותומים 1. *Arca cum propitiatorio, & Cherubinis*, 2. *ignis*, 3. *Dei Majestas*, 4. *Spiritus Sanctus*, 5. *Urim, & Thummim.* Ipsa *Hebræorum* verba profero, ut *Petrum Costum* falli appareat, cùm in *Typo Messiæ* pag. 138. simul jungit אש שכינה & *divinum ignis splendorem* exponit, *quo veluti præsens Deus totum Templum perlustrabat.* Quâ interpretatione pravè conjungit quæ erant divellenda, nec quidquam commune inter se habent. Nam אש est *ignis* de quo diximus, & שכינה *Dei Majestas.* Itaque in *Joma* non legitur אש שכינה *ignis Dei Majestas*, sed אש ושכינה *ignis, & Dei Majestas.* Ità etiam in *R. Selomone.* Et in *Midras* אש של מעלה *ignis de sursum* supple *delapsus.* Et in *Kimchio*, ואש העליונה ושכינה *Et ignis supernus, & Dei Majestas.* Quæ duo si conjungant ità, ut אש שכינה sit *Dei majestatis ignis*, non constabit numerus, & pro quinque rebus, quæ in posteriore Templo defuerunt, solùm quatuor reperientur. Tamen *Hebræi* omnes quinque numerant. Et *Agg.* 1. *vers.* 8. *He* paragogicum in voce אכבד *glorificabor* ideò deesse volunt, ut significetur illas quinque res in secunda domo fuisse desideratas; quia in numeris *He* valet quinque. Neque id *Costum* latuit. Itaque ne deesset unitas in quinario illo numero, arcam & propitiatorium seorsùm numeravit, ut res distinctas. At propitiatorium nihil quidquam fuit, quàm arcæ operculum. Ne igitur divellerentur, dixit auctor *Sepher Amana* הארון עם כפורת וכרובים *arcam cum propitiatorio, & Cherubinis*, ut doceret propitiatorium & *Cherubinos* arcę adhæsisse, & ejus fuisse quasi appendices, adeoque pro uno hîc sumi. Et *Midras* in *Cantica*, *Talmud Hierosolymitanum*, *Kimchius* in *Aggæum*, & alii, arcam nominâsse contenti, propitiatorium omittunt, & *Cherubinos* illi insculptos; quia *arcæ* nomine continentur. Nec frustrà est, quòd Deus in posteriore Templo desiderari voluit externa illa ornamenta, quæ prius Templum insigniebant. Ità nimirum nos docuit hujus Templi privilegium non aliud fuisse, quàm quod *Christus* illud suâ præsentiâ, doctrinâ, & miraculis illustre reddidit: atque eo referenda esse hæc *Aggæi Prophetæ* verba, *Major futu-*

ra est gloria domûs hujus posterioris, quàm prioris illius, ait Dominus exercituum, Agg. 2.9. Alioqui enim secundum Templum ad prioris gloriam nullâ ex parte accesserit: neque verè dixerit *Aggæus* majorem fore ejus gloriam. Ad quod argumentum *Judæi* planè obmutescunt, neque habent quod regerant.

Sed, ut ad ignem è cœlo delapsum, & à Sacerdotibus per multa sæcula servatum redeamus, nota Diabolum, hâc etiam in parte Dei æmulum, suos habuisse Sacerdotes, qui ignem servarent inextinctum. De *Vestalibus*, quæ à *Pontifice Maximo* in abdito conclavi, lineo velo obtento, flagris cædebantur, si sacrum, & æternum ignem deficere passæ essent, res notior est, quàm ut probatione egeat. Hoc nempe *Romanis* fuit maximè formidolosum, quasi ignis extinctio ἀφανισμὸν τῆς πόλεως, *excidium urbis*, portendisset. Ita *Dionysius Halicarnassensis* libro secundo. *Græci* quoque *Delphis*, & *Athenis*, πῦρ ἄσβεστον, *ignem inextinctum* servabant. Non tamen virgines ei præfuerunt, sed γυναῖκες πεπαυμένωαι ἄμων, *mulieres, quæ deinceps à conjugio abstinebant*. Et, si quando extinguebatur, eum ad Solem denuò succendebant, oppositis illi τοῖς σκαφείοις, ἃ κατασκευάζεται μὲν ἀπὸ πλευρᾶς ἰσοσκελοῦς ὀρθογωνίου τριγώνου κοιλαινόμενα, συννεύει δὲ εἰς ἓν ἐκ τῆς περιφερείας κέντρον, *scaphiis quæ excavantur lateribus æqualibus rectangulis trigonis, ita ut ex circumferentia in unicum centrum concurrant*. Hæc *Plutarchus* in *Numa*. Et in *Ammonis* delubro, *Silio* teste libro tertio,

Inrestincta focis servant altaria flammæ.

Persarum quoque *Pyrea* nota, in quibus æternum ignem non servabant solùm, sed & pro Deo colebant, ut multis docet *Brissonius* libro secundo *De regno Persarum*. Πυραθεῖα vocat *Strabo* libro decimo quinto, & in *Cappadocia* quoque describit. Sed & videtur ille mos in *Indiam* ad *Brachmanes* usque penetrâsse, de quibus *Ammianus* libro vigesimo tertio, *Feruntque, si justum est credi, etiam ignem, cœlitùs lapsum, apud se sempiternis foculis custodiri*. Nota hęc verba *ignem cœlitùs lapsum*. Ideò enim vel servatus, vel etiam cultus est ignis; quia putabatur è cœlo esse demissus. Nam & hoc à mystis suis Diabolus credi, & prædicari voluit, ne hujus miraculi gloria Deo esset peculiaris. Itaque in *Græcorum*, & *Romanorum* libris nihil frequentius, quàm sacrum ignem è cœlo decidisse, aut sponte suâ fuisse accensum. Sic *Appianus* in *Syriacis* de Rege *Seleuco* dicit, Ἐν Μακεδονίᾳ τὴν ἑστίαν αὐτῷ τὴν πατρῴαν, οὐδενὸς ἅψαντος, ἐκλάμψαι πῦρ μέγα, in Macedonia *paternam aram magno ipsi igne fulsisse, cùm nemo illam accendisset*. Et de eodem *Pausanias* in *Atticis*, *cùm ex* Macedonia *cum* Alexandro *profecturus* Pellæ Jovi *sacrificaret*, τὰ ξύλα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ κείμενα, προέβη τε αὐτόματα πρὸς τὸ ἄγαλμα, καὶ ἄνευ πυρὸς ἥφθη, *ligna aris imposita ultrò ad Dei simulachrum accesserunt, & sine igne accensa sunt*. Et in *Eliacis prioribus*, ubi de *Lydiæ* urbibus, *Cæsarea*, & *Hypæpis*; *In templo utriusque urbis amplissimo cella cum aris: super his cinis alio longè colore à vulgari cinere. Huc ingressus Magus, ubi, foco lignis impositis, tiarâ caput velavit, implorat cognomen Dei, quicunque ille sit. Ex libro enim recitat carmen barbaricum, linguâ planè ignotâ* Græcis. *Ubi peroravit, sponte suâ è lignis, nullo igne admoto, purissima emicat flamma. Græcè*, Ἄνευ δὲ δὴ πυρὸς ἀνάγκη πᾶσα ἀφθῆναι τὰ ξύλα, καὶ περιφανῆ φλόγα ἐξ αὐτῶν ἐκλάμψαι. Quod in *Lydia* miraculum ipse se vidisse asserit. *Persæ* etiam, si *Tzetzi* fides *Chil.* 3. *Hist.* 66. ignem, qui in *Perside* pro Deo colebatur, ἐκ κεραυνοῦ μὲν ἀναφθὲν ὑπὸ Περσέως πάλαι, *ex fulmine à* Perseo *fuisse olim accensum* jactitabant. Quale est, quod apud *Cedrenum Perseus* ignem coli statuit, ὡς ἐκ οὐρανοῦ κατενεχθέντα Θεὸν, *ut Deum è cœlo delatum*. Quò eodem fortè pertinet, quod fingitur *Prometheus* ignem cœlitùs surreptum in terras detulisse. Jam, è *Romanis*, *Poëtam* audi in *Pharmaceutria*.

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte suâ, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.

Ubi *Servius*, *Hoc uxori* Ciceronis *dicitur contigisse: cùm post peractum sacrificium libare vellet, in cinere visa est flamma, quæ flamma eodem anno ostendit Consulem futurum ejus maritum*. Ut in hæc libri duodecimi *Æneidos*.

--- *Qui fœdera fulmine sancit*,

idem *Servius*, *Apud majores aræ non incendebantur: sed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria* (Nota *eliciebant*, unde *Jovi Elicio* nomen, cui aram in *Aventino* monte dicavit *Numa*. Vide *Plinium*, & *Livium*, & *Ovidium* in *Fastis*) In *Valerio* lib. 1. cap. 1. *Maximæ virginis* Æmyliæ *discipulam, extincto igne, tutam ab omni reprehensione* Vestæ *Numen præstitit. Quâ adorante, cùm carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, subitò ignis emicuit*. Ut miraculum sit illustrius, dicit *Dionysius*, libro primo, ἐκ τῆς κατηψυγμένης πρὸ πολλοῦ, καὶ οὐδένα φυλαττούσης σπινθῆρα, τέφρας ἀναλάμψαι φλόγα πολλὴν διὰ τῆς καρπάσου, *ex cinere pridem frigido, neque ullam scintillam servante multam flammam per carbasum emicuisse*. *Solinus* in capite *de Sicilia*; *Nec longè inde collis* Vulcanius, *in quo qui Divinæ rei operantur, ligna vitea super aras struunt, nec ignis apponitur in hanc congeriem, cùm prosicias intulerint. Si adest Deus sacrorum probator, sarmenta, licèt viridia, ignem sponte concipiunt, &, nullo inflagrante halitu, à Numine fit incendium: ibi epulantibus alludit flamma, quæ, flexuosis excessibus vagabunda, quem contigerit non adurit. Nec aliud est, quàm imago nuntia perfecti ritè voti*. *Plinius* lib. 2. cap. 107. ubi de ignium miraculis; *Reperitur apud auctores*, &c. *In* Salentino *oppido* Egnatia, *imposito ligno in saxum quoddam, protinùs flammam existere*. Quod tamen cùm in ipsâ *Egnatiâ*, seu *Gnatiâ*, quod idem est, ab incolis audivisset *Horatius*,

--- Epicuri *de grege porcus*,

ita rejecit ut fabulosum, lib. 1. *Sat.* 5.

--- *dehinc* Gnatia, *lymphis*
Iratis extructa, dedit risusque, jocosque,
Dum flammâ sine thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit. Credat Judæus Apella,
Non ego. ---

Sed tam multis testibus fidem abrogare difficile est: cùm hæc *Satanæ* potentiam non superent, qui est ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, *Ephes.* 2. 2. & in elementa multa potest, ignemque immisit cœlitùs in *Jobi* greges, *Job.* 1. 16. Proinde hujus virtute, bestia, quæ ascendit ex terra, ignem è cœlo emittit in conspectu hominum, *Apoc.* 13. 13. Tamen *Baalitæ* non potuerunt cœlestem ignem suis precibus elicere. Neque *Satanas*, qui haud dubiè favebat idololatris, hoc in illorum gratiam præstitit; quia Deus impediebat.

CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM.

De Morbis *Philistæorum*, & Vaccis, quæ captivam arcam reduxerunt, & *Bethsemitarum* plagâ.

Arca captiva Philistæos *quàm malè mulctaverit. Cur Templi limen transiliant. Agri eorum cur à muribus vastati.* עפלים, *vel* טחורים, *quod morbi genus. Variæ sententiæ.* טחור tachor, σφιγκτὴρ, *seu* podex; עפלים *apholim*, tumores in illa parte. *Lat.* mariscæ, *vel* fici; *quorsum.* عفل aphal *Arab.* tumor in vulva. *An ad mariscas pertineat locus* Psal. 78. *vers.* 66.

אשם

אשם *cur* Græci *βάσανον reddant.* Casmilli קסמיאל. *Cur* Philistæi *murium, & mariscarum imagines Deo offerant. Veteres, ab aliquo malo liberati, hujus insignia Diis consecrabant.* Philistæorum *vocabula* סרנים sarnim; & ארגז argaz: *quorum illud* principes, *hoc* riscum *sonat.* Aquila *cur* ὗφ۞ κυρᾶς *verterit. Voces quædam* Philistæis, *&* Phrygibus *communes. Cur arcam in novo plaustro* Philistæi *posuerint vaccasque indomitas, & fœtas illi junxerint. An has vaccas Deo offerre licuerit. Dei cultus tum nulli loco affixus.* אבן eben *cur mutatum in* אבל ebel. *Arcam tangere, & introspicere vetitum.* Beth-semitarum *solùm septuaginta cæsi, non septuaginta millia. EX* Hebr. *sæpe suppletur.*

Jam ad aliud miraculum nos conferimus priore nihilo minus. *Philistæi* captivam arcam in suis urbibus non aliter detinebant quàm *Spartanus* puer gestabat vulpeculam in sinu, quæ interim ejus vitalia carpebat. Ità enim arca captiva illos pluribus modis vexaverat, & malè mulctaverat. Quàm primùm scilicet in *Dagonis* ædem deducta fuerat, impurum illud idolum coram ea semel atque iterùm pronum in terram ceciderat, capite, & manibus limini allisis, truncatum. Itaque in rei memoriam exinde *Philistæi* à calcando templi limine, tanquam idoli contactu consecrato, abstinuerunt. Quem ritum per multa sæcula durâsse colligere est ex his *Soph.* 1. *vers.* 9. *Et animadvertam in omnes eos, qui limen transiliunt, Philistæorum* exemplo scilicet. Unde *Chaldæus*, ואסער על כל מהלכין בנימוסי פלשתאי *Et animadvertam in omnes, qui ambulant in legibus* Philistæorum. Et *Midras* apud *Kimchium*, מצינו שהחמידו ישראל בעז יותר מאומות העלם באומות כתיב על כן לא ידרכו כוהני דגון אבל בישראל כתיב הדולג על המפתן *Reperimus* Israëlitas *idolorum cultui impensiùs se addixisse, quàm gentes mundi. De gentibus enim scriptum est* 1 Sam. 5. 5. "*Ideo Sacerdotes* Dagon *non calcant* (super limen) *sed de* Israëlitis *scriptum est* Soph. 1. 9. "*Transiliunt limen.* Quasi limen transilire sit gravius, quàm simpliciter non calcare.

Prætereà, ut constaret *Dagonem* non esse verum Deum ꝫ דגן *dagan*, seu *frumenti*, quod nomen significabat (unde est, quòd in *Eusebio Phylo Byblius* Σίτωνα reddit, quasi Deum ꝫ σίτȣ) *Philistæorum* agri, muribus immissis, vastati sunt, qui segetes, atque omnem terræ proventum absumpserunt.

Denique, quod gravissimum fuit malum, neque ullo modo tolerabile, Deus ipsos *Philistæos* molestissimis morbis afflixit, quos Sacer Textus עפולים *apholim*, sed *Masorethæ* טחורים *techorim*, vocant. Quam ipsam vocem suo more inflexam usurpant *Chaldæi*, & *Syri* Interpretes. Sed quale morbi genus sit, parùm constat; quia extra hanc historiam nonnisi semel nominatur. Nempe *Deut.* 28. *vers.* 27. in morborum serie, quorum metu Legislator *Israëlitas* deterret à rebellione in Legem. Neque ulla notantur illius symptomata, ex quibus possit certò colligi, quę sit natura morbi. Itaque hìc Interpretes in diversissima abeunt. *Septuaginta* constanter reddunt τὰς ἕδρας, *sedes*, seu *nates.* Hieronymus, *anos, secretiorem partem natium, partem corporis, per quam stercora egeruntur.* Quibus vocibus fortasse morbi locus significatur, non ipse morbus. *Josephus*, τὸ τῆς δυσεντερίας πάθ۞, *dysenteriæ morbum. Symmachus* modo τὰ κρυπτὰ, *occulta*; modò περίλυσιν τῆς ἕδρας, *resolutionem sedis*, id est, ἕδραν προπίπτȣσαν, *sedem prociduam*, qui morbus in pueris frequens. *Aquila*, τὸ τ̃ φαγεδαίνης ἕλκ۞, *ulcus phagedænicum. Jonathan* in Lege, טחוריא דמסמין חזותא, quasi hoc morbo visus excæcetur. *Arabes* in *Samuele* & in *Eutychio*, زحير *profluvium ventris.* Ità etiam in *Pentateucho* Manuscripto: sed in editis بواسير *mariscas*, seu *hæmorrhoïdas*; quod sequuntur plerique *Hebræorum*, & novi Interpretes ferè quotquot sunt. Nos, ut in tanta interpretum discordia dicamus quid videatur vero propius. Primò distinguendum putamus inter voces טחורים *techorim*, & עפולים *apholim*; quas *Masorethæ* tam promiscuè sumunt, ut pro עפולים *apholim*, semper legi velint טחורים *techorim*, quasi voces essent prorsus ἰσοδύναμοι. At nobis טחור *tachor*, est, *anus*; seu *podex*, & עפולים *apholim*, est *morbus in illa parte.* Nempe טחר *tachar*, Verbùm in *Aruch* est עצם *claudere*, & *constringere*; *Græcè* σφίγγειν dixeris; unde טחור *tachor*, σφιγκτὴρ, seu *podex.* Et *Syris* ܛܚܪ *techar*, est *niti*, & ܛܘܚܪܐ *nisus ad ventrem exonerandum*, in *Ferrarii Lexico* pag. 889. Quæ ità sunt contraria, cùm in uno facultas retentrix, in altero expultrix agat, ut tamen idem sphincter utriusque sit organum. Ab utraque igitur facultate potuit illi nomen indi. Sed עפולים *apholim*, *illius partis* esse *tumores* puto, quia עפל in *Pual* est *tumere*, & *efferre se*, & in *Hiphil* significat *in altum contendere.* Et Nomen עפל *ophel*, pro *clivo* aliquoties in Scripturis occurrit. Itaque dicuntur עפולים *apholim*, morbi, quibus pars illa protuberat, atque intumescit, cùm melancholico sanguine distenditur. *Mariscas*, seu *ficos*, *Romani* vocant; quia accedunt ad ficûs formam. Unde *Juvenalis* Sat. 2.

Cæduntur tumidæ, Medico ridente, mariscæ.

Et *Martialis* lib. 1. *Epigr.* 66.

Dicemus ficos, Cæciliane, *tuos.*

Etiam *Arabicè* عفل *aphal*, est *tumor*, sed ab עפולים *apholim*, diversus. Hoc enim est in podice, ut docuimus; illud in muliebri vulva, & pro herniæ genere habetur. *Alcamus* in mulieris & camelæ vulva extare, & protuberare scribit كالادرة من الرجال *ut herniam in viris.* Et عفل *aphala* Verbum *tali herniâ laborare*; عفلا aphla, *mulierem*, vel *camelam tali morbo laborantem*; عفيل aphil, *morbi curam* significat. Usus Scripturæ palàm confirmat, quod docuimus ex Etymologia vocum, עפולים *apholim*, esse *morbum*, & טחורים *techorim*, esse partem *affectam.* Sic *Deut.* 28. *vers.* 27. *Percutiet te Dominus ulcere Ægyptio*, ובעפולים *&* apholim, *& scabie, & prurigine*, &c. Vides, lector, ibi עפולים non esse τὰς ἕδρας, *nates*, ut *Græci* habent, nec *partem corporis, per quam stercora egeruntur*, ut *Hieronymus* reddidit, sed *morbi genus.* Neque aliter sumendum, cùm de *Philistæis* dicitur 1 *Sam.* 5. *vers.* 6. *Et percussit eos* בעפולים *apholim.* Et versu duodecimo, *Percussi sunt* בעפולים, id est, *mariscis.* Itaque versu nono dicitur, וישתרו להם עפולים *Et latebant ipsis apholim*: quod ad *nates*, aut *podicem* pertinere non potest, sed ad *mariscas* referendum, quarum quæ intùs latent graviùs dolent, & difficiliùs curantur. Proinde non frustrà observatur illas intùs delituisse. Ut igitur in loco Legis, quem citavimus, sic toto illo capite עפולים sunt *mariscæ.* Rursus capitis sexti versu quarto חמשה עפלי זהב sunt *quinque mariscæ aureæ.* Et versu quinto צלמי עפליכם *imagines mariscarum vestrarum.* Sed eædem versu undecimo vocantur צלמי טחוריהם *imagines anorum suorum.* Et versu decimo septimo טחורי הזהב *ani aurei*; quia anos referebant cum mariscis adnatis. Itaque illas imagines liberum fuit ab utrovis denominare.

Ad hanc *Philistæorum* plagam multi *Davidis* verba referunt *Psal.* 78. 66. *Et percussit hostes suos* אחור,

אחור, *retrò, opprobrium æternum dedit ipsis.* Sic *Chaldæus* Paraphrastes, ומחא מעיקיו בטחוריא באחוריהון *Et oppressores eorum mariscis percussit in posterioribus.* Apollinaris,

Ὀρνύμενος δ' ἕδρῃσι κακῶς ἐδάμασσεν ἀλείτας,

Surgens sceleratos natibus malè mulctavit. Augustinus, *Percussi sunt in sedibus suis.* Arnobius, *Percussit omnes inimicos in secreto natium eorum.* Theodoretus, Λέγει δὲ τὸ ἕδρας τὸ πάθος, ὅπερ ἡ ἱστορία διδάσκει. *Natium morbum intelligit, quem docet historia.* Suidas in Ἕδρα, Καὶ τοῦτό φησιν ὁ Προφήτης, (lege ἡ προφητεία) Καὶ ἐπάταξε τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, τὸ ἕδρας τὸ πάθος σημαίνουσα. *Etiam hoc Prophetia dicit, "Et percussit hostes suos retrò, natium morbum significans.* R. *Selomo* quoque intelligi vult מכת אחורים בעפולים ובטחורים *plagam mariscarum, & hæmorrhoidum in posterioribus partibus.* Et huic accedit *Aben Ezra.* Tamen nihil opus est huc recurrere. Nam in præliis à tergo percutiuntur quivis fugaces: cùm viri fortes adverso pectore vulnera omnia excipiant. Ut *Thrasybulus, Tynnichi* filius, de quo Epigramma vetus in *Plutarchi Laconicis,*

Τὰν Πιτάναν Θρασύβουλος ἐπ' ἀσπίδος ἤλυθεν ἄπνους,
Ἑπτὰ πρὸς Ἀργείων τραύματα δεξάμενος,
Δεικνὺς ἀντία πάντα. ---

Thrasybulus *in clypeo exanimis* Pitanen *venit, cùm ab* Argivis *septem accepisset vulnera, ea ostendens adversa omnia.* Et apud *Plutarchum Crassus,* cùm in *Caii Cannicii,* & *Casti* copiis, hominum millia duodecim & ducentos cæcidisset, δύο μόνους εὗρε κατὰ νώτου τετρωμένους, *duos solùm invenit à tergo vulneratos:* reliqui enim omnes, in acie stantes, & cum *Romanis* fortiter pugnantes, occubuerant. Itaque hostes suos *à tergo percutere* idem est, quod *in fugam vertere.* Neque aliud hic intellexit *Kimchius,* cujus verba sunt, הכה אותם עד ששבו אחור *Percussit eos, donec terga dederunt.* Quamvis ad rebelles ex *Israëlitis* perperam referat, quod de *Israëlitarum* hostibus dicit *David,* Deum eos à tergo percussisse, id est, in fugam vertisse, ut ab *Israëlitis* à tergo cæderentur.

Philistæos quod attinet, tot malis pressi, & domiti, Sacerdotes, & vates suos consuluerunt, quorum monitu arcam plaustro, cum muneribus pro delicto, imposuerunt. *Delictum* Hebræis est אשם *asam: Græci* ferè πλημμέλειαν reddunt; at in hac historia βάσανον, quâ de causa nullus capio, nisi quis illos putet (ut *Hebræas* voces quandoque retinent) pro אשם *asam,* scripsisse ἀσαμὸν, quod in βάσανον mutaverit scribarum imperitia. *Vates,* & *ministri Deorum* קסמים *kosemim,* vocantur; ut *Romanis* Casmilli, id est, קסמי אל *kosme el, ministri Dei.* Cujus Fœmininum *Casmilla,* vel *Camilla.* Virgilius *Æn.* lib. 11. versu 542.

--- *matrisque vocavit*
Nomine Casmillæ, *mutatâ parte,* Camillam.

Et versu 557.

Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia *virgo,*
Ipse pater famulam voveo.

Ubi *Servius, Voveo, consecro in tuum ministerium, unde &* Camilla *dicta est,* &c. Vide & *Macrobium, Saturnal.* lib. 3. cap. 8. & *Turnebum, Adversar.* lib. 14. cap. 13. ubi *Camœnas* contendit olim *Casmœnas* fuisse dictas. Hi autem Deorum ministri, & vates, arcam remittendam suadent, non ullâ pietate erga Deum, sed metu pœnæ, & *Ægyptiorum* exemplo territi; qui, captivos *Israëlitas* retinere frustrà conati, tandem gravibus plagis coacti sunt Deo cedere, & populo ejus facere abeundi potestatem. Sed & munera adjungunt, ab ipsa natura edocti, Deum donis esse placandum. Unde *Poëta,*

Δῶρα θεοὺς πείθει, καὶ αἰδοίους βασιλῆας,

Et *Ovidius* lib. 3. *De Arte,*

Munera, crede mihi, capiunt hominesque, Deosque,
Placatur donis Jupiter *ipse datis.*

Offeruntur autem muneris loco ex auro solido imagines tam murium, qui agros devastaverant, quàm mariscarum, quæ in pudendis tot dolores creaverant. Solebant enim veteres, aliquo metu, vel periculo defuncti, præteritorum malorum insignia, ac monumenta illis Diis consecrare, à quibus se liberatos putabant. Ità naufragi *Isidi,* vel *Neptuno* tabulam dedicabant, quæ expressam naufragii sui imaginem continebat. Unde *Juvenalis* Sat. 12.

--- *pictores quis nescit ab* Iside *pasci?*

Et *Horatius* Ode 5.

--- *me tabula sacer*
Votiva paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

Gladiatores arma *Herculi* appendebant. Idem *Epist.* 1.

--- Veianius *armis*
Herculis *ad postem fixis latet abditus agro.*

Servi, & captivi, in libertatem asserti, catenam laribus offerebant. Idem lib. 1. *Sat.* 5. de *Sarmento* diu servo,

--- *donâsset jamne catenam*
Ex voto Laribus *quærebat.* ---

Quin *Christiani,* horum æmuli, quinto post *Christum* sæculo, cœperunt donaria in Templis appendere, imaginem habentia partium, quæ aliquo morbo afflictæ convaluerant. Ità disertè testatur *Theodoretus* in octavo *Therapeuticῶν,* "Ὅτι δὲ τυγχάνουσιν ὧνπερ αἰτοῦσιν οἱ πιστῶς ἐπαγγέλλοντες, ἀναφανδὸν μαρτυρεῖ τὰ τούτων ἀναθήματα, τὴν ἰατρείαν δηλοῦντα· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν, οἱ δὲ ποδῶν, ἄλλοι δὲ χειρῶν προσφέρουσιν ἐκτυπώματα· καὶ οἱ μὲν ἐκ χρυσοῦ, οἱ δὲ ἐξ ὕλης ἀργύρου πεποιημένα. *Quod verò votorum compotes fiunt, qui fideliter promittunt, palam testantur eorum donaria curationem indicantia. Alii enim oculorum, alii pedum, alii manuum effigies offerunt, ex auro, vel argento confectas.* *Philistæi* igitur ab *Israëlitarum* Deo, ut sperabant, ex malis suis propediem liberandi, murium, & mariscarum imagines illi Deo vovent, à quo salutem expectabant. Singularum autem offerunt quinque numero; quia *Philistæorum* regio erat πεντάπολις, & quinque habebat Principes. Hi, voce *Philistæis* propriâ, סרנים *sarnim,* dicuntur in libris *Josuæ, Judicum, Samuelis,* & *Paralipomenων.* Quod esset *Hebraicè* שרים *sarim,* ut explicatur 1 *Sam.* 29. *vers.* 9. De cætero, vel famâ, vel proprio periculo edocti, Dei arcam absque periculo non posse aperiri, munera sua in ipsa arca non recondunt, sed בארגז, *in argaz,* seu *capsa à latere arcæ ponendâ.* Est & ארגז *argaz,* ut videtur, *Philistæorum* vocabulum; quia extra hanc historiam nullibi reperitur. *Seniores* ignotam vocem nudè exscripserunt, quæ à scribis variè corrupta est. *Jonathan* reddit תיבותא *thebutha, arculam;* Arabs مخلاة *michla, peram* propriè *pabulatoriam;* Selomo, *scrinium;* Josephus, γλωσσόκομον, *marsupium;* Symmachus, λαρνάκιον unde *Hieronymus, capsellam;* Aquila, ὕφος κουρᾶς, *textile ex lana detonsa,* quod in mendo non cubat, ut à *Drusio* creditum, sed nititur etymo vocis, quam deduci putavit contentiosus Interpres ex ארג *arag,* & גז *gez,* quorum illud *texere,* hoc *tonsionem* sonat. *Græci* Scholiastæ, πλεκτὸν ὡσανεὶ κόφινον, *textilem quasi cophinum,* vel ἐκ τριχῶν οἷα σακκία, *ex crinibus ut saccos* cilicinos. *Syrus* pro ארגז *argaz,* iisdem radicalibus ܪܓܙܬܐ *ragzatha, quod Syri* recentiores *saccum cilicinum,* vel *sportam cilicinam* explicant. *Arabicè* رجازة *rigiaza* est clitellæ camelinæ genus, ex qua utrinque pendent sacci cilicini lapidibus oppleti, qui illi sint pro sacomate, ut in æquilibrio maneat. Id ipsum erat ארגז *argaz,* & saccos significabat ex utraque parte arcæ pendulos, ut sac-

ſacculi, quos deſcripſimus. Et veteres *Syros* putaverim per Metatheſin ܪܙܓܐ *razga*, vel *rizga* ſcripſiſſe, atque inde ῥίσκον, *riſcum*, dici *ciſtam ex pellibus*. Sic θαλιόποιοι *Heſychio* ſunt οἱ τὰ ζκυτέμψα κιβώτια, καὶ τοὺς δερματίνους ῥίσκους ἐργαζόμενοι, *qui arculas corio obductas, & riſcos pelliceos conficiunt*. Fallitur, ſi quis putat vocem eſſe recentioris *Græciæ*, quia in *Polluce* (a) *arcæ*, quæ veteribus erant κίβωτοι, καὶ κίςαι, καὶ ζυγάςρια, dicuntur παρὰ τοῖς νεωτέροις ῥίσκοι, καὶ κάνδυτανες, *à recentioribus riſci, & candytanes*. Idem enim (lib. 10. cap. 31.) hanc vocem citat ex *Antiphanis Aleatoribus*. Et eâdem utitur *Terentius* in *Eunucho*. Ad quem locum *Donatus riſcum* pro *ciſta pelle contectâ* tradit eſſe nomen *Phrygium*. Neque mirum, *Phrygibus* quaſdam voces communes fuiſſe cum *Philiſtæis*, ſi *Philiſtæorum* urbs *Aſcalon* ab *Aſcalo Phryge*, *Tantali* fratre, verè fuit condita, prout apud *Stephanum* tradunt *Xanthus*, *Lydius* & *Nicolaus Damaſcenus*. Utut ſit, multa *Phrygum* vocabula certum eſt ex *Palæſtina* fuiſſe ſumpta: cujuſmodi *Cabiri* pro *Diis magnis*; *Coes*, eorum *Sacerdos*; 'ΕΥΟΪ, *Euoe*, vox *Bacchantium*; ΝΙΝΗΆΤΟΣ, ſeu *nænia*, *tympana* matris Deûm; ipſum *Cybeles* nomen; *Athidis* nomen, quod *hircum* explicant; ΒΑΛΛΉΝ pro *Rege*; ΣΟΥ͂ΣΟΝ pro *lilio*; & ſimilia, de quibus plura aliàs. Pertinet ad arcæ honorem, quod cum illo riſco ponitur in plauſtro novo, quomodo *Chriſtus* in monumento novo, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat, *Matth. 27. verſ. 60.* & *Luc. 23. verſ. 53.* Atque ob id ipſum plauſtro junguntur juvencæ duæ nondum jugum expertæ. Quod etiam in certis ſacrificiis fuiſſe obſervatum jam antè notavimus. Sed & alia de cauſa voluerunt vaccas illas eſſe injuges. *Philiſtæi* enim omen optabant. Si arca, inquiunt, rectâ viâ in urbem *Beth-ſemes* contenderit, fatebimur *Iſraëlitarum* Deum hoc nobis malum intuliſſe. Sin minùs, tum ſciemus ejus manum nos nequaquam attigiſſe, ſed hæc contigiſſe caſu. Itaque, ut omen eſſet certius, injuges vaccas elegerunt, quia ad miraculum faciebat, ut vaccæ hactenus indomitæ, ſine ullo duce, rectam viam inſiſterent. Qua ipſa de cauſa fœtas ceperunt, id eſt, quæ vitulos lactabant, ad quos, Naturâ duce, rediiſſent, niſi vis major eas alio impuliſſet. His igitur obſervatis, tamen vaccæ, rectam viam inſiſtentes uſque *Beth-ſemes*, ſtratâ viâ iverunt perpetuò mugientes (vitulorum, quos lactabant, deſiderio, ut ſuo loco (b) docuimus) neque ad dextram, aut ſiniſtram declinaverunt. Quæ *Philiſtæos* non latuerunt, illorum enim Principes ſequebantur, ut viderent, quo res tandem evaderet. Hæc *Philiſtæi* hactenus.

(b) Cap. 29. ſuprà pag. 282, 283.

Beth-ſemitæ autem, quorum plerique tum temporis erant in agris, quia tritici meſſi vacabant, arcam tam mirâ ratione ex captivitate reducem cum lætitia exceperunt, plauſtrique lignis ſuccenſis vaccas duas in holocauſtum Deo obtulerunt, adhibitis Sacerdotibus, quorum ibi fuit copia; quia *Beth-ſemes* oppidum erat Sacerdotale, *Joſ. 21. 16.* Si quis objiciat, *Philiſtæorum* vaccas Deo non potuiſſe offerri, quia *ſacrificium impiorum Deo eſt abominationi*, Prov. 21. 27. reſpondebo, non à *Philiſtæis*, ſed ab *Iſraëlitis* fuiſſe oblatas, in quorum poteſtatem venerant, Deo illas in *Judæam* eâdem providentia deducente, quâ in montem *Morija* arietem illum deduxerat, quem pro *Iſaaco* obtulit *Abraham*. Et quia tum Dei cultus nulli loco erat affixus, pro altari fuit *ſaxum antiquum, ingens, campo quod fortè jacebat*, quod pro אבן גדולה *eben gedola*, id eſt, pro *lapide magno* dictum eſt אבל גדולה *ebel gedola, luctus magnus*, à luctu ibi edito, ut habetur verſu decimo nono, ויתאבלו העם *Et luxerunt populus*. Luctûs enim acerbiſſimi cauſa fuit ſequuta clades hominum plus quinquaginta millium; quia arcam temerè apertam curioſiùs introſpexerant: quod Deus non ſolùm plebeiis, ſed & *Levitis*, ſub pœna mortis, interdixerat, *Num. 4. 20.* Hæc ex vulgi ſententia, à qua tamen non diſſimulabo me eſſe remotiſſimum, ut qui cum *Joſepho* ſentiam nonniſi ſeptuaginta *Beth-ſemitas* fuiſſe cæſos. Is enim ita habet *Antiq.* lib. 6. cap. 2. Ὀργὴ δὲ, καὶ χόλος τοῦ Θεοῦ μέτεισιν, ὥς τε ἑβδομήκοντα τῶν ἐκ τῆς Βηθζάμης κώμης, ὡς οὐκ ὄντας ἀξίους ἅψασθαι τῆς κιβώτου, ἱερεῖς γὰρ οὐκ ἦσαν, καὶ προσελθόντας αὐτῇ, βαλὼν ἀπέκτεινεν. *Acceſſit autem ira, & indignatio Dei, ita ut ſeptuaginta homines ex pago* Beth-ſemes *feriens interfecerit, eò quod ad arcam acceſſiſſent, cum eam attingere digni non eſſent, neque enim erant Sacerdotes.* Neque aliud ſonabunt *Hebræa* verba 1 *Sam. 6. verſ.* 19. ſi commodè reddantur ויך באנשי בית־שמש כי ראו בארון יהוה ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש. Illa enim puto ſic eſſe vertenda, *Et percuſſit è* Beth-ſemitis, *quia Domini arcam introſpexerant, percuſſit* (inquam ex illo populo) *ſeptuaginta homines, quinquaginta* ſcilicet *è mille hominibus*: ut ſenſus ſit, Deum pro indulgentia ſua noluiſſe in omnes reos animadvertere, ſed è reis multò pluribus ſolùm ſeptuaginta morte mulctâſſe, hâc proportione obſervata, ut pro mille reis nonniſi quinquaginta perirent, id eſt, pars vigeſima. Reos igitur arcæ introſpectæ ſic ſequatur fuiſſe mille quadringentos, quorum partem vigeſimam, id eſt, ſeptuaginta homines, Deus percuſſerit. Itaque hæc verba, *quinquaginta* ex *mille hominibus*, nihil quidquam ſignificabunt, quam proportionem, quam obſervavit Deus in pœnis exigendis. Quomodo, apud *Romanos*, milites mortis reos decimare in more fuit. Sed hanc eſſe *Hebraiſmi* vim ideò fugit Interpretes, quia non viderunt in verbis חמשים אלף איש ſupplendum eſſe מ ante vocem אלף, & locum ſic reddendum, quaſi legeretur חמשים מאלף איש id eſt, *quinquaginta è mille hominibus*. Tamen hujus propoſitionis Ellipſi nihil eſt frequentius. Sic *Exod. 19. 12. Cavete vobis* עלות בהר *aſcendere in monte*, pro מעלות *ab aſcendendo*. Exod. 36. 8. *Fecerunt cortinas decem* שש, pro משש, *ex byſſo*. Et verſu 19. *Et fecit tegmen tabernaculo* עורות אילים pro מעורות, *è pellibus arietum*. Et verſ. 34. *Et annulos earum fecit* זהב, pro מזהב, *ex auro*. Et verſ. 35. *Et fecit velum* תכלת, pro מתכלת, *ex hyacintho*. Et paſſim toto illo capite. *Joſ. 10. 13. Donec ulciſceretur ſe gens* אויביו, pro מאויביו *de inimicis ſuis*. 2 Sam. 23. 24. *Elchanan filius Dodo* בית־לחם, pro מבית־לחם *è Beth-lehem*. 2 Reg. 17. 24. *Adduxit Rex Aſſur, ex Babel, & ex Cuth, & ex Hara, & ex Hamath,* וספרוים *& Sepharvajim*, pro ומספרוים, *& ex Sepharvajim*, quomodo ſuppletur in τῷ *Keri*. Hanc conjecturam maximè firmant vulgo receptæ verſionis incommoda, qua ſtatuitur Deus percuſſiſſe *Beth-ſemitarum* quinquaginta millia & ſeptuaginta. Nam, ex illorum ſententia, *Hebræa* ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש ad verbum ſic ſonabunt, *Et percuſſit in populo ſeptuaginta homines, quinquaginta millia hominum*. Quæ erunt ἀσύνδετα. Itaque, ut ſimul jungantur, tanquam partes ejuſdem numeri, ſupplenda erit conjunctio ET. Prætereà vocum ordo plane erit inverſus. Debebant enim millenarii præcedere numeros inferiores, quod in Scriptura perpetuum æquè, ac in linguis noſtris. Itaque dicendum fuiſſet, *quinquaginta hominum millia, & ſeptuaginta*; non contrà, *ſeptuaginta homines, & quinquaginta millia*. Denique vox *hominum* fruſtra repeteretur. Suffeciſſet enim dicere חמשים אלף ושבעים איש *quinquageſies mille, & ſeptuaginta homines*. Hæc de verbis: rem quod attinet, quid vero abſimilius, quàm Deum Optimum Maximum tantam eorum ſtragem ediſſe, qui redeuntem arcam cum gaudio exceperant, & lætitiam ſuam multis ſacrificiis oblatis teſtati fuerant, 1 *Sam. 6. 13. 15*? Aut in extrema *Judæa* oppidum, vel pagum verius, ut à *Joſepho* appellatur, tot

hominum myriadas mœnibus suis inclusisse? Qui advenas fuisse regerunt, quos reversæ arcæ fama ex vicinis urbibus exciverit, non solùm id gratis asserunt, sed & contra Scripturam. Neque enim ulli alii à Deo percussi leguntur, quàm *Beth-semitæ*, qui arcam introspexerant. Verba sunt, ויך באנשי בית־שמש *Et percussit in hominibus Beth-semes*; id est, ex oppidi incolis.

CAPUT TRIGESIMUM SEPTIMUM.

Cum in luto hæsissent Boves, qui arcam vehebant, *Uza*, illam attingere ausus, à Deo percussus est.

Arca in Kirjath-jearim. *Inde Davidis jussu abducta. De eo Scripturæ loca duo ἐναντιοφανῆ conciliantur.* Fullerus *notatus. Arca* Kaathitarum *humeris ferri debuit, non in boum plaustro vehi. Eadem area cur* Nachon *dicatur*, *&* Chidon; *&* Syriacè Damin, *quomodo legendum*, *non* Ramin. *Loca quædam à sanguine dicta.* Vox שמטו samatu, *de bobus quam varie reddatur. Hujus vera significatio ex* Arabismo *eruitur.* Hebr. ש Arabes *in* ث *mutant. Falluntur, qui* Uzam Levitam *fuisse negant. Neque id docet* Josephus, *sed contrarium. Bona intentio non excusat.* Uzæ *peccatum duplex. Genus mortis ignotum.*

Aliud Dei judicium simile, quo vir, haud dubiè spectabilis, propter arcam temerè attrectatam, à Deo percussus est, ideò libentiùs hic referemus; quia in eo quoque boves suas partes habent. *Bethsemitæ*, eâ clade territi, de qua diximus, arcam retinere non audent, sed mittunt *Kirjath-jearim*, quasi Ὑλόπολιν, seu *sylvarum urbem* dicas, ubi posita est in *Abinadabi* domo, quæ erat in vicino colle. Et unus è filiis ejus *Eleazar* nomine ad custodiam arcæ consecratus est, 1 *Sam.* 7. *v.* 1. Ibi igitur mansit arca usque ad *Davidis* tempora, qui anno regni sui octavo, eam inde abduxit, ut in *Sionem* transferret. Urbs *Kirjath-jearim* alio nomine vocatur *Kirjath-baal*, *Jos.* 15. *v.* 60. & 18. *vers.* 14. & *Baala*, vel *Baale Juda*, 1 *Par.* 13. *vers.* 6. & 2 *Sam.* 6. *vers.* 2. In quibus locis dissidere videntur *Esdras*, & *Prophetarum* quisquis auctor est librorum, qui à *Samuele* nomen habent. Ille enim *Davidem* asserit cum toto *Israële* contendisse בעלתה *Baalam*, quæ est *Kirjath-jearim*, ut arcam inde aveheret. At in altero discedit *David* cum suis מבעלי יהודה *è Baale Judæ*, ut abducat arcam. Quod Cl. *Fullerum* ita perculit (*Miscellan.* lib. 1. cap. 4.) ut inde collegerit in *Samuele* מבעלי יהודה *è Baale Juda* id ipsum esse, quod in *Paralipomenis* בעלתה, *ad Baalam*. Sed ita sentientes pridem refellit *Kimchius* in *Samuelem*, docens unum significare, הרחוק, *remotionem à loco*; & alterum הקרוב, *accessum ad locum.* Neque verò hic opus fuit τῷ *Mem* contrariam receptæ significationem affingere, ut auctori librorum *Samuelis* cum *Esdra* conveniret. Utrumque enim verum est: *Davidem* primò ivisse *Baalam*, deinde ex ea discessisse, ut arcam abduceret. Et horum unum in *Samuele*, alterum in *Paralipomenis* legitur. Nonne verum est, exploratores, à *Mose* missos, & in vallem *Escol* venisse, & ex ea discessisse, ut insignem illam uvam ad populares suos in desertum referrent?

Arcam autem cum humeris ferre debuerint *Kaathitæ*, prout jubentur *Num.* 7. *v.* 9. & 1 *Paral.* 15. *v.* 15. atque ob id ipsum plaustra boum illis concessa non fuerint, ut reliquis *Levitarum*: tamen *Israëlitæ*, Lege neglecta, maluerunt, *Philistæorum* exemplo, eam plaustro imponere, à bobus advehendam. Et bubulcorum vicem præstabant duo filii *Abinadab*, *Uza*, & *Achio*; quorum hic præcedebat, ille comitabatur arcam. Fuitque iter prosperum usque ad גורן נכון, *aream Nachon*. In *Græca* editione, & vetustis *Vulgatæ* exemplaribus legitur *Nachor*, cum R in fine: sed perperam. Meritò igitur *Nachon* reposuerunt *Sixti Quinti* correctores. *Hebraicè* כון quandoque est *parare*, *apparare*; itaque גרן נכון *aream apparatam* reddidit *Aquila*: *Syrus* quoque, & *Arabs*, *areas apparatas.* Frigidè, ut videtur. Neque enim nostra refert scire, an areæ, quę in hac via occurrebant, fuerint paratæ, necne. Quid quod *area parata* non diceretur גרן נכון, sed גרן נכונה, quia גרן est Fœmininum? Aliis *Nachon* est viri nomen, at mihi loci, qui per anticipationem sic appelletur, propter *Uzam* ibi percussum, ut subinde dicetur. Nam à verbo נכה nacha, *percutere*, נכון nachon, *percussionem* puto significâsse, ut sit nomen ejusdem formæ, cujus nomina Verbalia שאון, רצון, רזון, יגון, חרון, הזון, & similia. Itaque *area Nachon* est *area percussionis.* Ita vocatur in *Samuele*: & in *Chronicis* גרן כידון *area Chidon*, quia כיד chid, *exitium* sonat. Et in *Syra* versione ibidem ܐܕܪܐ ܕܪܡܝܢ, *area Ramin.* Sed puto legendum ܕܡܝܢ *damin*, ut sit *area sanguinum*; si verbo datur venia. Nam, ut *Hebraicè*, ita etiam *Syriacè*, R & D Scribarum incuriâ sæpè permutantur, quia sunt literæ similes. *Area* autem *sanguinea* dicta est propter *Uzæ* sanguinem ibi effusum. Sic אדמים *Adomim*, id est, *cruores*, dicebatur *Judææ* locus, inter *Æliam* & *Jericho*, *propter sanguinem*, *qui illic crebrò à latronibus fundebatur.* Proinde *Hieronymus*, in *Locis*, castellum militum ibi situm fuisse scribit ad auxilia viatorum: & *Christum* quoque hujus cruenti loci meminisse in Parabola descendentis *Hierichuntem* ex *Hierosolymis*, *Luc.* 10. 30. Et *Brochardus* viatores ibi hodieque asserit in latrones sæpè incidere. Et collis quidam prope *Ciliciæ Adanam* Αἵματος βουνὸς, *Sanguinis collis*, dictus est propter *Agarenos* tot numero ibi cæsos, ὡς ῥεῦσαι διὰ τοῦ πρανοῦς τὸ αἷμα ποταμηδὸν, *ut per declive in amnis modum flueret sanguis*, ut *Cedrenus* (a) auctor est. (a) Edit. Paris. p. 654. B. Sic apud *Spoletium Sanguinarii pontis*, ab *Æmiliani* cæde sic appellati, meminit *Aurelius Victor* in *Vibio Gallo*.

Porrò ad aream, quam diximus, quid acciderit bobus, qui arcam vehebant, Sacer Textus expressit voce שמטו *samatu*, tam in *Samuele*, quam in *Paralipomenis*. Vox autem illa quid significet valde incertum est: & de ejus vera notione *Grammatici* certant;

--- *& adhuc sub judice lis est.*

Neque ullibi majus dissidium est inter veteres Interpretes. *Græci* enim hic habent, Περιέσπασεν αὐτὴν ὁ μόσχος, *Eam* (arcam) *circumflexit vitulus.* Et *Chaldæus*, מרגוהי תוריא *Eam propulerunt boves.* Et Vulgatus, *Calcitrabant boves.* Et *Syrus*, ܐܬܦܫܛܘ ܒܗܘܢ ܬܘܪܐ, quod *Arabs*, ex *Syro* expressus, reddidit الثيران قد انسلت من الرباط *Boves subtraxerunt se à loris.* Sed, ut in his versionibus scias nihil esse firmum, illi Interpretes sibi non constant. Nam easdem voces in *Paralipomenis* multò aliter reddunt. Græci, Ἐξέκλινεν αὐτὴν ὁ μόσχος, *Inclinavit eam vitulus*: unde *Josephus*, & ex eo *Suidas* in Ὀζὰν, Τῶν βοῶν ἐπινευσάντων τὴν κιβωτὸν, *Cum boves aream depressissent.* Et Hieronymus, *Bos lasciviens paululùm inclinaverat eam.* Sed *Syrus*, ܪܗܛܘ ܗܘܘ ܬܘܪܐ ܠܐܕܪܐ *Currebant boves ad aream*: quomodo etiam *Arabs.* Et *Eutychius* pag. 162. انعدلت

انخرلت ارجل العجول واسترخت وكاد التابوت يقسط ad verbum, *Cum vitulorum pedes debilitati, & infirmati fuissent, parum abfuit, quin arca caderet.* Et *R. Selomo*, יְנַעֲנֻעוּהוּ *dimoverant eam.* Et *Kimchius* in *Commentariis*, נתפרקו איבריהם מקדושת הארון *Divellebantur membra eorum propter sanctitatem arcæ.* Quod in *Lexico* ex *R. Jona*, & *Hebræis* vetustioribus, se hausisse profitetur. Jam ex recentioribus *Munsterus*, *Excusserunt se boves*; Arias, *labascebant*; ut Genevenses, *les bœufs avoient glissé.* Alii aliter, prout visum est hunc, vel illum veterum sequi. Ego cum *Kimchio* censeo שמטו Verbum esse עומד *stans*, id est, Neutrum, & Intransitivum. Quia, si significaret boves arcam circumflexisse, movisse, inclinâsse, aut impulisse, ut multi reddunt, pro simplici שמטו, scriptum fuisset שמטוהו, vel שמטוה cum Affixo, *Circumflexerunt eam, moverunt eam*, &c. Neque placent, qui explicant boves è loris se subtraxisse, aut ad aream cucurrisse: 1. Quia unicum Verbum tam multa ambitu suo complecti parùm verisimile est. 2. Quia *Uza*, ut huic malo mederetur, non tetigisset arcam, sed boves, è loris se subtrahentes, jugo junxisset firmius, aut alio divertentes in viam reduxisset. Jam, quod arcæ majestate boum plaustro junctorum membra divulsa fuisse dictitant *Hebræi* veteres, commentum est merè *Rabbinicum.* Cui si quis habeat fidem, ejus erit prospicere, & definire, qua ratione, bobus illis membratim divulsis, & discerptis, & *Uzâ* arcæ contactu interempto, arca ab area *Nachon* deducta fuerit usque ad ædes *Obed-Edom.* Hactenus igitur, quod viderim, nihil allatum vero propius, quàm שמט idem esse, quod *labi*, vel *labascere*, Gallicè *glisser.* Sic enim videbitur *Uza* arcæ meritò timuisse, cum periculum fuerit, nè boves eam unà cum plaustro subverterent. Tamen, quia hæc interpretatio mera divinatio est, cum neque *Hebræorum*, neque veterum suffragiis nitatur, nec ullum in vicinis linguis habeat fundamentum; aliud afferemus, eruditi lectoris judicio submittendum. *Hebræum* ש *Arabes* in ث mutant sæpe sæpius; ut in vocibus:

Hebræis,	*Arabicis,*	*Latinis.*
שוב	ثوب	*Reverti.*
שכל	ثكل	*Orbari.*
אשם	اثم	*Delinquere.*
שקל	ثقل	*Appendere.*
ירש	ورث	*Hæreditate possidere.*
חרש	حرث	*Arare.*
ישב	وثب	*Sedere.*
שקף	ثقف	*Prospicere.*
שנים	اثنان	*Duo.*
שלוש	ثلث	*Tres.*
שמנה	ثمان	*Octo.*
שם	ثم	*Ibi.*
נשים	اناث	*Mulieres.*

Hebræis.	*Arabicis.*	*Latinis.*
שד	ثدي	*Mamma.*
שום	ثوم	*Allium.*
קשא	قثا	*Cucumer.*
שור	ثور	*Bos.*
ליש	ليث	*Leo.*
עש	عث	*Tinea.*
שועל	ثعلب	*Vulpes.*
שלג	ثلج	*Nix.*
אשכול	عثكول	*Botrus.*
חדש	حدث	*Novus.*
משל	مثل	*Parabola.*
פרש	فرث	*Fimus.*
עשן	عثن	*Fumus.*

Talia sunt ὡςεὶ κόνις. Itaque Conjugata esse putamus *Hebræum* Verbum שמט, & *Arabicum* Nomen ثمط id est, *lutum tenue, in quo jumenta detinentur*, quod aliis est وحل ab *Arabico* Verbo وحل *wachila*; id est, *in luto hærere.* Vide *Arabicam* Paraphrasin 1 *Sam.* 14. 26. & *Arabum Lexicographos* in vocibus ثمط & وحل quas illi habent pro synonymis. Itaque de bobus שמטו significabit illos in molli & tenaci luto ita hæsisse, ut non potuerint se expedire. Quod bobus frequentius accidit, quia graves sunt, & fortius figunt pedem, neque ulla membrorum agilitate valent. Cum igitur ita hærerent hi duo boves, à quibus vehebatur arca, *Uza* veritus, ne Rex, & populus, qui arcam sequebantur, nimias ibi moras necterent, aut ne in ipso conatu boum plaustrum violentius concussum rueret, illi manum admovit, & cepit arcam, eo fortasse consilio, ut illam cum fratre ferret usque ad montem *Sionis*, à quo credibile est aream, quam diximus, non fuisse valde remotam. Sed *ira Domini in Uzam est accensa: & percussit eum ibi Deus propter temeritatem. Et mortuus est ibi prope arcam Dei.* Hebraicè ויכהו, *& percussit eum*, est à נכה *nacha, percutere*, unde etiam נכון *nachon, percussio.* Aream igitur indè esse dictam, ut monuimus, valde verisimile est.

Propter temeritatem] *Hebraicè* על השל, à Verbo שלה, quod *errare* est. Temeritas in eo fuit, quod manum suam misit ad arcam, ut interpretatur *Esdras*: non quod *Levita* non fuerit, ut plerique asserunt. *Levitam* enim fuisse multò est credibilius, cum patrem habuerit *Abinadabum*, & fratrem *Eleazarum*, quem viri *Kirjathjearim* קדשו *consecraverant ad custodiendam arcam Domini*, 1 Sam. 7. vers. 1. Notum est autem tum temporis neminem ad hujusmodi ministeria fuisse consecratum, qui *Levita* non esset. Itaque *Josephus*, qui patrem, pro *Abinadabo*, *Aminadabum* vocat, eum disertè asserit *Levitam* fuisse, justitiæ, & pietatis fama celebrem, *Antiq.* lib. 6. cap. 2. Et idem (lib. 7. cap. 4.) negat quidem *Ozam* fuisse Sacerdotem, non tamen negat fuisse *Levitam*, neque diversę tribui illum adscribit, quod *Josepho* perperam imputat *Theodoretus*, *Quæst.*

Quæst. 19. in lib. 2. *Regum.* Sed, utut *Levita* fuerit *Uza*, atque (ut credibile est) ex ea *Levitarum* familia, cui Arcæ gestatio commissa fuit, tamen illam tangere, imò nec videre debuit. In quam rem Lex est diserta *Num.* 4.15. *Cùm absolverit* Aaron, *& filii ejus, tegere Sanctuarium, & omnia vasa Sanctuarii* (in quorum numero fuit Arca omnium longè pretiosissimum) *tum demùm accedant filii* Kaath *ad ea bajulanda: sed ne attingant rem ullam sanctam, ne moriantur.* Et versu vigesimo, *Ne aspiciant veniendo, cùm* Sacerdotes *tegent rem sanctam, ne moriantur.* Si quis igitur Deum putet in *Uzam* gravius animadvertisse, quam pro culpæ merito, cum Arcam, ut putabat ruituram piâ intentione sustinuerit: meminerit eam intentionem verè piam esse non posse, quæ contra Dei Legem est; & *meliorem esse obedientiam, quàm victimas? & auscultare præstantius, quàm offerre adipem arietum*, 1 Sam. 15.22. Bona intentione *Saul* gregibus *Amalekitarum* pepercit; nempe, ut eos Deo immolaret, 1 *Sam.* 15.21. Tamen ideo rejectus est, quia Deo non fuit obsequens. Qui occidebant *Apostolos*, putabant *se Deo gratum cultum exhibere*, Joh. 16.2. Neque iis fuit alia mens, qui *Christum* in crucem egerunt: *Dominum enim gloriæ si novissent, nequaquam crucifixissent*, 1 Cor. 2. vers. 8. Vana tamen est hæc excusatio; quia quacunque intentione malum fiat, tamen est malum. Neque hominis intentio, quæ sæpe cæca est; sed Dei Lex debet esse norma Divini cultus. *Uzæ* igitur intentio quæcunque fuerit, tamen justâ morte mulctatus est; quia peccavit in Legem disertissimam, idque geminato crimine. Prius enim peccatum in eo fuit, quod Arcam, quam humeris gestare jussus fuerat, bubus commisit devehendam: posterius, quod manibus eam attingere ausus est. A Deo igitur percussus obiit prope Arcam Dei, *super quam invocabatur Dei nomen*, ut habetur versu secundo, id est, quę Dei nomine vocabatur. Proinde scribit *Esdras* Uzam *obiisse coram Domino*, quasi dicat, coram Arca, quæ *Deus* vocabatur, quia specialis Dei præsentiæ symbolum erat. Genus mortis definiunt quidam Veterum. Auctor *Mirabilium* suffocatum fuisse tradit. Et qui *Hieronymi* nomine scripsit in *Paralipomena*, aruisse brachium, & humerum ejus, quibus Arca Domini portanda erat, atque hanc esse divisionem *Uzæ*. Ex aliorum sententia fulmine ictus est. Nec desunt, qui contabuisse velint. Sed incerta sunt hæc omnia: & sufficit, ut sciamus eum subitâ morte coram Arca periisse, nulla naturali de causa, & solâ Dei manu percussum.

CAPUT TRIGESIMUM OCTAVUM.

Boum sacrificium, à *Davide* oblatum in *Araunæ* area, illo ipso momento sedâsse pestem.

Quod fuerit Davidis *peccatum in recensendo populo. In populi numero* ἐναντιοφανῆ *conciliantur. Fames,* Davidi *proposita, triumne, aut septem annorum. Tempus* מועד moed, *id est,* statutum, *cur* Græci *reddant* tempus prandii. *In his verbis, à* mane usque ad tempus מועד moed, moed *non esse totum triduum, quod Deus pesti destinaverat, sed mane &* moed *esse ejusdem diei partes oppositas. Itaque* moed *vel est* meridies, *vel* vespera, *sed* vespera *potiùs, quâ ad preces conveniebant,* Act. 3. v. 1. *Cùm dies afflictionum Deus contrahat, an ideò sit mutabilis. Quam gravis fuerit hæc lues.* David, *populi misertus, clamat,* Ego sum, qui peccavi, *ut in* Poëtis Nisus, *&* Corœbus. Arauna, *vel* Ornan, *an fuerit Rex. De* Jebusæis *nugæ* Hebræorum. Araunæ *area in monte* Morija. David *de proprio debuit offerre. Quomodo eadem area alibi quinquaginta, alibi sexcentis siclis emi dicatur. Sicli aurei, & argentei; quorum portio duodecupla.* במקום in loco, *id est,* illico. משקל *non solum pondus, sed & valorem sonat. Sacrificio* Davidis *Deus pacatus docet se in loco magis esse placabilem, ubi postea Templum conditum.*

Ultimum hic esto miraculum, quod boum sacrificium, à *Davide* oblatum in *Araunæ* area, pestem in *Israëlitas* grassantem, ipso momento sedavit. Pestem illam immiserat Deus, ad iram concitatus propter populi censum à *Davide* institutum. Quamvis enim possit populus legitimè censeri: tamen Deus, scrutator cordium, *Davidem* ambitione & fastu noverat eò delatum, tanquam regni sui potentiam ex suorum potius multitudine, quàm ex divino favore æstimantem. Addit *Josephus*, neglectam fuisse Legem, quæ jubet, ut in censu dimidium siclum quisque persolvat, *Exod.* 30. 13.

In *Joabi* recensione occurrit ἐναντιοφανές. Nam in libris *Samuelis* ex tribu *Judæ* censita leguntur quingenta pugnatorum millia, ex reliquis octingenta. At in *Paralipomenis* ex tribu *Judâ* solùm censentur quadringenta, & septuaginta millia; sed ex reliquis undecies centena millia. Ad hæc concilianda nihil apparet magis obvium, quam, quod nonnulli asserunt, hunc numerum, aut majorem, aut minorem fuisse, prout legionarii vel ad censum addebantur, vel ex censu eximebantur. Legionarios enim viginti quater mille ex singulis tribubus habuit *David*, 1 *Par.* 27. *vers.* 1. Qui simul juncti faciunt hominum penè trecenta millia. Hos si addas octingentis *Israëlitarum* millibus, ex quorum tribubus plerique erant, fient undecies centena millia. Rursus, si quadringentis septuaginta millibus, ex tribu *Juda* descriptis, addas viginti quatuor legionariorum millia ex eadem tribu, proximè accedes ad quingenta millia.

Post censum exactum Propheta *Gad* trinam pœnam *Davidi* denunciat, nempe vel triennii famem, vel bellum trium mensium, vel tridui pestem, & eligendi arbitrium ei concedit Dei nomine. Hic sequimur libros *Paralipomenων*, cum *Samuelis* libri pro *triennii* fame *septem annorum* famem habeant. Sed *Græci* Interpretes utrobique habent τρία ἔτη, quod sequuntur plerique Veterum. Et verosimilius est, trimestri bello, & triduanæ pesti oppositam fuisse famem triennem.

David cum pestem elegisset, quia maluit in Dei, quàm in hominum manus incidere, Deus pestem in *Israëlem* immisit *à matutino tempore* (id est, ab illo momento, quo *Gad* egerat cum *Davide*; eum enim mane convenerat) *usque ad tempus* מועד *moed*, pro quo *Septuaginta* legisse videntur סעודה, id est, *prandium*. Reddunt enim, ἕως ὥρας ἀρίστου, *usque ad prandii tempus*. Quod sequuntur *Josephus*, *Theodoretus*, & *Suidas* in Οὗτοι. Hęc lectio si vera esset, frustrà disputaretur, quod tempus vocetur מועד *moed*, de quo multa quæstio est inter hujus loci Interpretes. Et, quia מועד *moed*, sæpe sumitur pro *condicto tempore*, doctissimi nostrorum hic intelligunt tempus illud, quod Deus ad pestem futuram condixerat, id est, integrum triduum. Itaque ex illorum mente Deus pestem immisisse dicitur *à mane usque ad tempus* מועד *moed*, id est, usque ad triduum elapsum, quod grassaturæ pesti definiverat. Quâ interpretatione non puto quidquam esse à vero alienius: (quod eorum pace dixero) nam statim sequenti versu legitur, Deum hujus mali pœnituisse, & Angelo dixisse, qui perdebat populum, *Sufficit, nunc contine manum tuam.* Deum autem non

pœni-

pœnitet mali, id est, pœnæ jam inflictæ, sed infligendæ, ut ipse ait, *Jerem.* 26. *v.* 6. *Pœnitebit me mali, quod cogitaveram facere iis.* Et versu 13. *Pœnitebit Dominum istius mali, quod loquutus erat contra vos.* Neque Deus diceretur Angelum repressisse, si jam implevisset ille Angelus quidquid erat sui muneris. Post jugulatum *Isaacum*, Deus patri frustrà dixisset, *Ne extendas manum tuam in hunc puerum. Quod factum est,* ut ait *Poëta*, *infectum fieri nequit.* Præterea matutino tempori quidquid opponitur, ejusdem diei debet esse pars: sive sit pars indefinita, ut *Ruth.* 2. *vers.* 7. *A mane usque nunc stat in agro.* Sive sit definita pars; putà *meridies*, ut 1 *Reg.* 18. *vers.* 26. *Invocaverunt nomen* Baalis *à mane usque ad meridiem.* Et *Nehem.* 8. *vers.* 3. *Legit à mane usque ad meridiem.* Aut *vespera*, quod multo est frequentius; quia mane & vespera sunt diei partes maximè oppositæ. Sic *Exod.* 18. *vers.* 13. *Moses* judicat populum *à manè usque ad vesperam.* Job. 4. vers. 20. *A mane usque ad vesperam succiduntur.* Esa. 38. v. 12. *A mane ad vesperam me destrues.* Act. 28. v. 3. de *Paulo*, *Exponebat regnum Dei à manè usque ad vesperam.* Sirach. 18. vers. 26. *A mane usque ad vesperam immutabitur tempus.* 1 Macchab. 9. vers. 13. *Commissum est prælium à mane usque ad vesperam.* Et 10. vers. 80. *Jecerunt jacula in populum à mane usque ad vesperam.* Quomodo *vespertino* tempori *matutinum* sæpe opponitur. Ita *Levit.* 24. *v.* 3. *Aaron* aptabat lucernas, ut lucerent *à vespera usque ad mane.* Num. 9. vers. 21. *Si fuisset nubes à vespera usque mane.* Itaque cum legitur pestis immissa fuisse *à mane usque ad tempus* מועד *moed*, quidquid ibi sit *tempus moed*, haud dubiè pertinet ad illum ipsum diem, cujus mane ipsi est oppositum. Quod agnoscunt *Hebræi* omnes, quamvis inter illos non conveniat, quæ sit illa pars diei. *Chaldæus* reddit מעיד דמתכנים תמידא ועד מתסק *A tempore, quo immolatur juge sacrificium, usque quò adoleatur.* Aliis apud *Kimchium* tempus *moed* est חצי היום *meridies*, quasi tria sint statuta diei tempora, quibus conveniat hoc nomen, ortus, meridies, & occasus. Quo ipso sensu *Syrus* hic habet ܘܥܕܡܐ ܠܫܥܐ ܫܬ *usque ad sextam horam.* Et *Arabica* الي ست ساعات من النهار *ad horas sex diei*, id est, ad meridiem usque. Aliis sic dicitur tempus, משהאיר מזרח עד הנץ החמה *ex quo ortus illuxit, donec splendet Sol*, id est, ab ortu ad occasum. *R. Chaja* dixit; משחיטת התמיד עד זריקת דמו *A jugulatione sacrificii continui usque ad aspersionem sanguinis ejus.* Nugantur auctores *Midras*, Deum horas triginta sex pestis grassationi destinâsse, nempe duodecim in singulos dies. Sed פרקליטין גדולין *paracletos*, seu *advocatos magnos*, intercessisse, qui hoc tempus decurtaverint, quinque scilicet libros Legis, septem dies hebdomadis, octo dies circumcisionis, tres Patriarchas, duodecim denique tribus, aut ut alii statuunt, decem mandata, & duas Legis tabulas. Quæ quia simul juncta valent triginta quinque, in eorum gratiam Deum horas totidem ex hac plaga exemisse, ita ut horarum triginta sex non nisi una superfuerit. Nobis non licet esse tam acutis. Tantùm asserimus *tempus* מועד *moed*, esse diei partem aliquam, nempe vel *tempus meridianum*, vel *vespertinum*; quia hæ diei partes *matutino* opponuntur. Sed *vespertinum* potius, cum quia *matutino* opponitur magis propriè, & frequentiùs, tum quia מועד *moed*, propriè *conventum* sonat. Itaque *tempus moed* videtur esse tempus, quo ad vespertinas preces conveniebat populus circa horam diei nonam, id est, tertiam post meridiem. Unde est, quod *Actor.* 3. *vers.* 1. Petrus, & Johannes *simul ascendunt in templum* ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην, *sub horam orationis, nonam* scilicet. De qua hora precationis, ejusque origine, & usu ex *Judæorum* scriptis multa observat *Drusius* in illum locum. Hujusmodi conventus ante Templum conditum in Tabernaculo fiebant, aut in Synagogis hinc inde sparsis. Proinde Tabernaculum sæpe dicitur אהל מועד ohel moed, *tabernaculum conventûs*; & Synagogæ מועדי אל moade el, *conventus Dei*, Ps. 74. vers. 18. id est, loca, in quibus populus ad Deum colendum conveniebant. Eodem pertinent hæc *Hieronymi* in *Traditionibus Hebraicis* in lib. 2. *Regum. De mane usque ad tempus constitutum: Tempus constitutum dicit quando sacrificium vespertinum offerebatur.* Hoc dato, lues in populum per novem circiter horas grassata fuerit, quæ precisè conficiunt tridui partem octavam. In quo temporis spatio cum Angelus occiderit septuaginta hominum millia, si per totum triduum singulis novem horis totidem occidisset, eorum, qui censiti fuerant, partem plusquam tertiam consumpsisset tetra illa lues. Sed, ut hìc habet *Kimchius*, מרחמי האל קצר זמן הדבר *Ex Dei misericordia pestis tempus contractum est.* Quomodo dies afflictionum propter electos decurtare dicitur Deus *Marc.* 13. *vers.* 20. Non, quòd Deus sit mutabilis, sed quia quæ decreverat sub certa conditione revocat, cùm in conditione aliquid deest. Ita decreverat, ut lues per *Judæam* toto triduo grassaretur, si *David* & populus fuissent ἀμετανόητοι. Sed, iis pœnitentibus, illud tempus ita contraxit, ut solum pars octava superfuerit.

Varia morbi hujus συμπτώματα *Josephus* mirè describit, undecunque id habuerit: *Grave malum*, inquit, *clam ingruens subitam mortem inferebat. Aliis derepentè cum gravissimis doloribus, & acerbo cruciatu animam agentibus: aliis ægritudine tabefactis, & ne ad sepulturam quidem relictis, sed ipso morbo planè consumptis. Alii subito tenebris ob oculos obortis præfocati ejulabant. Nonnulli etiam, domesticorum alicui justa facientes, sepulturâ nondum absolutâ, moriebantur.* Neve mirum videatur, quod Deus in *Israëlitas* tam graviter animadvertit propter unius *Davidis* crimen, legendus est *Theodoretus* in 2 *Reg.* Quæst. 45. ubi docet à populo quoque meritas pœnas justè repeti, eò quod, pio Rege deserto, cuique tam multa debebant, ad parricidam filium paulò ante defecissent. Possent & alia adferri, cum

--- nemo sine crimine vivat.

Tamen, cùm admissi criminis in populi enumeratione solus *David* sibi esset conscius, exclamavit, viso Angelo cum gladio in manu jam super urbem protenso; *Ego sum, qui peccavi, sed istæ oves quid fecerunt? Sit igitur manus tua contra me.* Sic, peste ab *Apolline Argis* immissa propter *Corœbi* crimen, is exclamat apud *Statium* lib. 1. *Theb.* versu 651.

Quid meruêre Argi? me, me, Divûm optime, solum
Objecisse caput fatis præstabit. ---

Et in *Poëta Nisus*,

Me, me, adsum, qui feci, in me convertite ferrum.

Interim, Propheta *Gad*, ad *Davidem* iterum missus, eum monet, ut *Araunæ Jebusæi* aream emat, altare in ea exstruat, & sacrificia offerat, quibus Dei iram emolliat. *Arauna* etiam *Aranja* vocatur, & *Ornan*; uno, ut videtur, nomine aliter atque aliter flexo. Idem *Josepho* est Ὀρφόνα, & Ὀρόννα, *Antiq.* lib. 7. cap. 3. & 10. Malim Ὀρόφνα, & Ὀρνα. Fuit is inter *Jebusæos* ditissimus, erga *Judæos* benevolus, & inter præcipuos *Davidis* amicos. Proinde in urbis expugnatione, quæ olim *Jebusæorum* fuerat, nihil illi molestum accidit. Hæc omnia apud *Josephum*. Rex vocatur, ut quidam putant, 2 *Sam.* 24. *v.* 23. ubi sic sacer Textus הכל נתן ארונא המלך למלך *Omnia dedit* Arauna *Rex Regi.* Unde quidam colligunt, ante captam urbem, aut illum *Jebusæorum* Regem fuisse, aut dignitate primaria, ita ut esset quasi Rex. Sed illud המלך seu *Rex*, fugit Interpretes, *Græcum*, *Syrum*, & *Arabem*: nec legebatur in plerisque *Vulgatæ* exemplaribus

ante *Sixti* correctionem; neque in *Chaldæa* Paraphrasi ævo *Kimchii*, qui sic citat יהב ארון למלך ד׳ בעא מניה מלכא *Dedit* Araun *Regi quod ab eo petiit Rex.* Et cum *Arauna*, vel *Ornan*, in libris Sacris memoretur locis quatuordecim, est, quòd eum miremur hoc uno loco *Regem* vocari. Utut sit, hic *Arauna* fuit ex illis *Jebusæis*; quos tribus *Juda* & *Benjamin* non potuerunt expellere ex urbe Metropoli, *Jos.* 15. *v.* 63. & *Jud.* 1. *v.* 21. Et ex quorum nomine *Jerusalem* dicitur *Jebus*, *Jos.* 18. *v.* 28. & *Jud.* 19. *v.* 10. Hos autem *Chananæos* fuisse neminem latet. Tamen *Hebræi* fabulantur ideo non debuisse pelli; quia genus suum referebant ad *Philistæorum* Regem *Abimelechum*, cum quo fœdus contraxerant Patriarchæ veteres. His addunt ægrorum somnia, quę legat apud *Kimchium* in *Jos.* 15. qui nugarum curiosus est. Neque enim vacat ea referre.

Araunæ area fuit in monte *Morija*, in eo ipso loco, in quo *Isaac* olim oblatus, & Templum postea conditum 2 *Paral.* 3. *v.* 1. Proinde Deus per *Prophetam* jussit *Davidem*, ut altare ibi exstrueret, & mactaret victimas. Cui mandato *David* illo ipso momento obsequens, ad *Araunam* profectus est, qui non solum aream, sed & boves in holocaustum, & plaustra boum pro ligno, & triticum pro oblatione Regi gratis obtulit. Sed Rex nonnisi de proprio voluit offerre victimas, juxta illud *Solomonis* Prov. 3. v. 9. *Honora Dominum de substantia tua.* Quod *Græci* reddunt, Τίμα τ̃ Κύριον ἀπὸ τ̃ δικαίων πόνων. *Honora Dominum de tuis justis laboribus*, id est, de iis, quæ à te justo labore parta sunt. Unde *Sirachides*, *Eccles.* 34. *v.* 18. *Qui ex injusto sacrificat, ejus oblatio est* μεμωκημένη, *derisoria.* Ut igitur de proprio Rex offerret, *Araunæ* aream, & boves emit quinquaginta siclis. Ita disertè legitur 2 *Sam.* 24. *v.* 24. ויקן דוד את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים *Et emit* David *aream, & boves argento*, nempe, *quinquaginta siclis.* Quod valde torquet Interpretes, quia 1 *Paral.* 21. *v.* 25. hęc eadem area emitur à *Davide*, ut quidem putant, *aureis siclis sexcentis.* Quæ ut concilientur, *Hebræi* somniant singulas tribus quinquaginta siclos dedisse, quorum summa confecerit sexcentos siclos. Quod est ineptissimum. Neque enim à duodecim tribubus, sed à solo *Davide* facta est emptio. Proinde is *Araunæ* dixit, *Emam à te pretio, neque enim holocausta Deo meo gratis offeram.* Nec emisse legitur quinquaginta siclis pro unaquaque tribu, sed absolutè. Nostri non multò feliciùs *Davidem* solos boves quinquaginta siclis, & aream sexcentis siclis comparâsse statuunt. Illud autem in priore loco, hoc in posteriore haberi. Quin disertè prior locus, *Emit* David *aream, & boves*, &c. *quinquaginta siclis.* Neque ulla apparet ratio, cur boum pretium ibi indicaverit Sacer Scriptor, areæ pretio suppresso, quod momenti est multo majoris. Audaci consilio *Syrus* Interpres in utroque loco scripsit ܒܚܡܫܝܢ ܐܣܬܝܪܝܢ *quinquaginta stateribus*, ut ita secaret nodum, quem non poterat solvere. *Arabs* in *Paralipomenis*, cumulato errore, pro *sexcentis siclis* habet مايتي استير من ذهب *ducentos auri stateres.* Mihi nihil aliud apparet, quam quod jam ex parte vidit Vir Doctissimus, qui scripsit in *Ezechielem*, in uno loco siclos aureos, in altero argenteos intelligi, quorum proportio sit duodecupla, ita ut quinquaginta sicli aurei valeant siclos argenteos sexcentos. Ita enim se habuisse aurum ad argentum docet *Platonis* locus in *Hipparcho*, ubi *Socrates Hipparchum* sic interrogat, Φέρε γὰρ ἐάν τις, χρυσίου σαθμὸν ἥμισυ ἀναλώσας, διπλάσιον λάβῃ ἀργυρίου, κέρδος, ἢ ζημίαν εἴληφεν; *Si qui dimidiam auri libram impendit, duplum argenti reportet, dic utrum lucrum, an jacturam fecerit?* Et respondet *Hipparchus*, Ζημίαν δήπου, ὦ Σώκρατες, ἀντὶ δωδεκαστασίου γὰρ, διστάσιον αὐτῷ καθίσαται τὸ χρυσίον, *Jacturam sanè*, ô Socrates, *nam pro duodecuplo nonnisi* *duplum* (argentum) *auro ipsius rependitur.* Quam interpretationem ad sacra verba ut referamus, locum *Samuelis* ita reddimus, *Et emit* David *aream, & boves pecuniâ*, nempe *quinquaginta siclis* aureis. Hieronymus, *argento siclis quinquaginta.* Ita etiam *Genevenses:* quasi *Hebræum* בכסף *argento* materiam siclorum significet. Quin ut *Gallis argentum*, ita *Hebræis* כסף *pecuniam* sæpe significat, ex quacunque materia sit. Quod vel ex hac historia constat, in qua *David*, hæc empturus, בכסף מלא *argento pleno* pro solutione dat שקלי זהב *siclos aureos.* 1 *Paral.* 21. *v.* 21. 22. 23. 24. Hoc igitur maneat, in *Samuelis* libris significari *Davidem* aream, & boves emisse quinquaginta siclis aureis. Quod 1 *Paral.* 21. *v.* 25. *Esdras* ita explicat, ut nos intelligimus, *Et illico dedit* David τῷ Ornan *siclos aureos valoris sexcentorum* supple *siclorum vulgarium*, seu *argenteorum.*

Illico] Hebr. est במקום, id est, *in loco.* Sed id tam temporis, quàm loci est Adverbium, planè ut Romanum *illico.* Nam *illico* dicitur pro *in loco*, ut à *Nonnio*, & aliis notatum. Alii, *Dedit pro loco*, id est, *pro area:* quomodo sumunt *Syrus*, *Vulgatus*, & plerique recentiores. Quod minus probo; quia *David* illos aureos non dedit pro sola area, sed & pro bobus, & plaustris, & tritico ad oblationem, ut apparet ex versu vigesimo tertio. Sensus igitur est, *Davidem* hæc solvisse præsenti pecunia, tanquam de suo non oblaturus, nisi reapse solvisset.

Valoris sexcentorum] Hebraicè משקל שש מאות Quamvis enim *Hebræum* משקל propriè pondus significet, tamen pro valore hic sumimus, quia res ita postulat, ut hæc quandoque promiscuè sumuntur. Sic cùm de corona Regis *Ammonitarum*, quam ab ejus capite detractam capiti suo imposuit *David*, legitur, 1 *Sam.* 12. *vers.* 30. ומשקלה ככר זהב *& pondus ejus talentum auri*, pondus eo loco valorem sonat, aut coronę pretium. Nam, si pondus propriè sumas, quis capite coronam tulerit talento gravem, id est, libris, ut volunt, cxxv. Itaque hoc de pretio, & valore accipiendum, non de pondere propriè dicto. Neque enim ex auro solùm, sed ex gemmis etiam constabat hęc corona, quæ ad pondus auri non exiguntur. Valebat igitur auri talentum propter lapides magni pretii auro intermixtos. Proinde Verbum שקל, quod propriè *pendere*, vel *ponderare* sonat, *Græci* quandoque τίειν, ἀποτίειν, & τιμᾶν, id est, *solvere*, *exsolvere*, & *æstimare* reddunt. Et *Latinè* quoque *pendere*, *impendere*, *rependere*, *compensare*, *dispensare*, quamvis à pondere sumptæ voces, tamen ad rerum pretium, valorem, & æstimationem non raro referuntur. Ita igitur משקל pro pondere valorem sonat in *Esdræ* loco, in quo versamur. Neque is aliud sibi proposuit, quàm ut doceret quinquaginta illos siclos, quibus *David* emisse legitur *Araunæ* aream, & boves, non fuisse vulgares siclos, id est, argenteos, quorum usus multò fuit frequentior; sed aureos, quorum singuli pretio duodecim argenteos æquaverint, ac proinde quinquaginta illos siclos sexcentis argenteis æquivaluisse. Quo pretio soluto, in area jam sua *David* statim altare construxit, & boves immolavit, ut holocausta offerret, & sacrificia pacifica. In quæ ignis è cœlo delapsus docuit Deum esse pacatum. Itaque Angelus, qui, ut cometa ξιφίας, gladio evaginato super urbem stabat, gladium in vaginam recondere visus est, & statim cessavit lues. Unde collegit *David*, Deum in eo loco magis esse placabilem, & consilium cepit de Templo ibi ædificando. Sed opus à *Davide* vix dum affectum, & inchoatum, filius ejus *Solomon* ad umbilicum perduxit.

CAPUT

CAPUT TRIGESIMUM NONUM.

De Bubulcis, & Boum ſtimulis.

Sirachidis *locus de bubulcis emendatus.* Stiva aratri *ibi* δόρυ *dicta, ut* charba Syris, *&* Arabibus, *id eſt*, gladius, *&* haſta, *ſeu* lancea: *ut* vomer *Romanis* culter, *nobis* coultre. *Non ſolum* de tauris narrat arator, *ſed & eos alloquitur. Bubulci ætate* Sirachidis *in ſummo contemptu. At olim viri principes boum curam geſſêre, quod probatur in* Patriarcharum *gratiam, qui non ſolum paſtores, ſed & bubulci fuêre. Ita etiam* Amos 7. verſ. 14. 15. *Quæ verba explicantur.* Nec Propheta, nec filius Prophetę, *ſimilis alibi phraſis.* בולס שקמים Grecè κνίζων συκάμινα. *Quid id propriè in* Theophraſto, *&c. Aliæ interpretationes vocis* בולס boles. Arabicè *&* Æthiopicè بلس balas, *ficus. Ergo* בלס balas, *Verbum* συκάζειν, ἐρινάζειν, *&c. Sycamina fructus non magnæ rei. Ergo ad contemptum pertinet, quod de* Amoſo *habetur. Boum ſtimulus cur* Hebraicè מלמד malmad, *&* Talmudicè מרדע marda. Res *inſertum multis vocibus.* Samgar *ſtimulo boum inſtructus, ut* Lycurgus βȣπλῆγι, *in* Homero, *&* Nonno. Lycurgi *pugna prope* Carmelum, *ubi* Samgar. *Pro ſtimulo boum bipennem utrobique intelligi, vomerem etiam.* Samgar *Suidæ* Audod. *Stimulus boum etiam* דרבן darban, *unde dicatur, & quid differat à* malmad. *Dicta ſapientum ut aculei, & clavi. Idem de* Pericle, *&* Nigrino *Philoſopho.* Æſchyli *verba* γομφοπαγῆ. Chriſti *Proverbium*, Contra ſtimulos calcitrare, *etiam à* Græcis, *&* Romanis *uſurpatum, ſed multò antè à Prophetis, in quibus fuit* Chriſti *ſpiritus.*

Bubulcorum, & aratorum genus quàm ſit indocile, alienumque ab omni doctrinæ & diſciplinæ cultu, his verbis docet *Sirachides* Ecclef. 38. verſ. 26. Τί σοφιοθήσεται ὁ κρατῶν ἀρότρȣ, καὶ καυχώμενος ἐν δόρατι κέντρȣ. 27. Βόας ἐλαύνων, καὶ ἀναςρεφόμενος ἐν ἔργοις αὐτῶν, καὶ ἡ διήγησις αὐτȣ̃ ἐν τοῖς υἱοῖς ταύρων. 28. Καρδίαν αὐτȣ̃ δώσει ἐκδȣ̃ναι αὔλακας, καὶ ἡ ἀγρυπνία αὐτȣ̃ εἰς χορτάσματα δαμάλεων. Id eſt, juxta *Druſium*; *Quo pacto fiat ſapiens, qui tenet aratrum, & gloriatur in haſtili ſtimuli; Boves agens, & verſans in eorum operibus, ejuſque narratio de filiis taurorum. Cor ſuum applicat ad ducendos ſulcos, & vigilia ipſius de pabulis juvencarum.* In quibus vix dixeris, quid ſit *haſtile ſtimuli.* Nemo enim reperietur, qui ſtimulum bovis ſic vocaverit. Sed *Græca* verba aliter legenda, & explicanda. Sic nimirum, Καυχώμενος ἐν δόρατι. Κέντρῳ βόας ἐλαύνων, &c. id eſt, *Qui gloriatur in ſtiva. Qui ſtimulo boves agit.* Quomodo diſtinxit vetus Interpres, qui ſic habet, *Qui gloriatur in jaculo. Stimulo boves agitat.* Rectè, niſi quod neſcivit δόρυ hoc loco idem eſſe, quod ἐχέτλην, ſeu *ſtivam aratri*, non *Græca* phraſi; ſed *Hebraica*, *Syra*, & *Arabica.* Nam ἐν δόρατι *Hebr.* erat בחרב *in chereb*, quod reddi queat *in gladio*, *in cultro*, vel *in haſtili latæ cuſpidis*, quale *Arabes* حربة *charbah* vocant. Itaque *Job.* 41. *verſ.* 17. *Græcum* λόγχαι reſpondet *Hebr.* חרב. Porro, cum de aratione agitur, hoc idem חרב *chereb*, Syr. ܚܪܒܐ *charba*, & Arab. حربة *charbah*, eſt *ſtiva aratri.* Proinde in hoc ipſo loco habet *Arabs* الماسك حربة الفدان *qui tenet haſtile aratri*, id eſt, *ſtivam.* *Syrus* itidem ܐܪܡܝ ܚܪܒܐ ܕܦܕܢܐ Ut *Luc.* 9. *verſ.* 62. *Nemo manum admovet* ܥܠ ܚܪܒܐ ܕܦܕܢܐ *ad haſtile aratri*, id eſt, *ad ſtivam.* Et in *Talmudico* Tractatu *Celim*, cap. 21. ſect. 2. חרב *chereb*, eſt *Gloſſatori* העץ שתופס בו האיש החורש *lignum, quod tenet arator. Haſtile* autem vocatur id lignum propter inſertum vomerem. Omnino enim hoc lignum cum inſerto vomere haſtile imitatur latæ cuſpidis, quod nos *halebardam* vocamus. Poſſis etiam *cultrum* reddere, quomodo *Romani* vomeris genus vocitabant, ut *Plinius* auctor eſt libri decimi octavi capite decimo octavo. Unde vernaculo ſermone vomer hodieque *coultre* dicitur. Omnino igitur legendum, ut diximus, Καυχώμενος ἐν δόρατι, id eſt, *qui in ſtiva gloriatur*, ut ſit idem, quod prius ὁ κρατῶν ἀρότρȣ, *qui tenet aratrum.* Nam hæc hemiſtichia ſolent eſſe ἀντίςροφα. In ſequentibus pro ἀναςρεφόμενος, *qui verſatur*, quædam exemplaria habent ἀνατρεφόμενος, *qui innutritus eſt in laboribus eorum.* Sed utrum legas parum refert: tamen prior lectio magis arridet, quam ſequitur vetus Interpres; quia Scriptoris genium magis refert. Is enim ita paſſim. Sic *Ecclef.* 8. *verſ.* 9. *Ne negligas narrationem ſapientum, & in Proverbiis ipſorum* ἀναςρέφȣ *verſare.* Et 39. verſ. 3. Ἐν αἰνίγμασι παραβολῶν ἀναςρεφήσεται, *In ænigmatibus parabolarum verſabitur.* Et 50. verſ. 30. Μακάριος, ὃς ἐν τȣ́τοις ἀναςρεφήσεται. *Beatus, qui in his verſabitur.*

Sequitur, Καὶ ἡ διήγησις αὐτȣ̃ ἐν τοῖς υἱοῖς ταύρων; *Ejuſque narratio eſt de fœtibus taurorum*, juxta illud *Poëtæ*,

Navita de ventis, de tauris narrat arator.

Sed *Syrus* pro ἐν τοῖς υἱοῖς legiſſe videtur σὺν τοῖς υἱοῖς; Reddit enim ܘܡܫܥܝܬܗ ܥܡ ܒܢܝ ܬܘܪܐ *Et confabulatio ejus eſt cum filiis taurorum.* Ut *Arabs*, وحديثه مع العجاجيل *Et colloquium ejus cum vitulis.* Quod poteſt ferri. Ita enim *Thyrſis* apud *Poëtam*,

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.

Et *Corydon* vaccæ dicit apud *Theocritum* Idyll. 4.

Σίτθ' ἁ Κυμαίθα ποτὶ τὸν λόφον· ȣ̓κ ἐπακȣ́εις;

Heu, abi Cymætha *ad tumulum. Annon audis?* Et *Daphnis* tauris *Idyll.* 27.

Ταῦροι καλὰ νέμεθ' ἵνα παρθένῳ ἄλσεα δείξω,

Tauri bene paſcimini, dum virgini nemora oſtendo.

Interim, cùm appareat ex loco, quem citavimus, bubulcos, & aratores, quâ ætate ſcripſit *Sirach*, in ſummo contemptu vixiſſe; nihil mirum, quòd, in *Theocriti Bucoliſco*, *Eunica* puella bubulcum hoc ſermone repellit,

--- ἔῤῥ' ἀπ' ἐμεῖο.
Βωκόλος ὢν ἐθέλεις με κύσαι, τάλαν: ȣ̓ μεμάθηκα
Ἀγροίκως φιλέειν. ---

Abi à me in malam rem. Bubulcus cum ſis, vis me oſculari, miſer? Non didici more ruſtico oſculari. Et poſt multa hujuſmodi,

--- τρὶς εἰς ἑὸν ἔπτυσε κόλπον,

ter in ſinum ſuum deſpuit: ut *Idyll.* 27. pari faſtidio puella, quam oſculatus fuerat *Daphnis* bubulcus,

Τὸ ςόμα μȣ πλύνω, καὶ ἀποπτύω τὸ φίλαμα·
Καλόν σοι δαμάλας φιλέειν, ȣ̓κ ἄζυγα κώραν.

Os meum lavo, & oſculum deſpuo: decet te vitulas oſculari, non innuptam puellam. Sed apud priores mortales longè aliter res ſe habuit. Tum enim boum curam non dedignabantur viri principes. Hinc *Iliad.* ζ. *Cilicum* Regis filia, *Andromache*, *Achillem* ſeptem fratres ſuos interfeciſſe queritur

Βȣσὶν ἐπ' εἰλιπόδεσσι, καὶ ἀργεννῆς ὀΐεσσι,

Apud boves curvis pedibus, & oves albas. In quem locum *Euſtathius*, Βȣκολȣ̃ντες παλαιῷ ἔθει, καὶ ὄις νέμοντες ἐκεῖνοι, ἔπεσον ὑπὸ τῷ Ἀχιλλεῖ. *Illi boves, & oves veteri more paſcentes, ſub* Achille *ceciderunt.* Et *Iliad.* υ.

Æneas

Æneas se jam antea cum *Achille* congressum esse narrat,

Ἐξ Ἴδης ὅτε βοῦς ἐπήλυθεν ἡμετέρῃσι,

Cum ex Ida, inquit, *boves invasit nostros*, quibus scilicet ipse custos aderam. Et *Iliad.* Φ'. *Phœbo* dicit *Neptunus:*

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες,

Tu autem, Phœbe, *pedibus, & cornibus flexis boves pascebas.* Et *Theocriti Bucoliscus*, hujusmodi historias, aut fabulas plures congerens,

Ἀλλ' ὅτι βωκόλος ἐμμὶ παρέδραμε, κοὔποτ' ἀκούει
Ὡς καλὸς Διόνυσος ἐπ' ἄγκεσι πόρτιν ἐλαύνει.
Οὐκ ἔγνω δ' ὅτι Κύπρις ἐπ' ἀνέρι μήνατο βώτᾳ,
Καὶ Φρυγίης ἐνόμευσεν ἐν ὤρεσιν· αὐτὸν Ἄδωνιν
Ἐν δρυμοῖσι φίλασε, καὶ ἐν δρυμοῖσιν ἔκλαυσεν.
Ἐνδυμίων δὲ τίς ἦν; οὐ βωκόλος; ὅντε Σελάνα
Βωκολέοντα φιλᾶσεν· ἀπ' οὐλύμπω δὲ μολοῖσα
Λάτμιον ἂν νάπος ἦλθε, καὶ εἰς ἕνα παιδὶ κάθευδε.
Καὶ σύ, Ῥέα, κλαίεις τὸν βωκόλον· οὐχὶ δὲ καὶ τύ,
Ὦ Κρονίδα, διὰ παῖδα βοηνόμον αὐτὸς ἐπλάγχθης.

Sed, quia sum bubulcus, me præterit, nec unquam audivit, quomodo formosus Bacchus *in vallibus vitulam agit. Neque scit* Venerem *amore bubulci insanivisse, & in* Phrygiæ *montibus una pavisse. Ipsumque* Adonidem *in sylvis amâsse, & in sylvis deplorasse.* Endymion *autem quis erat? Annon bubulcus? Quem tamen boves pascentem* Luna *deperiit, & è cælo descendens in* Latmium *saltum venit, & unà cum puero cubuit. Et tu*, Rhea, *defles bubulcum. Nonne & tu*, ô Jupiter, *propter puerum boves pascentem ipse errâsti?* Quæ, utut pleraque fabulosa, docent tamen bubulcos non fuisse adeo viles, cum illa conficta sunt. Hæc in *Patriarcharum* gratiam afferimus, qui non solùm pastores, sed & bubulci fuerunt. At hi bubulci divites erant, & propriis armentis præerant.

Quæritur, an *Amos* Propheta, qui se bubulcum fuisse dicit, fuerit proprii pecoris, aut verò alieni custos. Prius tuentur *Hebræi* post *Chaldæum* Interpretem, qui pro *bubulco* appellat מרי נתין *dominum pecorum.* Posterius prisci Patres, qui pauperrimum describunt. Ut decidatur hæc lis, *Prophetæ* verba explicanda sunt. *Neque Propheta eram*, inquit, *neque Prophetæ filius, sed bubulcus, vellicans sycomoros*, Amos 7. v. 14. Ad prima verba notat Cl. *Buxtorfius* in majore *Lexico*, radice נגר, *Talmudicos* quoque sic loqui: ut, cùm in ע״ז f. 50. b. de quadam objectione dicitur, לית נגר ולא בר נגר דיפרקניה *Non est artifex, neque artificis filius, qui eam solvat.* Et respondit *R. Seseth*, אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ופריקנה ליה *Ego neque sum artifex, neque filius artificis, attamen solvam illam*, Contra quam *Paulus* Act. 23. v. 6. *Ego sum Pharisæus, filius Pharisæi.* A verbo בקר *bakar*, id est, *bos*, בוקר *boker*, pro *bubulco* hic solum occurrit. *Syrus* ܪܥܝܐ *pastorem* reddit. Arabs راعي المعز *pastorem caprarum*, ut *Græci* αἰπόλον sed melius *Aquila, Symmachus, Theodotio, &* quinta editio βουκόλον, *bubulcum*, & Hieronymus *armentarium.* Tamen eumdem pastorem fuisse apertè docet versus sequens, *Et sumpsit me Dominus* מאחרי הצאן *à tergo ovium, & caprarum*, ut de *Davide* dicitur *Psal.* 78. v. 71. מאחר עלות *à tergo fœtarum adduxit eum.* Sed & ex ipso Prophetiæ titulo id evincitur, *Verba* Amosi, *qui fuit* בנוקדים *in opilionibus è Thekoa*, de qua voce nos suo loco.

Vellicans sycomoros.] Ita *Hieronymus* pro *Hebræo* בולס שקמים *boles sikmim*, & *Græco* κνίζων συκάμινα in versione *Seniorum.* Sycomori scilicet *agrestes afferunt ficus, quæ, si non vellicentur, amarissimas caricula faciunt, & à culicibus corrumpuntur. Hieronymi* verba sunt, quibus non absimile est, quod se à quodam audivisse profitetur *Theodoretus*, Ὡς ὁ τούτων καρπὸς οὐ πεπαίνεται μὴ πρότερον τομήν τινα βραχεῖαν δεξάμενος, *Horum fructum non maturescere, nisi prius brevem quamdam incisionem exceperit.* Quæ sumpta sunt ex Naturæ Scriptoribus. Ita enim *Theophrastus* Hist. lib. 4. c. 2. Πέττειν οὐ δύναται ἂν μὴ ἐπικνισθῇ· ἀλλ' ἔχοντες ὄνυχας σιδηρᾶς ἐπικνίζουσιν· ἃ δ' ἂν ἐπικνισθῇ, τεταρταῖα πέττεται. *Maturescere non possunt, nisi vellicentur. Proinde unguibus ferreis vellicant: &, postquam vellicatæ sunt, quarto die maturescunt.* Et *Dioscorides* lib. 1. Φέρει δὲ καρπὸν μὴ πεπαινόμενον δίχα τοῦ ἐπικνισθῆναι ὄνυχι, ἢ σιδήρῳ. *Fert fructum, qui non maturescit, nisi vellicetur ungue, vel ferro*, pro eo, quod Theophrastus, *unguibus ferreis. Plinius* lib. 13. cap. 7. *Ficus est prædulcis sine granis interioribus, perquam fœcundo proventu, scalpendo tantùm ferreis unguibus; aliter non maturescit.* Hesychius, Κνίζων συκάμινα, τουτέστι κεντῶν, ὥστε γενέσθαι πέπειρα. *Vellicans sycamina, id est, pungens, ut matura fiant. Avicenna* capite جميز quem *Latinus* Interpres miserè decurtavit,

ليس ينضج دون ان يشرط بمخلب من حديد

Non maturescit, nisi incidatur ungue ferreo. Hæc ad *Seniorum*, & *Hieronymi* versionem. Jam, si lubet alios quoque Interpretes consulere, omnes in diversa abeunt. *Chaldæus* ita habet, שקמים לי בשפלתא *Sycomori mihi erant in planicie.* Syrus, ܠܩܛ ܦܩܐ ܕܫܩܡܐ *colligens sycomoros:* quomodo etiam *Arabs.* Theodotio, χαρακῶν συκαμίνους, *pedamentis fulciens sycomoros.* Nunquid potius χαράσσων, *incidens?* Symmachus, ἔχων συκομόρους, *habens sycomoros:* Aquila, ἐρευνῶν, *scrutans*; quia *Chaldaicè* בלש est *scrutari*, & *perquirere.* Neque aliter explicat *Selomo Jarchi.* Aliam interpretationem petit *Kimchius* ex *Talmudicis*, quibus בלס est *commiscere.* Vult igitur בולס hic eum dici, *qui sycomori fructum cum rebus aliis miscet, quas pecori subministret.* Absurdè, cum συκάμινα non sint pecorum cibus. Superest *Aben Ezra*, in quo בולס ex *Arabismo* explicatur מיבס *exsiccans*, quomodo in *Giggeio* legas ابلس *exsiccavit.* Quin in *Lexicis Arabum* ابلس *ablasa* idem est, quod ييس jaïsa, *desperavit, unde* ابليس iblîso, *Diabolus*; quia desperat de Dei misericordia. Sed pro ييس insigni errore uterque legit يبس jabasa, *siccus fuit*, aut *exsiccavit.* Verum, his missis, aliud mihi venit in mentem. Tam *Arabicâ*, quam *Æthiopicâ* lingua بلس *balas* est *ficus. Alcamus*, البلس ثمر كالتين والتين نفسه Albalaso, *fructus ut ficus, & ficus ipse.* Hinc in versione *Psalmorum Æthiopica* ወበለሶሙ: *& ficus eorum*, Psal. 104. v. 31. Vide & *Æthiopum* versiones *Cant.* 2. 13. *Hab.* 3. v. 17. *Matth.* 7. v. 16. & 21. v. 19. &c. *Marc.* 11. v. 13. &c. *Luc.* 6. v. 44. & 13. v. 6. & 21. v. 29. *Joh.* 1. v. 48. 50. *Jac.* 3. v. 12. *Apoc.* 6. v. 13. ubi pro *ficu* vox eadem constanter usurpatur. Sed & pro שקמות *sycaminis* occurrit *Psal.* 78. v. 47. Ergo ut בלס Nomen est *ficus*, vel *sycaminus*, inde formatum בלס Verbum erit *ficare*, vel *sycaminare*, si verbo datur venia. Cujusmodi verba *Græci* multa habent, ut συκάζειν, ἀποσυκάζειν, ἐρινάζειν, ὀλυνθιάζειν, θριάζειν, ἀποθριάζειν. In his συκάζειν in *Hesychio* est τὰ σῦκα τρώγειν, *ficus edere*, & ἀποσυκάζειν idem. At in *Aristophanis Avibus* συκάζειν est τὰ σῦκα ἐκλέγειν, *ficus colligere.* Et in *Equitibus* ἀποσυκάζειν propriè τὸ ἀποθλίβειν τὰ σῦκα, ἢ ὠμά, ἢ πέπειρα, *ficus premere, ut scias, an matura sint, necne.* Unde per Metaphoram δοκιμάζειν. In *Polluce* συκάζειν est τὰ ἔρνια (lege τὰ ἐρίνεα) συλλέγειν, καὶ περιαρτᾶν, *grossos*, seu *ficus immaturas colligere, & ex caprifico suspendere*, ut demorsæ à culicibus, quas generat caprificus, citiùs maturescant. *Caprificari* uno verbo dixit *Plinius*, ut *Theophrastus* ἐρινάζειν, & ὀλυνθιάζειν.

Et

Et quia θρία ſunt *folia ficûs*, θριάζειν eſt φυλλολογεῖν τὴν συκῆν, *ficuum folia decerpere* collucandi gratiâ. In *Polluce* (lib. 7. cap. 32.) perperam ſcribitur κυθριάζειν. Unde compoſitum ἀποθριάζειν. Vide *Heſychium* in ἀποτεθρίακεν. Ex exemplis allatis apparet, iis verbis, quæ ficta ſunt ex variis ficuum nominibus, ſignificari quidquid ad eorum curam pertinet. Quidni pari ratione, cum בלס *ficum*, & *ſycaminum* ſonet, בולס is rectè dicatur, *qui ficus colit*, & *ſycaminos*, quaſi ὁ συκάζων, ὁ ἐρινάζων, ὁ ὀλυνθιάζων, ὁ ἐπικνίζων, ὁ θριάζων, & ſi quid aliud in ficûs cultura requiritur. Quod ne quis putet alienum ab *Hebrææ* linguę genio, etiam à כרם *vinea*, כורם in Scriptura paſſim dicitur *is, qui colit vineas*. Porrò ſycomori fructus in *Dioſcoride* eſt ἄτροφος, & κακοςόμαχος. In *Aëtio* facilè corrumpitur. *Athenæi* libro tertio ſcribit *Andreas Medicus* ἄρτους τινὰς ἐν Συρίᾳ γίνεσθαι ἐκ συκαμίνων, ὧν τοὺς φαγόντας τριχοῤῥυεῖν, *in* Syria *ex ſycomoris panem confici, cujus eſu capilli defluant*. Itaque non videtur hic fructus eſſe magnæ rei. Et cum agnoſcit *Amos* ſe neque *Prophetam* fuiſſe, neque *Prophetæ filium*, ſed *bubulcum*, *ſycomoros vellicantem*, idem eſt, ac ſi dicat, ſe infimæ ſortis homuncionem, & in re tenui natum, ita ut miſeram vitam parco & frugali victu ægrè ſuſtinuerit, ne cogitâſſe quidem de Prophetico munere inter *Iſraëlitas* obeundo, donec ad id ſuſcipiendum vis major illum impulerit, hoc eſt, divina inſpiratio.

Hic obiter de boum ſtimulo, qui *Hebraicè* vocatur מלמד *malmad*, à Verbo למד *lamad*, *diſcere*; quaſi διδακτικὸν dixeris, quod eo bos edoceatur, & erudiatur quaſi. Unde *Thargum* Eccleſ. 12. 11. היכמא דמאלף תורתא *ut qui bovem edocet*. Et bovem hinc אלוף quaſi *edoctum* dici ſuo loco (*) obſervavimus. Et עגלה מלמדה, *vitulam edoctam*, Oſ. 10. 11. cui opponitur עגל לא למוד, *vitulus nondum edoctus*, Jer. 31. 18. Itaque etiam *Talmudicâ* linguâ *ſtimulum bovis* ideo מרדע *marda* dici volunt, quod ſit מורה דעת לפרה *juvenco ſcientiam edocens*. Ita habetur in *Vajekra Rabba*, ſect. 29. Quod tamen haudquaquam probo, quia hujuſmodi compoſitiones apud *Hebræos* parùm uſitatæ ſunt. Sed ab *Arabico* نزح quod *pungere*, & *fodicare* eſt, primo factum eſt מדע pro *ſtimulo*, deinde מרדע inſerto *Res*, ut in vocibus, ערגל, & פרנק, & שרנק, & פרציד, & שרביט, & גרמיד, & דרמשק, & ſimilibus. *Jud.* 3. 31. *Samgar* ſtimulo boum ſexcentos *Philiſtæos* percuſſiſſe legitur. Quod an ſolus fecerit, aut tumultuaria ruſticorum turma comite, cujus Ducem ſe præſtiterit, Scriptura non definit. Utut ſit, hoc notabile, quod, non alio telo, quàm boum ſtimulo inſtructus, viros egregiè armatos non ſolum aggreſſus ſit, ſed & fregerit. Quale eſt, quod *Iliad.* ζ. *Lycurgus*, eodem telo armatus, circa *Nyſam* fugat *Bacchi* copias, & ejus nutrices,

(*) Cap. 28. supra pag. 279. lin. 45.

> Θύσθλα χαμαὶ κατέχευεν, ὑπ' ἀνδροφόνοιο Λυκούργου
> Θεινόμεναι βουπλῆγι· Διώνυσος δὲ φοβηθεὶς
> Δύσεθ' ἁλὸς κατὰ κῦμα. ---

Thyrſos in terram projecerunt, ab homicida Lycurgo *boum ſtimulo percuſſæ. Et ipſe* Bacchus *territus maris fluctus ſubiit*. Proinde *Nonni Dionyſ.* lib. 20. *Lycurgus Bacchum* ita compellat:

> Εἰ κεραοῖς Σατύροισι, κερασφόρε Βάκχε, κελεύεις,
> Ὑμέας, ἶσα βόεσσιν, ὁμῷ βουπλῆγι δαμάσσω.

Si cornutis Satyris, *O cornute* Bacche, *imperas, vos, boum inſtar, ſimili ſtimulo domabo*. Ibidem hæc pugna deſcribitur --- ἐγγύθι Καρμήλοιο, *prope Carmelum*, montem in *Judæa* notiſſimum. Et fortaſſe *Lycurgus* idem eſt cum noſtro *Samgare*. *Arabs* Interpres non *ſtimulo*, ſed بفاس البقر *ſecuri boum*, id eſt, πελέκει βοῶν ἀναιρετικῷ, *Samgarem* pugnâſſe ſtatuit. Quomodo apud *Homerum* βουπλῆγα ſumi non pauci volunt. Quibus ſcilicet viſum eſt ad *Bacchi* decus id pertinere, ut bipenni ceſſerit potiùs, quàm ſtimulo boum. Ita *Samgarem Arabs* bipenni maluit inſtruere, ut non ſolum commodius, ſed & honeſtiùs pugnaret. At ille hâc ſua prudentia Sacri Scriptoris ſcopo repugnat, qui hanc pugnam nobis proponit, ut rem inſolitam, & paradoxam. Quamvis βουπλῆγα ſic ſumant *Græcorum* etiam nonnulli, ut *Oppianus*, qui βουπλῆγα vocat ἀμφίτομον, *Halieut.* lib. 5. verſ. 257. Ἀμφίτομον, id eſt, *ancipitem*: quod non eſt *ſtimuli*, ſed *bipennis* Epithetum. *Hieronymus*, qui *vomerem* reddit, *Græcos* habuit, quos ſequeretur. At ipſi *Græci* cur hic habeant ἐν τῇ ἀροτροπόδῃ, nullus capio. Ut neque cur, qui *Hebræis* eſt *Samgar*, & *Græcis* Interpretibus Σαμεγὰρ, & *Joſepho* Σανάγαρος, à *Suida* vocetur Ἀνδώθ. Sunt, qui Ἀὼδ corrigant. Sed per litterarum ſeriem non licet quidquam mutare. Neque *Aod* idem cum *Samgare* fuit. Hic ſucceſſor, ille anteceſſor. *Sangaris* nomen in uſu fuit etiam apud *Phrygas*, qui *Sangarium* fluvium à *Sangari*, ſeu *Sagari* quodam dictum volunt, ibi ſubmerſo, immiſſo furore à *Cybele* Deûm matre, cujus numen ille ſpreverat.

Aliud eſt *ſtimuli* nomen דרבן *darban*, 1 Sam. 13. 21. ubi *Iſraëlitæ* leguntur iviſſe ad *Philiſtæos*, להציב הדרבן *ad aptandum ſtimulum*: quod *R. Selomo* exponit, לחדדו בראשו לנועצו ולהציבו בתוך המדרע *ad acuendum caput illius, & infigendum, & conſtituendum eum in conti medio*. Nec multò aliter *Kimchius*. Sic *Arabicè* نصاب eſt *enſis, cultri, ſecuris*, &c. *manubrium*: & أنصب *manubrium indere*. Itaque דרבן *darban*, non ſignificat *ſtimuli contum*, ſed *ferreum aculeum contò inditum*. In quo differunt מלמד & דרבן. Nam מלמד propriè *contus* eſt, in quem aculeus inditur. Hinc *Talmudici* in *Kelim*, capite nono, בוש שבלע את הצנורת מלמד שבלע את הדרבן *Fuſus; qui vorat verticillum; & contus, qui vorat ſtimulum. Vorare* Hebræâ phraſi eſt *in ſe recipere quod inſeritur*. Sic fuſus verticillum recipit, quod pro axe habet, & contus aculeum infixum. Vocis דרבן *darban*, originem, *Hebræis* prorſus ignotam, ex *Arabica* lingua ſcimus, qua ذرب daraba *acutum eſſe*, ذرب darib *acutum*, ذربة dirba, & ذراب durab *acumen* ſignificat. A voce דרבן *darban*, Phœnices *Drepano* feciſſe nomen alibi obſervavimus; quia in portu *Drepanitano* terra deſinit in longum acumen: ut in *Achaiæ* promontorio *Drepano*, quod alio nomine Ῥίον nonnulli dictum volunt, παρὰ τὸ ῥαΐζειν τὸ καταλήγειν εἰς ὀξὺ, *eò quod in acutum deſinit*.

A Singulari דרבן *darban*, fit Plurale דרבנות *darbanoth*, quo *Solomon* eleganter utitur *Eccleſ.* 12. *v.* 11. ubi *dicta Sapientum* ait eſſe כדרבנות וכמשמרות נטועים *ut aculeos, & clavos infixos*. Ita *Lucianus* de *Nigrino* Philoſopho, Κατὰ τὸν Κωμικὸν ὡς ἀληθῶς ἐγκατέλιπέ τι κέντρον τοῖς ἀκούουσι. *Juxta Comicum quàm verè auditoribus aculeum quemdam reliquit*. In *Nigrinum* ita transferens quod de *Pericle* dixerat Comœdia vetus. *Cicero* lib. 3. *De Orat. Quid* Pericles? *cujus in labris veteres Comici leporem habitâſſe dixerunt, tantamque in eo vim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinqueret*. Et *Valerius Maximus* lib. 8. cap. 9. *Veteris Comœdiæ maledica lingua, quamvis potentiam viri perſtringere cupiebat, tamen in labris ejus hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare: inque animis eorum, qui illum audierant, quaſi aculeos quoſdam relinqui prædicabat. Eupolidis Demos* intellige, in quibus de *Pericle* inter cætera hæc habebantur,

> Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν,
> Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
> Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Quædam insidebat Suada *labris illius,*
Mulcebat arte tantâ, ut unus linqueret
Fixos in animis audientium aculeos.

Citat *Plinius* lib. 1. *Epist.* 19. & de suo hæc addit, *Relinquere verò aculeum in audientium animis is demùm potest, qui non pungit, sed infigit.* Quæ *Christianus*, aut *Judæus* si dixisset, putaretur allusisse ad verba *Solomonis*, quibus cum aculeis, & clavis infixis, verba Sapientum conferri notavimus. Planè diverso sensu *Æschyli* grandia verba vocat *Aristophanes* ῥήματα γομφοπαγῆ, *verba clavis connexa*, id est, juxta *Scholiastem*, ἀκριβέστατα, πολυσύνθετα, σκληρὰ, καὶ ἦχον ποιοῦντα, ὥσπερ αἱ κεκαρφωμέναι σανίδες, *accuratissima, plurimùm composita, dura, & sonora, ut sicci asseres.*

De stimulis hoc unum addo, *Christum*, è cœlis *Hebraicè Paulum* alloquentem, inter cætera dixisse, *Durum est tibi contra stimulos calcitrare*, Act. 9. 5. & 26. 14. Quod Proverbium, à bobus refractariis sumptum, *Græci* quoque & *Romani* Scriptores passim usurpant. *Æschylus* in *Agamemnone* versu 1620.

Πρὸς κέντρα μὴ λάκτιζε, μὴ πήσας μογῇς,

Contra stimulos ne calcitra, ne patiendo labores. Et in *Prometheo vincto*, versu 321.

Οὔκουν, ἐμοί γε χρώμενος διδασκάλῳ,
Πρὸς κέντρα κῶλον ἐκτενεῖς.

Non igitur, me magistro usus, contra stimulos membra extendes. In *Euripidis Bacchis* dicit Nuntius versu 793.

Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι θνητὸς ὢν Θεῷ.

Potiùs illi sacrificarem, quàm Deo infensus adversus stimulum calcitrarem, mortalis cum sim. Pindarus in fine *Pythiæ* secundæ,

Φέρειν δ' ἐνελαφρῶς
Ἐπαύχιον λαβόντα
Ζυγὸν, ἀρήγει· ποτὶ κέντρον δέ τοι
Λακτιζέμεν, τελέθει
Ὀλισθηρὸς οἶμος. ---

Ferre autem leviter super cervicem jugum, quod sumpseris, prodest: at contra stimulum calcitrare, est lubrica via. Ad quæ verba *Scholiastes*, Ἡ δὲ τροπὴ ἀπὸ τῶν βοῶν· τῶν γὰρ βοῶν οἱ ἄτακτοι κατὰ τὴν γεωργίαν, κεντριζόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀροῦντος, λακτίζουσι τὸ κέντρον, καὶ μᾶλλον πλήττονται. *Figura est à bobus* sumpta. *Boves enim refractarii, cum ad arationem ab agricola punguntur, in stimulum calcitrant, & eo gravius feriuntur.* *Terentius* in *Phormione*, Actûs primi Scenâ secundâ,

Nam quæ inscitia est
Adversum stimulum calces

supple *jactare? Plautus* in *Truculento*, Scenâ *Lepidè* (a)

--- *Si stimulos pugnis cædis, manibus plùs dolet.*

Qui Scriptores cum omnes *Christi* adventum præcesserint, absit tamen, ut credamus *Christum* ex iis sumpsisse quidquam: quod esset fontem limpidissimum ex lacunosis rivulis derivare. Quomodo *Platonici* illi, qui *Christum* ex *Platonis* scriptis multum profecisse asserebant, & quidquid habet eximium inde hausisse. Quos in libro *De Sacramentis*, sive *De Prophetia*, qui hodie non extant, confutavit (b) *Ambrosius.* At nobis hic sufficiet id observâsse, quod in rem nostram est, nempe hæc in *Mose* (c) legi, qui *Æschylum*, & *Pindarum* mille circiter præcessit annis, *Saginatus est rectus*, ויבעט *& recalcitravit*, nempe in Legis stimulos, quibus ad officium urgemur. Et 1 *Sam.* 2. *v.* 29. למה תבעטו בזבחי *Cur in sacrificia mea recalcitrâstis?* Et *Os.* 4. *v.* 16. in *Thargum*, כתורא דאתפטם ובעט *Ut bos, qui saginatus est, & recalcitrat, ita rebellis fuit propter multitudinem bonorum* Israël. In his porrò Prophetis fuit spiritus *Christi* Propheticus, 1 *Pet.* 1. 11.

(a) *Act.* 4. *Sc.* 11. *v.* 55.

(b) *Augustin. Epist.* 34. & *De doctrina Christ. l.* 2. *cap.* 28. & *Retract. l.* 2. *c.* 4.

(c) *Deut.* 32. 15.

CAPUT QUADRAGESIMUM.

Leges de Bobus.

Boves olim in quo pretio. Exod. 21. 28. *&c. Leges de bove cornu-peta. Si quem occiderit, lapidabitur juxta Legem*, Gen. 9. 5. *Quod factum quatuor de causis.* Romani *bovis cornu-petæ cornu fœno circumligabant.* Solon *canem, qui momorderat, noxæ tradere jussit.* Draconis, & Thasiorum *Leges etiam in* ἄψυχα, *quæ læserant.* Theagenes *pugil, cur dictus* Nicon. *Bovis cornu-petæ caro per Legem immunda. Dominus quoque morte mulctatus, si monitus non recluserit.* Judæorum *ad hanc Legem exceptiones. Capitalis pœna quo casu in pecuniariam mutata. Pro servo cæso triginta sicli, quo pretio* Christus *venditus, qui servi formam acceperat. Leges* Salicæ *similes.* Bovis *nomine intelligi quodvis aliud animal noxium, quod tamen* à Samaritano *perperam in Sacrum Textum intrusum est. Damni tenetur, qui cisternam aperit, in quam cadat bos alienus. Hujus Legis minutias* Maimonides *quàm pensiculatè excutiat. Lex de bove, qui bovem alienum cornu feriit. Inde alia multa per Analogiam colligi. Cum reliqua furta nonnisi dupli restitutione Lex puniat, cur pro ove quadruplum, & pro bove abacto quintuplum repetat.* 2 Sam. 12. 6. ארבעת״ים, *licet Duale, tamen nonnisi* quadruplum *significat, ut Lat.* quadrigeminus, trigeminus, septemgeminus, *nonnisi* quadruplum, triplum, septuplum. *In* Ausonii *Gripho, qui sint* tergemini vigiles. *Quatuor vigiliæ* Romanis, *sed* Hebræis *solùm tres. Fur, qui non habet unde reddat, vendatur.* Judæi *hanc Legem sic emolliunt, ut propè abrogent. Qui bovem ipsum furto ablatum reddit, cur nonnisi dupli teneatur. Lex eadem* Athenis. Gellius *emendatus.* Judæorum *exceptiones. Lex de pecude, quæ in agro pauperiem fecit. Leges de bove deposito, surrepto*, &c. *Bos errans, sive fratris, sive inimici, reducendus.* Jonathanis *prava exceptio. Lex de bove, & asino, vel fratris, vel inimici, in via lapso*, Deut. 22. 4. & Exod. 23. 5. *Cujus Legis obscurissima verba crucem figunt Interpretibus. In illam conjectura duplex. Lex quæ vetat arare cum bove & asino simul, quàm variè accepta. Bovem triturantem* Græci *olim capistrabant, alii quoque populi; quod Lege Dei vetitum. Varia capistri genera*, φίμος, fiscella πανσικάπη, *etiam servis indita. Aliæ rationes, quibus ab esu boves arcentur. Hæc omnia Lege prohibita. Legis scopus. Leges ceremoniales de bove.* Romæ *bovem, qui in specum decidisset, feriis liberare licebat, ut* Luc. 13. 15. & 14. 5.

Boves quanti fecerint prisci mortales cùm alii Scriptores docent, tum maximè *Pausanias* in *Messeniacis*, cujus hic locus unus erit instar omnium. *Præterquam quod* Iphicli *boves* Neleus *expetivit*, Herculi *etiam imperavit* Eurystheus, *ut, cum in* Hispania *præclaras specie boves esse comperisset*, Gerionis *inde armentum abigeret. Sed & ejusdem pecoris ex* Erythea *abacti mirâ fuisse cupiditate incensum* Erycen *in* Sicilia *ex eo constat, quod, cum in luctæ certamen cum* Hercule *descendisset, hinc* Herculis *boves, illinc* Erycis *regnum præmia victori proposita fuerunt. Testatum etiam in* Iliade *reliquit* Homerus, Iphidamantem, Antenoris *filium, inter sponsalia dona, primò centum boves socero suo dedisse. Quæ omnia satis perspicuo argumento sunt, bobus imprimis priscos illos homines delectatos.* Inde est, quod Scriptura inter opes Veterum, *Abrahami* puta,

Isaaci, *Jacobi*, *Jobi*, &c. semper memorat boves. Et boum fœcunditas est in censu benedictionum, *Deut.* 7. 13. & 28. 4. & *Psal.* 144. 14. ut eorumdem sterilitas, vel abactio in pręcipuis maledictionibus, *Deut.* 28. 18. 51. *Jerem.* 51. 23. *Habac.* 3. 17. In *Exodo* denique, & *Deuteronomio* non paucæ occurrunt Leges de bobus, quas obiter explicare, quo ordine sese offerunt, non erit prorsus extra rem.

Exod. 21. 28. & sequentibus, quædam habentur Leges de bove cornu-peta, quarum prima hęc est, *Si bos cornu-peta percusserit virum, aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes ejus, dominusque bovis erit innocens.* Casus est, non solùm *si percusserit*, sed *si percusserit ictu lethali.* Nam, si quis à bove cornu-peta citra mortem læsus fuisset, dabatur compensatio; & tenebatur bovis possessor quoquo modo providere, ne in posterum tale quid accideret: at, si bos percusserat ictu lethali, lapidibus obruebatur, juxta Legem statim à diluvio promulgatam, *Gen.* 9. 5. *Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu omnium bestiarum.* Non, quod bos sit propriè reus; neque enim vitium, aut virtus in brutum animal cadunt: sed id fiebat propter homines, in quorum usum bestiæ creatæ sunt. Primo enim dominus, qui hoc malum non satis præcaverat, bovis sui jactura mulctabatur. Secundo, hoc exemplo alii monebantur, ut cautiores essent. Tertiò, Deus sic docebat homicidium crimen esse gravissimum, cum ejus pœna etiam ad belluas aliquo modo pertineret. Quartò, cædendo animal, qui hominem lethaliter percusserat, & poterat in posterum alios pari ratione cædere, vitæ, & securitati hominum consulebatur. *Romanis* quidem satis fuit τῶν κυριττόντων τῶν βοῶν, ὑπὲρ τοῦ φυλάττεσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, χόρτῳ περιελίσσειν τὸ κέρας, *bobus cornu-petentibus, ut obvii sibi caverent, cornu fœno circumligare.* Ita *Plutarchus* in *Crasso.* Cujus moris rationem idem exquirit *Quæst. Rom.* 71. Et, eo alludens, *Horatius* Sat. 4.

Fœnum habet in cornu, longè fuge.

Et *Hieronymus* in *Apologetico* ad *Domnionem*; *De nobis quoque dici potest, Fœnum habet in cornu*, &c. Sed boves cornu-petas, quamvis hoc signo notatos, semper vitare non est cujusvis. Et eos mactâssent justiùs quàm canes, quos quotannis crucifigebant in illorum memoriam, qui nocturnam *Gallorum* in Capitolium irruptionem latratu non indicaverant. Unde *Plinius* lib. 29. cap. 4. *Supplicia annua pendunt inter ædem* Juventutis *&* Summani, *vivi in furcas sambucea arbore fixi.* Ita *Solon Athenis*, ut *Plutarchus* auctor est, Κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον. *Canem, qui momordit, noxæ tradere jubet quadricubitali catenâ vinctum.* Quod, inquit, factum πρὸς ἀσφάλειαν, *ad indemnitatem.* Sed & *Draco* sanxerat etiam τὰ ἄψυχα, ἐάν τινα ἐμπεσόντα ἀποκτείνῃ, ὑπερορίζειν, *inanimata* (puta ligna, lapides, ferrum) *quorum casu cædes alicujus facta sit, finibus ejici.* Legis meminêre *Demosthenes* contra *Aristocratem*, *Æschines* contra *Ctesiphontem*, *Pollux* libri octavi capite decimo, *Pausanias* quoque in *Atticis*, & in *Eliacis posterioribus.* Ubi *Thasios* etiam narrat pugilis *Theagenis* statuam, latâ sententia, in mare ideo dejecisse, quod ruina sua quemdam oppressisset. Quod idem de *Nicone* narrat *Suidas.* Sed fallor, aut *Theagenis* cognomen fuit Νίκων, illi inditum, quia luctâ, pancratio, cursu, & reliquis certaminibus, *Nemeæ*, *Olympiæ*, atque in *Isthmo* semper victor, ἔλαβε στεφάνους, ὥς φασι, χιλίους καὶ τετρακοσίους, *coronas accepit, ut ajunt, mille & quadringentas.* Ita *Suidas* in Νίκων. Neque aliter *Pausanias* de *Theagene*, nisi quod, millenario prætermisso, coronas solùm quadringentas illi tribuit.

De bove cornu-peta Lex addit, *non comedi carnes ejus.* Ad quæ verba *Maimonides* Tractatûs *De cibis vetitis* cap. 4. sect. 22. *Quomodo posset comedi, postquam lapidibus est obrutus, cum sit cadaver? Sed Scripturæ scopus alius non est, quàm ut te doceat, quod quamprimùm lata est lapidationis sententia, vetitus est, & sit ut bestia immunda. Ita ut, si quis, hanc sententiam præveniens, illum legitimè mactet, tamen ejus usus sit interdictus, & vapulet quisquis è carne ejus comederit quantum olivam. Proinde, cum lapidatus est, neque venditur, neque datur canibus, neque* Cuthæis, *&c.* Addunt nonnulli, bovis homicidę carnem pro polluta, Lege ceremoniali, censeri; quasi hanc comedere sit humana carne vesci.

Interim dominus sola bovis jactura mulctabatur; siquidem bos tum primùm incepisset cornu ferire. At, si monitus bovem suum huic vitio esse obnoxium, non prospexisset, tum non bos solus, sed & dominus mortis erat reus. Quod in Lege disertè habetur, *Quod si bos cornu-peta fuerit ab heri & nudius tertius, & contestati sint dominum ejus, nec recluserit eum, occideritque virum, aut mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominos quoque ejus occident.* Sed *Hebræi*, ut hanc legem emolliant, diversas exceptiones adhibent. *Maimonides* Tractatûs *De damnis* cap. 6. sect. 2. contestationem nullam esse docet, אלא בפני הבעלים ובפני בית דין *nisi fiat coram dominis, & coram Magistratu.* Et sectione prima vult agi de bove, qui ferîit tribus diversis diebus. Nam, si probetur uno die plures ferîisse, אפילו מאה פעמים אין זה מועד *vel centum vicibus, non is est contestatus.* *Jonathan* quoque in *Paraphrasi*, ואסתהד על אנפי מריה תלתי זמני *Et contestatio facta sit in os domini ejus tribus vicibus.* Sed hoc pessimum, quod verba Legis, *Et dominum quoque ejus occident*, idem Interpres sic reddit, ואף מריה יתקטל במיתותא דמשתלחא עלוי מן שמיא *Atque etiam dominus ejus interimetur, morte illi cœlitus immissa.* Itaque cum Lex velit in dominum bovis judiciaria pœna animadverti, iste, hac Lege antiquata, rem soli Deo committit. Tamen quia in certo casu hęc pœna mortis gravior videri potuit; puta, si bos ferîit provocatus, aut ruptis vinculis, quibus detinebatur, aut per servi negligentiam, cui à domino commissus fuerat: Deus, judicibus permittens capitalem pœnam quandoque in judiciariam commutare, *Si redemptionis pretium*, inquit, *ei fuerit impositum, tum det pretium redemptionis suæ, planè ut ei fuerit impositum*, id est, juxta *Jonathanem*, ככל מה דישוון עלוהי סנהדרין דישראל *prout de eo æstimaverint Sanhedrin*, seu συνέδριον *Israëlis.* Et juxta *Maimonidem* cap. 11. *De damnis*, כמו שראו הדיינין שהוא דמי הנהרג הכל לפי שוויו של נהרג *prout videbunt judices pretium esse occisi, omnino juxta æstimationem illius.* Cedet autem hoc pretium ליורשי הנהרג *occisi hæredibus.* Et, si uxor fuerit cæsa, ליורשיה מאביה ואינו לבעל *hæredibus ejus ex familia patris, non viro.*

Sequitur in Lege Dei, *Si filium, aut filiam bos percusserit, idem de eo statuetur. Sed, si servum, aut ancillam percutiat, triginta siclos argenteos domino dabit* (bovis dominus) *& bos lapidibus obruetur.* Quia quod de viro, & muliere, à bove percussis, dictum fuerat, restringi posse videbatur ad patres, & matres familias, quorum ut jactura major est, ita vita pretiosior; hic additur, de liberis eamdem esse Legem. Quod tamen ad solos *Israëlitarum* liberos referunt *Jonathan* & *Onkelos*, qui hic habent אין לבר ישראל יגח תורא או לברת ישראל יגח *Si filium* Israëlis, *aut si filiam* Israëlis *bos cornu petat.* Nam præ illis nos fungi & numerus sumus, -- *& fruges consumere nati.* In *Maimonidis* capite undecimo, Si gravida mulier à bove percussa abortiat, etiamsi in illum contestatio facta sit, *domini bovis immunes sunt à pretio pro prole solvendo; quia Lex non condemnat pro pretio prolis, sed hominis.* At, ne dicam etiam liberos esse in hominum censu, in Lege disertè dicitur *pro filio, aut filia eamdem esse Legem.* Denique Divina Lex neminem pręter servos excipit, quibus à bove occisis, dominus bovis non-

nonnisi triginta siclis mulctabatur. Ad quæ *Maimonides*, *Et expiatio pro servis, sive sint magni, aut parvi; sive sint mares, aut fœminæ; mulcta est in Lege definita, nempe triginta sicli* כסף יפה *probi argenti, sive servus centum minis æstimetur, aut ne denarium quidem valeat. Et si quis* (post impletum servitii sui tempus, anno remissionis & Jubilæi) *differat habere* גט שחריר *literas manu-missionis, pro eo nulla est mulcta; quia non habet dominum, sed in libertatem jam est assertus.* At, ob id ipsum, quod liber est, mulcta major esse debuit, utpote pro libero homine, non quidem domino, sed illi ipsi solvenda. Cur *Jonathan* hanc Legem ad *Chananæos* servos restringat, nullus capio. Notandum est, *Jesum Christum*, qui formam servi acceperat, à proditore *Juda* triginta siclis (a) fuisse venditum; cum ipso pretio servi vita hic æstimatur. Cum Legibus, quas explicavimus, hanc componit *Bochellus* (b) ex *Salicæ* Legis Tit. 31. *Si homo ex aliqua quadrupede domestica occidatur, pro media parte leudi* (id est, *subditi hominis*) *dominus componat, & pro alia animal det; nisi pecoris dominus vitium antè non intellexerit.* Et alteram ex lege *Ricardi*, Tit. 4. *De damnis animalium; Qui bovem, aut taurum, aut aliam quadrupedem nocentem, aut vitiosam habuerit, antequam noceat, jubetur occidere: & si, post denuntiatum vitium à vicinis, non occiderit, & illud animal aliquem vulneret, vel occidat, tenetur damnum componere, ut de homicidio.* In qua lege hoc observandum, bovi, & tauro addi quamvis *aliam quadrupedem nocentem.* Quod ipsum in *Mosis* Legibus de bove analogica ratione debet subintelligi. Neque id ab *Hebræis* est prætermitum. *Maimonides* statim initio libri *De damnis*, *Quodcunque animal est in potestate hominis, si noceat, dominus tenetur sarcire damnum, quod à possessione sua est illatum. Cùm enim dicitur:* "Cum bos alicujus "bovem alterius percusserit, *cum bove idem sunt reliquæ pecudes, feræ item, & aves. Scriptura enim de bove non agit,* אלא בהווה *nisi exempli causa.* Et author libri *Chinnuch*, pag. 25. וככר נתרכו נזקי שור באדם ולאו דוקא שור אלא אפילו כל בהמה וחיה ועוף שהזיקו חייבין *Cùm multa referuntur damna bovis in hominem; non bos solùm, sed etiam omne jumentum, fera, & avis, quæ damnum inferunt, Lege tenentur.* Itaque in toto hoc contextu *Samaritanum* exemplar pro *bove* habet ࠔࠅࠓ ࠀࠅ ࠊࠋ ࠁࠄࠌࠄ *bovem, aut quamvis bestiam*, aut etiam ࠁࠄࠌࠄ *bestiam* simpliciter pro ࠔࠅࠓ, seu *bove*; id est, nomen Genericum pro Specifico. Quod quidem in *Paraphrasi* ferri potuit, sed in ipsum Textum *Hebraicum* intrudi non debuit, nisi ab iis, qui putent se Deo plus sapere; ut rectè omnino observat vir summus *Jo. Henricus Hottingerus* in *Anti-Morinianis* suis, sect. 71.

(a) Matth. 26. 15.

(b) In Legibus Politicis V. & N.T. tit. 31.

Excipit alia Lex de bove, & asino, ejusdem capitis versibus 33. & 34. *Si quis aperuerit cisternam, vel foderit, nec operuerit eam, ceciderítque in eam bos, aut asinus, dominus cisternæ reddet jumenti pretium, & restituet domino ejus, & quod mortuum est erit illius.* Rectè supplet *Jonathan* בשוקא *in vico*, aut *platea publica.* Nam in proprio fundo cisternam licet fodere, & aperire; non in communi, vel publico. Hinc *Maimonides* in Tractatu *De damnis*, capitis duodecimi statim initio, החופר בור ברשות הרבים *Qui fodit cisternam in loco, qui est potestatis multorum*, id est, communi, & publico. Ibidem omnes hujus Legis minutias, mirâ ἀκριβείᾳ, quasi ad trutinam exigit. Sic sectione prima docet reum esse cisternæ dominum, si cadat, & moriatur in ea bos, aut asinus, aut aliud quodvis animal, etiamsi cisterna plena sit גזות של צמר *lanâ detonsâ*, aut alia re hujusmodi; quia dicitur, *Dominus cisternæ restituet.* Sectione secunda docet ex æquo esse reos, qui fodiunt cisternam in loco communi, & qui in proprio defossam in loco communi aperiunt, aut prope vicini prædium. Eos quoque hac Lege teneri, qui, postquam in proprio fundo cisternam foderunt, & aperuerunt, fundum illum publici juris faciunt, excepta solâ cisterna: at eum esse immunem, qui tam fundum, quàm cisternam, aut cisternam saltem fecit publici juris, aut Deo consecravit; quia dicit Lex, *Cisternæ Dominus restituet*, qualis non est amplius. Sectione tertia, Quin si fossam illam aries, aut aliud animal foderit, dominum damni teneri, nisi repleat aut operiat: & idem esse, si ipse foderit, aut ab alio effossam emerit, aut dono acceperit; quia dicitur, *Fossæ dominus restituet*, undecunque illi devenerit hoc dominium. Sectione quarta, Tam reum esse, qui fossam aperit, quàm qui fodit, quia dicitur, *Si quis cisternam aperuerit, vel foderit.* Sed, si operiat כראוי *convenienter*, & si cariosum fiat operculum, & bos in medium fossæ decidat, & moriatur, liberum esse dominum, quia dicitur, *Si non operuerit eam.* Eâ igitur opertâ, liberum esse. Quod si operculum boves sustinere possit, sed camelos non item, & cameli, illàc iter facientes, illud fregerint, deinde boves in cisternam deciderint: si cameli non soleant illàc iter facere, liberum esse fossæ dominum, מפני שזה אונס *quia hæc fuit mera necessitas.* Sed, si cameli soleant illàc iter facere, אפילו לפרקים *quamvis nonnisi certis temporibus*, reum esse dominum. Et sectione quinta, Si tamen boves deciderunt, quia cariosum est operculum, etiam camelis sit illàc consuetum iter, & ratione camelorum in Legem peccaverit, eum nihilominùs esse liberum; quia boves non alia de causa deciderunt, quam propter ligni cariem. Sectione sexta, Si fossam quis reperit, & operuit, deinde rediens aperuit, fossæ dominum esse reum, & alterum istum liberum. Sed, si alter ille fossam pulvere obstruxerit, & postmodum refoderit, eum esse reum, quia, cum fossam pulvere obstruxit, prioris opus destructum est. Sectione septima, Si cisterna sit communis inter duos, & unus eorum transiens illam non operuerit, deinde transeat alter, qui nec ipse eam operiat, priorem esse reum, nisi situlas suas alteri tradiderit: sed, si tradiderit alteri, ut è cisterna hauriret, priorem esse liberum, & alterum teneri ad eam operiendam. Si postquam prior operuit, ignotus aperit, & posterior apertam reperiens non claudat, hunc esse reum: & semper solùm manere reum, donec prior resciverit cisternam esse apertam. Qui cum conduxit operarios, ut cedros exscindant, & operiant, quodcunque animal decidat, & moriatur intereà temporis, solum posteriorem ejus esse reum: sed exinde, si quæ moriantur, utrosque ex æquo esse reos. Sectione octava, Cum cisterna custodi traditur, hujus esse præstare damnum, modo ne sit stultus, aut puer, tum enim esse dominorum. Sectione nona, Cum quis cisternam operit situlis vicini sui, & vicinus eas repetit, atque aufert, dominum teneri damni. Sectionibus decima & undecima, Idem esse, si quis fodiat בור או שיח או מערה או חריץ *cisternam, aut foveam, aut speluncam, aut aquæ-ductum, modò altitudo sit* עשרה טפחים *decem palmorum*: nam in foveam minus altam cadi absque vitæ discrimine. Id tamen de fovea inaquosa accipiendum. Si enim aqua sit in fundo, unum aquæ palmum haberi pro duobus aridis. Sectione duodecima, Si unus fodiat cisternam decem palmorum, quam secundus ad vigesimum, tertius ad trigesimum palmum excavet, omnes esse ex æquo reos. Sed, si unus nonnisi novem palmos foderit, & alter decimum addiderit, aut ad palmi altitudinem cisternæ oram evexerit, istum solum esse reum. Sectionibus decima tertia & decima quarta, Si quis profundam fossam fodiat, & alter eam dilatet, & bos in eam decidens nonnisi ex exhalatione ejus moriatur, qui dilatavit liber est, quia minuit exhalationem: nam quo fossa latior, eò minor est exhalatio. Sed, si ipso casu bos moritur, eum esse reum, cum

bos

bos cecidit ex qua parte is dilatavit. Multa sunt hujusmodi usque ad finem capitis: de terræ aggere decem palmorum facto in loco publico, ex quo bos præceps cadat. De quali præcipitio idem judicium, quod de fovea; nempe, si bos sit cœcus, aut noctu cadat: nam si interdiu cadat bos oculatus, id fieri præter morem. Neque enim bovem oculatum interdiu in foveam, aut ex præcipitio in declive, cadere solere. Item de bestia, quę solùm læsa est; non item cæsa. De bestia polluta, quæ sepeliri debet, non comedi. De bestia, quæ in foveam cadit ipso illo tempore, quo foditur, non progrediendo, sed recedendo, fodientium strepitu absterrita. De bestia, quæ hoc ipso metu non cadit in foveam, sed ad oram foveæ, & moritur. De bestia, quam in foveam bos impellit, uter damni teneatur, bovis dominus, an foveæ. Et, si quis lapidem ponat ad oram foveæ, ad quem impingens jumentum cadat, uter sit reus, foveæ dominus, an qui lapidem apposuit. Et, si bos casu suo hominem interimat fodientem in loco publico, fossorne sit reus, an dominus bovis. Hæc ille, & plura alia, quæ consultò præterimus, ne lectori fastidium creent. Ex quo specimine abundè apparet, *Hebræos* veteres, ex quibus hæc desumpta sunt, fuisse in his minutulis ad superstitionem usque accuratos, dum negligebant τὰ βαρύτερα τῦ νόμυ, *quæ Legis graviora sunt:* quod illis jure merito *Christus* objicit *Matth.* 23. *v.* 23.

Exod. 21. v. 33. 34. *Si ferierit bos alicujus bovem proximi sui, ita ut moriatur, vendent bovem vivum, & pecuniam pretii ejus inter se divident; sed & mortuum divident. Aut si notum fuerit, bovem antea fuisse petulcum, nec custodiverit eum dominus ejus, reddet bovem pro bove, & qui mortuus est erit illius.* Pro quo *Jonathan*, ונבילתא ומושכא יהא דיליה *Ejusque cadaver & pellis erit illius.* Ad hanc Legem ita *Maimonides* cap. 1. libri *De damnis: Omne animal quod est in hominis potestate, si læsit, tenetur dominus reparare damnum; quia possessio ejus id intulit. Dicitur enim in Lege*, "Si feriat bos alicujus bovem proximi sui, &c. *Quod æquè pertinet ad omnes bestias, feras, & aves; cùm Lex de bove non agat, nisi* בהווה *exempli gratiâ. Et tantundem reddit, si læsit in iis, quæ jugiter solet facere per Legem creationis suæ: putà, si jumentum comedit fœnum, aut gramen, aut si pede suo nocuit iter faciens, tenetur damnum integrum reparare* מן היפה שבנכסיו *è præcipuis bonis suis: prout dicitur* Exod. 22. v. 5. "Optimum agri sui, & optimum vineæ suæ rependet. *Sed, si diversum quid faciat ab eo, quod jugiter solet, & in eo noceat, puta, si bos cornu feriat, aut mordeat, tenetur dominus restituere damni dimidium ex corpore jumenti ipsius, à quo damnum illatum est; prout dicitur*, "Et vendent bovem vivum, & divident pretium ipsius, *&c. Cum bos, minam unam valens, ferit bovem viginti minarum, & eum necat, & cadaver valet quatuor minas, dominus bovis deberet rependere octo minas, quæ facerent dimidium noxæ* (additæ scilicet dimidiæ parti pretii cadaveris) *Tamen non tenetur reddere, nisi ex corpore bovis, qui læsit; quia dicitur*, "Et vendent bovem vivum. *Proinde, si bos viginti nummorum occidit bovem ducentorum, cujus cadaver minam valeat, cadaveris dominus non potest dicere domino vivi bovis, Da mihi quinquaginta nummos. Quin ei dicetur, Penes te est bos, qui læsit, accipe eum, & abi; quamvis supra denarium non valeret.* Hæc ille tribus primis sectionibus. Sed idem sectione septima observat sic reparari damnum, cum jumentum noxium in læsi pascuum ingressum est, & læsit illud. Alioqui enim, si qui damnum accepit in alterius pascuum ingressus est, & ibi bos illius eum, aut bovem ejus percusserit, alterum illi posse dicere, Nisi in prędium meum ingressus esses, non accidisset tibi hoc malum. Atque id posse colligi ex verbis Legis, *Exod.* 22. *vers.* 5. *Si quis dimiserit jumentum suum, ut pascat in agro alterius*, &c. Et capitis septimi sectione quarta, Si quis bovem suum in alterius domum deduxit, & ibi feriat eum bos, vel mordeat canis domini domûs, dominus domûs immunis erit: sed, si bos eò deductus feriat bovem domini domûs, qui eum deduxit damni mediam partem restituet; si bos, qui feriet, est תם *perfectus:* integrum, si sit מועד *contestatus.* Bos *perfectus* eo loco idem est, quod *non contestatus*, id est, de quo per testes nondum probatum sit, eum antea cornu feriisse. Et sectione nona, Si bos, valens ducentos nummos, cornu percussus moriatur, & cadaver ejus momento mortis centum nummos valeat, sed, dum de eo lis intenditur, pretium imminutum est, nec valet supra octoginta nummos: qui damnum intulit, si bos fuerit contestatus, nonnisi centum restituet; si perfectus, solum quinquaginta de corpore ejus. Et capitis octavi sectione prima, Bos *Israëlitæ* si percussit bovem Deo sacrum, aut bos sacer si percussit bovem *Israëlitæ*, immunis est; quia dicitur in Lege, *Si percusserit bovem proximi sui*, non *si bovem Deo sacrum.* Et sectione quinta, *Si bos* Israëlitæ Cuthæi *bovem percusserit, sive sit perfectus, aut contestatus, immunis est*, &c. *Sed, si* Cuthæi *bos* Israëlitæ *bovem feriat, sive sit perfectus, aut contestatus*, Cuthæus *integrum damnum restituit.* Quę aperta est προσωποληψία, cùm non habetur rei, sed personæ discrimen. Cætera, quæ de hac Lege in *Maimonide* habentur, accuratiùs persequi longum esset, & tædiosum.

Exod. 22. vers. 1. *Si quis bovem, aut ovem furatus fuerit, & occiderit, vel vendiderit, quinque boves pro uno bove, & quatuor oves pro una ove restituet.* In his duo observanda: Primò, reliqua furta ex Dei Lege solùm dupli restitutione puniri, sed hæc quadrupli, aut quintupli. Secundò, graviùs in bovis, quàm in ovis furem animadverti: ab hoc enim nonnisi quadruplum, ab isto quintuplum repetitur. Utrumque à *Josepho* sic observatur *Antiq.* lib. 4. cap. 8. *Qui aurum, aut argentum surripit, duplum rependat, sed pecudem qui furatur, mulctam solvat quadruplam; nisi sit bos, pro quo quintuplum pendat.* Et à *Maimonide*, libri *De furto* capitis primi sectione sexta, תשלומי כפל *Dupli restitutio recepta est in omnibus, præterquam in ove, & bove. Bovem enim, aut ovem qui furatus est, & mactavit, aut vendidit, pro ove quidem quadruplum, pro bove autem quintuplum reddit.* Et pecudum abactores ideò graviori pœnâ mulctabantur; quia difficilior fuit eorum custodia. Cùm enim vestes, pecunia, annuli, monilia, & reliquus mundus muliebris, quæ inter pretiosissima sunt, in scriniis reponantur; armenta & greges in communibus pascuis oberrabant, omnium rapinæ expositi, nisi Legum metus abactores coercuisset. Itaque etiam apud *Scythas*, quorum opes erant in pecore sitæ, nullum fuisse scelus furto gravius testatur *Trogus* lib. 2. *Quippe*, ait, *sine tecto, munimentoque, pecora, & armenta habentibus quid salvum esset, si furari liceret?* Porro in bovis abactorem ideo gravius animadversum, quam in abactorem ovis, aut capræ, non solùm, quia bos pretii longè majoris, sed & quia ad plura est utilis, putà ad arandum, vehendum, triturandum, *&c.* Quod ex parte vidit *Jonathan.* Scribit enim in *Paraphrasi*, pro uno bove quinque reddi מן בגלל דבטליה מן רדיה *propter cessationem ejus ab agricultura.* Et pro una ove solum reddi quatuor, מן בגלל דאקטיה בגניבותיה ולית בה עבידתא *quia in furto ejus molestia fuit, neque ab illa colitur terra.* Sensus est, duabus de causis mitius agi cum eo, qui ovem furto subduxit; 1. Quia in furto ovis plus laboris est. Bos enim solùm abigitur, ovis autem aufertur humeris: qui labor, ut quidem volunt *Hebræi*, in partem pœnæ cedit. 2. Bos hominis in rustico opere aliquo modo socius est: ovis, aut aries non item. Quorum ut primum futile est, ita alterum verissimum, & rectè observatum.

David, hanc Legem reſpiciens, ita ſtatuit de divite, quem pauperis oviculam *Nathan* abſtuliſſe dixerat, *Et pro ove ejus reddet* ארבעתים *quadruplum*, 2 *Sam.* 12. *verſ.* 6. *Kimchius* intelligit שני פעמים ארבעה *bis quatuor*; quia ארבעתים Dualem habet formam. Proinde *Pagninus* hic habet, *Agnam reſtituet bis quadruplatam.* Et *Munſterus* in *Notis*, *In* Hebræo *propriè habetur*, Reddit bis quatuor, *hoc eſt*, *octo*: *nam eſt* ארבעתים *Dualis numeri.* Sed hæc ratio, ſi quidquam valet, etiam Duale שבעתים ſignificabit *bis ſeptem*; ut cùm *Juno* dicit apud *Poëtam*,

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,

id eſt, *quatuordecim.* Quod eſt apertè falſum. Nam ubicunque adhibetur שבעתים, nihil niſi *ſeptuplum* ſonat. Sic *Gen.* 4. *verſ.* 15. *Omnis, qui occidet* Cain, שבעתים יקם *ſeptuplo vindicabitur.* Pſal. 12. verſ. 7. *Argentum purgatum in catino*, &c. מזקק שבעתים *defæcatum ſepties.* Pſal. 79. verſ. 12. *Redde vicinis noſtris* שבעתים *ſeptuplum.* Eſa. 30. verſ. 26. *Et lux Solis erit* שבעתים *ſeptupla, ſicut lux ſeptem dierum.* Qui locus eſt apertiſſimus. Nam lux ſeptem dierum, collata cum unius luce, ſolum eſt ſeptupla, non bis ſeptupla. Itaque Dualia ארבעתים, & שבעתים, non ſignificant duplicari quaternarium, & ſeptenarium; ſed rem ipſam, de qua agitur, per quaternarium, aut ſeptenarium geminari, & multiplicari. Neque Veterum eſt ullus, qui non ſic accipiat. Quod patebit locorum, quæ citavimus, *Chaldæas*, *Syras*, *Arabicas*, *Græcas*, & *Romanas* verſiones inter ſe conferenti. Niſi quod in loco *Samuelis*, pro *quadruplo*, in nonnullis Exemplaribus *Chaldæus* habet עַל חד ארבעין *pro uno quadraginta*: & *Græcus*, τὴν ἀμνάδα ἀποτίσει ἑπταπλασίονα, *agnam reddet ſeptuplam.* Sed utrumque mendoſè. Itaque in editionibus *Complutenſi*, *Pariſienſi*, & *Anglicanâ*, legitur in *Thargum* ארבעה, *quatuor*, & in *Græco* textu τετραπλάσιον, *quadruplicem.* Cui lectioni veteres ſuffragium addunt. Nam *Joſephus* (c) habet τετραπλῆν, *Theodoretus* (d) τετραπλασίονα, *Ambroſius* (e) ex *Italica* verſione, quæ ex *Græca* expreſſa fuerat, *in quadruplum.* Eodem facit, quod *Hebræi* vetuſtiores, prout citat *R. Levi*, ominoſa fuiſſe ſcribunt verba *Davidis*, cùm tot illi filii perîerint, quot oves divitem repenſurum dixerat, is nimirum, quem habuerat ex *Berſabea*, *Amnon*, *Abſalom*, & *Adonija.* Alii *Adonijæ*, qui patri per aliquot dies fuit ſuperſtes, *Thamarem* ſubſtituunt, quam violavit *Amnon*: quod ſequuntur *Selomo*, & *Kimchius.* Itaque etiam veteribus *Hebræis* Duale nomen ארבעתים *quadruplum*, non *octuplum*, ſignificavit. In *Romana* lingua dicam exemplum ſimilis locutionis. *Plinius* lib. 8. cap. 25. ſcribit *ceraſtis eminere cornicula ſæpe quadrigemina*, id eſt, *octo*, ſeu *quaterna geminata*, ſi ſequimur barbaros Interpretes. Hinc *Vincentius* (*Doctrinalis* lib. 16. cap. 108.) *Ceraſtes eſt ſerpens octo cornua in capite habens.* Ita etiam liber *De natura rerum.* Et *Bellonius* (*Singular.* lib. 2. cap. 54.) *Plinio* litem intendit; quaſi ceraſtem dixerit *octo habere cornua*, cùm ſit *bicornis*, quales profitetur ſe vidiſſe in *Ægypto.* At *bicornes* eſſe *Plinius* haudquaquàm negat. Tantùm in *ceraſte* aſſerit *eminere cornicula ſæpe quadrigemina*, id eſt, *quaterna*, non *octona*, ut volunt. Sequitur enim *Nicandrum*, cujus verba ſunt,

Ἄλλοτε μὲν πισύρεσσι, τοτ᾽ ἐν δοιοῖσι κεράσης,

Quandoque quatuor quidem, *quandoque duobus* cornibus *ceraſtes.* Unde *Scholiaſtes*, Εἰσὶ καὶ τετρακέρατοι κεράσαι, καὶ δίκεροι. *Sunt & quadricornes ceraſtæ*, *& bicornes.* *Cornicula* igitur *quadrigemina* prorſus idem ſunt, quod *quaterna.* Sic *ſeptemgeminus* eſt *ſeptenus*, non *bis ſeptenus.* *Catullus* ad *Furium*, & *Aurelium*,

Sive qua ſeptemgeminus colorat
Æquora Nilus.

(c) *Antiq.* l. 7. c. 7.
(d) *In* 2 *Reg.* 4. *v.* 24.
(e) *In Apologia Davidis prima*, c. 5. & *ſecunda*, c. 11.

Virgilius lib. 6. *Æneidos*,

Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.

id eſt, *ſepteni.* *Nilo* enim amni notum eſt ſolùm fuiſſe ſeptem oſtia. Et habetur *Eſa.* 11. *verſ.* 15. Sic apud *Claudianum* in *Feſcenninis* nuptiarum *Honorii* & *Mariæ*,

Aurea ſeptemgeminas,
Roma *coronet arces*:

id eſt, *ſeptenas in ſeptem* Romæ *montibus. Tergeminus* quoque, vel *trigeminus*, idem quod *ternus.* Ut apud *Livium* lib. 1. ubi de *Horatiis*, & *Curiatiis*; *In duobus tum exercitibus erant trigemini fratres.* Item, *Trigemini arma capiunt.* Pro quo infrà, *terni juvenes.* Et rurſus, *Princeps* Horatius *ibat trigemina ſpolia præ ſe gerens.* *Aurelius Victor*, in *Tullo Hoſtilio*, *Erant apud* Romanos *trigemini* Horatii, *tres apud* Albanos Curiatii. *Florus*, (lib. 1. cap. 3.) Horatiis, Curiatiiſque *tergeminis hinc atque inde fratribus utriuſque populi fata commiſſa ſunt.* *Virgilius* lib. 4. *Æneidos*,

Tergeminamque Hecaten, *tria virginis ora* Dianæ.

Et *Æneidos* lib. 8.

Tergemini nece Gerionis. ---

Ut *Lucretius* lib. 5.

Quidve tripectora tergemini vis Gerionai.

Tibullus de *Cerbero* lib. 3. *Elegia* 4.

Cui tres ſunt linguæ, *tergeminumque caput.*

Seneca in *OEdipo* trivium deſcribens,

Trigemina quà ſe ſpargit in campos via.

Auſonius in *Gripho Ternarii*,

Et tres fatidicæ nomen commune Sibyllæ,
Quarum tergemini fatalia carmina libri.

Et aliquantò ante,

--- *noctiſque per umbram*,
Tergemini vigiles. ---

Ad quæ verba *Scaliger*; *Ita intelligendum puto*, *ut*, *cùm ſint quatuor vigiliæ*, *in ſingulis terni vigiles ſint. Ut unuſquiſque pro ſua hora excubet. Tres enim horas habet una vigilia. Neque aliter ſententiam hujus loci conſtare putem.* Ex qua interpretatione pro tribus duodecim vigiles conſtituit Vir illuſtris, imo & vigilias totidem. Tot enim ſunt vigiliæ, quot novi vigiles excubant. Ego *Poëtam Chriſtianum*, quique Sacros libros non perfunctoriè legerat, putaverim hîc ſequi *Hebræos* vetuſtiores, apud quos nonniſi tres vigiliæ fuerunt. Prima dicitur ראש אשמרות *initium vigiliarum*, Thren. 2. v. 19. Secunda התיכונה *media*, Jud. 7. verſ. 19. Tertia אשמרת הבקר *vigilia matutina*, Exod. 14. v. 24. *Kimchius* in *Judices*, והיו חולקים אשמרת הלילה לשלשה חלקים השומרים בתחילת הלילה היו עורים עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה וראש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשונים הולכים לישן והאחרים קמים משנתם לשמור *Dividebant noctis vigilias in tres partes. Qui initio noctis excubabant*, *vigilabant uſque ad noctis tertiam partem*, *quæ finis erat primæ vigiliæ*, *& initium mediæ. Tum verò primi vigiles ibant cubitum*, *& alii è ſomno excitati his ſuccedebant.* Et *R. Selomo*, שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש האחרון *Quia qui in exercitu degebant*, *ſolebant vigiles conſtituere*; *quorum alii primum*, *alii ſecundum*, *alii tertium noctis trientem vigilabant.* Unde *Talmudici* in *Beracoth*, שלשה משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקדוש ברוך הוא אומר אוי שחרבתי את ביתי *Tres ſunt vigiliæ noctis*; *& ſingulis vigiliis Deus Sanctus & Benedictus dicit*, *Heu quòd deſolavi domum meam?* At *Romanis* demum temporibus, pro tribus vigilibus, quatuor conſtitui cœperunt. Unde eſt, quod quartæ vigiliæ mentio

mentio est *Matth.* 14. *v.* 25. & *Marc.* 6. *v.* 48. *Lucas* tamen more veteri tertiam vigiliam habere videtur pro ultima, cap. 12. v. 38. *Quadrigeminus*; & *septemgeminus*; *Græcè* esset τετραδίδυμος, & ἑπταδίδυμος, pro quibus *Strabo* lib. 15. contractè scribit τετράδυμον, & ἑπτάδυμον; ubi de mulierum in *Ægypto* fœcunditate: ut *Plutarchus* in *Parallelis* dixit τριδύμους ἀδελφοὺς, & τριδύμους προμάχους, pro τριδιδύμους.

Quid si fur non habeat unde reddat? Deus jubet versu tertio; ut pro furto suo vendatur. Sed ad hanc Legem *Judæi* multa excipiunt. Primo enim *vir solus pro furto suo venditur, mulier non item.* Quod profitentur se habere מפי הקבלה *ex Kabbala*, seu *traditione.* Secundò; *Fur non venditur, nisi* בקרן *pro summa capitali. At pro duplo, vel quadruplo, vel quintuplo non venditur; sed hoc illi creditur, donec ditescat.* Tertiò, *Etiam pro summa capitali non venditur, qui* Cuthæo *furatur, aut qui rem sanctam surripit; sed creditur illi hæc summa, donec ditescat.* Quartò, *Si summa furto ablata valeat centum nummos, & furis æstimatio sit solùm quinquaginta nummorum, ille venditur, & reliquum summæ cum duplo,* &c. *illi creditur, donec è servitute exeat anno septimo, & ditescat, & solvat.* Quintò, *Si fur æstimetur nummis centum, & uno,* (id est, unico nummo supra furti pretium) *non venditur; quia dicitur in Lege,* "Pro furto suo vendatur: *nempe ita, ut pretium ejus furti pretio totum absorbeatur.* Hæc *Maimonides, De furto* cap. 3. §. 12. 13. 14. Idem in Tractatu *De servis* docet servum *Hebræum* non vendi, nisi *Israëlitæ*, aut Proselyto, neque vendi בפרסום על אבן המקח ולא בסימטא כדרך שהעבדין נמכרין *publicè super lapidem emptionis, neque in platea, ut servi vendi solent, sed* בצנעה ודרך כבוד *occultè, & decorè*: quod probant ex *Levit.* 25. *vers.* 42. Quorum pleraque divinæ Legis severitatem sic emolliunt, ut eam propè antiquent, ac abrogent. Tamen etiam in Legibus duodecim Tabularum una fuit, quæ furem manifestum ei, cui furtum factum erat, in servitutem tradebat, ut auctor est *Gellius* lib. 20. cap. 1.

Versu quarto pro quadruplo ovis, & quintuplo bovis abacti, cùm occisus, aut distractus est, Legislator nonnisi duplum exigit, cùm vivus, & integer in manu furis reperitur. Nempe qui bovem non solùm abigit, sed aut mactat, aut vendit, magis est reus; quia furtum suum majore celat industria, & omnem spem restitutionis ita videtur adimere. Ecce *Athenis* Legem similem ex *Demosthenis Timocratea!* Ὃ ἐάν τις ἀπολέσῃ, ἐὰν μὲν αὐτὸ λάβῃ, τὴν διπλασίαν καταδικάζειν· ἐὰν δὲ μὴ, τὴν δεκαπλασίαν. *Si illud ipsum, quod furto perierat, receperit dominus, solùm duplione luito, qui furtum fecit; sin minus, decuplione.* Quam Legem respicit *Gellius*, cum de *Solone* scribit lib. 11. cap. 18. *Is, sua Lege in fures, non (ut* Draco *antea) mortis, sed duplici pœna vindicandum existimavit.* Pro *duplici pœna* legendum *dupli pœna*, ut cum infra de Decemviris addit idem, *Aliis deinde furtis omnibus, quæ nec manifesta appellantur, pœnam imposuerunt dupli.* Quæ pœna fuit mitissima, & necessaria prorsus. Nam, ut rectè *Demosthenes*, Ὤιετο δὲ δεῖν τόνδε τὰ αἰσχρὰ ἐργαζόμενον, μὴ, ἃ ὑφείλετο μόνον ἀποδιδόντα, ἀπηλλάχθαι· πολλοὶ γὰρ ἂν αὐτῷ ἐδόκουν οὕτω γ' οἱ κλέπται ἔσεσθαι, εἰ μέλλοιεν λαθόντες μὲν ἕξειν, μὴ λαθόντες δὲ αὐτὰ μόνα καταθήσειν ἃ ὑφείλοντο. Solon *eum credidit, qui turpia perpetrat, non esse dimittendum, iis solum quæ subtraxit redditis; cum fures existimaverit magna copia futuros, si ea, quæ furto abstulissent, aut cum latent retinerent, aut cum patent sola redderent.* Tamen hic quoque *Hebræi* habent quod excipiant. *Maimonides, De furto* cap. 1. §. 7. 8. 9. *Mulier conjugata, quæ non habet quod reddat; credetur ei duplum, donec repudiata fuerit, aut obierit vir ejus, & ab ea recedunt judices. Puer pro furto non tenetur duplum restituere. Sed, si quid illi ereptum est, restituitur. Et rem surreptam si amisit, non tenetur quidquam reddere præter summam capitalem, idque postquam adoleverit. Servus quoque, qui furatur, a dupli restitutione liber est, ut & servi dominus. Neque enim quisquam tenetur servorum noxam præstare.* Volunt tamen sententia judicis pueros pro ætate, & servos asperius cædi; ne furto sensim assuescant. Cætera ibi vide.

Versu quinto, *Si quis depastus fuerit agrum, vel vineam, & immiserit pecus suum ut pascat in agro alterius, optimum agri sui, & optimum vineæ suæ rependet.* Maimonides, *De damnis* ubi suprà, vult à domino bruti plenè & planè restitui damni quidquid intulit בדברים שדרכה לעשותם תמיד כמנהג ברייתו *in rebus, quæ semper facit juxta morem creationis suæ, ut si comedat fœnum, aut gramen, aut pede suo inter eundum lædat* terræ proventum, *dominus damnum plenè reparare tenetur* מן היפה שבנכסיו *ex iis, quæ præcipuè habet in bonis; quia dicitur in Lege,* "Optimum agri sui, & "optimum vineæ suę rependet. Simile, *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, ei, cujus intererit, in eum, qui dominus erit quadrupedis, actio noxalis esto*; nempe ex Legibus duodecim Tabularum. Vide *Institutionum* libri quarti Titulum nonum, & ad eam Legem Jurisconsultos.

Multa hic haberemus inserenda de bove alteri credito, aut deposito, vel in custodiam commisso: qui si ab ignoto surripiatur, aut moriatur, aut à feris discerpatur, aut ab hoste abigatur, tenetur depositarius, si rei gestæ testes, aut certa indicia desunt, coram judicibus sacramento se purgare; aut duplum restituere, si rem fidei suæ commissam reperiatur fraude aliquâ intervertisse. Quod pluribus docet *Moses* à versu septimo usque ad decimum sextum. Sed de his tacere malumus, quàm pauca dicere; cum in hunc Legis locum *Maimonis* filius tres Tractatus scripserit, singulos multorum capitum: quorum unus est *De conducto*, secundus *De deposito*, tertius *De mutuo*. Eos autem hîc describere neque otii, neque instituti est nostri: quamvis quædam habeant lectu & scitu non indigna.

Exod. 23. v. 4. *Si offenderis bovem inimici tui, aut asinum ejus errantem, reducito eum ad illum.* Et *Deut.* 22. *v.* 1. *Si videris bovem fratris tui, aut pecudes ejus errantes, non occultabis te ab illis: sed eas reduces ad fratrem tuum.* Hęc duo loca si conferas, in quibus Lex eadem diversis verbis effertur: primò notabis in posteriore eum vocari *fratrem*, qui in priore *inimicus*: quia homines etiam infensissimi pro fratribus habendi sunt, cùm communem nobiscum habeant originem, & gerant imaginem ejusdem Dei. Secundò, in uno de bove, & asino; in altero de bobus, & pecudibus errantibus sic agi: ut & aliud quodvis animal, cujus dominum novimus, significetur. Itaque post hæc *Exodi* verba, *Si offenderis bovem inimici tui, aut asinum ejus*, addunt *Samaritani*, ࠀࠅ ࠊࠋ ࠁࠄࠌࠕࠅ *aut quodcunque ejus animal.* Quin, ut scias hanc Legem patere multò latius, Legislatoris ipsius ἐπεξήγησιν audi *Deut.* 22. *vers.* 3. *Et sic facito asino ejus, sic etiam vestimento ejus, & omni rei amissæ fratris tui: cum perierit illi, & eam inveneris, non poteris te occultare*, id est, te subducere, & oculos avertere, quasi non videas quæ vides. *Jonathan* in *Exodo* sic habet, *Si incidas in bovem inimici tui,* וארי תארע תורא דסנאך דארת ידע ביה בלחודך *quem oderis propter peccatum, quod tu solus in eo noveris.* Planè extra aleas. *Inimicus* enim is vocatur, qui nos odit, non quem ipsi odimus. Neque enim per Legem nobis licet quemquam odisse. *Pharisæorum* quidem hæc fuit doctrina, *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*: sed quam meritò refellit *Christus Matth.* 5. *v.* 43. Et causa odii sive publica, aut privata sit, sive nota omnibus, aut nobis solis; tamen tenemur huic Legi obsequi; quia quemvis inimicum pro fratre agno-

agnoscere debemus, & omnibus sinceræ charitatis officiis pro virili prosequi: ut, quantum fieri potest, bono malum vincamus juxta *Pauli* exhortationem *Rom.* 12. *v.* 21.

Ejusdem Legis consectarium est, quod sequitur *Deuter.* 22. *v.* 4. *Viso asino fratris tui, aut bove ejus in via lapsis, non ab eis te occultabis, sed unà cum illo eriges.* Pro *asino fratris tui* Syrus habet ܚܡܪܗ ܕܒܥܠܕܒܒܟ *Arabs* itidem, quem in *Suecia* vidi manuscriptum, حمار عزوك *asinum inimici tui.* Neque id aliunde sumptum, quam ex loco parallelo *Exod.* 23. *v.* 5. qui, quia est obscurissimus, obiter est explicandus. *Hebræa* sunt, כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו id est, ad verbum, *Cum videbis asinum inimici tui sub onere suo jacentem, desines à relinquendo ipsi: relinquendo relinques cum eo.* Quę quia in speciem contraria sunt, *Desines*, seu *abstinebis ab asino sub onere jacente inimico tuo relinquendo:* &, *Asinum cùm hoste tuo relinquendo relinques*; interpretes, ut hæc concilient, in omnes partes se vertunt. Et veteres quidem, de verbis non multum solliciti, sat habuerunt sensum utcunque exprimere. In his *Hieronymus*, *Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo:* ut *Græci*, Οὐ παρελεύσῃ αὐτὸ (τὸ ὑποζύγιον) ἀλλὰ συναρεῖς αὐτὸ μετ' αὐτοῦ. *Complutensis*, ἀλλὰ συνεγερεῖς. Ita etiam *Cyrillus* lib. 8. *De Adoratione.* Unde Pseudo-*Phocylides* versu 132.

Κτῆνος δ' ἢν ἐχθροῖο πέσῃ καθ' ὁδὸν, συνέγειρον.

Jumentum inimici cùm per viam ceciderit, cum eo *simul excita.* Jonathan, משבוק תשבוק בההיא שעתא ית סנא דבלבבך עלוי ותפרוק ותטעון עמיה *Dimittendo dimittes eo momento odium, quod est in corde tuo contra eum, & sublevabis, onerabisque cum eo.* Alii in postremo commate nonnisi alterutrum habent. Ita *Onkelos*, ותפרוק עמיה *& sublevabis cum eo.* Et *Syrus*, ܡܩܡܘ ܬܩܡܘ ܥܡܗ *sublevando sublevabis cum eo.* At *Samaritanus*, ࠅࠏࠆࠁ ࠕࠏࠆࠁ ࠏࠌࠅ *onerando onerabis cum eo.* Contra quam *Arabs Parisiis* editus, يجب ان تحط عنه حطا *Oportet, ut eum exonerando exoneres.* Et *Erpenianus*, معون تعون معه *Auxiliando auxiliaberis cum eo.* Nempe ex *Selomonis* sententia, cui עזיבה זו, לשון עזרה *derelictio hîc auxilium sonat.* Quod ut probet, affert exempla ex *Deut.* 33. *v.* 36. & *Nehem.* 3. *vers.* 8. Sed quæ sunt planè extra rem, ut inspicienti patebit. Et præcedentia בתמיה, id est, *interrogativè*, sumens, totum locum ita exponit, *Cùm videbis asinum inimici tui sub onere jacentem, an desines illi auxiliari? Quin auxiliando auxiliaberis cum illo.* Quod sequuntur *Pagninus*, *Castalio*, *Ainsworthius*, & *Anglicana* versio. At *Kimchius* (quomodo supra *Jonathan*, & *Samaritanus*) *Asinum onerando onerabis cum eo*, id est, cum hoste, quem adjuvabis ad onus asino collapso, & erecto rursus, imponendum. Quasi עזב *relinquere* hoc loco sit *onerare*, quomodo sumi contendit *Job.* 10. *vers.* 1. Sed perperam, ut docet *Mercerus* ad *Jobum.* Et *Aben Ezra* de suo multa inferciens, *Cave, ne id relinquas ipsi soli: sed vincula cum ipso solves, & onus sublevabis, ut hinc vel inde cadat, & surgat asinus.* Unde Junius, *Si videris succumbentem*, &c. *dum abstines à deponendo onere illius, omnino deponito cum eo* onus. Munsterus, *Cessabis dimittere eum, relinquendo relinqueris cum eo.* At תעזוב est *relinques*, non *relinqueris*. Mercerus, *Desines relinquere ei*, onus scilicet, id est, non committes, ut ei onus relinquatur, ne oneri succumbat, *sed relinquendo relinques cum eo*, id est, rursus, eum adjuvans, illi onus impones. Ex qua interpretatione, ut cætera taceam, idem Verbum priore loco *exonerare*, posteriore *onerare* significabit. *Schindlerus*, *Deserendo deseres cum eo*, id est, rejectis aliis negotiis, sis cum eo. *Buxtorfius*, negatione de suo additâ, *Relinquendo* (non) *relinques cum eo.* *Deodatius* in *Italica* versione, *Del tutto fa con lui si che posse andar oltre*, id est, *Omnino ita fac cum eo, ut possit ire ulterius.* Et in *Gallica*, *Ne fau point à luy aider à le relever*, id est, *Cave, ne inimico non adsis ad asinum ejus erigendum.* *Genevenses* valdè obscurè, *Tu de deporteras de le luy laisser là, tu le lairras seulement avec luy.* Ludovicus de Dieu, *Potius quam relinquas ei* (asino) supple *onus, sub quo jacet*, vel *relinquas eum* supple *sub onere*, *relinque potius omnino* litem, quæ *cum ipso* (hoste) tibi est. Vel, *Cùm videbis asinum osoris tui jacentem sub onere, cave, ne relinquas id ipsi. Relinquendone relinqueres cum ipso?* Id est, cave, ne asino ejus relinquas onus, sub quo pressum eum vides. Vel sic, *relinquendo relinque cum ipso*, vel *apud ipsum*; id est, ubi sublevatus fuerit asinus, ne tu onus ejus tibi auferas, sed apud asinum relinque. Ex quorum collatione planum est, viros doctos, qui hunc locum attentant, in magnis versari angustiis. Neque verò id immeritò. Nam quidquid agatur, non puto ullum ex recepta lectione commodum sensum posse elici.

Sed videat peritus Lector, annon sensui consulatur, si, *Masoretharum* distinctione neglecta, לו *lo*, per *Vau* vel sic legatur, vel sic reddatur, quasi esset לא per *Aleph.* Quo concesso, Lex de asino jacente sublevando sic habebit, *Cum videbis asinum inimici tui sub onere jacentem*, וחדלת מעזוב לא עזוב תעזוב עמו *à relinquendo* (supple *illo*) *abstinebis. Cum eo* (supple, inimico, illum) *relinquendo non relinques.* Nempe, ut solus jacentem asinum quomodocunque erigat, quasi hoc ad te nihil attineret. Ita hæc duo commata idem dicent. Sed mandatum nostris affectibus tam oppositum ingeminare necesse fuit, ne illud mundani homines perfunctoriè legerent, & leviter præterirent. Commatum Scripturæ distinctionem, quam *Masorethæ* observant, non semper eamdem fuisse, cum alii probarunt, tum maximè *Capellus* ὁ μακαρίτης *Criticæ Sacræ* libri quinti capite quarto. Et לו *lo*, per *Vau* sæpe occurrere pro לא *lo*, per *Aleph*, ut vicissim לא pro לו, idem probat multis exemplis ex Lege, & Prophetis allatis ejusdem *Criticæ* libri tertii capite decimo. Itaque lectio, quam indicavimus, nihil supponit, quod non sit usitatissimum. Res eodem redibit, si sic legas, וחדלת מעזוב לו לא עזוב תעזוב עמו *à relinquendo illi* (asinum sub onere jacentem) *abstinebis. Relinquendo*, inquam, *non relinques cum eo.* Particularum enim לו *lo*, per *Vau*, & לא *lo*, per *Aleph* se mutuò subsequentium, facilè potuit à Scribis posterior præteriri, quia sunt sono planè similes. Potuit etiam sic legi, וחדלת מעזוב לו עזור תעזור עמו *Et abstinebis ab* (asino jacente) *ipsi relinquendo: asino potius auxiliando auxiliaberis cum eo*, id est, cum inimico tuo. In qua lectione, pro vocibus עזוב תעזוב, haberetur עזור תעזור, *Beth* & *Res* permutatis. Quod non est sine exemplo. Nam in una & eadem historia de *Josaphato* legitur 1 *Reg.* 22. *vers.* 32. ויסרו עליו *Et declinaverunt ad eum*, & 2 *Paral.* 18. *v.* 31. ויסבו עליו *Et circumdederunt eum.* Quomodo utrobique legisse *Græcos* Interpretes docet, quod utrobique reddunt, καὶ ἐκύκλωσαν αὐτόν. Sic *Ezech.* 2. *vers.* 6. כי סררים ab iisdem redduntur διότι παροιστρήσουσι, quia legerunt כי סררים: ut *Os.* 4. *vers.* 16. כפרה סררה סרר, quod exponunt, ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροίστρησεν, de quo plura in capite *De Oestro.* Et *Amos* 6. *v.* 12. בבקרים, *in bobus*, reddunt ἐν θηλείαις, quasi legerint בנקבים, *Nun* pro *Beth*, & *Beth* pro *Res*. Accedit, quod ex עזור תעזור, per Scribarum imperitiam facilè fieri potuit עזוב תעזוב, quia immediatè præcedit מעזוב לו. Neque est, quòd in hujusmodi conjecturas paratragœdiet Vir magnus, cujus pater, illi doctrinâ non inferior, *Græcos* Inter-

Interpretes conjicit *Amos* 5. 25. pro כיון legisse ריון ῥεφὰν, litera כ infernè evanidâ. Tamen hæc pono, non statuo. Neque mihi tam *Suffenus* sum, ut non omnia mea peritiorum judicio libens submittam.

Deut. 22. 10. *Non arabis bove & asino simul.* Addit *Jonathan*, ובכל ברייתא בתרין זנין קטורין כחדא *neque ullis jumentis duarum specierum simul junctis.* Ita etiam intelligunt *Josephus* & *R. Selomo.* Alii cum *Maimonide* solùm hinc colligunt, mundum animal, qualis est bos, cum immundo, qualis est asinus, simul copulari non posse. Alii jungi debere negant, quia vires habent inęquales. Alii, quia bos ruminat, asinus autem non ruminat, & bovi ruminanti invidet, quasi pabulum, quo ipse caret, illi suppetat: tum verò

Invidus alterius rebus macrescit opimis.

Sed de hoc jam actum suprà (f).

(f) Cap. 13. supra. p. 187. lin. 17. 18.

Deut. 25. v. 4. *Bovem triturantem non capistrabis.* Quod olim apud *Græcos*, & fortasse etiam apud alios, tam fuit usu receptum, ut inde natum sit Proverbium, de quo *Suidas*, & reliqui Parœmiographi, Βοῦς ἐπὶ σωρῷ, ἐπὶ τῶν ἀλοώντων, καὶ διὰ φιμοῦ ἐσθίειν κωλυομένων. *Bos in acervo, de bobus triturantibus, & qui per camum ab esu prohibentur.* Tamen, quia inhumanum videtur, ut in mediis frugibus bos, qui laborat, instar *Tantali*, observare cogatur esuriales ferias, Deus hanc Legem sanxit *Israëlitis*, *Bovem triturantem non capistrabis. Hebraicè* לא תחסום, & *Græcè* οὐ φιμώσεις, quod sequitur *Apostolus* 1 *Cor.* 9. 9. & 1 *Tim.* 5. 18. Nempe חסם, *Græcè* φιμοῦν, propriè est *os jumenti capistrare*, ne edat, vel mordeat. Et capistrum, quo id fit, *Hebraicè* מחסום, vel חסום, *Græcè* φιμὸς vocatur. Hinc *Ps.* 39. 2. *Symmachus*, φυλάξω τὸ στόμα μου φιμῷ, pro *Hebræis* אשמרה לפי מחסום. Et *Sirach.* 20. 29. *Munera, & dona*, ὡς φιμὸς ἐν στόματι, *ut capistrum in ore, avertunt reprehensiones. Talmudici* etiam in Tractatu *De Sabbatho* cap. 5. *Ne egrediatur vacca* (die Sabbathi) בחסום שבפיה *cum capistro, quod ori ejus inditur.* Ubi *Glossa*, שחוסמין אותה שלא תרעה בשדה *quo capistrant eam, ne pascatur in agro.* Item, וכשמגיעין למקום מרעיתם נוטלין אותה הימנה *Et cum venerunt ad locum pascui sui, hoc illi adimunt.* Hujusmodi capistris olim non solum triturantes, sed & arantes boves capistrare moris erat. *Fiscellas* à figura *Romani* Scriptores appellant. Hinc *Cato*, *Rust.* cap. 54. *Boves fiscellas habere oportet, ne herbam sectentur, cum arabunt. Plinius* quoque jubet *boves fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant*, lib. 18. cap. 19. Alii collo jumentorum ligneam indebant machinam, qua ab esu prohiberentur. Quod servis quoque in pistrino molentibus factitatum esse legimus. *Græci* παυσικάπην vocabant. *Eustathius* in *Iliad.* 22. ex *Ælio Dionysio*, Παυσικάπη, μηχάνημά τι τροχῷ ἐμφερὲς, δι' οὗ τὸν τράχηλον διεῖρον τῶν ὑποζυγίων, ὥστε μὴ ἐσθίειν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε μὴ δύνασθαι τὰς χεῖρας τῷ στόματι προσάγειν. Pausicape, *machina quædam rotæ similis, per quam jumentorum collum trajiciebant, ne ederent: quomodo etiam hominum, ne manus ori admovere possent.* Unde παυσικάπη dicta, ὡς παύουσα τῆς κάπης, ἢ τοῦ κάπτειν, ὅ ἐστι τοῦ ἐσθίειν, eò *quod ab esu prohiberentur.* De eadem vide *Pollucem*, *Hesychium*, *Suidam*, &c. Alii hac ipsa de causa ora boum fimo oblinebant. *Ælianus*, *Hist.* lib. 4. cap. 25. Ὅταν ἀλοητὸς ᾖ, καὶ στρέφονται περὶ τὸν δῖνον οἱ βόες, καὶ πεπληρωμένη τῶν δραγμάτων ἡ ἅλως ᾖ, ὑπὲρ τοῦ τοὺς βοῦς μὴ ἀπογεύεσθαι τῶν σταχύων, βολίτῳ τὰς ῥῖνας ἐπιχρίουσιν αὐτῶν. *Cùm trituræ tempus est, & boves in gyrum aguntur, & manipulis segetum plena est area, ne boves spicas comedant, nares eorum unguntur fimo bubulo.* Fuêre etiam, qui voce, aut alio metu, aut aculeo in ore indito, bovem ab esu absterrebant, aut admoto matri vitulo, aut potu diu illi denegato, ut bos siti laborans à cibo abhorreret. Alii segetes pellibus obtegebant; ne bos posset illas morsu attingere. Itaque in eorum censu, qui hujus Legis violatæ rei sunt, à *Maimonide* ponitur יושב לה קוץ בפיה ודש בה והרי אין אוכלת הרבין לה ארי מבחוץ או שהרבין בנה מבחוץ הרי שצמאה ואינו משקה אותה פרס עור על גבי הדיש כדי שלא תאכל *qui in ore bestiæ spinam ponit, cum ea triturat, ne comedat: aut qui facit, ut leo prope aream, aut vitulus ejus illi accubet: aut qui sitientem non potat: aut qui pelles extendit super trituram, ut ab esu prohibeat.* Denique כל המונע הבהמה מלאכול בשעת מלאכתה *quisquis jumentum ab esu prohibet, dum operi incumbit.* Addit, cum bove hic idem esse quodvis aliud animal, sive mundum, sive immundum. Et cum tritura hic idem esse כל מלאכות של גדולי קרקע *omnia opera, quæ ad proventum terræ pertinent.* Et triturantem bovem solùm adduci בהווה *exempli causa.* Neque referre, utrum in ipso labore, aut ante laborem obligetur os bovis. Et pro obligatione haberi etiam quæ fit בקול *solâ voce*, cùm nempe quis clamore, & minis, bovem ab esu absterret. Et eum, qui jumentum conduxit, & eo capistrato triturat, præterquam quod vapulat, quia Dei legem violavit, debere jumenti domino pro bove quatuor cabos, & pro asino tres cabos, quos nimirum verisimile est illos fuisse esuros, nisi fuissent capistrati. Hæc & multò plura *Maimonides* in Tractatu שכירות *Sechiruth*, seu *De conductione*, capite ultimo. Scopus Legis est, ut justos sciamus ne bestias quidem suas negligere debere, multò minùs familiam, & egenos homines. Hinc *Solomon* Prov. 12. 10. *Justus etiam jumenti sui vitæ prospicit, sed impiorum viscera crudelia sunt.*

Leges, quæ arare vetant primogenito bovis, *Deut.* 15. 19. & de bove die octavo offerendo, & ejus quiete die Sabbathi, *Exod.* 22. 30. & 23. 12. ideo præterimus, quia sunt merè ceremoniales. *Christus* docet die Sabbathi licuisse bovem & asinum à præsepi solvere, & aquatum deducere. Et, si in puteum decidissent, illa ipsâ die potuisse extrahi, *Luc.* 13. 15. & 14. 5. Quomodo apud *Romanos Scævola*, consultus quid feriis agi liceret, respondit, *Quod prætermissum noceret.* Quapropter, si bos in specum decidisset, eumque pater-familias, adhibitis operis, liberâsset, non est visus ferias polluisse. Hęc *Macrobius Saturnalium* libri primi capite decimo sexto.

CAPUT QUADRAGESIMUM PRIMUM.

Similitudines à Bobus ductæ.

Somnium Pharaonis *de septem vaccis*, Gen. 41. יאר *propriè* Nili διώρυξ. *Vaccæ* באחו in achu, *seu* carice. Ægyptiis *idem* 'AXI', & Arabibus أخية achia. Græcus *Scholiastes notatus.* Hesychius *emendatus. Somnium* Archelai *simile somnio* Pharaonis. *Septem vaccæ, septem anni: ut in* Homero *novem passeres, novem anni; & duodecim* Romuli *vultures, tot sæcula. Bos, agriculturæ symbolum. Somnii* Pharaonis *reliqua explicantur. Septem annorum fertilitas, & fames miraculosa. Fames novennalis sub* Busiride *ab hac diversa. Quid de* Josepho Trogus, & Philo *Senior.* Deut. 33. 17. *primogeniti bovis decor aut* Josepho *tribuitur, aut tribubus ex eo natis. Primogenituræ jus partim in* Josephum *translatum.* Jud. 14. 18. Samson *non dicit* Philistæos *arâsse vitulam suam, id est,* Dalilam; *quod esset obscœnius: sed arâsse cum ea; quia illius operâ arcanum suum rimati fuerant.* Job. 6. vers. 8. An mugit

mugit bos juxta pabulum? *Ita* Job *non querebatur, quamdiu bonis abundabat.* Job. 40. 10. Herbam ut bos comedit, *ut* Eſ. 11. 7. *&* Dan. 4. 29. *Obiter explicantur duo loca* Sirachidis *obſcuriſſima.* Pſ. 22. 12. *cum tauris, iiſque* Baſanis, *conferuntur homines ſtolidè feroces, qui alios tanquam cornibus impetunt. Eadem Metaphora alibi frequens. Tauri duces armenti.* Pſal. 29. 5. 6. *Cedri ad Dei vocem* ut vitulus exiliunt. Prov. 7. 22. *Juvenis, ab adultera ſeductus, ut bos, qui dicitur ad lanienam.* Eſ. 1. 3. *Bovi, qui poſſeſſorem agnovit, quam diſſimilis* Iſraël. Eſ. 11. 6. 7. *Vitulus & leo, vacca & urſa ſimul, id eſt, Gentes cum* Judæis *in eadem Eccleſia.* Eſ. 15. 5. Cor meum clamat ut vitula triennis, *quæ tauro vocalior eſt, ea ætate imprimis.* Jerem. 31. 18. Caſtigatus fui ut vitulus nondum edoctus, *qui pluribus plagis ad jugum ferendum inſtituitur.* Jer. 46. 20. Vitula ſpecioſiſſima Ægyptus: *cur* Syrus *picturatam reddat. Verſu ſequenti* Ægyptii *milites ut* vituli מרבק marbek, *&* Jerem. 50. verſ. 11. pingues ut vitula triturans. *Idem de juſtis* Malach. 4. 2. *Quatuor animalia ſpecie bovis,* &c. Ezech. 1. 7. 10. *&* Apoc. 4. 7. *An* Cherub *forma vituli &* Aaron *vitulum faciens id reſpexerit. Vox* cherub *quid ſignificet.* Oſ. 4. 16. ut juvenca refractaria, refractarius Iſraël. *Quid ſit* paſci in loco ſpatioſo. *Boves refractarii cervicem, & humeros, quantum poſſunt, jugo ſubducunt: ita* Iſraël. *Oſ.* 10. 11. Ephraim vitula edocta, & amans triturare. *Cur dicatur Deus* transiviſſe ſuper collum ejus. *Oſ.* 14. 2. *quomodo Deus auferat omnem iniquitatem, & accipiat bonum. Ibidem, quid ſit* reddere juvencos, *aut* fructus labiorum. καρπὸς *pro* oblatione. *Amos* 6. 12. Quis arabit bobus? *nempe in petra. Cur* bubalos *ſubſtituat* Hieronymus: *&* Græci *quomodo legerint. Paſtores* currere *dicuntur, & eorum labor agriculturæ genus.* 1 Cor. 9. 9. *ad paſtores refertur Lex, quæ bovem triturantem capiſtrare vetat. Cur neget* Paulus *boves Deo eſſe curæ. Eadem ferè verba uſurpant* Philo *&* R. Menachem.

Quia non multum refert quo ordine referantur ſimilitudines à bobus ductæ, nos ſimpliciter ſequemur Sacrorum Scriptorum ordinem, ſolùm iis ſimul junctis, quæ ſæpiùs recurrunt. In his primò ſe offert *Pharaonis* ſomnium de vaccis, quæ vel fertilitatis, vel famis annos referebant. Illud ſic refert *Moſes* Gen. 41. Pharao *in ſomniis ſibi viſus eſt ſtare ad flumen. Et ecce ex flumine aſcenderunt ſeptem vaccæ pulchræ aſpectu, & pingues carne, quæ paſcebantur in carice. Ecce item ſeptem aliæ vaccæ aſcenderunt poſt eas ex eodem flumine, turpes aſpectu, & tenues carne, quæ ſteterunt juxta vaccas illas ad ripam fluminis, & devoraverunt vaccæ illæ turpes aſpectu, & tenues carne, ſeptem vaccas pulchras aſpectu, & pingues.* Flumen illud eſt *Nilus.* Proinde *Arabica* verſio in majoribus *Bibliis* pro *flumine* ubique habet النيل *Nilum. Hebræum* nomen היאר, non tam *flumen* ſonat, quam διώρυγα, *rivum*, ſeu *alveum ex flumine deductum*, quales ex *Nilo* multos deduci nemo eſt, qui neſciat. Vaccæ pulchræ, & pingues, quæ indè emerſerunt, paſcebantur in carice, *Hebraicè* באחו *in achu.* Ut *Job.* 8. 11. *An adoleſcet juncus abſque cœno*, aut *creſcet* אחו *achu* (id eſt, *carex*) *ſine aqua?* Alibi non occurrit. Sed *Ægyptiis*, ut putant, id ipſum fuit *achi.* Hinc *Sirachides*, qui in *Ægypto* ſcripſit, *Ecclеſ.* 40. verſ. 16. Ἄχι ἐπὶ παντὸς ὕδατος, καὶ χείλους ποταμοῦ. Et *Septuaginta* de vaccis *Gen.* 41. *verſ.* 2. 18. Ἐνέμοντο ἐν τῷ ἄχι. Et *Eſ.* 19. 7. Τὸ ἄχι τὸ χλωρὸν πᾶν τὸ κύκλῳ τοῦ ποταμοῦ· ubi tamen *Hebraicè* non eſt, אחו, ſed ערות. Et ad hunc locum *Hieronymus*, *Audivi ab* Ægyptiis *hoc nomine lingua eorum omne, quod in palude virens naſcitur, appellari.* Etiam *Arabicè* اخية *achia*, & Plur. اواخي *awachi* in *Giauhari* dicuntur اسباب ترعي *res paſcuales.* Et in *Græco Scholiaſte* in *Geneſin*, Ἄχος ἐστὶ τὸ λεπτὸν, καὶ βοτανῶδες φυτάριον, Achos *tenuis, & herboſa planta eſt.* Sed ἄχος perperam habetur pro indeclinabili ἄχι. Et in *Heſychio*, pro Ἀχιοποῦ, ἢ χόρτῳ χλωρῷ legendum Ἄχι, πόᾳ, ἢ χόρτῳ χλωρῷ.

Pharao in ſomnii narratione hoc ſolùm addit, ſeptem vaccas deformes, poſtquam ſeptem pingues devorâſſent, & in viſcera demiſiſſent, id non apparuiſſe; quia, illis abſumptis, tam turpes, & macræ fuerunt quàm priùs. Somnio de ſeptem bobus ſimile fuit alterum de ſeptem ſpicis plenis, & pulchris, quas vorârunt ſeptem tenues. Et ex utroque conflatum ſomnium *Archelai Judæi* Regis, de quo *Matth.* 2. 22. Is enim, ut refert *Joſephus* ſub finem libri decimi ſeptimi, ſomniavit ſe videre decem ſpicas maturas, & tritico plenas, à bobus abſumi. Et ſomnii interpres, *Simon Eſſæus*, indè collegit, eum non victurum ſupra decem annos, & rerum fore mutationem; quia bos terram invertit: cui prædictioni reſpondit eventus. At *Pharao* de ſomniis ſuis cum ariolos & conjectores fruſtrà conſuluiſſet, *Joſephus* advocatus ſibi nihil arrogavit: ſed *Deus*, inquit, *ſine me ſalutaria* Pharaoni *reſpondebit.* Ut *Daniel Nebucadnetſari* Dan. 2. 28. *Profecto eſt Deus in cœlo, qui revelat arcana.* Deinde, ad ſomniorum Regis interpretationem ſe accingens, docet utrumque ſomnium idem ſignificare, nempe ſeptem annos ubertatis, & ſeptem ſterilitatis. Sed, ut de ſpicis jam taceamus, etiam in auguriis voluere veteres per aves annos deſignari. Sic, *Græcis Trojam* obſidentibus, cùm draco octo paſſerculos cum ipſa matre devoraſſet, *Calchas* Augur dixiſſe fertur *Iliad.* β'.

> Ὡς οὗτος κατὰ τέκν' ἔφαγε στρουθοῖο, καὶ αὐτὴν,
> Ὀκτὼ, ἀτὰρ μήτηρ ἐνάτη ἦν, ἣ τέκε τέκνα·
> Ὡς ἡμεῖς τοσσαῦτ' ἔτεα πτολεμίξομεν αὖθι.

Quæ *Tullius* ita reddidit libro ſecundo *De Divinatione*,

> *Nam quot aves retro mactatas dente videtis,*
> *Tot nos ad* Trojam *belli exantlabimus annos.*

Ut ex duodecim vulturibus à *Romulo* viſis *Varro* apud *Cenſorinum* refert, *Vectium* Augurem collegiſſe *Romanorum* imperium à tempore urbis conditæ ad mille & ducentos annos perventurum, id eſt, ad ſæcula duodecim, quod ipſo eventu comprobatum eſt. Ita igitur *Pharaoni* boum numero Deus annorum numerum ſignificavit. Præterea, quia boum opera coluntur agri, in *Ægyptiorum* Hieroglyphicis, ut *Clemens* auctor eſt libro quinto *Stromatων*, γῆς τε αὐτῆς, καὶ γεωργίας, καὶ τροφῆς σύμβολον ὁ βοῦς, *terræ ipſius, & agriculturæ, & cibi bos ſymbolum eſt.* Boum igitur pinguedine fertilitas, & macie fames optimè eſt adumbrata. Nec fruſtrà macræ boves ſeptem *Pharaoni* viſæ ſunt totidem opimas devoraſſe, cum ſeptem annorum ubertatem conſumpſerit ſeptem ſequentium ſterilitas. Hoc quoque obſervandum, macras boves, pinguibus deglutitis, nihilo fuiſſe obeſiores, atque habitiores. Id enim in fame ſæpe accidit, ut homines quamlibet voraces, nunquam tamen exſatientur; quia Deus frangit baculum panis, id eſt, ſuſtentandi vim ei adimit. Quò faciunt minæ Legis, *Levit.* 26. 26. *Frangam vobis baculum panis, & comedetis, nec ſaturabimini.* Vide & *Oſ.* 4. 10. *Mich.* 6. 14. *Agg.* 1. 6. &c. Neque omittendum, tam pingues, quàm macras boves ex *Nilo* aſcendiſſe; quia, cum in *Ægypto* vix pluat, *Nilus Ægyptiis* tam copiæ, quàm inopiæ ſolus auctor eſt, prout magis aut minus creſcit. Si enim ſolùm ad duodecimum, aut infra duodecimum cubitum exundet

det *Nilus*, regio fame premitur; quia pauci agri rigantur. At, cum excedit aliquot cubitis, ubertas magna sequitur. *Plinius* libri quinti capite decimo nono, *In duodecim cubitis famem sentit* (Ægyptus) *in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt, quindecim securitatem, sexdecim delicias. Maximum incrementum fuit ad hoc ævi cubitorum decem & octo*, Claudio *Principe. Minimum quinque*, Pharsalico *bello; velut necem* Magni, *prodigio quodam, flumine adversante.* Verisimile igitur est per septem annos fertilitatis *Nilum* ultra solitum exundâsse. Et contra, per annos famis, aut intra limites suos se continuisse prorsus, aut eos parùm excessisse. Quod Naturæ non tribuerim, sed miraculo. Ita enim suadent *Josephi* verba *Gen.* 41. 28. *Deus ostendit* Pharaoni *quod facturus est.* Quippe, utut Naturæ opera Deo etiam tribuantur, tamen extraordinaria virtus his videtur significari. Quin ipsa visio satis docuerat aliquid hic futurum prẹter Naturam. Neque enim bovi naturale est, ut alter alterum voret. Quidam ad hanc famem referunt quod in *Ovidio* legitur libro primo *De Arte*,

Dicitur Ægyptus *caruisse juvantibus arva*
Imbribus, atque annis sicca fuisse novem:
Cum Thrasius Busirin *adit, monstratque piari*
Hospitis effuso sanguine posse Jovem.

Sed non convenit annorum numerus. Nam fames sub *Busiride* novem annorum fuit; sub *Josepho* nonnisi septem. Et *Busiris* in *Ægypto* diu post *Josephum* regnavit, *Mose* jam sene. Proinde illum *Isocrates* solùm ducentis annis facit *Perseo* vetustiorem, cùm annis ferè quadringentis ante natum *Perseum Josephus Pharaonis* somnium explicaverit. Sed rei tantæ testes externos qui desiderat, *Trogum* legat libro trigesimo sexto, ubi de *Josepho* hæc habet; *Minimusque inter fratres ætate* Joseph *fuit. Cujus excellens ingenium veriti fratres, clàm interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in* Ægyptum, *cùm Magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, brevi ipsi Regi percharus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit: nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur. Adeo ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit: periissetque omnis* Ægyptus *fame, nisi monitu ejus Rex edicto servari per multos annos fruges jussisset: tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, sed à Deo responsa dari viderentur.* Neminem turbet, quod Magicis artibus *Josephum* id præstitisse vult, quod Deo revelante didicerat. Neque enim aliud potuit venire in mentem *Ethnici* hominis, & veri Dei cognitione destituti. Eodem pertinent hẹc *Philonis* apud *Eusebium* libro nono *Præparationis*,

Ἰακὼβ εὐτέκνοιο τόκος Ἰωσὴφ, ὃς ὀνείρων
Θεσπιστὴς, σκηπτοῦχος ἐν Αἰγύπτοιο θρόνεισι,
Δινεύσας λαθραῖα χρόνου πλημμύριδι μοίρης.

Jacobi *liberis beati proles* Josephus, *qui somniorum interpres fuit, sceptriger in* Ægypti *soliis, occulta temporis reciproco fati æstu versans. Philonem* intellige, non *Byblium*, neque *Alexandrinum*, sed alium utroque vetustiorem, quem de rebus *Judaicis* citant *Josephus* libro primo contra *Apionem*, & *Clemens* primo *Stromatων.* Itaque is à *Josepho* vocatur Φίλων ὁ πρεσβύτερος, *Philo senior.*

Dubitatur, an de *Josephi* persona, vel de tribubus ab illo oriundis dixerit *Moses* Deut. 33. 17. *Primogeniti bovis decor illi est.* Si prius, videbitur *Josephus* à forma commendari: ut revera fuit formæ venustate insignis, *Gen.* 39. 6. qualis fuerat mater, *Gen.* 29. 17. Deo volente, ut non solùm animi, sed & corporis dotibus præ reliquis emineret, quo Regis, & Magnatum benevolentiam sibi faciliùs conciliaret. Nam illud *Poëtæ* verissimum est,

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

Interim hæc ipsa forma fuisset ipsi exitiosa, nisi providisset Deus, cùm egregius ille juvencus ab hera sua, tanquam lasciviente vaccâ, ad stuprum appetitus est. Addunt, *Josephum* conferri cum bove non immeritò; quia in agricultura bos homini cooperatur: *Josephus* autem, ut bonus agricola, prospexerat, ne panis *Ægyptiis* famis tempore deesset: atque inde esse, quod bovis simulachrum ejus sepulchro imposuerunt, adeoque ipsum in *Apide* bove coluerunt. Sed suprà (*) probavimus hæc falsa esse, vel incerta. Et verò (*) *Cap.* 34. *supr.* & *pag.* 337. 338.
Prophetæ verba non tam ad *Josephum* pertinent, quàm ad tribus ex illo ortas. Quod sequentia palàm docent, ubi hẹc verba referuntur ad myriades *Ephraim*, & chiliades *Manasse.* His igitur tribuit *Moses* primogeniti boves, id est, tauri decorem, seu gloriam. Nam הדר non solùm *decorem*, sed & *gloriam* sonat. Tauri autem gloria præcipua est ex robore, quod in his tribubus tantum fuit, ut semper firmissimum fuerint regni *Israëlitici* columen. Ex tribu *Ephraim* ortus est *Josue* primus *Judicum*, & *Jeroboam* primus Regum post divortium decem tribuum. Indidem *Nadab*, *Sallum*, *Pekach*, *Menahem*, *Pekachia*, *Hoseas*, totidem Reges. Sed & in tribu *Manasse*, *Jair*, *Jephte*, & *Gedeon* inter populi Judices magnum nomen consequuti sunt. Si roges, cur *Josephus* non solùm cum *tauro* conferatur, sed & cum *bovis primogenito*, responsio est in promptu. Primogenituræ jus, quo propter incestum excidit *Ruben*, in *Josephum* ex parte translatum est 1 *Paral.* 5. 1. 2. ac proinde in terra *Chanaan* obtigit illi duplex portio.

Jud. 14. 18. *Philistæis* dicit *Samson*, qui ænigma ejus aperuerant, *Nisi arâssetis cum vitula mea, ænigma meum non invenissetis. Vitulâ*, id est, *uxore*, quæ viro idem est, quod tauro vitula, aut juvenca. Itaque δάμαρ *uxor*, & δάμαλις *juvenca*, sunt voces ejusdem originis. Utraque enim est à δαμάω. Atque hoc quidem satis planum est. Sed quorsum *Philistæos* suâ vitulâ *Samson* arasse dixerit, non est ita obvium. *R. Levi*, *arandi* verbo sensum obscœnum tribuens, *Samson*, inquit, *hoc dixit, ut doceret se suspicari* שאשתו זנתה עם אחד מהם *uxorem suam scortatam esse cum uno ex illis; cui ideo ænigmatis expositionem indicâsset, illum autem aliis urbis incolis significasse.* Neque infrequens est hæc Metaphora. Ita enim *Theognis* versu 579.

Ἐχθαίρω δὲ γυναῖκα περίδρομον, ἄνδρα τε μάργον
Ὃς τὴν ἀλλοτρίην βούλετ' ἄρουραν ἀροῦν.

Vagam odi mulierem, & virum procacem, qui alienum vult arvum arare. Et *Plautus* alicubi de homine adultero,

Fundum alienum arat, suum incultum deserit.

Et *Virgilius* libro tertio *Georgic.*

— *nimio ne luxu obtusior usus*
Sit genitali arvo, sulcosque oblimet inertes.

Proinde in *Græca* versione, pro lectione vulgo recepta, Εἰ μὴ ἠροτριάσατε ἐν τῇ δαμάλει μου, *Complutensis* editio habet, Εἰ μὴ κατεδαμάσατε τὴν δάμαλίν μου, *Nisi subegissetis juvencam meam.* Quâ eâdem mente *Syrus* interpres, ܐܠܘܠܐ ܦܬܝܬܘܢ ܠܥܓܠܬܝ *Nisi seduxissetis vitulam meam.* Ut *Exod.* 22. *vers.* 16. idem *Syrus*, ܘܟܕ ܢܦܬܐ *Et cum seduxerit virginem:* & *Onkelos* ibidem, וארי ישדל *Et si seduxerit*, &c. Quasi non fuerit verisimile, uxorem tam grande viri sui arcanum aliter, quam per stuprum aperuisse. Nec desunt è recentioribus qui hoc sequantur. At obstat, quod *Hebræa* non habent, *Nisi arâssetis* עגלתי *vitulam meam*, sed *Nisi arâssetis* בעגלתי *vitulâ meâ*: quæ non parùm differunt. Itaque *Philistæi Samsonis* vitulam arasse non dicuntur, sed eâ ad arandum usi. Et *arare* hic est *rimari*; quod aratorum verbum est, qui terram

ram aratro, & rastro rimantur. Unde *Poëta* libro tertio *Georgic.*

Ergo ægrè rastris terram rimantur ---

Rimantur, *idest*, *in rimas agunt*; inquit *Servius*. Hinc, ad arcana translatum, *rimari* est *perscrutari*, & *perquirere*. Huc pertinet, quod *Samsonis* verba *Chaldæus* ita reddit, אילולפון בקרתון באיתתי *Nisi per uxorem meam rimati*, aut *perscrutati essetis*, ut aratores arvum, bovis arantis opera, rimantur, & scrutantur. Cùm nempe *Samsonis* arcanum esset quasi sub terra latens, uxoris operâ illud eruerunt, & in lucem eduxerunt.

Job. 6. 5. *Nunquid rudit onager juxta herbam? An mugit bos juxta pabulum suum?* Mirabantur amici *Jobi*, virum, alios erudire, & consolari solitum, nunc ejulare, & de sua sorte tam graviter conqueri. Respondet is, antea non fuisse cur ejularet, ductâ similitudine à mutis animantibus, quæ clamare non solent, cùm habent cibos sibi necessarios. *Didymus*, Ταῦτα δέ φησιν ὁ δίκαιος, ὅτι, Ὡς ὐ μάτην ἀνακράζει ὄνος, ἢ βοῦς, ἀλλ᾽ ὅταν ἐπιλείπῃ τὰ βρώματα· ὕτως ὐδ᾽ ἐγὼ ἠθύμυν, εἰ μὴ πρὸς ἔσχατον ἐληλάκειν κακῦ. *Hoc autem justus dicit; Ut non frustrà vociferatur asinus, aut bos, sed cùm alimentum defuerit: ita nec ego animo conciderem, nisi ad extremitatem malorum devenissem.* Similis locus *Joël.* 1. 20. ex communi interpretatione, *Etiam bestiæ agrestes clamant ad te, propterea quòd exaruerunt alvei aquæ.* De quâ dicetur alibi.

Job. 6. 15. legitur de *Behemoth*, qui aliis est *elephas*, nobis *hippopotamus*; *Herbam*, *ut bos*, *comedit*. Et *Es.* 11. 7. *Leo herbam*, *ut bos*, *comedit*. Et *Dan.* 4. 29. *Nebucadnetsari* dicitur, *Herbâ*, *ut boves*, *te cibabunt*. Et versu statim sequenti, *Herbam*, *ut boves*, *comedit*. Utut enim herbâ vescantur multa animalia: tamen ab isto solo ducitur similitudo; quia in domestico pecore, propter molem corporis, maximè omnium est ποηφάγον. His videbitur posse jungi quod habet *Græca* versio *Es.* 5. 17. Καὶ βοσκηθήσονται οἱ διηρπασμένοι ὡς ταῦροι, *Et pascentur direpti ut tauri.* Sed in *Hebræo* Textu plane aliter legitur ורעו כבשים כדברם *Et pascentur agni juxta morem suum.* Pro quo *Græcos* legisse putaverim ורעו נבזים כהפרים. Miror neminem vidisse hactenus ad hunc *Græcæ* versionis locum alludere *Sirachidem*, cum dicit *Eccles.* 6. 2. Μὴ ἐπάρῃς σεαυτὸν ἐν βυλῇ ψυχῆς σου, ἵνα μὴ διαρπαγῇ ὡς ταῦρος ἡ ψυχή σου. *Ne te ipsum extollas ob consilium animæ tuæ, ne diripiatur ut taurus anima tua.* In quibus verbis meritò quærunt interpretes quid sit *diripi ut taurum*, cum taurus non diripiatur, sed magis diripiat. Proinde hic exclamat *Drusius*, *Inepta comparatio!* & suspicatur in *Hebræo* fuisse כתור *ut turtur*, vel כטור *ut* mons *Taurus:* vel *ne diripiatur, ut taurus, anima tua*, idem esse, quod *ne diripiatur velut à tauro vita tua:* vel denique verbum ὡς ταῦρος, aut totum hoc hemistichium, merum esse Glossema; quia in *Aldi* & *Basiliensi* Editione desideratur. *Syrum* tamen, *Arabem*, & *Vulgatum* Interpretem illud legisse apparet, quamvis aliter atque aliter exponant. Sed quidquid objicitur facile erit solvere, si observemus *tauri* nomen non raro sumi pro *bove* in genere, ut in vulgato versu,

Ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν,

Equi vesparum ortus, tauri autem apum.

Et apud *Poëtam*,

Pingue solum primis extemplò à mensibus anni
Fortes invertant tauri. ---

Nempe *Hebræum* שור *sor* (unde *Chaldaicum* תור *thor*, *Arabicum* ثور *thaur*, Ægyptium ᾿ΑΘΥ῾Ρ, & *Græcum* ταῦρος) sumitur in genere pro *bove:* quomodo *taurum* si sumas in loco *Sirachidis*, nulla erit difficultas, quia bos quotidie διαρπάζεται, id est, *diripitur*, & *discerpitur*, cum ducitur in lanienam, *Prov.* 7. 22. Nec sine causa dixit *Sirachides*, διαρπαγῇ ὡς ταῦρος, potiùs quàm διαρπαγῇ ὡς βοῦς. Maluit enim alludere ad locum, quem diximus, βοσκηθήσονται οἱ διηρπασμένοι ὡς ταῦροι. In quo tamen voces ὡς ταῦροι non cohærent cum proxima διηρπασμένοι, sed cum βοσκηθήσονται, ut sensus sit, fore, ut qui direpti fuerant, jam liberè pascantur ut tauri.

Libet obiter alium exponere ejusdem *Sirachidis* locum de bove, quem puto non intelligi. *Eccles.* 26. 7. sic habetur, Βοοζύγιον σαλευόμενον, γυνὴ πονηρά. *Jugum boum motum est uxor mala.* Quorum verborum volunt hanc esse mentem, conjugium viri cum mala uxore esse instar boum discordium sub uno jugo, qui in diversa feruntur, ac proinde multa movent, nihil promovent. Atqui βοοζύγιον σαλευόμενον non significat jugum boum, qui in diversa feruntur, sed simpliciter qui moventur. Et cum tali jugo non confertur conjugium, sed mala uxor. Fallor, aut *Sirach Hebraice* scripserat מוט צמד הבקר אשת רע quod *Sirachides* reddidit, Βοοζύγιον σαλευόμενον, γυνὴ πονηρά· quia מוט Verbum idem est, quod σαλεύεσθαι, & in *Græca* versione vigesies minimùm sic exponitur. Sed & מוט Nomen pro *jugo* aliquoties occurrit. Itaque verba quæ diximus, sic erant exponenda, *Jugum paris boum est mala uxor*, sensu apertissimo. Significatur enim viro malam uxorem tam esse gravem, & molestam, quam jugum boum collo impositum.

Cum dicit *David* *Ps.* 22. 12. *Circumdant me juvenci multi, robusti tauri Basanis me circumcingunt*, paucis verbis, sed gravissimis, hostium in se insurgentium furorem, & potentiam exaggerat. Primo enim à multis se solum oppugnari queritur: ut *Psal.* 3. vers. 2. *Domine, quam multi sunt hostes mei, quàm multi insurgunt contra me!* & *Psal.* 56. 3. *Multi me oppugnant, O excelse.* Secundo, à juvencis, & tauris se queritur impeti. Quo nomine Sacri Scriptores sæpe intelligunt homines stolidè feroces, quique virium fiduciâ obvios quosque obterunt, & tanquam cornibus impetunt, imprimisque tenuioribus crudeliter insultant. Tertiò, tauros illos vocat אבירי בשן *robustos* tauros *Basanis*; quasi dicat, eos non esse vulgares tauros, sed tauros robustissimos, eosque è *Basane*, regione fertilissimâ, in qua ut giganteâ staturâ homines, putà *Og* Rex *Basanis*, ita boves etiam fuisse dicuntur hebetiores, obesiores, majorisque molis, & virium. Proinde *Septuaginta* πίονας vocant, *Aquila* λιπαρὺς, *Symmachus* hic σιτιστὰς, & εὐτρόφυς *Amos* 4. 1. Alius παμμεγέθεις. Denique addit ab iis se circumdari, & circumcingi, ità ut nullus sit effugio locus. Similia loca multa sunt: ut *Psal.* 68. 31. ubi Deum *David* ita compellat, *Increpa congregationem taurorum, cum vitulis populorum*; duces *taurorum*, & plebem nomine *vitulorum* significans. *Græci* maluerunt συναγωγὴν τὸν ταύρων ἐν (vel σὺν) ταῖς δαμάλεσι τῶν λαῶν, *congregationem taurorum, cum vaccis populorum*, quasi tauri non tam vitulorum, quàm vaccarum gregis sint duces. Nam vituli sequuntur matres, sed matres virum armenti, id est, taurum. Unde *Poëta* libro duodecimo *Æneidos*,

Cùm duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessêre magistri,
Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur.

Quod sic imitatur *Statius* libro quinto *Thebaidos*,

Sic ubi ductorem trepidæ, stabulique maritum,
Quem penes & saltus, & adultæ gloria gentis,
Massylo frangi stupuêre sub hoste juvencæ.

Et libro undecimo,

--- magnâ stat fervidus irâ
Ante gregem, spumisque animos ingentibus effert,
Nunc pede torvus humum, nunc cornibus aëra findens,
Horret ager, trepidæque expectant prælia vaccæ.

At

At mysticos illos tauros, quamlibet terribiles, non solum increpat Deus, sed & prorsus exscindit. Quò pertinent minæ illæ in *Idumæorum* potentissimos *Esa.* 34. *v.* 6.7. *Gladius Domini implebitur sanguine, pinguefiet adipe*, &c. *Descendent juvenci cum tauris; & inebriabitur terra eorum sanguine, pulvisque eorum adipe pinguefiet.* Et in *Babylonios* Jerem. 50. v. 27. *Gladio tollite omnes juvencos ejus, descendent ad mactationem.* Et in populos *Gog*, & *Magog*, ad *Israëlem* Ezech. 39. v. 18. 19. *Carnem potentum comedetis, & sanguinem principum terræ bibetis; arietum, agnorum, hircorum, juvencorum, pinguium* Basanis *omnium. Comedetis adipem ad satietatem, & bibetis sanguinem ad ebrietatem*, &c. Sic *Philostrati* libri sexti capite decimo quarto *Apollonius*, *Titi* Imperatoris collum demulcens, dixit, Τίς βιάσεται ταῦρον, αὐχένα ὕτω καρτερὸν, ὑποσχεῖν ζύγῳ; *Quis tam valida cervice taurum jugum subire cogeret?* Unde *Romanis* Principibus hanc appellationem non displicuisse colligas.

Psal. 29. v. 5. 6. *Vox Domini confringit cedros*, &c. *facit, ut exsiliant sicut vitulus.* Non quo sensu dicit *Poëta* ad *Sileni* cantum

--- *rigidas motare cacumina quercus.*

Ad quę verba *Servius*, *Quasi genus saltationis vult esse in arboribus cacuminum motum.* Ibi enim agitur de tripudio, seu saltatione ad modum rhythmi, & cantilenæ. At in *Psalmo* de subsultatione ex metu, qualem Poëtica Hyperbole cedris, atque ipsi *Libano* tribuit Divinus *Psaltes*; quasi terrificus tonitruum fragor non solùm celsas arbores, sed & montes excelsissimos à radicibus suis convellat, atque subvertat. Vide *Psal.* 114. *vers.* 4. 6. Sed de hoc loco supra (*a*) jam actum.

(a) Cap. 29. p. 288. lin. 36.

Prov. 7. *v.* 22. Juvenis, qui adulteræ artibus patitur se allici, confertur cum bove, qui inscius ducitur ad lanienam; quia similis est in utroque stupor, & par utrobique periculum. Quippe, ut bobus laniena, ita domus adulteræ juvenibus funesta, & exitiosa est. Id profana historia *Paridis*, & sacra *Davidis* exemplo docet, cui dicit Deus 2 *Sam.* 12. *v.* 10. *Non amovebitur gladius à domo tua usque in seculum, eò quòd, me insuper habito, rapuisti uxorem Uriæ.* Itaque, sub finem capitis, scribit *Solomon*, *Multos confossos dejecit, & numerosi sunt omnes ab illa interfecti. Viæ inferi sunt ejus ædes, quibus descenditur ad penetralia mortis.* In quam mentem *Horatius* lib. 1. *Sat.* 2.

Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara cadat dura inter sæpe peric'la.
Hic se præcipitem letho dedit; ille flagellis
Ad mortem cæsus: fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos.

Cætera ibi vide.

Esa. 1. v. 3. *Agnoscit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: sed* Israël *non agnoscit, populus meus non animadvertit.* David *Psal.* 49. *v.* 21. dicit, *Hominem, qui in honore est, neque intelligit, similem esse jumentis, quæ intereunt:* at hic *Esaias* hujusmodi homines deprimit infra bestias, easque stupidissimas. Bobus enim, & asinis vix quidquam est stupidius. Tamen possessorem suum agnoscunt, & præsepe domini sui, à quo aluntur, in non suum, sed in illius bonum; nec filiorum loco habentur, sed jumentorum, nec evehuntur ad dignitatum fastigia, sed gravantur magnis & quotidianis laboribus; dum *Israëlitæ*, ex mera Dei gratia electi, & in filios adoptati, & ad summos honores evecti, Dominum Deum suum non agnoscebant, & ejus mandata, quamlibet æqua, & justa, susque-deque habebant. Vide locum similem *Jerem.* 8. *vers.* 7.

Esa. 11. v. 6. 7. *Vitulus & leunculus simul erunt, & vacca & ursa simul pascent, & unà cubabunt catuli earum.* Non, ut *Hebræorum* nonnulli volunt apud *Kimchium*, כי בימות המשיח יתחלפו טבעי החיות והבהמות *quia in diebus* Messiæ *mutabuntur naturæ ferarum, & pecudum:* quin, ut alii meliùs, כל זה משל *hæc omnia dicuntur per Parabolam.* Et *ferarum* nomine vel Gentes intelliguntur ad *Christum* convertendæ; vel violenti homines, qui per vim spiritûs *Christi* mitescent, & mansueti fient.

Esa. 15. v. 5. *Cor meum propter* Moab *clamat, propter fugitivos ejus usque ad* Tsoar, *sicut vitula triennis.* Quia in hoc *Prophetæ* versu voces intercisæ sunt, nec sensus constare potest, nisi quædam suppleantur, verum hujus sensum exsculpere difficile est. Tamen versio, quam attulimus, videtur esse vero proxima. Patet ex toto contextu agi de *Moabitide*, à *Salmanassare* triennio post miserum in modum devastandâ. *Propheta* igitur, futuræ cladis misericordiâ commotus, *Cor meum*, inquit, *propter* Moabum *clamat. Cor meum clamat*, id est, *Ego clamo:* ut in *Ennio*,

--- (*b*) *quem credidit esse meum cor*,

(b) Ap. Gellium l. 7. c. 2.

id est, *quem ego credidi.* Prophetas enim non solùm Ecclesiæ, sed & vicinarum gentium mala graviter afficiebant, & ad gemitus provocabant. Proinde exclamat idem *Propheta* capitis sequentis versu undecimo, *Viscera mea propter* Moabum, *tanquam cithara, perstrepunt; & interanea mea propter* Kircheres. Vide & *Esa.* 21. *vers.* 3. *Jerem.* 47. *vers.* 6. & 48. *vers.* 36.

Propter fugitivos ejus usque ad Tsoar] quæ erat *Moabitarum* extrema urbs versus *Judæam.*

Sicut vitula triennis] Hæc jungenda cum initio versus hoc ordine, *Cor meum clamat*, id est, *Ego clamo sicut vitula triennis.* Quod colligere est ex loco parallelo *Jer.* 48. *vers.* 34. *Edent vocem suam à* Tsoare *usque ad* Horonajim, *sicut vitula triennis.* Et cum natura bovis rectè convenit, qui ab *Homero* vocatur ἐρίμυκος, id est, μεγαλόφωνος, *magnæ*, & *contentæ vocis.* Itaque vel *à boatu bos* dicitur, vel *boatus à bove*, tam *Græcis*, quam *Romanis.* Et *Propheta* fœminæ potiùs, quàm maris meminit; quia in solo hoc genere fœmina est vocalior. *Aristoteles Hist.* lib. 4. sub finem, Καὶ περὶ φωνῆς δὲ, πάντα τὰ θήλεα λεπτοφωνότερα, καὶ ὀξυφωνότερα, πλὴν βοὸς, ὅσα ἔχει φωνήν· οἱ δὲ βόες βαρύτερον φθέγγονται αἱ θήλειαι τῶν ἀῤῥένων. Quæ *Plinius*, in capite *De vocibus*, sic in pauca contraxit, (*c*) *Bubus tantùm fœminis vox gravior, in alio omni genere exilior quàm maribus.* Fœminam tamen in bubulo genere non quamvis *Propheta* profert, sed triennem, quâ ætate vox plenior; quia tum robur firmius. Unde *Plinius*, (*d*) *Domitura boum in trimatu, posteà sera, ante præmatura.* Et ante *Plinium Columella*, ubi de bobus domandis, (*e*) *Neque ante tertium, neque post quintum annum juvencos domari placet: cùm illa ætas adhuc tenera sit, hæc jam prædura.*

(c) Lib. 2. cap. 51.
(d) Lib. 8. cap. 45.
(e) Lib. 7. cap. 2.

Jerem. 31. *vers.* 18. *Ephraimitarum* ad Deum hæc querela est, *Me castigasti, & castigatus fui*, כעגל לא למד *ut vitulus non edoctus*, id est, jugo nondum assuetus, quique pluribus plagis ad id ferendum instituitur. *Columella* ubi supra, *Retinaculis eos contineant: & unus, cum clava lignea procedens, modicis ictibus subinde impetus eorum coerceat.* Tamen idem ibidem docet quomodo ad patientiam laboris paucissimis verberibus perducatur. Nempe, si fabricetur jugum, quo tres jungantur, & juvencus contumax inter duos boves veteranos collocetur. Tum enim, sive efferatus prosilit, duorum arbitrio inhibetur; seu consistit, duobus gradientibus obsequitur; seu conatur decumbere, à valentioribus sublevatus trahitur. Quale est, quod bovem cubitorem, hoc est, qui in medio sulco decumbit, non vult stimulis, aut ignibus, aut aliis tormentis excitari; sed pedes ejus vinculis obligari, ne

ne aut insistere, aut progredi, & per hoc pasci possit. Quo facto, inediâ & siti compulsus, deponit ignaviam. Nam eum vehementius afficiunt naturalia desideria, quam plagæ. Sed ævo *Jeremiæ Judæi* has artes ignorabant, nec aliter quàm stimulis & verberibus, juvencorum vel ignaviam, vel contumaciam corrigebant: ac proinde *stimulum boum* vocabant מלמד *malmad*, quasi διδακτικὸν dixeris, ut jam supra (*f*) notatum. Merito igitur *Ephraimitæ*, qui in *Medica* captivitate dira patiebantur, queruntur secum agi, ut cum juvenco nondum domito. Ita tamen, ut Deum agnoscant meritò illos sic affligere; ut, his plagis edomiti, paulatim assuefiant ad jugum Legis ferendum, quod rebellione sua jampridem excusserant.

(*f*) *Cap.* 39. *supra pag.* 385. *lin.* 30.

Jerem. 46. *vers.* 20. *Vitula speciosissima est Ægyptus: excidium ei ab Aquilone omnino venturum est. Speciosissima* Hebraicè est יפה פיה geminatis Radicalibus, ut significatio sit intensior: ut in חפר־פרות *Esa.* 2. *vers.* 20. & פקח־קוח *Esa.* 61. *vers.* 1. Veterum plerique יפה־פיה explicârunt tanquam distinctas voces. Sic *Græci* in *Theodoreto*, δάμαλις καλὴ κεκαλλωπισμένη· quamvis nostræ editiones solùm ultimam exhibeant: Hieronymus, *vitula elegans atque formosa:* Syrus ܥܓܠܬܐ ܦܐܝܬܐ ܡܨܝܪܬܐ *vitula pulchra, picturata*; quia فوي *Arab.* est *rubiâ tingere*, & فوة rubia *Hebræis* פואה, ut in Tractatu *De Sabbatho*, cap. 9. fol. 89. b. in *Misna*, אסטים ופואה כדי לצבוע בהן *Isatis*, *&* *pua* (rubia) *ad tingendum illis.* Et in *libro Nominum*, qui *Hieronymo* tribuitur, in *Exodo*; Fua *rubrum* redditur: ut Φυὰ ἐρυθρὸν à *Philone* in libro *Quis divinarum rerum sit hæres.* Sed & פוח *puach*, per *Cheth*, videtur idem significâsse; ut cum *Talmudici*, agentes de luctu, & squallore, in quo sunt propter Templi vastationem, dicunt in *Bava Bathra*, sub finem capitis tertii, אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה *Hoc tempore* (*Judæi* domus suas) *neque calce oblinunt, neque figuris, neque coloribus ornant.* Itaque jam apparet, cur *Syrus Hebræum* פיה *picturatam* reddat. Quæ tamen versio est nihili. Nam *picturatas vestes* in *Poëta* legimus: sed picturatæ vitulæ alibi nulla est mentio. Et vera est prima versio, quâ cum speciosissima vitula confertur *Ægyptus*; quia fuit מלכות יאיא *regnum inclytum* (ut *Chaldæus* hic habet) & in amœnissima, & præpingui tellure situm. Sed inclyto huic regno Deus minatur excidium ab *Aquilone*, id est, ex *Chaldæa* venturum. Pro quo *Hieronymus*, ut servet Metaphoram, *Stimulator ab Aquilone veniet ei.* At *Hebræis* omnibus קרץ *kerets*, est *excidium*; & Verbum קרץ *karats*, exscindi, *Job.* 33. *vers.* 6. *Græci* ἀπόσπασμα *avulsionem* reddunt, *Arabs* الانكسار *fractionem*, Syrus ܚܝܠܐ *exercitum*, Chaldæus עממין קטולין *populos occisores.* Quæ, utut diversa verbis, tamen in eumdem sensum recidunt.

Jerem. 46. vers. 21. *Etiam mercenarii ejus in medio ejus* כעגלי מרבק *ut vituli marbek*, id est, ut supra (*g*) probavimus, vituli ad areæ palum collo devincti, ut triturando saginentur. Cum his vitulis conferuntur ab *Ægyptiis* conducti milites; quia, otio diffluentes, in agro, rerum omnium proventu tam ubere, non poterant non esse pingues. Rursus *Jer.* 50. *vers.* 11. de *Chaldæis* dicitur, qui *Judæam* expilaverant, *Pingues fuistis ut vitula triturans.* Et *Amos* 4. *vers.* 1. de regiæ urbis *Samariæ* potentioribus, qui ex pauperum spoliis opes suas contraxerant, ut *Cyclops*, qui apud *Poëtam*,

(*g*) *Cap.* 31. *sup p.* 303. & 304. *lin.* 16. & *c.* 32. *p.* 310. & *infra, pag.* 413. *lin.* 60.

Visceribus miserorum, & sanguine pascitur atro:

de illis, inquam, sic *Propheta*, *Audite verbum istud, vaccæ* Basan, *quæ estis in monte* Samariæ, *quæ opprimitis tenues, & quassatis egenos. Vaccæ Basan*, id est, tam pingues, quàm vaccæ in *Basane* saginatæ. Neque necesse est, ut, cum *Hebræis*, *potentiorum uxores* intelligamus. Nam viri quoque possunt conferri cum vaccis *Basan*, non sexûs ratione, sed pinguedinis. Quomodo *Juda* & *Gad* leguntur esse כלביא *ut leæna*, *Gen.* 49. *vers.* 9. *Deuter.* 33. *vers.* 20. & *David*, cum suis, *ut ursa* catulis *orbata*, 2 Sam. 17. vers. 8. De cætero ne putetur hæc similitudo semper odiosè sumi, etiam piis dicitur *Malach.* 4. *vers.* 2. *Et pinguescitis ut vituli marbek*; quod jam ante (*h*) explicavimus. Sed ut fames, & satietas, ita etiam obesitas quædam est piis propria. De fame, & satietate dicitur *Matth.* 5. *vers.* 6. *Beati, qui esuriunt, & sitiunt justitiam; quoniam saturabuntur.* Et de obesitate *Psal.* 32. *vers.* 30. *Comedentes incurvabunt se* (coram Domino) *omnes pingues terræ.* Psal. 92. vers. 15. *Adhuc germinabunt in canitie, pingues, & virentes erunt.* Proverb. 28. vers. 25. *Qui confidit in Dominum, pinguis fiet.* Et nonnunquam gratiæ cœlestes per pinguedinem adumbrantur. Unde illud *Psal.* 36. *v.* 9. *Inebriabuntur* (id est, *explebuntur*) *pinguedine domûs tuæ.* Et *Psal.* 63. *v.* 6. *Sicut adipe, & pinguedine saturabitur anima mea, & labiis canticorum laudabit te os meum.*

(*h*) *Ca.* 31. *p.* 30. *lin.* 19.

Ezech. 1. *v.* 7. 10. & *Apocal.* 4. *v.* 7. quatuor animalia describuntur, quæ in hominis, leonis, bovis, & aquilæ specie primò *Ezechieli*, deinde etiam *Joanni* apparuerunt. De quibus dicetur in Tractatu *De Leonibus.* Hic observâsse sufficiet uni horum animalium pro *facie bovis*, Ezech. 1. v. 10. tribui *faciem Cherub*, Ezech. 10. v. 14. quasi *facies Cherub* eadem sit, quæ bovis. Unde colligit non nemo, *Cherubos*, qui arcam obumbrabant boum habuisse speciem, atque inde esse, quod *Aaron* & *Jeroboam* verum Deum vituli formâ coli voluerint. Sed de *Aarone* res palam falsa, cùm, quo tempore fudit vitulum, arca fœderis nondum fuerit fabricata. Interim puto *Cherubos* varias animalium formas ita exhibuisse, ut ad bovis speciem propiùs accesserint. Hoc saltem certum vitulorum pedes illis tribui *Ezech.* 1. *v.* 7. Et Verbum כרב *cherab*, unde כרוב *cherub*, *arandi* notionem apud *Syros* obtinere, quod bovis maximè proprium. Aliis כרוב *cherub*, placet per Metathesim deducere à voce רכוב *rechub*, quæ *currum*, aut *plaustrum* sonat. Sed & boves plaustro junguntur. Reliqua in *Leone* vide.

Os. 4. *v.* 16. *Sicut juvenca refractaria, refractarius est* Israël,] id est, sicut juvenca adhuc

Ἀδμήτης, ἣν ἔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνὴρ,

indomita, quam nondum quisquam sub jugum duxit. Ita enim *Israëlitæ* ad Legis jugum erant refractarii, tanquam adhuc indomiti, & inassueti. Quod *Oseæ* ætate fuit intolerabile, cùm jam ante octo sæcula jugum illud subîissent. Itaque Deus hoc scelus non reliquit impunitum: sed, *quia sicut vacca refractaria refractarius est* Israël, *nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in loco spatioso*; id est, in vastissimas regiones, *Mediam* nempe, & *Assyriam*, captivos deportabit, in quibus oberrent, ut agnus, qui à grege divulsus, & à matre destitutus, inani balatu omnia complet, & tandem præda fit lupis. Ita intelligunt veteres, *Hieronymus*, *Cyrillus*, *Theodoretus*, *Theophylactus*, & *Hebræorum* nonnulli, plerique etiam recentiorum. Quibus tamen ut accedam, à me impetrare non possum; quia *pasci in loco spatioso* planè aliud significat, quàm in *captivitatem abduci.* Hoc enim in malam partem, illud in bonam accipitur. Et ex perpetua Scripturæ phrasi *locum alicui dilatare* est *eum ex angustia liberare*, & *in libertatem asserere.* Quo sensu *Psaltes* dicit *Psal.* 4. *vers.* 2. *In tribulatione locum dilatâsti mihi.* Et *Psal.* 18. *vers.* 20. *Eduxit me in latum, liberavit me.* Et *Psal.* 31. *vers.* 9. *Statuisti in latitudine pedes meos.* Et *Psal.* 118. *vers.* 5. *Ex angustia invocavi Dominum, qui respondens in loco lato*

lato me collocavit. Et *Psal.* 119. *vers.* 45. *Ambulabo in latitudine; quia mandata tua quæro.* Denique, quod maximè ad rem facit, *Esa.* 30. *vers.* 32. inter multa Dei beneficia hoc *Judæis* promittitur, *Depascent pecora tua die illâ pascuum latum.* Ex quo loco *Kimchius Oseæ* verba sic exponit, neque id malè, ut quidem puto, *Ut vacca refractaria refractarius fuit Israël* (Alioqui) *nunc pasceret eos Dominus, tanquam agnos in loco spatioso*; Hebr. *tanquam agnum*, per Numeri Enallagen; ut cum *Jacobus* dicit *Gen.* 32. *vers.* 5. *Est mihi bos, & asinus, ovis, & servus, & ancilla:* id est, *Sunt mihi boves*, &c. Cur pro *juvenca refractaria* in *Græca* versione habeatur δάμαλις παροιστρῶσα, *juvenca asilo percussa*, dicetur in capite *De Asilo*, seu *Oestro.* Hic solum addam, boves ideo potissimum dici *refractarios*, quod promovere jussi, contra retrocedentes, cervicem, & humeros, quantum possunt, jugo subducunt. Proinde ad utrumque sic alluditur *Nehem.* 9. *vers.* 29. *Exhibebant humerum refractarium, cervicemque suam obdurescebant, neque auscultabant.* Alii ad solum humerum alludunt; ut *Zachar.* 7. *vers.* 11. *Renuerunt attendere, & præbuerunt humerum refractarium.* Alii ad solam cervicem; ut cum de *Israëlitis* dicit Deus *Exod.* 32. *vers.* 9. *Ecce populus duræ cervicis est!* Et *Stephanus* proto-Martyr *Actor.* 7. *vers.* 51. Σκληροτράχηλοι, *Duri cervice, & incircumcisi corde, & auribus, vos semper Spiritui Sancto obnitimini.* Ejusdem locutionis exempla vide *Exod.* 33. *vers.* 3. 5. & 34. *vers.* 9. & passim (*i*). Neque alio pertinet, quod populo suo dicit Deus *Esa.* 48. *vers.* 4. *Scivi enim te durum esse, & nervum ferreum cervicem tuam.* Et Propheta Jerem. 5. vers. 5. *At ipsi pariter fregerunt jugum, diruperunt vincula.* Et Jerem. 27. vers. 12. *Inducite colla vestra in jugum Regis* Babyloniæ, *& servite ei.*

(*i*) *Deut.* 9. 6. 13. & 10. 16. & 31. 27. 2 *Reg.* 17. 14. 2 *Par.* 30. 8. & 36. 13. *Neh.* 9. 16. 17. 29. *Prov.* 29. 1. *Jer.* 7. 26. & 19. 15.

Os. 10. *vers.* 11. idem *Propheta*, qui *Israëlitas* cum *juvenca indomita*, & *refractaria* comparaverat, eosdem cum *vitula domita* confert, sed planè alio sensu. Tum enim florebant *Israëlitarum* decem tribus: & Rex eorum *Pecach*, *Remaliæ* filius, cum Rege *Syriæ Retsimo* fœdere junctus, *Judæam* devastaverat, *Judæorum* CXXM uno die jugulaverat, & captivorum CCM abduxerat, quos tamen, à *Propheta* quodam monitus, gratis remisit, 2 *Paral.* 28. *vers.* 6. &c. Itaque prosperum *Israëlitarum* statum his verbis describit *Oseas*; Ephraim *est vitula edocta, & amans triturare. Et ego transivi super pulchritudinem colli ejus. Equitare feci* Ephraimum. *Aravit* Juda, *occavit ei* Jacob. *Vitulum* vocat eodem sensu, quo antea *juvencam*: ut hæ voces promiscuè sumuntur. Et *vitulam edoctam* non ad arandum, sed solùm *ad triturandum.* Quod opus aratione longè facilius erat, atque etiam fructuosius: quia in trituratione boves non ligabantur sub jugo; sed vel singuli pedibus triturabant, vel trahas, aut plostella rotis ferreis agebant, quibus grana è siliquis elicerent; & liberum illis erat de frugibus subinde aliquid arripere, quia Lege cautum erat, ne os eis obligaretur. Huic igitur operi incumbentes mirum in modum pinguescebant, ut suo loco (*k*) pluribus docuimus. Et cum boum arantium collum sub jugo atteratur, atque exulceretur, in hac vitula colli pulchritudinem laudat Deus, *Ego*, inquit, *transivi super pulchritudinem colli ejus.* Quod dici puto per Hypallagen. Deus enim hic agit tanquam armentarius, qui super boves non transit, sed sub ejus virga boves transeunt: ut dicitur *Levit.* 27. *vers.* 32. *Et omnis decima bovis, & pecoris, omne, quod transit sub virga, decimum ejus erit sanctitas Domino.* Quem Legis locum explicabimus in capite *De Pastoribus.* Hic solum monemus *Prophetam* eò alludere, & Dei verba sic sumenda, quasi dixisset, *Pulchritudo colli ejus, seu juvenca hæc pulchro collo transiit sub virga mea*; id est, *Eam pro mea agnovi, & in armento meo recepi.* Sed, quia trituram

(*k*) *Cap.* 31. *sup. p.* 303. & 304. *lin.* 16. & c. 32. *p.* 310. & *hoc capite p.* 411. *lin.* 63.

tionem præcedunt aratio, & occatio, & reliqua, quæ ad terræ cultum pertinent; si *Ephraimitis* solum triturationis cura fuit; quæri potuit quosnam alios ad rustica hæc opera adhibuerit. Cui quæstioni *Propheta* sic satisfacit, *Equitare faciam* Ephraimum: *arabit* Juda, *occabit ei* Jacob. Quod idem est, ac si dicat fore, ut tribus *Judæ* laboriosa hæc ministeria peragat, dum equitabit *Ephraim*; id est, lautè vivet, & opiparè: ut cùm dicitur *Deut.* 32. *vers.* 13. *Fecit eum equitare super excelsa terræ, & comedit proventus agri.* Et *Esa.* 58. *vers.* 14. *Tunc deliciaberis in Domino, & equitare te faciam super excelsa terræ, & cibabo te hæreditate* Jacobi patris *tui*, &c.

Os. 14. vers. 2. *Omnem iniquitatem aufer, & accipe bonum, & reddemus juvencos labiis nostris.* Ut *ferre iniquitatem suam* in *Levitico*, & passim, est *pœnâ commeritâ mulctari*, ita *auferre peccatum alicujus* est *ab hac pœna illum eximere*, uno verbo *illi condonare*, & *ignoscere.* Sic *Josepho* fratres dicunt *Gen.* 50. *vers.* 17. *Aufer prævaricationem fratrum tuorum*, id est, Remitte pœnam, quam ab illis posses justè exigere propter peccatum in te commissum. Hoc sensu Deo hîc dicitur, *Omnem iniquitatem aufer.* Nam, quòd pravos peccati habitus eximi, & aboleri notant per Spiritum Sanctificationis, verum quidem est; sed non ad rem: quia *auferre peccatum* phrasi Scripturæ nihil quidquam est, quam quod diximus. Vide *Genes.* 18. *vers.* 24. 26. *Exod.* 10. *vers.* 17. & 23. *vers.* 21. & 32. *vers.* 32. & 34. *vers.* 7. &c. Rogatur autem, ut omnem iniquitatem auferat, nulla excepta: ut *Psal.* 51. *vers.* 11. *Dele omnes iniquitates meas:* quia frustra partem ignosceret, si vel una superesset, cujus nomine rei essemus apud Deum, *Maledictus enim est, quisquis non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis*, Gal. 3. vers. 10. *Et quisquis totam Legem servaverit, peccaverit autem in uno, omnium est reus*, Jac. 2. vers. 10. Itaque Deus iis, quorum in *Christo* miseretur, omnia omnino peccata remittit. Hinc *David* Psal. 103. vers. 3. *Condonat* (Dominus) *omnes iniquitates tuas, medetur omnibus morbis tuis.* Et Psal. 130. vers. 8. *Et ipse redimet* Israëlem *ab omnibus peccatis ejus.* Et Dominus servo nequam in Parabola *Matth.* 18. *v.* 32. *Illud totum debitum remiseram tibi.* Et *Apostolus* Coloss. 2. vers. 13. *Condonans vobis omnia delicta.* Additur in *Osea*, *Et accipe bonum*, ut rectè *Hieronymus.* Reliqui veteres multò aliter; quia non intellexerunt quo sensu rogetur Deus, ut accipiat bonum: non certè in nobis, in quibus bonum aliud nullum reperit, quàm quod ipse posuit. Rogatur igitur, ut bonum de suo accipiat, quod nobis conferat. Sic *Gen.* 21. *vers.* 21. Agar *accepit filio* Ismaël *uxorem*, nempe quam illi copularet. Ita etiam de *Juda* Gen. 38. vers. 6. & *Psal.* 68. vers. 19. *Accepit dona hominibus*, nempe quæ daret, & distribueret. Proinde Apostolus *Ephes.* 4. *vers.* 8. pro ἔλαβε, habet ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. Hæc fidelium oratio hactenus. Sequitur votum, seu promissio, quâ gratitudinem pro acceptis à Deo beneficiis pollicentur. ונשלמה פרים שפתינו *Et reddemus juvencos labiis nostris*, id est, laudes, & gratiarum actiones, quas bovis immolati loco habeas. Hæc enim sacrificia Deo fideles sæpe offerebant pro libamine, & thure. Hinc *David* Psal. 116. v. 12. 13. *Quid rependam Domino? omnia beneficia ejus super me sunt. Poculum salutis accipiam, & nomen Domini invocabo.* Et versu 17. *Tibi sacrificabo sacrificium laudis.* Et *Psalm.* 141. *v.* 2. *Statuatur oratio mea, ut suffitus coram te; elatio manuum mearum, ut oblatio vespertina.* Quod sacrificiorum genus, etiam sub œconomia Legis, Deo longè fuit acceptius, quam boum sacrificia. Hinc *Ps.* 50. *v.* 13. 14. *An vescor sanguine taurorum, aut sanguinem hircorum bibo? Sacrifica Deo laudem, & redde Excelso vota tua.* Et Psal. 51. v. 17. *Sacrificia Deo, spiritus contritus*, &c. Et Psal. 69. v. 31. 32. *Laudabo nomen*

Dei

Dei cantico, & magnificabo eum gratiarum actione: quæ Domino melior videbitur quoquam bove, & juvenco cornuto ungulam fissam habente. *Oseæ* verba *Græci* reddunt, Καὶ ἀνταποδώσωμεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν, *Et reddamus fructum labiorum nostrorum.* Quasi, pro פרים שפתינו, aliter divisis vocibus, legerint פרי משפתינו *fructum è labiis nostris.* Idem sequuntur *Syrus* & *Arabs.* Et *Paulus* huc palam alludens *Hebr.* 13. *vers.* 15. *Per ipsum igitur* (inquit) *assiduè offeramus Deo sacrificium laudis, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.* Sed sensus planè idem est. Nam καρπὸς *fructus* eo loco pro *oblatione* sumitur: ut in *Græca* versione κάρπωσις, κάρπωμα, ὁλοκάρπωσις, ὁλοκάρπωμα, quę pro *sacrificio*, & *holocausto* passim occurrunt.

Amos. 6. v. 12. *An current in petra equi? Aut quis arabit bobus?* Nempe *in petra*, quod supplere facile est ex priore hemistichio. *Syrus* igitur non male, *Num current super petras equi?* ܐܘ ܒܟܐܦܐ ܣܘܣܝܐ ܦܕܢܐ *aut ducent in illis jugum boum?* Tamen in re obvia hæserunt alii veterum. Sic *Hieronymus*, cum hæc *Prophetæ* verba non caperet satis, אם יחרוש בבקרים *An* quis *arabit bobus?* quibus videtur negari boves ad aratrum esse commodos, voluit voce בקרים, pro *bobus* vulgaribus, *bubalos* intelligi; *qui*, inquit, *tam indomiti sunt, ut jugum cervicibus non recipiant, &, cùm sylvestres boves sint, propter feritatem nolint terram vomere scindere.* Atqui *bubalus Hebræis* non dicitur בקר, sed תוא, vel תאו. *Græci* hunc eumdem locum plane aliter reddunt, Εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι; εἰ παρασιωπήσονται ἐν θηλείαις; *An persequentur in petris equi? An silebunt inter fœminas?* id est, *inter equas.* Nempe חרש non solum *arare*, sed & *silere* significat. Et, pro בבקרים *in bobus*, legerunt בנקבים, *in fœminis.* Quamvis ne sic quidem rectum esset; quia *Hebræis fœminæ* non sunt נקבים, sed נקבות. Ut taceam causam non esse, cur hic agat *Propheta* de equis ad fœminas hinnientibus. Sed dum totus in eo est, ut *Israëlitas* in peccatis plane obduruisse probet, nec jam ullam in eo populo superesse spem resipiscentiæ; inter cætera dicit, *An current in petra equi? aut* quis in ea *bobus arabit?* quasi dicat hos homines habere cor lapideum, adeoque *Prophetas* frustra inter eos currere, ut munus suum obeant, & laborare incassum, ut tam dura corda proscindant verbi vomere. Quæ Metaphorę sunt aptissimæ, & Sacris Scriptoribus satis frequentes. Sic *currere* dicuntur *Prophetæ*, aut *Apostoli*, *Jerem.* 23. *vers.* 21. 1 *Corinth.* 9. *v.* 26. *Galat.* 2. *vers.* 2. *Philipp.* 2. *vers.* 16. &c. Et eorum labor cum agricultura confertur, 1 *Cor.* 3. *vers.* 9. & 9. *vers.* 10. & 2 *Tim.* 2. *vers.* 6.

1 Cor. 9. v. 9. *In* Mosis *Lege scriptum est*, "Non "obligabis os bovi trituranti. *Num boves curæ sunt Deo? An propter nos hoc omnino dicit? Propter nos enim scriptum est. Nam sub spe debet is, qui arat, arare; & qui triturat sub spe, spei suæ particeps esse.* Certum est, Dei providentiam non solum ad boves, sed & ad minima quæque extendi. Itaque Deum etiam bestiis prospicere passim docent Sacri Scriptores. Sic *Genes.* 8. *vers.* 1. *Recordatus est Deus* Noæ, *& omnium bestiarum, omniumque pecudum, quæ erant cum ipso in arca.* Job. 39. vers. 3. *Quis corvis escam præparat, cum pulli eorum ad Deum clamant*, &c. Psal. 36. vers. 6. *Homines, & jumenta conservas, Domine.* Psal. 104. vers. 21. *Juvenes leones rugiunt ad prædam, & escam suam à Deo quærunt.* Psalm. 147. vers. 9. *Dat jumentis cibum suum, pullis corvorum, qui crocitant.* Jon. 4. vers. 11. *Et ego non parcerem* Ninivæ, *in qua sunt plusquam centum viginti millia hominum, qui nesciunt discrimen inter dexteram & sinistram suam, jumentaque multa.* Matth. 6. vers. 26. *Respicite volucres cœli, quæ neque serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illas.* Matth. 10. vers. 29. *Nonne duos passeres asse veneunt? Et unus ex illis non cadit super terram sine patre vestro.* Itaque cum hic dicit Apostolus, *An boves curæ sunt Deo?* non simpliciter negat, vel boves, vel jumenta reliqua Deum ullo modo curare: tantùm vult, Deum hanc Legem non tam propter boves, quàm propter homines, condidisse; & hoc præcipuè respexisse, ut nos doceret ex labore suo unumquemque vivere oportere: adeoque in his Pastores, quorum quò nobilius ministerium est, eò esset iniquius debitam illis mercedem denegare. Quo argumento iterum usus 1 *Tim.* 5. *vers.* 17. 18. *Presbyteri*, inquit, *qui bene præsunt, duplici honore digni habeantur, maximè ii, qui laborant in sermone, & doctrinâ. Dicit enim Scriptura*, "*Bovi trituranti non obligabis os; &*, "*Dignus est operarius mercede suâ.* *Apostolo* æqualis *Philo* in libro Περὶ Θυσιῶν ea ferè verba usurpat, quæ *Apostolus*; quanquam in dissimili argumento. Agens enim de Lege, quæ præcipit, ut Deo victimæ eximiæ, integræ, puræ, atque ab omni labe immunes offerantur, ait tam accurato victimæ examine morum emendationem in offerente significari: Οὐ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλόγων ὁ νόμος, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν νοῦν καὶ λόγον ἐχόντων· ὥστε οὐ τῶν θυομένων φροντίς ἐστιν, ἀλλὰ τῶν θυόντων, ἵνα μηδὲν πάθος κηραίνωσι. Quæ sic reddit *Latinus* Interpres, *Nec enim bruta Legi curæ sunt, sed animæ rationis compotes: itaque de offerentibus, non de victimis est sollicita, ne quod vitium eis insideat.* Sic, apud *Drusium*, *Menachem Ricinensis* ad locum *Deuter.* 22. *vers.* 6. "Non accipies matrem cum pullis, *Intentio præcipientis non est misereri avium, sed propter homines hoc dicit, quos ita voluit assuefacere ad mansuetudinem, & commiserationem.*

CAPUT QUADRAGESIMUM SECUNDUM.

Oves, & Capras *Hebraicè* eodem nomine contineri; quia multa habent communia.

Probatur ex Aristotele, *capras & oves multa habere communia. Itaque in unum gregem sæpe coeunt. Quomodo vocetur* Arabicè *grex ex utrisque constans.* Ἐμμηλάδες, capræ cum ovibus. Κατοιάδες, capræ, quæ ovibus præeunt. *Eodem modo pascuntur. Morbos habent similes. Eadem utrisque venena. Eadem medicinæ. Hœdi & agni eodem tempore castrantur. Oves & capræ in tres classes dividuntur.* Homerus μήλων *nomine complectitur utrumque pecus.* Σηκοὶ, ovium, & caprarum caulæ. Μηλωτὴ *tam* capræ, *quàm* ovis pellem *sonat.* Hesychius *emendatus.* Νάκος *etiam non solùm* capræ, *sed &* ovis pellis; *unde* νακοτίλτης, lanarum evulsor: & κατωνάκη, vestis genus. *Origo vocis* Syriaca. Σπυράδες *tam* ovium, *quam* caprarum excrementa. Hesychius *rursus emendatus. Balatus utrique gregi communis.* Hebr. צאן *tson*, ovis, *aut* capra. שה *seh*, hœdus, & agnus. Agnus *Hebraicè* טלה tale: hœdus *Æthiopicè* ጠሊ: tali: *Arabicè* طلا tala, *utrumque.* Arabicæ *voces plurimæ utrisque communes.*

Capras & oves multa habere communia, jampridem à *Philosopho* est observatum. Sic *Historiæ animalium* libri secundi capite primo, Τὰ δὲ διχηλῆ, καὶ ἀντὶ τῶν ὀνύχων χηλὰς ἔχει, ὥσπερ πρόβατον, καὶ αἴξ. *Bifida autem pro ungulis forcipes habent, ut ovis, & capra.*

Et

Et capite tertio, Ἔχουσι δὲ πλείους οἱ ἄῤῥενες τῶν θηλειῶν ὀδόντας ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐπὶ προβάτων, καὶ αἰγῶν. *Mares fœminis plures habent dentes, tam in hominibus, quàm in ovibus, & capris.* Et libri tertii capite decimo septimo, Οἱ δὲ ζωμοὶ τῶν στέαρ ἐχόντων πήγνυνται, οἷον προβάτου, καὶ αἰγός. *Jura ex animalibus, quæ sebum habent, concrescunt, ut ovis, & capræ.* Et capite vigesimo primo lac augere dicit κυάμων πλῆθος ὀλίγον οἷ, καὶ αἰγὶ, *fabarum nonnihil ovi, & capræ datum.* Et libri quarti capite decimo, somniare, præter alia, quædam animalia, ἔτι δὲ πρόβατα, καὶ αἶγας, *etiam oves, & capras.* Et libri quinti capite decimo quarto, Πρόβατον μὲν, καὶ αἴξ, αὐτοετὲς ὀχεύεται, καὶ κύει. *Ovis, & capra, anniculæ ineuntur, & uterum ferunt.* Et capite trigesimo primo, Τὰ δὲ πρόβατα, καὶ αἶγες κρότωνας, φθεῖρας δὲ οὐκ ἔχουσι. *Oves, & capræ ricinos habent, non pediculos.* Et libri sexti capite decimo octavo, Τοῖς μὲν οὖν προβάτοις, καὶ αἰξὶν, ἐπειδὰν ἡ ὥρα ὀχεύεσθαι, ἐπισημαίνει πρὸ τοῦ ὀχεύεσθαι. *Ovibus, & capris, cùm est coëundi tempus* (menstrua) *id significant antequam coëant.* Et capite decimo nono, Τὰ δὲ πρόβατα κυΐσκουσι μὲν ἐν τρισὶν, ἢ τέτταρσιν ὀχείαις, ἂν δὲ ὕδωρ γένηται μετὰ τὴν ὀχείαν, ἀνακυΐσκει· ὁμοίως δὲ καὶ αἶγες. *Oves autem tertio, aut quartò initu implentur; &, si post coitum imber ingruat, patiuntur abortum: ita etiam capræ.* Et rursus, Κύει δὲ πέντε μῆνας πρόβατον, καὶ αἴξ· διὸ ἐν τοῖς τόποις, ὅσοι ἀλεεινοί εἰσι, καὶ ἐν οἷς εὐημεροῦσι, καὶ τροφὴν ἄφθονον ἔχουσι, δὶς τίκτουσι. *Oves, & capræ uterum ferunt quinque mensibus: ideo in locis calidioribus, & in quibus commodè degunt, & pabuli copiam habent, bis pariunt.* Item, Ὀχεύει δὲ, καὶ ὀχεύεται, ἕως ἂν ζῇ, καὶ πρόβατον, καὶ αἴξ. *Init, & initur, quamdiu vivit, capra, & ovis.* Ibidem, Διδυμοτοκοῦσι δὲ καὶ πρόβατα, καὶ αἶγες, διά τε εὐβοσίαν, καὶ ἐὰν ὁ κριὸς, ἢ ὁ τράγος ᾖ διδυμοτόκος. *Geminos autem pariunt oves, & capræ, cùm pabuli beneficio, tum si aries, aut hircus natura sit gemelli-parus.* Et libri octavi capite decimo, Πρόβατα δὲ, καὶ αἶγές εἰσι μὲν ποηφάγα, &c. *Oves autem, & capræ sunt herbivoræ, &c.* Et capite vigesimo octavo, Καὶ ἐν Κιλικίᾳ αἱ αἶγες κείρονται, ὥσπερ τὰ πρόβατα παρὰ τοῖς ἄλλοις. *Etiam capræ in* Cilicia *tondentur, ut oves apud alios.* Et libri noni capite tertio, Κατακεῖνται δὲ αἱ ὄϊες, καὶ αἶγες ἀθρόαι κατὰ συγγένειαν. *Cubant verò oves, & capræ confertæ per cognationem.* Et capite quinquagesimo, Μηρυκάζει δὲ τὰ μὴ ἀμφόδοντα, οἷον βόες, καὶ πρόβατα, καὶ αἶγες. *Ruminant verò quæ utrimque dentes non habent, ut boves, capræ, & oves.* Et *De partibus animalium* libri tertii capite duodecimo, Σπλῆνα δ' ἔχει, τὰ μὲν κερατόφορα, διχηλὰ, καὶ στρογγύλον, καθάπερ αἴξ, καὶ πρόβατον. *Lienem rotundum habent quæ cornuta sunt, & bifida, & capra, & ovis.* Et libri quarti capite secundo, Συμβαίνει δὲ τὸ τοιοῦτον καὶ περὶ τὰ πρόβατα, καὶ τὰς αἶγας· τὰ μὲν γὰρ πλεῖστα τούτων ἔχει χολήν· ἀλλ' ἐνιαχοῦ μὲν τοσαύτην, ὥστε δοκεῖν τέρας εἶναι τὴν ὑπερβολὴν, οἷον ἐν Νάξῳ· ἐνιαχοῦ δὲ οὐκ ἔχουσιν, οἷον ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας. *Tale quid etiam ovibus, & capris evenit: pleraque enim fel habent; & quidem alicubi tale, ut prodigii instar habeatur ejus excessus, ut in* Naxo, *alibi autem non habent, ut in* Eubœæ *Chalcide.* Et *De generatione animalium* libri quarti capite quarto, in *Ægypto*, ubi fœcundiora sunt animalia, plura dicit monstra gigni: Ἐν δὲ ταῖς αἰξὶ καὶ προβάτοις γίνεται μᾶλλον· πολυτοκώτερα γάρ ἐστιν· *sed imprimis inter capras, & oves, quæ sunt maximè fœcundæ.* Et *Problem.* 6. quæstione decimâ quærit, Διὰ τί αἶγες μὲν, καὶ πρόβατα ἀμέλγονται πλεῖστον γάλα, οὐ μέγιστον σῶμα ἔχοντα? *Cur capris, & ovibus, quæ corpore non maximo sunt, mulgeatur lactis plurimum?* Nisi hæc essent plus satis: multò plura proferri possent ex *Varrone*, *Columella*, *Plinio*, & *Æliano*; unde constaret, capras, & oves animalia esse in multis similia. Unde est, quòd in eundem gregem quandoque coëunt. *Virgilius Ecloga septima*,

> *Compulerantque greges* Corydon *&* Thyrsis *in unum:*
> Thyrsis *oves*, Corydon *distentas lacte capellas.*

Cujusmodi grex *Arabicè* dicitur البكيلة *albechila.* Lexicon *Alcamus*; البكيلة الضان والمعز يختلط Albechila; *oves, & capræ, quæ commixtæ sunt.* Vocatur etiam الاعرم *alaram.* Ibidem, الاعرم القطيع من ضان ومعزي Alaram; *grex ex ovibus, & capris.* Prius nomen propriè μίξιν, posterius δίχροον sonat. Ita *Hesychius* ἐμμηλάδας αἶγας appellari ait τὰς μετὰ τῶν προβάτων γενομένας, *capras, quæ sunt unà cum ovibus*, nempe in eodem grege. Ἐπιμηλάδες id ipsum sonat. *Callimachus*, Hymno in *Apollinem*,

> ... οὐδέ κεν αἶγες
> Δεύοιντο βρεφέων ἐπιμηλάδες.

Neque capræ egeant hœdis admixtæ ovibus. Et, *Pausaniâ* teste in *Arcadicis*, solebant *Lacedæmoniorum* Reges oves secum in bella educere, ut Diis ante prælia litarent; quibus itineris duces capræ præibant, inde appellatæ κατοιάδες. Verè igitur de ovibus *Ælianus*, (*Hist.* lib. 7. cap. 27.) Καὶ μέν τοι καὶ ἕπονται ταῖς αἰξί. *Etiam capras sequuntur.* Et *Varro* (*Rust.* lib. 2. cap. 3.) docet utrumque hoc pecus uno ferè modo pasci, de capris scribens, *Nec multò aliter tuendum hoc pecus, atque ovillum.* Morbi etiam sæpe similes: sic podagra, teste *Athenæo*, est αἰπολίων· καὶ προβάτων νόσος, *caprarum, & ovium morbus.* Eædem herbæ utrisque noxiæ. *Plinius* libri decimi sexti capite vigesimo, *Sabina capris, & ovibus venenum est.* Et libri vigesimi capite decimo quarto, *Gustatum à pecore caprisque* (pulegium) *balatum concitat. Unde quidam* Græci, *literas mutantes*, blechon *vocaverunt*, cùm alioqui vocetur γλήχων. Et libri vigesimi quarti capite undecimo, *Pecus, & capræ, si aquam biberint, in qua folia rhododendri maduerint, mori dicuntur.* Et alibi, *Oves, & capras perdunt euonymus, & conyza.* Eadem quoque remedia. *Columella* libri octavi capite septimo, *Sicut in ovillo pecore prædictum est, caprino medebimur.* Et capite tertio, *Capri, vel arietis petulci sævitiam pastores hac astutia repellunt. Mensuræ pedalis robustam tabulam configunt aculeis, & adversam fronti cornibus religant, &c.* *Plutarchus* de alysso, (*Sympos.* lib. 3. cap. 1.) Λέγεται δὲ καὶ ποιμνίοις ἀγαθὴ, καὶ αἰπολίοις, παραφυτευομένη ταῖς μάνδραις. *Dicitur & ovium, & caprarum gregibus esse utilis, si prope caulas plantetur.* *Plinius* libri vigesimi sexti capite decimo, *Satyrii genus erythraicon arietibus quoque, & hircis, ad Venerem segnioribus, in potu datur.* *Hesiodus* etiam in *Operibus & Diebus* (a) eâdem mensis die jubet (a) Versû 784.

> ... ἐρίφους τάμνειν, καὶ πώεα μήλων,

hœdos castrare, & greges ovium. Et *Odyss.* θ'. (b) *Homerus* tam oves, quàm capras in tres classes vult dividi, ita ut (b) Versû 219.

> --- χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
> Χωρὶς δ' αὖθ' ἕρσαι, ---

seorsim quidem sint ætate provectiores, seorsim mediæ, & seorsim recens editæ: Proinde idem μήλων communi nomine passim complectitur utrumque pecus. Ita *Iliad.* κ'.

> (c) Ὡς δὲ λέων, μήλοισιν ἀσημάντοισιν ἐπελθὼν,
> Αἰγέσιν, ἢ ὀΐεσσι, κακὰ φρονέων, ἐνορούσῃ. (c) Versû 485.

Ut leo, μήλοισιν *incustoditis superveniens, capris, aut ovibus, mala machinans, irruit.* Et *Iliad.* π'.

> (d) Ὡς δὲ λύκοι, ἄρνεσσιν ἐπέχραον, ἢ ἐρίφοισι,
> Σίνται, ὑπ' ἐκ μήλων αἱρεύμενοι, αἵ τ' ἐν ὄρεσσι
> Ποιμένος ἀφραδίῃσι διέτμαγεν. --- (d) Versû 352.

Ut lupi, in agnos, aut hœdos irruentes, noxii, ἐκ μήλων

eas surripientes, quæ in montibus *pastoris stultitiâ dispersæ sunt.* Et *Odyss.* 9.

(e) Versu 184. (e) Μῆλ', ὄϊές τε, καὶ αἶγες ἰαύεσκον. ---

Dormiebant μῆλα, *oves* scilicet, *& capræ.* Ad quem locum *Scholiastes,* Προτάξας τὸ γένος, ἐπήνεγκε τὸ εἶδος. *Præposito genere, speciem addidit.* Hinc est, quod *Iliad.* δ'. de caprario dicit,

(f) Versu 279. --- (f) ὑπό τε σπέος ἤλασε μῆλα,

sub speluncam autem μῆλα *compulit,* id est, *capras.* Et *Odyss.* ξ'. de *Ulyssis* caprariis,

(g) Versu 105. --- (g) ἕκαστος ἐπ' ἤματι μῆλον ἀγινεῖ,
Ζατρεφέων αἰγῶν ὅστις φαίνηται ἄριστος.

Quisque in diem μῆλον *abducit, saginatarum caprarum quæcunque apparet optima.* Tale est, quòd σηκοὶ *caulæ* sunt *ovium,* & *caprarum,* Odyss. 9.

(h) Versu 219. --- (h) ςείνοντο δὲ σηκοὶ
Ἀρνῶν, ἠδ' ἐρίφων. ---

Plenæ autem erant caulæ agnis, & hædis. Et quòd μηλωτὴ non solùm τοῦ προβάτου δορὰν, *ovis pellem,* ut plerumque, significat, sed & *caprinam,* quam αἴγειαν μηλωτὴν nonnulli vocant. *Hesychius,* Ἴσκλαι, κίκλαι, καὶ αἱ αἴγειαι μηλωταί. Item, Ἰθλὴ, αἴγεια μηλωτὴ, ἀμιρίς· (lege Ἀμερίας, *Græci* Glossatoris nomen, quem *Athenæus* sæpe citat) Proinde multis Veterum *melote* est *caprina pellis. Hieronymus* Præfatione in *Regulam* Pachomii, *Et caprinam pelliculam, quam* meloten *vocant. Sedulius* in Epistolæ ad *Hebræos* caput undecimum, *Est autem* melota *pellis caprina ex uno latere dependens, quâ Monachi utuntur* Ægyptii. *Cassianus* lib. 1. *Institut.* 8. *Ultimus est habitus eorum pellis caprina, quæ* melotes, *vel* pera *appellatur.* Isidorus, *Orig.* lib. 19. cap. 24. *Melotes, quæ etiam* pera *vocatur, pellis est caprina à collo pendens, præcincta usque ad lumbos.* Tamen *melota* à caprarum pellibus distingui videtur in his *Pauli* ad *Hebræos* (i) Περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν· nisi dicatur ultimum illud per explicationem esse additum.

(i) Hebr. 11. 37.

Sed & νάκη, vel νάκος, quod pro *capræ pelle* palàm usurpant (k) *Homerus,* & (l) *Theocritus,* à *Simonide* pro *ovillo vellere* sumitur. Quo quidem nomine apud *Etymologum* ita carpitur, Νάκη, τὸ αἴγειον δέρμα· κώδιον, τὸ προβάτιον· οὐκ ἄρα τὸ ἐν Κόλχοις νάκος ῥητέον· κακῶς οὖν Σιμωνίδης νάκος φησί. *Caprina pellis est* νάκη, *ut ovilla* κώδιον. *Itaque* Colchicum *vellus non dicendum est* νάκος. *Malè igitur* Simonides νάκος *appellat. Simonidis* tamen exemplo νάκος pro *vellere* ab iis usurpari video, qui purissimè loquuti sunt. Sic apud *Herodotum* (lib. 2. cap. 42.) *Thebani Jovem* fabulantur, ariete cæso, καὶ ἐνδύντα τὸ νάκος, *& vellere illius assumpto, Herculi* apparuisse. Et, in *Syria Luciani Dea,* quisquis illi sacra facit, ove mactatâ, τὸ νάκος χαμαὶ θέμενος, ἐπὶ τούτου εἰς γόνυ ἕζεται, *vellus humi sternens, super hoc in genua procumbit,* &c. Et *Archippo* νακοτιλτεῖν est *vellera tondere,* aut *vellicare.* Et *Philemoni* νακοτίλτης, *vellerum evulsor.* Et *Cratino* νακότιλτος ὥσπερεὶ κωδάριον, *qui velleris instar vulsus est.* Quæ omnia apud *Pollucem* libri septimi capite nono. Proinde *Hesychio* νακοτίλται sunt οἱ κείροντες τὰ πρόβατα, *qui tondent oves. Suidæ* etiam & *Cyrillo* apud me manu-scripto, οἱ τῶν προβάτων κουρεῖς, *ovium tonsores.* Et νάκος huic κώδιον, *vellus;* illi δορὰ προβάτου, *ovilla pellis.* Et *Glossatori* veteri, *Pellis lanata,* νάκη. Unde *Varro, Festus,* & *Paulus; Naccæ appellantur vulgò fullones,* &c. *Quòd omnia ferè opera ex lana* nacę *dicantur à* Græcis. Et κατωνάκη *Polluci* libri septimi capite decimo quarto, Ἐξ ἐρίου μὲν ἦν ἐσθὴς παχεῖα· νάκος δὲ αὐτὸ κατὰ τὴν πέζαν προσέῤῥαπτον. *Lanea vestis erat densa cum ipso vellere ad fimbriam assuto.* Vox in *Aristophane* extat non semel, & in *Hesychio,* & *Suida,* quos vide. Ex his probatur plùs satis, νάκην, vel νάκος tam *vellus esse,* quàm *capræ pellem.* Et est, cur credam de *vellere* primò & propriè dici. *Hebræis* נקי naki, est *innocens,* נקה naka, *innocentem esse.* Hinc *Syris* ܢܩܝܐ *nekjo,* vel *nakjo,* est *ovis.* Et *Græcis,* nisi fallor, νάκη, vel νάκος, pro *vellere,* seu *ovis pelle;* unde ad *capram* est translatum.

(k) Odyss. ξ'. versu 530.
(l) Idyll. 5. 2.

Huc quoque pertinet, quòd σπυράδες, σφυράδες, σπύραθοι, σπύριαι tam sunt *ovium,* quam *caprarum excrementa. Galenus* in *Exegesi,* Σπυράδες, τὰ τῶν αἰγῶν, καὶ προβάτων ἀποπατήματα. *Hesychius,* Σπύραθοι, τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν ἡ κόπρος. Item, Σφυράδες, τὰ διαχωρήματα τῶν αἰγῶν, καὶ προβάτων· οἱ δὲ, σπυρίας. Unde apud eundem in Σποgθύγγια, τὰ διαχώρητα τῶν αἰγῶν, ἅτινες σπυρίδας καλοῦσιν· pro διαχώρητα scribendum διαχωρήματα· & σπυράδας, vel σπυρίας, pro σπυρίδας. Nam σπυρίδας esse *sportas* nemini non est notum. Et ὄισυπος, aliis τοῦ προβάτου, *Hesychio* est ὁ τῆς αἰγὸς ῥύπος. Neque hoc omittendum, ut ovibus, ita & capris balatum tribui. *Plinius* ubi supra, de pulegio, *Gustatum à pecore* (id est, *ovibus*) *caprisque balatum concitat. Aristophanes* in *Pluto,* Actu secundo,

Βληχώμενοί τε προβατίων, αἰγῶν τε κιναβρώντων μέλη.

Balantes ovium, & grave-olentium caprarum cantus. Et *Theocritus Idyll.* 5.

--- αἱ δὲ χίμαιραι
Αἵδε κατεβληχῶντο, ---

capræ autem illæ balabant. Græcè tamen μηκᾶσθαι caprarum proprium est, ut βληχᾶσθαι ovium. Sed hæ voces sæpe promiscuæ sunt, atque ut capris βλήχημα, vicissim ovibus μηκασμὸν quandoque tribui videas. De ovibus enim dixit *Poëta*

--- Ἀζηχὲς μεμακυῖαι,

Iliad. δ'. versu 435. &

Θήλειαι δ' ἐμέμηκον ---

Odyss. 9. versu 439. Non possum hic omittere vocem κυριβάσασθαι, æquè ac κυρίσσειν, arietibus, & hircis communem, qui cornibus mutuò se impetunt. *Hesychius,* Κυριβάσασθαι, διαμαχέσασθαι, ἀπὸ τῶν κριῶν, καὶ τῶν τράγων, ἔνθεν καὶ τὸ κυρίσσειν.

Hæc præmittere necesse habui, ne quis miretur, quòd *Hebræi* quædam habeant vocabula capris, & ovibus communia: putà צאן *tson* & שה *seh;* quibus *oves* frequentissimè, sed & quandoque *capras* significari certum est. Hinc de priore *Kimchius* in *Lexico,* הבהמה הדקה הכבשים והעזים יקראו צאן פעם כולל כלם *Pecus minutum, ut oves, & capræ, vocantur quandoque* צאן *universali nomine.* Et *Pomarius,* ותדע שצאן הוא שם כולל עזים וכבשים *Scito nomen* צאן *commune esse capris, & ovibus.* Et *Aquinas,* הבהמה הדקה כמו כבש ועז יקרא בשם זה הכולל *Tenue pecus, ut ovis, & capra, vocatur hoc generali nomine.* Itaque צאן *Hebræis* idem est, quod μῆλον *Græcis.* Neque aliter reddi debuit, cum de capris usurpatur: ut *Gen.* 27. *vers.* 9. *I nunc* אל הצאן, πρὸς τὰ μῆλα, *& cape mihi inde* שני גדיים עזים טובים *duos hædos caprarum bonos.* Et Genes. 38. vers. 17. *Mittam hœdum caprarum* מן הצאן, ἐκ τῶν μήλων. Et Levit. 1. vers. 10. *Et si sit* מן הצאן, ἐκ τῶν μήλων, *oblatio ejus ex ovibus,* nempe *aut capris.* Et Jerem. 50. 8. *Estote ut hirci* לפני הצאן, κατὰ πρόσωπον τῶν μήλων.

Etiam שה tam *hædum* esse, quàm *agnum,* patet ex locis, quæ sequuntur, *Gen.* 30. *vers.* 32. כל שה חום בכבשים וטלוא ונקוד בעזים *Omnis* שה *niger in ovibus, & maculosus, & guttatus in capris.* Exod. 12. vers. 5. ubi de *Paschate,* שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם *Integer* שה, *masculus, anniculus erit vobis, quem capietis ex ovibus, & capris.* Num. 15. *vers.* 11. *Sic unicuique bovi fiet, aut unicuique arieti,* או לשה בכבשים ובעזים, *aut* τῷ שה *ex ovibus, & capris.* Et Deut. 14. 4. *Hæ sunt bestiæ, quas comedetis; Bos,* שה כבשים ושה עזים *&* שה *ovium, &* שה *caprarum.* Unde est, quod in *Lexico Kimchius,* והקטן מן הכבשים ומן העזים הוא שיקרא שה *Et parvulus tam ex ovibus, quam ex capris is est, qui vocatur* שה. Quod ipsum tradunt *Hebræorum* alii.

Sic,

Sic, apud Damirem, Arabum الشاة quod idem eſt,

نفع علي الذكر والانثي من الضان

والمعز occurrit de mare, & fœmina, ex ovibus, & capris.

Rurſus Hebræum טלה tale, & Arabicum طلا tala, cum agnum ſonet, tamen Æthiopicè ጠሊ: tali, eſt hircus, hœdus, & capra. Exempla vide in Æthiopicis verſionibus Deut. 14.4. Pſ. 49.14. & 65.14. Cant. 4.1. & 5.7. Matth. 25.32.33. Luc. 15.29. &c.

Æquivoca hujuſmodi multò plura ſunt apud Arabes. Sic فربر aut فرفر & سخلة & حلان ſeu حلام totidem ſunt nomina hœdis & agnis communia. Et بهم eſt hœdum, vel agnum ablactare. Et حبلة ovium, aut caprarum grex. Et, quod jam (m) diximus, بكبلة & اعرم capræ & oves ſimul commixtæ. Et تعبيشة & مبش ovilli lactis cum caprino mixtio: quod Siculum eſſe inventum dicit Philoſophus Hiſt. animal. lib. 3. cap. 20. Et بعار tam caprarum balatus, quàm ovium. Et شمال ſaccus, quo vel ovis, vel capræ ubera reconduntur, ne illa exſugat parvulus. Hæc junctim de ovibus, & capris; jam de utriſque ſeorſim agendum.

(m) Pag. 418. lin. 2.

CAPUT QUADRAGESIMUM TERTIUM.

Ovium Hebræa nomina, & Chaldaica quædam, ordine Alphabetico explicantur.

Ut אל Deus, ita איל aries à robore dictus. Hinc Jupiter κριοπρόσωπος. Contra, agni tam Græcum, quàm Arabicum nomen ab infirmitate ductum. Agnus cur à lana dicatur אמר in Eſdra, & alibi. Agnina pellis, id eſt, ἀρνακὶς, ſeu rheno, in veſtium uſum quam commoda. Agnus in ora veſtis quid ſit Chaldæis. Idem Græcis ὦα, vel ὄα. Bezek in Kimchio non eſt agnus, ut volunt, ſed calculus, ut Chaldaicum ביזקא bizka, & Græcorum recentiorum βιζάκιον. Iſraëlitæ à Saüle per calculos & agnos numerati. Arietes in Eſdra דכרין, id eſt, mares, dicti. Aries, qui gregem ducit, quomodo Talmudicis, Chaldæis, Syris, Arabibus, & Græcis. Dux gregis cur Homero κτίλος. טלה tale, Hebræis agnus ſubrumus. Arabice tala, talu, & tila; Æthiopicè tali, & vajatal; Chaldaicè tele, vel talja, quid differant. Ταλιθὰ κοῦμι. Puella nubilis Græcè τάλις. Origo vocis טלה tale. Jobel יובל non eſt aries, ut volunt. Veterum buccinæ ex boum, non ex arietum cornibus. Servius, & Joſephus notati. Vocis Jobel variæ interpretationes. Harum vero ſimillimæ. Jubilum, & jubilare, quid propriè. Agnus quâ ætate dicatur Hebræis כבש chebes & Arabibus كبش chebs. Bidens, & ſiſarra quid propriè. Pro כבש ſcribitur כשב, tanquam voce à lucro facta. Car כר propriè paſcualis ovis, aut agnus. Chaldæum פלגים phalgis idem; ex Græco φάγιλος, id eſt, agnus quadrimeſtris; quia tum maximè edulis Jonibus κὰρ pediculus, & agnus. Caria inde dicta, & Cos inſula Caris. Pediculus cur Homero κὰρ, vel ἔγκαρ. Quæ oves dicantur המשנים hamiſnim, 1 Sam. 15.9. Vox à Veteribus pravè lecta. Miſnim propriè bidentes: quæ vox accuratè explicatur. Aſtaroth עשתרות; armenta, aut greges: unde Venus Aſtarte; in cujus tutela boves. An oves à ditando dicantur aſtaroth. Tſon צאן, capris, & ovibus commune nomen, à fœcunditate ductum. Saanan צאנן Judææ oppidum; malè Græcis Sennaar. Εὐσθενεῖν, & εὐθύνειν, pro εὐθηνεῖν. Keſita קשיטה non eſt ovis, ut reddunt, ſed nummi genus. Vox propriè ſincerum ſonat, & ἀκίβδηλον. Jacobi ævo non ſolebant res permutari, ſed nummis appenſis, vel numeratis, emebantur. Ager à Jacobo emptus argenti pretio, Act. 7.16. Tria in eo loco ἄπορα. Non Joſephi ſolius, ſed & fratrum corpora in terram Chanaan exportata, idque in agrum Sichemitarum, non Chebronem. Cur Chebron dicta Kirjath-arba. In Iſraëlis nomine contineri omnes, qui Chebrone ſepulti ſunt: Abraham pro Jacobo nominatus; id eſt, pater pro filio. Similes alibi locutiones. Aut Abrahami nomen merum Gloſſema. Emmor τοῦ Συχὲμ, id eſt, Sichemi pater, non filius. Ejuſdem Phraſis varia exempla. Cur monetæ genus Keſita pro agnis accepta. De eo conjecturæ tres. Keſita, quod genus nummi ſit. Rachel רחל, ovis, Hebræis, Syris, & Arabibus. Arias notatus. Ovis reicula. Rachel, Jacobi uxor, cur ovis dicta. Theræ filius quorſum vocatus οἰόλυκος. Quid differant שה & צאן. Hebræi Lexicographi notati. Vocis שה origo Arabica.

Ovium in Scripturis nomina, quia plura occurrunt, libet in hoc capite explicare juxta literarum ordinem.

איל ajil, eſt aries. Sic Gen. 15.9. איל משלש, aries triennis. Gen. 22.13. איל אחר נאחז בסבך בקרניו Aries à tergo detentus in veprium perplexitate cornibus ſuis. 2 Reg. 3.4. אילים צמר Arietes cum lana, id eſt, intonſi. Pſal. 114.4. Montes exſilierunt כאילים, ut arietes. Eſ. 60.7. אילי נביות Arietes Nabatæorum. Dan. 8.4.6. איל בעל הקרנים Aries cornutus: & איל מנגח aries cornu feriens. Nomen ab אל, id eſt, robore, ductum: ita ut איל aries, & אל Deus fortis, ſint conjugata. Quin vox Pluralis אלים, elim, & arietes, & Deos ſonat. Unde eſt, quod Ethnicorum vetuſtiſſimi Jovem ſuum finxerunt κριοπρόσωπον. Porrò à robore dictus eſt aries, ut opponeretur agno, qui Græcè vocatur ἀμνὸς, quaſi ἄμενος, id eſt, ſine viribus: & Arabicè سخلة ſachla, à Verbo سخل ſachala, quod infirmum eſſe ſignificat, ut خسل chaſala, & Hebræa חשל chaſal, & חלש chalas. Tria enim hæc vocabula eaſdem habent Radicales, ſed ordine permutato.

אמר immar eſt agnus. Inde Plur. אמרין immerin, Eſdræ 6.9.17. & paſſim in Paraphraſtis. Eſt enim Chaldaica vox, quam Arabes quoque uſurpant. Nempe Chaldæis, quibus ſolenne eſt צ & ע permutare, lana eſt עמר, pro צמר. Et ab עמר fit אמר, quæ licet ſcripturâ diverſa, tamen ſono tam vicina erant, ut Galilæi inter loquendum confunderent, quod Talmudici teſtantur in Tractatu עירובין fol. 53.3. Chaldæum igitur agni nomen à lana ductum eſt, quæ in matribus quidem villoſior eſt. Hinc Theocritus Idyll. 12.

--- ὅσσον ὄϊς σφετέρης λασιωτέρη ἀρνός;

Quantò ovis agno ſuo villoſior eſt. Sed in agnis eſt tenuior, & tactu mollior, atque eo ipſo plus in pretio. Proinde Martialis lib. 5. Epigr. 38.

Puella ſenibus dulcior mihi cygnis,
Agnâ Galeſi mollior Phalanini.

Aut *Phalantini* potiùs, quia ad *Galesum* amnem *Tarentum* condidit *Phalantus*. Et ῥηνικας, seu ἀρνακίδας, id est, *agninas pelles unà cum lana*, in vestium usum maximè commendant Medicorum filii, ut quæ non solùm plus caloris, quàm ovillæ, conferant, sed & dorso & renibus plurimùm prosint. Hujusmodi vestis est *rheno*, si vocis origo servatur. Nam *Græcè* ῥὴν est *agnus*. Et אמרא *imra*, *Chaldæis* non solùm *agnum*, sed & *limbum vestis* significat, cui assuebatur ἀρνακίς. Sic *Ps.* 133. 2. in *Chaldæa* Paraphrasi, *Sicut unguentum bonum, quod effusum super caput descendit super barbam, barbam* Aaronis, *quod descendit* על אמרא דלבושוי, *super agnum vestis ejus*, id est, *super oram vestis ejus agnina pelle suffultam*. *Græci* habent ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος, quod ferè idem est. Nam ὤα, ὦα, ὄα, vel ὄια, primò μηλωτὴν *vellus* significavit, seu *ovis pellem cum lana*. *Hesychius*, Ὦα τοῦ προβάτου, ἡ μηλωτή. *Suidas*, Ὦα, μηλωτή. *Pollux*, τὴν δὲ ὤαν, καὶ ὄαν λέγουσιν· ὄα δὲ καλεῖται καὶ ἡ τοῦ προβάτου δορὰ ἡ σὺν τῷ ἐρίῳ. Secundo sic dicta est *ora vestis cum hujusmodi pelle assuta*. Καὶ γὰρ οἱ ἀρχαῖοι προβάτων δέρματα ἔβαλλον ἐν τοῖς κρασπέδοις τῶν ἱματίων. Ita *Etymologus*; & *Cyrilli* Lexicon nondum editum, in voce ὦα. Et *Eustathius* in *Iliad*. ρ'. Οἱ παλαιοὶ καὶ ταύταις οἰὸς δέρμα προσέῤῥαπτον, ἵνα ἥκιστα τρίβοιντο τὰ κάτω τῶν ἱματίων. Hinc igitur *ora vestis inferior* ὦα, vel ὄα dicta est: neque *inferior* solùm, sed & *superior*, quam aliter περισόμιον, & περιτραχήλιον vocant. *Pollux*, Ὦα δὲ τὸ ἐξωτάτω τοῦ χιτῶνος ἑκατέρωθεν. *Hesychius*, Ὦαι δὲ τῶν ἱματίων, καὶ τὸ λῶμα τοῦ ἐνδύματος, καὶ τὸ περισόμιον τοῦ ἱματίου. Quod à *Psalte* intelligi palàm est. Rectè igitur *Suidas* post *Theodoretum*, Τὸ περισόμιον ὤαν ἐκάλεσεν ὁ Δαβὶδ, ὁ καλοῦμεν περιτραχήλιον.

בזק bezek, *agnum* multi explicant tanquam ex *Talmude*, & *Kimchio*. Schindlerus, *Talmudicis* בזק *agnus*. Boderianus, בזק *est agnus secundum R.* David *in libro* Radicum. David de Pomis, בזק שה לפי ר' ד' קמחי שמואל י''א Bezek, *agnus*, *secundum R.* Davidem Kimchium 1 *Sam.* 11. In quo tamen nihil tale reperio, neque in *Hebræis* vetustioribus. Tantùm ad locum 1 *Sam.* 11. 8. ubi de *Saüle* dicitur, *Et recensuit eos* (Israëlitas) *in Bezek*, postquam notavit *Kimchius* (in *Lexico*) *Bezek* esse loci nomen, de quo *Jud.* 1. 5. *Et repererunt* Adoni-bezekum *in Bezek*, addit in libro *Haggada* בזק *bezek* hic pro *calculo* sumi, ac si dicatur *Saül* populum באבנים per *calculos* recensuisse, quos singuli viritim dederint. Nempe, ut βιζάκιον apud *Græcos* recentiores (a), sic *Chaldæis*, (b) בזק *bezek*, vel בזקא *bizka*, pro *calculo* usurpatur. Rursus, quia טלאים *telaim*, sunt *agni*, ut dicetur in sequentibus, cum idem *Saül* 1 *Sam.* 15. 4. populum recensuisse legitur *in Telaim*, quod loci nomen fuit *ab agnis* dicti, ut *Græcis Rhene*, *Arne*, *Polyrrhenium*; idem liber *Haggada* per טלאים, telaim, *agnos* intelligit, per quos *Israëlitas* numeravit *Saül*. In qua eadem sententia fuit *Chaldæus Paraphrastes*, qui pro בטלאים *in Telaim*, habet באימרי פסחיא, *per agnos Paschales*; quasi tum fuerit *Paschæ* tempus, & per *Paschæ* victimas, quæ plerumque per decurias comedebantur, initus fuerit populi census. Et author *Tanchumæ*, sive *Jelammedenu*, hæc duo loca inter se conferens, *Saülem* dicit pauperes per calculos, & divites per agnos denumerâsse. Quem locùm cum citet *Kimchius*, abundè docet בזקיא, id est, *calculos*, & אימריא, id est, *agnos*, nihil habere commune. Itaque nullus capio, quomodo ex his verbis docti collegerint בזק bezek, *Kimchio* esse *agnum*.

(a) Vide *Macarium*, *Homil.* 17. & *Antiochum Homil.* 66. & *Suidam* in Βιζάκιον.
(b) *Thargum Prov.* 26. 8.

דכרין dichrin, *Chaldæis* primò *mares* in genere, deinde in specie sunt *mares ovium*, id est, *arietes*; ut in Sacro Textu *Esdr.* 6. 9. 17. & passim in *Paraphrastis*. Ita *Homerus* arietes (c) ἄρσενα μῆλα, & ἄρσενας ὄϊας, id est, *oves masculas* appellat. *Talmudicis* porrò ברכשתא *charchastha*, vel קרקשתא *karkastha*, est *aries*, *qui gregem præit*, *appenso tintinnabulo*, atque ipsum *tintinnabulum*, à Verbo קרקש *karkas*, quod *sonare* est. Neque aliud משכוכיתא *maschobitha*, in *Paraphrasi Jonathanis*, quæ de *Jacobo* sic habet, *Gen.* 30. 40. ויהב בריש ענא משכוכיתא *Et* maschobitham *posuit in capite ovium*. Pro quo legendum videtur משכוכיתא, *masbochitha*, vel משבוקיתא, *masbokitha*; quia سبق *Arabibus* est *praire*, & *antecedere*, unde dictum putaverim *arietem* gregis ducem. *Gemaristæ*, in *Bava Kama*, משכוכית *maschochith*, scribunt per duplex *Caph*; tanquam à משך masach, *trahere*: quo hæc *Glossatoris* pertinent, יש לכל בעל עדר עז חריף ותולה לה זוג להלוך בראש והעדר נמשך והולך אחריה *Quisquis est gregis dominus*, *habet ovem præeuntem*, *cui tintinnabulum appenditur*, *ut eat in capite* gregis: *& grex trahitur* quasi, *& illam sequitur*. Nec multò aliter *Aruch*. *Syris* id ipsum est ܟܘܪܙܐ *chorzo*. Baptista Ferrarius, ܟܘܪܙܐ Chorzo, *hircus*, *vel aries*, *qui est dux gregis*. Quod puto esse *Arabum* كراز *chorraz*, quomodo ab illis vocari reperio, الكبش تحمل خرج الراعي *arietem*, *qui peram pastoris gerit*. Nempe *pera*, quæ vulgo خرج *horg* (unde Hispanum *alforjas*) etiam كرز *chorz* vocatur. Itaque ut كرز *chorz* est *pera*, sic كراز *chorraz* est ὁ πηροφόρος. His si *Græca* libeat addere; *Hesychio* Στίλος; & κτίλος, est ὁ προηγούμενος τῆς ποίμνης κριὸς, *aries*, *qui præcedit gregem*. Nec prius aliunde novimus. Sed κτίλος est ex *Homero* notissimum, qui de *Ulysse* dicit *Iliad*. γ'.

Αὐτὸς δὲ, κτίλος ὣς, ἐπιπωλεῖται στίχας ἀνδρῶν.

Is autem, *ut dux gregis aries*, *lustrat virorum ordines*. Et *Iliad*. ν'. populus *Æneam* sequi tradit,

--- ὡσεί τε μετὰ κτίλον ἕσπετο μῆλα,

ut ducem gregis arietem sequuntur oves. *Sectarium* ex *Festo* rectè dixeris, cui *Sectarius vervex est*, *qui gregem agnorum præcedens ducit*. Nec vero est absimile, quod habet *Homeri Scholiastes*, κτίλον dici, quasi ἄκτιλον, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τὰ λοιπὰ θρέμματα, *à ducendo reliquo pecore*. Et *Servio* si credimus, *Laconum lingua* Tityrus *dicitur aries major*, *qui gregem anteire consueverit*.

טלה *tale*, propriè est *agniculus*, *agnus subrumus*; ἀρνὸς ὑπομάζιος. Solùm occurrit tribus locis: nempe 1 *Sam.* 7. 9. *Et* Samuel *cepit* טלה חלב *agnum lactis*; id est, *lactentem*. Et *Es.* 40. 11. *Pascet ut pastor gregem suum*, *brachio suo congregabit* טלאים *agnos*, *& sinu suo portabit*. Et *Es.* 65. 25. זאב וטלה *Lupus & agnus pascentur simul*. Quartus additur locus ex 1 *Sam.* 15. 4. *Et recensuit eos* בטלאים, quod quidam *Hebræorum* reddunt *per agnos*: & Hieronymus *quasi agnos*, quia legit כטלאים. Sed ibi *Telaim* jam (d) docuimus loci nomen esse proprium. Quod agnoscunt plerique interpretes, quamvis aliter atque aliter efferant. *Syrus* enim habet ܒܛܠܝܐ *in Telaja*, diversa terminatione; *Arabs* في موضع يقال له طويلا *in loco*, *qui vocatur Tavila*: cujus nominis urbs est in *Lusitania*. *Græci*, ἐν Γαλγάλοις, pro ἐν Τελάοις· quomodo Scribæ imperiti solent ignotis nominibus notiora substituere. Porrò, ut *Hebræis* טלה *tale*, sic *Arabibus* طلا *tala*, est *agnus*: cujus vocis originem his verbis aperit *Damir*, الطلا بالفتح الصغير من أولاد الغنم وانما سمي بذلك

(c) Vide *Iliad*. μ'. *versu* 451. & ψ'. *versu* 337. *Odyss*. ι. v. 425. & 438.
(d) *Supra* [illegible]

بزلك لانة يطلي اي تشد رجلية بخيط الي وتد Tala, *per* Fata, *est fœtus ovillus adhuc parvulus, quomodo vocatur, quia* jutla, *hoc est, pedibus, ad paxillum fune ligatur*, nempe mactandus. Neque enim Verbum *Arabicum* طلي est *ligare* in genere, sed *ligare mactandum agnum*, ut *Hebraicè* עקד. Tamen inde dici vel *Arabum* طلا *tala*, vel *Hebræorum* טלה *tale*, pro *agno*, vix crediderim. Et Verbum ex Nomine potiùs, quam Nomen ex Verbo videtur factum. Utut sit, طلا *tala*, & طلو *talu*, cum scripturâ parum differant, tamen apud *Arabes* sunt notionis diversissimæ. Illud enim *ovis*, hoc *lupi fœtum* significat. Et طلا *tila*, cum *Kesra*, ولد ذوات الطلق *catulum animalium, quæ habent ungulam fissam*. Ita *Damir*. At *Æthiopicè* ጠሊ : *tali*, est *hœdus*, aut *caper*. *Arabes* quoque ita usurpant, ut observat *Giggeius* in vocibus طلي, & لسس: *Æthiopicè* rursus ወይጠል : *vajatal*, est *caprea*. Et *Chaldaicè* טלה *tele*, vel טליא *talja*, puer, & טליתא *taljetha*, vel ἀρχαϊκῶς *talitha*, puella. Unde notissimum illud, Ταλιθὰ κοῦμι, *Puella, surge*; Marc. 5. vers. 41. A quo deflexum *Æolicum* τάλις pro *puella nubili*. Hesychius, Τάλις, ἡ μελλόγαμος παρθένος, καὶ κατωνομασμένη τινί. Talis, *virgo nubilis, & alicui desponsata*. Quomodo *Callimachus* usurpat, & *Sophocles* in *Antigone* versu 639. ad quem vide *Scholiastem*. *Suidas* etiam hic consulendus, qui ex *Scholiaste* pleraque habet. Unum addo, טלה, vel טלא, unde Plurale טלאים, videri prius *hœdum*, quam *agnum* significâsse. Nam טלה, vel טלא, quodcunque sit animal, *à maculis* ita dictum est, quod *hœdo* maxime convenit. *Hœdus* enim adhuc subrumus certis maculis aspersus est, quas ætas delet. Unde *Poëta* Ecl. 2.

Capreoli sparsis etiam nunc pellibus albo.

Ad quem locum *Servius*, *Qui habent adhuc maculas à prima ætate venientes: accessu enim temporis mutatur color. Capreolus* porro est hœdi sylvestris species: & continetur sub *Arabico* nomine طلا *tala*. Itaque الظبية *caprea* in *Damire*, *Arabicè* dicitur ام الطلا *mater* τοῦ *tala*.

יובל *jobel*, creditur esse *aries*; quia *Jos.* 6. *vers.* 5. 6. קרן היובל *cornu* jobel, *Chaldæus* reddit קרן דכרא *cornu arietis*; & שופרות היובלים *buccinas* jobelim, שופריא דקרן דכריא *buccinas è cornu arietino*. Et *Talmudici* volunt *Arabicam* esse hanc vocem, quia id his verbis asserit *Rabbi Akibas* in *Rosh hassana* cap. 3. fol. 26. a. כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא *Cum in* Arabiam *profectus sum, arietem vocabant* jobela. Proinde cornu arietino quinquagesimus annus promulgatus fuisse fertur: atque ideo vocari יובל *jobel* & שנת יובל *annus jobel*, seu *jubilæus*, Levit. 25. vers. 10. 13. &c. Sed valde vereor, ne commentum hoc sit merè *Rabbinicum*: cum aries *Arabicè* nusquam vocetur *jobel*, quod quidem sciam, sed حمل *hamal*, aut كبش *chebs*, aut شافع *saphi*, aut, si sit procerior, جهجج *giuchgiuch*, & هجهج *hughug*, &c. Tantum وبلة *wabala* in ove est شهوة الفحل *admissarii* (seu *arietis*) *appetitus*, & استوبلت الغنم *ovis arietem appetiit*. Ita habetur in *Alcamus*. Quod videtur occasionem dedisse huic commento. Præterea nusquam legitur in Sacris Scriptoribus quinquagesimum annum promulgatum fuisse cornu τοῦ *jobel*, sed בשופר תרועה *tuba clangoris*; quo nomine *cornu arietis* designari.... *credat* Judæus Apella, *non ego*. Veterum certè buccinæ ex boum erant, non ex arietum cornibus. *Dionysius Halicarnassæus* libro secundo, Τοὺς δημοτικοὺς ὑπηρέται τινὸς, κέρασι βοείοις ἐμβυκάνοντες, ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας συνῆγον. *Plebejos ministri quidam, bovinis cornibus buccinantes, ad concionem cogebant.* Et multo ante *Varro* libro quarto *De Lingua Lat.* *Cornua* dicta; *quod ea, quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.* Solus, quod meminerim, *Servius* buccinam ex capræ cornu fieri in speciem docet. Verba sic habent, *Cum Dii Inferi inducuntur, quare signum buccinæ datur* (*Æn.* lib. 7. versu 518.) *Solvitur, quod buccina ex ..... capræ fiat, & quod sit propriè* Ditis *patris hostia*, &c. Legendum *ex cornu capræ*: neque enim aliud occurrit, quod possit commodè suppleri. Itaque, ex mente *Servii*, buccina fuit ex capræ cornu. Sed de tuba, vel buccina ex cornu arietino, apud veteres *Græcos*, & *Romanos* nulla mentio. Neque verò id commodum esset, cùm sit omnino solidum, neque cavum quidquam habeat, in quo flatus recipiatur. Itaque nullus capio, unde sumpserit *Josephus* quod de *Gedeonis* militibus refert *Antiq.* lib. 5. cap. 8. Ἐκόμιζον δὲ πάντες, &c. ἐν τῇ δεξιᾷ κριοῦ κέρας, ἐχρῶντο δὲ τούτοις ἀντὶ σάλπιγγος. *Ferebant omnes in dextra manu cornu arietis, quo pro tuba utebantur.* In Scriptura enim שופרות, id est, *tubas*, reperio *Jud.* 7. *vers.* 8. 16. 18. 19. 20. 22. & in *Græcis* κερατίνας, *cornua*: sed arietis cornua pro tubis usurpata, neque in Sacro Textu legi, neque apud ullum Interpretem. Quid erunt igitur *annus* τοῦ *jobel*, aut vero *tuba* τοῦ *jobel*? Plures sunt sententiæ, ut fit in re obscura. *Jubilæum* Josephus ἐλευθερίαν explicat; *Aquila*, & *Seniores* ἄφεσιν. *Philo*, in *libro Nominum*, *dimittentem*; *Hieronymus* in *Esaiam* lib. 2. *dimissionem*; & *Moses Gerundensis* in *Levit.* 25. *vers.* 10. שלוח, eodem sensu. Sed puto illos Interpretes rem respexisse, non verbum: neque enim יבל uspiam est *dimittere*, vel *remittere*. Sunt, qui שנת היוביל volunt esse שנת המוביל, id est, *annum reducentis*; quia eo anno servus, & captivus, & exul quasi postliminii jure revertebatur ad suos: quod *Fullerus* maxime probat *Miscellaneorum* libri quarti capite octavo. Nonnulli יובל referunt ad יבול *terræ proventum*, cujus eo anno defectum supplebat Dei benedictio, *Levit.* 25. *vers.* 20. 21. *Oleaster*, *Ribera*, *Serrarius*, alii, Scripturæ aliquot loca proferunt, in quibus יבל in *Hiphil* est *afferre cum gaudio*: unde colligunt יובל ideo dici *quinquagesimum annum*; quia bonis omnibus erat fœcundus. Sed הוביל est simpliciter *afferre*, vel *reducere*, sive id fiat *cum gaudio*, ut *Psal.* 45. *vers.* 16. &c. sive *cum mœrore & luctu*, ut *Job.* 10. *vers.* 19. & 21. *vers.* 30. 32. *Esa.* 23. *vers.* 7. & 33. *vers.* 7. *Jerem.* 11. *vers.* 19. *Osé.* 10. *vers.* 6. &c. *Avenario* יובל *jobel* est *sonus ex tuba profluens*, ut יבלי מים, id est, *decursus aquarum*, Esa. 30. vers. 25. & 44. vers. 4. *Masii* sententia non caret verisimilitudine, *Hebræum* vocabulum *jobel*, & *Latina jubilum*, & *jubilare*, à *Jubal* esse deducta, primo inventore Musices, *Gen.* 4. *vers.* 21. ac *voces* quasque *canoras* illas quidem, sed *rusticas*, *duras*, *agrestes*, & *quasi ululantes* significare: quales inchoata illa, sed non perfecta primi artificis instrumenta edebant. Eo sensu משך היובל *Exod.* 19. *vers.* 13. & קרן היובל & שופרות היובלים *Jos.* 6. *v.* 5. 6. sunt *tubæ*, vel *cornua soni grandis, & protracti rustico more*. Et annus *Jobel* est *annus, cujus promulgatio fiebat tali cornu, vel tubâ:*

Quo faciunt hæc *Varronis* libro quinto *De Lingua Latina. Ut* quiritare *urbanorum*, *sic* jubilare *rusticorum. Itaque hos imitatus* Aprissius *ait in* Bacche (vel, ut emendat *Scaliger*, *aptè* Attius *ait in* Bacchis) "*Quis me jubilat?* Et hæc *Festi*, *Jubilare est rusticâ voce inclamare.* Unde *Glossarium* vetus, Κραυγὴ ἀγροικῶν. *Ejulatus agrestium.* Item, Ὀλολυγμὸς ἀγροικῶν, *Jubilatus agrestium.* Cujus locutionis exempla si desideras, en tibi ex *Silii* libro decimo quarto!

Et lætus scopulis audivit jubila Cyclops;

id est, *cantus pastoris* Daphnidis: & ex *Calphurnii Ecloga* prima,

Nec montana sacros distinguunt jubila versus:

& *Ecloga* septima,

Et tua mœrentes expectant jubila tauri:

& ex *Apuleji* libro octavo, *Villæ vero coloni canes rabidos & immanes*, &c. *jubilationibus solitis*, &c. *nobis inhortantur*, id est, *in nos hortantur*, *& concitant.* Et ex *Ammiano Marcellino* lib. 22. *Cum miles cantilenas meditaretur pro jubilo molliores. Pro jubilo*, id est, *pro militari voce*; *vel cantu*; qui rusticus est & inconditus.

כבש chebes, *Arabicè* كبش *chebs*, est *mediæ ætatis agnus*, inter טלה tale *agniculum*, & איל ajil *arietem.* Nempe ut *Homerus* ovile genus in tres ætates ita distinguit *Odyss.* ἰ. versu 221.

--- χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
Χωρὶς δ᾽ αὖθ᾽ ἕρσαι, ---

separatim quidem erant ætate priores, separatim quoque mediæ, separatim denique recens natæ: sic etiam *Hebræi* hos trium ætatum gradus in ovibus observant, & triplici nomine insigniunt; atque ut טלה est *subrumus agnus*, 1 Sam. 7. vers. 9. *quique in sinu gestatur*, Esa. 40. vers. 11. & איל *aries trimus*, Gen. 15. vers. 9. ita כבש inter utrumque medius, ab anno primo ad tertium, hoc nomen obtinet. Unde in Scriptura toties כבש בן שנה *agnum anniculum*, & כבשים בני שנה *agnos anniculos* legas. Exempla vide *Exod.* 12. *vers.* 5. & 29. *vers.* 38. *Levit.* 9. *vers.* 3. & 12. *vers.* 6. & 23. *vers.* 12. 18. 19. *Num.* 6. *vers.* 12. 14. & 7. *vers.* 15. & ejusdem capitis locis aliis viginti quinque. Inde *Kimchius*, ונקרא כבש בן שנה כי הגדול משנה יקרא איל *Et vocatur* chebes *anniculus*; *quia, si sit anniculo major*, *vocatur* ajil. Quod ipsum sequuntur *Pomarius*, & *Aquinas.* At *Arabes* id nominis paulo latius extendunt. *Damir*, الكبش فحل الضان في اي سن وقيل اذا اثني وقيل اذا اربع Alchebs, *ovis masculus ætate quavis* (nempe καταχρηστικῶς) *aut*, *ut alii dicunt*, *cum duales*; *aut*, *ut alii*, *cum quatuor dentes ejicit.* Alcamus, الكبش الحمل اثني او اذا جرجت رباعيته Alchebs, *aries*, *cum duales ejicit*, *aut cum prodeunt quatuor ejus dentes:* id est, ut idem explicat, *dentes*, التي بين الثنية والناب *qui inter duales & molares medii sunt*; quod anno secundo, aut tertio contingere infra dicetur, ubi de voce משנים. Itaque in ovibus الكبش ferè idem est, quod *bidens*, quod postea explicabimus. Possis & *sisarram* reddere, quomodo vocatur ovis, quæ primum annum superavit. Glossæ, *Sisarra*, πρόβατον μεῖζον ἐνιαυτοῦ. Quippe *ovem* etiam significat כבש ut *Levit.* 4. *vers.* 32. *Si obtulerit* כבש *in oblationem suam, fœminam integram eam offeret.* Tamen, quia de mare plerumque usurpatur, ex כבש fit כבשה Fœminina terminatione, ut significetur *agna*, seu *ovicula.* Sic *Levit.* 14. *vers.* 10. וכבשת אחת בת שנתה *Et ovicula una annicula.* Et, in *Nathanis* Parabola, 2 *Sam.* 12. *vers.* 3. *Pauperi cuidam nihil erat præter unam* כבשה *oviculam.* Et *Genes.* 21. *vers.* 28. שבע כבשות *septem agnæ.* Per ἀναγραμματισμὸν כבש *chebes*, mutatur in כשב *cheseb*, Genes. 30. vers. 22. & passim in *Mosis* libris. Unde *Arabum* كسب *chesb*, vel *chisb*, pro *quæstu* & *proventu*, qui populis Orientis ex pecore maximus fuit. Hinc *Arabs Erpenianus* de *Isaaco*, Gen. 26. vers. 14. *Et fuerunt ipsi greges ovium*, *& armenta boum*, وكسب عظيم *& chesb* (id est, *proventus*) *magnus.*

כר contractum ex ככר (ut ברת *pupilla* ex בברת) primò *pascuum* significat, ut *Esa.* 30. *vers.* 23. & *Psal.* 65. *vers.* 14. Secundò *pascualem agnum*, *& ovem*, aut *pascalem*, si mavis ἀρχαϊκῶς. *Lucilius*,

Pascali pecore & montano, *hirto atque soloci.*

Festus, *Pascales oves* Cato *posuit pro Pascuales.* Sic *Deuter.* 32. *vers.* 14. עם חלב כרים ואילים בני בשן *cum adipe pascualium* agnorum, *& arietum* Basanæorum. 1 Sam. 15. v. 9. *Et indulgens fuit* Saül *& populus erga* Agagum, *& erga optimas oves*, *& boves*, *& bidentes*, ועל הכרים *& erga* agnos *pascuales.* 2 Reg. 3. vers. 4. de Rege *Moab*; *Pendebat* Israëlis *Regi centum millia* כרים agnorum *pascualium.* Psal. 37. vers. 20. *Quia peribunt impii*, *& Domini hostes* כיקר כרים *ut pretiosum* agnorum *pascualium* (id est, adipes) *deficiunt*, *in fumum abeunt.* Ejusdem vocis exempla plura si desideras, quære *Esa.* 16. *vers.* 1. & 34. *vers.* 6. *Jerem.* 15. *vers.* 40. *Ezech.* 27. *vers.* 21. & 39. 18. & *Amos* 6. *vers.* 4. Nobis sufficiet hic observare in loco *Davidis*, quem nuper citavimus, *Hebræa* verba כיקר כרים à *Chaldæo* reddi היך יק פלגיסין דמן אולא מתפטמין וסופיהון מתנכסין *quomodo pretiosum* palgisin (aut *phalgisin* potius) *qui primum quidem saginantur*, *sed postmodum immolantur.* In quibus verbis, quorsum agni vocentur *phalgisin*, *Hebræi* quærunt non immeritò; quia פלגים *phalgis* pro *agno* nusquam alibi reperitur. Et alii quidem componunt ex פלג־גם, quasi *portionem crassam*, aut *pinguem* dixeris: alii ex פלג־שה, ac si sit *ovis dimidia.* Ita *Elias*, qui inde colligit פלגים esse שה שיצא מכלל כבש ולכלל איל לא בא *pecus ovilli generis*, *quod perfectionem agni superat*, *sed arietis perfectionem nondum attigit.* Et, hunc sequuti, *Pomarius* & *Aquinas* volunt *agnum* esse *tredecim mensium*; quasi כבש non dicatur, nisi qui præcisè est *anniculus:* quæ sunt nugacissima. Omnino enim פלגים *phalgis*, trajectis literis, deflexum est ex *Græco* φάγιλος, id est, *agnus. Plutarchus* in *Hellenicis*, *Quæst.* 14. ubi de mulcta, quam procorum hæredibus, ab *Ulysse* interemptis, imposuit *Achillis* filius *Neoptolemus*; Ἦν δὲ ἄλφιτα, οἶνος, κηρία, ἔλαιον, ἅλας, ἱερεῖα πρεσβύτερα φαγίλων. Φάγιλον δέ φησιν Ἀριστοτέλης τὸν ἀμνὸν εἶναι. *Erat autem* (mulcta illa) *farina*, *vinum*, *favi mellis*, *oleum*, *sal*, *victimæ phagilis adultiores. Phagilum verò* Aristoteles *agnum esse dicit. Hesychius*, & *Phavorinus*; Φάγιλος, ἀμνός. Ita legendum, non φάγηλος per η. Φάγιλος enim nomen est ejusdem formæ, cujus ὄργιλος, αἴγιλος, νεογιλὸς, κτίλος, κορυπτίλος, εἴσπνιλος. Ita nempe dicitur *agnus*, cum *edulis* esse incepit, ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, id est, quadrimestris ut minimùm. Vix enim eduntur agni antequam depulsi sint, nec nisi quarto mense depelluntur. *Nutricantur* (inquit *Varro*) *quoad facti sint quadrimestres.* Itaque φάγιλος *Græcè* id ipsum est, quod *Arabicè* الجفر *algiaphro. Quadrimestrem* enim *agnum Arabes* ita nominant. *Alcamus* الجفر من اولاد الشاه ما عظم

عظم واستكرش او بلغ اربعة اشهر Algiaphro, *ex ovis fœtibus, qui crevit, & ventre jam intumuit, aut attigit quartum mensem.* Et verò ex φαγίλῳ, R & L permutatis, potius fieri primò الفجر *alphagro*, deinde per Metathesin الجفر *algiaphro*: ut per aliam Metathesin à *Chaldæis* φάγιλος mutatum in פלגים *phalgis*. Quin פלגים, vel φάγιλος, planè videntur exprimere vim *Hebræi* כר *car*; quo, nisi fallor, nomine significatur *agnus, qui, à matre depulsus, jam cœpit esse pascualis.* Porrò, si quis roget, qui factum sit, ut *Græca* vox φάγιλ☉, ipsis *Græcis* non multùm nota, ad *Chaldæos* & *Arabes* penetraverit, ipsum rogabo vicissim, unde devenerit ad *Græcos Hebræorum* כר *car*; cùm populi, qui in vicinia habitant, *Arabes* & *Syri* putà, hoc vocabulum prorsus ignorent; atque ipsimet *Hebræi* nonnisi rarò usurpent: tamen ad *Græcos* devenisse, & *Jonicam* fuisse vocem ex *Hesychio* scimus, cujus verba sunt, Κὰρ, θάνατος, φθεῖρον (lege φθεὶρ) πρόβατον. Item, Κάρα, &c. Ἴωνες τὰ πρόβατα. Et, crescente voce, κάρν☉, φθεὶρ, βόσκημα, πρόβατον. Item, Καρνοσάσιον, σάβαλ☉, ὅπε τὸ κάρνον ἵσαται. Item, κάρ☉, &c. βόσκημα. Item, καρφθεὶρ, προβάτε εἶδ☉. Lege divisis vocibus κὰρ, φθεὶρ. *Ovem* igitur *Græci* significarunt vocibus κὰρ, & καρὸς, & κάρν☉, vel κάρνον· quæ palàm deductæ sunt ex *Hebræa* כר *car*. Neque vero est absimile, quod jam alibi observavimus, indidem dici *Cariam*, cujus ager est maximè compascuus. *Cicero* libro primo *De Divinatione*; *Arabes autem, & Phryges, & Cilices pastu pecudum maximè utuntur*, &c. *Tum Caria tota, præcipueque Telmissenses, quos antè dixi, quod agros uberrimos maximeque fertiles incolunt. Palæphatus*, ubi de *Hesperidibus*; Ἕσπερ☉ ἦν ἀνὴρ Μιλήσιος, ὃς ᾤκει ἐν τῇ Καρίᾳ, &c. τέτῳ δὲ ἦσαν ὄϊες καλαὶ, καὶ ἔγκαρποι· οἷαι καὶ νῦν ἐν Μιλήτῳ, ὅθεν τέτῳ δὲ ὀνομάζονται χρυσαῖ. Hesperus *vir erat* Milesius, *qui in* Caria *habitabat. Huic autem erant oves pulchræ & fœcundæ; cujusmodi etiam nunc sunt* Mileti, *ac proinde vocantur aureæ.* Et *Cariæ* vicina *Cos* insula etiam ipsa *Caria* dicitur. *Stephanus*, Ἐκαλεῖτο ἡ καὶ Καρία· aut Καρὶς *Caris*, ut legit *Eustathius*, qui hæc habet ad librum secundum *Iliados*, Ἡ Κῶς Καρὶς ἐλέγετο κατὰ τὸν ἐπιλέκτην τῶν Ἐθνικῶν. Cos *dicebatur* Caris juxta Collectorem Gentilium Nominum. Neque & ipsa fuit valde εὔβοτ☉. Proinde *Callimachus* de hac insula Hymno in *Delum*, versu 164.

--- λιπαρή τε, καὶ εὔβοτ☉, εἴ νύτις ἄλλη.

Et pinguis & pascua, si qua alia. Unde esse, quòd *Cos* vocatur, affirmat *Eustathius* in Iliad. ξ'. Verba sunt, Φασὶ ἡ τὲς Κάρας ἔτω καλεῖν τὰ πρόβατα, ὅθεν καὶ ἡ νῆσ☉ Κῶς, ὡς πολυθρέμμων, διὰ εὐβοσίαν. *Dicunt autem* Cares *sic appellare oves, unde & insula* Cos, *utpote multa alens pecora propter pascui ubertatem.* Sed κῶς, vel κώδιον, *vellus* est, ut *Arabum* كد *cad*; non *ovis*. Itaque, si ab εὐβοσίᾳ dicta est, eò potiùs pertinet alterum insulæ nomen Καρὶς, quia κὰρ *Jonice* ovem, *Hebraicè* non solùm *ovem*, aut *agnum*, sed & *pascuum* significat. Vox eadem κὰρ ab *Hesychio* φθεὶρ exponitur, seu *pediculus*. Id ex *Homero* sumptum, apud quem *Achilles* de *Agamemnone* dicit *Iliad. ι.* versu 378.

--- τίω δέ μιν ἐν καρὸς αἴσῃ,

quod, *Eustathio* teste, nonnulli sic explicant, Τιμῶ αὐτὸν ἐν μοίρᾳ καρὸς, ὅ ἐςι φθειρὸς τῆ περὶ τὴν κεφαλήν. *Eum non pluris facio, quàm pediculum capitis.* Quomodo si interpreteris, legi malim -- ἐγκαρ☉ αἴσῃ, ut *pediculus* ἔγκαρ dicatur, quia est ἐν κάρι *in capite*. Et verò id *Eustathio* maximè placet. Sed hæc obiter. Quomodo à voce כר fiat מכרכר 2 *Sam.* 6. *vers.* 14. dicemus infrà.

משנים *misnim*, quæritur quid sint 1 *Sam.* 15. 9. ubi *Saül* pepercisse *legitur optimis gregibus, & armentis, &* המשנים hamisnim, *& agnis.* Plerique Veterum sic reddunt, quasi aliter legerint. *Chaldæus*, שמיניא; *Syrus* ܕܫܡܝܢܐ; *Arabs* السمان *pinguibus*; id est, השמנים pro המשנים, *Mem* & *Schin* transpositis; *Græci*, τῶν ἐδεσμάτων id est, יהזמנים *Zajin* pro *Schin*; Hieronymus, *vestibus*, id est, השנים, omisso *Mem*. Ex *Hebræis*, *R. Esaias* sequitur *Jonathanem*; *R. Selomo* putat *boves pingues* המשנים, id est, *duplos* appellari; quod duplam habeant carnem, & pinguedinem, quomodo *Gen.* 43. 12. כסף משנה *duplum argentum* significat. *Kimchius* explicat שניים לבטן *secundo partu genitos*, ac si sint præstantiores, aut בני שתי שנים *biennes*. Contra, *R. Jacob Eleazaris* filius בני שנה *anniculos* hic intelligit. Inter tot expositiones fluctuat *Pomarius*, nescius quid sequatur. Et *R. Levi* maluit hunc locum intactum præterire, quam cum cęteris nugari. *Drusius* exponit *secundarios*; ut intelligatur *Saül* non solùm optimis gregibus, & armentis pepercisse, sed & iis; qui erant in proximo illis ordine, & si non optimi, saltem ab optimis secundi. Quæ singula hic perpendere nostri non est otii, nec instituti. Tantùm id afferam; quod vero videtur esse proximum. משנים, quod omnes sciunt, fit ab *Hebræo* Verbo שנה *schana*, id est, *iterare* & *duplicare*, ut *Arabicum* ثنى *tsana*. A quo ثنيات *thsaniath*, id est, *duales*, vel *gemini*, dicuntur dentes duo, qui in jumentis, & omni pecore; sed in ovibus præsertim, eminent certâ ætate, nec multò post excidunt. Et اثنى *athsna* Verbum quartæ Conjugationis, quæ respondet *Hebrææ Hiphil*, significat apud *Arabes*, *hos dentes abjicere.* Et *qui abjicit* ثني *thsani* dicitur, atque inde colligitur quot annos agat. Agnus enim illos dentes secundo, aut tertio anno abjicit; vacca tertio, aut quarto; equus quarto; camelus sexto. *Alcamus*, الثنية الناقة الطاعنة في السادسة Thsania, *cameli fœmina, quæ sextum annum attigit.* Idem, البعير الثني والفرس الداخلة في الرابعة والشاه في الثالثة كالبقرة *Camelus* thsani (id est, *sexennis*) *Equus quartum ætatis annum agens, & ovis tertium, ut & vacca.* Alii *Arabes* apud *Giggeium* الثني Thsani, *jumentum, quod duales dentes abjicit. Agnus biennis. Camelus sexennis. Equus quadriennis. Ovis biennis. Vacca triennis, quod duales dentes tunc abjiciant.* Et in *Alcamus* jumentum, aut pecus dicitur الجزع قبل الثني Algiadso, *antequam duales abjiciat*, id est, *infirmus, invalidus, ætatis nondum satis firmæ.* Proinde idem addit, اسم له في زمن وليس بسن ينبت او يسقط *Hoc nomen à tempore ductum esse, non à dentibus, quæ crescunt, aut decidunt.* Tempus igitur, quo dentes duales abjiciuntur, ideo pastores curiosiùs observant; quia hæc est ætas pleni roboris, ad quam pecora quo propiùs accedunt, eo majori sunt in pretio. Proinde in ovibus bidentes, id est, in quibus sese exerunt hi duo dentes, quos diximus, olim exquirebantur, ut Diis acceptiores, & sacrificiis aptiores. *Virgilius* libro quinto *Æneidos*,

--- *cædit quinas de more bidentes.*

Et

Et libro sexto,

Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et libro septimo,

Centum lanigeras mactabat ritè bidentes,

Et libro duodecimo,

--- *intonsamque bidentem*
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.

Et *Silius* libro decimo tertio,

--- *circumque bidentem*
Visceribus laceris, & odori sulfuris aurâ,
Graminibusque novis, & longo murmure purgat.

Et *Seneca* in Oedipo,

Nigro bidentes vellere, atque atræ boves
Retrò trahuntur. ---

Non me latet, à multis Veterum hanc vocem multò aliter sumi. Nam apud *Gellium* (d) & *Macrobium* (e) Nigidius *bidentes* appellari ait non *oves* solas, sed *omnes bestias bimas*. Et ibidem *Gellius bidentes* dici vult, quasi *biennes*. Et *Nonnius Marcellus*, Bidentes *qui æstimant ob eam causam oves à* Virgilio *dictas, quòd duos dentes habeant, pessimè ac vitiosè intelligunt*, &c. *Et melius intelligi potest, si* biennes *dixerit*. *Hyginus* tamen (qui, *Gellio* teste, jus *Pontificium* non ignoravit) *bidentes* appellari scripsit *hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in majorem transcendisse constaret ætatem.* Et *Festo* quoque *bidentes* sunt *oves duos dentes longiores cæteris habentes*. *Isidorus* etiam libri duodecimi capite primò quasdam ex ovibus bidentes vocari refert, *eò quòd inter octo dentes duos altiores vocant.* Et *Glossa Philoxeni*, Διόδες, *Bidens*. Et *Glossarium* aliud vetustissimum, *Bidentes*, Ἐπὶ τῶν προβάτων, διὰ τὸ διόδοντα αὐτὰ εἶναι. Quibus ideo accedit *Scaliger* ad *Varronem*; quia si *bidens* esset quasi *biens*, vel *biennis*, inde *bidennes*, non *bidentes* dicerentur. Sed, cùm de ove agitur, parvi momenti est hæc quæstio; quia duos hosce dentes eminulos ovis non habet, antequam sit biennis. Itaque *bidens biennem* significat saltem ex consequenti. Unde est, quòd utroque modo nonnulli interpretantur. *Servius* in librum sextum *Æneidos*, *Bidentes sunt oves circa bimatum, habentes duos dentes eminentiores, quæ erant aptæ sacrificiis. Glossæ* veteres, *Bidentis*, Διετὴς ὄϊς, ὄροντα πρόβατα· lege διόδοντα πρόβατα. Utut sit, המשנים *Hebræis*, ut ثنيون *Arabibus*, dictas fuisse *pecudes* puto, atque in his *ovis* maxime, vel *cùm eminebant*, vel *cùm excidebant hi duo dentes.* Quod cùm adultæ ætatis sit indicium, hoc ipso maxime præstabant.

(d) Lib. 16. c. 6.
(e) Lib. 6. cap. 9.

עשתרות *astharoth*, Deut. 7. 13. & 28. v. 4. 18. 51. *Arabs* Parisiensis *agnos*, & Kimchius *oves* explicat. *Liber nominum* in Hieronymo *caulas, præsepia, ovilia, atria*. Alii plerique *armenta*, aut *greges*. Ita enim *Græci, Chaldæi, Syrus, Samaritanus, Arabs Erpenianus, Vulgatus* Interpres, *Aben Ezra, David de Pomis*, & magna pars recentiorum. Et verò inde dicta *Astarte* videtur non solùm gregibus, sed & armentis præfuisse, atque ideo capiti imposuisse βασιλείας παράσημον κεφαλὴν ταύρου, *tauri caput pro regni insignibus*, ut habet *Sanchoniathon*. Nempe *Astarte* est *Venus*: quod ex eodem *Sanchoniathone*, ex *Cicerone*, *Theodoreto*, *Procopio Gazæo*, *Suida*, & aliis probare esset obvium, si hæc res ageretur. Porro de *Venere Lucretius*,

--- *per te genus omne animantum*
Concipitur, visitque exortum lumina Solis.

Et *Manilius* libro secundo, ubi de cœli signis, quæ sub Deorum tutela sunt,

--- *taurum* Cytherea *tuetur*:

ut taurum illi scias speciali curâ fuisse commissum. Vocem עשתרות quod attinet, illam *Talmudici* referunt ad עשר, quod *ditescere* est in *Cholin* capite tertio. Verba sunt, מאר רבי יוחנן הרוצה שיתעשר יעשוק בבהמה דקה אמר רבי חסדא מאי דכתיב ועשתרות צאנך שמעשרות את בעליהון *Dixit* Rabbi Johannes, *Quisquis vult ditescere, occupetur in minuto pecore. Dixit* Rabbi Chasda, *Quorsum dicitur* Deut. 7. vers. 13. "Et *astaroth* (greges) ovium tuarum? *Quia ditant dominos suos.* Itaque, ex illorum sententia, post secundam Radicalem litera *Thau* in עשתרות est epenthetica. Quod ideo non admittimus, quia res est sine exemplo.

צאן *tson*, jam ante (f) docuimus commune nomen esse ad *ovillum* & *caprinum* genus; quamvis צאן *tson* & *capræ* quandoque opponantur, ut cùm de *Nabale* dicitur 1 *Sam.* 25. 2. *Et ei erant* צאן *tson*, (id est, *oves*) *ter mille, & mille capræ.* Idem nomen, utut semper Singulare, tamen vim Pluralem ubique habet. Neque enim צאן unam ovem, aut unam capram significat, sed multas ubique collectas. Et secunda Radicalis *Aleph*, quæ alibi solet moveri, hic quiescit in *Cholem*. Unde est, quòd *Lexicographi* referunt ad צון, quasi *Aleph* sit loco *Vau*. Sed nihil erat necesse, cùm in vocibus ראש *caput*, & פארה *ramus*, *Aleph* Radicale medium pariter quiescat in puncto *Cholem*: itaque apud *Arabes Elif* ء ضان *hamza* habet adscriptum, quâ notâ indicant illud *Elif* pertinere ad Radicem. Notandum interim, alicubi pro *Hebræa* צאן scribi צנא, & אנה, ut *Chaldaicè* ענא. Sic *Num.* 32. *v.* 24. *Ædificate vobis civitates pro parvulis vestris, & caulas* לצנאכם *pro ovibus vestris.* Et Psal. 8. v. 7. *Omnia posuisti sub pedibus ejus, boves,* וצנה *& oves.* Quomodo si scribatur, Radix erit צנא, vel צנה, id est, *Arabicè* ضنا vel ضني quod apud illos *sobolescere, fœtificare*, & *fœcundum esse* significat. Sic apud *Lexicographos*, ضنات المرأة *multâ prole fuit mulier*, ضنا المال *greges valde fœcundi fuerunt*, الضنو *prolis copia.* Quod ovibus quàm conveniat infra dicemus. A voce צאן vocatur צאנן *Saanan*, *Judæ* quoddam oppidum, *Mich.* 1. 11. quasi *pecorosum* dixeris. Hodie legitur Σενναὰρ *Sennaar* in *Græcis* editionibus, id est, שנער, nomine ignoto, ut sæpe fit, deflexo in alterum notius. Sed *Theodoretus* Αἰνὰν legit in *Commentariis* in hunc locum. Ita etiam *Chrysostomus* Homiliâ decimâ octavâ *Ad populum Antiochenum*; aut, ut habet margo, Σαινὰν, quod sequuntur *Complutensis Bibliorum* editio, & nupera *Parisiensis*. Symmachus *abundantem, uberem, fertilem* reddiderat. *Hieronymus* in *Micheam*, *Porro quod sequitur*, "*Non est egressa, quæ habitat in* Sennan, *&c.* Symmachus *vertit*, "*Non est egressa habitatio abundans.* Idem in *Locis*; Sennaar, *pro quo* Aquila *Sennan*, Symmachus *interpretatur* uberem. *Meminit hujus* Micheas *Propheta.* Hinc *Glossæ* veteres, *Sennaar*, *fertilis*. *Symmachus* quidem apud *Cyrillum* reddidit planè aliter. Ἐκδεδώκασι μὲν, inquit, οἱ ἑβδομήκοντα Σενναὰρ, Ἀκύλας δὲ ἔφη Σαναὰν, εὐσθενοῦσαν δὲ Σύμμαχος· quod potiùs *validam* sonat. Sed pro εὐσθενοῦσαν rescribendum εὐθηνοῦσαν· quomodo *Hieronymum* in *Symmacho* legisse certum est. Εὐθηνεῖν enim est *abundare, uberem, & fertilem esse. Hesychius*, Εὐθηνῶν εὐδαιμονῶν, πλουτῶν. Glossæ *Philoxeni*, Εὐθίηνα (lege Εὐθηνία) *copia, ubertas, annona, abundantia, merges. Pollux*, (lib. 1. cap. 12. §. 13.) in laudibus prati ponit, ut sit πολύφορος, ὀργῶν, εὐθύνον. Reddit *Gualterus* Interpres *ferax, germinans, justum*: quorum ultimum, cum ad pratum non pertineat, mutandum in εὐθηνῶν *abundans.* Sic, cùm in arbore idem requirit, ut sit εὐπραγοῦν, εὐθυνοῦν, εὔφορον, πολυφόρον, εὔκαρπον, πολύκαρπον, ut planè constet εὐθηνοῦν scribi debere pro εὐθυνοῦν, statim pro Concretis sequuntur Abstracta totidem; id est, Substantiva nomina pro Adjectivis: Καὶ δένδρου εὐπραγία, εὐθηνία, εὐφορία, πολυφορία, εὐκαρπία, πολυκαρπία. Consimili mendo in *Homeri* Hymno *in Terram* legitur in nonnullis exemplari-

(f) Cap. 42. supra, pag. 420. lin. 39.

pluribus, κτήνεσιν εὐθυνεῖ, pro εὐθηνεῖ. Sed & in Græca Scripturæ versione quædam editiones habent εὐθυνῶν pro εὐθηνῶν, Job. 21. 23. & Dan. 4. 1. εὐθυνοῦντες pro εὐθηνοῦντες, Ps. 72. 12. εὐθύνησαν, pro εὐθήνησαν, Jerem. 12. 1. εὐθυνοῦσαν pro εὐθηνοῦσαν, Thren. 1. 6. εὐθυνία, pro εὐθηνία, Psal. 29. 7. & 121. 6. 7. Ezech. 21. 49. Dan. 11. 21. 24. Porrò, quod צאן Symmachus εὐθηνοῦσαν exponit, confirmat id, quod diximus, צאן pecus dici ab Hebræis ab ubertate, & fertilitate, & quia in immensum sobolescit.

קשיטה kesita, plerisque veterum agnum, aut ovem sonat. Sic Gen. 33. 19. ubi Jacob emisse dicitur à filiis Hemor portionem agri במאה קשיטה, centum kesitas; Kesitarum nomine Græci, Onkelos, Syrus, Arabs uterque, Vulgatus Interpres centum agnos, aut oves intelligunt. Nec locus huic parallelus Jos. 24. 32. aliter redditur ab ullo vetustiorum interpretum. Et Job. 42. 11. ubi ab amicorum singulis Job accipit קשיטה אחת, kesitam unam, Chaldæus habet חורפא, agnum, Græci ἀμνάδα, agnam, Syrus ܢܩܝܐ, Arabs الشاة, Vulgatus ovem: eodem omnes sensu.

Mihi tamen est persuasissimum קשיטה kesitam, Hebræis nec ovem fuisse nec agnum, sed aliquod nummi genus. Quæ sententia nititur his rationibus: 1. Cum de ovium pastu, proventu, mactatione, & sacrificiis libri Prophetici agant locis plùs centum, in his agnus כשב, & כבש, & שה, & כר, & טלה, & אמר; ovis צאן vocatur, & רחל, & כבשה, nusquam קשיטה. Nec in vicinis linguis, Chaldæa putâ, Syrâ, Samaritanâ, Æthiopicâ, & Arabicâ, quæ Hebraicæ Dialecti sunt, ullum extat, quod quidem sciam, hujus vocis vestigium. Unde valde verisimili conjecturâ colligo, nunquam ab Orientis populis eâ notione usurpatam. 2. Quia Talmudicis קשיטה kesita, est nummi species. Ita explicat R. Akiba in Ros hassana, cap. 3. fol. 26. a. כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה למאי נפקה מינה לפרושי מאה קשיטה דאוריתא מאה דנקי Cùm per Africam peregrinarer, obolum vocabant kesitam. Quænam inde est utilitas? Ut centum kesitæ, de quibus agitur in Lege Mosis, explicentur centum δάνακες. Atque id sequuntur R. Selomo, & R. Levi Ben Gerson in Commentariis in hunc locum: &, in Lexicis, Kimchius, Pomarius, Aquinas: & in Concordantiis R. Mardochæus: Hebræi denique omnes præter unum Aben Ezram in Jobum; cui kesita est כבשה קטנה, ovicula, aut agna. 3. Et, si liceret per Masorethas, qui nulla, ut puto, necessitate adducti, punctum τοῦ Sin in קשיטה kesita è dextro cornu transtulerunt in sinistrum, ipsa origo vocabuli decideret hanc litem. Nam קשט koset, Hebræis est veritas. Extat hoc vocabulum Ps. 60. 6. & Prov. 22. 21. Et Chaldæum קשוט kesot, id ipsum sonat, Dan. 4. 34. & passim. Unde קשיט kasit, pro vero, & sincero sæpe habetur in Paraphrastis. Itaque קשיטה kesita, id est, vera, aut sincera, non agna, aut ovis, sed proba moneta est attributum, sive materiæ ratione, sive ponderis. Hinc Deut. 25. 15. in Onkelo מתקלין שלמין דקשוט pondera perfecta (Dikesot) veritatis, & מכילן שלמין דקשוט mensuræ perfectæ veritatis, id est, justæ, & æquæ. Et in Jonathane ibidem, משחתא דקשוט stateræ veritatis, & קסטין דקשוט sextaria veritatis; non sine allusione τοῦ kesot, ad τὰς kesatin: quorum illud veritatem, hoc sextaria sonat. Et Prov. 16. 11. pro Hebræis אבני כיס lapides marsupii, Chaldæus Interpres habet מתקלי דקושטא pondera veritatis; ac si כיס eo loco, quod quidam volunt, deducatur à כסס, id est, supputare, & numerare ad justam summam. Ex his cùm constet plus satis קשט koset, veritatem (juxta Hebræos) ponderum esse attributum, potuit קשיטה kesita, id est, vera, dici moneta, quæcunque habuit justum pondus, aut etiam moneta sincera, & ἀκίβδηλος, ut opponeretur adulterinæ, quam Hebræi vocant מטבעי שקר monetam falsitatis, ut nos vernaculè falsam monetam: Et generale probæ monetæ attributum ad certam speciem transferri, quæ ideo קשיטה kesita, dicta sit, quod maximè esset sincera, & ex auro, vel argento purissimo conflata, vel quod in ea pondus rigidè, & exactè observaretur. Utut sit, cùm omnis moneta extendi, & appendi, & signari, & numerari soleat, tamen à פשט, quod extendere est, פשיטה pesita, dicta est certa monetæ species, eâdem formâ nominis, quâ קשיטה kesita. Et à Verbis שקל sakal, & פלס pilles, aut philles, quæ appendere significant, שקל sekel, siclus, & פולס phullas, follis. Et à טבע taba, quod signare est, & χαρακτηρίζειν, טבעה tiba, pro dimidio siclo. Et à מנה mana, id est, numerare, מנה mane, Græcè μνᾶ, nobis mina. Rursus כסף cheseph, argenteus, זהוב zahob, aureus, apud Hebræos fuêre nummi certæ species, quamvis ferè omnibus id commune sit, ut vel ex argento, vel ex auro conflentur. Proinde, licet in nummis τὸ ἀκίβδηλον ubique requiratur, tamen potuit una quædam species קשיטה kesita, nominari peculiari de causa, quæ nos lateat. 4. Quadrabit igitur nomen kesita, si de nummo accipiatur. At, cur sic vocetur agnus, nulla potest dari ratio, quæ vel minimam habeat veri speciem. Imò קשיטה kesita, non esse agnum docet Fœminina terminatio. Et agnam si intelligas, sequetur, Jacobum pro agri pretio, quem emit à filiis Emor, nonnisi agnas dedisse: & Jobum ab amicis solùm accepisse fœminas absque ullo mare, quòd parùm est verisimile. Agnorum quidem nomine possunt etiam agnæ contineri, sed non vicissim. Itaque, si de ovillo fœtu ageretur in illis locis, eas adhibuissent voces Sacri Scriptores, quæ mares potius designassent. 5. Præterea Jacobi ævo, & multò antè, jam desîerant res rebus permutari, & in usu erant veræ emptiones, quæ nummis fiunt, vel appensis, vel numeratis. Itaque Jacobi avus Abraham servos habuit ἀργυρωνήτους, Gen. 17. 12. 13. Et Hephronis agrum emit quadringentis siclis probæ monetæ, ac inter mercatores receptæ, Gen. 23. 16. Josephum quoque à fratribus viginti nummis emptum Ismaëlitæ in Ægypto vendiderunt. Et Jacobus ipse, famis tempore, filios eodem amandavit, ut præsenti pecunia frumentum compararent. Quod ipsum Ægyptii cùm aliquamdiu præstitissent, nummis tandem consumptis, anxii hæserunt, & consilii inopes, donec Josephus illis permisit armenta, & greges frugibus permutare, Gen. 47. 16. Ex quo ipso satis apparet, factum id fuisse præter sæculi morem, ut in re extraordinaria. 6. Quid? quòd ille ipse ager, de quo Moses, & Josue, legitur Actor. 7. 16. à filiis Hemor emptus fuisse τιμῆς ἀργυρίου, argenti pretio. Verba sunt, Κατέβη δὲ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχὲμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τοῦ Συχέμ. In quo quidem loco fateor esse tria, quę lectorem remorentur. Quorum primum est, quod ibi patrum, id est, duodecim Patriarcharum, corpora ex Ægypto Sichemam translata fuisse leguntur, cum id Scriptura tribus locis nonnisi de Josepho tradat. Secundum, quod hunc agrum, vel monumentum, quod in eo agro fuit, emisse dicitur Abraham à filiis Emmor, cum agri prope Sichemum Jacobus emptor fuerit, non Abraham, Gen. 33. 19. & Jos. 24. 32. Tertium, quod agrum illum emisse dicitur Abraham à filiis Emmor τοῦ Συχὲμ, id est, filii Sichemi, ut quidam volunt, cùm Emmor non fuerit Sichemi filius, sed pater, ut in Genesi, & Josua clarè docetur. Sed primum facilè solvitur: cùm Josephus solus fratrum vates fuerit, & Judæorum in Ægypto mox sequuturam oppressionem, & ex Ægyptiorum jugo liberationem spiritu Prophetico solus prȩviderit, is etiam in morte solus petiit, ut ossa sua ex Ægypto in Chananæam

transferrentur. Quo nomine illum commendat *Apostolus* Hebr. 11. 22. Neque id petiisse contentus, gravi etiam sacramento populares suos adstrinxit, ne huic officio deessent. Quod cum memorâsset *Moses*, *Gen.* 50. 25. necesse habuit docere, quomodo se hoc juramento liberaverint *Israëlitæ*. Proinde *Exod.* 13. 19. narrat se ex *Ægypto* exeuntem *Josephi* ossa secum exportâsse, ut juramento ab illo moriente exacto satisfieret. Et *Jos.* 24. 32. leguntur hæc eadem ossa sepulta fuisse *Sichemæ* in agro, quem *Jacob* emerat à filiis *Emor* patris *Sichem*. Sed quamvis de *Josephi* fratribus idem non referatur, tamen id conjicere facile fuit, quia par erat ratio. Utut enim *Josephus* in *Ægypto* dignitate supra fratres eminuerit, omnium tamen *Patriarcharum* apud *Judæos* eadem fuit dignitas. Itaque si *Patriarcharum* unius ossa ex *Ægypto* necesse fuit in *Chananæam* transferri, nulla causa apparet, cur non reliquis quoque *Patriarchis* idem honor sit exhibitus. Et verò *Josephus* Historicus (*Antiq.* lib. 2. cap. 4.) post historiam de morte *Josephi Patriarchæ* de fratribus hæc subjungit, Τελευτοῦσι δὲ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ, ζήσαντες εὐδαιμόνως ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου· καὶ τούτων μὲν τὰ σώματα κομίσαντες μετὰ χρόνον αὐτῶν οἱ ἀπόγονοι, καὶ οἱ παῖδες ἔθαψαν ἐν Χέβρωνι. *Sed & obierunt fratres ipsius, cùm in* Ægypto *feliciter vixissent: atque eorum quidem corpora cùm post aliquod tempus posteri exportâssent*, (eorum qui exportaverant) *filii* Chebrone *sepeliverunt*. Quod ex vetustiorum *Judæorum* traditione hausit *Josephus*: quamvis in eo fallatur, quod *Chebronem* scripsit pro agro *Sichemitarum*. Atque hunc esse memoriæ lapsum palàm facient ea, quæ dicturus sum. *Hebræorum* est vetus traditio, quam referunt *Hieronymus* in *Locis* in voce *Arboc*, & in *Traditionibus Hebraicis* in *Genesin*, & *Eugesippus* in *Descriptione Terræ Sanctæ* statim initio, & *R. Selomo Jarchi* in *Gen.* 23. *Chebronem* alio nomine vocatam fuisse קרית־ארבע *Kirjath-Arba*, id est, πόλιν τῶν τεσσάρων, à quatuor *Patriarchis* inibi sepultis. Hi sunt *Adam*, *Abraham*, *Isaacus*, & *Jacobus*. Quod de *Adamo* tam incertum, quam de reliquis tribus certum & indubitatum est. Licet etiam de *Adamo* probare conentur ex *Jos.* 14. 15. Sed quàm verè hæc illi dixerint, jam non quærimus. Tantum notamus, hæc ab illis sic affirmari. Quod neutiquam facerent, si præter illos quatuor *Patriarchas*, etiam *Josephi* fratres undecim credidissent ibidem fuisse sepultos. Neque observâssent Doctores *Cabalistici* in nomine ישראל seu *Israëlitis*, omnes illos contineri per *Rase theboth*, qui *Chebrone* sepulti sunt. Nempe in nomine ישראל quinque sunt literæ, quarum prima *Jod* est initialis nominum *Isaaci*, & *Jacobi*; secunda *Schin*, nominis *Saræ*; tertia *Res*, nominis *Rebeccæ*; quarta *Aleph*, nominum *Adami*, & *Abrahami*; quinta denique *Lamed*, nominis *Leæ*. *Saram* porrò, *Rebeccam*, & *Leam* idem habuisse sepulchrum cum *Patriarchis*, quos diximus, *Moses* docet *Gen.* 49. *vers.* 30. 31. Hoc potissimum, quod *Hieronymus*, cui *Judæa* non minùs nota fuit, quàm *Josepho*, testatur *Jacobi* duodecim filios sepulchra habuisse prope *Sichemam*, cum Epistolâ vigesima septima ad *Eustochium* scribit de *Paula* matre, *Transivit* Sichem, *&c. Atque inde divertens vidit duodecim Patriarcharum sepulchra.* Meritò igitur *Stephanus* de *Patriarchis*, Μετετέθησαν εἰς Συχὲμ, *Translati sunt Sichemam*, id est, *prope Sichemam* ut *Hebr.* 9. 4. *In arca erat urna aurea, & virga* Aaronis, id est, *prope arcam*. Nam præcisè loquendo, nihil fuit in arca præter duas Legis tabulas, 1 *Reg.* 8. *vers.* 9. Sed longè plus est difficultatis in eo, quod idem *Stephanus Abrahamum* dicit *Patriarcharum* sepulchrum emisse à filiis *Emor*: cum agrum, in quo fuit illud sepulchrum, non emerit *Abraham*, sed *Jacobus* diu post *Abrahamum*. Sunt, qui *Abrahamum* putant ideo pro *Jacobo* nominari; quia parentes, & filii idem esse moraliter censentur: atque inde esse, quod 1 *Reg.* 12. 16. populus *Roboamo* infensus dicit, *Quæ pars nobis in Davide*, id est, in *Roboamo Davidis* nepote. Et quod 1 *Reg.* 15. 6. perpetuum bellum intercessisse legitur inter *Roboamum*, & *Jeroboamum*, quamdiu hic fuit in vivis. Nam *Roboami* nomine, qui pridem obîerat, *Abias* filius intelligitur, qui graviter afflixit *Israëlitas* usque ad obitum *Jeroboami*, 2 *Par.* 13. 17. 18. 19. 20. Tale, quod *Christo* tribuitur *Davidis* nomen *Jerem.* 30. *vers.* 9. & *Ezech.* 34. *vers.* 23. Et *Æneas* pro *Dardanide*, *Dardanus* vocatur in his *Poëtæ* libro quarto *Æneidos*,

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, *& nostræ secum ferat omina mortis.*

Alii, in quibus *Beza*, & *Masius* in *Josuam*, nomen *Abraham* suspicantur esse Glossema, quod à sciolo in margine adscriptum tandem in textum irrepserit. Nempe scripserat *Lucas*, *Descendit* Jacob *in* Ægyptum, *& obiit tam ipse, quàm patres nostri, qui* Sichemam *translati sunt, & positi in monumento, quod emerat argenti pretio. Quod emerat*, ὃ ὠνήσατο, nempe *Jacob*, de quo paulo ante. Quod non satis animadvertens semi-doctus aliquis, putavit ante ὠνήσατο rectum casum deesse, & in margine scripsit Ἀβραὰμ, ac si eo loco res esset de sepulchro, quod *Abraam* emisse legitur *Gen.* 23. 16. &c. Atque alius æquè indoctus quod perperam adscriptum fuerat è margine in textum insulsit. Jam, quod superest, παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τοῦ Συχὲμ, ab Interpretum plerisque, adeoque etiam à nostris malè redditur *à filiis Emor*, filii *Sichem*. Reddendum enim, *à filiis Emor* patris *Sichem*. *Emor* scilicet *Sichemi* pater fuit, non filius. Nec quidquam obstat, quominus *Græca* verba id ferre possint. Nam in *Herodoti Clio*, Ἄδραστος ὁ Γορδίεω τοῦ Μίδεω, id est *Adrastus* nepos *Gordii* patris *Midæ*. Et in *Æliani Variis* lib. 13. cap. 30. Ὀλυμπιὰς ἡ Ἀλεξάνδρου est *Olympias* mater *Alexandri*. Et in *Stephani Ethnicis*, voce Δαίδαλα, Ἡ δὲ πόλις ἀπὸ Δαιδάλου τοῦ Ἰκάρου ἡ ἐν Λυκίᾳ, id est, *Urbs in* Lycia *condita est à Dædalo* patre *Icari*. Quin & *Luc.* 24. 10. Μαρία Ἰακώβου, id est, *Maria* mater *Jacobi*, ut rectè reddunt *Syrus*, & uterque *Arabs*, nempe ex *Marc.* 15. 40. ubi expresse id habetur. Itaque, ut eò redeat oratio, unde deflexa est, omnino agitur in loco *Stephani* de agro, qui, à *Jacobo* emptus centum *Kesitis*, posteris pro sepulchro, aut cœmeterio fuit, in quo cum *Josepho* sepulti sunt undecim fratres. Et in eo loco cum *Stephanus* emptum fuisse dicat τὸ μνῆμα, id est, *agrum, in quo sepulchrum fuit*, τιμῆς ἀργυρίου, *argenti pretio*, centum illæ *Kesitæ*, quibus emptum est, non fuerunt centum agnæ, nisi aureas, & argenteas *Mandrabuli* agnas intelligas, aut oves, quas in crumena se condidisse dicit *Strabax* in *Plauti Truculento*, id est, ovium à patre venditarum, pretium viginti minas, quibus illum interverterat. Atque id quidem clarum esse puto. Sed duo quærenda restant: unum, cur, pro *nummis*, *agros*, aut *oves* reddiderint tam multi veteres; alterum, quod nummi genus fuerit *Kesita*. Quorum utrumque valde obscurum est. Tamen ad priorem quęstionem sunt qui respondent, errori ansam præbuisse *Græcam* versionem hic facili lapsu corruptam, cùm ex ἑκατὸν μνῶν, id est, *centum minis*, scriptores imperiti fecissent ἑκατὸν ἀμνῶν, *centum agnis*. Sic *Gen.* 31. *vers.* 7. *Jacob*, de *Labane* multa questus apud uxores, inter cætera dicit, *Mutavit mercedem meam* עשרת מנים *decem vicibus*. Quod *Græci* reddiderant, Ἤλλαξε τὸν μισθόν μου δέκα μνῶν, *Mutavit mercedem meam decem minis*; quia *Hebræum* מנים & *vices*, & *minas* significat. Deinde per Scribarum oscitantiam ex δέκα μνῶν, id est, *decem minis*, factum δέκα ἀμνῶν *decem agnis*. Unde *Hieronymus* in *Quæstionibus* in *Genesin*, *Pro eo, quod nos posuimus* decem vicibus, *Septuaginta, nescio quâ opinione ducti, posuerunt* decem agnis. Et *Augustinus* in *Genesin*, *Quæstione* nonagesi-

gesimâ quintâ, *Conquerens de patre illarum* (uxorum) *ait inter cætera*, "*Et mutavit mercedem meam decem* "*agnorum.* Alii *agnorum* nomine nummos intelligunt agnorum imagine signatos. Quomodo apud *Plinium* (lib. 18. cap. 3.) *Servius*, *Romanorum* Rex, boum, oviumque imaginibus primus signavit æs. Et apud *Athenienses* nummus erat bovis imagine signatus, qui & *bos* dicebatur. Unde *Proverbium*, Βȣ̃ς ἐπὶ γλώττης, *Bos in lingua*, in eos, qui pecunia corrupti tacent. Et *Argivi* lupum, *Thessali* equum, *Cyziceni* & *Lycii* leonem, *Rhegini* leporem, alii cervum, alii alias pecudes nummis impressêre. Quibus docti videant an addi possit tertia hęc conjectura, cui nec ipse multùm fido. Si, quod multi suspicantur, numeri olim non plenè scripti sunt, sed per literas numerales expressi, duæ voces במאה ב״ק קשיטה scribebantur ב״ק קשיטה, duobus *Koph* se mutuo subsequentibus: quorum altero suppresso, ut sæpe fit in literis similibus, vox קשיטה *kesita*, mutata est in שיתה, vel שיתא *setha*, (*Chaldæi* sic ovem dicunt, ut *Hebræi* שה) & ב״ק שיתא redditum, *centum ovibus*, aut *centum agnis.* Jam secunda quæstio, quod nummi genus sit *kesita*, multò est obscurior; *Hebræi* summo consensu מעה exponunt, id est, *obolum*: quod videtur ridiculum, quia *Hebræorum* obolus vix assem valuit nostræ monetæ. Itaque ex hac sententia *Jacobus* agrum suum centusse circiter emerit. Et amici *Jobi* minutam illi stipem contulerint, singuli nempe unum assem, quod fuerit contumeliæ genus. At, si *Græcum* ἑκατὸν ἀμνῶν factum est ex ἑκατὸν μνῶν, ex *Græcorum* calculo *centum kesitæ* fuerunt minæ totidem, quarum singulæ pendebant duas argenti libras cum semisse. Itaque centum *kesitarum* pondus librarum fuerit quingentarum. Sed hæc ii discutiant, qui scribunt de re nummaria; nobis aliud pensum incumbit: itaque hoc solum addimus, קשוט *kissut*, in *Paraphrastis* quandoque pro *ornatu* sumi; quod respexisse videntur *Jonathan*, & *Jerosolymitanus* Interpres, quibus agri à *Jacobo* empti pretium sunt מאה מרגליין *centum margaritæ*, aut verò *centum gemmæ*, ut quæ inter ornamenta primas teneant.

רחל rachel, *Hebraicè* est *ovis.* Sic *Gen.* 31. *vers.* 38. רחליך, *oves tuæ*, *& capræ tuæ non abortierunt.* Gen. 32. 14. רחלים מאתים, *ducentæ oves.* Cant. 6. 6. *Dentes tui* כעדר הרחלים *ut grex ovium.* Es. 53. 7. וכרחל *Et sicut ovis*, *quæ coram se tondentibus obmutescit.* Alibi in Scriptura non extat. Sed frequens est in *Paraphrastis.* Ita in *Jonathane* Levit. 22. 28. תורא או רחלא יתה וית ברה *vaccam*, *aut ovem*, *ipsam & fœtum ejus.* Et Deut. 14. 4. ואמרין בני רחלין *& agni filii ovium.* Ubi *Onkelos*, אמרין דרחלין *agni ovium.* Et *Arabs Parisiis* editus *Gen.* 31. *vers.* 38. رخالك ومواعزك *oves tuæ*, *& capræ tuæ.* Doctores quoque usurpant, ut in Adagio *Talmudico*, Tractatu *Cetuboth* cap. 5. רחילא בתר רחילא אזלא *Ovis ovem sequitur.* Et *De Sabbatho* cap. 5. רחלות יוצאות שחוזות *Oves* (die Sabbathi) *exeunt caudâ sursum ligatâ*, *& erectâ.* *Arabicè* verbum شغر tale aliquid significat. Dicitur enim in *Lexico Alcamus*, de camela, quæ عند المخاض رفعت ذنبها فالوته الوا شديدا *in doloribus partus caudam attollit*, *& eam validè contorquet.* Idem definit رخل *rachil*, vel *richal*, id est, *ovem*, (ita enim efferunt *Arabes*) الانثي من اولاد الضان *fœtum ovis fœminei sexûs.* Itaque, cùm *Hebræi* & *Chaldæi* pro *matre* usurpent, apud *Arabes* propriè est *agna.* Et verò sic sumitur aliquoties رخلة in *Nathanis* Parabola 2 *Sam.* 12. Respondet enim *Hebræo* כבשה, quod *agnam* sonat. Tamen inde Verbum ترخل *theracchala* est *ovibus abundare.* *Ariæ Montano* רחל *rachel*, dicta videtur *ovis*; quia est רוח חולה *ruach chola: quod*, inquit, *spiritum modestum*, *& patientem*, *& ingenium mansuetum interpretari possumus.* Sed vir in his literis impensè doctus, ut argumento subserviret, videtur plus æquo sibi indulsisse. Neque enim רוח חולה *mansuetum*, sed *ægrum animum* sonat, aut *ex ægritudine infirmum.* Itaque, si verum illud est, quod conjectat *Arias*, ovem רחל *rachel*, ideo dici, quia est רוח חולה, significatur hoc nomine ovem infirmum esse animal, & multis morbis obnoxium. Et sono, & sensu utcunque alludit *Romana* vox *reicula*, quâ significatur *ovis ægrota.* Noli tamen illam ad *Hebraismum* revocare, cum *reiculam* ovem *à rejiciendo* dici planum sit. Vide (*f*) *Catonem*, (*g*) *Varronem*, (*h*) *Nonnium*, &c. *Jacobi* uxorum una *Rachel* dici potuit à mansuetudine. Ita de *Fabio Plinius* in libello *De viris illustribus*; Quintus Fabius Maximus, *ut* Verucosus *à veruca in labris*, *ita* Ovicula *à clementia morum.* Et *Plutarchus*, Ὁ δ᾽ Οὐικȣ́λας σημαίνει τὸ προβάτιον· ἐτέθη πρὸς τὴν πρᾳότητα, καὶ βαρύτητα τȣ̃ ἤθȣς ἔτι παιδὸς ὄντος. Ovicula *autem ovem significat: imponebatur propter mansuetudinem*, *& gravitatem morum illius jam pueri.* Vel à cura pecorum *Rachel* dicta est. *Gregem enim ipsa pascebat*, Gen. 29. 9. Ita *Varro*, *Rust.* lib. 2. cap. 1. *Multa nomina*, inquit, *habemus ab utroque pecore*; *à majore*, *& à minore*: *à minore* Porcius, Ovinius, Caprilius; *sic à majore* Equitius, Taurus, *cognomina adsignificari*; *quòd dicuntur*, *ut* Annii Capræ, Statilii Tauri, Pomponii Vituli: *sic à pecudibus alii multi.* Apud *Herodotum* libro quarto *Theras*, in *Callistam* insulam navigaturus, cum se dixisset *Spartæ* filium καταλείψειν ὄϊν ἐν λύκοισι, *relinquere ut ovem inter lupos*, ab eo dicto nomen *Oeolyci* (quasi *Ovi-lupum* dixeris) adolescenti fuit. Quod ideò observo; quia alludit ad *Christi* dictum *Matth.* 10. 16. *Ecce ego mitto vos ut oves in medio luporum.* In *Lexico Cyrilli* apud me manu-scripto, Ῥαχὴλ, ἀμνὰς ἤτοι μαίνȣσα. Quidam pro ἀμνὰς legi vult μαινάς. Male: rectum enim est ἀμνάς· sed sequens ἤτοι μαίνȣσα mutandum est in ἢ ποιμαίνȣσα.

(*f*) *Rust. cap.* 2.
(*g*) *Rust. l.* 2. *c.* 1.
(*h*) *Cap.* 2. *in Reiculas oves.*

שה seh, *Hebræis*; شاة sah *Arabibus*: שיתא setha *Chaldæis*; tam *capram*, quam *ovem* significat, sive sit mas, sive fœmina. Itaque tam generale est, quam צאן. Sed שה, & צאן, in eo differunt, quod צאן collectivum est, nec nisi de pluribus dicitur: at שה tantùm de singulis. Neque enim habet Plurale, saltem apud *Hebræos*, & *Chaldæos.* At *Arabicè* شاة *sah* duo habet Pluralia, unum paucitatis شياه à tribus ad decem; alterum multitudinis شا *sao*, cum plures sunt quàm decem. Quid different צאן, & שה, collige ex his *Ezech.* 45. 15. ושה אחת מן הצאן מן המאתים *Et seh* (*ovis* aut *capra*) *una ex tson*, scilicet *ex ducentis.* *Hebræorum* Lexicographi *Kimchius*, *Pomarius*, *Aquinas* שה definiunt הקטן מן הכבשים ומן העזים *parvulum ex ovillo*, *aut caprino genere.* Quod quidem sæpe verum est, non tamen perpetuum. Nam in his *Exod.* 34. 19. פטר שור ושה *Primogenitus bovis*, *& seh*; palam est voce *seh* non significari parvulum, sed ovem, quæ jam mater est. Et passim in lege שה generale est ad ovem cujuscunque ætatis, aut sexûs. Sic *Exod.* 22. 1. *Si quis furatus fuerit bovem*, *aut* שה seh, *&c. quinque boves reddet pro bove*, *& quatuor* צאן tson, *pro* השה *illa seh.* Proinde tam *seh*, quam *tson* de

(*i*) *Pag.* 432 *supra lin.* 15 *pag.* 438. *lin.* 54.

de quavis ove dicitur. Tantùm, ut jam (*i*) observavimus, צאן de pluribus, שה non dicitur nisi de una. Unde est, quod *Arabes* hanc vocem extendunt ad omne genus ovillum, & caprinum utriusque sexûs, sine ulla ætatis distinctione. *Damir*, الشاة الواحد من الغنم تقع علي الذكر والانثي من الضان والمعز Sah, *unica ex pecore; de mare, & fœmina dicitur in ovibus, & capris.* *Alcamus* itidem, الشاة من الغنم الذكر والانثي ويكون من الضان والمعز Sah, *in pecore mas, & fœmina, sive ovilli sit, aut caprini generis.* *Kimchius* quoque exemplis allatis probat שהמלה כוללת זכר ונקבה *vocem esse, quæ marem, & fœminam complectitur.* Tantum in ætate fallitur, quæ ad ovium, aut caprarum parvulos restringi non debuit, cum ovis, & capra שה dicitur quâvis ætate. Radix *Arabibus* est شوه cum *Vau*; sed *Hebræis* שיה cum *Jod* medio. Id apparet cum adduntur Affixa, ut in שיו *ovem ejus*, Deut. 22. 1. & in שיהו, *ovem suam*, 1 *Sam.* 14. 34. Porro שיה quid sit, nescimus. At inversum שהי, *Arabicè*, *concupiscere*, & *libidine ardere* significat, quod fortasse huc pertinet; quia hircus, & aries, sunt valde proni in libidinem. Unde *Philosophus* (*Hist. anim.* lib. 6. cap. 18.) postquam de suibus egit, qui in rivales ad mortem pugnant, Ὡσαύτως δὲ, inquit, καὶ οἱ ταῦροι, καὶ οἱ κριοὶ, καὶ οἱ τράγοι. πρότερον γὰρ ὄντες σύννομοι ἔκαισοι, περὶ τοὺς καιροὺς τῆς ὀχείας μάχονται, διϊστάμενοι πρὸς ἀλλήλους. *Ita etiam tauri, arietes, & hirci: nam qui priùs simul pacate pascebantur, pugnant tempore coitûs, ab invicem dissidentes.* Varro (*Rust.* lib. 2. cap. 3.) dicit ad denas capras se singulos parare hircos. Quâ proportione servatâ etiam inter oves & arietes, *Jacob Esavo* fratri obtulit cum ducentis capris viginti hircos, & cum ovibus ducentis arietes viginti, *Gen.* 32. 4.

CAPUT QUADRAGESIMUM QUARTUM.

De gregum Pastoribus.

Multa in laudem agriculturæ. Huic tamen Patriarchas pastoritiam artem meritò prætulisse; quæ ad plura est utilis, & est imago Politici, atque etiam Ecclesiastici regiminis. Regere, & Regum *nomen ex* Syro ܪܥܐ rega, *id est*, pascere. *Quid propriè sit* נוקד noked. *Reges olim pastores. Tributa ex ovibus.* Amos Propheta *pastor*, & *bubulcus. Vocis* נוקד noked, *falsæ interpretationes, & vera ex* Arabismo. פרנס pharnas, *Chald.* pastor, & gubernator. *Unde* Pharnabazus, &c. & Gr. Παρνασσός. Parnassi *gramen quàm eximium. Pastor alius gregis dominus, alius mercenarius. Mercenarii pastores alii primarii; alii secundarii. Illi dicuntur principes gregis* Gen. 47. 6. *in quibus* Doeg. 1 Sam. 21. *Pecoris regii præfecti plures ex Historiis.* Talmudicis כרזיל, *carzil*, pastoris discipulus. Pastor malus, & nihili, *quomodo* Arabicè. *Hujus insignis descriptio* Zachar. 11. 16. Jerem. 23. vers. 1. Ezech. 34. 2. Joh. 10. 1. *quæ loca explicantur. Vocis* הנער *nova versio.* פרק avellere. *Ungula pro re vilissima. Ovis* נדחה, dispulsa, *id est*, *vaga*, & *palabunda.* חלב *in* Ezechiele *potiùs* lac, *quam* adeps. *Latro per fenestram ingreditur. Pastores furax hominum genus.* Oves uni ademptas alteri committere *quomodo dicant* Arabes *uno verbo. Bonus pastor ubi describatur, & quomodo. Ovem in sinu ferre.* נהל minare pecus, *item* sustentare. *Separare oves ab hœdis*, Matth. 25. vers. 32. *unde sumptum. Pastor novit oves suas ex nota inusta, puta in aure, crure, clunibus*, &c. *Stabulorum* σημάντορες, & μῆλα ἀσήμαντα, *quid propriè. Boni pastoris est vitam pro ovibus ponere, & ex fauce leonis eas eripere: quod sæpe factum. Gregum fœcunditas quomodo etiam ex pastore pendeat. Pastor an discerptas, & furto ablatas pecudes teneatur restituere. De ea re Lex* Exod. 22. 10. & Hebræorum *in eam exceptiones. Oves ferreæ quæ* Talmudicis. *Pecus noctu subreptum quomodo* Arabicè. Adurere *de gelu, & de Luna quomodo dictum. Verbum oppositum quandoque supplendum, ut* 1 Tim. 4. 3. Ἀγραυλεῖν *quid propriè. Vesperugo stella cur dicatur* ἄυλιος. Grotius *notatus. Pastor* ἀγραυλῶν *quomodo* Arabicè. Christum *hyemali solstitio non esse natum. Hyeme pecudes sub dio non degunt. Oves frigoris impatientissimæ. Qui sub tabernaculis cum pecore degunt non dicuntur* ἀγραυλεῖν. Abiæ ἐφημερία. Christi *natale olim in* Ægypto Pachone *mense celebratum, quo ipso mense metebant. Vasa pastoris quæ sint. Quo sensu pastor dicatur* involvere vestem suam *Jerem.* 43. 12. *Hujus loci* Græca *versio emendata, & explicata. Pera pastoris quomodo* Hebr. Chald. & Arab. *An verè* עטין *sit* mulctrale *Job.* 21. 24. *Alia hujus vocis versio diversissima.* Pedum *quomodo* Hebræis. *Quando pecus sub virga transeat*, Levit. 27. 32. *Numeratur pecus manè & vesperè, idque sub virga pastoris. Eadem locutio* Ezech. 20. 37. Goliath *à* Davide *vulneratus per galeæ partem* ἐποφθάλμιον. *De eo* Judaica *fabula. Cur tribus lapidibus ictus fuisse fingatur. Cithara* Davidis *quomodo* Saülis *furorem compescuerit. Musicæ mira vis ex Historiis probata. An in dæmonem aliquid possit. Musica eodem modo malum spiritum abigit, quo bonum accersit* 2 Reg. 3. 15. David *quædam instrumenta musica excogitavit*, Amos 6. 5. & Psal. 151. Græci *Musicæ inventionem ad pastores referunt. An* Luc. 2. 8. *pastores* ἀγραυλοῦντες *ii dicantur, qui tibiâ canunt. Pastores interdiu, non noctu canunt. Multa de pastorum tabernaculis. Horum usus antiquissimus, maximè inter* Judæos. Scenitæ, & Nomades. Jabal *primus inventor.* ET *pro* CUM, Gen. 4. 20. & *passim.* רעה pascere, *etiam* divagari *significat* Num. 14. 33. Jabal *Ethnicis* Pales. *Pastorum caulæ* Hebræa *nomina quinque habent.* מרבץ cubile, *propriè* ovium, *ut* Gr. κλισίον.

Sunt, qui in *Caini* odium, & *Abelis* gratiam (quorum ille agricola, hic pastor fuit non multò post orbem conditum, *Gen.* 4. 2.) non contenti pastoritiam aratoriæ longè præferre, agriculturam, per quam omnes vivimus, mirè deprimunt, ut vilem, & abjectam artem, cuique nonnisi propter peccatum simus addicti. Tamen eorum omnium, quæ ad hanc vitam pertinent, solum panem disertè petimus, ut summè necessarium. Et *Eccles.* 5. 9. *Solomon* terram habere dicit ὑπεροχὴν supra omnia & *Regem ipsum agro servire.* Proinde, ut *Hieronem* taceam, & *Philometorem*, & *Attalum*, & *Archelaum*, etiam è piis Regibus *Uzzias* agriculturæ fuit addictissimus 2 *Par.* 26. 10. Et *Romæ* præcipui duces, ut *Camillus*, *Regulus*, *Fabius*, *Cato*, *Serranus*, *Cincinnatus* ex aratro petiti sunt. Atque ut pastores in *Prophetis*, & *Patriarchis*, sic agricolas fuisse certum est, *Noam* putà, *Isaacum*, & *Elisæum*. Hoc potissimum, quod arator à *Deo* dicitur edoceri Esa. 28. v. 26. Et Deus ipse suo modo est agricola,

cola, Joh. 15. vers. 1. & fideles *Dei agricultura*, 1 Cor. 3. vers. 9. & pastores Dei συνεργοὶ in sacra hac agricolatione. Neque dicendum est, terræ colendæ necessitatem ex peccato devenisse, cùm etiam ante peccatum hortum coluisse dicatur *Adam* Genes. 2. vers. 15. Tantum operi, jam ante peccatum necessario, difficultas ex peccato accessit; quia terra propter peccatum hominis maledicta, non respondet labori nostro, & cultoris spem plerumque eludit. Interim *Patriarchas* fatendum est plus adhibuisse operæ in gregum curam, quæ laboriosa minus est, neque animum ita occupat, ut non supersit multum temporis ad naturę contemplationem & rerum divinarum meditationem. Neque pastores, aut aratores, saltem in illis locis, certæ glebæ addicti erant: sed, *Nomadum* more, liberè divagabantur, & tentoria, sub quibus degebant, pro pascuorum ratione, è loco in locum transferebant, quod iis convenit magis, qui se profitentur peregrinos, quomodo *Patriarchæ* omnes usque ad *Mosem*. Præterea cum fruges nonnisi ad solum victum, pecudes insuper ad vestitum prosunt, atque ex iis sacrificia, & victimæ petebantur, quibus placaretur Deus in peccatores justè infensus. Quid? quòd ex pastorali arte multò plura trahuntur ad vitam, & mores, quàm ex agricultura. In illa enim Politici regiminis aliquam speciem videre est, quia ut pastor se habet ad oves, ita Rex ad subditos. Unde illud in *Poëta* toties repetitum,

--- Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν.

Sed & in Scriptura passim Reges dicuntur *pascere populos suos*, & regale sceptrum confertur cum pastorali pedo: ut cum de *Davide* dicitur *Psal.* 78. *vers.* 71. *A tergo fœtarum duxit eum ad pascendum populum suum.* Et ipsi *Davidi* dicit Deus 2 *Sam.* 5. *vers.* 2. *Pasce populum meum.* Et capitis septimi versu septimo, *Loquutus ne sum quidquam ulli sceptrorum* (id est, *rectorum*) Israëlis, *quibus præceperam, ut pascerent populum meum?* Et *David* Deo vicissim *Psal.* 80. *vers.* 2. *O qui pascis* Israëlem, *audi*, *qui* Josephum *ducis ut gregem.* Denique sexcentis Scripturæ locis Ecclesia cum ovili, fideles cum ovibus, & verbi Divini præcones cum pastoribus conferuntur. Quod loquendi genus in Novi Testamenti libris tam est frequens, ut *Christianorum* vulgus *Pastorum* nomine vix alios intelligat, quàm eos, qui Ecclesiæ præsunt; ac si Metaphorica locutio propriam penè aboleverit.

Pastor porro *Hebræis* est רועה roge; *pascere* רעה *raga*; ut Syris ܪܥܐ *rega*: unde *regere*, & *reges* dicti, quos jam documus esse pastores populorum. *Ajin* medium per G efferimus ἀρχαϊκῶς. Ita enim sonasse apud veteres constat ex nominibus רעו, *Ragau*, & רעואל *Raguel*, inde deductis.

Sed & *pastor* dicitur נוקד *noked*, in duobus Scripturæ locis. Prior est 2 *Reg.* 3. *vers.* 4. *Et* Mesa *Rex* Moab *erat* נוקד *noked.* Ubi *Septuaginta* Interpretes cum hærerent, solum *Hebræam* vocem *Græcis* literis sic expresserunt, Καὶ Μεσὰ βασιλεὺς Μωὰβ ἦν νωκήδ. Et *Syrus* quoque hic habet ܢܩܕܐ *nokda*, sola flexione mutata. Sed *Chaldæus* מרי גיתא; & *Arabs* صاحب ماشية *dominum pecoris*; & *Græcorum* nonnulli ἀρχιποιμένα, *pastorum principem*, & *Hieronymus* περιφραστικῶς, *nutriebat pecora multa.* Quæ versio non parùm firmatur ex iis, quæ sequuntur de eodem Rege *Moab*; *Et is solvebat Regi* Israëlis *centum mille agnos*, *&* *centum mille arietes cum lana.* Neque id fuit ἀσύστατον, ut qui Rex erat, etiam esset pastor. Tum enim non privatorum modo, sed & Regum opes pecore constabant. Sic pastor haberi potuit *Job*, qui inter suos habitabat *tanquam Rex in exercitu*, Job. 29. vers. 25. *Abraham* quoque, & *Israël* seu *Jacobus*, & *Moses*: quos Reges fuisse scribit *Trogus* lib. 36. Et Rex *Elidis Augias* quid aliud quam pastor fuit? *Adonis* etiam, de quo *Theocritus*, *Idyll.* 5.

Ὡραῖος χὤδωνις, ἐπεὶ καὶ μῆλα νομεύει.

Et eum imitatus *Poëta* Ecl. 10.

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.

Cinyræ, *Cypriorum* Regis, filius fuit. Ut *Sibonis Horræorum* ducis *Ana*, qui *pascebat asinas patris sui*, Gen. 36. 24. Proinde *Odyss.* ν'. *Pallas Ulyssi* apparet,

Ἀνδρὶ δέμας εἰκυῖα νέῳ, ἐπιβώτορι μήλων,
Παναπάλῳ, οἷοί τε ἀνάκτων παῖδες ἔασιν.

Corpore similis juveni viro, *pastori ovium*, *planè tenero*, *quales sunt Regum filii.* In quæ verba vetus *Scholiastes* Τὸ παλαιὸν καὶ οἱ τῶν βασιλέων παῖδες πανάπαλοι ἐκαλοῦντο, καὶ ἐποίμαινον. *Filii Regum olim & πανάπαλοι* (id est, *planè teneri*) *dicebantur*, *& greges pascebant.* Est & ex usu veterum, quod *Mesa*, Rex tributarius, non aliud solvit tributum, quam ex ovibus. In quam rem insignia sunt hęc *Plinii* lib. 18. cap. 3. *Etiam nunc in tabulis Censoriis pascua dicuntur omnia*, *ex quibus populus reditus habet*; *quia diu hoc solum vectigal fuerat.*

Alter est locus in *Amoso*, statim initio: *Verba* Amosi, *qui fuit* בנקדים *in nokedim* (id est, *in pastoribus*) *è Tekoa*: ubi *Syrus* rursus, *in nokda*; & *Theodotio* ἐν νωκεδείμ. Sed *Septuaginta* cùm legissent בנקרים, *Res* pro *Daleth*, *Græcè* scripserant ἐν νακκαρείμ· quod variè detortum est. Nam, è duobus N posteriore ablato, pleraque exemplaria nunc habent ἐν Ἀκκαρεὶμ, quomodo & *Hieronymum*, & *Cyrillum*, & *Arabem* legisse constat. Sed *Theodoretus* multò aliter ἐν Καριαθιαρεὶμ, & *Complutenses* ἐν Ἀκκαρπί. Nempe his visum est בנקרים esse loci nomen. At alii veriùs *pastores*, aut *pecorum possessores* interpretantur. Sic *Chaldæus*, במרי נתין *in dominis pecorum*; *Aquila*, ἐν ποιμνοτρόφοις, vel κτηνοτρόφοις, *in pecoris altoribus*: quomodo in *Cyrillo* legendum pro κτηνοτροφείοις. *Symmachus*, & quinta editio, ἐν τοῖς ποιμέσιν, & Vulgata *in pastoribus.* Nempe pastor fuit *Amos* latè sumpto vocabulo. Nam ipse se vocat בוקר, *bubulcum* capitis septimi versu decimo quarto. Proinde huic interpretationi accedunt *Hebræi* omnes. Et pastorem *Kimchius* vult ideo dici נוקד *noked*; quia pecudum nonnullæ sunt נקודות *nekudoth*, id est, κατάστικτοι, seu *maculosæ*, ut oves *Jacobi*, & *Labanis*, Gen. 30. & 31. Sed *Drusio* נוקד *noked*, potius *ille est*, *qui pecora sua signat*, *atque iis notam inurit*, *quò sic ab aliis dignosci possint.* Mihi neutrum probatur: non prius, quia cum in magno grege maculosę oves paucissimæ sint, ab iis paucissimis denominari pastorem parum verisimile est. Nec posterius, quia *Hebræis* oves non dicuntur נקודות *nekudoth*, propter characterem in certo loco à pastore impressum, sed propter maculas ubique à natura sparsas. Proinde videtur consultius, ut vocis originem ex *Arabica* lingua petamus, qua نقد *nokdon*, & *nikdon*, *pumilio* dicitur, aut *puer*, *cujus tarda sunt incrementa.* Unde, ad pecudes translatâ voce, نقد *neked*, est ovis, aut capræ genus, deforme quidem, & pumilum, & cętera vilissimum, sed pilis, aut lanis mollibus, quæque magni æstimantur. Cujusmodi gregis pastor propriè vocatur نقاد *nakkad*, vel *nokkad*, & in Plurali نقاد *nikad*, & نقادة *nikada.* Quin & pro pastore quovis in genere videtur sumi, ut sit planè idem, quod נוקד *noked.* Quod ne videar dixisse gratis, en tibi testes idoneos! *Alcamus*, النقد جنس من الغنم قبيح الشكل وراعيه نقاد Neked *genus est ovis specie deformis*, *cujus pastor vocatur* nokkad. Idem alibi, الجهبذ النقاد الخبير *Gibbid*, id est,

est, *nokkad*, seu pastor *peritus*. *Damir* quoque النقد *neked* explicat صغار الغنم *parvas oves*. Et apud eumdem *Giauhari*, جنس من المعز قصار الرجال قباح الوجوه تكون في البحرين *Caprarum genus, quæ breves habent pedes, & facies deformes, & sunt in Baharin*, quæ *Arabiæ* provincia est. Inde in *Proverbiis* apud *Damirem*, & alios, أذل من النقد *Vilior τῷ neked*, id est, *caprâ*, vel *ove* sic appellatâ. Et in *Assamio* Parœmiographo, اجود الصوف صوف النقد *Lana optima est lana τῦ neked*, id est, *ovis* ita vocatæ. Et in *Giggeio* نقدن *nakdon* est *gregum deformium munus*. Et اعطاه النقد *Greges deformes illi dedit*. In *Golio* hæ ipsæ oves alio nomine قرار *kerar* vocantur, fortasse à loco ubi náscuntur; nam *Kerar* est loci nomen.

In *Chaldæa* Paraphrasi *pastor* est פרנס *parnas*, seu *pharnas*, quod *& rectorem*, seu *gubernatorem* sonat. Itaque Magnatum in Oriente nomina, ut *Pharnabazus*, *Pharnaspes*, *Pharnazathres*, *Tissaphernes*, *Orophernes*, & in libro *Judith Olophernes*, ex *Suidæ* sententia *Cambyses* ἀρχιστράτηγος, manifesta habent hujus vocis vestigia. Indidem *Parnasso*, seu *Parnaso*, ut libri scribunt, nomen esse *Casaubonus* in *Persium* his verbis tradit: *Nugantur* Græci *Grammatici*, Parnassum *quasi* Larnassum *fuisse dictum*, *quòd in eo monte diluvii* λάρναξ, *hoc est*, *arca*, *constitisset*. *Nos alibi dicebamus*, *&* Bœotiæ, *& vicinæ* Phocidis *pleraque loca à* Cadmo, *& aliis* Phœnicibus, *aut* Syris *fuisse condita. Cujus rei etiamsi* Plutarchus, *atque alii Historici siluissent*, *appellationes tamen ipsorum manifestam fidem facerent. Ab ea origine est huic monti nomen.* ܦܪܢܣ parnes Syris *est* νέμειν, ܦܪܢܣܝܢ parnasin *pastores*. *Inde* Parnasus *est* αἱ νομαί: *sic montem dixerunt*, *ubi greges suos pascebant*. Nempe ut circa montem *Heliconem*, ubi canit *Hesiodus* se Poëtica facultate donatum fuisse,

Ἄρνας ποιμαίνονθ᾽ Ἑλικῶνος ὑπὸ ζαθέοιο,

Cum agnas pasceret sub Helicone *divino*. Nam & *Parnassum* gramine abundare Medicorum filii docent, à quibus inter graminis species *Parnassium* maximè commendatur. *Dioscorides* libro quarto, Ἡ δὲ ἐν τῷ Παρνασῷ γεννωμένη ἄγρωστις πολυκλαδωτέρα ἐστὶ, &c. *Plinius*, ubi de gramine, libri vigesimi quarti capite decimo nono; *Folia ejus in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In* Parnaso *tantùm hederaceâ specie densiùs quam usquam fruticante, flore odorato, candidoque, jumentis herba non alia gratior, sive viridis, sive in fœno siccata.* Plura in *Galeno* vide libro sexto *Simplic.* & in *Pauli* libro septimo, & in *Ætii Tetrabiblo* libro 1. Serm. 1. Sed & ad *Arabes* devenit *Parnassii* graminis fama, de quo *Abenbitar* capite ثيل id est, *gramen*, واما اغرسطس النابت ببلاد يقال له فرنسوس فهو اكثر اغصانا من غيره من اغرسطس وله ورق شبيه بورق اللبلاب وزهر ابيض طيب الرايحة وثمر صغار وينتفع به وعروق خمسة او ستة في غلظ اصبع بيض لينة حلوة منتنة *Porrò* ἄγρωστις (id est, *gramen*) *crescens in regione*, *quæ vocatur* Parnassus, *majores habet ramos*, *quàm aliæ agrostis species*, *& folium simile folio helxines* (Dioscorides *hederæ*) *& florem album boni odoris*, *& fructum parvum*, *sed cui suus est usus*: *& radices quinque*, *aut sex digitalis crassitudinis*, *candidas*, *molles*, *dulces*, *fœtidas*. Dioscorides ἰσχυρὰς, *validas*.

Pastorum sunt variæ species: unus enim est gregis dominus; alius μισθωτὸς *mercenarius*, Joh. 10. vers. 12. qui pascit alienos greges. Ille, si *Drusio* credimus in *Amosi* Prophetiam, נוקד vocatur, hic רועה. Quin רועה utrumque significat, non *mercenarium* solum. *Abel* vocatur רועה *Gen.* 4. *vers.* 2. Et *Rachel* Gen 29. vers. 9. Et *Patriarchæ* omnes *Gen.* 47. *vers.* 3. qui tamen aut gregum domini erant, aut dominorum liberi, non servi aut mercenarii. Quin ipse Deus hoc nomen non dedignatur *Psal.* 23. *vers.* 1. & 80. *vers.* 2. Rursus, si נוקד *noked*, *Hebræum*, vel, quod idem est, *Arabicum* نقاد *nokkad*, significaret *dominum gregis*, id *Arabes* non tacuissent. *Chaldæus* quidem, & *Arabs* Interpretes ita reddunt: & *Aquila* ποιμνιοτρόφον, aut κτηνοτρόφον· quia videbatur honestius, ut Rex, & Prophetæ gregum domini, & altores dicerentur, non simpliciter pastores. Sed solo *pastoris* nomine potuit id significari, cùm *pastor* sæpe dicatur etiam is, qui dominus est. Neque ab *Hebræis* id postulandum, ut pastorem gregis dominum à pastore mercenario propriis vocibus distinguant, cùm alia lingua nulla sit, quæ hoc aliter, quàm per periphrasin efferat. Nisi quis *custodis* nomen pastori mercenario speciale esse colligat ex 1 *Sam.* 17. *vers.* 20. ubi *David* oves legitur reliquisse על שומר *penes custodem*. Qua mente *Poëta* Ecloga tertia,

Hic alienus oves custos bis mulget in hora.

Et *Ecloga* decima,

Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.

Sed ne putetur id perpetuum, *Pana* etiam ita compellat lib. 1. *Georgic.*

Pan *ovium custos*, *tua si tibi* Mænala *curæ*.

Porro inter pastores mercenarios varii gradus, & alii primarii sunt, alii secundarii. Sic *Pharaoni* plures fuerunt שרי המקנה, *principes gregis*, *Gen.* 47. *vers.* 6. Ita etiam *Davidi* Regi. Nam boum alii in campis *Saron*, alii in vallibus pascebantur: quorum his *Saphatus*, illis præerat *Sitræus*, ut camelis *Obil*, asinis *Jechdias*, ovibus denique, & capris *Jazizus*; 1 *Paral.* 27. *vers.* 29. 30. 31. Sed *Saül* tam armentis, quam gregibus videtur præfecisse unum *Doëgum*, qui proinde vocatur 1 *Sam.* 21. *vers.* 7. אביר הרועים אשר לשאול, id est, *princeps pastorum Saülis*, & *ipsis præfectus*, ut rectè reddunt *Chaldæus*, *Kimchius*, & *Rabbi Levi*. Sic in *Syria* sub *Nino* Rege, *Simma* erat προεστὼς τῶν βασιλικῶν κτηνῶν, *pecoris regii præfectus*, ut ex *Ctesia* refert *Diodorus* libro secundo. Et *Plutarchus* in *Pyrrho* meminit cujusdam Σάμωνος ὃ τὰ ποίμνια καὶ τὰ βουκόλια τοῦ Νεοπτολέμου διοικοῦντος, *Samonis*, *qui* Molossorum Regis *Neoptolemi greges*, *& armenta administrabat*. *Latini* quoque ἀρχιποίμην erat *Thyrrus*, de quo *Poëta* libro septimo *Æneidos*,

--- Tyrrhus*que pater*, *cui regia parent*
Armenta, *& latè custodia credita campi.*

In quem locum *Servius*, *Magistrum hunc pecoris vult fuisse*, *& saltuarium*, &c. *Magister autem pecoris est*, *ad quem omnia pertinent animalia*. Cicero, Nomi-

Nominat hominem, quem magistrum pecoris esse dicebat. Proinde *Livius* lib. 1. de *Faustulo*, cui *Latii* Rex *Numitor* eamdem curam demandaverat: *Ut lupam linguâ lambentem pueros* (*Remum*, & *Romulum*) *magister regii pecoris invenerit.* Quem eumdem *Dionysius Halicarnassæus* tanquam ex *Fabio Pictore* fuisse dicit συφορϐίων βασιλικῶν ἐπιμελέμϑον. Et de *Phorbante*, quem *Laïus Thebarum* Rex pastoribus suis præfecerat, ita *Seneca* in *Oedipo* Actu 4. versu 815.

--- regios pavit greges,
Minor sub illo turba pastorum fuit.

Et rursus versu 839.

Arbitria sub quo regii fuerant gregis.

Proinde ipse ille *Phorbas* ita loquitur in *Sophoclis Oedipo Tyranno* versu 1038.

Ἐνταῦθ' ὀρείοις ποιμνίοις ἐπεςάτουν,
Montanis ibi gregibus praeeram.

Ut in pastorum supremo gradu est אביר הרועים, seu ὁ ἀρχιποίμην· ita כרזיל *carzil*, in infimo, quem *Talmudici* pastoris discipulum esse dicunt. Proinde *Baal Aruch*, כרזלא לרועה כמו ראש דיכנא למלמדי תינוקות Quorum verborum hæc mens est, eum, quem *carzil*, vocant, à pastore tantum differre, quantum à pædagogo differt hypodidascalus. ברזיל per *Beth* scribitur aliquoties in *Bava kama* capite sexto: sed scribendum esse per *Caph* discimus cùm ex Lexico *Baal Aruch*, qui hanc vocem habet in *Caph*, tum ex *Nomenclatore Syriaco Ferrarii*, in quo ܟܪܙܘܠܐ, *carzul*, est *pastor ovium*, *opilio*. In *Calphurnio* Ecloga quinta pastores duo,

Fortè Mycon *senior*, Canthus*que*, Myconis *alumnus*,
Torrentem patulâ vitabant arbore solem,
Cum, juveni senior præcepta daturus alumno,
Talia verba refert tremulis titubantia labris.

Horum *Mycon* senior, & qui *Canthum* docet, est רועה, sed qui docetur *Canthus* est כרזיל *carzil*, aut ܟܪܙܘܠܐ *carzul*, ut *Syri* efferunt.

Sed in pastoribus maximè differunt bonus à malo, qui *Zach.* 11. *vers.* 15. 17. dicitur pastor אולי, id est, *stultus*, & pastor אליל, id est, *nihili*; ut *Job.* 13. *v.* 4. רופאי אליל sunt *Medici nihili*. Et idola vocantur אלילים quia sunt nihili, & nullius usus, juxta illud *Apostoli* 1 Cor. 8. v. 4. *Idolum nihil est in mundo.* Talis pastor *Arabicè* uno verbo dicitur حطمة *chutma.* *Alcamus*, الحطمة راعي الظلوم للماشية Alchutma, *pastor iniquus gregi.* Ad hujus descriptionem pertinent quæ habentur *Zach.* 11. *vers.* 16. *Pereuntes non visitabit: errantem non requiret: & confractæ non medebitur; & stantem non sustentabit: & pinguis carnem comedet; etiam ungues earum avellet.* Quæ singula ut explicentur: *Pereuntes*, inquit, *non visitabit:*] *Hebræum* הנכחדות propriè *perditas* & *excisas* sonat, ita ut jam lateant, nec usquam compareant. Nam Verbum כחד est *abscondere.* Sed *pereuntes* in Præsenti reddimus, cum *Græcis*, *Syro*, *Arabe*, & *Hebræo Jarchio*, quia visitantur qui pereunt, non qui jam periêre. Et in *Hebraismo* tempora sæpe mutantur. *Errantem non requiret:*] *Hebræa* habent הנער *hannaar*, id est, ad verbum, *infantem*, aut *puerum non requiret.* Sed *Hebræi*, *pueri* nomine, agnum hic intelligunt, eumque *à caula aberrantem.* *Kimchius* הטלה *agnum* explicat. *Aben Ezra* שה אובד הקטן *oviculam perditam.* *Jarchius* השוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר *stultas oves, quæ ad caulam ire nesciunt.* In qua interpretatione durum hoc videbitur, quod נער vocetur *agnus*, cùm alibi semper de homine usurpetur, hoc est, locis plusquam ducentis. Et vel si *agnum* intelligas, tamen hæc parum cohærebunt, *agnum non requiret.* Agnus enim non sæpe quæritur, quia vix aberrat à grege, & matrem solet sequi. Proinde in Parabola *Matth.* 18. *vers.* 12. non quæritur agnus, sed ovis, quæ vagabatur. Hoc potissimum, quod veteres, ante Vocales à *Masorethis* adscriptas, hic legerunt, iisdem literis, sed diverso sono, *hannoër*, aut *hannaür*, non *hannaar.* צאן הנער *tson hannoër*, propriè est *ovis*, *quæ migrat è loco in locum.* Hoc me docuit doctissimus *Buxtorfius* in mirabili illo opere triginta annorum, ubi ex *Talmude Hierosolymitano* hæc citantur השוכר את הצאן אסור לנערה מהו לנערה מוליכה ממקום למקום *Qui conducit gregem ovium, prohibetur* לנערה. *Quid hoc est* לנערה? *Est de loco uno deducere in locum alium.* Itaque הנער *hannoër*, potuit hic dici צאן, vel שה, ovis, quæ è loco in locum non quidem deducitur, sed palabunda migrat. Qua notione نعر *naara* verbum in usu est etiam apud *Arabes.* Cl. *Golius* in *Lexico*, ex *Arabum* scriptis magno labore, nec minori industriâ, conflato: نعر Naara, *peragravit regionem, huc illuc profectus fuit.* Et in *Giggeio* النعر من الرجل Annaaro, *de viro, instabilis, sedes mutans.* Quomodo veteres accepisse in loco *Prophetæ*, in quo versamur, illorum versiones palam docent: *Chaldæus* enim hic habet, דאטלטלו לא יתבע, *Illos, qui migraverunt, non quæret*; & *Syrus* ܠܛܥܝܐ, *illos, qui errant*; & *Arabs* الشارد *divagantem*; & *Græci* τὸ ἐξωσμένον· & Hieronymus *dispersum.* Sequitur, *Et confractæ non medebitur:*] nempe, os fractum, aut luxatum obligando, ut habetur *Ezech.* 34. *vers.* 4. *Fracta pecudum non aliter quam hominum crura sanantur: involuta lanis oleo atque vino insuccatis, ut mox circumdatis ferulis conligata.* Hæc *Columella* lib. 8. cap. 5. *Et stantem non sustentabit,*] nempe cibo, & alimento. Id enim propriè יכלכל. Nam, ut confractis, & ægris medelâ opus est, ita stantibus, & valentibus, alimento, quo bona illa habitudo conservetur, & perseveret in statu suo. Rectè igitur *Syrus*, ܘܕܩܝܡܝܢ ܠܐ ܢܬܪܣܐ *Stantes non alet.* Et *Hieronymus*, *Id, quod stat, non enutriet.* *Stans* hic opponitur *jacenti*, *& ex morbo decumbenti.* Chaldæus *stantes* pro iis accipit, qui non possunt è loco se movere. Unde est, quod reddit, *illos, qui stant* (seu, *qui immobiles subsistunt*) לא יסבור כלכל in *ferendi* notione nusquam occurrit. Itaque hoc minùs placet. *Et pinguis carnem comedet;*] ut *Ezech.* 34. *vers.* 3. *Etiam ungues earum avellet.*] Hebr. יפרוק. Id alii *franget* exponunt, quę recepta, & usitata est hujus verbi significatio. Sed & apud *Hebræos* פרק est *avellere.* Sic עד דמתפרקין אבריו *donec divellerentur ejus membra.* Et de nucibus, מפרקין בהן קליפה החיצונה *Avellunt ab iis corticem exteriorem:* quæ in *Buxtorfio* vide. Porro ungues avelluntur potius quam diffringuntur. Et *Propheta* hac Hyperbole significat, pastorem illum, aut lupum rapacem veriùs, ad suum commodum omnia omnino conversurum, ne vilissimis quidem omissis, quales sunt pecudum ungulæ. Ejusdem ἀκριβείας, sed in dissimili causa, exemplum suggerunt verba *Mosis* Exod. 10. v. 26. *Etiam pecudes nostræ nobiscum ibunt, nec relinquetur ungula.* Nec dissimilis est loquendi modus apud *Arabes*, qui, de equo usurpari cœptus, etiam ad alia transfertur, النقد عند الحافر *Pecunia præsens usque ad ungulam.* Sensus est, se vel equum, vel aliud quidquam emptori non credituros, ante pretium solutum, & persolutum, usque ad ultimum quadrantem. Sed & ab ungue sermo noster quædam habet, quę pertinent ad summam ἀκρίβειαν, ut *Ne latum quidem unguem discedere*, aut *Ne transversum quidem unguem*; & *Tenere ad unguem*; & *Resecare ad unguem*, quod

Græcè

Græcè est ἐξονυχίζειν. Et in *Horatio*,

--- *ad unguem*

Factus homo. ---

&,

--- *carmen non castigavit ad unguem.*

Et in *Virgilio*, lib. 2. *Georg.*

--- *Omnis in unguem*

Arboribus positis secto via limite quadret.

Sed diversa hic est Metaphora. Nam, ut monet *Servius*, *translatio est à marmorariis, qui juncturas unguibus probant.*

Sed & de malis pastoribus dicitur *Jer.* 23. *v.* 1. *Væ pastoribus, qui perdunt, & dissipant oves mei pascui!* Et versu 2. *Vos oves meas dissipatis, & dispellitis, nec eas visitatis.* Quæ quidem tam sunt Allegorica, quam quæ jam explicavimus. Pertinent enim ad Reges, & Magistratus, qui sunt ποιμένες λαῶν. Sed sensus Allegoricus literali nititur, qui hic non est satis obvius, cùm nemo sit pastor tam malus, ut oves ex ovili dispellat, & ejiciat. Hoc luporum & leonum est, de quibus *Jerem.* 50. *vers.* 17. *Ovis* פזורה *vaga est* Israël, *quam leones dispulerunt.* Verum enim verò ovis נדחה non semper est *ovis dispulsa*, sed simpliciter *ovis errans.* Sic *Deut.* 22. *vers.* 1. *Cum videris bovem fratris tui, aut ovem ejus,* נדחים *dispulsos*, id est, תועים *errantes*, quomodo habent omnes Interpretes; quia sensus id evincit, & hujus loci collatio cum *Exod.* 23. *vers.* 4. Proinde *Ezech.* 34. *vers.* 4. *Et ovem* הנדחת *dispulsam non reduxistis:* Et versu 16. *Dispulsam reducam*, id est, *errantem.* Et *Esa.* 13. *vers.* 14. *Et fuit ut caprea* מדח *dispulsa: & ovis* (supple *dispulsa*, id est, *errans*) *nec fuit, qui congregaret.* Quin apud *Arabes* تندح de ove, est *à caula sua longiùs aberrare.* *Alcamus*,

تندحت الغنم من المرابضها تبددت

Quod *Giggeius* ita reddidit, *A caulis suis oves longè dispersæ sunt.* Et *Golius*, *Dispersæ, & longius à caulis suis digressæ sunt oves.* Itaque ut ex חיה *vivere*, החיה in *Hiphil* est *permittere, ut quis vivat:* ita ex נדח *dispelli*, seu *errare* simpliciter, הדיח in *Hiphil* non semper est *dispellere*, sed *permittere, ut quis erret*, sive *errantem negligere.* Proinde mali pastores dicuntur *oves dispellere*, cùm errantes negligunt, neque quærunt, neque visitant. Et *Jeremiæ* verba sic possunt optimè reddi, *Vos oves meas dissipatis, & errare sinitis, nec eas visitatis.* Sic *Iliad.* π'. versu 354. Oves

Ποιμένος ἀφραδίῃσι διέτμαγεν, ---

Pastoris stultitiâ dispersæ sunt.

Zachariæ, & *Jeremiæ* locis, quæ citavimus, en tertium parallelum *Ezech.* 34. *vers.* 2. sed multò disertiorem! *Væ pastoribus* Israëlis, *qui pascunt eos*, ut *Syrus*; vel *qui pascunt seipsos*, ut habent alii veterum, sensu acuto, & eleganti, sed quem *Hebræa* vix ferre possunt. *Nonne gregem pastores pascunt?* (id est, Nonne pastorum id officium est, nonne hoc muneris illis incumbit, ut pascant gregem sibi commissum? Juxta illud *Poëtæ*,

--- *pastorem*, Tytire, *pingues*

Pascere oportet oves. ---)

At vos adipem comeditis, & lanam induitis, & quod pingue est mactatis, & oves non pascitis.] *Adipem* Hebr. החלב *hacheleb*, *Græci*, *Hieronymus*, & *Arabs* diversis Vocalibus legerunt *hachalab*, id est, *lac:* non incommodè. Fortasse etiam aptius, quia sic vitatur repetitio, quæ ex altera lectione emergit. *Adipem comeditis*, &c. *& quod pingue est mactatis.* Et manifesta ὑστέρωσις, cum ovium adeps non comedatur, nisi postquam mactatæ sunt. Itaque in hanc sententiam valde propendeo, *Prophetam* scripsisse, *lac comeditis*; & *lac* הצאן, id est, *ovis*, & *capræ*, pro *cibo* hic proponi, ut *Deuter.* 32. *v.* 14. & *Prov.* 27. *vers.* 27. Pastori porro quandoque licet lacte ovium sustentari. *Quis pascit gregem, & ex lacte gregis non edit?* 1 Cor. 9. vers. 7. Sed hi pastores ψευδώνυμοι modum non servabant:

Hic alienus oves custos bis mulget in hora,

Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

Præterea, cùm ovium lacte & adipe vescerentur, & lanam induerent, tamen eas non pascebant, quod egregiè declarat sequens ἐπεξήγησις. *Infirmas non roborastis, & ægram non sanastis, & confractam non alligastis, & dispulsam* (id est, *errantem*) *non reduxistis, & perditam non quæsivistis, & durè & asperè iis dominati estis.* Quod de mysticis ovibus, id est, *Israëlitis*, expressè prohibetur *Levit.* 25. *vers.* 43. 46. 53. Sed reliqua ibi videnda.

Nobis hîc suffecerit de malo pastore pauca subjicere ex *Christi* verbis *Joh.* 10. *vers.* 1. *Qui*, inquit, *in caulam ovium, non per ostium, sed aliunde ingreditur, est fur, & latro.* Nempe, sic fures, & latrones solent, *Joel.* 2. *vers.* 9. בעד החלונים יבאו כגנב *Per fenestras ingredientur, ut latro:* ubi *Kimchius*, *ut latro, qui, portam clausam inveniens, conatur per fenestras ingredi.* Pastores porro, ut furax hominum genus describit *Jobus* 24. *vers.* 2. *Greges*, ait, *quos rapiunt, pascunt.* *Theocritus* item in *Bucoliastis*, ubi de *Lacone* pastore *Comatas* caprarius,

Αἶγες ἐμαὶ τῆνον τὸν ποιμένα τὸν Συβαρίταν

Φεύγετε τὸν Λάκωνα, τό μευ νάκος ἐχθὲς ἔκλεψεν.

Capræ meæ pastorem illum Sybaritam Laconem *fugite, qui meam pellem heri furatus est.* Ad quæ verba regerit *Lacon*,

Οὐκ ἀπὸ τᾶς κράνας σίττ᾽ ἀμνίδες; οὐκ ἐσορῆτε

Τὸν μευ τὰν σύριγγα πρώαν κλέψαντα Κομάταν;

Annon à fonte fugitis oves? Comatam *non videtis, qui mihi nuper fistulam furatus est?* Quale illud *Menalcæ* ad *Damœtam*,

Quid domini facient, audent cùm talia fures?

Non ego te vidi Damonis, *pessime, caprum*

Excipere insidiis, multum latrante Lyciscâ?

Lycidas quoque apud *Calphurnium* hæc habet de pastore *Mopso*,

Ut mala nocturni religavit brachia Mopsi

Tityrus, *& medio furem suspendit ovili.*

Et in *Ægypti Bucolium* bubulcos & pastores plurimos confluxisse, qui prædonum vitam agerent, ex *Heliodoro* & aliis scimus. Unde *Hieronymus* in vita *Hilarionis*, *Cupienti rursum ad* Ægyptum *navigare, hoc est, ad ea loca, quæ vocantur* Bucolia, *eò quod nullus ibi* Christianorum *esset, sed barbara tantum, & ferox natio.* Alii *furax natio.* Quæ potuit esse causa, cur *Ægyptiis* pastores tam fuerint odiosi, *Gen.* 46. *vers.* 34. Itaque cum parabolæ ex consuetis desumantur, ad eos pastores, qui iidem sunt latrones, & fures, *Christus* allusit non immeritò.

Addit idem versu duodecimo, *Mercenarius, & qui pastor non est, cujus non sunt oves propriæ, videns lupum venientem, relinquit oves, & fugit: lupus autem eas rapit, & dispergit ovile. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, neque est illi cura ovium.* Quod de iis solùm intellige, qui verè sunt mercenarii, hoc est, quæstuarii, & lucri-petæ, quique de conscientia, & fama non multum solliciti, nullo alio affectu ducuntur, quam turpi φιλοκερδείᾳ. Alioqui enim fieri potest, ut quis alienas oves mercede pascat, qui idem sit pastor bonus, qualis apud *Labanem Jacobus* fuit.

Quod oves suas dicit Deus è malorum pastorum manu se repetiturum, ut aliis tradat, *Ezech.* 34. *vers.* 10. 23. *Arabes* verbo رمز *ramaza* propriissime dixerint. Nam رمز de ovibus dictum significat لم

يرض رعية الراعي فحولها الي راعي اخر

Non probavit dominus pastionem, & eas alii pastori commisit. Ita *Alcamus*.

Malo

Malo pastori *bonus* opponitur, ad cujus officium, & mores Scriptura passim alludit: ut cum de *Christo* dicitur *Es.* 40. 11. *Pascet ut pastor gregem suum, in brachio suo colliget agnos, & in sinu suo portabit, fœtas minabit.* Quibus apud *Calphurnium* hæc *Myconis* conferenda,

Te quoque non pudeat, cum serus ovilia vises,
Si qua jacebit ovis partu resoluta recenti,
Hanc humeris portare tuis, natosque tepenti
Ferre sinu tremulos, & nondum stare paratos.

Minabit Hebr. ינהל. *Minare*, de pecore, & jumentis, propriè dicitur. Festus; *Agasones, equos agentes, id est, minantes.* Idem, *Agere modò significat ante se pellere, id est, minare.* Virgilius,

--- *& potum pastas age*, Tityre. ---

Anianus, *Actus quo pecora minare consuevimus.*

Juvenalis Scholiastes in *Sat.* 6. *Hanc igitur* Io *in tantum persequuta est* Juno, *ut* (in vaccam transformata) *per omnem mundum minaret. Hieronymus* Exod. 3. 1. *Cumque minâsset gregem ad interiora deserti.* Et (*a*) 1 *Reg.* 30. 20. *Greges, & armenta minavit ante faciem suam.* Et *Es.* 11. 6. *Vitulus & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos.* Et *Jerem.* 31. vers. 24. *Agricolæ, & minantes greges.* Ausonius *Epigr.* 66.

(*a*) *Hebrais* 1 *Sam.* 30. 20.

Ageret juvencas cùm domum pastor suas,
Suam relinquens, me minabat ut suam.

Hebræum quoque נהל id ipsum est, ita ut *minandi* voce commodissimè reddi possit. Sic *Psal.* 23. *vers.* 1. 2. *Dominus pastor meus est*, &c. *In graminosis pascuis facit, ut cubem: ad aquas tranquillas* ינהלני *minat me*, nempe ut ovem suam. Et *Es.* 49. 10. *Ad scaturigines aquarum* ינהלם *minabit eos*, inter pascendum scilicet. Proinde *Johannes* ad hunc locum ita alludit *Apoc.* 7. 17. *Pascet, & deducet eos ad vivos fontes aquarum.* Quin quia hæc deductio ad pecorum pastum pertinet, נהל quandoque significat *pascere*, & *sustentare*; ut *Gen.* 47. 17. וינהלם בלחם *Et sustentavit eos pane.* Quomodo sumpsit *Syrus* in loco, in quo versamur. *Hebræa* enim עלות ינהל *reddit* ܘܠܡܝܢܩܬܐ ܡܬܦܪܢܣ *Et lactantes nutrit.* At *Hieronymus*, *portabit*, id est, ינטל. Et *Græci*, παρακαλήσει, *consolabitur*, id est, ינחם: quod ipsum sequitur *Arabs.* Omnium optimè *Thargum*, בניח מדבר *lentè deducens*, quomodo hanc vocem explicant *Aben Ezra* & *Kimchius.* Fortasse ex *Gen.* 33. 14. ubi *Jacob*, eo ipso verbo usus in Conjugatione *Hithpahel*, dicit *Esavo* fratri, אתנהלה לאטי *Lentiùs me deducam*: id est, me familiæ, & pecoris ducem præstans, ibo lentiùs, & temperabo gradum: quia si matres lactantes urgerent pecuarii, periret grex universus.

Iterùm boni pastoris personam Deus induens dicit *Ezech.* 34. 12. *Ut pastor quærit oves dispersas gregis sui: sic ego eas eruam ex omnibus locis, in quæ fuerunt dispersæ in die nubis, & caliginis.* Et versu decimo tertio, *Et educam eos è populis, & reducam in terram suam, ut pascam eos in montibus* Israëlis, *& ad alveos*, &c. Et versu decimo quinto, *In pascuo bono pascam eos, & in montibus excelsis* Israëlis *erit caula eorum*, &c. Et versu decimo quarto, *Ego pascam gregem meum, & recubare faciam.* Et versu decimo sexto, *Pereuntem requiram, & dispulsam* (id est, *errantem*) *reducam, & fractam obligabo, & debilem roborabo: pinguem verò, & obduratam disperdam* (non *pinguem* simpliciter, sed *pinguem &* החזקה *obduratam*: quod capite sequenti explicabimus.) Et versu decimo septimo, *Ecce ego discernam inter pecus & pecus, inter arietes & hircos.* Ad quæ verba *Christus* alludens *Matth.* 25. 32. *Congregabuntur*, inquit, *ante eum omnes gentes, & separabit eos unum ab altero; sicut pastor, qui separat oves ab hœdis.*

Idem *Joannis* capite decimo de bono pastore tria dicit: (1) *Illum ingredi per ostium, & janitorem illi aperire*; ut à *latrone* sic distinguat, *qui per fenestram irrumpit in ovile*: de quo jam actum. (2) *Oves illi esse notas, & vicissim illum ovibus, quæ vocem ejus audiant, & internoscant.* Et pastor quidem novit oves suas ex nota inusta, aut impressa. *Calphurnius* ubi suprà,

--- *nec Brutia desit*
Dura tibi, & liquido simul unguine terga memento,
Si sint rasa, linas: vivi quoque pondera melle
Argenti coquito, lentumque bitumen aheno,
Impressurus ovi tua nomina. ---

Virgilius libro primo *Georgic.*

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

Ad quem locum *Servius*, *Id est, facit aut characteres, quibus pecora signantur; aut tesseras, quibus frumentorum numerus designatur. Palladius*, in *Januario* mense, capite decimo sexto, *Hoc mense, sicut* Columella *dicit, maturi agni, & animalia omnia, minora, atque majora, charactere signentur.* Et in *Aprili*, capite septimo, *Nunc calidis locis tondeantur oves, & serotini fœtus hoc mense signentur.* Sic *Eulogius* apud *Photium*, Auctore CCLXXX. ovium dicit ἔνια μὲν ἐπὶ τοῦ ὠτὸς, ἄλλα δὲ ἐπὶ τοῦ σκέλους σφραγισθῆναι, *alias in aure, alias in crure signari.* Arabicè طراق est *nota ovi inusta in mediis auribus*: & قبلة الاذن *nota ad anteriorem partem auris*: & المنطقة *ovis rubro notata* في موضع النطاق *in loco cinguli*, id est, circa lumbos: & قبض *ovis clunes lapillo signavit*, qui dicitur القبض & عزق *ovi notam apposuit*, propriè insignibus illi appensis, quæ *Arabibus* عزقة *Drusium* jam (*b*) docuimus huc referre perperam, quod *pastor* vocatur נוקד *noked.* Neque iis potior fides, qui *pastorem Græcè* σημάντορα, quasi *pecorum signatorem*, dici volunt. In *Apollonio* quidem legas libro primo *Argonauticῶν*,

(*b*) *Pag.* 442. *lin.* 45.

(*c*) Δμῶες ἐμοὶ σταθμῶν σημάντορες. ---

(*c*) *Versu* 355.

At ibi σταθμῶν σημάντορες non sunt *stabulorum signatores*, sed *præfecti*, & *præsides*, quomodo ea vox passim sumitur. Sic μῆλα ἀσήμαντα non sunt μῆλα ἀσφράγιστα, *oves non signatæ*, ut putat *Suidas*: sed *quæ pastore carent.* Homerus, *Iliad.* κ′. versu 485.

Ὡς δὲ λέων μήλοισιν ἀσημάντοισιν ἐπελθὼν,

id est, *Ut leo ovibus incustoditis superveniens.* Vetus *Scholiastes* reddit ἀφυλάκτοις, ἀφροντίστοις, μὴ ἔχουσι ποιμένα, *incustoditis, neglectis, pastorem non habentibus.* Et *Eustathius* ἀπροστατεύτοις, *præfecto carentibus.* Nec multò aliter *Hesychius*, adeoque ipse *Suidas* in sequentibus. Oves quomodo pastorem noverint, dicemus ubi de ovibus. (3) Bonum denique pastorem addit *Christus vitam pro ovibus ponere*, id est, *exponere.* In eo numero censendus *David*, qui fortasse vixdum ephebus, ut ovem modò ex leonis, modò ex ursi faucibus eriperet, extremum vitæ periculum adire haudquaquam timuit. Unde illud *Sirachidis* Eccles. 47. 3. *Cum leonibus lusit ut cum hœdis, & cum ursis ut cum agnis ovium.* Neque id fuisse planè inauditum, ut irruenti leoni pastores se opponerent, docet, quod *Amos*, ipse pastor, (capitis tertii versu duodecimo) *Israëlitarum* reliquias, ab hostium insultu Dei potentiâ servandas, cum ove confert, cujus portiunculam ex ore leonis pastor eripit. Quamvis alioqui leo ne pastorum quidem concursu facilè absterreatur, aut abigatur à præda. Proinde *Esaias* capitis trigesimi primi versu quarto, *Ut rugiens leo, & juvenis leo ad prædam suam, cum convocatur in eum multi-*

tudo pastorum, illorum voce non terretur, nec ob strepitum eorum cedit. Et Poëta summus *Iliad.* σ'. versu 161.

> Ὡς δ' ἀπὸ σώματος οὔτι λέοντ' αἴθωνα δύνανται
> Ποιμένες ἄγραυλοι μέγα πεινάοντα δίεσθαι.

Ut fulvum leonem, cùm valde esurit, à corpore abigere non possunt pastores, qui in agris degunt. Et *Iliad.* μ'. v. 302.

> Βῆ ῥ' ἴμεν, ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς τ' ἐπιδευὴς
> Δηρὸν ἔῃ κρειῶν· κέλεται δὲ ὁ θυμὸς ἀγήνωρ,
> Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
> Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας,
> Σὺν κυσὶ, καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα·
> Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι.

Perrexit ire, sicut leo in montibus nutritus, qui indigens dudum sit carnium. Impellit autem ipsum animus superbus, oves tentaturum, etiam in densam caulam ire. Etsi enim apud eas invenerit viros pastores, cum canibus, & hastis custodias agentes circa oves; tamen nonnisi facto periculo à stabulo pelli sustinet.

Aliud boni pastoris specimen in *Jacobo* habemus, qui cùm *Labanus* greges sibi commissos per viginti pavisset annos summa fide, & sedulitate; tamen avunculi calumniis penè oppressus, innocentiam ita tuetur, *Gen.* 31. 38. *Dum fui tecum his viginti annis, oves, & capræ tuæ non abortierunt; & arietes gregis tui non comedi.* 39. *Discerptam pecudem ad te non retuli; quin ego illud luebam. De manu mea id reposcebas, sive interdiu, sive noctu esset furto sublatum.* 40. *Æstus die me absumebat, & gelu noctu: & ab oculis meis somnus fugiebat.* Atque id quidem, quod *Labanis* pecudes abortîsse neget, non tam ex ipso pendebat, quam ex Deo benedicente. Proinde gregum fœcunditatem à Deo petit *Psaltes* Ps. 144. 13. Sed propter *Jacobum Labanis* gregibus benedixerat Deus, ut agnoscit ipse *Laban*, *Gen.* 30. 27. Itaque hanc in greges suos Dei benedictionem *Jacobo* debuit *Laban*. Præterea pastor est aliquo modo Deo συνεργὸς, cum admissuram non negligit, quâ commodè adhibita, pecudes utplurimum subolescunt. Addit se *gregis arietes non comedisse*, quomodo pastores illi, de quibus nuper *Ezechiel*, qui *pingues oves mactabant, neque pascebant gregem.* Quin maluit lenticulis, & tenui victu contentus esse, ne quid domini commodis decederet. Nihil necesse est monere, *arietum* nomine etiam *agnos* contineri, quos si comedisset *Jacob*, non magna fuisset frugalitas, quòd ab arietum esu abstinuit. Quod subjungit *Jacobus* se *discerptas pecudes, aut etiam furto ablatas* Labani *restituisse*, qui de manu sua eas reposcebat: magnas in *Labane* sordes, & summam avaritiam prodit, &, quod pejus est, animum erga piissimum nepotem iniquissimum, qui cum in avunculi ovibus ritè pascendis, & servandis, magnam adhiberet diligentiam, si quid interim in magno grege vel per vim abriperetur, vel surriperetur per fraudem, non tenebatur id restituere, quod ipso invito, & quantum poterat, frustrà renitente, fuerat ablatum. Itaque ex Lege *Mosis* Exod. 22. 10. *Si quis proximo suo asinum, aut bovem, aut ovem, aut jumentum servandum dederit, quod mortuum, aut fractum, aut vi abactum fuerit nullo vidente: juramentum Domini esto inter utrosque, annon* (pecoris, aut jumenti custos) *manum suam extenderit in rem proximi. Quod ubi acceperit rei dominus, ille non restituet.* Et versu decimo tertio, *Si discerptum est, pro testimonio id afferat, nec discerptum restituet.* Non me latet in *Hebræorum* scriptis non paucis in hanc Legem exceptiones reperiri. Quale est, quod restitui volunt, quod ab unico lupo discerptum est. *Maimonides* in Tractatu שכירות cap. 3. §. 4. רועה שבאו זאבים וטרפו ממנו אם היה זאב אחד אין זה אונס *Cùm in pastorem lupi irruunt, & feras discerpunt; si lupus sit unicus, hæc violentia non est* (qua scilicet pastor à restituendo excusetur) Et quod restitutioni judicatur obnoxius, quia pecora ultro deduxerit in locum feris, aut latronibus infestum. *Hebr.* המוליך הבהמות למקום גדודי חיות וליסטים *Maimonides ib.* §. 5. Item qui neglexerit vicinorum opem implorare. Ibidem sect. 6. הרועה שהיה להציל הטרפה או השבויה ברועים אחרים ובמקלות ולא קרא רועים אחרים ולא הביא מקלות להציל הרי זה חיב *Pastor, qui potuit discerptam, aut captivam pecudem per alios pastores, aut per baculos liberare: si pastores non convocat, aut baculos non affert, is utique est reus.* Et *Talmudici* צאן ברזל *oves ferreas* vocant, quas pascendas eâ conditione pastor accepit, ut, si pereant, illas teneatur domino solvere, & restituere. Unde *Magistrorum* Canon in *Bava Metsia* capite quinto, אין מקבלים צאן ברזל מישראל מפני שהוא ריבית אבל מקבלים צאן ברזל מן הנכרים *Non accipiunt oves ferreas ab* Israëlitis; *quia hoc esset fœnus, sed accipiunt oves ferreas à peregrinis.* Utut sit, cum constet satis ex iis, quæ diximus, ovem discerptam, aut abreptam, à pastore repetere non licuisse, nisi in certo casu, *Laban*, qui omnes à *Jacobo* repetebat absque causæ cognitione, prorsus iniquè se gessit erga nepotem; maximè, cùm is avunculi greges per multos annos gratuito paverit, & sine ulla spe mercedis. Neque frustrà est, quod addit, *De manu mea reposcebas, sive interdiu, sive noctu esset sublatum.* Nam in locis, in quibus pastores ἀγραυλοῦσι, gravius est repetere quod noctu sublatum est, id est, الجريسة *algerisa*; ita enim vocant *Arabes*. *Alcamus*, الجريسة ما يسرق من الغنم بالليل Algerisa, *quod ex pecore noctu sublatum est.* Itaque minùs rigidè id repetunt, quàm quod de die, & in plena luce est ablatum.

Pergit *Jacobus*, *Æstus die me absumebat, & gelu noctu.* Ubi *Græci* Ἐγενόμην τῆς ἡμέρας συγκαιόμενος τῷ καύματι, καὶ τῷ παγετῷ τῆς νυκτός. Ita ut συγκαιόμενος, *adustus*, tam ad noctis glaciem, quam ad diei æstum pertineat. Ut *Ps.* 121. 6. συγκαύσει, *aduret*, tam de Luna, quàm de Sole dicitur. Unde *Suidas* voce Σελήνη, Lunam collegit æquè ac Solem corpora calefacere. Φασὶ, ait τὴν σελήνην μὴ μόνον ὑγρὰν εἶναι, ἀλλὰ καὶ θερμαίνειν ὁμοίως τῷ ἡλίῳ τὰ σώματα. Δαβὶδ, Ἡμέρας ὁ ἥλιος οὐ συγκαύσει σε, οὐδ' ἡ σελήνη τὴν νύκτα. *Lunam dicunt non solùm humidam esse, sed & corpora calefacere æquè ac Solem.* David, "*Sol diei non aduret* "*te, neque Luna nocte.* Sed perperam id colligitur. Nam in his locutionibus aliud verbum subaudiendum est oppositæ significationis. *Æstu die adurebar, & gelu noctu*, supple *obrigescebam. Die Sol non aduret te, nec Luna noctu*, supple *refrigerabit.* Sic 1 *Tim.* 4. 3. κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, *prohibentium nubere, & abstinere cibis*, supple *jubentium.* Sed *Jacobum* noctis frigus pati quid necesse fuit, aut à somno abstinere? Responsio est obvia. Pastores ἀγραυλεῖν, id est, *in agris pernoctare*, moris erat, ovibus inter crates inclusis, ne noctu vagarentur. *Horatius* Epod. 2.

> *Claudensque textis cratibus lætum pecus.*

Et *Calphurnius* disertiùs *Eclogâ* primâ, quâ describuntur *Halcyonia*, seu tempora, quibus in alta pace vivitur, nec ullus est ab hoste metus;

> --- *licet omne vagetur*
> *Securo custode pecus, nocturnaque pastor*
> *Claudere fraxineâ nolit præsepia crate:*
> *Non tamen insidias prædator ovilibus ullas*
> *Afferet.* ---

Hinc *Lucæ* 1. 8. pastores *Beth-lehemitici*, quibus apparuit Angelus, erant ἀγραυλοῦντες, καὶ φυλάσσοντες τὰς φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν, *in agris pernoctantes, & vigilias noctis servantes in gregem suum.* Quales, qui *Homero* & *Hesiodo* dicuntur ποιμένες

ἄγραυ-

ἄγραυλοι, & in Hymno in *Mercurium*, ἄγραυλοι μηλοβοτῆρες. Et in *Nicandri Theriacis* verſu 403.

> --- ὅτ' ἀμφ' ἐλάταισι μακεδναῖς
> Ἄγραυλοι ψύχωσι, λελοιπότες ἔργα νομήων.

Cum circa proceras abietes in agris degentes (paſtores) *frigus captant, relicto paſcendi opere.* Ovibus quoque quadrat idem Epithetum. *Dionyſius Periegetes* verſu 672.

> --- ἢ ἀγραύλων γένος οἰῶν.

Et verſu 996.

> Μήλοις ἀγραύλοισιν ἐφέσπεται. ---

Et ἄγραυλοι, ſive greges, ſive paſtores, *ii* dicuntur *qui in agris pernoctant. Heſychius*, Ἄγραυλοι, οἱ ἐν ἀγρῷ νυκτερεύοντες· id eſt, *per noctem in agro degentes.* Quo ſenſu *Strabo* libro quarto de *Belgarum* ſuibus dixit, Αἱ δ' ὕες καὶ ἀγραυλοῦσιν. Nempe ἀγραυλεῖν nihil quidquam eſt, quam ἐν ἀγρῷ αὐλίζεσθαι, *in agro pernoctare*, vel *excubare.* Quomodo id verbum paſſim uſurpant *Xenophon*, & *Thucydides*, & *Græci* Interpretes circiter trigeſies pro *Hebræo* לון. Unde αὐλισμὸς *Heſychio* eſt διανυκτέρευσις, *pernoctatio.* Et *veſperugo* ſtella *Græcè* vocatur ἄυλιος, quia præcedit noctem, &, illâ oriente, tam greges, quàm homines αὐλίζονται. *Apollonius* libro quarto *Argonauticῶν*,

> Ἦμος δ' ἠέλιος μὲν ἔδυ, ἀνὰ δ' ἤλυθεν ἀστὴρ
> Αὔλιος, ὅς ἀνέπαυσεν ὀϊζυροὺς ἀροτῆρας.

Cum verò Sol occubuit, & orta eſt ſtella ἄυλιος, ſeu *veſpertina, quæ miſeros aratores recreat.* Ad quæ verba *Scholiaſtes*, Αὔλιον ἀστέρα τὸν ἕσπερον λέγει· ἢ παρὰ τὸ αὐλίζεσθαι, ὅ ἐστι κοιμᾶσθαι· ἢ παρὰ τὸ ἐν αὐλαῖς διατρίβειν, καθ' ἣν ὥραν ὁ ἕσπερος ἀνατέλλει. *Stellam* ἄυλιον *vocat* Heſperum; *vel à Verbo* αὐλίζεσθαι, *quod eſt cubare; vel in caulis degere qua hora* Heſperus *exoritur.* Quibus conſona hæc *Stephani, De urbibus*, in voce Αὐλή. Λέγεται καὶ ἄυλιος ὁ ἑσπέριος ἀστὴρ, παρὰ τὸ ποιεῖν ἡμᾶς αὐλίζεσθαι. *Veſperugo ſtella dicitur &* ἄυλιος, *quia nos excubare facit.* Itaque fallitur Vir magnus, qui in *Lucam* ſcripſit, Ἀγραυλοῦντες, *agentes ſub dio: nam in hac voce nulla eſt noctis ſignificatio, quam ſequentia exprimunt.* Quin ſequentia *Lucas* addit ἐπεξηγητικῶς, ut paſtores in agris ſignificet ideo pernoctâſſe, ut vigilias noctis ſervarent in gregem ſuum. Proinde ἀγραυλοῦντες *Hieronymus* reddidit *vigilabant*, Eraſmus *vigilantes*, & Beza *excubantes.* Talis paſtor *Arabicè* هسهاس *hishas* vocatur voce maximè propriâ. *Alcamus*,

الهسهاس الراعي يرعي الغنم ليلة كلة

Alhishas, *paſtor, qui totâ nocte oves paſcit.* Ad illas paſtorum vigilias alludi puto, quoties Dominici gregis paſtoribus Scriptura vel *ſomnum* exprobrat, vel commendat *vigilantiam*; ut *Eſ.* 56. 10. *Act.* 20. 31. 2 *Cor.* 6. 4. 2 *Tim.* 4. 5. *Apoc.* 3. 2. 3.

Porrò ex eo, quod, *Chriſto* naſcente, paſtores, & oves noctem in agris degebant, multi recentiores rectè colligunt eum hyemali ſolſtitio non eſſe natum, ut vulgus putat. Id enim anni tempus eſt frigidiſſimum, quo raro interdiu, nunquam noctu pecudes ſub dio degunt: quin in caulis clauſæ latent, etiam in *Africa*, ſi *Calphurnius*, ut putatur, ibi ſcripſit eas *Eclogas*, quas *Nemeſiano Carthaginenſi* dicavit. In quinta enim, quæ de gregum cura multa habet inſignia, hæc legere eſt;

> --- *vere novo, cùm jam tinnire volucres*
> *Incipiunt, nidoſque reverſa lutabit hirundo;*
> *Protinùs hyberno pecus omne movebis ovili.*

Hyberno ovili, id eſt, *caulis, in quibus per hyemem incluſum fuit.* Proinde ſequitur aliquantò poſt,

> *Sed non antè greges in paſcua mittite clauſos,*
> *Quàm fuerit pacata* Pales. ---

Et eadem *Ecloga* ſub finem,

> --- *cùm pecudes extremus clauſerit annus.*

Virgilius quoque libro tertio *Georgic.*

> --- *ſtabulis edico in mollibus herbam*
> *Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas.*

Et *Columella* libri octavi capite tertio, *Hyeme, & vere, matutinis temporibus intra ſepta contineantur, dum dies arvis gelicidia detrahat.* Hinc *Heſiodus* de *Lenæone* menſe, quo hyems ſævire incipit,

> --- μεὶς γὰρ χαλεπώτατος οὗτος
> Χειμέριος, χαλεπὸς προβάτοις, χαλεπὸς δ' ἀνθρώποις.

Menſis hybernus ille eſt graviſſimus, gravis ovibus, gravis etiam hominibus. Ovium idem meminit; quia, ut obſervat *Columella* ubi ſuprà, *id pecus, quamvis ex omnibus animalibus veſtitiſſimum, frigoris tamen impatientiſſimum eſt.* Unde eſt, quod ovibus, ne hyeme frigeant, magna cura proſpici volunt, quotquot eâ de re ſcripſêre. *Virgilius*,

> *Et multâ duram ſtipulâ, filicumque manip'lis*
> *Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat*
> *Molle pecus.* ---

Calphurnius,

> *Præcipuè gelidum ſtipulis, & fronde caducâ,*
> *Sterne ſolum, ne fortè rigor penetrabile corpus*
> *Urat, & interno vaſtet præcordia morbo.*

Et *Columella* humilia facere ſtabula jubet, & in longitudinem porrecta, & contra medium diem, *ut hyeme calida ſint*, & annis omnibus, in demortuarum vitioſarumque ovium locum, totidem, vel etiam plura capita ſubſtituere; *quoniam ſæpe frigorum, atque hyemis ſævitia paſtorem decipit, & ex eo vis interimit.* Ovem proinde צאן *tſon*, *Arias* dici putavit à *Syro* [Syriac] *tſenan, frigere*; quia vix ullum aliud eſt animal tam alſioſum. Ex quibus cum pateat ſatis, oves, in fine *Decembris*, in agris non excubâſſe, iis accedere omnino neceſſe eſt, qui natalem *Chriſti* diem in aliud tempus rejiciunt. Si quis objiciat, *Scenitas*, & *Nomadas* toto anno in agris degere, negabo hos propriè ἀγραυλεῖν, quia ſub dio non degunt, ſed pro domibus habent tentoria, in quibus non ſolùm dominis, ſed armentis quoque, & gregibus loca ſunt deſtinata, ut aureo illo ſæculo,

> *Cum pecus & dominos communis clauderet umbra.*

Unde *Poëta* libro tertio *Georgic.*

> *Quid tibi paſtores* Libyæ? *quid paſcua verſu*
> *Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?*
> *Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine menſem*
> *Paſcitur, itaque pecus longa in deſerta, ſine ullis*
> *Hoſpitiis, tantùm campi jacet. Omnia ſecum*
> *Armentarius* Afer *agit, tectumque, laremque.*

Tectumque, laremque, id eſt, *tentoria militum more*, ut ibi habet *Servius.* Inde Scriptura toties memorat *paſtorum tabernacula, & tentoria*, ut pluribus dicetur, nec *paſtorum* modò, ſed & *pecoris*, 2 *Par.* 14. 15. Illos porrò paſtores, qui ſub tentoriis degunt, non cenſeri in numero τῶν ἀγραυλούντων, ex eo patet, quod *Gen.* 25. 27. *Eſau* איש השדה *vir agri*, id eſt, ἀγραυλῶν, & *Jacobus* frater יושב אהלים *in tabernaculis degens*, ſibi mutuò opponuntur. Sed & alia ſunt argumenta, ex quibus colligit vir ſummus, qui multos habet ſequaces, *Jeſum Chriſtum* non *Decembri* menſe, ſed *Martio* natum eſſe. In his palmarium illud, quod *Zachariæ, Johannis Baptiſtæ* patri, hebdomadario Sacerdoti ἐξ ἐφημερίας Ἀβία, & in ordine *Abiæ* ἱερατεύοντι, apparuit Angelus, *Luc.* 1. 5. 8. 11. *Abiæ* porro ἐφημερία eo anno in *Decembrem* incidit, quod ille pluribus probat, & *Chriſtus* ſexto poſt menſe, id eſt, *Junio*, conceptus eſt: unde ſequitur, natum eſſe circa *Martium*, qui eſt poſt *Junium* nonus. Huc accedit, quod apud *Clementem Alexandrinum*, libro primo *Stromatῶν*, *Chriſtianorum* vetuſtiſſimi *Chriſti* natalem referunt ad menſem *Ægyptium Pachonem*, quo falcem *Ægyptii* in ſegetes mittebant.

Λήϊα δ' ἀυανθέντα Παχὼν δρεπάνοισι φυλάσσει,
Segetes florentes Pachon *falci custodit*, id est, *destinat.* Quod tempus si non in *Martium*, saltem in *Aprilem* incidit. *Marmolius*, ubi de *Ægypto*, *Africæ* suæ lib. 1. cap. 9. *A principio de* Abril *siegan el pan, y a veinte de* Majo, *ha de estar todo trillado y alçado.* Neque aliter *Leo Africanus* libro octavo, *Sub* Aprilis *initium segetes succidunt, succisas confestim triturant: neque spicam ad vigesimum* Maji *secandam relinquunt.*

Jam superest, ut nonnihil de pastorum vasis dicamus, quorum Scriptura non semel meminit. Sic 1 *Sam.* 17. 40. *Et elegit sibi quinque lapides lævigatos de torrente, quos posuit* בכלי הרועים אשר לו *in vase pastorali, quod habebat.* Et versu quadragesimo nono, *Et* David *posuit manum suam* אל הכלי *ad vas*, (id est, *in vase*,) *& inde sumpsit lapidem.* Et *Zachar.* 11. 15. *Sume tibi* כלי רועה אולי *Vas pastoris stulti.* Quod priusquam explicemus, lector monendus est, *Hebræum* כלי, quod propriè *vas* significat, patere multò latiùs quam ii putant, qui *Hebraismi* sunt ignari. *Vasorum* enim nomine *Hebræi*, præter vasa propriè dicta, *vestes*, & *arma* intelligunt, & *instrumenta omnia*, & quidquid est *supellectilis*. Sic passim כלי מלחמה *vasa belli* sunt *arma*, & כלי שיר *vasa cantici* sunt *instrumenta musica.* Et *Jerem.* 49. 29. *Illorum oves, & tentoria diripient,* וכל כליהם *& vasa eorum omnia*, id est, *totam supellectilem.* Quo eodem sensu dicitur *Matth.* 12. 29. τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, *vasa ejus diripere.* Et *Deut.* 22. 5. *Non erit* כלי גבר *vas viri* (id est, *virilis vestis*) *super mulierem.* Unde est, quod statim sequitur, *Nec vir muliebrem vestem induet.* Et *Es.* 61. 10. *Ut sponsam, quam ornant* כליה *vasa sua*, id est, *vestes nuptiales.* Itaque hic *pastoris vasa* dicuntur non solùm vasa propriè dicta, puta γαυλὸς, σκαφὶς, πέλλη, κυμβίον, καρχήσιον, κισσύβιον, mulctrale, sinus, & si quæ alia sunt hujusmodi; sed & vestis, & arma, & instrumenta musica, & tota supellex. Hinc in *Zachariam* Hieronymus, *Vasa autem pastoris insignia illius, & habitum debemus accipere, peram, baculum, fistulam, & sibilum.* Melius, quàm *Cyrillus*, qui ad *baculum* restringit. *Cùm enim*, inquit, *æqui pastores graciles habeant virgas, quibus pecora ita percutiunt, ut ne conterant, pastor imperitus* ἁδροτέροις αὐτὰ συντρίβει ῥοπάλοις· καὶ ταῦτα, οἶμαι, ἐστὶ τὰ σκεύη τὰ ποιμενικὰ τοῦ ἀπείρου ποιμένος, *crassioribus baculis ea contundit: & hæc, ut puto, vasa sunt pastoralia imperiti pastoris.* *Kimchius*, hujus vasa diversa esse dicit à vasis boni pastoris. *Nam in boni pastoris vasis pera est, in qua conditur panis, quo vescatur; & calix, in quo bibat; atque alia, quibus eget, cùm oves in deserto pascit. At pastoris stulti vasa sunt* פחות וגרוע *diminutionis, & jacturæ; & statim ei deficit victus, quo cùm eget, in oves irascitur, & grassatur, nec ulli parcit.* Ego, cum pastor stultus à bono non videam quomodo ex habitu possit distingui, puto *Prophetam*, à Deo jussum, pastorem quidem veste, perâ, pedo *&c.* sed ejus stultitiam factis expressisse. Dum scilicet ovium gregem, qui in visione apparebat, susque deque habebat, neque fractas ligabat, neque errantes quærebat, &c, pinguissimis mactatis, earum carne vescebatur. Quomodo pastorem illum stultum erga mysticas oves, id est, Dei Ecclesiam, se gesturum prædixerat (*d*) Deus.

(*d*) *Zach.* 11. 16.

Sed, ut singula, quæ de pastorum vestibus, vasis, armis, & tota supellectile habet Scriptura, excutiantur accuratius, en de vestibus locum insignem *Jerem.* 43. 12. *Et involvet terram Ægypti* (Nebucadnetsar) *ut pastor involvit vestem suam*, id est, *corpus veste suâ.* Est Hypallage omnibus linguis frequens. Ità *Græcè* ἐνδύειν τὴν ἐσθῆτα, & Latinè *vestem induere*, est ἐνδύειν τὸ σῶμα τῇ ἐσθῆτι, *corpus veste induere.* Quod plerique interpretes, cum non animadverterent, sensum valde obscurum huic loco affinxerunt; quasi *Propheta* significet fore, ut *Nebucadnetsar Ægypto* amiciatur (id est, inquiunt, *Ægypti spoliis*) quomodo pastor veste suâ amicitur, & involvitur. Sunt, qui ad *investituræ* morem alludi volunt, qui *Prophetâ* pluribus sæculis recentior est. Quin *involvi* dicitur *Ægyptus* à *Babyloniorum* copiis, non illas *involvere*, & *amicire.* Ita ut *Jeremiæ* locus sit parallelus *Ezechielis* loco de *Pharaone*, & *Ægypto*, capitis trigesimi secundi versu tertio. *Expandam super te rete meum, per congregationem multorum populorum* (id est, *Chaldæorum*) *qui te inducent in sagenam meam.* Nam, ut in *Ezechiele Chaldæi Pharaonem*, & *Ægyptum* in rete inducunt, quo tota includitur, ita in *Jeremia Chaldæorum* dux *Nebucadnetsar involvit terram* Ægypti. *Involvit* Hebr. est עטה, quod *involvere* reddimus, ut *Es.* 22. 17. ubi de *Sebna* dicitur, ועטך עטה *& involvendo te involvit.* Alii reddunt *obtegit*, quia *Arabicè* غطى *tegere* est. Et *Ægyptus Chaldæorum* copiis obtecta fuit, ut pastorem vestis obtegit. A pastore potius ducitur comparatio; quia hoc hominum genus, ut cœli injuriis est maximè obnoxium, cum sub dio semper degat, ita contra ventorum ingruentium procellas necesse habet se majori cura tueri, vestibus circa corpus sedulò convolutis: ut apud *Avienum*, in Fabula *De Borea & Sole*, viator, flante *Borea*,

Ille magis duplicem lateri circumdat amictum,
Turbida summotos quo trahit aura sinus.

Itaque apud *Syrum* Interpretem *pastoris vestis* ܓܘܠܬܐ *gultha* vocatur, id est, εἴλυμα, aut περιβόλαιον. Fit enim à Verbo ܓܠ quod *volvere* est, & *involvere.* Sed *Græcorum* mira est versio, quam hic intactam præterire non possum. Ea sic habet, φθειριεῖ γῆν Αἰγύπτου, ὥσπερ φθειρίζει ποιμὴν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. *Expediculabit* (si verbo datur venia) *terram* Ægypti, *ut pastor expediculat vestem suam*, id est, ex ea pediculos eximit. In quæ verba *Theodoretus*, Διδάσκων ὡς οὐ πάρεργον ποιήσεται τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου στρατείαν, ἀλλ' ἐπιμελῶς αὐτὴν καταλύσει, ἀπεικάζει αὐτὸν ποιμένι τοὺς φθεῖρας συλλέγοντι· ἐπιμελῶς γὰρ τοῦτο ποιοῦσι οἱ ποιμένες, πλείστης σχολῆς ἀπολαύοντες. *Ut doceat se non perfunctoriè bellum in* Ægyptum *gesturum, sed illam exactè deleturum, eum cum Pastore confert, qui pediculos suos colligit. Nempe id accuratè faciunt pastores; quia otio maximè abundant.* Quod cùm ab *Hebræo* textu sit alienum prorsus, nec Sacro Scriptore satis dignum, ut vastatorem *Ægypti* putetur pastori comparâsse, qui pediculos suos eximit, *Græcos* scripsisse suspicor φθερεῖ γῆν Αἰγύπτου, ὥσπερ φθείρει ποιμὴν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, *Ægyptum corrumpet*, seu *destruet*, *ut pastor corrumpit*, seu *deterit*, *vestem suam.* Quam scriptionem tria confirmant: Primo, *Arabica* versio ex *Græca* expressa, quæ sic habet,

يفسد ارضهم كما يفسد الراعي ثوبه

Corrumpet terram eorum, ut corrumpit pastor vestem suam. Secundò, ܥܛܐ *Syris* est *delere*, & *destruere.* Itaque *Hebræum* עטה *Græci* sic reddiderunt, ut vocem ex *Syris* à *Propheta* mutuatam: quod non est sine exemplo. Tertio, ista versio, quamvis priore non verior, tamen est minùs absona. De cœlis in fine rerum Dei virtute destruendis dicitur *Psal.* 102. 27. *Ut vestimentum veterascent.* Ita nihil erit absurdi, si quis *Ægypti* vastationem putet cum veste detrita conferri, adeoque cum veste pastoris, qua sordidius atque incomptius vix quidquam est.

A pastoris vestibus primum occurrit ילקוט *jalkut*, id est, *mantica*, seu *pera*; quæ disertè censetur inter vasa pastorum 1 *Sam.* 17. 40. A Verbo לקט *lakat*, id est, *colligere*, *pera* dicitur ילקוט; quòd in ea viaticum, & quidquid necesse est, pastor colligit. Unde est, quòd *Græci* Interpretes συλλογὴν reddunt. A voce *jalkut Græca* lingua, mirâ literarum trajectione,

θύλακα

θύλακα fecit, & θύλακον, & θυλάκιον. Pro ילקוט jalkut, *Arabs* habet مخلاة *michla*; & *Chaldæus*, & *Syrus* ܬܪܡܝܠܐ *tharmil*, aut ܬܪܡܠܐ *tharmal*. Et illud quidem propriè *peram cibariam* sonat. Fit enim à خلا *chela*, id est, *pabulum*, *cibus*, ut *Græcè* χίλος. Idem esse *Chaldæum* תרמיל *tharmil*; patet ex *Ruth.* 2. *vers.* 18. ubi *Thargum*, *Et protulit* מן תרמילא *ex* tharmila, *& dedit ipsi cibum suum.* Et fortè est *Græcæ* originis. *Græcè* enim ἀρμαλιὰ est τροφὴ, *cibus*, *alimentum.* Vox occurrit in *Hesiodo*, in veteri *Epigrammate*, in *Hesychio*, *Suida*, *Tzetze*, *Etymologico*, &c. Itaque, servili *Thau* præfixâ, *Syros*, & *Chaldæos* putaverim inde fecisse תרמלא pro *pera cibaria.*

Est & עטין *atin*, vas ποιμενικὸν, si *mulctrale* rectè redditur: sed, quamvis id sequantur *Lexicographi* ferè quotquot sunt, & Scripturę interpretes plerique recentiores, tamen, ut mollissimè dicam, versio est valde incerta. Vox alibi non occurrit, quàm in his *Job.* 21. *vers.* 24. עטיניו מלאו חלב, quæ hodie sic reddunt, *Mulctralia ejus lacte plena sunt.* Sed veteres multo aliter. *Græci*, Τὰ δὲ ἔγκατα ἀυτȣ̃ πλήρη στέατος. Et hos sequutus *Hieronymus*, *Viscera ejus plena sunt adipe.* Nempe, pro עטיניו legerunt בטיניו, id est, *intestina ejus*, à voce בטן, quæ *ventrem* sonat, & חֵלֶב *cheleb*, id est, *adipem*, pro חָלָב *chalab*, id est, *lacte*; iisdem literis, sed diversis Vocalibus. Ita etiam *Syrus*, & *Arabs*; nisi quod, pro עטיניו, ille habet ܒܣܛܪܘܗܝ hic جوانبه *latera ejus*, id est, עטמיו, quomodo eos legisse puto. Nam hæc scriptura ad nostram proximè accedit: & עטם *Hebræis* est *latus.* Vox in *Talmude* occurrit, & in secundo *Thargum* Esther 1. v. 2. ubi עטמיה דימינא legas pro *latere ejus dextro*, & עטמיה דשמלא pro *latere ejus sinistro.* In nonnullis editionibus litera initialis est *Aleph*, sed in aliis *Ajin*; quę literæ sunt valde permutabiles. At, his posterior, *Chaldæus* עטיניו neque *viscera*, neque *latera*, sed ביזוי *ubera ejus* reddit prope coactus. Scripsit enim post *Masorethas*, qui quod vetustiores חֵלֶב *cheleb*, id est, *adipem*, legerant, Vocalibus additis, legi voluerunt חָלָב *chalab*, id est, *lac.* Unde nata est illa versio, *Ubera ejus lacte plena sunt*; quia humani corporis nulla pars lacte turget præter ubera. Atque id, ex *Hebræis*, sequuntur *R. Moses Bar Nachman*, *R. Levi*, *R. Abraham Peritsol*, &c. Sed alii cautiores, cùm ex hac versione ubera lacte plena viro tribui animadvertissent, in varia se verterunt, ut vitarent hoc incommodum. *R. Selomo* observat מעטן vocari *trapeti cupam, in qua olivæ reponuntur, ut ex iis exprimatur oleum.* Unde colligit, *viri succum*, & *adipem*, & *pinguedinem* עטין vocari: quod est ineptissimum. Quis enim sic loquentem ferat, *Adipes ejus lacte implentur? R. Jonas* ex *Arabismo* עטינים exponit *loca, in quibus aquæ, & alia congregantur.* Et *Aben Ezra* המקום שיברכו עליו הגמלים על המים *locum, in quo cameli genu flectunt ad aquas.* Atque hic quidem verè. *Alcamus* العطن وطن الابل ومبركها حول الحوض ومربض الغنم حول الما Alatan, *stabulum cameli, & locus, in quo genu flectit prope piscinam; & locus, in quo oves ad aquas jacent.* Ibidem, عطنت الابل روبت ثم بركت Sensus est, *atana* verbum *de cameli fœmina dici, quæ, postquam bibit ad saturitatem, flectit genua.* Et *Abenbitar* in libro *De animalibus*, capite القراد *Alcorad*, seu *De ricino*, القردان منتفشرة في أعطان الابل *Ricini dispersi in camelorum stabulis.* Et in capite المعز id est, *De capris*; العطن idem explicat المرابض *loca, in quibus capræ jacent.* Sed hæc nihil ad *Jobi* locum. Superest igitur *Kimchii* locus, quo unico nituntur, qui עטין *mulctrale* exponunt. Is sic habet, יש מפרשים הכלים שחולבין לתוכן ואין בזה יתרון עשר וגדולה אלא ידמה כי ירצה לומר הכלים גדולים *Sunt, qui exponunt vasa mulctralia: sed in eo non est opum abundantia, & amplitudo* (si quis dicatur mulctralia habere lacte plena) *itaque videtur velle innuere majora vasa.* Vides, lector, quisquis es, quam cunctanter hęc ille afferat, & ex ignotis auctoribus, quos ne nominare quidem dignatur, & ex parte refellit. Non erat igitur, cur tot interpretes, hoc uno auctore freti, עטין *mulctrale* exponerent. Maximè, cum ad *Jobi* verba non satis quadret hæc versio: quam si sequimur, sic habebit versus integer, *Mulctralia ejus sunt plena lacte, & medullâ ossa ejus irrigantur.* Quæ duo hemistichia non erunt ἀντίστοιχα, ut solent esse *Jobi* carmina, id est, sibi invicem ita respondentia, ut unum ex altero possit explicari. Quippe mulctralia cum ossibus, & lac pecuinum cum medulla nostrorum ossium commune nihil habent. Proinde, ne jungantur ἀσύγκλωστα, statuendum עטיניו partes esse nostri corporis, ut עצמותיו, *ossa ejus*, in sequente hemistichio. In qua fuisse sententia veteres omnes jam probavimus. Utut enim in diversa abeant, cùm alius *viscera*, alius *ubera*, alius denique *latera ejus* interpretetur: tamen hoc commune habent, quod humanum aliquod membrum volunt hac voce designari. Porro tres illæ versiones si inter se conferantur, *Syrus* & *Arabs*, qui *latera* exponunt, videbuntur merito suo aliis præferendi. *Chaldæum* enim quis ferat ubera lacte plena viro tribuentem? Sed, ut jam ante monuimus, illum eò adegit *Masorethica* lectio quæ hic habet חָלָב *lac*, pro חֵלֶב *adipe.* Quo modo cur legerint vetustiores, hanc habuerunt rationem non contemnendam, quod voci חלב respondet מוח, id est, *medulla*, in altero hemistichio. In Scriptura porro non sunt Synonyma *medulla*, & *lac*, sed *medulla* & *adeps.* Sic *Esa.* 25. *vers.* 6. *Faciet Dominus convivium* שמנים ממוחים *pinguium medullatorum.* Proinde חֵלֶב *adipem*, veteres quandoque *medullam* reddunt. Tale in *Græca* & *Vulgata* versionibus μυελὸς τῆς γῆς, *medulla terræ*, Genes. 45. v. 18. *medulla olei, & vini*, Num. 18. v. 12. *medulla tritici*, Deut. 32. vers. 14. pro חֵלֶב, quod in *Hebræo* est. Omnino igitur vel, cum *Græcis* עטיניו vertendum *viscera ejus*; vel, cum *Syro*, *latera ejus adipe plena sunt.* Sed est, cur *latera* malim. Cùm utrique à recepta *Hebræi* textus lectione nonnihil recesserint (nam, pro עטיניו, *Græcos* בטיניו, & *Syrum* עטמיו legisse suprà (e) docuimus) *Syrus* multo minus recedit. *Græci* enim pro *Ajin* initiali *Beth* legerunt, quæ sunt literæ multum dissimiles. At *Syrus*, pro *Jod*, & *Nun*, legit *Mem*; quæ mutatio levissima est, & ferè nulla: saltem in scriptura *Rabbinica*, qua *Mem* videtur ex *Jod*, & *Nun* esse conflatum. Præterea, latera, cùm sint partes ossee, similiora sunt ossibus, de quibus agit posterius hemistichium. Proinde, donec meliora suppetant, *Syræ*, & *Arabicæ* hujus loci versioni primas dabimus.

Pastorum arma sunt virga, & pedum; &, quibus eminus pugnant, arcus, sagittæ, fundę, lapides, &c. *Virga*, seu *pedum*, quandoque מקל *makkel*, dicitur: ut 1 *Sam.* 17. *v.* 40. *Et sumpsit* מקלו *pedum suum in manu sua*, de *Davide* tum pastore. Et *Zach.* 11. *v.* 7. *Assumpsi mihi* שני מקלות *duplex pedum, & pavi pecora.* Tamen in genere מקל *makkel*, est *baculus quivis, quo nitimur*, ut *Gen.* 32. 10. *Exod.* 12. 11. &c. Alludit *Arabum* مكن *maccana* in *firmandi* significatione. Nam, ut *Koph*, &

(e) *Pag.* 457. *l.* 24.

Caph, ita *Lamed*, & *Nun* sunt literæ permutabiles. Unde est, quod *Michaëlem Arabes* مكاين *Michain* vocant.

Aliud est *virgæ*, seu *baculi* generale nomen שבט *scebet*, *Græcè* ζκῆπτον, seu σκῆπτρον· quod pro *pedo* nonnunquam occurrit; ut *Psal.* 23. *vers.* 1. 4. *Dominus est pastor meus*, &c. שבטך ומשענתך ינחמוני *Pedum tuum*, *& baculus tuus me consolantur.* Et *Mich.* 7. *vers.* 14. *Pasce populum tuum* בשבטך *pedo tuo*, *oves possessionis tuæ.* Hinc explicatur locus obscurus *Levit.* 27. *vers.* 32. *Et omnis decima bovis*, *& pecoris*, *omne*, *quod transit* תחת השבט *sub virga*, *decimum ejus erit sanctitas Domino.* In quem *R. Selomo*, *Cùm ad decimationem proceditur*, *per ostium educuntur* (pecora decimanda) *unum post aliud : & decimum virgâ percutitur tinctâ* בסקרא *syrico* (seu *minio*) *ut sciatur hoc ad decimam pertinere : quomodo quotannis fit tam de agnis*, *quàm de vitulis.* Nos agi non putamus de virga decimatoris, sed de pastoris pedo, quomodo multi sumunt. Ita *Syrus*, ܟܠ ܕܥܒܪ ܬܚܝܬ ܫܒܛܐ ܕܪܥܝܐ *Quidquid transit sub virga pastoris.* Et *Arabs*, quem in *Suecia* vidi manuscriptum, ما يجوز تحت عصا الراعي *Quod transit sub virga pastoris.* Et *Vulgatus*, *Quæ sub pastoris virga transeunt.* *Aben Ezra* quoque hic habet שבט הרועה, *virgam pastoris.* Nempe sub virga pastoris transibant armenta, & greges, quoties illorum numerus subducebatur. Unde *Septuaginta* hoc ipso loco, Πᾶν, ὃ ἂν διέλθῃ ἐν τῷ ἀριθμῷ ὑπὸ τὴν ῥάβδον. *Quidquid in numero* (id est, *inter numerandum*) *sub virga transit.* Numeratur autem pecus ab iis, qui accurati sunt, mane, & vesperi, & *dum vadit ad pascua*, *& dum inde revertitur*; ut habet *Servius* in illud *Poëtæ Ecloga* tertiâ,

> *Bisque die numerant ambo pecus*, *alter & hœdos.*

Sed maximè sub vesperam, cùm è pastu reducitur. *Theocritus Idyll.* 8,

> --- τὰ δὲ μᾶλα ποθέσπερα πάντ' ἀριθμεῦντι,

Oves autem vespere semper omnes numerant. Virgilius *Ecloga* sexta,

> *Cogere donec oves stabulis*, *numerumque referre*
> *Jussit*, *& invito processit vesper* Olympo.

Et *Georgicorum* libro quarto, ubi de *Proteo* phocas numerante,

> *Ipse* (*velut stabuli custos in montibus olim*,
> *Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit*,
> *Auditisque lupos acuunt balatibus agni*)
> *Consedit scopulo medius*, *numerumque recenset.*

Calphurnius Ecloga tertia,

> --- *quot nostri numerantur vespere tauri.*

Quò *Jeremias* respiciens capitis trigesimi tertii versu decimo tertio, *Adhuc*, inquit, *transibunt oves* על ידי מונה *per manum numerantis*, id est, per pastoris manum, qui eas numerabit. Nam versu proximè præcedente dixerat, *Tuguria pastorum erant oves stabulantium.* Porro *sub virga transire* dicuntur oves, quæ numerantur; quia in ovile ingredientes, ut suspicamur, singulas pastor extremâ virgâ tactas, præsente domino, aut villico, recensebat. Ad eumdem ritum palam alluditur his Dei verbis ad *Israëlem* suum *Ezech.* 20. 27. *Et vos transire faciam sub virga*, *& inducam vos ad vinculum fœderis.* Quod ita exponit *Kimchius*; *Quomodo legitur* Levit. 37. vers. 32. "Omne, quod transit sub virga, *quasi dicat*, *Ut qui numerat oves manu sua*, *virgam capit*, *quâ singulas numerat*, *& decima in decimationem cedit*, *ita vos numerabo*, *& peccator peribit* (*Hebraicè* יהחוט יאבד nullo sensu, sed legendum והחוטא) Ego verò non puto *Prophetam* eam pecoris enumerationem respicere, quæ fit ab exactore decimæ, sed eam, quæ à pastore fit: ut doceat Deus se populi sui eamdem curam gerere, quam gregis bonus pastor, ita ut omnes suos, acsi sub pastoris virga transeant, accuratè recenseat, & recognoscat. Proinde sequitur, *Et inducam vos ad vinculum fœderis*, id est, Novo fœdere me vobis, & vos mihi devinciam.

Præter virgam, seu pedum, sunt & alia pastoribus arma, quibus eminùs pugnant, si res postulat; tela, & sagittæ putà. *Virgilius* lib. 3. *Georgicorum*,

> --- *omnia secum*,
> *Armentarius* Afer *agit*, *tectumque*, *laremque*
> *Armaque*, Amyclæum*que canem*, Cressam*que pharetram.*

Et lib. 4. *Æneidos*,

> --- *qualis conjecta cerva sagitta*,
> *Quam procul incautam nemora inter* Cressia *fixit*
> *Pastor agens telis*, *liquitque volatile ferrum.*

Ita pastor *David*, in *Goliathum* depugnaturus, præter pedum, fundum etiam sumpsit, & lævigatos quinque lapides, quos in pera gestabat. Et horum uno gigantem in fronte percussum prostravit, & solo allisit. *Hebræi*, sæpe nugaces, quærunt apud *Kimchium*, qui potuerit lapis, ex funda excussus, cataphracti, & galeati gigantis frontem attingere? Et propositam quęstionem ita solvunt, *Cùm* Goliatho *dixit* David, "*Dabo carnem tuam avibus cœli : ad avium mentionem* Goliath *sursum aspexit*, *ita ut frontale ejus in posteriora deciderit*, *quo ipso momento* David, *excussa funda*, *eum in fronte percussit.* Sed nihil opus tot ambagibus. Galeæ pars ἐποφθάλμιον aliquid habet apertum, unde prospicit qui galeatus est (*visieram* appellamus; *Chaldæi*, & *Syri* ܒܝܬ ܥܝܢܐ *domum oculorum*) in eam partem lapis impactus *Goliathi* frontem feriit, unde *Chaldæus* ומחא ית פלשתאה על בית עינוהי וטבעת אבנא בבית עינוהי *Et* Philistæum *percussit ad domum oculorum ejus*, *& immersus est lapis in domum oculorum ejus.* Nec *Syrus* multò aliter. *Josephus* (*Antiq.* lib. 6. cap. 11.) & *Suidas* (voce Καρωθεὶς) lapidem dicunt fronti allisum ad cerebrum usque penetrâsse, & gigantem καρωθέντα, *veterno correptum*, in faciem pronum cecidisse. Quod fabulatur *Comestor*, *Philistæum* nonnisi tertio lapidis jactu fuisse prostratum, sumptum est ex spurio *Psalmo* CLI. quem ad tres Pentecontadas nonnulli impostores in fine *Psalterii* addiderunt. Eum in *Æthiopica*, & *Arabica Psalmorum* versionibus reperias *Romæ* procuratis Annis 1513. & 1619. & in *Syro-Arabica*, quę *Romæ* etiam edita est *Syris* characteribus, & in *Apollinaris Paraphrasi* sæpe cusa, & recusa. Illius porro *Psalmi* versu septimo de *Philistæo* dicit *David* in *Arabica* editione Anni 1619.

فرميته بثلثة احجار في جبهته بقوة الرب

Et prostravi eum tribus lapidibus in fronte ejus in virtute Domini. Quæ tamen in *Syro-Arabica* desunt, & in *Apollinari*. Et verò sunt apertè falsa, & Sacro textui palam adversantur, atque ideo in plerisque editionibus sunt omissa. Sed fabulæ occasionem dedit, quod 1 *Sam.* 17. *vers.* 49. 50. ter idem repetitur πρὸς αὔξησιν, *Et manum immisit* David *in peram* 1 *& inde sumpsit lapidem*, *quo fundo jacto* Philistęum *in fronte percussit.* 2 *Et lapis in frontem penetravit*, &c. 3 *Et* David *funda*, *& lapide*, Philistæo *prævaluit*, *& Philistæum percussit*, *& interfecit.* Atque hic quidem se prodidit *Davidis* industria, & robur. Sed longè magis eminuit Dei virtus, qui hanc fiduciam in *Davidis* animum inspiravit, viresque ei dedit, peritiamque jaculandi, & in re tanta successum supra omnem spem. Neque hunc lapidem minus direxit, quam lapidem, quo (*f*) *Abimelech*; & telum, quo (*g*) *Achab* cæsus est; & ferrum, quod, è lignatoris securi elapsum, in (*h*) prætereuntem impingitur. *Phœ-*

(*f*) *Jud.* 9. 53. 56. (*g*) 1 *R*... 22. 34. (*h*) *Ex.* 21. 13. *Deut.* ... 5.

Phœnices alibi docuimus inſignes fuiſſe funditores, atque ex iis hanc artem ad *Baleares*, atque alios populos deveniſſe. Unde eſt, quòd *fundæ habenam* ab *Hebræa* voce קלע *Græci* κῶλον appellant.

Jam ad paſtorum Muſicam me vocat *Davidis* cithara, *Hebræis* כנור *cinnor*; unde *Græcè* κινύρα, quam *Joſephus* ita deſcribit *Antiq.* lib. 7. cap. 10. Ἡ μὲν κινύρα δέκα χορδαῖς ἐξημμένη τύπτεται πλήκτρῳ. *Cinyra quidem, decem chordis inſtructa, plectro pulſatur.* Proinde dubito, an כנור *cinnor*, rectè reddatur *cithara*, quam auctor Epiſtolæ ad *Dardanum* ſub *Hieronymi* nomine in modum *Delta* literę, id eſt, triangularem deſcribit, cum chordis viginti quatuor, quæ per digitos *Pindari* variis vocibus tinnulis ictibus diverſis modis concitentur. Utut ſit, narratur *David* 1 *Sam.* 16. verſ. 13. hoc inſtrumentum arte tanta pulſaviſſe, ut *Saülis* furorem & veſaniam compeſcuerit. Cujuſmodi vires Muſicæ tribuunt multi veteres. Quippe, ut de *Orpheo* & *Amphione* taceam; de quibus ea referuntur, quæ vel apertè fabuloſa ſint, vel in myſticum ſenſum trahenda, quod ita facit *Horatius De Arte Poëtica*,

> *Sylveſtres homines ſacer interpreſque Deorum*
> *Cædibus & victu fœdo deterruit* Orpheus,
> *Dictus ab hoc lenire tigres, rapidoſque leones.*
> *Dictus &* Amphion, Thebanæ *conditor arcis,*
> *Saxa movere ſono teſtudinis, & prece blandâ*
> *Ducere quò vellet.* ---

Hæc, inquam, ut taceam, en de Muſicæ vi in corpora, & animos plurima, quæ Hiſtoricâ, non Poëtica fide conſtant. Cum *Sparta* ſeditionibus laboraret, *Lacedæmonii*, oraculi monitu, *Terpandrum* Muſicum è *Lesbo* accerſiverunt, qui Muſica ſua ἥρμοσεν αὐτῶν ψυχὰς, καὶ τὴν στάσιν ἔπαυσεν, *ipſorum animos delinivit, & ſeditionem ſedavit.* Unde natum eſt Adagium, Μετὰ Λέσβιον ᾠδόν· de quo *Suidas*, & *Zenodotus*. Sed & *Clinias Pythagoræus*, ſi quando ad iracundiam ſe præcipitem ferri ſenſiſſet, τὴν λύραν ἁρμοσάμενος ἐκιθάριζε, *lyram adaptatam pulſabat.* Quod cur faceret rogatus reſpondit, Πραΰνομαι, *mitigor.* Hæc *Ælianus* in *Variis* lib. 14. cap. 23. & *Athenæus* lib. 14. cap. 5. ex *Chamæleonte Pontico. Homericus* quoque *Achilles* τῷ κιθάρᾳ κατεπραΰνετο, *cithara demulcebatur:* quod idem ibidem obſervat. Et apud *Marinum Proclus* hymnos ſubinde cani jubebat, καὶ λεγομένων τῶν ὕμνων, πᾶσα εἰρήνη τῶν παθῶν ἐγίγνετο, καὶ ἀταραξία, *& recitatis hymnis, pax, & tranquillitas ſumma erat in affectibus.* Quale eſt, quod *Apollonii Mirabilium* capite quadrageſimo octavo citatur *Theophraſti* locus ex libro *De Enthuſiaſmis*, quo docet τὴν Μουσικὴν πολλὰ τῶν περὶ ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα γιγνομένων παθῶν ἰατρεύειν, καθάπερ λειποθυμίαν, φόβους, καὶ τὰς ἐπὶ μακρὸν γιγνομένας τῆς διανοίας ἐκστάσεις· ἰᾶται γὰρ, φησιν, ἡ καταύλησις ἰσχιάδα καὶ ἐπιληψίαν, *Muſicam multis animi & corporis morbis mederi, ut animi deliquio, pavoribus, & mentis abalienationibus, quæ diu duraverunt: quin tibiarum concentum morbum iſchiadicum, & comitialem ſanare addit. Gellius* quoque libri quarti capite tertio, *Creditum hoc à pleriſque eſt, & memoriæ mandatum, iſchiaci, cùm maximè doleant, tum ſi modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores.* Item, *Ego nuperrimè in libro* Theophraſti *ſcriptum inveni viperarum morſibus tibicinem ſcitè modulatèque adhibitum mederi.* Et de *Democrito* ibidem. *Docet plurimis hominum morbis medicinam fuiſſe incentiones tibiarum: tanta prorſus eſt affinitas corporibus hominum, mentibuſque, & propterea quoque vitiis, aut medelis animorum, & corporum.* Et *Hermogenes* libro *De Ideis*, poſt hiſtorias de *Timotheo* qui *Alexandrum* tibiis ad iram concitabat, & *Lacedæmoniis*, qui, πρὸς τὴν ἐμβατήριον τοῦ αὐλοῦ ῥυθμὸν, *ad embaterium tibiæ ſonum*, in hoſtes ferebantur: *Ajunt*, inquit, *Pythagoræos, ſi quando affectus ipſis concitarentur, aut alios viderent iis correptos,* διὰ τῶν ἐν αὐλοῖς τε, καὶ κιθάραις ῥυθμῶν, μετάγειν ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον τὴν ψυχὴν, *per tibiarum, & citharæ modulos, animum ad mitiorem ſtatum reducere.* Idem ex *Jamblicho Pythagoram* ſubjicit juvenis cujuſdam, cum lampade, & tibicina noctu graſſantis, & domum combuſturi, petulantiam coercuiſſe, παρακελευόμενον τῇ αὐλητρίδι μεταβάλλεσθαι τὸν ῥυθμὸν ἐπί τι κατασταματικώτερον μέλος τὸ καλούμενον σπονδεῖον. Quod, ex antiquioribus deſumptum, ita expreſſit Quintilianus libri primi capite decimo, *Pythagoram accepimus concitatos ad vim pudicæ domui adferendam juvenes, juſſa mutare in ſpondæum modos tibicine, compoſuiſſe.* Simile eſt, quod, cùm protervus quidam adoleſcens cædem eſſet admiſſurus, *Empedocles*, ἀνακρουσάμενος τι κατασταματικὸν τῇ κιθάρᾳ μέλος, ἣν ἔτυχε μετὰ χειρὸς ἔχων, διεκώλυσε τὸν φόνον γένεσθαι, χαλάσας τοῦ νεανίσκου τὸν θυμὸν μαλθακωτέρῳ ῥυθμῷ, *cithara, quam fortè manu habebat, ſedatiorem concentum modulatus prohibuit, ne cædes perpetraretur, adoleſcentis animo per pacatiorem modulum ſedato, & delinito:* quod in eodem *Hermogene* legere eſt. Multa hujuſmodi habentur *Martiani Capellæ* libro nono; in quo de ſe ipſa *Muſica* hæc inter cætera dicit; *Perturbationibus animorum, corporeiſque morbis, medicabile crebrius carmen inſonui. Nam phreneticos ſymphonia reſanavi. Quod* Aſclepiades *quoque Medicus imitatus, cùm conſulentibus urbium patribus plebis inconditæ vulgus infremeret, ſeditiones accenſas crebrior cantus inhibuit. Ebrios juvenes, perindeque improbius petulantes,* Damon, *unus è ſectatoribus meis, modulorum gravitate perdomuit. Quippe tibicinem ſpondæum canere jubens temulentæ perturbationis dementiam infregit. Quid afflictationibus corporis nonne aſſiduâ meditatione ſuccurri? Febrem curabant, vulneraque, veteres cantione.* Aſclepiades *item tubâ ſurdiſſimis medebatur. Ad affectiones animi tibias* Theophraſtus *adhibebat. Iſchiadas quis neſcit expelli aulica ſuavitate?* Xenocrates *organicis modulis lymphaticos liberabat.* Thaletem Cretenſem *citharæ ſuavitate compertum eſt morbos ac peſtilentiam fugaviſſe.* Hierophilus *ægrorum venas rhythmorum collocatione penſabat.* Hinc apud *Philoſtratum* libri quinti capite ſeptimo, *Canus*, ætatis ſuæ tibicinum præſtantiſſimus, roganti *Apollonio* reſpondit, *Se quidquid vellet Muſicâ ſuâ poſſe præſtare: facturum* ſcilicet, τὸν λυπούμενον μὲν κοιμίζεσθαι αὐτῷ τὴν λύπην ὑπὸ τοῦ αὐλοῦ. τὸν δὲ χαίροντα ἱλαρώτερον ἑαυτοῦ γίγνεσθαι· τὸν δὲ ἐρῶντα θερμότερον· τὸν δὲ φιλοθύτην, ἐνθεώτερόν τε, καὶ ὑμνῳδὴν, *ut mœrenti à tibia mœror ſopiatur, lætus verò ſe ipſo reddatur hilarior, & qui amat calidior, & qui ſacris addictus eſt, in Dei cultum & laudes fiat pronior. Sozomeni* libri ſeptimi capite vigeſimo tertio *Theodoſium* Imperatorem *Antiochenis*, ob ſtatuas ipſius à populo dejectas, merito infenſum, eadem arte demulſit *Flavianus*: *Perſuaſit nimirum iis juvenibus, qui ad regiam menſam canere ſolebant, ut eas canerent cantilenas, quæ in* Antiochenſium *ſupplicationibus erant.* Quo facto, Λέγεται φιλανθρωπίᾳ διαχυθέντα τὸν βασιλέα κρατηθῆναι τῷ ἐλέῳ, καὶ αὐτίκα τὴν ὀργὴν ἐκβαλεῖν, καὶ σπείσασθαι πρὸς τὴν πόλιν δάκρυσι βρέξαντα τὴν φιάλην, ἣν ἔτυχε κατέχων. *Imperatorem ajunt humanitatis affectu perfuſum, & miſericordia victum, ſtatim iram depoſuiſſe, & urbi reconciliatum fuiſſe, patera, quam fortè tenebat, lachrymis irrigata.* Quin ſi lubet ad inferiora deſcendere, *Albertus Krantzius*, *Daniæ* ſuæ libri quinti capite tertio, Muſicum quemdam narrat, qui cùm cithara ſua quoſcunque vellet excitaret affectus, juſſus à Rege artis ſpecimen edere, paruit, licet invitus: *Et primùm gravi ſono mœrorem quemdam audientibus ingerebat? inde ſuccinendo plauſibilius in lætitiam vertit, ut paulum abeſſet, quominus jocabundi diſſultarent. Tum, modis acrioribus intentatis, indignationem quamdam concitabat, quæ ubi invaluit, furere Regem, aſtanteſque, cernere erat.* Jam quis neſcit à Tarantula demorſi, quæ eſt phalangii ſpecies in *Apulia*, quàm

quàm graviter afficiantur. *Aliqui*, inquit *Scaliger*, *sopore occupantur, sed non pauciores perpetuis vigiliis distrahuntur: alii flent, alii risu diffunduntur: quidam currunt; nonnulli inertes sedent: sunt, qui sudent, qui vomant, qui insaniant.* Tot porro affectus, & tam varios, Musica sedari compertum est. Quod disertissimis verbis asserunt αὐτόπται testes, idem *Scaliger* (in *Cardanum Exercitat.* 185.) *Alexander ab Alexandro* (*Genialium dierum* lib. 2. cap. 17.) *Matthiolus* in *Dioscoridem* (lib. 2. cap. 57.) atque alii, quorum hac in parte fides nulli debet esse suspecta. Itaque ex tot exemplis constat omnino Musicam in animos hominum tam multum posse, ut & mœrore dejectos erigat, & irâ exasperatos mitiget, & metu consternatos confirmet, & alio quovis affectu perturbatos intra rectæ rationis limites coërceat. Unde *Cassiodorus* (*Var.* libro 2. *Epist.* 40.) rudi quidem oratione, sed verâ: *Tristitiam noxiam jucundat: tumidos furores attenuat: cruentam sævitiam efficit blandam: excitat ignaviam, soporantemque languorem: vigilantibus reddit saluberrimam quietem: vitiatam turpi amore ad honestum studium revocat castitatem: sanat mentis tædium, bonis cogitationibus semper adversum, perniciosa odia convertit ad auxiliatricem gratiam: &, quod beatum genus curationis est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones.*

At *Saülem*, inquies, non perturbabant proprii affectus, sed malus Dæmon exagitabat, in quem Musica nihil potest. Neque enim inani sono, sed (i) *jejunio, & oratione* Dæmon pellitur. Sunt, qui Dæmonem à *Davide* pulsum respondent, non vi Musicæ, sed piarum cantionum, Psalmorum putà, & orationum, quas canebat super citharam. Atque id quidem verum est, *Davidem* citharam suam non turpibus cantilenis, sed sacris canticis destinâsse, & consecrâsse, quod liber *Psalmorum* abundè docet. Tamen hoc certum, servos *Saülis*, id est, Medicos ægro adstantes, de materia cantûs parum sollicitos, hoc solum quæsivisse, ut vocaretur peritus κιθαριςής, qui Regem, à cacodæmone divexatum, arte sua recrearet, & liberaret. Proinde Sacerdotem, aut Prophetam non postulant, sed Musicum. Itaque in ipsa Musica putaverunt aliquid esse, quod Regi esset levamento, & spei respondit successus. Aliter ergo respondendum, nempe Musicam, quæ res est corporea, per se nihil posse in Dæmonem, qui spiritus est: tamen aliquid posse per accidens; quia, mitigatis affectibus, per quos in animos nostros Diabolus se insinuat, & mœrore, aut furore pulso, aut si quid aliud sit, quo in perniciem nostram humanæ salutis hostis abutatur, etiam ipse pellitur. In hanc rem diserta sunt *Pauli* verba (*Ephes.* 4. *vers.* 26. 27.) *Sol ne occidat super iracundiam vestram, ne detis locum Diabolo.* Ex iis enim patet per inordinatos affectus (præcipuè si sint vehementes, qualis *ira*, quæ *furor brevis est*) aditum patere Diabolo. Diabolus igitur excluditur ea arte, qua hi affectus demulcentur. Exemplo sint radii Solis, qui neque gladio secari, neque flatu extingui, neque ullo conatu averti queunt, ita ut verè dicatur, nos in eos nihil posse. Radios tamen, clausa fenestra, ex cœnaculo excludimus. Ita, quamvis Musica in Dæmonem directè nihil possit, eum tamen excludit, obstructo aditu, quo animorum arcem invadit. Denique Musica malum spiritum eodem modo abigit, quo bonum accersit. Bonum autem spiritum accersit, dum perturbatum animum pacat, & pia voluptate permulcet, ne in mente nostra quidquam sit, quod Sanctum Spiritum repellat, aut resistat ejus inspirationibus. Unde est, quòd *Elisæus* fidicinem jussit advocari, quo pulsante fieret idoneus ad oracula fundenda. *Et, dum fides pulsabat fidicen, super eum fuit manus Domini*, 2 Reg. 3. vers. 15. *Lunaticus* vocatur, qui dæmonium habuit, *Matth.* 17. *vers.* 15. 18. quia idem Lunæ erat obnoxius, id est, morbo, qui Luna crescente intendebatur. Quo morbo ita aucto à Diabolo arripiebatur. Itaque, si Medicus morbum illum sanasset, is ægrum eâdem opera à Dæmone liberâsset. Quidni pari ratione Musicus, *Saülis* animum mitigando, potuerit illum ab eo spiritu liberare, cui vesania sua locum dederat? Sed & *Davidem* agnoscendum est aliquid habuisse supra communem hominum sortem, & extraordinariam Musicæ peritiam huic pastori Deum indulsisse, ut sic illi viam ad majora paulatim præstrueret, ut ex eventu apparuit.

(i) Matth. 17. 21.

Quin ex Scriptura illum discimus non solum citharam arte mirâ pulsavisse, & sacras illas conciones composuisse, quas hodieque canit *Christianus* orbis universus, sed & instrumenta Musica ipsum excogitâsse, & fabricasse. Ita enim *Amos Propheta*, capitis sexti versu quinto, de sui ævi trossulis, *Qui nablio numeros modulantur, &* כדויד חשבו להם כלי שיר *ut David instrumenta Musica sibi excogitaverunt*, aut, juxta *Chaldæum*, אתקנו *aptaverunt, fabricaverunt.* Unde fortasse pseudo-*Psaltes*, *Psal.* 151. in editione *Syriaca*, ܪܥܐ ܗܘܝܬ ܥܢܐ ܕܐܒܝ ܐܝܕܝ ܥܒܕܘ ܐܘܪܓܢܐ ܘܨܒܥܬܝ ܬܩܢ ܟܢܪܐ *Me pascente oves patris mei, manus meæ fecerunt organum, & digiti mei citharam compegerunt.* Nec multò aliter *Arabs*, & *Æthiops*. Et *Apollinaris* in *Paraphrasi*,

> Εἰροπόκων ὀΐων ἀγέλας ἀγροῖσι νομεύων,
> Χεῖρες ἐμαὶ φόρμιγγα λιγύθροον ἐντύναντο,
> Δάκτυλα δ' ἁρμονίην θεοτερπέα τεκτήναντο.

Citharam quidem, & alia quædam Musica instrumenta, non solùm ante *Davidem*, sed & ante diluvium invenerat *Caini* trinepos *Jubal*, *Gen.* 4. *vers.* 21. Sed potuit *David* inventis addere, & in pastorali otio multa excogitare, quibus ars dudum inventa magis ac magis excoleretur. Ita *Græci* quoque Scriptores Musicæ inventionem ad pastores referunt. *Apollo* enim citharę repertor, ut quidem volunt, Regis *Admeti* greges per novennium pavisse fertur. Et lyra *Mercurii*, fistula *Panis* inventum est, quorum uterque pro Deo pastorum cultus est. Et de tibia sic *Lucretius* libro quinto,

> *Inde minutatim dulces didicêre querelas:*
> *Tibia quas fundit digitis pulsata canentûm,*
> *Avia per nemora, ac sylvas, saltusque reperta,*
> *Per loca pastorum deserta, atque otia dia.*

Et *Nicander* lib. 1. ἑτεροιουμένων de *Terambo Meliensi* pastore ad *Othrys* montis radices: Ἐγένετο δὲ αὐτῷ θρέμματα πλεῖστα, καὶ αὐτὰ ἐποίμαινεν αὐτὸς, νύμφαι δὲ συνελάμβανον αὐτῷ, διότι αὐτὰς ἐν τοῖς ὄρεσιν ᾄδων ἔτερπεν. Λέγεται γὰρ μουσικώτατος τῶν τότε γενέσθαι, καὶ ἐπὶ βουκολικοῖς ᾄσμασι διαβοηθῆναι, καὶ σύριγγα ποιμενικὸν ἐν τοῖς ὄρεσι συνθεῖναι, καὶ λύρᾳ πρῶτος ἀνθρώπων κέχρησθαι, πλεῖστά τε, καὶ κάλλιστα μέλη ποιῆσαι. *Is pecus, quod ei obtigerat copiosissimum, ipse pascebat, adjuvantibus Nymphis, eò quod illas ipse canendo oblectabat. Fertur enim suæ ætatis hominibus arte Musicâ præcelluisse, & Bucolicis carminibus celeberrimum fuisse, & pastoralem fistulam in montibus composuisse, lyraque primus hominum usus esse, multasque, & pulcherrimas cantiones edidisse.* Neque sæculis posterioribus Musicam neglexisse pastores, *Idyllia Theocriti* docent, *Virgiliique*, *Calphurnii*, & *Nemesiani Eclogæ*, in quorum plerisque pastores inter se de peritia cantûs magnâ contentione decertant. Proinde pastores ἀγραυλοῦντες, de quibus *Lucas* supra, *Theophylacto* sunt pastores ἀγροτικὸν αὐλοῦντες, id est, *rustico more tibiâ canentes.* Nam utut fistula maximè, tamen etiam tibiâ delectabantur pastores illius ævi. Hinc *Theocritus Idyll.* 6.

> Αὐλεῖ Δαμοίτας, σύρισδε δὲ Δάφνις ὁ βώτας,

Tibiâ Damœtas, *& fistula canebat* Daphnis *bubulcus.*

Et

Et *Idyll.* 7.

> Ἀυλησεῦντι δέ μοι δύο ποιμένες,

Tibiâ verò cantabunt mihi pastores duo. Et in *Bucolisco* pastor quidam,

> Ἁδυ δέ μοι τὸ μέλισμα, καὶ ἢν σύριγγι μελίσδω,
> Κἢν αὔλῳ λαλέω, κἢν δώνακι, κἢν πλαγιαύλῳ.

Dulce meum carmen est, & cum fistula modulor, & cum tibia cano, & calamo, & obliquâ tibiâ. Et pastor *Damon* apud *Poëtam Eclogâ* octavâ,

> *Incipe* Mænalios *mecum mea tibia versus.*

Et in *Nemesiano Tityrus*, *Eclogâ* primâ,

> *Dicat honoratos prædulcis tibia manes.*

Hinc *Anthologiæ* libri sexti capite vigesimo quarto,

> --- Ἀυλοὺς
> Πανὶ Μελίσκος, &c.

tibias Pani consecrat *Meliscus* pastor. Tibiam denique à pastoribus fuisse repertam nos docuit jam modo *Lucretius*. Tamen ad tibiæ cantum pertinere haud quaquam puto, quòd ἀγραυλοῦντες dicuntur ii pastores, qui *Christum* adoraverunt; quia hæc non cohærerent, *Pastores tibiâ canebant, & noctis vigilias servabant in greges suos.* Neque ad scriptoris scopum id observâsse pertineret. Tum, utut pastores soleant

> --- *cantando ducere soles*,

vix ullum cecinisse legas in noctis canticinio, præter *Polyphemum* in *Theocrito*, qui describitur

> --- ἀείδων πολλάκι νυκτὸς ἀωρί.

sæpe canens nocte intempestâ, quod ipsum ad mores barbaros, & *Cyclopicos* pertinet. Prætereà, quamvis simplex ἀυλεῖν sit *tibiâ canere*, compositum tamen ἀγραυλεῖν *tibiâ rusticè canere* nusquam significat, sed, quod suprà (*k*) diximus, ἐν ἀγρῷ ἀυλίζεσθαι. Neque id ipsum latuit *Theophylactum*, cujus verba sunt, Ἀγραυλοῦντες, τουτέστιν, ἀγροτικὸν ἀυλοῦντες, ἢ ἐν τῷ ἀγρῷ ἀυλιζόμενοι· Ἀγραυλοῦντες, *id est, rusticè canentes, vel in agro cubantes.*

(*k*) *Pag.* 453. *supra lin.* 17.

Ad alia properantem remorantur *pastorum tabernacula*, quę quandoque dicuntur משכנות, ut *Cant.* 1. 8. *Pasce capellas tuas* על משכנות הרועים *ad tabernacula pastorum.* Quandoque אהלים, ut 2 *Par.* 14. 15. *Percusserunt etiam* אהלי מקנה *tentoria pecorum.* Et *Es.* 38. 12. *Mea duratio effluxit, & à me translata est* כאהל רעי *ut tabernaculum pastoris.* Et *Jerem.* 6. 3. *Ad eam venient pastores cum gregibus suis, & in illa circumquaque figent* אהלים *tentoria.* Prius est à Radice שכן *sacan, habitare*, unde *Græca* σκηνὴ, & σκηνόω. Posterius ab אהל *ahal*, *tentorium figere* vel *movere*, unde Nomen אהל *ohel*, Plur. אהלים *oholim*, Græcè ἀυλαῖα, *aulæa*, *tentoria*. Sub hujusmodi tentoriis semper degisse *Patriarchas* observat *Apostolus* Heb. 11. 9. Qui idem fuit status *Israëlitarum* omnium in deserto per annos quadraginta. Proinde servabatur quotannis festum Σκηνοπηγίας, quo, desertis urbibus, & pagis, *Judæi* per septiduum in agris degebant sub tentoriis, juxta Legem, quæ habetur *Levit.* 23. 42. 43. *Sub tabernaculis habitabitis per septem dies. Quisquis in* Israële *indigena est, habitabit in tabernaculis, ut posteri vestri sciant me fecisse, ut in tabernaculis habitarent* Israëlitæ, *cum è terra* Ægypti *eos eduxi.* Itaque in exitu ex *Ægypto* prima *Israëlitarum* mansio *Succoth*, id est, *tentoria*, dicta est *Exod.* 12. 37. qui ibi primùm cœperunt sua tentoria explicare. Atque in ipsa terra *Chanaan* multi domibus tentoria illa pręferebant. Unde est, quod toties (*l*) legas, cum conventus dissolvitur, aut dissipatur exercitus, unumquemque *fugisse*, aut *secessisse in tentoria sua.* Et *Jahel Sisaram* in tentorio suo excepit, & occidit *Jud.* 4. 17. *David* cęsi gigantis arma detulit in tabernaculum suum; 1 *Sam.* 17. 54. *Rubenitæ*, pulsis *Agarenis*, eorum tentoria occupârunt, 1 *Par.* 5. 10. Et *Recabitæ*, per multa sæcula, sibi nefas esse duxerunt alibi habitare, quam in agro sub tentoriis; quia domos, & urbes, *Recab* pater eis in perpetuum interdixerat, *Jerem.* 35. 7.

(*l*) *Jos.* 22. 14. *Jud.* 7. 8. & 20. 8. 1 *Sam.* 4. 10. & 13. 2. 2 *Sam.* 18. 17. & 19. 8. & 20. 1. 22. 1 *Reg.* 8. 66. & 12. 16. 2 *Reg.* 13. 5. & 14. 12.

Et חוות יאיר, *villæ Jaïr*, quæ memorantur *Num.* 32. 41. *Deut.* 3. 14. & passim, non videntur quidquam fuisse, quam tentoria in orbem digesta, & collecta. Nam *Arabicè* حوا propriè *pagum* significat *ex tentoriis ita digestis.* Sed, utut tentoriorum usus inter *Judæos* fuerit receptissimus, tamen id agnoscendum est à pastoribus incepisse, & inter eos populos maximè duravisse, qui pecuariam exercuerunt, quales in *Arabia Scenitæ*, & *Nomades* in *Africa.* Rei originem arcessit *Moses* ab ante-diluvianis temporibus *Gen.* 4. 20. ubi de *Jubalis* fratre *Jabale* sic habetur, הוא היה אבי ישב אהל ומקנה *Is pater fuit habitantis in tabernaculo, & pecoris.*

Pater habitantis, id est, *primus auctor habitandi*, vel *primus habitantium.* Quo eodem sensu, paulò post, *Jubal* Musicorum, & *Tubal-Cain* fabrorum ferrariorum *patres* dicuntur. *Habitantis in tabernaculo, & pecoris*, id est, *cum pecore.* Nam apud *Hebræos Vau* copulativum quandoque est idem, quod *cum.* Sic *Exod.* 1. *vers.* 5. *Erantque omnes animæ egressorum è femore* Jacobi *septuaginta animæ, &* Josephus, *qui erat in* Ægypto. *Et Josephus*, id est, *cum Josepho.* Neque enim *Josephus* addendus est illis septuaginta, sed in illis censendus, & numerandus, ut patet ex *Geneseos* capite quadragesimo sexto. Rursus *Job.* 19. 23. 24. *Utinam scribantur sermones mei; utinam in libro sculpantur stylo ferreo, & plumbo in perpetuum in rupe incidantur! Et plumbo*, id est, *cum plumbo* superinducto, & literarum sulcis infuso, ut hic notat *R. Selomo.* Neque enim stylo plumbeo quidquam in rupe potest incidi. Et 1 *Sam.* 14. 18. *Erat arca Dei in die illa, & filii Israëlis*, id est, *cum filiis Israëlis*, ut *Chaldæus*, *Syrus*, *Arabs*, *Vulgatus*, & *Hebræi* omnes rectè interpretantur. *Græci*, ἐνώπιον Ἰσραὴλ, *coram Israële*; quod eodem redit. Et *Jerem.* 22. 7. *Præparabo contra te destructores unumquemque, & arma sua*, id est, *cum armis suis.* Eâdem igitur ratione *Jabal pater* fuisse dicitur *habitantium in tabernaculis, & pecoris*, id est, *habitantium in tabernaculis cum pecore.* Neque enim *pater* fuit *pecoris*, id est, *primus auctor cogendi pecoris.* Nam *Abel*, aliquot sæculis vetustior, fuerat pastor ovium. Et haud dubiè patrum plurimi idem cum *Abele* vitæ institutum sequuti fuerant. At arti, jam antè inventæ, *Jabal* aliquid insigne addidit: nempe, ut ne cogerentur greges semper iisdem hærere pascuis, tanquam uni glebæ addicti, sed è loco in locum migrarent pro ratione pascuorum: & ubicunque nox, aut frigus, aut cœli inclementia illis esset molesta, sub tentoriis secederent, tanquam in caulis ἀυτοκαβδάλοις, ac tumultuaria opera factis, & fabricatis. Itaque, ne *Jabali* putentur duæ artes hic adscribi: una, quod tabernacula primus fixerit, altera, quod paverit greges, *Græci* hæc duo sic conjunxerunt, Οὗτος ἦν πατὴρ οἰκούντων ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων, *Is pater pecuariorum fuit sub scenis habitantium.* Et Interpretum *Arabum* unus, quem in *Suecia* vidi manu-scriptum,

وهو اول السكان في الخيم الذي لرعاة الغنم *Is primus fuit habitantium in tabernaculis, quæ habent pastores gregum.* Et *R. Selomo* in hunc locum, *Is primus fuit, qui pecudes pavit in locis desertis: &, sub tentoriis degens, loca mutabat pro ratione pascuorum gregis sui; ita ut pascuo* (id est *pabulo*) *in uno loco, consumpto, in alio loco figeret tabernaculum suum.* Inde *Esaias*, ubi suprà, durationem suam à se translatam fuisse queritur, *ut tabernaculum pastoris.* Et *Hebræum* רעה non solum *pascere* significat, sed & *errare*, seu *divagari*, quomodo greges solent pascuorum causa. Sic *Num.* 14. 33. *Et filii vestri erunt* רועים *pascentes in deserto quadraginta annis. Pascentes*, id est,

est, *errantes*. *Jonathan* טעיין vertit: & *Arabs* in majoribus *Bibliis* تايهين : & Hieronymus *vagi*: omnes eodem sensu. Et *R. Selomo* in hunc locum observat ad morem pastorum alludi, qui uno loco stare non solent, sed transferre tabernacula. Hujus porrò instituti primus auctor, *Jabal*, *Ethnicis* non videtur fuisse prorsus ignotus. Alibi notavimus *Jod* initiale non rarò deficere, ut cum dicitur עבור *avor*, pro יעבור *jaavor*, *Es*. 28. 15. עשה *ase*, pro יעשה *jaase*, 1 Sam. 20. 2. אר *or*, pro יאר *jeor*, Amos 8. 8. בול *bul*, pro יבול *jebul*, *Es*. 44. 19. & Job. 40. 15. Et *Phœniciè* רוד *rod*, *draco*, pro ירוד *jarod*; unde *Rhodi* insulæ nomen. Et apud *Arabes* nonnunquam قحطان *Kahtan* pro يقطان *Jaktan*, quem pro conditore, agnoscunt. Eodem exemplo בל *Bal*, pro יבל *Jabal*, dici potuit, &, addita terminatione, inde fieri *Bales*, vel *Pales*, pastorum Deus. Deam plerique faciunt, & genere Fœminino appellant. Sed alii, in quibus *Varro*, Masculino, ut notat *Servius* ad librum tertium *Georgicorum*.

Ad pastorum tabernacula caulæ pertinent, quas *Hebræi*, quantum memini, quinque appellant nominibus, sed diversæ rationis. I. Primum esto גדרה *gedera*, *septum*; unde Plurale גדרות *caulæ*, & גדרות צאן *caulæ ovium*, *Num*. 32. 16. 24. 36. & 1 *Sam*. 24. 4. & *Sophon*. 2. 6. Unde גדרות, *Gaderoth*, urbs in tribu *Juda*, 2 *Par*. 28. 18. à caulis dicta, ut *Græcè* Αὐλὶς. Et *Gadium* priscum nomen, Γάδειρα, à *Phœnicibus* inditum, *Hesychius* explicat περιφράγματα, & SEPTUM *Plinius*, *Solinus*, *Avienus*, *Isidorus*. II. Secundum דבר *dober*, Mich. 2. 12. *Congregando congregabo residuum* Israëlis: *simul ponam illum*, *ut oves* Botsræ, *ut gregem in medio* הדברו *caulæ suæ*. Nempe verbum *Hebræum* דבר non solum *loqui*, & *dicere*, sed & *ducere* significat, quia homines ducuntur, & reguntur sermonibus,

Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Hinc *Psal*. 18. 48. וידבר *Et deducet populos sub me*, id est, *mihi subjiciet*, quod in *Chaldaismo* frequens. Inde דבר *dober*, primò *ductus*, ut *Es*. 5. 17. *Pascent arietes* כדברם *secundum ductum suum*, id est, *prout duci solent*. *Vulgata* non malè, *juxta ordinem suum*. Secundò *caula*, *in quam aguntur pecora*. Verisimile est idem verbum in usu fuisse inter *Pœnos*, atque illud in animo habuisse *Augustinum*, quoties *Synagogam* definit *pecorum congregationem*, ut ab *Ecclesia* distinguat, in quam homines convocantur; *quia convocari*, inquit, *magis hominibus congruit*, *congregari autem magis pecoribus*. Vide illum in expositione *Epistolæ* ad *Romanos*, & in *Psalmum* Octogesimum primum. III. Tertium *caulæ* nomen est מכלה *micla*, Hab. 3. 17. *Ovem abscidit* hostis ממכלה *ab ovili*. Contractum est ex מכלאה, unde Plural. מכלאות. Sic *Psal*. 50. 9. *Non accipiam è domo tua juvencum*, *nec* ממכלאותיך *è caulis tuis hircos*. Et *Psal*. 78. 70. *Et elegit* David *servum suum*, & *assumpsit eum*, ממכלאות צאן *è caulis ovium*. Radix כלא *cala*, est *claudere*: unde deducitur *Græcum* κλείω. IV. Quartum נוה *naue*, ut 2 *Sam*. 7. 8. *Te sumpsi* מן הנוה *ex caula à tergo ovium*. *Es*. 65. 10. *Et erit* Saron לנוה צאן *in caulam gregis*, id est, *in caulas*. Jerem. 33. 12. *Et in omnibus civitatibus ejus* נוה רועים מרבצים צאן *caula pastorum stabulantium* oves. Ezech. 34. 14. *In bono pascuo pascam eos*, & *in montibus celsis* Israëlis *erit* נוהם *caula*, vel *pascuum eorum*. Plurale Masculinum נוים Jerem. 23. 3. *Et reducam eas* על נויהן *ad caulas suas*. Et Fœmininum נות Sophon. 2. 6. נות כרות רועים *caulæ effossionum pastorum*, id est, *caulæ à pastoribus effossæ in cryptis subterraneis ad vitandum Solis æstum*. Quale *Polyphemi* antrum fuit, in quo

— μηλ', οἷές τε, καὶ αἶγες ἰαύεσκον,

pecora, *oves* scilicet, & *capræ dormiebant*. Pro נוות plerumque נאות scribitur, ut *Psal*. 23. 2. בנאות דשא *in caulis*, vel *in pascuis herbidis faciet ut recubem*. Et Jerem. 25. 37. *Excidentur* נאות השלום, *caulæ pacis*, id est, *pacatæ*. Et נאות מדבר, *caulæ deserti*, *Psal*. 65. 13. *Jerem*. 9. 10. *Joël*. 2. 13. Radix נוה *nava*, habitare, *Græcè*, ναίειν. V. Denique מרבץ *marbets*, vel רבץ *rebets*, est *cubile ovium*, à Verbo רבץ. *Arabicè* ربض quo propriè significatur *ovem in pectus procumbere*. Nam de camelo dicitur برك, & de ave جثم. Ita *Arabes*. Tamen *Hebræi* id non observant. Nam רבץ de feris dicitur *Sophon*. 2. 15. de leone *Gen*. 49. 9. *Psal*. 104. 22. *Ezech*. 19. 2. de pardo *Es*. 11. 6. de ursa *Es*. 11. 7. de thoe *Es*. 13. 21. de dracone *Es*. 35. 7. de crocodilo *Jerem*. 29. 3. de bove *Es*. 11. 7. & 27. 10. & 65. 10. de hœdo *Es*. 11. 6. de asino *Gen*. 49. 14. *Exod*. 23. 5. *Num*. 22. 27. de ave *Deut*. 22. 6. Sed de ovibus, & pastoribus, frequentius: ut *Gen*. 29. 2. *Ecce puteum in agro*, & *ibi tres ovium greges* רובצים עליה *ad eum recubantes*. Et Psal. 23. 1. 2. *Dominus pastor meus est*, &c. *In caulis herbidis* ירביצני, *facit*, *ut recubem*. Cant. 1. 7. *Indica mihi ubinam pascas*, איכה תרביץ *ubinam recubare facias*, supple *oves tuas*, *circa meridiem*. Es. 13. 20. *Et pastores* לא ירבצו שם *non facient ibi recubare*, supple *oves suas*. Jer. 33. 12. *Et in omnibus civitatibus ejus caula pastorum* מרבצים צאן *facientium ut oves recubent*. Et 50. 6. *De monte in collem abeunt* (oves errantes) שכחו רבצם *oblitæ sunt cubilis sui*. Ezech. 25. 5. *Redigam* Ammon למרבץ צאן *in cubile ovium*. Et 34. 14. שם תרבצנה *Ibi recubabunt oves in bono pascuo*. Et versu 15. ואני ארביצם *Et ego eas recubare faciam*. Sophon. 2. 14. de *Ninive*, ירבצו *Recubabunt in medio ejus greges*. Itaque מרבץ *Hebraicè* ferè idem est, quod *Græcè* κλίσις, id est, ἔπαυλις, ἀπὸ τοῦ κλίνεσθαι ἐν αὐτῇ τὰ θρέμματα, *stabulum*, *ita dictum*, *quod in eo recubent pecora*. Ita *Hesychius*. Neque aliud κλισίον, quod idem exponit προβάτων, καὶ βοῶν στάσιν, *ovium*, & *boum stabulum*. Sed κλείσιον scribit *Suidas*, tanquam à κλείω. Sic esset מכלאה, non מרבץ.

CAPUT QUADRAGESIMUM QUINTUM.

De Ovium balatu, lacte, lana, & partibus cùm externis, tum internis, quæ in Scriptura memorantur.

Ovium propria, & *partes*, *quæ in Scriptura memorantur*. *Balatus*, 1. קול vox, *dicitur*. 2. שריקות sibili, *ut in* Arriano *barritus elephanti*. 3. פעה *est balare*, *quod de parturiente dictum* Es. 42. 14. *Similis* κατάχρησις *etiam in aliis linguis*. *Adipis esus sub pœna mortis in Lege prohibitus*. *Ad hanc Legem exceptiones*. *Vox* פדר peder, *variè reddita*. *Propriè est* adeps à carne separatus, *quo tectæ victimæ facilius consumuntur*. *Agni* מחים, *id est*, μεμυελωμένοι, medullati, *seu* pingues; *quod ex* Arabismo *probatur*. *Veteres multò aliter*. *Multa de lactis ovini & caprini præstantia*. *Butyrum ex eo pinguissimum*, *quod* Galenum *latuit*. *Butyri vox quàm inepta*. *Hujus usus ex* Barbaris *ad* Græcos *serò devenit*. *Cur* Hebræis חמאה. Agnus subrumus, *Hebræis* agnus lactis. *Conjecturæ in locum* Sirachidis. *Lana ovibus pro pilo*. *In ea quatuor observanda*. *Lana frequentius alba*. *Quomodo nix lanæ similis*, Psal. 146. 16. *In lana* צחר *quis color*. *Candor summus videtur in rubrum inclinare* חום *chum*; fuscus. Arabibus, & Ægyptiis *voces similes*. נקוד nakod

kod, στικτὸς, compunctus; *color in equis, cervis, hyænis, pardis, cenchrite, dracone,* &c. קרוח *non significat* excornem, *ut volunt, sed* maculosum. Παντὸς, *quid propriè.* טלוא *talu*, magnis maculis aspersus, *ut* נקוד *nakod*, parvis. רקוע maculis albis insignis, *ut* ابلق *&* διάλευκ@. Salmasius *notatus.* עקוד akod, λευκόπυς. *Quomodo idem* Chaldaicè, *&* Arabicè. ברוד *barud*, grandinatum *non significat, sed* rubro & albo distinctum. Borda, *quæ vestis.* ربدا rabda, *in capris, quis color. Galangæ color. Tonsionis dies solennes, & convivales.* גזז gazaz, Schindlero, *non est* tondere, *sed* vellere. *Olim lana vellebatur. Capilli quoque in luctu. Imò* גזז *est* tondere; *quod multis probatur.* גז pratorum tonsio. *Lapides* גזית. Lana *à* laniando *non fit, sed à* Græco λῆν@. *Lanam vellendi mos* Romæ, *nec in* Græcia, *nec in* Judæa. Πέκειν tondere, *non* vellere. גזז *propriè* κείρειν. *Comarum tonsio in luctu tam recepta, quam vulsio.* Πριαμωθῆναι, Priami more radi. *Sponsæ dentes cur conferantur cum grege tonsarum ovium,* Cant. 4. 2. *Agni in vestitum, lanæ ratione, non pellis,* Prov. 27. 26. *Lanæ primitiæ Deo datæ. Quomodo lumbi pauperis diviti munifico benedicant. Quædam* Paulus *habet tanquam ex* Mose, *quæ in eo non leguntur.* Characmoba *ubi.* Ptolemæus *emendatus.* Prov. 31. 13. *cur pro* דרשה Græci *habent* μηρυομένη. *Quid* Arabicum ذر. *In* Hesychium *conjectura.* Ezech. 27. 18. vinum Chelbon, *id est*, ex Chalybone, *quod eximium fuit.* Plutarchus *&* Suidas *emendati.* Vinum Chelath. *Lana* מילת, *id est*, Milesia. *Oves pellitæ, Hebr.* מכבנין. *Origo vocis,* שעטנז. *Lanæ & lini mixtio vetita.* כלך calch, *vel* כולכא colcha, *Hebr.* τὸ πίννινον ἔριον, *id est*, pinnæ, *seu* conchæ margaritiferæ lana, *quod pluribus probatur.* Aristoteles *emendatus.* Βρύττοι, *marini echini genus*, unde βρυττίνη ἀμοργὸς. *Marinum vellus aureum.* Πιννινότριχα πρόβατα. *Ex marino vellere comæ adscititiæ. Indidem ellychnia, chlamydes, marsupium*, &c. Procopius *emendatus.* Persis *&* Arabibus *quid sit propriè* chaz, *vel* kaz. *Vir doctissimus notatus. Pinnici frequens piscatio in* Indiæ Colchis, *hodie* Cochin, *unde* Hebræis *vellus marinum* כולכא colcha, *dictum.* Aristoteles *emendatus. Cur* margaritæ *Hebr.* פנינים peninim, *& vulgò* perlæ. *Cur lanæ & lini mistionem Deus prohibuerit.* Josephus *notatus. Laneæ vestes quando Sacerdotibus interdictæ. Quid sit* cingi ביזע in sudore *Ezech.* 44. 18. *Ægyptiis Sacerdotibus nonnisi lineæ vestes, & quorsum. Lana* ζητόβροτ@. *Lepra in lana qualis. Lepra* ממארת, *id est*, aspera, *&* acerba. *Aliæ interpretationes. Conjectura in locum* Levit. 13. 55. *Lobus auris in ove* בדל, *in homine* תנוך, *cur* Græcè λοβὸς, *Latinè* lanna, *vel* lamna. *Cauda* אליה *quàm gravis, & quanti pretii in Oriente. Huic plostella supponi. De tali cauda egisse* Mosem; *quod nondum observatum. Probatur* עצה *esse* coccygem. יותרת jothereth, *non est* membrana tenuis, quo tegitur jecur, *ut contendit* Fullerus; *sed* maximus loborum hepatis, in quem incidit vesica fellis. *Explicatur locus* Jonathanis *de diaphragmate* Exod. 29. 13. *Jecur prope diaphragma.* יותרת trapeza Rabbinis, *ut* τράπεζα Græcis. *Conjectura in locum* Hesychii. *Cur* reticulum *reddat* Hieronymus. Omentum *cur* Hebræis מכסה. *Hujus in sacris usus.* Hesychius *emendatus.* Persæ *solum omentum Diis offerebant.* Omento *ab* omaso *nomen non est.* Renes *cur* Hebræis כליות, *&* טוחות. *Renes pinguissimi, maximè in ovibus.* Aristoteles *emendatus. Gula* Meruanis קבה marsupium in lactentis pecoris intestinis, in quo lac coagulatur. Græcè ἔνυστρον, *vel* ἤνυστρον, *de cujus situ disputatur. Ratio nominis.* Χεληνίων, *vel* χελώνιον, *quid* Græcè. Stephanus *notatus.* Mosis χελώνιαι, Deut. 34. 17. *Quid propriè sint* כסלים. *Variæ sententiæ. Probatur esse* lumbos. *Ex* כסל *factum* ἰξὺς, *id est*, lumbus. *Alii aliter reddunt, sed perperam.* Boderianus *notatus.* Lumbi *quomodo aliter* Hebræis. Homero *junior* Hesiodus. Hebræum TSADE, Arabes, Æthiopes, *&* Chaldæi *in* KOPH *mutant*, Lumbi *à firmitate* מתנים *dicti.*

Ovium in Scriptura memorantur קול *balatus.* 1 *Sam.* 15. 14. שריקות *sibili*, Jud. 5. 16. בשר *caro*, Exod. 12. 8. דם *sanguis*, Exod. 12. 7. חלב cheleb, *adeps*, Gen. 4. 4. פדר peder, *adeps* etiam, sed *à carne separatus*, ut in ignem injiciatur, *Levit.* 1. 12. & 8. 20. עצמות *ossa*, Exod. 12. 46. מוח *medulla*, Ps. 66. 15. & Es. 5. 17. חלב chalab, *lac*, Deut. 32. 14. גז *vellus*, Deut. 18. 4. צמר *lana*, 2 *Reg.* 3. 4. & è lanæ coloribus לבן *albus*, Gen. 30. 35. צחר *candidus*, vel *rutilus*, Ezech. 27. 18. חום *fuscus*, Gen. 30. 32. *Varii* quoque, & *mixti*, ut נקוד, & טלוא, & עקוד, & ברוד, Gen. 30. & 31. Et in partibus dissimilaribus externis ראש *caput*, Levit. 1. 12. אזן *auris*, & בדל אזן *lanna*, seu λοβὸς ὠτὸς, *lobus auris*, Amos 3. 12. קרנים *cornua*, Gen. 22. 13. & Dan. 8. 4. לחיים *maxillæ*, Deut. 18. 3. חזה *pectus*, Exod. 29. 26. צד *latus*, Ezech. 34. 21. כסלים *lumbi*, Levit. 3. 10. עצה *coccyx*, Levit. 3. 9. אליה *cauda*, Exod. 29. 22. זרוע *humerus*, Num. 6. 20. שוק *femur*, Exod. 29. 22. כרעים *crura*, Exod. 12. 9. פרסים *ungues*, Zachar. 11. 6. Et in internis partibus כבד *jecur*, Exod. 29. 22. יותרת הכבד *maximus jecoris lobus*, qui & τράπεζα seu *mensa*, ibidem. מכסא *omentum*, Levit. 9. 19. כליות *renes*, Exod. 29. 22. קבה *ventriculus*, vel *ventriculi pars*, quæ *Græcis* ἤνυστρον, *in qua lac coagulatur*, Deut. 18. 3. קרב *exta*, Exod. 12. 9. & 29. 22. In quibus ea tantum edisseremus, quæ habent aliquid obscurum, aut observatu dignum.

Ovium *balatus*, & boum *mugitus*, 1. generale nomine קול *vox* dicitur; ut 1 *Sam.* 15. 1. *Quænam est vox ovium illarum in auribus meis, & vox boum, quam ego audio?* 2 שריקות *sibili*, ut in Cantico *Deboræ* Jud. 5. 16. לשמוע שרקות עדרים *ad audiendos sibilos gregum.* Quod in illo carmine si quis miratur, in quo

--- *per audaces nova dithyrambos*
Verba ---

devolvit mulier θεόπνευς@, sciat etiam in soluta oratione *Græcos* sic loqui. Elephantorum enim *barritus*, qui à sibilo non minùs distat, quàm *balatus* ovium, appellatur tamen *sibilus* in his *Arriani* libro quinto, ubi de *Pori* elephantis, Ὡς δὲ καματηρά τε ἦν τὰ θηρία, καὶ οὐκέτι αὐτῷ (lege αὐτῶν) ἐῤῥωμέναι αἱ ἐκδρομαὶ ἐγίγνοντο, ἀλλὰ συριγμῷ μόνον διαχρώμενα. *Fessis autem belluis, cùm illarum incursus validi amplius non essent, sed sibilo solùm uterentur.* 3. פעה est *balare*, ut געה *mugire*, tam *Hebræis*, quam *Chaldæis*, & *Syris.* Unde secundus libri *Esther Paraphrastes*, capitis primi versu secundo, תורין געיין אריותא נהמין דובין חטפין אמרין פעיין *Boves mugiebant, leones rugiebant, ursi uncabant, agni balabant.* De parturientis ejulatu ita usurpatur *Es.* 42. *vers.* 14. כיולדה אפעה *ut parturiens ejulabo.* Sed brutorum propriæ voces sæpe ad homines transferuntur, adeoque illa ipsa *balandi* vox. *Varro*, *Rust.* lib. 2. cap. 3. *Cui* Cossinius, *Quoniam satis balasti, inquit, O* Faustule *noster.* Et *De lingua Lat.* lib. 6. *Cæcilius*, *Tantam rem dibalare ut pro nihilo*

hilo habuerit. Aristophanes in *Vespis* Scena, Καὶ μὴν

Τὰ δὲ (παιδάρια) συγκύπτοντ' ἅμα βληχᾶται.

Puerculi verò inclinati simul balabant. Nicander in *Alexipharmacis*, de eo, qui bibit toxicum,

Αὐτὰρ ὁ μηκάζει μανίης ἄπο μυρία φλύζων,

Is autem præ insania balat, sexcenta deblaterans. Atque illud ipsum *blaterandi* verbum de ariete usurpat auctor carminis *De Philomela*,

Blaterat hinc aries, hinc pia balat ovis.

Alii à camelo sumptum putant. Festus, *Sed & camelos, cum vocem edunt*, blaterare *dicimus.* Sic μυκᾶν *mugire*, quod boum est, apud *Aristophanem Baccho* ita tribuit πανδοκεύτρια in *Ranis*, Actûs secundi Scenâ quartâ,

Ἔβλεψεν εἰς ἐμὲ δριμὺ, κἀμυκᾶτό γε,

Me torvè intuebatur, & mugiebat. Ut *Homerus* de *Xantho*, *Iliad.* φ'.

--- μεμυκὼς ἠΰτε ταῦρος,

tauri instar mugiens. Quale apud *Varronem*, ubi suprà, illud *Ennii*,

--- *clamore bovantes.*

Item; *Tibicina maximo labore mugit.* Quid si *Hebræis* vetustioribus פעה idem fuerit, quod *Arabibus* ثغا quod non simpliciter *balare* sonat, sed *balare inter pariendum?* *Alcamus*, الثغا ضعف صوت الغنم والظبا والغيرها عند الولادة *Tsagha, duplicatio balatûs ovis, aut capræ, & similium in partu.*

De carne, & sanguine, & ossibus si quid dicendum occurrit, rejiciemus in caput *De agno paschali.* In adipe hoc turbat, quod quandoque omnis adeps *Judæis* videtur interdici, ut res Deo sacra, & devota. Ita enim habetur *Levit.* 3. 16. *Omnis adeps Domini erit.* Et versu decimo septimo. *Nullum omnino adipem, nec sanguinem comedetis.* Et *Levit.* 7. 23. *Non comedetis ullum adipem bovis, aut ovis, aut capræ.* Et versu vigesimo quinto, *Quisquis comederit adipem ex iis pecudibus, ex quibus offertur, quod igne absumendum est, è populis suis exscindetur ille, qui comederit.* Proinde 1 *Sam.* 2. 14. 15. *Heli* Sacerdotis filiis objicitur ut crimen grave, quod victimarum carnes rapiebant, antequam adipem adolevissent. Tamen *Deut.* 32. 13. 14. populo suo Deus exsugendum concedit *adipem agnorum, & arietum è Basane, & hircorum.* Hæc ut concilientur, sciendum est *Judæis* gravem videri, & tanquam sanguine scriptam Legem, quâ esus adipis sub pœna mortis illis interdicitur. Itaque omnem lapidem movent, ut hujus Legis rigorem aliqua ex parte emolliant. Et primò id observant violatæ Legis reum esse, non qui בשוגג *per errorem*, sed qui במזיד *per superbiam* comederit, idque כזית *quantum oliva crassa est.* 2. Non omnem omnino adipem prohiberi, sed solum bovis, ovis, & capræ; quæ tria animalia *Levit.* 7. 23. 25. Deo offerebantur. 3. Prohiberi sub pœna mortis adipem, quo teguntur exta, renes, & ilia, quem adoleri jubet Deus *Levit.* 3. 9. 10. Unde analogicâ ratione concludunt, eum adipem prohiberi, qui carnem ambit, non qui in media carne latet: unde natum hoc Axioma, כל מקום שתמצא כי החלב תחת הבשר והבשר מקיף אותו מכל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר הרי זה מותר *Ubicunque repereris adipem sub carne, & carnem illum undequaque ambientem, ita ut non appareat, nisi caro dilaceretur, illius adipis esus concessus est.* Hæc, & alia hujus generis, habentur in *Maimonidis* Tractatu *De vetitis cibis*, cap. 7. §. 1. 5. 8. &c.

Præter adipis vulgare nomen (חלב *cheleb*) est & alterum פדר *peder*, *Levit.* 1. 8. 12. & 8. 20. ubi de bove, hœdo, & agno, vel ariete res est, quod multis interpretibus crucem figit. Et è recentioribus *Pagninus* quidem *adipem* exponit, & Castellio *sebum*: sed Junius *intestina*, Schindlerus *diaphragma*, Mercerus *truncum corporis, dempto capite, & cruribus* (quod *Arabes* جلمة *gelema* vocant, & *Itali busto*) Munsterus *reticulum illud, quod super hepar positum invenitur.* Nec minus incerti veteres, in quibus *Jonathan* גוף, id est, *corpus*, exponit; Hieronymus *ea omnia, quæ jecori adhærent*, Levit. 1. 8. 12. *Arabs Parisiis* editus, قصبة *fistulam*, nempe jecoris, id est, venam cavam, & portam, quæ vocantur ἡ ἥπατος ἡ σύριγξ, *fistula jecoris*, ab *Hippocrate* libro *De nat. muliebri*, & passim. Sed plerisque פדר *peder*, est *adeps.* *Græci* enim στέαρ hic habent. *Syrus* quoque, & *Onkelos* תרבא, & *Arabs Erpenianus* شحمة & *Hebræi* recentiores חלב, id est, *adipem.* Quomodo etiam *Talmudici* sæpe usurpant: ut in *Thamid*, cap. 4. fol. 65. a. & in *Cholin*, cap. 2. fol. 27. a. b. locis, nisi fallor, decem. Itaque etiam ex iis, qui aliter accipiunt, nonnulli in hæc castra transeunt. Sic idem *Hieronymus*, cui *Levit.* 1. 8. 12. פדר *ea* significat, *quæ jecori adhærent*, verbum idem *adipem* exponit *Levit.* 8. 20. Et *Jonathan*, qui suprà *corpus*, in eodem loco habet *adipem* תרבא; & *Levit.* 1. 8. פריסותא דתרבא *separationem adipis.* Unde patet origo vocis. Nam פרד *parad*, est *separare.* Ergo פדר *peder*, inde factum per Metathesin (ut in כשב & כבש, חשל & חלש, אלמוגים & אלגומים) non significat *adipem* simpliciter, sed *adipem à carne sejunctum*, Lev. 3. 9. & 4. 35. ut in unum collectus & in ignem conjectus alat flammam, qua victimæ reliquæ partes citiùs & faciliùs absumantur. Quâ ipsa de causa, ut post *Talmudicos* observant *Selomo* & *Kimchius*, in victimæ capite, cum in ignem injiciebatur, היה חופה הפדר את בית השחיטה *adeps tegebat locum decollationis*, qui alioqui, tabo & sanguine diffluens, potuisset flammam extinguere. Cujus ritus vestigia sunt *Exod.* 29. 17. ubi viscera capiti, & membris, & *Levit.* 9. 20. ubi adipes victimæ pectori superponuntur. Ut *Græci*, *Jovi* sacra facientes, *Iliad.* β'. versu 423.

Μηροὺς τ' ἐξέταμον, κατά τε κνίσῃ ἐκάλυψαν,

Femora inciderunt, & adipe adoperuerunt.

A voce מוח, id est, *medulla*, מחים dicuntur *arietes*, vel *agni pingues*, quasi μεμυελωμένους, seu *medullatos* dixeris, si *medullare* sit *Latina* vox, quomodo *emedullare.* Occurrit *Psal.* 66. 15. *Holocausta* מחים *medullatorum* (agnorum) *offeram tibi cum suffitu arietum.* Et *Es.* 5. 17. *Et pascent agni arbitratu suo*, וחרבות מחים גרים יאכלו *& solitudines medullati* (arietes) *peregrini depascentur.* Septuaginta pro מחים גרים legerant מחוים כרים & reddiderant τὰς ἐρήμους τῶν ἀπαλειφομένων ἄρνες φάγονται, *deserta eorum, qui deleti sunt, agni comedent.* Sed ἀπαλειφομένων, mutatum est in ἀπειλημμένων, id est, *eorum, qui capti sunt.* Quamvis neutro modo legerit *Arabs* Interpres, qui versionem suam ex *Græca* expressit. Is enim habet خربات المتهددين id est, τὰς ἐρήμους τῶν ἀπειλουμένων, *deserta eorum, qui minis territi sunt.* Rursus *Syrus* multò aliter, nempe ܘܚܘܪܒܐ ܕܡܬܒܢܝܢ *vastitates* (id est, *ruinas*) *quæ restauratæ sunt.* Ac si מחים fiat à Verbo חיה, quod *restaurare* significat. *Nehem.* 4. 2. & 1 *Par.* 11. 8. Sic in obscuro loco Interpretes non semel cespitârunt. Sed מחים id omnino est, quod diximus. Atque ita intelligunt *Hebræi* ferè omnes. *Kimchius* in *Psalmos*, מחים *est nomen formatum à* מוח, *id est, medulla, quasi dicat,* כבשים בעלי מוח ושומן *arietes medulla & adipe refertos.* Et *R. Selo-*

Selomo שמונים, *pingues*. Et *Aben Ezra* כבשים שמונים בעלי מוח, *arietes pingues medullâ plenos:* Et idem in *Esaiam*, הם הכבשים השמונים שיש בהם מוח *Sunt arietes pingues, in quibus est medulla.* Et in Lexico *Kimchius*, מחים הטלאים והכבשים שמונים *Medullati sunt agni, & arietes obesi.* Nota eamdem Phrasin in usu esse apud *Arabes*. A quibus à Nomine مخ *much*, quod *medullam* significat, مخيخة *machicha*, id est, *medullata*, dicitur *ovis pinguis*. Et inde Verbum امخ *amaccha*, *medullavit*, de ove, quę pinguescit. Utrumque me his verbis docuit *Alcamus*, شاه المخيخة شمينة *Ovis medullata*, *id est, pinguis.* Item, امخت الشاه سمنت *Ovis medullavit, id est, pinguis evasit.* Ibidem, الهملاج *Albimlag* est شاه لا مخ فيها لهزا لها *ovis, quæ propter maciem suam medulla caret.* Et الزاهق السمين الممخ من الدواب Zahik, *id est, pinguis, medullatus, de jumentis.* Sed & *Poëta Iliad.* χ', ut *Astyanactem* molliter vixisse doceat, dum pater *Hector* in vivis fuit,

> Μυελὸν οἶον ἔδεσκε, καὶ οἰῶν πίονα δημὸν,
>
> *Solum adipe agnino vixit, pinguique medulla.*

Lac ovillum in Scriptura commendatur plusculis locis. Sic *Deut.* 32. *vers.* 13. 14. *Sugendum ei dedit mel è petra, & oleum è silice petræ: butyrum vaccæ, & lac ovium, cum adipe agnorum.* Et *Esa.* 7. *vers.* 21. 22. *Et fiet in die illa, ut si quis buculam unam alat, & duas oves, præ copia lactis, quod proveniet, butyro vescatur.* Et *Ezech.* 34. *vers.* 2. prout legerunt veteres, & quidem rectè, ut puto, *Lac (ovium) comeditis, lanam induitis*, &c. Et 1 *Cor.* 9. *vers.* 7. *Quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit?* Quæ eadem loca etiam possunt ad capras pertinere, quæ faciunt partem gregis, & continentur sub *Hebræo* צאן, quo hic utuntur Sacri Scriptores. Proinde *Solomon* de caprino lacte specialius *Prov.* 27. *vers.* 27. *Sufficiet lac caprinum in cibum tuum, & in cibum tuæ domûs, & in ancillarum tuarum victum.* Et de utroque lacte multa veteres. Sic *Philosophus* (*Problem.* Sect. 10. §. 6.) quærit, Διά τι αἶγες μὲν, καὶ πρόβατα ἀμέλγονται πλεῖστον γάλα, οὐ μέγιστον σῶμα ἔχοντα; *Cur capris, & ovibus mulgeatur plurimum lactis, cum corpore non maximo sint?* Varro *De re rustica* lib. 2. cap. 11. *Lac est omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium maxime alibile; & id ovillum, inde caprinum.* *Columella* lib. 8. cap. 11. *Casei, lactisque* (ovilli) *abundantia non solum agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas jucundis & numerosis dapibus exornat. Quibusdam verò nationibus, frumenti expertibus, victum commodat. Ex quo* Nomadum Getarum*que plurimi* γαλακτοπόται *dicuntur.* *Plinius* lib. 28. cap. 9. *Stomacho accommodatissimum lac caprinum, quoniam fronde magis quam herba vescuntur: bubulum medicatius: ovillum dulcius, & magis alit.* Plura vide apud Medicos, *Dioscoridem*, *Galenum*, *Aëtium*, *Rufum*, *Æginetam*, *Avicennam*, *Abenbitarem* &c. quorum loca de utroque hoc lacte hic describere non putavi esse operæ pretium. Tantum ad *Esaiæ* locum, quo butyrum tam ex ovillo, aut caprino, quam ex bubulo lacte fieri asserit, observandum est, veteres id ipsum statuere disertis verbis. *Dioscorides* lib. 2. cap. 65. alias 66. Βούτυρον σκευάζεται καλὸν ἐκ τοῦ λιπαρωτάτου γάλακτος· τοιοῦτον δέ ἐστι τὸ προβάτειον· γίνεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ αἰγείου, ἐν ἀγγείοις κινουμένου τοῦ γάλακτος, καὶ χωριζομένου τοῦ λίπους. *E lacte pinguissimo probatum fit butyrum, quale ovillum est. Fit etiam ex caprino, agitato in vasis lacte, donec pingue separetur.* *Plinius* ubi suprà; *E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatissimus cibus, & qui divites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen, pinguissimum ex ovibus. Fit & ex caprino, sed hyeme calefacto lacte, æstate expresso tantum, crebro jactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, alias præligato.* *Serapion* cap. 457. *Butyrum accipitur ex lacte caprarum, vaccarum, & ovium.* *Galenus* quoque lib. 10. *Simplic.* juxta *Arabicum* exemplar, ex quo *Abenbitar* citat capite زبد seu *De Butyro*, الزبد يستخرج من البان الضان والبان البعز والبان البقر يضرب من المخض *Butyrum exprimitur ex lacte ovis, & ex lacte capræ, & ex lacte bovis, per verberationem ex lactis agitatione.* Quod esset *Galeno* dignius; quam quę in *Græco* textu habentur: Θαυμάζω δὲ ὅπως ὁ Διοσκορίδης ἐκ προβατείου φησὶν αὐτὸν καὶ αἰγείου τὴν γένεσιν ἔχειν· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ βοείου τὸ φάρμακον τοῦτο γιγνόμενον οἶδα, καὶ διὰ τοῦτο νομίζω καὶ βούτυρον καλεῖσθαι. *Miror autem, quomodo* Dioscorides *ex ovillo & caprino lacte illud confici dixerit: ego enim ex bubulo hoc pharmacum fieri novi, ac proinde butyrum vocari puto.* Ex quibus *Galenum* apparet ignorasse, quod hodiè nemo est qui nesciat, butyrum etiam exprimi ex ovillo, & caprino lacte: & ideò solum bubulum admisisse; quia *butyri* nomen *à bove* sumptum est, quæ ratio valde infirma est. Neque enim necesse fuit, ut *Græco butyri* nomine includerentur pecora omnia, ex quorum lacte elicitur. Sufficit à bove denominari, qua utplurimum fit ex bubulo. Sed aliud in hoc nomine meritò desideramus, quod à caseo sumptum est. Βούτυρος enim ad verbum est *bovinus caseus*. Butyrum porro à caseo plurimum differt. In lacte enim tres substantiæ sunt, ut *Medicorum* filii observant: ἡ τυρώδης, unde caseus; ἡ ὀῤῥώδης, unde serum; & ἡ λιπαρὰ, unde butyrum. Quæ tres lactis substantiæ cùm sint naturâ prorsus distinctæ, non debuit ἡ λιπαρὰ in *butyri* nomine confundi cum τῇ τυρώδῃ. Sed *Græci* hic ideò minus accurati fuêre; quia butyri cognitio, & usus ad eos serò devenit, nec nisi per barbaras nationes. Itaque cum casei, & lactis, *Homerus*, *Theocritus*, *Euripides* in *Cyclope*, & *Poëtarum* alii meminerint sexcentis locis, βούτυρον ne semel quidem nominârunt, quod meminerim. *Aristoteles* quoque de lacte & caseo multa habet insignia, *Hist. anim.* lib. 3. cap. 20. & 21. de butyro ne γρῦ quidem, nisi quis ad butyri descriptionem putet hæc pertinere, Ὑπάρχει δὲ ἐν τῷ γάλακτι λιπαρότης, ἣ καὶ ἐν τοῖς πεπηγόσι γίνεται ἐλαιώδης. *Inest lacti pinguedo quædam, quæ, cum concretum est, fit oleosa.* Quomodo in *Hecatæo* butyrum intelligunt, cum *Pæonas* ungi dicit (a) ἐλαίῳ ἀπὸ γάλακτος, *oleo ex lacte*, supple *expresso*. Utut sit, vel inde apparet *butyri* nomen tum temporis nondum fuisse in usu, adeoque nec rem ipsam, nisi inter barbaros. Cùm rem, & nomen *Orientales* usurpaverint ab omni ævo. Ita *Gen.* 18. *v.* 8. *Abraham* Angelis ad cœnam invitatis obtulit חמאה וחלב *butyrum, & lac.* Et *Deut.* 32. *v.* 14. Deus populo suo largitur inter cętera חמאת בקר *butyrum vaccarum, & lac ovium.* Et *Jahel* offert *Sisaræ lac, & butyrum*, Jud. 5. v. 25. *Davidi* quoque, à filio pulso, viri boni butyrum afferunt, & caseos bubulos, 2 *Sam.* 17. *v.* 29. Plura vide *Job.* 20. *v.* 17. & 29. *v.* 6. *Psal.* 55. *v.* 22. & *Prov.* 30. *v.* 33. ubi obiter butyri conficiendi ratio à *Solomone* sic docetur, מיץ חלב יוציא חמאה *Expressio lactis educit butyrum.* Pro quo *Syrus* ܡܢ ܫܘܡܢܗ ܕܚܠܒܐ ܢܦܩ *Ex pinguedine lactis egreditur butyrum.* Cur *Hebraicè butyrum* vocetur חמאה *chemea*, ex *Arabibus* discere est, apud quos خما *chama*, de lacte, *spissum & concretum esse* significat, nempe *in butyri modum.*

(a) *Athenæus lib.* 10. *c* 14.

Tamen *Arabicè* خماة *chemah* pro *butyro* non occurrit, sed زبد *ſpuma*, vel سمن *pinguedo*.

A lacte matris, quem exſugit agnus ſubrumus, vocatur *Hebraicè* טלה חלב *agnus lactis*. Sic 1 *Sam*. 7. *verſ*. 9. *Et cepit* Samuël *agnum lactis* (id eſt, *lactentem*) *unum*, *quem Domino totum obtulit in holocauſtum*. *Græci* habent ἄρνα γαλαθηνόν. Unde *Sirachides* de *Samuële*, capitis quadrageſimi ſexti verſu decimo ſexto, *Et invocavit Dominum*, &c. ἐν προσφορᾷ ἀρνὸς γαλαθηνοῦ, *in oblatione agni lactentis*. Pro quo *Vulgatus*, *in oblatione viri inviolati*, id eſt, ἀνδρὸς ἀληθινοῦ, quomodo illum legiſſe puto. Certè ἀνδρὸς pro ἀρνὸς legas in Editionibus *Complutenſi*, *Baſilienſi*, *Lipſienſi*, & *Pariſienſi* nupera. Sed in omnibus habetur γαλαθηνοῦ, non ἀληθινοῦ. Unde legendum conſtat ἀρνός. Quid enim eſſet ἀνδρὸς γαλαθηνοῦ?

Lana, *Hebræis* צמר, in ovillo pecore id ipſum eſt, quod in aliis pili. Hinc 2 *Reg*. 3. *v*. 4. אלים צמר, pro בצמר, *Arietes* cum *lana*, id eſt, *lanati*, vel *lanigeri*. Nam, ut ovis frigidiſſimum, ita veſtitiſſimum eſſe animal voluit Deus. Quamvis non tam ſibi, quam nobis lanam gerat, unde *Poëta*,

Sic vos non vobis vellera fertis oves.

In lana ex Sacris Scriptoribus quatuor hæc obſervanda ſunt, color, tonſio, uſus, & corruptio. Et color quidem eſt multiplex, ſed albus maximè vulgaris, proinde ſæpe memoratur. Sic *Gen*. 30. *verſ*. 35. *Et quidquid fuit album*, nempe in *Jacobi* pecore. *Eſa*. 1. *verſ*. 18. *Si fuerint peccata veſtra ut coccinum*, *quaſi nix dealbabuntur*; *&*, *ſi fuerint ut vermiculus*, *lanæ inſtar fient*, id eſt, *æquè alba*. Dan. 7. verſ. 9. *Et veſtimentum ejus candidum ut nix*, *& capilli capitis ejus ut lana munda*. Ad quæ à *Johanne* ſic alluſum *Apoc*. 1. *verſ*. 14. Ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ, καὶ αἱ τρίχες λευκαὶ ὡσεὶ ἔριον λευκὸν, ὡς χιών. *Caput autem ejus*, *& capilli albi*, *ut lana alba*, *ut nix*. Aliter intelligunt quod habetur *Pſal*. 147. *verſ*. 16. *Dans nivem ſicut lanam*. Quidam ad uſum referunt, quia terra per hyemem nive obtegitur, tanquam veſte lanea, ne ſata corrumpat nimium frigus. Alii reſpici putant ad externam nivis ſpeciem, quæ lanam utcunque refert. In his *Theodoretus*, Γίνεται δὲ χιὼν, μαθήτε, καὶ μαλακὴ, καὶ ἐρίου κάταγμα μιμουμένη. *Eſt autem nix rara*, *& mollis*, *& lanæ glomum referens*. Et *Euſtathius* in *Dionyſium Periegetem*, pag. 91. Τὴν χιόνα ἐριῶδες ὕδωρ ἀστείως οἱ παλαιοί φασι, τοῦ σοφοῦ βασιλέως Δαβὶδ ἀφορμὴν ἐνδόντος αὐτοῖς, ὅτε εἴπῃ, Διδόντος χιόνα αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον. *Nivem aquam laneam veteres eleganter vocant*, *occaſione natâ ex ſapientis Regis* Davidis *dicto*, "*Dantis nivem ſuam ſicut lanam*. Quo eodem pertinet, quod nivem *Martialis* appellat *denſum vellus aquarum* lib. 4. *Epigr*. 3.

Aſpice quam denſum tacitarum vellus aquarum
Defluat in vultus Cæſaris, *atque ſinus*.

Sic in ſpuria illa *Alexandri* ad *Ariſtotelem* Epiſtola, *Cadere mox in modum vellerum cœperunt nives*. Nec diſſimili Metaphorâ uſus *Arnobius* libro ſecundo, *Poteſtis*, inquit, *interrogati planum facere*, *ſcientiſſimèque monſtrare*, *quid nivem in plumeas ſubaperiat cruſtulas?* Alludens, credo, ad locum *Herodoti* in *Melpomene* quo *plumarum* nomine, quibus in extrema *Scythia* oppleri aërem, & viſum præpediri *Scythæ* narrant, perpetuas nives intelligit: Ἔοικε γὰρ ἡ χιὼν πτεροῖσι. *Nix enim*, inquit, *plumis ſimilis eſt*. Et paulò poſt, Τὰ ὦν πτερὰ, εἰκάζοντας τὴν χιόνα, τοὺς Σκύθας τε, καὶ τοὺς περιοίκους δοκέω λέγειν. *Plumas igitur à* Scythis, *& vicinis gentibus dici puto*, *his nivem comparantibus*. Quale eſt, quod nives *Arabum Poëtæ* appellant *alas cœli*. Alcamus, جداف السفينة والسما بالثلج زمت بة *Alæ navis* (id eſt, *remi*) *& alæ cœli propter nivem*, *quæ ab eo decidit*. Quæ etſi afferri poſſint ad *Prophetæ* locum illuſtrandum, *Chaldæo* tamen accedo, qui, ut nivem cum lana conferri doceat albedinis ratione, *Pſaltis* verba ſic reddit, דיהב תלגא חיור היך עמר *Qui dat nivem albam ut lanam*, Quod ſequutus *Kimchius*, *Dans nivem ſicut lanam*, *id eſt*, *nivem*, *quæ alba eſt ut lana*, *ſupple alba*: *ut* Eſa. 1. v. 18. "Erunt inſtar lanæ, *ſupple albæ*. *Neceſſe autem albedinis hujus meminiſſe*, *quia albedo in nive maximè eminet*. *Et ideo cum lana confert*, *quamvis albedine lana nivi ſit inferior*, *quia in rebus terrenis nihil eſt magis album*, *cum quo nix poſſit conferri*.

Ezech. 27. *verſ*. 18. id ipſum eſt צמר צחר, ſi credimus *Syro*, & *Hebræis*, qui *lanam albam* reddunt, ut *Jud*. 5. *verſ*. 10. אתונות צחורות *aſinas albas*. Sed alii longè aliter. *Græcorum* nonnulli ἔριον στίλβον, *lanam lucidam*; vel in Plurali ἔρια στίλβα, quia legerunt צהר, pro צחר, *He* pro *Cheth*. Nam *Hebraicè* צהר *tſohar*, eſt *ſplendor*: & *Chaldaicè* צהר *tſehar*, *lucere*. Hieronymus, *lanas coloris optimi*, quod eſt generale admodum. *Aquila*, & *Theodotion*, *lanas Soor*; quaſi *Soor* eſſet loci nomen. Neque alia mens fuit τῶν ἑβδομήκοντα, qui hic habent ἔριον ἐκ Μιλήτου. Unde *Arabs* صوف من ميليطوس *lanam ex Mileto*. Nempe cum *Soor* crediderint loci nomen eſſe eximiâ lanâ nobilis, huic aliud ſubſtituendum putârunt, quod *Græcis* eſſet notius. Unde *Hieronymus*, Miletum *in* Hebraico *non habetur*: *ſed quia inde lanæ præcipuæ deferuntur*, *pro* Soor Miletum *interpretati ſunt*. *Chaldæus* item עמר מילת כבינה, *lanam Mileſiam tectam*, quod infra explicabimus, non *lanam ſericeam ſubtilem*, ut in *Bibliis* majoribus ineptè reddunt. Jam, ne lector anceps hæreat inter tot interpretamenta, ex *Arabibus* docebo quid propriè ſit צחר. In *Lexico Alcamus*, الاصحر قرب من الاصحب *Color* ashar *ferè idem*, *qui* ashab. Et أصحب *ashab*, *color* eſt *ex rubro & albo*, ſeu, quod idem eſt, *albus in rubrum vergens*. Proinde in eodem *Alcamus*, صحور ابل واتان فيها بياض وحمرة Sahur *dicitur camelus*, *vel aſina*, *in qua album eſt*, *& rubrum*, id eſt, τὸ λευκὸν ἐρυθρίζον. Quomodo candor ſummus, quodam errore viſus, videtur in rubrum inclinare. Quod non ſolum in lumine, ſed & in nive, & in cygnis *Poëtæ* deprehendunt. Inde *Horatius* libri quarti Odâ primâ,

Purpureis ales oloribus.

Et *Albinovanus*, ad *Liviam*,

--- *purpureâ ſub nive terra latet.*

Quomodo interpretor, quod *Jeremias*, *Thren*. 4. *verſ*. 7. viros vegetos, & boni habitus, rubere dicit מפנינים *plus quam margaritas*. Ita etiam lana ſummè candida potuit vocari צמר צחר, quaſi ad rubedinem vergeret.

Lanæ colori *albo*, aut *candido*, opponitur חום chum, *fuſcus* Gen. 30. verſ. 32. &c. Radix חמם *Hebræis*, & *Arabibus calere* eſt, aut *calefacere*: ſed *Arabibus* inſuper *denigrare* in Conjugationibus ſecunda, & quarta. Unde أحم acham, *niger*; حمة chumma, *nigredo*; حمم chumam, *carbo*; يحموم jachmum, *fumus*. Et *Ægyptium* CHEMIA pro *nigro*, *quod eſt in oculo*. *Plutarchus* in *Iſidi*, Ἔτι τὴν Αἴγυπτον ἐν τοῖς μάλιστα μελάγγειον οὖσαν, ὥσπερ τὸ μέλαν τοῦ ὀφθαλμοῦ χημίαν καλοῦσιν.

Sequuntur Synonyma quatuor petita ex *Geneſ*. 30. & 31. quibus *varius color* in ovibus & capris ita ſigni-

significatur, ut in singulis aliquid sit peculiare. 1. נקוד *nakod:* 2. טלוא *talu:* 3. עקוד *akod:* 4. ברוד *barud.* Et primum quidem נקוד *nakod,* στικτὸν propriè significat. Nam *Hebræis* Verbum נקד *nakad,* est στίζειν, *pungere, vel puncta adscribere in Magistrorum scriptis.* Et in ipsa Scriptura נקודות sunt *puncta* Cantic. 1. vers. 11. *Græci* Interpretes optimè στίγματα reddunt. Itaque *Labanis* gregum Epithetum נקוד, *Gen.* 31. *vers.* 32. &c. meliùs στικτὸν reddidissent, quàm ῥαντὸν, aut ποικίλον. Maximè, cum à *Græcis* στικτὰ, & κατάστικτα, id est, *compuncta,* dici soleant quæcunque animalia varia sunt, & maculosa. Sic in *Electra Sophoclis* versu 569. *Agamemnon* in *Dianæ* luco interficit

Στικτὸν κεράστην ἔλαφον, ---

compunctum cornutum cervum. Et in *Oedipode Coloneo* versu 1086. Chorus *Dianam* vocat

--- πυκνο-
στίκτων ὀπαδὸν
ὠκυπόδων ἐλάφων,

compunctorum venatricem velocium cervorum. Et in *Philoctete* versu 183. *Philoctetes* in *Lemno* insula jacet

Στικτῶν, ἢ λασίων μετὰ
Θηρῶν, ---

inter compunctas, aut hirsutas feras. In *Euripidis Iphigenia* in *Aulide* versu 220. *Eumelus,* stadium decursurus, habuit

Τοὺς μὲν μέσους ζυγίους
Λευκοστίκτῳ τριχὶ βαλιοὺς,

medios quidem jugales equos, crine albis notis compuncto varios. Oppianus *Cynegeticῶν,* libri secundi versu 178. cervorum genus describit,

Στικτὸν, ἀρίζηλον, ποταμηπόρον, ὑψικάρηνον,

compunctum, eximium, flumina trajiciens, capite arduum. Et libri tertii versu 288. miraculum se audivisse profitetur

--- περὶ στικτῇσιν ὑαίναις,

de compunctis hyænis. Nonnus etiam de *Actæone* in cervum mutato, lib. 5. vers. 321.

Καὶ στικτοῖς μελέεσσι νόθη ποικίλλετο μορφή,

Et compunctis membris adulterina variabatur forma. Et paulò post, *Actæonis* canes,

Στικτὸν ἐθοινήσαντο νόθον δέμας ἄφρονι λύσσῃ,

Compunctum devorabant falsum corpus insana rabie. Itaque apud *Pollucem* cervi habent τὸ χρῶμα ἐπίξανθον, κατάστικτον λευκοῖς γράμμασι, πλείω δὲ αἱ θήλειαι τὰ στίγματα ἔχουσι, *colorem subflavum, albis lineis interpunctum, sed fœminæ plura habent puncta.* Sic *Nicander* in *Theriacis* cenchrinem, seu miliarem serpentem describit

--- περίστικτον φολίδεσσιν,

squamis circumpunctum. Et præiverat *Hesiodus* in *Aspide* ubi στίγματα, seu *puncta,* vocat maculas in tergo draconis. Verba sunt,

Στίγματα δ' ὡς ἐπέφαντο ἰδεῖν δεινοῖσι δράκουσι
Κυάνεα κατὰ νῶτα, ---

Quædam autem veluti puncta apparere videbantur horrendis draconibus nigra super terga. Ubi *Scholiastes,* "Ὥσπερ δὲ στιγμαὶ ἦσαν ἐπάνω τῶν ῥάχεων τῶν δρακόντων· κατάστικτοι γάρ, καὶ ποικίλοι οἱ ὄφεις. *Super dorsa draconum erant veluti puncta quædam: compuncti enim, & varii sunt serpentes.* Proinde *Græci Hebræum* נקוד poterant eleganter reddere στικτὸν, vel κατάστικτον, & *Latini* quoque *compunctum.* Qua voce utitur *Tullius,* sed nonnihil diverso sensu, cum barbarum describit (b) *compunctum notis Threiciis.* Sed *Hebraismi* elegantiam nemo interpretum assequitur præter *Arabes,* qui hic habent منقط vocem non solum notionis, sed & originis ejusdem cum *Hebraica. Punctum* enim ut *Hebræis* נקדה, sic *Arabibus* نقطة dicitur, *Daleth,* & *Ta* permutatis, quod in illis linguis tralatitium est. Et ex نقطة formatur منقط, id est, κατάστικτος, *compunctus.* In *Hieronymo* redditur *varius,* in *Jonathane, Onkelo,* & *Samaritano* נמור, quasi dicas παρδάλειον, aut παρδαλωτὸν, *pantheræ in modum varium,* & *maculosum.* In *Hierosolymitano* & *Syro,* ܩܪܘܚܐ vel ܩܪܚܐ quod *excornem* interpretantur *Gabriel Sionita, Johannes Baptista Ferrarius, Thomas à Novaria,* & alii Scriptores; sed, nisi fallor, magno errore. Hic enim agitur de coloribus, non de cornibus pecudum. Dicam tamen quid fefellerit viros cætera non indoctos. קרח *Hebraicè* propriè *calvum* & *glabrum* sonat. Unde *Talmudistæ* in *Sanhedrin* capite septimo, "*Viri* Hamath *fecerunt* Asima 2 *Reg.* 17. *vers.* 30. *Quid illud est?* ברחא קרחא *hircus glaber.* Ubi *Glossa,* ברחא קרוי כל צאן והעז קרו ליה קרחא על שם שאין לו צמר כל כך Barcha *vocatur etiam omnis ovis, sed capra vocatur* Karcha (id est, *glabra* διακριτικῶς) *quia non habet tantum lanæ,* id est, quia pilos habet breves, neque cum ovium lana conferendos. Ergo cum קרח *glabrum,* adeoque *calvum* propriè sonet, inde potuit à *Syris* pro *excorni* usurpari; prout agni, aut capri glabra frons cornutæ arietis, aut hirci fronti opponitur. At hic dicitur קרח *aries,* aut *hircus, cujus albæ maculæ, vel in fronte, vel toto corpore sparsæ calvariam imitantur.* Sic *Arabicè* قرحة *macula* est *alba in equi fronte,* & اقرح *equus tali notâ insignis. Græcum* ῥαντὸς, quo hic utuntur *Seniores, aspersum,* aut *inspersum* sonat, supple *maculis.* Ita nævi *corpori inspergi* dicuntur. *Horatius Satyra* sexta,

--- *velut si*
Egregio inspersos reprendas corpore nævos.

Nec multo aliter *Poëta,*

Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo.

Vel ῥαντὸς, ἀπὸ τῶν ῥανίδων, *à guttis* sumptum, idem est, quòd *guttatus* in illo *Martialis,*

Et picta perdix, Numidicæque *guttatæ.*

id est, *maculis quibusdam in modum guttarum distinctum.*

טלוא *tala, Hebræi* omnes explicant *magnis maculis, ut* נקוד *nakod, parvis,* sive *punctis aspersum.* Nempe טלא *tala,* propriè est *consuere ex multis pannis, & coloribus,* quomodo centonem solent. Hinc *Ezech.* 16. *v.* 16. *Sumpsisti de vestibus tuis, & fecisti tibi* במות טלואות *excelsa* (id est, *aras,* seu *sacella*) *multicoloria,* id est, *variis pannis, & multorum colorum instrata. Aquila,* & *Theodotio* ἐμβολίσματα transtulerunt, quod significat *diversos pannos hinc inde consutos,* quasi πολύρραφον vestimentum. Ita habetur in *Hieronymo.* Et *Jos.* 9. *vers.* 5. *Gabaonitis* tribuuntur נעלות בלות ומטלאות, quod *Græci* explicant, σανδάλια παλαιὰ, καὶ καταπεπελματωμένα, & *Vulgatus, calceamenta perantiqua, quæ (ad indicium vetustatis) pittaciis consuta erant.* Inde igitur sumpta Metaphora, *oves,* aut *capræ* טלואות sunt, *quæ maculas habent aspersas,* aut *tanquam assutas,* ut in centone particulas, & assumenta. Sed plerique veterum *maculas albas* intelligunt. Nam in *Onkelo* רקוע *rakoa;* in *Arabibus* ابلق *ablak* & مبلق *muballik;* in *Græca* versione διάλευκος significant *maculis albis insignem.* Et *Chaldæum* quidem רקוע *rakoa,* propriè id esse, quod diximus, ex *Arabibus* didicimus, quibus رقعا *raka* dicitur *ovis, quæ latera habet alba,* & رقاع rika, *quod nigrum, & album est.* Neque aliud ابلق *ablak.* Nam in *Lexico Alcamus,* بلق *belek,* vel بلقة *bulka* redditur سواد وبياض *nigredo cum albedine mixta. Græcum* deni-

(b) De Off. lib. 2.

denique διάλευκος eodem pertinet. Falluntur enim *Bibliorum* editores, qui *subalbum* exponunt. Cum διάλευκον sit idem, quod μεσόλευκον, vel *album in medio*, cum extrema sint diversi coloris. Ita Regum *Persidis purpureæ tunicæ medium albo intextum erat*, ut in *Curtio* legere est, quam proinde *Græcorum* alii μεσόλευκον alii διάλευκον vocant. In illis *Xenophon Cyropædiæ* libro octavo, ubi describitur *Cyrus* ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν, καὶ χιτῶνα πορφυροῦν μεσόλευκον, *rectam habens tiaram, & tunicam purpuream in medio albam.* Et apud *Athenæum* libro duodecimo *Ephippus Olynthius Alexandrum* narrat, cum in *Persarum* mores transiisset, gestasse χλαμύδα τε πορφυρᾶν, καὶ χιτῶνα μεσόλευκον, *purpuream chlamydem, & tunicam in medio albam.* Sed de eodem *Diodorus* libro 18. pag. 603. Περσικὸν διάδημα περιέθετο, καὶ τὸν διάλευκον ἐνεδύσατο χιτῶνα. Persico *diademate cingebatur, & induebat tunicam* διάλευκον. Et *Plutarchus* in *Alexandro*, Οἱ τὴν Περσικὴν ζώνην, καὶ τὸν διάλευκον χιτῶνα προσκυνοῦσι. *Qui* Persicam *zonam, &* διάλευκον *tunicam adorant*, id est, qui *Persarum* Regibus subsunt. *Plinius* quoque in argumento diversissimo, nempe in croci descriptione, libri vigesimi primi capite sexto, *Est per se genus sativi blandissimum vulgo, cum sit medio candidum,* dialeucon *vocant.* Quam lectionem frustra sollicitat Vir magnus in *Solinum*. *Ovis* igitur διάλευκος est, *quæ in nigro, aut rufo vellere medias habet maculas albas.* Quod ipsum ab *Hebræis* voce טלוא *talu*, significatum. Atque inde per Metathesin factum videtur *Arabicum* لطاة *lata* pro *macula in equi fronte*. Reliquas hujus vocis interpretationes consulto prætereo; quia nihil habent insigne.

עקוד *akod*, est à verbo עקד *akad*, quod *ligare* significat, non quidvis, sed *ovem tondendam*, aut *mactandam*. Unde *Genes.* 22. *vers.* 9. de *Abrahamo* dicitur, ויעקוד *Et ligavit* Isaacum *filium suum*, nempe ut ovem mactandam. Et 2 *Reg.* 10. 12. בית עקד הרועים *domus ligationis pastorum*, putatur esse locus, in quo tondendas oves ligabant *Samaritani* pastores. Quia porro vel mactandum, vel detondendum pecus pedibus vincire moris erat, inde עקודים explicat *R. Selomo* משונים במקום עקידתם הם קרסולי ידיהם ורגליהם *varios in loco ligationis, id est, in malleolis anteriorum, & posteriorum pedum.* Ita etiam *Kimchius*, *Pomarius*, & *Hebræorum* alii. Neque aliud voluere *Symmachus*, qui λευκόποδας, & *Onkelos*, qui רגולין, id est, *pedibus varios*, aut *fasciatos*, & uterque *Arabs*, qui محجلة reddunt, id est, *pedibus albos*. Quamvis ad equum referant *Arabum* Lexicographi. *Alcamus*, التحجيل بياض في قوام الفرس كلها ويكون في رجلين فقط Thachgil *est albedo in omnibus equi pedibus, aut in posterioribus solùm.* Cætera ibi vide. Videtur à perdice sumptum, quam *Arabes* حجل *chagel* vocant. Perdicis enim crura supra genua plumæ albicantes vestiunt.

ברוד *barud*, Hebræi χαλαζώμενον *grandinatum* explicant, seu *respersum maculis albis instar grandinis*; quia *Hebræis* ברד *barad*, est *grando*. At *Syra* vox ܒܪܘܕ *bordo*, qua hic utitur *Syrus* Interpres, *rubro & albo distinctum* sonat, si creditur *Syrorum* Lexicographis. Et *Arabicè* برد *bord* vel بردة *borda* est ثوب مخطط *striata vestis*, & per similitudinem *ala locustæ* in Poëtis. Ita *Alcamus*, & *Giauhari*. Et per Metathesin ربد *rabada*, *nigro & albo*, *vel nigro & rubro distingui*, idque propriè de capra, & ove. Hinc *Alcamus*, الربدا من المعز السودا المنقطة بحمرة Rabda *de capra, id est, nigra rubro interstincta.* An huc respiciunt *Arabes*, qui كلنجون vel خلنجية habent pro *Hebræo* ברודים *Genes.* 31. *vers.* 10. 12. quasi *galangiatos* dixeris, id est, *galangæ concolores*: quam definit *Avicenna* (lib. 2. *Can.*) قطاع ملتوية حمر وسود *frusta involuta, rubra, & nigra*, &c. Utut sit, cum ברודים hircorum Epithetum *Gen.* 31. *vers.* 10. 12. ponatur pro טלואים *Gen.* 30. *vers.* 35. 39. videntur hæ duæ voces esse prorsus synonymæ: & ut à centonibus טלואים, ita dici ברודים ab *Arabum borda*, quæ est *vestis multicolor*. Sed de hac voce plura vide (c) in *Equorum coloribus*, in quibus censentur ברודים *Zach.* 6. *vers.* 3. 6.

(c) Ca... sup. pag. 109.

Jam de ovium tonsione agendum, de qua Scriptura passim. Ita de *Labane* dicitur *Genes.* 31. *vers.* 19. *Abierat ad tondendum oves suas.* Et de *Juda* Genes. 38. vers. 12. *Ascendit ad tonsores gregis sui.* Et versu decimo tertio, *Ascendit* Timnam, *ut tonderet oves suas.* Et de *Nabale* 1 Sam. 25. vers. 2. *Cum tonderentur illius oves Carmeli.* Et de *Absolomo* 2 Sam. 13. vers. 23. *Cum tonsores haberet Baal-hasore.* Quo prætextu *Davidem* patrem, & fratres ad se invitat versu vigesimo quarto, *Nunc*, inquit, *servus tuus habet tonsores: veniat igitur Rex, & servi ejus apud servum suum*, id est, *apud me convivaturi.* Nam, quia viris illis πολυμήλοις tonsio erat altera messis, solebant tonsionis dies solennes esse, & convivales. Proinde *Judas*, absoluto luctus tempore propter uxoris obitum, ut animum recrearet, ivit ad tonsores suos. Et *Davidis* servi, ad *Nabalem* tonsionis tempore missi, dicunt se *die bono* (id est, *hilari* & *festo*) venisse 1 Sam. 25. vers. 8. *Hebræum* porro גזז *gazaz*, quod veteres *tondere* reddunt, *Schindlero*, & recentiorum aliis, non est *tondere ferro*, sed *manu vellere*, & *extrahere*: & גוזז *gozez*, *evulsor*, non *tonsor*. Lana enim, inquiunt, prius vulsa est, quàm tonsa, quod docet nomen *velleris*, non à tondendo, sed *à vellendo* deductum. *Varro* libro quarto *De Lingua Lat.* *Id dictum, quod vellebant lanam.* Et alibi in eodem libro, *Veliæ unde essent plures accepi causas: in queis, quod ibi pastores* Palatini *ex ovibus, ante tonsuram inventam, vellere lanam sint soliti, ex quo* vellera *dicta.* Et *De re Rustica* libri secundi capite undecimo, *Alii* vellera, *alii* vellumina *appellant, ex quorum vocabulo animadverti licet, prius lanæ vulsuram, quam tonsuram inventam.* Quod, ut ævo *Varronis* scias nondum in desuetudinem abiisse, addit continuo post; *Qui etiam nunc vellunt* (oves) *ante triduò habent jejunas, quod languidæ minus radices lanæ retinent.* Quomodo etiam *Plinius* libri octavi capite quadragesimo sexto, *Oves non ubique tondentur: durat quibusdam in locis vellendi mos.* Proinde *Isidorus* (d) *lanam* dici vult *à laniando*, ut *à vellendo* vellus, *quòd prius lanæ vellerentur, non tonderentur.* Jam, ut probent *Hebræi* verbo גזז gazaz, *vulsionem* illam significari, observant *Jerem.* 7. *vers.* 29. *Prophetæ verba* גזי נזרך *Chaldæum* cum reliquis non reddidisse, *Tonde capillum tuum*, vel *cæsariem tuam*; sed תלישי על רברביך *Evelle* (supple *crines*) *propter principes tuos.* Et *Job.* 1. *vers.* 20. cum de *Jobo* dicitur, ויגז את ראשו significari contendunt eum *capitis capillos evulsisse*, non *totondisse*; quia in mœrore, & luctu capillos evellere, & discerpere moris erat. Unde est, quod *Esdras* de seipso scribit capitis noni versu tertio, *Evulsi pilos capitis, & barbæ.* Et *Homerus* de *Ulyssis* sociis

(d) Or... l. 19...

sociis in morte *Elpenoris*, *Odyss.* libro decimo,

Ἑζόμθυοι δὲ καταυθι γόων, τίλλοντό τε χαίτας.

Ibi sedentes ejulabant, & vellebant comas. Et *Iliad.* χ': de *Priamo* graviter ferente, quòd *Hector* cum *Achille* dimicatum ibat,

--- πολιὰς δ' ἄρ' ἀνὰ τρίχας ἕλκετο χερσὶ,

Τίλλων ἐκ κεφαλῆς. ---

Canos verò capillos manibus extrahebat, ex capite avellens. Sed & *Agamemnon*, multis suorum ab *Hectore* cæsis, *Iliad.* κ'.

Πολλὰς δ' ἐκ κεφαλῆς προθελύμνους ἕλκετο χαίτας,

Multos ex capite crines radicitus evellebat. Ad quem locum respiciens *Cicero* libro tertio *Tusculanarum Qu. Hinc ille* Agamemnon Homericus, *& idem* Accianus,

" *Scindens dolore identidem intonsam comam,*

In quo facetum illud Bionis, " *Perinde stultissimum Re-* "*gem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mœror* "*levaretur. Smyrnæus* quoque, id imitatus libro tertio, *Græcos* describit in luctu *Achillis*

Χαίτας ἐκ κεφαλῆς προθελύμνους δηϊόωντας,

Crines ex capite radicitus vellentes. Et in *Luciani* libro *De luctu*, cum quis obiit, παρὰ πάντων δάκρυα, καὶ στέρνα τυπτόμθυα, καὶ σπαραττομθύη κόμη, *ab omnibus funduntur lacrymæ, & pectus verberatur, & coma discerpitur.* Sed filius patri, obitum suum lugenti, fingitur dicere, Παῦσαι τιλλόμθυ@ τὴν κόμην; *Define comam evellere*, &c. Etiam *Aristophanis Scholiastes* in *Ranis* Act. 1. Sc. 7. censet inter officia mortuis necessariò debita τὸ τίλλειν τὰς τρίχας, καὶ κόπτεσθαι, *comas evellere, & plangere.* Eodem pertinent hæc *Martialis* in *Selium* lib. 2. *Epigr.* 11.

Quid dextra pulsat pectus, & comam vellit?
Non ille amici fata luget, aut fratris.

Hæc illi: sed quidquid afferant, certum est vocem גזז ad *tonsionem* pertinere. Res clara ex his *Talmudis* in *Sanhedrin*, cap. 11. fol. 96. a. זיל אייתי לי מספר ואיגזייך, id est, *Ita, affer mihi novaculam, & tondebo te.* Proinde איגזייך in *Glossa* redditur אגלחך. Patet etiam ex *Act.* 8. 32. ubi *Græca* ἐναντίον τοῦ κείροντ@ αὐτὸ *coram tondente se*, Syrus *Paraphrastes* explicat ܩܕܡ ܓܙܘܙܗ & *Arabs Leidæ* editus امام الجزاز & alter, qui *Parisiis*, قدم من يجزه Sic 1 *Cor.* 11. 6. pro καὶ κειράσθω, *& tondeatur*, unus *Arabum* habet فلتجز شعر راسها, id est, *& tondeat capillos capitis sui.* Itaque גזז tam apud *Arabes*, quam apud *Syros*, *tondere* sonat, non *evellere*. Proinde, ut *Latinè prata*, & *segetes tonderi* dicuntur, id est, *falce secari*, ut in *Poëta*,

(e) *Nocte leves stipulæ meliùs, nocte arida prata*
Tondentur: ---

(e) Georg. lib. 1. versu 390.

sic *Arabicum* جز ad utrumque adhibetur: & مجز est *falx* tam *messoris*, quàm *fœnisecæ*. Quomodo *Hebræum* גז *gez*, quod pro *vellere* vulgò sumitur, etiam *sectum fœnum* significat *Psal.* 72. 6. & *Amos* 7. 1. Hoc potissimum, quòd λίθοι ξυστοὶ, id est, lapides, qui ferro raduntur, & expoliuntur, *Hebraicè* vocantur אבני גזית 1 *Reg.* 5. 17. & passim alibi. Itaque גזז, unde גזית, non est *manu vellere*, sed *ferro secare*, *tondere*, *radere*, & *expolire*. His positis, quæ objecta sunt facilè diluentur. Lanæ vulsio, inquiunt, tonsione est antiquior: *vellus* enim *à vellendo* est, & *à laniando lana.* Respondeo, postremum illud de lanæ nomine esse falsissimum: quod satis docet prima Syllaba; quam *lana* longam, at *lanio* Verbum brevem habet. Quin *LANA Græcum* est, ut apud *Varronem Polybius*, & *Callimachus* scribunt. *Lana* nempe est λῆν@, vel λᾶν@, si mavis, quomodo *Dores* & *Æoles* efferebant. Hâc voce utitur *Æschylus*, cum *Orestem* in *Diris* scribit

Λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμθύον,

Lanâ maximâ modestè coronatum, id est, ἀργῆτι μαλλῷ *candido vellere*, ut ipse exponit sequente versu. Et *Apollonii* libro quarto aureum vellus commendabat μαρμαρυγὴ λῃνέων, *splendor lanarum*, & quod βεβρίθει λήνεσιν ἐπηρεφὲς, *gravabatur lanis coopertum.* Ad quem locum *Scholiastes*, Λήνεσιν, τοῖς ἐρίοις, ὅθεν καὶ λανάριοι καλοῦνται οἱ κτενισταί. Vult inde *lanarios* dici lanæ carminatores. *Hesychius* quoque, Λήναια, τὰ ἔρια. Item, Λῃνεῖ, ἐρίῳ. Pro Λήναια lege Λήνεα. Nam aliud sunt Λήναια, nempe *Bacchi* festum *Athenis*. Vellendi morem quod attinet, is olim *Romæ* fuit in usu, & in vicinis locis, non in *Judæa*, nec in *Græcia*. Saltem apud *Hesiodum*, qui de re pecuaria scripsit primus omnium, ὄϊας πείκειν, non est *oves vellere*, sed *tondere*: ut in *Theocriti Bucoliastis*,

--- ὁππόκα πεξῶ

Τὰν ὄιν τὰν πέλλαν,

cum ovem pullam tondebo. Verbum enim πείκειν *Scholiastes* notat hic idem esse, quod κείρειν *tondere*, ὡς καὶ παρ' Ἡσιόδῳ, *ut & apud* Hesiodum. *Hesychio* etiam πέξαι est κεῖραι· & πέξις, ψίλωσις, κουρὰ, ξύρησις. Et, quamvis apud *Archippum*, *Cratinum*, & *Philemonem* νακολιλτῶν, vel νακοτίλτης, *vellerum vulsorem* propriè sonet, veteres tamen *tonsorem* explicant. (*Hesychius*, Νακοτίλται, οἱ κείροντες τὰ πρόβατα. *Suidas*, Νακοτίλται οἱ τῶν προβάτων κουρεῖς·) quia in vocum explicatione non tam etymon, quam usus respicitur. Nec opponendus unus *Onkelos*, cui גזי est תלישי, *evelle*, Jerem. 7. 29. tot aliis interpretibus, quibus גזז est κείρειν. In quibus *Lucas* Evangelista *Hebræa Esaiæ* verba (f) כרחל לפני גוזזיה *Græcè* ita extulit, (g) ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτόν. Quin *Hebræi lanæ vulsorem* opponunt τῷ גוזז, id est, *tonsori*: ut *Maimonides* in *Biccurim* cap. 10. §. 6. התולש צמר רחלים בידו ולא גוזז חייב בראשית הגז *Etiam qui lanam ovium manu suâ vellit, & non tondet, debet velleris primitias.* Denique, quod maximè urgent, in *Jobo* ויגז את ראשו necessariò esse reddendum, *& evulsit crines capitis sui*, quia in luctu comæ vellebantur, non tondebantur, ne umbram quidem habet veri. Neque enim comarum tonsio in luctu minùs recepta fuit, quàm evulsio. Sic *Iliad.* ψ'. jurat *Achilles* se caput sanie, & tabo infectum non abluturum,

(f) Es. 53. 7.
(g) Act. 8. 32.

Πρίν γ' ἐνὶ Πάτροκλον θέμθυαι πυρὶ, σῆμά τε χεῦσαι,
Κείρασθαί τε κόμην. ---

Prius quam Patroclum *rogo imposuerit, tumulumque erexerit, & comam totonderit.* Ad quæ verba sic *Eustathius*, Τὸ δὲ κείρεσθαι κόμην ἐπὶ νεκροῖς, πλατὺ ἔθιμον ὂν καὶ τοῖς πάλαι, ἦν καὶ αὐτὸ λύπης τε ἔνδειξις, καθὰ καὶ τὸ τίλλειν πενθητικῶς κεφαλῆς τρίχας. *Comam tondere propter mortuos, apud veteres in multo usu, fuit etiam mœroris argumentum, ut & capitis crines in luctu avellere.* Et in *Achillis* funere *Odyss.* ω'.

Δάκρυα θερμὰ χέον Δαναοὶ, κείροντό τε χαίτας,

Lacrymas calidas fuderunt Danai, *& crines totonderunt.* Ut *Smyrnæi* libro tertio,

--- ἀμφὶ δὲ χαίτας
Μυρμιδόνες κείραντο, νέκυν δ' ἐκάλυψαν ἄνακτ@·
Καὶ δ' αὐτὴ Βρισηὶς, ἀκηχεμθύη περὶ νεκρῷ,
Κειραμθύη πλοκάμους πύματον πόρε δῶρον ἄνακτι.

Myrmidones *autem, capillis circumtonsis, cadaver Regis texerunt: & ipsa etiam* Briseis, *dum functum mœret, detonsam cæsariem ultimum Regi munus exhibuit.* Inde est, quod post tot suorum funera *Priamus* in theatra tonsus inducebatur. *Eustathius*, Οἱ μεθ' Ὅμηρον καὶ κείρουσιν αὐτόν· ὅθεν καὶ Πριαμωθῆναι, τὸ ξυρηθῆναι, ἐπεὶ ὁ τραγικὸς Πρίαμ@ ξυρίας εἰσήγετο. Homero *posteriores etiam illum tondent, unde* Πριαμωθῆναι *est* Priami *more radi, quia in Tragœdiis* Priamus *rasus exhibebatur.* Quæ ferè eadem habet *Hesychius* in

in Πριαμωθήσομαι. Et, ne putentur hujus ritus exempla non aliunde peti, quam ex fabulis, post navium *Atheniensium* viginti quinque naufragium ad *Arginusas*, narrat *Xenophon*, rerum *Græcarum* libro primo, fuisse subornatos ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας, καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὲ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων, *pullatos homines plurimos, & ad cutem usque detonsos, ut ad conventum se conferrent* (Apaturiorum) *festo, tanquam cognati eorum, qui perierant.* Et apud *Herodotum Argivi*, à *Spartanis* victi & *Thyreis* pulsi, ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου κατακειράμενοι τὰς κεφαλὰς, πρότερον ἐπάναγκες κομῶντες, *ab eo tempore tonsis capitibus, cum antea necessario comati fuissent*, legem sanxerunt, ut ne quis *Argivorum* comam aleret, antequam *Thyreas* recuperassent. Et *Isocrates* in oratione funebri apud *Aristotelem, Rhetoricorum* libri tertii, capite decimo, Ἄξιον ἦν ἐπὶ τῷ τάφῳ τῶν ἐν Σαλαμῖνι τελευτησάντων κείρεσθαι τὴν Ἑλλάδα. *Æquum erat ad sepulchrum eorum, qui* Salamine *occubuerant, tonderi* Græciam. Sed & ad barbaros manavit ille ritus. Itaque in *Germanici* morte, *regulos quosdam barbam posuisse* (ferunt) *& uxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus.* Ita *Suetonius* in *Caligula*, capite quinto. Hinc idem *Herodotus*, qui supra, libro secundo, ubi de *Ægyptiis*, *Apud alios homines more receptum est* ἅμα κήδεϊ κεκάρθαι τὰς κεφαλὰς, *ut in luctu statim capita tondeantur.* Et apud *Athenæum* libri decimi quinti capite quinto etiam in alieno luctu, ὁμοιοπαθεῖς τοῦ κεκμηκότος, κολοβοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τῇ τε κουρᾷ τῶν τριχῶν καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἀφαιρέσει, *afflicto compatientes, nos decurtamus tam capillorum tonsione, quàm coronarum detractione.* Sed de hoc ritu, plura qui volet, *Kirchmannum* consulat *De Roman. funer.* lib. 2. cap. 13. 14. 15.

Obiter nota sponsæ dentes *Cant.* 4. 2. gregi tonsarum ovium non conferri, quo sensu plerique putant. Neque enim *Hebræa* habent גזוזות, quod propriè *tonsas* sonat, sed קצובות: quæ vox nusquam adhibetur, quibus locis agitur de lanæ tonsione. Quin קצב (unde קצובות) est *lignum cædere*, & *dedolare*, 2 *Reg.* 6. 6. Unde non solum *Cherubini*, qui lignei erant, sed & res fusiles dicuntur habere קצב אחד *eamdem cæsionem*, 1 *Reg.* 6. 25. & 7. 37. Quâ phrasi significatur res duas, aut etiam plures ita esse dolatas, & exasciatas, si materia sit lignea, aut cęlo & scalpro ita formatas, si lapidea sit, aut fusilis, ut inter eas servetur eadem proportio. Metaphora igitur sumptâ ab iis, quæ arte fiunt, oves קצובות dicuntur, id est, *cæsæ* vel *dedolatæ*, cum inter se tam sunt similes, quam si ex ligno, aut ære ad eumdem typum effictæ fuissent, & fabre-factæ. Ita *Hebræi* intelligunt. *Aben Ezra* in hunc locum, וענ״ין הקצובות שיש להן מדה אחת כאילו נחצבת כל אחת כמו חברתה *Significatur voce* קצובות *illis eamdem esse mensuram, ac si unaquæque cæsa fuisset ad instar sociæ suæ.* Et in *Lexico Kimchius exponit* שוות בקומתן במדתן כאילו הן חתוכות בשוה *Staturâ & mensura æquales, ac si æqualiter fuissent succisæ.* Rectè igitur *Pagninus*, *Dentes tui ut grex ovium æqualium.* Et *Junius*, *Dentes tui similes gregi æquarum pecudum.* Nam in dentibus maximè laudatur proportio, & ζυμμετρία. Hinc in *Imaginibus Lucianus*, Πλὴν μειδιάσασά γε, ὦ Πολύστρατε, ὀδόντας ἐξέφηνε, πῶς ἂν εἴποιμί σε, ὅπως μὲν λευκοὺς, ὅπως δὲ συμμέτρους, καὶ πρὸς ἀλλήλους συνηρμοσμένους; εἴπου κάλλιστον ὅρμον εἶδες ἐκ τῶν στιλπνοτάτων, καὶ ἰσομεγέθων μαργαρίτων, οὕτως ἐπὶ στίχου ἐπεφύκεσαν. *At subridendo,* Polystrate, *dentes ostendebat, quomodo dixerim tibi quam albos, quàm æquales, & inter se coaptatos? Sicubi monile pulcherrimum vidisti ex nitidissimis, & magnitudine paribus margaritis: adeo concinnâ serie erant nati.*

Lanæ præcipuus in vestibus usus. Unde *Solomon* Prov. 27. 26. כבשים ללבושך *agni in vestitum tuum.* Neque enim *agnorum* nomine intelliguntur κώδια, vel ἀρνακίδες, id est, *agninæ pelles.* Ut cum in *Chaldæa* Paraphrasi *Ps.* 133. 2. oleum ex vertice *Aaronis* defluere legitur על אמרא דלבושי *super agnum vestis illius*, id est, *super oram vestis agninâ pelle suffultam.* Hæc si esset mens *Solomonis*, agnos hircis non opponeret, quomodo opponit his verbis, *Agni in vestitum tuum, & hirci sunt pretium agri.* Pelles enim caprinæ, æquè ac ovillæ in vestium usum adhibentur, & utrisque commune nomen *melotæ*. *Agni* igitur *in vestitum tuum*, id est, *agnorum lana*, vel, quod idem est, *ovilla.* Quamvis enim alicubi etiam è pilis caprinis panni texantur, tamen id est infrequentius, neque in *Judæa* receptum fuit. Et veteres quidem in *Lycia*, & *Cilicia* capras memorant fuisse longissimis villis, & ut oves tonderi solitas: sed ex iis nihil contextum, aut confectum legi, præter cilicia, & rudentes in usum nauticum, aut funes ad tormenta bellica. At lanei panni usus ubique receptus est, & ab omni ævo. Proinde lanei panni meminit *Moses*, cui linum misceri vetat *Deut.* 22. 11. Et *Job.* 31. 20. *vellere*, seu *tonsione ovium calefieri*, id est, *panno ex lana detonsa confecto.* Et *Ezech.* 34. 3. *Lac ovium comeditis, & lanam induitis.* Et *Ezech.* 44. 17. de Sacerdotibus dictum, *Lana non ascendet super ipsos*, id est, *lanâ non induentur.* Et *Os.* 2. 9. *Eripiam lanam meam, & linum meum, quibus tegebant nuditatem suam*, id id, *laneas, & lineas vestes.*

Hæc in genere de lanæ usu pręcipuo, & primario: sed, si ad specialia descendas, ejus usum reperies primò in sacris. Nam lanæ primitiæ DEO solvebantur. Hinc *Deut.* 15. 19. *Ne tondeto primogenitum ovium tuarum.* Et *Deut.* 18. 4. *Primitias velleris ovium tuarum ei dato*, Sacerdoti scilicet. Hanc legem multis explicat *Maimonides* in *Biccurim* capitis decimi paragraphis sexdecim, quorum primo observat primitias velleris in Lege non æstimari, sed in scribarum verbis, qui vetant, nè minores sint מאחר מששים *quàm unum ex sexaginta.* Addit alibi non solvi, quàm in *Judæa*, sive stet Templum, sive non stet, ut segetum primitias, nec solvi de sacris, sed de profanis. Cætera ibi vide, neque enim vacat hæc describere.

Eòdem potest referri quod propter Deum pauperi dabant. *Job.* 31. 19. 20. *Si quem perire vidi vestis inopiâ, & pauperem absque operimento, si non mihi benedixerunt lumbi ejus, ac non incaluit agnorum meorum vellere.* Etiam ingrati pauperis lumbi nobis dicuntur benedicere eleganti Prosopopœiâ, quia tale beneficium non perit apud Deum, qui illud rependit suo tempore. Ut sanguis occisi *Abelis* de terra clamâsse legitur, quia impius fratricida ultorem habuit Deum. At *Syrus* multò aliter ܥܠ ܒܘܪܟܝ ܐܬܪܒܝܘ *Super genua mea educati sunt*, quasi legerit על ברכי אתחסלו pro לא ברכוני חלצי. *Chaldæis* nimirum חסל est *ablactare*, & *educare*.

Etiam ad sacra pertinet aspergillum ex hyssopo & lana coccinea, de quo *Levit.* 14. 49. & *Heb.* 9. 19. ubi de *Mose* quædam habet *Apostolus*, ut & capitis duodecimi versu vigesimo primo, 2 *Tim.* 3. 8. quæ à *Mose* nusquàm referuntur. Sed ea discere potuit vel ex *Judæorum* libris, vel ex Dei revelatione.

Sunt & alii lanæ usus. Lana partem faciebat tributi Regis *Moab*, qui pro tributo annuo centum agnorum millia *Israëlis* Regi solvebat, & totidem arietes simul cum lana, 2 *Reg.* 3. 4. Neque enim detonsos licebat exhibere. Huc pertinere creditur, quod *Es.* 16. 1. *Moabitas* ita compellat *Propheta*, *Mittite agnum dominatori terræ è* Petra, *quæ est versùs desertum ad montem filiæ* Sion. *Mittite agnum,*] id est, agnorum numerum olim imperatum. Est Enallage numeri. *Dominatori terræ*] id est, *Ezechiæ* Regi, qui, regno *Israëlis* ab *Assyriis* jam destructo, & abolito, *Judææ*

totius

totius jam est verus & legitimus Rex. Itaque illi debetur tributum, quod primò *Davidi*, & *Solomoni*, 2 *Sam.* 8. 2. & 1 *Paral.* 18. 2. posteà, lacerato regno, Regibus *Israëlis* solutum est, 2 *Reg.* 1. 1. & 3. 4. *E* Petra, *quæ est versus desertum*) quam posteriora sæcula vocârunt כרך־מואב *Charach Moab*, id est, *arcem Moab*, & *Græci* Χαράκμωβα. *Stephanus*, Χαράκμωβα, πόλις τῆς νῦν τρίτης Παλαιστίνης, ἣν ἀναγράφει Πτολεμαῖος ἐν Γεωγραφικοῖς ἐν πέμπτῳ βιβλίῳ, ἐν τοῖς Ἀραβικοῖς. Characmoba, *urbs* Palæstinæ *nunc tertiæ dictæ*, *quam in* Geographicis *describit* Ptolemæus *libro quinto in Arabicis.* Inde igitur *Ptolemæus* est corrigendus, in quo pro Χαράκμωβα perperam hodiè legitur Χαράκωμα. Eodem hæc *Glauci* pertinent *Arab.* lib. 4. Ἡσύχαζον δ' ἐν τούτοις Χαρακμωβηνοί. *Interea quieti erant* Characmobeni.

De muliebribus lanificiis ita *Solomon* in descriptione mulieris fortis, id est, strenuę & industriæ *Prov.* 31. 13. *Quærit lanam, & linum, & operatur pro voluntate manuum suarum.* *Quærit*, Hebr. דרשה, id est, *comparat*, ut *Aben Ezra.* Sed hic *Græci* μηρυομένη, id est, *filum deductum glomerans.* Nempe legerunt דרה unâ literâ minùs, tanquam à דרר, quod *Arabicè* in quarta Conjugatione significat *torquere fusum.* Et درارة est *fusus, qui sic torquetur:* & مدرة. *mulier, quæ fusum celeriter torquet.* Quæ omnia rectè in *Golio*, sed in *Giggeio* valde corrupta; quia pro المغزل, id est, *fuso*, legit القول. *sermonem.* Vide illum *Thesauri Arabici* tom. 2. pag. 48. Itaque ex hac lectione reddendum, *Glomerat lanam, & filum*; nempe circa fusum, quem torquet. Tamen *Aquila*, *Symmachus*, & *Theodotion* hic habuerunt ἐζήτησεν, & *Chaldæus* תבעת, & *Syrus* ܒܥܬ, id est, *quæsivit.* Constat igitur eos omnes eodem modo legisse. At *Arabs* تمد يدها *Extendet manum suam ad lanam, & linum*; quod sumptum ex *Græco*, quem hic sequitur, sed perperam intellecto. *Græcum* enim μηρυομένη in *Hesychio* exponitur ἐκτεινομένη· & μήρυγμα, τὸ ἐκτεινόμενον, quia filum extendi oportet, antequam glomeretur fusi circumactione. Nisi pro ἐκτεινομένη, & ἐκτεινόμενον, legendum sit ἐκπηνισμένη, & ἐκπηνισμένον. Certum enim est hęc duo verba passim se mutuò explicare. Sic *Aristophanis Scholiastes* in *Ranis*, ad vocem ἐκπηνιεῖται, Metaphoram esse docet ἀπὸ τῶν τὴν κρόκην μηρυομένων εἰς πηνία. Et *Hesychius* ipse alibi, Ἐκπηνιεῖται, ἐκμηρύζεται, quomodo rectè legit *Stephanus* pro ἐκμυρίσσεται. In sequentibus, *Et operatur pro arbitrio manuum suarum*, manibus strenuæ mulieris voluntas, & προαίρεσις, per Prosopopœiam tribuitur, & ad laborem propensio, ut contra, pigri manibus à labore aversio, cum de eo dicitur *Prov.* 21. 25. *manus ejus quidquam operari renuunt.*

De lanis ad commercia locus est insignis *Ezech.* 27. 18. quem supra jam attigimus. Ibi *Propheta Tyrum* ita compellat, *Damascus negotiatrix est tua*, &c. *Vino* Chelbon, *& lanâ candidâ*, vel *rutilâ*, si mavis. Nam *Hebræo* צחר significari docuimus colorem album subrubrum, qui fortasse *Græcis* rutilus, & *Erythræus*. *Plinius* lib. 8. cap. 48. ubi de ovium, & lanarum coloribus; Hispania *nigri velleris præcipuas habet*, Pollentia *juxta* Alpes *cani*, Asia *rutili*, quas Erythræas *vocant*. Qui color etiam in quosdam asinos non malè quadrat, ut inde dici potuerint אתונות צחרות *Jud.* 5. 10. Utut sit, ex *Ezechielis* loco supra allato colligere est *Damascenos* duabus maximè rebus *Tyrias* nundinas insignivisse, vino scilicet, atque lanâ. Et vinum quidem vocatur *Hebraicè* יין חלבון *vinum Chelbon*, id est, ex *Chelbone*, seu *Chalybone*, quomodo *Græci* efferunt, quod vinum fuit tam eximium, ut *Persarum* Reges è nullo alio biberint. *Strabo* libro decimo quinto, Διὰ δὲ τὸν πλοῦτον εἰς τρυφὴν ἐξέπεσον οἱ βασιλεῖς, ὥστε πυρὸν μὲν ἐξ Ἄσσου τῆς Αἰολίδος μετῄεσαν, οἶνον δὲ ἐκ Συρίας τὸν Χαλυβώνιον. *Per opulentiam Reges in luxum prolapsi sunt, ita ut triticum advehi juberent ex* Asso Æolidis, *& vinum ex* Syria Chalybonium. Unde *Hesychius*, Χαλυβώνιος, εἶδος οἴνου ἀπὸ τόπου τινὸς τῆς Συρίας, Chalybonium, *vini species à loco quodam* Syriæ. Malè in *Suida* scribitur Χαλυδώνιος οἶνος. Et *Plutarchi* lib. 2. *De fortuna Alexandri*, Οὐδὲ τρυφαὶ Μηδικαὶ, καὶ τράπεζαι, καὶ γυναῖκες, οὐδὲ Χαλυδώνιος οἶνος. *Neque deliciæ* Medicæ, *& mensa, & mulieres, neque* Chalydonium *vinum.* Et utrobique rescribendum Χαλυβώνιος. Nec est, quod quis miretur è *Damasco Tyrum* fuisse advectum. Nam *Chalyboniæ* vites *Damasci* propagatæ fuerant, *Persis* (id est, *Assyriis*, ut hi populi à *Græcis* promiscuè sumuntur) ita procurantibus. Id ex *Posidonio* docet *Athenæus* libri primi capite vigesimo secundo; quod maximè notandum: Ὁ Περσῶν βασιλεὺς, inquit, τὸ Χαλυβώνιον μόνον οἶνον ἔπινεν· ὅν φησι Ποσειδώνιος κἀν Δαμασκῷ τῆς Συρίας γίνεσθαι, Περσῶν αὐτόθι καταφυτευσάντων τὰς ἀμπέλους. Persarum *Rex nonnisi* Chalybonium *vinum bibit*, *quod ait* Posidonius *etiam* Damasci *gigni*, *cum ibi* Persæ *vites* (Chalybonias) *propagaverint.* Porrò vinum illud cur *Chaldæus* appellet חמר חילת מבשל *vinum Chelath coctum*, ignoro juxta cum ignarissimis. Nugantur enim, qui reddunt *vinum dulce conditum.* Omnino *Chelath* est loci nomen, sed mihi prorsus ignoti. Pagi fortasse nomen fuit circa *Damascum*, in quo *Assyrii* vites, quas diximus, propagaverant. At cur *Damascena lana* eidem interpreti dicatur עמר מילת כבינא *lana Melat circumligata*, alibi jam aperui. Nec *Melat* ἀπὸ τῆς μηλώτης, ut hactenus fuerat creditum, sed à *Mileto* nominari, ubi eximium fuit lanæ genus. Itaque *Græci* etiam hic habent ἔριον σίλβον ἐκ Μιλήτου. Non, quod *Damascenos* hanc lanam è *Mileto* attulisse crediderint, sed quia *Milesiam* lanam æquabat puritate, & mollitie. Atque ob id ipsum erat כבינא *circumligata*, ut habetur in *Talmudico* Tractatu *De Sabbatho* cap. 5. מכבנין אותו למילת *Circumligant eum* (agnum scilicet) *ut sit melath.* Et ibi *Glossa*, לעשות מצמרו כלי מילת, *ut ex lana ejus fiant* Milesiæ *vestes.* Et *Selomo* in *Ezechielem*, ביום שנולד הטלה וטיהרתו אמו בלחיכתה עושין כסות ומכבנין אותו סביביו בקרסין כדי שיהא צמרו נקי *Quo die natus est agnus, & mater illum lambendo expurgavit, parant ei integumentum, quod fibulis circumquaque annectunt, ut pura sit lana ipsius.* Oves hujusmodi *Varro pellitas* vocat *De re rust.* lib. 2. cap. 2. *Pleraque*, inquit, *similiter faciendum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem (ut sunt* Tarentinæ *&* Altinates) *pellibus integuntur, ne lana inquinetur.* Unde *Diogenis Cynici* jocus apud *Laërtium* libro sexto, cum *Megaris* videns τὰ μὲν πρόβατα τοῖς δέρμασιν ἐσκεπασμένα, τοὺς δὲ παῖδας αὐτῶν γυμνοὺς, *oves quidem pellibus tectas, eorum autem liberos nudos, præstare dixit* Megarensis *arietem esse, quàm filium.* Et *Columella* (lib. 8. cap. 4.) monet, ut liberis campis, & omni surculo ruboque vacantibus, pascant, *ne & lana carpatur, & tegumenta.* *Damascenæ* porrò lanæ fama durabat adhuc ævo *Hieronymi*, qui in hunc locum de *Tyro* sic habet; *Ad nundinas ejus de* Damasco *deferebatur vinum pinguissimum, & lana præcipua, quod usque hodie cernimus.* Sed sericum, & gossipium, quorum hodie *Damasci* maximus est proventus, lanæ famam obscuraverunt.

Circa lanæ usum duo sunt in Lege prohibita, quorum ratio non satis liquet. Primum שעטנז *saatnez*, *Levit.* 19. 19. Quod quid sit ne ignoremus, ita explicatur in repetitione Legis *Deut.* 22. 11. *Non induetis* שעטנז צמר ופשתים יחדו *saatnez, lanam & linum simul.* Ergo lanam & linum in eodem panno aut vestimento simul commixta *Hebraicè* vocantur *saatnez*. De origine vocis *Hebræi* multa nugantur, quæ consultò prætereo; quia

quia nullam habent veri speciem. Videtur esse composita ex שעט *saat*, & נז *nez*. Ad prius alludit *Arabum* سوط vel ساط *sata*, quod *miscere* est, propriè *res liquidas*, sed & alia quævis, puta opes, greges, & similia. Et נז *nez*, Hebræi *textum* reddunt. Itaque, cum simul miscentur duo heterogenea, potuit id vocari שעטנז *saatnez*. In שעט, & سوط, *Ain* & *Vau* permutata sunt, ut in *Syro* ܛܥܐ pro طحى *Arabs* Interpres in *Suecia* manu-scriptus verba Legis sic reddit, ولا تلبسوا ثيابا مختلطة من كتان وصوف واشباه ذلك *Non induetis vestes mixtas ex lino & lana, & his similes.* Quasi analogicâ ratione Lex prohiberet etiam alias pannorum misturas. Sed contrà *Talmudici* in *Kelaim* cap. 9. statim initio, אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים *Nullum* (in pannis) *heterogeneum prohibitum est præter lanam, & linum.* Sequitur tamen exceptio, quam affero ut explicem, quia non satis intelligitur, השריים והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים מפני מראית העין Sensus est, Dei Legem, quæ lanam & linum prohibet in eodem panno simul miscere, non idem vetare de bombycino, & *calch*: tamen *Magistros* vetare, nè misceantur propter externam speciem, id est, quia linum & lanam externâ specie ità referunt, ut quisquis ea miscuerit videri possit peccâsse in Dei Legem, unde materia esset scandali. Quæritur porrò, quid ibi sit כלך *calch*, --- *& adhuc sub judice lis est.* *Baal Aruch* ita explicat, כלך גושקרא מטכסא השיראין והסיריקין כלן ממין שירא פרנדא הן אלא משונין בארינתן יש מהן דקים ויש מהן עבים יש מהן בניר אחד ויש מהן בב נירין ויותר יש שיש בהן צורה ויש שאין בהן צורה כדאמרינן ברוקם וחושב ויש מפרשים כלך פסולת של משי אותן קליפות שנשארו מן המשי שמוציאין התולעין ואין * נותין לטוות Calch, guskra, metacsa, *bombycinum, & sericum, sunt totidem species serici* Pharandæi, *quæ sunt textura variæ. Aliæ enim tenues sunt, aliæ crassæ: aliæ fili unius, aliæ duorum, aut plurium: aliæ figuratæ, aliæ sine figuris, ut diximus in vocibus* רוקם, & חושב. *Porro sunt, qui* calch *stupam serici interpretantur, aut cortices, qui supersunt ex bombycino, quod educunt bombyces, quique ad nendum sunt inepti.* Hæc ille, quosdam sequutus, qui ità reddunt in *Gemara Talmudica* Tractatu *De Sabbatho* cap. 2. At ibidem *Rabbi Samuel* se rogasse dicit, quid sit כלך *calch*, ab iis, qui in mare descendunt, qui responderunt alio nomine vocari כולכא *colcha*. Quod ita explicat *Hebræorum* longe doctissimus *Maimonides* in libro *De heterogeneis* cap. 10. ויש בכרכי הים כמו צמר שגדל על האבנים שבים המלח תבניתו כתבנית חזהב והוא רך ביותר וכלך שמו ואסור עם הפשתן מפני מראית העין שהוא דומה לצמר רחלים וכן השירין והכלך אסורין מפני מראית העין *Est in maritimis urbibus tanquam lana petris innascens, quæ sunt in mari Salso* (id est in Oceano) *aurei coloris, valde tenera,* calch *nomine, quam lino miscere vetitum, quia externa specie lanam ovium refert. Quomodo sericum &* calch *non licet simul miscere propter externam speciem,* quâ scilicet linum & lanam referunt. Nempe *calch* lanæ simile est, ut sericum lino, ut ibidem habet *Glossa*. Quam interpretationem alterâ illa esse veriorem, quę *calch* statuit speciem esse serici crassioris, vel ex eo colligas, quod sericum, quantumvis crassum, lino, quàm lanæ similius est. Itaque *calch*, quidquid sit, aliud est à serico, nempe aliquid lanæ simillimum, ita ut visum fallat, & credatur esse lana, ac proinde prohibeatur, ne quidquam fiat, quod vel in speciem sit contrarium Legi Divinæ. Sed quid illud tandem sit, quod in *Oceani* littore petris adnascitur, aurei coloris, lanæ simile, *calch*, vel *colcha* nomine, ex quo pannus texitur, aut texi potest, dicere non est obvium, & rem ignotam edocenti δίδακτρον meritò debebitur pro indicii præmio: ego, dum meliora suppetant, rem hic afferam, quæ vel vera est, vel certe vero proxima. Nempe *Hebræos* hoc nomine nihil quidquam designasse, quam τὸ πίννινον ἔριον, id est, *pinnæ* seu *conchæ margaritiferæ lanam*, quia in illam omnes notæ, quas diximus, apprimè quadrant. Primò, pinna petris hęret, atque innascitur, quod omnes sciunt, & in *Orientalis Oceani* littoribus est maxime frequens. Secundo, hirsutam, & villosam describunt prisci Scriptores. *Androsthenes* in *Indiæ* παράπλῳ apud *Athenæum* libri primi capite decimo tertio, ubi de concha margaritifera, quam *Indi* appellant *Berberi*; Οὐ διέγλυπται δὲ, ἀλλὰ λεῖον τὸ ὄστρακον ἔχει, καὶ δασύ. *Non est sculpta, sed lævem habet testam, & hirtam.* In quæ verba magnus interpres, *Quod testam, eamdem* λείαν *&* δασεῖαν *facit* Androsthenes, *difficultatem parit, nisi de variis partibus intelligas.* Sed non opus est huc recurrere. Neque enim ἡ λειότης, *lævor*, ubique τῇ δασύτητι, *hirsutiei*; sed sæpe τῇ τραχύτητι, *asperitati* opponitur. Proinde λείη dici potest etiam concha villosa, modo non sit striata & inæqualis, aut scabra, & aspera, ut vulgaria ostrea. Quod voluisse *Androsthenem* patebit attento lectori. *Sculpta non est*, inquit, *sed lævem habet testam.* Ergo *lævem* ideò vocat, quia sculpturis, & incisuris caret, cum de cætero sit δασὺς, id est, *hirta* & *villosa*, ut lepus δασύπους dicitur, quia hirtos habet pedes. Tale est, quod apud *Plinium* (lib. 9. cap. 35.) *Juba* dicit esse *hirsutam echinorum modo*, nempe marinorum, qui *Aristoteli* βρύττοι. *Hesychius*: Βρύττοι, εἶδος ἐχίνου πελαγίου, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης. Itaque pro βρίσσων legendum βρύττων in his *Aristotelis*, *Hist.* lib. 4. cap. 1. Ἄλλα δὲ δύο γένη, τό τε τῶν σπατάγων καὶ τὸ τῶν καλουμένων βρίσσων· γίνονται δὲ οὗτοι πελάγιοι καὶ σπάνιοι. *Sunt & alia duo* (echinorum) *genera, spatagi, & qui vocantur brissi* (imo *brytti*) *qui marini sunt, & infrequentes.* Porrò ab his bryttis, qui villosi erant, dici βρυττίνην ἀμοργὸν, id est, *bryttinam byssam*, in *Cratini Malthacis* & βρύττινον πήνισμα, *bryttinum stamen*, rectè conjicit *Salmasius* ὁ μακαρίτης, quamvis *Hesychius* aliter accipiat. Unde est, quod villorum ratione cum his echinis pinna confertur à *Juba*, & *Plinio*, qui ob id ipsum conchas quasdam *crinitas*, & *crispas* esse dixerat capite trigesimo tertio. Tertiò, pinnæ villus *lana*, & *vellus* appellatur, & cum ovillo confertur. *Neophytus* in *Jatrico*, Μήρυγμα, ἡ κροκὺς τῶν κηρύκων, καὶ τῶν πιννῶν, καὶ τὸ ἐξημμένον καὶ μαλακὸν ἔριον. Merygma, *floccus muricum, & pinnarum, & lana mollis iis annexa.* Glossæ, Πίννινον, *marinum vellus*. Tertullianus, *De pallio* cap. 3. *Nam & de mari vellera, quo muscosæ lanositatis lautiores conchæ comant.* *Basilius* Homilia septima *ad divites*, Τὰ δὲ ἐκ θαλάττης ἄνθη, ἡ κόχλος, ἡ πίννα (σπουδάζεται) ὑπὲρ τὸ ἐκ τῶν προβάτων ἔριον. *Maris autem flores, concha, pinna, majore studio quæritur, quàm lana ex ovibus.* Lexicon *Cyrilli* apud me nondum editum, Πίνος, καὶ πινώδες, ῥύπος, καὶ ἔριον θαλάσσιον. Vult his vocibus non solùm *sordes*, sed & *lanam marinam* significari. Quartò, pinnino velleri color assignatur aureus. *Basilius* in *Hexaëmeron* Homilia septima, Πόθεν τὸ χρυσοῦν ἔριον αἱ πίνναι τρέφουσιν, ὅπερ οὐδεὶς τῶν ἀνθοβάφων ἐμιμήσατο; *Unde lanam auream pinnæ nutriunt, quam nemo eorum imitatus est, qui floridis coloribus lanas imbuunt?* Quod more suo sic amplificat *Ambrosius* in *Hexaëmeron* lib. 5. cap. 11. *Aureum etiam vellus aqua nutrit, & lanam in memorati speciem metalli gignunt littora, cujus colorem nullus adhuc eorum, qui fucis diversis obducunt vellera, imitari potuit: adeò naturæ maritimæ gratiam humana implere nescit industria.* Et paulo post, *Hic naturalis*

color

* Fortè נבונין.

color est, quem nullus adhuc fucus æquavit: hoc quoque pinnis est vellus. Inde πιννινότριχα πρόβατα vocari observat *Salmasius* oves, quę lanam habent ejusdem coloris cum pinnarum vellere, id est, aurei. Et in *Ezechiele Tragœdo* phœnix, qui *Mosi* scilicet apparuit prope *Elim*, κροκοπίνοις μαλλοῖσιν εὐτρεπίζετο; *croceo pinnæ vellere decorabatur.* Ita legit *Eustathius* in *Hexaëmeron*, non κροκωτίνοις, ut *Eusebius* libro nono *Præparationis Evangelicæ.* Unde patet quorsum *Hebræa* verba *Prov.* 25. 12. וחלי כתם vetus aliquis interpres, quem citat *Scholiastes*, reddat, Καὶ πίνωσις χρυσῆ, ubi *Drusio*, & aliis hæret calculus. Πίνωσις χρυσῆ est *aureum pinnæ vellus.* Itaque videtur ille interpres pro חלי legisse חלך, verbum sono tam vicinum *Talmudico* כלך ut pro eodem sumpserit. Quintò, veteres etiam patet hanc lanam nevisse, ut ex ea facerent comas adscititias. *Phile*, cap. 88. *De animalibus*,

Πίννη δὲ ποιεῖ καὶ τριχῶν βλάστην ξένην,
Ὡς ἐξ ἀραχνῶν συμφυῶν τῶν ἐγκάτων·
Ἧς ἡ φεραυγής, καὶ χλιδῶσα λεπτότης,
Ξανθοῖσι πλοχμοῖς ἐνδεθεῖσα παρθένων,
Σπαργῶντας αὐταῖς μαστροπεύει νυμφίους.

Pinna autem pilorum mirabile facit germen; ac si ex aranearum visceribus produceret: cujus lucida, & deliciosa tenuitas, flavis virginum cincinnis illigata, procos in eas prurientes conciliat. Sed & ad ellychnia fuisse adhibitam hanc lanam *Talmudici* sic docent. אין מדליקין בלכש ולא בחוסן ולא בכלך *Lucernas* die Sabbathi *non accendunt cedri musco, nec stupâ lini, neque* τῷ *calch*, seu *colcha*. Verba sunt in Tractatu *De Sabbatho* cap. 2. Vestes quoque ex eadem materia sic describit *Procopius* in Commentario *De Justiniani fabricis* sub initium libri tertii, Χλαμὺς ἐξ ἐρίων πεποιημένη, οὐχ οἷα τῶν προβάτων ἐκπέφυκεν, ἀλλ' ἐκ θαλάσσης συνειλεγμένων (lege συνειλημμένων·) πίννους τὰ ζῶα καλεῖν νενομίκασιν, ἐν οἷς ἡ τῶν ἐρίων ἔκφυσις γίνεται. *Chlamis ex lanis facta, non quales sunt ovium, sed è mari sumptis: pinnas vocari censent animalia, in quibus hæ lanæ producuntur.* Marsupium ingens cum assutis è pinna fimbriis nobilem virum Dominum à *Beringen*, *Henrici Quarti* Regis Cubiculariorum primicerium, sibi ostendisse testatur *Casaubonus* in *Athenæum* lib. 3. cap. 11. Ex quo viro nata rari exempli mulier, nec minùs virtute, & pietate, quam genere nobilis, Domina *de la Luserne* in hac ipsa urbe habitat. Lanam porro, quam diximus, Persæ قز *kaz*, & *Arabes* خز *chaz* vocant. *Giggeius* explicat *sericum crassius*, aut *vestem ex lana & serico*, id est, ex lana, quæ habetur pro crassiore serico. Et præstantissimus *Golius*, ex *Maruphide*, *lanam seu pilos animalis marini, ex quibus texuntur vestes*, & *pannum ex iis contextum.* Hinc in *Nasrio* (Scriptore *Arabe Oneirocritico*, quem legi adolescens in *Oxoniensi* Bibliotheca) in illo, inquam, *Nasrio* libro 3. capite 43. sect. 25. ثياب خز *vestes chaz*, in somnis visæ, divitias significant. Fallitur vir doctissimus, qui marinum animal, ex quo lana illa desumitur, putat esse *castorem*. Castor enim marinum non est animal, sed fluviatile. Et ejus pilos *Arabes* وبر potius, quam صوف, seu *lanam*, appellant. Nec opus esset circumloqui, si de castore ageretur, qui *Persico* nomine, apud illos notissimo, جندبادستر *gendobadster* dicitur. Sextò, ut lector intelligat, cur *Talmudici* pinnam, & auream ejus lanam כלך *calch*, vel כולכא *colcha* nuncupent, notandum est præter *Colchos* illos πολυθρυλλήτους, alios ad *Orientalem Oceanum* fuisse *Colchos*, de quibus *Ptolemæus*, & *Arrianus* in *Periplo*. Hodie *Cochin* appellant non multùm diverso nomine. Ibi porro, & in vicinis locis, multa est pinnici piscatio, id est, pinnarum, unde margaritę. *Ptolemæus* in descriptione *Indiæ intra Gangem*, lib. 1. cap. 7. Καρέων, ἐν κόλπῳ Κολχικῷ, ἐν ᾧ κολύμβησις πιννικοῦ. Careorum *regio in sinu* Colchico, *in quo pinnici piscatio.* *Arrianus* in *Periplo*, Ἄλλη παρήκει χώρα, &c. ἡ Παραλία λεγομένη, πρὸς αὐτὸν τὸν νότον, ἐν ᾗ καὶ κολύμβησίς ἐστιν, ὑπὸ τὸν βασιλέα Πανδίονα, πιννικοῦ, καὶ πόλις ἡ λεγομένη Κόλχοι. *Alia sequitur regio ad* Austrum *spectans*, Paralia (seu *Littorea*) *dicta, in qua pinnici est piscatio, sub rege* Pandione, *& urbs* Colchi *dicta.* Et paulo post de *Comari* (hodie *Comorin*) regione *Colchis* proxima, Ἀπὸ δὲ τοῦ Κομαρεὶ ἐκτείνουσα χώρα μέχρι Κόλχων, ἐν ᾗ κολύμβησις τοῦ πιννικοῦ ἐστιν· ἀπὸ δὲ κατακρισίμων κατεργάζεται. *A* Comari *regio quædam ad* Colchos *usque porrigitur, in qua margaritarum est piscatio, cui capite damnati operam navant.* Et rursus, Μετὰ δὲ Κόλχους ἐκδέχεται πρότερος, αἰγιαλὸς ἐν κόλπῳ κείμενος, ἔχων χώραν μεσόγειον, λεγόμενος Ἀργάλου· ἐν ἑνὶ τόπῳ περονεῖται παρ' αὐτὴν τὸ Ἠπιοδώρου συλλεγόμενον πιννικόν. *Post* Colchos *autem sequitur primum littus in sinu situm*, Argali *dictum, regionem habens mediterraneam. In cujus unico loco margaritæ perforantur juxta* Epiodori *insulam collectæ.* Pro Ἀργάλου *Ptolemæus* Ἀργείρου, vel Ἀργάρου, unde margaritæ putantur dictæ. Sed, sive scribatur Ἀργάρου vel Ἀργάλου, parum refert, cum *Syris margarita* sit, ܡܪܓܠ *margal*, & ܡܪܓܠܝܬ *margalith*, per L. Ex his igitur cùm constet satis magnam esse pinnarum copiam circa *Colchos*, justa fuit causa, cur, ab istis *Colchis* sumpto nomine, כולכא *colcha* diceretur aurea illa lana, quæ pinnis adnascitur. Nostram hanc in *Colchos* usque, vetustis illis longè remotiores, excursionem lector, ut quidem speramus, non iniquo feret animo; cum, *Argonautarum* instar, inde referamus aureum vellus. Quod me pene fugerat, ad pinnæ lanam multi referunt locum *Aristotelis*, *Hist.* lib. 5. cap. 15. Αἱ δὲ πίνναι ὀρθαὶ φύονται ἐκ τοῦ βύσσου ἐν τοῖς ἀμμώδεσι, καὶ βορβορώδεσι· quæ *Gaza* ita reddidit, *Pinnæ erectæ locis arenosis cœnosisque ex bysso, id est, villo, sive lanâ illâ pinnali proveniunt.* *Scaliger* quoque, *Pinnæ surrectæ enascuntur ex bysso in sabuletis, & cœno.* Et *Rondeletius*, *Pinnæ*, &c. *ex bysso proveniunt.* Sed *Gesnero* id suspectum est, 1. Quia pinnarum villus non appellatur *byssus* uspiam, sed *lana*, aut *vellus*. 2. Sive *byssum*, aut *lanam* appelles, ex eo villo pinna non provenit, sed potius villus ex pinna. 3. *Byssus* pro *lino* Fœmininum est: itaque dicendum fuisse ἐκ τῆς βύσσου, non ἐκ τοῦ βύσσου. 4. Proinde, mutato accentu, legendum contendit ἐκ τοῦ βυσσοῦ, id est, *ex fundo maris proveniunt*, qui ferè pinnarum naturalis est locus. 5. Inde est, quod *Athenæus*, hunc ipsum locum *Aristotelis* referens, pro ἐκ τοῦ βύσσου habet ἐκ τοῦ βυθοῦ, *ex fundo.* Et de pinna dicit *Oppianus* libri secundi *Halieuticῶn* versu 186.

Ὄστρακον αὖ βυθίας μὲν ἔχει πλάκας,

Testa quidem profundas maris plagas obtinet. Et *Nicandri Alexiph.* vers. 391. quædam editiones sic legunt,

Κνώδαλα φυκιόεντα, βαθὺς ἅτε βόσκεται ἅλμης,

Animalia in alga degentia, quæque pascuntur in fundo maris, id est, pinnæ, & conchæ reliquæ, quas recenset continuo post. Quibus rationibus cum videatur vir doctissimus etiam ab invitis assensum extorquere, miror, cur *Casaubonus* ὁ μέγας inter utramque hanc sententiam hæreat ita suspensus, ut nesciat cui se addicat. Ego ut rem certam assero, *Græcos* vetustiores nihil scripsisse de lana pinnæ, nec ejus meminisse quemquam ante *Jubam*, & *Androsthenem*, quos pares, aut suppares fuisse putaverim. De ea saltem apud *Ctesiam* nihil extabat, nec apud eos, qui scripserunt de rebus *Alexandri*, quos *Strabo*, & *Diodorus* diligenter evolverant. Nec ante *Procopium Græcorum* ullus est, quod sciam, qui vestis meminerit ex ea materia confectæ. Sed *Talmudici* Doctores, qui *Babylone* degebant, de mercibus *Indiæ* sui temporis potuerunt citius & certius edoceri, quam *Græci*. Tale est, quod margaritę in *Græcia* diu ignotæ à *Jobo* & *Solomone* celebrantur disertis verbis. Atque ipsum nomen פנינים *peninim*, vi-

videtur ex *pinna* factum, translato conchæ nomine ad gemmam in ea inclusam. Quomodo nos *perlam* appellamus, voce ex *perna* deflexa. Quippe etiam *perna* dicitur concha margaritifera, quia pernæ figuram utcumque imitatur.

Sed, ut eo jam revertamur, unde digressi sumus, si quis quærat quorsum Deus lanæ cum lino mixtionem *Israëlitis* interdixerit, cùm res per se sit prorsus ἀδιάφορος, pauca habebo, quæ respondeam. Neque verò hujusmodi rituum ratio exigenda est, cùm plerique ex mero pendeant legislatoris arbitrio. Veteribus tamen assentior, qui Deum volunt suos hoc ritu vocâsse ad morum simplicitatem. *Theodoretus* in *Leviticum* Quæstione vigesima septimâ nos ita doceri asserit πράξεις ἐναντίας μηδαμῶς ἐπιτηδεύειν, *non esse dandam operam contrariis actionibus. Cyrillus* libro septimo *De adoratione* confert *Lev.* 19. *vers.* 16. Οὐ πορεύσῃ δόλῳ ἐν τῷ ἔθνει σου, *Non ambulabis dolose in gente tua*, cum versu decimo nono, quo vetatur ἱμάτιον ἐκ δύο ὑφασμένον, *vestis ex duobus texta*; quasi sit idem diversis verbis. Et iis, qui sunt duplici corde, opponit μονοτρόπους, de quibus *Psal.* 67. *vers.* 7. Κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. Ubi tamen μονότροποι non dicuntur *viri simplices*, sed יחידים *solitarii*, id est, *qui liberis carent.* Ut sæpe μονότροπον pro *solitario* usurpant *Plutarchus* & *Basilius. Josephus*, utut Sacerdos, *Judaicarum* tamen Legum interpres quandoque pessimus, vult soli populo interdici vestes ex lana & lino, ut sic distinguatur à Sacerdotibus, quibus erat permissa. Verba sic habent *Antiq.* lib 4. cap. 8. Μηδεὶς ἐξ ὑμῶν καλῶς τὴν ἐξ ἐρίου καὶ λινοῦ στολὴν φορείτω· τοῖς γὰρ ἱερεῦσι μόνοις ταύτην ἀποδέδειχθαι. *Nemo vestrum ex lana & lino vestem honestè gerat. Sacerdotibus enim solis hæc concessa est.* Quod est oppido falsum. Nam quidquid habetur legum *Lev.* 19. & *Deut.* 22. ubi vestis heterogeneæ usus interdicitur, tam Sacerdotes, & *Levitas* respicit, quàm reliquas *Judæorum* tribus. Nihil ibi reperias peculiare plebi. Et verò, licet Sacerdoti variæ vestes assignentur, byssinæ, purpureæ, coccineæ, hyacinthinæ, tamen illarum nulla pars ex tali mistura constitit. Quin certi ministerii tempore lanearum vestium usus Sacerdotibus prorsus fuit interdictus. *Ezech.* 44. *vers.* 17. *Cum ingredientur portas interiores atrii, vestes lineas induent, nec laneum indumentum gerent.* Ad verbum, *Non ascendet super eos lana, cum ministrabunt in portis interioris atrii. Lana*, id est, כסות עמר *lanea vestis*, ut habet *Chaldæus* Interpres. Eodem refert *Junius* quod habetur versu sequente, *Non cingent se* ביזע, ad verbum *in sudore*, id est, si illum sequimur, *ulla re sudatoria, ut sunt vestimenta lanea, quorum proximè meminerat.* Quod ille sumpsit ex *R. Selomone.* At vestimenta lanea non sunt semper sudatoria. Gausapa, & lanea fuerunt, ἀμφίμαλλα. Dicit tamen apud *Martialem* penula gausapina libro 14. *Epigr.* 144.

Is mihi candor inest, villorum gratia tanta est,
Ut me vel mediâ sumere messe velis.

Præterea de cingulo hic agitur, quod, ex quacunque sit materia, sudorem non excitat. Denique *sudoris* nomine durum est *rem sudatoriam* intelligere, seu *quæ sudorem provocet.* Proinde *Talmudicis* accedo potius, quibus *cingi in sudore* est (h) *cingi* במקום שמזיעין *in locis, in quibus sudant*, id est, vel ad axillas, vel infra lumbos. Quorum neutro Sacerdotes lineis vestitos cingi voluit Deus, ne sudor corporis sacras vestes inficeret. Proinde cingebantur in medio intervallo, id est, in costis, & circa mammas. Quam interpretationem valde confirmat, quod summum Ecclesiæ Sacerdotem, id est, Dominum nostrum *Jesum Christum Joannes* raptus in extasin, vidit περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαζοῖς ζώνην χρυσῆν, *zona aurea cinctum circa mammas*, Apoc. 1. vers. 13. Sed hæc sunt alterius loci. Hic observasse sufficiat, quod *Ægyptii*, in multis *Judæorum* æmuli, nonnisi lineas vestes Sacerdotibus suis permittebant. Et alii quidem, auctore *Plutarcho* in *Iside*, τῶν μὲν ἐρίων, ὥσπερ τῶν κρεῶν, σεβομένους τὸ πρόβατον, ἀπέχεσθαι λέγουσι, *eos, ovem venerantes, tam lanis, quam ovillis carnibus dictitant:* φορεῖν δὲ τὰ λινᾶ διὰ τὴν χρόαν, ἣν τὸ λίνον ἀνθοῦν ἀνίησι, τῇ περιεχούσῃ τὸν κόσμον αἰθερίῳ χαροπότητι προσεοικυῖαν, *& linum gerere propter colorem, quem florens habet, similem splendori ætheris mundum ambientis:* cum *Josepho* (i) linum terram significet, διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς ἀνιέσθαι τὸ λίνον, *quia linum ex ea provenit.* At *Plutarchus* ipse rem sic expedit. Ab eo, qui purus est, impurum tangi non debet, qualia sunt excrementa omnia; ut lanæ, comæ, ungues, *&c.* Proinde raduntur Sacerdotes. Id autem esset valde absurdum, ut qui proprios deponit crines, quo mundior sit, pecorum lanis amiciretur. *Linum verò*, inquit, *nascitur ex immortali Tellure, & edulem fert fructum, tenuemque, & puram vestem exhibet, quæ gerentem non gravat, & ad omnia anni tempora apta est, nec pediculos gignit.* Ita de lino *Plutarchus* multa philosophatur subtilius, quam solidius, ignarus ab *Hebræis* ad *Ægyptios* multa hujusmodi manâsse.

Superest, ut de lanæ corruptione dicatur, quæ vel est ex externa vi, ut si sit ζητόβρωτος, vel ex interno morbo. De priore sic *Esa.* 51. *vers.* 8. *Sicut vestimentum absumet eos tinea, & sicut lanam comedet eos blatta.* Quæ, cum bono Deo, explicabimus in libro *De insectis.* De posteriore *Moses* Levit. 13. vers. 47. &c. *Cum erit in aliqua veste plaga lepræ, in veste lanea, aut in veste linea, aut in stamine, aut subtegmine, lineis, laneisve*, &c. *eritque plaga illa viridis, aut rubra in aliqua veste, aut in pelle, aut in stamine, aut in subtegmine*, &c. *plaga lepræ est.* De quo lepræ genere cum altum sit silentium apud Scriptores exoticos, tamen *Hebræi* loquuntur ut de re nota. Vide *Talmudicos* in Tractatu נגעין seu *De plagis* cap. 11. Et *Maimonidem* libro *De lepra* cap. 12. & 13. quorum prius ita incipit, צרעת בגדים כגרים כצרעת אדם אבל פחות מכגרים טהור ושלשה סימני שנמצאת יש בהן ירקרק אדמדם ופסיון ושלשתן מפורשין בתורה ירקרק הוא הירוק שבירוקין שהוא ירוק הרבה כבנף הטוס וכהוצי הדקל ואדמדם הוא אדום שבאדומים שהוא אדום הרבה כזהורית יפה *Lepra vestium lata ut faba fressa censetur ut lepra hominis; sed; si sit minus lata quam faba fressa, vestis pro pura habetur. In vestibus porro tria sunt signa immunditiei, viror, rubedo, & extensio, quæ tria in Lege sunt explicata. Et viror, qui* ירקרק *dicitur* (geminatis Radicalibus) *est viror in viroribus* (id est, *viror intensissimus*) *qualis est in ala pavonis, aut in palmæ foliis. Et* אדמדם *rubedo est rubedinum*, (id est, *in intenso gradu*) *ut est pulchrum coccineum.* Idem tamen agnoscit hanc vestium affectionem nonnisi æquivoce *lepram* appellari, æquè ac *lepram domorum*, Levit. 14. vers. 34. *&c.* & utramque fuisse miraculosam, & *Judææ* propriam. Verba sunt ejusdem libri cap. 16. §. 9. הצרעת הוא שם האמור בשותפות כולל עניינים הרבה שאין דומין זה לזה שהרי לובן עור האודם קרוי צרעת ונפילת קצת שער הראש או הזקן קרוי צרעת ושנוי עין הבגדים או הבתים קרוי צרעת וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל *Lepra est nomen æquivocum, res multas complectens, quæ nullo modo sunt similes. Nam exalbescentia cutis rubræ lepra vocatur. Et defluvium partis pilorum capitis, aut etiam barbæ, lepra vocatur. Sed & alteratio coloris vestium, aut domorum, appellatur hoc eodem lepræ nomine. Hæc porro vestium, & domorum alteratio, quam per æquivocationem Scriptura lepram nominat, non accidebat juxta consuetum naturæ ordinem, sed signum, & miraculum erat in* Israële.

Obi-

(h) *Talmud. De sacrif.* c. 2. *fol.* 19. *a.*

(i) *Antiq. l.* 3. *c.* 9.

Obiter dicendum quid sit lepra ממארת, quomodo vocatur *lepra vestium* Levit. 13. v. 51. & *lepra domorum* cap. 14. versu 44. cum per septiduum duravit. *Græci* reddunt ἔμμονον, & *Vulgatus perseverantem*, id est, מתמידת. *Jonathan* מחלטא *absolutè declaratam*, & *pronunciatam*, id est, מאמירת. *Syrus* ܡܚܪܝܢܐ, & *Arabs* in *Suecia* MSS. مر *amarum*, id est, ממרת, tanquam ab המר. *Onkelos* מחסרא *minuentem*. *Arabs Erpenianus* ناقص eodem sensu, sed *Parisiis* editus ماحق *delentem*, id est, ut suspicor, מארת tanquam ab ארה, quod *carpere* est: unde *leonem* אריה dici volunt, tanquam *à carpenda præda*. *Samaritanus* [Samaritan] צצפמתא quod veteribus est φιλόνεικος. Ita enim *Græcus* Scholiastes in *Leviticum*, Σαμαρειτικὸ φιλόνεικος, Junius *dolorificam*, quod non capio: cum plaga domûs, aut vestium, quam contagiosam fuisse non apparet, nemini sit dolorifica. Video tamen quid sequatur. *Ezech.* 28. *vers.* 24. קוץ מכאב *est spina dolorem inferens*. Porrò סלון ממאיר quod immediatè præcedit, putavit idem significare, adeoque מכאב & ממאיר tam esse synonyma, quàm קוץ & סלון. Nunc in tanta interpretum turba, quorum ferè tot capita, quot sensus, ne lector in incerto fluctuet, conabor ignotæ vocis vim eruere, & aperire. *Arabicè* مار est *irritare*, unde مير الجرح *vulnus irritatum est*, aut *recruduit*. Ita explicat *Alcamus*. Sic *Hebraicè* צרעת ממארת est *lepra exasperata*, id est, *aspera*, & *acerba*. Quomodo *Græcum* παροξύνειν etiam ad morbos transfertur; qui dicuntur παροξύνεσθαι, cum exacerbantur, & ingravescunt. Et *Ezech.* 28. *vers.* 24. סלון ממאיר est *spina, quæ acriter, & acerbè pungit*. Ita מאר est ejusdem significationis cum המרה *Hiphil* ȣ מרה. Unde *Psal.* 78. *v.* 56. וימרו *Et irritaverunt Deum excelsum*. Et *Psal.* 106. *vers.* 33. המרו *Irritaverunt spiritum ejus*. Sic etiam in *Samaritano* [Samaritan] תוספא צצפמתא est *lepra irritata*. Veteres φιλόνεικον reddunt tanquam ex *Arabismo*. Nam مري in tertia Conjugatione *rixari* est, & *altercari*. Sic 1 *Cor.* 11. *v.* 16. فان مري الانسان *si quis contendit*. Et *Tit.* 3. *v.* 9. ممارات *contentiones* in *Arabe Erpeniano*.

In fine versus quinquagesimi quinti tres sunt voces בקרחתו או בגבחתו, id est, ad verbum, *in calvitio occipitis ejus, aut in calvitio sincipitis ejus*; quæ eò translatæ videri possint ex versibus quadragesimo secundo, & quadragesimo tertio, ubi de leprosi calvitie, & depilatione agitur. Neque enim facilè dixeris quomodo calvitium ad vestes pertineat. Itaque *Græci* Interpretes planè aliud habent, nempe ἐν τῷ ἱματίῳ, ἢ ἐν τῷ σημόνι, ἢ ἐν τῇ κρόκῃ. Ac si legerint בבגד או בשתי או בערב. Videntur tamen omnes alii interpretes stare receptæ lectioni, quamvis aliter atque aliter explicent, ut fit in re obscura. In his maximè placet, quod recentiores intelligunt utramque panni partem, quasi recta pars sincipiti, inversa occipiti respondeat, iisque calvis; quia lepra tam pannos, quam homines depilabat, & deglabrabat.

In ovis partibus בדל האזן, *lobus auris*, alibi non legitur, quam *Amos* 3. *v.* 12. ubi Deus, populi sui reliquias hinc inde colligens, cum pastore confertur, qui *ex ore leonis eripit ovis duo crura, & lobum auris*. Itaque בדל in ove est, quod in homine תנוך *Exod.* 29. *vers.* 20. & passim in *Levitico*. Eam particulam *Syri* ܛܪܦܐ *extremum* vocant, *Samaritani* [Samaritan] *summum*; ineptè admodum, cum de homine res est, quia est ima pars auris. *Arabes* شحمة *pingue*, non malè; cum in aure nihil sit pinguius. *Chaldæi* חסחוס, vel סחוס, *cartilaginem*, quod non capio; cum pars sit auris minimè cartilaginosa. *Græci* λοβὸν, ἀπὸ τοῦ λαμβάνειν, quia veteres ut admonerent, aurem ea parte vellebant. Unde *Poëta*,

--- *mihi* Cynthius *aurem*
Vellit & admonuit. ---

Latini *lanam*, *lannam*, aut *lamnam*. *Glossarium* vetus, *Lana*, λοβὸς ὠτίȣ. *Glossarium* B. *Benedicti*, *Lannæ*, λοβοί. Lexicon *Philoxeni*, Λοβὸς ὠτίȣ, *lamna*. Cujus vocabuli ratio planè me latet, ut & *Hebræi* תנוך. Sed בדל propriè est *portio*, ut Verbum בדל in *Hiphil* est *dividere*. Falluntur, qui ad דל referunt, ut sit *tenerum auris* quasi *Beth* esset Servile; quamvis id sequatur *Kimchius*. Nam in his *Propheta* שתי כרעים או בדל האזן *duo crura, aut lobum auris*, omnino constat *Beth* esse Radicale.

In reliquis animalibus *cauda Hebraicè* dicitur זנב (k) *zanab*, sed in ove אליה *aljah*; voce maximè propriâ. Sic *Exod.* 29. *vers.* 22. *Et capies ex ariete adipem*, ואליה *& caudam*. Et *Levit.* 3. *vers.* 9. de agno, qui offertur in sacrificium eucharisticum, האליה תמימה *caudam integram usque ad coccygem removebit*. Et *Levit.* 7. *v.* 3. ubi de oblatione agni pro delicto, את האליה *caudam offeret, & adipem, qui operit exta*. Et *Lev.* 8. *v.* 25. de agno consecrationum, *Et cepit adipem*, ואת האליה *& caudam*. Et *Levit.* 9. *v.* 19. *Et ex ariete obtulerunt* האליה *caudam*. Alibi in Scriptura non extat. Sed eamdem vocem usurpant *Samaritani*, *Syri*, *Chaldæi*, & *Arabes*. Quin apud hos الي *alia* Verbum, de ove, significat *caudam habere amplam, & adiposam*: unde ad homines transfertur, qui nates habent carne & arvina distentas. كبش الايان vel الي vel اال vel الي est *agnus ampla cauda*, ut ovis pari de causa dicitur نعجة اليانة, vel اليا. Et الا *mercator adipum hujusmodi*. Hic enim duo observanda sunt; 1. *Arabicè* الية quandoque non solam *caudam* significare, sed العجيزة او ما ركب العجز من شحم او لحم *nates etiam, aut quidquid carnis, & pinguedinis nates operit*. Ita habet *Alcamus*. 2. Hoc ipso nomine non intelligi vulgares ovium caudas, ut in *Europa* nos habemus, sed, ut verè asserit *Lexicographus* longè optimus *Golius* noster, *quales in Orientis ovibus spectare est, quarum minimæ decem, vel duodecim libras pendent, nonnullæ autem quadraginta libras pondere excedunt. Eas autem minutatim concisas liquant, & adipem in usus suos servant, vel ad condiendum imprimis frumentaceum cibum, vel etiam; ut in* Persia, *& alibi, ad conficiendas candelas.* Proinde caudam hujusmodi *Arabes* alio vocabulo nominant وافرة, quasi *divitem*, & *copiosam* dixeris, & وذيلة *segmentum ejus*, cujusmodi multa prostant apud *Arabum* fartores, & macellarios. De his caudis multa legere est tam in veterum, quàm in recentiorum scriptis, quæ hic referre non est extra rem. Ut ab *Hebræis* ordiar, in *Talmudico* Tractatu *De Sabbatho* cap. 5. in *Misna* sic habetur; ואין הזכרים יוצאים בעגלה שתחת האליה שלהן *Arietes* (die Sabbathi) *non egrediuntur cum plostello cum cauda sua*. Et ibidem in *Gemara*, ואין הזכרין יוצאין בעגלה כי היכי דלא לחמטן אלייתיה *Non egrediuntur arietes cum plostello* (quod illis datur) *ne caudam suam inflectant*. *Glossa* etiam ad eum locum, עגלה כגון קרון קטון שעשין לו תחת זנבו שראש

(k) Exod. 4. vers. 4. Jud. 15. v. 1. Job. 40. vers. 12.

שראש זנב אותן האלים רחב כמין כר קטן ואין בו עצם אלא שומן ועב וכבד וכשנגרר לארץ נשרט ונשחת ועושין לו עגלה מתגלגלת אהריו כשהוא הולך והזנב קשר עליה *Plostellum illud est parva rheda, quam caudæ supponunt, quia caput caudæ illorum arietum est latum, ad instar agniculi: neque habet ossa, sed pinguedinem, & densitatem, & gravitatem: &, cum humum verrit, laceratur, & corrumpitur. Proinde plostellum ipsis aptant, quod post eos volvitur, cum ambulant, & cauda illis alligatur.* Ejusdem moris vestigia reperire est in *Græcis* Scriptoribus, in *Herodoto* inprimis lib. 3. cap. 115. ubi de *Arabibus*: Δύο δὲ γένεα οἴων σφί ἐστι θώυματος ἄξια, τὰ οὐδαμόθι ἑτέρωθί ἐστι. Τὸ μὲν αὐτῶν ἕτερον ἔχει τὰς οὐρὰς μακρὰς, τριπήχεων οὐκ ἐλάσσονας, τὰς εἴ τις ἐπήει σφι ἀπέλκειν, ἕλκεα ἂν ἔχοιεν, ἀνατριβομένων πρὸς τῇ γῇ τῶν οὐρέων· νῦν δ᾽ ἅπας τις τῶν ποιμένων ἐπίσταται ξυλουργέειν ἐς τοσοῦτο· ἁμαξίδας γὰρ ποιεῦντες, ὑποδέουσι αὐτὰς τῇσι οὐρῇσι, ἑνὸς ἑκάστου κτήνεος τὴν οὐρὴν ἐπὶ ἁμαξίδα ἑκάστην καταδέοντες. Τὸ δὲ ἕτερον γένος τῶν οἴων τὰς οὐρὰς πλατέας φορέουσι, καὶ ἐπὶ πῆχυν πλάτος. *Duo autem habent ovium genera admiratione digna, quæ nusquam alibi sunt. Quorum unum longas habet caudas, tricubitalibus non minores: quas trahere si permitterentur, ulcera contraherent, cum caudæ ad terram attererentur. Sed unusquisque pastorum hactenus arte fabrili doctus est, ut plostella faciant, quæ illarum caudis subligent, singulas ovium caudas singulis plostellis devincientes. Alterum autem ovium genus ad cubitalem latitudinem caudas gerit.* Cum his conferat, qui volet, *Ælianum* lib. 10. cap. 4. *De animalibus*, ubi ex *Herodoto*, sed aliis verbis, describit utrumque hoc ovium genus. Ad posterius pertinent hæc *Philosophi*, *Hist.* lib. 8. cap. 28. Ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ τὰ πρόβατα τὰς οὐρὰς ἔχει τὸ πλάτος πήχεως. *In* Syria *autem oves caudas habent cubitalis latitudinis.* Et hæc *Plinii* lib. 8. cap. 48. Syriæ *cubitales ovium caudæ, plurimumque in ea parte lanicii. Diodorus* quoque libro secundo *Arabiæ* partem ad *Oceanum* intimam scribit θρεμμάτων παντοδαπῶν πληθύειν, καὶ μάλιστα βοῶν, καὶ προβάτων, τῶν τὰς μεγάλας καὶ παχείας οὐρὰς ἐχόντων, *scatere pecoribus omnis generis, sed bobus maximè, & ovibus, ex iis, quæ magnas, & crassas caudas habent.* Et *Ctesias* de *Indis* apud *Ælianum* lib. 3. cap. 3. Πρόβατα τὰ ἐκείνων οὐρὰς πήχεως ἔχειν τὸ πλάτος πού φησιν. *Oves eorum alicubi caudas cubitum latas habere dicit.* Et libro 4. cap. 32. de eadem *India*, Καὶ τοῖς μὲν προβάτοις αἱ οὐραὶ πρὸς τὸν πόδα τέτανται. *Et caudæ quidem ovillæ ad pedes usque pertinent.* Et paulò post, Τῶν μὲν οὖν οἴων τῶν τίκτειν ἀγαθῶν ἀποκόπτουσι τὰς οὐρὰς οἱ νομεῖς, ἵνα ἀναβαίνωνται· ἐκ δὲ τῆς πιμελῆς τούτων καὶ ἔλαιον ἀποθλίβουσι· τῶν δὲ ἀῤῥένων διατέμνουσι τὰς οὐρὰς, καὶ ἐξαίρουσι τὸ στέαρ, καὶ ἐπιῤῥάπτουσι, καὶ ἑνοῦται πάλιν ἡ τομὴ, καὶ ἀφανίζεται τὰ ἴχνη αὐτῆς. *Pastores igitur ovium, quæ ad partum idoneæ sunt, caudas amputant, ut faciliùs ineantur. Sed ex illarum adipe oleum exprimunt. Arietum quoque caudas dissecant, atque adipem extrahunt, & iterùm consuunt: & sectio ita coalescit, ut ejus vestigia nulla appareant. Photius* item in *Excerptis* ex *Ctesia*, Ἔχουσι οὐρὰς μεγάλας· διὸ τῶν τοκάδων ἀποτέμνουσιν, ἵνα δύνωνται ὀχεύεσθαι. *Caudas magnas habent: proinde idonearum ad partum caudas abscindunt, ut à* mare *iniri possint. Arabes* non abscindunt quidem, sed in altum sublatas tenent, dum ovem init aries, quod coitûs genus غل (l) dicitur. Iidem de *Indicarum* ovium caudis referunt multò portentosiora. *Damir*, *De Animalibus*, capite الضان seu *De ove*, ويجلب من الهند نوع من الضان في صدره الية وعلي كتفيه اليتان وعلي فخذيه اليتان وعلي ذنبه الية وربما تكبر الية الضان حتي تمنعه من المشي *Affertur ex* India *ovis species, quæ in pectore caudam habet, & super humeros duas caudas, duas item in femoribus, & unam à tergo, quæ quandoque ita augetur, ut eam ab incessu prohibeat.* Jam sequentur alii recentiores. *Paulus Venetus* de *Camandu* in *Perside* lib. 1. cap. 22. *Arietes illius regionis non minores sunt asinis, caudam ferentes tam longam, & latam, ut triginta librarum pondus habeat. Ludovicus Vartomanus, Navigat.* lib. 2. cap. 5. *Ædibus Principis (Aden* in *Arabia Felice) inerrabat præpinguis vervex, cujus cauda adeo obesa erat, ut pondo esset librarum quadraginta.* Et capite nono, ubi de *Reame* urbe *Arabiæ Felicis*; *Ibi nonnulla vervecum genera, quorum ego caudam animadverti pondo esse librarum* XLIV. *Carent cornibus, adeoque sunt obesi, & pingues, ut vix incedere possint.* Et capite decimo quinto de *Zeila* Æthiopiæ, *Sunt etiam illic verveces nonnulli, qui ponderosissimas trahunt caudas, utpote pondo sedecim librarum.* Easdem oves reperire est in *Asiæ* parte, quæ *Byzantio* vicina est. *Busbequius*, Epistola prima, in itinere *Nicæâ* Ancyram; *Est quoque frequens iisdem locis genus illud ovium (neque enim ex alio ferè constant greges) quod pinguem, & ponderosam caudam trahit: quæ modò trium, aut quatuor, modò etiam octo, aut decem librarum est. Quinimò in eam aliquando magnitudinem excrescit in ovibus vetustioribus, ut duas rotulas cum media tabella subjici necesse sit, in quam illa recumbat, ut oves trahant quod ferre non possunt. Olearius* etiam harum ovium meminit, tanquam in *Syria*, *Mesopotamia*, *Gordyæa*, & *Perside* vulgarium. Illum vide *Muscovitici* & *Persici itineris* lib. 5. pag. 548. & *Indici* lib. 1. pag. 91. Sed & in *Africa*, & in *Ægypto* similes describit *Leo Africanus* libro nono; *His arietibus* (inquit) *nullum ab aliis discrimen est præterquam in cauda, quam latissimam circumferunt: quæ cuique quo opimior est, eò crassior obtigit, adeo ut nonnullis libras decem, aut viginti pendeat, cum sua sponte impinguantur. Verùm in* Ægypto *plurimi, farciendis vervecibus intenti, furfure, ordeoque saginant: quibus adeo crassescit cauda, ut se ipsos dimovere non possint. Itaque qui eorum curam gerunt, caudam exiguis vehiculis alligantes, gradum promovere faciunt. Vidi in* Asiota Ægypti, *ad* Nilum *civitate*, CL *passuum millia ab* Alcairo *sita, hujusmodi caudam libras* LXXX *ponderare, aliis se vidisse affirmantibus, quæ* CL *libras expendissent. Omnis itaque horum animalium pinguedo in cauda consistit, nec usquam* (in Africa) *nisi* Tuneti, *& in* Ægypto *reperiuntur. Ludovicus Marmolius* (*Africæ* suæ libro 1. capite 23.) *Hispanicè* appellat *carneros de cinco quartos*: quia, cùm nostri solum in quatuor partes, hi in quinque dividuntur, quarum partium una est cauda, eaque sæpe potissima. Has caudas cum sale comedi docet *Sirachides* capitis vigesimi versu vigesimo, juxta *Syrum* Interpretem, ubi legitur ܐܝܟܢܐ ܕܠܐ ܡܫܟܚܐ ܐܠܝܬܐ ܕܬܬܐܟܠ ܕܠܐ ܡܠܚܐ *Ut* (arietis) *cauda sine sale comedi non potest.* Ita etiam in *Arabe*, كما ان الالية لا توكل بغير ملح. Sed id unde sumpserint, nullus capio, cum in *Græcis*, & *Latinis* exemplaribus nihil simile reperiatur. Naturam porro in hac parte fuisse valdè providam his verbis docet *Cardanus*, *De Subtilitate* libro decimo, *Caudæ vervecum in peregrinis quibusdam regionibus tantæ sunt, quantus apud nos nullus vervex. Contingit hoc, quia humidissimum est animal,*

(l) Vide Golii Lexicon, pag. 1723.

animal, & inter quadrupedia frigidum. Cumque cætera ossa extendi nequeant, ne pinguedine propriâ obruatur animal, totum humorem in caudam transmittit. Hæc ideo docui pluribus, quia τῶν Ἑβραϊζόντων nemo notaverat hactenus quid propriè sit אליה, & à vulgari cauda quid differat, quod tamen intererat scire, ne quis miretur, quod *Moses*, qui in boum & hircorum sacrificiis de cauda ne γρῦ quidem habet, de ovilla tam est sollicitus, quæ apud nos solet esse vervecini femoris appendix, tam parvæ rei, ut ne teruncium quidem ematur. Quid quod vocem apud omnes *Orientales* receptissimam *Græci* Interpretes usque adeo non intellexerunt, ut in *Exodo* planè omiserint, & in *Levitico* constanter τὴν ὀσφὺν, id est, *lumbum*, explicaverint? Ex quo errore natus est alius, ignoratio nimirum vocis עצה, de qua jam dicturi sumus.

In sacrificio eucharistico ex ovibus sumpto, Deus inter cætera vult adoleri האליה תמימה לעמת העצה quod *Græci* reddunt τὴν ὀσφὺν ἄμωμον σὺν ταῖς ψόαις, *lumbum immaculatum cum* vicinis *musculis*. In qua versione peccatum est quadruplex. Primum jam notavimus, quod האליה illis est ἡ ὀσφὺς *lumbus*, aut *pars circa lumbos*, cum eâ voce planè constet *caudam* significari, eamque *ovillam*. 2. Quòd תמימה, ἄμωμον *immaculatam* explicant, cùm ὅλην *totam* debuissent, vel ὁλόκληρον *integram*. Sic *Levit.* 23. 15. שבתות תמימות sunt *hebdomades integræ*, non ἄμωμοι, *inculpatæ*. Et *Ezech.* 15. 5. de ligno vitis, בהיותו תמים *cum est integrum*, quod *ambusto* opponitur. 3. Particula לעמת, id est, *è regione*, *contra*, *usque*, *ad*, *propè*, malè redditur σὺν, *cum*; ac si Deus caudam adoleri velit una cùm העצה, cùm nonnisi caudam postulet, sed *totam usque ad* העצה. 4. Denique non potest ferri, quod τὰς ψόας habent, id est, *musculos propè lumbos*, pro *Hebræo* העצה. Quod quidem verbum obscurum est, & ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων. Unde est, quod in ejus interpretatione Veteres in tam diversa abeunt. *Hieronymus renes* explicat. *Syrus* ܡܚܠܨܐ quod Gabriel *dorsi crepidinem*, ego *lumbos* expono ex *Hebræo* מתנים. *Hierosolymitanus* עציא, quæ est ipsa vox *Hebræa Chaldæo* more inflexa. *Samaritanus* [Samaritan], id est, *vertebram*, ut 1 *Sam.* 4. 18. מפרקת est *compages vertebrarum cervicis*. *Onkelos* שזרתא. Arabs *Erpenianus* itidem الشزرة. *Mardochæus* quoque, & *Pomarius* שדרה *dorsi spinam*. Arabs *Parisiis* editus العصعص *coccygem*. Kimchius, קצה השדרה *extremum spinæ*. R. Selomo, למעלה מן הכליות היועצות *quod est supra renes consiliarios*. Quibus verbis ad id alluditur, quòd *Hebræi* veteres partem renibus vicinam עצה dici voluerunt tanquam à Verbo יעץ, quod *consulere* est; quia dicit *David* Ps. 16. 7. *Erudiunt me renes mei*. Vide *Kimchium* in *Lexico*. Tamen inter tot interpretamenta non difficilis est optio. Primo enim illud ex ipso contextu liquet, העצה in ove partem esse caudæ proximam & attiguam. Ita enim habet Sacer Textus, *Auferet caudam integram usque ad* העצה. Itaque העצה neque τὰς ψόας, neque *renes* significat, aut *lumbos*, aut *dorsum*, aut *dorsi crepidinem*, aut *spinam*. Harum enim partium nulla est caudæ proxima. De renibus, & ταῖς ψόαις res notissima est. Et infra dorsum sunt lumbi, ubi spina desinit, ad quam cauda non attingit, quia os sacrum & coccyx interjacent. Proinde, si pressè loqui velimus, ovilli corporis nulla pars est caudæ contigua & continua, præter coccygem. Atque id omnino voluit *Moses* voce העצה. Et ejus verba sic reddenda sunt, *Caudam totam usque ad coccygem auferet*. Quod ipsum Nomen עצה evincit, si conferatur cum *Arabico* عصعص. Nam עצה & عصعص idem sunt, neque aliter differunt, quàm Radicalium geminatione in *Arabico* عصعص. Porrò عصعص esse *coccygem* constat ex *Avicennæ* definitione, quæ sic habet, (m)

العصعص مولف من فقرات ثلث غضروفية
لا زوايد لها ينبت العصب منها عن
ثقب مشتركة كما الرقبة لصغرها
واما الثالثة فيخرج عن طرفها عصب فرد

(m) *Lib.* 1. *Fen.* 1. *Doct.* 5. *Sam.* 1. *cap.* 12.

id est, *Coccyx compositus est ex tribus ossibus cartilaginosis, quæ nulla habent additamenta*, (seu *nullas* ἐπιφύσεις.) *Et nervi quidem inde oriuntur ex communibus foraminibus, ut in collo, propter eorum parvitatem, & ex extremitate tertii nervus egreditur impar.* *Coccygem* reddo, quia descriptio convenit, qualis est in *Galeni* libro *De ossibus*, Ἐπὶ τῷ πέρατι τοῦ πλατέος ἕτερον ὀστοῦν ἐστι τὸ καλούμενον κόκκυξ, ἐκ τριῶν καὶ τοῦτο συγκείμενον ἰδίων μορίων χονδρωδεστέρων. *In extremitate ossis lati* (seu sacri) *aliud est os, coccyx nomine, ex tribus compositum propriis partibus cartilaginosis*. Et paulò pòst, Διεξέρχεται δὲ κατὰ τὰς τούτων συντάξεις ἐκ τῶν ὀπίσω καὶ πρόσω μερῶν νεῦρα. *Nervi verò transeunt per eorum compositiones, tam ex posterioribus, quàm ex anterioribus partibus*. Et rursus, Ὅσον δὲ ὑπόλοιπον τοῦ νωτιαίου κατὰ τὸ πέρας αὐτοῦ τοῦ τρίτου διεξέρχεται μόνον ἄζυγές. *Et ad finem tertii transit nervus impar, qui ex spinali medulla solus superest*. Hæc igitur conferenti cum iis, quę ex *Avicenna* descripsimus, clarum fiet עצה, vel עצעץ, esse *coccygem*. Neque vero hæc versio prorsus nova est. Nam, ut *Arabem* taceamus *Parisiis* editum, qui pro העצה habet العصعص id ipsum est, quod *Kimchius* appellat קצה השדרה *extremitatem spinæ*; & *Samaritanus* [Samaritan] *vertebram*, seu *spondylium*. Utut enim spina dorsi tota ex vertebris constet, tamen extremum illud os speciali nomine *spondylium* dicitur, id est, *vertebra*. *Pollux* de sacro osse, Ἄρχεται μὲν ἐξ εὐρύτητος ὑπὸ τὴν ῥάχιν· ὑποστενοῦται δὲ κατὰ τὸν κόκκυγα καλούμενον, ὃς καὶ σπονδύλιον, καὶ ὀρροπύγιον ὀνομάζεται. *Initio quidem sub spina dilatatur: coarctatur verò circa os, quod & coccygem vocant, & spondylium, & orrhopygium.*

Jam disquirendum quæ pars tam bovini, quàm ovilli, & caprini jecoris *Hebraicè* dicatur יותרת *jothereth*, Exod. 29. 13. 22. & passim (n) in *Levitico*. In quo frustra se fatigavit vir doctissimus, & in his rebus valde accuratus, *Nicolaus Fullerus*, *Miscellan. Sacr.* lib. 5. cap. 14. Vult enim is voce יותרת significari *membranam illam tenuissimam, quâ jecur integitur*, atque id ipsum in *Hieronymo* esse *reticulum jecoris*, & in *Græca* editione λοβὸν τοῦ ἥπατος. Quomodo in leguminibus λοβὸν vocant siliquam, aut folliculum, quo semen continetur. In quibus ne apparet quidem vel minima veri species, quod hæ rationes palàm facient. Deus in sacrificiis partes victimarum opimas, hoc est, optimas & pinguissimas sibi deligit super altare suum adolendas. Puta in ove caudam, qualem suprà descripsimus, & arvinæ quidquid habent externæ partes; & in internis omentum, & renes, & si quid aliud adiposum est in ventre, & extis, usque ad ilia. In his porro censetur etiam יותרת *jothereth* jecoris: unde apertè concluditur ea voce non intelligi cuticulam, qua jecur integitur, quæ macra, & exilis, &

(n) *Levit.* 3. 4. 10. 15. & 4. 9. & 7. 4. & 8. 16. 25. & 9. 10.

jejuna eſt, ſtipulaque levior, & foliis farfari. Hanc igitur qui Deo aſſignant, idem faciunt, ac ſi ex nuce conſecrarent ſolum putamen, aut ſola culiola, aut nihil ex ovo darent pręter teſtam, aut pelliculum, quæ albumen obtegit. Præterea cuticula illa jecoris ſubſtantiæ tam arctè nexa eſt, ut vix ab ea poſſit divelli. Saltem id plenum otium requireret, & lentam operam, qualem ad altare adhibere non potuerunt *Levitæ*, & Sacerdotes, quibus quandoque paucis horis plura pecudum millia immolare neceſſe fuit. Tertiò, quorſum jecoris membranula *reticulum* ab *Hieronymo* diceretur, cum in ea δικτυωδὲς, vel *reticulatum* nihil quidquam ſit? Denique quis neſcit apud *Græcos* lobum jecoris non eſſe cuticulam, ſed ſubſtantiæ partem, quomodo in aure, & pulmone lobus pars eſt ſubſtantiæ, non membrana, aut cuticula? Miſſo igitur *Fullero*, docebo, cum bono Deo, quid in jecore ſit יותרת *jothereth*, tam ex *Hebrææ* linguæ genio, quam ex veterum Interpretum collatione. *Hebraicè* יתר *jathar* eſt *abundare* & *ſupereſſe*: & יותר jother, *quod abundat, quod ſupereſt, quod excedit, quod ſuperfluit.* Inde factum יותרת *jothereth*, ſolum addita Fœminina terminatione. Proinde in jecore יותרת *jothereth* eſt pars aliqua, quæ excedit, quomodo lobi, & appendices. Inde eſt, quod ab *Arabibus* id ipſum vocatur زيادة *ziada* verbo maximè proprio, quod *Hebræum* prorſus exprimit. Nam ut *Hebraicè* יתר *jathar*, ſic *Arabicè* زاد zada, *excedere & redundare* eſt. Et ex زاد *zada* factum زيادة *ziada* eſt *augmentum, exuberantia, additamentum.* In *Abenbitare*, capite *De hirundine*, زيادة القمر eſt *augmentum Lunæ.* In *Proverbiis Abi Ubeid*,

جا يطلب زيادة واتلف ما عنده

Venit petitum auctarium, & amiſit quod penès ſe erat. In Novo Teſtamento editionis *Erpenianæ* Act. 4. 17. & 9. 22. بزيادة *in augmento* reſpondet *Græcis* ἐπὶ πλεῖον, & μᾶλλον, & *Syris* [illegible] & [illegible]. Itaque, cum *Hebræum* יתר *jathar*, & *Arabicum* زاد *zada* verba ſint ejuſdem notionis, veriſſimum eſt in jecore *Hebræum* יותרת idem eſſe, quod *Arabicum* زيادة. Unde eſt, quod cum in quatuor inciderim *Pentateuchi* verſiones *Arabicas*, quæ in multis differunt, quia una *Hebræum* textum, alia *Chaldæum Onkeloſi*, alia *Syram*, alia denique *Græcam Seniorum* editionem exprimit, tamen omnes hoc commune habent, quod יותרת *jothereth* reddunt زيادة *ziada*. Quo ſemel animadverſo, facile erit ſolvere quęſtionem propoſitam. Jecoris enim partem aliquam *Arabicè* vocari زيادة *ziada*, vel زايدة & in Plurali زوايد *zavvaid*, diſcimus ex *Lexicographis. Golius* ex *Giauhari.* زايد Fœm. زايدة *Plur.* زوايد *redundans. Et hinc Servilis litera apud Grammaticos*, &c. *Et res acceſſoria, adnata alteri. Peculiariter exiguum quid tale in latere hepatis.* Et *Avicenna* rem deſcribit accuratiùs his verbis (o)

(o) *Arab. pag.* 455. *Lat. lib.* 3. *Canon. Fen.* 13. *cap.* 1.

وللكبد زوايد يحتوي بها علي المعدة
ويلزمها كما يحتوي علي المقبوض
عليه بالاصابع واعظم زوايدها هي
الزايدة المخصوصة باسم الزايدة وقد
وضع عليها المرارة وجعل مدة الي
اسفل وجملة زوايدها اربع او خمس

Et hepar quædam habet zavvaîd (id eſt, *augmenta, additamenta*, vel *proceſſus quoſdam*) *quibus ſtomachum amplectitur, & adhæret ei, quomodo quis id amplectitur, quod digitis tenet. Quorum augmentorum maximum illud eſt, quod ſpeciali nomine vocatur* zaïda (ſive *augmentum.*) *Illi autem fel incumbit, unde ad inferiora extenditur. Ejus porrò augmenta quatuor omnino, vel quinque ſunt.* En perfectam definitionem ejus, quod quærebamus!

Ex qua duo colliguntur, primò in jecore زوايد *Arabibus* id ipſum fuiſſe, quod *Græcis* λοβὸς, de quibus *Hippocrates* in libro *De oſſium natura* §. 9. Ἧπατος πέντε λοβοί. *Jecoris lobi quinque ſunt.* Sed *Galenus Anatom.* lib. 6. cap. 8. Οὐ μὴν τόγε πλῆθος ἴσῳ ἀριθμῷ τῶν λοβῶν τοῦ ἥπατος ἐν ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶν, οὔτε κατὰ τὸ γένος, οὔτε κατ᾽ εἶδος· ὥσπερ οὐδὲ τὸ μέγεθος, ἴσον οὐδὲ τῶν λοβῶν, οὔθ᾽ ὅλου τοῦ σπλάγχνου. *Jecoris lobi non ſunt numero pares in cunctis animantibus, neque ſecundùm genus, neque ſecundùm ſpeciem: ut neque magnitudo æqualis eſt cum loborum, tum totius viſceris.* Et apud eundem *Galenum Herophilus*, Λοβοὺς γάρ τισι μὲν οὐδ᾽ ἔχει, ἀλλ᾽ ἔστιν ὅλον στρογγύλον καὶ ἄνορθον, τοῖς δὲ δύο, τοῖς δὲ καὶ πλείους, καὶ πολλοῖς καὶ τέσσαρας ἔχει. *In quibuſdam ne lobos quidem habet, ſed ex toto rotundum eſt, minuſque rectum, quibuſdam duos, aliis plures, multis etiam quatuor obtinet.* Secundò, in illis jecoris augmentis (ſeu lobis) ex *Avicenna* colligitur unum eſſe majus aliis, quod κατ᾽ ἐξοχὴν زايدة *zaïda*, ſeu *augmentum* dicitur. Illud nimirum, in quod fel incumbit, de quo *Hippocrates*, ubi ſuprà; Ἧπατος πέντε λοβοί· ἐπὶ δὲ τοῦ τετάρτου λοβοῦ ἐπίκειται ἡ χολή. *Jecoris lobi quinque ſunt, quorum quarto fel incumbit.* Et *Galenus* in *Anatomia* de veſica fellis, Θέσις γε μία τοῖς ἔχουσιν αὐτὴν ζώοις ἐστὶ διαπαντὸς, ἡ κατὰ τὸν μέγιστον τῶν λοβῶν τοῦ ἥπατος ἐν ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶν. *Eam habentibus animalibus ſemper idem ſitus eſt, nempe in omnibus ad maximum loborum hepatis.* Et *Pollux*, Τὸ δὲ μέγιστον ἔργον ἥπατος διακρῖναι τὴν τροφὴν εἰς αἷμα, καὶ χολὴν, καὶ τὸ μὲν ἀγγεῖον τι πληρῶσαι ὃ ἔγκειται τῷ μεγίστῳ λοβῷ. *Præcipuum jecoris officium eſt cibum in ſanguinem bilemque diſtribuere, & bile implere quoddam vaſculum, quod maximo jecoris lobo inſidet.* Ergo maximus ille loborum hepatis, in quem incumbit veſica fellis, ut *Arabicum* زايدة *zaïda*, vel زيادة *ziada* dicitur κατ᾽ ἐξοχὴν, id eſt, *augmentum*, vel *exuberantia*, ita *Hebraicè* יותרת *jothereth* eſt appellatum eodem planè ſenſu. Atque hæc fuit pars jecoris, quam juſſit Deus in altare ſuum adoleri. Hodie multi tam *Arabes*, quàm *Græcos* erroris arguunt, quod hujuſmodi lobos deſcribunt etiam in humano jecore, cum nonniſi in brutis reperiantur. Sed hæc diſputatio ad nos nihil attinet. Neque enim hic de humano, ſed de pecuino jecore cum *Moſe* agimus, quod in plures lobos dividi, atque in illis unum eſſe reliquis craſſiorem & eminentiorem, nemo negavit hactenus. Quod ideo hic obſervamus, ut *Fullero* ſatisfiat, qui rogat, cur *Græci* Interpretes Singulari numero dixerint τὸν λόβον τοῦ ἥπατος, ſi plures illos lobos intelligant

gant, in quos fiſſum eſt brutorum jecur. Ad quod viri docti quæſitum jam facilis eſt reſponſio, nempe tam in *Moſe* יותרת *jothereth*, quam in *Græca* verſione τὸν λοβὸν non omnes jecoris lobos, ſed maximum illum ſignificâſſe, quem Deus ſibi ſelegerat. Quem زيادة id eſt, יותרת ſpecialiùs fuiſſe dictum ex *Avicenna* probavimus. Fruſtrà etiam id objicitur, lobos ſubeſſe jecori, cum יותרת *jothereth* à *Moſe* deſcribatur על הכבד, *ſuper jecur*, *Exod.* 29. 13. & in *Levitico* pluries. Nam על הכבד iis locis reddendum eſt *ad jecur*, non *ſuper jecur*. Neque aliud *Græcè* ἐπὶ τοῦ ἥπατος. Sic rectè dixeris ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, *ad viam*, ἐπὶ θυρεῶν, *ad fores*, aut *pro foribus*, non *ſuper fores*. Fateor tamen *Syrum*, & *Chaldæos* ad hunc lapidem impegiſſe: cum enim verba על הכבד eodem modo, quo *Fullerus*, intellexerint, putaverunt nomine יותרת deſignari partem aliquam ſupra jecur, ac proinde חצר, vel חצרא reddiderunt, id eſt, *ſeptum*, nempe tranſverſum, ſeu διάφραγμα, à quo jecur immediatè dependet. *Septum* interpretor cum *Gabriele Sionita* ex *Arabica* lingua, quâ حصار eſt *ſepimentum*. Et diaphragma ſignificari apertè docent hæc *Jonathanis*, *Exod.* 29. 13. modò rectè legantur: וית דמתשאר על חצר כבדא *Et quod carnoſum eſt in jecoris ſepto.* Nempe cum in diaphragmate, quod omnes nôrunt, ambitus ſit carneus, medium nervoſum & membranoſum, voluit *Jonathan* Deo ſervari ſolùm id, quod carneum eſt. Atqui *Jonathani* hanc eſſe mentem ideo nemo vidit, quia in voce דמתשאר punctum ſiniſtrum τοῦ *Sin* tranſlatum eſt in cornu dextrum. Itaque planè aliter & nullo ſenſu interpretantur, *Et quod reſiduum eſt*, &c. Sed neque ullus animadverterat rem, quæ valde erat obvia, apud *Syros* & *Chaldæos*, חצר כבדא, *ſeptum jecoris*, aut חצרא דעל כבדא, *ſeptum, quod eſt ſupra jecur*, eſſe diaphragma. Quod & *Talmudici* uſurpant in *Joma* capite octavo, ubi morſum à cane rabioſo cibari volunt מחצר כבד שלו, *ſepto jecoris illius*, id eſt, diaphragmate. *Septum jecoris* ideo appellant, quia jecur diaphragmati non ſolum vicinum, ſed & junctum eſt, & ex eo appenſum. Unde *Poëta Odyſſ. ι.*

--- πρὸς στῆθος, ὅθι φρένες ἧπαρ ἔχουσι,

ad pectus, ubi diaphragma jecur continet. Hebræos jam ſi conſulas, eos *Græcis* & *Arabibus* concinere reperies in interpretatione vocis יותרת *jothereth*, quod ſententiæ noſtræ, aliunde jam ſatis probatæ, non leve pondus addit. En ipſa eorum verba! *Mardochæus* in *Concordantiis*, יותרת מה שהוא שם הטרפ״שא Jothereth, *id, cujus aliud nomen eſt* τράπεζα. R. Selomo, ואת היותרת הי״א טרפ״שא דכבדא שקורין טיב״ריש Jothereth *eſt jecoris* τράπεζα, *quam* Gallicè *vocant Tibres*, lege פיב״ריש *Fibres*. Kimchius, הוא הנקרא בלשון רז״ל טרפ״ש ובלעז אב״ריש *Id eſt, quod lingua patrum noſtrorum beatæ memoriæ* τράπεζα *dicitur*, *&* Hiſpanica *vulgari* hebras. *Fibræ* in jecore, Gallis *fibres*, & Hiſpanis *hebras*, ſunt lobi, & extremæ partes. *Varro*, *De Ling. Lat.* lib. 4. *Antiqui fibrum dicebant extremum. Unde in ſagis extrema fimbriæ, & in jecore extremum fibræ. Poëta* de *Tityo*, cujus immortale jecur vultur exedit, libro ſexto,

--- *nec fibris requies datur ulla renatis.*

Et ibi Servius, *Fibræ, jecoris extremitas.* Feſtus, *Fibras jecinorum, & fimbrias veſtimentorum dicimus.* Iſidorus, *Fibræ jecoris ſunt extremitates. Gloſſarium* vetus, *Fibra*, λοβὸς ἥπατος, *Philoxenus*, λοβὸς ἥπατος, *fibra, fiber. Hebræi* igitur rectè hactenus. Certum quoque in majorum ſcriptis, hoc eſt, in *Talmudicis*, טרפ״שין ſeu τραπέζας aliquid eſſe in jecore. Sic in *Cholin* capite tertio, טרפ״שיה דכבדא τράπεζαι jecoris. Item נדלדל כבד ומעורה בטרפ״שין *languidum jecur, & adhærens trapezis.* Quod mutuati ſunt à *Græcis*. *Nicander* in *Theriacis* verſu 559.

--- ἢ ἀπὸ κάπρου
Ἥπατος ἀκρότατον πέρσας λοβὸν, ὅστε τραπέζης
Ἐκφύεται, νεύει δὲ χολῆς σχεδὸν, ἠδὲ πυλάων.

Aut ex apro extremum jecoris lobum detondens, qui ex trapeza naſcitur, & ad fel vergit, & jecoris portas. Ad quæ verba *Scholiaſtes*, Τράπεζα, καὶ πύλη, μέρη τινά εἰσιν ἐξηρμένα τοῦ ἥπατος, ὥσπερ καὶ ὄνυξ, καὶ μάχαιρα, καὶ κάνεον. *Trapeza* (aut *menſa*) *& porta ſunt partes quædam hepati adhærentes, ut & unguis, & gladius, & caniſtrum. Polyænus* libro quarto in *Attalo*, Ὁ μάντις ἐπιδιεξιὼν τοὺς λοβοὺς, καὶ τὴν χολὴν, πύλας τε δὴ, καὶ τράπεζαν, καὶ ὅσα ἄλλα σημεῖα κατανοῶν. *Haruſpex victimæ lobos percurrens, & veſicam fellis, portas quoque, & trapezam, & quælibet alia ſigna inſpiciens.* Heſychius, Δόλου τράπεζα, ἐπὶ τοῦ ἥπατος σημεῖον ἐν θυτικῇ. *Doli trapeza, in jecore ſignum in haruſpicina. Rufus Epheſius*, ubi de hepate, Ἃ δὲ ἐν ἱεροσκοπίᾳ πύλας, καὶ τράπεζαν καὶ μάχαιραν καὶ ὄνυχα καλοῦσιν· ἔστι μὲν καὶ ἐν ἀνθρώπῳ, ἀσαφῆ δὲ, καὶ οὐκ εὔδηλα. *Quæ autem in haruſpicina portas, & trapezam, & gladium, & unguem vocant, etiam in homine ſunt, ſed incerta, nec ſatis manifeſta.* Tamen *Theophilus Proto-ſpatharius*, *De fabrica humani corporis* lib. 2. cap. 11. jecoris quatuor lobos nominari ait τράπεζαν, ἑστίαν, μάχαιραν, ἡνίοχον, *menſam, focum, gladium, aurigam:* & cauſas etiam addit, cur ita nominentur, ſed quæ non ſunt hujus loci. Utut ſit, ex *Nicandro* conſtat τράπεζαν fuiſſe χολῆς σχεδὸν, *prope fel*, ubi etiam ille jecoris lobus, qui *Hebræis* יותרת & *Arabibus* زيادة. Et præter *Selomonem*, *Mardochæum*, & *Kimchium*, quibus hic *lobus* cum *trapeza* idem eſt, etiam *Talmudicus Gloſſator* ad locum *Cholin*, quem citavimus, poſtquam abſurdè *trapezas* pronuntiavit eſſe *renes*, ומצאתי לישנא אחרינא ביותרת הכבד איב״רש בלעז והן טרפ״שין *Etiam, inquit, reperi aliam Gloſſam, quæ* jothereth *jecoris fibras explicat, id eſt, trapezas.* Ubi notandum, *trapezas* Plurali numero dici, cum *Græci* nonniſi unam agnoſcant. Nempe, cum apud *Græcos* τραπέζης, ſeu *menſæ* nomen maximo jecoris lobo fuerit peculiare, quia menſæ inſtar eſt latus, *Hebræi*, quibus verbi vis erat ignota, hoc idem nomen ad omnes jecoris lobos extenderunt. Ita ut illis טרפ״שא τράπεζα ſit idem, quod λοβὸς, & *Romanis fibra.* Porrò fibris etiam ſuam ineſſe pinguedinem, cujus ratione potuerint cum aliis pinguioribus in altari adoleri, vel ex *Perſio* diſcere eſt, qui ad fibrarum adipem ſic alludit *Satyrâ* tertiâ,

Sed ſtupet hic vitio, & fibris increvit opimum
Pingue, &c.

Nunc, ſi roges quorſum יותרת *Hieronymus reticulum* interpretetur, cum in jecore nihil retiforme ſit; duo habebo, quæ reſpondeam. Unum, videri vocem eſſe corruptam, & *Hieronymum* ſcripſiſſe *reſticulum*, non *reticulum*. Nam ex *reſti* utrumque deducitur, *reſticula*, & *reſticulus*. Et priori utitur *Hieronymus* 3 *Reg.* 7. 23. Alterum, cùm Vocales deeſſent, legiſſe יתרת *jethereth*, tanquam à יתר *jether*, quod *reſtim* ſonat: ac *reſticulum* reddidiſſe, non conſultis iis, qui periti ſunt anatomiæ, à quibus didiciſſet nullam eſſe partem jecoris, quæ ita nominetur.

Ventriculum, atque inteſtina pingui ac tenui omento integi dicit *Plinius* lib. 11. cap. 38. Unde eſt, quod à *Græcis* dicitur ἐπίπλοον, quaſi viſceribus *innatans*. Et definitur πιμελώδης ὑμὴν ἐπὶ τῆς κοιλίας, καὶ τῶν ἐντέρων; *adipoſa membrana ſuper ventrem, & inteſtina.* Quin *Arabicum omenti* nomen ثرب *tharb*, vel *thirb*, (barbaris *zirbus*) eſt ab adipe factum. *Syris* enim ܬܪܒܐ *tharba* eſt *adeps*. Et apud ipſos

Arabes ثربا *tharba* de ove *pinguem* ſonat, & اثرب athraba *pingueſcere*. Itaque *Exod.* 29. 13. & *Levit.* 3. 9. החלב המכסה את הקרב *adeps inteſtina operiens*, videtur eſſe omentum: ut & ſimplex המכסה *operiens* in his *Moſis Levit.* 9. 19. *Ex ariete* (obtulerunt) *caudam*, *&* המכסה *operientem* (ſupple *adipem*, id eſt, omentum, quo inteſtina operiuntur) *& renes*. Nempe in ſacris omenti plurimus fuit uſus, etiam apud *Romanos* & *Græcos*, qui *Judæos* æmulati ſunt. Hinc *Perſius Satyra* ſecunda,

Tot tibi cùm in flammis junicum omenta liqueſcit.

Et *Homerus Iliad.* β'.

--- κατά τε κνίσῃ ἐκάλυψαν

Δίπτυχα ποιήσαντες. ---

Ad quæ *Etymologus*, Δίπτυχα ποιήσαντες, διπλώσαντες τὴν κνίσαν, νῦν δὲ λέγει τὸν ἐπίπλουν. *Duplicia facientes, id eſt, adipem duplicantes, nunc autem omentum ſignificat.* Et *Heſychius*, eodem haud dubiè reſpiciens, Δίπτυχα, δύο ἐπιβολὰς ἔχοντα, ἢ διπλοῦν (lege ἢ διπλοῦν ἐπίπλουν, quarum vocum una omiſſa eſt à Scribis propter τὸ ὁμοιόπτωτον) ὥστε τῷ μὲν ὑπεστρῶσθαι τὸν ἐπίπλουν, τῷ δὲ ἐπιβεβλῆσθαι. *Duplicia, id eſt, duos injectus habentia, aut duplum omentum, ab altera ſuperponatur.* Sed & apud *Perſas* ex toto ſacrificio ſolùm omentum, aut omenti pars Diis ſervabatur. *Strabo* libro 15. *Cum Magus, qui ſacrificium enarrat, carnes diſtribuit, parte ſuâ acceptâ, quiſque abit. Deum enim dicunt nihil quidquam petere præter animam.* Ὅμως δὲ τοῦ ἐπίπλου τι μικρὸν τιθέασιν, ὡς λέγουσί τινες, ἐπὶ τὸ πῦρ, *Omenti tamen nonnihil, ut quidam ajunt, in ignem injiciunt.* Sic, apud *Catullum* in *Gellium*, *Perſarum* Magus

--- accepto veneratur carmine Divos,
Omentum in flamma pingue liquefaciens.

Et ex omenti ſtatu & ſitu haruſpices multa conjectabant. Proinde *Lucanus*, ubi de inauſpicato *Aruntis* ſacrificio, libri primi verſu 624.

Cor jacet, & ſaniem per hiantes viſcera rimas
Emittunt, produntque ſuas omenta latebras.

Et, in *Oedipo Senecæ*, *Manto*, extis inſpectis, *Tireſiæ* patri tum cœco inter cętera dicit,

--- non molli ambitu
Omenta pingues viſcerum obtendunt ſinus.

Itaque *omentum* ab *omine* quidam deducunt. Quod etſi præſtare nolim, tamen puto veriſimilius, quam quod plerique ſtatuunt, *omentum* ab *omaſo* dici; quia in *omaſo* prima eſt brevis. *Horatius* lib. 2. *Sat.* 5.

--- ſeu pingui tentus omaſo:

& alibi,

--- patinas cœnabat omaſi.

Nævius in *Aulularia*,

Præciſum, omaſum, pernam, callum, glandia.

Omentum ovis Arabicè eſt عثل *athſal*, & ejus *adeps* سمحق *ſamahik*. Ita habetur in *Alcamus*.

De renibus quoque dicendum, quorum *Hebræa* nomina duo ſunt: unum vulgare כליות à libidine ſumptum, cujus ſedes eſt in renibus. Nam כלה Verbum inter cætera *ſummè appetere* ſignificat. Alterum infrequentius טוחות *Job.* 38. 36. & *Pſal.* 51. 8. ſumptum ab adipe, quo illiti ſunt atque obducti. *Hebræis enim* טוח *illinere* & *obducere* eſt. Hinc *Aben Ezra*, in *Pſalmos*, Veteres dicit *renes* ita vocâſſe, שהם מכוסות חלב *quia ſunt adipe obducti.* Huc facit, quod, *Jod* & *Vau* permutatis, *Arabicum* Verbum طيخ de iis uſurpatur, quos ſagina obruit. Ita enim in *Alcamus*, طيخه السمن *Sagina illum obduxit.* Renum autem adipem *Poëtarum* princeps ἐπινεφρίδιον appellat *Iliad.* φ'.

Δημὸν ἐρεπτόμενοι ἐπινεφρίδιον, κείροντες

Adipem comedentes, qui ſupra renes eſt, & deglutientes. Ad quæ verba vetus *Scholiaſtes*, Δεῖ συνάπτειν δημὸν ἐπινεφρίδιον· ἐπὶ τῶν νεφρῶν γὰρ ἡ πιμελή. *Voces* δημὸν & ἐπινεφρίδιον *conjungendæ ſunt; quia ſupra renes eſt adeps.* Alii tamen divellunt, & ἐπινεφρίδιον jungunt cum ſequente κείροντες, ac ſi ἐπινεφρίδιον per ſe ſignificet τὸ ἐπὶ τῶν νεφρῶν λίπος, quomodo *Heſychius* & *Suidas* exponunt. Utut ſit, renes conſtat eſſe partes pinguiſſimas. Quod unde fiat, ita docet *Philoſophus De partibus anim.* lib. tertio capite nono, Ἔχουσι δὲ οἱ νεφροὶ μάλιστα τῶν σπλάγχνων πιμελὴν ἐξ ἀνάγκης μὲν, διὰ τὸ διηθεῖσθαι τὸ περίττωμα διὰ τῶν νεφρῶν· τὸ γὰρ λειπόμενον αἷμα, εὔπεπτον ὄν, τέλος δι' εὐπεψίας αἱματικῆς πιμελὴ, καὶ στέαρ ἐστίν. *Renes omnium viſcerum ſunt maximè pingues, quod neceſſario fit, quia quidquid* ſanguinis *ſuperfluum eſt per renes percolatur. Sanguis enim reliquus, cum ſit apprimè coctus, tandem per bonam ſanguinis coctionem fit adeps & pinguedo.* Alia ratio ſequitur, Ἡ δ' ὀσφὺς ἄσαρκος· ἄσαρκοι γὰρ αἱ καμπαὶ πάντων· ἀντὶ σαρκὸς γοῦν ἡ πιμελὴ γίνεται πρόβλημα τοῖς νεφροῖς. *Lumbus eſt ſine carne; quia flexus omnes carne carent. Pro carne igitur adeps renibus eſt pro munimento.* Ecce & tertiam, Ἔτι δὲ διακρίνουσι, καὶ πέττουσι τὴν ὑγρότητα μᾶλλον πίονες ὄντες· τὸ γὰρ λιπαρὸν θερμόν, πέττει δὲ ἡ θερμότης. *Præterea cum pingues ſunt, humorem meliùs ſecernunt, & concoquunt. Nam omne pingue eſt calidum; calor autem concoquit.* Porrò, ut omnium viſcerum renes ſunt pinguiſſimi, ita omnium animalium maxime in ovibus pinguedo exuberat. Ex quo περίνεφροι fiunt, & in morbum incidunt, qui in *Ariſtotele* vocatur σκεφαλισμός. Sed legendum σφακελισμός, id eſt, *gangræna, cum ſummum attigit corruptionis gradum.* Quod paucis ita *Plinius* lib. 11. cap. 38. *Animalia in renibus pinguiſſima. Ovibus quidem letaliter, circum eos concreto pingui.* Sed *Philoſophus* multò pluribus, ubi ſuprà, Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ζώοις συμφέρει τε τοὺς νεφροὺς ἔχειν πίονας, καὶ πολλάκις ἔχουσιν ὅλως περιπλέως· τὸ δὲ πρόβατον, ὅταν τοῦτο πάθῃ, ἀποθνήσκει. *Cum aliis animalibus renes habere pingues proficiat, & ſæpe totos obeſos habeant: ovi, cum hoc patitur, letale eſt.* Reliqua ibi vide. Et *Hiſt. anim.* lib. 3. cap. 17. ubi eas mori dicit τῶν νεφρῶν πάντῃ καλυφθέντων, *cùm renes adipe ſunt planè obducti.* Quo & ſequentia pertinent, Γίνεται δὲ περίνεφρα δι' εὐβοσίαν, οἷον τῆς Σικελίας περὶ Λεοντίνους· διὸ καὶ ἐξελαύνουσιν ὀψὲ τὰ πρόβατα τῆς ἡμέρας, ὅπως ἐλάττω λάβωσι τὴν τροφήν. *Ubertate pabuli renes illis adipe circumſcribuntur, ut circa* Siciliæ Leontinos. *Quocirca nonniſi ſub veſperam oves agunt ad paſcua, ut minus pabuli capiant.* Quod de ovibus timetur magis, quia, ut idem alibi habet, τῶν ἄλλων τοῖς στεατώδεσιν ἧττον πυκνὸν τὸ στέαρ ἢ τοῖς προβάτοις, καὶ τῷ πλήθει πολὺ τὰ πρόβατα ὑπερβάλλει, γίνεται περίνεφρα τάχιστα τῶν ζώων τὰ πρόβατα, *aliis animalibus adipoſis minùs pinguis eſt adeps, quàm ovibus, &* adipis *copiâ oves longè excedunt, proinde illis adipe renes citiſſimè opplentur.* Hæc ideo notanda duxi, quia *Eſ.* 34. 6. *adipem renum arietum* commendat *Propheta* diſertis verbis. Non poſſum his non addere *Elmacini* locum inſignem de *Meruanis* gula, qui fuit *Ægypti* pro-Rex ſub imperio *Saffahi Caliphæ* XXII. *Is, inquit, guloſus admodum fuit, & tantopere delectabatur* كلا الخراف الشوا *toſtis ovium renibus, ut quotieſcunque in manus ejus incidiſſet ovis, continere ſe non potuerit, quin manum ſuam, tunicæ manicâ involutam, in ovis ventrem inſereret,* فيخرج الكلا وياكلها *reneſque acciperet, & comederet. Tunica autem illa deinde exuta, aliam induebat. Ajuntque eum plures quam decem mille tunicas reliquiſſe, quarum manicæ* الكلا دهن *pinguedine renum inquinatæ erant.* Hæc ille *Hiſtoriæ Saracenicæ* libri ſecundi capite ſecundo, & rurſus capite octavo.

Quod

Quod penè omiſeram, קבה putatur eſſe *victimæ ſtomachus*, ſeu *ventriculus*, Deut. 18. verſ. 3. ubi quisquis offert victimam, dare jubetur Sacerdoti הזרע, *humerum*, והלחיים, *& maxillas*, והקבה, *& ventriculum*. A *Kimchio* קבה definitur הכים שבמעי הבהמה שבו כנוס חלב היונק וקרוש בו. Quod *Mercerus*, apud *Pagninum* in *Lexico*, exponit *locum, ſeu receptaculum in beſtiæ viſceribus, in quo congregatur adeps exſugens, & concreſcit.* Sed peſſimè, & nullo ſenſu; quod tanti viri pace dixerim. Quid enim eſt *adeps exſugens?* Itaque hæc ſic reddenda, קבה *eſt marſupium in pecoris inteſtinis, in quo lactentis lac collectum coagulatur.* Quæ vera eſt expoſitio. Nam & *Arabicè* قبة id ipſum ſignificat. *Arabes ventriculum* explicant *ex agno reſectum*, cujus aliud nomen أنفحة. Porro أنفحة eſt *lactentis agni, hœdi*, aut *leporis ventriculus*; & *lactis coagulum, quod in eo concreſcit.* A quo كرش *Hebræum* כרש hoc ſolo differt, quod *jam ablactati animalis* eſt *ventriculus*. Itaque in *Græca* verſione pro utroque occurrit ἔνυϛρον. Nam, ut habetur pro הקבה cum legitur *Deut.* 18. *verſ.* 3. Δώζεις τὸν βραχίονα τῷ ἱερεῖ, καὶ τὰ σιαγόνια, καὶ τὸ ἔνυϛρον· ita in his *Malach.* 2. *verſ.* 3. Σκορπιῶ ἔνυϛρον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, ἔνυϛρον ἑορτῶν ὑμῶν, *Cappellus* ὁ μακαρίτης rectè obſervat ἔνυϛρον ibi eſſe pro *Hebræo* כרש, quomodo legerunt pro פרש. Porro ἔνυϛρον *Heſychio* eſt τὸ μέγα ἔντερον τῶν ζώων, ἡ κοιλία, *magnum animalium inteſtinum, venter.* Alii ἤνυϛρον ſcribunt, quod ab eodem definitur ἡ πρώτη κοιλία τῶν μηρυκαζομένων ζώων, *primus venter animalium, quæ ruminant*; aut, ex aliorum ſententia, ὑπογάϛριον, *imus venter.* Prius videtur ſequi *Suidas*, cum ventrem dicit εἰς τρία τμηθῆναι, ἤνυϛρον, ἐχῖνον, κεκρύφαλον, *in tria dividi, enyſtrum, echinum, & reticulum*, cum ἤνυϛρον primo loco cenſeat. Et diſertè *Nicandri Scholiaſtes* ad *Theriaca* verſu 579. Οἱ δὲ τῶν μηρυκωμένων ζώων τρεῖς τὰς κοιλίας λέγοντες· τὴν μὲν πρώτην ἤνυϛρον καλοῦσι· τὴν δὲ δευτέραν ἐχῖνον· τὴν δὲ τρίτην κεκρύφαλον. Tamen apud *Philoſophum* ἤνυϛρον appellatur *ima ventriculi pars*, (*Hiſt.* lib. 2. cap. 17.) ubi animalia, quæ ruminant, quatuor ventriculos habere aſſerit, quorum primum ad os ſtomachi vocant τὴν κοιλίαν τὴν μεγάλην, *magnum ventrem*; ſecundum κεκρύφαλον, *reticulum*, à figura retiformi; tertium *ab aſperitate* ἐχῖνον· quartum denique ἤνυϛρον. Et libri tertii *De partibus animalium* capite decimo quarto docet hos quatuor ventriculos ſupplere vicem dentium, quæ illis ab una parte deſunt. Neque enim ſunt ἀμφόδοντα· ac proinde pluribus opus eſſe ventriculis, qui cibum prorſus digerant, & conficiant. Et illos rurſus recenſens eodem ordine, quo ſuprà, *Vocantur*, inquit, κοιλία, καὶ κεκρύφαλος, καὶ ἐχῖνος, καὶ ἤνυϛρον. Nempe ἤνυϛρον eſt ab ἤνυσε, *perfecit*, & *abſolvit*: quia cibi digeſtio, in prioribus ventriculis ſolùm affecta, in iſto planè perficitur, & conſummatur; quod his verbis docet *Philoſophus*, Ἡ τῶν κοιλιῶν ἑτέρα πρὸς ἑτέραν δεχομένη τὴν τροφὴν, ἡ μὲν ἀκατέργαϛον, ἡ δὲ κατειργασμένην μᾶλλον, ἡ δὲ πάμπαν, ἡ δὲ λίαν. Inde vocatur ἤνυϛρον, quaſi *perfectorium*, ultimus ille ventriculus. Sed קבה, in quo agni, vel hœdi, vel lepuſculi lactentis lac coagulari ſolet, ſitne primus, vel ultimus, aut unus è mediis ventriculis, planè neſcimus. Utut ſit, certum eſt ἤνυϛρον à Veteribus cenſeri inter cupedias. Hinc *Ariſtophanes* in *Equitibus*,

(p) Act. 1. Scen. 3.

(p) Ἐγὼ δὲ γ' ἤνυϛρον βοὸς, καὶ κοιλίαν ὑείαν καταβροχθίζας,

Ego verò cùm enyſtrum bovis, & ventrem porcinum deglutivero. Item,

(q) Act. 4. Scen. 1.

(q) Καὶ χόλικος, ἠνύϛρου τε, καὶ γαϛρὸς τόμον,

Et viſceris, & enyſtri, & ventris tomaculum. Proinde *Heſychio* ἤνυϛρον non eſt ὑπογάϛριον ſimpliciter, ſed ὑπογάϛριον ἡδυσμένον, *imus ventriculus conditus.* Quod ideò hic obſervamus, ne cui mirum videatur; quod à *Græcis* Interpretibus, cum humero, & maxillis victimæ, etiam ἔνυϛρον Sacerdoti aſſignetur. *Maxillarum* porro nomine etiam *labra* contineri, diſcere eſt ex *Joſepho*, qui χελύνιον reddit; cùm è pecoribus, quæ quiſque mactat domi, Sacerdotibus offerri ait ἔνυϛρόν τε, καὶ χελύνιον, καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα τοῦ θύματος, *enyſtrum, & labium, & occiſi pecoris dextrum humerum*; Antiq. *lib.* 4. *cap.* 4. Neque enim *Henrico Stephano* aſſentiendum, cui χελύνιον in eo loco eſt *dorſi convexa pars*, aut *armus*, aut *quod prominet in ſcapulis*, aut *pecoris pectus.* Quin χελύνιον idem eſt, quod χελύνη. *Heſychio* autem χελύνη eſt χεῖλος, καὶ μέρος τῶν ἱερείων. Itaque ut χελύνη *labium* eſt, ita etiam χελύνιον. Fruſtrà objicitur idem *Heſychius*, cui χελύνιον eſt χελώνιον; quod *Stephanus* exponit *tegumentum teſtudinis*, & *convexam dorſi partem in modum teſtudinei tegminis*, cùm *labium* debuiſſet. Ita enim *Græci* uſurpant, cùm de *Moſe* dicunt *Deut.* 34. *verſ.* 7. Οὐκ ἠμαυρώθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, οὐδὲ ἐφθάρησαν τὰ χελώνια αὐτοῦ. *Non caligaverunt oculi ejus, neque corrupta ſunt labia ejus.* Pro *Græcis* χελώνια αὐτοῦ, *Hebræa* habent לחה, *vigor ejus.* Sed *Seniores* legerunt לחיו *genæ*, vel *maxillæ ejus*, quomodo & plures alii. *Syrus* ܘܠܐ ܐܬܩܡܛܘ ܦܟܘܗܝ *Nec genæ ejus rugas contraxerunt.* *Arabum* unus in *Suecia* manuſcriptus ولم ينقبض عارضيه eodem ſenſu. *Jonathan*, ולא נתרון ניבי לכתיה *Et non exciderant molares dentes maxillæ ejus.* Hieronymus, *Nec dentes illius moti ſunt.*

Sed neque ſatis certum eſt quid propriè ſint כסלים in bove, ove, aut capra, *Levit.* 3. *verſ.* 4. 10. 15. & 4. *verſ.* 9. & 7. *verſ.* 4. & in homine, *Job.* 15. *verſ.* 27. & *Pſal.* 38. *verſ.* 8. *Hebræi* recentiores *ilia* reddunt; ut *Aquila* λαγόνας, *Symmachus* ψόας, vel ψύας, *partes lumborum muſculoſas*: quomodo & *Seniores* in *Jobo*, ſed alibi μηροὺς, & μήρια, *femora.* *Hieronymus* in *Levitico*, *ilia*; in *Jobo*, *latera*; in *Pſalmo*, *lumbos.* Syrus ܟܣܠܐ *latus*, Onkelos גיססיא *latera*, Arabs Erpenianus خواصر *hypochondria*, alter أحشا *inteſtina.* Jonathan כפלי, quod idem eſſe puto, quamvis *lumbos*, aut *ilia* exponant *Lexicographi.* Nam vox כפל, quæ *duplicatum* & *tortuoſum* ſonat, inteſtinorum ſpiras, & anfractus optimè exprimit. Pręterea *Talmudicum* effatum in *Cholin* cap. 7. חמשה חוטי אית בהו בכפלי *Quinque fila* (ſeu *ductus*) *ſunt in* כפלי, videtur poſſe referri ad inteſtina quinque. Qui inteſtinorum eſt numerus juxta (r) *Philoſophum*, (s) *Galenum*, (t) *Julium Pollucem*, & Veterum alios, quamvis recentiores ſextum addiderint. Sunt & ejuſdem vocabuli verſiones aliæ longè remotiores, quas conſulto prætereo, cum quia ex prava lectione natæ ſunt, tum quia quæ hactenus ſunt allatæ plus ſatis docent Veteres in meris tenebris hic verſari. Quibus ut lux inferatur, primò id obſervandum eſt, כסלים partes eſſe renibus proximas, quod docent verba *Moſis* in *Levitico* ſæpe repetita, *Renes duo cum adipe, qui eſt ſuper ipſos, qui* (inquam) *eſt ad* הכסלים. Secundò partes eſſe adipoſas tam ex hoc loco conſtat, quàm ex altero *Jobi*, *Adipe operuit facies ſuas, & fecit* (id eſt, *obduxit*) *arvinam ſuper* כסל. *Arvina* Hebraicè eſt פימה *pima.* Alludit *Græcum* πιμελὴ, quod *Symmachus* hic uſurpat. Recentiores ad פום referunt, id eſt, *ora*; quia obeſi, ut inquiunt, ſtrigas habent, & plicaturas in cute, quæ ora utcumque imitantur. Quod cùm ſit remotum, malo פימה ex *Arabica* lingua deducere, quâ فيم *pingueſcere* ſonat. Sic in *Lexico Camus*, فيم حارك البعير *Obeſum fuit interſtitium*

(r) De part. anim. l. 3. cap. 14.
(s) De loc. affect. l. 6. cap. 2.
(t) Lib. 2. cap. 4. ſect. 43.

tium scapularum cameli, & بعير مقام *Camelus in ea parte obesus*. Tertiò, כסלים esse partes, quæ facile incalescant, colligere est ex his *Psal.* 38. *vers.* 8. כסלי מלאו נקלה: quibus illas queritur ardore esse plenas. Quæ omnia in lumbos cadunt. Lumbis enim non solum sunt vicini renes, sed & iis prorsus incumbunt. Et iisdem immergitur adeps, quo renes ambiuntur, de quo jam actum. Lumbis denique communis est renum ardor, quem non ex urina solùm, sed & ex tactu deprehendi docet *Avicenna* lib. 3. *Fen.* 18. tract. 1. cap. 4. Huc accedit, quod ex כסל factum videtur ἰξὺς· nam *Caph* & *Samech* latent in Ξ, & *Lamed* Finale de more mutatum in S. Tale Ἀννίβας pro חני־בעל *Hanni-baal*, Ἀσδρέβας pro אזרו־בעל *Azru-baal*, κύκλ☉ pro גלגל *Gilgal*, Γολγὸς in Cypro locus pro *Phœnicio Golgol*. Quomodo & Liquidæ omnes. Ita כרכם *carcom* Græcè est κρόκ☉, לאם *leom* λεώς, אגן *agan* ἄγγ☉; צפון *tsaphon* ζόφ☉, כהן *cohen* κοὴς, נציבין *Nesibin* Νεσίβις, צפורין *Tsipporin* Σεπφορὶς, اسقنقور *iscancur* σκίγκ☉, אביר *abir* Ἄπις. Sic *Josepho Cain* est Καΐς, & *Jonathan* Ἰωνάθης. Eodem, inquam, exemplo factum ἰξὺς pro ἰξὺλ ex *Hebræo* כסל *cesel*, vel *csal*, ut scribitur in Regimine. Porrò ἰξὺς est *lumbus*. Ita plerique reddunt. *Hesychius*, *Erotianus*, *Homeri* vetus *Scholiastes*, in librum tertium *Odyss.* Ἰξύϊ, ὀσφύϊ. *Suidas*, Ἰξὺν, τὴν ὀσφύν. *Pollux* ubi de coccyge, Οὐ τὸ ὑπεράνω ὀσφὺς, καὶ ἰξύς. *Etymologus*, Ἰξὺς, ἡ ὀσφύς. *Eustathius* ad *Iliad.* δ'. Ἴξαλ☉ de hirco, ὁ περὶ τὰς θηλειῶν ἰξύας, ἤτοι ὀσφύας ἀπλόμεν☉, *Nicandri Scholiastes* ad *Theriaca* versu 248. Τῇ ἰξύϊ, ἤγουν τῇ ὀσφύϊ. Et vetus auctor *Isagoges ad Medicinam* Ὀσφὺν καὶ ἰξὺν nominari dicit *eam partem, quâ cingimur, & quæ spinam excipit*, id est, *lumbos*. Estque id ex *Homero* planum, apud quem *Calypso Odyss.* έ, & *Circe Odyss.* κ'.

--- περὶ ζώνην βάλετ' ἰξύϊ,

id est, *zonam lumbo circumposuit*. Proinde *Centauros* & *Onocentauros* multi scribunt humanam habuisse formam usque ad ἰξὺν, id est, *usque ad lumbum*. *Callistratus* ad *Centauri* statuam, Τῆς μὲν γὰρ ἀνθρωπίνης (φύσεως) ὅσον ἀπ' ἰξύ☉ εἰς ἄκραν ὑποφέρεται τὴν βάσιν, ἀφεῖλε. *Ab humana natura, quantum à lumbo ad imos pedes subtenditur, detraxit*. *Oppianus* ferè initio libri secundi *Cynegeticῶν*,

Ἀμφίποδ☉ Φολόης ἀνεμώδε☉ ἄγρια φῦλα,
Θηρομιγῆ, μερόπων μὲν ἐπ' ἰξύας, ἰξύοφιν δὲ
Ἵππων ἡμιβρότων, ---

Utrinque clivosæ, ventosæque Pholoes *sæva sæcula, hominum quidem formâ usque ad lumbos, à lumbis autem equorum semi-hominum*. *Ælianus* lib. 17. cap. 9. in descriptione *Onocentauræ*, Ὦμοι δὲ, καὶ βραχίονες, καὶ πήχεις, ἔτι δὲ χεῖρες, καὶ στέρνα εἰς ἰξὺν, καὶ ταῦτα ἀνθρωπικά. *Humeri autem, & brachia, & cubiti, manus quoque, & pectus usque ad lumbum, omnia hæc humana erant*. Et *Phile* eandem describens capite 40.

Πρόσωπον ἀνδρὸς εἶδον, Ἰνδὲ, καὶ κόμην,
Καὶ στέρνα, καὶ τράχηλον, ἄχρις ἰξύ☉,

Faciem virilem vidi; ô Inde, *& comas, & pectus, & collum usque ad lumbum*. Quale est, quod *Nonni Dionysiacῶν* libro sexto describuntur *Tritones*,

Ἔγχλοον αἰθύσσοντες ἐπ' ἰξύϊ δίπτυχον οὐρήν,

Viridem moventes sub lumbo duplicem caudam. Et libro decimo quarto idem de *Satyris*,

--- ἱππείη δὲ, τιταινομένη διὰ νώτυ,
Ὀρθί☉, ἀμφιέλικτ☉, ἐπ' ἰξύ☉ ἔρρεεν οὐρή.

Equina cauda per dorsum extensa, erecta, circumvoluta super lumbum fluitabat. Lumbum intelligi patet, quia dorsum & ἰξὺς ibi sunt synonyma. Sic in *Arato* cœlestes Ursæ duæ

--- κεφαλὰς μὲν ἐπ' ἰξύας αἰὲν ἔχουσιν
Ἀλλήλων. ---

capita ad lumbos invicem semper habent. Quod *Germanicus* ita reddidit,

--- *obversa refulgent*
Ora feris caput alterius super horrida terga.

Et *Cicero*, Ubi de Ursa minore,

Obstipum caput, & tereti cervice reflexum,
Obtutum in cauda majoris figere dicas.

Rursus apud *Maximum Tyrium*, Sermone quadragesimo, cervæ natatu maria trajiciunt, ἐπιθεῖσα ἑκάστη τὴν κορυφὴν τῇ τῆς ἡγυμένης ἰξύϊ, *unaquæque caput imponens anterioris lumbo*. Pro quo *Ælianus* in fine libri quinti, τὰ γένεια αἱ ἑπόμεναι τῶν προηγυμένων τῇ ὀσφύϊ ἐπερείδυσαι, *Sequentes mentum super antecedentium lumbum fulcientes*. Ex qua collatione apparet *Maximo* τῇ ἰξύϊ id ipsum esse, quod *Æliano* τῇ ὀσφύϊ. *Hippocrates* quoque promiscuè sumit utramque vocem libro Περὶ γυναικ. φύσεως, ubi, postquam sæpe dixit, Ὀδύνη ἔχει τὴν νείαιραν γαστέρα, καὶ τὰς ἰξύας, *Dolor imum ventrem, & lumbos detinet*, semel hoc idem repetens, pro τὰς ἰξύας, habet τὴν ὀσφύν. Non desunt tamen, quibus ἰξὺς aliud est. *Suidas* ex ignoto *Poëta*, Ἐπ' ἠιόνι ψυχόμενον χηλάς τε, καὶ ἰξύας, τυτέστι τὴν ῥάχιν, *In littore exsiccantem ungulas, & ἰξύας, id est, dorsi spinam*. *Hesychius*, Ἰξύϊ, ὀσφύϊ, λαγόνι, ac si non solum *lumbum*, sed & *ilia* significet. Quomodo accepisse videtur *Archias Poëta*, cùm de acheta, cicadæ genere, dicit *Anthologiæ* lib. 3. cap. 24. *Epigr.* 7.

Ἔκρεκες εὐτάρσοιο δι' ἰξύ☉, ἀχέτα, μολπάν,

O acheta, per alata ilia carmen canebas. Cicadas intelligit, de quibus *Plinius* libri undecimi capite vigesimo sexto, *Quæ canunt, vocantur achetæ*. Et multo ante *Philosophus*, *Hist.* lib. 4. cap. 7. Τὰς μὲν καλυμένας ἀχέτας ὑπὸ τὸ ὑπόζωμα διηρῆσθαι, καὶ ἔχειν ὑμένα φανερόν. *Achetas, quas vocant, sub diaphragmate dividi, & membranam habere liquet*. Et canoras esse illa parte etiam *Ægyptii* observant. *Horus*, *Hierogl.* lib. 2. cap. 52. Διὰ τῦ σόματ☉ ὐ λαλεῖ, ἀλλὰ διὰ τῆς ῥάχεως φθεγγόμεν☉ καλὸν μέλ☉ ἀείδει. *Hæc, non ore, sed spinâ dorsi resonans, pulchrum concentum edit*. Et *Ælianus* libro primo capite vigesimo. Τὰ μὲν ἄλλα τῶν Ἰνδικῶν (lege ᾠδικῶν) ὀρνέων ἐυςομεῖ, καὶ τῇ γλώττῃ φθέγγεται δίκην ἀνθρώπων· οἱ δὲ τέττιγες καὶ τὴν ἰξὺν εἰσι λαλίςατοι. *Canoræ quidem aves aliæ ore valent, & linguâ loquuntur hominum more; sed cicadæ circa lumbum sunt loquacissimæ*, membranulæ scilicet agitatione stridorem edentes. Quod ipsum voluit *Archias*, nisi quod illi ἰξὺς εὔταρσ☉, id est, *alata*, non potest esse lumbus, cum alæ non sint à tergo. Proinde *ilia* intelligo. Et *Heraclitus* Περὶ ἀπίςων, cum *Centauros* scribit τὰ μὲν ἐπάνω τῶν λαγόνων ἀνδρῶν ἔχοντας, τὸ δὲ ἄλλο τῦ μέρυς πᾶν ἵππων, *quæ sunt supra ilia hominum habuisse, reliqua autem omnia equorum*, λαγόνας, id est, *ilia* vocat, quod alii ἰξύν. Quin ipse *Hippocrates*, ubi supra, videtur τὴν ὀσφὺν, & τὰς ἰξύας, tanquam diversa, distinguere, cum dicit, Ὀδύναι ἴσχυσι τήν τε ὀσφὺν, καὶ τὴν νείαιραν γαστέρα, καὶ τὰς ἰξύας. Itaque *Galenus* scribit ἰξύας quibusdam esse τὰ τῶν λαγόνων ὀςᾶ, *iliorum ossa*, aliis τὰ ὑπεράνω αὐτῶν, *superiorem partem, quæ propriè* λαπάρη dicitur. Et ipse definit τὸ μεταξὺ τῶν ἰσχίων καὶ τῆς ὀσφύ☉, *coxendicis & lumborum partem intermediam*. Et in *Etymologico* ἰξὺς vel est ἡ ὀσφὺς, *lumbus*, vel τὸ ἰσχίον, *coxendix*. Et in *Glossario Philoxeni* ἰξὺς *clunis* redditur. Quæ hic ideo affero, ut Lector sciat *Græcis* ἰξὺν tam esse ambiguum, quam *Hebræis* כסל. Tamen utrumque puto primò *lumbum* significâsse, deinde per κατάχρησιν vicinas partes, putà *ilia*, & *ossa ilii*, adeoque *os femoris huic suppositum*, atque inde esse, quod כסל à *Græcis* μηρὸς redditur, & μηρίον, id est, *femur*. Et in *Talmude* כסול vocatur *qui femur unum habet altero longius*. Aliud agebat doctissimus *Boderianus*, cum reddidit, tanquam ex *Aruch*, *æqui-crurem, habentem femora æquali altitudine*. Nam in Tractatu *Talmudico Bechoroth*, cap. 6. f. 40. a. in ipso *Misnæ* textu, ut שחול is est, שנשמטה יריכו

שאחת ירכו, *cujus luxatum est femur* : ita כסול definitur שמירכיו גבוהות *cujus unum femur est altius*. Quod ipsum exscribit *Aruch*, nisi quod pro גבוהות habet גבוהה, quæ melior est lectio.

Lumbi Hebræis aliter vocantur חלצים, & מתנים quæ voces sunt frequentissimæ. Et à priore חלץ est *ad militiam se accingere*; quia super lumbos se accingebant. Quomodo etiam in *Homero Iliad*. ψ'. *Epeus*, & *Euryalus*, pugiles decertaturi,

--- ζωσαμένω βήτην εἰς μέσσον ἀγῶνα.

In quem locum vetus *Scholiastes*, Κατὰ δὲ τὴν λ' καὶ δευτέραν Ὀλυμπιάδα Ὀρίππου τοῦ Λακεδαιμονίου λυθὲν ἀγωνιζομένου τὸ περίζωμα αἴτιον αὐτῷ ἥττης ἐγένετο, ἐξ οὗ νόμος ἐτέθη γυμνοὺς τρέχειν. *Circa* Olympiadem XXXII Orippi Lacedæmonii *decertantis cingulum solutum causa fuit cur vinceretur, à quo tempore lege cautum est, ut nudi currerent*. Sed *Eustathius* rectiùs *Orsippum* describit, & ad *Olympiadem* XIV hoc idem refert. Verba sunt, Μετὰ τὴν ιδ' Ὀλυμπιάδα συνέβη, Ὀρσιππόν τινα, ἐμποδισθέντα ὑπὸ τοῦ περιζώματος, πέσειν, καὶ τελευτῆσαι, ἢ κατά τινας νικηθῆναι· ὅθεν ἐθεσπίσθη, γυμνοὺς τοὺς τοιούτους ἀγωνίζεσθαι· ἀφ' οὗ καὶ Γυμνάσιον ὁ τόπος, ἐν ᾧ τοὺς ἀγῶνας ἐποιοῦντο. *Post* Olympiadem XIV *contigit, ut* Orsippus *quidam, à cingulo suo impeditus, caderet, & moreretur, aut juxta nonnullos vinceretur; unde sancitum est, ut deinceps hi nudi decertarent: ac proinde Gymnasium dicebatur locus, in quo edebantur hæc certamina*. Quin, ut ibidem additur, ex eo *Hesiodum* colligunt *Homero* esse juniorem; quia γυμνὸν εἰσάγει Ἱππομένην ἀγωνιζόμενον τῇ Ἀταλάντῃ, *nudum inducit* Hippomenem *cum* Atalanta *certantem*. Ex quo sequatur *Hesiodum* vixisse post *Olympiadem* XIV, quod scripserunt multi Veterum, cùm *Homerus* primam *Olympiadem* uno, aut altero sæculo præcesserit. Sed hæc obiter. Pro חלצים *Chaldæi* חרצין scribunt, *Lamed* & *Res* permutatis: & *Syri* ܚܨܘܐ vel ܚܨܐ utroque eliso. Et *Tsade* illud *Arabes* & *Æthiopes* in *Koph* mutant. Illis enim حقو his ሐቌ: est *lumbus*. Sic *Chaldæis* ארקא est *terra* Jerem. 10. vers. 11. pro *Hebræo* ארץ. Quæ mutatio alioqui est valde infrequens. Ita paulatim linguæ descifcunt à prima origine.

מתניים *mothnajim*, *Hebræum* pro *lumbis*, licet in Scriptura occurrat locis ferè quinquaginta, tamen apud *Hebræos* vox est incertæ originis. Sed rem, illis prorsus ignotam, ab *Arabibus* didicimus, quibus متن *mathana* Verbum, *firmum* & *solidum esse* significat. Et متين *mathin*, id est, *firmus* & *solidus*, membrorum, quę in humano corpore firmiora & validiora sunt, Epithetum, in *Avicenna* sæpe est in usu. *Lumbi* igitur *Hebraicè* מתניים *mothnajim*, & *Arabicè* متان *mithan*, meritò inde dicti, cum in iis consistat robur, & virtus corporis. Proinde dictum de *Behemoth*, seu *hippopotamo*, Job. 40. vers. 11. כחו במתניו *robur ejus in lumbis*. Et *Esa*. 45. *vers*. 1. מתני מלכים אפתח *lumbos Regum aperiam*, seu *solvam*, id est, juxta *Seniores*, ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω; *robur Regum confringam*, nisi scripserint ἰξὺν, quod, quia minùs notum, Scribæ in ἰσχὺν mutaverint. De re incerta nihil statuo, quamvis alii Interpretes *dorsa*, aut *lumbos* hic habeant.

CAPUT QUADRAGESIMUM SEXTUM.

Ovium propria, & mores.

Ovium mira fœcunditas, maximè in Judæa. *Pascua induuntur ovibus*, Psal. 65. vers. 14. *Oves plerumque uniparæ: tamen in* Judæa, *& alibi quandoque gemelliparæ*. Διδυμα πρόβατα, *&* ambegnæ oves *dictæ*, Græcos *id* Apollini Nomio *tribuisse*. *Alicubi etiam bis in anno pariunt. Sed nusquam ter, ut fabulantur. An* Labanis *oves biferæ fuerint*. Decies, *id est*, multoties: *numerus finitus pro infinito. Quid sint agni* עטפים, *&* קשרים Gen. 30. vers. 41. 42. Agnus *Chaldaicè* חורפא *ab hyeme, ut* hircus χίμαρος *at* ἔριφος *à vere, quo nascitur*. שדי, *Dei nomen, unde. Ovis, & agni, diversa nomina juxta ætates. Agnus quando ad sacrificia aptus. Aries trimus in pleno robore*. Hesychius *emendatus. Agnus animal* ἁλτικόν. כרכר *circer* in agni modum subsilire. *Viri docti oscitantia. Hippurus piscis cur* ἀρνευτής. *Urinator cur* ἀρνευτήρ. *Oves gaudere montibus. An inde montana loca* Homero οἰοπόλα. Hesychius *emendatus. Oves in palustribus majores, sed caro deterior. Oves in metu se colligunt & mutuò premunt, unde* Homero ἀγχιστῖναι. *Oves* בצרה Botsræ, *vel* ἐν θλίψει, Mich. 2. vers. 12. *Herba pastus ovium. Obiter de saccharo Veterum, Arab*. tabaschir. *Ros pecori gratus, quando salubris, vel insalubris*. ترز tharz, *in ovibus quis morbus. Oves quando ad pastum, ad aquas, & ad umbram sint deducendæ; quo alludunt sacri Scriptores*. Mesopotamiæ *pastores cur coarguerit* Jacob. *Sponsa quomodo* כעטיה Cant. 1. vers. 7. *Literarum trajectio in hac voce. Hebræis* vaga, *id est*, meretrix, *Ovis animal mitissimum*, Syriacè ܬܡܝܡܐ, *id est*, innocua, *dicta*. Fabius Maximus, *cur* Ovicula *vocatus. Agnus* אלוף aluph, *id est*, mansuetus, *Jer*. 11. *vers*. 19. *quod probatur ex* Arabismo. *Oves quam sint dociles. Voces quasdam intelligunt. Pastori quam sint morigeræ*. Ovicula in sinu domini quiescens, *&c. in parabola* Nathanis. *Exempla hujusmodi in canibus, felibus, & draconibus. Vitia duodecim, quæ animal ab aris excludunt*. Levit. 22. *proponuntur, & explicantur*. Melitæus canis *quomodo* Arabicè. Cheth *&* Ajin *permutari. Castrandi quatuor modi. Claudæ victimæ rejectæ. Eunuchi à sacris exclusi. Ovis* كنوف canuph, *quæ à grege longius aberrat: quod per morbum quandoque accidit. Ovis præ pinguedine lasciviens*. שמר perdere, *sed* שמר servare. *Saginari, & obfirmari; in malum. An oves pastæ pascua proculcent, & aquas pedibus turbent*. Prophetæ *quandoque* ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ *plura habent, quam* ἐν τῷ μύθῳ. *Hirci, & arietes, petulci & cornu-petæ*. Κορύπτειν, κυρηβάσασθαι, κυρίττειν, arietare, coniscare, *Synonyma*. Hesychius *emendatus, &* Glossarium *vetus*. Ventilare *quid* Hieronymo. *Aries & hircus mystici, à* Daniele *visi, quid portenderint*. Syllæ *visio similis, &* Tarquinii Superbi.

In eo capite, in quo *Hebraica* ovium nomina explicavimus, illas צאן, vel צנה, docuimus (a) *à fœcunditate* dici. Neque verò id immeritò, cùm ovis sit pecudum omnium fertilissima. Proinde *Ps*. 144. 13. *David*

(a) *Cap. 43. p. 431. supra.*

David oves describit in *Judææ* plateis, & vicis, מאליפות, χιλιοπλασιαζομένας, & מרבבות, μυριοπλασιαζομένας, id est, *per chiliadas, & myriadas fœtificantes.* Eodem recidit quod habetur *Psal.* 65. *vers.* 14. לבשו כרים הצאן *Induuntur pascua ovibus.* Quâ Metaphorâ valde eleganti significatur ovibus ita obtegi terræ superficiem, ac si lanigerum pecus illi esset pro indumento. Neque id frustrà dici patet ex prodigiosis ovium enumerationibus, quæ in Scriptura passim habentur. Sic in *Arabiæ* parte, non procul à *Judæa* dissita, *Job* primò septem, deinde quatuordecim habuit ovium millia, *Job.* 1. *vers.* 3. & 42. *vers.* 12. Et *Mesa*, Rex *Moabitidis*, *Israëlitarum* Regi pro tributo annuo pendebat agnorum centum millia, & lanatorum arietum parem numerum, 2 *Reg.* 3. *vers.* 4. Et ex *Agarenorum* gregibus *Rubenitæ* ovium abegerunt ducenta quinquaginta millia, 1 *Par.* 5. *vers.* 21. Ut de *Solomone* taceam, qui in Templi initiatione obtulit in sacrificium millia ovium centum viginti, 2 *Par.* 7. *vers.* 5. Et de *Josia*, nonnisi duarum tribuum regulo, qui suis largitus est agnorum triginta millia ad *Paschæ* celebrationem, 2 *Par.* 35. *vers.* 7. Quod leve videbitur præ eo, quod narrat *Josephus*, *de bello Judaico* libri septimi capite decimo septimo, duabus horis, vespera *Paschæ*, quæ sub *Cestio* celebrata est, cæsa fuisse *Hierosolymis* agnorum ducenta quinquaginta millia & sexcentos. Miraculum auget, quod ovem quotannis observant nonnisi semel parere, *Damir*, Scriptor *Arabs*,

جعل الله البركة في نوع الغنم
وهي تلد في عام مرة ويوكل منها
ما شا الله ويمتلا منها وجه الارض
خلاو السباع فانها تلد ستا وسبعا ولا
يري منها الا واحد واحد في اطراف الارض

In genus ovium Deus benedictionem suam effudit: ita ut, cùm in anno nonnisi semel pariant, & ex iis comedatur quantum vult Deus, tamen terræ superficiem repleant. Contrà quàm (b) *feræ, quæ, licet sex, aut septem edant catulos, non videntur nisi singulæ in terræ finibus*, id est, in locis ab hominum consortio remotissimis. Sed, quòd ovem ajunt quotannis parere semel duntaxat, nec nisi unum agnum, verum quidem est ἐπὶ τὸ πολύ, non tamen perpetuum. Primò enim in *Judæa* oves quandoque fuisse διδυμοτόκους, seu *gemelliparas*, colligere est ex his verbis *Cant.* 4. *vers.* 2. *Dentes tui sunt ut grex* ovium *æqualium, quæ ex lavacro ascendunt, & omnes sunt gemelliparæ, neque ulla est, quæ abortiat.* Vocem *ovium*, quæ deest, supplemus ex *Cant.* 6. *vers.* 5. ubi disertè habetur. *Æqualium*, id est, הקצובות, quod jam ante explicavimus. *Gemelliparæ* Hebraicè sunt מתאימות, quod nonnulli aliter explicant. *Rabbi Selomo* reddit *integras*, tanquam ex מתום *Psal.* 38. *vers.* 8. quod *Grammatica* non patitur. Nam à Singulari מתום Plurale Fœmininum esset מתומות, non מתאימות. Recentiorum aliis *oves* מתאימות sunt *quæ geminæ incedunt*: quod nihilo est verisimilius. Quippe, cum תאמים propriè *geminos in partu* sonet, ut *Gen.* 25. *vers.* 24. & 38. *vers.* 27. & *Cant.* 4. *vers.* 5. & 7. *vers.* 3. inde *Bononi Hiphil* מתאימות *eas* propriè significat, *quæ geminos faciunt*, id est, *pariunt.* Quod optimè cohæret cum sequentibus, *Omnes sunt gemelliparæ, neque ulla est, quæ abortiat.* Cum hæc sint ἀσύγκλωσα, *Incedunt geminæ, neque ulla est, quæ abortiat.* Nihil enim commune habet incessus cum abortu. Vera

(b) Vel leanæ.

igitur & certa est interpretatio, quam diximus. Proinde illi mordicus hærent veterum Interpretum quotquot sunt. Sic *Syrus*, ܡܬܐܡܢܐ *gemelliparæ.* Arabs, ذوات اتوام *gemellos habentes.* Chaldæus, ילדן תיומין בכל עדן *geminos parientes omni tempore.* Seniores, διδυμεύουσαι. Aquila, διδυμοτόκοι. Hieronymus, *omnes gemellis fœtibus.* Et, ex *Hebræis*, Kimchius, כלומר שכולם יולדות תאומים *Quasi diceret eas omnes gemellos parere.* Et *Pomarius*, התאים *Gemellos fecit*, Cant. 4. Et *Aquinas*, פי' שכול' יולדות זוגות זוגות ר"ל דו ילדים *Significat omnes per paria peperisse, id est, duos fœtus.* Denique novę interpretationi nemo favet præter *Aben Ezram*; qui, confundens *Kal* & *Hiphil*, dicit מתאימות, idem esse, quod תואמות, id est, *geminas*, quamvis fateatur alios intelligere שיש לפני כל אחת תאומים *singulas oves ante se habere geminos fœtus.* Itaque non video, cur ab interpretatione tam rectà & tam recepta discesserint novi Interpretes, nisi, peregrinas oves ex suarum natura dimetientes, hoc pecus putaverint nuspiam esse gemelliparum. Tamen in eam rem expressa sunt Veterum testimonia. *Aristoteles* (*Histor.* lib. 6. cap. 19.) de ovibus, & capris; Τίκτουσι δὲ τὰ μὲν πλεῖστα δύο· ἐνίοτε δὲ καὶ τρία, ἤδη δὲ καὶ τέτταρα. *Multa verò geminos pariunt; quandoque etiam tres, aut quatuor.* Et rursus, Διδυμοτοκοῦσι δὲ καὶ πρόβατα, καὶ αἶγες διὰ τε εὐβοσίαν, καὶ ἐὰν ὁ κριὸς, ἢ ὁ τράγος ᾖ διδυμοτόκος, ἢ ἡ μήτηρ. *Geminos pariunt tam oves, quàm capræ, & pabuli beneficio, & si aries, aut hircus, aut mater naturâ sint gemellipari.* Et in *Mirabilibus*, Λέγεται δὲ καὶ ἐν Ἰλλυρίοις τίκτειν τὰ βοσκήματα δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ τὰ πλεῖστα διδυμοτοκεῖν. *In* Illyriis *pecora* (id est, oves, & capræ) *dicuntur bis in anno parere, & geminos pleraque edere.* Quin *Ælianus* libri quarti capite trigesimo secundo scribit *Indicas* oves ἀποκύειν τέτταρα ἑκάστην, οὐ μείω γε μὴν τῶν τριῶν, *singulas quatuor, aut tres ut minimum fœtus edere.* Oves gemelliparas ἀπὸ τοῦ δὶς κύειν *Græci* δικῦμα πρόβατα vocant. *Suidas*, & *Phavorinus*; Δικῦμα, τὰ διδυμοτίκα πρόβατα. Eædem priscis *Romanis* AMBEGNÆ dicebantur. *Fulgentius* in libello *De prisco sermone ad Chalcidium* cap. 6. Bebius Macer, *qui Fastos dies scripsit*, *ait*, Junoni *eas, quæ geminos parerent, oves sacrificari cum duobus agnis altrinsecus alligatis; quas oves* ambegnas *vocari, quasi ex utraque parte agnos habentes.* Quam ovium fœcunditatem *Græci* ad *Apollinem Nomium* referebant. Proinde *Callimachus* Hymno in *Apollinem* petit, ut ejus beneficio

Ἡ δέκε μηνοτόκος διδυμοτόκος αἶψα γένοιτο,
Quæ unipara erat, gemellipara repentè fiat.

Sed & aliud observandum est, oves quandoque non solum esse gemelliparas, sed & biferas, id est, bis in anno parere. Quod de *Illyricanis Philosophus* jam supra docuit. Quale est, quod idem habet *Hist.* lib. 6. cap. 18. Ἐν ἐνίοις τόποις, ὅσοι ἀλεεινοί εἰσι, καὶ ἐν οἷς εὐημέρουσι, καὶ τροφὴν ἄφθονον ἔχουσι, δὶς τίκτουσι. *Quibusdam in locis, qui mitiores sunt, & in quibus commodè degunt, & pabuli copiam habent, bis pariunt.* Et *Problem.* cap. 10. sect. 46. Τὰ αὐτὰ ἄλλοθι μὲν ἅπαξ τίκτει, ἄλλοθι δὲ πλεονάκις· οἷον τὰ πρόβατα ἐν Μαγνησίᾳ καὶ Λιβύῃ τίκτει δίς. *Eadem animalia alibi pariunt semel, alibi sæpius, ut oves in* Magnesia *&* Lybia *bis pariunt.* Quin *Odyss.* δ'. *Homerus*, Poëticè rem augens, de eadem *Libya* scribit,

Τρὶς γὰρ τίκτει μῆλα τελεσφόρον εἰς ἐνιαυτόν,
Ter enim (ibi) *pariunt oves in anno perfecto.* Sed res merè est impossibilis, quia ovis uterum gerit per dies CL, vel, quod idem est, per quinque menses. *Plinius* lib. 8. cap. 47. *Gerunt partum diebus* CL. *Philosophus*, ubi supra, Κύει δὲ πέντε μῆνας πρόβατον, καὶ αἴξ. Qui mensium numerus in anno bis quidem potest, sed non ter reperiri. Itaque valde suspectum est quod legitur in

in libro *Mirabilium*, Παρὰ τοῖς Ὀμβρικοῖς φασὶ τὰ βοσκήματα τρὶς τίκτειν τοῦ ἐνιαυτοῦ. *Apud* Ombricos *pecora ter in anno parere ajunt.* Utut sit, quàm incertum, imò & falsum est, quidquid de triplici fœtura; tam verum & certum est, quod de duplici traditur. Nam & de sua *Italia Virgilius* lib. 2. *Georg.*

Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.

Ad quem locum *Servius*, *Verum est: inde enim est in* Bucolicis,

“ *Lac mihi non æstate novum, non frigore desit.*

Ibi scilicet *lac novum* Servio *colostrum* est, quod matrum partum statim sequitur. Quale hyeme & æstate haberi non potest, nisi biferæ sint oves. *Arabes* proprias habent voces, quibus id significent. Sic المغلة *almagla* in *Lexico Alcamus* est النعجة تنتج في عام مرتين. *Ovis, quæ in anno bis parit.* Et مغل *magala*, vel اعيل *agiala*, de ove, est *bis in anno parere.* Sic in *Mesopotamiæ* parte, in qua degebat *Laban*, oves fuisse biferas ex eo multi probant, quod mercedem suam sexennii spatio decies à *Labane* mutatam fuisse, & interversam, queritur *Jacob*, *Gen.* 31. 7. 41. Cùm enim è fœtura pecoris sumeretur *Jacobi* merces, non potuisset per sexennium mutari supra sexies, si *Labanis* oves quotannis nonnisi semel peperissent. Proinde *Hieronymus* in *Quæstionibus* Hebraicis; *Hic magis sensus probatur, quod per singulos fœtus semper* Laban *conditionem mutaverit. Si videbat varium nasci pecus, post fœtum dicebat,* “*Volo, ut in futurum mihi varia nascantur. Rursus cum vidisset, unius coloris nasci pecora,* (Jacob *quippe, hoc audito, virgas in canalibus non ponebat*) *dicebat, ut futuros fœtus unius coloris sibi pecora procrearent. Ecquid plura? usque ad vices decem, semper à* Laban *pecoris sui, sive* Jacob, *mutata conditio est. Et quodcunque sibi proposuerat ut nasceretur, in contrarium colorem vertebatur. Ne cui autem in sex annis decem pariendi vices incredibiles videantur, lege* Virgilium, *in quo dicitur*, “Bis gravidæ pecudes. *Natura autem* Italicarum *ovium, &* Mesopotamiæ, *una esse traditur. Augustinus* quoque in *Genesin* Quæst. 95. *Bis pariebant in anno.* Et quia videtur inde sequi *Labanis* oves sexennio illo duodecies peperisse, adeoque *Jacobi* mercedem mutatam fuisse duodecim vicibus, respondet primo anno à pacta mercede nonnisi semel peperisse, quia hoc eodem anno jam pepererant semel ante pactam mercedem; & rursus ultimo anno tantùm semel peperisse, quia *Jacob*, discedere coactus ante sextum annum prorsus completum, secundum partum non expectavit. Atque ita è toto partuum numero duos eximit, ut nonnisi decem supersint. Sed nihil opus est calculos tam accuratè subducere. *Mutâsti mercedem meam decem vicibus*, id est, *multis.* Numerus finitus pro infinito: ut *Num.* 14. 22. *Tentaverunt me jam per decem vices.* Et *Job.* 19. 3. *En decies mihi pudorem incutitis*, id est, *multoties.* Proinde, si aliud non esset, rationem haberemus dubitandi, an *Labanis* oves reverâ fuerint biferæ. At id ipsum videbitur constare certiùs ex *Gen.* 30. 41. 42. ubi, juxta receptam interpretationem, è duabus *Labanis* ovium fœturis prior, quæ multò erat potior, *Jacobo* semper cedebat, & *Labani* solùm posterior. Nascebantur enim agni *Jacobi* virgis concolores. Suas porrò virgas non objiciebat *Jacobus* nisi prioris fœturæ matribus. Itaque, ubi *Hebræa* habent *Labanis* fuisse העטפים & *Jacobi* הקשרים, pro העטפים *Syrus* & *Chaldæus* uterque habent לקישיא *serotinos*; *Arabs Erpenianus* المؤخرون *posteriores*, & alter *Lutetiæ* editus الخريفية *Autumnales*; Aquila, ὄψιμα· Symmachus, δευτερόγονα· Hieronymus, *ea quæ sunt serotina.* Et his oppositi הקשרים *Syro* & *Chaldæis* sunt בכיריא, *primitivi*, aut *primogeniti*; *Arabibus* الربيعية *vernales*; *Aquilæ*, ut suspicor, πρώϊμα, & *Symmacho* πρωτόγονα, ut Hieronymo *quæ primi temporis.* *Kimchius* quoque, *Aben Ezra*, *Pomarius*, *Aquinas*, & alii *Hebræorum* priorem fœturam referunt ad mensem *Nisan*, secundam ad mensem *Tisri*: quorum ille *Martio*, hic *Septembri* ferè respondet. Et agnos prioris fœturæ ideo קשרים, id est, *vinctos*, seu *ligatos*, dici asserunt, quia corpus habent compactius: & alios עטפים, id est, *deficientes*, quia sunt infirmiores. Tamen *Autumnales* vernis, & hyemales æstivis à plerisque preferuntur. *Plinius* lib. 8. cap. 47. *Multi hybernos agnos præferunt vernis, quoniam magis intersit ante solstitium, quàm ante brumam firmos esse, solumque hoc animal utiliter brumâ nasci.* Et *Columella* lib. 8. cap. 3. *Melior est agnus* Autumnalis *verno, sicut ait verissimè* Celsus, *quia magis ad rem pertinet, ut ante æstivum, quàm hybernum solstitium convalescat, solusque ex omnibus animalibus brumâ commodè nascitur.* Unde est, quod ab *Hebræo* חורף *choreph*, quod *hyemem*, vel ab Arabico خريف *chariph*, quod *Autumnum* sonat, *agnus Chaldæis*, & *Syris*, ܚܘܪܦܐ *churpha* dicitur, & *Arabibus* خروف *churuph*, tanquam χειμερινὸν, vel ὀπωρινὸν ζῶον, *hyeme*, vel *Autumno nasci solitum.* Quale est quod *Hesychio* Ἔριφος dicitur ὁ μικρὸς αἲξ ὁ ἐν τῷ ἔαρι φαινόμενος, ἤγουν ὁ πρώϊμος· χίμαρος δὲ, ὁ ἐν τῷ χειμῶνι. Verùm ut dicam quod res est, in *Hebræis Prophetæ* verbis nullum fœturæ duplicis vestigium reperio. Illa enim puto sic posse reddi commodissimè, *Evenit autem, ut quandocunque oves incalescerent*, Jacob *virgas poneret ante earum oculos in canalibus ut ad virgas illas incalescerent. Sed cum debiles erant oves, non poneret: & sic debiles* Labanis, *robustæ autem* Jacobi *essent.* Nempe, ut ait *Poëta Venusinus*, libri quarti *Odâ* quartâ,

Fortes creantur fortibus, & bonis.

Itaque è robustis matribus robusti agni nascebantur. At, eædem si debiles erant, fœtus procreabant similes. A Verbo קשר, quod *ligare* est, *oves robustæ*, & *vegetæ* מקשרות, & *agni* pariter *vegeti* קשרים à *Mose* appellantur, quomodo illæ linguæ *ligandi* verbis ad corporis & animi vigorem significandum sepe abutuntur. Sic *Arabica* Verba ربط *rabata*, & اوثق *authsaka*, primo *vincire*, & *ligare* significant; deinde *animum obfirmare*, & *confirmare.* Et, quod maximè ad rem facit, à Verbo شدّ *scadda*, in *ligandi* notione his Synonymo, شديد *scadid robustum* sonat, & Dei nomen שדי *scaddai* παντοκράτορα. Præterea ligari solent animalia, quæ saginantur, & in his oves. Quod *Arabicè* بنن *bannana* dicitur voce maximè propriâ. *Alcamus*, بنن ارتبط الشاه ليسمنها *Bannana*, *ligavit ovem, ut eam saginaret.* Itaque in ovibus מקשרות *ligatæ*, & in agnis קשרים *ligati*, dici potuêre obesissimi, & pinguissimi. Contrà עטפים *debiles* reddimus, & *viribus defectos*; quia Verbum עטף *languere* significat, *deficere*, & *labascere.* Exempla vide *Ps.* 61. 3. & 77. 4. & 102. in Titulo, & 107. 5. & 142. 4. & 143. 4. & *Thren.* 2. 11. 12. 19. & *Jon.* 2. 8. &c. Aut vehementer fallor, aut hæc est verborum *Mosis* vera interpretatio. In his igitur nihil est de diverso tempore, aut diversâ ovium

fœtura: cum nihil obstet, quominus matres, vigore & viribus impares, eadem anni tempestate ineantur. Itaque *Græci* Interpretes, omnium antiquissimi, de diversa illa fœtura nihil quidquam habent. Tantùm intelligunt *Labanis* pecora ita distingui in ἐπίσημα, & ἄσημα, hoc est, *nobilia* & *ignobilia*: ita ut nobilia *Jacobo*, ignobilia *Labani* cesserint. Quâ arte porrò *Jacob* sit usus, ut varios agnos ex unicoloribus matribus eliceret, dicetur in sequentibus.

Judæos ovium sexus, & ætates accuratè distinxisse jam apparuit ex iis, quæ *De* Hebræis *Ovium nominibus* (c) disseruimus. Illis enim טלה *taleh*, erat *agnus lactens*, id est, usque ad quartum mensem; כר car, *pascualis agnus*; כבש *chebes*, aut כשב *cheseb*, nomen ad utrumque commune; איל ajil, aries; משנים misnim, *bidentes*; כבשה chebasa, *agna*; רחל rachel, ovis; שה *seh*, & צאן *tson*, ad caprillum & ovillum pecus communes appellationes, ita tamen, ut שה de singulis, צאן de pluribus dicatur, quia Collectivum est nomen. Apud *Arabes* in *Alcamus*,

(c) Cap. 43. p. 421. 422 &c. supra.

الشاة اول سنة حمل او جدي ثم جذع

ثم ثني ثم رباع ثم سديس ثم سالغ

Sah, (id est, *capra*, seu *ovis*) *primo anno dicitur* hamal, *aut* gedi, *deinde* giadsa, *deinde* tsani, *deinde* raba, *deinde* sadis, *deinde* salig. Hęc ille in سلغ *salaga*. Agnus octavo die ad sacrificium erat aptus. Ita enim statutum in Lege *Exod.* 22. 30. *Septem diebus sit cum matre sua, & die octavo reddes illum mihi.* Et *Levit.* 22. 27. *Bos, aut agnus, aut capra, cum genita fuerint, septem diebus erunt sub matre sua: die autem octavo, & deinceps, accepta erunt in oblationem ignitam Domino.* Quibus *Mosis* legibus conferenda sunt hæc *Plinii* lib. 8. cap. 51. *Suis fœtus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octavo.* Itaque cùm in Lege totius (d) *agnum anniculum* Deus postulat sibi offerri, non significatur agnus præcisè δωδεκάμηνος, sed agnus ab octavo die usque ad annum completum. Cur vitulam, capram, & arietem, pro anniculis, trimos offerre jussus sit *Abraham Gen.* 15. 9. aliis disquirendum relinquo, hic contentus id observâsse, trimum arietem esse in pleno robore, & vigore ætatis. Unde est, quod apud *Lucianum*, in *Deorum Dialogis*, *Ganymedes* à *Jove* raptus, & dimitti petens, pro λύτρῳ suo promittit se arietem *Jovi* immolaturum τὸν τριετῆ, τὸν μέγαν, ὃς ἡγεῖται πρὸς τὴν νομήν, *triennem, magnum, qui gregi in pascua præit.* Qualis aries ἀρνειός, & μοσχίας *Græce* dicitur. *Hesychius*, Ἀρνειός, ὁ τριετὴς κριός. Et *Phavorinus* in Ἀρνειός ex *Eustathio*, Ἴστέον ἐν Ἀττικαῖς λέξεσι λέγει ἄρνα, εἶτα ἀμνόν, εἶτα ἀρνειόν, εἶτα λειπογνώμονα. Ἐλέγετο δὲ καὶ μοσχίας ὁ τριετὴς κριός. *Poëtæ* τρίκουρον, id est, *ter-tonsum*, vocant. *Hesychius*, Τρίκουρος, ὁ ἐπὶ τρία ἔτη κεκαθαρμένος κριός (lege κεκαρμένος.) Cur has hostias *Abram* diviserit, cum fœdus sanxit cum Deo, *Gen.* 15. 10. quomodo *Israëlitæ*, *Jerem.* 34. 18. jam anteà docuimus.

(d) Exod. 29. 38. Levit. 1. 10. & 9. 3. &c.

Agnus est animal ἁλτικὸν & πηδητικόν· quo pertinent hæc *Psalmi* 114. 6. *Montes, subsiliistis, ut arietes; colles, ut fœtus ovium*, id est, *agni*. Itaque ut כר *car*, est *agnus*; ita, geminatis Radicalibus, כרכר *circer*, est *in agni modum subsilire*. Hinc 2 *Sam.* 6. 14. ודוד מכרכר בכל עז, *Et* David *saltavit totis viribus*. Et versu decimo sexto, *Et vidit* (Michal) *Regem David* מפזז ומכרכר, *exsilientem, & saltantem*. Duo verba sunt Synonyma, nisi quod hoc ab agno, illud à dorcade sumptum est, ut suo loco dicetur. Non possum mirari satis viri docti oscitantiam, cui ܟܪܐ Syris *gaudium*, & מכרכר sunt Conjugata. Quin כרא pro *gaudio* est *Græcum* χαρά. Et, quod diximus, est verissimum, τὸ כרכר esse agnorum proprium. Itaque apud *Athenæum* libro septimo *Numenius* hippurum piscem ἀρνευτὴν vocat, tanquam ab agnino saltu, διὰ τὸ συνεχὲς ἐξάλλεσθαι, *quia jugiter saltat*, ut ibidem observatur. Et *urinator*, qui pronus in mare desilit, *Homero* est ἀρνευτήρ, καθ' ὁμοιότητα τῆς τῶν ἀρνῶν πορείας, οἱ σκιρτῶντες τοῖς μὲν ὀπισθίοις ποσὶν ἅλλονται, τὴν δὲ κεφαλὴν τῇ γῇ πελάζουσι, *ab agnorum incessus similitudine, qui, cum saltu lasciviunt, pedibus posterioribus saliunt, & caput terræ admovent.* Hæc *Eustathius* in *Iliad.* π'. pag. 1110.

Arietem *Itali*, nos vervecem ideo *montonem* vocamus; quia montibus gaudet ovillum pecus. Sic *Exod.* 3. 1. Moses *pascebat oves* Jethronis *soceri sui Sacerdotis* Madian, *cumque minaret gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei* Horeb. Et *Theocriti Idyll.* 3. *Adonis*.

--- ἐν ὤρεσι μᾶλα νομεύει,

in montibus oves pascit: ut *Idyll.* 8.

Μᾶλα νέμων (ὥς φαντι) κατ' ὤρεα μακρὰ Μενάλκας,

Oves pascens (ut ajunt) in montibus altis Menalcas. Et *Corydon* apud *Poëtam*,

Mille meæ Siculis *errant in montibus agnæ.*

Quo nonnulli referunt, quod à *Poëtis* οἰοπόλα dicuntur montana loca, ut *Iliad.* ν'. versu 471.

--- σῦς οὔρεσιν ἀλκὶ πεποιθώς,

χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ· ---

& *Iliad.* ω'. versu 614.

Νῦν δέ που ἐν πέτρῃσιν, ἐν οὔρεσιν οἰοπόλοισιν·

& *Odyss.* λ'. versu 573.

Τοὺς αὐτοὺς κατέπεφνεν ἐν οἰοπόλοισιν ὄρεσσι.

Quasi οἰοπόλα non tantùm *solitaria loca* significet, à Nomine οἶος, quod *solum* sonat, sed & loca, in quibus ὄϊες πολοῦσι, *oves degunt*. Hinc *Eustathius* in *Iliad.* ν'. pag. 917. Οἰοπόλος δὲ χῶρος κἀνταῦθα ὁ ἔρημος· ἐν ᾧ οἶός τις, ὅ ἐστι μόνος, πολεῖ· ἢ ἔνθα οἰῶν πώεα πολοῦσι βοσκόμενα. Vetus *Scholiastes*, Οἰοπόλῳ, ἤτοι ἐν ᾧ ὄϊες ἀναστρέφονται, ὅ ἐστι πρόβατα· πολεῖν γὰρ τὸ ἀναστρέφεσθαι· ἢ ἐν ᾧ οἶός τις, καὶ μόνος πολεῖται. *Hesychius*, Οἰοπόλῳ ἐν ᾧ ὄϊαι πωλοῦσιν, ἢ μόνος τις πωλεῖται· lege Οἰοπόλῳ, ἐν ᾧ ὄϊες πολοῦσιν, ἢ μόνος τις πολεῖται. Similia habent *Etymologus*, *Phavorinus*, alii.

At *Arabicè* توشعت propriissimè de ove dicitur, quæ في الجبل صعدت لترعا *montem conscendit ad pastum*. Ita *Alcamus*. Procerior quidem est ovis, quæ in locis depressis alitur. *Columella* lib. 8. cap. 2. *Pinguis & campestris situs proceras oves tolerat; gracilis, & collinus, quadratas; sylvestris, & montosus, exiguas.* Sed caro est deterior. Τὰ κρέα χείρω, ὅπου, εἰς ἑλώδη χωρία νέμονται, ἢ ὅπου μετεωρότερα. *Carnes pejores sunt, cùm in locis palustribus pascunt, quam cum in editioribus.* Ita *Philosophus Hist.* lib. 8. cap. 10. Tamen cum oves utrobique degant, & pascere ament, meritò de mysticis ovibus suis, id est, *Israëlitis Babylone captivis*, Deus sic agit *Ezech.* 34. 12. 13. *Requiram* צאני *oves meas*, &c. *ut pascam eas in montibus* Israëlis, *in aquarum alveis*, &c. Nec erat, cur hic *Kimchius* oves à capris distingueret; quia צאן utrumque significat, quasi alterum capris, alterum ovibus promittatur: כי העזים טוב מרעיתם בהרים והכבשים והרחלים בעמקים ובאפיקים, *quia capræ libentiùs in montibus pascunt; agni autem, & oves in vallibus, & aquarum alveis.* Utut enim צאן tam *capras* quam *oves* sonet, tamen solùm *oves* significat, cum agitur de *Israële*, qui passim cum ovibus, nunquam cum capris confertur.

Hoc quoque ad naturam ovium pertinet, ut in metu se colligant, & mutuò premant: unde est, quòd apud *Poëtam Iliad.* ε'. cum ovium gregem adoritur leo,

Αἱ

Ἀι μὲν τ' ἀγχιϛῆναι ἐπ' ἀλλήλῃσι κέχυνται,

Hæ quidem coacervatæ aliæ super alias funduntur. Ἀγχιϛῆναι ab aliis ſcribitur ἀγχηϛῖναι, & ἀγχιϛῖναι, & vel ab ἄγκιϛα deducitur, id eſt, *proximè*, vel ab ἄγχι ἑϛᾶναι, id eſt, *prope ſtare.* Sed quomodocunque ſcribas, aut undecunque vocem deducas, tamen de ſenſu convenit. Explicatur enim à veteri *Scholiaſte* ἐπάλληλοι, πυκναὶ, πλησίον, ἅμα ἀλλήλοις, *aliæ aliis incumbentes, denſæ, quæ prope & ſimul ſunt.* Ab *Heſychio* σύνεγγυς ἀλλήλων, ἢ συνεχεῖς, ὅ ἐϛι πυκναὶ, ἢ ἄλλαι ἐπ' ἄλλαις, *ſibi invicem proximæ, aut contiguæ, quod eſt confertæ, & aliæ in alias.* Ab *Euſtathio* αἱ ἄγχι ἀλλήλων ἑϛηκυῖαι, ὅ ἐϛι πυκναὶ, *quæ ſtant aliæ prope alias, id eſt, denſæ.* Et *Phavorinus* addit ὃ ποιοῦσιν αἱ ὄϊες διὰ φόβων πυκνούμεναι, ὡς ἐπὶ συνασπισμῷ, *quod faciunt oves, cum præ metu coacervantur, ut in militari teſtudine.* Eodem pertinet vox κέχυνται, quam *Scholiaſtes* exponit κεῖνται ἀθρόαι, *confertæ jacent.* Neque dubium, quin *Propheta Micheas* id reſpexerit, cum Dei nomine minatur fore, ut præ metu hoſtium ingruentium, & terram devaſtantium, colligantur intra urbes, ut *Botſræ* oves in caulis ſuis, nempe cum lupus, aut leo gregem infeſtat. *Colligendo, inquit, te colligam, O* Jacob, *totum? congregando congregabo reſiduum* Iſraëlis, *ſimul ponam illum, ut oves* Botſræ, *ut gregem in medio caulæ ſuæ: perſtrepent præ hominibus*, id eſt, *præ copia hominum.* Falluntur enim, & totam ſeriem orationis abrumpunt, qui hæc in promiſſis cenſent, ut legenti ſtatim conſtabit. Rectè igitur *Kimchius* ופי' אסף אאסוף שיכנסו במצור בערים הבצורות מפחד האויב *Verbis* congregando congregabo *ſignificatur fore, ut, præ metu hoſtium, ad arces, & urbes munitas confluant.* Et paulò poſt, אמר שידמו ישראל בברחם אל הערים והאספם בהם מפחד האויב לצאן שיכניסו אותם אל הערים והאספם מפני האויבים כלומר שלא יהיה להם כח לעמוד לפני האויב כמו הצאן, *Dicit* Iſraëlitas *in urbes ſeceſſuros, & conventuros præ metu hoſtium, ſimiles fore ovibus, quæ in urbibus, hoſte ingruente, colliguntur, & congregantur; quaſi dicat tam imbelles fore, quam oves, ad obſiſtendum hoſti.* Non malè, niſi quod non ſatis intellexit hominum trepidationem, deſertis agris, in loca munita magno numero confluentium, conferri cum ovium metu, quæ, lupo, aut leone viſo, in arctum ſe colligunt. Quo fortaſſe pertinet, quod pro *ovibus Botſræ* veteres aliis Vocalibus legerunt *oves* בְּצָרָה *betſara*, id eſt, *in anguſtia:* quod *Græci* reddunt πρόβατα ἐν θλίψει. Sed & extra metum ovibus naturale eſt, ut ſe condenſent; contrà quam capris, quæ diſpergunt ſe. *Varro* libri ſecundi capite tertio, *In gregibus eſt minor* (numerus) *caprino, quam in ovillo, quod capræ laſcivæ, & quæ diſpergunt ſe: contra quàm oves, quæ ſe congregent, ac condenſent in locum unum.* Et *Columella* de capris, *Numerum generis hujus majorem, quàm centum capita ſub uno clauſo non expedit habere: cum lanigeræ mille pariter commodè ſtabulentur.* Vulgaris ovium paſtus herba eſt. *Philoſophus, Hiſt.* lib. 8. cap. 10. Πρόβατα δὲ, καὶ αἶγές εἰσι μὲν ποηφάγα. *Oves autem, & capræ ſunt herbivoræ.* Unde *Pſaltes* Pſal. 23. 1. 2. *Dominus paſtor meus eſt; nihil mihi deerit. In caulis* (vel *in amœnitatibus*) *herboſis* (Hebraicè בנאות דשא) *faciet, ut recubem.* Septuaginta εἰς τόπον χλόης, *in loco herbæ viridis.* Aquila, & Symmachus, ἐν ὡραιότητι πόας, *in pulchritudine herbæ.* Et *Ezech.* 34. *verſ.* 14. *Ibi requieſcunt* (oves meæ) בנוה טוב *in caula bona.* Septuaginta, ἐν τρυφῇ ἀγαθῇ, *in deliciis bonis*, aut, ἐν τροφῇ, *in pabulo.* Hieronymus, *in herbis virentibus.* Et *Gen.* 47. 4. *Joſephi* fratres *Pharaoni* dicunt, *Ad peregrinandum in hac terra venimus, quia* (in terra *Chanaan*) אין מרעה *non eſt paſcuum ovibus, quas habent ſervi tui.* Hieronymus, *non eſt herba.* At in *Praſiis*, quæ *Indiæ* gens eſt circa *Gangem*, pluit mel quoddam liquidum, (e) ὅπερ, ἐμπίπτον ταῖς πόαις, καὶ ταῖς τῶν ἑλείων καλάμων κόμαις, νομὰς τοῖς βουσὶ, καὶ τοῖς προβάτοις παρέχει θαυμαϛὰς *quod, in herbas, & paluſtrium arundinum comas incidens, mira bobus & ovibus pabula præſtat.* Paſtores enim ex pecore eo rore depaſto ἀμέλγουσι περιγλύκιϛον γάλα, καὶ οὐ δέονται ἀναμίξαι αὐτῷ μέλι, ὅπερ οὖν δρῶσιν Ἕλληνες, *ſuaviſſimum lac exprimunt, nec ei mel miſcere opus habent, quomodo* Græci *faciunt.* Nempe mel illud eſt ipſiſſimum veterum Scriptorum ſaccharum, de quo *Dioſcorides, Plinius, Galenus, Paulus Ægineta, Arrianus* in maris *Erythræi Periplo, Heſychius* verbo Σάκταρον. *Aphrodiſæus* lib. 2. *Problem.* 74. *Arabes* طباشير *tabaſchir* vocant, & recentiores ſaccharum *Bambu*, aut *Mambu.* Quod ideo hic obſervo, quia *Iſraëlitarum* armenta, & greges aliquamdiu in deſerto ſimili rore vixerunt, Manna ſcilicet cœlitus delapſo, quod pecori nonniſi pabulum, Dei populo fuit pabulum, & ſacramentum. Quin ros vulgaris pecori gratus, nec inſalubris eſt, ſi *Poëtæ* credimus, qui in *Pharmaceutria* ſic habet,

(e) Ælian. Hiſt. lib. 15. c. 7.

Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.

Et rurſus lib. 3. *Georg.*

Luciferi *primo dum ſidere frigida rura*
Carpamus, dum manè novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.

Non tamen hoc verum ubique, ſi verè *Servius* ad hunc locum, *Manè paſci præcipit oves ſecundum morem provinciæ ſuæ: nam in aliquibus locis morbum contrahunt, niſi jam ſiccato rore paſcantur.* Quod confirmari videtur ex *Arabum* teſtimonio, à quibus inter morbos pecudum unus eſt nomine ثرز *tharz* أن قاكل الغنم حشيشا فية النادي فيقطع اجوافها *cum oves rore madentes herbas comedunt, & venter earum diffinditur.* Ita definit *Alcamus.* Sed diſtinguenda ſunt tempora. Æſtivis enim ſolùm menſibus, capris, & ovibus ſalubres ſunt herbæ roſcidæ: quod *Poëta* his verbis diſertè monet,

At verò Zephyris *cum læta vocantibus æſtas,*
In ſaltus utrumque gregem, atque in paſcua mittes,
Luciferi *primo cum ſidere*, &c.

Neque aliter alii Scriptores. *Varro, Ruſticorum* libri ſecundi capite ſecundo; *Æſtate, prima luce exeunt paſtum, præterea quod tunc herba roſcida, meridianam, quæ eſt aridior, jucunditate præſtat*, &c. *Hæc ab* Vergiliarum *exortu ad Æquinoctium* Autumnale *maxime obſervant*, &c. *Reliquæ paſtiones hyberno ac verno tempore hoc mutant, quod, pruina jam exhalata, propellunt in pabulum.* Et *Columella* libri octavi capite tertio, *De temporibus autem paſcendi, & ad aquam ducendi per æſtatem, non aliter ſentio, quam ut prodidit* Maro,

" Luciferi *primo cum ſidere*, &c.

Hyeme, & vere, matutinis temporibus, intra ſepta contineantur, dum dies arvis gelicidia detrahat. Nam pruinoſa iis herba pecudi gravedinem creat. Et *Palladius* libri duodecimi capite decimo tertio, *Æſtivis menſibus paſcantur ſub lucis initio, cum graminis teneri ſuavitatem roris mixtura commendat. Hyeme autem, vel vere, reſolutis gelicidiis ad paſcua prodire non debent. Calphurnius* tamen *Ecloga* quinta, ſine ulla temporis diſtinctione,

—— *ante diem pecus exeat, humida dulces*
Efficit aura cibos, quoties, fugientibus Euris,
Frigida nocturno tinguntur paſcua rore,
Et matutinæ lucent in gramine guttæ.

Post matutinum pastum, oves horâ diei quartâ, quæ nobis est decima, ducebantur ad aquas, dein ad umbram, & quietem meridianam, unde rursus ad aquas. Quo facto, iterùm pascebant usque ad vesperam, & Solis occasum. *Virgilius* ubi suprà,

Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ,
Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam;
Æstibus & mediis umbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis *antiquo robore quercus*
Ingentes tendat ramos; aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacrâ nemus accubet umbrâ.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum, cum frigidus aëra vesper
Temperat, & saltus reficit jam roscida Luna.

Varro, *Circiter meridianos æstus, dum defervescant; sub umbriferas rupes, & arbores patulas subjiciunt: quod refrigerato aëre vespertino, rursus pascant ad Solis occasum.* Et Columella Poëtam sequutus, *Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora, ad puteos, aut alta greges ad stagna perducamus: medioque die, ut idem, ad vallem,* &c. *Rursus deinde, jam mitigato vapore, compellamus ad aquas,* &c. *Et iterùm ad pabulum producamus.* Palladius, *Quarta hora calescente, potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis. Medios Solis calores vallis, aut arbor umbrosa declinet. Deinde, ubi, flexo jam die, ardor infringitur, & solum primo imbre vespertini roris humescit, gregem revocemus ad pascua.* Nam in calidis regionibus, nisi pecora, horis meridianis ad umbram, & aquas subducta, vitarent æstum diei, in periculosos morbos inciderent. Hinc رمض *ramadha, torrere*, cum ovibus tribuitur, est illas *in pleno Sole circa meridiem pascere.* Alcamus رمضت الغنم *torruit oves*, id est, رعت في شدة الحر فقرحت اكبادها *pavit illas in summo diei æstu, & jecora earum ulcus contraxerunt.* Et lac per æstum corrumpitur. Hinc pastor *Menalcas* apud *Poëtam*,

Cogite oves pueri, si lac præceperit æstum,
Ut nuper, frustrà pressabimus ubera palmis.

Quæ ideo huc afferimus, quia Sacri Scriptores ad hunc pascendi morem, quem diximus, alludunt aliquoties. Sic *Cant.* 1.7. *Indica mihi ubi pascas, & ubi* gregem tuum *requiescere facias sub meridiem.* Et *Psal.* 23.1.2. *Dominus pastor meus est,* &c. *In caulis herbosis facit ut recubem, ad aquas quietis me deducit,* id est, ad aquas, in quibus circa meridiem quiescunt greges, frigusque, & umbram captant. Et *Ezech.* 34.13. *Pascam eos in montibus* Israëlis, *& ad alveos.* Et versu decimo quarto, *Ibi recubabunt in caula bona.* Et versu decimo quinto, *Ego pascam gregem meum, & faciam ut recubent.* Es. 49.10. *Non esurient, neque sitient, neque feriet eos æstus, aut Sol: nam qui miseretur eorum deducet eos; ad fontes aquarum minabit eos.* Cui loco parallelum vide *Apoc.* 7.16.17. *Mesopotameni, Labanis* & *Jacobi* ævo, cum greges suos circa meridiem adaquaverant, ad pascua non reducebant pomeridianis horis. Quo nomine gentis illius pastores *Jacobus* his ferè verbis meritò coarguit, *Gen.* 29.7. *En diei cum multum adhuc supersit, nec sit tempus cogendi pecoris, oves adaquate, & ad pascua reducite.*

Obiter nota in his verbis Sponsæ ad Sponsum *Cant.* 1.7. *Indica mihi ubi pascas, & ubi* gregem tuum *recubare facias circa meridiem, ne sim* כעטיה *ut operta* (ita habetur ad verbum) *ad caulas sociorum tuorum,* multùm laborare interpretes in expositione vocis כעטיה. *Kimchius* reddit כנוטה וסרה *sicut declinans, & recedens,* ex 1 *Sam.* 14. *vers.* 32. & 15. *vers.* 19. ubi ויעט, vel תעט אל השלל reddi vult, *Et declinavit,* vel *declinavisti ad spolium.* Quin עיט, vel עטה, unde יעט, & תעט, est *irruere*, & *involare more rapacis avis*, quæ *Hebraicè* dicitur עיט *ajit*, unde *Græcum* ἀετὸς, & αἰετὸς, *aquila.* Aliis כעטיה *ut operta*, seu *velata*, id est, *ut meretrix*; quia meretrices velantur. Et velari meretrices probant ex historia *Thamaris*, *Gen.* 38.14.15. Verùm hæc frustrà adducuntur, cùm non sit meretricum proprium *velari*, sed *revelari*, potiùs, *Es.* 46.3. *Ezech.* 16.36.37. *Nahum.* 3.5. Neque more meretricis *Thamar* se theristro obtexerit, sed ne agnosceretur. Aliis *ut operta*, id est, *ut lugens*; quia lugentes tegebant labrum superius, *Ezech.* 24.17. quod quàm alienum sit nemo non videt. Quid si, trajectis literis, *Ajin* & *Teth*, כעטיה scriptum fuerit, pro כטעיה, *ut vaga, ut oberrans*, aut etiam *ut meretrix*? *Syris* enim, & *Chaldæis* טעיתא primò *vagam*, ut *Hebræum* טעיה, deinde etiam *meretricem* sonat. Sic *Es.* 1.21. pro *Hebræis*, *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis? Chaldæus* habet. *Quomodo mutata sunt opera ejus, ut essent* כטעיתא *tanquam meretricis?* Scribitur & מטעיא in *Onkelo* Levit. 21.7. & מטעית, vel מטעיתא, in *Jonathane*, *Gen.* 38.21. & 42.9.12. Quia טעה non solùm *errare*, & *divagari*, sed & *scortari* significat. Itaque, si *Solomon* scripsit כטעיה, reddi poterit vel *ut vaga*, vel *ut meretrix.* Utut sit, veterum nonnullos puto vel legisse כטעיה, vel ita legendum conjecisse. *Syrus* enim reddit ܐܝܟ ܛܥܝܬܐ. Et *Aquila*, ὡς ῥεμβομένη, *ut vaga.* Et *Hieronymus*, *ne vagari incipiam*, id est, *ne sim ut vaga.* Et *Chaldæus Paraphrastes*, ad populares suos hæc referens, totum hemistichium ita exponit, *Cur erunt* מטלטלין *divagantes inter greges filiorum* Esau, & Ismaël, (id est, inter *Romanos*, & *Saracenos*) *qui adjungunt tibi idola sua pro sociis.* In quibus verbis planum est עטיה explicari per מטלטלין *divagantes.*

Hactenùs non diximus, quod in ove præcipuum, placidissimum, & mitissimum esse animal. *Varro Rusticorum* libri secundi capite primo, *In queis* (animalibus) *primùm non sine causa putant oves assumptas, & propter utilitatem, & propter placiditatem. Maximè enim hæ naturâ quietæ.* Festus, *Maximam hostiam ovilli pecoris appellabant, non ab amplitudine corporis, sed ab animo placidiore.* Unde est, quod *Herculis* abnepotes, *Eurysthenes*, & *Procleas*, ab oraculo moniti, ut ibi uxorem ducerent, ubi τὸ ἀγριώτατον ἀπαντήσῃ ζῶον φέρον τὸ πραΰτατον, *summè ferum occurreret animal mitissimum ferens*, de lupo id interpretati sunt, qui agnum ferens in *Cleonæorum* agro illis occurrit. Ita *Ælianus Hist.* lib. 12. cap. 31. Itaque *ovis Syriacè* ܢܩܝܐ id est, *innoxia*, dicitur. Et *Q. Fabium Maximum OVICULÆ* cognomen habuisse πρὸς τὴν πραότητα τοῦ ἤθους, *à clementia morum*, ex *Plutarcho*, & *Plinio* scimus. Et *Christus* ipse non dedignatur cum agno & ove conferri. *Ecce agnum Dei, qui tollit peccata mundi,* Joh. 1.29. *Redempti estis pretioso sanguine, utpote agni immaculati, & incontaminati, nempe Christi,* 1 Pet. 1.19. *Ductus est ad lanienam ut agnus, & ut ovis muta coram tondente,* Es. 53.7. *Et Jeremias*, aut, ut volunt veteres, & multi recentiorum, ipse *Christus*, Jerem. 11.19. *Ego fui ut agnus mansuetus, qui ducitur ad occisionem. Ut agnus mansuetus.* Hebr. ככבש אלוף cum *Hieronymo* ita interpretor, ex *Arabismo* scilicet. Nam אלף Hebraicè *discere* est, sed Arabicè *mansuefacere*. *Golius* noster ex *Lexico Ibnomaruphi*, الف (alapha) *mansuefactus fuit*, *etiam de brutis.* Inde igitur אלוף *aluph*, aptissimum agni Epithetum, quod, tanquam ex Deorum sententia, *Ælianus*, ubi suprà, ἡμερώτατον ζῶον *mansuetissimum*

mum animal esse asserit. Quin, ut scias hoc ipsum אלוף *aluph*, ovis Epithetum esse apud *Arabes*, in explicatione Verbi رووم *rawum*, quod *ovem mansuefactam* & *cicuratam* sonat, ita habet *Alcamus*,

شاة رووم الوف تلحس ثياب من مربها

Ovis rawum est ovis *aluph* (id est, *cicurata, mansueta*) *quæ lingit vestes educatoris sui.* Et facti diritatem id auget, ut talis ovis ducatur ad lanienam. Proinde à *Propheta* consulto additum, *Ego fui ut agnus* אלוף *aluph, qui ducitur ad occisionem*, id est, ut agnus tam mansuetus, ut illorum lambat vestes, à quibus ad lanium rapitur. Hæc vera notio vocis, in qua hærent interpretes. *Chaldæus* reddit בחיר; & *Syrus*, ܓܒܝܐ *electum*; *Græci*, ἄκακον, *innoxium*; *Hebræi* copulam supplent, *Ego fui ut agnus* & *aluph*, quod *bovem* explicant. Nempe nesciunt אלוף *aluph*, mansuetæ, vel mansuefactæ ovis esse Epithetum apud *Arabes* familiare.

Est & ovis animal valde docile. *Ælianus* libri septimi capite vigesimo septimo, Ἐυπειθέςατα δὲ ἄρα τῶν ζώων τὰ πρόβατα ἦν, καὶ ἄρφεσθαι (lege ἄρχεσθαι) φύσει πεπαιδευμένα· ὑπακούει γοῦν καὶ τῷ νομεῖ, καὶ τοῖς κυσὶ, καὶ μὲν τοι καὶ ἕπονται ταῖς αἰξί. *Oves præ omnibus animalibus obedientes, & ad parendum natura factæ sunt. Obtemperant enim & pastori, & canibus, & capras quoque sequuntur.* Sed pastori imprimis morigeras se præbent; atque (ut ait *Christus* Joh. 10. vers. 4.) *eum sequuntur, & vocem ejus audiunt. Aristoteles* (*Hist.* lib. 6. cap. 19.) singulis gregibus scribit arietem esse pro duce; ὃς, ὅταν ὀνόματι κληθῇ ὑπὸ τοῦ ποιμένος, προηγεῖται; *qui, suo nomine à pastore vocatus, antecedit.* Sed & pastores alias habent voces proprias, quibus assuescunt pecudes, ut σίττα, vel ψίττα, quod est βουκολικὸν ἐπιφώνημα apud *Theocritum*, & *Eustathium.* Cujusmodi pastores *Arabum* multa usurpant. Ita oves increpant voculis فع فع *pha pha*, & غير غير *gair gair*, & اوس اوس *ausa ausa.* Ad se vocant voculis بس بس *bus bus*, & رحالة رحالة *rihala rihala.* Et ad mulgendum vocibus ادهج ادهج *adhag adhag*, ازار ازار *azar azar*, & حبر حبر *habar habar.* Et ad aquas invitant voce هرهر *hirhir*, vel *harhar.* Sunt & alia plura hujus generis ἐπιφωνήματα, quæ oves intelligunt longâ assuetudine, atque iis obsequuntur. Nempe sentiunt se non posse aliter subsistere, & ab hostibus se tueri, quam si pastori sint morigeræ: cum neque astu valeant, neque viribus, neque pedum celeritate, & omnium animalium injuriis pateant, cùm à pastore deseruntur. Proinde nihil tam miserum est, quam oves sine pastore, quod Scriptura toties repetit, ut *Num.* 27. *vers.* 17. & 1 *Reg.* 22. *vers.* 17. & 2 *Par.* 18. *vers.* 16. & *Zachar.* 10. *vers.* 2. & 13. *vers.* 7. & *Matth.* 9. *vers.* 36. & *Marc.* 6. *vers.* 34. Et videtur apud *Hebræos* cessisse in Proverbium.

In Parabola *Nathanis* 2 *Sam.* 12. legitur pauper quidam unam habuisse oviculam à se emptam, & enutritam, quæ unà cum filiis ejus adoleverat, ejus pane vescens, ex ejus calice bibens, & in ejus sinu quiescens, & illi erat loco filiæ. Quæ Parabola quò minus videatur vero absimilis, non jam afferam insanum nobilium amorem in *Melitæos* catellos, quos in deliciis habent, qualis fuit *Issa Publii* apud *Martialem*, libro primo, *Epigr.* 110.

Issa est deliciæ catella Publî,
Collo nixa cubat, capitque somnos,
Ut suspiria nulla sentiantur.

Aut in feles, qualis *Mechlempe*, cui *Constantini Monomachi* uxorem lautos cibos & opiparos in aureis vasis quotidie apponi jussisse refert *Tzetzes Chil.* 5. *Hist.* 12. Sed, quod maximè fidem superat, dracones, immanem belluam, nonnulli enutrivisse non contenti; etiam in lecti consortium admiserunt. Quod in medium afferre non auderem, nisi rei tam paradoxæ haberem auctores idoneos. *Plutarchus* in libro *Utra anim.* &c. Ὁ δὲ δράκων, ὁ τῆς Αἰτωλίδος ἐρασθεὶς, ἐφοίτα νύκτωρ πρὸς αὐτὴν, καὶ τοῦ σώματος ὑποδυόμενος ἐν χρῷ, καὶ περιπλεκόμενος, οὐδὲν οὔτε ἑκὼν, οὔτε ἄκων, ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ κοσμίως ἀεὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἀπηλλάττετο. *Draco verò, cum Ætolam virginem amaret, ad eam noctu veniebat, & ejus corpori maxime adrepens, atque implicitus, eam neque sponte, neque invitus, ullo modo lædebat, sed appetente luce semper modeste secedebat.* In *Judæa* quoque sub Rege *Herode* draco maximus cum puella quadam ζυνεκάθευδε σφόδρα ἐρωτικῶς, *peramanter dormiebat*, ut *Ælianus* auctor est libri sexti capite septimo. Quale est quod ejusdem libri capite sexagesimo tertio alium immanis magnitudinis draconem in *Arcadia* describit καθεύδοντα σὺν τῷ παιδὶ ἐπὶ γε τῆς κλίνης αὐτῆς, *in eodem lecto simul cum puero dormientem.* Et ex *Democrito* nos docet *Plinius* (lib. 8. cap. 17.) *Arcadi* illi puero *Thoanti* fuisse nomen. Sed & alter *Ælianus* (*Var.* lib. 13. cap. 46.) similem habet historiam de *Patrensi* puero, qui δράκοντα μικρὸν ἐπρίατο, καὶ ἔτρεφε μετὰ πολλῆς τῆς κομιδῆς, αὐξηθέντος δὲ αὐτοῦ ἐλάλει πρὸς αὐτὸν, ὡς πρὸς ἀκούοντα· καὶ ἤθυρε μετ' αὐτοῦ, καὶ ζυνεκάθευδεν αὐτῷ, *draconem parvum emit, & magna cura educavit, cumque crevisset, eum alloquebatur tanquam intelligentem: ludebat quoque, & dormiebat cum ipso.* Ut jam nemini sit mirum de ove hoc idem asseri: maximè, cum soleant *Arabes* insignem aliquam ovem apud se habere, quam mansuefaciunt, & domi mulgent, nec foras pastum dimittunt. Qualis ovis ثيمة *thima* dicitur, voce, cujus ratio mihi non est satis nota. Potest etiam رووم & الوف appellari, de quibus supra.

Ovium dotibus, de quibus hactenus, opponuntur vitia; quorum alia sunt corporis, putà morbi, & languores, & si claudæ sint, aut cæcæ, aut mutilæ, aut fracto crure, quales in sacrificiis offerre non licebat. Unde est, quod jubetur toties, ut offeratur agnus תמים *integer*, & ovis תמימה *integra.* Vide *Exod.* 12. *vers.* 5. *Levit.* 1. *vers.* 10. & 3. *vers.* 6. & 4. *vers.* 32. &c. Et *Levitici* capitis vigesimi secundi versibus 22. 23. 24. enumerantur vitia duodecim, quæ animal ab aris excludunt, quorum nonnulla sunt parum nota. I. Si fuerit עורת *cæcum*, seu *cocles*, utrumque enim *Hebræi* intelligunt. Et quæ vox *Hebraicè cæcum*, eadem *Arabicè coclitem* sonat. II. שבור, *fractum*, ad ossa refertur, femoris putà, aut cruris. Proinde *Jonathan* reddidit תבירא גרמא, *quod osse confractum est.* III. חרוץ quid propriè sit valde incertum est. Plerique *mutilum* reddunt; *Græci*, γλωσσότμητον; *cui lingua excisa fuit*; Hieronymus, *cicatricem habens*; Jonathan, *cujus palpebræ, aut oculi contusi sunt*; Hebræi, *cujus palpebræ, aut labia sunt fissa, vel abscissa.* Quid si *capite contusum* sonet, ex *Arabico* حرصة quo *capitis contusionem* significari scribunt *Arabum Lexicographi*? IV. יבלת *verrucam*, aut *verrucosum* explicant *Hebræi* omnes, & *Græci* μυρμηκιῶντα, quia μυρμηκίαι sunt *verrucarum species.* Hieronymus *papulas* reddit, id est, ψυδράκια. V. גרב est ψώρα *scabies*, quod ex *Avicenna* constat, ubi scabies semper vocatur جرب. Vide illum imprimis libro quarto *Fen.* 7. Tractatu 3. capitibus sexto & septimo, ubi de scabie, & cura ejus, multis agit. VI. ילפת *Græci* explicant λειχῆνας. Hieronymus, *impetiginem*; Hebræi, החזזית המצרית *porriginem Ægyptiam*;

gyptiam;

gyptiam, & *Arabes* حزاز. *Porriginem* explico ex *Avicenna* libro 4. *Fen.* 7. Tract. 2. capitibus 24. & 25. ubi حزاز id ipſum eſt, quod *Græcis* πιτυρίαζις, Latinis *porrigo*, & *furfures*, nobis *tinea*. VII. שרוע dicitur animal, cùm è partibus, quæ geminæ ſunt, una eſt alterâ longior, & extenſior. VIII. קלוט contrà, cùm una pars juſto brevior eſt, & contractior. Ita *Hebræi* omnes, & *Arabes* excuſi duo, & *Samaritanus*, & *Chaldæi Jonathan*, & *Onkelos*. Quæ vera eſt interpretatio, & confirmatur ex his *Eſa.* 28. *verſ.* 20. *Brevior eſt lectus* מהשתרע *quàm ut in eo quis ſe extendat*, ubi שרע, in *Hithpahel*, *extendere ſe* ſignificat. Et ex *Arabibus*, quibus شراع eſt *cameli collum*, à longitudine ſic dictum, & *herba ſuper terram extenſa*, & *via lata & ampla*. At قلطي contra, in cane, *nanum*, & *pumilionem* ſonat; quia membris eſt contractior. Proinde *Melitæi* canes *Arabicè* ſic appellantur. Hinc *Damir*, *De animalibus*, capite de ظربان *Dhorban*, muſtelæ ſpecie, quam à putore barbari Scriptores *putorium* vocant. الظربان علي قدر الهر والكلب القلطي *Putorius accedit ad ſtaturam felis, aut canis Melitæi*. Et capite de القنفذ ſeu *Herinaceo*, قنفذ يكون بارض الشام وعراق في قدر الكلب القلطي *In terra* Syriæ, *&* Meſopotamiæ, *herinaceus ſtatura æquat* Melitæum *canem*. Ideo קלוט in *Arabe Pariſiis* edito قليط redditur, quod *Gabriel Sionita nanum* exponit. Itaque ſupplenda eſt hæc vox in *Lexico* doctiſſimi *Golii*, qui eam omiſit imprudens. Quod penè omiſeram, שרוע, vel מרוע (neque enim per *Schin* ſcribitur, ſed per *Sin* cum puncto ſiniſtro, quaſi dicas per *Samech*) idem eſt, quod סרוח, *Cheth*, & *Ajin* permutatis, quod in illis linguis eſt frequens. Porro סרוח *ſuperfluum* ſignificat, & *quod redundat*. Ergo קלוט, huic oppoſitum, eſt *quod deficit*, & *juſto eſt minus*. Hæc cùm ſint manifeſta, mirabere, quorſum *Græci* שרוע ὠτότμητον, & קלוט κολοβόκερκον exponant; unde *Hieronymus*, *aure & caudâ amputatis*: & verſionem tam alienam etiam *Syrum* ſequi, & *Arabes* duos, quos in *Syria* vidi manu-ſcriptos. IX. מעוך *compreſſus*. X. כתות *contuſus*. XI. נתוק, *avulſus*. XII. כרות, *exciſus*, id eſt, *cui teſticuli compreſſi*, vel *contuſi*, vel *avulſi*, vel *exciſi ſunt*. Nam tot modis caſtratur agnus, ut ex agno fiat vervex. Quomodo etiam capri, & vituli, de quorum caſtratione vide *Philoſophum* (*Hiſt. anim.* lib. 9. cap. 50.) & ex *Magone Columellam* (lib. 7. cap. 25.) & *Palladium* (lib. 6. cap. 7.) & *Sotionem* in *Geoponicis*. Nam in his immorari non vacat. Tantum monebo, *Græcis* quatuor vocabula ſuppetere, quæ *Hebræis* totidem reſpondent ad amuſſim. Nam מעוך, *compreſſus*, eſt θλιβίας· כתות, *contuſus*, θλαδίας, vel θλασίας· נתוק, *avulſus*, σπάδων· כרות, *exciſus*, τομίας, vel ἐκτομίας. Proinde *Seniores* aut has ipſas voces uſurpant, aut earum conjugatas, nempe θλαδίαν, καὶ ἐκτεθλιμμένον, καὶ ἐκτομίαν, καὶ ἀπεσπαμένον. In quibus tamen non ſervatur vetus ordo. Nam mediæ duæ voces debuerant eſſe in extremis. Vitiis, quæ diximus, à quibus victimas ſuas immunes eſſe voluit Deus, addi poteſt *claudicatio* ex *Deuter.* 15. *verſ.* 21. ubi de bovis, & ovis primogenito hæc habentur, *Si ſit in eo macula, ſi ſit claudus, aut cæcus, aut maculam ullam malam habeat, non offeres eum Domino Deo tuo*. Unde *Malach.* 1. *verſ.* 8. *Cum admovetis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Et cùm admovetis claudum, & ægrotum, nonne malum eſt? Offer illud jam Duci tuo, num placebis ei, aut ſuſcipietne vultum tuum, dicit Dominus exercituum?* Sed & in ſacris ſuis *Græci* & *Romani* hoc accuratè obſervabant, ut hoſtiæ lectæ, & eximiæ eſſent, neque claudæ, & vitioſæ. Unde in *Poëta* libro 4. *Æneidos*,

--- *mactant lectas de more bidentes.*

(f) *Lectæ dicuntur hoſtiæ majores, & uberius depaſtæ, quæ claudæ, morboſæ, aut vitioſæ non ſunt.* Hinc *Dicæopolis* apud *Ariſtophanem* in *Acharn.* (g) de porca quadam,

Ἀλλ' ὐδὲ θύσιμός ἐςιν αὐτηΐ, &c.
Κέρκον ὐκ ἔχει, ---

Sed neque ad ſacrificia hæc apta eſt, caudam non habet, Ad quæ verba *Scholiaſtes*, Τὰ γὰρ κόλυρα ἐν ταῖς ἱερυργίαις ὐ θύεται, καὶ καθόλυ ὅπερ ἂν ᾖ μὴ τέλεον, καὶ ὑγιὲς, ὐ θύεται τοῖς θεοῖς. *Nam quæ cauda mutilata ſunt, in ſacrificiis non mactantur, &, in ſumma, quidquid perfectum, & ſanum non eſt, Diis non offertur.* Quibus ſimillima reperire eſt apud *Suidam* in κόλυρα, & *Plinium* lib. 8. cap. 45. *Victimarum probatio in vitulo, ut articulum ſuffraginis cauda contingat; breviore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, ſicut nec claudicantem*, &c. An etiam caſtratas hoſtias illis offerre fuerit nefas, haudquaquam ſcio. Sed, ut eunuchos à ſacra congregatione excludit Deus, *Deut.* 23. *v.* 1. ſic, in *Eunucho Luciani*, *Diocles* aſſerit, Μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν θεμιτὸν εἶναι τῷ Βαγώᾳ μεταποιεῖσθαι φιλοσοφίας, καὶ τ͂ ἐπ' αὐτῇ ἀριςείων, εὐνύχῳ γε ὄντι· ἀλλὰ τὺς τοιύτυς ὐχ' ὅπως τύτων ἀποκεκλεῖσθαι ἠξίυ, ἀλλὰ καὶ ἱερῶν αὐτῶν, περιῤῥαντηρίων, καὶ τ͂ κοινῶν ἁπάντων συλλόγων. *Neque principiò* Bagoæ *licere, cum Eunuchus eſſet, Philoſophiam, ejuſque præmia ſibi vindicare; ſed & tales non ſolùm ab his excludendos cenſuit, ſed & ab ipſis ſacris, & aſpergillis, & publicis omnibus cœtibus.* Hinc de Eunuchis *Claudianus* in *Eutropium* libro primo,

Hi nullas meriti vittas, ſemperque profani.

(f) Alex. ab Alex. Genial. l. 3. c. 12.
(g) Act. 3. Sc. 3.

Sunt & in pecore quędam animi vitia, ut ita dicam, puta cum ovis divagari ſolet, nec ſequitur reliquum gregem. Ad quod ovium genus pertinet quod dicitur in fine *Pſalmi* 119. *Erravi ſicut ovis perdita*: & Eſa. 53. verſ. 6. *Nos omnes, ut oves erravimus, quiſque in viam ſuam converſi ſumus*: & 1 *Pet.* 2. *verſ.* 25. *Eratis ſicut oves errantes*. Qualem ovem *Arabes* peculiari nomine كنوف *canuph* vocant. *Alcamus* كنوف من الغنم القاصية لا تمشي مع الغنم Canuph *in ovibus eſt, quæ longiùs aberrat, nec incedit cum reliquo grege*. Quod in ovibus vitium quandoque eſt à natura, quandoque per morbum accidit, qui *Arabicè* dicitur ثول *thſavval*. Rurſus *Alcamus*, الثول استرخا في الاعضا الشا خاصة او كالجنون يصيبها فلا تتبع الغنما وتستدير في مرتعها Thſavval, *Languor peculiariter in ovium, aut caprarum membris, aut maniæ genus, quæ cum accidit, non ſequuntur alias oves, ſed paſcua ſua circumeunt.* ثول *Hoc morbo laboravit.* اثول *Aries, aut hircus, hoc morbo laborans.* ثولا *Ovis, aut capra, ſic affecta.*

Aliud in pecore vitium, cùm in opimis paſcuis præ pinguedine laſcivit, petulanſque, & petulcum eſt. Cujuſmodi oves *pingues*, & *robuſtæ* dicuntur: ægriſque, & errantibus ſic opponuntur, *Ezech.* 34. *verſ.* 16. *Perditam requiram, & errantem reducam, & ægram con-*

confirmabo; ואת השמנה ואת החזקה אשמיד, *sed pinguem, & robustam perdam.* *Hebræum* אשמיד *Chaldæus* rectè reddidit אשיצי, *perdam, consumam:* sed alii veterum, sensu non solùm diverso, sed & contrario, *servabo.* *Græci* enim hic habent, φυλάξω. *Hieronymus*, conservabo; *Syrus.* اطر, *Arabs*, احفظ, omnes in eamdem mentem. Nempe, pro אשמיד legerunt, אשמיר, mutatione quoad scripturam levissimâ, sed quoad rem gravissimâ. Utut enim scripturâ parùm differant, tamen re nihil est tam oppositum, quam שמד, *perdere*, & שמר, *servare.* Sed, ut priorem lectionem pateat esse veriorem, has oves observandum est *pingues*, & *robustas*, hic odiosè, & φορτικῶς dici: ut in Scriptura passim שמן *saginari*, & חזק *roborari*, pro vitio adscribuntur. De priore res notissima. Dicitur enim *Deuter.* 32. *vers.* 15. וישמן *Et saginatus est rectus, & calcitravit.* Item, שמנת *Saginatus es, pinguefactus es, adipem obduxisti, & deseruit Deum.* Psal. 78. vers. 31. *Ira Dei ascendit in eos, & occidit* במשמניהם *eorum pinguissimos.* Esa. 6. v. 10. השמן *Saginato cor populi hujus, & aures ejus aggrava.* Jerem. 5. v. 28. שמנו *Saginati sunt, nitidi facti sunt, malefacta prætereunt, causam non judicant,* &c. Sed & חזק, *roborari* sæpe idem significat: ut cum de *Pharaone* toties (*b*) legitur ויחזק לב פרעה *Et roboratum est cor Pharaonis*, id est, *obduratum, & ad malum obfirmatum.* Exod. 14. vers. 17. *Ecce ego ero* מחזק, *roborans* (id est, *obdurans*) *cor Ægyptiorum.* Josuæ 11. vers. 20. de Chananæis, *A Domino hoc fuit*, לחזק לבם, *quod roborabant cor suum*, id est, *obdurabant.* Jud. 8. vers. 1. *Contenderunt cum eo* בחזקה, *in robore*, id est, *asperis verbis.* Jerem. 5. vers. 3. חזקו, *Roborant*, (id est, *obdurant*) *facies suas præ petra, converti nolunt.* Et in ipso *Ezechiele*, capitis secundi versu quarto, *Duri facie*, וחזקי לב, *& robusti corde*, id est, *in malum obfirmati.* Et capitis tertii versu septimo, חזקי מצח, *robusti fronte*, id est, *præfracti, & obstinati.* Itidem in loco, in quo versamur, oves *pingues*, & *robustæ* dicuntur, quæ *protervæ* sunt, & *petulantes*, & *præ pinguedine lascivientes*, ut jam ante monuimus. Quod *Arabicè* دعص *daisa* dixeris cum *Je hamzato* voce maximè propriâ, quæque fugit *Lexicographos.* *Alcamus*, دعص اشر وبطر والمال امتلا سمنا Daïsa, *Protervus fuit, petulans fuit, & pecus pinguedine distentum fuit*, atque inde protervum, & petulans. *Prophetam* ita hic usurpasse patet ex sequentibus, *Et pascam eas* (pecudes) *in judicio. Et, vos quod attinet, ô mi grex, sic dicit Dominus Deus, Ecce! ego dijudicabo inter pecus & pecus, inter arietes, & hircos.* Ad quæ verba *Christus* alludens *Matth.* 25. *vers.* 32. 33. *Cogentur*, inquit, *coram eo omnes gentes, & separabit eas ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis: & statuet oves quidem à dextra sua, hœdos autem à sinistra.* Sequitur in *Propheta*, *Parumne est vobis pascuum optimum depasci, nisi etiam pabulorum vestrorum reliquias pedibus obteratis? Aut limpidissimam aquam bibere* (Hebraicè משקע מים, *sedimentum aquarum*, id est, in quibus desidunt omnes sordes) *nisi insuper reliquam pedibus turbetis, ut oves meæ pedibus vestris obtrita pascant, & turbata bibant?* Quibus verbis, ovibus illis, aut hircis cum ovillo genere mixtis, duo tribuit *Propheta:* unum, quod pabuli sui reliquias pede obterunt, quod ferinum est potius, quàm pecuinum; proinde *Daniel*, capitis septimi versu septimo, de quarta illa fera cæteris ferociore, *Comedebat, ac comminuebat, & reliquum pedibus suis conculcabat.* Alterum, quod aquas limpidas pedibus suis turbant. Quod camelo tribuit *Philosophus*, qui (*i*) πίνει ἥδιον θολερὸν, καὶ παχὺ, ὥς᾽ ἀπὸ τῶν ποταμῶν πρότερον πίνει, ἢ συνταράξει, *turbulentam, & crassam aquam suavius bibit, neque ex fluviis potat, antequam turbaverit.* Sed, cum camelus aquam proturbet, antequam bibat, quia sic bibit suavius, hæ pecudes, postquam affatim ederunt, & biberunt, reliquias pedibus proculcant, & proturbant; quasi, ejusdem boni usuram aliis invidentes, timerent ne quid iis purum supersit, quæ postmodum pasturæ, aut bibituræ sunt. Quæ si minùs conveniunt veris ovibus, quadrant tamen in oves mysticas, quæ hic intelliguntur, id est, in *Israëlitas*, in quibus multi divites, post plenam messem & vindemiam, pauperibus spicilegium & racemationem invidebant. Neque hoc insolens apud *Prophetas*, ut plus sit ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ, quam ἐν τῷ μύθῳ, & ea tribuantur τῷ τυπωθέντι, quæ in typum minus cadunt. Nunc sequentia maximè adverte, *Propterea dicit iis Dominus Deus, Ecce ego dijudicabo inter pecus pingue & pecus macrum.* Ex quibus palam est oves *pingues macris* opponi, ut malos bonis; & protervos, qui rerum successu insolescunt, tenuibus, atque humilibus: ut ad utrosque pertinent quæ *Ezechiel* subjicit; *Quia latere & humero detrusistis, & cornibus vestris impetiistis infirmas, donec eas foras propelleritis.* In quibus minus recedit ab instituta Metaphora. Sive enim ad hircos, aut ad arietes referas, utrumque petulcum esse animal, & cornupetam, etiam ii

--- *sciunt, qui nondum ære lavantur.*

Unde Poëta,

Occursare capro (cornu ferit ille) caveto:

ex *Caprario Theocriti*, qui sic habet,

Τὸν Λιβυκὸν Κνάκωνα φυλάσσεο, μὴ τὺ κορύψῃ,

Cave tibi à Lybico *Cnacone*, (hirco ejus nominis) *ne te cornu feriat.* Ubi *Scholiastes*, Τὸ κερατίζειν κορύττειν (lege κορύπτειν) οἱ Ἀττικοὶ λέγουσιν, ὡς συντρεχόντων ἀλλήλοις τῶν κριῶν, καὶ τὰς κορυφὰς πληττόντων, καὶ ῥηγνυομένων (lege ῥηγνυμένων) *Atticis* κορύπτειν *est cornu ferire, quia mutuo concursu arietes* τὰς κορυφὰς (id est, *capita*) *collidunt, & elidunt.* Unde colligas de arietibus propriè dici. Tamen de hirco usurpat *Theocritus*, ubi supra: in *Bucoliastis* ab eo ipso Verbo hirci Epithetum est κορυπτίλος pro *cornu-peta.* Ita in *Hesychio* Κυριβάσασθαι, arietum & hircorum est commune Verbum. Κυριβάσασθαι, inquit, διαμαχήσασθαι ἀπὸ τῶν κριῶν, καὶ τῶν τράγων. Κυριβάσασθαι *est dimicare; desumptâ voce ab arietibus, & hircis.* Sed malim κυρηβάσασθαι, quia in *Aristophanis Equitibus* lego

--- πρὸς σκέλος κυρηβάσει.

& in *Scholiis*, Κυρηβασία λέγεται ἡ διὰ τῶν κεράτων μάχη, ἥπερ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις γίνεται. *Pugna, quæ cornibus fit*, κυρηβασία *dicitur; quæ inter animalia bruta evenit.* Et rursus, Κυρηβάσειν γὰρ λέγονται αἱ πλήξεις τῶν τράγων· καὶ γὰρ ἐκεῖνα ταῖς κεφαλαῖς διαμάχονται. *Ictus hircorum* κυρηβάζειν *dicuntur; illi quippe capitibus dimicant.* Nec multò aliter *Suidas* in Κυρηβασία. Eodem pertinet κυρίττειν. *Hesychius*, Κυρίξειν (lege κυρίσσειν) ἢ κυρέττειν, κέρασι μάχεσθαι. Item, Κυρίσσει, κερατίζει, τύπτει μετὰ τῆς κεφαλῆς ἡ βοῦς, lege ἢ βοῦς. Quamvis arietum sit magis proprium. Idem *Hesychius*, Διακυρίττεσθαι, ἀντιμάχεσθαι, κυρίως ἐπὶ κριῶν. Proinde *Græcum* Proverbium, Κριὸς τροφεῖα ἀπέτισε; *Aries nutricationis præmia persolvit*, in ingratos usurpari, scribit *Suidas*; quia τοὺς κριοὺς ἐκτραφέντας φασὶ κυρίττειν τοὺς θρεψαμένους, ὅ ἐστι πλήττειν, *nutritos*, & jam adultos *arietes ajunt altores suos* κυρίττειν, *id est, percutere*, seu cornu ferire. Et rursus in altero Proverbio, Κριοῦ διακονία, *Arietis ministerium*, idem *Suidas*, Κυρίττει γὰρ τοὺς τρέφοντας, *Altores enim percutit.* Sed quod arietum proprium est, non solùm in hircos, sed & in boves transfertur: quomodo *Arabicum* نطح natacha *cornu-petere*, & نطاح natach *cornu-peta*, quod de bove usurpant *Locmanus* Fabula prima, & *Paraphrastæ Arabes* Exod. 21. vers. 28. &c. Quamvis qui purè loquuntur, ad arietem velint maximè pertinere. Unde est, quod duas

(*b*) Exod. 7. vers. 13. 22. & 8. 15. & 9. 35.

(*i*) Hist. 18. c. 8.

duas illas ſtellas, quæ in capite cœleſtis *Arietis* tanquam cornua eminent, *Aſtrologi* vocant النطح vel الناطح. Et de eo, qui ad incitas eſt redactus, dici ſolet ليس له ناطح ولا حابط, id eſt, *Neque ovem habet, neque camelum.* Ita enim exponunt *Lexicographi. Romanis* quoque ſuæ ſunt voces, quibus agnum, aut arietem cornu ferire ſignificant, nempe *arietare*, & *coniſcare*. Quarum prior ab animali ſæpe transfertur ad cognominem machinam, quâ mœnia urbium capiuntur, & dejiciuntur, ut ſit idem, quod κριοκοπεῖν. Sed & quandoque propriè ſumitur, ut in *Accii Bruto*, quem paulo poſt citabimus, atque id ipſum eſt, quod κορύπτειν. Itaque quo loco legitur in Veteri *Gloſſario*, *Arcetat*, κρύπτει, utraque vox mendoſa eſt, & legendum, *Arietat*, κορύπτει, quomodo in *Philoxeno*, Κορύπτει, *arietat*. Poſterior *coniſcare* à *Lucretio* ſic uſurpatur libri 2. verſu 320.

Et ſatiati agni ludunt, blandeque coniſcant.

Et à *Cicerone*, ſed in contemptum; *Caput opponis, cum eo coniſcans*, ut teſtatur *Quintilianus* libri octavi capite tertio. Non *conificans*, ut reſcribunt inepti correctores, tanquam à *cono* deducta voce. Sunt, qui *ventilandi* verbum his ſynonymum eſſe colligunt ex *Hieronymi* verſione, in qua legere eſt *Deut.* 33. *v.* 17. *Cornua rhinocerotis, cornua illius: in ipſis ventilabit gentes.* Et 1 *Reg.* 22. *v.* 11. *His* (cornibus) *ventilabit* Syriam. Et *Ezech.* 32. *v.* 2. *Ventilabas cornu in fluminibus tuis.* Et 34. *v.* 21. *Cornibus veſtris ventilabatis omnia infirma pecora.* Et *Dan.* 8. *v.* 4. *Vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem.* Et *Zach.* 1. *v.* 19. 21. *Hæc ſunt cornua, quæ ventilaverunt* Judam. Et 1 *Macchab.* 7. *verſ.* 46. *Ventilabant eos cornibus.* Sed fallitur, quiſquis putat *Latinam* eſſe Phraſim, cùm ex his *Zachariæ* ſumpta ſit, *Hæc ſunt cornua, quæ* זרו *ventilaverunt* Judam: nec alibi legatur uſpiam.

Danielis capite octavo, *aries*, qui cornibus ſuis omnis orbis partes ita impetebat, ut nullus ei obſiſteret, eſt *Perſarum* Rex. Dicitur *ſediſſe ad Eulæum*, quia *Suſa*, regni metropolis, ad eum amnem ſita erat. Et *cornua duo habuiſſe*, id eſt, duo regna, *Medicum*, & *Perſicum*, *quorum poſtremum ſublimius*, id eſt, *Perſicum*, quod *Medicum* dignitate, & potentia ſuperabat. *Hircus* huic oppoſitus, *Macedonum* Monarchiam in genere ſignificat, & ſpeciatim *Alexandrum*, primum Monarcham. Hircus ille fuit *è capris*, id eſt, *juvenis*, *Hebræa* Phraſi. Vix enim vigeſimum annum agebat *Alexander*, cum bellum ſuſcepit in *Perſas*. *Veniſſe* dicitur *ex occaſu*, & ex *Javan*, id eſt, ex *Græcia*, & *Macedonia*, quæ eſt ad occaſum regni *Perſici*: *In ſuperficiem totius terræ*; quia orbis magnæ parti imperavit: *Nec tetigiſſe terram*; quia mira fuit ejus alacritas, & in victoriis celeritas: & *Arietem proſtraviſſe*, & *utrumque ejus cornu fregiſſe*; quia, debellato Rege *Dario*, regnum ejus utrumque occupavit. Et *hirci cornu magnum*, quod primo unicum, deinde fractum, ut illi ſuccederent minora quatuor, ſignificabat *Alexandro Magno*, in ipſo victoriarum curſu mortuo, ſucceſſuros quatuor Reges, *Seleucum*, *Antigonum*, *Caſſandrum*, & *Ptolemæum*, à quibus *Græcorum* Monarchia in totidem portiones divideretur. Sed quia hæc ſunt alterius loci, ſufficiet ad præſens inſtitutum, ut obſervemus etiam aliis apparuiſſe viſiones hujuſmodi, quæ futura portenderent. Ita, *Plutarcho* teſte in vita *Syllæ*, ἐν Καμπανίᾳ περὶ τὸ Ἥφαιον ὄρος (lege Τιφατὸν) ἡμέρας ὤφθησαν δύο τράγοι μεγάλοι συμφερόμενοι, καὶ πάντα δρῶντες, καὶ πάσχοντες, ἃ συμβαίνει μαχομένοις ἀνθρώποις, *in* Campania, *circa* Tiphaton *montem* (qui aliis *Tifata*) *interdiu viſi ſunt confligere magni hirci duo, & ea omnia facere, & pati, quæ viri in pugna ſolent.* Spectrum autem, è terra ſenſim elatum, paulo poſt diſſipatum, & ex oculis elapſum eſt. Nec multo poſt *Sylla*, *Mario Juniore*, & *Norbano* Conſule, in eo ipſo loco fuſis, & profligatis, & cæſis hominum ſeptem millibus, Conſulem incluſit *Capuæ*. Et in *Accii Bruto*, qui à *Cicerone* citatur libro primo *De Divinatione*, *Tarquinius Superbus* ſuum hoc ſomnium narrat.

Viſum eſt in ſomnis paſtorem ad me appellere,
Duos conſanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Præclariorumque alterum immolare me:
Deinde ejus germanum cornibus connitier
In me arietare, eoque me ad caſum dari:
Exin proſtratum terrâ graviter ſaucium,
Reſupinum, in cœlo contueri maximum.

Hi arietes conſanguinei *L. Junium Brutum*, & fratrem ejus à *Tarquinio* cæſum ſignificabant; quorum ille, in *Tarquinium* inſurgens, eum regno ſuo ſpoliavit.

CAPUT QUADRAGESIMUM SEPTIMUM.

Inter Oves & Lupos quanta ſit antipathia.

Lupi odium in oves nunquam deponunt. Etiam ſaturi totos greges paſſim jugulant. Ovis viciſſim lupum horret pluſquam ullum aliud animal. Ovillæ pellis lupinâ admotâ pili excidunt. Tympanum lupinum ſi percutiatur, ovilla tacent, aut etiam crepant. Ovis à lupo interempta pellis pediculis ſcatet, & varios gerenti morbos parit. Oves Scriptura, ſæpe lupis opponit. Contra Eſa. 11. verſ. 6. & 65. verſ. 25. lupus, & agnus *ſimul.* Poëtarum *loca ejuſdem argumenti.*

Ovibus infeſtæ & infenſę ſunt feræ quævis, leones, & urſi puta, 1 *Sam.* 17. *verſ.* 34. Sauli *dixit* David, *Cum ſervus tuus paſceret oves patris ſui, venit leo, & urſus, qui abſtulit ovem è grege.* Jerem. 50. verſ. 17. *Ovis vaga fuit* Iſraël, *quam leones diſpulerunt.* Mich. 5. verſ. 8. *Ut leo inter ſylvæ beſtias, ut leunculus inter greges ovium; ſi tranſeat, & conculcet, & rapiat, non eſt qui eruat.* Amos 3. verſ. 12. *Ut paſtor eripit ex ore leonis* ovis *duo crura, & lobum auris.* Sed, utut *leo* (a) ſit *inter feras maximè terribilis*, (a) Pro 30. 30. & urſus, morum feritate & aſperitate nulli cedat; ovis tamen hoſtem non habet lupo immaniorem, qui cum illa perpetuas exercet inimicitias, eique, ubique terrarum, mortiferum, & implacabile bellum indicit. Unde *Sirachides*, *Ecclef.* 13. verſ. 9. τί κοινωνήσει λύκος ἀμνῷ; Quod *Arabs* ita reddidit,

لمان يشارك الذيب الحمل الا ليهلكه

Quod conſortium inibit lupus cum agno, niſi ut perdat eum? Nec multo aliter *Poëta* ſummus *Iliad.* χ´.

Ου δὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θύμον ἔχουσιν,
Ἀλλὰ κακὰ φρονέουσι διάμπερες ἀλλήλοισι.

Neque lupi & agni concordem animum habent, ſed mala ſibi ſemper invicem moliuntur. Et *Poëta* incertus apud *Platonem* in *Phædro*,

Ὡς λύκοι ἄρνα φιλοῦσ᾽, ὣς παῖδα φιλοῦσιν ἐρασαί.

Ut lupi agnum amant, ita puerum amatores. Et *Horatius* in *Menam.* Epod. 4.

Lupis & agnis quanta ſortitò obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt.

Sunt proinde, qui lupos ſcribant, quantumvis cicuratos, odium in oves nunquam deponere, &, iis viſis, & lupinum ingenium ſtatim redire, & diſciplinam

plinam omnem oblivisci: & in caulam ingreſſos non ſolùm interficere quod ſatis eſt ad famem ſedandam, ſed & totum gregem paſſim jugulare. Et ovis viciſſim lupum horret pluſquam ullum aliud animal. Unde *Cyclops* in *Theocrito*,

Φεύγεις ὥσπερ ὄϊς, πολιὸν λύκον ἀθρήσασα.

Fugis ut ovis, cum canum lupum vidit. Et *Horatius* in *Gratidiam*, Epod. 12.

O ego non felix, quem tu fugis, ut fugit acres
Agna lupos, capreæque leones.

Et *Ovidius* libro primo *De Arte*,

Ut fugiunt aquilas timidiſſima turba columbæ;
Utque fugit viſos agna novella lupos.

Quod *Damir*, Scriptor *Arabs*, his verbis cenſet inter miracula naturæ ovillæ. من عجيب امرها انها اذا رات الفيل والجموس لا تهابهما مع كبر ابدنهما وترى الذيب فيعتريها خوف عظيم لمعنى خلقة الله تعالى في طبعها *E miraculis naturæ ejus eſt, quod, ſi elephantem, aut bubalum videat, eos non metuit, utut vaſta habeant corpora: ſed, ſi videat lupum, illam corripit timor maximus. Unde patet Deum Optimum Maximum hunc timorem ei à natura indidiſſe.* Sed, quod mirere magis, naturalis hęc antipathia etiam poſt mortem durat, ſi vera ſunt, quæ idem habet in capite *De Lupo*, وعداوته مع الغنم شديدة بحيث انه اذا اجتمع جلد شاة مع جلد ذيب تمعط جلد الشاة *Summa illi eſt in oves antipathia, ita ut, ſi pellis ovilla lupinæ admoveatur, ovillæ pili excidant.* Cui ſimile eſt, quod habetur in ſectione *De propriis*, اذا علق وتر من ذيب على شي من الملاهي وضرب بها تقطعت جميع اوتار الغنم التي تكون على الملاهي *Si ſuſpendatur lupi nervus ſupra aliquod Muſicum inſtrumentum, & illud percutiatur, diſcinduntur omnes ovium nervi, qui ſunt in illo inſtrumento.* Aliud exemplar addit, ولم يسمع له صوت *Neque auditur ulla vox.* Quale eſt, quod *Cardanus* tanquam rem certam aſſerit, lupi fidibus agninas malè obſtrepere. Sequitur, وكذلك ان عمل من جلد طبل وضرب به بين طبول تشققت الطبول كلها *Itidem; ſi ex pelle ejus tympanum fiat, quod inter (ovilla) tympana percutiatur, crepabunt omnia illa tympana.* Quod ſumptum ex his *Oppiani* libro tertio *Cynegeticων*,

Ἐι δὲ λύκον δείρας, ῥινῶν ἄπο τεκτήναιο
Τύμπανον εὐκέλαδον, Διδυμήϊον, ὠλεσίκαρπον,
Μοῦνόν τοι μετὰ πᾶσι βαρύβρομον ἔκλαγεν ἠχὴν,
Καὶ μοῦνον παταγεῖ· τὰ δὲ εὔθροα πρόσθεν ἐόντα
Τύμπανα σιγάζει, κώφησέ τε πᾶσαν ἰωήν.

Sin autem, lupo excoriato, ex pellibus confeceris tympanum ſonorum, Dindymeum, *frugi-perdam* (id eſt, *Dindymenes*, ſeu *Cybeles*, cujus miniſtri caſtrati erant) *ſolum inter omnia gravem edit ſonum, & ſolum ſtrepit: quæ verò antea ſonora fuerant tympana conticeſcere facit, obtunditque omnem ſtrepitum.* Quæ de tympanis ex ovis pelle confectis intelligi docet qui ſequitur verſus,

Καὶ φθίμενοι γὰρ ὄϊς φθίμενον λύκον ἐῤῥίγασι,

Quippe etiam oves mortuæ mortuum lupum perhorreſcunt. Non poſſum non addere vivas oves à pediculis eſſe immunes, ſed in iiſdem à lupo cæſis vellus, & lanam eſſe φθειρώδεις vel maxime. Prius docet *Philoſophus Hiſt.* lib. 5. cap. 31. Τὰ δὲ πρόβατα, καὶ αἶγες κρότωνας, φθεῖρας δὲ οὐκ ἔχουσι. *Oves autem, & capræ ricinos quidem, ſed pediculos non habent.* Poſterius *Hiſt.* lib. 8. cap. 10. Τῶν δὲ λυκοβρώτων προβάτων τὰ κώδια, καὶ τὰ ἔρια, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἱμάτια, φθειρωδέστερα γίνεται πολὺ μᾶλλον τῶν ἄλλων. *Cæſarum à lupis ovium vellera, & lanæ, & quæ ex iis fiunt veſtes, ſunt multò plùs quàm aliæ pediculis obnoxiæ.* Hinc *Plinius* lib. 11. cap. 33. *Pilos habentium aſinum tantùm immunem hoc malo* (pediculis) *credunt, & oves. Gignuntur autem & veſtis genere, præcipuè lanitio interemptarum à lupis ovium. Plutarchus* etiam *Sympoſιων* libri ſecundi capite nono hanc quæſtionem accuratè tractat, Διὰ τί τὰ λυκόβρωτα τῶν προβάτων, τὸ κρέας μὲν γλυκύτερον, τὸ δὲ ἔριον φθειρόποιον ἴσχει. *Cur oves à lupis cæſæ carnem quidem ſuaviorem, ſed lanam habeant pediculis obnoxiam.* Quin *Phile* capite quadrageſimo octavo indui nos vetat ἐκ δορᾶς λυκοσπάδος προβάτου, *pelle ovis à lupo diſcerptæ*, hâc addita ratione,

Ποιεῖ γὰρ εὐθὺς κνησμονήν τε, καὶ φρίκην,
Παλμοὺς ἀτερπεῖς ἐμβαλὼν τῇ καρδίᾳ.

Statim enim pruritum excitat, & febrilem horrorem, & injucundas palpitationes in cor immittit. Quæ quidem omnia ut pro veris præſtare nolim; ita neque rejicienda puto ut falſa, & conficta prorſus. Atque ideò huc affero, ut illuſtrem Scripturæ loca, quibus *oves lupis* opponuntur. Sic *Matth.* 7. 15. *Cavete vobis à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos cum indumentis ovium* (id eſt, ἐν μηλωταῖς, quæ *Prophetarum* erat veſtis) *& intus ſunt lupi rapaces.* Matth. 10. 16. & Luc. 10. 3. *Mitto vos ut oves* (Lucas, *ut agnos*) *in medium luporum:* quo referenda quæ de Oeolyco ſuprà diximus. Joh. 10. 12. *Mercenarius, videns lupum venientem, deſerit oves, fugitque: lupus autem rapit, & diſpergit eas.* Act. 20. 29. *Novi, quod poſt diſceſſum meum ingreſſuri ſunt inter vos lupi graves, non parcentes gregi.* Itaque magna rerum converſio ſignificatur, cum dicitur *Eſ.* 11. 6. *Habitabit lupus cum agno.* Et *Eſ.* 65. 25. *Lupus & agnus paſcentur ſimul.* Qualia hæc *Poëtæ*,

Nec lupus inſidias pecori, &c.

Et pſeudo-*Sibyllina* libro tertio,

Ἐν δὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ἐν οὔρεσιν ἄμμιξ ἔδονται, &c.

Quæ cum iis, quæ ſequuntur, tanquam ex *Erythræa Sibylla*, ſed corruptiſſima, citat *Lactantius* libri ſeptimi capite vigeſimo quarto. Alludunt etiam hæc *Horatii* libri tertii *Odâ* 18.

Inter audaces lupus errat agnos.

Audaces, id eſt, lupum non metuentes, *Fauni* præſidio freti. Neque diſſimilia habent *Claudianus* de *Orpheo* canente, in præfatione libri ſecundi *De raptu Proſerpinæ*,

Securum blandi leporem fovere moloſſi,
Vicinumque lupo præbuit agna latus:

& *Martialis* libri noni *Epigrammate* 73.

Maſſyli *leo fama jugi, pecoriſque maritus*
Lanigeri, mirum quâ coiere fide,
Ipſe licet videas, caveâ ſtabulantur in unâ;
Et pariter ſocias carpit uterque dapes.

Niſi quod de leone, non de lupo, ibi agitur.

Lupi ovibus quàm infensi, tam illis sunt amici canes, quos jam olim ad pecoris custodiam fuisse adhibitos docent hæc *Job.* 30. 1. *Quorum patres non dignabar ponere cum canibus ovium mearum*, id est, עם כלבי׳א נטרי ענ׳ *cum canibus, qui custodiunt oves meas*, ut *Chaldæus* hic habet. In quibus, qui lupo veniente tacent, vocantur *canes muti, latrare non valentes*, *Es.* 56. 10. Sed de cane gregis custode suo loco (*b*) plura dicemus.

(*b*) *Cap.* 56. *infra.*

CAPUT QUADRAGESIMUM OCTAVUM.

Loca quædam in *Prophetarum* scriptis Ovium proventu celebria.

Basan *terra pecoris: ejus pascua uberrima. Vox* Basan *ab interpretibus sæpe prorsus omissa, aut aliter reddita. Quid propriè sonet, ex* Hieronymo, *&* Arabibus. Carmeli *vox quid significet. Duo montes hujus nominis. Unus prope* Ptolemaidem, *ubi antrum* Eliæ, *& templum* Jovis *postmodum. Ipse mons pro Deo habitus. Alter prope* Hebronem. Amalekitis *à* Saüle *ibi devictis, &* Nabalis *pascuis celebris, de quo* Prophetæ *passim.* Saron *juxta* Joppen, *&* Lyddam. Saron, *id est*, campus. *Ibi pascua, & vites.* Syrus *Interpres emendatus.* Botsra, Idumæorum, *aut* Moabitarum *urbs, regio valde pecorosa. Vox* Bosra *Mich.* 2. 12. *à* Græcis *aliter lecta.* Carthaginis Byrsa *unde dicta.* Bosra, *id est*, Roma. Cedar, *&* Nebajoth; *id est*, Cedrei, *&* Nabatæi. *Horum opes solo pecore constitisse. Iidem cur* Dachareni *dicti.* Stephanus *notatus.* Nabatæis, *&* Cedarenis, *unde nomen. Illi clari, hi obscuri.*

Loca quædam à *Prophetis* memorantur ovium & boum etiam proventu celebria: ut in *Judæa* BASAN, CARMEL, & SARON; extra *Judæam* BOSRA, KEDAR, & NEBAJOTH.

Ad pascuorum BASAN commendationem maximè pertinet, quod filii *Ruben*, & *Gad*, cum haberent pecora multa, assignari sibi petunt terram, quam percusserat Dominus in conspectu filiorum *Israël*, quia erat מקום מקנה *locus pecoris*, & ארץ מקנה *terra pecoris. Græci* reddunt τόπον κτήνεσι, & γῆν κτηνοτρόφον, *aptas animalibus terras*, & *regionem uberrimam ad pastum animalium*, Num. 32. 1. 4. Sic ajo commendari pascua terræ *Basan*, ad quæ hæc referuntur versu trigesimo tertio, qui sic habet, *Dedit itaque* Mosis *filiis* Gad, & Ruben *&c. regnum* Sihon *Regis* Amorrhæi *& regnum* Og *Regis* Basan, *& terram eorum.* Proinde de pecoribus *Basanitidis* in Scriptura passim agitur. Sic *Deut.* 32. 14. *Et arietum filiorum Basan*, id est, *Basaniticorum.* Psal. 22. 13. *Tauri* Basan *obsederunt me.* Ezech. 39. 18. *Sanguinem arietum, agnorum, hircorum, & taurorum, quæ omnia sunt altilia* Basan. Amos 4. 1. *Vaccæ* Basan, *&c.* Sed pleraque hæc veterum interpretum nonnulli aliò detorserunt; ita ut nomen *Basan* in iis non compareat. Sic *Deut.* 32. 14. pro *filiis Basan*, *Græci* habent υἱοὺς ταύρων, *filios taurorum*; *Syrus* ܒܢܝ ܬܘܪ̈ܐ, & *Arabs*, quem in *Suecia* vidi manuscriptum, أولاد الوعول *filios ibicum.* Quasi pro בני בשן, illi בני שור, hi בני דישן legerint *Ps.* 22. (alias 21.) 13. pro *tauris Basan Seniores* habent ταῦροι πίονες· *Aquila*, λιπαροί. *Symmachus*, σιτιστοί, Vulgata, *tauri pingues*, quod sequuntur *Arabs* & *Æthiops.* Ezech. 39. 18. pro *altilia Basan omnia*, *Græci*, omissa voce *Basan*, ἐστεατωμένοι πάντες· Hieronymus, *altilium, & pinguium omnium*; *Chaldæus*, tanquam Allegoriam explicans, עתירי נכסיא כלהון *omnes illi censu divites.* Amos. 4. 1. pro *vaccis Basan*, Symmachus, αἱ βόες εὔτροφοι. Hieronymus, *vaccæ pingues.* Sic *Ps.* 78. (aliàs 77. 16.) pro Hebræo *mons Dei, mons Basan*, LXX ὄρος τοῦ Θεοῦ, ὄρος πῖον. Hieronymus, *mons Dei, mons pinguis.* Jer. 50. 19. *Pascet in* Carmelo *& in* Basan. *Græci* in plerisque editionibus solùm habent Νεμήσεται ἐν Καρμήλῳ omissa voce *Basan.* Et *Es.* 33. 9. pro *Basan* est ἡ Γαλιλαία. Quas interpretum aberrationes hic sigillatim excutere non aggredimur. Tantùm, ne quis miretur *Basan*, toties per *pingue* reddi, & pro *tauris* & *vaccis Basan*, toties legi *tauros*, & *vaccas pingues*; & *altilia pinguia*, pro *altilibus Basan*; & *montem pinguem*, pro *monte Basan*: duo hic observanda sunt. Primò, pascua *Basan*, cum uberrima fuerint, & pinguissima, *pinguia* dici jure merito tam ipsum montem *Basan*, quàm pecora in eo saginata, quę arvina distenta, ac quasi differta fuisse, vero consentaneum est. Secundò, illam ipsam vocem BASAN *pinguedinem* significasse. *Hieronymus* in *Es.* 33. BASAN, *regio trans* Jordanem, *quam duæ & dimidia tribus possederunt, & quæ interpretatur* uberrima, *&* pinguis. Et in *Locis*, capite *De Numeris*, BASAN, bruchus *sive* pinguedo. *Nam, quod interpretari solet* ignominia, *vel* confusio, BUSA *dicitur.* Quod quidem *Hebræos* latuit. Neque enim eorum ullus est, qui nos moneat *Basan* idem esse, quod *pingue.* Tamen id ab illo verè observari ex *Arabibus* scimus, qui بثنة vel بثنية quomodo hoc nomen scribunt, non multò aliter exponunt. In *Giauhari* بثنة redditur ارض سهلة ولينة *terra facilis, & mollis.* Et in *Alcamus*, البثنة والبثنية الارض السهلة والزبدة والمراة البضة النعمة وكورة بدمشق والبثنية الحنطة الجيدة منها والرملة اللينة Bathsana, & Bathsania, *terra facilis, fertilis. Item, mulier speciosa, & venusta. Item, regio prope* Damascum. *Item*, Bathsania, *triticum optimum ex ea. Item, arena mollis.* Arabibus igitur بثنة, quod cum *Basane* idem est, *terram* significat *facilem, mollem*, & *fertilem. Facilem* hic voco, non *planam*, ut viri docti interpretantur, sed εὐάροτον, *facilè arabilem.* Qualis est *Byzacena*, de qua *Plinius* libri decimi quinti capite quinto, *In* Byzacio Africę *illum centenâ & quinquagenâ fruge fertilem campum, nullis, cum siccus est, arabilem tauris, post imbres vili asello, & à parte altera jugi anu vomerem trahente, vidimus scindi.* Inde igitur nomen agro in *Judæa* fertilissimo, qui Hebraicè בשן *Basan* dicitur; Arabicè بثنة *Bathsana*, vel بثنية *Bathsania*; Syriacè ܡܬܢܝܢ *Mathnin*; Chaldaicè מתנן *Mathnan*, & בותנן *Buthnan*, & בתניא *Bathnaja*; Græcè Βαταναία, *Batanæa*, quæ vox in *Josepho*, *Ptolemæo*, *Stephano*, *Eusebio*, *Hieronymo*, & aliis passim occurrit.

CARMEL & BASAN sæpe junguntur; ut *Es.* 33. 9. *Jerem.* 50. 19. *Mich.* 7. 14. *Nahum.* 1. *v.* 4. Et CARMEL æquè ac BASAN *ubertatem* sonat. Nam vel appellativè sumitur, vel propriè. Et priore sensu כרמל *carmel*, dicitur *locus* quivis *arboribus consitus, frugibusque, aut gramine fertilis*, Es. 16. 10. Jerem.

Jerem. 48. 33. &c. Voce, ut ſuſpicor, compoſita ex כר *car*, quod *paſcuum*, aut *agrum* ſonat, & מול *mul*, quod *ſuccidere* eſt: ut כר־מל ſit *pratum*, vel *ager ſuccisionis*, id eſt, ex quo fœnum, vel ſpicæ ſucciduntur. Unde & *ſpica recens ſuccisa* מלילה vocatur, & כרמל. Sed & כרמל *Carmel*, proprium nomen eſt duorum in *Judæa* montium: quorum unus ad Aquilonem eſt προσθαλάσσιος, prope *Ptolemaïdem*, in confinibus *Aſer* & *Zabulon*, de quo *Joſ.* 12. 22. & 19. 26. Alter ad Meridiem μεσόγειος, prope *Hebronem* in tribu *Juda*, de quo *Joſ.* 15. 55. In priore habitavit *Elias* 2 *Reg.* 2. 25. & 4. 25. & altare Deo erexit: & per inſigne miraculum coram *Iſraëlitis* præſtitum, *Baalitas* confutavit, & veri Dei cultum reſtituit. Sed illud ipſum altare poſtmodum in ſuperſtitionem verſum, & *Jovi* conſecratum eſt. Unde *Scylax*, ex doctiſſimi *Voſſii* emendatione, Κάρμηλος ὄρος, καὶ ἱερὸν Διός, Carmelus *mons*, & *templum Jovis*. Quamvis in eo *Tacitus*, *Hiſtoriarum* libro ſecundo, templum ullum fuiſſe neget, ſed montem ipſum aſſerit pro Deo fuiſſe cultum. *Eſt* (inquit) Judæam *inter* Samariamque Carmelus. *Ita vocant montem, Deumque. Nec ſimulacrum Deo, aut templum, ſic tradidêre majores, aram tantùm, & reverentiam.* Inde eſt, quod in *Suetonio Veſpaſianus Carmeli* Dei oraculum conſuluiſſe legitur. In altero monte *Carmelo Saül*, devictis *Amalekitis*, מציב לו יד *fecit ſibi plateam*, 1 Sam. 15. 12. vel *ad dividenda ſpolia*, ut *Chaldæus*; vel *ad caſtra-metationem*, ut *Kimchius* intelligit; vel, juxta *Hieronymum*, *fornicem, ſive arcum triumphalem* ibi *erexit*; vel denique altare ibi ædificavit, quod reparavit *Elias* 1 Reg. 18. 30. Ita *Midras*, & *R. Selomo*: ſed ineptè admodum; quia *Carmelus*, de quo hic agitur, ab *Eliæ Carmelo* diverſus eſt, & valde remotus. In eodem hoc *Carmelo* degebat *Nabal*, qui numeroſos habuit greges, mille ſcilicet capras, & ovium tria millia, 1 *Sam.* 25. 2. Proinde ad hunc *Carmelum* referunt quæcunque habent *Prophetæ* de *Carmeli* paſcuis. Ut *Jerem.* 50. 19. *Reducam* Iſraëlem *ad caulam ſuam, ut depaſcat* Carmelum, & Baſanem. *Amos* 1. 2. *Luxerunt tuguria paſtorum, quia exaruit* Carmeli *vertex.* Mich. 7. 14. *Paſce populum tuum cum pedo tuo, gregem poſſeſſionis tuæ, habitantem ſolitariè in ſylva, in medio Carmeli.* Pro quo *Syrus* Interpres, ܢܫܪܘܢ ܒܠܚܘܕܝܗܘܢ ܐܝܟ ܥܢܐ ܒܓܘ ܟܪܡܠܐ *Habitent ſolitariè ut oves in medio Carmeli*; quaſi pro יער legerint כצאן. Utut ſit, hæc loca referri poſſunt etiam ad *Eliæ Carmelum*.

De SARONE ſic *Eſ.* 65. 10. *Et erit* Saron *in caulam ovium.* Pro quo *Seniores*, Καὶ ἔσονται ἐν τῷ δρυμῷ ἐπαύλεις ποιμνίων. Et *Hieronymus*, *Et erunt campeſtria in caulas gregum. Campeſtria*, id eſt, πεδινά· quomodo *Eſ.* 35. 2. *Decor Carmeli, & Saron*, à *Symmacho* redditur εὐπρέπεια τοῦ Καρμήλου, καὶ τοῦ πεδίου, *decor Carmeli, & campi.* Et *Cant.* 2. 1. חבצלת השרון, *narciſſus Saron*, Senioribus eſt ἄνθος τοῦ πεδίου, & Hieronymo *flos campi.* Itaque vocem שרון *Saron*, *campum* ſignificâſſe valde veriſimile eſt, quamvis id *Hebræos* lateat. Nempe à Verbo ישר *rectum & planum eſſe*, unde מישור eſt *planities*, factum etiam ישרון formæ רבעון, & per Aphæreſin, שרון. Qualis in אור pro יאור, & לדה pro ילדה, & דעה pro ידעה, & עצה pro יעצה, &c. Niſi potiùs à Verbo שור, id eſt, *à contemplando* deducatur; quia ex illa planitie latè patet proſpectus, quod jam alibi diximus. Utut ſit, in his *Eſaiæ*, *Et erit* Saron *in caulam ovium*, *Saron* eſſe loci nomen omnino docet Comma ſequens, *& vallis* Achor *erit in cubile boum*: ut in altero loco, quem citavimus, *Decor Carmeli & Saron*, ut *Carmelus* nomen eſt proprium, ita etiam *Saron*. Itaque in neutro *Saron* debuit appellativè ſumi. Maximè, cum, *Hieronymo* teſte in *Eſaiæ* cap. 33. Saron *omnis juxta* Joppen Lyddamque *appelletur regio, in qua latiſſimi campi, fertileſque tenduntur.* Unde *Act.* 9. 35. *Et viderunt eum omnes, qui habitabant* Lyddæ, & Saronæ. Et 1 *Paral.* 27. 29. *Armentis, quæ paſcebantur in* Sarone, *propoſitus fuit* Setrai *Saronites.* Sic apud *Talmudicos* (a) יין השרוני *vinum Saroniticum* inter generoſa cenſetur; in quibus miſcebantur שני חלקי מים *duæ partes aquæ.* Sed *Cant.* 2. 1. poteſt ferri, quod חבצלת השרון pro *narciſſo Saron* explicatur *flos campi*; quia ſic meliùs cohæret cum eo, quod ſequitur, שושנת העמקים *lilium convallium.* Ne quis roget, cur pro *narciſſo*, aut *flore Saron*, *Syrus* habeat ܫܘܫܢܬ ܫܪܘܝܢܐ, quod *Gabriel* explicat *florem abietum*; ſciendum vocem ܫܪܘܝܢܐ eſſe corruptam, & ablato *Jod*, legendum eſſe ܫܪܘܢܐ, *Sarona.* Flos abietis nullus eſt, quamvis aliter ſtatuat *Theophraſtus Hiſtoriæ Plantarum* libri tertii capite ſexto. Neque, flos abietis ſi eſſet, ܫܘܫܢܐ diceretur, cum ܫܘܫܢܐ non ſit *flos* quivis, ſed *lilium.* Denique ܫܪܘܝܢܐ *Syris* (ita enim ſcribendum) *cedros* eſſe puto potiùs, quàm *abietes*: ut *Chaldæis* שורבן *ſurban*, & *Arabibus* شربين *ſcerbin*, eſt *cedrus.* Res clara eſt ex *Abenbitare* cum *Dioſcoride* collato. Verè igitur *Sylvaticus* in *Pandectis*, *Scerbin* Arabibus *eſt arbor Alkitran, & eſt Cedrus apud* Dioſcoridem. Corrigenduſque eſt *Avicenna*, qui ſcribit شرهي lib. 2. *Can.* Et ſupplenda hæc vox in *Giggeii* & *Golii Lexicis*, in quibus deeſt.

(a) Tract. De Sabb. tho c. 7. & Nidda. cap. 2.

Ad BOSRÆ oves hæc pertinent *Mich.* 2. 12. *Congregabo reſiduum* Iſraëlis, *ſimul ponam illum ut oves Boſræ.* Fuit hæc urbs *Idumææ* vetuſtiſſima, in qua natus eſt *Jobab*; Rex *Edom*, Gen. 36. 33. & 1 *Par.* 1. 44. *Idumææ* diſertè adſcribunt *Prophetæ* tres, *Eſaias* 34. 6. & 63. 1. *Jeremias* 49. 13. & *Amos* 1. 12. Tamen unus ex hoc numero *Jeremias* 48. 24. *Boſram* cenſet inter *Moabitarum* urbes. Itaque vel utrique adſcribitur, eo quod in utriuſque regionis fuerit confinibus: vel, quod puto verius, gemina fuit *Boſra*; una *Idumæorum*, altera *Moabitarum.* Nec multum refert, utram intelligas in his *Micheæ*, *ponam illum ut oves Boſræ*: quia utraque regio fuit valde pecoroſa. De *Moabitide* res clara eſt ex 2 *Reg.* 3. 4. ubi *Meſa*, Rex *Moab*, *Iſraëlitis* pro tributo legitur annuatim ſolviſſe agnorum, vel lanatorum arietum, ducenta millia. Et *Idumæos* quoque pecore abundâſſe docent hæc *Eſ.* 34. 6. *Gladius Domini implebitur ſanguine agnorum, & hircorum, adipe renum arietum; quia ſacrificium erit Domino* Boſræ, *& mactatio magna in terra* Edom. Sed *Micheæ* locum veteres multò aliter interpretantur. Nam, pro *Hebræis* כצאן בצרה *ut oves Boſræ*, *Græcos* habere jam (b) monuimus ὡς πρόβατα ἐν θλίψει, quod ſequuntur *Syrus* & *Arabs*; quia, mutatis Vocalibus, ex בָּצְרָה fecerunt בְּצָרָה. *Chaldæus*, *Hieronymus*, & *R. Selomo*, *caulam*, aut *ovile* reddunt, quia caula eſt quaſi vallum ovium, & בצרה *boſra*, propriè *vallum*, aut *munimentum* ſonat. Inde *Carthaginis* arcem, à *Didone* conditam, *Pœni* BOSRAM, & *Græci* Βύρσαν appellârunt, barbarum vocabulum more ſuo emollientes. De *Idumæis* quidquid legitur in *Prophetarum* ſcriptis *Hebræi* perabſurdè ad *Romanos* transferunt. Quod ſequutus *Abarbanel* in *Commentariis* in hunc locum *Boſram* vult eſſe *Romam*, à paſtoribus, ut ait, conditam, & *Valentiam* olim dictam, à robore ſcilicet, & munimento, ut *Idumæorum Boſram.*

(b) Cap. 46. p. 517. lin. 50. ſup.

Superſunt CEDAR & NEBAJOTH, de quibus *Eſ.* 60. 7. *Omnes oves* Cedar *congregabuntur ad te; arietes* Nebajoth *tibi ſervient.* Et *Ezech.* 27. 21. Arabes *& omnes principes* Cedar *erunt negotiatores plateæ*

tua (id eſt, *fori tui*) *agnis*, *arietibus*, *& hircis erunt negotiatores tui*. *Nabajoth* ſunt *Nabatæi*, quibus nomen fecit *Nabajoth*, filius *Iſmaëlis* primogenitus; ut ſecundus *Cedar Cedarenis*, qui *Geographis Cedrei*, & *Cedranitæ*. Vide *Gen.* 25.13. & 1 *Par.* 1.29. Horum pecora tam illuſtribus verbis in Scriptura deprædicari non mirabitur, qui ſciet gentis opes ſolo pecore conſtitiſſe. Quod de *Nabatæis Diodorus* diſertè ſcribit libro decimo nono, pag. 722. Νόμος δ' ἐστὶν αὐτοῖς, μήτε σῖτον σπείρειν, μήτε φυτεύειν μηδὲν φυτὸν καρποφόρον, μήτε οἴνῳ χρῆσθαι, μήτε οἰκίαν κατασκευάζειν· ὃς δ' ἂν παρὰ ταῦτα ποιῶν εὑρίσκηται, θάνατον αὐτῷ πρόστιμον εἶναι· χρῶνται δὲ τῷ νόμῳ τούτῳ, διαλαμβάνοντες τοὺς ταῦτα κτωμένους ἀναγκασθήσεσθαι ῥᾳδίως ὑπὸ τῶν δυνατῶν ἕνεκα τῆς τούτων χρείας ποιεῖν τὸ προσταττόμενον· τρέφουσι δ' αὐτῶν οἱ μὲν καμήλους, οἱ δὲ πρόβατα, τὴν ἔρημον ἐπινέμοντες. *Lex ipſis eſt, ut neque fructus ſerant, neque fructiferam ullam arborem inſerant, neque vino utantur, neque domos ædificent* (quæ ſunt ipſiſſima *Rechabitarum* inſtituta *Jerem.* 35.6.7.) *Et ut, quiſquis reperietur his incumbere, mortis habeatur reus. Eos exiſtimantes, qui hæc poſſident, talium rerum uſu à potentioribus facilè cogi, ut imperata faciant. Sed eorum alii camelos; alii oves alunt, deſertum depaſcentes.* Et *Strabo* libro decimo ſexto, de hac eadem gente, Πρόβατα λευκότριχα, βόες μεγάλοι· ἵππων ἄφορος ἡ χώρα, κάμηλοι δὲ τὴν ὑπουργίαν ἀντ' ἐκείνων παρέχονται. *Oves iis ſunt albi velleris, boves magni: equos non fert regio, ſed cameli eorum officium implent.* De *Nabatæis* iidem, *Diodorus*, inquam, & *Strabo*, multa habent inſignia, quæ non ſunt hujus loci. *Nabatæos Stephanus* (ex *Uranio*, niſi fallor) alio nomine ſcribit Δαχαρήνους appellari, quod ſignificat ἀρσενικῶς, ſed legendum ἀρσενικοὺς *mares*, ut in *Euſtathio* habetur. Nempe, ut *Hebræis* זכר *zachar*, & *Syris* ܕܟܪ *dechar*, *marem* ſignificat, ita ذكر *dachar Arabibus*, vel *dſachar* blæſo ſono propter punctum adſcriptum τῷ *Dal*. Et illo nomine *Nabatæos* ſeſe olim extuliſſe ex eo colligere eſt, quod hodieque intima deſerti ſui فلاة مذكار *Phelath midſchar*, id eſt, *deſertum maſculeum*, vocant *Arabes*, tanquam ſolis maribus penetrabile, ut habetur in *Alcamus*. Idem *Stephanus Nabatæos* ἀπὸ Ναβάτου τινὸς, à *Nabate* quodam nomen habere verè aſſerit. Neque alius fuit ille *Nabates* ab *Iſmaëlis* filio *Nabajoth* de quo *Moſes* Gen. 25.13. Sed quod addit falſiſſimum, Ναβάτης δέ ἐστιν ὁ ἐκ μοιχείας γενόμενος, nempe Ἀραβιστί, ut ſupplet *Euſtathius*. Nabates *autem* Arabicè *eum ſignificat, qui ex ſcortatione natus eſt. Arabicè* quidem نبذ *nabada*, vel *nabadſa*, eſt *aliquem ut ſpurium abjicere*; unde منبوذ manbuds *ſpurius*, quo videtur reſpexiſſe illius commenti auctor, quiſquis eſt: ſed نبا *naba*, unde *Nabajoth*, *eminere* eſt, & *excellere*. Et *Cedar* Hebraicè *fuſcum* ſonat, qui ferè *Arabum* color eſt; quia ſunt à Sole aduſti, quales propriè dicuntur קדרים *cedarim*. Unde eſt, quod *Job* queritur ſe קדר, id eſt, *fuſcum* ambulaſſe, quamvis à Sole intactum, *Job*. 30.28. ut luctum in ſe doceat id ipſum præſtitiſſe, quod in aliis Solis aduſtio. Et Sponſa *Cant*. 1.5. nigram ſe eſſe dicit ut tentoria *Cedar*, id eſt, juxta *Chaldæum*, כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר *ut filii* Chus, *qui habitant in tentoriis Cedar*: imò, ut *Iſmaëlitæ*, quorum pars filii *Cedar*. Ex his plus ſatis conſtat ineptire *Etymologum*, cui Κήδαρ eſt *Græca* vox, quæ σημαίνει, ait, τὸ σκοτεινὸν, παρὰ τὸ κήδω τὸ κοιμῶμαι. A *Cedare Cedrei*, vel *Cedranitæ*, ut jam diximus. De quibus *Plinius* lib. 5. cap. 11. *His* Arabes *junguntur*, *ab Oriente* Chanclei (imò *Chavilei*) *à Meridie* Cedrei, *qui deinde ambo* Nabatæis. Et *Stephanus*, Κεδρανῖται, ἔθνος τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας, Οὐράνιος Ἀραβικῶν τρίτῳ. *Cedranitæ, gens Arabiæ Felicis, Uranius in tertio Arabicorum.* De cætero *Cedrei* tam obſcuri & ignoti ſunt, quàm *Nabatæi* celebres. Tamen Sacri Scriptores gentem *Cedar* ſæpe nominant. Et, ſi *Suidæ* credimus, eorum nomen durabat uſque ad illius ævum. Μέχρι σήμερον, inquit, οὐ πόρρω τῆς Βαβυλῶνος ἐσκήνηνται. *Uſque hodie non longè à* Babylone *habitant*. Sed credo hæc illum habere ex alio vetuſtiore: quia *Suidæ* ætate gentis *Cedar* apud *Arabes* dudum nomen interciderat. Itaque in ſcriptis *Arabum* nulla eſt, quod meminerim, *Cedareorum* mentio; quamvis illorum non pauci ſcripſerint ante *Suidam*.

CAPUT QUADRAGESIMUM NONUM.

Miracula in Ovibus à Deo facta.

In verbis, ad *Abelem* reſpexit Deus, *tria quæruntur*: 1. *Quid ſit* reſpicere *in Deo*. Reſp. *Deum dici eos reſpicere, quorum miſeretur, & oblationes reſpicere, quas benevolè accipit.* 2. *Cur* Abelis *oblatio Deo fuerit acceptior, cum* Cain *major natu fuerit, & matri charior. Cauſæ commentitiæ, cur* Cain *rejectus fuerit. Vera, quod* Abel *per fidem obtulit*, Hebr. 11. 4. Cain *non item. Quid ſit* offerre per fidem. 3. *Quo ſigno innotuit* Abeli *Dei favor, &* Caino *Dei averſio. An per ignem è cœlo miſſum in* Abelis *ſacrificium. Ità conjectant veteres. Exempla hujus miraculi.* Abraham *arietem in vepreto detentum pro filio obtulit. Aries ille creatus non fuit ab initio, ut* Judæi *fabulantur, ſed à vicino grege aberraverat. Hujus hiſtoriæ laciniæ in* Græcorum *fabulis. De hoc ariete* Hebræa *lectio vetus hodiernæ collata. Aries detentus* בסבך, *id eſt*, in loco perplexo. *Aliæ vocis hujus interpretationes. An* Abraham *hunc arietem de ſuo obtulerit.* ET *pro* POSTQUAM. *Hic aries* Chriſti *figura. Ut oves agnos varios conciperent*, Jacob *triplici arte uſus eſt. Fuitne hoc Naturæ opus, aut Dei ſolius virtute factum? Naturæ quidem opus fuit, quod multa probant; ſed naturalibus mediis Deus extraordinariè benedixit.* Jacobo *licuiſſe hâc arte avunculum ſuum ſpoliare; quia Deo auctore fecit, qui partem opum, quas ingratus* Laban *ex* Jacobi *labore comparaverat, in* Jacobum *juſtè tranſtulit. Vellus, pro* Gedeonis *voto, modò ſiccum, modò roſcidum. Area, in qua vellus, fuit ſub dio.* Area *Hebræis* גורן goren; *unde* Græci γῦρον. Arabicè, *&* Æthiopicè *area quomodo dicta. Ros Dei donum.* כפל *an ſit* ſimpulum. *Ros duplex, nocturnus, & matutinus. Utriuſque nomen* Arabicum. *Ita* Manna *utroque tempore pluit. Dei beneficia parata, & obvia. An per diffidentiam duplex miraculum petierit* Gedeon, *& Deum ſic tentaverit.*

E Scriptura quatuor de ovibus eliciuntur, vel θαύματα, vel θαυματώδη. Primum ex *Moſis* verbis de *Cain* & *Abelis* oblationibus, Gen. 4.4.5. *Et ad* Abelem שעה *reſpexit Deus, & ad oblationem ejus: ſed ad* Cainum לא ישע *non reſpexit, nec ad oblationem ejus.* Secundum de ariete, qui in monte *Morija* repertus eſt, & pro *Iſaaco* immolatus, *Gen.* 22.13. Tertium de *Jacobi* ovibus, quæ agnos objectis virgis concolores concipiebant, *Gen.* 30.37. &c. Quartum denique de vellere ad *Gedeonis* votum modo ſicco, modo roſcido, *Jud.* 6.37. &c. De quorum ſingulis pauca dicemus.

I. Pri-

I. Primum quod attinet: de his verbis, *ad Abelem reſpexit Deus*, &c. tria quæruntur. 1.) Quid ſit in Deo *reſpicere*, vel *non reſpicere*. 2.) Cur ad *Abelem* reſpexerit Deus potius, quam ad *Cainum*. 3.) Quo ſigno patuerit Deum ad *Abelem* potius, quàm ad *Cainum* reſpexiſſe. Quarum quæſtionum *prima* eſt facilis. Deus enim ἀνθρωποπαθῶς *eos reſpicere* dicitur, quorum miſeretur; & *oblationem reſpicere*, quam benevolè accipit. Sic de perſona dicitur *Exod.* 2. *v.* 26. *Reſpexit Deus filios Iſraëlis*, id eſt, eorum in *Ægypto* miſertus eſt. *Judic.* 6. *v.* 14. de *Gedeone*, *Reſpexit ad eum Dominus.* Pſal. 11. v. 7. *Rectum reſpicit facies ejus.* Pſal. 25. verſ. 16. *Reſpice me, & miſerere mei.* Eſa. 66. v. 2. *Ad quem reſpiciam, niſi ad afflictum, & contritum ſpiritu?* Et de oblationibus *Num.* 16. *v.* 15. *Ne reſpicias ſacrificia eorum*, nempe ſacrificia *Core*, *Dathanis*, & *Abirami*. Amos. 5. v. 22. *Munera veſtra non habebo accepta, & pingues pro ſalute hoſtias veſtras non reſpiciam.* Et Malach. 2. v. 13. *Non amplius reſpiciam ad munus, nec illud benevolè recipiam è manu veſtra.* Itaque *munus reſpicere* eſt *illud benevolè accipere*: Metaphorâ ab iis ſumpta, qui oculorum nutu ſignificant munus ſibi eſſe acceptum; aut, ſi diſplicet, oculos avertunt, nec dignantur intueri. Quæ nemini non ſunt obvia.

Sed aliquanto plus eſt operæ in *ſecunda quæſtione*, quâ quæritur, cur *Abelis* munus Deo fuerit acceptius? Neque enim miramur, quod *Aaroni* poſtponantur *Nadab*, & *Abihu*; aut *Core*, *Dathan*, & *Abiram*: cum illi peregrinum ignem in altare intulerint, *Levit.* 10. *verſ.* 1. hi, ſine vocatione, thus obtulerint, *Num.* 16. verſ. 1. &c. Nec immeritò *Elias* præfertur *Baaliticis*. Is enim erat *Propheta* verus, & veri Dei cultor; iſti falſi Sacerdotes, & falſo Deo devoti, 1 *Reg.* 18, *verſ.* 19. *&c.* Cauſa denique fuit ſontica, & manifeſta, cur *Judaica* ſacrificia præferrentur *Samariticis*: cùm *Judæi Jeroſolymis* ſacra fecerint in loco, quem Deus elegerat; *Samaritani Sichemis*, & in monte *Garizim*, & colendo Dominum Diis quoque ſuis ſervîerint, 2 *Reg.* 17. verſ. 33. At hic nihil tale occurrit. Agitur enim de duobus fratribus, qui in eodem ventre nati erant, in eadem Schola educati, & ejuſdem Eccleſiæ pars erant, & eidem Deo ſacrificabant, eodem tempore, & loco, & ex eadem occaſione. Aut, ſi qua in re differebant, eſt, cur *Cain* videatur *Abeli* fuiſſe præferendus. Is enim prior obtulerat, & fratri præiverat exemplo ſuo: adeoque erat natu major, & dici potuit *virtus patris, ac principium roboris ejus*, æquè ac *Ruben Jacobi* Geneſ. 49. v. 3. Quin, ut matri gratiorem, & acceptiorem fuiſſe ſcias, illa *Caino* naſcente dixerat, *Virum acquiſivi à Domino*, & inde *Cainum* appellaverat, ac ſi Κτησίαν *Græcè* dixeris, aut Ἐπίκτητον, quaſi hac poſſeſſione ſe ditiorem eſſe crediḍiſſet: at *Abeli* à *vanitate* nomen à parentibus inditum, quaſi fuerit homo nihili. *Abele* tamen accepto, *Cainum* rejecit Deus. Cujus rejectionis varias cauſas varii comminiſcuntur. Nonnulli enim rejectum volunt, quòd terræ fruges obtuliſſet, cui Deus maledixerat. Sed hæc maledictio fideles non reſpicit, quibus omnia munda ſunt, juxta illud *Pauli* Tit. 1. v. 15. *Omnia munda mundis.* Alii, quod in fine dierum obtuliſſet, id eſt, ſerius, & in exitu anni, cum Deus primitias ſibi velit offerri: ſed Lex, qua id jubetur, nondum fuerat promulgata. Et illa ipſa Lege jubentur *Iſraëlitæ* feſtum ſolenne celebrare in exitu anni poſt omnes fructus congregatos, *Exod.* 23. verſ. 16. nec apparere vacui ante Dominum, *Deut.* 16. *verſ.* 16. Sunt, qui *Cainum* ſtatuunt exiles Deo ſpicas, & parca manu obtuliſſe: quod aſſeritur gratis, nec uſpiam habetur in Sacro Textu. Quin *Hebræa* vox ויבא ad verbum *& venire fecit*, (id eſt, *juſſit afferri*) *Cainum* ſubindicat aliorum operâ uſum fuiſſe in iis afferendis, quæ Deo obtulit; unde colligere eſt largam fuiſſe oblationem. Plerique ſtatuunt *Caini* munus Deo diſplicuiſſe, quia diſſidebat à fratre. Debuerat igitur, inquiunt, *munus ad altare relinquere, & prius cum fratre conciliari*, Matth. 5. verſ. 24. ut *Deo manus puras attolleret ſine ira & diſceptatione*, 1 Tim. 2. verſ. 8. Fruſtrà enim pacem ambit apud Deum, qui cum fratre pacem non colit. Quæ quidem verè afferuntur, ſed minùs ad rem: quia *Caini* cum *Abele* fratre diſſidium poſt rejectum munus natum eſt. Sed oblationis vitium fruſtrà in externis quæras, cùm totum intus latuerit, nec patuerit niſi ſoli Deo. Itaque adhuc neſciremus, niſi nobis revelâſſet Deus per *Apoſtolum Hebr.* 11. *verſ.* 4. ubi legitur *Abel per fidem obtuliſſe Deo præſtantius ſacrificium quam Cain.* Utut igitur extrinſecus *Abelis* oblatio nihil habuerit ſupra fratris oblationem, tamen in offerentium animis magna fuit diſſimilitudo. Fratrum enim unus fidelis, alter infidelis fuit. Et qui fidelis erat, acceptus eſt; qui infidelis, cum ſuo munere à Deo rejectus, & excluſus. Nam *ſine fide quidquid fit, peccatum eſt*, Rom. 14. v. 23. Nec *abſque fide poſſumus Deo placere*, Hebr. 11. v. 6. Itaque quâ fide ſervamur, eadem fide ſervati ſunt ii, qui *Chriſtum* præceſſerunt: *& inter nos & illos nihil diſcrevit Deus, qui corda illorum fide purificavit*, Act. 15. verſ. 9. Porro, ut cum fide quid offeratur, tria requiruntur. 1. Ut ſciamus actionem illam Deum verbo ſuo aut juſſiſſe, aut permiſiſſe. *Fides* enim eſt *ex auditu, & auditus ex verbo Dei*, Roman. 10. v. 17. Quo ſenſu *Apoſtolus*, *Rom.* 14. *verſ.* 23. vult, ut edamus *cum fide*, id eſt, ut certi ſimus hunc eſum eſſe licitum, neque à Deo prohibitum. 2. *Offerre cum fide* eſt offerre cum fiducia remiſſionis peccatorum, & gratiæ Dei per Mediatorem, vel mittendum, ut olim ante Legem, & ſub Lege; vel miſſum, ut hodie ſub ſtatu gratiæ. 3. Quiſquis offert cum fide, cum oblatione ſua *ſeipſum offert in ſacrificium vivum, ſanctum, & Deo acceptum*, Rom. 12. verſ. 1. Quorum trium duo priora ſunt de eſſentia fidei, & tertium eſt effectus inde neceſſariò conſequens. Quiſquis enim verè, & ex animo credit *Chriſtum* pro ſe ſatisfeciſſe, aut quandoque ſatisfacturum, is, ſe, ſuaque omnia Deo deberi agnoſcens, non poteſt illi non offerre ſacrificium euchariſticum. Quomodo *Pſaltes*, quem ſenſus Dei beneficentiæ ad hoc compellit ἐπιφώνημα, *Quid Domino retribuam?* &c. Pſal. 116. verſ. 12. Trium porrò, quæ diximus, primum in *Caino* fuit, qui ſacrificia ſciebat à Deo eſſe imperata: ſed reliqua duo illi deerant. Non acceſſit cum fiducia in Dei gratiam, nec cum certo conſilio Deo totum ſe devovendi. Terræ fructum obtulit Deo, non fructum labiorum confitentium nomini ejus. Aut, ſi labiis Deum honorabat, cor ejus procul aberat. Et per opera eum negabat, quem ore confitebatur. Speciem habens pietatis, virtutem ejus abnegaverat. Oblationem è frugibus offerebat, non ſacrificium contriti cordis, quo delectatur Dominus. Jactabat ſe Deum diligere, quem non viderat; nec amabat fratrem, quem videbat. Denique *Caini* victima cor nullum habuit, ſed fellis plurimum, ac proinde à Deo rejecta eſt: ſed in *Abele* fuerunt contraria omnia. Sciebat enim hæc agnorum ſacrificia Deum conſtituiſſe in figuram ſacrificii à *Chriſto* pro nobis offerendi, in quem ſolum totam ſalutis ſpem, & fiduciam collocaverat. Itaque, agnum immolans, cogitabat de agno ante jacta mundi fundamenta pro nobis immolato. Victimæ ſanguinem fundens, *Chriſtum* habebat in animo, qui ſanguinem ſuum fuſurus erat pro remiſſione peccatorum. In igne cœlitùs delapſo, ut ſtatim docebitur, quo conſumebatur ea pars victimæ, quæ Deo ſervata fuerat, iræ Divinæ imaginem videbat in peccatores juſtè accenſæ, & pœnas illis debitas à *Chriſto*, vade, & vindice noſtro, meritò repoſcentis. Reliquas denique ejuſdem victimæ carnes comedens, *Chriſtum* fide amplectebatur, cujus caro verè cibus eſt, & ſanguis verè potus, ita ut quiſquis manducat carnem ejus, aut bibit ſanguinem ejus, vivat in ſempiternum. Accedebat igitur cum fiducia in Dei gratiam, per Filii merita, & preces, nobis conciliati,

ciliati. Et in tanti beneficii memoriam, cum victima sua seipsum in posterum Deo consecrabat, certus vivere deinceps in Dei timore, ut in illius gratia moreretur, & in gloriam reciperetur. Quibus de causis, *Caino* rejecto, Deus *Abelem*, & oblationem ejus respexit, & benevolè accepit.

Superest *tertia quæstio*, quæ maximè est hujus loci, nempe quo signo innotuerit aut *Abeli* Dei favor, aut *Caino* Dei aversio: sive in ipsa oblatione, vel post peracta sacrificia. Et in genere quidem respondet *Apostolus* Hebr. 11. vers. 4. *Abelis* justitiam patuisse, μαρτυρῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτῦ τῦ Θεῦ, *ipso Deo muneribus testimonium perhibente.* Sed rursus quæritur, quo indicio Deus, hoc testimonium perhibuerit. An visibili aliquo signo, aut cœlesti oraculo; aut Angelo misso è cœlis, qui *Abeli* dixerit, quomodo *Danieli Dan.* 9. *vers.* 23. *Vir desideriorum es*, id est, Deo gratus, & acceptus? Si credimus *Aben Ezræ*, יתכן שירדת אש ודשנה מנחת הבל ולא מנחת קין *Vero consentaneum est ignem* è cœlo *descendisse, &* Abelis *quidem oblationem in cineres redegisse; sed* Caini *oblationem non item.* Quod idem his verbis scribit auctor *Fasciculi myrrhæ; Descendit ignis à Domino, & consumpsit adipem, atque ita benevolentiam suam erga* Abelem, *& munus ejus, declaravit.* Cujus sententiæ vetustissimus auctor est *Theodotion*, qui verba *Mosis* sic reddiderat, Καὶ ἐνεπύρισεν *Et inflammavit Dominus super* Abel, *& super sacrificium ejus: super* Cain *verò, & super sacrificium ejus* ὐκ ἐνεπύριζεν, *non inflammavit.* Et *Hieronymus* in *Traditionibus Hebraicis* hanc versionem calculo suo ita comprobat, *Unde scire poterat* Cain, *quod fratris ejus munera suscepisset Deus, nisi illa interpretatio vera esset, quam* Theodotion *posuit?* Et *Cyrillus* libro primo *Glaphyr.* Ἐπὶ μὲν τοῖς τῦ Ἄβελ δώροις πῦρ, καθιὲν ὐρανόθεν, δαπανᾶσθαι παρασκεύασε τὰ ἱερώματα· ἐπὶ δὲ Κάϊν, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτῦ, ὐ προσέσχε, φησίν· ὐ γὰρ τὸ σύνηθες ἐπηφίει πῦρ τοῖς προσενηνεγμένοις. *In* Abelis *quidem dona ignis, cœlitùs descendens, ad oblationum consumptionem comparatus fuit: ad* Cainum *verò, & oblationes ejus, Deus, inquit, non attendit; neque enim solitus ignis in oblata ab eo immissus est.* Ita etiam *Procopius* in *Genesin*, & *Faustus Rhegiensis*, libri secundi capite sexto *De libero arbitrio*, & veterum Scriptorum alii. Quia divini favoris hoc erat indicium, cum ignis ὐρανοπετὴς sponte victimam incendebat. Cujusmodi exempla habemus in sacrificio, quod obtulit *Moses*, *Levit.* 9. *vers.* 24. & in cibis Angelo à *Gedeone* oblatis, *Jud.* 6. *vers.* 21. & in oblatione *Davidis* ad pestem amoliendam, 1 *Paral.* 21. *v.* 26. & in solenni *Solomonis* sacrificio in Templi encæniis, 2 *Paral.* 7. *vers.* 1. 3. & in sacrificio, quo *Elias Baalitas* confutavit, & veri Dei cultum asseruit, 1 *Regum* 18. *vers.* 38. Unde est, quod *Israëlitæ, Davidi* Regi suo fausta apprecantes, inter cætera bona hoc quoque petunt, *Psalm.* 20. *vers.* 4. ut omnium oblationum ejus Deus sit memor, & ejus holocausta ידשנה *incineret* (ut ita loquar) id est, *in cinerem redigat.* Sed de his alibi (*a*) jam actum.

(*a*) Cap. 35. supra pag. 360. 361. &c.

II. Ecce aliud mirabile, quod *Abrahamo* accidit, filium immolaturo. Postquam Angelus illi subitò apparens, ὡς ἐκ μηχανῆς, gladium, in *Isaaci* jugulum jam intentatum, cohibuisset, *Abraham* sublatis oculis arietem animadvertit in vepreto detentum cornibus suis, quem statim arreptum pro filio in holocaustum obtulit, *Gen.* 22. *vers.* 13. Arietem illum *Judæi* nugaces creatum fuisse volunt ante annos bis mille & ampliùs, nempe sub vesperam diei sextæ creationis. *Jonathan* in *Paraphrasi*; *Et* Abraham *sustulit oculos suos, & aspexit*, והא דכרא חד דאתכרי ביני שמשתא דשכלול עלמא אחיד בחרישותא דאילנא בקרנוי *& ecce arietem unum, qui creatus fuerat inter duas vesperas perfectionis mundi, detentum in perplexitate arborum cornibus suis.* Rabbi Selomo, והנה איל מוכן היה לכך מששת ימי בראשית *Aries ille porro propterea paratus fuerat à sex diebus creationis.* Tanchuma, (*b*) וזה אחד מי' דברים שנתבראו בין השמשות *Iste aries res una est è decem, quæ creatæ sunt inter duas vesperas.* Tamen in *Jonathanis* Paraphrasi *Num.* 22. *vers.* 28. & in *Pirke Aboth* fol. 30. a. & in Tractatu *Talmudico Pesachim* fol. 54. a. & *Capitulis R. Eliezer* initio capitis decimi noni, ubi enumerantur res illæ decem, quas sub vesperam sextæ diei creatas fuisse fingunt; arietis nulla est mentio. Itaque hac in parte *Judæi* sibi non constant, quod in tanta mentiendi licentia mirum non est. Arietem quidem creare potuit Deus statim initio, & per multa sæcula in hunc usum servare: sed nihil fuit necesse, nec miracula ex nostro ingenio confingenda sunt. Sufficit, ut ea credamus, quæ Deus revelavit. Cujus hîc providentiam, non potentiam celebrat *Moses*. *Isaaco* enim, inquirenti de holocausto, responderat *Abraham* fore, ut Deus provideret, *Genes.* 22. *vers.* 8. Et postquam providisse vidit multo aliter, quàm putaverat, hoc ariete illi oblato, ipsi loco nomen indidit *DOMINUS PROVIDEBIT*, unde natum est apud posteros hoc Proverbium, *In monte Dei providebitur*, *Gen.* 22. *vers.* 14. Deus igitur non creavit arietem, quod potentiæ fuisset opus; sed solùm *Abrahamo* obtulit, & fecit, ut commodum occurreret, quod fuit providentiæ. Neque quærendum est anxiè hic aries unde venerit. Ovium à grege aberrantium Scriptura meminit passim. Et omnes sciunt vix quidquam esse, quod accidat frequentius. Proinde hunc arietem à vicino grege aberrasse verisimile est, & in *Abrahamum* incidisse, Deo rem sic dirigente, ne sanctus *Patriarcha*, qui sacrificandi animo illuc iverat, re infectâ discederet, & ut, filio à morte exempto, haberet unde Deo testaretur debitam gratitudinem. Hujus historiæ lacinias, sed de more interpolatas, *Græci* suis fabulis immiscuerunt. Sic *Iphigeniam* narrant à patre *Agamemnone Dianæ* fuisse oblatam: &, cum *Chalcantis* ministerio jamjam esset mactanda, *Vox quædam*, inquiunt, *luco emissa, aspernari Numen sacrificii genus, & ob id abstinendum à corpore virginis*, &c. *Itaque curarent id, quod in vicem virginis oblatum animadverterent, immolari*, &c. *Interim, deliberantibus cunctis, quidnam, & ubi esset, quod immolari juberetur, cerva, formâ corporis admirandâ, ante ipsam aram intrepida consistit. Eam prædictam hostiam rati, oblatamque divinitus comprehendunt, moxque immolant.* Ita *Dictys Cretensis*, vel quisquis illius nomine abutitur, libro primo sub finem. Alii aliud animal, aut anum etiam pro *Iphigenia* mactatam scribunt. *Tzetzes* in *Lycophronem* pag. 40. Ἰφιγενείας τῇ θυσίᾳ, καὶ μελλέσης θύεσθαι, ἄρκτος, ἢ ταῦρος, ἢ ἔλαφος διέδραμε μέσον τῦ τῶν Ἑλλήνων στρατῦ, καὶ προσαγαῖς τῦ μάντεως διεθλὸν ἐκεῖνο ἀναιρεῖται. *Cùm ad immolationem adstaret* Iphigenia, *& esset immolanda, ursus, aut taurus, aut cervus, medium* Græcorum *percurrit exercitum, & quodcunque præteriit mandato vatis mactatum est.* Nec desunt, qui immolatam asserant ipsam *Iphigeniam*, aut, quod idem est, *Iphianassam*. *Lucretius* libro primo,

> Aulide *quo pacto* Triviaï *virginis aram*
> Iphianassæo *turpârunt sanguine fœdè*
> *Ductores* Danaûm. ---

Propertius de *Chalcante* libri quarti *Eclogâ* primâ.

> *Idem* Agamemnoniæ *ferrum cervice puellæ*
> *Tinxit, &* Atrides *vela cruenta dedit.*

Et ipse *Calchas ad Græcos* libro secundo *Æneidos*,

> *Sanguine placâstis ventos, & virgine cæsâ.*

Sed ibi *Servius*, *Virgine cæsa non verè, sed ut videbatur. Et sciendum in sacris simulata pro veris accipi. Nempe*, ut paulò ante dixerat, *cùm* Iphigenia *in eo esset*,

(*b*) Fol. 12. b. col.

esset, ut immolaretur, Numinis miseratione sublata est; cervâ suppositâ. Et, cùm putaret ipse *Chalcas* se virginem mactavisse, sensit se fuisse deceptum,

Ἔλαφος γὰρ ἀσπαίρουσ᾽ ἔκειτ᾽ ἐπὶ χθονί,

Cerva enim palpitans jacebat in terra. Ita refert nuntius, qui huic sacro interfuerat, apud *Euripidem* in *Iphigenia in Aulide* versu 1587. Et sequenti Dramate ipsa *Iphigenia,*

Ἀλλ᾽ ἐξέκλεψεν, ἔλαφον ἀντιδοῦσά μου,
Ἄρτεμις, Ἀχαιοῖς. ---

Sed me subduxit, cervam pro me subjiciens, Diana *Græcis.* Unde *Metamorphoseωs* libro duodecimo.

Victa Dea est, nubemque oculis objecit, & inter
Officium, turbamque sacri, vocesque precantum,
Supposita fertur mutasse Mycenida *cervâ.*

Et *Hyginus* Fab. 98. *Cùm parens eam immolare vellet, Diana virginis miserata est, & caliginem eis objecit, cervamque pro ea supposuit.* In *Plutarchi Parallelis*, capite trigesimo quinto, similes fabulæ duæ sunt: una *Græca* ex *Aristodemo*, quæ sic habet: *Peste* Lacedæmone *grassante, cum ex oraculi monitu* Helena *fuisset aris admota, ut pro salute popularium immolaretur,* ἀετὸς καταπτὰς ἥρπασε τὸ ξίφος, καὶ εἰς τὰ βουκόλια κομίσας ἐπὶ δάμαλιν κατέθηκεν, *aquila devolans gladium arripuit, & in armentum deferens buculæ imposuit*, quæ proinde *Helenæ* substituta est. Altera *Romana*, ex *Aristidis Italicis*, de *Valeria Luperca*, quæ, in remedium grassantis pestis pariter immolanda, simili casu servata est, cùm arreptum gladium aquila injecisset δαμάλει τινὶ παρὰ τὸν ναὸν βοσκομένῃ *in juvencam quandam prope templum pascentem.*

Hæc in genere ad historiam arietis, qui *Isaaco* substitutus est. Nunc, si libet expendere ipsa *Prophetæ* verba, *Abraham*, inquit, *sustulit oculos suos, & vidit, & ecce* איל אחר *arietem post tergum.* Ita *Hebræi* post *Hieronymum.* Sed exemplar *Samaritanum*, *Et ecce* [Samaritan script] *arietem unum*, id est, *Daleth* pro *Res*, quæ lectio magis arridet multis de causis. 1. Primò enim è veteribus longe plures habet assertores. Nam, si priori favet *Hieronymus*, posteriorem *Græci* sequuntur, & è *Chaldæis Jonathan*, & *Onkelos*, & *Samaritanus Paraphrastes*, & *Syrus. Arabes* quatuor vocem planè omiserunt, quia putârunt אחר hic esse superfluum, & verba *ecce arietem* tantum valere, quantum *ecce arietem unum*; hanc particulam non omissuri, si legissent אחר *à tergo.* 2. Si legas אחד per *Daleth*, planè parallelus erit hic locus cum altero *Dan.* 8. *vers.* 3. *Et sustuli oculos meos, & vidi, & ecce* איל אחד *arietem unum*, &c. 3. *A tergo* Hebraicè esset אחור *achor*; non אחר *achar.* Et אחר ita solitarium potius est *temporis* Adverbium, quàm *loci.* 4. *Abraham* arietem à tergo *sublatis oculis* vidisse non diceretur, sed in posteriora reflexis. 5. Neque frustrà dicitur *Abraham unum* arietem vidisse. Aries quippe, cùm gregarium sit animal, signanter dicitur hunc arietem *unum*, & *solum* fuisse, nec ulli gregi adjunctum. De eodem sequitur, fuisse detentum cornibus suis בסבך *in densitate*, aut *perplexitate* supple *sylvæ, fruticum*, aut *arborum.* Id enim esse supplendum patet, tam ex ipsa textûs serie, quàm ex locis similibus. Sic *Psalm.* 74. *vers.* 5. *Prout secures sursum efferebat* בסבך עץ *in perplexitate lignorum:* Græci, ἐν δρυμῷ ξύλων. Esa. 9. vers. 18. *Et incendet* (ignis) בסבכי היער *in perplexitatibus sylvæ:* Græcis, ἐν τοῖς δάσεσι τοῦ δρυμοῦ. Esa. 10. vers. 34. *Et ferro excidet* סבכי היער *perplexa sylvæ.* 2 Sam. 18. vers. 9. *Venit* (Absalomi) *mulus* תחת שובך האלה הגדולה *sub perplexitate magnæ quercus:* Græci, ὑπὸ τὸ δάσος τῆς δρυὸς τῆς μεγάλης. Nam שובך & סבך idem sunt, quamvis hoc per *Samech* scribatur, illud per *Sin*, ut שבכה *rete* Job. 18. vers. 8. & passim in libris *Regum* & *Paralipomenωn.* Unde *Arabum* شبكة & *Hispanorum* XABECA, vel XABEGA. Quomodo *rete* vocari constat; quia perplexum, & implicatum est opus. Itaque nihil hic fuit, quod remorari posset Interpretes. Et à mente *Prophetæ* plerique parum recedunt. Sic arietem *Jonathan* detentum fuisse ait בחרישותא, ἐν ὕλῄματι (ita *Hanoviensis* editio, non ברחישותא, ut aliæ perperam, & nullo sensu) *Onkelos*, באילנא, *in arbore*; *Syrus*, [Syriac], *in ramis*; Arabs *Parisiis* editus, في شعب الشجر *in ramis arborum*; Arabs *Erpenianus*, في الشوك *in spinis*; alius *Arabs* manuscriptus, في شجرة *in arbore*; Aquila, ἐν συχνῷ, *in condenso* supple *arborum*; *Symmachus* tamen ἐν δικτύῳ, *in reti*, quod esset בשבכה. Et *Septuaginta Seniores*, & post eos *Theodotion*, ἐν φυτῷ σαβὲκ, ac sic סבך *sabec*, sit arboris, aut fruticis peculiaris species, in qua hæserit ille aries. Quod *Hesychius* βάθος explicat, sed legendum βάτος, *rubus.* Et *Cyrillus*, & *Phavorinus*, χρυσολάχανον legerim χρυσόγονον. Sic à *Dioscoride* vocatur, ὁ θάμνος πυκνός, *frutex densus*, cui folia quernis similia. At χρυσολάχανον, aliis ἀτράφαξις *atriplex*, olus est in hortis crescens, quod arietem detulisse, aut implicasse, ne somniando quidem quisquam finxerit. Alios taceo, quibus סבך *sabec*, est ἄφεσις *remissio*, ut *Syrum* [Syriac] *schabok*, per *Schin* & *Koph:* & *Græci Scholiastis* ineptias, qui σαβὲκ exponit ὄρθιον, *rectum*, aut ἐπηρμένον *sublatum*; ut aries, cornibus implicatis, erectus, aut sublatus hærens, meliùs referat *Christum* in cruce pendentem. Quale est, quod נאחז *detentum* Melito κρεμάμενον & unus *Arabum*, quos in *Suecia* legi, معلقا *suspensum* reddit. Hinc Pseudo-*Athanasius* in *Interpretatione Parabolarum*, Quæst. 66. Φυτὸν Σαβὲκ ὁ τίμιός ἐστι σταυρός. *Planta* sabec *est veneranda crux.* Et arietem ibi detentum idem asserit *Christum* significâsse ἐν τῷ σταυρῷ θάνατον ὑποστάντα ἕνεκεν ἡμῶν, *qui pro nobis in cruce mortem subiit.* Sed nihil opus est *Hebræis* verbis vim facere, ut pateat hunc arietem fuisse figuram *Christi* pro nobis crucifigendi, cum res per se pateat satis, quod statim docebimus. Si *Hebræis* credimus apud *Jarchium*, ille aries היה רץ אצל אברהם והשטן סיבכו ומערבבו באילנות, *sponte ad* Abrahamum *currebat: sed* Satanas *eum arboribus implicuit, & immiscuit.* Quod tamen tribuo potiùs Dei providentiæ, quâ sic detentum *Abrahamus*, jam annis gravis, nullo labore cepit pro *Isaaco* filio mactandum, & immolandum, ut *Propheta* subjungit, *Et* Abraham *accepit arietem illum, & obtulit eum in holocaustum* תחת בנו *pro filio suo.* Nempe, ut *Hebræi* volunt, *quidquid in ariete faciebat, Deum precabatur his verbis, Id benevolè accipe tanquam factum in filio meo*, כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו בני מופשט כאלו הוא נקטר ועשוי דשן *ac si filius meus jugularetur, ac si sanguis ejus funderetur, ac si filius meus pelle nudaretur, ac si is adoleretur, & in cinerem redigeretur.* Hæc Rabbi Selomo, quibus similia tradunt *Rabbi Benajah* & *Rabbi Phinees* in *Bereschith Rabba*, sectione quinquagesima sexta. Dices arietem ita repertum Deo non debuisse offerri. Nam quisquis sacrificat, de suo debet, non de alieno sacrificare. *Honora Deum de tua substantia*, Prov. 3. vers. 9. *De injusto immolantis oblatio ridicula est*, Ecclesi. 34. vers. 21. Proinde *David Araunæ* boves emit, & solvit, Deoque tum demum obtulit. *Emam*, inquit, *dato pretio, nec holocausta gratis offeram Domino Deo meo*, 2 Sam. 24. vers. 24. Et à *Christo* is damnatur, qui patri dicit, ne teneatur ejus inopiam sublevare, *Korban* (seu *Deo devotum*) *id omne est, quo à me juvari posses*, Matth. 15. v. 5. & Marc. 7. vers. 11. Quia qui Deo vovet quæ patri necessaria sunt, aliena vovet, non sua. Nam

pars

pars bonorum, quâ pater eget, mea non est, sed patris. *Zacchæus* quoque Publicanus *Luc.* 19. *v.* 8. malè parta restituit, antequam det pauperibus: *Dimidium*, inquit, *bonorum meorum do pauperibus*, &, *si quid cuipiam per fraudem eripui, reddo quadruplum. Do & reddo*, id est, *dabo postquam reddidero*, ex *Hebræorum* phrasi, apud quos Copulativa *Vau* quandoque est Ordinativa. Sic *Jos.* 7. *vers.* 25. *Eos igne combusserunt, & lapidibus obruerunt*, id est, *postquam lapidibus obruissent.* Job. 14. vers. 10. *Morietur vir, & debilitabitur*, id est, *morietur, postquam debilitatus fuerit.* Ex præmissis sequi videtur, *Abrahamum* non potuisse offerre arietem in dumis repertum, quia non erat *Abrahami* aries, sed illius, à cujus grege aberraverat. Nostra esse respondeo, quæ in loco publico inveniuntur, quamdiu ignoratur prior dominus. Ita crumenam, aut pecuniam in via si quis reperit, ea utitur tanquam sua, si nesciat cujus fuerit. Et bovem, aut ovem, cujus dominus ignotus est, servare jubetur qui reperit, donec à domino repetatur, *Deut.* 22. *vers.* 2. Itaque semper servabit, si dominus nunquam repetat, aut si nusquam appareat. Neque enim potest esse dominus, quamdiu non apparet. *Non esse* enim, & *non apparere* tantumdem valet, quoad eum, cui non apparet. Vide *Grotium De Jure Belli & Pacis* lib. 2. cap. 10. §. 11.

Pro corollario addam quomodo hic aries *Christum* figuraverit. Et in genere *Christus* aut aries, aut certè agnus fuit innocentia, lenitate, humilitate, & patientia. *Qui non peccavit, nec inventus fuit dolus in ore ejus. Qui, conviciis affectus, non convitiabatur vicissim; &, cum malis afficeretur, non minabatur, sed committebat* causam suam *ei, qui juste judicat*, 1 Pet. 2. vers. 22. 23. *Ut ovis ad mactationem ductus est, ut agnus coram se tondente mutus, non aperuit os suum*, Act. 8. v. 32. Et, ut carne sua nos alit, *Joh.* 6. *v.* 53. sic lana vestit, unde est, quod *Christum induere* dicuntur *Rom.* 13. *v.* 14. *Galat.* 3. *v.* 27. &c. & *alba vestimenta* jubemur *ab eo comparare, ne nuditatis nostræ dedecus appareat*, Apoc. 3. v. 18. Sed, ut ex his generalibus ad specialia descendamus; Hic aries ex *Abrahami* ovilibus sumptus non fuit, sed tanquam à Deo illi datus, & à non quærente inventus: *Christus* itidem, de quo *Propheta* Esa. 9. v. 6. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Et *Evangelista* Joh. 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit.* Et *Christus* ipse *Rom.* 10. 20. *Inventus sum à non quærentibus me*, &c. *Abraham*, Deo loquente, sustulit oculos, & vidit arietem, quem antea non animadverterat: ita *Christus*, antea ignotus, per verbum Dei nobis patefactus est. Hunc *caro, & sanguis non revelavit; sed Pater, qui est in cœlis:* Matth. 16. v. 17. Quod si *Abraham* arietem vidit à tergo, ut fert hodie recepta *Hebræi* textus lectio, ita etiam *Christi* diem vidit illum pone sequuturi, *Joh.* 8. *v.* 56. Virgulta, & spinæ, in quibus hæsit aries, sunt incommoda vitæ, cruces, & tentationes perpetuæ, cum quibus conflictatus est *Christus.* Denique, ut aries pro *Isaaco* est oblatus, qui in lumbis habuit universum Dei populum: ita *Christus* obiit pro populo, Joh. 11. v. 50. *Animam posuit pro ovibus*, Joh. 10. v. 11. *Ecclesiam acquisivit sanguine suo*, Act. 20. v. 28. *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros portavit. Vulneratus est propter iniquitates nostras. Attritus est propter scelera nostra. Castigatio pacis nostræ super eum est, & livore ejus sanati sumus*, Esa. 53. v. 4. 5.

III. Hoc quoque in ovibus, si miraculum non fuit, saltem est admirabile, quod arte nova *Jacobus* usus gregum avunculi *Labanis* optimam partem suam fecit. Is nimirum *Labani* per annos quatuordecim servîerat omnino gratis, idque tanta fide, & industria, ut *Labanis* greges, antea pauci, & tenues, in immensum excrevissent. Quo nomine *Laban* professus se multum *Jacobo* debere, mercedis illi dedit optionem. Petiit ille, ut è *Labanis* gregibus removerentur omnes oves variæ & maculosæ, illis solum relictis, quæ unius coloris essent. Ex quibus si quid varium in posterum procrearetur, id sibi in mercedem cederet. Quod facile concessit *Laban*, ex unicolore grege ratus discolores fœtus paucissimos orituros, quia colores ferè sequuntur corporis temperamentum, quod plerumque propagatur à parentibus in sobolem: unde *Poëta*,

Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos, &c.

Sed planè aliter accidit, quia *Jacob* triplici arte usus est, ut in fœtura gregum *Labanis* quidquid erat eximium ad se transferret. Quarum *prima* hæc fuit, quod virgis sumptis ex arboribus, quæ in illis locis suppetebant, populis nimirum, amygdalis, & platanis, earum amovit corticem per certa intervalla usque ad alburnum, quod, apparens inter eminentem corticem fuscum, discolores virgas efficiebat. Et has virgas, sic adaptatas aquarum canalibus, circumposuit ipso admissuræ tempore, ut ex earum aspectu matres fœtus concolores conciperent, & suo tempore in lucem ederent. Huic similis ars *altera* fuit, quod, postquam res successisset, & hac arte agni maculosi nati fuissent aliquam multi, illos, à reliquo grege sejunctos, & in unum collectos, *Labanis* ovibus semper objiciebat, ut fœtas matres feriret perpetuum hoc objectum, & ad agnos similes procreandos induceret. Quas tamen artes non adhibuit, nisi erga habitiores & vegetiores *Labanis* oves; cæteris ideo neglectis, ut ne sibi parerent, sed *Labani*. Quæ *Jacobi* fuit ars *tertia*. Hinc natæ duæ quæstiones: *Prior*, An naturæ fuerit opus vel divinæ omnipotentiæ, quod *Labanis* oves fœtus, vel virgis, vel agnis objectis concolores, pariebant? *Posterior*, An *Jacobo* licuerit *Labanem* avunculum suum gregum parte maxima, & optima, his artibus spoliare?

Neque harum quæstionum *prior* uno modo solvitur. Nam *Græci* Patres plerique ad miraculum referunt, quod ad virgarum obtutum varios agnos concepêre *Labanis* oves. *Chrysostomus* Homil. 57. in *Genesin*, ταῦτα ποιεῖ ὁ δίκαιος, οὐκ οἴκοθεν ὁρμώμενος, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν χάριτος ἐνηχούσης αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ· οὐδὲ γὰρ ἦν κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ πολὺ τὸ παράδοξον, καὶ ὑπερβαῖνον τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν ἦν. *Hæc non fecit justus proprio ductu, sed superna gratia mentem ipsius inspirante. Non enim erat juxta naturæ ordinem quod fiebat, sed valde admirandum, & naturæ modum transcendens.* Et *Cyrillus* (*Glaphyr.* in *Gen.* lib. 5. pag. 147.) postquam videri dixit hoc opus naturali quâdam lege contigisse, per modum ἐπανορθώσεως statim addit, Ἄρρητα δὲ τὰ τοιαῦτα παντελῶς, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἐννοίαις ἄστιβῆ. *Quin talia prorsus sunt ineffabilia, & nostris mentibus inaccessa.* Et *Theodoretus* in *Gen.* Quæst. 89. Τὰς ῥάβδους ἐτέπισεν, οὐ ταύταις θάῤῥων, ἀλλὰ τὴν θείαν ἐπικουρίαν προσμένων. *Virgas decorticavit, non iis fretus, sed divinum auxilium expectans.* Sed videntur *Latini* Patres in diversa esse sententia. In quibus princeps *Hieronymus* in *Quæst. Hebr. Nec mirum*, inquit, *hanc in conceptu fœminarum esse naturam, ut quales perspexerint, sive mente conceperint in extremo voluptatis æstu, quo concipiunt, talem sobolem procreent: cùm hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud* Hispanos *dicatur fieri. Et* Quintilianus *in ea* Controversia, *in qua accusabatur matrona, quod* Æthiopem *peperisset, pro defensione illius argumentetur hanc conceptus esse naturam, quam supra diximus. Et scriptum reperitur in libris* Hippocratis, *quod quædam suspicione adulterii fuerat punienda, quod pulcherrimum peperisset, utrique parenti generique dissimilem, nisi memoratus Medicus solvisset quæstionem, monens quærere, ne forte talis pictura esset in cubiculo: quâ inventa, mulier à suspicione liberata est.* Et *Augustinus* in *Gen.* Quæst. 93. *Multa dicuntur similiter fieri in animalium fœtibus: sed & mulieri accidisse traditur. Et scriptum reperitur in libris antiquissimi & peritissimi Medici* Hippocratis. Et quæ sequuntur, ut apud *Hieronymum*, ex quo sumpta sunt.

Idem

Idem (*De Civitate Dei* lib. 18. cap. 5.) docens qui factum fuerit, ut, *Apide* mortuo, semper alius reperiretur iisdem notis insignitus; *Non magnum erat dæmonibus ad eos decipiendos phantasiam talis tauri, quam sola cerneret, ostentare vaccæ concipienti, atque prægnanti, unde libido matris attraheret, quod in ejus fœtu jam corporaliter appareret. Sicut* Jacob *de virgis variatis, ut oves & capræ variæ nascerentur, effecit.* Isidorus *Orig.* lib. 12. cap. 1. Jacob *contra naturam colorum similitudines procuravit. Nam tales fœtus oves illius concipiebant, quales umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur.* Ex quo specimine satis apparet *Latinos* Doctores naturali *Jacobi* industriæ id tribuisse, quod *Græci* virtuti Divinæ supra Naturam operanti.

Nos, in hoc dissidio, *Latinorum* sententiam, ut veriorem, ideò amplectimur, quia Naturæ Scriptores illi suffragari videmus, cum matrum prægnantium oculis aut imaginationi objecta statuunt imprimere fœtui notas indelebiles. Et de mulieribus quidem id multi tradunt. Sic apud *Galenum* in *Historia Philosophica* vetustissimus Philosophus *Empedocles* docet τῇ κατὰ σύλληψιν ὄψει τε καὶ φαντασίᾳ τῆς γυναικὸς μορφοῦσθαι τὰ βρέφη, πολλάκις οὖν ἀνδριάντων καὶ εἰκόνων ἠράσθησαν, καὶ ὅμοια τούτοις τετόκασιν, *visu & imaginatione mulieris inter concipiendum formari fœtus, ita ut sæpe mulieres statuas & imagines adamaverint, iisque similes liberos procreaverint.* Et *Galenus* ipse in libro *De theriaca* ad *Pisonem.* Τῶν ἀμόρφων τις δυνατὸς εὔμορφον θέλων γεννῆσαι παῖδα, ἐποίησε γράψαι ἐν πλατεῖ ξύλῳ εὐειδὲς ἄλλο παιδίον· καὶ ἔλεγε τῇ γυναικὶ συμπλεκόμενος ἐκείνῳ τῷ τύπῳ τῆς γραφῆς ἐμβλέπειν· ἡ δὲ ἀτενὲς ἐμβλέπουσα, καὶ, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, ὅλον τὸν νοῦν ἔχουσα, οὐχὶ τῷ γεννήσαντι, ἀλλὰ τῷ γεγραμμένῳ, ὁμοίως ἀπέτεκε τὸ παιδίον. *Cum deformis quidam opibus potens formosum vellet procreare puerum, pingi curavit in lato ligno puerum alium valde elegantem: & uxorem in ipso complexu jussit, ut illam picturam inspiceret. Illa autem defixis intuens oculis, &, ut ita dicam, totam mentem illuc advertens, infantem non patri, sed picto similem peperit.* Quod *Galenus* factum addit, τῆς ὄψεως διαπεμπούσης τῇ φύσει τοὺς γεγραμμένους τοὺς τύπους, *visu picti imaginem ad naturam transmittente.* Tale quid habet *Oppianus* de *Laconum* arte, ut formosos liberos consequantur, *Cynegeticωn* libri primi versu 357.

Ναὶ μὴν ὧδε Λάκωνες ἐπίφρονα μητίσαντο
Αἴσι φίλαις ἀλόχοις, ὅτε γαστέρα κυμαίνουσι,
Γράψαντες πινάκεσσι, πέλας θέσαν ἀγλαὰ κάλλη,
Τοὺς πάρος ἀστράψαντας ἐν ἠμερίοισιν ἐφήβους.

Certè hoc pacto Lacones *ingeniosa commenti sunt in caris suis uxoribus, cum utero turgent, pingentes in tabulis, propè constituunt splendidas formas* (eos scilicet) *adolescentes, qui olim inter homines emicuerunt.* Et postquàm in his censuit ex hominibus, *Nireum, Narcissum,* & *Hyacinthum*; ex semi-Deis, *Castorem,* & *Pollucem*; ex Diis denique, *Apollinem,* & *Bacchum*: ità concludit,

Αἱ δ' ἐπιτερπόμεναι πολυήρατον εἶδος ἰδοῦσαι,
Τίκτουσιν τε καλοὺς ἐπὶ κάλλει πεπτηυῖαι.

Illæ verò oblectantur amabilem formam intuitæ, pariuntque formosos, super formam obstupefactæ. His adde quæ ex *Hippocrate* & *Quintiliano* suprà citavit *Hieronymus,* & historiolam recentiorum scriptis vulgatissimam, de muliere, quæ hirsutum puerum peperit, quia *Johannis Baptistæ* imago ei in conceptu obversabatur. Proinde *Isidorus* ubi suprà, *Indè est, quòd quidam gravidas mulieres jubent nullos intueri turpissimos animalium vultus, ut cynocephalos, & simias, nè visibus occurrentes similes fœtus pariant.* Et libro quarto *Heliodori,* cujus narrationes, quantumlibet fabulosæ, tamen veri speciem habent, *Charicleæ* mater, *Persina, Æthiopiæ* Regina, albam se filiam ideo peperisse dicit, quia, παρὰ τὴν ὁμιλίαν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα, προσβλέψαι τὴν Ἀνδρομέδην ἡ γραφὴ παραχοῦσα, καὶ πανταχόθεν ἐπιδείξασα γυμνὴν, ὁμοειδὲς ἐκείνῃ τὸ σπαρὲν οὐκ εὐτυχῶς ἐμόρφωσεν, *in consuetudine cum viro pictura* Andromedam *videndam offerens, & undequaque nudam exhibens, sparsum* semen *illi simile* quid *infeliciter efformaverat.* Hinc libro decimo ex ea tabula *Persina* legitur ἐσπακέναι τινὰ εἴδωλα, καὶ φαντασίας ὁμοιοτήτων, *attraxisse quædam simulachra, & imaginationes similitudinum*: unde factum sit, ut *Andromedam Chariclea* planè referat. Ex horum igitur sententia, si in mulieribus imaginatio effigiem suam fœtui insculpsit, multò magis in brutis; quia ut brutorum animus humano est minùs mobilis, & quasi ad unum defixus, ità in embryo notas infirmius atque altius imprimit. Unde est, quòd *Philosophus* (*Problem.* sect. 10. §. 12.) fœtus in brutis parentum naturas ideò magis referre, quam in hominibus docet, ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος πολλαχῶς διατίθεται τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ὁμιλίαν· καθὼς δ' ἂν ὅτε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ διατεθῶσιν, οὕτω ποικίλλεται καὶ τὰ τικτόμενα· τὰ δὲ ἄλλα ζῶα, τὰ μὲν πλεῖστα πρὸς αὐτὸ τοῦτό εἰσι· *quia sæpe in ipso congressu hominis animus variè afficitur: prout autem affecti fuerint pater & mater, ita fœtus evariant; at reliqua animalia pleraque ad hoc solum intenta sunt.* Quod sic imitatur *Plinius* lib. 7. cap. 12. *Similitudinum quidem in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet, animum subitò transvolans, effingere similitudinem, aut miscere existimatur. Ideo plures in homine, quàm in cæteris omnibus, differentiæ, quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, & ingenii varietas multiformes notas imprimit: cum cæteris animantibus immobiles sint animi, & similes omnibus, singulique in suo cuique genere.* Itaque quod in ovibus *Jacobus* legitur præstitisse, id alii in equis, & asinis, aliisque animalibus præstiterunt. Absyrtus, *Sunt, qui, rerum perpulchrarum studiosiores, asinum, aut alium quemvis admissarium hujus coloris, vestimento contegunt, quem futuram pullationem referre volunt: siquidem qualem vestitu colorem ii mentientur, in talem enata progenies degenerabit.* Oppianus, *Cynegeticωn* libri primi versu 327.

Δηθάκι δ' ἄλλα βροτοὶ πανεπίφρονα μητίσαντο
Πῶλον ἐπιγράψαι καὶ νηδύϊ μητρὸς ἐόντα.
Ὦ πόσση κραδίη, πόσση μερόπεσσι πέλει φρήν!
Ἔρξαν ὅπως ἐθέλουσι· θέσαν πολυειδέας ἵππους.
Μητρὸς ἔτι γλαγερῆσι περισχομένους λαγόνεσσιν,
Ὁππότε θηλυτέρην γὰρ ἕλῃ φιλότητος ὁρμὴ,
Ἵππον δ' ἐγγὺς ἰόντα κλυτὸν μεγαλήτορα μίμνῃ.
Δὴ τότε δαιδάλλουσι ποσὶν καλὸν, ἀμφὶ δὲ πάντῃ
Πᾶν δέμας εὐστίκτοισι περὶ χροιῇσι γράφουσι,
Καὶ ποτὶ λέκτρον ἄγουσιν, ἐπ' ἀγλαΐῃ κομόωντα.

Sæpe verò alia homines ingeniosissima excogitarunt, ut (videlicet) *pullum stigmatizent etiam in matris utero latentem. O quantum ingenium, quanta hominibus inest solertia! Faciunt quomodocunque volunt. Faciunt versicolores equos lacteis etiamnum matris ilibus contentos. Cùm enim equam corripuerit amoris impetus, & equum accedentem inclytum & animosum expectat: tunc sanè pingunt maritum formosum, & usquequaque totum corpus variis coloribus insigniunt, & ad cubile ducunt forma se efferentem.* Et paulo post,

Ἡ δ' ὑποκυσαμένη πολυανθέα γείνατο παῖδα,
Νηδύϊ μὲν πόσιος γόνιμον θορὸν ἀείρασα,
Δεξαμένη μορφὴν δὲ πολύχροον ὀφθαλμοῖσι.

Illa autem gravida facta floridum parit filium, utero quidem mariti fœcundum semen auferens, versicolorem verò formam oculis recipiens. Sequitur de columbis, quæ in amore miscentur, versu 353.

Δὴ τότε μῆτιν ὕφαινε κλυτὴν τιθασστρόφος ἀνήρ,
Ἄγχι δὲ θηλυτέρῃσιν ἐθήκατο δαίδαλα πολλὰ
Εἵματα πορφύρεα· ταὶ δὲ κλιδὸν ὅσσε βαλοῦσαι,
Θυμὸν ἰαινόμεναι, τίκτουσ' ἁλιπόρφυρα τέκνα.

Tunc equidem ſolers conſilium texit, qui cicures aves nutrit: prope fœminas ſcilicet dædala multa veſtimenta purpurea collocat; illæ verò, limis oculis conjectis, animoque oblectatæ, purpureos pullos pariunt. Iſidorus quoque cum equos, tùm columbas his artibus ad libitum effingi ſcribit. *Hoc ipſum*, inquit, *in equarum gregibus fieri fertur, ut generoſos objiciant equos viſibus concipientium, quo eorum ſimiles concipere, & creare poſſint. Nam & columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas iiſdem locis, quibus illæ verſantur, quo, rapiente viſu, ſimiles generent.* Et quâ ratione id fiat, ſic docet *Avicenna* libro quinto *De Animalibus*, quem *Arabicè* videre nondum contigit; *Fortis imaginatio ſpiritus aërios, & naturâ ſuâ mobiles, ſtatim movet, hiſque optatæ rei ſpeciem inſculpit; & ſpiritus ſanguini, proximo fœtûs alimento, permiſti eamdem figuram imprimunt.* His auctoribus, atque exemplis freti, *Jacobi* factum, & ſucceſſum, Naturæ quidem adſcribimus: ſed ita, ut Deum putemus naturalibus mediis extraordinariè benedixiſſe. Quod *Jacobo* ſignificatum eſt per viſionem Angeli, maculoſos illi admiſſarios oſtendentis, qui admiſſuræ tempore capras & oves inibant, & Deo patere aſſerentis quidquid à *Labane* paſſus eſſet, ut ſe à Deo protegi ſciret, & illi curæ eſſe res ſuas. Vide *Gen.* 31. 11. 12. 13.

Priore quæſtione ſic ſoluta, difficile non erit etiam *alteram* ſolvere, qua quærebatur, Utrum *Jacobo* licuerit iis artibus, quas diximus, avunculum ſpoliare gregis ſui parte maxima, atque adeo præſtantiſſima? Apparet enim licuiſſe, quandoquidem, Deo per Angelum monente & movente, id factum conſtat. Alioqui videretur *Jacobus* cum avunculo non ſatis ingenuè egiſſe. Nam inter illos convenerat, ut variæ oves *Jacobi* eſſent: nempe quæ ſorte, ſeu caſu; non quæ arte ſic naſcerentur. Ea enim fuit mens *Labanis*. Et contractus intelligi debet ex communi mente contrahentium. Fruſtrà *Jacobum* regeſſeris clavum clavo truſiſſe, & artem arte deluſiſſe, nec niſi graviter læſum ita egiſſe cum avunculo. *Laban* enim *Rachelem*, quam gratis dare debuerat, eamque non indotatam, *Jacobo* vendiderat ſeptem annorum ſervitio. Quibus peractis, ſumma fraude *Leam* illi ſubſtituerat, & aliud ſervitii ſeptennium pro ea extorſerat, & in omnibus erga generum iniquiſſimè ſe geſſerat. Nec ulli erant judices, apud quos de illatis ab avunculo injuriis poſſet conqueri: ita ut coactus fuerit jus ipſi ſibi dicere, & ſuum repetere, quomodocunque potuit. Hæc, inquam, à nonnullis in *Jacobi* defenſionem fruſtrà afferuntur. Neque enim malum malo repellere, & proprias injurias ulciſci, & accepta damna ſarcire, privatis licet. Quin verè fidelium eſt *malum bono vincere, Rom.* 12. 21. vindicemque, & ultorem Deum expectare, qui dicit, *Mea eſt ultio, & ego retribuam in tempore*, Deut. 32. 35. Et verò id à *Jacobo* ſanctè & religioſè obſervatum eſt, qui, toties & tam graviter læſus ab avunculo, tamen ſe ſemper illi præſtitit ſervum fidelem: donec eâ arte, quam diximus, ſuum repetiit, auctore Deo, qui partem opum, quas *Laban* ex *Jacobi* labore comparaverat, in *Jacobum* juſtè tranſtulit, quomodo vaſa *Ægyptiorum* voluit ab *Iſraëlitis* auferri, in duriſſimæ ſervitutis mercedem, ingratis dominis abſque ullo ſtipendio per multos annos exhibitæ. Unde *Philo*, vel quiſquis alius auctor eſt libri *Sapientiæ*, capitis decimi verſu decimo ſeptimo; Ἀπέδωκεν ὁσίοις μισθὸν ὁσιότητος κόπων αὐτῶν. *Reddidit ſanctis mercedem ſanctitatis laborum ſuorum.*

IV. Supereſt quartum miraculum in *Gedeonis* vellere, qui à Deo ad id vocatus, quod videbatur ſupra vires, nempe ad liberandos *Iſraëlitas* à *Madianitarum* jugo, quo graviter premebantur, petiit aliquo ſigno in hac vocatione confirmari. *Si tu* (inquit) Iſraëlem *manu mea ſervaturus es, quemadmodum loquutus es: en ego ſtatuo lanæ vellus in area, ſi ros fuerit in ſolo vellere, & in tota terra ſiccitas, ſic novero te manu meâ ſervaturum* Iſraëlem, *Jud.* 6. 36. 37. Pro *lanæ vellere* alibi legas *ovium* aut *agnorum vellus*; ut *Deut.* 18. 4. & *Job.* 31. 20. Quæ adduntur διακριτικῶς, quia *Hebræum* גזה, vel גז, non ſolùm *vellus* ſignificat, ſed & *herbam reſectam, fœniſecium*; ut *Pſ.* 72. 6. & *Amos* 7. 1. In area porrò ponitur vellus cœleſti rore imbuendum, quia tum erant ſub dio illæ areæ, in quibus grana ventilabant, vel triturabant; non, ut noſtræ, ſub tecto clauſæ. Proinde illas omni vento patuiſſe conſtat ex his *Oſ.* 13. 3. *Sicut palea turbine rapta ex area. Area* Hebræis eſt גרן *goren*. Fallor, an inde *Græci* γῦρον dixerunt pro *gyro*, & *ambitu*? Rotundas enim eſſe oportuit areas, ut boves, in iis in gyrum acti, grana pedibus triturarent. Quocirca *Græca* vox ἅλως, vel ἅλων, quæ *aream* ſignificat, etiam pro *circulo* paſſim ſumitur: ut in *Æſchyli* Tragœdia, cui titulus *Septem ad Thebas*, verſu 441.

Ἅλω τε πολλὴν (ἀσπίδος κύκλον λέγω)

Et multam halo, clypei circulum dico. Et in *Polluce* ἅλως in oculo eſt ὁ ὑπὸ ταῖς ἶριν κύκλος, ὁ τῷ λευκῷ προσιὼν, *circulus ad irim albugini proximus.* Apud *Phyſicos* quoque ὁ ἅλως eſt *circulus apparens circa Solem & Lunam*, Senecæ *circulus ſiderum*. Sed & *Æthiopicè* ዐውድ: *area* (a) eſt à verbo ዐወደ: quod *circumire*, & *circumdare* (b) ſignificat. Quod ideo hic obſervo, quia videtur *David Hebræum* verbum עוד eodem ſenſu uſurpare *Pſ.* 119. 61. ubi *Hebræa* חבלי רשעים עודני *Græci* reddunt Σχοινία ἁμαρτωλῶν περιεπλάκησάν μοι & *Vulgatus*, *Funes peccatorum circumplexi ſunt me*: quæ verſio eſt aptiſſima, & loco maximè convenit. Dum in eo ſumus, non poſſum non addere *areæ* nomen *Arabicum* اندر *ander*, ut *Chaldaicum*, & *Syriacum* ܐܕܪܐ *iddera*, pro *indera*, literâ N latente in *Daghes*, fieri, ut quidem ſuſpicor, ex *Græco* ἄνδηρον, vel ἀνδειρὰς per κατάχρησιν. Neque enim ἄνδηρον eſt *area triturantium*, ſed *horti area*, vel *areola*. Suidas, Ἄνδηρα, μέρος τι τοῦ κήπου, ὥσπερ ἡ πρασιά. Andera, *pars quædam horti, ut areola*. Ita etiam ἀνδειράς. *Heſychius*, Ἀνδειράδες, πρασιαί. *Theocritus* in *Bucoliaſtis* ἄνδηρα uſurpat pro *floribus* alia καταχρήσει, quia in hortorum areolis creſcunt. *Gedeon* porrò, cum à Deo petit, ut areâ ſiccâ madeat ſolum vellus, ſupponit roris diſtillationem divinum eſſe donum, quod Scriptura ſæpe teſtatur. Sic *Gen.* 28. 28. *Det tibi Deus de rore cœli.* Et *Mich.* 5. 7. *Ros à Domino*: qui proinde dicitur *generare guttas roris*, Job. 38. 28. id eſt, virtute ſua procreare. Hinc in peccatores infenſus, 1 *Reg.* 17. 1. minatur per *Eliam* ſe rorem cohibiturum, ut ne terram aſpergat: & *Agg.* 1. 10. ſe clauſurum cœlum à rore, id eſt, ne dimittat rorem. Et idem pacatior *Zach.* 8. 12. pollicetur ſe facturum, ut cœli dent rorem ſuum. Itaque qui virtute ordinariâ rorem ſolet ubique ex æquo demittere, rogatur hic, ut extraordinaria virtute roris defluvium in *Gedeonis* aream ita moderetur, ut ſolum vellus irriget. Quod & à bono Deo factum eſt: cùm enim ſummo manè ſurrexiſſet *Gedeon*, reperit in area ſicca vellus ita madere, ut ex eo expreſſerit *plenum aquâ ſimpulum. Hebræum* ספל ſephel, *ſimpulum* reddo poſt *Scaligerum*, qui ex כפל *ſephel*, deduci putat *ſimpulum*; ut *ſindon* ex סדין *ſedin*; & *camphora* ex كافور *caphur*; & τύμπανον ex תוף *toph*. Hoc ſaltem vero ſimilius, quam, quod vult *Varro*, *ſimpulum* à *ſumendo* dici. Dubitari tamen poteſt, an ספל ſit prorſus idem, quod *ſimpulum*. In Scriptura ספל bis ſolùm occurrit, hic, & in Cantico *Deboræ* capitis præcedentis verſu vigeſimo quinto, ubi *Jabel Siſaræ* butyrum offert בספל אדירים *in ſephel*, ſeu *vaſe magnificorum*. Ex utroque loco colligere eſt כפל

ſephel

(a) In Æthiopico Paraphraste Matth. 3. 12. & Luc. 3. 17.
(b) Ibid. & Matth. 12. 43. & 23. 15. Luc 9. 6. Act. 9. 13. & 28. 13. &c.

sephel, esse vas patens, & satis amplum. Quò facit, quod pro *pelvi* sumitur in *Misna*, Tractatus *Bava Bathra* capite quarto, ubi qui vendidit balneum, non censetur cum balneo etiam asseres vendidisse, והספלין *& pelves.* At simpulum vas parvum fuit. Festus, *Simpulum vas parvum fuit, non dissimile cyatho.* Unde *Glossæ* veteres, *Simpulum*, κύαθ☉. Et pro vasculo videtur sumi in *Ciceronis* Adagio, libro tertio *De Legibus*; *Excitabat fluctus in simpulo, ut dicitur*, Gratidius, *quos post filius ejus* Marius *in* Ægeo *excitavit mari.* Præterea in *Misnæ* Tractatu *Succa*, capite quarto, memorantur ספלין של כסף, id est, *argenteæ pelves.* At simpulum fictile fuit. *Plinius* lib. 35. cap. 12. *In sacris quidem, etiam inter has opes, non myrrhinis, crystallinisve, sed fictilibus prolibatur simpulis innocentius.* Et *Apuleius*, *Apologia primâ*, *Diis immortalibus simpulo & catino fictili sacrificat.* Tamen utrumque vas in sacris adhibitum fuisse constat. De simpulo jam probavimus ex *Plinii* & *Apuleii* locis, quibus adde ex *Varronis De lingua Latina* libro quarto, *In sacrificiis remansit guttum, & simpulum.* Et ex *Festo*, *Simpulum, vas parvum, non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificiis libabant. Unde & mulieres, rebus divinis deditæ, simpulatrices dicuntur.* Cui de ספל *sephel*, similis est locus in *Jonathane* Num. 15. 7. וחמר ענבא תלתות הינא תקריב בסיפלי לניסוכא *Et vini uvarum trientem* ꝫ *Hin offeres in siphle* (seu *simpulis*) *pro libatione.* Et in *Talmudico* Tractatu *De Sacrificiis*, cap. 10. in *Gemara*, ויין תקריב לנסך לספלין *Et vinum offeres pro libamine in simpulis.* Et *Exod.* 24. 6. ubi è sacrificii sanguine legitur *Moses* partem in altari fudisse, partem באגנות *in pelvibus*, *Hierosolymitanus* אגנות reddidit ספלין, ut *Aruch* auctor est. Itaque ספל & *simpulum* in sacris eumdem usum habuerunt. Tamen *simpulum* propriè est *fictilis cyathus*; *&* ספל *sephel*, potiùs *pelvis* ex quacunque materia. Rectè igitur in *Gedeonis* historia, in qua versamur, *Græci* λεκάνην, id est, *pelvim*, reddunt; *Chaldæusque*, & *Syrus* ܠܩܢܐ *lakna*, quod idem est. Nec malè *Arabs* سطل *setel*, id est, *situlam*, vel, ut *Arabes* definiunt, *haustrum ansatum, quo in balneis, qui lavantur, aquam hauriunt.* Et Hieronymus *concham*, id est, *pollubrum in conchæ formam.* Proinde idem 2 *Paral.* 4. 6. *Fecit quoque conchas decem*, &c. *ut lavarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant.* Et *Juvenalis* Sat. 6. *Cùm bibitur conchâ*, Hyperbolicè pro grandiore poculo, aliter quàm apud *Græcos*, quibus κόγκη, vel κόγχη est *vasculum*, vel mensura naturali conchâ non major. Eodem facit, quod in Cantico *Deboræ* ספל *sephel*, redditur פילי, *phiala*, à *Chaldæo*, & *Hieronymo.* Quæ *Athenæo* non est *poculum*, sed χάλκεόν τι, καὶ ἐκπέταλον, λεβετῶδες, δύο ὦτα ἔχον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, *æneum quid, & patulum, lebeti simile, ex utraque parte auritum.* At *Asclepiadi Myrleano*, ἡ μὲν φιάλη κατ᾽ ἀντιστοιχίαν ἐστὶ πιάλη, ἡ τὸ πιεῖν ἅλις ἔχουσα μείζων γὰρ τοῦ ποτηρίου, *phiala, per transelementationem dicitur, quasi piala, quia continet quantum ad bibendum satis: major enim poculo est.* Hæc omnia pertinent ad augendum miraculum, quo vellus in area sicca tam multo rore aspersum est, ut ex eo *Gedeon* expresserit quantum satis fuit ad implendum ספל *sephel:* quà voce non intelligitur *Romanorum simpulum*, id est, vas parvum, sed phiala utrimque ansata, aut situla, aut pelvis, cujus in balneis usus est. *Gedeon* tamen, hoc miraculo nondum plenè confirmatus, audet aliud à Deo petere, nempe ut, versis vicibus, in area rora madida maneat siccum vellus: *Ne*, inquit, *ira tua in me accendatur, & loquar tantum hâc vice:* אנסה *tentabo solùm hac vice in vellere: sit precor siccitas in solo vellere, & super totam terram sit ros.* In quæ verba *Rabbi Levi*, לא הספיק לו האות הא כי מדרך הגזה שתמשוה * הלחיות ולזה שאל אות שני הפך הא

(*) Lege תמשכוה

Non suffecit ei miraculum primum, quia est de natura velleris, ut attrahant illud humores. Ac proinde petiit miraculum secundum, contrarium primo. Et *Gedeonis* votum statim exaudîit Deus. *Et illa ipsa nocte siccitas fuit super vellus, & ros super universam terram. Illa ipsa nocte*, inquit, בלילה ההוא. Ros enim alius manè pluit, alius ipsâ nocte. Ille in *Osea* dicitur טל משכים, δρόσ☉ ὀρθρινή, *ros matutinus*, Os. 6. 4. & 13. 3. Et ῥανὶς δρόσου ὀρθρινή, *gutta roris matutina*, Sap. 11. 23. Hunc *guttas noctis* vocat *Solomon Cant.* 5. 2. ubi sic sponsus, *Caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctis. Arabes* hæc distinguunt propriis nominibus. Illis enim æquè, ac *Hebræis* طل tal *rorem* in genere sonat; & ندي nedan *matutinum*, ut سدي sedan *nocturnum rorem* sonat. Utroque tempore pluebat *Manna*, aut ros illi prævius, de quo dicitur *Exod.* 16. 13. *Manè quoque ros jacuit per universum castrorum.* Et *Num.* 11. 9. *Cumque descenderet nocte super castra ros.* At hic Deus, non matutinis horis, sed illa ipsa nocte, quâ rogatus fuerat, rore totam aspergit aream, sicco manente vellere. Sic enim parata & obvia esse solent Dei beneficia, ita ut preces nostras non tam sequantur, quàm occupent, atque antecedant. Ut *Gen.* 24. 15. ubi *Abrahami* servus exauditur, antequam intra se orationis verba complevisset. Et *David* Psal. 32. 5. *Dixi, Confitebor*, &c. *Et tu remisisti*, &c. Et *Dan.* 9. 21. *Adhuc me loquente in oratione, ecce* Gabriel, *&c.* Denique *Es.* 65. 24. *Eritque, ut, antequam clament, ego respondeam, & adhuc illis loquentibus ego exaudiam.* Quæ eò pertinent, ut sciamus Deum suis promptè adesse, quotiescunque urget periculum, & præsenti subsidio est opus.

Nunc paucis occurremus iis, qui *Gedeonem* insimulant, quasi diffidentiæ suæ magnum specimen ediderit, petendo, ut Dei verbum, quod planum, & apertum erat, duplici miraculo confirmaretur, tanquam alioqui non crediturus. Illumque hoc ipso addunt Deum gravissimè tentasse, & ea responsione dignum fuisse, quâ *Christus Pharisæos* excepit; *Generatio mala & adultera signum quærit*, &c. Math. 12. 39. & 16. 4. Quæ si vera sunt, quomodò Deo gratus fuit & acceptus, & oratio ejus exaudita? Et quorsum *Gedeonis* fides ab *Apostolo* commendatur *Hebr.* 11. 32. Ut igitur quæstioni satisfiat, fatendum quidem est, *Gedeonem* non statim plenè credidisse, sed initio vacillâsse, & fluctuâsse, ut qui dicebat, *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam*, Marc. 9. 24. Proinde *R. Levi* non malè *Gedeonem* ait fuisse מאמין ואינו מאמין *credentem & non credentem*, id est, ita credentem, ut tamen aliquid superfuerit hæsitationis. In quo statu cùm esset, petiit, ut sua fides aliquo signo confirmaretur. Neque illum negaverim hac sua petitione Deum aliquo modo tentavisse. Habemus enim confitentem reum, cum, post prius miraculum de solo vellere sicco, contrarium alterum petiit, *Tentabo*, inquit, *solùm hac vice.* Sed duplici modo tentatur Deus. Nonnunquam infirmitate fidei, quæ, sentiens se labascere, confugit ad miracula, quibus fulciatur, & sublevetur, quomodo qui titubat baculum petit, quo sustentetur. Nonnunquam etiam insita animi pervicacia tentatur Deus ab iis, qui non solùm increduli sunt, sed & prorsus infideles, nec miraculum petunt ut credant, sed ne credant, quia de Dei potentia, & providentia quidquid dicitur, inter fabulas rejiciunt, & verbo ejus non acquiescunt, quin ut futile, & absurdum irrident. Priorum exemplum esto *Gedeon*, qui jam crediderat antequam signum à Deo peteret, &, prout fuerat jussus, aram idoli subverterat, & undequaque nuntios ad *Israëlitas* mise-

rat, multaque hominum millia convocaverat, & copiosum exercitum jam conscripserat. Quibus fidei suæ signis editis, nondum tamen plenè confirmatus, ampliùs confirmari postulavit extraordinariâ ratione, ut vocabatur ad munus prorsus extraordinarium. Neque dubium, quin *Ezechias* (Rex omnino pius, & sanctus, & atavi *Davidis* vestigiis insistens 2 *Reg.* 18. 3.) ita fuerit affectus, cum petiit, ut Dei promissio de valetudine intra triduum perfectè restituenda signo aliquo confirmaretur, 2 *Reg.* 20. 8. Sed *Scribæ*, & *Pharisæi*, qui signum à *Christo* petebant, eum omnino rejecerant. Neque illis signis contenti, quæ multa, & valde illustria in terris jam ediderat, alia petebant edi cœlitùs, *Matth.* 16. 1. quæ ut priora despexissent, atque insuper habuissent. Venerant enim ad eum πειράζοντες, id est, ut rectè exponit doctissimus interpres, ut experirentur ecquid hoc posset præstare quod petebant, sed captiosè, & malo animo ad id petendum ipsos instigante, nempe quod sperarent se aliquid in eo reperturos, unde justæ reprehensionis occasionem arriperent. Duo tentandi genera, quorum unum licitum, alterum illicitum, *Saadias* ita distinguit. הנסיון ביכולת הבורא אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ואמרו הגם לחם יוכל תתאבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול כזה *Tentatio de potentia creatoris vetita est, prout dicitur* Psal. 78. 18. "*Et tentaverunt Deum in cordibus suis, & dixerunt, An etiam poterit dare panem? Sed* Gedeoni *nulla fuit dubitatio de creatoris potentia. Tantùm tentare voluit, an dignus haberetur tam insigni miraculo.* Alii signum petiîsse volunt, ut sciret an verè Dei esset Angelus, qui illum compellaverat.

CAPUT QUINQUAGESIMUM.

De Agno *Paschali.*

Miraculum Paschalis *agni cur majus præcedentibus. In eo* Christi *typus valde expressus. Septem de* Paschate *tractanda. I. Nomen, quod* Chaldæum *est. Radix* פסח pasach, *significat* διαβαίνειν, & ὑπερβαίνειν. *Quid* διαβατήρια Græcis. *Ratio nominis. Cur* Baalitæ *altare transilierint*, 1 Reg. 18. 26. *variæ interpretationes.* Hieronymiana *præfertur.* Paschæ *vox quam homonyma.* Πασχαλικὸς *quis.* Syri, Æthiopes, *&* Greci Paschæ *nomen quàm variè reddant. II.* Paschæ *tempus mensis* Abib, *quæ vox variè reddita. Mensis* Βύσιος Delphis, *quasi* Φύσιος. *Mensis* Nisan Chaldæis *unde dictus; quod nondum observatum. Hoc belli gerendi fuisse tempus, ut* Martium *nobis*, Στρατεῖον Bithynis, Φαμενώθ Ægyptiis. Abib *è septimo factus mensium primus.* Pascha *inter duas vesperas. Quid sint duæ vesperæ. Idem* Chaldaicè *&* Talmudicè, duo Soles: Græcis δείλη πρωΐα, *&* δείλη ὀψία, *quæ Latinis* vesper serus. *Quam multa fecerint Sacerdotes inter duas vesperas, & quo ordine. Duabus illis vesperis tertiam addi perperam ex* 1 Sam. 20. 5. *Tempus medium inter duo extrema posse ab alterutro denominari.* Pascha *non celebratum est vespera diei* XIV. *incipientis, sed desinentis.* Christus *ultimum* Pascha *celebravit eodem die, quo* Judæi. *Quo sensu multi è nostris* Christum *velint diem à* Judæis *receptum anticipâsse. Canones* Judæorum *de* Paschate Christi *ætate nondum fuisse in usu, neque cum* Talmud *scriptum est, ex ipso* Talmude *probatur, & ex* Patribus. Judæos *olim* Pascha *constituisse per Lunæ* φάσεις. *Quod probatur ex* Maimone, *& ex* Karaita *quodam Anonymo. Quâ ratione id factum. Privato non licuisse id mutare. Mutatio, qualem volunt, fuisset inutilis.* Pascha Hierosolymis *nunquam per biduum celebratum. Nec indictum* κατὰ τὴν σύνοδον. Mosis *ætate nulli in* Ægypto *Astrologi. Solvuntur objectiones. An* Christus *die festo morti sit traditus. Festo* Paschatis *quædam licuisse, quæ Sabbatho vetita. Horæ festi nocturnæ diurnis minùs sacræ. Scelera gravissima diebus festis patrata.* Paschalis *agnus die festo non mactabatur, sed die* ἐργασίμῳ. Joh. 18. 28. Pascha manducare, *id est, Paschalia sacrificia ab agno diversa.* Deut. 16. 2. Mactabis Pascha *eodem sensu dictum.* Parasceve, *id est, dies* Veneris Joh. 19. 14. Parasceve Paschæ *non est præparatio ad* Pascha, *sed ad* Sabbathum, *ideo* Paschæ *dicta, quia in* Paschæ *festum incidit.* Magnam diem *posse dici quodlibet festum.* Magnum Sabbatum *quando.* Philo *de more crucifixos è cruce die festo deponendi. An primi* Christiani *crediderint* Pentecosten, *de qua* Act. 2. *in diem* Dominicam *incidisse. An quinquaginta dies à* Paschate *ad* Pentecosten *potuerint à* Sabbato *incipere.* Impleri *Hebræis, id est,* impletum esse. *Quo anno* Christus *passus est.* Dominica in Ramis *nonnisi quinque diebus præcessit festum* Paschatis. Pascha *secundo mense cur institutum.* Pascha *primum, & secundum, quid commune, aut diversum habuerint.* Pascha *primùm sub* Ezechia, *cur secundo mense celebratum. An* Pascha *potuerit in tertium mensem rejici. III. In* Ægypto *agni domi mactati, in* Judæa Hierosolymis, *& in Templi atrio.* Pascha *verum fuisse sacrificium tam ex Scriptura probatur, quàm ex ipso ritu. Sanguis agni Deo oblatus, & ad altare aspersus, in quo formalis ratio sacrificii. Quomodo in* Ægypto *hæc aspersio observata. Ibidem fuisse propitiatorium. Ejusdem adeps Deo adolebatur. Refelluntur, qui* Pascha *putant ubivis potuisse mactari, & comedi. Quomodo tot agnorum millia paucis horis potuerint in Templi atrio mactari, & offerri. IV. Ante Sacerdotes institutos primogeniti eorum munia obîerunt. Etiam in* Judæa *plebejos die* Paschatis *pro Sacerdotibus fuisse* Philonis *error.* Θυσίαν ἀνάγειν, Lucæ, *&* Philonis *phrasis. Plebeii quidem* Paschalem *agnum, sed & alias victimas æquè mactabant. Sed soli Sacerdotes sanguinem accipiebant, & aspergebant. In sacrificiis quinque res ad plebem attinent, quinque ad solum Sacerdotem. Populi census quomodo per agnos factus. V. Convivæ vel genuini, id est, veri* Judæi; *vel adscititii, id est, qui* Judęi *fiebant, quorum plura genera. Nemo incircumcisus admissus. Baptismus* Judæorum. *Servos emptitios non potuisse invitos circumcidi. De vernis quid statuendum: & de apostatis.* Chaldæum *aliter legisse* Exod. 12. 43. *Fœminas ad tria festa venisse, & sacrificia participâsse: in his* Paschalia *etiam, nec pro incircumcisis habitas. Legalis immunditia excludebat. Immunditiæ quædam solùm in diem, aliæ diuturniores. Quomodo immundi ad* Pascha *admissi*, 2 Par. 30. Sanare, *id est,* peccata remittere. *Remotum iter, quod à* Paschatis *communione excusabat, aliter à* Philone, *aliter à recentioribus* Hebræis *definiri. Agni convivæ per domos conveniebant.* Familia *latiùs patet, quàm* domus. *Cùm minor erat domus, vicini advocati. Convivæ quot circiter. Quantum unusquisque comederit.* Contubernia *quomodo* Hebraicè *&* Grecè *dicta, & ex qualibus constiterint. VI. In ritibus observanda, 1. victimæ separatio, 2. mactatio, 3. assatio, 4. manducatio. 1. Seponi jubetur* שה seh, *id est,* agnus, *vel* hœdus: *tamen potiùs* agnus; *quod multis probatur.*

Fabu-

Fabulosum Isaaci Pascha in Eliezeris Capitulis. Agnus in Ægypto cur die decimo sepositus. Josephus notatus. Aries & Taurus cur prima Zodiaci signa. Seponi debet agnus integer, masculus, anniculus. Integer, id est, sine labe, Vitia in eo quinquaginta à Maimonide recensita. In his טרפות teraphoth, id est, à feris discerpta; quorum septuaginta species. Masculus cur præfertur. Augustinus emendatus. שה communis generis Hebræis, & Arabibus. Agnus anniculus, id est, qui annum non superaverit. Nam octavo die jam erat aptus sacrificio. Idem in Plinio. Secundo anno cur vetitus. Judæi hic quam accurati. Agnorum fœtura duplex, quomodo, & quibus nominibus, distinguatur. 2. Mactatio toti populo communis. Infidelium Sacerdos, ara, & mactatio, quomodo Chaldæis dicta. Vasa, quibus sanguis excipitur, ספות sippoth. Simpuvium quid. Sipo in Plinio σίφων ad restinguenda incendia. Hyssopi fasciculo agni sanguis aspergebatur. Ejusdem alii usus. Hebræum אזוב ezob, est hyssopus, non muscus, nec adiantum, nec libanotis. De ea voce quid Talmudici, Syrus, Arabs, Josephus. Probatur אזוב esse hyssopum. Josephus emendatus. Cur in Syro, 1 Reg. 4. v. 33. legatur ܠܘܦܐ lupha, id est, ἀείζωον, pro ܙܘܦܐ zupha, id est, hyssopus. De origano, maro, & sampsucho obiter. Fasciculum hyssopi quomodo Hebræi describant. De hyssopo qui nascitur in pariete, 1 Reg. 4. vers. 33. Annon potius, qui nascitur in muro, id est, prope mœnia Jerusalem. Isaaci Ben-Omran locus de hyssopo in montibus Hierosolymitanis. IN aliquando idem, quod PROPE. Hyssopi quatuor species apud Hebræos. Conjectura de hyssopo Cochaliensi in Talmude. Elhanan cur legatur Goliathum percussisse 2 Sam. 21. vers. 19. Quid sit Joh. 19. v. 29. ὑσσώπῳ περιθέντες. Calamus in aliis Evangelistis, & in Joanne hyssopus non idem sunt. Crucis altitudo, hyssopi humilitas. Hyssopus neque arbor, neque arbustum. Receptam lectionem variè sollicitari. Si pro ὑσσώπῳ scribas ὕσσωπον, omnia posse conciliari. Nova expositio Prophetiæ Davidis Psal. 69. vers. 22. Veterum hyssopus ab Isaaco Ben-Omran descripta. Cur limen non fuit sanguine aspersum, sed superliminare, & postes. Quomodo utrumque, Græcè, Hebraicè, Talmudicè, &c. obiter de vestibulo. Primogenitorum occisio in Ægypto, quam gravis plaga. Cur sanguis pro signo datus. 3. Assus agnus edi debuit, non crudus, nec elixus. Hebraicè נא na, non significat fractum, ut vult Oleastrius; sed crudum, aut semicoctum potius: quod probatur ex Hebræo, & Arabico. Μώλυνσις, & στάτευσις, quid in Aristotele. Caro sæpe semicocta comeditur, vel per coquorum incuriam, vel per helluonum immoderatam ingluviem, cujus etiam in sacrificiis multa exempla. De agno בשל dictum non est elixare, ut vulgò, sed in genere coquere, aut etiam assare. Par ambiguitas in Arabismo. Græca versio emendatur. Elixare, lix, lixæ, quid propriè. Hebræorum λεπτολογήματα in hujus Legis explicatione. Cur agnus assus potius quam elixus. Assatio antiquissima, simplicissima, saluberrima, expeditissima. Assa caro, id est, sola. 4. Manducare jubentur cincti, cum baculis, & calceati. Priora duo breviter explicata. Ad tertium quæritur, an Hebræi fuerint aliquando discalceati. Græcos quidem, & Romanos discalceatos accubuisse: sed hujus moris nulla vestigia apud Hebræos vetustiores, qui mensæ non accumbebant, sed, ut heroes Homerici, sedebant. Frustrà hic viatorum calceos à vulgaribus distingui. Apud veteres quàm vulgaris fuerit ἀνυποδεσία. Hujus exempla varia in multis gentibus. Ejusdem in Hebræis vestigia. Attæ quid propriè, & unde dicti. David & Esaias discalceati. Ita etiam qui lugebant mortuos. Berenice, Agrippæ Regis soror, cur coram Floro γυμνόπους. De quo Josephus, & Juvenalis. Stantes edisse Pascha in Ægypto, & cum festinatione, quorsum. Azyma Hebraicè מצות à sinceritate dicta: quo allusum 1 Cor. 5. vers. 8. Fermentatio species corruptionis. Ideo ejus usus Flamini Diali interdictus. Error Taciti. Judæos azyma in exitu ex Ægypto per mensem comedisse. Sed exinde solum septem azymorum dies. Cur primus, & ultimus, festi. Cur capitale fuerit fermentum per illud septiduum edisse. Ad hanc legem exceptio duplex. Quid hic Suidas. Quinque segetum species, unde fermentum. Spica vulpis, & siphon quid. In herbis amaris, quæ cum agno comedebantur, quinque notæ, & quinque species. 1. Lactuca, quæ Chaldæis, & Arabibus, cur חס chas, dicta: & Pythagoræis εὐνοῦχος, ἀστυτὶς, & νεκύων βρῶμα. Plinius emendatus. Cur dicatur Adonis in lactuca obiisse. Cur eadem Cypriis βρένθις. Lactuca Romanos ante Augustum abstinuisse, falsum. Plinius id non dicit. Locus, ex quo id elicitur, corruptus, & restitutus. Lactuca quando à fine convivii ad principium traducta. Lactucini unde dicti, & lactucæ Cæcilianæ. Cur lactuca חזרת Hebraicè. 2. עולשין ulsin, intuba. Eadem dici τρώξιμα escaria (unde scaria, & scariola) quæ nomina, ut & עולשין idem significant. Vir magnus obiter notatus. Duæ species ulsin. 3. מרור meror, idem, quod Græcum πικρὶς, lactucę, vel intubi amari species, aliàs cichorium. Lactuca Græcis recentioribus à Majo dicta μαιούλιον, deinde etiam Μαρούλιον. Arabibus meruria idem, quad meror Hebræis. Lactuca meconis, quid. Lactuca unde dicta. 4. תמכא thamca, quam variè reddatur. Videtur esse parthenium, herba amara, & edulis, quæ Pœnis thamacath. Plinio aliter tamnacum, officinis tanacetum. 5. הרחבין charchabin, vel חרחלין charchalin, non esse eryngium, ut volunt, sed urticam potius, cujus Latinum, Græcum, Arabica nomina explicantur. Urtica edulis, & amara. Hebræorum הרדופנין hardophnin, esse rhododaphnen, ex descriptione probatur. Rhododaphne herba asinaria cur dicta. Glossæ emendatæ. Jumentis, & pecori herba mortifera; sed homini salutifera. Aquas Mara per eam edulcuisse. An etiam minuta agni ossa frangere vetitum. Quò pertinuerit hæc Lex. Agni ne in posterum diem quid relinquatur. Idem de Manna, & plerisque sacrificiis. Reliquiæ comburendæ, ut Romæ in sacro Protervia dicto; de quo Catonis jocus. Pridianæ dapes quam contemptæ. Quorsum data hæc Lex. Cur totâ nocte exire vetitum. Cur è domo de carne agni nihil fuerit efferendum. Paschæ ritus quidam perpetui, quidam in sola Ægypto observati. In Judæa die decima non seponebatur agnus, nec postes sanguine aspergebantur, nec accincti cum baculis, & raptim comedebant, nec è domo tota nocte exire vetitum. VII. Duo beneficia per hos ritus significata. 1. Liberatio ex Ægypti servitute, & plagis in Ægyptios inflictis, imprimis ab ultima. 2. Liberatio à peccato, & morte æterna per Christum. Amaræ herbæ, & azyma miseram Israëlitarum in Ægypto vitam adumbrabant. Alii ritus significabant inde propere esse excedendum. Et ipsum Paschatis nomen monebat Angelum Judæis pepercisse. Iisdem ritibus significatur Christi 1. persona, 2. mors, 3. mortis fructus, 4. quomodo

modo illorum fiamus participes. Christus *cum agno collatus propter mansuetudinem, humilitatem, simplicitatem, patientiam. Leonis in agnum metamorphosis. Agnus ille nos alit, lavat, induit. Aries pro* Isaaco *immolatus. Agnorum juge sacrificium.* Christus *quomodo agnus è grege sumptus, perfectus, masculus, anniculus, die decimo sepositus. Mactatus* Paschatis *festo, inter duas vesperas, idque* Hierosolymis, *& ab universo* Israële. *Sanguis ejus pro Dei populo effusus, pretiosus, & Ecclesiæ thesaurus. Quo igne fuerit assatus. Agni veru crucem imitatur. Ejus nullum os fractum. Mysterium in eo, quod è cruce sub vesperam est depositus. Deus iis solis parcit, qui hujus sanguine aspersi sunt. Nec illis quidquam timendum ab Angelis percussoribus. Cum agnus in* Ægypto *cæsus est,* Israëlitæ *ex servitute liberati; & in Deos* Ægyptiorum *judicia Deus exercuit? & mensis* Abib *factus est primus mensium: quæ omnia in* Christum *quadrant. Ut horum simus participes,* 1. *ejus sanguine aspergendi postes, id est, corda nostra, quæ Deo tam patent, quam nobis postes ædium. Quomodo fiat illa aspersio. Cavendum, ne hic sanguis è postibus, & superliminari in limen abjiciatur. Ejusdem agni caro verè edenda, quia verè cibus est, sed animæ. Ideo non editur ore, sed fide. Eadem caro quomodo cocta, & tota edatur, tamen absque ossibus. Herbæ amaræ, & azyma quid hic sint. Polluti, peregrini, incircumcisi, cur excludantur. Quinam stantes, & accincti dicantur; & calceati, & baculis innixi. Verum hunc esse habitum, quales omnes fideles. Quam hic necessaria festinatio. Agnus cur in una domo edendus, nec inde excedendum.* Christus, Pascha *nostrum.*

Miraculis quatuor, quæ per oves, aut in ovibus Deum edidisse docuimus, hoc capite quintum addemus, de quo seorsim agere visum est, quia majoris est momenti. *Israëlitarum* primogenitos intelligo, per agni sanguinem ædium postibus & superliminari affusum, ab *Ægyptiorum* clade exemptos. Quod miraculum ad singulos, ut priora, non pertinuit, sed ad universam gentem: neque unicum fuit, sed multiplex. Tot enim miracula fuisse nemo negaverit, quot agnorum millia cæsa. Taceo in tota Lege nullum haberi *Christi* mortis typum ita expressum, quam in agno *Paschali*. Proinde dicit *Paulus* 1 Cor. 5. vers. 7. *Pascha nostrum, Christum* scilicet, *pro nobis esse immolatum.* Et *Joannes*, capite decimo nono, *Christi* crura observat in cruce non fuisse fracta, quomodo crura latronum: ut in illo impleretur quod de agno Lex edixerat, *Non confringetur ullum os ipsius.* Itaque idem, in *Apocalypsi*, *agni* nomine *Christum* designat duodetriginta locis. Et *Joannes* alter, digito in illum intento, *Hic*, inquit, *est agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, Johan. 1. vers. 29. Ne igitur tantę rei memoria periret, *Israëlitas* jussit Deus eam renovare quotannis *Paschæ* celebratione. De quo solenni plenè hoc loco tractare cum non sit opus, solum septem hæc levi calamo perstringemus, *Paschæ* nomen, tempus, locum, ministros, convivas, ritus, & mysterium.

I. Nomen.

Paschæ nomen est *Chaldaicum*, ut rectè notat *Philo* libro tertio *De vita Mosis*. Sed *Hebræis* idem est פסח *Pesach* (veteribus *Phase*, & *Phasec.*) Radix פסח *pasach*, est διαβαίνειν *transgredi*, vel ὑπερβαίνειν *prætergredi.* *Josephus* ὑπερβασία reddit, & *Philo* διαβατήρια. Ita etiam *Origenes* libro octavo *Contra Celsum*. Proinde *Gregorius Nazianzenus* hoc idem festum διάβασιν vocat Oratione quadragesima tertia; & ἑορτὴν διαβατήριον Epistola quinquagesima quarta ad *Helladium*, voce *Græcis* non ignota. *Lacedæmone* enim τὰ διαβατήρια dicebantur *sacrificia pro transitu*, id est, pro felici expeditionis progressu; quibus si non esset litatum, expeditio in aliud tempus rejiciebatur. Hoc verbo utuntur non semel *Xenophon* & *Thucydides*. Et apud *Plutarchum Lucullus*, *Euphratem* trajecturus, ἔθυσε τῷ Εὐφράτῃ ταῦρον διαβατήρια. Ita *Augustinus*, in *Joannem* Tractatu quinquagesimo quinto, putat *Pascha transitum* dici; *quia tunc primum* Pascha *celebravit populus Dei, quando, ex* Ægypto *fugientes, Rubrum mare transierunt. Gregorius* itidem Πάσχα, seu διάβασιν, vult appellari, διὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν Χαναναίαν φυγὴν, καὶ μετανάστασιν, *propter* (Israëlitarum) *ex* Ægypto *fugam, & migrationem.* Sed conjecturis nihil est opus, cùm ex ipso *Mose* pateat *Pascha Hebræis* dici פסח *Pesach:* ut *Chaldæis* פסחא *Pischa*, vel *Pascha*, quia פסח, id est, *transivit*, vel *transilivit* Deus super *Israëlitarum* ostia, postes eorum videns agni sanguine tinctos, prout habetur *Exod.* 12. *vers.* 23. Nempe ita promiserat versu decimo tertio, *Videbo sanguinem*, ופסחתי עליכם, *& transibo super vos*, vel *præter vos*, si mavis; quasi dicat, se illos transmissurum, & intactos præteriturum, cùm in *Ægyptios* animadvertet. Sic *Esa.* 31. *vers.* 5. Deus *Jerusalem* liberat פסוח *transiliendo*; vel, ut *Aquila*, *Symmachus*, & *Theodotion* reddunt, ὑπερβαίνων *prætergrediens*, cum de reliquis populis commeritas pœnas reposcit. Et 1 *Reg.* 18. *v.* 28. de *Baalitis* dicitur, ויפסחו *Et transiliebant altare, quod fecerat* (faciens) id est, *quod factum fuerat.* Nempe, quasi furore Prophetico extra se rapti, incompositis motibus huc illuc ferebantur. *Prophetas* enim egisse patet ex versu vigesimo nono, *Et prophetaverunt usque dum offerretur oblatio.* Proinde *Chaldæus* utrobique habet, ואשטתו *Et pro insanis se gerebant.* Pro eodem ויפסחו in *Græca* versione legas, καὶ διέτρεχον, *Et transcurrebant super altare*, &c. divisis hinc inde turmis mutui incursus imagine (qui propriè διαδρομὴ in *Suida*, & aliis.) In *Syra* ܘܐܬܟܬܫܘ *Et colluctabantur.* In *Arabica* واضطربوا *Et conturbabantur. Selomo* reddit ויפסעו, *Et incedebant*, quasi *Cheth* & *Ajin* permutatis. *Kimchius*, עשו עצמם נפסחים וכואבים הולכים ושבים על המזבח *Tanquam claudos, & dolentes se gerebant, euntes, & redeuntes super altare*; quia פסח alibi *claudicare* est. Sed *Hieronymus* optimè, *Transiliebantque altare*; quod in monte *Carmelo* tumultuario opere factum non multum supra terram eminebat. Non nemo, *Et transiliebant altare, quod fecerat* (*Elias*) tanquam per ludibrium. Ut novos *Romæ* muros fratris ludibrio *Remus* (a) transiliisse fertur, ubi *Dionysius Halicarnassæus* voces ὑπερβαίνειν, & ὑπεράλλεσθαι adhibet. Sed *Elias* tum temporis altare suum nondum erexerat. Neque illi ludebant, sed precibus maximè seriis Dei sui opem implorabant. Itaque à Verbo פסח, *Pascha* deductum, primò Angeli transitum significat; qui, *Ægyptios* percutiens, *Israëlitarum* domos transiliit. Secundò, agnum, qui in hujus liberationis memoriam immolabatur; ut *Exod.* 12. *vers.* 21. *Jugulate Pascha.* 2 Par. 35. vers. 11. 13. *Et immolaverunt* Pascha, &c. *& assaverunt* Pascha *ad ignem juxta præceptum.* Luc. 22. v. 7. *Venit dies azymorum, quo oportebat mactari Pascha.* Tertiò, sacrificia tum temporis offerri Deo solita; ut *Deuter.* 16. *v.* 2. *Offeres* Pascha *Domino Deo tuo, oves, & boves.* Quartò, festos dies, quibus hæc celebrantur; ut *Luc.* 22. *v.* 1. *Prope erat festum azymorum, quod dicitur Pascha.* Hinc πασχαλικὸς nonnullis, qui *festorum observationi maximè* est *addictus. Marcus Hieromonachus*, Εἰ δέ τις ἴσως λίαν ἐστὶ πασχαλικὸς, καὶ φιλέορτος. *Si quis autem pariter festorum observationi valde est addictus, & illorum amans. Syri*, pro פסחא *Pascha*, scribunt ܦܨܚܐ *Petscha*, *Tsade* pro *Samach*, quasi à *lætitia* dicatur. ܦܨܚ est *exultare*, Psal.

(a) Lib. 1.

Psalm. 93. v. 4. & passim in *Esaia*. Unde in *Syro* Interprete ܐܬܦܨܚܝ *exulta*, Galat. 4. v. 27. & ܦܨܝܚܘܬܐ *hilaritas*, Rom. 12. v. 8. Quæ *Chaldæis* per Metathesin est צפוח *Ezech.* 25. *v.* 6. Sed *Æthiopibus* ፋሲካ፡ Ita ut *Hebræum Paschæ* nomen *Æthiopicè* nihil quidquam, quàm *gaudium*, & *lætitiam* sonet. In qua vocum allusione ideo *Syri* sibi placent; quia hoc festo nihil lætius. Contrà, è *Græcis* non defuerunt, qui *Pascha* dici putaverunt ἀπὸ τοῦ πάσχειν, quia *Paschæ* tempore *Christus passus* est. Hinc *Irenæus* libri quarti capite vigesimo tertio, *Diem passionis non ignoravit* (Moyses) *sed figuratim pronuntiavit, eum* Pascha *nominans.* Et paulo post, *Passus est Dominus adimplens Pascha.* Quod sequutus *Tertullianus*, adversus *Judæos* cap. 10. *Adjecit*, inquit, *Pascha esse Domini, id est, passionem* Christi. Et *Gregorius Nazianzenus*, *Oratione* quadragesima secunda, postquam ex *Hebraismo* vocem explicavit, quosdam addit credidisse τοῦ σωτηρίου πάθους ὄνομα τοῦτο εἶναι, *hoc salutiferæ passionis nomen esse.*

II. Tempus.

Paschæ tempus cum alibi notatur, tum maximè *Levit.* 23. *v.* 5. *Primo mense, die mensis decima quarta, inter duas vesperas erit* Pascha *Domino.* Ibi nempe tria notantur, mensis, dies, & pars diei, qua *Pascha* celebratur. *Mensis primus* hic appellatur, qui alibi mensis אביב *Abib*, seu ניסן *Nisan*, à quo veris initium. Is enim partim *Martio*, partim *Aprili* nostro respondet. Mensis *Abib* dicitur *Exod.* 13. *v.* 4. & 23. *v.* 15. & 34. *v.* 18. & *Deut.* 16. *v.* 1. Quod *Arabes* editi reddunt شهر الفريك *mensem granescentis segetis.* Et *Græci* τὸν μῆνα τῶν νέων, supple καρπῶν, aut χίδρων, aut γεννημάτων, *mensem novarum frugum*; quia *Hebris* אביב *abib*, *spicam adhuc recentem* sonat. Tum scilicet in *Judæa*, ut ait *Philo* ubi supra, τὰ μὲν σπαρτὰ ἡ ἀναγκαία τροφὴ τελειογονεῖται, *maturescunt segetes ad vitam necessariæ.* Ad *Hebræum* אביב, sono alludit *Syrum* ܗܒܒܐ *hababa*, quod *florem* sonat. Proinde *Syrus* hic habet ܝܪܚܐ ܕܗܒܒܐ *mensem florum*: & *Arabes* duo, quos in *Suecia* vidi manu-scriptos, *mensem* الزهر vel الفقاح *florum.* Sed & *Macarius Ægyptius*, *Homiliâ* quadragesima septima, Deum scribit *Israëlitas* ex *Ægypto* eduxisse ἐν τῷ μηνὶ τῶν ἀνθῶν, ὅτε πρῶτον ἐπιφαίνεται τὸ ἥδιστον ἔαρ, *mense florum, quo ver gratissimum primùm apparet.* Sic *Delphis* unus mensium Βύσιος dici creditus est quasi Φύσιος· quia, cùm incipiat ver, τὰ πολλὰ φύεται τηνικαῦτα, καὶ διαβλαστάνει, *multa eo mense nascuntur, & progerminant.* Ita *Plutarchus* in *Hellenicis.* Cur idem mensis à *Chaldæis* vocetur ניסן *Nisan*, *Nehem.* 2. *v.* 1. *Esther.* 3. *v.* 7. & passim in *Paraphrastis*, nondum à quoquam est observatum. Errant enim toto cœlo, qui deducunt à Verbo נוס *nus*, quod *fugere* est; quia illo mense *Judæi* ex *Ægypto* fugerunt. Ad *Chaldæos* enim, à quibus impositum est hoc nomen, nihil attinebat observare quando ex *Ægypto* excessissent *Israëlitæ.* Sed fallor, aut scribendum ניסן *Nissan*, per duplex *S*, ut in *Josepho*, *Antiquitatum* libri tertii capite decimo, Τῷ δὲ μηνὶ τῷ Ξανθικῷ, ὃς Νισσὰν παρ' ἡμῖν καλεῖται, *Mense* Xanthico, *qui* Nissan *apud nos vocatur.* Vel in ניסן *Nisan*, Vocalis longa supplet defectum τοῦ *Daghes*, ut sæpe in ניסין *nisin*, pro נסין *nissin*, id est, *vexilla.* Ita mensi *Nisan* nomen erit percommodum *à bellicis signis*, seu *vexillis*, quæ illo mense primùm educuntur. Quippe hoc ipsum tempus *Hebræi* intelligunt in his 2 *Sam.* 11. *vers.* 1. *Et factum est, vertente anno, quo tempore Reges solent ad bella procedere.* Mense *Adar* scilicet, anno revoluto, & absoluto, alius annus primo vere succedebat mense *Nisan*, quod belli gerendi tempus est commodissimum, & usu maximè receptum. Unde est, quod *Julianus* Imperator, ut *Persas* imparatos aggrederetur, hoc antecessit tempus. *Socrates Hist.* lib. 3. cap. 21. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν Περσῶν ἐνέβαλε μικρὸν πρὸ τοῦ ἔαρος, πυθόμενος ἀσθενέστατα, καὶ ἀνανδρότατα εἶναι χειμῶνος τὰ ἔθνη Περσῶν· κρυμὸν γὰρ μὴ φέροντες, ἀπόμαχοι μένουσι μετὰ τὸ τοῦ χρόνον. *Imperator autem paulò ante ver in* Persarum *regionem irrupit, eam gentem audiens hyeme invalidissimam esse, & ignavissimam, illamque adeo, cùm non ferat frigus, eo tempore prorsus à pugna abstinere.* Illis igitur *Nisan* meritò dictus est ille mensis, quo ניסין *nisin*, id est, *militaria signa*, solebant primum emittere, postquam otiosa in armamentariis tota hyeme servata fuerant. Pari de causa verni menses priores duo *Bithynis* dicti sunt Στράτειος, & Ἄρειος· ut *Romanis* MARTIUS à *Marte.* Proinde apud veterem *Poëtam* sic loquitur *Martius* mensis,

Ἄρχετ' Ἄρης ἀπ' ἐμοῖο, καὶ ἄνθεα, καὶ γλάγος ἤδη,
Marti *principium, lactique, & floribus à me est.*

Et alius ita habet de *Ægyptio* mense *Phamenoth*, qui *Martio* ferè respondet;

Ἄρεος ὅπλα φέρειν Φαμενὼθ δείκνυσι μαχηταῖς,
Militibus Phamenoth Mavortia *tela ministrat.*

Porro mensis *Abib*, seu *Nisan*, cum antea septimus fuerit, post exitum ex *Ægypto*, cœpit pro primo haberi, Deo sic sanciente *Exod.* 12. *v.* 2. *Hic mensis vobis erit principium mensium. Primus ille sit vobis inter menses anni.* Quod tamen non obtinuit, nisi in rebus sacris. *Judæos* enim omnes sciunt annum habuisse duplicem, civilem unum, alterum sacrum. Illius initium fuit mense *Tisri* circa autumnum, hujus mense *Nisan* circa ver. Itaque תשרי *Tisri*, Chaldæis *initium* sonat. Servilis enim est litera ת, & Radix שרה est *incipere.* Neque solum anni, sed & mundi mense *Tisri* fuisse initium *Josephus Scaliger*, *Sethus Calvisius*, *Christianus Schotanus*, atque alii magno numero asserunt, iis rationibus, quas non refellunt, qui in diversa sunt sententia. De civilis hujus anni usu apud *Judæos* consulendus est ipse *Moses Exod.* 23. *v.* 16. & 34. *v.* 22. & *Levit.* 25. *v.* 8. 9. 10.

Hæc de mense *Abib*, seu *Nisan*, quem Legislator *Israëlitis* significâsse non contentus, etiam diem, & pene horam indixit, qua *Pascha* voluit quotannis ab illis celebrari, diem nempe mensis decimam quartam בין הערבים, *inter duas vesperas*, quia eo ipso puncto temporis primum *Pascha* in *Ægypto* fuerat celebratum, *Exod.* 12. *vers.* 6. *Levit.* 23. *vers.* 5. *Num.* 9. *v.* 3. 5. 11. *&c.* Diem naturalem apud *Judæos* à vespera incepisse, & in sequentem vesperam duravisse, apertè constat ex historia creationis. Proinde jubentur servare Sabbatum מערב עד ערב *à vespera ad vesperam*, Levit. 23. vers. 32. Sunt, qui utramque hanc vesperam significari volunt, cum *Pascha celebrare* jubentur *inter duas vesperas.* Quod est absurdissimum: cum enim in illo spatio horæ viginti quatuor includantur, quamvis hora *Paschalem* agnum mactare, & edere licuisset, contra Legis diserta verba, *Deut.* 16. *vers.* 6. *Pascha immolabis* בערב כבוא השמש *vespere circa occasum Solis.* *R. Selomo*, *Kimchius*, & *Pomarius* hic per *duas vesperas* totum pomeridianum tempus cum prima parte noctis intelligunt, quasi Sol occasu suo duas vesperas dividat. Sed ex *Aben Ezræ* sententia duæ vesperæ incipiunt ab occasu Solis, & in crepusculo desinunt, aut prima face, quod temporis intervallum horâ cum triente constare scribit. Pro *duabus vesperis Chaldæi* habent בין שמשיא, *inter duos Soles*: quod mendosum esse videri possit, &, una litera mutata, legendum esse בין רמשיא, *inter duas vesperas*: prout hic *Syrus* habet ܪܡܫܐ, & *Samaritanus*, ࠓࠌࠔࠉࠀ. Tamen nihil mutandum. Hæc est enim *Chaldæa* phrasis, *Talmudicis* non ignota. Sic in *Talmude* Hie-

Hierosolymitano, Tractatus *Berachoth* capite primo, כל זמן שפני מזרח מאדימין זהו יום הכסיפו זהו בין השמשות השחירו נעשה העליון דומה לתחתון זהו לילה *Omne illud tempus, quo facies Orientis rubet, vocatur Dies; quando incipit pallescere, vocatur Inter-Soles: quando nigrescit, & superius fit simile inferiori, tum est Nox.* His simillima reperias in *Talmude Babylonico*, Tractatus *De Sabbatho* capite 2. fol. 34. b. sed ex parte corrupta, atque hinc restituenda. Duo Soles sunt duo tempora, quibus Sol à meridie lucet, quorum unum meridiei, alterum occasui propius. Id ipsum sunt duæ vesperæ. Et *Græci* quoque sic definiunt. *Hesychio* enim δείλη πρωΐα, ἡ μετ' ἄριστον ὥρα, *vespera matura tempus est à prandio* (proximum) & δείλη ὀψία ἡ περὶ δύσιν ἡλίου, *vespera sera, quæ circa Solis occasum.* Hinc *Eustathius* in librum 17. *Odyss.* Διττὴ κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἡ δείλη, ἡ μὲν γὰρ ὀψία δείλη, τὸ τελευταῖόν φασι τῆς δείλης μέρος τὸ περὶ ἡλίου δυσμάς· ἑτέρα δὲ δείλη πρωΐα, τὸ πρῶτόν φασι τῆς δείλης, τὸ εὐθὺς ἐκ μεσημβρίας. *Juxta veteres duplex est vespera: sera enim vespera est, ut ajunt, vesperæ pars extrema; altera verò matura vespera, cujus initium statim à meridie.* *Suidas* addit *Atticum* esse hoc loquendi genus. Ejusque proferuntur exempla ex *Philemone*. Eodem pertinet illud *Varronis* in *Satyra Menippea*, *Nescis quid vesper serus vehat. Vesper serus*, id est, δείλη ὀψία, cui πρωΐα opponitur. Ita igitur *Hebræis* duplex fuit vespera, utraque ante Solis occasum; una meridiei, altera occasui propior. Et inter, vel potius intra illas vesperas, id est, intra illud spatium, quod ambæ complectuntur, præter *Paschalem* agnum etiam mactabatur juge sacrificium, accendebantur lampades, & fiebat suffimentum, *Exod.* 29. *vers.* 39. & 30. *vers.* 8. Quæ singula quo ordine facta sint ita docet *Maimonis* filius in Tractatu *De Paschate* cap. 1. sect. 4. שחיטת הפסח אחר חצות ואם שחטו קודם חצות פסול ואין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים אחר שמקטירין קטרת של בין הערבין ואחר שמטיבין את הנרות מתחילין לשחוט את הפסח׳ עד סוף היום Paschæ *mactatio fit à meridie: nam antemeridiana mactatio profana est. Neque mactatur nisi post sacrificium juge, quod inter duas vesperas offerri debet post suffimenti oblationem. Deinde aptantur lampades. Et tum demum incipiunt jugulare* Paschata *usque ad finem diei. Misna* in *Pesachim* statim initio capitis quinti horas ita definit. תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת חל ערב פסח להיות בע״ש נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצא והפסח אחריו *Cum juge sacrificium* (vespertinum) *mactari soleat horâ octavâ & semi, & hora nonâ & semi offerri, vesperâ* Paschæ *horâ septimâ & semi immolatur, & octavâ & semi offertur, sive dies sit profanus, aut Sabbatum. At si vespera* Paschæ *in Sabbati Parasceven incidat, horâ sextâ & semi mactatur juge sacrificium, offerturque septimâ & semi. Deinde* Pascha *sequitur. Hora septima & semi*, id est, inter primam & secundam à meridie. Hæc in *Misna*: & *Gemaristæ* tempus vespertinum dividi dicunt inter duas vesperas, ita ut sint שתי שעות ומחצה לכאן שתי שעות ומחצה לכאן ושעה אחת לעשייתו *inde duæ horæ cum dimidia, & illinc totidem aliæ, & in medio hora una ad parandum agnum.* Ibidem harum initium est tempus, משינטו צללי ערב, *à quo declinant umbræ vespertinæ*, vel מעידנא דמתחיל שמשא למערב, *tempus, à quo Sol incipit in occasum vergere.* Et vespera futuri Sabbati, cum mactandus est *Paschalis* agnus post juge sacrificium, tempus jugis sacrificii ideo anticipat, ne agni assatio attingat Sabbatum. Et in *Glossa* Solis umbra legitur in neutram partem inclinare primâ semihorâ post meridiem, sed post semihoram illam palam ad occasum vergere. Ex quo colligitur vesperam inde habere initium. Itaque quidquid temporis superfuit usque ad occasum Solis, potuit tam ad jugis sacrificii oblationem, quàm ad *Paschatis* mactationem & assationem insumi. In *Josepho* (b) *Paschales* agni mactantur ἀπὸ ἐννάτης ὥρας μεχρὶ ἑνδεκάτης, id est, *ab hora tertia usque ad quintam vespertinam.* Et tertia illa hora videtur, ex *Josephi* sententia, priorem vesperam à posteriori distinxisse. His duabus vesperis sunt qui tertiam addunt ex 1 *Sam.* 20. *vers.* 5. ubi *David* in agro se abscondit עד הערב השלשית *usque ad tertiam vesperam.* Verum inepte hæc proferuntur, cùm ibi tres vesperæ non sint unius diei, sed trium, ut docet contextus series. Neque verò post duas vesperas tertiæ fuit locus, cùm duas illas vesperas, intra quas mactari jubetur agnus, pateat ex *Deuter.* 16. *vers.* 6. usque ad Solis occasum durâsse: post quem tertia non fuit ejusdem diei vespera, sed sequentis initium. Ita ut potuerit cœna *Paschalis* ad utrumque referri, cum in utriusque diei confinio comedebatur agnus; & pars una cœnæ præcedebat, altera sequebatur Solis occasum, & in noctem usque producebatur. Quod *Christo*, Domino nostro, in ultima illa cœna accidisse colligas non solùm ex *Apostolo*, qui eum refert qua nocte traditus est sacram cœnam instituisse, sed & ex *Johan.* 13. *vers.* 30. ubi *Judas*, accepta offula, statim exivit, cum jam nox esset. Et ex *Matthæo*, *Marco*, & *Luca*, apud quos hæc eadem cœna refertur ad primum diem *azymorum*, id est, mensis diem decimam quintam, cùm, ex instituto Legis, *Pascha* celebrari debuerit die mensis decima quarta. Sed, ut rectè *Gellius* in argumento planè diverso, *tempora duo, cum inter se opposita sunt, atque ita cohærentia, ut alterius finis cum alterius initio misceatur, non refert, utrum per extremitatem prioris, an per initium sequentis, locus ipse confinis demonstretur.*

(b) De bell. Jud. lib. cap. 17.

Hinc solvitur *duplex quæstio*, quam de præciso *Paschæ* tempore multi movent. *Prior*, cùm dies apud *Judæos* à vespera inceperit, & in vesperam desierit, an vespertinum illud tempus *Paschæ* celebrationi ex Lege destinatum fuerit in principio, aut in fine diei decimi quarti mensis *Abib*? Apparet enim in fine fuisse; quandoquidem *Paschæ* celebrationi statim successit dies decimus quintus, qui primus fuit *azymorum*, aut etiam *Paschalis* cœna celebrata sit illo die decimo quinto jam ineunte. Itaque in historia primi *Paschatis* in *Ægypto* celebrati, mane sequens, quo *Israëlitæ* sine ulla mora discedere coacti sunt, non fuit decimi quarti pars, sed decimus quintus dies. Ita habetur *Num.* 32. *vers.* 3. *Decimo quinto die mensis primi, postridie* Paschatis *egressi sunt Israëlitæ.* Præterea à vespera diei decimi quinti, quâ comedebatur *Paschalis* agnus, usque ad finem diei vigesimi primi, numerabantur septem *azymorum* dies. Ita habetur *Exod.* 12. *vers.* 18. *Pascha* igitur comedi oportuit non initio, sed in fine diei decimi quarti. Nam si ab initio inceperis, non jam septem *azymorum* dies, sed octo erunt numerandi. Denique ערבים id est, duas illas vesperas, intra quas mactari, & assari debuit agnus, præcessisse docuimus occasum Solis. Hujusmodi autem vesperas dies *Judaica* non habuerunt nisi in fine, cùm ab occasu Solis inceperint.

Altera quæstio, an *Christus* eodem, quo *Judæi* die, aut pridiè, ut *Græci* volunt, ultimum *Pascha* celebraverit, indidem quoque videtur solvi. *Judæi* enim *Pascha* celebrabant in fine diei decimi quarti, aut jam ineunte decimo quinto, qui primus erat *azymorum*. *Christus* autem eo ipso die cum *Apostolis* ultimum *Pascha* celebravit. Itaque *Matth.* 26. *vers.* 17. *Marc.* 14. *vers.* 12. & *Luc.* 22. *vers.* 7. *Pascha* illud parari, & celebrari legitur primâ die *azymorum*. Et fuisse id

id *Paschatis* apud *Judæos* celebrandi solenne tempus docent ista *Marci*, Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ Πάσχα ἔθυον, *Primâ azymorum die, quâ* Pascha *immolabant*, nempe *Judæi*. Quin *Lucas* ità oportuisse fieri disertè asserit, Ἦλθε δὲ, inquit, ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα. *Venit* (prima) *dies azymorum, quâ* Pascha *mactari oportuit*. Frustrà, si *Christus* solitum tempus anticipavit, neque enim ita fieri necesse fuit. Eodem pertinet, quod Discipulis dixit *Matth*. 26. 2. *Scitis, quod post biduum* Pascha *fiet*, nempe à *Judæis*. Quâ ipsâ mente dicitur *Marc*. 14. 1. Pascha *autem, & azyma erant post duos dies*. Itaque, cum post duos illos dies *Pascha* celebravit *Christus*, celebravit quo tempore *Pascha* fiebat, & *azyma* erant apud *Judæos*. Et dies sequens, quo *Christus* traditus, & crucifixus est, festus fuit. Proinde *Barabbas* liberatus est, quia festo illo solebat reus aliquis liber dimitti. Ita habetur *Matth*. 27. 15. *Marc*. 15. 6. *Luc*. 23. 17. *Joh*. 18. 39. Unde novum emergit argumentum. Nam festum illud celebrationem *Paschatis* proximè sequens non potuit aliud esse, quàm festum *azymorum*, de quo *Moses* Levit. 23. 5. 6. *Primi mensis die decimâ quarta inter duas vesperas erit* Pascha *Domino. Et ejusdem mensis die decimâ quintâ inter duas vesperas festum* azymorum *erit Domino*. Hinc *Joh*. 13. 1. 2. solennis illa *Christi* cœna celebratur πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, *ante festum Paschæ*, id est, *pridie festi Paschatis*, de quo in Lege. Et *Joh*. 13. 27. verba *Christi* ad *Judam*, cùm jam nox esset, exeuntem: *Quod facis fac citiùs*, *Apostoli* sic acceperunt, quasi his verbis *Christus* emi jussisset quæ necessaria erant ad festum. Festum igitur fuit proximum. Nam, si totus dies intercessisset, non venisset *Apostolis* in mentem nocte intempestâ *Judam* ad ea comparanda fuisse missum. Quid enim opus fuisset tanta festinatione? Præterea non potuit *Paschalis* agnus alibi mactari, quam in *Hierosolymitano* Templo, post sanguinem ad altare fusum, & adipem ibidem igne absumptum, ut infrà probabimus. In Templo autem mactari non potuit citra generalem populi consensum. Proinde dies mactationis à privato homine non potuit anticipari. Aut, si anticipavit *Christus*, comedit agnum *Paschalem* in Templo non mactatum, atque eo facto, quod absit, Legem violavit. Sed & hoc ipsum, quod diem anticipavit, si *Græcorum* sententiæ statur, & celebravit die decima tertia, cum Lex præscribat decimam quartam, fuerit aperta violatio Legis. Maximè, si pro *azymo*, usus est ἐνζύμῳ pane, quomodo iidem statuunt. Nec potest dari idonea ratio, cur *Christus*, *Judaicum* Sacramentum celebrans, non observaverit ritus, qui sunt in Lege præscripti; quos negligere, aut alterare non potuisset sine gravi scandalo, *Christique* hostes, à *Juda* moniti, id illi objecissent ut grande crimen: neque opus habuissent alios testes conquirere, ut eum violatæ Legis reum peragerent.

Sunt tamen etiam è nostris viri longè doctissimi, qui, *Græcis* ex parte accedentes, *Christum* diem à *Judæis* receptum anticipâsse volunt. Sed id accipiunt multò aliter. Cùm enim *Græci* censeant *Christum* die mensis decimo tertio, *Judæos* autem decimo quarto die celebrâsse: ex horum sententia *Christus* die decimo quarto celebravit, *Judæi* autem die decimo quinto, ne festum *azymorum*, in *Veneris* diem incidens, cum *Sabbato* continuum esset. Quia *Judæi* festis diebus ab omni opere tam scrupulosè abstinebant, ut continua duo festa ab illis observari non potuerint absque gravi incommodo. Et verò hodie festum *azymorum* immediatè ante *Sabbatum*, vel continuò post nunquam servant. Non est tamen, quòd quis putet illos apertè Legi refragari. Nam *Paschale* convivium mensis *Nisan* decimâ quartâ, & festum *azymorum* decima quinta semper celebrant. Sed in *Calendariis* suis Neomenias ita disponunt, ut festi dies cum *Sabbato* nunquam continui sint. Atque, ut vitent hoc incommodum, Canones quosdam habent de suis festis, quos accuratè observant, quale illud de *Paschate* לעולם לא בדו פסח *Nunquam Badu Pascha*: id est, *Pascha* nunquam incidat in secundam, quartam, aut sextam feriam voce בד׳ו significatas. Sed hi Canones *Christi* tempore nondum erant in usu. Quin *Talmudici* libri, qui quinto demùm post *Christum* sæculo absoluti sunt, passim meminêre festorum, quæ *Sabbato* continua sunt. Ut in *Succa*, capite quinto, יום טוב סמוך לשבת בין לפניה בין לאחריה *Festum* Sabbato *conjunctum, sive præcedat, aut subsequatur*. Et in *Betsa*, capite primo, יום טוב שחל להיות אחר שבת *Festum, quod post* Sabbatum *incidit*. Et in *Chagiga*, capite secundo, עצרה שחל להיות בערב שבת *Festum, quod in* Sabbati *Parasceven incidit*. Verè igitur *Aben Ezra* in *Levit*. 23. 4. במשנה גם בתלמוד ראית שהיה פסח בבד״ו *Tam ex* Misna, *quàm ex* Talmude *probatur* Pascha *in secundam, quartam, & sextam feriam quandòque incidisse*. Concinit *Epiphanius*, in *Ebionæis* sect. 32. ubi de *Judæorum* Neomeniis, festis Tabernaculorum, *Paschalibusque*, & jejuniis agens, Ὅτε ἐμπίπτουσιν, inquit, αὗται αἱ ἡμέραι ἤτοι ἐν δευτέρᾳ σαββάτων, ἢ ἐν τρίτῃ, ἢ ἐν τετράδι. *Cùm hæ dies incidunt in hebdomadis secundam, tertiam, aut quartam*. Et in *Alogis* sect. 31. de *Paschali* festo, Ἡ τοιαύτη ἁγία ἡμέρα, εἰς Σάββατον ἁγιασθεῖσα, κἂν τε Κυριακὴ εἴη, κἂν δευτέρα, κἂν τε τρίτη καταντήσῃ. *Sancta illa dies in* Sabbatum *consecrata, sive in* Dominicam *aut secundam, aut tertiam feriam incidat*. Itaque apud *Tessarescædecatitas*, qui *Pascha* celebrabant iisdem diebus, quibus *Judæi*, *Pascha* in quamlibet hebdomadis diem incidebat, nullâ exceptâ. Ita habet *Eusebius*, *Hist*. lib. 5. cap. 23. Ὁποίᾳ ἂν ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος περιτυγχάνοι, *In quamcunque hebdomadis diem incideret*. Et *Epiphanius*, Hæresi 50. Ὁποίᾳ δ' ἂν ἐμπέσῃ ἡ τεσσαρακαιδεκάτη τῆς σελήνης. *In quamcunque diem incidat decima quarta Lunæ*. Et *Augustinus*, *De Hæresibus* cap. 29. *Quilibet septem dierum occurrat dies*. Et expressius *Philastrius* in *Hæresi* de festo *Paschatis*, *Diem non* Dominicam *semper custodiunt* Paschæ, *sed secundâ, aut tertiâ, aut quartâ, aut quintâ, aut sextâ die celebrant*. Et *Theodoretus*, *Hæretic. Fab*. lib. 3. Ποτὲ μὲν τρίτῃ, ποτὲ δὲ πέμπτῃ, ποτὲ δὲ σαββάτῳ, ἢ ὅπως ἂν τύχῃ, πανηγυρίζουσι τοῦ πάθους τὴν μνήμην. *Interdum feriâ tertiâ, interdum quintâ, nonnunquam* Sabbato, *aut prout incidit, Passionis memoriam celebrant*. Itaque *Judæi* tum temporis Neomenias nondum loco suo moverant, ne *Paschale* festum cum *Sabbato* continuum esset.

Ut res sit compertior, notandum est *Judæos*, quamdiu stetit eorum Respublica, non aliter Neomenias & festa sua constituisse, quàm juxta Lunæ φάσεις. Quod *Judæorum* doctissimus *Maimonides* ita disertè docet in Tractatu *De consecratione Novilunii* cap. 5. sect. 2. ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא שבזמן שיש סנהדרין קובעין על פי הראייה ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה שאנו מחשבים בו היום ואין נזקקים לראייה אלא פעמים שהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו ביום *Hæc est constitutio* Mosis *in monte* Sinai, *quòd, quamdiu durarent* Sanhedrin, *Neomenias constituerent secundùm Lunæ* φάσιν. *At, ubi non sunt* Sanhedrin, *constituunt secundùm hanc computationem, qua nos hodie utimur, quia ad* φάσιν *non adstringimur. Sed quandoque dies, quem per hanc computationem constituimus, est dies* τῆς φάσεως*; quandoque etiam uno die præcedit, aut subsequitur*. Et sectione tertiâ tempus, quo hæc computatio usurpari cœpit, ita indicat. ומאימתי התחילו כל ישראל

לחשב בחשבון זה מסוף חכמי הגמרה בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי הגמרה עד ימי אביי ורבא על קבועת ארץ ישראל היו סומכין *Quando primùm cœpit totus* Israël *hanc computationem usurpare? Post finem Doctorum* Gemaræ, *cum desolata est terra* Israël, *neque ibi superfuit judicii domus stata, & fixa. Sed in diebus Doctorum* Misnæ, *& similiter in diebus Doctorum* Gemaræ, *usque ad diem* Abijæ *&* Rabbæ, *à decisione terræ* Israëlis (reliqui *Judæi) pendebant.* Itaque in manu-scripto cujusdam *Karaitæ* libro, quem in hoc argumento citat egregius Scriptor *Anglicanus*, id in confesso esse legitur apud omnes *Israëlitas*, שמזמן המלכות היו מקדשים החדשים בראיות הירח *quod à Regum tempore νεομηνίας consecraverunt per Lunæ φάσεις.* Addit idem Lunarem mensem vocari חודש *chodes*, ab innovatione Lunæ, quæ *Hebraicè* dicitur חדוש *chiddus*. Et *Rabbanæos* gravis in Deum criminis arcessit; quia festorum indictiones non dirigunt ex sola Luna: *quo facto*, inquit, מרו ועצבו את רוח קדשו *Irritaverunt, & afflixerunt Spiritum sanctitatis ejus.* Hinc multa possent inseri de curia in fine mensis convocari solita in loco dicto בית יעזק *Beth-jaaxek* prope Templi atrium, ut audirentur idonei testes, quotquot de Lunæ nascentis φάσει certum aliquid referrent. Et his auditis, quomodo vel per πυρσοὺς, seu *faces in celsis locis accensas*, vel per nuntios undequaque missos, curiæ decretum significaretur usque ad loca, quæ ab urbe distabant decem dierum itinere. De quibus multa *Maimonides* ubi supra post *Talmudicos* in *Ros hassana* capite secundo. Sed puto jam constare satis *Judæos Christi* ævo *Paschæ* tempus in Lege *Mosis* præscriptum accuratè observasse, quantum poterant per Lunæ φάσεις.

At, dato, non concesso, veteres illos *Judæos* ferias *Paschales* ea ratione computasse, quâ *Judæi* posteriores, non licuisset tamen alio tempore *Pascha* celebrare, quam quo celebrabat tota gens. Hic scilicet locum habere potuit *Judaicus* Canon, בית דין שקדשו את החדש בין שוגגים בין מטעים הנה זה מקודש וחייבין הכל לתקע המועדים על היום אע״פי שזה יודע טענו *Cum domus judicii Neomeniam consecravit, sive erret, aut in errorem inducat, illa tamen est consecrata: nec quisquam est, qui non teneatur festa observare secundum illam diem, licet errorem noverit.* Nam, in festivitatibus certo anni tempore celebrandis, non jubemur præcisè sequi rationes Astronomicas, quæ vulgus plerumque latent; sed illorum sequi definitiones, quibus id incumbit muneris, ut *Calendariis* præsint. Hoc potissimum, quod qui *Judæos* volunt *Pascha* in diem sequentem ideo transtulisse, ut primus dies *azymorum* in *Sabbatum* incideret, ne duo festa essent continua, non vident se incommodo hac ratione non mederi. Quia, si septem *azymorum* primus dies in *Sabbathum* est translatus, ultimus in *Veneris* diem incidit, & cum sequente *Sabbato* fuit continuus. Primus autem & ultimus ex æquo fuêre festi. Utroque enim indicitur sancta convocatio, & servile opus interdicitur, *Levit.* 23. 7. 8. Quin *Deut.* 16. 8. ultimus vocatur עצרת *festum*. Itaque hujus translationis primus auctor, quisquis fuit,

Incidit in Scyllam, *dum vult vitare* Charybdim.

Sunt viri doctissimi, & piissimi, qui, ne incidant in hęc ἄτοπα, alias causas sibi fingunt, cur *Christus* & *Judæi* diversis diebus *Pascha* celebraverint. Liberum erat, inquiunt, singula festa per duos dies celebrare; quia de vero tempore, quo debebant celebrari, non erant satis certi. Atque id quidem convenit cum eorum praxi hodierna. Recentiores enim *Judæi*, מספק מחברות המאורים *propter dubium conjunctionis luminarium*, Pascha *celebrant XV & XVI Nisan.* Ita *Scaliger*. Et *Buxtorfius* in *Synagoga*, *Festum* Paschatis *per duos dies celebrant, ut eò certiores sint, & à vero festi die omnino non aberrent.* Veteres quoque, si qui erant à *Judæa* remotiores, binos dies observabant; quia latebat illos, qua die *Hierosolymitani* decrevissent celebrare cujusque mensis Neomeniam, ex qua reliqua festa pendebant. *Maimonides* in libro *De die festo* cap. 6. sect. 14. היו בזמן שהיו בית דין של ארץ ישראל מקדשין על פי הראיה והיו בני הגליות עושין שני ימים כדי להסתלק מן הספק לפי שלא היו יודעין יום שקדשו בני ארץ ישראל *Quamdiu stetit judicii domus in terra* Israëlis, *Neomenias consecrabant κατὰ φάσιν. Sed qui erant in captivitate, per biduum eas celebrabant, ut ex dubio se expedirent, quia ignorabant quem diem consecrassent incolæ terræ* Israëlis. At in *Judæa*, & *Hierosolymis*, alios uno die, alios altero *Pascha* immolasse, nusquam habetur. Quod tamen probandum illis incumbit, qui *Christum Hierosolymis* negant eâdem die celebrâsse, qua aut *Judæi* reliqui, aut *Judæorum* pars maxima. Non erat *Hierosolymis* ullum eâ de re dissidium, quia quidquid decrevisset domus judicii, id sequebantur.

Eadem observatio iis est opponenda, qui *Judæorum* alios putant Neomenias indixisse κατὰ τὴν φάσιν, alios κατὰ τὴν σύνοδον, id est, secundum Lunæ cum Sole συζυγίαν, quæ τὴν φάσιν præcesserit integro ut minimum die. Quorum utrumque potuerit fieri legitimè, cum Lex non definiat quando inchoanda sit Neomenia, an à συνόδῳ, an verò à φάσει. *Christum* igitur, eos sequutum, qui ἀπὸ τῆς συνόδου Neomeniam inchoabant, alios, quibus ἀπὸ τῆς φάσεως mensis initium erat, uno die antecessisse. Quæ omnia gratis dicuntur, & sine ullo teste vetustatis. Doctores enim *Talmudici*, quorum nonnulli sæculum *Apostolicum* proximè attingunt, ne γρῦ quidem habent de Neomeniarum indictione ἀπὸ τῆς συνόδου. Quæ tamen eos non potuit latere, si tum fuit in publico usu. Præterea, si Legislatorem statuas hanc voluisse respici, necessaria fuerit *Israëlitis* Astronomiæ peritia, ut Legi Divinæ obsequerentur, idque ea ætate, qua, hujus primi inventores, *Chaldæi* has artes aut adhuc ignorabant, aut nondum evulgaverant. In *Beroso* quidem decima post diluvium generatione vixisse narratur apud *Chaldæos* vir quidam justus, καὶ τὰ οὐράνια ἔμπειρος, *& rerum cœlestium peritus*, quem *Josephus* vult *Abrahamum* fuisse, & eumdem *Ægyptiis* tradidisse τὰ περὶ ἀστρονομίαν, *Antiq.* lib. 1. cap. 8. & 9. Sed hæc palàm fabulosa sunt, cum apud *Ægyptios Moses* מכשפים *Magos*, & חרטמים *incantatores*, sed Astrologos nullos censeat. Itaque *Janni*, & *Jambri*, qui *Mosi* in *Ægypto* obstiterunt solum Magiæ peritia tribuitur, non item Astronomiæ. Astronomiam igitur *Ægyptii* aut ab *Abrahamo* non didicerunt, aut statim oblivioni tradiderunt. Sed nec apud *Israëlitas* ullum apparet hujus scientiæ vestigium, ne quidem post reditum è captivitate *Babylonis*, ubi erant הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים *Astrologi, stellarum inspectores, Neomenias declarantes* Es. 47. 13. Id est, ut quidem puto, qui ex siderali scientia hæc ipsa deprehendebant, quæ *Israëlitæ* ex sola φάσει. Itaque mihi non apparet hactenus aut *Paschalis* agni solennia, aut *Paschale* festum subsequens *Hierosolymis* per biduum fuisse celebratum. Neque verò hujus sententię primi auctores eam alia de causa amplexi sunt, quàm quia non crediderunt *Joannem* cum *Matthæo*, *Marco*, & *Luca* posse conciliari, nisi hoc præsupponatur. Et fatendum ab illis nonnulla objici, quę speciem non carent. Ea igitur obiter excutere erit operæ pretium.

Primo objicitur sacram, *Christi* cœnam & lotionem pedum fuisse πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, *ante festum Paschatis*, Joh. 13. 1. 2. unde colligunt festum *Paschatis* nonnisi postridiè fuisse celebratum. Respondeo πρὸ

τῆς

τῆς ἑορτῆς idem esse, quod ἐν τῷ προεορτίῳ, quod ita præcedit festum, ut tamen sit pars festi. Ut πρόλογος est pars orationis, πρόδομος pars domûs, προγλωσσὶς pars linguæ, προκόμιον pars comæ, προμετωπὶς pars frontis, προάστειον pars urbis, προτείχισμα pars muri, & multa hujusmodi. Itaque *ante festum Paschatis* idem est, quod *in ipso festi exordio.* Ante occasum Solis agnum mactari & assari oportuit, die *Nisan* decimo quarto, & comedi in ipso occasu Solis ineunte festo diei decimi quinti. Quod suo loco jam probavimus. *Johannes* igitur illius cœnæ tempus accuratè designat. Et mirum ab illis id objici, quod tam facilè queat in ipsos retorqueri. Sed in sequentibus plus videbitur esse virium.

Joh. 18. 28. *Judæi*, qui ex *Caiphæ* domo *Christum* ad *Pilatum* deduxerunt, noluerunt in Prætorium ingredi, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα; *ne pollucrentur, sed ut* Pascha *manducarent*; id est, ne ingressus in Prætorium in capitali causa eos ità pollueret, ut à *Paschali* convivio excluderentur, ad cujus communionem se parabant. Ergo, inquiunt, *Judæi* nondum *Pascha* manducaverant. At *Christus* pridiè manducaverat. Non igitur eâdem die *Christus* & *Judæi* manducaverunt. Respondeo *Paschatis* nomine agnum non intelligi, quem jam manducaverant, sed pacifica sacrificia per septem dies offerri solita. Sic in solenni *Paschate* sub *Ezechia* Rege 2 *Par.* 30. *vers.* 22. *Comederunt septem diebus solennitatis, immolantes victimas pacificorum*, &c. Nempe populo Rex piissimus de suo dederat mille juvencos, & ovium septem millia, & magnates juvencos totidem, & ovium decem millia, ut sequitur versu vigesimo quarto. Quam *Ezechiæ* munificentiam *Josias* longè superans in idem festum contulit agnorum, aut hœdorum triginta millia, & boum tria millia. Hujusque æmuli Principes pecudum etiam, & boum aliquot chiliadas his addiderunt, 2 *Par.* 35. 7. 8. 9. Ubi notandum hæc ita narrari, ut videantur tam boves, quam oves, & hœdi destinari לפסחים *ad Paschata* inprimis, versu octavo, & nono: quorum prior sic habet, *Sacerdotibus dederunt* לפסחים *ad* Paschata *bis mille & sexcentos.* (supple *agnos, & hædos*, quod ex prioribus repetendum) *& boves trecentos.* Et posterior, *Largiti sunt* Levitis *ad* Paschata *quinquies mille*, (agnos, aut hœdos) *& quingentos boves.* Proinde *Hieronymus* versu octavo, *Dederunt Sacerdotibus ad faciendum* Phase *pecora commixtim* MMDC. *& boves* CCC. Et *Græci* ibidem, Ἔδωκαν εἰς τὸ Φασὲκ πρόβατα, καὶ ἀμνοὺς, καὶ ἐρίφους διχίλια ἑξακόσια, καὶ μόσχους τριακοσίους. Et versu nono, Ἀπήρξαντο τοῖς Λευίταις εἰς τὸ Φασὲκ πρόβατα πεντακισχίλια, καὶ μόσχους πεντακοσίους· quomodo etiam *Syrus* & *Arabs.* Et Apocryphus *Esdras* capitis primi versu octavo, & nono, utrobique εἰς Πάσχα. In his igitur vix causam dixeris, cur non vox לפסחים, *ad Paschata*, bobus, & agnis censeatur esse communis. Tamen, quia id negari poterit à contentioso Interprete, res constabit certius ex his *Deut.* 16. 2. זבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר *Mactabis* Pascha *Domino Deo tuo, oves, & boves:* ubi *Paschæ* nomen oves & boves palàm complectitur. Scio non paucos interpretes hic *Paschatis* nomine solum agnum intelligere, quasi tria hic jubeat *Moses*, nempe ut Deo mactentur *Paschata*, seu *Paschales* agni, oves, & boves. Sed huic interpretationi repugnare verborum ordinem attentus lector animadvertet. In confesso enim est hæc omnia Deo fuisse mactanda, quod ut significetur, si *Pascha*, oves, & boves sint tria diversa, Lex sic erat concipienda, *Mactabis Deo* Pascha, *oves, & boves*; vel, *Mactabis* Pascha, *oves, & boves Deo Domino tuo.* At in verbis ita conceptis, *Mactabis* Pascha *Deo Domino tuo, oves & boves*, solum *Pascha* jubetur Deo mactari, quia est genus ad sequentia, quasi dicat, *Mactabis Pascha Deo*, nempe *oves, & boves.* Quæ adduntur ἐπεξηγητικῶς, ut sciamus quid sit illud *Pascha*, quod Deo est immolandum. Bene igitur *Hieronymus*, *Immolabis* Phase *Domino Deo tuo de ovibus, & de bobus.* *Syrus* itidem, ܡܢ ܥܢܐ ܘܡܢ ܬܘܪܐ *Ex ovibus, & bobus.* Neque aliter *Arabes* duo inediti. Et *Saadias*, من الغنم ومعه من البقر *Ex ovibus, & insuper ex bobus.* Ita etiam pleræque vernaculæ. Maluerim tamen *Hebræa* verbatim sic reddere, *Mactabis* Pascha *Deo Domino tuo*, nempe *oves & boves.* Ut sensus sit apertior, suppleo vocem *nempe*, ut in similibus locis. Sic *Exod.* 20. 24. *Immolabis*, &c. *pacifica sacrificia tua*, nempe *oves tuas, & boves tuos.* Exod. 24. 5. *Obtulerunt sacrificia pacifica Domino*, nempe *vitulos.* *Num.* 28. 11. *Offeretis holocaustum Domino*, nempe *juvencos fœtus boum duos, arietem unum, agnos*, &c. 1 *Par.* 29. 21. *Obtulerunt holocausta Domino*, nempe *juvencos mille, arietes mille, agnos mille*, &c. 2 *Par.* 7. 5. *Mactavit Rex* Solomon *hostias*, nempe *boum viginti millia, & ovium centum viginti millia.* *Pascha* igitur *Deut.* 16. 2. tam est genus ad ea, quæ sequuntur (nimirum *oves*, & *boves*) quàm *holocausti, sacrificii*, & *hostiæ* voces in locis modò citatis. Et מנחה *mincha*, id est, *munus*, in iis, quæ subjiciemus. Genes. 43. 11. *Deferte ad virum illum* מנחה *munus*, nempe *parum resinæ, parùm mellis, styracem, mastichem, pistacia, amygdala.* Nehem. 13. 5. *ibi ponebant munus*, nempe *thus, & vasa, & decimam frumenti, musti, & olei.* Et de *Selomone* 1 Reg. 10. 25. *Quisque illi afferebat munus suum*, nempe *vasa argentea, & vasa aurea, & vestes, & arma, & aromata, & equos, & mulos.* Quisquis attentè hæc loca conferet cum eo, de quo agitur, vix ac nè vix quidem à se impetrabit, ut dubitet de veritate nostræ interpretationis. Itaque ibi loci *Pascha* vocantur oves & boves, quæ *Paschalibus* feriis in pacifica sacrificia mactare moris erat. In his חגיגת ארבעה עשר *chagiga diei* XIV. dicebatur victima, vel pars victimæ, quæ unà cum agno *Paschali* mensæ imponebatur. Cujus esus poterat in posterum diem differri, ut pacificorum omnium *Levit.* 7. 16. & 19. 6. De *chagiga* qui plura volet, consulat *Maimonidem De oblatione Paschatis* cap. 10. sect. 12. 13. 14. Ibi videbit ad *chagigam* speciatim referri locum, in quo versamur. Verba sic habent, וזו היא הנקראת חגיגת י"ד ועל זה נאמר בתורה וזבחת פסח להשם אלהיך צאן ובקר *Hæc est, quæ vocatur* chagiga *diei* XIV. *& de qua dicitur in Lege*, "*Et mactabis* Pascha *Domino Deo tuo, oves, & boves.* Nos quoque aut *chagigam*, aut quodvis aliud *Paschale* sacrificium è pacificis intelligimus tam *Deut.* 16. 2. quam *Joh.* 18. 28. ubi *Judæi* pollui timent, nè prohibeantur ab esu *Paschæ*, id est, *Paschalis* victimæ. Quia res sanctas comedere iis non licebat, qui legali immunditia quoquo modo polluti erant, *Levit.* 7. 19. 20. & 22. 3. &c. Quod me penè fugerat, *Paschatis* nomine *Deut.* 16. 2. non significari solùm agnum, sed *Paschalia* sacrificia, quæcunque per septem *azymorum* dies comedebantur, maximè docent hæc sequentis versus, שבעת ימים תאכל עליו מצות *septem diebus comedes cum eo* (Paschate) *azyma.* Neque enim per septiduum azyma cum agno comedebantur, sed illâ solum hora, quâ comedebatur agnus. Ut *azyma* cum *Paschate* comedantur per septem dies, necesse est *Paschatis* nomine significari septiduana sacrificia.

Imprimis id urgetur tanquam palmarium argumentum, quod *Joan.* 19. *v.* 14. dies, quo *Christus* crucifixus est, vocatur *Parasceve Paschæ.* Unde invicta, ut inquiunt, ratione id evincitur, *Pascha* nondum venisse tum, cùm *Christus* crucifixus est. Aliud enim *Pascha*, aliud *parasceve Paschæ*; ut aliud festum, aliud

aliud vigilia festi. Respondeo hic *parasceven* idem esse, quod *Hebræis* ערב, vel ערובתא, qua voce non solùm *parasceve* vel *Sabbati*, vel alius festi vocatur, sed & speciatim *Veneris* dies, quia *Sabbati* fuit *parasceve*. Proinde in *Beresith Rabba* cap. 11. dies hebdomadis sic numerantur, חד בשבתא תרי תלתא ארבעתא חמשתא ערובתא שבת *Prima hebdomadis, secunda, tertia, quarta, quinta, parasceve, Sabbatum.* Quod vocabulum ita obtinuit, etiam inter *Arabes*, qui *Sabbatum* non observabant, ut *Veneris* dies vocata sit العروبة *parasceve*. Ita asserit *Giauhari* (c) & fuisse hanc vocem veteris *Arabismi*. Nam post *Mahumetem* dici cœpit يوم الجمعة *dies algiumæ*, seu *congregationis*; quia illa die populus in *Moscheas* convocatur. Itaque cum *Veneris* dies *parasceve* vocabatur tam ab *Hebræis*, quàm ab *Arabibus*, quidni *Parasceve Paschæ* dicta fuerit illa dies *Veneris*, qua fuit *Pascha*, quomodo *Dominica Paschæ*, vel *Dominica Pentecostes* dicitur, quæ concurrit cum festo *Paschæ*, vel *Pentecostes*? Nam, cum alibi *Parasceve* pro *præparatione* sumitur, non refertur nisi ad *Sabbatum*. Sic *Marc.* 15.42. ἐπεὶ ἦν παρασκευή, ὅ ἐστι προσάββατον, *quia erat Parasceve, id est, ante Sabbatum.* Et *Luc.* 23.54. *Et dies erat Parasceve, &* Sabbatum *illucescebat.* Et in ipso *Joanne* ubi supra versu 31. *Ne manerent in cruce corpora* Sabbato; *erat enim Parasceve.* In quibus locis nota, non dici *Parasceven Sabbati*, sed simpliciter *Parasceven*; quia Sacri Scriptores aliam *Parasceven*, seu *præparationem* non nôrunt, quam *Sabbati*. *Sabbato* nempe cum (d) nec ignem accendere, nec parare cibum licuerit, ut jam supra monuimus, necessaria fuit *Parasceve*, id est, horas aliquot ante *Sabbati* vesperam insumere in iis instruendis, & adornandis, quæ ad festum erant necessaria. Quo pertinent hæc Legis *Exod.* 15.5. *Die sexto præparent quod intulerunt.* Et rursus versu 23. *Requies* Sabbati *sancti cras est Domino. Quod vobis pinsendum est pinsite, & quod coquendum coquite*, &c. Ne scilicet harum rerum cura *Sabbati* quietem interturbet. At aliis festis præter *Sabbatum* Lex non fuit ita præcisa. Iis enim servilia opera ita prohibita fuêre, ut tamen licuerit parare cibos. Quod de *Paschalibus* festis diserte legas *Exod.* 12.16. ubi de *azymorum* die primo & ultimo dicitur, *Nullum opus fiet in iis: at quod unicuique comedendum est, illud solùm parabitur vobis.* Itaque de illorum παρασκευῇ nihil in Lege præscribitur. Sed dies, quo *Christus* crucifixus est, cum alibi προσάββατον, & παρασκευὴ dicatur (nempe *Sabbati*) à *Joanne* appellatur παρασκευὴ τοῦ Πάσχα, quia hoc habuit peculiare, quod in *Paschatis* festum incidit, unde hoc illi proprium, quod à *Pascha* denominatur: ut *Veris*, vel *Autumni æquinoctium* vocamus, quod in Ver, vel in Autumnum incidit. Quin, ut ab ipso præparationis verbo desumamus exemplum (quamvis *parasceven* hic aliter sumi docuerimus) nonne *Assueri* puellæ, de quibus *Esther.* 2.12. dici queant præparatione primi semestris unctæ fuisse oleo myrrhino, & præparatione secundi semestris aliis aromatibus, ita ut præparatio nomen habeat à tempore, quo fiebat? Sic *præparatio Paschæ* dici potuerit, quæ in diem *Paschatis* incidebat. Sed eo devenire non est opus, cum *parasceve* hoc loco non aliud significet, quam diem *Veneris*.

(c) *Vide Golium* p. 1551. & *Giggeium Tom.* 3. p. 282.

(d) *Vide Exod.* 35.3.

Etiam objicitur locus *Joan.* 19.31. *Ut non manerent in cruce corpora* Sabbatho, *quoniam erat* Parasceve: ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνου τοῦ σαββάτου, *erat enim magna dies illius* Sabbati. Sensus est, ut volunt, tam *Christi*, quàm latronum corpora fuisse de cruce properè deponenda, quia erat *parasceve*, adeoque parasceve diei, qui apud *Judæos* sit maximè in honore, propter *Sabbati* concursum cum prima *azymorum*, ac proinde à *Joanne* vocetur *magnus dies*. Quasi non alia possit esse causa, cur dies aliqua *magna* vocetur, quàm duorum festorum concursus. Quin apud *Judæos* nullum fuit festum, in quod non quadret hoc nomen. *Joh.* 7.37. *magna dies festi* vocatur ultima *Scenopegiæ*; Ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, &c. quę tamen supra primam nihil habuit. *Es.* 1.13. pro *Hebræis* חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל *novilunium, & Sabbatum, & solennem convocationem non feram*, *Græci* habent τὰς νουμηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι. Ex qua versione pro *magna* haberi debet quæcunque dies sacris cœtibus convocandis est destinata. Proinde ad illum locum *Procopius* *magnam diem* appellari asserit πᾶσαν τὴν ἐν τῷ νόμῳ καλουμένην κλητήν, οἷα ἡ πρώτη καὶ ἑβδόμη τῶν ἀζύμων, καὶ ἡ τῆς πεντηκοστῆς, καὶ ἡ δεκάτη τοῦ μηνὸς, καὶ πᾶσαι ἁπλῶς ἐπίσημοι ἑορταὶ, *diem quamlibet in Lege* κλητὴν (à populi convocatione) *dictam*, *quales* azymorum *prima & septima*, & pentecoste, *& decima mensis* (Tisri) *& uno verbo festa quævis solennia.* Itaque nullum est Sabbatum, quod non possit sic appellari. Imprimis, si in aliquem *azymorum* diem incidat, ad quorum celebrationem *Hierosolymam* undequaque confluebant *Judæi* omnes. Tamen hodie שבת הגדול, *Sabbatum magnum*, *Judæi* vocant non quod in *Paschales* dies incidit, sed quod illos proximè præcedit. Cujus appellationis ratio fabulosa est in *Synagoga Buxtorfii* cap. 12. Nota obiter ad morem crucifixos è cruce eximendi, ut festi honori consulatur, insignia esse hæc *Philonis* in *Flaccum*, ubi de festo *Imperatoris* natalitio, Ἤδη τινὰς οἶδα τῶν ἀνεσκολοπισμένων, μελλούσης ἐνίστασθαι τοιαύτης ἐκεχειρίας καθαιρεθέντας, καὶ τοῖς συγγενέσιν ἐπὶ τῷ ταφῆς ἀξιωθῆναι, καὶ τυχεῖν τῶν νενομισμένων ἀποδοθέντας· ἔδει γὰρ καὶ νεκροὺς ἀπολαῦσαί τινος χρηστοῦ γενεθλιακαῖς αὐτοκράτορος, καὶ ἅμα τὸ ἱεροπρεπὲς τῆς πανηγύρεως φυλαχθῆναι. *Quosdam novi jam crucifixos, instante tali festo, de cruce depositos, & cognatis redditos, ut sepulturam, & justa exequiarum consequerentur: decebat enim vel ad mortuos redire aliquem fructum ex* Imperatoris *natalibus, simulque solennitatis sacrum honorem servari.*

Iis, qui ex *Joanne* afferuntur, ita solutis, cætera erunt minoris momenti, ut quod *Matth.* 26.5. inter *Judæorum* Sacerdotes & Scribas hoc convenisse legitur, ut ne *Christus* morti traderetur die festo, ne tumultus in populo fieret. Unde colligunt quo die *Christus* crucifixus est, nondum fuisse festum *azymorum*. Respondeo, illos quidem id in animo primum habuisse, ut ne festo die quidquam in *Christum* molirentur metu populi, quem sciebant eum magnifacere. Sed ab hoc consilio discessisse, oblata per *Judam* occasione: neque id sine numine. Ita enim factum, ut *Christi* mors plures haberet testes, & in ipsum *Pascha* festum incideret, ut vel hinc *Christum* sciremus per *Paschalem* agnum fuisse adumbratum. Sed & hinc constat à *Christo* morti tradendo ipsâ festi religione non fuisse deterritos, sed solo populi metu. Quod notandum in sequentem objectionem: ea sic habet.

Primâ die *azymorum* omne opus servile prohibetur, *Levit.* 23.7. Qualia multa *Judæos* fecisse constat eâ die, qua *Christus* traditus est. Ita *Josephus Arimathæus* emit sindonem, qua *Christi* corpus, è cruce sublatum, aromatibusque conditum, involvit, in monumentum deposuit, ostioque monumenti saxum advolvit, *Marc.* 15.46. Sanctæ mulieres paraverunt aromata, *Luc.* 23.56. *Judæi Christum* in jus traxerunt, interrogârunt, testes produxerunt, *Romanis* tradiderunt, accusârunt, & importunis clamoribus condemnationem ejus è *Pilato* extorserunt. Itaque, inquiunt, illa dies non potuit esse prima *azymorum*, quâ hæc omnia Lex prohibebat. Respondeo die *azymorum* licuisse parare cibum, *Exod.* 12.16. quod die *Sabbati* nefas. *Exod.* 16. v. 2. &c. Et quodvis iter conficere. Nam qui è locis remotis venerant in locum, quem Deus elegerat, putà *Hierosolymam*, ut *Pascha* celebrarent, post-

postquam agnum vespere mactaverant, & comederant, poterant manè redire ad suos, id est, ipso *Paschatis* festo, ut disertè habetur *Deuter.* 16. *vers.* 5. 6. 7. Itaque eo ipso die *Judæi* ex *Ægypto* summo manè discesserant, & ex oppido *Ramesse Succotham* se contulerant, *Num.* 13. *vers.* 3. 5. cum iter *Sabbati* brevissimum fuisse constet ex *Act.* 1. *vers.* 12. Et multi planè prohibitum fuisse collegerint ex *Exod.* 16. *vers.* 29. Proinde *Judæos Christus* monet, ut Deum orent, ne fugæ necessitas illis in *Sabbatum* incidat, *Matth.* 24. *v.* 20. Unde illos colligas reliqua festa non observâsse tam scrupulose, quam quietem *Sabbati*. Itaque die *Pentecostes* mortuum effert *Tobias*, ut ejus sepulturæ prospiciat, *Tob.* 2. *v.* 1. 4. &c. Quidni de *Christo* idem licuerit, cum res non posset differri, quia instabat *Sabbatum?* Jam de *Christi* hostibus quid statuatur nostra nil refert. Eos, qui divina, & humana jura omnia pedibus insolenter proculcant, nil mirum est festi religione non retineri. Neque tum primum devenerant eò furoris, & vesaniæ. Nam magna & ultima die festi Tabernaculorum Sacerdotes & *Pharisæi* lictores immiserant, qui in *Christum* manus injicerent, *Joh.* 7. *v.* 2. 37. 44. 45. Et festo encæniorum *Judæi* lapides sustulerant, quibus illum obruerent, *Joh.* 10. *v.* 22. 31. Denique in pleno Synhedrio jam ante deliberatum fuerat, an *Christum* ipso festo morte mulctarent. Neque festi religio, ut supra observatum, sed solus populi metus eos ab hoc consilio absterruerat. Quid quod ipsa die *Sabbati* lignator quidam coram *Mose* & *Aarone* sistitur, & in carcerem conjicitur, *Num.* 15. *v.* 32. 33. 34? Neque ex sacro textu satis constat, an *Moses*, consulto Deo, eum ipso momento lapidibus obrui jusserit, aut supplicium in sequentem diem distulerit, quamvis posterius sentiant *Hebræi* omnes. Præterea, etsi festa *Judæorum* noctem & diem duraverint, tamen nocturnis horis putaverim multo plura licuisse, quam diurnis, quibus populus convocandus, & cultui Divino vacandum erat. Nocturnis autem pleraque hęc facta. Sic illa ipsa nocte, qua *Christus* cum *Apostolis Pascha* celebraverat, à *Judæis* missi lictores eum invaserunt, & primò ad *Annam*, deinde ad *Caipham* adduxerunt, à quo interrogatus est, cum eò convenissent Scribæ, Sacerdotes, & Seniores profunda nocte, & jam concubia, quod probavimus in capite *De Gallicinio*. Et, orto Sole, cætera *Pilato* commiserunt. Rursus illa ipsa die *Christo* crucifixo, *Josephus Arimathæus Pilatum* adiit, ut *Christi* corpus impetraret, ὀψίας γενομένης, *cum jam esset vespera*, Matth. 27. vers. 52. Quo facto corpus è cruce depositum pollinxit, & sepelivit. Et sanctæ mulieres, quæ id viderant, aromata paraverunt, *Luc.* 23. *v.* 55. 56. Itaque κατὰ βίαιον retorqueri posse puto quod de *Judæis* objicitur, qui videntur ob id ipsum profunda nocte convenisse, ut de *Christi* capite agerent, quia propalam, & pleno die his vacare vix potuissent absque gravi scandalo propter festi religionem.

Ecce alteram objectionem priori non absimilem, *Judæos* vespera *Paschatis*, & statim post esum *Paschalis* agni, in *Christum* tanto impetu irruisse non videri verisimile. *Resp.* Quidni verò, si eodem spiritu acti sunt, quo proditor *Judas*, qui, *Paschate* jam modò cum *Christo* celebrato, tam sceleratæ cohortis ducem, & incentorem se præstitit? *Cainum* à fratricidio non prohibuit sacrificium solenni more nuper oblatum. Adultera mulier, post consecratas victimas, & vota sua Deo reddita, mox in libidines ruit, *Prov.* 7. *v.* 14. 15. *Zachariam*, vel *Jojadæ*, vel *Barachiæ* filium, in ipso Templi atrio prope altare *Judæi* lapidibus obruerunt, 1 *Paral.* 24. *v.* 21. & *Matth.* 23. *v.* 31. idque die propitiationum, si *Hebræis* credimus. Plebejus furor nullos habet limites, maximè, cum religionis velum illi obtenditur. Quo prætextu in *Christum*, & ejus servos *Judæi* sæviebant. Unde illud *Christi* Joh. 16. v. 2. *Veniet tempus, quo quisquis vos interfecerit, putabit* σε λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ, *cultum Deo præstare* vel *oblationem Deo offerre*, ut hic habent *Syrus* & *Arabs*.

Objectio ultima sumitur à *Pentecoste*, quam omnis *Christianitas*, inquiunt, ab ultima usque antiquitate credidit anno Passionis *Christi* in *Dominicam* incidisse. Ergo vel tota Ecclesia hac in parte erravit, vel primus *azymorum* fuit *Sabbatum*, non dies *Veneris*. Id prima fronte videtur ἀποδεικτικόν. Nam à secunda die *azymorum* numerabantur septem hebdomades, id est, dies quadraginta novem, quibus pro colophone addebatur quinquagesima, unde *Pentecoste* dicta. Itaque si prima *azymorum* fuit *Sabbatum*, prout illi contendunt, prima septem hebdomadum, adeoque sex reliquæ inceperunt die *Dominica*, & in *Sabbatum* desierunt. Et post *Sabbatum* septimæ hebdomadis dies *Dominica* sequuta est, id est, *Pentecoste*. At, si prima *azymorum* in diem *Veneris* incidit, in eamdem *Veneris* diem omnes hebdomades desierunt, & quinquagesima fuit *Sabbatum*. Respondemus primò, gratis id dici, ab omnibus *Christianis* ab ultima usque antiquitate creditum *Pentecosten* anno Passionis in *Dominicam* incidisse. Nam, si *Clementis Constitutiones* excipias, & *Augustini* Sermonem *De Tempore* CLIV, quæ scripta sunt ψευδεπίγραφα, nemo citatur, qui id asserat ante *Leonem Primum*, ad *Romanum* Episcopatum evectum sæculo quinto plus dimidio. Secundo, ex ipsa Lege dubium oboritur de vero die *Pentecostes*. Ita enim habetur *Deut.* 16. *vers.* 9. *Ex quo cœpit falx in segetem immitti, incipe numerare septem hebdomadas.* Falx autem in segetes immittebatur postridie festi primi *azymorum*, quod vocatur *Sabbatum Levit.* 13. *vers.* 15. ut ex demessis frugibus offerretur Deo manipulus. At, cùm festum *azymorum* sequebatur *Sabbati* dies, manipulus ille frugum non postridie, sed perendie videtur fuisse oblatus; quia *Sabbato* non licebat falcem in segetes immittere. Quo dato nulla fuerit objectio, cùm quo anno *Christus* passus est primo post festum die *Sabbatum* fuerit, unde sequatur frugum oblationem, & septem hebdomadum enumerationem in primam feriam fuisse rejiciendam, adeoque *Pentecosten* in eumdem diem incidisse. Tertio, *Lucæ* verba *Actor.* 2. *vers.* 1. Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, sic accipi possunt quasi dixisset, μετὰ τὸ συμπληρωθῆναι, *postquam impleti sunt dies Pentecostes.* Quod non est sine exemplo. *Hebræi* enim sic loqui amant. Sic *Lev.* 12. *v.* 6. de puerpera dicitur ובמלאת ימי טהרה ad verbum καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς καθάρσεως αὐτῆς, *cum implerentur dies purgationis ejus.* Tamen *Græci* Interpretes, ὅταν ἀναπληρωθῶσιν· & *Hieronymus*, *Cum impleti fuerint dies*, &c. Rectè omnino. Agitur enim de oblatione, quam offerebant puerperę post quadraginta dies, si marem, aut post octoginta dies à partu impletos, si fœminam peperissent. Proinde *Maimonides* in libro *De iis, qui non egent sacrificio expiatorio* cap. 1. sect. 5. היולדת אינה מביאה קרבנה ביום ארבעים׃ לזכר או ביום שמנים לנקבה אלא מערבת שמשה ומביאה קרבנה למחר שהוא יום מ"א לזכר ויום פ"א לנקבה והוא היום שנ'א בו ובמלאת ימי טהרה *Puerpera non offert oblationem suam die quadragesimo pro mare, aut octogesimo pro fœmina, nisi postquam ei occubuit Sol.* (ultimæ diei, id est, post diem plenè completam) *Offert igitur oblationem suam postridiè, id est, die quadragesima prima pro mare, & octogesima prima pro fœmina; De qua die dicitur* Levit. 12. vers. 6. "*Et cum implentur dies purgationis ejus*, καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι, &c. Id est, ut vult intelligi, *Postquam plenè & planè impleti sunt.* Rursus *Num.* 6. *v.* 13. ביום מלאת ימי נזרו *Quando complentur* (id est, *quando completi sunt*) *dies nazireatus ejus.* Et *Esther* 1. *v.* 5. ובמלאת הימים האלה, ἐν τῷ ἀναπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας ταύτας, id est; ὅτε ἀναπληρώθησαν, *cum impleti sunt illi dies*, ut ibi habent Interpretes. Sic, dato, non concesso, *Judæorum Pentecosten* in *Sabbatum* incidisse quo anno *Chri-*

Christus passus est, posset tamen intelligi Spiritus Sanctus in *Apostolos* die *Dominica* descendisse, quia *Græca* ἐν τῷ συμπληροῦσθαι, &c. *Hebraico* loquendi more non solum significant impleri dies *Pentecostes*, sed & jam impletos fuisse. Non fuerunt autem perfectè adimpleti usque ad diem sequentem. Denique argumento à *Pentecoste* ducto, nos sumptum opponemus à *Dominica in Ramis*, quod hæc *Joannis* suggerunt capitis duodecimi versu primo, *Jesus ergo sex diebus ante* Pascha *venit Bethaniam*. Et versu duodecimo, *Postero die multa turba, quæ venerat ad festum, cum audissent* Jesum *venire* Hierosolymam, *acceperunt termites Palmarum, & prodierunt ei obviam. Postero die*, id est, *Dominica in Ramis*, cujus in cujusdam *Homiliæ* titulo meminit *Maximus Taurinensis* circa annum 420. *Jesus* igitur *Bethaniam* venerat die *Sabbati*; qui si fuit sex diebus ante *Paschale* festum, festum illud die *Veneris*, non *Sabbati*, celebratum est. Sextus enim à *Sabbato* dies non est *Sabbatum*, sed dies *Veneris*.

Præter *Pascha* primi mensis aliud celebrabatur die decimo quarto secundi mensis, in eorum gratiam, qui tempore primi *Paschatis* immundi erant, aut in locis ab urbe tam dissitis, ut ad eam maturè se conferre non possent. Hujus institutio & praxis habentur *Num.* 9. *vers.* 6. &c. *Maimonides* in libro *De Paschate* cap. 6. & 7. multa habet de iis, qui à primo *Paschate* excludi debent, & ad secundum ablegari, quæ hic referre longum esset, & tædiosum. Sed, si quis aveat scire quomodo *Judæi* secundum *Pascha* à primo distinguant, id ille docet his verbis cap. 10. sect. 15. מה בין פסח ראשון לפסח שני הראשון אסור בחמץ בבל יראה ובל ימצא ואינו נשחט על חמץ ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה וטון הלל באכילתו ומביאין עמו חגיגה ואיפשר שיבא בטומאה אם נטמא רוב הקהל טומאת מת כמו שביארנו אבל פסח שני המין * ומצה עמו בבית ואינו טען הלל באכילתו ואין מביאין עמו חגיגה ואינו בא בטומאה ושניהן דוחין את השבת וטעונין הלל בעשייתן ונאכלין צלי בבית אחד על מצה ומרור ואין מותירין מהן ואין שוברין בהן את העצם *Quid inter se differunt* Pascha *primum & secundum? In primo vetitum est, ne fermentum* (in domo) *videatur, aut reperiatur, nec cum fermento mactetur. Neque ex eo quidquam auferatur extra* τὴν φρατρίαν. *Et hymnus inter comedendum est decantandus. Et cum eo offertur* chagiga. *Et fieri potest, ut cum immunditie celebretur, si contacta mortui polluta est major pars congregationis, ut supra docuimus. Sed cùm* Paschate *secundo possunt fermentum & azymum simul cum eo esse in domo. Nec necesse est, ut inter comedendum canatur hymnus. Nec cum eo offertur* chagiga. *Nec cum immunditie celebratur. At ambo impellunt Sabbatum* (id est, celebrantur, etiamsi sit Sabbatum). *Et dum paratur agnus, hymnum oportet cani. Et tostus comeditur in una domo cum azymo, & herbis amaris. Neque ex iis quidquam servatur. Neque frangitur ullum os.* His merito potest objici, secundum *Pascha* in omnibus primo debere æquari; quia de eo dicitur *Num.* 9. *vers.* 12. *Juxta omnem ritum primi* Paschatis *illud celebrabunt.* Quod ut solvatur, observat à *Mose* quosdam *Paschatis* ritus ibidem exponi, qui sint בגופו *in corpore ejus*, id est, illi essentiales; ut sciamus in his solùm secundum primo exæquari. Sed hæc non satisfaciunt. Quippe, cùm jubet *Moses Pascha* secundum celebrari juxta omnem prioris ritum, aperte docet hæc duo *Paschata* nullo modo differre ab invicem, nisi in sola temporis circumstantia. Quamvis ne tempore quidem prius ab altero differat, nisi respectu mensis. Nam de cætero æquè ac prius die mensis decima quartâ, atque inter duas vesperas celebratum est, *Num.* 9. *vers.* 11. Addi potest prius fuisse altero solennius, quia ad illius celebrationem confluebant mares omnes, iis tantùm exceptis, quos vel legalis immunditia, vel major ab urbe distantia prohibebat. Hi enim soli in alterum *Pascha* se reservabant. Non tamen id perpetuum fuit: nam sub *Ezechia* Rege *Pascha* primo mense celebratum non fuit, sed solum secundo. At causa est in promptu. *Achaz*, *Ezechiæ* pater, Dei altare loco suo moverat, ut alterum, *Damasceno* simile, ei substitueret, Templum clauserat, Liturgiam aboleverat, totum Dei cultum subverterat, idola ubique erexerat, & omnia susque deque miscuerat, 2 *Regum* 16. *vers.* 10. Hæc restituere conatus *Ezekias* primo regni sui anno ineunte mense *Nisan*, non habuit satis temporis, ut Templum, Sacerdotes, *Levitas*, & populum ipsum repurgaret ante diem mensis *Nisan* decimam quartam. Templi enim consecratio absolvi non potuit ante diem decimam sextam, 2 *Paral.* 29. *vers.* 27. Neque dum sanctificati fuerant Sacerdotes *ad sufficientem numerum*. Nec populus potuerat *Hierosolymam* convocari 2 *Paral.* 30. *vers.* 3. Ideoque primi *Paschatis* celebratio in secundum mensem necessariò fuit differenda. *Augustinus* in *Numeros* Quæst. 15. dubitat, an *Pascha* possit etiam in tertium mensem rejici, *si fortè talis immunditia etiam ad secundum mensem occurreret.* Ego tempus à Deo in Lege sua indictum non puto quacunque de causa potuisse prorogari. Præstat enim à *Paschatis* celebratione ad tempus abstinere, quam illud observare tempore non suo. Inter *Jeroboami* peccata hoc unum est, quod solenne festum celebravit בחדש אשר ברא בלבו *mense, quem confinxerat ex corde suo*, 1 Reg. 12. vers. 32. 33. id est, ברעותיה *arbitrio suo*, ut *Chaldæus* hic habet. Hæc de *Paschatis* tempore: jam de loco.

* Legerim ימצא reperitur.

III. Locus.

In genere ex Scriptura docemur *Pascha* non solum in *Judæa*, sed in *Ægypto* quoque fuisse celebratum, *Exod.* 12. *vers.* 21. & in deserto *Sinai*, Num. 9. vers. 5. *Pascha* autem in *Ægypto* in propria domo mactavit quisque *Israëlitarum*, quia non licebat alibi, cùm in *Ægypto* nullum fuerit altare, nec ullus locus, ad quem convenire illi populo esset liberum. At post excessum ex *Ægypto* res aliter se habuit. Tum enim non potuit *Pascha* alibi mactari, quam in loco, quem Deus elegerat. Ita habetur *Deut.* 16. *vers.* 5. 6. *Non poteris immolare* Pascha *intra ullam è portis tuis, quas Dominus Deus dat tibi: sed in loco, quem Dominus Deus tuus elegerit, ut ibi collocet nomen suum.* Id est, non solum *Hierosolymis*, postquam ibi Templum ædificavit *Solomon*, sed & in ipso Templi atrio, ubi reliquas victimas mactare moris erat. Locus enim, quem Deus elegit, ut in eo collocet nomen suum, quid aliud sit, quàm sacer locus? Itaque in eo loco holocausta, & sacrificia quævis, oblationes, vota, decimas, primitias, primogenita offerri, & absumi legas, *Deut.* 12. & 14. & 15. & 27. Et ibidem non solum *Pascha*, sed & reliqua festa cum lætitia celebrari, *Deuter.* 16. Et Sacerdotes consuli, *Deut.* 17. *vers.* 8. 9. Et convenire *Levitas*, *Deut.* 7. *vers.* 6. Adeoque totum *Israëlem* ante Domini faciem comparere, *Deut.* 31. *vers.* 11. Itaque ex illo ipso *Deuteronomii* loco, quem citavimus, probat *Maimonides Pascha* etiam in celsis locis, tum, cum licita fuêre, mactari non potuisse, sed solum in Templi atrio. Verba sic habent libri *De Paschate*, cap. primo sectione tertia, אין שוחטין הפסח אלא בעזרה כשאר הקדשים אף בשעת התר הבמות לא היו מקריבין את הפסח בבמת יחיד וכל המקריב את הפסח בבמת יחיד לוקה שנאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחת שעריך *Non mactant* Pascha *nisi in Templi atrio, ut reliqua sacra. Etiam tùm cùm licita fuêre loca celsa,* Pascha *in loco celso privato non offerebant. Et vapulabat quisquis in loco celso privato offe-*

offerebat, *quia dicitur* Deut. 16. verſ. 5. "*Non poteris* "*immolare* Paſcha *in ulla portarum tuarum.* Neque obſcurum eſt, cur *Paſcha* in loco ſacro mactari oportuerit. Nempe *Paſcha* non ſolum ſacramentum, ſed & ſacrificium fuit. Quod *Moſes* non ſemel docet. Sic *Exod.* 12. verſ. 27. *Hoc eſt ſacrificium* Paſchatis *Domino.* Exod. 23. 18. & 34. verſ. 25. *Non immolabis cum fermentato ſanguinem ſacrificii mei*, id eſt, *Paſchalis* agni, ut ſtatim docebimus. *Num.* 19. *verſ.* 7. qui propter immunditiem excluſi fuerant, petunt cur prohibeantur, *ne oblationem offerant Domino ſtato tempore ſuo*, quæ eadem locutio repetitur verſu decimo tertio. Et *Deut.* 16. *verſ.* 4. *Neque pernoctabit de agni carne, quam ſacrificabis veſpere.* Et verſu quinto, *Non poteris ſacrificare Paſcha.* Et verſu ſexto, *Paſcha ſacrificabis veſpere.* Neque aliter loquuntur novi fœderis Scriptores. *Marc.* 14. *verſ.* 22. Ὅτε τὸ Πάσχα ἔθυον. *Luc.* 22. *verſ.* 7. Ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα. 1 *Cor.* 5. *verſ.* 7. Τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη. Sacrificium autem fuiſſe propriè dictum, ex ipſo ritu apparet. Sanguis enim agni Domino offerebatur. Quod colligere eſt ex verbis *Moſis* Exod. 23. verſ. 18. *Non offeres ſanguinem* זבחי *ſacrificii mei cum pane fermentato : nec adeps feſti mei remanebit uſque manè. Sacrificii mei*, id eſt, *Paſchatis mei.* Itaque *Onkelos* hic habet דם פסחי, *ſanguinem Paſchatis mei.* Et *Jonathan*, אדם נכסת פסחי *ſanguinem libaminis Paſchatis mei.* Et *Saadias* in *Arabica* Paraphraſi, *Non immolabis* فسحي *Paſcha meum.* Neque aliter ſumunt *R. Selomo*, *Aben Ezra*, *Menachem*, *Abarbanel*, aut *Hebræorum* ullus, quòd quidem ſciam. Et hanc ſuam interpretationem duplici ratione probant. 1. Ex loco parallelo *Exod.* 34. *verſ.* 25. *Non immolabis cum pane fermentato ſanguinem ſacrificii mei, nec remanebit uſque manè* זבח חג הפסח *ſacrificium feſti* Paſchatis. Ubi vides in poſteriore hemiſtichio Legem *Paſchatis* diſertè meminiſſe. 2. Ex ſequentibus utroque loco, *Principium primitiarum terræ tuæ feres in domum Domini tui. Non coques hædum in lacte matris ſuæ.* Quorum unum ad *Pentecoſten*, alterum ad feſtum Tabernaculorum pertinere volunt, ut dicetur ſuo loco. Ita ut *Exodi* 23. *verſ.* 18. 19. & 34. *verſ.* 25. 26. duobus verſibus continuis tres habeantur Leges, quæ tria feſta reſpiciunt in *Judæa* ſolennia, *Paſcha*, *Pentecoſten*, *Scenopegiam.* Hoc præcipuum, quod agni ſanguis per Sacerdotem ſpargebatur. Quod diſertis verbis teſtatur *Eſdras* 2 Paral. 30. verſ. 16. הכהנים זורקים את הדם מיד הלוים *Sacerdotes ſpargentes* (*Paſchalis* agni) *ſanguinem è manibus Levitarum* (acceptum.) Et rurſus cap. 35. verſ. 11. *Et mactârunt* Paſcha ויזרקו הכהנים מידם *& aſperſerunt Sacerdotes è manu eorum.* Quod ad ſacrificium pertinere nemo neſcit. Ac proinde, quoties offeruntur victimæ in *Exodo* & *Levitico*, toties Sacerdos ſpargit ſanguinem ad altare circumcirca. Et idem victimæ ſanguis libris, vaſibus, veſtibus, Sacerdotibus, populo univerſo inſpergitur. Id *Paulo* eſt τῷ αἵματι ῥαντίζειν, *Hebr.* 9. *verſ.* 21. Et *Petrus*, eodem alludens, nos electos fuiſſe ſcribit εἰς ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, *in aſperſionem ſanguinis* Jeſu Chriſti, 1 *Pet.* 1. *verſ.* 2. Itaque *Judæorum* hic Canon eſt notiſſimus, עקר הזבח בהזיית הדם *Radix* (ſeu *eſſentia*) *ſacrificii eſt in aſperſione ſanguinis.* Hinc *Maimonides*, *De Paſchate* c. 2. ſect. 6. שהזריקה חמורה שהיא עקר הקרבן *quia aſperſio magni momenti eſt, cum ſit radix oblationis.* Et pelvis, aut crater, quo Sacerdotes ſanguinem aſpergendum excipiebant, מזרק dicitur, quod ῥαντιστήριον, *aſperſorium.* Quid quod in primo illo *Paſchate*, quod in *Ægypto* celebrârunt *Iſraëlitæ*, cum nullum eſſet altare, ad quod conveniret populus, ut agni ſanguis ad illud ſpargeretur, tamen huic aſperſioni id fuit analogum, quod agni ſanguine ſuperliminare, & poſtes illinere juſſi ſunt, *Exod.* 12. *verſ.* 22. Itaque multi interpretes *aſpergendi* vocem hic adhibent. Ita *Onkelos*, & *Jonathan* ותדון *& aſpergetis.* *Syrus* quoque eodem ſenſu, ܘܬܪܣܣܘܢ. Et *Hieronymus*, *Aſpergite ex eo ſuperliminare.* *Apoſtolus* vocat πρόσχυσιν *affuſionem*, cùm dicit *Moſem* per fidem feciſſe *Paſcha*, καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, *& affuſionem ſanguinis:* ubi rurſus *Syrus* habet ܣܘܣܣܐ ܕܕܡܐ *& aſperſionem ſanguinis.* Nec quiſquam negaverit propitiatorium fuiſſe illum ſanguinem, cum ejus vel illitu, vel aſperſione Deum placaverint. Jam, ſi *Hebræos* conſulas, diſces non ſolum ſanguinem ad altare effundi, ſed & ejus viſcera, & adipes adoleri debuiſſe, ut in aliis ſacrificiis, *Lev.* 17. *verſ.* 6. *Maimonides*, *De Paſchate* cap. 1. §. 6. דם הפסח טעון שפיכה כנגד היסוד ואחר כך ששופכין מדו מפשיטין אותו וקורעין את בטנו ומוציאין את אמוריו ומקטירין אותן חלבין כל זבח וזבח לבדו ובעל הזבח נוטל פסחו עם העור שלו ומביא לביתו לירושלם וצולהו ואוכילו לערב *Sanguinem* Paſchatis *ad baſin altaris effundere neceſſe eſt. Et poſt ſanguinem effuſum illud pelle denudant, & ex ejus ventre diffiſſo extorum adipes educunt, & eos adolent, in unoquoque ſacrificio ſeorſim. Et ſacrificii dominus*, Paſcha *ſuum una cum pelle auferens, defert in domum, quam habet* Hieroſolymis, *& aſſatum veſperè comedit.* Et ſectione ſeptimâ, המניח אמורין ולא הקטיר עד שלנו ונפסלו בלינא הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא ילין חלב חגי עד בוקר *Qui reponit extorum adipes, nec adolet donec pernoctaverint, ita ut pernoctatione illiciti fiant, peccat in mandatum negativum; quia dicitur* Exod. 23. v. 18. "*Non* "*pernoctabit adeps feſti mei uſque manè.* Et ſectione octava, ומקטירין חלבי פסחין כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר *Et tota nocte adolent* Paſchatum *adipes, donec aſcendat columna Auroræ.* Et ſectione decima quarta, poſtquam longam Sacerdotum ſeriem circa altare deſcripſit cum aureis & argenteis pelvibus, addit, cum quis *Paſcha* mactaviſſet, ſanguinem in pelvi fuiſſe exceptum à Sacerdote vicino, qui eum alteri traderet, & ſic deinceps, עד שהגע הדם אצל כהן חקרוב למזבח שופכו שפיכה אחת כנגד היסוד *donec pervenerit ſanguis ad Sacerdotem vicinum, qui eum unica effuſione ad altaris baſim effunderet, & quam pelvim plenam acceperat, vacuam redderet.* Et ſectione decima octava, שחיטת הפסח וזריקת דמו ומיחוי קרבו והקטר חלביו דוחין את השבת *Jugulatio* Paſchatis, *& aſperſio ſanguinis ejus, & ventris ejus percuſſio, & adipum ejus ſuffitus impellunt Sabbatum.* Senſus eſt, his vacandum eſſe etiam die *Sabbati*, quia Lex jubet, ut fiant במועדו *ſtato tempore ſuo*, ac proinde non poſſunt in aliud tempus rejici. Hæc omnia ferè totidem verbis legas in *Miſnæ* Tractatu *De Paſchate* cap. 5. & 6. Nec leviter prætereundum eſt etiam *Karaitas*, qui *Judaicas* Traditiones rejiciunt, ut ex ſola Scripturæ pendeant, pleriſque his aſſentiri. Id probat doctiſſimus *Anglus* ex his veteris cujuſdam *Karaitæ* verbis, quem penes ſe eſſe aſſerit, דע שהקרבת הפסח הוא במקום המובחר ככתוב לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך ומקום שחיטתו בעזרה ושפיכת דמו אל יסוד המזבח ואמוריו היו נקטרים במזבח *Scito* Paſchæ *oblationem fieri in loco* [à Deo] *electo, ſicut ſcriptum eſt*, "*Non poteris immolare* "Paſcha *in ulla portarum tuarum. Locuſque mactationis ejus eſt in Templi atrio : & ſanguinis ejus effuſio ad altaris baſin. Extorum denique adipes in altari adolentur.* Hæc ille in capite, cui titulus eſt במקום הקרבת הפסח ואכילתו *De loco, in quo* Paſcha *offeren-*

offerendum est, & ejus esu. Vir quidam piissimus & doctissimus, qui *Pascha* putat potuisse ubivis mactari, & comedi, quamdiu stetit *Jerusalem*, non cogitabat frustra toties (e) juberi mares omnes, ut quotannis veniant *in locum, quem Deus elegerit*, hoc festum celebraturi, si tum potuit agnus ubivis mactari, & manducari. Nec fuisse opus, ut qui erant בדרך רחקה *in via remota* tempore primi *Paschatis*, *Hierosolymam* se sisterent secundo mense, & in eorum gratiam *Pascha* alterum observaretur. Neque, ut Deus illorum urbes ab invasione per miraculum servaret, dum ad festa celebranda in unum locum se conferrent; quomodo se facturum pollicetur *Exod.* 34. *v.* 24. Neque enim opus est miraculis, cum media ordinaria non desunt. Illa autem non defuissent, si viri potuissent *Pascha* alibi celebrare, quia vacuas urbes non reliquissent. Temporis & loci angustia frustra objicitur, quasi inter duas vesperas non potuerint tot agnorum millia ad unum altare sisti & offerri. Templi enim atrium latissime patuisse docent viginti duo millia boum, & ovium centum viginti millia in Templi encæniis à *Solomone* ibi oblata, 1 *Reg.* 8. *v.* 63. & à reliquo populo sacrificia sine numero, 2 *Par.* 5. *v.* 6. Neque parvum fuit altare, quod in secundo Templo describit *Josephus* τετράγωνον, tam latum, quàm longum, cubitis quinquaginta, id est, pedibus septuaginta quinque, *De bello Jud.* lib. 6. cap. 6. In illud autem altare non toti agni, sed solum extorum adipes imponebantur, & sanguis fundebatur ad basin. Quibus offerendis vacabant plurimi & expediti Sacerdotes per horas quatuor, si res ita postularet; quod ex *Talmudicis*, *Maimonide*, & *Hebræorum* aliis probare sit obvium. Quin supra docuit *Maimonides* agni adipes tota nocte potuisse adoleri, & donec ascenderet columna Auroræ.

(e) Exod. 23. v. 17. & 34. 23. Deut. 16. 16.

IV. Ministri.

Sed, ut jam de ministris agamus accuratius, hi vel è plebe fuerunt, vel *Levitæ*, vel Sacerdotes. Plebejos fuisse nonnulli probant ex primo illo *Paschate*, quod in *Ægypto* celebratum est. Quæ probatio non valet: quia tum temporis, cùm Sacerdotes nondum instituisset Deus, necesse erat plebejos Sacerdotum implere locum. Ita tamen, ut hoc muneris vel cederet patrifamilias, vel ejus filio natu majori. Quod obtinuit maximè post exitum ex *Ægypto*. Tum enim Deus, *Israëlitarum* primogenitos ex communi clade eximens, novum jus in eos sibi acquisivit, *Exod.* 13. *vers.* 15. & *Num.* 8. *vers.* 17. Illos igitur vel redimi oportuit, *Exod.* 13. *vers.* 13. pretio nempe quinque siclorum, *Num.* 18. *vers.* 16. vel Deo consecrari. Atque ut mundarum pecudum fœtus primogeniti pro victimis fuêre; ita hominum primogeniti Sacerdotum loco habiti sunt: donec, iis in deserto recensitis & supra viginti duo millia numeratis, *Levitas*, qui ferè totidem reperti sunt, Deus in illorum locum sibi adscivit, & cultui suo dicavit, *Num.* 3. & 8. Itaque, cum Sacerdotes, qui ad Deum accedunt, jubentur se sanctificare, *Exod.* 19. *vers.* 22. plerique *Sacerdotum* nomine primogenitos intelligunt, quia tum nulli erant Sacerdotes propriè dicti. Neque aliter accipitur, quod *Exod.* 24. *v.* 5. *juvenes de filiis Israëlis* Deo leguntur holocausta obtulisse, & pacificas victimas immolavisse. Unde est, quod, pro *juvenibus*, *Onkelos*, & *Jonathan Chaldæi*, *Saadias Arabs*, & *Tavvasius Persa*, *primogenitos* habent. Atque eosmet ipsos intelligunt *Rabbi Selomo*, & *Aben Ezra*. Quidni igitur pari ratione *Pascha* in *Ægypto* fuerit administratum aut à patrefamilias, aut ab hujusmodi primogenitis? At etiam in terra *Chanaan* non pauci plebejis putant idem fuisse juris. Quibus præivisse videtur *Philo Judæus*, cum dicit de festo *Paschatis* in libro *De Decalogo*, Ἐν ᾗ (ἑορτῇ) θύουσι πανδημεὶ αὐτῶν ἕκαστος, τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν οὐκ ἀναμένοντες, ἱερωσύνην τοῦ νόμου χαρισαμένου τῷ ἔθνει παντὶ μίαν ἡμέραν ἐξαίρετον ἀνὰ πᾶν ἔτος, εἰς αὐτουργίαν θυσίων. *Quo festo passim singuli sacrificant, non expectatis Sacerdotibus, Lege sacerdotium quot annis universæ genti una die eximiâ concedente, ut sacrificia per se faciat.* Et rursus libro tertio *De vita Mosis*, Ἐν ᾗ οὐχ' οἱ μὲν ἰδιῶται προσάγουσι τῷ βωμῷ τὰ ἱερεῖα, θύουσι δ' οἱ ἱερεῖς· ἀλλὰ νόμου προστάξει σύμπαν τὸ ἔθνος ἱερᾶται, τοῦ κατὰ μέρος ἑκάστου τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας ἀνάγοντος τότε, καὶ χειρουργοῦντος, *Quo festo* (ut aliàs) *plebeji homines victimas ad altare adducunt à Sacerdote mactandas: sed, jubente Lege, tota gens sacrificat, dum pro se quisque hostiam offert, & propriis manibus immolat.* In quibus verbis obiter nota *Philoni* θυσίας ἀνάγειν idem esse, quod *Lucæ*, *Act.* 7. *v.* 41. ἀνήγαγον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, *obtulerunt sacrificium idolo:* cujus locutionis alioqui rara exempla. Sed, ut eò redeat, unde digressa est oratio, non *Philo* solus, sed ipse Deus videri possit id toti populo concessisse, ut *Pascha* mactet. Sic enim Lex de agno *Exod.* 12. *v.* 6. *Eum mactabunt* כל קהל עדת ישראל *tota congregatio Synagogæ Israëlis.* Proinde in solenni *Paschate* sub *Ezekia* videtur id fuisse extraordinarium, quod agni non à populo, sed à *Levitis* immolati sunt. *Esdras* enim rem ita refert, ac si præter morem facta sit propter populi immunditiam. Verba sunt 2 *Par.* 30. *vers.* 17. *Quia plerique è congregatione non se sanctificaverant, ideo* Levitæ *vacabant mactationi* Paschatum *pro omni immundo, ut ea Domino sanctificarent.* In quem locum *R. Selomo*, *Ne mireris, cur non ipsi* Paschatum *domini illa mactaverint, ideo scriptum continuo post,* "*Quia plerique non se sanctificaverant*, &c. Eodem hæc pertinent *Esd.* 6. *vers.* 20. *Mundaverant se Sacerdotes, ac* Levitæ *pariter, omnes mundi erant. Ideo mactaverunt* Pascha *pro omnibus iis, qui ex captivitate redierant.* Qui nimirum ipsi mactassent, si fuissent æquè mundi. Plebejis igitur agnos mactare per Legem fuit liberum, modo ne immundities obstaret. Non tamen inde sequitur, quod contendit *Philo*, Oratorum more rem exaggerans, plebejos die *Paschatis* Sacerdotum egisse partes. Neque enim hic fuit quidquam peculiare, cum in quovis alio sacrificio idem fuerit concessum plebejis hominibus. Sic de holocausto dicitur *Levit.* 1. *vers.* 3. 4. 5. *Si quis holocaustum offerat*, &c. *manum imponet holocausti capiti*, &c. *Et mactabit filium bovis* (id est, *vitulum*) *coram Domino. Et Sacerdotes*, *filii* Aaron, *sanguinem offerent, & ad altare spargent circumcirca.* Et de sacrificio pacifico, *Levit.* 3. *vers.* 2. *Manum imponet capiti oblationis suæ, & mactabit eam præ foribus tabernaculi conventus: Sacerdotis autem*, &c. Et de sacrificio pro peccato *Levit.* 4. *vers.* 24. *Et manum imponet hirci capiti, & mactabit eum in loco, ubi jugulatur holocaustum coram Domino. Et Sacerdos accipiet de sanguine*, &c. Hinc *Maimonides* in libro *De ingressu Sacerdotis in Sanctuarium*, cap. 9. sect. 6. שחיטת קרשים כשרה בזרים אפילו קרשי קרשים בין קרשי יחיד בין קרשי ציבור שנאמר ושחט את בן הבקר לפני י״י והקריבו בני אהרון *Mactatio victimarum per peregrinos legitima est* (id est, facta per eos, qui non sunt ex *Aaronis* familia) *etiam sanctissimarum, sive sint privati hominis victimæ, aut totius congregationis. Dicitur enim* Levit. 1. vers. 5. "*Et mactabit vitulum co*"*ram Domino, & filii* Aaron *offerent.* Sed additur continuo post, מקבלה ואילך מצות כהונה *Receptio* (sanguinis) *& quæ sequuntur, pertinent ad sacerdotium.* Ita *Talmudici* in *Zebachin* capite quinto, שחט ישראל וקבל הכהן *Mactat Israël* (id est, *quivis Israëlita*) *sed Sacerdos* sanguinem *accipit.* Et ibi *Bartenora*, שחט ישראל אם ירצה שהשחיטה כשרה בזרים בכל הקרבנות *Mactat Israël* (quivis è plebe) *si velit, quia victimæ mactatio per peregrinos legitimè fit in omnibus sacrificiis:*

ciis: *sed Sacerdotum est accipere sanguinem.* Proinde *Abarbanel* in *Leviticum* res decem in sacrificio numerat, quarum quinque ad eos attinent, qui victimas offerunt, quinque ad solum Sacerdotem. Illæ sunt, 1 manuum impositio in caput victimæ, 2 mactatio, 3 excoriatio, 4 dissectio, 5 extorum ablutio: hæ, 1 sanguinem in pelvi accipere, 2 eundem aspergere, 3 ignem super altare accendere, 4 ligna digerere, 5 & partes carnium, quæ adolentur. Hæc pluribus refert egregius Scriptor *Anglicanus* ignoti nominis, quem hic me sequi ingenuè profiteor. Ex illis autem abundè patet in oblatione *Paschatis* nihil licuisse privatis, quod non iis æquè licuerit in quovis alio sacrificio. Nam, ut in aliis sacrificiis, ita etiam in *Paschate* solus Sacerdos sanguinem, vel à *Levitis*, vel à plebejis acceptum, in altare spargebat, ut suprà docuimus ex 2 *Par.* 30. 16. & 35. 11. Solus item extorum adipes in altari adolebat, quod *Hebræi* omnes asserunt. Hinc Sacerdotes non latebat quot numero essent *Paschata.* Et sub *Nerone* οἱ ἀρχιερεῖς, ut *Cestio* satisfacerent, *Judæorum* numerum ab iis sciscitanti, responderunt se *Paschæ* solenni die numerasse (*f*) τῶν μὲν θυμάτων εἴκοσι πέντε μυριάδας πρὸς δὲ πεντακισχίλια ἑξακόσια, *hostiarum viginti quinque myriades, & insuper quinque millia, & sexcenta.* Ut 1 *Sam.* 15. 4. in *Chaldæa* Paraphrasi *Saül Israëlitas* numerasse legitur באמרי פסחיא *per agnos Paschales.* Quod, licet fabulosum, ut alibi docuimus, probat tamen ex illius interpretis sententia, qui creditur esse *Jonathan*, *Israëlitas* sic potuisse numerari. Quod ne concipi quidem potest, si agnum domi suæ mactatum quisque comedit. Hæc de sacrorum ministris. In *Paschali* autem convivio pater-familias, ministri vices gerens, cæteris in eadem mensa accumbentibus panem, & agni carnes, & poculum distribuebat.

(*f*) Joseph. De bello, l. 7. c. 17.

V. CONVIVÆ.

Convivas quod attinet, ii vel genuini fuerunt, vel adscititii *Judæi*, *Genuinos* hic voco, quotquot erant ex *Abrahami* genere. *Adscititios* τοὺς מתיהדים, id est, quotquot aliunde orti, περιετέμνοντο, καὶ Ἰουδάιζον, *circumcidebantur, & Judæi fiebant*, ut habetur *Esther.* 8. 17. Horum alii עבדים ילידי בית *vernæ*, seu *servi domi nati*, alii מקנת כסף servi ἀργυρώνητοι, alii שכירים *mercenarii*, alii תושבים *inquilini* terræ *Chanaan*, nulli servitio addicti: de quibus omnibus *Gen.* 17. 12. & *Exod.* 12. 44. 45. Qui ad *Judaismum* convertitur *Hebraicè* dicitur גר *ger*, & *Chaldaicè* גיורא *giora*, unde *Græcum* γειώρας *Exod.* 12. 19. & *Es.* 14. 1. sed frequentius προσήλυτος. Ante circumcisionem nemo ad *Pascha* admittebatur, in quam rem est diserta lex *Exod.* 12. 48. *Nemo incircumcisus ex eo comedet.* Et proselytos insuper baptizari oportuit, postquam circumcisionis vulnus coaluerat, de quo baptismo multa *Judæi.* Mercenario, & inquilino, inter *Judæos* degentibus, haud dubiè liberum fuit à circumcisione abstinere. Sed servos ἀργυρωνήτους ad circumcisionem potuisse cogi multi colligunt ex *Gen.* 17. 12. ubi *Abraham* circumcidere jubetur tam servum emptitium, quam dominatum. Quibus concinere videntur hæc Legis de *Paschate* Exod. 12. 44. *Omnem servum, argento emptum, circumcides, tum vero de eo comedet.* Tamen vix crediderim quemquam ad circumcisionem mera vi fuisse adactum: quia sic sumenti imponeretur peccandi necessitas, & juberetur hypocrisis. Nec talis circumcisio sacramentum esset Dei fœderis, quo non trahimur inviti, sed id volentes amplectimur. Denique vera Religio suaderi debet, non imperari; nec hominum metu suscipi, sed solius Dei timore. Quem qui colit invitus, eo non est melior, qui idolis sponte servit. In Lege igitur dominos non puto juberi simpliciter, ut servos à se emptos circumcidant, sed ut circumcidant; quantum in se est, aut aliter à se abdicent. Hanc Legem ab *Hebræis* sic intelligi docent ista *Maimonidis De circumcisione* cap. 1. sect. 6. לקח עבד גדול מן הכותים ולא רצה העבד למול מגלגלין עמו כל שנים עשר חדש יתר על כן אסור לקיימו כשהוא ערל אלא חוזר ומוכרו לכותים *Si quis servum jam adultum à* Cuthæis *comparaverit, qui circumcidi nolit; revolvuntur cum eo omnes duodecim anni menses* (id est, toto anno servatur) *sed non licet eum servare diutius incircumcisum. Debet igitur* Cuthæis *iterum venundari.* Vernas tamen, seu infantes à servis domi natos, etiam invitis parentibus, à dominis octavo die potuisse circumcidi palàm est; quia liberi in servitute nati non tam erant patris, quàm heri. Proinde servus, anno *Sabbatico* Legis beneficio ex servitute exiens, liberos ex ancilla creatos secum non abducebat, sed domino relinquebat, *Exod.* 21. 4. Quę Lex excludebat incircumcisos, excludebat etiam apostatas, & rebelles in Dei Legem. Nempe, ut ait *Apostolus* Rom. 2. 25. *Circumcisio quidem prodest, si Legem exsequaris, sed si transgressor Legis fueris, circumcisio tua facta est præputium.* Hinc *Exod.* 12. 43. ita habuit *Hierosolymitana* Paraphrasis, prout *Elias* citat in *Thisbi*, *Nemo Israëlita,* דאשתמד *qui defecit* (vel *apostata fuit*) *ex eo comedet.* Pro quo *Onkelos*, דאסתלק, *qui recessit.* Et *Jonathan* cum auctuario, דאסתלק ולא הדר *qui recessit, nec reversus est*; ne quis putet non relinqui locum pœnitentiæ. Sed in *Hebræo* solum est, כל בן נכר *Quisquis est peregrini filius non comedet ex eo. Peregrini filius*, id est, ἀλλογενὴς *alienigena*, ut *Græci* & *Hieronymus* rectè reddunt. Itaque hæc verba ad *Gentes* pertinent, non ad *Judæos* apostatas. Sed *Chaldæos* pro בֶּן־נֵכָר *ben nechar*, id est, *filio peregrini*, puto legisse בֶּן־נֵכֶר *ben necher*, id est, *filium alienationis*, & eos intellexisse, qui per apostasiam à Deo alienantur. Videri possit qua Lege excluduntur incircumcisi, etiam excludi fœminas, quæ non circumcidebantur: maximè, cum in Lege soli mares ad tria festa se conferre jubeantur. Vide *Exod.* 23. 17. & 34. 23. & *Deut.* 16. 16. Sed *Exod.* 12. 6. 47. כל עדת ישראל *omnis cœtus Israël* jubetur *Pascha* celebrare. Itaque fœminas unà cum viris solennia hæc festa celebrâsse patet exemplo *Elkanæ*, qui quotannis ambas uxores, cum filiis & filiabus, secum ducebat *Siluntem* ad solennia festa, 1 *Sam.* 1. 3. 4. *Joseph* quoque, & sancta virgo, festo *Paschatis Hierosolymam* annuatim se conferebant, *Luc.* 2. 41. Neque dubium, quin idem præstiterint omnes eorum temporum piæ mulieres. Proinde illis fuit sua pars in sacris conviviis. Et quo die sacrificabat *Elkana*, uxori suæ *Peninnæ*, ejusque filiis, & filiabus omnibus dabat sacrificii partes. Et *Annæ*, quam amabat, dabat מנת אחת אפים *portionem unam honorariam*, 1 *Sam.* 1. 4. 5. *David* quoque, oblatis sacrificiis eucharisticis, horum partem impertiit omnibus *Israëlitis* למאיש ועד אשה *à viro ad mulierem*, id est, tam his, quam illis, 2 *Sam.* 6. 18. 19. Et Sacerdotum filiæ sacris cibis vescebantur, *Num.* 18. 11. 19. Quidni igitur credamus mulieres etiam *Paschæ* participâsse; quod eucharistici sacrificii fuit genus, ut docuimus? *Hebræos* certè *Maimonides*, *Pasch.* cap. 2. §. 4. non solum mulieres admittere docet in *Paschalibus* conviviis, sed & nonnunquam, ut ait, עושים חבורה כלם נשים אפילו בפסח שני *contubernium faciunt totum ex mulieribus etiam in secundo* Paschate. Neque verò illas exclusit lata Lex in incircumcisos: cum mulier incircumcisa dici nequeat, quia ad eam non pertinet circumcisio. Quid quod ערל *arel*, propriè ἀπερίτμητον *incircumcisum* non sonat, quomodo reddi solet, sed ἀκρόβυστον *præputiatum*, si ita loqui liceat, quod sequutus est *Aquila.* Mulierem autem non posse

posse esse ἀκρόβυστον *præputiatum*, eos non latet, qui sciunt quid sit ἀκροβυστία *præputium*.

Legalis etiam immunditia *Israëlitas* à *Paschatis* communione excludebat, donec ab ea expurgati essent. *Josephus*, *De Bello* lib. 7. cap. 17. Οὔτε γὰρ λεπροῖς, οὔτε γονοῤῥαίοις, οὔτε γυναιξὶν ἐπεμμήνοις, οὔτε τοῖς ἄλλως μεμιασμένοις ἐξῆν τῆς δὲ τῆς θυσίας μεταλαμβάνειν. *Neque enim leprosis, neque gonorrhœâ laborantibus, neque menstruatis mulieribus, neque aliter pollutis licebat hujus sacrificii participem esse.* Sic *Num.* 9. 6. *Quidam fuerunt, qui, cum immundi essent ex contactu humani cadaveris,* Pascha *illo die celebrare non potuerunt.* Itaque, ut tam illis, quam aliis deinceps in simili casu provideretur, alterum *Pascha* Dei jussu in sequentem mensem est indictum. Non, quod eo recurrere semper necesse fuerit. Quædam enim immunditiæ non durabant nisi in diem, & sub vesperam expurgabantur. Hinc *Maimonides*, *Pasch.* cap. 6. sect. 1. *Quisnam est ita immundus, ut ad* Pascha *secundum impellatur? Quisquis non potest comedere* Pascha *nocte decima quinta mensis* Nisan *propter immunditiam suam*: כגון זבים וזבות נדות ויולדות ובועלי נדוה *ut viri seminis, & mulieres sanguinis fluxu laborantes, menstruatæ, puerperæ, & qui cum menstruatis mulieribus rem habuerunt. Sed qui cadaver reptilis tetigit, aut reptile, aut quid aliud simile die decima quarta, is lavatur, &, postquam lotus est, pro eo* Pascha *mactant. Et sub vesperam, cum Sol ei occubuit, comedit* Pascha. Quia qui se polluerat rerum hujusmodi contactu, nonnisi usque ad vesperam immundus erat, *Levit.* 11. 24. At per septem dies erant polluti, qui humanum cadaver tetigerant, *Num.* 19. 11. &c. Item, qui viri seminis, & quæ mulieres sanguinis fluxu laboraverant, & qui menstruatam inierat, *Levit.* 15. 13. 19. 24. 28. Quæ marem pepererat, per hebdomadem; quæ fœminam, per duas hebdomadas impura fuit: nec illa ante quadragesimum, hæc ante octogesimum diem perfectè purgari potuit, *Levit.* 12. 2. &c. Proinde donec purgationis tempus esset elapsum, non licebat illis vel agni *Paschalis*, vel ullam eucharistici sacrificii carnem morsu libare sub pœna excisionis. Ita de Sacerdotibus pronuntiat Lex *Levit.* 22. 3. &c. *Quicunque è toto semine vestro accesserit ad res sacras, quas Domino sanctificaverint filii* Israëlis, *dum ejus immunditia in ipso est, is utique exscindetur à facie mea,* &c. *Quisquis è semine* Aaronis *est leprosus, aut gonorrhœa laborat, de rebus sacris ne comedat usquedum mundus fuerit: similiter qui tetigit ullum immundum à mortuo, aut ullum, ex quo exiit semen concubitus. Aut quicunque tetigerit ullum reptile,* &c. *Quisquis illud tetigerit, immundus erit usque ad vesperam. Ne igitur comedat de rebus sacris donec laverit corpus suum aqua. Et postquam occubuerit Sol, mundus erit, & postea comedere poterit de rebus illis sanctis; quia sunt ejus cibus.* Et de quovis *Israëlita* Levit. 7. 20. *Quisquis comederit carnem è sacrificio eucharistico, quod est Domini, cum immunditia sua in se, exscindetur vir ille è populis suis.* Ideoque supra nos docuit *Joannes* noluisse *Judæos* in Prætorium ingredi, ne *Pascha* comesuri pollerentur, *Joh.* 18. 28. Ubi, sive *Paschatis* nomine *Paschalem* agnum intelligas, ut plerique volunt; aut sacrificia eucharistica, quæ vel cum agno, aut post agnum diebus *azymorum* comedebantur: tamen hic locus omnino ad rem est, quia quisquis erat pollutus ab utriusque esu prohibebatur. At sub *Ezechia* Rege piissimo hanc Legem violaverunt multæ tribus *Israëlis*, de quibus ita habetur 2 *Paral.* 30. 17. כי רבת בקהל *Quia multitudo fuit in congregatione, qui se non sanctificaverant.* Et rursus versu decimo octavo כי מרבית העם *Quia magna pars populi,* רבת *multitudo ex* Ephraim, *&* Manasse, *&* Isachar, & Zabulon, *non se mundaverant, sed comederant* Pascha בלא ככתיב *aliter quam scriptum est.* Tamen verè conversis ignovit Deus, pii Regis oratione pacatus. Proinde sequitur, *Sed pro iis oravit* Ezechias, *dicens, Bonus Dominus propitius illi sit, qui totum animum suum comparaverit ad quærendum Deum, Dominum Deum patrum suorum, licet non* כטהרת הקודש *secundum purificationem sanctitatis.* Id est, licet ab immunditia sua se non purificaverit secundum ritus in Lege ceremoniali præscriptos. *Et exaudivit Dominus* Ezechiam, וירפא את העם *& sanavit populum*, id est, ei ignovit, ita ut ex peccati reatu, tanquam ex morbo convalesceret. Sic *Ps.* 41. 5. *Sana animam meam, quia peccavi*, id est, ignosce mihi. Et *Prophetæ* verba *Es.* 6. 10. *Et convertatur*, ורפא לו *& sanetur*, *Christus* sic reddit *Matth.* 13. 15. *convertantur, & sanem eos*; & *Marc.* 4. 12. *convertantur,* καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα, *& remittantur eis peccata. Maimonides* (*Pasch.* cap. 7. §. 1.) eos asserit, qui primo *Paschate* immundi sunt propter contactum mortui, rejici in secundum *Pascha*, ut alios immundos, si sint, מיעוט הקהל *minor pars congregationis*: sed, si sint רוב הקהל *major pars congregationis*, omnes ità admitti, ut pro immundis habeantur. Si præcisè dimidia, omnes quidem admitti, sed ita, ut mundi cum mundis, immundi cum immundis separatim coeant. Idem in libro *De ingressu summi Sacerdotis in Sanctuarium* cap. 4. §. 10. quærit an eo anno, quo *Ezechias* solenne illud *Pascha* celebravit, intercalaris *Adar* in fine anni sit additus, ut differretur *Nisan*, quia plerique nondum erant sanctificati. Sed Scriptura disertè docet *Pascha* celebratum fuisse secundo mense 2 *Par.* 30. 2. id est, mense *Jiar*, non mense *Nisan* per intercalationem dilato.

Sed & remotum iter non tam excludebat, quam excusabat *Israëlitas* à celebratione *Paschatis*. Itaque quisquis mense primo erat בדרך רחקה *in via remota*, ita ut non posset stato die venire *Hierosolymam*, differebat in mensem secundum, *Num.* 9. 10. 11. *Via remota* definitur in *Misnæ* Tractatu *Pesachim* cap. 9. statim initio, spatio, quo urbs מודיעים *Modiim* (è qua oriundi *Macchabæi*) distabat *Hierosolymis*. Et in *Gemara* dicuntur esse מן מודיעים לירושלם חמשה עשר מילין *è* Modiim Hierosolymas *quindecim milliaria*, (longè aliter, quam *Eugesippus*, qui solum sex numerat.) Hinc *Maimonides*, *Pasch* cap. 5. §. 8. 9. ואיזו היא דרך רחוקה חמשה עשר מיל חוץ לחומות ירושלם מי שהיה בינו ובין ירושלם יום ארבעה עשר אם עליית השמש חמשה עשר מיל או יתר הזה דרך רחוקה היה בינו ובינה פחות מזה אינו בדרך רחוקה מפני שהוא יכול להגיע לירושלם אחר חצות כשיהלך ברגליו בנחת *Quænam est via remota? Millia quindecim extra* Hierosolymitana *mœnia: si quis igitur die decima quarta* (mensis *Nisan*) *inter se &* Hierosolymam, *orto jam Sole, millia quindecim, aut ampliùs interjecta habeat, hæc est via remota. Sed, si quid habeat minùs, non est via remota: quia potest* Hierosolymam *post meridiem pervenire, etiam si pedes eat, & lento gradu.* Si quem, qui in viam se dedit, remoratur jumentorum tarditas indomita, aut morbus pedum, aut carcer, quo detinetur extra urbis mœnia, is non censetur esse in via remota, sed אנוס *per vim detentus.* Vide plura in *Maimonide* ubi supra. Hic solùm addo, longinquum iter à *Philone* libro tertio *De vita Mosis* longè aliter accipi, nempe pro peregrinatione in regionem à *Judæa* procul dissitam, cùm secundum *Pascha* permitti dicit τοῖς μακρᾶς χάριν ἀποδημίας κωλυομένοις ἅμα τῷ παντὶ ἔθνει συνιερουργεῖν· οὐ γὰρ οἱ ξενιτεύοντες, καὶ ἑτέρωθι οἰκοῦντες ἀδικοῦσιν, ὡς στερεῖσθαι τῆς ἴσης τιμῆς· καὶ ταῦτα, μὴ χωροῦσης πολυανθρωπίαν (f) τὸ ἔθνος μιᾶς χώρας, ἀλλ᾽ ἀποικίας πολλαχόσε διαπεμψαμένης, *iis, qui longinquæ peregrinationis ergo prohibiti sunt, ne cum reliqua gente sacrifica-*

(f) Leg. τοῦ ἔθνους vel διὰ τὴν πολυανθρωπίαν.

ficarent. Neque enim qui peregrinantur, & alibi terrarum degunt, ullum peccatum admittunt, cur honore cum cæteris communi priventur. Maximè, cum una regio gentem tam populosam non capiat, sed colonias in multa loca mittat. Et vero hæc videtur fuisse legis vera mens. Nam qui solùm quindecim ab urbe milliaribus absfuit die mensis decima quarta, si non potuit illa ipsa die *Hierosolymam* se conferre, cur non pridiè discessit, ut festo interesset, nec pateretur à tempore se intercipi. Hæc exceptio si valeat, in ipsa *Judæa* potuit *Israëlitarum* pars maxima à festo impune abesse, nempe quotquot quindecim passuum millibus ab urbe aberant. Itaque Doctores videntur interpretatione tam diluta *Israëlitis*, sacra festa negligentibus, consuisse pulvillos, ut molliùs caderent in peccatum prolabentes.

Agni convivæ per domos convenire jubentur *Exod.* 12. 3. *Accipiant sibi quisque agnum pro domo patrum, agnum pro* unaquaque *domo.* Sunt nonnulli interpretes, qui pro *domo familias* habent, id est, משפחות, minùs rectè. Aliud enim *familia*, aliud *domus. Familia* latiùs patet, atque ut tribus in plures familias, sic familia dividitur in plures domos, *Jos.* 7. 14. Itaque, cum in una familia plures agni comederentur, sæpe minor fuit domus, quam ut agno comedendo par esset. In quo casu Lex jubet vicinos advocari, ita ut conveniant, quantum sit satis ad comedendum agnum, *Exod.* 12. 4. Nec convivarum numerus sit infra decem, aut supra viginti excrescat. Quo faciunt hæc *Jonathanis* in *Paraphrasi* ואין זעירין אינשי ביתא ממנין עשרא כמיסת למיכל אמרא *Et si homines domûs numero sunt minùs quàm decem, quantum ad comedendum agnum satis est.* Item hæc *Josephi, De bello* lib. 17. cap. 7. Ὥσπερ δὲ φρατρία περὶ ἑκάστην γίνεται θυσίαν, ἐκ ἔλασσον ἀνδρῶν δέκα (μόνον γὰρ ἐκ ἔξεστι δαίνυσθαι) πολλοὶ δὲ καὶ σὺν εἴκοσιν ἀθροίζονται. *Tanquam cognatio erit circa unamquamque victimam hominibus decem non minor (solum enim convivari non licet) multi autem ad usque viginti congregantur.* Nec fortasse minor fuit convivarum numerus in suprema *Christi* mensa, si cum *Apostolis* duodecim, ut nonnulli conjectant, illi adfuit ædium dominus, cum domesticis suis. Nec debuit excedi ille numerus, ut adstantium unusquisque saltem haberet agninæ offulam, vel ut *Hebræi* definiunt, כזית *quantum olivam.* Itaque *Baal Hatturim* observat verba *Mosis* Exod. 12. 4. איש לפי אכלו *unusquisque secundum id, quod comedit*, per *Gematriam* idem valere, quod אכל כזית *comedit quantum olivam.* Nempe apud *Cabalisticos* nullum momentum habet unitas, qua sola differunt duo numeri ex illis vocibus emergentes. Porrò contubernia, in quibus comedebatur agnus, *Josephus* φρατρίας vocat, *Hebræi* חבורות *sodalitia*, & commensales בני חבורות *filios sodalitii.* In his contuberniis simul accumbebant viri & mulieres, senes & pueri, sani & ægri, domini & servi, *Judæorum* denique quotquot poterant comedere carnis offulam, ne infantibus quidem exclusis, modò ne essent ἀρτιγέννητα βρέφη, *infantes modò geniti*, quales lacte egere dicit *Paulus*, & non solido cibo, *Hebr.* 5. 12. Interim *Maimonides, De Pasch.* cap. 1. sect. 4. sodalitium iniri negat inter mulieres & servos; ne sit קלות ראש *levitas capitis inter eos*, id est, ne levius & protervius se gerant, quam in tali festo deceat. Sed idem approbat sodalitium totum ex mulieribus, aut totum ex servis conflatum, non tamen totum ex pueris, quia nondum sunt rationis compotes. Neque totum ex ægris, aut ex senibus, aut ex אוננים, id est, *propter mortuum lugentibus*, quia tales parum comedunt. Timendum igitur, ne quid supersit, & agni reliquię vilescant, & profanæ fiant. Quod idem sit periculum, si omnes essent proselyti, qui agni carnes dissecare solent in tenuissimas partes. Sed piget hic referre tam futilia λεπτολογήματα.

VI. Ritus.

In præscriptis à *Mose* ritibus quatuor sunt examinanda. 1. Victimæ separatio. 2. Ejusdem mactatio. 3. Assatio. 4. Manducatio. Primum quod attinet, *Exod.* 12. 3. שה *seh*, jubetur seponi, id est, *agnus*, vel *hœdus.* Nam, ut capræ & oves in natura multas habent communes dotes, ita in sermone communia habent non pauca vocabula. Sic suo loco (g) *Homerum* observavimus μήλων nomine utrumque pecus sæpe complecti. Et σηκὸς tam *caprarum*, quam *ovium* esse *caulas. Pellem* utramque dici νάκος, & μηλωτὴν, *excrementa* σπυράδας, *vocem* βλήχημα, seu *balatum*, & κυρίσσειν, vel κυρηβάσασθαι, tam hircis, quàm arietibus convenire, qui cornibus se mutuo impetunt. Ità etiam *Hebræis* צאן *tson*, tam *capram*, quam *ovem*, & שה *seh*, tam *hœdum*, quam *agnum* sonat. Quod ex *Mose* abunde patet, qui *Gen.* 30. 32. meminit τῆ שה seh, *nigri in ovibus, & maculosi in capris.* Et *Num.* 15. 11. *Sic fiet*, inquit, לשה τῷ seh, *in ovibus, & in capris.* Et *Deut.* 14. 4. *Comeditis* שה כבשים ושה עזים seh *ovium, &* seh *caprarum.* Cum igitur *Exod.* 12. 3. jubet seponi τὸ שה *seh*, per singulas domos, non dubium est, quin intelligit utrumque pecus. Itaque signanter addit versu quinto, *Ex ovibus, & ex capris eum accipietis:* id est, ex ovibus, aut ex capris. Neque enim utrumque seponi oportuit, sed alterutrum, prout libebat. Qua tamen libertate pios putaverim sic esse usos, ut agnum frequentius, & libentius obtulerint, tanquam victimam Deo gratiorem; quia major est in ovibus mansuetudo, docilitas, innocentia. Unde factum est, ut olim ovis etiam apud *Ethnicos* pro maxima hostia haberetur. *Paulus* ex *Festo*, *Maximam hostiam ovilli pecoris appellabant, non ab amplitudine corporis, sed ab animo pacatiore.* Et ipse *Festus*, *Agnus dicitur à* Gręco ἀγνὸς, *quod significat* castum; *eò quod sit hostia pura, & immolationi apta.* Proindè *Ezech.* 34. 17. dijudicari dicit *Propheta inter pecus & pecus, inter arietes & hircos.* Quo *Christus* alludens *Matth.* 25. 32. 33. electorum à reprobis separationem, quam faciet ultima die, confert cum pastore, qui separat oves ab hœdis. Adeoque cum idem nobis proponatur tot locis sub *agni* typo, ne semel quidem *hœdi* nomine illum insigniri videas. Et utrique commune *Hebræum* שה *seh*, *Græci* Interpretes ἀμνὸν, κριὸν, πρόβατον, id est *agnum, arietem, ovem* reddunt quadraginta locis; χίμαρον *hœdum* semel tantùm. Et *Chaldæi* tres interpretes vix uspiam aliter reddunt, quàm אמר *immar*, vel אמרא *immera*, id est, *agnum.* Et jam olim pro *Christi* typo fuerat aries *Isaaco* substitutus, *Gen.* 22. 13. Itaque etiam in *Paschate* videtur agnus communior fuisse victima; neque hœdus mactatus, nisi cum agni deerant. Quo faciunt hęc *Theodoreti* in *Exodum.* Quæst. 24. Ἵνα ὁ μὲν πρόβατον ἔχων, θύσῃ τοῦτο· ὁ δὲ σπανίζων προβάτου, τὸ ἔριφον. *Ut qui ovem habet, eam immolet; & qui ove caret, hœdum.* Et in *Chaldæa* Paraphrasi, 1 *Sam.* 15. 4. *Saül* populum dinumerasse legitur באמרי פסח׳א *per agnos Paschales, non per Paschales hœdos.* Non me latet, quod *Eliezer* refert in *Capitulis* sect. 32. *Jacobum* duos hœdos patri ideo apposuisse, cum ab illo benedictus est, quia dies erat *Paschatis*; & horum alterum fuisse pro *Paschate.* Sed nihil fingi potuit ineptius. Nam, ut cætera taceam, *Pascha* non instituit Deus, nisi in exitu ex *Ægypto.*

(g) Cap. 42. p. 418. lin. 56 &c. supra.

Præparatio ad *Pascha* incepit à die decimo, quo Deus agnum seponi jussit mactandum die decimo quarto, *Exod.* 12. 3. Mira igitur est *Josephi* ἀβλεψία, qui, decimæ diei decimam tertiam substituens, Deum *Mosem* jussisse dicit, (h) ut populo nuntiaret θυσίαν ἑτοίμην ἔχειν, παρασκευασαμένους τῇ τρισκαιδεκάτῃ τοῦ Ξανθικοῦ μηνὸς εἰς τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην, *ut paratam habeant victimam*, Xanthici *mensis die decimo tertio in* deci-

(h) Antiq. lib. 2. c. 5.

decimum quartum præparatum. Cur autem tanto tempore, antequam mactaretur, præparari voluerit Deus, *Hebræi* has causas afferunt. 1. Ne in ipso discessu; si eo usque hanc curam distulissent, negotiorum turba obruti, id oblivioni traderent. 2. Ut accuratius observarent, an fortè aliquis defectus in agno esset. 3. Ut ex agni aspectu occasionem haberent inter se colloquendi de sua ex *Ægypto* redemptione. 4. Ut se maturè accingerent ad futurum festum celebrandum. *Sabbatum* fuisse addunt decimum illum diem: & ab eo ad diem decimum quartum singulos *Israëlitas* agnum habuisse lectorum spondæ alligatum; rogantibusque *Ægyptiis*, quorsum id fieret, respondisse se mactaturos in Dei honorem die decimo quarto. Quod *Ægyptios* malè habebat; quia signum *Arietis* illo ipso mense colebant. Itaque *Judæos* malè mulctâssent, nisi divina vis eos coërcuisset. In cujus miraculi memoriam *magnum* vocant quodcunque *Sabbatum* proximè præcedit *Paschatis* festum. In quibus, licet fabulosis, tamen haudquaquam absurdum est, quod arietem volunt jam olim ab *Ægyptiis* pro Deo fuisse cultum. *Ægyptii* enim à *Chamo* oriundi sunt, cujus filius מצרים *Mitsrajim*, *Ægypto* nomen dedit. Et ille quidem *Hammon* dictus est; hic Μεζορ vel *Osyris*: quorum prior in *Ariete*, posterior in *Tauro* cultus est. Id Mythologorum neminem latet. Proinde à *Judæis* utrumque immolari vult *Tacitus* in *Ægyptiorum* contemptum. *Cæso*, inquit, *ariete velut in contumeliam* Hammonis. *Bos quoque immolatur, quem* Ægyptii Apim *colunt.* Valde igitur verisimile est eodem esse referendum, quod in *Zodiaci* signis *Aries* primum locum, *Taurus* secundum obtinet. Maximè, cum *Chaldæos Ægyptii* in *Astrologiæ* studio proximè sequuti sint. Itaque *Ptolemæus Petosirin Ægyptium* κατ' ἐξοχὴν passim appellat τὸν ἀρχαῖον, quasi nullum *Astrologum* noverit antiquiorem. Et ejusdem meminerunt *Græci* vetustiores, ut *Aristophanes* in *Danaidibus*,

Καὶ τὸν Κυλλάσιν φθέγγου, καὶ τὸν Πετόσιριν.

Ægyptios tamen æquè, ac *Chaldæos Astrologiam* primos reperisse, *Clementi* non concesserim, cujus verba sunt libro primo *Stromatων*, Αἰγύπτιοι γοῦν πρῶτοι ἀστρολογίαν εἰς ἀνθρώπους ἐξήνεγκαν· ὁμοίως δὲ καὶ Χαλδαῖοι. Ægyptii *siquidem primi Astrologiam inter homines intulerunt; ut &* Chaldæi. *Chaldæos* enim præcessisse facile esset docere, si hæc res ageretur.

In agno, aut hœdo mactando Legislator tria requirit, ut sit *integer*, *masculus*, & *anniculus*, Exod. 12. 5. Quæ jam ex parte explicavimus libri secundi capite trigesimo tertio. Et docuimus τέλειον *perfectum* dici agnum, aut quodvis aliud victimæ genus, omnis vitii, & labis expers. Ita Legislator explicat *Levit.* 22. 19. 20. *Perfectum marem ex bobus, ex agnis, aut ex capris, in quo nullum sit vitium offerte. Alioqui non esset acceptus pro vobis.* Et rursus versu vigesimo primo, *Perfectum sit* (sacrificium vestrum) *ut sit acceptum, nullum in eo sit vitium.* Et *Malach.* 1. 8. *Cum admovetis cæcum ad immolandum, nunquid malum est? Et cùm admovetis claudum, & ægrotum, nunquid malum est? Offer illud jam Duci tuo, num placebis ei, aut an suscipiet vultum tuum?* Quæ sint in victima vitia pluribus recenset *Moses Levit.* 22. 22. *Si sit* (animal) *cæcum, aut fractum, aut mutilum: si sit verrucosum, aut scabie, aut impetigine laboret.* Et versu vigesimo tertio. *Si sit* שרוע וקלוט, id est, *si membrum aliquod justo longius, aut brevius habeat.* Et versu vigesimo quarto, *si sit* (testiculis) *compressum aut contusum, aut avulsum, aut excisum*; Græcè θλιβίαν, θλαδίαν, σπάδωνα, & ἐκτομίαν dixeris. Quæ quasi non sufficiant, & solùm לדוגמא in exemplum proferantur, *Hebræi* longè plura de suo comminiscuntur, propter quæ nec offerre potuerit Sacerdos, nec offerri victima. Itaque *Maimonides* in libro *De ingressu Sanctuarii* cap. 7. hujusmodi vitia quinquaginta recenset. Quinque in auriculis, si sint fractæ, fissæ, perforatæ, tabidæ, duplicatæ. In palpebra tria, si sit perforata, fissa, fracta. Octo in oculo, si quis cœcus sit, aut cocles; si humores suffusi visum intercipiant; si scotomate laboret, quod *Hebraicè* סנורים; si tanquam ענב *uvam* in oculo habeat; si carnem superfluam, quâ pupillę pars obtegatur; si albuginem, quæ *Hebraicè* תבלול; si punctum album habeat in pupillæ medio, aut etiam nigrum profundum: quorum utrumque דק *Hebræis.* In naso tria, si solùm ab una parte perforatus est, aut si fissus, aut si fractus est. In ore sex, si labium est perforatum, fractum, aut fissum; si maxilla inferior superiorem excedat; si os naturâ balbum, & lingua impedita (quæ duo vitia nonnisi ad Sacerdotem pertinent.) In pudendo duodecim, si nervus compressus, contusus, avulsus, aut excisus est. Testiculi itidem si compressi, contusi, avulsi, aut excisi sunt. Si quis μόνορχις duplex scrotum habeat, aut duos testiculos in uno scroto. Si sit הטומטום *ambigui sexus*, aut *androgynus.* Sex in manibus, & pedibus: si sit claudus, si femur unum habeat longius, qui *Hebraicè* שרוע, aut si habeat altius. Si in osse manus, aut pedis anterioris, est fractura notabilis. Si idem in posteriore. Si pedes natura habeat מכולמות *constrictos:* (*vaciumne* velit, *Græci* ῥαιβὸν aut *compernem*, *Græcè* σκαμβὸν, aut tertium aliquid, non satis scio.) In toto corpore sunt quatuor, scabies sicca, verruca, impetigo *Ægyptia* חזזית מצרית, quæ *Hebraicè* ילפת. Os aliquod excisum, quod *Hebraicè* חרוץ. His adduntur tria vitia, ut absolvatur πεντηκοντὰς, si præ senio tremat, aut si præ morbo, & si victima sit טרפה *terepha*, id est, à *feris discerpta.* Sed nihil actum hactenùs, cùm *Talmudici* in *Cholin* cap. 3. fol. 42. a. meminerint שמנה עשרה טרפות שנאמרו למשה בסיני *Octodecim terephoth, quæ Mosi traditæ sunt in monte* Sinai. Hinc *Jonathan*, Levit. 11. 1. *Ut caveant & separent se* מסואבות תמניסירי טריפן *à pollutione octodecim terephoth.* Quod tamen leve est præ *Maimonidis* περιεργίᾳ in libro *De mactatione* cap. 10. sect. 9. ubi reperiri contendit septuaginta species *terephoth*, quas dinumerat singulas.

Idem agnus debuit esse *masculus*, quia mas præstat fœmina, & præstantiora Deo sunt immolanda. Itaque *mas corrupto* opponitur in his *Malach.* 1. 14. *Maledictus esto vir dolosus, qui, cum habeat masculum in grege suo, corruptum Domino vovet, & sacrificat.* Et à Nomine איש *vir*, Verbum אתאשש *pro viro se gerere*, & *fortem esse* significat, ut *Græcum* ἀνδρίζεσθαι. Sic *Es.* 46. 8. *Hujus mementote*, והתאששו *& viriliter agite*; Chaldæus, ואתקפו *& roboramini.* Ut 1 *Cor.* 16. 13. *Vigilate, state in fide*, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε, *viriliter agite, estote fortes.* Unde est, quod in holocaustis, quæ sacrificii species perfectissima fuit, soli mares offerebantur, *Levit.* 1. 3. 10. Et ab *Hebræis* manavit ille ritus ad *Ægyptios*, quos alibi (i) probavimus ex *Herodoto* nihil aliud Diis suis mactavisse, quàm τοὺς καθαροὺς ἄρσενας τῶν βοῶν, καὶ τοὺς μόσχους, *boves, & vitulos mundos, eosque mares.* Miratur *Augustinus* in *Exod.* 4. 42. cur dicatur *agnus masculus, quasi agnus possit esse masculus*, legendum *non masculus.* Nempe virum magnum latuit *Hebræum* שה *seh*, quo hic pro *agno* utitur *Moses*, communis esse generis. Itaque שה פזורה *seh dispersa* legitur *Jerem.* 50. 17. שה בריה *seh opima*, & שה רזה *seh macra*, Ezech. 34. 20. ושה אחת *& seh una*, Ezech. 45. 15. Sed & *Arabicum* شاه *sah* est utriusque generis, & tam fœminam, quam marem sonat. *Damir*, الشاه من الغنم الذكر والانثي sah *ex pecore, mas, & fœmina.*

(i) Cap. 33. pag. 321. lin. 70. supra.

Tertia

Tertia in agno conditio est, ut sit *anniculus*, Hebraicè בן שנה *filius anni.* Qua locutione agnum non intelligunt, qui primum annum attigerit, sed qui nondum superaverit. Neque enim solus agnus, sed & hœdus, & bos quoque jam inde ab octavo die sacrificio purus erat. Ita sancit Legis-lator *Exod.* 22. *vers.* 30. ubi postquam de hominum primogenitis Deo consecrandis actum, *De bobus quoque*, inquit, *& ovibus similiter facies: septem diebus sit cum matre sua, die octavo reddes illum mihi.* Et *Levit.* 22. *v.* 27. *Bos, aut agnus, aut capra, cùm nata fuerit, diesque septem fuerit sub matre sua, postmodum à die octavo, & deinceps accepta erit in oblationem ignitam Domino.* Cujus ritûs ratio licet maximè pendeat ex arbitrio sancientis, non inscitè tamen hic observat non nemo, recens natas animantes, quia brevem lucis usuram habuêre, & incertum adhuc est, an vita illis vitalis sit, ante octavum diem vix in censu animantium æstimari. Ad hoc, nondum spurcitiem defluxisse, quæ ex utero illis, atque ex partu, credita est adhærescere. Eamque causam esse, cur ex hoc genere mactari sibi victimas vetuerit Deus, cui ingratum est quidquid semiperfectum, aut impurum est. Sed aliud afferunt *Hebræorum* Magistri, nempe in septem diebus, qui octavum præcedunt, aliquod esse *Sabbatum*, quo mundari oporteat quæ Deo sunt offerenda. Atque ob id ipsum pueros ante octavum diem Deo per circumcisionem consecrari non debuisse. Mirabere, quisquis hæc leges, etiam gentes, à veri Dei cognitione remotissimas, observâsse similes ritus. Quod planum faciunt hæc *Plinii* lib. 8. cap. 51. *Suis fœtus sacrificio die quinto purus est;* PECORIS, DIE OCTAVO. Ab octavo igitur die offerri potuit agnus usque ad primum annum impletum. At secundo tales hostias ideo non accepit Deus, quia tum demum puræ, & intactæ esse desinunt. Secundo enim anno agnorum libido accendi solet, quâ in coitum feruntur, rarò primo, sed hœdorum potiùs. *Philosophus* lib. 5. cap. 14. Πρόβατον μὲν, καὶ αἶξ αὐτοετὲς ὀχεύεται, καὶ κύει· μᾶλλον δὲ ἡ αἴξ· καὶ οἱ ἄῤῥενες δὲ ὀχεύουσιν ὡσαύτως. *Ovis quidem, & capra annicula initur, & concipit; capra autem potius. Mares autem pariter ineunt.* Interim *Judæos* vetustiores non putaverim in exigendis temporum minutiis tam fuisse accuratos, ut prima statim hora secundi anni ineuntis putaverint agnos, aut boves hoc ipso fieri profanos, quòd Legis terminum excessissent. Quod his verbis asserit *Maimonides* in libro *De sacrif. offer.* cap. primo sect. 13. קרבן שמצותו להיות בן שנה אם הוסיף על השנה שעה אחת נפסל *Victima, quam anno primo Lex jubet offerri, si ad annum addatur hora unica, fit profana.* Proinde in sacrificiis numerari dicit horas, ne profana fiant, אם הוסיפו שעה אחת או פחתו *si una hora vel addatur, vel desit.* *Judæos* scilicet credibile est pecorum natalia ephemeridibus suis inscripsisse, ne vel momento aberrarent. Quin alibi (*k*) notavimus in illis locis pecora fuisse bifera, & fœturæ unius tempus in mensem *Nisan*, alterius in mensem *Tisri* incidisse, adeoque primæ fœturæ pecudes الربيعية *vernales*, posterioris الخريفية *autumnales* Arabicè appellari: ut *Chaldæis* בכוריא, & לקישיא. *Aquilæ* πρώϊμα, & ὄψιμα. *Symmacho* πρωτόγονα, & δευτερόγονα. Hieronymo *pecora primi temporis*, & *serotina.* Quæ *Columella* inter se conferens (libro 8. capite 3.) *Melior*, inquit, *est agnus autumnalis verno, sicut ait verissimè* Celsus. Et *Plinius* lib. 8. cap. 47. *Multi hybernos agnos præferunt vernis*, &c. Proinde agnus ab *hyeme*, *Syris*, & *Chaldæis* חורפא *churpha*, & *Arabibus*, ab *autumno* خروف *churuph* dicitur: ut *Græcè* hœdus à *vere* ἔριφος, & ab *hyeme* χίμαρος, si *Grammaticis* credimus. Utriusque porro fœturæ agnos die *Nisan* decimo quarto puto potuisse haberi pro ἐνιαυσίοις etiamsi in priore nonnulli annum unâ aut alterâ hebdomade jam excessissent: in posteriore plerique solum essent semestres. Nam, si absit superstitio, hæc censentur ex æquo & bono, non κατὰ τὸ ἀκριβοδίκαιον. Quin agni, illo ipso mense nati, quo *Pascha* celebrabant, modò superâssent octavum diem, habebantur pro *anniculis*. Agni igitur *anniculi* triplicis erant fœturæ, nati scilicet jam ante annum mense *Nisan*, nati ante sex menses mense *Tisri*, & illo ipso mense nati nondum menstrui.

(*k*) Cap. 46. p. 514. supra.

Agni *sepositionem* sequitur *mactatio*, quam Deus, *Mosem* alloquens, toti *Israëlis* cœtui vult imperari: *Et mactabunt eum*, inquit, *omnis congregatio Synagogæ* Israëlis, *Exod.* 12. *vers.* 6. Proinde omnibus dicit *Moses* versu vigesimo primo, *Mactate Pascha*, id est, *Paschalem agnum:* non solùm, quia tum temporis quisque pater-familias, aut quilibet primogenitus in familia sua erat Sacerdos, sed & quia mactatio tam ad populum, quam ad Sacerdotes pertinebat, ut jam (*l*) probatum. Mactatio legitima, *Hebraicè* שחיטה *sechita*, ut *Hebræorum* Magistri tradunt, acutissimo cultro fit per animalis jugulum ducto, & reducto. Sed נחירה *nechira*, mactatio illegitima est, qua nares discinduntur, quali usus est *Balak*, Rex *Moabitarum*. De eo enim legitur in *Jonathane* Num. 22. vers. 40. ונחר בלק תורין ועאן *Et mactavit* Balak *boves*, *& oves*, mactatione scilicet à naso inchoata; quod ex Verbo נחר *nechar*, colligunt nasuti homines, quia alludit נחיר *nechir*, *nasus*. Sed nos hujus libri capite octavo (*m*) docuimus *partem pectoris superiorem*, quæ *Græcis* στῆθος, *Arabibus* dici نحر *nachar*. Unde est, quod in equi descriptione *Job.* 39. *vers.* 23. pro *Hebræis* הוד נחרו *Græci* habent δόξα στηθέων αὐτοῦ, *gloria pectoris ejus.* Inde igitur نحر *nachara*, *mactare* est, cultro non in nasum, ut nugantur, sed in summum pectus adacto prope jugulum. Quod verbum *Arabibus* notissimum etiam *Chaldæi* usurpant, cùm de victimæ mactatione agitur in infidelium sacrificiis, in quo numero erat *Balak*. Itaque, ut *infidelium Sacerdos* כומר, & *ara* אגורא dicitur; ita נחר *sacrificare* nonnisi de infideli usurpatur.

(*l*) Pag. 575. 576. supra.

(*m*) Pag. 124. 125. 126. supr.

Vas, quo agni sanguis excipitur, סף *saph* vocatur *Exod.* 12. *vers.* 22. voce æquivoca, quæ etiam *limen* sonat. Quomodo hic perperam sumunt nonnulli Interpretum. Sed *Onkelos*, & *Syrus* ܡܐܢܐ *vas* reddunt, & *Jonathan* מן פחרא *vas fictile*, & alibi קולא *hydriam*. Reperitur *Zach.* 12. *v.* 2. כף רעל pro *calice horroris*. Et plurale ספים *sippim*, ספות *sappoth*, vel *sippoth*, in (*n*) *Jeremia*, & libris (*o*) *Regum*, ubi de vasis Sanctuarii. An hinc *simpuvium* dictum vasis lignei genus in sacris adhibitum apud *Nonium* ex *Varrone*? Putavit non nemo *siponem* indidem appellari vas ad restinguenda incendia, quia in *Plinio* legerat, *Epistolarum* libro decimo, ubi de *Nicomediæ* incendio ad *Trajanum*, *Nullus unquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda.* Sed *sipo est* σίφων, seu *tubus subterraneus*, *ex quo emittitur aqua in incendiis.* Ita *Hesychius*, Σίφων, ὄργανόν τι εἰς πρόεσιν ὑδάτων ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. *Hero Mechanicus*, in libro Περὶ πνευματικῶν, hujusmodi siphonum rationem & fabricam docet, qui adversus incendia aquam in ipsa quoque ædium fastigia ejaculabantur, ut observat *Turnebus*, *Advers.* lib. 19. cap. 23. Ita *Romæ* tantum aquæ esse per aquæ-ductus derivatæ scribit *Strabo* lib. 5. *ut flumina per meatus subterraneos labantur*, ἅπασαν δὲ οἰκίαν σχεδὸν δεξαμενὰς, καὶ σίφωνας, καὶ κρουνοὺς ἔχειν ἀφθόνους, *& omnis prope domus cisternas, siphones, & canales habet copiosos.* Sed supra (*p*) cap. trigesimo tertio nos quædam habemus de vasis, quibus

(*n*) Jer. 52. 19.

(*o*) 1 Reg. 7. 50. 2 Reg. 12. 13.

(*p*) Pag. 323. 324.

 bus

bus victimarum sanguis excipitur, quæ *Moses* alibi vocat אגנות *aganoth*.

In agni porro sanguine intingi jubetur אגדת אזוב, *fasciculus hyssopi*, qua aspergantur ædium postes, & superliminaria. Ita *Levit.* 14. *v.* 6. 7. ex cedro, coccino, & hyssopo fit aspergillum, quâ in aquam, & immolati passeris sanguinem, immersa leprosus aspergitur septies, ut à lepra sua mundetur. Et versibus 49. 50. 51. 52. hac ipsa ratione purgatur domus lepra infecta. Neque aliter aspergebantur aquis נדה, *separationis*, homines, tentoria, vasa, & quidquid aliud cadaveris contactu pollutum fuerat, *Num.* 19. *vers.* 6. 18. Quo alludens *Propheta David* à peccatis suis purgari petit באזוב, *hyssopo*, ut sit mundus, *Psal.* 51. *vers.* 9. Et ob id ipsum ὕσσωπος *Hesychio* est βοτάνη σμήχουσα, *herba abstergens*, seu *purgans*; nempe in Lege *Mosis*. Alioqui enim in hyssopi natura nihil est σμηκτικόν. *Hebræum* אזוב ezob, *hyssopum* reddo cum vetustissimis interpretibus, quos palam sequitur *Apostolus*, cum *Mosem* scribit, sumpto sanguine vitulorum, & hircorum, cum aqua, lana coccinea, & hyssopo, ipsum Legis librum, & totum populum, tabernaculum quoque, & omnia vasa ministerii aspersisse, *Hebr.* 9. 19. 21. Tamen hodie in quæstionem vocatur hæc versio: & *Tremellius* maluit *muscum* exponere; *Levinus Lemnius*, & ex eo *Schindlerus*, *adiantum*; *Piscator* denique *libanotidem*, seu *rorem marinum*, *Ochinum* sequutus, qui prior sic reddiderat in libro *De harmonia mundi*. Sed multò ante de vocis אזוב *ezob*, significatione *Talmudici* disputaverant. Et in Tract. *De Sabbatho* cap. 14. fol. 109. b. alius vult *ezob* esse אברתא (junci speciem apud *Arabes*) alius אזוביון, quod divisis vocibus legerim אזוב יון *ezob Javan*, id est, *hyssopum Græcam*; alius מרוא חיורא *marum album*; alius שמשוק *sampsuchum*. Et cap. 16. fol. 128. a. videntur פאה *peah*, & סיאה *seah*, & צתרי *tsithri*, & קורנית *kornith*, censeri inter *hyssopi* species, aut herbas huic congeneres. Rursus in *Cholin* cap. 3. fol. 62. b. mentio fit אזוב יון, *hyssopi Græcæ*, & אזוב כוחלי, *hyssopi Cochaliensis*, & אזוב רומי *hyssopi Romanæ*, & אזוב מדברי, *hyssopi sylvestris*, vel ex deserto. Ita etiam in *Succa* cap. 1. fol. 13. a. & in *Negain* capitis ultimi sect. 6. *Syrus* Interpres pro אזוב *ezob*, habet ܠܘܦܐ *lupha*, id est, ἀείζωον, *semper-vivum*, 1 Reg. 4. vers. 33. Sed idem alibi constanter ܙܘܦܐ *zupha*, id est, *hyssopum*, interpretatur. Quod sequuntur *Arabes*, *Psalm.* 51. *v.* 9. & *Hebr.* 9. *v.* 19. Quamvis in Lege صعتر, id est, *origanum*, exponant, quomodo etiam *Kimchius*. *Josephus* (cui אזוב *ezob*, est *hyssopus*. *Antiq.* lib. 8. cap. 2.) videtur insinuare hyssopum, sua ætate, in *Judæa*, *chor*, vel *echor*, fuisse dictam, cum nomen pagi Βαθεχὼρ explicat οἶκον ὑσσώπου, *domum hyssopi*; *De Bello* lib. 7. cap. 8. Et novum scrupulum injicit *Aruch*, cum תמרות *themaroth*, definit מין גרגרין קטנים שיש בראש האזוב *parvorum acinorum speciem, qui sunt in vertice* τοῦ *ezob*; quia in hyssopi apice nulli sunt tales acini.

Mihi tamen אזוב *ezob*, esse *hyssopum* multa non solum suadent, sed & persuadent. 1. Vocum similitudo: neque enim quisquam est, qui non fateatur ad אזוב *ezob*, alludere *Græcum* ὕσσωπον, quæ ratio, utut sola non multum prosit, tamen, cum aliæ accedunt, suum pondus habet. 2. Hyssopus *Chaldaicè* אזובא *ezoba*, dicitur, & *Æthiopicè* አዞብ: *ezob*, planè ut *Hebraicè*. 3. Et vix credibile est hujus versionis primos auctores, id est, *Græcos* Interpretes, qui ὕσσωπον constanter reddunt, in voce אזוב *ezob*, potuisse falli. Quia, cum sacros libros interpretati sunt, stabat adhuc *Judæorum* Respublica, in qua τῷ אזוב *ezob*, quotidianus erat usus in iis aspergendis, & repurgandis, quæ per τὸ אזוב *ezob*, aspergi & repurgari Lex jusserat. Neque enim absque אזוב *ezob*, mundari poterat quisquam, qui mortui contactu se polluerat, ut qui morientibus adstabant, & pollinctores, & vespillones, & libitinarii. Idem de leprosis judicium, quos à morbo sanatos *Christus* ad Sacerdotes amandabat, ut ea facerent, quæ præscripserat *Moses*, *Matth.* 8. *vers.* 4. *Marc.* 1. *vers.* 44. *Luc.* 17. *vers.* 14. Sacerdos igitur tum nullus fuit, quem latuerit quid esset אזוב *ezob*. Et *Græci* Interpretes si ignorâssent, rei tam protritæ doctores habuissent passim obvios. 4. Neque in errore tam crasso illos sequutus esset Divinus Scriptor, qui *Corinthiis*, πολυγλωττίαν suam in plena Ecclesia non sine aliqua jactantia ostentantibus, se pluribus loqui linguis scribit, quam illos omnes, 1 *Cor.* 14. *vers.* 18. 5. Sed neque hic contemnenda est *Josephi* auctoritas, qui, cum Sacerdos fuerit unus è primis, & in eo ministerio consenuerit, τῷ *ezob* sæpe usus est propter causas supra jam allatas. Tamen is, *Græcos* sequutus, Regem *Solomonem* tradit de qualibet arbore suam dixisse parabolam ἀπὸ ὑσσώπου ἕως κέδρου, *ab hyssopo ad cedrum*. Et frustra objicitur *Batechor* ab eodem exponi *hyssopi domum*. Nam, ut *hyssopum* taceam potuisse apud *Hebræos* esse πολυώνυμον, non dubito quin pro Βαθεχὼρ, voce nihili, legendum sit Βαθεζώβ, vel Βηθεζωβά, *domus hyssopi*, cum in veteri versione, solum R in fine inserto, legam, *Vetezobra*, pro *Vetezoba*: ut illo ævo B sæpe expressum est per V consonum, quod constat ex *Glossariis* vetustissimis. In *Latino Nicephoro* scribitur *Batechzor*, *Hist.* lib. 3. cap. 7. Sed *Græca* consulenda essent, quæ jam non sunt ad manum. 6. *Syrus* quoque, cum alibi ܙܘܦܐ *zupha*, id est, *hyssopum*, reddiderit, illi non imputo, quod 1 *Reg.* 4. *v.* 33. pro ܙܘܦܐ *zupha* legitur ܠܘܦܐ *lupha*, id est, ἀείζωον· sed scribæ semidocto, qui putaverit locum esse mendosum, & quod ibi legebatur *zupha in pariete nasci*, hyssopo non convenire, sed ἀειζώῳ· quod est parietariæ species. Itaque, unius literulæ mutatione, ex ܙܘܦܐ *zupha* factum ܠܘܦܐ *lupha*. Obiter nota, cavendum, ne in illis linguis promiscuè sumantur ܠܘܦ *luph*, & ܠܘܦܐ *lupha*: quorum illud *arum*, aut *dracontium* sonat, ut omnes sciunt; hoc *semper-vivi* speciem. Hujus longam descriptionem ita orditur *Abulabas*,

لوفا حي العالم المسمي باذن القسيس
بالديار المصرية وبالشام ايضا عصارته
تدهن من الدهن مغلاة تنفع من
وجع الاذان وكثير اما يتخذونها
في البساتين وعلي القبور وفي
السطوح في المراكن وهي ايضا
مخمرة في الاسهال *Lupha est semper-vivum.*

In Ægypto, & Syria vocatur Auricula Sacerdotis. Inde exprimitur oleum dolori aurium mirè conferens. Magna copia colligitur in hortis, sepulchris, & tectorum angulis. Sed & in campestribus locis reperitur. Cætera ibi vide. 7. *Arabes* autem, & *Kimchius*, qui צעתר, id est, *origanum* exponunt, à recepta sententia parum recedunt. Hyssopus enim veterum origano fuit similis. *Dioscorides* libro tertio, Ὀρίγανος Ἡρακλεωτική, &c. φύλλον ἔχει ἐμφερὲς ὑσσώπῳ. *Origanus* Heracleotica *folium habet hyssopo simile*. Et infra de origano onitide, Ἡ δὲ ὀνῖτις καλουμένη λευκοτέρα τοῖς φύλλοις ἐστὶ, καὶ μᾶλλον ἐοικυῖα ὑσσώπῳ. *Quæ verò onitis*

onitis dicitur, candidiore eſt folio, & hyſſopo ſimilior. 8. Hinc etiam *Talmudici* ציתרי *tſithri*, id eſt, *origanum*, numerant inter hyſſopi genera. Marum quoque, & ſampſuchum, majoranæ ſpecies, ab illis habentur pro herbis hyſſopo congeneribus. Neque id mirum, cum hodieque idem ſentiant viri in re herbaria non infimi nominis. Sic in *Hiſtoria plantarum Lugdunenſi* lib. 8. cap. 29. Pena *hyſſopum genuinum* Dioſcoridis *ſtatuit eſſe communem illam majoranam in* Gallia *&* Belgio *notam, quæ* majorana craſſa, *&* Anglica *vocatur, quia in* Anglia *lætior & cibo aptior provenit. Quod ut probet*, &c. Aliis majorana eſt marum. Ibidem capite quarto, *Quidam; teſte etiam* Dodonæo, *Marum eſſe exiſtimant id plantæ genus, quod ille origani ſpeciem ſtatuit, quam olitores colunt, &* amaracum Britannicum, *ſive* craſſum *vocant.* At veteribus idem ſunt שמשוק *ſampſuchum, & amaracus. Dioſcorides* de ſampſucho libro tertio, Κράτιϛον τὸ Κυζικηνὸν, καὶ τὸ Κύπριον· δευτερέυει δὲ τὅτȣ τὸ Αἰγύπτιον, καλεῖται δὲ ὑπὸ Κυζικηνῶν, καὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ, ἀμάρακον. *Optimum eſt* Cyzicenum, *&* Cyprium: *huic autem proximum* Ægyptium; *vocatur autem à* Cyzicenis, *&* Siculis, *amaracum. Plinius* lib. 21. cap. 11. *Amaracum* Diocles *Medicus, &* Sicula *gens appellavêre, quod* Ægyptus, *&* Syria, *ſampſuchum. Heſychius,* Σαμψȣχος πλείϛη γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ, ἄλλοι δὲ μάραθον (lege ἀμάρακον) καλȣσιν αὐτήν. *Sampſuchus multa naſcitur in Ægypto, alii autem* amaracum *illam appellant. Servius* in illud *Poëtæ* libro primo *Æneid.*

--- *ubi mollis amaracus illum*, &c.

Hic puer regius unguentarius fuit, qui, caſu lapſus, dum ferret unguentum, majorem ex confuſione odorem creavit. Unde optima unguenta amaracina *dicuntur: hic poſtea in herbam ſampſuchum verſus eſt, quam nunc* amaracum *dixit.* Ex his omnibus colligimus vetuſtiores Interpretes vocem אזוב ita variè explicâſſe, ut non multum inter ſe diſſentiant. Et vel majoranam ab illis intelligi patet, vel herbæ genus majoranæ non abſimile. Et verò ad aſperſiones majorana noſtra eſſet percommoda, cùm parva, frequentia, & tenera habeat folia, eaque leviter villoſa, quæ, in aquam, aut ſanguinem immerſa, humorem ſtatim imbibunt, & eumdem excuſſa facilè emittunt. Et ex hujuſmodi plantis aptum fieret aſpergillum tribus caulibus in unum faſciculum colligatis, quomodo his verbis deſcribit *Maimonides, De vacca rufa* cap. 11. ſect. 1. לוקח אדם טהור שלשה קלחים של אזוב ואוגדן אגדה אחרת כל בד ובד גבעול אחד וטובל ראשי גבעולין במי נדה שבכלי *Sumit vir mundus tres hyſſopi caules, quos in faſciculum unum compingit, & ſinguli rami ſpicas habent, quarum apices immergit in aquam ſeparationis, quæ eſt in vaſe. Jonathan* quoque in *Paraphraſi* Num. 19. v. 18. ויסוב אזוב תלת קלחין באיסרא חדא *Et capiet hyſſopum, tres nempe caules in uno faſciculo.* Et *Talmudici* in *Para* cap. 11. in fine אזוב שלשה קלחין ובהן שלשה גבעולין *Hyſſopus triplici caule, in quibus totidem culmi,* ſeu *ſpicæ*. In his autem ſpicis ſunt תמרות *themaroth*, id eſt, grana ſeminis tenuiſſima, quæ deſcribit *Aruch*. Itaque hactenus omnia belle procedunt. Sed jam ſequentur duo Scripturæ loca, quæ videntur ſubvertere quidquid hactenus adſtruximus, unus in veteri Teſtamento, alter in Novo.

Prior eſt celebris de *Solomone* locus 1 *Reg.* 4. *verſ.* 33. *Diſſeruit etiam de plantis à cedro, quæ eſt in* Libano, *uſque ad* ezob; *qui naſcitur in pariete.* Unde colligunt *ezob* non eſſe *hyſſopum*, neque herbam congenerem; quia neque hyſſopus, neque herbæ congeneres in pariete naſcuntur. Antequam reſpondeamus, audiendus eſt *Iſaac Ben-Omran* de hyſſopo,

زوفا يابس هي حشيشة تنبت في
جبال البيت المقدس وتنفرش اغصانها
علي وجة الارض في طول الذراع او
اقل ولها ورق واغصان فورقها يشبة
قدرة قدر مرزنجوش ولها رايحة
وطعم مر وتجمع في ايام الربيع

Hyſſopus ſicca (cui opponitur زوفا رطب hyſſopus humida, ita *Arabes* Oeſypum vocant) *herba eſt in montibus* Hieroſolymitanis *proveniens, cujus rami ſuper faciem terræ extenduntur ad cubiti longitudinem, aut aliquantò minus. Folio enim, & ramis luxuriat. Et folii menſura eadem, quæ folii ſampſuchi: ſuavis odor, ſapor amarus, verno tempore colligitur.* Iſta *Arabis* celeberrimi, & αὐτόπτȣ proferre neceſſe habui, cum aliis de cauſis, ut patebit ex ſequentibus; tum maximè ut conſtet hyſſopum circa *Hieroſolymam* copioſe provenire, nempe in illis montibus, quibus inædificata, & cincta fuit, ut habetur *Pſal.* 87. *v.* 1. *Fundamenta ejus in montibus ſanctis.* Et Pſal. 125. v. 2. *Montes in circuitu ejus.* Itaque, cum tradit Sacer Scriptor cedrum in *Libano*, & hyſſopum in muro naſci, fortaſſe hoc ſolum voluit, ut in *Libano* cedri magna copia ſoboleſcunt, ita hyſſopum ad mœnia urbis feliciter provenire. Quippe, cum auctor libri *Regum Hieroſolymis* ſcripſerit, fieri poteſt, ut illud בקיר *in muro* de ſuæ urbis mœnibus intellexerit. Neque enim *Hebræum* קיר *kir*, ſolum *privatos parietes* ſignificat, ſed & *urbium mœnia*. Sic *Num.* 35. *verſ.* 4. *Levitis* aſſignantur agri mille cubiti circumquaque מקיר העיר, *à muro urbis.* Et *Joſ.* 2. *verſ.* 15. *Raab* domum habuit בקיר, id eſt, *in* ipſis *mœnibus* urbis *Jerichuntinæ*. Neque dubium, quin *Moabitarum* urbs קיר־חרש *Kircheres, Jerem.* 48. *verſ.* 31. à teſtaceis mœnibus nomen habuerit. Porro *in muro* creſcere dici poteſt herba ſummœniana, etiamſi ex ipſo muro non creſcat. Ita ut בקיר *in muro* hic ſit idem, quod על־קיר *ad murum*, vel *prope murum*; ut cum dicitur *Joſ.* 10. *verſ.* 10. *percuſſit eos cæde magna* בגבעון *in Gabaone*, id eſt, *prope Gabaonem.* Neque enim in ipſa urbe pugnatum fuerat. Et *Jud.* 18. *verſ.* 12. *Caſtrametati ſunt* בקרית־יערים *in Kirjath-jearim*, id eſt, *prope Kirjath-jearim.* Nam ſequitur continuo poſt, locum vocatum fuiſſe *caſtra Dan, qui eſt poſt Kirjath-jearim*, id eſt, ab occidente ejus. *Chriſtum* quoque paſſum eſſe dicimus in urbe *Jeruſalem*, quia paſſus eſt in vicinia. Et *Hebr.* 9. *verſ.* 4. *in arca* fuiſſe leguntur urna aurea *Manna* plena, & virga *Aaronis*, id eſt, *prope arcam.* Nam in ipſa arca nihil fuit præter duas Legis tabulas, 1 *Reg.* 8. *verſ.* 9. Sic אזוב *ezob*, non fuerit herba parietaria, & nulla erit objectio. Dato tamen, non conceſſo, agi de planta verè parietaria, hoc tantùm inde ſequetur, *Hebræum* nomen אזוב *ezob*, patere latius, quàm *Græcum* ὑσσώπȣ. Quod ultrò concedimus, cùm *Græci* nonniſi unam, aut alteram, *Hebræi* quatuor hyſſopi ſpecies numerent. *Maimonides* in Tractatu *De vacca rufa* cap. 3. ſect. 2. ומיני אזוב ארבעה *Et quatuor ſunt ſpecies ezob*, nempe *Græca, Cochalienſis, Romana*, & *ſylveſtris* ſeu *deſerti*: quas *Talmudici* enumerant tribus locis ſuprà citatis. In his porro quia neſcitur quæ ſit hyſſopus *Cochalienſis* אזוב כוחלי; & plerique *fuſcam* ineptè reddunt, cum nulla ſit hyſſopus fuſca, & reliquæ tres à locis denominentur: pro כוחלי *cochali*, libenter reſcripſerim כותלי *cothali*, quod vel *parietariam*, vel *ſummœnianam*

red-

reddere poſſis, à voce כותל *cothel*, quæ *parietem*, aut *murum* ſonat. Certè literæ ה & ת, ut ſunt figura perſimiles, facilè permutantur. Hinc 2 *Sam.* 21. *v.* 19. *Elhanan* percuſſiſſe legitur את־גלית *Goliathum*, cum reverâ *Goliathum* non percuſſerit, ſed אח גלית *fratrem Goliathi*, ut ſcimus ex 1 *Paral.* 20. *v.* 5. *Goliath* autem à *Davide* percuſſum fuiſſe neminem latet. Itaque in *Samuele* את ſcriptum pro אח, ut rectè obſervat *Ludovicus Capellus* ὁ μακαρίτης.

Alter locus eſt *Joh.* 19. *v.* 29. *Illi autem, cum ſpongiam aceto implevissent*, καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες, *& hyſſopo circumdediſſent, ori ejus admoverunt.* Quem ſi conferas cum *Matth.* 27. *v.* 48. *Cum ſpongiam cepiſſet, & aceto impleviſſet*, καὶ περιθεὶς καλάμῳ, *& calamo circumdediſſet*; & cum *Marc.* 15. *v.* 36. *Cum ſpongiam aceto impleviſſet*, περιθείς τε καλάμῳ, *calamoque circumdediſſet*: ſtatim colliges in *Johanne* ὑσσώπῳ περιθέντες idem eſſe, quod περιθεὶς καλάμῳ in *Matthæo*, & *Marco*. In his enim ut calamus, ita in illo hyſſopus ſpongia aceto plena circumdatur, & *Chriſto* in cruce ſitienti offertur. *Johanni* igitur cum *Matthæo* & *Marco* non conveniet, niſi ſtatuas illis *calamum* idem eſſe, quod *hyſſopum Johanni*. Ut ſenſus ſit, impios homines, ut *Chriſto* in cruce ſitienti illudere pergerent, ſpongiam aceto plenam pro vero potu illi obtuliſſe. Et, quia in cruce ſublimis erat, nec ſola manu poterant ad illius os pertingere, ſpongiam hyſſopi cauli circumpoſuiſſe, qui caulis à *Johanne hyſſopus*, à *Matthæo*, & *Marco*, *calamus* appelletur. Sunt viri pii, & docti, qui, loca hæc duo ἐναντιοφανῆ ſic conciliare conati, ut unum incommodum vitarent, in alterum inciderunt. Nam, ut vocetur *calamus* herbæ caulis, in qua nihil eſt δονακῶδες, res eſt ſine exemplo. Κάλαμος quidem non eſt ſola *arundo*, ſed propriè ὁ σίτου ὁ καυλὸς, *frumenti caulis*, ut habetur in *Heſychio*. Unde ad alia transfertur, & *calamus* dicta fiſtula ex calamis conflata, & *ſtipula* καλάμη. Et *propriè calamitatem ruſtici grandinem dicunt, quod comminuat calamum, hoc eſt, culmum, ac ſegetem.* Ita *Donatus* ad *Comicum*. Et *calamus* ſcriptorius, quomodo cum *Græci* κάλαμον nunquam ſumpſerint, hujus tamen uſus à *Romanis* ad *Chaldæos*, *Arabes*, *Æthiopes*, & *Perſas* eſt propagatus. Sed calamum pro herbæ caule, qui neque ſit nodoſus, neque concavus, qualis eſt hyſſopi caulis, non puto me legiſſe uſpiam. Præterea nullus video, quomodo ſpongia, hyſſopi cauli defixa, vel involuta, potuerit ad *Chriſti* crucifixi os admoveri. Debent, qui in magna turba in exemplum ſtatuuntur, tam ſublimes evehi, ut omnibus ſint conſpicui, nec viſum intercipiant peditibus, ſi qui equites proximè adſtant. Non dubium igitur, quin, ut cæteri patibularii, ita etiam cruciarii in ſublime evecti fuerint. Unde eſt, quod *Artemidori Onirocriticωn* libri quarti capite quinquageſimo quinto *gloriam* ſignificat, ſi quis ſe crucifigi ſomniat, διὰ τὸ ὑψηλότερον εἶναι τοῦ ἐσταυρωμένον, *quia qui crucifigitur ſublimior eſt.*
(q) *Eſther.* 8. *v.* 9. 10. Itaque, ut de *Hamane* (q) taceam, in crucem cubitorum quinquaginta ſublato, de *Regulo* legitur apud *Silium*,

--- *vidi, cum, robore pendens,*
Italiam *cruce ſublimis ſpectaret ab alta.*

Et de *Hippolyto Martyre* in *Prudentio*,

--- *crux iſtum tollat in auras.*

Et apud *Nonnum* de ipſo *Chriſto*,

Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθι γαίης
Ὄρθιον ἐξετάνυσσαν. ---

Supra lignum quadratum, ſublime, ſupra terram arduum extenderunt. Proinde זקף Chaldæis *in altum evehere*, ſed Syris *crucifigere* eſt. Et ipſa crux זקיפא utriſque dicitur *ab attollendo*. Quò *Chriſtus* reſpiciens *Joh.* 3. *verſ.* 14. *Ut* Moſes, inquit, *ſerpentem exaltavit in deſerto, ita Filium hominis* ὑψωθῆναι δεῖ, *exaltari oportet.* Et rurſus *Joh.* 12. *v.* 32. Ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, *Si exaltatus fuero ex terra.* Ad hanc porro altitudinem quid faciat hyſſopi caulis, quem ferè cubitalem ſuprà deſcripſit *Iſaacus Ben-Omran*, at alii minorem. *Meſue* hyſſopi habet duo genera, hortenſem, & montanam; quarum illa ſemicubitalis, hæc brevior eſt. Ajunt hyſſopum in *Judæa* majorem eſſe, ut ſinapi, de quo *Chriſtus Matth.* 13. *verſ.* 31. Et arboreſcere colligunt ex eo, quod dicitur *Solomon* de omni arbore diſſeruiſſe à cedro uſque ad hyſſopum, quaſi hyſſopus ſit arbor. Unde *Joſephus*, Καθ' ἕκαστον γὰρ εἶδος δένδρου παραβολὴν εἶπεν, ἀπὸ ὑσσώπου ἕως κέδρου. Reſpondeo pro *arboribus Hebraicè* haberi עצים *ligna*, quæ vox extenditur uſque ad λινοκαλάμην *Joſ.* 2. *verſ.* 6. Hoc præcipuum, quod hyſſopi rami non ſolùm exiles deſcribuntur, ſed & humi jacentes. *Iſaacus* ubi ſuprà, وتنفرش اعضانها علي وجة الارض، *Et extenduntur rami ejus in terræ ſuperficiem.* Ne quiſquam ſibi fingat illos eſſe firmos & rigidos, ita ut calamorum vicem præſtare poſſint.

Sunt, qui receptam *Johannis* lectionem ſollicitant, &, pro ὑσσώπῳ, οἰσύπῳ legi volunt, vel ὕσσῳ, vel ὑσσώτῳ. Tot enim diverſas reperio de hoc loco conjecturas, quas expendere in præſens non eſt noſtri otii, nec inſtituti. Sed, ut de meo aliquid afferam, puto omnia poſſe conciliari, ſi, ſolùm Caſu mutato, pro ὑσσώπῳ ſcribas ὕσσωπον. Ita enim habebit locus; *Illi autem, cum ſpongiam aceto impleviſſent*, καὶ ὕσσωπον περιθέντες, *& hyſſopum circumdediſſent, ori illius admoverunt.* Sic ſpongia hyſſopum non circumdederit, ſed hyſſopus ſpongiam, ut, aceti acore cum hyſſopi amaritudine mixto, fieret potus ingratior. Reliqui duo *Evangeliſtæ* de aceti ſpongia egerant, & quomodo calamo alligato *Chriſti* ori fuiſſet admota. Sed hoc unum prætergerant, quod *Johannes* hic ſupplet, ſpongiam illam fuiſſe hyſſopo circumdatam, ut non ſolum acerbus, ſed & amarus eſſet *Chriſti* potus. Quod ſcire nos intererat, quia ſic perfectè adimpletum eſt *Davidis* vaticinium, quo, ſub perſona *Chriſti* loquens, *Pſal.* 69. *v.* 22. *Fel*, inquit, *in cibum mihi dederunt, ut aceto me potaverunt in ſiti mea. Fel* reddimus *Hebræum* ראש cum vulgo interpretum, cùm ſit propriè herbæ amaræ genus in ſegetibus naſcens, *Oſ.* 10. *v.* 4. quæ cum abſinthio ſæpe jungitur ut æquè amara. Exempla vide *Deut.* 29. *v.* 18. *Jerem.* 9. *v.* 15. *Thren.* 3. *v.* 19. & *Amos* 6. *v.* 12. Mirabilis igitur eſt hæc Prophetia, in qua & aceti fit mentio, & herbę amaræ illi adjunctæ. Amaram enim in *Judæa* eſſe hyſſopum ex *Iſaaco Ben-Omran* jam didicimus. Quia pleriſque viſum eſt *hyſſopum* in *Johanne* idem eſſe, quod *calamum* in aliis, Caſus à Scribis mutatus, & pro ὕσσωπον περιθέντες, ſcriptum ὑσσώπῳ, ut Caſu conveniret cum aliorum καλάμῳ.

Quod *Iſaacum* de noſtra hyſſopo egiſſe volunt, non de hyſſopo veterum, puto eſſe falſiſſimum. Neque enim is noſtram hyſſopum, ſed *Judaicam* deſcribit, in montibus prope *Jeruſalem* hodieque naſcentem, & priſcum nomen & naturam in *Judæa* ſervantem. Itaque, cùm noſtra hyſſopus oblonga & anguſta habeat folia, ille hyſſopum deſcribit ſampſuchi foliis, quę rotunda ferè ſunt, quomodo & prigani, cui *Dioſcorides* & *Plinius* hyſſopi folium tribuunt. Agit ergo de eadem hyſſopo, de qua ab illis actum. Præterea in hyſſopo noſtra nullus eſt inſignis amaror. Proinde illam non ſolum officinarum, ſed & culinarum cauſâ coli aſſerunt auctores *Hiſtoriæ Plantarum Lugduni* editæ. Et *Levinus Lemnius* eandem in *Belgio* ſcribit condimenti vice juri innatare, *quod eximii ſit odoris, ac ſaporis non ingrati: ſic ut elixa quæque non minus ſalubria efficiat, quam ſapida.* Sed fruſtra hæc diſputantur, cùm tam edulis hyſſopus, quàm quæ propter amaritudinem edulis non erat, vetuſtioribus *Hebræis* nota fuerit. Et prior quidem ſimpliciter vocatur אזוב *ezob*, de qua in Lege agi volunt, altera אזוב יון, *hyſſopus Græca*, quæ nonniſi in Medicinis recepta fuit.

Ita-

Itaque in Tractatu *De Sabbatho* cap. 14. fol. 109. b. ita habet *Misna*, אין אוכלין אזוב יון בשבת שאינו מאכל בריאים *Non comedunt hyssopum Græcam die Sabbati; quia non est sanorum cibus.* Nam quæ fuit illarum superstitio, putabant die *Sabbati* ægro non licere ullis uti remediis, quantumvis urgeret morbus, sed solùm iis vesci cibis, quibus utuntur qui valent. Proinde die *Sabbati* hyssopi *Græcæ* usum vetabant, quia illius in cibum nullus fuit usus, sed solùm in Medicinam. At alteram concedebant, id est, אזוב דכתיב באורייתא *hyssopum, de qua in Lege scriptum est*, ut habetur in *Gemara.* Quo respiciens *Maimonides* hæc habet *Sabbat.* cap. 11. sect. 22. אוכל אדם אכלין ומשקין שדרך הבריאין לאכולן ולשתותן כגון הכוסברא והכשות והאזוב אעפ״ שהן מרפאין ואכלן כדי להתרפאות בהם מותר הואיל והם מאכל בריאים *Si quis comedat, & bibat* (Sabbato) *cibos, & potus, quos sani homines comedere, & bibere solent, ut coriandrum, lupulum, & hyssopum, etiamsi remedia sint, & illa comedat, ut per ea sanetur, tamen id licitè fit, quia sunt sanorum hominum cibus.*

Hæc de hyssopo hactenùs, quo in agni sanguinem immerso Lex aspergi jubet utrumque ostii postem, & superliminare. Superliminare, inquam, non limen, ne sanguinem sacrum, quique tam sacrificii, quàm sacramenti loco fuit, transeuntes pedibus conculcarent. Quidni enim in illis vera religio præstiterit quod in *Azotiis* superstitio, qui à calcando Templi sui limine diu abstinuerunt, postquam in eo *Dagon* cernuus cecidisset, 1 *Sam.* 5. 5. & *Sophon.* 1. 9. Ut *feræ* Hebræis זיזים *à motu* dicuntur, quomodo *Græcis* κνώδαλα, & κινώπετα· ita etiam *postes* מזוזות, non quod ipsi moverentur, sed à valvarum motu, quæ illis innituntur. At *Græcis* fortasse meliùs σαθμοὶ, & παραςάδες, quia ipsis sunt immobiles. Proinde hic *Græca* versio ἐπὶ τ̃ δύο ςάθμων· & *Syriaca* ܥܠ ܬܪܝܢ ܥܡܘܕܐ ἐπὶ τ̃ δύο παραςάδων, voce à *Græcis* mutuatâ. *Pollux*, Σταθμοὶ ἢ τὰ ἑκατέρωθεν ξύλα κατὰ πλευρὰν τ̃ θυρῶν, ἃ καὶ παραςάδας φασίν. *Arabs* quoque, qui ex *Græca* versionem suam expressit علي قايمة الباب *super stantes* (partes) *ostii*, id est, *super postes.* Et alius MSS. علي اعضاد الباب *super brachia ostii.* Et *Erpenianus*, علي زوج العضاده *super duas maxillas.* Quomodo in *Lexico Kimchii* מזוזות *postes* voce *Talmudicâ* vocantur לחיי השערים *maxillæ ostiorum*, quæ miræ sunt Metaphoræ, & nostris prorsus ignotę. *Superliminaris Hebræum* nomen משקוף extra hoc caput non reperitur. A prospectu sic dici puto, propter cancellos, aut clathros summis foribus apponi solitos, ut per eos prospicerentur, qui fores pulsaverant, antequàm recluderetur ostium. Cujusmodi januas *Polybius* appellat θύρας διαφανεῖς δικτυωτὰς; Paulinus, *Epistolâ* duodecimâ ad *Severum*, *pellucentem transennam*; Cassiodorus, *tralucidas fores.* Potest & vestibulum intelligi, ex quo in viam patet prospectus, *Græce* πρόθυρον & προπύλαιον. Quò fortasse pertinet, quòd *Græci* τὴν φλιὰν hic habent: *Hesychio* enim φλιὰ est πρόθυρον. Neque aliud المطل in *Arabico Saadiæ.* Nam *Arabicè* طل in quarta est *extra eminere.* Porrò, ne videretur superfluum, postes, & superliminare ædium, agni sanguine inungere, Deus mandati sui rationem *Mosi* aperire non dedignatur, se nempe per *Ægyptum* illâ nocte transiturum, & percussurum omnem primogenitum ab homine usque ad pecus: illis autem parsurum, quorum ædes agni sanguine tinctæ fuerint, *Exod.* 12. *v.* 12. 13. Quibus verbis gravem plagam *Ægyptiis* interminatur, & iis, quæ præcesserant, longè acerbiorem. Nam liberi omnes chari sunt, sed in his primogeniti; maximè, si sint unici, ut tum *Ægyptus* multos habuit. Notum illud *Zach.* 12. vers. 10. *Plangent de eo secundùm planctum de unico, & amarè dolebunt de eo, ut quis amarè dolet de primogenito.* Et hi omnes primogeniti unâ nocte sublati novo & ignoto mortis genere; Deo, per Angelos malos, cunctos fere uno temporis momento percutiente, ita ut nullus pater alii possit esse solatio, quia illorum nemo fuit, quem non communis clades tangeret, præter solos *Israëlitas*, quos pollicetur Deus se ab hoc malo immunes præstiturum, si modò agni sanguine ostia aspergant. *Erit*, inquit, *sanguis vobis in signum, & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens.* Non, quòd in agni sanguine naturalis esset ulla vis; aut quod externo signo DEUS egeat, ut suos dignoscat ab hostibus, & *Israëlitas* ab *Ægyptiis.* *DEI fundamentum manet firmum*, inquit (r) *Paulus: hoc sigillum habens, Novit Dominus, qui sint sui.* Et *Christus* non semel dicit se nôsse oves suas, *Joh.* 10. v. 14. 27. Itaque hoc signum Deo non datur, sed *Hebræis*, ut, eo confirmati, de liberatione certi sint. Quod de *Mose* dicitur *Hebr.* 11. vers. 28. *Per fidem fecit* Pascha, *& affusionem sanguinis, ne qui perimebat primogenitos, ipsos tangeret.*

(r) 2 Tim. 2. 19.

Agni *immolationem* sequitur *assatio* Exod. 12. vers. 9. *Non comedetis ex eo crudum quidquam, aut coctum in aqua, sed assum igne. Crudum* est *Hebraicè* נא *na*, quæ vox una est ἐκ τ̃ ἅπαξ λεγομένων. Tamen inter veteres de ejus expositione convenit. Nec recentiorum alicujus nominis quisquam dissentit, quod meminerim, præter unum *Oleastrium*, qui receptam interpretationem tanquam absurdam exsibilat, quasi non sit verisimile DEUM *Judæis* crudæ carnis esum prohibuisse, ac si fuissent λεόυσιν ἐοικότες ὠμοφάγοισιν, aut immani illi *Cyclopi*, de quo apud *Poëtam Achæmenides*;

> --- *vidi, atro cùm membra fluentia tabo*
> *Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.*

Is igitur נא *na*, *fractum*, & *dissectum* reddidit, tanquam à Verbo נוא *no*, quod *frangere*, & *dissecare* sonat. Nempe DEUS, ut quidem putat, agnum integrum assari, & comedi jubet, non per partes dissecari, ut fit in iis, quæ elixantur. Quæ fateor me non capere. Nam potest quidem agnus integer vel assari, vel elixari; at comedi non potest, nisi divisus, atque dissectus. Quis igitur est, qui animo concipiat quod vult *Oleastrius*, Deum *Mosi* dixisse, *Non comedetis agnum dissectum?* Tamen idem jam antè senserant anonymi quidam Doctores è recentiorum grege, quos jure merito refellit *Aben Ezra.* Neque verò ullius momenti est *Oleastrii* objectio: cùm נא *na*, præcisè loquendo, non significet *planè crudum*, sed *imperfectè coctum.* Ita rectè omnino reddit *Maimonides* in *Pasch.* cap. 8. §. 6. נא שהזהירה עליו תורה הוא הבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם עדיין *Illud* na, *de quo Lex admonet, carnem significat, quam ignis incepit afficere, ita ut nonnihil tosta sit, sed nondum ad hominis esum idonea. Selomo* quoque, & *Kimchius* explicant *quod non est tostum*, aut *quod non est coctum* כל צרכו *quantum satis est.* Et *Pomarius*, *quod est* בלתי אפוי בשלמות *sine perfecta coctione.* Res ex *Arabica* lingua certior, quâ נא, vel ני idem sonare verè observant *Selomo* & *Aben Ezra.* Cl. *Golius* ex *Giauhari*, & *Camus*, *Lexici* sui pag. 2491. نا (*Naa*) *semi-cocta*, *cruda fuit caro.* *Et in secunda Transitivè, crudam, vel semi-coctam reliquit carnem.* ني *cruda, semicocta caro.* Itaque pro נא hoc loco نيا habet uterque *Arabs.* Vide & 1 *Sam.* 2. vers. 15. Eodem pertinet, quòd *Avicenna*

cenna نيا vocat *carnem in stomacho nonnisi ex parte concoctam, neque dum perfectè digestam.* Locus est *Can.* lib. 1. *Fen.* 3. Doct. 2. cap. 4. cui titulus *De regimine infantium*, ويجنبون ما امكن شرب الما علي الطعام ليلا ينغذ فيهم نيا قبل الهضم *Et, quantum fieri potest, à potu aquæ post cibum eos prohibeant, ne crudus* (id est, nonnisi semi-concoctus) *in eos penetret ante* (perfectam) *digestionem.* Itaque, cùm de carne coquenda agitur, *Hebræis* נא, & *Arabibus* ني dicitur *caro*, quæ non prorsus cruda est, sed solùm *ex parte cocta.* In *Aristotele*, *Meteorol.* lib. 4. cap. 3. duæ censentur species hujus imperfectæ coctionis, μόλυνσις & στάτευσις· quarum illa ἑψήσει *elixationi*, hæc ὀπτήσει *assationi* opponitur. Ita ut in μολύνσει caro maneat ἡμίεφθη *semi-elixa*, ut ἡμιόπτη *semi-assa in* στατεύσει. Utrumque complectitur *Hebræum* נא in *Mose*, & *Arabicum* ني quo utuntur ejus interpretes. Itaque non prohibet Deus, ne comedatur agnus omnino crudus, quod, etiam nullo vetante, *Judæi* facturi non erant: sed, ne comedatur semi-coctus, & solum מהבהב *ustulatus*, ut hic habet *Hierosolymitana* versio. Nempe coquorum incuriâ sæpe accidit, ut non perfecta sit coctio. Hinc apud *Alexim* in *Pannychide* quidam coquum ita objurgat,

--- ἡμίοπτα μὲν
Τὰ κρεάδι' ἐστὶ, τὸ περίκομμ' ἀπόλλυται.

Semicocta sunt hæc carnes, corruptum est minutal. Et *Martialis Naviæ*, lib. 3. *Epigr.* 13.

Accusas, rumpisque coquum, tanquam omnia cruda
Attulerit. ---

Et *Rufo*, *Epigr.* 93.

Esse negas coctum leporem, poscisque flagella.

Quandoque etiam caro semi-cocta comeditur per immoderatam helluonum ingluviem, quæ nullas patitur moras. Et fuere, qui dapes propè crudas eripuerint non solum ex popinis, sed etiam ex locis sacris. Sic 1 *Sam.* 2. *v.* 13. *Cùm quis immolabat victimam, veniebat puer Sacerdotis, dum coquerentur carnes, tridentem fuscinam habens in manu, eamque in labrum, aut in ollam, aut in caccabum, aut in lebetem immittens: & quidquid fuscinâ illâ depromebat, id accipiebat Sacerdos.* Qualis apud *Athenæum* describitur ab *Archestrato* mulier quædam, quæ sacra nondum immolata devorabat, ἐφαρπάζουσ' ὀβελίσκους, *à veru illa rapiens.* Et in *Suetonio* Vitellius, *Homo non profundæ modo, sed intempestivæ quoque, ac sordidæ gulæ, ne in sacrificio quidem unquam, aut itinere ullo temperavit, quin inter altaria ibidem statim viscus, & farta penè rapta è foco manderet, circaque viarum popinas fumantia obsonia.* Denique, ut Poëta auctor,

Est etiam è mediis victima rapta focis.

Cujusmodi ventres ferit illud *Simonidis*, quod tandem in *Proverbium* cessit.

Ἄθυτα δ' ἱερὰ πολλάκις κατεσθίει,
Nondum immolata sacra sæpe devorat.

Proinde in *Hesiodo*, inter alia præcepta, quæ ad mores pertinent, hoc quoque habetur in *Operibus*, versu 746.

Μηδ' ἀπὸ χυτροπόδων ἀνεπιρρέκτων ἀνελόντα
Ἔσθειν. ---

Neque ab ollis nondum sacrificatis (cibum) *rapiens comedito.* Nam, ut ῥέζειν, & ἐπιρρέζειν, *sacrificare* est, ita ἀνεπίρρεκτος est ἄθυτος, *nondum sacrificatus*, vel *immolatus*, prout à *Tzetze* redditur. Quod ideo profero, ne quis cum *Oleastrio* communem versionem erroris suspectam habeat, quasi ex ea DEUS Legem *Israëlitis* sanciat, quam nemo unquam violaverit. Quanquam aliud μυσικώτερον respiciat hæc prohibitio, ut infra docebimus.

Sed agnum perfectè coquere non sufficiebat, nisi coqueretur eo modo, quo Deus præscripserat, nempe assando, non elixando. *Ne comedatis*, inquit, *ex eo crudum* ובשל מבשל במים *& coquendo coctum in aquis, sed* צלי באש *assum ad ignem*, Exod. 12. vers. 9. Contra quam reliqua sacrificia pacifica, quorum carnes, tam à populo, quàm à Sacerdotibus comedendas, elixare moris erat, etiam ipso *Paschali* festo. Proinde 2 *Paral.* 35. *vers.* 13. hæc accuratè distinguuntur, *Et* Pascha *igne coxerunt juxta morem, reliqua verò sacrificia coxerunt in lebetibus, & caccabis, & ollis.* Ubi nota utrobique adhiberi Verbum בשל, ut illud scias tam ad assationem, quàm ad elixationem pertinere, pro ratione subjecti. Itaque, cùm in *Exodo* dicatur de *Paschate*, *Ne comedatis* מבשל, sed צלי tamen de eodem legitur *Deut.* 6. *v.* 7. ובשלת. Nempe, etiamsi בשל utplurimùm ad *elixationem* pertineat, non tamen id est perpetuum. Nam בשל in genere est *coquere*: & alia est בשילה באש *coctio ad ignem*, id est, צליה *assatio*, cujus respectu dicitur in loco *Paralipomenωn*, quem citavimus, ויבשלו הפסח באש כמשפט *Et* Pascha *igne coxerunt juxta morem*; alia בשילה במים *coctio in aquis*, id est, *elixatio*, quæ vetatur in *Exodo*. Itaque in *Paralipomenis*, postquam actum de *Paschate* igne cocto, sequitur, *Reliqua verò sacrificia coxerunt in lebetibus*, &c. Et ad *Deuteronomii* vocem ובשלת dicit *R. Selomo* זהו צלי אש שאף הוא קרוי בשול *Hæc est assatio ad ignem, quæ & ipsa vocatur* בשול. Quod probat *Aben Ezra* ex loco *Paralipomenωn*. Et ibidem ויבשלו *Kimchius* exponit ויצלו *& assaverunt.* Sic pro ובשלת in *Jonathane* legas ותטוון & *assabitis*. Eodem potest referri, quod habent *Saadias* وانضجة & alter *Arabs* وتطبخ Quamvis enim نضج & طبخ sæpe nihil quàm *coquere* sonent, tamen utrumque ad *assationem*, vel *tostionem* nonnunquam pertinere certum est. Nam ex نضج factum منضاج est *veru*, quo assantur carnes. Et ex طبخ factum طابخ vel طباخ *Arabibus* est *Angelus, qui damnatos in Inferis torret.* Et طبيخ *febris vehemens*, quâ ægroti torrentur quasi. Et طبابخ *venti fervidi*, & *torridi*. Sed *Græca* versione quid absurdius, in qua ובשלת redditur, καὶ ἑψήσεις, καὶ ὀπτήσεις, *& elixabis, & assabis*; quod est oppositum in apposito. Absit igitur à nobis, ut utrumque putemus eorumdem esse interpretum. Quin cum alii ובשלת reddidissent καὶ ἑψήσεις, *& elixabis*, quomodo plerumque sumitur; alii καὶ ὀπτήσεις, *& assabis*, quod necessario hic significat, inepti Scribæ duas versiones in unam compegerunt. Interim, quamvis vox בשל sit ambigua, tamen in Lege *Exod.* 12. *vers.* 9. nihil est ambiguum. Neque enim Deus simpliciter vetat comedere agnum. מבשל *coctum*, sed מבשל במים *coctum in aquis*, cui opponit צלי באש *assatum igne*. Quæ fuissent superflua, si מבשל per se *elixum* significaret. Neque enim dicimus aliquid aquâ elixari, quia *elixari* per se id sonat. Nempe *lixa* veteribus fuit aqua; *lix* cinis aquâ maceratus, unde *lixivium*; *lixæ*, qui militibus in castris aquam portabant, ut calones, qui ligna. Quales inter *Judæos Gabaonitæ*. Sed, ut ad pensum redeamus, *Hebræi* in hac Lege explicanda se produnt mirè superstitiosos. In *Maimonide* illius

illius violatæ reus est, non solùm qui in aquis, sed & qui in aliis, quæ bibuntur, aut in succo fructuum agnum elixat. Idem qui priùs elixum assat, aut qui priùs assum elixat. Quamvis agnus inter assandum vino, oleo, aut fructuum succo rigari possit, aut jam assatus lavari, excepta tamen aquâ. Nec debet assari super lapidem (putà super *Arabum* رضفة *ridpham*, de qua nos alibi) nec in vase fusili, vel conflato ex metallo, (patellâ putà, aut sartagine æreâ, vel ferreâ) quia dicitur *assum igne:* nisi vas sit perforatum (ut craticula) ut ignis illud penetret. Neque assatur veru fusili, sed ligneo. Quia veru ferreum cùm incaluit, assat locum suum, id est, agni partem, quam attingit. Nec in medio furno suspensum assare licet, cùm igne nuper ejecto adhuc calet, aut super ollæ tergum, aut ad tegulam, aut ad thermas *Tiberiadis.* Sed assatur veru ligneo, quo ab ore ad podicem transfigitur, aut in medio furno cum igne subjecto suspensus. Veru ex ligno mali punicæ ad assationem egregiè purgatur, ne humor inde sparsus in agni carnes eas elixet. Sed eædem furni tegulas alicubi attingunt, locus excoriatur, quia carnem illam coxit tegula, non ignis immediatè. Eò quòd *Exod.* 12. vers. 9. non solùm corporis truncum, sed caput quoque agni, cum cruribus, & intestinis, Deus assari jubet; monet idem crura, & viscera (à trunco corporis divulsa, ut purgentur) separatim esse suspendenda, nec in agni ventrem inserenda; quia, si sic coquerentur, hoc esset כמין בשול *tanquam species elixationis.* Agni venter scilicet videretur illis esse instar ollæ. Hæc, & plura alia ejusdem commatis, quæ consulto prætereo, leguntur in *Maimonide, De Paschate* cap. 8. §. 7. &c. Neque dubium, quin in his Traditionum minutiis multa fuerint superstitiosa, & præter mentem Legis observata: de quibus meritò dicatur, (s) *Quis quæsivit hæc de manibus vestris?* Et (t) *Frustrà me colunt, docentes doctrinas,* quæ sunt, *mandata hominum.* At saltem hæc Legis diserta, *Non comedetis coctum in aqua, sed assum igne.* Cujus prohibitionis variæ causæ à nostris afferuntur. 1. Hunc coquendi modum esse antiquissimum. Proinde *Homerum* Diis suis nunquam elixas carnes, sed solùm assas apponere. 2. Esse etiam simplicissimum, cùm neque ollâ, neque aquâ, neque ullo saporis alieni condimento ad carnem assandam sit opus, sed solo igne. Unde veteri voce *assa caro,* id est, *sola,* dicitur: ut *assâ voce cantare,* id est, *solâ voce,* nullo organo adhibito. Ita ex *Varrone,* & *Catone, Nonius.* 3. Assâ carne vescentes robustiora habere corpora, qualia esse debuerunt *Israëlitis* ad longum iter se comparantibus. 4. Sic iisdem esse significatum quâ festinatione esset opus, quia celeriùs assatur caro, quàm elixatur. Quò pertinet, quod *Iliad.* ξ. *Eumæus* subulcus,

Ὀπτήσας δ᾽ ἄρα πάντα φέρων παρέθηκ᾽ Ὀδυσῆϊ;

Omnia assata afferens, apposuit Ulyssi; quia videbat rem urgere. Hinc *Eustathius* ad illum locum, Ὅρα δὲ ὅτι ὀπτὰ κἀνταῦθα ὁ σπουδαῖος Εὔμαιος τῷ Ὀδυσεῖ κρέα παρέθετο, σχεδιάσας διὰ τάχος. *Nota hic diligentem* Eumæum *assas carnes* Ulyssi *apponere, cùm eas tumultuariè parâsset præ festinatione.* Hæc tamen Deum respexisse, cùm agnum jussit assari, vix concesserim, cùm pleraque sint valde incerta, nec satis ad rem. Itaque videtur potiùs hic subesse aliquid mysticum, de quo deinceps.

Assationem excipit manducatio, in qua multa notanda. 1. Manducantium habitus, ut lumbis essent succinctis, calceatis pedibus, & cum baculo in manu, *Exod.* 12. *v.* 11. Qui viatorum est habitus, & eorum, qui operosum aliquid moliuntur. *Orientalium* enim vestes, cùm longæ, & fluxæ fuerint, & plerumque discinctæ, eas oportuit succingi, cùm vel ad iter se parabant, vel ad opus laboriosum, ne essent impedimento. Hinc *Elisæus* servo dicit 2 *Reg.* 4. *v.* 29. *Accinge lumbos tuos, & sume baculum meum in manu tua, & vade.* Et uni è filiis *Prophetarum* capitis noni versu primo, *Accinge lumbos tuos,* &c. *& abi* Ramotham *Galaadis.* Et *Jerem.* 1. *v.* 17. Deus *Prophetam* sic alloquitur, *Accinge lumbos tuos, & surge, ut eloquaris apud eos, quæ præcepero tibi.* Nec in *Evangelio* minùs frequens hæc locutio. Nam *Luc.* 12. *v.* 35. jubemur *lumbis esse præcinctis.* Et *Luc.* 17. *v.* 8. dominus servo suo imperat, ut cœnam paret, & præcinctus sibi ministret. Et *Joh.* 13. *v.* 4. *Christus,* ut lavet pedes Discipulorum, accepto linteo, præcingit se. Proinde *Latinè* dicimus *aliquem ad iter,* vel *ad opus accingi.* Et *Poëta* summus *Æn.* lib. 7.

Accingunt omnes operi. ---

Neque raro *accinctus* sumitur pro *homine industrio,* & *expedito,* qui *Græcis* εὔζωνος ἀνὴρ & *Hebræis* חלוץ *chaluts,* quia חלצים *chalatsim,* sunt *lumbi,* ubi cingulum. Sic *Jos.* 4. *v.* 13. *Græci* εὔζωνοι εἰς μάχην ubi *Hebræis* חלוצי הצבא. Baculum quoque ad iter pertinere nemo nescit, cum eo viatores fulciantur in locis lubricis, & ab aggressoribus se tueantur. Itaque *Gen.* 32. *vers.* 10. *Jacob* cum baculo transit *Jordanem.* Et *Gen.* 38. *vers.* 18. *Juda, Timnam* se conferens, baculum in manu habuit. Neque aliud fuit virga *Mosis* tam decantata, quàm iter facientis baculus, *Exod.* 4. *v.* 2. Unde est, quòd *Christus* profecturis Discipulis præcepit, ut nihil ad iter sumerent, nisi baculum solum, *Marc.* 6. 8.

Hæc igitur facilia hactenus: sed mirari subit, quorsum *Israëlitæ Pascha* jubeantur calceati comedere, quasi antea fuissent discalceati. Sunt, qui referant ad morem apud veteres receptum deponendi calceos inter edendum, ne lectos inquinarent, in quibus discumbebant. Quasi voluerit Deus *Paschale* convivium à reliquis hac in parte differre, ut ne calceos pro more deponerent. Sed mos accumbendi mensæ non fuit tam vetustus. Prisci enim mortales mensæ assidebant, ut nos hodie. *Athenæus* libri primi capite decimo quarto, καθέζονται δ᾽ ἐν τοῖς συνδείπνοις οἱ ἥρωες, οὐ κατακέκλινται. *Sedebant in conviviis Heroës* (apud *Homerum*) *non accumbebant.* Quem morem apud *Macedones, Alexandri,* & *Cassandri* ævo, nondum planè exolevisse, ex *Duri* & *Hegesandro* probat. Itaque in *Prophetarum* libris convivas in mensa semper sedere reperias, nusquam accumbere. Sic *Gen.* 27. *vers.* 19. *Jacobus* patri dicit, *Sede, & comede de venatione mea.* Gen. 37. v. 25. *Josephi* fratres *sedent ad comedendum cibum* Gen. 43. vers. 33. iidem in *Ægypto* à *Josepho* invitati *sederunt coram eo.* Exod. 16. vers. 3. ajunt *Israëlitæ* se ibidem, *ollis carnium assidentes, ad saturitatem comedisse.* Et *Exod.* 32. *vers.* 6. post aurei vituli cultum in deserto *sedit populus ad edendum, & bibendum.* Judic. 19. v. 6. *Levita,* & socer ejus, *sedentes comederunt ambo una, & biberunt,* Ruth. 2. vers. 14. *Booz* Ruthæ, *messoribus assidenti, porrexit aristas tostas.* 1 Sam. 20. vers. 5. *Jonathani* dicit *David, Novi-lunium est cras, quo ego cum Rege sedere soleo ad comedendum.* Et versibus 24. & 25. *Saüle* ad cibum sedente, *Abner* illi assidet. Et, cùm eidem *Saüli,* apud *Pythonissam* cœnaturo, lectus esset oblatus, quia vires defecerant, in eo tamen non recubuit, sed sedit, 1 *Sam.* 28. *vers.* 23. Tale est, quòd de duobus *Prophetis* dicitur *Bethele* convivantibus, *cumque sederent ad mensam,* 1 Reg. 13. v. 20. Et de *Assuero* prandente, *Dixit verò mihi Rex, & conjux ei assidens,* Nehem. 2. v. 6. Hinc *Proverb.* 23. v. 1. *Cùm sedebis, ut comedas cum principe.* Jerem. 16. v. 8. *In domum convivii ne ingrediaris, ut sedeas cum eis.* Et *Ezech.* 44. v. 3. *Princeps ibi sedebit, ut comedat panem coram Domino.* Ex tot *Prophetarum* locis cùm veteres illos pateat in mensa sedisse, non accubuisse, causa non fuit, cur ad mensam accedentes calceos eximerent. Proinde quosdam legas, qui aliud comminiscuntur, Deum scilicet sanxisse, ut *Israëlitæ, Paschale* convivium celebraturi, viatorum calceos sumerent, quos à vulgaribus fuisse diversos asserunt, non tamen

(s) Esa. 1. vers. 12.
(t) Matth. 15. v. 6.

tamen probant, cùm Lex nihil tale habeat. Solùm enim *Judæos* jubet ut calceati comedant, sed de calceorum genere nihil præscribit. Hæc igitur est mera divinatio. Proinde hoc unum habeo, quod objectioni respondeam; *Judæos*, ut non semper cincti, aut baculis instructi fuere, ita nec semper fuisse calceatos. Quod non difficulter credet, quisquis sciet quam vulgaris fuerit ἀνυποδησία apud veteres. Sic in *Lycophrone Baleares.*

Ἄχλαινον ἀμπρεύσσι νήλιπον βίον,

Sine tunica trahunt discalceatam vitam. Lycurgus Lacedæmonum noluit pedes calceis emolliri, sed eorum privatione firmari, & obdurari, ἀντί γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν, ἔταξεν ἀνυποδησίᾳ κρατύνειν. Ità *Xenophon* in libro *De eorum politia.* In *Nicolao Damasceno, De moribus gentium,* describuntur οἱ Κρητῶν παῖδες καὶ θήρας, καὶ δρόμους τε ἀνάντεις ἀνυπόδητοι κατανύοντες, Cretensium *pueri venationes, & cursus arduos discalceati conficientes.* Et ad id ipsum *Oppianus* venatorem suum his verbis instituit libro primo *Cynegeticωn,*

--- γυμνοῖσι δὲ ποσσὶν ὁδεύειν
Κείνους, τοῖσιν ἴχνη μέλεται δυσδερκέα θηρῶν.

Nudis pedibus illi incedant, quibus obscura ferarum vestigia curæ sunt. Ibidem libro quarto puella, veris tempore.

Ἀσλαύτοισι πόδεσσιν ἀν' οὔρεα πάντ' ἀλάληται,
Ἄνθεα διζομένη, ---

discalceatis pedibus per omnes montes oberrat flores quærens. Et *Cyrenaicæ* virgines sic loquuntur in *Callimachi* Hymno in *Cererem,*

Ὡς δ' ἀπεδίλωτοι, καὶ ἀνάμπυκες, ἄσυ πατεῦμες,

Ut discalceatæ, & sine vittis, urbem perambulamus. Quin virgo regii sanguinis, *Antigone* in *Sophoclis Oedipo Colonæo* describitur,

--- πολλὰ μὲν κατ' ἀγρίαν
Ὕλην ἄσιτος νήλιπους τ' ἀλωμένη.

Sæpe in horridis sylvis jejuna, & nudipes oberrans. Quod si ut fabulosum rejeceris, saltem pro comperto haberi debet quod de *Phocione* tradit *Plutarchus* : *Peregrè, & in bello* ἀνυπόδητος ἀεὶ, καὶ γυμνὸς ἐβάδιζεν, *sine calceis semper, & nudus incedebat, nisi frigus esset immodicum, & intolerabile.* Et de *Lycurgo Rhetore* in ejus vita, Ὑπεδέδετο δὲ ταῖς ἀναγκαίαις ἡμέραις, *Calceos nonnisi necessario tempore sumebat.* De *Catone* etiam, Πολλάκις δ' ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων εἰς τὸ δημόσιον προῄει μετ' ἄριστον. *Crebrò sine calceis & tunica in publicum à prandio procedebat.* Sic etiam in *Achaica* peregrinatione *Nero* plerumque in publicum prodibat *sine cinctu, & discalceatus,* ut *Suetonius* auctor est capite quinquagesimo primo. Et apud *Martialem* libro duodecimo, *Cotta,* cùm soleas inter cœnandum bis perdidisset,

Excalceatus ire cœpit ad cœnam.

Quin si *Clementis* judicio stamus *Pædag.* lib. 2. cap. 11. Ἀνδρὶ δὲ εὖ μάλα ἁρμόδιον ἀνυποδησία, πλὴν εἰ μὴ στρατεύοιτο. *Viro maximè convenit, ut sit discalceatus, nisi ad militiam proficiscatur.* Nimirum τὸ ὑποδέδεσθαι *calceari,* ut ait, penè idem est, quod τὸ δέδεσθαι *vinciri.* Allusione captatâ in verbis, ac si *caligatum* dixeris posse pro *ligato* haberi.

Jam, ut constet clariùs non esse παράδοξον, quod *Judæorum* plurimos conjectamus in *Ægypto* fuisse excalceatos, tria hic observanda sunt. 1. *Ægyptum* esse in fervida plaga fere sub sidere *Cancri,* ac proinde ejus incolas posse calceis carere facilius. Ut hodieque non paucos *Afros,* sub eodem cum *Ægypto* parallelo, magnâ anni parte, nudis pedibus incedere nemo nescit. 2. *Judæos* in *Ægypto* sub jugo miseræ servitutis fuisse pressos, ac penè oppressos: in quo statu valde credibile est illis multa defuisse, quæ ad vitam commodè degendam requisita sunt. 3. *Judæorum* ἀνυποδησίας etiam in ipsa *Judæa,* rebus illorum maximè florentibus, vestigia superfuisse. Quod pluribus exemplis constaret, si sequeremur Interpretes. Sic enim de *Samaria* habet *Græca* versio *Mich.* 1. *v.* 8. Πορεύσεται ἀνυπόδητος, καὶ γυμνὴ, *Incedet discalceata, & nuda.* Ad quæ verba *Cyrillus,* Ἡ δὲ γυμνότης, καὶ ἀνυποδησία, τὸ τῶν αἰχμαλώτων σχῆμα δεικνύει. *Nuditas autem, & excalceatio, captivorum habitum significant.* Et de Rege *Achabo,* ad *Eliæ* verba resipiscente, scribunt *Chaldæus, Syrus,* & *Arabs,* 1 Reg. 21. v. 27. *Cum cilicio jacuit, & ivit discalceatus.* Sed neutrum exemplum est ad rem. Nam in primo persona mutata est, nec de *Samaria* dicit *Propheta,* sed de se ipso אילכה שולל וערום *Ibo spoliatus, & nudus:* nec de ἀνυποδησίᾳ ullum est verbum. In altero Rex *Achabus* non legitur ivisse discalceatus, quod esset יחף *jacheph;* sed ivisse אט *at,* id est, *leniter, sensim, pedetentim,* tanquam præ mœrore languens. Quo eodem verbo *Jacobus* usus *Esavo* dicit Gen. 33. vers. 14. אתנהלה לאטי *Lente progrediar,* nempe, ut ad greges, & pueros, quos secum habebat, gressum suum attemperaret. Et *Es.* 8. *v.* 6. *Aquæ* Siloe *fluentes* לאט *sensim.* Fortasse ab illa אט *at,* quod propriè *gressus tarditatem,* & *lentitudinem* sonat אטא *atta,* primò *Punicè,* deinde etiam *Latinè* dictus est, qui propter crurum vitium nonnisi lentè incedit. *Festus,* Attæ *appellantur, qui propter vitium crurum,* (t) *aut pedum plantis insistunt, & attingunt magis terram, quam ambulant: quod cognomen* Quintio *Poëtæ adhæsit.* Glossæ, *Atta,* ὁ τοῖς ποσὶν ἀρχόμενος περιπατεῖν.

(t) Fortè haud pedum plantis insistunt.

Sed jam vera sequentur ἀνυποδησίας exempla, & ex *Hebræo* textu petita. *David,* regno suo pulsus, à rebelli filio (u) *ascendit montem* Olivarum *flens, & operto capite, & ibat* יחף *discalceatus.* Es. 20. v. 2. *Esaias* jubetur ire ערום ויחף *nudus, & discalceatus:* ut similem *Chusæis,* & *Ægyptiis* nuditatem, & discalceationem in triennium portenderet, *Ezech.* 24. *v.* 17. *Prophetam* lugere vetat DEUS propter ademptam uxorem, & calceos deponere, ut fiebat in luctu. Quod *Judæi* cùm tanquam insolens mirarentur, quia tum aliter fiebat, prædicit ipsos quoque, liberis gladio sublatis, calceato pede mansuros, nec ullum luctus signum edituros. In *Josepho* quoque (*De bello Judaico* lib. 2. cap. 15.) *Judææ* Gubernator *Florus,* narratur in *Judæos* immanem in modum sæviisse. Quorum miserta, Regis *Agrippæ* soror, *Berenice* γυμνόπους πρὸ τοῦ βήματος ἱκέτευσε τὸν Φλῶρον, *nudipes coram tribunali* Florum *deprecata est.* Hinc de eodem *Floro Hegesippus* lib. 2. cap. 8. *In conspectu* Berenices, *quæ soror* Agrippæ *Regis, ad templum religionis causâ venerat, acerbissimâ cæde in populum desæviebat: nec obsecranti deferendum arbitratus, cùm inservientem religioni nudis pedibus adstantem cerneret.* Nec aliò referenda hæc *Juvenalis Satyra* sextâ,

(u) Sam. 15. v. 30.

--- *deinde adamas notissimus, &* Bernices
In digito factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa *sorori,*
Observant ubi festa mero pede Sabbata *Reges.*

Agitur enim de *Bernice, Agrippæ* sorore, & ejus γυμνοποδία obiter perstringitur. Itaque nugatur vetus *Scholiastes,* qui *Agrippam Augusti* nepotem, & sororem ejus *Juliam* hic intelligit. Hæc de *Judæorum* ἀνυποδησίᾳ, quæ cum in *Ægypto* minùs fuisset periculosa, iisdem, longum, asperum, & senticosum iter jam aggressuris, voluit DEUS de calceis prospici; ut qui amicum suum sic monet in *Theocriti Pastoribus.*

Εἰς ὄρος ὅκχ' ἕρπεις, μὴ ἀνάλιπος ἔρχεο, Βάττε,
Ἐν γὰρ ὄρει ῥάμνοι τε, καὶ ἀσπάλαθοι κομόωντι.

In monte cùm ambulas, ne discalceatus eas, Batte: *in illo enim rubi, & aspalathi frondent.* Quin, ut religio quoque eos ad rei tam necessariæ curam adigeret, sancit, ut nonnisi calceati *Pascha* manducarent. Neque passus est calceos, quos ad hoc solenne festum sibi comparaverant, per annos quadraginta deteri, *Deut.* 29. *vers.* 5.

Porrò,

Porrò, an stantes ederint, vel sedentes, Lex disertè non dicit. Tamen stantes edisse multa suadent. 1. Neque enim sedisse credibile est, qui lumbis præcincti, calceati, baculis innixi, & ad iter instructi comedebant. 2. A *Philone* (in libro *De Sacrificio* Abelis & Caini) *Pascha* comedisse leguntur ἀκλινῶς, καὶ παγίως ἑστῶσι τοῖς ποσὶ, *pedibus immobiliter & firmiter stantibus*. 3. Ad eumdem ritum videntur alludere hęc *Apostoli* Ephes. 6. v. 15. Στῆτε οὖν: *State igitur lumbis veritate cinctis*, &c. *Calceatis pedibus præparatione Evangelii pacis*.

Additur edendum esse בחפזון *in festinatione*; quia res maximè urgebat. Erant enim in procinctu, & illâ ipsa nocte ex *Ægypto* exituri. *Aquila* reddit ἐν θάμβῳ, *in pavore*; quia חפז alicubi *pavere*, & *trepidare* sonat. Sed prior interpretatio videtur præferenda; quia pavor non jubetur, neque percellit nisi invitos. Præterea quæ præcesserant de lumbis præcinctis, calceatis pedibus, & baculo in manu, festinationem quidem indicant, sed non pavorem. Denique cum hoc loco alia duo sunt conferenda. Unus *Deut.* 16. *v.* 3. ubi *Israëlitæ* jubentur *azyma* comedere; *quia ex Ægypti terra egressi erant* בחפזון *in festinatione*, antequam panis esset fermentatus. Alter *Es.* 52. *v.* 12. *Non exibitis* בחפזון *in festinatione, neque ibitis* במנוסה *in fuga*, id est, tanquam fugientes; *quia præiturus est vobis Deus, & in extrema acie erit Deus* Israëlis. Docet *Israëlitas* è *Babylone* non exituros, quomodo ex *Ægypto* exierant properè, & fugientium in morem, sed pacate & quietè; quia Deus & primam & postremam aciem aget.

Cum *Paschali* agno duo comedenda præscribuntur; מצות *azyma*, מרורים *herbæ amaræ*. *Azyma* cur dicantur מצות, non constat. Falluntur enim viri docti, qui *à comprimendo* deducunt, quasi *Hebræum* מצץ id sonet. Quin *Hebræis*, *Chaldæis*, *Syris*, & *Arabibus* מצץ est *emulgere*, *exsugere*, *exprimere*, non *comprimere*. Azyma autem ab exprimendo nullis fidiculis expresseris, nec extorseris. Et panis *azymus* non comprimitur, sed manet in naturali statu, cùm fermentatus intumescat. Sed aliud occurrit, nempe *Arabicum* مصاص iisdem Radicalibus; quod *Lexicographi* خالص exponunt, id est, *purum* & *sincerum*. Itaque מצות propriè sunt *puri* & *sinceri panes*, & *ab omni fermento expurgati*, quod corruptionis esse genus voluerunt multi veteres. Hinc *Hieronymus* 1 Cor. 5. 6. & rursus *Gal.* 5. 9. *Modicum fermentum totam massam corrumpit*, ubi *Græcè* est ζυμοῖ *fermentat*. Et *Plutarchus* in *Romanis Quæstionibus* vult fermenti usum *Flamini Diali* fuisse interdictum; quia ἡ ζύμη, καὶ γέγονεν ἐκ φθορᾶς αὐτὴ, καὶ φθείρει τὸ φύραμα μιγνυμένη, *fermentum, cùm ipsum sit ex corruptione natum, massa admixtum illam corrumpit*. Et paulò post, καὶ ὅλως ἔοικε σῆψις ἡ ζύμωσις εἶναι, *atque omnino fermentatio videtur esse putrefactio*. *Sincerus* igitur jure vocatur *panis*, cui nihil fermenti est admixtum. Quò fortasse alludit *Gentium* Doctor ὁ πολύγλωττος, qui jubet, ut festum celebremus ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας *in azymis sinceritatis*, 1 Cor. 5. 8. Hunc panem putavit *Tacitus* *Judæis* fuisse perpetuum. *Raptarum*, inquit, *frugum argumentum*, *panis* Judaicus *nullo fermento detinetur*. Sed Lex illius usum non præscribit ultra septiduum, cujus initium vesperâ diei decimi quarti, finis vesperâ diei vigesimi primi mensis *Nisan*. Quin, si *Judæis* credimus, septem illis diebus fermentato pane vesci fuit nefas, sed *azymum* edere nonnisi primo fuit necessarium, sex reliquis liberum. Itaque pro *azymis* per sex illos dies אורז *oryzam* edere licuit, aut דחן *panicum*, aut קליות *fruges tostas*, aut פירות *fructus*, quod ex *Maimonide* & *Selomone* rectè probat *Petavius* in *Epiphanium*, ad *Audianorum Hæresin* pag. 293. Semel quidem *Israëlitæ azymos* panes per totum mensem comederunt, nempe in exitu ex *Ægypto*, à die decimo quinto primi mensis usque ad decimum quintum & decimum sextum mensis, quibus Deus illis largitus est *Mannam*, & coturnices, *Exod.* 16. *vers.* 1. 13. &c. Sed necessitate id factum; quia in deserto nihil illis fuit, unde se toto illo mense sustentarent præter φύραμα, quod ex *Ægypto* infermentatum attulerant, quia præ festinatione expectare non licuerat, donec fermentatum esset, *Exod.* 12. *vers.* 39. Quod autem illo anno necessitate factum sequentibus repetierunt, ut Legi obsequerentur, in qua Deus, septem dies *azymos* indixisse contentus, de cætero concessit illis fermentati panis usum. Neque frustrà id institutum. Sic enim suę ex *Ægypto* liberationis memoriam quotannis refricabant, ne tanti beneficii sensum ex eorum animis ulla deleret ætas. E septem autem *azymorum* diebus cùm medii quinque fuerint ἐργάσιμοι, primum, & ultimum pro festis haberi voluit Deus; quia ut primò ex tam dura servitute in libertatem asserti fuerant, ita septimo *Pharaonem* cum omnibus copiis suis mare *Erythræum* absorpserat. Proinde, cùm maximi momenti fuerit illa Lex, ad ejus observationem omnes præcisè adstricti sunt. Et vetitum fuit per illos dies non solùm fermentum comedere, sed & domi habere, idque sub gravi pœna, excisionis scilicet ex *Israële*. Unde multi concludunt id capitale fuisse crimen: quomodo *Sabbati* violatio, cujus quisquis erat reus, è medio populorum suorum exscindebatur, *Exod.* 31. *vers.* 14. id est, morti tradebatur, ut explicatur versu sequente. Nec pœna delicto gravior: nam eadem debebatur *Paschæ* reverentia, quæ circumcisioni. Circumcisionem autem qui rejecerat, exscindebatur è populis suis; quia irritum fecerat Dei fœdus: *Gen.* 17. *vers.* 14. Idem igitur de *Pascha* judicium, cujus contemptor cum signo rem etiam significatam, id est, ipsum DEI fœdus irritum fecisse censebatur. Ab hac pœna tamen excipit *Maimonides* hominum duo genera: 1. eos, qui בשגג *per errorem*; 2. eos, qui פחות מכזית *minus, quàm quantum olivam*, ex fermentato pane comederant. Quorum illis imponit sacrificium offerri solitum pro delicto per errorem admisso: hos autem cædi vult (x) מכת מרדות *plagâ rebellionis.* Non memini me alibi legere quod in *Suida* habetur voce Ζύμη, ab hora sexta decimi quarti diei mensis, σάλπιγγος φωνέσης, *signo tubâ dato*, omnem panem fermentatum, si quis apud *Hebræos* reliquus fuisset, igne cremari, & penitùs absumi solitum. *Maimonides* quinque granorum species enumerat (y) quarum fermentum in *Paschate* vetitum, duas tritici, nempe החטה והכוסמת *triticum propriè dictum*, & *speltam*; & duas hordei, nempe השעורה ושבולת שועל והשיפון *hordeum propriè dictum*, *spicam vulpis*, & *siphonem*. *Spica vulpis* est avena, cujus spica caudam vulpis imitatur. Et *siphon* est αἰγίλωψ, qui alio nomine σίφων dicitur in *Auctario Dioscoridis*. Idem *Arabicè* est دوصر *dausar*. Addit *Maimonides*. *Oryza*, *panicum*, *fabæ*, *lentes*, & *similia nullum fermentum habent. Nam etiamsi depsatur farina oryzæ, & similium, in aquis ferventibus, & obtegatur vestibus ita, ut intumescat ut massa quæ fermentatur, tamen ejus esus concessus est: quia non est fermentum, sed putredo. Quin quinque granorum species, si solùm depsantur in succo fructuum sine ullis aquis, nunquam fermentantur; & quamvis totâ die relinquantur, donec intumescat massa; licitus est illius esus: quia succi fructuum non fermentant, sed putrefaciunt.*

Herbæ amaræ, quas cum agno comedi voluit Deus, minùs notæ sunt. Paucis tamen conveniunt quinque notæ, quas dicturus sum, in iis requisitæ. 1. Ut sint amaræ: inde enim vocantur מרורים *merorim*, ab ama-

(x) De ferm. & azym. c. 1. sect. 1. & 7.

(y) Ibid. cap. 5.

amaritudine facto nomine. Nam מרר marar, *amarum esse*; מרירי meriri, *amarum*; & מרורה merora, *fel* sonat, 2. Ut sint edules; quia illas cum agno edi oportuit. 3. Ut vernæ sint, & vere vigeant; quia edebantur mense primo, & secundo, qui verni erant, *Exod.* 12. *vers.* 8. *Num.* 9. *vers.* 11. 4. Ut in *Ægypto*, & *Judæa*, & in vicino deserto reperiantur, in quibus locis *Pascha* celebratum est. 5. Ut sint obviæ, & in usu promiscuo: nam herbæ rariores, & δυσευρετοὶ, nec facilè occurrissent, nec sufficere potuissent tantæ multitudini. Et has quidem *Hebræi* designant, sed iis nominibus, quæ intelligere non est cujusvis. In *Jonathanis* Paraphrasi, & anonymo *Cantici* Paraphraste, capitis secundi versu nono, solùm censentur תמכה *thamca*, & עולשין *ulsin*, sed ab auctore *Misnæ* in *Pesachim* cap. 2. fol. 39. a. his adduntur חזרת *chazareth*; חרחבינא *charchabina*, & מרור *meror*. Unde *Maimonides* in libro *De ferm.* cap. 7. §. 13. מרורים האמורים בתורה הן החזרת והעולשין והתמכה והחרחבינה והמרור *Herbæ amaræ in Lege memoratæ sunt* chazareth, *&* ulsin, *&* thamca, *&* charchabina, *&* meror. Quæ herbarum quinque nomina si coner interpretari, erranti, ut spero, facilè ignoscetur, quia rem aggredior nondum à quoquam attentatam.

Ut à facilioribus ordiar, חזרת *chazareth*, esse *lactucam* in confesso est. Et nomen maximè convenit lactucæ sessili, & capitatæ, cujus caput orbiculare est. Nam חזר *chazar*, est circuire; חזור chizur, *sphæra*; חזורא chazora *tintinnabulum*; חזרר chizrar, *pomi species*; חזרא chizra, *carduus*, à figura capitis; חזרן chazran, *ambitus*, מחזור machzor, *cyclus*, aut *circulus*. Ergo חזרת *chazareth*, est propriè *lactuca capitata*, quam à pomi forma vulgus apud nos *pomatam* appellat. Nomine tamen à specie translato ad genus, sic dicitur lactuca quævis. Et in *Gemara* explicatur per Synonymum חסא *chassa*; quam vocem esse *Arabicam Hebræi* monent. *Arabibus* scilicet خس *chas* est *lactuca*. Quod ex Medicorum scriptis constat, ex *Avicenna* imprimis, & *Abenbitare*, ubi ad خس *chas* refertur quidquid habent de *lactuca Dioscorides* & *Galenus*. Et خس *chas* est à Verbo خس *chassa*, quod *ignobile*, *vile*, & *contemptum esse* sonat. Neque vero est absimile, *Arabes lactucam* inde appellasse, quia olim fuit in maximo contemptu propter frigidam facultatem, quâ viros evirare credebatur, & ad Venerem inutiles reddere. Ac proinde ἐυνȣ̃χον & ἀϛυτίδα à *Pythagoræis* dictam esse auctor est *Ibycus* ipse *Pythagoræus*. Plinius *Eunuchion* scribit, & *Astylida*, libri decimi noni capite octavo: quorum posterius palàm corruptum est. Nam ἀϛυτὶς cur dicatur, neminem doctorum latet: at ἀϛυλὶς *Hesychio* aliud est, nempe φυτὸν, ὅθεν ὁ ἰξὸς, *herba*, *unde viscus*; cujus una species ϛελὶς, in (z) *Theophrasto*. *Eubulus* quoque in Ἀϛύτοις *lactucam* vocat νεκύων βρῶμα, *mortuorum cibum*. Unde *Amphis* in *Jalemo*,

(z) De Caus. *l.* 2. *cap.* 23.

Ἐν ταῖς θριδακίναις, ταῖς κάκιϛ' ἀπολȣμέναις,
Ἃς εἰ φάγοι τις ἐντὸς ἑξήκοντ' ἐτῶν,
Οὐ πότε γυναικὸς λαμβάνοι κοινωνίαν.

Inter lactucas, quæ pessimè pereant, quas si quis edat nondum sexagenarius, is cum muliere consuetudinem nunquam habebit. Eodem referunt fabulam de amasio *Veneris*, *Adonide*, in lactuca latente, aut etiam ibi mortuo, tanquam ἀλληγορȣ́ντων τῶν ποιητῶν, ὅτι ἀσθενεῖς εἰσι πρὸς Ἀφροδίσια οἱ συνεχῶς θρίδαξι χρώμενοι, *Allegorizantibus Poëtis, quia qui lactucis continuò utuntur, sunt ad Venerea impotentes.* Ita *Athenæus* libro secundo. Quò fortasse pertinet, quòd in *Cypro* lactuca βρένθις appellabatur. *Arabicè* scilicet برد *berd*, vel *bered*, est *frigus*, & أبردة ibreda, *morbus, quo quis ad Venerem frigidus, & impotens redditur.* Inde igitur à *Phœnicibus*, tum *Cypri* dominis, quorum lingua semi-*Arabica* fuit, *lactuca* ברדת *beredeth*, vel ברדתא *beredtha* dici potuit, & *Græcis* in *Cypro* βρένθις. Asserit *Casaubonus* (a) superstitiosam hanc opinionem adeo in animis hominum inveterasse, ut *Romæ* etiam ad *Augustum* Principem multis esset religio vesci lactucis. Nempe id sibi velle videntur hæc *Plinii* ubi suprà, *Divus certè* Augustus *lactuca conservatus in ægritudine fertur prudentiâ* Musæ *Medici, cùm priores eam ob religionem minimè commanducarent:* aut, ut alii, *cùm priores caverent, religione nunc omni caret:* & alii rursus, *cùm priores eam minimè ob religionem manducarent.* Sed non dissimulabo hunc *Plinii* locum esse insigniter corruptum, & partim ex codicibus *Turnebi*, *Thuani*, *Rigaltii*, & *Chifletii*, partim ex nondum edito *Apuleji* libro *De remediis salutaribus*, à magno *Salmasio* (b) sic fuisse restitutum: *Divus certè* Augustus *lactucâ conservatus in ægritudine fertur prudentiâ* Musæ, *Medici, cùm prioris* Camelii *religio nimia ei abnegaret.* Sensus est *Camelium* Medicum, quo *Augustus* ante *Musam* usus est, lactucarum esum ægrotanti *Augusto* negâsse: *Musæ* verò operâ ex ancipiti valetudine convaluisse lactucæ usu. Itaque hæc ad rem non faciunt. Et verò lactucarum esum *Romæ* tum primùm incepisse mera fabula est. Notissimum illud *Martialis* libro decimo tertio,

(a) In Athen. *l.* 1. cap. 27.

(b) In Solinum p. 1272.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras inchoet illa dapes?

Ex quo constat lactucas in *Romanis* mensis situm mutasse, & à fine convivii in principium fuisse traductas; ut ostrea, & echinos, & cruda omnia olera, de quibus ita *Plutarchus Sympos.* lib. 8. Quæst. 9. Αἱ γὰρ καλȣ́μεναι ψυχραὶ τράπεζαι πρότερον, ὀϛρέων, ἐχίνων, ὠμῶν λαχάνων, ὡς ψιλῶν ὁπλιτῶν, ἀπ' ȣ̓ρᾶς ἐπὶ ϛόμα μεταχθεῖσαι, τὴν πρώτην ἀντὶ τȣ̃ ἐσχάτης τάξιν ἔχȣσι. *Quæ enim frigidæ mensæ priùs vocabantur, ostreorum puta, echinorum, crudorum olerum, tanquam levis armaturæ militum, à cauda ad os translatæ, primum pro ultimo ordinem obtinent.* Et facta videtur hæc mutatio *Augusti* ævo, quo priorum error deprehensus, de quo plura *Plutarchus*. *Augusto* enim æqualis *Horatius* eum errorem obiter sic tangit lib. 2. *Sat.* 4.

--- *nam lactuca innatat acri*
Post vinum stomacho. ---

Itaque avi illi, quorum cœnas claudere solebat lactuca, *Augustum* præcesserunt. Quid? quòd in ipso *Plinio* legere est LACTUCINOS *in* Valeria *familia non puduisse appellari*, nempe à *lactucarum* cultu, ut *à cœpis* COEPIONES, *à fabis*, *pisis*, *lentibus*, *ciceribus*, FABIOS, PISONES, LENTULOS, CICERONES. Itaque anno Urbis conditæ CCXCVIII, id est, annis ferè quadringentis ante *Augustum* natum, *Romani* Consulem creaverunt cum *Sp. Virginio*, *Tricosto* Μάρκον Ὀυαλέριον Λακτȣκὰν *Marcum Valerium Lactucam*. Is ità vocatur *Diodori* libro duodecimo. Lactucarum igitur cultus *Romæ* jam tùm ità viguit, ut ab eorum studio cognomen desumpserit illustrissima familia. Vicissim inter lactucarum species idem *Plinius Cæcilianæ* meminit: *Purpuream*, inquit, *maximè radicis* Cæcilianam *vocant:* nempe à *Cæcilio Metello*, quod docent hęc *Columellæ* in horto, ubi varia describit lactucarum genera,

Altera crebra viret, fusco nitet altera crine,
Utraque Cæcilii *de nomine dicta* Metelli.

Qui primo *Punico* bello *Romæ* Consul creatus anno Urbis conditæ DIII, annis circiter CCXX antequàm imperaret *Augustus*. Unde prisca lactucarum apud *Romanos* nobilitas altero emergit argumento.

Sequens עולשין *ulsin*, variè reddunt, *intybum*, *chæro-*

chærophyllum, *cicerbitam*, *sonchum*, *troximum*. Plerique tamen הינדבי *intuba*, de quibus *Poëta* summus;

--- *& amaris intuba fibris.*

Quam versionem veram esse multa probant. Primò, *Gemara Hierosolymitani Talmudis* in *Paschim*, ubi עולשין *ulsin*, explicantur טרוקסימון τρώξιμον. *Troximum* autem est *intubum*, *Græcè* Σέρις. Hinc *Didymus*, *Geoponicων*, lib. 12. cap. 28. Σέρις, τουτέστι τρώξιμα. *Intuba*, *id est*, *troxima*. Et ipsum caput inscribitur Περὶ σέρεως, καὶ τρωξίμων. *De intubo*, *& troximis*: quod additur ἐπεξηγητικῶς, ut in *Tralliano* passim ἴντυβον, καὶ τρώξιμον. *Ætii* lib. 9. cap. 48. Ἀνάλαμβανε χυλῷ τρωξίμων, *Excipe succo intuborum*. Porrò τρώξιμον, id est, *edule*. Inter tot herbarum edulium species *intubum* sic vocatur; quia in acetariis crudum comeditur. Unde *Glossæ* à *Stephano* editæ pag. 12. *Acetaria*, τρώξιμα. Et pag. 256. *Escaria*, τρώξιμα. Et in vetusto *Salmasii* codice, τρώξιμα, *Scaria*. Hinc vernaculum *scariola* pro *intubo*. Proinde fallitur vir magnus, qui *scariolam* dici vult, vel quasi *seriolam* ex *Græco* σέρις, vel quasi *serriolam*, quia folia ejus *instar serræ* pungunt. *Scariola* enim ex *scaria* factum, quod rursus pro *escaria* ab *esca*, & *esu*; ut τρώξιμον ἀπὸ τοῦ τρώγειν. *Chaldæum* etiam עולשין *ulsin*, similem habet originem. Nam *Arabicè* علس *alasa* Verbum est *edere*; Nomen علس *als*, vel *alson*, *cibus*, علاس *ulas*, vel علوس *alus*, *edule*. Neque dubium, quin עלש *alas*, *Chaldæis* idem fuerit, quod *Arabibus* علس *alasa*, unde Nominis עולשין *ulsin*, vera est origo. In *Gemara* leguntur עולשין *ulsin*, duarum esse specierum עולשי שדה ועולשי גינה *ulsin agri*, *& ulsin horti*. Et additur, וחזרת עולשי גינה *ulsin horti esse lactucam*: non quòd verè lactucæ sint, sed quòd lactucę sint similes. Hinc *Dioscoridi* Σέρις ἥμερος θριδακωδεστέρα, καὶ πλατύφυλλος, *intubum sativum lactucæ similius est*, *& latifolium*.

Jam dicemus quid sit מרור *meror*. Hujus Plurale מרורים *merorim*, videtur esse generale nomen ad omnes herbas amaras, quarum in *Paschate* usus fuit. Sed Singulare מרור *meror*, ad certam speciem restringi, ut *Græcum* πικρὶς etiam *ab amaritudine* factum. Videndum igitur quid propriè sit πικρὶς, ut eâdem operâ discamus quid sit מרור *meror*. Πικρὶς aliquando sumitur pro lactucæ specie, quæ reliquis est amarior. Ita *Plinii* lib. 19. cap. 8. *Pessimum autem lactucæ genus cum exprobratione amaritudinis appellavêre picrida.* Et lib. 8. cap. 27. *Draco vernam nauseam sylvestris lactucæ succo restinguit. Sylvestris lactucæ succo*; id est, *picridis succo*. Ita enim *Philosophus*, *Hist.* lib. 9. cap. 6. Ὁ δὲ δράκων ὅταν ὀπωρίζῃ, τὸν ὀπὸν τῆς πικρίδος ἐκροφεῖ. Neque aliter *Ælianus* lib. 6. cap. 4. Οἱ δράκοντες, ὅταν ὀπώρας μέλλωσι γεύσασθαι, τῆς πικρίδος καλουμένης ῥοφοῦσι τὸν ὀπόν. Hinc *Apulejus Herbarii* cap. 30. *cui* titulus *De lactuca sylvestri. Græcis* θρίδαξ ἀγρία *dicitur* &c. *aliquibus* πικρίς. Quod sequutus *Hieronymus* in *Exodo*, & *Numeris*, *Græcum* ἐπὶ πικρίδων reddidit *cum lactucis agrestibus*. Sed & πικρὶς est *sylvestre intubum*. Dioscorides, Σέρις, ἀγρία· καὶ ἥμερος· ὧν ἡ μὲν ἀγρία πικρὶς, ἡ καὶ κιχώριον καλουμένη. *Intubum*, *vel sylvestre*, *vel sativum est*: *sylvestre est picris*, *quæ etiam cichorium dicitur*. *Ætio* utrumque intubum *cichorii* nomen habet, sed solùm agreste πικρὶς vocatur. Σέρις, inquit, ἢ κιχώριον, ὑποπικρόν ἐστι λάχανον, καὶ μᾶλλον τὸ ἄγριον, ὅπερ καὶ πικρὶς προσαγορεύεται, τισὶ δὲ καὶ κιχώριον. *Intubum*, *sive cichorium*, *subamarum est olus*, *agreste imprimis*, *quod & picris dicitur*, *quibusdam etiam cichorium*. Suidas, Σέῤῥεις (lege Σέρεις) εἶδος λαχάνων, τὰ παρ' ἡμῖν σείρικα (imo σέρικα) λεγόμενα· αἱ πικρίδες παρ' ἄλλοις, ἢ μᾶλλον, τ' ἀληθέστερον εἰπεῖν, Μακεδονήσια. *Seres* (intuba) *genus oleris*, *quod apud nos serica vocatur*, *ab aliis picrides*, *vel*, *ut veriùs dicamus*, *Macedonica* (à loco.) Et his omnibus longè antiquior *Theophrastus Hist.* lib. 7. cap. 11. ponit picridem inter τὰ κιχωριώδη. Horum enim species percurrens, Ὡσαύτως δὲ, ait, καὶ ἡ πικρὶς, καὶ γὰρ αὕτη τῷ ἦρι ἀνθεῖ. *Similiter & picris*, *nam & ipsa vere floret*. Et paulò post, Τῇ γεύσει δὲ πίκρα, διὸ καὶ τοὔνομα εἴληφε. *Gustu amara est*, *unde illi nomen*. Unde *Plinius* lib. 21. cap. 17. *Amara aphace*, *& quæ picris nominatur*, *& ipsa toto anno florens*: *nomen ei amaritudo imposuit*. Itaque tam in intubis, quàm in lactucis, quæ est reliquis amarior, *picris* vocatur. Nisi quis *lactucæ sylvestris*, & *intubi sylvestris* nomine velit unum idemque significari. Quâ mente videri possit hæc scripsisse *Neophytus*, Σέρις τὸ κιχώριον ἤτοι τὸ ἄγριον μαρούλιον, ὃ καὶ πικρομάρουλον λέγεται, καὶ πικρίς. *Seris* (intubum) *cichorium*, *aut lactuca sylvestris*, *quæ & picromarulum* (amara lactuca) *dicitur*, *& picris*. Μάρουλον, vel μαρούλιον, pro *lactuca* vox est *Græciæ* recentioris, deflexa ex μαιούλιον, quomodo *lactucas* vocaverat superior ętas, quia *Majo* maximè vigent. *Hesychius*, Θριδακίναι, &c. αἱ παρ' ἡμῖν θρίδακες, ἤτοι μαιούλια. *Suidas*, Θριδακίνη, τὸ παρ' ἡμῖν μαιούλιον. *Etymologus*, Θριδακίνη, τὸ μαιούλιον. At posteriores μαρούλια dixerunt. *Symeon Sethi*, Μαρούλια, ἃ καὶ θριδακίναι καλοῦνται. Et *Nicomedes Jatro-sophista* in *Lexico*, Ἀδενία, θρίδαξ, οἷον μαρούλιον. Jam apparet quid sit πικρὶς, & מרור *meror*, *meror* id ipsum est. Itaque, cùm חזרת *chazareth*, propriè *lactucam sativam* sonet, & עולשין *ulsin*, *sativa intuba*, מרור *meror* (ut *Græcum* πικρὶς) ab utroque in eo differt, quod nonnisi *sylvestrem lactucam* significat, aut verò *sylvestre intubum*. Ea enim sic vocantur speciali nomine ratione amaritudinis, quæ in illis major, quàm in sativis. Quibus illustrandis ista conferent, ex *Abenbitare* petita,

مرورية هو صنف من الهندبا البري شديد
المرارة وفي الكتاب الحاوي المرورية صنف
من الخس له مرارة ويسيل منه لبن

Meruria *est intubi sylvestris species maximè amari. In libro* Alhavi (id est, *aggregatoris*, cujus auctor *Serapio*) meruria *est lactucæ species*, *in qua est amaritudo*, *& unde fluit lac*. Vides, Lector, ab *Hebræo* מרור *meror*, factum *Arabicum* مرورية *meruria*, illa duo significare, quæ diximus; 1. *sylvestre intubum* valde amarum: 2. *lactucam amaram*, & *lacte fluentem*, quæ sunt lactucæ sylvestris notæ. De eo enim *Dioscorides*, Πίκρα δὲ πρὸς τῇ γεύσει ὡμοίωται δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν δύναμιν μήκωνι. ὅθεν καὶ τὸν ὀπὸν αὐτῆς ἔνιοι μίσγουσι τῷ μηκωνίῳ. *Gustu amara est*; *papaveri similes vires habet*: *ideoque lac ejus quidam papaveri miscent*. Et multò antè *Theophrastus* (*Hist.* lib. 7. cap. 4.) descripserat hoc lactucæ genus ὀπῶδες σφόδρα, *lactiferum valde*: & capite sexto, Θριδακίνη *lactuca sylvestris* τὸν ὀπὸν ἔχει δριμὺν, καὶ φαρμακώδη, *succum acrem habet*, *& medicatum*. *Succum*, id est, *lac*, ut Interpretes rectè accipiunt. Ita in *Plinio* lactucæ sylvestris species una est, *quæ* meconis *vocatur à copia lactis soporiferi*. Addit *olim in* Italia *hoc solum genus fuisse*, *& ideo* lactucæ *nomen adeptum*. Ita ex *Apuleji Herbario* ἀνεκδότῳ hæc citat *Salmasius*: *Lactuca alba* μηκωνὶς *vocatur à copia lactis soporiferi*, &c. *In* Italia *hoc solum genus fuit*, *& ideo à lacte* lactucæ *dictæ*.

Nihil tam incertum, quàm quid sit תמכא *thamca*; quod *R. Selomo* exponit מרו"ביא *marrubium*; Baal Aruch קר"דן *carduum*; Gemaristæ Hiero-

Hieroſolymitani גִינְגִ'ד, *gingidium*; ibidem alii סיב הגדל סביבות הדקל *muſcam creſcentem circa palmam*; *Judæi* recentiores, & ex iis *Buxtorfius* in שלשין, *raphanum majorem*; nos ex conjectura *parthenium*, quod *ſapore amaro* deſcribit *Plinius*, & *Dioſcorides* τῇ γεύσει πικρίζον, *Arabes* quoque في طعامه مرارة *in ſapore ejus eſt amaritudo.* Vide *Avicennam*, & *Abenbitarem* in اقحوان Ukhuen; quomodo *parthenium* vocant *Arabes*. Idem ab *Afris*, ſeu *Pœnis*, *thamacath* dicebatur. Ita habetur in *Auctario Dioſcoridis*, Παρθένιον, Ἄφροι θαμακάθ. Et in *Plinio*, *alii Tamnacum vocant*. Quæ ad תמכה *thamca*, palàm alludunt. Quin una parthenii ſpecies hodieque in officinis vocatur *tanacetum* (Gallis *tanaiſie*) quâ condiuntur artolagana. Plura vide in noſtro *Phaleg* pag. 873.

Solum ſupereſt חרחבינין *charcabinin*, in cujus explicatione interpretes fere obmuteſcunt. *Maimonides*, & *Bartenora*, poſt *Iſaacum*, exponunt per *Arabicum* קרצינא vel קרְצִעְנָה. Id eſſet *eryngium*, quod *Arabicè* قرصنة *kirſenna*, dicitur vel قرصعنة Id me docuit *Abenbitar*, qui huc refert quidquid de *eryngio* habent *Galenus* & *Dioſcorides*. Idem ab *Hiſpanis* vocari dicit شوكة ابراهيم *Spinulam Abrahami*. Et *Abulabas* id ſe vidiſſe aſſerit prope *Hieroſolymam*. *Dioſcorides* herbam eſſe dicit τῶν ἀκανθωδῶν ἧς ἐν ἀρχῇ τὰ φύλλα λαχανεύεται εἰς ἁλμαίας συντιθέμενα, *è ſpinoſarum genere, cujus initio* (id eſt, primùm naſcentia) *folia ſale condita olerum modo comeduntur.* Et ad eum ſcribit *Marcellus* pluribus in *Italia* locis melle ſervari radicem ejus, nec habere ingratum in cibis ſaporem. His igitur ſubſcriberem libens, ſi quid amarum eſſet in eryngio, quod mihi nondum conſtat, cui non ignotum eſt eryngium. *Gemariſtæ* videntur חרחבין *charchabin*, & חרחלין *charchalin*, pro eodem uſurpare. Sed non conſtat quid ſit חרחלין *charchalin*. Et in margine id ſolum habet *Gloſſa* לא אתפרש שמו *Non explicatur nomen ejus*. *Aruch Talmudis* locum de *charchabin* deſcripſiſſe contentus, nullam expoſitionem addit. Et *Pomarius* tantum eſſe dicit מין עשב או ירק, *herbæ, aut oleris genus*. Illis igitur palam eſt calculum hic hærere. Aliquando ſuſpicatus ſum pro חרחבין *charchabin*, ſcribendum eſſe חרחכין, *carcachin*, id eſt, *Caph* pro *Beth*, quæ literæ ſunt ſimillimæ: & *Arabicè*, قريصين *karitſin*, vel قريصون *karitſun* potius; ut *urtica* ſignificetur, cui *ab urendo* nomen, *eò quod tactus ejus corpus adurat*. Ita habetur in *Iſidoro*. Sic eadem eſſet ratio *Hebræi* nominis. *Hebræis* enim חרך *charac*, eſt *urere*, unde *urtica* diceretur חרחכין *charchacin*, per primæ geminationem: ut in *Gemaræ* voce חרחלין *charchalin*, pro חרולין *charulin*. Nam חרול *charul*, pro *urtica* occurrit *Job.* 30. *verſ.* 7. & *Sophon.* 2. *verſ.* 9. Et Plurale חרולים *charulim*, Proverb. 24. verſ. 31. ubi *Chaldæum* חרלי. Cui conjecturæ robur videantur addere *Arabica urticæ* nomina حريق *chorraik*, & قريص *korraits*: quorum prius *ab urendo* factum, ut *Latinum* urtica; & poſterius *à vellicando*, ut *Græcum* κνίδη. *Arabibus* enim حرق *charaka* eſt *urere*, ut *Hebræis* חרך *charac*; & قرص *karatſa* eſt *vellicare*, ut *Græcis* κνίζειν: *&* *urtica* ab illo حريق *chorraik*; ab hoc قريص *korraits* dicta eſt. Cujus Plurale Genitivum قريصين *karitſin* maximè accedit, ad illud קרצינה, quo חרחבין explicari video.

Urticam porrò in cibis adhiberi, non ſolùm in extrema fame, quòd docet *Procopius* libro tertio *Gothicorum*; aut in morborum remedia, quod Medici ſæpe præſcribunt, ſed & in quotidianum uſum hæc *Chryſippi* me docuerunt apud *Athenæum* libro quarto, Μὴ ποτ' ἐλαίαν ἐσθὶ ἀκαλήφην ἔχων χειμῶνος ὥρᾳ. *Nè comede unquam olivam* (id eſt, optima quæque) *ſi urticam habeas hyemis tempore*. Et *Horatium* ad *Iccium*, Epiſtolâ duodecimâ.

> *Si fortè in medio poſitorum abſtemius herbis*
> *Vivis, & urticâ.* ---

Amaram denique eſſe urticam ex *Plinio* colligere eſt, à quo urticæ tribuitur *amaritudo mordax* libri vigeſimi primi capite decimo tertio. Fateor tamen ipſi mihi hæc non ſatisfacere, & ſi quid afferatur melius me libenter amplexurum.

Ad *Miſnæ* locum de *Paſchalibus* herbis cum agno comedi ſolitis *Gemariſtæ* nonnullas alias de ſuo interciunt: in quibus הרדופנין *hirdophnin*, non tam herba, quam arbuſtum eſt. Nam הרדופנין *hirdophnin*, eſt *rhododaphne*, vel *rhododendron*, quod miror *Lexicographos* non potuiſſe divinare, cum præter nomen etiam plantæ deſcriptio, quam *Hebræi* nobis exhibent, maximè conveniat. In *Schemoth Rabba* capite quinquageſimo legitur *ad aquas creſcere, floreſque habere roſis ſimiles, & folia, quæ beſtiis ſint venenum.* Ita etiam in *Jelammedenu* eſt אילן הגדל על שפת הנהר ועשה פרחין דומין לשושנין והן מרין ביותר והוא סם המות של בהמה *Arbuſtum eſt creſcens ad oras amnium, floribus liliorum inſtar, valde amaris, quæque beſtiis ſunt lethifera.* Ita citat *Baal Aruch*, & addit *Hiſpanorum* nonnullos vocare סנגיגו *Sangiago*. In *Cholin* cap. 3. fol. 58. b. ad *Miſnæ* verba ושאכלה הרדופני, *& quæ comedit hirdophnen*, notant *Rambam*, & *Bartenora*, *hirdophnen* beſtiis eſſe lethiferam, ſed homini nihil nocere. Quę de rhododaphne dici qui non videt nihil videt. Illam enim τόποις παραποταμίοις, ſecùs *amnes creſcere* obſervat *Dioſcorides*, & *habere* τὸ ἄνθος ῥοδοειδὲς· quod ex ipſo nomine conſtat. Is proinde flos, ſi credimus, *Apuleio* propè impoſuit, qui, in aſinum mutatus, cùm, roſas quærens, quarum eſu priſtinam formam recuperaret, in rhododendri flores incidiſſet, illud venenum roſarium ſumere geſtiebat, quod fuiſſet illi lethale. Hinc *Lucianus* in *Lucio*, de hoc eodem arbuſto, Κακὸν ἄριστον, inquit, ὄνῳ τούτῳ (lege τοῦτο) καὶ ἵππῳ· φασὶ γὰρ τὸν φάγοντα ἀποθνήσκειν αὐτίκα. *Malum hoc eſt prandium omni aſino, & equo; ajunt enim eo veſcentem illicò mori.* Itaque *Arabes* non ſolùm دفلي *diphla* vocant, nomine ex *daphne* deflexo; ſed & سم الحمار *ſemolhimari*, id eſt, *venenum aſini*. Abenbitar, سم الحمار هو الدفلي *ſemolhimari* (id eſt *venenum aſini*) *eſt diphla*, ſeu *rhododaphne*. Reſcribe igitur in *Gloſſario*; *Herba aſinaria*, ῥοδοδάφνη, pro eo, quod nullo ſenſu legitur, *Herba ſinaria*, &c. *Strabo* libro decimo quinto in *Ariana* docet multa *Alexandri* jumenta hujus plantæ eſu periiſſe: Ἦν δέ τι ὅμοιον τῇ δάφνῃ φυτὸν, inquit, οὗ τὸ γευσάμενον τῶν ὑποζυγίων ἀπέθνησκε, μετὰ ἐπιληψίας, καὶ ἀφροῦ. *Planta erat lauro ſimilis, quâ guſtatâ jumenta comitiali morbo correpta, & ſpumantia, moriebantur.* Quanquam non ſolis jumentis, ſed & pecori ſit mortifera. *Dioſcorides*, Δύναμιν δὲ ἔχει τὸ ἄνθος, καὶ τὰ φύλλα, κυνῶν μὲν, καὶ ὄνων, καὶ ἡμιόνων, καὶ τῶν πλείστων τετραπόδων ζώων φθαρτικήν. *Flos, & folia vim habent canibus, mulis, & quadrupedum pleriſque lethiferam.* Et infrà τὰ δὲ ἀσθενέστερα τῶν ζώων, ὡς αἶγες, καὶ πρόβατα, ἐπὰν τὸ ἀπόβρεγμα αὐτῶν πίῃ, ἀποθνήσκει. *Infirmiores beſtiæ, ut capræ, & oves poto tantùm eorum diluto, moriuntur.* Quæ ita contrahit *Plinius* lib. 16. cap. 20. *Jumentis, capriſque & ovibus venenum eſt.* Quod ut à primi hominis

labe

labe derivet *Prudentius* in *Hamartigenia*, cicutam ante peccatum & rhododaphnen innoxias fuisse his verbis docet,

Cùm priùs innocuas tulerit Natura cicutas,
Roscidus & viridem qui vestit flos rhododaphnen
Pabula lascivis dederit sincera capellis.

Sed in hac planta veteres id mirantur imprimis (quàm verè jam non quærimus) quod quę bestiis venenum est, non modò homini non nocet, sed & plurimum prodest. Ita *Dioscorides* vim ejus esse dicit quadrupedibus quidem perniciosam, ἀνθρώπων δὲ ζωσικὴν πρὸς δήγματα θηρίων, *sed hominibus salutarem contra venenatorum morsus.* Et *Plinius* lib. 24. cap. 11. *Mirum, folia ejus quadrupedum venenum esse, homini verò contra serpentes præsidium.* Quibus similia habet *Isidorus* de *rodandaro*, sic enim *rhododendrum* corruptè vocat *Orig.* l. 17. c. 7. Jam igitur nulli non patet *Hebræorum hirdophnin* esse veterum *rhododaphnen*: sed hoc *Hebræis* peculiare est, quod hujus arbusti ramo in aquas *Mara* injecto volunt eas edulcuisse. *Jonath.* in *Paraph. Exod.* 15. 25. וצלי קדם ײ ואחוי ליה ײ אילן מריר דארדפני וכתב עלוי שמא רבא ויקורא וטלק לגו מיא ואתחלין מיא *Et oravit* Moses *coram Domino, qui indicavit illi arborem, amaram* nempe *ardophnen, cui inscripsit* (Dei) *nomen magnum, & pretiosum, eâque in aquas projecta, illæ statim dulces factæ sunt.* Miraculum scilicet ut esset illustrius, Deum contrariis mediis usum esse sibi fingunt, & amari ligni injectione amaras aquas edulcavisse. Cur agnum oportuerit cum herbis amaris comedi, & quid illæ significaverint, infra dicetur.

In ritibus, qui supersunt, vix quidquam est, quod nos detineat; Quod dicitur *Exod.* 16. 46. *Os in illo ne confringatis*; & repetitur *Num.* 9. 12. *Os in eo non confringent*, ubi de *Paschate* secundi mensis, *Judæi* non intelligunt de minusculis ossibus. *Maimonides, Pasch.* cap. 10. sect. 3. *Rei non sunt nisi propter fractionem ossis, quod carnem super se habet quantum olivam, aut in quo est medulla. Sed, si medulla careat, aut carnis habet olivâ minus, reus non est, qui illud fregit.* Et sectione septima, *Qui frangit os caudæ non vapulat; quia ad esum apta non est.* Sed ad generalem Dei Legem, nostrum non est quidquam excipere. Itaque ad agni ossa potuit transferri quod in alio argumento dicit *David*, *Psal.* 34. 20. *Omnia ossa ejus servat*, (Deus) *ne unum quidem frangitur.* Et ipse *Maimonides* scribit, ubi suprà sectione nona, שאחד השובר עצם קשה או עצם רך *Idem esse, si quis durum os, aut tenerum confringat*; id est, reatum utrobique parem esse. Videri poterat ea Lex ad id pertinuisse, quod raptim edere jussi fuerant. Neque enim qui properant, in emedullandis ossibus tempus terunt, qua ferè de causa franguntur. Sed & in ea Lege latebat mysterium, de quo *Johannes*.

Ecce aliam Legem *Exod.* 12. 10. *Ne relinquite quidquam ex ea* (id est, ex agni carne) *usque ad matutinum tempus, sed si quid reliquum erit comburite.* Cujusmodi fuere Leges in omnibus sacris conviviis. Sic de *Manna* dicitur *Exod.* 16. 19. *Nemo ex ea quidquam relinquat usque in crastinum.* Et de sacrificio Eucharistico *Levit.* 22. 30. *Eodem die illud comedetis, nec ex eo quidquam reliquum facietis ad usque mane.* Ita etiam *Levit.* 7. 15. Sed versibus decimo sexto, & decimo septimo, excipitur votivi & voluntarii sacrificii caro, quæ poterat in posterum diem servari: at in tertiam diem quod supererat, comburebatur. Tale quid *Romæ* observatum *Macrobius* narrat his verbis *Saturnalium* lib. 2. cap. 2. *Sacrificium apud veteres fuit, quod vocabatur* Protervia. *In eo mos erat, ut, si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc* Catonis *jocus est. Namque* Albidium *quemdam, qui sua bona comedisset, & novissimè domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset.* "Proterviam *fecisse dicebat, quod comesse non potuerit, id combussisse.* Nec solum in sacris conviviis, sed in privatis quoque veteres pridianas dapes aspernabantur. Unde ἕωλον, id est, τὸ εἰς τὴν ἕω λειπόμενον, *quod in Auroram usque relinquitur. Suidæ* idem est, quod ψυχρὸν, μάταιον, ἀνωφελὲς, ἀνίσχυρον, *frigidum, vanum, inutile, invalidum*: Metaphora sumpta à cibis, qui in crastinum servantur. His porro legibus sacris cibis consultum voluit Deus, ut ne corrumperentur, nec in profanos usus cederent. In agno imprimis cavendum fuit, ne aut ejus λείψανα discessuros *Israëlitas* onerarent, si auferrentur, aut *Ægyptiis* essent ludibrio, vel canibus prædæ, si domi relinquerentur. Fortasse etiam hæ reliquiæ ab *Israëlitis* servatæ cessissent in objectum idololatriæ, quomodo serpens æneus: cum Deus per agnum non minus miraculum patrâsset, quàm per serpentem. His igitur incommodis non potuit aliter melius prospici, quam agni reliquiis, id est, carne, pelle, & ossibus, igne consumptis.

Et versu vigesimo secundo, *Nullus vestrum exeat è foribus domus suæ usque mane.* Ne in percussorem Angelum incidat, qui quidem potuisset etiam extra ædes *Israëlitas* dignoscere: sed ut doceret eorum salutem in eo esse sitam, ut se continerent veluti sub custodia sanguinis agni, qui effusus fuerat, ne eorum sanguis effunderetur. Quod salutis suæ sacramentum si rejecissent, hoc ipso, gratia quoque, illo signo significata, indignos se reddidissent. Sic, grassante diluvio, *Noacho*, & suis nulla salus fuit, nisi in arca inclusis. Neque familiæ *Raab* in *Jerichuntis* excidio præterquam in domo, ex qua pendebat funiculus coccineus; cui respondet hic agni sanguis. Proinde huc videtur alludi *Es.* 26. 20. ubi populum suum Deus jubet, ut in conclavia sua ingrediatur, & foribus occlusis ibi latitet, donec præterierit indignatio.

Et versu quadragesimo sexto, *In una domo edatur, nec de carne ejus quidquam effer ex domo.* Hæc ex præcedentibus videbuntur necessario consequi. Neque enim agni caro potuit è domo efferri illa nocte, quâ stare in domo jussi sunt, & totum agnum vel esu, vel igne consumere, antequam oriretur dies. Sed hic *domus* nomine *Judæi* החבורה, id est, τὴν φρατρίαν, *contubernium* intelligunt. Ita ut quisquis uni alicui contubernio se addixit, ex illo non possit ad alterum se conferre, quamvis sit in eadem domo, priusquam agni sui carnes viderit planè consumptas. Mihi videtur hæc lex jungenda cum versu quarto, in quo familiæ minores, quam ut totum agnum comedere possint, jubentur cum vicina societatem inire. Hic autem, ne quis putet agnum posse dimidiari, ita ut ad absentem familiam pars una deferri possit; Lex monet, ut, duabus familiis in unam coëuntibus, agnus in domo una edatur, nec ex ejus carne quidquam efferatur. Quia non potuit dividi victima tam salutaris, nec nisi integer agnus in unaquaque domo potuit domesticos imminenti cladi eripere.

Sunt & alii *Paschatis* ritus, quos invexit superstitio: sed eos referre sat habuimus, qui in Lege præscribuntur. In quibus id notandum, horum alios fuisse perpetuos; ut agni immolationem, assationem, manducationem cum azymis & herbis amaris, absque ulla ossium fractione, &c. alios semel tantùm, neque alibi, quàm in *Ægypto* observatos. Quod his verbis agnovit *Maimonis* filius in fine libri *De Paschate*, שילקח הפסח מבעשור ושהוא טעון הגערת דם באגדת אזוב למשקוף ולשתי המזוזות ושיאכל בחפזון אין הדברים נוהגות לדורות ולא נעשו אלא בפסח מצרים בלבד *Quod decima die sumendus* Paschalis *agnus, & aspergendus sanguis ejus hyssopi fasciculo in superliminare, & duos postes, & raptim comedendus; non sunt res usurpatæ* (sequentibus) *generationibus, neque enim factæ sunt, nisi in Ægypti* Paschate *solùm.* Id ut distinctius percipiatur, primò cum

cum *Maimonide* non putamus extra *Ægyptum*, & in *Judæa* necesse fuisse, ut agnus, die decima quarta mactandus, decima seponeretur, id est, quatriduo ante tempus mactationis. Id enim in *Ægypto* fieri voluit Deus, ne inter infensos populos, quales erant plerique *Ægyptii*, agnos non facilè reperirent, si nonnisi extremo tempore iis quærendis incumberent. At in *Judæa* non fuit, cur id timeretur, cum in id conspiraverit tota gens, ut huic sacrificio nihil deesset. Nec iis, qui è remotis *Judææ* partibus in urbem se conferebant, facile fuisset tanto ante festum sibi de agno prospicere. Plerisque enim *Jerosolymam* venire moris non erat, nisi festi παρασκευῇ, aut ad summum προπαρασκευῇ. Itaque tum demum agnos ab iis comparabant, qui boves, oves, & columbas in Templo venum exponebant, cum *Judæorum Pascha* instabat, *Joh.* 2. 13. 14. Proinde *Josephus*, pro Lege *Mosis* sui ævi morem respiciens, *Judæos* in *Ægypto* scribit *Paschales* victimas præparâsse τῇ τρισκαιδεκάτῃ τοῦ Ξανθικοῦ μηνὸς εἰς τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην, *decima tertia* Xanthici *mensis in decimam quartam*. Secundò, in sola *Ægypto* ædium superliminaria, & postes agni sanguine fuisse aspersos credimus. 1. Quia Deus, hoc jubens, eam addit mandati sui rationem, quæ solam *Ægyptum* respicit, *Exod.* 12. 12. 13. *Transibo per terram* Ægypti *ea ipsa nocte, & percutiam omnem primogenitum in terra* Ægypti, *&c. Erit autem sanguis ille pro vobis in signum super illas domos, in quibus eritis, ut sanguinem illum videns vos prætercam.* 2. Ex 2 *Paral.* 30. 15. 16. & 35. 5. 6. 10. 11. docemur in *Judæa Paschales* agnos in atrio Templi fuisse cæsos, ibique effusum eorum sanguinem. Neque apparet in privatas domos fuisse delatam ullam hujus sanguinis partem, qua postes ædium aspergerentur. Tertio, id etiam *Judæis* in *Ægypto* videtur fuisse peculiare, quod accincti, & calceati, cum baculis in manu & raptim, *Pascha* comederunt, tanquam iter longum & operosum, post paucas horas, in hostili terra suscepturi. Quo emenso, quietos, non jam accinctos, sed discinctos; nec stantes, sed sedentes; nec raptim, sed lentè & pacatè comedisse, verisimile est. Ita *Christus* non solum sedens, sed &, more *Romano*, cum Discipulis discumbens, in triclinio ἐστρωμένῳ *Pascha* ultimum celebravit. Proinde in illorum censu, quibus differt nox *Paschatis* à reliquis noctibus, *Judæi* hoc quoque observant, בכל הלילות אנו אוכלים ושותים בין יושבים ובין מסובים והלילה הזה כלנו מסובים *In omnibus aliis noctibus edentes, & bibentes, vel sedemus, vel discumbimus: Hâc autem nocte omnes discumbimus.* Objiciuntur hæc *Chrysostomi* de *Judæis*, *Homilia* vigesima tertia in Epistolam ad *Ephesios*; *Ideò nunc præcincti, & calceati vescuntur, ut rogati dicant, Quoniam ad iter faciendum eramus parati.* Et eum respondetur de prima illa actione, ut de re præsenti, loqui, cum dicit, Nunc *præcincti & calceati.* Sed addi potest, voculam Nunc, quâ potissimum nititur objectio, in *Græco* textu non legi, sed hoc solum, Διὰ τοῦτο γὰρ ἐζωσμένοι, καὶ ὑποδεδεμένοι ἐσθίουσιν, &c. Quarto, nonnisi in *Ægypto Judæi* tota nocte ex ædibus egredi prohibiti sunt, ne scilicet inciderent in Angelum à Deo missum, ut *Ægyptiorum* primogenitos percuteret. Itaque id in *Judæa* non fuit observatum. Quod patet exemplo *Christi*, & *Apostolorum*. Ii enim illa ipsa nocte, qua *Pascha* celebraverant, in montem *Oliveti* se contulerunt, *Matt.* 26. 30.

VII. Mysterium.

Superest, ut breviter doceamus quo tantus ceremoniarum apparatus collimaverit. Et in genere id certum est, duo beneficia his fuisse adumbrata. Unum temporarium & genti *Judaicæ* peculiare, nempe liberationem non solùm ex *Ægyptiaca* servitute, sed & à plagis in *Ægyptios* inflictis; maximè, qua nocte Angelus percussit eorum primogenitos. 2. Alterum æternum, & omnibus verè credentibus commune; nempe liberationem à peccato, morte, & inferis, per Dominum nostrum *Jesum Christum*. Herbæ amaræ, cum agno comedendæ, vitam amaram significabant, quam in *Ægypto* egerant. Prout *Hebræis amara* dicuntur *quæcunque animum graviter angunt*. Ità *Esau*, cum scivit se à paterna benedictione per *Jacobi* artes excidisse, clamâsse legitur *clamore magno, & amaro valde*, Gen. 37. 34. Dicitur etiam de *Josepho*, qui, à fratribus divenditus, gravia multa in *Ægypto* pertulerat; *Amaritudine affecerunt eum*, Gen. 49. 23. Et *Ruth.* 1. 20. dicit *Noëma*; *Ne vocetis me* Noëmi (id est, *amœnam*;) *sed vocate me* Mara (id est, *amaram*:) *quia me Omnipotens amaritudine replevit.* Sed hujus locutionis exempla alibi quærere necesse non est, cum de *Israëlitis* in *Ægypto* dicatur *Exod.* 1. 14. *Amaram fecerunt vitam eorum servitute durâ in luto, & lateribus*, &c. Ita ut exclamare meritò potuerint, ut in *Babylonica* captivitate, *Thren.* 3. 15. se amaritudine fuisse satiatos, & absinthio inebriatos. Quoties igitur *Paschatis* festô vescebantur intubis, & lactucis sylvestribus, quibus vix quidquam est amarius, toties in animum revocabant acerba illa tempora suæ in *Ægypto* servitutis. Quod testabantur his verbis apud *Maimonidem*, *De Paschate* cap. 8. sect. 4. מרור זה שאנו אוכלים על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו שנא׳ וימררו את חייהם *Amarum istud comedimus, quia amaritudine affecerunt* Ægyptii *vitam patrum nostrorum in* Ægypto, *prout dicitur* Exod. 1. 14. "*Et amaritudine affecerunt vitam ipsorum.* Panis quoque *azymus*, qui palato parùm gratus est, eodem fine comedebatur. Proinde pater-familias, ejus κλάσματα domesticis distribuens hæc verba proferebat הא לחמה דעניא די אכלו אבהתנו בארעא דמצרים *Hic est panis miseriæ, quem comederunt patres nostri in terra* Ægypti. Sic nempe vocatur ab ipso *Mose* Deut. 16. 3. *Septem*, inquit, *diebus comedes cum eo* (Paschate) מצות לחם עני *azyma, panem miseriæ.* Hæc proinde non apponunt, nisi frustulatim divisa; quia pauperibus frusta panis dantur, non panes integri. *Maimonides* ubi supra, sectione sexta, מפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר יומים טובים משום שנאמר לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוכה *Cur non recitat benedictionem super duobus panibus* (integris) *ut reliquis diebus festis? Quia vocatur* Deut. 16. 3. *Panis miseriæ* (aut *paupertatis*) *Pauperis autem consuetudo quænam est? frustis panis* (donari) *Ita hic frustis panis* (supple *utimur*). Plerique alii ritus *Israëlitis* significabant, ut, ad libertatem à Deo vocati, quam citissimè possent, ex hac servitute se eriperent. Ideò enim stantes, & accincti, & calceati, & baculis innixi, & raptim comedere jussi sunt, tanquam illo ipso momento discessuri. Nec elixo cibo, sed asso vesci; quia sic parabilior est. Et *azymis* panibus, ne discedendi occasio è manibus elaberetur, si tantillas moras necterent, dum massa fermentaretur. Et ipsum nomen *Paschatis*, quo *præteritionem* significari diximus, monebat Angelum suas domos intactas prætereiisse, qua nocte in *Ægyptios* ita grassatus est, ut eorum nulla domus à cæde esset immunis, *Exod.* 12. 30. Tamen, quia muta signa per verbum explicari necesse est, liberis rogantibus quid hic cultus significaret, respondere jubentur, *Hoc sacrificium* Paschæ *Domino, qui transiens præter domos* Israëlitarum *in* Ægypto, *tum, cum percussit* Ægyptios, *domos nostras liberavit*, Exod. 12. 27. Sed hæc obiter attigisse sufficiat, ut ad alia transeamus, quæ sunt majoris momenti, & magis ad nos pertinent. Docendum enim est, hoc ipso ritu significari nos ab æterna morte per *Christi* sanguinem esse redemptos. Quod ut fiat accuratius, probabimus hoc sacramento quatuor hæc nobis depingi, & quasi ob

ob oculos poni. 1. Ipsam *Christi* personam; 2. Mortem, quam in cruce passus est; 3. Mortis fructus; 4. Quomodo illorum fiamus participes.

Primò enim *Christi* personam sub agni typo nobis exhibent *Prophetæ*, & *Apostoli*. In illis scilicet *Esaias* ita de *Christo*, (*a*) *Sicut agnus ad occisionem ducetur*. Et *Jeremias*, de se ipso sub *Christi* persona loquens (*b*) *Ego eram ut agnus mansuetus, qui ducitur ad mactationem*. Ut, in his, *Petrus* nos redemptos fuisse scribit (*c*) *agni pretioso sanguine*. Et *Johannes* passim *agni* meminit (*d*) *qui occisus fuerat, & nunc in solio sedet, & coram quo procidunt quatuor animalia, & viginti quatuor Seniores*. Cujusmodi loca in libro *Revelationum* ferè triginta reperias. *Philippus* (*e*) quoque ad *Christum* refert quæcunque de agno habet *Esaias*. Et, qui inter *Prophetas* & *Apostolos* medius fuit, *Christi* præcursor, digito in *Christum* intento, dixit, (*f*) *Hic est agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Christus* nempe agnus fuit mansuetudine, & humilitate. *Discite*, inquit, *à me, quia mitis sum, & humilis corde*, Matth. 11. 29. Et morum simplicitate, *Neque enim inventus est dolus in ore ejus*, 1 Pet. 2. 22. Sed patientia imprimis *Christus* agnum se præstitit. Nam, *ut agnus, coram suo tonsore mutus, non aperuit os suum*, Act. 8. 32. *Non contendit, non litigavit, neque audiit quisquam vocem ejus in plateis*, Es. 42. 2. & Matth. 12. 19. *Conviciis lacessitus, non vicissim conviciabatur; cum malis afficeretur, non minabatur: sed committebat causam suam Deo, qui justè judicat*, 1 Pet. 2. 23. Non quod esset expers virium; *data* enim illi fuerat *omnis potestas in cœlo, & in terra*, Matth. 28. 18. Et penes se habuit (*g*) *plusquam duodecim Angelorum legiones*, quorum unus facilè potuisset omnes *Christi* hostes dissipare, & pessumdare. *At non venerat, ut sibi ministraretur; sed ut ipse ministraret, daretque animam suam in redemptionis pretium pro multis*, Matth. 20. 28. Proinde *ipse se submisit, factus obediens ad mortem, mortem autem crucis*. Et leo tribûs *Judæ*, mira metamorphosi, ex leone factus est agnus. Sicque ænigma *Samsonis* in *Christo* impletum est: & *ex edente exivit cibus, & ex acri dulcedo*, Jud. 14. 14. Idem ille agnus carne sua nos alit: sanguine potat, lavat, redimit: lana denique sua induit: Proinde *Christum* induere dicimur *Rom.* 13. 14. & *Gal.* 3. 27. Et *vestes albas ab eo accipere, quibus nuditatis nostræ dedecus obtegatur* Apoc. 3. 18. Quocirca, diu ante *Pascha* institutum, aries, pro *Isaaco* immolatus, *Genes.* 22. 13. non obscura fuit *Christi* figura. Et juge illud sacrificium, quo agni duo in dies offerebantur, unus mane, alter vesperi, *Exod.* 29. 38. *Israëlitis* significabat victimam æternæ virtutis à *Christo* pro nobis offerendam. Quod sacrificii genus à *Christo* semper oblatum est, donec id morte sua *Christus* aboleverit, ut prædixerat *Daniel* capitis noni versibus 26. 27. Quia corpori umbras, & veritati typos cedere necesse fuit. Sed in agno *Paschali* hoc ipsum apparuit multò expressius, ut sequentia palàm facient.

Nam, ut agnus è grege sumptus est, *Exod.* 12. 3. ita *Christus* ex fratribus suis, *Deut.* 18. 15. *Æquè particeps carnis, ac sanguinis, illis denique per omnia similis*, Hebr. 2. 14. 17. *peccato tamen excepto*, Hebr. 4. 15. Quod ipsum Lex apertè innuit, cum agnum jubet *integrum* eligi, *Exod.* 12. 5. Pro quo *Græci* τέλειον *perfectum* habent, aut ἄμωμον *immaculatum*. Quo patet *Petrum* alludere, cum redemptionem nostram tribuit sanguini (*h*) ἀμνοῦ ἀμώμου, καὶ ἀσπίλου, *agni immaculati, & incontaminati*, id est, à peccato immunis. Peccata enim sunt animæ maculæ. Ab his autem *Christum* fuisse prorsus immunem in confesso est. *Quis enim eum arguit de peccato*, Joh. 8. 46? *Non peccavit, neque inventus est dolus in ore ejus*, 1 Pet. 2. 22. Ille ipse *Pilatus*, qui *Christum*, tanquam reum damnavit, eundem, tanquam insontem, suffragio suo absolvit, professus coram *Judæis* se nullam in eo noxam reperisse, *Luc.* 23. 14. *Talis scilicet decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus*, Hebr. 7. 26. *Qui per Spiritum æternum se ipsum Deo* ἄμωμον *immaculatum offerret*, Hebr. 9. 14. Neque enim (*i*) pro nobis potuisset satisfacere, qui victimas offerre pro peccatis propriis necesse habuisset, ut Sacerdotes sub Lege. Neque immerito à *Judæis* id illi fuisset objectum, *Alios servavit, se ipsum non potest servare*, Matth. 27. 42. Proinde *Joannes* hæc duo jungit ut ἀχώριστα, & ἀδιαίρετα, *Scitis illum apparuisse, ut peccata nostra tolleret*, & *Peccatum in eo non esse*, 1 Joh. 3. 5. Idem agnus *masculus* debuit esse, *Exod.* 12. 5. atque illud quidem, etiam ad literam, in *Christo* completum; quem masculum esse oportuit, ut esset Dei filius, Regisque & Sacerdotis, & Prophetæ in Ecclesia munus cum dignitate obiret. Itaque *Luc.* 2. 23. ad *Christum* referuntur hæc verba Legis, *Omnis masculus primogenitus sanctus erit Domino*. Et de Ecclesia dicitur *Apocal.* 12. 5. *Peperit filium masculum, qui omnes gentes virga ferrea regeret*: id est, *Christum*, qui masculus dicitur, non tam sexus, quàm virtutis ratione; ideò additur ἐπεξηγητικῶς, *qui regeret*, &c. Agnum denique oportuit esse *anniculum*; quia, cum primum annum assequutus est agnus, incipit esse in pleno vigore. Tum igitur oblatus meliùs expressit vim & vigorem sacrificii à *Christo* in cruce pro nobis oblati. Nec frustrà est, quod agnus per quatriduum à caula segregatus est, nempe à die decimo, quo seponi, ad diem decimum quartum, quo immolari jussus est, *Exod.* 12. 3. 6. Id enim etiam in *Christo* observatum, si more *Prophetarum* (*k*) *dies* pro *annis* usurpentur. Cum enim è materna domo, tanquam ex caula, in qua natus, & educatus fuerat, anno ætatis trigesimo discessisset, quarto post anno crucem subiit. Sed & id notatu dignum est, *Christum* illa ipsa die venisse *Hierosolymam*, quâ Deus agnum in *Ægypto* seponi jusserat, nempe decima mensis *Nisan*, Joh. 12. 1. 12.

Jam, ut de morte agamus, mactabatur *Paschalis* agnus medio mense *Nisan*, in pleni-lunio, inter duas vesperas: quo ipso tempore *Christus* è medio sublatus est. Sunt, qui mense *Nisan* observant, præterito æquinoctio, dies noctibus fieri longiores; ut significetur nova lux mundo tum affulsisse, pulsis per *Christum* erroris atque ignorantiæ tenebris. Nec desunt, qui per *plenilunium* velint (*l*) *plenitudinem temporum*, aut per *duas vesperas mundi vesperam*, & *novissima tempora* adumbrari, quibus *Christus* seipsum in sacrificium obtulit, juxta illud *Apostoli* Hebr. 9. 26. *Semel in consummatione sæculorum patefactus est, ad peccatum per sui ipsius immolationem abolendum*. Sed nihil hic opus μετεωρολογεῖν, & remota consectari, cum *Christi* mors inciderit in ipsum tempus *Paschatis*, sive illis accedas, qui *Christum* expirasse volunt quo ipso momento à *Judæis* mactatus est *Paschalis* agnus; aut eos sequaris, qui *Christi* mortem in sequentem diem differunt, id est, in *Paschatis* festum. Et de hora saltem convenit. Nam mactabatur agnus inter duas vesperas, id est, *Josepho* interprete, ἀπὸ ἐννάτης ὥρας μέχρι ἑνδεκάτης, *ab hora nona usque ad undecimam*. *Christum* autem hora diei circiter nona (quæ nobis est tertia post meridiem) animam egisse scribitur *Matth.* 27. 46. 50. Locus etiam prorsus idem est. Nam inde à *Davidis* ævo *Paschales* agnos mactari oportuit *Hierosolymis*. Ibi autem *Christus* passus est, prout ipse prædixerat non contingere, ut *Propheta* pereat extra *Jerusalem* Luc. 13. 33. Et quod de agno dicitur *Exod.* 12. 6. *Mactabit eum tota multitudo congregationis* Israëlis, *Christus* suo modo implevit; in quem conspiraverant Sacerdotes, Scribæ, *Pharisæi*, & universus populus. Itaque, cum *Pilatus* petiit, ut *Christum* dimitti paterentur pro more apud illos recepto,

(*a*) Es. 53. 7.
(*b*) Jerem. 11. 19.
(*c*) 1 Pet. 1. 18. 19.
(*d*) Apoc. 5. 6. 7. 8. 11. &c.
(*e*) Act. 8. 32.
(*f*) Joh. 1. 29. 36.
(*g*) Matth. 26. 53.
(*h*) 1 Pet. 1. 19.
(*i*) Hebr. 5. 28.
(*k*) Vide Ezech. 46.
(*l*) Gal. 4. 4. Ephes. 1. 10.

cepto, ut aliquem festo dimitterent, *Matth.* 27. 22. *Omnes illi dixerunt, Crucifigatur.* Et *Luc.* 23. 18. *Exclamaverunt autem* παμπληθεὶ, *simul universa turba, dicentes, Tolle hunc, & dimitte nobis* Bar-abbam. Et *Johan.* 18. 40. *Rursus igitur omnes clamaverunt, Non hunc* (dimitte) *sed Bar-abbam.* Genus quoque mortis convenit. Nam, ut agni, ita & *Christi* sanguis in morte est effusus. Uterque pro Dei populo. Neque agni sanguis humi fusus est, sed, tanquam quid pretiosum, pelvi exceptus, *Exod.* 12. 22. Quia significabat *pretiosum illum sanguinem agni immaculati*, de quo *Petrus Apostolus.* Ille enim sanguis perpetuus est Ecclesiæ thesaurus, quem Patri hodieque pro nobis offert filius, & in æternum oblaturus est. Agni insuper ad ignem assatio, quam plenam esse oportuit *Exod.* 12. 8. 9. iræ divinæ ardorem exprimit in peccatores meritò accensæ. Nam cum *igne* passim (*m*) confertur irę Dei ardor in impios. Quo eum torreri oportuit, qui peccatorum se vadem præstiterat, ut pœnas pateretur ab illis commeritas. Hinc graves illæ querelæ *Psal.* 22. 15. 16. *Cor meum ceræ instar est, liquescit in visceribus meis. Aruit ut testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis.* Hic quoque momentum habet modus assationis, qui in *Maimonide* sic describitur in libro *De Paschate*, cap. 8. sect. 10. כיצד צולין אותו חותכו מתוך פיו עד בית נקבותו בשפוד של עץ ותולהו לתוך התנור והאש למטה *Cum eum assant, à medio ore usque ad pudenda transfigunt eum veru ligneo, & subjecto igne in medio furno suspendunt.* Illum igitur ut assarent, non versabant in veru ferreo, more nostro, sed veru ligneo transfixum suspendebant, quod *Christum* in cruce pendentem utcunque referebat. Maximè, si hæc *Justini* vera sunt in *Dialogo* cum *Tryphone Judæo*, (*n*) Τὸ γὰρ ὀπτώμενον πρόβατον, σχηματιζόμενον ὁμοίως τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ ὀπτᾶται· εἷς γὰρ ὄρθιος ὀβελίσκος διαπερονᾶται ἀπὸ τῶν κατωτάτω μερῶν μέχρι τῆς κεφαλῆς, καὶ εἷς πάλιν κατὰ τὸ μετάφρενον, ᾧ προσαρτῶνται καὶ αἱ χεῖρες τοῦ προβάτου. *Agnus enim assus, in figuram cruci similem conformatus, ad ignem torretur. Nam veru unum ab infimis partibus ad caput usque adactum perfigitur, & aliud rursus ad interscapilium, cui appenduntur agni manus* (seu *pedes anteriores*). Quidni vero illi hac in parte crēdamus, viro non solùm sancto, sed & rerum *Judaicarum* peritissimo, cum *Sichemis* natus fuerit ex patre *Samaritano*. Sed in eo maximè elucet Dei providentia, quod latronum crura fracta sunt, *Christi* non item, quia jam expiraverat: ut in *Christo* impleretur quod de agno Lex edixerat, (*o*) *Ossa ejus non confringetis.* Quomodo, cum *Christum Judæi* è cruce exemerunt, propter instans *Sabbatum*, Legi imprudentes obsequuti sunt, quæ agnum servari vetabat usque ad matutinum tempus, *Exod.* 12. 10.

(*m*) *Jer.* 4. 4. *Thren.* 1. 13. & 2. 4.

(*n*) *Pag.* 259. *B.*

(*o*) *Exod.* 12. 46. *Num.* 9. 11. *Joh.* 19. 31. &c.

Sequitur, ut hujus sacrificii fructus, & consectaria dicamus, quæ nobis plura se offerunt. Primò enim hujus agni sanguine aspersi sunt *Israëlitarum* postes, & superliminaria, ut communem cladem evaderent, neque eos attingeret Angelus, à quo cæsi sunt *Ægyptiorum* primogeniti. Ut sciamus Dei justitiam iis solis parcere, quorum conscientiæ *Christi* sanguine aspersæ sunt. Quippe, ut agni, ita & *Christi* sanguis non alia de causa effusus est, quàm ut aspergeretur, & aspersione sua nos è morte eximeret, & liberaret. Quo fortasse sensu de *Christo* dictum est *Es.* 52. *vers.* 15. *Iste asperget gentes multas.* Quomodo prima *Petri* Epistola iis inscribitur, *qui electi sunt* εἰς ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, *in aspersionem sanguinis* Jesu Christi. Et *Hebr.* 12. 24. *sanguis aspersionis* Christi *meliora loqui* legitur, *quam sanguis* Abel. Atque, ut de agni sanguine *Judæis* dixit Deus, *Videns sanguinem illum, Transibo præter vos, nec erit in vobis plaga disperdens, cum percutiam terram Ægypti.* Ita, viso Filii sanguine, quo electos suos aspergit, ex communi peccatorum maledictione illos excipit, ne eâdem cum reliquis ruina involvantur. Inde *Petrus* ubi supra. *Redempti estis pretioso* Christi *sanguine, tanquam agni immaculati, & incontaminati.* Et *Paulus* Rom. 5. 9. *Justificati sanguine ipsius multò magis servabimur ab ira per eum?* Non est igitur, quod timeamus ampliùs ultoris Angeli gladium. Sive enim tenebrarum is fuerit Angelus, *Deus eripuit nos ex potestate tenebrarum*, &c. *per sanguinem Filii sui*, Col. 1. 13. 14. Sive fuerit cœlestis Angelus, *Pace per sanguinem ejus facta, reconciliavit omnia sibi, tam quæ in terra, quam quæ in cœlis sunt*, ibidem versu 20. Itaque qui nos olim versatili gladio ex *Paradiso* terrestri excluserant, nunc in cœlestem deferunt, *Luc.* 16. 22. Suntque *administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæredes sunt salutis*, Heb. 1. 14. Secundò, qua nocte cæsus est agnus, data est *Israëlitis* plena potestas ex *Ægyptiaca* servitute in libertatem se asserendi: ut sciremus *Christum* sanguine suo nos ex mundi & Diaboli servitute redemisse, ut vocaret in libertatem glorię filiorum Dei, *Rom.* 8. 20. Inde 1 *Cor.* 7. 23. *Pretio redempti estis, nolite fieri servi hominum.* Et *Hebr.* 2. 14. 15. *Ut per mortem liberaret eos, qui metu mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* Et *Joh.* 8. 36. *Si vos Filius in libertatem vindicaverit, verè liberi eritis.* Tertio, hâc eâdem nocte Deus in *Ægyptiorum* Deos judicia exercuit, *Exod.* 12. 12. & *Numer.* 33. 4. Judicia nempe quatuor, si *Jonathani* fides, cujus in *Paraphrasi* hæc verba sunt, טעוות מתכא מתרככין טעוות אבנא מתגדעין טעוות פחרא מתעברין בקיקין טעוות אעא מתעבדין קטם *Idola fusilia liquefacta sunt; idola lapidea succisa sunt; idola fictilia in frusta contrita sunt; idola lignea in cinerem redacta sunt.* Quæ ut vera præstare nolim, quia, cum Scriptura taceat quale fuerit judicium, id divinare, aut definire nostrum non est: tamen has minas inanes non fuisse, neque effectu caruisse certum est. Et quidquid illæ significent, etiam hac in parte agnus in *Ægypto* mactatus figura fuit *Christi*, in cujus morte soluto intergerini parietis septo (*p*) quo à *Judæis* dividebamur, plurimæ gentes ad veri Dei cognitionem vocatę, talpis, & vespertilionibus idola sua objecerunt, *Es.* 2. 20. Et *Deus emaciavit omnes Deos terræ, ut eum adorarent omnes insulæ gentium, unaquæque è loco suo*, Sophon. 2. 11. Quartò, cum mensis *Abib*, ante *Paschæ* institutionem, in anno *Judaico* mensium septimus fuerit, Deus, instituto *Paschate*, statuit, ut deinceps pro primo haberetur, & ex eo *Judæi* sacrum annum ordirentur. Quo ipsum nomen *Abib*, videbatur eos invitare. Nam אביב *abib*, est *spica recens.* Itaque hunc mensem veteres vocabant *mensem novarum frugum*, aut simpliciter μῆνα τῶν νέων *mensem novorum.* Eique initium cum vere commune fuit, quo, cum Deus spiritum suum emisit, omnia recreantur, & renovatur terræ facies, *Psal.* 104. 30. Et hoc quoque ad *Christum* refertur, qui novum induxit sæculum, & vetera abolevit, ut ea in melius mutaret, ac recuderet quasi. *Ecce*, inquit, *nova facio omnia*, Apocal. 21. 5. (*q*) *Creavit novos cœlos & novam terram.* (*r*) *Dedit nobis mandatum novum.* (*s*) Novum instituit fœdus. (*t*) Novum nomen victori pollicetur. (*u*) Novam nobis viam per carnem suam consecravit. (*x*) Nos invitat ad novam *Jerusalem.* (*y*) Ex duobus populis condidit in semetipso unum novum hominem. (*z*) Vult, ut Deo serviamus in novitate spiritûs, non in vetustate literæ. (*a*) Et veterem hominem crucifigamus, ut (*b*) novo induamur. Proinde *si quis est in Christo*, ut ait (*c*) *Apostolus*, *nova fit creatura: vetera enim præterierunt, & nova facta sunt omnia.*

(*p*) *Ephes.* 2. 15.

(*q*) 2 *Pet.* 3. 13.

(*r*) *Joh.* 13. 34.

(*s*) *Matth.* 26. 28.

(*t*) *Apoc.* 2. 17.

(*u*) *Heb.* 10. 21.

(*x*) *Apoc.* 3. 12.

(*y*) *Ephes.* 2. 15.

(*z*) *Rom.* 7. 6.

(*a*) *Ephes.* 4. 24.

(*b*) *Col.* 3. 10.

(*c*) 2 *Cor.* 5. 17.

Ut

Ut abſolvatur hęc tabula, ſupereſt, ut doceamus qua ratione *Iſraëlitæ* eorum bonorum facti fuerint participes, quæ per agnum conſequebantur. Duo autem requirebantur. 1. Ut agni ſanguine ædium poſtes, & ſuperliminare aſpergerent. 2. Ut ejuſdem carnem ederent. Nam, ſi quis *Iſraëlitarum* alterutrum neglexiſſet, eo ipſo reſpuiſſet ipſam gratiam, quæ his mandatis erat annexa. Per poſtes autem ædium, quibus hic jubentur *Iſraëlitæ* agni ſanguinem aſpergere, & *Deut.* 11. *verſ.* 20. mandata Dei inſcribere, corda noſtra ſignificari puto: quia hæc aſpergit Deus ſanguine filii ſui, ut dicitur *Hebr.* 10. *verſ.* 22. *Aſperſis cordibus à conſcientia mala*, id eſt, *Chriſti* ſanguinis aſperſione à peccati labe purgatis. Et iiſdem Leges ſuas inſcribit. *Indam*, inquit, *legem meam menti eorum, & cordi eorum illam inſcribam*, Jerem. 31. verſ. 33. Et corda hominum Deo æque patent, quam nobis poſtes ædium. *Ego*, inquit, *non judico juxta intuitum hominis: homo enim videt ea, quæ patent; Dominus autem intuetur cor*, 1 Sam. 16. verſ. 7. Cordium autem poſtibus *Chriſti* ſanguinem aſpergimus, cùm firma fide amplectimur doctrinam crucis, certi Dei Filium pro nobis ſanguinem ſuum fudiſſe, ut quiſque noſtrum dicat cum *Apoſtolo* 1 Tim. 1. verſ. 15. *Certus eſt hic ſermo, & dignus, qui modis omnibus recipiatur*, Chriſtum Jeſum *veniſſe in mundum ut peccatores ſervaret, quorum primus ego ſum.* Ut Dei Legem cordi inſcribimus, cùm, Deum toto corde amantes, ejus mandatis plenè nos ſubmittimus, ei in omnibus pro virili obſequi certi. Cavendum interim, ne quæ ſuperliminari, & poſtibus jubemur inſpergere, & inſcribere, limini inſpergamus, & inſcribamus, tanquam pedibus proculcandum: ne feriant *Apoſtoli* fulmina in eos, qui Dei Filium proculcant, & ſanguinem fœderis, per quem ſanctificati fuerant, profanum ducunt, *Hebr.* 10. *verſ.* 29. Hi ſunt canes, & porci, quibus ſancta, & margaritas projicere vetamur, ne eas pedibus conculcent, *Matth.* 7. *v.* 6.

Eadem fide, qua docuimus veri agni ſanguinem cordis poſtibus aſpergi, etiam ejus carnes comeduntur. Et comedi quidem neceſſe eſt. *Amen, amen dico vobis, niſi ederitis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis*, Joh. 6. verſ. 53. Et verſu quinquageſimo quinto, *Caro mea verè cibus eſt*; ſed animæ cibus, non corporis. Proinde non editur ore corporis, ſed animæ, quæ eſt fides. *Quid paras dentes, & ventrem? crede, & manducaſti.* Ea ratione hujus agni caro manducatur, & ſanguis bibitur, qua animæ fami & ſiti ſatisfit, id eſt, veniendo ad *Chriſtum*, & in illum credendo. *Qui venit ad me*, inquit, *nequaquam eſuriet; & qui credit in me, non ſitiet unquam:* Johan. 6. verſ. 35. Eo modo recipitur, quo habitat in nobis. *Habitat* autem *in cordibus noſtris per fidem.* Epheſ. 6. v. 17. Itaque *illum recipere* eſt *credere in nomen ejus.* Quomodo exponit *Johannes* capitis primi verſu duodecimo, *Quotquot eum receperunt, dedit eis hoc juris, ut filii Dei fiant*, nempe *iis, qui credunt in nomen ejus.* Ita fuit cibus, & potus *Iſraëlitarum* in deſerto, de quibus *Apoſtolus* 1 Corinth. 10. verſ. 3. 4. *Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducaverunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra: petra autem erat* Chriſtus. Sed non aliter, quam per fidem, eum biberunt, & manducaverunt. Neque enim ore potuit manducari corpus, quod nondum erat, nec niſi poſt multa ſæcula in ventre Sanctæ Virginis formatum eſt. Cruda autem agni caro edi non debet, nec ſemi-cocta. Cujus criminis rei ſunt, qui hæc myſteria non concoquunt aſſidua meditatione. Meditatio autem id eſt animo, quod ſtomacho concoctio & digeſtio. Hinc, apud Petronium, *cruda adhuc ſtudia in vulgus propellere* eſt ea proferre, quæ nondum attenta meditatione concocta, & digeſta ſunt. Debuit idem agnus totus comedi, ita ut nihil eſſet reſiduum, *Exod.* 12. *v.* 10. Neque enim ſufficit illum ex parte comedere: ut, ſi quis *Chriſti* gloria frui velit, nec paſſionum ejus eſſe particeps; aut illum habere pro redemptore, non pro Legiſlatore, & domino. Aut, ſi quis *Chriſti* meritis non ſatis tribuens, in propriis operibus, aut in aliorum mediatione, ac interceſſione, ſalutis fiduciam ex parte ponat. Sed nec totum *Chriſtum* recipiunt *Arriani*, qui divinam, & *Eutychiani*, qui humanam naturam ipſi adimunt; & *Apollinariſtæ*, qui animam negant. Carnes interim ſic edendæ ſunt, ut ne oſſa confringamus. Agni autem oſſa confringere eſt ea rimari, & ſcrutari velle, quæ captum noſtrum ſuperant: quaſi fidem obviis paſci, & ſuſtentari non ſufficiat, niſi conemur ea indagare, quorum cognitio vetita eſt, & inveſtigatio periculoſa. Qualia velle ſcrutari eſt in oſſibus genuinum frangere; & eadem populo proponere, eſt pro pane lapidem eſurienti porrigere, *Matth.* 7. *v.* 9. Hic igitur ſuccurrat illud *Moſis* Deuter. 29. v. 29. *Quæ occulta ſunt penes Dominum Deum noſtrum ſunto; at quæ revelata, nobis ſint, & filiis noſtris in ſæculum.* Et eximium illud *Hieronymi*, Proverb. 25. v. 27. quamvis cum *Hebræo* minus congruum; *Qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimetur à gloria.* Herbæ amaræ, cum quibus agnum oportuit comedi, ſignificant *omnes qui volunt pie vivere in* Chriſto Jeſu, *perſecutionem pati*, 2 Timoth. 3. v. 10. *Ut, per communionem paſſionum illius, conformes fiamus morti ejus*; Phil. 3. v. 10. Eodem enim tendentibus idem iter eſt proſequendum. Et ſpinea corona nobis cum *Chriſto* ferenda eſt, ut ſuccedat corona gloriæ, juxta illud *Apoſtoli*, *Si ſuſtinemus, etiam cum illo regnabimus*, 2 Timoth. 2. verſ. 12. Etiam ad mores illud pertinet; quòd iis, qui vocantur ad agni manducationem, fermentum toties, & tam diſertè prohibetur. In Scriptura enim fermentum corruptionis eſt ſymbolum. Hinc *Pſal.* 71. *v.* 4. *David* liberari petit *à manu impii, à manu prævaricatoris*, וחומץ *& fermentati*, id eſt, cujus animus fermenti inſtar acidus eſt. Qualem *Arabes* حامض الفواد *corde acidum*, Græci ὀξίνην, & Romani *vappam* appellant, quod jam alibi pluribus explicavimus. Proinde *Chriſtus* ſuos monet, ut ſibi caveant à fermento *Phariſæorum*, quod ad doctrinam refert (d) *Matthæus*, (e) *Lucas* ad hypocriſin. Et *Paulus fermento malitiæ* opponit *azyma ſinceritatis, & veritatis*, 1 Cor. 5. verſ. 8. Alii ad ſuperbiam referunt; quia maſſa fermentata ſtatim intumeſcit. Alii ad odia, & ſimultates; quibus aceſcunt animi, & exacerbantur. Ab his nempe vitiis expurgari debet quiſquis cum *Chriſto* communicat. Cùm hypocritas is non ferat (f) *in cujus ore dolus non eſt inventus*; nec ſuperbos, qui (g) *ſe demiſit uſque ad mortem crucis*; nec contentioſos, qui (h) *pax noſtra eſt, & ideò ſeipſum obtulit, ut nos reconciliaret.* Sed & à *Paſchalis* agni communione excludebantur polluti, peregrini, incircumciſi; quia nullum eſt conſortium juſtitię cum iniquitate, nec communio lucis cum tenebris, nec concordia *Chriſti* cum *Belial:* 2 Cor. 6. verſ. 14. 15. Rurſus *Iſraëlitæ* agnum comedere juſſi ſunt accincti, calceati, & baculis nitentes. Ad quos ritus alludi videas in variis Scripturæ locis. Ut *Luc.* 12. *verſ.* 35. *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ veſtræ accenſæ.* Et 1 *Pet.* 1. *verſ.* 13. *Quapropter ſuccincti lumbis mentis veſtræ, ſobrii*, &c. Et *Epheſ.* 6. *verſ.* 14. 15. *State igitur lumbis circumcinctis veritate*, &c. *Calceatis pedibus præparatione Evangelii pacis.* Et fides proponitur ut baculus, quo innitimur, cùm dicimur *ſtare fide:* ut *Rom.* 11. *verſ.* 20. *Tu autem fide conſtitiſti.* Et 1 *Cor.* 16. *verſ.* 13. *Vigilate, ſtate in fide.* Sed notandum imprimis hunc viatorum eſſe habitum, quæ omnium eorum eſt conditio, qui *Chriſti* ſunt participes. Illi enim in hac vita peregrini ſunt, & ad meliorem tendunt. Itaque non ſolùm *Patriarchæ* peregrinos ſe profitentur, ſed

(d) *Matth.* 16. 12.
(e) *Luc.* 12. 1.
(f) 1 *Pet.* 2. 22.
(g) *Phil.* 2. 8.
(h) *Epheſ.* 2. 14. 15. 16. 17.

sed & *David*, solio insidens, & rebus maximè florentibus, Deum tamen ita compellat *Psal.* 39. *vers.* 13. *Advena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Nempe id commune fuit *Israëlitis* omnibus, ut Deus ipse diserte docet, *Levit.* 25. *vers.* 23. *Mea est terra* (Chanaan) *sed vos peregrini estis, & inquilini apud me.* Quin *Christus* ipse, licet omnium dominus, tamen à propriis fratribus pro (*i*) *peregrino* & (*k*) *ignoto* est habitus; & in diversorio natus est: neque habuit (*l*) *ubi caput reclinaret*: & agnovit coram *Pilato* (*m*) *regnum* suum *non esse de hoc mundo*. Et quæ capitis, ea membrorum est conditio. Ideo nos hortatur *Petrus*, (*n*) ut, *tanquam advenæ & peregrini, abstineamus à carnis cupiditatibus.* Quale est, quod *Apoc.* 12. *vers.* 14. alæ dantur Ecclesiæ, ut in desertum avolet, ibique per tempus alatur. Addo hunc habitum *Israëlitis* in *Ægypto* maximè convenisse; quia in procinctu erant, & continuò post discessuri, & *Ægyptii* instabant. Itaque jubentur raptim edere, quia periculum erat in mora. Quod ipsum ad nos pertinet; quia multi hostes imminent, & iter longum est, & tempus breve, nosque infirmi sumus, & facilè fatiscimus. Proinde: ut (*o*) *Lot* è *Sodoma*, & *Israëlitæ* ex *Ægypto* exituri (*p*) properare jubemur, & magna vi contendere, ut tanquam è Diaboli faucibus eripiamur, & *violentos* (*q*) illos imitemur, qui *rapiunt regnum cœlorum.* Sic *Petrus* jubet (*r*) *properemus in adventum diei Domini.* Et *Christus*, ut (*s*) *memores simus uxoris Loti*, quæ cunctatione sua periit. Nec temerè prætereundum, quod agnus in una domo edi debuit, ex qua nefas erat egredi, ne in Angelum mortis inciderent. Hæc enim domus est *Ecclesia, extra quam nulla est salus*, nulla cum *Christo* communio. Quod Pseudo-*Nicomeditæ* notent, qui inter *Ægyptios* putant se tuto posse latere, & sufficere, si *corde crediderint*, etiamsi *ore suo non confiteantur Dominum Jesum*; sic divellentes quæ disertis verbis conjungit *Apostolus Rom.* 10. *vers.* 9. Itaque, si sapiant, ne deserant congregationem nostram, *Hebr.* 10. *vers.* 35. Et in hanc domum semel ingressi, ex ea nunquam excedant, ad illud de apostatis seriò attendentes, (*t*) *E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam, si fuissent ex nobis, permansissent nobiscum: sed* (egressi sunt ex nobis,) *ut pateret non omnes esse ex nobis.* Nemo est, qui, his lectis, non agnoscat quam meritò *Christum* Apostolus *Paschæ* nomine indigitet, cùm dicit *Pascha nostrum*, nempe *Christum, pro nobis esse immolatum*, 1 Cor. 5. vers. 7.

(*i*) *Ps.* 69. *vers.* 9.
(*k*) *Job.* 9. 29.
(*l*) *Luc.* 9. 58.
(*m*) *Job.* 18. 36.
(*n*) 1 *Pet.* 2. 11.
(*o*) *Gen.* 19. 15. 22.
(*p*) *Deut.* 16. 3.
(*q*) *Matth.* 11. 12.
(*r*) 2 *Pet.* 3. 12.
(*s*) *Luc.* 17. 32.
(*t*) 1 *Job.* 2. 19.

CAPUT QUINQUAGESIMUM PRIMUM.

De Caprarum nominibus, pilis, & lacte plurima.

Ovibus & capris multa communia. Capra *Hebræis* עז ez, *quia ove robustior: Phœnicibus* aza; *Syris* izza, *unde* ἰζάνη: Chaldæum, Arabicum, *&* Græcum capræ *nomen indidem deducta. N sæpe insertum loco* Daghes. *Literæ permutabiles Z & X; item Z & G. Greges caprarum semper parvi.* חשף grex caprarum, 1 *Reg.* 20. *vers.* 17. *aut potius* capreæ hinnulus. Binarius *numerus* paucitatem *significat. Hinnulus quam imbelle animal, & fugax.* Arabicæ *de* Christo *fabulæ: Quid sint* teraphim, *&* κενοτάφια, 1 Sam. 19. vers. 13. *Ibidem quid* caprarum כביר cebir. *Variæ interpretationes* כביר, *id est*, magnus, *unde* Cabiri. Magnus caprarum, *supple* pilus, *quæ vox sæpe suppletur. Capræ longiore pilo ubi sint.* Plinius *emendatus. Mulieres in* Syria *pilos caprinos nevisse. De pilis*, كبر chabara *est* crescere. *Pilus caprarum subtilior unde dicatur* merhazi, *& crassior* mescha. *Lana caprina. Caprini pili in* Oriente *humanis similes. Capilli sponsæ, cum caprinis pilis collati* Cant. 4. vers. 1. *Ibidem vox* שגלשו, *parum nota, variè redditur. Sed* גלש *est* ascendere, *quod multis probatur. Capræ, cum ascendunt pilos habent in naturali situ. An capræ dici possint è monte ascendere. In his verbis trajectio, cujus varia exempla. Mons* Galaad *celsissimus. Regio* Galaad εὔβοτος, *& capris aptior. Ibi* צרי *est* resina, *non* balsamum, *ut* Hebræi *reddunt, & multi recentiores; quod planè est ἀνιστόρητον. Lac caprinum in cibum.* Varro *præfert ovillum: sed Medici aliter statuunt.* Jupiter *caprino lacte nutritus.* Amalthea *capra unde dicta. Mel cur cum caprino lacte jungatur. Quod in* Jove *infante observatum. Alii etiam infantes primò melle, deinde lacte nutriti. Spongia melle plena iis sugenda offerebatur. Notandum in* Es. 7. v. 15. *Utrumque in Baptismo veterum.*

Oves & capras multa habere communia ex *Philosopho* & aliis supra (*a*) docuimus. Utrisque pro ungulis χηλαὶ *forcipes*, & dentes ab una solùm parte, quibus ruminant, iique ferè plures maribus, quam fœminis; & pro adipe sebum, quod facilè concrescit: & rotundus lien: & fel alicubi amplissimum, alibi nullum prorsus: & lac pro corporis magnitudine plurimum, quod augetur fabarum esu. Rursus in utroque pecore fœminæ primo statim anno, atque exinde quamdiu vivunt, ineuntur, & uterum ferunt, menstruis coëundi tempus paulò ante significantibus, tertioque, aut quarto initu implentur, & quinto mense pariunt, & patiuntur abortum, si post coitum imber ingruat. Et, cum plerumque fœtum unum pariant, nec nisi semel quotannis, tamen alicubi, pabuli beneficio, biferæ sunt, & gemelliparæ. Atque, ut in *Ægypto* sunt fœcundiores, ita sæpius monstra pariunt. Utrisque porro castrandi tempus idem est, idem quoque pascendi modus, & morbi plerique similes, atque eadem remedia. Unde est, quod in unum gregem capræ & oves facillimè coëunt: & in doctorum linguis communia habent nomina, qualia *Hebræis* צאן, & שה, quæ abundè sunt explicata.

(*a*) *Cap.* 42. *p.* 416. *&c.*

At *capræ* nomen *Hebraicum* peculiare est עז *ez*, à *robore* ductum; quia capra & ovis inter se sunt ita similes, ut capra sit robustior. Unde *Philosophus*, *Hist.* lib. 8. cap. 10. Ὑγιεινότεραι μὲν οὖν ὄϊες τῶν αἰγῶν, ἰσχύουσι δὲ μᾶλλον αἱ αἶγες τῶν ὀΐων. *Oves quidem capris sunt saniores, sed capræ sunt ovibus robustiores.* Nomen עז ez, vicinæ linguæ variè inflexerunt. Nam inde *Phœnicibus* capra erat *aza*. *Stephanus* de *Palæstinæ* urbe *Azoto*, Ταύτην ἔκτισεν εἷς τῶν ἐπανελθόντων ἀπ᾽ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης φυγάδων, καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἄζας ὠνόμασεν, ὅ ἐστι χίμαιρα. *Eam ædificavit exulum unus è* Rubro *mari redeuntium, & ab uxore sua* Aza *nominavit, quod capram sonat. Phœnices* intelligit, quos ex *mari Rubro*, id est, *Persico*, venisse veteres crediderunt; quia *Phœniciæ* partem tenebant *Samaritani* è *Perside* advecti, 2 *Reg.* 17. *vers.* 24. quod alibi multis docemus. Sed hos *Azotum* condidisse, aut ab *Aza* nominasse falsum est. *Azotus* est *Philistæorum* urbs condita multis sæculis ante *Samaritanorum* è *Perside* migrationem. Neque ab *Aza*, id est, *capra*, dici potuit; cum *Phœnicia* nomina אשדוד *Asdod*, id est, *Azotus*; & עזא *aza*, vel *azza* potius, id est, *capra*, commune nihil habuerint. Pro *ez*, vel *azza*, capra, *Syris*, & *Chaldæis* עזא *izza*, dicitur; Plur. עזן *izzan*, unde *Græcum* ἰζάνη, *caprina pellis*. *Julius Pollux* libri quarti

capite

capite decimo octavo; qui est *De histrionum apparatu*, Ἡ δὲ ζατυρικὴ ἐσθὴς, νεβρὶς αἰγῆ, ἣν καὶ ἰζάνην ἐκάλυν, καὶ τραγῆν. *Satyrica autem vestis, hinnulea, aut caprina pellis, quam etiam* izanen, *& hircinam vocabant.* In *Chaldæis Paraphrastis* pro עזים, seu *capris*, passim occurrit מעזי *maze*, quod fit ex *Hebræo* עז *ez*, præfixo servili M. Proinde etiam apud *Arabes* معز *maz* est *capra*. Neque diverse est originis عنز *enz*, quod iidem pro *capra* sæpe usurpant. Quippe *Hebræum* עז *ez*, mutatum in عنز *enz*, inserto N loco *Daghes*, quod crescente voce apparet. Tale سنط *sent* pro שטה *sitta*, spinæ genere, ex quo fabricata est arca fœderis: عنكبوت *ancabuths*, id est, *aranea*; pro *Hebræo* עכביש *acchabis*: قنفذ *kunphud*, id est, *hystrix*, pro *Hebræo* קפוד *Kippod*: حنطة *chinta*, id est, *triticum*, pro חטה *chitta*. Sed & ex *Hebræo* עז *ez*, videtur factum *Græcum* ἄιξ, αἰγός. Vocali nempe mutata in Dipthongum vicini soni, & Z in Ξ recti Casus, & Γ obliqui; quia Z, Ξ, & Γ literæ sunt homogeneæ, & facile permutabiles. De Z & Ξ en exempla. Eadem *Palæstinæ* regio זיף *Ziph*, *Hebraicè* dicitur, & *Josepho* Σιφήνη, & *Stephano* Ξιφήνη. Iidem populi *Troadis Hesychio* Αἰζιῶται, & Ἀξιῶται. Eadem gens circa *Colchidem* Κοραξοὶ, & Κοραζοὶ, *Tzetzi*, Hist. *Chiliad.* 9. 329. & 11. 388. Eadem *Africæ* urbs ad *Oceanum Ptolemæo* Ζιλία, & *Stephano* Ξιλία· ut circa *Syrtim* urbs eadem *Straboni* Ζοῦχις, quæ *Artemidoro* Ξοῦχης, utrumque apud *Stephanum*. Quo ipso teste *Topaziæ* insulæ nomen διὰ ξ Ξ ἐγράφετο πρότερον. Et ἐξάμιτον, panni genus, *Græcis* recentioribus etiam dicitur ζάμιτον. Et apud *Chalcondylam* libro septimo *Turcici* quidam milites βιτάξιδες, & βιτήζιδες· ut *Scacchorum ludus* Persis est *xatrang*, Hispanis *axedres*, & *Græcis* hodie ζατρίκιον. Iidem G *Arabum* per Z efferunt; ut in ζοῦπα pro جبة *giubba*: & ζιζοῦλαν pro جلجلان *giulgiulan*, & ζουλάπιον pro جلاب *giulab*. Contra, Hispanis *girafa* pro Arabico زرافة *zirafa*. Ita in literarum ordine *Latinum* G locum obtinet *Græci* Zeta.

Grex caprarum חשיף *chasiph*, dicitur voce maximè propriâ, quæ solum extat 1 *Reg.* 20. *vers.* 27. ubi *Israëlitarum* turmæ pusillæ, duæ immense hostium multitudini nullo modo conferendæ, fuisse dicuntur præ iis כשני חשפי עזים *ut caprarum duo greges.* Hieronymus, *quasi duo parvi greges caprarum.* Quomodo etiam *Kimchius*, & *R. Levi*, & *Pomarius*, & *Aquinas*. Ac si חשפים non *quosvis caprarum greges*, sed *parvos* solum significet. Quod supponere nihil est necesse, cum caprarum greges semper parvi sint. *Varro*, *Rust.* lib. 2. cap. 3. *In gregibus est minor* (numerus) *caprino, quàm in ovillo, quod capræ lascivæ sunt, & quæ dispergant se: contra oves, quæ se congregent, ac condensent in unum locum: Itaque in agro* Gallico *greges plures faciunt potius quam magnos; quod in magnis cito existat pestilentia, quæ ad perniciem eos perducat. Satis magnum gregem putarunt esse circiter quinquagenas. Quibus assentiri putant id, quod usu venit* Gaberio *Equiti* Romano. *Is enim, cum in suburbano mille jugerum haberet, & à caprario quodam, qui adduxit capellas ab urbe decem, sibi in dies singulos denarios singulos dare audisset, coëgit mille caprarum, sperans se capturum de prædio in dies denarios mille. Tantum enim fefellit, ut brevi omnes amiserit morbo. Contra, in* Salentinis, *& in* Casinati, *ad centenas pascunt.* *Columella* libri octavi capite sexto, ubi de caprino pecore; *Numerum generis hujus majorem, quàm centum capitum sub uno clauso non expedit habere; cum lanigeræ mille pariter commodè stabulentur.* Quæ ipsissima causa est, cur *Israëlitarum* paucitatem potius cum caprinis gregibus, quàm cum ovillis, contulerit Sacer Scriptor.

De cætero plane nescitur, quorsum *grex caprarum* חשיף *chasiph*, dicatur. Neque enim huc pertinet *Hebræum* verbum חשף *chasaph*, quod vel *haurire* significat, vel *denudare*. Et quæ hic afferunt Interpretes pudet referre, cum ne speciem quidem veri habeant. Quid, si חשפי העזים, pro *gregibus caprarum*, ex *Arabica* lingua *hinnulos caprearum*, id est, *capreolos*, interpretemur? Nam vox *Arabica* عنز *enz*, quæ respondet *Hebrææ* עז *ez*, non solum *capram* sonat, sed & *capream*. Ita explicant *Alcamus*, & *Giauhari*. Et خشف *chisph*, vel *chusph*, est *hinnulus*, vel *capreolus*. *Alcamus*, الخشف ولد الظبي اول ما يولد اول مشية او التي انفرت من اولادها وتشردت Alchispho, *fœtus capreæ, cum primum natus est, aut cum primum incedit. Aut fœmina, quæ à patre & matre recedit, & divagatur.* Nec multo aliter *Damir*, & *Giauhari*. Quod si sequaris, *Israëlitas*, qui & pauci erant, & destituti viribus, quibus adversus ingruentes tot hostes se tuerentur, Sacra Historia contulerit cum duobus caprearum hinnulis. Et *binarius* quidem numerus *paucitatem* significabit, ut in Scriptura passim. Sic 1 *Reg.* 17. *vers.* 12. *colligam duo ligna*, id est, pauca numero. Et *Esa.* 17. *v.* 6. de *Israële* dicitur, *Tantum relinquetur in eo racematio, ut cum stringitur olea, duæ, tresve baccæ in summis ramis.* Et *Jerem.* 3. *vers.* 14. *Assumam vos, unum ex civitate, & duos ex familia*, id est, paucissimos. Et *Os.* 6. *vers.* 2. *Vivificabit nos post duos dies*, id est, intra breve tempus. Rursus *Israëliticæ* plebis consternatio, & debilitas per hinnulos designabitur, quod imbelle est animal, pavidumque, & fugax. Unde *Anacreon*, Οἷά τε νεβρὸν νεοθηλέα, γαλαθηνὸν, ὅς' ἐν ὕλῃ κεροέσσης ἀπολειφθεὶς ἀπὸ μητρὸς ἐπτοήθη. *Ut hinnulum recens editum, lactentem, quique, in sylva derelictus à matre cornigera, attonitus est.* Quod *Horatius* sic imitatur libri primi *Ode.* 23.

Vitas hinnuleo me similis Chloë
Quærenti pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum & sylvæ metu:
Nam, seu mobilibus veris inhorruit
Adventus foliis, seu virides rubum
Dimovêre lacertæ;
Et corde, & genibus tremit.

Pro *hinnulo* occurrit *Arabicum* الخشف *alchispho* apud *Damirem* in Historia de *Christo*, quam, utut fabulosam, libet hic obiter referre, ut pateat quàm celebre & venerabile sit etiam apud infideles *Jesu Christi* Domini nostri nomen. Ea sic habet ad verbum, *Narrat* Giarir *ex* Laithso (qui sunt *Arabici* Scriptores vetusti satis, nec incelebres) *quemdam convenisse* Jesum *filium* Mariæ, *super quem pax, & ei dixisse, Ero tecum, ô Spiritus Dei, & comitabor te. Iverunt igitur simul, donec ad ripam fluminis devenissent, ad quam sederunt cibum sumpturi. E tribus porro placentis, quas habebant, cùm duas comedissent, una superfuit: Tum surrexit* Jesus, *ut iret ad flumen, & biberet. Unde, cùm rediisset, nec reperisset placentam, ab illo petiit, quis cepisset placentam, & is respondit se nescire. Tum profecti sunt* فراي ظبية معها خشفان لها

Et

Et capream vidit (Jesus) *& cum ea hinnulos duos ipsius. Et vocavit* Jesus, *super quem pax, unum eorum. Qui, cum venisset, mactavit eum, & ex assata carne ejus uterque comederunt.* ثم قال للخشف قم باذن الله *Tum hinnulo dixit, Surge cum bono Deo. Et surrexit is, & abiit. Quo facto,* Jesus *viro dixit, Jam peto à te, postquam ostendi tibi hoc signum, quis ceperit placentam: qui rursus se ignorare respondit. Unde profecti cùm ad alium amnem venissent,* Jesus *virum manu sumpsit, & incessit super aquas. Et, amne trajecto, dixit, Postquam alterum hoc signum ostendi tibi, rogo te quis ceperit placentam: quod is se scire iterum dissimulavit. Cum inde ad antrum venissent, & consedissent,* Jesus, *terram & arenam colligens, dixit, Fiat id aurum cum bono Deo, & factum est aurum. Quo in tres partes diviso, dixit* Jesus, *Triens esto mihi, triens tibi, & triens illi, qui cepit placentam. Tum verò is placentam se cepisse confessus est, & totum aurum* Jesus *illi tradidit. Quo accepto, cùm* Jesum *reliquisset & abiisset, ut staret prope aurum in antro, ad eum accesserunt viri duo, qui, ut aurum surriperent, mortem illi intentaverunt. Quam ut vitaret, promisit se unicuique daturum auri trientem. Et cum inter eos sic convenisset, miserunt ad urbem unum è suo numero, ut emeret cibos: qui ita missus apud se dixit, quorsum dividerem has opes? Quin venenum immittam in cibos, ut eos conficiam, quod & præstitit. Interim, eo absente, dixerunt socii duo, Quorsum is opum erit particeps; Itaque, cum redierit, interficiamus eum, ut opes dividamus in duas partes. Et venientem adorti interemerunt. Sed & ipsi, cibo comeso, mortui sunt. Et mansit aurum in antro: & tres illi circa aurum mortui jacebant. Quo cum venisset* Jesus, *& sic jacentes invenisset, discipulis suis dixit, Ita agit mundus cum suis. Et timuerunt eum.*

Jam videndum, an aliqua ratione possit exsculpi quid propriè sit כביר העזים cebir *caprarum.* 1 *Sam.* 19. *vers.* 13. ubi *Mical, Davide* elapso, ad cervical ejus posuisse legitur כביר העזים. Quod ita obscurum est, ut plerique veterum hic in diversa abeant. Ut res repetatur altiùs, *Saülem* Regem sciendum est in *Davidem* generum, quamvis optimè de se meritum, ita tam graviter exarsisse, ut eum, indicta causa, morti adjudicaverit, & misisse lictores, qui noctu domum obsiderent. Quo comperto, *Mical* uxor virum suum per fenestram fune dimisit, & sumpsit תרפים *teraphim*, quæ posuit in lecto pro *Davide. Teraphim* hic *idola* non sunt, ut in Scriptura passim. Quippe veri Dei cultui addictior fuit *David*, quàm ut in ædibus suis ulla servaret idololatriæ monumenta. Neque, cum *Aben Ezra, imagines* intelligo *cœlestis influentiæ capaces:* quod si minùs idololatricum, saltem est superstitiosum, & *Davidis* ævo multo recentius. Sed hoc loco *teraphim* sunt *grandes puppæ*, cujusmodi unam aliquam fecit *Mical* tumultuario opere, quę ad hominis formam utcunque accederet. Quales erant, quæ tauris objiciebantur in *Circo*, aut *Argei*, seu scirpeæ effigies è ponte *Sublicio Romæ* Maji Idibus in *Tiberim* jaci solitæ, aut μορμολύκεια in hortis, aut in agris, ad terrendas aves poni solita. Proinde, pro *teraphim*, *Aquila* hic habet μορφώματα. Hieronymus, *statuam*, & *simulachrum*; *Chaldæus* צלמניא, *Syrus* ܨܠܡܐ, *Arabs* تمثالا omnes eodem sensu. Soli *Septuaginta* κενοτάφια reddunt, quod non capio, nisi sit verum, quod quidam volunt, *imagines* intelligi, *quales cenotaphiis imponi tum solebant, quæ absentem aliquo modo referrent.* Quò hæc *Suidæ* referunt, Κενοτάφιά τινα ἦσαν (b) ἐλισσόμενα ὡς τύπος νεκροῦ, μὴ ἔχοντα νεκρόν. Utut sit huic *theraph*, seu *imagini*, quam pro *Davide* in lecto posuerat *Mical* imposuit כביר העזים, quod *Septuaginta Seniores* exponunt ἧπαρ τῶν αἰγῶν, *jecur caprarum.* Ad quem locum scribit *Theodor.* quæst. 49. in lib. primum *Regum*, τὸ τῶν αἰγῶν ἧπαρ ὑποτεθῆναι, ἵνα κινούμενον τὸ σχῆμα πιθανὸν ἀπεργάσηται· καὶ γάρ φασι τῶν αἰγῶν τὸ ἧπαρ κινεῖσθαι μέχρι πολλοῦ. *Jecur caprarum* (stragulis) *fuisse suppositum, ut, cum moveretur figmentum efficeret verisimile: ajunt enim caprarum jecur aliquamdiu moveri.* Quod ex *Josepho* sumptum, apud quem similia legas *Antiquitatum* libri sexti decimo quarto. Sed, quod illorum pace dixero, ne umbram quidem veritatis id habet, exenteratæ capræ jecur stragulis suppositum, μέχρι πολλοῦ, id est, *per longum tempus* ita palpitare, ut stragula sublevet, & motu suo vitam mentiatur. Et כביר, quidquid fuerit, non latebat sub stragulis, sed eminebat מראשתיו, *ad pulvinar ejus*, nempe *Davidis*, ut habetur in Sacro Textu. Sed pravum hunc sensum peperit prava versio. Et prava versio nata est ex *Græcorum* prava lectione, qui, pro כביר, legerunt כבד, id est, *jecur.* Alii Interpretes mirè dissident. Sic כביר *Chaldæus* interpretatur נודא *utrem*; *Aquila*; στρογγύλωμα τριχῶν, *orbem pilorum*; Kimchius, כר *pulvinar*; Pomarius *modium*, aut *lagenam*, quia in *Kimchio* pro כַּר *car*, legit כֹּר *cor*, seu *corum*, mensuræ genus: Hieronymus, *pellem pilosam.* Fortè ex *Syro*, in quo hic ܡܫܟܐ *mesco*, id est, μέσκος, vox ex *Nicandro* nota, quam *Hesychius* κώδιον & δέρμα exponit. Quæ singula expendere nostri non est otii. Tantùm ea hic afferam, quæ videntur vero proxima, ne inter tot interpretamenta suspensus hæreat lector, & incertus quid eligat. Vox כְּבִיר *cebir*, est in Regimine: status Absolutus est כָּבִיר *cabir.* Et כָּבִיר *cabir*, idem, quod כַּבִּיר *cabbir*, vox notissima, quam pro *multo*, aut *magno*, *Jobus* & *Esaias* sæpe usurpant. Sic *Job.* 8. *vers.* 2. רוח כביר *ventus multus*, aut *ventus magnus*, גדול, ut *Aben Ezra.* Et *Job.* 15. *vers.* 10. כביר ימים *multus*, aut *magnus diebus*, id est, *grandævus*, ubi rursus *Aben Ezra* גדול *magnus* tanquam ex lingua *Kedar*, id est, *Arabica*, qua كبير cabir, *magnus*, etiam ad ætatem refertur. Et *Job.* 31. *vers.* 25. כביר מצאה ידי *multum quid*, aut *magnum quid invenit manus mea.* Et *Job.* 34. *vers.* 17. צדיק כביר *justus magnus*, quo sensu *Gallis*, *un grand homme de bien.* Et *Job.* 34. *vers.* 24. ירוע כבירים *conteret magnos*, id est, *potentes.* Et *Job.* 36. *vers.* 5. אל כביר *Deus magnus.* Item כביר כח לב *magnus virtute animi.* Et *Esa.* 16. *vers.* 14. *Et residuum* Moab *paucum, parvum*, לא כביר *non magnum.* Et *Esa.* 17. 12. & 28. *vers.* 2. מים כבירים *aquæ multæ*, aut *aquæ magnæ.* Inde CABIRI *Phœnicibus* apud vetustissimum Scriptorem *Sanchoniathonem*; de quibus nos alibi multa. Et, quod jam *Aben Ezra* notavit, hodieque apud *Arabes* كبير *cabir* est *magnus.* Itaque etiam verba *Samuelis*, in quibus versamur, ואת כביר העזים שמה מראשתיו significare puto, *Et magnum caprarum posuit ad cervical ejus.* Quæ quidem Elliptica est oratio, & in qua aliquid est necessariò supplendum. Sed quid illud sit linguæ periti statim animadvertent. Supplendum nempe שער *pilum.* Et hæc sunt accipienda, quasi scripsisset Sacer Vates, ואת שער העזים הכביר *Et magnum* (seu *longiorem*) *caprarum pilum posuit ad cervical ejus.* Quæ Ellipsis vocis שער ante העזים nemini dura videri debet, cùm in Scriptura sit valde frequens. Sic *Exod.* 25. *vers.* 4. שש ועזים *byssus & capræ*, id est, *& pilus caprarum.* Et *Exod.* 26. *vers.* 7. יריעות עזים *aulæa caprarum*, id est, *è pilo caprarum.*

Et

(b) Fortè πλασσόμενα

Et *Exod.* 35. 26. טוו את העזים *neverunt capras*, id est, *pilos caprarum*. Et *Cant.* 4. 1. *Capillus tuus est* כעדר העזים *ut grex caprarum*, id est, *ut pilus gregis caprarum*. Hic itidem כביר העזים *magnus caprarum*, id est, *magnus pilus caprarum*. Nam alicubi capræ sunt longiore pilo, & tondentur ut oves & in varios usus adhibentur earum villi. Sic in *Hispania* circa *Cynetas*. *Festus Avienus* in ora maritima,

> *Hirtæ hic capellæ, & multus incolis caper,*
> *Dumosa semper intererrant cespitum,*
> *Castrorum in usum, & nauticis velamina,*
> *Productiores & graves setas alunt.*

Et in *Phrygia*. *Varro* sub finem libri secundi *Rust.* *Tondentur, quod magnis villis sunt in magna parte* Phrygiæ: *unde Cilicia, & cætera ejus generis fieri solent.* Et in *Lycia*. *Ælianus* libri decimi sexti capite trigesimo, Ἐν Λυκίᾳ λέγει Καλλισθένης ὁ Ὀλύνθιος κείρεσθαι καὶ τὰς αἶγας, ὥσπερ οὖν πανταχῆ τὰ πρόβατα, γίνεσθαι καὶ δασύτατας, καὶ εὔτριχας δεινῶς τὰς αἶγας, ὡς εἰπεῖν βοσρύχους, ὥς τινας ἕλικας κόμης ἐξηρτῆσθαι αὐτῶν. *In* Lycia *dicit* Callisthenes Olynthius *etiam capras tonderi, ut oves ubique locorum: Ibi enim esse hirsutissimas, & egregiis villis, ita ut ab iis cincinni, & tanquam retorti capilli dependere videantur.* Et in *Africa* circa *Cinypem* amnem *Virgilius* libro tertio *Georgicorum*.

> *Nec minus interea barbas, incanaque menta*
> Cinyphii *tondent hirci, setasque comantes,*
> *Usum in castrorum, & miseris velamina nautis.*

Et in *Cilicia*. *Aristoteles Hist.* lib. 8. cap. 22. Ἐν Κιλικίᾳ αἱ αἶγες κείρονται ὥσπερ τὰ πρόβατα παρὰ τοῖς ἄλλοις. *Plinius* quoque libri octavi capite quinquagesimo, *In* Cilicia, *circaque* Syrtes *villo tonsili vestiuntur.* Alii *circaque Syrias*, non male: cum in *Israële* mulieres pilos caprarum nevisse constet, & ex iis aulæa facta, quibus tectum fuerit tabernaculum (vide *Exod.* 25. 4. & 26. 7. & 35. 6. 23. 26. & 36. 14.) Quomodo *Scenitarum Arabum* tentoria *Solinus cilicina* fuisse scribit, id est, ut ipse interpretatur, *è caprarum pilis texta. Caprarum* porrò *villus tonsilis*, ex quo saga fiebant, & tentoria, rectè כביר appellatus est; quia major & prolixior: ut *pilorum incrementa* significantur *Arabico* verbo كبر *cabara*. Sic in *Erpeniana Paraphrasi*, quæ ex *Chaldæa Onkelosi* expressa est, *Levit.* 10. 6. *Caput vestrum* (id est, *pilos capitis vestri*) لا تكبروا *non sinetis crescere. Chaldæus* habet לא תרבון *non nutrietis*. Et *Levit.* 21. *vers.* 10. *Capillum capitis sui* لا يكبر *non sinet crescere*; Chaldæus לא ירבי *non nutriet*. Et *Num.* 6. 5. يكبر شبولة شعر راسه *sinet crescere cæsariem pilorum capitis sui*; Chaldæus ירבי. Et *Hebræus* textus גדל. Sed & *Hebraicè* כבר in *Hiphil* est *augere*, & *multiplicare* Job. 35. 16. & 36. 31. Caprarum igitur villum, indies crescentem, & fruticantem, כביר inde fuisse dictum valde verisimile est. Hujus duæ sunt species: unus crassior, ex quo fit pannus مسحة *mescha* nomine, cujus usus est بمسوح in saccis, & ciliciis; alter longè subtilior, ex quo fiunt panni cymatiles tantæ tenuitatis, ut sericeis parum cedant. Latere ajunt hanc quasi lanuginem sub crassioribus caprarum pilis. Ea vocatur مرعزي *mirizza*, vel *marizza*, voce, quæ usu est *Arabica*, sed origine *Syriaca*. Facta enim est ex *Syris* vocibus ܥܡܪܐ ܥܙܐ *amarizza*, quasi *lanam caprinam* dixeris. Ut *Horatius* ad *Lollium*,

(c) Lib. 1. Epist. 18.

> (c) *Alter rixatur de lana sæpè caprina.*

Vox occurrit in *Lexicographis*, & in *Pentateucho Parisiis* edito *Exod.* 25. 4. & passim. Lanam *merhazi* vocat *Andreas Bellunensis*. *Lana* (inquit) merhazi; *est lana capræ subtilissima, ex qua fiunt* Zambelotti, *& alia vellera subtilia*: ut eidem *Mescha rudis est panni genus, contextum ex pilis asinorum & caprarum, ac interdum ex solis caprinis, ex quo qui deserta habitant* Arabes *tentoria & saccos sibi conficiunt*. Jam facile erit conjicere, cur hujusmodi caprarum villos *Mical* in *Davidis* cervical imposuerit; nempe, ut ejus cæsariem aliquo modo referrent. Caprini enim in Oriente pili humanis non sunt prorsus absimiles. Unde est, quod in *Apuleii Asino*, libro tertio *Photis*, cum non potuisset *Bœotii* juvenis capillos apud tonsorem surripere, prout à domina jussa fuerat, quia tonsor prohibuerat id scelus, *cum tristis*, inquit, *inde discederem, ne prorsus vacuis manibus redirem, conspicio quemdam forsiculis tondentem caprinos utres; quos cum probè constrictos, inflatosque, & jam pendentes cernerem, capillos eorum humi jacentes*, FLAVOS, AC PER HOC ILLI BOEOTIO JUVENI CONSIMILES, *aufero, eosque dominæ meæ, dissimulata veritate, trado.* Quale est, quod ex *Callisthene* supra didicimus, capras in *Lycia* esse εὔτριχας *bene capillatas*, ita ut ab iis dependere dixeris βοσρύχους *cincinnos*, & ὥς τινας ἕλικας κόμης, *quasi quosdam comarum cirros*. Proinde galericuli ex hœdina pelle confecti ad dissimulandam calvitiem *Martialis* ita meminit, libri duodecimi *Epigrammate* 45.

> *Hœdina tibi pelle contegenti*
> *Nudæ tempora verticesque calvæ.*

Et *Rebecca* hœdinis pellibus texit *Jacobi* collum, & manus, *Gen.* 27. 16. ut haberetur pro fratre *Esavo*, qui hirsutus erat toto corpore. Non immerito igitur *Mical* viri sui cæsariem quomodocunque imitari conata est mollioribus illis & tenuioribus caprarum pilis, quos eam in promptu habuisse nihil mirum, cum illorum temporum matronæ inter cætera nere discerent caprinos villos, ut suprà probavimus ex *Exod.* 35. 26.

Ut ad caprini pili commendationem valde pertinent quæ dicta sunt ad præcedentem locum, ita etiam quæ dicentur ad sequentem *Cant.* 5. 1. ubi capilli sponsæ cum caprarum pilis conferuntur, sed iis verbis, quæ Interpretes non parum torquent. Nos illa putamus ita reddenda, *Capillitium tuum est ut gregis caprarum, quæ ascendunt è monte Galaad*, vel *è Galaad*, ut habetur in loco parallelo *Cant.* 6. 4. *Ut gregis caprarum*, supple *pili*. Nam, cum de capris agitur, eam vocem supra docuimus sæpe suppleri. Et hic supplendam esse ex sermonis contextu patet. Neque enim sponsæ capilli capris in genere, sed caprarum pilis, sunt similes, quas alicubi habere ὡς βοσρύχους καὶ ὥς τινας ἕλικας κόμης ex *Callisthene* jamjam asseruit *Ælianus*: id est, *Gesnero* interprete *pilos ut muliebres crines implexos*; quia ex multorum sententia βόστρυχος propriè est *muliebris cirrus*. Proinde *Gregorius Nyssenus* in *Canticum Homilia* decima tertia pilos hic in capra propriè respici animadvertit: Τὸ δὲ, inquit, τῆς αἰγὸς ζῶον εἰς τὸν τριχῶν ἔπαινον παρελήφθη, τάχα μὲν ὅτι καὶ ἡ φύσις τοῦ τοιούτου ζώου καταλλήλως πρὸς τὴν γένεσιν τῶν τριχῶν κατεσκευάσθαι, ὥστε αἴνιγμα τοῦ διὰ τῶν τριχῶν κόσμου γενέσθαι τὸ ζῶον, τὸ ταῖς θριξὶ φυσικῶς δασυνόμενον. *Caprinum autem animal ad capillorum laudationem ideo fortassè sumptum est, quod hujus natura idoneè ad pilorum laudationem comparata sit: Ita ut ornamenti, quod in capillis situm est, imago quædam sit hoc animal, cum densis pilis sit naturaliter hirsutum.* Et hæc quidem facilia sunt: sed quæ sequuntur non item, שגלשו מהר גלעד quæ nos reddimus, *quæ ascendunt è monte Galaad*. Nam, ut supra vox כביר, ita hic valde ambigua est vox שגלשו; quia verbum גלש non occurrit uspiam, præterquam in duobus locis parallelis, quæ expendimus. *Græci* videntur legisse שגלו pro שגלשו, posteriore ש omisso. Nam duobus verbis synonymis explicant,

cant, αἱ ἀπεκαλύφθησαν, & αἱ ἀνεφάνησαν. Unde *Hieronymus*, posteriore loco, *quæ apparuerunt*. Ita etiam *Arabs*. Et *Aben Ezra*, שנשקפו ונראו או יתגלו מן העין *quæ apparent, & videntur, aut deteguntur ab oculo*. Rescripsimus יתגלו pro יתגדלו voce nihili; quam habent nostra exemplaria. *Rabbi Jonas*, השכימו *manè surrexerunt*, tanquam ex lingua Arabica, quâ *auroram* גולש vocari asserit. Alii observant vocem גבח quæ *recalvastrum* significat, ab *Onkelo* reddi גלוש, & à *Jonathane* גלשלשן, *Levit.* 13.41. Unde inferunt שגלשו reddendum esse *quæ depilantur*; nempe inter dumeta, & spinas montis *Galaad*, in quibus hærere par est longiores caprarum villos. In qua sententia sunt, præter *Jarchium*, *Pomarius* & *Aquinas*. Sed, quia id videtur incommodum, ut sponsæ crines conferantur cum capris calvis, & depilibus; capræ, inquiunt, in illo monte non planè depilantur, sed נמרטו ונסרקו בינות עצי היער ונתיפו כאלו נסרקו במסרק *poliuntur, & comuntur inter arbusta sylvæ; atque ita decoræ fiunt ac si pectine pecterentur*. Quæ res est sine exemplo, ut pili, dumis hærentes, sic digerantur, ac si cum arte, & industria, pexi fuissent. Nec, si fieret, voce גלש id significaretur, si גלש est *depilari*. Aliud enim est *comi*; aliud *depilari*, & *deglabrari*. Et pecten ad glabrum, & calvum nihil attinet: Unde Poëta in *Apophoretis*,

> *Quid faciet nullos hic inventura capillos,*
> *Multifido buxus quæ tibi dente datur?*

Et *Phædrus*, Fabula octogesima septima,

> *Invenit calvus fortè in trivio pectinem.*
> *Accessit alter æquè defectus pilis.*
> *Heia, inquit, commune, quodcunque est lucri.*
> *Ostendit ille prædam, & adjecit simul,*
> *Superûm voluntas favit, sed fato invido:*
> *Carbonem, ut ajunt, pro thesauro invenimus.*

Proinde ex *Aben Ezræ* sententia הוא רחוק בעניין *hoc significatione remotum est*, aut *hoc remotum est* בעיני *in oculis meis*: quod illum scripsisse puto, quia sic ferè loquitur, cum aliquid rejicit tanquam ineptum, & absurdum. Neque minus hic dissidium est inter recentiores, quorum alius habet *quæ nitescunt*, alius *emicantium*, alius, *quæ detondent* supple *dumeta*, alius *quæ detondetur*, alius *quæ se depilarunt*, alius *quæ aspiciunt*, vel *quæ prospectant*. Nos reddimus *quæ ascendunt*, quomodo non pauci veterum. Ita enim *Græci* Interpretes in *Complutensi* editione, & *Parisiensi* nupera, *Cant.* 6.4. αἱ ἀνέβησαν. Et *Hieronymus* Cant. 4. 1. *quæ ascenderunt*. Et *Syrus* utrobique ܐܝܟ ܥܕܪܐ ܕܥܙܐ ܕܣܠܩܘ *ut grex caprarum, qui ascendit*. Quod sumptum ex *Arabica* lingua, qua جلس *gialasa* Verbum non solum *sedere*, sed & *ascendere* significat. Ita *Golius* noster ex *Giauhari*, جلس *sedit*, &c. *& vasit, ascenditque, & venit in elatiorem terram*. Et ibidem جلس *gels* Nomen idem est, quod نجد *negid*; nempe *elatior terra*. Et in *Giggejo* جلس *gels* est *mons excelsus*. Quo eodem facit, quod *Auroram* גולש *Arabicè* vocari ait *R. Jonas*. Aurora enim nihil quidquam est, quam ascensus Solis. Præterea *Chaldæis* quoque גלשושיתא, *galsusithà*, vox palàm indè deducta, *collem*, & *eminentiam* sonat. Sic in graphica illa senilis ætatis descriptione *Eccles*. 12. 8. pro *Hebræis* גם מגבה ויראו *etiam ab excelso loco timebunt*, sic habetur in *Chald. Paraphrasi*, וגלשושיתא קלילא מתילא באנפי נפשך לטור רם *Et parva eminentia in facie animæ tuæ similis erit excelso monti*, i. e. tibi videbitur esse instar montis excelsi. In editione *Buxtorfii* legitur וגבשושיתא per *Beth*, sed in *Antverpiana*, & *Parisiensi*, melius per *Lamed* וגלשושיתא. Quin in *Paraphrasi* locorum, in quibus versamur, *Chaldæus* μετεωρολογῶν, & palam ad hoc verbum alludens per *capras Galaaditicas* שגלשו, *Jacobi filios* intelligit; qui collectis lapidibus, עבדו גלשושיתא בטורא גלעד *eminentiam*, (id est, *acervum*) *fecerunt in monte Galaad*. Neque corrumpi potuit vox גלשושיתא ut in loco *Ecclesiastis*; quia propter allusionem prorsus est necessaria. Proinde illam retinent editiones, quotquot sunt. Itaque versionem vocis שגלשו, quam adduximus, præter *Græcos*, & *Syrum*, & *Romanum* interpretem, *Arabica* insuper, & *Chaldaica* lingua confirmant. Neque vero frustra dicuntur sponsæ capilli similes esse caprarum villis, cum *ascendunt*, non cum *descendunt*. Quia capræ, cum ascendunt, longiores illi villi sunt in naturali situ; at cum descendunt, iidem reflectuntur, & invertuntur, quod minus decorum est. Sed huic interpretationi unum est, quod possit opponi, nimirum id non quadrare, ut capræ dicantur *ascendere* מהר גלעד *è monte Galaad*. Neque enim *è monte ascenditur*, sed *descenditur*. Absonum proinde videbitur quod hic habet *Syrus* Interpres, *Ut grex caprarum*, ܕܣܠܩܘ ܡܢ ܛܘܪܐ ܕܓܠܥܕ *qui ascendit è monte Galaad*. Et Hieronymus *Sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad*. Unde est, quod *Aponius*, hic hærens, libro sexto in *Cant. De monte*, inquit, *descendere dicitur, & in montem ascendere*. Et, cum aliud non succurreret, confugit ad mysteria, quæ non sunt hujus loci. Sed duo sunt, quæ respondeam. Primo etiam è monte ascendi, nempe è monte inferiore ad alterum superiorem, vel ex ejusdem montis partibus inferioribus ad alias superiores. Sic qui ex *Alpium*, vel *Pyrenæorum* media parte ad cacumen enititur, dici potest è monte ascendere. Itaque, utut verum sit, quod à *Brocardo* asseritur, montem *Galaad* vicinorum omnium esse altissimum, & ut reliquorum caput ob sui eminentiam, tamen ex illo monte capras ascendere verè dixeris, cum illius partem emensæ, nituntur ad fastigium. Secundò potest hic esse verborum trajectio, ita ut illa intelligas quasi hæc ordine sita sint, *Capillitium tuum est, ut gregis caprarum è monte* Galaad *quæ ascendunt* supple *ad illum montem*. Cujus trajectionis exempla sunt ὡσεὶ κόνις. Sic 2 *Sam.* 11. 2. *Et vidit mulierem se lavantem ex tecto* (ita est in *Hebræo*) id est, *vidit è tecto mulierem se lavantem*. Et Psal. 68. 24. *Ut tingas pedem tuum in sanguine, linguam canum tuorum ex hostibus*, &c. Ordo est, *Ut tingas sanguine ex hostibus*, seu *hostili*, *pedem tuum, & linguam canum tuorum*. Et rectè dicitur *caprarum è monte Galaad*? quia regio fuit εὔβοτος, & compascua. Unde *Galaad* dicitur *Num.* 32. 1. מקום מקנה *locus pecuariæ*: & *Mich.* 7. 14. *Depascent* Basan, *&* Galaad: & *Jerem.* 50. 19. *Pascetur* Carmel, *&* Basan; *& in monte* Ephraim, *&* Galaad. Quin ut terra *Basan* ovibus, ita terra *Galaad* est capris aptior; quia montosa, & sylvosa est. *Dioscorides* libro secundo in capite *De lacte*, capras pasci dicit δρυὶ, καὶ σχίνῳ, καὶ θαλίᾳ, καὶ τερμίνθῳ, *quercu, lentisco, olea, & terebintho*; cujusmodi arboribus scatent montana *Galaad*. Resiniferas saltem arbores, quales sunt lentiscus, & terebinthus, in iis locis non defuisse docent Sacri Scriptores, qui *resinæ de terra Galaad* non semel meminerunt. Sic *Gen.* 38. 25. *Ismaëlitæ* mercatores resinam è *Galaad* in *Ægyptum* deferunt. Et *Jerem.* 8. 22. *Nunquid resina non est in* Galaad? Et *Jerem.* 46. 11. *Ascende in* Galaad, *& tolle resinam, virgo filia* Ægypti. *Resina* Hebræis est צרי *tseri*, *Græcè* ῥητίνη per Metathesin, & צ mutato in T: ut in Τύρος ex צור *Tsor*; & Τάνις ex צען *Tsoan*. Quod novi interpretes, post *Kimchium*, *balsamum* reddunt, est prorsus ἀνιστόρητον. Constat enim ex historiis balsamum cis *Jordanem* crevisse prope *Engadi*, & *Hierichuntem*; non trans *Jordanem* in terra *Galaad*

laad. Strabo, ubi de *Phœnicone Hierichuntis* libro decimo sexto; Ἔστι δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ τοῦ βαλσάμου παράδεισος, καὶ ἐνταῦθα μόνον γεννᾶται. *Ad illum etiam pertinet balsami paradisus, & ibi* SOLUM *nascitur. Diodorus* etiam de hoc eodem *Phœnicone* loquutus libro decimo nono, pag. 724. Γίνεται δὲ περὶ τοὺς τόπους ἐν αὐλῶνί τινι καὶ τὸ καλούμενον βάλσαμον, ἐξ οὗ πρόσοδον ἁδρὰν εἶναι συμβαίνει· οὐδαμοῦ μὲν τῆς ἄλλης οἰκουμένης εὑρισκομένου τοῦ φυτοῦ. *Nascitur autem in valle quadam circa illa loca balsamum, quod vocant, unde maximi colliguntur reditus, nec alibi terrarum uspiam reperitur hæc planta. Trogus* libro trigesimo sexto, *Opes genti ex vectigalibus opobalsami crevere, quod in his tantum regionibus gignitur: est namque vallis, quæ, continuis montibus, velut muro quodam, cincta, ad instar hortorum clauditur: spatium loci CCM jugera, nomine* Jericho *dicitur. In ea valle sylva est, & ubertate & amœnitate insignis: siquidem palmeto & balsameto distinguitur. Josephus* de *Hierichunte*, *Antiquitatum* libri quarti capite tertio, Πόλις δ' ἐστὶν, εὐδαίμων αὕτη, φοινικάς τε φέρειν ἀγαθὴ, καὶ βάλσαμον νεμομένη. *Ea est beata urbs, cujus solum est palmis ferax & balsamum distribuit.* Et *Belli Judaici* libri quinti capite quarto, de eodem agro rursus, Φέρει δὲ καὶ ὀποβάλσαμον. *Fert etiam opobalsamum. Hegesippus* libri quarti capite decimo septimo, *Illic opobalsamum gignitur. Gorionides* libri quarti capite vigesimo secundo, במקום ההוא היה צומח בלסמו הוא שמן הטוב הנקרא אפרסמן והוא פנג *In illo loco crescebat balsamum, id est, oleum suavissimum, quod* apharsemon *vocant, &* pannag. *R. Levi* in 2 *Reg.* 20. *vers.* 13. ושמן הטוב והוא שמן אפרסמון שלא היה נמצא כי אם בארצו ובמקום אחד ממנו לבד והוא נקרא בשם׳ בלעז *Oleum illud* (quod legatis *Babyloniis* ostendit *Ezechias*) *est apharsemon, quod alibi non reperiebatur quàm in regno ejus, idque in uno solùm loco* (nempe prope *Jericho*, nam terra *Galaad* non erat pars regni *Ezechiæ*) *atque id ipsum est, quod balsamum vulgò appellant.* Et, quod maximè notandum, in eundem locum ipse *Kimchius*, שמן טוב זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העולם אלא בירחו *Oleum pretiosum*, id est, *apharsemon*, seu *balsamum, quod nuspiam terrarum erat, præterquam prope Jericho.* Proinde ipso *Kimchio* teste, צרי terræ *Galaad* non potest esse *balsamum*, cum à valle *Jerichuntis* terra *Galaad* plurimum distet. Quid quod in terra *Galaad* jam erat צרי ævo *Jacobi* Patriarchæ, *Gen.* 37. 25. & 43. 11. At balsamum in *Judæa* notum non fuit ante *Solomonis* tempora, quibus eo translatum est ex *Arabia Felici* à Regina *Sabæorum*, ut docet *Josephus Antiquitatum* libri octavi capite secundo.

Pro corollario hic addam lactis caprini laudes, quod non solum est in Medicina magni usus, sed & apud quosdam populos in quotidianis cibis. Hinc *Solomon* Prov. 27. 27. *Et sufficiet lac caprarum in cibum tuum, & in cibum domus tuæ, & in victum ancillarum tuarum.* Et *Hieronymus* in *Jovinianum* libri secundi capite quarto, *Esto*, inquit, *bos ad arandum, ad sedendum equus, canis ad servandum, capra ad lac, oves ad lanitia conditæ sint.* Et *Locmanus* in Fabula *De homine, & porco*,

الكبش لصوفه والعنز يطلب للبنها

Agnus propter lanam, & capra propter lac quæritur. Et *Galenus* in libro Περὶ εὐχυμίας, &c. capite quarto, Αἰγείῳ μὲν οὖν γάλακτι πλεῖστοι χρῶνται παρ' ἡμῖν, ὥσπερ ἐν ἄλλοις ἔθνεσι βοείῳ. *Caprino lacte apud nos* (in victu quotidiano) *multùm utuntur, ut bubulo apud alios populos.* Et *Varro Rusticorum* libri secundi capite undecimo, *Est omnium rerum, quas cibi causa capimus; liquentium* (lac) *maximè alibile, & id ovillum, inde caprinum.* Quibus verbis in alimentis, quæ ex rebus liquidis constant, dat primas ovillo lacti, & caprino solùm secundas. Sed Medicorum filii caprinum ovillo præferunt. *Dioscorides* libro secundo, de lacte, Τὸ δὲ αἴγειον ἧττον κοιλίας ἅπτεται, διὰ τὸ τὰς αἶγας τὸ πλέον στυφούσῃ νομῇ χρῆσθαι, δρυῒ, καὶ σχίνῳ, καὶ θαλίᾳ, καὶ τερμίνθῳ· ὅθεν καὶ εὐστόμαχον τυγχάνει· τὸ δὲ προβάτειόν ἐστι παχύ τε, καὶ γλυκὺ, καὶ πανὺ λιπαρὸν, οὐχ οὕτω δὲ εὐστόμαχον. *Lac caprinum alvum minùs tentat, propterea quod capræ multo adstringente pabulo utuntur, quercu, lentisco, olea, terebintho: unde & stomacho bonum est. Ovillum vero crassum, & dulce est, & valde pingue; nec ita utile stomacho.* Et *Galenus* ubi suprà, postquam lac ovillum crassum esse dixit, contrà quam asinorum, & bovinum pinguius, de caprino addit; Ἁπάντων δ' ἔχει συμμέτρως τὸ τῶν αἰγῶν, οὔτε γὰρ ἱκανῶς ἐστιν, οὔτε λιπαρὸν, οὔτε παχύ· καὶ διὰ τοῦτο μέσον τι τῶν ἄλλων ὑπάρχει κατὰ τὰς ἐνεργείας, ἃς ἐνεργεῖ κατὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων σῶμα. *Sed omnia moderatè habet caprinum, quippe cum nec immodicè pingue, neque vero crassum sit: ideoque aliorum medium quid est quoad operationes, quas in humano corpore edit.* Paulus Ægineta, *Lac muliebre temperatissimum est, mox caprillum, hinc asininum, ovillumque, postremò vaccinum. Aëtius* in *Tetrabiblo* primo, *Serm.* 2. cap. 87. *Caprinum lac moderatam compagem habet, & ad purgandum debilius bubulo est, de cætero æquè commodum, & multum nutriens. Ovillum hoc crassius est, verùm vitiligines albas sub cute inducere solet, si quis eo assiduè utatur.* Proindè summus Deorum *Jupiter*, aut *Cretæ* Regulus verius, circa *Abrahami* tempora, capræ lacte nutritus fertur. Et capram illam *Astronomi* in cœlum transtulerunt. Qui nôrunt *N* & *L* esse literas maximè permutabiles, facilè credent *Amaltheam* fuisse dictam ex *Phœnicio* אמנתא *amantha*, deflexo ex *Hebræo* אמנת, quod pro *nutrice* occurrit *Ruth.* 4. 6. & 2 *Sam.* 4. 4. Sed observandum ex *Galeno* ubi suprà, Οὐκ ἀσφαλὲς, ἄνευ μέλιτος προσφέρεσθαι τὸ τῶν αἰγῶν γάλα· πολλοῖς γὰρ τῶν μόνον αὐτὸ πιόντων ἐτυρώθη κατὰ τὴν γαστέρα, καὶ θαυμαστὸν ὅπως βαρύνει τε, καὶ πνίγει τὸν ἄνθρωπον. *Non tuto lac caprarum absque melle offerri: cum multis, qui solum sumpserant, in ventre sit coagulatum, quod hominem mire gravat, atque suffocat.* Quod vetustissimos illos mortales non latuit, qui *Jovi* duas nutrices assignârunt: unam *Amaltheam*, quæ lac caprinum; alteram *Melissam*, quæ mel illi administraret. *Lactantius* libri primi capite vigesimo secundo *De falsa religione: Didymus in libris* ἐξηγήσεως Πινδαρικῆς *ait*, Melissea, Cretensium *Regem primum, Diis sacrificâsse, ac ritus novos, sacrorumque pompas introduxisse. Hujus duas fuisse filias*, Amaltheam, *ac* Melissam, *quæ* Jovem *puerum caprino lacte ac melle nutriverunt. Unde Poëtica illa fabula originem sumpsit, advolasse apes, atque os pueri melle complêsse.* Hinc *Callimachus* Hymno *in Jovem*;

--- σὺ δ' ἐθήσαο πίονα μαζὸν
Αἰγὸς Ἀμαλθείης, ἐπὶ δὲ γλυκὺ κηρίον ἔβρως,

Tu autem suxisti pingue uber capræ Amaltheæ, *& insuper dulcem favum comedisti.* Nec desunt è veteribus, qui quoslibet infantes primo melle, deinde lacte nutritos fuisse testentur. Epistola *Barnabæ*, τί οὖν τὸ γάλα, καὶ μέλι; ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται. *Quid ergo lac, & mel? Quia primùm infans melle, deinde lacte vivificatur*, id est, *alitur.* Quod ex Medicorum præscripto factum, ut ad eum locum observat doctissimus *Vossius*, magni patris magnus filius. *Paulus* περιοδευτής. Πρώτην τροφὴν εἰσφέρειν δεῖ τῷ νεογενεῖ παιδίῳ τοῦ μέλιτος, μετὰ δὲ τοῦ γάλακτος, &c. *Aetius* Περὶ παιδοτροφίας. Δοτέον δὲ αὐτῷ πρὸ πάσης τροφῆς μέλι κάλλιστον ἀπηφρισμένον ἐκλείχειν, &c. Itaque in χυτριδίῳ, seu *ollula*, spon-

ſpongia melle plena infanti ſugenda offerebatur. Quò pertinent hæc *Ariſtophanis* in *Acharn.*

Δός μοι χυτρίδιον σφογγίῳ βεβυσμένον.

Ad quæ *Scholiaſtes*, Ὅτι χύτραν φέρουσιν, ἐν ᾗ σπόγγος πεπληρωμένος μέλιτος· καὶ τιθέασιν ἐν τῷ σόματι τῶν παιδίων. Itaque etiam *Eſ.* 7. 15. mel infanti præſcribitur cum lacte & butyro. Et in baptiſmo veterum ſcribit *Hieronymus* adverſus *Luciferianos* capite quarto, è lavacro egreſſos *lactis & mellis prægustare concordiam, ad infantiæ ſignificationem.* Quomodo *Tertullianus*, *De corona militis* capite tertio, *Dehinc ter mergitamur*, &c. *Inde ſuſcepti lactis, & mellis concordiam prægustamus.*

CAPUT QUINQUAGESIMUM SECUNDUM.

Explicantur Scripturæ loca de Hœdis; in his Lex, quæ Hœdum coquere vetat in lacte matris ſuæ.

Hœdus Hebraicè גדי. *Cur dicatur hœdus caprarum. Vicus* Engedi *cur ab hœdis nomen habuerit. Aliud ejus nomen* Haſaſon-thamar. *Ibi palmæ, & balſamum.* Vineę Engedi, *id eſt*, balſameta. *Hœdi olim in deliciis. Horum caro ſaluberrima.* Iſaacus *per hœdos duobus modis deceptus. Hœdus capreolo ſimilis. Hiſtriones, ut Satyros referrent, hinnuli pelle tecti, quomodo hœdina* Jacobus, *ut pro* Eſavo *haberetur. Lex, quæ hœdum in lacte matris coquere vetat, ter repetita. Verborum verſio multiplex.* Samaritanus *Interpres emendatus, & notatus.* Auguſtinus *negat hanc Legem ad literam poſſe intelligi. Hujus quinque interpretationes; quarum quatuor rejiciuntur, quinta probatur, & confirmatur. Refelluntur objectiones. Cur hœdus in lacte matris coctus ſit potiùs quam aliud animal quodvis. Ratio prohibitionis. Aliquid in ea Lege tropologicum. Crudelitatem etiam in mortua animalia poſſe exerceri.* Aben Ezræ *eâ de re locus. Quomodo* Judæi *recentiores hanc Legem ampliaverint, & quam ſuperſtitioſè obſervent. De eadem Lege quid* Abarbanel, *&* Karaita *anonymus.*

Hœdi nomen *Hebræum* גדי *gedi*, *Syri* etiam uſurpant, & *Chaldæi*, & *Arabes*, qui definiunt الذكر من اولاد المعز *capræ fœtum maſculum.* In libris *Moſis*, *Judicum*, & *Samuelis* paſſim occurrit. Sic *Gen.* 38. 23. *Ecce miſi*, הגדי הזה, *hunc hœdum. Jud.* 14. 6. de leone *Samſonis*, *Et dilaceravit eum*, כשסע הגדי, *ac ſi dilacerâſſet hœdum.* Et 1 *Sam.* 10. 3. *Unus ferens* שלשה גדיים, *tres hœdos.* Sed & *Eſ.* 11. 6. *Et pardus* עם גדי, *cum hœdo accubabit.* Fœmininum גדיה, *capella:* Unde *Cant.* 1. 8. ורעי את גדיותיך, *Et paſce capellas tuas.* Et *Arabicè* Levit. 4. 18. in *Erpeniana* Paraphraſi, *Et offeret oblationem ſuam* جدية من المعز *capellam è capris:* unde deductum جداية *gidaia* eſt *capreæ catulus. Damir*, الجداية الذكر والانثي من اولاد الظبي اذا بلغ ستة اشهر او سبعة وخص بعضهم به الذكر منهم Algidaia, *maſculus, aut fœmina ex capreæ catulis, cum ſextum, aut ſeptimum menſem attigit, quamvis nonnulli velint capreæ fœtum maſculum peculiariter hac voce deſignari.* Quod mirum, cum terminatio ſit Fœminina.

Sæpe in Scriptura *hœdus* non dicitur גדי ſimpliciter, ſed גדי העזים *hœdus caprarum.* Sic *Gen.* 27. 9. *Ito ad gregem, & inde cape mihi* שני גדיי עזים, *duos hœdos caprarum.* Et verſu decimo ſexto, *Et pelles* גדיי העזים, *hœdorum caprarum.* Et *Gen.* 38. 17. *Ego mittam* גדי עזים, *hœdum caprarum.* Et verſu vigeſimo, *Et miſit* Juda את גדי העזים *hœdum caprarum.* Et *Jud.* 6. 19. *Et* Gedeon *ingreſſus eſt, & paravit* גדי עזים *hœdum caprarum.* Et *Jud.* 13. 15. Manoa *dixit Angelo*, &c. *Parabimus tibi* גדי עזים, *hœdum caprarum.* Et verſu decimo nono, *Et cepit* Manoa את גדי העזים *hœdum caprarum.* Et *Jud.* 15. 1. *Viſitavit* Samſon *uxorem ſuam* בגדי עזים, *cum hœdo caprarum.* Et 1 *Sam.* 16. 20. *Iſai* per *Davidem* ad Regem *Saülem* mittit *aſinum panis* (id eſt, pane onuſtum, quomodo apud *Athenæum Soſibius* dixit ἄρτων τρεῖς ὄνους κανθηλίους, *panum tres aſinos cantherios*) *& vini utrem*, וגדי עזים אחד, *& hœdum caprarum unum.* Inde colligit *Kimchius* nomen גדי eſſe commune agnis, & hœdis, & גדי *caprarum* dici διακριτικῶς, ut diſtinguatur à גדי *ovium.* Sed, cum גדי nec *Hebræi*, nec *Syri*, nec *Arabes*, de agno unquam uſurpent, accedo potiùs *Aben Ezræ*, qui גדי עזים *hœdum caprarum* ideo dici autumat; quia עדיין צריך לעזים *capris adhuc indiget*, id eſt, quia, cum ſit tenellus adhuc, nondum poteſt matre carere. Quamvis ne hoc quidem ſatisfaciat, quia tam dicitur שעיר עזים, & צפיר עזים, id eſt, *hircus caprarum*, quàm גדי עזים, *hœdus caprarum.* Sic *Gen.* 38. 31. *Et jugulaverunt* שעיר עזים, *hircum caprarum:* cujuſmodi loca propriè triginta reperire eſt tam in libris Legis, quàm apud *Ezechielem.* Et צפיר עזים, vel העזים, occurrit 2 *Par.* 9. 21. *Eſd.* 6. 17. & *Dan.* 8. 5. ubi *hirci* nomine non poteſt hœdus intelligi, quia cornutus deſcribitur, & in arietem æquè cornutum incurrit, eumque victum proſternit, & pedibus proculcat; quæ in hœdum haudquaquam quadrant. Itaque aliud ſubeſſe oportet, cur *Hebræi hœdum caprarum*, aut *hircum caprarum* dicant, potius quam *agnum ovium*, aut *vitulum vaccarum*, quod ampliùs quærendum. An quia שעיר primò *piloſum*, deinde *hircum* ſignificat, שעיר עזים, quaſi *piloſum caprarum* dixerunt διακριτικῶς, ut ſciretur non piloſum in genere, ſed hircum deſignari? Quo exemplo dictum etiam צפיר עזים, & גדי עזים, quamvis non par ſit homonymia.

Ab hœdis nomen habet *Engedi* vicus in agro *Jerichuntino*, qui *Plinio En-gadda*, *Ptolemæo*, & *Stephano Engada*, ſed *Hebræis* עין־גדי *En-gedi* dicitur, id eſt, *fons capri*, ut in libro *Nominum* rectè interpretatur *Hieronymus.* Hoc nomen à ſitu adeptus, ut quidem ſuſpicamur. Eſt enim in celſis rupibus, quæ in valles ſubjectas caſum minari videntur, & terrorem tranſeuntibus incutiunt. Itaque fons inde promanans ideo *fons hœdi*, vel *capreæ*, videtur appellatus, quaſi ſolis capris eſſet pervius. Et pagus ibi conditus fontis nomen retinuit. Idem ille pagus 2 *Par.* 20. 2. vocatur חצצון־תמר *Chaſaſon-thamar*, à tuguriis in palmeto ſitis: Saltem pars prior nominis alludit ad *Arabum* خصاص *chuſas*, quod *caſas* ſonat, ſeu *tuguria.* Poſteriore *palmam* ſignificari nemo eſt qui neſciat. Circa pagum illum ſcilicet palmetum fuit nobiliſſimum, & longè palmeto præſtantior hortus opobalſami, de quo jam actum capite præcedenti. Proinde *Joſephus Antiquitatum* libri noni capite primo, de *Moabitis*, & *Ammonitis*; *Bello oppugnabant* Engadde, *oppidum* Aſphaltiti *lacui vicinum, ſtadiis*

diis trecentis dissitum à Jerosolymis. Γεννᾶται δ᾽ ἐν αὐτῇ φοῖνιξ ὁ κάλλιστος, καὶ ὀποβάλσαμον. *In eo autem nascuntur egregiæ palmæ, & opobalsamum.* Nempe *Engedi* pars erat agri *Jerichuntini*, ubi balsamum provenisse supra docuimus. Unde est, quod per כרמי עין גדי *vineas Engedi* Cant. 1. v. 14. multi *Solomonem* putant balsameta significasse, quia balsametis vinearum species fuit. *Plinius* lib. 12. cap. 25. *Ostendere arbusculam hanc urbi Imperatores* Vespasiani, *&c. In totum aliâ naturâ, quam nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est quam myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, ut vitis, & implet colles vinearum modo. Justinus* lib. 36. *Arbores opobalsami formam similem piceis arboribus habent, nisi quod sunt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur.* Et è recentioribus *Marinus Sanutus* lib. 3. cap. 14. *Arbuscula illa est sicut lignum vitis trium annorum.*

Hœdi apud *Hebræos* maximè erant in deliciis. Hinc, cùm *Isaac* ab *Esavo* מטעמים *cupedias* petiit, quibus senilis palati fastidiis aliquo modo subveniret, *Rebecca* illi paravit duos hœdos. Non, ut unus *Paschalis* esset, alter in cibum, quod *Hebræi* stultè asserunt, cum *Pascha* multis demum sæculis post *Isaacum* fuerit institutum: sed ut condirentur الوانا diversis modis, quomodo hic habet Interpres *Arabs Parisiis* editus *Gen.* 27. *v.* 9. 14. 17. Et è variis condimentis eligeret *Isaacus* quod maximè arrideret. *Gedeon* quoque *Jud.* 6. *v.* 10. & *Manoah Jud.* 13. *v.* 15. hospites suos lautè excepturi, Angelos nempe qui latebant sub hominum specie, hœdos illis apponunt. Et *Davidis* pater, *Isai*, Regi hœdum audet offerre 1 *Sam.* 16. *v.* 20. Ut de *Juda* taceam, qui pro אתנה seu *concubitus mercede* hœdum *Thamari* obtulit *Gen.* 38. *v.* 17. Et de *Samsone*, qui *Dalilæ* hoc idem munus destinat *Judic.* 15. *v.* 1. Ut qui dicit apud *Poëtam*,

Præterea duo nec tutâ mihi valle reperti
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera, quos tibi servo.
Jam pridem à me illos abducere Thestylis *orat,*
Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.

Et verò antequam tot gulæ mangonia reperta essent, quibus harum artium magistri id tandem obtinuerunt, ut ad communes dapes palatum obbrutesceret, magni fiebat hœdina caro, & in conviviis apud veteres sæpe laudatur inter præcipuos cibos. Sic *Athenæi* libri noni capite decimo quarto, Περιεφέροντο καὶ ἔριφοι πολλάκις ποικίλως ἐσκευασμένοι, ἄλλοι δὲ καὶ πολὺ τοῦ ὀποῦ ἔχοντες, οἵτινες οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡδονὴν παρεῖχον ἡμῖν. *Sæpe etiam hœdi circumferebantur vario apparatu, quorum nonnulli, multum habentes laserpicii, nos non vulgari voluptate afficiebant.* Et *Aristophanes* in *Ciconiis* inter dapes opiparas censet κωλᾶς ἐρίφων, *hœdorum pernas.* Et *Xenophanes Colophonius* in *Elegis*,

Πέμψας γὰρ κωλῆν ἐρίφου, σκέλος ἤραο πῖον
Ταύρου λαρινοῦ. ---

Missa hœdi pernâ, crus præpingue reportasti Larini *tauri.* Et *Juvenalis Persico*, quem ad cœnam invitat, hœdum his verbis pollicetur, *Sat.* 11.

De Tiburtino *veniet pinguissimus agro*
Hœdulus, & toto grege mollior, inscius herbæ
Nec dum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet, quàm sanguinis. ---

Quin sibi fingit *Isidorus*, *Orig.* lib. 12. cap. 1. *hœdum* ab *edendo* dici, quasi appellari mereatur *edullium* κατ᾽ ἐξοχὴν propter saporem eximium. Nec hœdina caro minoris fit à Medicis, qui saluberrimam censent. *Galenus* Περὶ εὐχυμίας capite quarto, postquam agnorum, & porcellorum recens natorum membra, quia sunt valde humida, βλεννώδη *mucosa* esse notavit, ac proinde difficulter concoqui, τὰ δὲ τῶν ἐρίφων, inquit, ἐπειδὰν ξηρότερα φύσει τὰ ζῶα, πολὺ βελτίω, καὶ πρὸς πέψιν ἐστὶ, καὶ πρὸς τροφὴν, *hœdorum autem membra, quia hæc animalia naturâ sunt sicciora, multò meliora sunt tam ad concoctionem, quam ad alimentum.* Et capite octavo libri, *De attenuante victus ratione*, qui *Græcè* non habetur: *Ex terrestribus vero animalibus hirci & arietes, & genus omne ovium, & caprarum, non undequaque laudabilis sunt alimenti. Solis autem hœdis innoxiè utere.* Et *Symeon Sethi* capite *De cibariorum facultate*, Τὰ τῶν ἐρίφων κρέα εὔπεπτά ἐστι, καὶ σύμμετρα· ἀπογεννᾷ δὲ αἷμα λεπτὸν, καὶ ὑγρὸν, ὠφελεῖ δὲ τὰς θερμὰς, καὶ ξηρὰς κράσεις. *Hœdorum carnes facilè concoquuntur, & temperatæ sunt; sanguinemque tenuem & humidum gignunt, calidas autem & siccas habitudines juvant.* Et è recentioribus *Platina* in libro *De honesta voluptate, & valetudine; Hœdorum carnem, qua nulla inter domestica animalia potior habetur, edito. Parum enim recrementi in se habet, facilè concoquitur, bene alit, sanguinem bonum generat, calido & frigido contemperatum. Hic cibus convenit lautè viventibus.*

Isaacus Genes. 27. per hœdos *Jacobi* deceptus est duobus modis. Primò, sapore carnis, quam putavit esse ferinam. Secundò, tactu pellium, quibus *Jacobus* collum, & manus obvolverat, ut haberetur pro *Esavo.* Nec difficile fuit *Isaaco* tum valde seni sic imponere, cui ętas ingravescens ut hebetaverat oculos, ita etiam reliquos sensus obstupefecerat. Præterea ut capra capreæ, sic hœdus capreolo est persimilis, neque carnes multum differunt, maximè si condimenta accedant, quibus naturalis sapor ita alteratur, ut vix possit internosci. Memini me vidisse viros, rei venatoriæ non imperitos, qui bubulam in artocreate pro cervina comederint. *Esavum* quod attinet, is natus erat hirsutus ad instar villosi pallii, *Genes.* 25. *vers.* 25. quomodo *Poëtæ Satyros* nobis describunt. Ac proinde qui *Satyrorum* in theatris personam sustinebant, hinnulorum, aut hircorum pellibus induebantur. *Pollux*, Ἡ δὲ Σατυρικὴ ἐσθὴς νεβρὶς αἰγῆ, ἣν καὶ ἰζάνην ἐκάλουν, καὶ τραγῆν. Ita *Jacobum* oportuit, ut *Esavum* fratrem referret, hœdinâ obtegere eas partes, quæ nudæ esse solent, nempe collum, & manus. Notant *Hebræi* eundem *Jacobum*, qui patrem per hœdum fefellerat, vicissim à filiis suis deceptum fuisse per hœdum illum, cujus sanguine *Josephi* tunicam cruentaverunt, ut *Jacobus* crederet feras illum discerpsisse.

Lex est in *Mose* de hœdo ter repetita, scilicet *Exod.* 23. *v.* 19. & 34. *v.* 26. & *Deut.* 14. *v.* 21. *Hœdum non coques in lacte matris suæ.* Cujus verba, utut facilia, tamen Interpretes variè torquent. *Græci Seniores*, quibus alibi גדי semper est ἔριφος, vel αἰγίδιον, id est, *hœdus*, constanter ἄρνα *agnum* hic habent. *Symmachus*, Οὐ σκευάσεις ἔριφον διὰ γάλακτος μητρὸς αὐτοῦ, *Non condies hœdum lacte matris suæ.* Cùm enim de cibis agitur, σκευάζειν Græcè *condire* est. *Onkelos* non tam verba respiciens, quam quem credidit sensum esse verborum, לא תיכל בשר בחלב *Non comedes carnem cum lacte*, quod sequitur *Arabs Erpenianus.* Et utrisque præiit *Hierosolymitana* hæc Paraphrasis לא אתון רשאין לא לבשלא ולא למיכלא בשר וחלב מערבין כחדא *Vobis licitum non est coquere, nec edere carnem, & lac simul commixta.* Quæ ferè eadem habet *Jonathan* cum auctario pleno minarum. Et in *Paraphrasi* quidem illud est tolerabile. Sed *Samaritanos* quis ferat, qui post verba Legis, *Hœdum non coques*, &c. in ipsum *Mosis* textum hæc inserere ausi sunt, ࠅࠏࠔࠄ ࠆࠀࠕ ࠊࠆࠁࠇ ࠔࠊࠇ ࠅࠏࠁࠓࠄ ࠄࠉࠀ ࠋࠀࠋࠄࠉ ࠉࠏࠒࠁ *Et qui hoc facit est, ut qui macrum sacrificat, quod irritat Deum Jacobi.* Vox ࠔࠊࠇ *oblivionem* sonat, quod cum hic sit prorsus extra rem, muto in ࠊࠇࠔ id est, *macrum.* Aliud conjectat doctissimus *Hottingerus* in *Anti-Morinianis* suis capite septuagesimo,

gesimo, quem consulat, & sequatur, qui volet. Hæc de verbis: rem quod attinet, vix ulla est Lex in toto *Mosis Pentateucho*, de cujus sensu minus constet. Sunt, qui literalem sensum prorsus excludunt, ut substituant Allegoricum. In his *Augustinus* in *Exodum* Quæst. 90. multis probare nititur hæc non posse intelligi secundùm verborum proprietatem: quod & alii sequuntur veterum, & recentiorum. Itaque nihil non movent, ut his verbis doceant Allegoricum sensum subesse. At nobis non licet esse tam acutis, quibus id solum est propositum, ut ad literam singula exponamus, certi nullam esse Dei Legem, quæ juxta literalem sensum non possit, & debeat intelligi. Quo posito, & explicato, si quis ex illo conatur Allegorias elicere, per nos non stabit, dummodo ne in eo sit nimius, & remota ac aliena non consectetur. Sed in hac Lege statuere quis sit literalis sensus, hoc opus, hic labor est. Nonnulli verba, *Hœdum in lacte matris suæ*, simul connectunt, quasi hic coqui prohibeatur hœdus, qui est in lacte matris suæ. Alii malunt hæc jungere, *Non coques in lacte matris suæ*, quasi hœdus prohibeatur in lacte materno coqui. Et priores in tres classes, posteriores in duas dividuntur, unde enascuntur horum verborum quinque interpretamenta, quæ singula ordine proponemus. 1. Sunt, quibus *hœdus in lacte matris suæ* hœdus est in matris utero latens, ubi nonnisi lacte matris alitur, atque augetur. Et rem explicant verbis *Clementis Alexandrini*, qui sic habet libro secundo *Stromatων*, Οἱ δὲ καὶ περιλακτίζοντες τὰς γαστέρας πρὸ τοῦ ἀποτέξεως ζώων τινῶν, ἵνα δὴ γάλακτι ἀνακεκραμένην σάρκα θοινάζωνται, τάφον τῶν κυοφορουμένων τὴν εἰς γένεσιν κτισθεῖσαν μήτραν πεποιήκασι, διαῤῥήδην τοῦ νομοθέτου κελεύοντος, Ἀλλ᾽ οὐδὲ ἑψήσεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρὸς αὐτοῦ· μὴ γὰρ γινέσθω ἡ τοῦ ζῶντος τροφὴ ἥδυσμα τοῦ ἀναιρεθέντος ζώου, φησὶν, ἡ σάρξ· μηδὲ τὸ τῆς ζωῆς αἴτιον, συνεργὸν τῇ τοῦ σώματος καταναλώσει γινέσθω. *Qui autem in aliquorum animantium ventres ante partum calces impingunt, ut contemperatâ carne lacte vescantur, matricem, quæ est creata ad generationem, faciunt sepulchrum fœtus, qui gestatur in utero: cum Lex apertè statuat, "Sed neque coques agnum in lacte matris suæ. Non fiat enim, inquit, quæ viventis nutrimentum est, interempti animalis condimentum: neque quod est causa vitæ ad corporis destructionem inserviat.* Quale illud *Plutarchi* Περὶ σαρκοφαγίας lib. 2. Οἱ δὲ οὔθασι συῶν ἐπιτόκων ἐναλλόμενοι, καὶ λακτίζοντες, ἵνα αἷμα, καὶ γάλα, καὶ λόθρον ἐμβρύων ὁμοῦ συμφθαρέντων ἐν ὠδῖσιν ἀναδεύσαντες (ὦ Ζεῦ καθάρσιε) φάγωσι τοῦ ζώου τὸ μάλιστα φλεγμαῖνον. *Alii autem suum partui vicinarum uberibus insilientes, ea calcibus feriunt, ut sanguinem, & lac, & tabum embryonum simul peremptorum in doloribus partus immiscentes (proh piacularis* Jupiter) *maximè æstuantem animalis partem devorent.* 2. Alii hœdum in lacte matris censent primo post partum septiduo, quo maximè tempore hœdus eget lacte materno, ut ejus suctu invalescat, & cibo reddatur idoneus. Itaque ex horum sententia Lex vetat hœdum coquere, Deo scilicet offerendum, ante octavum à partu diem: ut hic aliis verbis idem dicatur, quod *Exod.* 22. *v.* 30. ubi, postquam hominum primogenitos sibi consecrari jussit Deus, de brutis addit, *De bobus quoque, & minuto pecore* (id est, de ovibus, & capris) *idem facies: septem diebus esto cum matre sua, die autem octavo illud reddes mihi.* Et *Levit.* 22. *v.* 27. *Bos, aut agnus, aut capra, cum nata fuerit, & septem dies manserit sub matre sua, die octavo, & deinceps offerri Deo poterit in ignitam oblationem.* Cujus sententiæ vel auctores, vel assertores, *Junius*, *Piscator*, alii hoc potissimum fundamento niti videntur, quod ut *Exod.* 22. *v.* 30. Legi de primitiis Deo offerendis subjicitur Lex de pecore ante diem octavum Deo non offerendo: ita *Exod.* 23. *v.* 19. & 34. *vers.* 26. eandem Legem de primitiis inibi repetitam sequitur Lex de hœdo in lacte matris non coquendo. Quod *Deut.* 14. *v.* 21. ideo volunt rursus interdici, ut non sacer solum, sed & privatus usus prohibeatur hœdi, qui adhuc est in lacte matris. Neque enim ibi agitur de primitiis, ut in *Exodo*: sed post vetitum esum morticinii additur *Non coques hœdum in lacte matris suæ*: ut in privatis cibis hœdi septiduani esus tam esse vetitus intelligatur, quàm esus morticinii. Nec desunt, qui ad *Paschalem* hœdum, aut agnum hæc referant ex *Exod.* 34. *v.* 26. quia præcedente versu de *Paschali* sacrificio actum fuerat. 3. Tertia interpretatio eorum est, quibus hœdus, aut agnus in lacte matris esse censetur, ac proinde in cibis interdictus, non solum per septiduum, sed quamdiu à matre lactatur. Lactationis porro tempus tres in hœdis, quatuor in agnis menses durat. *Varro Rusticorum* libri secundi capite primo, *Ferè ad quatuor menses à mamma non disjunguntur agni, hœdi tres.* Et capite secundo, *In nutricatu hœdi, trimestres cùm sunt facti, tum submittuntur, & in grege incipiunt esse.* Itaque toto illo tempore horum usum, & esum *Judæis* interdictum fuisse volunt, cum quia tunc sunt minùs salubres, &, quod ait *Poëta*,

Plus lactis habent quam sanguinis,

tum quia lactantem fœtum ab uberibus matris avellere, ut occidatur, videtur aliquid habere immanitatis. 4. Quartò, lac matris aliis per Hypallagen est mater lactans. Et *hœdum coquere in lacte*, aut *cum lacte matris*, est hœdum coquere unà cum matre, quæ vivum lactavit, quod hac Lege vetitum esse censent. Quomodo *Levit.* 22. *v.* 28. vaccam, aut ovem, aut capram eadem die cum fœtu mactare prohibetur. Et *Deuter.* 20. *v.* 6. matrem in avium nido cum pullis accipere. Quale est illud Pseudo-*Phocylidis*,

Μηδέ τις ὄρνιθας καλιῆς ἅμα πάντας ἑλέσθω,
Μητέρα δ᾽ ἐκπρολίπῃς, ἵν᾽ ἔχῃς πάλι τῆσδε νεοττούς.

Neque quis aves è nido simul omnes auferat: sed matrem dimittas, ut pullos ex ea rursus habeas. 5. Quinta denique interpretatio id solum hac Lege sanciri statuit, quod verba præ se ferunt, nempe ut ne in lacte materno coquatur hœdus.

Jam de singulis interpretationibus liberè dicemus quid videatur. 1. In prima supponit *Clemens Mosis* sæculo jam fuisse in usu rem sui ævi, nempe ut gravidæ matris uterum, & mammas, lurcones calcibus ideo impeterent, ut fœtus per abortum ex vulva excidens esset palato gratior. Quod ut credam mihi non possum in animum inducere. Neque enim tam docta & ingeniosa fuit gula prioribus illis sæculis. Nonnisi post multas ætates *magister artis, ingeniique largitor, venter* has artes excogitavit. Itaque illarum nemo, quod sciam, meminit ante *Plutarchum*, qui *Mose* junior fuit annis circiter mille quingentis. Ut taceam de hœdis, aut agnis, hæc in eo non legi; sed de porcellis, quorum esus *Judæis* prorsus erat interdictus. 2. Sed neque eos probo, qui volunt *hœdum in lacte matris* eum dici, qui recens natus est, neque dum attigit octavum diem. Quia hœdus tam est in lacte matris, quamdiu lactatur, quam prima hebdomade. Neque ulla ratio est, cur septimo à partu die dicatur esse in lacte potius quam octavo, aut nono. 3. Hoc quoque parum est verisimile hœdum lactentem toto lactationis tempore *Judæis* fuisse interdictum, quia quidquid per Legem sacrificare licuit, licuit etiam comedere. Neque enim ullus cibus per Legem fuit interdictus, nisi propter legalem immunditiem. Id porro per Legem immundum censeri non potuit, quod Deus habebat acceptum, & in sacrificiis admittebat. Admittebat autem hœdos, & agnos nondum ablactatos, nempe statim ab octavo die, ut expresse habetur *Exod.* 22. *v.* 30. & *Levit.* 22. *v.* 27. Unde est, quod *Samuel* Deo obtulit טלה חלב *agnum lactis*, id est, ἄρνα γαλαθηνὸν, *agnum subrumum*, ut habent *Græci* Interpretes. Et Deus multo fragore tonitruum, & *Israëlitarum* hostibus fusis fugatisque, testatus est se ratum, & gratum habere hoc sacrificium, 1 *Sam.* 7. *v.* 9.

v. 9. 10. & *Eccles. 46. v. 20. 21.* Itaque, ut lactentem hædum, vel agnum licuit offerre Deo, ita etiam comedere non fuit illicitum. 4. Videtur etiam dura Hypallage, qua per lac matris matrem ipsam significari volunt, quæ simul cum hœdo coquatur. Quod si voluisset *Moses* quidni dixisset? *Hœdum cum matre non coques*; cùm verba legum clara, & diserta esse oporteat, ne ulla sit excusatio.

5. Itaque nihil superest, nisi ut statuatur Legislator hoc voluisse, quod verba sonant, nimirum, ut ne coquatur hœdus in lacte matris suæ. In quam interpretationem nihil objici video, quod non possit facile refelli. Frustra, inquiunt, id vetetur, quod non fit, neque verò unquam factum est. Quis enim hœdum unquam audiit in lacte matris fuisse coctum? Non respondebo cum *Aben Ezra* in hunc locum, id hodieque fieri apud *Ismaëlitas*, neque cum *Thoma* in *prima secundæ* Quæst. 102. artic. 6. *Gentiles* in idolorum solemnitatibus hœdorum carnes in matrum lacte decoxisse ad immolandum, & comedendum. Quippe incerta hæc esse fateor, cùm è veteribus neminem sciam, qui tale quidquam asserat. Sed & æquè incertum est nihil tale fuisse in usu ætate *Mosis*. Quin ad vicinarum gentium ritum aliquem alludi puto, cujus in tanta vetustate vestigia non superesse quis miretur, cùm è profanis Scriptoribus nullum habeamus superstitem, qui non sit *Mose* posterior multis sæculis. Addunt nihil esse causæ, cur id de hœdo videtur potius, quam de agno aut vitulo. Sed in promptu est responsio, de solo hœdo id vetari; quia vicini populi solùm hœdum ita coquebant. Neque desunt rationes saltem vero similes, cur solus hœdus ita coctus sit. Nonnisi carnem tenerrimam in lacte posse coqui planum est; quia nisi esset tenerrima, non coqueretur tam cito, quam ipsum lac, quod ferè momento coquitur. Porro caro tenerrima non est nisi in animali recens nato. At ex animalibus recens natis solus hœdus ad cibum est idoneus; quia siccior. Ne agnum quidem hic excipimus, quamvis ad hœdi naturam proximè accedat. *Galenus, De attenuante victu* capite octavo, *Solis hœdis innoxiè utare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus.* Et *De alimentorum facultate* libri tertii capite secundo, postquam hœdinam caprinæ prætulit, & porcellos rejecit propter humiditatem, ὑγροτάτην δὲ ἔχουσι, καὶ φλεγματώδη σάρκα, καὶ οἱ ἄρνες, *sed & agni humidissimam, & pituitosam carnem habent.* Quę eadem habet *Aëtius, Tetrab.* 2. cap. 121. Itaque agni tenelli, & recens nati, vel planè non comeduntur, aut saltem ad ignem assantur, ut nimia illa humiditas ex parte consumatur. Et pessimè sibi consuleret, qui comederet in lacte coctos, quia humidissimo humidissimum sic admoveret. Proinde agnos in lacte qui coquerent nulli fuerunt, neque id prohibere fuit necesse quod à nemine fiebat. Jam si petatur quæ fuerit ratio prohibitionis, rogabo vicissim quorsum vetuerit Deus trituranti bovi os alligare, *Deut. 25. vers.* 4. Et animalia virium inæqualium, ut bovem & asinum, sub eodem jugo copulare. *Deut. 22. vers.* 10. Et vaccam, ovem, aut capram mactare una cum fœtu, *Lev. 22. vers.* 28. Et in avibus matrem una cum pullis accipere, *Deut. 32. vers. 6.* Quæ non ideo sanxit Deus, quod illi curæ essent bestiæ. Sed illæ Leges propter nos latæ sunt, *1 Cor. 9. vers. 9. 10.* Nempe ut iis doceremur, quam humani & æqui esse debeamus erga homines, qui nobis sunt similes, ad & imaginem Dei facti. Quandoquidem in bruta etiam Lex ea vetat admitti, quæ speciem habent immanitatis. Itaque hæ fuerunt Leges ita ceremoniales, ut tamen includerent aliquid tropologicum. Sed & *Athenienses* in puerum animadverterunt, qui configebat cornicum oculos, & τῷ ζῶντα τὸν κριὸν ἐκδείραντι δίκην ἐπέθηκαν, *pœnam illi irrogârunt, qui vivum arietem excoriaverat*, ut testatur *Plutarchus* σαρκοφ· libro primo. Et in secundo idem in eos acriter invehitur, qui verua candentia in suum jugulum intrudunt, ut sanguis, circa ferri tincturam extinctus, atque diffusus, carnem teneram & friabilem reddat: Aut qui in suum ubera insiliunt, & calcibus impetunt eo fine, quem jam diximus, aut qui saginandis gruibus, & oloribus oculos consuunt. At, inquiunt, sic conferuntur quæ non sunt similia satis. Nam Leges de asino & bove sub eodem jugo non copulandis, & de bove triturante non obligando, & de matre cum fœtu non capiendâ, vel mactandâ; exempla quoque ex *Plutarcho* allata respiciunt animalia viva, quæque vel immanitatis, vel misericordiæ possunt quadantenus esse objectum. Quod de hœdo dici non potest, qui in lacte matris coquitur. Neque enim ad animal occisum attinet, qua ratione coquantur ejus carnes. Cum *Thomâ* respondemus (*primâ secundæ* Quæst. 102. artic. 6.) etsi hœdus occisus id non sentiat, tamen id in decoquentis animo crudelitatis speciem habere, si lac matris, quod ei pro nutrimento datum est, adhibeatur ad carnium ipsius consumptionem. Falsum enim est, quod hi supponunt, nonnisi in vivos, & sentientes crudelitatem exerceri. Annon immanitas fuit in *Fulvia*, (*a*) quod mortui *Ciceronis* linguam acu crinali pupugit? Et in *Nerone* (*b*) quòd matris à se interfectæ membra curiosius inspexit, & contrectavit? Et in uxore *Tarquinii Tullia*, quod (*c*) supra cadaver patris adhuc cruentum, vecta carpento, consternatos equos egit. Et in *Scythis* apud *Herodotum*, (*d*) quod hostium corio pro amiculis utebantur, & iisdem pharetras integebant? Quæ tamen mortuos non sensisse in confesso est. Ita sunt, qui in pecudes tam mortuas, quam vivas atrociores se exhibent: quorum utrumque divina Lex *Israëlitis* interdixit, ne qui in bruta sævire incepissent, inde etiam in homines grassari paulatim assuescerent. In hunc locum qui plura volet consulat *Aben Ezræ* Commentaria, ex quibus non piguit hæc *Latinè* reddere in eorum gratiam, quibus *Hebræa* sunt inaccessa: *Vulgo non comeditur caro cum lacte, cum quia cibus est insuavis, tum quia caro nonnisi per multum tempus coquitur; quod in lacte secus se habet. Quin hodieque in regione* Arabum *non solet comedi agnus in lacte elixus, quia in agno multa est humiditas, quomodo etiam in lacte; quocirca id esset noxium, ac proinde non comeditur. At quia hœdus non est carnis humidæ, sed calidæ statim à teneris, ideo in lacte coquitur. Neque id mirum videri debet; quia horum locorum homines hœdo caprarum* (id est, lactente) *vesci non solent. Nam fatentur Medici nullam esse talem carnem* (id est, tam salubrem) *Unde est, quod ejus esum ægrotis concesserunt. Et in morbis ea vescuntur in* Hispania, *&* Africa, *& terra* Israëlis, *&* Perside, *&* Babylonia. *Quod etiam apud veteres receptum fuit. Proinde dicitur* Gen. 27. vers. 9. "*Hœdos caprarum duos bonos accipe. Et* Jud. 13. vers. 15. "*Parabimus tibi hœdum caprarum. Et unum pro peccato comedebat Sacerdos. Porro, quia caro viva non comeditur, vetitum est coquere hœdum in lacte matris suæ. Sunt, qui dicunt Verbum* בשל (quo hic utitur *Moses*) *non usurpari nisi de coctione, quæ fit per ignem* (id est, assatione) *Sed nonne idem verbum usurpatur, cùm scribitur* Exod. 12. vers. 9. "*Et coquendo coques in aquis, Et* 1 Paral. 35. vers. 13. "*Et coxerunt in ollis; Neque verò solemus esse solliciti de ratione prohibitionum* (ceremonialium) *quæ doctissimos etiam latent. Sed fortasse hæc facta est, quia coquere hœdum in lacte matris suæ habet aliquid atrox: ut Lex sit istis similis:* "*Bovem, & ovem, & capram cum fœtu suo non mactabitis* Lev. 22. vers. 8. "*Et matrem cum pullis non accipies*, Deut. 22. vers. 6. In sequentibus hoc solum notandum duxi והנה גם הישמעאלים מודים כי אם יבושל הגדי בחלב אמו שהתולדת שוה אז הוא יותר ערב *Etiam* Ismaëlitæ *asserunt hœdum in lacte matris elixum longè esse suaviorem propter æqualitatem temperamenti.* Cætera consulto prætereo, quibus majores suos excusare conatur, quod hanc prohibitionem non parum ampliaverint. Nam

(*a*) *Dio in Aug.*
(*b*) *Suet. in Ner. cap.* 34.
(*c*) *Florus l. 1. c. 7.*
(*d*) *Lib. 4. c. 64.*

Nam *hœdi* nomine bovis etiam, & agni carnem, & *coctionis* nomine quemvis carnium illarum usum intelligunt: neque lac solum matris, sed aliud quodvis negant cum carne debere comedi. *Maimonides* libro *De cibis vetitis* cap. 9. בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה ואסור בהנאה וקוברין אותו ואפרו אסור כאפר כל הנקברים ומי שיבשל משניהם כזית באחד לוקה שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו וכן האוכל כזית משניהם מהבשר והחלב שנתבשלו כאחד לוקה ואעפ׳ שלא בשל *Carnem in lacte coquere vetitum est, & comedere etiam Lege vetitum. Vetitum denique est omne ex ea lucrum. Itaque sepelitur, & cinis quoque ejus vetitus est, ut cinis eorum omnium, quæ sepulta sunt. Et vapulat quisquis ex illis duobus mixtis elixaverit ad olivæ magnitudinem. Quia dictum est, "Non coques hœdum in lacte matris suæ. Sed & vapulat quisquis ex iis duobus comederit quantum olivam, ex carne, inquam, & lacte simul elixis, etiamsi ipse non coxerit.* Hic primus est ex viginti octo paragraphis, quos in illo capite habet *Maimonides* de hac eadem prohibitione, qui tamen hoc argumentum *Hebræorum* omnium brevissimè transcurrit. Alii enim libros integros de ea Lege scripserunt, ex quibus illos habere constat duplicia vasa culinaria, altera ad carnes, altera ad cibos lactarios. Quorum lactaria tribus distinctis notis signant, eò quod hæc prohibitio ter in *Mose* repetatur. Aliquando iisdem inscribunt vocem חלב, id est, *lac*, ut reliquis בשר *caro*. Quale est, quod singuli *Judæi* duos semper cultros deferunt, unum ad carnes, alterum ad caseum, pariter tribus incisuris notatum. Duo quoque in mensa habent salina; quorum alterum eodem modo notatur. Et, si alterum pro altero usurpatur, sal effunditur, nec eo amplius uti licet. Vasa item si mutata sunt, cibos in illis coctos non edunt, fictilia confringunt, lignea probè abluunt, ferrea in igne mundant. Carnes, & lacticinia non coquuntur simul in eodem foco, nec simul mensæ apponuntur, sed pro utrisque peculiares habentur mappæ, & mantilia inscripta, quomodo diximus, ne ab incautis permisceantur. Qui carne, vel jure è carnibus vescitur, per horam integram caseo, & lacticiniis abstinet; nonnulli etiam per sex horas. Qui tamdiu expectare nequit, carnem dentibus curiosè eximat, os abluat, & panis frustulo carnium saporem detergat & auferat. Si sebum in lac inciderit, cibus ille vetatur, nisi sebum sexagies quantitate superet. Hæc & alia hujus generis vide apud *Buxtorfium Synagogæ Judaicæ* cap. 26. & apud *Fagium* in hunc locum, ubi bonam hodie partem religionis *Judaicæ* observat in horum rituum observatione consistere. Quod me penè fugerat, *Exod.* 23. *vers.* 18. 19. & *Deut.* 34. *vers.* 25. 26. Deus, *Israëlitas* cohortatus ad tria festa quotannis celebranda, hæc quatuor illis præscribit, 1. Ne cum fermentato pane fiat: 2. Ne in posterum servetur *Paschale* sacrificium. 3. Primitiæ afferantur in Dei domum. 4. Ne coquatur hœdus in lacte matris. Quorum ut duo priora palam ad *Pascha* pertinent, & tertium ad *Pentecosten*, ita quartum refert *Abarbanel* ad festum Tabernaculorum, seu collectionis frugum. Quasi hoc festo Deus ideo prohibuerit coquere hœdum in lacte matris, quia tum solebant Idololatræ לבשל גדיים בחלב בזמן אסיפת התבואות לחשבם שבזה יתרצו לאלהיהם *hœdos in lacte coquere, quo tempore legebant fruges, ut sic magis propitios haberent Deos suos.* Est & *Karaita* Scriptor anonymus, qui factum id fuisse dicit דרך כשפה magica ratione, & veteres idololatras post collectionem frugum hoc lacte arbores, agros, hortos, & paradisos ideo aspersisse, ut in sequentem annum feraciores essent. Ac proinde cavisse Legem, ne tale quid admitterent *Israëlitæ*. Id in *Anglicano* libro reperi *Londini* edito *Anno* 1642. in quo vir doctissimus *Pascha Judaicum* cum cœna Domini mira ratione confert.

CAPUT QUINQUAGESIMUM TERTIUM.

Hebræa Hircorum nomina quatuor explicantur.

I. שעיר sair, *id est*, pilosus. Vulgata *emendatur*. Τράγος *unde*. Cilicii *hirci*. *Hircipili*. Festus *emendatus*. Hircus & hirtus *conjugata*. *C & T permutantur*. Israëlitæ *in* Ægypto *cum* pilosis *fornicati sunt*. *Hirci à* Mendesiis *culti*. *Ibidem mulieres hircis fœdè se submittebant*. *Ut* Jupiter *arietis*, Anubis *canis*, Diana *felis*, *ita* Pan hirci *specie in* Ægypto *cultus*. *Idola cur* Græcè τὰ μάταια. Pilosi, *id est*, dęmones. *Dæmonum in desertis voces*. Τριχιῶντες, *dæmonum genus*. *Dæmones hircorum specie sæpe visi*. *Tragœdia unde dicta*. Satyri τράγοι *dicti*. *Arabibus* asatiro *hirci*. Mendes *hircus* Ægyptiacè. Ægyptii *ætate* Mosis *à veri Dei cultu jam alieni*. *Quid sit* immolare abominationem Ægyptiorum, *Exod.* 8. *vers.* 26. Græcanici *mores cum* Ægyptiacis ἀσύςατοι. *De eo locus* Anaxandridis. *Cur pastores* Ægyptiis *odiosi*. *Magia jam olim in* Ægypto. Janes, & Jambres. Plinius *notatus*. Janis, & Jambris κηποτάφιον *in* Ægypto. Israëlitæ *ibidem idololatræ*. II. עתוד atud, *hircus* Hebræis, & Arabibus. עתודים atudim, *id est*, parati. *Hirci cur ita dicti*. *Principes etiam*. Alexander *hircus caprarum*. Attidis, *vel* Atydis *nomen indidem*. Arnobius *emendatus*. Atages *hirci* Phrygibus. Ἄττηγοι *idem*. III. צפיר *tsaphir*, hircus, *vox* Chaldæa *potius*, *propriè* matutinum *sonat*. *Capræ summo mane ad pascua deducendæ, certo anni tempore ad orientem Solem convertuntur*. IV. תיש thais, *hircus* Hebræis, Chaldæis, Syris, & Arabibus. *Ad denas capras hirci singuli*. *Hirci in* Arabia *plurimi*. *Hircus dux gregis quam magnificè incedat*. Chaldæus *interpres à gravi mendo expurgatus*. Thais *Arabicè non solùm* mas caprarum; *sed &* ibicum, & caprearum. Asima *al.* hircus, *al.* agnus, *al.* simia. Pithecusæ, Enariæ, & Arimi, *idem locus*.

H*ebraica hircorum* nomina quatuor sunt. Primum שעיר *saïr*, *Hebræis* peculiare. Secundum עתוד *atud*, Arabibus. Tertium צפיר *tsaphir*, Chaldæis. Quartum תיש *tajis*, utrisque commune cum *Hebræis*. Nisi quod *Arabes* تيس *taïs* scribunt, literis *Sin* & *Scin* suo more permutatis.

I. Ut שער sear, *pilum*, *villum*, ita שעיר *saïr*, propriè *pilosum*, aut *villosum* sonat. Sic *Gen.* 27. *vers.* 11. *Et dixit* Jacobus *matri suæ*, *Frater meus est* איש שעיר (is saïr) *vir pilosus*: & *ego sum* איש חלק (is chalak) *vir lævis*, seu *glaber*, *Græcè* ἀνὴρ λεῖος, non *lenis* per *N*, ut hodie perperam legitur in *Vulgata*. Ibidem versu vigesimo tertio, *Manus ejus erant sicut manus* Esau *fratris sui* שעירות (seïroth) *villosæ*. Inde igitur eadem vox שעיר *saïr* hircum etiam significat, quasi *pilosum* dixeris. Sic *Gen.* 37. *v.* 31. *Et jugulaverunt* שעיר עזים (seïr izzim) *pilosum caprarum*, id est, *hircum*. Levit. 4. vers. 23. 24. *Et afferet oblationem suam, pilosum caprarum, masculum integrum. Et ponet manum* suam

suam super caput pilosi, id est, *hirci*. Et Fœm. genere, versu vigesimo octavo, *Et affe: et oblationem suam* שעירת עזים *pilosam caprarum*, id est, *capellam*. Talia *pilosus peccati* Levit. 9. vers. 15. *Pilosus Azazel* Levit. 16. v. 5. *Pilosus vivus* Levit. 16. 20. id est, *hircus*. Cujusmodi loca plùs quinquaginta occurrunt in *Prophetarum* scriptis. Sed & *Græcè* τράγος dictus putatur παρὰ τὸ τραχὺ δέρμα ἔχειν, *ab asperitate pellis*. Et Κιλίκιοι τράγοι λέγονται οἱ δασεῖς, τοιοῦτοι γὰρ ἐν Κιλικίᾳ γίνονται τράγοι· ὅθεν καὶ τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενα κιλίκια λέγονται. *Cilicii hirci dicuntur, qui sunt pilis densioribus. Tales enim hirci sunt in* Cilicia. *Unde est, quòd quæ ex pilis constant cilicia vocantur.* Utrumque habet *Etymologus*. Et *Festus*; *Hircipili, densorum pilorum homines.* Malè legunt *duorum*. *Theocritus* in *Thalysiis* de caprario *Lycida*;

> Ἐκ μὲν γὰρ λασίοιο δασύτριχος εἶχε τράγοιο
> Κνακὸν δέρμ' ὤμοισι. ---

Habebat enim ex hirsuto, & densioris pili hirco, flavam pellem super humeros. Fortasse enim conjugata sunt *hircus*, & *hirtus*; C. & T. permutatis: quod non est sine exemplo. Sic pro κεῖνος οἱ Δωριεῖς τῆνος λέγουσι, τὸ Κ τρέποντες εἰς Τ. Ita *Moschopulus*. Περὶ σχεδῶν pag. 15. Et *aurium sordes*, vulgò κυψέλη, etiam dicuntur τυψέλη. *Hesychius*, τυψέλη, ὁ ἐν τοῖς ὠσὶ ῥύπος. Et *bestia* est pro *bescia* à *Græco* βόσκημα. Et *clôportes* Gallis *clausæ portæ* pro *clausis porcis*. Vide doctissimi *Mesnagii Gallicas Origines* pag. 220.

Obiter docendum, quos hircos, aut pilosos intelligat *Moses Levit.* 17. *vers.* 7. ubi *Israëlitas* ex *Ægyptiaca* servitute liberatos offerre vetat ampliùs sacrificia sua לשעירם אשר הם זונים אחריהם *pilosis, cum quibus fornicati erant.* Tria responderi possunt. Primò, hircos intelligi, seu pilosa animalia; quæ in *Ægypto* coluerant. Secundò, illorum statuas, & imagines. Tertiò, dæmonia in iis culta, juxta illud *Psalm.* 95. (al. 96.) *vers.* 5. in editione *Græca* & *Vulgata*, Πάντες οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, *Omnes Dii gentium dæmonia.* Unde est, quod *Apostolus* gentes dæmoniis sacrificare disertè pronunciat 1 *Cor.* 10. *vers.* 20. De quorum singulis ut dicamus, *Ægyptios* multa pilosa animalia, puta boves, canes, lupos, cebos, simias, cynocephalos, ichneumones, feles, mustelas, & in his hircos, qui κατ' ἐξοχὴν שעירים, id est, *pilosi*, dicuntur, impensè coluisse certum est. Atque, ut de reliquis taceamus in præsens, en de hircis in *Ægypto* cultis diserta veterum testimonia. *Herodotus* libri secundi capite quadragesimo sexto, Σέβονται δὲ πάντας τὰς αἶγας οἱ Μενδήσιοι, καὶ μᾶλλον τοὺς ἔρσενας τῶν θηλεῶν. *Omnes autem capras* Mendesii (*in* Ægypto) *colunt, sed mares plusquam fœminas.* *Diodorus* libro primo pag. 55. Τὸν δὲ τράγον ἀπεθέωσαν, καθάπερ καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τετιμῆσθαι λέγουσι τὸν Πρίαπον, διὰ τὸ γεννητικὸν μόριον. *Hircum autem deificârunt, ut apud* Græcos Priapum *coli dicunt propter genitalem partem.* *Strabo* libro decimo septimo, Μένδης ὅπου τὸν Πᾶνα τιμῶσι, καὶ ζῶον τράγον. Mendes, *ubi* Panem *colunt, & vivum hircum.* Et rursus. Αἶγα δὲ, καὶ τράγον (τιμῶσι) Μενδήσιοι. *Capram autem, & hircum* colunt *Mendesii*. Hinc *Lucianus* in *Imaginibus* inter *Ægyptiorum* numina hircum censet, cum in magnificis illorum Templis ἢν ζητῇς τὸν Θεὸν, inquit, ἢ πίθηκός ἐστιν, ἢ ἶβις, ἢ τράγος, ἢ αἴλουρος, *si Deum quæras, aut simia est, aut hircus, aut ibis, aut felis.* *Plutarchus* denique in *Iside*, *Stephanus*, *Suidas*, *Phavorinus* voce Μένδης, aut Μένδην, *Nonnus*, & *Elias Cretensis* in illud *Nazianzeni* Oratione quartâ, Οἱ Μενδήσιοι Θεοὶ, *Mendesios* aut hircum coluisse testantur, aut *Panem* in hirci forma. Nempe ΜΕΝΔΗΣ, unde oppido & nomo fuit nomen, *Ægyptiacè* hodieque *hircum* sonat. Proinde *Pan* quoque *Mendes* dictus est. Et in ejus honorem ab hircis, & capris abstinebant, ut scribunt *Herodotus*, *Nonnus*, *Suidas*, alii. Quò hæc *Poëtæ* pertinent:

> --- *nefas illic fœtum jugulare capellæ.*

Neque festa defuisse hircis consecrata scribit *Elias*. Meritò igitur *Moses Israëlitas* dehortatur ab hircorum illorum cultu, cum quibus in *Ægypto* fornicati fuerant. Et haud dubiè *fornicandi* verbum, ut passim, ad idololatriam refertur. Ita tamen, ut simul alludat ad *Ægyptiorum* impurissimas libidines, horresco referens. In parte hircini cultûs id fuit, quod quædam mulieres, tanquam religione addictæ, sacris scilicet hircis fœdè se submittebant.

> *Tantum relligio potuit suadere malorum.*

Unde *Pindarus*;

> Μένδητα παρὰ κρημνὸν θαλάσσης,
> Νείλου κέρας ἔ αἰγίβατοι
> Ὅθι τράγοι γυναιξὶ μίσγονται.

Hinc *Strabo*, Ὡς δὲ Πίνδαρός φησιν, οἱ τράγοι ἐνταῦθα γυναιξὶ μίγνυνται. Et *Ælianus*, *Hist.* lib. 7. cap. 19. Ἀκόλαστοι δὲ κυνοκέφαλοί τε, καὶ τράγοι· οὗτοι μὲν καὶ ὁμιλεῖν γυναιξί φασιν αὐτούς· καὶ ἔοικεν αὐτὸ θαυμάζειν ὁ Πίνδαρος. Quin *Herodotus* id propalam factum asserit, cùm esset in *Ægypto*, & in hominum notitiam devenisse: Ἐγένετο δὲ, inquit, ἐν τῷ νομῷ τούτῳ ἐπ' ἐμεῦ τοῦτο τὸ τέρας γυναικὶ τράγος ἐμίσγετο ἀναφανδὸν τοῦτο ἐς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ἀπίκετο. Quamvis salacissimum animal, & à mulieribus formosissimis provocatum, ab hac fœditate nonnunquam abhorruisse testentur, ista *Plutarchi* in libro, quòd *bruta ratione utuntur*: Ὁ δὲ Μενδήσιος ἐν Αἰγύπτῳ τράγος λέγεται πολλαῖς καὶ καλαῖς συνειργνύμενος γυναιξὶν, οὐκ εἶναι μίγνυσθαι πρόθυμος, ἀλλὰ πρὸς τὰς αἶγας ἐπτόηται μᾶλλον. Nempe sola in brutis natura sæpe plus potest, quàm in homine ratio.

Secundò, nomine שעירים *seïrim*, prohiberi à *Mose* diximus hircorum atque animalium quorumvis imagines, quibus *Ægyptii* ad idololatriam maximè abutebantur. *Panem* enim, ut jam tetigimus, pingebant τραγοπρόσωπον καὶ τραγοσκέλεα, *caprina facie, hircinisque cruribus.* Ita habetur in *Herodoto*. Et *Jupiter Thebanus* erat κριοπρόσωπος, *arietinâ facie.* Latrator *Anubis* הנובח *caninâ*. *Bubastis*, sive *Diana* feli erat similis, quem ΒΟΥΒΑΣΤΟΝ *Ægyptii* appellabant. *Stephanus*, Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι βούβαστον τὸν αἴλουρόν φασι. Neque obscurum, cur *Diana* sic ab *Ægyptiis* vel dicta, vel picta fuerit. Cùm illam, ut reliquos Deos, *Typhœus* persequeretur, in felem mutata est.

> *Fele soror* Phœbi, *niveâ* Saturnia *vacca*,
> *Pisce* Venus *latuit*, Cyllenius *ibidis alis*.

Ita *Ovidius* lib. 5. *Metam.* Fab. 5. Et quòd *Jupiter* arietis habet speciem, nititur fabellâ non absimili, quam vide apud *Herodotum*. Hujusmodi ergo statuas, quæ in *Ægypto* frequentes erant, *Græci* videntur intellexisse in loco *Mosis*, quem ita reddunt, Οὐ θύσουσιν ἔτι τὰς θυσίας αὐτῶν τοῖς ματαίοις, *Non immolabunt ampliùs hostias suas vanis*, id est, idolis, quibus nihil est vanius. *Idolum enim nihil est in mundo* 1 *Cor.* 8. *vers.* 4. Unde est, quòd in *Prophetis* הבל, & און, *vanitas*, quandoque pro *idolo* sumitur. Et *Act.* 14. v. 15. ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν est *converti ab idolis.* Itaque juxta *Paulum* Rom. 1. vers. 21. ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, *vani facti sunt in sermonibus suis*, qui *mutaverunt gloriam incorruptibilis DEI in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & reptilium.* Nec omittendum est etiam, 2 *Par.* 11. *vers.* 5. in *Græca* versione legi *Jeroboamum* Sacerdotes excelsorum constituisse τοῖς εἰδώλοις, καὶ τοῖς ματαίοις, *idolis, & vanis.* Quæ ambo respondent *Hebræo* לשעירים, τοῖς *seïrim*. Sed alterum videtur esse Glossema ex alia versione huc intrusum. Utut sit, ibi שעירים *seïrim*, esse *idola* suadent, quæ sequuntur ולעגלים אשר עשה *& vitulis, quos fecerat.* Idola enim erant ii vituli, quos erexerat *Jeroboam*.

Tertiò, שְׂעִירִם *ſeirim*, *Moſi* eſſe *dæmones*, *qui coluntur in idolis*, putant plerique Interpretes. Ita enim *Chaldæi* reddunt, & *Syrus*, & *Arabs* uterque, & *Hieronymus*, & *Hebræi* omnes. Neque res eſt ſine exemplo. Nam ad dæmones referunt *Græci*, *Chaldæus*, *Syrus*, & *Arabs* quod habetur *Eſ.* 13. verſ. 21. de *Babylonis* futura deſolatione, וּשְׂעִירִים *Et piloſi ſaltabunt ibi.* Et *Eſ.* 34. *verſ.* 14. de *Idumææ* deſertis, וְשָׂעִיר *Et ſaîr* (ſeu *piloſus*) *ad ſocium ſuum clamabit*, id eſt, dæmon ad dæmonem, quorum ululatus *Arabicè* vocantur الهزهزة. *Alcamus* الهزهزة اصوات الجن Alhadhada, *dæmonum voces.* Quomodò idem explicat زيزي *zizi* & ضيزي *dſizi* & العزيف *alazipho*, de qua voce hæc habet hic obſervanda, العزيف صوت الجن وهو جرس يسمع بالمغاوز بالليل Alazipho, *vox dæmonum*, *id eſt*, *ſuſurrus*, *qui noctu auditur in deſertis locis.* Et paulò poſt العزاف جبل بالدهنا علي اثني عشر ميلا من المدينة سمي لانه كان يسمع به عزيف الجن Alazapho, *mons in* Dahana *ad milliare duodecimum à* Medina, *ita dictum*, *quod in eo dæmonum ſuſurri audiantur.* Neque aliud voluit *Aquila*, cùm שְׂעִירִם *ſeîrim*, reddidit τριχιῶντας, unde Hieronymus *piloſos.* Saltem, ſi *Procopio* credimus, cui τριχιῶντες ſunt dæmonum genus ſylveſtre & tenebroſum. Verba ſunt, Τούτους δέ φασι τριχιῶντας Ἀκύλας ὠνόμασε, δηλῶν κάθυλον, καὶ ἐσκοτισμένον δαίμονα. Et *Hebræi* varias afferunt cauſas, cur dæmones ſic appellantur. *Aben Ezra* in *Leviticum*, נקראו כן שנצטער הגוף הרואה אותם *Sic vocatur, quia mœret quiſquis illos videt.* Sequitur; והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים *Sed vero ſimilius eſt ſic vocari, quia maniaci vident eos in ſpecie hircorum.* Quod idem ſequitur *Abarbanel* in *Eſaiam.* Et *Kimchius* in *Lexico*; *Eos ita nominat* Moſes, *quia hircorum ſpecie ſibi credentibus apparent. Maimonides* itidem in *More Nebochim* lib. 3. cap. 46. *Ex* Zabiis *quidam fuerunt, qui dæmones colebant, & eos exiſtimabant habere formam hircorum. Unde etiam dæmones* שְׂעִירִים ſeîrim, *hoc eſt, hircos appellabant. Quæ opinio* Moſis *ævo jam longè lateque in orbe diffuſa fuit, ſicut ait*, Levit. 17. verſ. 7. "*Et non ſacrificabunt ultrà ſacrificia ſua* לַשְּׂעִירִם *hircis, id eſt, dæmonibus ita appellatis.* Huc refert, quòd in *Jamblichi Babylonicis* apud *Photium* τράγου τι φάσμα ἐρᾷ Σινωνίδος, *hirci ſpectrum quoddam deperit Sinonidem*, id eſt, diabolus hirci ſpecie. Et totam veterum Theologiam de *Pane*, *Fauno*, *Sylvano*, *Silenis*, & *Satyris*, qui & ipſi *hirci* dicti ſunt. Proinde *Etymologus* Tragœdiam ex eo nomen habere aſſerit, ὅτι τὰ πολλὰ οἱ χοροὶ ἐκ Σατύρων συνίσταντο, οὓς ἐκάλουν τράγους, *quod chori plerumque ex* Satyris *conſtabant, quos hircos appellabant.* Quin *Arabicè ſatar*, Plur. *aſatir*, *hircum* ſonat. *Alcamus*, السيتر العتود من الغنم Satar, *hircus è grege.* Et Plurale ibidem eſt. اساطر *aſatiro.* Scribitur etiam الصطر per *Sad.* Et *Panis* nomen *Ægyptium* MENDES *hircum* ſignificabat, ut jam antè monuimus. Neque obſcurè colligitur ex ipſo *Moſe*, has ſuperſtitiones illius ævo in *Ægypto* jam invaluiſſe.

Nam præter locum, in quo verſamur, ſunt & alia, quæ *Ægyptios* apertè docent gentem fuiſſe à vero DEI cultu prorſus alienam, & idololatriæ addictiſſimam. Profitetur enim *Pharao* ſe Deum planè ignorare *Exod.* 5. *verſ.* 2. *Quis*, inquit, *eſt Dominus, ut illius voci obſequar? Ego non novi Dominum.* Et de *Ægyptiacis* idolis palam agitur *Exod.* 12. *verſ.* 12. ubi minatur DEUS fore, ut judicia ſua exerceat in omnes *Ægypti* DEOS. Atque id impletum legitur *Num.* 33. *verſ.* 4. Quo reſpiciens *R. Eliezer* Capitulo 48. *Cùm*, inquit, *ex* Ægypto *egreſſi ſunt* Iſraëlitæ, *quid fecit Sanctus Benedictus? Deturbavit omnes imagines abominationum ipſorum, juxta illud* Num. 33. verſ. 4. "*Et Dominus in illorum Deos judicia exercuit.* Quin eoſdem coluiſſe beſtias ex eo colligunt, quòd, cùm *Pharao* juberet *Iſraëlitas* in *Ægypto* ſacrificare, reſpondit *Moſes* Exod. 8. verſ. 26. *Non expedit ita facere, quia abominationem* Ægyptiorum *immolaremus Deo noſtro*, &c. *Et, ſi immolaremus abominationem* Ægyptiorum, *nonne illi nos lapidarent? Abominationem Ægyptiorum*, id eſt, boves, & oves, & capras, quas illi colunt, quas ſi immolaremus, id illis eſſet abominabile. Proinde *Onkelos* reddit, *Si immolaverimus* ית בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי דַחֲלִין לֵהּ *animal, quod* Ægyptii *colunt.* Et *Jonathan*, אמריא דהנין טעוותהון דמצראי מנהון ניסב ונקרבא קדם " אלהן *Agni cùm ſint* Ægyptiorum *idola, ex iis ſumeremus quod offerremus Domino Deo noſtro.* Et *Syrus*, *ſi ſacrificamus*, ܕܚ̈ܠܬܐ ܕܡܨܪ̈ܝܐ ܠܥܝܢܝܗܘܢ *Deos* Ægyptiorum *in oculis ipſorum.* Et *Hieronymus*, *Quod ſi mactaverimus ea, quæ colunt* Ægyptii *coram iis.* Et *Gen.* 43. *v.* 32. ubi *Ægyptios* legimus non poſſe panem comedere cum *Hebræis*; *quia id* Hebræis *eſt abominatio*, ultima verba ſic interpretatur *Jonathan*, ארום בְּעִירָא המצראי דחלין לה יהודאי אכלין *Quia beſtias, quas* Ægyptii *colunt*, Judæi *comedunt.* Nec multò aliter *Onkelos*, & *Arabs Pariſiis* editus لان طعامهم مكروه عندهم *quia illorum cibus his eſt abominabilis.* Qua in parte non ſolùm *Judaici*, ſed & *Græcanici* mores cum *Ægyptiacis* erant ἀσύστατοι. Unde eſt, quòd *Athenæi* libro ſeptimo Comicus *Anaxandrides Ægyptios* ita deridet,

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγὼ,
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ' οὔθ' οἱ νόμοι.
Ἡμῶν, ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.
Βοῦν προσκυνεῖς, ἐγὼ δὲ θύω τοῖς Θεοῖς.
Τὴν ἔγχελυν μέγιστον ἡγῇ δαίμονα.
Ἡμεῖς δὲ τῶν ὄψων μέγιστον παραπολύ.

Ego eſſe veſter non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores conſentiunt,
Sed multis inter ſe intervallis diſſident.
Bovem tu adoras, ego quem ſacrifico Diis.
Anguillam numen eſſe reris optimum,
Quæ mihi putatur eſſe optimum obſonium.

Proinde non licebat *Ægyptio Græcum* hominem ſuaviari, ejuſve cultro, veru, aut ollâ uti, ut ſcribit *Herodotus* libri ſecundi capite quadrageſimo primo. Eodem quoque multi referunt, quòd *Ægyptii* paſtores averſabantur *Gen.* 36. *verſ.* 34. qui nimirum pecora non ſolùm paſcere & ſaginare, ſed & mactare ſolent. Unde in hunc locum *Jarchius Ægyptios* pecudum paſtores ideo abominari aſſerit; לפי שהן להן אלוהות *quia illas pro Diis habent.* Nec *Moſis* ſolùm & *Joſephi* ætate Magia jam in *Ægypto* vigebat, *Gen.* 41. *v.* 8. Et *Joannes*, & *Jambres*, qui *Moſi* obſiſtere auſi ſunt, tam ex *Paulo* noti ſunt 2 *Tim.* 3. v. 8.

quàm

quam ex *Judæorum*, *Græcorum*, *Romanorum*que monimentis. Sic *Exod.* 7. *vers.* 11. verba *Mosis*; *etiam* Ægypti *Magi similiter fecerunt per incantationes suas*, *Jonathan* sic παραφράζει; ועבדו לחוד הנון ינים וימברים חרשין דמצרים בלחשי קוסמיהון היכדין *Etiam similiter fecerunt* Janes & Jambres, Ægyptii *Magi*, *per mussitationes incantationum suarum*. Et *Talmud Babylonicum* Tractatu *Menachoth* capite nono in *Gemara*, אמר ליה יוחני וממרא למשה תבן את מכנים ליעפריים ואמר להו אמרי אנשי למתא ירקא ירקא שקול Mosi *dixerunt* Janes & Jambres, *Stramen tu infers in* Aphraim (*Ægypti* urbem, ubi multum straminis) *Et respondit* Moses; *Vulgo dicere homines*, *In urbem oleris olera deferto*. *Numenius* apud *Eusebium*, *Præpar. Evang.* lib. 9. pag. 241. Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς ἄνδρες ὀυδενὸς ἥττους μαγεῦσαι κριθέντες εἶναι, ἐπὶ Ἰουδαίων ἐξελαυνομένων ἐξ Αἰγύπτου. Μουσαίῳ γοῦν τῷ Ἰουδαίων ἐξηγησαμένῳ ἀνδρὶ γενομένῳ Θεῷ ἔυξασθαι δυνατωτάτῳ, οἱ παραστῆναι ἀξιωθέντες ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, οὗτοι ἦσαν, τῶν τε συμφορῶν, ἃς ὁ Μουσαῖος ἐπῆγε τῇ Αἰγύπτῳ, τὰς νεανικωτάτας ἀυτῶν ἐπιλύεσθαι ὤφθησαν δυνατοί. Janes & Jambres *sacri scribæ* Ægyptii, *viri Magicis artibus excellere judicati: tum cum* Judæi *ex* Ægypto *expulsi sunt*. Musæo (Mosi) *igitur* Judæorum *duci*, *viro*, *qui precibus apud Deum multùm poterat*, *hi opponi digni habiti sunt ab* Ægyptiorum *populo*. *Et calamitatum, quas* Musæus Ægypto *intulit*, *potissimas solvere posse visi sunt*. *Plinius* lib. 30. cap. 1. *Est & alia Magices factio à* Mose, & Jamne, & Jochabele, Judæis *pendens*. In his erratum multiplex. 1. Quòd *Mosem* Prophetam sanctissimum in Magorum censu numerat. 2. Quòd *Jamnem*, vel *Jannem*, *Mosis* in *Ægypto* antagonistam, pro *Judæo* habet. 3. Quòd *Jochabelem*, seu *Jochabedem* veriùs, matrem *Mosis Exod.* 6. *vers.* 20. & *Num.* 26. vers. 59. inter Magos recenset; quia in aliquo *Græculo* legerat Magorum factionem aliquam cœpisse ἀπὸ τοῦ Μωσέως τοῦ Ἰωχάβηλου, καὶ τοῦ Ἰαννοῦ, quod reddi debuerat à *Mose*, *Jochabelis* filio, & *Janne*, non à *Mose*, *Jochabele*, & *Janne*, quomodo putavit *Plinius*. Sunt, qui pro *Jochabele* scribunt *Jotape*, nullo sensu. *Apulejus Apologiâ* secundâ, *Ego ille sim* Carinondas, *vel* Damigeron, *vel* Hismoles, *vel* Joannes (lege *vel is* Moses, *vel* Jannes) *vel* Apollonius, *vel ipse* Dardanus, *vel quicunque alius post* Zoroastrem & Hosthanem *inter Magos celebratus est*. Ubi rursus *Moses* cum *Janne* inter Magos recensetur eodem errore, quo priùs. In *Palladii Lausiacis* capite vigesimo narratur *Macarius* in vasta solitudine *Jannis* & *Jambris* fratrum, qui propter Magicæ artis peritiam apud *Pharaonem* primo loco erant, κηποτάφιον, id est, *sepulchrum* in horto visitâsse. Verba sunt, Ἐπεθύμησεν πότε εἰς τὸ κηποτάφιον εἰσελθεῖν τοῦ Ἰαννοῦ, καὶ Ἰαμβροῦ, τῶν μαγῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Φαραὼ, χάριν ἱστορίας, ἢ καὶ συντυχίας τῶν ἐκεῖσε δαιμόνων. Ἐλέγετο γὰρ παμπόλλους, καὶ χαλεποὺς ἀποκεκληρῶσθαι παρ' ἀυτῶν ἐκείνων τῷ τόπῳ ἐκείνῳ δαίμονας διὰ ὑπερβολὴν τῆς ἀτίμου τέχνης ἀυτῶν. Τοῦτο δὲ τὸ κηποτάφιον γέγονεν παρ' ἀυτοῦ τοῦ Ἰαννοῦ καὶ Ἰαμβροῦ τῶν ἀδελφῶν διὰ ὑπερβολὴν τῆς μαγικῆς τέχνης τὰ πρῶτα ἐχόντων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ παρὰ τῷ Φαραῷ. *Optavit aliquando in sepulchrum ingredi*, *quod in horto habebant* Jannes & Jambres *sub* Pharaone *Magi*, *ut videret*, & *occurreret dæmonibus*, *qui illic sunt*. *Dicebantur enim infamis illorum artis vi locum illum esse sortiti multi*, & *molesti dæmones*. *Factumque fuerat hoc hortense sepulchrum ab illis ipsis fratribus* Janne & Jambre, *qui propter Magicæ artis præstantiam tum temporis apud* Pharaonem *primas tenebant*. Hæc de superstitione *Ægyptiorum*, cui *Israëlitas* in multis adhæsisse, dum in *Ægypto* erant, ex *Josua*, & *Ezechiele* constat. Quorum ille sic habet *Jos.* 24. *vers.* 14. *Auferte Deos*, *quibus patres vestri servierunt trans fluvium*, & *in* Ægypto. Hic autem *Ezech.* 20. *vers.* 5. 6. &c. *Apparui eis in terra* Ægypti, & *levavi manum meam pro eis*, *ut educerem eos de terra* Ægypti. *Et illis dixi*, *Unusquisque offensiones oculorum suorum abjiciat*, & *in idolis* Ægypti *nolite pollui: ego enim Dominus sum Deus vester*. *Sed irritaverunt me*, *noluerunt que me audire*. *Unusquisque abominationes oculorum suorum non projecit: nec idola* Ægypti *reliquerunt*. Et capite 23. vers. 2. 3. *Duæ mulieres matris unius filiæ fuerunt* (nempe *Juda*, & *Israël*) *quæ in* Ægypto *fornicatæ sunt in adolescentia sua*, id est, idolis se prostituerunt. Meritò igitur *Israëlis* ex *Ægypto* eductis dixit *Moses*, *Non offerent amplius sacrificia sua pilosis* (id est, *hircis*, vel *idolis*, vel *dæmonibus*) *cum quibus* (in *Ægypto*) *scortati fuerant*. Et, ut rectè notat *Aben Ezra*, מלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרים *Dictio* עוד (id est, *adhuc*, vel *amplius*) *docet* Israëlitas *in* Ægypto *ita fecisse*.

Secundum *hircorum* nomen, עתודים *atthudim*, vel *athudim*, in sacris libris non occurrit, nisi in Plurali numero; sed Singulare عتود *athud* apud *Arabes* est frequens, & definitur in *Alcamus* الحولي من أولاد المعز *E capræ catulis qui anniculus est*. Idem alibi البذج dicit esse ولد الضان كالعتود من المعز *fœtum ovis*, *ut* alathud *est fœtus capræ*. Damiri *athud est* الصغير من اولاد المعز اذا قوي ورعي واقي عليه حول *Parvus è capræ catulis cùm invaluit*, & *pascitur*, & *primum annum attigit*. Ut ferè idem sit, quod שעיר, quamvis distinguat *Kimchius*, cui è capræ catulis הגדולים נקראו עתודים ותישים והקטנים שעירים *majores vocantur* athudim, & thajasim, & *minores* seirim. Quod illum colligere puto ex eo, quod nunquam legas עתודי עזים, nec תישי עזים, quomodo passim שעירי עזים; quasi שעירים adhuc subsint matribus. Sed fortasse שעירי עזים, ad verbum *pilosi caprarum*, dicuntur διακριτικῶς non ratione ætatis, sed ut ita distinguantur ab aliis pilosis animalibus, quod jam antè monuimus. Utut sit, vox עתודים propriè *paratos* sonat. Et in hircos quadrat id nomen, cùm ad sacrificia, ad lanienam, ad commercia, ad coitum, ad præcedendum gregem, & ad alia, ut ita dicam, hircorum munia obeunda parati sunt, & idonei. Itaque עתודים ad hæc omnia adhiberi videas. Ad sacrificia, *Ps.* 65. *vers.* 15. *Holocausta pinguium arietum offeram tibi cum suffitu*. *Parabo boves* עם עתודים *cum hircis*. Ad commercia, *Ezech.* 27. *vers.* 21. Arabes, & *omnes Principes* Kedar *erant negotiatores mercium manus tuæ*, *agnis*, *arietibus*, ועתודים & *hircis*. Et *Prov.* 27. *vers.* 26. *Agni erunt ad vestitum tuum*, & *pretium agri* עתודים *hirci*, id est, ex eorum pretio agrum comparare poteris. Ad coitum, *Gen.* 31. *vers.* 10. *Et ecce* העתודים *hircos*, *qui pecudes ineunt*. Denique ad præcedendum gregem; *Jerem.* 50. *vers.* 8. *Estote* כעתודים *velut hirci ante gregem*.

Itaque, ut Principes (a) אלים, & (b) כרים id est, *arietes*, ita etiam עתודים, id est, *hirci*, quandoque appellantur; quia ut arietes, ita etiam hirci gregem præcedunt. Sic *Es.* 14. *v.* 9. כל עתודי ארץ *omnes hirci terræ*, id est, omnes Principes terræ. Ita sumunt *Græci*, *Hieronymus*, *Chaldæus*, *Syrus*, *Arabs*, *Rabbini* omnes. Et ipse *Propheta* ita explicat, cùm addit ἐπεξηγητικῶς כל מלכי גוים *omnes Reges gentium*. Sic etiam *Zachar.* 10. *v.* 3. *Contra pastores istos excan-*

(a) *Exod.* 15. *v.* 11. *Ps.* 29. *v.* 1. *Ezech.* 17. *v.* 13. & 32. *v.* 21.
(b) 2 *Reg.* 11. *v.* 4. 19. *Ezech.* 21. *vers.* 22.

duit ira mea, ועל עתודים *& in hircos animadvertam:* quod *Chaldæus* ita reddidit, *In Reges fuit furor meus* ועל שולטניא *& in Sultanos* (seu *principes*) *ego eorum peccata visitabo.* Et *Jarchius*, *Aben Ezra*, *Kimchius*, & *Abarbanel* hæc referunt ad *Seleucidas*, qui in *Judæos* superbè dominati sunt. Quale est, quòd *Dan.* 8. *v.* 5. *Alexander* vocatur *hircus caprarum.*

Est, cur *Attidis*, vel *Athydis Phrygium* nomen fluxisse credam ex illo עתוד *atthud*, vel *athud*. *Arnobius* hircinum esse nomen *Atydis*, & ab hirco sumptum apertè docet, cùm de *Atyde* sic habet libro quinto; *Repertum nescio quis formas lacte alit hirquino* (lege (c) *formis lactis alit hirquini*, id est, caseis) *Et quoniam* Lydia *scitulos sic vocat*, *vel quia hircos* Phryges *suis atages locutionibus nuncupant*, *inde* Atys *nomen ut sortiretur effluxit.* Et infrà eodem libro, *Atydem eum nominamus. Solem*, *inquit*, *significamus*, *& dicimus*, &c. Item, *Quid tandem de vobis Sol aureus meruit*, *ut ei cum semi-viro faceretis vocabulum istud esse commune: sin hirquinum*, *&* Phrygium *est.* Sic alicubi apud *Eustathium* Ἄττηγοι dicuntur αἶγες ἄῤῥηνες. Ex his constat *Arnobium* in ea fuisse sententia *Atydem* habuisse nomen à *Phrygia* voce *Atages*, quâ hircos vocant. At mihi nomen *Atydis* est purum putum *Hebræum* עתוד *athud*; quod *Phryges* putaverim in *atages* deflexisse ævo posteriore, quomodo ex *Carthada Carthago* facta, ut alibi docuimus.

(c) Vide Mesnagii Gall. orig. in voce Fromage.

Tertium *hircorum* nomen צפיר *tsaphir*, nemo *Hebræorum* usurpavit ante (d) *Danielem*, & (e) *Esdram*; quorum ille in captivitate *Babylonica*, hic paulò post reditum scripsit. Et *Dan.* 8. *v.* 21. post והצפיר additur השעיר ἐπεξηγητικῶς, quia צפיר potiùs *Chaldæum* est. Itaque, ut in Ἀββᾶ, ὁ πατὴρ, *Marc.* 14. *v.* 36. *Rom.* 8. *v.* 15. *Gal.* 4. *v.* 6. vox prior, quæ *Syra* est, per posteriorem explicatur, quę est *Græca*, ita, quo loco diximus, *Chaldæum* צפיר explicatur per *Hebræum* שעיר. *Chaldaicè* porrò ut צפר *manè surgere*, & צפרא *auroram*, ita צפיר propriè *matutinum* sonat. Quo nomine cur primùm à *Chaldæis*, deinde etiam ab *Hebræis* appellatus fuerit *hircus*, nemo facilè dixerit. An quia per æstatem summo manè capræ æque, ac oves ducuntur ad pascua? *Varro*, *Rusticorum* libri secundi capite secundo, *Æstate*, *primâ luce exeunt pastum. Virgilius* libro tertio *Georgicorum*,

(d) Dan. 8 v 5. 21. (e) Esd. 6. v 17. & 8. v. 35. 2 Par. 29. v. 21.

> *At verò* Zephyris *cùm læta vocantibus æstas*,
> *In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittes*,
> Luciferi *primo cum sidere.* ---

Columella lib. 8. cap. 3. *De temporibus autem pascendi*, *& ad aquam ducendi per æstatem*, *non aliter sentio quam ut prodidit* Maro &c. *Palladius* lib. 12. cap. 13. *Æstivis mensibus pascantur sub lucis initio. Calphurnius* Ecl. 5. *ante diem pecus exeat.* Aut si quæ ratio quęritur caprino generi peculiaris, eo forte pertinebit, quod à *Plutarcho* refertur in libro *Utra animal*, &c. capras certo anni tempore (nempe tum cùm canicula oritur unà cum Sole) ἐκεῖ στρεφομένας ἀποβλέπειν πρὸς τὴν ἀνατολὴν, *eo conversas ortum respicere.*

Quartum & ultimum hirci nomen est תיש *thajis.* Neque enim תיש est *aries*, ut reddidit *Hieronymus*, *Prov.* 30. *v.* 31. nec *taxus*, ut nonnullis placet, nec hircus minor, id est, *hædus*, ut habetur in *Pagnini* Lexico, sed hircus, ut tres illæ voces, quas jam explicavimus. Quod planum facit 1. consensus interpretum, qui in hanc versionem magno numero concurrunt: 2. vicinæ linguæ, *Chaldææ*, & *Syra*, cui ܬܝܫܐ *thajesa*, & *Arabica* præcipuè, cui تَيْس *thais*, hircum sonat. Sic *Avicenna* lib. 2. لحية التيس est τραγοπώγων *barba hirci.* Ibid. cap. *De carne*, لحم التيس ردي مطلق *Caro hirci est absolutè mala.* Et lib. 3. (f) دم التيس *Hirci*

(f) Fen. 6. tract. 3. cap. 11.

sanguis in domo defossus fugat pulices. In *Alcamus*, احية كالتيس معنز اللحية explicatur *cujus barba est instar hirci.* Et الوغق ibidem est corii, aut panni frustum, quod alligatur علي بطن العتود او التيس *super ventrem* athud, aut thais, ne lotium suum ebibat, aut fœminam subigat. Unde colligas *athud* & *thais* illi esse synonyma. Sic in versione *Psalm.* 65. *vers.* 14. *Offeram tibi boves*, وتيوس وجدا *& hircos*, *& hædos.* Utrumque respondet *Græco* χιμάρων, & *Hebræo* עתודים. Sed videtur id ex duplici versione natum; quarum una جدا *hædos*, altera وتيوس *hircos* reddiderat. Ut *Hebr.* 9. *vers.* 13. διʼ αἵματος τράγων, *Erpeniana* versio reddidit بدم الجدا *per sanguinem hædorum*; & *Paris. per sanguinem* التيوس *hircorum.* 3. Sed hoc potissimum, quod ex ipso contextu palam est תיש esse *hircum*, ubi in Scriptura occurrit. Sic *Gen.* 30. *vers.* 36. *Removit in illa die* את התישים *hircos fasciatos & maculosos*, *& omnes capras punctis distinctas & maculosas.* Et *Gen.* 32. *vers.* 14. *Jacob offert Esavo capras ducentas*, ותישים עשרים *& hircos viginti*, *& oves ducentas*, *& arietes viginti* proportione decuplâ utrobique servatâ; quam *Varro*, *De re rustica*, suo commendat exemplo libri secundi capite tertio, *De maribus*, inquit, *& fœminis idem ferè discrimen*, *ut alii ad denas capras singulos parent hircos*, *ut ego.* 2 Paral. 17. vers. 11. *Arabes Josaphato* Regi pro tributo solvisse leguntur *arietum septem millia*, *& septingentos*, ותישים *& hircorum septem millia*, *& septingentos.* Nempe utriusque in *Arabia* pecoris magnum fuisse proventum constat ex *Ezech.* 27. *vers.* 21. *Es.* 60. *vers.* 7. &c. Et de *Arabum*, *Nabatæorumque* hircis, & capris in historia ladani nonnulla habent (g) *Herodotus*, & (h) *Plinius.* Vocis תיש in Scripturis nullum est alibi vestigium, præterquam *Prov.* 30. *vers.* 31. ubi תיש recensetur inter animalia מיטבי צעד, id est, quæ magnificè incedunt. Quod intelligunt prisci Interpretes de hirco, qui præcedit gregem. Hinc *Septuaginta*, τράγος ἡγούμενος αἰπολίου. Et *Arabs* التيس المتقدم القطيع. Et *Syrus*, ܬܝܫܐ ܕܐܙܠ ܩܕܡ ܥܢܐ. Omnes eodem sensu, quia ut leo, & equus, de quibus proximè actum in *Solomonis* loco, quem citavimus, ita etiam hircus cum quadam pompa incedit, tum cùm, barbæ & sexûs fiduciâ, præit gregem. Hoc *Ælianum* non latuit, qui cùm de capra dixisset, quæ in ovillo grege est, libri septimi capite vigesimo sexto, Οὐκ ἀξιοῖ δὲ προβάτων ἄρχειν, ἀλλʼ ἡγεῖσθαι δεῖ αὐτὴν δεῖν καὶ ἐκ τοῦ βαδίζειν ὁμολογεῖ. *Dedignatur autem in extremo ovium agmine subsistere*, *sed se præcedere debere ipso incessu profitetur*, de hirco statim addit, Προθεῖ γοῦν ἐκείνα (malim ἐκείνη) καὶ μὴν τοι καὶ αὐτὰς τὰς αἶγας ὁ τράγος τῷ γενείῳ θαῤῥῶν, καὶ κατά τινα φύσιν θαυμαστὴν τοῦ θήλεος προκρίων (lege προκρίνων) τὸ ἄῤῥεν. *Illic autem etiam ipsas capras præcurrit hircus*, *barbâ fretus*, *& mirabili quodam naturæ instinctu marem fœminæ præferendum judicans.* Unde *Pollux*, (i) Ὁ δὲ τῶν αἰγῶν ἡγεμὼν τράγος, *Caprarum verò dux hircus est.* Et *Jerem.* 50. 8. *Estote velut hirci* לפני צאן *ante gregem.* In quæ verba *R. Selomo* דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש העזים *Hirci gregem præire solent in capite caprarum.* Quæ quidem facilia sunt. At *Chaldæi* Interpretis quis hæc

(g) Lib. 3. cap. 112. (h) Plin. l. 12. c. 17. (i) Lib. 1. cap. 12. sect. 19.

hæc capiat ותישא דאזל בית גיורא *Et hircus, qui it in peregrini domum?* Quid hæc ad mentem *Solomonis?* Quis fando unquam audîit hircum magnificentiùs ferri, & majori pompâ incedere in advenæ, quam in civis ædibus? Res certè eſt tam ridicula, ut Interpretes ne conati quidem ſint illam explicare, ne viderentur velle cum ratione inſanire. Sed locus eſt de mendo ſuſpectus, & pro בית גיורא, legendum ſuſpicor בינת גיורה, *inter gregem*, גזרא vel גיזרא, eſt *grex*, unde Plural. גזרי עזין *greges caprarum*; 1 Reg. 10. verſ. 27. Et *Syrus* hoc ipſo loco ܘܬܝܫܐ ܕܐܙܠ ܒܪܝܫ ܓܙܪܐ *Et hircus, qui incedit in capite gregis.* Et בינת pro בין, id eſt, *inter*, paſſim uſurpat *Proverbiorum Chaldæus* Paraphraſtes. Exempla ſunt *Prov.* 1. *verſ.* 14. & 8. *verſ.* 2. & 14. *verſ.* 9. & 15. *verſ.* 31. & 17. *verſ.* 2. & 18. *verſ.* 18. Quin בית retineri poteſt ex *Syrorum* dialecto, quâ בית eſt idem, quòd בין. Itaque, ſi ſolum ו mutaveris in ז, ut ex גיורא fiat גיזרא, quæ mutatio eſt leviſſima, cum *Vau* & *Zajin* ſint perſimiles literę, ex ἀτοπίᾳ illa, quam diximus, ſenſus emerget valde commodus, nempe hircum cum faſtu & pompa ferri, cùm incedit inter gregem, id eſt, in medio grege, quaſi capris ſuis ſe venditet. Et *incedere inter gregem* hic idem erit, quod in aliis *ante gregem*, aut *in capite gregis.* Unum addo, apud *Arabes* ut عنز non ſolùm *capram*, ſed & *capream* ſignificat, ita تيس etiam ad *ibices*, & *capreolos* extendi. *Alcamus*, التيس الذكر من الظبا والمعز والوعول واذا اتي عليه السنة Thais *mas eſt caprarum, caprearum, & ibicum, cùm primum annum attigit.* Idem etiam in *Damire* habetur, & in *Giauhari.* Et rurſus in *Alcamus*, البغيبغ *Albogaibag* redditur تيس الظبا السمين *hircus caprearum pinguis.* A voce تيس *capra in hirci modum cornuta* تيسا dicitur, & تياس *qui hircos multos poſſidet*, & تيسية *fœtor hircinus*; & استتيس τραγίζειν, id eſt, *hircum libidine, vel fœtore referre.*

Quintum hirci nomen aliqui ſumunt ex 2 *Reg.* 17. *verſ.* 30. Ubi *Hamathæorum* idolum אשימה *aſima*, Talmudici ברחא קרחא *hircum glabrum* explicant in *Sanhedrin* capite ſeptimo. Sed hoc tam fabuloſum puto, quàm quod habet *Aben Ezra* in Præfatione in librum *Eſther*, *Cuthæos* ſeu *Samaritanos* initio *Pentateuchi* pro ברא אלהים, *Creavit DEUS*, ſcripſiſſe ברא אשימא, *Creavit aſima*, quod falſum eſſe, vel pueri jam ſciunt, cùm in omnium manibus verſetur *Samaritanorum Pentateuchus*, in quo primus verſus idem eſt, qui in editione *Judaica*, nec *Aſima* in toto opere nominatur uſpiam. Aliis *aſima* eſt *agnus*, quod habent ex *Talmude Hieroſolymitano.* Aliis denique eſt הקוף, *ſimia*, credo propter alluſionem cum *Latino ſimiæ* nomine. In qua ſententia eſt *Elias* in *Thisbi*, voce אשמאי: quaſi *ſimiæ* vox ab *Aſima* ſit deducta, cùm à *ſimitate* dicatur. Unde etiam *enaris*, quaſi ſine naribus, & *Phœnicibus* חרים *harim.* Unde *Arimi* in *Pithecuſis* inſulis, quæ *Romanis Enariæ*, ut alibi multis probamus.

CAPUT QUINQUAGESIMUM QUARTUM.

De Hirco *Azazel*, qui vulgò *emiſſarius* dicitur.

Vox Azazel *ignota. In ea myſterium. Nonnullis montis nomen. Vox compoſita, ut multis placet, qui refelluntur. Aliis* Azazel emiſſarius *tanquam ex* Græca *verſione. In qua tamen aliud* ἀποπομπαῖ@, nempe ἀποτρόπαι@, averruncus, depulſor malorum. Heſychius *emendatus.* Πομπαῖ@ Ἑρμῆς. Ἀποδιοπομπεῖσθαι. *Sors una Domino, altera* τῷ ἀποπομπαίῳ, *id eſt*, averrunco Dæmoni, *juxta* Julianum Apoſtatam. *Ita* Hebræis Azazel *Dæmon, cui hircus oblatus die propitiationum. Hoc uno die cur* Satan *in homines nihil poſſit, ratio* Cabaliſtica. Valentinianis *etiam & Magis* Azazel *Dæmon. Qui omnes confutantur. Etiam hircus* Azazel *Deo devotus.* Azazel *neque* mons *eſt, neque* hircus emiſſarius. *Nova vocis explicatio ex* Arabiſmo. Tityrus, *&* muſimon, *quid propriè. Victimæ, DEI cibus. Etiam hircus* Azazel *coram Deo ſiſtitur. Lingua coccinea, capiti hirci* Azazel *imponi ſolita die propitiationum, exalbeſcebat in ſignum propitiationis. A* Chriſti *morte deſiit hoc miraculum, & Templi valvæ ſponte apertæ ſunt. Cur manus à Sacerdote victimæ capiti impoſita. Manu-miſſionis ritus. Idem in* Ægypto *factum. Ibidem ab animantium capite abſtinebant. Oratio ſummi Sacerdotis ad Deum die propitiationum. Quis ſit vir* עתי Levit. 16. verſ. 21. *Quò hircus ſit ablegatus, & quo ritu, & per quos. Iter* Sabbati. *Hircus in præcipitium detruſus vi* θεηλάτῳ. *Potiùs* ἄφετ@, *id eſt*, liber dimiſſus, *ut apud* Græcos *&* Arabes *ſacra animalia. Horum* Græca *nomina &* Arabica. *Iſte hircus, ut paſſer emiſſus* Levit. 14. verſ. 4. 49. *Uterque Chriſti redivivi typus. Hircus ille* κάθαρμα, *& piacularis hoſtia.* Jonathan *emendatus.* Gręcos *vulgari Adagio* Κατ' αἶγας ἀγρίας, in ſylveſtres capras *imminentia mala amandâſſe.*

Locus poſtulat, ut diſcutiamus quid ſit עזאזל *Azazel* Levit. 16. ubi legitur verſ. 8. *Aaron ſortes jaciet ſuper duos hircos, ſortem unam Domino, & ſortem unam* לעזאזל *Azazeli.* Et verſu 10. *Et hircus, in quem ceciderit ſors,* Azazeli *ſtabit vivus, coram Domino, ut per eum fiat propitiatio, & mittatur ad* Azazelem *in deſertum.* Et verſu 26. *Et qui miſerit hircum ad* Azazelem, *lavabit veſtes ſuas*, &c. In iis locis quid propriè ſit *Azazel*, magno molimine quærunt interpretes, neque dum id conſtat ſatis. Prudentiores vocem *Hebræam* relinquunt ἀνερμήνευτον, ut è multis interpretationibus lectori libera ſit optio. Ita *Jonathan*, *Onkelos*, *Samaritanus*, & plerique recentiorum. *Aben Ezra* in hac dictione magnum aliquod myſterium ſubeſſe ſignificat, quod nemo poſſit capere ante annos virilitatis. Multis *Azazel* eſt nomen montis in quem hircus deducebatur. *R. Selomo* עזאזל הוא הר עז וקשה צוק וגבוה שנאמר ארץ גזרה חתוכה Azazel *eſt mons aſper, & confragoſus, anguſtus, & celſus, qui (verſu vigeſimo ſecundo) dicitur terra* גזרה *id eſt, ab aliis divulſa, & exciſa.* Quod ex *Jonathane* ſumptum, qui, cùm alibi vocem עזאזל *Azazel*, invariatam retineat, tamen in fine decimi verſus *Hebræa* verba, לשלח אותו לעזאזל למדברה *ad mittendum eum ad* Azazelem *in deſer-*

desertum, ita reddit לשדרא יתיה במתרת באתר תקיף וקשי במדברא דצוק דהוא בית הדורי *ad mittendum eum ad mortem in locum asperum & confragosum, in deserto* Tsuk, *qui est locus flexuosus. Arabes* quoque pro *ad Azazelem* ubique habent أجبل العزاز *ad montem* azaz, vel *ad montem asperum.* Nam عزاز *azaz*, id propriè sonat. Et *R. Saadias Gaon*, putat esse vocem compositam ex עז & אל, ut mons עזאזל *azâzel* dicatur pro עזזאל *azazel*, id est, *mons asper Dei.* Quo sensu celsos montes *David* appellat הררי אל *montes Dei* Ps. 36. v. 7. Idem sensisse videtur *Syrus*, qui hic habet ܠܥܙܐܙܠ. Sed *R. Levi* meritò rejicit hanc originationem; quia *Moses* non scribit עזזאל *azazêl*, sed עזאזל *azâzel*, literâ *Aleph* insertâ inter duo *Zajin.* Quod esset divellere literas Sacri nominis monosyllabi, & biliteri. Itaque *Hebræorum* alii, *Kimchius*, *Pomarius*, *Aquinas*, &c. literarum ordine servato, vocem עזאזל *azâzel*, conflatam esse dicunt ex עז ez, *caper*, & אזל azal, *abiit*, & inde nomen inditum monti, in quo caper oberrabat, eò missus à Sacerdote. Quæ originatio priore nihilo est melior. Nam עז non est *caper*, aut *hircus*, sed *capra.* Nec genere conveniunt עז & אזל. Illud Fœmininum est, hoc Masculinum. Proinde vox non potuit ex utroque conflari.

Tamen id ipsum sequuntur, quotquot volunt עזאזל *azazel* fuisse nomen hirci in desertum emissi: in quâ sententia est magna pars recentiorum. Itaque ex illorum mente verba *Mosis* sic reddenda sunt, *Aaron jaciet sortes super duos hircos, sortem unam Domino*, id est, in hircum Domino mactandum; *& alteram in Azazelem*, id est, in hircum in desertum abiturum & dimittendum. Quo pertinere volunt quod habet *Symmachus* εἰς τράγον ἀπερχόμενον, *in hircum abeuntem.* Et *Aquila*, εἰς τράγον ἀπολελυμένον εἰς τὴν ἔρημον, *in hircum, qui in desertum dimittitur.* Et *Seniores*, τῷ ἀποπομπαίῳ, vel εἰς τὴν ἀποπομπήν. Atque in hanc rem citantur *Græci Patres*, quibus ὁ τράγος ὁ ἀποπομπαῖος hircus est, qui in desertum emittitur. *Theodoretus* in *Leviticum*; Ὁ τράγος ἀποπομπαῖος ἐκλήθη, ὡς ἀποπεμπόμενος εἰς τὴν ἔρημον. *Cyrillus* in *Glaphyris*, τῶν τραγῶν ὠνομασμένων, τοῦ μὲν ἑνὸς κυρίου, τοῦ δὲ ἑτέρου ἀποπομπαίου, διὰ τὸ ἀποπέμπεσθαι. Unde est, quod ὁ ἀποπομπαῖος *Hieronymo* est *caper emissarius.* Interim certum est has voces longè alium habere usum apud *Græcos* Scriptores. Illis enim ἀποπομπὴ, fere est ἀποτροπὴ, id est, *malorum depulsio, quæ fit per sacrificia, & preces.* Quales fieri ἀποπομπὰς dicit *Isocrates* in Oratione ad *Philippum*, ut avertantur mala, quæ nobis à noxiis Diis imminent. Unde *Harpocration*, ἀποπομπὰς, ἀποτροπάς· Ἰσοκράτης Φιλίππῳ. Et *Suidas*, Ἀποπομπὴ, ἀντὶ τοῦ ἀποτροπή. Quin festa hujusmodi sacrificiis dicata ἀποπομπαὶ dicebantur. Et ἀποπομπαῖοι Θεοὶ, *Dii averrunci*, id est, qui mala credebantur avertere. *Hesychius*, Ἀποπομπαὶ, ἡμέραι τινὲς, ἐν αἷς θυσίαι ἐτελοῦντο τοῖς πομπαίοις Θεοῖς. Legendum ἀποπομπαίοις. Θεὸς πομπαῖος unus est *Mercurius*, quem in *Ajace Sophoclis* versu 844. *Ajax* ita invocat, gladio suo se confossurus,

— καλῶ δ' ἅμα
Πομπαῖον Ἑρμῆν χθόνιον, εὖ με κοιμίσαι.

Rogo simul Pompæum Mercurium *subterraneum*; *ut me suaviter consopiat:* Πομπαῖον, id est, τὸν ψυχοπομπὸν, ut exponit *Scholiastes*, seu Deum illum, qui animas (a) *sub tristia Tartara mittit.* Sed ἀποπομπαῖοι Θεοὶ, vel δαίμονες, iidem, qui ἀποτρόπαιοι, vel *averrunci. Pollux* lib. 5. cap. 26. Οἱ δὲ δαίμονες, οἱ μὲν λύοντες τὰς ἀρὰς, ἀλεξίκακοι λέγονται, ἀποπομπαῖοι, ἀποτρόπαιοι, λύσιοι, φύξιοι. Hinc *Suidas*, Ἀποπομπαῖοι, Θεοί τινες οὕτως ἐκαλοῦντο. De his scripsisse *Apollodorum* libro sexto *De Diis*, qui hodie non habetur, ex his *Harpocrationis* scimus: Ἀποπομπαῖοι, τινες ἐκαλοῦντο Θεοὶ, περὶ ὧν Ἀπολλόδωρος ἐν ἕκτῳ περὶ Θεῶν διείλεκται. In eò numero *Herculem* censebant, & *Apollinem*, & Διοσκούρους, & *Jovem* omnium principem. Unde natum verbum elegans ἀποδιοπομπεῖσθαι, id est, ἀποτρέπεσθαι διὰ τοῦ ἀποπομπαίου Διός. Itaque, cum hircum *Septuaginta Seniores* in desertum mitti scripserant εἰς τὴν ἀποπομπὴν, *Josephus* intellexit ἀποτροπὴν, vel, quod idem est, ἀποτροπιασμόν. Is enim ita de hirco illo *Antiquitatum* libri tertii capite decimo, Εἰς τὴν ὑπερόριον ἐρημίαν πέμπεται ἀποτροπιασμὸς, καὶ παραίτησις τοῦ πλήθους παντὸς ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἐσόμενος. *In remotum desertum amandatur, ut sit malorum depulsio, & populi pro peccatis satisfactio.* Et *Julianus Apostata* hoc *Mosis* loco abutitur, ut eum scripsisse probet ὑπὲρ ἀποτροπαίων, id est, *De Diis averruncis*, quod multis refellit *Cyrillus* libro nono in *Julianum.* Sed & inter ejusdem *Cyrilli* Epistolas una extat bene longa ad *Melitenes* Episcopum *Acacium* (b) Περὶ τοῦ ἀποπομπαίου, quâ in eos acriter disputat, qui ex eo; quòd in *Græca* versione legerant in duos hircos jactas fuisse sortes, unam Domino, & alteram τῷ ἀποπομπαίῳ, colligebant ex duobus hircis unum quidem Deo ad sacrificium deputari, τόν γε μὴν ἕτερον ἀποπομπαίῳ τινι, καὶ πονηρῷ, καὶ ἀκαθάρτῳ δαίμονι πεμφθῆναι κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ τοῦτο διὰ χειρὸς ἱερᾶς, καὶ ἐκ νομικοῦ θεσπίσματος, *alterum autem ad averruncum aliquem malum & impurum Dæmonem in desertum fuisse amandatum, idque per sacram manum, atque ex decreto Legis.* Nec est, quòd quis hic dicam scribat *Græcis* interpretibus, quasi ambiguâ versione huic errori ansam dederint, cùm ex *Hebræis* etiam in hunc eundem lapidem multi impegerint. Ita *Menachem* in *Leviticum* ex hoc loco colligit עזאזל *Azazel* unum esse ex quatuor Dæmonum antesignanis, quorum hæc sunt nomina, si recutito credimus, מחזאל, עזאל, עזאזל, סמאל, *Sammaël*, *Azazel*, *Azael*, & *Machazeel.* At in *Capitulis* R. Eliezer *Azazel* Dæmon idem, qui *Sammael*, cui cur *Israëlitæ* hircum obtulerint die propitiationum, prout concludere se putat ex verbis *Mosis*, en tibi jocularem rationem capite quadragesimo sexto: *Die, quo data fuit Lex, Deum Sanctum, & Benedictum ita compellavit* Sammaël; *Domine mundi, cur in reliquos totius orbis populos mihi dedisti potestatem præter solos* Israëlitas? *Respondit Deus, Etiam in illos habebis potestatem, si die propitiationum peccatum in illis inveneris. At, si peccati sunt expertes, nihil erit tibi juris in illos.* לפיכך היו נותנין שוחד ליום הכפורים לסמאל שלא יבטל קרבנם שנאמר גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב"ה הוא קרבן העולה וגורל עזאזל שעיר חטאת כל עונות של ישראל עליו *Ideo* Sammaëli *dant munus die propitiationum, ne irritam reddat illorum oblationem. Hinc dicitur: Una sors DEO, altera* Azazeli. *Sors Sancti & Benedicti Dei est oblatio holocausti, & sors* Azazelis *est hircus peccati, super quem sunt omnes iniquitates Israëlis.* Hinc legas in libro *Caphthor* pag. 71. prout citat *Buxtorfius Synag.* cap. 21. *Judæos ideo* Satanę *dedisse munus, ut illius oculos perstringerent, ne ab illo accusarentur; quia scriptum est*, Exod. 23. vers. 8. *Munus excæcat oculos videntis.* Alii *Satanam* asserunt hoc uno die nihil posse, atque inde esse, quòd literæ numericæ nominis השטן, id est, *Satanæ*, valent CCCLXIV, quia per anni dies totidem imperium suum exercet in homines, nec ullus excipitur in toto anno præter diem, quem diximus. *Valentinianos* quoque *Azazelem* pro Dæmone habuisse suadent veteris *Poëtæ Christiani* carmina in *Marcum*, *Valentini* discipulum, qui præstigiis suis credebatur spectatoribus illudere:

Εἰδωλοποιὲ Μάρκε, καὶ τερατοσκόπε,
Ἀστρολογικῆς ἔμπειρε, καὶ μαγικῆς τέχνης,

(a) Æneid. lib. 4.

(b) Conc. 5. Tom. ii. Pag. 121.

Δι' ὧν κρατύνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα,
Σημεῖα δεικνὺς τοῖς ὑπό σου πλανωμένοις,
Ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα,
Ἃ σοι χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατὰν ἀεὶ,
Δι' ἀγγελικῆς δυνάμεως Ἀζαζὴλ ποιεῖν,

Hos versus ex *Irenæo* citat *Epiphanius Hæresi* trigesimâ quartâ, & vir doctus ita reddidit.

Idola fingens Marce, *monstrorum artifex*,
Fraudisque gnare magicæ, & astrorum sciens,
Erroris inde dogma pestiferum struis.
Portenta cœca ficta dum turba exhibes,
Per te rebellis qualia aggreditur manus:
Hæc tu illa Satanæ *fretus auxilio patris*
Azazelique *mira designas ope.*

Quin hodieque in Magorum libris censetur *Azazel* inter Dæmones, qui elementis præsunt. Sed hęc commenta præter *Cyrillum*, de quo diximus, *Theodoretus*, *Isychius*, & *Procopius* meritò rejiciunt. Cum nihil quidquam fingi potuerit absurdius, quàm Deum ex duobus hircis alterum sibi, alterum Diabolo destinâsse, & offerri jussisse; Cùm sequentis capitis versu septimo sacrificare dæmonibus vetet disertis verbis. Et ille ipse hircus, qui servabatur vivus, *coram Domino* sisti jubeatur *Levit.* 16. *v.* 10. Itaque hircus uterque Deo fuit ex æquo devotus, & solùm differebant in offerendi modo. Unus enim super altare mactabatur, alter in desertum vivus emittebatur. Quid igitur hæc sibi volunt, *sors una Domino*, *altera Azazeli?* An ibi *Azazel* est montis nomen, ut statuunt *Arabes*, & non pauci ex *Hebræis?* Non videtur verisimile; quia in regione toties peragrata, & tam accuratè descriptâ, nemo est, qui meminerit montis *Azazel*. Itaque nemo situm indicat præter anonymum in *Aben Ezra*, qui admovet monti *Sinai*. Quò hircum ab urbe quotannis *Israëlitas* deduxisse non facilè illis persuadebitur, qui norunt quàm vastæ sint interjectæ solitudines. Præterea, si *Azazel* est nomen montis, cur id tacuisset *Moses?* Quidni dixisset הר עזאזל, *montem Azazel*, æquè ac *montem Abarim*, Num. 27. v. 12. *montes Ararat*, Gen. 8. v. 4. *montem Ebal*, & *montem Garizim*, Deut. 11. vers. 29. *montem Galaad*, Gen. 31. vers. 21. *montem Hermon*, Deut. 3. v. 5. *montem Hor*, Num. 20. v. 22. *montem Horeb*, Exod. 33. v. 6. *montes Kedem*, Num. 23. v. 7. *montem Nebo*, Deut. 34. vers. 1. *montem Pharan*, Deut. 33. v. 2. *Saphar montem Orientis*, Gen. 10. v. 30. *montem Seir*, Gen. 36. v. 8. *montem Sepher*, Num. 33. v. 23. *montem Sion*, Deut. 4. v. 48. &c. *montem Sinai*, Exod. 29. v. 11. *Libanum* & *Horeb*, & *Sinai* frustrà regeras non semper montes nominari. Neque enim id necesse fuit, quia tum erant notissimi, quod de monte *Azazele* dici non potest. Nihilò magis arrident qui *Azazelem* dici volunt hircum ipsum emissarium. Nam, ut hanc interpretationem niti taceam falsâ originatione vocis *Azazel*, ut abunde docuimus, hæc videntur valde implicata, *Sortes ponet* Aaron *super duos hircos, sortem unam Domino, & sortem alteram hirco emissario.* Neque illa potuit *Cyrillus* aliter interpretari, quàm supponendo hircorum unum vocatum fuisse יהוה *Jehova*, quòd nomen est incommunicabile. Fateor interim me de voce עזאזל *Azazel*, nihil habere satis certum. Sed conjecturam affero, quam doctorum judicio submitto libens. Ea sic habet. *Arabicè* verbum عزل *azala, removere*, & *separare* est. Exempla passim extant. *Abenbitar.* cap. اسفيداج *asphidegi* seu *De cerussa*; اخذ ما كان من الخل صافيا وعزل في ناحية *Sumitur quod ex aceto purum est, & seorsim seponitur.* Historia *Saracenica* capite decimo sexto, *Præfecit Jezidus fratrem suum regionibus* Irak, *&* Chorasan, ثم عزله عنهما *deinde removit eum ab illis*, id est, à præfectura deposuit. Et paulò post, عزل ايوب *Removit* Jobum, *qui gubernaverit Ægyptum*. *Paulus* 1 Cor. 16. vers. 12. *Unusquisque vestrum prima* (hebdomadis) *die* فليعزل في بيته *domi suæ seponat*: Græcè, παρ' ἑαυτῷ τιθέτω. Et octavâ Conjugatione *Act.* 23. *vers.* 19. واعتزل به ناحية *Et seorsum* recessit: Græcè, ἀναχωρήσας κατ' ἰδίαν. Et *Gal.* 2. vers. 12. اعتزل *Separavit se*, ἀφώριζεν ἑαυτόν. Et 1 *Cor.* 7. *v.* 10. لا تعتزل المراة من زوجها *Uxor à viro suo ne separetur.* Et versu sequente, فان اثوت ان تعتزل *Et si maluit separari*: Gręcè χωρισθῇ, & χωρισθῆναι. Et versu decimo quinto فليعتزل χωριζέσθω, *separetur*. Et 2 *Cor.* 6. *vers.* 17. *Exite è medio eorum*, & واعتزلوا منهم *separamini ab illis*, ἀφορίσθητε. *Esaiæ* locus est capitis quinquagesimi septimi versu undecimo, ubi *Arabs* habet Conjugatione septimâ انعزلوا ut *Ezech.* 34. *vers.* 12. خرافة المنعزلة *agni separati*: Græcè, διακεχωρισμένων. Indidem apud *Arabes* معتزلة est secta quædam Schismaticorum. Et عازل & معزال qui ab aliis se subducit. Et اعزل tam de pastore, quàm de pecude dicitur, cùm seorsim pascunt. Fallor, an hinc factum عزازل *azazil* (quod *Hebræi* עזאזל *azazel*, efferunt) cujus formæ Pluralia multa sunt apud *Arabes*, quibus mediam Radicalem ità duplicare solenne est cum *Elif* inter duas geminatas inserto. Talia sunt, بزازل *bazâzil* mammę in *Arabe Erpeniano* Gen. 49. vers. 25. ذرارج *dsarârig* cantharides, خطاطف *chatâtiph* hirundines, عجاجل *agiâgil* vituli, خنانص *chanânis* porcelli, سنانر *sananir* feles, زقاقع *zakâki* pulli coturnicum, خفافش *chaphâphis* vespertiliones, فرارج *pharârig* pulli gallinacei, كرارز *carâriz* accipitres anniculi cùm mutant plumas. نساسف *nasâsiph* aves quædam ut hirundines زرارق *zarârak* accipitres albi, درارج *darârig* attagenes, زبابر *zabâbir* vespæ, زمامج *zamâmig* aquilarum genus, ابابل *abâbil* hominum & equorum agmina hinc inde sparsa, اجاجر *agiâgir* tecta, ارارس *arâris* agricolæ, بلالط *balalit* pavimenta, عقاقل *akâkil* θῖνες, sive arenarum aggeres, عكاكز *acaciz* hastilia, تنانر *thananir* furni, دنانر *dananir* denarii, جمامس *giamamis* tuberum genus, دبابس *dababis* clavæ, كلالب *calalib* uncini صنانر *sananir* ansæ clypei, سكاكن *sacacin* cultri,

قطاطس

قطاطس *phatâtis* mallei, كتاتب *cathâthib* puerorum parvæ ſagittę, quibus jaculari diſcunt, شبابك *ſabâbic* cancelli, شقاقل *ſakâkil* ἐρύγγιον, vulgò carduus centum capitum. Vides, lector, totidem voces à radice triliterâ deductas quâ ratione diximus. Ita ex Verbo عزل *azala*, quod *ſeparare* & *recedere* eſt, potuerunt *Arabes* formare Nomen عزازل *azâzil*, quod χωρισμȣ̀ς, vel ἀναχωρήσεις, id eſt, *ſeparationes*, aut *receſſus*, & *ſeceſſus* ſignificaverit, & ex عزازل *azázil Hebræi* mutuari ſuum לעזאזל *azázel*, ac eodem ſenſu uſurpare. Ita hircorum unus rectè dicetur Domino fuiſſe ſervatus, nempe ut ſuper altare mactatus illi eſſet in cibum, quod de victimis legitur *Levit.* 21. *v.* 6. & paſſim. Alter ſervatus לעזאזל *adazázel*, πρὸς ἀναχωρήσεις, id eſt, ut in locum deſerti remotum & ſeparatum deducatur, qui vocatur verſu vigeſimo ſecundo ארץ גזרה, *terra exciſa*, aut *divulſa*.

Ut res planior fiat, libet explicare obiter quidquid dicitur de *azazel Levit.* 16. *v.* 5. Jubetur *Aaron* duos hircos die propitiationum ab *Iſraëlitis* ſumere in oblationem pro peccato. *Jonathan* habet תרי שעירי בני עיזי דלא עירובין *duos hircos filios caprarum, qui non ſint mixti*, ſeu *heterogenei*; quomodo *tityrus*, qui ex hirco & ove; aut *muſimon*, qui ex ariete & capra naſcitur. *Epigramma* vetus de ambigenis,

Tityrus ex ovibus oritur hircoque parente;
Muſimonem & capra ex vervegno ſemine gignit.

Requirebatur inſuper, ut hi duo hirci eſſent שוין במראה בקומה ובדמין ולקיחתן כאחד *pares ſpecie, ſtatura, & pretio, & ſimul comparati.* Ita *Talmud* in *Joma* cap. 6. & *Maimonides De die propitiationum* cap. 5. §. 14.

Verſu 7. & 8. *Et capiet duos hircos, & ſtatuet eos coram Domino ad oſtium Tabernaculi conventûs. Et ſortes ponet* Aaron *ſuper duos hircos, ſortem unam pro Domino, & ſortem alteram pro Azazele.* De ſitu hircorum ita *Maimonides* ubi ſupra cap. 3. §. 2. ומעמידים שני השעירים פניהם למערב ואחוריהן למזרח וכהן גדול בא לשם והסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושני השעירים לפניו אחד לימינו ואחד לשמאלו *Et hircorum duorum facies ſtatuunt verſus Occaſum, & terga verſus Ortum: &, magno Sacerdote ad Dominum ingrediente*, Sagan (ſeu *ſecundùs Sacerdos*) *adſtabat illi à dextra, & princeps domus patrum & ſiniſtra; quomodo & hirci duo, unus à dextris, alter à ſiniſtris.* Quorum pleraque ſumpta ſunt ex *Joma* cap. 3. Jam, ſortes quod attinet, ibidem §. 1. אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל *Super unam ſcriptum erat pro Domino, & ſuper alteram ſcriptum erat pro Azazele.* Quamvis enim uterque hircus Deo fuerit conſecratus, unde eſt, quòd uterque coram illo ſtatuebatur, tamen in Dei ſortem cedere videbatur, magis ſpeciali jure qui ſuper altari mactabatur; quia victimæ in illius honorem immolatæ *Hebræa* Phraſi vocantur Dei cibus *Levit.* 21. v. 6. & paſſim. Et huic opponitur alter hircus לעזאזל, id eſt, πρὸς χωρισμȣ̀ς, vel πρὸς ἀναχωρήσεις, id eſt, hircus ad id deſtinatus, ut ad loca remota deductus à grege ſeponeretur. Porrò ut hircos, ita & ſortes oportuit eſſe pares, ne ab extrinſecùs intuentibus dignoſcerentur. Unde *Jonathan*, *Et ſuper duos hircos ponet* Aaron עדבין שוין *ſortes pares.* Et *Maimonides* diſertiùs, והן כשרים מכל הדבר בין מן העץ בין מן האבן בין מן המתכת אבל לא יהיה אחד גדול ואחד קטון אחד כסף ואחד זהב אלא שניהם שוין *Et hæ aptæ ſunt ex quavis materia, ſive ex ligno, aut ex lapide, aut ex metallo: modò ne una magna ſit, altera parva; una argentea, altera aurea; ſed ambæ ſint æquales.* In *Joma* capite tertio, שני גורלות של אשכרוע היו ועשאן בן גמלא של זהב *Duæ ſortes erant buxeæ, ſed* Gamlæ *filius fecit aureas.* Ita *Maimonides* has ſortes ſcribit olim fuiſſe ligneas, ſed in Templo ſecundo aureas. Et ambas in uno vaſe reconditas, quod caperet utramque manum כדי שיכנים שתי ידיו ולא יתכוין *ut* Sacerdos *duas manus in illud immitteret, nec attenderet*, id eſt, ut ſortes utrâque manu indiſcriminatim tolleret, neque hanc, vel illam alteri præferret, ſed omnia ſortis arbitrio permitteret, aut Dei potiùs, qui ſortes dirigit, juxta illud *Solomonis* Prov. 16. v. 33. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.* Sequitur, vas fuiſſe profanum, & ligneum, & קלפי, κάλπην, ſeu κάλπιν appellatum. Ita *Ariſtophanis Scholiaſtes* in *Veſpas*, Τὰς κάλπεις, ἔνθα τὰς ψήφȣς καθίεσαν δικάζοντες, *urnas, in quas calculos* (ſeu *ſortes*) *mittebant judices.* Et *Lucianus* in *Hermotimo*, Κάλπις ἀργυρᾶ πρόκειται ἱερὰ τȣ̃ Θεȣ̃· ἐς ταύτην ἐμβάλλονται κλῆροι μικροὶ, ὅσον δὴ κυαμιαῖοι τὸ μέγεθος ἐπιγεγραμμένοι. *Argentea urna Deo ſacra in medio poſita eſt: in eam inſcriptæ conjiciuntur parvæ ſortes fabæ magnitudine.* Addit *Maimonis* filius hanc urnam ad Orientem atrii, & Aquilonem altaris fuiſſe ſitam; &, eâ motâ, ſortes in Sacerdotis manus incidiſſe juxta nomen duorum hircorum. Et, ſi Dei ſors in manum dextram incidiſſet, dixiſſe Saganem, qui à dextris adſtabat, אישי כהן גדול הגבה ימינך *Domine mi, magne Sacerdos, tolle dexteram tuam.* Et, ſi incidiſſet in ſiniſtram, dixiſſe principem domûs patrum, *Domine mi, magne Sacerdos, tolle ſiniſtram tuam*, tum verò Sacerdotem dexteram ſortem hirco dextero, & ſiniſtro ſiniſtram impoſuiſſe: quæ eadem in *Joma* legas capite quarto. De his quoque *Jonathan* verſ. octavo, ויטריף בקלפי ויופקינון ויטלקינון על צפיריא *Et movet urnam, & educit eas* (ſortes) *& ſuper hircos illas projicit.*

Verſu 10. *Et hircus, in quem cecidit ſors ad azazel* (id eſt, cui ſorte id obtigit, ut ſeparetur, & ſeponatur) *ſiſtetur vivus coram Domino.* (Unde *Theodoretus* rectè colligit hunc hircum æque ac alterum Domino fuiſſe conſecratum) *ut per eum fiat propitiatio, & dimittatur ad azazel* (id eſt, *ad loca remota*) *in deſertum.* Jonathan, *ut expiet iniquitatem populi domûs* Iſraël, *& mittatur ad mortem in locum aſperum & confragoſum, nempe in deſertum* צוק Tſuk, *qui locus eſt flexuoſus. Chaldaica* verba jam ſuprà protulimus. Apud *Rambam* ubi ſuprà §. 4. *Sacerdos* קושר לשון של זהורית משקל שתי סלעים בראש שעיר המשתלח ומעמיד כנגד בית שלוחו *ligabat linguam coccineam* (id eſt, panni fruſtum in linguæ formam cocco tinctum) *ponderis duorum ſiclorum in capite hirci emiſſarii, & eum dirigebat verſùs locum, in quem dimittendus erat.* Olim hanc linguam alligabant ad oſtium porticus exterioris, aut etiam interioris. Et, cum exalbeſcebat, quod paſſim contigiſſe referunt, id habebatur pro fauſto omine: indè ſcilicet conjectabant remiſſa ſibi eſſe peccata, juxta illud Prophetæ *Eſ.* 1. *verſ.* 18. *Si rubra ut coccinum fuerint peccata veſtra, tanquam nix exalbeſcent.* Hinc *Gemara* in *Joma* capite ſexto, תנו רבנן בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח האולם מבחוץ הלבין היו שמחין לא הלבין היו עצבין ומתביישין התקינו שיהיו קושרין על פתח אולם מבפנים ועדין היו מציצין ורואין הלבין היו שמחין לא הלבין היו עצבין *Tradunt Magiſtri linguam coccineam olim alligatam fuiſſe ad oſtium porticus exterioris: tum vero ſi exalbeſcebat, lætabantur: ſin minus, dolebant, & pudore ſuffundebantur. Statuerunt etiam, ut ligaretur ad oſtium porticus interioris, & tum quoque introſpiciebant, & videbant: &, eâ exalbeſcente, læti erant; non exalbeſcente, mæſti.* Sed obſervari deſiit hoc ſignum remiſſionis peccatorum annis quadraginta ante Templi *Hieroſolymitani* excidium, ut iidem *Talmudici* ſcri-

scribunt in *Joma* cap. 4. fol. 39. b. תנו רבנן ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין ולא היה לשון של זהורית מלבין ולא היה נר מערבי דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן *Magistri docuerunt quadraginta annis ante Templi desolationem non ascendisse amplius sortem in manum dextram, neque linguam coccineam amplius exalbuisse, & neque lucernam vespertinam amplius arsisse, Templi fores per se patuisse.* Nempe annis quadraginta ante Templi desolationem *Christus* passus est. Et illius morte legalibus sacrificiis omnis virtus adempta, lumen cognitionis in ea gente extinctum, nec Templum solùm, sed & cœlum hactenus clausum gentibus tum demum patere cœpit. Quod significabant Templi fores sponte apertæ. Seu mavis *velum Templi, quod medium scissum est*, ut habent *Evangelistæ*. Idem enim intelligi suadet *Syra* versio, quę sic habet. *Matt.* 27. 51. ܘܡܚܕܐ ܐܦܐ ܕܬܪܥܐ ܕܗܝܟܠܐ ܐܬܦܠܓ ܠܬܪܬܝܢ. *Et illico facies portæ Templi divisa est in duas partes.*

Versu 20. 21. 22. *Et offeret hircum vivum: & imponet* Aaron *utramque manum super caput hirci vivi, & confitebitur super eum omnes iniquitates filiorum* Israëlis, *& omnes prævaricationes eorum ex quibusvis peccatis. Et, cum eas hirci capiti imposuerit, amandabit eum in desertum per manum viri parati. Et portabit hircus omnes iniquitates eorum* אל ארץ גזרה *in terram* ab aliis, quæ habitantur, *divulsam, &* ideo *hircum in desertum mittet.* Ritus imponendi manus super caput victimæ non hic solùm usurpatus. Ejusdem vestigia videre est *Levit.* 1. 4. & 3. 2. & 4. 4. 33. & 8. 14. 18. & 16. 21. in sacrificiis omne genus, id est, tam pacificis, quàm expiatoriis. Ritum multis describit *Maimonides* in libro *De oblationibus* cap. 3. sect. 6. 8. 9. &c. Neque obscura fuit hujus instituti ratio. Primò enim victimam offerens eam hoc ritu Deo tradebat, & quasi manu-mittebat, professus se renunciare juri, quod in istud animal habebat, seque illud dominio suo eximere, & cultui Divino dicare. Quomodo prisci *Romani* servum in libertatem asserendum manu tenebant dicentes, *Hunc hominem liberum esse volo.* Unde est, quod assertio in libertatem *manumissio* appellabatur. Secundò, hoc eodem ritu iram Dei peccator deprecabatur, eamque immitti petebat in illius victimæ caput, quam suo loco ponebat. Proinde hic summus Pontifex solenni expiationis festo, totius Ecclesiæ personam sustinens, jubetur, utrâque manu in hirci caput imposita, *Israëlitarum* omnia peccata confiteri, eoque ipso hircum devovere, ut quidquid pœnarum in populum propter admissa peccata impenderet in illum converteretur. Neque dubium quin inde apud *Ægyptios* manaverit similis ritus. De iis enim sic *Herodotus* libri secundi capite trigesimo nono, Καταρέονται δὲ τάδε λέγοντες τῇσι κεφαλῇσι, εἴτε μέλλοι, ἢ σφέσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι, ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι. *Execrantur autem* (victimarum) *capita in hæc verba, ut si quid mali aut ipsis immolantibus, aut toti* Ægypto *futurum sit, id in hoc caput convertatur.* Sequitur per *Ægyptum* universam idem fieri κατὰ τὰς κεφαλὰς τῶν θυομένων κτηνέων, *circa capita pecudum immolandarum:* & inde esse, quod οὐδὲ ἄλλου οὐδενὸς ἐμψύχου κεφαλῆς γεύσεται Αἰγυπτίων οὐδείς, *nemo* Ægyptiorum *de ullius animantis capite gustat.* In *Joma* cap. 6. fol. 66. a. legitur summus Sacerdos, utrâque manu in hirci caput imposita, talem orationem habuisse; אנא השם חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו ושעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת מושה עבדך לאמור כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו *Rogo te, Domine, peccarunt, iniquè egerunt, prævaricati sunt coram te populus tuus domus* Israël. *Quæso, Domine, expia nunc peccata, iniquitates & prævaricationes, quibus peccârunt, inique egerunt, & prævaricati sunt in te populus tuus domus* Israël, *prout scriptum habetur in Lege* Mosis *servi tui* (Levit. 16. 30.) "*Quia isto die vos expiabit ad vos mundandos ab omnibus* "*peccatis vestris: coram Domino mundabimini.* Et Sacerdotes, & populus, qui stabant in atrio, cum audiebant שם המפורש *nomen explicatum*, id est, nomen יהוה, prolatum ex ore summi Sacerdotis, flexis genibus adorantes proni in faciem dicebant, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד *Benedictus sit Dominus, gloria regni ejus sit in æternum.*

Hac oratione peracta, hircus in solitudinem deducebatur ביד איש עתי *per manum viri* ad id *parati.* Ita rectè veteres vocem עתי reddunt, quæ alibi non extat, quia עת *Hebraicè tempus* significat, ut *Chaldaicè* זמן. Inde עתי collegerunt idem esse, quod זמין, vel מזומן, id est, *paratum*, & *instructum*. Alii *commodum* & *opportunum* malunt, quasi sit idem, quod *Græcè* καίριος, & εὔκαιρος. Quidquid sit, vir ille ad id paratus, & destinatus erat מן אשתקד *ab anno præterito*, si *Jonathæ* credimus: at, si *Jarchio*, solum מיום אתמול *ab hesterno die. R. Moses* scribit quoslibet aptos fuisse ad id muneris, modò summi Sacerdotes eos designarent, neque ullum *Israëlitam* eò amandatum. Quod ipsum *Talmudici* habent in *Joma* cap. 6. Iidem tamen addunt ערסלא מצפורי *Arsalam Tsipporiensem* hircum deduxisse, quamvis esset *Israëlita.*

Locus, in quem deducebatur hircus, à *Mose* vocatur מדבר *desertum*, & עזאזל *azazel*, *secessus*, vel *recessus*, ut nos quidem putamus, & terra גזרה *gezera*, *excisionis*, id est, excisa, vel divulsa, ut volunt, à locis habitatis: quomodo *Arabicè* جزيرة *gezira* est *insula*, quia à continente divulsa. *Græci* γῆν ἄβατον reddunt, Hieronymus *terram solitariam*, Jonathan אתר צדיא *locum desolatum*, Onkelos ארע לא יתבא *terram inhabitabilem*, Syrus ܐܪܥܐ ܚܣܝܪܬܐ *terram incultam*, Arabs uterque, omnium optimè, nisi fallor, أرض منقطعة ad verbum *terram excisam*, ut *Hebræum* ארץ גזרה. Nam *Arabicum* قطع idem est, quod *Hebræum* גזר. Sed & منقطع propriè *invium* sonat, ut notant *Lexicographi*, quia montes, & rupes, cum excisæ & abruptæ sunt, etiam sunt inviæ. Itaque hæc *Arabum* versio eadem, quæ *Græcorum*, qui habent γῆν ἄβατον. Sed ideo *Græcæ* præferenda, quod *Hebrææ* vocis vim aperit, & effert per simile loquendi genus. Locum eumdem à *Jonathane* vocari diximus מדברא דצוק *desertum Tsuk*, id est, *angustum*, & אתר תקיף וקשי *locum asperum & confragosum*, & בית הדורי ad verbum *domum anfractuum*, id est, locum flexuosum & tortuosum. Eos egregiè falli constat, qui desertum illud volunt fuisse prope *Sinai*, si verum est, quod *Talmudici* asserunt, ab urbe non distâsse supra תשעים רים *nonaginta stadia*, id est, duodecim milliaria; quorum singula sunt septem stadiorum cum dimidio. Verba sunt ubi suprà, fol. 66. b. מיקירי ירושלם היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה עשר סוכות מירושלם ועד צוק תשעין רים שבעה ומחצה לכל מיל *Nobiles* Jerusalem *comitabantur ipsum* (nempe deductorem hirci) *usque ad primum Tabernaculum. Decem erant Tabernacula ab* Hierosolymis *usque ad* Tsuk, *& nonaginta stadia, & septem stadia cum semisse in unoquoque milliari.* Quæ, quia subobscura sunt;

ſunt, audi *Maimonidem*, qui pleraque hæc ſic effert diſertius, וסוכות היו עושין מירושלם עד תחלת המדבר ושובת איש אחד או אנשים הרבה בכל סוך וסוך מהן כדי שיהיו מלוין אותו מסוכה לסוכה *Et faciebant Tabernacula ab* Hieroſolymis *uſque ad initia deſerti. Et in ſingulis Tabernaculis unus, aut multi viri degebant, ut eſſent qui illum comitarentur* (ſeu *deducerent*) *ab uno Tabernaculo ad aliud Tabernaculum.* Quia res agebatur magni momenti, ne quid hirci deductori in via ſecus accideret, illum neceſſe fuit per totum iter aliquos habere comites. Sed obſtabat feſti religio, ne quis illi comes eſſet perpetuus. Quia die *Sabbathi*, vel alio quovis feſto, nefas erat ſupra quindecim ſtadia emetiri. Quod inſtitutum violare cum nemini liceret præterquam ſoli hirci ductori, quem ipſa Lex apertè excipit, comites mutari neceſſe erat per ſingula milliaria, quæ in reditu duplicabantur. Proinde à primo urbe milliari, quo illum deducebant nobiles *Hieroſolymitani*, decem ſtationes erant diſpoſitæ, atque in ſingulis unus, aut plures, qui illi adſtarent, uſque ad milliare undecimum. Et על כל סוכה וסוכה אומרין לו הרי מזון הרי מים אם כשל כחו וצריך לאכול אוכל ומעולם לא צריך לאדם לכך *Et ad ſingula tentoria illi dicebant, En tibi cibum, en potum! Et, ſi vires fatiſcerent, ita ut cibo egeret, edebat. Quod tamen haud unquam ulli contigiſſe obſervatum eſt.* Sequitur in *Maimonide*, ואנשי הסוכה האחרונית עומדין בסוף התחום ורואין את מעשיו מרחוק *Et viri extremi tentorii ſtabant in fine termini, viſuri eminus quid faceret.* Neque enim iis licebat ulteriùs progredi. Itaque hirci deductor conficiebat ſolus milliare ultimum, & ſic perveniebat ad deſertum צוק *Tſuk.* In quo, ſi *Miſnæ* fides, & eum ſequuto *Maimonidi*, hirci ductor היה חולק לשון של זהורית שבקרניו חציו קושר בסלע וחציו קושר בין שתי קרניו ודוחפו לאחוריו והוא מתגלגל ויורד לא היה מגיע לחצי ההר עד שהוא נעשה איברים איברים *dividebat coccineum panni fruſtulum, quod hircus habebat in cornibus, & illius parte rupi, parte altera hirci cornibus alligata, eum à tergo impellebat. Is verò* è ſumma rupe *devolvebatur, & cadebat præceps, & membratim diſcerpebatur, priuſquam præcipitii mediam partem attigiſſet.* Qua in parte *Talmudicis* cum *Jonathane* non convenit, qui detruſum fuiſſe ſcribit vi quâdam θεαλάτῳ quod apertè hæc ſignificant *Levit.* 16. 22. ויפטר גברא ית צפירא למדברא דצוק ויסוק צפירא על טוריא דבית חדורי וידחניה רוח זיקא מן קדם יי וימות *Et vir dimittebat hircum in deſertum* Tſuk, *& hircus aſcendebat ſuper montes, ubi loca ſunt anfractuoſa, & impellebat eum ventus procelloſus à facie Domini, & moriebatur.* Sed hæc ſunt palàm falſa. Hircum enim à ductore ſuo dimiſſum ſcribit *Moſes*, non in præceps detruſum, aut ventorum turbine abreptum. Hinc in *Græca* verſione *Levit.* 16. 26. *ſegregatus* fuiſſe legitur *in dimiſſionem*, διεςαλμένος εἰς ἄφεσιν. Quomodo ſcilicet ſacra quædam animalia, quæ *Græci* ἄφετα vocabant, quia in Dei alicujus honorem libera dimittebantur. Quo alludens *Plato* libro ſexto *De Republica*, eos, qui jam ſenes à reipublicæ adminiſtratione ad Philoſophiam ſe conferunt, ἀφέτες νέμεσθαι ſcribit. *Syneſius* itidem *Epiſtola* LVII. Ἔζων μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων, ὥσπερ ἐν ἱερῷ περιβόλῳ τῷ κόσμῳ ζῶον ἄφετον. *In mundo bona cum ſpe vivebam, ut in ſacro ſepto ſolutum animal.* Aliis *idem* ἄνετος. Hinc *Athenæus*, libri ſeptimi capite ſeptimo, Ἱερὸν βοῦν dici vult τὸ ἄνετον. Et *Harpocration* in *Hyperidis Deliaco* ἄνετον exponit τὸ ἱερὸν, καὶ ἀνειμένον Θεῷ τινι. *Cœlius Rhodiginus*, in fine libri ſeptimi, ejuſdem ritûs veſtigia trans *Euphratem* obſervat, ubi paſcebantur, inquit, boves *Dianæ Perſicæ* ſacræ, nullo cuſtode, & ἄφετοι, Deæ charagmate inſignes. Et *Suetonius* in *Julio* capite octogeſimo primo memorat equorum greges, quos *in trajiciendo* Rubicone *flumine conſecraverat* (Cæſar) *ac vagos, & ſine cuſtode dimiſerat.* Sic *Arabes* في الجاهلية *in Ethniciſmo*, id eſt, antequam impuro *Mahumeti* nomen dediſſent, quædam jumenta, & pecora, puta camelos fœminas, oves, & capras Diis ſuis ſic devovebant. Et pecudem ita devotam بحروها وتركوها وترعي *auribus fiſſis relinquebant, ut liberè paſceretur* فكان حراما عليهم لحمها ولبنها وركوبها *Et erat ipſis interdicta caro ejus, lac ejus, & equitatio ejus.* Et dicebatur سايبة *ſaibah*, id eſt, ἄφετος. Quomodo *Deut.* 15. 1. 2. pro *Hebræo* שמטה, quod *Græci* reddunt ἄφεσιν, *Arabs* uterque habet تسبيب *remiſſionem, dimiſſionem.* Sed & *Arabicè* pecus ita dimiſſa بحيرة *bahirah* dicitur ab auribus fiſſis, quia بحر *bahara* eſt *aures findere*; & صربي *ſarba*, quia libera erat à mulctura, & lac retinebat in mammis, à Verbo صرب *ſaraba* quod *lac in vaſe colligere* ſignificat. وصيلة *waſilah* vocatur, quæ ideò dimiſſa eſt, quia in ſeptimo partu marem & fœminam junctos peperit, quia وصل waſala *jungere & copulare* eſt. Hircum ita fuiſſe dimiſſum verba Legis planum faciunt. Quod ingenuè agnovit *Aben Ezra*, qui hæc habet in *Lev.* 16. השם צוה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישמט *Deus juſſit, ut eò deduceretur hircus, & ad aſcenſum promoveretur,* ἕως ἂν ἀφεθῇ, *donec dimitteretur.* Et rurſus de quodam anonymo, וזה מפ' אמר כי השעיר ישולח במדבר כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת שהוא על פני השדה מקום שאין שם ישוב והעד אל ארץ גזרה ואנחנו כי השעיר ישלחו במדבר כאשר הוא כתוב וירדוף אחריו עד יברח ויעל אל הצור על כן אמרו חז"ל ודוחפו *Et iſte ſic interpretatur, Dicit Deus, ut hircus mittatur in deſertum; ita enim ſcriptum eſt* Levit. 16. 22. "*Et mittet hircum in deſertum: quo ſenſu de paſſere dicitur, qui mundabat à lepra, ut mittatur in ſuperficiem agri* (ita etiam hircus mitti jubetur) *in locum inhabitabilem, quod teſtantur hæc Legis verba, in terram exciſam* (vel *abruptam*) *Et nos quoque* eodem modo intelligimus, *ut hircum mittat in deſertum, ſicut ſcriptum eſt,* "*Et eum inſequatur donec evadat, & rupem* "*conſcendat. Proinde dixerunt ſapientes beatæ memo*"*riæ, Et impellat eum.* In quibus hoc placet imprimis, quod Lex de duobus hircis, quorum unus mactari jubetur, alter in deſertum emitti, confertur cum Lege ſimili de duobus paſſeribus *Levit.* 14. 4. 49. quorum uno jugulato, alteri liber in agros volatus permittebatur. Nam, ut *Pharaonis* duplex ſomnium ad eundem ſcopum collimabat, ita hoc duplici typo, quamvis in argumento diſſimili, Deus videtur idem ſignificâſſe; nempe *Chriſti*, Servatoris noſtri, mortem, & reſurrectionem. Quippe, cum animæ lepra ſit peccatum, tam *Chriſtum* figurabant duo paſſeres pro mundatione lepræ, quam hirci duo pro peccatis oblati. Atque, ut mactatus hircus, & jugulatus paſſer, *Chriſti* in cruce ſublati, ita ejuſdem redivivi typus erant hircus, & paſſer, qui vivi emittebantur. Aliis hircus, aut paſſer,

passer, emissi, *Christi* animam significant; aut naturam divinam, aut *Barabbam*, aut humanum genus in morte *Christi* servatum.

Versu 26. *Et qui emiserit hircum ad* azazel (*seu recessus*) *abluet vestes suas, & lavabit aqua carnem suam, & postea redibit ad castra.* Qui deduxerat hircum, redibat, & manebat sub ultimo tentorio usque ad vesperam. *Maimonides* עד תחשך *donec tenebræ invalescerent*; quia legalem immunditiam contraxerat ex hirci contactu, qui erat instar καθάρματ☉, & piacularis hostiæ. Et hæc immundities durabat usque ad vesperam, *Levit.* 15. 5. Et, cum simplicem lotionem præscribat *Moses*, *Jonathan* corpus & vestes ablui vult בארבעין סאווין דמוי *quadraginta lotionibus aquarum.* סאווין, vel סווין, ut paulò post scribitur, vox est nihili. Sed puto legendum סחיין à סחה, quod *lavare* est. Unde in *Syro* Interprete ܣܘܚܐ est *lavacrum*; *Ephes.* 5. 26.

Non possum non addere videri *Græcos* ad hunc *Hebræorum* ritum allusisse, cum ad capras sylvestres imminentia mala amandabant. *Erasmus* Adagio 2178. Κατ' αἶγας ἀγρίας, *In capras feras. Abominantis est sermo, & malum deprecantis, inque sylvestres capras avertentis.* Quod ex *Athenæi* loco probat.

Cui poterant addi hæc *Hesychii*, Κατ' αἶγας ἀγρίας, παροιμία λεγομένη εἰς ἀγρίας αἶγας τρέπειν τὰς νόσους, μάλιστα ἢ τὴν ἱεράν. *In capras agrestes, Proverbium, quo morbi, & maximè comitialis, converti dicuntur in capras agrestes. Suidas* etiam usurpari dicit ἐπὶ κατάρας, κατ' αἶγας ἀγρίας τρέπειν τὰ κακά, *per execrationem in feras capras mala convertere.*

CAPUT QUINQUAGESIMUM QUINTUM.

Canum *Hebræum* nomen, latratus, gannitus, hirritus, fames, cibus, potus, & mictus.

Hebræum כלוב club, *cavea* (*unde* κλωβός, & κλῶβος *idem Græcis*) Item *uncinus, forceps. Hinc* canis כלב celeb, *dictus à tenacitate morsus. Ferreus harpax Latinis*, lupus, & canicula. Canis *compedis genus.* Davidis ex Abigale *filius* Daniel, & Cileab *vocatus.* Caleb *à cane dictus.* Nabal Calebita, *non* κυνικός, *ut* Græci *reddunt.* Æsculapius *canino lacte nutritus, unde illi nomen. Canes in Templo. Alia nomina ex cane sumpta.* Casinæ *cur latrans nomen. Malè rescriptum* Canissa. קסנא casna, *in* Talmude *parvi & teneri canis Epithetum.* נבח nabach, latrare, *canum proprium.* Albasus, Arabica *mulier in canem mutata, ut* Hecuba نبح *nabacha* Arabicum *de cane, hirco, & serpente.* Anubis *unde dictus.* Nubæ *canem pro Rege habuerunt.* Nibchaz *Deus effigie canis.* Psal. 59. 7. 15. יהמו frement ut canes. *Græcè* λιμώξουσιν, esurient. *Legendum* μαιμάξουσιν, tumultuabuntur. Athenis Jupiter Μαιμάκτης, & *mensis hybernus* Μαιμακτηριών. *Græcæ versionis duo loca in eadem voce corrupta. Hoc verbum* Hieronymo, & *aliis ignotum, ac proinde corruptum. Canis animal famelicum.* Κυνώδης ὄρεξις, *morbi genus.* Λαφυγμός. *Proverbium* Arabicum *de cane, qui propriam caudam comedit. Et* Talmudicum, Famelicus ut canis. Κυνοπεῖναι *monstrosi populi, potius* Cynopanes. Γρύζειν *de cane* Exod. 11. 7. *suum potius, ut Rom.* grunnire. *Sed* ῥύζειν *canum.* R *littera canina. Id Latinè* gannire, & hirrire, *ut* Arabicè هر harra. *Gannitus etiam blandientis canis, ut* Græcum κνυζηθμός. Hesychius *emendatus.* Γρύζει *pro* Hebræo יחרץ *quod propriè* acuere *est, ut* שנן. *Ante Activum verbum* Hebræi *sæpe omittunt nomen agentis.* خرش & هرش frendere, *de cane irritato.* Κυνάρια, *qui canes. Horum cibus micæ*, Matth. 15. 27. *id est, panis frustula, non micæ propriè dictæ.* Philostrati *locus similis.* Res Hebræum *post primam Radicalem à* Syris *sæpe inseritur. Canes* τραπεζῆες *in* Homero. *Canum* ἀπομαγδαλία, *quid propriè.* Eustathius & Hesychius *emendatus. Canis panes somniat. Canis media natura inter feram & pecus domesticum. Caro ejus cibus. Cur caro discerpta cani projicienda*, Exod. 21. 31. *Miræ prædictiones de* Achabo, Jezabele, & Asclettarione *Mathematico.* Σκύβαλα, *cibus canum.* Canem redire ad vomitum. Ἐξέραμα *quid propriè.* Laërtius *emendatus. Quid* Syris ܦܣܘܩܬܐ *Canes lingendo vulnera sanant. Aquas lambere, canum proprium,* Græce λάπτειν, *Gallicè* laper. *Quomodo id* Arabicè. *Cur canes in* Nilo *aquam currentes lambant.* Hesychius *ter emendatus. Qui sint equi* λυκοσπάδες. *Equi* Heneti *prope* Adriam, *non in* Paphlagonia. *De* Lycospadum *nomine nova conjectura. Cur exclusi* Gedeonis *milites, qui aquam non lambebant more canum. Canis, crure ad parietem sublato, mingit. Quomodo id* Arabicè. *Quid in* Prophetis *sit* neminem relinquere, qui mingat ad parietem. *Refelluntur, qui canes intelligunt. Quid sit* clausus, & derelictus, 1 *Reg.* 14. 10. Mingens ad parietem, *id est*, vir. *Post victoriam tum soli viri cædebantur. Viros in oriente mulierum more minxisse falsum. Lotium cur Hebræis* aqua pedum. *Voces* mingentem ad parietem *quomodo veteres aliò detorserint.*

Postquam de gregibus abundè actum est, jam libet in custodiam canes illis apponere, ne feris cedant in prædam. *Canis Hebræum* nomen est כֶּלֶב *celeb*; quod alii *quasi cor* explicant; id est, כְּלֵב; alii *totum cor*, id est, כָּל לֵב; alii denique, *sicut leo*, id est, כְּלָבִיא; quæ non tam sunt vocis origines, quam ad illam frigidè allusiones. Neque enim compositum, sed simplex Nomen est כלב. Proinde conabimur aliquid afferre vero propius. *Hebraicè* כלוב *club*, est *cavea*. Sic *Jerem.* 5. 27. ככלוב מלא עוף *ut cavea plena avibus.* Unde *Græcorum* κλωβός, vel κλῶβος. *Philostorgius*, apud me MSS. edito multo emendatior, libri decimi capite undecimo; Ὁ δὲ Αἰγύπτι☉ οὕτω κατεβραχύνετο, ὥς τε μηδ' ἀχαρίστως τοὺς ἐν τοῖς κλωβοῖς πέρδικας ἐκμιμεῖσθαι, καὶ συναθύρειν αὐτῷ πρὸς ἔριν ἐκείν☉. Ægyptius *autem* (pumilio) *ita contrahebatur, ut non malè imitaretur perdices caveis inclusas, & ea cum ipso per contentionem luderent.* Hesychius, Κάρταλον, τὸ πλέκτον ἀγγεῖον ἐν τοῖς ὀψαρτυτικοῖς, κλοβός (malim κλωβός). *Cartallus, vas textile in libris de re culinaria, cavea. Philoxenus* in *Glossis*, Κλωβός, *cavea. Poëta* vetus apud *Suidam*, Κλωβοὺς ἀμφιρρῶγας, *caveas undequaque ruptas*, seu *apertas. Cedrenus* pag. 592. B. Ζῶον ἦν τι πτηνὸν ἐν κλωβῷ κατὰ τὰ βασίλεια αἰωρούμενον. *Avis quædam erat in regia, caveâ appensa. Oppiani* Schöliastes *Halieut.* lib. 3. Κύρτον, ζωγρεῖον, κλωβίον. Et in *Ixeuticis* ipse *Oppianus* ægithum capi κλωβῷ asserit, in quo ægithus illex includitur. Hæc obiter de *Hebræa* voce à *Græcis* pridem usurpata. Sed & כלוב *club*, Amos 8. 1. 2. *uncinum* reddit *Hieronymus.* Et verò apud Ara-

Arabes كلوب vel كلاب id omnino ſignificat. Et كلبتان vel كلابات ſunt *forcipes*. Utrumque habent *Arabicæ Pentateuchi* Paraphraſes: prius *Pariſienſis*, poſterius *Erpeniana* editio *Num*. 4. 9. Neque *Chaldæis* fuit ignota vox, quibus כולביא non ſolum *ſecuris* eſt, ſed & צבת *forceps*, juxta autorem *Aruch*, & *Kimchium* in 1 *Sam*. 13. 20. Et *Hebræum* כבל *cebel*, pro *compede* videtur indidem factum per literarum trajectionem. Canis igitur potuit inde appellari כלב *celeb*, à *firmitate dentium*, quibus tanta eſt morſus tenacitas, ut harpagonum, & forcipum, & ferreorum compedum inſtar eſſe videri queant. Niſi forcipi, & harpagoni, & compedi malis à cane nomen eſſe. Tale, quod *Iſidori Orig*. lib. 20. cap. 15. *lupus*, & *canicula* nominatur ferreus harpax, quo extrahitur, quod in puteum decidit. Et apud *Feſtum*, *Catulus genus quoddam eſt vinculi, quod interdum* canis *appellatur*. Hinc *Plautus* in *Caſina*, Scenâ *Fa-ce Chalino*,

> *Taceo, Deos quæſo, ut quidem hodie canem, & furcam feras.*

Sunt, qui *camum* perperam legunt.

Tractatum *De Cane Damir* ita orditur الكلب حيوان معروف وربما وصف به فقيل للرجل كلب وللمرأة كلبة Alcelb (id eſt, *canis*) *animal notum eſt, à quo ſæpe viro cognomentum inditur, ut mulier vocatur Celba*, id eſt, *canis fœmina*. Quò refertur paulò poſt, quod كلاب اسم رجل من أجداد النبي Cilab *fuit nomen unius ex Prophetæ avis*, id eſt, impuri *Mahometis*. Sed nomen כלאב *Cileab* filio *Davidis* inditum, quem illi peperit *Abigail*, *Hebræi* multò aliter interpretantur. Eum enim obſervant fuiſſe binomium, & alibi (*a*) *Danielem*, alibi (*b*) *Cileubam* vocari. Et *Daniel* quidem, inquiunt, fuit שמו העיקר *nomen ejus fundamentale*, ſeu *primarium*; quia dixit *David*, illo naſcente, דנני אל מנבל *Deus à* Nabale *me vindicavit*, ſed & *Cileabum* appellavit, id eſt, *patri ſimilem*; quia cum ליצני הדור ævi illius deriſores *Abigailem* aſſererent ex priore viro *Nabale* concepiſſe, & naſciturum infantem *Nabalis* eſſe filium, ad amoliendam hanc calumniam permiſit Deus, ut קלסתר פניו *figura faciei ejus Davidis* vultum planè referret. Utut ſit, *Calebo* ſaltem nomen à cane fuiſſe, quacunque tandem de cauſa, certum atque indubitatum eſt. Et *Nabalem* dici כלבי, *Calebi*, id eſt, *Calebitam*, 1 *Sam*. 25. 3. quia erat מבית כלב *ex Calebi domo*, ut *Chaldæus*; vel *de genere Caleb*, ut *Hieronymus* reddidit. Quanquam alii veterum *caninum* interpretentur, ac ſi hac voce illum innuat Sacer Scriptor caninos habuiſſe mores, & caninum ingenium. Inde in *Græca* verſione vocatur ἄνθρωπος κυνικὸς, *homo cynicus*, vel *caninus*. Et in *Syra* ܟܠܒܐ *rabioſus ut canis*. Et *Arabs* diſertè يشبه الكلاب في صنيعه *cani ſimilis erat in actionibus ſuis*. *Æſculapius* quoque *Phœnicum*, Deus ut ex *Sanchoniathone* patet, & *Damaſcio* apud *Photium*, fortaſſe *Phœniciè* dictus eſt איש־כלבי, *is-calibi*, *vir caninus*, unde *Græcè* Ἀσκλήπιος, & *Romanè* ÆSCULAPIUS. Neque verò cauſa defuit, cur à cane nomen deſumeret. *Hunc* Tarquitius, *de illuſtribus viris diſſerens, ait incertis parentibus natum, expoſitum, & à venatoribus inventum, canino lacte nutritum*. Ita *Lactantius*, *De falſa religione* lib. 1. cap. 10. Et *Feſtus* vocibus, *In inſula Æſculapio*, &c. *Canes adhibentur ejus Templo, quod is uberibus canis ſit nutritus.* Sed, ſi *Arabum*, *Hebræorum*, & *Phœnicum* nonnulli à cane nomen habuerunt, nihil hic illis fuit peculiare: cum apud *Græcos* Κύνης, vel Κυνίδης, unde Κυνίδαι genus ſacrum *Athenis*, & Κυναίγειρος, & Σκύλαξ, & Κύννα, & Κύνη, & Κυνίσκη· & apud *Romanos Catulus*, *Catullus*, *Caninus*, *Caninius*, *Canidius*, *Canuleius* ſint ex eadem origine. De *Caſina* quoque videtur idem eſſe ſtatuendum, quia Comœdiam ita inſcriptam *Plautus* dicit habere *latrans nomen*, id eſt, *caninum*. Is enim ita in *Prologo*,

(*a*) 1 *Par*. 3. 1.
(*b*) 2 *Sam*. 3. 3.

> Κληρούμενοι *vocatur hæc Comœdia*
> Græcè, Latinè *Sortientes*, Diphilus
> *Hanc* Græcè *ſcripſit: poſt, id rurſum denuò*
> Latinè Plautus *cum latranti nomine.*

Fateor tamen mihi calculum hic hærere cum viris longè doctiſſimis, qui vel hoc ſecurè tranſmittunt, vel ea dicunt, quæ tacuiſſe præſtitiſſet. *Plautum* (inquit *Canterus Nov. Lect*. lib. 7. cap. 22.) *canis & Caſinæ nomen idem valere Comicè dixit, quoniam ab eadem incipiunt Syllaba*. Et *Samuel Petitus* ὁ μακαρίτης *Miſcellan*. lib. 2. cap. 18. pro *Caſina Caniſſam* ſcribit, quomodo *Plautum* reddidiſſe vult *Græcum* Κυνίσκης nomen, quo *catella* ſignificatur, aut *canicula*. Sed *Caniſſa* vox eſt nihili. *Plautus* vel retinuiſſet *Græcum cyniſcæ* nomen, vel mutaſſet in *Latinum catellæ*, aut *caniculæ*. Præterea, ſi loca expendas in quibus occurrit *Caſinæ* nomen, in pleriſque videbis non poſſe in *Caniſſam* ſine flagitio mutari; quia id non patitur metri ratio. Exemplo ſint pauca hæc è multis Actu primo,

> *Bellam, & tenellam* Caſinam, *conſervam tuam.*

Et Actu ſecundo,

> *Ne* Caſinam *uxorem ducam*. St. *Quid tum poſtea?*

Et rurſus,

> *Sorti ſum victus*, Caſina *nubet villico.*

Et Actu quarto,

> *Quem dent pro* Caſina *nuptum noſtro villico.*

Et in fine ejuſdem Actus,

> *Quin imus ergo?* St. *Bella tu, mea* Caſina.

His, inquam, locis *Caniſſam*, pro *Caſina* ſcribe, & verſum claudicare facilè deprehendes. Proinde *Grammatici* veteres, quotquot ſuperſunt, *Varro*, (*De Ling. Lat*. lib. 6. in *Fringutis*) *Feſtus* (in *Caſina*, & *Nepa*) *Nonnius Marcellus* (in *Calvitur*, & *Lingulacæ*) *Fulgentius* (in *Catillare*, & *Sculponeas*, & *Titivillitium*) hoc Drama non aliter citant, quam ſub *Caſinæ* nomine. *Gellius* quoque libri primi capite ſeptimo. Plautus *etiam in* Caſina, *cùm de puella loqueretur, occiſurum dixit, non occiſuram, his verbis*: "*Etiamne habet* Caſina *gladium*, &c. Denique *Caſinæ* nomen præferunt ſex Acroſtichi verſus, quibus argumentum Fabulæ continetur. Quorum verſuum auctor fuit vel ipſe *Plautus*, vel alius propè æqualis, ut ex ipſo ſtylo docti colligunt. *Caſinam* igitur à *Plauto* dictam fuiſſe hanc fabulam tam certum eſt, quàm quod eſt certiſſimum. Et potuit eſſe canis nomen, aut attributum apud vicinos barbaros. Ut קסנא *kaſna*, in *Talmude*, quod de catulo *parvum* & *tenerum* ſonat. Hinc in Tractatu *Cetubin* capite quinto in *Gemara* ומטללא בגורייתא קסנייתא *Et qui ludit cum catulis parvulis*. Ibi enim *Gloſſator* בכלבים דקים *cum canibus teneris*, aut זוטרתא *parvis*.

Ut homini *ridere*, ita cani *latrare* proprium: quod *Hebraicè* eſt נבח *nabach*. Hinc *Eſ*. 56. 10. *Omnes illi canes muti ſunt*, לא יוכלים לנבח, *latrare non poſſunt*. Vox alibi non habetur in Sacræ Scripturæ libris. Sed apud *Hebræos* paſſim occurrit. Ut, cum de decrepito ſene dicitur in *Talmudico* Tractatu *De Sabbato* cap. 23. fol. 152. a. כלבוהי לא נבחין

טחנוהי לא טחנין *Canes ejus non latrant; molæ ejus non molunt*: id est, vox ita submissa est, ut non amplius audiatur, & dentes ita detriti, aut confracti, ut non possint mandere. Et in *Eruvin* cap. 8. fol. 86. a. in *Gemara* נכח בך כלבא על נכח בך גוריתא פוק *Si te allatrat canis masculus, ingredere; sed, si canis fœmina te allatrat, exi.* Nec immerito observat *Aben Ezra* sic efferri בלשון קדר *linguâ Kedar*, id est, *Arabicâ*, qua frequentius nihil est. Sic ipsum Esaiæ hunc locum *Arabs* ita expressit لا يستطيعون ان ينبحوا *latrare non poterunt*. Et *Exod.* 11. *vers.* 7. versio *Parisiis* edita لا ينبح كلب بفيه *Canis ore suo non latrabit*. Et de cane فقفق *phakphaka* explicatur in *Alcamus* نبح فرقا *Timidè latravit*. Et البسوس *Albasus* eidem est *mulier, quam Deus* جعلها كلبة نبحة *mutavit in canem latrantem*, quod de *Hecuba Græci* fabulantur. Sed cum *Hebræi* נבח nonnisi de cane usurpent; latius patet نبح apud *Arabes*. Nam in *Alcamus* نبح الكلب الظبي والتيس والحية. Quibus verbis significatur نبح dici de latratu canis, de capreæ, ac hirci balatu, & de sibilo serpentis. Indidem *Ægyptiis* dictus *latrator Anubis*, quod *Hebræis* esset הנובח, *hannobeah*. Quamvis enim *Ægyptia* lingua plurimum ab *Hebræa* differat, *Ægyptii* tamen à *Syris*, & *Hebræis* multas voces mutuati sunt, quod docere esset obvium. *Nubiæ* quoque nomen eodem puto referri posse, quia *Nubarum* pars *Ptoëmphanæ* (Ptolemæo Πτοεμφανεῖς) *canem pro Rege habuerunt, motu ejus imperia augurantes*: Ita *Plinius* lib. 6. cap. 30. Et *Hermippus* ex *Aristocleone* apud *Ælianum De Animal.* lib. 7. cap. 40. Sed & à latratu dictus est *Avæorum* Deus נבחז *nibchaz*, 2 *Reg.* 17. *vers.* 13. si verè habuit latrantis canis effigiem; ut asserunt *Jarchius*, & *Kimchius* post *Talmudicos* in libro *Sanhedrin* capite septimo fol. 63. b.

Id etiam ad latratum canum multi referunt, quod habetur *Psal.* 59. *vers.* 7. 15. יהמו ככלב *frement*; vel *obstrepent ut canes*. Proinde hic *Hieronymus*, *latrent ut canes*. Et *Aben Ezra*, דמה אותם לכלבים שהם נובחים בלילה *Confert eos cum canibus, qui noctu latrant*. Et *Kimchius*, כמו הכלב שהולך ונובח בלילה *ut canis it noctu latrans*, &c. Alii ad ululatum malunt. Ita *Syrus*, ܢܥܘܥܘܢ ܐܝܟ ܟܠܒܐ. Et *Arabs*, يعوون مثل الكلاب *ululabunt ut canes*. Sed *Hebræa* vox ad omnem strepitum & tumultum generalis est. Rectè igitur *Symmachus* συνηχήσουσιν ὡς κύνες, *perstrepent ut canes*. Et *Chaldæus* מתרגשין איך כלבא *Et tumultuantur ut canes*. At *Græci* planè aliter, λιμώξουσιν ὡς κύων· unde Vulgatus, *Famem patientur ut canes*. Et *Æthiops* ይርኅቡ፡ ከመ፡ ከልብ፡ *Esurient ut canis*. Et *Apollinaris*, Καὶ κυσὶ πειναλέοις ἴκελοι, *Et canibus famelicis similes*. Quod novum iis videbitur, qui has literas colunt, cùm verbum המה, quo hic utitur *Psaltes*, commune nihil habeat cum iis verbis, quæ *famem* aut *esuriem* significant. Itaque vox λιμώξουσιν, utut jam olim lecta, mihi tamen de mendo suspecta est, & *Seniores* pro λιμώξουσιν scripsisse puto μαιμάξουσιν: Quod apprimè hic quadrat. Μαιμάσσειν quippe, vel μαιμάζειν, inter cætera *strepere est, turbari, tumultuari*. *Suidas*, Μαιμάζει, σφύζει, προθυμεῖ· κυματοῦται, πηδᾷ, καχλάζει, κλονεῖται. *Salit, promptus est, fluctuat, saltat, strepit, turbatur*. *Hesychius*, Μαίμαξ, ταραχώδης. Μαιμάσσει, σφίζει (lege σφύζει) προθυμεῖται. Inde Ζεὺς Μαιμάκτης dictus *Athenis*, quasi furiosus, & turbulentus. Et Μαιμακτηριὼν hyemalium mensium primus, quo aër incipit turbari, & commoveri. Proinde *Jovi Mæmacti* sacra fiebant *Mæmacteria* dicta, ut pacatior esset hyems. *Harpocration* in voce Μαιμακτηριών, Ὠνόμασαι δὲ ἀπὸ Διὸς Μαιμάκτου. Μαιμάκτης δ᾽ ἐστὶν ὁ ἐνθουσιώδης, καὶ ταρακτικός, ὥς φησι Λυσιμαχίδης ἐν τῷ περὶ τῶν Ἀθήνησι μηνῶν· ἀρχὴν ἡ λαμβάνοντος τοῦ χειμῶνος ἐν τούτῳ τῷ μηνὶ, ὁ ἀὴρ ταράττεται, καὶ μεταβολὴν ἔχει. Nec fuit ignota vox *Græcis* interpretibus, qui de mari dixerunt *Job.* 38. *vers.* 8. Ὅταν ἐμαίμασσε ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῆς ἐκπορευομένη, *Cum tumultuaretur ex utero matris suæ prodiens*. Et *Jer.* 4. *vers.* 19. Τὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας μου μαιμάσσει; *Cordis mei sensoria tumultuantur*; vel *concitantur*. Et, quod maximè notandum, ibi μαιμάσσει est pro *Hebræo* הומה. Vero proinde consentaneum est, eosdem Interpretes idem verbum reddidisse μαιμάξουσιν in *Psalmi* loco, in quo versamur. Sed scribæ tribus de causis hunc locum corruperunt. Prima & præcipua hæc est, quod *Græcum* verbum μαιμάσσω, licet elegans, & *Atticum*, tamen parum est in usu. Proinde in *Jeremiæ* loco, quem citavimus, multos torsit Interpretes. Et profitetur *Hieronymus* se non intelligere. *Ubi*, inquit, *juxta* Symmachum *posuimus* turbati sunt, *in* Hebræo *scriptum est* הומה. Septuaginta, *&* Theodotio *posuerunt* μαιμάσσει, *quod verbum usque in præsentiarum quid significet ignoro*. Aquila *autem posuit* ὀχλάζει, *quod & ipsum tumultum sonat. Hoc de verbo dictum sit, super quo scio apud plerosque magnum esse certamen.* Hæc *Hieronymus* hactenus. Itaque etiam in *Jeremia* vox corrupta est, & pro μαιμάσσει scriptum μὲ μάσσει, tanquam à μάσσω *premo, subigo*, in editione *Complutensi*, & *Parisiensi* nupera. Sed μαιμάσσει rectè scribi tam ex *Hieronymo* constat, quàm ex *Theodoreto* in hunc locum, & *Gregorii Nazianzeni* Orat. 17. ubi statim initio hæc *Jeremiæ* verba citantur, & explicantur. In *Jobo* denique pro ἐμαίμασσε quidam legerunt ἐμαίετο, ut hic notat *Olympiodorus*. Ex quibus apparet scribas huic voci tanquam ignotæ ἄσπονδον πόλεμον indixisse, & omnem movisse lapidem, ut illam è Scripturis eliminarent. Præterea hæc verba *Psal.* 59. (al. 58.) vers. 15. Λιμώξουσιν ὡς κύων, *Famem patientur ut canis*, videbantur belle cohærere cum sequentibus, quæ in eadem versione sic habent, Καὶ κυκλώσουσι πόλιν, αὐτοὶ διασκορπισθήσονται τοῦ φαγεῖν, ἐὰν δὲ μὴ χορτασθῶσι, καὶ γογγύσουσιν. Et in Vulgata, *Et circuibunt civitatem, Ipsi dispergentur ad manducandum, si verò non fuerint saturati, murmurabunt*. Esuritio denique, quæ canibus sic adscribitur ad illorum naturam pertinere visa est: quia canis est animal valde famelicum, à quo κυνώδης ὄρεξις, *Arabicè* الشهوة الكلبية, *caninus appetitus* dicitur morbus in homine τῇ βουλιμίᾳ non absimilis, de quo *Galenus De locis affectis* lib. 5. cap. 5. *Aëtius* lib. 9. cap. 21. *Avicenna* lib. 3. Canonis Fen. 13. tract. 2. cap. 2. & seq. Proinde λαφυγμὸς dicitur immensa *canum aviditas*. *Aristophanis Scholiastes* in *Nubibus*: Λαφυγμὸν γὰρ λέγει τὸ ἀπλήστως ἐσθίειν. Et paulo post, Ἔστι γὰρ λάπτω, καὶ λαφύσσω, τὸ ῥοφῶ, κυρίως ἐπὶ κυνῶν, καὶ χοίρων· ὅθεν παράγεται καὶ ὁ λαφυγμός. Et meminerunt *Arabes* mulieris cujusdam حومل *Haumal* nomine, cujus canis اكلت ذنبها جوعا *caudam suam præ fame comedit*. Unde natum est Proverbium vulgare apud illos, اجوع من كلبة حومل *Cane Haumalis plus esuriens*. Ita habe-

habetur in *Alcamus*, & in *Talmudico* Tractatu *Gittin* cap. 5. fol. 56. a. quidam ideo vocabatur בן כלבא שבוע *Ben calba sebua*, id est, *filius saturi canis*, שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע *quia quisquis in domum ejus ingrediebatur famelicus ut canis, ex ea satur exibat.* His addi posse videbitur, quòd inter monstrosos populos censentur *Cynopenæ* in *Tertulliani Apologetico* capite octavo, & libro primo *ad Nationes*. Ibi enim *Cynopenæ Salmasio* sunt κυνοπεῖναι, id est, *qui canina fame laborant.* *Vossio* tamen nostro potius assentior, qui *Cynopanes* mavult, ut κυνόπανες dicantur, quomodo τραγόπανες, αἰγόπανες, ἑρμόπανες. Proximè accedit scilicet *Pamelii* lectio, *Cynophanes*.

Ecce aliud de cane, latratui proximum *Exod.* 11. *vers.* 7. Οὐ γρύξει κύων τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ. *Canis lingua sua non hirriet*, vel *non ganniet*. Unde *Judith.* 11. *vers.* 19. Οὐ γρύξει κύων τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ἀπέναντί σου. *Canis lingua sua contra te non hirriet.* Tamen apud *Græcos* Scriptores γρύζειν non est canum, sed suum, aut porcellorum, ut *grunnire* apud *Romanos*. *Pollux* de vocibus animalium libri quinti capite 13. Συῶν δὲ γρυλλισμὸς, γρυλλίζειν, γρυλλίζοντες, καὶ γρύζειν, καὶ γρύζοντες. *Hesychius*, Γρυλλίζοντα, γρύζοντα.* *Aristophanis Scholiastes* in *Plutum* Act. 2. Sc. 5. Κυρίως δὲ γρύζειν ἐπὶ τὸ τοὺς μικροὺς χοίρους φωνὴν προΐεσθαι. *Alcæus* in *Palæstra* apud *Athenæum* lib. nono cap. 12.

Οἴει δ' ἀκούειν αὐτὸν, εἰ μὴ γρύξομαι;
Ὧν σοι λέγω, πλέον τι γαλαθηνοῦ ὑός;

Censen' istum quæ dicam tibi intellecturum magis quàm lactentem porcellum, nisi grunniam? Unde γρυσμὸς *porci grunnitus*. *Agathocles Babylonius* de *Jove* apud *Athenæum* libri noni capite quarto, Λέγεται γὰρ ὡς ἄρα θηλὴν ὑπέχειν ὗς, καὶ τῷ σφετέρῳ γρυσμῷ περιοιχνεῦσα τοῖς κνυζηθμὸν τοῦ βρέφεως ἀνεπαΐστον τοῖς παροῦσιν ἐτίθει. *Ajunt enim suem illi sugendam mammam præbuisse, & circumcursantem grunnitu suo impedivisse ne illius vagitus posset intelligi.* Sed ut γρύζειν *porcorum*, ita ῥύζειν est canum, quod & ῥόζειν scribitur, & ῥοίζειν, & ἀράζειν, & ἀραρίζειν. *Pollux* ubi supra de canum vocibus, Εἴποις ἂν καὶ ἀράζειν, καὶ ἀράζοντας, καὶ ῥύζειν, καὶ ῥύζοντας. *Suidas*, Ῥόζειν, ῥέγχειν, ὑλακτεῖν, κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν κυνῶν, μεταφορικῶς δὲ ἐπὶ ἀνθρώπων. In *Eustathio* ῥοίζειν pro eodem habetur, & in *Ammonio* ἀραρίζειν, tanquam ἀπὸ τοῦ ἂρ φωνῆς, à voce AR, quam edunt canes lingua inter dentes vibrata. Unde est, quod *canina* vocatur *litera* R. *Persius* Sat. 1.

--- *sonat hic de nare canina*
Litera. ---

Canis igitur propriè loquendo non γρύζει, sed ῥύζει, vel ῥόζει, &c. Quod *Arabicè* هر *harra*, ut *Latinè hirrire*, & *gannire*. Alcamus, هر الكلب اليه هو صوته دون نبحه من قلة صبره على البرد *Hirrivit canis in eum. Hæc est vox ejus infra latratum, ut fit ex impatientia frigoris.* Festus, *Hirrire, garrire, quod genus vocis est canis rabiosæ.* Lege *Hirrire, gannire*, &c. Neque enim *garrire* canum est, sed *gannire*. Nonnus cap. 6. *Gannire cùm sit propriè canum*, Varro, *asinos rudere, canes gannire, pullos pipire dixit.* Festus, *Gannitio, canum querula murmuratio.* Sed cum *hirrire* sit irati canis, *gannire* vox media est. Quippe blandiuntur etiam gannitu canes: de quibus *Lucretius*,

--- (*a*) *gannitu vocis adulant.*

Itaque gannitus quandoque est κνυζηθμὸς. Sic appellatur canum vox blanda, quam latratui opponit *Poëta* summus, apud quem canes ad stabuli fores, visa *Pallade* (*b*)

--- οὐδ' ὑλάοντο,
Κνυζηθμῷ δ' ἑτέρωσε διὰ σταθμοῖο φόβηθεν.

Non latrabant, sed blando gannitu ex altera parte per stabulum fugiebant. Ex iis, quæ diximus, colliget aliquis in Sacro Textu, pro οὐ γρύξει κύων, legendum esse οὐ ῥύξει, vel οὐ ῥόξει. Tamen rectum esse οὐ γρύξει collige ex eo, quod in *Exodo*, & in libro *Judith* constanter legitur οὐ γρύξει & *Jos.* 10. v. 21. de quo statim, οὐκ ἔγρυξεν. Eodem faciunt hæc *Hesychii*, Γρύξαι, ἠρέμα κράξαι, ἠρέμα φθέγξασθαι, ἢ ὑλακτῆσαι. *Leniter clamare, leniter loqui, aut latrare.* In exemplaribus nostris pravè legitur Γρύψαι, ἠρέμα κράξαι sed reponimus, Γρύξαι, ἠρέμα κράξαι, quia sensus ita postulat, & literarum ordo. Nam τὸ γρύψαι est inter γρύψ & γρυπαλ. Constat igitur ex *Hesychio* etiam γρύξαι de canibus usurpari, cùm leniter latrant, id est, hirriunt, aut ogganiunt. *Græcum* porro γρύξαι respondet *Hebræo* חרץ. Ita enim habet *Moses*, לא יחרץ כלב לשונו; quod exponit *Kimchius*, *Non movebit*; sed *R. Selomo* rectius לא ישנן *Non exacuet canis linguam suam*, id est, in acumen non exeret, linguam inter dentes vibrando non producet, ut canes hirrientes solent. Nam verbum חרץ, *movere* non est, ut multi volunt, sed *acuere, acrem esse, acriter agere.* Hinc *Job.* 41. v. 21. *Sternit sibi* חרוץ, *rem acutam in luto.* Et *Esa.* 41. v. 15. מורג חרוץ, est *tribula acuta*. Et per Metaphoram חרוצים, *acuti* dicuntur *Prov.* 10. v. 4. qui sunt diligentes, solertes, industrii. Ita hoc loco לא יחרץ *Non acuet canis linguam suam*, id est, *Non hirriet.* Antecedens pro Consequente. Locus est huic parallelus *Jos.* 10. v. 21. לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו *Non acuit* (supple *acuens*, id est, canis) *linguam suam in filios* Israël *in eorum ullum.* Vocem *canis* suppleo ex usu linguæ *Hebraicæ*, quæ ante Verbum Activum sæpe omittit nomen agentis, ac proinde id supplendum est. Sic *Esa.* 9. v. 6. de *Jesu Christo*, *Vocabit nomen ejus Dominum, admirabilem*, &c. *Vocabit*, supple *vocans*, id est, Deus, aut fidelis, qui in eum credit. *Mich.* 2. v. 4. *Tollet super vos parabolam*, nempe המושל *parabolis utens.* Amos 4. v. 2. *Tollet vos sentibus, & posteros vestros spinis piscatoriis*, nempe *qui tollit*, id est, hostis. *Hab.* 3. v. 6. *Abscindit ab ovili gregem*, nempe *abscissor*, seu *devastator*. Ita hic, *Non acuit* (*acuens* scilicet, seu canis) *linguam suam*, &c. Obiter nota tam שנן, quam חרץ de lingua dici, quę excrendro acuitur. Sed ut חרץ ad canem, ita שנן ad hominem pertinet, & ad serpentem,

--- *qui linguis micat ore trisulcis.*

Sic *Psal.* 140. v. 4. שננו לשונם כמו נחש *Exacuerunt linguam suam ut serpens.* Et *Psal.* 64. v. 4. שננו כחרב לשונם *Exacuerunt ut gladium linguam suam.* Ab *Hebræo* חרץ factum *Arabicum* خرش de cane *irritari* significat, & *dentibus frendere*. *Giggeio* كلب مخترش vel مخارش vel مخروش est *canis multum irritatus*. Et الكلاب* تخارشت *Canes irritati fuerunt.* Et كلب خراش *Canis incitatus, canis dentibus in alium frendens.* Scribitur etiam هرش per *He*. Unde *Arabica* versio 1 *Sam.* 3. *vers.* 8. كلاب تهارش *canes irritantur.*

Pastus canum primò panis est, *Matth.* 15. v. 27. Τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. *Catelli comedunt de micis, quæ cadunt è mensa dominorum suorum.* Catellos hic intellige, non præcise *Melitæos*, qui plerumque micas panis sub mensa non colligunt, sed in ipso sinu dominæ iisdem cum illa ciborum deliciis lautè vescuntur. *Tzetzes* Chil. 5. Hist. 12.

(*a*) Lib. 5. v. 1069.
(*b*) Odyss. π'. v. 162.

--- νῦν δὲ κυνίδιόν τι
Παρὰ ἀρχούσης γυναικὸς φερόμενον τοῖς κόλποις
Δίαιταν ἔχει τὴν αὐτὴν, καὶ τ' ἄλλα ὁμοίως.

Nunc autem catellus quispiam, à principe muliere gremio delatus, victum habet eundem, & alia similiter. Hic igitur κυνάρια sunt canes quivis infra molossos, & vertagos, quibus cadentes è mensa micæ non sufficerent, sed majoribus offis opus est. Nempe domestici canes sunt ut plurimum in hoc genere, id est, infra majores illos, ac proinde κυνάρια merito dicti, non tamen è minimis, quos habent mulieres in deliciis. *De micis*, id est, *de frustulis:* neque enim canes colligunt micas propriè dictas, sed gallinæ, aut aves aliæ, quibus rostrum est acutius, aut minora animalcula. Ita de *Diogene* narrat *Plutarchus* in libro *De Prof. virt. sent.* Μῦν τινα προσερπύσαντα, περὶ τὰς ψίχας αὐτοῦ τῆς μάζης ἀναστρέφεσθαι, *Murem quendam adrepentem circa mazæ ejus micas fuisse obversatum.* Itaque ψιχία hic aliud sunt, nempe οἱ σμικρότατοι, καὶ ψιχιώδεις ψωμοὶ, frusta tam parva, ut micarum instar haberi possint. Proinde *Arabs* reddidit الفتات *frusta*, voce deductâ ex *Hebræo* פת. Unde פת לחם *frustum panis*, *Gen.* 18. *vers.* 5. *Jud.* 19. *v.* 5. 1 *Sam.* 2. *vers.* 36. & 28. *vers.* 22. 1 *Reg.* 17. *vers.* 11. &c. Et פתותי לחם *frusta panis:* Ezech. 13. vers. 19. *Syrus* quoque hic habet ܦܪܬܘܬܐ, de more inserto R post primam Radicalem. Talia גרמיד, *cubitus* pro גמד, דרמשק, *Damascus* pro דמשק, ערגל *volvere* pro עגל, פרנק, *deliciari:* pro פנק, שרנק, *suffocari* pro שנק, שרביט *sceptrum* pro שבט, פרציד, *rivus* pro פציד. *De micis, quæ cadunt è mensa*, sive fortè fortuna id fiat, sive à domino projiciantur. Itaque etiam *Philostratus* quosdam scribit πλησίον τοῖς κυσὶ πράττειν τοῖς σιτουμένοις τὰ ἐκπίπτοντα τῆς δαιτὸς, *facere canum instar, qui vescuntur dapidibus quæ excidunt.* Quomodo saturari voluit *Lazarus* ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου *de micis, quæ cadebant è mensa divitis.* Apud *Homerum* canes τραπεζῆες, seu *mensarii* sæpe nominantur. Sic *Iliad.* χ'. versu 69. de canibus suis *Priamus*.

Οὓς τρέφον ἐν μεγάροισι τραπεζῆας πυλαωροὺς,

Quos in ædibus alui mensarios janitores. Et *Iliad.* ψ'. versu 173. de *Patroclo*,

Ἐννέα τῷ γε ἄνακτι τραπεζῆες κύνες ἦσαν,

Novem huic Regi mensarii canes erant. Et *Odyss.* ρ'. versu 309.

--- οἷοι τε τραπεζῆες κύνες ἀνδρῶν
Γίγνοντ', ἀγλαΐης δ' ἕνεκεν κομέουσιν ἄνακτες,

Quales sunt virorum mensarii canes, quos deliciarum gratia nutriunt Reges. Τραπεζῆες, id est, οἱ ἐν τραπέζῃ τρεφόμενοι, παράσιτοι, *qui ad mensam aluntur, parasiti.* Prius est in veteri *Scholiaste*, posterius in *Rhetorico Lexico* apud *Eustathium.* Ita *Luc.* 16. *vers.* 21. ad mensam purpurati divitis canes adstabant. Ad hujusmodi canes pertinet illud *Poëtæ Odyss.* κ'. versu 216.

Ὡς δ' ὅταν ἀμφὶ ἄνακτα κύνες δαιτηθεν ἰόντα
Σαίνωσ' (αἰεὶ γάρ τε φέρει μειλίγματα θυμοῦ.

Ut cùm è convivio proficiscentem canes circum blandiuntur. Is enim semper affert animi delinimenta, id est, juxta veterem *Scholiastem*, πρὸς ἡδονὴν δωρήματα, ἢ κρέα τινὰ, ἢ τὴν ἀπομαγδαλίαν, ἣν προσδεχόμενοι οἱ κύνες ἐγρηγόρασι, *dona ad delicias, sive sint carnes, aut apomagdalia, quam expectantes canes vigilant. Apomagdaliæ* quid sint *Julius Pollux* accuratè docet his verbis lib. 6. cap. 14. Οἱ δὲ πάλαι ταῖς καλουμέναις ἀπομαγδαλίαις ἐχρῶντο, αἳ ἦσαν τὸ ἐν τῷ ἄρτῳ μαλακὸν, καὶ σαιτῶδες, εἰς ὃ ἀποψησάμενοι, τοῖς κυσὶν αὐτὸ παρέβαλλον· ὅθεν καὶ Λακεδαιμόνιοι κυνάδα τὴν ἀπομαγδαλίαν καλοῦσιν· ὑποδηλοῖ δὲ καὶ Ὅμηρος, &c. *Apomagdaliis, quas vocant, veteres utebantur. Eæ erant quod in pane molle, & pastaceum est*, (utor voce barbarâ, quia *Latina* nulla suppetit) *quo postquam se absterserant, canibus id projiciebant. Unde est, quod apomagdaliam* Lacedæmonii *cynadem* (quasi *caninam*) *vocant. Atque id subinnuit Homerus*, nempe, eo loco, qui supra. In quem etiam *Eustathius* tanquam ex *Pausania*, Ἀπομαγδαλία, καὶ ἀπομαγδαλὶς, ψωμὸς, εἰς ὃν ἐκματτόμενοι τὰς χεῖρας, μετὰ δεῖπνον ἐρρίπτουν κυσίν. *Apomagdalia, & apomagdalis, frustum panis est, quo cum manus detersissent, illud à cœna canibus projiciebant.* Addit à *Dioscoride* κύνα, id est, *canem*, appellari. Sed κυνάδα legendum, ut in *Polluce*, & *Athenæo*. *Hesychius*, Ἀπομαγδαλία, στέαρ, ἐν ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο ἐν τοῖς δείπνοις· βαλόντες δὲ αὐτὸ τοῖς κυσὶν ἀναλύοντες ἀπὸ τῶν δείπνων. *Apomagdalia, adeps, quo manus inter cœnandum abstergebant, è cœna autem redeuntes canibus id jaciebant.* Non probo, quod στέαρ vocat, id est, *adipem:* de quo meritò rogaveris, unde abstergantur, qui inde absterguntur. Itaque ab aliis σταῖς appellatur, non στέαρ, & à *Polluce* σταιτῶδες. Et σταῖς quidem quandoque est *adeps*. Sed & plerumque σταῖς est massa farinacea; quam *pastam* appellamus, quo sensu hic omnino sumitur. Plura de magdalia, & apomagdalia, habent *Aristophanes* in *Equitibus*, & ibi *Scholiastes*, *Athenæus* lib. 4. & 9. *Plutarchus* in *Lycurgo*, *Suidas*, *Eustathius* in lib. 4. *Iliados*, *Erasmus* in *Adagio*, *Canis vivens ex magdalia*; *Rhodiginus* lib. 28. cap. 1. quos consulat cui hæc non sufficiunt. Piscator quidam in *Theocrito Idyll.* 21. pisces se somniare ait, ut canis panes somniat. Verba sunt,

--- καὶ γὰρ ἐν ὕπνοις
Πᾶσα κύων ἄρτως μαντεύεται· ἰχθύα κ' ἠγών.

Etenim in somnis canis omnis panes auguratur; & ego pisces. Vir doctus ἄρτως non probat, & legi mavult ἄγρως *agros*. Quorsum nullus video. Nam ut piscator pisces, quidni canis panes somniet, quorum esu impense delectatur? Maxime, si apomagdaliæ intelligantur, quæ panum erant cupediæ, atque, ut ait *Poëta*, μειλίγματα θυμοῦ, *canini animi delinimenta.*

Secundò, canum cibus est caro, qua ferino more vescitur. Unde canem *Arabes* colligunt mediæ esse naturæ inter feras & pecus domesticum. *Damir*,

وهو لا سبع ولا بهيمة حتي كانه من
الخلق المركب لانه لو تم له طباع
السبعية ما الف الناس ولو تم له
طباع البهمية ما اكل لحم الحيوان

Neque fera est, neque pecus, quin est tanquam compositæ naturæ. Nam, si ferina natura in eo esset perfecta, non degeret cum hominibus, nec animalium carne vesceretur, si perfectè esset pecuina. In Scriptura canibus ea maximè caro destinatur, quam homines attingere est nefas. Sic *Exod.* 22. *vers.* 31. *Carnem à feris discerptam non comedetis, sed eam canibus projicietis.* Unde Pseudo-*Phocylides* versu 136.

Μήδέ τι θηρόβορον δαίσῃ κρέας, ἀργίποσιν δὲ
Λείψανα λεῖπε κυσίν. ---

Ne quam à feris depastam comedas carnem, sed velocibus reliquias linque canibus. Et *Jonathan*, לכלבא תרמון יתיה לסוטריה *Cani projicies eam pro mercede sua.* Hempe quia, cum *Israëlitæ* ex *Ægypto* excesserunt, canis in eos לא יחרץ *non exacuit linguam suam*; Scripturâ sic docente שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה *Deum Sanctum, & Benedictum nulli creaturæ denegare mercedem suam.* Ita *Rabbi Selomo* in hunc locum, & *Kimchius* in *Psalmo* 145. ex *Talmudico* Tractatu *Bava Kama* cap. 4. Canum etiam est cadavera trahere, lacerare, & devorare, quibus pœnis sæpe mulctantur impii.

impii. Sic *Jerem.* 15. v. 3. quatuor pœnarum generibus minatur Deus se in *Judæos* animadversurum, in quibus sunt הכלבים לסחוב *canes ad trahendum*, vel lacerandum eorum cadavera, qui gladio interempti sunt. Et *Psal.* 68. *vers.* 24. *Ut immergas pedem tuum, & linguam canum tuorum in hostili sanguine.* Et 1 *Reg.* 14. *vers.* 11. *Morientem* Jeroboamo *in civitate comedent canes, morientem verò in agro comedent volucres cæli.* Quod idem de *Baasa* prædicitur 1 *Reg.* 16. *vers.* 4. Et de *Achabo*, 1 Reg. 21. vers. 9. *Ut linxerunt canes sanguinem* Nabothi, *ita etiam canes sanguinem tuum lingent.* Et versu vigesimo tertio, *Canes* Jezabelem *comedent ad castrum* Jezraëlis. Et versu vigesimo quarto, *Morientem* Achabo *in urbe comedent canes*, &c. Quarum prædictionum veritatem comprobavit eventus. Eorum enim Regum familiæ deletæ sunt funditus, & ad internecionem cæsæ: & insepulta cadavera canibus aut avibus cessere in prædam, prout Prophetæ prædixerant. Atque id imprimis memorandum est, quod de *Achabo* refertur, eum in curru fuisse ictum lethali vulnere; & dum currus regio sanguine cruentatus in *Samariæ* piscina lavaretur, canum ingruentium turbam juxta divinum oraculum ejus sanguinem linxisse, 1 *Reg.* 22. *vers.* 38. Et *Jezabelem* in castro *Jezraëlis* captam, & è fenestra dejectam, qui post paucas horas sepeliendam quæsiverunt, nihil de ea reperisse, præter calvariam, & pedes, & volas manuum, quia canes reliqua omnia absumpserant, 2 *Reg.* 9. v. 35. Tale aliquid refert *Suetonius* de *Ascletarione* Mathematico, aut Mago veriùs, qui cùm affirmâsset fore ut brevi à canibus laceraretur, eum *Domitianus* interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissimè imperavit. Quod cum fieret, evenit, ut, repentinâ tempestate dejecto funere, semi-ustum cadaver discerperent canes. Nec multò aliter *Dio*, Ἐρωτηθεὶς ὁποίῳ αὐτὸς τέλει τὸν βίον χρήσεται, καὶ ἀποκρινάμενος ὅτι ὑπὸ κυνῶν ἀναλωθήσεται, ἐκελεύσθη μὲν ζῶν κατακαυθῆναι, καὶ τὸ πῦρ αὐτῷ προσήχθη· ὑετὸς δὲ ἐν τούτῳ πολὺς καταῤῥεύντος, ἥ τε πυρὰ ἐσβέσθη, καὶ ἐκεῖνον κύνες, ὀπίσω τὼ χεῖρε δεδεμένον, καὶ ἐπικείμενον ἐπ' αὐτῆς εὑρόντες, διεσπάραξαν. Sed *Ascletarioni* hoc inspiraverat Dæmon, cui facile est prædicere quid sit futurum de suis mancipiis, cùm id exequatur ipse, quod eventurum prænunciavit.

Tertiò, vescuntur canes rebus impurissimis. *Damir*,

الجيف احب اليه من اللحم العريض

ويأكل العذرة ويرجع في قيه

Cadaver fœtidum illi gratius est carne capri anniculi, & stercus comedit, & redit ad vomitum suum. De cadavere jam actum. Stercus *Græcè* dicitur σκύβαλον, etiam à *Paulo*, *Philipp.* 3. *vers.* 8. quasi κυσίβαλον, id est, τὸ τοῖς κυσὶ βαλλόμενον, *quod canibus projicitur*, ut volunt *Suidas* & magnus *Etymologus*. Inde *Vulturius* cani apud *Phædrum* Fab. 27.

--- *O canis, meritò jaces,*
Qui concupisti subito regales opes,
Trivio nutritus, & educatus stercore.

Et *Martialis* lib. 1. *Epigr.* 84.

Non miror merdas si libet esse cani.

Et canem redire ad vomitum, ut quod evomuit rursus comedat, pridem observavit *Solomon*, cujus verba sunt *Prov.* 26. v. 11. ככלב שב על קאו *Ut canis redit ad vomitum suum, ita stultus iterat stultitiam suam.* In quæ verba sic *Aben Ezra*, *Ut canis* אחר (lege אכל) *cibum, quem vomuit, edit denuò: ita stultus iteratis vicibus recidit in stultitiam suam, nec erubescit.* Et Rabbi Levi, *Ut canis, qui repetit cibum, quem evomuerat, non sentiens illum sibi fuisse noxium: ita est de stulto, qui stultitiam suam iterat, postquam jam expertus est eam sibi malè cessisse.* Ex *Solomone* sumptum hoc *Petri* 2 *Pet.* 2. *vers.* 22. Κύων ἐπιστρέψας εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα; *Canis ad proprium vomitum rediens*: quamvis *Græca* versio ἔμετον habeat, non ἐξέραμα. Quam vocem alibi me legere non memini. Sed ἐξερᾶν, id est, *educere, expromere, evacuare*, passim occurrit. Sic apud *Dioscoridem* libro sexto in *Pharico*, quod est veneni genus, Δεῖ δὲ, μετὰ τὸ ἐξεράσαι αὐτοὺς, ποτίζειν οἶνον ἀψινθίτην, *Oportet autem, postquam evacuati sunt, absinthite vinum bibendum dare.* Et apud *Laërtium Heraclitus*, aquâ intercute laborante, Medicos interrogavit, Εἴ τις δύναται ἔντερα ταπεινώσας ὑγρὸν ἐξεράσαι, *An quis posset ex intestinis pressis humidum educere:* ubi ἐξερᾶσαι pro ἐξεράσαι perperam scribunt recentiores editiones, etiam *Casauboniana*. *Syris* uno verbo ܡܣܘܦܟܐ dicitur *canis quæ vomuit resorbens*, si *Ferrario* creditur *Syriaci Nomenclatoris Romæ* editi paginâ 860. Sed pro *Caph* scripserim *Koph*; quia *Hebræum* מקיאה est *vomitus*. Compositi nominis prima pars unde fiat, non satis notum.

Sed & canis tam propria lingit vulnera, quam aliena. De his *Luc.* 16. *vers.* 21. in parabola de *Lazaro*, *Canes venientes* ἀπέλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ, *ipsius ulcera lambebant.* De propriis ita *Lipsius* ex *Sexto Empirico* libro primo *Pyrrhon. Hypotyp.* cap. 14. *Si festuca sit impacta, eam extrahit dentium ministerio: si ulcus alibi (quoniam ea sordentia ægrè, facilè autem munda curantur) leviter tabem inde fluentem absterget*, linguâ scilicet, cui nihil sordet. Hinc *Ælianus*, *De anim.* lib. 8. cap. 9. Τρωθέντες δὲ ἔχουσι τὴν γλῶτταν φάρμακον, ἢ περιλιχμώμενοι τὸ τρωθὲν μέρος εἰς ὑγίειαν ἐπανάγουσι. *Vulnerati linguam habent pro pharmaco, quâ partem læsam circumlambentes sanitati restituunt.* Et *Gratius* de cura vulnerati canis,

Quod si districto levis est in vulnere noxa,
Ipse habet auxilium validæ natale salivæ,

quam lambendo vulneri obducit.

Aqua canis est potus, quam non sorbet pleno haustu, sed solum lambendo bibit. Inde *Judic.* 7. *vers.* 5. *Quisquis lambet aquas lingua sua* כאשר ילק הכלב *ut lambit canis.* Quod rectè *Onkelos*, כמא דמלחיך כלבא. Rectè etiam *Syrus* ܐܝܟ ܕܡܠܚܟ ܟܠܒܐ *ut lingit canis.* Sed *Arabs* minùs expressè: *Quisquis* يشرب *bibet linguâ suâ*, كما يشرب الكلب *ut bibit canis.* Non linguæ culpâ, sed Interpretis, cum *Arabicæ* voces plures suppetant, quibus id poterat efferri. In his ولغ *walaga* vox notissima. *Alcamus*,

ولغ الكلب في الانا وفي الشراب

شرب ما فيه باطراف لسانه اذا

ادخل لسانه فيه *Canis* walaga *in vase, aut in potu, id est, quod in vase erat linguâ extremâ bibit, linguâ in illud immissâ.* Ibidem huic synonyma verba sunt لغب & مغمغ & قفن. Et نرف feris omnibus generale est, quæ aquam linguis lambunt. Ita enim *Alcamus*, نرفت السباع شربت الما بالسنتها. At *Græcis* id ipsum λάπτειν, nobis *laper*, voce fictitiâ dicitur, quæ bibentis canis strepitum utcunque imitatur. Hinc *Græca* versio *Jud.* 7. v. 5. Πᾶς, ὃς ἂν λάψῃ τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ὕδατος, ὡς ἂν λάψῃ ὁ κύων. Et *Ælianus* de canibus, qui ex *Nilo* bibunt, *Animal.* lib. 7. cap. 53. Τὴν μὲν ὄχθην παραθέουσι, λάπτουσι δὲ τῇ γλώττῃ ἁρπάζοντες, ὡς ἂν εἴποι τις, καὶ νὴ Δία κλέπτοντες τὸ πόμα. *Ripam quidem percurrunt, lambunt autem (aquam) linguâ: quasi potum subripientes, ut ita dicam, aut per Jovem suffurantes.* Et alter

alter *Ælianus Var.* lib. 1. c. 4. Οὐκ ἀθρόως, οὐδὲ ἀνέδην, οὐδὲ ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ποταμοῦ πίνουσιν, ἐπικόπτοντες ἅμα, καὶ ὅσον διψῶσι λάπτοντες, &c. *Non continue, neque ad satietatem, neque libere ex amne bibunt, inclinati simul, & quantum sitiunt lambentes,* &c. Ut *Plinius* lib. 8. cap. 40. *Certum est* (canes) *juxta* Nilum *amnem currentes lambere.* Et *Solinus* in capite de *Borysthene,* Ægyptii *canes* è Nilo *nunquam nisi currentes lambitant.* Hinc *Phædrus* lib. 1. Fab. 25.

Igitur cum currens bibere cœpisset canis,
Sic crocodilus, Quamlibet lambe ocyus.

Et *Macrobius Saturnal.* lib. 2. cap. 2. *Post* Mutinensem *fugam quærentibus quid ageret* Antonius, *respondisse familiaris ejus ferebatur, Quod canis in* Ægypto, *bibit, & fugit: quoniam in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere, & bibere.* Itaque Verbum λάπτειν à *Grammaticis* ferè ad canes refertur. *Philoxenus,* Λάπτω, ἐπὶ κυνὸς, *lambo. Suidas,* Λάπτοντες, τῇ γλώττῃ πίνοντες οἱ κύνες. Et ad eandem vocem *Hesychius,* Πεποίηται δὲ ἀπὸ τῶν κυνῶν τῶν τοιούτων (lege ἢ τῶν τοιούτων) οὕτω πινόντων μετὰ ψόφου. *Fictitia vox est à canibus, aut ab hujusmodi animalibus, qui cum strepitu bibunt.* Et *Aristophanis Scholiastes* in *Nubibus* ad vocem Ἀπολέψεις, ἀπολεπίσεις· ἐὰν δὲ, ὡς τοῖς πολλοῖς, ἀπολάψης, ἐκπίῃ, ἀπὸ τῶν κυνῶν ἡ μεταφορὰ, ἢ ὅσα λάπτοντα πίνει, id est, *decorticabis; aut, si legas* ἀπολάψης, (*ut plerisque* legendum videtur) *ebibes, à canibus* erit *Metaphora, vel quotquot lambendo bibunt.* Neque enim id cani peculiare, sed iis omnibus convenit, quibus serrati sunt dentes. *Aristoteles Hist.* lib. 8. cap. 6. Πίνει δὲ τῶν ζώων τὰ μὲν καρχαρόδοντα, λάπτοντα· τὰ δὲ συνόδοντα σπᾷ, οἷον ἵπποι, καὶ βόες. Quæ sic *Plinius* lib. 11. cap. 3. *In potu, quibus serrati dentes, lambunt; quibus continui dentes, sorbent, ut equi, & boves.* Serratos porrò dentes præter canem etiam lupi habent, hyænæ, vulpes, thoes, *&c.* Quocirca de lupis scribit *Poëta* summus *Iliad.* π. versu 161.

Λάψοντες γλώσσῃσιν ἀραιῇσιν μέλαν ὕδωρ,

Lambentes linguis tenuibus nigram aquam. Ad quem locum *Eustathius,* Ἄκρον δὲ λάπτουσιν ὕδωρ, διό τι κατὰ τοὺς παλαιοὺς οὐ καθιᾶσι τὴν γλῶσσαν εἰς τὸ ὕδωρ, ὡς οἱ βόες· οὐδὲ κατὰ τοὺς λυκοσπάδας ἵππους τὸ ἥμισυ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τοῦ ἐπιπολῆς ὕδατος πίνουσιν, ὡς εἴπερ καὶ ἔλειχον. *Summam aquam lambunt: propterea juxta Veteres linguam in aquam non demittunt, ut boves, neque medium vultum, ut equi lycospades, sed aquæ superficiem delibant, ac si lingerent.*

Si quis scire laborat qui sint equi *lycospades,* consulat *Plutarchum* in *Symposiacis* lib. 2. Quæst. 8. ubi multa de his equis. Quibus hoc solum addo, ab *Hesychio* dici λυκοσπαδεῖς, & poni circa *Andriam* περὶ τὴν Ἀνδρίαν, sed errore manifesto. Legendum enim περὶ τὴν Ἀδρίαν, *circa Adriam,* ubi nobiles equi *Veneti* à Veteribus tam decantati. Idem *Hesychius,* Ἐνετίδας, πώλους στεφανηφόρους ἀπὸ τῆς περὶ τὸν Ἀδρίαν (lege περὶ τὴν Ἀδρίαν) Ἐνετίδος· διαφέρουσι γὰρ ἐκεῖ. Henetidas, *pullos equinos coronatos, ab* Henetide (id est, *Venetia*) *quæ circa* Adriam *est. Ibi enim excellunt. Euripides* in *Hippolyto* versu 230.

Εἴτε γενοίμεν ἐν σοῖς δαπέδοις
Πώλους Ἐνέτας δαμαζομένα.

Utinam essem in tuis campis, pullos Henetos (id est, *Venetos*) *domans.* Et versu 1131.

Οὐκ ἔτι συζυγίαν
Πώλων Ἐνετᾶν ἐπιβάσῃ.

Non amplius jugum equorum Henetorum (Venetorum) *conscendes.* Ubi *Scholiastes,* Ἐνετᾶν) Παφλαγονικῶν. Ἐνετοὶ γὰρ ἔθνος Παφλαγονίας. Sed meliùs in priorem locum, Πώλους Ἐνέτας) ταῦτα ἀνακεχρόνισαι· οὐδέπω γὰρ Ἕλληνες ἐχρῶντο ἵπποις (adde Ἐνέταις vocem hic omissam) Οἱ γὰρ Ἐνέται, Παφλαγονίαν πρότερον οἰκοῦντες, ὕστερον ἐπὶ τῆς (lege τὴν) Ἀδρίαν διέβησαν. Λέων δὲ πρῶτος Λακεδαιμόνιος ἐνίκησεν Ἐνέταις ἵπποις, ὡς Πολέμων ἱστορεῖ, καὶ ἐπέγραψεν ἐν εἰκόνι, ΛΕΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟ'ΝΙΟΣ ἽΠΠΟΙΣΙ ΝΙΚΩ'Ν ἘΝΕ'ΤΑΙΣ, ἈΝΤΙΚΛΕΙ'ΔΑ ΠΑΤΗ'Ρ. *Equos Venetos* cum *Phædra, Hippolyti* noverca, nominâsse fingitur, *committitur anachronismus. Nondum enim equis* Venetis Græci *utebantur.* Heneti *enim, qui priùs* Paphlagoniam *habitaverant, tandem ad* Adriam *trajecerunt.* Leo *autem Lacedæmonius* (in *Olympico* Certamine) *Venetis equis primus vicit, ut refert* Polemo, *& in tabula scripsit,* LEO LACEDÆMONIUS, ANTICLIDÆ PATER, EQUIS ENETIS VICTOR. Unde equos illos liquet *Henetos* non dici ab *Henetis Paphlagoniæ,* nisi ratione primæ originis, sed ab *Henetis* prope *Adriam,* id est, *Venetos.* Quod ipsum *Strabo* pluribus docet libro quinto, ubi *Henetos,* vel *Venetos* circa *Padum* nonnullos deducere refert à *Galliæ Venetis,* alios ab *Henetis Paphlagoniæ,* unde muli apud *Homerum.* Quo pertinere volunt, quod *Veneti,* tanquam priscæ originis memores, equis alendis olim tantoperè studebant. Unde est, quod *Dionysius, Siciliæ* Tyrannus, ἐντεῦθεν τὸ ἱπποτροφεῖον συνεστήσατο τῶν ἀθλητῶν ἵππων, ὥς τε καὶ ὄνομα ἐν τοῖς Ἕλλησι γενέσθαι τῆς Ἐνετικῆς πωλείας, καὶ πολὺν χρόνον εὐδοκιμῆσαι τὸ γένος. *Inde certatorum equorum armentum instituit, ita ut inter* Græcos Veneticorum *pullorum fama innotuerit, & genus illud diu fuerit in magna existimatione.* Res porrò est valde incerta, cur equi illi dicti fuerint *Lycospades,* nec quidquam affert *Plutarchus,* quod cordatis satisfaciat. *Græcos* ego putaverim ad suæ linguæ genium deflexisse vocem barbaram, quæ significaverit equos ad *Padum,* aut *Padusam* natos; aut equos *lacus Padusæ,* siquidem in illa gente vox *lacus* prisca fuit.

Sed, ut ad canes redeam, quæritur cur eos *Gedeonis* milites, qui aquam, manu è flumine haustam, lambebant more canum, illis prætulerit Deus, qui flexis genibus pleno flumine se proluebant. *Josephus* putat τοὺς μὲν κατακλιθέντας, καὶ οὕτως πίνοντας, *eos qui se inclinaverant, atque ita biberant,* hoc indicio εὐψύχους *animosos* patuisse. Quotquot verò biberant ἐσπευσμένως, καὶ μετὰ θορύβου, *festinanter, & cum perturbatione,* ut canis è *Nilo* bibit, & fugit) id fecisse præ metu hostium. Et Deum hos timidos cæteris prætulisse, ut victoria esset illustrior, & uni Deo accepta referretur. Quod cum historia sacra parùm convenit. Nam versu tertio timidos omnes Deus jam excluserat. Nec trecenti viri timidi *Gedeonem* sequi voluissent contra tot *Madianitarum* millia proficiscentem. Et hoc ipso, quod tam pauci numero hostilem exercitum aggredi ausi sunt, illustre animi sui specimen ediderunt. Itaque malo accedere sententiæ *R. Levi,* qui indicium הריצות ונבורה *alacritatis, & fortitudinis* fuisse vult, quod quidam stantes biberint, & manu solùm ad os admota, qua è flumine aquam hauserant; cum se prodiderint עצלים, id est, *ignavos,* qui genua flexerant, & toto corpore inclinato potaverant. Itaque eumdem Deum, qui trepidos jam excluserat, etiam hos ignavos amandavisse, ut ii soli superessent, qui strenuos & alacres se exhibuerant. Auctor *Midras* in hunc librum, & ex eo *Selomo,* & *Kimchius,* statuunt eos omnes, qui biberant flexis genibus, etiam coram *Baale* flexisse genu, & voluisse Deum, ut qui per idololatriam se polluerant hoc signo dignoscerentur: quod mysticum est, & valde incertum.

Est & canis ex animalibus, quę mingunt crure sublato. Hinc de leone *Philosophus Hist.* lib. 8. cap. 5. Οὐρεῖ γὰρ αἴρων τὸ σκέλος, ὥσπερ οἱ κύνες. Quod sequutus *Plinius* libri octavi capite decimo sexto tradit *urinam mares* (leones) *crure sublato reddere ut canes.* Nec desunt *Arabibus* propriæ voces, quibus id significetur. *Alcamus,* شقح الكلب رفع رجله ليبول.

ليبول *Canis ſakacha*, id eſt, *ſuſtulit pedem ſuum ut mingeret.* Adde ex eodem huic Synonyma قزح *kazacha*, & قحز *kachaza*, quæ ex شقح *ſakacha* per Metatheſin facta ſunt, & *Sin* cum *Ze* permutato. Ibidem شغر الكلب *ſagara* de cane, id eſt, رفع احدي رجليه بال اولم يبل او فبال *ſuſtulit unum pedum ſuorum ut mingeret*, *ſive minxerit*, *aut non minxerit.* Inde شغري *ſagra* dicitur lapis quidam prope *Meccham*, ex quo jumenta conſcendunt, quia يشغر عليه الكلاب *canes ad eum pedem tollunt tanquam micturi.* Quapropter in diverſis Scripturæ locis, cum in aliqua domo ad internecionem delenda, vel deleta, legitur neminem eſſe relinquendum, aut neminem eſſe relictum משתין בקיר, *qui mingat ad parietem*, puta in domo *Nabalis*, 1 Sam. 25. 22. 23. *Jeroboami*, 1 Reg. 14. 10. *Bahaſæ*, 1 Reg. 16. 10. *Achabi* denique 1 *Reg.* 21. 21. & 2 *Reg.* 9. 8. id ad canes multi extendunt. Neque aliter accipiunt, quam *Aureliani* minas, quas *Vopiſcus* refert his verbis, *Cum* Thyanam *veniſſet*, *eamque occluſam reperiſſet*, *iratus dixiſſe fertur*, *Canem in hoc oppido non relinquam.* In ea ſententia fuit *Arabs* Interpres, qui 1 *Reg.* 21. 21. משתין בקיר reddidit كلبا علي حايط *canem ad parietem*, ſupple بايلا *mingentem*; quod puto à ſcribis omiſſum. Ex *Hebræis* quoque *Jarchius*, *Kimchius*, *R. Eſaias*, *Aquinas*, alii plures canem intelligi aſſerunt שדרכו להשתין בקיר *quia ad parietem mejere ſolet.* Et recentiorum magna pars hanc interpretationem ut veram amplectitur. In ea tamen multa deſidero. Primò, quod hæc deſcriptio pertinere non poteſt ad canum genus univerſum. Neque enim omnes canes ad parietem ſublato crure mingunt, ſed ſoli mares, iique ſexto demum, aut etiam octavo menſe. *Ariſtoteles Hiſt.* lib. 6. cap. 20. Τὸ δὲ σκέλος αἴροντες ὀρῶσιν οἱ ἄῤῥενες, ὡς μὲν ἐπιτοπολὺ ὅταν ἑξάμηνοι ὦσι· ποιοῦσι δέ τινες καὶ ἕτεροι τοῦτο, ἤδη ὀκτάμηνοι ὄντες. Et paulò poſt, Αἱ δὲ θήλειαι πᾶσαι καθεζόμεναι οὐρῶσιν. Quæ in pauca contraxit *Plinius* lib. 10. cap. 63. *Exiſtimantur in urina attollere crus ferè ſemeſtres*, *id eſt ſignum conſummati roboris. Fœminæ hoc idem ſedentes.* Neque id fugit *Eliam*, qui ad vocem שתן ſic habet in ſuo *Thisbi*, אם נפרשהו על הכלב אין נקבה הכלב בכלל כי הכלבה אינה משתנת בקיר *Si interpretamur de cane*, *canis fœmina non poterit includi*, *quia canis fœmina non mingit ad parietem.* Secundò, in his verbis, *Exſcindam*, &c. משתין בקיר עצור ועזוב בישראל *mingentem ad parietem*, *clauſum*, *& derelictum in* Iſraële, 1 *Reg.* 14. 10. & 21. 22. & 2 *Reg.* 9. 8. ad canes ſi referas τὸ *mingentem ad parietem*, nulla ratione cohærebunt quæ ſequuntur, *clauſum & derelictum in Iſraële*, quoquo modo interpreteris. Sunt, qui *captivos*, & *liberos* hic intelligunt. Alii *in urbibus clauſos*, & *in agris ſparſos.* Alii *conjuges*, & *cœlibes*, quam interpretationem ex *Arabica* lingua multis aſſerit vir in his literis, dum vixit, doctiſſimus *Conſtantinus l'Empereur.* Sed quidquid eligas, hæc non cohærebunt, *Exſcindam canes*, *& captivos*, *& liberos*, aut *cœlibes*, *& conjugatos*, &c. Et in his 1 *Reg.* 16. 11. *Percuſſit omnem domum* Bahaſæ; *non reliquit ei mingentem ad parietem*, *& cognatos*, *& amicos ejus*, eadem erit ἀνακολουθία. Neque enim dixeris alicujus familiam ita fuiſſe deletam, ut neque canis in ea relictus ſit, neque cognatus, aut amicus ullus. Iis igitur accedo potius, quibus *mingens ad parietem*, *maris*, aut *viri* eſt periphraſis, ut ſtatuunt quidam *Hebræorum.* In quo numero *R. Levi*, משתין בקיר והוא הזכר *mingens ad parietem*, *id eſt*, *mas.* Et *Elias* ubi ſupra, ואני אומר שיותר נכון לפרש משתין בקיר כל זכר שדרכו להשתין בקיר כי הנקבה אינה משתנת בקיר *At ego dico magis convenire*, *ut mingens ad parietem de omni viro intelligatur*, *cum ad parietem viri mingant*, *quod mulieres non ſolent.* Itaque, ex hac ſententia, *Exſcindam mingentem ad parietem*, *clauſum*, *& derelictum*, &c. id eſt, Exſcindam omnem marem, ſeu captivum, ſeu liberum, vel in urbe degentem, aut in agris, vel conjugatum, aut cœlibem. Et in domo *Bahaſæ non reliquit mingentem ad parietem*, *& cognatos*, *& amicos ejus*, id eſt, Non pepercit ulli viro tam ex cognatis, quam ex amicis *Bahaſæ.* Et in *Achabi* domo, quia quod prædictum fuerat fore, ut deleretur quiſquis mingit ad parietem, pertinebat ad ſolos mares, ſequitur Prophetia peculiaris de nece *Jezabelis* uxoris 2 *Reg.* 9. 8. 9. 10. Proinde cum hoc oraculum implevit *Jehu*, præter *Joramum*, *Achabi* filium natu maximum, ejuſdem filios, aut nepotes ſeptuaginta interemit, 2 *Reg.* 10. 11. &c. ſed fœminam omnino nullam, ſola *Jezabele* excepta. Nempe ſolos viros cædere etiam in atroci bello tum fuit uſitatiſſimum. Sic in *Sichemitis*, *Gen.* 34. 25. in *Madianitis*, *Num.* 31. 7. in *Idumæa*, 1 *Reg.* 11. 16. in urbibus *Boſor*, & *Maſpha*, & *Ephrone*, 1 *Macchab.* 5. 28. 35. 51. & *Joſephi* libri duodecimi capite duodecimo enſis ſtrictus eſt in ſolos viros, fœminis omnibus cladi exemptis. Lege etiam ita jubente *Deut.* 20. 13. 14. *Cum civitatem tradiderit Dominus Deus tuus in manum tuam*, *percuties omnem marem ejus acie gladii. Tantùm fœminas*, *parvuloſque*, *& jumenta*, *& quidquid erit in civitate*, *omnia ſpolia ejus diripies tibi.* Proinde *Deut.* 25. 19. ubi jubentur *Iſraëlitæ* delere *memoriam Amalek*, pro זֵכֶר *zeker*, id eſt, *memoria*, nonnulli aliis Vocalibus זָכָר *zakar*, id eſt, *marem*, legebant, de quo vide hiſtoriolam, aut fabellam veriùs, in *Bava Bathra* cap. 2. fol. 21. a. b. Fruſtrà vir doctus objicit viros in *Oriente* ad parietem non mingere, ſed mulierum more ſubſidere. *Europæis quidem*, inquit, *is mos eſt*, *qui veſtes ad id aptatas habent*, *ſed non* Aſiaticis, *qui veſtes geſtant talares. Et quamvis ſub iis habeant quoque femoralia*, *non tamen ad eum uſum aperta ſunt*, *ut* Europæis, *ſed crumenæ inſtar contrahuntur*, *& laxantur*, *quibus laxatis*, *& demiſſis ſubſidunt viri inſtar mulierum*, *ut ſub veſtium talarium latebra*, *quibus pedes teguntur*, *honeſte lotium reddant.* Hæc, inquam, fruſtrà afferuntur. Neque enim illa conceſſerim niſi de ſolis *Perſis.* Saltem *Turcas* more noſtro ad parietem mingere plane certum eſt. *Olearius*, teſtis αὐτόπτης, *Perſici Itiner.* lib. 5. pag. 570. *Perſæ ſtantes non mingunt*, *ſed mulierum more ſubſidunt*, *& poſtea lavantur. Proinde* Turcas Sekſunni *per contumeliam appellant*, *quia canum inſtar ad parietem mingunt.* Præterea veteres eo, quo *Perſæ* hodie, ſitu minxiſſe nullo probatur argumento. Et verò præter Sacerdotes, cum ad altare accedebant, non reperio quemquam è priſcis *Judæis* geſtaſſe femoralia. Proinde ad hæc verba *Miſnæ* in *Bava Bathra* cap. 8. §. 1. המבייש את ערום *qui ignominia afficit nudum*, ille ipſe vir doctus hanc habet notam. *Obſerva*, *non quemvis nudum hic ſpectari*, *ſed eum hic ſpeciatim ab ignominia defendi*, *cui caſu quodam contingit*, *ut exterior veſtis elevetur. In Oriente veſtes talares* Judæis *in uſu erant*, *quas ita ſubduci*, *ut corpus videretur*, *ignominioſum habebatur. Quapropter gradibus ad altare aſcendere vetitum*, *ne ſublatis pedibus laciniæ & veſtis alæ attollerentur*, *adeoque femora conſpicerentur*, Exod. 20. 26. &c. *Ne ergo*, *ſi ventus alam attollat*, *alterius nuditatem quis augeat*, *veſtemque amplius ſubducat*, *hic interdicitur. Alioqui ignominiæ illatæ*

nomine

nomine quicunque id fecerit mulctam soluturum. Nam qui Sacerdotes non erant femoralibus sæpe (meliùs dixisset *semper*) *caruisse videntur ex* Deut. 25. 11. *Inde in* Gemara *legimus*, מאי ערום דאתא זיקא כרכינהי למאניה יאתא הוא דלינהו טפי ובייש׳ה *Quid est, quod dicitur* Nudus? *cum irruente vento, qui sursum inflectit ipsas vestes, accedens qui eas magis sursum subducit, ipsumque dedecore afficit.* Hæc de veterum *Judæorum* vestibus. Mingentium situm quod attinet, ad rem non est *Saülis* exemplum, qui *texit pedes suos.* 1 *Sam.* 24. 4. ut *Eglon*, *Jud.* 3. 24. id est, in terram se demisit, non micturus, ut vult solus *Kimchius*, sed להפנות הנקבים הגדולים ut alii ex *Misna* probant. *Hieronymus* rotundè, *ut purgaret ventrem*; *Aquila*, ἀποκενῶσαι. *Seniores*, παρασκευάσασθαι. Pro quo ex *Polluce* scripserim ἀποσκευάσασθαι. *Atticè* θακεῖν dixeris, quod propriè *sedere* est, ut in lege *Pisistrati*, quæ vetabat ἐν Πυθίῳ θακεῖν. At *Græcos* in eo situ minxisse nullibi reperias præterquam in *Hesiodo*, ubi damnatur is, qui contra Solem erectus mingit, aut προβάδην *incedendo*, & ἀπογυμνωθεὶς *denudatus*. Cum contra

> Ἑζόμενος δ' ὅγε θεῖος ἀνὴρ πεπνυμένα εἰδὼς,
> Ἤ ὅγε πρὸς τοῖχον πελάσας εὐερκέος αὐλῆς.

Sedens mingat *vir Deorum amans*, *& prudens*, *aut ad parietem accedens bene-septi atrii.* Itaque *Hesiodi* ævo *Græci* bene-instituti vel sedentes mingebant, vel ad parietem accedentes. Sed, posterioribus sæculis, prius illud à viris usurpari desiit, & mulieribus relictum. Itaque in *Græcorum* monumentis nullum extat exemplum viri, qui sedens minxerit. In *Æsopi* vita *Xanthus* ἐν τῷ περιπατεῖν τὸ χιτῶνα ἀνασυράμενος οὐρεῖ, *incedens veste sursum retracta mingebat.* In *Laërtio Diogenes*, in quosdam infensus, qui ossa tanquam cani projecerant ἀπαλλαττόμενος προσεύρησεν αὐτοῖς ὡς κύων, *digressus eos perminxit ut canis. Hesychius* voce Ἐν Πυθίῳ refert *Atheniensium* nonnullos in *Pisistrati* odium προσουρεῖν τῷ περιφράγματι, *minxisse ad sepem* templi *Apollinis*, quod is in *Pythio* ædificabat. In *Plutarchi* libro *De Stoicis contrar. Chrysippus* dicit ἀνεκτέον εἶναι τὸ πρὸς βωμὸν οὐρεῖν, ἢ ἀφίδρυμα Θεοῦ, *non ferendum esse, si quis ad aram mingat, aut ad Dei statuam*, quod nonnisi stantes faciunt. Sed *Herodoto* nihil expressius, qui, ut probet *Ægyptios* in plerisque aliter se gerere, quam reliquos homines, inter cætera hæc habet libri secundi capite trigesimo quinto, Οὐρέουσι αἱ μὲν γυναῖκες ὀρθαὶ, οἱ δὲ ἄνδρες καθήμενοι, *Fœminæ quidem stantes mingunt, viri autem sedentes.* Alibi igitur viri stabant. Et de *Græcis* id jam probatum. De *Romanis* quoque idem patet ex his *Lucretii* de pueris libri quarti versu 1020:

> *Pusi sæpe lacum propter se, ac dolia curta,*
> *Somno devincti, credunt extollere vestem;*
> *Totius humorem saccatum ut corpori fundant.*

Credunt nimirum in somnis se id facere, quod vigilantes solent. Sed & *Judæos* in eo situ lotium excrevisse docet *Talmudica* Lex, quam in Radice שתן citat *Kimchius* לא ישתן בצד כותלו של חבירו אלא א״כ הרחיק ממנו שלושה טפחים *Nemo mingat ad vicini sui parietem, nisi postquam ab eo tribus palmis recesserit.* Quam ipsam Legem cum citet vir doctus, quem refellimus, quomodo idem *Judæos* neget ad parietem minxisse, nullus video. Addit lotium ab *Hebræis* מי הרגלים *aquam pedum* appellari, quia, dum subsidunt, inter pedes emittitur. Quasi nescierit *Hebraicè pedum* nomine censeri quidquid est infra ventrem, & maximè partes illas, unde emittitur lotium. Sic *Gen.* 49. 10. Et *Legislator* מבין רגליו, *è medio pedum illius.* Jonathan, מזרעיה *è semine illius.* Onkelos מבני בנוהי, *è filiis filiorum ejus.* Deut. 28. 57. *Et in secundinam ejus, quæ prodit* מבין רגליו *è medio pedum ejus*; Græci, διὰ τῶν μηρῶν αὐτῆς. Hieronymus, *de medio feminum ejus*; Jonathan, מבית תורפה בעידן מולדה *è loco pudendo tempore partûs ejus.* Es. 7. 20. *In die illa radet*, &c. *caput* ושער הרגלים, & *pilum pedum*, id est, הערוה *pudendi*, juxta *Kimchium.* Ex quibus patet quorsum urina dicatur *aqua pedum.* At, si *mingens ad parietem* nec canem designet, nec virum, ut vir doctus utrumque excludit, quid igitur intelligemus? *Puerilem*, inquit, *ætatem, quam non pudet ad parietem mingere.* Verùm enim verò, viris exclusis, ne pueri quidem supererunt, quia *viros* hic accipimus, non ut *pueris*, sed ut *fœminis* opponuntur. Itaque viri hic sunt mares omnes, הזכרים ut disertè statuunt *Elias* & *R. Levi.* Et verò par est ratio. Proinde utrique hic vel admittendi, vel excludendi. Aut si qui excludendi essent, id ad pueros potiùs pertineret, qui ob id ipsum, quod eos nihil pudet, non tam mingunt ad parietem quam ubivis in propatulo. Nihilo magis placet *Theodoreti* sententia, qui in 3. *Regum* Quæst. 41. per *mingentem ad parietem* putat significari τὸν ἀσθενῶς διακείμενον, καὶ σῆναι δίχα τοῦ ἐρείδεσθαι τῷ τείχῳ παντελῶς μὴ δυνάμενον, *eum, qui ita infirmus est, ut nullo modo stare possit, nisi parieti innitatur.* Qui ad parietem micturi obvertuntur, fulcrum non quærunt, sed latebras, & pudori sic consulunt, non infirmitati virium. Sed in his diutiùs immorari pudet, & piget.

Tamen, antequam manum è tabula tollamus, Lector obiter monendus est, quosdam Veterum, ante Vocales appositas, pro משתין בקיר, id est, *mingentem ad parietem*, legi voluisse מושתין בקיר, *ponentes*, vel *positos ad parietem.* Quæ lectio, ut multis de caussis inepta & absurda est, duas interpretationes peperit æquè absurdas. Una est eorum, qui intelligunt omnia, quæ in domo sunt, ita vastari & destrui, ut ne quidem iis parcatur, quæ ad parietem sunt appensa, vel apposita. In quam mentem apud *Syrum* Interpretem, 1 *Sam.* 25. 21. jurat *David* in *Nabalis* domo se nihil relicturum, ܕܡܬܣܝܡ ܒܟܘܬܠܐ *quod apponatur ad parietem.* Et, apud *Arabem*, se non relicturum شي يعلق علي الوتد *quidquam, quod appendatur è paxillo.* Altera interpretatio *Jonathanis* est, qui משתין בקיר constanter reddit ידע מדע *scientem scientiam*, id est, aliquâ rerum cognitione imbutum, ut ii omnes intelligantur, qui infantiæ annos excesserunt, in qua ætatula non novimus bonum, aut malum, *Deut.* 1. 39. nec quid à sinistra dextra differat, *Jon.* 4. 11. Cujus interpretationis ratio nos lateret absque *Hebræis*, qui *Jonathanem* observant alludere ad locum *Jerem.* 4. 19. ubi præcordia vocantur *parietes cordis*, ac proinde, ex illius mente, *ponentes in pariete*, supple, *cordis sui*, eos dici, qui per ætatem rationis jam sunt aliquo modo compotes. At, ut cætera taceam, hæc interpretatio cum Historia Sacra stare non potest, quæ docet in *Achabi* domo nulli ætati parcitum. Nam in septuaginta illius liberis, aut nepotibus, haud dubie nonnulla fuerunt ἀρτιγέννητα βρέφη. Tamen omnes ex æquo cæsi sunt.

CAPUT QUINQUAGESIMUM SEXTUM.

Canum vitia, & virtutes, quarum in Scriptura mentio. Alia quædam.

Canes esse somniculosos perperam probari ex Es. 56. 10. *cum contra sint vigilantissimi.* הזה Hebræum *quid propriè. Canes somniant, & somnia sua gestu & latratu patefaciunt. Inter dormiendum*

σκύζεσιν. Pollux *emendatus. Canum ſomnia* Poëtæ *definiunt. Canes quorſum, in* Pſalmo, noctu circumire *dicantur. Quomodo id* Arabicè *dicatur.* Σαίνειν, *&* αἰκάλλειν, Arabicè بصبص. *Canum erga dominos mira fides. De eo novæ hiſtoriæ. Canes* Melitæi *in utra* Melite *naſcantur. Quomodo* Arabicè *vocentur. Aliud in* Evangelio κυνάρια. *Nam ad contemptum vox pertinet.* Prov. 30. 31. זרזיר מתנים *quibuſdam venaticus canis.* Ariſtoteles *emendatus. Canes, pecoris cuſtodes,* Job. 30. 1. Gargittius Geryonis *canis. Canis* Apollinis. *Canis* Abelis. *Paſtores cum canibus collati.* Eſ. 56. 10. *ut in* Ægypti *ſacri ſcribæ. Præfici canibus quam probroſum.* Caput canis *quid. Canis, vile animal.* Canum *nomine ſignificari infideles, profanos, piorum hoſtes, impuros homines, & paſtores mercenarios. Vitia canum.* Χραμάδοιλοι, *canes pigri. Canum proprium* τὸ λοιδορόν. *Baculi in canes.* Arabicum هطر baculo canem ferire. Hecuba *cur fingatur fuiſſe mutata in canem. Mulier rixoſa ex cane facta. Canina facundia. Canis valdè iracundus, & rabiei obnoxius. Cane nihil incivilius, nec inhoſpitalius. Canum impudentia. Canes poſt coitum diu colligati. Gula canum.* Cynoſargi *unde nomen. Canes firmi anima* Eſ. 56. 11. Pandoræ *canina mens.* Κυνόμυïα. Heſychius *emendatus.* Κυναλώπηξ. Κυνοκέφαλος Cleonis *cognomen, non* Periclis, *qui* Plutarcho χινοκέφαλος. Pollux *emendatus.* Cynici *ſummè impudentes. Tres valde impudentes. Canis immundum animal. Canes & ſues cur ſæpe juncti. Canem vel pretium canis offerre nefas,* Deut. 23. *Vox* canis *ibi variè reddita. Canes in* Ægypto *mirè culti,* Anubis *canino capite. Canis* Ægyptiacè ΣΩΘΙΣ. *Canis ubi in ſacrificiis admiſſus. Per diſſecti canis partes tranſire, expiatio publica.* Περισκυλακισμός. Plinius *emendatus.* Genitæ Manæ *canis immolatus. Canina ſacra non ita pridem inventa. Hyæna cani adverſa,* Eccleſ. 13. *Vomitus imitatione canes allicit, & umbra ſua ſtupefacit.* Hyæna *vox in* Sirachide *ab Interpretibus ſecus accepta.* Κύων ἐπὶ δεσμά, *ſacrum Adagium ſumptum ex* Græca *verſione* Prov. 7. 22. *Legendum* κύων *pro* κύφων. Κύφων *quid propriè.* Heſychius *emendatus.* Κύφων *pro* ſcelerato. Τραχηλίζεσθαι.

Ex eo, quod falſi paſtores *Eſ.* 56. 10. conferuntur cum canibus, שוכבים אוהבי לנום *qui dormiunt, & ſomnum amant, Hebræi* canem colligunt ſomniculoſum eſſe animal. *Kimchius,* מנהג הכלבים לנום תמיד לפיכך המשילם לכלבים *Canes ſolent ſemper dormire, proinde comparat eos canibus.* Et *Aben Ezra,* לפי שהכלבים הם ארוקים בתנומה יותר משאר כל בעלי חיים *Quia canes ſomno plus dediti, quam reliqua animalia.* Quod eſſe falſiſſimum nemo eſt, qui neſciat, cum canis ſit potiùs unum è vigilantiſſimis. Hinc *Lucretius* libri quinti verſu 862.

Et levi-ſomna canum fido cum pectore corda.

Et *Ovidius Faſtorum* libri quarti verſu 488.

--- *jam vigiles conticuere canes.*

Et *Faſtorum* libri quinti verſu 142.

Pervigilantque Lares, *pervigilantque canes.*

Et *Horatius* lib. 3. *Od.* 16.

Incluſam Danaën *turris ahenea,*
Robuſtæque fores, & vigiles canum
Triſtes excubiæ munierant ſatis.

Et *Columella* de canibus lib. 8. cap. 12. *Quis fidelior comes? Quis cuſtos incorruptior? Quis inveniri poteſt vigilantior?* Fateor canes dormientes *Gallis Capitolium* ſilentio ſuo prodidiſſe. Sed id accidit præter morem. Et Hiſtorici, qui rem referunt, mirantur magis, quod *Galli* canes, quam quod cuſtodes latuerint. *Livius* libro quinto, *Tanto ſilentio in ſummum evaſere, ut non cuſtodes ſolùm fallerent, ſed ne canes quidem, ſollicitum animal, ad nocturnos ſtrepitus excitarent. Plutarchus* libro *De Fort. Roman.* Ἀνέβησαν λαθόντες οὐ μόνον τοὺς φύλακας, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνεργοὺς, καὶ τοὺς προκοίτους τῆς φρουρᾶς κύνας ὕπνῳ κρατηθέντας. Canibus igitur ſomnolentia tribuitur ab *Eſaia,* non ut proprium, & naturale quid, ſed ut vitium præter naturam. Et ex illis *Prophetæ* verbis canes eſſe ſomnolentos tam ineptè colligitur, quam ſi quis eos eſſe mutos nec latrare poſſe colligat ex iis, quæ præcedunt, *Omnes illi canes muti ſunt, qui latrare nequeunt.*

In eodem verſu הוזים *Chaldæus* reddit נימין *dormientes,* tanquam iis Synonymum, quæ jam explicavimus. Atque id ſequuntur *Hebræi* ferè quotquot ſunt, *R. Dones, R. Jonas, R. Selomo, Aben Ezra, Mardochæus, Pomarius, Aquinas,* &c. *Kimchius* quoque, ſed ita, ut quoſdam in *Lexico* citet Interpretes, qui הוזים vocari dicunt המדברים בשינה דברי תהו ובקצת החלאים *eos, qui loquuntur in ſomnis verba vana, & in quibuſdam morbis,* quod vernaculè, inquit, id eſt, (*Hiſpanicè* dixeris) פרלא״ר אי״ן סו״ניו *parlar en ſueño.* Et *Arabicè* هذيان cum *Daleth* raphato (id eſt, *Dſal*) loco *Hebræi Zajin.* Quæ, licet obiter dicta, & ab *Hebræorum* aliis omiſſa, & neglecta, veriora tamen ſunt iis, quæ ad Sagram. Omnino enim *Hebræum* הזה *haza,* quod hic ſolùm occurrit, idem eſt, quod *Arabicum* هذي *hadſa,* literis *Zajin* & *Dſal* de more permutatis. Et هذي *hadſa, delirare* eſt, unde هذيان *hadſian, deliratio,* ſive per ſomnum, aut per morbum fiat. Vox paſſim occurrit in *Avicenna,* ſed inprimis *Can.* lib. 3. *Fen.* 1. tract. 4. cap. 8. & ſequentibus, ubi agitur de natura, cauſis, ſignis, & cura delirationis, quæ eſt ex morbo. *Alienationem* vocat vetus interpres. Et הזיות pro *ſomniis,* & *deliramentis,* occurrere in præfatione *More Nebochim,* & libri ſecundi capite trigeſimo ſexto obſervat *Buxtorfius* in *Lexico Talmudico.* Utitur quoque *Abarbanel,* cum in hunc ipſum locum de pſeudo-Prophetis dicit היו עושים הזיות ובדיות מלבם *Somnia, & mendacia è corde ſuo confingebant.* Neque aliud voluit *Eſaias.* Proinde הזים à *Græcis* non male redditur ἐνυπνιαζόμενοι, id eſt, *ſomniantes,* & ab *Aquila* φαντασιζόμενοι, id eſt, *phantaſiis, & vanis imaginationibus acti.* Quo eodem referri poteſt *Symmachi* verſio ὁραματισαὶ, & Hieronymi *videntes vana,* modo ne legerint חוזים per *Cheth,* pro הוזים per *He.* Quod mihi ſit veriſimile, quia חזיון eſt ὅραμα *viſio.* Unde eſt, quod *Prophetæ* paſſim dicuntur חוזים *videntes.* Sed, quamvis חוזים, & הוזים, ſcriptura, & ſono parùm differant, tamen ſenſus multum eſt diverſus. Nam veri *Prophetæ* ideo dicuntur חוזים *videntes,* quia vident Dei viſiones: at falſi הוזים *delirantes,* & *ſomniantes,* quia vanis rerum imaginibus & ipſi deluduntur, & credentes in ſe deludunt. Et in hac parte cum canibus meritò conferuntur, qui non modò ſomniant ut multa animalia, ſed ſomnia ſua vel latratu, vel geſtu ſaltem ex parte patefaciunt. Proinde *Philoſophus Hiſt.* lib. 4. cap. 10. poſtquam non ſolos homines, ſed & omnes quadrupedes ſomniare aſſeruit, de ſolis canibus addit, Δηλοῦσι δὲ οἱ κύνες τῷ ὑλαγμῷ, *Canes autem latratu ſignificant* ſupple *ſua ſomnia.* Quamvis plenus non ſit latratus, ſed murmuratio quædam, cujus reſpectu dicuntur ζκύζειν. *Heſychius,* Σκύζουσιν, ἡσυχῆ ὑποφθέγγονται ὥσπερ κύνες. *Pollux,* ubi de canum vocibus, Σκυζᾷν (imò σκύζειν)

ζειν) τὸ καθεύδοντας ὑποφθέγγεσθαι. Emendo σκύζειν ex *Hesychio*, quia σκυζᾷν aliud est. Hac porro demurmuratione sua somnia tam apertè produnt: ut *Poëtæ* ea definire ausi sint. *Theocritus* jam supra allatus,

καὶ γὰρ ἐν ὕπνοις
Πᾶσα κύων ἄρτως μαντεύεται,

Nam in somnis omnis canis panes auguratur. Et *Æschylus in Diris*,

Ὄναρ διώκεις θῆρα, κλαγγάνεις θ' ἅπερ
Κύων, μέριμναν ὃ ποτ' ἐκλιπὼν πόνου.

Feram per somnium persequeris, & latras ut canis, laboris sollicitudinem nunquam deponens. *Lucretius* libri quarti versu 988.

Venantumque canes in molli sæpè quiete
Jactant crura tamen subitò, vocesque repentè
Mittunt, & crebras reducunt naribus auras;
Ut vestigia si teneant inventa ferarum.

Canum alii in urbibus, alii in agris degunt. De prioribus dicitur 1 *Reg.* 14. *vers.* 11. *Morientem* Jeroboam *in civitate comedent canes.* Et *Psal.* 59. *vers.* 7. 15. *Redibunt sub vesperam frementes ut canes, & circuibunt urbem*, noctu scilicet. Quod *Arabicè* uno verbo, يعسوا rectè dixeris. Nam عس *assa* est طاف في الليل *noctu circumivit.* Unde عاس *vigil*, *qui noctu circumit.* Et عسّاس *lupus*; *qui noctu circumiens prædam quærit.* Et القنافذ, id est, *ericii* vocantur العساعس لكثرة ترددها بالليل *asaïso*, *quia noctu multum discurrunt.* Sed maximè huc facit, quod de cane noctu sic circumeunte *Arabes* hoc Proverbium habent, ut auctor est *Alcamus*

كلب اعتس خير من كلب ربض

Canis noctu circumiens præstat cane jacente. Et in Fulgentio *Catillare est per alienas domos gyrare, tractum à catulis, quòd per omnes domos circumeant.* In urbibus porro canes plerique sunt οἰκουροὶ, *custodes domus*; aut *dominum sequi soliti.* Ita, *Tobia* cum Angelo proficiscente, ὁ κύων τοῦ παιδαρίου μετ' αὐτῶν, Tobiæ *junioris canis erat cum ipsis.* Et iisdem redeuntibus, Συνῆλθεν ὁ κύων ὀπίσω αὐτῶν, *Simul ivit canis, post ipsos*, Tobiæ cap. 5. vers. 23. & cap. 11. vers. 3. Neque plura *Græcum* exemplar. Sed *Vulgatus* hæc addit, undecunque sumpta sint, *Tunc præcurrit canis, qui simul fuerat in via, & quasi nuntius adveniens, blandimento suæ caudæ gaudebat.* Canes caudam sic agitantes vocat *Hesychius* σαινοῦρες, & σαινουρίδας, quia σαίνειν est *caudæ vel aurium motu blandiri.* Sic apud *Poëtam* Argus canis, *Ulyssem* dominum agnoscens, *Odyss.* ρ. versu 302.

Οὐρῇ μέν ῥ' ὅγ' ἔσηνε, καὶ οὔατα κάββαλεν ἄμφω·

Cauda quidem est adulatus, & ambas dejecit aures. Quod ita imitatur *Hesiodus Theogon.* versu 771.

Σαίνει ὁμῶς οὐρῇ τε, καὶ οὔασιν ἀμφοτέροισι.

Cui Synonymum est αἰκάλλειν. *Hesychius*, Αἰκάλλει, σαίνει, θωπεύει. *Aristophanis Scholiastes* in *Equitibus*, Αἰκάλλειν ἐςὶ τὸ τὴν κύνα τοῖς ὠσὶ, καὶ τῇ οὐρᾷ σαίνειν τοὺς ἤθάδας. Proinde *Ælianus* (*Anim.* libri undecimi capite tertio) verbum utrumque jungens scribit de *Ætnæis* canibus, qui sunt in æde *Vulcani*, Οἱ δὲ σαίνουσι, καὶ αἰκάλλουσι. *Arabicè* بصبص *basbasa* dixeris. *Alcamus*, بصبص الكلب حرك ذنبه *Canis basbasa*, id est, *movit caudam suam*, nempe blandiendi causa. Unde est, quod idem Verbum in *Giauhari* redditur تملق *blanditus est.* Hinc de cane *Damir*, ومن طباعه البصبصة بذنبه *Etiam è natura ejus est adulatio cauda sua.* Ita habet unum exemplar. In altero vox بذنبه *caudâ suâ* omissa est; quia البصبصة per se id significat, ut *Græcum* σαίνειν. Itaque idem alibi rursus de cane; يبصبص له وخشعت بين يديه *Blanditur ipsi* (caudæ motu) *& se demittit coram eo.* Sic in his *Persii*

--- caudam jactare popello,

est *populo blandiri*, translatione sumpta à canibus; qui, cum blandiuntur dominis, caudam movent. Ita *Cornutus* ad eum locum. Hic locus esset agendi de fide canum erga dominos. Sed, quia res est protrita; solum hæc ex *Damire* notentur, يجيب اذا دعي بعد الضرب ويرجع بعد الطرد واذا لاعبه ربه عض العض الذي لا يولم *Respondet, cum vocatur, etiam post verbera; & redit, postquam expulsus fuit. Et, cum dominus cum eo ludit, morsicat illum morsu innoxio.* Historiam, à *Scaligero* (o) & aliis descriptam, & in cœnaculo regio pictam de cane in *Gallia*, qui domini homicidam magnis & continuis latratibus, & fossam, in quam cadaver ejus projectum fuerat, prodidit, illuc identidem eundo, & redeundo, hoc loco non attingerem, nisi huic parallelam reperissem in libro *Mirabilium* ante annos ferè quingentos ab *Alkazuinio* scripto. Ea sic habet, شخص قتل شخصا باصبهان والقاه في بير وكان للمقتول كلب ينظر اليه فكان ياتي كل يوم الي راس البير ويبحث التراب عنها ويشير اليه واذا راي القاتل نبح عليه فلما تكرر منه ذلك حفروا الوضع فوجدوا القتيل فيها ثم اخذوا الرجل وقرروه فاقر فقتلوه به *Quidam alium interfecerat in* (urbe *Persidis*) Espahan, *& in puteum projecerat. Et qui occisus est habebat canem, qui hoc viderat, & quotidie ad os putei veniebat, terram ex eo eruens, nutuque rem indicans. Idem, quoties videbat homicidam, eum allatrabat. Quod cum sæpe repetivisset, nonnulli locum effoderunt, repertoque ibi cadavere, hominem ceperunt, & de crimine interrogaverunt, quod cum confessus esset, merita morte pœnas luit.* Sed veteres historias replicare nihil opus est, cum hodie *Lutetiæ Parisiorum* vivat canis, qui domini in *S. Innocentii* cœmeterio sepulti tumulo jam pene triennium incubuit, nec ullis inde blanditiis abduci potuit. Quin à nonnullis vi abstractus, & ad aliam partem urbis translatus, ibique aliquandiu detentus, quamprimum fuit sui juris, pristinam stationem

(o) *Scal. in Card. exercit.* 202. *sect.* 6.

tionem repetiit, domini cadaveri, ut videtur, tandem immoriturus, nisi obstet vis major. Res, anno, quo hæc scribo, Æræ scilicet *Christianæ* millesimo sexcentesimo sexagesimo, ideo visa est mirabilior, quod in illo cœmeterio per hyemales menses nix fuit altissima, & frigus intensissimum. Si de tam fidi canis victu lector est sollicitus, sciat locorum accolas, rei novitate perculsos, huic abunde prospicere, pane & aqua ad tumulum, cui assidet, subinde missis.

Sunt & in urbicis canibus *Melitæi* catelli, quos opulentæ mulieres in deliciis habent. *Melitæos* dici vult *Strabo* à nobiliore illa *Melitâ*, quæ *Siciliæ* subjacet. At *Callimachus*, *Plinius*, *Stephanus*, *Etymologus* ad alteram *Meliten* referunt, quæ pertinet ad *Illyricum*. Neque lis facilè potest decidi, cum hodie catelli similes in neutra reperiantur. *Melitæi* canis apud *Arabes* nomen est multiplex, sed vulgatissimum *kalati*.

القلطي هو صغير الجرم قصير جدا ويسمى
الصيني وبعض الناس يسمونه زغاري

Alkalati *canis est parvo corpore, membris valde contractis, qui etiam* Sini *vocatur. Sunt & qui* Zagari *appellent.* Ita *Damir*. *Sini*, id est, *Sinensis*, *Zagari*, id est, *parvus*, ut ܙܥܘܪ *Syris*. Hoc nemini non est apertum. Sed cur dicatur *Kalati* non est æquè obvium. An à *Græco* Καλαθίνη, quod in *Adæi* Epigrammate lib. 1. cap. 33. *Melitææ* catellæ aptum nomen est, quia in calatho, seu quasillo circumfertur. An potius ab *Hebræo* verbo קלט *kalat*, quod significat *membra habere contracta*, ut שרע sara, *æquo longiora*, Levit. 22. vers. 23. Hos catellos *Græci* plerumque κυνίδια, sed & κυνάρια nominant, ut *Athenæi* libro duodecimo, ubi *Timon Sybaritas* habere dicit κυνάρια Μελιταῖα, ἅπερ αὐτοῖς καὶ ἕπεσθαι εἰς τὰ γυμνάσια, *catellos* Meliteos, *qui sequuntur ad balneum euntes.* Et *Epictetus* in *Arriano* lib. 2. cap. 22. κυνάρια οὐδέποτ' εἶδες σαίνοντα καὶ προσπαίζοντα ἀλλήλοις; *Nonne aliquando vidisti catellos abblandientes invicem, & inter se colludentes?* Proinde *Matth.* 15. 27. & *Marc.* 7. 28. κυνάρια illa, quæ micas è mensa cadentes colligunt, vir longè doctissimus vult esse *Melitæos* catellos. Quod mihi non probatur, quia ibi vox κυναρίων ad contemptum pertinet, quasi vilissimos canes dixeris. Ut si pro *homine* dicas *homuncionem*, & pro *muliere mulierculam.* Quomodo *Apostolus* 2 Tim. 3. vers. 6. αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια, *captivas ducentes mulierculas.* Et *Græci* Interpretes *Job.* 24. *vers.* 21. γύναιον οὐκ ἠλέησε, *mulierculæ misertus non est.* Nempe mensarii canes, qui sub mensa cibi reliquias abliguriunt, ferè minoris staturæ sunt, ut jam ante monuimus. Proinde *Agasæos* in *Britannia*, sagaces canes, qui non sunt magnæ molis, cum his ita confert *Oppianus* libro primo *Venat.* versu 471.

Τῶν ἤτοι μέγεθος μὲν ὁμοίιον οὐτιδανοῖσι
Λίχνοις οἰκιδίοισι τραπεζήεσσι κύνεσσι,

Quorum quidem magnitudo æqualis est vilibus, catillonibus, domesticis, mensariis canibus.

Canibus urbicis quantò sint præstantiores qui in agris educantur *Lycurgus* (*b*) palam fecit exemplo duorum canum ex eadem stirpe: quorum qui in urbe nutritus fuerat inter culinę lautitias in patinam oblatam irruit; alter, qui in agris vixerat, emissum leporem insequutus est. Nempe canes plerique in agris venationi assuescunt, quæ absque canibus mutila est & imperfecta. Proinde *venatio Græcè* dicitur κυνηγεσία, *venari* κυνηγεῖν, *venator* κυνηγὸς, vel κυνηγέτης, à ductandis canibus. Sic de *Nimrodo* dicit *Græca* versio *Genes.* 10. *vers.* 9. Οὗτος ἦν γίγας κυνηγός. Et de *Esavo* Genes. 25. vers. 27. Ἡσαῦ ἄνθρωπος εἰδὼς κυνηγεῖν. Et *Psal.* 22. *vers.* 17. Ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί· pro quo *Aquila*, & *Theodotio*, Κυνηγέται πολλοί. Tamen in *Hebræo* Textu nulla apparent vestigia venationis, quæ fit per canes. Nisi fortasse *Proverb.* 30. *vers.* 31. ubi זרזיר מתנים, ad verbum *renibus succinctum*, *Hebræorum* non pauci volunt esse canem leporarium, qui aliis *vertagus*, & *Gallicus* dicitur, aut *Laconicus*. *R. Levi*, הוא הכלב הדק המתניים שיוליכוהו הצידים לצוד *Canis est lumbis tenuibus, quo ad venationem utuntur venatores. R. David* in *Lexico*, ויש אומרים שהוא כלב הצד ציד לבר״ר בלעז ונקרא כלפי שהוא דק במתניו כאלו הוא חבוש או הגור במתניו *Sunt, qui dicant canem esse venaticum, qui vulgari lingua leporarius vocatur, ita dictum, qui lumbos habet tenues, ac si lumbis constrictus, aut cinctus esset.* Ita etiam *Pomarius*, & *Aquinas*, & auctor *Porta cœli* fol. 19. a. & 21. d. Proinde *Gratius*, in *Cynegetico*, de hoc eodem cane,

--- *adstricti succingant ilia ventris.*

Et *Ovidius* ubi *Actæonis* canes describit,

Et substricta gerens Sicyonius *ilia* Ladon.

Eodem hæc refero, quæ habet auctor *Alcamus*;

الازور كلب سيزق جوشن صدره

Azur (id est, *succinctus*) *canis tenui pectoris ambitu.* Ubi nota ازور *azur*, & זרזיר *zarzir*, voces esse vicinas, & quarum una videri possit ex altera deducta. Neque hic omittenda, quæ habet *Aristoteles* in *Physiognomonicis* capite sexto, Οἱ ζωνοὶ (lege οἱ εὔζωνοι) φιλόθηροι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας· καὶ τοὺς κύνας· ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τῶν κυνῶν τοὺς φιλοθηροτάτους ζωνοὺς ἔχοντας (lego εὐζώνους ὄντας) *Qui* (ilibus) *succincti sunt venationis sunt studiosi. Refertur* hoc *ad leones, & canes. E canibus enim maximè venaticos* ilibus *succinctos videre est.* Plura huic versioni firmandę vide apud *Fullerum Miscellan.* libri quinti capite duodecimo, *Venaticus canis* Arabicè سلوقي *saluki* dicitur à *Saluk*, urbe *Jeman*, id est, *Arabiæ Felicis*, à qua etiam الدروع *loricæ* denominantur. Ita *Damir*, & *Alcamus*.

Venaticis canibus adde pastoritios, quibus pecoris custodia committitur. De his disertè *Job.* 30. *vers.* 1. *Quorum patres non dignabar ponere cum canibus ovium mearum.* Unde constat jam olim id in usu fuisse, ut canes feris à grege arcendis adhiberentur. Itaque hujusmodi canum frequens est mentio apud *Poëtas* vetustissimos. *Homerus Iliad.* κ'. versu 183.

Ὡς δὲ κύνες περὶ μῆλα δυσωρήσωνται ἐν αὐλῇ,
Θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος. ---.

Ut autem canes circum oves molestam custodiam agunt in caula, auditâ feroce ferâ. Et *Iliad.* μ'. versu 302.

--- βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ, καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα.

Pastores viros, cum canibus, & hastis custodiam agentes circa oves. Et *Iliad.* ρ'. versu 109.

--- ὥς τε λῖς ἠϋγένειος,
Ὅν ῥα κύνες τε, καὶ ἄνδρες ἀπὸ σταθμοῖο δίωνται.

Ut bene-jubatus leo, quem canes, & viri à stabulo abigunt. Quin ipse *Homerus* circa *Bolissum*, cum ad *Glauci* greges accessisset, ὑλάκτεον αὐτὸν οἱ κύνες, *cum* pecoris custodes *canes allatrabant*, *quos* Glaucus, *commodum superveniens*, ἀνεκαλεῖτο, καὶ ἀπεσόβησεν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, *revocavit, & ab* Homero *excussit.* Ita *Herodotus* in ejus vita. *Hesiodus* quoque *Poëta*, qui prope *Heliconem* pastor fuit, canes habuit, qui, παραμείναντες αὐτῷ ἀναιρεθέντι, κατήλεγξαν ὑλακῇ τοὺς φονεύσαντας *juxta eum occisum manentes, occisores latratu prodidere*, ut refert *Pollux* lib. 5. cap. 5. Sed *Plutarchus* in libro *Utra animalia*, &c. canem unum memorat

(*b*) *Plut.* Περὶ παιδ. & in *Apophtheg. Lacon.*

morat τὰς Γανύκτορος ἐξελέγξαντα ᾧ Ναυκλητίυ παῖδας, ἀφ' ὧν ὁ Ἡσίοδος ἀπέθανεν, *qui* Ganyctoris Naucletii *filios prodiderit, à quibus* Hesiodus *interemptus est.* Et in Fabulis apud *Pollucem*, ubi supra, ὁ Γηρυόνυ κύων, ὁ τὰς βῦς φυλάττων, Geryonis *canis, illius boves custodiens, Cerberi* frater, *Gargitius* nomine, ab *Hercule* cæsus est. De quo cane plura qui volet, *Albricum* consulat in *Deorum imaginibus*, capite de *Hercule*. Sed & *Mercurius*, ut boves *Apollini* surriperet, πρῶτα μὲν ἐμβάλλει ταῖς κυσὶν, αἱ ἐφύλαττον αὐτὰς, λήθαργον, καὶ κυνάγχην, *primùm canibus, qui eos custodiebant, veternum anginamque immisit*, ut post *Hesiodum*, & alios, scribit *Antonius Liberalis Metam.* 23. Quin, si cum *Hebræis* nugari licet, usque ad *Abelem* ascendemus, quo à *Caino* fratre cæso, *canis, qui custodiebat gregem* Abelis, *tutatus est illum adversus omnem feram agri, & volucrem cœli.* Ita habet *R. Eliezer* Capitulo vigesimo primo.

Cum his maxime canibus *Esa.* 56. *vers.* 10. pastores conferuntur, quorum munus est invigilare gregi, & lupos, id est, Ecclesiæ hostes, latratu prodere. Proinde etiam *Ægyptii* per canem ἱερογραμματέα, seu *sacrum scribam* significabant: Ἐπειδήπερ τὸ βυλόμενον ἱερογραμματέα τέλειον γίνεσθαι, χρὴ πολλὰ μελετᾶν, ὑλακτεῖν τε συνεχῶς, καὶ ἀπεγριῶσθαι μηδενὶ προσχαριζόμενον, ὥσπερ οἱ κύνες. *Quoniam quicunque voluerit perfectus esse sacer scriba, eum oportet multa curare, & assidue latrare, & ferum esse, nec ulli gratificare, more canum.* Ita *Horus Apollo* libro primo *Hieroglyph.* capite trigesimo septimo. Merito igitur *Esaias* in eos pastores invehitur, qui sunt ut muti canes, nec latrare possunt, &, neglecto munere suo, somno tantum & gulæ indulgent. In quem locum ita *Kimchius*, *Comparat eos canibus, quia canes gregem custodiunt, & cum malam feram gregi imminentem sentiunt, latrant donec ea recesserit. At falsi Prophetæ, qui se vigiles & custodes* Israëlis *esse profitentur, sunt instar canum mutorum, quique latrare nequeunt, & gregi sunt inutiles, ita ut ingruens fera oves pro libitu diripiat. Aut sunt ut somnolenti canes, qui, ferâ rugiente & ad prædam imminente, non excitantur. Itaque sunt hi canes ac si non essent, neque solum sunt inutiles, sed & noxii, quia pecoris custos, iis fretus, feras ad deprædandum venturas haudquaquam timet.* Hæc & alia non malè recutitus ille Doctor.

De cætero in *Jobi* verbis, *Non dignabar eos ponere cum canibus gregis mei*, *ponere cum canibus* est in canes *præficere*, quod munus est abjectissimum. Huc pertinere putatur, quod *Abner* à Rege suo se contemptim haberi putans, 2 *Sam.* 3. *vers.* 8. *Sumne*, inquit, *ego caput canis?* id est, *caput canum*, ut reddit *Syrus*. Ita etiam *Hebræi* omnes. R. Selomo, *Quasi diceret, Ego habitus sum* כראש שומר הכלבים *instar ducis, qui custodit canes.* Kimchius, אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים *Etiamsi non fuissem præfectus nisi super canes.* R. Esaias, אני ראש לכל ישראל ובזיתני כאלו הייתי ראש הכלבים *Cum sim caput* (id est, *Imperator*) *totius* Israëlis, *sprevisti me, quasi solum fuissem caput* (seu *præfectus*) *canum. Græcè* κυνάγωγον dixeris. Ita nominat *Xenophon* in libro *De Venatione.* Et *Juvenalis* Satyrâ sextâ *dominum*, nempe canis illi commissi:

--- nam, si latratibus alti
Rumpuntur somni, fustes huc ocyus, inquit,
Afferte, atque illis dominum jubet ante feriri,
Deinde canem. ---

Et præfectura canum ideo vilis est, quia canis ipse vile est animal. Proinde leonem & canem ponit in extremis *Solomon*, & illi hunc opponit, ut fortissimo & præstantissimo vilissimum, cum dicit *Eccles.* 9. *v.* 4. *Canis vivus melior est leone mortuo.* Quale *Græcorum* est Adagium,

Νεκρῦ σῶμα λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωοί.

Et κατ' ἐξυθενισμὸν nonnulli *canes* se vocant, atque etiam *canes mortuos.* Ita *David Saüli* 1 Sam. 24. v. 15. *Post quem egressus est Rex* Israëlis? *Quem persequeris? Persequeris canem mortuum.* Et *Davidi Mephiboseth* 2 Sam. 9. vers. 8. *Quid est servus tuus, ut respexeris ad canem mortuum, qualis sum ego?* Et *Eliseo Hazaël* 2 Reg. 8. vers. 13. *Quid est servus tuus? canis; ut magnam hanc rem præstet. Græci*, ut supra, Τίς ἐστιν ὁ δῦλός σου, ὁ κύων ὁ τεθνηκώς, Sed *Hebræi* solum, *Quid est servus tuus? canis*; Nec multo aliter *Helena Hectori Iliad.* ζ. versu 356.

Δᾶερ, ἐπεί σε μάλιστα πόνος φρένας ἀμφιβέβηκεν
Εἵνεκ' ἐμεῖο κυνός. ---

O levir, quoniam animum tuum labor maxime invasit propter me, quæ sum canis.

Atque id quidem humilitatis est, cum quis eousque se abjicit, ut *canis* vocari non dedignetur. Sed alterum qui sic appellat, eum docet se prorsus spernere, & pro nihilo habere. Ut, cum *Abisai* dicit de *Semei* 2 Sam. 16. vers. 9. *Cur malediceret canis iste mortuus domino meo Regi?* Et *Ulysses* procis *Odyss.* χ'. Ὦ κύνες, *O canes.* Et *Diomedes Hectori* Iliad. χ'. Ἐξ αὖ νῦν ἔφυγες θάνατον, κύον. *Rursus jam effugisti mortem, ô canis.* Et cum sperat *Hector Iliad.* θ'. Ἐξελάαν ἐνθένδε κύνας κηρεσσιφορήτυς, *se expulsurum inde canes à fatis advectos*, id est, *Græcos Trojam* obsidentes. 1. Et Scriptura quidem *canum* nomine primo infideles significat: ut *Matth.* 15. *vers.* 26. *Non est bonum capere panem filiorum, & canibus projicere*, id est, iis, qui à Dei fœdere sunt alieni. 2. Profanos Verbi Divini contemptores, qui crudeliter sæviunt in veritatis præcones. Quo sensu *Matth.* 7. *vers.* 6. prohibemur *projicere sanctum canibus, & margaritas porcis, ne conculcent eas pedibus, & conversi nos dilacerent.* 3. Quosvis piorum hostes, & invasores: ut *Psalm.* 22. *vers.* 17. *Circumdederunt me canes, cœtus maleficorum circumvenerunt me.* Et versu 21. *Eripe à gladio animam meam, & à cane unicam meam.* 4. Impuros, qui variis sceleribus polluti & contaminati sunt: ut *Apoc.* 22. *vers.* 15. *Foras canes, & venefici, & scortatores, & homicidæ, & idololatræ,* &c. 5. Pastores mercenarios, qui pro Domini grege seipsos pascunt: ut *Es.* 56. *vers.* 10. *Episcopi ipsius*, &c. *sunt canes muti, qui non possunt latrare. Delirant, jacent, sunt somnolenti. Sunt canes avidissimi* (aut, ut alii, *impudentissimi*) *qui non nôrunt saturitatem. Propterea ipsi se pascunt, docere nesciunt*, &c. Et *Phil.* 3. *vers.* 2. *Cavete à canibus: cavete à malis operariis.*

Nempe aut in genere canes, aut saltem nonnulli canum iis vitiis laborant, quibus hæc sunt analoga. Nam, ut taceam multos esse canes somno & gulæ deditos, ut describuntur *Esa.* 56. *vers.* 10. 11. Multos ἀγαθὺς ὑλακτεῖν, καὶ διαλείχειν τὰς χύτρας, *qui nihil quam temere latrare sciunt, atque ollas lingere*, ut ait *Labes Aristophanicus* in *Vespis*: multos denique καμαδοίλων cognomento dignissimos, quomodo vocari refert *Hesychius* testudines, cochleasque, & τὰς νωθροτάτας τῶν κυνῶν, *canum tardissimas & pigerrimas.* Et scatere privatas ædes

--- ἐτιδανοῖσι,
Λίχνοις, οἰκιδίοισι, τραπεζήεσσι κύνεσσιν,

domesticis canibus, nullius usus, catillonibus, & mensariis. Hæc, inquam, ut taceam, quæ non sunt omnium canum vitia, sed plurimorum, in canino genere universo multa sunt, quæ meritò desideres.

Sic notat *Philosophus Physiognomicῶn* capite quarto canum proprium esse τὸ λοίδορον *convitiari.* Et *Clearchus Solensis* de cane apud *Athenæum* libro decimo tertio, Λοιδόρυ δὲ, καὶ παμφάγυ ᾧ ζώυ πεφυκότος, *Cum canis sit animal contumeliosum, & vorax.* Canis enim, quantumvis mansuetus & cicur, ignotos quoslibet latratu, sæpe etiam morsu lacessit, nullâ injuriâ provocatus. Id viatorum neminem latet, qui baculis &

& lapidibus adversus canum impetum se tueri necesse habent. Unde *Goliath Davidi* 1 Sam. 17. vers. 43. *An canis ego sum, quod venis ad me cum baculis?* Septuaginta, Ὅτι ἐξῆλθες ἐν ῥάβδῳ καὶ λίθοις ἐπ' ἐμέ. *Quod in me egressus es cum baculo & lapidibus.* Sed illud καὶ λίθοις, *& lapidibus*, addunt de suo, & contra historiæ fidem, cujus series *Davidem* docet tum habuisse lapides in pera reconditos, neque dum exhibuisse. Gigas igitur *Davidi* solum objecit baculum, quo viatores solent canes à se repellere & abigere, aut ferire, cum res postulat. Quod *Arabes* efferunt Verbo هطر *hatara* maxime proprio. Nam de cane هطر in *Alcamus* est قتله بالخشبة *eum baculo læsit*, aut *occidit*. *Græcè* κυνοκοπεῖν dixeris: ut apud *Aristophanem* in *Equitibus*,

κυνοκοπήσω σου τὸν νῶτον,

ubi *Scholiastes*, Τυπτήσω σε καθάπερ κύνα, *Te verberabo ut canem*, id est, tergum tuum fustibus egregiè dedolabo. Itaque cum canis genium sit, quale descripsimus, vel merè Hyperbolicum est, quod habetur *Exod.* 11. *vers.* 7. nullum canem hirrivisse in tot *Israëlitarum* millia ex *Ægypto* excedentia, vel id fuit insigne miraculum, quo Deus testatum voluit se huic populo specialius invigilare & prospicere. Nec immeritò fingitur *Hecuba* in canem fuisse mutata, quia *Græcorum* proceribus perpetuis convitiis quasi oblatrabat. *Plautus* in *Menæchmis* Act. 5. S. 1.

Me. *Non tu scis mulier* Hecubam *quapropter canem*
Graji *esse prædicabant?* Mu. *Non equidem scio.*
Me. *Quia idem faciebat* Hecuba, *quod tu nunc facis.*
Omnia mala ingerebat, quemquam aspexerat;
Itaque adeo jure cœpta appellari est canis.

Cicero lib. 3. *Tuscul. Quæst.* Hecubam *autem putant propter animi acerbitatem quamdam & rabiem, fingi in canem esse conversam.* Quale est, quòd mulieres, prout diversa habent ingenia, *Poëtæ* fingunt ex diversis animalibus esse conflatas, & in his clamosam, ac rixosam ex cane. Sic *Phocylides* apud *Stobæum* Serm. 71. Ἡ δὲ κυνὸς χαλεπή τε καὶ ἄγριος. *Quæ vero est ex cane, molesta & fera est.* Et *Simonides* τὴν ἐκ κυνὸς semper latrare scribit, neque silet, inquit, sive vir conetur minis, aut blanditiis eam compescere, ἀλλ' ἐμπεδῶς ἄπρηκτον αὐονὴν ἔχει, *sed pertinaciter inutilem clamorem habet.* Hinc in Adagio *canina* eorum dicitur *facundia*, qui tantum ad maledicendum eloquentiæ studium exercent. Eo utuntur *Sallustius*, *Quintilianus*, *Hieronymus* ad *Rusticum*, &c. Et *Ovidius* in *Ibin*,

Latrat & in toto verba canina foro.

Quapropter *Onirocriticus* Scriptor apud *Suidam*,

Κυνῶν ὑλαγμὸς ἐχθρικὴν δηλοῖ βλάβην,

Canum latratus damnum ab hoste significat. Et quàm sint irritabiles, ex eo maximè patet, quod etiam in baculum & in lapidem morsu sæviunt, & iræ vehementiâ quandoque occæcantur. *Plutarchus* in *Sympofiacis* libri quinti capite septimo, Θυμοὶ κυνῶν ἐν ταῖς πρὸς τὰ θηρία γινομέναις ἁμίλλαις ἀποσβεννύουσι τὰς ὁράσεις πολλάκις, καὶ τυφλοῦσι. *Ira canum, dum in feras decertant, sæpe visum eorum extinguit & excæcat.* Quid si rabies accedat, cui morbo canis omnium animalium maximè est obnoxius? Hinc *Arabicè* ut كلب *celb* est *canis*, sic اكلب *aclaba*, quasi *canire* dixeris, *rabiosum esse* significat, & كلب *calib rabiosum*, & كلاب celab *à rabie furorem* & *delirium*, & اكتلب ictelaba *ira furere* & *delirare.* Nec de cane solum dicitur, sed & de homine, & de animali quovis, quasi quisquis rabiosus est, canino morbo laboret. Proinde canes irritare, atque in se concitare, tutum non est. Et quod tam *Græco*, quàm *Romano* Proverbio, Τῶν ὤτων λύκον κρατεῖν, *Auribus lupum tenere* fertur, qui iis implicatur malis, unde eluctari difficile est, *Hebræi* ad canem transferunt. Et *Solomon* *Prov.* 26. *vers.* 17. eum, qui, alienæ liti se immiscens, ultrò malum in se accersit, confert cum eo, qui canem auribus prehendens eum irritat, & provocat ad se mordendum. *Qui prehendit canem auribus*, in *Hebræo* est מחזיק באזני כלב, pro quo *Græci*, ὁ κρατῶν κέρκου κυνός, *Arabs* itidem من يمسك ذنب كلب *Qui tenet caudam canis.* Ac si pro באזני legerint בזנב. Sed prius sequuntur *Chaldæus*, *Syrus*, *Hieronymus*, & *Hebræi* omnes. Atque id præferendum docet simile de lupo Proverbium, quod jam diximus: & quòd in majus periculum se conjicit, qui aures tenet, quæ dentibus sunt propiores, & è manibus facilius elabuntur, quia sunt cauda plerumque breviores. (c) Non possum non addere *Scaligeri* de cane judicium. *Nullum penè animal cane incivilius. Duo namque pacifico animo etiam in vastis ædibus vix habitare possunt. Canem heri asseclam, viatorem, ingenio pavidum, naturà imbecillum, de via fessum, canis amici hospes, ferox animo, robore invictus, otio exultans, aggressus interficiet. Hoc enim à nobis visum est.* Item, *Nihil profectò est inhospitalius cane. Hoc enim penè solus habet, aut cum paucis commune, ut nullam cum suis popularibus ineat societatem.* Item, *Invidiam habet pertinacem.* Et, *canis id ingenium est, ut nulli, præterquam sibi soli, quidquam esse velit.*

(c) In Card. Exercit. 10? Sect. 5.

Canum quoque vitium est summa impudentia. Reliqua enim animalia hominum reverentia nonnihil coercentur. At canis, sive gulæ, sive libidini indulgeat, nihil non patrat in propatulo. Et in *Venerea* copulatione manet mas cum femina colligatus aliquamdiu. *Oppianus* lib. 1. *Halieut.* versu 534.

--- μάλα δηρὸν ἕκαστοι
Ἐξόπιθεν συνέχονται, ἀρηρότες ἠΰτε δεσμῷ,

Valde diu singuli à tergo cohærent, nexi tanquam vinculo. Quasi non sufficiat, ut canina libido hominum oculis pateat, nisi & diu pateret. Cur ita post coitum colligentur, quærit *Aphrodisiensis* lib. 1. *Problem.* 73. Hanc canum colligationem *Arabes* vocant العظال *alidhal.* Alcamus العظال الملازمة في السفاد من الكلاب والجراد وغيره *Alidhal est in coitu mutua cohæsio canum & locustarum, aliorumque animalium.* Gulam quod attinet, quis canes nescit in media hominum turba exta, & carnes victimarum ex sacerdotum, & poparum manibus nonnunquam diripuisse: atque inde nomen inditum *Cynosargi*, loco *Athenis* notissimo, eo quod, sacra faciente quodam *Didymo*, κύων ἀργὸς (id est, λευκὸς) ἥρπασε τὸ ἱερεῖον, *canis albus victimam rapuit?* Proinde *Esa.* 56. *v.* 11. *Hebræa* verba הכלבים עזי נפש, id est, *canes firmi animâ*, LXX. reddunt οἱ κύνες ἀναιδεῖς τῇ ψυχῇ, *Arabs* quoque الكلاب الوقحة النفس *canes impudentes animâ.* Et Hieronymus *canes impudentissimi.* Neque fortasse id malè, cum huic gemina phrasi עזי פנים *firmi facie* dicantur, qui sunt *perfrictæ frontis.* Exempla vide *Deut.* 28. *vers.* 50. *Prov.* 7. *vers.* 13. & 21. *vers.* 19. *Eccles.* 8. *vers.* 1. *Dan.* 8. *vers.* 23. Alii Interpretes reddunt, *canes avidi animâ*, id est, gulosi & voraces: ut hæc melius cohæreant cum sequentibus, *nesciunt saturitatem.* Sed & voracitatis inverecundia ferè comes est: ita ut helluones & parasitos paucos videas, qui non iidem sint summè impudentes. Præterea id bellè convenit, ut iis tribuatur impudentia, qui traducuntur *canum* nomine, cùm in omnibus vitiis nullum sit caninum magis. Inde plerasque voces, quæ *impudentiam* significant, *Græci* à cane desumunt. *Hesychius*, Κύναιδος, λίαν ἀναιδής. Item, Κυναῖος, ἀναιδής. Item, Κυνεῖς, ἀναιδεῖς. Item, Κυνώη, ἀναιδεστάτη. Item,

Κύντα-

κύντατον, ἀναιδέστερον, & κύντερον, ἀναιδέστατον, quasi κυνότερον, & κυνότατον dixeris, id est, *caniniorem*, & *caninissimum*, ut ita loquar. Etiam ipsum *canis* nomen pro *impudente* sumitur. Idem *Hesychius* in voce κύων, Δηλοῖ δὲ καὶ τὸ ἀναιδῆ. Item, Κύνες, ἀναιδεῖς, & Κυνὸς, ἀναιδὲς. Sic apud *Pollucem* lib. 5. cap. 11. Ἀριστογείτων ὁ Κυδιμάχου (alii Λυσιμάχου) κύων διὰ τὴν τόλμαν ἐκαλεῖτο, *Aristogiton Cydimachi* (aut *Lysimachi*) *filius canis propter audaciam appellabatur*. Et *Achilles Agamemnoni*,

--- Κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο,

quasi cervorum timiditati junxerit caninam impudentiam. Proinde eundem vocat κυνώπην, tanquam canino aspectu. Quo ipso sensu κυνῶπις, & κυνοβλὼψ passim usurpantur, & κυνοφθαλμίζεται, id est, ἀναιδῶς ἐμβλέπει. Hinc est, quod cum *Pandoræ* tribuit *Hesiodus*

--- κύνεόν τε νόον, καὶ ἐπίκλοπον ἦθος,

caninam mentem; & furaces mores, per caninam mentem Interpretes ἀναιδῆ τε, καὶ τολμηρὸν λογισμὸν, *impudentem & audacem rationem* intelligunt. Et κυνόμυια mulier, vel Dea dicitur διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀναιδείας, *propter immodicam impudentiam*, quia vox composita est ἐκ δύο ἀναιδῶν τελείων, τοῦ τε κυνὸς, καὶ τῆς μυίας, *ex duobus summè impudentibus, cane, & musca.* Ita ad *Homerum Grammatici.* Et *Ælianus Anim.* lib. 7. cap. 19. Ἀναιδῆ δὲ, καὶ μὴ ῥᾳδίως ὑποσταλέμμενα μυῖαι, καὶ κύνες. *Impudentes sunt, neque facile cedunt muscæ & canes.* Et *Hesychius*, Κυνόμυια, ἀναιδὴς, καὶ ἰταμὴ, καὶ θρασεῖα. Τοιαῦτα γὰρ τὰ ζῶα ὁ κύων, καὶ ἡ κυνόμυια (lege καὶ ἡ μυῖα) *Cynomyia, impudens, & inverecunda, & audax. Talia enim animalia canis, & musca. Athenæi* libro quarto, κυνάμυια Νίκιον scortum *Nicium* cognomine *Cynamia* propter impudentiam. Tale, quod à *Comico* quidam vocatur κυναλώπηξ, cui cum vulpina vafritie canina fuit impudentia. *Cleon* quoque ab eodem in *Equitibus* dictus est κυνοκέφαλος, ἀντὶ τοῦ δεινὸς καὶ ἀναίσχυντος, *pro gravi, & inverecundo*, vel, ut alii, ἰταμὸς, ἀναιδὴς, καὶ ἁρπακτικὸς, *pro audaci, impudente, & rapaci.* Sed in *Periclis* viri optimi memoriam injurius est *Rhodiginus*, cum hoc idem cognomentum ei adhæsisse scribit lib. 17. cap. 27. *Cynocephali*, inquit, *cognomentum, quod cum aliis, tum verò* Pericli *adhæsisse legimus, non ferè aliud, quàm impudentiam, & rapacitatem signat.* Neque verius *Pollux* (d) Ἐχινοκέφαλον δὲ Κρατῖνος τὸν Περικλέα εἶπε. Nec enim *Cynocephalus*, aut *Echinocephalus*, sed *Schinocephalus* à *Cratino* vocatus est *Pericles*, quia fuit κεφαληγερέτης, id est, oblongi capitis, quomodo idem eum appellavit, & caput habuit ad squillæ formam, plantæ bulbacei generis, quam *Athenienses* σχῖνον vocabant. *Plutarchus* in *Pericle* pag. 279. Οἱ δὲ Ἀττικοὶ ποιηταὶ σχινοκέφαλον αὐτὸν ἐκάλουν, τὴν γὰρ σκίλλαν ἐστὶν ὅτε καὶ σχῖνον ὀνομάζουσι· τῶν δὲ κωμικῶν ὁ μὲν Κρατῖνος ἐν Χείρωσι, &c. μέγιστον τίκτε τὸν τύραννον, ὃν δὴ κεφαληγερέταν Θεοὶ καλέουσι. Et pag. 291. Διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θράτταις παίζει πρὸς αὐτὸν,

(d) Lib. 2. cap. 4. parag. 3.

Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὅδε προσέρχεται Περικλέης.

Quod *Rhodiginus* ipse agnovit lib. 20. cap. 12. At *Cynicis* certum est nomen à canibus esse inditum, quia erant summè impudentes. Οὗτοι γὰρ ἤλεγχόν τινα δημοσίᾳ, οὐ κατ' ἰδίαν καὶ ὅτε ἤσθιον, ἢ ἄλλο τι ἔπραττον, ἀναφανδὸν αὐτὸ ἐποίουν ὡς οἱ κύνες. *Illi enim publicè, non privatim reprehendebant: & sive comederent, sive quid aliud agerent, id faciebant in propatulo ut canes.* Ita edocti scilicet à sectæ suæ principe *Diogene*, quia εἰώθει πάντα ποιεῖν ἐν τῷ μέσῳ, καὶ τὰ Δήμητρος, καὶ τὰ Ἀφροδίτης. *Solebat omnia palam facere, & quæ ad* Cererem, *& quæ ad* Venerem *pertinent.* Quamvis in his fortasse nimii fuerimus, nen possum non addere *R. Jakimi* Apophthegma in *Semoth Rabba* cap. 42. שלשה חצופים הם הצוף בחיה כלב בעוף תרנגול ובאומות ישראל *Tres sunt valde impudentes, in quadrupedibus canis, in avibus gallus, & in gentibus* Israël. Sic confitentem reum habemus, & αὐτοκατάκριτον.

Est etiam canis immundum animal. Hinc *Poëta* lib. 1. *Georg.*

Obscœnique canes, importunæque volucres.

Et *Horatius* de *Ulysse* lib. 1. *Epist.* ad *Lollium*,

Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Ubi nota canem & suem simul jungi, quomodo lib. 2. *Epist.* ad *Julium Florum*,

Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus.

Et lib. 4. *Tibulli*,

Canisque sæva, susque ligneo tibi
Lutosus adfricabit oblitum latus.

Et in Scriptura passim. Sic *Es.* 56. 3. *Qui mactat pecus, quasi decollaret canem: qui offert oblationem, quasi sanguinem suillum offerret.* Et *Matth.* 7. 6. *Ne date quod sanctum est canibus, ne projicite margaritas vestras coram porcis.* Et 2 *Pet.* 2. 22. *Canis reversus est ad suum vomitum, & sus lota ad volutabrum cœni.* Nempe utrumque animal ex æquo immundum est, cum quia utrique ex æquo eæ notæ desunt, quas requirebat Lex *Mosis* in mundis animalibus, tum ratione victus, qui tam in cane, quàm in sue valde impurus est. Quippe supra jam docuimus nihil esse visu tam fœdum, aut odore tam fœtidum, quo non vescatur canis. Putrida cadaverum carne maximè delectatur, lingit saniem ulcerum, σκατοφαγεῖ, *quod evomuit resorbet.* Proinde *Deut.* 23. 18. Lex vetat offerri Deo non solùm canem, sed & canis pretium מחיר כלב. Hoc est non tantum فلوس كلب *folles canis*, seu *obolos*, id est, pecuniam, quam dedit emptor, ut habet *Arabs Erpenianus:* sed etiam quodvis aliud ἀντάλλαγμα. Itaque *Græci* habent ἄλλαγμα κυνός. *Onkelos*, חולפן. *Jonathan*, & *Jerosolymitanus* פירון. *Samaritanus* אפתרא, quæ voces significant quidquid datur in compensationem. In qua Lege *Hebræi* de more omnia pensiculatè tanquam ad trutinam exigunt. *Maimonides* in *Issure Mizbeach* cap. 3. §. 16. *Si aliquis socio dixerit, En tibi agnum hunc pro isto cane: aut si canem permutaverit cum aliquot bestiis, aut avibus, aut aliis hujusmodi, omnia illa sunt interdicta.* Et §. 17. *Duo, qui societatem iniverant, inter se diviserunt. Horum unus decem agnos, alter novem accepit cum uno cane. Qui sunt cum cane sunt liciti. Sed è decem oppositis si unus tantum valet, quantum canis, aut etiam plus quàm canis, is è numero eximitur, ut cedat in compensationem canis, & alii novem agni sunt liciti. At, si singulorum pretium minus est pretio canis, omnes decem sunt interdicti.* Et §. 18. *Si alteratur pretium, exempli causa, si canis cum tritico permutatur, ex quo commolito farina fiat, ea farina est licita.* Cætera ibi vide. *Josephus Antiq.* lib. 4. cap. 8. vult hac Lege vetari, ne Deo quis offerat mercedem acceptam pro admissura canis venatici, aut pastoralis. Μηδ' ἂν, inquit, ἐπ' ὀχεύσει κυνὸς, ἢ θηρευτικοῦ, ἢ ποιμνίων φύλακος, λάβοι τις μισθὸν, ἐκ τούτου θύειν τῷ Θεῷ. Quod sequutus *Castellio* hanc Legem ita reddidit, *Admissuræ canis pretium in* Jovæ *Dei tui Templum ullum ob votum ne inferto.* Junio *canis* hoc loco est *meritorius puer*; quia cum scorto jungitur. Ita enim habet Lex, *Ne inferto mercedem scorti, aut pretium canis in domum Domini Dei tui.* Et in præcedente versu, *Ne esto meretrix è filiabus* Israëlis, *neque esto meritorius è filiis* Israëlis. Ex quibus inter se collatis colligit vir acutissimus eundem hic dici *canem*, quem supra *meritorium*; quia meritorii cum canibus impudentia, & obscœnitate certant. Mihi tamen videtur simplicius, ut verus canis intelligatur, quia Legis-latores Tropis, & Metaphoris uti non solent, sed edicta sua verbis propriis efferre, ne ulla subsit æquivocatio. Eò nos ducit *Esaiæ* locus, quo Deus canis, & suis, sacrificia rejicit, ut

ut pariter abominanda *Es.* 66. 3. Nec defuit causa, cur Deus id speciali Lege prohibere voluerit. In *Ægypto*, unde nuper excesserant *Israëlitæ*, cum Lex est *Mosi* data, canis impensè colebatur. *Juvenalis Satyra* decima quinta,

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.

Diodorus lib. 1. pag. 52. Σέβονται γὰρ ἔνια τῶν ζώων Αἰγύπτιοι καθ' ὑπερβολὴν, οὐ ζῶντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντα· οἷον τοὺς τε αἰλούρους, καὶ τοὺς ἰχνεύμονας, καὶ ἰκτίδας, καὶ κύνας. *Quædam enim animalia* Ægyptii *impensè colunt, non viva solùm, sed & mortua: ut feles, ichneumones, mustelas, & canes.* Sed canes potissimum, ut constat ex *Herodoto*, quo teste, *in quibuscunque ædibus felis est ex se mortuus, omnes eorum incolæ sola radunt supercilia*, παρ' ὁτέοισι δ' ἂν κύων, πᾶν τὸ σῶμα, καὶ τὴν κεφαλὴν, *at in quibus moritur canis, totum corpus, & caput.* Et feles *Bubasti* solùm, sed canes per totam *Ægyptum* aromatibus conditi sacris in loculis sepeliebantur. Quid quod *Anubis*, unus ex summis *Ægypti* Diis, caninum habuit caput? *Diodorus* pag. 54. Τὸν Θεὸν τὸν παρ' αὐτοῖς καλούμενον Ἄνουβιν παρεισάγουσι κυνὸς ἔχοντα κεφαλήν. Unde apud *Lucianum* in *Deorum concilio* Momus, Σὺ δὲ, ὦ κυνοπρόσωπε, καὶ σινδόσιν ἐσταλμένε, Αἰγύπτιε, τίς εἶ, ὦ βέλτιστε, ἢ πῶς ἀξιοῖς Θεὸς εἶναι ὑλακτῶν; *Tu verò canino vultu, Ægyptie, quique sindonibus obvolutus es, qui es, O optime, & quomodo te dignum censes, qui sis Deus, cum latres?* Et *Virgilius Æn.* lib. 8.

Omnigenûmque Deûm monstra, & latrator Anubis.

Et *Ovidius Metam.* lib. 9. ubi de *Iside*,

--- *cum qua latrator* Anubis.

Et *Propertius* lib. 3. de regina *Ægypti Cleopatra*,

Ausa Jovi *nostro latrantem opponere* Anubin.

Quæ confirmant quod supra diximus, *Anubin* Ægyptiis *latrantem*, vel *latratorem* significâsse, ut *Hebrais* הנובח *hannobeah*. *Plutarchus* proinde *canem* videtur explicare, cum de *Anubi* dicit in *Iside* τὴν τοῦ κυνὸς ἐπίκλησιν ἔχειν. Sed *canis Ægyptiis* erat ΣΩ'ΘΙΣ· ut hodieque apud *Coptos*. Ita asserunt præter eumdem *Plutarchum Horus Hieroglyph.* lib. 1. cap. 3. & *Porphyrius* in libro *De Nympharum antro*. Verum canem in *Ægypto* jam olim tam impensè cultum ajunt his honoribus ex parte excidisse, postquam *Apidis*, à *Cambyse* mactati & projecti, carnes solus omnium animalium morsu violare ausus esset. *Plutarchus*, ubi suprà, Πάλαι μὲν τὰς μεγίστας ἐν Αἰγύπτῳ τιμὰς ὁ κύων ἔσχεν· ἐπεὶ δὲ Καμβύσου τὸν Ἆπιν ἀνελόντος, καὶ ῥίψαντος, οὐδὲν προσῆλθεν, οὐδ' ἐγεύσατο τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἡ μόνος ὁ κύων, ἀπώλησε τὸ πρῶτος εἶναι, καὶ μάλιστα τιμᾶσθαι τῶν ἑτέρων ζώων. Alibi canis non quidem cultus est, sed in sacrificiis admissus. Ita *Cares Marti* canem immolabant (e), qui proinde dictus est (f) Καρικὸν θῦμα. Quamvis *Spartanos Carum* exemplum esse imitatos doceant hæc *Plutarchi*, *Rom. Quæst.* CXI. Ἐν δὲ Λακεδαίμονι τῷ φονικωτάτῳ Θεῶν Ἐνυαλίῳ σκύλακας ἐντέμνουσι. Et ibidem pro publica expiatione habitum fuerit apud *Bœotos*, κυνὸς διχοτομηθέντος τῶν μερῶν διεξελθεῖν *per canis in duo dissecti partes transire.* Quod *Macedones* quoque usurpârunt. *Livius* lib. 40. ubi de *Philippo* Rege *Macedonum*, non *Alexandri* patre, sed *Demetrii* illius, qui obses *Romæ* fuerat: *Fortè lustrandi exercitus venit tempus, cujus solenne est tale. Caput mediæ canis præcisæ; & prior pars ad dexteram cum extis, posterior ad lævam viæ ponitur. Inter hanc divisam hostiam copiæ armatæ traducuntur.* Et in *Lycophronem*,

Ζήρινθον ἄντρον τῆς κυνοσφαγοῦς Θεᾶς.

Samathracia antrum est, in quo canes in *Hecates* honorem mactari soliti. Unde κυνοσφαγοῦς Θεᾶς nomen habuit. Omnes denique *Græcos* in sacris expiatoriis canem immolâsse *Plutarchus* his verbis disertè asserit *Quæst.* 68. Τῷ δὲ κυνὶ πάντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, Ἕλληνες ἐχρῶντο, καὶ χρῶνται μέχρι νῦν ἔνιοι σφαγίῳ πρὸς τοὺς καθαρμούς. Quod genus expiationis περισκυλακισμὸν ibidem appellat. Et *Lupercos* vult hoc exemplo mactâsse canem mense *Februario*, qui à *februando*, seu *purgando* dictus est, quod urbem eo mense lustrari & expurgari oportebat. Quibus hæc *Plinii* consonant lib. 29. cap. 4. *Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genito mane catulo, res divina fit, & in cœnis Deûm etiam ponitur catulina.* Sed in his *Plinii* verbis insigne esse mendum vir doctus pridem monuit, & pro *genito mane catulo* legendum, *Genitæ* Manæ *catulo res divina fit.* Ita enim *Plutarchus* Quæst. 52. Διὰ τί τῇ καλουμένῃ Γενείτῃ Μάνῃ κύνα θύουσι; *Cur* Genitæ Manæ *quæ dicitur, canem immolant?* vocabatur Dea generationis præses, ut apparet ex sequentibus. Interim, ut agnoscit ille ipse *Plutarchus Quæst. Rom.* 111. Οὐ μὴν οὐδὲ καθαρεύειν ᾤοντο παντάπασιν οἱ παλαιοὶ τὸ ζῶον, καὶ ὀλυμπίων μὲν γὰρ οὐδενὶ Θεῶν καθιέρωται. *Veteres hoc animal* ullo modo *purificare non putaverunt, ac proinde cœlestium Deorum nulli immolabatur.* Itaque canina illa sacra non ita pridem in mundum invexerat immundus ille spiritus, atque omnis immunditiei pater, Diabolus.

Hyæna cani maximè adversa est. Unde *Sirachides Eccles.* 13. 20. al. 21. Τίς εἰρήνη ὑαίνῃ πρὸς κύνα; *Quæ pax hyænæ cum cane?* Et auctor *Homiliarum* in *Marcum*, quæ *Chrysostomo* tribuuntur, *Homil.* 13. *Hyæna hanc naturam habet: maximè canibus delectatur, & ipsos rapit ac devorat.* Item, *Non delectatur nisi cadaveribus mortuorum, & canibus: eos vult occidere, qui servant domum.* Canes venari dicitur duobus modis, primò dum hominum vomitum imitatur, atque eos ad se hac arte allicit. *Aristoteles Hist.* lib. 8. cap. 5. Τοὺς δὲ κύνας καὶ ἐμοῦσα θηρεύει, ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι. *Ælianus Hist.* lib. 7. cap. 22. Ἡ γοῦν ὕαινα πρὸς τὰ αὔλια νύκτωρ φοιτᾷ, καὶ μιμεῖται τοὺς ἐμοῦντας· ἀκούοντες δὲ οἱ κύνες προσίασιν ὡς ἐπ' ἄνθρωπον, ἡ δὲ αὐτοὺς συλλαμβάνει, καὶ ἐσθίει. *Plinius* quoque lib. 8. cap. 30. eamdem scribit *vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes, quos invadat.* Et *Solinus*, *Vomitus quoque humanos mentitur, falsisque singultibus sollicitaturos canes sic devorat.* Secundò, hyæna dicitur homines & quodvis animal, sed præcipuè canes stupefacere, & mutos, aut immotos reddere, vel præcipites dejicere, si umbram eorum calcaverit. *Aristoteles* in *Mirabilibus*, Ἐν δὲ τῇ Ἀραβίᾳ ὑαινῶν τι γένος φασὶν εἶναι, ὃ ἐπειδὰν προΐδῃ τὸ θηρίον, ἢ ἀνθρώπου ἐπιβῇ τὴν σκιὰν, ἀφωνίαν ἐργάζεται καὶ πτῆξιν (al. πῆξιν) τοιαύτην, ὥστε μὴ δύνασθαι κινεῖν τὸ σῶμα· τοῦτο δὲ ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν κυνῶν. *In* Arabia *hyænarum quoddam genus esse ajunt, quæ si priùs feram viderint, aut hominis umbram calcaverint, vocem illis auferunt, atque ita stupefaciant* (aut *defigunt*) *ut corpus movere non possit. Et in canes quoque idem operatur. Damir*, in capite *De cane*,

بينه وبين الضبع عداوة شديدة
وذلك انه اذا كان في موضع
مرتفع ووطيت الضبع ظلة في القمر
رمي نفسه اليها مخذولا فتاكله

Inter eum & hyænam gravis est antipathia: ita ut, si canis in loco celso existentis umbram hyæna ad Lunam calcaverit, is ad hyænam præcipitem se conjiciat, mox ab illa devorandus. Et in capite *De hyæna*

وهي اذا وطيت ظل الكلب في القمر
وهو علي سطح وقع الكلب اليها فتاكله

Cum

(e) Arnob. l. 4.
(f) Suidas.

Cum umbram canis, qui supra tectum est, hyæna ad Lunam calcat. Canis ad eam decidens devoratur. Hæc illi. At ex aliorum sententia hyæna non calcat umbram canis, sed propriæ umbræ contactu vocem, aut vires iis adimit. Ita *Plinius umbræ ejus contactu canes obmutescere* tradit. Et *Ælianus* lib. 3. cap. 7. Κύνας δ' ἀφώνους ἀποφαίνειν τὰς ὑαίνας, ὅταν αὐτοῖς τὴν σκιὰν ἐπιβάλῃ. *Hyænas canes mutos reddere, umbra sua in illos injecta.* Et *Solinus*, *Si venantes* (canes) *umbram ejus, dum sequuntur, contigerint, latrare nequeunt, voce perdita.* Et *Phile* capite 43.

Οὔσης γὰρ αὐγῆς δαψιλοῦς ἐν ἑσπέρᾳ
Παρῆκεν αὐταῖς τὴν σκιὰν τοῦ σώματος,
Τὸ κατόπιν κρύψασα τοῦ δρόμου σέλας.
Καὶ κατασιγάσασα τοὺς τριςαθλίους,
Ὡς φαρμακὶς ἔντεχνος ἐξ ἐπασμάτων,
Ἀνεῖλε πικρῶς μετ' ἀγνοίας τὸν δόλον.

Cum enim vespere lucis abunde est, immittit in canes umbram corporis, cursus sui fulgorem retro occultans: & ter miseros obmutescere faciens, ut perita venefica per incantationes, ignaras doli amarâ morte tollit. Magorum vanitatem sapit quod habetur apud *Plinium* lib. 28. cap. 8. *Eos, qui hyænæ linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus.* Idem tamen est in *Damire*, انا حمل انسان لسانها لم تنبح عليه الكلاب *Si quis linguam ejus ferat, eum canes non allatrabunt.* Quod idem præstat, si credimus جلد الضبع اذا امسكه انسان *hyænæ pellis, quam quis tenet.* واذا دهن كلب بشحمها جن واختلط *Et, si ejus adipe ungatur canis, furit & perturbatur.* Multas hujusmodi nugas legere est apud *Arabes*, quibus nescio an veriora sint hęc *Plinii*, ubi supra, carnes hyænæ, si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse, adipem quoque illitum, & corium substratum.

Mira metamorphosi *Arabica Sirachidis* versio *hyænam* transmutavit in *crocodilum terrestrem*, & *Vulgata* in *sanctum hominem*. Nam hæc *Græci* textus Τίς εἰρήνη ὑαίνῃ πρὸς κύνα; *Quæ pax hyænæ cum cane? Arabica* sic exponit, لمان يعاشر الكلب للضب *Quorsum societatem inibit canis cum crocodilo terrestri?* Et *Vulgata* sic, *Quæ communicatio sancto homini ad canem?* Sed *Arabica* facile est restituere; nempe, si pro للضب, id est, *cum crocodilo terrestri*, adjecto *Ain* finali, scribas للضبع *cum hyæna.* In *Vulgata* non ita patent fontes erroris. Dicam tamen quid sentiam. Interpres rectè scripserat, *Quæ communicatio hyænæ ad canem?* Sed pro *hyænæ* scriptum est *homini*, per Scribarum imperitiam, quos latebat quid esset hyæna; &, Epitheto postmodum addito, *sancto homini*: quasi hic *sancti* homines *impuris* opponerentur, quos Scriptura *canes* vocat.

Erasmus Adagiorum Chil. 2. Cent. 7. num. 67. unum habet in hæc verba, Κύων ἐπὶ δεσμά, *id est, Canis in vincula. Dicebatur ubi quis se-ipsum in servitutem, aut in malum aliquod injiceret. A canibus sumptum ultro se præbentibus vinciendos cibi lenocinio. Auctor* Zenodotus. In *Hesychio* quoque est, Κύων ἐπὶ δεσμά, παροιμία ἐπὶ τῶν ἑαυτοὺς ἐπὶ κολάσεις ἐπιδιδόντων. Λέγεται δὲ καὶ Βοῦς ἐπὶ δεσμά. Nec dissimilia habent *Suidas* & *Phavorinus*. Illud Adagium pro corollario hic addo, quia, quod *Erasmum* & alios latuit, sacrum est Adagium. Extat enim in *Græca* editione *Prov.* 7. 22. ubi de eo dicitur, qui adulteræ lenociniis inescari & irretiri se sinit, Ὥσπερ δὲ βοῦς ἐπὶ σφαγὴν ἄγεται, καὶ ὥσπερ κύων ἐπὶ δεσμούς. *Ut bos ducitur ad lanienam, & ut canis ad vincula.* Sed & in *Chaldæa* legas, ואיך כלבא לאכוריא Et in *Syra* ܐܝܟ ܟܠܒܐ ܠܐܣܘܪܐ *Et ut canis ad vinculum*, vel *ad vincula*. In *Arabica* itidem مثل الكلب يساق الي السجور *Ut canis, qui ducitur ad* sagiur. *Arabes* ita vocant خشبة تعلق في عنق الكلب *lignum, quod è collo canis appenditur.* Sic definit *Alcamus*: ut sit idem, quod *Græcè* κλοιός. Sed in ea versione mirum est concurrere tot Interpretes, cùm *Hebræa* de cane ne γρῦ quidem habeant. Neque enim עכס est *canis*, quod illi volunt, sed *cippi*, aut *compedis* genus. Ita ex *Hebræis* explicant *Aben Ezra*, *R. Levi*, *Kimchius*, *Pomarius*, *Aquinas*. Et Plurale עכסים Es. 3. 18. *muliebres periscelides* sonat, ut ex *Talmude* abundè probat *Buxtorfius* in *Hebraico Lexico*. Quin ipse *Propheta* docet עכסים fuisse *pedum ornamenta*. Et *Arabicè* العكس iisdem literis est ان تشد حبلا في خطم البعير الي يديه ليذل *cum funem à jumenti naso ad anteriores ejus pedes deligas, ut subigatur.* Et hujusmodi funis عكاس *ucas* vocatur. Quod me docuit *Alcamus*.

Proinde in loco, in quo versamur, *Hebræum* עכס *Græcè*, ut suspicor, redditum fuerat κύφων, non κύων. Κύφων est *catastæ* genus, qua rei vinciebantur, aut torquebantur. Ita scribit *Aristoteles Politicorum* lib. 5. cap. 6. *Heracleæ Eurytionem*, & *Thebis Archiam* in adulterii pœnam δεδῆναι ἐν ἀγορᾷ ἐν τῷ κύφωνι, *in foro cyphoni fuisse alligatos.* *Suidas* quoque legis cujusdam fragmentum his verbis refert, Ἐὰν δέ τις θρασυνόμενος τὰ ἐκ τοῦ νόμου παρ' οὐδὲν ποιήσηται, δεδέσθω ἐν κύφωνι πρὸς τῷ ἀρχείῳ ἡμερῶν εἴκοσι ἐπιρρεόμενος μέλιτι γυμνός, καὶ γάλακτι· ἵνα ᾖ μελίτταις, καὶ μυίαις δεῖπνον. *Si quis verò per proterviam ea, quæ Legis sunt, nihili fecerit, per viginti dies prope archivum cyphoni nudus alligetur, melle & lacte perfusus, ut apibus & muscis sit pabulum.* Hinc in *Aristophanis Pluto* Actus secundi Scena quarta exclamat *Blepsidemus*, ut Πενίαν, id est, *Paupertatem*, accedentem à se abigat,

Ὦ τύμπανα, καὶ κύφωνες, οὐκ ἀρήξετε;

O tympana, & cyphones, non succurretis? Et eandem Scena sequenti *Chremylus* amandat ἐς τὸν κύφωνα, *in cyphonem*. Sic in *Luciani* Νεκυομαντείᾳ inter Inferorum supplicia sunt στρέβλαι, καὶ κύφωνες, καὶ τροχοί, *tormenta, & cyphones, & rotæ.* Definitur porrò *cyphon* ab *Aristophanis Scholiaste* δεσμὸς ξύλινος, ὃν οἱ μὲν κλοιὸν ὀνομάζουσι, οἱ δὲ καλιόν. *Suidas* scribit καλοιόν. Dicitur παρὰ τὸ τοὺς δεσμίους ἀναγκάζεσθαι κύφειν, διπλῶς ἅμα κολαζομένους, τῇ τε τοῦ τραχήλου πιέσει, καὶ τῷ μηδαμῶς ἀνανεύειν δύνασθαι, *ab eo, quod qui sunt in his vinculis incurvari coguntur, ita ut duplici pœna mulctentur: una, quod collum premitur; altera, quod nullo modo possunt sursum se erigere.* Alii definiunt ξύλα ἐπιτιθέμενα εἰς τοὺς τένοντας τῶν καταδίκων, ἵνα μὴ ἔυρωσιν ἀνακύψαι, καὶ γὰρ τὸ κρινόμενον ποιοῦσι κύφειν, *ligna damnatorum cervicibus imposita, ne possit sursum aspicere, reum enim deorsum inclinant.* Et *Hesychius* ξύλον βασανιστικὸν κολαστήριον, ᾧ κατέτεμνον τοὺς θανάτῳ κατακεκριμένους, *lignum tortorium, & pœnale, quo morti addictos concidebant.* Legerim κατέτεινον, *extendebant.* Neque enim ligno concidimus. Neque ad hanc rem pertinet τὸ κατατέμνειν. Sed κατατείνειν tortorum verbum est. Sic apud *Demosthenem*, Κατατεινόμενος ὑπὸ τῆς βασάνου ὡμολόγησε. Et in *Basilio* ἐπὶ τρόχου κατατεινό-

τεινόμενος. Et in *Sophista Themistii*, Στεβλῶν τε αὐτὸς, καὶ κατατείνειν. κύφων, porrò non solum *lignum tortorium* significabat; sed & *reum hac pœna dignum. Aristophanis Scholiastes* ubi supra, Ἔνθεν καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος κύφων, *Unde & vir scelestus* vocatur *Cyphon.* Item, Ἀρχίλοχος δὲ ἀντί τε κακὸς, καὶ ὀλέθριος. Archilochus *autem pro malo, & pernicioso usurpat.* Quo ipso sensu puto *Seniores* usurpasse, cum de mulierario dixerunt, si nostra conjectura valet, *ut bos ducitur ad lanienam*, καὶ ὡς κύφων ἐπὶ δεσμοὺς, *& ut reus ad vincula.* Illis enim עכס, id est, *cippus*, aut *catasta*, idem fuit, quod איש עכס, id est, *vir cippo*, aut *catasta dignus.* In qua ipsa sententia esse video viros doctissimos, *Junium*, & *Buxtorfium.* Non absimile est quod *Diogenes* de *Dioxippo* dixit, *Olympionico* pugile, quem mulierculæ forma detinebat, Ὁρᾶτε τὸν ἀθλητὴν ὑμῶν τὸν μέγαν ὑπὸ παιδίσκης ἐκτραχηλιζόμενον. *Videte magnum illum pugilem vestrum, quem puella tanquam obtorto collo trahit.* Ita *Ælianus* in *Variis* lib. 12. cap. 58. Nec multò aliter *Laërtius* in *Diogene*, & *Plutarchus* in libro *De curiositate.* Pari ratione τραχηλίζεσθαι dici poterat, qui cyphoni alligabatur, quandoquidem rei cervicibus imponebatur hoc lignum, collumque gravissime premebat & coarctabat. Ita ut in eodem argumento eadem utrobique servata sit Metaphora. Nec male respondet *Græcum* κύφων *Hebræo* עכס, quo *cippum*, vel *catastam* significari probavimus. Tamen, ut anteà μαιμάσσω verbum elegans, ita hoc nomen κύφων per Scribarum imperitiam depravatum est, & mutatum in κύων. Et, quod mirere magis, ex scriptura sic depravata versionem suam expresserunt tres veteres Interpretes, *Chaldæus*, *Syrus*, & *Arabs.* Alii jam observarunt, in hoc eodem Hemistichio pro אל מוסר, *ad castigationem*, *Græcos* legisse אל מסרת, *ad vinculum*; &, pro אויל *stulto*, איל *cervum*; & hanc eandem vocem ab hoc versu detractam sequenti copulasse. Itaque in his non hæremus.

CAPUT QUINQUAGESIMUM SEPTIMUM.

De Suibus, & Siliquis.

Sus, חזיר *chazir*, Hebraicè *ab oculi angustia.* Arabicè خزر chizron *μυωπία. Oculi suibus quam profundi. Vel* sus חזיר *dicitur, quia teres, & rotundus. Nulli in* Judæa *sues, nulli subulci. Acolastus non in* Judæa, *sed in remota regione porcos pavit.* Gadara, *ubi porcorum duo millia*, Græca *fuit urbs, non* Judaica. Gadareni *cur* Gergeseni *Matth.* 8. *&* Hieronymo Geraseni. Gerasa *&* Gadara *diversæ urbes, sed vicinæ.* Christum Judææ *limites quandoque excessisse. Porcus ad solam mortem nutritur.* Phrygia *de eo fabula. Cur* Judæi *à sue abstinuerint. Causæ commentitiæ à* Græcis *allatæ. Aliæ veriores in* Hebræorum *&* Patrum *scriptis. Cur Deus non admiserit nisi animalia quæ ruminant, & ungulam fissam habent. Porcus natura non immundus, sed significatione. Quinque hic observanda.* I. *Legem, quæ porcinæ esum prohibet, fuisse valde præcisam.* II. *Inde* Judæorum *hostes occasionem sumpsisse eos protervè deridendi, & acriter persequendi.* III. *Non tamen vere pios ab exacta ejus observatione sic potuisse absterreri. Quin suem alere vetuerunt sub pœna maledicti atque etiam nominare.* IV. *Vicinos etiam populos multos à sue abstinuisse; ut* Arabes, *&* Saracenos, Phœnices, *&* Ægyptios. *His adde* Barcæos, Æthiopes, *&* Indos. Hieronymus *emendatus.* V. *Has Leges à* Christo, *&* Apostolis *fuisse antiquatas. A suibus Parabolæ.* נזם nezem, *vel* ἐνώτιον, *vel* ἐπιῤῥίνιον. *Margarita cur porcis non projicienda, nec sacra mysteria profanis proponenda. Non solum ab apris, sed & à suibus homines dilacerari.* Strabonis *locus malè redditus. Lota sus cur ad volutabrum statim redeat. Sues in cœno pinguescere.* Συῆλαι *Gall.* sueil. *Lustra, Lamæ, lacunæ, budia, Gal.* bauge. Κολάβριος porcellus, *unde* κολαβρισθείησαν *Job.* 5. 4. Hesychius *ter emendatus. Subulci vilissimi: In* Ægypto *profani, in* Græcia *contemptissimi. Itaque in* Bucolicis *nullus his locus. Porcorum siliquæ* Luc. 15. *non sunt leguminum* λοβοὶ, *sed* κεράτια, Syr. ܚܪܘܒܐ charub, *Gall.* carouge, *al.* ξυλοκέρατα, & ξυλόγλυκα, *quia prædulces. Arbor* κερωνία, & κερατωνία *non est* glycyrrhiza, *ut vult non nemo, nec* Ægyptia *ficus. Hujus variæ species ex* Avicenna, *& aliis. Siliqua victus tenuiorum. Siliqua per miraculum creata. Siliquæ porcorum pabulum. Siliquæ* janbuth *dictæ descriptio ex* Arabibus.

Transimus à canibus ad sues, quæ duo genera animalium in Scriptura quandoque jungi ut pariter immunda jam supra observavimus. Sus *Hebræis*, & *Syris* חזיר *chazir*, & *Arabibus* خنزير *chinzir* dicitur cum *Nun* Epenthetico. Neque origo vocis satis certa est. *Ibno Saida*, & reliqui *Arabum* sic appellari contendunt من خزر العين *ab oculi angustia.* Nam *Arabicè* خزر *chazara* est *angustos oculos habere.* Et تخازر *thechâzara* in sexta Conjugatione de homine dicitur اذا ضيق جفنه ليحدد النظر *cum contrahit palpebras suas, ut videat acutius.* Ita *Damir*, & *Alcamus.* Et خزر *chizra* est μυωπία. Et اخزر μύωψ, id est, μύων ὦπας *oculis connivens.* Proinde apud *Philosophum Problematum* Sect. 31. §. 16. μύωπες ii vocantur qui συνάγοντες τὰ βλέφαρα ὁρῶσιν, *contractis palpebris vident.* Neque id in sues malè quadrat, quibus oculos ita cavos profundosque tribuit *Gesnerus*, ut eximi non possint absque vitæ periculo. Eodem referri queat, quod tradit *Plutarchus Sympos.* lib. 4. Quæst. 5. Τὰ ὄμματα τῶν ὑῶν οὕτως ἐκκεκλάσθαι καὶ κατεσπάσθαι ταῖς ὄψεσιν, ὥς τε μηδενὸς ἀντιλαμβάνεσθαι, μηδέποτε τῶν ἄνω, μηδὲ προσορᾷν τὸν οὐρανὸν, ἂν μὴ φερομένων ὑπτίων ἀναστροφήν τινα παρὰ φύσιν αἱ κόραι λάβωσιν. *Suum oculos visum habere tam reflexum & retractum, ut eorum, quæ supra sunt, nihil percipere possint, neque cœlum intueri, nisi cum supini jacent, & pupillæ præter naturam invertuntur.* Alii חזיר referunt ad *Chaldæum* & *Syrum* ܚܙܪ *chazar*, quod *redire*, & *volvere* significat; quia sus lota redit ad cœni volutabrum, ut in eo volvatur, seu volutetur. Sed & hoc observandum est, cùm in se redeant quæ rotunda sunt, ab eodem verbo deduci חזור *chizur*, pro *sphærula*; חזורא *chazora*, pro *tintinnabulo*; חזרר *chizrar*, pro *pomi* specie; חזרא *chizra*, pro *carduo*, cujus caput est orbiculare; חזרת *chazareth*, pro *lactuca* propriè *sessili*, seu *capitata*, cujus folia in orbem circumvolvuntur; חזרן *chazran*, pro *ambitu*; מחזור *machzor*, pro *Solis*, aut *Lunæ cyclo*; atque alia hujus generis. Itaque etiam *porcus*, maximè qui saginatus est, חזיר *chazir*, dici potuit, quia est totus teres, atque rotundus.

De sue pauca habent Sacri Scriptores, quia, quamdiu stetit *Judæorum* respublica, in *Judæa* nulli erant sues. Hinc 1 *Par.* 27. 29. 30. legitur *David* alios habuisse præfectos על הבקר *super boves*, alios על

על הגמלים *super camelos*, alios על הצאן *super oves, & capras*; sed de subulcis nulla est mentio. Et *Patriarcharum* opes camelis, asinis, bobus, ovibus, & capris constitisse cùm identidem memoret *Moses*, suum, quos habuerint cum reliquo pecore, non meminit uspiam. Quin, in vicina *Arabia*, *Job* in tot pecudum millibus ne unum quidem suem possedisse legitur. Et, cum è vicinis gentibus armenta & greges sæpe abegerint *Israëlitæ*, sues in præda bellica nusquam censentur, sive nulli fuerint, aut nullo loco habiti. Quin *Porphyrius* in libro *De abstinentia à cæde animalium* ullos in *Judæa* nasci sues disertè negat. Ὀυδ᾽ ὅλως, inquit, ἐν τοῖς τόποις ἐφύετο ὗς. Unde est, quod in Parabola *Luc.* 15. *vers.* 11. filius acolastus porcos in *Judæa* non pavit, sed in longinqua regione: Ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν, &c. Et urbs *Gadara*, in cujus agro pascebantur porcorum duo millia, *Marc.* 5. *vers.* 1. 13. & *Luc.* 8. *vers.* 26. 32. *Græca* fuit, non *Judaica*. *Josephus Antiq.* lib. 17. cap. 13. Γάδαρα, καὶ Ἵππος, Ἑλληνίδες εἰσι πόλεις. Gadara, & Hippos *urbes* Græcæ *sunt*. Proinde idem, libri decimi tertii capite vigesimo tertio, inter urbes peregrinas, quas *Judæi* tenebant sub Rege *Alexandro*, censet *Gadara* oppidum ab *Alexandro* occupatum post decem mensium obsidionem, ut habetur capite vigesimo primo. Et à *Judæis* dirutum *Pompejus*, in liberti sui *Demetrii Gadarensis* gratiam, restituisse narratur *Belli Jud.* libri secundi capite quinto. Sed *Augustus* cum *Herodis* regno attribuisset, *Antiq.* libri decimi quinti capite undecimo, *Herode* fatis functo, *Romanorum* provinciæ *Syriæ* adjunxisse *Antiq.* lib. 17. cap. 14. Et verò *Matth.* 8. *vers.* 28. ubi pro *Gadarenis Gergeseni* nominantur, apertè significatur locorum illorum incolas non fuisse *Judæos*, sed è stirpe *Chanaanis*, in cujus filiis *Moses* censet את הגרגשי *Gen.* 10. *vers.* 16. pro quo *Græci* habent τὸ γεργεσαῖον. Nisi quis pro *Gergesenis* Evangelistam *Gerasenos* scripsisse colligat ex *Hieronymo*, qui tam in *Matthæo*, quàm in *Marco*, & *Luca*, constanter habet *Gerasenos*, ut *Gadarenos* Syrus, & *Gergesenos* Arabs, & Æthiops. Ita ut hujus loci vera lectio ex veterum Interpretum collatione non possit erui. Atque id quidem certum est, *Gerasam*, & *Gadara* diversa fuisse oppida. Ita enim distinguit *Josephus* libri secundi capite decimo nono *De bell. Jud.* Τάς τε κώμας τῶν Σύρων, καὶ τὰς προσεχεῖς ἐπόρθουν πόλεις, Φιλαδελφείαν τε, καὶ Γεβωνίτην, καὶ Γέρασαν, &c. ἔπειτα Γαδάροις, καὶ Ἵππῳ, καὶ τῇ Γαυλανίτιδι προσπεσόντες. Syrorum *autem vicos, & vicinas urbes* (Judæi) *devastârunt*, Philadelphiam, Gebonitin, & Gerasam, &c. *Deinde in* Gadara, & Hippon, & Gaulanitidem *irruentes*, &c. Et capite vigesimo, Ἱππηνοί τε, καὶ Γαδαρεῖς ὁμοίως τοὺς μὲν θρασυτέρους ἀπεσκευάσαντο, τοὺς δὲ φοβεροὺς διὰ φυλακῶν εἶχον. Hippeni *autem*, & Gadarenses Judęorum *quidem audacissimos amoliebantur*, *metuendos autem in custodiis habebant*. Et paulò post, Γεράσηνοί τε οὔτε εἰς τοὺς ἐμμείναντας ἐπλημμέλησαν, καὶ τοὺς ἐξελθεῖν ἐθελήσαντας προέπεμψαν μέχρι τῶν ὅρων. *Et* Geraseni *neque in manentes iniquè se gesserunt, & egredi volentes usque ad fines suos deduxerunt.* Sed cum *Gadara*, & *Gerasa* vicina fuerint oppida, ab utroque potuit idem ager denominari, & fortasse etiam à *Gergesæis*, qui fuerint horum locorum prisci incolæ. Itaque *Gergesa* pagus ibi ostendebatur. *Hieronymus* in *Locis*. Gergesa, *ubi eos, qui à dæmonibus vexabantur, Salvator restituit sanitati. Et hodieque super montem viculus demonstratur juxta stagnum* Tiberiadis, *in quod porci præcipitati sunt*. *Eugesippus* in Tractatu *De distantiis locorum terræ sanctæ*. *Decimo sexto milliari à* Nazareth *contra Orientem supra mare* Galilææ, Gergesa *viculus*, &c. Sed sive *Gadarenos*, aut *Gerasenos*, aut *Gergesenos* legas, constat *Græcos*, aut *Syros* ibi degisse, non *Judæos*. Ut eos porcis alendis contra morem *Judæorum* operam dedisse nihil sit mirum. Ad hæc si quis objiciat id parùm videri verisimile, ut *Christus* excesserit extra *Judææ* limites, cum ipse profiteatur se non fuisse missum, nisi ad oves perditas domus *Israëlis*, *Matth.* 15. *vers.* 24. facilis erit responsio. Nam ea ipsa verba protulit *Christus* extra *Judæam* in finibus *Tyri* & *Sidonis*, *Matth.* 15. *vers.* 21. *Marc.* 7. *vers.* 24. 31. Potuit igitur pari ratione etiam ire ad *Gadarenos*, maximè cum apud eos non fuerit nisi ad tempus brevissimum, & post patratum in ipso appulsu miraculum, quo edidit virtutis suæ insigne documentum, rogatus ab incolis statim excesserit, ad suos postliminio rediturus.

Neque obscurum, cur sues *Judæi* non aluerint. Verè observat *Lactantius Instit.* lib. 4. c. 17. porcum ad solam mortem nutriri: cùm nullum, quamdiu vivit, præstare possit usum, sicut cæterę animantes, quæ vel sedendi vehiculum præbent, vel in cultibus agrorum juvant, vel plaustra collo trahunt, vel onera tergo gestant, vel indumentum exuviis suis exhibent, vel copiâ lactis exuberant, vel custodiendis domibus & gregibus invigilant. Proinde in *Locmani Fabulis* porcus, qui cum agno & capra ad urbem deferebatur, rogatus, cur, cùm illi pacatè degerent, solus se distorqueret, ita respondit,

أنا أعلم أن الكبش لصوفة والعنز
يطلب للبنها وأنا الشقي لا صوف
لي ولا لبن أنا عند وصولي الي
المدينة ارسل الي المسلخ لا محالة

Agnum propter lanam, & capram propter lac quæri scio: at ego miser, qui neque lanam, neque lac habeo, cùm in urbem venero, haud dubiè mittar in lanienam. Quod licet in *Æsopi Fabulis*, quas *Planudes* colligit, nusquam reperiatur, tamen ex *Æsopo* citat *Ælianus* in *Variis* libri decimi capite quinto, Φρύγιος, inquit, οὗτος λόγος· ἔστι γὰρ Αἰσώπου τοῦ Φρυγός· τὴν ὗν, ἐάν τις ἅψηται αὐτῆς βοᾷν, καὶ μάλα γε εἰκότως, οὔτε γὰρ ἔρια ἔχει, οὔτε ἀλλό τι, καὶ ὀνειροπολεῖ εὐθὺς τὸν θάνατον, εἰδυῖα εἰς ὅτι τοῖς χρησομένοις λυσιτελεῖ. Porcus igitur vulgo hominum nonnisi mortuus prodest, at *Judæis* ne mortuus quidem ulli usui esse potuit, cum neque eum ad sacrificia, neque ad esum adhiberi Lex permiserit. Cujus prohibitionis varii varias causas afferunt. *Tacitus Hist.* lib. 5. *Sue abstinent* Judæi *memoriâ cladis, quòd eos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium.* *Callistratus* apud *Plutarchum Sympos.* lib. 4. cap. 5. *Judæos* à suibus ideo abstinere suspicatur, quod eos in honore habeant, quomodo *Ægyptii*, qui suem colunt, eo quod τῷ προέχοντι τοῦ ὀρυχῆς, id est, summo rostro, terram proscindens, arationem primus docuit & usum vomeris, qui ὕνις dicatur ἀπὸ τοῦ ὑός. Ac ibidem *Lampridius Judæos* suem abominari sibi fingit. 1. Quia sub ventre solet esse λέπρας ἀνάπλεως, καὶ ψωρικῶν ἐξανθημάτων; *leprâ plenus, & scabiei pustulis.* 2. Quia nullum aliud est animal βορβόρῳ χαῖρον οὕτω, καὶ τόποις ῥυπαροῖς, καὶ ἀκαθάρτοις, *cœno tam gaudens, sordidisque & impuris locis.* 3. Quia cœlum nunquam videt nisi supinus. 4. Eò quòd à sue *Adonis* interemptus est, quem alii *Baccho* in deliciis, alii eundem cum *Baccho* fuisse putant. *Bacchum* autem eum esse Deum, quem *Judæi* colebant, iis contendit argumentis, quæ veriùs figmenta dixeris & febricitantis somnia. In his ut multa vana & inepta sunt, tanquam ab eo profecta, qui, utut cætera vir magnus, tamen *Judaicorum* rituum fuit planè imperitus, tamen quædam habentur, quæ ipsi *Judæi* hic afferunt. Ita *Maimonides* in *More Nebochim* part. 3. cap. 48. *Potissima autem causa, propter quam Lex nobis prohibuit carnibus suillis vesci, est fœda porcorum sordities, & quod multas sordidasque*

res comedant. Noſti enim quam anxie Lex omnes ſordes, omnemque immunditiam prohibuerit, in agris quoque & in caſtris, ut nil dicam de ipſis urbibus. Quod ſi autem permiſſum eſſet porcos comedere, plateæ, & domus omnes longe ſordidiores eſſent, quam ſterquilinia, & latrinæ. Hæc *Buxtorfius* ex textu *Hebræo*, qui jam non eſt ad manum. Aliud addunt *Talmudici* Tractatûs *De Sabbatho* fol. 129. b. פגע בדבר אחר קשה לדבר אחר *Qui incidit in rem aliam, periclitatur de re alia:* id eſt, juxta *Gloſſatores*, *Porcum comedenti periculum eſt à lepra.* Hinc *R. Bechai* in Legem ſcribit in quibuſdam libris Medicinalibus ſe reperiſſe, *Infantem, ſi lac ſuillum ſugat, fieri leproſum.* Quod eſt in *Plutarchi Iſide*, Τῶν τὸ (ὑὸς) γάλα πινόντων ἐξανθεῖ τὰ σώματα λέπραν, καὶ ψωρικὰς τραχύτητας. *In eorum, qui lac ſuillum bibunt, corporibus lepra pullulat, & ſcabiei aſpredines.* Et *Plutarchus* id habet ex *Manethone*. *Ælianus* libri decimi capite 16. *De animalibus*, Ἀκούω δὲ καὶ Μανέθωνα τὸν Αἰγύπτιον, σοφίας εἰς ἄκρον ἐληλακότα ἄνδρα, εἰπεῖν· ὅτι γάλακτος ὑείου γευσάμενος ἀλφῶν ὑποπιμπλᾶται, καὶ λέπρας. Manethonem porro Ægyptium *virum, qui ſapientiæ ſummum attigit faſtigium, audio dicere, eum, qui ſuillo lacte veſcatur, vitiliginibus & lepra oppletum iri. Judæi* ergo hanc Legem putant Phyſicas habere cauſas: ſed *Patres* eam ad mores referunt. *Clemens Alexandrinus* libro tertio *Pædagogiæ*, per ſues, quorum eſus in Lege prohibetur, vitandos intelligit impuros homines, qui more ſuum ἡδοναῖς σωματικαῖς, καὶ δεισαλέαις τροφαῖς, καὶ γαργαλισμοῖς ἀσελγέσι κνησιῶντες, πρὸς Ἀφροδίτης κακόχαρτον ἡδονὴν χαίρουσιν, *corporeis voluptatibus, ſtercoreiſque cibis, & impudicis titillationibus prurientes, ad pernicioſam Veneris voluptatem exultant.* Et libro ſecundo *Stromatων* Deum *Judæis* prohibuiſſe dicit quæcunque ſunt φύσει πίονα *naturâ pinguia*, ut ſuum genus, quod eſt εὐσαρκότατον, *maximè corpulentum.* Τρυφητιῶσι γὰρ ἡ τοιαύτη χρῆσις χορηγεῖται, *Luxurioſis enim talium uſus conceditur.* Et libro ſeptimo ſuem edere quoſdam negat διὰ τὸ κατωφερὲς ἐς συνουσίαν εἶναι τὸ ζῶον, quia *proclive eſt animal ad coitum.* Nec multo poſt ſuillam addit, cùm ſit multi nutrimenti, τοῖς μὲν ἀσκοῦσι τὸ σῶμα χρησιμεύειν, τοῖς δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὔξειν ἐπιχειροῦσι· διὰ τὴν νωθρίαν τὴν ἀπὸ τῆς κρεοφαγίας ἐγγινομένην, οὐκ ἔτι, *iis qui corpus exercent* (id eſt, *athletis*) *eſſe utilem, iis autem, qui ipſam animam augere conantur, non item, propter hebetudinem, quam ingenerat eſus hujuſmodi carnium. Novatianus* capite tertio *De cibis* Judaicis, *Cùm ſuem cibo prohibet aſſumi, reprehendit utique cœnoſam, & luteam, & gaudentem vitiorum ſordibus vitam, bonum ſuum non in animi generoſitate, ſed in ſola carne ponentem. Lactantius* ubi ſupra, *Eodem ſpectat ſuillæ carnis interdictio, ut ſe à peccatis atque immunditiis abſtinerent. Eſt enim lutulentum hoc animal, & immundum. Nec unquam cœlum aſpicit, ſed in terra, toto & corpore, & ore projectum, ventri ſemper, & pabulo ſervit.* Item, *Interdixit ergo, ne porcina carne uterentur, id eſt, ne vitam porcorum imitarentur, qui ad ſolam mortem nutriuntur: nè, ventri ac voluptatibus ſervientes, ad faciendum juſtitiam inutiles eſſent, ac morte afficerentur. Item ne ſe fœdis libidinibus immergerent, ſicut ſus, quæ ſe ingurgitat cœno: vel ne terrenis ſerviant ſimulachris, ac ſe luto inquinent. Luto enim ſe oblinunt, qui Deos, id eſt, qui lutum terramque venerantur.* Procopius *in* Leviticum, *Animalia quædam, quæ divino cultu proſequebatur* Ægyptus, *ut ovem, & bovem, Deus ut pura in cibo haberi voluit, ut contemnere ea diſcerent* Judæi: *illa verò, quæ Ægyptii avidius lurcabantur prohibuit, ut ſuillam, quam in ſolitudine etiam deſiderabant.* Plura hujuſmodi poſſent ex *Patrum* aliis congeri; ſed hi ſunt inſtar omnium, quia illorum veſtigiis reliqui ferè inſiſtunt. E recentioribus addit non nemo Deum hac abſtinentia voluiſſe, ut *Judæorum* pietas, & docilitas eluceſceret: "quia, cum ſuilla caro ſit ſuaviſſima, & ad humanam naturam maximè accommodata, his propter Deum deliciis in perpetuum orbari arduum fuit & operoſum. Nec deſunt, qui balſametis, aliiſque aromatibus ea ratione conſultum velint, quorum radices hoc animal roſtro potuiſſet ſubvertere, atque eruere, ſi liber illi fuiſſet in *Judæam* acceſſus. Tamen interdicti ſui hanc ſolam rationem affert Legiſlator, ſuem immundum eſſe animal, quia non ruminat, *Lev.* 11. *verſ.* 7. & *Deuter.* 14. *verſ.* 8. Quippe Lex ceremonialis pro mundis ea ſolum admittit animalia, quę & ruminant, & ungulam habent fiſſam. Itaque utut porcus fiſſam habeat ungulam, tamen quia non ruminat, cenſetur in immundis. Quæ, ſi myſticè intelligas, dicetur is ruminare, qui cibum animæ, id eſt, verbum Dei, aſſiduâ meditatione recolens, ita mandit, & concoquit, ut in alimentum ſuum convertat. Et fiſſam habet ungulam homo ſpiritualis, qui omnia diſcernit, & dijudicat, ut, poſtquam probavit omnia, id retineat, quod bonum eſt. Animalia porro, quæ his notis carebant, natura immunda non erant, ſed ſignificatione ſolum, ut rectè obſervat *Auguſtinus* contra *Fauſtum* libri ſexti capite ſeptimo, & in *Pſalmum* 141. Natura enim immundum nihil eſt. Quippe creavit Deus omnia valde bona. Et omnis creatura Dei bona eſt. Et omnia munda mundis. Proinde natura ſua porcus tam mundus erat, quam agnus: ſed ſignificatio fuit diverſa. Hic enim aliquid mundum, ille immundum aliquid ſignificat.

Sed quæcunque fuerit hujus interdicti ratio; quinque habemus hic obſervanda. Primò legem fuiſſe valde præciſam, & in hujus tranſgreſſores Dei Prophetas graviter intonaſſe. Ita enim *Eſaias* capitis ſexageſimi quinti verſu tertio & quarto, *Populus eorum eſt, qui me coram ſemper provocant: qui ſacrificant in hortis,* (ſeu, lucis idolorum, ut *Exod.* 34. *v.* 13.) *Qui adolent in tegulas* (id eſt, ſuper tecta domorum, ut idololatræ tum ſolebant. (Vide 2 *Reg.* 23. *verſ.* 12. *Jerem.* 19. *verſ.* 13. & 32. *verſ.* 29. *Sophon.* 1. *v.* 5.) *Qui habitant in ſepulchris, & in locis deſolatis pernoctant* (ut dæmones conſulant arte necromanticâ, ut 1 *Sam.* 28. *v.* 8. & *Eſa.* 8. *v.* 19.) *Qui comedunt carnem ſuillam, & jus immundarum carnium habent in vaſis ſuis* (id eſt, in ollis, in quibus ſuillæ carnes elixantur; quæ eſt ſceleris in Legem admiſſi oratoria exaggeratio.) Et capitis ſequentis verſu 17. *Qui ſe ſanctificant & purificant in hortis, poſt unam arborum, quæ in medio ſunt* (ſuppleo vocem *arborum*, cum quia locus poſtulat, tum quia implicitè continetur in *Hebræo* הגנות, quod non quoſvis hortos ſignificat, ſed hortos arboribus conſitos, uno verbo *lucos*, aut *paradiſos*) *Qui porci carnem comedunt, & rei abominabilis, & muris, pariter conſumentur, inquit Dominus.* Et de hypocritarum ſacrificiis agens ejuſdem cap. 5. v. 3. *Qui jugulat bovem ac ſi occideret hominem: qui mactat ovem, ac ſi decollaret canem: & qui offert oblationem, ac ſi offerret ſanguinem porci.* Quæ duplex eſt abominatio. Nam ut ſuis, ita ſanguinis eſus *Judæis* fuit interdictus. Unde hic *Abarbanel*, היה פגול מצד היותו דם ומצד היותו חזיר *Fuit id abominatio, tam quia ſanguis, quam quia porcus fuit.* Et tale ſacrificium confertur cum mactatione hominis aut canis in victimam, quorum utrumque erat exſecrandum.

Addi queat ex *Græca* verſione *Pſal.* 16. (*Heb.* 17.) verſu 14. Ἐχορτάσθησαν ὑείων, καὶ ἀφῆκαν τὰ κατάλοιπα τοῖς νηπίοις αὐτῶν, *Saturati ſunt porcina, & dimiſerunt reliquias parvulis ſuis.* Niſi conſtaret tam ex emendatis exemplaribus, quam ex collatione cum *Hebræo*, pro ὑείων, aut ὑῶν legendum eſſe υἱῶν. Sed melius *Symmachus* Χορτασθήσονται υἱοὶ, *Saturabuntur filii. Hebræa* enim habent ישבעו בנים. Tamen ſpuria lectio jam olim ita prævaluit, ut ejus veſtigia reperias in *Pſalterio Romano*, & *Arabico*, & apud *Paulinum*, & *Auguſtinum* in hujus Epiſtola 58. & 59. Et in *Arno-*

bii

nobii Commentariis in *Pſalmos.* Unde *Apollinaris* in *Paraphraſi,*

Πλησθέντες σιάλων λίπον υἱέσι λείψανα δαιτός,

Impleti porcis pinguibus reliquerunt filiis reliquias convivii. Et *Arabica* verſio ex utraque conflata in editione *Savariana Romæ,* & *Pariſienſi* nupera من لحم الخنازير شبع بنوهم *E carne porcorum ſaturati ſunt filii eorum.* Quod me penè fugerat etiam *Antiochenorum Canonum* ab *Apoſtolis* editorum, ſi *Turriano* credimus, nonus ſic habet, *Belluina* Judæorum *Synagoga ſuem quidem abominatur, turpem verò vitam vivit, & impietate tenetur conſtricta, ſicut ait Propheta,* Ἐχορτάσθησαν ὑείων, *Saturati ſunt porcinâ.* Sed quo numero illi *Canones* habendi ſint diſce ex doctiſſimi *Dallæi Pſeudepigraphis Apoſtolicis.*

Secundò, cùm *Judaici* nominis hoſtes hanc ab eſu ſuillæ abſtinentiam habuerint pro ſuperſtitione, & dementia, inde ſumpſerunt occaſionem *Judæos* aut protervè deridendi, aut acriter perſequendi. Quorum *Antiochus* anteſignanus *Eleazarum* ad eſum ſuillæ carnis ſollicitans, Διά τι, inquit, τῆς φύσεως κεχαρισμένης καλλίστην τὴν δὲ τοῦ ζώου σαρκοφαγίαν βδελύττῃ· καὶ γὰρ ἀνόητον τοῦτο μὴ ἀπολαύειν τῶν χωρὶς ὀνείδους ἡδέων, καὶ ἄδικον ἀποστρέφεσθαι τὰς τῆς φύσεως χάριτας· *Cur, cum optimam ejus animalis carnem natura indulſerit, illius eſum abominaris? Inſanum enim eſt, non frui deliciis, quæ probroſum nihil habent, neque juſtum eſt naturæ dona repudiare.* Ita refert *Joſephus* in libro *De Macchabæis.* Et apud *Macrobium Saturnalium* lib. 2. cap. 4. Auguſtus, *cum audiſſet inter pueros, quos in* Syria *Herodes, Rex* Judæorum, *infra bimatum juſſit interfici, filium quoque ejus occiſum, ait, Melius eſt* Herodis *porcum eſſe, quàm filium.* Eum ſcilicet ſuggillans, quòd porcis parceret, qui filio non pepercerat. Et apud *Philonem* libro *De Legatione ad Cajum.* Cum *Judæos Cajus* interrogaſſet, cur à ſuilla abſtinerent, qui adſtabant in riſum effuſi ſunt, ὑπὲρ τοῦ τὸ λεχθὲν δοκεῖν σὺν εὐτραπελίᾳ καὶ χάριτι εἰρῆσθαι, *quia videbatur id facetè & cum lepore dixiſſe.* Et in *Plutarchi Sympoſ.* lib. 4. cap. 5. *Lampriæ* avus dictitabat, τοὺς Ἰουδαίους ἐπισκώπτων, ὅτι τὸ δικαιότατον κρέας οὐκ ἐσθίουσιν, Judæos *ſubſannans, eos à carne omnium juſtiſſima abſtinere,* id eſt, quam edere juſtiſſimum eſt, quia porcus videtur ad id ſolum creatus, ut nobis eſſet in cibum. Et *Joſephus* contra *Apionem* libro ſecundo, *Nos accuſat* (Apion) *eò quod animalia ſacrificamus,* καὶ χοῖρον οὐκ ἐσθίομεν, *& ſue non veſcimur.* Nec defuit hic *Poëtis* cavillandi materia. *Juvenalis* enim de *Judæis Satyra* quarta.

Nec diſtare putant humana carne ſuillam.

Id eſt, ab utriuſque eſu æquè abhorrent. Et *Satyra* ſexta,

Et vetus indulget ſenibus clementia porcis.

Senibus dicit, quia ſeneſcunt, cum non mactentur. Falſum enim & abſurdum eſt, quod ait vetus *Scholiaſtes, Senibus, id eſt, majoribus parcunt; nam minores manducant.* Sed leves & tolerabiles fuerunt hi profanorum hominum ſarcaſmi præ *Antiochi* immanitate, qui, poſtquam in ipſo *Hieroſolymorum* ſacrario mactaſſet ſues, fanis, & aris oppidatim extructis, in quibus hoſtiæ ſimiles Diis ſuis offerrentur, *Judæos* ad impura hæc ſacra paſſim adegit, metu mortis intentato. Et in eos, qui ſuum immolatione & eſu polluere ſe recuſabant, diris modis animadverſum. Vide 1 *Macchab.* 1. *verſ.* 50. & 2 *Macchab.* 6. *verſ.* 18. & 7. *verſ.* 1. &c. Et *Joſephum Antiq.* lib. 12. cap. 7. & *De bell. Jud.* lib. 1. cap. 1.

Interim, quæ tertia ſit obſervatio, nec profanorum hominum judicia, nec tyrannorum minæ verè pios abſterruerunt ab exacta & accurata horum rituum obſervatione. Nam, ut *Ezechielem* taceam, qui aliquid immundum delibare juſſus reſpondit: *Ah! Domine Deus, ecce anima mea non eſt polluta. Nam cadaver, aut diſcerptum, à pueritia mea huc uſque non comedi, neque intravit in os meum ulla caro immunda,* Ezech. 4. verſ. 14. Et *Petrum,* qui in pari occaſione ſimile dedit reſponſum, *Abſit, Domine, nunquam enim edi quidquam pollutum, vel impurum,* Actor. 10. verſ. 14. Et *Danielem* cum ſociis, qui maluerunt ſolis leguminibus veſci, quàm regio cibo pollui, *Dan.* 1. *verſ.* 8. 12. Hæc, inquam, exempla ut taceam, *Eleazarus,* qui ἀναχανὼν ἠναγκάζετο φαγεῖν ὕειον κρέας, *hians* (id eſt, ore per vim diducto) *cogebatur ſuillam edere,* 2 Macchab. 6. verſ. 18. extrema quæque paſſus eſt potius quàm ut Regi hac in parte obſequeretur, Μὴ μικρὰν, ait, εἶναι νομίσῃς ταύτην εἰ μιαροφαγήσαιμεν ἁμαρτίαν· τὸ γὰρ ἐπὶ μικροῖς, καὶ μεγάλοις παρανομεῖν ἰσοδύναμόν ἐστι. δι᾽ ἑκατέρου γὰρ ὁ νόμος ὁμοίως ὑπερηφανεῖται. *Ne parvum hoc peccatum eſſe æſtimes, ſi pollutos cibos cibamus. Perinde enim eſt, ſive in magnis, aut in parvis tranſgrediaris, quia per utrumque lex pariter contemnitur.* Ita ille apud *Joſephum:* Et *Eleazari* virtutem imitati ſeptem fratres unà cum illo eadem de cauſa multa perpeſſi vitam martyrio finierunt. Horum agon deſcribitur 1 *Macchab.* 7. & in *Joſephi* libro de *Macchabæis.* Neque dubium quin Regis æſtuantis furor ſævierit in multo plures. Nam, ut teſtatur *Joſephus Antiq.* lib. 12. cap. 7. Διὰ τοῦτο κατὰ πᾶσαν ἡμέραν αἰκιζόμενοι καὶ πικρὰς βασάνους ὑποφέροντες ἀπέθνησκον, *Propterea quotidie diſcruciati, & dira tormenta perpeſſi moriebantur.* Proinde cum ab hac tyrannide *Judæi* reſpirare cœperunt, feruntur hanc legem ſanxiſſe ארור מי שיגדל חזיר *Maledictus, quiſquis ſuem aluerit.* Ea habetur in libro *Juchaſim.* Et eorum nonnulli ſuem ita deteſtati ſunt, ut ne nominare quidem dignati pro *ſue* dicerent דבר אחר *rem aliam,* ut in loco *Talmudico;* quem ſupra citavimus פגע בדבר אחר, *qui incidit in rem aliam,* id eſt, *in porcum.* Et in Tractatu *De Sabbatho* fol. 100. b. דבר אחר הוטראנא *res alia maculoſa,* id eſt, *porcus maculoſus,* ſeu *punctis latis reſperſus.* Et in *Beracoth* fol. 43. b. תלי לידה קורא לדבר אחר ואיהו דידיה עביד *Appende palmæ cerebrum rei aliæ, tamen illa quod ſuum eſt facit.* Senſus eſt, ſuem, etiam delicatiſſimis cibis appoſitis, tamen ſtercore veſci, & rebus impuriſſimis. Et *ſuis* nomen apud eos ideo taceri aſſerit *Elias* in *Thisbi,* ne pueri, eo audito, inde occaſionem habeant inquirendi de ſue, ויבאו לידי אכילה *& ad eſum uſque deveniant.* Quapropter etiam panem fermentatum non nominant feſto *Paſchatis.*

Sed & è vicinis populis nonnulli, *Judæorum* æmuli, etiam à ſue abſtinebant, quod quarto loco hic obſervamus. In his primò *Arabes,* apud quos porcus ne vivere quidem poteſt, ſi Veteribus creditur. *Plinius* lib. 8. cap. 52. *In* Arabia *ſuillum genus non vivit.* Et *Solinus* capite de *Arabia, Suillis carnibus prorſus abſtinent. Sane hoc animalis genus, ſi invectum illò fuerit, moritur illico.* Hinc *Hieronymus* de *Saracenis,* qui *Arabum* pars erant, libri ſecundi in *Jovinianum* capite ſexto, *Hi nefas arbitrantur porcorum veſci carnibus. Sues enim, qui glande, caſtaneis, radicibus filicum, & ordeo ali ſolent, aut raro apud eos, aut penitus non inveniuntur, & ſi inventi fuerint, alimentaque non habent, ſupra diximus.* Lege *alimenta non habent, quæ ſupra diximus,* atque ob id ipſum ibi non vivunt. II. Et *Phœnices, Herodiani* libro quinto *de Heliogabalo,* Ζῶά τε πάντα, ὅσα, ἥμερα, ὅσα ἀτίθασσα, πλὴν χοίρων, τούτων γὰρ ἀπείχετο Φοινίκων νόμῳ. *Beſtias quoque omne genus, ſive cicures, ſive feras,* (populo dabat in miſſilibus) *exceptis ſuibus. His enim, lege* Phœnicum, *abſtinebat.* Tamen de eodem *Lampridius* in ejus vita, *Exhibuit & ſumina aprugna per dies decem tricena quotidie cum ſuis bulbis.* Item, *Habuit etiam iſtam conſuetudinem, ut*

cœnas

cœnas sibi exhiberet tales: una die nonnisi de fasianis tantùm ederet, omnesque missus sola fasianorum carne strueret. Item alia die de pullis, alia de pisce illo & item illo, alia de porcis, &c. Quę quomodo concilientur, fateor me non videre satis. III. *Ægyptii. Herodoti* libri secundi capite quadragesimo septimo, Ὗν δὲ Αἰγύπτιοι μιαρὸν ἥγηνται θηρίον εἶναι. Καὶ τοῦτο μὲν, ἤν τις ψαύσῃ αὐτῶν παριὼν ὑὸς, αὐτοῖσι τοῖσι ἱματίοισι ἀπιὼν ἔβαψε ἑωϋτὸν, βὰς ἐς τὸν ποταμόν. *Suem autem* Ægyptii *pollutum animal esse putant. Et eum si quis vel transeundo contigerit, abit immersum se flumini cum ipsis vestibus. Græcus* aliquis apud *Anaxandridem* ἐν Πόλεσι varias causas afferens cur *Ægyptiam* militiam detrectet,

Οὐκ ἐσθίεις ὕει, ἐγὼ δὲ γ' ἥδομαι
Μάλιστα τούτοις, ---

Suilla non vesceris, ego autem ea maximè delector. Ælianus *Hist.* lib. 10. cap. 16. Ἡ ὗς καὶ τῶν ἰδίων τέκνων ὑπὸ τῆς λαιμαργίας ἀφειδῶς ἔχει. Καὶ μὲν τοι καὶ ἀνθρώπου σόματι (lege σώματι) ἐντυχοῦσα οὐκ ἀπέχεται, ἀλλ' ἐσθίει· ταύτῃ τοι καὶ ἐμίσησαν Αἰγύπτιοι τὸ ζῶον ὡς μιαρὸν καὶ πάμβορον. *Sus præ voracitate ne propriis quidem fœtibus parcit, & cum in humanum corpus incidit, non abstinet, sed illud mandit. Proinde hoc animal* Ægyptii *oderunt ut abominandum, & omnivorum.* Plutarchus *in* Iside, Τὴν ὗν ἀνίερον ζῶον ἡγοῦνται· ὡς μάλιστα γὰρ ὀχεύεσθαι δοκεῖ τῆς σελήνης φθινούσης. *Suem animal impurum esse æstimant: plerumque enim coire videtur, cum Luna decrescit. Josephus* contra *Apionem* libro secundo de *Ægyptiis* Sacerdotibus, Ἐκεῖνοι τοίνυν ἅπαντες καὶ περιτέμνονται, καὶ χοιρείων ἀπέχονται βρωμάτων. *Illi omnes & circumciduntur, & porcinis abstinent carnibus.* IV. *Barcææ* mulieres in *Africa Cyrenaica. Herodotus* libri quarti cap. 186. Αἱ δὲ τῶν Βαρκαίων γυναῖκες οὐδὲ ὑῶν πρὸς τῇσι βουσὶ γεύονται. Barcææ *quidem mulieres præter vaccas etiam à suibus abstinent.* V. Porphyrius *etiam Æthiopes* ab iisdem abstinere vult, ἐπεὶ ἐν Αἰθιοπίᾳ φασὶν οὐκ ὁρᾶσθαι τὸ ζῶον τοῦτο, *quia in* Æthiopia *negant hoc animal usquam videri.* VI. His denique *Indos* addimus ex *Æliani* libri decimi sexti capite trigesimo septimo, Ὗν δὲ ἐν Ἰνδοῖς οὔ φασι γίνεσθαι, οὔτε ἥμερον, οὔτε ἄγριον· μυσάττονται δὲ καὶ ἐσθίειν τοῦδε τοῦ ζώου Ἰνδοὶ, καὶ οὐκ ἂν γεύσαιντό ποτε ὑείων, ὥσπερ οὐδὲ ἀνθρωπείων οἱ αὐτοί. *Suem autem apud* Indos, *neque cicurem, neque ferum nasci asserunt, &* Indos *tam à suillæ, quàm ab humanæ carnis esu abhorrere.* Hæc ille haud dubiè ex *Ctesia.* Ita enim *Philosophus Histor.* libri octavi capite trigesimo octavo, Ἐν δὲ τῇ Ἰνδικῇ, ὥς φησι Κτησίας, οὐκ ἂν ἀξιόπιστος, οὔτε ἥμερος, οὔτε ἄγριος σῦς. *In* India, *ut dicit* Ctesias, *auctor parum fide dignus, sus neque cicur, neque ferus est.* Et *Photius* in *Excerptis* ex *Ctesia*, Ὗς δὲ οὔτε ἥμερος, οὔτε ἄγριός ἐστι ἐν τῇ Ἰνδικῇ.

Superest, ut quinto loco doceamus has de cibis immundis Leges pridem fuisse antiquatas & abrogatas à *Christo* & *Apostolis*; quorum hæc sunt diserta verba, *Quod ingreditur in os, non polluit hominem*, Matth. 15. vers. 11. *Quod Deus purificavit, tu pollutum ne dixeris*, Actor. 5. vers. 15. *Novi, & persuasum habeo nihil esse impurum per se*, Rom. 14. vers. 14. *Regnum Dei non est esca, & potus*, Ibidem versu decimo septimo *Esca nos non commendat Deo: neque enim, si vescamur, plus habemus; neque, si non vescamur, minus habemus: Quidquid in macello venditur edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini enim est terra, & plenitudo ejus. Quod si quis infidelium vos vocat, & vultis ire, quidquid apponitur vobis edite*, &c. 1 Corinth. 10. *vers.* 25. 26. 27. *Ne quis vos damnet ob cibum, vel potum*, &c. *Quæ sunt umbra rerum futurarum, at corpus est* Christi, Col. 2. vers. 16. 17. *Si mortui cum* Christo, *liberi estis ab elementis mundi: quid ut viventes in mundo ritibus oneramini? Ne ederis, neque gustaris, neque attigeris.* Ibidem versu 20. 21. *Quidquid creavit Deus, bonum est, nec quidquam rejiciendum, si cum gratiarum actione sumatur*, 1 Tim. 4. vers. 4. *Omnia munda mundis*, Tit. 1. vers. 5. Itaque, si quis adhuc more *Judaico* distinguit cibos, ut hodie præter *Judæos*, *Arabes*, & *Mahumetani*, quotquot sunt, inani scrupulo tenetur, nec ea fruitur libertate, quam *Christus* sua morte nobis peperit.

A suibus quasdam Parabolas mutuantur sacri Scriptores. Ita *Solomon*, cum dicit *Prov.* 21. *vers.* 22. *Ut annulus aureus in naso suis, ita mulier pulchra*, וסרת טעם *& perversi animi. Annulus* Hebraicè נזם *nezem* propriè est *circulus, qui, ornatus causa*, vel *auribus, vel naso appenditur.* Illud *Græcè* ἐνώτιον, id est, *inauris*; hoc dicitur ἐπιῤῥίνιον. Ad ἐνώτια hæc pertinent *Gen.* 35. *vers.* 4. *Dederunt Jacobo*, &c. את הנזמים *annulos, qui erant in auribus suis.* Et *Exod.* 32. *vers.* 2. *Tollite* נזמי הזהב *annulos aureos, qui sunt in auribus uxorum vestrarum*, &c. Et versu tertio, *Et totus populus sustulit* את נזמי הזהב *annulos aureos, qui erant in auribus suis.* Et ad τὰ ἐπιῤῥίνια quod habetur *Genes.* 24. *v.* 47. ואשים הנזם על אפה *Et posui annulum super nasum ejus.* Et *Esa.* 31. *vers.* 21. ונזמי האף *& annulos nasi*; Vulgata, *Et gemmas in fronte pendentes.* Et *Ezech.* 16. *vers.* 12. ואתן נזם על אפך *Et posui annulum super nasum tuum.* Ad quem locum *Hieronymus*, *Verbum* Hebraicum נזם *nezem* (perperam legitur משי *masi* in nostris editionibus) *excepto* Symmacho, *qui interpretatus est* ἐπιῤῥίνιον, *omnes* inaurem (ἐνώτιον) *transtulerunt. Non, quod inaures ponantur in naribus, quæ ex eo, quod de auribus pendeant*, inaures *vocantur: sed quod circulus, in similitudinem factus inaurium, eodem vocabulo nuncupatur. Et usque hodie inter cætera ornamenta mulierum solent aurei circuli in os ex fronte pendere, & imminere naribus.* Ad hujusmodi annulos palam alludunt hæc *Solomonis*, נזם זהב באף חזיר *ut annulus aureus in naso suis.* Et sensus est formam corporis mulieri perversæ mentis tam male convenire, quam sui talis ornatus. Quia cum corporis species sit egregium Dei donum, eam fœde prostituit prava mulier, dum in stupris & spurcis libidinibus volutatur, ut sus in volutabro cœni. Ibi enim prava mulier, vel mulier perversæ mentis, *Hebraicè* סרת טעם est *cujus animus recedit*, vel *avertitur*, nempe ab amore viri sui, ut ad alium transferatur. Itaque ut adulteræ forma cum annulo aureo, sic ipsa mulier adultera cum sue comparatur, impuræ vitæ ratione, & fœdarum libidinum.

Alio respectu vetat *Christus* projicere porcis margaritas, *Matth.* 7. *vers.* 6. *Ne date*, inquit, *sanctum canibus, nec projicite margaritas vestras coram porcis: ne quando conculcent eas pedibus suis, & conversi lacerent vos.* Planum enim est per *margaritas* eo loco *Evangelii mysteria* significari, & per *canes* & *porcos profanos homines*, qui hæc despiciunt & susque deque habent. In genere quidem jubemur *quæ audivimus in tenebris dicere in pleno lumine*, & *quæ in aure nobis dicta sunt nuntiare super tecta*, Matt. 10. vers. 27. & *Evangelium prædicare omni creaturæ*, Mar. 16. vers. 15. Nempe quamdiu aliqua spes successus affulget, & ii, quibus prædicamus, non sunt prorsus immorigeri. At, cum quis sanctæ doctrinæ profanum contemptorem, aut obstinatum hostem se præbet, ita ut veritatis præcones non modo non audiat, sed & iis acre bellum indicat, tum is pro *cane* & *porco* habendus est, id est, pro eo homine, cui sacra hæc mysteria exponere tam sit absurdum & incongruum, quam si quis cani rem sanctam, puta sub Lege partem aliquam sacrificii, projecisset, aut porco pretiosissima quæque, puta gemmas, & margaritas. Inde est, quod *Apostoli* à gente *Judæorum*, cui primum prædicaverant, variis affecti contumeliis, & indignis modis repulsi, ita demum concludunt: *Vobis necesse fuit primum exponi verbum Dei: sed, cùm illud repellatis, & vosmet-ipsos vitâ æternâ indignos decernatis, jam ad gentes convertimur*, Act. 13. vers. 26. Et *Christus* ipse eadem de causa *Pharisæis* concionabatur per

per Parabolas, *ut videntes non viderent, & audientes non audirent*, Matth. 13. v. 13. ut illi, de quibus *Prometheus* apud *Æschylum* in *Prometheo* versu 435.

Οἱ πρῶτα μὲν βλέποντες ἔβλεπον μάτην,
κλύοντες ὀυκ ἤκουον. ---

Hic enim propriè locum habet, quamvis in re dissimili, dictum illud vetus, quo excludebantur ἀμύητοι;

Procul, ô procul, este profani,

vel,

--- ἑκὰς, ἑκὰς, ὅστις ἀλιτρός,

aut,

--- θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις.

Quia, cùm profanis hominibus sacrosancta mysteria promiscuè objiciuntur, duplex inde malum exsurgit. Unum, quòd contemnuntur, & pedibus proculcantur, ut margaritæ à porcis, qui earum pretium nesciunt. Quo ipso verbo usus *Apostolus Hebr.* 11. *vers.* 29. dicit impios τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατῆσαι, *filium Dei tanquam pedibus proculcare.* Atque id in contemptorum perniciem cadit, qui hoc ipso contemptu reatum suum non parùm augent, & semet ipsos gravioribus suppliciis addicunt. Tum *Euangelii* contemptus redundat in auctorem, id est, in ipsum Deum, cujus gloria sic offuscatur, ut lumen Solis nube interpositâ. Et, quamvis verbo Dei semper maneat sua sanctitas, utut ab impiis despiciatur, tamen idem illi accidit, quod margaritis, quas cùm porci pedibus proculcant, quamvis de illarum pretio nihil minuatur, tamen aliquid decedit de dignitate. Præterea, cùm profani homines Dei verbum non solùm contemnant, sed & oderint, timendum est, ne, dum illos intempestivè hortamur, etiam irritemus, atque ita grave malum in nosmet ipsos accersamus, si ex contemptoribus persecutores fiant, & Ecclesiæ bellum denuntient. Quod his verbis insinuat *Christus*, *Ne quando conculcent eas pedibus suis, & conversi lacerent vos.* Atque id quidem apris convenit potiùs, quàm porcis domesticis. Tamen etiam sues hominem quandoque lacerare Veteres scribunt. *Plinius* lib. 10. cap. 63. *Fœminas subantes in tantum efferari ajunt, ut hominem lacerent, candidâ maximè veste indutum.* Et *lacerare* Græcè est ῥῆξαι, cujus compositum συῤῥῆξαι, vel συῤῥήγνυσθαι tam de sue, quàm de apro dicitur. *Pollux* lib. 5. cap. 15. Εἴποις δ' ἂν σῦν καὶ κάπρον συῤῥήγνυσθαι, λέοντα δ' ἐφορμᾶν, &c. Et de *Belgarum* suibus ita *Strabo* libro quarto, Αἱ δ' ὗες καὶ ἀγραυλοῦσιν, ὕψει τε, καὶ ἀλκῇ, καὶ τάχει διαφέρουσαι, κίνδυνος γοῦν ἐστὶ τῷ ἀήθει προσιόντι, ὡσαύτως καὶ λύκῳ. *Sues etiam in agris pernoctant, proceritate, robore, & celeritate præstantes, ad quas nemo insuetus nisi cum periculo accedit, ut neque lupus.* Male Interpres, *à quibus accedenti non minùs quàm à lupo est periculi.* Notandum in his *Christi* verbis, *Ne projicite margaritas vestras coram porcis*, aliquid esse Proverbiale, ut probat *Drusius* ex *Hebræo* libro, cui titulus מבחר הפנינים *Electio Margaritarum.* Ibi enim legitur de sapientia capite primo, *Ne projicite margaritas coram porcis. Hebraicè*, ut quidem puto, quia liber non est ad manum לא תשליכו את הפנינים לפני החזירים Et in *Scholio* Adagium est, quod mox explicat, *Ne tradite sapientiam ei, qui non novit dignitatem ejus. Nam est pretiosior margaritis, & qui non quærit eam pejor est porco, qui fœdat & volutat se in sterquilinio: sic qui non novit dignitatem sapientiæ, prophanat gloriam ejus*, &c.

Ecce aliud de sue 2 Pet. 2. vers. 22. Ὗς λουσαμένη (ἐπιστρέψασα) εἰς κύλισμα βορβόρου. *Sus lota* rediens *ad volutabrum cœni* (illud ἐπιστρέψασα suppleo ex præcedente hemistichio, κύων ἐπιστρέψας, &c.) Cui simile illud *Cratetis* in *Apostolio*, Adagio 1910. Ὗς ἐν βορβόρῳ ἐλυσπᾶται, *Sus in cœno se provolvit.* Est Adagium à sue sumptum, quem frustrà laveris, quia statim ad volutabrum redit, cùm luto maxime gaudeat, & volutatione in cœnosis locis pinguescat. *Aristoteles Hist.* lib. 8. cap. 6. Τὰς τὲ ὗς (πιαίνει) καὶ τὸ λοῦεσθαι ἐν πηλῷ, *Sues autem* pinguefacit *lavatio in cœno.* Ælianus *Anim.* lib. 5. cap. 45. Παχύνεσθαι δὲ τὸν σῦν ἀκούω μὴ λουόμενον μάλιστα, ἀλλ' ἐν τῷ βορβόρῳ διατρίβοντά τε, καὶ στρεφήμενον, (lege στρεφόμενον) καὶ πίνοντα ὕδωρ τεθολωμένον. *Suem autem pinguescere audio, non cum maxime lavatur, sed cum in luto versatur & volutatur, & aquam turbidam bibit.* Varro *Rust.* lib. 2. cap. 4. *Admissuras (suum) cum faciunt, prodigunt in lutosos limites ac lustra, ut volutentur in luto, quæ est illorum requies, ut lavatio hominis. Columella* lib. 8, cap. 9. *In luto volutentur, quod est huic pecori gratissimum.* Et capite decimo, *Cùm sit æstuosissimum* (animal) *non est contentum potione aquæ, nisi obesam illuviem, atque distentam pabulo alvum demerserit & refrigeraverit: nec ullâ re magis, quàm rivis atque cœnoso lacu volutari.* Et lib. 9. cap. 4. Ephesius Eraclitus *ait sues cœno, cohortales aves pulvere, vel cinere lavari. Plinius* lib. 8. cap. 5. *In luto volutatio suillo generi grata.* Clemens *in* Protreptico, Ὕες ἥδονται βορβόρῳ μᾶλλον, ἢ καθαρῷ ὕδατι· καὶ ἐπὶ φορυτῷ μαργαίνουσιν κατὰ Δημόκριτον. *Sues luto delectantur magis, quàm aquâ mundâ; & juxta* Democritum *in cœno lasciviunt.* Quod *Aratus* imitatur, cùm dicit versu 1123.

--- σύες φορυτῷ ἐπιμαργαίνουσαι.

Suum, aut *aprorum volutabra* Græce συῆλαι dicuntur. *Hesychius*, Συῆλαι, τόποι βορβορώδεις, Latine *lustra, lacunæ, lamæ.* Festus, *Lustra significant lacunas* (alii *lamas*) *lutosas, quæ sunt in sylvis aprorum cubilia: A qua similitudine ii, qui in locis abditis & sordidis, ventri & desidiæ operam dant, dicuntur in lustris vitam agere.* Idem, *Lacuna, aquæ collectio, à lacu derivatur, quam alii lamam, alii lustrum dicunt.* Glossæ veteres, *Lamæ*, πηλώδεις τόποι. Nobis id ipsum *sevil*, & *bauge*: quorum illud est *Græcum* Συῆλα· hoc ex *budia* deflexum, & *budia* ex *buda*. *Buda* propriè est *ulva. Servius* in lib. 2. *Æn. Ulvam dicunt rem, quam vulgus budam vocat.* Hinc *Epigramma* vetus,

Ut devota piis clarescant lumina flammis,
Niliacam *texit cerea lama budam.*

Inde factum, ut *buda* primò *palustrem uliginem*, deinde etiam *lutum quodvis* significaverit, unde lutum Gallicè *boüe*, & apri volutabrum *bauge*, id est, *budia*, ut diximus. Porrò cur sui, quæ ad volutabrum redit, *Petrus* eos conferat, qui flagitia jam expiata iterant, tam clarum est, ut non egeat ampliori explicatione.

Psal. 80. ut *Judæorum* Ecclesia viti confertur ex *Ægypto* translatæ, quæ ramos suos à mari, sive *Rubro*, sive *Mediterraneo*, usque ad amnem *Euphratem* emiserat, ita hostium Ecclesiæ figura est porcus sylvestris; qui vitem illam suffodit & depascitur. Sed hoc pluribus exponemus in capite De *Apro*.

In *Græca* versione 3 *Reg.* 21. *vers.* 19. narratur *Elias* Propheta hæc *Achabo* Regi dixisse, Ἐν παντὶ τόπῳ, ᾧ ἔλειξαν αἱ ὗες καὶ οἱ κύνες τὸ αἷμα Ναβουθαὶ, ἐκεῖ λείξουσιν οἱ κύνες τὸ αἷμά σου. *Ubicunque linxerunt sues & canes sanguinem* Nabuthæ, *ibi lingent canes sanguinem tuum.* Illud αἱ ὗες, *sues*, merum est *glossema*, ut quod additur continuò post in fine ejusdem versus, Καὶ αἱ πόρναι λούσονται ἐν τῷ αἵματί σου, *Et meretrices lavabuntur in sanguine tuo.* Tamen in Prophetiæ impletione capitis 22. versu 38. rursus, Καὶ ἐξέλιξαν αἱ ὗες, καὶ οἱ κύνες τὸ αἷμα, καὶ αἱ πόρναι ἐλούσαντο ἐν τῷ αἵματι. *Et sanguinem linxerunt sues, & canes, & meretrices in sanguine se lavârunt.* Veteres hunc locum aliter atque aliter citant. *Canum*, & *suum*, & *fornicariarum* hic meminit *Lucifer Caralitanus.* Sed *sues* omittunt *Ambrosius* & *Theodoretus.* Nec tale quidquam *Hebræi* habent, neque *Chaldæus*, neque *Syrus*, neque *Arabs*, neque *Latinus* Interpres. Adeoque id absurdum esset, cùm suprà probaverim in *Judæa* nullos fuisse sues. At meretricum mentio unde venerit, non est obscurum. *Hebræa* verba והזונות רחצו

רחצן *Et arma laverunt*, *Græce* reddita, Καὶ αἱ πόρναι ἐλούσαντο, quia *Hebræum* הזונות tam *meretrices*, quàm *arma* ſonat.

Κόλαβρος *Græcè* eſt *porcellus*. In *Olympiodoro* & *Suida* redditur ὁ μικρὸς χοῖρος, & in *Heſychio* τὸ κοιλίδιον· ſed legendum τὸ χοιρίδιον. Inde κολαβρίζειν Helleniſtis *contemnere*; quia porcello apud *Judæos* nihil fuit contemptius. Hinc de impiorum poſteris dicitur *Job.* 5. 4. in *Græca* verſione κολαβρισθείησαν δὲ ἐπὶ θύραις ἡσσόνων, *Hebraicè* ידכאו בשער *Atterantur in porta*, id eſt, in judicio damnentur, & cauſâ cadant. Nam ad portas urbium ſedebant ſeniores, ut jus dicerent. Vide *Deut.* 21. *verſ.* 19. & 22. *verſ.* 15. & 25. *verſ.* 7. *Ruth.* 4. *v.* 1. 2. *Pſ.* 128. *v.* 5. &c. *Jobi* verba rectè à nobis exponi patebit illa conferenti cum his *Prov.* 22: *v.* 22. *Ne diripias tenuem, quia ipſe tenuis eſt,* ואל תדכא עני בשער *& ne atteras pauperem in porta*, id eſt, judicio iniquo ne opprimas, ut apparet ex ſequentibus verſu vigeſimo tertio, *Quia Dominus cauſam eorum aget, & rapiet animam eos diripientium.* Sed *Græci* videntur utrumque locum ad eos retuliſſe, qui mendicantes oſtiatim, dum ſtant pro foribus ædium, variis contumeliis ſunt obnoxii. Habent enim in Proverbiis, Μὴ ἀποβιάζου πένητα· πτωχὸς γάρ ἐστι, καὶ μὴ ἀτιμάσῃς ἀσθενῆ ἐν πύλαις. *Ne vim facias pauperi; pauper enim eſt, & infirmum in oſtiis ne ignominiâ afficias.* Et in *Jobi* loco, ut diximus, κολαβρισθείησαν δὲ ἐπὶ θύραις ἡσσόνων, *Deſpiciantur autem* etiam *in inferiorum oſtiis.* Addita voce ἡσσόνων, quæ in *Hebræo* nuſquam eſt, quia gravior eſt contumelia, ſi quis ab inferiore deſpiciatur. Et monent interpretes voce κολαβρισθείησαν, à porcellis deductâ, ſummum contemptum ſignificari. *Olympiodorus*, Τοῦτ' ἔστιν ἐπιτριβείησαν, ἐξευτελισθείησαν, *Hoc eſt, atterantur, vileſcant.* Et rurſus, Εὐτελεῖς νομισθήσονται, καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξιοι, ἀλλοτρίαις θύραις προσφθειρόμενοι, καὶ ταῦτα τῶν ἐπὶ ἐλαττόνων. *Viles reputabuntur, neque digni ut eorum ulla habeatur ratio, alienis portis contabeſcentes, idque inferiorum.* Suidas, Κολαβρισθείη, χλευασθείη, ἐκτιναχθείη, ἀτιμασθείη, &c. οὐδενὸς λόγου ἄξιος νομισθείη. *Irrideatur, excutiatur, ignominiâ afficiatur, nullius pretii habeatur.* *Heſychius* per α loco ο, Καλαβρισθείησαν, χλευασθείησαν. Et per ω Κωλαβρισθείησαν, κοπηθείησαν, ποδοκοπηθείησαν. *Irrideantur, contundantur, pedibus percutiantur.* Pro κολαβρισθείησαν *Complutenſis* ἐπιτριβήσονται *atterentur*, quod ex *Aquila* ſumptum, ut nos docent *Olympiodori Scholia* in hunc locum.

Neque dubium, quin ut ſues, ita etiam ſubulci apud *Judæos* viliſſimi fuerint. Unde eſt, quòd acolaſtum, ut ad extremas incitas ſciatur fuiſſe redactus, *Chriſtus* ad paſcendos porcos rus amandatum fuiſſe narrat *Luc.* 15. *verſ.* 15. Sic *Ægyptii* ſubulcos uſque adeo contemnebant, ut tanquam profanos homines à templorum aditu arcerent, neque ex fæce plebis quiſquam eſſet, qui cum illorum familiis ullam conjugii ſocietatem inire vellet. *Herodotus* lib. 2. cap. 47. Οἱ συβῶται ἐς ἱρὸν οὐδὲν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐσέρχονται μοῦνοι πάντων· οὐδέ σφι ἐκδίδοσθαι θυγατέρα οὐδεὶς ἐθέλει, οὐδ' ἄγεσθαι ἐξ αὐτέων, ἀλλ' ἐκδιδόνται οἱ συβῶται, καὶ ἄγονται ἐξ ἀλλήλων. Atque, utut *Eumæum* ſubulcum *Poëta* ſummus tam multis commendaverit, ſubulcos tamen in *Græcia* non fuiſſe multo meliore loco ſuadet, quòd nuſquam eos *Theocritus* introducit cum opilionibus, aut bubulcis colloquentes. Quin, ut *Donatus* obſervat, tria ſunt tantùm paſtorum genera, quæ dignitatem in *Bucolicis* habent, bubulci, opiliones, & omnium minimi αἰπόλοι, ſeu *caprarii*. Proinde etiam in *Virgilio* de ſubulcis altum ſilentium. Et *Eclogâ* decimâ,

Venit & upilio, tardi venere bubulci,

rectè obſervat vir doctus à *Servio* pro *bubulci* perperàm legi *ſubulci*. Quod docet *tardi* Epithetum, bubulcis apprime congruum, ſed ſubulcis non item, quibus per porcorum celeritatem tardis eſſe non licet. Et *Theocriti* verſus (*a*) quem *Poëta* hic imitatur,

Ἦνθόν τοι βοῦται, τοὶ ποίμενες, αἰπόλοι ἦνθον, (a) Idyll. 1. verſu 80.

ubi ſubulcorum nulla mentio.

Jam pauca de ſiliquis porcorum cibo *Luc.* 15. *v.* 16. ubi acolaſtus in fame repleri cupit ἀπὸ τῶν κερατίων, ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι, *Siliquis, quas porci comedebant.* Nec deſunt, qui leguminum ſiliquas intelligant (Gall. *gouſſes*) quales habent piſa, fabæ, lupini, phaſeoli, atque alia hujus generis. Sed *Græca* vox κερατίων eos abunde refellit. Nam leguminum ſiliquæ non ſunt κεράτια, ſed λοβοί. Sic apud *Theophraſtum* lib. 4. cap. 8. *De Cauſis*, Τὰ χεδροπὰ περιεχόμενα τῷ λοβῷ, *Legumina ſiliquâ comprehenſa.* Et *Hiſt.* lib. 3. cap. 14. de colytea, τὸν δὲ καρπὸν ἔλλοβον ἔχει, καθάπερ τὰ χεδροπά. *Fructum habet ſiliquâ incluſum, ut legumina.* Et lib. 8. cap. 3. τὰ μὲν ἔχει στάχυν, τὰ δὲ χεδροπὰ λοβόν. *Illa quidem ſpicam habent, ſed legumina ſiliquam.* Et capite ſequente, Πολύλοβον δὲ καὶ ἡ τίφη, καὶ ἡ ὀλύρα. *Multis ſiliquis eſt typha, & olyra*; niſi ſit legendum πολύλοπον, *multis tunicis.* Utut ſit, κεράτια ſunt planè aliud, nempe *fructus arboris ceratoniæ ſiliquis digitalibus incluſi*, aut etiam ipſæ *ſiliquæ*. Κεράτια propriè ſunt *cornicula*, quomodo dici potuit vel ipſe fructus à corniculis, quæ in eo eminent, vel etiam ſiliquæ, quæ in modum cornuum curvatæ ſunt. Unde *falcatas* vocat *Plinius* lib. 5. cap. 14. *Digitorum*, inquit, *hominis longitudo illis, & interim falcata pollicari latitudine.* Arbor *Theophraſto* κερωνία, *Galeno* & *Paulo* κερατωνία, *Plinio ſiliqua* & *ceraunia*, *Syris* & *Hebræis* חרוב *charub*, *Arabibus* quoque خروب *charub*, & خرنوب *charnub*. Quomodo etiam *ſiliquam* & *fructum* vocant. Unde χάρουβα *Græcis* recentioribus, *algaroba* Hiſpanis, *caroba* Italis, *carouge* Gallis. Id ipſum *Simeoni Sethi* ξυλοκέρατα, ἃ καὶ κέρατα, quia ſiliquæ illæ lignoſæ ſunt. Unde *Plinius* lib. 15. cap. 28. *In ſiliquis verò quod manditur, quid niſi lignum eſt?* Alii ξυλόγλυκον appellant ab inſigni dulcedine. Idem *Plinius* ubi ſuprà, *Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus, ſemen complexis amarum.* Et ejuſdem libri capite vigeſimo quarto, poſtquam egit de quadam caſtanearum ſpecie, quæ ſuum pabulo gignuntur: *Haud procul abeſſe videantur & prædulces ſiliquæ, niſi quod in iis cortex ipſe manditur.* Proinde *ſiliquam Gloſſæ* veteres κεράτιον reddunt, & ξυλόγλυκον, quod inſigni errore vir doctiſſimus, in *Gloſſario Græco-barbaro glycyrrhizam* exponit. Neque levius peccat *Iſidorus Orig.* lib. 17. cap. 7. cùm *xyloglycon* confundit cum *acaciæ ſiliqua*, & *Latinum ſiliquæ* nomen deducit ex *xyloglyco*. *Xyloglycon* (inquit, ita enim ſcribendum pro *ſilicon* ſequentia palàm faciunt) *quam* Latini *corruptè* ſiliquam *vocant, ideo à* Græcis *tale nomen accepit, eo quod ligni ejus fructus dulcis*; ξύλον *quippe dicunt* lignum, γλυκὺ dulce. *Hujus arboris pomo ſuccus expreſſus acacia* Græcis *dicitur.* Sed & jam olim veteres de hac arbore ſic egerunt, quaſi eadem eſſet cum *Ægyptia* ficu. Unde *Heſychius*, Κερωνία, τὸ δένδρον, ἡ συκῆ Αἰγυπτία. Item, Κερατωνία, συκῆ Αἰγυπτία. Et rurſus, Συκῆ Αἰγυπτία, ἡ λεγομένη κερατία τὸ δένδρον. Et multò ante *Theophraſtus*, *Hiſt.* lib. 1. cap. 18. Ἥ τε κερωνία, ἣν τινα καλοῦσι συκῆν Αἰγυπτίαν. Sed hunc errorem idem refellit his verbis libri 4. cap. 2. Ταύτῃ δὲ παραπλησία καὶ ἣν οἱ Ἴωνες κερωνίαν καλοῦσιν· ἐκ στελέχους γὰρ καὶ αὕτη φέρει τὸν πλεῖστον καρπὸν, ἀπὸ δὲ τῶν ἀκρεμόνων, ὥσπερ εἴπομεν ὀλίγον· ὁ δὲ καρπὸς ἔλλοβος, ἣν καλοῦσί τινες Αἰγύπτιον σῦκον διημαρτηκότες· οὐ γίνεται γὰρ ὅλως περὶ Αἴγυπτον. Quæ *Plinius* ita contrahit lib. 13. cap. 8. *Similis his ſiliqua, quam* Jones *cerauniam vocant* (imò *ceroniam*) *trunco, & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam* (quod ſit trunco fertilis) Ægyptiam *ficum dixere errore manifeſto: neque enim in* Ægypto *naſcitur.*

In *Abenbitare Abuchanipha* ſiliquæ meminit *Janbuth*, vel *Almagri* dictæ. Hujus duas habet ſpecies, quarum deſcriptionem hic apponere viſum eſt. Eæ ſic habent.

habent. يبنوت هو خروب المغري عند اهل
الشام ابو حنيفة هو ضربان احدهما
هذا هو الشوك القضاز الذي يسمي
الخرذوب النبطي له ثمرة كانها
نفخة فيها حب احمر وهو عقول
للبطن والاخر شجر عظيمة تكون
مثل شجرة التفاح العظيمة ورقها
اصغر من ورق التفاح ولها ثمرة اصغر
من الزعرور سودا شديدة السواد شديدة
الحلاوة ولها عجمة توضع في الموازين
وهي شبه الينبوته في كل شي الا
انها اصغر ثمرة وهي عالية كثيرة
والاولي تنفرش علي الارض وله شوك
وقد يتوقد به النار الناس اذا لم
يجدول غيره Janbuth *eſt ſiliqua* Almagri *Syris.* Abuchanipha. *Ea eſt duarum ſpecierum; quarum una ſpinas habet breves. Vocatur ſiliqua* Nabatæa. *Fructus eſt tanquam veſicula, in qua granum eſt rubrum ventrem adſtringens. Altera eſt arbor ut magna malus, ſed flaviore folio, fructu minore meſpilo, inſignis nigredinis & dulcedinis, cujus grana in trutinis ponuntur. Priori ſiliquæ in omnibus eſt ſimilis, niſi quod fructus minor eſt, & maxime attollitur, cùm prior ſpargatur per terram. Habet ſpinas, quibus accenditur ignis, cùm aliud non ſuppetit.* Sequitur ejuſdem arboris altera deſcriptio priori non abſimilis, in qua ad rem noſtram hæc nota imprimis.

وحمل احمر خفيف كانه تفاح
شبيع لا يوكل الا في الجهدة

Et fructus ejus ruber, levis ſicut pomum (uno puncto ablato, lege كانه نفاح *ſicut veſicula*) *mali ſaporis, nec comeditur niſi in ſumma penuria. Avicenna* etiam libro ſecundo *Canonis* duo facit genera خرنوب *charnub*, ſive *ſiliquæ*, quorum unum, idque optimum eſt الشامي *Syrum*, vel *Damaſcenum*; alterum النبتي *Nabatæum.* Et *Althemthemi* in libro, cui titulus المرشد id eſt, Ὁδοιπορικὸν, *Syram ſiliquam* ſubdiſtinguit in tres ſpecies, quarum الصيدلاني *ſeidalaz* nomine, reliquis mollior & dulcior. Proinde, ut addit idem

هو ماكول عندنا بالشام من الخرنوب

Hæc ſola ſiliquæ ſpecies apud nos, id eſt, in Syria, *edulis eſt.* Hæc *Arabes* de *Syra*, & *Nabatæa* ſiliqua. De *Ionica*, *Græca*, *Italica*, & *Gallica*, alii. *Theophraſtus* de ceronia *Hiſt.* lib. 4. cap. 2. Περὶ Συρίαν (γίνεται) καὶ ἐν Ἰωνίᾳ δὲ, περὶ Κνίδον, καὶ Ῥόδον. Lege καὶ περὶ Κνίδον, καὶ Ῥόδον ut *Plinius* rectè omnino. *In Syria* (naſcitur) *Joniaque, & circa* Gnidum, *atque in* Rhodo. Unde *Græcam* nonnulli vocant. *Columella* lib. 6. cap. 8. *Siliquam* Græcam, *quam quidam* κεράτιον *vocant, & perſicum ante brumam per autumnum ſerito. Plinius* lib. 17. cap. 18. *Siliquæ* Græcæ, *& perſicis ante brumam per autumnum conſerendi tempus.* Ne quis tamen in *Italia* peregrinam fuiſſe putet, idem lib. 15. cap. 24. & 28. deſcribit ut notam arborem, & indigenam. *Matthiolus* quoque, & *Dalechampius*; *Multum hæc cognita* Nicææ, *& maris* Liguſtici *accolis.* (in *Provincia Galliæ*) *Naſcitur* & *in agro* Neapolitano, *præſertim in* Apulia, *ac etiam in* Campania. *In via* Appia *frequentiſſimè conſpicitur. Incolæ* Salequa *vocant, nomine à Siliqua detorto.* Siliquas æſtate & autumno profert, quæ recentes ab arbore decerptæ guſtui ſunt ingratę, ſed diu in cratibus ſiccatæ adeo miteſcunt, ut dulces fiant, neque inſuaves. Ita ut iis pro cibo utantur tenuiores. Unde eſt, quod ſiliquas *Poëtæ* pro tenui victu ſumunt. *Horatius* lib. 2. *Epiſt.* 1. de Poëta,

--- *vivit ſiliquis, & pane ſecundo.*

Perſius, Satyrâ tertiâ, de juvenibus, qui *Stoicis* in diſciplinam ſe tradunt,

--- *inſomnis quibus & detonſa juventus*
Invigilat, ſiliquis & grandi paſta polentâ.

Juvenalis, Satyrâ undecimâ,

Sed laudem ſiliquas occultus ganeo.

id eſt, viles cibos extollam, gulæ meæ luxum diſſimulans. *Talmudici* in Tractatu *De Sabbatho* cap. 2. fol. 33. b. narrant *Simeonem Jochæi* filium, qui martyrio vitam finiit in *Adriani* bello contra *Judæos*, in ſpelunca quadam cum filio per duodecim annos metu Imperatoris latuiſſe. *Tum autem*, inquiunt, איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא *factum eſt miraculum. Creata eſt ipſis ſiliqua, & ſcaturigo aquæ.* Et ibi *Gloſſa*, איברי להו חרובא לאכול פירותיו ועינא דמיא לשתות *Creata eſt ipſis arbor ſiliqua, ut ejus fructibus veſcerentur, & ſcaturigo aquæ, ex qua biberent.* Porcorum quoque pabulum ſunt hæ ſiliquæ. *Columella* lib. 8. cap. 6. *Nemora* (ſuibus) *ſunt convenientiſſima, quæ veſtiuntur, quercu, ſubere, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, termitibus, corylis, pomiferiſque ſylveſtribus, ut ſunt albæ ſpinæ,* Græcæ *ſiliquæ*, &c. *Hæc enim diverſis temporibus miteſcunt, ac penè toto anno gregem ſaturant. Plinius* ibi de caſtaneis, *Ceteræ ſuum pabulo gignuntur*, &c. *Haud procul abeſſe videntur & prædulces ſiliquæ, niſi quod in iis cortex ipſe manditur. Dalechampius* de ceratonia, *Eam eſitant pueri, etiamque porci.* Hoc proinde ſiliquæ genus à *Luca* ſignificari non eſt quod quiſquam dubitet. Et verò vetuſtiores Interpretes ſic accipiunt. Ita *Syrus* hic habet ܚܪܘܒܐ *charubo. Arabs* الخرنوب *alcharnub.* Æthiops ሐመረ: ጸረሮ: *chamar tſoro*, id eſt, *ſiliquam Græcam*, quomodo illam vocant *Columella* & *Plinius.* Neque aliud voluit *Theophylactus*, cùm ſcripſit ad hunc locum, Κερατίοις παραβάλλεται ἡ ἁμαρτία γλυκύτητα ἔχουσα, καὶ τραχύτητα.

DE SCRIPTURÆ ANIMALIBUS

PRIMÆ PARTIS Liber Tertius:

DE *Feris quadrupedibus.*

CAPUT PRIMUM.

Leonum nomina, & natalia, in *Prophetarum* Sctiptis.

Initium à leone, quia Rex ferarum est. Isidorus *notatus. Leo cur* Arabicè basil, *&* السبع fera *κατ' ἐξοχὴν*, *ut* Græcè θὴρ, *Latinè* Africana, *aut* Libyca, *supple* fera. Hebræa *leonum nomina septem totidem ætatum gradus significare falsò creditur. I.* גור gur, *catulus non solùm* leonis, *sed & ursi, canis, ceti*, &c. *à congregando; quia catuli circa matrem congregantur. II.* כפיר cephir, *pro* כביר cebir, *ab adolescendo, ut* Arabibus شبل λεόντισκος, *qui jam adolevit, & prædari incipit. III.* ארי ari, *leo cujuscunque ætatis, aut sexûs, pro* ראי, *per Metathesin; ut* λέων *à* λάω video. *Hæc Metathesis frequens. Leonis tota vis in oculis, quibus sago opertis facilè capitur.* Ariel, *id est*, leo Dei, *olim virorum fortium cognomen, ut hodieque inter* Arabes. *Athletæ, & milites,* leones *dicti. Altare cur dictum* Ariel. *IV.* שחל sachal, *pro* שחר sachar, *leo niger. Leones ferè fulvi, quidam tamen nigri, ut in* Syria, *&c.* שחלת onyx, *à nigredine. V.* שחץ sachats, *non est* leo, *ut volunt, sed* proceritas corporis, *vel* elatio, *&* fastus animi. *Animalia quædam* בני שחץ *dicta, ut* Græcè ὑπερέχοντα. *VI.* לביא labi, *leæna*, Copticè ΛΑΒΟΙ, Arabicè لبو labwa. *Quædam Masculina terminatione, sed Fœminina genere. Leæna marem æquat robore, & feritate, aut etiam superat. VII.* ליש lajis, *non est leo decrepitus, sed fortissimus, ut* archoleon, *vel* acreolon. *Origo vocis.* Μυρμηκολέων *leonis species.* Tigris *leoni quàm similis. Leonis apud* Arabes *plusquàm quingenta nomina, præcipua viginti quatuor. Leones in* Judæa *multi, maximè prope* Jordanem. *Leonum urbs, & fluvius. Leones in* Syria, *&* Arabia. *In* Ægypti Thebaide, Æthiopiâ sub Ægypto, Cyrenaicâ, Marmaricâ, *&* Libyæ *parte vicinâ* Alexandriæ.

IAM de feris acturus non diu deliberabo unde initium faciam. Primus enim se offert leo, qui propter eximias dotes Rex ferarum esse putatur. Ita *Poëtæ* statuunt; ut *Oppianus* (a) in quo leones

(a) Cyneg. lib. 3.

Δώροισιν μετόπισθε Διὸς μέγα κοιρανέουσι
Θερσὶν ὀρειαύλοις, ---

Donis Jovis postmodum potenter imperant feris montivagis. Proinde idem vocat

--- (b) κλυτὸν βασιλῆα λέοντα,

(b) Ibid.

inclytum Regem leonem. Et *Phile* capite trigesimo primo,

Θηρῶν τε βασιλεὺς ὁ θρασὺς ἄναξ λέων,
Et qui ferarum strenuus Rex est leo.

Ita *Philosophi*: ut *Apollonius* (c) qui *Amasim* olim *Ægypti* Regem, conversum fuisse asserebat εἰς τὸ βασιλικώτατον τῶν θηρίων, *in feram maximè regiam*, nempe leonem. Et *Ælianus* (d) qui, leonem cum delphino conferens, Βασιλεύουσιν, inquit, ὁ μὲν τῶν χερσαίων, ὁ δὲ τῶν ἁλίων. *Regnant, ille quidem in terrestribus, hic autem in æquoreis.* Et apud *Suidam* Anonymus, Ἀρχὴ ἡ μὲν φυσικὴ, ὡς λέοντος ἐν ζώοις, καὶ ἀετοῦ ἐν ὀρνέοις. ἡ δὲ χειροτονητὴ, ὡς ἐπὶ βασιλέως ἀνθρώπων. *Principatus quidem alius est naturalis, ut leonis in quadrupedibus, & aquilæ in avibus; alius verò per electionem, ut in hominum Rege.* Ita *Mythologi*: ut *Æsopus* Fab. 72. & passim. Et *Phædrus* Fab. 20.

(c) Philostrat. l. 5.

(d) Lib. 15. c. 17.

Cùm se ferarum Regem fecisset leo,
Et æquitatis laudem vellet consequi.

Ita plebeji homines: ut, apud *Ælianum* libri tertii capite primo, *Mauritana* muliercula, quæ leonem sic

ſic affatur, Σὺ δὲ ὀυκ αἰδῇ λέων ὢν, ὁ τῶν ζώων βασιλεὺς, ἐπὶ τὴν ἐμὴν καλύβην ἰὼν, καὶ γυναικὸς δεόμενος ἵνα τραφῇς. *Nunquid te pudet, leo cum ſis, & Rex animalium, in meum ingredi tugurium, & mulierculæ opera egere, ut vitam tuam ſuſtentes:* Ita etiam *Patrum* chorus: ut *Epiphanius*, cui (*e*) leo eſt βασιλικώτατον γένος ἐπὶ τὰ ἄλλα ζῶα, *maxime regium genus ſupra reliqua animalia.* Et *Iſidorus*, qui vocat (*f*) *principem beſtiarum.* Quamvis magno errore aſſerat id *Græco leonis* nomine ſignificari. *Leo* (inquit) *Græce*, Latine *Rex interpretatur, eo quod ſit princeps beſtiarum.* Quod quam falſum & abſurdum, tam vero conſentaneum eſt, *leonem Arabicè* dici الباسل *albaſil*, quaſi τὸ βασιλέα, nomine à *Græcis* mutuato. Saltem id certum *leonem Arabes* appellare السبع id eſt, *feram*, ut *Græcos*, θῆρα κατ' ἐξοχὴν, eo quod inter feras ſit eximia. Quale eſt, quod apud *Romanos* Scriptores *Libyca*, aut *Africana* (fera) eſt leo. *Suetonius* in *Caligula* capite decimo octavo, *Interjecta modò* Africanarum *venatione*; id eſt, *leonum. Plinius* libri ſexti Epiſtolâ ultimâ, *Vellem*, Africanæ, *quas coëmeras plurimas, ad præfinitum diem occurriſſent*, id eſt, *leones. Symmachus* libri ſecundi Epiſtolâ quadrageſimâ ſextâ, *Libycarum largitione*, id eſt, *leonum:* ut Epiſtolâ ſeptuageſimâ quintâ ejuſdem libri, *Et de leonibus fama conticuit, quorum adventus poſſet efficere, ut urſorum defectum congreſſio* Libyca *compenſaret.* Et libri ſeptimi Epiſtolâ 122. *Ut aliarum* Libycarum *emptio mihi ſacrâ auctoritate præſtetur.* Itaque non ſolùm de feris, ſed de univerſis animalibus magnum opus à leone incipit *Damir Arabs* cum hac præfatione انما ابتدأنا به لانه اشرف الحيوان المتوحش ان منزلته منها منزلة الملك الهاب لقوته وشجاعته وقساوته وشهامته وشراسة خلقه *Ab eo utique nobis initium eſt, quia ferarum eſt nobiliſſima; & dignitas ejus præ illis tanquam timendi Regis propter ejus robur, & audaciam, & aſperitatem, & generoſum animum, & naturalem proterviam.*

(*e*) *Hær.* 78. *Sect.* 12.
(*f*) *Orig. l.* 12. *c.* 2.

Hippocrates Medicus (*g*) in ſeptem ætatum gradus diſtribuit humanæ vitæ tempora. Idem in leonibus à *Judæis* præſtitum, ſi Magiſtris credimus, qui *Hebræa* ſeptem leonum nomina, ſcilicet גור *gur*, vel *gor*; כפיר *cephir*; ארי *ari*, vel אריה *arjeh*; שחל *ſachal*; שחץ *ſachats*; לביא *labi*; & ליש *lajis* totidem ætatis gradus continere ſibi perſuadent. Nempe גור *gur*, vel *gor*, ut inquiunt, eſt catulus leonis: כפיר *cephir*, leunculus, ſi verbo ſit venia: ארי *ari*, vel אריה *arjeh*, leo jam adultus, ſed junior: שחל *ſachal*, leo jam ætate & viribus confirmatior: שחץ *ſachats*, leo in pleno vigore: לביא *labi*, leo jam annoſus: ליש *lajis*, denique leo decrepitus, qui viribus præ ſenio fractis & imminutis prædam amplius conſequi nequit. De quibus præter *Lexicographos* vide *Druſium Obſervationum* lib. 10. cap. 4. Sed, ut molliſſimè dicam, hic *Grammatici* videntur mirè ſibi indulgere, cùm pleraque hæc de ſuo aſſerant ſine ulla probatione idonea. Neque verò credibile eſt priſcos illos mortales tam accuratos fuiſſe in re tantula; atque in animali fero, cuique cum homine ferè nihil eſt commercii, tam penſiculatè ſingulas annorum minutias ad normam exegiſſe, neglectis interim ſpecierum & ſexûs differentiis, quæ oculis primò ſe ingerunt, & ſunt momenti multò majoris. Itaque Lectori ne ſit grave, ſi pleraque hæc alio pertinere jam docuero.

(*g*) *Cenſorin. De die Nat. cap.* 14.

Fateor quidem de גור *gur*, & כפיר *cephir*, illos id pronunciare, quod verum eſt. Nam, ut à priore ordiar, omnino גור *gur*, vel *gor*, eſt *catulus leonis*. Sic *Gen.* 49. *verſ.* 9. Juda *eſt* גור אריה, *gur arjeh*, id eſt, *catulus leonis*. Quod ipſum de *Dane* legitur *Deut.* 33. *verſ.* 22. Et *Jerem.* 51. *verſ.* 38. *Fremuerunt* כגורי אריות, *ut gore arjoth*, id eſt, *ut catuli leænarum*. Et *Ezech.* 19. *verſ.* 2. de leæna, *nutrivit* גוריה *gureah*, id eſt, *catulos ſuos*. Et *Nahum.* 2. *verſ.* 13. *Leo rapiens* בדי גורותיו *bede gorothau*, id eſt, *quantum ſufficit catulis ſuis*. Tamen, ut σκύμνους *Heſychius* exponit ἐκγόνους λεόντων, καὶ ἄλλων ζώων, *fœtus leonum, & aliorum animalium*, ita גור *gur*, etiam aliis tribuitur preter leonem animalibus. Sic *Thren.* 4. *verſ.* 3. *Jeremias* ait תנים *thannim*, ſeu *cete* præbere mammam; ut lactent גוריהן *gurehen*, *catulos ſuos*. Et *Midras* in 1 *Sam.* 17. tam de urſo, quàm de leone uſurpat. Dicit enim שהיו שם חמש חיות רעות כיצד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו *quia ibi erant quinque malæ beſtiæ, leo nimirum, & duo gurothau* (id eſt, *catuli ejus*) *& urſus, & guro* (id eſt, *catulus ejus*) Et *gur* de catulo canis *Hebræi* paſſim uſurpant. Ut in *Seder Olam* capite 25. מכלבא בישא גורא טבא לא נפיק *E cane malo catulus bonus non naſcitur.* Et in *Vaikra Rabba* ſect. 9. גור טוב מכלב ביש לא תרבי גור ביש מכלב ביש על אחת כמה וכמה *catulum bonum ex cane malo non educabis, quantò magis catulum malum ex cane malo.* Sic *Arabicum* جرو *giarou* factum ex *Hebræo* גור *gur*, literis *Re* & *Vau* tranſpoſitis, tam de catulo canis, quàm de catulo leonis uſurpatur. Ut in *Abi Ubeid* Prov. 170. *A cane malo ne compara* جروا *catulum.* Et in *Alcamus* النفة دويبة كجرو الكلب Nuffa, *animalculum, ut catulus canis.* Et alibi, قردس جروا الكلب دعاه Kardaſa *catulum canis, id eſt, vocavit illum.* Et eidem كلبة مجربة eſt canis ذات جرو *quæ catulum habet.* Et الجرو ibidem ولد الكلب والاسد *Catulus canis, & leonis.* Occurrit etiam in eodem de catulo lyncis, urſæ, hyænæ, vulpis, &c. Neque obſcura eſt origo vocis. Apud *Hebræos* אגר *agar*, eſt *congregare* & *colligere*, unde *Græcum* ἀγείρω. Quâ eâdem notione etiam occurrit גור *gur*, Hab. 1. verſ. 15. & *Pſ.* 56. verſ. 7. & 59. verſ. 4. & 140. verſ. 3. & paſſim. Inde igitur גורים *gurim*, ſunt catuli, qui circa matrem colliguntur & congregantur, quomodo pulli in avibus, quos mater ἐπισυνάγει, & ſub alis ſuis congregat, *Luc.* 13. *verſ.* 34. Unde eſt, quòd *Arabes gallinam* vocant ام حفص *matrem congregationis.*

Jam כפיר *cephir*, leunculus, *Græcè* λεοντισκος, λεοντιδης, λεοντίδιον, *Arabicè* شبل tantum differt à גור אריה *gur arjeh*, ſeu *catulo leonis*, quantum à vitulo juvencus, aut ephebus à puero. Res clara, *Ezech.* 19. *verſ.* 2. 3. *Mater tua leæna*, inquit, *Propheta, evexit unum* מגוריה *è catulis ſuis, ut eſſet* כפיר *cephir* (id eſt, *leunculus*) *& aſſueſceret ex rapto vivere, & comederet homines.* Itaque quam primum catulus leonis, à lacte depulſus, prædari incipit, & ſibimet victum quærere ſine matris opera, tum deſinit eſſe גור *gur*, & rectè vocatur כפיר *cephir*.

Sic

Sic الشبل definit *Alcamus* ولد الاسد ان ادرك الصيد *catulum leonis, cùm prædari incipit.* Hujuſmodi λεοντίδιον *Horatius* ita deſcribit lib. 4. *Od.* 4.

Qualemve lætis caprea paſcuis
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulſum leonem
Dente novo peritura vidit.

Cùm nihil ſit uſitatius permutatione literarum *Beth* & *Pe*, puto כפיר *cephir*, dici pro כביר *cebir*, à Verbo كبر *cabara, adoleſcere*, ut ſit *leo jam adoleſcens*. Hanc conjecturam valde confirmat, quod كبر *cabara*, & شبل *ſabala* ſunt verba Synonyma. Nam, ut كبر *cabara*, ita etiam شبل *ſabala*, *adoleſcere* ſignificat, ſic in *Alcamus*, شبل الغلام *ſabalalgulamo, crevit adoleſcens*, ſeu *adolevit*. Atque hinc شبل *ſablon* nomen eſt λεόντισκος, ut *Hebræum* כפיר *cephir*. Itaque nobis convenit hactenus cum vulgo interpretum in explicatione nominum גור *gur*, & כפיר *cephir*. Sed reliqua, quæ afferunt, leonum vocabula nihil minùs ſignificare, quàm ætatum diſcrimina patebit ex ſequentibus.

Primum eſt ארי *ari*, vel אריה *arjeh*, quo deſignari volunt *leonem* jam *adultum*, ſed juniorem, mediæ ætatis inter כפיר *cephir*, & שחל *ſachal*. At nihil videt, qui non videt ארי vel אריה ſpeciei totius eſſe nomen ſine ullo reſpectu ad ætatem, cùm hoc ſolum leonis nomen ſemper adhibeant Sacri Scriptores in narrationibus hiſtoricis. Niſi quòd *leunculus*, qui à *Samſone* cæſus eſt, ſemel appellatur כפיר *cephir*, Jud. 14. verſ. 5. Sed & idem paulò poſt vocatur אריה *arjeh*, ut ſcias qualibet ætate leonem eſſe *arjeh*. Quale eſt, quòd iiſdem animalibus tribuuntur פני אריה, *facies arjeh*, ſeu *leonis*, *Ezech.* 1. *verſ.* 10. & 10. *verſ.* 14. & פני כפיר, *facies cephir*, ſeu λεοντιδέως, *Ezech.* 41. *verſ.* 19. *Chaldæis* quoque, & *Syris* ܐܪܝܐ *leonis*, אריוא, vel אריות in regimine *leænæ* generale nomen eſt. Quod vel ex *Heſychio* diſcas, cujus verba ſunt, Ἀριώθ, ἡ λέαινα ὑπὸ Σύρων. Radix non eſt ארה, ut putant. Nam ארה *arah*, *Hebrais* eſt *carpere*, vel *decerpere*. Sic de myſtica vite, quam ex *Ægypto* Deus in *Judæam* tranſtulit, legitur *Pſal.* 80. *verſ.* 13. *Cur rupiſti macerias ejus* וארוה, *& decerpſerunt eam omnes viatores?* Et *Cant.* 5. *verſ.* 2. אריתי מורי *Decerpſi myrrham meam.* Vox alibi non extat. Itaque aliud nihil ſignificat, ac proinde ad leonem pertinere non poteſt, qui proventum terræ non carpit, ſed carnivorum eſt animal. Aliud igitur quærendum; neque à ſcopo aberrabimus, ſi *Græcos* ſequamur duces, qui λέοντα *leonem* dici volunt à λεύσσω, vel λάω, id eſt, *video*, unde ἀλαὸς *cæcus*. Ita *Porphyrius*, *Euſtathius*, *Etymologus*, & *Grammaticorum* alii, quia leo eſt ὀξυδερκέστατον θηρίον, *animal viſûs acerrimi*; ut ſcripſit *Manethon Ægyptius* in notis ad *Herodotum*. Unde eſt, quòd tam lucidos habet oculos, ut aliorum animalium viſum fulgore ſuo perſtringat. *Oppianus* de leonibus *Venat.* lib. 3.

Καὶ πυρὸς ἀστράπτουσιν ἀπ᾽ ὀφθαλμῶν ἀμαρυγὲς,

Et ſcintillæ ignis ab oculis fulgurant. Et libro quarto de equis,

--- τρείουσι καὶ ἀγκλίνουσιν ὀπωπὰς
Δειμαίνοντες ἄνακτος ἑοῦ πυριλαμπέα καυθὸν,

Tremunt, & avertunt oculos, metuentes Regis ſui (id eſt, *leonis*) *fulgentem aſpectum. Callimachus* Hymno in *Cererem* de *Eryſichthone*, in illam concitato,

Τὰν δ᾽ ἀρ᾽ ὑποβλέψας χαλεπώτερον ἠὲ κυναγὸν
Ὤρεσιν ἐν Τμαρίοισιν ὑποβλέπει ἄνδρα λέαινα
Ὠμοτόκος (τᾶς φαντὶ πέλειν βλοσυρώτατον ὄμμα)

Hanc verò cum limis oculis aſpexiſſet torvius quàm in montibus Tmariis *virum venatorem aſpicit leæna crudipara, cujus dicunt atrociſſimum eſſe oculum.* Quo pertinet, quòd ab *Homero* χάροπες vocantur, & σμερδαλέοι. Nam χάροπες dicuntur, qui glaucos & fulgidos, atque ideò truces habent oculos. Et σμερδαλέοι *Euſtathio* ſunt οἱ τῇ ὄψει καταπληκτικοὶ, *qui viſu ſunt terribiles.* Ut μέρδειν *videre* eſt, & ἀμέρδειν *excæcare, offuſcare*. Itaque *Plinius* leonem capi ſcribit ſago contra ingruentis impetum objecto, quia hujus vis omnis conſtat in oculis, libri octavi capite decimo ſexto: ut *Lucani* libro quarto legitur venator *Afer*,

Veſtibus iratos laxis operire leones.

Proinde à Verbo ראה *raa*, quod *videre* ſignificat, *leo* primò ראי *rai*, & ראיה *rajeh*, deinde per Metatheſin dictus ארי *ari*, & אריה *arjeh*. Ita quandoque medium *Aleph* mutat ſitum & primam Radicalem præcedit. Sic *gemere* eſt נאק *naak*, & אנק *anak*; *gemitus* נאקה *naaka*, & אנקה *anaka*; *dolere* דאב, *daak* & אדב *adab*; *labruſcæ* in *Eſaia* באושים, in *Talmudicis* אובשים. Quid quod etiam *Arabicè* leo vocatur مبصر *mubſir*, id eſt, *videns*, quia يبصر الغريسة من بعد فيقصدها *prædam ſuam videt eminus, & ad eam contendit?* Ita eſt in *Alcamus*.

Ex ארי *ari*, & אל *el*, compoſitum אריאל *ariel*, propriè eſt *leo Dei*, id eſt, leo magnus, ut montes Dei, cedri Dei, luctationes Dei. *Ariel* fuit virorum fortium cognomentum in terra *Moab*. Unde eſt, quod *Benaja* percuſſiſſe legitur שני אריאל מואב, *duos Ariel Moabitarum*, 2 *Sam.* 23. *verſ.* 20. Et hinc fortaſſe אראלם, *viri fortes eorum*, Eſ. 33. verſ. 7. ut recentiores multi volunt. Sed notandum imprimis hodieque apud *Arabes* virum fortem dici اسد الله *aſedollahi*, leonem Dei. *Damir*, وقيل لحمزة بن عبد المطلب اسد الله ويقال من نبل الاسد انه اشتق لحمزة بن عبد المطلب وكذلك لابي قتادة فارس النابي صلي الله عليه وسلم

Et Hamza *filius* Abdolmutalibi *vocatus eſt* Aſedollahi (ſeu *leo Dei*) *quod cognomentum ferunt propter leonis præſtantiam illi fuiſſe inditum. Quomodo etiam* Abuketadæ, *equiti Prophetæ, cui Deus miſericordiam, & pacem præſtet* (id eſt, uni ex equitibus *Mahumeti* pſeudo-Prophetæ.) Et in libro juridico, cui titulus صحيح مسلم *Verus fidelis*, in capite *De occiſi ſpoliis occiſori diſtribuendis*, de quodam alio dicit *Abubeker*, وندع اسد من اسد الله يقاتل عن الله وعن رسوله ونعطيه سلبه

Et vocavimus eum leonem è leonibus Dei, ut nomine DEI & Prophetæ ejus interimeret, & dedimus ei ſpolia. Marmolius Africæ ſuæ lib. 2. cap. 12. *Por muerte de* Solyman *ſuccedio en el imperio de los* Arabes Omar Aben Moadi *hijo de* Abdulmelic, *aquien tambien llaman* Açedalla; *que quiere dezir leon de Dios.*

Id

Id est. "Per *Solimani* mortem *Arabum* imperio suc-"cessit *Omar Ibnomoadi*, *Abdolmelici* filius, quem etiam vocabant *Ascd-allah*, quod *leonem Dei* significat. A *Persis* quoque τῷ *Hali* sectæ suæ principi idem cognomen est inditum. Itaque, ut fabulantur, is, dum esset adhuc in vivis, unà cum *Mahumete* in Paradisum se contulit, neque in eum est admissus, donec janitori significâsset se esse شير خدا *schir choda*, id est, *leonem Dei*. Vide *Olearium Pers. Itiner.* lib. 5. pag. 562. Tale est, quòd athletas *Græci* leones nuncupabant. *Lucianus* in *Demonact.* Τοὺς νῦν ἀθλητὰς οἱ παρομαρτοῦντες λέοντας καλοῦσι. *Athletas hujus temporis leones appellant qui sunt eorum asseclæ.* Et in his *Claudiani* de bello *Gildonico.*

Dictaque ab Augusto *legio, nomenque probantes*
Invicti clypeoque animosi teste leones.

Leonum nomine videntur intelligi milites, qui clypeo leonem appingebant.

Idem nomen אריאל *ariel*, etiam altari inditum *Ezech.* 43. *v.* 15. 16. adeoque Templo, & urbi *Es.* 29. *v.* 1. nisi fallor propter altare, cujus ignis perpetuò accensus holocausta, leonis instar, vorabat & consumebat. Frigidum enim est, quod vult *Aben Ezra*, *Jerusalem Ariel* dici שמזלת אריה quia leonis sydus ei dominabatur. Neque iis assentior magis, qui leonis figuram Templo assignant, quia erat צר מאחוריו ורחב מלפניו *angustum à posteriori parte, latum ab anteriori.* In libro *Juchasin Hebræi* dicunt, posterius Templum cum priore conferentes, אש על המזבח רובץ ככלב כי בטל כחו שחסרו חמשה דברים בבית שני ובבית ראשון היה כאריה *Ignis super altare cubat, ut canis, quia periit vis ejus, postquam defecerunt quinque res in domo secunda. Sed in prima domo erat sicut leo.* In *Talmudico* Tract. *Succa*, *Maria* quædam, *Bilgæ* filia, Templum ingressa, sandalio detracto, eo percussit altare, dicens, לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונו של ישראל *Lupe, lupe, quamdiu consumes* Israëlitarum *opes?* Quod quidem ab illa factum est malo animo, erat enim apostata. Tamen vel hinc colligas quo sensu Templi altare cum fera conferatur, quia scilicet omnes victimas, quas offerebat populus, vorabat ignis in altari semper accensus feræ rapacis instar.

Sequitur aliud *leonis* nomen שחל *sachal*; quem medium esse dictitant inter אריה *arjeh*, & שחץ *sachats*, hoc juniorem, illo seniorem. Cujus assertionis causam si roges, nihil aliud respondebitur, quàm sic placuisse *Grammaticis.* At אריה *arjeh*, leonem dici quâvis ætate jam docuimus: & שחץ *sachats*, ne leonem quidem esse, statim dicetur. Jam שחל *sachal*, quod attinet, puto *nigrum esse leonem*, quem *Arabes* ادلم *adlamon* vocant. *Alcamus* الادلم من الاسد الاسود *Aladlamo de leone, niger:* ut الاكلف *Alachlapho* dicitur leo, in quo est السواد في الصفرة *nigredo cum flavedine.* Nempe à Verbo שחר *sachar*, *nigrum esse*, leo pro שחר *sachar*, dicitur שחל *sachal.* L & R ita passim permutari nemo est, qui nesciat. Sic signa quædam cœlestia vel מזלות *mazzaloth*, dicuntur, vel מזרות *mazzarot: palatia* אלמנות *almenoth*, vel ארמנות *armenoth: conari*, & *contendere*, השתדל *histaddel*, vel השתדר *histadder.* Ecce *Chaldæis* אלו *alu*, vel ארו *aru*, bos sylvestris: תורבלא *thorbala*, vel תרברא *thorbara*, vidua: *Hebraicè* אלמנה *almana*, *Chaldaicè* ארמלא *armelah.* Ita videtur leo niger pro שחר dictus שחל. Leonum quidem color ferè fulvus est. Proinde *fulvos* nostri *Poëtæ*, & *Græci* appellant αἴθωνας, δαφοινοὺς, πυῤῥοὺς, & ξανθοκόμας. Atque id esse perpetuum credidit *Philosophus*, qui sic habet *De generat. anim.* lib. 5. cap. 6. Τῶν δὲ ζώων τὰ μὲν εἴσι μονόχροα. Λέγω δὲ μονόχροα, ὧν τὸ γένος ὅλον ἓν χρῶμα ἔχει· οἷον οἱ λέοντες πυῤῥοὶ πάντες. *Animalium quædam sunt unicoloria. Dico autem unicoloria, quorum universum genus unum habet colorem, quomodo leones omnes fulvi sunt.* Tamen quosdam leones esse nigros ex *Oppiano* constat, qui de *Libyco* leone scribit libro 3. *De venatione*,

Σμερδαλέος δ' ἢ πρόσωπα, καὶ αὐχένα, πᾶσι δὲ γυίοις
Ἦκα μέλαν κυάνοιο φέρει μεμορυγμένον ἄνθος.

Facie & cervice terribilis est, & omnibus membris subnigrum fert fusco temperatum florem, id est, colorem. Et de *Æthiopico* idem paulò post,

Ἔκ δέ ποτ' Αἰθιόπων Λιβύην ἠμείψατο γαῖαν,
Θαῦμα μέγ' εἰσιδέειν, μελανόχροος ἠΰκομός τε.

Aliquando ex Æthiopibus *in* Libyam *venit terram (mirabile visu) leo nigri-color & bene-jubatus.* Atque, ut eum scias de re comperta loqui, statim addit, Ἔδρακον, οὐ πυθόμην, *Vidi, non audivi.* Proinde idem agens de leonum in *Æthiopia* venatore libro quarto, *Excitat*, inquit, *feram nigram*, ὀρίνει θῆρα κελαινόν. Quale est, quod in Epistola *Hebraica* Regis *Abyssinorum*, quam *Munsterus* edidit, quatuor leonum in *Abyssinis* colores memorantur, aureus, fulvus, albus, & niger. Sed & *India* nigros habet leones, ut *Ælianus* auctor est lib. 17. cap. 26. Δέρη ἐκείνων λεόντων μέλαινά τε ἰδεῖν, καὶ φρίξασα, ὀρθή τε ἀνίσταται, καὶ συνεκπέμπει δέος οἷον ἐκπληκτικόν. Denique, quod maxime ad rem facit, etiam in *Syria* sunt leones hujusmodi. *Plinius* lib. 8. cap. 17. *Leonum color tantum in* Syria *niger.* Nempe *Æthiopicos* illos, & *Indicos* non noverat, de quibus *Oppianus* & *Ælianus.* Omnino igitur è *Syriæ* leonibus, qui nigri erant, primò שחרים, deinde שחלים sunt appellati. Ut res sit confirmatior, en tibi exemplum simile in hac ipsa Radice! Unguis odoratus *Hebraicè* שחלת *scheceleth* vocatur, *Exod.* 30. *vers.* 34. nempe ab atro colore pro שחרת *sechereth.* Hoc conchæ genus *Græci* ὄνυχα, *Chaldæi* טופרא, *Arabes* اظفار *unguem*, vel *ungues* à forma, sed *Hebræi*, שחלת *secheleth*, à colore nominant. Niger enim est ὁ ὄνυξ, unguis odoratus, saltem *Babylonicus*, qui notior *Judæis*, quia propior. Unde *Dioscorides*, postquam egit de onyche *Erythræo*, seu *Persico*, addit de *Babylonico:* Μέλας δὲ ὁ Βαβυλώνιος, καὶ μικρότερος· ἀμφότεροι δὲ εὐώδεις θυμιώμενοι. *Sed* Babylonius *onyx niger, & minor est; utrique autem in suffitu sunt boni odoris.* Et *Avicenna* libro secundo, واما البابلي فاسود صغير جدا *Et verò* Babylonicus *unguis niger est & valde parvus.* Et *Alchalil Ben Achmed*, الاظفار شي من العطر اسود شبيه بالظفر يجعل في الدخن ولا تفرد منه الواحدة *Adhphâr* (seu *ungues*) *res est aromatica, nigra, ungui similis, ex qua fit suffitus, Singulari caret.* Porrò ut nigros leones, ita conchas videre nigras valde insuetum est. Proinde utrisque fecit nomen color insuetus.

Succedit שחץ *sachats*, leo scilicet medius inter שחל *sachal*, & לביא *labi.* Ita plerisque persuasum, cùm ne leo quidem sit שחץ *sachats*, nec animalis ullius nomenclatura, sed *elatio*, vel *proceritas.* *Arabicè* certè شخص *sachatsa*, est *attollere*, *procerum esse.* Ita de visu شخص est *oculos sursum tollere:* de loquela, *vocem intendere*, vel *attollere:* de via, *per sublimiora loca iter facere:* de statura, *pinguis & proceri esse corporis.* Hinc ad animam translatum שחץ apud *Talmudicos* pro *superbia* sumitur, atque *animi elatione.* Sic in Tractatu *De Sabbatho* cap. 4. אנשי שחץ

אנשי שחץ, *viri elationis* ii dicuntur, qui inani faſtu turgent, & ſupra alios ſe efferunt. Quocirca בני שחץ *Job.* 28. *v.* 8. & 41. *v.* 26. (quibus Scripturæ locis occurrit, neque uſpiam alibi) nihil quidquam ſignificare reor, quàm *filios elationis*, aut verò *proceritatis*, id eſt, procera animalia. Hęc interpretatio utrique loco bellè convenit. In primo Sacer Scriptor humanam induſtriam hâc ratione extollit, quod, ut aurum effodiat & gemmas ex terræ ſinu, ea loca pervadat homo, quæ neque avibus pervia ſunt, neque *filiis elationis*, id eſt, feris procerioribus, quantumvis hominem ſuperent mole & vaſtitate corporis. In *Græca* verſione pro בני שחץ ſunt υἱοὶ ἀλαζόνων, *filii ſuperborum.* Ad quæ verba *Olympiodorus*, Λεόντες, ἢ τὰ ἕτερα μεγάλα θηρία, ταῦτα γὰρ υἱοὺς ἀλαζόνων καλεῖ. *Leones, aut aliæ majores feræ, has enim vocat filios ſuperborum.* In altero loco *Leviathan*, id eſt, *crocodilus*, quamvis vere reptilis, deſpicere tamen dicitur quidquid altum eſt, & Rex eſſe על כל בני שחץ *ſupra omnes filios elationis*, id eſt, ſupra animalia proceriſſima, ut explicabitur pluribus in capite *De Leviathan.* Procera hæc animalia *Græcè* rectè dixeris τὰ ὑπερέχοντα ζῶα, quomodo apud *Herodotum* lib. 7. cap. 10. dicit *Artabanus Perſa* τὰ ὑπερέχοντα ζῶα κεραυνοῖ ὁ Θεὸς, *procera animalia fulmine ferit Deus.*

Ita לביא *labi*, *leo annoſus* non eſt, ut volunt, ſed *leæna*, ut *Copticè* ΛΑΒΟΙ, & *Arabicè* لباة *laba*, لبوة *labua*, & لبية *labia*. Radix لبا *labaa* in prima Conjugatione *mulgere* eſt propriè *coloſtrum*, ſeu *primum lac*, in quarta *lactare coloſtro.* Inde nomen *leænæ*, cujus lac craſſius eſt inſtar coloſtri. Itaque לביא *labi*, propriè *leæna* eſt ἡ τοὺς σκύμνους θηλάζουσα. Sic *Ezech.* 19. *verſ.* 2. 3. אמך לביא, *mater tua leæna*, &c. *inter leones* רבצה *cubavit. In medio leunculorum* רבתיה *educavit catulos ſuos.* Vides לביא Fœmininum, & pro leæna ſumi, quæ catulos educat. *Maſorethæ*, quibus perſuaſum erat לביא *leonem* eſſe *marem*, cùm hoc loco viderent palàm pro *leæna* ſumi, pro לְבִיא *labi*, punctis mutatis, legi voluerunt לְבִיָּא *lebija:* ſed contra analogiam. Nam, ut ex נביא *nabi*, *propheta*, נביאה *nebiah*, eſt *prophetiſſa:* ſic ex לָבִיא labi, *leone* fieret לְבִיאָה lebiah; *leæna*; non לְבִיָּא, *lebija. Kimchium* id non latuit, qui vult in לְבִיָּא, *lebija*, *Jod* eſſe loco *Aleph*, & *Aleph* loco *He*, & *Jod* protractionis abſorberi in *Daghes*, &c. Sed nihil opus eſt tot ambagibus, ſi לביא *labi*, ſimpliciter dicatur eſſe *leæna*, quomodo plerumque reddit *Hieronymus.* Nihil obſtat terminatio, quæ propria Maſculinorum eſt, cùm alia multa occurrant animalium nomina, ut רמך, *equa*, עז, *capra*, שלו, *coturnix*, אפעה, *vipera*, רחל, *ovis*, אתון, *aſina*, quæ genere Fœminina ſunt, quamvis Maſculina terminatione. לביא *labi*, duplex habet Plurale, unum לבאים *lebaim*, *Pſ.* 57. *verſ.* 5. in ים *im*, deſinens more Maſculinorum (qualia ſunt רמכים, *equæ*, עזים *capræ*, רחלים, *oves*, &c.) alterum לבאות *lebaoth*, apertè Fœmininum, *Nahum.* 2. *verſ.* 13. *Leo rapiens ſufficienter catulis ſuis, & ſuffocans* ללבאתיו, *leænis ſuis.* Nec eſt, quòd quis miretur לביא *labi*, ſeu *leænam*, in Scriptura ſępe cenſeri inter leones ferociſſimos. Putà *Gen.* 49. *verſ.* 9. *Num.* 23. *verſ.* 24. & 24. *verſ.* 9. *Deut.* 33. *verſ.* 20. *Job.* 4. *verſ.* 11. & 39. *verſ.* 1. *Pſal.* 57. *v.* 5. *Eſ.* 5. *verſ.* 29. & 30. *verſ.* 6. *Oſ.* 13. *verſ.* 8. *Num.* 2. *verſ.* 11. 12. Leonem enim æquat leæna, aut etiam ſuperat robore & feritate. Hinc *Herodotus* lib. 3. cap. 108. Ἡ δὴ λέαινα ἐὸν ἰσχυρότατον, καὶ θρασύτατον. Et *Gellius*, *Animalium acerrimum leæna, & audaciſſimum.* Et *Plutarchus* in Tractatu, *Quod beſtiæ ratione utantur*, Αὐτὸς δὲ καὶ παρδάλεις, καὶ λεαίνας πολλάκις ἑώρακας, ὡς οὐδέν τι τὰ θήλεα τοῖς ἄῤῥεσιν ὑφίεται τοῦ θυμοῦ, καὶ ἀλκῆς. *Ex pantheris etiam, & leænis ipſe crebrò animadvertiſti fœminas animo & robore maribus haudquaquam cedere.* Proinde φασὶ γοῦν καὶ Σεμίραμιν τὴν Ἀσσυρίαν, οὐκ εἴποτε εἷλε λέοντα, ἢ πάρδαλιν κατέκτανεν, ἢ ἄλλό τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' εἰ λεαίνης ἐγκρατὴς ἐγένετο, μέγα ἐφρόνει. *Semiramidem Aſſyriam dicunt, non ſi leonem, aut pardalim, aut aliam ſimilem feram interfecerat, ſed ſi leænam ceperat, magnopere ſe extuliſſe.* Hæc *Ælianus* in *Variis* lib. 12. cap. 39. unde natum hoc illius axioma, quòd πεπίστευται οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀλκιμώτατόν τε, καὶ δυσμαχώτατον εἶναι θηρίον ἡ λέαινα, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις, *non ſolum apud* Græcos, *ſed etiam apud Barbaros leæna creditur eſſe robuſtiſſimum atque invictiſſimum animal.*

Supereſt ultimum leonum nomen ליש *lajis*, vel *lais* ἀρχαικῶς, quo leonem decrepitum, & virium tam effœtarum, ut prædam aſſequi nequeat, ſignificari volunt. Cujuſmodi leonum graphicas deſcriptiones *Poëtæ* ſæpe nobis exhibent. In his *Smyrnæus*, cum hæc *Neſtori* tribuit libri ſecundi verſu 329.

> Νῦν δ' ὥς τίς τε λέων ὑπὸ γήραος ἄχθομαι αἰνοῦ;
> Ὅν τε κύων σταθμοῖο πολυῤῥήνοιο δίηται
> Θαρσαλέως· ὁ δ' ἄρ' οὔτι λιλαιόμενός περ ἀμύνει
> Οἱ αὐτῷ· οὐ γὰρ οἱ ἔτ' ἔμπεδοί εἰσιν ὀδόντες,
> Οὐδὲ βίη· κρατερὸν δὲ χρόνῳ ἀμαθύνεται ἦτορ.

At nunc moleſto gravor ſenio, ut leo aliquis, quem canis à caula agnis repleta audacter fugat. Qui, licèt cupiat, tamen non ſeſe vindicat. Non enim ſolidos dentes, neque vires habet ampliùs: ſed validum cor temporis longinquitate marceſcit. Et *Cornelius Gallus* Elegiâ primâ,

> *Fracta diu rabidi compeſcitur ira leonis,*
> *Lentaque per ſenium* Caſpia *tigris erit.*

Et *Statius Thebaidos* lib. 11.

> --- *qualis leo rupe ſub alta,*
> *Quem viridem quondam ſylvæ monteſque tremebant,*
> *Jam piger & longo jacet exarmatus ab ævo.*

Et *Phædrus* Fab. 21.

> *Defeſſus annis, & deſertus viribus*
> *Leo cùm jaceret ſpiritum extremum trahens.*

Ut Fabulator *Æſopus*, Λέων γηράσας, καὶ μὴ δυνάμενος διαρκέσαι αὐτῷ εἰς τροφήν. Et *Ælianus* ſtatim initio libri noni, Ὁ λέων ἤδη προήκων τὴν ἡλικίαν, καὶ γήρᾳ βαρὺς γεγενημένος θηρᾶν μὲν ἥκιστός ἐστιν. Et *Euſtathius* in *Hexaëmeron*, Γηράσας δὲ ὁ λέων, καὶ εἰς ἄγραν βαδίζειν ἀτονῶν, &c. Leonem ita affectum voce ליש *lajis*, deſignari probare conantur ex *Job.* 4. *verſ.* 11. ubi ליש *lajis*, perire dicitur *abſque præda*, vel *inopia prædæ.* At ex iis *Jobi* verbis planè ſequitur contrarium, nempe ליש leonem eſſe robuſtiſſimum, & prędæ conſequendæ vel maximè idoneum. Ibi enim in eo totus eſt ſacer vates, ut Dei potentiam hâc ratione commendet, quòd impiorum conatus, quamlibet ſint potentes, ſolo halitu difflet atque diſſipet. Verba deſcribam eò libentius, quòd in iis diverſa leonum nomina quinque ſunt, id eſt, quæcunque habent *Hebræi*, præter ſolum גור *gur*, quo catulum non ſolum leonis, ſed & canis, & urſi, *&c.* ſignificari docuimus. *Vidi*, inquit, *arantes ſcelus, & ſeminantes moleſtiam, eam metere, halitu Dei pereunt, & flatu furoris ejus deficiunt. Deficiunt*, inquam, *rugitus* אריה, *leonis*, *& vox* שחל, *leonis nigri*, *& evelluntur dentes* כפירים, *leunculorum:* ליש, (lajis) *perit inopiâ prædæ, & filii* לביא, *leænæ*, *diſperguntur.* Summa eſt, homines rapaciſſimos, quique immanium leonum inſtar prædæ ſemper inhiant, & potentiâ ſuâ freti nihil non audent, ſolo Divini numinis halitu ita percelli atque proſterni, ut de ſpe conatuque depulſi ad ſummam rerum omnium inopiam redigantur. Cui loco en alterum geminum *Pſal.* 34. *v.* 11. *Leunculi deſtituuntur, & eſuriunt, ſed qui quærunt Dominum, non egebunt ullo bono.* His ità explicatis, nemo non videt

ליש

ליש non posse esse *leonem effœtum*, & *decrepitum*. Nisi quis Sacrum Scriptorem velit Dei potentiam sic extollere. Etiam leonem effœtum & decrepitum Deus halitu suo ita percellit, ut inopia prædæ pereat. Quod encomii genus, tam ridiculum & præposterum, videatur cedere potius in Dei contumeliam. Huc accedit, quod *Prov.* 30. 30. *Solomon* dicit ליש *fortem esse in animalibus, nec ab ullius conspectu retrocedere.* Itaque ליש *lajis*, in leonum genere is est potius, qui robore maximè valet. Nempe auctore *Philosopho Hist.* lib. 9. cap. 44. Γένη δ' ἐςὶ λεόντων δύο· τέτων δ' ἐςὶ τὸ μὲν ςρογγυλώτερον, καὶ ἐλοτριχώτερον, καὶ δειλότερον· τὸ δὲ μακρότερον, καὶ εὐθύτριχον, ἀνδρειότερον. Et hunc sequutus *Plinius* libri octavi capite decimo sexto tradit esse *leonum duo genera, compactile, & breve, crispioribus jubis. Hos pavidiores esse, quàm longo simplicique villo, eos contemptores vulnerum.* *Ælianus* etiam leones ita distinguit, quamvis verbis prorsus aliis *Hist.* lib. 4. cap. 34. Sunt, qui fortiores illos à *Julio Capitolino* in *Gordiano juniore* dici putant *archoleontes*, aut, si mavis *acroleontes*. Nam diversa est lectio: & pro utroque alii legendum contendunt *agrioleontes*, alii *argoleontes*; quod subalbi sint, & vulgaribus minus flavi. Nec desunt, qui *jubatos* appellari asserant in his *Plinii* ubi supra, *Leonum plurium pugnam* Romæ *princeps dedit* Q. Scævola, &c. *Centum autem jubatorum primus omnium* L. Sulla, &c. *Post eum* Pompejus Magnus *in* Circo DC, *ac in iis jubatorum* CCCXV. Utut enim jubati sint mares leones omnes, tamen in fortioribus illis juba maximè notabilis, quia promissior, longoque & simplici villo. Et fortasse hoc ipsum est leonum genus, quod *Hebraicè* dicitur ליש *lajis*, *Chaldaicè* ליית *lajith*, & *Arabicè* ليث *laiths*. Unde passim in *Paraphrastis* شبل الليث *catulus leonis*. Et in vita *Tamerlanis* pag. 15.

وهجموا الي العساكر هجوم الليث

Et in castra irruerunt impetu leonis. Græcè uno verbo λεοντηδὸν dixeris, ut 2 *Macchab.* 11. 11. Λεοντηδὸν δὲ ἐντινάξαντες εἰς τὲς πολεμίες, *Cum leonum impetu in hostes irruissent.* Utut sit, hoc leonis genus à robore & audacia nomen habet. Nam *Arabicè* لايث *lajathsa*, & تليث *thelajathsa* est *strenuè se gerere*, & الّيث *alaitso* idem quod شجاع *strenuus, animosus.* Et in *Alcamus* مليث est شريد القوي *robore maximè valens.* Indidem λῖς *mutuatum*, *Græcum leonis* nomen frequens apud *Poëtas*, in cujus origine investiganda *Grammatici* incassum se fatigant, cum merè sit *Hebraicum*. Hinc in *Aquila* λῖς pro ליש legebatur *Job.* 4. 11. Quod mihi se probat magis quam *Vulgati* Interpretis *tigris*, & *Seniorum* μυρμηκολέων. Quamvis μυρμηκολέων sit leonis species, sed in intima *Africa*, ut alibi docebimus. Et tigris animal leoni quàm simillimum, nisi quod habet virgatam cutem. *Varro De Ling. Lat.* lib. 4. *Tigris est ut leo varius. Oppianus* lib. 3. *Cynegeticῶn*,

Πάντα μὲν ἀθρήσειας ὀρέσβιον οἷα λέαιναν,
Νόσφι μόνε ῥινοῖο, τὸ αἰόλον ἐςεφάνωται.

Per omnia ipsum videas montanam uti leænam, præter solam pellem, quâ varia circumdatur. Proinde טיגרים *tigris* definitur à *Talmudicis* אריא דבי עילאי *leo, qui est in sylva Elai* in Tractatu *Cholin* fol. 59. b.

Hæc de leonum nominibus apud *Hebræos*, quæ utut multa, valde pauca sunt præ *Arabicis*, quæ numerantur per centurias. *Damir*, قال ابن خالوية للاسد خمس مائة اسم وزاد عليه علي بن قاسم اللغوي مائة وثلثين اسما

Dixit Ibno Chalwia, *leonem habere quingenta nomina. Quibus centum & triginta superaddidit* Ali Ben Kasim *Allaguiensis.* Ex his اشهر id est, *celebriora*, viginti quatuor recenset *Damir*, & aliquot cognomina. Nempe in hoc argumento illorum *Poëtæ* ludunt, quia leo nobilissimum est animal, & in *Judæa*, *Syria*, & *Arabia* valde frequens. Quod probare est obvium. Nam leonum in *Judæa* Scriptura sæpe meminit. *Libanum*, *Amanum*, *Sanirem*, & *Hermonem*, montes in terra *Chanaan*, lustris leonum scatere scribit *Solomon Cant.* 4. 8. Et *Jeremias* minatur fore, ut leones, è sylvis erumpentes, *Judææ* urbibus sic immineant, ut ex iis in agros exituri plerique discerpantur *Jerem.* 5. 6. Ita in *Samaritanos* leones immisit Deus 2 *Reg.* 17. 25. Et à leone discerptus est Propheta quidam prope *Beth-el*, 1 *Reg.* 13. 24. Alius item ad oppidum *Aphek* 1 *Reg.* 20. 36. Contrà, *Samson*, *Jud.* 14. 5. *David*, 1 Sam. 17. 24. *Benaja*, 2 Sam. 23. 20. leones obvios fortiter aggressi peremerunt. Unde in *Judæa* leones abunde fuisse colligas. Proinde *Johannes Phocas*, qui de *Judæa* scripsit ante annos quingentos, dicit capite vigesimo tertio circa *Jordanem* μέγα τι καλάμων χρῆμα ἐκφύεσθαι, ἐν οἷς λεόντων φῦλα εἰώθασι κατοικεῖν, *magnam nasci vim arundinum, in quibus leonum catervæ degere soleant. Hieronymus* itidem in *Zachar.* 11. *Jordani fluvio, qui maximus in* Judæa *est, juxta quem morantur leones.* Sic in *Phœnice* proxima inter *Berytum*, & *Sydonem*, à leonibus dicta est Λεόντων πόλις, *Leonum urbs*, ad fluvium cognominem. Urbis meminere *Strabo*, & *Plinius*, fluvii *Ptolemæus*. Et de *Syriæ* leonibus agunt (*a*) *Aristoteles*, & (*b*) *Plinius*. *Curtius* quoque libro octavo, ubi *Lysimachum*, cum in *Syria* venaretur, leonem occidisse refert eximiæ magnitudinis. Eosdem in *Mesopotamia* describit *Ammianus* libro octavo. De *Arabicis* sic habet *Agatharchides* lib. 5. cap. 33. Οἱ κατὰ τὴν Ἀραβίαν μὲν λέοντες ψιλώτεροι μέν εἰσι, καὶ θρασύτεροι. *Leones quidem circa* Arabiam *minus hirsuti sunt, & ferociores.* Et *Diodorus* lib. 2. pag. 93. Θηρίων τε πλῆθος ἀλκίμων ἡ προσορίζεσα τῇ Συρίᾳ τρέφει· καὶ γὰρ λέοντας καὶ παρδάλεις ἐν αὐτῇ πόλλῳ πλείονας καὶ μείζες καὶ ταῖς ἀλκαῖς διαφόρες πεφυκέναι ἤπερ ἐν τῇ Λιβύῃ συμβέβηκε. *Robustarum vim ferarum alit* Arabiæ *pars Syriæ vicina. Leones enim & pardi in ea multò plures & viribus præstantiores quàm in* Libya *procreantur.* Et lib. 3. pag. 124. ubi de *Nabatæis*, Φοιτῶσιν ἐκ τῆς ἐρήμε λεόντων, καὶ λύκων, καὶ παρδαλέων ἀγέλαι, πρὸς ἃς οἱ κτηνοτροφῦντες ἀναγκάζονται, καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ θηριομαχεῖν ὑπὲρ τῶν θρεμμάτων. *Ex deserto commeant leonum, luporum, & pardorum catervæ, in quos pro pecoribus die nocteque depugnare coguntur pecuarii.* A *Strabone* quoque libro decimo sexto, in iisdem locis describuntur λέοντές τε, καὶ παρδάλεις, καὶ λύκοι συχνοί, *leones, pardi, & lupi plurimi. Oppianus* etiam libro tertio *Cynegeticῶn*, genera leonum enumerans,

Τὲς δὲ τρέφει μεγάδωρος Ἐρεμβῶν αὖθις ἄρερα,

Alios autem nutrit Eremborum (sive *Arabum*) *fertilis terra.* Et his omnibus vetustior *Xenophon* in libro *De Venatione* leones capi asserit ἐν τῇ Νυσῇ τῇ ὑπὲρ τῆς Συρίας, *in* Nysa *monte supra* Syriam.

In *Judæa* porrò, & regionibus, quæ *Judæam* attingunt, cum sit leonum tanta vis, quorsum ex *Ægypto* venire לביא וליש *leænam & leonem* scribit *Esaias* capitis 30. versu 26. An, ut nonnulli asserunt, leones intel-

(*a*) *Hist.* l. 6. c. 31.
(*b*) *Lib.* 8. *cap.* 16.

intelligit Metaphoricos, id est, immanes homines, & truculentię plenos? Vel, quod puto verius, in *Ægypto*, ac vicinis locis leones aut plures esse significat, aut immaniores, quam in *Judæa*. De feris *Thebaidis* sæpe mentio est in vitis *Patrum*. Et cum *Nili* catadupa præteriisset *Apollonius* cum sociis, ἑώρων καὶ λέοντας ἄγχου τῆς ὁδοῦ, καὶ παρδάλεις, καὶ τοιαῦτα θηρία ἕτερα, *viderunt & leones prope viam, & pardos, & alias hujusmodi feras.* Sic apud *Strabonem* lib. 7. in *Æthiopia* circa *Meroen* θήρα καὶ ἐλεφάντων ἐστὶ, καὶ λεόντων, καὶ παρδαλέων, *venatio elephantorum est, & leonum, & pardorum.* Et libro 16. agitur de leonibus τοῖς καλουμένοις μύρμηξιν, *qui formicæ vocantur*, quibus abundat *Troglodytica*. *Oppianus* quoque memorat leones *Æthiopicos* lib. 3. *Venat.* Et *Cyrenaicos Pindarus*, quos fugavit colonia eò à *Batto* deducta. Ad quem locum vetus *Scholiastes*, Ἀρίσταρχος κατὰ τὸν τόπον φησὶ τοῦτον, καθ' ὃν ἔκτισται ἡ Κυρήνη, λέοντας διατρίβειν πολλούς· τῷ δὲ Βάττῳ τὸν Ἀπόλλωνα δοῦναι τινὰς ἐπῳδὰς, δι' ὧν αὐτοὺς ἔμελλεν ἀποσοβῆσαι, καὶ τὸν τόπον ἡμερῶσαι, Aristarchus *circa illum locum, in quo* Cyrene *condita est, multos degisse leones refert:* Batto *autem* Apollinem *quasdam incantationes dedisse, quibus illos abigeret, & locum mansuefaceret.* Sunt & *Marmarici* leones *Ægypto* proximi. *Seneca* in *Agamemnone* versu 735.

> --- Marmaricus *leo*
> *Morsus cruentos passus audacis leæ.*

Nemesianus Ecloga quarta,

> *Et sua* Marmaricos *coget juga ferre leones.*

Nec *Diodoro* facilè crediderim *Arabicos* leones prope *Syriam Libycis* præferenti. Quia de *Libycis Oppianus* planè aliter lib. 3. *Venat.*

> Ἀλκῇ δ' ἐν μελέεσσιν ἀπείριτος, ἡ δὲ λεόντων
> Κοιρανικῶν Λίβυες μέγα κοιρανέουσι λέοντες.

Robur verò in membris immane est, atque inter leones regios Libyci *leones potenter dominantur.* Quod ipsum *Leo Africanus* asserit, hac addita ratione, quæ valdè est vero similis: *Quanto fervidioribus locis, tantò major eorum est rabies, & audacia. Veluti in* Temesnæ *&* Fessæ *regnorum confiniis*, Angad *deserto juxta* Teleusinam, *quique inter* Hipponam *&* Tunetum *degunt, quos inter celebriores & truculentiores totius* Africæ *leones referunt.* Apud *Athenæum* lib. 15. κατὰ τὴν πλησίον τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Λιβύην in *Libyæ Alexandriæ* proxima leonem inter venandum prostravisse legitur *Adrianus* Imperator, immanem belluam, quæ diu *Lybiam* universam ita vastaverat, ut ejus magna pars esset deserta.

CAPUT SECUNDUM.

De natura Leonum multa insignia in Sacris Scriptoribus.

Leo ferarum fortissimus. Nihil timet. Limis non intuetur. Dormit ubivis. Non retrocedit, etsi multi ingruant. Si tandem numero cedat, sæpe restitat, & convertitur. In leone Scriptura notat quinque terribilia. I. Faciem. Ita etiam Poëtæ. *Virilem illi speciem tribuit* Philosophus. *In* Aristotelem *&* Hesychium *conjecturæ. Quid sit in leone* τοῦ ἐπισκυνίου *demissio. Vox in* Stephani Thesauro *omissa, nec ab* Aristotele *satis explicata. Nube obduci videtur facies irati hominis.* II. *Magnificum incessum*, Prov. 30. 30. *Hujus accurata descriptio ex* Philosopho, *&* Arabibus. III. *Rugitum*, Amos 3. 8. *&c. Leonum rugitum* Parthi *pugnaturi imitantur.* Oppianus *cum* Gange *confert. Post rugitum leonis statim sequitur cædes, & dilaceratio. Hinc* terram rugitu suo vastare *dicitur. Antecedens pro Consequente. Non tamen in eo vis magica, quæ audientes detineat. Rugire in* Græca *versione* ὠρύεσθαι. Aquilæ βρυχᾶσθαι *melius: quia* ὠρύεσθαι Græci *minoribus feris tribuunt, sed & leoni quandoque.* Rugire *Hebraicè* 1. שאג *locis quindecim*, 2. נהם, *id est*, fremere, 3. נער, rudere. *Et* Johannes Apoc. 10. 3. μυκᾶσθαι, *quorum illud asinorum, hoc boum. Tamen utrumque de leone in* Poëtis, *&c.* 4. הגה, mussitare, murmurare, *sono demissiore, cum suæ prædæ jam est compos. Idem de engastrimuthis* Es. 8. 19. *Ita* Magi, *umbræ, dæmones exili sono loquuntur.* IV. *Os & dentes. Os leonis rectè dici. Os illi vastissimum: & dentibus cataphractum, qui durissimi. Ex ossibus leonis collisis ignis elicitur. Medulla carent. Dentibus quàm valeant. Syris* animal dentis, *id est*, fera. V. *Manum, id est, pedes anteriores.* Arabes *quoque sic vocant, &* Greci. *Sub manu* Oppianus *illi tribuit* νάρκα θοὴν, *non* σάρκα, *ut pravè corrigunt. Idem de hyæna tradi. Leonis digiti quinque, id est, ungues, qui maximi, & acutissimi. Eos sollicitè servat.* Exarmare leonem *quid. De eo fabella* Eumenis. *Leones sylvicolæ, & monticolæ. Cur leo dicatur* à præda ascendere, *Gen.* 49. *Cur leonibus vehatur* Cybele. *Leo cur ad urbes quandoque accedat, & ad pastorum casas. Leonis lustra apud* Arabes *pro varietate situs diversa habent nomina.* רבץ *de leone* in lustro cubare. *Leo noctu venatur. Animal esse insidiosum probatur, quod negat* Philosophus. *Quid sit* זנק Deut. 33. 22. *Variæ versiones.* Chaldæus *notatus.* זנק in prædam insilire, *ut* Arabibus نزق *per Metathesin, &* Æthiopicè ቀንጸ: *per inversionem. In prædam insilire leonum proprium.* Theocriti *locus explicatus. Leo lingit sanguinem, ossa frangit, carnes discerpit, præcipuè cor appetit,* Os. 13. 8. *quæ singula multis probantur. Refellitur commentum de ave coredulo. Loca à leonibus vastata, & desolata. Magna in* Libya *provincia ab uno leone vastata. Similia in* Prophetis. *Leænam tantùm semel, nec nisi unum catulum parere, quia matris vulvam discerpit catulus, mera fabula. In* Prophetis *leænæ multos catulos tribui, & in* Aristotele. *De numero catulorum* Græcæ *&* Arabicæ *fabulæ refelluntur. Similes nugæ de partu felis. Leonis halitus fœtens* Job. 6. 7. *in* Græca *versione. Quod quidem verum, sed in* Hebræo *nihil tale. Unde sit hoc glossema.*

Leoni regnum assignatur super reliqua animalia propter insignem fortitudinem, quam disertis verbis passim deprędicant Sacri Scriptores. Sic *Jud.* 14. 18. *Quid leone fortius?* Prov. 30. 30. *In bestiis leo fortissimus est.* Hinc de *Saüle*, & *Jonathane*, 2 Sam. 1. 23. *Erant aquilis leviores, & leonibus fortiores.* Et 2 Sam. 17. 10. *Fortissimus quisque, cujus cor erat ut cor leonis. Græcè* uno verbo θυμολέοντα, vel λεοντόθυμον dixeris. Ita *Herculem* (a) & *Achillem* (b) θυμολέοντα *Poëtæ* vocant. De leone scilicet idem pronunciant *Græci* & *Romani* Scriptores, illo nihil esse fortius. *Aristoteles, Hist.* lib. 1. cap. 1. Τὰ δὲ θήρια, ἐλεύθερα, καὶ ἀνδρεῖα, καὶ εὐγενῆ, οἷον λέων. *Feræ quædam liberæ sunt, & strenuæ, & generosæ, ut leo. Lucretius* libro quinto,

> *Principio genus acre leonum sævaque sæcla*
> *Tutata est virtus, vulpes dolus, & fuga cervos.*

Germanicus ad *Aratum*, *Leonem beneficio* Junonis *inter astra collocatum dicitur, eò quod virtute cæteras præcelleret. Ælianus Var.* lib. 12. cap. 39. Ἀλκιμώτα-

(a) Iliad. ε. 639. Odyss. λ. 266.
(b) Iliad. η. 288. Hesiod. Theog. versu 1007.

μώτατόν τε, καὶ δυσμαχώτατον θηρίον, ἡ λέαινα. *Omnium robustissimum & invictissimum est animal leæna.* Fortitudinis in leone & generositatis indicium est, quod nihil timet. *Nahum.* 2. 11. *Ubi est lustrum leonum, & pascuum leunculorum, quo it leo, ubi est leæna cum catulis suis,* ואין מחריד *nec est, qui terreat.* Hinc *Solomon Prov.* 28. 1. צדיקים ככפיר יבטח *Justi ut leunculus confidit*, id est, Sunt ut leunculus, qui confidit, vel *confidit*, id est, *confidunt.* Sic *Ps.* 125. 1. *Qui confidunt Domino, instar montis* Sion לא ימוט *non commovebitur*, id est, *non commovebuntur. Hebraismus* est, quo Verbum cum propinquo Nomine convenit, non cum remotiore. Ad leonis fiduciam pertinent hæc *Philosophi Hist.* lib. 9. cap. 44. Ἔστι δὲ τὸ ἦθος, οὐχ ὑπόπτης οὐδενὸς, ὑφορώμενος οὐδέν. *Mores quod attinet; non est suspicax, neque limis oculis aspiciens*, ut suspiciosi solent. Quo *Plinius* alludens lib. 8. cap. 16. *Dolis*, inquit, *carent, & suspicione, nec limis intuentur oculis.* Hoc quoque fiduciæ argumentum est, quod ad dormiendum non secedit in loca remota & abdita, sed somnos capit ubivis. *Oppianus, De Venat.* lib. 3.

Οὐδ' ὕπνον μυχάτοισιν ἔχει παρὰ τέρμασι πέτρης.
Ἀμφαδὸν ὑπνώει δὲ θρασύφρονα θυμὸν ἑλίσσων,
Εὕδει δ' ἔνθα κίχησιν ὑπείροχος ἑσπερίη νύξ.

Nec somnum capit ad extremos scopuli terminos. Quin dormit in propatulo, audacem animum versans. Dormit autem ubicunque eum eminens deprehendit vespertina nox. Quasi sciat neminem esse, qui ubivis sic dormientem excitare audeat. Unde *Jacob* de *Juda* Gen. 49. 9. *Decubuit leonis, aut leænæ instar, quis excitabit eum?* Et *Balaam* de populo *Israëlitico* Num. 24. 9. *Inclinavit se, & dormivit ut leo, & ut leæna, quis excitabit eum?* Sed leonis generositas maximè apparet in periculis. Dum enim prædæ suæ incumbit, *licet convocetur in eum multitudo pastorum, voce eorum non terretur, nec propter strepitum eorum cedit*, Es. 31. 4. *Nec ullius metu retrogreditur*, Prov. 30. 30. Quale illud *Homeri Iliad.* μ'. versu 299.

--- ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς τ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ὁ θυμὸς ἀγήνωρ
Μήλων πειρήσοντα, καὶ εἰς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν·
Εἴπερ γάρ χ' εὕρησι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ ἢ ἥρπαξε μετάλμενος, ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.

Sicut leo in montibus nutritus, jam diu carnium indigens, quem impellit animus superbus oves tentaturum etiam in densam caulam ire. Et si inveniat apud ipsas pastores viros cum canibus & hastis, custodiam agentes circa oves, non tamen re intentata à caula pelli sustinet: sed aut is rapit transiliens, aut etiam ipse vulneratur inter primos jaculo ab expedita manu emisso. Et *Iliad.* σ'. versu 461.

Ὡς δ' ἀπὸ σώματος οὔτι λέοντ' αἴθωνα δύνανται,
Ποιμένες ἄγραυλοι μέγα πεινάοντα δίεσθαι.

Ut fulvum leonem, cùm valde esurit, à corpore abigere non possunt pastores, qui in agris degunt. Ubi σώματος *corporis* nomine ἄψυχον τὸ σῶμα, id est, *cadaver*, intelligit *Eustathius*, ut *Iliad.* γ'. 23. Sed vetus *Scholiastes* utrobique vivum animal; quia νεκροῦ φασι σώματος μὴ ἅπτεσθαι λεόντα, *leonem cadaver attingere negant.* Quod si venatorum & canum numero tandem cedere cogitur, tamen illum apparet, nonnisi coactum cedere, quia subinde restitat, & convertitur. Unde *Poëta Iliad.* ρ'. *Menelaus* Hectori cedit,

Ἐντροπαλιζόμενος, ὥς τε λὶς ἠϋγένειος,
Ὅν ῥα κύνες τε καὶ ἄνδρες ἀπὸ σταθμοῖο δίωνται
Ἔγχεσι, καὶ φωνῇ· τοῦ δ' ἐν φρεσὶν ἄλκιμον ἦτορ
Παχνοῦται, ἀέκων δέ τ' ἔβη ἀπὸ μεσσαύλοιο.

Subinde se convertens, ut leo bene jubatus, quem canes & viri à stabulo hastis & clamore abigunt: hujus autem in præcordiis fortis animus mœrore afficitur, invitusque abit à caula. Nec multò aliter *Poëta* summus libro nono *Æneidos*,

--- ceu sævum turba leonem
Cum telis premit infensis, attritus ille,
Asper, acerba tuens, retrò cedit. Et neque terga
Ira dare, aut virtus patitur, nec tendere contra
Ille quidem, hoc cupiens, potis est per tela, virosque.

Nec est, quod quis *Poëtas* putet more suo leonis animum plus justo efferre. Quippe etiam Naturæ Scriptores leonem apertè & contento cursu fugere negant, quantacunque vis canum, aut venatorum in illum ingruat. *Aristoteles Hist.* lib. 9. cap. 44. Ἐν δὲ ταῖς θήραις ὁρώμενος μὲν οὐδέποτε φεύγει, οὐδὲ πτήσσει, ἀλλ' ἐὰν καὶ διὰ πλῆθος ἀναγκασθῇ τῶν θηρευόντων ὑπαγαγεῖν, βάδην ὑποχωρεῖ, καὶ κατὰ σκέλος, καὶ κατὰ βραχὺ ἐπιστρεφόμενος. *In venationibus autem, dum videtur, nunquam fugit, nec consternatur. Sed, si per venatorum copiam cedere cogitur, sensim recedit, & pedetentim, & crebrò se convertens.* Et *Plinius* lib. 8. cap. 16. *Quamlibet magna canum & venantium urgente vi, contemptim restitansque cedit in campis, quamdiu spectari potest.* Et *Solinus*, *Cum premuntur à canibus, contemptim recedunt, interdumque ancipiti recessu dissimulant timorem.* Et *Ælianus* lib. 4. cap. 34. Καὶ φύγοι δὲ οὐκ ἄν ποτε τὰ νῶτα τρέψας λέων, ἡσυχῇ δὲ ἐπὶ πόδα ἀναχωρεῖ, βλέπων ἀντίος, καὶ ὑποβρύχων. *Nunquam terga vertit in fuga, sed sensim pedetentimque se recipit, cum rugitu contra intuens.*

Quinque hæc Scriptura notat in leone terribilia, 1. faciem, 2. incessum, 3. rugitum, 4. os, seu dentes, 5. manum denique, vel ungues aduncos. Terribilem esse faciem *Esdras* apertè insinuat, cum fortissimos illos *Gaditarum* duces undecim, qui stabant à *Davidis* partibus, refert habuisse *leonum facies*, 1 Par. 12. 8. Sic etiam *Ovidius* de *Hippomene*, & *Atalanta* jam leonibus,

Iram vultus habet. ---

Et *Oppianus De Venat.* lib. 3. versu 8.

Σμερδαλέος δὲ πρόσωπα καὶ αὐχένα.

Terribilis est facie & cervice. Et apud *Statium Thebaidos* libro undecimo leonem præ senio jam viribus effœtum commendat tamen faciei majestas. Verba sunt,

--- qualis leo rupe sub alta,
Quem viridem quondam sylvæ montesque tremebant,
Jam piger, & longo jacet exarmatus ab ævo:
Magna tamen facies, & non adeunda senectus.

Magnam illam faciem ita graphicè describit *Philosophus* in *Physiognomonicis* capite quinto, Φαίνεται τῶν ζώων ἁπάντων λέων τελεώτατα μετειληφέναι τῆς τοῦ ἄρρενος ἰδέας· ἔστι γὰρ ἔχων στόμα εὐμεγέθες· τὸ δὲ πρόσωπον τετραγωνότερον, οὐκ ἄγαν ὀστῶδες, τήν ἄνω τε γένυν οὐ προεξεστηκυῖαν, ἀλλὰ ἰσορροποῦσαν τῇ κάτω· ῥῖνα δὲ παχυτέραν, ἢ λεπτοτέραν· χαροποὺς ὀφθαλμοὺς, ἐγκοίλους, οὐ σφόδρα περιφερεῖς, οὔτε ἄγαν προμήκεις, μέγεθος δὲ μέτριον, ὀσφρῦν εὐμεγέθη, μέτωπον τετράγωνον, ἐκ μέσου ὑποκοιλότερον πρὸς δὲ τὰς ὀφρῦς καὶ τὴν ῥῖνα ὑπὸ τοῦ μετώπου οἷον νέφος ἐπανεστηκὸς, ἄνωθεν δὲ τοῦ μετώπου μετὰ τὴν ῥῖνα ἔχει τρίχας ἐκκλινεῖς, οἷον ἂν ἄσυλον. *Virilem speciem leo videtur omnium animalium perfectissimè referre. Habet enim os magnum, faciem quadratam, neque osseam nimis, superiorem mandibulam non eminentem, sed deorsum æqualiter pendentem: nasum magis crassum, quam tenuem: oculos cæsios, concavos, non valde rotundos, neque nimis oblongos, sed mediocris magnitudinis, supercilium magnum, frontem quadratam, in medio aliquantum cavam, ad supercilia autem & nasum sub fronte tanquam nubem incumbentem: & supra frontem ad nasum habet pilos inclinatos tanquam asylum.* Quid ibi vocet ἄσυλον ignoro cum ignarissimis. Vox fortasse est corrupta, & pro ἂν ἄσυλον divisis vocibus, scribendum ἀνάζυλλον, vel ἀνάσιλλον, id est, *coronam. Hesychius*, Ἀνασεσυλιάσθαι, ἐστεμμένας ἔχειν τὰς τρίχας, ἀνάζιλλος στέφανος. Legendum ἀνασεσυλλᾶσθαι, & ἀνάσυλλος, vel

ἀνασεσιλλῶσθαι, & ἀνάσιλλ@. In *Etymologico* ἀνάσιλλον τρίχωμα est *capillitium* ἀπὸ μετώπȣ εἰς κορυφὴν ἀνεσραμμένον, *à fronte in verticem versum*. Sed *Hesychius* hoc idem scribit ἀνάσιμον. Verum est, quod primum diximus, legendum esse ἀνάσιλλον, vel ἀνάσυλλον. Voluit enim *Philosophus* leonis antias, sive capronas, in frontem propendere in coronæ modum. Nubes porrò, quam sub fronte ad nasum & supercilia describit, creditur id esse, quod *Poëta* vocat τὸ ἐπισκύνιον, cum de leone dicit *Iliad.* ρ'. versu 135.

--- ὁ δέ τε σθένεϊ βλεμεαίνει,

Πᾶν δέ τ' ἐπισκύνιον κάτω ἕλκεται ὄσσε καλύπτων.

Ille autem robore ferociens totum episcynium deorsum trahit, oculos tegens. Τὸ ἐπισκύνιον veteri *Scholiasti* ad hunc locum est τὸ ἐπάνω τ͂ ὀφθαλμῶν μέρ@, ἤτοι δέρμα, τὸ συνοφρύωμα ȣ μετώπȣ· ὅθεν καὶ σκύζεσθαι τὸ ὀργίζεσθαι διὰ τὸ ἐνδιάθετον γίγνεσθαι τὸ μέρ@ τοῖς ὀργιζομένοις, *pars, quæ est supra oculos, aut cutis; locus frontis, in quo supercilia concurrunt: unde & σκύζεσθαι est irasci; quia in iratis hæc pars afficitur.* Et *Eustathio* ἐπίδερμον ὃ ἐπιχαλᾶται τοῖς τ͂ λεόντων ὀφθαλμοῖς, καὶ καλύπτει αὐτȣ̀ς προνοίᾳ φύσεως, ȣ̓ τοσȣ͂τον διὰ θυμὸν, ὅτε σκύζεται τὸ θηρίον, ὅ ἐστιν ὀργίζεται, ὅσον ἵνα μὴ βλέπων τὰ ἐπιρριπτόμενα βέλη, δειλαίνεται, *cuticula, quæ in leonum oculos demittitur, & eos obtegit providentia naturæ, non tam in ira, cum fera σκύζεται, id est, irascitur, quam ne tela, quæ conjiciuntur, videns timore percellatur.* In *Hesychio* redditur τὸ ὑπάνω τ͂ ὀφθαλμῶν ὀφρύδιον, ἢ τὸ μεσόφρυον, *parvulum supra oculos supercilium, aut quod inter supercilia medium est.* Et in *Cyrillo* τὸ ἐπικείμενον τῷ μετώπῳ, ἢ ἡ αἰδὼς, ἢ τὸ ὀφθαλμοῖς δέρμα τὸ ἐπάνω τ͂ ὀφρύων. *Quod fronti superjacet, aut verecundia, aut in oculis cutis super supercilia.* In *Polluce* σκύνια est *superior palpebra*, unde ἐπισκύνια dicuntur, τὰ περὶ τὰς ὀφρῦς γεῖσσα, *superciliorum suggrundia*, seu *partes prominentes.* In *Theocriti Scholiaste* Idyll. 16. Λέγεται ἡ τ͂ ὀφρύων κάθεσις ἐπισκύνιον· τȣ͂το δὲ ποιεῖ ὁ λέων, ὅταν κυσὶ κυκλωθῇ, καὶ μέλλει πολεμεῖν αὐτοῖς· Episcynion *dicitur superciliorum demissio, quod facere leo dicitur, cum, à canibus obsessus, in eos pugnaturus est.* Eandem vocem usurpat *Aristophanes* in *Ranis*, ubi *Æschylum* cum leone confert his verbis,

Φρίξας δ' αὐτοκόμȣ λοφιᾶς λασιαύχενα χαίταν,
Δεινὸν ἐπισκύνιον ξυνάγων, βρυχώμεν@ ἥσει
Ῥήματα γομφοπαγῆ. ---

Cervicis per se comatæ hirsutam jubam erigens, horrendumque episcynium contrahens, cum rugitu mittet verba tanquam clavis compacta. Et ibi *Scholiastes* pellem interpretatur, quæ est circa supercilia, voce à σκύλ@ deducta, Λ & Ν permutatis; Σκύλ@ enim, inquit, *pellis* dicitur, unde σκυλοδέψης *coriarius*, ut βυρσοδέψης. Ita etiam *Etymologus. Oppianus* etiam, tigridem cum leone conferens, libro tertio *Cynegeticῶn*,

--- τοῖον ὕπερθεν
Νεύει ἐπισκύνιον, τοῖον λαλαγεῦσιν ὀδόντες.

Tale supernè nutat episcynium, ita crepitant dentes. Et *Suidas* ex *Epigrammate*, ut videtur,

Γυμνώσαντα βίȣ παντὸς ἐπισκύνιον,

Nudato vitæ totius episcynio. Philostratus quoque utitur, cum de *Achille* dicit in *Heroum Imaginibus*, Ἐπισκύνιόν τε, καὶ θυμοειδὲς φρύγμά ἐστι μὲν ἤδη τῷ παιδί. *Episcyniumque, & iracunda ferocia puero jam inest. Glossarium* vetus in capite *De membris*, ἐπισκύνιον *cilium* reddit, & Philoxenus *supercilium. Tzetzes Chil.* 10. Hist. 305. exponit τὸ μέρ@ τ͂ ὀφρύων, ὅπερ ποτὲ χαλάσαντες τοῖς τόποις τ͂ βλεφάρων δοκȣ͂μεν ἄγριοί τινες εἶναι, καὶ θηριώδεις, *pars ciliorum, quam aliquando demittentes in loca palpebrarum, videmur rustici quidam esse atque ferini.* Addit à feritate dici τ͂ σκύμνων, id est, *catulorum leonis*, ἢ ἐκ ȣ σκύζω, id est, *irrito*. Mirabere vocem à *Græcis* toties usurpatam & tam accuratè explicatam, in *Thesauro Stephani* fuisse prorsus omissam. Et τὸ τ͂ λεόντων ἐπισκύνιον à *Philosopho*, qui *Homerum* tanta cura legerat, solùm describi hac periphrasi, πρὸς τὰς ὀφρῦς καὶ τὴν ῥῖνα ὑπὸ ȣ μετώπȣ, οἷον νέφ@ ἐπανεστηκὸς, *superciliis, & naso sub fronte, tanquam nubes, incumbens.* Ubi tamen eleganti Metaphora *nubes* vocatur episcynii in ira demissio, quo & oculi pars obtegitur & vultus, tanquam nube obductus, fit tristior & morosior. Hinc de *Ismene Sophocles* in *Antigone* versu 533.

Νεφέλη δ' ὀφρύων ὕπερ αἱματόεν
Ῥέθ@ αἰσχύνει, ---

Nubes autem super supercilia cruentam faciem deformat. Et *Euripides* in *Hippolyto*, de nutrice *Phædra*,

Στυγνὸν δ' ὀφρύων νέφ@ αὔξεται,

Tristis superciliorum nubes augetur. Et in ejusdem *Electra Clytemnestræ* imputatur, quod, cum res *Trojanorum* malè cederent, illam viderent συννεφȣ͂σαν ὄμματα, *oculos obnubilantem.* Et in *Phœnissis* Regem *Creontem* συννεφῆ, *nubilosum*, id est, *tristem* & *morosum* appellat Chorus. Quale illud *Ciceronis Orat.* 37. in *Pisonem*, *Frontis tuæ nubeculam pertimescerem.* Et *Horatii* ad *Lollium* lib. 1. Epist. 18. *Deme supercilio nubem.* Id explicavi pluribus, quia nihil est in irritati leonis facie terribilius, quàm illa, quam diximus, episcynii demissio. Et tum verè est عابس *abis*, vel عوبس *ubas*, vel عبّاس *abbas*, vel عبوس *abus*. Quibus nominibus *leonem* vocant *Arabes* à tetrico & austero vultu.

De leonis incessu ita *Solomon*, *Prov.* 30. 30. *Tria sunt, imò quatuor, quæ magnificè incedunt: Leo, in bestiis fortissimus, qui nullius metu retrogreditur*, &c. Et *Philosophus Hist.* lib. 2. cap. 1. Κατὰ σκέλος δὲ βαδίζουσιν ὅ τε λέων, καὶ αἱ κάμηλοι ἀμφότεραι, αἵ τε Βακτριαναὶ, καὶ αἱ Ἀράβιαι· τὸ δὲ κατὰ σκέλ@ ἐστὶν, ὅτε ȣ̓ προβαίνει τῷ ἀριστερῷ τὸ δεξιὸν, ἀλλ' ἐπακολȣθεῖ. *Pedatim incedunt leo, & cameli utrique*, Bactriani *&* Arabici. *Pedatim autem incedere est, cùm pes dexter sinistrum non transgreditur, sed subsequitur.* Idem in *Physiognomonicis* leoni tribuit βάσιν νεανικὴν *juvenilem gressum*, id est, strenuum, qualis est juvenum. Et describit tanquam animal βαδίζον βραδέως, καὶ μεγάλα διαβαῖνον, καὶ διασαλεῦον ἐν τοῖς ὤμοις ὅταν πορεύεται, *tardè incedens, & magnis passibus, & humeros quatiens, cum ambulat.* Unde capite sequenti, Οἱ τοῖς ὤμοις ἐπαναβαλεύοντες ἐκκεκυφότες, μεγαλόφρονες· ἀναφέρεται ἐπὶ τȣ̀ς λέοντας. *Qui* (inter gradiendum) *curvati humeros quatiunt, sunt magnanimi: refertur* enim *ad leones.* Nec multò aliter *Adamantius*, Ὁ δὲ ἐν τοῖς ὤμοις ὑποκινȣ́μεν@, καὶ ἅμα πρᾴως κεκυφὼς, μεγαλονοίας καὶ ἀνδρείας εὖ ἥκει· ȣ̓́τω γὰρ καὶ λέων βαίνει. *Movere humeros leviter inflexum, magnanimitati & fortitudini convenit: ita enim graditur leo.* Sed, cum *Græcis* & *Romanis* propriæ voces nullæ sint, quæ leonis incessum peculiariter designent, en tibi multas apud *Arabes*! اخبعث in *Alcamus* مشي المتدلق مشية الاسد *incessit more leonis.* Ibidem المتدلق est *leo, qui lentè incedit*, id enim propriè est تدلق. Et المقتري in leonibus est المبختر id est, *cum fastu incedens.* Ita etiam المياس *leo, qui inter eundum corpus in latera movet*, cui superbus est incessus. Sed & الهواس *leonis* genus est *à gressu dicti*. Nempe الهوس المشي الذي يعتهد فية صاحبة علي الارض Alhaus *est incessus genus, quo qui utitur, terræ firmiter innititur.* Hæc de leonum incessu apud *Arabum Lexicographos*, quibus *Solomonis* locus non parum illustratur.

Rugi-

Rugitus quoque leonis terribilis eſt. Hinc *Amos* 3. *verſ.* 8. *Leo rugiit, quis non timebit?* Leonis ſcilicet rugitus valde ſonorus eſt. Unde *Eſa.* 12. *verſ.* 8. de eo, qui in excubiis eſt, *Et clamavit* ut *leo*, quid videat ſignificaturus. Et *Apoc.* 10. *verſ.* 3. de Angelo, *Et clamavit voce magna, ut rugit leo.* Sed & dirum aliquid habet, & ominoſum, quodque comparatum videtur ad terrorem incutiendum. Proinde apud *Plutarchum* in *Craſſi* vita, *Parthi*, ad prælium ſe comparantes, ut hoſtes metu percellerent, partim æreis quibuſdam crepitaculis, partim militari ululatu, βύθιόν τι, καὶ δεινὸν ὠρυγῇ θηριώδει, καὶ τραχύτητι βροντῆς μεμιγμένον, *profundum quiddam, & dirum rugitu ferino*, (id eſt, leonino) *& tonitrus aſperitate miſtum* exprimebant. Neque ſucceſſu res caruit. Sequitur enim, ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὸν ἦχον, Romanis *eo ſtrepitu perterritis.* Nempe, ut idem addit, τῶν αἰσθητηρίων ἀκοὴ ταρακτικώτατόν ἐστι τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ περὶ ταύτην πάθη τάχιστα κινεῖ, καὶ μάλιστα ἐξίστησι τὴν διάνοιαν, *auditus omnium ſenſuum maximè turbat animum, ejuſque affectus ocyſſimè ciet, ac potiſſimum mentem de ſtatu dejicit.* Apud *Oppianum*, *De Venatione* libro quarto, *Ganges*, maximus *Indiæ* fluvius, qui, viginti fluviis auctus, magno impetu per ſcopuloſa & abrupta dejicitur, non tantùm edit fragorem,

> Οἷον ἐπισμαραγεῖ δρυμὸς ἄσπετον, ἠδὲ χαράδραι
> Βρυχηθμοῖς ὀλοοῖσιν, ἐπιβρέμεται δ' ὅλος αἰθήρ.

Quàm reſonat ſylva vehementer, & valles leonis *rugitibus pernicioſis, reboat verò totus æther.* Sed in rugitu leonis hoc maximè terribile eſt, quod hac quaſi clarigatione, aut hoc claſſico, ſi mavis, bellum indicit. Et poſt rugitum ſtatim ſequitur ſtrages, & dilaceratio. Neque enim acri illo, & contento rugitu rugire ſolet, niſi cum videt prædam, in quam protinus irruat. Unde *Amos* 3. *verſ.* 4. *An rugiet leo in ſylva, cum præda non eſt ei? An edet leunculus vocem ſuam è cubili ſuo, niſi ſit quod capiat?* Et *David* Pſal. 104. verſ. 21. *Leunculi rugientes ad prædam.* Et *Eſaias* capitis quinti verſu vigeſimo nono, *Rugitus ei ut leænæ, & rugiet ut leunculi, & fremet, & capiet, & ſalvam prædam auferet, nec erit qui eripiat.* Et capitis trigeſimi primi verſu quarto, *Ut rugit leo, & leunculus ad prædam ſuam.* Et *Jerem.* 2. *verſ.* 15. *In eum rugient leunculi. Ediderunt vocem ſuam, & poſuerunt terram ejus deſolationi.* Et *Ezech.* 22. *verſ.* 25. *Ut leo, qui rugiens rapit prædam.* Et capitis decimi noni verſu ſeptimo, *Deſolata eſt terra, & plenitudo ejus voce rugitus illius.* Antecedens pro Conſequente. Nam præciſè loquendo per rugitum ſuum leo terram non deſolat, ſed per ea, quæ rugitum conſequuntur. Nempe cum rugitu edito in homines & greges inſilit, eoſque immanem in modum contritos, & diſcerptos vorat. Sumptâ tamen occaſione ex hujuſmodi Scripturæ locis, nonnulli Veterum leonis rugitui vim tribuunt, prope dixerim magicam, qua animalia ſic detineat, ut eo ſemel audito obtorpeſcant, & fugere haudquaquam poſſint. *Gloſſa* vetus in *Amos* 3. *verſ.* 4. ex *Remigio Altiſſiodorenſi*: *Leo, cùm famem patitur, ſi videt prædam, dat rugitum, quo audito feræ ſtant fixo gradu ſtupefactæ.* Et de eodem *Baſilius* in *Hexaëmeron Homilia* nona, ᾯ καὶ τηλικαῦτα τῆς φωνῆς τὰ ὄργανα ἡ φύσις ἐνέθηκεν, ὥστε πολλὰ τῶν ζώων ὑπερβάλλοντα τῇ ταχύτητι μόνῳ πολλάκις ἁλίσκεσθαι τῷ βρυχήματι. *Cui natura talia præſtitit vocis organa, ut animantium complura, quæ ipſum celeritate ſuperant, ſolo ſæpe rugitu vocis capiantur.* Quod *Ambroſius* ſic imitatur in *Hexaëmeron* libri ſexti capite tertio, *Cujus vocis tantus naturaliter ineſt terror, ut multa animantium, quæ per celeritatem poſſent impetum ejus evadere, rugientis ejus ſonitu, velut quadam vi attonita, atque icta deficiant. Græcis rugire* eſt βρυχᾶσθαι, & *rugitus* βρύχημα· quas voces ſæpe adhibuit *Aquila* pro *Hebrais* שאג, & שאגה, ut apparet ex fragmentis, quæ ſuperſunt, *Pſal.* 22. *verſ.* 2. & 32. *verſ.* 3. & 38. *verſ.* 9. *Eſa.* 5. *verſ.* 29. &c. Sed *Seniores* utuntur libentius vocibus ὠρύειν, vel ὠρύεσθαι, & ὠρύωμα, ac ſi ſint Synonymæ prioribus, quas diximus. Sic *Jud.* 14. *verſ.* 5. Σκύμνος λέοντος ὠρυόμενος. *Pſal.* 22. *verſ.* 22. al. 21. *verſ.* 23. Ὡς λέων ἁρπάζων, καὶ ὠρυόμενος. *Pſal.* 104. al. 103. *verſ.* 22. Σκύμνοι ὠρυόμενοι. *Jer.* 2. *verſ.* 15. Ἐπ' αὐτὸν ὠρύοντο λέοντες. *Ezech.* 19. *verſ.* 7. de leone, Ἀπὸ φωνῆς ὠρυώματος αὐτοῦ. *Ezech.* 22. *verſ.* 25. & *Soph.* 3. *verſ.* 4. Ὡς λέοντες ὠρυόμενοι. *Zachar.* 11. *verſ.* 3. Φωνὴ ὠρυομένων λεόντων. Unde *Petrus Apoſtolus* 1 Pet. 5. verſ. 8. Ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ. Proinde *Eſa.* 5. *verſ.* 29. pro ὀργιῶσιν ὡς λέοντες, legendum eſt ὠρύουσιν. Nam *orgia* nihil ad leonem. Et *Hebræa* habent, שאגה לו כלביא, *rugitus ille tanquam leænæ.* Sunt, quibus hæ locutiones minus *Græcæ* videntur, quia in *Polluce* (lib. 5. cap. 13.) luporum, vulpium, & thoum eſt, ὠρύεσθαι, ut leonum, urſorum, & pantherarum βρυχᾶσθαι. Et verò ὠρύεσθαι de canibus plerumque dicitur, & minoribus feris. Sic *Lucianus* meminit τῶν κυνῶν ὠρυομένων. In *Oppiani* lib. 4. *De Venatione* canis

> --- περισπερχὴς ὀδύνῃσιν
> Ὠρυθμοῖς ὑλάει. ---

In *Bione Adonidem*

> --- φίλοι κύνες ὠρύσαντο.

Et de *Daphnide* dicit *Theocritus*,

> Τῆνον μὰν θῶες, τῆνον λύκοι ὠρύσαντο.

In *Nonni Dionyſiacis*, libro ſecundo, inclamante *Typhœo*,

> Ὠρυγὴ κελάδησε λύκων, βρύχημα λεόντων.

In *Theophraſti* libro *De ſignis tempeſtatis*, Λύκος ὠρυόμενος χειμῶνα σημαίνει· ut in *Arato*,

> Καὶ λύκος ὁππότε μακρὰ μονώλυκος ὠρύηται.

Tamen etiam leonibus τὸν ὠρυθμὸν tribui videas, & τὸ ὠρύεσθαι. Nam apud *Theocritum* de leone *Nemeæo* dicit *Hercules*,

> Ἤματος ἦν τὸ μέσηγυ, καὶ οὐδ' ὅπῃ ἴχνια τοῖο
> Φρασθῆναι δυνάμην, οὐδ' ὠρυθμοῖο πυθέσθαι.

Jam diei medium erat, neque uſquam illius veſtigia poteram animadvertere, neque rugitum audire. Et *Apollonius Argonauticῶn* lib. 4. verſu 1338.

> --- λέων ὥς, ὅς ῥά τ' ἀν' ὕλην
> Σύννομον ἣν μεθέπων ὠρύεται. ---

Ut leo, qui per ſylvam compaſcuam ſuam ſequens rugit. Ubi *Scholiaſtes*, Ὠρύεται ἀντὶ τοῦ βοᾷ, ἔστι δὲ τῆς τῶν λεόντων φωνῆς. *Heſychius* itidem, Ὠρυομένων, κραζόντων. Κυρίως δὲ ἐπὶ λιμῷ κλαιόντων λύκων, ἢ λεόντων, ἢ κυνῶν. Et *Philoxeni Gloſſæ*, Ὠρύομαι, *rugio.* Hæc de *Græcis.* At *Hebræi* quatuor vocibus hoc ipſum efferunt, quarum prima שאג in *Prophetis* pro *rugitu leonis* occurrit quindecim locis. Inſuper Deo tribuitur, qui, rugientis leonis inſtar, voce ſua graviter intonat, ut *Job.* 37. *v.* 4. *Jer.* 25. *v.* 30. *Joel.* 3. *v.* 16. *Amos* 1. *v.* 2. Et hominibus, ſive minentur, ut *Pſal.* 74. *v.* 4. ſive graviter ingemiſcant, ut *Pſal.* 22. *v.* 2. & 32. *v.* 3. & 38. *v.* 9. Quin pro lacrymis ſumitur, quæ gemitum comitantur, in his *Job.* 3. *v.* 24. *Stillant, ut aquæ rugitus mei.* Sed & *Græcè* ὠρυθμὸν *rugitum* pro *ejulatu*, & *planctu* adhibet *Quintus Calaber.* Et in *Nicandri Alexipharmacis* verſu ducenteſimo vigeſimo primo, qui toxicum bibit βρυχανάαται ὠρυδὸν *rugit cum fremitu, aut cum rugitu*, id eſt, *graviter ejulat.*

II. Verbo שאג *ſaag* Synonymum נהם *naham* ſacri Scriptores nonniſi de leunculis uſurpant. Sic *Prov.* 19. *verſ.* 12. & 20. *verſ.* 2. נהם ככפיר, *rugiit*, vel *fremuit, ut leunculus.* Et *Eſa.* 5. *v.* 29. וישאג ככפירים וינהם, *Et rugiet ut leunculi, & fremet. Chaldæi* tamen, & *Arabes* cuivis leoni tribuunt. Proinde *leo Arabicè* dicitur نهام. Propriè נהם eſt *fremere*, ut המה. Itaque quomodo המה *fremere* de mari paſſim occur-

occurrit (ut *Psal.* 46. *vers.* 4. *Esa.* 17. *vers.* 12. & 50. 42. & 51. *vers.* 55. *Jerem.* 5. *vers.* 22. & 6. *vers.* 23. & 31. *vers.* 35. & 51. *vers.* 55.) ita legas *Esa.* 5. *vers.* 30. וינהם, *Et fremet super illum in ea die* כנהמת ים, *juxta fremitum maris*, id est, *prout mare fremit*. Unde in leonem rectè transfertur. Nam & de leone *Poëta* dixit *Æneidos* libro nono, & duodecimo,

--- *fremit ore cruento.*

Et *Lucanus* lib. 1.

--- *vasto & grave murmur hiatu*
Infremuit. ---

Et *Seneca* in *Oedipo*,

--- *cessat irati fremitus leonis.*

Et *Plinius* lib. 8. cap. 16. *Ubi sævit in viros, priusquam in fœminas, fremit.* Et *Licentius Hipponensis* de *Proteo*,

Spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis.

Græcis quoque *leonum* Epitheta sunt ἐριβρεμέτης, & ἐρίβρομος, ut *Oppiani Cynegeticῶn* lib. 4.

--- ἐρίβρομος ἠΰκομος λὶς,
Graviter fremens bene-jubatus leo.

III. Magis insolens videbitur, quòd *Jeremias* leonum catulos rudere scribit capitis quinquagesimi primi versu 38. *Ut leunculi*, inquit, *rugiunt, rudunt ut catuli leonum.* Id enim propriè נערו. Itaque ad hunc locum *R. Selomo*, & *Kimchius* observant *asinum rudentem Hebraicè* dici חמור נוער. Sed eadem Catachresi dixit *Poëta* summus lib. 7. *Æneidos*,

--- *iraque leonum*
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum.

Ubi *Servius*, *Ruditus propriè clamor est asinorum, ut grunnitus porcorum, ranarum autem coax.* *Johannes* etiam *Apoc.* 10. *v.* 3. Ὥσπερ λέων μυκᾶται, *ut leo mugit*: cum *mugire* sit boum. Sed rationem καταχρήσεως ita docet *Plutarchus* in libro *De terrestribus & aquaticis animalibus*, Κἂν λάβωσιν ὁτιοῦν, ἀνακαλοῦνται μόσχου μυκήματι τὸ βρύχημα ποιοῦντες ὅμοιον. *Si quid capiant*, (patres leones) *advocant* (catulos suos) *rugitum vituli mugitui similem edentes.* Hinc *Theocritus* in *Bacchis* de *Agave Penthei* matri,

Μάτηρ μὲν κεφαλὰν μυκήσατο παιδὸς ἑλοῖσα,
Ὅσσον περ τοκάδος τελέθει μύκημα λεαίνης.

Mater quidem mugiit capite filii sublato tanto mugitu, quantus est fœtæ leænæ mugitus. Et *Seneca* in *Hercule Oetæo*,

At ille, ut ingens, nemore sub Nasamonio,
Æger reclivi pectore admugit leo.

Oppianus quoque mugitum videtur cum rugitu confundere, cum dicit, ubi supra,

Μυκᾶται βρύχημα πελώριον, ---

Gravi rugitu mugit. Et in *Ajace Sophocles* versu 323.

Ὑπεστέναζε ταῦρος ὡς μυκώμενος,

Gemebat ut taurus mugiens, pro μυκώμενος quædam editiones habent βρυχώμενος *rugiens*, pro *mugiens*.

IV. Quid quod הגה Verbum, quod *meditari* & *mussitare* significat, de leone sic usurpatur? *Es.* 31. *v.* 4. כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו ad verbum, *Ut mussitabit leo, & leunculus super prædam suam*: nempe analogica ratione. Neque enim intelligitur plenus leonis rugitus, sed demissior sonus, qualem edit leo prædæ suæ jam compos. Qui à pleno rugitu non minus differt, quàm à latratu gannitus, aut à pleno sermone mussitatio. *Græcè* dixeris ὑποβρύχημα. *Ovidius murmur* appellat, cum de *Hippomene* & *Atalanta* in leones mutatis dicit,

Iram vultus habet, pro verbis murmura reddunt.

Atque id propriè est הגה. Hinc *Esa.* 8. 19. *Consulite Pythonicos, & ariolos*, המצפצפים והמהגים *qui susurrant, & qui mussitant.* Agitur de engastrimuthis, & vatibus necromanticis, qui mortuorum umbras evocant, ut docent sequentia. Hi porro exili solent & submissa voce loqui. Hinc *Nonnus* libri quarti *Dionysiacῶn* versu 272.

Καὶ κρυφίῃ μάγον ὕμνον ἀνέκλαγε θυάδι φωνῇ
Λεπτὸν ἔχων ὀλόλυγμα. ---

Et magicum hymnum resonavit occulta voce sacra exile murmur edens. Qualem etiam dæmonibus vocem tribuunt hujus artis ἐπόπται. *Psellus* de dæmonibus Ἐξεπίτηδες τὸ γένος τοῦτο τὸν ἀμυδρὸν ἦχον ἐπιτηδεύονται, ἵνα διὰ τὴν ἀσάφειαν τῆς φωνῆς τὸν ἐκ ψεύδους ἀποδιδράσκωσιν ἔλεγχον. *Data opera hoc genus exili sono loqui studet, ut per vocis obscuritatem mendacii reprehensionem effugiant.* Inde in *Alcamûs* التهويد تجاوب الجن الترجيع بالصوت في لين Atthahuido, *responsa dæmonum, & vocis lenis percussio*; qualis scilicet putatur esse dæmonum. Item, العزيف صوت الجن وهو جرس يسمع بالفاوز بالليل Alazipho, *vox dæmonum, id est, levis sonus, qui noctu auditur in desertis.* Unde nomen habet mons العزاف *Alazapho* in *Dahna* milliaribus duodecim à *Medina* dissitus, in quo hujusmodi sibili creduntur sæpe audiri. Sic apud *Petrum Crinitum* (lib. 6. cap. 11. *De honesta Disciplina*) profitetur *Hermolaus Barbarus vocem se dæmonis pertenuem & penè subsibilantem audisse, quâ ille de Aristotelis forte* Entelechia *interrogatus, sibi ipsi & Georgio* Placentino *responsitavit.* Quod nominatim asserit *Procopius* in *Esaiam* de iis dæmonibus, qui animarum vicem præstant, cum evocantur arte Necromantica. Λέπτα λέγοντες, inquit, καθάπερ ἐπὶ νεκρομαντείας οἱ δαίμονες ψυχὰς τὰς καλουμένας ὑποκρινόμενοι. *Exiliter loquentes ut dæmones, qui simulant se esse animas, quæ per Necromantiam evocantur.* Itaque etiam *Poëtæ* mortuorum umbris tenuem hanc loquelam assignant. Ita, cùm *Æneam* viderunt in Inferis lib. 6. *Æneidos*,

--- *pars tollere vocem*
Exiguam, inceptus clamor frustratur hiantes.

Et *Horatius* lib. 1. *Satyra* 8. postquam multis descripsit, quibus artibus usæ sint *Canidia*, & *Sagana*, veneficæ, ut elicerent animas responsa daturas.

Singula quid memorem, quo pacto alterna loquentes
Umbræ cum Sagana *resonarent triste & acutum?*

Et *Lucanus* lib. 6.

Auribus incertum feralis strideat umbra.

Stridere Græcè est τρίζειν, qua voce *Homerus* usus est in argumento simili, nempe in *Odyssea*, libri ultimi ferè initio, ubi procorum animas, quas in Inferos deducebat *Mercurius*, striduisse refert more vespertilionum, quę in intimo magni antri sinu stridentes volant:

--- ταὶ δὲ τρίζουσαι ἕποντο,
Ὡς δὲ ὅτε νυκτερίδες μυχῷ ἄντρου θεσπεσίοιο
Τρίζουσαι πατέονται. ---

Nempe, ut ait *Eustathius*, μυθικῶς ταῖς ψυχαῖς ἐπελέχθη τριγμὸς, οἷα λόγου μὲν ἐνάρθρου ἐστερημέναις, *fabulosè animabus tribuitur stridor, quia sermone articulato carent.* Sed hæc obiter ad locum *Esaiæ*.

Præter leonis faciem, & gressum, & rugitum, etiam os est terribile, de quo Scriptura passim. Ita *Psal.* 22. *vers.* 22. *Libera me ex ore leonis.* Dan. 6. vers. 22. *Dominus meus misit Angelum suum, & clausit os leonum, ne me perderent.* 2 Timoth. 4. vers. 17. *Ereptus fui ex ore leonis.* Hebr. 11. vers. 33. *Occluserunt ora leonum.* Apoc. 13. vers. 2. *Et os ejus ut os leonis.* Mirum fuisse, qui negarent *os feræ* Latine dici, quos *Nonius Marcellus* ita refellit: *Os hominum tantum dici putant, cum auctoritate Veterum, & pecudum, & ferarum dici possit*, &c. Virgilius *de leone*, *Æneid. lib.* 7.

it Im-

Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Addi poterat quod idem etiam de leone dicit libro undecimo,

--- lavit improba teter
Ora cruor. ---

Et ex *Statio* lib. 2. *Thebaidos*,

--- excussæque leonum
Ore dapes. ---

Os porro leonis vastum & immane est. *Aristoteles* in *Physiognomonicis*, Ἐςι γὰρ ἔχων ςόμα εὐμέγεθες. *Virgilius* libro decimo,

Gaudet hians immane. ---

Lucanus lib. 1.

--- vasto & grave murmur hiatu
Infremuit. ---

Sed os quam vastum habeat leo nihil tam docet, quam quod asserit *Phile* cap. 31.

Ῥοφεῖ δὲ νεβρὸν εὐχερῶς ὅλον βρύχων,

Frendens autem totum facilè absorbet hinnulum. Proinde leonis os *Oppianus* libro 4. *Cynegeticῶν* appellat φόνιον χάος *lethiferum chaos*, seu *hiatum*. Et *Phile* κατάφρακτον ςόμα, propter septum dentium, quorum quanta sit firmitas & durities, vel hinc collige. Στερεὰ δὲ μάλιςα ὁ λέων πάντων ἔχει τὰ ὀςέα· οὕτω γὰρ ἐςι σκληρὰ, ὥςε συντριβομένων, ὥσπερ ἐκ λίθων, ἐκλάμπειν πῦρ. *Ossa habet leo omnium firmissima: nam ita dura sunt, ut ex iis collisis ignis, tanquam ex silice, eliciatur.* Proinde medullam nullam habet, aut ferè nullam. Hoc utut rideat *Epicurus* in Epistola, quam citat *Athenæus* lib. 8. cap. 12. tamen ut rem compertissimam repetit *Philosophus* ejusdem libri cap. 20. & *De partibus* lib. 2. cap. 6. & 9. *Ælianus* quoque *Histor.* lib. 4. cap. 34. Εἰ δέ τις τὰ ὀςᾶ τοῦ λέοντος διακόπτοι, πῦρ ἐξ αὐτῶν ἐξάλλεται· μυελοὺς δὲ οὐκ ἔχει· οὐδὲ γὰρ ἐςι κοῖλα αὐλῶν δίκην. *Si quis ossa leonis collidat, ignis ex ipsis elicitur. Medullis autem carent: neque enim fistularum modo cava sunt.* Et *Phile*,

Καὶ κοῖλον ὀςοῦν οὐκ ἔχει τὸ θηρίον,

Et os cavum hæc fera non habet. Porro in quovis animali dentes ossa reliqua duritie, firmitate, & soliditate longè superant, molares præcipuè. Ideo in Sacris Libris res maximè noxiæ cum leonum dentibus & molaribus conferuntur. Et de locustis dicitur *Joel.* 1. *vers.* 6. *Gens ascendit contra terram meam valida & innumerabilis. Dentes ejus ut dentes leonis, & ei sunt leanæ molares.* Quod in mysticas locustas *Johannes* ita transtulit *Apoc.* 9. *vers.* 8. *Dentes earum erant ut leonum dentes.* Et *Sirachides* εἰς τὴν ἁμαρτίαν *in peccatum*, de quo scribit *Eccles.* 21. *vers.* 3. *Dentes leonis dentes ejus sunt, perimentes animas hominum.* Et, cùm tyrannorum potentiam retundit Deus, *molares leonum avellere*, aut *confringere* dicitur. Ita *Job.* 4. *vers.* 8. *Quemadmodum vidi, quod arantes iniquitatem metunt illam. Flatu Dei pereunt, & spiritu furoris ejus deficiunt. Rugitus leonis, & vox leonis nigri, & dentes leunculorum excutiuntur.* Et *Psal.* 58. *vers.* 7. *O Deus, destrue dentes eorum in ore ipsorum. Molares leunculorum avelle, Domine.* Quapropter leones dentibus maximè valere hæc *Anacreontis* insinuant *Oda secunda*,

Φύσις κέρατα ταύροις,
Ὁπλὰς δ' ἔδωκεν ἵπποις,
Ποδωκίην λαγωοῖς,
Λέουσι χάσμ' ὀδόντων.

Natura cornua tauris, ungulas dedit equis, celeritatem leporibus, leonibus hiatum dentium. Itaque cum *Syro* sermone fera quævis vocetur ܚܝܘܬܐ ܕܫܢܐ *animal dentis*, *Apocal.* 6. *v.* 8. & 11. *v.* 7. & 13. *v.* 1. &c. hoc nomine credibile est leonem potissimùm intelligi, cujus dente tam *Syria*, quàm vicinæ regiones maximè infestantur. Et cum *Alcibiadi* dixisset colluctator ab ipso morsus, Δάκνεις, ὦ Ἀλκιβιάδη, καθάπερ αἱ γυναῖκες. Οὐκ ἔγωγε, εἶπεν, ἀλλ' ὡς οἱ λέοντες. *Mordes, ô* Alcibiades, *more mulierum: Minimè verò, inquit, sed more leonum.* Ita *Plutarchus.*

Quintò in leone timenda est manus, de qua *David* 1 Sam. 17. v. 37. *Dominus, qui eripuit me è manu leonis, & è manu ursi, idem eripiet me è manu* Philistæi *istius.* Et *Darius* in edicto suo *Dan.* 6. *v.* 27. *Liberavit* Danielem *à manu leonum.* Neque ulla est κατάχρησις in hoc loquendi genere, ut viri docti sibi fingunt. Nam pedes leonis anteriores, quibus potissimum discerpit, dum posterioribus nititur, verè & propriè dicuntur *manus.* Et sic *Arabes* constanter vocant. *Alcamus*

قمط الاسد جمع بين يديه ورجليه

Leo kamata, id est, collegit inter manus suas & pedes suos. Ex usu *Romanæ* linguæ dixeris *inter anteriores & posteriores pedes.* Sed & à *Græcis manus* vocatur leonis pes anterior. Cujus locutionis ecce illustre exemplum in *Oppiani* libro tertio *Cynegeticῶν*, quodque non tam propter verba, quam propter rem ipsam hic profero,

Ἔκλυον αὖ κἀκεῖνο λεοντοκόμων αἰζηῶν,
Δεξιτερὴν ὑπὸ χεῖρα φέρειν αἴθωνα λέοντα
Νάρκα θοὴν, τῇ πάντα λύειν ἀπὸ γυῖα τε θηρῶν.

Hoc porro etiam audivi de mansuetariis leonum juvenibus, fulvum leonem sub dextra manu gestare promptam torpedinem, qua omnia solvat ferarum genua. Quod nihilo videtur verius, quàm quod alii supra asseruerunt, reliqua animalia leonis rugitu stupefieri. Tamen hæc non alia de causa conficta sunt, quàm propter leonis robur immensum, quo reliquas feras tam facilè obruit, quam si vis ναρκωτικὴ illarum artus stupefaceret. Pro νάρκα θοὴν *Brodæus* legi voluit σάρκα θοὴν, quia νάρξ, unde Accusativus νάρκα, alibi nusquam legitur. *Torpedo* enim νάρξ non dicitur, sed νάρκα, vel νάρκη. Proinde *Rittershusii* editio, atque aliæ recentiores, contra veterum fidem, habent σάρκα, non νάρκα. Sed præferenda videtur lectio vetus, quia sensus ita postulat. Νάρκα θοὴν, id est, *torpedinem, quæ statim obstupefacit.* At per σάρκα θοὴν quid intelligi possit nullus video. Itaque per Metaplasmum, cujus exempla non desunt, νάρκα, pro νάρκαν, aut νάρκην, *Poëta* scripsit. De hyæna Veteres aliquid simile scripserunt. *Ælianus Hist.* lib. 6. cap. 14. Ἡ ὕαινα, ὥς Ἀριςοτέλης λέγει, ἐν τῇ ἀριςερᾷ χειρὶ ἔχει δύναμιν ὑπνοποιὸν, καὶ ἐνεργάζεται κάρον μόνον προθίγουσα. *Hyæna, ut tradit* Aristoteles (nempe in *Mirabilibus*, ubi locus de hyænis hodie mutilus est) *in læva manu vim habet soporiferam, & solo tactu vim conciliat.* *Phile* capite quadragesimo tertio.

Καὶ τὴν ἑαυτῆς ἐντύνασα δεξιὰν,
Καθῆκεν εἰς τὴν ῥῖνα τοῦ κοιμωμένου,
Κάρου γὰρ εἶναί φασιν αὐτὴν ἐργάτιν.

Et suam dexteram parans mittit in dormientis nasum, eam enim ajunt vim habere soporiferam. Vides tam hyænæ, quam leoni manum tribui, eique manui vim soporiferam. Et *Aristoteles* quidem sinistram manum dixerat, sed *Phile* dextram. Ita ut, mutato nomine, de hyæna idem, quod de leone narretur. In manu leonis *digiti* imprimis sunt terribiles. *Ungues* ita nominat *Philosophus*, cùm de leone dicit libri quarti *De partibus* capite decimo, Πενταδακτύλους ἔχει τοὺς προσθίους πόδας, τοὺς δὲ ὄπισθεν τετραδακτύλους. *Priores pedes quinis digitis distinctos habet, posteriores quaternis.* Cujusmodi digitos idem lupis tribuit, & canibus, & pantheris. Sed illorum ungues parvi sunt præ leonum unguibus. Proinde est inter leonum imperii notas, quas in *Jambis* collegit *Phile*,

--- πεδῶν μέγας ὄνυξ,

pedum magnus unguis. In quo tam notabilis est magnitudo, ut inde natum sit Adagium, Leonem ex ungue dignosci. Idem quoque est acutissimus. *Herodotus*

rodotus lib. 3. cap. 108. de leone, Ὁ δὲ ἔχων ὄνυχας θηρίων πολλὸν πάντων ὀξυτάτους, *Cum ex omnibus feris ungues habeat longè acutissimos.* Quin quasi scirent leones quantum unguibus valeant, eos summa cura custodiunt. Atque, ut ex *Plinio Solinus* refert, *Gradientes mucrones unguium vaginis corporum claudunt, ne acumina attritu retundantur.* Leonis ungues *Arabicè* مخالب *machalibo*, & pulpæ, seu digiti, quibus adhærent, براثن *barathsino* dicuntur, & عكازيل *achazilo*. De leonum dente, & ungue multa habet *Oppianus Cynegeticῶν* lib. 4. in quibus hæc notanda,

Αὐτὰρ ὅ γ' ἐν τ' ὀνύχεσσι γενύεσσί τε λευγαλέῃσιν
Ἄσχετος, ὅν κεν ἕλῃσιν ἐπαιθύσσων κεραΐζει.

At ipse quidem unguibus maxillisque perniciosis indomitus, quemcunque corripuerit, eum concutiens trucidat. Proinde in leonum venatione *Æthiopes* habere dicit clypeos è bubulis pellibus,

Ἄλκαρ ἔμεν τ' ὀνύχων βριαρῶν, γενύων τε δαφοινῶν,

Ut sint tutamen adversus robustos ungues, & cruentas maxillas. Ac leonem impunè lacessere, iis clypeis fretos,

Τοὺς οὔ τε κρατεροὶ γενύων τάμνουσιν ὀδόντες,
Οὔτε σιδηρείων ὀνύχων πείρουσιν ἀκωκαί.

Quos neque validi maxillarum secant dentes, neque unguium ferreorum perforant cuspides. Et de utroque sic *Horatius* lib. 2. Oda 19. ad *Bacchum*,

Rhœcum *retorsisti leonis*
Unguibus horribilique mala.

Rhœcum enim *Gigantem Bacchus* leonis specie dentibus & unguibus vicisse fertur. Hinc *exarmare leonem* est illi dentes & ungues avellere apud *Lampridium* in *Heliogabalo*. Et apud *Diodorum* (a) libro decimo nono *Eumenes* fabellam refert de leone, qui cum virginem, cujus amore tenebatur, in conjugem petiisset, eam concessit pater, modo leo dentes & ungues eximeret. Quo facto, τὸν πατέρα θεωρήσαντα πάντα, δι' ὧν ἦν φοβερὸς, ἀποβεβληκότα, τύπτοντα τῷ ξύλῳ ῥᾳδίως ἀποκτεῖναι, *patrem, cum leonem illa omnia deposuisse videret, quibus erat formidabilis, illum baculis concisum facilè interfecisse.*

(a) Pag. 684.

Leones in solitudine plerumque degunt, in sylvis puta, & montibus, ab humano commercio remotissimis. De leonibus sylvicolis ecce aliquot Scripturæ loca! *Psal.* 104. *vers.* 20. *Disponis tenebras, ut sit nox, quâ erepunt omnes bestiæ sylvæ. Leunculi rugientes ad prædam*, &c. Jer. 5. vers. 6. *Percutiet eos leo è sylva*, &c. Jer. 12. vers. 8. *Est mihi hæreditas mea ut leo in sylva*, &c. Amos 3. vers. 4. *An rugiet leo in sylva?* &c. Mich. 5. vers. 8. *Erunt reliquiæ* Jacobi *in gentibus inter populos multos velut leo inter bestias sylvæ.* Sic è Poëtis *Theocritus* Idyll. 1.

Τῆνον χ' ὠ ἐκ δρυμοῖο λέων ἀνέκλαυσε θανόντα,

Etiam morientem illum leo ex sylva flevit. Ovidius de *Hippomene* & *Atalanta* jam leonibus,

Pro thalamis celebrant sylvas. ---

Seneca in *Thyeste*,

Sylva jubatus qualis Armeniâ *leo.*

Ecce itidem Scripturæ loca de monticolis leonibus! *Deut.* 33. 22. Dan *est catulus leonis, insiliet ex* monte *Basan.* Cant. 4. vers. 8. *Mecum è* Libano *veni, ô sponsa, contemplare ex* Amani *vertice, ex vertice* Scenir, *&* Hermon, *è lustris leonum, è montibus pardorum.* Ezech. 19. vers. 9. de leone mystico, id est, de Rege *Juda*, quem *Babylonii* captivum abduxerant, *Non audietur amplius rugitus ejus super montes* Israëlis. Jerem. 49. vers. 19. & 50. vers. 44. *Ut leo ascendit ex* Jordanis *fastigio in loca aspera.* Gen. 49. v. 9. *Catulus leonis est* Juda. *A præda, fili mi, ascendisti.* A leonibus sumptum, qui, postquam in planis prædati sunt, saturi ad montes redeunt. Unde *Xenophon, De Venat.* Τὰ δὲ αὐτῶν καταβαίνοντα εἰς τὸ πεδίον τῆς νυκτὸς, ἀποκλεισθέντα μετὰ ἵππων καὶ ὅπλων, ἁλίσκεται εἰς κίνδυνον καθιστάντα τοὺς αἱροῦντας. *Quæ feræ noctu in plana descendunt, equis & armis* à reditu *interclusæ, non sine venatorum discrimine capiuntur.* Ibidem leones, pardi, lynces, pantheræ, & ursi degere dicuntur in montibus, puta in *Pangæo*, & *Citto* supra *Macedoniam*, & *Olympo Mœsiæ*, & *Pindo Macedoniæ*, & *Nisa* supra *Syriam*. Hinc *Homerus Iliad.* μ'.

Ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, ---

Ut leo in montibus nutritus. Theocritus *Idyll.* 13.

--- τις ἐν ὤρεσιν ὠμοφάγος λίς,

Aliquis in montibus crudivorus leo. Dionysius libr. 3. *Bassaric.* apud *Stephanum* in Κάσπειρος,

Ὅσσον γάρ τ' ἐν ὄρεσσιν ἀριστεύουσι λέοντες,

Quantum enim in montibus virtute præstant leones. Oppianus lib. 3. *Cynegeticῶν*

--- Ὀρέσβιον οἷα λέαιναν,

Ut montanam leænam. Actæon apud *Nonnum*, cum à canibus laceraretur *Dionysiacῶν* lib. 5.

Αἴθε λέων με δάμασσεν ὀρειδρόμος, ---

Utinam me domuisset leo in montibus currens. Catullus de *Rufa*,

Num te leæna montibus Libystinis.

Virgilius,

Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Proinde *Pollux*, Τῶν δὲ θηρίων τὰ μὲν ὄρεια ἐπὶ πλεῖστον εἰσὶν ὡς οἱ λέοντες. *Ferarum quædam sunt plerumque montanæ, ut leones.* Et *Aristophanis Scholiastes* in *Avibus*, Κυβέλην φασὶ τὴν Ῥέαν παρὰ τὰ Κύβελα ὄρη· ὀρεία γὰρ ἡ Θεός, διὸ καὶ ἐποχεῖται λεόντων ζεύγει. Cybelem Rheam *vocant à* Cybelis *montibus: montana enim est Dea, ac proinde bigâ leonum vehitur.*

Tamen ad urbes & loca culta leones interdum accedunt, & feræ aliæ. *Jerem.* 5. *v.* 6. *Percutiet eos leo è sylva, lupus vespertinus vastabit eos, pardus vigilabit ad civitates eorum: quisquis egredietur ex iis discerpetur.* Ita *Samaritanos* leones interimebant 2 *Reg.* 17. 25. 26. Et præ metu leonis piger non audet è domo egredi. *Leo*, inquit, *est foris, in mediis plateis occidar*, Prov. 22. v. 13. Et rursus, *Prov.* 26. *v.* 13. *Leo piger est in via, leo est in plateis.* Porrò leones è desertis locis ad cultiora veniunt, sive vis quædam θεήλατος ad impiorum ultionem eos impellat, ut suo loco dicetur, sive naturâ propriâ eò ferantur. Ita enim *Philosophus Hist.* libri noni capite quadragesimo quarto, Πρὸς δὲ τὰς πόλεις ἔρχονται μάλιστα, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀδικοῦσιν, ὅταν γένωνται πρεσβῦται, διά τε τὸ γῆρας ἀδύνατοι θηρεύειν ὄντες, καὶ διὰ τὸ πεπονηκέναι τοὺς ὀδόντας. *Ad urbes veniunt, & hominibus infesti sunt, maxime cum senuerunt, & propter senium & dentium imbecillitatem venari nequeunt.* Et apud *Plinium* lib. 8. cap. 16. *Polybius*, Æmyliani *comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsident* Africæ *urbes*, &c. *Origenes Catenâ* in *Jeremiam*, Ὁ δὲ λέων, ὡς ἱστορεῖται, γηράσκας περὶ τὰς πόλεις νέμεται, θηρεύειν θέλων ἀνθρώπους. *Leo, cum senuit, ut refertur, circa urbes degit, ut venetur homines. Eustathius* in *Hexaëmeron*, Γηράσας δὲ, καὶ εἰς ἄγραν βαδίζειν ἀτονῶν, ἐφεδρεύει ταῖς πόλεσιν, θηρεύειν εἰς βίωσιν τοὺς ἀνθρώπους γλιχόμενος. *Cùm senuit, & ad venandum est impar, urbibus insidiatur, hominibus inhians, ut inde vitam sustentet.* Alii non ad urbes, sed ad pastorum casas tum leonem accedere scribunt. *Ælianus* lib. 4. cap. 34. Τοῦ γήρως δὲ ὑπαρχόμενος, καὶ ὑπὸ τὰ αὔλια ἔρχεται, καὶ ἐπὶ τὰς καλύβας, καὶ ἐπὶ τὰς οἰκήσεις τὰς τῶν νομέων τὰς ὑπάντρους· ταῖς γὰρ ὀρείοις ἔτι θήραις ἐπιθαῤῥεῖν ἀδύνατός ἐστι. *Cum senescere incipit, ad caulas, tuguria, & subterraneas pastorum casas proficiscitur. Infirmus enim cum sit, montanis prædis non confidit amplius.* Unde *Phile* cap. 31.

Ὅταν δὲ γηρᾷ, καὶ τροφῆς χρείαν ἔχοι,
Ἐπεὶ τὸ θαῤῥεῖν εἰς τὸ θηρᾶν οὐκ ἔχει,
Φοιτᾷ πρὸς ἀγροὺς, καὶ νομαῖς ἐναυλίοις.

Leo, ubicunque degat, lustrum habet vel in antro, vel

vel in vepretis, vel in densis arboribus, ubi latet interdiu tanquam in insidiis. Id *Arabicè* dicitur حدر *chidron*, & ناموس *namuson* à latendo; مربسة *irrisaton* à quiescendo; اجمة *agiamaton*, & خبس *cheison*, cum est in arundineto; غيل *ghilon*; & عرين *arinon*, cum est in sylva; خيفة *chaiphaton*, cum est in declivi montis. Tot enim vocabulis, & fortasse multo pluribus *leonis lustrum* significant. *Hebrai* quoque non pauca habent, quibus id ipsum designent, sed aliunde mutuata. Ita סך *soc*, vel סכה *succa*, propriè *tugurium*, *tabernaculum*, pro *leonis lustro* sumitur *Job.* 39. 2. *Ps.* 10. 9. & *Jerem.* 25. 38. Et מען *maon*, vel מענה *meona*, eodem sensu occurrit *Job.* 39. 2. *Ps.* 104. 22. *Cant.* 4. 8. *Amos.* 3. 4. *Nahum.* 2. 11. 12. cum vox sit generalis ad quodvis habitaculum. מסתר *misthar* quoque, id est, *latibulum*, pro *lustro leonum* usurpant *David Ps.* 10. 9. & *Jeremias Thren.* 3. 10. Quomodo *Jerem.* 4. 6. *Exivit leo* מסבכו, *ex perplexitate sua*, id est, ex vepreto, cujus rami perplexi pro lustro illi sunt. Et *Nahum.* 2. 11. *Ubi* מען *habitaculum leonum*, ומרעה, *& pascuum est leunculorum?* id est, lustrum. Et versu statim sequente. *Et præda replebat* חוריו, *foramina sua*, id est, antra, seu lustra. Quippe in lustris leones prædam colligunt, quâ & ipsi vescantur, & catulos suos alant. *Nahum*, ubi suprà, *Leo rapiebat sufficienter pro catulis suis, & suffocabat pro leænis suis, & præda replebat foramina sua, & habitacula sua rapina.* Hinc apud *Gellium* libri quinti capite decimo quarto, *Androdus* (aut *Androcles* veriùs) *triennium*, inquit, *totum ego & leo in eadem specu eodemque victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat.* In iisdem lustris cubat leo. *Job. cap.* 39. *vers.* 1. (al. 38. 39.) *Nunquid venaris leoni prædam, & animam leunculorum imples, cum* ישחו, *inclinantur in habitaculis, &* ישבו, *sedent in tugurio?* Psal. 17. vers. 12. *Et ut leunculus* ישב *sedens in latibulis.* Psal. 104. vers. 22. *Et in habitaculis suis* ירבצון, *recubant.* Quod leonum proprium: unde *Jacob* Gen. 49. vers. 9. *Incurvavit se*, רבץ כאריה, *recubuit ut leo.* Et *Ezech.* 19. 2. *Leæna inter leones* רבצה, *recubans.* Hinc *Arabicè* ربَاض est leo, quasi *recubitorem* dicas. Leones porrò, ut reliquæ feræ, diurnis horis potissimum in lustris suis recubant, somnoque indulgent, ut noctu ad prædam quærendam divagentur. Unde *Psal.* 104. *vers.* 20. *Disponis tenebras, ut sit nox, & erepunt omnes sylvæ bestiæ. Leunculi rugiunt ad prædam, & ut à Deo quærant escam suam. At, exorto Sole, recipiunt se, & in habitaculis suis recubant.* Nec desunt *Arabibus* voces, quibus significetur *leonis nocturna venatio.* العوف الاسد لانه يتعوف بالليل *Alcamus*, *Alaupho*, *leo*, sic dictus, *quia noctu venatur.* Idem, عواف *Uvvafon*, & عوافة *Uvvafathon* ما يتعوفه الاسد بالليل *quod leo nocte venatur.* Item, تقمر الاسد طلب الصيد في القمر Ὁ λέων ἐσελήνισεν, id est, *Leo ad Lunam quæsivit prædam.* Nonnunquam etiam leones ex latibulis suis, aut reliquis animalibus, aut hominibus insidias struunt. *Job* ubi suprà, *Sedent in tugurio suo* למי ארב, *ad insidias.* Psal. 10. 10. יארב, *Insidiatur in latibulo ut leo in tugurio.* Psal. 17. 12. *Similis est leoni, qui prædam appetit, & leunculo, qui sedet in latibulis.* Thren. 3. 10. *Ursus insidians est mihi, leo in latibulis.* Sirach. 27. 10. *Leo venationi insidiatur.* Et ejusdem capitis versu vigesimo nono, *Ultio, tanquam leo, illis insidietur.* Leonem in antro suo insidiantem ita describit *Statius* libri septimi versu 670.

Qualis ubi primam leo manè cubilibus altis
Erexit rabiem, & sævo speculatur ab antro
Aut cervum, aut nondum bellantem fronte juvencum.

Itaque non probo, quod *Philosophus* leonem insidiosis animalibus ita opponit *Hist.* lib. 1. cap. 1. Τὰ δ' ἀνελεύθερα, καὶ ἐπίβουλα· οἷον οἱ ὄφεις· τὰ δὲ ἐλεύθερα, καὶ ἀνδρεῖα, καὶ εὐγενῆ· οἷον λέων· τὰ δὲ γενναῖα, καὶ ἄγρια, καὶ ἐπίβουλα· οἷον λύκος. *Bestiæ quædam sunt illiberales, & insidiosæ, ut serpens: quædam liberales, fortes, & nobiles, ut leo: quædam generosæ, & insidiosæ, ut lupus.*

Leo ex insidiis erumpens in prædam oblatam plerumque insilit. Hinc *Deut.* 33. 22. Dan *est catulus leonis*, יזנק, *insiliet ex* monte *Basan.* Verbum יזנק unum est ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων. Proinde in ejus expositione valde laborant Interpretes. Pro יזנק, *Syrus*, una litera minus, aut legit, aut legi voluit ינק. Unde nata est illa versio, *Dan catulus leonis* ܕܝܢܩ ܡܢ ܡܬܢܢ *qui lac sugit ex Mathnin.* Idem sequutus unus *Arabum*, quem in *Suecia* MSS legi, sic habet شبل الليث دان الذي يرضع من البثنية *Catulus leonis* Dan, *qui lactatus fuit ex Batanea*, seu *Basan:* quam regionem scatere leonibus scribit *Chazkuni* in hunc locum. Huic lectioni favere videtur, quod גור אריה *catulus leonis* leunculum designat, quâ ætate lac sugit. Secunda interpretatio *Chaldæorum* est, qui id referunt ad amnes, quibus irrigatur terra *Dan.* Ita *Onkelos* דן תקיף כגור אריון ארעיה שתיא מן נחליא דנגרין מן מתנן Dan *robustus est ut catulus leonum, terram ejus potant amnes, qui fluunt ex Mathnan*, seu *Basan.* Nec multò aliter *Jonathan*, & *Jerosolymitanus* Interpres. Unde *R. Selomo*, יזנק מן הבשן כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס והיא לשם שהיה בחלקו של דן שנאמר ויקראו לשם דן וזנוחו וקלוחו מן הבשן *Hæc verba* יזנק fluet ex Basan *intelligenda sunt secundum* Targum *eorum*, (id est, secundum *Chaldaicam* Paraphrasin) *quia* Jordanes *ex ejus portione fluebat, nempe ex antro Pamias* (id est, *Paneadis*) *quæ aliter dicta est* לשם Lesem. *Erat enim ea urbs in portione* Danis, *Unde est, quod dicitur* Jos. 19. 47. "*Et vocaverunt* Lesem Dan. Jordanis *autem emanatio, & defluxus est ex* Basan. *Hieronymus* quoque hic habet, *Fluet largiter de Basan.* Et verò זנק *zanak*, in *Talmude* passim *fluere* significat: Et זנוק מים, *fluxus aquarum.* Et *Arabicè* زرنوق inserto R, *rivulus*, aut *fluentum* est. Est tamen, cur huic interpretationi non possim meum calculum addere. Si זנק hic est *fluere*, verba *Mosis* sic habebunt, *Dan est catulus leonis, fluet ex Basan:* quæ verba nullum habent sensum commodum. Itaque *Chaldæus* Interpres cogitur hic multa supplere, nempe amnes, qui rigant terram ejus, fluere ex *Basane.* Sed ne sic quidem quidquam profecit. Nam, ut taceam hæc non cohærere, *Dan est catulus leonis, amnes, qui rigant terram ejus, fluunt ex Basan*, rem asserit, quæ planè falsa est, nempe *Danitarum* solum rigari amnibus ex *Basanitide* ortis. *Danitæ* enim alii habitabant prope *Philistæos* ad rivum *Sorck* à *Basane* remotissimum; alii ad fontes *Jordanis*, qui nec ipse ex *Basane* oritur, sed ex *Trachonitide*, quæ à *Basane* prorsus diversa est. Itaque jam superest eorum interpretatio, quibus זנק est exsi-

exsilire, vel *insilire*. In his *Græci* Interpretes, Δὰν σκύμνος λέοντος, καὶ ἐκπηδήσει ἐκ τοῦ Βασάν. Et *Arabs Erpenianus*, يقفز من البثنية. *Hebræi* quoque, *Aben Ezra*, *Kimchius*, *Pomarius*, *Aquinas*, ידלג. Et recentiores ferè omnes, *insiliet*, *saltabit*, *exsiliet*. Huc facit, quod *Arabicè* نزق *nazaka*, *Nun* & *Ze* transpositis, hoc ipsum sonat. Sed & ex *Hebræo* זנק *zanak*, palàm factum est *Æthiopicum* ቀነጸ: *kanatsa*, inversis nempe literis, & permutatis *Zain* & *Tsade*, quæ literę sunt maximè permutabiles. Et familiaris est *Æthiopibus* vocum *Hebræarum* inversio. Talia መሐረ: *machara*, *misertus est*, pro רחם *racham*: ሰለቀ: *salaka*, *illusit*, pro קלס *kalas*: ረድአ: *rada*, *juvit*, pro עזר *azar*: አንጐርጐረ: *angurgur*, *murmuravit*, pro רגן *ragan*, &c. Ita ቀነጸ: *kanatsa*, factum ex זנק *zanak*. Extat in *Æthiopica* Paraphrasi *Cant*. 2. 8. pro *Græco* πηδῶν *saliens*. Præterea in his verbis, *Dan est ut catulus leonis*, *qui ex* Basan *exsiliet*, sensus apprimè quadrat, modò ne catulus leonis præcisè intelligatur adhuc lactens, sed qui jam est כפיר, *leunculus*. Quomodo hæc sæpe confunduntur. Et suo loco (*b*) docuimus עגל *vitulum* sæpe vocari, qui jam est פר *par*, *juvencus*. Nempe leonibus id naturale est, ut in prædam insiliant, *Aristoteles Hist*. lib. 9. cap. 44. Διώκων μὲν τοι ἐπιῤῥίπτει ἑαυτὸν, ὅταν ᾖ πλησίον. *Cum insequitur*, *injicit seipsum*, *cum in propinquo est*. *Plinius* lib. 8. cap. 16. *Dum sequitur*, *insilit saltu*. Solinus, *Cum insequuntur*, *nisum saltu adjuvant*. *Pollux* lib. 5. cap. 14. Τὰ θηρία ταῦτα, οἷον παρδάλεις, καὶ λέοντες, δρόμῳ μέχρι τοῦ κυνηγέτου χρώμενα, πλησιάζοντα πηδᾷ. *Feræ istæ*, *pardi putà*, *&* *leones*, *cursu ad venatorem usque delatæ*, *cum propinquæ sunt*, *insiliunt*. Et capite decimo quinto, Εἴποις δ' ἂν ἔλαφον θεῖν, λαγωὸν φεύγειν, σῦν καὶ κάπρον ζυῤῥήγνυσθαι, λέοντα ἐφορμᾷν. *Dices autem cervum currere*, *leporem fugere*, *suem & aprum irrumpere*, *leonem irruere*, saltu scilicet. *Alcamus*, السبطر الاسد يمتد عند الوثبة Assibatro, *leo*, *qui ad insiliendum se extendit*. التقبض الاسد المستعد للوثوب Attekabbadho, *leo paratus ad insiliendum*. Tamen hæc duo nomina السبطر & التقبض aliquo modo sunt contraria, unum enim *ab extensione*, alterum *à contractione* factum. Sed utrumque præcedit leonis saltum, qui ad insiliendum primò membra contrahit, deinde eadem extendit. Et contractionis quidem meminit *Theocritus* in *Hercule* λεοντοφόνῳ, *Cum prius* (inquit *Hercules*) *flexus fuisset in arcûs modum*,

> Ὡς ἐπ' ἐμοὶ λὶς αἰνὸς ἀπόπροθεν ἀθρόος ἆλτο,

sic in me leo sævus collectus prosiliit. *Collectus*, seu *contractus*, *Græcè* est ἀθρόος, quod Interpretes non satis animadverterunt. De cætero non est obscurum, cur *Danitæ* conferantur cum leone, qui in prædam saltu irruit. Sic enim illi, tanquam saltu, ab uno *Judææ* extremo ad alterum progressi, *Laisam*, seu *Lesem* oppidum invaserunt, quod de suo nomine postmodum *Dan* appellârunt, *Judicum* capite decimo octavo.

(*b*) *Lib*. 2. *cap*. 28. *supra*, *initio fere*.

Leone porrò in prædam, id est, in homines, & pecora, aut alias feras insiliente, statim fit horrenda strages, cum immanis monstri dentes, & ungues, quotquot habet, in unius homuncionis, aut pecudis cædem conspirant. Quod Historici Sacri simpliciter efferunt, & absque ullo apparatu verborum. Sic 1 *Reg*. 13. 24. de *Propheta* misso in *Bethel*, *invenit eum leo in via*, *& occidit eum*. Et 1 *Reg*. 20. 36. de alio prope *Samariam*, *inveniens eum leo percussit eum*. Et de *Cuthæis* 2 Reg. 17. 25. *Dominus misit in eos leones*, *qui interficiebant eos*. Sed *Prophetæ* iis verbis utuntur, quæ magis afficiunt, & rem quasi ob oculos ponunt. Horum libet quædam exponere.

Num. 23. 24. *Iste populus ut leæna surget*, *& ut leo se eriget*, *neque cubabit*, *donec prædam comederit*, *& sanguinem confossorum biberit*. Rem leoni familiarem propriè significant *Arabes* Verbo العق *alapha*. *Alcamus*, العق الاسد ولغ الدم Alapha *leo*; *id est*, *linxit sanguinem*.

Es. 38. 13. *Ut leo*, *sic* ישבר *confringet omnia ossa mea*. Dan. 6. 24. *Invaserunt eos leones*, *& omnia ossa eorum* הדיקו *comminuerunt*. Unde patet, quid sit *frangere* in his 1 *Reg*. 13. 26. *Tradidit eum Dominus leoni*, וישברהו *& fregit eum*. Et paulò post versu vigesimo octavo, ולא שבר את החמור *Et non fregit asinum*, id est, ossa ejus non comminuit, neque contrivit. Sic *Arabicè* in *Alcamus* هصر الاسد فريسته *Leo fregit prædam suam*; unde vocatur الهصور & الهيصر. Ibidem aliud *leonis* nomen الهموس exponitur الاسد الكسار الفريسته *Leo confractor prædæ suæ*. Et *Poëtæ* quoque sic loqui amant. *Homerus Iliad*. λ'.

> Ὡς δὲ λέων ἐλάφοιο ταχείης νήπια τέκνα
> Ῥηΐδιως ξυνέαξε, λαβὼν κρατεροῖσιν ὀδοῦσιν.

Ut leo cervæ velocis parvos catulos facilè confregit, *arripiens validis dentibus*. *Horatius* ad *Chloën* libri secundi *Oda* vigesima tertia,

> *Atqui non ego te*, *tigris ut aspera*,
> Getulusve *leo*, *frangere persequor*.

Statius libro quinto *Thebaidos*,

> *Sic ubi ductorem trepidæ stabulique maritum*,
> *Quem penès & saltus & adultæ gloria gentis*,
> Massylo *frangi stupuere sub hoste juvencæ*.

Et libro undecimo,

> --- *indomitos ut cum* Massyla *per arva*
> *Armenti Reges magno leo frangit hiatu*.

Seneca in *Troade*,

> *At ille sævus*, *matre submota*, *leo*,
> *Prædam minorem morsibus vastis fremens*
> *Frangit*, *vehitque*. ---

Verbo שבר propè Synonymum est פרק, tamen nonnihil differunt. Illud enim *frangere* significat, hoc *discerpere* potiùs, *lacerare*, & *divellere*; ut in loco, quem citat doctissimus *Buxtorfius*, מתחין ליה עד דמתפרקו אבריו *Illum extendebant*, *donec divellerentur membra ejus*. Ita igitur sumo in his *Davidis* Psal. 7. 3. *Ne rapiat ut leo animam meam*, פרק *discerpat*, *& non sit qui eripiat*. Propriè franguntur ossa; sed caro & membra divelluntur. Leo dentibus frangit, unguibus discerpit & dilacerat. Hujus dilacerationis en exempla! *Deut*. 33. 20. *Resedit ut leæna*, *abrepto brachio*, *& vertice*. Amos. 3. 12. *Ut eripiet pastor ex ore leonis duo crura*, *aut lobum auriculæ*, Os. 13. 8. *Dilacerabo clausuram cordis eorum*, id est, τὸ περικάρδιον, *& comedam eos ibi ut leo*. Quod non obiter prætereundum: notant enim naturæ consulti leonem præcipuè cor appetere. Proinde ad hunc locum *Kimchius* כן יעשה האריה בטרפו יקרע הגוף עד הלב ויאכלהו וישתה דמו *Ita facit leo*, *cùm discerpit*: *dilacerat corpus usque ad cor*, *quod comedit*, *& bibit sanguinem ejus*. Et *Scaliger* contra

Carda-

Cardanum ex Hiſtoria Navigationis cujuſdam *Troglodytæ* id ita probat, ut interim profiteatur ſe neſcire qui fiat, ut cor intus rimetur, ac ſi ſciret ibi eſſe, quod palato magis ſapiat. Idem teſtatur *Franciſcus Alvarez*, *Navigationis Æthiopicæ* capite vigeſimo tertio, *Venit*, inquit, *leo*, *& hominem interfecit*, *& cor ipſius diſcerpſit.* Neque *Homerum* id latuit, apud quem leo hinnulos, dentibus abreptos, tulit in luſtrum,

--- ἁπαλόν τε σφ' ἦτορ ἀπηύρα, ---

tenerumque ipſis cor abſtulit, *Iliad.* λ'. verſu 115. Eodem hæc referri poſſunt *Apollinaris* in *Paraphraſi Pſalmi* ſeptimi,

Μήποτ' ἐφαρπάξειε λέων ἐμὸν οἷά τις ἦτορ,

Ne quando, *ut leo aliquis*, *meum cor rapiat.* Et *Pſalmi* quinquageſimi ſexti,

Ῥύσατο δ' σκύμνων ὀλοῶν μέσον ἦτορ ἐμεῖο,

Liberavit autem cor meum è medio leunculorum pernicioſorum. Avem naturæ ſimilis, & inde *coredulum* dictam, nonnulli ſibi fingunt. *Iſidorus Orig.* lib. 12. cap. 7. *Coredulus*, *genus volatilis eſt*, *quaſi cor edens.* Cui commento hoc de ſuo ſuperſtruit *Vincentius* in *Doctrinali*, *Carne namque & præda vivens*, *corde maximè inhiat ſaturari.* Uterque ridicule. Neque enim ulla eſt avis *coredulus.* Sed κορύδαλος *corydalus* eſt *alauda.*

Quiſquis ſeriò cogitabit, quantum roboris, quæ agilitas, qualis ſit animi vigor in animali, quod hactenus deſcripſimus, regiones integras facilè credet ab eo vaſtari poſſe & deſolari, cum Deus ita permittit. Quod de quadam *Africæ* regione multi ſcribunt. *Agatharchides* lib. 5. cap. 28. Ὑπὸ λεόντων ἐπιπολασάντων πόλεις μετανέστησαν, ὡς ἐπὶ Λιβύης. *A leonibus increbreſcentibus civitates alio migrare coactæ ſunt*, *ut in* Libya. *Diodorus* lib. 3. pag. 115. Ἀνάστατοι δὲ κατὰ τὴν Λιβύην πόλεις τινὲς ἐγένοντο, πλήθους λεόντων ἐπελθόντος ἐκ τῆς ἐρήμου. *Quædam in* Libya *civitates ſubverſæ ſunt*, *cum leonum vis ex ſolitudine ſupervenisſet.* *Ælianus* lib. 17. cap. 41. Γένος μέν τοι Λιβυστίνων, ἐπιφοιτησάντων αὐτοῖς λεόντων, εἶτα τούτους ἀναστῆναι πατρῴας γῆς ἐξενίκησαν. *Gentem quandam* Libycam *leones ingruentes à patria terra migrare coëgerunt.* Quod idem narrat pluribus ejuſdem libri capite vigeſimo ſeptimo, ubi gentem *Nomæam* appellat, id eſt, *Nomadem*, ſeu *Nomadicam*, & fortunatam deſcribit, neque ſolùm mutâſſe ſedes, ſed planè fuiſſe extinctam & abolitam aſſerit, λεόντων αὐτοῖς ἐπελθόντων, πλήθει τε παμπόλλων, καὶ μεγέθει μεγίστων, καὶ τὴν τόλμαν ἀμάχων, *cum ipſis leones & multi numero*, *& proceritate maximi*, *& audacia invicti ſupervenisſent.* Unde pro coronide hoc πόρισμα ille elicit, Λεόντων γὰρ ἀθρόων ἐπιδημία χρῆμα ἀπρόσμαχον, *Leonum enim confertorum adventus res eſt inexpugnabilis.* Quin apud *Athenæum* libro octavo, *Pancrates Alexandrinus* leonem refert ab *Adriano* Imperatore cæſum, πολλῷ χρόνῳ κατανεμηθέντα πᾶσαν τὴν Λιβύην, ἣ καὶ πολλὰ ἀοίκητα ἐπεποιήκει, *cum univerſam* Libyam (*Marmaricam* ſcilicet, quæ vicina eſt *Alexandriæ*) *ita vaſtâſſet*, *ut magna ex parte feciſſet inhabitabilem.*

His illuſtrantur Scripturæ loca, quæ leonibus adſcribunt regionum devaſtationes. Sic *Jerem.* 2. 15. *Contra eum* (Iſraëlem) *rugîerunt leunculi*, *ediderunt vocem ſuam*, *& poſuerunt terram ejus in deſolationem.* Et *Jerem.* 4. 7. *Aſcendit leo ex vepreto ſuo*, *& interfector gentium prodiit è loco ſuo*, *ut exponeret terram tuam deſolationi*, *& civitates tuæ deſtruerentur*, *& nemo inhabitaret.* Et *Ezech.* 19. 17. *Et civitates eorum vaſtavit* (leunculus) *& deſolata eſt terra*, *& plenitudo ejus à voce rugitus illius.* In quibus quidem locis myſtici leones deſignantur. De *Aſſyriis* enim agit *Jeremias*, & de *Nebucadnetzare*: & *Ezechiel* de *Judææ* Rege. Sed ob id ipſum regionum vaſtatoribus aſſignatur leonum nomen, quod habitata loca vaſtare & deſolare leones ſoleant. Sic *Levit.* 26. 22. minatur Deus ſe in *Judæos* feras immiſſurum, quæ regionem depopulentur, & pecora diſperdant, & eos ita imminuant, ut in ſolitudinem viæ redigantur. Et *Jerem.* 15. 3. *Præficiam iis*, inquit, *iſta quatuor* pœnarum *genera*, *gladium ad necandum*, *canes ad trahendum*, *aves cœli*, *& beſtias terræ* (id eſt, feras) *ad vorandum*, *& ad diſperdendum.* Porrò in feris leones ſuprà monuimus ita regnum obtinere, ut ſæpe *ferarum* nomine tam *Græci* quàm *Arabes* ſolos leones intelligant. Proinde *Eſ.* 15. 9. *Moabitarum* reliquias Deus leoni tradit. Neque aliud feræ genus in *Cuthæos* idem immittit 2 *Reg.* 17. 25. Ita enim Scriptura, *Et miſit Dominus in eos leones*, *qui occidebant eos.* Unde tamen ſequuta ſtrages hanc ab incolis apud *Salmanaſſarem* querelam elicuit (ſi creditur *R. Eliezer*, aut quiſquis auctor eſt *Capitulorum*, quæ extant ſub illius nomine). *Domine Rex noſter*, *terra iſta*, *in quam nos miſiſti*, *non recipit nos*: *Pauci enim ex magno numerò relicti ſumus.* Sed de his pluribus capite ſequenti.

Naturam providiſſe ajunt, ne in generis humani perniciem hæc fera nimium ſuboleſceret, atque inde eſſe, quod leæna in tota vita ſemel parit, nec niſi unum catulum. *Herodotus* lib. 3. cap. 108. Ἡ δὲ λέαινα ἐὸν ἰσχυρότατον, καὶ θρασύτατον, ἅπαξ ἐν τῷ βίῳ τίκτει ἕν. *Leæna*, *cum fortiſſimum & audaciſſimum ſit animal*, *ſemel in vita & unum parit.* Antigonus *Hiſt.* 25. Ἡ δὲ λέαινα δὶς οὐ κυΐσκεται, *Leæna bis non concipit.* Horus *Hieroglyph.* lib. 2. cap. 78. Γυναῖκα γεννήσασαν ἅπαξ βουλόμενοι σημῆναι, λέαιναν ζωγραφοῦσιν, αὕτη γὰρ δὶς οὐ κυΐσκει. *Cum Ægyptii ſemel enixam ſignificare volunt*, *leænam pingunt*, *hæc enim bis non parit.* *Epiphanius* in *Antidicomarianitas*, Φασὶ τὴν λέαιναν μὴ τίκτειν πλὴν μιᾶς γαστρὸς μόνης. *Leænam ajunt nonniſi ſemel parere.* *Baſilius* in *Hexaëm.* Homil. 9. λέοντος ἑνὸς μόλις ἡ λέαινα μήτηρ γίνεται. *Leonis unius leæna vix fit mater.* *Euſtathius* in *Hexaëm.* pag. 35. Ἡ δὲ λέαινα μόλις ἑνὸς σκύμνου ὑπομένη τὴν κύησιν, *Leæna vix patitur unius catuli fœturam.* Etiam additur cauſa, cur non poſſit plures parere, nempe quod leæna pariens uterum catuli unguibus laceratum una cum fœtu emittit. *Herodotus*, Τίκτουσα γὰρ συνεκβάλλει τῷ τέκνῳ τὰς μήτρας. Et paulò poſt, Ὁ δὲ, ἔχων ὄνυχας θηρίων πολλὸν πάντων ὀξυτάτους, ἀμύσσει τὰς μήτρας. *Antigonus*, Τοῖς γὰρ ἐμβρύοις συνεκβάλλει τὰς μήτρας. *Ælianus* in *Variis* lib. 10. cap. 3. Οἱ τῶν λεόντων σκύμνοι καταγράφουσιν τοῖς ὄνυξιν τὰς μήτρας τῶν μητέρων, πρὸς φῶς ἐπειγόμενοι. *Epiphanius*, Διὰ τῶν ὀνύχων (φασὶ) κατασπᾶν, ξέειν τε τὰς ἐγκυμονικὰς, μήτρας τε, καὶ ὑστέρας. Et paulo poſt, Μετὰ τοῦ τοκετοῦ, καὶ τὰς ὑστέρας, καὶ τὰς μήτρας ἐκκρίνεσθαι ἅμα φασὶν οἱ φυσιολόγοι. *Baſilius* quoque & *Euſtathius* naſcentem catulum aſſerunt ταῖς ἀκμαῖς τῶν ὀνύχων τὴν μήτραν διασπαράσσειν. Sunt & alii plures, qui idem aſſerunt, quod tamen ut fabuloſum merito rejiciunt magni Scriptores. *Ariſtoteles Hiſt.* lib. 6. cap. 31. Ὁ δὲ λεχθεὶς μῦθος περὶ τοῦ ἐκβάλλειν τὰς ὑστέρας τίκτοντα, ληρώδης ἐστί. *Quod leænam ajunt una cum partu uterum ejicere*, *delira fabula eſt.* *Plinius* lib. 8. cap. 16. *Semel autem edi partum*, *lacerato unguium acie utero in enixu*, *vulgum credidiſſe video*: Ariſtoteles *diverſa tradit.* Ælianus *Hiſt. anim.* lib. 4. cap. 34. Ὁ λόγος δὲ, ὅστις λέγει διαξαίνειν αὐτοὺς τὰς μήτρας, μῦθός ἐστι. *Quod dicitur eos vulvam dilacerare*, *fabuloſum eſt.* *Philoſtratus* in *Apollonio* lib. 1. cap. 16. Οὐ γὰρ προσεκτέα τοῖς λέγουσιν, ὡς ξήναντες οἱ σκύμνοι τὰς τῶν λεαινῶν μήτρας, ἐκδέδονται τοῦ σπλάγχνου. *Neque enim fides iis adhibenda eſt*, *qui catulos naſci dicunt leænæ utero laniato.* Oppianus *Cynegeticῶn* libro tertio,

Βάξις ἄρ' ἀτρεκέως ἀνεμώλιος, ὡς ἕνα τίκτει,

Fama eſt omnino inanis, *quod unum pariat.* Hoc ipſum commentum *Gellius* libri decimi tertii capite ſeptimo ex *Homero* refellit, qui *Iliad.* ρ'. & σ'. leones ait plures gignere atque educare catulos. Nos majoris momenti teſtes hic adhibemus, duos ſcilicet *Prophetas.* Unus eſt *Ezechiel*, cujus de leæna verba ſunt capitis deci-

decimi noni verſu ſecundo, *Inter leunculos educavit catulos ſuos, & è catulis ſuis unus in leunculum adolevit.* Alter *Nahum*, qui ſic habet capitis ſecundi verſu duodecimo, *Leo ſufficienter rapiens catulis ſuis.* Interim non conſtat ſatis quoties leæna parere, aut quot catulos edere ſoleat in uno partu. Apud *Euſtathium* in *Iliad.* ρ΄. Γράφουσιν οἱ παλαιοὶ, ὅτι ἡ λέαινα δύο τίκτει, ἔχουσα δύο μαζούς. *Veteres leænam ajunt duos parere, cum duas habeat mammas.* *Philoſtratus* leænam ter parere ſcribit, & prima vice tres catulos, ſecunda duos, tertia unum eximium & natura ferociorem. Τρὶς δὲ, inquit, ἀποτίκτουσιν, ἀριθμὸς δὲ τῶν σκύμνων παρὰ μὲν τὴν πρώτην τρεῖς· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας δύο, τρίτου δὲ ἀπτομένου τόκου μονήρη σκύμνον ἀποτίκτει, μέγαν οἶμαι, καὶ ἀγριώτερον τῆς φύσεως. Alii leænam ſtatuunt quinquies ferre uterum, & quinque, vel ſex catulis primo partu editis, ad unius partum ita venire per gradus. Et vix de leone quidquam eſt, quod tam unanimi conſenſu Veteres tradant. *Ariſtoteles*, *De generat. anim.* lib. 3. cap. 1. de leæna, Τὸ μὲν γὰρ πρότερον τίκτει πέντε, ἢ ἕξ, εἶτα τῷ ὑστέρῳ τέτταρα· πάλιν δὲ τρεῖς σκύμνους, εἶτα τὸν ἐχόμενον ἀριθμὸν ἕως ἑνὸς, εἶτ᾽ οὐθέν. Et capite decimo de leonibus, Οἱ τὸ πρῶτον πέντε γεννήσαντες, ὕστερον ἐλάττω γεννῶσι, καὶ τέλος ἕν, εἶτ᾽ οὐδέν. *Plinius* quoque ex eodem tradit *leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos ſingulos uno minùs, ab uno ſterileſcere.* Et *Solinus*, *Leænæ fœtu primo catulos quinque edunt, deinde per ſingulos partus numerum decoquunt annis inſequentibus: ſed poſtremo, cum ad unum materna fœcunditas recidit, ſteriles fiunt in æternum.* Ælianus *Hiſt.* lib. 4. cap. 34. Τίκτει δὲ καὶ πεντάκις, καὶ τῇ μὲν ὠδῖνι τῇ πρώτῃ πέντε, δευτέρᾳ τέτταρα, τρία δ᾽ ἐπὶ ταύτῃ, καὶ δύο ἐπ᾽ ἐκείνῃ, καὶ ἓν ἐπὶ πάσαις. *Oppianus* libro tertio *Venat.*

Πεντάκι θηλυτέρη δὲ τόκων ἀπελύσατο ζώνην.
Πέντε φέρει πρώτιστον· ἀτὰρ πίσυρας μετέπειτα
Ὠδίνει σκύμνους· κατά θ᾽ ἑξείης ὑπένερθεν
Νηδύος ἐκ τριτάτης τρεῖς ἔκθορον· ἐκ δὲ τετάρτης
Ἀμφίδυμοι παῖδες· πύματον δ᾽ ἕνα γείνατο μήτηρ,
Γαστρὸς ἀριστοτόκοις κλυτὸν βασιλῆα λέοντα.

Quinquies autem fœmina partuum ſolvit zonam. Quinque fert primum; tum deinde quatuor catulos parit. Et deinceps uno minus ex utero tertio tres prodeunt. At è quarta gemini catuli. Poſtremo autem unum parit mater utero fœcundo, inclytum Regem leonem. Et *Phile* capite trigeſimo ſecundo,

Λέαινα δὲ, κράτιστε, πεντάκις κύει,
Καὶ πέντε μὲν τὸ πρῶτον, εἶτα δὶς δύο,
Καὶ τρεῖς ἐφεξῆς, τῷ τετάρτῳ δ᾽ αὖ δύο,
Καὶ σκύμνον ἁπλοῦν εἰς τὸ πέμπτον ἐξάγει,
Εἶτα τίθεται κλεῖς τῆς γονῆς ταῖς ἐξόδοις,
Τῆς γε φύσεως τὸν ἕκτον εἰργούσης τόκον.

Rem tamen à Veteribus tanto conſenſu traditam recentiorum nemo confirmat. Et cum ſciret *Philoſophus* in patriæ ſuæ leonibus nihil tale obſervari, id nonniſi *Syris* tribuit, *Hiſt.* lib. 6. cap. 31. Verba ſunt, Οἱ δ᾽ ἐν Συρίᾳ λέοντες τίκτουσι πεντάκις· τὸ πρῶτον πέντε, εἶτα ἀεὶ ἑνὶ ἐλάττονα· μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι οὐδὲν τίκτουσιν, ἀλλ᾽ ἄγονοι διατελοῦσιν. Quanquam de *Syriæ* leonibus id nihilo putem verius, quam quod apud *Plutarchum* in *Iſide* *Ægyptii*, ut felem probent eſſe Lunare animal, eum tradunt primò ἓν τίκτειν, εἶτα δύο, καὶ τρία, καὶ τέσσαρα, καὶ πέντε, καὶ καθ᾽ ἓν οὕτως ἄχρι τῶν ἑπτὰ προστιθέναι, ὥστε ὀκτὼ καὶ εἴκοσι τὰ πάντα τίκτειν, ὅσα καὶ τῆς σελήνης φῶτά ἐστιν, *catulum unum parere, deinde duos, & tres, & quatuor, & quinque, unoque ſubinde plures uſque ad ſeptem, ita ut in univerſum viginti octo pariat, qui eſt numerus dierum Lunæ.* Quod invertit *Damaſcius* in *Iſidori vita*, dicens τὴν αἴλουρον ἑπτὰ μὲν τὸν πρῶτον, ἓξ δὲ τὸν δεύτερον τόκον, τὸν τρίτον πέντε, καὶ τέσσαρα τὸν τέταρτον, καὶ τρία τὸν πέμπτον, ἐφ᾽ οἷ δύο τὸν ἕκτον, καὶ ἓν ἐπὶ πᾶσι τὸν ἕβδομον, καὶ εἶναι τοσαῦτα γεννήματα τῆς αἰλούρου, ὅσα καὶ τὰ τῆς σελήνης φῶτα, *felem ſeptem primo, ſex ſecundo partu, tertio quinque, quarto quatuor, quinto tres, ſexto duos, ſeptimo unum edere, ita ut ſint tot fœtus felis, quot dies habet Luna.* En aliud commentum ſimile! *Arabicè* سبع *ſabon* ſignificat *ſeptem*, & سمع *feram* in genere, & in ſpecie *leonem.* Cujus alluſionis cauſam diſquirens *Ibno Abas* leonem ita vocari fabulatur, لانه يكمث في بطن امة سبعة اشهر ولا تلد الانثي اكثر من سبعة اولاد ولا ينزو الذكر علي الانثي الا بعد سبع سنين من عمره *Quia per ſeptem menſes hæret in matris utero, nec niſi ſeptem catulos parit fœmina, nec eam init mas ante annum vitæ ſuæ ſeptimum.* In quibus nihil verum eſt. Neque enim leo ſeptimo anno coire incipit, ſed ſecundo, aut tertio. Neque leæna ſeptem menſes, ſed ſex ſolùm uterum gerit. Et catulorum numerum quod attinet, τίκτει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δύο, τὰ μέν τοι πλεῖστα ἕξ, τίκτει ἐνίοτε καὶ ἕν, *geminos parit utplurimum, & ad ſummum ſex, nonnunquam etiam unum.* In *Sulpitii Dialogo* primo, capite nono, leæna in *Thebaide* miræ magnitudinis *adultos jam quinque catulos malè fœta nutriebat.* Tamen apud *Philoſtratum* ingens leæna circa *Cteſiphontem* σκύμνους ἀνατμηθεῖσα ὀκτὼ εἶχεν, *cæſo ventre octo catulos habere reperta eſt.* Hæc de leænę partu numeroſo, ad ſubvertendam fabulam, qua fingitur eſſe unipara, quam præter ceteros *Epiphanius* cupidè amplectitur, ut ſanctam virginem hac in parte cum leæna conferat.

Quædam de victu leonum haberemus hic addenda, de quibus anxiè quæritur, quo pabulo vixerint in arca *Noæ* cum feris aliis carnivoris. Sed huic quæſtioni jam abundè ſatisfactum eſt libro primo, capite *De quadrupedibus.* Tantùm libet aliquid addere de leonis fœtido halitu in illud *Job.* 6. 7. juxta *Græcam* editionem. Βρόμον γὰρ ὁρῶ τὰ σῖτά μου, ὥσπερ ὀσμὴν λέοντος. *Fœtorem enim video eſcas meas, ſicut eſt odor leonis.* Et ibi *Chryſoſtomus*, Δυσῶδες γὰρ τὸ θηρίον τοῦτο μηθ᾽ ὑπερβολῆς. *Supra modum enim fœtet hæc bellua.* Et paulò poſt, Φασὶ δὲ, ὅτι τὰ λείψανα τῆς τούτου τροφῆς ἄβρωτά ἐστι τοῖς ἄλλοις ζώοις, διὰ τὴν ἐπιπνεομένην αὐτοῖς ἐξ αὐτοῦ δυσοσμίαν. *Ferunt autem alia animantia hujus reliquiis non poſſe veſci, propter tetrum odorem, quem illis inſpirat.* Philoſophus *Hiſt.* lib. 8. cap. 5. Ἐμποιεῖ δὲ καὶ ὀσμὴν βαρεῖαν ἐν τοῖς ἐσθιομένοις καταπνέων· καὶ γὰρ ἀνοιχθέντος αὐτοῦ, τὰ ἔσω ἀτμίδα ἀφίησι βαρεῖαν. *Fœdum quoque odorem in cibo relinquit ex ſuo halitu: diſſecto namque leone, interiora gravem odorem emittunt.* *Plinius* quoque libri octavi capite decimo ſexto leonem tradit *gravem odorem, nec minus halitum* reddere. Et libri undecimi capite quinquageſimo tertio, *Animæ leonis virus grave, urſi peſtilens. Contacta halitu ejus nulla fera attingit, citiuſque putreſcunt afflata reliquis.* Ælianus *Hiſt.* lib. 5. cap. 39. Περιχανὼν ἐμπνεῖ μὲν ὁ καθ᾽ αὑτὸν ἆσθμα τοῦ, καὶ τούτῳ τὴν φυλακὴν ἐπιτρέπει. *Hians, cibi reliquiis halitu ſuo inſpirat, & huic cuſtodiam permittit.* Vult cibi reliquias ſervari per ſe ſine cuſtode, quia gravis odor, quem iis afflatu ſuo inſpirat, arcet cætera animalia. Quomodo *Phile*, capite trigeſimo tertio,

Καὶ πνεῖ τι δεινὸν ἐγχανὼν τοῖς λειψάνοις.
Καὶ γίνεται τὸ πνεῦμα δὴ φυλακὴ ξένη.

Et hians reliquiis grave aliquid inſpirat. Et halitus ille iis eſt mira cuſtodia. *Martialis* libri ſexti *Epigrammate* 93. *Thais* tam male olet, ut ne fœtidiſſima quidem pejus oleant,

Non ab amore recens hircus, non ora leonis,
*Non detracta cani trans-*Tyberina *cutis.*

His igitur bellè convenit cum *Græcis* Interpretibus: *Græcis* non item cum *Hebræo* Textu, in quo nihil simile. Sed pro המה כדוי לחמי *Ea sunt tanquam dolores cibi mei*, id est, *cibus meus dolorificus*, legerunt חמה סרוי לחמי *Video fœtorem cibum meum*, unde nata illa versio, Βρόμον ὁρῶ τὰ σῖτά μου. Et quod sequitur ὥσπερ ὀσμὴν λέοντος est Glossema, quo aliquis βρόμον explicaverat. Βρόμος nempe duo significat diversissima, *fremitum*, & *fœtorem*: & priori significatu leoni sæpe tribuitur, quem ἐρίβρομον, & ἐριβρεμέτην à *Poëtis* vocari observavimus. Inde collegit *Glossator* βρόμον de leone dici etiam, cum *fœtorem* sonat. Et *Glossa*, quam in margine scripserat, tandem in ipsum textum irrepsit.

CAPUT TERTIUM.

Quæ judicia Deus per Leones exercuerit.

Leones in Cuthæos *immissi, non pestis (ut* Josepho *placet.) Fons erroris. Hæc historia quomodo in* R. Eliezere. *Qui* Prophetam *percutere noluit à leone meritò cæsus, quia jussus fuerat* in verbo Domini, *& ipse erat* Propheta, *ac ob id ipsum magis reus.* Propheta *cur in capite voluerit percuti juxta* Arabem, *& in eo mysterium.* Belkis, *Regina* Sabæ, *dæmonem habuit inter majores suos, si Arabibus creditur. Viri unius uxores quatuor ex dæmonum genere.* Daniel Babyloniæ *trium virorum primus. Iniquum Regis edictum, quo non tantum invocari ut Deus, sed & solus invocari voluit ut solus Deus. Cur oraverit* Daniel *fenestra versus* Jerusalem *aperta. Edicta Regum* Persidis *ne ab ipsis quidem Regibus potuisse revocari. Rex* Danielis *Deum invocans ejusdem criminis cum ipso reus. Cur saxum fossæ leonum impositum, in quam* Daniel *conjectus est? De eo fabulæ* Selomonis, Saadiæ, *&* Arabum. *In fossa illa quot leones. Rex de Dei potentia dubitavit:* Daniel *non item, qui per fidem obstruxit ora leonum,* Hebr. 11. verf. 33. Daniel *à Deo servatus, quia insons, non tamen propter merita. Fabulæ in* Saadia *de leone domus superioris, qui & leo throni gloriæ.* Habacuc *in Apocryphis ad* Danielem *missus, in* Arabibus Jeremias, *aut Angelus. Leones* Danielem *linxisse scribunt* Arabes, *& id in ejus annuli pala fuisse pictum. Fidei vis. Fidelis tamen* Ignatius *à leonibus discerptus.* Danielis *insontis accusatores per legem talionis in idem barathrum jure conjecti. Leones antea multo cibo satiati, sed frustrà. Verus Deus à* Babyloniis *cultus, ut jam ante à* Ninivitis. *Ad vocationem gentium* προπαρασκευαί.

Jam in genere docuimus Deum quandoque per feras judicia sua exsequi, ut ipse minatur *Lev.* 26. *vers.* 22. & *Jerem.* 15. *vers.* 3. Unde est, quod *Moabitarum* residuum leoni tradidit, *Esa.* 15. *vers.* 9. Et in *Cuthæos* leones immisit, qui occidebant eos, 2 *Reg.* 17. *vers.* 25. 26. Quod cum disertissimis verbis Scriptura nos edoceat, mirum, quid *Josephum* moverit, ut pro leonibus pestem scriberet *Antiquitatum* libro nono ferè in fine, ubi hanc ipsam historiam narrans, Λοιμὸς, ait, αὐτοῖς ἐνέσκηψεν, ὑφ' οὗ φθειρόμενοι, καὶ μηδεμίαν τῶν κακῶν θεραπείαν ἐπινοοῦντες, *pestis ipsos invasit, quâ afflicti cum nullum malorum levamen excogitarent.* Et paulò post, Καὶ ὁ λοιμὸς παραχρῆμα ἐπαύσατο, *Et à peste statim liberati sunt.* Mihi nihil quidquam occurrit, quàm *Josephum* id sumpsisse ex aliquo *Judæorum* Historico, qui leonum in *Samaritanos* incursum *pestem* vocaverit per Metaphoram. Ut cum de locustis agros nostros devastantibus dicit *Plinius* lib. 11. cap. 29. *Deorum iræ pestis ea intelligitur.* Et apud *Poëtam Ulysses* de *Polyphemo*,

--- *Dii talem terris avertite pestem.*

Ex sacra porrò Historia notum est Deum propter neglectum numinis sui cultum *Cuthæos* afflixisse hac clade. Cùm enim in locum *Israëlitarum* à *Salmanassare* abductorum è *Babylonia* in *Judæam* traducti fuissent, & in terra, quam speciali jure Deus cultui suo consecraverat, idola sua colere pergerent, leones suscitavit Deus, qui novos istos incolas miserè divexarent. A qua calamitate liberari non potuerunt, antequam unum è captivis Sacerdotibus eò remisisset *Salmanassar*, à quo veri Dei colendi ritum utcunque edocerentur. In *Capitulis* R. *Eliezer* capite trigesimo octavo res narratur his ferè verbis: *Cum* Israëlitæ *è loco suo captivi abducti sunt, misit Rex* Salmanassar *servos suos, qui* Samariæ *habitarent, & tributum illi penderent. Quid fecit Deus Sanctus Benedictus? Immisit in illos leones, qui eos interfecerunt, ut habetur* 2 Reg. 17. vers. 25. "*Et fuit*, &c. *Tum illi miserunt, qui dicerent Regi* Babyloniæ, *Domine Rex noster, terra ista, in quam nos misisti, non recipit nos. Pauci enim ex magno numero relicti sumus. Rex autem misit, & convocavit omnes Seniores* Israëlis, *& dixit illis, Omnibus istis annis, quibus fuistis in terra vestra, nulla fera agri absumpsit vos, & jam non recipit illos. Darent igitur sibi consilium, an eos in terram suam reducturus esset. Responderunt illi, Domine Rex noster,* הארץ ההיא אינה מקבלת גוי שאינו נמול *Terra ista non recipit gentem incircumcisam. Regessit Rex, Date duos de vobis, qui eò profecti eos circumcidant, & librum Legis edoceant. Nec verbo Regis erat quidquam reponendum. Miserunt igitur R.* Dosithæum, *& R.* Zachariam, *qui flentes circumciderunt eos, & docuerunt eos librum Legis* בכתב נוטריקון *scripturâ* notarikon, id est, *compendiosa.*

Leonibus etiam utitur Deus in privatorum supplicium. Et in capite (a) *De miraculis, quæ per asinos, aut in asinis gessit Deus,* jam actum est de leone, qui *Prophetam* interfecit in pœnam rebellionis, & ejus asino pepercit, 1 *Reg.* 13. *v.* 24. Cui simile aliud exemplum est 1 *Reg.* 20. *v.* 35. 36. *Vir autem quidam de Prophetarum filiis dicit sodali suo in verbo Domini, Percute me, obsecro: Et vir ille renuit eum percutere. Tum dixit illi* Propheta, *Propterea quod verbo Domini non fuisti audiens, Ecce te à me discedentem leo percussurus est! Cumque is abiisset, eum invenit, & percussit leo.* Quæ pœna videri possit æquo atrocior, quia qui alium jubebat, ut se percuteret, rem jubebat immanem, nec ulla lege permissam. Immane enim illud est, & prorsus illicitum, hominem insontem percutere: quique nulla te prius injuria provocavit: maximè, si is sit in ordine sacro, qualis erat *Propheta*, qui jubebat se percuti. Sed duo hic observanda sunt, primò *Prophetam* id jussisse בדבר יהוה *in verbo Domini*, hoc est, non sponte, nec proprio & privato motu id jussisse, sed verbo Dei præeunte: quasi dixisset, ut hic habet *Theodoretus*, Οὐκ ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἀλλὰ τὸ ἐν ἐμοὶ πνεῦμα, *Non ego hoc tibi præcipio, sed spiritus, qui in me est.* Secundò, hoc dixisse *Prophetam* אל רעהו, quod non reddiderim cum *Græcis* πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, *ad proximum suum*, sed cum *Hieronymo* potius *ad socium suum*. Ita *Chaldæus*, & *Syrus* ܠܚܒܪܗ: & *Arabs* لصحبه *ad sodalem suum*, id est, ad symmystam suum, qui eodem cum ipso *Prophetæ* munere fungebatur, ac proinde melius noverat illorum verborum pondus, *Rogo te in verbo Domini.* Et quidquid obtendatur, lethale crimen esse, si quis, verbo Domini deserto,

(a) Lib. 2. cap. 16. supra.

& expreſſo, quale hoc fuit, ſe præbeat immorigerum. De cætero, qui à leone ideo interemptus eſt, quod à Deo juſſus *Prophetam* percutere noluiſſet, *Achabum* graviter puniendum ſignificabat, quod *Ben-hadadum*, *Syrorum* Regem, à Deo morti addictum, impunè dimiſiſſet. Proinde ſunt, qui *Prophetam* juſſiſſe, vel innuiſſe volunt, ut in capite ſibi vulnus infligeretur, quia caput Regis eſt ſymbolum. In qua ſententia fuiſſe *Arabem* Interpretem ex eo patet, quod *Prophetæ* verba *Percute me* reddidit شججني id eſt, *Percute me in capite*. Id enim propriè eſt شج. Unde *Marc.* 12. *v.* 4. وشججوه pro *Græcis*, κἀκεῖνον ἐκεφαλαίωσαν, *& illum in capite vulneraverunt*. Et *Avicennæ* lib. 2. capite *De ſanguine*, *Sanguis columbæ, & liviæ, & turturis calidus diſtilletur* علي الشجاج *ſuper capitis vulnera*. Et in *Damire* capite الجن id eſt, *De dæmonibus*, quo loco diſputat, an in dæmonibus ſit ſexuum differentia, de quodam agitur, في راسة شجة *in cujus capite vulnus erat*, quod ſibi inflictum ab uxore queritur, quam ex dæmonum genere eſſe aſſerit. *Duxi*, inquit, *uxorem* من الجن *è dæmonibus, & rixa inter me & illam oborta eſt*, فشجتني *& ea in capite me vulneravit*. Obiter nota à recutitis illis aſſeri coitum cum dæmone non eſſe prorſus illicitum, cùm auctor ſit magnus, ſcilicet Propheta *Mahumetes*, unum è majoribus *Belkis*, Reginæ *Saba*, fuiſſe dæmonem. Et *Damir* ipſe Doctorem *Mahumetanum* ſe vidiſſe & audiviſſe refert, qui palàm profitebatur انه تزوج اربعا من الجن واحدة بعد واحدة *ſe quatuor uxores duxiſſe ex dæmonum genere, unam poſt aliam*. Sed hæc ſunt alterius loci.

Jam dicendum ſupereſt de *Babylonicis* leonibus, qui quam in *Danielem* mites fuerunt, tam truces & immites ſe præbuerunt in ejus obtrectatores. Illis grave id erat, nec ferendum videbatur, quod *Daniel*, vir peregrinus, & diverſæ religionis, & captivus è *Judæa* in *Babyloniam* traductus, non ſolum ſederet inter magnates, ſed & in his primas teneret. Nam è tribus סרכין *ſarchin*, ſive exarchis, qui toti regno præſidebant, *Daniel* erat primus, & Rex in animo habebat eum ſolum univerſis præficere. Neque facile erat eum deturbare ex tanto dignitatis faſtigio, quia Regi erat percharus, & demandato ſibi munere optimè fungebatur: niſi ex diverſo cultu aliqua eum criminandi occaſio oboriretur. Quam viam tentare viſum eſt, cùm aliæ omnes occluſæ eſſent. Hoc igitur animo Regem adeunt, &, tanquam illius honori & majeſtati conſulentes, edictum ab eo extorquent, quo ſanciebatur, ut quiſquis per totum menſem alium quàm Regem coleret atque invocaret, in leonum foſſam conjiceretur. Quo edicto nihil iniquius. Sic enim Rex non ſolum pro Deo ſe gerebat, quod & alii ante eum *Perſarum* Reges attentaverant, ſed & pro ſolo Deo à ſuis haberi voluit, aliis omnibus ſaltem ad tempus excluſis. Rem igitur veri Dei cultoribus prorſus intolerabilem, atque ipſis etiam idololatris haud dubiè gravem, publica profeſſione *Daniel* teſtatus eſt ſe execrari. Et, hoc edicto inſuper habito, ter quotidie de more Deum invocavit, palam aperta feneſtra verſus *Hieroſolymam*, quia Deus promiſerat ſe captivos auditurum facie verſus Templum obverſa precantes, 1 *Reg.* 8. *verſ.* 46. &c. Quo nomine ſtatim delatus, & magnatum ſententia morti addictus eſt. Neque Rex ipſe, quantumvis in *Danielem* propenſus, reum potuit eripere è tam præſenti periculo, quia Lex in eam rem erat diſerta, nec revocari poterant edicta Regum *Perſidis*, ut habetur *Eſther.* 8. *verſ.* 8. & & *Dan.* 6. *verſ.* 8. 12. 15. Proinde *Diodori* libro decimo quarto cum *Darius Charidemum* morti adjudicâſſet, Ἐυθὺς μετενόησε, καὶ κατεμέμψατο ἑαυτὸν, ὡς τὰ μέγιςα ἡμαρτηκότα· ἀλλ' ὐ γὰρ ἦν δυνατὸν τὸ γεγονὸς διὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀγένητον καταςκευάσαι, *Statim pœnituit; & ſeipſum ut graviter lapſum accuſabat: ſed quod regiâ auctoritate factum fuerat, infectum reddere nefas erat*. Proinde *Daniel* in foſſam leonum conjectus eſt, invito & mœrente Rege, & illi ipſi, quem damnaverat, fauſta apprecante. *Liberet*, inquit, *te Deus tuus, quem aſſidue colis*. Quo ipſo criminis *Danieli* objecti particeps & conſcius fit, dum eum ipſum Deum invocat, quem invocaverat *Daniel*. Oſtio foſſæ ſaxum impoſitum Regis & Magnatum annulis obſignatum eſt ad majorem cautionem; quia timebant Magnates; ne vel ipſe *Daniel* ex illa foſſa quomodocunque evaderet, aut aliorum opera extraheretur, quia magnam apud omnes gratiam & auctoritatem, tam Propheticis donis, quam ſanctiſſima adminiſtratione, ſibi comparaverat. Aliud comminiſcitur *Saadias*, nempe ſaxum ori ſpeluncæ juſſu Regis eſſe impoſitum; שאם היה הבור פתוח היו זורקין עליו לונכיות וחצים ששונאין אותו ואומרים כי האריות הרגוהו *Quia, ſi foſſa manſiſſet aperta*, Danielis *inimici lanceas & miſſilia in eum jaculati eſſent, & à leonibus interemptum fuiſſe dictitaſſent*. Quaſi cuiquam illorum id veniſſet in mentem, fore, ut *Danieli* leones parcerent. *Rabbi Selomo* hoc ſaxum contendit ideo *unum* appellari אבן חדה *Dan.* 6. *verſ.* 17. quia nullum aliud fuit in tota *Babylonia* præter hoc ſolum, quod ab Angelis, inquit, in hunc uſum allatum fuerat, ac proinde lateribus ſtructam fuiſſe *Babylonem* Gen. 11. verſ. 3. *Arabes* quoque hanc hiſtoriam multis modis interpolant. Sic *Ibnoſſuni* in libro, cui titulus *Opus diei & noctis*,

دانيال طرح في الجب النقبت عليه السباع فجعلت السباع تلحسه وتبصبص اليه

Daniel *in foſſam miſſus eſt, & ad eum projecti ſunt leones, qui illum lingebant, more canum adblandientes, & caudam agitantes*. Et apud *Damirem Ibno Abiddunia*,

بخت نصر ضرا اسدين عطيمين والقاهما في جب وجا بدانيال فالقاه عليهما فمكث ما شا الله

Nebucadnetſar *venationi aſſuefecerat duos leones magnos, quos in foſſam conjecit, & ad* Danielem *veniens eum illis objecit. Atque is ibi ſtetit quamdiu voluit Deus*. Ita *Nebucadnetſari* tribuitur quod à *Dario* factum. Et leonum numerus ad binarium redigitur, cùm multo plures fuiſſe ex eo conſtet, quod integras accuſatorum *Danielis* familias contriverunt, antequam ſolum attigiſſent, *Dan.* 6. *verſ.* 24. Additiones ad *Danielem* ſeptem leones in illa foſſa numerant, Ἦσαν δὲ ἐν τῷ λάκκῳ ἑπτὰ λέοντες. Utut ſit, Rex, *Daniele* illuc projecto, in luctu fuit: & cum veſpere incœnatus nocte manſiſſet inſomnis, ſummo mane ad foſſam ſe conferens, lugubri voce clamavit, *O* Daniel, *ſerve Dei viventis, potuitne Deus iſte tuus, quem tu perpetuo coluiſti, à leonibus te defendere?* Utut enim Dei cognitione aliquo modo imbutus, prout dicit *Apoſtolus* τὸ γνωςὸν τοῦ Θεοῦ etiam infidelibus ex Dei revelatione eſſe manifeſtum, tamen de potentia dubitabat.

Non

Non sic socii *Danielis*, qui in ignem conjiciendi plena fide pronunciant Deum posse eos liberare ex fornace ignis ardentis, *Dan.* 3. 17. Nec ipse *Daniel*, qui *credidit in Deum suum*, Dan. 6. vers. 23. & *per fidem obstruxit ora leonum*, Hebr. 11. vers. 33. id est, per fidem hoc beneficium à Deo impetravit, qui *misit*, inquit, *Angelum suum, qui occlusit os leonum, ne me læderent, quoniam & erga eum innocens inventus sum, nec adversum te, ô Rex, ullum crimen admisi.* Cum leonum ore etiam manum intellige (à qua Deus *Danielem* liberâsse traditur versu vigesimo septimo hujus capitis) & quidquid in leonibus homini perniciosum est. Illorum enim vim noxiam Deus ad tempus cohibuit, ne servum suum læderent. Quomodo suspendit vim ignis in suorum gratiam, ita ut ex fornace egressi sint ab ignis afflatu intacti, & ne capillo quidem adusto, *Dan.* 3. *vers.* 27. *Danielis* porro Deus ideo misertus est, quia ejus innocentiam noverat, nempe in eo facto, cujus tanquam reus arcessebatur. Neque enim significat se fuisse perfectè justum, atque illa justitia aliquid meruisse erga Deum. Quin *Dan.* 8. *vers.* 18. Dei misericordia, non propria justitia, niti se profitetur his verbis, *Non propter justitias nostras nos procidentes deprecamur te, sed propter miserationes tuas amplissimas.* Et ne quis *Israëlitarum* in genere, non etiam ipsius *Prophetæ* respectu hæc dici putet, addit versu vigesimo, *Me autem adhuc loquente, & orante, & confitente peccatum meum, & peccatum populi mei* Israëlis. *Hebræi* nugatores apud *Saadiam Danielis* ad Regem responsionem ita efferunt, *Leo domus superioris, id est, leo throni gloriæ rugiens dixit, O leones, cavete, ne lædatis leonem catuli leonini filium. Ideoque dentes, & maxillæ eorum ita cohæserunt, ut superari non potuerint præ metu leonis rugientis, qui clausit ora leonum, ne me perderent. Sed & aliud ingens miraculum mihi obtigit: nempe Prophetam* Habbacuc *adduxit è terra* Judæ *secum habentem* ארוחות פועלי שדהו *cibaria operariorum agri sui, quæ mihi obtulit: & simul comedimus, atque bibimus, & laudavimus nomen creatoris: quo facto is abiit viam suam, duce Angelo, qui illum attulerat. Proinde adhuc vivo, prout videt Dominus meus.* In quibus quidquid assuunt de *Propheta Habbacuc* sumptum esse patet ex Additamentis ad *Danielem*. *Arabes* id ipsum tribuunt *Jeremiæ*. *Ibno-Abiddunia* ubi supra,

فمكث ما شا الله ثم اشتهي الطعام والشراب واوحي الله الي ارميا عليه السلام وهو بالشام ان يذهب الي دانيال بطعام وشراب وهو بارض العراق وذهب بزلك اليه حتي وقف علي راس الجب فقال دانيال دانيال وقال من هذا قال ارميا قال ما جا بك قال ارسلني اليك ربك بطعام وشراب فقال دانيال الحمد لله

Et substitit (Daniel in fossa leonum) *quamdiu voluit Deus. Tum cibum & potum appetiit. Et inspiravit Deus* Jeremiæ, *cui bene sit, qui in* Syria *tum erat, ut cum cibo & potu iret ad terram* Irak (seu *Babyloniæ*) *ubi erat* Daniel. *Quibus instructus iter fecit, donec venisset ad caput* (seu os) *fossæ. Et dixit*, Daniel, Daniel. *Quo respondente, Quis es tu? Is regessit se esse* Jeremiam. *Et rogatus quorsum venisset, respondit, Ad te misit me Dominus tuus cum cibo & potu. Et dixit* Daniel, *Laus Deo.* At *Ibnossuni* neque *Habbacuc*, neque *Jeremiam*, sed Angelum instruit hoc viatico. Verba sunt, فاتاه ملك فقال يا دانيال فقال من انت قال انا رسول ربك اليك ارسلني اليك بطعام وشراب

Et veniens ad eum Angelus dixit, ô Daniel: *quo rogante quis esset, respondit, Ego sum Domini tui ad te legatus, & ad te missus cum cibo, & potu.* Nihil opus tot ambagibus, si stamus Scripturæ verbis, quæ *Danielem* docet in fossa leonum nonnisi una nocte stetisse, quo temporis spatio facile potuit cibo, & potu carere. Sed Additamentorum auctor *Danieli* de victu providere necesse habuit, quia usque ad sextum diem illum affixit huic fossæ. Οἱ δὲ, inquit, ἔλαβον αὐτὸν εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων, καὶ ἦν ἐκεῖ ἡμέρας ἕξ. Et *Arabes* non pauca alia comminiscuntur hujus commatis. In quibus is, quem jam citavimus, *Ibno Abiddunia*; للملك الذي كان دانيال في سلطانه جاه النجمون واصحاب العلم فقالوا له انه يولد ليلة كذا وكذا غلام يفسد ملكك فامر بقتل كل من يولد في تلك الليلة فلما ولد دانيال القته امه في اجمة الاسد فبات الاسد ولبوته يلحسانه فنجاه الله تعالي بزلك

Ad Regem, sub cujus imperio erat Daniel, *venerunt Astrologi, & Magi* (quos nota vocari اصحاب العلم unde est quod *Elymas* redditur *Magus* Actor. 13. v. 8.) *qui ipsi prædixerunt fore, ut tali nocte nasceretur puer, qui regnum ejus subverteret. Proinde interfici jussit omnes, qui illa nocte nati sunt* (sumptum id ex *Herodis* παιδοφονίᾳ) *Et postquam natus est* Daniel, *conjecit illum mater ejus in antrum leonis. Et venit leo cum leæna sua, qui lingebant eum* (aliud exemplar habet يحرسانه *qui custodiebant eum*) *Et sic eum servavit Deus.* Et in libro اسنادة *Allegationum*, seu *Exemplorum*, *Abdorrachman*, filius *Abizenadæ*, patrem suum dixisse refert رايت في يد ابي بردة بن ابي موسي الاشعري خاتما نقش فصه اسدان بينهما رجل وهما يلحسانه

بلحسانة قال ابو بردة هزا خاتم
دانيال اخزه ابو موشي يوم دفنه وان
اباموسي سال علما تلك البلدة فقالوا
ان دانيال نقش صورته وصورة الاسدين
وهما تلحسانه في فص خاتمه لئلا
ينسي نعمة الله عليه في ذلك انتهي

Vidi in manu Abubardæ, *filii* Abumuſæ Aſarienſis, *annulum, in cujus pala ſculpti erant duo leones, in quorum medio vir erat, quem lingebant. Et dixit* Abubarda *annulum eſſe* Danielis, *quem ſumpſit* Abumuſa *ſolenni die ſepulturæ ejus. Et* Abumuſam *interrogâſſe Doctores regionis illius, qui* Danielem *dixerunt in annuli ſui pala figuram ſuam ſculpſiſſe cum figura duorum leonum ſe lingentium, ne immemor eſſet gratiæ Dei ſuper ſe, per quam liberatus eſt.*

Sed, his miſſis, ad Sacrum Textum nos conferimus, in quo ſequitur mirabilis totius tragœdiæ cataſtrophe *Danieli* tam læta, quàm triſtis ejus obtrectatoribus. *Daniel* enim, ab exultante Rege è leonum foſſa eductus, repertus eſt prorſus illæſus, quia crediderat in Deum ſuum, *Dan. 6. verſ. 23.* Prout capitis tertii verſu vigeſimo octavo (al. nonageſimo quinto) idem Deus ab igne eruerat ſervos ſuos, qui crediderant in eum. Nam (*a*) *per fidei clypeum* extinguimus *omnia ignea tela Satanæ, & miniſtrorum ejus.* Non, quòd Deus ſervos ſuos ea ratione ſemper liberet. Notum enim eſt infinitos martyres in mediis cruciatibus periìſſe. Et *Ignatium, Antiochiæ* Epiſcopum, fidiſſimum *Chriſti* ſervum, propter ipſius nomen à leonibus ſub *Trajano* fuiſſe diſcerptum. Tamen nemo fidelium eſt, qui non debeat credere quod crediderunt *Daniel* & tres ſocii ejus: nempe eam eſſe in Deo potentiam, quâ poſſit nos liberare; & voluntatem etiam, quâ id ipſum velit, ſi modò illud gloriæ ſuæ & ſaluti noſtræ ſervire videat. *Daniele* porro ſic liberato, qui eum accuſaverant in idem barathrum, Rege ſic ſtatuente, conjecti ſunt. Quod talionis lex poſtulabat, & criminis perpetrati gravitas, quo non ſolum in *Danielem*, ſed & in Regem peccaverant, & totum regnum. *Daniel* enim Regi & regno ita erat neceſſarius, ut eo carere non potuerint ſine inſigni detrimento. Itaque, ut pœnæ gravitas alios à tam gravi ſcelere in poſterum deterreret, Rex, unà cum reis, eorum uxores, & liberos leonibus tradi voluit, qui fortaſſe æquè erant ſontes, & Regis ſententia damnato petulanter inſultaverant. Unde eſt, quod, Deo ſic permittente, illi ipſi leones, qui *Danieli* pepercerant, hos in medio aëre avidis faucibus exceperunt, & horrendo morſu contriverunt, antequam eſſent prolapſi, ita ut in illorum oſſibus nihil integrum ſupereſſet. Quomodo ille ipſe ignis, qui *Danielis* ſocios non attigit, ſtatim conſumpſit Regis miniſtros, à quibus in fornacem conjecti ſunt. Et *Pharaonem* cum ſuis demerſerunt eędem aquæ, quas *Iſraëlitæ* incolumes pertranſîerant. *Joſephus* rem ita amplificat. Danielis *inimici, eum videntes mali nihil eſſe perpeſſum, fateri noluerunt per Deum fuiſſe ſervatum, & per ejus providentiam. Sed leones, cibo ſatiatos,* Danielem *intactum præterîiſſe exiſtimantes, hoc Regi dictitabant. Qui, eorum malitiam execratus, juſſit multum carnium objici leonibus. Et, iis ſatiatis,* Danielis *inimicos in foſſam conjici, ut addiſceret, an propter ſaturitatem eos non attingerent. Satrapis autem ad leones conjectis,* Dario *apparuit* Danielem *à numine fuiſſe ſervatum. Illorum enim nemini leones pepercerunt, ſed omnes diſcerpſerunt, ac ſi fuiſſent valde famelici, & ciborum indigi.* Inde hic fructus emanavit, quòd Rex *Darius*, edicto per totum imperium promulgato, coli juſſit Deum *Danielis*. Non quidem vero cultu. Neque enim *Aſſyrii* idolis ſuis renunciaverunt, quorum cultus cum veri Dei cultu ſtare non poteſt. Proinde *Darius* Deum non vocat Deum ſuum, ſed *Deum Danielis*. Nondum ſcilicet venerat tempus vocationis gentium. Tamen hoc edictum *Darii*, & aliud ſimile *Nebucadnetſaris Dan. 3. verſ. 29.* & jejunium *Ninivitis* indictum ad avertendam ſummi numinis iram *Jon. 3. verſ. 5.* & quæ alia fuerunt hujus generis, videntur fuiſſe totidem προπαρασκευαὶ ad populorum converſionem, quæ *Chriſti* adventum ſubſequuta eſt. Ita enim paulatim, & quaſi per gradus, innotuit Dei virtus, & magnitudo, iis etiam populis, *qui alieni erant à republica Iſraëlis*, & cum *Pharaone* dicebant, (*b*) *Quis eſt Dominus, ut illi obſequamur? Nos non novimus Dominum.*

(*a*) *Epheſ.* 6. 16.

(*b*) *Vide Exod. 5. verſ. 2.*

CAPUT QUARTUM.

Leones quandoque ab hominibus, vel Marte, vel arte, victi.

Samſonis *cum leone pugna prope* Thimnatham. Thimnatha *diverſum à* Thimna *oppidum. Illud in tribu* Dan, *hoc in tribu* Judæ. *Illud in valle, hoc in monte. Vites* Sorek *prope* Thimnatham. *Vicina oppida à leonibus dicta.* Kimchius notatus, *Leo ab inermi* Samſone *laceratus.* Joſephus *ſuffocatum ſcribit. Ita leo* Nemees *ab* Hercule, *& alius à* Phylio, *alius item à* Polydamante *pugile. Leonem & urſum ſimul eandem ovem abſtuliſſe, &* Davidem *utrumque eodem tempore viciſſe, malè colligi ex* 1 Sam. 17. verſ. 34. *Leo venationis ſocium non admittit.* ET *in Scriptura ſæpe pro* AUT: *& Perfectum tempus pro Imperfecto.* Venit leo, & urſus, *id eſt,* Veniebat leo, aut urſus. David *non tantum ſemel* ἐθηριομάχησε. *Ejus in feras duplex pugnæ genus: & robur non vulgare. Barba leonis.* זקן *&* barbam *&* mentum *ſonat.* Φάρυγξ, *proprie* fauces, *etiam* os *ſignificat. Serpentis venenum in ore.* Ἔπαισεν *in* Sirachide *pro* ἔπαιξεν. Benaja *ſub* Davide *dux Prætorianæ cohortis, ſub* Solomone *Imperator exercitus loco* Joabi. *Hujus pater,* Jojada *Sacerdos, vir fortiſſimus. An tum arma permiſſa fuerint Sacerdotibus, quibus mortui contactu pollui nefas.* Romanæ *leges ſimiles.* Ariel Moab *quid ſit.* Moab *&* Arſal *in* Arabica *verſione duo gigantes à* Benaja *cæſi. Hiſtoria certaminis* Benajæ *cum leone à* Joſepho *&* Judæis *interpolata. In eam conjecturæ. Quorſum hoc* die nivis *contigiſſe obſervetur. In* Syra *Paraphraſi mendum. Explicatur Allegoria elegans à leonum venatione ſumpta,* Ezech. 19. *Ibidem verſu* 7. וידע *pro* וירע Daleth *pro* Res. *Leones in foveis capi ſolere. Foveæ talis deſcriptio, &* Arabica *nomina. Leones etiam retibus capi, idque ad* Euphratem, *probatur ex* Ezechiele, *&* Oppiano, *contra* Pollucem, *qui negat.* חחים, *id eſt,* unci, *&* uncini, *Ezech. 19. verſ. 4. 9. quod multis probatur. In* Græca *verſione* σφραγῖδας *pro* ῥαφίδας. סוגר *Hebr.* leonis cavea *à claudendo dicta, ut* Græcè κλεῖθρον. Γαλεάγρα *idem.* Gloſſæ *emendatæ.* קולרין kolarin, *Chald. non eſt* κολλάριον, *ut putant, ſed* κολαστήριον. נדל nedal, *Chald.* Græcè νεκύδαλος.

Leo-

Leonem, utut ferum animal, tamen ab hominibus Marte, vel arte subjici, ut reliqua animalia, nemo est, qui nesciat. Marte, id est, aperta vi. Arte, id est, venatorum technis, & dolis. Prioris exemplo sint, quod in Scriptura memorantur viri tres, *Samson*, *David*, & *Benaja*, qui, congressi cum leonibus, illustres de iis victorias reportarunt. De horum singulis ut aliquid dicamus, res postulat.

De *Samsone* ita habetur *Jud.* 14. *vers.* 5. *Et descendit* Samson, *& pater ejus, & mater ejus* Thimnatham. *Et venerunt ad vineas* Thimnathæ. *Et ecce? leunculus leonum rugiens in occursum ejus. Et cùm eum invasisset Spiritus Domini, laceravit illum, ut laceratur hœdus, cùm nihil haberet in manu. Thimnatha* oppidum fuit in tribu *Dan. Jos.* 19. *vers.* 43. diversum à *Thimna* in tribu *Judæ*, *Jud.* 15. *vers.* 10. 57. & 2 *Paral.* 28. *vers.* 18. Quod ideo notandum duxi, quia qui pro eodem habent, multum laborant in hujus loci collatione, *Descendit Samson Thimnatham*, cum altero de *Juda* Gen. 38. vers. 12. 13. *Ascendit* Thimnam *ad tondendum gregem suum.* Neque enim satis capiunt quomodo ad idem oppidum *ascendi* dicitur, & *descendi*. Drusius, *Ne mireris: nam pro ratione loci, in quo sumus, vel ascendimus, vel descendimus. Forte locus erat infra* Tsorah, *ubi* Samson *habitabat, nisi verius, ut dicamus eum fuisse tunc in castris* Danitarum. *Midras* apud *Kimchium*, יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה Judas, *qui in eo oppido exaltatus fuit, eo ascendisse scribitur.* Samson *autem, qui ibidem ignominiose est habitus, scribitur eo descendisse.* Multò verius, quod & agnoscunt nonnulli *Hebræorum*, duo esse oppida, quorum unum *Thimna* dicitur, alterum *Thimnatha*. Illud erat in tribu *Judæ*, hoc in tribu *Danis*. Ad illud ascendebatur, quia monti incumbebat. Ad hoc descendebatur, quia situm erat in valle. Hic vinearum fit mentio prope *Thimnatham*. Nempe circa hæc loca fuit vallis *Sorek*, *Jud.* 16. *vers.* 4. unde vites illæ eximiæ, de quibus *Gen.* 49. *vers.* 11. *Es.* 5. *vers.* 2. & *Jer.* 2. *vers.* 21. Nec eadem loca leonibus fuisse inaccessa docent à leænis appellatæ vicinæ urbes *Lebaoth*, Jos. 15. vers. 32. & *Beth-lebaoth* Jos. 19. vers. 6. Ibidem igitur כפיר אריות *leunculus leonum*, aut *leænarum*, qua phrasi dicitur גדי עזים *hœdus caprarum*, quam suprà explicavimus. Hic rectè observat *Kimchius* כפיר *leunculum* esse majorem τῷ גור *gur*, id est, *leonis catulo*. Sed quæ sequuntur falsissima sunt ואריה גדול מכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא *Et* arjeh *major est τῷ* chephir, *&* labi *major est τῷ* arjeh, *&* lajis *major est τῷ* labi. Nam ea nomina docuimus ad leonum ætatem haudquaquam pertinere, ut neque שחל, & שחץ, quæ hodie his interserunt. Nec verius quod ab eodem additur וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו *Et quamdiu senescit, augetur robur ejus.* Quippe leonum etiam vires in senio decrescere abunde suprà probatum est. Ad *Samsonem* porro rugiens venit leunculus, qui rugitu suo, tanquam classico, bellum illi indicebat. *Sed eum invasit Spiritus Domini.* Hac præfatione utitur Sacer Scriptor, quia rem de *Samsone* narraturus est, quæ alioqui videatur superare vires humanas, illum scilicet leonem laceràsse, ut laceratur hœdus, cùm nihil haberet in manu, id est, cùm inermis esset, nec ullo telo instructus. *Græci* in *Complutensi* rectè habent διέσπαζεν *dilaceravit*, in aliis minus rectè συνέτριψεν *contrivit*. *Josephus* tamen *Antiquitatum* libri quinti capite decimo hunc leonem non laceratum, sed ab inermi *Samsone* suffocatum fuisse scribit. Συντυγχάνει, inquit, λέοντι, καὶ γυμνὸς ὢν, ἐκδεξάμενος αὐτὸν ἄγχει ταῖς χερσί· *in leonem incidit, & nudus* (id est, *inermis*) *eum manibus suffocavit.* Et *Ambrosius* Epistola 23. *Vigilio*, *Irruentem in se brachiis amplexus necat, & lacertorum nodo exanimatum.* Quo ferè modo *Nemees* leonem *Hercules* interemisse dicitur. Hinc apud *Euripidem* in *Hercule Furente* (a) *Lycus*, *Herculis* gesta referens, (a) Versu 153.

> Ἢ τ̔ Νέμειον θῆρ' ὂν ἐν βρόχοις ἑλὼν
> Βραχίονος φησ' ἀγχόναισιν ἐξελεῖν.

Aut Nemeæum *leonem, quem, retibus captum, brachiorum laqueis se interemisse dicit.* Et apud *Sophoclem* in *Trachiniis* (b) ita loquitur ipse *Hercules*. (b) Versu 1096.

> --- ὦ φίλοι βραχίονες,
> Ὑμεῖς ἐκεῖνοι δὴ καθέσταθ', οἵ ποτε
> Νεμέας ἔνοικον βουκόλων ἀλάστορα
> Λέοντ' ἄπλατον θρέμμα κἀπροσήγορον
> Βίᾳ κατειργάσασθε. ---

Quæ *Cicero* libro secundo *Tusculanarum Quæstionum* liberiùs ita reddidit,

> *ô lacertorum tori*
> *Vestrone pressu quondam* Nemeęus *leo*
> *Frendens efflavit graviter extremum halitum?*

Et *Ovidius* libro nono *Metamorphoseωn*,

> *His elisa jacet moles* Nemeæa *lacertis.*

Quod imitatus *Seneca* in *Hercule Oetæo*,

> *His ego lacertis spolia* Nemeæi *mali*
> *Elisa pressi.* ---

Et in *Agamemnone*,

> *Te sensit* Nemeæus *arcto*
> *Pressus lacerto fulmineus leo.*

Et in *Hercule Furente.*

> --- *maximus* Nemeæ *timor*
> *Gemuit lacertis pressus* Herculeis *leo.*

Et *Claudianus* in laudibus *Herculis*,

> --- *invadis trepidum solisque lacertis*
> *Grandia corripiens eluso guttura morsu,*
> *Imbellem fractis prosternis faucibus hostem.*

Et *Nonnus Dionysiacῶn* libro vigesimo quinto.

> --- Λέοντι βραχίονα λοξὸν ἑλίξας
> Εὐπαλάμῳ πήχυνε περίπλοκον αὐχένα δεσμῷ.
> Πότμον ἄγων ἀσίδηρον. ---

Leoni brachium obliquum involvens, vinculo validæ manus circumdatam cervicem complexus est, mortem inferens sine ferro. Ita etiam Mythologi, *Apollodorus* libro secundo, Καὶ περιθεὶς τὴν χεῖρα τῷ τραχήλῳ κατέσχεν ἄγχων ἕως ἔπνιξε. *Diodorus* libro quarto, Συνεπλάκη, καὶ τ̔ αὐχένα σφίγξας τοῖς βραχίοσιν ἀπέπνιξε. *Tzetzes* chil. 2. Hist. 101. Γυμναῖς χερσὶ λαβόμενος συνέθλαζεν ὑστερῶς. *Arati Scholiastes* nondum editus, Φιλοδοξῶν γὰρ μόνον τοῦτον οὐχ ὅπλοις ἀνεῖλεν, ἀλλὰ συμπλακεὶς ἀνέπνιξε. Sed & apud *Antonium liberalem* Metam. 12. *Phylius* quidam, περιβαλὼν τ̔ βραχίονα τῇ ἐσθῆτι, ἣ ἐφόρει, ἔφραξε τὸ στόμα τοῦ λέοντος, ἀνέλων δὲ αὐτὸν, καὶ ἀναθέμενος ἐπὶ τὸν ὦμον, ἀπήνεγκε πρὸς τὸν Κύκνον, *brachio, cui vestem circumvolverat, in os inserto leonem suffocavit, sublatumque in humeros ad* Cygnum *attulit.* Et apud *Suidam Polydamas Scotusæus* pugil, omnium suæ ætatis hominum procerissimus, νέος ὢν ἀπέκτεινε λέοντα ἐν τῷ Ὀλύμπῳ Μακεδονίας, οὐδενὶ ἐσκευασμένος ὅπλῳ, *juvenis adhuc leonem in* Olympo Macedonię *monte, nullo telo armatus interfecit.* Quod sumptum est ex *Pausaniæ Eliacis* posterioribus. Quî factum sit, ut in leonis à *Samsone* cæsi cadavere apes nidulatæ sint, dicetur, ubi *De Apibus*.

Quod *David Saüli* narrat 1 *Sam.* 17. *vers.* 34. Ita exponit *Castellio*, *Cùm patris mei pecus pascerem, leo, unà cum urso gregem adortus, ovem sustulit. At ego hunc persecutus occidi, eique de faucibus prædam extorsi. Tum illum in me insurgentem rostro prehensum afflixi, & necavi. Quòd si & leonem & ursum occidi*, &c. Atque id ipsum sequuntur multi recentiores, quos miror non vidisse quàm multa habeat incommoda hæc versio. Primò enim supponit leonem & ursum, quasi ex compacto, venari simul, cùm leo ne leænam quidem in venationis societatem admittat. *Ælianus* libri quarti capite tertio, Λύκῳ συννόμῳ καὶ ἵππῳ, λέοντί γε μὴν οὐκ ἔστιν· λέαινα γὰρ καὶ λέων οὔτε τὴν αὐτὴν

ἴασιν, ἔτ' ἐπὶ θύρας, ἔτε πιόμϑμοι. *Lupi duo, & equi duo simul pascuntur, leones duo non item: leæna enim & leo neque ad venationem, neque ad potum eandem viam insistunt.* *Damir Arabs* de eodem, لا يالف شيا من السباع لانه لا يري فيها ما يكافيه *Nullam ferarum in societatem admittit; quia nullam videt, quæ sit illi par.* Proinde à *Poëtis* dicitur μȣνολέων, quia *solitarium* est animal. Vide *Anthologiæ* libri primi capitis trigesimi tertii *Epigramma* trigesimum. Secundo, cùm *Hebræa* ad verbum ita habeant, *Venit leo, & ursus,* ונשא שה מהעדר *& abstulit ovem à grege, & exivi post eum, & percussi eum, &* ovem *ex ore ejus eripui, & insurrexit in me, & barbâ suâ* (aut *maxillâ suâ*) *arreptum percussi, & necavi:* Ad quem referes illud *abstulit*, & *exivi post eum*, &c. An ad solum leonem, aut ad solum ursum, aut verò ad utrumque? Si de uno solùm agatur, quomodo concludit *David*, *Quod si & leonem & ursum occidi?* An plus habet in conclusione, quàm fuit in præmissis? Si de utroque agi dixeris, cur non Plurali numero dixit *David*, *Ovem abstulerunt, & exivi post eos, & percussi eos?* &c. Præterea, qui fieri potest, ut leo & ursus oviculam conjunctim abstulerint? Aut ut *David* utrumque simul barbâ, aut mento correptum interfecerit? Nisi *Davidem* fingas non quidem ἑκατόνχειρα, sed saltem πολύχειρα fuisse, ut una manu leonis, alia teneret ursi maxillas, tertia ovem ex illorum faucibus eriperet; quæ plane sunt ἀσύςατα. Denique quidni locum hic habeat Veterum Adagium, ne *Herculem quidem stare posse contra duos*, id est, unum *Davidem*, quamlibet generosum, contra leonem, & ursum, conjunctis viribus pugnantes? Si ad miraculum confugias, nihil egeris. Quippe, si leonem & ursum nonnisi per miraculum vicit *David*, eâ victoriâ fretus non debuit gigantem aggredi. Eum enim auxilio DEI ordinario, & solita virtute niti oportuit, non miraculo, quod Deus non promiserat. Proinde, ut vitentur incommoda, quæ diximus, notandum est Copulativam ET in Scriptura non rarò sumi pro Disjunctiva AUT. Ita *Gen.* 13. *vers.* 8. *Ne sit contentio inter me & te, & inter meos pastores & tuos*, id est, *aut inter*, &c. *Gen.* 19. *vers.* 12. *Tum viri illi* Loto *dixerunt*, *Quis præterea hic tuus est, gener, & filii tui, & filiæ tuæ?* Id est, *aut filii tui, aut filiæ tuæ.* Exod. 12. vers. 5. ubi de agno, seu hœdo Paschali; *Ex ovibus tuis, & ex capris illum accipietis*, id est, *aut ex capris.* Exod. 21. vers. 15. *Qui percusserit patrem suum, & matrem suam*, id est, *aut matrem suam.* Et versu 17. *Qui maledixerit patri suo, & matri suæ*, id est, *aut matri suæ*; quomodo *Matth.* 15. *vers.* 4. interpretatur ipse *Christus* Ps. 8. *vers.* 5. *Quid est homo, ut memor sis ejus? & filius hominis, ut visites eum?* id est, *aut filius hominis*, ut reddit *Apostolus Hebr.* 2. *vers.* 6. Ita omnino in loco *Davidis*, in quo versamur, *Venit leo, & ursus*, id est, *Venit leo, aut ursus.* Nam ut cætera taceam, si ET esset Copulativa, Plurali numero dixisset באו *venerunt.* Hoc quoque hic observandum; Tempus Imperfectum apud *Hebræos* nullum esse, sed Perfectum per Imperfectum *Latinè* reddi, quoties res ita postulat, quod nôrunt quotquot has literas à limine salutârunt. Quibus animadversis, verba *Davidis* obvium erit ita reddere; *Cùm pascebat servus tuus pecora patris sui*, ובא הארי ואת הדוב *& veniebat leo, aut ursus & auferebat ovem è grege* (id est, sive leo, sive ursus irruens auferret, &c.) *egrediebar in eum, & percutiebam eum, & ovem ex ore ejus eruebam, & in me insurgentem barbâ* (vel *mento*) *arreptum percutiebam, & necabam.* Itaque non agitur de singulari eventu, sed de re, quæ non semel acciderat. Deus enim, qui *Davidem* ad magna destinaverat, eum ab adolescentia voluit his periculis exerceri, ut, Dei auxilium sæpe expertus, animum in rebus adversis obfirmaret, & vocationis suæ quidquid esset intrepidè aggrederetur. Et, ne putentur ad singularem eventum hæc pertinere, duplex hic pugnæ genus describit *David*, quo hujusmodi feras solebat prosternere. Illas enim quandoque cum præda fugientes, primo statim congressu, pedo, aut venabulo lethaliter feriebat, & è morientium ore ovem eruebat: aut, si, præterito grege, in pastorem rectâ irruerent (quomodo leones & ursi solent; illi, ut dilacerent; hi, ut hominem amplexu necent) eas *David*, maxillâ, aut faucibus unâ manu correptas, alterâ confodiebat. Et periculosum quidem est, & propè supra vires humanas,

Esurienti leoni ex ore exsculpere prædam,

ut in *Lucilio* habetur. Unde *Nævius* alicubi,

Deprandi autem leonis obdas oreas.

Oreas pro *ora*, vetus verbum, ut *deprandi* pro *imprans*. Quod dici constat tanquam de re, quam attentare sit nefas. Sed *Davidi*, præter magnam animi præsentiam, fuit robur corporis non vulgare. Unde est, quod *Psalm.* 18. *vers.* 35. arcum chalybeum brachiis suis frangi asserit. Quod penè omiseram, in editione *Complutensi Græca* versio reddit quomodo diximus, Ὅταν ἤρχετο λέων, ἢ ἄρκτος, καὶ ἐλάμβανε πρόβατον ἐκ τῆς ἀγέλης, καὶ ἐξερχόμην κατόπισθεν αὐτȣ, καὶ ἐπάταξα αὐτὸν, καὶ ἐξέσπων ἐκ τȣ̃ σόματος αὐτȣ̃· καὶ, εἰ ἐπανίςατο ἐπ' ἐμὲ, ἐκράτȣν τȣ̃ φάρυγος αὐτȣ̃, &c. *Cum veniebat leo, aut ursus, & capiebat ovem ex grege, eum & pone insequebar, & percutiebam, & ovem ex ore ejus eruebam: &, si in me insurgebat, eum faucibus arripiebam*, &c. A versione tam apposita nullus capio cur recentiores recesserint, ut alteram huic substituerent, quam pluribus incommodis premi palam fecimus. *Hebræa* והחזקתי בזקנו, *Et barbâ ejus corripiebam*, cur *Græci* reddant Ἐκράτȣν τȣ̃ φάρυγος αὐτȣ̃, *Et faucibus ejus corripiebam*, puto me deprehendere. Leoni quidem barba convenit. Unde *Homerus* aliquoties,

--- λῖς ἠϋγένειος,

leo bene-barbatus. Et *Martialis* lib. 10. Epigr. 9.

Barbam vellere mortuo leoni.

Sed cum hic tam de urso, quàm de leone agatur, maluerunt eâ voce uti, quæ utrique esset communis. Et fortasse *Hebræum* זקן non solùm *barbam*, sed & *mentum* significat, ut *Arabicum* ذقن indè deductum, & *Græcum* quoque γένειον. Itaque *Chaldæus* hic habet, *Et apprehendi* בלועיה, & *Arabs*, بلحيته *Per maxillam ejus.* Et Hieronymus, *Et apprehendebam mentum eorum.* Φάρυγξ etiam, quamvis propriè *fauces* significet, potest tamen eò pertinere. Nam in *Hesychio* Φάρυγξ inter cætera ςόμα redditur. Quomodo *Homerum* sumpsisse volunt *Odyss.* τ', ubi *Ulysses*, timens ne *Euryclea* se proderet,

Χεῖρ' ἐπιμασσάμενος φάρυγος λάβε δεξιτερῆφι,

id est, *Os manu dextra cepit comprimens.* Ibi igitur vetus *Scholiastes*, Φάρυγος, τȣ̃ ςόματος. Neque aliud intelligo in *Heraclisco Theocriti*, quo loco describitur *Hercules*, adhuc puer, duos angues

Δραξάμενος φάρυγος, τόθι φάρμακα λυγρὰ τέτυκται
Οὐλομένοις ὀφίεσσι, ---

id est, *Ore corripiens, ubi mala sunt venena perniciosis serpentibus.* Os interpretor, quia serpentis venenum est in ore ad radices dentium. *Davidis* ἀνδραγάθημα *Sirachides* his verbis deprædicat *Eccles.* 47. *vers.* 3. Ἐν λέȣσιν ἔπαισεν, ὡς ἐν ἐρίφοις· καὶ ἐν ἄρκτοις, ὡς ἐν ἄρνεσι προβάτων. *Cum leonibus lusit, ut cum hædis; & cum ursis, ut cum agnis ovium.* Hoc est, leones & ursos occidere illi lusus fuit, quomodo non loqueretur, qui hoc crederet nonnisi semel factum. Ἔπαισεν *Syrus* reddit ܚܠܐ, *Arabs*,

Arabs قتل *occidit*, quaſi eſſet à *παίω ferio.* Quod *Sirachides* ſi voluiſſet, non dixiſſet ἐν λέουσιν, ſed λέοντας ἔπαισεν. Itaque ἔπαισεν fit à *παίζω ludo. Atticum* eſt pro ἔπαιξεν, quomodo nonnulli ſcribunt. Alii etiam ἐπεξένωσεν *verſatus eſt cum leonibus.* Ita exemplar *Complutenſe*, & *Pariſienſe* nuper editum. Sed verum eſt ἔπαισεν. Porrò, quòd cum hœdis leones conferuntur, ſumptum ex his de *Samſone* Jud. 14. v. 6. *Leonem dilaceravit, quaſi dilaceráſſet hœdum.*

Tertium habemus exemplum in *Banaja*, *Jojadæ* filio, 2 *Sam.* 23. *verſ.* 20. & 1 *Par.* 11. *verſ.* 22. *Et* Banaja, *filius* Jojadæ, *viri ſtrenui, & rebus geſtis clari,* è Cabſeel, *percuſſit duos* Ariel Moab. *Et ipſe deſcendit, & percuſſit leonem in media foſſa die nivis.* Is ille eſt *Banaja*, qui ſub *Davide* præfuit *Cerethæis*, & *Pelethæis*, id eſt, Regis ſtipatoribus, ſeu militibus Prætorianis, 2 *Sam.* 8. *verſ.* 18. & 20. *verſ.* 23. Et ſub *Solomone*, *Joabo* occiſo, qui Imperator erat exercitûs, in illius locum ſuffectus eſt, 1 *Reg.* 2. *v.* 35. & 4. *v.* 4. Pater, vir fortiſſimus, Sacerdos fuiſſe legitur 1 *Paral.* 27. *v.* 5. 6. Proinde illi non licebat mortui contactu pollui, *Levit.* 21. *verſ.* 1. Quin, ſi *Hebræis* credimus, ne ad quartum quidem cubitum poterat accedere. Ita definit *Maimonides* in Tractatu *De luctu* cap. 3. ſect. 13. *Romanæ* etiam leges *Pontificis* oculos à funere arcebant, ut teſtatur *Seneca Conſolatione ad Marciam* capite decimo quinto. Et *Flamen Dialis* (a) locum, in quo buſtum eſſet, nunquam ingrediebatur, nec mortuum unquam attingebat. Proinde moris *Romani* fuerat ramum cupreſſi ante domum funeſtam poni, ne quiſquam *Pontifex* per ignorantiam pollueretur ingreſſus. Ita *Servius* ad librum tertium *Æneidos.* Tamen quia *Jojada* Sacerdos in Scriptura commendatur ut vir inſignis propter res in bello geſtas, unde fit veriſimile multos ab eo fuiſſe cæſos, dicit *Kimchius* in hunc locum, Deum non diſtinxiſſe Sacerdotes à reliquo populo, cùm juſſit *Iſraëlitas*, ut ſeptem gentes oppugnarent, & quaſcunque alias, quæ *Iſraëlitas* opprimebant: quin inſtituiſſe, ut Sacerdotes ad bellum ungerentur, & cum *Iſraëlitis* ad militiam ſe conferrent. Ac proinde *Phineem* non timuiſſe, ne pollueretur, cùm interfecit *Zimri*, & *Cozbi*, & bello contra *Madianitas* ſuſcepto interfuit. Urbs *Cabſeel*, in qua natus eſt vir ille fortis, fuit in tribu *Judæ* in *Idumeæ* confinio, *Joſ.* 15. *v.* 21. Filius non degener primò percuſſiſſe legitur duos *Ariel Moab*, id eſt, juxta *Hieronymum*, *duos leones*, & juxta *Caſtalionem*, *duos* Moabiticos *leones immanes:* quia אריאל *ariel*, ad verbum *leonem Dei*, aut *leonem fortem* ſonat. Sed Principum & virorum fortium apud *Orientales* hoc eſſe Epithetum hodieque in uſu ex *Arabiſmo* ſuprà docuimus. *Chaldæus* hic habet רברבי *magnates.* Et *Kimchius* cognomen eſſe dicit הגדולים והגבורים *magnorum & fortium:* quia ארי *ari*, id eſt, *leo*, magnitudine, fortitudine, & robore inter feras excellit; & אל *el*, etiam *robur*, & *vires* ſonat. Eodem per multas ambages *Rabbi Levi* tandem devolvitur. *Turris, inquit, valida vocatur* Ariel, *unde &* Ariel *dicitur domus ſanctitatis*, (ſeu *Templum.*) *Is itaque videtur percuſſiſſe defenſores turrium validarum, quæ erant in terra* Moab. *Compoſita autem eſt dictio ex* ארי ari, & אל el, *& ſignificat leonem validum; quia leo robore maximè valet. Sed & illi potuerunt leonum ſpeciem habere in roboris & fortitudinis argumentum. Syrus* etiam, *Ille interemit* ܠܬܪܝܢ ܓܢܒܪ̈ܐ ܕܡܘܐܒܝ̈ܐ *duos gigantes, Moabitas. Arabs* in *Samuele*, *Occidit* جبارا من الموبيين *gigantem è Moabitis.* Et in *Paralipomenis*, *Occidit* الجبارين وهما مواب وارسل *duos gigantes, nempe Moab, & Arſal:* quæ deflexa ſunt ex *Hebræis* אריאל מואב *Ariel Moab*, malè lectis, & intellectis.

(a) Gellius l. 10. c. 15.

Ecce aliud facinus ejuſdem *Banajæ! Et ille deſcendit, & leonem percuſſit in media fovea die nivis.* Quod ſignanter additum vult *Kimchius:* כי האריה ביום צנה ושלג נוספת גבורתו *quia tempore frigoris & nivis leonis vires augentur.* Aliud affert *R. Levi*, *Dixit* in die nivis, *ut indicaret quantum valeret robore. Quamvis enim tum temporis vis illi eſſet infirmior propter frigoris vehementiam, maximè in media fovea, ubi frigus erat intenſius, prout ferebat natura loci; & tam ipſi, quam leoni nullum pateret effugium, ne ſe mutuò perderent: deſcendit tamen* Banaja, Jojadæ *ſummi Sacerdotis filius, leonis in ipſo deſcenſu inſultum haudquaquam timens, & eum fortiter interemit.* At eandem hiſtoriam *Joſephus* ſic adornat, *Cùm ningeret, in quandam foveam lubrico lapſu decidit leo, cujus os, quod anguſtum eſſet, videbat brevi fore, ut oppleretur nivibus. Atque ita cum nullam exitus & ſalutis viam videret, rugiebat.* Banajas *autem, auditâ ferâ, illac enim iter faciebat, & ad rugitum veniens, deſcendit in os foveæ, & repugnantem ictu baculi, quem habebat in manu, ſtatim exanimavit.* Hæc illi, quibus ideo haudquaquam aſſentior; quia credibile non eſt *Banajam*, virum eximium, quemque *David* Prætorianæ cohorti, & *Solomon* toti exercitui præfecerat, tam fuiſſe temerarium, & vitæ ſuæ prodigum, aut tam futilem virium ſuarum oſtentatorem, ut ultrò cum leone captivo includi voluerit, & ſubire pugnæ aleam. Dicam igitur quid ſuſpicer. *Anthologiæ* libri primi capite trigeſimo tertio leonem narrat incertus *Poëta* in caprariorum ſtabulum ſeceſſiſſe, ut nivem vitaret & grandinem. Verba ſic habent,

Χειμερίην διὰ νύκτα χαλαζήεντά τε συρμὸν,
Καὶ νιφετὸν φεύγων, καὶ κρυόεντα πάγον,
Μουνολέων, καὶ δὴ κεκακωμένος ἀθρόα γυῖα,
Ἦλθε φιλοκρήμνων αὖλιν ἐς αἰγονόμων.

Hibernâ nocte, grandinis impetum & nivem fugiens, & frigidum collem, ſolitarius leo, & omnibus membris malè affectus, venit in ſtabulum caprariorum locis præruptis gaudentium. Ita leo, de quo hic agitur, nive ingruente, in foveam deſcenderat, id eſt, in antrum profundius, cujus umbrâ adverſus aëris inclementiam aliquamdiu ſe tueretur. Qua ipſa de cauſa *Banaja*, in idem antrum aliquanto poſt ingreſſus, in leonem ex improviſo incidit, & obluctantem peremit. Non fruſtrà igitur Sacer Scriptor id *die nivis* contigiſſe obſervat. Ita enim ſubindicat quâ ratione factum ſit, ut ad ſpeluncam ille leo dux & *Judæus* eandem devenerit. *Foveam* hic pro *antro* ſumo, aut pro *fovea in antri modum exciſa*, quia res ita poſtulat. Et *Hebræum* בור ſignificat *foveam* omne genus. Quandoque *puteum*, aut *ciſternam*, in quam aquæ confluunt, ut *Levit.* 11. *v.* 36. *Deut.* 6. *v.* 11. & 2 *Sam.* 23. *verſ.* 15. Aliquando *foſſam ſine aqua*, in qua captivi detinentur, ut *Jerem.* 38. *v.* 6. & *Zachar.* 9. *v.* 11. Et *carcerem*, ſeu *cryptam* quamvis *ſubterraneam*, ut *Gen.* 40. *v.* 15. & 41. *v.* 14. *Exod.* 12. *verſ.* 29. &c. Non rarò etiam *ſepulchrum*, ut *Pſ.* 28. *v.* 1. & 30. *v.* 4. Item *foveam inſidioſam*, in quam decidant prætereuntes, ut *Pſalm.* 7. *v.* 16. Foveam denique in antri modum exciſam, in quam ſe ſubducant homines, ut ibi deliteſcant. Sic 1 *Sam.* 13. *verſ.* 6. *Abſcondit ſe populus in ſpeluncis, in ſpinetis, in petris, in locis altis* ובבורות *& in foveis.* Et *Jerem.* 41. *v.* 9. והבור *Et fovea, in quam projecit* Iſmaël *omnia cadavera hominum illorum*, (ſeptuaginta) *quos percuſſerat ad latus* Godoliæ, *ea eſt, quam fecerat Rex* Aſa *metu* Baaſæ *Regis* Iſraëlis; nempe ut in ea lateret. In hujuſmodi foveam nivoſo cœlo cùm deſcendiſſet *Banaja*, neceſſe habuit cum leone decertare, qui jam eodem ſe ſubduxerat. *Arabs* hic habet نزل الي الغيض *Deſcendit in ſylvam*, &c. *Syrum* ſequutus, cujus verba,

verba sunt, *Is descendit, & occidit leonem* ܒܓܘ ܚܘܫܐ *in medio sylvæ.* Sed, unâ literâ mutatâ, ex גובא *fossa* factum ܚܘܫܐ *sylva.* Cum *Banaja* conferri queat *Alexander* Rex, qui leonem raræ magnitudinis in se incurrentem non excepit modo, sed & uno vulnere occîdit. Rem pluribus narrat *Curtius* libri octavi ferè initio. Ibidem *Lysimachus* quondam, cum venaretur in *Syria*, occiderat eximiæ magnitudinis leonem solus. Sed, lævo humero usque ad ossa laceratus, ad ultimum periculi pervenerat. Addit fabulam, quæ objectum leoni à Rege *Lysimachum* temere vulgavit, ab eo casu ortam esse. Tamen apud *Plutarchum* in *Demetrio* ipse *Lysimachus*, altas in cruribus & brachiis suis leoninorum unguium cicatrices ostendens, narrat τὴν γενομένην αὐτῷ μάχην πρὸς τὸ θηρίον ὑπὸ Ἀλεξάνδρου συγκαθειρχθέντι τοῦ βασιλέως, *suam cum leone pugnam, quam ab* Alexandro *Rege cum illo conclusus conseruerat.*

De iis actum est hactenus, qui leones aperta vi, & tanquam collatis signis debellârunt & devicerunt. Jam ad venatorum artes convertimur, de quibus insignis est locus *Ezech.* 19. *vers.* 2. & sequentibus, ubi *Josiæ* filios, & successores (*Joachazum*, & *Joachimum*, qui, cùm *Hierosolymis* aliquamdiu regnâssent, captivi abducti sunt, ille in *Ægyptum*, hic in *Babyloniam*) *Propheta* eleganti Allegoriâ confert cum leunculis, qui, cum prædari & rapto vivere jam inciperent, in venatorum foveas & casses inciderunt. *Prophetæ* verba sic habent, *Quid erat mater tua? Leæna, quæ inter leones recubabat, & in medio leunculorum educabat catulos suos. Et evexit unum è catulis suis, qui leunculus factus est, & didicit rapere prædam, & voravit homines. De quo cùm audivissent Gentes, eum, foveâ suâ captum, uncis in terram* Ægypti *deduxerunt. At illa, videns periisse spem & expectationem suam, alterum sumpsit è catulis suis, quem effecit leunculum. Atque is, inter leones ambulans, pro leunculo se gessit, & prædam rapere didicit, & homines voravit, & destruxit palatia eorum, & urbes eorum vastavit, & terra desolata est, & plenitudo ejus à voce rugitûs illius. Et disposuerunt contra eum Gentes circumquaque de provinciis, & extenderunt in eum rete suum, Et foveâ suâ captum uncis in cavea posuerunt, & adduxerunt ad Regem* Babyloniæ, *& deduxerunt in munitiones, ne audiretur vox ejus ampliùs in montibus* Israëlis. *Mater leæna*, juxta *Chaldæum*, est כנישת דישראל *Synagoga Israëlis. Leones*, inter quos recubabat, sunt vicinarum gentium Reges. *Catuli*, quos educabat, sunt filii *Josiæ* Regis. *Primus*, quem in leunculum evexit, fuit *Joachaz*, qui *Josiæ* patri suffectus est, 2 *Reg.* 23. *vers.* 30. & 2 *Paral.* 36. *vers.* 1. & 3 *Esd.* 1. 34. *Didicit is rapere prædam, & voravit homines*, id est, *fecit malum coram Domino, sicut fecerant patres ejus*, 2 *Reg.* 23. *vers.* 32. Hinc *Josephus Antiquitatum* libri decimi capite sexto, Ἀσεβὴς δὲ, καὶ μιαρὸς τὸν τρόπον, *Impiis & impuris fuit moribus.* Et *Gentes foveâ captum uncis in* Ægyptum *deduxerunt*, id est, *Ægyptii*, duce *Pharaone Nechone*, à quo *Riblam* vocatus in terra *Hamath*, quæ *Græcis Epiphania*, captivus in *Ægyptum* deductus est, ubi supremum diem obîit, 2 *Reg.* 23. *vers.* 33. 34. Et leæna *alterum* è catulis suis constituit leunculum, id est, *Israëlitæ* Regi captivo *Joachimum* fratrem substituerunt, 2 *Reg.* 23. *vers.* 34. & 2 *Paral.* 36. *vers.* 4. Sed hic *leunculus factus, & inter leones ambulans*, id est, pro Rege se gerens, & cum vicinis Regibus, *Ægyptio* putà, & *Babylonio*, pacis fœdera contrahens, *etiam ipse didicit prædam rapere, & voravit homines, & destruxit palatia, & vastavit urbes*, &c. id est, impiè se gessit æquè ac frater, & in eadem crimina incidit, in quæ inciderat *Manasse*, & in ipsa urbe metropoli fudit sanguinem innoxium, 2 *Reg.* 23. *vers.* 37. & 24. *vers.* 3. 4. & *Jerem.* 22. *vers.* 17. Obiter nota Interpretes hærere in his verbis initio septimi versus וידע אלמנותיו id est, ad verbum, *Et novit viduas ejus*, aut, si mavis, *palatia ejus.* Nam postrema vox est ambigua, neque solùm *viduas*, sed & *palatia* sonat; ut ארמנות per *Res.* Sic *Es.* 13. *vers.* 22. *Et alternis ululabunt thoes* באלמנותיו *in palatiis ejus.* Sed, sive *viduas*, aut *palatia* reddas, id omnino videtur esse præter rem, *Novit viduas*, aut *Novit palatia ejus*, id est, reipublicæ *Israëlis*. Nec mihi satisfaciunt quæ afferunt hic Interpretes. Nisi quod *Chaldæus*, qui habet ואצדי בירנותיה *Et desolavit palatia ejus*, videtur legisse וירע per *Res*, pro וידע per *Daleth*. Propriè וירע significat *Et contrivit*, ut *Dan.* 2. vers. 40. תדק ותרע *Comminuet, & conteret.* Sed, ad ædificia translatum, *desolare*, & *diruere* est. Sic in *Chaldaica* Paraphrasi *Ps.* 62. *vers.* 4. היך גודא רעיעתא *ut maceria dirupta*, vel *diruta.* Et *Ezech.* 40. *vers.* 1. *Anno decimo quarto* בתר דאתרעת קרתא *postquam contrita est civitas*, id est, *destructa & desolata.* Ita omnino *Ezechiel*, ubi suprà, videtur scripsisse וירע אלמנותיו *Et destruxit palatia ejus.* Saltem ita legit *Chaldæus*, & sensus apprimè convenit. Et hæc cohærent cum sequentibus, *Et urbes eorum vastavit, & terra desolata est.* Sed, si per *Daleth* legas וידע *Et novit*, quicquid afferas, nihil occurret, quod non sit valde coactum, addo etiam prorsus alienum. Itaque hic putáverim propter similitudinem, literas *Res* & *Daleth* fuisse permutatas, ut locis aliis fere viginti, quæ collegit vir, dum vixit, doctrinâ & pietate illustris, *Lud. Capellus Sacræ Criticæ* suæ libri primi capite septimo. Sed hæc obiter. Jam quod additur contra leunculum illum, qui regionem, palatia, & urbes vastaverat, & desolaverat, vicinas gentes undequaque convenisse, eumque, retibus suis implicitum, & in fovea captum, & uncis tractum, & caveâ inclusum, ad Regem *Babyloniæ* fuisse adductum, & munitionibus detentum, ne rugitus illius amplius audiretur super montes *Israëlis*, valde verisimile est ad *Joachimum* Regem pertinere, de quo supra. Is enim, propter flagitia sua, & vitam impie actam, tandem à Deo desertus est. Et in eum convenerunt *Chaldæi*, *Syri*, *Moabitæ*, & *Ammonitæ*, qui *Judæos* malè mulctârunt, 2 *Reg.* 24. *vers.* 2. Quin ipse *Joachimus*, catenis chalybeis duabus vinctus, in *Babyloniam* captivus deductus est, 2 *Paral.* 36. *vers.* 6. & 3 *Esd.* 1. *vers.* 40. Sunt tamen, qui hæc omnia malunt ad *Joachimi* filium *Jechoniam* referre, qui & ipse *Babylonem* adductus est, 2 *Reg.* 24. vers. 12. &c. Cui sententiæ maximè favet, quod *Jerem.* 22. *vers.* 18. 19. prædicitur fore, ut *Joachimi* cadaver insepultum projiciatur extra portas *Hierosolymorum.* Unde colligunt *Joachimum* in *Babyloniam* non fuisse deductum, sed eo deducendum in via perîisse, non procul ab *Hierosolymis*, ibique jacuisse insepultum. Proinde *Hieronymus*, *Theodoretus*, & *Polychronius*, in altero illo leunculo, qui *Babylonem* perductus est, *Jechoniam* intelligunt. Sed, utrumvis intelligas, notanda sunt, quæ hic habet *Hieronymus*, hæc de *Jechonia* dici, *ut leonis servetur translatio, qui capitur in foveis, catenisque constringitur, & in caveis reservatur.* Quibus hæc *Theodoreti* consona, Εἰκότως δὲ ὡς ἐπὶ λέοντος τὴν μὲν τῆς στρατείας προσβολὴν ὠνόμασε δίκτυα· κημὸν δὲ, καὶ γαλεάγραν, τὰ περιτεθέντα αὐτῷ δεσμά· ἐπειδὰν γὰρ τροπικῶς αὐτὸν ἐκάλεσε λέοντα, ἀκολούθως καὶ τὰ συμβάντα αὐτῷ τροπικῶς ὀνομάζει· τῷ γὰρ λέοντι καὶ τὰ δίκτυα καὶ ἡ γαλεάγρα ἁρμόττει. *Jure autem tanquam contra leonem exercitus impetum retia nominavit, camumque, & caveam, injecta ipsi vincula. Cùm enim per translationem eum leonem vocaverit, congruenter quoque ea, quæ ipsi acciderunt, per translationem appellat; leoni enim & retia & cavea conveniunt.* Quæ ut intelligantur, de singulis jam agendum est.

Primò de leunculo dicitur versu quarto, & rursus versu octavo, בשחתם נתפש *In fossa eorum captus est.*

est. Græci, Συνελήφθη ἐν τῇ διαφθορᾷ αὐτῶν, *Captus est in corruptione eorum.* Quod *Hieronymus* sic exponit versu quarto, *Non absque vulneribus suis ceperunt eum.* Et versu octavo, *In vulneribus eorum captus est.* Nempe שָׁחַת est *corrumpere*, unde שַׁחַת quandoque est *corruptio*: ut *Psalm.* 16. *vers.* 10. *Non permittes, ut sanctus tuus videat corruptionem*; quomodo interpretantur insignes *Apostoli* duo, *Petrus* Act. 2. vers. 31. & *Paulus* Act. 13. vers. 35. Tamen plerumque שחת est *fossa*, tanquam corruptionis locus, nisi malis deducere à Verbis שוח, aut שחה, quæ *deprimere* & *inclinare significant.* Ita *Job.* 9. *vers.* 31. *Demerges me* בשחת *in foveam.* Et 17. vers. 14. *Clamavi* לשחת *fossæ, Pater meus es.* Et 33. vers. 18. *Educat animam ejus* מני שחת *à fovea.* Et ejusdem capitis versu 22. *Anima ejus propinqua sit* לשחת *foveæ.* Et vers. 24. *Redime eum* מרדת שחת *ne descendat in foveam.* Et versu 28. *Redemit animam meam, ne transiret* בשחת *in foveam.* Et versu 30. *Reducendo animam ejus* מני שחת *à fovea.* Psal. 7. vers. 16. *Et cadet* בשחת *in fossam, quam fecit*, Græcè εἰς βόθρον Ps. 94. vers. 13. *Donec fodiatur improbo* שחת *fovea*, Grecè βόθρος. Plura si desideras, vide *Ps.* 9. *vers.* 16. & 30. *vers.* 10. & 35. *vers.* 7. & 49. *vers.* 10. & 55. *vers.* 14. & 103. *vers.* 4. & 107. *vers.* 20. & 119. *vers.* 85. *Es.* 51. *vers.* 14. *Ezech.* 28. *vers.* 8. *Jon.* 2. *vers.* 7. Ita igitur *Ezechiel* de leone, *Captus est* בשחתם *in fossa eorum.* Quam veram esse versionem in *Commentario Hieronymus* confitetur his verbis, *Cepit eum*, inquit, *non absque vulneribus suis, sive in fovea, ut propriè in* Hebraico *continetur, ut conservet tropologicam captionem leonum, quâ semper in foveis capi solent.* Malim, *quâ sæpe.* Neque enim *semper*, sed *sæpe* leones in foveis capiuntur. *Plinius* libri octavi capite decimo sexto. *Capere eos ardui erat quandam operis, foveisque maximè. Statius* libro secundo *Sylvarum*, de leone mansueto *Domitiani*,

Non formidato supra venabula saltu
Incitus, aut cœco foveæ deceptus hiatu.

Claudianus, in *Stilichonem* Panegyrico secundo, de *Dianæ* leonibus,

Non illos tædæ ardentes, non strata supernè
Lapsuro virgulta solo, non vocibus hœdi
Pendentis stimulata fames, nec fossa fefellit.
Ultrò se voluere capi, gaudentque videri
Tantæ præda Deæ. ---

Sed venatoriam illam fossam capiendis leonibus nemo pluribus describit *Oppiano* in libro quarto *Cynegeticῶn*, ubi, postquam observari dixit viam à leone tritam à spelunca ad aquas proximas, ex quibus bibere solet, addit continuo post:

Ἔνθ' ἤτοι βόθρον μὲν ἐΰδρομον ἀμφὶς ὄρυξαν,
Εὐρὺν, καὶ περίμετρον· αὐτὰρ μεσάτῃ ἐνὶ τάφρῳ
Κίονα δειμάσθην μέγαν, ὄρθιον ὑψικέλωνον,
Τοῦ δ' ἄπο μὲν κρεμάσαντο μετήορον αὖ ἐρύσαντες
Ἀρνειὸν νεογιλὸν ὑπ' ἀρτιτόκοιο τεκούσης
Ἔκτοθε δ' αὖ βόθροιο περίτροχον ἐστεφάνωσαν
Αἱμασιὴν πυκάσαντες ἐπαοσυτέροις μυλάκεσσιν.
Ὄφρά κε μὴ πελάσας δολερὸν χάος ἀθρήσειε·
Καί ῥ' ὁ μὲν ὑψικρημὴς ὑπομάζιος ἀμνὸς ἀϋτεῖ.
Τοῦ δέ τε πειναλέην κραδίην ἐπάταξεν ἰωή·
Μαιόμενος δ' ἴθυνε φίλον κεχαρημένος ἦτορ
Ἴχνος ἐπισπέρχων βληχῆς, ἠδ' ἔνθα καὶ ἔνθα
Παπταίνων πυρσεν· τάχα δ' ἤλυθεν ἄγχι δόλοιο.
Ἀμφί τε δινεῖται, κρατερὸς δὲ ὁ λιμὸς ὀρίνει.
Αὐτίκα δ' αἱμασιὴν μὲν ὑπέρθορε γαστρὶ πιθήσας.
Δέκτο δέ μιν χάος εὐρὺ περιστεφὲς, οὐδ' ἐνόησεν.
Ὡς ἐπὶ βυσσὸν ἵκανεν ἀνωϊστοῖο βερέθρου.

Quæ versibus *Latinis* totidem *Bodinus* ita utcunque expressit,

Effodiunt illic foveam latam orbe rotundo,
In cujus medio defigunt ore columnam
Sublimem, teneri quâ pendet velleris agnus.
At paries foveam summo præcingit ab ore
Saxeus, ut lateant constructo tegmine fraudes.
Sic alta pendens agnus sublimis in æth'ra
Claros effundit balatus ore tenello.
Perculit extemplo jejuna palata leonis,
Exacuens fauces, auditus in æthere clamor.
Quærit ovans claro balantis in æthere voces:
Fulmineosque orbes volvens loca lustrat aperta.
Tandem quæsitas reperit non conscius artes.
Circuit huc illuc præclusum mœnibus antrum,
Inde famis rabies subigit transcendere muros,
Ut pingui prædâ jejunam compleat alvum.
Sic insperatum recipit conclusus hiatus
Undique, nec sensit miser improvisa barathra.

Quod ipsum multo ante ita scripserat *Xenophon*, Ἔστι δὲ οἷς αὐτῶν καὶ ὀρύγματα ποιοῦσι περιφερῆ, μεγάλα, βαθεῖαν ἐν μέσῳ λείποντες κίονα τῆς γῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦτον εἰς νύκτα ἐπέθησαν δήσαντες αἶγα, καὶ ἔφραξαν κύκλῳ τὸ ὄρυγμα ὕλῃ, ὥστε μὴ περιορᾶν, εἴσοδον οὐ λείποντες. Τὰ δὲ, ἀκούοντα τῆς φωνῆς ἐν τῇ νυκτὶ, κύκλῳ τὸν φραγμὸν περιθέουσι, καὶ, ἐπειδὰν μὴ εὑρίσκῃ δίοδον, ὑπερπηδᾷ, καὶ ἁλίσκεται. *Sunt etiam* (è feris) *quibus foveas magnas in orbem ducunt, profundam in medio relinquentes terræ columnam, cui capram sub noctem religatam imponunt, & foveam ramis circumsepiunt, ne videatur, nullo aditu relicto. Illæ autem, auditâ per noctem voce, sepem obambulant, &, ubi transitum non inveniunt, transiliunt, & capiuntur.* Hæc in libro *de venatione Xenophon*, duobus ad summum sæculis *Ezechiele* posterior. Hoc idem venationis genus est *Arabibus* hodieque notissimum, qui propriis vocibus singula designant. *Fovea, in qua capitur leo*, vocatur زبية *zubia*, vel *zubiathon*, à Verbo زبا *zaba*, quod *hujusmodi foveam fodere* significat. Domos quoque leonibus capiendis ædificant, in quarum aditu est lapis سهم *sahmon*, vel شهم *sçahmon* nomine, in quem leo impingens capitur. *Alcamus*,

السهم حجر علي باب بيت يبني ليصطاد
فية الاسد واذا ادخلة وقع فشدوة

Alsahmo, *lapis pro foribus domûs* (id est, decipulæ) *quæ ad venandum leonem ædificatur. In quam leo ingrediens cadit, & eum devinciunt.* Idem alibi scribit الشهم per *Scin. Hœdum ad columnam appensum ad leonem alliciendum* بعر *jaar* appellant. Idem *Alcamus*,

البعر الجدي يشد زبية الذيب والاسد

Aljaaro, hœdus qui ad foveam lupi aut leonis ligatur. Unde Adagium apud illos هو اذل من البعر *Is est vilior τῷ jaar.* Quia in hœdis nonnisi vilissimi sic appenduntur. Porrò à balatu بعر *jaar* vocatur: nam بعر *jaara* Verbum *balare*, & البعار *aljoar* est صوت الغنم والمعزي *vox ovium, & caprarum.* Quandoque pro balante hœdo, vel agno, assa caro appenditur, cujus nidore leo pelliciatur. Atque id significatur Verbo قتر *Kathara*, id est, *suffumigare.* Alcamus قتر الاسد وضع له لحما يجد قتارة *Suffumigavit leoni, id est, carnem illi posuit, cujus nidorem deprehenderet.*

Secundò, de leunculo *Propheta* scribit *Ezech.* 19. *vers.* 8. ויפרשו עליו רשתם *Et extenderunt super eum rete*

rete ſuum. Et capitis trigeſimi ſecundi verſu ſecundo, poſtquam de Rege *Ægypti* dixit, *Fuiſti leunculo ſimilis in gentibus*, addit verſu proximè ſequenti, *Ita dixit Dominus Deus, extendam ſuper te rete meum.* Et *Jobi* verba capitis decimi verſu decimo ſexto כשחל תצודני *ut leo*, vel (ut alii) *ut leonem venaris me*, Rabbi *Selomo* ſic παραφράζει תפרוס לי מצודה כאלו אני גבור כשחל *Rete in me expandis, ac ſi tam robuſtus eſſem quàm leo.* Quæ videbuntur minus congruere, ſi *Pollucem* audimus, qui de leone hæc habet libri quinti capite duodecimo, Θηρᾶται δὲ ἥκιστα μὲν ὁ τέλειος, οὐ πλέγμασιν, ἀλλὰ μηχανήμασι, καὶ σοφίσμασι. *Rariſſimè* (aut *difficillime*) *capitur adultus* leo, *non pedicis, ſed machinamentis, & dolis.* Sed *Oppianus* multò aliter. Docet enim pluribus, ubi ſuprà, leones, clypeorum colliſione & facibus accenſis territos, in retia ad id expanſa ſe conjicere, atque ita capi

--- παρ' ὄχθαις
Εὐφρηταο, ---

ad ripas Euphratis. Quod maximè notandum, quia ad *Euphratem* ſcripſit *Ezechiel*, qui ſolus *Prophetarum* leones memorat hac arte captos. Quia ipſos *Poëtæ* verſus apponere longum eſſet, rem in pauca contraham, iis ſolum ad verbum inſertis, quibus deſcribit hæc retia. Ad ripas *Euphratis*, inquit libri quarti *Cynegeticῶn* verſu 411. equos habent ad curſum expeditos, & ad certamen intrepidos, quibus inſtructi equites ad leonum venationem proficiſcuntur:

Πεζοὶ δ' ἐκτανύσαντο λίνοιο περίδρομον ἕρκος,
Ἄρκυας ἀσσυτέρης ἐπιδειμάμενοι σαλίκεσσι,
Τόσσον δ' αὖ ἑκάτερθεν ἐπιπρονένευκε κεραίη,
Ὅσσον ἐπημύει κέρας ἀρτιτόκοιο σελήνης,
Τρισσοὶ δ' αὖ λοχόωσι λίνων ἐπὶ θηρητῆρες·
Εἷς μέσατος, δοιοὶ δ' ἄρ' ἐπ' ἀκροτάτοισι κορύμβοις,
Ὁππόσον ἐκ μεσάτοιο γεγωνότος ἀμφοτέροισιν
Εἰσαΐειν ἑκάτερθε διπλῶν ἀκρόπτερα φωτῶν.

Quæ *Bodinus* ita expreſſit,

Retia tum pedites ſinuoſa indagine pandunt,
Prælongos denſo figentes ordine varos.
Ut cornu caſſis tanto flectatur utrimque,
Quanto curvatur reparans nova cornua Phœbe.
Tres ſtatione ratâ inſidiantur caſſibus: unus
In medio, latitant alii per cornua ſumma,
Quò facilè à medio voces utrimque capeſſant.

Retibus ita diſpoſitis, alii faces intentant, alii colliſis clypeis obſtrepunt, gnari leones ſtrepitu non minùs quam igne terreri. Et, magno clamore ſublato, univerſi equites & pedites in eos impetum faciunt, ut impellant verſus retia.

Καὶ τότε, δειδιότες κύκλον ἀνδρῶν, καὶ φλόγα πυρσῶν,
Αὐτόματοι πλεκτοῖσι λίνων λαγόνεσσι πέλασσαν.

Et tunc leones, metuentes turmam virorum, & flammam lampadum, ultro plexis retium lateribus accedunt. Capiebatur igitur leo

--- πλεκτοῖσι λίνων λαγόνεσσι, ---

id eſt, πλέγμασι (quod negaverat *Pollux*) idque iis ipſis in locis, in quibus *Ezechiel Propheta* vixit, & ſcripſit. Nec deſunt, qui ἄρκυας, quâ voce *Poëta* ſuprà uſus eſt, *retia* interpretentur, *quibus capiuntur leones. Suidas*, Ἄρκυς, τὸ θηρευτικὸν δίκτυον· τὰ λῖνα, ἃ ἱστᾶσι πρὸς ἄγραν τῶν λεόντων. *Etymologus*, Ἄρκυς, εἶδος δικτύου ἐκ παχέος σχοινίου, ὃ ἱστᾶσι πρὸς θήραν λέοντος, ἢ ἄρκτου, ἢ ἐλάφων. *Arabicè* شاصرة *ſaſira* dixeris, quod *Alcamus* exponit حبايل السباع *pedicas leonum.* Jam quis neſcit in ſylvis, & ſaltibus, qui indagine, id eſt, perpetuâ plagarum ſerie, circumcinguntur, etiam capi leones? Unde *Statius*, ubi ſupra de leone *Domitiani*,

Non grege Maſſylo *curvaque indagine clauſus.*

Et libri primi *Achilleidos* verſu 460.

--- *ſic torva feras indago latentes*
Claudit, & admotis paulatim caſſibus arctat:
Illæ ignem ſonitumque pavent, diffuſaque linquunt
Avia, miranturque ſuum decreſcere montem,
Inque vicem ſtupuere greges, ſocioque timore
Manſueſcunt: ſimul hirtus aper, ſimul urſa, lupuſque
Cogitur, & captos contemnit cerva leones.

Jam in *Propheta* ſequitur de leone in foſſa capto *Ezech. 19. verſ. 4. Et duxerunt eum* בחחים *uncis* (vel *uncinis*) *in terram* Ægypti. Et rurſus de altero, verſu nono, ויתנוהו בסוגר בחחים *Et poſuerunt eum in cavea uncis*, ſupple *attractum.* Non eſt omnino certum quid ſint חחים, & quid סוגר. Nos *uncos*, & *caveam* reddimus, alii multo aliter. Nam pro בחחים *Hieronymus* habet *catenis*, vel *in catenis*, & *Chaldæus* בשלשלין, quod idem eſt. Atque id ipſum ſequuntur nonnulli *Hebræorum.* At *Græci* ἐν κημῷ, & *Syrus* ܒܟܠܒܐ, & *Arabs* بحكمة id eſt, *camo*, vel *capiſtro.* Sed nos ad verum proximè accedere multa docent. Primò, id certum חוח propriè eſſe *ſpinam.* Sic 2 *Reg.* 14. *verſ.* 9. החוח *ſpina, quæ eſt in Libano.* Job. 31. verſ. 40. *Pro tritico prodeat* חוח *ſpina.* Prov. 26. verſ. 9. חוח *ſpina aſcendit in manum ebrii.* Cant. 2. verſ. 2. *Ut lilium* בין החוחים *inter ſpinas.* Unde eſt, quod *Eſ.* 34. *verſ.* 13. & *Oſ.* 9. *verſ.* 6. in locis deſolatis חוח creſcere dicitur, cum קימוש, & סירים, quæ ſunt ſpinarum ſpecies. Et חוחים ſunt *ſpineta*, & *dumi*, in quibus homines latent. Sic 1 *Sam.* 13. *verſ.* 6. *Abſcondit ſe populus in antris*, ובחוחים *& in ſpinetis.* Et 2 *Par.* 33. *verſ.* 11. *Ceperunt* Manaſſem בחוחים *in ſpinetis.* Inde tranſlatâ ſignificatione *Exod.* 35. *verſ.* 22. inter aurea mulierum ornamenta חח putatur eſſe *acus*, aut *fibula*, aut *acicula. Kimchius* explicat החלי שהוא כמין מחט שנוקבין ומחברין שתי שפתות החלוק תחת הגרון *Ornamentum inſtar acûs, quâ perforant, & jungunt duas oras induſii ſub gutture.* Addit vernaculè vocari אג'ו ד"י פומו"לו *ago de pomolo*, vel *da pomolo* potiùs. *Aciculam* ſic vocant *Itali* propter pomulum in ſumma parte. *Hiſpani* quoque nonnunquam, ſed frequentius *Alfiler*, ab *Arabico* الخلال *alhilal.* Nos *épingle*, id eſt, *ſpinulam*, à figura: & quia ſpinæ olim fibularum & acicularum vicem præſtabant. Hinc *Æneidos* libro 3. *Achæmenides*, inter *Cyclopes* degens habuit

Conſertum tegmen ſpinis. ---

Ad quæ verba *Tacitus* palàm alludens in libro *De moribus* Germanorum, *Tegmen*, inquit, *omnibus ſagum fibulâ, aut, ſi deſit, ſpinâ conſertum.* Videndi ea de re *Fullerus Miſcellaneorum* libri quinti capite decimo tertio, & *Meſnagius, Gallicus Varro*, in doctiſſimo opere *De linguæ* Gallicæ *originibus* pag. 703. Rurſus חוח pro *hamo* ſumptum, qui ſpinæ & fibulę eſt ſimilis. *Job.* 40. *verſ.* 21. de *Leviathane*, ſeu crocodilo, *Poneſne juncum* (ferreum) *in naribus ejus* ובחוח תקב לחיו *aut maxillas ejus hamo perforabis? Ezech.* 29. *verſ.* 3. 4. ubi ſub ceti, aut crocodili figura *Pharao* deſcribitur; Pharao *Rex* Ægypti, *cetus magnus, qui cubat in medio fluminum ſuorum, qui dixit, Mihi eſt rivus meus, quem ego mihi feci: at indam ego* חוחים *hamos genis tuis*, &c. Denique חוח eſt *uncinus ferarum naribus, aut malis affixus, quo invitæ trahuntur.* Quomodo hodieque *Itali* bubalos, annulo naribus inſerto, quovis ducunt. Huc videtur alludi, cum Deus *Rabſaci* dicit *Eſ.* 37. *verſ.* 29. & 2 *Reg.* 19. *verſ.* 28. *Ponam* חחי *uncinum meum in naribus tuis, & frænum meum in labiis tuis.* Et principi *Gog* Ezech. 39. verſ. 4. *Indam* חחים *uncinos maxillis tuis, & reducam te*, &c. Atque id ipſum intelligo, cùm de leone dicitur *Ezech.* 19. *verſ.* 4. *Duxerunt eum* בחחים *unci-*

uncinis in terram Ægypti. Et rursus versu nono, *Et posuerunt eum in cavea* attractum *uncis, & deduxerunt ad Regem* Babylonis. Ita tamen, ut prior locus per posteriorem explicetur. Cum enim leones non soleant uncis trahi per longum iter, cùm versu quarto leo, in fossa captus, inde in *Ægyptum* uncis deductus fuisse legitur, eum è fovea intelligo in caveam fuisse uncis tractum, atque ita in *Ægyptum* deductum, quomodo versu nono alterum leonem in *Babyloniam* fuisse translatum scribit idem *Propheta*.

Cavea Hebraicè סוגר *sugar* vocatur, id est, κλεῖθρον, nam סגר *sagar*, est κλείειν *claudere*. Et verò *leonum caveas Plutarchus* in *Bruto* appellat κλεῖθρα, quo loco leones narrat magnam *Megarensibus* cladem intulisse, cùm ἤδη τῆς πόλεως καταλαμβανομένης διέσπασαν τὰ τῶν λεόντων κλεῖθρα, καὶ τοὺς δεσμοὺς ἀνῆκαν, *dum jam caperetur urbs, leonum fregerunt claustra* (seu caveas) *& vincula dissolverunt.* Cùm illis non venisset in mentem vetus *Hebræorum* scitum, אל תרפה ארי אסור בחבלך ואם אותו תשלח יאכלך *Ne dimittas leonem ligatum fune tuo, is enim te vorabit, si eum dimiseris.* Sed usitatior est pro *feræ cavea* vox γαλεάγρα, quâ hic utuntur *Græci* Interpretes. Eam enim in simili argumento Veteres passim adhibent. Sic *Plutarchus* in libro *Utra animalia*, &c. tigrim esurientem narrat γαλεάγραν σπαράσσειν *caveam discerpere*, non *felem*, ut *Grynæus* pessimè reddit. Apud *Laërtium* libro sexto *Diogenes*, ἰδὼν γυναῖκα ἐν φορείῳ, Οὐ κατὰ τὸ θηρίον, ἔφη, ἡ γαλεάγρα, *mulierem in lectica intuitus, Non secundùm feram, inquit, est cavea.* Et libri quinti ferè initio *Callisthenes*, cùm putaretur insidiarum in *Alexandrum* cum *Hermolao* fuisse conscius, ἐν σιδηρᾷ περιήγετο γαλεάγρᾳ, φθειριῶν, καὶ ἀκόμιστος, *cavea ferrea circumducebatur, pediculosus, & squallidus.* Apud *Athenæum* libro decimo quarto *Lysimachus Telesphorum* ἐμβληθῆναι ἐκέλευσεν εἰς γαλεάγραν καὶ δίκην θηρίου περιφερόμενον καὶ τρεφόμενον, κολαζόμενον οὕτως ἐποίησεν ἀποθανεῖν, *in caveam conjici jussit, & feræ instar circumferri, & ali, donec hæc pœna illum ad mortem adigeret.* Quod ita expressit *Seneca* capite decimo septimo lib. 3. *De ira*, Lysimachus Telesphorum Rhodium *amicum suum decurtatum, cum aures illi nasumque abscidisset, in cavea velut novum animal aliquod & inusitatum diu pavit.* Apud *Dionem Caligula*, quodam equite interfecto, quasi *Agrippinæ* matri suæ fecisset injuriam, τόν τε πατέρα αὐτοῦ μηδὲν ἀδικήσαντα, εἴς τε γαλεάγραν, ὥσπερ καὶ ἄλλους συχνοὺς καθεῖρξε, κἀνταῦθα διέφθειρεν, *patrem etiam ejus, qui nihil commiserat, conjectum in caveam, sicut alios multos interfecit.* Constat igitur γαλεάγραν *ferarum esse caveam*, τῶν θηρίων ὑποδοχήν, ut est in *Etymologo:* quamvis si originem vocis respicias, sit *mustelarum decipula*, ut μυάγρα *murium*. Unde *Philoxenus* in *Glossis*, Γαλεάγρα, *Cavea, viverrarium, muscellarium* (forte *mustelarium.*) Et *Pollux*, Ἐκ δὲ τῶν σκευῶν καὶ γαλεάγρα, καὶ μυάγρα. Superest, ut doceamus, quomodo סוגר *sugar* reddant alii Veteres. Hieronymus *caveam*; & *Arabs*, quod idem est, قفص interpretatur, *Syrus* ܢܛܪܐ, quasi παρδαλιάγραν, vel *pantherarium* dixeris; *Chaldæus* קולרין *kolarin*, cujus vocis originem libet obiter aperire, quia hactenus prorsus ignota est. Nam viri docti falluntur, qui κολλάριον explicant. *Græci* quidem recentiores κολλάριον usurpant pro *collari*, seu *collario*, id est, vinculo circa collum. *Aristophanis Scholiastes* ad *Vespas*, Κλωὸς (seu κλοιὸς) τὸ κολλάριον τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον, ᾧ εἰώθασι τοὺς κύνας δεσμεύειν ἐν τοῖς ἀγροῖς. Et ad *Plutum*, Κύφων δὲ δεσμός ἐστι ξύλινος, ὃν οἱ μὲν κλοιὸν ὀνομάζουσι, οἱ δὲ καλιόν. Lege οἱ δὲ κολλάριον. *Hesychius*, Κλοιὸς, μέρος τι τῆς νεὼς, ἡ περιτραχήλιος δεσμὸς, κολλάριον, ἤτοι μανιάκης. *Philoxenus* in *Glossis*, Κολλάριον, *Collarium. Plautus* in *Captivis*, *Collariam* Fœminino genere dixit.

Hoc quidem, inquit, *haud molestum est, quod collus collaria caret.*

Alii *collare*, ut apud *Nonnium Lucilius*,

> *Cum manicis, catulo, collarique, ut fugitivum Deportem.* ---

Sed hæc nihil ad rhombum. Neque enim *Chaldaicum* קולר *kolar*, vel קולרין *kolarin*, est *torquis*, vel *vinculum circa collum*, sed vel *pœna*, vel *carcer*. Pro *pœna* sumunt *Hebræi* cum dicunt עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן *Cùm decem in judicio sedent, omnium collo impendet* kolar, id est, *pœna*, si iniqui sunt, & judicium pervertant. Pro *carcere* in *Thargum Jerosolymitano* Num. 21. vers. 30. *Tradidistis filios vestros* כפיתין בקולריא *ligatos in carcerem.* Et *R. Selomo* in *Thren.* 5. 13. כשהיו אויבים מוליכין אותם בקולרין *Ac si essent hostes ducentes eos in carcerem.* Et in *Eccles.* 10. *vers.* 7. מוליכין ארת שבוי ישראל אסורים בקולרין *Captivos Israëlis vinctos deducentes in carcerem.* Neque aliter accipiendum quod de leone mystico, id est, *Joachimo*, vel *Jechonia*, scribit *Chaldæus Paraphrastes*, *Et conjecerunt* בקולרין *in kolarin*, id est, *in carcerem.* Nempe קולרין *Kolarin*, est *Græcum* κολαστήριον, quod non solum *pœnam*, & *supplicium*, sed & *carcerem* sonat: ut apud *Synesium* libro *De insomniis*, Ἐφ' οἷς πρώην ἐξενοχωρήθη τὰ κολαστήρια. *Quibus nuper carceres repleti sunt. Græcum* κολαστήριον contractum est in קולרין *kolarin*, tertiâ syllabâ detractâ ex voce πεντεσυλλάβῳ. Ita נדל *nedal*, *vermis genus*, aut *reptile multipes*, contractum ex *Græco* νεκύδαλος. הרדפני *hardaphne*, & הירדוף *hirdoph* ex ῥοδοδάφνη. בורני *burni* ex *Liburnica*, &c.

CAPUT QUINTUM.

Variæ in Scriptura similitudines ex Leone in bonum, aut malum sumptæ.

In laudem leoni conferuntur I. Deus, sive suos castiget, aut in impios animadvertat, tum enim cum leone confertur, qui frangit, & dilacerat; quæ θεοπρεπῶς *intelligenda. Et cum leone rugiente, cùm minatur,* Prophetas *etiam invitos mala prænuntiare, nec posse* DEUM *excutere. II.* Christus, *qui nobis agnus, impiis leo de tribu* Juda. *Quomodo Evangelium leonis rugitui simile. III. Angeli. Quatuor Angeli in leonis, vituli, hominis, & aquilæ specie qui sint, & cur ita adumbrati. IV. Justi, qui instar leunculi confidunt, nempe conscientiæ suæ theatro tuti. V. Viri fortes, quibus tribuitur cor, & facies, & fortitudo leonis. VI. Reges, qui hominibus imperant, ut leones feris.* Pharao, Joachaz, Joachim, Assuerus, Tiberius, Nero, *leones dicti. Leones in* Solomonis *throni gradibus, & sub Ori solio. VII.* Judæi *olim, roboris & potentiæ nomine. Quo sensu dicantur* discerptam hostium carnem deglutire, *&* confossorum sanguinem bibere, *&* in sanguine lavare pedes suos. *Synagoga*, Babylone *captiva, quomodo leænæ similis. Ezech.* 19. 2. *VIII.* Tribus *Judæ*, Gad & Dan *leonibus similes.* Jerusalem *Ariel, id est,* leo DEI. *Quomodo, & quando tribus* Judæ *leoni fuerit similis. Multis refellitur fabula de quatuor animalibus in* Judæorum *vexillis.* דודאים dodaim, *non sunt*

sunt mandragoræ, *nec mandragoræ sunt ἀνθρωπόμορφοι, ut volunt.* Judæos *nullas habuisse imagines. Ex* Ps. 68. vers. 11. *perperam hæc citari*, Animalia tua habitaverunt in ea. *Nomini Singulari collectivo Plurale Verbum sæpe jungi. In malam partem cum leone confertur.* I. *Diabolus cur* rugire *dicatur*, obambulare, *&* homines vorare. *Angeli quoque obambulant, sed alio fine, & à DEO missi. Diabolus quàm leoni in multis similis.* Hesychius *emendatus.* II. *Impii, & Dei hostes, & fidelium. Leones etiam, & feræ aliæ in Ecclesia, sed feritate depositâ.* Davidis *hostes cum leonibus sæpe collati. Pios etiam ad literam calcare leonem & aspidem.* III. *Tyranni, & quicunque potentiâ suâ in aliorum perniciem abutuntur.* IV. *Gentes bellicosæ & rapaces; ut* Ægyptii, Chaldæi, Ninivitæ. *In* Daniele *leo est imperium* Babylonicum. V. Judæi *in Deum rebelles, qui in eum rugiunt, id est, obloquuntur.* VI. *Morosi, contentiosi, & facilè irritabiles. Quid sit* φαντασιοσκοπῶν. *In* Aristophanis Scholiastem *conjectura.* VII. *Quidquid noxium; ut* 1. *peccatum,* 2. *ultio,* 3. *mala lingua,* 4. *gladius.* VIII. *Leonis partes; ut dentes, maxillæ, os, caput in malam partem.*

Quia in leone multa sunt, quæ laudamus & admiramur, multa item, quæ execramur, Sacri Scriptores leonem interdum *in laude* ponunt, interdum *in vituperatione*, ut verè observat *Augustinus* in *Psalmum* quadragesimum nonum, & *De Doctrina Christiana* libri tertii capite vigesimo quinto. Itaque nihil est in cœlo & terra tam sacrum & eximium; vicissim in terra & inferis nihil tam dirum & infaustum: quod cum leone non conferatur. Id breviter exequemur; quia instituti nostri ratio non patitur, ut in his diu immoremur. Et res per se tam claræ sunt, ut sufficiat eas subindicâsse.

Prioris exemplum esto I. Deus Opt. Max. qui sive severiùs castiget suos, sive in impios atrociùs animadvertat, nobis proponitur ut leo, qui, è lustro suo prodiens, obvios discerpit & dilacerat, nec quisquam est, qui ei obsistat. Ita *Job.* 10. *v.* 16. Deum ita compellat vir sanctus; *Ut leo venaris me, & mecum agis mirificè. Jeremias* quoque *Thren.* 3. *v.* 10. *Ursus insidians est mihi* (Deus) *leo in latibulis.* Et *Jerem.* 25. *v.* 37. 38. *Succisæ sunt caulæ pacatæ per æstum iræ Domini, qui dereliquit ut leunculus habitaculum suum.* Et *Esaias* 31. *v.* 4. *Ut murmurans leo, aut leunculus super prædam suam, cùm convocatur in eum multitudo pastorum, eorum voce non terretur, nec propter illorum tumultum demittit se: ita descendit Dominus exercituum ad pugnandum pro monte* Sionis, *& pro colle ejus*, nempe in hostes Ecclesiæ. Et *Judææ* Rex *Ezechias* Es. 38. *v.* 13. *Proponebam, dum mane erat, tanquam leonem, ita Deum fracturum esse omnia ossa mea.* Denique ipse DEUS *Os.* 5. *vers.* 14. *Ego ut leo ero* Ephraimo, *& ut leunculus domui* Judæ. *Ego, ego rapiam, & abibo; auferam, & nemo eripiet.* Et *Os.* 13. *vers.* 7. 8. *Et ero illis ut leo, ut pardus in via observabo. Occurram eis ut ursa orbata: & lacerabo præcordia eorum, exedamque eos ibi ut leæna, aut agrestis fera diffindens.* Hæc eo pertinent, ut sciamus quam tremenda sint Dei judicia, & quam *terribile sit cadere in manus DEI viventis*, Hebr. 10. vers. 31. Cavendum interim, ne, si humanos, aut quod pejus esset, ferinos & belluinos affectus Deo tribuamus, in nos aliquando insurgat non solùm *Ethnicus*, sed & profanus *Poëta*, *Lucretius*, qui tamen de Dei natura hæc scripsit (*a*) non contemnenda:

(*a*) *Lib.* 2. *versu* 645.

Omnis enim per se Divûm natura, necesse est,
Immortali ævo summâ cum pace fruatur.
Semota à nostris rebus, sejunctaque longè.
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri;
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur irâ.

Quamvis illum cum *Epicuro*, magistro suo, constet ulterius processisse, quam oportuit, & Deum humanis affectibus sic liberâsse, ut omnem rerum humanarum curam illi adimeret. Itaque pro Ethnico, & profano *Poëta* satiùs est *Poëtam* audire *Christianum*, & *Theologum*, & verè pium, *Nazianzenum* scilicet, qui *Jambico* carmine vigesimo primo postremum *Oseæ* locum, quem protulimus, iis verbis interpretatur, quæ quia sunt elegantissima, non grave erit hic adscribere:

Θεὸν δ' ἀκούων ἐν γραφαῖς χολούμενον,
Ἢ πάρδαλίν τιν', ἢ παροιστρῶσαν πόθῳ
Ἄρκτον, &c. ---
Καλῶς ἄκουε, μὴ κακῶς, τοῦ πράγματος.
Πάσχει γὰρ οὐδὲν ὧν ἐγὼ πάσχω, Θεός.
(Μή τις τόδ' εἴπῃ) Καὶ γὰρ οὐδ' ἐξίσταται
Αὐτὸς παρ' αὐτοῦ· Ταῦτα γὰρ τοῦ συνθέτου,
Καὶ τῶν μάχεσθαι ἠργμένων ἐκ πλείονος·
Ὁ δ' ἐστι, τοῦτ' εὔδηλον, ἄτρεπτος φύσις.
Πῶς οὖν τυποῦται ταῦτα; τοῖς τροπῆς νόμοις.
Πῶς; δειματοῦσθαι τῶν ἁπλουστέρων φρένας·
Ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν λόγῳ δηλουμένων.
Ἀντιστροφὴν νόει, (*b*) καὶ τὸ πᾶν ἔχεις·
Ἐπεὶ γὰρ αὐτοὶ πλήσσομεν χολούμενοι,
Χολᾶν τὸ πλῆσσον τοὺς κακοὺς ἐγράψαμεν.

(*b*) *Aliquid deest.*

Deum autem in Scripturis iratum esse cum audis, aut pantheram esse, aut ursum æstro affectûs percitum, &c. Rem bono, non malo sensu accipe. Neque enim quidquam eorum, quæ patior, patitur DEUS. (Hoc nemo dixerit) Nam extra se ipsum Deus nunquam rapitur. Quod naturæ compositæ proprium est, & eorum qui pugnare (id est, contrariis affectibus agitari) *dudum cœperunt. Ille autem est immutabilis naturæ, hoc palàm est. Quomodo igitur hæc designantur? Tropi legibus. Quomodo? ut terreat simpliciorum animos: ut multa, quæ verbo significantur. Fac conversionem, & rem omnem habebis. Quia enim ipsi plectimus irati, irasci scripsimus numen, quod plectit impios.*

Porrò, ut DEUS, jam malos plectens, cum leone comparatur, qui frangit, & dilacerat quæcunque habet obvia, ità idem, futura judicia per *Prophetas* prænuntians, cum rugiente leone comparatur. *Amos.* 3. *Audite* (inquit *Propheta*) *Verbum hoc, quod loquitur Dominus contra vos, filii* Israël, &c. *Visitabo contra eos omnes iniquitates vestras,* &c. *An rugiet leo in sylva, cùm præda non est ei? An edet leunculus vocem suam è cubili suo, & non capiet?* Leonem enim fremere & rugire suprà docuimus, cùm prædam ob oculos videt: Ita Deus verbi sui rugitu & minaci prædicatione mundum terret, cùm homines per scelera sua quodammodo in laqueos ruere, & sibi ex his quasi prædam paratam esse animadvertit. Cum enim sit justus & verax, nequaquam inanibus minis cuiquam obstrepit. At vos eum auditis subinde rugientem, & multa minantur vobis summo consensu *Prophetæ* omnes, quos ille ceu leunculos suo Spiritu excitat. Ne putetis igitur hæc incassum fieri, aut Deum minarum suarum veritati defuturum esse, si scelerati esse pergatis. Jam quia *Israëlitæ Prophetas* incusabant, quasi malorum prædictione delectarentur, docet se vi quâdam ἐγκλάτῳ ad id adigi, ita ut hoc prædicandi munus nullo modo possit defugere. In quam mentem capienda sunt quæ habentur versu octavo, *Leo rugiit, quis non timeat? Dominus Deus loquutus est, quis non prophetet?* Si enim leonis rugitu omnes moventur, quantò magis Dei mandato ii moveri debent, quos constituit Deus verbi sui præcones? *Jonæ* quàm malè id cessit, quod Prophetandi munus, à Deo sibi impositum, detrectare ausus est? Quamvis non semper fuerit penes *Prophetas* Deo obluctari, & Spiritum in se loquentem, tanquam ex sinu suo, excutere. Nam

Balaamus, velit nolit, ei populo benedicere cogitur, cui maledicturus venerat. Et *Jeremias*, cum apud se constituisset non prophetare amplius, sensit sibi loquendi necessitatem impositam. Et majore vi coactum se fuisse profitetur his verbis *Jerem.* 20. 9. *Dixeram, Illum non commemorabo, nec loquar amplius ejus nomine. Sed fuit in animo meo tanquam ignis ardens, clausus in ossibus meis, quem quantumvis laboraverim, continere non potui.* Ut vates *Thyodamas* apud *Statium* libro decimo *Thebaidos*, (si non sit nefas sacris nostris hæc profana miscere)

Prosilit in medio, visu auditque tremendus,
Impatiensque Dei, fragili quem mente receptum
Non capit. ---

II. *Leonis* nomine *Christus* significatur *Apoc.* 5. 5. *Ecce! vicit leo, qui est de tribu Juda.* Qui tamen versu statim sequente; & toto libro passim vocatur *agnus occisus*. In *Æliani Variis*, libri primi capite vigesimo nono, Λέγϐσι Κώων παῖδες ἐν Κῷ τέκειν ἔν τινι ποίμνῃ Νικίππϐ τ͂ϐ τυράννϐ ὄϊν· τέκειν δὲ ϐ͂κ ἄρνα, ἀλλὰ λέοντα. Coi *dicunt in Co insula, in quodam* Nicippi *Tyranni pascuo ovem peperisse: peperisse autem non agnum, sed leonem.* Quam verè id illi afferant, meâ nil refert. Tantùm aliquid majus *Christo* evenisse affirmo, qui, cum agnus in morte fuerit, in resurrectione factus est leo, postquam, *dæmone & inferis morte sua devictis, omnem accepit potestatem in cœlo, & in terra,* & (c) *nomen supra omne nomen, ut in nomine* Jesu *flectatur omne genu*, &c. Et rectè vocatur *leo de tribu Juda*, qui ipse *leo* vocatur *Gen.* 49. 9. ut infrà docebimus. Ad hujus leonis rugitum pertinent, quę habentur *Os.* 11. 10. 11. *Post Dominum ambulabunt, qui tanquam leo rugiet. Quando ipse rugiet, tunc properabunt filii à mari. Properabunt, inquam, ut aves ex* Ægypto, *& ut columba ex terra* Assyriorum; *& habitare faciam eos in domibus suis, inquit Dominus.* Quibus verbis *Hebræi Judæorum* reditum ex captivitate *Babylonica* perperam intelligunt. Nam ex versibus 8. & 9. constat agi de *Ephraimitis*, quos *Salmanassar* abduxerat. Illos verò semel abductos in *Chananæam* postliminio rediisse non apparet. Itaque cum hoc vaticinium ad literam non sit impletum, mysticè debet intelligi de restauratione spirituali, & vocatione gentium, quæ facta est per Evangelii prædicationem. Proinde significatur idem ille rugitus, de quo *Joel.* 3. 16. *Dominus è* Sione *rugiet, & è* Jerusalem *edet vocem suam: commovebuntur cœli & terra: & Dominus refugium erit populi sui, robur filiorum* Israëlis. Nec immeritò *rugitus* appellatur Evangelii prædicatio, cum tam sit clara, & sonora, ut per totum orbem audita fuerit, nec solum aures, sed & auditorum animos vi suâ perculerit, & sollicitos reddiderit de salute sua cum metu & tremore procuranda.

(c) Philip. 2. 9.

III. Angelus quoque per leones significari docent quatuor Angeli, qui in leonis, vituli & aquilæ specie primò (d) *Ezechieli*, deinde etiam (e) *Johanni* apparuerunt. Nam quidquid alii hic afferant, aut afferant, ipsi *Ezechieli* malo credere, qui *Cherubinos* appellat toto capite decimo minimum viginti locis. Proinde (f) alæ ipsis tribuuntur, ut *Seraphinis*, atque idem ferè canticum, *Sanctus, sanctus, sanctus est Dominus*, &c. in honorem τ͂ Θεϐ͂ τ͂ϐ τρισαγίϐ. Et ab iisdem arcana visionum *Johanni* (g) aperiuntur, ut ab angelis (h) *Ezechieli*, (i) *Danieli*, (k) *Zachariæ*. Denique ab horum uno in terram effundendę traduntur (l) septem angelis aureæ phialæ septem, plenæ septem ultimis plagis, quibus ira Dei consummatur. Unde valde verisimili argumento colligitur quatuor illa animalia non solùm esse angelos, sed & archangelos, qui aliis angelis præfecti sint, & eorum unicuique pensum suum assignent. *Zachar.* 2. 1. 2. quatuor cornua ventilant *Judam*, *Israëlem*, & *Jerosolymam*. His fabri totidem opponuntur versibus, tertio & quarto, qui quatuor illa cornua retundunt, & comminuunt. Atque ut *quatuor cornibus* quatuor imperia significari putant, quæ in Ecclesiam insurrexerunt, ita per *quatuor fabros* quatuor Angelos intelligunt, qui obstiterunt horum conatibus, & fideles in media tentatione tanquam in accensa fornace conservârunt. Quod ipsum adumbrâsse quatuor illas quadrigas, quas idem *Propheta* vidit, scimus ex angeli revelatione, qui, ab illo consultus quid essent eæ quadrigæ, ita respondit, *Hi sunt quatuor cœli spiritus egredientes inde ubi se stiterunt apud Dominum totius terræ*, Zachar. 6. 6. Itaque quot sunt mundi partes, Oriens, Occidens, Meridies, & Septentrio, *Dan.* 7. 2. &c. quot in templo facies describuntur, *Ezech.* 48. 30. &c. Quot novæ *Jerusalem* latera tribuit *Johannes*, *Apoc.* 21. 13. tot esse archangelos, tam Ecclesiæ, quam terrarum orbi præfectos, vero consentaneum est, per quos inferiora omnia administrentur, & gubernentur. Et varias mundi revolutiones, & rerum vices per rotas designari, quas horum impulsu, & nutu, aut moveri, aut sisti *Propheta* scribit. Atque oculis ideo scatere rotas, ut hæc sciamus non cœco motu ferri, sed per summam sapientiam gubernari, & ad certos fines dirigi. Formas quod attinet, per *leonem* significatur in Angelis robur, generositas, majestas Dei hostibus terribilis. Per *bovem* constantia, patientia, firmitas, assiduitas in obeundo munere sibi à Deo demandato. Per *hominem* humanitas, lenitas, φιλανθρωπία. Per *aquilam* naturæ cœlestis vigor, agilitas, nisus ad sublimia. Ut taceam singula hæc animalia habere aliquid eximium: quippe leo in feras, aquila in aves, bos in domesticum pecus, homo in omnes imperat, & primas tenet. Et ex his duo esse fera, leonem & aquilam; duo mansueta, hominem & bovem: illa, ut rebelles terreant; hæc, ut piis sint solatio. E feris leo in terra sectatur prædam, aquila etiam in aëre, & in mediis nubibus. Ut hos spiritus sciamus non solum homines aggredi, qui humi repunt, sed & τὰ πνευματικὰ τ͂ πονηρίας ἐν τοῖς ἐπϐρανίοις, *Ephes.* 6. 12. Sic *Apoc.* 12. 7. fit in cœlo prælium *Michaëlis* cum dracone. Mansueta duo, bos, & homo terrestria sunt, quia Angelorum protectio, dum hic in terra sumus, nobis necessaria est: in cœlo non item, ubi nulli hostes, nulla mala impendentia. Hæc & alia hujus generis, fusiùs pertractata vide in *Commentariis* in *Apocalypsin D. Jonæ le Buy*, viri eximii, & harum rerum callentissimi.

(d) Ezech. 1. 10. & 10. 14.
(e) Apoc. 4. 7.
(f) Confer. Es. 6. 2. 3. cum Apoc. 4. 8.
(g) Apoc. 6. 1. 3. 5. 7.
(h) Ezech. 11. &c.
(i) Dan. 8. & 9. & 10. & 11.
(k) Zachar. 1. & 2. &c.
(l) Apoc. 15. 6. 7.

IV. Fideles in genere cum leonibus conferri docent hæc *Solomonis* Prov. 28. 1. *Fugit impius nemine persequente: sed justi, instar leunculi, confidunt.* Quem, robore suo fretum, ubivis dormire tanquam in tuto loco, neque mali quidquam suspicari, ex idoneis auctoribus jam supra provabimus. Ita cum bono viro agitur, qui, conscientiæ suæ theatro tutus, nihil timet. Hinc apud *Laërtium Bias* interrogatus, Τὶ ἂν εἴη τ͂ κατὰ τ͂ βίον ἄφοβον; *Quid in vita esset metûs expers?* respondit, Ὀρθὴ συνείδησις, *Bona conscientia.* Et *Socrates* quærenti Τίνες ἀταράχως ζῶσιν; *Quinam sine perturbatione viverent?* regessit, Οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότες. *Qui nullius peccati sibi conscii sunt.* Τίς γὰρ ἂν ἧττον φοβοῖτό τι, ἢ θαρσείη μάλισα, ἢ ὅσις αὐτῷ μηδὲν συνειδείη κακόν; *Quis enim minus timeat, aut confidat magis, quam qui nullius mali sibi conscius est? Plautus* in *Amphitruone*,

--- *qui non deliquit, decet*
Audacem esse, & confidenter pro se & protervè loqui.

Horatius libri primi *Epistola* prima,

--- *hic murus aheneus esto*
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Contrà, ut egregiè *Pythagoras* apud *Stobæum* Sermone 22.

Ὁ σύνισορῶν αὐτῷ τι, κἂν ᾖ θρασύτατ@,
Ἡ σύνεσις αὐτὸν δειλότατον εἶναι ποιεῖ,

Qui sibi conscius est, etiamsi sit audacissimus, conscientia eum facit esse timidissimum. Verè igitur *Cicero* pro *Milone*, *Magnam vim habet conscientia in utramque partem, ut semper pœnam ante oculos versari putent, qui peccaverint: & nihil timeant, qui nihil admiserint.* Ita Philosophi, aut potiùs Naturæ sensus cum Dei verbo hâc in parte pulchrè conspirat.

V. Cum leonibus viri fortes in Scriptura non semel conferuntur: ut 2 *Sam.* 17. 10. *Fortissimus quisque, cujus cor est sicut cor leonis.* 2 Sam. 1. 23. de *Saule*, & *Jonathane*; *Aquilis erant leviores, leonibus fortiores.* Et 1 Paral. 12. 8. de *Gaditis* undecim, qui *Davidi* aderant: *Valentes robore, viri militares ad bella ejus, instructi clypeo & scuto, quorum facies ut facies leonis erant.* Unde in *Moabitis Ariel* virorum fortium cognomen fuit, ut hodieque apud *Arabes* أسد الله *Asadollahi*, *Leo Dei*, quod abundè supra probatum. Sic apud *Homerum Hector* & *Ajax* concurrunt

--- λείεσσιν ἐοικότες ὠμοφάγοισιν,

leonibus crudivoris similes, *Iliad.* η'. Et *Herculem* vocat *Lycophron*

--- τριέσπερον λέοντα,

leonem trinoctium. Sed *Poëtas* hic citare sit superfluum, cum nihil sit frequentius.

VI. Ut leo inter animalia regnum obtinet, & Rex ferarum passim appellatur, ita Reges cum leonibus non rarò conferri videas, adeoque *leonum* etiam nomine nuncupari. Hinc *Prov.* 19. 12. *Ut rugitus leunculi est indignatio Regis.* Prov. 20. 2. *Ut rugitus leunculi est terror Regis: qui irascitur illi, peccat in animam suam.* Id est, qui eum ad iram provocat, vitam suam in discrimen conjicit, quia *Regis ira nuntius est mortis*, *Prov.* 16. 14. Et de *Pharaone* dicitur *Ezech.* 32. 2. *Similis factus es leunculo in gentibus.* Et *Ezech.* 19. per leonum catulos, qui leunculi facti sunt, duos *Judææ* Reges intelligi suprà probatum est. *Assuerus* quoque *leo* vocatur in *Additamentis* in librum *Esther*, ubi Regina Deum rogat, ut λόγον εὔρυθμον, *sermonem benè compositum*, in os suum indat, ἐνώπιον τοῦ λέοντος, *coram leone*, id est, coram Rege *Assuero*. Et 2 *Tim.* 4. 17. cum dicit *Apostolus* se fuisse liberatum ἐκ στόματος λέοντος, *ex leonis ore*, *Nero* putatur intelligi. E Veteribus ita sentiunt *Eusebius Hist.* lib. 2. cap. 22. & in hunc locum *Chrysostomus*, *Theodoretus*, *Oecumenius*, *Theophylactus*. Quale est, quod *Agrippæ* libertus *Marsyas* domino *Tiberii* mortem, qui captivum eum detinebat, *Hebraicè* denuntiavit his verbis, מת האריה *Leo mortuus est*, ut in *Josepho* habetur *Antiq.* lib. 18. cap. 8. Eodem pertinet, quod, in Regalis potentiæ symbolum, *Solomon* leones aureos duodecim in solii sui gradibus insculpi jussit, & in fulcris leones duos etiam aureos. Quo exemplo *Ægyptii* ὑπὸ τὸν θρόνον τοῦ Ὥρου λέοντας ὑποτιθέασι, *sub Hori solio leones ponunt*, ut habetur in *Hori Apollinis Hieroglyph.* lib. 1. cap. 17.

VII. *Judaici* populi robur, & potentia hoc eodem symbolo sæpe in Scriptura describitur. Sic *Num.* 23. 24. *En populus! qui tanquam leæna surget: & ut leo erigetur. Non cubabit donec comederit prædam, & sanguinem confossorum biberit.* Quod *Balaami* vaticinium pertinet potissimum ad victorias quas *Judæi*, duce *Josua*, è *Chananæis* reportarunt. Tum enim non quieverunt, donec plenè essent victores, & universa terra *Chanaan* illos dominos agnosceret. *Præda Hebr.* est טרף, id est, ferarum unguibus discerpta caro, quam deglutire dicuntur, & confossorum sanguinem bibere. Non quod in *Judæos* ceciderit plusquam *Scythica* hæc immanitas: quibus ne pecuinum quidem sanguinem delibare Lex permittebat, quantò minus humanum? Sed id illis tribuit Vates, quod leonum est proprium, ut persistat in Metaphora. Aut est Hyperbole, quales Scriptura hic sæpe adhibet. Sic *Psal.* 58. 11. *Lavabit pedes suos in sanguine.* *Psal.* 68. 4. *Ut immergas pedem tuum in sanguine.* Quæ Phrases aliud non significant, quam insignem, plenam, & perfectam de hostibus victoriam. Addit hic idem Vates de hoc eodem populo *Num.* 24. 9. *Incurvavit se, & dormivit tanquam leo: quis excitabit eum?* Quibus verbis significatur eum ita compotem futurum terræ *Chanaan*, ut quietem ejus nemo audeat interturbare. Quod impletum maximè sub Regno *Davidis* & *Solomonis.* Sed & *Ezechiel* capite 19. *leænam* appellat *Judæorum* Synagogam, quamvis sub *Assyriorum* jugo tum graviter premeretur. *Quid erat*, inquit, *mater tua? Leæna inter leones recubans, inter leunculos educans catulos suos.* Quæ *Chaldæus* sic reddit, *Quid Synagoga* Israëlis, *quæ similis erat leænæ? inter Reges crevit, & inter principes nutrivit filios suos.* Sive leæna vocetur respectu pristinæ dignitatis, aut in posterum futuræ. De qua sic *Propheta Micheas* capitis quinti versu octavo, *Et erunt reliquiæ* Jacobi *in gentibus in medio populorum multorum, sicut leo inter bestias sylvæ, & ut leunculus inter greges ovium, qui transit, calcat, & rapit, neque est qui eripiat.* Quamvis eo loco non tam agatur de *Judæorum* Synagoga, quam de *Christianorum* Ecclesia. Præcesserat enim eodem capite illustris Prophetia de *Christo* ex *Bethlehem* orituro.

VIII. Sunt & de singulis tribubus similes *Prophetiæ.* 1. De tribu *Judæ*, Gen. 49. 9. *Catule leonis*, Juda, *à præda, fili mi, ascendisti: incurvavit se, decubuit ut leo: quis excitabit eum?* 2. De tribu *Gad*, Deut. 33. 20. *Tanquam leæna habitat, & rapit brachium, etiam verticem.* 3. De tribu *Dan*, Deut. 33. 22. *Dan catulus leonis exsiliet ex* Basane. 4. Urbs *Jerusalem Ariel* vocatur, seu *leo Dei*, *Es.* 29. 1. *Væ* Arieli, Arieli, *urbi, in qua castrametatus est* David. Sed per Synecdochen partis pro toto. Nam *Ariel* propriè esse templum, aut altare, constat ex *Ezech.* 43. 15. 16. In his porrò vaticiniis longè antiquissimum & celeberrimum est illud *Jacobi* de *Juda*, *Catule leonis, Juda*, &c. quo Regi animalium, id est, leoni, comparari propter Reges ex *Judæ* tribu oriundos docet quod statim sequitur, *Non recedet sceptrum à Juda*, &c. Itaque *Davidis* demum tempore, qui primus fuit Regum in illa tribu, *Juda* pro leone habitus est. Quod *Hebræi* ex his ipsis verbis conantur elicere per rationes *Cabalisticas.* *Baal Hatturim* Commentario Mystico in *Pentateuchum* גור אריה יהודה בג״ים דויד ושלמה גור אריה יהודה רת׳ בג״ים׳ דוד Sensus est, voces גור אריה יהודה *Catulus leonis Juda* per *Gematriam* idem valere, quod דוד ושלמה *David* & *Solomon.* Et harum vocum primas literas, nempe *Gimel*, *Aleph*, & *Jod* per *Gematriam* idem valere, quod דוד *David.* Quorum posterius verum est, nam utrumque valet *quatuordecim.* Sed prius falsum, cum numeri non conveniant. Obiter nota partim huic loco inædificari figmentum de quatuor animalibus, quæ picta fuisse volunt in quatuor *Judæorum* vexillis, de quibus *Num.* 2. 3. 18. 25. *Aben Ezra* in *Num.* 2. 2. וקדמונינו אמרו שהיה כדגל ראובן צורת אדם מכח דרש דודאים ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקוב ובדגל אפראים צורת שור מטעם בכור שורו ובדגל דן צורת נשר עד שידמה לכרובים שראה יחזקאל הנביא *Et antecessores nostri dixerunt fuisse in* Rubenis *vexillo figuram hominis juxta vim symbolicam mandragorarum: & in vexillo* Judæ *figuram leonis; quia illum* Jacob *leoni comparavit: & in vexillo* Ephraim *figuram bovis; quia dicitur* (Deut. 33. 17. de *Josepho*, patre *Ephraim*) "*Primogeniti bovis illius decor est ei: & in vexillo* Dan *figura aquilæ, ut similis sit* Cherubinis, *quos vidit* Ezechiel *Propheta.* Quibus similia habent *Chizkuni*, & *Bar Nachman* in *Num.* 3. Sed hoc commento putidius nihil quidquam est. Nam, ut de *Juda* jam tacea-

taceamus, planè absurdum est, quod *Rubenitas* figuram hominis volunt habuisse in vexillo suo propter mandragoras à *Rubene* repertas, quæ scilicet fuerint, ἀνθρωπόμορφοι. *Ruben* enim דודאים *dodaim*, reperit, non *mandragoras*, quæ planè aliud sunt, ut multis probavimus in libello ea de re scripto. Quamvis vel si concederemus *Rubenem* mandragoras in agro reperisse, tamen id non esset ad rem, quia mandragoras esse ἀνθρωπομόρφυς alterum est somnium ex eburnea porta. Fateor quidem mandragoram à *Pythagora* ἀνθρωπόμορφον appellari, & in *Columella* legi,

— *Quamvis semi-hominis vesano semine fœta*
Mandragoræ pariat flores. ---

Et *Avicennæ* libro secundo, اليبروح اسم صنم الطبيعي اي النبات هو هي صورة الناس *Aljabruch* (id est, *mandragora*) *est imago naturalis, id est, planta, quæ speciem habet hominis.* Nihilominus mandragoram quotquot viderunt, merum hoc esse commentum sciunt, neque illam cum forma hominis commune quidquam habere, præter radicem, quæ sæpe est bifurcata. Illa igitur hominem referri volunt divaricatis cruribus, quod quam frigidum sit nemo non videt. Absurdum quoque illud est, *Ephraimitas* figuram bovis, & *Danitas* figuram aquilæ in vexillis habuisse, illos propter ultima *Mosis* morientis verba de *Josepho*, & *Ephraimitis*: hos verò, quia è quatuor *Cherubinorum* faciebus, quos vidit *Ezechiel*, una fuit ἀετόμορφ&. Agitur enim de vexillis, quæ erexerant *Israëlitæ* anno secundo ab *Ægypti* exitu *Num.* 1. 1. & 2. 2. &c. annis ante *Mosis* obitum triginta octo, sæculis ante *Ezechielem* circiter novem. Et *Ezechiel* in ea visione de *Danitis* ne γρῦ quidem habet, ut neque de aliis *Judæorum* tribubus. Præterea *Danitas* pro aquila cerastem habere in vexillo æquum fuisset, siquidem talia respexissent, quia *Jacob* dixerat, *Dan erit cerastes in via.* Sed, ut dicamus quod res est, vero non est consentaneum, illis ipsis, quos panlò ante Deus tam malè tractaverat ob cultam bovis imaginem, *Mosem* alias, aut bovis, aut aliorum animalium, imagines continuo post erexisse, & populo, ad idololatriam tam proclivi, hoc scandalum ultrò objecisse. Cum *Vitellius*, in *Arabas* bellum moturus, vellet è *Ptolemaide* per *Judæam* exercitum ducere, ὑπαντιάσαντες ἄνδρες οἱ πρῶτοι (inquit *Josephus* lib. 18. cap. 7.) παρητῦντο διὰ τῆς χώρας ὁδόν· ἐ γὰρ αὐτοῖς εἶναι πάτριον περιορᾷν εἰκόνας εἰς αὐτὴν φερομένας, πολλὰς δ' εἶναι σημαίας ἐπικειμένας, *viri* (Judææ) *primarii illi occurrentes transitum per regionem deprecati sunt, causati patrios ritus non permittere, ut inferrentur ullæ imagines, quales* Romana *signa pleraque habebant.* Quorsum, si & ipsi imagines habuerunt in vexillis suis? Cur à *Romanis* aquilis ita abhorrebant, si vel ipsi, vel majores eorum in deserto similes aquilas jussu *Mosis* erexerant. Denique cum nec in Scriptura, nec in *Josepho*, nec in Libris *De vita Mosis* apud *Philonem* quidquam tale habeatur, sed neque in universo opere *Talmudico*, quod quidem sciam, libens petierim quis tam grande arcanum posterioribus *Judæis* revelaverit, heri & hodie natis, annis propè ter mille postquam res gestæ sunt? Scio citari à nonnullis hæc verba *Psal.* 68. 11. *Animalia tua habitaverunt in ea*, quasi de solitudine agatur, in qua per aliquot annos habitavit *Israël*, quem *animalia Dei* nominet *Psaltes*, quia significabatur, inquiunt, per quatuor animalia in vexillis depicta. Sed primò illud בה *in ea*, non refertur, ut illi volunt, ad solitudinem, de qua *Psaltes* versu octavo. Ibi enim *solitudo Hebraicè* est ישימון, quod nomen est Masculinum. Sed refertur ad נחלה seu *hæreditatem Dei*, id est, terram *Chanaan*, de qua versu proximè antecedente. Secundo, quod illi reddunt cum plerisque Veterum *animalia tua*, *Hebraicè* non habetur in Plurali חיותך, sed in singulari חיתך, *animal tuum*, aut potius *congregatio tua.* Ita enim intelligunt *Hebræi* ferè omnes, *R. Selomo*, *Aben Ezra*, *Kimchius*, *Pomarius.* Quomodo hujus ipsius *Psalmi* versu trigesimo primo, חית קנה, ipsis est *congregatio arundinis*, quod alibi explicabimus. Et 2 *Sam.* 23. 11. *Collecti sunt* Philistæi לחיה, *in congregationem.* Et ibidem versu decimo tertio, וחית פלשתים *Et cœtus* Philistæorum *castrametans in valle* Rephaim. Ita hic חיתך ישבו בה, *Congregatio tua habitant in ea.* Nomini Singulari Plurale Verbum jungitur; quia nomen est collectivum. Sic *Gen.* 33. 13. *Et morientur totus grex.* Gen. 41. 57. *Et universa terra venerunt in Ægyptum.* Exod. 7. 16. *Dimitte populum meum, ut mihi serviant.* Exod. 12. 27. *Et incurvavit se populus, & adorârunt.* Exod. 15. 24. *Et murmuraverunt populus.* Exod. 16. 1. *Et venerunt omnis congregatio.* Exod. 16. 29. *Et quieverunt populus die septimo.* Et versu statim sequente, *Et vocaverunt domus* Israël *nomen ejus Manna.* Num. 10. 3. *Et convenient ad te omnis congregatio.* 1 Reg. 1. 40. *Et ascenderunt universus populus.* Esdr. 10. 12. *Et responderunt tota Ecclesia.* Ut apud *Poëtam*,

Turba ruunt. ---

Tertio, hoc dato, non concesso, *Dei animal*, ut *animalia* vocari *Israëlitas*, an sequetur *Psaltem* alludere ad *Judæorum* vexilla ζωωτὰ, vel *belluata?* Cum Ecclesia passim (*m*) vocetur *grex Domini*, & *oves Dei*, quidni etiam fideles pro *Dei animalibus* haberi queant, absque ullo respectu ad vexilla, quæ diximus? Huc facit, quod *R. Selomo*, postquam חיתך reddidit עדתך, id est, *congregatio tua*, cum vulgo *Hebræorum*, addit per חיתך alios intelligere כנסת ישראל קרויה בהמה וחיתו של הב"ה *Ecclesiam* Israëlis, *quæ vocetur pecus, aut animal Dei Sancti Benedicti.*

(*m*) *Jerem.* 13. 17. *Ezech.* 34. 6 8. 10. *Zachar.* 11. 3.

Hactenus *leonis* nomen Scriptura sumpsit in bonam partem; jam sequetur in malam, & agmen ducet Diabolus, de quo *Apostolus*, 1 Pet. 5. 8. *Adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret.* Leonem multis docuimus maximè rugire, cum prædam habet in conspectu. Rugit quidem etiam tum cum prædæ est compos, sed minùs contento rugitu, quod הגה, id est, *mussitare*, vocat *Esaias* capitis trigesimi primi versu quarto, *Quomodo*, inquit, יהגה *mussitabit leo, & leunculus super prædam suam.* Hic porro confertur Diabolus cum leone rugiente, dum adhuc quærit, non cum jam obtinuit prædam. Itaque videtur agi de gravissimo rugitu. At id Diabolo minùs convenire dices, qui leonis habet ferociam, atque immanitatem, sed multò est astutior. Proinde non rugit antequam in nos irruat, nec signo dato pugnam capessit, sed latenter obrepit, seque paulatim insinuat, & quasi per cuniculos, ita ut non sentiatur. Proinde *rugiendi* vox hic urgeri non debet ultra *Apostoli* scopum, qui hoc solum vult, Diabolum animabus nostris tam avidè inhiare, quam avidè prædæ inhiat leo, tum cum maximè rugit. Frustrà igitur anxiè quærunt Interpretes quis sit Diaboli rugitus, & quid per rugitum illum propriè significetur. Neque enim extrinsecus se prodit Diabolicus ille rugitus, cum nihil sit aliud, quam animi æstus, quo in hominum perniciem fertur. Proinde addit *Apostolus* eum *obambulare quærentem quem devoret. Obambulat*, *Græcè* περιπατεῖ, videtur sumptum ex historia *Jobi*, ubi *Diabolus*, à Deo rogatus unde veniret, respondit משוט בארץ ומהתהלך בה *Job.* 1. *vers.* 7. quod *Seniores* reddunt, Περιελθὼν τὴν γῆν, καὶ ἐμπεριπατήσας, &c. Idem dicunt Angeli *Zachar.* 1. *vers.* 11. התהלכנו בארץ, ubi *Græci*, Περιωδεύσαμεν πᾶσαν τὴν γῆν,

γῆν, *Totam terram circumivimus*, aut *obambulavimus*. Sed Angeli à Deo mittuntur, & cum sequuntur Ducem, ut animalia domita, quæ dominus agit ad libitum. Hinc *Zach.* 1. 10. *Isti sunt, quos Dominus misit* להתהלך בארץ περιοδεῦσαι τὴν γῆν, *ad circumeundam terram*. Et *Zachar.* 6. 7. *Et dixit* Dominus, *Ite, & perambulate terram, & perambulaverunt terram.* At Diabolus, ut leones, & feræ indomitæ, proprio motu fertur, & prout impellit libido. Et Angeli terram circumeunt in fidelium bonum. Proinde apud *Zachariam*, cum post illud iter emensum referrent reliquam terram pacatè degere, nempe præter *Judæam*, quam miserandum in modum infestabant vicinæ gentes: indè occasione sumpta, Angelus pro Ecclesia his verbis intercedit, *Domine exercituum, quousque tu non misereberis* Jerosolymæ, *& urbium* Judæ, *quibus iratus fuisti hos septuaginta annos?* quasi dicat, cum profanæ gentes pace & otio fruantur, an justum est, ut assiduis motibus & bellis exerceatur illa gens, quam tibi in hereditatem delegisti, maximè cum elapsi sint anni septuaginta, quibus populum tuum in captivitate detinendum prædixerat *Jeremias?* At Diabolus, cum divagatur, & terram perambulat, longè alium sibi scopum proponit, nempe, ut homines devoret leonum instar, de quibus *David* Ps. 104. 21. 22. *Disponis tenebras, ut sit nox, qua ambulant omnia animantia sylvæ: leunculi rugientes ad prædam.* Quod ipsum in Diabolum omnino quadrat, qui princeps est tenebrarum, & ignorantia sæculi, tanquam nocte profunda, in hominum perniciem abutitur. Nec desunt qui *Ephes.* 6. 11. τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, *Diaboli obambulationes* esse velint. Quanquam *Suidas* rectius reddat τέχνας, ἢ δόλους. Itaque enim in *Hesychio* pro Μεθοδίτας, τέχνας, legendum μεθοδείας. Est & ad rem quod observant, leones senes hominibus magis esse infestos, ut suo loco diximus. Ita enim *Diabolus, antiquus serpens, & annosus leo, descendit ad vos plenus irarum, sciens se parùm habere temporis*, Apoc. 12. 9. 12. Sed & accendit animos, & furorem excitat vulnus illi à *Christi* inflictum, ut leo saucius gravius ferit. *Virgilius* libri duodecimi *Æneidos* fere initio,

--- Pœnorum *qualis in arvis*
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus
Tum demum movet arma leo. ---

Verbum καταπίῃ videri queat hic minùs convenire: quia leo homines integros non devorat, sed minuta animalia. Hominem autem devorare draconis aut ceti proprium est. Unde *Jeremias* capitis quinquagesimi primi versu trigesimo quarto, בלעני כתנין *Græci* κατέπιέ με ὡς δράκων, *me voravit ut draco.* Et *Jonæ* 2. 1. *Et præparavit Dominus piscem magnum* לבלוע את יונה *ad vorandum Jonam*, Græcè καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν. Hinc *Apoc.* 12. 4. draconis figuram assumit Diabolus, ut nasciturum infantem devoret. Tamen etiam leonis os tam vastum est, ut quandoque devoret animalia non minima. *Phile* capite trigesimo primo, de leone,

Ῥοφεῖ δὲ νεβρὸν εὐχερῶς ὅλον βρύχων,

Rugiens autem totum hinnulum facilè absorbet. Præterea non necesse est, ut ad literam vero leoni conveniat de hoc leone mystico quidquid dicitur. Quin hoc ipso, quod *Apostolus* huic leoni ea tribuit, quæ non cadunt in leonem propriè dictum, docet agi de leone, qui multum præpollet viribus, & cujus comparatione nos homunciones tantuli sumus, quantula præ leone sunt minora animalcula.

II. *Leonum* nomine sæpe intelliguntur impii, & Dei hostes, aut fidelium. Ita *Job.* 4. 10. 11. *Rugitus leonis, & vox leonis* (atri) *& dentes leunculorum excutiuntur: Leo* (major) *perit inopiâ prædæ, & catuli leænæ dissipantur.* Impios significari patet ex iis, quæ præcesserant versibus octavo & nono, *Qui arant iniquitatem, & seminant perversitatem, metunt illam. Flatu Dei pereunt, & spiritu furoris ejus deficiunt.* Neque aliter sumitur *leonis* & *feræ* nomen in his *Esaiæ* de *Christi* Ecclesia capitis trigesimi quinti versu nono, *Non erit ibi leo, & violenta bestia*, &c. Quibus cave ne opponas quod idem dicit de eadem Ecclesia *Es.* 11. 6. 7. *Commorabitur* (ibi) *lupus cum agno, & pardus cum hœdo recubabit: vitulusque, & leunculus*, &c. *Et vacca pascet cum ursa. Simul recubabunt catuli earum, & leo sicut bos comedet stramen.* Nam utrumque suo sensu verum est. Leones enim, & feræ quevis ab Ecclesia exulant, quamdiu feræ manent: sed eædem in Ecclesiam admittuntur, cum per vim Sancti Spiritus, & verbi divini efficaciam, ferinam illam naturam exuunt, ut convertantur in oves *Christi*. Prout accidit *Paulo*, qui ex lupo factus est agnus, imò pastor in *Christi* ovili. Est & in *Psalmis* hoc frequens, ut *David* vel hostes suos, vel in genere quosvis impios, leones indigitet; quia immanitate, truculentia, & ferocia certare videbantur cum leonibus atrocissimis. Ita *Ps.* 7. 3. *Ne abripiat tanquam leo animam meam, & dilaceret, & nemo sit qui eripiat.* Psal. 10. 9. *Insidiatur in latibulo, sicut leo in lustro suo. Insidiatur ad diripiendum pauperem & afflictum.* Psal. 17. 12. *Similis est leoni, qui rapere appetit, & leunculo, qui sedet in latibulo.* Psal. 22. 22. *Serva me ab ore leonis*, ubi *Chaldæus, serva me ab ore* תקיף כאריא *illius, qui fortis est ut leo.* Psal. 34. 11. *Leunculi indigent, & esuriunt, sed quærentes Deum non egent ullo bono.* Psal. 35. 17. *Eripe animam meam à vastatione eorum, à leunculis unicam meam.* Psal. 57. 5. *Anima mea est inter leænas, dego inter incendiarios.* Psal. 58. 7. *O Deus, elide dentes eorum in ore ipsorum; molares leunculorum avelle, Domine.* Psal. 91. 13. *Super leonem & aspidem incedes; conculcabis leunculum & draconem.* Quamvis ultimum hoc possit etiam ad literam sumi. Sic enim *Daniel* leones, *Apostoli* serpentes impunè calcârunt, juxta *Christi* promissionem *Marc.* 16. 18. Quod in *Paulo* impletum, cum viperam excussit illæsus, *Act.* 28. 5. Sunt, qui per *leones* & *leunculos* designari velint aperta & violenta mala, per *aspides* verò & *dracones* occultas noxas, quibus insidiosè & ex inopinato, quasi ex serpentum latebris, impetimur. Utrumque malum ut in *Psalmo*, ita in his *Plauti* jungitur statim initio *Persæ*,

Cum leone, & cum excetra, &c.
Deluctari mavelim quam cum amore.

Interim videndum, an ibi שחל & כפיר non sint serpentum potiùs quam leonum nomina. De quo nos suo loco.

III. Etiam in leonibus censentur quotquot usurpant dominationem tyrannicam, aut etiam qui legitimâ per fas & nefas abutuntur. Sic *Prov.* 28. 15. *Ut leo rugiens, & ursus esuriens, est dominator improbus in populum tenuem.* Et *Sirach.* 13. 21. al. 24. *Venatio leonum sunt onagri in deserto, ita pastus divitum* sunt *pauperes.* Proinde ad *Saülem Hebræorum* multi referunt quod dicit *David* Psal. 7. 3. *Ne abripiat ut leo animam meam*, &c. Et hæc *Es.* 35. 9. *Non erit ibi leo, & mala bestia*, &c. *Chaldæus* ita reddit, *Non erit ibi* מלך מבאיש ושולטן מעיק *Rex maleficus, & dominator opprimens*, &c. Et *Jerem.* 4. 7. pro *Hebræis* עלה אריה מסבכו *Ascendit leo ex vepreto suo*, habet idem *Chaldæus* גלא מלכא מכרכיה *Migravit Rex ex arce sua.* Rex nempe *Nebucadnetzar*, ut exponit *R. Selomo.* Nempe ut leoni nemo obsistit, ita *Nebucadnetzar* sibi subjecit omnes terras, neque fuit quisquam, qui illi obsisteret. Ita *Kimchius*, & *Abarbanel* in hunc locum. Et *Jerem.* 49. 19. *Ecce! quasi leo ascendit supra altitudinem* Jordanis, id est, juxta *Chaldæum*, *Ecce! Rex cum exercitu suo ascendit contra eos, sicut leo, qui ascendit ab altitudine* Jordanis. Quod *Hebræi referunt* ad *Nebucadnetza-*

netzaris expeditionem in *Idumæos*. Et ad verba *Jeremiæ* capitis quinquagesimi versu decimo septimo, *Pecus dispersa fuit* Israel, *quam leones dispulerant. Prior comedit eam*, *Rex* Assyriæ, *posterior ossa ejus comminuit*, Nebucadnetsar *Rex* Babyloniæ. Et *Ezech*. 38. *v*. 13. Saba, *&* Dedan, *& negotiatores* Tharsis, *& omnes leunculi ejus*, pro quo *Chaldæus*, *Et omnes Reges ejus*. Nec desunt, qui *Assuerum*, *Tiberium*, & *Neronem leones* vocari putent in locis, quæ citavimus, non solum quia Reges, sed & quia tyranni erant, & à Deo sibi concessa potestate abutebantur. Sic *Theodoretus* in 2 *Sam*. 6. *v*. 17. Τὸν Νέρωνα λέοντα προσηγόρευσε, καὶ ὡς βασιλέα, καὶ ὡς ὠμότατον γεγενημένον. Neronem Paulus *leonem appellavit*, *ut qui & Imperator*, *& crudelissimus fuerit*.

IV. Cum leonibus gentes bellicosas & rapaces Scriptura confert. Ita *Jerem*. 2. *v*. 15. *Contra eum* (Israëlem) *rugiunt leunculi*, *edunt vocem suam*, *& exponunt terram ejus desolationi*, *civitates ejus succenduntur*, *ut nullus inhabitet*. *Leunculi*, id est, *Ægyptii*: sequitur enim; *Et* Memphitæ, *&* Daphnæi *conterent tibi verticem*. Eodem multi hæc referunt *Es*. 30. *vers*. 6. *Leæna*, *& leo ex iis*; Ibi enim de *Ægypto* res est. Et cum quatuor imperia *Daniel* capite septimo comparat quatuor bestiis, *Prima*, inquit, *bestia similis leoni*, *cui erant alæ aquilæ*: Prima illa bestia significabat imperium *Babylonicum*, quod leonem robore, & victoriarum celeritate aquilam referebat. Etiam de *Chaldæorum* gente dicitur *Esa*. 5. *vers*. 29. *Rugitus ei ut immanis leonis*, *rugiensque ut leunculi fremet*, *& capiet prædam*, *salvamque deportabit*, *& nemo eripiet*. Et *Jerem*. 51. *vers*. 38. *Simul ut leones rugient*, *rudent ut catuli leonum*. Et speciatim de *Ninivitis* Nahum. 2. vers. 11. 12. *Ubi est lustrum leonum*, *& pascuum leunculorum? Ubi versabatur leo*, *leæna*, *& catulus leonis*, *nemine exterrente? Leo rapiens sufficienter pro catulis suis*, *& suffocans pro leænis suis*, *qui replebat prædâ antra sua*, *& habitacula sua rapinâ*.

V. *Judæis* quòque *leonum* nomen sæpe cedit in probrum, ut *Jerem*. 12. *vers*. 8. *Est mihi possessio mea similis leoni in sylva: edit contra me vocem suam: Idcirco odi eam*. Dei verba sunt de *Judæis* conquerentis, quod ferè instar indomitæ in dominum suum insurgant, & in eum quasi rugiant, id est, blasphema lingua obloquantur. Et *Sophon*. 3. *vers*. 3. *Principes ejus* (Jerusalem) *in medio ejus leones rugientes*, quia leonum instar prædæ inhiabant. En de *Prophetis* ipsis querelam consimilem! *Ezech*. 22. *vers*. 25. *Conjuratio Prophetarum ejus in medio ejus est. Similes sunt leoni rugienti deripienti prædam: animas comedunt*, *opes & res pretiosas capiunt; viduas ejus multiplicant in medio ejus*. Puduit veteres Interpretes tot scelera *Prophetis* tribuere. Proinde pro *Hebræis* קשר נביאיה *conjuratio Prophetarum ejus*, *Chaldæus* habet סיעת ספרהא *Cœtus Scribarum ejus*. Et *Græci* ἧς οἱ ἀφηγούμενοι, & *Arabs* مقدموها *cujus duces*. Sed ut vero *Propheta* nihil melius, ita nihil deterius mendace, qui Dei nomine ad quæstum abutitur, & religionem ventri subjicit. Atque hic maximè locum id habet, ex optimi corruptione generari pessimum.

VI. Quia leo valde biliosum est animal, & pronum ad iram, *Hebræi* morosos, contentiosos, & facilè irritabiles, seu viros, seu mulieres, cum leonibus conferunt. Et *Sirachides Eccles*. 25. *vers*. 17. (al. 23.) profitetur malle se habitare cum leone, & dracone, quàm cum mala muliere. Cui non absimile est, quod eam *Aristophanes* in *Lysistrata* (*n*) panthera & fera quavis pejorem facit. Verba sunt,

(*n*) *In choro Senum & mulierum.*

Ὀυδέν ἐστι θηρίον γυναικὸς ἀμαχώτερον·
Ὀυδὲ πῦρ, οὐδ' ὧδ' ἀναιδὴς οὐδεμία πάρδαλις.

Ut citat *Suidas* in Ὀυδὲν, & in Πάρδαλις. Et de viro idem *Sirachides* capitis quarti versu penultimo, *Ne sis ut leo in domo tua*, *& suspiciosus in domesticos tuos*. *Græcè*, Φαντασιοκοπῶν ἐν τοῖς οἰκέταις σου. Pro quo in *Vulgata* duplex versio, *Evertens domesticos tuos*, & *opprimens subjectos tibi*. Duplex etiam in *Syro* ܚܡܬܢܐ ܘܕܚܝܠܐ *Iracundus*, *& terribilis*. Et in *Arabe* فظا غليظا *durus*, *asper*. Et in versione *Drusii* longa Periphrasis, *Cerebrosus*, *ut qui vanis imaginibus percelluntur*. Id enim propriè est Φαντασιοκοπεῖν, ut ἐλπιδοκοπεῖν *vana spe lactari*. Proinde *Eustathius* de *Tantalo* in *Odyss*. λ'. Φαντασιοκόπος ὤν, καὶ ἐλπίσι κεναῖς, ἐφ' οἷς οὐ χρὴ βοσκόμενος. Et paulò post, Πρὸς οὐδέν τι τέλος χρηστὸν ἀεὶ ἐλπιδοκοπούμενος. In quibus φαντασιοκόπος, & ἐλπιδοκοπούμενος, vel ἐλπίσι κεναῖς βοσκόμενος penè sunt Synonyma. Et aliud in *Sirachide* φαντασιοκοπῶν ἐν τοῖς οἰκέταις, nempe qui imaginaria de causa in domesticos commovetur, Gallis *fantasque*, *ombrageux*. Hoc minus convenire dices leonis moribus, de quo *Philosophus Hist*. lib. 9. cap. 44. Ἔστι δέ τὸ ἦθος οὐχ' ὑπόπτης οὐδενὸς, οὐδ' ὑφορώμενος οὐδέν. *Mores quod attinet*, *suspicione caret*, *nec limis intuetur oculis*, ut suspiciosi solent. Sed leonem sedati animi *Philosophus* ita describit, iratum *Sirachides*, neque jam sui compotem. Leonem porro jam monuimus propter bilis copiam facilè irritari. Hinc *Plinius* lib. 8. cap. 16. *Immota cauda placidus*, *clemens*, *blandientique similis*, *quod rarum est*. *Crebrior enim iracundia ejus*. Et *Ovidius Metam*. lib. 15.

Armeniæ *tigres*, *iracundique leones*.

Obiter nota in vocem φαντασιοκόπος, de qua supra, legi in *Lexico Cyrilli* apud me manuscripto, Πίτυλος, φαντασιοκόπος; & in *Etymologo* Πίτυλος, κτυπιστής, φαντασιοκόπος. Pro quo alibi φαντασιοσκόπος. *Aristophanis Scholiastes* in *Vespis* ad vocem Πιτυλεύσας. Πίτυλος καλεῖται ἡ καταβολὴ τῆς κώπης καὶ κτυπητής, φαντασιοσκόπος. *Suidas*, Πίτυλος, κτυπητὴς, φαντασιοσκόπος. Quomodocunque legas, non satis video quid vel φαντασιοκόπος, vel φαντασιοσκόπος commune habeant cum πιτύλῳ, qua voce significatur aut *remi strepitus in aqua*, aut *remex*, *qui remorum agitatione strepitum edit*. Forte legerunt φαντασιοκωπεὺς, quia κωπεὺς est remex.

VII. Neque homines solum, sed & quodcunque noxium est, & in hominum perniciem cedit, idem ille *Sirachides* leoni comparat. Ita, 1. *peccatum*, de quo *Eccles*. 21. *vers*. 13. *Dentes leonis dentes ejus sunt*, *perimentes animas hominum*. Et 27. vers. 10. *Ut leo prædæ insidiatur*, *sic peccatum operantibus iniqua*. 2. *Ultionem*, Eccles. 7. vers. 29. *Illusio*, *& contumelia superborum est*, *sed ultio tanquam leo insidiatur eis*. 3. *Malam linguam*, cujus verbere impios castigari docet his verbis *Eccles*. 28. *vers*. 27. *Immittetur in eos*, (mala lingua) *tanquam leo*, *& ut pardus devastabit eos*. 4. Non dissimile est, quod cum leone confertur *gladius* Jerem. 2. vers. 30. *Consumpsit gladius vester Prophetas vestros*, *ut leo destructor*.

Leonum etiam membra modò in bonam, modò in malam partem nonnullis tribui videas. Ita fortibus tribuuntur cor leonis, 2 *Sam*. 17. *vers*. 10. & facies leonis, 2 *Par*. 12. *vers*. 8. Et leonis dentes, & maxillæ locustis, sive veris, ut *Joel*. 1. *vers*. 6. sive mysticis, ut *Apoc*. 9. *vers*. 8. Et os leonis bestiæ septicipiti, quæ ex mari ascendit, *Apoc*. 13. *vers*. 2. Et capita leonum equis magni exercitus ex *Euphrate* venientis *Apoc*. 10. *vers*. 17. Quę singula hic explicare nostri otii, aut propositi non est. Multa in iis sunt arcana, & recondita, quæ ad hunc tractatum non pertinent.

CAPUT SEXTUM.

De loco celebri *Psal.* 22. *Foderunt manus meas & pedes meos*; in quo *Judæi* pro כארו *foderunt* perperam legunt כארי *sicut leo.*

Status quæstionis, & quanti sit momenti. Probatur legendum, כארו *caru.* 1. *Ex* Græco Seniorum ὤρυξαν, vel ἐξώρυξαν, *pro quo* Tertullianus exterminârunt, *quia legit* ἐξώρισαν. 2. *Ex* Aquila, *qui reddit* ᾔσχυναν, *quia* כאר Chaldaicè *est* fœdare, *quod potest ferri, licet prior versio sit multis de causis præferenda.* 3. *Ex* Syro, Arabe, Æthiope, Hieronymo. 4. *Ex* Masorethis, *qui agnoscunt in* Hebræo *olim fuisse* כארו *&* τὸ כארי *eo loco non significare* sicut leo. *In* Esdra *versu ultimo* נשאי, pro נשאו. *Fraus* Judæorum *insignis; qui* כארו *è Textu in marginem transtulerunt, quibusdam exemplaribus hodieque repugnantibus, ut ipsi agnoscunt.* 5. *Si scribas* כארי sicut leo, *nullus erit sensus commodus: quod docetur ex verborum examine. An inde recte concludatur* Judæos Hebræum *Textum malitiose corrupisse.*

Magna est de hoc loco contentio inter Synagogam & Ecclesiam. Clamant enim recutiti Doctores nos sacra verba corrupisse, cùm in *Hebræo* Textu non habeatur כרו *caru*, *foderunt*, sed כארי *caari*, *sicut leo.* Ita reperiri in omnibus quotquot extant *Hebraici Psalterii* exemplaribus. Ita legisse *Chaldæum* Interpretem, qui locum ita reddit, נכתין כארויא אידי ורגלי *Mordentes ut leones manus meas, & pedes meos.* Ita *Masorethas*, qui notant כארי *caari*, bis in Scriptura legi cum *Kamets*, hic nimirum, & *Esa.* 38. *vers.* 13. Ita denique priscos Commentatores, quorum notæ hac lectione nituntur.

Nos contra, post magnos viros, qui hunc locum tractaverunt, legendum contendimus in *Hebræo* כרו *foderunt*, vel, quod idem est, כארו cum *Aleph* Epenthetico, ut post *Kamets* quandoque additur ad Vocalis longe sonum protrahendum. Ut in וקאם *& surrexit*, Os. 10. vers. 14. וראמה *& exaltata fuit*, Zach. 14. vers. 10. ראמות *excelsa*, Prov. 24. v. 7. &c. Ita pro כרו *foderunt*, scribi potuit כארו cum Epenthesi literæ *Aleph.* Atque ita legisse Veteres, adeoque hanc lectionem veram & indubitatam esse, iis rationibus asseremus, quæ cordatum Lectorem facilè in assensum trahent. Neque vana est hæc disputatio. Quippe, utut כארו, & כארי sint voces scriptura simillimæ, tamen sensu multum differunt. Et *Christiana* lectio nobis suggerit insigne argumentum pro veritate nostri *Messiæ.* Cùm enim *Davidis* sit hic *Psalmus*, ut ex titulo apparet, tamen in eo multa sunt, quæ *Davidi* non conveniunt, sed soli *Christo*, cujus typus fuit *David.* In quibus hoc potissimum, *Foderunt manus meas, & pedes meos.* Quod nusquam alibi impletum, quàm in cruce, in qua *Christi* manus & pedes clavis confossi, & confixi sunt.

Porro veram esse hanc lectionem. I. probat *Seniorum* versio omnium antiquissima. Illi enim hic habent ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου. Quod sequuntur *Græci Patres.* In his *Justinus Martyr* in *Dialogo cum Tryphone Judæo*, *Athanasius* in libro *De Incarnatione*, & in *Dialogo primo De Trinitate*, Auctor *Quæstionum ad Antiochum* Quæst. 136. *Apollinaris* etiam in *Paraphrasi*,

Ἡμετέρους ὤρυξαν ὁμοῦ χεῖράς τε, πόδας τε.

Unde sumptum *foderunt* apud *Vulgatum* Interpretem, & plerosque *Latinorum.* *Cyprianus* habet *effoderunt*, tanquam à *Græco* ἐξώρυξαν lib. 2. *Testimon. contra Judæos.* Et ex ἐξώρυξαν per corruptionem factum ἐξώρισαν *exterminaverunt*, quod in *Tertulliano* frequens. Sic libri *Adversus Judæos* capite octavo, *Sicut est in Psalmis Prophetarum*, "*Exterminaverunt manus* "*meas, & pedes.* Et capite decimo, *Sicut in Psalmis ipse Spiritus* Christi *jam canebat, dicens*, "*Exterminaverunt*, &c. Et capite decimo tertio, *Et in Psalmis dicit*, "*Exterminaverunt*, &c. Tamen idem capite decimo ejusdem libri, *Foderunt*, *inquit*, *manus meas, & pedes, quæ propria est atrocitas crucis.* Constat igitur *Græcos* illos vetustissimos non legisse כארי, ὡς λέων, sed כרו, vel כארו, ὤρυξαν, unde nata ἐξώρυξαν & ἐξώρισαν. Itaque *Christianis* non potest tribui lectio, & versio, quæ in Ecclesia *Judaica* recepta jam fuit tertio ante *Christum* natum sæculo.

II. Secundò, *Aquila* (qui & ipse *Judæus* fuit, & Sacra *Biblia Græcè* reddidit sub *Ælio Adriano* centum ad summum annis post *Christi* ascensionem) legisse כארו, palam docet vox ᾔσχυναν, qua hic usus est. Id enim ex *Chaldæa* lingua sumptum est, quâ כער, vel כאר, *Ajin* & *Aleph* permutatis, est *fœdare*, vel *inquinare.* Per *Ajin* scribitur in *Thargum* Nahum. 3. vers. 6. ואשוניך מכערא לעיני כל חזיך *Et reddam te fœdam in oculis omnium videntium te*, pro *Hebræo*, *Et reddam te* כראי, *ut stercus.* Et in *Beresith Rabba* cap. 17. ועד ידי שגדלתי עמו בבירת התכערתי בעיניו *Et prout in eadem cum ipso domo crevi, fœda visa sum in oculis ejus.* Per *Aleph* in *Bava Kama* cap. 10. in *Misna*, ubi de lana dicitur צבעו כאור *Tinxit eam colore fœdo.* Unde *Syris* ܟܘܐܪܐ est *pudor*, & *confusio.* Ita in *Syro* Interprete 1 *Cor.* 6. *v.* 5. ܠܟܘܐܪܐ *ad pudorem, seu confusionem*, Græcè πρὸς ἐντροπήν. Et in *Ethphael* ܐܬܟܘܐܪ *verecundatus est* in *Ferrarii Nomenclatore Syriaco* pag. 763. Et *Arabicè* مكور cum *Vau* medio in *Alcamus* idem est, quod فحش *turpis, fœdus, obscœnus.* Proinde *Aquilæ* causa non defuit, cur כארו redderet ᾔσχυναν *fœdârunt.* Nam *Aleph* משך, seu *protractionis*, in voce כארו putavit esse Radicale, & eam deduxit ex *Syro*, vel *Chaldæo* כאר, quod *fœdare* est, ut probavimus. Neque id prorsus est extra rem. Nam αἰσχύνειν *fœdare* quandoque est *torquere, cruciare, indignis modis tractare.* Sic *Iliad.* σ'. versu 24. *Achilles*, accepto de cæde *Patrocli* nuntio,

--- χαρίεν δ' ᾔσχυνε πρόσωπον,

pulchram faciem fœdabat. Et *Æneidos* libro secundo, cum *Hector Æneæ* apparet in somnis,

Squallentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios: ---

dicit illi *Æneas*,

--- *quæ causa indigna serenos*
Fœdavit vultus? ---

Fœdavit, id est, *cruentavit*, ut recte ibi *Servius.* Et libro quarto, mortuâ *Didone*, à *Poëta* describitur

Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.

Fœdans, id est, *sanguine cruentans.* Et libro septimo,

--- *fœdatique ora* Galesi,

id est, *cruentati.* Ita utroque loco *Servius.* Et libro undecimo in *Pallantis* funere,

Ducitur infelix ævo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora.

Ubi *Servius* iterum, *Fœdans, vel cruentans, vel lacerans.* Quod si sequamur, dixerit *David* tanquam sub *Christi* persona, *Fœdârunt manus meas, & pedes meos:* id

id eſt, clavis infixis cruentarunt, & lacerarunt. Poteſt igitur ferri hæc *Aquilæ* verſio. Tamen pluribus de cauſis prior illi præferenda eſt. 1. Quia vetuſtior eſt quatuor ferè ſæculis, & apud *Judæos Helleniſtas* obtinuit diu antequam res illis verbis prædicta compleretur. 2. Quia Verbum כאר in *fœdandi* ſignificatione *Hebræis* prorſus ignotum eſt, nec niſi *Syris*, aut *Chaldæis* in uſu, à quibus non ſolet *David* ulla verba mutuari. Tum enim *Judæi* cum *Syris* parum habebant commercii, nec niſi poſt *Babylonicæ* captivitatis tempora cœpit *Hebraiſmus Syriſmo* infici. 3. In eo *Pſalmo* ſunt & alia, quibus palam alluditur ad ea, quæ *Chriſtus* in morte crucis paſſus eſt: ut verſu octavo, *Omnes, qui me vident, ſubſannant me, diducunt labium, movent caput.* Et verſu nono, *Devolvit res ſuas ad Dominum, liberet eum, eripiat eum, quandoquidem eo delectatur.* Et verſu decimo nono, *Dividunt veſtimenta mea inter ſe, & ſuper veſtem meam projiciunt ſortem.* Et ſtatim initio *Pſalmi* habentur ea ipſa verba, quæ *Chriſtus* in cruce protulit, *Mi Deus, mi Deus, quare dereliquiſti me?* Itaque nullum dubium, quin eodem etiam alludat locus, in quo verſamur. Quod patet quidem etiam in verſione *Aquilæ*, ſed multò evidentius in verſione *Seniorum:* cum *Judæos Chriſti* manus & pedes non fœdâſſe ſolum, ſed & fodiſſe doceat. Quorum illud ad omne vulnus generale eſt, hoc ad illa vulnera ſpeciale, quæ *Chriſto* in cruce inflicta ſunt. Nam ibi כרה eſt *fodere*, & *perforare.* Sic *Pſal.* 40. *v.* 7. אזנים כרית לי *aures fodiſti mihi*, id eſt, *perforaſti.* Alluditur enim ad locum *Exod.* 21. *v.* 6. ubi ſervus, qui anno ſeptimo dimitti abnuit, & domino in perpetuum ſe devovet, admovetur ad oſtii poſtes, ורצע אדניו אזנו במרצע *Et perforat ei aurem ſubula dominus ejus.* Cujus moris veſtigia in *Syria* ſuperfuerunt uſque ad *Juvenalis* ævum; apud quem libertus, ſeu, quod idem eſt, libertinus, ita loquitur, *Satyra* prima,

> *Cur timeam, dubitemve locum defendere, quamvis*
> *Natus ad* Euphratem, *molles quod in aure feneſtræ*
> *Arguerint, licet ipſe negem.* ---

Id eſt, priſtinam ſervi conditionem, & genus ex *Syria* fruſtra diſſimularem, cum id palam doceant aures, quæ mihi pertuſæ ſunt, dum in *Syria* ſerviebam. Unde vetus *Scholiaſtes*, *Pertuſis auribus ſigna libertinorum celare non poterant.* Quod etiam in Arabia receptum. *Petronius* in *Satyrico*, *Circumcide nos, ut* Judæi *videamur, & pertunde aures, ut imitemur* Arabes, ſupple *ſervos.* Neque enim omnium *Arabum*, ſed ſervorum duntaxat aures pertundebantur. Et verò de ſervis agitur. Nam paulo ante atramento voluerant infici, ut viderentur ſervi *Æthiopes.* Itaque ut *Pſal.* 40. *fodere aures*, ita *Pſalm.* 22. *fodere manus, & pedes*, idem eſt, quod pertundere, & perforare, quod ipſiſſimum paſſus eſt *Chriſtus.* 4. Proinde cum *Aquilam* nemo ſequatur, penè omnes Interpretes *Seniorum* verſionem calculo ſuo comprobârunt, quod ſequentia docebunt, ut novum inde emergat argumentum pro veritate lectionis, quam aſſerimus.

III. Tertio igitur loco pium Lectorem rogamus, ut ne hoc oſcitanter prætereat, præter *Seniores*, & *Aquilam*, etiam veterum plures alios in *Hebræo* legiſſe כארו caru, *foderunt*, non כארי caari, *ſicut leo.* In his fuit *Syrus* Interpres, qui hic habet ܒܙܥܘ *perforarunt*, aut *transfixerunt.* Nam, utut ܒܙܥ in *Schindlero*, & aliis, nihil aliud ſit, quam *ſcindere*, *findere*, *dilacerare*, tamen hoc idem Verbum etiam *perforare* ſonat, & *transfigere.* Sic *Num.* 25. *v.* 8. in *Onkelo* de *Phinea* ובזע ית תרויהון *Et transfixit ambos iſtos*, Hebraicè וידקר. Et in *Syra* Paraphraſi 2 *Reg.* 18. *v.* 21. & *Eſa.* 36. *v.* 6. *penetrabit manum ejus* ܢܒܙܥ ܐܝܕܗ & *perforabit eam*, Hebraicè ונקבה. Hæc de *Syro* Interprete. Jam ſequuntur *Arabs* & *Æthiops*, quorum ille habet ثقبوا *perforarunt.* Vox illa notione eſt notiſſima. Sic in Paraphraſi *Erpeniana* Exod. 21. v. 6. وثقب مولاه اذنه *Et perforavit dominus ejus aurem ejus.* *Avicenna* (a) de tunica uvea in capite *De anatomia oculi*, وحيث يثقب *& ubi perforatur.* Inde ثقب الابرة *foramen acus*, Luc. 18. v. 25. Et in *Alcamus margarita* مثقبة *perforata*, ut مخرمة. In *Æthiope* eſt ቀነዉኒ፡ *perforarunt mihi pedes meos, & manus meas.* Nempe ቀነወ፡ *kanawa* Æthiopicè *perforare* ſignificat. Unde ቀኖት፡ *aculeus, ſtimulus*, 1 Cor. 15. verſ. 55. & *Apoc.* 9. *v.* 10. ቅንቀት፡ *vulnera*, quibus cutis perforatur, *Joh.* 20. *v.* 25. Si *Arabem* & *Æthiopem Græcos* nude ſequi dixerint, ſaltem *Syrum* Interpretem verſionem ſuam ex *Hebræis* fontibus hauſiſſe nemo eſt, qui neſciat. Habemus inſuper *Latinos Hieronymi Pſalmos* juxta *Hebraicam* veritatem, cum præfatione ad *Sophronium*, in qua hæc habet: *Certè confidenter dicam, & multos hujus operis teſtes citabo, me nihil duntaxat ſententiæ de* Hebraica *veritate mutâſſe.* Et paulò poſt, *Interroga quemlibet Hebræorum.* Ad quorum judicium tanta fiducia non provocâſſet, ſi alicujus corruptionis ſibi fuiſſet conſcius in tam ſolenni loco, quem ſic reddidit, *Fixerunt manus meas, & pedes meos. Fixerunt* nempe *cruci*, unde compoſitum *crucifigere.* Conſequens pro Antecedente; quia *Chriſti* manus, & pedes *Judæi* non alia de cauſa foderunt, ſeu perforarunt, quàm ut crucifigerent. *Symmachum* quoque, & *Theodotionem*, quos, ut *Aquilam*, *Judæos* fuiſſe conſtat, à *Græcorum* verſione non multum receſſiſſe ſuadet ipſum Veterum ſilentium. Cùm enim *Aquilam* obſervent, pro ὤρυξαν habere ᾔσχυναν, cur *Symmachum*, & *Theodotionem* intactos præteriiſſent, ſi quam in iis deprehendiſſent inſignem mutationem?

IV. Quartò, ne *Judæi* regerant hæc noſtrorum fide niti, quæ illis in hoc argumento queat eſſe ſuſpecta, jam alios teſtes proferemus ex intimo ipſorum ſinu depromptos, *Maſorethas* ſcilicet, qui ſic habent in *Maſora* marginali ad *Num.* 24. *verſ.* 9. ad vocem כארי, *ſicut leo*, ד' ב' קמצין וב' פתחין, id eſt, *quater occurrit hæc vox: bis cum Kamets* prima Syllaba (nempe *Pſal.* 22. *verſ.* 17. & *Eſa.* 38. *verſ.* 13.) *& bis cum Patach* (nempe *Num.* 23. *verſ.* 24. & 24. *v.* 9.) Et in *Maſora* textuali ad eundem locum כארי ידי ורגלי כארו כתיב ſenſus eſt quo loco legitur, *Sicut leo manus meas, & pedes meos*, pro כארי, id eſt, *ſicut leo*, quod in margine habetur, in ipſo Textu ſcriptum eſſe כארו. Itaque cum hæc *Maſora* ſcripta eſt, (id eſt, ſexto demum ſæculo poſt *Chriſtum* natum, ut ex *Elia* docti probant) vox כארו, id eſt, *foderunt*, ſcribebatur in Textu Sacro, & vox כארי, ſolum in margine. Et quamvis vox eadem aliter in margine ſcriberetur, aliter in ipſo Textu: tamen illud כארי, quod margini erat adſcriptum tanquam diverſa lectio, non reddebatur *ut leo*, ſed *foderunt*, ut vox כארו, quæ in Textu habebatur. Proinde in *Maſora* magna finali, capite, cui titulus eſt אב' מן בב'' ותרויהון בתרי לישני *Alphabetum ex binis vocibus, quæ duæ voces ſumuntur duplici ſignificatione*, in voce כארי notantur duæ illæ voces כארי *Kametſatæ*, de quibus ſuprà, una *Eſa.* 38. *verſ.* 13. & altera *Pſal.* 22. *verſ.* 17. tanquam voces diverſæ ſignificationis. Porrò in priore certum eſt כארי reddendam eſſe *ſicut leo.* Is enim locus ita habet כארי *ſicut leo ſic franget omnia oſſa mea.* Sequitur in poſteriore, id eſt, *Pſ.* 22. *verſ.* 17. vocem כארי *Maſorethis* aliud ſignificaſſe,

caſſe, nempe idem, quod כארו *foderunt*, ſeu *perforarunt*, quæ vox tum in Sacro textu extabat. Quorſum igitur ſcribebatur per *Jod* in *Keri*, cum forma Conjugationis poſtulet, ut per *Vau* ſcribatur? Reſpondeo variaſſe exemplaria, ut in voce נשאו *acceperunt* in *Eſdra* verſu ultimo, quam contra *Grammaticæ* normam quidam נשאי, per *Jod* ſcripſerunt. Unde eſt, quod hodieque utrumque habent noſtra exemplaria, unum in textu, nempe נשאי, prorſus anomalum, alterum נשאו, in margine. At hic aliter res ſe habebat. Nam rectum כארו *caru*, erat in textu, & anomalum כארי, ſolum in margine. Itaque inſigni fraude abhinc aliquot annorum centuriis, τὸ כארו è Sacro textu prorſus exulat, & huic ſubſtitutum τὸ כארי marginale. Tamen *R. Jacob Ben Chajim* in *Maſora* magna finali, quam *Venetiis* primus edidit, in ordine א״ר, id eſt, literarum *Aleph Res*, habet במקצרת ספרים מדוייקים מצאתי כתיב כארו וקרי כארי *In nonnullis exemplaribus accurate ſcriptis reperi in textu* כארו, *& in margine* כארי. Et in hujuſmodi exemplaria manuſcripta ſe incidiſſe teſtantur *Galatinus*, (*De arcanis Catholicæ veritatis* lib. 8. cap. 17.) *Joannes Iſaac* (lib. 2. contra *Lindanum*) & *Andradius* (*Defenſ. Concil. Trident.* lib. 4.) Omnino igitur deberet ad illorum codicum fidem reſtitui hic locus, quem aut veterum *Judæorum* incuria, aut recentiorum impoſtura manifeſtè depravavit. Et vero id pridem in animo habuerat illuſtris Bibliopola *Bombergus*, qui *Hebraica Biblia Venetiis* aliquoties edidit. Sed eum corrector *Judæus* ab hoc conſilio metu deterruit, minatus ſe procuraturum apud ſuos ne ullum iſtius editionis exemplar emeretur. Id ex *Druſio* ſe ſæpe audiviſſe refert *Sixtinus Amama* lib. 3. *Biblici Anti-barbari*.

V. Quinto, unum addam, unde maximè conſtet reponendum eſſe illud כארו, quod olim in Sacro textu fuiſſe clamant veteres verſiones, & fatentur ipſi *Maſorethæ*. Adeoque in emendatiſſimis codicibus hodieque extare agnoſcit *Maſoræ* noſtro ævo collector, & corrector, *R. Jacob Ben Chajim*. Si כארו mutetur in כארי, ex illuſtri Prophetia, quæque non ſolùm *Chriſti* veritatem, ſed & Scripturæ divinitatem planè arguit, fiet oratio nihili, & ex qua, quoquo te vertas, nullum unquam elicies ſenſum commodum. Quid enim ſignificabit hoc hemiſtichium, *Ut leo manus meas, & pedes meos*, vel *manus meæ, & pedes mei?* An per ſe ſonabit aliquid, aut aliud ſupplendo, aut iis annexum, quę vel ſequuntur, vel præcedunt? Per ſe clarum eſt hæc verba nihil ſignificare. Proinde ſunt, qui aliquid ſuppleant. Ita *Rabbi Joſeph Cœcus*, auctor *Chaldaicæ Pſalmorum* Paraphraſis, ſupplet vocem נכתין *mordentes*, & cum præcedentibus ita connectit, *Congregatio malignorum circumdederunt me, mordentium inſtar leonum manus meas, & pedes meos.* Et *R. Selomo* ſic exponit, כארי ידי ורגלי כאלו הם מדוכאים בפי ארי *Sicut leo manus meæ, & pedes mei, id eſt, ac ſi contriti eſſent ore leonis.* Quod ineptum, & abſurdum eſt. Nemo enim eſt, qui ſic loquatur, *Manus meæ ſunt ſicut leo*, id eſt, *tanquam ſi eſſent contritæ dentibus leonis:* aut *Sicut leo manus meas*, ſupple *impii*, *mordent*, *frangunt*, *lacerant*. Similis Ellipſeωs exempla nuſquam occurrunt. Præterea leo totum hominem appetit, non ſpeciatim manus, & pedes. *Kimchius*, & *Aben Ezra*, ut vitarent hæc incommoda, nihil ſupplentes, hæc verba cum præcedentibus ſic jungunt, *Congregatio malignorum circumdederunt mihi ſicut leo manus meas, & pedes meos.* Quæ interpretatio vim facit textui manifeſtam. Primo enim *David* non dicit הקיפו לי *Circumdederunt mihi*, ſed הקיפוני *Circumdederunt me*. Porro nemo dixerit, *Ille manus meas circumdat me:* ſed *Ille manus meas circumdat*, aut *Manus circumdat mihi.* Addo punctum *Athnach*, quod eſt ſub Verbo הקיפוני pauſam facere, & prohibere, ne Verbum illud jungatur cum ſequentibus. Denique quod *Davidi* affingunt vanum eſt, & inſulſum, *Congregatio malignorum circumdat mihi manus, & pedes, ſicut leo.* Neque enim leo circumdat manus, & pedes. Diabolus quidem in *Petro* ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, *ut leo rugiens circuit.* Sed illud περιπατεῖ docuimus potius Diabolo tribui, quàm leoni, qui non circuit, ſed recta fertur in prædam. *Kimchius*, ut ſe expediat, hanc fabellam comminiſcitur. הארי מקיף בזנבו ביער וכל חיה שתראה אותה העגולה לא תצא משם ממורא האריה ומפחדו ויאספו ידיהם ורגליהם וימצא האריה טרפו בתוך עגולתו *Leo in ſylva cauda ſua circulum deſcribit, quem feræ cum vident, ex eo non audent excedere præ leonis timore & metu, & manus, & pedes colligunt*, (id eſt, tam prioribus, quam poſterioribus pedibus immotis ibi manent) *Et in medio circuli prædam ſuam invenit leo.* Quo commento quid inſulſius? Leonem viſa præda quis credat ad eam non contendere rectà, ſed locum circumſcribere? aut circulo, quem cauda deſcribit, vim ineſſe magicam, qua feræ defixæ maneant, & immobiles? aut feras non fugere, dum fit circulus, & patienter expectare donec circumſcriptæ fuerint? Quæ tamen ſi conceſſeris, ad rem non erunt. Nam vel ſi leo cauda circulum deſcriberet, in quo feræ clauſæ manerent, non ideo diceretur ferarum pedes circumdare, ſed ipſas feras. Plura poſſem in hanc rem addere, niſi nugarum jam tæderet.

Quod inde nonnulli colligunt *Judæos Hebræum* textum malitioſe corrupiſſe, videtur ἀνακόλουθον· quia *Una hirundo non facit ver.* Neque hoc exemplo, quod unicum in ſuo genere eſſe aſſerimus, poteſt niti regula. Quamvis ne hic quidem error totus ex malitia ſit ortus. Patet enim quibus gradibus in hunc *Pſalmum* irrepſerit. Primò pro כרו ſcriptum כארו cum *Aleph* Epenthetico. Quod, quia minus conſuetum, cum è Scribis ſemidoctis multi non intelligerent, ex כארו fecerunt כארי deluſi ſimilitudine literarum *Jod*, & *Vau*; quæ ſæpe in libris manu exaratis tanta eſt, ut etiam ab attento lectore non facilè dignoſcantur. Inde nata eſt exemplarium diverſitas, quam ut ſignificarent Doctores *Maſorethæ*, ſcribendum monuerunt in Sacro texto כארו, & in margine כארי. Quod cum per aliquot ſæcula Scribæ obſervaſſent, tandem poſtremis hiſce ſæculis è duabus lectionibus *Judæi* eam elegerunt, quæ *Chriſtianæ* religionis veritati minus favet, altera plane ſuppreſſa, & inducta è ſuis libris. Ita tamen, ut admiſſi criminis per proprios Doctores ſuos facilè poſſint argui. Proinde in hunc locum ita non malè *Genebrardus*, *Locus quidem eſt corruptus, ſed* αὐτομάτως, *fortuito, & caſu, quaſi per ſe, & ſponte, propter nimiam affinitatem duarum literarum* Jod, *&* Vau, *quæ adhuc erat major olim in manuſcriptis, dum inter ſe duntaxat parva longitudine differunt. Alioqui* Judęi (nempe veteres) *non corruperunt de induſtria: ſed variè lecti, & ſcripti, alteram ſive lectionem, ſive ſcripturam, id eſt, noſtram agnoſcunt, & interpretantur: alteram verò, id eſt, deteriorem, ut quæ ſuam ipſorum perfidiam protegat, ſequuntur. Nam, quod noſtram ſequuntur, apparet è magna* Maſora. *Deinde & Gloſſa* Hebræa *ad illud* Num. 23. כארי ſicut leo, *quæ notat in exemplaribus correctis hic ſcribi* caaru, *non caari.* Cætera ibi vide.

CAP.

CAPUT SEPTIMUM.

De Pardo.

Pardus à leone ordine dignitatis ſecundus. Leo & pardus in Sacris Libris & exoticis ſæpe juncti. Pardus נמר Hebræis, Chaldæis, Syris, Æthiopibus. *Varia pardi pellis.* Παρδαλέη *non ſolùm* pardi pellis, *ſed & alia quævis, modò varia. Varii coloris animalia quæcunque, ut porphyrion, chamæleon, chaus, ſeu rhaphius, gryphes, equi Orynges dicti, cum pardo conferuntur.* Africa *pardo ſimilis. Pardus à maculis* נמר *dictus, ut* panthera *Latinè* varia. Arabica *pardi Epitheta huc pertinentia.* Pardus *alludit ad* פרדש pardes. *Maculæ pardi* Jerem. 13. 23. *in* Chaldæo שלטי, *id eſt*, ſcutula. *Scutulatæ veſtes. Scutulati equi. Cur hæ maculæ* Hebraicè חברברות. *Leviores pardis*, Hab. 1. 8. *Mendum in Syro Interprete. Pardi tam ad curſum, quam ad ſaltum agiles.* Druſius *notatus. Pardus inſidioſus*, Oſ. 13. 7. *Vigilat in* Judææ *urbes*, Jerem. 5. 6. *Pardum cum hœdo cubare, ut* Eſ. 11. 6. *quam inſolitum. Quomodo tertia Monarchia pardo ſimilis*, Dan. 7. 6. *Pardus in venabula præceps ruit. Idem vini avidus.* Bacchi *nutrices in pantheras mutatæ. Pantheræ fragrantia. Loca dicta à pardis.* Oſ. 13. 7. *an Veteres rectè legerint*, Ut pardus in via *Aſſur?*

IN feris pardo damus ſecundum à leone locum, *Arabes* ſequuti, quorum verba in *Damire* ſunt in capite *De Pardo*, منزلتة من السباع في الرتبة الثانية من الاسد *Ordinem quod attinet, ſedes ejus in feris eſt à leone ſecunda.* Et paulò poſt, وفي طبعة عداوة الاسد والظغر بينهما سجال *Et, cum naturale ſit illi odium in leonem, victoria inter eos alterna eſt.* Proinde in Sacris Libris leo & pardus ſæpe junguntur, tanquam animalia aliquo modo homogenea. Sic *Cant.* 4. 8. *De luſtris leonum, de montibus pardorum.* Eſa. 11. 6. *Pardus cum hœdo cubabit, vitulus & leunculus* &c. *erunt ſimul.* Jerem. 5. 6. *Percuſſit eos leo de ſylva*, &c. *pardus vigilans ſuper eorum urbes.* Oſ. 13. 7. *Ero eis ut leo, ut pardus in via obſervabo.* Quod imitatus *Sirachides* Eccleſ. 28. 23. al. 27. *Immittetur*, inquit, *in eos tanquam leo, & ut pardus devaſtabit eos.* Et ex exoticis Scriptoribus *Homerus*, *Iliad.* ρ'.

> Ουτ' ὧν πορδάλιος τόσον μένος, ὔτε λέοντος,
>
> *Nec pardi vis tanta, nec eſt vis tanta leonis.*

Et apud *Nonnum* libro quinto *Actæon*, dum à canibus lacerabatur,

> Αἴθε λέων με δάμασσεν ὀρείδρομος! Αἴθε με σύρων
> Πόρδαλις αἰολόνωτος ἀνέσχισεν!

Utinam me domuiſſet montanus leo! Utinam me vario dorſo pardus trahens diſcerpſiſſet! Quomodo in *Æliani Variis* lib. 14. cap. 4. *Ariſtides Locrenſis*, à *Tarteſſia* muſtela demorſus, dixit moriens, ὅτι πολὺ ἂν ἥδιον ἦν αὐτῷ δηχθέντι ὑπὸ λέοντος, ἢ παρδάλεως ἀποθανεῖν, *multò ſibi jucundiorem mortem futuram fuiſſe, ſi ex leonis, aut pardi morſu obtigiſſet.*

Pardum Hebræi נמר *namer* vocant. Nec multò aliter *Chaldæi*, *Syri*, *Arabes*, & *Æthiopes*. Proinde quoties in *Prophetarum* ſcriptis occurrit נמר, *Græci* conſtanter πάρδαλιν reddunt, & *Hieronymus pardum*. Et *Apoc.* 13. 2. pro *Græco* παρδάλει, *Arabs Pariſiis* editus, *Æthiops*, & *Syrus habent* ܢܡܪ, vel ܢܡܪܐ. Et in *Arabica* verſione *Dioſcoridis* aconitum occidere legitur النمورة والخنازير والذياب id eſt, παρδάλεις, καὶ σῦς, καὶ λύκους, ut in *Græco* habetur. Et in *Avicenna* aconitum παρδαλιαγχὲς vocatur خانق النمر *ſtrangulator pardi.* Sed huc maximè facit definitio ꝭ נמר *namer*, quam afferunt *Aſſariph*, *Damir*, & *Aben-bitar.* النمر حيوان فية شبة من الاسد الا انة اصغر منة منقط الجلد نقطا سودا Namer *eſt animal leoni ſimile, niſi quod minus eſt, & pellem habet nigris maculis diſtinctam.* Hæ maculæ *Hebraicè* dicuntur חברברות. Sic *Jerem.* 13. 23. *An mutabit* Chuſæus *pellem ſuam, & pardus* חברברותיו *maculas ſuas?* Græci τὰ ποικίλματα αὐτῆς· & Hieronymus *varietates ſuas.* Chaldæus שלטי רקמתיה *ſcuta recamationis ſuæ*, ut ita dicam, id eſt, operis *Phrygionici.* Et *ſcuta* vocat, quomodo nos *ſcutula* vocamus ſegmenta in veſtibus, & maculas in equis; unde *ſcutulatæ* veſtes, & *ſcutulati* equi. *Plinius* lib. 8. cap. 48. *Pluribus liciis texere, quæ polymita appellant*, Alexandria *inſtituit, ſcutulis dividere* Gallia. *Juvenalis Satyra* ſecunda,

> *Cærulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa.*

Palladius lib. 4. cap. 13. *Colores equorum hi præcipui, badius, aureus, albineus, ruſſeus, mureus, cervinus, gilvus, ſcutulatus.* *Hebræa* vox חברבורות alibi non reperitur. Sed חבורה eſt *livor*; unde geminatis Radicalibus חברברות *liventes maculas* explicant. Quid, ſi ad *Arabicam* linguam referas, qua حبر eſt *nota inuſta*, vel *impreſſa*, & أحبر *ſignare, notam inurere?* Itaque חברברות erunt *notæ in pilis impreſſæ. Oppianus* σφραγῖδας, id eſt, *ſigna*, aut *ſigilla* vocat, cum deſcribit *Orynges* equos.

De varia pardi pelle multa Veteres. *Homerus* de *Menelao*, *Iliad.* κ'.

> Παρδαλέῃ μὲν πρῶτα μετάφρενον εὐρὺ κάλυψε
> Ποικίλῃ. ---

Primùm quidem variâ pardi pelle latum dorſum texit. Philoſophus *De Generat. anim.* lib. 5. cap. 6. *In animalibus* τὰ μὲν τῷ γένει ποικίλα, ὥσπερ π..ρδαλις, καὶ ταὼς, *quædam* toto *genere varia ſunt, ut pardus, & pavo*; quædam ex parte tantum, ut boves, & capræ. Itaque in ejuſdem *Phyſiognomonicis* capite quinto ad pardi deſcriptionem pertinet τὸ χρῶμα ποικίλον, *varius color. Plinius* lib. 8. cap. 17. *Panthera* (id eſt, pardi fœmina) *& tigris macularum varietate propè ſolæ beſtiarum ſpectantur.* Et paulò poſt, *Pantheris in candido breves macularum oculi.* Solinus, *Pantheræ quoque numeroſæ ſunt in* Hyrcania *minutis orbiculis ſuperpictæ: ita ut, oculatis ex fulvo circulis, vel cærulea, vel alba diſtinguatur tergi ſupellex. Martialis* lib. 1. Epigrammate 105.

> *Picto quod juga delicata collo*
> *Pardus ſuſtinet*, &c.

Juvenalis Satyra decima quinta,

> --- *parcit*
> *Cognatis maculis ſimilis fera.* ---

id eſt, pardo pardus, & tigri tigris. *Oppianus* in pardi deſcriptione libro tertio *Cynegeticῶn*,

> Ῥινὸς δαιδαλέος, χροιῇ τ' ἐπιπαμφανόωσα,
> Ἠερόεις, πυκινῇσι μελαινομένῃσιν ὀπωπαῖς.

Cutis dædala, color lucidus (malim χροιῇ τ' ἐπιπαμφανοω-

φανωσῆ, *colore lucido) obscura, crebris oculis nigricantibus.* Inde παρδαλέη vocatur non solùm pardi pellis, sed & alia quævis, modo varia. Ita *Satyricam* vestem textilem vocat *Pollux* παρδαλῆν ὑφασμένην. In *Orphei*, vel *Onomacriti* veriùs *Argonauticis*, *Chiron* dat *Orpheo*, ad *Colchos* profecturo, νεβρὴν παρδαλέην, id est, *hinnuli pellem variam.* *Aristophanes* in *Avibus* porphyriones describit παρδαλᾶς ἐνημμένους, *pardaleis vestitos*, id est, pictis pennis. Qua ipsa de causa quæcunque animalia varia sunt, cum pardo conferuntur. Sic in *Aristotele Hist.* lib. 2. cap. 11. chamæleon habet χροιὰν ὠχρὰν μέλανι, ὥσπερ τὰ παρδάλια, διαπεποικιλμένην, *colorem pallidum, ut pardi, nigro distinctum.* *Plinii* lib. 8. cap. 19. *Pompeii Magni* ludi *primùm ostenderunt chaum, quem* Galli *rhaphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis.* *Oppiani Cynegeticῶν* libro primo, *Oryngum* equorum nonnulli

--- εὐτροχάλοισι περίδρομα δαιδάλλονται
Σφραγῖσιν πυκινῇσιν, ὁμοίια πορδαλίεσσι,

rotundis in orbem variantur densis notis, pardorum instar. *Pausanias* in *Arcadicis* ait gryphibus, uti pardis, segmentatam & maculis distinctam esse pellem. *Africa* quoque *Straboni* libro secundo est ἐοικυῖα παρδάλει, *pardo similis*; quia κατάστικτός ἐστι ταῖς οἰκήσεσι περιεχομένας ἐρήμῳ, καὶ ἀνύδρῳ γῇ, *interpuncta est habitationibus, quæ terra deserta & inaquosa ambiuntur.* Unde *Dionysius Periegetes*,

Παρδαλέῃ δέ μιν ἄνδρες ἐπικλείουσιν ὁμοίην,
Ἡ γὰρ διψηρή τε καὶ αὐχμήεσσα τέτυκται,
Τῇ καὶ τῇ κυανῇσι κατάστικτος φολίδεσσιν.

Et *Priscianus*,

Has pelli similes pardi dixere priores,
Namque solum squallens urbes distinguit opacas;
Hac sitis, hac humor latos variatur in agros.

Quo eodem alludens *Cicero* in *Somnio Scipionis*, *Vides habitari in terra raris & angustis in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interjectas.* A maculis, quas diximus, pardo nomen esse نمر *namir* docent *Arabes.* *Alcamus*, النمر سبع سمي للنمرة التي فيه Namir *fera sic dicta à maculis, quas habet.* Nempe *Arabicè* نمر namara *varium esse*, & نمرة nomra *maculam* sonat. Ut *Syris* ܢܡܘܪ nemor *varius*, & ܢܡܪ nammer *variegare.* Sic panthera *Latinè varia* dicitur. *Plinius*, ubi suprà, *Nunc varias, & pardos, qui mares sunt, appellant.* Item, *Primus autem* Scaurus *Ædilitate sua varias* CL *universas misit.* Glossæ, *Varia*, ποικίλη, πάρδαλις. Eodem pertinent *Arabica* pardi Epitheta, seu cognomina: الارقط *alarkato*, id est, *albus cum maculis nigris*; & ابو الرقاش *pater varius*; & ابو الاربد *pater grandinatus*, seu *maculis tanquam grandine aspersus.* Nec desunt, quibus inusitatum πάρδος apud *Aristophanis Scholiastem*, unde *pardus*, πάρδαλις, & πόρδαλις, videtur alludere ad *Hebræum* פרדש *pardes*, pro *horto*; quia ut hortus floribus, ita maculis variatur pardi pellis. Quæ ipsa Metaphora frequens est in *Oppiano.* Sic libro primo *Venaticorum* equis *Oryngibus*, qui pardorum instar maculosi sunt, tribuit

--- πολυανθέα κάλλη,

floridam speciem. Et libro tertio tigridis pellem describit

--- ἄνθεσι μαρμαίροντα,

floribus micantem. Et libro quarto *Bacchus*, nutricibus suis in pantheras mutatis,

--- κατέγραψεν δ' ἐπὶ νώτου
Ῥινὸν ὀπωρινοῖσι ---

pinxit in illarum dorso pellem floribus autumnalibus.

Ecce aliud de pardis *Hab.* 1. 8. *Leviores sunt pardis equi ejus*: nempe equi gentis *Chaldaicæ*! *Syrus* perperam, *Leviores sunt* ܡܢ ܢܫܪ̈ܐ *aquilis*: de quibus *Propheta* in fine commatis, *Volabunt ut aquila.* Sed Scribis id imputandum, qui, una litera mutata, scripserunt ܢܫܪ̈ܐ pro ܢܡܪ̈ܐ. *Græci*, Ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρδάλεις, *Exsilient supra pardos*: ac si nihil aliud in pardis hic commendetur, quam levitas in saltu, quæ revera summa est. Proinde *Cyrillus* in hunc locum, Πηδετικὴ δὲ λίαν ἡ πάρδαλις, καὶ πολὺ λίαν εὐπετὴς εἰς τὸ καταθρώσκειν δύνασθαι τῶν διωκομένων. *Pardus ad saltum est valde agilis, & promptus ad insiliendum in eos, quos insequitur.* Neque aliter οἱ ἔξωθεν. *Plinius* lib. 10. cap. 73. *Insidunt in eadem* Africa *pardi condensa arborum, occultatique earum ramis in prætereuntia desiliunt, atque è volucrum sede grassantur.* *Lucanus* de *Scæva*, *Cæsaris* milite fortissimo, in obsidione *Dyrrachii*, libro sexto,

--- *non segnior extulit illum*
Saltus, & in medias jecit super arma catervas,
Quàm per summa rapit celerem venabula pardum.

Philostratus in *Tyrrhenis* libro primo *Iconum* de panthera, Πηδᾷ κοῦφα, καὶ ἴσα Εὐάδι, *Leviter saltat instar Bacchæ.* Pollux, Ἔχει τὸ σῶμα ὑγρὸν, εὐέλικτον, πολύμορφον, πηδητικὸν, ἁλτικόν. *Corpus habet molle, flexile, agile, desultorium.* *Damir* quoque idem animal describit

بعيد الوثبة فربما وثبت اربعين ذراعا

longinqui saltus, ita ut quandoque quadraginta cubitos saltu superet. Sed & idem sæpe laudatur à celeritate cursus. *Homerus Hymnicus* Hymno in *Venerem*,

--- πάρδαλιές τε θοαὶ, προκάδων ἀκόρητοι,

pardi cursu celeres, qui damis nunquam satiantur. Ælianus *Hist.* lib. 8. cap. 6. Ἡ πάρδαλις δὲ αἱρεῖ θέουσα τὰ πλεῖστα, καὶ ἔτι καὶ μᾶλλον τὸν πίθηκον. *Pardus celeritate cursus cum alia animalia, tum maxime simias assequitur.* Oppianus libro tertio *Cynegeticῶν*,

Ὠκύτατον θέιει, καὶ τ' ἄλκιμον ἰθὺς ὀρούει;
Φαίης ὁππότ' ἴδοιο διηερίην φορέεσθαι.

Celerrimè currit, & fortiter rectà irruit. Diceres, cum videres, eam aëriam ferri. Et de *Periclymeno Tzetzes* Chiliad. 2. Hist. 45.

Ἐν τοῖς πολέμοις ἅπαντας τοὺς θῆρας ἐμιμεῖτο,
Παρδάλεον ὀξύτητα, λεόντων μέγα σθένος.

In bellis omnes feras imitabatur, pardorum velocitatem, leonum magnum robur. Ita etiam *Patrum* plurimi. *Basilius* in *Hexaëmeron* Homil. 9. describit hoc animal τῷ κούφῳ τοῖς τῆς ψυχῆς κινήμασι συνεπόμενον, *levitate sua animæ motiones sequens.* *Hieronymus* in *Os.* 13. *Nihilantherâ velocius.* *Theodoretus* in *Dan.* 7. vult *Alexandrum* illi comparari διὰ τὸ ταχὺ, καὶ ὀξὺ, καὶ ποικίλον, *propter velocitatem, celeritatem, & varietatem.* *Cyrillus* in *Os.* 5. Ὠξυτάτῳ λίαν καθ' ὧν ἂν ἕλοιτο φέρεται δρόμῳ, ἐλαφροῖς γὰρ οὕτως ἄττει ποσὶν, ὡς μηδὲ ἴχνοις ὁρᾶσθαι ταχάπου, μήτε μὴν ἐκσημαίνεσθαί τι τῇ γῇ. *Incitatissimo cursu fertur in quoscunque vult, & tam levi pede salit, ut vix vestigium ejus cernatur, neque ullum signum humi relinquat.* Et *Eustathius* in *Hexaëmeron*, Τῶν ἄλλων διάφερον ὀξύτητι, καὶ ἐπὶ τὰς ὄψεις τῶν θηρευτῶν ἐφιπτάμενον. *Aliis animalibus celeritate præstat, & ante venatorum oculos quasi volat.* E recentioribus denique *Olearius* (*Moscovitici & Persici itineris* lib. 4. pag. 398.) pardum venaticum *Scamachiæ* se vidisse profitetur quovis cane *Gallico* velociorem, qui in lepores incidens eos statim assequebatur, ita ut nullus evaderet. Itaque pardorum levitas, quam verbis tam illustribus *Propheta* deprædicat, tam ad cursum potest, quàm ad saltum referri. Et fallitur *Drusius* in *Os.* 13. 7. ubi pardum asserit cursu minùs valere.

Est & pardus animal insidiosum *Os.* 13. 7. *Et ero eis quasi leo, ut pardus super viam speculator*: nempe ut in prætereuntes insiliam. Ita enim pardi solent. Ita nuper Plinius, *Insidunt pardi condensa arborum, occultatique earum ramis in prætereuntia desiliunt.* Eodem refer hæc *Jeremiæ* capitis quinti versu sexto, *Pardus* שקד *vigilans super eorum urbes.* Nempe in malum, ut *Jerem.* 31.

31. 28. *Vigilavi super eos, ut divellerem, & destruerem, & dissiparem, & disperderem, & affligerem.* Et *Jerem.* 44. 27. *Vigilabo super eos in malum, & non in bonum.* Et *Dan.* 9. 14. *Vigilavit Dominus in malum, & hoc adduxit super nos.* Quibus locis agitur de malo pœnæ. Sed mali culpæ respectu dicitur *Es.* 29. 20. *Et succidentur qui vigilant super iniquitatem.* Eo sensu in *Jeremia* describitur pardus vigilans super *Judæorum* urbes, nempe ut illas pessumdet & destruat, ut habetur *Sirach.* 28. 27. *Immittetur in eos tanquam leo, & ut pardus perdet eos.* Græcè ὡς πάρδαλις λυμανεῖται αὐτοὺς. Λυμανεῖται, id est, יחבל. Sic *Dan.* 6. 22. *Occlusit os leonum*, ולא חבלוני *& non perdiderunt me*, Græcè, Καὶ οὐκ ἐλυμήναντό με. In *Sirachide Aldi* editio, & *Basiliensis*, pro λυμανεῖται ineptè legunt λιμανεῖται, *fame affliget.*

Esaias, magnam rerum mutationem prædicens sub *Messia* futuram, inter cætera hæc habet capitis undecimi versu sexto, *Et pardus cum hœdo accubabit.* Quod ita utcumque exprimunt *Sibyllina* carmina libro tertio,

--- παρδάλιές τ' ἐρίφοις ἅμα βοσκήσονται.

Nempe lupis & agnis quanta sortitò obtigit, tanta pardis est cum hœdis discordia. Et panthera quidem in *Æliano* (lib. 6. cap. 2.) cum prima die ab oblato hœdo abstinuisset διὰ πλησμονὴν, quia jam aliunde satiata erat; & secundâ itidem, fame nondum oborta; tertiâ quoque οὐ μὴν τοῦ ἐρίφου, γενομένου δύο ἡμερῶν ἑαυτῇ φίλου, ἔτι προσήψατο, ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν εἴασεν, ἄλλον δὲ ἔλαβεν, *hœdum quidem, quocum per biduum amicè vixerat, non attigit, sed illo relicto alterum sumpsit.* At *Ælianus* id refert ut rem planè insolitam, occasionemque inde sumit in eos invehendi, quibus omnia cognationis atque amicitiæ jura perdere & violare ludus est.

Dan. 7. 6. cum pardo confertur tertia Monarchia, id est, *Alexandri*, & *Græcorum*. 1. Nempe ut pardus staturâ parvus est, sed animo & robore maximè præstans, ita ut cum leone & procerissimis quibusque feris congredi non vereatur: sic *Alexander* penè Regulus, & cum exiguo apparatu, Regem Regum aggredi ausus est, id est, *Darium*, cujus regnum à mari *Ægæo* usque ad *Indos* extendebatur. 2. Nullum animal est pardo velocius: ita *Alexander* tanta pernicitate in rebus gerendis usus est, ut magnam partem habitati orbis annis duodecim subegerit. Proinde illum pinxit *Apelles* fulmen manu gestantem, quod in obstantia rapidè fertur, & maximo cum impetu: atque ipse, interrogatus quâ ratione res tantas tam brevi temporis spatio confecisset, respondit, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, *Nihil cunctatus.* Ut eum verissime dixerit *Hieronymus* victoriis potiùs quam præliis totum terrarum orbem percurrisse. 3. Maculas pardi referunt gentium, quibus imperavit, diversi mores. In his, præter *Macedones*, & *Græcos*, & *Thraces*, & *Illyrios* in *Europa*; & in *Africa*, *Libyes*, *Ægyptios*, & *Troglodytas*; *Asiaticæ* fuere gentes omnes usque ad *Gangem*, quem trajecisset etiam, si licuisset per milites tot victoriis fatigatos. Sunt, qui hanc similitudinem subtilius fortasse quàm solidius persequentes, inconsultam *Alexandri* temeritatem cum pardi furore conferant, quo in venabula præceps ruit de vita sua parùm sollicitus. *Homerus Iliad.* φ'.

--- περὶ δουρὶ πεπαρμένη οὐκ ἀπολήγει
Ἀλκῆς, πρίν γ' ἠὲ ξυμβλήμεναι ἠὲ δαμῆναι.

Etiam hasta transfixa (panthera) *non cessat à robore* (id est, à pugna) *donec cominus congrediatur, aut succumbat.* Oppianus *Halieuticῶν* libro secundo;

Ἡ δὲ καὶ εἰσορόωσα γένυν θηκτοῖο σιδήρου
Ἄγρια κυμαίνουσα κορύσσεται· ἐν δ' ἄρα λαιμῷ
Ἠΰτε δουροδόκῃ χαλκήλατον ἔσπασεν αἰχμήν.

Illa autem aciem videns acuti ferri ferociter fluctuans irruit. Rictu autem tanquam theca æream trahit cuspidem.

Pars I.

Et ibi *Scholiastes*, Ἡ δὲ, καίπερ ὁρῶσα τὸ θηκτὸν τοῦ δόρατος σίδηρον, ἐχώρησεν ὅμως κατ' αὐτοῦ ἀσχέτως. *Illa autem, quamvis acutum hastæ ferrum videat; tamen continere se non potest, quin in illud irruat.* Ita in *Lucano* saltus

--- *per summa rapit celerem venabula pardum.*

Et in Isidoro *pardus saltu ad mortem ruit.* Addunt *Alexandrum* vini fuisse avidissimum, ut pantheræ, de quibus *Oppianus* libro tertio *Cynegeticῶν*;

--- οἴνῳ μέγα καγχαλόωσι,
Δεχνύμεναι στομάτεσσι Διωνύσου μέγα δῶρον,

Vino admodum exultant, capientes ore Liberi *magnum munus.* Et Regem, tot hostium victorem, vino sæpe occubuisse, ut in eodem *Oppiano* libro quarto,

Πορδάλιας καὶ δῶρα Διωνύσοιο δάμασσαν,
Θηροφόνων δολερῶν δολερὴν πόσιν οἰνοχοόντων.

Pantheras etiam dona Bacchi *domârunt, dolosis venatoribus dolosum potum fundentibus.* Quod quâ ratione fiat eodem libro multis *Poëta* prosequitur à versu 318. usque ad versum 351. Ita etiam ex *Arabibus* apud *Damirem*, النمر يحب شرب الخمر فاذا وضع له في مكان شرب منه حتي يسكر فعند ذلك يصاد *Pardus potu vini delectatur: &, cum alicubi illi apponitur, ex eo bibit usque ad ebrietatem, in eoque statu capitur.* Unde *Poëtis* nata est occasio fingendi *Bacchi* nutrices in pantheras fuisse mutatas. Observatum quoque illud est, quod ex *Aristoxeni Commentariis* de *Alexandro* refert *Plutarchus*, ὅτι τοῦ χρωτὸς ἥδιστον ἀπέπνει, καὶ τὸ στόμα κατεῖχεν εὐωδία καὶ τὴν σάρκα πᾶσαν, ὥστε πληροῦσθαι τοὺς χιτωνίσκους, *odorem ex cute ejus gratissimum exhalâsse, os quoque & carnem totam tantum habuisse fragrantiæ, ut eâ replerentur interiores tunicæ.* Quod ipsum de panthera Veteres magno consensu tradunt. *Aristoteles Hist.* lib. 9. cap. 6. Λέγουσι δὲ καὶ κατανενοηκυῖαν τὴν πάρδαλιν, ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύπτεσθαι ἑαυτὴν θηρεύειν. *Panthera ajunt, cum feras sciat odore suo delectari, sese abscondere, ut eas venetur.* Idem *Problematum* Sect. 13. §. 4. quærit. Διὰ τί τῶν μὲν ζώων οὐθὲν εὐῶδές ἐστι, ἔξω τῆς παρδάλεως; *Cur animantium nullum suaviter oleat præter pantheram?* Cætera ibi vide. Idem in *Theophrasto* reperire est *De causis plantarum* lib. 6. cap. 5. In *Plutarcho* etiam, in *Plinio*, in *Solino*, in *Æliano* denique *Hist.* lib. 5. c. 40.

A pardis, vel pantheris, loca dicta, hæc in Scriptura occurrunt. *Nimra*, Num. 32. 3. *Bethnimra*, Num. 32. 36. & *Jos.* 13. 27. Et *aquæ Nimrim*, Es. 15. 6. & Jerem. 48. 34. Quæ tria videntur esse unius loci nomina. *Moses*, & *Josue* in *Gaditis* ponunt, *Esaias* & *Jeremias* in *Moabitis*, qui in vicinos *Gaditas* tum temporis usurpaverant. Ævo *Hieronymi* vocabatur *Benamerium*, id est, בית נמרים *Beth-nimrim, domus pardorum.* Insuper *Cant.* 4. 8. memorantur *montes pardorum*: sive à *Solomone* sic appellentur montes quilibet pardis frequentes, præcipuè *Libanus*, *Amana*, *Senir*, & *Hermon*, quorum ibidem est mentio: sive aliqui tum fuerint montes circa *Libanum* peculiariter sic nominati; ut is, de quo *Brocardus*, *A* Tripoli *per duas leucas est mons Leopardorum, rotundus & altus, una leuca à* Libano *distans.* Putatur etiam agi de pardis circa *Assyriam* Os. 13. 7. ubi ultimum hemistichium, *Ut pardus in via* אשור *speculabor*, *Græci* reddunt Ὡς πάρδαλις κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων· & *Hieronymus*, *Sicut pardus in via Assyriorum*; & *Syrus*, ܐܝܟ ܢܡܪܐ ܒܐܘܪܚܐ ܕܐܬܘܪ, & *Arabs*, مثل النمر في طريق الموصليين Omnes in eundem sensum. Nam in *Syro* ܐܬܘܪ, *athur*, est

est Ἀτέρια, vel *Assyria*. Et in *Arabe* الموصليين *Mausalienses* sunt incolæ urbis *Mausal*. *Mausal* autem est ad *Tigrim*, è regione ruderum urbis *Ninives*, quę olim fuit *Assyriæ* caput. Nempe hi quatuor Interpretes pro אָשׁוּר *speculabor* legerunt אַשּׁוּר *Assur*, id est, *Assyriam*. Quæ lectio esset percommoda, & fortasse præferenda, si puncta Vocalia abessent. Quamvis *Liveleius* in hunc locum etiam *Hebræorum* lectionem conetur eò trahere hac nota non contemnenda, *Nihil dubito, quin* אָשׁוּר *hic idem valeat, quod* אַשּׁוּר, *quia brevis Vocalis in longam mutatio* Hebræis *familiaris est, ut* הֵתֵל *pro* הֵתַל, *&* אֵקֵל *pro* אָקַל *præter alia multa*. Gręci *Interpretes*, *&* Hieronymus *ita intellexerunt: atque ex recentioribus* Castalio, *&* Mollerus. Calvinus *quoque, etsi dubitat, in contextu tamen nomen* Assur *posuit, quasi hanc sententiam magis probârit. Sensus est, Deum illis in* Assyriam *opem quæsitum profecturis obstiturum esse. Consentaneus ille quidem capitis quinti versus decimus quartus, "Profectus est* Ephraim *ad* Assyrium, *qui eum juvare non poterit. Ego enim illi, quasi leo,* &c. *Sic capitis septimi versus duodecimus, euntibus in* Assyriam *se rete expansurum minatur Deus. Et* Jerem. 2. "*Quid tibi in via* Assyriæ? *Castigabit te malitia tua, & defectio tua corripiet te.*

CAPUT OCTAVUM.

Tigris, Lynx, Pardus, Panthera, Panther, & Leopardus, quomodo inter se differant.

Tigris aliis animal leoni simillimum, aliis idem cum pardo. Tigris Aristoteli *parùm notus, & ad canem accedere creditus.* Theophrastus *varium describit.* Nearchus *in* India *solam pellem viderat. Tigres nonnullis maximi, & elephanto viribus pares, aliis thoum genus. Tigris* Varronis *ævo nondum* Romæ *visus, sed sub* Augusto *primùm. Exinde tigres* Romam *sæpe allati. Pellis in tigride per tænias, in panthera per rotundas maculas variatur. Equi* Orynges. *Mensæ tigrinæ & pantherinæ. Virgatæ tigres. Tigris quomodo dicatur* Persicè *&* Arabicè, Πρηνικὸς, cursor. *Tigris thoi similis. A vento concipi credita. Per vitreas sphæras capitur. Lynx varia, ut pardus, & tigris.* Baccho *sacra.* Indicum, *&* Æthiopicum *animal, non* Italicum. Lyncurium *pro* Ligurio. *Animal in* Africa *pantheræ simile, saltu valens, pertinacissimè retinens,* Arabicè phehed: *quo in venationibus utuntur, non sine periculo, quia valde iracundum. Fœmina maximè indocilis. Hujus venationis primi auctores. Cur ab* Euripide *lynx vocetur* δύσοχ@. *Lyncis descriptio non convenit in omnibus cum* phehed. *Lynx timida, fugax, imbellis. Idem de pantheris Veteres. Lynci visus acutissimus tribuitur, quod de* Lynceo Poëtæ *dixerant.* Lyncurium *lapidem ex urina lyncis concrescere fabulosum.* Phehed *animal somniculosum.* فهد *phahada*, dormire, pandiculari. *Proverbium* Arabicum, Mendicior τῷ phehed. *Lynx Gallicè* once. *Pantheram &* πάρδαλιν *idem esse animal, probatur decem rationibus contra* Allatium, *& alios, qui pernegant. Camelopardalis ex camelo & panthera. Pardalio gemmæ à panthera nomen. Pardalianches pantheras necat. Pantheræ ex* Cilicia *à* Cicerone *missæ* Plutarcho *sunt* παρδάλεις. Plinius *ad pantheras refert, quod* Græci *dicunt* παρδάλεις *magno esse corde, odoratas, quaternis mammis, fœminam mari prævalere, & pilos decidere admota pelle hyænæ. Pantheras à pardis in* Plinio *solo sexu & candore distingui. An panther à pardo, aut panthera differat. Scriptores sæpe distinguunt. Panther* Oppiano *minutum & imbelle animal.* Λυκοπάνθηρ *est thos. Tamen etiam panther idem cum pardo. Panther, magnum animal, catulos cæcos parit, ut in* Plinio *panthera. Est* ἀστερωπὸν, *& odoratum.* Πανθηρίσκος *ad* Bacchi *pedes. Vini potu delectatur. Diluuntur objectiones. Pardorum duplex genus. Leopardus, animal ex pardo & leæna, non ex leone & panthera natum. Jubis caret. Leopardi nomen serò usurpatum.* Ignatii *epistola cur suspecta. Leopardus hodie idem qui pardus, & jam inde ab* Hieronymi *ævo.*

Conabor hic docere quod pauci sciunt, quid à pardo differant, aut cum pardo quomodo conveniant tigris, lynx, panthera, πάνθηρ, & leopardus.

I. Tigris quale sit animal, non satis constat. Multi cum leone conferunt, quasi sit leonis species, aut animal, exceptis maculis, leoni quam simillimum. *Varro, De ling. Lat.* lib. 4. *Tigris est ut leo varius.* Oppianus libro tertio *Cynegeticῶn*,

Πάντα μιν ἀθρήσειας ὀρέσβιον οἷα λέαιναν,
Νόσφι μόνε ῥινοῖο, τὸ αἰόλον ἐστεφάνωται.

Per omnia ipsam videas montanam veluti leænam, præter solam pellem, qua varia cincta est. Apud *Talmudicos* Tractatu *Cholin*. lib. 59. 6. in *Gemara* טגרים *tigris* à *Rabbi Juda* definitur אריא דבי עלאי *leo sylvæ Ilai*. Eodem videntur facere hęc *Hieronymi* Job. 4. 11. *Tigris periit, eò quod non haberet prædam.* Ibi enim *tigris* est pro *Hebræo* ליש, id est, *leo*. Aliis tigris eadem est cum panthera, aut pardo. In qua sententia cum hodie multi sint, nescio an fuerit quisquam Veterum, si *Plutarchum* excipias, qui quod de panthera refert *Ælianus* (*Hist.* lib. 6. cap. 2.) de tigri narrat his verbis in libro *Utra anim.* τίγριν δέ φασιν, ἐρίφε παραδοθέντ@ αὐτῇ, χρωμένην διαίτῃ, μὴ φαγεῖν ἐφ᾽ ἡμέρας δύο· τῇ δὲ τρίτῃ πεινῶσαν αἰτεῖν ἄλλο, καὶ τὴν γαλεάγραν σπαράσσειν, ἐκείνε δὲ φείσασθαι οἰομένην σύντροφον ἔχειν ἤδη, καὶ σύνοικον. *Tigrim autem ajunt, cum diætam ageret, ab oblato hœdo per biduum abstinuisse: die autem tertia esurientem aliud petiisse, & caveam discerpsisse, illi autem hœdo pepercisse, ut quem pro contubernali & domestico jam haberet.* Vides, Lector, tigri tribui quod *Ælianus* suprà de pardo scripserat, quasi pardus & tigris sint idem animal. De tigri primus meminit *Aristoteles*, sed obiter solum his verbis *Hist. anim.* lib. 8. cap. 28. Φασὶ δὲ ἐκ τῆς τίγριος καὶ κυνὸς γίνεσθαι τὲς Ἰνδικὲς κύνας. *Canes* Indicos *nasci ajunt ex tigri & cane.* Et *De generat.* lib. 2. cap. 7. Οἱ Ἰνδικοὶ δὲ κύνες ἐκ θηρίε τινὸς κυνώδες γεννῶνται, καὶ κυνός. Indici *autem canes procreantur ex fera quadam, quæ caninam habet speciem, & cane.* Tigrim scilicet putavit ad canis formam accedere, quod falsi arguunt posteriores. *Aristotelis* enim discipulus *Theophrastus* (*Hist. plant.* lib. 5. cap. 6.) variam in ea pellem esse innuit, cum ex arbore quadam in *Tylo* insula scribit exscindi τὰς βακτηρίας καλὰς σφόδρα, ποικιλίαν δέ τινα ἐχέσας, ὅμοιον τῷ τῆς τίγρι@ δέρματι, *baculos valde pulchros, coloris varietatem quandam habentes similem pelli tigris.* Et *Alexandri* comes *Nearchus* tradit apud *Arrianum* in *Indicis*, τίγρι@ δορὴν μὲν ἰδεῖν, αὐτὸν δὲ τίγριν ἐκ ἰδεῖν· ἀλλὰ τὲς Ἰνδὲς γὰρ ἀπηγέεσθαι τίγριν εἶναι μέγεθ@ μὲν ἡλίκον τὸν μέγιστον ἵππον· τὴν δὲ ὠκύτητα, καὶ ἀλκὴν, ἐδενὶ ἄλλῳ εἰκάσαι· τίγριν γὰρ ἐπεὰν ὁμε ἔλθῃ ἐλέφαντι, ἐπιπηδᾷν τε ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τε ἐλέφαντ@, καὶ ἄγχειν εὐπετέως· ταῦτα δὲ, ἕς τινας καὶ ἡμεῖς ὁρέομεν, καὶ τίγριας καλέομεν, θῶας εἶναι αἰόλες, καὶ μείζονας ἤπερ τὲς ἄλλες θῶας, *se pellem quidem*

dem vidisse tigris, ipsum autem tigrim nequaquam: sed narrari ab Indis *tigrim habere maximi equi magnitudinem, celeritate autem & viribus nullum animal illi esse par. Elephanto enim congredientem, & in caput ejus insilientem, facilè strangulare. Eas verò, quas nos videmus, & tigres vocamus, thoes esse maculosos, & aliis thoibus majores.* Ex quo loco tria hæc collige: 1. Tigrim, si *Indis* credimus, tantæ esse proceritatis, ut cum cane coire non possit; quod asseruerat *Philosophus.* 2. Parum esse credibile, quod *Ammianus* asserit libro vigesimo tertio, in *Hyrcania* tigridum millia multa cerni, cum *Nearchus*, qui *Hyrcaniam*, & *Indiæ* partem cum *Alexandro* peragraverat, & *Indicæ* classi præfectus fuerat, profiteatur se vivam tigrim nunquam vidisse, sed solam tigris pellem. 3. Jam tum pro genuina tigri suppositum fuisse aliud animal, quod re verâ non erat tigris. *Nearchum* statim excipit *Megasthenes*, qui & ipse, *Indiâ* sub *Seleuco Nicatore* peragratâ, *Indica* scripsit, ex quibus recentiores multa proferunt. In his *Strabo* libro decimo quinto, Τίγρεις ἐν τοῖς Πρασίοις γίνεσθαι μεγίστους, σχεδὸν δέ τι καὶ διπλασίους λεόντων· δυνατοὺς δὲ, ὥς τε τῶν ἡμέρων τίνα, ἀγόμενον ὑπὸ τεττάρων, τῷ ὀπισθίῳ σκέλει δραξάμενον ἡμιόνου, βιάσασθαι, καὶ ἑλκῦσαι πρὸς αὐτόν. *Tigres apud* Prasios *maximos gigni, & leonibus ferè duplo majores, adeo robustos, ut unus de mansuetis, à quatuor hominibus ductus, mulum posteriore pede apprehensum vi ad se pertraxerit.* Hæc ferè de tigri *Græci* vetustiores. Sequuntur *Romana* tempora, quibus ignota fuit tigris usque ad *Varronem*; cujus verba sunt, *Tigris, qui est ut leo varius, vivus capi adhuc non potuit.* Sed exinde, *Romani* imperii finibus usque ad *Parthos* propagatis, tigris ex *Armenia*, aut *India*, & *Hyrcania* per *Parthos* *Romam* usque cœpit adduci. *Et* Q. Tuberone *&* Fabio Maximo *Consulibus IV. Non.* Maji, *Theatri* Marcelli *dedicatione, tigrim primus omnium* Romæ *ostendit* (Divus Augustus) *in cavea mansuefactum. Divus verò* Claudius *simul quatuor.* Ita *Plinius* libri octavi capite decimo septimo: & *Dion* in *Augusto*, Καὶ Ἰνδοὶ, προκηρυκευσάμενοι πρότερον, φιλίαν τότε ἐσπείσαντο, δῶρα πέμψαντες ἄλλα τε, καὶ τίγρεις πρῶτον τότε Ῥωμαίοις ὀφθείσας. *Et* Indi, *qui antea quoque legatos miserant, tunc amicitiam datis muneribus confirmaverunt, in quibus præter cætera fuerunt tigres, quæ tum primùm à* Romanis *visæ sunt.* Sed *Augustum* sequuti *Cæsares* hoc idem animal *Romanis* oculis sæpe exhibuerunt. Hinc sub *Tito* *Martialis* in libro *Spectaculorum Epigrammate* 18.

Lambere securi dextram consueta magistri,
Tigris ab Hyrcano *gloria rara jugo,*
Sæva ferum rapido laceravit dente leonem,
Res nova non ullis cognita temporibus.

Et sub *Domitiano* libri primi *Epigrammate* 105.

Picto quod juga delicata collo
Pardus sustinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello.

Et *Julius Capitolinus* in *Antonino Pio*, *Omnia ex toto orbe terrarum cum tigridibus exhibuit.* Et *Lampridius* in *Heliogabalo*; *Junxit & tigres,* Liberum *se vocans.* Et *Capitolinus* rursus in *Gordiano* tertio, *Fuerunt sub* Gordiano Romæ *tigres decem.* Et *Vopiscus* in *Aureliano*, in descriptione triumphi de *Zenobia*, & *Tetrico*; *Præcesserunt tigrides quatuor, camelopardalis, alces,* &c. Leonis speciem tigridi tribuunt Scriptores illorum temporum, excepta pelle varia. Ita *Varro*, & *Oppianus*, qui multis rem persequitur. Aliter in tigribus, aliter in pantheris pellis variatur. Illæ enim longas tænias, hæ rotundas habent maculas. Hinc idem *Oppianus*, ubi de equis *Oryngibus* libro primo *De Venatione.*

Δοιὰ δ' ἐπ' ὠρύγγων τελέθει πολυανθέα κάλλη,
Τοὶ μὲν γὰρ δειρὴν, καλλίτριχά τ' εὐρέα νῶτα
Γεγράφαται δολιχῆσιν ἐπιτρίμα ταινίῃσι,
Τίγριες, οἷα θοοὶ, κραιπνοῦ Ζεφύροιο γενέθλη.
Τοὶ δ' ἄρ' εὐτροχάλοισι περίδρομα δαιδάλλονται
Σφραγῖσιν πυκινῇσιν, ὁμοίϊα πορδαλίεσσι.

Duplicia verò Oryngum *equorum sunt florida genera. Alii namque collum, & pulchris crinibus lata terga insigniti sunt longis confertim vittis, ut veloces tigrides, pernicis* Zephyri *soboles. Ast alii rotundis in orbem variantur sigillis densis, quomodo pardi.* Hinc in cedrinis mensis tigrinæ dictæ, quæ oblongas, pantherinę, quæ rotundas habuere maculas. Plinius libri 13. capite 15. *Mensis ex cedro præcipua dos in vena crispis, vel in vertice variis: illud oblongo evenit discursu; ideoque tigrinæ appellantur; hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur.* Neque aliud sunt *Poëtis virgatæ tigres*, quam longis tęniis variæ. *Seneca* in *Hippolyto*,

--- *Tunc virgatas*
India *tigres decolor horret.*

Et in *Hercule Oetæo*,

--- *Te* Rhodope *tulit,*
Te præruptus Athos, *te fera* Caspia,
Quæ virgata tibi præbuit ubera.

Silius lib. 5.

Caucasiam *instratus virgato corpore tigrim.*

Claudianus in *Stilichonis Panegyrico* primo,

--- *aut longe virgatas figere tigres.*

Ita melius in veteri *Claverii* codice, quam ut vulgò legitur,

--- *virga transfigere tigres*

Tigris *Arabicè* & *Persicè* dicitur الببر *albabir*, & البريد *alberid*, & الفرانق *alphuranik*. E tribus nominibus duo posteriores deduci videntur *à celeritate cursus.* Nam بريد *berid* est *veredus*, seu *cursor.* Et *phuranik* est προυνικὸς, quod etiam *cursorem* sonat, eumque *valde expeditum*. *Hesychio* certe προυνικοὶ sunt δρομεῖς ταχεῖς, ὀξεῖς, εὐκίνητοι, γοργοὶ, μισθωτοὶ, *cursores veloces, citi, expediti, celeres, mercenarii: & Suidæ* Προυνικὸς, δρομαῖος, γοργὸς, *Cursor, citus. Byzantinam* vocem esse scribit *Julius Pollux* à novæ Comœdiæ Scriptoribus usurpatam: ego ex *Chaldæis*, aut *Persis* malim arcessere; quia פרונקא *pruneka*, Chaldæis *tabellarium* sonat: *Glossa Talmudis* רין, seu *cursorem*, explicat in Tractatu, *Succa* fol. 48. b. Verè me conjectasse doceant hæc *Damiris*,

الببر ضرب من السباع يعادي الاسد من العدو لا من العداوة ويقال له البريد الفرانق

Albabir, *feræ species, quæ* يعادي *præcurrit leonem, voce* يعادي *deducta ab* العدو *id est, cursu, non ab* العداوة *id est, odio. Ac proinde dicitur etiam* berid, *&* phuranik. Sequitur,

وهو شبيه بابن اوي

Et similis est τῷ ibnavi, id est, *thoi.* Agitur ergo de illis tigribus, de quibus supra *Nearchus*; *Eæ, quas nos videmus, & tigres vocamus, thoes sunt maculosi, & aliis thoibus majores.* Addit *Damir*, ويقال انه متولد من البزرقان واللبوة *Et generari dicitur ex* bezarkan *& leæna. Bezarkan* quod sit animal planè nescio. Vox videtur esse *Persica*. Sed quidquid significet, tigrim certum est non esse hybridam, ut mulum, sed animal sui generis. Pergit,

ومن طبعه ان الانثي منه تلقح من الريح

الريح ولهذا كان عدوه كالريح لا يقدر احد علي صيده *Et è natura ejus est, ut fœmina è vento concipiat. Proinde cursus ejus est qualis venti, nec eam potest venatu quisquam assequi.* Ecce alteram fabulam priore putidiorem, quæque illam destruit! Neque enim tigris ex *bezarkan* & leæna procreatur, si mater ex vento concipit. Sed *Arabes* hac in parte Veterum vestigiis insistunt. Ita enim *Oppianus* libro primo *Cynegeticῶν*,

> τίγριες οἷα θοοὶ, κραιπνοῦ Ζεφύροιο γενέθλη,

Ut citi tigres, pernicis Zephyri *soboles.* Et libro tertio,

> Ὠκυτέρη τέλεθει δὲ θοῶν πανυπείροχα θηρῶν·
> Αὐτῷ γάρ τε θέειν ἰκέλη Ζεφύρῳ γενετῆρι.

Multò celerrima est inter veloces feras: est enim ipsi Zephyro *genitori cursu similis.* Quam tamen fabulam idem refellit versibus quinque sequentibus. *Claudianus* libro tertio *De raptu*,

> --- *fremit illa marito*
> *Mobilior* Zephyro.

Symposius in Ænigmate *De tigri*,

> *Junctaque sum vento, vento velocior ipso:*
> *Et mihi dat ventus natos, nec quæro maritum.*

Subjungit Scriptor *Arabs*, وانما تسرق جراوه فتجعل في مثل القوارير من زجاج ويركض بها علي الخيول السابقة فاذا ادركهم ابوها القوا اليه قاروره منه فيشتغل بالنظر اليها والحيلة في اخراج ولده منها فيفوته بقيتها فتربي حينيذ من الصبيان وتانس بالانس

Et catuli ejus proripiuntur, & positi in specie quadam vasorum vitreorum citatis equis auferuntur. Raptores autem cum assequitur pater, unum ex vasis illis ei projiciunt: cujus aspectu dum detinetur, cogitans qua arte catulum suum inde educat, reliquos amittit, qui cum pueris aluntur, & ab hominibus cicurantur. Quas venatorum artes ita describunt *Claudianus*, ubi supra,

> *Arduus* Hyrcana *quatitur sic matre* Niphates,
> *Cujus* Achæmenio *Regi ludibria natos*
> *Avexit tremebundus eques: fremit illa marito*
> *Mobilior* Zephyro, *totamque virentibus iram*
> *Dispersit maculis, jamjamque haustura profundo*
> *Ore virum, vitreæ tardatur imagine formæ.*

Et *Ambrosius* disertius *Hexaëmeri* lib. 6. cap. 4. *Ubi vacuum raptæ sobolis cubile repererit, illico vestigiis raptoris insistit. At ille, quamvis equo vectus fugaci, videns tamen velocitate feræ se posse præverti, nec evadendi ullum suppetere sibi posse subsidium, technam hujusmodi fraude molitur. Ubi se contiguum viderit, sphæram de vitro projicit: at illa imagine sui luditur, & sobolem putans revocat impetum, colligere fœtum desiderans.* Cujusmodi Scriptores sic imitatur *Arabs*, ut quod illi rectè docent, prava interpretatione aliò detorqueat. Neque enim, quod is asserit, tigridis catulos vitreis vasis includi dicunt, quod esset perabsurdum: sed matri vitreos globos projici, in quibus tanquam in speculo se ipsam intuens, quam videt imaginem putat esse sobolem suam. De robore tigridis mira narrat *Vossius* noster in *Melam* pag. 248. & 249.

Lynx etiam varia est æquè ac pardus, & tigris. *Euripides* in *Alcesti*,

> --- βαλιαί τε λύγκες.

Virgilius lib. 1. *Æneidos*,

> *Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis.*

Et lib. 3. *Georgicorum*,

> *Quid lynces* Bacchi *variæ, & genus acre luporum?*

Ideo *Bacchi* dicit, quia ut tigres, & pantheræ, ita etiam lynces *Baccho* sacræ. Hinc *Ovidius* de *Baccho* Fabula ultima lib. 3. *Metamorphoseωs*,

> *Quem circa tigres, simulachraque inania lyncum,*
> *Pictarumque jacent fera corpora Pantherarum.*

Et lib. 4. Fabulâ 1.

> --- *tu bijugum pictis insignia frænis*
> *Colla premis lyncum.* ---

Et lib. 15. Fabula 40.

> *Victa racemifero lyncas dedit* India Baccho.

Unde obiter collige lynces esse *Indicum* animal. Est & in *Æthiopia*. *Plinius*, lib. 8. cap. 21. *Lyncis vulgò frequentes, & sphingas fusco pilo, mammis in pectore geminis* Æthiopia *generat.* Proinde *peregrinas* idem vocat lib. 28. cap. 8. *Peregrinæ*, inquit, *sunt & lynces, quæ clarissimè omnium quadrupedum cernunt.* Falluntur itaque, qui lyncas, & lyncurium è *Liguria*, aut ex *Italia* arcessunt. In quibus *Theophrastus*, *Zenothemis*, *Sudines*, & Veterum alii. Neque iis potior fides, qui ponunt in luporum genere, ut *Solinus*, & *Isidorus*. Mihi lynx est animal pantheræ simile, quod ex *Æliano* probo, apud quem *Mauri*, lyncas cum pantheris conferentes, eas ajunt παρδάλεως μὲν ἔτι καὶ πλέον σιμὰς, ἄκρά γε μὴν τὰ ὦτα λασίους, *pantherâ quidem magis esse simas, & summis hirsutas auribus.* Addit animal esse ἀλτικὸν δεινῶς, καὶ κατασχεῖν βιαιότατά τε, καὶ ἐγκρατέστατα κάρτερον, *saltu maximè valens, & ad firmissimè & pertinacissimè retinendum validissimum*, nempe ea, quæ unguibus semel corripuit; quæ pantherinum ingenium magis exprimunt. Itaque lynx videtur esse idem, quod *Arabicum* الفهد *alphehed*, animal pantheræ simile, de quo *Damir*, مزاجه مزاج النمر *Temperamentum ejus est temperamentum pardi.* Proinde *Arabes* sæpe jungunt ut feras homogeneas. Sic *Avicenna* (a) in capite, cui titulus في عض النمر والفهد *De morsu namir, & phehed*, id est, pardi, & lyncis. Et *Alcamus*, الكثمة النمو والفهد *Alchathsama, namir, & phehed.* Sensus est, utrumque animal contineri sub nomine *Cathsama.* Atque ut scias animalia esse vicinæ naturæ, eadem vox πάρδαλις *Apoc.* 13. *v.* 2. in *Arabica* versione *Parisiis* edita نمر *Namir* redditur, & *in Erpeniana* فهد *phehed.* Utramque feram in Oriente ad venationem institui his verbis docet *Paulus Venetus* lib. 2. cap. 17. *Magnus* Cham *habet cicuratos leopardos*, (النمور) *qui mirum in modum venationi inserviunt, multasque capiunt bestias. Habet & lynces* (الفهود) *non minus ad venandum industrios.* De quo genere venationis multa *Arabes*, & qui eorum scrinia compilârunt. *Rasis* in libro *De animalibus*, *Alphehed* (الفهد, id est, *Lynx*) *cicuratur aliquando, & venationi assuescit ut canis: cum autem errat in venatione, retrogreditur iratus.* *Damir* in capite *De Alphehed*, وهو ثقيل الجثة يعطم

(a) Lib. 4. Fen. 6. Tract. 4. cap. 10.

يحطم ظهر الحيوان في ركوبة *Mole corporis gravis est, ita ut conterat dorsum animalis, quod inequitat.* Eques enim *Tartarus*, ad venationem se conferens, pardum, aut lyncem habet à tergo. Sequitur,

ومن خلقة الغضب وذلك انه اذا وثب

علي فريسة لا يتنفس حتي ينالها

فيحمي لذلك مزاجه وتمتلي ريته

من الهوا الذي حبسة . واذا اخطا

صيده رجع مغضبا وربما قتل سايسة

Natura sua iracundus est ita ut non respiret, cum super prædam insilit, donec eam assequatur. Proinde effervescit temperamentum ejus, & repletur pulmo ejus aëre, quem continet. Et cum aberravit à præda, redit ita iratus, ut nonnunquam interficiat institutorem suum. Hoc ipsum alii *leopardo*, id est, pardo) tribuunt. In his *Albertus Magnus*, *Aliquando cicuratum hoc animal ducitur ad venandum: & nisi admodum blanditur ei venator, retrocedit, & occidit homines, & canes.* Et *Vincentius*, *Doctrin.* libri decimi sexti capite nonagesimo, *Domesticatur* (id est, *cicuratur*) *ad venandum. Itaque cum ad prædam in venatione ducitur, relaxatur. Quam si quarto vel quinto saltu capere nequiverit, ferociter iratus subsistit. Et nisi statim venator furenti bestiam aliquam obtulerit, in ipsum venatorem, vel in quoslibet obvios irruit. Impossibile est enim eum placari nisi sanguine. Sed in hoc providi sunt venatores, & agnos penes se, vel alia animalia semper habent, quibus iratos placent.* Pantheram ad venationem sic institutam *Leoni Decimo* dedisse *Lusitaniæ* Regem *Emmanuelem* scribunt *Maffæus* libro quinto, & *Osorius* libro nono. Cum anhelat in saltu *alphehed*, vocem è gutture emittit, quæ *Arabicè* خع dicitur. Auctor *Alcamus*, خع

الفهد صات من حلقة اذا انبهر في عدوه

Fœminam *alphehed* mari difficilius institui collige ex his *Damiris* in capite *De cane*, اناث السلوقي

اكثر تعليما من الذكور والفهد بالعكس

Canes fœminæ Salucienses (id est, ex *Arabiæ Felicis* oppido *Saluc*, ubi canes venatici sunt eximii) *maribus sunt dociliores, contra quam* in alphehed. Si quis scire aveat à quibus hoc venandi genus primò fuerit institutum, & usurpatum apud *Arabes*, en tibi apud *Damirem* in *Alphehed!* اول

من صاد به كليب بن وايل واول من

حمله علي الخيل يزيد بن معوية واكثر

من اشهر باللعب به ابو مسلم الخراساني

Primus ea fera in venatione usus est Chalib, Waïlis *filius. Et primus illam in equo tulit* Jazid, *filius* Muaviæ. *Et è Poëtis* Abu Musallim Chorasanius *ea maximè lusit:* id est, hoc venandi genere maximè delectatus est, aut in hoc argumento inprimis se exercuit. In his *Euripidis* versibus,

> Ἥκει δ᾽ ἐπ᾽ ὤμοις ἢ συὸς φέρων βάρος,
> Ἢ τὴν ἄμορφον λύγκα, δύστοκον δάκος.

Venit autem humeris aut apri ferens onus, aut deformem lyncem, bestiam difficilis partus. Ælianus (*Hist.* lib. 14. cap. 6.) à *Criticis* quærendum ait, cur lynx vocetur δύστοκος, id est, *difficilis partûs.* An quia fœta propter uteri pondus venari nequit, nec nisi maris indulgentia ab interitu servatur? Unde *Damir*,

يقال ان الفهدة اذا ثقلت بالحمل حن

عليها كل ذكر يراها من الفهود

ويواسيها من صيده فاذا ارادت الولادة

ذهبت الي موضع قد اعدته لذلك

Cum alpheheda (seu *lynx fœmina*) *propter conceptum gravis est, illius misereri dicitur quisquis è lyncum maribus eam videt, & è venatione sua illi largiri. Et cum paritura est, ad locum, quem ad id paravit, illa se confert.* Quid, si lyncem δύστοκον ideò dici quis putet, quia illi sit imputatum, quod alii de leæna scribunt, & de panthera? *Isidorus*, *Orig.* lib. 12. cap. 2. *Hæc semel omnino parturit*, &c. *Nam cum in utero matris coaluere catuli, maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque oneratam fœtibus vulvam, tanquam obstantem partui, unguibus lacerant, & effundit illa partum, seu potius dimittit dolore cogente*, &c. Fatendum interim descriptionem ꝩ phehed non convenire in omnibus cum descriptione lyncis, qualis extat apud Veteres: sive illi *lyncis* nomen latius extenderint; aut naturam ejus non habuerint satis perspectam. Primò enim الفهد *alphehed* est iracundum animal, & ferox, ut panthera, quodque non solum in feras, sed & in hominem sæpe irruit; cum lynx timida, fugax, & planè imbellis à *Poëtis* describatur. *Horatius* libri secundi *Oda* decimâ tertia,

> *Nec curat* Orion *leones,*
> *Aut timidos agitare lynces.*

Et libri quarti *Oda* sexta,

> Deliæ *tutela Deæ, fugaces*
> *Lyncas & cervos cohibentis arcu.*

Et de *Chironide Achilles* apud *Statium* libro secundo *Achilleidos*,

> *Nunquam ille imbelles* Ossæa *per avia lynces,*
> *Sectari, aut timidos passus me cuspide damas*
> *Sternere.* ---

Sed à *Poëtis* timiditatis & imbelliæ nota lyncibus ideò potuit inuri, quod in amphitheatris illas fugere videbant, quoties cum leonibus, & pantheris, & ursis, & majoribus feris committebantur. Quamvis id ipsum pantheris objici videam. *Aristoteles*, *De partibus animal:* lib. 3. cap. 4. Μεγάλας δὲ τὰς καρδίας ἔχουσι λαγὼς, ἔλαφος, μῦς, ὕαινα, πάρδαλις, γαλῆ, καὶ τὰ ἄλλα σχεδὸν πάντα ὅσα φανερῶς δειλὰ, ἢ διὰ φόβον κακοῦργα. Unde *Plinius* libri 11. capite 37. *Maximum est cor proportione muribus, lepori, asino, cervo, pantheræ, mustelis, hyænis, & omnibus timidis, & propter metum maleficis.* *Ælianus* lib. 17. cap. 43. Πάρδαλις Καρικὴ, καὶ Λυκιακὴ, οὐκ ἔστι μὲν θυμική. *Panthera in* Caria, & Lycia *non est animosa.* Secundò, *alphehed* non celebratur ab acumine visus, ut lynces, quas *Oppianus* (b) εὐγλήνους, id est, *perspicaces* nominat; & *Plinius* (c) clarissimè omnium quadrupedum cernere asserit. Sed fabu-

(b) *Cyneg. l.* 3. *v.* 97.

(c) *Lib.* 28. *cap.* 8.

fabulosum id esse puto, & lynci animali perperam tribui, quod de *Lynceo*, *Idæ* fratre, scripserant *Poëtarum* vetustissimi. Tertiò, urinam τȣ̃ *phehed* in lapidem concrescere nemo scripsit, quomodo lyncis urinam, ex qua lapis lyncurium, ut tradunt *Aristoteles*, *Theophrastus*, *Diocles*, *Demostratus*, *Ovidius*, *Plutarchus*, *Solinus*, *Ælianus*, & Veterum non pauci alii. At hoc commentum pridem explosit *Plinius* lib. 37. cap. 3. *Ego*, inquit, *falsum id totum arbitror*, *nec visam in ævo nostro gemmam ullam ea appellatione*, *& quod de medicina simul proditur*, *calculos vesicæ eo poto elidi*, *& morbo regio occurri*, *si ex vino bibatur*, *aut si portetur.* Et pro *lyncurio* λίγυρον, vel λιγύριον multi scribunt, ac si sit lapis ex *Liguria* allatus. Vide *Græcos* Interpretes, & *Vulgatum Exod.* 28. *v.* 19. & 39. *v.* 10. (al. 12.) & *Joseph. Antiq.* lib. 3. cap. 8. Quin apud *Plinium* contendit *Sudines* arborem esse, quæ lyncurium gignat in *Liguria.* In qua eadem sententia & *Metrodorus* fuit. *Strabo* quoque libro secundo in *Liguriæ* descriptione, Πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λιγγύριον παρ' αὐτοῖς, ὃ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι. Λιγγύριον nota per *i*, non λυγγύριον per *y*. Quamvis id non satis rectè. Scribendum enim λιγύριον, ut jam diximus. Quartò, de lynce nemo scribit, quod de *alphehed Arabes*, somniculosum esse animal, & gravissimi capitis. *Damir*, يضرب بالفهد المثل في كثرة النوم

Ad alphehed *pertinet Proverbium de multo somno.* Nempe انوم من فهد τῶ phehed *somnolentior.* Cui aliud est non absimile, اثقل راسا من فهد *Capite gravior* τῶ *phehed.* Quin & Verbum فهد *phahida*, inde formatum, *dormire*, *oscitare*, & *pandiculari* sonat. *Alcamus*, فهد نام وتغافل عما يجب تعهده واشبه الفهد في تمدده ونومه

Phahida, *dormivit*, *& id neglexit*, *quod sibi curandum fuerat*, *somnoque ac pandiculatione* τῶ phehed *fuit similis.* Liceat de hac eadem fera tertium addere Proverbium usu tritum apud *Arabes*, هو اكسب من فهد *Hic* τῶ phehed *est mendicior.* Cujus hæc est ratio, الفهود الهرمة التي تعجز عن الصيد لانفسها انجمع علي فتي فهد فيصيد لها في كل يوم طعمها

Alphahud (id est, *lynces*) *senes*, *qui sunt infirmiores*, *quam ut sibimet venari possint*, *ad juniorem* phehed *congregantur*, *qui venetur illis cibum in dies.* Hæc, & alia *Græcos* Scriptores de animali parum noto omisisse nihil mirum est. *Lynx* Gallicè *once* dicitur, L exciso ex nomine λυγκός, ac si sit L Articulare: ut in *azur* pro *lapide cyaneo* ex *Persico* لازورد *lazurd.* *Alphehed* esse *leopardum* quidam ex eo colligunt, quod in *Damire*, dicunt *Arabes*, انه يتولد بين اسد ونمر *eum ex leone & pardo procreari.* Sed patebit deinceps multis exemplis *Arabes*, qui hoc asserunt, id solum velle, *alphehed* aliquid habere cum utroque animali commune. Quo eodem sensu sumendum, quòd tigrim supra dixerant ex *bezarkan* & leæna nasci, quodcunque animal sit *bezarkan.* Neque enim nascitur *alphehed* ex diversa specie: sed mater est الفهدة *alpheheda*, de cujus fœtura & partu supra egimus. Proinde catuli τȣ̃ *alphehed* non semel meminit *Alcamus*, eumque vocat العوبر *alaubar*, vel الهوبر *alhaubar*.

Pantheram & πάρδαλιν diversa, imò diversissima esse animalium genera multi contendunt. In his *Leo Allatius* in *Eustathii Hexaëmeron.* Ego, ut idem genus esse asseram, his moveor rationibus. 1. Camelopardalim ex camelo & panthera componi dicunt *Romani* Scriptores. *Varro De Ling. Lat.* lib. 4. *Ut Alexandriâ camelopardalis nuper adducta*, *quod erat figurâ ut camelus*, *maculis ut panthera.* *Horatius* libri secundi *Epistola* prima,

Diversum confusa genus panthera camelo.

2. Iidem *pardalion* gemmam à panthera dici volunt. *Plinius* libri trigesimi septimi capite undecimo, *Sunt & à leonis pelle & panthera nominatæ leontios*, *pardalios.* 3. Et aconitum *pardalianches*, eò quod pantheras necat. *Plinius* libri octavi capite vigesimo septimo, *Pantheras perfricata carne aconito* (*venenum id est*) *barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare* pardalianches *id venenum appellavere quidam.* Et libri vigesimi septimi capite secundo, *Tangunt carnes aconito*, *necantque gustatu earum pantheras*, &c. *Ob id quidam* pardalianches *appellavere.* Et Solinus, *Fauces earum angina obsidentur. Ideo gramen* παρδαλιανχὲς *appellaverunt.* 4. Apud *Plutarchum* in *Cicerone*, Κεκιλίȣ (lege Κοιλίȣ) τȣ̃ Ῥήτορος δεομένȣ παρδάλεις αὐτῷ πρός τινα θέαν εἰς Ῥώμην ἐκ Κιλικίας ἀποστεῖλαι, καλλωπιζόμενος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, γράφει πρὸς αὐτὸν ȣ̓κ εἶναι παρδάλεις ἐν Κιλικίᾳ, πεφευγέναι γὰρ εἰς Καρίαν, ἀγανακτȣ́σας, ὅτι μόναι πολεμȣ̃νται, πάντων εἰρήνην ἐχόντων. Cœlio *Oratori*, *ut* παρδάλεις *sibi ex* Cilicia Romam *mitteret ad quoddam spectaculum roganti*, *cum aliqua rerum à se gestarum jactantia rescripsit*, παρδάλεις *in* Cilicia *non esse*, *quippe in* Cariam *fugisse*, *indignatas in communi pace nonnisi secum geri bellum.* Παρδάλεις, id est, *pantheras.* Ita enim ipse *Cœlius* ad *Ciceronem* libri octavi *Epistola* secunda, *Ut tibi curæ sit quod ad pantheras attinet rogo.* Et *Epistolâ* quarta, *Item de pantheris*, *ut* Cibyratas *arcessas*, *curesque*, *ut mihi vehantur.* Et *Epistola* sexta, *Turpe tibi erit pantherarum greges me non habere.* Et *Epistola* nona, *Fere literis omnibus tibi de pantheris scripsi.* *Cicero* quoque ad *Atticum* libri sexti *Epistola* prima, Cœlius *libertum ad me misit*, *& literas accurate scriptas*, *& de pantheris*, &c. Et ad *Cœlium* ipsum libri secundi *Epistola* undecima, *De pantheris*, *per eos qui venari solent*, *agitur mandato meo diligenter. Sed mira paucitas est. Et eas*, *quæ sunt*, *valde ajunt queri*, *quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi fiat. Itaque constituisse dicuntur in* Cariam *ex mea provincia decedere.* Quem *Ciceronis* locum à *Plutarcho* respici patet. 5. In loco *Aristotelis De partibus* supra citato πάρδαλις est in iis animalibus, quæ μηγάλας τὰς καρδίας ἔχȣσι pro quo *Plinius*, *Maximum est cor proportione pantheræ.* 6. Quæ de pardalis fragrantia *Græci* scribunt, *Romani* ad pantheram transferunt. Ita hæc *Plinii* de pantheris libri octavi capite decimo septimo, *Ferunt odore earum mirè sollicitari quadrupedes cunctas*, *sed capitis torvitate terreri. Quamobrem*, *occultato eo*, *reliqua dulcedine invitatas corripiunt*, in *Aristotele* sic habentur *Historiæ animalium* libri noni capite sexto, Λέγȣσι δὲ καὶ κατανενοηκυῖαν τὴν πάρδαλιν, ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρȣσι τὰ θηρία, ἀποκρύπτȣσαν ἑαυτὴν θηρεύειν. Rursus *Plinii* verba libri vigesimi primi capite sexto, *Animalium nullum odoratum*, *nisi de pantheris quod dictum est credimus*, sumpta ex his *Theophrasti*, *De causis* libri sexti capite vigesimo sexto, Ζῶον δ' ȣ̓δὲν (εὔοσμον) εἰ μὴ τὴν πάρδαλιν φασι, καθά-

καθάπερ ἐλέχθη, τοῖς θηρίοις. 7. Hæc *Aristotelis, Historiæ animalium* libri secundi capite primo, Ἡ δὲ πάρδαλις τέτταρας ἐν τῇ γαστρὶ (μάστας ἔχει) *Plinius* ità expressit libri undecimi capite quadragesimo, *Alia* (animalia) *ventre medio quaternas* (mammas habent) *ut pantheræ.* 8. Idem rursus libri undecimi capite quadragesimo nono, *Mares in omni genere fortiores, præterquam in pantheris & ursis.* Quod mutuatum ex his *Philosophi, Historiæ animalium* libri noni capite primo, Ἀθυμότερα δὲ τὰ θήλεα πάντα τῶν ἀρρένων, πλὴν ἄρκτος, καὶ πάρδαλις· τούτων δ' ἡ θήλεια δοκεῖ εἶναι ἀνδρειοτέρα. 9. *Horus Hieroglyphicῶν* libri secundi capite sexagesimo sexto, de pelle hyænæ, & pardalis, Ἐὰν ὁμοῦ τεθῇ τὰ δύο ταῦτα δέρματα, τὸ μὲν τῆς παρδάλεως ἀποβάλλει τὰς τρίχας, τὸ δὲ ἄλλο οὔ· quod ipsum ità *Plinius* libri vigesimi octavi capite octavo, *Mirumque dictu, si pelles utriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ.* 10. Denique pantheras à pardis solo sexu, aut candore, non genere differre, *Plinius* expressè docet libri octavi capite decimo septimo. Verba sic habent, *Pantheris in candido breves macularum oculi,* &c. *Nunc varias, & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in* Africa, Syriaque. *Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt, nec adhuc aliam differentiam inveni.* Nec ferendi sunt, qui *Plinium* hic erroris arcessunt, virum undecunque doctum, & ejus urbis incolam, in qua pardis, & pantheris, seu variis plena erant amphitheatra. *Primus* (inquit) Scaurus *Ædilitate suâ varias centum quinquaginta universas misit. Deinde* Pompejus Magnus *quadringentas decem. Divus* Augustus *quadringentas viginti.* Nec solus hunc errorem erraverit *Plinius*, sed *Varro* etiam, *Cicero, Cœlius, Horatius, Solinus, Plutarchus, Philostratus,* & quis non?

Fateor interim dubitari non immeritò, an *Græcis* ὁ πάνθηρ id ipsum sit, quod *Romanis panthera.* 1. Quia τοὺς πανθῆρας & τὰς παρδάλεις videntur distinguere multi Scriptores tanquam diversas species. Sic *Græci* Interpretes *Os.* 13. *vers.* 7. Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς πάρδαλις. *Et ero ipsis ut panther, & ut pardalis,* seu *panthera. Xenophon* libro *De Venatione,* Λέοντες δὲ, παρδάλεις, λύγκες, πάνθηρες, ἄρκτοι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θηρία. *Leones autem, pardi, lynces, pantheres, ursi, & aliæ hoc genus feræ.* Et apud *Athenæum Callixenus Rhodius* in *Descriptione pompæ Ptolemæi Philadelphi,* Ἄρκτος μία λευκὴ μεγάλη μία, παρδάλεις δέκα τέσσαρες, πάνθηρες δεκαέξ, λυγκία τέσσαρα. *Ursa quidem alba una magna, pardi quatuordecim, pantheres sedecim, lynces quatuor,* &c. *Pollux* libri quinti capite decimo tertio, Ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀγρίων, ἐφ' ὧν ἴδιον οὐκ ἔστιν ὄνομα τῆς φωνῆς, οἷον ἄρκτου, παρδάλεως, καὶ πάνθηρος, καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων, βρυχᾶσθαι λέγουσι. *Alias autem feras, quæ proprium vocis nomen non habent, ut ursum, pardum, pantherem, & reliquas hujusmodi, rugire dicunt.* Apud *Eustathium* quoque in *Hexaëmero* primo describuntur αἱ παρδάλεις *pardi*, & post pardos ὁ πάνθηρ. Contrà quàm in *Isidoro*, qui, postquàm egit de panthere, *Pardus,* inquit, *secundus post pantherem est.* Sed inprimis illud urget, quod ab *Oppiano* libro secundo *Cynegeticῶν* versu 570. pantheres inter minora & imbellia animalia recensentur his verbis:

Μοῦσα φίλη, βαιῶν οὔ μοι θέμις ἀμφὶς ἀείδειν·
Οὐτιδανοὺς λίπε θῆρας, ὅσοις μὴ κάρτος ὀπηδεῖ,
Πάνθηρας χαροποὺς, ἠδ' αἰλούρους κακοεργούς.

Chara Musa, mihi non licet in parvis diu immorari: minutas relinque feras, quas robur non comitatur, pantheres ravos, & feles maleficos. Huc accedit, quod thos, animal vulpe non multò majus, πανθήριον, & λυκοπάνθηρ, vel λυκοπάνθηρον à multis appellatur. Ità *Homeri* vetus *Scholiastes* in *Iliad.* λ'. Θῶες, πανθήρια. Et alibi, Θώων, πανθηρίων. Et in priorem locum *Eustathius,* Οὓς λυκοειδῆ ζῶα εἶναί φασιν οἱ παλαιοὶ, διὸ καὶ τὴν τῶν λυκοπανθήρων κλῆσιν ἐντεῦθεν ἴσως εὗρον οἱ πολλοί. Et *Oppiani Scholiastes* in *Halieuticῶn* libri secundi versum 615. Θῶας, λυκοπάνθηρας. Et *Cyrilli Lexicon* apud me manuscriptum, Θῶς, ὁ λυκοπάνθηρος. Quomodo etiam in *Phavorino.* Ex quibus concludit *Gesnerus* pantherem, vel thoem, esse parvum, & imbelle animal, thoi simile. Quod firmari posse videtur ex eo, quod ab *Herodoto* libri quarti capite 192. junguntur θῶες, καὶ πάνθηρες, *thoes, & pantheres,* in censu animalium, quæ nasci narrat apud pastorales *Afros.* Et apud *Philosophum* (*Hist.* lib. 6. cap. 35.) panther cum lupo, thoe, & cane ità confertur: Καὶ ὁ πάνθηρ τίκτει δὲ τυφλὰ ὥσπερ λυκός· τίκτει δὲ τὰ πλεῖστα τέτταρα τὸν ἀριθμόν· καὶ οἱ θῶες δὲ ὁμοίως κυΐσκονται τοῖς κυσὶ, καὶ τίκτουσι τυφλά. *Et panther cæcos catulos parit, ut lupus; & quatuor numero parit ad summum, thoes quoque quomodo canes concipiunt, & cæcos generant.*

Tamen ut *pantheram,* ita & πάνθηρα *pantherem,* vel esse pardum, vel animal pardo congener, non thoem, aut aliud simile animalculum probant hæ rationes. I. *Xenophon,* qui Scriptorum quotquot extant, pantherum primus meminit, eos palam recenset inter majores feras. *Leones,* inquit, *pardi, lynces, pantheres, ursi, aliæque similes feræ.* Ita etiam, quem citavimus, *Callixenus Rhodius; Ursa quidem alba magna una, pardi quatuordecim, pantheres sedecim, lynces quatuor,* &c. Et *Julius Pollux* non solùm majoribus feris accenset, sed & minoribus opponit, vulpibus scilicet, thoibus, & lupis. Verba sunt, Ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀγρίων, ἐφ' ὧν ἴδιον οὐκ ἔστιν ὄνομα τῆς φωνῆς, οἷον ἄρκτου, παρδάλεως, καὶ πάνθηρος, καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων, βρυχᾶσθαι λέγουσιν· ἐπὶ δὲ τῶν μικροτέρων, οἷον ἀλωπέκων, καὶ λύκων, τὸ ὑλακτεῖν, καὶ ὠρύεσθαι. *Alias feras, quæ proprium vocis nomen non habent, ut ursum, pardum, pantherem, & similes, rugire dicunt. Minores autem, ut vulpes, thoes, & lupos, latrare, & ululare.* II. Ex hoc ipso, quod *Philosophus pantherem* in eo cum lupo, thoe, & cane confert, quod cæcos catulos parit, probatur pantherem idem esse animal cum panthera. Ita enim *Plinius* libri decimi capite 63. *Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes.* III. Cùm juxta *Græcos* Interpretes Deus *Judæos* ita compellat *Os.* 5. *v.* 14. *Quia ego sum* ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραίμ, *quasi panther* Ephraimitis, *& quasi leo domui* Judę, *& rapiam, & vadam, & tollam, & non erit qui eruat.* Et *Os.* 13. *v.* 7. Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς πάρδαλις κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων. *Et ero ipsis ut panther, & ut pardus in via* Assyriorum, *occurram ipsis ut ursa cibo indigens & disrumpam interiora cordis eorum.* In illis, inquam, locis, quis non videt thoem non intelligi, neque aliud animalculum, sed majorem aliquam feram, quales leones, pardi, & ursi. Neque aliter accipiunt *Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus.* Et res ipsa per se loquitur. Nisi velis Deum rebelles talibus minis territâsse, *Ero illis ut thos, aut vulpes,* &c. V. *Eustathius* in *Hexaëmero* pantherem dicit esse animal τῷ σώματι ἀστερωπὸν, *macularum oculis quasi stellis insignem,* & reliqua delectari αὐτοῦ τῇ ποικιλίᾳ τοῦ σώματος, *corporis illius varietate,* quod pantheræ belle convenit, & illi commune est cum paucissimis animalibus. Plinius, *Panthera & tigris macularum varietate, propè solæ bestiarum, spectantur, cæteris unus ac suus cujusque generis color.* VI. De panthere addit idem *Eustathius,* Ἐκ τοῦ σόματος (lege σώματος) αὐτοῦ εὐωδία τις ἔξεισιν ἀρωματικὴ, δι' ἧς τὰ ἄλλα ζῶα θελγόμενα, τὰ ἐγγὺς, καὶ τὰ πόῤῥωθεν, ἐγγίζουσιν αὐτῷ, καὶ ἕπονται. *Ex illius corpore aromatica quædam fragrantia effunditur, qua pellecta animalia, tam vicina, quàm remotiora proxime accedunt, & sequuntur.* Et paulò post, Ὁ δὲ πάνθηρ ὀλίγον τι προηγησάμενος αὐτῶν ὑποστρέφεται, καὶ ἀποτηρεῖ, καὶ ὅδ' ἂν τῶν ζώων ἀρέσῃ αὐτῷ, ἐπιπηδήσας λαμβάνει. *Panther autem aliquantulum prægressus regreditur, & iis insidiatur, & quodcunque vult animal impetu facto invadit.* Quæ eadem de pardo habet *Ælianus Hist.* lib. 5. cap. 40. cui titulus, Περὶ τῆς κατὰ τὴν πάρδαλιν εὐωδίας.

εὐωδίας. Quin, teste *Philosopho Problematum* Sect. 13. Quæst. 4. τῶν μὲν ζώων οὐθὲν εὐῶδές ἐστιν ἔξω τῆς παρδάλεως, *præter pardum nullum animal suaviter olet.* Quod ipsum confirmant *Theophrastus*, *De causis* lib. 5. cap. 6. & 26. & *Plinius* lib. 21. cap. 6. Neque enim Zibethi felem noverant, neque musci capreolum. Itaque, si panther benè olet, ex illorum sententia non potest esse animal à pardo specie diversum. VII. In scenis Veterum versatilibus semper ante *Bacchi* pedes fingebatur πανθήρισκος. *Hero* Περὶ αὐτοματοποιητικῆς, quem citat *Salmasius* in *Solinum* pag. 212. Παρακαθήζεται δὲ πανθήρισκος πρὸς τοῖς τοῦ Διονύσου ποσίν. *Ad* Bacchi *pedes assidet pantheriscus.* Pantheriscus est parvus panther, vel, quod idem, parva panthera; *Baccho* sacrum animal, ut jam probatum. VIII. Eodem facit quod sequitur de scypho, quem *Bacchus* habet in manu: Ἐκ δὲ τοῦ σκύφου οἶνος ἐκχυθήσεται ἐπὶ ὑποκείμενον πανθήρισκον. *Ex scypho autem vinum effundetur in subjectum pantheriscum.* Quia scilicet vini potu panthera maximè delectatur, ut ex *Græcis* & *Arabibus* jam suprà probavimus. IX. Præterea, si panthera est pardus, quod in Veterum scriptis omnino clarum, quidni etiam πάνθηρ id ipsum sit? Certè ut *fera* factum ex *Æolico* φὴρ pro θὴρ, ita etiam *panthera* ex πάνθηρ. Et pardo prorsus convenit πανθήρος nomen, cum odore suo putetur omnes feras ad se allicere. Ita πάνθηρον est *retis genus, quo capiuntur omnes feræ:* alii πάναγραν vocant. *Varro*, *De Ling. Lat.* lib. 4. *Ferarum vocabula item partim peregrina, ut panthera, leo. Utraque* Græca, *à quo etiam & rete quoddam panther:* lege *pantheron.* Quod penè omiseram, in *Glossario Latino-Græco* veteri per capita digesto more *Nomenclatorum*, in capite *De bestiis*, *panthera* Græcè est πάνθηρ.

Jam, ut objecta diluam, notandum est pardorum esse duo genera. *Oppianus Cynegeticῶn* libro tertio,

> Πορδάλιες δ' ὀλοαὶ, δίδυμον γένος· αἱ μὲν ἔασι
> Μείζονες εἰς ἰδέειν, καὶ πάσσονες εὐρέα νῶτα·
> Αἱ δ' ἔτ' ὀλιζότεραι μὲν, ἀτὰρ μένος οὔτι χερείους.
> Εἴδεα δ' ἀμφοτέρῃσιν ὁμοίια δαιδάλλονται,
> Νόσφι μόνης οὐρῆς, τῇ τ' ἔμπαλιν εἰσοράαται·
> Μείοσι μὲν μείζων τελέθει, μεγάλῃσι δὲ μείων.

Pantheræ autem perniciosæ duplex genus: aliæ quidem sunt majores aspectu, & ampliores lata dorsa: aliæ verò minores quidem, sed robore neutiquam deteriores. Formæ autem utrisque similes variegantur, præter solam caudam, quâ diversæ conspiciuntur: minoribus quidem major est, magnis autem minor. Quod ita paucis *Arabes* in *Damire*

وهو صنفان صنف عظيم الجثة قصير الذنب وعكسه *Hujus* (pardi) *duæ sunt species, una magni corporis, & brevis caudæ, & altera contra:* hoc est, parvi corporis, & caudæ longioris. Aliter distinguit *Plinius*, nempe à sexu, & colore. *Pantheris*, inquit, *in candido breves macularum oculi.* Et paulò post, *Nunc* (pantheras) *varias, & pardos, qui mares sunt, appellant.* Et rursus, *Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt.* Et in *Solino*, *Plinii* simia, pantheræ sunt *minutis orbiculis superpictæ, ita ut oculatis ex fulvo circulis vel cærula, vel alba distinguatur tergi supellex.* Et in *Isidoro*, *Bestia est hæc minutis orbiculis superpicta, ita ut, oculatis ex fulvo circulis, nigra, vel alba distinguatur varietate.* Itaque vel ex sexu, vel ex mole corporis, vel ex variis maculis factum, ut in eodem animalis genere aliud propriè πάνθηρ, aliud πάρδαλις diceretur. Neque aliud volunt Veteres, qui pantheres & pardos distinguunt ut diversa animalia. Proinde ut pantherem *Isidorus*, ita pantheram à pardo *Solinus* disertè distinxit: quam tamen ejusdem esse cum pardo generis invictis rationibus probare conati sumus. Et *Oppianus* frustrà opponitur, in quo πάνθηρες χαροποί, quos censet in minutis & infirmis animalibus, non sunt ii πάνθηρες, quos inter majores feras memorant vetusti Scriptores, sed recentiorum πανθήρια, vel λυκοπάνθηρες, aut λυκοπάνθηροι. A posterioribus *Græcis* thoibus id nominis inditum est; quia in lupina forma pellem pantherinam habent. Unde est, quod thoes nasci fabulantur ex lupi cum panthera coitu. *Oppianus* libro tertio *Venaticorum* versu 336.

> Δηθάκι δ' αὖτε λύκοι καὶ πορδαλίδεσσι δαφοιναῖς
> Εἰς εὐνὴν ἐπέλασσαν, ὅθεν κρατερόχροα φῦλα,
> Θῶες· ὁμοῦ δὲ φέρουσι διπλοῦν μεμορυγμένον ἄνθος,
> Μητέρα μὲν ῥινοῖσι, προσώποις δ' αὖ γενετῆρα.

Sæpenumero autem lupi etiam pantheris cruentis ad concubitum accedunt, unde robusta sæcula thoes (procreantur:) *simul autem ferunt duplicem & mixtum florem, matrem quidem pelle, & facie patrem* (referentes.) Quod quidem ineptè confictum est, cum thos sit animal sui generis, & staturâ corporisántherâ longè minor. Itaque thoem *Homeri* vetus *Scholiastes* non vocat simpliciter πάνθηρα, sed πανθήριον ὑποκοριστικῶς, id est, *parvum pantherem.* Interim vel inde constat pantherem cum pardali idem esse animal: cùm πανθήριον, vel λυκοπάνθηρ thos ideo nominetur, quod ex lupo & pardali procreari credatur, & ad illum facie, ad hanc pelle accedat, ut diserte habet *Oppianus.* Hæc fortasse pluribus in *Gesnerum*, *Bodinum*, *Rittershusium*, *Allatium*, & viros alios impense doctos, quibus πάνθηρ nihil quidquam est, quàm animalculum à panthera toto genere diversum.

Leopardi vox composita significat animal ex pardo & leæna natum. *Plinius* in *Africa* nasci scribit, & à vulgari leone in eo differre, quod juba semper caret. *Leoni*, inquit, *præcipua generositas tunc, cum colla armosque vestiunt jubæ. Id enim ætate contingit ex leone conceptis. Quos verò pardi generavere, semper insigni hoc carent.* Et paulò post, Africa *hæc maxime spectat, inopiâ aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris.* Meminit & *Solinus*, ubi de pardis, *Quorum adulterinis*, ut ait, *coitibus degenerantur partus leænarum, & leones quidem procreantur, sed ignobiles.* Et *Claudianus Panegyri* in *Manlii Theodori* Consulatum,

> *Obvia fulminei properent ad vulnera pardi,*
> *Semine permixto geniti, cùm forte leænæ*
> *Nobiliorem uterum viridis corrupit adulter.*
> *Hi maculis patres referunt, & robore matres.*

Si *Isidoro* credimus, *Plinius* dicit *leonem cum parda, ut pardum cum leæna concumbere, & ex utroque coitu degeneres partus creari.* Sed pardam pro panthera, aut cum panthera coire leonem nemo dixit ante *Isidorum*, qui hoc *Plinio* perperam imputat. Quin ex *Plinio* discere est adulterinum hunc coitum leoni tam esse odiosum, ut inultum non sinat. *Odore*, inquit, *pardi coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longiùs comitatur.* Quibus concinit *Philostratus* in *Apollonio* libri secundi capite septimo, ubi, postquam leænarum cum pardis coitum descripsit, στικτὰ, inquit, τίκτουσιν· ὅθεν κρύπτουσιν αὐτὰ, καὶ θηλάζουσιν ἐν σκολιαῖς λοχμαῖς, πλασάμεναι ἀφημερεύειν πρὸς θήραν· εἰ γὰρ φωράσειαν τοῦτο οἱ λέοντες, διασπῶνται τοὺς σκύμνους, καὶ ξαίνουσι τὴν σπορὰν ὡς νόθον, *pariunt maculosos* (catulos:) *propterea illos in densis virgultis occultatos nutriunt, simulantes se venationis causâ abscedere. Nam, si leones deprehenderint, catulos dilacerant, & ut sobolem spuriam cædunt.* Hæc Veteres de leænarum cum pardo concubitu, unde novum monstrum editur. Cui designando conficta videtur leopardi vox. Ad quam interim duo notanda. Primò illam seriùs usurpari cœpisse, nempe *Constantini* ævo. Cum enim totis tribus sæculis post *Christum* natum in *Romanis* Scriptoribus nusquam reperiatur, quarto & exinde passim occurrit.

Spar-

Spartianus in *Antonino Geta* ad *Constantinum Augustum*, *Ursi saeviunt, leones rugiunt, leopardi rictant.* *Lampridius* in *Heliogabalo* etiam ad *Constantinum*, *Habuit leones & leopardos exarmatos in deliciis.* *Julius Capitolinus* in *Gordiano* tertio ad eundem *Constantinum*. *Fuerunt sub* Gordiano Romæ, *&c. tigres decem, leones mansueti sexaginta, leopardi mansueti triginta.* *Fl. Vopiscus*, his fere æqualis, in *Probo* ad *Celsum*; *Editi deinde centum leopardi* Libyci, *centum deinde* Syriaci. *Symmachus* libri quarti *Epistolâ* duodecimâ *Stiliconi*, *Cùm* Romanam *caveam leopardorum cursus impleverit.* Et libri septimi *Epistolâ* quinquagesimâ nonâ *Decio*, *sacras mihi literas* Julius *agens in rebus exhibuit, leopardorum munificentiam continentes.* *Ambrosius* in *Hexaëmeron* libri sexti capite quarto, *Leopardus capreæ agrestis sanguinem bibit, & vim languoris evitat.* Item, *Quid dicam allio homines delectari, & illud ad escam sumere, quod leopardus fugit?* *Paulinus* in *Ambrosii* vita, *Dimissi leopardi saltu celeri ad eundem locum, in quo sederant, qui de Ecclesia triumphabant ascendentes, graviter laniatos reliquerunt.* Proinde *Ignatii ad Romanos* Epistolam, quam circumferunt, eo demùm sæculo fuisse scriptam, vel ex hoc argumento colligas, quod leopardorum disertè meminit. Ibi enim vir sanctus inducitur sic loquens, Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ, &c. ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις. *A* Syria *usque* Romam *cum bestiis pugno, vinctus cum decem leopardis.* Neque id vocabulum puto apud *Græcum* Scriptorem usquam alibi extare. Vox enim est merè *Latina*, pro qua *Græcè* dicatur λεοντοπάνθηρ, vel λεοντοπάρδαλις, quanquam neutrum legerim. Secundo, quamvis *leopardi* vox præcisè sumpta animal significet ex leæna & pardo natum, tamen καταχρηστικῶς pro pardo jam olim usurpata est: ut in his *Fl. Vopisci*, *editi deinde centum leopardi* Libyci, *centum deinde* Syriaci. Nam in *Syria* leopardi ex mixto semine nulli sunt, sed solum in *Africa*. Nec in ipsa *Africa* tam numerosi occurrunt, ut *Romæ* potuerint edi per centurias. Neque aliud voluit *Symmachus*, cùm *Romanam caveam* scripsit *leopardorum cursus implevisse.* Itaque in his *Lampridii* in *Heliogabali* vita, *Ebrios amicos plerumque claudebat, & subito nocte leones, & leopardos, & ursos exarmatos immittebat, ità ut expergefacti in cubiculo eodem leones, ursos, pardos, cum luce, vel, quod est gravius, nocte invenirent;* vocantur *pardi*, qui paulò antè *leopardi*. Ità in *Hieronymo* passim *leopardos* pro *pardis* usurpari manifestum est: ut libro primo in *Jovinianum* capite decimo septimo, ubi hæc citat ex *Cantico Solomonis*, *A cubilibus leonum, à montibus leopardorum:* cùm *Hebraica* habeant מהררי נמרים *à montibus pordorum.* Et paulò post sic alludit ad locum *Jeremiæ* de pardo, *Fuge leopardorum montes, qui non possunt mutare varietatem suam.* Hinc in veteri *Glossario Latino-Græco*, in capite *De bestiis*, *leopardus* est πάρδαλις. Quæ κατάχρησις nostris sæculis ità invaluit, ut plebs hodie *leopardi* nomine nihil quàm *pardum* intelligat. Sunt, qui *Hebræos* jam olim putant leopardorum meminisse; quia in *Berescith Rabba* legunt ferè in fine Sectionis 77. היה לו כלב אגריון ואריה נמירון *Fuit illi canis agrestis, & leo* παρδαλωτὸς, id est, *pardi maculis insignis.* Quod animal quid aliud sit, quàm leopardus? Sed hæc lectio, quamvis recepta & confirmata in *Jalkut* Sectione וישלח & in *Aruch*, Radice אגר, tamen falsa est; & legendum אריה אימרון, λέων ἥμερος, *leo cicur*, qui agresti cani opponitur; cum naturâ suâ canis sit cicur, leo ferus. Itaque in eodem *Aruch* sic legitur in voce אימרון. Ibi vide doctissimum *Buxtorfium Lexici Talmudici* pag. 126.

CAPUT NONUM.

De Ursis.

Urso Hebræum *nomen à pilis, quià est animal hirsutissimum.* Septentrio *cur* Æthiopicè ደብብ፡ dabub, & Ursa cœlestis δαβελή Chald. *in* Hesychio. *Ursi ovibus quàm infesti. Ursi rostrum, & amplexus quàm terribiles. Ursi pedes anteriores manuum instar. Ursus ferus, tristis, obscuro vultu, & quasi obcæcato. Cur idem* Græcè κνωπεύς. *Loci de urso* Eccles. 25. v. 24. *Varia lectio, utra præferenda. Ursorum est* βρυχᾶσθαι, sævire, uncare, gemere, Hebraice המה, Chaldaicè חטף. *Ursus, &* ἄρκος *unde dicti.* Ἄρκος quasi ἀργὸς, *quia pigrum animal.* Amos 5. v. 19. Leonem fugiens in ursum incidit. *Proverbium ex historia natum. Ejus Allegoricæ expositiones. Ursus insidiosus. Nunquam ei fidendum. Infinitivus* Hebraicè *pro Optativo. Urså orbatå nihil ferocius. Idem de tigri. Ursa cur catulos amet ardentiùs. Origo fabulæ de ursæ partu informi. Ursa mare fortior & ferocior. Cum catulos habet, valde irritabilis, iis ademptis, implacabilis.* Prov. 28. v. 13. דוב שוקק ursus esuriens. *Aliæ versiones refelluntur. Lucta tauri cum ursa frequens. At* Es. 11. v. 7. bos & ursa simul pascuntur. *Monarchia* Persarum *quomodo urso similis* Dan. 7. *Ursus quam vorax.* Persæ *comati. Ursi monticolæ.* Persarum *immanitas. Ursi quàm lascivi. Coram ursis projici viatores, ut evadant. Bestia quarta* Dan. 7. *cur habeat ursi pedes. Ursi gressus tardus, sed firmus: ita* Romani *imperii progressus. De quadragintà duobus pueris* Bethele *ab ursis dilaniatis.* Bethelitæ *cur* Elisæo *infensi. De hujus calvitie nugæ* Hebræorum. Bethel à Jordane *quantum distet. Calvitium cavillis quàm obnoxium. Comæ insigne ornamentum.* Propheta *non immisit ursos, ut privatam injuriam ulcisceretur. Sylva prope* Bethelem. *Historiæ Allegoricæ expositiones.*

Ursum *Hebræi, Chaldæi, Syri, Arabes, Æthiopes* דב *dob*, vel *dub* vocant. Radix דבב Hebraice *loqui*, vel *obloqui*, Arabice *repere* significat; quæ parum videntur ad rem. Sed & *Arabice* دبب *dabiba* est *pilosam habere faciem*: unde دب *dabbon*, vel دبب *dababon*, *faciei pili* & *villi*; & ادب *adabbo* est *facie pilosus*, aut in genere *villosus* & *hispidus*, ut ازب *azabbo*. Quod in omnibus feris ursorum est maximè proprium. Hinc *Philosophus*, *De partibus animalium* libri secundi capite decimo quarto, Ὅσοις δὲ τὸ σῶμα δασὺ λίαν πεποίηκε (ἡ φύσις) τούτοις ἐνδεῶς ἔχει τὰ περὶ τὴν κέρκον· οἷον ἐπὶ τῶν ἄρκτων συμβέβηκε. *Quibus natura corpus fecit valde pilosum, illis parum est caudæ; ut in ursis contigit.* Et *Plinius* libri undecimi capite quinquagesimo, *Caudæ parvæ villosis, ut ursis.* Et *Oppianus* libri tertii *Cynegeticῶn*, versu 141.

Λάχνην μὲν πυκινὴν δυσπαίπαλον ἀμφιέσαντο,

Villo quidem denso & aspero ursi vestiti sunt. Et v. 170.

Ναὶ μὴν χειμερίην πανυπείροχα δείδιεν ὁρμὴν,
Καὶ λασίη περ ἐοῦσα, ---

Sanè hybernum impetum (ursa) *maximè timet, quantumvis sit hirsuta.* Neque aliter *Poëtæ* vetustiores. *Homerus Hymnicus* de *Baccho* inter *Tyrrhenos* latrones;

Ἄρκτον ἐποίησεν λασιαύχενα. ---

Ursum fecit hirsuta cervice. *Orpheus*, seu *Onomacritus* veriùs, de *Ancæo Arcade Argonauticῶn* versu 199.

Ἀλλ' ἄρκτου λάσιον στέρνοις ἀμπίσχετο δέρμα,

Sed hirsuta ursi pelle pectus induit. Ovidius *Metamorphoseωn* lib. 2. Fab. 5. de *Callisto* in ursam mutata,

Brachia cœperunt nigris horrescere villis:

Et libri tertii Fabulâ quartâ de *Aphyxnâ Centauro*,

Fusus in Ossæa villosis pellibus ursæ.

Et lib. 13. Fab. 8. *Cyclops Galateæ* offerendos invenit,

Villosæ catulos summis in montibus ursæ.

Seneca in *Oedipo*,

Nulla villosis feritas in ursis.

Statius libro sexto *Thebaidos*,

--- *sic hispida turpes*

Prælia villosis ineunt complexibus ursi.

Veterum *Poëtarum Catalecta*,

O non candidior puella Mauro!

Ursis asperior, pilosiorque.

Ursum igitur verisimile est *Orientales* à villorum hirsutie, דוב *dob*, appellasse. Sic in *Etymologo*, Δασυλλὶς ἄρκτος *Dasyllis, ursus*; quia δασὺ, id est, *hirsutum* est animal. Nec desunt, qui eodem referant *Germanicum ursi* nomen **Beer** / vel **Baer** / & *Anglicum* **Bear**; quia in *Phavorino* βειρὸν est δασύ. Nota obiter *Æthiopes* à Nomine ደብ: *dob*, id est, ab ursa cœlesti, quam in extremo Horizonte vident, *Septentrionem* appellare ደቡብ: *dabub*. Exempla vide in Paraphrasi *Æthiopica Cant.* 4. *v.* 16. & *Luc.* 13. *v.* 29. & *Liturgiæ* fol. 175. d. Unde ደቡባዊያን: *dabubavian*, Ἀρκτικὸς, seu *Septentrionalis*. Apoc. 21. v. 13. Est & *Astronomicum* vocabulum δαβουλὴ in his *Hesychii*, Δαβουλὴ, ἄρκτος, Χαλδαῖοι, sed corruptum. *Chaldæis* enim דוב עילאה *dob ilaa, vel* דוב עלי *dob illai*, est *ursa superior*, id est, *cœlestis*. Quomodo cœlestes aquas vocant מיא עלאי *aquas superiores Jonathan*, & *Jerosolymitanus* Interpres *Gen.* 1. *v.* 6. Et cœlum ipsum *David* עליות *Ps.* 104. *v.* 13.

Ursi prima mentio in his *Davidis* ad *Saülem*, 1 *Sam.* 17. *v.* 34. *Cùm pascebat servus tuus pecora patris sui, & veniebat leo, aut ursus, & auferebat ovem è grege; egrediebar in eum, & percutiebam, & ovem ex ore ejus eruebam: & in me insurgentem, maxilla arreptum, percutiebam, & necabam. Et tam leonem quam ursum percutiebat servus tuus*, &c. Quæ jam (a) explicavimus in Tractatu *De leonibus*. Tantùm hic observa tam ursos quam leones ovibus esse infestos. Ita enim *David*, *Cum veniebat leo, aut ursus, & auferebat ovem è grege.* Quod fit noctu maximè, quandoque sub Auroræ tempus: unde *Valerius Flaccus* libro secundo *Argonauticῶν*,

(a) Cap. 4. suprà, pag. 745. lin. 62. &c.

Albet ager, notisque truces ab ovilibus ursi,

Tecta domosque petunt. ---

Quandoque sub vesperam. Proinde *Horatius Epodâ* decimâ sextâ de *Elysiis* campis inter cætera hæc habet,

Nec vespertinus circumgemit ursus ovile.

Porro *Oppianus* urso tribuit

Κάρχαρον, οὐλόμενον, τανaὸν στόμα,

asperum, exitiosum, patulum os, ex quo *David* ovem abreptam tanquam ex barathro eruebat. Et in *Davidem* insurgebat ursus, nempe in posteriores pedes, ut eum priorum amplexu suffocaret & contereret, juxta illud *Statii* nuper citatum,

Prælia villosis ineunt complexibus ursi.

At illum, maxilla aut mento arreptum, ut à morsu cohiberet, *David* pastorali pedo impetebat, & confodiebat. Atque id quidem periculosum est ursis rostrum attentare, & corripere. Et *Martialis* illud notum est libri sexti *Epigrammate* 64.

--- *rabido nec perditus ore*

Fumantem nasum vivi tentaveris ursi.

Sed immensum fuit *Davidis* robur, ita ut brachiis suis arcum chalybeum contrivisse legatur *Psalm.* 18. *v.* 35. Nec dubium est, quin Deus, qui virum illum, sibi unicè charum, ad majora servabat, in his pugnis ei adfuerit peculiari ratione. Quod his verbis ipse asserit versu trigesimo septimo, *Dominus, qui me eruebat de manu leonis, & de manu ursi*, &c. In leone quid sit *manus* jam (b) docuimus. In urso res multò planior, cujus pedes anteriores manuum formam imitantur. Hinc *Aristoteles* de phoca, *Hist.* lib. 2. cap. 1. Ἔχει τοὺς πόδας ὁμοίους χερσὶν, ὥσπερ καὶ οἱ τῆς ἄρκτου. *Pedes habet manibus similes quales sunt ursi pedes.* Et *Oppianus*, ursos describens *Cyneget icῶn* libri tertii versu 144.

(b) Cap. ... suprà, pag. 734. lin. 4. &c.

Χεῖρας χερσὶ βροτῶν ἴκελαι, πόδες ἠδὲ πόδεσσι,

Manus hominum manibus similes, & pedes pedibus. Et ejusdem libri versu 174. de ursa, quæ hyeme in spelunca latens ab esu abstineat,

Καὶ, βόσιος χατέουσα, πόδας χεῖράς τε λιχμαίνει,

Et, cibo carens, manus, pedesque lingit. Et libri quarti versu 413. ubi describuntur ursi venatorum retibus impliciti.

--- μάλα γὰρ τότε θυμαίνουσιν

Ἄρκτοι, καὶ γενύεσσι, καὶ ἀργαλέαις παλάμῃσι.

Tunc enim maximè furunt ursi, & maxillis, & asperis manibus. Et paulò infra.

Ἀλλὰ τότε κρατερός τις ἀνὴρ παλάμην ἐπέδησεν

Ἄρκτου δεξιτερὴν, χήρωσε δὲ πᾶσαν ἐρωήν.

Tum autem robustus aliquis vir, dextrâ ursi manu devinctâ, sedat omnem ejus impetum. Ovidius quoque de *Callisto* jam ursa,

Qualescunque manus ad cœlum & sidera tendit.

Neque est, quod quis putet hanc κατάχρησιν *Poëtis* fuisse peculiarem. Idem enim sequutus *Plinius* libri octavi capite trigesimo sexto; *Invalidissimum*, inquit, *urso caput, quod leoni fortissimum. Ideo, urgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto jaciuntur.* Et *Ælianus* libri sexti capite tertio, *Per totos quadraginta dies sine cibo & alimento manet. Et sufficit illi interim* τὴν αὐτῆς δεξιὰν περιλιχμᾶσθαι, *dextram manum circumlingere.* Ut suprà *Oppianus*,

--- χεῖράς τε λιχμαίνει.

Et *Plutarchus*, *De causis naturalibus* Quæstione 22. Διά τι τὴν ἄρκτον φασὶ τὴν χεῖρα γλυκυτάτην ἔχειν, σάρκα δὲ φαγεῖν ἡδίστην; *cur ursi manum dulcissimam, & carnem illius esui gratissimam esse perhibent?* Et paulò post, Ποσὶ τοῖς ἐμπροσθίοις βαδίζουσα χρῆται, καὶ τρέχουσα, καὶ ὡς χερσὶν ἀντιλαμβανομένη. *Pedibus anterioribus in incessu, & cursu utitur, & iisdem tanquam manibus apprehendit.* Et quæstione 28. Μᾶλλον ἰσχύουσα ταῖς χερσὶ, ῥήγνυσι, καὶ διασπᾷ τὸν βρόχον. *Cùm manibus maximè valeat, iis laqueum discerpit, & disrumpit.* Item, καὶ ταῖς χερσὶν ἅμα χρῆται, καὶ τῷ στόματι. *Et manibus, & ore simul utitur.* Neque aliter loquuntur *Arabes*. Ut *Alkazuinius* in descriptione pugnæ ursi cum tauro, فاذا انطحه البقر استلقي ويخذ بيديه قرنيه ويعضه عضا شديدا *Et cum à tauro cornu petitur, supinum se sternit, & manibus cornua ejus arripiens mordet eum morsu valido.* Et *Assariph* apud *Abenbitarem*, دب هو حيوان معروف شبيه الخنزير في فرطسه وخلقته الا ان يديه ورجليه كيدي الانسان ورجليه *Ursus est animal notum, rostro & formâ porco simile, nisi quod manus habet, & pedes instar manuum, & pedum hominis. Et Damir*, واذا جاع يمص يديه ورجليه ويندفع عنه بذلك الجوع *Et cum esurit, exsugit manus suas, & pedes suos, & hac arte famem à se repellit.* Item

والانثي

والانثي اذا انهزمت دفعت جراها بين يديها

Et fœmina, cum fugit, manibus catulum suum propellit.

Plutarchus in libro *De amore erga liberos* ursum dicit esse ἀγριώτατον, καὶ σκυθρωπότατον θήριον, *animal maximè ferum & tetricum.* Undé est, quod ursos *Poëtæ tristes* vocitant. Et in *Statio* libro secundo *Achilleidos* legitur *Achilles*

--- *tristes turbare cubilibus ursos.*

Et iisdem tribuit *Oppianus Cynegeticῶn* libro tertio,

Μορφὴν οὐκ ἀγανὴν παναμειδήτοισι προσώποις,

id est, ad verbum, *Formam minimè blandam faciebus à risu prorsus alienis.* Quo respiciens *Sirachides Eccles.* 25. (al. 24. 23.) Πονηρία, inquit, γυναικὸς ἀλλοιοῖ τὴν ὅρασιν αὐτῆς, καὶ σκοτοῖ τὸ πρόσωπον αὐτῆς ὡς ἄρκτος. *Nequitia mulieris immutat aspectum ejus, & obtenebrat vultum ejus ut ursus.* Nam ut hilaritas vultui videtur lucem addere, contrà ira & morositas illum obscurat & obnubilat, ut jam (c) in capite *De leone* docuimus. Vulgatus, *Obcæcabit vultum suum tanquam ursus.* Quod ad ursos referunt, de quibus *Plinius* libri octavi capite trigesimo sexto, *Oculi eorum hebetantur crebro, qua maximè causa favos expetunt, ut convulneratum ab apibus os levet sanguine gravedinem illam*, qua scilicet oculi hebetantur. *Solinus* id ipsum imputat lucis desuetudini, cum in spelunca diu latuerunt. *Enixæ*, inquit, *ursæ quaternis latent mensibus. Mox egressæ in diem liberum tantam patiuntur insolentiam lucis, ut putes obsitas cæcitate.* Quo pertinere puto, quod *ursus* vocatur *Græcè* κνωπεὺς, κνουπεὺς, & κνοῦπις· nam κνὼψ est *cæcus. Hesychius*, Κνωπεὺς, ἄρκτος, ἐνιοὶ κνυπεύς. Idem Κνοῦπις, ἄρκτος, Μακέδονες. *Suidas*, Κνὼψ, τυφλός. Tamen prior interpretatio videtur præferenda; quia in *Græco* textu *Sirachidis* non legitur τυφλοῖ, *obcæcat*; sed σκοτοῖ, *obtenebrat, obscurat. Syrus* reddit ܢܟܡܐ & *Arabs* يسود *denigrat.* Sed iidem, pro ὡς ἄρκτος, vel ὡς ἄρκος, *ut ursus*, legerunt ὡς σάκκος, *ut saccus*, vel ὡς σάκκον, *ut saccum*, quomodo habent multæ editiones. Et *Vulgata* versio ex utraque lectione sic conflata est, *obcæcabit vultum suum tanquam ursus & tanquam saccum ostendit.* Quasi mulier nequam vultum obtenebrare & denigrare dicatur instar sacci cilicini, qualis solet in luctu geri. Unde *Apocal.* 6. v. 12. Καὶ ὁ ἥλιος μέλας ἐγένετο ὡς σάκκος τρίχινος, *Et Sol niger factus est, ut saccus cilicinus.* Atque id quidem ferri potest. Videtur tamen convenire magis, ut morosi vultûs nubila conferantur cum ursorum παναμειδήτοισι προσώποις. Itaque in optimis editionibus, quales *Complutensis*, *Antverpiensis*, *Camerarii*, *Stephani*, *Parisiensis* nupera, legitur, ὡς ἄρκτος, vel ὡς ἄρκος, unde factum ὡς σάκκος, adscito *Sigma* ex præcedenti vocula ὡς.

(c) Cap. 11. suprà pag. 728. lin. 5. &c.

Ut Leones, pardos, pantheras, ita etiam ursos, βρυχᾶσθαι *rugire* dicit *Pollux.* Proinde σμερδαλέη βρυχὴ *terribilis rugitus* urso tribuitur ab *Oppiano.* Quod sequutus *Hieronymus* ita habet *Es.* 59. v. 11. *Rugiemus quasi ursi omnes.* Alii recentiores, *fremuimus, clamavimus, vociferati sumus. Latinum* esset *sævîimus. Sævire* enim ursorum proprium. *Virgilius* libro septimo *Æneidos*,

--- *atque in præsepibus ursi*
Sævire, & formæ magnorum ululare luporum.

Spartianus in *Antonino Geta*, *Agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minuriunt, ursi sæviunt.* Aliis *uncare* id ipsum est; quia in auctore Poëmatii de *Philomela* legerunt,

Dum lynces orcando fremunt, ursus ferus uncat.

Sed ea vox, ut plures aliæ in eodem Poëmatio, mihi est valde suspecta, quia ὀγκᾶσθαι *uncare* asinorum est. Proinde sequitur non multò post,

Quiritat verres, tardus rudit, uncat asellus.

Sævire de urso *Hebraicum* est המה. Ita enim *Esaias*, ubi suprà, נהמה כדובים כלנו *Sævîimus ut ursi nos omnes.* Sed vox non est urso propria. Nam & de canis ululatu dicitur *Ps.* 59. v. 7. 15. יהמו ככלב Et de gemitu columbarum, *Ezech.* 7. v. 16. כיוני הגאיות כלם הומות. Et de tumultu viscerum *Jerem.* 31. v. 20. Et de maris fremitu plusculis locis. Ita ut videatur esse vox ad omnem strepitum generalis. Hic habent *Græci* Interpretes, Στενάξουσιν ὡς ἄρκος, *Gement ut ursus.* Non malè, si personam non mutâssent. Videtur enim ursorum vox habere aliquid gemebundum: Unde *Horatius* suprà jam citatus,

Nec vespertinus circumgemit ursus ovile:

Et *Ovidius* de *Callisto* in ursam mutata,

Assiduoque suos gemitu testata dolores:

Et *Fastorum* libro secundo de eadem,

Et gemuit, gemitus verba parentis erant.

Itaque *Sævimus ut ursi nos omnes*, id est, gemitu nostro sævientes ursos referimus. Proinde sequitur, *Et ut columbæ gemendo gemimus.*

Est & alter Scripturæ locus, quem ad ursi βρύχημα multi referunt, nempe *Proverb.* 28. v. 15. ארי נהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל qui sic reddendus ex mente *Selomonis*, *Leo rugiens, & ursus βρυχώμενος, sæviens est dominator improbus in populum tenuem.* Sed ibi דוב שוקק aliud esse infrà dicetur. Hic igitur solum addimus rem *à Lexicographis* nondum observatam, quod quidem sciam, nempe id ipsum significari Verbo חטף, quod alioqui *rapere* est. Ita usurpatur in secundo *Thargum Esther* capitis primi versu secundo, תורין געיין ארייתא נהמין דובין חטפין אימרין פעיין נמרין בעיין, id est, *Boves mugiebant, leones rugiebant, ursi sæviebant, agni balabant, pardi rictabant.*

Ut *bos Græcè* βοῦς à boatu, sive mugitu dictus est: ita *ursum* à voce sua *Lucani* appellarunt, fortasse etiam *Romani.* Id sibi volunt hęc *Varronis*, quæ immerito *Gesnerus* ut mendosa rejicit: *Ursi* Lucana *origo, vel, unde illi, nostri ab ipsius voce.* Quod mihi fit verisimilius quam *ursum* dici quasi *orsum*, aut *ab urgendo.* Nec magis arridet recentium *Græcorum* conjectura, ἄρκον dici παρὰ τὸ ἀρκεῖν, vel, quod idem est, ἐπαρκεῖν, quia est ἐπαρκοῦν ἑαυτῷ ζῶον, *animàl sibimet sufficiens*, cum hyeme diu vivat ἐκτὸς ἐπεισάκτου τροφῆς, *absque externo alimento.* Quin ἄρκος dici videtur quasi ἀργὸς, id est, *piger.* Pigerrimum enim esse animal docet φωλείας tempus, quo ursa per plures menses præ nimia pinguedine βαρεῖα, καὶ ναρκώδης, καὶ δυσκίνητος οὖσα, manet in antro prorsus immota, donec emaciata pristinas vires recuperet. Rem referunt *Aristoteles*, *Theophrastus*, *Plinius*, *Solinus*, *Plutarchus*, *Ælianus*, *Tzetzes* in *Hesiodum*, atque alii magno numero. Unde est, quod qui in *Hexaëmeron* scripserunt, *Basilius* Homilia nona, & *Eustathius* pagina 35. ursæ descriptionem sic ordiuntur: Νωθρὰ ἡ φύσις τοῦ ἄρκου, *Pigra est ursæ natura.* Ut meritò dicatur ἄργος, vel ἄρκος, κ & γ permutatis: quæ literæ sunt prope ejusdem soni & tam facile permutabiles, ut in *Alphabetho* C *Latinum* occupaverit locum τοῦ γάμμα. Unde *Ausonius*,

--- *Gammæ vice functa priùs* C.

Periculum ab urso non multò minus quàm à leone imminere his verbis insinuat *Amos* capitis quinti versu decimo nono, *Quomodo si quis fugiat leonem, & occurrat ei ursus.* Quæ videtur esse Proverbialis locutio, vel ex aliquo eventu singulari nata, vel ex eo quod sæpe accidit; quale est vulgatum illud,

Incidit in Scyllam *cupiens vitare* Charybdim.

Et verò huc referri possunt *Arabum* historiolæ, aut fabellæ verius, quas hic proferre non pigebit. *Alkazuinius* in libro *Mirabilium* اسد قصد انسانا فهرب والتجا الي شجرة فاذا علي بعض اغصانها دب يقطف ثمرها فجا الاسد

الاسد وافترش تحتها ينظر نزول الانسان لياكله فنظر الي الدب فاذا هو يشير باصبعه الي فيه يعني اسكت لئلا يعرف الاسد اني ههنا فبقي متحير بين الاسد والدب وكان معه سكين صغير فاخرجه وقطع به بعض الغصن الذي عليه الدب حتي لم يبق منه الا اليسير فانكسر الغصن بسبب ثقل الدب عليه وسقط الدب الي الارض فوثب الاسد عليه وتصارعا زمانا ثم الاسد غلبه وافترسه ورجع عن الانسان فنزل الانسان من الشجر وذهب سالما *Leo contendit ad quendam hominem. Is, fugâ sibi consulens, confugit ad arborem, cujus ramis ursus insidens fructus ejus decerpebat. Quò se conferens leo sub arbore decubuit, certus expectare hominis descensum, ut eum devoraret. Homo interim, viso urso, digito ad os admoto, ipsi innuit, quasi dixisset, Tace, ne leo me hic esse sciat. Et inter leonem & ursum remansit valde attonitus. Donec educto gladiolo, quem secum habebat, ramum, cui innitebatur ursus, ita secuit, ut nonnisi parum superesset. Atque, ursi pondere confracto ramo, is in terram decidit. Et cùm in illum insiliisset leo, aliquamdiu colluctati sunt, donec leo victor ursum discerpsit, & dimisit hominem, qui ex arbore descendens abiit incolumis.* En ejusdem farinæ fabellam alteram ex libro, cui titulus, الاذكيا *Solertes*, cujus auctor *Ibnolgiauzi!* هرب رجل من الاسد فوقع في بير ووقع الاسد خلفه فاذا في البير دب فقال له الاسد منذ كم انت ههنا قال منذ ايام وقد قتلني الجوع فقال له الاسد انا وانت ناكل هذا الانسان وقد شبعنا فقال له الدب فان عاودنا الجوع فما نصنع وانما الراي ان نحلف له انا وانت لا نوذيه ويتحيل في خلاصنا وخلاصه فانه علي الحيله اقدر منا فحلفا له فتشبث حتي وجد ثقبا فوصل اليه ثم الي الفضا فتخلص وخلصهما *Vir quidam, à leone fugiens, in puteum incidit, in quem etiam post eum decidit leo. In eodem puteo erat etiam ursus, cui dixit leo, Quamdiu hic fuisti? Respondit ursus, Per aliquot dies, itaque fames me enecat. Regessit leo, Ego & tu comedamus hunc hominem, ut satiemur. Respondit ursus, At, cùm fames iterum urgebit, quid faciemus? Itaque in ea sententia sum, ut illi uterque juremus nos eum intactum relicturos, ut cogitet de liberatione nostra, & sua: is enim ingenio nobis præpollet. Quod cùm illi juråssent, non destitit is, donec foramen reperisset, per quod in locum spatiosum devenit, atque ita liberatus etiam eos liberavit.* Has fabellas ideo protulimus in re seria, cum quia habent suos lepores, tum quia docent etiam apud *Arabes* id haberi tralatitium, ut quis leonem fugiens in ursum incidat. *Rabbi Eliezer* capite trigesimo septimo id refert ad *Jacobum*, qui, postquam *Labanem* effugisset, incidit in *Esavum. Hic leo*, inquit, *fuit* Laban, *qui* Jacobum *insequutus est, ut eriperet animam ejus. Ursus autem fuit* Esau, *qui stetit in via instar ursi, ut interimeret omnem adventantem, matrem cum filiis. Leo habet verecundam faciem, ursus verò non*, &c. *Hieronymus* in hunc locum de *Chaldæis* & *Medis* ita exponit, *Fugientibus à facie* Nabuchodonozor *leonis occurret* Assuerus *ursus, sub quo* Esther *narratur historia. Sive, destructo* Assyriorum & Chaldæorum *imperio*, Medi Persæque *consurgent.* Sed *Kimchius* simplicius, תצאו מצרה אל צרה *Ab una angustia in aliam devenietis.* Et *Aben Ezra*, אם ימלט מרעה אחת לא ימלט מרעה אחרת כאשר ינוס כי הוה על הוה תבוא *Si malum unum evadat, non evadet aliud, cùm fugerit; quia calamitas calamitati superincidet.* Tale aliud *Apoc.* 9. *vers.* 12. Ἡ Οὐαὶ ἡ μία ἀπῆλθεν, ἰδοὺ ἔρχονται ἔτι δύο Οὐαὶ μετὰ ταῦτα. Et *Apoc.* 11. *vers.* 14. Ἡ Οὐαὶ ἡ δευτέρα ἀπῆλθεν, ἰδοὺ ἡ Οὐαὶ ἡ τρίτη ἔρχεται ταχύ. Et *Es.* 24. *vers.* 18. *Et erit, ut fugiens ab audito pavore incidat in foveam, & qui ascendet è medio foveæ capiatur laqueo.* Vide & *Jerem.* 48. *vers.* 44.

In urso duo timentur, versutia, & ferocitas. Versutiam illi tribuo, quia insidiosum, & fraudulentum est animal, quodque, in speciem cicuratum, & mansuefactum, ad ingenium suum subinde redit, & incautos homines aggreditur, adeoque necat. Hinc *Jeremias* Thren. 3. v. 10. דוב אורב הוא לי *Ursus insidians est mihi.* Et *Ambrosius* in *Hexaëmeron* libri sexti capite quarto, *Ursa insidians licet, ut Scriptura ait, est enim plena fraudis fera.* Et *Basilius*, ubi suprà, Νωθρὰ ἡ φύσις τοῦ ἄρκτου, ἰδιότροπον, καὶ τὸ ἦθος ὕπουλον βαθὺ ἐνδεδυκός. Quæ non malè sic reddit *Jo. Argyropylus*, *Pigerrima est ursæ natura, solitaria, ingenii latentis, ac dolosi, profundeque tecti. Plinius* quoque libri octavi capite trigesimo sexto, *Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior.* Hinc *Oppianus* ursos appellat

--- γένος αἰολόβουλον,

genus versutum, & iis tribuit

--- δολερὸν κέαρ αἴολον ἦτορ,

cor subdolum, versutum pectus. Adamantius quoque in *Physiognomonicis* δολίαν *dolosam* describit. Quo pertinet *Arabicum* قارة *kara* (unum è variis nominibus, quibus *ursam* indigitant *Arabes.*) Fit enim

enim à Verbo قار quod significat *ex occulto captare, & invadere prædam.* Vide Cl. *Golii Lexicon* pag. 1979. *Martialis* etiam libri sexti *Epigrammate* 64. docet non fidendum esse urso.

Sit placidus licet, & lambat digitosque manusque. Et Gesnerus, *Capti aliquando mansuescunt,* &c. *sed facilè concitantur, & commoti sæviunt, ac perimunt homines.* Et paulò post, *Insidiosam certè & malignam hujus bestiæ naturam ipse expertus sum aliquando. Bernæ* scilicet, ubi ursus, manu per caveæ clathros injectâ, *Gesneri* manum penè corripuit. Quomodo alius ibidem viri juxta clathros stantis brachium à thorace per vim extraxerat.

Ferocia quoque ursi maxima est, sed in orbitate inprimis, & in fame. *Hieronymus* in *Oseam* lib. 3. cap. 13. *Ajunt, qui de bestiarum scripsere naturis, inter omnes feras nihil esse ursa sævius, cùm perdiderit catulos, vel indiguerit cibo.* Constat utrumque ex Scriptura. Et prius quidem illud, ursam catulis orbatam esse ferocissimam, in tribus legitur locis. Primus est 2 *Sam.* 17. *vers.* 8. ubi *Chusai Absalomo* dixit, *Nôsti patrem tuum, & viros ejus, quod fortes sunt, & amari animo* (id est, *exacerbati*) כדוב שכול בשדה *ut ursa orbata in agro.* Græci ὥσπερ ἄρκτος ἠτεκνωμένη ἐν τῷ πεδίῳ, & Vulgata, *veluti si ursa raptis catulis in deserto sæviat.* Ad quæ verba *Kimchius,* כדוב שכול שהוא מר נפש כשהרגו לו גורותיו והוא נלחם עם אדם אשר ימצא בחזקה ובמרירות לב *Ut ursa orbata, quæ amaro est animo, cùm ipsi occiderunt catulos suos, & quemcunque hominem invenerit, oppugnat cùm robore, & animi amaritudine.* Secundus *Prov.* 17. *vers.* 12. *Occurrere ursæ orbatæ virum, & non stulto in stultitia sua. Occurrere virum,* id est, *Occurrat vir:* ut *Prov.* 12. *vers.* 7. *Subvertere* (Deum) *impios, & non sint,* id est, *Subvertat Deus.* Et *Prov.* 15. *vers.* 22. *Dissolvere* (Deum) *cogitationes absque consilio,* id est, *Dissolvat Deus.* Sensus igitur est, ursa orbata nihil videri atrocius, tamen viro satius esse, ut ursæ orbatæ occurrat, quàm stulto in stultitia sua. Rectè *Theodotion,* Συναντῆσαι ἄρκτῳ ἠτεκνωμένῃ ἄνδρα· & Vulgatus, *Expedit magis ursæ occurrere raptis fœtibus.* Reliqui Interpretes, *Græci, Chaldæus, Syrus,* & *Arabs* abeunt in diversissima. Tertius locus est *Os.* 13. *vers.* 8. *Occurram eis ut ursa orbata, & dilacerabo præcordia eorum.* Ubi *Hieronymus, Occurram eis quasi ursa raptis catulis.* Quæ vera est interpretatio. Falluntur enim *R. Levi* in *Samuelem,* & *R. Selomo* in *Proverbia,* & *Oseam;* quibus דוב שכול non est *ursa orbata,* sed *ursa orbans,* seu *orbos faciens;* cùm & forma Nominis huic interpretationi repugnet, & Scripturæ perpetuus usus. Sic de ovibus dicitur *Cant.* 4. *vers.* 2. & 6. *vers.* 5. *Quæ sunt omnes gemellipara* ושכולה אין בהם *& orba non est in iis.* Et *Jerem.* 18. *vers.* 21. ותהינה נשיהם שכולות ואלמנות *Et sint uxores eorum orbatæ & viduæ.* Neque enim potest aliter reddi. Itaque pari ratione דוב שכול est *ursa orba.* Et sensus quoque est multò aptior, quia si dicas *ursam orbantem,* vel *orbos facientem,* hoc Epithetum non erit διακριτικόν· quia omni urso convenit, ut orbos faciat, cum occasio se offert. Sed paucis id contingit, ut orbentur raptis catulis. Neque verò dubium est, quin tum sint ferociores, quomodò & aliæ feræ. Quod de tigri *Poëtæ* passim ingeminant. *Seneca* in *Medea,*

> *Ut tigris orba gnatis*
> *Cursu furente lustrat,*
> Gangeticum *nemus,* &c.

Martialis libri tertii *Epigrammate* 44.

> *Non tigris catulis citata raptis,*
> *Non dipsas medio perusta Sole,*
> *Non sic scorpius improbus timetur.*

Statius Epicedio in *Glauciam Melioris* libro secundo *Sylvarum,*

> --- *citiùs me tigris abactis*
> *Fœtibus, orbatique velint audire leones.*

Et libro quarto *Thebaidos,*

> --- *raptis velut aspera natis*
> *Prædatoris equi sequitur vestigia tigris.*

Et libro decimo,

> --- *sic aspera tigris*
> *Fœtibus abreptis* Scythico *deserta sub antro.*

Claudianus libro tertio *De raptu,*

> *Arduus* Hyrcana *quatitur sic matre* Niphates;
> *Cujus* Achemænio *Regi ludibria natos*
> *Avexit tremebundus eques: furit illa marito*
> *Mobilior Zephyro, totamque virentibus iram*
> *Dispergit maculis.*

Quin contendit *Kimchius* causam esse peculiarem, cur ursa catulos diligat ardentiùs, & aliis feris sit ferocior iis amissis: quam ita effert in *Os.* 13. *vers.* 8. ובזכרו דוב שכול ולא אמר אריה או נמר שכול אומרים כי הדוב כשתלד תלד כמו חתיכת בשר כי הולד מכוסה כולו בהולדו בשליא עבה מאד והדוב מלחכת השליא וחותכת מעט מעט כדי שלא תזיק לולד והיא יגיעה בזה מאד עד שתעביר כל הבשר ויצא הולד ולפי שטרחה הרבה בו היא מרת נפש יותר כשיהרגו אותו *Prophetam ajunt ideo ursæ potiùs quàm leænæ, aut pantheræ orbatæ meminisse; quia quod ursa partu emittit, est tanquam frustum carnis; cum fœtus in densa valde secundina totus lateat. Et secundinam illam ursa delingit, & paulatim abscindit, ne fœtui noceat. In quo cùm plurimùm fatigetur, donec totam illam carnem eximat, atque ex ea fœtus prodeat, propter laborem in eo insumptum, dolet acerbiùs, cum catuli illi occiduntur.* Quod accedit vero propius, quam quod fabulantur plerique Veteres: in his (d) *Aristoteles,* (e) *Horus, Virgilius* apud (f) *Gellium,* (g) *Ovidius,* (h) *Petronius,* (i) *Plinius,* (k) *Plutarchus,* (l) *Pollux,* (m) *Ælianus,* (n) *Solinus,* (o) *Oppianus,* (p) *Galenus,* (q) *Clemens,* (r) *Ambrosius,* (s) *Isidorus,* (t) *Phile,* (u) *Damir,* ursas parere massam informem, quæ lambendo paulatim formetur, & figuretur. Quam sententiam viri doctissimi (x) *Scaliger* (y) *Camerarius,* (z) *Andreas Laurentius* (a) *Matthiolus* (b) *Dalechampius,* (c) *Vossius* partim indè ortum habuisse volunt, quod crassæ admodum sint ursarum secundinæ; partim inde, quod fœtus suos accuratè lambant. Id verò est, quod scribit *Kimchius.* Non tamen inde sequitur, ursam erga catulos suos teneriùs affici, cùm reliquis quoque feris id sit insitum, ut fœtus suos lambant, & summo studio delingant. Sed quatuor hic observanda. 1. Ursum esse animal longe ferocissimum, quod nemo nescit. 2. Fœminam in hoc genere ferociorem, & fortiorem esse mare. *Aristoteles Hist.* lib. 9. cap. 1. de panthera, & ursa; Τούτων δ' ἡ θήλεια δοκεῖ εἶναι ἀνδρειοτέρα. *Plinius* lib. 11. cap. 49. *Mares in omni genere fortiores, præterquam in pantheris & ursis.* Hinc *Plutarchus* ubi suprà, Ἡ δὲ ἄρκτος ἀγριώτατον, καὶ σκυθρωπότατον θηρίον, *Ursa autem animal est maximè ferum & tetricum.* Ursa, inquam, non ursus. *Philostratus* itidem *Apollonii* sui lib. 2. cap. 7. Τάς τε ἄρκτους ἐνθυμοῦμαι μᾶλλον ὡς ἀγριώταται θηρίων οὖσαι, *Ursas inprimis animadverto, quæ cum sint ferarum ferocissimæ,* &c. 3. Ursæ cum habet catulos plus inesse feritatis. Ita asserit *Philosophus Hist.* lib. 6. cap. 18. Χαλεπαὶ δὲ καὶ αἱ θήλειαι, ἄρκτος ἀπὸ τῶν σκύμνων, ὥσπερ καὶ αἱ κύνες ἀπὸ τῶν σκυλακίων. *Ursæ à catulis suis fiunt asperiores, ut & canes.* Hinc *Ovidius Metamorphoseωn* libro decimo tertio Fabulâ octavâ.

> --- *fœta truculentior ursâ.*

4. Unde ursam colligere est, raptis catulis aut occisis maximè ferocire, atque immanem in modum. Quod testantur Sacri Scriptores. Et è *Patrum* choro inprimis *Cyrillus* in *Esaiam,* cujus verba sunt: (d) Φασὶ γὰρ τὰς

(d) *Hist. l.* 6. *cap.* 30.
(e) *Hierogl lib* 2. *cap.* 79.
(f) *Lib.* 17. *c.* 10.
(g) *Metam. l.* 15. *Fab.* 33.
(h) *In Satyrico.*
(i) *Lib.* 8. *cap.* 36. & *l.* 16. *c.* 53.
(k) Περὶ φιλοστοργίας.
(l) *Lib.* 5. *cap.* 12. *Sect.* 2.
(m) *Hist. l.* 2. *c.* 19.
(n) *Cap.* 29.
(o) *Lib.* 3. *Cyneg.*
(p) *Ad Pisonem.*
(q) *Stromat. lib* 6.
(r) *Hexaëm. l.* 6.
(s) *Orig. l.* 12. *c.* 2.
(t) *Hist.* 42.
(u) *De animalibus in urso.*
(x) *Exercit.* 6 15. & 182. 2.
(y) *Cent.* 2. *Emblem.* 21.
(z) *Anatom. lib.* 8. *cap.* 4.
(a) *In Dioscor. lib.* 2. *cap.* 37.
(b) *In Plin. l.* 8. *c.* 56.
(c) *De Idol. lib.* 3. *c.* 54.
(d) *Lib.* 5. *p.* 834. *A.*

τὰς ἄρκτους, εἰ ἀτεκνωθεῖεν ἀπὸ τῶν διηρπασμένων αὐταῖς τῶν σκυμνίων, δεινῶς ὀλοφύρεσθαι, καὶ πίμπλασθαι μὲν ἀκράτου μανίας, ὄρη δὲ καὶ νάπας περινοστεῖν, καὶ τοῖς ὑπαντῶσιν ἀφειδῶς ἐπιπηδᾶν. *Ursas enim ajunt, si catulis orbatæ sint à quopiam sibi ereptis, graviter lugere, & impotenti rabie ferri, montesque, & saltus circumire, nec posse continere se, quin in obvios insiliant.*

Aliud est, quod insitam in ursis ferociam proritat, atque accendit, nimirum quæ in homine etiam est *male-suada fames.* Ideò *Solomon* Proverb. 28. vers. 15. *Leo rugiens, & ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem. Ursus esuriens* Hebraicè est דוב שוקק quod plerique multo aliter reddunt. *Chaldæus* interpres דובא מצריח *ursus clamans:* & *Syrus* ܕܒܐ ܢܗܡ, *ursus vocem edidit.* Et *R. Selomo*, נהימה לארי ושקיקה לדוב שניהם לשון צעקה quibus innuit ursi vocem *Hebraicè* שקיקה dici, ut leonis נהימה. Utut enim vox שוקק eâ notione nusquam occurrat, tamen putarunt illi Interpretes necessario sic vertendam, ut hęc inter se cohærerent, Λέων ὠρυόμενος, καὶ ἄρκτος βρυχώμενος, *Leo rugiens, & ursus sæviens.* Neque enim visa sunt inter se posse aliter cohærere, quàm si utrumque ad vocem referatur, atque ut ארי נוהם haud dubiè est *leo rugiens*, ita דוב שוקק credatur esse *ursus sæviens. Aben Ezra* aliud sentit, nempe ursum dici שוקק à voce שוק, id est, *à crure*, quasi דורס, id est, *conculcans*, & *dilacerans.* Aliis ab eodem שוק seu *crure*, דוב שוקק est *ursus gradiens*, sive *discurrens*, ut *Esa.* 33. *vers.* 4. שוקק בו *gradiens in eo.* Id sequuntur *Kimchius*, *R. Levi*, *Mardochæus*, & plerique recentiorum. Sed harum interpretationum nulla mihi satis probatur. Non *prima*; quia שקק pro βρυχᾶσθαι nusquam reperitur, nec novæ notiones verbis affingendæ sunt, nisi nos eo adigat ferro trabali vincta necessitas, qualem hic nullam video. Quæ eadem ratio valet in *Aben Ezra*, cùm idem verbum in *calcandi* aut *lacerandi* significatione nemo unquam usurpaverit. Nec video quorsum cum leone rugiente jungatur *ursus gradiens*, aut *discurrens.* Malo igitur *Hieronymo* accedere, cui דוב שוקק est *ursus esuriens.* Ita *Psalm.* 107. *vers.* 9. כי השביע נפש שוקקה *Quia saturavit animam esurientem*, aut *famelicam.* Es. 29. vers. 8. ונפשו שוקקה *Et anima ejus esuriens*, de eo, qui vacuus expergiscitur, postquam per somnium edit, & bibit. Radix שוק est *appetere*; unde תשוקה *appetitus.* Et *Gallis* quoque *appetitus* est fames. Porrò cum urso famelico rectè jungitur leo rugiens; quia prędæ appetitu leo rugire solet. Hinc *Psalm.* 104. *vers.* 21. *Leunculi rugientes ad prædam.* Et *Es.* 31. *vers.* 4. *Ut rugit leo, & leunculus ad prædam suam.* Et *Ezech.* 22. *vers.* 25. *Ut leo, qui rugiens rapit prædam.* Et *Amos* 3. *vers.* 4. *An rugiet leo, cum præda non est ei?* Proinde versu octavo additur, *Leo rugiit, quis non timebit*, quia statim à rugitu ruit in prædam. Quod idem ab urso esuriente cùm timeatur, cum utroque meritò confertur princeps rapax, qui subditorum bonis inhiat, & illa diripit, & deprædatur.

Ursus in fame non solùm greges, quod & diximus, sed & armenta audet aggredi, adeoque ipsos tauros. *Ælianus Hist.* lib. 6. cap. 9. Ταύρῳ δὲ λιμώττουσα ὅταν ἐντύχῃ, κατὰ μὲν τὸ καρτερὸν καὶ ἐξ εὐθείας οὐ μάχεται, προσπαλαίει δὲ, καὶ τοῦ τένοντος λαβομένη κλίνει, καὶ ἅμα ἐσθίει. Ὁ δὲ πιέζεται, καὶ μέμυκε καὶ τελευτῶν ἀπεῖπε, καὶ κεῖται, καὶ ἐκείνη ἐμπίπλαται. *Cum autem taurum invadit ursa esuriens, non plenis viribus, nec rectà* (id est, aperto *Marte*) *pugnat, sed colluctatur, & cervice correptum deprimit, ac simul comedit. Ille autem premitur, & mugit, & moribundus fatiscit, & succumbit, & illa satiatur.* De hac eadem ursæ cum tauro lucta paulo aliter *Philosophus Hist.* lib. 8. cap. 5. Καὶ τοῖς ἀγρίοις ὑσὶν, ἐὰν δύνηται λαθεῖν, ἐπιπεσοῦσα, καὶ τοῖς ταύροις, ὁμόσε καὶ χωρήσασα τῷ ταύρῳ κατὰ πρόσωπον, ὑπτία καταπίπτει, καὶ τοῦ ταύρου τύπτειν ἐπιχειροῦντος, τοῖς μὲν βραχίοσι τοῦ ταύρου τὰ κέρατα περιλαμβάνει· τῷ δὲ στόματι ἀκρωμίαν δάκνουσα καταβάλλεται τὸν ταῦρον. *In apros, & tauros clam, si potest, irruit: sed & taurum aperte aggressa supinam se sternit, & cum taurus eam ferire conatur, brachiis quidem tauri cornua amplexa & summos humeros ore mordens, illum dejicit.* Et Plinius, *Tauros ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspendi pondere fatigant.* Et Solinus, *Si quando tauros adoriuntur, sciunt, quibus potissimum partibus immorentur: nec aliud quàm cornua, aut nares petunt: cornua, ut pondere defatigent; nares, ut acrior dolor sit in loco teneriore.* Proinde, ut magna rerum conversio sub *Messia* futura significetur, prædicitur fore, ut, mutuo inter hæc animalia odio desæviente, bos & ursa pascantur simul, & earum catuli simul recubent, *Es.* 11. *v.* 7. Quod *Clemens Alexandrinus* transfert ad gentes in eandem Ecclesiam cum *Judæis* consociandas. Bos enim, inquit, animal Lege mundum *Judæus* est: *Gentilis* autem significatur per ursam, quæ est animal immundum & agreste, quodque sola lingua formatur, quomodo gentes per verbum Dei. Hæc ille pluribus *Stromatωn* lib. 6. pag. 640.

Persarum Monarchia cur *Dan.* 7. conferatur cum urso, quæritur non immeritò. Respondent *Talmudici* in libro *De Idololatria* cap. 1. Et in *Kiddusin* cap. 4. *Persas* cum urso conferri; שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב *quia edunt, & bibunt ursino more, & pingues sunt ut ursi, & comati ut ursi, & irrequieti ut ursi. Edere ursino more*, id est, ingurgitare se cibo, ut ursi solent. Hinc *Horatius* de *Mævio* lurcone,

--- *patinas cœnabat omasi*

Vilis, & agninæ, tribus ursis quod satis esset.

Et *Isidorus Pelusiota* lib. 2. Epist. 135. Ὅταν γάρ τις σκιρτᾷ μὲν ὡς ταῦρος, λακτίζῃ δὲ ὡς ὄνος, χρεμετίζῃ δὲ ἐπὶ γυναιξὶν ὡς ἵππος θηλυμανὴς, καὶ γαστριμαργῇ μὲν ὡς ἄρκτος. *Cum quis ut taurus lascivit, ut asinus calcitrat, ut salax equus in fœminas hinnit, ut ursus ventri indulget. Leontius Cypri* Episcopus in fragmento contra *Hebræos* explicans locum *Es.* 11. *vers.* 7. *Bovem quidem vocat operarium, ursum verò voracem.* Cui vitio *Persæ* mancipari cœperunt, cùm priscos illorum mores *Medicus* & *Lydius* infecit luxus. Proinde *Persicum* luxum suggillant *Pausanias* in *Herodoti Calliope*, *Horatius* libri primi *Odâ* 38. *Ælianus* in *Variis* initio libri duodecimi, & alii magno numero. Et cum ursorum villis conferuntur *Persarum* comæ; quia prolixum illis fuit capillitium. *Persas* ideò κομήτας, id est, *crinitos*, *Delphicum* vocat oraculum *Milesiis* redditum libro sexto *Herodoti*,

Σαὶ δ' ἄλοχοι πολλοῖσι πόδας νίψουσι κομήταις,

Tuæ autem uxores multis crinitis pedes lavabunt, id est, *multis Persis.* Addit enim *Herodotus* hæc *Milesiis* contigisse, ὁπότε ἄνδρες μὲν οἱ πλεῦνες ἐκτείνοντο ὑπὸ τῶν Περσέων ἐόντων κομητέων, γυναῖκες δὲ καὶ τέκνα ἐν ἀνδραπόδων λόγῳ ἐγίνοντο, *cum ex iis plerique viri à* Persis *qui criniti erant sunt cæsi, uxores autem, ac liberi mancipiorum loco habiti.* Et in *Æschyli Epitaphio* apud *Athenæum* libro decimo quarto.

Καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος,

Et coma profunda Medus *id novit.* Quod sequitur *Persas* esse irrequietos ut ursos, quadrat quidem in *Persas* propter continua bella: sed in ursos minus quadrare videbitur; quia eos probavimus pigerrimum esse animal. Tamen hic habet *Glossa Talmudis* דוב אין לו מנוחה כשהוא קשור הולך ובא תמיד סביבותיו *Urso nulla est quies: cùm enim ad palum est vinctus, illum assidue circumit.* Et alibi הולך ובא בכל שעה *quovis tempore it & redit.* Hæc Talmudici, quos ex parte sequuntur *Selomo* & *Saadias* ad *Danielem.* At *Joseph*, *Jachiæ* filius, ursum observat esse

esse leone minùs pugnacem, & *Nebucadnetsarem* leonino robore *Babylonicum* imperium stabilivisse, cùm ursi robur *Dario Medo* suffecerit ad *Chaldæos* debellandos. Alii ex *Xenophonte* libro primo *Cyropædiæ*, *Persas* olim habitâsse probant ἐν ὀρεινῇ ὄζῃ τῇ χώρᾳ, *in regione, quæ montana est.* Quomodo ursi, de quibus *Theocritus Idyll. Iota*

--- ὦ ἀν' ὤρεα φωλάδες ἄρκτοι;

O in montanis lustris degentes ursi. Et *Cyclops* in *Ovidio* se reperisse ait

Villosæ catulos celsis in montibus ursæ.

Addunt cum urso conferri *Persas* ratione immanitatis, quæ summa fuit. *Ammianus* libro vigesimo tertio, *Cutes vivis hominibus detrahunt particulatim, vel solidas.* Item, *Leges apud eos impendio formidatæ. Inter quas diritate exsuperant latæ contra ingratos & desertores, & abominandæ aliæ, per quas ob noxam unius tota propinquitas perit.* Hujus diritatis illustre exemplum in *Intapherne* habet *Herodotus*, qui cùm solus peccâsset, tamen Rex ad supplicium corripi jussit αὐτόν τε τὸν Ἰνταφέρνεα, καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, καὶ τοὺς οἰκήους πάντας, *cum ipsum* Intaphernem, *tum liberos ejus, & domesticos omnes.* *Haman* quoque in *Græca* editione libri *Esther* capitis octavi versu duodecimo crucifigi jussus est σὺν τῇ πανοικίᾳ, *cum tota familia.* His junge *Persas* fuisse in omnem libidinem projectos, pellicumque habuisse & exoletorum greges, atque incesto cum matribus & sororibus concubitu se polluisse, quæ nemini non sunt obvia. Hæc porrò naturam ursorum belle exprimunt, de quibus *Oppianus*;

Καὶ πολλὴ Κυθέρεια, καὶ οὐ κατὰ κόσμον ἴδοισα.
Ἤματα γὰρ, καὶ νύκτας ἐελδόμεναι φιλότητος,
Αὐταὶ θηλύτεραι μάλ' ἐπ' ἄρσεσιν ὁρμαίνουσι.

Et multa eis est Venus, *nec decenter se gerens: dies enim ac noctes avidæ coitûs ipsæ fœminæ cupide in mares irruunt.* Addit eas, cum fœtæ sunt, *Veneris* usu carere, ac proinde fœtum ante tempus ex utero violenter exprimere,

Τόσσῃ μαχλοσύνῃ, τόσσος δρόμος εἰς Ἀφροδίτην.

Tanta libido, tantus est in Venerem *impetus.* Unde *Arabes* de homine in libidinem maximè prono, هو الوط الدب *Hic est urso libidinosior.* Ita habetur in *Damire.* Huc quoque refert non nemo, sed, ut videtur, subtiliùs quam solidiùs, ad *Persarum* Regem aliter accedere non licuisse, quàm pronum, & prostrato corpore, more adorantium. Cujus venerationis originem ab imperii *Persici* conditore *Cyro* arcessit *Arrianus* libro quarto his verbis, Λέγεται τὸν πρῶτον προσκυνηθῆναι ἀνθρώπων Κῦρον, καὶ ἐπὶ τῷ δὲ ἐμμεῖναι Πέρσαις τε καὶ Μήδοις τὴν δὲ τὴν ταπεινότητα. *Cyrum ajunt primum omnium mortalium fuisse adoratum, atque inde hanc submissionem* Persis & Medis *mansisse.* Et illud quoque ursinum esse contendit is, quem diximus, cùm ante ursos tam venatores, quam viatores ad terram cernuos se projiciant, tanquam mortuos, ut evadant illorum impetum. *Ælianus Hist.* lib. 5. cap. 49. Αἱ ἄρκτοι τῶν θηρατῶν τοὺς εἰς στόμα πεσόντας, καὶ τὸ πνεῦμα εἰς ἑαυτοὺς ὤσαντας ὀσφρησάμεναι, ὡς νεκροὺς παραλιμπάνουσι. *Ursi venatorum illos, qui in os se prosternunt, & spiritum continent, odorati, ut mortuos relinquunt.* Quo faciunt hæc *Avieni* de viatore, cui occurrerat ursa,

Ille trahens nullo jacuit vestigia gressu,
Exanimem fingens sponte relictus humi.
Continuo prædam cupiens fera sæva cucurrit,
Et miserum curvis unguibus ante levat.
Verùm ubi concreto riguerunt membra timore,
(Nam solitus mentis liquerat ossa calor:)
Tunc olidum credens, quamvis jejuna, cadaver
Deserit, & lustris conditur ursa suis.

E quatuor imperiis *Daniel* primum, id est, *Babylonicum*, cum leone confert; secundum, id est, *Persicum*, cum urso; tertium, id est, *Macedonicum*, cum pardo; quartum denique, id est, *Romanum*, cum tetra & terribili bestia, quam non nominat. Sed *Apoc.* 13. 2. eadem hæc bestia habet aliquid ex his tribus, leonis scilicet os, pardi corpus, & ursi pedes. Atque ut per os leonis robur immensum, per pardi corpus, aut maculas varium regimen, aut diversæ gentes illi subditæ, aut doli & technæ variæ, quibus rem suam *Romani* auxerunt: ita per ursi pedes firmior quidem, sed & tardior *Romani* imperii gressus atque progressus videtur significari. Latum enim in terra pedem ursus figit fortiùs. Sed idem pardo & leone graditur multò lentiùs. Hinc *Plinius* lib. 11. cap. 45. *Homini genua & cubita contraria. Item ursis, & simiarum generi, ob id minimè pernicibus.* Ita *Romanæ* Reipublicæ firma fuere incrementa, sed tarda. Anno urbis conditæ ferè quingentesimo ex *Italiâ* primùm excessit. *Florus* initio libri secundi, *Domita subactaque* Italia *populus* Romanus *propè quingentesimum annum agens.*

Superest, ut dicamus de strage puerorum ad *Elisei* preces à duobus *ursis* edita prope *Bethelem.* Historiæ verba clara & diserta sunt 2 *Reg.* 2. 23. *Et inde* (Eliseus) *ascendit* Bethelem. *Cum autem per viam illam ascenderet, pueri parvi, ex urbe egressi, deriserunt eum, dicentes, Ascende, calve, ascende, calve. Quos respiciens cum vidisset, maledixit eis in nomine Domini: & duæ ursæ, ex sylva egressæ, dilaceraverunt ex eis quadraginta duos pueros.* Rectè *ascendit Bethelem.* Est enim in alto monte sita. Brochardus, *A Samaria contra Austrum juxta viam, quæ ducit* Sichem, *sunt duæ leucæ ad* Bethel *in alto monte sitam.* Tamen in via ex oppido *Galgale* montes occurrunt altiores. Proinde initio capitis inde descendunt *Bethelem Elias* & *Eliseus.* *Bethele* schola erat *Prophetarum*, qui veri Dei cultum pro viribus asserebant & propugnabant, 2 *Reg.* 2. 2. Sed & in eadem urbe vitulum erexerat *Jeroboam*, quem pro Deo colebat populi pars longè maxima, 1 *Reg.* 12. 29. &c. Cui non dubium quin *Prophetæ* valde fuerint odiosi; quia in idololatras acriùs invehebantur. Et in his *Eliseus* imprimis, qui perpetuus & indivulsus fuerat *Eliæ* comes, & veritatem non solum sermone, sed & miraculis confirmabat. Proinde *Bethelem* in Prophetico habitu venientem subsannant idololatrarum filii, ut verisimile est, à parentibus instigati. *Talmudici* in *Sota* cap. 9. fol. 46. b. frigidas in vocibus allusiones more suo captantes, נערים *pueros* dici somniant, שמנוערין מן המצוות quia *mandata* Dei *excusserant*, & *parvos*, שהיו מקטני אמונה *quia erant* ὀλιγόπιστοι. Quin *pueri parvi* dicuntur διακριτικῶς, ut 1 *Sam.* 20. 35. *Et mane exiit* Jonathan *in agrum*, ונער קטון עמו *& puer parvus cum eo.* Et *Es.* 11. 5. *simul erunt vitulus & leo*, &c. ונער קטון נוהג בם *& puer parvus deducet eos.* Quia *Hebræa* phrasi נערים *pueri* dicuntur etiam, qui jam adulti sunt. Ita *Isaacus* anno ætatis XXVIII. immolandus נער *puer* vocatur *Gen.* 22. 5. 12. Quomodo etiam appellantur *Josephus* tricenarius *Gen.* 41. 12. & *Roboam* quadragenarius 2 *Paral.* 13. 7. *Rabbi Selomo* Prophetam *calvum* à pueris dici nugatur; quia locum decalvaverat, seu denudaverat, iis ademptis, quibus oppidi incolæ hactenùs vitam sustentaverant. Nam si Magistris credimus, antequam *Hierichuntinas* aquas sanasset *Eliseus*, aqua urbis ex oppido *Bethel Hierichuntem* deferebatur non sine magno incolarum quæstu. Quod ridiculum & absurdum est. Neque enim unquam fando auditum est aliquem ideo *calvum* appellari; quia oppidum necessariis ad vitam præsidiis decalvavit & denudavit. Nec opus fuit, ut *Hierichuntini* aquas è *Bethele* peterent, cum à *Jordane* fluvio, cujus aquæ sunt saluberrimæ, nonnisi LX stadiis distet *Jericho.* *Josephus* libri quinti capite quarto *De bello Judaico*, Ἀπέχει δὲ Ἱεροσολύμων μὲν σταδίους ἑκατὸν πεντήκοντα, τοῦ δὲ Ἰορδάνου ἑξήκοντα. Quin alii propiorem faciunt. *Eugesippus*,

pus, *De distantiis locorum terræ Sanctæ* pag. 107. *In quo* (Jordane) *Christus à* Johanne *præcursore ejus tertio lapide à* Jericho *baptizari voluit. Willebrandus ab Oldenborg* in *Itinerario terræ Sanctæ*; *Distat* Hiericho *à* Jordane *duo parva milliaria, nempe Gallicana:* sequitur enim, *ab Hierusalem quindecim millia Gallicana.* Brochardus, *A* Jericho *per duas leucas versus* Jordanem *est sacellum exstructum in honorem S.* Johannis Baptistæ, *ubi putatur Dominus in eò baptizatus.* At *Bethelem* ab *Hierichunte* distare duplo longius nullo negotio probaverim, si tanti esset. *Calvum* igitur *Prophetam* pueri *Bethelenses* non alia de causa vocarunt, quam ut calvitii deformitatem illi exprobrarent. Quam obtrectatorum jocis obnoxiam *Cæsar* (e) sæpe expertus legitur iniquissimè tulisse. Ideoque & deficientem capillum revocare à vertice assuevisse, & ex omnibus decretis sibi à Senatu populoque honoribus, non aliud aut recepisse, aut usurpasse libentius, quàm jus laureę perpetuò gestandæ. Nempe capillitium est inter præcipua capitis ornamenta. Hinc *Ovidius*,

(e) Sueton. in Jul. cap. 45.

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Petronius in *Satyrico*,

Quod summum formè decus est, periere capilli,
Vernantesque comas tristis abegit hyems.

Pollux lib. 2. cap. 3. Ἄκομος τὴν κεφαλὴν ἄκοσμος. *Apulejus Asini* libro secundo, *Cum semper mihi unica cura fuerit caput capillumque sedulò & publicè prius intueri, & domi postea perfrui:* &c. *Quod præcipua pars ista corporis, in aperto & perspicuo posita, prima nostris luminibus occurrit*, &c. Ambrosius *Hexaëm.* lib. 6. cap. 9. *Quam speciosa cæsaries? quam reverenda in senibus? quam veneranda in sacerdotibus? quam terribilis in bellatoribus? quam decora in adolescentibus? quam compta in mulieribus? quàm dulcis in pueris?* Item, *Tolle arbori comam, tota arbor ingrata est. Quanto igitur major humani capitis ornatus est?* Itaque apud *Poëtam Iliad.* β′. hominum fœdissimus *Thersites*,

Φοξὸς ἔην κεφαλὴν, ψεδνὴ δ' ἐπενήνοθε λάχνη.

Acuto erat capite, & rarus illi efflorescebat capillus. Neque aliter calvitium laudavit *Synesius*, quam ut alius pestem, alius *Phalaridem*, alius *Busiridem*, alius *Neronem* proposuit sibi laudandum, non tam ut persuaderent, quam ut rei paradoxæ tractatione ingenium suum ostentarent. Quo ipso animo Hubaldus Elnonensis monachus carmen trecentorum versuum ad Regem Carolum Calvum scripsit in calvorum laudem, cujus omnia verba incipiunt à litera C. Gravem igitur *Prophetæ* notam se inurere putaverunt pueri petulantes, qui calvitium illi objecerunt. Et Deus, qui noverat illorum animum, eos ideo morti addixit; quia in servi sui persona sciebat se ipsum despici. Neque enim privatas injurias ultus est *Propheta* sanctus. Quin contemptum sui fortiter contempsisset, si res fuisset de se solo. Sed hoc illi suggessit Dei Spiritus, quo plenus erat, se non tam ut *calvum* traduci & suggillari, quam ut *Prophetam* veri Dei. Itaque ut *Moses Judæis* dicit *Exod.* 16.8. *Non contra nos sunt murmura vestra, sed contra Dominum.* Et *Petrus Ananiæ* Act. 5.4. *Non mentitus es hominibus, sed Deo.* Et Deus *Samueli* 1 Sam. 8.7. *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Et *Christus* Apostolis *Luc.* 10. 16. *Qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.* Ita derisoribus illis *Propheta* merito dixisset, *Vos mihi non illuditis; sed Deo, qui misit me.* Proinde ut *Core, Dathan*, & *Abiram* ideò à terra absorpti sunt; quia in *Mosem* insurrexerant; ut *Ananias*, & *Sapphira*, quia *Petro* illuserant, ad illius pedes mortui ceciderunt, *Act.* 5. 5. 10. ut *Elymas Paulo* obsistens cæcitate percussus est, *Act.* 13. 11. sic è pueris illis, qui Dei virum sannis excipiebant, multi morte mulctati sunt. Et quamprimum *Propheta* illis maledixit Dei nomine, duæ ursæ, ex sylva egressæ, ex eo numero dilaceraverunt XLII. pueros. Ad quæ verba quidam *Hebræorum* apud *Kimchium*, מעשה נס היה כי באותו יער לא היו רגילים חיות רעות *Fuit opus miraculosum, neque enim in illa sylva degebant ullæ feræ maleficæ.* Alii item, נס כתוך נס היה כי לא היה שם לא יער ולא דובים *Miraculum fuit in miraculo, ibi enim nec sylva, nec ursi erant.* Sed his Scriptura repugnat, quæ sylvam circa illa loca fuisse palàm docet, ex qua duæ ursę prodîerint. In qua eadem sylva potuit esse quercus, aut quercetum *Bacuth*, id est, *fletus*, sub quo *Debora* sepulta est, *Gen.* 35.8. Et terebinthus, sub qua virum Dei reperit *Propheta Bethelensis*, 1 Reg. 13.14. Indidem quoque videtur prodîisse leo, à quo vir ille Dei inventus & occisus est ejusdem capitis versu vigesimo quarto. Neque tamen sine miraculo id fuit, quod ad *Prophetæ* nutum ursæ statim ex sylva egressæ sunt, nec unum, aut alterum è pueris illis dilaniasse, & comedisse contentæ, ut latranti stomacho subvenirent, tantam stragem ediderunt. Quadraginta duos pueros ab ursis ideò cęsos *Judæi* sibi fingunt; quia totidem oblationes obtulerat *Balac* Rex *Moab*, Num. 23. & 24. At Patres *Elisæum* volunt hic fuisse *Christi* figuram, cui *Judæi* illuserint, ut pueri sancto *Prophetæ*, & dixerint, *Ascende calve*, hoc est, ascende in crucem in *Calvariæ* loco erigendam. Et ultos esse hanc vesaniam ursos duos, in nefariam gentem à Deo immissos, *Titum*, & *Vespasianum*, per quos subversa fuerit *Jerusalem* anno à *Christi* morte quadragesimo secundo. Ita ut etiam annorum numerus respondeat numero puerorum, quos ursi dilacerarunt. Hujusmodi Allegorias texunt *Hieronymus* in *Sophoniam* tomo quinto, & Commentario in *Psalmos* 45. & 84. si verè est *Hieronymi*. Et auctores *Mirabilium Scripturæ* lib. 2. cap. 23. & Sermonis 204. *De tempore* sub *Augustini* nomine.

CAPUT DECIMUM.

De Lupis.

Lupus *cur* Hebraicè זאב zeeb. *Lupus aureus in* Cilicia, *& prope* Amamum. Lupus *Chaldaicè* Deba, *Phrygibus* Davus. *Oraculum de lupis* Byzantii, *id est*, Turcis. Lycus, Assyriæ *fluvius*, *incolis* Zabas, Diavas, Adiavas, *unde* Adiabene. *De lupo in Scriptura novem notanda.* I. *Describi rapacissimum, ut in* Poëtis, *&* Arabum *scriptis.* Κίρκος, *vel* ἅρπαξ, *lupi species.* Jupiter *lupos prædari jussit.* II. *Vastator est*, & *sanguinarius.* III. *Vorax, avidus, insatiabilis. Vesperè & manè comedit.* Lupo avidior, *Proverbium* Arabicum. Romanis *cur luporum animi.* IV. *Vespere prædatum se confert. ET pro POSTQUAM. Lupi quidam* μονοπεῖραι, μονόλυκοι, μονιοί. *Alii gemini. Alii turmatim eunt. Lupum noctu deprædari* Poëtæ *cur tam sæpe observant. Idem* Arabes. *Lupus cur* Samnitibus irpus; *unde* Irpini. *Lupus satur mansuetus. Sed cum fame lupinum ingenium redit. In* Prophetis *lupi* ערב *an lupi* Arabiæ, *ubi lupus frequens, & minimum centinomius? Potiùs* lupi vesperæ. *Lupi quandoque ad domos, & urbes accedunt, quod* Romæ *in prodigiis.* V. Hab. 1. 8. *lupi* ὀξύτατοι *cursu, vel visu.* Arabica *lupi nomina à velocitate ducta. Lupus* ὀξυδερκής, *noctu etiam videt: quia oculi splendent, & lucem jaculantur. Inde* Apollini *sacer, qui ipse in lupo cultus.* Λυκόφως crepusculum. Ἀμφιλύκη νὺξ nox sublustris. Λύκη *lux prima, quâ lupi ad pastum eunt. Genus acre luporum.* VI. *Lupi ovibus quàm infesti: tamen in Ecclesia simul pascuntur.* VII. *Cum lupis cur falsi Doctores conferantur, & quomodo lupis similes. Indumenta*

dumenta habent ovium, *id est*, μηλωτάς. *VIII. Iisdem tyranni similes*, *& Ecclesiæ persecutores*, *quorum metu fugiunt mercenarii. Hi lupi in oves mutantur*, *ut* Paulus. *IX.* Benjamin *cur vocetur* lupus rapax. *An propter altare in* Benjamitarum *tribu? Hoc refellitur. Alii id interpretantur ex* Jud. 21. 21. *Alii ad* Saülem, *&* Mardochæum; *alii ad* Paulum *referunt. Lupi fortissimi*, *Martiales*, *&* Marti *dicati.* Λυκοθαρσὴς, lupinus in bello ululatus. Hercules *lupus dictus. Ita* Benjamitæ *fortissimi. In his funditores* DCC. *ne à pilo quidem aberraverunt*, *ut in* Smyrnæo Teucer. Saül *quàm fortis.*

E quinque luporum speciebus *Oppianus* tertiam ita describit libro tertio *Cynegeticῶn*,

> Ἔςι δέ τις Ταύροιο νιφοβλήτυς ὑπὲρ ἀκτὰς
> Ἐνδιάων, Κιλικάς τε πάγυς, καὶ πρῶνας Ἀμανῦ,
> Καλὸς ἰδεῖν θήρεσσι πανέξοχος, ὅν τε καλεῦσι
> ΧΡΥΣΕΟΝ, ἀςράπτοντα περιασοκόμοισιν ἐθείραις.
> Ου λύκος, ἀλλὰ λύκυ προφερέστατος, αἰπύτατος θήρ,
> Χείλεσι χαλκείοισι τετυγμένος, ἄσπετος ἀλκήν.
> Πολλάκι τοι καὶ χαλκὸν ἀτειρέα, πολλάκι λᾶαν
> Ἐμμενέως ἐτόρησε, καὶ αἰχμήεντα σίδηρον.

Est & alius (lupus) *supra nivosos* Tauri *scopulos degens*, Cilicesque *colles*, *&* Amani *vertices*, *pulcher aspectu*, *inter feras prorsus eximius*, *quemque adeo vocant AUREUM*, *quia fulget densis pilis. Non lupus est*, *sed lupo præstantior*, *perniciosissima fera*, *labiis æneis armata*, *immensi roboris*, *ita ut sæpe rigidum æs*, *sæpe lapidem fortiter perfringat*, *& acutum ferrum.* Fallor, an *Hebræum lupi* nomen זאב *zeeb*, huic luporum generi primò fuit inditum propter aureum colorem, & inde ad alios translatum? *Aurum* enim *Hebræis* est זהב *zahab*; unde זאב *zeeb*, potuit fieri, permutatis *He* & *Aleph*, quæ literæ sunt maximè permutabiles. Ex *Hebræo* זאב *zeeb*, deducta sunt *Chaldæum* דיבא *deba*, Syrum ܕܐܒܐ *deba*, vel *diba*, & *Arabicum* ذيب *dib.* Forte etiam *Davus*, Græcè Δάος, qua voce *Phryges lupum* significabant. *Hesychius*, Δάος ὑπὸ Φρυγῶν λύκος. Inde lux *Sibyllæ* oraculo, quod à *Tzetze* refertur *Chil.* 9. *Hist.* 288.

> Δὴ τότε Βιθυνῶν γαῖαν λύκοι οἰκήσυσι,
> Ζηνὸς ἐπιφροσύνῃσι· κακὸν δ' ἐπιβήσεται ἄνδρας,
> Ἄνδρας οἳ Βύζαντος ἕδος καταναιετάυσιν.

Sanè tunc Bithynorum *terram lupi habitabunt*; Jovis *consiliis*; *malum autem invadet viros*, *viros* inquam, *qui* Byzantis *solum incolunt*, id est, *Byzantium.* Lupi illi sunt *Turcæ*, ut *Tzetzes* rectè conjectat, sed cur *Turcæ lupi* dicantur nobis relinquit divinandum. Mihi nihil occurrit vero propius, quam quod *Turcæ* oriundi sunt à *Dais* circa *Oxum*, id est, à lupis *Phrygum* lingua; qua Δάος est *lupus.* A *Chaldæo* דיבא, *Assyriæ* duo amnes, in *Tigrim* influentes, quorum unus *Græcis* est Λύκος, in *Ammiano* vocantur *Diabas*, & *Adiabas*, & ab his *Adiabena* dicta; quasi Λυκίαν, aut *Lupinam regionem* dixeris: Non quod sit ἀδιάβατος, ut Veteres arbitrati sunt. Quam veterum sententiam postquam retulit *Ammianus* libro 23. *Nos autem*, inquit, *didicimus*, *quod in his terris amnes sunt duo perpetui*, *quos & transivimus*, Diabas *&* Adiabas, *juncti navalibus pontibus: ideoque intelligi* Adiabenam *cognominatam.* Iidem amnes aliis *Zabas*, & *Anzabas*; quod eodem recidit.

Etsi Sacri Scriptores de lupo pauca tradant, tamen illius ingenium nobis graphicè depingunt. I. Primò enim describunt summè rapacem *Gen.* 49. 27. Benjamin *lupus*, *qui rapit:* Græcè λύκος ἅρπαξ: & Vulgatus, *lupus rapax.* Ezech. 22. 27. *Principes ejus*, &c. *ut lupi rapientes prædam.* Matth. 7. 15. *Intus autem sunt* λύκοι ἅρπαγες, *lupi rapaces.* Joh. 10. 12. de ovibus à pastore desertis, *Et lupus eas rapit.* Quod lupo maximè convenit, qui vulgo *Poëtis rapax*, & *raptor. Virgilius* libro secundo *Æneidos*,

> --- *Inde lupi ceu*
> *Raptores atra in nebula.* ---

Horatius libri quarti *Oda* quarta,

> *Cervi luporum præda rapacium.*

Et *Epoda* decima sexta,

> *Agros*, *atque lares patrios*, *habitandaque fana*
> *Apris reliquit*, *& rapacibus lupis.*

Ovidius libri primi *Tristium Elegia* quinta,

> *Utque rapax*, *stimulante fame*, *cupidusque cruoris*,
> *Incustoditum captat ovile lupus.*

Sic *Oppianus* vocat lupum

> --- πολύπλοκον ἁρπακτῆρα,

versipellem raptorem. Et in eodem quædam est lupi species

> Τὸν μέροπες κίρκον τε, καὶ ἅρπαγα κικλήσκυσι,

Quem homines circum & raptorem vocant. Et apud *Poëtam* libro primo *Georgicorum* hoc lupo munus ab *Jove* demandatum est, ut rapiat, & deprædetur,

> *Ille malum virus serpentibus addidit atris*,
> *Prædarique lupos jussit.* ---

Hinc *Philostratus* in *Apollonio* lib. 2. cap. 7. τὺς τε λύκυς, ὡς ἀεὶ προσκείμενοι τῷ ἁρπάζειν, *Et lupos*, *utut ad prædam semper intenti sint.* Itaque etiam apud *Arabes* tria sunt luporum nomina: nempe الخاطف, & المشان, & العدوان, quę *rapacem*, aut *raptorem* sonant.

II. Secundo lupus describitur vastator, & sanguinarius. Jerem. 5. 6. *Lupus vespertinus vastabit eos.* Ezech. 22. 27. *Tanquam lupi rapientes prædam*, *effundendo sanguinem.* Joh. 10. 12. *Lupus autem eas* (oves) *rapit*, *& dispergit ovile.* Act. 20. 39. *Lupi graves*, *non parcentes gregi.* Ita *Ovidius* libri primi *Metamorphoseῶn* Fabula sexta, de *Lycaone* mutato in lupum,

> --- *solitæque cupidine cædis*
> *Utitur in pecudes*, *& nunc quoque sanguine gaudet.*

Statius libro quarto *Thebaidos*,

> *Ille velut pecoris lupus expugnator opimi*,
> *Pectora tabenti sanie gravis*, *hirtaque setis*,
> *Ora cruentatâ deformis hiantia lanâ.*

Et apud *Smyrnæum* libri decimi tertii versu 73. lupi fame concitati

> Σταθμῷ ἐπιβρίσυσι κατ' ὄρεα μακρὰ, καὶ ὕλην,
> Εὕδοντος μογερῦ σημάντορος, ἄλλα δ' ἐπ' ἄλλοις
> Δάμναθ' ἕρκεος ἐκτὸς, (lege ἐντός.)

Ad stabulum contendunt per arduos montes, *& sylvam*, *dum dormit pastor labore fessus*, *aliasque oves post alias intra septa dilacerant.* Nempe non solum jugulant quantum sufficiat ad famem explendam; sed totum gregem passim interimunt, nisi latratu canum, aut clamore pastorum absterreantur. Ita *Albertus*, & alii recentiorum.

III. Tertio, voracissimum atque avidissimum esse animal docet his verbis *Sophonias* capitis tertii versu tertio. *Judices ejus sunt lupi vespertini*, *qui* לא גרמו לבקר *non exossant ad usque mane:* id est, qui vespertinam prædam ita absumunt, ut ad matutinum tempus ne ossa quidem relinquant. Ita plerique Veterum, & *R. Selomo*, & *Kimchius.* Neque obstat, quod *Gen.* 49. 27. legitur lupus *mane comedere prædam.* Nam de vespertina præda agitur in *Sophonia*, de matutina in *Mose.* Ne dicam vel ab invitis prædæ partem sæpe relinqui; quia per ventris angustias non licet totam absumere. Proinde apud *Arabes* ختل *chathala* de lupo est *prædæ partem seponere*, *& sibi recondere.* Ita *Alcamus* ختل الذيب الصيد تلخفي له. Tamen ab iisdem lupus لعوس, id est, *helluo*, appellatur. Et famelicus quisquis est, vulgari Proverbio dicitur esse اجوع من الذيب *Lupo avidior.* Ita habetur in *Damire.* Neque id latuit *Poëtas*, qui lupos passim *avidos* vocitant atque *insatiabiles.* Statius, *Thebaidos* libri undecimi versu 30.

Tunc avidi venere lupi. ---

Ovidius libro secundo *Fastorum*,

Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum.

Et in *Ibin*,

Deque tuo fiet, licet hâc sis laude superbus,
Insatiabilibus corpore rixa lupis.

Proinde *Justini* libro trigesimo octavo *Romanos Mithridates*, tanquam lupæ uberibus altos, luporum animos haberi asserebat, *inexplebiles sanguinis, atque imperii divitiarumque avidos, ac jejunos.*

IV. Quarto, tempus, quo lupus prædatum se confert, *Prophetæ* apertè designant, cum vocant *lupum vesperæ*, seu *vesperarum*, id est, *vespertinum*. Sic *Jerem.* 5. 6. *Lupus vesperarum vastabit eos.* Hab. 1. 8. *Leviores erunt pardis equi ejus, & acutiores lupis vesperæ.* Sophon. 3. 3. *Judices ejus lupi vesperæ.* Et multò ante *Jacob*, Gen. 49. 27. *Benjamin lupus rapiens. Mane comedit prædam, & ad vesperam dividit spolium.* Quæ duo tempora ibi loci non totam diem significant, ut volunt, sed totam noctem, cujus pars una vespertina est, altera matutina. Itaque copula *ET* hic est Ordinativa, & idem valet quod *postquam*, quasi *Propheta* dixisset: *Tribus* Benjamin *erit instar lupi rapacis, qui prædam usque ad matutinum tempus comedendam habet, postquam illam divisit sub vesperam.* Nam prædam dividere prius est, quàm illa vesci. Tale *Jos.* 7. 25. *Et combusserunt eos igni, & lapidaverunt eos lapidibus*, id est, בתר דרגימו *postquam lapidavissent*, ut habetur in *Chaldæo*. Job. 14. 10. *Moritur vir*, ויחלש *& debilitatur*, id est, *postquam debilitatus est.* Porrò prædam non dividunt lupi omnes. Quidam enim sunt μονόπειραι, quod exponit *Hesychius* τοὺς μὴ ἀθρόους, ἀλλὰ καθ᾽ ἕνα πειρατεύοντας, *eos, qui non confertim, sed singuli prædantur.* Quibus verbis luporum genus describi suadent hæc *Philosophi Hist.* lib. 8. cap. 5. Ἀνθρωποφαγοῦσι δὲ οἱ μονόπειραι τῶν λύκων μᾶλλον ἢ τὰ κυνηγέσια. *Lupi, qui μονόπειραι dicuntur, homines libentiùs invadunt & vorant, quam canes venatorios.* Itaque λύκοι μονόπειραι iidem, qui aliis μονόλυκοι, & μονιοὶ, nobis *lougaroux*. *Aratus* in *Phænomenis* versu 1123.

Καὶ λύκος ὁππότε μακρὰ μονόλυκος ὠρύηται,

Et lupus solitarius cùm contentè ululat. Suidas, Μονιὸς, ἄγριος, ὗς μεμονωμένος, ὁ μονόλυκος. *Lucianus* in Epistola *Saturni* ad divites, Οὐ γὰρ οὐδὲ ὁμοίως ἡδὺ οἶμαι μόνον ἐμπίπλασθαι, ὥσπερ τοὺς λέοντάς φασι, καὶ τοὺς μονιοὺς τῶν λύκων. *Neque enim perinde juvat, opinor, si quis solus expleatur, ut leones, & solitarios lupos facere dicunt.* Et in *Timone*, Μονήρης δὲ ἡ δίαιτα, καθάπερ τοῖς λύκοις, *Vita autem est solitaria ut lupis*, iis scilicet, quos alibi μονιοὺς vocat. Qui quod soli venantur, soli vorant, nullo in prædæ societatem adscito & admisso. At luporum alii fere gemini venantur. Hinc de thynnis *Ælianus* lib. 15. cap. 3. Οἱ μὲν αὐτῶν κατὰ τοὺς σῦς εἰσὶ μονιοὶ, καὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς νήχονται μέγιστοι ὄντες, οἱ δὲ συνδυασθέντες, καὶ εἰς τὸ κατὰ τοὺς λύκους σύννομον. *Eorum alii ut apri sunt solitarii, & singuli natant, quia maximi: alii gemini more luporum, qui simul pascuntur.* Quò pertinent hæc *Statii Achilleidos* libro secundo,

--- procedunt gemini, ceu fœdere juncto
Hyberna sub nocte lupi. ---

Sæpe etiam turmatim eunt, si periculum majus imminet. Et, ut testatur *Xenophon* in *Hipparchico*, Λύκοι τάξαντες ἑαυτῶν, τοὺς μὲν ἀπελαύνειν τὴν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἁρπάζειν, οὕτω τὰ ἐπιτήδεια πορίζονται. *Cum lupi seipsos ita instruxerunt, ut alii custodes depellant, alii prædam rapiant, sic ad vitam necessaria sibi comparant.* Tum verò prædam communi labore partam inter se dividunt, & quisque partem sibi sumit, quam, si potest, illico vorat, aut in posterum seponit quidquid superest, postquam abundè pastus est. Proinde confertur *Benjamin* cum lupo, qui vespere venatus tam multam prędam divisit, ut ad matutinum usque tempus habeat, unde vescatur. Atque id quidem convenit feris omnibus, ut noctu deprædentur. Unde *Psaltes Ps.* 104. 20. *Disponit tenebras, ut sit nox, qua erepunt omnia animalia sylvæ.* Lupo tamen magis proprium est, quam leoni, pardo, aut urso; quia ut lupo minus virium, ita minus est audaciæ. Proinde id à *Poëtis* est toties observatum, lupum noctu ad prędam divagari. *Virgilius* libro nono *Æneidos*,

Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpessus & imbres,
Nocte super media. ---

Et libro quarto *Georgicorum*,

Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni.

Et libro tertio, cum grassatur lues,

Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat. Acrior illum
Cura domat. ---

Statius libro tertio *Thebaidos*,

--- haud aliter saltu divertitur orbus
Pastor ab agrestum nocturna strage luporum.

Et libro octavo,

--- sic densa lupum jam nocte sub atra
Arcet ab oppresso pastorum turba juvenco.

Et libro decimo,

--- rabidi sic agmine mixto
Sub noctem coiêre lupi, quos omnibus agris
Nil non ausa fames longo tenuavit hiatu.

Et in *Achilleidos* loco jam ante allato,

--- procedunt gemini, ceu fœdere juncto
Hyberna sub nocte lupi, licèt & sua pulset
Natorumque fames.

Ut è *Græcis Tryphiodorus* in *Ilii halosi*,

Καρχαρέοισι λύκοισιν ἐοικότες οἵ θ᾽ ὑπὸ νύκτα
Χειμερίην φονόωντες ἀσημάντοις ἐπὶ μήλοις
Οἴχονται. ---

Frendentibus lupis similes, quique sub noctem hybernam grassantes in incustoditas oves abeunt. Et *Oppianus Cyneget*icῶn libro tertio, ubi de lupo, & hyæna;

Τὸν μὲν νυκτερινὸν διὰ γαστρὸς ἄφυκτον ἐρωὴν
Ἀργεννῶν ἐρίφων τε πολύπλοκον ἁρπακτῆρα,

Illum quidem propter ventris inevitabilem impetum, nocturnum, & versipellem alborum hædorum raptorem. *Arabicè* quoque عسعس الذيب id est, طاف بالليل *lupus noctu divagatus est.* Unde lupus العسعس *alasaso*, vel العساس *alassaso*, id est, *nocturnus erro* appellatur. Quid si ab ערב deducatur *Samniticum lupi* nomen *Irpus*, unde *Irpini*, vel *Hirpini* populi? Festus, *Irpini appellati nomine lupi, quem irpum dicunt* Samnites. *Eum enim ducem sequuti agros occupavere. Strabo* libro decimo quinto, Ἑξῆς δέ εἰσιν Ἱρπῖνοι, καὶ αὐτοὶ Σαυνῖται, τοὔνομα δ᾽ ἔσχον ἀπὸ τοῦ ἡγησαμένου λύκου τῆς ἀποικίας. Ἵρπον γὰρ καλοῦσι οἱ Σαυνῖται τὸν λύκον. Vide & *Servium* in librum septimum *Æneidos*. Neque frustra *Jeremias*, *Lupus vespertinus vastabit eos.* Et Habacuc, *Acutiores lupis vesperæ.* Et *Sophonias*, *Judices ejus lupi vesperæ.* Nam, ut *Hieronymus* in *Habacuc* rectè observat, *Lupi sæviores esse dicuntur nocte vicina, & tota die fame ad rabiem concitati.* Nempe extra famem mitis est lupus, nec ulli insidiosus. *Ælianus* lib. 4. cap. 15. Ὁ λύκος ἐμπλησθεὶς εἰς κόρον, &c. πραότατος ἐντυχεῖν ἐστιν ἀμνοῦ δίκην, καὶ οὐκ ἂν ἐπιβουλεύσαι (lege ἐπιβουλεύεται) ἢ ἀνθρώπῳ, ἢ θρέμμασιν, οὐδὲ εἰ τῆς ἀγέλης βαδίζει μέσος. *Lupus saturatus occurrentibus instar agni mansuetus est, nec ulli homini, aut pecudi insidiatur, etiamsi per medium gregem eat. Phile* capite quadragesimo primo,

Λύκος φαγὼν δὲ, καὶ κορεσθεὶς, οὐ λύκος;
Ἀλλ᾽ ἀμνὸς ἂν φαίνοιτο ποιμνίων μέσον,

Lupus pastus & satiatus, non lupus sed agnus esse videatur inter greges. Sed lupinum ingenium statim cum fame redit. Proinde idem paulò post,

Καὶ τοῦ κόρου πεφθέντος, ἐν βραχεῖ χρόνῳ
Ὁ θὴρ πάλιν δείκνυσι τὸν πρῶτον λύκον.

Sed

Sed concoctâ satietate (id est, concocto cibo, quo satiatus fuerat) *brevi tempore fera primum lupum rursus exhibet.* Quomodo etiam *Ælianus*, Εἶθα εἰς τὸ ἀρχαῖον σχῆμα ἐπάνεισι, καὶ λύκος γίνεται αὖθις. *Deinde in antiquam figuram redit, & rursus fit lupus.*

Pro *lupis* עֶרֶב *ereb*, id est, *vesperæ*, seu *vespertinis*; *Græci* habent λύκους τῆς Ἀραβίας, *lupos Arabiæ*; quia diversis Vocalibus pro עֶרֶב *ereb*, legerunt עֲרָב *Arab*, id est, *Arabiam*. Neque id omnino malè. Lupis enim *Arabiam* scatere notissimum est. Hinc *Agatharchides* lib. 5. cap. 45. in descriptione terræ Βυθημανέων (malim Θημανέων, id est, *Themanitarum Arabum*) prope *Nabataos*, & *Lænitem*, vel *Ælanitem* sinum: Λεόντων, καὶ λύκων, καὶ παρδαλέων συναναφέρει πλῆθος ἡ γῆ. *Leonum, & luporum, & pardorum copiam terra simul producit.* Et de eadem *Strabo* lib. 16. Λέοντές τε, καὶ παρδάλεις, καὶ λύκοι συχνοί. *Leones quoque in ea sunt, & pardi, & lupi frequentes.* Et *Diodorus* lib. 3. pag. 124. Φοιτῶσιν ἐκ τῆς ἐρήμου λεόντων, καὶ λύκων, καὶ παρδαλέων ἀγέλαι. *Leonum, luporum, & pardorum ex deserto turmæ veniunt.* Proinde in *Arabum* scriptis lupi frequens est mentio. Et nomina ejus ferè centum mihi occurrerunt in solo *Lexico Alcamus.* Pluribus tamen de causis זאבי ערב in *Habacuc*, & *Sophonia* mihi sunt *lupi vespertini*, non *lupi Arabiæ.* Primò enim sic intelligunt *Masorethæ*, à quorum lectione non recesserim nisi coactus. Secundò, *Chaldæus*, *Syrus*, *Symmachus*, *Hieronymus*, *Hebræi* omnes idem sequuntur. Tertiò, quamvis in *Arabia* lupi sint frequentissimi, tamen his non video à Scriptoribus eximium quidquam tribui, cur eos *Syriæ*, aut *Judææ* lupis *Prophetæ* prætulerint. Et *Prophetarum* loca de lupis *Arabiæ* sic citat *Tzetzes Chil.* 10. *Hist.* 307. ut ad ea illustranda nihil afferat. Quartò, *Jerem.* 5. *vers.* 6. זאב ערבות est *lupus vesperarum*, seu *vespertinus*, non *Arabiarum*. Nam ערב *Arab* pro *Arabia* Plurali caret. Pari igitur ratione זאבי ערב sunt *lupi vesperæ*, non *lupi Arabiæ*. Est enim valde verisimile זאבי ערב & זאבי ערבות solo Numero differre. Sed *Græci* Interpretes id non viderunt, quia in *Jeremia* pro ערבות, divisa voce, & literis nonnihil mutatis, legerunt עד בית *usque ad domum.* Unde nata est illa versio, Καὶ λύκος ἕως τῶν οἰκιῶν ὠλόθρευσεν αὐτούς, *Et lupus usque ad domos vastavit eos.* Sensu non omnino incommodo. Sequitur enim, Καὶ πάρδαλις ἐγρηγόρησεν ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν, *Et pardus vigilavit super urbes eorum.* Et *Oppianus* hæc habet de circo, vel harpage, lupi specie, *Cynegeticῶn* libro tertio,

> Δὴ τότε καὶ πόλιος πέλας ἵκετο θὴρ ὀλοόφρων,
> Πᾶσαν ἀναιδείην ἐπιειμένος εἵνεκ' ἐδωδῆς.

Tum sanè ad urbem accedit perniciosa fera, omnem impudentiam induta propter cibum. Et Albertus, *Senes lupi facilè capiuntur: accedunt enim ad domos*, &c. Quod tamen in prodigiis censet *Julius Obsequens*: *M. Cicerone*, inquit, & *C. Antonio Consulibus lupi in urbe visi.* Et ex *Livio* nonnemo, *Viso lupo in* Capitolio, *dirum putatum, & urbs postea lustrata.* Item, *Lupum castra introiisse, & laceratis obviis intactum abiisse, exitium & cladem portendisse, eventus docuit, postea exercitu ingenti clade affecto.*

V. Quintò, de *Assyriorum* equis dicitur *Hab.* 1. *v.* 8. וחדו מזאבי ערב *Et acutiores sunt lupis vespertinis.* Et illam ὀξύτητα alii ad cursum, alii ad visum referunt, ut jam alibi docuimus. Quorum utrumque lupo convenit. Nam in variis luporum speciebus unus vocatur τοξευτὴς *jaculator*; alius κίρκος *circus*, vel *accipiter*, à velocitate cursus. Et ille quidem habet θοὰ κῶλα, *veloces artus*: hic autem est

> --- πάντεσσι θοώτερος ὦκα λύκοισι,

lupis omnibus celeritate potior. Ita est in *Oppiano*. Hinc è multis luporum nominibus apud *Arabes* hæc à levitate atque agilitate sumpta sunt, quantum me-mini. السمعمع *assamamao*, اللذ *alladso*, اللذلذ *alladsladso*, الملاذ *ammiladso*, الهذول *alhudsoulo*, الهربع *alhuraio*, الهزلاج *alhizlagio*; & الهملع *alhemmelao*. Sed & lupum acutissimè cernere testantur idonei Scriptores. *Ælianus Hist.* lib. 10. cap. 26. Ὀξυωπέστατον ἐστι ζῶον· καὶ μέντοι νυκτός, καὶ σελήνης οὐκ οὔσης, ὁ δὲ ὁρᾷ. *Acutissimi visus est animal: quippe etiam noctu, & lunâ non lucente, videt.* Ita etiam *Apostolius* Cent. 12. Prov. 21. Et *Phile* capite quadragesimo primo,

> Ὁρᾷ δὲ μακράν, ὀξυδερκὴς ὢν φύσει,
> Καὶ γλαὺξ ἀτεχνῶς ὑπό γε νύκτα, καὶ σκότος.
> *Acie oculorum prævalens procul videt,*
> *Ut noctua atra noctis in caligine.*

Causa ex *Plinio* patet, qui oculos lupo splendere, & lucem jaculari asserit libri undecimi capite trigesimo septimo. Inde *Arabicè* ضبز *dsabiz*, & ضيبز *dsaibaz* dicitur, quod *Alcamus* de lupo explicat, cum est متوقد اللحظ id est, cum ardent canthi oculorum ejus, quibus limis aspicit. Proinde ضبز *dsabz* in lupo ibidem redditur شدة اللحظ *extremi oculi intentio*, quo quid attentè aspicitur. Atque ob id ipsum nonnulli lupum volunt *Apollini* esse sacrum, ut Deo perspicacissimo. *Arati Scholiastes* apud me manuscriptus de *Apolline*, Ὡς γὰρ ἐκεῖνος μακρόθεν ὢν ὁρᾶν δύναται, οὕτω δὲ καὶ ὁ λύκος ὀξυδερκής· καὶ διὰ τὸ ὀξυδερκὲς αὐτοῦ προσήρμοσαν αὐτὸν τῷ Ἀπόλλωνι. Quin ipsum *Apollinem* in lupo coli in *Ægypti Thebaide Macrobius* his verbis asserit *Saturnalium* lib. 1. cap. 17. Λύκον *autem Solem vocari etiam* Lycopolitana Thebaidos *civitas testimonio est: quæ pari religione* Apollinem; *itemque lupum* (*hoc est*, λύκον) *colit: in utroque Solem venerans, quod hoc animal capit & consumit omnia in modum Solis: ac plurimum oculorum acie cernens tenebras noctis evincit.* Inde *crepusculum* λυκόφως, ut in *Homero nox sublustris* ἀμφιλύκη νύξ· quia lupus tum solus fruitur lucis usurâ, ut *Ælianus* observat, ubi supra. Quamvis apud *Macrobium* nonnulli aliter statuant; nempe *ipsos quoque* λύκους ἀπὸ τῆς λύκης, *id est, à luce prima appellatos, quia hæ feræ maxime id tempus rapiendo pecori observant; quod antelucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur.* Quod sequutus *Oppianus* de lupo hæc habet libro tertio *Cynegeticῶn*,

> Πολλῷ σὺν ῥοίζῳ δὲ μάλ' ὄρθιος εἶσιν ἐπ' ἄγρην
> Πρώτην ὑπ' ἀμφιλύκην.

Magno autem cum stridore valde matutinus ad prædam contendit sub primum crepusculum. Utut sit, cum utrumque hoc probaverimus, lupos & cursu valere, & oculorum acie, utrumque potuit respicere *Propheta*, cum *Assyriorum* equos dixit esse lupis vespertinis ὀξυτέρους. Licet ad animum id referre malim, ita ut tam equi, quam lupi bellicosi ὀξεῖς, id est, *acres* dicantur; quia quidquid agendum sibi proponunt, acriter exsequuntur, & summa contentione. Utrumque in summo *Poëta* reperitur,

> --- *Et genus acre luporum,*

libro tertio *Georgicorum*: &

> --- Ascanius *mediis in vallibus acri*
> *Gaudet equo.* ---

Quam animi ὀξύτητα *Hebræa* voce significari alibi docuimus.

VI. Sextò, Sacri Scriptores lupos ovibus passim opponunt, tanquam infensissimos atque infestissimos hostes. Quò *Christi* verba pertinent *Matth.* 10. *v.* 16. *Mitto vos ut oves* (Luc. 10. v. 3. *ut agnos*) *in medio lu-*

porum. Et Joh. 10. v. 12. *Mercenarius, lupum venientem videns, deserit oves, & fugit. Lupus autem eas rapit, & dispergit.* Et *Sirachidis* Eccles. 13. vers. 19. *Quæ communio inter lupum & agnum?* Proinde ut sub regno *Messiæ* magna rerum conversio futura significetur, dicitur *Esa.* 11. v. 6. *Habitabit lupus cum agno.* Et Esa. 65. v. 25. *Lupus & agnus simul pascentur.* Sed his non immoramur, quia jam explicata sunt in Tractatu *De Ovibus.*

VII. Septimò, cum lupis conferuntur falsi Doctores, de quibus *Christus* Matth. 7. v. 15. *Cavete vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in indumentis ovium, sed intus sunt lupi rapaces.* Et *Paulus* Actor. 20. v. 29. *Ego enim illud scio, lupos graves, & non parcituros gregi, ingressuros esse inter vos post discessum meum. Vestimenta ovium* uno verbo sunt μηλωταὶ, quibus amiciebantur veri *Prophetæ.* Hinc de *Elia* legitur 1 *Reg.* 19. v. 13. Ἐπεκάλυψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν τῇ μηλωτῇ αὐτοῦ. Et de *Elisæo* 2 *Reg.* 2. v. 13. Καὶ ἔλαβε τὴν μηλωτὴν Ἠλιοῦ. Itaque in *Christi* verbis duplex allusio. Una ad *Prophetarum* vestes, quas imitabantur falsi Doctores, ut pro veris haberentur: altera ad ovium mansuetudinem, quam externa specie mentiebantur, cùm re verâ essent lupis rapaciores. Nam ut lupus toti gregi: ita toti Ecclesiæ falsus Doctor insidiatur. Atque ut lupus inhiat ovium vitæ & sanguini: ita ille animabus, quas sanguine suo redemit *Christus.* Vide *Ezech.* 13. v. 18. Ut illum taceam vero pastori esse tam similem, quàm lupum cani. Et quomodo per noctis tenebras grassatur lupus, & dum pastores dormiunt gregem invadit: ita eum *Christi* Ecclesiam, cum negligentia pastorum, & ignorantiæ tenebræ ingruentes videntur grassanti malo latam fenestram aperire.

VIII. Octavò, luporum nomine sæpe intelliguntur tyranni, & bonorum persecutores, propter rabiem insitam, & morum immanitatem, quâ fit, ut luporum instar, sanguinem populi sitiant, neque eo satientur unquam. Sic *Ezech.* 22. *vers.* 27. *Principes ejus sunt tanquam lupi rapientes rapinam, effundendo sanguinem, perdendo animas* (id est, vitas) *ut quæstum faciant.* Sophon. 3. v. 3. *Judices lupi vespertini sunt, qui ossa non relinquunt usque ad matutinum tempus.* Matth. 10. v. 16. *Mitto vos ut oves in medio luporum:* id est, infirmos, inermes, & ab omnibus auxiliis humanis imparatos, nec lupi unius furori expositos, atque obvios, sed plurimorum. Quot enim inter *Judæos,* quot inter *Gentiles* fuerunt veritatis ignari, tot hostes habuerunt primi Evangelii præcones. Quorum conatibus quid opponerent nihil illis fuit præter *Christi* promissionem *Matth.* 16. *vers.* 18. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non prævalebunt adversus eam.* Et *Matth.* 28. *vers.* 20. *Ecce! ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Quod si unus lupus sufficit magno gregi perdendo, & devastando: in medio tot luporum quomodo evasisset parvus *Christi* grex, nisi illum servasset idem, qui *Danielem* inter leones? Metu luporum hujusmodi fugiunt pastores mercenarii, *Joh.* 10. *vers.* 12. id est, qui avaritiâ ducuntur non zelo gloriæ Dei; & oves per illorum defectionem rapiuntur, & dissipantur. Tamen illos ipsos lupos quandoque mutat in oves, aut in pastores etiam, vis spiritus στρεψικάρδιος, ut patet ex *Pauli* exemplo. Et tum impletur quod *Esaias* prædixerat, fore, ut lupus & agnus unà degerent, & simul pascerentur, hoc est, in eadem Ecclesia.

IX. Nonò, disquiramus superest quorsum *Benjamin,* id est, tribus ex illo oriunda, vocetur *lupus, qui rapit, & manè comedit prædam, & sub vesperam dividit spolium,* Gen. 49. v. 27. *Chaldæi* tres interpretes id ad altare referunt, quod fuit in tribu *Benjamin,* ubi Sacerdotes manè victimas obtulerunt, & vesperi oblata à populo inter se diviserunt. Proinde in *Talmudico* Tractatu *Zebachim* cap. 5. fol. 53. b. Templi, & altaris portio, in qua cædebantur victimæ, vocatur חלקו של טורף *pars rapientis,* seu *discerpentis,* id est, בנימין דכתיב ביה זאב יטרוף Benjamin, *de quo scribitur,* Benjamin *est lupus discerpens.* Ita *Glossator* ad eum locum. Et eodem videtur allusisse *Maria Bilgæ* filia, cùm in altare sic exclamavit, לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל *Lupe, lupe, quamdiu tu consumes facultates* Israëlitarum. *Talmudici* sic referunt in *Succha* cap. 5. fol. 56. b. Et in *Cabalistico* Legis commentario, cui titulus *Baal Hatturim,* verba *Jacobi* de *Benjamine* ולערב יחלק שלל *Et sub vesperam dividet spolium,* notantur per *Gematriam* idem valere, quod verba אילו הקורבנות *Hæ sunt oblationes.* Ex utrisque scilicet exsurgit idem numerus, nempe DCCCXVI. Tamen in hac interpretatione nihil est sani; quia, utut altare constructum fuerit in *Benjamitarum* solo, *Benjamin* ea de causa dici non potuit *lupus rapax,* aut *manè comedisse* & *sub vesperam divisisse spolium;* cum *Benjamitarum* non fuerint, sed *Levitarum* victimæ, & oblationes, quæ in altari offerebantur. Proinde *Hebræorum* alii ad *Benjamitas* referunt, quibus permissum fuit uxores sibi rapere ex *Siluntinis* puellis, *Jud.* 21. *vers.* 21. Alii ad *Saülem,* & *Mardochæum,* qui & ipsi fuerunt ex *Benjamitarum* tribu. Ille porro manè, id est, primis *Israëlitici* regni temporibus uberrimam de *Amalekitis* prædam retulit. Hic autem sub vesperam, id est, post captivitatis *Babylonicæ* tempora, *Hamanis,* & filiorum ejus spolia divisisse legitur in libro *Esther.* De his videndi *Selomo,* & *Aben Ezra* in hunc locum. *Tertullianus* contra *Marcionem* libri quinti capite primo, *Ambrosius* capite duodecimo *De benedictionibus Patriarcharum, Hieronymus* libro quarto in *Esaiam,* & libro secundo in *Oseam, Augustinus* Sermone primo *De conversione Pauli,* & Veterum plures alii, *Paulum* hic intelligunt, ex eadem tribu oriundum, qui primo manè, id est, junior, tanquam lupus, vastavit Ecclesiam, & in fideles sæviit: vespere autem, id est, senior, spolia gentium, Diabolo detracta, *Christo,* & Ecclesiæ divisit. *Barradius Jerosolymam, Benjamitarum* metropolin, in qua *Judæi* ut lupus manè prædam comederunt, id est, *Messiam* crucifigendum ad *Pilatum* adduxerunt, & vesperè milites spolia diviserunt, id est, ejusdem *Christi* vestes.

Nos ut *Judam* leoni, ita *Benjaminum* lupo conferri putamus propter fortitudinem. Lupi enim animo & robore non parum valent. Proinde *Marti* dicati sunt, & à *Poëtis* vocantur *Martii,* & *Martiales. Horatius* lib. 1. *Odâ.* 17.

> *Nec virides metuunt colubras*
> *Nec* Martiales *hœdilia lupos.*

Virgilius libro nono *Æneidos,*

> *Quæsitum aut matri multis balatibus agnum*
> Martius *à stabulis rapuit lupus.*

Ubi *Servius, Martius lupus, aut cruentus, aut* Marti *dicatus.* Hinc *in Epigrammate* λυκοθαρσὴς est *audax, & magnanimus.* Et in *Hesychio* λυκοθρασὴς, θρασύς. Rursus in eodem λυκόφρων, *lupino animo præditus,* exponitur δεινόφρων, & ὑψηλόφρων. Quid quòd nonnullæ gentes lupino ululatu, tanquam incentivo carmine, ad pugnam se incitabant? *Suidas,* Λυκηθμὸς, ἡ τῶν λύκων βοὴ, *Luporum ululatus.* Et paulò post ex auctore innominato, Οἱ Ἄβαροι ἐσβάλλουσιν ἀθρόως χρησάμενοι τῷ συνήθει λυκηθμῷ· φίλη δὲ αὐτοῖς ἡ τοιαύτη ὠρυγή. Abari *confertim irruunt lupino ululatu de more usi; quasi ululatus ipsos delectat. Plinius* libri vigesimi sexti capite quarto, *Cùm* Cimbri, Teutonique *terribili* Marte *ularent.* *Statius* lib. 9. *Thebaidos,*

> *Tu dulces lituos, ululataque prælia gaudes.*

Hoc præcipuum, quod fortissimis viris luporum nomen

men quandoque inditum. *Herculi* puta, cujus fanum ænigmaticè sic describit *Lycophron* in *Cassandra* versu 871.

Καὶ θηροχλαίνȣ σηκὸν ὠμηςȣ̃ λύκȣ,

Et ferinâ pelle induti lupi crudelis templum. Pari ratione sub lupi typo *Benjamitæ* significantur propter bellicam fortitudinem. Et porro maximè eminuit in bello *Gabaitarum* causa suscepto, in quo *Benjamitæ* soli reliquas undecim tribus intrepidè adoriuntur. Et hominum in illis viginti sex millia audent in acie stare contra omnes *Israëlitas*, qui cum ex omnibus *Judææ* partibus convenissent, ad quadringenta peditum millia recensiti sunt: *Benjamitæ* tamen, duobus præliis victores, & cæsis *Israëlitarum* duodequadraginta millibus, tertio tandem prælio nonnisi astu à reliquis victi & profligati sunt. In *Benjamitarum* copiis notandum est septingentos fuisse funditores *Gabaitas* jaculandi tam peritos, ut ne à pilo quidem aberrarent, *Jud.* 20. *v.* 16. Quomodo apud *Smyrnæum* libro quarto in sagittario certamine pro scopo statuit *Agamemnon*

--- ἱππόκομον τρυφάλειαν,

galeam setis equinis insignem, præmium illi daturus,

--- ὥς κέρζειεν ἀπὸ τρίχας ὠθεῖ χαλκῷ,

qui acuto sagittæ *ære galea comas resecaret.* Et *Ajax* quidem, qui primus descendit in hoc certamen, nonnisi galeam feriit: sed hunc sequutus *Teucer* sagittam emisit eventu secundiore,

--- ἄφαρ δ' ἀπέκερσεν ἐθείρας
Ὀξὺ βέλος, ---

Et statim pilos totondit acutum telum. Nec ita pridem in *Perside Scamachiæ* pro-Rex semel atque iterum ictu sagittæ medium secuit pilum sex magnorum passuum intervallo à se distantem. Ita narrat testis αὐτόπτης *Olearius Itineris Persici* libro quarto pag. 399. His adde gesta *Saülis* Regis è tribu *Benjamitica*, qui, *potitus regno* Israëlis, *omnes undique suos hostes debellavit*, Moabitas, Ammonitas, Idumæos, *&* Reges Sobæ, *&* Philistæos, *& quocunque se vertebat, eos* ירשיע *malè mulctabat*, *coactisque copiis* Amalekitas *profligavit*, *&* Israëlitas *ab oppressorum injuriis liberavit*, 1 Sam. 14. v. 47. 48. Quin, *Saüle* à Deo rejecto, occisoque à *Philistæis*, deletisque ejus copiis penè ad internecionem, & *Davide* ei substituto à maxima parte populi, tamen *Benjamitarum* regnum stetit adhuc per septennium, nec nisi post longum bellum, & imperatoris *Abneri* defectionem potuit destrui, & dissipari. Quamvis à *Davidis* partibus starent *Benjamitarum* fortissimi, adeoque nonnulli ex *Saülis* cognatione. Ex quibus jam constare puto hanc tribum meritò conferri cum lupo rapace, qui mane comedit prædam, quam vespere diviserat.

CAPUT UNDECIMUM.

Probatur צבוע esse *Hyænam*, de qua multa.

Cur censeatur lupus in speciebus הצבועים. *Variæ* Fulleri *conjecturæ.* צבוע *est* hyæna. *Quod probatur ex* Jerem. 12. vers. 9. *&* 1 Sam. 13. vers. 18. *&* Sirach. 13. vers. 21. *&* Mardochæo. *Crocutta* κυνόλυκος. צבועים *non solùm* hyænæ, *sed & quævis* feræ rapaces. Arabibus ضبع hyæna, *quod multa probant. Hyæna lupo similis. Cum currit, claudicare videtur. Hybrida animalia ex hyænæ mare & lupa, vel ex lupo & hyæna fœmina, quomodo* Arabicè. *Lupa hyænæ catulos lactat. Thoes ex hyæna & lupo scilicet. Hyæna canibus quàm infesta. Hyænæ lingua gestata canum incursum prohibet. De hyænæ & canum umbra fabulæ.* Alcamus *emendatus. Hyæna natalis in* Arabia, *&* Africa. *Hyænii homines, quos hyæna solos è multis adoritur. Hyæna* τυμβωρυχεῖ. *Eam alternare sexum multi asserunt: sed* Aristoteles, Diodorus, Clemens Alexandrinus, Eustathius *meritò negant. Origo fabulæ. Aliud commentum simile. Humani sermonis est æmula.* Macarii *cum hyæna dialogus.* Turcica *&* Arabica *verba, quibus capi dicitur.* Ledem *carminis genus. Medicinæ ex hyænæ felle, pelle,* &c. Dioscorides *emendatus. Hyæna dicitur* צבוע, *ut cenchris à varietate colorum. Rosomachæ hyænæ species. Ginetta, id est, hyænetta. Hyæna oculis etiam & animo varia. Hinc* צבוע hypocrita. *Crocutta, & mantichora hyænæ species. Explicatur locus de hyæna* Jerem. 12. vers. 8. *Variæ interpretationes prorsus alienæ. Locus* Drusio *de vitio suspectus. Cur* Græci עיט σπήλαιον *reddant.* Ἀετὸς *ex* Hebræo עיט ajit. עיט *non solum* avis rapax, *sed &* fera. *Nomina quædam feris & avibus communia. Loci* Jeremię *Paraphrasis.* Nodus hyænæ *Lucani libro sexto quid propriè.* Salmasius *notatus. Primum spinæ articulum in hyæna* nodum *vocari, &* atlantion. *Ejus virtus, & descriptio.* Ἀτλὰς *ultima colli vertebra. Cur hyæna claudicet.*

F*ullerus* vir doctissimus in *Miscellaneis* suis libri sexti capite decimo nono operosè disquirit, quorsum *Rabbi Mardochæus* lupum esse dixerit מין ממיני הצבועים, id est, ut vertendum putat, *de genere animalium, qui sunt diversi coloris*, aut verò *rubri* etiam, quia צבוע utrumque sonat. Atque id modò refert ad cinereos lupos, quia cinereus color ex albo & nigro mistus est. Modo ad lupos, qui rufi sunt: de quibus in *Oppiano*. Modo צבוע vult esse genus ad omnes feras carnivoras, quas *Hebræi* sic appellaverint; quia dilaniatorum animalium sanguine tinguntur, & cruentantur. Quod ultimum est prioribus verius. Nam in epistola *Hebraica* de animalibus, quam *Holmiæ* legi manuscriptam, passim ita sumi videas. Ita è sex legatis, qui mittuntur ad totidem species animalium, השלוח הראשון הלך אל הצבועים ר"ל חיות טורפות *legatus primus mittitur ad* tseboim, *id est, ad feras rapaces.* Sed & צבוע *tseboa*, ibidem est *hyæna*. Utroque modo usurpatum reperias in his verbis paulò infra, שלח המלך ויאספו אליו חייליו מיני צבועים וחיות טורפות נמרים וזאבים ואלפהוד ובני אוי ודובים ושועלים וחתולי הבר והצבוע *Convocavit ad se* leo *Rex* ferarum *copias suas, species* tseboim, *& ferarum rapacium, pardos, & lupos, &* alphehud (id est, *lynces*) *& filios* awi (id est, *thoes*) *& ursos, & vulpes, & feles sylvestres, &* tseboa, (id est, *hyænam.*) In quibus verbis Plurale צבועים *tseboim*. significat quasvis *feras rapaces*, ut *Arabicum* سباع *sibaon*, quod tamen illi per *Sin* scribunt, non per *Sad*. Sed singulare צבוע *tseboa*, est *hyæna*. Proinde cum in ferarum concilio singulæ apud Regem suum, id est, leonem, profitentur qua facultate polleant, צבוע *tseboa*, se valere jactitat, בחפירת קברות וסחוב הנבלות ולהלחם בכלבים *ad sepulchrorum effossionem, ad tractationem cadaverum, & ad pugnandum in canes:* quæ hyænæ quam conveniant patebit ex sequentibus. *Lexicographi* quidem de hac voce nil quidquam habent, nec eam in S. Scriptoribus reperiunt novi Interpretes. Tamen צבוע *tseboa*, vetustioribus *Hebræis* fuisse *hyænam* tam certum est, quam quod est certissimum. Primò enim id patet ex *Jerem.* 12. *vers.* 9. ubi *Græci* עיט צבוע, explicant σπήλαιον ὑαίνης, *speluncam hyænæ*, de quo loco plura deinceps. Secun-

Secundò, ex eo, quod eorum unus, qui *Græcam Bibliorum* versionem recuderunt, ab *Aquila*, *Symmacho*, & *Theodotione* diversus, 1 *Sam.* 13. *vers.* 18. גי הצבועים exponit Φαράγγα τῶν ὑαινῶν, *vallem hyænarum*, non *sucularum*, ut accepit *Drusius*. Nam *suculæ Græcè* non sunt ὕαιναι, sed ὑάδες. Quamvis enim ὑάδες ἀπὸ τοῦ ὕειν *à pluendo* dictæ sint, tamen *Romani* veteres, in eruendis vocabulorum etymologiis parum exercitati, *suculas* appellaverunt. Ac si ὑάδες ὑποκοριστικῶς dicerentur parvæ ὗες. Vide quid de ea re scripserit *Tullius Tiro*, *M. Ciceronis* alumnus, & libertus, apud *Gellium* libri 13. cap. 9. Tertiò, ibidem *Chaldæus* habet לחילת אפעיא, quod *Hebræi* omnes reddunt *ad vallem viperarum*, vel *basiliscorum*. At ego vertendum contendo *ad vallem hyænarum*. Quia *Syris* ܐܦܥܐ est *hyæna*. Patet id ex *Syra* versione *Sirachidis* cap. 13. vers. 21. ubi *Græca* hæc verba, Τίς εἰρήνη ὑαίνῃ πρὸς κύνα, *Quæ pax hyænæ cum cane?* Syriacè sic explicantur ܡܢܐ ܫܠܡܐ ܐܦܥܐ ܠܟܠܒܐ. Proinde in *Lexico Syro Baptistæ Ferrarii* pag. 743. ܐܦܥܐ legitur esse *fera quædam homines devorans*, id est, *hyæna*.

His testibus addo *Arabes*, quibus ضبع *dsabuon* (Barbari Scriptores perperam habent *zabo*, *alzabo*, *akabo*, *debuh*, *debuth*, *dabath*, *dhoboah*, &c.) *hyænam* esse planè constat; quia ضبع describunt iisdem planè notis, quibus hyænam *Græci*, quod probare cuivis obvium.

I. Primò, hyæna est lupo simillima. Ita *Scaliger* in *Cardanum* lupum & hyænam sub eodem genere anonymo contineri asserit. *Gesnerus* lupo & hyænæ multa esse communia observat, magnitudinem, & colorem, voracitatem item, & insidias, quas aliis animalibus moliuntur: dentes utrique serratos, genitalia utrique similia, & quod uterque noctu vagatur ad prædam. Hinc est, quod *Oppianus*, de lupo & hyæna conjunctim agens, utriusque descriptionem ita orditur:

> Φράζεο δὴ δύο φῦλα δυζάντεα καρχαρόδοντα,
> Μηλοφόνον τε λύκον, δυζδερκέα τ' αὖθις ὕαιναν.
> Τὸν μὲν ποιμνίων καὶ αἰπολίων ὀλετῆρα·
> Τὴν δὲ ἐχθρὴν σκυλάκεσσιν, ἀρειοτέροις τε κύνεσσι.

Considera jam duo genera infesta, asperis dentibus, & ovicidam lupum, & cœcutientem hyænam. Illum quidem ovilium & caprilium vastatorem; hanc verò catulis infestam & majoribus canibus. Quomodo deinceps pergens, utriusque crimina rasis librat in antithetis, atque inter se ita opponit, ut quid inter se commune habeant, quid singulis sit proprium, elegantissimè doceat. Ita hyænæ speciem in Æthiopia *crocuttam Diodorus* & alii scribunt μεμιγμένην ἔχειν φύσιν λύκου, καὶ κυνός. Hinc *Plinius* lib. 8. cap. 21. *Crocuttas velut ex cane lupoque conceptas* (*Æthiopia* generat.) Itaque κυνόλυκον *Græci* vocabant, quasi ex utroque mixtum animal. Ita الضبع *Giggeius* scribit medium esse animal inter lupum & canem. Alii simpliciter lupo similem. *Alcamus*, ضبع كالذيب الا اذا جري كانه اعرج فلذا سمي الضبع العرجا Dsabuon *est instar lupi, nisi quod, cum currit, videtur clauda, ac proinde clauda vocatur.* Et *Assariph*, è quo *Abenbitar* هذا الحيوان شبيه الذيب *Hoc animal est lupo simile*, & reliqua ut in *Alcamus*. *Arabs Pandectarius* dicit *vergere ad formam lupi*. Leo Africanus *magnitudine & forma lupum referre*. Et *Alkazuinius*, وبين الضبع والذيبة مصادقة ويتولد منهما ولد ويقال له السمع وهو حيوان عجيب الشكل بين الضبع والذيب فان كان الذكر ذيبا فقال له العبار وشكله عجيب ايضا *Amor etiam est mutuus inter* dsabuon *& lupam, & catulus ex iis generatur* simon *nomine, quod mirabilis est formæ animal, medius inter* dsabuon *& lupam. Aut, si mas sit lupus, vocatur* ibar, *& hujus quoque mira est species.* De priore, qui سمع *simon* vocatur, fabulantur *Arabes* in *Alcamus* انه لا يموت حتف انفه كالحية وفي عدوه اسرع من الطير ووثبته تزيد علي ثلاثين ذراعا *Eum per se non mori, ut neque serpentem, & cursu velociorem esse avibus, & supra triginta cubitos saltu suo transmittere.* At posterioris verum nomen non est عبار *ibar*, sed عسبار *isbar*. Alcamus, العسبار ولد الضبع من الذيب *Alisbaro catulus hyænæ ex lupo.* Aliter tamen *Algiahid* in *Damire*, وتلد من الذب جرو يسمي العسبار ومن الذيب جرو يسمي السمع *Parit ex urso catulum* isbar *nomine, & ex lupo catulum, qui* simon *dicitur.* Alii دروان *dirvvan* nominant. *Alcamus*, الدروان ولد الضبعان من الذيبة Dirvvan, *hyænæ maris catulus ex lupa.* *Græci*, qui adulterinum hoc animal non prorsus ignorârunt, idem esse cum thoe sibi finxerunt. *Hesychius*, Θῶας, θῆρας ἐξ ὑαίνης καὶ λύκου γινομένας. Quin, si *Arabibus* fides, lupa quandoque catulos hyænæ lactat suis relictis. Unde Proverbium, احمق من جهيزة من عرس الذيب لانها تدع ولدها وترضع ولد الضبع ويقال اذا صيدت الضبع كفل الذيب ولدها *Stultior* gehizâ, *id est, lupi fœminâ; quia deserit catulum suum, ut hyænæ catulum lactet. Quin cùm hyæna venatione capitur, fœtum illius curat lupus.* Hæc *Alcamus*.

II. Secundò, nemo est, qui hyænam nesciat canibus esse infestissimam. Id supra nos docuit *Sirachides* disertis verbis, *Quæ pax*, inquit, *hyænæ cum cane?* Et *Oppianus*,

> Τὴν δὲ ἐχθρὴν σκυλάκεσσιν, ἀρειοτέροις τε κύνεσσιν,

Illam catulis infestam esse & majoribus canibus. Ut auctor *Homiliarum* in *Marcum* sub *Chrysostomi* nomine *Homilia* decima tertia, *Maximè canibus delectatur*,

ctatur, & ipsos rapit ac devorat. Et ejus umbræ contactu canem obmutescere asserunt *Plinius*, *Solinus*, *Ælianus*, & *Phile.* Quin *Plinius* eos asserit, *qui hyænæ linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus.* Quibus illud simile, quod ex *Zoroastre* referunt Scriptores *Geoponicῶn* libri decimi quinti capite primo, Ἔι τις δὲ κατέχει τῇ χειρὶ γλῶσσαν ὑαίνης, μεγίστην ἕξει φυλακὴν πρὸς τὴν τῶν κυνῶν ἐπιδρομήν. Neque *Arabum* nugæ dispares de suo ضبع. *Alkazuinius* in libro *Mirabilium*, بين الضبع والكلب عداوة فان وضع ظل الضبع علي الكلب يبقى مكانة لا يقدر علي المشي حتي ياقي لضبع ياكلة وان مرض الضبع اكل لحم الكلب *Inter* dsabuon *& canem gravis est inimicitia. Et si umbra* ȝ dsabuon *in canem incidat, is in loco suo stat, nec potest inde moveri, donec veniat* dsabuon, *& eum voret. Et, si ægrotat* dsabuon, *comedit carnem canis.* Damir de *dsabuon*, seu *hyæna*, وهي اذا وطيت ظلة الكلب في القمر وهو علي سطح وقع الكلب اليها فتاكلة *Cum ad Lunam calcat umbram canis, qui supra tectum est, canis ad eam decidit, & ea illum devorat.* Et *Alcamus*, من امسك اسنانة معة لم تنبح علية الكلب *Dentes ejus si quis secum deferat, canes eum non allatrabunt.* Pro اسنانة (*isnanaho*) *dentes ejus*, levi mutatione legendum لسانة (*lisanaho*) *linguam ejus.* Ita enim est in *Damire.* Et convenit cum *Zoroastre*, & *Plinio.*

(a) Arist. Mirab, Herod. l.4.c.192. Plin. l.8.c.30. Solin. cap.27.

Tertiò, hyænę natales (*a*) *Arabia*, *Syria*, & *Africa.* In iisdem locis *dsabuon Arabici*, vel *Syri*, mentio est in *Alberto*, *Bellunensi*, *& Giggeio*; *Africani* in *Leone*, *Marmolio*, & *Geographo Nubiensi.* Non possum, quin hic referam rem memoratu non indignam, si modo veram. Sed fides esto penes auctores, *Alkazuinium*, & *Damirem*, quorum ille sic habet, في العرب قوم يقال لهم الضبعيون لو كان احدهم في قفل فية الف نفس وجا الضبع لا يقصد احدا الا الضبعيون الضغي *Inter* Arabes *quidam populi sunt* Dsabuiouna (id est, *Hyænii*) *nomine, ex quibus si vel unus sit in mille hominum caterva, &* dsabuon *veniat, nullum adorietur præter solos Hyænios.* Nec multò aliter *Damir.*

Quartò, hyænam nemo non tradit τυμβωρυχεῖν. *Aristoteles Hist.* lib. 8. cap. 5. Τυμβωρυχεῖ δὲ ἐφιέμενον τῆς σαρκοφαγίας τῶν ἀνθρώπων. *Sepulchra effodit humanæ carnis avida. Plinius* lib. 8. cap. 30. *Ab uno animali sepulchra erui (traduntur) inquisitione corporum.* Solinus, *Eadem hyæna inquisitione corporum sepultorum busta eruit. Hieronymus* in *Esaiam* capite 65. *Semper cadavera persequitur, & vivit succo ac sanie corporum mortuorum.* Et in *Jeremiam* capite 13. *Vivit cadaveribus mortuorum, & de sepulchris solet effodere corpora.* Quod ipsum de الضبع constanter scribunt *Arabes. Alkazuinius*, ينبش القبور ويخرج الجيف والعرب تزعم انها لا تاكل الا لحوم الشجعان *Effodit sepulchra, & cadavera eruit: sed asserunt* Arabes *eam nonnisi fortium virorum carnes comedere.* Damir, وهي مولعة بنبش القبور لكثرة شهوتها للحوم بني ادم *Etiam ea bustorum effossione delectatur, quia humanarum carnium est summè avida.* Similia habent *Leo Africanus*, *Marmolius*, *Bellunensis*, *Giggeius*, *& Gabriel Maronita*, in Notis ad *Geographum Nubiensem* pag. 9.

Quintò, hyænam multi scribunt sexum alternare, id est, modo marem esse, modo fœminam. *Horus Hierogl.* lib. 2. cap. 65. Ἄυτη γὰρ ὅτε μὲν ἄῤῥην, ὅτε δὲ θήλεια γίνεται. *Illa enim quandoque est mas, quandoque fœmina.* Ælianus *Hist.* lib. 1. cap. 25. Τὴν ὕαιναν τῆτες μὲν ἄῤῥενα εἰ θεάσαιο, τὴν αὐτὴν ἐς νέωτα ὄψει θήλειαν. *Hyænam si hoc anno marem videas, eandem anno sequenti fœminam videbis. Oppianus* libro tertio *Cynegeticῶn*,

> Θαῦμα δὲ καὶ τὸ δ' ἄκουσα περὶ ϛικτῇσιν ὑαίνης,
> Ἄρσενα, καὶ θήλειαν ἀμείβεσθαι λυκάβαντι.

Miraculum etiam hoc audivi de pictis hyænis, marem & fœminam alternare quotannis. Phile capite quadragesimo tertio,

> Ἄῤῥην μὲν ἦν ὕαινα τὸν χθές πȣ χρόνον,
> Θῆλυς δὲ τὸν νῦν· δρᾷ τε, καὶ πάσχει πάλιν.

Mas quidem erat hyæna præcedenti tempore, nunc verò fœmina: agit, & rursus patitur. Ovidius Metam. lib. 15. Fab. 38.

> *Alternare vices, & quæ modo fœmina tergo*
> *Passa marem est, nunc esse marem miremur hyænam.*

Tertullianus, De pallio capite tertio, *Hyæna, si observes sexus, annalis est, marem & fœminam alternat.* Proinde in *Artemidori Onirocriticis* lib. 2. cap. 12. hyæna in somnis visa androgynum & cynædum significat. Idem *Arabes* de suo الضبع *Alkazuinius*, وذكروا ان الضبع سنة ذكر وسنة انثي كالارنب *Etiam* dsabuon *narratur uno anno esse mas, altero fœmina, sicut lepus.* Damir, ومن عجيب امرها انها كالارنب تكون سنة ذكرا وسنة انثي فتلقح في حال الذكورة وتلد في حال الانوثة *Ex mirabilibus naturæ ejus est, quòd leporis instar uno anno mas est, altero fœmina. Et quo anno mas est, generat; at quo fœmina est, parit.* Ita etiam *Giahid*, & *Zamachsari* in libro, cui titulus ربيع الابرار *Ver piorum.* Et liber alius titulo

مفيد العلوم ومبيد الهموم *Largitor ſcientiarum, & deſtructor curarum.* Et *Ibnoſſilach* في رحلته *in Itinerario ſuo*, idque tanquam ex *Ariſtotele*. Tamen *Ariſtoteles* hoc rejicit ut fabuloſum *Hiſt.* lib. 6. cap. 32. Περὶ δὲ τῶν αἰδοίων, inquit, ὃ λέγεται, ὡς ἔχει ἄῤῥενος, καὶ θηλείας, ψεῦδός ἐστιν. *De* hyænæ *autem pudendis, quod maris & fœminæ habere dicitur, mendacium eſt.* Et rurſus *De generatione animalium* lib. 3. cap. 6. tanquam εὐηθικοὺς, καὶ λίαν διεψευσμένους, *ineptos, & prorſus mendaces*, eos arguit, qui volunt τὴν ὕαιναν ὀχεύειν, καὶ ὀχεύεσθαι παρ' ἔτος, *hyænam annis alternis inire, & iniri:* & refellit ex αὐτοψίᾳ. Tantum hyænam marem fœminæ, & fœminam viciſſim maris genitali ſimile aliquid habere agnoſcit, quod minùs attentis anſam dedit errori. Hinc *Plinius*, ubi ſuprà, *Hyænis utramque eſſe naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri vulgus credit:* Ariſtoteles *negat. Diodorus* quoque libro trigeſimo ſecundo apud *Photium* in *Excerptis*, Τὰς λεγομένας ὑαίνας τινὲς μυθολογοῦσιν ἄῤῥενας ἅμα καὶ θηλείας ὑπάρχειν, καὶ παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλήλας ὀχεύειν· τῆς ἀληθείας οὐχ' οὕτως ἐχούσης. *Hyænas quidam fabulantur ſimul mares eſſe & fœminas, & alternis annis ſe invicem inire: cum veritas non ſic ſe habeat.* Et in ſequentibus rem explicat eo ferè modo, quo *Philoſophus. Clemens* item libri ſecundi *Pædagogi* capite decimo, Οὐκοῦν οὐδὲ τὴν ὕαιναν μεταβάλλειν τὴν φύσιν πιστευτέον ποτέ. *Nequaquam igitur credendum eſt hyænam mutare naturam.* In qua eadem eſt ſententia *Euſtathius* in *Hexaëmeron* pag. 39. Sed uterque huic commento aliud ſubſtituit, quod nihilo puto verius, nempe hyænam infandum in modum abuti ſexu ſuo διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα παχητιασμόν.

Sexto, hyænam nugantur Veteres humani ſermonis non eſſe prorſus ignaram. Sic eam tradit *Plinius ſermonem humanum inter paſtorum ſtabula aſſimulare, nomenque alicujus addiſcere, quem evocatum foras laceret.* Et Solinus, *Sequitur ſtabula paſtorum, & auditu aſſiduo addiſcit vocamen, quod exprimere poſſit imitatione vocis humanæ, ut in hominem aſtu accitum noctu ſæviat.* In *Lauſiaca Palladii* hiſtoria capite vigeſimo, cum *Macarius* cæſum hyænæ catulum ſputo ſanâſſet, pro ζώγρῳ die ſequenti mater illi dedit κῴδιον προβάτου μεγάλου, *magnæ ovis pellem. Et cum Sanctus vidiſſet pellem, hæc dixit hyænæ, Undenam hanc habuiſſes, niſi ovem alicujus devorâſſes? Quod ergò proficiſcitur ab injuria, ego à te non accipio. Hyæna autem, humi inclinato capite, genuflectebat ad pedes Sancti, & ponebat pellem: ipſe autem ei dicebat, Dixi me non accepturum, niſi juraveris te non amplius offenſuram pauperes, comedendo eorum oves. Illa verò ad hoc quoque capite ſuo annuit, ut quæ Sancto aſſentiretur* Macario. Ita habet vetus verſio. Sed ille *Macarii* cum hyæna dialogus in *Græco* textu non comparet, ſive ab Interprete fuerit additus, aut ex *Græco* eraſus à Scribis, quos puduerit hujus commenti. *Busbequius*, Epiſtola primâ de legatione *Turcica*, *Ajunt hyænam, quam ipſi* Zirtlan *vocant, ſermonem intelligere humanum, propterea que à venatoribus hunc in modum capi. Accedunt ad ejus cavernam, quam ex oſſium (ut dixi) cumulo deprehendi facile eſt. Subit unus cum fune, cujus partem extremam ſociis tenendam foris relinquit: ipſe identidem pronuntians,* Joctur, Joctur, icela, *illam ſe non reperire, illam non adeſſe, introrepit.* Non ovum ovo ſimilius, quam hoc commentum iis, quæ de *dſabuon* ſcribit *Damir*.

وهي توصف بالموق والحمق لان الصيادين لها يقولون علي باب وجارها كلمات يصيدونها بها *Et eà deſcribitur fatua, & ſtolida; quia venatores ad ſpeluncæ oſtium illi verba quædam dictitant, per quæ illam venantur.* Carmen nempe ſemi-barbarum, quod ibidem ita effertur, ſed, niſi fallor, corruptiſſimè. Proinde mentem non capio.

اطرقي ام طريق خامري

ام عامري

(b) ابشري بجراد (c) غضلا

وشاة (d) هزلا

(b) al. استري ايسري (c) al. عطلي (d) al. هزلي

Sequitur, فلا يزال يقال لها ذلك حتي يدخل عليها الصايد فيربط يديها ورجليها ثم يجرها *Neque venator ceſſat hæc ei ingerere, donec ad eum ingreſſus quadrupedem devinxerit, quo facto eam trahit.* Aliud exemplar يخرجها *eam educit.* Idem aliter narrat *Abraham Ecchellenſis Maronita* in Notis ad *Abdarrachmamum De proprietatibus animalium* capite vigeſimo quarto. *Hujus*, inquit, *animalis venatio omnium lepidiſſima & ſingularis eſt. Nam muſico concentu adeo mulcetur, & manſueſcit, ut frequenter hoc venationis capiatur genere, quod ita fit. Ubi de antro, ſeu latibulo conſtiterit, ad ejus oſtium ſua pulſant venatores inſtrumenta, & cantiones quaſdam occinunt. Unuſque eorum ſemper dicit, Dabaha* (Dſabuon) *eſt hic, alter verò reſpondet negando, Dabaha non eſt hic. His per aliquod temporis ſpatium cantatis, egreditur animal illud cicuratum, ac totum manſuetum, omni feritate depoſitâ & hoſtibus blanditur, & ipſi hoſpites, ſed abblandiendo camum imponunt ori, & fune collum adſtringunt, & ducunt captivum. Hinc fortè* Orphei *orta eſt fabula*, &c. Huc alludit celebre dictum *Ali Ben Abutalib* لا اكون كالضبع يسمع اللدم فيخرج حتي يصاد *Non ero ſicut* dſabuon, *qui audit* ledem, *& exit, ut capiatur. Ledem* eſt ضرب الخفيق *genus carminis*, ut interpretatur *Damir* in capite ذيخ *dſich*, id eſt, *hyæna mas*, in quo citatur hoc Apophthegma.

Septimo, in *Græco Dioſcoride*, libro ſecundo, capite *De felle*, cæteris præfertur ἥ τε τοῦ θαλασσίου σκορπίου, καὶ ἰχθύος τοῦ λεγομένου καλλιονίου (lege καλλιωνύμου) χελώνης τε θαλασσίας, καὶ ὑαίνης, *fel marini ſcorpii, & piſcis callionii* (imò *callionymi*) *& marinæ teſtudinis, & hyænæ*, id eſt, الضبعة العرجا *dſabuæ claudæ*, ut ibi habet *Arabs* Interpres. Proinde etiam *Avicenna* libro ſecundo, capite مرارة ſeu *De felle*, *inter quadrupedum fella*, inquit, ſi verbo ſit venia, *præſtantiſſimum eſt* مرارة البقر ثم الضبعة

الضبعة والدب *fel bovis, deinde* dſabuæ, *& urſi.* Et idem capite ضبع *dſabuon*, eo levari ait النقرش ووجع للمفاصل *podagram, & dolores arthriticos.*

Quod hyænæ felli tribuunt (e) *Galenus*, (f) & *Ætius.* Rurſus in *Avicenna* lib. 4. Fen. 6. tract. 4. cap. 9. جلد الضبعة العرجا *pellis dſabuæ claudæ* medetur τοῖς λυσσοδήκτοις, ut hyænæ pellis in (g) *Ætio.* Jam, ſi ad Magorum vanitates liberet deſcendere, ab *Alkazuinio*, *Damire*, *Razi*, & *Abdorrachmane* ferè eadem de *dſabuo* tradi docerem, quæ Magi apud *Plinium* de hyæna ſcripſerunt. Sed in his præſtat ἐπέχειν, cum jam probaverim plus ſatis *Arabum* ضبع *hyænam* eſſe. *Hebræum* porrò צבוע, vel צבע id ipſum eſt, & eaſdem habet literas, hoc ſolo diſcrimine, quod *Arabico* more *Tſade* initiale ex parte δελτάζει propter punctum appoſitum.

(e) De Simplic. l. 11. c. 47.
(f) Tetrabib. 1. Serm. 1. cap. 144.
(g) Tetrab. 1. Serm. 2. cap. 162.

Hyæna porrò cur צבוע *tſebua*, vel *tſeboa* vocetur, non eſt obſcurum. Nam, ut poſt *Kimchium Fullerus* notat, צבוע id propriè dicitur, quod variorum eſt colorum. Sic in ſerpentum genere צבוע *tſeboa*, eſt *cenchris*, de quo *Nicander*,

--- ὅν τε λέοντα
Αἰολον αὐδάξαντο περίστικτον φολίδεσσιν,

Quem leonem varium appellârunt, ſquamis circumpunctum. Et *Lucanus* libro nono,

Pluribus ille notis variatam tingitur alvum,
Quàm parvis tinctus maculis Thebanus *ophites.*

Et in *Bereſchith Rabba* capite ſeptimo *Hebræi* ſuo more Hyperbolici, הצבוע הזה מטפה של׳ לובן הוא ויש לו שס״ה מיני צבועין כמנין ימות השנה של חמה *Hic* tſeboa (ſeu *cenchrias*) è *gutta alba factus eſt, tamen colores illi ſunt trecenti ſexaginta quinque, ſecundum numerum dierum anni ſolaris.* Eadem planè ratio nominis in hyæna, quam στικτὴν *maculoſam* appellat *Oppianus* libro tertio *Cynegeticῶn*, eò quòd

--- ἔῤῥαπται δέμας αἰνὸν
Κυανέαις ἑκάτερθεν ἐπίτριμα ταινίαισιν,
--- *cutis horrida corpore toto*
Cœruleis denſè conſpergitur undique vittis.

Hinc & aliud *hyænæ* nomen الباقع *albakio* ab *Arabibus* inditum; quaſi *variam* dixeris. Nempè البقع eſt *varius color:* unde *cornix* أبقع. Neque aliter ab *Olao* deſcribuntur eæ hyænarum ſpecies in Septentrione frequentes, quas Sclavi *roſomachas*, Sueci *Jerf*, Germani *Wilfras* nominant. *Petuntur*, inquit ille, *à venatoribus pellis ſolùm gratiâ, quæ apud nobiles & ditiſſimos ad veſtimenta in pretio eſt, utpotè ſplendidis & florum inſtar diſtincta coloribus, quales in* Damaſcena *veſte ſpectantur.* Item, *Candet fuſcata nigredine, inſtar panni* Damaſceni *diverſis ornata figuris.* Eadem quoque colorum eſt mixtura, & varietas in *ginetta*, animali in *Hiſpania* vulpis magnitudine, de quo *Cardanus: Pelle varia eſt, ac nigro & cinereo alternantibus maculis diſtincta.* Et Scaliger, *Admirabili pulchritudine eſt. Macularum crebritas, ordo, vegetus ſplendor nulli cedit.* Indè *ginettam*, vel *jinettam*, vel *hyænettam*, dici vult *Salmaſius*, quaſi hyænulam ὑποκοριστικῶς; quia utrumque animal ſimilibus maculis pellem habet variegatam. Et verò pro hyæna barbari Scriptores *jenam* habent. Pandectarius, *Lapis jena* (id eſt, *hyænius*) *ſecundùm* Albertum *eſt à beſtia, quæ* jena *vocatur.*

Addo hyænam non pelle ſolùm, ſed & oculis variam eſſe, ut & ratione oculorum conveniat ei nomen צבוע. *Plinius* libri octavi capite trigeſimo, *Oculis hyænæ mille ſunt varietates, oculorumque mutationes.* Et libri undecimi capite trigeſimo ſeptimo, *Hyænæ oculi in mille colores tranſeunt ſubinde.* Solinus, *Varietas multiplex ineſt oculis, colorumque mutatio.* A qua hyeniæ gemmæ dictæ, de quibus *Plinius* libri trigeſimi ſeptimi capite decimo.

Jam, ſi ad animum transferas, *Hebræâ* Phraſi צבוע *tinctus, diſcolor eſt hypocrita, quia hypocritæ* (inquit *Elias* in *Thisbi*) מראים צבע אחר ממה שהם *alium colorem præ ſe ferunt, quam reverâ habent.* Vere enim hypocrita eſt,

Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρέσιν, ἄλλο δὲ εἴπῃ·

Qui aliud quidem abſcondit in animo, & aliud dicit. Hinc cantor *Ezobæus*, הזהר בני מן הצבועים נשיקתם נשיקה נעתרה *Cave tibi, mi fili, à tſeboim* (id eſt, *diſcoloribus*, ſeu *hypocritis*) *quorum oſculum eſt oſculum ſuperfluum*, imo noxium, & perfidum, ut in *Juda.* Sic etiam nomen צבוע *tſeboa*, hyænæ mores prorſus exprimit, quos valde fucatos eſſe oportet, ſi vera ſunt, quæ de hyæna ſcribunt *Plinius* & *Solinus*, eam imitatione vocis humanæ hominem excire, in quem ſæviat, vomitus quoque humanos mentiri, falſiſque ſingultibus ſollicitatos canes ſic devorare. Et de vomitu quidem eadem etiam alii (h) ſcribunt. Sed vocis imitationem crocutę potiùs tribuunt, aut manticoræ. Nobis id perinde eſt, cum crocuta & mantichora ſint in hyænarum ſpecie. In *Plutarchi Sympoſio* vulpi etiam tribuit *Æſopus* animi ποικιλίαν, ſed in laudem. Nempe ibi ποικιλία ſumitur pro *ſolertia.* Et cum εἰς ἀγῶνα ποικιλίας *in certamen de varietate* cum panthera veniſſet vulpes, ἠξίου τὰ ἔνδον αὐτῆς καταμαθεῖν τὸν δικαστὴν, ποικιλώτερα γὰρ ἐκεῖθεν φανεῖσθαι, *rogabat judicem, ut perpenderet quæ intùs erant, ibi enim apparitura quæ magis varia eſſent.*

(h) Ariſtot. Hiſt. l. 8. c. 5. Ælian. l. 8. c. 22. Juba apud Plinium l. 8. cap. 30.

Supereſt, ut explicemus celebrem *Jeremiæ* locum, quem alii de ave rapace, nos cum *Græcis* de hyæna intelligimus. In eo loco Deus de *Iſraëlitis* graviter expoſtulat, quod beneficiorum ab eo toties exceptorum immemores, in benefactorem ſuum ferinum animum induerint, & eos mores, quos in belluis rapacibus meritò execramur. Hanc querelam ſic exorditur, (i) *Eſt erga me hæreditas mea tanquam leo in ſylva. Edit contra me vocem ſuam, ideò eam odi.* Tum ſequuntur *Hebræa* hęc verba, העיט צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה quæ ex vulgari interpretatione ita ſonant, *An avis tincta* (vel *varia*) *hæreditas mea erga me? An avis circumquaque ſuper eam?* Quàm parum hęc cohærent cum iis, quæ præcedunt, quàm parum cum ſequentibus, *Agite, congregamini omnes agri beſtiæ, venite ad devorandum*, Certe inter agri beſtias valde intempeſtiva videbitur avis pictę mentio. Præſertim ſi *Hieronymi* conjecturam ſequimur, qui *pavonem* hic intelligit. Ecquid enim pavoni cum leone & feris commune eſt? Alii autem avem quandam variam ſignificari putant, quam ut exoſam cæteræ omnes inſectentur. Noctuam fortè, vel potiùs cornicem *Æſopicam.* Noctua enim varia non eſt. Alii malunt avem rapacem deſignari, quæ ideò צבוע, id eſt, *tincta* dicatur, quod aliarum avium ſanguine ſit fœdata. Vir doctus *avem digitatam* vertit; quaſi צבוע fiat ab אצבע *digito.* Porrò per *avem digitatam* rapacem avem intelligit, quæ uncis unguibus, tanquam digitis in prædam involat. Atque ita ſumi putat apud *Plinium.* Sed utrobique fallitur. Quippe ab *Hebræo* אצבע, id eſt, *digito*, *digitatus* non eſſet צבוע, ſed אצבעי. Ut ab אורח fit אורחי 1 *Reg.* 4. 31. Neque in *Plinio* (k) *digitatæ aves* ſumuntur pro *rapacibus.* Is enim *digitatas aves* opponit *palmi-pedibus.* Ut planum ſit intelligi aves σχιδανόποδας, vel σχιζόποδας, in quibus (l) γαμψώνυχες, ſive *rapaces*, ſunt una ſpecies è multis. Sed quamlibet avem intelligas, cum ad analyſim ventum eſt, Interpretes mirè ſe torquent. Totum locum *Joſephus Kimchius* ſic παραφράζει, *An avis tincta ſanguine avium occiſarum erit* circum-

(i) Jerem. 12. 8.
(k) Lib. 11. c. 47.
(l) Vide Athen. l. 9. & Ariſt. Hiſt. l. 8. cap. 3.

circumquaque ſuper hæreditatem meam, quam mihi elegeram? Et, poſtquam ſaturata erit avis, venient agri beſtiæ ad vorandum, juxta id, quod ſequitur, "*Venite, congregamini, omnes agri beſtiæ, venite ad vorandum.* At, ſi *Prophetæ* mens hæc fuit, interrogatione non erat opus: aut interrogationi addenda erat nota negationis, ne videretur id negare, quod affirmat. Hoc magnos viros non fugit, quorum nominibus hic parco. Itaque in verſionibus ſuis diſſimulârunt interrogationis notam voci עיט præfixam in medio verſu. Sed ne ſic quidem facile eſt membra orationis ſic connectere, ut nihil ſit hiulcum. Ac proinde cum *Druſio* calculus hic hæreret, ſuſpicatus eſt locum eſſe corruptum. *Ut dicam*, inquit, *quod res eſt, locus iſte mihi ſuſpectus eſt de vitio.*

Ego aliter judico, locum eſſe integerrimum, ſed ideo obſcurum, quia non ſatis conſtat quid ibi ſit עיט צבוע. De צבוע jam diximus *hyænam* eſſe, quomodo *Græci* verterunt. Sed iidem minùs rectè עיט σπήλαιον explicant. An pro עיט legerunt עוט, *Vau* pro *Jod*? Saltem עוט, vel עוטה eſt terræ pars humilis, atque depreſſa, qualis in convallibus, aut cryptis ſubterraneis. Hinc *Damaſcena* vallis hodieque vocatur الغوطة *Algauta.* עוותא mendoſè ſcribitur in *Hieroſolymitano* Paraphraſte *Gen.* 14. 15. Vetuſtiſſimum nomen erat עוץ. Sed hæc alibi diſcuſſimus.

Alii omnes עיט aut *avem* ſimpliciter explicant, aut *avem rapacem & carnivoram.* Et vero עיט alibi eſt *avis rapax.* Sic *Gen.* 15. 11. *Et deſcendit* עיט *avis rapax ſuper cadavera.* Et *Job.* 28. 7. *Semitam ejus non cognovit* עיט *avis rapax, nec eam vidit oculus æſalonis.* Hinc ἀετὸς, vel αἰετὸς *aquila*, quaſi עיט *ajit*; quia præcipua in rapacibus, & maximè eximia. Sed quid obſtat, quominus eadem vox pro *fera rapace* ſumatur? Cum Verbum עוט, unde עיט, non pertineat ad ſolas aves, ſed ad animal quodvis quod in prædam irruit. Sic 1 *Sam.* 14. 32. ויעט, *Et irruit populus in prædam.* Et capitis decimi quinti verſu decimo nono *Samuel Saüli* dicit, תעט, *Irruiſti in prædam.* Atque, ut ſcias nomen עיט patere latiùs, quàm ut ſolas aves deſignet, illi quandoque additur צפור *avis* διακριτικῶς, *ut Ezech.* 39. 4. *Tradidi te* עיט לצפור *rapaci avi.* Nempe non omnis עיט eſt צפור *avis.* Nam è feris etiam, quæ rapaces ſunt & carnivoræ, eodem nomine continentur. Neque novum eſt, ut idem nomen *avi rapaci* cum *beſtia carnivora* ſit commune. *Græce* κίρκος *accipitris*, ἄκμων *aquilæ* genus, & ἰκτῖνος *milvus* eſt, quod nemo neſcit. Tamen inter luporum ſpecies κίρκον nominat (m) *Oppianus* & ἄκμονα, & ἰκτῖνον. *Milvum* viciſſim hodiè *Græci* λύπην vocant à lupino ingenio. Et cur *monedulæ* ſpecies λύκος vocetur, rapacitas in cauſa eſt. Hæ rationes faciunt, ut עיט tam ad feras, quam ad alites pertinere putemus, adeoque עיט צבוע, ad verbum ſignificare *rapacem feram variam*, uno verbo *hyænam.*

(m) Cyneg. l. 3. v. 304. 326. & 331.

His ita explicatis, facile erit extricare quidquid intricatum hic erat, ſi *Jeremiæ* (n) locum ſic reddas; *Eſt erga me hæreditas mea tanquam leo in ſylva. Edit contra me vocem ſuam, ideo illam odi. An igitur eſt fera rapax variegata* (hyæna) *hæreditas mea erga me? An eſt fera rapax circumquaque ſuper eam? Hæreditatis* nomen & pro terræ *Chanaan* incolis, & pro ipſa terra ſumitur, ut hic ſit ſenſus: "Quorſum *Judæi*, quos "in filios, & heredes adoptaveram, leonum in morem rugiunt, & ferociunt adverſus me? & odioſis "clamoribus mihi obſtrepunt? Uſque adeone omnem "ſenſum humanitatis perdiderunt, ut hyænarum inſtar ſint? An feras dicam pro hominibus incolere "terram illam, quam elegeram? Cum moribus, & "ritibus efferatioribus, quam ulli barbari, imò quàm "rapaciſſimæ belluæ utantur? Ita eſt omnino: jam "feræ ſunt, non homines. At ego in feras illas alias "feras immittam, nempe *Chaldæos*, à quibus terra "deſolabitur. Huc pertinet ſequens Apoſtrophe, *Ite, congregamini, omnes agri beſtiæ, venite ad vorandum.* Jam videt cordatus Lector omnia plana eſſe, & perſpicua, quæ prius magnis viris negotium faceſſebant.

(n) Cap. 12. v. 8. 9.

Pro corollario libet addere quod latuiſſe video virum maximum in *Notis* ad *Solinum*, quid ſit *hyænæ nodus* in his *Lucani* libri ſexti verſu 673.

Viſcera non lyncis, non diræ nodus hyænæ.

Nodum hyænæ vir ille πῆξιν explicat, id eſt, defixionem. Quia in *Ariſtotelis Mirabilibus Arabicæ* hyænæ genus quoddam eſſe legitur, ὃ ἐπειδὰν προΐδῃ τι θηρίον, ἢ ἀνθρώπου ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν σκιὰν, ἀφωνίαν ἐργάζεται, καὶ πῆξιν τοιαύτην, ὥστε μὴ δύνασθαι κινεῖν τὸ σῶμα. *quod cum aliquod animal viderit, aut hominis umbram calcaverit, vocem illis aufert, & talem operatur defixionem, ut corpus movere non poſſit.* Illi igitur nodus hyænæ magicum id impedimentum, & defixio, quam facit hyæna, ἡ πῆξις τῆς ὑαίνης, vel magicus nodus, quo illaqueat eos, quos ter luſtraverit. Scribit enim *Plinius omne animal, quod hyæna ter luſtraverit, in veſtigio hærere.* Sed cum hyænæ nodum *Lucanus* cenſeat in ſagæ ſupellectile, &, ut vir magnus agnoſcit, inter eas res, quæ Magiæ ſerviunt, rogaverim libens qui potuerit hyænæ defixio, id eſt, vis, qua animalia detinet, in iis locum habere. Agitur de *Erichto*, Maga *Theſſala*, quæ ut *Romani* militis animam arte necromanticâ ex Inferis excitet, Magica pharmaca omnia adhibet. Proinde, ut ait *Poëta*,

Huc quidquid fœtu genuit natura ſiniſtro
Miſcetur, non ſpuma canum, quibus unda timori eſt,
Viſcera non lyncis, non diræ nodus hyænæ
Defuit, & cervi paſti ſerpente medulla.
Non puppim retinens Euro *tendente rudentes*
In mediis echeneis aquis, oculique draconum,
Quæque ſonant fœtâ tepefacta ſub alite ſaxa.
Non Arabum *volucer ſerpens, innataque rubris*
Æquoribus cuſtos precioſæ vipera conchæ;
Aut viventis adhuc Libycæ *membrana ceraſtæ;*
Aut cinis Eöa *poſiti phœnicis in ara.*

Ex quorum lectione conſtat *nodum hyænæ* non eſſe actionem, ſed ſubſtantiam, ut reliqua omnia, quæ à *Lucano* ibi recenſentur, nempe ſpuma canis rabioſi, lyncis viſcera, medulla cervi, remora piſcis, draconum oculi, lapis aëtites, ſerpens alatus, vipera è *mari Rubro*, exuvium ceraſtæ, phœnicis cinis. Sed, ne Lectorem teneamus diu ſuſpenſum, ipſiſſimam hyænæ nodi definitionem ex *Plinio* adferemus: qui libri vigeſimi octavi capite octavo, dum in eo eſt, ut probet Magos hyænam ex omnibus animantibus in maxima admiratione poſuiſſe, & ad Magicas artes ſingulis prope membris vim aliquam peculiarem tribuiſſe, inter cætera hæc habet; *Totius domûs concordiam eodem* (hyænæ) *genitali, & articulo ſpinæ cum adhærente corio adſervatis conſtare* (tradunt) *quem ſpinæ articulum ſive NODUM atlantion vocant. Eſt autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum.* Spina hic eſt vertebrarum, ſeu articulorum dorſi compages, quorum primus ille dicitur, qui proximè collo jungitur. Et meritò vocatur *nodus.* Eſt enim commune hoc nomen omnibus articulis. Unde idem *Plinius* libri undecimi capite trigeſimo ſeptimo, *Quibus cervix è multis vertebratiſque orbiculatim oſſibus, flexilis ad circumſpectum, articulorum nodis jungitur.* Et infrà, *Nervi nodos corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi tranſitu ligantes.* Et *Ovidius* libri primi *Elegia* quartâ *De Ponto*,

Tollere nodoſam neſcit medicina podagram.

Nodoſam podagram, id eſt, morbum in corporis nodis & articulis, unde vulgò *articularem* appellant. Præterea nodus dicitur primus in hyænæ dorſo articulus ſpecia-

speciali de causa: quia cum in reliquis feris colli & dorsi vertebræ recta linea continuentur, hyænæ ῥάχις ibi κυρτοῦται, id est, *curvatur*, & in nodum, seu gibbum attollitur. Hinc *Oppianus* libro tertio *Venaticorum*,

Ἡ δέ τε κυρτοῦται μεσάτην ῥάχιν.

Quamvis in summo dorso & inter humeros sit hyænæ gibbus, illam tamen *Poëta* curvari, & in gibbum attolli dicit circa mediam ῥάχιν· quia ῥάχις præter *dorsi spinam* etiam *colli vertebras* complectitur, aut *os colli*, qualecunque sit. Hyænæ enim collum pro vertebris continuum os habere creditur, ac proinde non esse flexile. Plinius, *Collum & juba continuitate spinæ porrigitur, flectique nisi circumactu totius corporis nequit.* Solinus, *Cum spina riget collum continuâ unitate, flectique non quit nisi toto corpore circumacto.* Quod si verum est, ob id ipsum primam hyęnæ dorsi vertebram ampliorem esse oportuit, ut continuum illud os exciperet, & tanquam nodo fortiùs devinciret. Et nodus ille rectè dictus est *atlantius*, quia prope humeros situs, quibus onera tanquam *Atlante* ferri notum est. Unde est, quod in homine vocatur ἄτλας *septima colli vertebra dorso proxima. Pollux* libri secundi capite quarto §. vigesimo octavo, (τῶν δὲ σπονδύλων ὁ τραχήλου) ὁ τελευταῖος ὡς ἀχθοφόρων ἄτλας ὀνομάζεται. Hic quæri possit non absurde, an in hyæna colli rigor, & nodus circa humeros, qualem descripsimus hactenus, causa sit, cur inter currendum claudicare videatur, ut *Arabes* omnes asserunt, quamvis illius claudicationis causam aliò referant. *Damir*,

الضبع توصفت بالعرج وليس عرجا
وانما يتخيل للناظر وسبب هذا
التخيل لبرودة في مفاصلها وزيادة
الرطوبة في جانب الايمن علي الايسر

Dsabua *clauda describitur, etsi revera clauda non sit, sed in speciem claudicat. Cujus claudicationis causa refertur ad articulorum ejus frigiditatem, & humorum copiam in dextro latere supra sinistrum.*

CAPUT DUODECIMUM.

Probatur איים esse Thoes, qui *Arabicè* vocantur *filii* اوي *avvi*.

Vocis איים *varia interpretamenta. Videntur esse filii* avvi, *quod* Arabes *cum canibus, lupis, & hyænis sæpe nominant, ut prope ejusdem generis animalia. Hujus animalis* Arabica *nomina. Gallinis quam sit infensum. Qua arte venetur aves aquaticas. Ejus ululatus qualis. Captivitatem quam impatienter ferat. De eo Magorum nugæ. Ejus descriptiones ex* Alberto, Bellonio, Scaligero, *&* Busbequio. *Cur* Esa. 13. vers. 22. *dicatur* clamare alternis. אי *&* اوي *voces similes, &* ὀνοματοποιητικαί. ابن اوي filius avvi, *nec mustela, nec canis, nec vulpis, nec hyænæ est species, ut quidam volunt, sed animal sui generis. Ab hyæna quid differat contra* Gesnerum, *& ab aureo lupo contra* Bellonium. *Thoem esse probatur septem rationibus.* 1. *Ut thoes lupo & hyænæ similis describitur.* 2. *Lupo minor.* 3. *Fulvus.* 4. *Gregarium animal.* 5. *Latrat.* 6. *Tigri similis.* 7. Φιλάνθρωπος. *A Scriptoribus mediæ ætatis vocatur* λυκοπάνθηρ, *&* πανθήριον. *Fallitur* Eustathius, *cum putat thoes cum leone congredi.* Πολέμιοι *quidem leones, & thoes; quia dissident, sed ut minima quæque, & maxima.* Plinius *emendatus. Thoes, leone viso, statim fugere. Horum varia nomina.*

E*saiæ* 13. *vers.* 22. & 34. *vers.* 14. & *Jerem.* 50. *v.* 39. איים *ijim*, *Chaldæus* explicat חתולין, *feles*; *Syrus* in *Esaia* ܣܝܪܝܢܣ, sed mendosè. Legendum enim סירינום, *Sirenes*, ut in *Jeremia*; Septuaginta, ὀνοκενταύρους, *onocentauros*; Theodoretus, ἐμπούσας ὀνοσκελίδας, *spectra*, *jarvas*; Arabs الغيلان quod idem est; Hieronymus *ululas*, & *Faunos ficarios*. Alii *picas*, teste *Kimchio*: alii *ferales aves*, & *terrifica animalia*. Nos putamus esse animal, quod ab *Arabibus* ابن اوي *Ibn-avvi*, seu *filius avvi*, à Barbaris dicitur *iben angue*, A *abin-avin*, & *babuin*, & *papio*. *Avicenna* illud nominat aliquoties cum canibus, & lupis: ut lib. 4. Can. Fen. 6. Tract. 3. cap. 8. *Aconitum lycoctonum interficit lupum, & canem*, وابن اوي *& filium avvi*. Et Tractatus quarti capite quinto agens de rabiosis animalibus, quorum morsus est maximè periculosus: *Lupus*, inquit, *est deterior cane, & similiter animalia, quæ lupo accedunt, ut* الضباح والبنات اوي *hyænæ, & filiæ avvi*. Ejusdem animalis frequens est mentio in *Lexico Alcamus*; in quo ابن اوي *filius avvi* explicatur دويبة λυκίσκος, quia est animal parvo lupo simile. Et علوش *ilvvas*, vel علوص *ilvvads*, & وح *vva*, vel ووع *vvavva*, & ديل *dail*; vel دالان *dalan* totidem sunt apud *Arabes* ejusdem animalis nomina. Et نوفل *nauphal* est ذكر الضباع وابن اوي *mas hyænarum, & filii avvi*. Et برعل *borol* ولد الضبع او ولد الوبر من ابن اوي *fœtus hyænæ, aut fœtus viverræ ex filio avvi*. Et ووعة *vvavvaa* est صوت الذيب والكلاب والبنات اوي *vox lupi, & canum, & filiarum avvi*. Et Verbum عوي *avva*, *latrare*, vel *ululare* dicitur de lupo, cane, & *filio avvi*.

Sed quia ignotum est hoc animal *Europæis* hominibus, illius descriptiones hic adscribere non gravabor. *Arabes* paucis rem conficiunt; quia notissimum est animal apud ipsos. De illo tamen *Alkazuinius*,

ابن اوي يقال له بالفارسية شغال
حيوان مفسد الكروم والثمار ان
وقع نظر الدجاج عليه لا يطير

يضبر حتي ياتيها لياكلها ولو كانت الدجاج علي شطح او شجرة يقع عنة ومن العجب ان الدجاج اذا رايت كلبا او ثعلبا وسنووا او شيا من الحيوانات * الطالبة لها لم تحرك وان مر بها ابن اوي حتي لو كانت مابة لم تبق واحدة لا رمت بنفسها اليه وانقاد الدجاج لابن اوي هو كانقاد الشاه للذيب واذا اراد ابن اوي صيد طيرا الما يجمع خرمة شوك او خطب ويرميها فوق الما حتي يستانس بها الطير ويمشي خلفها والطير لا ينفر من الخرمة لانة يستانس بها فيثبت من خلفها ويصطاد ما شا

* Lege الظالمة

Filius awi Persicè *vocatur* scagal. *Hoc animal perdit vites & fructus arborum. Cum gallinæ prospectus in ipsum incidit, illa non avolat*, sed *expectat donec filius* awi *irruens eam voret. Quin, si gallina sit super tectum, aut super arborem, cadit illicò. Et mirabile illud est, quòd si gallina canem, aut vulpem, aut felem videat, aut animal aliud sibi infensum, non movetur. At, si accedat filius* awi, *vel si gallinæ centum essent, omnes ad eum se projicerent, & ne una quidem remaneret. Nempe gallina se habet ad filium* awi, *ut ovis ad lupum. Porro cum filius* awi *venari vult aves aquaticas, spinarum, aut ligni fasciculum colligit, quem in aquas projicit, ut aves eo assuefiant. Et ipse retrò se confert, neque aves à fasciculo fugiunt; quia eo assueverunt. Is retrò stans venatur quascunque vult.* Et *Damir*,

لا يعوي الا ليلا وذلك اذا استوحش وبقي وحدة وصياحة يشبة صياح الصبيان وهو طويل المخالب والاظفار ويعدو وياكل بما يصاد من الطيور وغيرها وخوف الدجاج منة اشد من خوفها من الثعلب لانة اذا مر تحتها وهي علي شجرة او جدار تساقت اليه ولو كانت عددا كثيرا

Non ululat nisi noctu, idque potissimum cum tristis est, aut manet solus. Ejus porro ululatus infantis vagitui similis est. Ungues & falculas habet prælongas, quibus cum prædam arripuit, comedit quidquid venatur ex avibus, aut aliis animalibus. Eum plus quàm vulpem timet gallina. Nam, si sub arbore aut sepe transeat, in qua gallinæ sint, eæ cadunt ad illum, quamvis sint plures numero. Dicitur captivitatem impatientissimè ferre. Unde *Poëta*, quem citat *Damir*, de hoc eodem animali:

لشديد المقتنص

وهو اذا صيد رمح في قفص

Huic tam grave est, quod venatu capitur, ut, postquam captus est, in cavea calcitrare non desinat. Medici, vel Magi veriùs, nugantur linguam ejus in domo relictam excitare الخصومة بين اهلة *lites inter domesticos.* Oculum dextrum appensum habenti non nocere عين عاين ὀφθαλμὸν ὀφθαλμίζοντα, id est, *oculum fascinantem.* Cor si quis ferat, tutum eum fore à reliquis feris; & carnem liberare من الجنون *à dæmonibus*, & ab epilepsia, quæ accidit في اواخر الشهر *in extremo mense*, Lunari scilicet. *Græcè* dixeris φθίνοντος μηνὸς, aut λήγοντος, aut πανσελήνου. Aliud de *filio awi* non reperio apud *Arabes*, nisi quod de الببر seu *tigri* legitur in *Damire* هو شبيه ابن اوي *Is est similis filio* awi. Sed sub aliis nominibus idem animal multi describunt. *Albertus* apud *Gesnerum* : *Papio animal circa* Cæsaream *abundat, paulo majus vulpibus, luporum ingenio. Collecta enim hæc animalia ululant, uno præcinente, & aliis postea simul respondentibus. Pilo vulpem refert. Uno ex iis occiso, cæteri circa ipsum ululant, tanquam plangant mortuum. Voces eorum adeo sonoræ sunt, ut quamvis remotæ ex propinquo audiri videantur. Urgente fame sepulchra hominum aliquando ingredi, & cadaveribus vesci dicuntur. Videntur sanè ex lupo & vulpe composita.* Andreas Bellunensis, *Aben avin, id est*, babuin, *animal est simile cani, quod noctu latrat, & vorat cadavera. Reperiuntur autem permulta in* Syria *inter* Damascum *&* Berytum. Bellonius *Singularium* libri secundi capite centesimo octavo, *Parvus quidam lupus in* Cilicia; *& tota ferè* Asia *reperitur, qui rapit quæcunque invenerit noctu circa dormientes, ad quos proximè accedit, ut pilos, ocreas, frænos, calceos, & hujusmodi. Forma ei inter lupum & canem est. Multi ejus Veteres, tum* Græci, *tum* Arabes *meminerunt.* Græci *hodie vulgò appellant* squilachi. *Et hic videtur esse, quem* Græci *auctores lupum* chryseon, *id est, aureum, cognominant. Non multò minor est lupo. Noctu inclusus canis instar latrat. Nunquam solus reperitur. Est enim gregarius, adeo ut aliquando ducenti in unum gregem coeant, & nihil per* Ciliciam *hoc animali frequentius sit. Vociferantur autem in grege alius post alium, ac si canis vocem* hau hau *repeteret. Color eis egregie fulvus est: quamobrem pellis eorum vestibus fulciendis destinata non parvo illic in pretio est.* Scaliger *in* Cardanum Exercitatione ducentesima decima septima, *Vulpes in* Arabia *&* Syriæ Palæstina, *pilo fœdo, audacia insigni, vespere mutuis ululatibus, quasi signo dato ad nocturnam condictam prædam convenire. Gregatim prædari, omnia surripere, etiam calceamenta, atque in sua lustra comportare*, &c. *Hæc*

cum

cum ex quodam regulo accepissem, unus, qui in eodem fuerat comitatu, negabat esse vulpes: sed lupos esse haud magno corpore, neque fœdo pilo, sed colore luteo nitido. *Busbequius* Epistola prima, quo loco describit iter *Nicomedia Nicæam*: Nicomedia, *transmisso montis* Olympii *jugo, in pagum* Kasokli *venimus: ex hoc* Nicæam, *sed serius, cœpta jam prima vigilia. Non procul inde audio magnum clamorem, & veluti hominum irridentium insultantiumque voces. Interrogo quid sit*, &c. *Narrant mihi ululatum esse bestiarum, quas* Turcę Ciacales *vocant* (ut *Persæ* شغال *sciagal*, vel *sciugal*) *Lupi sunt vulpibus majores, communibus lupis minores, voracitate tamen edendique ingluvie pares. Gregatim incedunt, hominibus armentisque innoxii, furto magis, & dolo, quam vi victum quærentes. Ab harum ferarum ingenio* Turcæ *homines fraudulentos, & versipelles, maximè* Asiaticos, Ciacales *vocant. Tentoria* Turcarum, *aut etiam domos noctu subeunt. In quibus quidquid inveniunt esculentum, vorant. Quod si aliud deest, quidquid est operis coriacei rodunt, veluti calceos, ocreas, cingula, gladiorum vaginas, & quidquid est hujus generis. Neque deest ad furtum solertia, nisi (quod ridiculum est) suo se proderent indicio. Nam, cum maximè sunt in ipso furto occupati, si quis fortè gregalium, qui foris remansit, ululare incipiat, mox ipsi idem faciunt, parum memores ubi versentur. Quo clamore expergefacti homines, arreptis armis, fures manifestarios malè mulctant.* *Olearius* in *Itinere Moscovitico* & *Persico*, libro quarto ubi de Provincia *Schirvvan*; *Ibi vulpium genus est, quos* schakal *vocant, ejusdem cum* Europęis *magnitudinis, quibus lana est pro pilo, venter albus, aures nigræ, cauda minor, quam nostratium. Hos per noctem audiebamus, circa pagos oberrantes, assiduo clamore, eoque protracto, & quasi lugubri nobis obtundentes.*

De hoc animali *Esaias* egisse videtur his verbis capitis decimi tertii versu vigesimo secundo, *Clamabunt alternis* איים ijim *in palatiis ejus*, id est, in maceriis desolatæ *Babylonis*. Rationes in promptu sunt. Primò enim notandum est Verbum ענה pro quo alii *clamabunt*: sed expressius Vulgata, *respondebunt*; Arias, *alternis canent*; & Genevenses, *ululabunt sibi mutuò respondentes*. Omnino enim ענה sonat aliquid *mutuum*, & *alternum*, ut apud *Græcos* ἀπαμοίβεσθαι. Porro animalium, quæ descripsimus, hoc maximè proprium est, quòd alternis ululatibus sibi mutuò respondent. Albertus, *Ululant uno præcinente, & aliis respondentibus.* Bellonius, *Vociferantur in grege, alius post alium.* Scaliger, *Mutuis ululatibus, quasi signo dato, conveniunt.* Quin, apud *Busbequium*, qui in domos furtim irrepunt, *cum maximè sunt in ipso furto occupati, si quis fortè gregalium, qui foris remansit, ululare incipiat, mox ipsi idem faciunt.* Alternis nimirum illis clamoribus ita assueti, & innutriti, ut ne periculo quidem suo ab iis absterreantur. Aliud animal nullum novi, cui talis tribuatur clamorum alternatio. Secundo, Plurale איים est à Singulari אי, cui proximè accedit اوي quo nomine hoc animal vocari docuimus ab *Arabibus*. Utrumque nomen אי, & اوي est ὀνοματοποιητικόν. Utroque scilicet utcunque exprimitur *acutus feræ ululatus*, quem levi mutatione iidem *Arabes* عوي dicunt, & عوا. Itaque nemo negaverit verisimile id esse, quod diximus, איים apud *Hebræos*, & apud *Arabes filium* اوي pro eodem animali sumi. Sed neque sic res est confecta. Utut enim accuratæ sint illius animalis descriptiones, quas supra exhibuimus, tamen adhuc ambigitur, ad quam speciem sit referendum, & quo nomine *Græcis* olim & *Romanis* innotuerit. Illis enim ignotum fuisse quis dixerit animal in *Syria* & *Cilicia* tam frequens?

Planè ridiculus est *Avicennæ* Interpres, qui ابن اوي *filium avvi*, *mustelam* explicat *Canonis* lib. 4. *Fen.* 6. tract. 4. cap. 5. in ipso lemmate capitis. Nisi statuas eum legisse ابن عرس pro ابن اوي. *Bellunensis* refert ad *canes*. Ita etiam *Giggeius* passim. Et *Græci* recentiores, qui *squilachi*, id est, σκύλακα vocant. Unde *Persicum* شغال *sciagal* per Metathesin. Vel *Persæ* شغال appellant, quia *Hebræis* שועל est *vulpes*. Nam *Olearius* eum ponit in genere vulpium. Quomodo etiam *Scaliger*, quamvis ab aliis censeri dicat in lupis. In qua sententia est *Bellonius*. Sed *Gesnerus* eum refellit, & papionem statuit esse hyænam; in qua sententia usque adeo sibi placet, ut quam instituit probationem claudat hoc Epiphonemate, *Quamobrem papionem hyænam esse concludimus, multis hactenus sæculis, & nomine, & figura doctissimis etiam viris ignotam.* At ego, utut eos excusatos habeam, qui vel canibus, vel vulpibus, vel lupis, vel hyænis accensent, cùm de singulis habeat aliquid, tamen assero *papionem*, vel *babuinum*, si mavis, animal esse sui generis ab his omnibus diversum. Ut à cane, sic ab hyæna distinguit *Avicenna* duobus locis, quos citavimus. Ita etiam *Damir*, & *Alkazuinius*, & cæteri *Arabes* lupum hyænam, & filium *avvi* separatim describunt, ut diversa animalia. Et verò hyæna non latrat, nec gregarium est animal, nec ad hominem dormientem ideo tantùm accedit, ut suffuretur calceos, pileum, *&c.* Contra, hyænam describit *Plinius* ut animal pantheris etiam terribile: quodque canes, & homines, ad se evocatos lacerat. Ut de statura taceam, quæ lupo par, sæpe etiam major, cùm papio sit minor lupo. Hyenæ denique pellis virgata est, & maculosa, papioni unicolor, in *Cilicia* saltem, & *Syria*. Qui factum, ut hęc *Gesnerum* fugerint, virum impensè doctum, quique in hoc studio tam sedulam navavit operam? Nec felicior *Bellonius*, cùm papionem pronunciat eum esse, quem *Græci* auctores *lupum aureum* cognominant. *Aurei lupi* solus meminit *Oppianus*, apud quem is esse legitur

Οὐ λύκος, ἀλλὰ λύκου προφερέστατος, αἰπύτατος θὴρ,
Χείλεσι χαλκείοισι τετυγμένος, ἄσπετος ἀλκήν.
Non lupus, at plus quam lupus, ut leo celsus, ahenis
Armatus labiis, immani robore præstans.

Nemo papionem sic descripserit, qui lupo staturâ & viribus inferior est, vix supra vulpem assurgens.

Proinde aliud succurrit, quod, ut spero, doctorum assensum merebitur, nempe papiones esse *thoas*, de quibus licet Veteres multa scripserint, nemo tamen, quod quidem sciam, nomen explicavit hactenus. Nam eorum sententia pridem explosa est, qui thoas aut volunt esse *ginettas*, aut *lupos cervarios*. Consule ea de re, si vacat, *Hermolaum*, & *Gesnerum*, & *Salmasium*, ut discas thoes cum neutris quidquam habere commune. At hic omnia quadrant & ad amussim conveniunt.

I. Primò enim, ut papiones, ita & thoes lupo & hyænæ tam sunt similes, ut alii Veterum thoas lupis, alii hyænæ accensuerint, alii tertium animal esse dixerint ex utroque mixtum. *Aristoteles Hist.* libri secundi capite decimo septimo, Ἔχει δὲ καὶ ὁ θὼς πάντα τὰ ἐντὸς ὅμοια λύκῳ. *Plinius* lib. 8. cap. 34. *Thoes, luporum id genus est.* *Hesychius*, Θώων, εἶδος θηρίου ὡς λύκος. Idem, Θῶας, θῆρας ἐξ ὑαίνης καὶ λύκου γινομένους. *Suidas*, Θῶες, θώων θηρία ἐξ ὑαίνης καὶ λύκου γεννώμενα. *Eustathius* alibi dicit esse ζῶον λυκοειδές, alibi esse ζῶον παραπλήσιον ὑαίνῃ.

II. Thos tamen est parvum animal, & lupo minus. Proinde thoem *Philosophus* ita cum lupo confert ratione proceritatis, *Hist.* libri 6. capite 35. Ἔστι δὲ τὴν ἰδέαν οὐρὰν ἐπὶ μὲν μακρὸς, τὸ δὲ ὕψος βραχύτερος. *Speciem*

quod

quod attinet; caudam versus porrigitur, sed staturâ humilior. Et *Plinius* ubi supra, *Luporum id genus est, procerius longitudine, brevitate crurum dissimile.* Hinc in *Hesychio* θῶες definiuntur θήρια μικρά. Et *Pollux* feras minores sic recenset, Ἐπὶ δὲ τῶν μικροτέρων, οἷον ἀλωπέκων, καὶ θώων, καὶ λύκων, thoas medios ponens inter vulpes & lupos, quia magnitudo est illis inter utrosque media.

III. Ut papioni, *Bellonio* & *Scaligero* testibus, color egregie fulvus est, ita thoi. Hinc *Iliad.* λʹ. δαφοινοὶ θῶες, id est, πυῤῥοὶ *fulvi*, ut habet *Scholiastes.*

IV. Etiam gregarios esse thoas ex *Oppiano* collige, cum scribit lib. 2. *Halieuticῶν*,

> Θῶας ὑπερφιάλους ἔλαφον περιποιπνύεσθαι
> Ἀγρομένους. ---

id est, συναθροιζομένους, *confertos, congregatos*, ut ibi *Scholiastes.* Quibus similia legas *Iliad.* λʹ. versu 474. &c.

V. Sed & ut papiones, ita & thoes latrant. Supra nos docuere *Arabes* عوي *awa*, id est, *ululare*, seu *latrare*, proprium esse *canis, lupi*, & ابن اوي *filii awi*, seu *papionis.* Quæ conferenda cum his *Pollucis*, Ἀλωπέκων, καὶ θώων, καὶ λύκων τὸ ὑλακτεῖν. *Vulpium, & thoum, & luporum est latrare.* Non ovum ovo similius. Addo, ut אוי & اوي sic thois nomen *à latratu* fieri. Θῶες enim, & θωΰσσειν sunt Conjugata. Porro θωΰσσειν est ὑλακτεῖν *latrare. Suidas*, Θωΰσσοντες, ὑλακτοῦντες. Ὅμηρος, --- βαρύβρομα θωΰσσοντες, καὶ Θωυκτὴρ, κύων ὁ ὑλακτικός.

VI. Supra didicimus ex *Arabibus* الببر seu *tigrim* esse شبيه ابن اوي *similem filio awi*, seu *papioni.* Ecce idem de thoë in *Arriani Indicis*, Οὓς τινας καὶ ἡμεῖς ὁρέομεν, καὶ τίγριας καλέομεν, θώας εἶναι αἰόλους, καὶ μείζονας ἤπερ τοὺς ἄλλους θώας. *Quos videmus, & tigres vocamus* (scribit *Nearchus*) *thoas esse varios, & aliis thoibus majores.*

VII. Denique quod papio legitur ad hominem dormientem accedere sine noxa, planè thoum exprimit φιλανθρωπίαν à Veteribus tam decantatam. *Philosophus Histor.* libri noni capite quadragesimo quarto, Φιλάνθρωποι δ' εἰσὶ καὶ οἱ θῶες, καὶ οὔτ' ἀδικοῦσι τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε φοβοῦνται σφόδρα. *Etiam thoës hominem amant, neque eum lædunt, aut multum timent.* Plinius, *Luporum id genus est*, &c. *homini innocuum.* Solinus, *Homines tamen nunquam impetunt.* Ælianus *Histor.* libri primi capite septimo, Λέγουσι τὸν θῶα τὸ ζῶον φιλανθρωπότατον εἶναι, καὶ ὅταν μὲν που περιτύχῃ ἀνθρώπῳ, ἐντρέπεται αὐτὸν, οἷον αἰδούμενος· ὅταν δὲ ἀδικούμενον θεάσηται, ὑπ' ἄλλου θηρίου, τὸ τηνικαῦτα ἐπαμύνει αὐτῷ. *Thoëm animal esse dicunt homini amicissimum, &, si fortè in hominem inciderit, tanquam venerabundum revereri: quin si ab alia fera infestari viderit, statim ei succurrere. Phile* capite quadragesimo quarto,

> Ποίους δὲ καλῶς ἐκμαθὼν αἰδοῦς νόμους,
> Αἰσχύνεται θὼς, εἰ τὸν ἄνθρωπον βλέποι;
> Ποῖαν δὲ τηρῶν τακτικὴν ὁμαιχμίαν;
> Ἄληκτος ἥκει συμμαχῶν ἡμῖν φίλος,
> Ἐὰν ἄρα τις θὴρ δυσμενὴς ἐπιτρέχει.

Quales pudoris leges bene edoctus veretur thos, si hominem viderit? Et qualem militiæ confœderationem servant? Ad nos venit commilito semper amicus, si quæ fera infensa in nos incurrat. Quæ, licet in majus aucta, hoc saltem docent homines à thoibus nunquam impeti.

Scriptores mediæ ætatis idem animal λυκοπάνθηρα, λυκοπάνθηρον, & πανθήριον appellant. *Homeri Scholiastes* vetus in *Iliad.* λʹ. Θῶες πανθήρια. *Oppiani Scholiastes* in librum secundum *Halieuticῶn*, Θῶας, λυκοπάνθηρας. Lexicon *Cyrilli* apud me MSS. Θῶς, ὁ λυκοπάνθηρος· παχεῖς γάρ εἰσι, καί περ βραχυσκελεῖς ὄντες. Pro παχεῖς legendum ταχεῖς, ut in *Etymologo*, & *Phavorino.* In *Plinio* quoque, *Thoës, luporum id genus est, brevitate crurum dissimile, velox saltu.* Eustathius in *Iliad.* λʹ. Λυκοειδῆ ζῶα εἶναί φασιν οἱ παλαιοί· διὸ καὶ τὴν τῶν λυκοπανθήρων κλῆσιν ἐντεῦθεν ἴσως εὗρον οἱ πολλοί. *Thoes luporum speciem habere tradunt Veteres: unde fortasse factum, ut plerique lycopantherum nomen iis tribuant.* Quin fuere è Veteribus, qui thoëm ex lupo & panthera genitum esse crediderint. *Oppianus* lib. 3. *Cyneticῶn*,

> Δηθάκι δ' αὖ τε λύκοι, καὶ πορδαλίδεσσι δαφοιναῖς
> Εἰς εὐνὴν ἐπέλασσαν, ὅθεν κρατερόχροα φῦλα
> Θῶες. ---

Sæpe etiam lupi cum pantheris fulvis coëunt, unde robusta sæcula thoes.

Eustathio tamen aliter visum. Is enim in *Iliad.* νʹ. ut eos errare probet, qui lycopantherem cum thoe idem animal esse putant λυκοπάνθηρας objicit feras esse fructivoras, non magnæ rei, cum thoes animosi sint, usque adeo ut leones aggredi audeant. Verba sunt, Πλανώμεθα οὖν οἱ τοὺς ἀγεννεῖς καὶ καρποφάγους λυκοπάνθηρας εἰς τοιούτους θῶας νοοῦντες, οἳ καὶ πρὸς λέοντα θρασύνονται. Quomodo *Gratius* in *Cynegetico*,

> *Thoes commissos (clarissima fama) leones*
> *Et subiêre, æstu, & parvis domuere lacertis.*

Quod puto sumptum ex his *Aristotelis Hist.* libri noni cap. 1. Πολέμιοι δὲ καὶ ὁ λέων καὶ ὁ θὼς ἀλλήλοις· ὠμοφάγοι γὰρ ὄντες ἀπὸ τῶν αὐτῶν ζῶσι. *Leo & thos inimici sunt; cùm enim sint carnivori, victum ex iisdem petunt.* Et rursus capite quadragesimo quarto, Πολεμοῦσι δὲ τοῖς κυσὶ, καὶ τοῖς λέουσι (οἱ θῶες·) διὸ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ οὐ γίνονται. *Pugnant thoes cum canibus, & leonibus, proinde in iisdem locis non degunt.* Sed hæc *Philosophi* verba non sunt accipienda, ac si thoas voluerit quasi collatis signis cum leonibus bellum gerere, tanquam viribus pares, aut suppares. Imo πολεμοῦν eo loco simpliciter est *dissidere*, ex quo dissidio fiat, ut thoes à leonibus fugiant, ut quos esse non ignorent se multò potentiores. Eò pertinent hæc *Plinii* libri decimi capite septuagesimo quarto, *Dissident thoes & leones, ut minima æquè* (lege *quæque*) *ac maxima.* In *Homero* res clara, cùm in *Ulyssem* graviter læsum turmatim irruisse fingit *Trojanorum* imbelle vulgus: sed eosdem in fugam se dedisse, quamprimùm conspectus est *Ajax*, quomodo in cervum jaculo percussum turma thoum irruens, leone viso, fugam capessit. Verba sunt,

> --- ἐπί τε λῖν ἤγαγε δαίμων
> Σίντην, θῶες μέν τε διέτρεσαν. ---

Postquam verò noxium leonem induxit dæmon, thoes quidem intremuerunt, id est, σὺν δέει ἔφυγον, *cum timore fugerunt*, ut ibi habet vetus *Scholiastes.* Proinde ad eundem locum *Eustathius*, Θῶες δὲ περὶ αὐτὸν οἱ Τρῶες· λέων δὲ ὁ Αἴας, οὗ ἐλθόντος οἱ Τρῶες φεύγουσι. *Thoes sunt* Trojani, *qui circa ipsum* (Ulyssem) *erant: leo autem* Ajax, *quo veniente fugiunt Troës.* Item, Ὡς θῶας ἀπελαύνει λέων ἐπιφανεὶς, οὕτω τοὺς Τρῶας Αἴας. *Ut thoas abigit leo cum apparet, ita* Trojanos *Ajax.* Multa hujusmodi leges in *Homeri* simia *Q. Smyrnæo.* Ita libro secundo *Thrasymedes* & *Phereus*, *Memnone* conspecto, qui erat πολλὸν ὑπείροχος, *multò præstantior*,

> --- ἅτε θῶε,
> Ἀμφ' ἐλάφου βεβαῶτε, μέγαν φοβέοντο λέοντα,
> Οὔ τι πρόσω μεμαῶτ' ἔτι ἐλθέμεν, ---

Ut duo thoes, qui cervum obeunt, magnum metuebant leonem (id est, *Memnonem*) *nec ausi sunt ulteriùs progredi.* Et libro sexto de *Eurypylo*,

> --- ὁ δ' ἔξοχος ἕσπετο λαῶν,
> Ἠΰ τέ τις θώεσσι λέων ἐν ὄρεσσι μετελθών.

Ille autem sequebatur, supra vulgus eminens, ut leo aliquis in montibus cum thoibus congressus. Et libro 9.

Ὡς

Ὡς δ᾽ ὅτε σῦς ἐν ὄρεσι νεηγενέων ἀπὸ τέκνων
Θῶας ἀποσεύησι· λέων δ᾽ ἑτέρωθι φανείη
Ἔκποθεν ἐσσύμϑυ᾽, ὃ δ᾽ ἴσαται ἄσπετΘ- ὁρμή.

Ut cum aper in montibus à recens natis catulis thoas abigit: leo autem ex alia parte apparet alicunde irruens, ejus autem gravis impetus subsistit. Ita ut non leo solus, sed & cum leone non conferendus aper thoas fuget. Ex his abunde patet verum esse, quod diximus thoes cum leonibus non aliter dici πολεμεῖν, quam quia inter se dissident. Quomodo de ardea dicit *Philosophus* libri noni capite primo, Πολεμεῖ ἀιετῷ (ὁ ἐρώδιΘ-) ἁρπάζει γὰρ αὐτόν. *In aquilam pugnat ardea, nam* (aquila) *ipsam rapit:* Et πόλεμΘ- δὲ καὶ ἀσκαλαβώτῃ καὶ ἀράχνῃ· κατεσθίει γὰρ τὰς ἀράχνας ὁ ἀσκαλαβώτης. *Inter stellionem & araneam bellum est; araneas enim comedit stellio.* Item, Τοῖς ὠμοφάγοις ἅπαντα πολεμεῖ, καὶ ταῦτα τοῖς ἄλλοις. *Cum feris carnivoris pugnant omnia animalia, ut illa vicissim cum aliis.* Quo sensu etiam oves cum lupis πολεμοῦσι, & lepores cum canibus. Itaque hoc maneat ratum, nihil obstare quominus *Hebræorum* איים, *Arabum* ابن اوي *Persarum* شغال *Græcorum* veterum θῶες, recentiorum σκύλακες, mediæ ætatis λυκοπάνθηρες & πανθήρια, barbarorum *papiones* & *babuini*, ejusdem animalis sint diversa nomina.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

De Vulpibus.

Proverbium de vulpina tussi, à qua vulpes Hebraicè שועל. *Βήχιον herba quomodo* Arabicè. *Vulpes animal παμφάγον. Impii* portio vulpium, *Psal.* 63. *vers.* 11. Cæada *quia* Lacedæmone. Καίατον, καιετός. Lacedæmon καιετόεσσα. Aristomenes *per vulpem è* Cæada *liberatus. Vulpes uvis delectantur. Vulpes solitarium animal.* Ἀλώπηξ *unde dictus.* Vulpium foveæ *quomodo* Græcè, *&* Arabicè. Giauhari *emendatus. Foveæ vulpium cur plura habeant ostia. Cur ostiis scillas apponant.* Ambrosius *notatus. Lupi hostis vulpes. De* Samsonis *vulpibus* Jud. 15. vers. 4. Obvertit caudam ad caudam, *pro quo Veteres* ligavit. Λάμπας *ex* לפיד lappid. גדיש gadis, *quid propriè.* Hesychius *emendatus.* Στοιβὴ *quid sit, unde* στοιβάζειν. כרם זית *male redditur* vinea olivarum *pro* vinea *&* oliva. *ET sæpe suppleri. Unde* Samson *tot vulpes nactus fuerit, responsio quadruplex.* 1. *Ibi multæ vulpes.* 2. *Fortasse* vulpium *nomen thoas etiam complectitur, gregarium animal.* 3. *Hæ vulpes multis diebus aut hebdomadibus captæ:* 4. *Nec à solo* Samsone. *Vulpis venatio quàm ardua. Retibus non capitur.* Teumesia *vulpes. Artes, quibus capi solet. Cur per vulpes* Samson *segetes exusserit. De vulpis incessu retrorsum, & obliquo. Segetes flammam facilè concipere.* Romæ *vulpes in* Circo *cum tædis ardentibus medio* Aprili *quorsum emissæ.* Carseolana *vulpes in* Ovidio. *Messis tempus quando in* Ægypto, *&* Judæa. *Pentecoste* festum messis. *Hordeacea messis prior triticeâ. In* Bœotia *incendia per blattam, & vulpes, ex* Aristophane, *&* Suida. *Vulpes cur dicatur* λαμπηρίς. *Vulpes quam vafra; unde* κερδώ. Ἀλωπεκίζειν, *id est,* πανουργεῖν. Vulpinari *idem.* Vulpio, *id est,* subdolus. Κίναδ.Θ- *vulpes, & vafer.* Κιδάφη *idem; unde* κιδαφεύειν. *Vulpis vaframenta quædam.* Arabicum وجر *de vulpe gradu suspenso incedere. Nota in* Nehem. 4. vers. 3. *Falsi doctores vulpibus similes.* Herodes cur à *Christo vocetur* vulpes. Herodiani *qui. An* Christo *liceret* Herodi *convitiari?*

Scriptor quidam anonymus Proverbiorum farraginem vernacula lingua edidit, in qua de vulpe hæc habentur; *Videtur hoc animal esse tussi obnoxium, & propter calorem internum, qui vehementissimus est, perpetuâ pulmonum intemperie laborare, quod gannitus ejus & raucus clamor abundè docent. Proinde cum senem videmus tussim ex imo pectore vix extundentem, dicimus,* C'est une toux de renard, qui vous menera au terrier, *Hæc est vulpina tussis, quæ in foveam te deducet, id est, in sepulchrum.* Et vero hoc Adagium est apud nos receptissimum, sive vulpes reverâ sæpe tussiat, aut tussientis raucedinem gannitu suo imitetur. Quod ideo hic observo; quia *Hebræum vulpis* nomen שועל *sual*, videtur *à tussi* deductum. Nam *Hebræum*, & *Syrum* ܫܥܠ saal, *tussire* est, & ܫܥܘܠܐ *siul*, aut *seol*, est *tussis*. Auctor *Beresith Rabba* de *Noa* Sect. 32. in fine, הוא היה גונח דם מפני הצנה *Is præ frigore sanguinem excreabat:* id est, ut ait *Baal Aruch*, מוציא קול כעין שועל ומשליך דם *Vocem edebat tanquam* soel, (seu *tussientis*) *& sanguinem emittebat. Elias* in *Thisbi*, ראיתי בספרי רפואות שקורין לגניח שאדם מוציא מפיו מן הראה שעול בלשון אשכנז הוש"טן ובלעז טו"שא והוא לשון ערבי *Vidi in Medicorum libris tussim, quam ex ore & pulmone quis profert,* seol *vocari, ut* Germanicè huſten/ *&* Italicè tossa, *& est* Arabica *dictio.* Nempe apud *Arabes*, *Sin* dextro de more in *Sin* sinistrum permutato, سعل saala *tussire* سعالي soâl *tussim*, سعالي soali *tussilaginem*, مسعل masal *gutturis bronchium* sonat, ubi formatur tussis. Vide *Avicennam* libro secundo de herba سعالي *soali*, & lib. 3. *Fen.* 10. Tract. 3. qui totus est في السعال والنفث الدم *de tussi, & sputo sanguinis.* Et *Abenbitarem* in فبحون id est, βήχιον, cujus foliis sanari dicit من به سعال يابس id est, τὸν ὑπὸ ξηρᾶς βηχὸς ὀχλούμενον, *eum, qui siccâ tussi laborat*, ut est in *Dioscoride*. Quomodo in *Avicenna* herba سعالي *soali est* افضل دوا السعال *eximium tussi remedium.* Nempe سعالي & فبحون idem sunt. Et فبحون corrupte scribitur pro بجبون βήχιον.

Scribit *Aristoteles Politicorum* libri primi capite octavo τῶν θηρίων τὰ μὲν ζωοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι, *ferarum alias carne reliquorum animalium, alias fructibus, alias omni alimento vesci*, id est, tam carne, quam fructibus. Ex quo genere esse vulpem vel ex Scriptura constat. Eum enim vesci carne cadaverum docent hæc de *Davidis* hostibus *Psalm.* 63. *vers.* 11. מנת שועלים יהיו *portio vulpium erunt.* Ubi *Selomo* perperam habet ישובם חרב שועלים ילכו בו *Habitatio eorum erit vastitas, quam vulpes frequentabunt.* Neque enim eorum habitationem, sed ipsos gladio confossos *Propheta* dicit futuros partem vulpium. Proinde *Syrus* reddit, ܘܡܢܬܐ ܠܬܥܠܐ ܢܗܘܘܢ: & *Arabs*, وللثعالب طعاما يكونون *Et vulpibus erunt pro cibo.* Neque malè hic *Kimchius*, *Erunt portio vulpium* שאוכלים החללים *qui confossos comedent.* Et rursus, *Gladio confodientur* ויאכלום השועלים וחיות *& comedent eos vulpes, & reliquæ feræ.* Quomodo etiam *Theodoretus*, *plerique eorum, qui in bello cadent, ne sepultura quidem digni habebuntur*, ἀλλὰ προκείσονται τοῖς θηρίοις βορὰ, *sed jacebunt in cibum feris.* Itaque è carnivoris feris hic pro toto genere ponitur una species, atque illa

illa quidem despectissima, quasi sit magis probrosum à vulpe discerpi, & devorari, quam à nobiliore fera. Neve putetur id insolitum, in *Pausaniæ Messeniacis* narratur *Aristomenes* ἐς τὸν Καιάδαν in *Cæadam* conjectus, & ibi triduum commoratus, per sublustres tenebras vulpem vidisse cadavera appetentem. *Cæada* barathrum erat prope *Lacedæmonem*, ὅπερ τοὺς κακούργους ἐμβάλλειν εἰώθεισαν, *in quod maleficos conjicere soliti erant*; ut testatur *Thucydides* libro primo, ubi de *Pausania*. Nempe καιάδας *Lacedæmoniis* id ipsum fuit, quod *Græcorum* aliis καίατον, vel καιετὸς, id est, *locus effossus*, vel *terræ dehiscentis ruptura*, *quas efficiunt terræ motus*. Hesychius, Καίατα, ὀρύγματα, ἢ τὰ ὑπὸ σεισμῶν καταῤῥαγέντα χωρία. Cujusmodi rupturæ cum frequentes fuerint in agro *Laconico*, sunt, qui *Spartam* inde ab *Homero* dici statuunt, non, ut vulgo legitur,

--- (a) Λακεδαίμονα κητώεσσαν,

(a) Iliad. β. versu 581. Odyss. δ. versu 1.

sed καιετόεσσαν, ὅτι οἱ ἀπὸ τῶν σεισμῶν ῥαχμοὶ καιετοὶ λέγονται, καὶ καιάδας τὸ δεσμωτήριον ἐντεῦθεν· *quia rupturæ, quæ fiunt ex terræ-motibus*, καιετοί *dicuntur*, *atque inde carcer* καιάδας. Ita *Strabo* libro octavo: quamvis *Cæadas* non tam carcer fuerit, quam barathrum, ut diximus, in quod capite damnati præcipites ex alto demittebantur, ut post *Thucydidem* asserunt *Pausanias*, *Thucydidis* Scholiastes, *Suidas*, & *Grammaticorum* alii. Quo lapsu tam præcipiti cum plerique contererentur, erat in ea fossa cadaverum magna vis, & per meatus subterraneos vulpes eò se conferebant, ut pabulum inde carperent. Quorum unum, cauda arreptum, sequutus *Aristomenes* per opaca viarum, καὶ ἀπὸ τῶν κειμένων νεκρῶν ὠστῶν κλάσας, καὶ τὰ στενοπόρα τοῦ ὄρους τῷ ὀστῷ παραίρων, καὶ παρακόπτων, *& cadaverum ibi jacentium osse confracto, quo montis angustias amovebat, atque exscindebat*, tandem ex specu illo evasit dias in luminis oras. Quæ partim in *Pausania*, partim in *Polyæno* legere est libro secundo *Stratagematum*. Ut de *Plinio* taceam, qui rem ita paucis attigit libri undecimi capite trigesimo septimo: *Ipse convulneratus, & captus semel per cavernam latomiarum evasit, angustos vulpium aditus sequutus.*

Sunt & vulpes καρποφάγοι, & maximè uvis delectantur. Hinc *Cant. 2. v. 15. Capite nobis vulpes, vulpes parvos, qui corrumpunt vineas.* Ita *Nicander* in *Alexipharmacis* versu 185.

Πιοτέρην ὅτε βότρυν ἐσίνατο κηκὰς ἀλώπηξ,
Cum pingui nocuit vulpes versuta racemo.

Et in *Caprarii* poculo apud *Theocritum Idyll. I.*

Πυρναίαις σταφυλαῖσι καλὸν βέβριθεν ἀλωά,
Τὰν ὀλίγος τις κῶρος ἐφ' αἱμασιαῖσι φυλάσσει
Ἥμενος· ἀμφὶ δέ μιν δύ' ἀλώπεκες· ἃ μὲν ἀν' ὄρχως
Φοιτῇ, σινομένα τὰν τρώξιμον, &c.

Quę versibus & penè verbis totidem sic felicissimè reddidit *Heinsius* ὁ μακαρίτης;

Area purpureis pulchrè circumdatur uvis,
Quam puer exiguus residens custodit in horti
Sepibus. Hunc circum vulpecula bina, racemos
Altera percurrens depascitur, &c.

Et *Idyll. 5.*

Μισέω τὰς δασυκέρκος ἀλώπεκας, αἳ τὰ Μίκωνος
Ἀεὶ φοιτῶσαι τὰ ποθέσπερα ῥαγίζοντι.

Odi vulpes densis caudis, quæ Miconis *vites frequentantes, vesperi uvas decerpunt.* Et *Varro Rusticorum* libri primi capite octavo, *Unum* (vineæ genus) *in quo terra cubilia præbet uvis, ut in* Asia *multis locis, quæ sæpe vulpibus & hominibus fit communis. Galenus* item *De alimentorum facultatibus* lib. 3. cap. 2. Τὰ δὲ τῶν ἀλωπέκων (κρέα) ἐν φθινοπώρῳ, καὶ οἱ παρ' ἡμῖν κυνηγέται προσφέρονται· πιαίνονται γὰρ ὑπὸ τῶν σταφυλῶν. *Vulpium carnibus* Autumno *utuntur venatores, qui apud nos sunt; quia tum uvarum esu pinguescunt.* Eodem refer fabellam de vulpe, & uva, quam nemo nescit, & ita expressit *Phædrus*:

Fame coacta vulpis alta in vinea
Uvam adpetebat, summis saliens viribus,
Quam tangere ut non potuit, discedens ait,
Nondum matura est, nolo acerbam sumere.

Et *Gabrias*,

Κερδὼ βότρυν πλέπουσα μακρᾶς ἀμπέλου,
Πρὸς ὕψος ἥετο, καὶ καμοῦσα πολλάκις
Ἑλεῖν, ἀπεῖπε πρὸς δ' ἑαυτὴν ταῦτ' ἔφη,
Μὴ κάμνε, ῥᾶγες ὀμφακίζουσιν μάλα.

Amyntas (b) in opere, cui titulus Σταθμοὶ, seu *Mansiones*, vulpium *Caspiarum* refert tantam esse copiam, ὡς καὶ ἐπιφοιτᾶν οὐ μόνον τοῖς αὐλίοις τοῖς μετὰ τοὺς ἀγροὺς· ἤδη γε μὴν ἐς τὰς πόλεις παριέναι, καὶ ἐν οἰκίᾳ ἀλώπηξ φανεῖται, *ut non solum agrestia stabula adeant; sed urbes quoque ingrediantur, ita ut in ædibus vulpes conspiciantur.* Quod notatum voluit ut rem prorsus insolitam; quia vulpes animal est solivagum, quodque ἀλωπὰν & ἀλώπεκα dictum volunt ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, *ab errando, & divagando* in solitariis locis. Inde *Ezech. 13. v. 4. Tanquam vulpes in desertis*, &c. Et *Thren. 5. v. 18. Montem* Sion, *qui desolatus est, vulpes perambulant.* Quin ut lateant magis, in ipsis terræ visceribus lustra habent sua. Unde *Christus Matth. 8. v. 20. & Luc. 9. v. 58.* Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, *Vulpes foveas habent. Et Oppianus*,

(b) Vide Ælian. Hist. l. 17. cap. 17.

Καὶ πινυτὴ ναίει πυμάτοις ἐνὶ φωλειοῖσιν,
Et callida habitat intimis in foveis. Vulpium foveæ uno verbo vocantur ἀλωπεκίαι. *Hesychius*, Ἀλωπεκίαι, αἱ τῶν ἀλωπέκων καταδύσεις. Ita etiam *Etymologus*. *Arabice* جر *giar* id ipsum est. *Alcamus*, الجر جحر الضبع والثعلب Algiar, *cubile hyænæ, & vulpis.* Doctissimus *Golius* ex *Giauhari*, *Latibulum lacertæ, & vulpis*; quia pro الضبع legit الضب. Est & جحر الثعلب والارنب مكا *micha* in *Alcamus latibulum vulpis, & leporis.* Si *Isidoro* credimus apud *Gesnerum*, habitat vulpes in foveis, quas ipsa tamen non parat, sed à taxo seu mele effossas dolo occupat, fœdo stercoris sui odore illum inde pellens. At videtur id fabulosum, cum vulpium lustra sępe sint in locis, ubi nulli meles. Proinde vulpem alii scribunt ipsam sibi lustra alte fodere. *Phædrus* Fabulâ 76.

Vulpis, cubile fodiens, dum terram eruit,
Egitque plures altiùs cuniculos,
Pervenit ad draconis speluncam ultimam,
Custodiebat qui thesauros abditos.

In quo ipso se prodit vulpis astutia. *Oppianus* ubi supra,

Καὶ πινυτὴ ναίει πυμάτοις ἐνὶ φωλειοῖσιν,
Ἑπταπύλους οἴξασα δόμους, τρητάς τε καλίας,
Τηλόθ' ἀπ' ἀλλήλων, μή μιν θηρήτορες ἄνδρες,
Ἀμφὶ θύρῃ λοχόωντες, ἐπὶ βροχίδεσσιν ἄγωνται.

Et callida habitat intimis in foveis, septem portarum aperiens domos, perforatosque nidos procul à se invicem, ne ipsam venatores, circa ostium insidiantes, in laqueos conjiciant. Alkazuinius يتخذ لوجاره ابوابا حتي لو سد عليه بابا يخرج من الاخر *Latibulo suo plura facit ostia, ut, si unum obstruatur, per aliud exeat.* Quo respiciens *Lactantius*, *De ira Dei* cap. 7. *Sunt*, inquit, *animalia, quæ latibulis suis diversos & plures exitus pandant, ut, si quid periculum inciderit, fuga pateat obsessis.* Quale est, quod scilla lustrum suum ambire dicitur, ut lupum fuget, qui scillæ contactu convellitur, aut moritur. *Zoroastres* in *Geoponicis* libro decimo quinto, Λύκος σκίλλης θήγων (lege θίγων) σπᾶται· ὅθεν αἱ ἀλώπεκες τοῖς φωλεοῖς αὐτῶν σκίλλαν παρατίθενται, διὰ τοὺς λύκους. Alkazuinius, يجعل العنصل حول بيته حتي لا يقصد الذيب فان

فان الذيب اذا وقعت رجله علي العنصل يموت *Circa cryptam suam scillam ponit, ne eò contendat lupus; quia si lupi pes in scillam incidat, statim moritur.* Quod *Ambrosius* (*Hexaëm.* lib. 6. cap. 4.) cur turturi tribuat, nullus capio. *Turtur*, ait, *nido suo, ne pullos suos incurset lupus, squillæ folia superjacit: Novit enim, quod hujusmodi folia lupi fugere consueverint.* Pullis turturis nullum est à lupo periculum, cum turtur in locis celsissimis nidificare soleat. Sed lupus ἀλώπεκι πολέμιος *vulpi hostis* est, ut observat *Philosophus Histor.* lib. 9. cap. 1. Et *Giahid* apud *Damirem* insigni gradatione, & magna ex parte verâ,

الذيب يصيد الثعلب فياكله والثعلب
يصيد القنفذ فياكله والقنفذ يصيد
الافعي فياكلها والافعي يصيد العصفور
فتاكله والعصفور يصيد الجرادة
فياكلها والجرادة تلتمس اولاد الزنابير
فتاكلها والزنبور يصيد النحلة
فياكلها والنحلة تصيد الذبابة
فتاكلها والذبابة تصيد البعوضة فتاكلها

Lupus venatur vulpem, atque ipsum vorat; vulpes venatur, & vorat hericium; hericius viperam venatur, & vorat; vipera passerem; passer locustam; locusta fœtus vespæ; vespa apem; apis muscam; musca culicem.

De vulpibus habetur historia singularis *Jud.* 15. *vers.* 4. *Et ivit* Samson (messis triticeæ tempore) *& cepit trecentas vulpes, quas sumptis tædis obvertit caudam ad caudam, & tædas singulas posuit inter binas caudas in medio. Et tædis igne succensis* vulpes *dimisit in* Philistæorum *segetes, & combussit cùm metas, tum segetes, & vineas, & oliveta. Hebræa* verba ויפן זנב אל זנב omnino significant, *Et obvertit caudam ad caudam.* Tamen *Græci* in editione *Complutensi*, Καὶ συνέδησεν κέρκον πρὸς κέρκον, *Et ligavit caudam caudæ.* Et *Hieronymus*, *Caudasque eorum junxit ad caudas.* Et *Chaldæus*, וקטר דנבא בריש דנבא *Et ligavit caudam in capite caudæ.* Et *Syrus*, ܘܐܣܪ ܒܕܘܢܒܝܗܘܢ ܠܬܪܝܢ ܬܥܠܐ ܐܟܚܕܐ *Et caudis suis duos vulpes simul ligavit.* Et *Arabs*, وربطهم ثعلبين ثعلبين *Et vulpes eos binos ligavit.* Omnes eodem sensu; quia *Samson* ideo vulpes caudam ad caudam obvertit, ut simul jungeret, & devinciret. Itaque maluerunt disertè id efferre, quod necessariò supplendum erat. *Tæda* Hebraicè לפיד *lappid*, vox à *Mose* jam usurpata *Gen.* 15. *vers.* 17. & *Exod.* 20. *vers.* 18. Unde *Græca* λαμπὰς palàm sumpta. *Segetes*, Hebraicè קמות, propriè *stantes* sonat, id est, fruges *Cereales* nondum demessas. Quibus ibidem opponitur גדיש *gadis*, id est, *acervus*, vel *meta frugum in congeriem collectarum.* *Arabicè* id ipsum est كدس *cuds*, vel كداس *cuddas*, à Verbo كدس *caddasa*, id est, *in metam congerere.* Mirum ni *Hebræum* גדש *gadas*, vel *giddes*, idem significaverit. *Græci* in vulgatis editionibus גדיש, ἅλωνα *aream* reddunt. Sed in *Complutensi* meliùs στοιβήν. Neque enim eo loco ἀπὸ στοιβῆς significat *ab herba*, ut redditur in editione *Parisiensi.* Quin στοιβὴ est σωρὸς *acervus*, *strues*, *congeries.* Ita *Ruth.* 3. *vers.* 7. *Venit, ut dormiret* ἐν μερίδι τῆς στοιβῆς, *in parte acervi.* Hebraicè, בקצה הערמה, *in parte manipuli.* Et στοιβάζειν est σωρεύειν *in acervum colligere. Hesychius*, Στοβάσουσι (lege στοιβάσουσι) σωρεύσουσι. Sic 3 *Reg.* 18. *vers.* 33. Ἐστοίβασε, *Congessit ligni assulas super altare.* Et *Sirach.* 8. *vers.* 4. Μὴ ἐπιστοιβάσῃς, *Ne congeras ligna in ignem ejus.* Ut *Levit.* 1. *vers.* 7. Ἐπιστοιβάσουσι, *Congerent ligna in ignem.* Complutensis, στοιβάσουσι. *Vineas, & oliveta*, Hebraicè כרם זית *vineam, olivam*, absque Copula. Quę *Hebræorum* nonnulli construentes reddunt *vineam olivarum.* Hinc apud *Kimchium Talmudici* כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי *Vinea olivarum dicitur, vinea absolutè non dicitur.* Itaque *vinea oleæ* ipsis est *olivetum.* Ut *Cant.* 1. *v.* 14. כרמי עין גדי *Vineæ Engadi*, id est, balsameta, ut multi volunt. Et in *Talmudico* Tractatu *Kilaim*, cap. 7. צמר זפן *lana vitis* est *gossipium.* Sed ut balsameta *vineæ* appellentur ferri potest; quia balsami planta viti aliquo modo est similis, ut alibi ex *Plinio* (c) docuimus. Meritò etiam *lanam vitis* gossipium dici colligere est ex eodem (d) *Plinio*, & (e) *Theophrasto*, in quibus *lanigeræ arbori*, id est, gossipio, folium vitis tribuitur. At nihil tale in oliva, quæ neque folium, neque quidquam aliud habet viti simile. Ita ut ratio commoda non possit dari, cur olivetis *vinearum* nomen indatur. Neque verò *Samsonem*, *Philistæorum* segetibus, atque olivetis exustis, verisimile est vitibus pepercisse, quas eximias habebant, præcipuè circa *Sorek*, ubi habitabat *Dalila Jud.* 16. vers. 4. Itaque palmites *Sorek* maximè commendantur *Gen.* 49. *vers.* 11. *Es.* 5. *vers.* 2. *vers.* 21. Et vallis *Escol*, seu botri, unde eximiam illam uvam attulerunt exploratores, à *Sorek* non distat supra dimidium milliare. Denique cum tempore messis uvæ vulpibus jam sint edules, vulpes, à *Samsone* dimissæ, naturali impetu, & appetitu, in *Philistæorum* vites ferebantur, ut famem longâ captivitate irritatam exsatiarent. Omnino igitur tam vites devastârunt, atque exusserunt, quam segetes, & oliveta. Itaque inter duas voces ἀσυνδέτως כרם זית supple Conjunctionem. Neque eas redde cum *Talmudicis*, *Kimchio*, & *Drusio*, *vineas olivarum*, quod, ut liberè dicam, versionis monstrum est: sed *vineas*, & *olivas.* Sic sæpè suppletur Copula. Ut *Exod.* 22. *vers.* 30. *Sic facito de bove tuo, ovè tuâ:* id est, *& ove tuâ.* Deut. 24. vers. 17. *Ne perverte judicium peregrini, pupilli:* id est, *& pupilli.* 2 Par. 18. vers. 30. *Ne pugnate contra parvum, contra magnum:* id est: *&*, vel *nec contra magnum.* Hab. 3. vers. 11. *Sol, Luna stetit in habitaculo suo:* id est, *Sol, & Luna.*

(c) *Lib.* 12. *c.* 25.
(d) *Lib.* 12 *c.* 10.
(e) *Hist. plant. l.* 4. *cap.* 9.

Hæc de verbis: rem quod attinet; primo, si quis quęrat unde *Samson* tot numero vulpes nactus fuerit, nempe trecentas, quatuor habeo, quæ respondeam. Primò, magnam in illis locis fuisse vulpium copiam. Unde *David* de suis hostibus supra, *Pars vulpium erunt.* Et *Solomon* Cant. 2. v. 15. *Capite nobis vulpes parvulas, quæ vineas perdunt.* Et *Jeremias* Thren. 3. vers. 18. *Montem* Sionem, *qui desolatus est, vulpes perambulaverunt.* Proinde multa *Palæstinæ* loca, aut circa *Palæstinam*, à vulpibus nomen habuerunt. Ut *terra Sual*, id est, *terra vulpis*, 1 *Sam.* 13. *vers.* 17. Et *Hatsar-sual*, seu *castrum vulpis*, *Judæ* urbs, *Jos.* 15. *vers.* 28. vel *Simeonis*, Jos. 19. *vers.* 3. & 1 *Paral.* 4. *vers.* 28. & *Nehem.* 11. *vers.* 27. Et *Danitarum Saalabim*, Jos. 19. *v.* 42.

Sed quam *Amorrhæi* occupabant. *Jud.* I. *v.* 35. ubi *Hebræum* ובשעלבים *Græcorum* alii reddiderunt καὶ ἐν Θαλαβὶν, alii καὶ ἐν ᾧ αἱ ἀλώπεκες. Et hodie utrumque legitur in nostris exemplaribus. Nempe ut *Arabicè* ثعلب ita *Philistæorum* dialecto, quæ erat semi-*Arabica*, שעלב erat *vulpes*. Rursus *Jos.* 19. *vers.* 11. pro *Hebræo* מרעלה *Marala*, loco maritimo in *Zabulonitis*, *Syrus* habet ܪܡܬܐ ܕܬܥܠܐ *collem vulpis*. Secundò, vulpium nomen potuit etiam complecti thoës, animal vulpi simillimum, & in *Judæa* valde frequens, maximè in *Palæstina*, & circa *Cæsaream*, ut suprà probavimus, atque ita gregarium, ut quandoque ducentos thoas in unum gregem convenire testetur *Bellonius*, ita ut nullo negotio potuerint capi plurimi. Tertiò, non dicitur *Samson* numerosam hanc vulpium turmam unâ aut alterâ die cepisse. Potuit igitur tota hebdomas, aut mensis pars notabilis in eam venationem insumi. Ut mensium unus *Athenis* Ἐλαφηβολιὼν dictus est, quia fere insumebatur figendis cervis, qui immolarentur *Dianæ* ἐλαφηβόλῳ. Quartò, licet insignis venator potuerit esse *Samson*, non est, quod quisquam sibi fingat eum trecentas illas vulpes solum, & per se cepisse. Potuit id per amicos facere, aut etiam *Judæorum* universæ genti, cui præerat, aut saltem tribui suę publicam vulpium venationem indicere. Et tamen illas cepisse dicitur; quia quod quis per alium facit, id censetur ipse facere.

Interim non diffitendum vulpium venationem esse difficillimam. Sunt, qui laqueis & retibus eas capi posse negent. *Oppianus* libro quarto *Venaticorum* in fine,

> Κερδὼ δ᾽ οὔτε λόχοισιν ἁλώσιμος, οὐδὲ βρόχοισιν,
> Οὔτε λίνοις· δεινὴ γὰρ ἐπιφροσύνῃσι νοῆσαι
> Δεινὴ δ᾽ αὖ τε κάλωα ταμεῖν, ὑπὸ δ᾽ ἅμματα λῦσαι,
> Καὶ πυκινοῖσι δόλοισιν ὀλισθῆσαι θανάτοιο.

Vulpes neque insidiis capi potest, neque laqueis, neque retibus: nam astu valet ad animadvertendum. Valet quoque ad funes dissecandos, & nexus dissolvendos; & vafris dolis ad evadendum è morte. Indè Senarium vetus apud *Suidam*.

> Γέρων ἀλώπηξ οὐχ᾽ ἁλίσκεται πάγῃ.

Vulpes vetula laqueo non capitur. Et *Plutarchus* in libro *De causis naturalibus* hanc quæstionem movet, Διὰ τί τῶν θηρίων ἡ ἄρκτος ἥκιστα διεσθίει τὰ δίκτυα, καὶ τοι καὶ λύκοι, καὶ ἀλώπεκες διησθίουσι; *Cur præ reliquis feris ursus minimè casses rodat, cùm eos rodant lupi & vulpes?* Sibi cavet imprimis fœmina, cum gravida est, quæ (teste *Philosopho Hist.* lib. 6. cap. 34.) ὅταν μέλλῃ τίκτειν, ἐκτοπίζει οὕτως, ὥστε σπάνιον εἶναι τὸ ληφθῆναι κύουσαν, *cùm paritura est, ita secedit, ut gravida raro capiatur.* Itaque ut significarent vulpis venatio quàm sit ardua, *Teumesiam* in *Bœotia* vulpem capi potuisse negârunt veteres Mythographi. Tamen vulpes quoque nonnunquam capi tam pelliones, quàm venatores apprimè sciunt. Neque enim semper retia frangunt, quæ ad illarum venationem multi non inutiliter adhibent. Hinc *Martialis* ad *Maternum* libri decimi *Epigrammate* 37.

> *Hic olidam clamosus ages in retia vulpem.*

Et Adagium vetus, Ἀλώπηξ, διαφυγοῦσα πάγας, αὖθις οὐχ᾽ ἁλίσκεται. *Vulpes, quæ laqueos effugit, rursus non capitur.* Quo ipso semel saltem laqueo capi posse palàm docetur. *Calentius* quoque è recentioribus,

> *Et laqueo vulpes, & decipe casse foinas.*

Sæpe etiam canum præda sunt. *Oppianus* de vulpe in fine libri quarti *Cynegeticῶn*,

> Ἀλλὰ κύνες μιν ἄειραν ἀολλέες.

Sed canes frequentes eam perimunt. Quin apud *Ælianum* libri quarti capite vigesimo sexto *Indi* milvos, & aquilas, ad id institutos, ἐπὶ τοὺς ὀρείους λαγὼς μεθιᾶσιν, καὶ ἐπὶ τὰς ἀλώπεκας τὰς ἀγρίας, *in montanos lepores, & agrestes vulpes immittunt*, qui captos dominis afferant. Quod ille refert ex *Ctesia*. Transennas taceo, & γαλεάγρας, & decipulas, & fossas, & indaginem, & alias mille nocendi artes, quibus in ferarum perniciem industria humana utitur:

> --- οὐ γάρ τι πέλει καθυπέρτερον ἀνδρῶν
> Νόσφι Θεῶν· μούνοισι δ᾽ ὑπείξομεν ἀθανάτοισι.

Nihil enim est superius hominibus præter Deos, solisque cedimus immortalibus. Ita *Oppianus* libro quinto *Halieuticωn.*

Jam qui quærunt quorsum ad fruges *Philistæorum* comburendas vulpes potius delegerit *Samson*, quàm canes, aut lepores, aut aliud quodvis animal, id ipsum quæsiissent, si quid aliud delegisset. Quamvis responderi queat *Samsonem* ideò vulpes in eum usum adhibuisse, ut *unâ fideliâ*, quod ajunt, *duos parietes dealbaret.* Captis enim tam multis vulpibus unâ operâ patriam ab animali noxio liberavit, & hostibus suis maximum creavit malum. Aliud affert *Kimchius* ex *Hebræis*, nempe *Samsonem* vulpes ideò delegisse; שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק הלפיד בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו והלפיד נופל מביניהם *Quia vulpes solet retroire, ac proinde tæda hærebat inter duas caudas, quia unusquisque vulpium retrogrediebatur, nec à socio suo divellebatur. Et sic in eorum medio manebat tæda. At si secus fecissent, & unusquisque in anteriora processisset, tæda ex eorum medio decidisset.* Vulpem porrò retrocedere probat ex *Talmudicis*, qui *Samsonem* dixisse fingunt; יבוא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתם *Ibit vulpes, quæ retrocedit, & pœnas sumet de* Philistæis, *qui retrocesserunt in juramento suo*, id est, qui violarunt fœdus cum *Abrahamo* initum, & juratam illi fidem fregerunt. Ego vulpes retrocedere, & in aversum ire alibi nusquam legi. Sed non absimile est, quod à nonnullis traditur, vulpem ire per anfractus, & sinuosas vias. *Isidorus Orig.* lib. 12. cap. 2. *Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit.* Nonnius, *Vulpinari dictum est fraudibus, & mendaciis vera pervertere, vel effingere. Dictum ab inrecto, seu intorto vulpium cursu.* Id *Arabicè* راغ *raga* dixeris voce maxime propria. *Alcamus,*

راغ الرجل والثعلب مال وحاد عن الشي

Raga, *de homine, aut vulpe, declinavit, & deflexit à re.* Sed de homine non nisi per Metaphoram, de vulpe proprie dicitur. Hinc enim رواغ *rawag* est vulpes in eodem *Alcamus.* Et in *Damiris Proverbiis*

اروغ من الثعلب يضرب لمن لا يقيم علي حاله *Aruago*, id est, *obliquior vulpe de eo dicitur, qui in statu suo non permanet.* Id verò hic momentum habet. Vulpes enim tortuoso illo & anfractuoso suo incessu faces caudis alligatas in plures locos differebant, & latius incendium sic excitabant. Quamvis in frugibus semel accensis ipsa per se flamma plus satis diffundatur. Hinc *Propertius* libro tertio,

> *Flamma per incensas citiùs sedetur aristas,*
> *Fluminaque ad fontis sint reditura caput.*

Hujus historiæ habemus insigne monumentum in *Ovidio* libro quarto *Fastorum*, ubi medio *Aprili* narrat vulpes in Circo fuisse emissas cum tædis ardentibus tergo affixis. Et hujus ritûs causam ita disquirit:

Cur

Cur igitur missæ junctis ardentia tædis
Terga ferant vulpes, causa docenda mihi est.

Et respondet se, *Româ* in *Pelignos* euntem, per *Carseolos* transiisse, ibique ab hospite suo jam sene didicisse id fieri in memoriam *Carseolanæ* vulpis, quam à se captam pauperis rustici filius fœno involvit, & stipulis, tum in eas immisit ignem. Quibus accensis cum effugisset vulpes, quacunque fugam moliebatur, agros accendebat messi proximos. Eximii *Poëtæ* verba sic habent,

Is capit extremi vulpem convalle salicti,
Abstulerat multas illa cohortis aves.
Captivam stipula fœnoque involvit, & ignes
Admovet, urentes effugit illa manus.
Qua fugit, incendit vestitos messibus agros,
Damnosis vires ignibus aura dabat.
Factum abiit; monumenta manent: nam dicere certam
Nunc quoque lex vulpem Carseolana *vetat.*
Utque luat pœnas genus hoc Cerealibus *ardet,*
Quoque modo segetes perdidit, ipsa perit.

Hæc ille: sed absit à nobis, ut ritus tam solennis originem arcessamus à tam obscuris initiis. An, quia vulpes una, *Carseolis* fœno ardente involuta, paucas segetes in fuga exussit, *Romæ* certa die quotannis plures vulpes emitti debuerunt cum tædis caudæ alligatis? Quin à *Phœnicibus* id ortum est, qui rei apud se gestæ famam paulatim disseminârunt. Cui probando afferam hic duo non temerè prætereunda. Unum, quod *Romæ* vulpes fœno non involvebantur, quomodo vulpes *Carseolana*; sed tædas in cauda gerebant. *Ovidius*, ubi suprà,

--- *junctis ardentia tædis*
Terga ferant vulpes. ---

Quod ipsissimum de *Samsonis* vulpibus refert Scriptura. Alterum, quod emittebantur hæ vulpes, non quo tempore *Romæ*, vel *Carseolis*; sed quo tempore in *Palæstina* fit triticea messis, nempe circa medium *Aprilem*. *Ovidium* audi:

Sed jam præteritas ubi quartus Lucifer *Idus*
Respicit, hâc Hyades Dorida *nocte tenent.*
Tertia post Hyadas *cùm lux erit orta remotas,*
Carcere partitos Circus *habebit equos.*
Cur igitur missæ junctis ardentia tædis
Terga ferant vulpes, causa docenda mihi est.

Sensus est, *Hyades*, sive suculas occumbere quarto die post Idus *Apriles*, id est, *Aprilis* die XVII, vel, quod idem est, XV Kalendas *Majas*. Et tertiâ post die, id est, *Aprilis* XX *Curules* ludos in *Circo* celebrari & vulpes emitti. Hoc porrò *Romæ* sationis est, non messis tempus. *Virgilius* libro primo *Georgicorum*:

Antè tibi Eöæ Atlantides *abscondantur*, ---
Debita quàm sulcis committas semina, ---

At in *Ægypto*, & *Palæstina* res se habet multò aliter. In iis enim locis messis incipit mense *Abib*, seu *Epiphi*, id est, *Martio*; cui nomen אביב *Abib*, inditum à *novis frugibus*. *Vincentius Bellovacensis* in *Speculo Historiarum*, quod nonnisi *Gallicum* habeo, libri trigesimi secundi capite quinquagesimo septimo, ubi de *Ægypto*: *En* Mars *les laboureurs fauchent, & moissonnent:* id est, Martio *mense segetes falce resecant, & metunt agricolæ*. Idem in *Judæa* factum. Ideo (c) postridie *Paschatis*, hoc est, medio mense *Abib* manipulus è primis frugibus Deo offerebatur, *Levit.* 23. *vers.* 10. 11. Sed festo *Pentecostes*, id est, quinquagesimo demum die post *Paschale* festum, messis erat plenè peracta. Unde est, quod *Exod.* 23. *vers.* 16. *Pentecoste* vocatur חג הקציר, *festum messis*, nempe absolutæ, non inchoatæ. Nam ut circa *Pascha* falx promebatur ad resecandas segetes, ita circa *Pentecosten*, messe jam peractâ, recondebatur. Et his duobus festis, tanquam terminis, conclusa, & definita erat messis apud *Hebræos*. Itaque tum *Judæi* panes fermentatos Deo offerebant, tanquam re tum demùm perfectâ, & in usum quotidianum paratâ, *Levit.* 23. *vers.* 17.

(c) *Vide Fuller. Miscell.* l. 3. c. 11.

Hoc porrò messis tempus bifariam dividebatur. Pars enim hordeaceæ, pars triticeæ messi destinata erat. Atque illa quidem prior, hæc tempore posterior erat. *Plinius* libri decimi octavi capite septimo, *In* Ægypto *hordeum sexto à satu mense, frumenta septimo metuntur*. *Clemens Alexandrinus* libro sexto *Stromatων*, Προπετεσέρα γὰρ εἰς ὥρας θέρου ἢ πυρῷ μᾶλλον ἡ κριθή. *Messis enim tempore hordeum frumento citiùs maturescit.* Proinde 2 *Sam.* 21. *vers.* 9. primis diebus messis fit messis hordeacea. Et *Exod.* 9. *vers.* 31. 32. grando in *Ægypto* hordeum affligit; quia jam erat אביב, *spicatum*. At triticum, & zeam non item; quia erant אפילות, *serotina*. *Martio* igitur hordeum, sed triticum *Aprili* demùm mense metebatur. Atque id ipsum fuit tempus, quo *Samson*, in socerum irritatus, quod uxorem sibi ademptam alteri concessisset, cepit trecentas illas vulpes, & in *Philistæorum* agros immisit. Unde est, quod Sacer Scriptor hanc historiam ita orditur *Jud.* 15. *vers.* 1. Et post aliquod tempus בימי קציר חטים, *diebus messis triticeæ*. Et segetum pars adhuc stabat, pars jam in acervum erat collecta. Quocirca versu quinto *Samson* omnia exussisse legitur מגדיש ועד קמה, *ab acervo usque ad stantem segetem*. Itaque verisimile est incendium illud eo ipso die accidisse, quo *Romæ* vulpes in Circum emittebantur, & in illius incendii memoriam id primò à *Phœnicibus*, deinde *Phœnicum* exemplo etiam ab aliis esse factitatum. Indidem videtur sumptum, quod *Bœoti*, quibus olim *Phœnices* imperaverant, quidvis incendi posse credebant, si certa quædam animalia, blattæ nimirum, & vulpes, & testudines cum facibus affixis emitterentur. *Suidas* in Νεώρια. Τίφη μὲν θηλυκῶς, ἡ καὶ σίλφη· ζωΰφιον κανθαρῶδες, ᾧ δοκοῦσι Βοιωτοὶ ἐμπηγνῦντες δᾷδα ἡμμένην, ἤ τι τοιοῦτον, ἐμπυρίζειν ὃ θύνανται (malim ὃ θέλονται·) τοῦτο δὲ καὶ δι ἀλωπέκων, καὶ χελωνῶν ἐγένετο. Tiphe *fœmineo genere, quæ &* silphe (*blatta:*) *animalculum est scarabæo simile, in quod* Bœoti *si facem, aut tale quid infixerint, quidvis incendere se posse putant. Hoc autem etiam per* VULPES *& per testudines fiebat.* Quod partim sumptum ex *Aristophanis Acharnan.* Actu quarto, ubi *Nearchus*, cum dixisset unicam θρυαλλίδα, id est, *unicum lucernæ ellychnium* posse navale totum incendere, rogatus quomodo id fiat, ita respondet:

Ἐνθεὶς ἂν ἐς τίφην ἀνὴρ Βοιώτιος
Ἅψας ἂν ἐσπέμψειεν ἐς τὸ νεώριον,
Δι ὑδρορρόας Βορέαν ἐπιτηρήσας μέγαν,
Κεἴπερ λάβοιτο τῶν νεῶν τὸ πῦρ ἅπαξ
Σελαγοῖντ᾽ ἂν αἱ νῆυς. ---

Si vir Bœotus *ellychnium blattæ imponat, & accensum in navale immittat, per emissarium* Boream *observans cùm est vehemens, si semel naves invadat ignis, eæ lucebunt.* Hæc de blatta in *Aristophane*: sed aliunde sumptum est quod de vulpe & testudine addit *Suidas*. Nunc libet aliud afferre, quod fortasse eodem pertinet. Cicindelæ, vel noctilucæ cur à *Philosopho* (d) πυγολαμπάδες, & ab aliis λαμπυρίδες dicantur, neminem latet, cùm caudæ illis noctu tam luceant, quam si faces haberent tergo infixas. Unde *Plinius* libri undecimi capite vigesimo octavo, *Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore, lampurides.* At quorsum etiam vulpibus lampuridum nomen inditum? Certum enim est sic vocari. *Hesychius*, Λαμπουρὶς, ἀλώπηξ. *Lycophron* de *Nauplio* versu 344.

(d) *Hist.* l. 4. c. 1. & l. 5. c. 19.

Τῆς Σισυφείας δ᾽ ἀγκύλης λαμπουρίδος
Λάμψει κακὸν φρυκτωρὸν αὐτανέψιος.

Cognatus Sisyphiæ *versutæ vulpis* (id est, *Nauplius* cognatus *Ulyssis* è *Sisyphi* genere) *malam accendet tædam.* Idem versu 1393. *Erisichthonem* vocat patrem

Τῆς παντομόρφου βασσάρας λαμπουρίδος,

Meretricis vulpeculæ, quæ in omnes se mutabat formas. Et in *Theocriti Bucoliastis* canis vocatur Λάμπουρος, ἐπειδὴ κύνες εἰσὶν ἀλώπηξιν ὅμοιοι· λαμπουρὶς γὰρ ἡ ἀλώπηξ

ἀλώπηξ· *quia canes sunt vulpibus similes, lampuris enim est vulpes.* Ita habet *Scholiastes.* Jam si de ea voce *Grammaticos* consulas, respondebunt ita vocari vulpium certum genus, qui caudam albicantem habent. Cujusmodi vulpes naturæ consulti nusquam describunt. Et vel si describerent, tamen id parum esset ad rem; quia aliud est albere, aliud in cauda lucere in ignis, aut lampadis modum. Id enim propriè λάμπειν, unde λαμπάς, & λαμπυρὶς· aut utrumque ex *Hebræo*, לפיד *lappid.* Sed fortasse *Poëtæ Tarsenses*, in quo numero erat *Lycophron*, sic allusum voluerunt ad morem aut in vicina *Syria*, aut in ipsa *Cilicia* receptum, facem vulpium caudis alligandi certâ die in memoriam facti *Samsonis.* Quod tamen affero cunctanter, & peritiorum judicio libens submitto.

Superest, ut de vulpinis moribus paucis agamus, quo argumento nihil tritius. Vulpem enim esse versutum & subdolum animal omnes uno ore prædicant. *Aristoteles Hist.* lib. 1. cap. 1. Τὰ μὲν πανοῦργα, καὶ κακοῦργα, οἷον ἀλώπηξ. *Quædam animalium callida sunt, & malefica, ut vulpes.* Et *Physiognomicῶν* capite sexto, Οἱ πυῤῥοὶ ἄγαν πανοῦργοι, ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς ἀλώπεκας. *Rufi sunt valde callidi, quod refertur ad vulpes. Ælianus Hist.* lib. 4. cap. 39. eas attigisse dicit ὑπερβολὴν κακουργίας, καὶ τρόπου δολεροῦ, *summum malitiæ, & fraudis fastigium.* Hinc *Horatius, De Arte Poëtica,*

Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.

Et *Persius Satyra* quinta,

Astutam vapido servas sub pectore vulpem.

Arabes quoque in *Alcamus.* هم في مسوك الثعالب اي مرعورون *Hi sunt in pellibus vulpium,* id est, *pravi, scelesti.* Eodem refer notissimum *Lysandri* Apophthegma, Ὅπου μὴ ἐφικνεῖται ἡ λεοντῆ, προσαπτέον εἶναι τὴν ἀλωπεκῆν. *Ubi leonina non sufficit, vulpinam esse assuendam.* Quo voluit ad dolos esse recurrendum, cùm solâ virtute res obtineri non potest. Et cum apud *Græcos* quatuor sint vulpium nomina diversissima, ἀλώπηξ, κερδώ, κίναδος, & κιδάφη, horum nullum est, quod non ad fraudes adhibeatur. Ex primo ἀλωπεκίζειν *Aristophani* est πανουργεῖν. Et secundo κερδοσύνη est *astutia*, & κερδαλέος *astutus.* Tertium κίναδος maximè à *Siciliotis* pro *vulpe* usurpatum, *Sophocli, Aristophani,* & *Theocrito* est κακοῦργος, & πανοῦργος. A quarto κιδαφεύειν est *dolosè agere. Hesychius,* Κιδαφεύειν, πανουργῆ (lege πανουργεῖν·) κιδάφη γὰρ ἀλώπηξ. Ita *vulpinari* Nonno est *fraudibus & mendaciis vera pervertere.* Et in *Apuleii Asino* libro tertio *vulpinaris amasio* est *amator fraudulentus,* & *subdolus.* Ut in ejusdem *Apologia* secunda *vulpionem* sumi palam est pro doloso palpatore, cum *Rufinum* dicit, etiam cum matri blandiretur, tamen jam tum vulpionem & impium fuisse. Res erit evidentior, si referamus vulpium vaframenta, & strophas, quæ habentur apud Scriptores. Jam ex *Oppiano* didicimus vulpem sibi parare cubile ἑπτάπυλον, ut, uno, vel altero ostio clauso, aut occupato, semper alia pateant. Et ex aliis lustri sui aditus scillâ obsepire, ut lupos fuget. Aure ad glaciem admotâ conjectare glaciei crassitudinem tradunt *Plinius, Plutarchus,* & *Ælianus.* Eadem immota, represso spiritu, clausis oculis, & pedibus extensis تماوتت mortuam se simulat, & aves ita allectas avido haustu vorat. Ita *Oppianus Halieuticῶν* libro secundo, *Alkazuinius, Damir.* Ut vesparum favos comedat, ad σφηκίαν, seu *vespetum*, primum accedit aversa, metu aculeorum, & vesparum impetum caudâ excipit, quæ propter hirsutiem illorum aculeis est inaccessa, & caudam, vespis onustam, petræ aut arbori illidens multas necat. Quâ arte usa aliquoties, donec omnes interemerit, favos impune invadit, *Ælian. Hist.* lib. 4. cap. 39. Et ejusdem lib. 6. cap. 24. caudâ, tanquam hamo in aquas immisso, venatur pisciculos, & pilis suis implicitos repente trahit. Erinaceum, ejus metu in orbem se contrahentem, & spinis suis se tuentem, supinum evertit, ut ventrem invadat; aut immingit in os, atque suffocat. Ita *Alkazuinius* ex *Æliano.* Pauca addam ex *Arabibus* quæ *Græcos* latuerunt.

اذا تولدت القمل فيه وتاذي منها اخذ بفيه ليقة او صوفة ويقف فوق الما ثم ينزل قليلا قليلا حتي يجتمع القمل في تلك الصوفة ثم يخليها ويستريح *Cum pediculi in eo procreantur, & ipsi sunt noxii, gossipium, aut lanam in ore sumit, & super aquas constituens in illas paulatim descendit, donec pediculi in eam lanam congregentur, quam deinde relinquens liber quiescit.* Ita *Alkazuinius.* Et *Damir* de pulicibus idem narrat. Ecce aliud ex *Lexico Alcamus!*

وبر الثعلب مشي في الخزونة ليخفي اثره

Sensus est, Vulpem, cum datur optio, potius incedere per salebrosam terram, ut occultet vestigia sua, atque id propriè significari voce وبر. At *Giggejus* exponit *more vulpis sensim incedere.* Quo fortasse pertinet, quod *Tobias Ammonita, Judæos* subsannans, qui *Jerosolymorum* mœnia restaurabant; *Ædificent*, inquiebat, *& vulpes, si ascenderit, murum eorum lapideum diruet.* Quasi diceret tam infirmum esse hoc ædificium, & tam malè coagmentatum, ut ne minora quidem animalia, quæque sensim incedunt, & maximè suspenso gradu, ut vulpes, sustinere queat.

Reliqua, quæ de doloso & fraudulento vulpium animo observavimus, eo pertinent, ut sciamus quorsum cum vulpibus conferantur falsi doctores in sponsi verbis *Cant.* 2. *vers.* 15. *Capite nobis vulpes, vulpes parvulas, quæ corrumpunt vineas.* Nempe propter strophas, & versutias, quibus credulæ plebi facilè imponunt. Unde *Apostolus* 2 Cor. 11. vers. 13. *Istiusmodi pseudo-Apostoli operarii dolosi sunt, transformantes se in Apostolos* Christi. Et cùm veris doctoribus id muneris incumbat, ut colant *Christi* vineam, id est, Ecclesiam; falsi, vulpium instar, illam perdunt, & corrumpunt. Ut ad eos pertineant hæc Dei verba *Jerem.* 12. *vers.* 10. *Multi pastores corruperunt vineam meam, conculcaverunt sortem meam, redegerunt partem meam desiderabilem in desertum desolationis.* Capiuntur porrò falsi doctores, cum revincuntur erroris, & eorum strophæ in apertam verbi divini lucem proferuntur. Et adhuc parvulos vult capi *Christus*, id est, in ipso ortu, & priusquam eorum sermo, ut cancer, latè serpserit, 2 *Tim.* 2. *v.* 17.

Principiis obsta: serò medicina paratur,
Cum mala per longas invaluêre moras.

O filia Babylonis, &c. *Beatus, qui capiet parvulos tuos, & ad petram allidet.* De hoc eodem vulpium genere dicitur *Ezech.* 13. *vers.* 4. *Similes vulpibus in desertis Prophetæ tui sunt*, O Israël. Qui per cuniculos subjectam terram excavant, & suffodiunt. Quod faciebant illi *Prophetæ*, cum *Jerosolymorum* ruinas reparare & sepem obducere debuissent, ut imminenti malo occurrerent. Eo enim respectu conferri cum vulpibus sua-

ſuadent ſtatim ſequentia, *Non aſcenditis in ruinas, nec obduxiſtis ſepem pro domo* Iſraëlis.

Herodes quoque à *Chriſto* vocatur *vulpes Luc.* 13. *v.* 32. propter inſignem aſtutiam. Erat enim πανȣ̃ργότατ@, ut vir magnus in hunc locum obſervat, & compoſitus ad *Romani* tunc Imperatoris exemplum, qui nullam, ut rebatur, ex virtutibus ſuis magis quam diſſimulationem diligebat. Itaque videas eum magna arte & populo ſe commendâſſe, quaſi *Judaicæ* religionis perquam ſtudioſum; & *Romano* Imperatori adulatum ſerviliter, quaſi ei devotiſſimum, cùm interim omni modo ipſe res ſuas ageret. Notum eſt, quibus artibus fratris uxorem ad ſe pellexerit, & tanti ſceleris reum, cum *Johannis Baptiſtæ*, illum meritò carpentis, & ad pœnitentiam hortantis, libertatem ferre non potuiſſet, in ſanctum virum ita ſæviiſſe, ut videri vellet invitus id facere, nec niſi Sacramenti religione adactus. Ajunt etiam *Herodianos* fuiſſe illius ὠτακȣ́ςας, & προςαγωγέας, qui quid à ſingulis diceretur ſedulo expiſcarentur, & ad ipſum Dei filium inſidioſe veniſſe, ejus verba aucupaturos, *Matth.* 22. *verſ.* 16. Sed utut vulpino fuerit animo tetrarcha *Herodes*, dices non licuiſſe ſubditis, è quo numero erat *Chriſtus*, illi convitiari: cùm Scriptura ſæpè vetet Regibus maledicere, idque ſub gravi pœna. Vide inprimis *Exod.* 22. *v.* 28. 2 *Sam.* 19. *v.* 21. *Job.* 34. *v.* 18. & *Eccleſ.* 10. *verſ.* 20. Reſpondeo, *Prophetis*, munus ſuum obeuntibus, multa licuiſſe ſupra hominum vulgus: multa etiam *Chriſto* licuiſſe ſupra vulgus *Prophetarum*. Et quamvis ſervi perſonam accepiſſet, eum tamen quandoque egiſſe ut Dei filium & voluiſſe, ut emineret ſub ſervili habitu ſumma illa poteſtas, atque auctoritas, quam habebat in omnes homines. Sed hæc ſunt alterius loci.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

De Felibus feris, quos *Hebraicè* צִיִּים *tſijim*, dici probatur.

Feles feri in Africa *prope* Miltinem. *Felium tres ſpecies. Feles volucres. Feles agreſtes in* Babylonia, *&* Palæſtina. *Feles* Arabicè ضيون *ut* Hebraicè צִיִּים. Arabibus *felis* πολυώνυμ@. *Fabella inde nata. Felium dira vox, & inauſpicata.* Saturnus *Arabicè* كيوان *ut in* Amos. כִּיּוּן. *Aliæ interpretationes vocis* צִיִּים. *Non eſſe feras in genere. Mons* Senir *à felibus dictus. Tam* Talmudicos, *quam* Græcos Onirocriticos *captare in vocibus frigidas alluſiones. Felis cur* Arabicè ſinar.

Feles in his terris cicures, alibi ſunt inter feras. Hinc *Diodorus* lib. 20. pag. 763. prope *Miltinem Africæ* oppidum, meminit ὄρȣς ὑψηλȣ̃ παρήκοντ@ ἐπὶ ςαδίȣς διακοσίȣς, πλήρȣς δ' ὄντ@ αἰλȣ́ρων· ἐν ᾧ συνέβαινε μηδὲν ὅλως πτηνὸν νεοττεύειν, μήτε ἐπὶ τοῖς δένδρεσι, μήτε ἐπὶ τοῖς φάραγξι, διὰ τὴν ἀλλοτριότητα τῶν προειρημένων ζώων, *excelſi montis ad ſtadia ducenta porrecti, pleni felibus: in quo nullam avem nidificare contingit, neque in arboribus, neque in vallibus, propter prædictorum animalium feritatem. Nemeſianus* etiam *Poëta Carthaginenſis* in *Cynegetico*,

--- nos flumineas errare per umbras
Malumus, & placidis ichneumona quærere ripis
Inter arundineas ſegetes, felemque minacem
Arboris in trunco longis præfigere telis.

Et *Alkazuinius*, السنور البر حيوان علي شكل السنور الاهلي الا ان حجمة اكبر واكثر عدوه يبالغ في حفظ نفسه وذوعة حتي يحفظ بعضها بعضا في النهار فاذا كان الليل قام حارسا لا ينام فاذا نام قتلوه *Felis ferus animal eſt ejuſdem formæ, cujus felis domeſticus, niſi quod ſtatura major eſt, & curſu* (vel *ſaltu*) *agilior. Maximè ſtudet cuſtodiæ ſui ipſius, & animalium ſibi congenerum. Ita ut interdiu per vices cuſtodias agant. Et noctu ſtet cuſtos à ſomno abſtinens, qui ſi dormiat interficitur.* Et *Damir*, والسنور ثلثة انواع اهلي ووحشي وسنور الزباد *Tres ſunt felis ſpecies, domeſticus, & ferus, & felis civetæ.* Et paulò poſt, والوحشي اكبر حجما من الاهلي *Et ferus felis ſtaturâ major eſt domeſtico.* Et rurſus وذكر القرويني ان السنانير جنحة كجنحة الخفافيش من اصل الاذن الي الزنب *Meminit etiam* Alkazuinius *felium* ſylveſtrium, *qui alas habent tanquam alas veſpertilionum, à radice aurium uſque ad caudam porrectas.* Quod tamen in meo *Alkazuinio* non reperio. Sed ecce aliquid ſimile in *Scaligero* Exercitatione 217. cap. 9. *In* Malabar *provincia feles ſunt agreſtes in arboribus agitantes. De eorum celeritate in curſu nihil memorabile proditum eſt. Saltu valere potiùs: peculiaris volatus, idque, quod mirum magis eſt, ſine alis. Membranam ab anterioribus pedibus ad poſteriores uſque productam extendi. Quam, dum quieſcunt, ad alvum contrahunt. Ubi volare inſtituunt, pedum crurumque agitatione protenta, collectaque membrana, tum ſuſtinentur, tum feruntur. Mirabiliſque eſt eorum tanquam per äërem currentium ſpecies.*

Sed, his omiſſis, ſufficiet hic doceamus etiam in *Babylonia* & *Palæſtina* fuiſſe feles agreſtes. Quod paſſim docet *Chaldæus*, qui de *Iſraëlitis* dicit *Oſ.* 9. *verſ.* 6. חתולין בברנותהון *Feles* erant *in palatiis eorum.* Et de *Babyloniis* Eſ. 13. verſ. 22. ויצפון חתולין בבירנותהון *Et ululabunt feles in palatiis eorum.* Et *Jerem.* 50. *verſ.* 39. ויערעון תמון בחתולין *Et occurrent cercopitheci felibus.* Quod idem de *Idumæa* habetur *Eſ.* 34. *verſ.* 14. *Felis* Chaldæis eſt חתול *chathul*, ut Arabibus خيطل *chaithal.* At de *Hebræo felis* nomine nondum conſtat. Nam in *Oſea ad Chaldæum* חתולין reſpondet חוח *choach*, quod non eſt animal, ſed *ſpinæ* genus, ut alibi docuimus. Et in *Eſaia* & *Jeremia* אִיִּים *ijim*, *thoes* eſſe putamus non *feles* cum *Chaldæo*. At *felium Hebræum* nomen ſi quod eſt, videtur id eſſe צִיִּים *tſijim*, ut *Arabicè*

ضيون

ضيون *dsaiwan est felis*, cujus Plurale ضياون *dsajawino*, & τὸ ὑποκοριστικὸν ضبيين *dsajain*, *parvus felis*. Hinc *Poëta Hisan Ben Tsabith*,

تريدين كان الشمس في حجارته

نجوم الثري او عيون الضياون

Velles, ut esset Sol in antris ipsius, sidera terræ, aut oculi felium. Et *Poëta* alius,

يدب بالليل احارياته

كضبون دب افي فرنب

Nocte reptitat ad vicinas suas, ut felis repit ad murem. Est & in ore vulgi hoc *felis* nomen, ut cum dicunt

هو ادب واصيد واعلم وازني وانزي من ضيون *Hic est facie pilosior* (aut *magis reptans*) *& ad venatum propensior*, *& peritior*, *& lascivior*, *& saltu agilior fele.* Nempe felis apud *Arabes*, ut pleraque animalia, est πολυώνυμος. Unde nata est hæc fabella in *Damire*, *Quidam*, Arabia *nomine*, *felem venatus*, *cum nesciret quale esset animal*, *petiit ab obvio quomodo vocaretur*, *ac is respondit* السنور sinnaur, *& alius idem rogatus respondit* القط kat, *& rursus alius* الهر hir, *alius* الضيون dsaiwan, *alius* الجندع ginda, *alius* الخيطل chaital, *alius* الدم dim. *Tum dixit* Arabia, *feram illum in forum*, *ut vendam*, *quod mihi bene vertat Deus. Cumque in forum venalem attulisset*, *& æstimâsset centum drachmis*, *responsum est non valere supra dimidiam drachmam. Tum, eo abjecto, dixit*,

لعنه الله ما اكثر اسماه واقل ثمنه

Illi animali malè sit, *cujus tot sunt nomina*, *& pretium tam vile.*

Jam dicam cur ציים *tsijim*, vel σιείν, ut scribunt Veteres, & *Arabicum* ضياون putem idem esse animal. Primo, hæc duo nomina vix aliter quàm terminatione differunt, cum in utroque prima Radicalis sit *Tsade*, & secunda *Jod*. Secundo, in *Bostræ*, & *Babylonis* desolatis palatiis *Prophetæ* jungunt ציים את איים, tsijim *cum* ijim *Es.* 34. *v.* 14. & *Jerem.* 50. *v.* 39. id est, ut interpretor, *feles cum thoibus*, ut ea significent cum thoum ululatibus, tum sylvestrium felium vagitibus aliquando personatura. Quia ut thoum ululatus alterni habent aliquid tetrum, & horribile, ita felium in desertis coëuntium vox dira est, & inauspicati ominis. Maximè, cum mutuis vagitibus, ut ita dicam, velut incentivo quodam ad amorem utuntur. *Vagitus* ideo voco felium clamores ἐρωτικὰς, quia infantum vagitibus sunt aliquo modo similes. Quod ipsum scribunt *Arabes* de thois ululatibus. *Damir* de thoë, صيحة يشبه صياح الصبيان *Vox ejus est similis infantis vagitui.* Unde colligo thoum & felium catulientium voces non multum inter se differre. Nam quæ in uno tertio conveniunt, eadem etiam inter se convenire necesse est.

Obiter nota ad vocem ضيون *dsaiwan* pro *fele* quid observet الصقلي *Assacli Grammaticus* insignis inter *Arabes*.

ليس في الاسما ما فيه يا ساكنة بعدها واو مفتوحة الا ثلثة اسما وهي حيوة وضيون وكيوان وهو زحل

Nullum est nomen, *in quo litera* Je *quiescens habeat post se literam* Vau *fathatam*, *præter hæc tria*: حيوة *HAIWA*, *id est*, *vita*, ضيون *DSAIWAN*, *id est*, *felis*, & كيوان *CHAIWAN*, *id est*, *Zachal*, *seu Saturnus.* Quod ideo hic observo, non quod ullo modo curem has *Grammaticorum* nugas: sed quia vox *Arabica* كيوان *Chaiwan* pro *Saturno* eadem est cum כיון *Chijun*. *Amos* 5. *vers.* 26. quâque adeo *Saturnum* apud *Persas*, & *Arabes* significari testatur *Aben Ezra*. Proinde *Græci* Interpretes, qui versionem suam in *Ægypto* ediderunt, rectè reddunt Ῥαιφάν, vel Ῥεφάν. Nam *Rhephan* hodieque *Cophtitis* est *Saturnus*. Quod *Cophtitarum Lexica* nos diserte docent.

Alii Interpretes de voce ציים *tsijim*, mirè ambigunt. *Seniores*, θηρία, δαιμόνια, ἰνδάλματα. *Syrus* reddit ܚܝܘܬܐ *feras*, ܪܘܚܐ *spiritus*, ܣܝܪܢܐ *Sirenes*. Arabs الوحوش *feras*, الجان *dæmones*, اصنام *idola*. Vulgatus *bestias*, *dæmonia*, *dracones*. Chaldæus, תמון, *cercopithecos*, Abarbanel, הקופים *simias*. Selomo, נמיות *martes*. Kimchius, & Aben Ezra, *bestias habitantes* בציה, *in loco arido*, & *siticuloso*. Munsterus, *lamias*. Castalio, *Sylvanos*. Pagninus, *bestias sylvestres*. Junius *fera animalia*. *Aquila*, *Symmachus*, *Theodotion*, *Arias* maluerunt vocem *Hebræam* intactam relinquere, quam Lectoris animum dubiâ versione suspendere.

In tot versionibus nihil tam verisimile, quàm ציים *tsijim*, esse feras, quæ habitant in siccis locis; quia ציה tsija, *siccitas* ציון, tsijon, *aridus locus*, & ציים *tsijim*, sunt Conjugata. Prætereà, ut *Arabibus* صوا tsawa *arescere*, & صوي tsawi *aridum* sonat: ita صوة *tsowa* iisdem est جماعة السباع *ferarum* aut *leonum agmen*. Unde Plur. صو *tsawo*, & اصو *atswao* sunt *ferarum catervæ*, quæ nimirum in locis siticulosis degunt. Itaque etiam ציים *tsijim*, videbuntur id ipsum esse. Et in ea interpretatione plerisque recentiorum cum *Græcis*, *Vulgato*, *Syro*, *Arabe* convenit, & *Hebræorum* doctissimis, *Kimchio*, & *Aben Ezra*: ut ea non sit à quoquam temerè repudianda. Illa tamen sua habet incommoda, quibus premitur. Nam si ציים *tsijim*, sunt *feræ* quævis, quorsum iis opponuntur איים *thoes*, *Esa.* 34. *vers.* 14. & *Jerem.* 50. *vers.* 39. Quis ferat sic loquentem, *Occurrent feræ thoibus. Habitabunt feræ cum thoibus*: quasi thoes non essent feræ: Si ציים ibi dixeris pro *leonibus* sumi, non pro qualibet fera: neque hoc video qui stare possit, ut *habitare* dicantur ציים את איים *leones cum thoibus*. Cùm *Philosophus* diserte neget thoas cum leonibus in eodem loco posse degere. Verba sunt, Οἱ θῶες πολεμοῦσι τοῖς λέουσι, διὸ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ οὐ γίνονται, *Hist.* lib. 9. cap. 44.

Obiter nota *Hermonem* montem *Amorrhæos* שניר *Senir* vocâsse (*a*) quasi *felinum* dixeris, fortasse à felibus ibi diversari solitis. Felis scilicet ut *Arabicè* سنور

(a) Deut. 3. vers. 9. 1 Paral. 5. 23. Ezech. 27. vers. 5.

سنور *sinaur*, vel سنار *sinar*, ita *Chaldaicè* שונר *sunar*, vel שונרא *sunera*, vocatur. Sic in secundo *Thargum Esther*. 1. 2. שונרא דדהבא *felis aureus.* Ibidem inter clamores animalium שונרין טיסין *feles ejulabunt.* Et *Talmudici Onirocritici* in *Beracoth* cap. 9. fol. 56. b. הרואה חתול בחלום באתרא דקרו שונרא נעשה לו שירה נאה שינרא נעשה לו שינוי רע *Qui* chatul (i. e. *felem*) *videt in somnis, in loco, in quo* felis *vocatur* sunera, *fiet illi* sira naa, id est, *canticum pulchrum. At si videat in loco, in quo vocatur* sinara (quomodo apud *Arabes*,) *fiet illi* sinuira, id est, *mutatio mala.* Hæ sunt frigidæ vocum allusiones; quale est, quod *Satyrus*, ab *Alexandro* in somnis visus, dum *Tyrum* obsideret, significavit *Tyrum* ab illo propediem capiendam: quia Σάτυρος divulsa voce est σὰ Τύρος, *tua est Tyrus.* Et cum alius vidisset Θεοσαλονίκην *Thessalonicam*, hoc omnem victoriæ spem illi ademit, quia nomen ipsum urbis significabat θὲς ἄλλῳ νίκην, *alii relinque victoriam.*

Porrò mons *Hermon* hodieque ab *Arabibus* سنير *Senir* vocatur. Illum definit *Alcamus* جبل بين حمص وبعلبك *montem inter* Emesam, & Baalbech: quæ olim *Heliopolis.* Ibidem felis سنار *sinar*, vel سنور *sinaur*, dicitur à naturæ malignitate. Nam *Arabicè* سنر *sener* est شراسة الخلق *prava indoles.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Probatur אחים non esse genus animalis, sed *ferarum ululatus*, quibus deserta personant.

Quàm variè reddatur vox אחים. *Hâc ferarum ululatus significari ex* Arabica, Ægyptia, *&* Græca *lingua probatur.* Græcos, *&* Arabes *Interpretes sic accepisse.* Gabriel Sionita *notatus. In* Aquila *lege* φώνων, *non* τυφώνων. Arabicè *est* صدي echo.

Etiam vocis אחים mira est versionum fœcunditas in his *Es*. 13. 21. *Et recubabunt ibi* ציים *feles, & replebuntur domus eorum* אחים. Plerique animal esse putant, sed quale, nondum convenit. Hieronymus *dracones* explicat. Kimchius, & Abarbanel *furones.* Pomarius, *feles.* Mardochæus, *simias*, aut *mustelas.* Aben Ezra, *animalia, quorum aspectu videntes obstupescunt.* Alii *mantichoras*, alii *martes*, alii *Faunos*, alii *ferales aves*, alii *noxia animalia.* Modestius *R. Selomo* profitetur se nescire quod genus sit animalis. Ego planè aliter sentio, nempe אחים non esse feræ speciem, sed voces, clamores, rugitus, ferarum ululatus, quibus deserta personant. Sive מלאו Activè reddas hoc modo, *Et replebunt* (sylvestres feles) *domus eorum clamoribus:* aut Passivè, ut vulgo, *Et replebuntur*, &c. Ut clamoribus repleri dicantur domus, quomodo urbs *Jerusalem* תשאות מלאה *fragoribus tumultuosis plena* dicitur ab eodem *Propheta*, *Es*. 22. 2.

Hanc interpretationem multa confirmant. 1. *Hebræis* אח, & האח, est vox *gementis*, vel *exultantis.* 2. Et huc alludere videtur *Arabum* وحي vel وحاة pro *voce sonora.* 3. Quod etiam *Ægyptiorum* vocabulum fuisse colligo ex *Horo Apolline*, qui sic habet *Hierogl.* lib. 1. cap. 29. Φωνὴν δὲ μακρόθεν βυλόμενοι δηλῶσαι, ὃ καλεῖται παρ' Αἰγυπτίοις Ουαιέ. *Vocem remotam significare volentes, quod* Ægyptiis Vaie *dicitur.* Non dubium, quin ibi Ουαιὲ sit *Arabum* وحي mediâ aspiratione neglecta, ut in Αἰμελὲχ pro Αχιμελὲχ *Ps.* 51. in *Aquila.* Sed & ab *Hebræis* אח, & אחים, fieri videntur *Græca* vocabula ἦχος *sonus*, & ἠχέω *sono*, pro quo *Dores* ἀχέω. Quod ipsum in causa fuit, cur allusione vocis servata, *Seniores* אחים ἦχον *sonum* redderent. Quomodo etiam *Theodotion.* Et *Syrus*, *Et replebuntur domus eorum* ܒܪܬ ܩܠܐ *filia vocis*, id est, *echo.* Et *Arabs* من الصدي *voce*, vel *echo* (non *ululis*, ut perperam reddit *Gabriel Sionita.*) Et *Aquila*, φώνων *vocibus.* Ita est in *Procopio.* Sed pro φώνων *Hieronymus* legit τυφώνων *typhonibus*, portentoso errore. Quid enim hic sint *typhones?* An fabulosi gigantes, aut ventorum procellæ? Utrumvis intelligas, οὐδὲν πρὸς ἔπος. *Symmachus*, & *Chaldæus* vocem *Hebræam* nudè exscribunt. Itaque primus omnium Interpretum *Hieronymus* אחים voluit esse animalia, adeoque *dracones.* Sed is sententiæ suæ fundamentum non aperit. Fortè acceperat ab *Arabibus dracones* vocari أخوين *achuin:* unde in *Avicenna* دم الاخوين dam olachuini *sanguis draconum.*

Obiter dicam, cur in *Arabe* الصدي *tsadi* hic sit *echo*, non *ulula*, aut *bubo*, ut vulgo. Constat utrumque significari voce صدي: Ita enim est in *Alcamus*, الصدي ما يرده الجبل علي المصوت فيه وذكر البوم Tsadi, *quod reddit mons, cum quis in eo clamat: & mas bubonis.* Et ibidem, اصدي الجبل id est, اجاب الجبل بالصدي *Mons respondit per echo.* Et *Damir*, postquam docuit صدي esse *marem bubonis*, addit:

والصدي صوت يرجع من الصوت اذا خرج ووجد ما يجيبه او هو الصوت الذي يجيب الانسان من الجبال وغيرها

Etiam tsadi *est vox, quæ redit ex voce, cum exit, & invenit aliquid, quod ei respondeat: aut est vox, quæ homini ex montibus, aut aliunde respondet.* Itaque voluit *Arabs*, domus *Babylonis* vel bubonibus, vel τῇ echo esse replendas. Sed, ut priùs voluerit, haudquaquam est verisimile. 1. Quia nullus est Interpretum, qui אחים pro *avibus*, multò minus qui pro *ululis*, aut *bubonibus* sumat. 2. Quia non dixisset numero unitatis, *replebuntur domus ejus* من الصدي *bubone*, sed Plurali من الاصداي *bubonibus.* 3. Quia *Esaiæ Arabica* versio ferè Græ-

Græcam sequitur, quæ hic habet, Ἐμπλησθήσονται αἱ οἰκίαι ἤχου, *Implebuntur domus sono.* Pro quo ille legit ἤχους *echo*, ac proinde reddidit من الصدي id est, *echo:* quomodo etiam *Syrus* ܒܪܬ ܩܠܐ *filia vocis*, quod id ipsum significat.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

De Onagris.

Onagri asinis domesticis similes, tamen diversi generis. 1. *Cursu longè præcellunt, quamvis citò fatiscant. Quomodo capiantur.* Currere פרי, *unde* פרא onager; *quia cursus velocissimi.* 2. *Onagri pulchriores, & lineis nigris distincti. Plerique tamen leucophæi. Color* κίλλιος, vel ὀνάγριος. 3. *Majores plerumque, sed & minores. Onager* ערוד arod, *dicitur à ruditu, quem homine viso statim emittit.* Ruditus *Hebraicè* נהיקה. Os. 8. 9. *vocatur* solitarius; *quia in desertis degit, sed ibi est gregarius.* Μονιὸς Ps. 79. 14. *non est onager, ut ex* Cyrillo *probat* Hesychius. *Onager eremicola, & eremita. Explicatur* Jobi *locus de onagro capite trigesimo nono.* פרא, & ערוד, *Synonyma. Falluntur, qui onagrum domari posse negant.* Solitudo *vocatur* ערבה araba; *quia in* Arabia *ferè perpetuæ solitudines. Et* מלחה melecha, *id est,* salsugo, *quia sal terræ sterilitatem inducit. Cur* Soph. 2. 9. *pro* acervo salis *Arabs habeat* acervum areę. *Urbs* Sichem *sale consita,* Jud. 9. 45. *pro quo* Syrus ܚܪܕܠܐ. Sinapi *reddunt, cum* מלוח *sit planè aliud* Job. 30. 4. *& in* Talmude. *Vox* מלוח *variè reddita.* קקול kakul, *ciceris species. Nonnullis* מלוח, atriplex marinum. *Quin* מלוח *est* halimus. *Quod probatur ex* Dioscoridis *&* Galeni *versione* Arabica, *& ex* Avicenna. *Ita sumendum* Job. 30. 4. *probant quatuor rationes.* Antiphanis *locus cum* Jobi *loco collatus.* Græca *versio emendata.* Ἄλιμος, *cum spiritu leni, quæ herba: &* ἅλιμα, *quæ pharmaca. Situs terræ* Hus *quàm incertus. Halimum non semper provenire in maritimis locis.* Hesychius *emendatus.* מלוח *non est* μαλάχη, *cujus nomen est* Græcum ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν. *Onager à tributo immunis. Pastore non eget; quia montes cibum, fontes potum illi subministrant: nisi famis tempore, cum ventum trahit ut dracones, quod explicatur. Oculi etiam inediâ deficiunt, qui tamen acerrimi. Fœmina quam libidinosa. Mensis* Ab *Judæis ominosus. Homines ratione feritatis cum onagris collati. Id ex* Arabismo *illustratur. Onager leonum pabulum. An verum sit lalisiones à patribus castrari, ut docent* Græci, Romani, *&* Arabes. *Quorum hi matrem addunt pulli sui crus frangere.*

Quæritur, an asini feri à domesticis tota specie, aut solùm educatione differant, quomodo à vulgaribus equis & felibus differunt sylvestres equi, & feles. Nec desunt, qui esse velint per omnia similes. In his *Luitprandus*, *Cremonensis* Episcopus, in legatione ad *Nicephorum Phocam* Imperatorem Anno 968. Verba sunt, *In Umbriam* (lege *Selymbriam*) *qui est locus* XVIII M. Constantinopoli *distans,* Nicephorus *me accersiri jubet*, &c. *Et me interrogavit, si vos* (*a*) *perivolia, id est,* (*b*) *brolia, vel si in perivoliis onagros, vel cætera animalia haberetis. Cui cum vos brolia, & in broliis animalia, onagris exceptis, habere affirmarem, Ducam te, inquit, in nostrum perivolium, cujus magnitudinem, & onagros, id est, sylvestres asinos, te vidisse miraberis.* Et paulò post, *occurrunt mihi commisti capreis, quos ipsi dicunt, onagri. Sed, quæso, quales onagri? Quales sunt* Cremonæ *domestici. Color idem, forma eadem, auriti itidem, vocales similiter cum rudere incipiunt, magnitudo non dispar, velocitas una, dulces lupis æquè.* Asinos tamen feros describit *Philosophus Hist.* lib. 6. cap. 36. tanquam genere diversos, nec communi nomine dictos, nisi propter quandam similitudinem, quæ inter illos intercedit, quomodo inter mulos *Syriæ*, qui fœcundi sunt, & vulgares, qui non pariunt: Εἰσὶ δὲ, inquit, ἐν Συρίᾳ οἱ καλούμενοι ἡμίονοι, ἕτερον γένος τῶν ἐκ συνδυασμοῦ γενομένων ἵππου καὶ ὄνου· Ὅμοιοι δὲ τὴν ὄψιν, ὥσπερ καὶ οἱ ἄγριοι ὄνοι πρὸς τοὺς ἡμέρους, ἀπό τινος ὁμοιότητος λεχθέντες εἰσίν. Itaque docet *Maimonides* in Tractatu *De heterogeneis* nefas esse *Judæo* copulare החמור עם הערוד אף על פי שדומין זה לזה הרי הן כלאים זה בזה *asinum cum onagro, quia licet sint similes, tamen sunt diversi generis.* Verba hæc sunt cap. 9. Sect. 7.

Jam, si quis quærat notas διακριτικὰς, quibus ab invicem differunt: I. Certum est, asinos feros vulgaribus cursu longè præcellere. *Philosophus* ubi supra, Οἱ ὄνοι ἄγριοι τὴν ταχύτητα διαφέροντες. *Asini feri* (aliis) *celeritate præstant. Xenophon* in *Cyro Minore* libro primo, Οἱ μὲν ὄνοι, ἐπεί τις διώκοι, προδραμόντες ἀνειστήκεσαν· πολὺ γὰρ τοῦ ἵππου θᾶττον ἔτρεχον, καὶ πάλιν, ἐπεὶ πλησιάζοι ὁ ἵππος, ταὐτὰ ἐποίουν· ὥστε οὐκ ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ διαστάντες οἱ ἱππεῖς θηρῷεν διαδεχόμενοι τοῖς ἵπποις. *Asini quidem* (feri in *Mesopotamia*) *cum quis eos insequebatur, postquam præcurrissent, restitabant. Equum enim cursu facilè superabant. Et, equo rursus accedente, idem præstabant. Ita ut capi non potuissent, nisi diversi equites venati essent equis* (id est, equitibus aliis) *succedentes.* Multò aliter Interpres, qui locum non intellexit. *Oppianus* (*c*) etiam onagrum describit ἔυσφυρον, κραιπνὸν, ἀελλοπόδην, κρατερώνυχον, ὀξύτατον θεῖν, *bonis cruribus, pernicem, pedibus instar turbinis, robustis ungulis, cursu velocissimum.* Et apud *Ælianum* lib. 14. cap. 10. Ὄνοι Μαυρούσιοι ὤκιστοι δραμεῖν, παρά γε τὴν πρώτην ὁρμὴν εἰσὶν ὀξύτατοι, ἢ ὡς, καὶ νὴ Δία, αὔρας τινὸς ἐμβολὴν εἶναι, ἢ πτερὸν αὐτόχρημα ὄρνιθος. *Asini* (feri) *Maurusii cursu sunt celerrimi, & primo impetu velocissimi, ita, per* Jovem, *ut venti cujusdam impetu, aut avis alis ferri omnino videantur.* Et *Leo Africanus* libro nono, *Velocitate equis tantum* Barbaricis *cedunt.* Qui ipsi currentes onagros non assequuntur, sed postquam exhausto spiritu in cursu anheli defecerunt. Nam, ut addit *Ælianus*, post primum illum impetum, ταχέως κάμνουσι, καὶ αὐτοῖς οἱ πόδες ἀπαγορεύουσι, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιλείπει, *cito lassantur, & pedes ipsis fatiscunt, & spiritus deficit.* Tum verò illos invitos subsistentes, & præ desperatione flentes, *Mauritani* collo alligatos captivos ducunt. Ita *Ælianus*. Et *Pollux* lib. 5. cap. 12. Ἐπειδὰν ὑπέρκοποι καὶ ὑπέρασθμοι γένωνται, *Postquam lassi & anheli supra modum facti sunt, alios quidem sagittis conficiunt, alios vero vivos capiunt, laqueis ferreis collo injectis.* Quin, si eidem creditur, *qui ex insequutione amentes facti sunt, sæpe sequuntur non inviti, cum quis averso equo traxerit.* Porrò ex celeritate cursus factum videtur פרא, quod pro *onagro Hebræi* & *Arabes* usurpant. Quippe פרא, vel פרי, Verbum *Syris currere* est. Sic in *Talmude Jerosolymitano*, capite במה אשה in fine, הויא פרי בתרך *Serpens currit post te.* In *Vajekra Rabba* capite vigesimo secundo, כי פרי וסלק חמא חד תעל מית *Cum cucurrisset, & ascendisset, vulpem unam mortuam vidit.* Ubi *Glossa*, פרי dicit esse לשון ירושלמי *linguæ Jerosolymitanæ.* Et in *Midbar Rabba* capite duodecimo paucis verbis

(*a*) περιβόλια.

(*b*) Gall. brevils, id est, vivaria, παράδεισοι.

(*c*) Cyneg. l. 3. v. 181.

verbis quater occurrit Verbum פרא in *currendi* notione, quâ alioqui raro reperitur. Inde *Hebræis* & *Arabibus* פרא dictus est, ut à vulgari asino distingueretur, quo jumento nullum est tardius, neque ad cursum ineptius.

II. Plerumque etiam onager vulgari asino pulchrior est, & procerior. *Martialis* libri decimi tertii *Epigrammate* 110.

Pulcher adest onager, &c.

Oppianus,

--- αἰπὺν ὄναγρον,
Ὅς τε πέλει φαιδρὸς δέμας, ἄρκιος, εὐρὺς ἰδέσθαι,
Ἀργύρεος χροιήν. ---

Procerum asinum, quique est pulcher corpore, amplus, latus aspectu, argenteus colore. Item,

Ταινίη δὲ μέλαινα μέσην ῥάχιν ἀμφιβέβηκε,
Χιονέης ἑκάτερθε περιχομένη στεφάνῃσι.

Linea autem mediam dorsi spinam cingit, niveis utrinque distincta coronis. Philostorgius libri tertii capite undecimo, ubi de regionibus ad Orientem, & Meridiem; *Hæc quoque regio fert onagros statura procerissimos, & pelle mire varios, albo colore & nigro non leviter interstinctos. Quin & his insunt zonæ quædam, à spina dorsi ad latera & ventrem usque demissæ*, καὶ ἐνταῦθα ἐπισχιζόμεναι, καὶ κατά τινας περιφέρειας ἀλλήλαις ἐνελιττόμεναι, θαυμαστήν τινα, καὶ ξένην ἀπεργάζονται πλοκήν, καὶ ποικιλίαν, *& inde divisæ, & circa quosdam orbes inter se implicatæ, mirum quendam & insolitum exhibent nexum, & varietatem.* Damir, والوانه مختلفة والاخدرية اطولها عمرا واحسنها شكلا *Onagri colores varii sunt, sed nigris vita longior, & forma est præstantior.* Sępe tamen leucophęi sunt ut vulgares asini. Leo Africanus, *Asini sylvatici reperiuntur in desertis* Africæ *maxima frequentia, leucophæi coloris.* Marmolius, *Son de color pardillos. Pollux* lib. 7. cap. 13. Ἔστι δὲ καὶ κίλιον (lege κίλλιον) ἐσθῆτος χρῶμα τὸ νῦν ὀνάγριον καλούμενον· κίλλον γὰρ τὸν ὄνον οἱ Δωριεῖς. Sensus est, à cillo, quod *asini* nomen est apud *Dores*, cillium dici colorem, qui aliis est onagrius, unde sequitur onagrum vulgari asino sępe esse concolorem. Neque semper esse majorem docent hæc *Æliani* ubi suprà Μικροὶ μὲν ἰδεῖν εἰσιν οἱ Λίβυες ἵπποι, καὶ ὄνοι, δραμεῖν δὲ ὤκιστοι. *Aspectu quidem parvi sunt* Africani *equi, & asini, sed cursu celerrimi.* De feris enim asinis ibi agitur. Hinc *Marmolius, Tambien vimos grandes manadas destos asnos salvajes en Cerdeña, aunque son mas pequeños.* In *Sardinia* etiam vidimus magna horum onagrorum armenta, licet aliquanto minorum.

Tam *Syris*, quàm *Hebræis* ערוד *arod*, à *ruditu* dicitur, voce, quam ὀνοματοποιητικὴν esse statim agnoscent, qui scient quomodo sonet initiale *Ajin*, nostris planè ἀνεκφώνητον. Nempe quamprimum videt hominem, contenta voce rudit. Leo Africanus, *Hominem videntes magnis clamoribus ululantes recalcitrant.* Marmolius, *En viendo un hombre luego comiençan a rebuznar.* De cætero in illo ruditu nihil singulare, ut à *Luitprando* didicimus. Itaque in Oriente נהיקה, tam usurpatur de feri, quam de vulgaris asini ruditu. De fero legitur *Job.* 6. 5. הינהק פרא עלי דשא *Nunquid rudet onager super herbam?* Et de vulgari *Gen.* 30. *v.* 16. in *Jonathane*, ועל יעקוב מן חקלא ברמשא ושמעת לאה קל נהיקה דחמרא *Et venit* Jacob *ex agro sub vesperam, & ruditus asini ejus vocem audivit* Lea. Sed & *Arabicè* نهق *rudere* est, & نهيق vel نهاق *ruditus*, & ناهق *fistula gutturis*, quâ rudit asinus. Unde *Aben Ezra* in *Jobum* ad vocem הינהק observat in Scriptura nusquam alibi hanc vocem eâ ratione occurrere: sed simile verbum esse בלשון קדר *in lingua Kedar*, id est, *Arabica.*

Ad mores pertinet, quod *Os.* 8. 9. vocatur פרא בודד, *onager solitarius.* Non quod etiam τῶν ὁμοειδῶν consortium fugiat, ut nonnulli perperam sumunt. Onager enim est animal gregarium. *Pollux*, Ἀγελάζονται δὲ κατὰ πλῆθος, *Gregatim colliguntur. Varro Rust.* lib. 2. cap. 6. *In* Phrygia & Lycaonia *sunt greges multi. Plinius* lib. 8. cap. 30. *Mares in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Solinus* itidem, *Africa onagros habet, in quo genere singuli imperitant gregibus fœminarum.* Isidorus, *Singuli fœminarum gregibus præsunt.* Oppianus,

Πολλαῖσιν τ' ἀλόχοισιν ἀγαλλόμενοι κομόωσι,
Θηλύτεραι τ' ἕσπονθ' ὅτι τοι πόσις ἡγεμονεύει.

Multisque uxoribus exultantes superbiunt: sequuntur verò fœminæ, quocunque vir duxerit. Ammianus libro vigesimo quarto ferè in fine, *Fumus, vel vis quædam turbinata pulveris apparebat, ut opinari daretur asinorum esse greges agrestium, quorum multitudo in tractibus illis est innumera.* Leo Africanus, *Confertim incedunt, cum vel pabulantur, vel potant.* Itaque eos non probo, quibus *Ps.* 79. (Hebr. 80.) versu 14. μονιὸς ἄγριος est *onager.* In quo numero esse *Cyrillum Hesychius* his verbis docet, Μονιός, ὗς ἄγριος, ὁ μὴ τοῖς ἄλλοις συναγελαζόμενος, &c. Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ Ὠσηὲ τοῦ προφήτου ὄνον λέγει σημαίνειν. *Singularis, porcus ferus,* (aper) *qui cum reliquis non congregatur,* &c. *Sanctus autem* Cyrillus *in Commentario in Prophetam* Oseam *asinum significare dicit.* Nempe locum *Psalmi Cyrillus* ita citat in *Os.* 14. 8. (*d*) Ἐλυμήνατο αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ, καὶ ὄνος ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. *Vastavit eam sus de sylva, & asinus agrestis depastus est eam.* Et ne quis suspicetur ὄνος ibi scriptum pro μονιὸς per amanuensium imperitiam, statim sequitur; Τέθειται γὰρ ὥσπερ εἰς καταπάτησιν τοῖς ἐθέλουσιν ἀδικεῖν, χοίροις τε, καὶ ὄνοις νομή. *Posita est enim velut in conculcationem nocere volentibus, porcis, & asinis pabulum.* Alibi quidem apud *Cyrillum* (*e*) legitur μονιὸς ἄγριος in eodem *Psalmi* loco: sed mendose, ut quidem puto. Agitur enim de loco *Esaiæ*, quo *Jerusalem* facta dicitur εὐφροσύνη ὄνων ἀγρίων, *gaudium onagrorum.* Et profertur *Psalmi* locus, quo probetur *Davidem* idem cum *Esaia* vaticinari, nempe fore, ut *Judæam* depascantur onagri. Itaque *Cyrilli* vetus Interpres etiam eo loco habet, *Asinus ferus depastus est eam:* unde illum *Græcè* legisse colligas ὄνος ἄγριος. Non tamen inde collegerim cum *Hesychio* μονιὸν *Cyrillo* esse *asinum.* Sed *Hebræum* זיז, in loco *Psalmi* veterum Interpretum aliquem ὄνον ἄγριον reddidisse putaverim, atque id sequutum *Cyrillum.* Huc facit, quod etiam *Arabs Parisiis* editus habet ورعاها حمار الوحش *Et depastus est eam asinus ferus.* Quod suo loco dispiciemus. Interim בודד *boded*, id est, *solitarius*, onager ab *Osea* rectè dicitur; quia est eremicola. Hinc *Job.* 24. 5. *Ecce onagri in deserto!* Et *Jerem.* 2. 14. *Onager assuetus deserto.* Et *Es.* 32. 14. cum prædicitur fore, ut *Jerusalem* fiat *gaudium onagrorum*, idem est, ac si vastanda dicatur, & desolanda, & in desertum redigenda. Sic de *Nebucadnetsare* legitur *Dan.* 5. 21. *Cum onagris fuit habitatio ejus*, id est, in locis ab hominum consortio remotissimis. Et *Sirach.* 13. *vers.* 21. al. 24. Ὄναγροι ἐν ἐρήμῳ, *Onagri in deserto*; &c. *Græca* denique versio *Job.* 11. 12. Βροτὸς δὲ γεννητὸς γυναικὸς ἴσα ὄνῳ ἐρημίτῃ. *Mortalis autem à muliere genitus est instar asini eremitæ*, id est, *eremicolæ.* Et *Jeremias cap.* 48. *vers.* 6. Ἔσεσθε ὥσπερ ὄνος ἄγριος ἐν ἐρήμῳ. *Eritis ut asinus sylvestris in deserto.* Sed *Hebraicè* est כערוער *ut myrica*, pro quo legerunt כערוד *ut onager.*

(*d*) Edit. Paris. p. 194. D.

(*e*) In Es. l. 3. tom 3. c. 32. pag. 448. b.

Sed hoc argumentum nemo uberius *Jobo* persequitur, vel ipso Deo potius, cum *Jobum* sic alloquitur capitis trigesimi noni versu 5. al. 8. *Quis dimisit* פרא, *onagrum*, *liberum*, & *vincula* ערוד, *asini sylvestris quis solvit? Cui assignavi* ערבה, *solitudinem pro domo*, & *pro habitaculo* מלחה, *salsuginem. Ridet tumultum civitatis*, תשואות נוגש, *clamores exactoris non audit*, יתור הרים *exploratio montium pascuum ejus*, & *sectatur quidquid viret.* Falluntur, qui פרא & ערוד distinguunt, ac si diversum quid sonent. Quin in *Hebræorum* usu voces sunt prorsus Synonymæ, quarum unam cum *Arabibus*, alteram cum *Syris* communem habent. Itaque in his *Jobi*, *Quis dimisit* פרא, *liberum*, & *vincula* ערוד, *quis solvit?* bis idem dicitur במלות שונות, diversis verbis, quomodo in hoc libro passim. Quo exemplo non incommodè legeretur *Es. 32. vers.* 14. משוש פראים מרעה ערדים, *Gaudium* erit *onagrorum*, *pascuum asinorum sylvestrium*, nisi constanter haberent omnia exemplaria מרעה עדרים, *pascuum gregum.* Et veteres quoque Interpretes ita legisse constat. Nam *Græci* etiam habuere βοσκήματα ποιμνίων *pascua gregum*, non ποιμένων *pastorum*, ut hodiè perperam legunt. Absit igitur à nobis, ut in *Hebræo* quidquam mutemus,

Onager porrò dicitur *liber esse dimissus*, & *solutus à vinculis*; quia domestici instar homini non mancipatur, sed liber est, & sui juris. Quin domari posse negant multi Interpretum. *Chrysostomus* in *Catena*, Ἰσχυρὸν τὸ ζῶον, καὶ ἀδάμαστον, κἂν μυρία φιλονεικῇς, οὐκ ἄξεις ὑπὸ τὴν χεῖρα τὴν σήν. *Robustum est animal*, & *indomitum*, *nec*, *si coneris millies*, *illud egeris sub manum tuam.* *Olympiodorus* item, & *Polychronius* describunt ut animal ἀνυπότακτον, quodque in ordinem cogi nequeat. Et *Vincentius* in *Doctrinali* lib. 16. cap. 97. *Odit hominum frequentiam*, & *habitationem*, *nec domari potest.* Quo, credo, torrente abreptus *Deodatius* ὁ μακαρίτης, negavit onagrum ab homine posse domari, vel cicurari. Et recentior alius, quo loco ראם (qui aliis est *monoceros*) contendit esse *urum*: *Ut crescat*, inquit, *admiratio super indomita* reemi *feritate*, *eandem demonstrat Deus in onagro quoque*, &c. *Quo certè admirabilius nihil dici*, *aut cogitari potest*, *asinos sylvestres*, *quorum totos greges vel unus puer in fugam agat*, *non mansuescere.* De hac re tamen naturæ consulti sentiunt multò aliter. Varro,
(f) Rust. l. 2 c. 6. (f) *Ad seminationem onagrus idoneus*, *quod è fero fit mansuetus facilè*, & *è mansueto ferus nunquam.* Plinius
(g) Lib. 8. cap. 43. (g) *Generantur ex equa* & *onagris mansuefactis mulæ*, &c. *Anatolius* in *Hippiatricis* capite decimo quarto, Ἔνιοι δὲ καλῶς ποιοῦντες καὶ τοὺς ἀγρίους (ὄνους) ἡμεροῦσι, καὶ ἔστιν αὐτῶν ἡ παιδοποιΐα καλλίστη. *Quidam pulchrè facientes onagros mansuefaciunt*, & *optima est ex illis seminatio.* *Talmudici* in *Avoda Zara* cap. 1. fol. 16. b. טחון ריחים בערודי *Molas onagris versant.* *Assaphius* in *Damire*, لو توحش الحمار الاهلي حرم اكله ولو تاهل الوحشي لم تحرم *Etiamsi efferetur asinus domesticus*, *ejus esus manet interdictus*; *sed ferus si mansuescat*, *non prohibetur tamen.* *Mutarriphus* ibidem, اذا انس واحتلف صار كالاهلي *Cum mansuescit*, & *saginatur* (asinus ferus) *fit ut domesticus.* Id igitur certò constat etiam onagros hominum industria domari, & mansuefieri posse, & mansuefactos iisdem addici ministeriis, quibus vulgares. Neque vero id negat *Job* in verbis, quæ citavimus: tantum docet onagrum natura sua esse liberum. In quo statu quamdiu manet, habitat in solitudine, nec curat tumultum urbium, &c.

Solitudo ibi *Hebraicè* dicitur ערבה *araba*, & מלחה *melecha.* Vox prior, *campum desertum*, *nec habitatum*, propriè sonat. Unde est, quod à *Symmacho* modo πεδινὴ, modo redditur ἀοίκητος. Ut a *Chaldæo* מישרא, *planities*, & חרוב, *vastitas.* Qualis cum sit ערב *Arab*, id est, *Arabia*, maximam partem, maximè quæ *Judææ* vicina est, ex ערב *Arab*, factum est ערבה, *araba*, pro *campestri solitudine.* Synonymum מלחה *melecha*, propriè est *salsugo*, seu terra *salsuginosa.* Quo nomine solitudinem etiam alibi significari videas. Sic *Psal.* 107. 34. *Terram fructiferam redigit* למלחה, *in salsuginem.* Quod imitatus *Sirachides* capitis trigesimi noni versu trigesimo, Μετέτρεψεν, inquit, ὕδατα εἰς ἅλμην. *Aquas*, id est, loca irrigua, *convertit in salsuginem.* Jerem. 17. 6. *In deserto*, *in terra* מלחה, *salsuginis*, *quæ non habitatur.* Ubi Chaldæus, *Sicut terram* Sodomæ, *quæ non habitatur.* Et in loco *Psalmi*, *Terram* Israëlis, *quæ fructifera est*, *vastat tanquam* Sodomam. Quasi *salsuginis* nomine significetur locus *Sodomiticæ* valli similis, in qua *mare salsum Moses* & *Josue* passim describunt. Quin *salsuginosa* dicitur *Hebræa* Phrasi terra quævis, quæ sterilis est, quia salsugo terræ sterilitatem inducit. *Plinius* lib. 31. cap. 7. *Omnis locus*, *in quo reperitur sal*, *sterilis est*, *nihilque gignit.* Hinc *Virgilius* libro secundo *Georgicorum*,

Salsa autem tellus, & *quæ perhibetur amara*
Frugibus infelix (*ea nec mansuescit arando*,
Nec Baccho *genus*, *aut pomis sua nomina servat.*)

Hinc *Deut.* 29. 23. *Sulphure* & *sale exusta tota terra ejus*, *non seretur*, *nec germinabit*, *aut crescet in ea ulla herba.* Et *Sophon.* 2. 9. *Locus urticæ derelictus*, & *fodinæ salis*, & *desolationes in æternum.* מכרה מלח, *fodinam salis* cum *Chaldæo* reddimus; quia כרה est *fodere.* Tamen si quis *acervum* malit cum *Græcis*, & *Hieronymo*, non multum repugnabo; quia כרי *Talmudicis* est *acervus*, & כרוון *acervi* Chald. *Exod.* 8. 10. in *Thargum Jonathan* & *Jerusalem.* Sed *Arabi* quid facias, in quo pro *acervo salis* legitur عرمة البيدر *acervus areæ?* Nempe in *Græco*, unde versionem suam expressit, pro θημωνία ἁλὸς, legit θημωνία ἅλω.

Huc quoque illud pertinet, quod *Jud.* 9. 45. legitur *Abimelechus* urbem *Sichem*, à se dirutam, sale consevisse, tanquam in perpetuæ vastitatis Symbolum, & juxta *R. Levi*, כדי שלא תהא ראויה לשדות ולכרמים *Ne unquam apta esset ad arva*, & *vites.* Verba sacri textus sic habent, ויתוץ את העיר ויזרעה מלח *Et diruit urbem*, & *consevit eam sale.* In quibus cum nihil videatur esse obscurum, mirabere cur pro *sale* Syrus habeat *sinapi*, & Arabs *herbam salsam.* Siquidem illorum mentem rectè percepit *Gabriel Sionita*, qui *Syram* hujus loci paraphrasin *Latine* ita reddidit, *Civitatem evertit*, & *seminavit sinapi*; & *Arabicam* in hæc verba, *Eruit portam ejus*, & *consevit eam herba salsa*: dicam quod res est, *Hebræum* מֶלַח *melach*, id est, *sal*, si puncta demas, legi poterit מַלּוּחַ *malluach*, & verò à *Syro* ita lectum est, qui exponit ܡܠܘܚܐ. Porrò *Hebræum* מלוח, & *Syrum* ܡܠܘܚܐ, vel herba est, vel frutex, cui nomen *à salsedine.* Inde est, quod *Arabs* hic habet المبقلة المالحة *herbam salsam.* Sed *Gabriel sinapi* reddit post *Ferrarium* in *Lexico Syro*: idque absurdè, nisi fallor, cum quia sinapi salsum non est, tum quia reliquæ notæ non conveniunt. Sinapi enim lautiorum etiam condimentum est. At מלוח non nisi tenuiorum cibus. Res patet ex *Job.* 30. 4. ubi describuntur miseri homines, qui in desertis vagantur, eo adacti inopiæ, ut decerpant מלוח עלי שיח, *malluach super arbustum*, ita vitam susten-

ſuſtentaturi. His adde locum *Talmudis* de *Jannæo* Rege in Tractatu *Kidduſin* capite tertio, fol. 66. a. הלך לכוחלית שבמדבר יכבש שם ששים ככרים ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה וקרא לכל חכמי ישראל אמר להם אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו והעלו מלוחים על שלחנות של זהב ואכלו *Ivit in urbem* Cochalith, *quæ eſt in deſerto*, &, *partis ibi ſexaginta talentis, redux plurimum lætatus eſt. Et invitatis omnibus ſapientibus* Iſraëlis *dixit: Patres noſtri* (præ inopia) malluchim *comederunt, quo tempore laborabant in ædificatione Templi* ſecundi: & *nos quoque* malluchim *comedemus in memoriam patrum noſtrorum. Et allati ſunt* malluchim *ſuper menſas aureas*, & *comederunt*. Ex quibus id quidem palam fit מלוח *malluach* (Plur. מלוחים *malluchim*) non eſſe *ſinapi*. Sed quid ſit, definire non eſt obvium. Et plures ſunt ſententię. *Symmachus* in *Jobo* φλοιὰς φυτῶν, & *Hieronymus* reddit *arborum cortices*, quorſum non capio ſatis. *Chaldæorum* unus ex מלוח, divulſa voce & reſoluta in duas, fecit מן לוח, *è tabula*, ac ſi de iis agatur μυςικῶς, qui legem inducunt *è tabula cordis ſui. Aben Ezra*, eandem vocem divellens, vult מלוח id eſſe, quod decerpitur מן לחים, *ex locis humidis, & virentibus. Chaldæus* alter הובאי *hobai*, id eſt, *ſpinas* reddidit, vel ſpinæ genus nobis ignotum. Quale eſt, quod pro חרול *charul*, id eſt, *urtica*, ut volunt, *Chaldæus* habet מלוחין, *Sophon.* 2. *verſ.* 9. unde factum, ut multi putent מלוח eſſe *urticam*. Tamen diſtingui videntur מלוח, & חרול, *Job.* 30. *verſ.* 4. 7. ubi Sacer Scriptor, quos dixerat מלוח *malluach*, ex arbuſto decerpere, eoſdem addit congregari תחת חרול, *ſub charul.* Ex eodem loco colligere eſt חרול non eſſe *urticam*, quæ minor eſt, quàm ut ſub illa homines congregentur. Sed & ex חרול factum חרדל, id eſt, *ſinapi*: & à *Syris* ܚܪܕܠܐ *ſinapi* redditum. Ab iis interpretationibus, quæ hactenus allatæ ſunt, planè diverſa eſt Gloſſa *Talmudis*, quæ *malluchim* exponit per *Syrum* ܩܩܘܠܐ *kakulin*. Hujus auctor *R. Selomo* in *Jobum* etiam idem ſequutus addit vulgari lingua, id eſt, *Gallicâ*, vocari מצו"ש ſed legendum צ״צ״ש *chiches* (*ciche*, vel *chiche*, nobis eſt *cicer*, cujus natura eſt, auctore *Plinio*, gigni cum ſalſedine) Nempe inter ciceris ſpecies apud *Syros* eſt *kakul*, vel *kakuli*, Arabicè قاقلي *kakeli*, de quo *Abuchanipha*; هو من الحمص والناس ياكلونه مع اللبن وهو مثل الاشنان الا ان القلام اعظم منه وورقه شبيه بورق الحرف وهو من الحمص اشد رطوبة واكثر مايية

Ciceris genus eſt. Cum lacte comeditur. Simile eſt τῷ uſnen, *niſi quòd calamus eſt major*, & *folium ſimile folio naſturtii. Et inter ſpecies ciceris hæc eſt maximè humida*, & *aquoſa.* Et *Gais Ben-Achſan*, القاقلي بقلة شبيهة بنبات الاشنان وليس هو منه في شي وفيها من بعض الحرارة لموضع ملوحتها واذا تطعمها تذكرك ملوحتها ملوحة البورق وينبت في السباخ والخرايب ولها خاصية في اسهال الما الاصفر

Kakeli *herba eſt ſimilis* τῷ uſnen, *non tamen ex eo genere ullo modo. Et propter ſalſedinem ineſt quidem calor, ita ut ſalſedo ejus, cum guſtas, revocet tibi in memoriam ſalſedinem* albaurack, *ſeu aphronitri. Creſcit in terris ſalſis*, & *ruderibus*, & *proprium ejus eſt, quod purgat flavam bilem. Iſaac Ben-Omran* dicit habere eaſdem vires, quas الكشوث κασυ̃θα. Almanſor, *excitare lac.* Avicenna, *provocare urinam, generare ſemen, flavam bilem ejicere*, &c. Ita citat *Aben-bitar*. Tamen in ſecundo *Canone* de ea nihil reperio. De eadem ſic *Sylvaticus* in *Pandectario*, Cakele *eſt herba ſimilis vermiculari* (quod ipſum ſcribit de *uſnen*) *acetoſum habens ſaporem*, & *ſalſum.* Videndus & *Serapio*, qui jam non eſt ad manum. Hæc de *kakulin*, ſive *kakeli*, herba herbariis noſtris prorſus ignota, dicere neceſſe habui, ut intelligeretur *R. Selomonis* Gloſſa in *Jobum. Kimchius* in libro *Radicum* מלוח *malluach*, *Arabicè* vocari ſcribit, גאס"ול, id eſt غاسول gaſul, *lixivium*, quod eſt inter ſpecies *uſnen. Abuchanipha*, اشنان القصارين هو الغاسول الذي يغسل به الثياب Uſnen *fullonum eſt* gaſul, *quo eluuntur maculæ.* De *uſnen* plura dicentur (*h*) in Tractatu *De Columbis.* In *Abenbitare* ملوخ *maluch* à quibuſdam redditur القطف البحري *atriplex marinum.* Alibi ſcribitur ملوخية *molochia.* Unde in *Pandectario*, Molochia, *albacharum, id eſt, atriplex.* Legendum, *Molochia, alkataph albachari, id eſt, atriplex marinum.* Sed cùm hactenus Interpretes in meris tenebris verſati ſint, jam afferemus veram interpretationem vocis מלוח *malluach*, *Europæis* prorſus ignotam. Aſſerit *Abenbitar* ܡܠܘܚܐ *Syris* hodieque eſſe *halimum*; illud, inquam, ipſum *halimum*, quod à *Dioſcoride* & *Galeno* deſcribitur. Verba ſunt, د في الاولي اليمون واهل الشام يسمونه الملوخ وهو شجيرة يعمل منها السيجات شبيهة بالعوسج غير انه ليس له شوك وورقه شبيهة بورق الزيتون غير انه اعرض منه وينبت في الشواحل البحر وفي السيجات

Dioſcorides *libro primo halimum, quod populus* Syriæ *vocat* maluch, *ait eſſe arbuſtum, ex quo fiunt ſepes, rhamno ſimile, niſi quod caret ſpinis*, & *folio ſimili oleæ, ſed latiori*, & *creſcere ad littora maris*, & *circa ſepes.* Quæ ſic habentur libro primo *Dioſcoridis*, Ἄλιμος θαμνός ἐςι φραγμί-

(*h*) *Par.* 2. *l.* 1. *cap.* 7. *Pag.* 45. &c.

φραγμίτης, ὅμοι@ ῥάμνῳ, ὐκ ἔχων ἀκάνθας, φύλλα δὲ ἐλαίᾳ παραπλήσια· πλατύτερα μῆ τοι· φύεται ἐν παραθαλασσίοις, καὶ φραγμοῖς. Sequitur in *Abenbitare*,

ج في الشرسة الملوخ وهو نبات يكون
كثيرا في بلاد قاليقيا واطرافه توكل
اذا كان طرية وتكبس ويستعمل بها
لوقت اخر وتولد في بدن من يستعمل
مني ولبن وطعمه طعم مالح يسير القبض

Galenus *libro sexto scribit* almaluch *plantam esse, quæ abundat in regione* Ciliciæ, *cujus summitates comeduntur, cum sunt recentes, atque etiam reconduntur, & parantur in tempus posterum, & generatur in corpore illis utentis semen, & lac: sapor autem salsus est, & aliquantum stypticus.* Quibus consona hæc *Galeni* de halimo libro sexto *Simplic.* capite vigesimo secundo, Ἄλιμον, θάμν@· τοῦτο τό ἐστι τὸ φυτὸν ἐν Κιλικίᾳ μάλιστα πλεῖστον γεννώμενον, ἵνα καὶ τὰς βλαστὰς αὐτοῦ ἐσθίουσι, προσφάτους τε, καὶ εἰς ἀπόθεσιν θησαυρίζοντες· ἔστι δὲ καὶ σπέρματ@ καὶ γάλακτ@ γεννητικὸν τὸ φυτὸν, καὶ κατὰ τὴν γεῦσιν ἀλυκὸν τέ ἐστι, καὶ ὑπόστυφον ἔχον. Rursus hæc *Dioscoridis*, Λαχανεύεται δὲ αὐτῆς τὰ φύλλα ἑψόμενα εἰς βρῶσιν, ibidem ita redduntur,

وقد يطبخ ورقها ويوكل *Etiam folium ejus coquitur, & comeditur.* Denique quidquid de halimo scribunt *Dioscorides* & *Galenus*, ibi citantur tanquam dicta de arbusto, quod *Syri maluch* appellant, ut necesse sit idem esse. Neque dubium, quin eodem referenda sint hæc *Avicennæ* libro secundo *Canonis:* Melha *quid est? est sicut rhamnus, & folia ejus sunt sicut folia olivæ, & latiora, & comeduntur sicut olera,* &c. *In ipso sunt salsedo, & stypticitas;* &c. Ita habet *Latina* versio, voce *melha* facta ex ملوخا *meluha* facili mutatione. Sed *Arabicum* exemplar veteris scripturæ vestigium vix ullum servat. Ibi enim legitur مبتيخ *mabtich.* Itaque, quod rarò accidit, τὸ πρωτότυπον hoc in loco corrigi debet ἐκ τοῦ ἐκτύπου. Sed & in *Pandectario melha, almalhe*, & *melgra*, quæ pro *halimo* leguntur, indidem deflexa esse constat. In *Lexicis* scribitur ملاح *mollach.* Item, كشمخة & كشملجة Vide *Giggeium*, & *Golium.* Omnino igitur מלוח, est *halimum.* Atque hanc demum veram esse interpretationem vocis מלוח *malluach*, in loco *Jobi* multa probant. Primò, quod *Syri* sic sumunt, ut nos disertis verbis docuit *Abenbitar. Halimum*, inquit, *quod populus* Syriæ *vocat* maluch : *Molochiam* scribit *Serapio.* Secundò, quod utraque vox, מלוח, inquam, & ἄλιμ@, vel ἄλιμον, à sale facta est. Tertiò, quod *Jobus* in eo est, ut miseros homines describat, & redactos ad incitas, quò vel maximè hæc pertinent, *qui decerpebant halimum super arbusta.*

Ita *Cæsar* prope *Dyrrachium* in summa fame
--- *cernit miserabile vulgus*
In pecudum cecidisse cibos, & carpere dumos,
Et morsu spoliare nemus, &c.

Hæc *Lucanus* lib. 6. Sed, quod maximè ad rem facit, non ovum ovo similius, quàm *Jobi* loco similis est hic *Antiphanis* apud *Athenæum* lib. 4. cap. 16.

Τῶν Πυθαγορικῶν δὲ τυχὸν ἄθλιοί τινες,
Ἐν τῇ χαράδρᾳ τρώγοντες ἄλιμα, καὶ κακὰ
Τοιαῦτα συλλέγοντες. ---
E Pythagoricis *fortè quidam pauperes,*
Halima exedentes, quæque talia colligunt
Insipida terræ in hiatibus. ---

Quartò, quod *Græci* Interpretes, hoc sequuti, sic reddunt, Περικλῶντες ἄλιμα, *Confringentes halima*, scio in multis codicibus legi περικυκλοῦντες, *circumeuntes.* Et in omnibus ἄλιμα cum spiritu leni, pro ἅλιμα cum spiritu aspero. Unde in *Catena Chrysostomus* ad hunc locum, Ἄλιμα βοτάνη τίς ἐστιν, ὥς φασι, ταχὺ πληροῦσα τὸν ἐσθίοντα, καὶ κόρον ἐμποιοῦσα. Alima *herba quædam est, ut ajunt, quæ cito explet eâ vescentem, & satietatem affert:* quasi ab eximenda fame *Græcè* dicta sit. Fortè *alimon* voluit, de qua *Solinus*, ubi de *Creta. Herba ibi est, quæ ἄλιμ@ dicitur. Ea admorsa diurnam famem prohibet.* Et *Priscianus* in *Periegesi*, quamvis *Dionysius Periegetes*, quem sequitur, nihil tale habeat,

Gignitur hic alimos, quam si quis mordeat herbam,
Compescit damnumque famis, rabiemque diurnam.

Certè ἄλιμα Plurali Numero sunt *pharmaca, quæ famem eximunt.* Hæc ex malva & asphodelo potissimum constitisse Veteres volunt: & *Hesiodum* id his verbis subinnuisse,

Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ.

Vide ibi *Proclum*, & *Tzetzem*, & *Plutarchum* in *Symposio*, & *Athenæum* libri secundi capite octavo. At pharmaca illa significâsse *Græcos* Interpretes nemo dixerit. Quid enim sit ἄλιμα φάρμακα περικλᾷν, aut περικυκλοῦν. Itaque rescribendum est ἅλιμα, sicut diximus: ut & in *Antiphane*, ubi pari errore ἄλιμα cum spiritu leni occurrit. Quintò, מלוח *malluach*, esse *halimum* potius, quam vel *urticam*, vel *atriplicem*, vel aliquod *ciceris* genus, apparet ex *Jobi* verbis, *Qui decerpunt malluach*, עלי שיח, *super arbustum.* Hæc enim palam docent מלוח, herbam non esse propriè dictam, sed ex arbusto decerpi. In quo genere esse halimum ex Veteribus jam didicimus. Rationibus à me allatis unum habuit vir doctus quod objiceret: Nempe *Jobum* habitâsse in terra *Hus* procul à mari, ubi crescit *halimum.* Proinde non potuisse dicere de pauperibus sibi vicinis illos halimum decerpsisse. Respondeo in hac objectione omnia esse incerta. Primò enim non satis constat ubi fuerit terra *Hus*, quam multi tam veterum, quam recentiorum Interpretum in *Idumæa* ponunt, aut circa *Idumæam*, & *Arabiam.* In quibus *Græci* his verbis ad finem libri *Job* additis, tanquam ex libro *Syriaco*, id est, *Hebræo*, ut ibi habent *Græca Scholia* : Ἐν μὲν γῇ κατοικῶν τῇ Αὐσίτιδι, ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς Ἰδουμαίας, καὶ Ἀραβίας. *In terra quidem* Ausitide *habitans in* Idumææ, & Arabiæ *finibus.* Ad quæ verba *Olympiodorus*, Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἡ Αὐσῖτις γῆ ἐν μεθορίῳ κεῖται τῆς Ἰδουμαίας καὶ Ἀραβίας. Porro tam *Idumæam*, quam *Arabiam* ad *mare Rubrum* pertinuisse, collige ex 1 *Reg.* 9. *v.* 26. ubi *Solomon* classem instruxisse legitur ad *Esion-gaber*, quæ est juxta *Eloth* ad littus *Rubri maris* in terra *Edom.* Secundò, non agitur de hominibus, quibus habitatio fixa fuerit: quin palantes describuntur, atque incertarum sedium. *Præ inopia, & fame* (inquit *Job*) *solitarii erant: fugiebant in solitudinem, locum tenebrosum, desolatum ac desertum. Decerpebant* malluach *super arbusta*, &c. *E medio urbium propellebantur, & conclamabatur in eos tanquam in fures.* Itaque hujusmodi homines necesse non est semper habitâsse in terra *Hus.* Tertiò, quod asserit vir doctus halimum nusquam alibi, quàm in maritimis provenire, non satis firmum est. *Dioscorides* & *Oribasius* nasci scribunt ἐν παραθαλασσίοις, καὶ φραγμοῖς, *in maritimis, & in sepibus.* Non solum in maritimis, sed & alibi in sepibus. *Hesychius* quoque, Ἀλισμοῖς, καὶ ἀλιμοῖς (lege Ἁλισμοῖς, καὶ ἁλιμοῖς, quia cum spiritu leni

leni per errorem sæpe scribitur) βοτάναις δενδροειδέσι ἐπὶ θάλασσαν, ἢ ξηροῖς τόποις. *Halimis, aut alimis herbis ad arborum speciem ad mare, aut in aridis locis.* Et *Antiphanes* ἐν τῇ χαράδρᾳ, *in terræ salebris, & hiatibus*, colligi, & comedi tradit. *Serapio* molochiam, id est, halimum, per *Babylonem*, id est, *Bagdadum*, quæ à mari plurimum distat, venalem ait circumferri, in manuales fasciculos dispositam, & vicatim clamitari *molochia, molochia*. Hæc *Serapionis* citantur à *Matthiolo* in *Dioscoridis* caput *De halimo*. *Dalechampius* (*Hist. plant.* lib. 2. cap. 65.) halimum dici notat à salso sapore: *Ne quis*, inquit, *à maritimis solum natalibus dictum existimans, alibi provenire neget. Bellonius* (i) in *Creta* vocari *halimaciam*, atque ex eo constare magnam partem sepium. Atque in *Ægypto* (k) etiam sepes ex halimo fieri, & fasces, quibus muniantur *Nili* aggeres. Proinde futilis est viri docti objectio sumpta ab halimi loco natali. Quod eidem מלוח *malluach*, est μαλάχη *malva*, non alia ratione nititur, quam allusione nominis, quæ hic nullum momentum habet. Neque enim *Græcum* μαλάχη factum est ex *Hebræo* מלוח *malluach*, sed ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν, *à molliendo*. *Isidor.* lib. 17. cap. 10. *Græco vocabulo appellatur* ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν, *eò quòd molliendi alvum solvendique naturam habet.* Et multò ante *Plinius* lib. 20. cap. 21. quamvis cunctanter nimis; *Ab emolliendo ventre dictam putant malachen.* Nempe hanc in malva naturam, ut *Medicos* jam taceam, etiam *Poëtæ* agnoscunt. *Horatius* lib. 1. *Oda* 31.

(i) Lib. 1. Observat. cap. 18.
(k) Lib. 2. cap. 78.

--- me pascunt olivæ,
Me cichorea, levesque malvæ.

Leves, id est, *quæ ventrem levant.* Et *Epoda* secunda,

--- aut gravi
Malvæ salubres corpori. ---

Et *Martialis* lib. 3. *Epigrammate* 88.

Utere lactucis, & mollibus utere malvis:
Nam faciem duram, Phœbe, *cacantis habes.*

Et lib. 10. *Epigrammate* 48.

Exoneraturas ventrem mihi villica malvas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

Jam, ut è diverticulo redeamus in viam, de onagro sequitur in *Jobo*, ubi supra; *Ridet multitudinem civitatis, clamores exactoris non audit*; Quo allusum à *Nazianzeno*, cum inter ea, quæ homini molesta sunt, ab eo censentur *Carmine* 14.

--- δασμογράφοι πράκτορες εὐρυβόαι,

tributorum scribæ, clamosi exactores. At onagrum hæc non tangunt. *Ridere* dicitur καταχρηστικῶς, quomodo struthio, & equus, & Leviathan in sequentibus. *Exactor, Hebraicè* נוגש, vel est *tributorum*, vel *operum præfectus.* Prius *Græcè* est φορολόγος· posterius πράκτωρ, & ἐργοδιώκτης, cujus vices erga asinos præstat agaso. At onager, ab his immunis, nullius dicto est audiens. Et quamvis homini non serviat, qui in mercedem laboris cibum illi subministret, victus tamen illi abundè suppetit. Quia *investigatio montium pascuum ejus, & sectatur quidquid viret.* Ita ut pastore non egeat, à quo ad pascua deducatur, cum ipse sibi consulat. Atque ut illi de cibo, ita etiam de potu prospexit Deus, *Emittens fontes per valles, ut inter montes ambulent, & potum præbeant omnibus agri animantibus*, ibique *frangant onagri sitim suam*, Psalm. 104. vers. 10. 11. Excipe famis tempus, & siccitatis, quo *onagri stant in clivis, trahentes ventum tanquam dracones, & deficiunt oculi eorum, quia nulla est herba*, Jer. 14. vers. 6. Rectè *tanquam dracones*, quos *Ælianus* lib. 2. cap. 19. quotidie per aliquot horas erecto capite stare scribit, & ore hiante cœlum versus, & aspiratione sua οἱονεὶ ἴυγγι *tanquam illecebra* quadam non solum aërem, sed & volantes aves ad se trahere. Ita de bove dicit *Varro*,

Et bos suspiciens cœlum (mirabile visu!)
Naribus aërium patulis decerpsit odorem.

Quod *Poëta* sic imitatus, ut superet,

--- bucula cœlum
Suspiciens patulis captavit naribus auras.

Nec frustrà *Propheta* observat onagrorum oculos præ inedia deficere; quia natura sunt acerrimi. Proinde in *Damire* النظر الي اعين حمر الوحش يديم صحة العين ويمنع نزول الما اليها *aspectus oculorum onagri conservat puritatem oculi, & in eum influxus humorum prohibet.*

Plinius libri octavi capite trigesimo onagri fœminam gaudere scribit copiâ libidinis. Eò pertinet, quod *Jerem.* 2. *vers.* 24. *Judæorum* Synagoga τῆς εἰδωλομανίας ratione, cum sylvestri asina confertur, quæ ardet in libidinem. Verba sunt, *Asina fera, deserto assueta, pro animi sui libidine hausit ventum* (tanquam amoris œstro percita.) *Occasionem ejus quis avertet?* Non est, quod quisquam speret frænum injici posse prurienti libidini, in quam toto impetu ruit. *Omnes, qui quærunt eam*, in illa investiganda, *non lassabuntur: eam in mense suo invenient*, id est, quo mense solent sylvestres asinæ maris appetitu fervere. *Abarbanel* mensem *Ab* intelligit, *Judæis* ominosum, & quo solent hostibus suis obvii esse, & expositi. Illo scilicet mense decrevit Deus, ut in deserto morerentur quotquot obmurmuraverant. Et die nona ejusdem mensis desolatum est utrumque Templum, tam primum, quam secundum. Et *Alexandriæ* devastata est *Judæorum* amplissima Synagoga. Iidem ex *Anglia, Gallia*, & *Hispania* hoc ipso mense pulsi sunt. Hęc *Abarbanel*. In *Kimchio* nonnulli volunt agi de mense, quo asinę feræ partus imminet, atque eam tum facile capi, quia pondus uteri cursum remoratur.

Alibi cum onagris conferuntur homines ratione feritatis. Sic *Gen.* 16. *vers.* 12. de *Ismaële* dicitur, *Et ipse erit* פרא אדם, *onager homo*, id est tam ferus, quam onager. Et *Job.* 11. *vers.* 12. *Et pullus onagri homo nascitur*, id est, æquè rudis, & indocilis. Et *Job.* 24. *vers.* 5. de prædonibus, *Ecce! sunt onagri in deserto, egressi sunt ad opus suum, surgentes manè ad rapinam, solitudo eis panis, & filiis.* Hinc ratio similitudinis, quod illis victus tanquam onagris è solitudine suppetit. Alioqui enim onager non est è feris rapacibus. Et *Ose.* 8. *vers.* 9. *Quia ipsi ascenderunt ad* Assyrium, qui est פרא בודד לו, *onager solitarius sibi*, id est, qui sibi soli prospicit, nec aliorum salutem curat. Erit igitur, quam inde expectant, συκίνη ἐπικουρία. Huc refer quod habet *Damir* in capite *De* جحش seu *Lalisione*, ويقال للرجل اذا كان مستبدا برايه جحش وحده كما قالوا عير وحده يشبهونه في ذلك بالجحش والعير *Dicitur etiam de homine, cùm est solitarius in proposito suo, Is est lalisio solitarius, quod idem est, ac si vocarent pullum onagri solitarium, eum hac in parte cum lalisione, vel onagri pullo conferentes.*

Onagro infestæ sunt feræ rapaces, & carnivoræ. *Oppianus* libro tertio *Cynegeticῶn*,

Χιλὸν ἔδει, φέρβει μιν ἅδην πολυσίτροφος αἶα,
Ἀλλ' αὐτὸς κρατεροῖς ἀγαθὴ βόσις ἔπλετο θηρσί.

Fænum edit, & tellus hunc gramine pascit abundè;
At validis ille ipse feris est præda, cibusque.

Unde *Sirachides* Eccles. 13. v. 21. al. 24. Κυνηγία λεόντων ὄναγροι ἐν ἐρήμῳ, *Venatio leonum sunt onagri in deserto.* Et *Luitprandus* in *Legatione. Sed, quæso, quales onagri? Quales sunt* Cremonæ *domestici: color idem, forma eadem*, &c. *Dulces lupis æquè.*

Fabu-

Fabulosum esse videtur quod *Plinius* & *Solinus* scribunt, patres, libidinis æmulos metuentes, gravidas fœminas custodire, & mares, quamprimum editi sunt, si qua facultas fuerit, morsu castrare, atque id caventes fœminas in secessibus partum occulere. Tamen id persequitur *Oppianus* (*l*) elegantissimis versibus quinquaginta, è quibus solum hoc referam,

(l) *Cyneg. l.* 3. *v.* 197.

(*m*) Ἐκ δ᾽ ἔθορεν μεμαὼς παιδὸς γενύεσσι ταμέσθαι
Μηδέα, μὴ μετόπισθε νέον γε μὲν ἡβήσειεν.

(m) *Versu* 207.

Quæ *Bodinus* ita reddidit,

Prosilit, & sævo conatur dente pudenda
Perdere, ne virides sic mas adolescat in annos.

Idem equis in *Syria* feris tribuit *Philosophus* in libro *Mirabilium*. Et de onagris *Arabes* rem referunt cum auctario. *Damir*, من عجيب امره ان الانثي اذا ولدت ذكر اكدم الفحل خصيته فالانثي كذلك تعمل الحيل في الهرب منه وربما كسرت رجل التولب كي لا يسعي ولا تزال ترضعه الي ان يكبر ولا يتم رضاعه حتي يجبر كسر رجله فيسلم من ابيه *E mirabilibus naturæ ejus est, quod fœmina, cum peperit marem, admissarius illius testiculos morsu incidit: sed fœmina per technam quandam ab eo fugit. Nonnunquam etiam pulli sui pedem frangit, ne properet: nec cessat eum lactare donec creverit. Neque ejus lactatio perfecta est, donec consolidescat fractura pedis ejus, & à patre suo evaserit.* Unde *Poëta Alhariri* in المقامة *almekama* decima tertia (*Poëtæ* nostrates *stantiam* vocant)

يا رازق النعاب في عشه ۞
وجابر العظم الكسير المهيض ∴
اتح لنا اللهم من عرضه ∴
من دنس الدم نقي رحيض ۞

Qui Cynthii *atras pascis in nidis aves,*
Lalisionisque ossa fracta roboras:
Nos casu ab isto an liberabis, ô Deus,
Ab innocentis labe lotos sanguinis?

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

De Cervis, & eorum natura.

Cervorum, & congenerum animalium, in Scriptura decem nomina. איל *cervus*; Æthiopicè ኃየል: Hesychio Διαλ pro Αἰάλ. *Cervam glocitare cervo fortius* Hebræi *falso asserunt.* Ἡ ἔλαφος *dicitur etiam de cervo mare. Cum cervæ cornibus careant, cornutas tamen describunt multi* Poëtæ, Hebræi *quoque nonnulli. Cervis pedes firmissimi. Unde* Poëta, æripedem cervam, *id est*, χαλκοπόδα, *non* aëripedem, *ut vult* Servius. *Fœminis pedes esse firmiores, falsum. Cervus* ἀλτικώτατος. *Cervinus saltus* LX *pedum. Cursus ei celerrimus. Hinnulus quoque mirè currit.* Ἔλαφος, *&* ἐλαφρὸς, *Conjugata.* Cervi boatus עריגה. Arge *in cervam mutata.* ערג *aliter redditum a Veteribus. Eò alludit* ὀρέγεσθαι. *Quid sit in* Aquila πεπρασίασαι. Glocitare *non est cervorum, sed gallinarum. Cervos* rudere *dixit* Poëta, Oppianus βρυχᾶσθαι, Eustathius μηκᾶσθαι. Ælianus *emendatus.* Arabica *verba propria de cervi voce. Vir doctus notatus, cui* ערג Ps. 42. *est* ascendere. *Cervum aquarum appetitu glocitare tribus de causis. Hinnulus cur* Græcè ἐλλός. *Cervi cur ferè degant in locis inaquosis. Cervum serpentum esu incalescere. Ita docent* Græci, & Latini Patres: *profani etiam Scriptores magno numero.* Ælianus *emendatus, &* Homeri *Scholiastes.* Ἔλαφος *quasi* ἐλοφίς. *Cervus cornu attriti odore serpentes attrahit. Serpentis esus illi pro medicina in morbis, & senium repellit. Post serpentis esum cervi aliquamdiu à potu abstinent. Aquas appetunt, in quibus à canum & venatorum insectatione se liberent. Cervam* Hebræi *nugantur precibus aquas impetrare. Quid sit* cerva auroræ *in titulo* Psalmi *vigesimi secundi. Variæ interpretationes alienæ; vera. Cervæ quàm matutinæ. Cervæ quando concipiant, & pariant. Cùm* Philosophi *id scrupulose notent, cur Deus tanquam de re ignota dicit* Job. 39. An nôsti tempus, *&c. Cognitio duplex. Nugæ* Hebræorum *de partu cervarum; serpente obstetricante. Esu herbæ* seselis *partum earum sublevari.* Ælianus *iterum emendatus.* Salmasius *notatus.* Plinius *emendatus.* Κόριον, corium *quid sit.* Deut. 28. v. 57. Vox Dei *cur* parere faciat cervas. *Tonitrua* Augusto, Caligulæ, Horatio *quàm tremenda.* תפלחנה Jobi *vox ignota.* Columis *ex* חלם. Hinnulus, qui matre non eget amplius, *quomodo* Arabicè & Græcè. *Alii prope vias tritas, alii procul à viis tritis cervas parere scribunt: qui inter se conciliantur. Quid sint in* Prophetis במות bamoth, *seu* celsa loca cervorum. *Cervi in extrema fame hinnulos suos deserunt. Cervus sub Lege fuit mundus; quia ungulam habet fissam, & ruminat. Cervinæ esum alii saluberrimum, alii insalubrem scribunt. Cervi in* Syria *plures etiam circa* Libanum, & Carmelum.

Cervorum, & caprarum sylvestrium nomina decem in Scriptura occurrunt: Nempe [1] איל, [2] אקו, [3] דישון, [4] זמר, [5] יחמור, [6] יעלה, [7] עפר, [8] צבי, [9] ראם, vel רים, [10] תאו, vel תוא, quorum pleraque dubia, vel ignota sunt. Quid mirum, cùm etiam in *Græcis*, & *Romanis* nominibus animalium id genus doctissimos multa lateant in tanta luce literarum? Tamen in hac parte non erit, quòd meam operam desideret Lector:

Est aliquid prodire tenus, si non datur ultra.

Itaque conabimur hæc explicare juxta literarum ordinem.

איל, αἰάλ; *cervi* vulgare nomen est *Hebræis, Chaldæis*, & *Syris* notissimum. *Æthiopes* ኃየል: scribunt, aspiratione tenui in densam de more mutata. Quamvis sive per *Aleph*, sive per *Cheth* scribatur, eadem sit vocis origo. Utrumque enim est *à robore*, quod in cervo summum esse docent velocitas, & agilitas, licet animus non respondeat. Αἰάλ in Διάλ mutâsse creditur Scribarum imperitia, atque inde in *Hesychio* legi Διάλ, τὴν ἔλαφον Χαλδαῖοι. *Arabes* ايل *ijal* scribunt, & per Dialectum اجل

igial

igial, quia *Je* & *Gim* literæ sunt soni ferè similis. Ut *Hebraicè* איל, *cervus*, ita אילה, vel אילת est *cerva*. Tamen in *Psalte* legitur כאיל תערג *Psal.* 42. 1. ita ut jungatur איל cum verbo Fœminino. Itaque ibi reddendum Ὡς ἡ ἔλαφος μηχᾶται, *Ut cerva glocitat.* Cujus ideo *Psaltem* potiùs quàm cervi meminisse conjicit *Kimchius*, quia cerva glocitat fortius mare. Quod est oppido falsum. Contrà enim, Οἱ ἔλαφοι οἱ ἄῤῥενες τῶν θηλειῶν φθέγγονται βαρύτερον, *Cervi mares fœminis fortius clamant.* Ita *Philosophus Hist.* lib. 9. cap. 14. Et rursus, Ἔστι δὲ ἡ μὲν τῆς θηλείας φωνὴ βραχεῖα, ἡ δὲ τοῦ ἄῤῥενος ἔχει μῆκος. *Brevis quidem est fœminæ vox, sed maris protractior.* Sed, ut puto, *Hebræus* sermo hic se habet ut *Græcus*, quo passim ἡ ἔλαφος usurpatur etiam de cervo mare. Ut cum dicit *Philosophus*, (a) Τὰς ἐν Ἠπείρῳ ἐλάφους κατορύττειν τὸ δέξιον κέρας· & (b) Τὰς ἐλάφους τὰ κέρατα ἀποβάλλειν de maribus agi certum est: nam in cervino genere soli mares cornuti sunt. Unde *Hesychius*, Ἔλαφον κεραὸν, ἄῤῥενα· ὁ γὰρ ἄῤῥην ἔχει κέρατα. Sed & ipse *Philosophus* alibi (c) cervas fœminas cornua habere negat. Unde est, quod in *Arte Poëtica* capite vigesimo quinto *Sophoclem* ita excusat, ut tamen reprehendat, quod cervæ cornua tribuerit, nempe in *Aleadis* (d) ubi de cerva, quæ nutrivit *Telephum*:

Νομὰς δέ τις κεροῦσ' ἀπ' ὀρθίων πάγων
Καθεῖρπεν ἔλαφος.

Pascualis quædam ex arduis collibus irrepsit cornuta cerva. Item,

Ἄρασα μύξας, ... καὶ κερασφόρους
Στόρθυγγας εἷρπεν. ---

Sublatis naribus, & cornigeris spiculis repsit. Interim agnoscendum est hunc errorem *Sophocli* communem esse cum *Poëtarum* multis aliis. Nam & *Anacreon* dixit: Οἷά τε νεβρὸν νεοθηλέα γαλαθηνὸν, ὅς τ' ἐν ὕλῃ κεροέσσης ὑπολειφθεὶς ἀπὸ μητρὸς ἐπτοήθη. *Ut hinnulum tenerum adhuc lactentem, qui in sylva relictus à cornuta matre expavescit.* Et apud *Euripidem Diana Agamemnoni* de cerva, quam *Iphigeniæ* substituit,

Ἔλαφον δ' Ἀχαιῶν χερσὶν ἐνθήσω φίλαις
Κεροῦσσαν, ἣν σφάζοντες αὐχήσουσι σὴν
Σφάζειν θυγατέρα. ---

Cornutam autem cervam in amicis Græcorum *manibus ponam, quam mactata, se tuam filiam mactavisse gloriabuntur.* Et cervam, quam ad *Eurystheum* adduxit *Hercules*, fuisse χρυσοκέρων asserunt idem *Euripides* in *Temenidis*, *Pindarus Olympia* tertia, *Apollodorus* libro secundo, Q. *Smyrnæus* libri sexti versu 225. *Diodorus* libro quarto, & *Mythologorum* alii ferè quotquot supersunt. Sed & è *Romanis Valerius Flaccus* de *Phryxi* cerva *Argonauticῶν* libri sexti versu 71.

Ipsa comes setis fulgens, & cornibus aureis.

Et ex *Hebræis* דרש, seu *Commentarii mystici* in *Psalmum* quadragesimum secundum, de cerva hæc habet, הופרת גומא ומכנסת קרניו לתוכה *Scrobem effodit, in cujus medio colligat cornua sua.* Sed quamvis illos

Defendat numerus, junctæque umbone phalanges:

tamen his omnibus præfero suffragium paucorum hominum, & mentis bene-sanæ. Quales è veteribus *Aristoteles*, & *Hesychius*, supra citati: & è recentioribus, venator & *Poëta* insignis, *Jacobus Savary Cadomensis*, qui venationum omne genus mirâ arte complexus libris quatuordecim, in primo de cervina hæc habet.

Cornu præcipuè sexum tibi dicet, & annos
Cernere nempe tibi si fas: hæc pondera frontis
Fœmina nulla gerit, nec vos Erymanthia *cervā,*
Herculeos *inter quondam celebrata labores,*
(Fabula seu fuerit, seu res monstrosa) moretur:
Fœmina nulla gerit per frontem cornua. ---

Scriptura de cervis pauca habet, sed in his quædam insignia. Ad gressus firmitatem hæc pertinent 2 *Sam.* 22. 34. & *Psal.* 18. 34. *Disponens pedes meos tanquam cervarum, & in excelsis meis statuet me. Arabs* in *Psalmis* habet ثبت رجلي مثل الايل *Firmavit pedes meos tanquam cervi.* Et in *Samuele*, ثبت قدمي وصلبها مثل ارجل الايل *Firmavit pedes meos, & solidavit eos ut pedes cervi:* quibus nihil est firmius. Unde *Poëta* libro sexto *Æneidos*,

Fixerit æripedem cervam licet. ---

Æripedem Servius per Crasim dici putat pro *aëripedem*. Quin *æripedem* dici puto, quo sensu equi, & tauri passim à *Poëtis* χαλκόποδες dicuntur, & χαλκόκροτοι, *æripedes*, & *ærisoni*; quia maximè pedibus valent, durissimamque habent ungulam, & sonoram æris instar. *Hesychius*, Χαλκόποδας, ἰσχυρόποδας. *Homeri* vetus *Scholiastes* in *Iliad.* β'. Χαλκόποδας, στερεόποδας. *Suidas*, Χαλκοκρότων, χαλκοπόδων· τουτέστι τὰς ὁπλὰς ἰσχυρὰς ἐχόντων. Item, Χαλκόπους Ἐριννὺς, ἤγουν στέῤῥα· lege στέῤῥα, vel στερεὰ, ut in *Scholiaste Sophoclis* in *Electra*; & ipse *Servius* in hæc verba libro tertio *Georgicorum*,

--- *Junctos temo trahat æreus orbes:*

Aëreus, fortis. Sic in quinto,

" *Aërea quem obliquum rota transiit.* ---

Horatius,

Inclusam Danaën *turris ahenea.*

Ita igitur *æripedem cervam* vocasse videtur *Poëta* summus propter inconcussam pedum & incessus firmitatem. Quomodo etiam *Ausonius* in *Gripho Ternarii*,

Vincunt æripedes ter terno Nestore *cervi.*

Quæ eadem *Psaltis* mens fuit, cum *Deum pedes suos disposuisse* dicit *instar cervorum pedes.* Proinde huc alludens *Habacuc* Prophetiam suam ita claudit, *Dominus est robur meum, & firmabit pedes meos tanquam cervorum, & super excelsa mea faciet ut incedam. David* dixerat משוה רגלי, *disponens pedes meos.* Sed *Habacuc* pro משוה habet ישם, *collocabit, statuet, firmabit*, στηρίξει, prout hoc Verbum passim reddunt *Græci* Interpretes; ut doceat hic id respici, quod cervi per prærupta rupium securè gradiuntur. Proinde sequitur, *Et in excelsis meis* יעמידני *statuet me*, vel ידריכני *faciet ut incedam.* Prius est in *Davide*, posterius in *Habacuco.* Ex sententia *R. Selomonis* in cervino genere רגלי הנקבות עומדות ביושר יותר משל זכרים *fœminarum pedes firmiores sunt in recto*, (id est, in arduo loco) *marium pedibus.* Unde est, quod non cervorum, sed cervarum pedes sibi tribuit Sacer Scriptor. Sed cum cervorum fœminis nihil tale tribuant Naturæ Scriptores, non puto fuisse causam, cur *David* fœminas hac in parte maribus præferret, sed in re ἀδιαφόρῳ potuisse sexum utrumvis usurpare.

Præter gressus firmitatem notanda venit insuper summa cervi agilitas tam in saltu, quam in cursu. Ratione saltus dicitur *Es.* 35. 6. *Tunc saliet claudus ut cervus.* Et *Cant.* 2. 8. 9. de sponso, *Venit saliens super montes, subsultans super colles similis capreæ, & hinnulo cervorum.* Nam ut caprea est animal ἁλτικώτατον, ut suo loco dicetur, ita & cervus. *Gesnerus* loci meminit prope *Francofordiam* à cervino saltu nominati, in quo lapides duo erecti visuntur interstitio pedum ferè sexaginta, quanto spatio ibi saliisse dicitur cervus, idque supra plaustrum oneratum, cum venatores instarent. Quale est, quod refert *Varro* (e) in *Sauracti Fiscello* capras feras salire è saxo pedes plus sexagenos. Neque minor est cursus pernicitas. Unde Sponsa *Cant.* 8. 14. *Fuge, dilecte mi, & similis*

(a) In Mirabil.
(b) Hist. l. 9. 5.
(c) De Part. anim. l. 3. cap. 2.
(d) Vide Ælian. Hist. l. 7. c. 39. & Pollux. l. 5. c. 12. sect. cap. 2.
(e) Rust. l. 2. c. 3.

similis esto (id est, fuge tanta celeritate, ut similis videaris) *capreæ, & hinnulo cervorum supra montes aromatum*, supple *currentibus*. Et *Xenophon* in *Cynegetico* de cervi hinnulo, qui à venatoribus solus deprehenditur, τὸν μὲν πρῶτον δρόμον αἱ κύνες ἀπολείπονται· ἥ τε γὰρ ἀπουσία τῶν ἐλάφων ποιεῖ αὐτὸν περίφοβον, τότε τάχει οὐδενὶ εἰκός ἐστι τῶν τηλικούτων νεβρῶν. *Primo quidem cursu canes superantur; cum enim cervarum absentia illum metu percellat, talium hinnulorum celeritas est incomparabilis.* *Pollux* itidem libri quinti capite duodecimo, τὸν μὲν πρῶτον δρόμον ἀπολείψῃ, σύ, καὶ αἱ κύνες. *Primo quidem cursu superabere, tu, & canes.* Proinde *Cervo velociorem* dicimus pro *summè veloci*. Et *Plautus* in *Pœnulo* Actu tertio,

At si ad prandium me in ædem vos dixissem ducere,
Vinceretis cervum cursu, & grallatorem gradu.

Et *Catullus* de *Achille* in nuptiis *Peleii* & *Thetidis*,

Flammea prævortet celeris vestigia cervæ.

Et *Ovidius Metamorphoseωn* libro primo in diluvii descriptione,

Crura nec ablato prosunt velocia cervo.

Currentes ita describit summus vatum libro quarto *Æneidos*,

--- *alia de parte patentes*
Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant. ---

Quin ἔλαφος, *cervus*, & ἐλαφρὸς, *levis*, sunt Conjugata; sive dicatur ἔλαφος, quasi ἐλαφρὸς, aut, quod mihi fit vero similius, ἐλαφρὸς pro *levi* sumptum sit ἀπὸ τῆς ἐλάφου, ἥ ἐστι κουφότατον, καὶ εὐκίνητον, *à cerva, quæ pernicissimum, & agillimum est animal*; ut habetur in *Etymologo*.

Cervi boatus creditur *Hebræis* esse עריגה *arigà*; quia legitur *Ps.* 42.2. כאיל תערוג על אפיקי מים id est, ut *Hebræi* volunt, *Ut cervus glocitat ad fontes aquarum: sic anima mea ad te glocitat, ô Deus.* Proinde *Kimchius* ad hunc locum, עריגה, *Glocitatio in cervo est*, quod געיה, *mugitus in bove*. Et R. Selomo, ערג, *de voce cervi dicitur, ut* נהם, *rugire de leone, &* שקק, *uncare de urso, &* געה, *mugire de bove, &* צפצף, *garrire de aviculis.* Et Pomarius, *Ut ajunt, cervus* ערג, *glocitat, ursus* שקק, *uncat, bos* געה, *mugit, equus* צהל, *hinnit, leo* שאג *rugit, asinus* נער, *rudit, canis* נבח, *latrat, avis* צפצף, *garrit, homo* דבר, *loquitur.* Ita etiam *Hebræorum* alii. Et videri poterit huc pertinere, quod *Arge* venatrix in cervam mutata fuisse fingitur. *Hyginus* Fabula 205. *Arge venatrix, cum cervum sequeretur, cervo dixisse fertur; Tu, licet Solis cursum sequaris, tamen te consequar. Sol iratus in cervam eam convertit.* *Arge* scilicet dicta putabitur, quasi ערגא arga, id est, *cervorum more glocitans.* Tamen verbo ערג, *cervi boatum* significari non est usquequaque certum. Nam plerique Veterum aliter interpretantur. *Symmachus* σπεύδει *festinat*: *Seniores* ἐπιποθεῖ unde *Hieronymus*, & *Vulgatus desiderat*. *Chaldæus* quoque מרגג, & *Arabs* يتوق quod id ipsum est. *Apollinaris* quoque in *Paraphrasi*,

Ἠΰτε πηγαίων ὑδάτων κεμὰς ἱμείρουσα,

Ut fontanas aquas hinnulus desiderans. Et *Æthiops*, ከመ፡ ያፈቅር፡ ሐየል፡ *ut amat cervus.* Sic ad *Hebræum* ערג, *arag*, alluderet *Græcum* ὀρέγεσθαι in *appetendi* notione, unde ὄρεξις *appetitus*. *Aquila*, in prorsus diversa excurrens, ὡς αὐλῶν πεπρασίασαι· vel, ut alii, ὃν τρόπον πεδίον πρασιαθῇ. Quod vulgò interpretantur, *ut vallis*, vel *ut campus sitit*, &c. Nempe איל quandoque est *campus*: ut *Gen.* 14. 6. איל פרן *campus Paran*. Et ערוגה, *aruga*, in (f) *Ezechiele*, & (g) *Canticis* πρασιὰν, id est, *horti areolam* sonat. Proinde *Hebræum* תערוג, tanquam inde deductum, expressit *Aquila Græco* verbo à se conficto πεπρασίασαι. Quo magnus *Casaubonus* Epistola DLXXXV designari statuit *summum desiderium*, & horum dici πρασιάζεσθαι, qui avidè curam & manum domini expectat, quasi dicas velle in πρασιαῖς distingui, hoc est, coli, & cura ἀξιοῦσθαι. Sed *Aquila*, ut pridem observavit *Hieronymus*, contentiosus fuit Interpres, quique Etymologias potiùs interpretabatur, quam verba. Utut sit, hi omnes Interpretes à versione Verbi תערוג, quam *Hebræi* hodie asserunt, discedunt immensum quantum. Neque illi favet quisquam Veterum, si *Syrum* excipias, qui hic habet ܐܝܟ ܐܝܠܐ ܕܓܥܐ *quomodo cervus, qui mugit*, id est, qui glocitat. Atque id saltem certum est, Verbum ערג, non esse cervorum proprium, ut *Hebræi* volunt, cum dicatur *Joel.* 1. 20. non sine allusione ad verba *Davidis*, *Etiam agri bestiæ ad te* תערוג, *clamant, quia exaruerunt alvei aquarum.* Sed potuerunt *Hebræi* sine crimine carere verbo proprio, quo vocem cervi designarent, cum *Græcis* quoque & *Romanis* desit. Nam *glocitandi* verbum, quo melioris penuria utimur, gallinarum est proprium, neque à quoquam usurpatur pro voce cervi, præterquam à scriptore barbaro Poëmatii *De Philomela*, *Ovidio* perperam adscripti. At *Virgilius* de cervis dixit

--- *graviterque rudentes*

Georgicorum libro tertio. Et *Oppianus* libro secundo *Halieuticῶν* de cervo, in quem thoes irruunt,

--- ὁ δ' αἱμάσσων, ὀδύνῃσι
Βεβρυχὼς, ὀλοῇσι περίπλεος ὠτειλῇσιν.

Ille verò cruentus, præ dolore rugiens, perniciosis vulneribus undique plenus. Ut *Hieronymus* in *Job.* 39. 3. *Pariunt* (cervæ,) *& rugitus emittunt.* Et *Xenophon* in *Cynegetico* de hinnulo à venatoribus deprehenso, Ἐάσει ἀναλέσθαι βοῶν μέγα, *Se occidi sinet multum clamans.* Eustathio μηκᾶσθαι *balare* est μίμημα φωνῆς αἰγῶν, καὶ λαγωῶν, καὶ ἐλάφων, *imitatio vocis caprarum, leporum, & cervorum.* Et *Ælianus* (*Hist.* lib. 7. cap. 46.) de tauro, equo, & cervo, qui circa *Mithridatem* dormientem in vigiliis stabant: Καὶ ὁ μὲν τῷ μυκήματι, ὁ δὲ τῷ χρεμετίσματι, ὁ δὲ τῇ μηκῇ διύπνιζον αὐτόν. *Et unus quidem mugitu, secundus hinnitu, tertius balatu eum excitabant.* Μηκῇ scripsi pro μυκῇ· quia cervorum non est μυκᾶσθαι, sed μηκᾶσθαι, ut probavimus. Præterea in eadem serie orationis ineptè tribueretur tauro μύκημα, & cervo μυκή, cum μύκημα & μυκή idem sint. Utut sit, harum vocum nulla est cervo propria. At *Arabicè* ازمول *izmul* est *cervus*, aut *ibex glocitans*. نزب *nazaba* de voce cervi, aut capreæ dicitur, cum libidine flagrat: & بغم *bagama*, cum catulos fovet.

Non possum hic præterire virum quendam in his literis eximium verba *Psaltis* ita reddere, *Sicut cerva ascendit ad decursus aquarum, sic anima mea ascendit ad te.* Quam versionem conatur ex *Æthiopica* lingua adstruere. Potuit etiam addere *Arabicam*: utraque enim ערג, est *ascendere*. Tamen hæc illius versio planè est ἀπροσδιόνυσος· quia ad aquas descenditur, non ascenditur. Nam, ut in ipsa Lege habetur, aquæ sunt *sub terra*, id est, *infra terram*. Hinc *Gen.* 24. 16. 45. *Descendit ad fontem.* Psal. 107. 23. *Qui descendunt in mare.* Es. 42. 10. *Qui descenditis in mare.* Jon. 1. 3. *Invenit navem*, &c. *& descendit in eam.* Itaque, cum *Hebræum* ירד, sit in genere *descendere*, *Arabicum* ورد est *adaquare*; quia non fit aliter, quàm per descensum in aquam.

Hebræi anxiè quærunt quorsum aquarum appetitu glocitare dicatur cervus. Atque, ut alios hic prætercam, tres causas affert *Kimchius*. Primam, quia האילים הם במדבר במקום שאין מים מצוים ויתאוו למים *cervi degunt in deserti locis inaquosis, ac proinde aquas appetunt.* Secundam, כי יאכלו

(f) Cap. 17. v. 7. & 10.
(g) Cap. 5. v. 13. & c. 6. v. 2.

יאכלו הנחשים ויתחממו ויבקשו המים להתקרר *quia, cum ſerpentum eſu incaluerunt, aquas quærunt, ut refrigerentur.* Tertiam, כי האילים כשרודפים אחריהם הכלבים הצריך שילכו מפניהם עד שימצאו נחלי מים עמוקים הולכים ועורגים ויבאו בתוך המים עייפים וינצלו מהם. *Quia cervi neceſſe habent fugere inſequentes canes, donec reperiant profundos aquarum alveos. Eunt igitur ſubinde glocitantes, & feſſi tandem in medias aquas ruunt, ut à canibus ſic liberentur.* Quæ tria ſunt ex parte vera. Nam, ut de ſingulis dicamus, quamvis cervus aquoſa loca ſiticuloſis preferat, & *cervi hinnulus* dici putetur ἐλλὸς, tanquam ἐν ἕλει τὰς διατριβὰς ἔχων *in paludoſis locis degens*, tamen in arida vel invitus cogitur ſecedere, hominum & ferarum metu, quæ ad aquas ſepe ſe conferunt. Petit igitur inaquoſa loca, ut maximè ſolitaria. Unde, cum urget ſitis, ad fontes furtim accedit, ac potus mox ſe proripit, ut canis è *Nilo* bibit, & fugit. Jam, quod addit *Kimchius*, ſerpentum eſu cervos incaleſcere, etiam noſtri ſcribunt in hunc locum magno conſenſu. Et è *Græcis* quidem *Chryſoſtomus*, Διψαλέον πώς ἐςι ἡ ἔλαφος, καὶ διὰ τοῦτο συνεχῶς τρέχει ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων· διψαλέον δὲ γίνεται ἀπό τε τῆς φύσεως, ἀπό τε τοὺς ὄφεις κατεσθίειν, καὶ τοῖς ἐκείνων τρέφεσθαι σώμασι. *Cervus ſitibundum eſt animal: unde eſt, quod ad aquas ſubinde currit. Porro ſitibundum eſt tam propria natura, quam quod ſerpentibus veſcitur, atque eorum carne nutritur.* Theodoretus, Φασὶ τὰς ἐλάφους τὰ ἰοβόλα θοινᾶσθαι θηρία, καὶ σφοδρότερον ἐντεῦθεν εἰς δίψαν ἐκκαλεῖσθαι, καὶ θερμότερον τῶν ὑδάτων ὀρέγεσθαι. *Cervos ajunt venenoſis feris* (id eſt, ſerpentibus) *cibari, ac proinde ſiti ardere vehementius, & aquas ſummoperè deſiderare.* Et è *Latinis* Auguſtinus, *Cervus ſerpentes necat, & poſt ſerpentum interemptionem majori ſiti inardeſcit.* Arnobius, *Sicut cervus, ſerpentinis carnibus paſtus, veneno exæſtuans, feſtinat ad fontes.* Et *Hieronymus*, vel *Beda* veriùs; *Mos ejus eſt, ut inventum ſerpentem naribus hauriat, & poſt hæc exardeſcens extinguat ſitim.* Quibus ſimilia tradunt etiam οἱ ἔξωθεν. Nonnulli ſolùm obiter. In his *Xenophon* apud ſcriptores *Geoponicῶν* libri decimi noni capite quinto, Ἔλαφος ἀνιμωμένη, καὶ ἐφελκομένη τῷ πνεύματι σκοτοῖ τὴν ὄφιν, καὶ καθέλκει πρὸς ἑαυτήν. *Cervus halitu, tanquam loro, ſerpentem attrahens, atque educens obtenebrat, & ad ſe rapit.* Theophraſtus, *Cauſ.* lib. 4. cap. 10. Τοὺς ἔχεις ἐσθίουσιν, ὑφ᾽ ὧν τὰ ἄλλα θνήσκουσι. *Viperas comedunt, quæ aliis ſunt lethiferæ.* *Plutarchus* in libro *Utra anim. Lupis quidem aſini ſunt captu faciles, & apes meropibus, & hirundinibus cicadæ,* ἐλάφοις δὲ ὄφεις ἀγόμενοι ῥαδίως ὑπ᾽ αὐτῶν, *& ſerpentes cervis, qui illos nullo negotio attrahunt.* Quod imitatur *Ælianus Hiſt.* lib. 8. cap. 6. aut verò *Plutarchus* illum: neque enim conſtat ſatis, uter prior ſcripſerit. *Joſephus* de ibibus *Antiq.* lib. 2. cap. 5. Φεύγουσί τε γὰρ ἐπερχομένας (οἱ ὄφεις,) καὶ ἀφιστάμενοι καθάπερ ὑπ᾽ ἐλάφων ἁρπαζόμενοι καταπίνονται. *Illas enim irruentes fugiunt ſerpentes, & inter fugiendum tanquam à cervis abrepti devorantur.* *Lucretius* libro ſexto,

> *Naribus alipedes ut cervi ſæpe putantur*
> *Ducere de latebris ſerpentia ſæc'la ferarum.*

Lucanus libro ſexto inter Magica pharmaca,

> *Viſcera non lyncis, non duræ nodus hyænæ*
> *Defuit, aut cervi paſti ſerpente medulla.*

Martialis libri duodecimi *Epigrammate* vigeſimo nono,

> *Cervinus gelidam ſorbet ſic halitus anguem.*

Hæc illi ſolùm obiter. Sed rem alii ex profeſſo tractant, & accuratius exſequuntur. Ut *Nicander* in *Theriacis* verſu 140.

> Ἔξοχα γὰρ δολιχοῖσι κινωπεσταῖς κοτέουσι
> Νεβροτόκοι, καὶ ζόρκες· ἀνιχνεύουσι δὲ πάντα
> Τρόχμαλα θ᾽, αἱμασιάς τε, καὶ εἰλυοὺς ἐρέοντες
> Σμερδαλέῃ μυκτῆρος ἐπισπέρχοντες ἀϋτμῇ.

Maximè enim longis ſerpentibus infenſi ſunt cervi, & capreæ. Quærentes autem inveſtigant omnes lapidum ſtrues, & ſepes, & latibula, terribili naris halitu eos excitantes. Quod ſequutus *Plinius*, *iis eſt cum ſerpente pugna, inveſtigant cavernas, nariumque ſpiritu attrahunt renitentes.* Et *Plinium* Solinus, *Serpentes hauriunt, & ſpiritu narium extrahunt de latebris cavernarum.* Ælianus *Hiſt.* lib. 2. cap. 9. Προσερείσας τῇ καταδρομῇ τοῦ δόμου (lege τῇ καταρωχμῇ) τοὺς ἑαυτοῦ μυκτῆρας βιαιότατα εἰσπνεῖ, καὶ ἕλκει, ὡς ἴϋγγι, τῷ πνεύματι, καὶ ἄκοντα προσάγει, καὶ προκύπτοντα αὐτὸν ἐσθίειν ἄρχεται. *Naribus ſuis in cavernæ rimam incumbens vehementiſſimè aſpirat, & trahit ſpiritu ſuo, tanquam amatorio, & invitum ad ſe allicit, & inclinatum edere incipit, quod facit hyeme potiſſimum.* Homeri *Scholiaſtes* vetus in *Iliad.* γ. Εἴρηται δὲ παρὰ τὸ ἐλεῖν τοὺς ὄφεις, οἱονεὶ ἐλοφίς τις ὤν· τούτους γὰρ ἐσθίων καθαιρεῖται (lege καθαίρεται) φυσικῶς. οὕτως γοῦν, ὅτε ἀφανεῖς ὦσιν, αὐτὸς τὸ κέρας αὐτοῦ προτρίβει εἰς πέτραν· θερμαινόμενον δὲ ποιεῖ τὴν ἀναθυμίασιν, ἧς μεταλαμβανόμενοι οἱ ὄφεις τῶν φωλεῶν ἐξιᾶσιν. *Cervus dicitur* ἔλαφος *quaſi* ἐλοφὶς, *eò quod ſerpentes interimit* (Ita etiam *Athanaſius* in *Definitionibus*, & *Epiphanius* in *Phyſiologo*: ſed *Plutarchus* παρὰ τῆς ἕλξεως τοῦ ὄφεως *à ſerpentis attractione.*) *Horum enim eſu naturaliter purgatur. Quin, ſi non appareant, is cornu ad rupem atterit, cujus calefacti odore pulſi ſerpentes è luſtris ſuis exeunt.* Oppianus *Halieuticῶν* libri ſecundi verſu 289.

> Ὡς δ᾽ ὅτ᾽ ἀνὰ ξυλόχους ὀφίων ὁδὸν ἐξερεείνων
> Βριθύκερως ἔλαφος ῥινήλατον ἴχνος ἀνεῦρε,
> Χειὴν δ᾽ εἰσαφίκανε, καὶ ἑρπετὸν εἴρυσεν ἔξω,
> Δάπτει δ᾽ ἐμμενέως.

Ut autem per ſylvas ſerpentum viam exquirens cornutus cervus naribus indagatum veſtigium invenit, ad latibulum verò pervenit, & ſerpentem extrahit foras, voratque indeſinenter. Idem etiam cervorum cum ſerpentibus bellum internecinum latè deſcribit libro ſecundo *Venaticorum* duodequinquaginta verſibus, quos quia hic referre non eſt noſtri otii, Lector ibi videat. *Alkazuinius*, اكل الافاعي وغيرها *Viperas comedit, & alios ſerpentes.* Damir, وهو مولع باكل الحيات يطلبها حيث وجدها *Etiam eſum ſerpentum habet in deliciis, & eos impetit, ubicunque reperit.* Sunt, qui ſerpentium eſu cervi infirmi, aut ſeneſcentis vires reparari exiſtimant. *Tertullianus*, *De Pallio* capite tertio, *Taceo cervum, quod & ipſe, ætatis ſuæ arbiter, ſerpente paſtus, langueſcit in juventutem.* *Baſilius* in *Pſalmum* vigeſimum octavum, Καθαρτήριον αὐτῇ ἐστιν, ὥς φασιν οἱ τὰ τοιαῦτα τετηρηκότες, τὸ τῆς ἐχίδνης βρῶμα. *Purgatio illi eſt, ut ajunt, qui talia obſervarunt, viperæ cibus.* Itaque in *Homeri Scholiaſte* ſuprà rectè ſcripſimus τούτους ἐσθίων καθαίρεται, pro καθαιρεῖται, quæ vox nullum ſanum ſenſum admittit. *Iſidorus Originum* libri duodecimi capite primo, & ex eo *Rabanus De natura rerum* libri ſeptimi capite octavo; *Hi ſerpentium inimici, cum ſe gravatos infirmitate perſenſerint, ſpiritu narium eos extrahunt de cavernis, &, ſuperatâ pernicie veneni, eorum pabulo reparantur.* *Gilbertus Foliot*, qui in *Cantica* ſcripſit ante annos ferè quingentos, in capitis ſecundi verſum ſeptimum, *Eſt & hæc cervi natura, cum centenarius eſt, aut majoris fortè numeri, jamque vergit in ſenium, notat ſibi quocunque locorum ſerpentis habitaculum, ipſumque, ut natura edocet, flatu ſuo ſtatim foras extrahit, manducat, atque conſumit. Et poſt cœnam hanc, hauſta fontis aquæ purioris potus, cornua ponit illicò, pellemque mutat, & pilos, viſumque recuperat, ſeſeque totum reformans diu victurus, jam effectus juvenis, in vitam pertranſit alteram.*

Tamen post esum serpentis alii cervum bibere negant; quasi naturæ quodam instinctu sciat aquæ potum tum sibi fore lethiferum. Unde *Poëta Arabs*,

الجايم الذي يدور حول الما
ولا يصل اليه ۞

Sitibundus cervus, qui circum aquas fertur, neque eas attingit. Ad quem locum *Scholiastes*, معني الشعر ان الايايل تاكل الافاعي في الصيف فتحمي فتلتهب الحرارتها فتطلب الما فاذا ارائه امتنعت من شربه ولا تزال ممتنعة حتي يطول الزمان فيذهب فوران السم ثم تشربه فلا يضرها لانها لو شربته في تلك الحال فصادف الما السم الذي في اجوافها هلكت ۞ Poëta *significat cervos, cum æstate viperas comederunt, incalescere, & præ æstu exardescere, & ad aquas contendere: sed, iis visis, ab earum potu abstinere. Nec nisi post longum tempus desinit hæc abstinentia, cum veneni vis præteriit. Tum enim nihil nocet potus. At si eo momento bibissent, & aqua occurrisset veneno, quod intùs habebant, fuisset id lethiferum.* Eodem pertinent hæc *Symeonis Sethi*, qui ex *Arabibus* non pauca habet, Δεῖ δὲ παρατηρεῖσθαι τὰς θηρευομένας κατὰ τὸν τοῦ θέρους καιρὸν, ἐπεὶ πολλάκις, τηνικαῦτα ὄφεσι καὶ ἐχίδναις τρεφόμεναι διψώδεις γίνονται. Φυσικῶς τε γινώσκουσι, ὡς, εἴπερ πίωσιν ὕδωρ πρὸ τῆς τούτων πέψεως, θνήσκουσι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν δίψας ἀνέχονται, καὶ ταύτῃ ὑπερεκκαίονται. *Cavendum est à cervis, qui æstivo tempore capiuntur, quia, cum viperis & serpentibus tum temporis sæpe vescantur, siticulosi fiunt. Et naturæ instinctu norunt fore, ut morerentur, si ante illorum concoctionem aquas biberent, ac proinde sitim tolerant, atque eâ inardescunt.* Notandum tam ab illo, quam ab *Arabe*, quem citavi, ad æstivum tempus hæc referri, cum contra *Ælianus*, ubi suprà, de cervo dicat: Καὶ μάλιστα διὰ χειμῶνος δρᾷ τοῦτο. *Et hyeme maximè id facit.* Quod crediderim potiùs, quia cervum lustra serpentum tum demum scrutari verisimile est, cum non suppetit alius cibus: ut taceam æstivis diebus serpentum venenum esse multò potentius, & cervo perniciosum futurum, si tum ederet. Superest tertia ratio, cur cervi aquas appetant, nempe, ut à venatorum & canum insectatione se liberent, aut saltem ut longo cursu defessi recreentur. *Xenophon* in *Cynegetico*, Ῥιπτοῦσι δὲ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ἐὰν κατέχωνται, καὶ εἰς τὰ ὕδατα ἀπορούμεναι· ὅτε δὲ διὰ δύσπνοιαν πίπτουσι. *In mare etiam & aquas se conjiciunt, cum hærent consilii inopes; quandoque etiam deficiente spiritu eò delabuntur.* Philosophus *Hist.* lib. 6. cap. 29. Φεύγουσι διὰ τὸ καῦμα, καὶ τὸ ἆσθμα, εἰς τὸ ὕδωρ. *Propter æstum, & anhelitum, ad aquas confugiunt. Budæus* in libro *De venatione cervorum*, *Minimè ad extremum cervus eluctabitur: non, si anhelus & æstuans in amnem se conjecerit; undisque secundis vehendum se dederit, quod sæpe refrigerandi causa facit: non, si amnem trajecerit, ut canum cursum intercidat: non, si incitatiore cursu diuturnoque profligatus, animum jam despondens, undis perire, quam laniari malit.* Sed allatis testibus id probare nihil opus est, quod quotidiana experientia venatores abundè docet. *Hebræi* igitur non malè hactenus. At nihil insulsius, quàm quod habet דרש, id est, *Commentarium Mysticum* in *Psalmi* locum, in quo versamur. האילה הזאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאות למים הם מתכנסות אליה שתתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה והב״ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים *Cerva ferarum est piissima. Itaque cum feræ sitiunt ad eam conveniunt, ut sursum tollat oculos suos. Illa autem quid facit? Defossa fovea, in cujus medio colligat cornua sua, clamat. Et, Deo Sancto Benedicto ad misericordiam inflexo, abyssus illi aquas excitat.* Non est igitur, quod quis *Mosem* miretur, aut *Eliam* aquas à Deo precibus suis impetrâsse, cum cerva etiam hâc eâdem virtute polleat apud Deum.

Hoc quoque ab *Hebræis* quæritur, quid sit אילת השחר, *cerva auroræ* in titulo *Psalmi* vigesimi secundi, qui sic habet, *Præcentori super cervam auroræ.* Nec desunt, quibus אילת hoc loco id ipsum sit, quod אילות ejusdem *Psalmi* versu vigesimo, quo Deum sic compellat *David*, אילותי, *Virtus mea ad auxilium meum festina.* In his *R. Menachem*, quem citat *R. Selomo.* Quod ipsum sequuti *Græci* Interpretes hic habent, Ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς, *Pro auxilio matutino*, seu *præpropero* supple *consequendo*; quasi hic sit *Psalmi* scopus. Et *Symmachus* eodem sensu, Ὑπὲρ τῆς βοηθείας τῆς ὀρθρινῆς. *Chaldæus* quoque & *Aben Ezra*, אילת pro *robore* & *virtute* sumunt; sed aliò referunt. *Chaldæus* enim hic intelligit תקוף קרבן תדירא דקריצתא *virtutem jugis oblationis auroræ*, id est, ad auroram offerri solitæ. At *Aben Ezra*, כח עלית השחר, *robur*, (seu *vigorem*) *ascensionis auroræ.* In quibus omnibus hoc desideres, quod אילת *ajeleth*, confundunt cum אילות *ejaluth*: quorum hoc quidem *robur* & *virtutem*; at illud nil nisi *cervam* sonat. Pro *cerva* enim habetur hac ipsa forma *Prov.* 5. 19. & *Jerem.* 14. 5. Et Plurale אילות *ajaloth*, vel *ajeloth*, reperitur 2 *Sam.* 22. 34. *Job.* 39. 1. *Psal.* 18. 34. & 29. 9. *Cant.* 2. 7. & 3. 5. Vocis igitur toties repetitæ significatio non potest in dubium revocari. Itaque אילת השחר, omnino est *cerva auroræ. R. Selomo* interpretatur כלי שיר, *instrumentum musicum*: & in *Aben Ezra* nonnulli כלי ניגון, *instrumentum pulsatile*; ut nablium, lyram, citharam, &c. In *Kimchio* Magistri veteres per *cervam auroræ* intelligunt כוכב הבוקר *stellam matutinam*, seu *Luciferum*, qui vulgò *Hebræis* הילל, & נוגה. Alii *Estheram* malunt. Alii כנישת ישראל *Synagogam Israëlis*: quod *Kimchio* maximè placet. *Judæos* enim idem significari contendit per *agri cervas* Cant. 2. 7. & 3. 5. Et idem confirmat *R. Selomo*; quia Synagoga dicitur *cerva amorum*, Prov. 5. 19. & *spectabilis ut aurora*, Cant. 6. 10. *Aben Ezra* denique, priore sententia repudiata, asserit hoc esse תחלת פיוט נעשה על דרך דברי חשק כמו אילת אהבים *initium Poëmatis amatorio stylo conscripti, ut cum dicitur Cerva amorum* Prov. 5. 19. ubi dilecta uxor à *Solomone* vocatur *cerva amorum*, seu *amabilis.* Vult igitur *Poëtam Hebræum* statim initio cantionis amatoriæ puellam, aut conjugem suam, *cervam auroræ* appellâsse, & ad hujus cantionis numeros compositum & decantatum fuisse hunc *Psalmum*, ac proinde scribi in titulo, *Magistro Symphoniæ super cervam auroræ*, id est, *Psalmus* magistro symphoniæ datus, ut caneretur iisdem modulis, quibus amatoria cantio, cujus initium est *Cerva auroræ.* In qua sententia hoc solùm displicet, quod amatoriam cantionem hic intelligit. Neque

que enim videtur cum *Psalmi* argumento id convenire, ut ad eum canendum adhibiti sint amatoriæ cantionis numeri, atque moduli. Neque Ecclesiam id decuisset, in qua omnia fieri debent εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν. Sed nihil opus est hæc confingere. Cum enim à cervo sit initium uni *Psalmorum*, & in cervo desinat oratio *Prophetæ Habacuc*, plena ardoris, & zeli: quidni à *cerva auroræ* potuerit incipere sacra cantio tum inter *Judæos* recepta, ad cujus numeros *Propheta* hunc *Psalmum* scripserit? Cerva porro merito *cerva auroræ*, vel *matutina* vocatur, cùm statim ab aurora surgat, & catulos lactet, & eis cubile sternat. Unde *Xenophon* in *Cynegetico*, postquam cervorum venatorem monuit, ut πρὸ ἡμέρας *ante diem* in eum locum contendat, in quo sunt plures cervi, atque inde circumquaque speculetur, addit continuo post; Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὄψεται ἀγούσας τοὺς νεβροὺς πρὸς τὸν τόπον, οὗ ἂν μέλλει ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς εὐνάσειν· κατακλίνασαι δὲ, καὶ γάλα δοῦσαι, καὶ διασκεψάμεναι μὴ ὁρῶνται ὑπό τινος, φυλάσσει τὸν αὐτῆς ἑκάστη ἀπελθοῦσα εἰς τὸ ἀντιπέρας. *Simul autem cum die cervas videbit hinnulos suos in eum locum adducentes, in quo unaquæque cubile suo stratura est. Cum autem recubuerint, & lactaverint, & prospexerint, ut ne à quoquam videantur, unaquæque suum servabit ad oppositam stationem profecta.*

In eodem loco docet *Xenophon* hinnulos recens genitos vere esse venandos, tunc enim nasci: Τοὺς μὲν οὖν νεογνοὺς τῶν νεβρῶν τὸ ἦρος (δεῖ) θηρᾷν, ταύτην γὰρ τὴν ὥραν γίγνονται. Et *Philosophus Hist.* lib. 6. cap. 29. Ἡ δὲ ὀχεία γίνεται μετ' Ἀρκτοῦρον, περὶ τὸν Βοηδρομιῶνα, καὶ Μαιμακτηριῶνα· κύει δ' ὀκτὼ μῆνας. Unde *Plinius*, *Conceptus earum post* Arcturi *sidus. Octonis mensibus ferunt partus.* Et Solinus, *Fœminæ, licet prius conserantur, non concipiunt ante* Arcturi *sidus.* Et *Pollux* lib. 5. cap. 12. Κύει δὲ μῆνας εἰς ὀκτώ· κύει δὲ προσπληρωθεῖσα ὑπὸ τὸ μετόπωρον ἰσάμενον. *Uterum fert mensibus octo: concipit autem, cum impletur ineunte Autumno.* Quæ satis conveniunt. Init enim *Autumnus* diebus undecim post *Arcturi* exortum. *Plinius* libri secundi capite quadragesimo septimo, *Arcturus exoritur* Romæ *undecim diebus ante æquinoctium Autumni.* Et libri decimi octavi capite trigesimo primo, *Nonis* Septembris *exoritur.* Atticę *Arcturus matutino*, &c. *Arcturus verò medius pridiè Idus.* Et imbres *Autumnales* tum temporis commodè accidunt. Eos enim post coitum expetunt cervi. Rursus *Aristoteles*, Ἐπειδὰν δ' ἐμπλησθῶσι αἱ θήλειαι, ἐκκρίνονται οἱ ἄρρενες καθ' ἑαυτοὺς· καὶ διὰ τὴν ὁρμὴν, τὴν περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἕκαστος μονούμενος βόθρους ὀρύττει, καὶ βρωμᾶται ὥσπερ οἱ τράγοι, καὶ τὰ πρόσωπα διὰ τὸ ῥαίνεσθαι μέλανα γίνεται αὐτοῖς, ὥσπερ τὰ τῶν τράγων· οὕτω δὲ διάγουσιν, ἕως ἂν ὕδωρ γένηται. *Postquam autem prægnantes sunt fœminæ, mares separantur: & propter libidinis æstum quisque solitarius scrobes fodit, & fœtet ut hirci, & facies eorum aspergine nigrescunt, ut hircorum; & sic degunt, donec imber ingruat.* Unde *Plinius*, *A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæviunt, fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliquando abluant imbres.* Quæ cum Naturæ consulti tam scrupulosè observaverint, est, quod miremur, cur Deus *Job.* 39. *vers.* 1. (al. 4.) servum suum ita compellat, *An nosti tempus, quo pariunt ibices rupicolæ, & parturitionem cervarum observasti? Numerastine menses, quibus conceptum adimplent? Novistine tempus partus earum?* Quidni verò *Job* id noverit, quod nulli non est obvium, & à quovis facile potest observari, & intelligi? Respondeo, non hic agi de otiosa & merè speculativa cognitione, sed de ea cognitione, quæ Deo propria est, qua res omnes non solum novit, sed & dirigit, atque gubernat. Proinde hæc *Hebræa* verba, חלל אילות תשמור *An parturitionem cervarum observasti?* *Græci* sic reddunt, Ἐφύλαξας δὲ ὠδῖνας ἐλάφων; *Custodivistine partus cervarum?* Prout שמר utrumque sonat, *observare*, & *servare*, vel *custodire*. Porro absque Dei custodia, qui quæ semel creavit sarta & tecta tuetur, brevi deficeret hoc genus inter mille pericula, quæ vel à venatoribus, vel à feris illi imminent, ut ipsas matres taceam fœtus suos sæpe in discrimen adducere. Quod ad hanc vocem *Chrysostomus* ita observat, Καλῶς δὲ εἶπεν, Ἐφύλαξας; ἐπειδὰν γὰρ ἀεὶ ἐν φυγῇ, καὶ φόβῳ, καὶ (b) ἀτονίᾳ τὸ ζῶον, ἀεὶ πηδῶν, καὶ σκιρτώμενον, πῶς, φησὶν, οὐκ ἀμβλώσκει, ἀλλὰ πλήρης ὁ τόκος ἐξέρχεται. (b) Al. ἀγωνίᾳ. *Rectè autem dixit*, Custodisti? *Cum enim hoc animal semper sit in fuga, & metu, & formidine, semper saliat, & subsultet, quomodo non patitur abortum, sed maturus fœtus editur?* Elucet igitur tam in matris, quam in catuli conservatione mira Dei providentia. Ita ut nihil sit opus ad fabulas confugere, ut faciunt *Hebræi* veteres, quorum verba sic refert *Rabbi Levi* in hunc locum. האילת רחמה צר ולא תלד אם לא הכישה נחש ברחמה והשם י׳ת סבב שיבא אליה נחש בעת הלידה להכישה ברחמה *Cervæ vulva ita angusta est, ut non pariat, nisi serpens inibi pungat eam. Proinde Benedictus Deus tempore partus ejus serpentem adducit, à quo in vulva puncta pariat.* Hinc secundùm *R. Selomonem* Deus *Jobum* sic alloquitur, בשעת לידתה אני מזמין לה דרקון ומכישה ברחמה ונפתח ואם מקדים או מאחר רגע מיד מתה *Hora partus ejus draconem ipsi præparo, à quo percussa vulva ejus adaperitur. Et, si draco veniret æquo citius aut tardius uno momento, illico moreretur.* Quo commento nihil putidius. Inimicissima enim duo animalia sic addicunt insulsi homines ad mutuas operas sibi præstandas.

Interim hoc saltem verum est, cervas esse difficilis partus: sed iis aliter providit Deus, nempe per herbam *seseli*, cujus esu partum sublevant. *Cicero* lib. 2. *De Natura Deorum*, *Cervæque paulò ante partum perpurgant se quadam herbula, quæ* seselis *dicitur. Plinius* libri octavi capite trigesimo tertio, *Fœminæ autem* (cervorum) *ante partum purgantur herba quadam, quæ* seselis *dicitur, faciliore ita utentes utero.* Et libri vigesimi capite quinto, de hac eadem herba; *Sunt & folia utilia, ut quæ partus adjuvent etiam quadrupedum. Hoc maximè pasci dicuntur cervæ parituræ.* Ælianus *Variorum* libri duodecimi capite trigesimo quinto. Λέγουσι φυσικοὶ ἄνδρες τὸν ἔλαφον, καθάρσεως δεόμενον, σέλινα ἐσθίειν. Legendum, τὴν ἔλαφον, καθάρσεως δεομένην, σέσελι ἐσθίειν. *Dioscorides* de *seseli Massiliensi* libro tertio, Δίδοται δὲ καὶ αἰξὶ, καὶ τοῖς λοιποῖς κτήνεσι, πρὸς εὐτοκίαν ποτόν. *Bibendum datur capris, aliisque quadrupedibus, ut partus adjuvet. Avicenna* libro secundo *Canonis*,

يسقي منه المواشي فيكثر نتايجها

Pecoribus propinatur, ut fœtus earum multiplicentur. Sed & à partu *seselin* edunt, ut locis purgandis utilem. *Plinius* libri octavi capite trigesimo secundo, *A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur.* Et libri vigesimi quinti capite octavo, *Cervæ monstravere* elapho-boscon, *de qua diximus, item* seseli *enixæ à partu.* Utrumque locum sollicitat vir magnus in *Solinum*, cui non videtur verisimile *seseli* & à partu, & ante partum, cervas pasci. Itaque in priore pro *aros*, & *seselis*, corrigi vult *tamus*, & *sideritis.* Et in posteriore, pro *item seseli enixæ à partu*, legit *item helxinen à partu.* Sed cum tamum, aut thamnum potiùs, sideritim, & helxinem, ante, vel post partum prodesse, aut à cervis expeti nusquam legerim, viri magni conjecturis, nisi fallor, valde inanibus, *Aristotelem* oppono, cujus de cerva verba sunt *Hist.* libri noni capite quinto, Ὅταν τέκῃ, ἐσθίει τὸ χορίον πρῶτον· καὶ ἐπὶ τὴν σέσελιν δὲ τρέχουσι, καὶ φαγοῦσαι οὕτως ἔρχονται πρὸς τὰ τέκνα πάλιν. *Cum*

Cùm peperit, fœtus involucrum primum comedit. Inde ad seselin (cervæ) *currunt, quæ esa ad fœtum redeunt.* Ex quo loco hæc *Plinius*, *A partu duas habent herbas, quæ* aros *&* seselis *appellantur, pastæ redeunt ad fœtum.* Itaque in voce *seselis* nihil mutandum. Sed pro *quæ aros*, vel *quæ aron*, ut habent quædam exemplaria, omnino legendum *chorion*, quod æquè ac *seselin* pro herbæ genere accepit *Plinius* insigni errore, cùm χορίον *Græcè* dicatur ea *membrana, quâ fœtus involvitur.* Malè scribitur τὸ κόριον *Deuter.* 28. *v.* 57. Et *Latinus* Interpres ibidem perperam habet *corium suum.*

Alia ratione Deus cervarum partum promovet, nempe terrore vocis suæ, id est, metu fulminis cum fragore è nubibus erumpentis. Hinc Regius *Psaltes* Psal. 29. vers. 9. קול יהוה יחולל אילות *Vox Domini parturire facit cervas.* Chaldaicè מבטין אליתא; Hieronymus, *obstetricans cervis*; Aquila, ὠδίνοντος· & quinta editio, μαιουμένου ἐλάφους. Reliqui Interpretes in diversa abeunt. Tamen hæc est vera versio. Nam חולל vel *parere* est, vel *promovere partum.* Et sensus est valde commodus. Quippe inter mirabilia tonitruum effecta hoc quoque fuit observandum, quod etiam eas feras, quarum partus est difficillimus, tanto pavore percellit, ut eo audito statim enitantur. Quomodo de uxore *Phineis* dicit *Arabs* Interpres 1 *Sam.* 4. *vers.* 19.

الطلق اخزها من شرة الفرغ *Dolores partus eam invaserant præ vehementia timoris.* Neque novum videri debet, quod Dei vox, id est, tonitru, sic afficit pavidissimum animal, cum Reges quoque, & Principes, inter satellitum globos, non sint ab hoc metu immunes. Sic *Augustus*, in *Suetonio*, tonitrua & fulgura tantopere expavescebat, ut semper & ubique pellem vituli marini circumferret pro remedio, atque ad omnem majoris tempestatis suspicionem in abditum & concameratum locum se reciperet. Et *Caligula*, qui tam fuit atheus, ut aliquando auditus sit *Jovi* suo comminans,

--- εἰς γαῖαν Δαναῶν περάσω σε,

tamen ad minima tonitrua, & fulgura connivere, & caput obvolvere: ad majora verò proripere sese è strato, sub lectumque condere solebat. Tale est, quod ingenuè agnoscit

--- Epicuri *de grege porcus*,

se timore fulminis fuisse adactum ad cultum Divini numinis, quem antea neglexerat. *Horatium* intelligo, cujus verba sunt libri primi *Oda* trigesima quarta,

Parcus Deorum cultor, & infrequens,
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos: namque Diespiter,
Igni corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum,
Quo bruta tellus, & vaga flumina,
Quo Styx, *& invisi horrida* Tænari
Sedes, Atlanteusque *finis*
Concutitur, &c.

Sequitur de partu cervarum *Job.* 39. *v.* 3. & 4. *Incurvantur, fœtus suos pariunt, dolores suos emittunt, valent catuli earum, crescunt in agro, exeunt, nec revertuntur ad ipsas.*

Incurvantur, Hebraicè הכרענה, nempe ad partum. Sic 1 *Sam.* 4. *v.* 19. de uxore *Phineis*, ותכרע ותלד, *Et incurvavit se, & peperit.*

Colon sequens, *Fœtus suos pariunt*, plus negotii exhibet Interpretibus. *Hebræa* enim habent ילדיהן תפלחנה. Neque facile dictu est, quid sit illud תפלחנה, nisi dicamus idem esse, quod תפלטנה *pariunt*, *Cheth* & *Teth* permutatis, quæ tamen literæ non sunt ullo modo permutabiles. Alioqui פלח, *Hebræis* est *findere*, & *dissecare*, quod nequaquam huc pertinet. Nam prorsus coactum est, quod hic afferunt, *Diffindunt fœtus suos*, id est, matrice diffissa, & divulsa, illos in lucem edunt. Quis *Cæsarem* cæsum fuisse dixerit, quia ex cæso matris utero eductus est? Aut aperiri pecuniam, quia ex aperta arca sumitur? *R. Levi* mavult vertere תשברנה ותכתתנה *Confringunt, & conterunt catulos suos inter partus angustias.* Sed neque פלח id significat, neque tale quidquam hinnulis in partu accidit. Itaque, ut ingenuè fatear, hic hærebit mihi calculus, donec meliora succurrant.

Dolores suos emittunt, Hebraicè חבליהם תשלחנה, id est, ab iis liberantur, fœtu suo in lucem edito. Nisi quis *dolorum* nomine *filios dolorum* intelligat, id est, catulos ipsos, qui cum dolore emittuntur.

Valent catuli earum, יחלמו, ex *Syrismo.* Nam חלם *chalam*, Hebræis *somniare*, sed Syris *valere* est. Quo alludit *Plauti* verbum *columis*, unde factum *incolumis.*

Crescunt in agro, exeunt, nec ad ipsas revertuntur. Alii, *Crescunt in tritico*; *quia* בר *bar*, tam *triticum*, quàm *agrum* sonat. Sed prius videtur simplicius. Hinnuli tritico ali non solent; quia in desertis ferè degunt, & in locis ab omni cultu remotis. Præterea in *Arabia*, cujus *Job* erat incola, metuntur segetes *Martio* & *Aprili* mensibus, quibus hinnuli nondum nati sunt. Proinde בבר, potius reddendum *in agro*, aut uno verbo *foris*, vel *foras.* *Chaldæis* enim, à quibus sumpta vox, בבר, vel בברא, planè idem est, quod *Hebræis* בחוץ. Sic ubi legitur *Gen.* 24. *vers.* 31. *Cur stas foris? Foris* Hebraicè est בחוץ, & in *Jonathane*, & *Onkelo* בברא. Et *Exod.* 21. *vers.* 19. *Si surrexerit & iverit foras. Foras* in *Onkelo* rursus est בברא, ut in *Hebræo* בחוץ. Ita omnino hic reddendum: &, si liceret per *Masorethas*, totum versum sic distinguerem; *Valent catuli earum, crescunt, foras exeunt, neque ad ipsas revertuntur. Foras*, id est, extra lustra, aut spelæa, in quibus mater eos pepererat, aut lactaverat. Eam scilicet relinquunt, naturę quodam instinctu, quamprimùm ejus opera se posse carere sentiunt. In quo statu hinnulus *Arabicè* شادن *sadin* vocatur. Nam in *Alcamus* شدن الطبي, id est, قوي واستغني عن امه *Cervus*, (aut *caprea*) *ita invaluit, ut matre ampliùs non egeat.* Græcè νεβρὸν vocaveris, ut antea κεμάδα. *Etymologus*, Διαφορὰν δέ φασιν εἶναι κεμάδος, καὶ νεβροῦ· κεμάδα γὰρ εἶναι τὴν ἐπικοιμωμένην τῷ σπηλαίῳ, νεβρὸν δὲ τὸν μείζονα, καὶ ἐπὶ βορὰν νεμόμενον. *Differunt autem, ut ajunt,* κεμὰς, & νεβρός· *cum* κεμὰς *dicatur, dum adhuc in spelunca cubat, sed* νεβρὸς *hinnulus, qui jam major est, & exit ad pascua.*

De hujus speluncæ situ Scriptores inter se dissident. Sunt enim, qui prope vias ab hominibus tritas, cervas parere asserunt. *Philosophus Hist.* lib. 6. cap. 29. Ποιεῖται τοὺς τόκους παρὰ τὰς ὁδοὺς διὰ τὸν πρὸς τὰ θηρία φόβον. *Catulos parit juxta vias propter ferarum metum.* Et lib. 9. cap. 5. Τῶν δὲ ἀγρίων, καὶ τετραπόδων ἡ ἔλαφος οὐχ ἥκιστα δοκεῖ εἶναι φρόνιμον, τῷ τε τίκτειν παρὰ τὰς ὁδούς· τὰ γὰρ θηρία διὰ τοὺς ἀνθρώπους οὐ προσέρχεται. *Cerva in feris quadrupedibus non videtur esse parum prudens in eo, quod prope vias parit: ad quas propter homines feræ minus accedunt. Plutarchus* in libro *Utra anim.* Τῶν ἐλάφων αἱ θήλειαι μάλιστα τίκτουσι παρὰ τὴν ὁδὸν, ὅπου τὰ σαρκοβόρα θηρία μὴ πρόσεισιν. *Cervorum fœminæ* (non *elephantorum*, ut *Grynæus* perperam reddit) *proximè vias ferè pariunt, quo non veniunt feræ carnivoræ.* Contra tamen *Oppianus*,

Ἀλλ' ὅτε δὴ μετόπισθε περιπλομένῃσι σελήναις
Θηλυτέρη τίκτει, τρίβον ἀνθρώπων ἀλεείνει,
Οὕνεκεν ἀτραπιτοὶ μερόπων θήρεσσι βέβηλοι.

Quæ sic *Bodinus*,

Fœmina sola parit, fugiens hominesque, ferasque,
Et loca trita hominum pedibus, tractusque viarum,
Ut plerumque feræ duri sub tempore partus.

Sed *Ælianus* distinguit tempora libri sexti capite undecimo, ubi, postquam de cerva in genere id ipsum tradidit, quod *Philosophus*, illam parere prope vias, quia sibi plus timet à feris, quam ab hominibus, quos velocitatis suę fiducia contemnit, hanc addit exceptionem: Καταπιανθεῖσα ἢ οὐκ ἔτι τέκοι παρὰ τὰς ὁδοὺς, οἶδε γὰρ ὅτι δραμεῖν ἐστὶ νωθεστέρα. Τίκτει οὖν ἐν τοῖς ἄγκεσι, καὶ τοῖς δρυμοῖς, καὶ τοῖς αὐλῶσι. *Sed cum pinguis evasit, non amplius secus vias parit; quia scit se cursu esse tardam. Parit igitur in præruptis locis, & saltibus & convallibus.* Et illos ipsos hinnulos, qui juxta vias in lucem eduntur, statim à matre deduci ajunt in loca prærupta, & confragosa. *Aristoteles* lib. 6. cap. 29. Ἐθίζει δὲ ἄγειν τοὺς νεβροὺς ἐπὶ τοὺς σταθμοὺς, ἔστι δὲ τοῦτο τὸ χωρίον αὐτοῖς καταφυγὴ, πέτρα περιῤῥαγεῖσα μίαν ἔχουσα εἴσοδον, οὗ καὶ ἀμύνεσθαι εἴωθεν ἤδη τοὺς ἐπιτιθεμένους. *Suum autem hinnulum solet ad stationes deducere, quem locum habet pro refugio, petram nempe præruptam, uno aditu, unde invasores arcere suevit.* Quod idem aliis verbis repetit libri noni capite quinto. Atque hæc illa sunt במות *bamoth*, seu *excelsa loca*, ad quæ se, cervorum instar, à Deo deductos, & in iis tanquam in tuto collocatos, dicunt *Prophetæ* duo, nempe *David*, & *Habacuc*. Illum vide *Psal.* 18. *vers.* 34. hunc capitis tertii versu decimo nono. Eodem hæc *Plinii* referri queant, *Editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent. Ad prærupta ducunt, saltumque demonstrant.* Et hæc *Solini*, *Teneros studiose occulunt, & absconditos inter profunda fruticum, vel herbarum, pedum verbere castigant ad latendum. Cum maturuerit ad fugam robur, exercitio docent cursus, & assuescunt salire per abrupta.*

Ex his cum cervam constet benignum esse animal, & de catulorum suorum educatione maximè sollicitum: tamen *Jerem.* 14. *vers.* 5. *hinnulum suum in agro deseruisse* legitur, *quia non erat herba*, id est, propter inopiam pabuli. Unde *Kimchius* in hunc locum, עזבה ילדיה לבקש מרעה בארץ אחרת ולא חששה על ילדיה אפ״ע שהיא רחמנית והלכה להחיות את נפשה *Deserit fœtus suos, ut in alia regione pabulum quærat, &, quantumvis misericors, catulos suos non curat, & ut propriæ vitæ consulat proficiscitur.* Itaque hoc pertinet ad summæ famis & sterilitatis descriptionem: ut quod habet idem *Propheta* Thren. 1. vers. 6. *Principes ejus sunt ut cervi, qui pascuum non inveniunt, & abeunt sine viribus ante faciem insequentis.*

Cervinæ carnis usus & esus in sacris libris sæpe commendatur: ut *Deut.* 12. *vers.* 15. *Sicut capream, & cervum comedes.* Et versu 22. *Sicut comeditur caprea, & cervus, ita vesceris eis.* Et *Deuter.* 15. *vers.* 22. *Vescentur eis, quasi caprea, & cervo.* Quin cervus expresse ponitur in censu quadrupedum, quibus vesci fas erat. *Deut.* 14. *vers.* 4. 5. *Hæ sunt bestiæ, quas comedetis, boves, oves, & capræ, cervi, capreæ,* &c. Et in quotidiano victu *Solomonis*, 1 Reg. 4. 23. erant *deni boves pingues, & viceni boves pascuales, & centenæ pecudes, præter cervos, capreas,* &c. Nempe cervus bestia munda est ex definitione Legis, in qua pro mundis habentur bestiæ quæcumque ruminant, & fissam habent ungulam. Utramque porro notam habet cervus. Nam, ut de ungula fissa taceam, de qua nemini non constat, *Philosophus* in fine libri noni *Historiæ animalium*, postquam ruminare docuit τὰ μὴ ἀμφόδοντα, ut boves, oves, & capras, addit, Ἐπὶ δὲ τῶν ἀγρίων οὐδέν πω συνῶπται, ὅσα μὴ συντρέφεται ἐνίοτε, οἷον ἔλαφος· αὕτη δὲ μηρυκάζει. *Sed nihil dum compertum est de sylvestribus, quæ nobiscum quandoque non aluntur, ut cervus; is autem ruminat.* Unde *Plinius* lib. 10. cap. 73. *Ruminant, præter jam dicta, sylvestrium cervi, cùm à nobis aluntur.* Quamvis non satis perceperit mentem *Aristotelis*, qui cervum non dixit tum ruminare, cùm à nobis alitur (neque enim ideo mutat naturam:) sed quod ruminat cervus nobis inde esse compertum, quod nobiscum quandoque alitur. Cervinæ carnis assiduus usus creditur amovere febres, quia ipse nunquam fabricitat. *Plinius* ubi supra, *Febrium morbos non sentit hoc animal: quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, & longo ævo caruisse febribus.* Solinus, *Patuit nunquam eos febrescere: quam ob causam confecta ex medullis eorum unguina sedant calores hominum languentium. Legimus plurimos, matutinis diebus cervinam carnem degustare solitos, sine febribus longævos fuisse.* Tamen *Avicenna* contra libro secundo *Canonis* in capite *De carnibus*,

لحم البقر والايايل والاوعال وكبار الطير يحدث حمية الربع *Caro boum, & cervorum, & ibicum, & magnarum avium quartanas febres excitat. Galenus* libri tertii *De alimentorum facultatibus* capite secundo cervinam generare asserit succum vitiosum, & concoctu difficilem. Ita etiam *Aëtius Tetrab.* 1. Serm. 2. capite centesimo vigesimo primo. Et *Symeon Sethi*, Τὰ τῶν ἐλάφων κρέατα κακόχυμά ἐστι, καὶ δύσπεπτα, καὶ μελαίνης χολῆς γεννητικά. Sed æstate inprimis, si credimus, quia, cum serpentibus alantur, διψώδεις γίνονται. Et *Philosophus*, Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὀχεύουσι, τὰ κρέα γίνεται φαῦλα, καὶ δυσώδη, καθάπερ τὰ τῶν τράγων. *Cum in libidinis æstu sunt* (Gall. *en rut*) *carnes eorum malæ & fœtidæ sunt, perinde ac hircorum.* Interim veteres hoc alimentum magni fecisse suadet, quod *Telephum*, *Mysorum* Regem, lacte cervæ, & *Achillem* μυελοῖς ἐλάφων enutritos fuisse fabulati sunt.

Cervos in *Chanaanitide* plures fuisse vel ex *Æliano* constat, qui in fine libri quinti disertè scribit Περὶ τῶν ἐν τοῖς Σύροις ἐλάφων· & caput ita orditur, Οἱ ἐν Σύροις ἔλαφοι γίνονται μὲν ἐν ὄρεσι μεγίστοις, Ἀμάνῳ τε, καὶ Λιβάνῳ, καὶ Καρμήλῳ. *Cervi, qui in* Syris *sunt, gignuntur in altissimis montibus*, Amano, Libano & Carmelo. Proinde anno sterili pabulum cervis defecisse queritur *Jeremias* capitis decimi quarti versu quinto. Et in vulgatis cibis apud *Judæos* cervinam fuisse docuimus. Quin in sacro dramate, cujus scena est in *Judæa*, *Jerosolymitanas* virgines Sponsus ita compellat *Cant.* 2. *vers.* 7. & 3. *vers.* 5. *Adjuro vos, filiæ* Jerusalem, *per capreas, & cervos agri*, id est, qui degunt in agris, ab urbe non multum dissitis. Et hinnulis pro statione assignantur הרי בתר *montes Bether*, Cant. 2. vers. 17. & הרי בשמים, *montes Besamim*, sive *aromatum*, quæ fuerunt *Judææ* loca hodie nobis ignota. Mons בתר *Bether*, est mons *scissionis.* Videtur ita dictus propter ῥωχμοὺς, & χάσματα, id est, *terræ scissuras*, quæ fiunt imbrium violentia. Et hoc voluisse *Seniores*, qui reddunt ὄρη κοιλωμάτων *montes cavitatum.* Sunt, qui malunt κυκλωμάτων· quæ lectio si potior esset, dicerem illos in *Hebræo* legisse montes כתר *Cether*, non בתר *Bether*; quia כתר, *corona* est κυκλοειδής. Et הרי כתר *montes Cether*, seu *coronæ*, vocari potuisse, montes, quibus *Jerusalem*, tanquam corona, cincta erat circumquaque, *Ps.* 125. *vers.* 2.

CAPUT

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

Similitudines à Cervis desumptæ.

Genes. 49. vers. 21. *Nephthali* ut cerva emissa, *&c. Horum verborum sensus valde obscurus, neque patet quomodo in* Nephthalitas *quadrent: Sed, punctis omissis, possent multò aliter legi, & sensu magis congruo.* Nephthalitarum *prodigiosa fœcunditas.* Nephthalitę *in ultimo Oriente.* Galilæa *fertilissima, & populosissima. Quo sensu* Moses Nephthalitas *dixerit Occasum & Meridiem possidere. Cerva quàm amabilis. Cervæ olim in deliciis. Eas solebant summo studio alere, lavare, pectere, sertis ornare, & torquibus. Idem de capreis, bubalis, ibicibus.* Theocritus *&* Anacreon *emendati.* צבי *à decore dicta. Capreæ* Isidi *sacræ. Proverbium* Arabicum, Ibice pulchrior. Gazellæ *nomen unde. Sponsus in* Canticis *quomodo hinnulo similis. Cur adjuret per cervas & capreas. Cerva prima occasio belli inter* Latinos *&* Trojanos.

Jam, ut paucis agamus de symbolicis Scripturæ cervis, primus se offert *Nephthali*, cui Patriarcha *Jacob* benedicit his verbis, נפתלי אילת שלוחה הנותן אמרי שפר Nephthali *ut cerva emissa, dans eloquia pulchritudinis*, sensu difficili, & obscuro, quemque non capio satis. Dicam tamen quid sentiant *Hebræorum* doctissimi. *Jonathanis* Paraphrasis in hunc versum ita incipit, נפתלי עזגד קליל דמי לאילא דרהיט על שיני טוריא מבשר בשורן טבן *Nephthali* est *ἀσγάνδης* (i. e. *nuntius*) *levis, similis cervo, qui currit per scopulos montium, nuntians bona nuntia.* Sequitur, *Is nuntiavit* Josephum *adhuc esse in vivis. Idem accinctus est: ut iret in Ægyptum, & attulit contractum emptionis agri duplicis, ne* Esau *in eo partem haberet. Et cùm aperiret os suum in congregatione* Israëlis *ad laudandum, elegantissimis verbis agebat.* Quæ eadem ferè habet *Jerosolymitanus* Interpres. Nempe volunt ideò *cervæ emissæ* comparari, quod fuerit velocissimus. Et, quia res valde incerta est, duas fabulas confingunt huic commento statuminando. Unam; cum *Josephi* fratres, eo agnito, redierunt in terram *Chanaan*, *Nephthalim*, ut erat fratribus expeditior, eos prævenisse, & *Jacobo* primum nuntiasse *Josephum* adhuc esse in vivis. Quale nihil in *Mose* habetur: sed in genere, illos, ex *Ægypto* reduces, patri nuntiasse quidquid de *Josepho* didicerant, *Gen. 45. vers.* 26. Alteram pluribus explicat *Rabbi Eliezer* Capitulo trigesimo nono. Summa est, tum cum *Josephus* ex *Ægypto* cum fratribus in *Judæam* ascendit, ut patrem sepeliret in spelunca duplici, seu *Macpela*, prope *Hebronem*, tam pio consilio *Esavum* se hoc prætextu opposuisse, quod sua esset spelunca *Macpela*. Quem ut refellerent, *Nephthalim* misisse in *Ægyptum*, ut inde afferret emptionis instrumentum, ex quo *Esavum* appareret speluncam illam *Jacobo* vendidisse: eumque hoc iter brevissimo tempore confecisse. De qua narratione ne γρῦ quidem habet *Moses Geneseωs* capite quinquagesimo, ubi de *Jacobi* sepultura prolixè agit. Neque verò id certius est, *Nephthalim* facundia sermonis fratribus præpolluisse, aut linguam habuisse חלי כדובשא *dulcem ut mel*, quomodo habet *Jerosolymitana* versio. Quis enim hoc docuit illos Interpretes, veteres quidem, sed tamen *Nephthali*, *Jacobi* filio, juniores annis ferè bis mille? Sunt, qui ex hoc loco concludunt, non tam ipsum *Nephthalim*, quam in genere *Nephthalitas* aliis *Judæis* fuisse disertiores. Quod ipsum vix concesserim; cùm in ea tribu nullæ fuerint Scholæ celebres, nec ulla insignis urbs, nec *Prophetarum* quisquam legatur inde ortum duxisse. Frustra apud *Hieronymum Hebræi* objiciunt Scholam *Tiberiadis*. Ea enim in *Zabulonis* sorte fuit, non in sorte *Nephthalis*, & erecta est postremis sæculis: quibus *Galilæa*, quam olim illæ tribus occupaverant, sermonis fuit ita impuri, ut incolas eo nomine *Jerosolymitani* deriserint. Quod multis probat doctissimus *Buxtorfius* ex *Talmudico* Tractatu *Erubin*, cap. 5. fol. 53. a. b. At *Nephthalita* fuit, inquiunt, *Barach*, dux fortissimus, qui profligatis *Sisaræ* copiis, unà cum *Debora* cecinit insigne carmen ἐπινίκιον, quod hodieque legitur *Judicum* capite 5. Quasi sequatur *Nephthalitas* sermonis elegantiæ maximè studuisse ex hoc uno carmine, cujus auctor non fuit *Barach*, sed *Debora* Prophetissa, oriunda ex tribu *Ephraim*. Itaque vel quomodo impletum fuerit hoc vaticinium nos prorsus latet, vel aliud sonant *Jacobi* verba; quàm quod vulgò putatur. Et verò, si puncta abessent, diversissimus posset ex iis sensus erui: hic puta, *Nephthali est ut arbor surculosa, edens ramos pulchritudinis*, id est, egregios & speciosos. *Arbor* dicitur אלה vel אילה, *Jod* inserto (ut in Plurali אילים. *Esa.* 1. *vers.* 29. & אילי *Es.* 61. *vers.* 3.) & in Regimine אילת. Et שלוחות, *Esa.* 16. *vers.* 8. sunt *surculi*, vel *propagines*, à Singulari שלוחה. Ergo אילת שלוחה, reddi queat *arbor surculi*, id est, *surculosa*. Et אמרי שפר, erunt *rami pulchritudinis*, si אמרי, sit pro אמירי, suppresso *Jod* quiescente: ut in נזריה, pro נזיריה, *separationes ejus*, Levit. 25. vers. 11. ושלשים, pro ושלישים, *& tertios*, Gen. 6. vers. 16. וסרסים, pro וסריסים, *& eunuchos*, Jer. 41. vers. 16. &c. Itaque, si puncta demas à *Masorethis* non semper commodè addita, nihil obstabit, quominus *Jacobi* verbis congruat versio, quam diximus. Quo posito, causæ non deerunt, cur ea receptæ sit præferenda. In recepta, *Nephthali ut cerva emissa, dans eloquia pulchritudinis*, duo hemistichia inter se non cohærent, cum cervę proprium non sit pulchrè eloqui: imò neque constat satis quid sit *cerva emissa*; quia cerva semel capta non solet emitti. At, si vertas quomodo diximus, *Nephthali ut arbor surculosa* (vel, *patula*; *& ramosa*) *edit ramos pulchritudinis*, id est, *pulchros & eximios*, omnia bellè quadrabunt. Præterea cum dici vix queat quid *Nephthali* simile habeat *cervæ emissæ*, aut cur illi tribuantur *eloquia pulchritudinis*, id est, sermonis elegantia, non erit obscurum, cur idem cum arbore ramosa & fœcunda conferatur. Ita enim sæpe fideles: ut Psal. 1. vers. 3. *Erit ut arbor plantata ad rivos aquarum.* Et Psal. 92. vers. 13. *Justus ut palma florebit, ut cedrus in* Libano *crescet.* Et Esa. 61. 3. *Vocabuntur arbores justitiæ, & plantatio Domini*, &c. Jer. 17. vers. 8. *Similis erit arbori plantatæ prope aquas, & juxta decursus aquarum mittenti radices suas.* Sed nihil opus est exempla hujus similitudinis aliunde congerere, cùm dicat *Jacob* versu statim sequente, *Ramus fœcundus* Joseph; *ramus fœcundus secus fontem. Nephthali* porro ramosæ & surculosæ arbori similis fuit propter fœcunditatem: cujus ratione licet cesserit fratrum nonnullis, tamen prodigiosum id fuit, quod cùm nonnisi quatuor liberos in *Ægyptum* deduxisset, *Gen.* 46. *vers.* 24. in exitu, post annos duntaxat CCXV, censita sunt in illa tribu virorum, qui viginti annos excesserant, plus quinquaginta millia, *Num.* 1. *vers.* 41. 42. Quid quod ex iis orta creditur in ultimo Oriente *Nephthalitarum* magna gens, de qua *Agathias* libro quarto? Alii *Euthalitas* scribunt. Vide *Procopium* libro primo *De bello Persico*, *Simocattam* libri quarti capite decimo, & libri septimi capite septimo, *Priscum* in *Gothicis*, *Cedrenum*, *Nicephorum*, &c. & è recen-

centioribus *Schickardum De Regibus Persicis* pag. 131. &c. ubi multis contendit hos *Nephthalitas* esse *Judæorum* reliquias de tribu *Nephthali*, quos *Tiglath Pileser Assyrius* in ea loca traduxerat, 2 *Reg.* 15. *v.* 29. Potuit etiam *Nephthali* fœcundæ arbori comparari ratione sortis illi concessæ. Ea enim in solo fuit longè fertilissimo. Quo *Moses* respiciens de *Nephthalitis* hoc oraculum edidit *Deut.* 33. vers. 23. Nephthali *beneplacito satur erit, & plenus benedictione Domini.* Ut res pateat magis, *Josephus* audiendus est in *Galileæ* descriptione, cujus magna pars *Nephthalitis* obtigerat. Πίων τε πᾶσα, inquit, (a) καὶ εὔβοτος, καὶ δένδρεσι παντοίοις κατάφυτος, ὡς ὑπὸ τῆς εὐπαθείας προσκαλέσασθαι καὶ τὸν ἥκιστα γῆς φιλόπονον· προησκήθη γοῦν ὑπὸ τῶν οἰκητόρων πᾶσα, καὶ μέρος αὐτῆς οὐδὲν ἀργόν· ἀλλὰ καὶ πόλεις πυκναὶ, καὶ τὸ τῶν κωμῶν πλῆθος πανταχοῦ πολυάνθρωπον διὰ τὴν εὐθηνίαν· ὡς τὴν ἐλαχίστην ὑπὲρ πεντακισχιλίους πρὸς τοῖς μυρίοις ἔχειν οἰκήτορας. *Tota pinguis & fertilis est, & omnium generum arboribus consitâ, ut etiam agriculturæ minimè studiosum ubertate suâ provocet. Tota igitur ab incolis est exculta; neque illius pars ulla vacat. Quin & civitates ibi crebræ sunt; & pagorum multitudo propter fertilitatem ubique populosa: ita ut illorum minimus supra quindecim millia colonorum habeat.* Porro, ut idem in *Vita sua* scribit pag. 1017. Διακόσιαι καὶ τέσσαρες κατὰ τὴν Γαλιλαίαν εἰσὶ πόλεις, καὶ κῶμαι. *In* Galilæa CCIV *sunt urbes, aut pagi.* Unde sequatur *Galilæam* habuisse à tribus ad quatuor incolarum milliones. *Millionem* barbare voco χιλιάδα χιλιάδων. Neque nova videri debet interpretatio, quam affero: cum etiam è Veteribus nonnulli *Nephthalim* animadverterint cum arbore conferri ratione fœcunditatis; licet *Hebræa* verba solum ex parte expresserint. In his *Græci* Interpretes, Νεφθαλὶ στέλεχος ἀνειμένον, ἐπιδιδοὺς ἐν τῷ γεννήματι κάλλος, id est, juxta *Hieronymum*, Nephthali *virgultum resolutum, dans in generatione pulchritudinem. Arabum* unus MSS. in *Suecia*,

نثفالي شجرة منعمة تعطي ثمرة حسنة

Nephthali, *ut arbor egregia, quæ bonum fructum affert.* Onkelos, נפתלי בארעא טבא יתרמי עדביא ואחסנתיה תהא מעבדה פירין Nephthali, *in terra optima cadet sors ejus, & possessio ejus erit fructifera.* Hæc de illo loco plus satis.

(a) De Bello Jud. l. 3. c. 2.

Tamen, antequam discedam è regione *Nephthalitarum*, conabor solvere quæstionem *Geographicam*, quæ Interpretes multum exercuit. *Nephthalitarum* tribui dicit *Moses* Deut. 33. vers. 23. ים ודרום ירשה *Occasum & Meridiem possidè.* At illa tribus Ortum potiùs & Aquilonem occupavit in *Galilæa superiore* circa *Jordanis* fontes. *Josephus Antiq.* lib. 5. cap. 1. τὰ δὲ πρὸς τὰς ἀνατολὰς τετραμμένα μέχρι Δαμασκοῦ πόλεως, καὶ τῆς Γαλιλαίας τὰ καθύπερθεν Νεφθαλῖται παρέλαβον, ἕως τοῦ Λιβάνου ὄρους, καὶ τῶν τοῦ Ἰορδάνου πηγῶν. *Quæ verò ad Orientem spectant usque ad* Damascum *urbem, &* Galilæam *superiorem*, Nephthalitæ *occupaverunt, usque ad* Libanum *montem, &* Jordanis *fontes.* Videtur igitur *Moses* locâsse *Nephthalitas* planè in contrario situ. Vulgò respondetur *Nephthalitas* fuisse *Phœnicibus* conterminos, à quibus comparare potuerunt quidquid mercium afferebant ex Meridie & Occasu; atque eâ ratione Meridiem & Occasum possidere. Quod quàm frigidum sit nemo non videt. Sic enim non minus Ortum & Aquilonem possedissent, unde merces æque potuerunt advehi à *Phœnicibus*, & à *Nephthalitis* comparari. Præterea *Nephthalitæ Phœniciam* non attingebant, sed tres aliæ tribus; nempe *Aser*, *Isachar*, & *Zabulon*, de quo disertè *Jacob* Gen. 49. vers. 13. Zabulon *in littore maris habitabit, & in statione navium, & latus ejus versus* Sidonem *erit.* Itaque his tribubus id convenisset potiùs, quam *Nephthalitis*, quos à *Phœnicibus Aseritæ* semovebant. Aliud igitur respondendum; nempe quæ de *Nephthali* habet *Moses* cum iis esse conferenda, quæ de *Dane* dixerat versu proximè antecedente, *Dan est ut catulus leonis, qui è* Basane *insilit.* Quod de *Danitis* dici docuimus, (b) qui ab uno *Judææ* extremo ad alterum, tanquam saltu, progressi, *Laisam* urbem occupaverant ad *Jordanis* fluvii fontes quam de suo nomine postmodum *Danem* appellaverant. Non igitur totius terræ *Chanaan*, sed horum *Danitarum* respectu, *Moses* prædicit fore; ut *Nephthali* possideat ים ודרום *Occasum & Meridiem*, aut potius *mare & Meridiem.* Id enim propriè sonat *Hebræum* ים. Et vero à Meridie urbis *Dan* usque ad *mare Tiberiadis* extendebatur *Nephthalitarum* portio. Proinde tres *Chaldæi* Interpretes ימא דטבריא *mare Tiberiadis*, vel, quod idem est, ים גנוסר aut ימא דגנוסר *mare Genesareth* hic intelligunt. Lacus enim ab *Hebræis maria* nominari nemo est, qui nesciat.

(b) Lib 3. c. 2. p. 738. lin. 18. &c. suprà.

Quàm est obscurum & incertum, cur *Nephthali* à *Jacobo* conferatur cum *cerva emissa*: tam clarum est, cur uxor, viro suo grata & accepta, vocetur à *Solomone* Prov. 5. v. 19. אילת אהבים ויעלת חן, *Cerva amorum, & ibex gratiæ. Cerva amorum* est *cerva amabilis*: & *ibex*, vel *rupicapra gratiæ*, id est, *gratiosa & venusta.* Quibus Epithetis quorsum insigniantur hæ feræ, nemo rogabit, qui viderit. Nam in pilis, & toto filo corporis aliquid habent, quod mirè placet. Et Veteres imprimis his maximè delectati sunt. Proinde cervos, & hinnulos, ferasque alias congeneres olim in more fuit non solum alere summo studio, sed & lavare, & pectere, sertisque ornare, aut torquibus, & monilibus. *Virgilius* libro septimo *Æneidos* de cervo *Sylviæ*,

Cervus erat formâ præstanti, & cornibus ingens, &c.
Assuetum imperiis soror omni Sylvia *curâ*
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque feram, puroque in fonte lavabat.

Ovidius de cervo *Cyparissi Metam.* lib. 10. Fab. 3:

Cornua fulgebant auro, demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo.
Bulla super frontem parvis argentea loris
Vincta movebatur, parilique ætate nitebant
Auribus & geminis circum cava tempora baccæ.

Item,

Gratus erat, Cyparisse, *tibi: tu pabula cervum*
Ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undas:
Tu modò texebas varios per cornua flores.
Nunc eques in tergo residens huc lætus & illuc
Mollia purpureis frænabas ora capistris.

Silius Italicus libro decimo tertio de *Capuana* cerva,

Cerva fuit rarò terris spectata colore;
Quæ candore nivem, candore anteiret olores, &c.
Aurato matres assuetæ pectine mitem
Comere, & humenti fluvio renovare colorem.

Cyclops ad *Galateam* apud *Theocritum Idyllio* undecimo

--- τρέφω δέ τοι ἕνδεκα νεβρὼς,
Πάσας μαννοφόρως, ---

Alo tibi undecim hinnulos, torquatos omnes. Ita enim legendum, non ἀμνοφόρως, & docti pridem observârunt, & confirmat *Scholiastes* ex auctoritate veterum exemplarium. Sic quo *Anacreontis* loco pavens describitur hinnulus, cum relictus est κεροέσσης ἀπὸ μητρός, *à cornuta matre*, Ælianus (*Hist.* lib. 7. cap. 39.) quosdam reposuisse asserit ἐροέσσης ἀπὸ μητρός, *ab amabili matre.* In quo numero fuisse insignem illum *Zenodotum* his verbis asserit *Pindari Scholiastes* in 3. *Olymp.* Ζηνόδοτος δὲ μετεποίησε διὰ τὸ ἱστορεῖσθαι τὰς θηλείας κέρατα μὴ ἔχειν, ἐροέσσης εἰπών. Zenodotus *vero mutavit, scribendum dicens* ἐροέσσης amabilis, *quia cervorum fœminas cornua habere negant.* Et apud *Senecam*, *De Beneficiis* libri secundi capite vigesimo nono, *Queruntur quod solidior sit cutis belluis, & decentior damis.* Cervam igitur, & damam Veteres decorum esse animal & amabile judicârunt. Idem de caprea fuit *Hebræorum* judicium, cujus *Hebræum* nomen צבי *tsebi* à de-

à decore sumptum. Ut de *Coptitis* taceam, quos mares quidem à capreis mactare & comedere nulla vetabat religio: at iidem fœminas colebant & consecrabant, eas in deliciis *Isidem* habere persuasi. *Ælianus Hist.* lib. 10. cap. 23. Σέβουσι δὲ ἄρα οἱ Κοπτῖται καὶ θηλείας δορκάδας, καὶ ἐκθεοῦσιν αὐτάς. Τοὺς δὲ ἄρρενας κατεσθίουσιν, ἄθυρμα δὲ εἶναι τὰς θηλείας τῆς Ἰσιδός φασι. Sic *Martialis* libri decimi tertii *Epigrammate* 98.

Delicium parvo donabis dorcada nato.

Et de bubalo, quod dorcadi congener est animal, *Oppianus Cynegeticῶn* libro secundo,

Ὄμμασιν αἰγλήεις, ἐρατὸς χρόα, φαιδρὸς ἰδέσθαι,
Oculis est splendidus, colore amabilis, aspectu lætus.

Arabes quoque, ut formam alicujus commendent, illum esse dicunt ازهي من الوعل *pulchriorem ibice.* Ita *Damir.* Eodem videtur id posse referri, quod capreæ hinnulus غزال *gazal Arabicè* dicitur (vulgò *gazella*) ut *Hebraicè* עזל in *Pomario*, & *Chaldaicè* אורזיל inserto R, ut passim, & primâ Gutturali *Ajin* in *Aleph* mutatâ. Videtur enim nomen ab amore sumptum. Nam غزل *gazala*, significat *aliquem amatorio sermone demulcere.* Et الغزل *algazlo* est *de amore sermo, vel carmen:* & اغزل *agzalo* est *qui hujusmodi sermones apprimè callet.* Unde *Tograi* in Carmine, cui titulus لامية العجم *Lugduni Batavorum* edito pag. 5. summâ,

ولا اخل بغزلان اغازلها

Neque desinam blandis amorum sermonibus eas demulcere. Plura de hoc argumento vide in *Antonii Thysii Miscellaneis*, qui docti & pii patris filius est non degener.

Passim etiam in *Cantico* Sponsus *capreæ* comparatur, & *hinnulo cervorum.* Idque ratione formæ, ut multi volunt; quia de eodem Sponso dicitur *Ps.* 45. *vers.* 3. *Filiorum hominis pulcherrimus es.* Et in hoc ipso *Cantico* capitis quinti versu decimo, &c. *Dilectus meus candidus, & rubicundus*, &c. *Caput ejus aurum optimum, cincinni ejus crispi, & nigri ut corvus, oculi ejus ut columbarum*, &c. Denique *totus est desiderabilis.* Legenti tamen attentius *Cantici* loca, quibus Sponsus *capreæ*, aut *hinnulo* dicitur esse *similis*, aliud apparebit, neque tam formam respici, quam in iis exequendis, quæ sunt sui decreti, improvisam celeritatem. Sed de cervorum tam in cursu, quam in saltu agilitate propè incredibili, suo loco (c) jam actum.

Quod pene omiseram, etiam ad caprearum & cervarum commendationem id pertinet, quod per eas Sponsus adjurat *Jerosolymitanas* virgines: (d) *Adjuro vos*, inquit, *filiæ* Jerusalem, *per capreas, & cervas agri.* Rogare enim & adjurare solemus per ea, quæ sunt charissima. Ita *Dido* libro quarto *Æneidos*,

--- *per ego has lacrymas dextramque tuam te,*
(*Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui*)
Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum, &c.

Itaque in rustico Dramate, cum Sponsus comites adjurat per capreas & cervas agri, his valde delectari innuit eos, qui rusticum vitæ genus eligunt. Proinde apud summum *Poëtam* cervus, fortuito saucius, fuit prima occasio tumultus inter *Latii* rusticos & *Trojanos* concitati. Et *Macrobium*, qui hanc belli causam deridet, ut levem nimis, *Saturnalium* libri quinti capite decimo septimo, *Pontanus* ex professo refellit. Cæterum *per cervos & capreas adjurare*, nihil aliud est, quam orare & deprecari. Quippe vox *adjurandi*, si propriè sumatur, ut jurare non licet nisi per solum Deum, *Deut.* 6. *v.* 13. ita nec adjurare. Ideo *Gen.* 24. *v.* 3. *Abraham* servum suum adjurat per Dominum, Deum cœli & terræ. Quæ solum obiter hic attingimus, quia sunt alterius loci.

(c) *Lib.* 3. *c.* 17. *pag.* 882. *lin.* 60. *&c. suprà.*
(d) *Cap.* 2. 7. & 3. 5.

CAPUT DECIMUM NONUM.

Probatur אקו *akko* Hirci sylvestris esse speciem.

Quidam ridiculè pro ave sumunt. איקא ika, *vel* ikka. *Talmudicis* hircus. *Forte pro* אנקא *à clamore. Capra clamosum pecus.* عناق anak *Arabicè* capella. Capellæ post camelas, *Proverbium* Arabicum. Mambrinæ *capræ latis auribus equitantur. In* Circensibus *pueri hircos equitabant. Quid sit* --- ab hirsuta jaculum torquere capella.

Aliud agebant *Rabbini* duo, *Mardochæus*, & *Pomarius*, cum אקו *akko*, Hebræis שם עוף, *nomen avis* esse scripserunt. Cum *Deut.* 14. *v.* 5. quo loco solum extat, aperte censeatur inter bestias quadrupedes, quæ ruminant, & ungulam fissam habent. *Græci* & *Vulgatus* explicant τραγέλαφον *tragelaphum*, id est, *hirco-cervum*; de quo animali agetur in libro *De fabulosis. Syrus*, & *Chaldæus* tres יעלא, vel יעלין, ut *Arabes* quatuor الوعل & *R. Selomo* אשתי"ן בוק *Estain bouc*, id est, *ibicem.* Kimchius תיש הבר, *hircum sylvestrem:* Itali *camozzo:* Et Galli *chamois*, id est, *capream.* His omnibus id commune est, quod אקו *akko*, aut *hirci* speciem esse volunt, aut aliquid commune habere cum hirco.

Id à vero non abhorrere suadet, quod etiam *Talmudicis* אקא *akka*, vel איקא *ikka*, est *hircus*, & איקא שליפא, *hircus avulsus*, seu *castratus*, id est, caper. Adeoque videtur איקא *ikka* per se pro *capro* sumi: ut cum *Hebræi* dicunt הבשר של איקא מוטב מברחא *carnem ikka* (id est, *capri*) *præstantiorem esse* carne *hirci.* Hæc omnia in *Aruch*, ubi איקא שליפא, pro *hirco avulso*, seu *castrato* citatur ex *Talmudico* Tractatu *De Sabbatho* cap. 23. fol. 152. a. in *Gemara.* Sed hodie aliter legunt, nimirnm עיקרא שליפא: & in margine עקירא שליפא, quod *Glossator* explicat שה שביציו עקורין ונתוקין *pecudem, cujus testiculi exstirpantur & avelluntur.* Hujus igitur loci duplex lectio. Verum prior est præferenda, cum quia est antiquior, tum quia in posteriore hoc absurdum est, quod Adjectiva duo synonyma jungit simul absque Substantivo nomine. Idem enim sunt עקירא, & שליפא. Proinde איקא in עיקרא, vel עקירא videntur ii mutâsse, qui nesciebant quid esset איקא, quæ vox parum est usitata. Porrò איקא *ikka*, & אקו *akko* palàm sunt Conjugata Nomina, nec nisi forma differunt. Itaque ut איקא ikka *vulgarem*, ita אקו akko *sylvestrem hircum* sonat. Aliud hujus formæ nomen *Kimchius*, nullum exhibet in suo *Michlol*, in capite *De formis Nominum.* Mihi tamen duo occurrunt: עכו *Accho*, id est, *Ptolemais*, Jud. 1. vers. 31. & מדו *maddo*, μανδύας, *penula militaris*, *Persis* etiam in usu, unde Plurale מדויהם *penulas eorum*, 2 Sam. 10. vers. 4. Videtur אקו *akko*, dici pro אנקו *anko:* & איקא *ikka* pro אנקא *inka*, literâ *Nun* absorptâ in puncto *Daghés*; ut in חטה, & עזים, & חזיר, & קפוד, & עכביש, in quibus *Nun* latere in puncto *Daghés Arabicus* sermo nos docet. Sic אקו *akko* fiet ab אנק *anak*, id est, *clamare*, quia capræ sunt clamosum pecus. Proinde *Philosophus* in *Physiognomonicis*, Ὅσοι

Ὅσοι δὲ φωνοῦσιν ὀξὺ, καὶ ἐκκεκραγὸς, μάργοι ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς αἶγας. *Quicunque vocis ſonum acutum & clamoſum emittunt, pro veſanis habentur, & referuntur ad capras.* Itaque etiam ab eadem Radice אנק *anak*, literis *Aleph* & *Ajin* permutatis, quod perſæpe fit, *Arabicè* عناق *anâk* eſt *capella.* Alcamus, عناق الانثي من اولاد المعز Anâk, *fœmina ex capræ catulis.* Hinc *Damir* capite *De gazal*, vulgo *gazella*, id eſt, *Capreolo :* وفي الغزال ما في الصغار من اولاد المعز فان كان ذكرا فجدي وان كان انثي فعناق *Etiam* gazal *dicitur capræ fœtus, dum parvus eſt: &, ſi ſit mas, vocatur* جدي *gedi* (id eſt, *hœdus:*) *&, ſi ſit fœmina, vocatur* عناق *anak*, (id eſt, *capella.*) Proinde *Achmed*, filius *Arabſæ*, in *vita Timuris*, ſeu *Tamerlanis*, paginâ ſextâ, poſtquam eum adhuc pauperem emiſſe dicit راس ماعز *caput capræ*, id eſt, capram unam, quam pro munere cuidam offerret, addit: وقد ربط بطرف حبل عنق ذلك العناق وربط عنق نفسه بطرف الاخر من ذلك الوثاق *Et cum ligâſſet extremum funem collo hujus* anak, *ſeu capellæ, proprio collo ligavit alterum extremum hujus vinculi.* A Singulari عناق *anâk* Plurale eſt عنوق *unouk.* Unde Proverbium elegans apud *Arabes* ratione Paronomaſiæ, العنوق بعد النوق quaſi dices, *Unouk poſt nouk*, id eſt, *Capellæ poſt camelas*, cùm quis ex lauta fortuna in deteriorem ſortem incidit. *Romanâ* linguâ dixeris *Ab equis ad aſinos.* Hujus Proverbii meminere *Damir* & *Alcamus*, qui eo ſignificari ſcribunt الضيق بعد السعة *anguſtiam poſt copiam.* Sive in camelis fœminis & capris hoc ſolum ſpectes, quod utræque mulgeantur, ſed illæ multo uberius: ſive ut jumenta conferas, ita ut Proverbium eos feriat, qui, cùm camelis ſolerent vehi, tandem eo paupertatis redacti ſunt, ut capræ inſidere ſatis habeant, vili jumento, nec ad vecturas nato. Nam, ut hoc obiter doceam, *Orientales* capras quaſdam habent longis auribus, quibus pro jumento utuntur ſortis tenuioris homines. Vulgus *capras Indicas*, Libes *Adimain* vocant, Ægyptii *Mambrinas*, tanquam ex monte *Mambre* prope *Hebronem.* Sylveſtres enim & montanæ ſunt, ſed facilè cicurantur. Has deſcribit *Philoſophus Hiſtoriæ animalium* libri octavi capite vigeſimo octavo, Ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ τὰ πρόβατα τὰς οὐρὰς ἔχει τὸ πλάτος πήχεως· τὰ δὲ ὦτα αἱ αἶγες σπιθαμῆς, καὶ παλαιστῆς· καὶ ἔνιαι συμβάλλουσι τὰ ὦτα κάτω ἀλλήλοις. *In* Syria *oves caudas habent cubito latas; capræ verò aures dodrantis, & palmæ longitudine: quibuſdam etiam infernè inter ſe coëunt.* Illas porro inequitari nos docent recentiores, ut Scriptor *Italus* apud *Geſnerum* in *Terræ Sanctæ deſcriptione. Capra* Mambrina *in regione* Damiata *dicta fert equitantem, ſellam, frænum, & cætera, quibus equi inſtrui ſolent, admittit.* Et Leo Africanus, *Ego quondam juvenili fervore ductus, horum animalium dorſo inſidens, ad quartam milliaris partem delatus fui.* Sic capris ad eſſedum junctis nonnulli geſtabantur. *Martialis* libri quarti *Epigrammate* 52.

Geſtari junctis niſi deſinis, Hedile, *capris.*

Et in *Circenſibus* pueri hircos equitabant phaleratos & capiſtratos. *Anyte Anthologiæ* libri primi capitis trigeſimi tertii *Epigrammate* vigeſimo octavo,

Ἡνία δή τοι παῖδες ἔνι, τράγε, φοινικόεντα
Θέντες, καὶ λασίῳ φιμὰ περὶ στόματι,
Ἵππια παιδεύουσι θεοῦ περὶ ναὸν ἄεθλα,
Ὄφρ' αὐτοὺς φορέῃς ἤπια τερπομένους.

Purpureas habenas, ô hirce, pueri tibi imponentes, & capiſtrum circa os hirſutum, prope Dei templum ludunt equeſtria certamina, ut ipſos portes blandè exhilaratos. Quale eſt, quòd in primis militiæ rudimentis tyrunculi, capris inſidentes, jaculari diſcebant. Quo pertinere videtur *Juvenalis* locus πολυθρύλλητος *Satyrâ* quintâ,

Qui tegitur parmâ & galeâ, metuenſque flagelli,
Diſcit ab hirſuta jaculum torquere capella.

CAPUT VIGESIMUM.

Probatur דישון *diſon* eſſe *Pygargum*, vel *Tragelaphi* genus.

Pygargus aquilæ genus, item damæ, aut capræ, ab albis natibus dicta. Hebraicè דישון diſon *à cinereis maculis circa ilia. Aut* דישון diſon *eſt* Alberti *tragelaphus dorſo cinereo.* Arabicè جعفور *à colore terræ. Ad* diſon *alludunt Chaldæum* דיצא ditſa, *Laconicum* δίζα, *Arabicum* دهسا dehſa, *Africanum* addace. *Biſontes animal planè diverſum, contrà quàm putavit* Arias. *Biſontes* Germanicè biſont. *Non dicuntur à* Biſtoniis. *Variæ verſiones vocis* דישון.

Πύγαργος, *pygargus*, aquilæ genus eſt *à candicante cauda* ſic dictæ: cujus meminere *Ariſtoteles*, *Plinius*, *Heſychius*, *Suidas.* Sed & pygargus eſt inter damarum, aut caprearum genera. Sic *Herodoti* libro quarto inter animalia, quæ habent paſtorales *Afri*, cenſentur πύγαργοι, καὶ ζορκάδες, καὶ βουβάλιες, *pygargi, capreæ, & bubali.* Ælianus *Hiſtoriæ animalium* libri ſeptimi capite decimo nono, Ἄτολμα δὲ νεβροὶ, καὶ πρόκες, καὶ ζόρκες τε, καὶ πύγαργοι. *Timida autem animalia ſunt hinnuli, & cervi, & capreæ, & pygargi. Plinius* libri octavi capite quinquageſimo tertio, ut capras probet in plures ſimilitudines transfigurari; *Sunt capreæ, ſunt rupicapræ, ſunt ibices,* &c. *Sunt & oryges,* &c. *Sunt & damæ, & pygargi, & ſtrepſicerotes, multaque alia haud diſſimilia. Sed illa* Alpes, *hæc transmarini ſitus mittunt:* id eſt, *Numidia,* & *Africa.* Juvenalis *Satyrâ* undecimâ,

Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus.

Ad quem locum *Scholiaſtes* vetus, *Pygargus fera eſt ſpecie cervi, quæ retriores partes albas habet. Ideo & pygargus* Græcè *dictus eſt, quia* Græcè nates πύγη *dicuntur. Aponius* quoque in *Canticum* libro quarto capreas cum pygargis confundens, *Caprearum poſterior pars candorem demonſtrat.* Et *Bellonius Obſervationum* libri ſecundi capite quinquageſimo primo, in *gazellæ Arabicæ* deſcriptione, *Nates ut in dama albeſcunt.* Hujus animalis alioqui rara mentio apud Veteres, niſi quod *Deut.* 14. *v.* 5. πύγαργος in *Græca* verſione, & in *Vulgata pygargus* legitur pro *Hebræo* דישון *diſon.* Non tamen *ab albo colore*, ſed *à cinereo* דישון *diſon* dicitur. Nempe *Hebraicè* דשן *deſen* eſt *cinis.* Et cinis ad nigrum vergit potiùs: unde eſt, quòd, N & M permutatis, دسمة *duſma* definitur ab *Arabibus color cinereus ad nigrum vergens.* Et cinerem *atrum Poëtæ* vocant. *Virgilius* libro quarto *Æneidos*,

Namque ſuam patriâ antiquâ cinis ater habebat.

Sed poteſt idem animal eſſe πύγαργον, id eſt, *natibus album*, & alibi cinereum, quomodo pygargus definitur

à *Bellonio*, quamvis sub *tragelaphi* nomine. *Tragelaphus*, inquit, *quoad pilos ibicem refert, sed barba caret. Cornua ei caprinis similia, sed aliquanto retorta, sicut arieti*, &c. *Crura ejus albicant, ovillis similia. Cauda nigra, coxæ sub cauda albæ sunt.* (Vides, Lector, describi pygargum.) *Pili armorum & pectoris longi & nigri sunt, cum duabus maculis CINEREIS utrimque ad ilia.* Ab his cinereis maculis, *Hebræis* דישון, quasi σποδιαῖος, aut σποδοειδὴς, dici potuit, quomodo *Græcis* πύγαργος ab albis natibus. Vel דישון est verus tragelaphus, de quo *Agricola*; *Cervinus ipsi color insidet, sed nonnihil NIGRESCENS; unde nomen* Germanicum *traxit: veruntamen suprema dorsi pars CINEREA est, ventris SUBNIGRA, non ut cervi candida.* Et Gesnerus, *Tragelaphus* Germanis *à semi-usti ligni colore* brandhirsch *nominatur. Hoc in* Misenæ *saltibus* Boëmiæ *vicinis capitur.* Sed & in *Syria* γίνονται καὶ τραγέλαφοι, ut scribit *Diodorus* libro secundo, ita ut potuerint noti fuisse *Hebræis*, & voce דישון significari. Etiam ad cinereum colorem proximè accedit *juphour*, capreæ genus in *Arabia* coloris terrei. Ita habet *Alcamus*, اليعفور ظبي بلون التراب Aljuphouro, *caprea coloris terræ.* Unde illi nomen; nam عفر *pulverem* & *terram* sonat tam *Arabicè*, quam *Hebraicè*.

Ad *Hebræum* דישון *dison* videntur aliquo modo alludere *Chaldæum* דיצא *ditsa*, pro *rupicapra*; *Laconicum* δίζα, pro *capra* in *Hesychio*; Arabicum دهشا *dehsa*, capræ Epithetum in *Alcamus*, quæ ex rubro nigricat; & *Africanum addace*, pro capra strepsicerote in *Plinio*. Sed diversæ sunt origines. Nam à *cinere* est דישון *dison*; à *saltu*, vel à *transfigendo* potius דיצא *ditsa*; à *terræ* cujusdam *colore* دهسا *dehsa*; *Addace* undè fiat nescio, neque δίζα, nisi sit דיצא *ditsa*.

Penè omiseram *Ariæ* conjecturam de hac voce. *Dison*, inquit, *hæc forsitan fera est, quam* Romæ bisontis *nomine, sive* disontis *in ludis spectatam legimus.* Martialis *in* Amphitheatro,

„*Illi cessit atrox bubalus, atque bison*,

Vel D *in* B *mutato, vel Librarii vitio.* Itane verò? Librarii vitio? Ergò idem *Martialis* etiam in hoc versu corrigendus libri primi *Epigrammate* 105.

Turpes esseda quod trahunt bisontes.

Et in isto libri noni *Epigrammate* 58.

Non rasum caveâ latus bisontis.

Et *Seneca* in *Hippolyto*, versu 64.

Tibi villosi terga bisontes, &c.

Et *Pausanias* in *Phocicis*, & *Plinius*, & *Solinus*, & *Dion*, & *Xiphilinus* in *Severo*, & *Oppianus*, qui βισώνων, aut *bisontum* meminere, nunquam *disontum*. Verum, ut *Oppianum* scias non scripsisse δίσωνας, sed βίσωνας, ipsum audi:

Ἔστιν ἀμαιμάκετον φονίοις ταύροισι γένεθλον,
τοὺς καλέουσι βίσωνας, ἐπεὶ πάτρης τελέθουσι
Βιστονίδος Θρήκης. ---

Est etiam in trucibus tauris genus acre, bisontes
Indigitant, illis Thracum *quia* Bistonis *ortum*
Terra dedit. ---

Certè *disonas* à *Bistoniis* deducere sit planè ridiculum, sed neque probo, quod *bisonum* βίζωνων vocabulum inde deducit *Oppianus*; cùm ex *Alberto* didicerim bisent olim apud *Germanos* commune fuisse nomen uris, bubalis, & cæteris id genus. *Uri*, inquit libro vigesimo secundo, *quos nos Germani* bisent *vocamus.* Item, *Inveniuntur in genere boum nigri, magni, qui à quibusdam vocantur* bubali, *& apud* Germanos bisent. En ipsissimum *bisontis* nomen, quod à *Romanis* & *Scythis* acceptum, *Romani* ex genere ad speciem transtulerunt. Jam ex *Hebræo dison Scythas* fecisse *visent* nè *Arias* quidem dixerit. Ut taceam *Arctoum* animal non rectè ab illo numerari in *Judæorum* cibis.

Jam, si scire libeat aliorum interpretamenta, דישון *Samaritanus* reddit [Samaritan] *daits*. Orygem esse suspicor *à configendo* sic dictum. Nam רעץ *Chaldæis* est *configere*. *Arabes* duo editi الاروى id est, *fœminam ibicis*. Alii duo inediti ريم ut *Syrus* ܪܝܡܐ & *Chaldæi* רימא, vel רימנין, de qua voce multa dicentur infrà.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

Etsi זמר *zemer*, à plerisque reddatur *Camelo-pardalis*, esse potius *Capreæ* genus à *saltu* sic appellatæ. Multa obiter de Camelo-pardali.

זמר zemer, *plerisque* camelo-pardalis. *Ejus descriptio ex* Arabibus. *Ad eam generandam tria animalia concurrere fabulosum.* زرافة zurapha Arabicè *ab amplitudine passus. Cur veteres* Æthiopes nabin *vocaverint, &* *recentiores* zirath-karchin. Romani *ovem feram. Ejus blasphemum cognomen apud* Arabes. *Docti viri Epistola de camelo-pardali ad* Laurentium Medicæum *adducta* Anno 1487. *Cauda huic neque bubula, neque* ἐλάφεια cervina, *sed* ἐλάχεια, *qualis capreis. Cum negligentia succursantem equites assequi non possunt. Ejus cornua, vel tubercula verius, Veteres latuisse: nempe ad* Oppianum *usque, qui hæc notavit primus omnium. Incessus variè à variis describitur. Nullum animal mitius. Proceritas quanta. Esum ejus* Arabes *plerique vetant. Nascitur ad* Austri *cornu* κατὰ τὰς ἰσημερίας. *Nullibi extra primum clima.* Aristoteli *ignota.* Agatharchides *primus meminit sub* Ptolemæo VI. *Sub dictatore* Cæsare Romæ *primum visa. Hinc collige* Mosi *fuisse ignotam; &* Judæis *omnibus ante* Alexandrum: *nec fuisse opus, ut ejus animalis esus illis permitteretur, cujus nullum usum habuerunt. Aliud igitur fuit* زمر zemer, *nempe* capreæ, *vel* rupicapræ *genus ab agilitate saltûs sic dictæ. Nam de caprea* زمر zamara *salire est. Barritus elephantis similis balatui* ẑ zemer Arabiæ. זמר Chaldaicè דיצא, *qua & ipsa nomen habet à* saltu.

Vocem זמר *zemer Deut.* 14. *v.* 5. plerique Interpretes *camelo-pardalim* reddunt. Ita *Græci*, & *Hieronymus*, & è vernaculis non pauci. Et ex *Hebræis* R. *Jonas*, & *Kimchius*, *Persicæ* item versionis auctor *Tawusius*. Et *Arabes* editi duo, quibus زرافة *zurapha* omnino est *camelo-pardalis*. Sic enim definiunt *Lexicographi*, & alii, qui scripserunt *De naturis animalium*. Alcamus, الزرافة دابة فارسيتها استركاوبلنك لان فيها مشابة من البعير والبقر والنمر Zurapha est *animal* ostorcaujalanca *Persicè dictum; quia*

quia ſimile eſt camelo, bovi, & pardo. Alkazuinius,

زرافة راسه كراس الابل وقرنها كقرن البقر وجلدها كجلد النمر وقوايمها واظلافها كما للبقر طويلة العنق جدا طويلة اليدين قصيرة الرجلين

Zuraphæ *caput eſt inſtar capitis cameli, cornua ut bovis, pellis ut pardi, pedes & ungulæ ut bovis, collum valde longum, pedes anteriores longi, poſteriores breves.* Alii ibidem brevius, صورته بالبعير اقرب وجلده بالنمر اشبه وذنبه كذنب الظبا *Figurâ ad camelum accedit. Pelle pardo eſt ſimilis: & caudam habet capreæ.* Addit *Damir*, ليس لها ركب في رجليها انما ركبتاها في يديها واذا مشت قدمت الرجل اليسري واليد اليمني بخلاف ذوات الاربع كلها فانها تقدم اليد اليمني والرجل اليسري *Genua non habet in pedibus poſterioribus, ſed tantum in anterioribus. Cùm graditur, præcedunt pes ſiniſter poſterior, & anterior dexter; contrà quàm in cæteris quadrupedibus, in quibus præcedit pes anterior dexter, & poſterior ſiniſter.* Sequitur, وفي طبعها التودد والتانس وتجتر وتبعر *Et è natura ejus eſt, ut amorem ſibi conciliet, & cicuretur, & duci ſe ſinat, & jumenti uſum præbeat.* Item, ولما علم الله ان قوتها في الشجر جعل يديها اطول من رجليها لتستعين بذلك علي المرعي منها *Et quia novit Deus ipſam ſuſtentari ex fructu arborum, pedes ejus anteriores produxit pluſquam poſteriores, ut hâc ratione paſtum ſuum ex iis conſequeretur.* Nugatur *Ibnocholcan*, Hiſtoricus *Arabs* non incelebris, ad hujus generationem tria concurrere animalia, hyænam, camelum, & vaccam. Coire ſcilicet hyænæ marem cum cameli fœmina, & ex maris inde nati coitu cum vacca fera edi camelopardalim: atque inde dici *zurapham*, id eſt, جماعة *turmam*, quaſi ex animalium turma generetur: ſed futile hoc commentum meritò refellit *Algiahid*, *zurapham* docens animal eſſe ſui generis. A *Græcis* recentioribus ζοράφις appellatur, ab *Hiſpanis*, & *Italis girafa*, à *Germanis*, *Polonis*, & *Hungaris* greif/ palàm detortis vocibus ex *Arabica zurapha*. Radix زرف *zarapha*, id eſt, *amplo paſſu incedere*, huic animali non malè convenit, cujus cùm ampliſſima ſint anteriora crura, ita paſſus eſſe ampliſſimos vero conſentaneum eſt. Veteres *Æthiopes*, auctore *Plinio*, & *Solino*, *Nabin* vocabant. Fortaſſe ab *Arabico* نبا *naba*, quod ارتفع *elatum eſſe*, & طلع *eminere* ſignificat. Nam, ſublato collo, ſupra reliqua animalia multum eminet. Recentiores *Amharicâ* dialecto, ut me docuit *Ludolfus* meus, *zirath-katchin* appellant, id eſt, λέπτουρον, vel λεπτόκερκον· quia caudam habet tenuiſſimam præ reliquo corpore. A *Romanis* autem *ovis fera* dicebatur: *ovis* ſcilicet à manſuetudine morum, & *fera* διακριτικῶς. *Bellonius* ἐξ αὐτοψίας *Obſervationum* libri ſecundi capite quadrageſimo nono, *Animal mitius nullum eſt, eſt inſtar ovis, & quâvis aliâ ferâ gratior.* Hæc igitur nomina ſuas rationes habent. Sed tam abſurdum, quàm impium & blaſphemum eſt, quod dicturus ſum. Idem animal impuri *Arabes*, qua de cauſa ignoro juxta cum ignariſſimis, *matrem Jeſu* cognominant. *Damir* inde orditur tractatum *De zurapha* الزرافة كنيتها ام عيسي Zuraphæ *cognomen eſt mater* Jeſu.

De camelo-pardali *Græci* & *Romani* quidquid habent, quidquid etiam *Itali* Scriptores, videre eſt apud *Geſnerum*. Niſi quod illius fugit diligentiam *Antonii Conſtantii* Epiſtola ad *Galeottam Manfredum*, *Faventinorum* Principem data *Fani* XVII. Kal. *Januar.* Anno 1487. in qua accuratè deſcribit eam camelo-pardalim, quâ *Laurentium Medicæum* donaverat *Sultanus Ægyptius*, *ut Jovio*; aut Rex *Tunetenſis*, ut *Volaterrano* placet. Hæc porro Epiſtola, quia de camelo-pardali plura habet, & meliora, quam uſquam alibi reperias, ex illa non gravabor hinc inde excerpere quæ ſunt maximè inſignia. *Ora* (inquit) Æthiopiæ, *quæ ad* Auſtri *cornu promontorium vergit* (ubi rhinocerotes, pardaleſque naſcuntur) *camelo-pardalim gignit, quam hodie vulgus giraffam vocat, & Arabes ſiraf* (imò زرافة *zurapham*, ut docuimus) *conſtat eam apud antiquos tum camelo-pardalim, tum ovem feram ſolitam appellari, nec non ab* Æthiopibus *nabin: quod nomen* Albertus Magnus *corrupit* anabulam *vocans. Eſt autem hoc animal capite camelino, collo equino, pedibus, caudâ, & cruribus bubulis.* Meliùs *Arabes* illi tribuunt caudam capreæ, poſt *Oppianum*, cujus verba ſunt libro tertio *Cynegeticῶn*,

Οὐρὴ δ᾽ αὖτ᾽ ἐλάχεια, θοαῖς ἅτε δορκαλίδεσσιν.

Cauda porrò parva eſt, qualis velocibus capreis. Itaque nomen *Æthiopicum* illam habere obſervavimus *à parvitate caudæ.* Tamen in *Latina* verſione doctiſſimi *Rittershuſii* pro *cauda parva* legitur *cauda cervina*, id eſt, ἐλάφεια· quod mirum, cùm ἐλάχεια rectè ediderit: neque hæc cohæreant, *cauda eſt cervina, qualis capreis.* Ἐλάχεια porro pro caudæ Epitheto etiam in *Nicandri Theriacis* occurrit verſu 324. ubi de ſepedone dicit.

--- ἐλάχεια δὲ φαίνεται οὐρή,

parva autem apparet cauda. Et vox ſumpta eſt ex *Odyſſ.* lib. 9. verſu 116. ubi pro

Νῆσος ἔπειτα λάχεια, ---

nonnulli legunt

Νῆσος ἔπειτ᾽ ἐλάχεια, ---

ut ad hunc locum monet *Euſtathius.*

Sequitur in Epiſtola, *Albis virgulis rutilas maculas diſtinguentibus, quarum gratiâ* Plinius *ſcribit inditum ei fuiſſe* camelo-pardalis *nomen. Ejus poſteriora, ut inquit* Strabo, *humiliora ſunt anterioribus, ita ut à cauda ſedere videatur. Collum verò rectum eſt, & in altum evectum. Unde idem* Geographus *ob eam aſymmetriam non putat hanc tantum curſu excellere, quantum* Artemidorus *memoriæ prodidit. Qua in re* Strabo *fallitur. Viderunt enim* Fanenſes *eam apud* Metau-

Metaurum *quadam cum negligentia succursantem tantâ celeritate, ut quidam equites eam assequi ullo modo non possent, à quibus equi, laxis habenis, ac subditis calcaribus, urgebantur. Sed errat non minus* Strabo, *quod eam nullam cum pardali similitudinem habere contendat. Quamvis enim non idem sit macularum, sive oculorum (ut ita dixerim) color, qui & pardali, non ideo tamen dicendum erat nullam huic cum pardali similitudinem esse: cum sine dubio similis videatur illa distinctio macularum. Non enim opus est in rebus conferendis, ut tota res toti rei similis sit, ut docet* Orator. *Quare* Varro *ille doctissimus*, "Alexandriâ, *inquit*, "*camelo-pardali nuper adducta, figura erat ut camelus,* "*maculis ut panthera. Illud autem ab omni vero alienum est, quod scribit* Diodorus, *qui mihi videtur interdum egregius fabulator esse, hoc animal camelo minus, & collo breviore. Sed longè magis admiror, quod video latuisse* Plinium, Solinum, Strabonem, Albertum Magnum, Diodorum, Varronem, *aliosque Scriptores, inveniri hoc animal cornibus præditum. Unde possumus conjectare & mutilam fuisse illam, quæ primùm* Romæ *visa est* Circensibus *ludis* Julii Cæsaris *Dictatoris; & eam, quam ætate* Alberti Fridericus *habuit Imperator*, &c. Quo pertinet ejusdem *Constantii* Epigramma, in quo camelo-pardalis *Laurentium Medicæum* ita compellat.

> Albertus, Magni *clarus cognomine, plenam*
> *Non didicit nostri corporis effigiem.*
> *Non, qui orbis modico scripsit memoranda libello*
> Plinius, *& pulchræ conditor historiæ.*
> *Non, qui Scriptorem dum corrigit* Artemidorum
> Strabo *mihi dotes invidet ipse meas.*
> *Qualiacunque vides, isti mihi cornua demunt:*
> Laurenti, *hos tibi do barbara discipulos.*

Potest & aliud conjici, illas camelo-pardales, quæ aut *Romæ* sub *Julio*, aut in *Germania* sub *Friderico Cæsare* conspectæ sunt, ut cervas, oves, *&c.* caruisse cornibus, quia mares non erant. Quamvis quæ *cornua* vocat, non sint vera cornua, sed tubercula potiùs & molles apices. *Oppianus*,

> Ἐκ δὲ μέσης κεφαλῆς δίδυμον κέρας ἐθὺς ὀρύει,
> Οὔ τι κέρας κερόεν, παρὰ δ' ὄατα, μεσσόθι κόρσης,
> Ἀβληχραὶ κροτάφοισιν ἐπαντέλλουσι κεραῖαι.

E medio autem capite geminum cornu rectà erumpit, neque tamen cornu corneum, sed secundùm aures, in medio capitis, molles supra tempora exoriuntur apices. Bellonius, obtusa describit, sedigitalia, villosa, longiora maribus: unde sequatur fœminas quoque esse suo modo cornutas.

Addit auctor Epistolæ, *Illud quoque multi nescivernnt, quod camelo-pardalis, dum ingreditur, præ se fert quamdam quasi regiam majestatem. Non enim dextri pedis anterioris motum lævus posterior comitatur. Sed hinc dextri duo, hinc lævi vicissim ita pariter moventur, ut illa incedens quaquaversum sese ostentare videatur.* Ita etiam *Heliodorus* libro decimo: sed aliter *Arabes*. Vide suprà. Rursus aliter *Bellonius, cum currit*, inquit, *duo pedes anteriores simul moventur.*

Pergit, *Eadem, licet fera nuncupetur, nullam tamen feritatem, aut sævitiam novit. Et est adeo mansueta, ut nullum justiùs quàm ovis nomen invenerit. Vidimus eam sese ad manus puellarum ac penè infantium submittentem, cùm ei panem, fœnum, pomum, ac cepam offerrent: quâ dici non potest quantâ aviditate vescatur. Vidimus & eandem, evecto in altum vertice, cibum undecunque oblatum è fenestris ædium capientem. Tollitur enim è terra ejus caput ad altitudinem undecim pedum.* (Scaliger Exercitatione 109. *Collum adeo prolixum est, ut ad quindecim pedum pertingat altitudinem.*) *Ita ut hic populus advenientem eam procul intueretur, multi obstupentes dicerent turrim se videre, non camelo-pardalim. Videtur & eadem populi frequentiâ delectari. Non irritatur, non extimescit, sed dispicit, quasi lætabunda, populum occurrentem.* Hæc ille, & quædam alia, quæ consulto prçterîi.

Arabes prolixe disputant, utrum hujus animalis esus sit licitus, nec ne. Et *Gihan* quidam vetat. Auctor التنبية *Monitorii* جزم *silet*, id est, de eo non audet quidquam pronunciare. Sed *Lanuvius* in libro, cui titulus شرح المهذب *Commentarium sincerum*, decidit انها محرمة بلا خلاف وان بعضهم عدها بين الماكول *esum ejus esse vetitum citra controversiam, etiamsi quidam numerent inter cibos, qui comeduntur.* Qua in parte recutitus Doctor sibi non constat satis. Neque enim id prohibetur ἀναντιῤῥήτως, quod nonnulli concedunt. Itaque alii huic sententiæ multa opponunt, in quibus immorari tædet: atque hoc saltem est in confesso, لحمها غليظ سوداوي الكيموس *carnem ejus esse crassam, & generare succum melancholicum.*

Hęc proferre necesse habui in eorum gratiam, qui *Mosem* volunt *Hebræo* nomine זמר *zemer* camelo-pardalim significâsse, eamque adeo numerâsse inter ea animalia, quorum esus est lege concessus. Quorum tamen sententiæ calculum haudquaquam addo. Nascuntur camelo-pardales in remotissimis locis. *Strabo* sedem eis metatur ad *Austri* cornu. *Philostorgius* etiam, & *Nicephorus Callistus* κατὰ τὰς ἰσημερίας τῆς ἠοῦς, *ad Orientale Æquinoctium.* Quod eodem recidit. Ibi enim est *Austri* cornu. *Leo Africanus*, & *Marmolius* in *Nubia*; quam supra *Æthiopiam* ad *Nili* ripam extendi asserit *Nubiensis Geographus*(a) شهران واكثر *iter duorum mensium & amplius.* Proinde idem, parte decima primi Climatis, censet الزرايف *camelo-pardales* inter ea animalia, التي لا توجد بغيره من الاقاليم الستة الباقية *quæ extra illud in reliquis sex Climatibus nusquam reperiuntur.* Unde est, quod *Heliodori* libro decimo *Axiomitæ* hoc animal, ut peregrinum, Regi *Æthiopum* pro magno munere offerunt. Et in ipsa *Meroë*, *Æthiopiæ* metropoli, τοῦτο φανὲν τὸ ζῶον τὸ μὲν πλῆθος ἅπαν ἐξέπληξε, *hoc animal, cùm conspectum est, multitudinem totam perculit.* Itaque *Europæis* sero admodum innotuit. *Aristoteles*, qui tam multa de animalibus, & tam accuratè scripsit, ne semel quidem hujus meminit. Neque sequentium ullus, quod sciam, usque ad *Agatharchidem*, qui vixit sub *Ptolemæo* sexto, seu *Philometore.* Post quem *Artemidorus*, qui *Ptolemæo* octavo, seu *Lathyro* fuit æqualis. Et tertius *Diodorus* sub *Julio Cæsare* tam ineptè describit, ut appareat tum temporis rarum fuisse animal & parum notum. Nempe camelo-pardalim ante *Cæsarem Romæ* nemo viderat. *Dio* libro quadragesimo tertio, & ex eo *Xiphilinus* in *Julio*, Περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλιδος ὠνομασμένης ἐρῶ, ὅτι τότε πρῶτον ἐς τὴν Ῥώμην εἰσέχθη. *De camelo-pardali quidem, quàm vocant, dicam, quia tum primùm* Romam *adducta est. Plinius* libri octavi capite decimo octavo, *Camelo-pardalis Dictatoris* Cæsaris Circensibus *ludis primùm visa* Romę. Solinus, *Hoc animal* Romæ Circensibus *Dictatoris* Cæsaris *primum publicatum.* Neque vero id mirum, cum in iis procreetur locis, quæ non remota solum, sed & tam inaccessa sunt, ut ea crediderint Veteres pror-

(a) *Clim. 1, part. 4.*

prorsus esse inhabitata. Ex his valde verosimili ratione colligitur camelo-pardalim *Judæis* fuisse ignotam, non *Mosis* solùm, sed & *Alexandri* ætate, qui *Mose* junior fuit, annis fere mille ducentis. *Judæis* enim si nota fuit, quomodo potuit esse ignota domino *Judæorum Alexandro*, & præceptori ejus *Aristoteli*? Pone tamen fuisse notam, quid necesse fuit *Judæis* nominatim permittere ejus animalis esum, cujus nullum usum habebant, quodque in *Judæa* fortasse nunquam à quoquam conspectum est? *Hebræa* igitur voce זמר *zemer* aliud significari suspicor, nempe aliquod animal capreis, aut cervis congener, ut aliis illis animalium vocabulis, quæ in eodem versu habentur. Sed illud animal, quale sit, præcisè definire facile non est; quia vox זמר *zemer* una est ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων. Meas tamen conjecturas doctorum judicio non illibenter subjiciam. *Arabicè* رمز *ramaza*, & inversis literis زمر *zamara salire* est, idque non saltu quovis, sed *saltu capreæ*. Alcamus, زمر الظبي رمز نفز Idem, زمر الظبي نفز Et alibi نفز الظبي وثب Videt quisquis *Arabicas* literas primoribus labris attigit, رمز *ramaza*, vel زمر *zamara* de capreis idem esse, quod نفز *naphaza*, & وثب *watsaba*: quæ duo Verba in *saliendi* & *disiliendi* significatione notissima sunt. Omnino igitur זמר *zemer*, Nomen à Verbo زمر *zamara* deductum, est *Arabicæ* capreæ genus aliquod maximè ἀλτικὸν, & πηδητικὸν, *ibex* putà, vel *rupicapra*. Sed *rupicapra* potiùs, quia in eodem versu יעל est *ibex*, ut suo loco dicetur. Huc facit, quod ab *Hebræorum* nonnullis זמר *zemer* censetur in *Arabicis* animalibus: ut ab auctore *Portæ cœli*, qui de elephante hæc habet fol. 26. c. וצעקתו גדולה כמו האריה ואחר שיצעק ישאר בחוטמו אויר שישמיע קול כקול זמר ערב *Et barritus ejus gravis est instar rugitûs leonis: & post barritum superest in illius promuscide aër, qui in vocem erumpit, instar vocis* zemer *Arabiæ*. Nonnulli hoc ipsum confirmant *Chaldæorum* auctoritate, *Jonathanis*, inquam, & *Onkeli*, quibus זמר est דיצא *capreæ genus*, ut volunt, etiam *à saltu* dictæ: quia ܕܨ occurrit in *Syra* versione pro ἐσκίρτησε *Luc.* 1. *vers.* 41. Sed דיצא aliud est, ut suo loco dicetur.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

Probatur יחמור *jachmur* esse Cervi, aut Capreæ genus, quæ in *Eustathio* Antholops appellatur.

Arabum jamus *non est* יחמור jachmur. Βύβαλος *olim capreæ genus. Bubalus pro bove fero sumi cœpit* Plinii *&* Martialis *ævo.* יחמור *non est* onager, *sed capreæ, aut cervi species, à rufo colore sic dicti.* Κεμὰς πυῤῥόθριξ, *&* ξανθή. *In Glossis* Gammus, *germanis* gems / *nobis* chamois, jachmur, *vel* jâmur *Arabibus animal circa* Euphratem *cervo simile; serratis cornibus, quibus diffindit ramos arborum.* Urus *in* Epiphanio, antholops *in* Eustathio, anthalopus *in* Damiano, calopus in Alberto Magno *eodem modo describuntur. Vires Medicæ* *&* jachmur. *Quid sint* חלי דיחמורתא ova fœminæ *&* jachmur *in* Talmudicis. *Hodie perperam legi* חמורתא *sine* Jod, *&* asinum *intelligi.* Ὀνελάφων συνωρίδες, *in pompa* Ptolemæi, *mendosè pro simplici* ἐλάφων. Ὀνέλαφοι *nulli sunt.*

In damarum, aut caprarum sylvestrium censu יחמור *jachmur* poni palam est *Deut.* 14. *v.* 5. & 1 *Reg.* 4. 23. *R. Jonas* (Scripturæ Commentatorum *Arabicè* doctissimus) asserit hodieque in usu esse apud *Arabes* pro fera simili capræ magnæ. Ita etiam *Kimchius, Pomarius* & *Aquinas*. *Junius damam* explicat, tanquam ex *R. Juda Hebræorum* antiquissimo Scriptore, & auctoritatis summæ. Munsterus *capram rupicolam*: ut & *Judæi* recentiores in *Germania*.

Interim non diffitebor viros impensè doctos multò aliter sentire. Alii enim יחמור jachmur *bubalum*, alii *onagrum* interpretantur. Atque his quidem favent *Arabum Lexicographi*, quibus يحمور *jachmur* est حمار الوحش *asinus ferus*, seu *onager*. Ita *Giauhari*, & *Alcamus*. Sed vide, Lector, utriusque erroris fontem. Priores niti se putant *Græcorum* & *Vulgati* Interpretis auctoritate, qui βύβαλον *bubalum* hic habent: & *Arabum*, à quibus *jamus* usurpatur pro *bubalo*. Pandecta *Arabica*, *Jamus*, *bubalus*. Illis enim videtur *jamus* idem esse, quod יחמור *jachmur*. Quæ *Drusii* est conjectura. Sed utrobique falluntur. Neque enim *jamus Arabicè* scribitur يحمور sed جاموس ut alibi pluribus dicemus. Neque in *Græca* versione βύβαλος, aut in *Vulgata bubalus*, id significat quod hodie, bovis sylvestris genus. Quin, quo tempore *Græca* versio procurata est, βύβαλος capreæ genus erat, non bovis. *Hesychius* δορκάδιον *capreolum* explicat. Alii bubalum à caprea sic distinguunt, ut appareat animal esse congener. Sic *Herodotus* libri quarti capite 192. Πύγαργοι, καὶ ζορκάδες, καὶ βουβάλιες. *Pygargi, dorcades, & bubali.* Aristoteles *Hist.* lib. 3. cap. 6. Ἐν δὲ τῷ τῆς ἐλάφου, καὶ προκὸς, καὶ βουβαλίδος (αἵματι) οὐκ εἰσὶν ἶνες. *In cervi, damæ, & bubali sanguine fibræ non sunt.* Et *De partibus* lib. 3. cap. 2. postquam cornua cervis plus obesse quam prodesse dixit, Καὶ βουβάλοις δὲ, καὶ δορκάσι πρὸς ἔνια μὲν γὰρ ἀνθιστάμενα τοῖς κέρασιν ἀμύνονται, τὰ δὲ θηριώδη, καὶ μάχιμα ἀποφεύγουσι. *Bubalis quoque, & capreis: etsi enim nonnullis animalibus cornibus suis obluctentur, feroces tamen & pugnaces belluas fugiunt.* Strabo de *Mauritania* libro decimo septimo, Δορκάδων, καὶ βουβάλων παντοδαπὴ τροφὸς ἡ χώρα ἐστί. *Capreas, & bubalos alit magnâ copiâ.* Ælianus *Hist.* lib. 3. cap. 1. in eadem *Mauritania* leones irruere scribit ἐπί τε ἐλάφους, καὶ βουβαλίδας, *in cervos, & bubalos.* Et libri decimi capite vigesimo quinto *Cynoprosopos* venari δορκάδας τε, καὶ βουβαλίδας, *capreas, & bubalos.* Et libri decimi tertii capite vigesimo quinto, inter munera, quæ *Indorum* Regi à subditis offeruntur, meminit ἐλάφων τε, καὶ βουβαλίδων, καὶ δορκάδων, *cervorum, bubalorum, & caprearum.* *Ammianus* etiam libro vigesimo secundo, *In aridis quidem* (*Ægypti* locis) *capreoli vescuntur, & bubali*; non *bucali*, ut vulgo legunt. *Simocatta* in *Epistolis*, Οὔτε γὰρ λαγὼς φοιτᾷ παρ' ἡμῖν, οὔτε δορκὰς ἐκδημεῖ, οὔτε βουβαλίδες, οὔτε ἔλαφοι. *Neque enim ad nos ventitat lepus, neque caprea contendit, neque bubali, neque cervi.* Item, Δορκάδας τε, καὶ βουβαλίδας οἱ γείτονες λέοντες ἀπελαύνουσι. *Capreas enim, & bubalos vicini leones abigunt.* Sed *Oppiano* nihil expressius, qui bubalum facit esse mediæ magnitudinis inter dorcum, sive capream, & eurycerotem, id est, damam vulgarem latis cornibus. Versus sic habent,

Βούβαλος αὖ τε πέλει μείων δέμας εὐρυκέρωτος,
Μείων εὐρυκέρωτος, ἀτὰρ δόρκου μέγ' ἀρείων.

Buba-

Bubalus rursus corpore minor est eurycerote, minor, inquam, *eurycerote, at capreâ multò præstantior.* Omnino igitur bubalus, vel, quod idem est, bubalis, olim fuit in genere caprarum sylvestrium. Et, ut ad boves feros transferretur hoc nomen, factum est errore vulgi, sed errore pervetusto, quique jam ævo *Plinii* invaluerat. *Insignia*, inquit, (a) *boum ferorum genera jubatos bisontes, excellentique & vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat* Africa, *vituli potiùs cervive quâdam similitudine.* Proinde sic usurpatur in libro *Spectaculorum Martialis* Epigrammate vigesimo tertio,

(a) Lib. 8. cap. 15.

Illi cessit atrox bubalus, atque bison.

Et in *Agathia*, cùm dicit, ταῦρος ὑλονόμος, καὶ ὄρειος, καὶ τοῖς κέρασι τὸ ἀντίπαλον διαφθείρων, βούβαλος, οἶμαι, τὸ δὲ γένος καλοῦσι. *Taurus sylvestris & montanus, cornibus labefactans quidquid obsistit, quod genus bubalum, credo, appellant.* Et *Phile* capite vigesimo nono,

Κτείνει δὲ βουβαλίδα, καὶ ταῦρον λέων.

bubalum autem, & taurum occidit leo. Et *Isidorus Originum* libri duodecimi capite primo, *Bubali vocati per derivationem, quòd sint similes boum: adeo indomiti, ut præ feritate jugum cervicibus non recipiant.* Nempe in *Vulgata* legerat *Amos* 6. *vers.* 12. (al. 13.) *Nunquid currere queunt in petris equi? aut arari potest in bubalis?* Et *Hieronymi Commentaria* in hunc locum, quæ sic habent: *Tam indomiti sunt* (bubali,) *ut jugum cervicibus non recipiant, &, cum sylvestres boves sint, propter feritatem nolint terram vomere scindere.* Sed de his plura suo loco.

Jam qui יחמור *jachmur onagrum* libentius interpretantur propter soni affinitatem, quam habet cum *asini* nomine חמור *chamor*, non satis attentè legerant verba *Mosis* Deut. 14. vers. 5. 6. quibus describitur יחמור *jachmur*, ut animal ruminans, & fissipes, & mundum, & *Judæis* Lege concessum. Unde est, quod eo vesci non dedignatur *Solomon* 1 *Reg.* 4. *vers.* 23. Cum onager neque ruminet, neque divisam habeat ungulam: ac proinde carnes illius Lege fuerint prohibitæ. Itaque יחמור *jachmur* non fit à חמור *chamor*; sed utrumque à Verbo חמר *chamar*, quod inter cætera *rubere* significat. Sic *Psal.* 75. *vers.* 9. ויין חמר, *Et vinum rubuit:* ut ex *Arabica* lingua rectè exponit *Kimchius*. Ergo חמור propriè *asinus* est *rubri coloris*; qualem in admissariis maximè probat *Palladius* libri quarti capite decimo quarto. *Admissarius*, inquit, *asinus sit nigri, vel murini coloris, aut rubei.* Asini nimirum in *Oriente* rubri sunt utplurimum, ac proinde חמורים dicti. Hinc asinum alibi (b) docuimus exosum fuisse *Ægyptiis*, tanquam *Typhoni* concolorem, qui rufus fuisse credebatur. Itaque חמור propriè est *asinus ruber*. Tamen obtinuit usus, ut *Hebraicè* חמור, *Chaldaicè* חמר, *Arabicè* حمار dicatur quivis asinus, etiam coloris diversissimi. Sic in *Ben Sira* חזית חמר אוכם *Vidistine asinum nigrum?* Respondetur, לא אוכם ולא חיור *Neque nigrum, neque album.* Et in *Nasrio*, *Arabe* Onirocritico, *Oxonii* manuscripto lib. 3. Sect. 21. cap. 33. الحمار الاسود *Asinus niger* (in somnis visus) *significat gaudium, regnum*, &c.

(b) Lib. 2. c. 12 pag. 181. lin. 46. &c. supra.

Pari ratione יחמור *jachmur*, quamvis, usu sic volente, potuerit latius patere, tamen propriè fuit *rufæ*, vel *rubræ capreæ* genus. An quæ ab *Æliano* (c) κεμάς? Quo nomine intelligit non *hinnulum*, ut vulgò, sed *capreæ sylvestris* speciem *rubri coloris*. Κεμὰς, inquit, δραμεῖν ὠκίστη θυέλλης δίκην, ἰδεῖν δὲ ἄρα πυρρόθριξ, καὶ λασιωτάτη. *Cemas instar turbinis cursûs est citissimi, speciem quod attinet, pilis rufis, & perquam hirsuta.* Ξουθὴν alii vocant. *Herodicus Babylonius* apud *Athenæum* in fine libri quinti,

(c) Lib. 14. c. 14.

--- τῆς ξουθῆς δειλότεροι κεμάδος,

rufâ cemade timidiores. Rufam explico cum *Hesychio*, cui ξουθὸς est πυῤῥός. Ergo ξουθὴ κεμὰς eadem quæ πυῤῥόθριξ. Κεμὰς videtur esse *Plinii rupicapra*, quam propè *Græco* nomine *Germani* hodiè gems appellant, & olim in *Alberto* gemez / Galli *chamois*, Itali *camuzzo*, & *camoscia*. Utrique saltem eadem est pilorum rubedo & densitas. De cemade dictum antea: nunc de rupicapra *Gesnerum* audi; *Color inter fuscum & rufum est, qui tamen æstate magis ad rufum, hyeme ad fuscum vergit.* Item, *pilus densus est, quamobrem pelles parantur eo modo, quo lupinæ.* Solum obest cornuum situs, quæ κεμάδι ἀντία *Ælianus*, *rupicapræ in dorsum adunca* scribit esse *Plinius*. Sed hic fœminam describit, ille marem, quem cornua habere *multò magis in dorsum adunca*, observat *Stumpfius* apud *Gesnerum*.

Hæc conjectura nostra fuit, donec consultis iis *Arabum*, qui *De animalibus* scripserunt, didicimus يحمور *jachmur*, vel يامور *jâmur*, rufum esse animal circa *Euphratem* cervo simile, sed velocius, & serratis cornibus, quibus diffindit ramos arborum. Quod quia φιλεβραίους latuit hactenus, ipsis auctorum verbis probare necesse habeo. *Damir*,

اليحمور دابة وحشية نافرة لها
قرنان طويلان كانهما منشارين ينشر
بهما الشجر وهو اذا عطش وورد
الفرات يجد الشجرة ملتفة فينشرها
بهما وقيل انه اليامور نفسه وقرونه
كقرون الايل وهو يلقيها في كل
سنة وهي صامتة لا تجويف فيها
ولونه الي الحمرة أسرع من الايل

Jachmur *est animal ferum, fugax* (forte legendum نافزة ἁλτικὸν *ad saltus aptum*) *longis & serratis cornibus, quibus dissecat arbores. Cùm scilicet sitiens ad* Euphratem *descendit, & arbores invenit intricatas, eas cornibus diffindit. Dicitur idem esse, qui* jâmur. *Cornua sunt cervinorum instar. Ea projicit quotannis. Sunt solida, neque quidquam habent concavum. Color ad rubrum accedit, velocior est cervo.* Nec multò aliter describitur يامور *jâmur* in *Alkazuinio*. Verba sic habent,

يامور حيوان وحشي نفور له قرنان
كالنشارين اكثر احواله يشبه احوال
بقر الوحش ياوي الي الدحال التي
التف اشجارها واذا شرب الما ظهر
به نشاط يعدو ويلعب بين الاشجار
وربما تشبثت قرناه بشعب الاغصان
فلا

فلا يقدر علي استخلاصها فيصيح والناس

اذا سمعوا صيحة ذهبوا اليه وصادوه

Jâmur *eſt animal ferum, fugax* (aut *ad ſaltum agile*) *cui duo cornua ſunt inſtar ſerrarum. Bovem ferum in multis refert. Habitat in fruticetis, quorum arbuſta implicata ſunt. Potis aquis apparet alacer, adeoque currit, & ludit inter arbores. Et cornua ejus ſæpe ita hærent in ramorum perplexitate, ut non poſſit inde ſe expedire: proinde clamat, & audito clamore illius homines eò contendunt, & illum venantur.* At *Ibno-Saidæ*

اليامور هو جنس من الاوعال او يشبهه

له قرن واحد يتشعب في وسط راسه

Jamur *eſt genus ibicis, aut ibici ſimilis, in medio capitis unum cornu habens in multos ramos diviſum.* Sed in hac ſententia ſolus eſt *Ibno-Saida.* Et in *Damire jâmur* aliis eſt الذكر من الايل له قرنان كالمنشارين *Cervi mas ſerratis cornibus,* &c. ferè ut in *Alkazuinio.* Itaque hoc verius, & يحمور *jachmur*, & يامور *jâmur* idem ſunt. Neque verò ſcriptura differunt, niſi quod in iſto lenior eſt aſpiratio, *Châ* & *Elif* permutatis, quod in illis linguis non eſt infrequens. Itaque cum *Chaldæi*, *Samaritanus*, *Syrus*, & tres *Arabes*, *Deut.* 14. 5. vocem *Hebræam* יחמור invariatam retineant, *Arabs* unus, quem vidi manuſcriptum in *Suecia*, pro يحمور *jachmur* habet يامور *jâmur*. *Epiphanius*, in *Phyſiologo* capite trigeſimo primo, uro fere eadem tribuit, quæ hic *Arabes* τῷ *jachmur*. Ὁ οὖρος, inquit, μέγιστόν ἐστι ζῶον, πολὺ ὑπερβάλλον τὰ ἕτερα, βοὶ παραπλήσιος, δύο κέρατα ἐν ἑαυτῷ τῷ πρίονι ὅμοια ἔχων, αὐστηρὸς τῇ θεωρίᾳ παρὰ πάντα τὰ ζῶα· ὥστε τὰ μεγάλα δένδρα διακινηθόμενος τοῖς κέρασι διαπρίειν, καὶ κλωνοκοπᾷν· νέμεται δὲ ὁ αὐτὸς οὖρος πλησίον τοῦ ὠκεανοῦ, καὶ εὐθέως μεθύσκεται, καὶ παλαίει πρὸς γῆν τοῖς κέρασιν ὥσπερ βοῦς· ἔστι δὲ ἐκεῖ δένδρον ἡ ὀνομαζομένη τάνυς, κλήματος μόρφωσιν ἔχουσα λευκοκλώνου· καὶ κινηθόμενος ὁ αὐτὸς οὖρος τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔρνη τοῦ τάνυος, τὸ κέρας αὐτοῦ δέδεται ὑπ᾽ αὐτῆς· παραγενομένου τοιγαροῦν τοῦ κυνηγοῦ, καὶ εὑρίσκοντος ἐμπεπεδημένον τῶν κεράτων κρατεῖ αὐτόν. *Urus maximum eſt animal, ſupra reliqua multum eminens, bovi ſimilis, duo cornua habens ſerræ ſimilia, præ omnibus animalibus aſpectu terribilis: ita ut cornuum affrictu magnas arbores diſſecet, & ramos præſcindat. Paſcitur autem non longe ab Oceano, & ſtatim inebriatur, & bovis inſtar terræ cornibus obluctatur. Eſt autem illic arbor* tanus *dicta, albæ viti ſimilis, cujus ramis dum caput affricat urus, cornu ejus illi alligatur: & venator accedens, & cornibus devinctum reperiens illum invadit.* Sed hæc uro non conveniunt: quod tanti viri pace dixerim. Neque enim urus ſerrata habet cornua, ſed rotunda ut bos vulgaris, & in mucronem turbinata, ex quibus pocula fieri *Plinius* & *Solinus* docent. Neque bibit ex *Oceano*, nec, ſi biberet, inde fieret ebrius. Nec veriſimile eſt, albæ vitis, aut brioniæ ſarmentis poſſe detineri tantum animal, & tam validum. Nihilo verius, quod legere eſt in *Alexandri* ad *Ariſtotelem* ſpuria Epiſtola *De mirabilibus* Indiæ: *Incidimus in malignas feras, de quarum capitibus, velut gladii, à vertice, acuta ſerrataque eminebant oſſa. Et hæ arietino more adverſus homines currebant, tum invictæ plurimorum militum clypeos cornu ſuo transverberabant.* Sed en tibi ipſiſſimam hiſtoriam τοῦ *jachmur* ſub *antholopis* nomine apud *Euſtathium* in *Hexaëmeron* pagina trigeſima ſexta! Ἔστι δὲ ζῶον ἀνθόλοψ σφόδρα δριμύτατον, καὶ δυσθήρατον, ἔχων δὲ μακρὰ κέρατα, ὅμοια πρίοσιν· δένδρα μετέωρα, καὶ μεγάλα πρίζει· διψήσαν δὲ ἔρχεται ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, καὶ πίων παίζει τὴν ἐρικίναις τὴν οὔσαις παρὰ τὴν ὄχθαις τοῦ ποταμοῦ, καὶ δεσμεῖται ὑπ᾽ αὐτῶν (λεπτόκλωνοι γὰρ ὑπάρχουσαι ἐμπλέκονται αὐτοῦ περὶ τὰ κέρατα·) καὶ βοᾷ, καὶ οἱ κυνηγοὶ αἰσθόμενοι εὐθέως αὐτὸν συλλαμβάνουσι, καὶ ἀναιροῦσιν. Antholops *animal eſt acerrimum, nec captu facile, longis cornibus ſerrarum inſtar: quibus proceras & magnas ſecat arbores. Et ſitiens* Euphratem *amnem petit, unde poſtquam bibit, inter myricas, quæ ſunt ad ripam fluminis, ludit, & ab iis illigatur. Cum enim ſint tenues, circa cornua illius implicantur. Tum verò clamat: quod venatores cum ſenſerint, ſtatim captum interficiunt.* Itaque *jachmur Arabibus* id ipſum eſt, quod ibi ἀνθόλοψ. *Anthalopum* reddit *Petrus Damianus* libri ſecundi *Epiſtola* decima octava. Et *Albertus Magnus* pro eodem habet *calopum*, aut *calopodem*. *Calopus*, inquit, *animal eſt acutis, longis, & ſerratis cornibus, quibus etiam arbores, licet magnas, & altas, ſecare fertur. Sæpius autem, dum rami & virgulta cornibus adactis cedunt, eis involvitur, retineturque. Unde fit, ut voce, & clamore ſe prodat venatoribus. In* Syria *juxta* Euphratem *invenitur, cujus aquæ potu propter frigiditatem gaudet*, &c. Sed, ſive *calopum*, aut *antholopem* appelles, barbarum eſt utrumque nomen; quamvis *Græcum* in ſpeciem. Et ἀνθόλοψ quidem videtur decurtatum eſſe ex *Coptico* ΠΑΝΘΟΛΩΨ, quamvis multò aliter reddat *Lexicon Copto-Arabicum*, nempe وحيد القرن *unicornem.* Et in ipſa narratione magna pars eſt fabuloſa. Facilè crediderim τὸ *jachmur*, dum in denſiſſimis fruticetis latebras quærit, inter ramos arborum cornibus implicari; & ſic detentum balatu ſuo ſe prodere. Sed vel hanc, vel aliam aliquam cervo congenerem feram ſerrata habere cornua, quibus collucet arbores, Scriptorum Naturæ nemo prodidit, quod quidem ſciam: itaque res mihi ſuſpecta.

Si quis plura ſcire deſiderat de animali nobis aliunde parùm noto, in *Damire* reperiet adipem τοῦ *jachmur* cum oleo balſami mederi languoribus. Et eum ſanari, quem torquent hæmorrhoides, ſi inſederit pelli τοῦ *jâmur.* Addit *Alkazuinius* ſanari in puero البلادة *ſtupiditatem*, ſi carnem ejus comedat coctam بالنبيذ *in nadib*, id eſt, *in potu ex uvis paſſis, vel ex dactylis, confecto.* Et talum femori البريد ſeu *curſoris* alligatum prohibere, quò minùs in itinere fatiſcat.

Talmudici in *Bechoroth* cap. 1. fol. 7. b. anxiè quæſierunt, an liceat edere חלי דיחמורתא *ova jachmuræ*, ſeu *fœminæ* τοῦ *jachmuræ.* Quod ne quemquam remoretur, cum ova propriè dicta nulla ſint, niſi avium, *Aruch* rem ita explicat ex mente *Rabbi Saphræ.* לאו ביצים ננהו אלא זרעא דאיילא דאזיל בתר איילתא למזקק לה ולא מקבלה ליה איילתא משום דרחמה צר וכיון דהזי דלא מקבלה ליה אזיל בתר יחמורתא שדומה לאיילתא ועד שהוא הולך אחריה סובל שכבת זרע ומתבשל בגופו וכשבא על היחמורה אגב נתקרש הזרע הרבה אינו נבלע בגופה ומוציאתו לחוץ עם הראי שלה ואותו זרע כיון שנתבשל נראה כעין ביצים ואינן *Ea non ſunt illius ova, ſed ſemen cervi, qui, cum ad cervam accedit, ut cum ea copuletur, & cerva illum non admittit propter vulvæ anguſtiam: is, ſe non admiſſum fuiſſe videns, contendit ad jachmuram; quia cervæ ſimilis eſt. Et, dum eam inſequitur ferens ſemen concubitus, id in corpore ejus concoquitur. Et cum init jachmuram, quia coaluit multum ſeminis, id in ejus corpus non recipitur, ſed illa foras ejicit cum excrementis. Et hoc ſemen, cum coctum eſt, ſpeciem habet ovi, etiamſi non ſit ovum.* Ex quibus ſaltem id habe-

habemus *jachmuram*, seu *fœminam* ‎יחמור *jachmur* animal esse cervæ simile. Aliter *Pomarius*, Medicus *Hebræus*, in *Lexico* ad voces הלי דיחמורתא *Dicono essere nelle parti Orientali un animale simile ad un gran cervio, è che quando il maschio va par montar la femina, quella per la gran strettezza della bocca della natura, non puo (spessissime fiate) sofferire quel atto. Il maschio poi riscaldato è diventato furioso, se congiunge con un altro animale che tiene somiglianza, di quel che noi chiamano bufalo, e per esser di diversa specie, il seme si congela, e si assoda in forma di ovo, il quale, con qualche intervallo di tempo esce co'l sterco, e lo chiamano in quelle parti l'ovo di bufalo, la onde è disputa se è licito mangiar lo orno.* Quasi animal cervo simile aliud animal ineat simile fœminæ bubali. Quod *Hebræi* non dicunt, sed cervum, cerva in cassum attentata, inire fœminam ‎יחמור *jachmur*, id est, *bubali* juxta *Græcos* & *Vulgatum* interpretem. Qui tamen *bubali* nomine *Italorum* bufalum, id est, bovis sylvestris genus, haudquaquam intellexerunt, sed aliud animal cervo simile, ut abunde probavimus.

Lector obiter monendus est in *Talmudis* loco, quem citavimus, pro יחמורתא *jachmuratha*, legi חמורתא *chamoratha*, ut *asina* intelligatur. Et *Glossatorem* id sequi, sed absurdè admodum. Asinas enim non init cervus, cum asina cum cervo nihil habeat simile. Nec *asina Talmudicis* חמורתא dicitur, sed אתנא. Itaque חמורתא. vox est nihili. Præterea *Hebræi* non quærerent, an licitè possit edi quod ex asinæ vulva prodiit; quia asina illis erat impurum animal. Proinde in his *Talmudis* verbis ואזיל בתר חמורתא rescribendum יחמורתא. Tam futile est, quod in pompa *Ptolemæi Philadelphi* apud *Athenæum* libri quinti capite septimo quædam exemplaria nobis exhibent ὀνελάφων ζυνωρίδας ἑπτὰ *asinicervorum bigas septem*, ac si sit aliquod animal ex asino & cervo mistum. Quod cum natura respuat, in aliis exemplaribus recte legitur simplex ἐλάφων.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

Probatur יעלים esse *Ibices*, de quibus multa.

1. *Ibices in celsis montibus, ita etiam* יעלים, *& fœmina, quæ* Arabicè أروية orvia. *Proverbium A*rabicum, Jungit orvias struthionibus, *de iis, qui jungunt* ἀσύγκλωστα. יעלים ab ascendendo *dicti.* 2. יעל *vasta habet cornua in nates reflexa. Quod* Arabicè أدفي. 3. *Ea cornua inter pretiosas merces,* Ezech. 37. 15. *in* Thargum. *Cornu ibicis tricongium. Cornua in* Homero *palmorum sedecim, ex quibus arcus.* Ἴσαλοι *Gallis* isars. 4. *Præceps ibicum in cornua lapsus.* Ælianus *emendatus.* 5. *Ibicum fœminæ facilè excæcantur.* 6. *Ibices per cornuum foramina respirant.* Αἰγαγρος, *vel* αἴγαστρος, capræ sylvestris *certa species*, *fortè* ibex. 7. *Matris in catulos* στοργὴ *contra* Hebræos. بغام *quid* Arabicè. 8. *Ibicum in parentes pietas.* 9. יעל *ibicem multi reddunt.* Jonam *aliquamdiu lactavit ibicis fœmina, ut cerva* Telephum, *capra* Ægisthum, *bubalis* Macarium.

Etiam in hoc genere est יעל *jaal*, unde Plurale יעלים *jaalim*, 1 *Sam.* 24. 3. & *Psal.* 104. 18. & יעלי, in regimine *Job.* 39. 3. & in Fœminis יעלה *jaala*; unde יעלת חן, *Prov.* 5. 19. *Chaldæi*, & *Syri* ܝܥܠܐ scribunt, Fœm. ܝܥܠܬܐ *Arabes* وعل *Jod* & *Vau* de more permutatis. Interpretum alii *cervum*, alii *hinnulum*, alii *damam*, alii *capream* aut *capreolum*, alii *ibicem*, alii *rupicapram*, alii *tragelaphum*, alii denique *hircum sylvestrem* exponunt. Quem Interpretum dissensum miramur in re facili.

Nam יעלים esse *ibices* multa docent tam manifestè, ut non sit dubitandi locus. Primò sedes in summis montibus. Sic *Ps.* 104. 18. *Excelsi montes* illis assignantur pro refugio. Et *Job.* 39. 3. dicuntur יעלי סלע, quasi *petrarum incolæ*. Et 1 *Sam.* 24. 3. *rupes editissimæ* vocantur צורי היעלים tanquam iis solis perviæ. Proinde in *Damire* الوعل definitur التيس الجبلي *hircus montanus*. Et de natura ejus esse dicitur, ut inhabitet الاماكن الوعرة الخشنة *loca salebrosa & aspera.* Et in *Damire Mahometes* cum prædixisset perituros الوعول interrogatus quosnam eo nomine significaret, intelligi respondit وجوه الناس واشرافهم *viros primarios, & maximè nobiles.* Cujus similitudinis ratio hic additur, quod hæ feræ تاوي روس الجبال *in montium verticibus degunt.* Quod idem de الاروية *alorvia* sæpe legitur, quomodo vocant *Arabes* hujus animalis fœminam. Sic in historiis de *Mahomete*, ad eum invisendum profectus *Abdalla*, *Amri* filius, dixit كنت اتوقل كما تتوقل الاروية *Summos montium vertices conscendebam, quomodo conscendit alorvia.* Et alibi ليعقلن الدين من الحجاز معقل الاروية من راس الجبل *Ut prohibeatur* Addin *à regione* Hegiaz, *quomodo prohibetur alorvia è vertice montium*, id est, ne prohibeatur. Est & in usu Proverbium de iis, qui jungunt ἀσύγκλωστα; جمع بين الاروي والنعام *Jungit alorvias cum struthionibus*; لان الاروي يسكن شعف الجبال والنعام يسكن في السهولة من *quia alorviæ degunt in vertice montium, & struthiones habitant in locis planis.* Hinc in الارض *Arabum Glossariis* توقل & تفود & تودف & تشوف & استوعل totidem verba sunt, quibus الوعل significatur ad celsissimorum montium & rupium juga contendere. In his notandum inprimis Verbum decimæ Conjugationis استوعل factum à Nomine وعل *Alcamus*, استوعلت الاوعال ذهبت في الجبال Quasi *Latinè* diceres *Ibices ibicaverunt*, id est, ad summos montes contenderunt. Proinde ejus animalis latibulum in summo montis vertice vocatur مستوعل. Idem *Alcamus*, المستوعل حرز الوعل في العلة. Et in *Giggeio*, وعلة est pars montis inaccessa; quasi huic feræ solùm pervia. Quid quod ipsa vox יעל à Verbo עלה, id est, *à scandendo* formata est. Hæc porro nota, etiamsi sola esset, tamen abundè doceret יעל esse *ibicem*, cujus id maximè proprium est, ut semper ad summa scandat. *Gesnerus* pag. 192. *Rupicapræ rupes montium colunt, non summas tamen ut ibex.* Isidorus, *Ibi-*

ces

ces, quasi avices, eo quod, instar avium, ardua & excelsa teneant, & in sublimibus habitent, ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. Quod verissimum, quamvis origo vocis, quam affert, non sit ad rem. Latinum enim *ibex*, Italicum *becco*, Germanicum *bock*, Anglicum *buck*, Gallicum *bouc* vocabula sunt ejusdem originis. *Buccum* pro *hirco* reperiri in Legibus *Salicis*, & in *Gregorio Turonensi* observat *Mesnagius* vir eximius in *Originibus Gallicis.*

Secundò יעל, vel وعل esse *ibicem* docet vastitas cornuum. *Damir*, ويكون قرناه وهما في راسه الي عجزه *Et duo sunt illi cornua, quæ à capite usque ad nates extenduntur.* Quæ sunt ipsissima *Alberti* verba de ibice apud *Gesnerum*, *Nullum animal tam ingentia cornua habet, quam caper montanus, quem* Latinè ibicem *vocant. Hujus enim cornua à capite usque ad clunes protenduntur.* Et multò antè *Plinius* libri 8. capite quinquagesimo tertio, *Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus, gladiorumque vaginis. Scaliger* vetulorum cornu pependisse tradit pondo duodeviginti, in quibusdam numerari nodos quatuor & viginti, totidem annorum conjecturam. *Cornuum in dorsum reflexio* Arabicè vocatur دفا. Unde formatur Verbum أدمي quòd de hoc animali usurpatum significat طال قرناه حتي كادان يبلغا استه *Tam longa fuerunt cornua ejus: ut ad nates ferè pervenerint.* Ita *Alcamus*, & *Giauhari.*

Tertiò, *Chaldæus* Interpres *Ezech.* 27. 15. קרנות דיעלין, *cornua* τ͂ *jaalin*, computat inter pretiosas merces. Nempe in hoc genere cornu ibicis maximè est in pretio propter usum multiplicem. *Ælianus* libri decimi quarti capite decimo sexto, ubi per capras in *Libya* feras ibices intelligi palàm est, ait illarum cornua ingentium poculorum præstare vicem. Παρέχει γὰρ, inquit, ἀμυστὶ πιεῖν τ͂ ἁδρῶν κυλίκων μεῖον ἐδέν. *Potum enim largè exhibent, non minùs quam ampli calices.* Quin, ut ibidem additur, si peritè excaventur, τρία μέτρα ῥαδίως αὐτοῖν δέξεται τὸ ἕτερον ἄν, *horum unum tres mensuras facilè capiet*, id est, erit tricongium. Ex iisdem cornibus arcus in *Creta* fieri legi apud *Bellonium.* Itaque nullus dubito, quin *Homeri* ἴξαλος (a) sit *ibex*, cum & agrestis capra, & in rupibus deprehensa dicatur, & habuisse κέρατα ἑκκαιδεκάδωρα, *cornua palmorum sedecim*; ex quibus *Pandaro* fabricatus arcus. Ἴξαλος idem, qui ἴσαλος, unde ἰξάλη, vel ἰσάλη, *pellis hircina*, vel *caprina. Galenus* in *Hippocratis* libro Περὶ ἀγκῶν utramque scripturam agnoscit. Et *Aristophanis Scholiastes* in *Nubibus* διφθέραν *Atticè* dici scribit τὴν νῦν ἰζάλην καλȣμένην. Unde voce deductâ non quidem ibices, sed his proximum genus, rupicapras *isaros* (*isars*) *Galli* vocant.

(a) Iliad. δ. versu 105.

Quartò الوعل esse *ibicem* docet præceps ejus in cornua saltus, aut lapsus. *Damir*, وفي طبعه ايضا انه اذا احس القناص وهو في مكان عال استلقي علي ظهره ثم يزج نفسه فينحدر ويكون قرناه وهما في راسه الي عجزه ويقيانه ما يخشي من الحجارة *Etiam de natura ejus est, ut, cum sentit venatorem, tum cum est in loco excelso in dorsum se conjiciat, tum se det præcipitem, & deorsum dejiciat. Et duo cornua, quæ à capite usque ad nates habet producta, ita tutantur eum, ut ne à petris quidquam timeat.* Quomodo *Plinius*, postquam egit de vastis ibicum cornibus; *In hæc se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu pernicius quo libuerit exultant.* Eodem hæc pertinent summi *Poëtæ*,

Ecce feræ saxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis. ---

Et *Æliani* ubi suprà, Ἐκ γ͂ τ͂ λόφων τ͂ ὑπερακρῶν (ȣ̓ς ἐπιπλὰς εἴγε νομευτικοὶ φιλȣ͂σιν ὀνομάζειν ποιητῶν παῖδες) ῥαδίως εἰς ἕτερον πάγον πηδῶσιν· ἁλτικώτατοι γὰρ αἰγῶν ἁπάντων ὅιδέ εἰσι. *Ex collibus, qui in vertice montium, quos* ἐπιπλὰς *pastorales* Poëtæ *appellare solent* (imò ἐρίπνας, nam ἐπιπλὰς vox est nihili, ideoque hic hæsit doctissimus *Gesnerus*) *facilè in alterum collem transiliunt. Nam è capris omnibus ad saltum sunt maximè habiles.* Sequitur, si earum quæpiam in præceps cadat, eò quod longius distet collis, ad quem contendit, quàm ut illum possit assequi, tali esse membrorum robore, ut illæsa maneat, neque quidquam frangatur, neque cornu, neque caput, etiamsi per prærupta rupium præceps agatur, quia membra habet valida, & similem petris duritiem, nempe in cornibus maximè. *Isidorus* etiam, *Hæc animalia in petris altissimis commorantur*, &c. *& de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantia, in suis se cornibus illæsa suscipiunt.* Scaliger *in* Cardanum, *Cum incredibili corporis libratione, atque jaculatione, superent altissimas rupes: intervalla vel solo aspectu formidabilia securo transmittunt saltu.*

Quinto, ibicem dicit *Scaliger*, *nisi habitet loca frigida, occæcari.* Ita الاروي *alorvius*, id est, *fœminas* الاوعال describunt *Arabes* cæcitati valde obnoxias. Unde receptum apud illos Proverbium, اعماه الله كما اعمي الاروي *Deus illum excæcavit, quemadmodum excæcat alorvias.* Scio nonnullos referre ad mulierem hujus nominis: sed plerique rectiùs, ut vult *Damir* يريدون الاروي التي بالجبل يظنونها شريرة العمي *significari volunt alorvias, quæ sunt in montibus, quas putant* sæpe *esse valde cæcas.*

Sexto, de alorvia scribit *Damir*, يقال أن في قرنيها ثقبتان تتنفس منهما فمتي سدت هلكت سريعا *Dicuntur esse in cornibus ejus duo foramina, per quæ respirat, quæ, si obturentur, perit illico.* Quod de ægagro scribit *Oppianus* libro secundo,

Εἰ δέ τις αἰγάγρȣ κηρὸν κέρασιν περιχεύοι,
Ζωῆς ἐξέκλεισεν ὁδȣ̀ς, πνοιῆς τε διαύλȣς.

Quod si quis ægagri cornibus ceram circumfuderit, is vitæ vias intercluserit, respirationisque meatus. Alii pro αἰγάγρȣ legunt αἰγάσρȣ. Et *sylvestrem capram* omnes exponunt. *Hesychius*, Ἄιγαγρον, αἶγα ἄγριον. Et *Glossæ* veteres, *Caper sylvester*, αἴγαγρος. Certum tamen est αἴγαγρον, aut, si mavis αἴγασρον, *Oppiano* non esse nomen generale ad omnes capras sylvestres, sed restrictum ad certam speciem. *Oppianus* enim antea de bubalo egerat, de eurycerote, seu, quod idem est, platycerote, de dorco, seu caprea, & de pugnaci quadam specie capræ feræ, quæ audet apros aggredi, & in capras sui generis tanto fertur impetu, ut sola mors pugnam dirimat: inde transit ad aga-

ægagrum, tanquam ad capræ genus diſtinctum ab his omnibus. Omnino igitur αἴγαγρος eſt capræ feræ certa ſpecies, & quidem *ibex*, niſi fallor. Cujus alioqui nullum erit apud *Græcos* peculiare nomen, præter *Poëticum* ἰξάλυ, quod non tam eſt capræ nomen, quàm Epithetum in *Poëta*. Is enim ita habet *Iliad.* δ΄.

Αὐτίκ' ἐσύλα τόξον ἐΰξοον ἰξάλυ αἰγός.

Itaque aut *Græcis* defuit vocabulum, quo capræ genus tam illuſtre deſignaverint, aut ibex illis fuit αἴγαγρος vel αἴγαςρος. Quo pertinet, quod, in *Catena* in *Jobum*, יעל, αἴγαςρος exponitur ab *Olympiodoro*. Quod illum ſumpſiſſe puto ex aliquo veterum Interpretum, qui *Hebræum* יעל ſic reddiderat.

Septimo, non poſſum omittere rem memoratu digniſſimam, modò veram. ومن طبعها الحنو علي اولادها فاذا صيد شي من اولادها تبعته ورضيت بان تكون معه في الشرك

Etiam naturalis ipſi eſt ςοργὴ *erga catulos ſuos, quorum ſi quem capiant venatores, illum ſequitur, & lactat quamdiu eſt in eodem conſortio.* Hoc *Damir* de *alorvia*. Et *Oppianus* de ægagro,

Ἔξοχα δ' αὖ μήτηρ ἀταλὰς ἔτι νηπιάχοντας
Οὓς παῖδας κομέει.

Eximiè verò mater teneros adhuc catulos ſuos curat. Hinc بغام proprie eſt fracta vox, qua الظبية والوعل *caprea & ibex* catulis ſuis abblandiuntur. Et بغم Verbum de iiſdem eſt *voce ſic blandiri.* Hinc etiam ad homines transfertur in tertia Conjugatione. *Alcamus*, باغم حادثة بصوت رخيم *Blanda voce ei narravit.* Unde obiter refellere eſt *Judaicam* fabellam, quam de ibicis fœmina habet *R. Selomo* in *Jobi* verba capite trigeſimo nono, *An noſti tempus, quo pariunt* יעלי סלע *ibices petræ?* שונאה את הילדה ועולה לראש סלע גבוה כשכורעת לילד כדי שיפול לארץ וימות והקב"ה מזמן לו נשר ומקבלו בכנפיו *Illa odit fœtum ſuum, & in celſæ rupis verticem aſcendit, cum curvatur ad partum, ut cadat in terram fœtus, & moriatur: ſed Deus Sanctus & Benedictus parat illi aquilam, cujus alis excipiatur.* Quod idem repetit *R. Levi*, tanquam à majoribus ſuis acceptum, magnis ſæpe nugatoribus.

Octavo, en aliud pietatis argumentum in ibice! وفي طبع الاروي البر بابويه وذلك انه يختلق البهما بما ياكلانه فاذا عجز عن الاكل مضغ لهما واطعمهما

Etiam è natura ejus eſt pietas erga parentes, ita ut cibum ipſis apparet: & cum ita infirmi ſunt, ut per ſe comedere non poſſint, præmanſo cibo eos alit. Ut ægagri catuli in *Oppiano*,

--- Φίλους κομέουσι τοκῆας
Γηραλέους, ὅτε δεσμὰ πολύστονα γυῖα πεδήσῃ.
Βρώμην μὲν τ' ὀρέγουσιν εὔδροσον ἀνθεμόεσσαν,
Δρεψάμενοι στομάτεσσι· ποτὸν δ' ἄρα χείλεσιν ἄκροις
Ἐκ ποταμοῦ φορέουσιν, ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ.

Caros nutriunt parentes jam ſenes, cum ſuſpirioſa ſenectutis vincula artus jam conſtrinxerunt. Cibum quidem præbent roſcidum, & floridum, ore decerptum: potum vero ſummis labiis ex amne ferunt, hauſtâ pullâ aquâ. Addit *Oppianus* liberos captivam matrem ſequi: contrà quam ſcribunt *Arabes* matrem liberos comitari, cum venator illos abducit.

Nono, יעל, *ibicem* multi reddunt. Sic 1 *Sam.* 24. 3. Hebr. על פני צורי היעלים, *ſuper petras ibicum.* Hieronymus, *ſuper abruptiſſimas petras, quæ ſolis ibicibus perviæ ſunt.* Job. 39. 1. *Nunquid noſti tempus partûs* יעלי סלע, *ibicum petræ.* Idem Hieronymus, *ibicum in petris.* *R. Selomo* ibidem יעלי סלע אשטנ'בוק. Et *R. Levi* בוק"שטאין. Senſus eſt linguis vernaculis dici *eſtain bouc*, vel ſtein-bock/ id eſt, *hircum petræ*, quomodo *Galli* & *Germani* ibicem vocant. *David de Pomis* יעל תיש הבר *Ibex, hircus rupiculus.* Imò *rupicola*.

Plura de ibice vide in capitibus *De cervo*, & אקו *acco*: ſolùm fabellam de *Jona* libet addere, quam ex Hiſtoriis *Abiharira* refert *Ibnohatim* in libro, cui titulus تفسير *Expoſitio.* طرح يونس بن متي عليه السلام بالعرا فانبت الله عليه يقطينة وهيي له اروية وحشية ترعي من البرية وتتيه فتتفشح له فتروية من لبنها كل بكر وعشية حتي نبت لحمة

Jonas *Matthæi* (Hebr. *Amitthai*) *filius, ſuper quem eſto pax, ſub dio relictus eſt, & Deus cucurbitam ipſi excitavit, & præparavit ibicem feram in agris paſci ſolitam, quæ ad ipſum veniens dilatabat ipſi* femora, ut mulgeretur: *eumque, quotidie, tam matutino, quam veſpertino tempore, lacte ſuo potabat, donec caro ejus creviſſet,* id eſt, uſque ad tempus ablactationis. Ita in fabulis *Telepho* nomen inditum, διὰ τὸ θηλάσαι αὐτὸν ἔλαφον, *quod cerva eum lactavit:* & *Ægiſtho* διὰ τὸ αὐτὸν αἰγείῳ γάλακτι χρήσασθαι, *quia caprino lacte uſus eſt.* Et ἡ βούβαλος *bubali fœmina,* ut ait *Macarius* in *Palladii Lauſiacis*, ἠκολούθει, ἐμὲ μὲν θηλάζουσα, τὸν δὲ μόσχον αὐτῆς μὴ δεχομένη, *ſequebatur me lactans, proprium autem vitulum non admittens.*

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

De עפר *opher*, ſeu *Hinnulo cervæ*, aut *capreæ*.

עפר opher, *Arabicè* الغفر algophro. Giggejus

notatus. Hinnulos cur Græci παττταλίας, σπαθαίνας, & ἀχαιίνας, Hebræi עפרים opherim, *vocent.* Avicennæ *Interpres notatus. Hinnuli primo perniciſſimi, ſed cito fatiſcunt. Tam capreæ, quàm capræ quandoque gemellipara. Exempla in* Illyrico, Ægypto, Sicilia. *Cervæ etiam apud* Philoſophum. *Gemini plerumque ſimiles. Latinè* geminus & gemellus *pro* ſimili. *Non tam ubera, quam uberum papillæ cum hinnulis collatæ in* Cantico. *Lilium duo commendant. Lilia etiam in iis agris, in quibus paſcuntur hinnuli.*

In Cantico *Solomonis* עפר *opher*, paſſim uſurpatur pro *capreæ* aut *cervæ hinnulo*. Ita *Cant.* 2. 9. *Similis eſt dilectus meus capreæ,* או לעפר אילים, *aut hinnulo cervorum.* Et verſu 17. *Revertere, & ſimilis*

lis esto, &c. Et *Cant.* 8. *vers.* 14. *Fuge, & similis esto* (id est, revertere, aut fuge tanta celeritate, ut similis videaris) *capreæ, & hinnulo cervorum.* Et *Cant.* 4. 5. *Duo ubera tua sunt* כשני עפרים תאומי צביה *ut duo hinnuli gemini capreæ pascentes in liliis.* Quomodo rursus *Cant.* 7. *vers.* 3. *Aquila* πῶλον *pullum* interpretatur. Sed *Seniores* melius νέβρον, *hinnulum*. In aliis Scripturæ libris vox עֹפֶר non reperitur, neque illam norunt *Syri*, & *Chaldæi*. Sed palam inde deducta est vox *Arabica* الغفر *algophro*, vel *algaphro*, pro *ibicis hinnulo*. Prima enim litera *Gain* eadem est cum *Ajin Hebræo*, nisi quod γαμματίζει propter punctum adscriptum. Ut sæpe *Hebræum Ajin* per G efferebatur; ut in vocibus *Segor, Gaza, gomor, Gomorrha, Raguel, Gothoniel*, &c. Est, quod miremur, cur in *Giggejo* الغفر *algaphro*, vel *algophro*, reddatur *catulus leonis*, cum nihil quidquam significet, quam quod diximus. *Alcamus* الغفر والغفر ولد الاروية Algophro, & algaphro *hinnulus ibicis*. Damir, الغفر بالضم ولد الاروية والجمع الاغفار بالكسر ولد البقرة الوحشية Algophro *cum* damma *in prima, hinnulus ibicis*; & *Plurale* aligpharo *cum* kesra, *vituli vaccæ sylvestris*. Idem etiam in *Giauhari*, ex quo doctissimus *Golius fœtum rupicapræ* reddidit. *Rupicapræ*, id est, الاروية *alorviæ*. *Golio* enim الاروية (*alorvia*) est *rupicapra*: & الوعل (alwalo) *rupicaper*, qui nobis ibex. Inde hominem cursu velocem ajunt *Arabes* esse اوقل من الغفر *leviorem hinnulo ibicum*, nempe in ascensu montium. Nam اوقل *aukalo* propriè est ὀρειβάτης, vel ὀρειδρόμος. Si quæras, cur sive cervi, sive capreæ, sive ibicis hinnulus *Hebraicè* עֹפֶר dicatur, & *Arabicè* غفر conjecturas meas afferam, cum nihil possim certius. Notum est *Græcos* in cervorum ætate significanda fuisse valde accuratos, & proprias habuisse voces, quibus singula designarent. Ita anno secundo πατταλίαι dicti sunt; quia tum cornua recta habent, & simplicia, τῶν παττάλων, id est, *paxillorum* instar. Unde nos vocamus *brocards*; quia veruta nobis sunt *brocæ*: *Latini* à subulis *subulones*. Sed & eadem ætate σπαθίνας fuisse appellatos *Salmasius* ὁ μακαρίτης observat ἀπὸ τῆς σπάθης, hoc est, *à radio textorio lana involuto*, quasi tum cervi cornua lanam mollitie referant. Et ἀχαΐνας, non ab *Achaia*, ut *Grammatici* nugantur, sed quia ἀχαιὰ sunt ἔρια μαλακὰ, *lanæ molles*; quod post *Hesychium* scribit *Theocriti Scholiastes* nondum editus. Fallor, aut vocis עֹפֶר, vel غفر non dissimilis fuit origo. Nam *Arabicè* غفر *gapharon* dicuntur *villi vestium*, & *pili molles in facie, collo*, & *auribus*. *Lexicographi* per زغب explicant, quæ vox *lanuginem* sonat. Ita *Avicenna* de corona Regis, seu meliloto, وله زغب *Et ipsi est lanugo*. Et de anchusa, هو زغباني *Ea est lanuginosa*. Et de جواشير seu opoponaco, وشاقة كالقنة عليه زغب غبارية *Caulem habet ferulæ, super quem est lanugo coloris pulverei.* Pro quo *Dioscorides*, Καυλὸν δὲ ὥσπερ νάρθηκος ὑψηλότατον, ἔχοντα χνοῦν λευκόν. *Caulem autem habet ut ferulæ, altissimum, cum alba lanugine.* Nota obiter pro his verbis, *Caulem autem habet ut ferulæ*, in *Latino Avicennæ* insigni errore legi, *Ejus crus, sicut cucumeris*; quod est absurdissimum. Neque enim crus, aut caulem cucumeris *Dioscorides* vocasset ὑψηλότατον *altissimum*, cum cucumis humi jaceat. Sed patent fontes erroris. Interpretes القثا legerunt pro القنا, id est, *cucumerem* pro *ferula*. Hujusmodi erroribus cum scateat illa versio, ii sæpe nugas agunt, qui stylum stringunt in *Avicennam*. Neque enim ipsum refellunt, sed Scribas, aut Interpretes, per quorum incuriam, aut imperitiam multa σφάλματα in egregium opus irrepserunt. Sed, ut è diverticulo redeamus in viam, cum غفر *Arabibus* hodieque *lanuginem*, & *villos*, aut *pilos minutos* sonet, puto *Hebræis* etiam עֹפֶר idipsum significasse, atque inde factum, ut cervi juniores, qui *Græcè* σπαθίναι, & ἀχαΐναι, *Hebraicè* עֳפָרִים dicerentur à lanugine, & pilis cornuum, quæ tum nascuntur.

Cant. 2. *vers.* 17. & 8. *vers.* 14. cervorum hinnulis levitatem, atque agilitatem in cursu, non frustrà tribui jam docuimus; cum nullum animal sit pernicius, ut expressè habet *Xenophon* in loco, quem citavimus, Τότε τάχος οὐδενὶ εἰκός ἐστι τῶν τηλικούτων νεβρῶν. Nempe ut venatorum adventu, tanquam re inassueta, magis percelluntur, quam cervi jam adulti, ita majore nisu fugiunt, & alas pedibus addit timor. Sed ille impetus non diu durat. Nam quo currunt acrius, eò fatiscunt citius. Proinde, cum primo illo cursu canes longe superent, ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἀπαγορεύουσιν ἄρα οἱ νεβροὶ, *in sequentibus hinnuli deficiunt*. Ita *Pollux* libri 5. cap. 12. & multò uberius *Xenophon*, ex quo ille hausit, Δευτέρῳ δὲ, καὶ τρίτῳ δρόμῳ ταχὺ ἁλίσκονται· τὰ γὰρ σώματα αὐτῶν, διὰ τὸ ἔτι νεαρὰ εἶναι, τῷ πόνῳ οὐ δύνανται ἀντέχειν. *Secundo verò, tertiove cursu statim capiuntur: eorum enim corpora, cum adhuc tenera sint, laborem sustinere non possunt.*

Ut capra, ita & caprea singulos ferè parit. Tamen vel à natura, vel pabuli beneficio quædam sunt gemelliparæ. Quod de capris disertè observat *Philosophus Historiæ animalium* libri sexti capite decimo nono: Διδυμοτοκοῦσι δὲ καὶ πρόβατα, καὶ αἶγες διά τε εὐβοσίαν, καὶ ἐὰν ὁ κριὸς, ἢ ὁ τράγος ᾖ διδυμοτόκος, ἢ ἡ μήτηρ. *Geminos autem pariunt oves, & capræ, seu propter bonitatem pastus, vel quod aries, aut hircus, aut verò mater id à natura habeant, ut geminos edant.* Proinde idem in libro *Mirabilium* observat τὰ βοσκήματα *pecora* in *Illyriis* plerumque διδυμοτόκειν *geminos parere*. Quæ ad jumenta ineptè restringit Interpres, cùm de capris agi doceant sequentia, καὶ πολλὰ δὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐρίφους τίκτειν, ἔνια δὲ καὶ πέντε, καὶ πλείους, *& multa tres, aut quatuor hœdos edere, quædam etiam quinque, aut plures.* Quale est, quod de *Ægyptiis* capris refert *Ælianus Historiæ animalium* libri tertii capite trigesimo tertio, Αἱ δὲ Αἰγύπτιαι αἶγες, ἑκάστη πέντε ἀποτίκτει, καὶ αἱ πλεῖσται δίδυμα. Ægyptiæ *autem capræ quintuplicem partum nonnunquam edunt, & plerumque geminum.* Cujus fœcunditatis ratio petitur ibidem ex *Nili* potu. Proinde *Nili* aquam potandis pecoribus tollenonum haustu sumunt, quotquot augendi pecoris studiosi sunt. Sed & in *Sicilia* capras sæpe geminos peperisse suadet, quod in *Theocrito* pastores *Siculi* tam sæpe appellant διδυματόκους. Sic *Idyll.* 1. versu vigesimo quinto,

Αἶγά τε τοι δώσω διδυματόκον, ἐς τρὶς ἀμέλξαι.

Et capram tibi dabo gemelliparam, ut ter mulgeas. Et *Idyll.* 3. versu 34.

Ἦ μάν τοι λευκὰν διδυματόκον αἶγα φυλάσσω.

Certè tibi servo capram albam gemelliparam. Et *Idyll.* 5. versu 84.

Πλὰν δύο, τὰς λοιπὰς διδυματόκας αἶγας ἀμέλγω.

Præter duas, reliquas capras gemelliparas mulgeo. Et *Idyll.* 8. versu 45.

Ἔνθ' ὄϊς, ἔνθ' αἶγος διδυματόκοι, ἔνθα μέλισσαι.

Ibi oves, ibi capræ gemelliparæ, ibi apes. Porro ut capræ domesticæ, ita etiam feræ, capreæ puta, rupicapræ, *&c.* quandoque sunt gemelliparæ. Hinc *Solomon* Cant. 4. vers. 5. *Duo ubera tua sunt ut capreæ hinnuli duo gemini.* Ita cerva (teste *Philosopho Hist.* lib. 6. cap. 29.) τίκτει ὡς μὲν ἐπιτοπολὺ ἕν· ἤδη δέ τινες ὤμμέναι εἰσὶν ὀλίγαι καὶ δύο· *nonnisi unum plerumque parit: tamen paucæ quædam visæ sunt geminos peperisse.* Neque frustra est, quod Sponsæ ubera non cum hinnulis modo, sed & cum geminis hinnulis conferuntur. Nam ut duo ubera sunt simillima, ita similes ferè sunt, qui gemini nascuntur. Hinc *Plautus* in *Menæchmorum* Prologo,

Ei nati sunt filii duo gemini,
Ita forma simili pueri, uti mater sua
Non internosse posset, quæ mammam dabat,
Neque adeò mater ipsa, quæ illos pepererat.

Et *Cyclops Galateæ Metamorphoseωs* libri decimi tertii *Fabula* octava,

Inveni geminos, qui tecum ludere possint,
Inter se similes, vix ut dignoscere possis,
Villosæ catulos in summis montibus ursæ.

Proinde dixit *Homerus Iliad.* π'.

Ὕπνῳ καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν, ---

Ὄψει τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν δηλῶν· τὰ γὰρ δίδυμα τὴν ὁμοιότητα μάλιστα παρεμφαίνει. *Somno, & morti geminis. Ita eorum similitudinem quasi ob oculos ponens. Nam in iis, quæ gemina sunt, maximè se prodit similitudo. Plutarchi* verba sunt in *Consolatione ad Apollonium.* Itaque *Latinè geminum*, & *gemellum*, pro *simili* rectè dixeris. Ita enim Veteres passim usurpant. *Pacuvius* in *Hermiona* apud *Nonnium*,

Par fortitudo, gemina confidentia.

Catullus in *Mamurram* & *Cæsarem*,

Morbosi pariter, gemelli utrique.

Horatius Satyrâ 3. lib. 2.

--- par nobile fratrum
Nequitia, & nugis, pravorum & amore gemellum.

Et *Epistola* 10. lib. 1.

--- hac in re scilicet una
Multum dissimiles, ad cætera penè gemelli.

Cicero Partitionum Oratoriarum sect. 32. *Memoriam, quæ est gemina literaturæ quodammodo, & in dissimili genere persimilis.* Et in Oratione pro *Sexto Roscio*, *Par est avaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia.* Et pro *Q. Roscio* ferè in fine, *Simillima & maximè gemina societas hæreditatis est.* Et *Verrina* tertia ad Epistolam *Timarchidis*, *Gemino & simillimo nequitia, improbitate, audacia.* Et in *Pisonem*, *Illud vero geminum consiliis* Catilinæ, *&* Lentuli. In quibus locis qui pro *gemina*, & *geminum*, volunt *germana*, & *germanum* rescribi, toto cœlo aberrant, ut jam ab aliis est observatum. Patet igitur Sponsæ mammæ quorsum cum geminis hinnulis conferantur, nempe quia nonnisi geminæ protuberant. Unde est, quod in *Frivolaria Plautus* nominavit *sororiantes.* Et tam sunt inter se similes, quam esse solent hinnuli duo gemini. Quanquam, ut dicam quod res est, non tota ubera, sed papillas solùm cum hinnulis conferri putem. Neque enim hinnulis absolutè comparantur ubera, sed *hinnulis duobus geminis, qui pascuntur inter lilia.* Nempe in rustico Dramate à rebus, quæ ruri sunt, similitudines sumi oportuit. Et in his areolæ, aut agri partes, liliis consitæ, mammas virginum utcumque exprimunt, candore scilicet, & tumore suo. Lilium enim his duobus à *Plinio* commendatur, quod candor ejus eximius est, nec ulli florum excelsitas major. Unde *Poëta*,

--- Et grandia lilia quassans.

Et candoris quidem ratione ex *Junonis* lacte fingitur ortum. Atque, ut hic candor uberum candorem refert, ita cum in horti areola, aut in agri portione aliquot numero lilia supra planum solum eminent, mammas imitari videntur, quæ pari ratione supra pectus assurgunt, & protuberant. Rursus in illis liliis si pascantur ξουθαὶ κεμάδες, id est, *rufi hinnuli*, duo gemini, & prorsus similes, eminus aspicientibus tanquam papillæ in uberibus apparebunt. Neque novum videri debet, quod vel hic hinnuli, vel *Cant.* 2. *vers.* 16. & 6. vers. 3. greges pascuntur inter lilia: cum in *Judæa*, & *Syria*, lilia non colantur in hortis, ut apud nos; sed in agris passim occurrant. Unde est, quòd *Matth.* 6. 28. à *Christo* vocantur *agri lilia*, aut, ut habet *Syra* versio, quorum idiomate *Christus* inter *Judæos* concionabatur, ܫܘܫܢܐ ܕܕܒܪܐ *lilia deserti*, id est, quæ sponte proveniunt, etiam in desertis locis, & à nullo excultis. Hinc *Calphurnius* in *Litigio*,

--- en! aspicis illum,
Candida qui medius cubat inter lilia, cervum?

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

De Caprea, quæ *Hebraicè* צבי.

צבי tsebi, *esse* δορκάδα, *seu* capream, *res certissima.* Tabitha, *seu* Dorcas *nomen in usu apud* Judæos. Tabitha *ancilla* Gamalielis. Arabibus *&* Græcis *similia nomina.* צבי *à decore dicta. Quo sensu à* Lucretio *dictum*, --- nervosa & lignea Dorcas. *Capreæ oculi quàm venusti, & acres; unde illis nomen* δορκάδων. *Nunquam lippiunt. Noctu vident. Uno oculo aperto dormiunt. Cursus illis velocissimus.* Prov. 6. v. 5. *aliquid necessario supplendum.* Chaldæus *emendatus.* מיד è manu, *id est*, illicò, *ut* Græcum ὑπὸ χεῖρα, *Latinè* sub manum. יד *fortè* retis *genus; ut* Arabicum كفة. *Ex uno hemistichio oppositum in altero suppleri. Sylvæ utrimque linea & pennis clausæ, quarum formidine cervi in retia impulsi. Esa.* 13. *vers.* 14. Erit ut caprea expulsa. *Proverbium* Arabicum *ejusdem argumenti. Capreæ esus quam salubris. Sponsum cum caprea non conferri propter perspicaciam, ut volunt veteres: sed propter alacritatem, & exequendi celeritatem.*

Nomine *Hebræo* צבי *tsebi*, δορκάδα *capream*, aut *capreæ marem* significari tam certum est, quam quod est certissimum. Chaldæi *Tsade* Hebræum in *Teth*, & *Arabes* in *Dsa* mutant. Itaque *caprea Chaldæis* est טביא *tabja*, & *Arabibus* ظبي *dsabi.* Ex *Chaldæo* טביא *tabja* Fœmininum est טביתא *tabjetha*, vel *tabitha.* Hinc *Tabitha* puellæ nomen *Act.* 9. *vers.* 36. à *Luca Græcè* redditur Δορκάς. *Gamaliel*, *Pauli* magister, ancillam habuit ejusdem nominis, *Vaikra Rabba* sectione decima nona, טביתא אמתא דרבן גמליאל היתה בודקת חביות Tabitha *ancilla* Rabban (vel *Magistri nostri*) *Gamalielis dolia scrutabatur.* Ubi *Tabithæ* nomen *Glossa* ineptè reddit לשון טובה, tanquam *à bonitate* sumptum. Id enim esset טבתא *tabtha*, non טביתא *tabitha.* Ita etiam apud *Arabes* ظبية *dsabia*, id est, *caprea*, quandoque est muliebre nomen. *Damir* in capite *De caprea*, ظبية اسم امراة تخرج قبل الدجال تنذر الناس

بة

ظبة *Dſabia* (ſeu, *caprea*) *mulieris nomen, quæ ante* Anti-Chriſtum *prodibit homines* monitura, *ut ſibi ab illo caveant.* Ut عزة Azza, *capreæ catula.* Unde *Azza* dicta mulier quædam inter *Arabes* illuſtris. *Alcamus*, العزة بنة الظبي وبها سميت عزة Azza, *catula capreæ, unde dicta eſt* Azza *mulier.* In *Giggeio* perperam redditur *herba cervæ, dictamnus.* Nempe pro بنة *filia*, ſeu *catula*, legit نبات *herbam.* Sed & apud *Græcos* ut Δάμαλις, ita Δόρκαλις quandoque in uſu eſt. *Agathias Anthologiæ* lib. 7. *Epigrammate* 76. ad *Paulum Silentiarium*,

> Καί σε, μάκαρ, ποθέω, καὶ γλυκερὴν Δάμαλιν,
> Ἧς με περισμύχουσι μεληδόνες· ἀλλά με θεσμὴ
> Εἴργουσιν ῥαδινῆς τηλόθι Δορκαλίδος.

Et te, beate, cupio, & ſuavem Damalim, *cujus me curæ divexant: ſed me tenent leges tenerâ procul à* Dorcalide. Hujuſmodi nomina mulieres in *Oriente* non illibenter uſurpant; quia caprea tam à forma, quàm à placiditate morum apud Veteres commendatur. Et verò nomen *Hebræum* צבי *tſebi*, propriè *decus* ſonat. Unde in capreas translatum eſt, decorum, & venuſtum animal, ut docuimus in capite *De cervis*, quodque fuit in deliciis apud Veteres. Unde *Martialis*,

> *Delicium parvo donabis dorcada nato.*

Et cultum ab *Ægyptiis*, qui credebant capreas ἄθυρμα εἶναι τῆς Ἴσιδος; ut ex *Æliano* probavimus. Itaque *Dorcas* unum fuit è multis nominibus, quibus olim amaſiis ſuis proci adulabantur, & nęvos corporis excuſabant. *Lucretius* lib. 6. verſu 1153.

> *Nigra* Melichrus *eſt, immunda & fœtida* Acoſmos,
> *Cæſia* Palladion, *nervoſa & lignea* Dorcas.

Arabicè caprea, quæ præ cęteris ſpecioſa eſt, همير *hamir* vocatur. *Alcamus* explicat ظبية جسنة الجسمة *capream pulchro corpore*. Et apud eundem الحور *alhaur* eſt *oculorum venuſtas* مثل الظبا *qualis caprearum.* Nempe ان تشتد بياض بياض العين وسواد سوادها وتستدير حدقتها وترق جفونها *Cum album albi, & nigrum nigri oculorum valde intenduntur, & rotunda eſt pupilla, & palpebræ tenues.* Tales nempe ſunt caprearum oculi, quæ proinde non ſolùm venuſtiſſimos, ſed & alacres vividosque habent oculos, quibus acerrimè vident. Damir, توصف الظبا بحدة البصر *Capreæ deſcribuntur acutiſſimi viſus.* Unde illis inditum δορκάδων *Græcum* nomen. *Etymologus*, Δορκὰς παρὰ τὸ δέρκω τὸ βλέπω· ὀξυδερκὲς γὰρ τὸ ζῶον καὶ εὐόμματον. *Origenes* in *Cantico* Homilia tertia, *Hoc animal, quantum ad* Græca *vocabula, nomen à videndo, atque clarius proſpiciendo ſortitum eſt.* *Gregorius Nyſſenus* in *Cantic.* Homiliâ quintâ, Φασὶ τοῦτο τὸ ζῶον, ὑπερφυῶς δερκόμενον, ἐκ τῆς ἐνεργείας ἔχειν τὸ ὄνομα. *Ajunt hoc animal, cùm eximiè videat, à vi ſua nomen habere.* Philo Carpathius *in* Canticum, *Caprea animal eſt acutiſſimi viſus, dorcas ἀπὸ τοῦ δέρκειν dicta.* Theodoretus *in* Cantic. Φασὶ τὴν δορκάδα ἐπώνυμον εἶναι τῆς οἰκείας ὀξυδερκίας, καὶ διὰ τὸ ὀξέως ὁρᾷν ταύτην εἰληφέναι τὴν προσηγορίαν. *Capream ajunt ab acumine viſus eſſe dictam, & propter perſpicacitatem ſuam* dorcadis *appellationem eſſe canſequutam.* Eaſdem unquam lippire negat (a) *Plinius*, & lippientes fimum earum cerâ circumdatum, novâ Lunâ, devorare jubet. Addit noctu æquè cernere. Quin, ſi (b) *Etymologo*, & (c) *Phavorino* credimus, ἡ δορκὰς ἀνεῳγμένους ἐν τῷ καθεύδειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχει, *caprea inter dormiendum oculos habet apertos.* Quod *Hebræi* partim aſſerunt, partim negant. *Chaldæus* Interpres in *Cant.* 8. *v.* 14. תהי דמי לטביא די בעידן דדמך עינא חדא קמיץ ועינא חדא יהי פתיח *Eris ſimilis capreæ, quæ ſomni tempore unum oculum habet clauſum, & alterum apertum.* Et *Midras* in eundem locum, זה בשעה שהוא ישן עיני אחת פתוחה ועינו אחרת קמוצה *Illius, cum dormit, oculus unus apertus eſt, alter clauſus.*

(a) *Lib.* 28. *c.* 11.
(b) *In* Λεοντοκόμος.
(c) *In* Λέων.

Capreæ mira eſt pernicitas. Proinde vocat *Oppianus*,

> --- ὠκυτάτων δόρκων ἀρίδηλα γένεθλα,

velociſſimarum caprearum inſignia genera. Apud *Ælianum* (*Hiſt.* lib. 14. cap. 14.) una capreæ ſpecies, à *Poëtis* κεμὰς dicta, legitur eſſe δραμεῖν ὠκίστη θυέλλης δίκην, *ad curſum velox inſtar turbinis.* Inde *Arabica* verba قرع & ذري & طفا & هفا capream *levem eſſe* ſignificant, & *citatiſſimo curſu ferri.* Alcamus, قرع الظبي اسرع وخف *Caprea properavit, & levis fuit.* Idem, ذري الظبي اسرع *Caprea properavit.* Et alibi, طفا الظبي اشتد عدوه *Capreæ curſus invaluit.* Quomodo etiam هفا redditur in *Giauhari.* Neque de aliis feris hæc uſurpari reperias. Quod ideo hic obſervo; quia hanc caprearum velocitatem Scriptura paſſim deprædicat. Sic 2 *Sam.* 2. *verſ.* 18. Aſaël *pedibus celer fuit, ut una è capreis, quæ in agro ſunt.* Et 1 *Paral.* 12. *verſ.* 8. *Capreis in montibus pernicitate ſimiles erant.* Et *Proverb.* 6. *verſ.* 5. *Erue te ut caprea* מיד, *è manu, & ut avis* מיד יקוש, *è manu laquei:* alii *è manu aucupis.* Neque enim ſatis certum eſt, utrum hic ſignificet יקוש. Prius ſequuntur *Græci, Chaldæus, Syrus,* & *Arabs.* Poſterius *Hieronymus*, & ex *Hebræis Kabvenaki.* Sed, quidvis intelligas, videtur in priore membro vox analoga ſupplenda. Puta, *Erue te ut caprea è manu venatoris, & ut avis è manu aucupis.* Vel, *Erue te ut caprea ex caſſibus, & ut avis è laqueo.* Ad verbum, *è manu laquei.* Sed Hebr. *è manu laquei, è manu gladii,* &c. id eſt, *ex laqueo, & gladio.* Proinde *Græci* hic habent, *Tanquam caprea* ἐκ βρόχων *ex caſſibus.* Et *Arabs*, من الوهق *ex laqueo.* Et *Chaldæus*, מן נשכא per *Caph*, pro quo legendum per *Beth* מן נשבא *à reti*, ut in *Syro*, à Verbo נשב, quod *Arabicè* ſignificat *hærere retibus implicitum.* Neque aliter ſumpſit *Sirachides*, qui ad hunc locum ſic alluſit *Ecclef.* 27. *verſ.* 20. (al. 22.) Ἐξέφυγεν ὡς δορκὰς ἐκ παγίδος, *Effugit ut caprea ex laqueo.* Sed & aliter poſſis reddere, *Erue te ut caprea* מיד, *è manu*, id eſt, *ſtatim:* ut linguâ vernacula, *il partit de la main*, id eſt, *illicò diſceſſit.* Quomodo etiam *Orientales.* Ita enim *Jonathan* Geneſ. 19. verſ. 28. מן יד נפלת אשתא, *E manu cecidit ignis.* Chaldaica Paraphraſis *Eſther* 2. *verſ.* 13. מיד יתיהב לה למעל, *E manu permiſſum eſt illi ingredi.* Cant. 2. verſ. 13. מן יד אמר להון, *E manu dixit ipſis.* Pſal. 59. verſ. 12. לא תקטלנון מיד, *E manu ne occidas eos.* Thren. 1. verſ. 2. מן יד תקיף רוגזא דיי בהון, *E manu invaluit in eos ira DOMINI.* *E manu*, id eſt, *illicò.* *Græcè* dixeris ὑπὸ χεῖρα· & *Latinè*, *ſub manum.* *Plutarchus* in libro *De ſera Numinis vindicta*, non procul ab initio; Αἱ δ' ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι.

Pœna

Pœnæ, quæ ſub manum occurrunt, peccare audentibus. Suetonius in *Auguſto* capite quadrageſimo nono, *Et quò celerius, ac ſub manum annuntiari cognoſcique poſſit, quid in provincia quaque geratur.* Quid ſi יד, *manus* fuerit retis aliquod genus, ita dicti, quod eo capreę, tanquam manu, detinerentur. Ut ab *Arabico* كف caph *manus* كفة cuppha vocantur *pedicæ*, aut *caſſes*, quibus capreas venantur. *Alcamus*, كفة الظبا ما يصاد به. Et ibidem الخاطوف tanquam rapacis avis unguis vocatur شبه المنجل يشد بحبالة الصيد يختطف به الظبي *falcis ſpecies, quâ reti venatorio devinctâ capitur caprea.* Hæc etſi fortaſſe non ſint omnino rejicienda, tamen puto verius, quod primum dixi, *Solomonis* orationem eſſe Ellipticam, & in priore hemiſtichio aliquid deeſſe ex poſteriore ſupplendum. Et fortè in priore ſcripſerat *Solomon, Erue te ut caprea* מיד ציד, *è manu venatoris:* ut in ſequente hemiſtichio, *& ut avis* מיד יקוש, *è manu aucupis.* Sed per Scribarum incuriam periit vocula ציד propter præcedentis מיד τὸ ὁμοιόπτωτον. Quamvis eo devenire neceſſe non ſit, cùm id *Hebræis* familiare eſſe videam, ut in uno ex duobus hemiſtichiis aliquid deſit, quod ex altero ſuppletur. Sic *Num. 9. verſ. 16. Nubes illud tegebat* (ſupple *interdiu:*) *& ſpecies ignis noctu.* Pſal. 84. verſ. 11. *Melior eſt dies unus in atriis tuis, quàm mille* (ſupple *alibi.*) Sirach. 16. verſ. 3. *Præſtat unus juſtus, quàm mille* (ſupple *injuſti.*) Pſal. 91. verſ. 7. *Cadent à latere tuo* (ſupple *ſiniſtro*) *mille, & à dextera tua decies mille.* Prov. 28. verſ. 16. *Dux carens intelligentia, & multus oppreſſionibus* (ſupple *abbreviabit dies ſuos:*) at *qui odit quæſtum, prolongabit dies.* Et 1 Tim. 4. verſ. 3. *Prohibentium contrahere matrimonium,* (jubentium) *abſtinere à cibis, quos Deus creavit,* &c. Ita hic, *Erue te ut caprea è manu* (ſupple *caſſium*, aut *venatoris*, ut in ſequente,) *& ut avis è manu laquei*, aut *aucupis.* Capreas ſcilicet, cervos, ibices, & reliquas hujuſmodi feras, quas curſu aſſequi facile non eſt, retibus & pedicis implicare conantur venatores. Ita *Ælianus* (*Hiſt.* lib. 12. cap. 46.) de *Tuſcis* ſcribit, τὰς παρ' αὐτοῖς ἐλάφους καὶ ὑπὸ δικτύων μὲν, καὶ ὑπὸ κυνῶν ἁλίσκεσθαι, *Cervos, qui apud eos ſunt, tam retibus, quam canibus capi:* & Muſicæ illecebrâ ad retia pellici ſolitos. Alii ſylvam utrinque linea & pennis claudebant, quarum formidine feræ, & cervi potiſſimum, in retia paulatim impellebantur. *Virgilius* de cervis lib. 3. *Georgicorum*,

Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ.

Et lib. 2. *Æneidos*,

Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ
Venator curſu, canis & latratibus inſtat.

Pythagoras in *Ovidio Metamorphoſews* lib. 15. *Fabulâ* quadrageſima tertia,

Nec formidatis cervos includite pennis.

Lucanus lib. 4. verſu 437.

--- ſic dum pavidos formidine cervos
Claudit odoratæ metuentes aëra pennæ.

Seneca, De clementia lib. 1. cap. 12. *Si feras linea & penna concluſas contineas.* Et *De ira* lib. 2. cap. 12. *Cum maximos ferarum greges linea pennis diſtincta contineat, & in inſidias agat ab ipſo effectu dicta formido.* Et alter *Seneca* in *Hippolyto*,

Picta rubenti linea penna
Vano eludat terrore feras.

Arrianus in *Epictetum* libri ſecundi capite primo, Ὅτε φοβοῦνται φεύγουσαι αἱ ἔλαφοι τὰ πτηνὰ, ποῦ τρέπονται, καὶ πρός τινα ἀναχωροῦσιν ὡς ἀσφαλῆ; πρὸς τὰ δίκτυα, καὶ οὕτως ἀπόλλυνται. *Cum aves*, (id eſt, avium pennas) *cervi fugientes timent, quo convertuntur, & quo ſecedunt, ut in tuto ſint? Ad retia, & ſic pereunt. Oppianus* libro quarto *Halieuticῶn*,

Ὧδε καὶ ἐν ξυλόχοισιν ὀρέστεροι ἀγρευτῆρες
Εἷλον ἀναλκείην ἔλαφον εὐαγρέϊ τέχνῃ,
Μηρίνθῳ στέψαντες ἅπαν δρύος ἀμφὶ δὲ κοῦφων
Ὀρνίθων δήσαντο θοὰ πτερὰ, &c.

Sic etiam in ſylvis montani venatores invalidum cervum felici arte capiunt, lineâ coronantes totum quercetum; circùm autem levium avium ligant veloces pennas. Auſonius *Theoni* Epiſtola quarta,

An cum fratre vagos dumeta per avia cervos
Circumdas maculis, & multâ indagine pennæ?

Nemeſianus verſus finem *Cynegetici*,

Digerat innexas non una ex alite pennas,
Namque urſos, magnoſque ſues, cervoſque fugaces,
Et vulpes, acreſque lupos, ceu fulgura cœli
Terrificant, linique vetant tranſcendere metas.

Hieronymus in *Orthodoxi & Luciferiani dialogo* capite tertio, *Pavidorum more cervorum, dum vanos pennarum evitatis volatus, fortiſſimis retibus implicamini. Auguſtinus* libro primo *De nuptiis & concupiſcentia, Inſtar ferarum, quæ circumdantur pennis, ut cogantur in retia.* De cervis porro quæ allata ſunt, etiam de capreis dicta puta: quæ, *Blondo* teſte apud *Geſnerum, eadem arte, qua cervi decipiuntur. Comprehenduntur enim & canibus, implicantur & retibus,* &c. Itaque de caprearum retibus, & eas illaqueandi modo multa occurrunt apud *Arabes.* Sic in *Alcamus*, præter كفة & خاطوف de quibus jam diximus, etiam كصيص (caſſis) eſt حبالة يصاد به الظبي *rete, quo caprea capitur.* Et ظبي مبدي eſt *caprea, cujus priores pedes in caſſes inciderunt.* Et نسق الظبي, id eſt, علق في الحبالة *caprea è laqueo pependit.*

Hoc *Arabum* Proverbium ترك الظبي ظله *Caprea umbram ſuam reliquit. Damir* ita exponit, يضرب للرجل النفور وظله كناسه الذي يستظل من شدة الحر وهو اذا نفر منه لا يعود اليه ابدا *Ferit fugacem hominem. Capreæ ſcilicet umbra eſt latibulum ejus, in quo captat umbram propter æſtus vehementiam: & ex eo cum ſemel fugit, nunquam ad illud revertitur.* Hinc explica hæc *Eſa. 13. verſ. 14.* והיה כצבי מדח *Et erit ut caprea expulſa.* Agitur de *Babylone*, in cujus umbram multi ſeceſſerant, tanquam in tutiſſimum propugnaculum. Sed, *Medis* ad eam devaſtandam undequaque concurrentibus, prædicitur fore, ut unusquiſque eam deſerat, atque ut caprea è latibulo ſuo expulſa inde diſcedat, nunquam poſtliminio reverſurus.

De capreæ eſu meminit *Moſes Deuter. 12. verſ. 15. 22. & cap. 14. v. 5. & cap. 15. v. 22.* Et in *Solomonis* cibariis caprea nominatur 1 *Reg.* 4. *verſ.* 23. *Arabes* quoque capreæ eſum multum commendant. *Avicenna* وخير لحوم الوحش لحم الظبا *Opti-*

Optimæ è ferinis ſunt caprearum carnes. *Razi* apud *Damirem, & Abenbitarem*, لحم الظبي حار يابس وهو اصلح لحوم الصيد واجوده الخشف *Caro capreæ calida eſt, & ſicca, & carnium venaticarum ſaluberrima: at capreoli caro bonitate maximè antecellit.* Symeon Sethi, τὰ τῶν δορκάδων κρέατα εὐχυμώτερά ἐϛι τῶν λοιπῶν ἀγρίων ζώων, καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἔχει οἰκείωσιν. *Caprearum carnes melioris ſucci ſunt, quàm cæterorum agreſtium animalium, & ad humanum corpus ſunt magis accommodatæ.* Apud *Athenæum* libro nono *Palamedes Eleaticus* ait οὐκ ἄχαρι κρέας τὸ τῶν δορκάδων, *caprearum carnem non eſſe injucundam.* Et *Philoſtratus* libro ſecundo in *Indorum* conviviis integras apponi capreas.

Quæritur cur in *Cantico* Sponſus cum caprea toties conferatur. Ut *Cant.* 2.9. *Similis eſt dilectus meus capreæ.* Et verſu decimo ſeptimo, *Revertere dilecte mi; ſimilis eſto capreæ.* Et capitis octavi verſu decimo quarto, *Fuge, dilecte mi; & ſimilis eſto capreæ.* Plerique Veterum ad id referunt, quod jam antè obſervavimus, dorcadem, ſeu capream animal eſſe perſpicaciſſimum. *Origenes* in *Cantica* Homiliâ tertiâ, *Caprea habet in natura ſua, ut non ſolum videat ipſa, & perſpiciat acerrimè, ſed & aliis viſum præbeat. Aſſerunt namque hi, quibus Medicinæ peritia eſt, ineſſe huic animali intra viſcera humorem quendam, qui caliginem depellat oculorum, & obtuſiores quoque viſus exacuat. Merito ergo capreæ vel damulæ* Chriſtus *comparatur; quia non ſolùm videt ipſo Patrem, ſed & videri ab aliis facit, quorum viſus ipſe curaverit.* *Gregorius Nyſſenus* Homilia quinta, Ἡ δορκὰς σημαίνει τὴν ὀξυωπίαν τοῦ τὸ πᾶν ἐπιβλέποντος. *Caprea ſignificat viſus acumen ejus qui omnia perſpicit.* Philo Carpathius, *Sponſus, ſcilicet* Chriſtus, *capreæ aſſimilatur, eo quod corda omnium ſubtiliſſimè rimetur, & inſpiciat cogitationes omnes.* Aponius in *Cantica* libro quarto, *Capreæ pro eo opinor ſimilem dici; quia noſtræ ſalutis inluſtratio cæcitatem cordis auferens,* &c. Quod ibidem ſequitur, *Caprearum poſterior corporis pars candorem demonſtrat*, ad pygargos pertinere ſuo loco docuimus. *Theodoretus* de *Chriſto*, Δορκάδι αὐτὸν ἡ νύμφη ἀπεικάζει, διὰ τὸ ὀξυδερκὲς, καὶ διορατικὸν, καὶ τῶν μελλόντων προγνωϛικόν. *Eum cum caprea Sponſa confert, propter viſus acumen, & perſpicaciam, & futurorum præcognitionem.* Michaël Pſellus *in* Cantica, *Caprea, Allegorice videntem ſignificat. Nam ipſe* (Chriſtus) *omnium corda intuetur.* Quæ quidem piè dicta, ſed neſcio an ad rem; quia hæ Allegoriæ *Græci capreæ* nominis etymologia totæ nituntur. Neque enim in Sacro Textu quidquam eſt, unde pateat *Solomonem* id reſpexiſſe. Quin de Sponſi ſaltibus, aut fuga, aut reditu iis locis (*d*) agitur, quibus confertur cum caprea. Itaque nihil puto reſpici, quàm capreæ in curſu aut ſaltu agilitatem: cui ſimilis Sponſi alacritas, & exequendi celeritas, ac facilitas, quidquid agat, aut moliatur. De capreæ hinnulo capite præcedenti dictum eſt, & capite, quod proximum ſequetur, agemus de caprearum ſpeciebus, & coloribus.

(*d*) Cant. 2.8,9.17. & 8.14.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

Quid Veteres & Recentiores ſcripſerint de animalibus Unicornibus.

Animalia multa μονοκέρωτα *apud Veteres.* 1. *Rhinoceros. Cur* Martialis *illum gemino cornu deſcribat. Variæ ſententiæ. Illum locum aliter legendum. Aliorum conjecturæ refelluntur.* 2. *Equus* Indicus *unicornis.* 3. *Aſinus* Indicus. 4. *Bos* Indicus. *Hi boves ab* Oppiano Ἀόνιοι *dicuntur per ſummum errorem; cujus fontes aperiuntur.* 5. *Propriè dicta monoceros in* India *ſola reperitur. A qua fortè non diverſi equus & aſini* Indici. Conſtantinopoli *monocerotis* ἐκτύπωμα *planè aliud apud* Philoſtorgium. *Monocerotis deſcriptio in* Paulo Veneto, & Ludovico Vartomano. *De eodem multa ex* Arabibus. *Nomen* Indicum *in* Æliano καρκάζωνον (*malè ſcribunt* καρτάζωνον) *in* Arabibus carcaddan, *in* Coptis ΧΑΡΧΙΝΟΣ. *Natales* India & Nubia *in* Goyame. *Fœmina quamdiu ferat uterum. Cum quibus animalibus coëat.* قرش Coptis ἈΣΠΙΔΟΧΕΛΏΝΗ. *De monocerotis mole & ſtaturâ variæ ſententiæ. Collum ad pedes inflexum. Animal ſolidungulum. Longæviſſimum. Terribile. Homini & elephanto infenſum, quem cornu ſuo transfigit, & ſurſum tollit. Sed* ruch *avis fert unguibus monocerotem. Tela in eum nihil poſſunt. Palumbes amat. Multa de cornu gravitate, ſoliditate, craſſitudine. Variæ intùs figuræ. Baltei ex his confecti, & alia quædam.* حرشن charſan, *vel*, حربش charis, *animal hœdi ſpecie, cornu unicum in fronte habens, in* Segeſtana & Bulgaria. *Per virginem capitur. Origo fabulæ. In* Carpatho *monte rupicapræ unicornes. Lepus monoceros. Cornuti lepores ex* Norvegia *allati. Cornu* jachmur, *vel* jâmur, *unicum; ſed in ramos diviſum. Tale quid apud* Cæſarem *libro ſexto. In* Symeone Sethi *moſchi capreolus unicornis. Ibi quædam emendata. Alii* Arabes *de moſcho.* Avicenna *explicatus. Muſchus* Tubetienſis *cur optimus. Capreolum muſchi quomodo deſcribant* Arabes. *De unicornibus animalibus quid* Hebræi. *Fabula de bove unicorni ab* Adamo *Deo oblato. Alii capreis accenſent. Monoceros ſylvæ* Ilai *Hebræis* קרש. *Ejus cornu nigrum. Ita etiam* Ælianus, & Phile, *cujus Interpres notatus.* תחש *noſtris* taxus, *aut* melis, Hebræis *animal unicorne, quod nuſquam comparuit poſt abſolutum Tabernaculum.* Pomarius *cornu unicornis docet contra venena multùm pollere, & qua arte dignoſcatur. Oryx etiam animal unicorne* Ariſtoteli, & Plinio. *De eo multa ex Scriptoribus.* Heliodorus *emendatus.* Gazel *non eſt* oryx, *ſed* capreæ hinnulus. Oppianus *orygem aliter deſcribit, quàm reliqui Scriptores. Concluditur tamen idem eſſe animal, & refelluntur objectiones. Dorcades totæ albæ.* Μετάφρενα partes geminæ. Duplex *pro* lato. *Oryx, animal pugnaciſſimum. Oryx non ſemper unicornis. Oryx bove non multò minor: jungebatur bigis, & equi vices præſtabat.* Subulo ὄρυξ.

Ut nobis viam præſtruamus ad explicationem *Hebrææ* vocis ראם *reem*, vel רים *rem*, quam vetuſtiſſimi Interpretes *monocerotem* eſſe voluerunt, libet in

in hoc capite Lectori ob oculos ponere quæ Veteres & Recentiores scribunt de animalibus unicornibus. Horum unum est ῥινόκερως, reliqua μετωποκέρωτα. Rhinoceros *Aristoteli* notus non fuit. Illum primus descripsit *Agatharchides* sub *Ptolemæo Sexto*. Post quem *Artemidorus*, *Diodorus*, *Strabo* qui viderat, *Plinius*, *Solinus*, *Ælianus*, *Oppianus*, *Philostratus*, *Dio*, *Pausanias*, alii; quos non vacat hic exscribere. Tantum hoc quæsîerim libens, cum constet rhinocerotem unicum in naso cornu habere, unde belluæ nomen, cur geminum illi tribuat *Martialis*, vel quisquis auctor est libri *Spectaculorum*, cum de *rhinocerote* dicit *Epigrammate* vigesimo secundo;

Namque gravem gemino cornu sic extulit ursum,
Jactat ut impositas taurus in astra pilas.

Gemino cornu, inquiunt, id est, *forti*, *& vehementi:* quomodo dixit *Virgilius*,

--- duplici dentalia dorso.

Alii *gemino cornu*; quia rhinoceros habet duo cornua, ut observat *Pausanias*, τὸ ἐπ' ἄκρᾳ τῇ ῥινὶ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ οὐ μέγας, *unum in extremo naso, aliud supra illud non magnum.* Neutrum ad rem, ut quidem puto. *Geminus* pro *forti* nusquam occurrit. In *Virgilio* (a)

(a) *Georg. lib. 1. versu 173.*

--- duplici dentalia dorso,

id est, *lato*, inquit *Servius*: *ut aut duplex agitur per lumbos spina: aut revera duplici, cujus utrumque eminet latus; & ferè hujusmodi sunt omnes vomeres in Italia.* Frustrà etiam id observatur, rhinocerotem geminum habere cornu. Alterum enim est in dorso, quo ursum extulisse dici non potest. Itaque ad illud cornu non pertinent hæc *Poëtæ*,

--- gemino cornu sic extulit ursum.

Proinde *Politiano* cum hæc non satisfacerent, is aliud excogitavit, nempe ursum dici *gravem gemino cornu* Dativo Casu, id est, gravem etiam iis animalibus, quibus geminum est cornu; quales tauri, *&c.* Quod ut ineptum & coactum docti meritò rejiciunt. Neque enim crescit robur cum numero cornuum. Arietes, & hircos, utut bicornes, nemo crediderit esse rhinocerote robustiores. Itaque *Poëtæ* locum puto esse corruptum, quamvis non videam satis quomodo possit restitui. Varias tamen afferam conjecturas, ut in iis Lector eligat quod videbitur commodissimum, aut ipse meliora tentet. Fortasse *Poëta* non scripserat, *gravem gemino*, sed, diversis Casibus,

--- gravi geminum cornu sic extulit ursum.

Geminum ursum, id est, *duos ursos*; non simul, sed successivè oblatos, vel simul oblatos extulit successivè: nisi malis *Geticum ursum*, id est, *Scythicum*; quia versus Aquilonem ursi majores, essetque id θαυματωδέστερον, si majorem ursum cornu sustulisse dicatur rhinoceros. Sed *geminum* probo magis, quia sequente versu,

Jactat ut impositas taurus in astra pilas.

Poëta plures pilas videtur opponere pluribus ursis. Et de *Carpophoro* sic dicitur *Epigrammate* 23.

Ille tulit geminos facili cervice juvencos.

Gravi cornu, id est, αἰνῷ, *atroci*, *diro*, *molesto*, *infesto*. Vel, voce leviter inflexa, *brevi cornu*; quia pro belluæ magnitudine cornu brevissimum est. Utrumque habet *Oppianus* in descriptione rhinocerotis libro secundo *Cynegeticῶn*,

--- ὀλίγον δ' ὑπὲρ ἄκρια ῥινὸς
Ἀντέλλει κέρας, κινὸν, ἀκαχμένον, ἄγριον ἄορ.

Breve super summum nasum surgit cornu, grave, acutum, sævum telum.

Jam hæc scripseram, cum incidi in alias hujus loci interpretationes, quæ mihi præcedentibus non magis satisfaciunt. Una *Scaligeri* sic habet, *Rhinoceros est cornu gemino, altero pusillo in fronte, altero in nare robustissimo, quo audacissimè pugnat, ac vincit elephantum. Ut jam desinant nugari* Grammatici *de* gemino *cornu apud* Martialem. Sed pusillum illud in fronte cornu non aliunde novit, quàm ex pictura, qualem nullam vidimus. Anno *Christi* 1515. ex *India* in *Lusitaniam* advectus est rhinoceros, quem accuratè pinxit *Albertus Durerus* tum temporis insignis pictor. Et ex illius prototypo expressa ἔκτυπα per totam *Europam* sparsa sunt, quæ cornu nullum exhibent in fronte rhinocerotis. Sed supra cornu, quod est in nare infima, quatuor tubercula, quorum summum frontem, cætera glabram in ima parte attingunt. Hæc tubercula pro cornibus si habuit illustrissimus *Scaliger*, jam rhinoceros non erit *gemino*, sed *quinquegemino* cornu animal. Utut sit, his vel cornibus, vel tuberculis non extulerat ursum; sed unico illo, quod est in nare. Itaque hæc nihil ad rhombum.

Altera *Jani Douzæ*, *Petri Scriverii*, *Gerardi Vossii*, virorum, qui in his literis facilè primas tenent, pro *urso* legit *urum*: quod sic explicant,

--- gravem gemino cornu sic extulit urum,

id est, *urum, quamvis gemino cornu gravem, tam facilè sustulit, quam taurus objectas pilas. Et meritò* (inquiunt) gravem gemino cornu *Poëta dicit*, *cum singula urorum cornua*, *teste* Plinio, *duas urnas capiant.* At ne sic quidem videntur id obtinere, quod volunt, nempe, ut urus *gravis* dicatur esse propter cornua. Quid enim cornuum gravitas ad ipsum uri corpus, quod pendere necesse est plura millia pondo, si verè scripsit *Cæsar* uros esse magnitudine paulò infra elephantos: & *Servius* in librum secundum *Georgicorum*, exceptis elephantis, majores esse cæteris animalibus? Itaque quidquid ponderis his accedit ex gravitate cornuum, nullum momentum habet. Præterea *Poëta* sic scripserit rem prorsus impossibilem, nempe animal, elephanto penè par, facilè sublatum fuisse à rhinocerote, cui *Strabo*, qui viderat, tribuit solùm μέγεθος τοῦ ταύρου, *tauri magnitudinem.* *Artemidorus* quidem rhinocerotem ait μικρὸν ἀπολείπεσθαι τῶν ἐλεφάντων, *vix inferiorem esse elephantis.* Sed ne sic quidem facilè sustulerit urum. Itaque rhinoceroti non urus, sed

--- pila taurus erat.

Liber *Spectaculorum Epigrammate* 9. de *rhinocerote*,

Quantus erat cornu, cui pila taurus erat?

Martialis ipse libri decimi quarti *Epigrammate* quinquagesimo tertio, cui titulus *Rhinoceros*, id est, guttus è naso rhinocerotis;

Nuper in Ausonia Domini spectatus arena.
Hic erit ille tibi, cui pila taurus erat.

Hæc igitur rhinocerotis fuit ultima virtus. Alioqui frigida esset laus, si urum etiam sustulisset, qui tauro multò major est. At, inquiunt, rhinocerotis & ursi certamen impar fuisset, cum vulgari etiam tauro ursum superare minimè sit operosum. Quod ipsum mihi quidem persuadet non unum ursum, sed geminum rhinoceroti fuisse objectum, ne impar esset pugna. Quamvis tauro ursum superare non fuerit ita facile, quam illi volunt. Quin taurum ab urso prosterni, & qua arte, disertè docent (b) *Aristoteles* (c) *Plinius*, (d) *Solinus* (e) *Ælianus*. Et id ipsum insinuat *Eustathius* in *Hexaëmeron* pag. 35. Itaque nihil video hactenus, quod à priore sententia me dimoveat.

(b) *Hist. l. 8. c. 5.*
(c) *Lib. 8. cap. 36.*
(d) *Capite De Numidia.*
(e) *Lib. 6. cap. 9.*

Rhinoceroti oppono feras μετωποκέρωτας, id est, *quæ cornu in fronte habent*, atque illud quidem unicum, quales equus, asinus, & bos *Indici*, propriè dicta *monoceros*, *oryx*, &c. Equi meminit *Onesicritus* apud *Strabonem* libro decimo quinto, in *India* describens ἵππους μονοκέρωτας, ἐλαφοκράνους, *equos unicornes*, *cervinis capitibus*. *Ælianus* etiam *Historiæ* libri tertii capite quadragesimo primo, ubi tam equi, quam asini *Indici* cornu numerat inter alexipharmaca.

Asinus *Indicus*, seu veriùs onager, equo par est magnitudine, albo corpore, capite purpureo, oculis cyaneis, carne amara & gustui ingrata. In fronte prominet unum cornu cubitale, vel sesquicubitale, in medio nigrum, album infrà, suprà puniceum, magni usus in Medicina. Inter animalia solipeda solus habet fel in jecore, & in pedibus talos, eosque nigros. Robur,

bur, & pernicitas ſumma eſt. Cornu, dentes, & calces, ex æquo terribiles. Locis maximè deſertis degit. Vivus raro capitur. Hæc (f) *Apoſtolius* ex (g) *Æliano*, *Ælianus* ex (h) *Cteſia*. Sed & ejuſdem animalis plures alii meminerunt. In his *Ariſtoteles Hiſtoriæ* libri ſecundi capite primo, *Plinius* libri undecimi capite trigeſimo ſeptimo, & quadrageſimo ſexto, *Pollux* libri primi capitis undecimi ſectione decima quarta, *Philoſtratus* in *Apollonio* libro tertio, *Antigonus Mirabilium* capite ſeptuageſimo ſecundo, *Phile* capite trigeſimo ſeptimo. Et ex *Hebræis Gerſom* in *Porta cœli* fol. 26. b. ubi de aſinis, והמין הזה במחוז אינדיא יש לו קרן אחד במצחו כן כתוב בספר בעלי חיים *Etiam illa ſpecies in* Indiæ *regione unicum habet in fronte cornu. Ita ſcribitur in libro* De animalibus.

(f) *Prov.* 1357. Ὄνος ἐν μελίτταις.
(g) *Hiſt.* l.4.c.52.
(h) *In India apud Photium.*

Boves in *India* ſolidis ungulis eſſe, unicornes etiam, ex *Cteſia* tradunt *Plinius* & *Solinus*. Eoſdem in *Æthiopia* ſic deſcribit *Ludovicus Vartomanus Navigationum* libri ſecundi capite decimo quinto, *Vaccas etiam vidi* (*Zeilæ*, quæ eſt urbs *Æthiopiæ*) *cornu unicum in fronte media habentes inſtar monocerotis, longitudine ſupra palmi magnitudinem. His cornu in terga reſupinatum, Coloris ſunt phœnicei.* Nempe tam in *Æthiopia*, quam in *India*, poſſunt illorum eſſe natales. Sed de *Oppiano* quid fiet, qui *Aonios* appellat libro ſecundo *Cynegeticῶν*, ubi de boum vario genere;

Μώνυχες Ἀόνιοι, ςικτὸν γένος, οἰοκέρωτες,
Ἐκ τε μέσου κέρας αἰνὸν ἀπαντέλλουσι μετώπου.

Solidunguli ſunt Aonii, *varium genus, unicornes, & è media fronte grave cornu producunt. Aonii*, id eſt, *Bœotici*. Nulli enim *Aones* alibi, quam in *Bœotia*. In qua ſi qui fuerunt hujuſmodi boves, quomodo id intactum prætererîerunt *Dicæarchus*, *Strabo*, *Pauſanias*, alii, qui *Bœotiam* tam accuratè deſcripſerunt? Et *Ariſtoteles* in eximio *De animalibus* opere? Ut *Plutarchum* taceam, qui de *Bœotia* ſua tam multa habet inſignia. *Oppianum* igitur puto ex aliquo ſcriptore hæc hauſiſſe, in quo poſt boves αἱ ὄνοι ponebantur in cenſu τῶν μονοκερώτων. Et cum ex αἱ ὄνοι factum eſſet ἀόνιοι per ſcribarum imperitiam, conjuncta ſunt, quæ fuerant divellenda. Eodem facit, quod boves illi *Aonii* ab *Oppiano* vocantur ςικτὸν γένος *varium genus*. Apparet enim id petitum eſſe ex aſinorum μονοκερώτων deſcriptione, qui partim albi erant, partim purpurei. Atque ipſum cornu habuerunt nigrum, album, & puniceum. Quale nihil occurrit de bobus unicornibus.

Propriè dicta μονόκερος juxta Veteres in *India* ſola reperitur. Aſperrimam eſſe feram dicit *Plinius* libri octavi capite vigeſimo primo, reliquo corpore ſimilem equo, capite cervo, pedibus elephanti, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente, id eſt, pedum quatuor; ut *Solinus* interpretatur; cætera *Plinio* ſimilis. Nec multò aliter hoc animal deſcribunt *Ælianus* & *Phile*: niſi quod de cervino capite nihil habent. Et *Phile* os leonis illi affingit. Neque à monocerote puto diverſos fuiſſe *Indicos* equos, & aſinos, de quibus ſuprà: cum monocerotem in multis equo eſſe ſimilem *Plinius* diſertè aſſerat. Et aſini *Indici* deſcriptio, qualis eſt in *Cteſia*, & *Æliano*, maximè accedat ad monocerotis deſcriptionem, quam, præter eundem *Ælianum*, *Plinius*, *Solinus*, & *Phile* nobis exhibent.

Sed ab his diverſiſſimum fuit *Conſtantinopoli* unicornis ἐκτύπωμα, ex quo *Philoſtorgius* hoc animal ita deſcribit libri tertii capite undecimo, τὴν μὲν κεφαλὴν δράκοντος φέρει, κέρας δὲ σκολιὸν αὐτῷ πέφυκεν, οὐ τι σφόδρα μέγα· ὁ δὲ ἀνθερεὼν αὐτοῦ πώγωνος ὑποπίμπλαται ἅπας. Μακρὸς δὲ ὁ τράχηλος, εἰς ὕψος ἀνατεινόμενος, ὅλως δράκοντος ἐγγύτατα παραπλήσιος· τὸ δὲ ἄλλο σῶμα ἐλάφῳ προσέοικε μᾶλλον, τοὺς δὲ πόδας λέοντος ἔχει. *Draconis quidem caput habet, cornu verò curvum innatum ei, haud valde magnum. Mentum ejus barba totum obſitum eſt. Longaque cervix, in altum protenſa ad ſyrma draconis proximè accedit. Reliquo quidem corpore cervo ſimilis magis. Pedibus autem leoninis eſt.* Quæ eadem legere eſt in *Nicephoro Calliſto* libri noni capite decimo nono.

Cum his ſi quis recentiores conferat ejuſdem animalis deſcriptiones, duas omnino reperiet: unam *Pauli Veneti* libri tertii capite decimo quinto, alteram *Ludovici Vartomani*, *Romani* Patritii, libri primi capite decimo nono: ſed quibus neque inter ſe, neque cum veteribus ullâ ratione convenit. Prior enim ſic habet, ubi de regno *Baſman* in *Java* minore; *Inveniuntur apud eos elephanti, & unicornes, in magna multitudine. Et ſunt unicornes paulò minores elephantis, pilum habentes bubali, & elephanti pedem. Habent caput ut aper, & more porcorum libenter morantur in luto, & aliis immunditiis. In medio frontis geſtant cornu unum groſſum, & nigrum. Linguam habent ſpinoſam, qua lædunt homines, & animalia.* Poſterior talis eſt, *Ab altera* (Mechani) *delubri ſepta viſuntur, in quibus unicornes gemini aſſervantur*, &c. *Alterum eorum, quem conſtat longè proceriorem eſſe, pullo equino triginta menſes nato haud abſimilem crediderim. Prominet in fronte cornu unicum longitudine trium cubitorum. Longè natu minor eſt alter, utpotè anniculus, ac equino pullo ſimillimus. Ejus cornu quaterni palmi longitudinem non excedit. Coloris eſt id animal equi muſtelini: caput cervi inſtar; collo non oblongo, rariſſimaque juba, ab altera parte ſolùm dependentes. Tibias habet tenues, eaſdemque graciles admodum, hinnuli modo. Ungulas anteriorum pedum bifidas habet, caprinos pedes fermè referentes. Tibiarum poſteriorum pars exterior villoſa eſt, pilique plurimi. Sanè id animal ferum videtur; verùm ferociam neſcio quâ comitate condit. Advecti ſunt ex* Æthiopia *ab* Æthiopum *Rege*, &c.

His libet addere quæ de monocerote reperio apud *Arabes*, quæ nondum protrita ſunt, nec in ore vulgi doctorum. In Scripturę *Paraphraſtis* fere vocatur ذو القرن الواحد & وحيد القرن *unicornis*, ut *Æthiopicè* አሐዱ: ቀርን: In *Alcamus* alicubi مرميس *mirmis*, & هرميس *hirmis*. In *Damire* الحمار الهندي *aſinus Indicus*, & حربش *charris*, vel حرشن *charſan*. Sed vulgatiſſimum *monocerotis* nomen, nec ſolum apud *Arabes*, ſed & apud *Perſas*, *Tartaros*, atque *Indos* receptum eſt كركند *carcand*, كركندن *carcandan*, vel, ut plerumque ſcribitur, كركدن *carcaddan*. Eo enim *Hiſtorici* paſſim utuntur, & *Geographus Nubienſis* Clim. 1. part. 8. & 10. *Alkazuinius*, *Algiahid*, *Damir*, *Alcamus* ſæpiuſculè, *Pentateuchi* Paraphraſtes *Pariſiis* editus, *Deut.* 33. 17. Et Fœmininum كركندة *carcanda* reperitur in *Zamachſari*. Et *Copticum* ΧΑ'ΡΧΙΝΟΣ pro *monocerote* videtur inde deflexum. Quin vetuſtum hoc fuiſſe nomen jam olim in uſu apud *Indos* his verbis docet *Ælianus Hiſtoriæ* libri decimi ſexti capite vigeſimo: Λέγεται δὲ καὶ ζῶον ἐν τούτοις εἶναι μονόκερων, καὶ ἀπ' αὐτῶν ὀνομάζεσθαι καρκάζωνον. *Dicitur inter eos animal eſſe unicorne, quod carcazonum vocant.* Et rurſus, Μονίας ἐςὶν ὁ δὲ ὁ Ἰνδὸς καρκάζωνος. *Solitarius eſt* Indicus *ille carcazonus*. Ita enim ſcribendum pro καρτάζωνος. Hæc de nomine. Feram ipſam *Alkazuinius* in *India* deſcribit. *Geographus Arabs* naſci aſſerit in primo Climate, in الرامي *Alrami*, *Indiæ* inſula, propè *Sarandib*, id eſt, propè *Zeilan*, ſeu *Taprobanam*. *Alrami*, Paulo Veneto *Lambri*, pars eſt *Javæ* minoris, quam is ſe luſtraſſe ſcri-

ſcribit: & in ea haberi unicornes, libri tertii capite decimo tertio, & decimo octavo. Alii non ſolum *Indiam*, ſed & *Nubiam* illis aſſignant. *Damir* ubi de monocerote; معادنه ببلاد الهند والنوب *Fodinæ ejus* (id eſt, loci natales) *ſunt in India, & Nubia.* Nempe in *Goyame*, vel *Gogiane*, *Abyſſinorum* imperii parte extrema, ad *Lunæ* montes, & fontes *Nili* fluminis. Ibi enim unicornes ex incerta fama multi deſcribunt. In his *Johannes de Bermuden*, & *Ludovicus de Urrera* in *Æthiopiæ deſcriptione*; & *Marmolius Africæ* ſuæ libri primi capite vigeſimo tertio. *En las ſierras de* Beth, *o de la* Luna, *que ſon en la alta* Ethiopia, *ſe cria un animal llamado unicornio*, &c.

De origine *Arabes* multa nugantur. *Damir*, يقال ان الانثي من هذا النوع تحمل كانثي الفيل سبع سنين ويخرج ولدها نابت الاسنان والقرن قوي الحافر *Dicitur fœmina in ea ſpecie uterum ferre, ut elephanti fœminam per ſeptem annos* (aliud exemplar ثلث سنين *per tres annos*, quod vero propius, & ab *Alkazuinio* confirmatur) *& pullum ejus educi* نابت *creſcentem*, (al. melius ثابت *firmum*) *dentibus, & cornu, & ungulâ jam robuſtâ.* Sequitur, وقيل اذا قاربت الانثي ان تضع يخرج الولد راسه منها يرعي اطراف الشجر ثم يرجع وقد انكر الجاحظ هذا القول *Addunt, cum fœmina vicina eſt partui, pullum caput educere, ut depaſcatur extremos ramos arborum; deinde in uterum recondi: quod tamen negat* Algiahid. Sunt, qui monocerotem hybridam eſſe volunt: ſed ex quorum animalium coitu naſcatur non ſatis liquet. *Damir* in uno exemplari, يقال انه متولد بين الفرس والفيل *Ajunt* quidam *generari ex equo, & elephante.* In altero, pro الفرس, id eſt, *equo*, legitur القرش, id eſt, ἈΣΠΙΔΟΧΕΛΏΝΗ. Ita redditur in *Lexico Coptico* pag. 171. Porrò ἀσπιδοχελώνη eſt *ceti ſpecies tam pertentoſæ magnitudinis*, ὡς πολλάκις τοῖς ναυτιλλομένοις νήσου μεγάλης φαντασίαν ἐμποιῆσαι, *ut ſæpe navigantibus ſpeciem ingentis inſulæ exhibeat*; ut *Euſtathius* aſſerit in *Hexaëmeron* pag. 19. *Zamachſari* dicit القرش cetum unum eſſe è maximis, qui naves frangat, & ſubvertat. Alii rotundum eſſe dicunt. Proinde orcam eſſe puto, quæ à tereti figura dicta eſt. *Orca* enim eſt vaſis genus rotunda forma; unde etiam *urceus*. Placuit igitur nugatoribus naſci monocerotem ex elephantis cum orca coitu: quorum ille in terra, hæc in mari maximum eſt animal.

Nec de mole ſatis convenit. In *Alkazuinio* كركند حيوان في جثة الفيل خلقته كخلقة الثور الا انه اعظم منه *Carcand* (ſeu *monoceros*) *animal eſt elephanti ſtatura, bovis habitu, niſi quod majus eſt.* In Geographo eſt دون الفيل وفوق الجاموس *infra elephantem, & ſupra bubalum:* ut in Paulo Veneto *paulò minor elephante.* At in *Damire* eſt دون الجاموس *infra bubalum:* In Vartomano *pullo equino triginta menſes nato haud abſimilis:* in Marmolio *tamaño de un potro de dos años*, id eſt, *ſtatura pulli biennis.* In Geographo في عنقها عوج كعنق الجمل لكن اعوججة بخلاف اعوجاج عنق الجمل وراسها مايل الي يديها *collum habet curvum ut camelus, ſed contrario flexu: caput enim habet inclinatum ad interiores pedes.* In *Alkazuinio*, من العجب كونه قد جمع بين الحافر والقرن فان كل حيوان ذي قرن له ظلف *E mirabilibus naturæ ejus eſt, quod ſolidam ungulam & cornu conjunctim habet, cum alia omnia animalia, quæ cornuta ſunt, ungulam diviſam habeant.* Contra *Damir*, وليس في الحيوان ذو قرن مشقوق الطرف غيره *Nullum eſt cornutum animal diviſum in extremis* (id eſt, ungulis) *præter iſtud.* Sed, addita negatione, legendum لا مشقوق *non diviſum.* Sequitur, وهو يجتر كالبقر والغنم والابل وياكل الحشيش *Et illud ruminat ut bos, & ovis, & camelus, & gramine veſcitur.* Animal eſt longæviſſimum, ſi verè *Alkazuinius*: تعيش سبعماية وهيجانه بعد خمسين سنة *Annis vivit ſeptingentis, & impetus ejus ad Venerem incipit poſt annum quinquageſimum.*

Eſt in eodem سريع غضب *ira præceps.* يخافه جميع الحيوانات بارض الهند *Timent illud omnia animalia in terra Indiæ.* اذا كان بارض لم يدع شيا من الحيوان في تلك البلاد حتي لو كان بينه وبينه ماية فرسخ من جميع الجهات فانها تهرب من هيبته *Cum aliquam terram occupavit, non permittit, ut ullum animal in ea degat in centum paraſangarum intervallo ab omni parte. Et reliqua omnia præ ejus metu fugiunt.* Hæc *Alkazuinius.* *Damir* etiam, qui refert اهل الهند populum *Indiæ* ita tradere.

dere. Sed, ut addit, illi inprimis شديد العداوة للانسان اذا شم رايحتة او سمع حسة طلبة فاذا ادركة قتلة ولم ياكل منة شيا *grave in hominem est odium, ita ut, cum vel ex odore, vel ex auditu eum senserit, quaerat illico, & repertum interficiat, non tamen ex eo quidquam comedat.* Est & illi cum elephante bellum internecinum. *Damir,* وهو عدو الفيل *Infensum est elephanti.* Nec multò post, ولة قرن واحد في راسة عظيم لا يستطيع لثقلة ان يرفع راسة وهذا القرن مصمت قوي الاصل حاد الراس يقاتل بة الفيل فلا تغنية معة ناباه شيا *Et unicum cornu habet in capite tam magnum, & grave, ut caput tollere non possit. Estque solidum illud cornu, validum in radice, acutum in summitate, quo elephantem interficit, nec quidquam ei prosunt sui dentes.* Et rursus, يزعمون انة ربما نطح الفيل فرفعه علي قرنة *Illud elephantem ajunt, suo cornu transfixum, saepe sublimem attollere.* Unde *Alcamus,* الكركدن دابة تحمل الفيل علي قرنها Alcarcaddan, *fera, quae super cornu suum fert elephantem.* Sed, ut *monoceros* elephantem, ita *ruch* avis monocerotem sursum attollere creditur. Idem *Alcamus,* الرخ طاير كبير يحمل الكركدن Ruch, *magna avis, quae fert monocerotem.* Quin etiam lethalis est monoceroti in elephantem victoria. *Alkazuinius,* اذا راي الفيل يتبعة وراية ويضربة بقرنة ويقوم علي رجلية ويرفع الفيل حتي يتشبث بقرنة ثم يريد ان يخلص لا يمكنة فخر علي الارض فيموت هو والفيل ايضا *Cum videt elephantem, eum à tergo aggreditur, & cornu suo ferit, & stans in posteriores pedes elephantem attollit, donec in cornu suum infigatur. Tum vero libenter se eriperet, sed non potest, & cadit in terram, & moritur tam ipse, quam elephas.* De caetero additur ان السلاح لا يعمل في الكركدن ولا يقوم لة سبع وبهيمة *tela in monocerotem nihil posse, neque feras in eum insurgere, quae illum sollicitum teneant.* Interim tam diro animali mutua esse fertur cum palumbo amicitiae necessitudo. Idem ibidem, يحب الفختة يمشي الي شجرة عليها عش الفختة فيقف تحتها ويطيب نفسة (i) بهديرها والفختة تقع علي قرنة فلا يحرك راسة كي لا ينفر الفختة *Palumbum ita diligit, ut se conferat ad arborem, in qua is nidificat, & sub ea stet, & ejus gemitu delectetur. Stat vicissim palumbus super illius cornu: & immoto capite manet monoceros, ne palumbus fugiat.* Supersunt de cornu quaedam dicenda.

(i) *Legendum,* بهديلها

Jam illud grave & solidum descripsit *Damir,* & in radice validum, & in summo acutum. Et *Geographus* لها قرن في وسط جبهتها طويل في غلظة قبضتان *In media fronte cornu habet longum, & crassum, quantum ambae manus complecti possunt.* Et *Alkazuinius,* علي راسة قرن واحد حاد الراس غليظ الاسفل فية احنا محدبة الي وجهة ومقعرة الي ظهرة *Unicum in capite cornu est, in summo acutum, infra crassum, cum striis extra gibbosis, & intus concavis.* Haec de superficie: nunc audi quid intus lateat. *Geographus,* يوجد في بعض هذه القرون اذا هي شقت صورة انسان او صورة طاير او غيرة من الصور كاملة الشكل بيضا *In horum cornuum nonnullis, si scindantur, invenitur hominis, aut avis, aut rei alterius figura, coloris albi, perfectè delineata.* Et paulò post, وتكون الصورة التي توجد فية من اولة الي اخرة *Et figura, quae reperitur, totum cornu occupat ab initio ad extremum.* Ita etiam *Algiahid* in libro الامم *Sacerdotum,* متي نشر ظهر فية صور عجيبة مختلفة *Cum scinditur, in eo apparent variae figurae mirabiles.* Et *Damir* disertius, واذا نشر طولا تخرج منة صور مختلفة بياض في سواد كالطاووس والغزال وانواع الطير والشجر وصور بني ادم وغير ذلك من غرايب النقوش *Cum serra dissecatur in longum, variae ex eo figurae emergunt albi coloris in nigro, puta pavonum, ca-*

prearum, avium, & arborum certæ speciei, hominum quoque, & rerum aliarum picturæ mirabilis. Usum quod attinet, cum in cornu tales figuræ reperiuntur, ex eo fieri scribit *Geographus* مناطق تساوي من القيمة كثير *balteos qui magni æstimantur.* Nempe à *Sinensibus* maximè. *Algiahid,* يتخذ اهل الصين من تلك القرون مناطق تبلغ قيمة المنطقة منها اربعة الاف مثقال ذهب *Inde* Sinensis *populus balteos desumit, quorum singuli valent plus quam quatuor aureorum siclorum millia.* Ita *Damir* ex iisdem cornibus sumi dicit صفايح علي سرر الملوك ومناطقهم ويتغالون في اثمانها *bracteas Regum soliis, & balteis exornandis, quæ carissimè emuntur.* Sed & اشرف حلي اهل الصين *nobilissima* Sinensium *monilia* ex eadem materia confici scribit *Algiahid.* Et *Gihani*, Reges *Indiæ* ex hoc ipso cornu habere انصبة السكاكين للموايد *cultrorum manubria ad mensarum usum*, quæ venenatos cibos sudore suo prodant. Facile esset addere multo plura hujus commatis ex *Damire*, & aliis, de cornu monocerotis: sed præstat

Μέτρα φυλάσσεσθαι· καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος.

Nunc ab extremo *Meridie* in *Septentrionem* delatis alia sese offeret species monocerotis; nempe حرشن *charsan*, vel حريش *charis*, cujus hæc est descriptio in *Alkazuinio:* حرشن حيوان في حجم الجدي ذو عدو وعلي راسه قرن واحد كقرن الكركند واكثر عدوه علي رجلين لا يلحقه شي لسرعة استحضاره مشيه وانه ليوجد في غياض سجستان وبلغار Charsan *est animal hœdi staturâ, ad cursum agile, unum in capite cornu habens, ut cornu carcand* (seu propriè dicti monocerotis.) *Pedibus tam rapide currit, ut nullum animal id assequatur propter gressus ejus celeritatem, & pernicitatem. Reperitur in* Segestanæ *&* Bulgariæ *sylvis.* Damir, الحريش دابة لها مخاليب كمخاليب الاسد ولها قرن واحد في هامتها يسميها الناس الكركند Charis *fera, quæ habet ungues tanquam leonis, & in medio capitis cornu unicum. Vulgo* carcand *vocatur.* Abugiar Attaugidæus, هي دابة صغيرة في جرم الجدي ولها من قوة الجسم وسرعة الحركة ما تعجز القناص ولها في وسط راسها قرن واحد مصمت مستقيم تنطح به جميع الحيوان فلا يغلبها شي *Parvum est animal hœdi specie, cui robur corporis, & motus celeritas tanta est, ut fatiget venatores. In medio capite habet unicum cornu solidum, rectum, quo omnia animalia impetit, neque ullum est, à quo superetur.* Eodem refer hæc *Eustathii* in *Hexaëmeron* pag. 40. Ὁ δὲ μονόκερως ζῶόν ἐστι μικρὸν, ὅμοιον ἐρίφῳ, δριμύτατον σφόδρα· ἓν δὲ κέρας μόνον ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχει τῆς κεφαλῆς. *Monoceros animal parvum est hœdo simile, asperrimum, unicum cornu habens in summo capite.* Hujus animalis venandi, si credimus, mira ratio. *Damir* ubi supra, ويحتال الصيدها بان يعرض لها فتاة عذرا او صبية حسنا فاذا راتها وثبت الي حجرها كانها تريد الرضاع وهدي محبة فيها طبعية فاذا رضعت تصير كالنشوان من الخمر فياتيها القناص علي تلك الحال فيشدها وثاقا علي سكون منها بهلك الحيلة *Et dolis utuntur ad ejus venationem. Ipsi scilicet offertur virgo, aut puella pulchra; qua visa in antrum suum insilit, lactari gestiens, quod natura sua maxime appetit. Et postquam lactata est, fit ebria tanquam ex vino. Quo momento venatores, in eam irruentes, hac arte firmiter vinciunt non reluctantem.* Ita ferè *Isidorus Originum* libri 12. cap. 2. *Tantæ autem fortitudinis est* (unicornis) *ut nulla venantium virtute capiatur: sed, sicut asserunt, qui naturas animalium scripserunt, virgo puella proponitur, quæ venienti sinum aperit, in quo ille, omni ferocitate deposita, caput ponit, sicque soporatus, velut inermis, capitur.* Et *Eustathius*, jam citatus de parvo illo unicorni hœdo simili: Θηρᾶται τοιῶς δε· παρθένον ἁγνὴν ῥίπτουσιν αὐτοῦ ἐπίπροσθεν· ὁ δὲ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἐφάλλεται (al. εἰσβάλλεται) ἡ δὲ, περιθάλπουσα αὐτὸν, εἰς τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων ἀποκομίζει. *Hac ratione capitur. Virginem incorruptam ante eum conjiciunt: in cujus sinum insilit* (aut *se conjicit:*) *illa autem, fovendo complexa, in regias domos defert. Petrus Damianus* libri secundi Epistola decima octava, *Nunquam scilicet à venatoribus capitur, nisi prius in virginis gremio reclinetur.* Albertus Magnus, *Unicornem ajunt adeò puellas virgines venerari, ut ipsis visis mansuescat, & aliquando juxta eas in somnum delapsus capiatur, ligeturque.* Apud *Tzetzem Chiliadis* quintæ capite septimo venatores

Νέον τινὰ τῶν κρατερῶν στολήσαντες ὡς κόρην, &c.

Juvenem aliquem è fortioribus, puellari stolâ indutum, & eximiis aromatibus imbutum, illius antro admovent: cujus specie & fragrantiâ fera illecta venatoribus se offert, qui, pretioso cornu abscisso, illam dimittunt. Fabulæ toties jactatæ, & tot modis interpolatæ, dedit occasionem, quod Veteres monocerotem scri-

ſcripſerant ſolitarium eſſe animal, & marem à fœmina plerumque diſſidere: certo tamen anni tempore fœminæ amore manſueſcere, & cum illa paſci. *Ælianus Hiſtoriæ* libri decimi ſexti capite vigeſimo, Ὥρᾳ δὲ ἀφροδίτης τῆς σφετέρας συνδυασθεὶς πρὸς τὴν θήλειαν πεπραΰνεται, καὶ μέντοι καὶ συννόμω ἐςίν. Et *Phile* capite 36.

> Πραΰνεται δὲ παρὰ τὴν θῆλυν μόνον,
> Οἴςρȣ χαλινοῖς ἐκδαμάζων τὸν τύφον.

Itaque ad puellas tranſlatum eſt, quod à Veteribus traditum fuerat de fœmina monocerotis. Ad *Borealem* hunc monocerotem pertinent quę citat *Geſnerus* in capite *De Oryge* ex Epiſtola *Antonii Schenebergeri: Certum eſt, minimeque dubium, in* Carpatho *monte verſus* Ruſſiam Tranſylvaniam*que reperiri feras ſimiles omnino rupicapris, excepto quod unicum cornu ex media fronte enaſcitur, nigrum, dorſum verſus inflexum, ſimile omnino rupicaprarum cornibus.* Et quæ idem habet in fine *Corollarii* de monocerote: *Rupicapra genus unicorne,* Polonice *skalnakoza, quaſi* rupea capra, *invenitur in monte* Carpatho, & *ſæpe in venatione* Cracoviam *in aulam adfertur, ut retulit* Albertus Moſcenius Polonus, *eximiæ doctrinæ juvenis, ipſum ſe non ſemel vidiſſe aſſerens.*

Etiam huc pertinet المراج *mirag*, Alkazuinio

دابة عجيبة مثل الارنب علي راسة
قرن واحد ام يرها شي من الدواب
الاهرب وتوجد في الجزاير البحار

animal mirabile, ſpecie leporis, cornu unicum in capite habens: quo viſo, fera nulla eſt, quæ non ſtatim fugiat. Reperitur in inſulis maris. In *Alkazuinio* meo nondum reperi: tamen ex eo citat *Damir*. Alibi, quod ſciam, hujus animalis nulla mentio. Sed in *vita Peireſcii* cornutos lepores memorat (*k*) *Gaſſendus*. Verba ſunt, *Viſere voluit* (Lovanii) *apud viduam Medici cujuſdam cornutos duos lepores, qui ex* Norvegia *dicebantur allati. Et quia reperit mortuum alterum, obtinere quovis pretio & illius cornua & geminorum iconiſmum voluit.*

(*k*) *Lib.* 3. *p.* 96.

Ex quorundam ſententia, ſed quam ſuo loco (*l*) refellimus, his addendus يامور *jamur*, vel يحمور *jachmur*. *Ibno-Saida*, اليامور هو جنس من الاوعال لو يشبهه له قرن واحد يتشعب في وسط راسة Jamur *eſt ibicis genus, aut ibici ſimilis, in medio capite unum cornu habens, in multos ramos diviſum.* Cujus generis omnino fuit bovis, aut cervi genus, quem in *Hercynia* ſylva *Cæſar* ita deſcribit lib. 6. *Commentariorum. Eſt bos cervi figura, cujus à media fronte inter aures unum cornu exiſtit excelſius, magis directum his, quæ nobis nota ſunt cornibus: ab ejus ſummo ſicut palmæ ramique late diffunduntur.*

(*l*) *Cap.* 22. *p.* 913, *lin.* 98 *ſupra.*

Symeoni Sethi peculiare hoc fuit, quod muſci capreolum voluit eſſe monocerotem: Τȣ̃ μόσχȣ, inquit, διάφορα εἴδη εἰσίν· ὧν ὁ κρείττων γίνεται ἐν πόλει τινὶ πολὺ τȣ̃ Χοράσῃ ἀνατολικοτέρᾳ, λεγομένῃ τȣ̃ Πάτα· ἔςι δὲ τὴν χροιὰν ὑπόξανθον· τȣ́τȣ δὲ ἧττον ὁ ἀπὸ τῆς Ἰνδίας μετακομιζόμενος· ῥέπει δὲ ἐπὶ τὸ μελάντερον· καὶ τȣ́τȣ πάλιν ὑποδεέςερος ὁ ἀπὸ τῶν Σίνων ἀγόμενος· πάντες δ' ἐν ὀμφαλῷ ἀπογεννῶνται ζώȣ τινὸς μονοκέρωτος μέγιςȣ ὁμοίȣ δορκάδος. *Muſci variæ ſunt ſpecies. Optimus naſcitur in urbe quadam* Tupatâ *dictâ, quæ multo magis eſt* Orientalis *quam* Choraſe. *Colore autem eſt ſubflavus. Et iſto deterior eſt, qui ex* India *advehitur; ad nigrum vergens. Quo rurſus imbecillior qui defertur ex* Sinis. *Omnes autem generantur in umbilico animalis unicornis maximi capreæ ſimilis.* Urbis nomen unde advehitur, *Græcè* diviſis vocibus ſcribitur τȣ̃ Πάτα, & à *Ruellio Pata* redditur. Sed reſcribendum Τȣ̃πατα, id eſt, تبت *Tubet*, urbs, & regio notiſſima (ultra *Choraſan*, quæ hic *Choraſe* dicitur) ex qua moſchum optimum advehi magno conſenſu ſcribunt *Arabes*. *Avicenna* libri ſecundi capite *De muſco*, اجوده بسبب معدنه التبتي *Optimus eſt ſuæ fodinæ* (id eſt, *originis*) *ratione* Tubetienſis. Interpres ridiculè, *Melior eſt ſecundum mineram ſuam* Antebium. *Geographus Nubienſis* in fine Climatis quarti, المسك التبتي افضل من ساير المسك الهندي والصيني *Muſcus* Tubetienſis *præſtat reliquis ex* India, *&* Sina. Proinde, quamvis etiam in *India* proveniat muſcus, *Tubetienſi* tamen *Indi* libentius utuntur, tanquam ſuo præſtantiori. *Damir* capite الظبي ſeu *De caprea*,

ويقال انه يسافر من التبت الي
الهند فيلقي ذلك المسك هناك
فيكون رديا *Muſcus è* Tubet *dicitur in* Indiam *advehi, in qua quidem muſcum etiam reperire eſt, ſed malum.* Idem de *Sinenſi* muſco judicium, qui cur ſit *Tubetienſi* deterior, doceant hæc *Maſudii* in libro *Mixtionis auri cum metallis ſubſtantiæ terreæ.*

فضل المسك التبتي علي الصيني بجهتين
احدهما ان الظبا التبت ترعي سنبل
الطيب وانواع افاوية وظبا الصين
ترعي الحشيش دون ما ذكرنا
من انواع حشايش الطيب الذي ترعاها
التبتية والجهة الاخري ان اهل
التبت لا يعرضون لاخراج المسك من
نوافجة ويتركونه علي ما هو به
ولن اهل الصين يخرجونه من النوافج

Muſcus Tubetienſis Sinenſi *præſtat duabus de cauſis: quarum una eſt, quod capreæ* Tubetienſes *paſcuntur ſpicâ odoratâ* (nardo) *& aliis aromatibus, cùm* Sinenſes *capreæ herbis paſcantur, quæ ſunt inferiores herbis illis aromaticis, quibus paſci diximus* Tubetienſes *capreas. Altera cauſa hæc eſt, quod* Tubetienſes *muſcum non ſolent è folliculis ſuis educere, ſed eum relinquunt ſuper id, in quo eſt. Contra* Sinenſes *eum educunt è folliculis,* &c. Hunc ipſum *Maſudii* locum citat *Serapio*. Sed Interpres pro Tube-

Tubetiensi, & *Sinensi musco*, habet *muscum regionis Tumbasi*, *& Seni*; & reliqua etiam mirè corrumpit. Sed hæc obiter. Nostra enim solum interest scire, an musci capreolus verè sit monoceros, quomodo scribit *Symeon Sethi.* Quod nos putamus esse falsissimum; quia constanter tradunt *Arabes* hunc à reliquis capreolis in eo solùm differre, quod duos dentes habet exertos, ut apri dentes, quos *Plinius sicas* appellat.

Avicenna libro secundo, المسك * الماهية * سرة دابة كالظبي بعينة له ناجان ابيضان معقفان الي الانسي كقرنين *Muscus quid est? Est umbilicus animalis instar capreæ, cui dentes albi duo sunt ad interiora reflexi, ut cornua.*

Masudius ubi supra, لا فرق بين غزلاننا هزه وبين غزلان المسك في الصورة ولا في الشكل ولا اللون ولا القرن وانما تبين ذلك بانياب لها كانياب الفيلة لكل ظبي نابان خارجان من الفكين قايمان منتصبان ابيضان نحو الشبر واقل واكثر *Capreoli musci ab his nostris nullâ in re differunt, non formâ, non specie, non colore, non cornu. Tantum eos dentes distinguunt, quos habent instar dentium elephanti. Nempe singulis capreolis duo sunt dentes ex maxillis prodeuntes, erecti, elati, albi, ad spithamæ mensuram plus minus.* Damir, ويلتحق بهذا النوع غزال المسك ولونه اسود ويشبه ما تقدم في القد ودقة القوايم وافراق الاظلاف غير ان لكل واحد منهم نابين ابيضين خارجين من فيه في فكه الاسفل قايمين في وجهه كنابي الخنزير كل واحد منهما دون الفتر

Etiam ad hanc speciem pertinet musci capreolus, nigri coloris, ei, de quo jam actum, staturâ similis, & tenuitate crurum, & ungularum divisione. Nisi quod unusquisque ex illis albos dentes duos habet ex ore exertos in inferiore maxilla, ad faciem ejus erectos ut apri dentes, singulos infra mensuram λιχάδος. Λιχὰς Arabicè الفتر est *intervallum inter pollicem & indicem extensos*; ut σπιθαμή. Arabicè الشبر *spatium inter pollicis & auricularis extrema.* Latini *dodrantem* aut *palmum majorem* appellant. His adde *Geographum*, qui nona parte Climatis tertii regionem, & urbem النبت *Tuphim* scribit, وبجبال هزه المدينة دواب المسك وهي عنزية *Et in regionis illius montibus animalia* musci, *quæ sunt capræ sylvestres.* Hæc ille, ne γρῦ quidem addens de cornu illo unico. Ut nec *Mesue*, nec *Serapio*, nec *Elluchasem*, nec *Arabum* quisquam alius, qui de musco scripserunt.

Hæc ex *Arabibus* hactenus. Sed & *Hebræi* de unicornibus animalibus nonnulla muginantur hic inserenda. *David Psalmi* sexagesimi noni versu trigesimo primo profitetur se Deum iis laudibus celebraturum, quæ gratiores & acceptiores futuræ sint משור פר מקרן מפרים, *bove juvenco, cornuto, divisis unguibus*: id est, bove non quovis, sed jam juvenco,

Qui cornu petat, & pedibus jam spargat arenam;

utpote cui cornua & ungulæ jam cœperint invalescere. In quo statu victimas offerre moris erat, ut Deo placerent magis. Hanc *Davidis* mentem esse nemo non videt. Magistri tamen in re clara cespitant. Et hic agi volunt de bove, quem *Adamus* Deo obtulerit statim à creatione: ac proinde vocari שור פר, *bovem juvencum.* Et שור quidem, id est *bovem*, nomine speciei, quo vocatur vitulus quo die natus est, *Levit.* 22. *vers.* 27. Et פר id est, *juvencum*, respectu status, in quo Deus illum creaverat, nempe eâ staturâ, & iis viribus, quibus pollet juvencus biennis, aut triennis. Addunt primo מקרן, id est, *cornutum* dici; deinde מפרים, id est, *ungulis divisis valentem*: quia quo momento creatus est, atque è terra, matre sua, tanquam è matrice, est editus primus ille bos, cornua emerserunt, priusquam pedes emergerent. Observant denique acuti homines מקרן, *cornutum* defectivè scribi pro מקרין: & ideo deesse *Jod*, quia bos ille fuit unicornis. *Kimchius* in hunc locum, ורז״ל אמרו משור שהקריב אדם הראשון ואמרו שור שהקריב אדם הראשון קרנותיו קודמין לפרסותיו שנאמר מקרן ומפרים ואמרו עוד קרן אחת היה לו במצחו שמקרן כתיב בלא יו״ד *Dixerunt patres nostri beatæ memoriæ, agi de bove, quem obtulit primus* Adam. *Nempe, ut ajunt, bovis ab eo oblati cornua priora fuerunt ungulis. Unde est, quod* cornutus *dicitur ante, quàm* ungula divisus. *Addunt, cornu in fronte unicum illi fuisse, ac proinde* מקרן *scribi sine* Jod. Horum ultimum, de quo nunc res est, sic habetur in *Talmudico* Tractatu *De Sabbatho* fol. 28. b. אמר ר׳ יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו ש״נ דתיטב לה׳ משור פר מקרן ומפרים מקרין תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק מקרן כתיב ולי פשוט מנה דמין בהמה הוא כיון דאיכא קרש דמין חיה הוא וליה ליה אלא קרן חדא איכא למימר מין חיה הוא *Dixit* R. Juda, *Bos, quem obtulit primus* Adam, *cornu unicum habuit in fronte; sicut dicitur* Psal. 69. "*Gratius erit Domino, quàm bos cornutus*, &c. (Object.) *Cum dicatur absolutè* מקרן cornutus, *duo cornua significantur.* Resp. *Dixit* R. Nachman Isaaci *filius, Defectivè scriptum est* מקרן. (Object.) *Inde videtur elici fuisse speciem bestiæ domesticæ.* Resp. *Quin fuit* קרש monoceros, *id est, feræ species, quæ nonnisi unum habet cornu. Unde concludendum est fuisse feræ speciem.* Hæc illi, quod ut eximium repetunt in Tractatu *De Idololatria* capitis primi folio octavo a. & in Tractatu *Cholin*, seu *De profanis*, capitis tertii fol. sexagesimo a. In quo ipso loco folio quinquagesimo nono b. וקרש אע״פ שאין לו אלא קרן אחת מותר *Et monoceros, licet nonnisi unicum cornu habeat, licitus est.* Sed ibi capreis accensetur, non bobus. Sequitur enim non multo post, אמר ר׳ יהודה קרש טביא דבי עילאי טיגרים אריה דבי עילאי *Dixit* Rabbi Juda, קרש monoceros *est caprea sylvæ* Ilai;

ut tigris est leo sylvæ Ilai. Et ibi Glossa *R. Solomonis*, *Rabbini Galli*, qui vixit ante annos ferè sexcentos, קרש די"ן בלעז *Monoceros* Gallicè *dain*, id est, *dama*. *Aruch in Lexico* voce קרש docet in sylva *Ilai* feras esse majoris staturæ, ut *Anakæos* inter homines. Itaque ex illius sententia קרש est *dama solito major*, & *unicornis in illa sylva degens*. De hac eadem fera rursùs agitur in *Bava Bathra* fol. 6. b. ubi una *Jobi* filiarum vocari dicitur (*l*) קרן הפוך *cornu stibii*; שדומה לקרנא קרש, *quia similis fuit cornu* קרש seu *monocerotis*. Et in *Glossa*, קרש dicitur esse מין חיה, וקרניה משחירין כמו צבע, *feræ speciem*, *cujus cornua denigrant instar* nigræ *tincturæ*. Sic *Æliani* libri decimi sexti capite vigesimo. Monoceros habet cornu μέλαν τὴν χρόαν *colore nigrum*. Et de eodem *Phile*,

Μέλαν δὲ πᾶν ἐκεῖνο τῆς ἀκμῆς δίχα,

Illud autem totum nigrum est præter cuspidem. Quod *Latinus* Interpres in diversissimum sensum ita detorsit, *Ad usque florem quod juventutis nigrum est*. Ex his constat, ex *Hebræorum* sententia monocerotem esse aut bovis aut capreæ speciem. Unde est, quod pro mundo habent, ut qui ruminet, & fissam habeat ungulam. Neque obscurum est, cur קרש *karas* vocent. Est enim decurtata vox ex *Græca* μονόκερως.

Sequitur, si *Hebræis* credimus, alia unicornis species ab his prorsus diversa; nempe תחש *tachas*, *melem*, aut *taxum* reddunt nostri Interpretes: at *Hebræis* תחש, est animal unicorne hodie ignotum, quodque nusquam comparuit, postquam *Moses* ejus pellibus tabernaculum obtexit. *Talmudici* Tractatu *De Sabbatho* ubi suprà, תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריע בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא וקרן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז מדקאמר קרן אחת היתה לו במצחו שמ" טהור ביה Tachas, *qui fuit in diebus* Mosis, *creatura fuit peculiaris*, *de quâ Sapientes non deciderunt*, *sitne feræ species*, *aut bestiæ domesticæ*. *Habuit autem in fronte cornu unicum*. *Et eo tempore* Mosi *se obtulit*, *qui fecit ex eo tabernaculum*. *Deinde occultata est* (& ex oculis sublata.) *At ex eo*, *quod unum in fronte cornu habuisse dicitur*, *colligere est fuisse mundam*. Quod obiter sufficit hic observâsse. Alibi enim disquiremus quid propriè sit תחש, & varias hujus vocis interpretationes inter se conferemus.

Quod penè omiseram, *David de Pomis*, *Medicus* & *Philosophus Hebræus*, *Spoleti* natus, ut ipse jactitat, ex nobili התפוחים seu *Pomariorum* familia, à *Tito Romam* translata, in *Lexici* titulo professus se quædam arcana de unicorni dicturum, in ipso *Lexico* hoc solum habet, Cornu unicornis multum pollere נגד סם המות ונגד קדחות דבריות *contra venena lethalia*, & *febres pestilentes*, ut ipse se expertum asserit, sed adulterari nonnunquam, & cervi cornu pro eo supponi. Proinde inquit, אני אתן לך סוד גדול לדעת טוב ורע תשים הקרן תוך כלי ושים גם עמו ב' או ג' עקרבים גדולים ותכסהו באופן שלא יוכלו לנוס ואחר ב' או ג' שעות תפתח אותו ואם תמצא העקרבים פגרים מתים הקרן יתן חיים וזה דבר ברור ומנוסה *Aperiam tibi grande arcanum*, *quo bonum à malo dignoscas*. *Pone cornu in medio vase*, & *cum eo duos aut tres magnos scorpiones*: & *vas ita occlude*, *ut aufugere non possint*; & *illud aperi post duas aut tres horas*: *si scorpiones mortuos repereris*, *cornu erit vivificum*. *Quod compertum*, & *probatum est*.

Superest de oryge dicamus, quod unicorne fuisse animal docent Veteres. *Plinius* libri undecimi capite quadragesimo sexto, *Unicorne bisulcum oryx*. Et multò antè *Philosophus Historiæ* libri secundi capite primo, Μονόκερον δὲ, καὶ διχηλὸν, ὄρυξ. *Unicorne autem*, & *bisulcum*, *oryx*. Et libri tertii capite secundo, Ἔστι δὲ καὶ μονοκέρατα, ὅτε ὄρυξ, καὶ ὁ Ἰνδικὸς καλούμενος ὄνος. *Sunt autem & unicornia*, & *oryx*, & *asinus* Indicus *dictus*. Definit *Hesychius* ζῶόν τι τετράπουν δορκάδι κατὰ τὴν χροίαν παραπλήσιον, *animal quoddam quadrupes capreæ colore vicinum*. *Plinius*, libri octavi capite quinquagesimo tertio, ponit in censu caprarum sylvestrium, quas ut doceat in plurimas similitudines transfigurari, postquam capreas memoravit, & rupi-capras, & ibices, *Sunt*, inquit, & *oryges*, *soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri*, & *ad caput verso*. *Columella* tamen cervis videtur accensere, cum libri decimi caput primum ita orditur; *Feræ pecudes*, *ut capreoli*, *damæque*, *nec minùs orygum cervorumque genera*. In *Africæ* desertis, perpetua siti damnatis, mirabilis erat oryx ad remedia silentium. Namque *Getuli* latrones eo durabant auxilio, repertis in illius corpore saluberrimi liquoris vesicis. (*m*) Ab *Ægyptiorum* Horoscopis magni fiebat ob sideralem scientiam (*n*): nempe ut Caniculæ sternutamento (*o*), ita Lunæ & Solis ortum clamore incondito significabat (*p*) aut alvi dejectione. Qua ipsa de causa fuit Hieroglyphon immunditiæ (*q*): & ab *Ægyptiorum* Sacerdotibus solus oryx edebatur ἀσφράγιστος (*r*). Quod jam explicare sit superfluum post *Salmasium* (*s*) & alios (*t*). *Indi* Regibus suis oryges offerebant pro donario (*u*). In *Ptolemæi* pompa apud *Athenæum* (*x*) orygum bigæ septem erant. *Romæ* in vivariis oryges fuisse colligo ex *Columella* (*y*): in cœnis ex *Juvenali* (*z*): in Amphitheatris ex *Martiali* (*a*). Orygis cornu *Simi Æthiopes* pro armis in bello utebantur (*b*). *Græci* ad pacis artes, ex eo cithararum cubita facientes (*c*), quas *phœnices*, id est, *punicas*, inde dictas putaverim: quia orygum cornua habebant ex *Africa*, & *Getulia*, *Pœnis* deferentibus (*d*). Sed & ex pelle orygis *cituræ* (*e*) fiebant, id est, minora *Maurorum* scuta, ut *Juvenalis Scholiastes* auctor est (*f*). Me penè fugerat *Heliodori* locus (*g*), quo *Persina Æthiopum* Regina, in sacrificia & convivia adhibet βοῶν τε ἀγέλας, καὶ ἵππων, καὶ προβάτων, ὀρύγων τε, καὶ γρυπῶν, *boum greges*, & *equorum*, & *ovium*, *orygumque*, & *gryphorum*. Ita legendum, non ὀρτύγων *coturnicum*. Quid enim sint coturnicum greges? Et quid illis cum bobus, equis, ovibus, &c. Ex his cùm abunde constet olim oryges notissimum fuisse animal, & in *Africa* maximè multi usus, mirum est illorum hodie ne tenuissimum quidem superesse vestigium. Nisi quis orygum esse species putet unicornes illas capras, quas in monte *Carpatho*, *Bulgariâ*, & *Segestanâ* descripsimus. Fallitur enim *Bellonius*, cui *Arabum* gazellæ bicornes circa montem *Sina*, & alibi, sunt Veterum oryges: cùm *Arabicè gazel*, vel غزال *gazâl* potiùs, nihil quidquam sit, quam *capreæ hinnulus*. *Ibno-Saida*, & *Damir*, الغزال ولد الظبي الي ان يقوي ويطلع قرناه Algazal, *capreæ hinnulus*, *donec invaluerit*, & *cornua ejus creverint*. Alcamus الغزال الشادن حتي يتحرك ويمشي Algazal, *hinnulus robustior*, *jam ad motum*, & *incessum aptus*. Alii ibidem *algazâl* vocari asserunt من حين يولد الي ان يبلغ اشد الاحضار *à tempore*, *quo natus est*, *usque dum fortiora habeat latera*. Itaque pro *Dorcade* غزال *gazâl*, vel غزالة *gazâla* habetur *Act.* 9. *v.* 36. Et pulsûs quædam species, quæ *Galeno* (*h*) est σφυγμὸς δορκαδίζων, ab *Avicenna* dicitur (*i*) النبض الغزالي *pulsus gazalizans*, ut ita dicam. Et in *Nasrio*, Scriptore *Onirocritico Oxonii* MSS. lib. 3. cap. 4. sect. 22. pro eodem sumuntur ظبي *caprea*, & غزال *gazâl*:

(*l*) *Job.* 42, 14.

(*m*) *Plin.* *l.* 10. *c.* 73.
(*n*) *Orus* *l.* 1. *c.* 46.
(*o*) *Ælian.* *lib.* 7. *c.* 8. *Plin.* *l.* 2. *c.* 40. *Damasc.* & *Vita Isid.* in *Phot.* *Plut.* *l.* *De solert. anim.*
(*p*) *Æl.* *l.* 10 *c.* 28. *Orus ubi suprà.*
(*q*, *r*) *Orus ibidem.*
(*s*) *Salmas.* *in Solin.* *pag.* 229.
(*t*) *Causs.* *in Orum.*
(*u*) *Æl* *l.* 13. *c.* 25. & *lib.* 15. *cap.* 14.
(*x*) *Athen.* *lib.* 5.
(*y*) *Colum.* *l.* 10. *c.* 1.
(*z*) *Juven.* *Sat.* 11.
(*a*) *Martial.* *l.* 13. *Epigr.* 95.
(*b*) *Agatharc.* *c.* 26.
(*c*) *Herod.* *lib.* 4.
(*d*) *Plin.* *l.* 10. *c.* 73.
(*e*) *Juven.* *Sat.* 11.
(*f*) *Scholia ibidem.*
(*g*) *Lib.* 10.
(*h*) *Galen.* *Isag. puls.*
(*i*) *Avic.* *pag.* 63.

Ab aliorum oryge planè diversus videri possit *Oppiani* oryx libri secundi *Cynegeticῶν* versu 445. *Hesychio* enim oryx est capreæ concolor. At *Oppiano*

Τοῦ δ' ἤτοι χροιὴ μὲν ἅ τ' εἰαρινοῖο γάλακτος,
Μούναις ἀμφὶ πρόσωπα μελαινομένῃσι παρειαῖς.

Hujus color est tanquam verni lactis, solis circa faciem nigricantibus genis. Secundo idem illi tribuit διπλὰ μετάφρενα *geminum dorsum*; quod orygi nemo alius. Tertio, cùm oryx *Plinio* capreę; & *Columellæ* cervi sit genus, oryx *Oppiano* est animal tanti roboris, atque animi, ut tauri, ursi, & leonis impetum sustinere audeat. Quartò, *Aristoteli* & *Plinio* oryx est unicornis, sed bicornis *Oppiano*, qui de cornibus orygis semper agit Plurali numero. Sic versu 450.

Ὀξεῖαι, κεράων δὲ μετήορον ἀντέλλουσιν
Ἀχμαὶ, πευκεδαναὶ, μελανόχροον εἶδος ἔχουσαι.

Acutæ autem cornuum in sublime surgunt cuspides, perniciosæ, nigram speciem habentes. Et versu 468.

--- πήξας τε παρὰ χθονὶ πικρὰ βέλεμνα,

Et fixis in terram acerbis telis, id est, *cornibus.* Et versu 471. eum describens cornibus obvias feras impetentem,

Τεύχεσιν ὀξυτέροις δεδοκημένος ἔμπεσε θηρὶ,

Cum armis acutioribus tanquam ex insidiis in feram irruit. Et versu 481.

Ῥεῖα γὰρ ἐν στέρνοισιν ὀλισθαίνουσιν ἀκωκαὶ,

Facilè enim in pectus penetrant cuspides, supple *cornuum.* Denique aliorum oryx cum sit capreæ species, in *Juvenalis Scholiaste* bubalo minor, quid ad *Oppiani* orygem? quem cum rhinocerote sic confert versu 551.

Ῥινόκερως δ' ὄρυγος μὲν ἔφυ δέμας αἰθυκτῆρος
Οὐ πολλὸν μείζων, ---

Rhinoceros autem impetuoso corpore non est oryge multò major. Tamen hęc non faciunt, ut in animum inducam aliud animal ab *Aristotele*, *Plinio*, & aliis, aliud ab *Oppiano orygis* nomine describi, quod multi volunt. A colore enim ut ordiar, fieri potest, ut orygum alii, juxta *Hesychium*, dorcadum colorem habeant, alii lacteum candorem. Quomodo etiam in dorcadum genere platycerotes aliquando totæ albæ sunt. Sed de colore dorcadum capite sequenti plura dicentur. Frustra etiam objicitur dorsum geminum, cum aliud sint διπλὰ μετάφρενα in *Oppiani Græco* textu, nempe dorsi partes inter humeros & lumbos, ita dictæ, quod sitæ sint μετὰ τὰς φρένας *ponè præcordia.* Quæ partes non in oryge solo, sed & in omnibus animantibus geminæ sunt, spinâ illas intersecante. Unde etiam hominis μετάφρενα *Homerus* Plurali numero dixit. Quid, quod *Græce* διπλοῦν, *Latinè duplex*, passim pro *lato* sumitur? Sic spondylii semen διπλοῦν pro *lato* dixit *Dioscorides.* Et summo *Poëtæ*,

--- *duplici dentalia dorso*

sunt *dentalia lato dorso.* Et,

--- *duplex agitur per lumbos spina* ---

id est, *lata præ pinguedine*, ut vult *Servius.* Quidni pari ratione διπλὰ orygis μετάφρενα dicantur, quæ sunt πίονα δημῷ *adipe pinguia*, ut in eodem versu additur tanquam per ἐπεξήγησιν,

Διπλὰ δὲ οἱ μετόπισθε μετάφρενα πίονα δημῷ.

Robur in pugna quod attinet, etiam alii præter *Oppianum* orygem nobis describunt ut animal pugnacissimum. *Martialis* libri decimi tertii *Epigrammate* 95.

Matutinum non ultima præda ferarum,
Sævus oryx, constat quot mihi morte canum?

Ad objectionem de cornibus responderi posset, *Oppianum* orygi cornua tribuere eâdem Numeri Enallage, quâ versu 474.

--- κερόεντα μέτωπα,

cornutas frontes; quamvis illi frons sit unica. Id ex eo videatur posse colligi, quod cornuum aciem, quam reclinat ad pugnam, hastæ, non furcæ comparat. Sed, quod puto verius, non omnes oryges sunt unicornes. *Ælianus* enim in *India* non bicornes solùm, sed & ὄρυγας τετράκερως *oryges quadricornes* memorat libri decimi quinti capite decimo quarto. At plus videtur esse virium in eo, quod de statura objicitur. Si enim è caprarum genere est oryx, bubalo, vel capreâ minor; quorsum ab *Oppiano* describitur rhinoceros, ut non multò major oryge? Quid statura capræ, vel capreæ, faciat ad molem rhinocerotis, qui elephanto est propè par? Respondeo de orygis magna mole tale quid etiam in *Herodoto* (k) legi: Μέγεθος δὲ τὸ θήριον τοῦτο κατὰ βοῦν ἐστι. *Ad bovis magnitudinem hoc animal accedit.* Bove porrò, vel tauro rhinoceros major non est juxta *Strabonem* libro decimo sexto. Quo pertinere crediderim quod in veteri *Juvenalis Scholiaste* legitur, *Oryx, animal minus quàm bubalus.* Fortasse enim *bubali* nomine non δορκάδιον cum *Græcis*, sed *urum* intelligit cum vulgo: neque verò bove vel uro multò minus fuit animal, quod & jungebatur bigis; ut apud *Athenæum* (l) testatur *Callixenus Rhodius*, & equi vices præstabat priscis *Ægypti* Regibus, quos describit *Horus* (m) ἐπικαθίσαντας τούτῳ τῷ ζώῳ *huic animali insidentes.* Oryx quidem est è caprarum sylvestrium genere, sed ita ut ad cervi naturam & staturam magis accedat. Itaque orygem cum cervis recenset (n) *Columella.* Etiam apud *Plinium* (o) *cervi subulonis* nomine orygem significari multis contendit (p) *Salmasius*, atque in hanc rem id citat ex veteri *Glossario*, *Sublones*, ὄρυγες, θηρία. Denique capræ natura & statura bovinæ proxima ne putentur ἀσύστατοι, notentur hæc *Æliani* de capris *Lybicis* libri decimi quarti capite decimo sexto, Αἶγες ἄγριαι τὰς Λιβύων ἄκρας ἐπιστείβοντές εἰσι κατὰ τοὺς βοῦς τὸ μέγεθος ἰδεῖν. *Capræ feræ, summos* Libyum *montes terentes, accedunt ad boum magnitudinem.* Sed de oryge plura in sequentibus.

(k) *Lib.* 4. c. 192.
(l) *Lib.* 5. *cap.* 7.
(m) *Hierogl. l.* 1. *cap.* 46.
(n) *Lib.* 10. c. 1.
(o) *Lib.* 11. c. 37.
(p) *In Salm. p.* 222.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

Probatur ראם *reem*, vel רים *rem*, non esse *Monocerotem*, ut volunt; nec *urum*, ut placet *Bootio*: sed *bicornis Capreæ* speciem, aut *Orygem*.

ראם reem, *vel* רים rem, *procerum animal.* תועפות *quid propriè.* ראם, *animal* ἁλτικόν. *Idem validum, ferum, indomitum, cornutum. Principum in Scriptura typus. Duo* Psalmorum *loca ab* Hieronymo *ad monocerotes translata, quia aliter lecta. Rhinoceros* Hebræis *ignotus.* Isidorus *rhinocerotem cum monocerote confundit.* Græcos *veteres videri posse ferè eadem* τῷ μονοκέρωτι *tribuisse, quæ Scriptura* τῷ reem: 1. *insignem proceritatem*; 2. *cornu unicum, ut in speciem* David τῷ reem Psal. 92. v. 11. 3. *feritatem indomitam*; 4. *summum robur. Tamen absit, ut* reem *putetur esse* monoceros. *Suspectum enim, quidquid de eo afferunt. Neque enim sibi constant. Nec solum diversi diversa de monocerote scribunt: sed & singulæ descriptiones multa habent* ἀσύστατα: *ut cum jungunt cervi caput, & equi corpus, cum pedibus elephantis: & his pedibus tribuunt cursum citatissimum. Hoc animal vivum posse capi absurdè negant.* Rem *à* Jobo *solum à cultu terræ eximitur. Nemo* Græcorum *aut* Romanorum *se hoc animal vidisse scripsit. Neque quisquam* Arabum, *qui* Indiam *diu tenuerunt.* Garcias ab Horto, & Linschotius, *qui in* India *vixerunt multis annis, nihil de eo certi afferunt.* Vartomanus *oryges à se visos describit, non veros monocerotes. Cornua, quæ pro monocerotum cornibus ostentant, sunt ceti dentes.* Reem *est bicorne animal*, Deut. 33. v. 17. & Ps. 22. v. 22. *Frustrà opponitur locus* Ps. 92. v. 11. Hebræi *quoque bicornem describunt.* Reem *non est* rhinoceros; *de quo* Hebræi & Arabes *nihil habent, cujusque cornu valde depressum.* Reem *non est urus. Urus, animal in* Judæa *ignotum: in* Græcia *quoque, &* Romæ, *ante* Cæsarem, *qui in* Hercynia *sylva primus descripsit.*

Urus

Urus in Syria *nullus, nec in* India, Arachotis, *&* Troglodytis, *ut contendit* Bootius. *Bisontes tam feri, quam uri.* Reem *non esse in boum, sed in caprearum censu,* Arabes, Chaldæi, *&* Hebræi *docent. Tres capreæ species apud* Arabes, *quarum una* rim *dicta sinceræ albedinis, in arenis degens, pinguissima. De illa* Poëta *vetus cum* Scholiis. *Princeps indè cognominatus. Rupicapræ, & damæ, totæ albæ. Cervæ etiam in* Aristotele, Plinio, Silio. *Cerva* Sertorii *alba. Aliæ similes. Quomodo in arenis capreæ pinguescant. Has capreas caput & aures in altum erigere, undè nomen* reem. *Etiam* דישון, *capreæ genus à* Chaldæis, Syris, *&* Arabibus, rim, *vel* rema *redditur; quia* דשן, pinguedinem *sonat.* אורזיל urzil, *Chaldæis, idem quod Arabibus* gazal. Chaldæi *sæpe R inserunt post primam Radicalem.* Urzila *Talmudicis idem, quod* reem. *Aben Ezræ* reem *est* ibex. *Obj. De* reem *ea dici, quæ capris non conveniunt. Capræ enim parvæ sunt, debiles, imbelles, & cornibus parum valent, contrà quàm* reemim. *Resp. Damæ cervis pares, aut suppares, tamen in capreis.* Algazel *in* Alberto *longa & acuta habet cornua, quibus impetit adversas sibi bestias. Rupicapra unicornis, pugnax animal, apud* Arabes, *&* Eustathium. *Capræ & oves alicubi apros audent aggredi, & ad mortem usque pugnant. Damæ quam fortia tentent prælia. Orygis fortitudo in* Martiali, *&* Oppiano, *qui obiter emendatur. Orygem vocari* reem; *quia oryx vero* reem *est simillimus.* Simi Æthiopes *orygum cornibus pugnabant.* Strabo *perperam* Silos *vocat.* Simi *iidem, qui* Auxumitæ. *Ab hoc cornu orygi nomen.* דיצא, oryx *pro* דעיצא, à transfigendo. *Orygis statura major.* Job *non negat absolutè* רים *mansuefieri. Oryx aut Ægyptium animal, aut Ægyptiis notissimum.* Hori *locus de oryge emendatus. Oryx* Judæis *etiam non ignotus. Cervus apud* Arabes *inter bovis fieri species. In* Cęsare *bos describitur cervi figurâ.*

Animal, de quo hic agitur, רים *rem*, vocatur *Job.* 39. 9. al. 12. sed frequentius ראם *reem*, unde Plurale ראמים *reemim*, & defectivè רמים *remim*, Psal. 22. v. 22. Ex Scriptura colligere est primo procerum esse animal, cum de *Israële* dicit *Balaam* Num. 23. v. 22. & 24. v. 8. כתועפות ראם לו, *Tanquam altitudines* reem *ipsi sunt.* Græci, Ὡς δόξα μονοκέρωτ☉ αὐτῷ. Alii *vires* aut *robur* hic intelligunt: ego *altitudinem.* Sic *Ps.* 95. *v.* 4. ותועפות הרים לו, *Et altitudines montium ipsius sunt*, quomodo reddunt ferè omnes: quia sensus ita postulat. Et *Job.* 22. 25. וכסף תועפות לך *Et argentum* vel *nummi altitudines erunt tibi*, id est nummi tui in cumulos exsurgent. Alibi non reperitur. Radix יעף est *fatigari.* Sed quia in ascensu montium fatigamur, potuit etiam in *ascendendi* notione usurpari: ut *Arabicè* يفع per Metathesim. Sic in *Alcamus*, & *Giauhari* يفع الجبل *conscendit montem*; يفوع *excelsa loca*, يافعات *alti montes*, ميفعة *eminentia*, يفاع *procerus*, *adultus* (ut viri sunt anno ætatis vigesimo) *Gen.* 49. *v.* 26. in *Arabica* Paraphrasi *Parisiis* editâ. Secundò, ראם *reem*, describitur ut animal ἁλτικὸν, & πηδητικὸν, cùm de voce Dei dicitur *Ps.* 29. *v.* 6. *Facit, ut exsiliant cedri sicut vitulus*, Libanus, *&* Sirjon (id est, *Hermon*, Deut. 3. v. 9.) כמו בן ראמים, *ut filius* (seu *hinnulus*) *reemim.* Tertiò, hoc idem animal validum esse, & ferum, & indomitum docet inprimis *Jobi* locus capitis trigesimi noni versu nono (*al.* duodecimo) & sequentibus; *An volet* רים rem, *servire tibi? An ad præsepe tuum pernoctabit? Num ligabis* rem *in sulco loro suo? an occabit valles post te?* id est, glebas, quæ sunt in sulcorum liris, ut volunt: quanquam *vallium* nomen hic propriè sumere nihil prohibeat. *Num fides ei, quia magnum est robur ejus, & committes ei laborem tuum? Num credes ei, quod reddat semen tuum, & in aream tuam congreget?* id est, Quomodo boum operâ ad terram arandam ita uteris, ut avari agricolæ votis segetes respondeant, an confides fore, ut, operâ τȣ̃ *rem* eodem successu adhibita, sata tua feliciter proveniant, & demessa, ac in aream comportata triturentur? Quartò, cornutum esse animal, & celso cornu, aut celsis cornibus, maximè terribile, hęc loca planum faciunt. *Ps.* 92. *v.* 11. *Et attolles* כראם, *ut* reem (id est, *ut cornu* reem) *cornu meum.* Et *Deut.* 33. *v.* 17. de *Josepho*, & ejus posteris, id est, de tribubus *Ephraim*, & *Manasse.* *Primogeniti bovis decor est ei*, וקרני ראם, *& cornua* reem, *sunt cornua ejus, quibus populos pariter feriet*, ad *terminos terræ.* Et *Psal.* 22. *v.* 22. *Serva me ex ore leonis, & à cornibus* רמים remim, *exaudies me.* Proinde ut Magnates cum juvencis, & tauris, ita & cùm τοῖς *reemim* conferuntur *Es.* 34. *v.* 7. *Et descendent* reemim *cum eis, & juvenci cum tauris:* id est, Magnates & Principes *Idumæorum.* His de *rem*, aut *reem*, locis adduntur alia duo ex *Psalmis*, sed perperam translata. Prius ex *Hieronymi* versione *Ps.* 37. *v.* 20. *Inimici Domini, gloriantes ut monocerotes, consumentur.* Pro quo reddendum, *ut adeps agnorum consumentur.* *Hebraice* enim est כיקר כרים, *cikar carim*; sed *Hieronymum* puto legisse ביקר כרים *bijekar cerem*, id est, *in gloria ut rem*, seu *monoceros.* Posterius est *Ps.* 78. *v.* 69. *Et ædificavit ut* רמים *ramim*, (id est, *ut excelsa*) *sanctuarium suum.* Aquila, ὑψηλῶς. Symmachus, ὡς τὰ ὑψηλά. Syrus, ܐܝܟ ܪܘܡܐ; & *Arabs Savarianus*, علي العلا *super excelso*; Æthiops, በአርያም: *in excelso.* Ita etiam *Hebræi* omnes, quos videre contigit; *Chaldæus* tamen, היך קרנא דרימנא, *ut cornu* τȣ̃ *remana*, id est, τȣ̃ *reem*; Seniores, ὡς μονοκέρωτ☉. Vulgatus, *sicut unicornium*; Hieronymus, *in similitudine monocerotis*; Arabs alter مثل ذي القرن الواحد *ut unicornis*: quia pro *ramim* legerunt *remim.* Sed quoquo modo hæc loca legas, nihil ex iis accedet ad descriptionem τȣ̃ *reem*; quem ex præmissis probavimus animal esse procerum, ad saltum habile, validum, ferum, indomitum, elatis cornibus terribile, & Principum in Scriptura typum. Quodcunque igitur animal sit *rem*, vel *reem*, necesse est, ut ei conveniant omnes hæ notæ. Quibus observatis, peritus Lector paratior erit ad sequentem disputationem, in qua varias hujus vocis interpretationes excutere, atque inter se conferre nobis propositum est.

Prima eorum est, quibus *reem*, vel *rem*, animal est unicorne, sive intelligatur propriè dictus *monoceros*, sive *rhinoceros.* Pro *monocerote* stant *Seniores* Interpretes; pro *rhinocerote* *Aquila.* *Hieronymus*, inter utrosque ambiguus, modò *monocerotem* aut *unicornem* reddit, modo *rhinocerotem.* Sed inter Recentiores *rhinoceros* paucos habet sequaces. Utut enim hæc *Kimchii* in *Lexico*, אין לראם אלא קרן אחת Reem *non habet nisi unum cornu*, & hæc *Aquinatis*, מין בהמה שאין לה כי אם קרן אחת וחזקה מאד *Feræ species unico cornu, quæ valdè robusta est:* utut, inquam, hæc tam ad *rhinocerotem*, quàm ad *monocerotem* videantur posse referri, tamen hunc, non illum intelligi suadet, quod in eorum scriptis de *monocerote* est multa mentio, ut jam ante docui, cum de *rhinocerote*, quod sciam, ne γρῦ quidem scripserint. Præterea ראם *reem*, *Pomarius* diserte definit, חיה שאין לה אלא קרן אחת במצחה *feram, quæ non nisi unicum cornu in fronte habet.* Quod non convenit *rhinoceroti*, cujus cornu non est in fronte, sed in naribus. Et vulgari lingua *lioncorno* reddit, id est, *unicornem.* Et

Et in *Arabica Saadiæ* verſione *reem* explicatur كركدان *carcaddan*, id eſt, *monoceros*, Deut. 33. verſ. 17. ut in *Savariana Pſalmorum* editione وحيد القرن, & in *Æthiopica* አሐዱ፡ ቀርን፡ id eſt, *unicornis*. Sed & *Latini* hoc ævo Scripturæ Interpretes, *Zwinglius*, *Bucerus*, *Oecolampadius*, *Stephanus*, *Munſterus*, *Felix Pratenſis*, *Calvinus*, *Caſtalio*, *Pagninus*, *Arias*, *Marinus*, *Mercerus*, *Borrhæus*, *Mollerus*, *Junius*, *Tremellius*, *Oſiander*, *Piſcator*, *Druſius*, *Schindlerus*, & è vernaculis, *Galli*, *Germani*, *Belgæ*, *Itali*, *Hiſpani*, hoc idem ſequuti ſunt. Denique, ſi eos excipias, qui *Hieronymo* ſe prorſus addixerunt, recentiorum pauci admodum *rhinocerotem* in ſacris libris admittunt. In his tamen *Oleaſter*, *Steukus*, *Forerius*, *Mariana*, *Pagninus* quoque in *Jobo*, quamvis illi ראם *reem*, alibi ſemper ſit *unicornis*. An quia vir, *Hebraiſmi* peritior, quam naturæ animalium, *rhinocerotem* credidit idem eſſe animal cum *monocerote*? Quomodo *Iſidorus*, qui utriuſque hiſtoriam ita permiſcet: *Rhinoceros*, inquit, *à Græcis vocatus*, Latinè *interpretatur* In-nare-cornu. *Idem & monoceros*, *id eſt*, unicornis: *eò quod unum cornu in media fronte habeat pedum quatuor*. Quod eſt abſurdiſſimum. Neque enim in nare, & in media fronte, poteſt eſſe idem cornu. Sed de ſingulis jam ſeorſum.

Quiſquis vel monocerotis, vel aſini *Indici*, qui idem eſſe meritò putatur, deſcriptiones apud *Cteſiam*, *Ælianum*, *Plinium*, & alios legerit, facilè conjiciet, cur *Septuaginta Seniores* ראם *reem*, voluerint eſſe *monocerotem*. Nempe *Græci* veteres *monoceroti* eadem ferè tribuunt, quæ Scriptura τῷ *reem*. Primò enim, ut in τῷ *reem*, ſic in aſino *Indico*, vel *monocerote*, ſi mavis, inſignis eſt proceritas. *Cteſias* in *Excerptis* apud *Photium*, Εἰσὶν ὄνοι ἄγριοι ἐν τοῖς Ἰνδοῖς, ἴσοι ἵπποις, καὶ μείζονες. *Sunt aſini ſylveſtres in* India, *equis pares*, *aut etiam majores*. *Ælianus* libri quarti capite quinquageſimo ſecundo, Ὄνους ἀγρίους οὐκ ἐλαττόνας ἵππων τὸ μέγεθος ἐν Ἰνδοῖς γένεσθαι πέπυσμαι. *Feros aſinos equis magnitudine non inferiores apud* Indos *naſci accepi*. Et de monocerote idem libri decimi ſexti capite vigeſimo, Λέγεται δὲ καὶ ζῶον ἐν τούτοις εἶναι μονόκερων, καὶ ἀπ' αὐτῶν ὀνομάζεσθαι καρκάζωνον, καὶ μέγεθος μὲν ἔχειν ἵππου τοῦ τελείου. *Dicitur & in iis* (*Indiæ* animalibus) *eſſe monocerotem*, *quem* carcazonum *vocant*, *eumque habere equi adulti magnitudinem*. Secundò, cùm ראם *reem*, cornu unicum, idque celſum & elatum habere collegiſſent ex his *Davidis* Pſal. 92. verſ. 11. *Et attolles ut* cornu *reem cornu meum*, huc pertinere putaverunt quæ de aſini *Indici*, aut *monocerotis*, unico in fronte cornu tradunt Veteres. *Cteſias*, Κέρας δὲ ἔχουσι ἐν τῷ μετώπῳ ἑνὸς πήχεως τὸ μέγεθος. *Cornu habent in fronte cubitale*. Ælianus, Κέρας δὲ ἔχειν ἐπὶ τοῦ μετώπου (πέπυσμαι) ὅσον πήχεως τὸ μέγεθος, καὶ ἡμίσεως προσέτι. *Cornu in fronte habere* (audio) *ferè ſeſquicubitale*. Plinius, *Aſperrimam feram monocerotem*, &c. *uno cornu nigro mediâ fronte cubitorum duûm eminente*. Solinus, *Cornu è media ejus fronte protenditur*, *ſplendore mirifico*, *ad longitudinem pedum quatuor*: fabulâ ſemper in majus auctâ. Tertiò, ut רים *rem*, à *Jobo* deſcribitur ferus, & indomitus, ita aſinus *Indicus*. Cteſias, Ζῶντα γὰρ οὐκ ἂν λάβοις: Ælianus, Ζῶντα μὲν οὖν τέλειον οὐκ ἂν λάβοις. Et de monocerote idem, Τοῦτον δὲ τέλειον ἁλῶναί ποτε οὐδεὶς μέμνηται. Plinius, *Hanc feram vivam negant capi*. Solinus, *Vivus non venit in hominum poteſtatem*, *& interimi quidem poteſt*, *capi non poteſt*. Iſidorus, *Tantæ eſt fortitudinis*, *ut nulla venantium virtute capiatur*. Quartò, ut de *rem*, vel *reem*, in *Jobo* dicitur, *Magnum eſt robur ejus*; & in *Moſe*, *Cornua* reem *ſunt cornua ejus*, *quibus populos feriet*; & in *Pſalmo*, *A cornibus* reemim *exaudies me*: ſic aſinus *Indicus*, vel *monoceros*, deſcribitur ut animal pugnaciſſimum, & tam calce, quàm dente, & cornu venatoribus terribile. *Cteſias* de aſinis apud *Photium*, Μάχονται δὲ καὶ κέρασι, καὶ λακτίσμασι, καὶ δήγμασι, καὶ πολλοὺς, καὶ ἵππους, καὶ ἄνδρας ἀπολλύουσιν. *Pugnans & cornibus*, *& calcibus*, *& morſibus*, *ita ut multos*, *cùm equos*, *tum viros interimant*. Addit *Ælianus* illis *tantum eſſe virium*, *ut quidquid perculſerint*, *nihil obſiſtat*, *ſed omnia eis cedant*, *& diſſecentur*, *aut*, *ſi ſors tulerit*, *diffringantur*, *& perdantur*. *Equorum enim*, inquit, *latera in curſu ſuo ſic dilacerant*, *ut viſcera effundantur*. *Proinde timent equites ad eos accedere*: *cùm pœna ſit illis*, *quod acceſſerint*, *morte miſerrimâ mulctari*, *tamque ipſi*, *quam equi pareant*. *Sed & calcibus graviter pugnant*: *& morſus eorum ità penetrant*, *ut quidquid dente appetunt*, *avellant*. Ut de monocerote *Phile*,

Ὁ μονόκερως δὲ θὴρ παρ' Ἰνδοῖς εὑρέθη,
Δεινὸς μὲν ὅδ' ἰδεῖν· εἰ δὲ λὰξ ἐπεισπέσοι,
Βαρὺς μαχητὴς, εἰ δὲ κύψας ἐνδάκοι,
Μόλις εὐφυὴς ἰατρικῆς χειρουργία
Πείσει παρελθεῖν τὴν φθορὰν τοῦ κινδύνου.

Monoceros apud Indos *reperitur viſu horrendus*: *&*, *ſi calce irruerit*, *gravis pugnator*, *aut ſi inclinatus momorderit*, *vix induſtria Medicinæ chirurgia liberabit à periculoſa labe*. Et paulò poſt ibidem deſcribitur

--- τὸ μάκρον, καὶ φθορᾶς πλῆρες κέρας,
Μᾶλλον δὲ τραχὺ καὶ σιδηρέας ῥίνης,
Ὀξύτερον αὐτὸ καὶ τεθηγμένου βέλους.

longum, *& exitioſum cornu*, *limâ ferreâ aſperius*, *& acuminato telo acutius*. Et verò hoc animal volunt, utut cætera terribile, tamen cornu maximè timeri. *Ælianus*, Ἔστι μὲν οὖν καὶ διὰ παντὸς τοῦ σώματος ῥωμαλέον· ἀλκὴ δὲ οἱ τοῦ κέρατος ἄμαχός ἐστι: *Toto quidem corpore validus eſt*, *ſed invicti in cornu roboris*. Solinus, *Cornu*, &c. *ita acutum*, *ut quidquid impetat*, *facilè ictu perforetur*. Iſidorus, *Cornu ità acutum*, *& validum*, *ut quidquid impetîerit*, *aut ventilet*, *aut perforet*. Hæc afferenda putavimus in eorum gratiam, qui ראם *reem*, volunt eſſe *monocerotem*: ut eos Lector ſciat habuiſſe ſaltèm in ſpeciem rationes non contemnendas, quibus freti hanc ſententiam amplecterentur. Quæ tamen ſi ſuadeant, nobis quidem haudquaquam perſuadent, iis de cauſis, quas jam dicturi ſumus.

Harum prima hæc eſto, quod de *monocerote* quidquid Veteres, aut Recentiores tradunt, nobis eſt meritò ſuſpectum; cùm *Poëtæ* in *Sphingis*, & *Chimæræ*, & *Cerberi*, & *Lamiæ*, & *Gorgonum*, & *Sirenum* deſcriptione multò magis ſibi conſtent, quàm in hiſtoria *monocerotis*, qui de eo ſcripſerunt. Et *Plinius* quidem, *Solinus*, *Ælianus*, & *Phile* non ita multùm diſſident à *Cteſia*, primo fabulæ architecto: ſed *Philoſtorgium* & *Nicephorum* ab his prorſus eſſe diverſos & ab utriſque *Arabes*, & ſub hoc eodem nomine nobis aliud animal exhibere *Paulum Vinetum*, & *Vartomanum* rurſus aliud, abunde ſuprà (*a*) docuimus. Quamvis *Græcos* cum *Arabibus*, aut cum utriſque recentiores conferre nihil ſit opus: cùm ſecum ipſi palam diſſideant ferè quotquot monocerotem deſcribendum ſuſceperunt. Ita *Plinius* & *Solinus* eum dicunt caput habere cervi, corpus equi, & pedes elephanti. Quod non convenire nemo non videt. Nam ut cervi caput & equi corpus, alios pedes; ita elephanti pedes caput à cervino, & corpus ab equino diverſum poſtulant. Sed ridiculum eſt inprimis, quod habet *Ælianus*; Ποδῶν δ' ἄριστα εἰληχέναι, καὶ εἶναι ὤκιστον, καὶ τοὺς μὲν πόδας ἀδιαρθρώτους τε, καὶ ἐμφερεῖς ἐλέφαντι συμπεφυκέναι. *Pedes optimos nactum*, *& eſſe perniciſſimum*, *licet inarticulatos & elephanti ſimiles habeat*: nam elephanti pedibus nihil ad curſum eſt ineptius: maximè ad curſum citatiſſimum, qualem huic animali tribuunt, de quo *Cteſias* apud *Photium*, Ταχύτατον δὲ ἐστι τὸ ζῶον τοῦτο, οὐδὲν δὲ, οὔτε ἵππος, οὔτε ἄλλο τι διωκόμενον καταλαμβάνει. *Velociſſimum autem eſt hoc animal*, *quod neque*

(a) Cap. 26. p. 934. lin. 3. &c.

que equus, neque ullum aliud persequendo assequitur: & *Ælianus*, Διώκειν ἐκεῖνον τοῦτο δὴ τὸ ποιητικὸν, μεταθεῖν τὰ ἀκίχητά ἐστι. *Fieri quidem potest, ut quis illum insequatur; at ut assequatur est impossibile:* Prætereà, si caput habet cervi, caudam apri, pedes elephantis, & reliquo corpore equo est similis, quorsum *asinus* dicitur, cum asini nihil habeat? Jam quid ineptius, quàm quod omnes tanto consensu negant, vivam posse capi hanc feram? Quidni verò vel apertâ vi, vel saltem dolo capiatur? *Marte, vel arte*; quod ajunt? Quo privilegio hoc unum animal ab hominum imperio se subduxerit, quibus ab initio dixit creator, *Gen.* 1. *v.* 21. *Replete terram, & eam subjicite: Dominamini in pisces maris, & in volucres cœli, & in omnes bestias, quæ super terram gradiuntur?* Et statim à diluvio *Gen.* 9. *v.* 2. *Timor vestri terrorque vestri sit super cuncta terræ animalia.* Unde *David* Ps. 8. vers. 9. *Omnia subjecisti pedibus ejus, greges, & armenta universa, & insuper agri bestias.* Et *Jacobus* capitis tertii versu septimo, *Omnis enim natura bestiarum, & volucrium*, &c. *domatur, & domita est à naturâ humana.* Itaque merum somnium est, aliquod esse animal, quod ex communi hac lege eximatur, & vivum in potestatem hominum nunquam incidat. Quod ipsi *Ethnici*, sola Naturæ luce, & experientia edocti, passim agnoscunt. Ut *Euripides* apud *Plutarchum* in libro *Utra anim.* Βραχύ τοι σθένος ἀνέρος· ἀλλὰ ποικιλίαις πραπίδων δαμᾷ φῦλα πόντου, χθονίων τ' ἐανὰ παιδεύματα. *Parvum est hominis robur; sed mentis solertiâ sibi subjicit maris belluas, & terrestrium subtilem scientiam:* id est, quidquid in terrestribus feris est vaferrimum. Et *Oppianus Halieuticῶn* libri quinti ferè initio,

> ---- οὐ γάρ τι πέλει καθυπέρτερον ἀνδρῶν,
> Νόσφι Θεῶν· μούνοισι δ' ὑπείξομεν ἀθανάτοισιν·
> Ὅσσους μὲν κατ' ὄρεσφι βίην ἄτρεστον ἔχοντας
> Θῆρας ὑπερφιάλους βροτὸς ἔσβεσεν; ὅσσα δὲ φῦλα
> Οἰωνῶν, νεφέλῃσι καὶ ἠέρι δινεύοντα,
> Εἷλε, χαμαίζηλόν περ ἔχον δέμας; οὐδὲ λέοντα
> Ῥύσατ' ἀγηνορίη δμηθήμεναι· οὐδ' ἐσάωσεν
> Αἰετὸν ἠνεμόεις πτερύγων ῥόθος· ἀλλὰ καὶ Ἰνδὸν
> Θῆρα κελαινόρρινον ὑπέρβιον ἄχθος ἀνάγκη,
> Κλῖναν ἐπιβρίσαντες, ὑπὸ ζεύγλῃσι δ' ἔθηκαν
> Οὐρήων ταλαεργὸν ἔχειν πόνον ἑλκυστῆρα.

Non enim quidquam est hominibus superius, præter Deos: & solis immortalibus cedimus. Quantas quidem in montibus vim imperterritam habentes feras extinxit homo? Quot autem sæcula avium, quæ in nubibus & aëre versantur, cepit, licet humile corpus habeat? Neque leonem liberavit fortitudo; quo minùs subjiceretur. Neque aquilam servavit ventosus alarum motus. Sed & Indam *belluam nigro corio vi flexerunt, vastum onus ei imponentes: & sub mulorum jugis posuerunt, ut difficilem trahendi laborem sustineret.* Itaque sicubi terrarum est monoceros, haud dubiè vivus capitur quandoque, & homini servire cogitur. Et *Jobi* hæc verba frustrà citaveris, *An volet* רים *REM servire tibi?* quasi his docuerit hoc animal ab hominum jugo prorsus eximi. Neque enim ibi agitur in genere de omni cultu, sed speciatim de cultu terræ, quod docet series sermonis; An ligabis *REM sulco alligabis loro tuo? An valles occabit post te?* Itaque his verbis solùm eximitur ab arandi necessitate, cui armenta obnoxia sunt. Sic in Adagio *Græco*, Ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων, *Capræ ab aratris liberæ*, non tamen omnino liberæ. Sed, ut jam dicamus quod res est, quisquis de monocerote fabulam confinxit primus, necesse habuit hoc asserere, eum vivum non posse capi; quia vivus nunquam captus est. Addo etiam, neque mortuus: quia capi non potest quod nusquam extat. Saltem id certum è *Græcis*, quorum imperium usque ad *Indos* propagatum est, neminem unquam hoc animal ἐξ αὐτοψίας descripsisse. Neque de eo quidquam memorâsse leguntur Historici celebres, qui in *Alexandri* comitatu vixerunt, & ejus res gestas scripserunt, *Ptolemæus Lagi* filius, *Callisthenes*, *Onesicritus*, *Nicarchus*, *Archelaus*, *Strattis*, &, quorum *Indica* passim citantur, *Aristobulus*, & *Clitarchus*: & his pares, aut suppares, qui & ipsi de *Alexandro* scripserunt, *Eumenes Cardianus*, & *Diodorus Erythræus*, & *Megasthenes*, qui sub *Seleuco Nicatore* apud *Indorum* Reges degens, scripsit de rebus *Indicis*. Hoc quoque est certo certius, *Romam* ex *Hyrcania* & *India* advectos fuisse tigres & ex extremis *Æthiopiæ* finibus rhinocerotes, & camelopardales: sed *Romanorum* esse neminem, qui unicornem vel per somnium se vidisse tradiderit. *Arabes* quoque multa quidem de monocerote scribunt, ut suprà docuimus, sed tam vana, & ridicula, ut illos appareat in meris palpare tenebris. Qualia ista sunt, Hoc nasci ex equi vel ex ceti cum elephante coitu, & vivere annos septingentos; & in utero matris latere per septennium; &, antequam nascatur, cornu, dentibus, robustâque ungulâ jam esse instructum; & per os maternæ vulvæ pullum caput exerere, ut pascatur ramis arborum; & colli contrario flexu caput habere ad pedes inclinatum; & in cornu dissecto hominum, avium, & arborum figuras apparere ab ipsa natura ad vivum in eo impressas; & monocerotem hoc cornu non solùm elephantes transfigere, sed & in sublime attollere, ut olim

> *Pertica suspensos portabat longa maniplos;*

& illorum unum centum circumquâque parasangas devastare, ac in solitudinem redigere: nec tela in eum quidquam posse, ut reliqua animalia quidquam audere; excepta tamen ave *ruch*, quæ dirum animal unguibus tam facilè fert in sublime, quam milvus pullum, aut alaudam accipiter. Hæc febricitantium esse somnia quis non videt, quibus *Arabes* aperte produnt de animali, vel fabuloso, vel prorsus ignoto se hæc scribere? Porrò, si vel in *India*, vel in *Nubia*, sit monoceros, non debet ita esse ignotus *Arabibus*, qui cum *Indis* & *Æthiopibus*, abhinc multis sæculis, frequentia habuêre commercia. Ut taceam *Chaliphas Arabum* ex *Abbasidarum* familia *Indiæ* imperâsse; ut ex *Elmacino* (b) constat. Et *Geographum Arabem* in ipsa *Nubia* esse natum, in qua tamen nullos describit monocerotes, sed in remotis *Indiæ* insulis. Quid quod nostra tempora, quibus omnes orbis anguli summo studio peragrati sunt, monocerotes nusquam noverunt? En tibi verba *Bootii*, qui de hoc ipso acriter disputat *Animadversionum Sacrarum* libri tertii capite primo! *Sanè* Garcias ab Horto *pluribus annis, quibus in* India *vixit Pro-Regis Medicus, multorumque de indigenis doctorum virorum, ac Regum quoque amicitiâ & familiaritate usus, quanquam diligentissimus hujusmodi rerum scrutator, non modo unicornem videre non potuit, sed neque certi quidquam de ipso addiscere: nisi quod nonnullos se convenisse scribit, qui in extrema* Africæ *ora, exortui hyberno obversâ, animal quoddam unicorne se vidisse affirmarent. Sed, ut isti vera narraverint, nihil tamen hoc ad decantatum illum monocerotem, cum quo ex ipsorum notis parùm omnino commune habet hoc animal, utpotè & amphibium, & cornu præditum duos tantum palmos longo. Et civis meus* Johannes Hugonis Linschotius, *& ipse quoque rerum naturalium vestigator diligentissimus, atque integros duodecim annos commoratus in urbe* Goa *inter* Indiæ *celeberrimas, & quo undique comportatur quidquid in illis terris rari est, aut cari, nullum ibi vel αὐτοψίᾳ, vel certâ famâ, unicornem unquam accepit: ac proinde eum pro mero figmento habet.* Nempe *Itinerarii* sui capite quadragesimo septimo, ubi *rhinocerotem* ait à multis pro *monocerote* haberi, cum nullus adhuc alius monoceros inventus sit, aut cognitus, nisi rumore, & picturis. Itaque in *Indiam* aut *Nubiam* se conferentibus spe videndi monocerotes idem evenit, quod *Luciano*, qui, de populis electrife-

(b) *Hist. Saracen. l.* 2. *cap.* 2. *p.* 99.

ctriferis ad *Padi* ripas inquirens, risum debuit locorum incolis.

Frustrà objicias duas unicornes in æde *Mecchana* visas à *Vartomano*, cui, tanquam viro optimo, fidem haberi jubet *Scaliger* in *Cardanum Exercitatione* ducentesima quinta. Neque enim hæ fuerunt Veterum monocerotes solidungulæ, aut pedibus ἀδιαῤῥώτοις, quales asini, & equi, aut elephantes habent; sed bifidæ caprarum aut cervorum modo, quod ille diserte asserit. *Tibias*, inquit, *habet tenues id animal, easdemque graciles admodum hinnuli modo. Ungulas anteriorum pedum bifidas habet, caprinos pedes fermè referentes.* Quod maxime notandum. Nam inde apparet orygem à *Vartomano* describi, non verum monocerotem. Ut pateat qua forma fuerint oryges tam decantati, veterem Tabulam, in *Italia*, ut putatur, repertam, hic inserere libuit, in qua plures oryges vario situ describuntur. Eam mecum benignè communicavit raræ vir eruditionis, & mihi amicitiâ conjunctissimus, Dominus *Huet*, à quo pro *Africano* oryge majus aliud, nempe *Græcum Origenem*, cum bono Deo propediem edendum, avidè exspectamus.

Sed neque ad rem faciunt illa cornua, quæ in *S. Dionysii* Fano *Windsoræ* in *Anglia*, *Ultrajecti* in *Belgio*, &c. pro monocerotum cornibus asservantur. Neque enim hæc sunt quadrupedis cornua, sed ceti dentes. Quod primus aperuit *Bellonius*, & post illum multi confirmârunt. Sed omnium uberrimè Scriptor ἀνώνυμος, qui Anno 1647. insignem *De Gronlandia* Tractatum linguâ vernaculâ edidit, Vir ἀξιεπαίνετος, si se continuisset intra illos fines, nec decertâsset in arena non sua, edito de rebus *Theologicis* Tractatu, cum ad illa sacra sit prorsus ἀμύητος. Quod, ut cętera taceam, vel solus libri titulus apertè evincit, in quo *De Præ-Adamitis* scribendum sibi proponit, cùm *Moses* disertè neget ullos fuisse *Præ-Adamitas* Gen. 2. vers. 5. &c: *Homo*, inquit, *non erat, qui operaretur terram*, &c. *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ*, &c. id est, *Adamum*, ut planè constat ex sequentibus, & ipse ultrò agnoscit. Verum enimvero hęc sunt alterius loci, nec strictim attingenda, sed accuratè examinanda, quod fortasse à nobis fiet, si Deus vitam indulserit. Interim illum ipsum de *Gronlandia* ingenue agnosco multa me docuisse, quę scitu sunt dignissima: & in his monocerotum scilicet cornua, quàm alibi rara sunt, tam communia esse in regno *Daniæ*, quo ex *Gronlandia* & *Islandia* deferantur. Ibi enim inter varia monstra maris cetus quidam est *narhual* nomine, quasi νεκροκῆτον, aut πτωματοκῆτον dixeris. Ita *Islandi* nominant, quia creditur vesci cadaveribus. Ex hujus porrò ceti maxilla superiore dens à sinistra parte prominet, longus aliquot pedes, durus, ita rotundus, ut in conum desinat, superficie in spiras contorta, colore plerumque albo, sed quandoque subfusco; denique cornua, quæ dixi, tam exacte referens, ut ovum ovo non sit similius. Id se Scriptor Anonymus didicisse profitetur à Domino *Vormio*, qui ceti illius cranium ipsi exhibuerit cum affixo dentis fragmento quatuor pedes longo. Et de hoc eodem dente multa habet à pagina sexagesima secunda usque ad paginam nonagesimam quartam, quæ legisse non pœnitebit. Solum sufficiet addere, quidquid ille scribit ea de re à viris præstantissimis & fide dignissimis, illo ipso *Vormio*, & utroque *Bartholino*, mihi, per *Daniam* iter facienti, plene fuisse confirmatum, ostensam quoque portionem dentis similis maxillæ adhuc infixi. Sed &, quod à nemine miror observatum hactenus, in urbe *Holmia*, *Sueciæ* metropoli, in regio κειμηλιαρχίῳ, cujus me ibi degente custos erat vir doctissimus mihique amicissimus Dominus *du Fresne*, habetur cranium intègrum ceti, quod descripsimus, non omnino bipedale, cum dente etiam integro quatuor pedes cum palmo extra maxillam prominente, ambitu in summa parte quinque pollicum, colore eburneo, multis σπειρηδὸν lineis superficiem ambientibus. Hoc mecum multoties videre nobilissimi juvenes, quos hujus itineris comites habui. In his Dominus *Huet* jam vocatus in partes. Et meo rogatu pictor eximius Dominus *Burdo* utramque cranii illius superficiem cum ipso dente ita expressit.

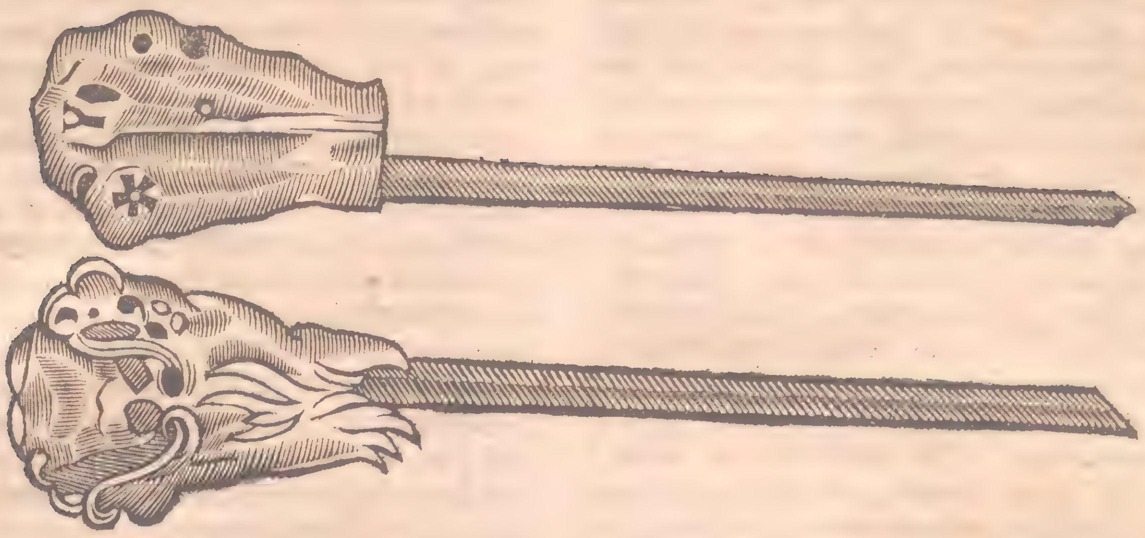

Ex his, quæ hactenus disputata sunt, cùm æquo Lectori constet satis esse, cur meritò dubitemus, an verè extet monoceros, hoc est, unicorne animal, quale sub hoc nomine describitur à Veteribus: dato tamen, non concesso, in aliquo *Indiæ* aut extremæ *Nubiæ* angulo, versus *Nili* fluvii fontes, latere monocerotem: saltem nemo est, qui non agnoscat id non potuisse *Judæis* esse compertum ante *Solomonis* tempora, qui *Tyriorum* ope primus, instructâ classe in mari *Rubro*, *Indiam* attentavit, & *Africæ* remotiora. Quî factum igitur, ut non solum *David*, qui pater fuit *Solomonis*, sed &, pluribus ante *Davidem* seculis, *Job*, & *Balaam*, & *Moses* τȣ̃ *reem* meminerint, si *reem* est *monoceros?* Præterea, etsi *Saadiæ*, *Kimchio*, *Pomario*, *Aquinati*, & *Judæorum* aliis recentis ævi ראם *reem*, sit *monoceros*, tamen in *Prophetarum* & veterum *Hebræorum* scriptis aliud significâsse ex eo constat, quod duo cornua disertè tribuuntur τῷ *reem*. Sic *Deut.* 33. *vers.* 17. de *Josepho* Duali numero dicitur וקרני ראם קרניו, *Et duo cornua* reem *sunt duo cornua ejus.* Neque dicendum Duale hic pro Singulari sumi per Numeri Enallagen. Sequitur enim, *His* (supple *duobus cornibus*) *populos pariter feriet ad fines terræ: hæc autem* sunt *myriades* Ephraim, *& chiliades* Manasse. Vides, Lector, non solùm τῷ *reem* tribui duo cornua, sed & cum his duobus cornibus conferri duas tribus, nempe *Ephraim*, & *Manasse*, quæ *Josephum* pro patre habebant. Ut necesse sit duo cornua præcisè intelligi, neque ulla hic esse possit Enallage Numeri. Similis est *Davidis* locus *Psalm.* 22. *vers.* 22. ומקרני רמים עניתני *Et è cornibus* τῶν reemim *me audivisti.* Nam & eo loco *cornua* Duali numero nominantur. Neque obstat, quod alibi singulari numero dicit idem *Propheta*, *Et exaltabis ut* cornu *reem cornu meum.* Neque enim ibi legitur *cornu reem*, sed subintelligitur. *David* enim simpliciter dixit, *Exaltabis cornu meum, ut* τȣ̃ *reem*, supple *cornu*, vel *cornua.* Utrumque enim potest suppleri. Et verò Duale hic supplent *Hebræi* vetustiores. Sic ad hunc locum *R. Eliezer* Capitulo decimo nono, *Extollitur cornu meum ut* τȣ̃ reem. *Quid* τȣ̃ reem? *Altiora sunt cornua ejus quàm bestiæ cujuslibet, & ferit cornu tam sinistro, quam dextro.* Et in Tractatu *Talmudico Zebachim* (cap. 14. fol. 113. b.) ubi disputant quid diluvii tempore factum sit de fabuloso *reem*, qui, cum montis instar esset, non potuit in arcam ingredi, קרניו קשר בתיבה, *cornua ejus* (Noë) *alligavit arcæ.* Et in margine *Glossa* disertè, ומשני קרניו קשרו לתיבה *Et duobus cornibus suis alligavit eum ad arcam.* Itaque ex sententia veterum *Hebræorum*, bicornis fuit ראם *reem.* Unde est, quod *Talmudici*, cum de monocerote agunt, agunt autem in locis plusculis, non appellant ראם *reem*, sed קרש *karas*, nomine decurtato, ut diximus, ex *Græco* μονόκερως. Sic *Arabicè* monoceros كركند *carcand* vocatur, aut كركدن *carcaddan.* Sed ريم *rim* illis aliud est animal, idem quod *Hebræis* רים *rem*, vel ראם *reem.*

Argumenta, quæ diximus, etiam *rhinocerotem* è Scriptura eliminant: quamvis enim rhinoceros sit verum animal, tamen veteribus *Judæis* ita fuit ignotum, ut eos non putem uspiam rhinocerotis meminisse. Quin, quod mirere magis, *Arabes* etiam in animalium historiis de rhinocerote altum silent. Nisi, quod in monocerotis descriptione nonnulla inferciunt, quæ sumpta fuisse patet ex historia rhinocerotis. Putà in elephantem immane odium, & quod ex *India*, & interiore *Æthiopia*, volunt advehi. Utrobique enim nascitur rhinoceros: in *India* circa *Bengalam*, *Cambajam* & *Patanen*, olim *Perimudam* dictam; & in *Æthiopiæ Rapsiis*, & circa *Raptum Promontorium.* De quo *Arrianus* in *Periplo*, Ἐκφέρεται δὲ ἀπὸ τῶν τόπων ἐλέφας πλεῖστος, ἧσσον ἢ τȣ̃ Ἀδȣλιτικȣ̃, καὶ ῥινόκερως. Rhinocerotes igitur jure merito *Pausanias Æthiopicos boves* appellat: *boves* à mole corporis; & *Æthiopicos* ab origine. Neque causa fuit, cur vir doctus eo nomine dicam illi scriberet. Neque probo, quod idem, invicta duo argumenta professus se in eos allaturum, quibus *reem* est *rhinoceros*, horum unum ex eo sumit, quod rhinoceros, utut difficulter dometur, *domituram tamen*, inquit, *haud in totum respuit.* Etsi enim ex *Jobo* constet τȣ̃ *reem* non facilè domari, nec ad agricolationem ulla ratione posse inflecti, non tamen inde sequitur, quod vult vir doctus, eum esse prorsus *indomabilem*, *& incicurabilem*, quæ illius verba sunt. Sed alterum argumentum à brevitate cornu sumptum omnino valet. Neque enim rhinoceroti conveniunt hæc *Davidis*, *Exaltabis cornu meum ut* τȣ̃ *reem*, supple *cornu*, vel *cornua.* His quippe verbis apparet agi de fera, שקרניו גבוהות מאד, *cujus cornua sunt valde celsa*, ut notavit *Aben Ezra.* At contra depressissimum est, tam sitûs ratione, quàm molis, cornu rhinocerotis, cui

--- ὀλίγον ὑπὲρ ἄκρια ῥινὸς
Ἀντέλλει κέρας, ---

ut ex *Oppiano* jam didicimus. Itaque hoc habemus hactenus, τὸ *reem*, neque *monocerotem*, neque *rhinocerotem* esse. Sed quale tandem sit animal, vel ex Scriptura, vel aliunde exsculpere, hoc opus, hic labor est.

Et *Bootius* quidem ex Scripturæ locis, inter se collatis, & accuratè perpensis, probare conatus est *reem* esse speciem bovis feri, eumque *urum.* Et probationem sic instituit. In multis Scripturæ locis bos & *reem* simul junguntur ut cognata animalia. Sic *Ps.* 29. *v.* 6.

Sub-

Subsultare fecit eos sicut vitulum, Libanum, *&* Sirjonem, *velut pullum* reemim. *Deut.* 33. *vers.* 17. *Decorem habet, qualem bovis primogenitus, & cornua, qualia* reem. *Es.* 34. *vers.* 7. *Dejicientur cum ipsis* reemim, *& boves una cum tauris.* Sed, quod ad rem maximè facit, *David Psalmo* vigesimo secundo queritur infensissimos hostes undique sibi imminere, idque sub taurorum, leonum, & canum Allegoria; *Circumvallaverunt me*, inquit, *boves prægrandes, tauri* Basan *cinxerunt me. Os in me diduxerunt leones rapaces, & rugientes: circumvallaverunt me canes*, &c. Hæc versibus decimo tertio, decimo quarto, & decimo septimo. Postea idem Deum orans, ut ab illorum hostium furore se liberet, hanc ipsam Allegoriam sic continuat versibus vigesimo primo & vigesimo secundo; *Libera à gladio animam meam, & à canibus unicam meam: salvum me fac de ore leonum, de cornibus* reemim *exaudi me*, id est, *exaudiens erue me.* Quæ cum præcedenti querela, si conferas, *reemim* hic dici reperies, qui priùs dicti fuerant boves prægrandes, & tauri *Basan.* Igitur inde colligit *reem* bovis esse aliquod genus, sed quem ferum, & cornibus insignem, & metuendum esse probent, cum loca jam citata ex *Deut.* 33. & *Ps.* 22. tum maximè quod habetur *Psalm.* 92. vers. 11. *Extulisti cornu meum tanquam* ꝰ *reem*; id est, dedisti mihi cornua ingentia, & prævalida qualia sunt cornua *reem.* Itaque *reem* non est Veterum *bonasus* (hodiè *bubalus*) quia cornua habet in se reflexa, & ad pugnam inutilia, ut notatum est à *Philosopho:* sed vel *bison*, vel *urus.* Potiùs tamen *urus:* bisontem enim, utut asperrimam, & ferocissimam belluam, arte humanâ ita mitescere posse, ut feritatem tandem deponat, docet *Pausanias* in *Phocicis.* At de uris disertè ait *Cæsar* libro sexto, *assuescere eos ad homines, & mansuefieri, ne parvulos quidem exceptos, posse, quare foveis capti interficiuntur.* Cætera quoque conveniunt. *Ii enim*, ut ibi habetur, *sunt magnitudine paulò infra elephantes, specie, & colore, & figurâ tauri: magna vis est eorum, & magna velocitas: neque homini, neque feræ, quam conspexerunt, parcunt.* Item, *Amplitudo cornuum, & figura, & species multum à nostrorum cornibus differt.* Quibus similia in *Plinio* & *Solino* legas. His rationibus fretus vir doctus ita concludit, *Dubitandum igitur non est, quin reemi sint uri.*

At ego licet viri illius doctrinam, & ingenium suspiciam, tamen graves habeo causas ab eo hac in parte dissentiendi. Primò enim video in illum posse id retorqueri, quod eis rectè objicit, quibus *reem* est monoceros: *Non esse verisimile, voluisse* Mosem, Davidem, *aliosque Prophetas toties verba facere, ac similitudines desumere, ipsumque Deum ad* Jobum *tantum sermonis insumere de animali incognito in istis terris.* Utut enim quæ de uro traduntur veriora, & certiora sint, tamen ejus nomen multò est recentius, & fama longè obscurior, quam fuit monocerotis. De monocerote scripserat *Ctesias* ætate *Artaxerxis Mnemonis*, annis ante *Christum* natum circiter quadringentis. Et fabulam ex illo haustam *Græci, Romani, Hebræi, Syri, Arabes, Æthiopes*, & *Persæ* certatim exscripserant, atque in majus auxerant. At urum in intimis *Hercyniæ* sylvæ saltibus delitescentem *Romanorum* nemo noverat ante *Cæsarem.* Post quem pauci meminerunt. Et in veterum *Græcorum* scriptis altum de eo silentium. Hinc *Plinius* libri vigesimi octavi capite decimo, *Nec uros, aut bisontes habuerunt* Græci *in experimentis.* Et veteris *Glossarii* auctor necesse habuit hanc vocem per Periphrasin reddere; *Urus* βοῦς Γερμανός. Proinde cum βοὸς οὔρου *bovis uri* nomen usurpâsset *Græcus Epigrammatarius*, posteri non intellexerunt; atque ita corruptum exhibet *Suidas*,

...... καὶ βόος οὖρον
Ἀσκητὸν χρυσῷ παμφανόοντι κέρας.

Quod explicant, *Et bovis custodem ornatum auro splendidissimo cornu:* cùm scribendum esse βόος οὔρου, &c. κέρας, *bovis uri cornu*, jam alii monuerint. Quam quidem objectionem vir doctus ut diluat, multa movet, sed nihil promovet. Agnoscit *neminem extare, qui scribat* Syriam *ac* Palæstinam *boves feros producere.* Atque id quidem vere. Proinde *Saadiam*, cui מריא apud *Prophetas* est *bubalus*, aut *bos ferus*, vulgari similis, sed major, *Aben Ezra* in *Amos* 5. *vers.* 22. hac ratione refellit, quod איננו במקומות אלה, *in locis illis bos ferus nullus est*, id est, in *Judæa*, & vicinis regionibus. *At* (inquit vir doctus) *hoc impedire non debet, quo minus olim, atque priscis* Israëlitarum *temporibus, eos ibi fuisse credamus.* Quorsum vero id credamus nullo fundamento subnixi, cùm horum, non jam dico in *Judæa*, sed in nullo mitiori climate vola nec vestigium appareat, nec apparuerit unquam. Ita hariolari si licet, quorsum is objecit suprà affirmari ab iis, qui de monocerote scripserunt, eum in *India* sola reperiri? Poterat enim reponi pari facilitate, Si *Ctesiæ* ætate, & deinceps, monocerotes in sola *India* fuerunt; quidni in *Judæa*, aut *Syria* fuisse credamus priscis *Israëlitarum* temporibus, quibus scripsere *Job*, *Moses*, & *David*, *Ctesiâ* longe vetustiores? Ibidem multa congerit, ut probet non in *Germania* solum, & vicinis locis, sed & in *India*, & *Arachotis*, & *Troglodytica* regione uros olim fuisse repertos. Sed, quod illius pace dixero, hæc probanda frustrà suscepit, cum ad hanc rem nihil faciant. An sequitur *Judæis* uros fuisse notos, si in *India*, aut *Arachotis* fuere? Propior quidem erat *Troglodytica*, sed tamen ante *Solomonem* illis non multum nota. Tamen horum nil quidquam probat. *Oriens*, inquit, *ea progignere solebat, scribente* Plinio, *bove fero, uris, atque bisontibus refertas fuisse* Indiæ *sylvas. Plinii* verba sunt ubi suprà, *Nec uros, aut bisontes habuerunt* Græci *in experimentis, quanquam bove fero refertis* Indiæ *sylvis.* Quibus verbis bove fero refertas fuisse asserit *Indiæ* sylvas, non tamen uris, aut bisontibus, nisi à genere ad speciem valeat argumentatio; Equus est animal, ergo est homo. Addit *Aristotelem Plinio* subscribere (quasi *Plinius* prior scripserit) cùm tradit, *Arachotas alere boves sylvestres, non quidem bubalos* (*impediunt enim cornua* ἐξυπτιάζοντα) *sed uros, & bisontes.* Sed & apud *Philosophum Historiæ* libri secundi capite primo *Arachosii* illi boves sunt ἐπίγρυποι *rictu aliquantum adunco*; quod de uris & bisontibus nemo observat. Et hoc ipsum, quod cornua habent ἐξυπτιάζοντα, id est, *in dorsum resupinata* docet non esse uros, quos cornibus in anteriora protensis pingunt arborem impetentes, post quam venator latet. Hinc *Solinus*, *Istis, quos uros dicimus, taurina cornua in tantum modum protenduntur*, &c. Et *Gesnerus* paginâ 145. *Cornibus arbori insertis* (fera) *vindictæ avida inhæret, donec insequentium telis saucia concidat.* Qui pote, si cornua habet in tergum resupinata? Pergit *Bootius*, *Sed &* Troglodyticam *regionem uros habuisse colligo ex istis* Diodori *libro tertio*, Ἡ πρὸς τὴν μεσόγειαν ἀνατείνουσα, πλήρης ἐστὶν ἐλεφάντων, καὶ ταύρων ἀγρίων, &c. *Quâ intus recedit, plena est elephantis, & tauris sylvestribus, ubi sub tauris sylvestribus, uti aliæ eorum species fortassis una comprehendendæ, ita uri, non dubito, quin intelligendi sint.* Cur verò non dubitas?

Dic aliquem, sodes, dic, Quintiliane, *colorem.*

De aliis ταύρων ἀγρίων speciebus dubitas. *Fortasse*, inquis, *etiam aliæ*, &c. At de uris nullus dubitas; quia è re tua est, ut id pro certo habeatur. Interim fateare necesse est nihil esse in *Diodoro*, unde appareat per tauros sylvestres uros intelligi potius, quàm quamlibet aliam tauri sylvestris speciem. Quin diversum ab uris genus innui suadet climatum diversitas. Cum enim *Hercynia* sylva, in qua procreantur uri, pene sit ad extremum *Septentrionem*, *Troglodytæ*

glodytæ, ubi hi tauri, inter *Tropicos* ſedem habent fervidiſſimam. Sed, ne conjectandi ſit locus; jam ex aliis diſce, qui ſint tauri *Troglodytici*. *Strabo* libro decimo ſexto, ubi de *Troglodytarum* feris ex *Artemidoro*, ταῦροι δ' εἰσὶν ἄγριοι, καὶ σαρκοφάγοι, μεγέθει πολλῷ τοῖς παρ' ἡμῖν ὑπερβεβλημένοι, καὶ τάχει, πυῤῥοὶ τὴν χρόαν. *Tauri ſunt ſylveſtres, & carne veſcentes, noſtros magnitudine & celeritate longè ſuperantes, colore rufo.* Itaque uri non ſunt, quos ne tu quidem σαρκοφάγους eſſe dixeris. Sed, ut res ſit certior, *Agatharchidem* audi hos ipſos tauros multò uberius deſcribentem libri quinti capite trigeſimo nono: *Omnium*, inquit, *quæ dicta ſunt, maximè ferum & indomitum eſt taurorum carnivororum genus. Quod magnitudine quidem domeſticos ſuperat, & celeritate præſtat, & eximiè rufum eſt. Os ad aures uſque diductum eſt. Oculi glauco colore plus rutilant, quam in leone. Cornua alias ut aures movet, ſed in pugna firmiter ſiſtit. Pilorum ſeriem inverſam habet, contra quam reliqua animalia.* Sequitur, illum aggredi & venari beſtias validiſſimas, & gregibus maximè eſſe infeſtum. Neque aperto *Marte* ſubigi, quia lancea & telis non eſt vulnerabilis: ſed in foſſam ſi incidat, aut ſimili dolo capiatur, præ animi ferocia citò ſuffocari. Proinde à *Troglodytis* illi tribui leonis fortitudinem, equi pernicitatem, tauri robur, & vim ferro cedere neſciam. Eadem in *Æliano* reperire eſt, verbis nonnihil mutatis, libri decimi ſeptimi capite quadrageſimo quinto. Sed & pleraque hæc tranſcripſit *Plinius* libri octavi capite vigeſimo primo. *Solinus* quoque, quamvis hos boves ex *Æthiopia* in *Indiam* transferat perperam: quæ cum uri deſcriptione quiſquis conferet, videbit illum ab his tauris differre δὶς διὰ πασῶν. Itaque non conſtat hactenus uros alibi fuiſſe, quàm in *Hercynia* ſylva, aut locis parùm remotis. Unde *Moſis* ævo *Judæis* innotuiſſe nemo ſibi perſuaſerit. *Moſem* igitur *Jobum*, & *Balaamum* voce ראם *reem*, neceſſe eſt aliud ſignificaſſe.

Prætereà cum *Bootius* urum biſonti eâ ſolùm de cauſa præferat, quod, cum biſons arte humana cicuretur, & feritatem exuat, urus manſueſcere neſciat, & indomitæ ſit feritatis: hoc ſaltem debuerat certa probatione niti. Atqui res eſt in incerto. Nam, ſi uros ad hominem aſſueſcere & manſueſieri negat *Cæſar*, etiam in *Oppiano* biſontes ſunt ἀμαιμάκετον γένεθλον, *indomitum genus*. Et *Solinus*, in capite *De Germania*, biſontes cum uris ita confert, ut illos, non hos captos aſſerat aſſueſcere manu neſcire. Ita biſontes *Scoticos* deſcribit *Hector Boëthius* adeo feros, indomitoſque, atque humanum refugientes conſortium, ut quas herbas, arboreſque, aut frutices, humana contrectatas manu, aut halitu perflatas ſenſerint, plurimos deinceps dies fugiant: capti autem arte quapiam, quod difficillimum eſt, mox paulò præ mœſtitia moriantur.

Denique ראם *reem*, vel רים *rem*, non eſſe in boum, ſed in caprearum cenſu, *Arabum*, *Chaldæorum*, & veterum *Hebræorum* communi ſuffragio probare mihi eſt obvium. Quod ſi ſemel præſtitero, pudebit, credo, etiam pertinaciſſimos tam univerſo tot gentium conſenſui ſe opponere. Et de *Arabibus* quidem res eſt indubitata. Ita enim *Alcamus*,

الريم الظبي الخالص البياض ارام Rim, *caprea ſinceræ albedinis: Plurale* âram. Et *Giggeius*, الريم *rim*, Plur. أرام arâm, *albedine pura candicans dorcas, quales in arenis degunt.* Sed *Damir* uberius in capite, الظبي الغزال, id eſt, *De caprea*, ſeu *gazella*, ubi caprearum ſpecies ex coloribus ita diſtinguit:

والظبا مختلفة الالوان وهي ثلثة
أصناف صنف يقال له الأرام وهي
خالصة البياض الواحدة منها ريم
ومساكنهم الرمل ويقال انها ضان
الظبا لانها اكثر لحوما وشحوما
وصنف تسمي العفر والوانها حمر
وهي قصار الاعناق وهي اضعف الظبا
عدوا وتالف المواضع المرتفعة من
الارض والاماكن الصلبة وصنف تسمي
الادم طوال الاعناق والقوايم بيض البطون

Diverſi coloris ſunt capreæ. Nempe illarum tres ſunt ſpecies. Prima earum, quæ vocantur arâm; *quæ ſunt ſinceræ albedinis: cujus Singulare eſt* rim. *Hæ in arenis habitant. Eaſdem ajunt caprearum eſſe oves, quia plurimum habent carnis, & pinguedinis. Secunda ſpecies* aphar *dicitur, rubri coloris, brevis colli, inter capreas ad curſum minimè agilis. In celſis & ſalebroſis terræ locis ſolet degere. Tertia ſpecies*, adam *nomine, eſt collo, & pedibus longis, & albo ventre.* Hæc ibi. Quandoque ريم *rim* pro *capreæ catulo* ſumitur. Nam in capite الريم *rim* ſic habet idem *Damir*, الريم ولد الظبي والجمع ارام قال الشاعر

بها العين والارام تمشين خلفها ۞
واطلاوها ينهضن من كل مجثم ۞

Rim, *capreæ hinnulus: Plurale* arâm. *Unde eſt, quod* Poëta *dixit*, “*Emicuit caprea nuper enixa.* (*Arabicè*, العين alii ſcribunt, العايز quomodo *capream* vocant decima vel decima quinta à partu die, atque indè مطفل *mutphil*) *Et* aram, (id eſt, *hinnuli*) *eam ſequebantur, & capreoli ejus conſurgebant ab omni loco.* Ad quæ verba *Damir*, يقول اذا ذهب فرخ جا فرخ *Ita dicunt, cum, uno hinnulo recedente, alter venit.* Ibidem الاصمعي *Alaſmaius*, *Poëta*, quem citavimus, *Scholiaſtes*, à parvis auribus ſic appellatus,

الارام ظبا البيض الخالصة البياض
الواحدة ريم وهي يسكن الرمال وهذا

النوع

النوع من الظبا يقال انه ضانها لانه اكثر شحما ولحما Aram *ſunt capreæ albæ, ſinceræ albedinis, à Singulari* rim. *Degunt in arenis. Capreæ id genus vocantur oves earum, quia apide & carne abundant.* Vides eadem ab *Alaſmaio* hic aſſeri, quæ ſuprà à *Damire.* Sequitur, *Arabem* quendam principem, *Zachaum* nomine, *Camili Catienſis* filium, qui obîit anno *Hegiræ*, DXLVI, cognominatum fuiſſe قتيل الريم quaſi *rimicidam* dixeris. Haud dubiè, quia caprearum hujus generis venatione maximè delectabatur. Ex quibus hoc ſaltem habemus, ريم *rim* eſſe capreæ ſpeciem, eamque nobiliſſimam, cum coloris, tum pinguedinis ratione. Nam, ut in caprea pinguedo, ita candor eximius inprimis placet, & raritas addit pretium. *Geſnerus* de rupicapris paginâ 292. *Color eis inter fuſcum, & rufum eſt, qui tamen æſtate magis ad rufum, hyeme ad fuſcum vergit. Memini partim albam, partim nigram, diſtinctis coloribus, videre. Certum eſt, colorem eis per anni tempora mutari. Totæ albæ interdum, ſed rariſſimè conſpiciuntur.* Idem pagina 308. de dama platycerote, *Color dorſi ſubflavus eſt cum linea nigra per dorſum,* &c. *Latera ejus aliquando maculis albis diſtinguuntur, quas ſeneſcens perdit. Fœminæ etiam aliquando totæ albæ ſunt. Silius Italicus* libri decimi tertii verſu 115. de fabuloſa *Capuæ* cerva, quam mille annis vixiſſe fingit;

Cerva fuit raro terris ſpectata colore,
Quæ candore nives, candore anteiret olores.

Nam color ille etiam in cervis quandoque eſt obſervatus, quanquam rarò admodum. *Philoſophus* in libro *De coloribus*, Καὶ λευκὸς δὴ ποτεπέφηνε καὶ ἔλαφος καὶ ἄρκτος. *Etiam albus quandoque viſus eſt & cervus, & urſus.* Contra *Latinus* Interpres, *Aliquando etiam niger viſus eſt cervus, & urſus*; quaſi legerit μέλας. Sed vera & neceſſaria eſt lectio, quam noſtri codices exhibent. Nam ibi pluribus diſputat *Philoſophus*, qua de cauſa pili animalium albeſcant, aut caneſcant. Et ex eo *Plinius*, ubi de cervis, libri octavi capite trigeſimo ſecundo; *Fiunt aliquando & candido colore.* Quod quamvis rarò contingat, non tamen eſt ſine exemplo. Cervam enim *Sertorii* candidam fuiſſe ſcribunt Veteres magno conſenſu. *Gellius* libri decimi quinti capite vigeſimo ſecundo, *Cerva alba eximiæ pulchritudinis, & vivaciſſimæ celeritatis, à* Luſitano *ei quodam dono data eſt. Plutarchus* in *Sertorio Spanum* vocat illum hominem, & eum novitate coloris obſtupuiſſe narrat, quia tota erat alba: Ἐκπλάγεις (Σπάνος) τῇ καινότητι τῆς χρόας, λευκὴ γὰρ ἦν πᾶσα. *Polyænus* quoque libro octavo, Σερτώριος ἐν Ἰβηρίᾳ νεβρὸν ἐλάφου λευκῆς παρὰ κυνηγῶν δῶρον λαβών. *Cum in* Hiſpania Sertorius *cervæ candidæ hinnulam à venatoribus dono accepiſſet. Plinius* ubi ſuprà, *Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuiſſe traditur* Q. Sertorii *cervam. Pauſanias* etiam in *Arcadicis Romæ* ſe non ſine admiratione vidiſſe teſtatur albos cervos, ſed non rogâſſe unde eſſent advecti. Et *Philoſtrati* libro tertio *Apollonius* & comites prope *Paracam, Indiæ* urbem, paſtorem viderunt, qui albarum cervarum gregem paſcebat. Quin poſteriore ſæculo ad *Geſnerum* ex *Polonia* ſcribebat *Antonius Schenebergerus*; *His Bacchanalibus allata eſt* Cracoviam *cerva tota alba.* Sed pleraque hæc nihil ad noſtras capreas. Nam in his terris ſi cervæ, damæ, aut rupi-capræ quandoque albæ ſunt, non eſt is color toti ſpeciei communis, ſed uni aut alteri individuo peculiaris. Quod evenit certis de cauſis, quæ non ſunt hujus loci. At *Arabicè* ريم *rim* eſt capreæ ſpecies, quæ ſemper albet, nec ſolum albet, ſed & candicat. Hoc enim ſibi volunt, cum illi tribuunt البياضة الخالصة *ſinceram albedinem.* Eidem hoc proprium eſt, quod in arenis vivit, quibus ſcatere notum eſt *Arabiæ* ſolitudines. Unde hoc animal colligas maximè eſſe ſolitarium. Et mirari ſubiret, quî fiat, ut capreæ, in illis arenis degentes, præ cæteris pingueſcant, niſi ſcirem illas arenas non eſſe prorſus infœcundas, & in iis multa pullulare, quibus capreæ maximè gaudeant. Quod fortaſſe dabitur docere accuratius in Tractatu peculiari *De Sacræ Scripturæ Plantis.* Interim hic ſufficiat hæc paucula proferre ex *Bellonii Obſervationibus*, libri ſecundi capite quinquageſimo nono: *In ora* Rubri *maris arbuſtum reperimus illi ſimile, quod* rhamnus altera *dicitur, foliis denſis, ſalſis, ſubalbis,* &c. *Et in arena caprearum, quas gazellas appellant, veſtigia cordis figurâ apparebant. Eæ nimirum ex montibus proximis deſcendebant, at biberent ex fontibus amaris, quos deſcripſimus, & ex illo arbuſto veſcerentur.* Quid, quod ipſæ arenæ ſunt ipſis pro condimento! *Geſnerus* de rupi-capris, *Conveniunt ſæpe circa petras quaſdam arenoſas, & arenam inde lingunt, ut villatica pecora ſalem, quo linguæ pituitam defricent & excitent appetitum.* De his capreis apud *Arabes* vix aliud mihi occurrit, niſi quod, cum capite ſurſum elato, arrectiſque auribus, adſtant, id *Arabicè* dicitur اوفد. Sic in *Giauhari*, اوفد الريم *Extulit* rim *caput ſuum, erexitque aures.* Et ipſa actio τοῦ *rim* caput ſic efferentis, & aures arrigentis, vocatur in *Alcamus* ايفاد الريم. Sive ſit is naturalis hujus capreæ ſtatus, aut præ alacritate id faciat. Quo pertinere, quod ראם *reem*, vocatur, vero non eſt abſimile. Quippe רם *ram*, eſt *extollit.* Et *Aleph* in medio quandoque inſeritur. Sic *Zachar.* 14. 10. וראמה, *Et exaltata eſt.* Prov. 24. 7. ראמות, *Altæ ſunt ſtulto ſapientiæ.* Inde igitur ראמים, capreæ, quæ ſolent ita erigi. Quod & רמים ſcribitur abſque *Aleph* medio: ut *Pſal.* 22. 22. item *Pſal.* 78. 69. ut multi volunt. In *Jobo* autem *Aleph* in *Jod* mutatum, quomodo apud *Arabes*, qui ريم *rim* ſcribunt. Sed *Je* habet *Hamza* adſcriptum, ut ſcias mediam Radicalem eſſe *Elif.* Eodem refer *Chaldæum* & *Syrum* ܪܝܡܐ, vel ܪܝܡܢܐ, quod non ſolum occurrit pro ראם *reem*, ſed & pro דישן *diſon*, Deut. 14. 5. apud *Syrum*, & *Chaldæos* Paraphraſtas. Quos cum *Hebræo* ſi conferas in *Syro*, & *Onkeloſo* רימא *rema*, & in *Jonathane* רימנין *ramanin*, reſpondere reperies *Hebræo* דישן *diſon*, quod vel capreæ eſt genus, vel animal illi congener. *Græci* & *Vulgatus* explicant *pygargum*; Junius, *ſtrepſicerotem*; Pagninus, *damam*; Genevenſes, *capreolum.* Sed hi, quos diximus, רימא, & רימנין, quaſi דישן *diſon*, ſit idem, quod ראם *reem.* Nec futili conjectura. Nam *Hebræum* דשן, *deſen*, Nomen *pinguedinem*; & דשן *diſſen*, Verbum *pingueſcere* ſonat. Itaque viſum eſt דישן *diſon*, animal *à pinguedine* dici, & ſynonymum eſſe τῷ ראם *reem*, quo ſignificari *Arabes* docent *capreæ genus pinguiſſimum.*

Supereſt, ut probem *Hebræis* quoque ראם *reem*, eſſe capreæ genus. Et verò jam probavi. Nam illi duo interpretes, qui allati ſunt, *Jonathan*, inquam, & *Onkelos*, linguâ *Chaldæi*, genere *Judæi* erant. Sed nova his argumenta ex *Talmude* petita libet addere, ut res ſit confirmatior. In *Bava Bathra* (cap. 5. fol. 73. b.) inter multa portentoſa mendacia dicit quidam *Rabbi*, חזי לי אורזילא בר יומו דהוי כהר תבור והר תבור כמה הוי ארבע פרס *Viſus eſt mihi hinnulus filius diei ſuæ* (id eſt, illa

illa ipsa die natus) *qui erat ut mons* Thabor. *Et mons* Thabor *quàm latè patet? Quatuor parasangas. Hinnulus*, maximè capreæ, *Hebræis* in *Pomario* est עופל *ozel*, per *Ajin*: unde *Arabibus* غزال *gazal*, ex *Ajin* facto *Gain* propter punctum superscriptum; & *Chaldæis* אורזילא *urzila*; *Ajin* & *Aleph* permutatis, & *Res* addito, ut sæpe post primam Radicalem. Porrò vocem *urzila*, qua pro *hinnulo* hic utuntur *Talmudici* post *Chaldæos* Paraphrastes, *Glossator* explicat ראם *reem*. Et verba *Talmudici* textus, אורזילא בר יומו *hinnulus filius diei suæ*, in *Glossa* sic redduntur, ראם בן יום אחד דא״ת היום נולד, Reem *filius diei unius, qui illo ipso die natus est.* Itaque hujus *Glossæ* auctoribus *reem* est *hinnulus*, quomodo nonnullis *Arabum*, quos citavimus, ريم *rim* est ولد الظبي *catulus capreæ*. Et palàm ita usurpat *Arabs Poëta*, cujus versus attuli. Et ejusdem *Talmudici* Tractatus fol. 74. b. maculosa quædam cete in textu vocantur ראמים, אורזילי דימא *hinnuli maris*, & in *Glossa* ראמים שבים reemim, *qui sunt in mari*, ut scias *urzile*, seu *hinnulos*, & *reemim* pro eodem haberi. Sed & in Tractatu *Zebachim*, seu *De Sacrificiis*, cap. 14. fol. 113. b. in ipso textu *Talmudis* legitur אורזילא דרימא בת יומא. Et in *Glossa* rursus, אורזילא הוא ראם. Unde constat non *Glossatoribus* solùm, sed & ipsis *Gemaristis* ראם *reem*, esse *hinnulum*, aut *hinnuli patrem*. Ab his non multum recedit *Aben Ezra* in *Ps.* 22. 22. ubi *reem* non quidem pro *caprea*, sed pro *ibice* usurpat, quod animal est capreæ congener. Verba sunt, הראם יפיל עצמו מהר גבוה על קרניו ולא תשברנה Reem *è monte celso super cornua se dejicit, nec ea confringit.*

Probatum est hactenus, *Hebræum* ראם *reem*, quod variante Dialecto, *Chaldaice* רימא *rema*, & רימנא *remana*, & *Arabice* ريم *rim* scribitur, non esse bovis, sed capreæ genus, neque solùm veteres *Hebræos*, sed *Chaldæos* etiam, & *Syros*, & *Arabes* sic usurpâsse. Nondum tamen res est confecta: quia in caprearum genus vix videtur posse quadrare quidquid Scriptura habet de *reem*. Et multa possunt objici. *Reem* esse procerum animal colligi videtur ex his *Balaami* de *Israële*, *Altitudines* ꝯ *reem illi*. Num. 23. 22. & 24. 8. At capream describit *Philosophus* tanquam minimum ex cornigeris animalibus *Historiæ* libri tertii capite secundo. Κερατοφόρον, inquit, μικρὸν πάμπαν ὐδὲν ἴσμεν· ἐλάχιστον γάρ ἐστι τῶν γνωριζομένων δορκάς. *Cornigerum animal omnino parvum nullum novimus: omnium enim, quæ novimus, minimum est caprea.* In *Jobo REM* sic describitur, quasi vires habeat ad arandum sufficientes; *Num ligabis* ꝯ *REM in sulco loro suo? An occabit valles post te? Num fides ei, quia magnum est robur ejus?* Quod de capreis quis dixerit, quæ defectu virium ab aratro sunt prorsus immunes, æque ac capræ domesticæ, ad quas pertinet Veterum Adagium, Ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων· quia sunt infirmiores, quàm ut huic labori pares sint. Altum esse cornu ꝯ *reem* hæc *Davidis* indicant, *Exaltabis cornu meum ut* ꝯ *REEM.* At caprearum cornua, utut suo modo celsa, quid eximium habebunt, si cum cervorum cornibus conferantur? Hoc præcipuum est, quod *reem* petulcum est animal, quodque cornibus suis ferit obvios; unde est, quod de *Josepho* dicitur, *Cornua ejus ut cornua* ꝯ reem, *his feriet populos*; & *David* liberari petit *à cornibus* ꝯ *reemim*: cum caprea sit animal imbelle, & fugax, quod & ipsa natura rerum, & *Poëtæ* omnes uno ore clamant. *Herodicus Babylonius* apud *Athenæum* libro quinto,

--- τῶν ξυθῆς δειλότεροι κεμάδων,

Rufâ capreâ timidiores. Virgilius *Æneidos* libro decimo,

--- *si fortè fugacem*
Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum.

Ovidius *Metamorphoseωs* libri primi Fabula octava.

Antè nisi in damis capreisque fugacibus usus.

Et *Fastorum* libro quinto,

Imbelles capreæ, sollicitusque lepus.

Martialis libri decimi *Epigrammate* 65.

Tam dispar aquilæ columba non est,
Nec dorcas rigido fugax leoni.

Gratius in *Cynegetico*;

--- *pavidosque juvat compellere dorcos.*

Proinde capreæ, cervi, hinnuli & lepores *Græcè* communi nomine πτῶκες, id est, *pavidi* dicuntur. *Hesychius*, Πτῶκες, δειλοί, λαγωοί, δορκάδες, ἔλαφοι, νεβροί. Et *Philosophus Historiæ* libri tertii capite secundo, Capreas iis accenset animalibus, quibus ἄχρηστ☉ πέφυκεν ἡ τῶν κεράτων ἐξοχή, *cornuum eminentia est inutilis*; quia quamvis πρὸς ἔνια μὲν ἀνθιστάμενα τοῖς κέρασιν ἀμύνονται, τὰ θηριώδη, καὶ μάχιμα ἀποφεύγουσι, *contra nonnullas obsistentes cornibus se tueantur, tamen feroces pugnacesque belluas fugiunt.*

Quæ cum speciosè possint objici, diluere multum interest, & nos fortasse facilè dilueremus, si natura ꝯ *reem* nobis esset planè perspecta: sed illum *Arabes* paucis describunt, & brevitate sua nostram famem excitant, non satiant, & plura sciendi avidos miserè destituunt. Nempe de animali apud se notissimo non putaverunt opus esse ut multa dicerent: & in descriptione *Tubetiensis* capreoli, ex quo muscus elicitur, ferè toti sunt. Proinde, sicubi nobis deerunt certæ probationes, liceat agere per conjecturas, donec plus lucis affulgeat. Hoc inprimis est observandum, latè patere *capreæ* nomen, atque extendi ad damas platycerotes. Ideo libro secundo *Dioscoridis* in capite *De coagulo*, pro verbis, καὶ δορκάδ☉, καὶ πλατυκέρωτ☉, *Gesnerus* legendum contendit, καὶ δορκάδ☉ τῆ πλατυκέρωτ☉. Quomodo etiam sumunt plerique Interpretes, ut *Ruellius*, & *Marcellus*: quorum ille reddidit, *Capreæ laticornis*; hic, *capreæ, quam à latitudine cornuum* platycerota *dicunt*. Et *Hermolaüs* legit in suo exemplari δορκάδ☉ τε πλατυκέρωτος. Sic *Varronis* corrupta verba *Rusticorum* libri secundi capite primo *Caprarum, quas* Latinè *rotas appellant*, idem *Hermolaüs* sic restituit, *Caprearum, quas platycerotas appellant.* Proinde *Gesnerus* in *Caprea* pagina 299. *Unum* dorcadis *nomen utrisque commune est: idque meritò, cum aliud nihil, quod sciam, differant quam cornuum specie, quæ capreis simpliciter dictis teretia, alteris lata sunt: & præterea magnitudine*; platyceros *enim major est.* Pari ratione potest *Hebræorum* ראם *reem*, vel רים *rem*, & ريم *rim Arabum*, in caprearum censu sic esse, ut statura tamen sit major, quam vulgaribus capreis, & ad cervorum molem accedat. Quin omnes *Arabum* capreas, quas *gazellas* Barbari vocant, nostris esse proceriores plerique credunt. Proinde voces ظبي *dsabi*, & غزال *gazal*, cum *capream* significent, multi *Arabicè* doctissimi non solum *damam*, sed & *cervum* interpretantur. Quod in *Giggeio* observari locis, ut puto, minimum quinquaginta. Et *Ps.* 103. 19. quod in *Arabe* habetur *montes excelsos esse* للغزلان *gazellis*, *Gabriel Sionita* reddidit *cervis*; non ita redditurus, nisi observâsset *gazellas*, seu *capreas*, in illis locis esse cervis magnitudine vel pares, vel suppares. Sed & inter *Arabiæ* gazellas ꝯ *rim*, ut pinguedine, ita etiam statura eminere, valde verisimile est. Atque huc pertinere *Balaami* oraculum de *Israële*, תועפות ראם לו, *Illi* populo sunt *elationes* τῶ *reem*, id est, quales sunt elationes ꝯ *reem*. Quasi prædixisset fore, ut tam emineret ille populus inter reliquos populos, quam eminet *reem* inter reliqua caprearum genera;

nera. Nisi quis id referre malit ad id, quod *Arabes* observant, ut suprà notavimus, huic animali peculiare esse ut caput & aures multum erigat, & propria voce id appellari ايغاد الريم *elationem* aut *eminentiam* ﬞ *rim*. Quo exemplo populus *Israël*, antea jacens, & sub *Ægyptiorum* servitute oppressus, sed tum in libertatem à Deo assertus, ut ibidem legitur, respirare cœperat, & sese attollere, tanquam in sublimem gradum paulò post evehendus. His positis, facilè solvetur objectio sequens ex *Jobi* loco desumpta. Quidni enim cervus, aut dama, aut animal congener, parisque molis, vel supparis, posset ad aratrum adhiberi, nisi obstaret insita feritas, quominus hominum jugo hac in parte se submitteret? Nec debet simpliciter accipi, quod asserit Sacer Scriptor, *robur illi magnum esse*, quasi virtute, aut robore inter reliquas feras multum emineat, sed relative ad id, de quo agitur, ut solum significetur illi abundè esse virium, ut hanc operam homini præstet.

Cornua quod attinet, audi quomodo illa describat *Gesnerus* ex *Alberto*, qui sermone fuit imperitus, non scientia; &, cum illo sæculo vixerit, quo literæ *Arabicæ* florebant multo magis, quam *Græcæ*, aut *Latinæ*, ab *Arabibus* multa didicit, ex quibus conflavit magnam partem vasti operis *De animalibus*. Ex illo igitur ita *Gesnerus* paginâ 306. *Est & sui generis* Avicennæ algazal, *quam* Albertus *damam nominat libro vigesimo secundo his verbis*, " *Dama bestia est magnitudinis capreæ*, " *figuræ, & pili. Sicut cervus cornua habens, sed plana*, " *LONGA, & ACUTA. Est autem cursu velox*, " *vitâ providâ, CORNUPETA in adversas sibi be*-" *stias*. Arabicè *vocatur* algazel. Vides Lector *algazelem*, cujus species est *reem*, longa habere, & acuta cornua, quibus adversas bestias ferit. Unde facilè solvetur quidquid fuerat objectum de cornibus ﬞ *reem*. Nam, si longa sunt, meritò dixit *David*, *Attolles cornu meum ut* ﬞ *reem*: si acuta, & iis si feriat adversas feras, meritò dixit *Moses* de *Josepho*, *Cornua* reem *sunt cornua ejus, quibus feriet populos*: & rursus *David*, *à cornibus* ﬞ reemim *exaudies me*. Quamvis apud nos damæ & capreæ sint animal pavidum & fugax, non necesse est, ut ubique terrarum sic se habeant. Ut hominum pro variis locis, ita etiam ferarum sunt alii mores. Capream in *Segestana* & *Bulgaria* describi notavimus, (c) *cui unicum est in fronte cornu*,

(c) cap. 26. p. 939. lin. 36. &c.

وتنطح به جميع الحيوان فلا يغلبها شي

& illo impetit omnia animalia: neque ullum est, à quo superetur. Ita *Abugian Attaugidæus*. Et de eadem *Eustathius*, Ζῶον ἐςὶ μικρὸν, ὅμοιον ἐρίφῳ δριμύτατον σφόδρα. *Parvum est animal hædo simile, sed longe asperrimum*. Neque minùs mira sunt, quæ de ovibus & capris refert *Oppianus Cynegeticῶn* libri secundi versu 326.

> Ἀιγῶν δ' αὖτε πέλει προβάτων τε πανάγρια φῦλα,
> Ου πολλὸν τούτων ὄϊων λασίων τε χιμάῤῥων
> Μείζονες, ἀλλὰ θέειν κραιπνοὶ, σθεναροί τε μάχεσθαι.

Caprarum rursus oviumque sunt admodum fera sæcula, non multo hisce (nostris) *ovibus, hirsutisque capris majores, sed ad currendum pernices, validæque ad pugnandum*. Et paulò post in pugnam ruentes ita describit:

> Πολλάκι δ' ὁρμηθέντες ἐνὶ ξυλόχοισιν ἔθηκαν
> Καὶ σύας αἰθυκτῆρας ἐπὶ χθονὸς ἀσπαίροντας.
> Ἔςι δ' ὅτ' ἀλλήλοισιν ἐναντίον ἀΐξαντες
> Μάρνανται· κρατερὸς δὲ πρὸς αἰθέρα δοῦπος ἱκάνει.
> Ουδέ τ' ἀλεύασθαι θέμις ἔπλετο δήϊον αὐτοῖς·
> Νίκην δ' ἀλλήλοις φορέειν ἀτίνακτος ἀνάγκη,
> Ἠὲ νέκυν κεῖσθαι· τοῖον σφισὶ νεῖκος ὄρωρεν.

Sæpe autem, impetu facto, in sylvis prostraverunt etiam apros violentos in terra palpitantes. Quandoque etiam in sese invicem ex adverso irruentes certant: ingens verò ad cœlum fragor penetrat. Neque licet ipsis hostem evitare: sed victoriam ut alteruter obtineat inconcussa est necessitas, aut mortuus jaceat. Talis inter ipsos oritur contentio. Quale est, quod de damis narrat *Martialis* libri quinti *Epigrammate* 55.

> *Frontibus adversis molles concurrere damas*
> *Vidimus, & fati sorte jacere pari.*

Et *Epigrammate* septuagesimo quarto ejusdem libri,

> *Aspicis imbelles tentent quam fortia damæ*
> *Prælia? tam timidis quanta sit ira feris?*
> *In mortem parvis concurrere frontibus audent.*
> *Vis*, Cæsar, *damis parcere, mitte canes*.

Quasi plus periculi ipsæ sibi mutuo creent, quam canes infestissimi. Neque res potest esse suspecta, cum in hominum oculis *Romæ* facta sit in pleno Amphitheatro. Sed & in caprillo genere notissima est virtus orygis, de quo idem *Poëta* libri decimi tertii *Epigrammate* 95.

> *Matutinarum non ultima præda ferarum,*
> *Sævus oryx, constat quot mihi morte canum?*

Vult in matutinis spectaculis multos canes ab oryge fuisse cæsos, & interemptos, eumque ideo *sævum* appellat. Sed *Oppianus* rem explicat multo uberius, & quasi ob oculos ponit libri secundi *Cynegeticῶn* versu 445.

> Ἔςι δέ τις δρυμοῖσι παρέςιος, ὀξύκερως θὴρ,
> Ἀγριόθυμος ὄρυξ, κρυερὸς θήρεσσι μάλιςα.

Est porro quædam saltibus familiaris, acuto cornu fera, sævus oryx, feris maximè horrendus. Ita exorsus colorem illi lacteum tribuit, dorsum pingue, acuta & alta cornua, funesta, nigra, ære, ferro, & saxo duriora: unde ad animum transiens, illum ita describit;

> Θυμὸς δ' αὖτ' ὀρύγεσσιν ὑπερφίαλος, καὶ ἀπηνής.
> Ουτε γὰρ εὐρίνοιο κυνὸς τρομέουσιν ὕλαγμα·
> Ου συὸς ἀγραύλοιο παρὰ σκοπέλοισι φρύαγμα·
> Ουδὲ μὲν οὐ ταύρου κρατερὸν μύκημα φέβονται.
> Πορδαλίων δ' οὐ γῆρυν ἀμειδέα πεφρίκασιν·
> Ουδὲ αὐτοῦ φεύγουσι μέγα βρύχημα λέοντος.
> Ουδὲ βροτῶν ἀλέγουσιν ἀναιδείῃσι νόοιο·
> Πολλάκι δ' ἐν κρημνοῖσιν ἀπέφθιτο καρτερὸς ἀνὴρ
> Θηρητὴρ, ὀρύγεσσι δαφοινοῖς ἀντιβολήσας.

Quæ nos *Latinis* versibus totidem jam olim ita expressimus,

> *Mens orygum intrepida est, animusque ad prælia natus;*
> *Nam neque terret eos canis allatrantis hiatus:*
> *Nec scopulos metuunt apro frendente sonantes:*
> *Sed neque cum taurus gravè mugîit ore minaci:*
> *Aut trucibus pardi sylvas ululatibus implent:*
> *Nec fugiunt, postquam accensâ leo rugîit irâ.*
> *Non homines, tanta est animi fiducia, curant.*
> *Sæpe etiam genus acre orygum telo impetere ausus*
> *Robustus venator obit, de rupe volutus.*

Inde pugnæ genus graphicè depingit his verbis.

> Ὁππότε δ' ἀθρήσειεν ὄρυξ κρατερόφρονα θῆρα,
> Ἢ σῦν χαυλιόδοντ', ἢ καρχαρόδοντα λέοντα,
> Ἢ κρυερῶν ἄρκτων ὀλοὸν θράσος, αὐτίκ' ἄρ' αἰῇ
> Νευςάζει κεφαλήν τε, μέτωπά τε πάμπαν ἐρείδει
> Τεινάμενος, πήξας τε παρὰ χθονὶ πικρὰ βέλεμνα,
> Ἐσσύμενον μίμνει· τὸν δ' ὤλεσε κρατὸς ἐρωῇ.

Ubi autem conspexit oryx intrepidam feram, aut exertis aprum, aut acutis dentibus leonem, aut horrendorum ursorum perniciosam audaciam, mox ad terram caput inclinat, faciemque extensam prorsus defigit, fixisque in terram amaris telis, irruentem expectat. Illum autem interimit capitis impetu. Scripsi κρατὸς ἐρωῇ *capitis impetu*, pro γαςρὸς ἐρωῇ *ventris impetu*: quod nihil ad rem: ut neque alia lectio, quam è margine, ubi erat olim, in textum inseruerunt,

> --- τὸν δ' ὤλεσε πρῶτος ἐναίρων,

Illum interimit primus spolians. Jam, si quæras, quomodo id fiat ut irruentem feram oryx capitis impetu interimat, sequentia planius docebunt.

> Δόχμια γὰρ κλίνας βαιὸν κερόεντα μέτωπα.

Τεύχε-

τεύχεσιν ὀξυτέροις δεδοκημένος ἔμπεσε θηρί,
Αὐτὰρ ὅγ' οὐκ ἀλέγει· κατὰ δ' ἄσχετον ἰθὺς ὀρούει,
Ὀξέσι πεφρικὼς συνερειδόμενος σκοπέλοισιν.

Oblique enim cornutam frontem paulum inclinans, armis acutis observans in feram irruit. Nihil curat scilicet: sed ex adverso irrevocabiliter & recta fertur, acutis rigens, & firmatus scopulis. Nempe, inquit, ut fortis venator leonem irruentem venabulo exceptum transfigit:

Ὡς ὄρυγες μίμνουσιν ἐπεσσυμένους τότε θῆρας,
Αὐτοφόνους, σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσι δαμέντας.
Ῥεῖα γὰρ ἐν στέρνοισιν ὀλισθαίνουσιν ἀκωκαί.

Ita oryges feras sustinent tunc irruentes, suæ cædis auctores, & propria temeritate domitas. Facile enim in pectora penetrant cuspides. Reliqua ibi videat, qui harum rerum curiosus est. Vereor enim, ne Lectori tædiosa sit tam longa digressio: quamvis non frustra hæc exscribamus. *Hebræos* enim suspicor nomine ראם *reem*, præter capreæ genus candidæ, & pinguis, quam ex *Arabibus* descripsimus, insuper hoc animal significasse, quia illi est simillimum. Primò enim oryges in genere capreis fuisse similes in confesso est. *Hesychius* enim ita confert, Ὄρυξ, ζῶόν τι τετράπουν, δορκάδι κατὰ τὴν χροιὰν παραπλήσιον. *Oryx, animal quoddam quadrupes, capreæ colore simile.* Et in caprarum sylvestrium genere ponit *Plinius* libri octavi capite quinquagesimo tertio: *Capræ*, inquit, *in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices*, &c. *Sunt & oryges.* Et disertè Albertus, *Oryx bestia est capreæ similis*, &c. Ut de *Bellonio* taceam, cui oryges cum *Arabum gazellis* sunt idem animal. Secundò, ראם *reem*, propriè dictus, id est, ريم *rim Arabum*, est candidissimus. Ita etiam oryx *Oppiani*,

Τοῦ δ' ἤτοι χροιὴ μὲν ἅτ' εἰαρινοῖο γάλακτος,
Μούναις ἀμφὶ πρόσωπα μελαινομένῃσι παρειαῖς.
Nigricat huic facies, reliquo sed corpore qualis
Verno in lacte color, candore notabilis ipso est.

Tertiò, ريم *rim* pinguescit admodum, & saginæ ratione dicitur esse caprearum ovis: ita de oryge addit *Oppianus*,

Διπλὰ δ' οἱ μετόπισθε μετάφρενα πίονα δημῷ,
Illi spina duplex multa est distenta sagina.

Quartò, longa & acuta cornua, quæ *Arabum gazellis* descripsimus, etiam habet oryx. Idem *Oppianus*,

Ὀξεῖαι κεράων δὲ μετήορον ἀντέλλουσιν
Αἰχμαί, πευκεδαναί, μελανόχροον εἶδος ἔχουσαι·
Καὶ χαλκοῦ θηκτοῖο, σιδήρου τε κρυεροῖο,
Πέτρου τ' ὀκρυόεντος ἀρειότεραι πεφύασιν.

In sublime super frontem consurgit acuta
Cuspide mortiferum cornu: color ater, & illi,
Durities invicta, rigorque est, qualis in ære,
Aut silice, aut ferro, vano quod tunditur ictu.

Proinde *Simi Æthiopes* orygum cornibus pugnabant ut alii gladiis ferreis. *Agatharchides* capite vigesimo sexto, ubi de *Struthophagis*; Πολεμούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Σιμῶν· οὗτοι τοῖς τῶν ὀρύγων κέρασιν ὅπλοις χρῶνται μεγάλοις, καὶ τμητικοῖς οὖσι. *Illis bella inferunt* Simi; *qui pro telis utuntur orygum cornibus, quæ grandia sunt, & ad incidendum peracuta.* Fallitur itaque *Diodorus* libri tertii pagina 113. ubi pro *Simis Struthophagos* orygum cornibus instruit. Verba sunt, Ὑπὸ δὲ τῶν Σιμῶν ὀνομαζομένων Αἰθιόπων πολεμούμενοι οἱ Στρουθοφάγοι, διακινδυνεύουσι πρὸς τοὺς ἐπιτιθεμένους, ὅπλοις ἀμυντηρίοις χρώμενοι τοῖς τῶν ὀρύγων κέρασι. *Ab iis autem* Æthiopibus, *qui* Simi *dicuntur, bello impetiti* Struthophagi, *in irruentes* Simos, *non aliis ad vim propulsandam armis instructi, dimicant, quam cornibus orygum.* Fallitur etiam *Strabo* libro decimo sexto, ubi pro *Simis Silos* vocat, nisi sit Scribarum mendum: Πολεμοῦσι δὲ τούτοις, inquit, οἱ Σίλοι καλούμενοι Αἰθίοπες, κέρασιν ὀρύγων ὅπλοις χρώμενοι. *Cum iis bellum gerunt, qui Sili dicuntur* Æthiopes, *orygum cornibus pro armis usi.* Porro *Simi* illi *Struthophagis* vicini sunt *Auxumitæ*, ut quidem puto: quia, præter locorum situm in *Ptolemæo*, suadet id συνωνυμία. Nam *Auxume Arabice* est خشوم *chascum.* Ita vocat totus *Oriens.* Hispani *Chazumo* scribunt. Et incolæ חשומיין. *Arabicè* خشوميون. Quo nomine vel *nasi simitas* significatur, vel vitium illi proximum; nempe cum odoratu caret nasus propter fractam aut depressam in summo naso cartilaginem. Quo vitio qui laborat, *Gallicè* dicitur *punais.* Quod cum simis sæpe accidat, *Græci* vetustiores pro *Chaschumiis* Σιμοὺς, id est, *Simos* appellaverunt. His igitur *Simis* arma fuere cornua orygum, quibus refertam esse regionem testantur *Agatharchides* & *Diodorus.* Horum cornuum durities cum tanta sit, fabulosum esse puto, quod *Commodum* scribit *Lampridius* virium ad conficiendas feras tantarum fuisse, ut orygis cornu hasta transmiserit. Ab hoc cornu ipsum animal *Græci* ὄρυγα dixerunt, & *Latini* SUBULONEM, vel contractè SUBLONEM, tanquam à *Subula.* Glossæ, *Sublones*, ὄρυγες, θήλια, ἐργαλία τε (pro quo legendum *Casaubonus* rectè monet, ὄρυγες, θηρία, ἐργαλεῖά τε) *feræ, & artificum instrumenta*, nempe fossoria. Nam ὄρυξ propriè dicitur *Græcis* instrumentum fossorium acutum, quo terra eruitur, & lapides fodiuntur. *Oppopa* ὄρυξ exponitur in *Glossis*, vel *uppupa*, cujus usus in lapidicinis apud *Plautum. Hesychius* ὄρυγα exponit λαοξικὸν σκεῦος, ἢ σκαφίς εἶδος, instrumentum scilicet ferreum acutum; quo lapides primo rudimento punguntur prius quam poliantur, *Subulas* quoque *Latini* appellarunt, unde *subulis impositi lapides* apud Auctores *De limitibus.* Hæc pluribus *Salmasius* in *Solinum* pagina 223. Ex quibus constat *orygem* & *subulonem* dictum fuisse hoc animal; quia cornu habet instar subulæ, aut instar τοῦ ὄρυγος, sive fossorum, sive lapicidarum. Ita *Chaldæum* & *Syrum* ܕܝܨܐ (quod alii *capream* reddunt, alii *pygargum*; alii *alcen*, alii τάρανδον, alii *ibicem*, alii *orygem*, alii *damam*, alii *hircum sylvestrem*, alii *camelo-pardalim*, & quid non?) videtur esse *oryx*, quia דעץ & contractè דיץ, est *transfigere.* Inde igitur דעיץ, & contractè דיץ, est *animal, quod cornu suo fodit, & figit.* Veram esse hanc conjecturam patet ex *Samaritana* Paraphrasi, in qua pro *Chaldæo* דיץ plenè scribitur [Samaritan] *Deut.* 14. *vers.* 5. quasi *transfixorem* dixeris. Cum igitur probaverim hactenus *Oppiani* orygem colore pili, pinguedine, & cornibus, τοῦ *reem* esse similem, puto *Hebræos* nomen *reem*, quo capreæ genus nominant, etiam illi orygi indidisse, atque huic magis proprie convenire, quæ de robore & ferocia τοῦ *reem* in Scriptura dicuntur. Hanc enim orygis esse naturam abundè docent quæ ex *Martiali* & *Oppiano* adduximus. Sed & plerumque major fuit statura orygis, quem dicit *Herodotus* ad bovis magnitudinem accedere. Et *Oppianus* rhinocerotem illo non esse multo majorem. Sic plana erunt omnia, quæ de ראם *reem*, tradunt sacri Scriptores. Et patebit insuper cur *Græci* Interpretes ראם, μονοκέρωτα reddiderint: quia nimirum ὄρυξ quandoque est unicornis, ut ex *Aristotele* & *Plinio* constat. Frustra orygem objeceris nonnunquam cicurari. Et in *Ptolemæi* pompa apud *Callixenum Rhodium* (*d*) orygum fuisse bigas. Et in *Horo Apolline* (*e*) veteres *Ægypti* Reges describi ἐπικαθίσαντας τούτῳ τῷ ζώῳ. Neque enim *Jobus* absolutè negat רים, *rem*, posse cicurari, sed ita cicurari, negat, ut aratro inserviat. Et, cicuretur licet, natura sua tamen valde ferus est. Unde *Martiali sævus oryx.* Et *Oppiano* ἀγριόθυμος ὄρυξ, &

Θυμὸς δ' αὖτ' ὀρύγεσσιν ὑπερφίαλος, καὶ ἀπηνής.

At oryx, inquies, peregrinum est animal, æquè ac urus, & rhinoceros. *Herodotus* enim libro quarto oryges

(*d*) *Athen. lib.* 5.
(*e*) *Horus l.* 1. *c.* 46.

oryges censet in iis animalibus, quæ ad *Tritonis* fluminis ortum in *Africa* procreantur. Et *Plinius* libri decimi capite septuagesimo tertio, *Orygem perpetuò sitientem* Africæ *generant*, &c. Et paulo post, Getuli *latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis.* Unde *Juvenalis* Satyrâ undecimâ.

--- *&* Getulus *oryx.*

(f) Cap. 26. (g) Lib. 16. (h) Lib. 3. (i) Lib. 10.

Alii orygem *Æthiopiæ* interiori adscribunt; ut (*f*) *Agatharchides*, (*g*) *Strabo*, (*h*) *Diodorus*, (*i*) *Heliodorus*. Fateor, sed & oryx *Ægyptium* fuit animal, aut *Ægyptiis* notissimum. *Plinius* libri secundi capite quadragesimo, *Orygem appellat* Ægyptus *feram, quam in exortu ejus* (Caniculę) *contra stare & contueri tradit, ac velut adorare cum sternuerit.* Ælianus *Historiæ* libri septimi capite octavo, Αἰγυπτίων ἀκȣ́ω λεγόντων τὸ̃ ὄρυγα συνιέναι τὴν τȣ̃ Σειρίȣ ἐπιτολὴν πρῶτον, καὶ μαρτυρεῖσθαι τῷ πταρμῷ αὐτόν. Ægyptios *audivi asserentes orygem Caniculæ ortum primùm animadvertere, & sternutamento testari. Plutarchus* quoque in libro *Utra anim. Ægyptios* tradit μυθολογεῖν περὶ τȣ̃ ὄρυγος, ὡς φωνὴν ἀφιέντος, ἡμέρας ἐκείνης, καὶ ὥρας, ἧς ἐπιτέλλει τὸ ἄστρον, ὃ Σώθην αὐτοὶ, Κύνα δὲ, καὶ Σείριον ἡμεῖς καλȣ̃μεν· *fabulari de oryge, illum vocem emittere, quo die, & hora oritur illud astrum, quod ipsi* Sothim, *nos* Canem, & Sirium *appellamus.* Rursus *Ælianus* libri decimi capite vigesimo octavo, Ἀποστραφεὶς πρὸς τὴν ἀνατολὴν τὴν τȣ̃ Ἡλίȣ, τὰ περιττὰ τῆς ἑαυτȣ̃ τροφῆς ἐκθλίβει, φασὶν Αἰγύπτιοι. *Ad orientem Solem conversus, alimenti superflua* (id est, excrementa) *excernit, ut ajunt* Ægyptii. Unde est, quod *Serapidis*, id est, *Solis* Sacerdotibus maximè erat odiosus. Et in *Hori Hieroglyphicis* libri primi capite quadragesimo sexto ἀκαθαρσίαν *impuritatem* oryge significari legas; quia, oriente Luna, ἀτενίζων εἰς τὴν Θεὸν κραυγὴν ποιεῖται, *Deam intentis oculis contuens clamorem edit*, ac si eam execraretur. Et, terram prioribus pedibus suffodiens, ζωγραφεῖ ἑαυτȣ̃ τὰς κόρας, ὥσπερεὶ ἀγανακτῶν, καὶ μὴ βȣλόμενος ἰδεῖν τὴν τȣ̃ Θεȣ̃ ἀνατολὴν, *pingit pupillas suas tanquam indignabundus, nec Deæ exortum videre volens.* Quod cum sit absurdum, pro ζωγραφεῖ fortasse legendum ἀσαφεῖ *abscondit pupillas suas*, oculos claudendo, vel demittendo. Sequitur idem facere in exortu Solis. Unde est, quod οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς, τȣ̃ ὡροσκόπȣ σημαίνοντος αὐτοῖς τὴν ἀνατολὴν, ἐπικαθίσαντες τȣ́τῳ τῷ ζώῳ, διὰ μέσȣ αὐτȣ̃, ὥς τινων γνωμόνων, τὴν τῆς ἀνατολῆς ἀκρίβειαν ἐγνώριζον. Quorum verborum sensus erit multò apertior, si pro ἐπικαθίζαντες, mutato Casu, & Numero, legas ἐπικαθίσαντος, nempe τȣ̃ ὡροσκόπȣ. Sic enim significabunt Veteres, Reges per hoc animal tanquam per quosdam gnomones momentum exortus accuratè novisse, id edoctos ab Horoscopo, id est, horarum inspectore, huic animali insidente. Ita ut non ipsi Reges, quod statuit vulgata lectio, sed Horoscopus, orygi insidens, Reges monuerit de proximo exortus tempore. Ibidem Sacerdotes orygem, ut Deæ adversarium, μόνον τῶν κτηνῶν ἀσφράγιστον ἐσθίȣσιν, *solum pecudum non signatum comedunt.* Quod alioqui sub pœna mortis vetitum fuisse docet *Herodotus* libri secundi capite trigesimo octavo. Inter pecudes, nempe feras, censetur oryx: ut *Columellæ* libri decimi capite primo, *Feræ pecudes, ut capreoli, damæque, nec minus orygum cervorumque genera.* Ultima causa, cur orygem oderint *Ægyptii*, ab *Horo* hæc affertur, quòd, cum bibit, aquam turbat τοῖς χείλεσιν *labiis.* Imò ταῖς χηλαῖς *fissis unguibus*, id est, τοῖς ποσὶν *pedibus*, ut paulo post explicatur. Ex his liquet *Ægyptiis* jam olim notissimum fuisse orygem, ac proinde etiam *Judæis*, qui non solum erant vicini, sed & in *Ægypto* captivi diu hæserant, & cum *Ægyptiis* sub *Solomone*, & Regum aliis, arctissimum fœdus contraxerant. Proinde תאו *theo*, vel תוא *tho*, unum ex animalibus, cujus esum *Judæis* Lex *Mosis* concesserat, non solum *Seniores*, sed & *Aquila*, *Symmachus*, *Theodotion* & *Hieronymus* ὄρυγα *orygem* interpretati sunt. Quam bene non jam quæro; nam capite proximo id fiet: sed solum hinc colligo, ex horum omnium sententia orygem *Judæis* fuisse notum. Tertium objici posse video, nempe Scripturæ loca, ex quibus *Bootius* se putat collegisse τὸ ראם *reem*, esse animal bovi aliquo modo congener. Quæ fatebor suum pondus habere, modo is vicissim agnoscat animalia cervini generis cum natura bovis sylvestris aliquid habere commune. Quod *Arabes* rotunde scribunt, & sine verborum ambagibus. *Damir* in capite, البقر الوحشي, id est, *De bove fero*,

هزا النوع اربعة اصناف المها والايل واليحمور والثيتل

Animalium hujus generis quatuor sunt species; nempe maha, *&* ajil, (id est, *cervus*) *&* jachmur, *&* thaithal. Et in capite ايل *ajil*, seu *De cervo*,

الظاهر انه بقر الوحشي والاجل لغة ويقال هو الذي يسمي بالفارسية كوزن واكثر احواله شبيه ببقر الوحش

Patet esse bovem ferum. Per quandam Dialectum vocatur agil. *Et dicitur esse id animal, quod* Persæ Gauzan *vocant, bovi fero in plerisque simile.* Alkazuinius,

ايل هو المعز الجبلي اكثر احواله شبيه بقر الوحش

Ajil (cervus) *capræ montanæ genus est, quod feri bovis habet plerasque conditiones.* Sed, quod mirere magis, idem in capite بقر الوحش *De bove fero*, neque bubalum, neque urum, neque bonasum, aut bisontem, neque ullum aliud feri bovis genus describit, sed solum cervum. Nempe initium tale est,

بقر الوحش يقال له بالفارسية كوزن له قرنا عظيم ذو شعب كل سنة ينبت علي قرنه شعبة زايدة وقرنه مصمت اخلوف قرون ساير الحيوانات فان قرونها مجوفة

Bos ferus Persicè *dicitur* Gauzan. *Cornu ejus* (id est, cornua) *magnum, & ramosum est. Et novi rami quotannis illi adnascuntur. Solidumque est illud cornu: contra quam reliqua animalia, quæ cornua habent concava.* Sequitur illum Musica ita delectari, ut ad sagittas, quibus interim impetitur, non advertat. Et auribus elatis valde esse attentum, sed remissis pene surdum. Et, cum ægrotat, viperarum esu sanari, solo capite omisso. Et illas halitu suo ad se allicere. Et quædam alia adduntur, ex quibus palam constat *bovis feri* nomine cervum describi. *Cæsar* etiam libro sexto, ubi de feris *Hercyniæ* sylvę; *Est bos cervi figura*, &c. *Bovem* non vocâsset animal cervi figura, nisi bovem & cervum cognata esse animalia credidisset.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

Probatur תוא *tho*, vel תאו *theo*, potius esse *Orygem*, quàm *Bovem sylvestrem*.

Aliis תוא tho, *vel* תאו theo, *bos sylvestris: sed oryx* Senioribus, Aquilæ, Symmacho, Theodotioni, *&* Hieronymo; *quod magis placet: quia* Deuter. 14. vers. 5. *est inter cervinas species; &* *in* Judæa *bos sylvestris nullus. Nec edulis est, nec laqueo capitur, sed foveâ.* Syrus *quoque pro oryge* sumit. *Nomen* תוא tho, *vel* תאו theo, *à voce factum, ut* θῶες, *&* θωΰσσειν. Hesychius *emendatus. Clamor in oryge cur observetur.* Esa. 51. vers. 20. *cur* תוא *tho*, beta *redditum. Conjecturæ* Hieronymi, *&* Buxtorfii. *Cur ibidem* מכמר, *pro* reti, *Græci* semi-coctum, *& Syrus* flaccidum *reddat.* Languidior beta. Betissare, *&* lachanissare, *pro* languere. Glossæ *in voce* λεκανίζουσι *à* Casaubono *minus rectè emendatæ. Alia emendatio. In* Chaldæum *Interpretem conjecturæ.*

Oryx alio nomine dicitur תאו *theo*, vel תוא *tho*, si Veteribus credimus. Nam *Deut.* 14. *vers.* 5. תאו *theo*, Seniores reddunt ὄρυγα· & *Hieronymus orygem.* Et *Esa.* 51. *vers.* 20. pro *Hebræis* כתוא מכמר, in *Aquila* legebatur, Ὡς ὄρυξ ἠμφιβληστρευμένος· in *Symmacho*, Ὡς ὄρυξ ἐν ἀμφιβλήστρῳ· in *Theodotione*, Ὡς ὄρυξ συνειλημμένος, ut in *Vulgato*, *Sicut oryx illaqueatus.* Nempe ex תאו factum creditur תוא per Metathesin; quomodo כשב ex כבש *agnus.* At alii תוא, vel תאו, *bovem sylvestrem* reddunt. Id enim esse putatur in *Onkelo* תורבלא, in *Jonathane* תורבר, & in *Arabibus* الثيتل. Nam ad verbum תור בלא *est bos sylvæ*, תור בר *bos agri*, & الثيتل una è quatuor bovis feri speciebus apud *Damirem.* Inde est, quod תאו *bubalum*, aut *bovem sylvestrem*, explicant plerique recentiorum.

Sunt tamen causæ plures, cur mihi placeat magis prior interpretatio. 1. Quod *Deut.* 14. *vers.* 5. תאו poni video inter species cervorum & caprarum sylvestrium. Et è septem ferarum nominibus, quæ in uno versu leguntur, *Chaldæos*, *Syros* & *Arabes* cætera sex ad cervos aut capras referre: unde hoc etiam eodem esse referendum valde verisimili ratione colligitur. 2. In *Judæa*, & vicinis locis, nullos fuisse sylvestres boves jam supra (a) observavimus: & horum præcipuæ species, urus, bison, bonasus sunt feræ frigidi climatis. Bubalus quidem degit potius in *Australibus* locis: sed is videtur olim latuisse in remotissimis regionibus, *Indiæ* putà, vel *Persidis.* Saltem ante *Christi* tempora nullus occurrit, qui inter bovis feri species bubalum nominaverit, aut descripserit. *Græcis* vetustioribus aliud erat βούβαλος, vel βούβαλις, nempe *capræ sylvestris* genus, ut supra (b) probavimus. Et *bubali* nomen *Arabicum* جاموس *giamus*, Plur. جواميس *giawamis*, deflexum est ex *Persico* كاوميش *caumis*, vel *gaumis*, id est, *vacca fera.* Itaque à *Persis* cum suo nomine ad *Arabes* videtur deductus, unde paulatim ad *Europæos.* 3. In *Judæorum* cibis censetur תאו *Deuter.* 14. *vers.* 5. quod de bubalo vix crediderim, cujus esum communi suffragio omnes execrari video. *Damir*, اكل لحمه يولد القمل *Esus carnis ejus generat pediculos.* Petrus Crescentiensis, *Carnes bubalinæ nimium melancholicæ sunt, & ne boni quidem saporis, quare parum probantur. Crudæ adhuc formâ, & colore non adeo indecoræ sunt, coctæ vero omnino.* Johannes Baptista Fiera,

Bubalus hinc abeat, neve intret prandia nostra:
Non edat hunc quisquam, sub juga semper eat.

4. תוא laqueo capitur *Esa.* 51. *vers.* 20. quod de bove fero nemo dixerit. Illos enim fovea capi, aut simili arte scribunt Veteres, nusquam retibus, cùm sit validius animal, quàm ut possit retibus detineri. Hinc de *Æthiopum* bubus feris *Agatharchides* capite trigesimo nono, Τὸ δ᾽ εἰς ὄρυγμα ἐμπεσὸν, ἤ τινα δόλον τούτῳ παραπλήσιον, &c. Et *Diodorus* libro tertio, Τὸ δ᾽ εἰς ὄρυγμα πέσον. Et *Ælianus* libri decimi septimi capite quadragesimo quinto, Τάφρους αὐταῖς κρυπτὰς ἐργάζονται βαθείας, καὶ ταύταις αὐτοὺς ἐλλοχῶσιν. Et *Plinius* libri octavi capite vigesimo primo, *Ipsi non aliter quàm foveis capti*, &c. Et *Cæsar* libro sexto de uris in *Hercynia* sylva, *Hos studiosè foveis captos interficiunt.* Et *Albertus* libro vigesimo secundo de zubrone, uri specie in *Illyrico*; *Capi aliter non potest, quàm foveis, aut venatore circa crassissimi trunci arborem circumeunte*, &c. Hæc illi: ex quibus constat verum id esse, quod diximus, boves feros non capi retibus, aut plagis, sed effossa fovea. At de cervino & caprillo genere planè secus. Cervos enim, damas, capreas, ac proinde etiam oryges, partim ex ipsa Scriptura, partim aliunde probavimus tam retibus, quam canibus capi. 5. Præter *Seniorum*, *Aquilæ*, *Symmachi*, & *Theodotionis* cum *Hieronymo* consensum, habemus insuper *Syrum* Interpretem, in quo תאו est ܬܐܘܐ, qua voce, contracta ex ܬܐܘ̈ܐ, *orygem* significari jam ante (c) monuimus. Et fortasse id ipsum fuit *Chaldæis* תורבלא, & תורבר, & *Arabibus* الثيتل. Quidni enim in boum ferorum censu ab illis poni potuerit oryx, æquè ac cervus, & *jachmur*? Præterea الثيتل pro ibicis specie sumi disertè docent *Lexicographi. Alcamus* الثيتل الوعل او مسنة او ذكر الاروي او جنس من بقر الوحش Thsaithal, *ibex, aut qui annosus est in hoc genere, aut mas alorviæ* (quæ est ibicis fœmina) *aut bovis feri genus.* Golius ex Giauhari, *Caper montanus, oryx, bos montanus, species hujus*, &c. 6. Fallor, aut nomen תאו *theo*, vel תוא *tho*, est à voce factum. Sic *Græcè* θῶες, & θωΰσσειν, sunt voces ὀνοματοποιητικαί. Fortasse etiam *jettæ*, sylvestris hirci genus in *Creta*, nomen à clamore sumpserunt. *Hesychius*, Ἰέττας, πατέρας (lego τιτύρους) Κρῆτες, ἢ τοὺς ἀγρίους τράγους. Et in avibus τάως *pavo*, si *Varroni* fides. Nec frustrà in oryge clamor observatur, quem edit scilicet in ortu siderum. *Plutarchus* enim supra (d) nos docuit orygem in ortu *Caniculæ* φωνὴν ἀφιέναι *vocem emittere*: & *Horus* (e) κραυγὴν ποιεῖσθαι *clamorem edere*, cùm Luna & Sol exoriuntur.

In *Esaiæ* loco de oryge illaqueato immane quantum nonnulli Interpretes à *Prophetæ* verbis discesserint, quibus *Judæos* animo defectos jacere dicit in compitis כתוא מכמר, *ut orygem in reti*, supple *detentum*, *& implicitum*: unde se expedire cum frustra conatus est; quid superest, quam ut inutili labore victus tandem fatiscat, & humi jaceat. Quæ cum plana sint, & obvia, quorsum pro *Hebræis* כתוא מכמר, *ut oryx in reti*, vel *irretitus*, *Græci* habent ὡς σεῦτλον, vel ὡς σευτλίον ἡμίεφθον, *ut beta semi-cocta*: & *Syrus*, ܐܝܟ

(a) *Cap.* 26. *p.* 933. *lin.* 16. *&c.* & *c.* 27. *p.* 960. *lin.* 10. *&c.*

(b) *Cap.* 22. *p.* 910. *lin.* 35. *&c.*

(c) *Cap.* 27. *p.* 970. *lin.* 39. *&c.*

(d) *Cap.* 26. *p.* 946. *lin.* 20. *&c.*

(e) *Ibid. lin.* 22. *&c.*

مثل سلك & *Arabs* ابو ܣܠܩܐ ܒܨܡܝܩ ذابل *ut beta flaccida?* Aut quorsum hæc eadem verba *Chaldæus* reddit כמזרקי מצרין *ut phialæ fractæ? Beta flaccida*, aut *semi-cocta*, & *phialæ fractæ*, quid inter se commune habent, aut cum oryge illaqueato? Scripturæ Interpretes vix ullibi reperias sibi minùs constare, & in tam diversa ferri. Nec in his tenebris quidquam video: tamen conjecturas afferam, donec meliora suppetant. *Græcos* suspicatur *Hieronymus* ex תוא *tho*, fecisse *thoreth*, quæ sit *beta*. *Pro quo*, inquit, *Septuaginta* Syrâ *linguâ opinati sunt* thoreth, *quæ dicitur beta*. Legendum *thored*, vel תרד *thered*, aut etiam תריד *therid*, vox in *Talmude* pro *beta*, vel *blito*, non infrequens. Cl. *Buxtorfius* putat illis תוא *tho*, idem fuisse, quod תיאה, vel תיעה *thea*, quæ laseris est species in *Talmudicis* Tractatibus, *Oketsin*, & *Cholin*. Quæ conjectura si valet, *Græci* non scripserunt ζευτλίον, id est, *betam*; sed ζίλφιον, id est, *laserem*, *laserpicium*. Tamen etiam *Syrus*, & *Arabs*, *Græcos* sequuti, *betam* reddunt. Itaque, si quod scriptionis vitium est in hoc Verbo, illud oportet esse valde vetus. Sed, sive ζίλφιον, aut σευτλίον legas, cur additur ἡμίεφθον *semicoctum*? In *Prophetis* מכמר est *rete*: at in *Talmude* מכמר vocatur *cum quod ante tempus collectum est Soli exponitur, ut calefactione maturescat*. Quidquid autem sic maturescit, ἡμίεφθον *semi-coctum*, aut potius ἡμίπεπτον *semi-maturum* non incommodè dicatur, quia hæc non est perfecta maturatio. Quid si, pro σευτλίον ἡμίεφθον, legas σίλφιον, ἢ μάσπετον, *silphium, aut maspetum? Silphium* sæpe idem quod *laser*. Tamen propriè laseris radicem, ut *maspetum* laseris folium sonat: quorum utrumque habuit suos usus. Id si sequaris, vocis תוא duplex erit versio, & quæ sequitur מכמר erit ἀνεμμένευτ☉. Quod, quia magis insolens, minus probo. Jam *Syrus*, qui מכמר, *flaccidum* reddit, videtur legisse מכמש, aut potius מכמד, *Daleth* pro *Res*. *Syris* enim ܟܡܫ est *flaccescere*: ut *Hebræis* כמש. Proinde *beta flaccida* in hoc ipso loco ܟܡܝܫ dicitur. Atque magis ad rem id esset, ut qui animo defecti in compitis jacent, cum beta flaccida conferantur, quam cum beta, aut etiam laserpitio semi-cocto. Ita enim in *Catullo* legas,

--- *languidior betâ*.

Sed & *Augusti* Verbum fuit *betissare*, pro *languere*. *Suetonius* in *Augusto* capite octogesimo septimo, *Quotidiano sermone quædam frequentius & notabiliter usurpâsse eum, literæ ipsius autographæ ostentant. In quibus, &c.* betissare *pro* languere, *quod vulgò* lachanissare *dicitur*. Ad quæ verba *Casaubonus*, *Vertisse* Augustum Grecam *vocem* λαχανίζειν betissare, *non mirum: nam* λάχανον *Atticis* beta *est*. Rectè: sed iis, quæ sequuntur, non assentior. *Legitur in veteri Glossario*, Vacillant, λεκανίζεσι, βαμβαίνεσι *perperam. Lego*, λαχανίζεσι, &c. At ego λικνίζεσι, quia λίκνον *vannum*, & *cunas* sonat, in quibus pueri agitantur. Unde *Bacchus* λικνίτης. Et *Glossæ Philoxeni*, Λικνίζω, *vanno, vannio*. Superest de *Chaldæo* dicamus, in quo pro כמזרקי מצרין *ut phialæ fractæ*, quæ sunt prorsus ἀπροσδιόνυσα, legerim libens כמא רימי, vel כרימני מצרין, *ut oryges retium*, id est, *irretitos*. Et vero pro מצרין, *Elias* legit מצדין. Et *Buxtorfius* id sequutus est. Sed in voce, quæ præcedit, omnes hærere video, aut ea dicere, quæ essent --- ἄῤῥητ' ἀμείνω.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

De Porco sylvæ, seu Apro, Psalm. 80. 14.

Porcus è sylva, & fera agri, quæ vitem ex Ægypto translatam devastarunt, sunt Reipublicæ Israëlis *hostes, & subversores. Aper* διακριτικῶς *dicitur* porcus è sylva; *quia in sylvis degit. Lustra, & lamæ, aprorum in sylvis cubilia. Apros* Ovidius *perperam in* Creta *describit, ubi nulli sunt.* Aper *Syris* porcus agri, *Arabibus* porcus montanus, *unde Hispanis* javali. *Cur apri suibus minus fœcundi. Sylvæ plerumque in montibus. Cur in voce* מיער Ajin *sit suspensum. Quatuor causæ à variis allatæ.* זיז, ziz, *bestia* à motu *dicta, ut* Græcè κνώδαλα, κινώπετα, κινωπισαι. *Vocabula* ἑμοιόπτωτα; κνώδαλον, δαίδαλ☉, ἀμύγδαλ☉, κορυδαλὸς, σκάνδαλον, &c. *Nugæ* Hebreorum *de avibus* ziz, *&* bar juchne. *Vox* כרסמנה *perperam in duas divellitur.* כרש venter bestiæ, *non cujusvis, sed* ruminantis. כרסם *nonnullis* conculcare, *aliis* fœdare, *aliis* frangere, *aliis* suffodere, *aliis* edere, rodere. *Arabicè dicitur de tinea, & teredine.* Eueni *Epigramma de capro vites rodente in* Domitianum *translatum.* Chaldaicè קרסם consumere, *&* absumere. Ægyptii *suibus ad cultus agrorum usi. Alibi sues vitibus & frugibus infesti.* Cypria *lege evellebantur dentes suis* ληϊβοτείρης. *Sus cur mactatus* Athenis *in* Cereris *mysteriis. Hæc victima omnium antiquissima.* Romæ *quid* porca præcidanea. *Agros & vites ab apris sæpe vastari.* Ἀλωὴ *quid* Homero. *Aper* Calydonius, Samius, Erymanthius, Lycius, Clazomenius, *in* Olympo Mysiæ, Noricus, *&c. In* Midras, *porcus è sylva*, Esaui: *fera agri*, Ismaël, *id est*, Christiani, *&* Saraceni. *Cur* Babylone *Deus dicatur* Judæos *lacrymis potasse* in triente. *Aper est* Nabuchodonozor. Asaph, *auctor* Psal. 80. *non is, qui Davidi fuit æqualis. Fera calami* Psal. 68. *vers.* 31. *id est*, *aper*, *cujus cubilia sæpe inter calamos. Idem de hippopotamo.*

Sub vitis Allegoria *Judæorum* tam res secundæ, quam adversæ describuntur, hac ad Deum oratione *Psal.* 80. *vers.* 9. &c. *Vitem ex Ægypto transtuleras: expuleras gentes, ut plantares eam: locum ei præparaveras, & radices ejus firmaveras, & impleverat terram. Montes ejus umbra operti fuerant, & palmites ejus erant ut cedri Dei. Emiserat malleolos suos usque ad mare, & propagines suas usque ad fluvium. Cur dirupisti maceriam ejus, & carpunt eam viatores. Vastavit eam porcus è sylva, & fera agri depasta est eam.* Quibus verbis agi constat de populo *Judæorum*, qui à Deo translatus ex *Ægypto* in *Chananæam* pulsis veteribus colonis, ibi diu pacatè degerat, & in immensum creverat, & sub *Davide*, & *Solomone* occupaverat quidquid terrarum est à mari *Mediterraneo* usque ad *Euphratem* fluvium. Sed idem Deus, ingratæ gentis rebellione meritò exasperatus, varios hostes in illam concitaverat, à quibus *Judæa* devastata, & plerique ejus incolæ aut occisi, aut in miseram captivitatem abducti sunt. Itaque ut *Judæorum* Respublica cum vite, ab ipso Deo consita, & excultâ, confertur: ita illius subversores hic proponuntur tanquam apri atque agri feræ, per quas sacra illa vitis corrupta est, & devastata. *Vastavit eam* por-

porcus è sylva, inquit, *Psaltes*, *& agri fera depasta est eam.* In quibus verbis quatuor hic habemus disquirenda. 1. Quid significent hæ voces חזיר מיער *porcus è sylva.* 2. An in altero hemistichio זיז השדה, *agri fera*, sint voces prioribus synonymæ. 3. Quid propriè & præcisè significet vox יכרסמנה, quam vulgò reddunt *vastavit eam*. 4. An *porci* nomine peculiaris aliquis *Judæorum* hostis designetur, & quis ille sit.

Ad primam quæstionem responsio est obvia. Nam *porcus è sylva* quid aliud sit, quàm aper, quem ut *Græci κάπρον*, ita *Romani* APRUM dixerunt per Aphæresin, ne cum *capro* confunderetur? Sed *Hebræi*, cum proprium *apri* nomen nullum haberent, per περίφρασιν vocaverunt *porcum è sylva.* Quod Absolutè non dicitur, ut אריה מיער, *leo è sylva*, Jerem. 5. 6. sed Comparatè, & διακριτικῶς, ut distinguatur à porcis vulgaribus. Quomodo dixit *Varro* in Ὄνος λύρας apud *Nonnum*, *Nempe sues sylvaticos in montibus sectaris venabulo.* Et qui scripsit *De Mirabilibus Scripturæ* sub *Augustini* nomine, libri primi capite sexto; *Quis enim, verbi gratia, lupos, cervos, & sylvaticos porcos in* Hyberniam *deveheret?* quia in sylvis ferè sunt aprûm cubilia. Festus, *Lustra significant lamas lutosas, quæ sunt in sylvis aprorum cubilia.* Hinc apud summum *Poëtam Iliad.* λ'. exit aper

--- βαθείης ἐκ ξυλόχοιο,

ex profunda sylva. Et *Odyss.* τ'.

Ἔνθαδ' ἄρ' ἐν λόχμῃ πυκινῇ κατέκειτο μέγας σῦς

Ibi autem in sylva densa jacebat magnus aper. Et *Anaxilas Comicus* de *Circe* apud *Athenæum* libro nono, Τοὺς μὲν ὀρεινόμους ὑμῶν ποιήσει δέλφακας, ὑλιβάτας. *Alios è vobis porcellos faciet monticolas, & sylvicolas.* Idem in nostris frequens. *Catullus* in *Aty*,

Ubi cerva sylvi-cultrix, ubi aper nemori-vagus.

Virgilius *Georgicorum* libro tertio,

Per sylvam tum sævus aper, tum pessima tigris.

Et infra in eodem libro,

Sæpe volutabris pulsos sylvestribus apros.

Ovidius *Metamorphoseωs* libro decimo, de apro, qui *Adonin* morsu interemit;

--- *sylvis exire parantem*
Fixerat obliquo juvenis Cinyreius *ictu.*

Et *Amorum* libri tertii Elegiâ nonâ, ubi de amoribus *Cereris* & *Jasonis* in *Ida*, *Cretæ* monte;

Ipse locus nemorum canebat frugibus Ide,
Et ferus in sylva farra metebat aper.

Ubi tamen non sine errore describit apros in sylvis *Cretæ* insulæ, quæ nullos habet, ut *Plinius*, & alii disertè scribunt. *Aprum*, pro *porco sylvæ*, *Syri* vocant ܚܙܝܪܐ ܕܒܪܐ *porcum agri*: & *Arabes* الخنزير البري *porcum agrestem*, vel الجبلي *montanum*. Et pro جبلي *giabali*, id est, *montano*, Hispani *javali* nuncupant. Ita *Pindarus* alicubi σῦς ὀρειτίτου *suis monticolæ* meminit. Et *Anaxilas* suprà vocàvit ὀρειόμους δέλφακας. Proinde apud *Plutarchum* in *Causis Naturalibus* ideo sues sylvestres minus fœcundæ sunt; quia, cum sint ὀρειβατοῦσαι, καὶ περιθέουσαι, τὴν τροφὴν διαφοροῦσι, καὶ καταναλίσκουσιν εἰς τὸ σῶμα πᾶσαν, *monti-vagæ, & circumquaque cursitent, alimentum facilè digerunt, & in corpus totum absumunt.* Sed sylvæ plerumque sunt in montibus. Unde illud לבמות יער, *in excelsa sylvæ Jerem.* 26. 18. & *Mich.* 3. 12. Apros igitur, sive *sylvestres*, sive *montanos sues* dixeris, res ferè eodem recidet. Proinde in loco *Psalmi*, in quo versamur, *Arabs Savarianus* habet خنزير الغاب *porcum sylvæ*: & alter *Parisiis* editus خنزير الجبل *porcum montis.*

Hebræi anxiè quærunt, quorsum in manuscriptis, & multis *Psalmorum* editionibus sic scribitur מיער ita ut litera *Ajin* sit תלויה, *suspensa.* Unde est, quod ad illam vocem *Masorethæ* hanc notam apponunt, חד מן ד' מלין בקריאה דתלי בהון אות *Una est è quatuor Scripturæ vocibus, quæ literam suspensam habent.* Nonnulli sic notari volunt literam *Ajin* in voce מיער esse præcisè mediam *Psalterii.* Ita asserunt *Talmudici* in Tractatu *Kiddusin* cap. 1. fol. 30. a. יכרסמנה חזיר מיער ע"ן דיער חציים של תהלים, *in loco* Psalmi 80. 14. (*Devastavit eam porcus* מיער *è sylva*) *litera* Ajin *vocis* מיער *est media* Psalmorum. Ex aliorum sententiâ litera *Ajin* suspenditur, ut pro *Ajin* legatur *Aleph*, id est, חזיר מיאר, *porcus è fluvio*, pro חזיר מיער, *porcus è sylva.* Illi enim hostes, qui in *Israëlitas*, irato Deo, sæviunt instar sylvestris porci; eodem pacato, similes fiunt porco fluminis, qui in terra nil quidquam potest. Ita habet *Midras* in *Psalmos*, & è Recentioribus *R. Selomo*, מיער העין תלויה זכו ישראל הרי עשו אויבם כחית היאר שאין לה כח לעלות ביבשה ובזמן שהפורענות נגזר עליהם מתגבר כחית היער שהיא משחתת והורגת מיער *In voce* מיער *litera* Ajin *est suspensa; quia cum* Israëlitæ *digni sunt*, Esaü, (id est, *Christiani*) *hostis eorum, est ut animal fluviatile, quod non potest in terram ascendere: sed, cum Deus ab illis pœnas reposcere decrevit, invalescit ut fera sylvæ, quæ perdit, & interimit.* Rabbi *Bechai*, in libro כד הקמח capite primo, literam illam suspensam statuit esse *Christi* symbolum, qui in cruce suspensus est. Vide plura in *Masoretico Buxtorfii* Commentario capite decimo sexto. *Judæos* veteres putaverim, ut, per *porcum è sylva*, *Nebucadnetsarem* intellexerunt, qui *Chananæam* devastavit, & *Judæos* in captivitatem *Babylonicam* deduxit: ita per *Ajin* suspensum annos septuaginta designari voluisse, quibus duravit illa captivitas. Nam in numeris litera *Ajin* valet septuaginta. Sed de his plura deinceps.

Secunda quæstio hæc fuit, an in posteriore hemistichio זיז שדה, *fera agri*, sit idem, quod in priore חזיר מיער, *porcus è sylva.* Ita placuit *Græcis*, qui posterius illud hemistichium ita reddunt, Καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. *Vulgatus* quoque id sequutus: *Et singularis ferus depastus est eam.* Μονιὸς, *singularis*, id est, aper, *Callimachus* Hymno in *Dianam*,

Αἲ γὰρ κ' ἐγὼ τέξοις μονιὸν δάκος ἤτι πέλωρον,
Θηρίον ἀγρεύσω. ---

Quod si ego sagittis singulare animal (id est, *aprum*) *aut aliquam prægrandem feram cepero.* Ælianus *Historiæ* libri septimi capite quadragesimo septimo, Καλοῦνται δὲ καὶ τῶν ὑῶν μονιοί τινες. *Suum etiam nonnulli singulares vocantur.* Et libri decimi quinti capite tertio, de thynnis *Bubonicis*; Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν κατὰ τοὺς σῦς εἰσὶ μονιοί. *Eorum nonnulli suum instar singulares* (sive *solitarii*) *sunt.* Hesychius, Μονιὸς, ὗς ἄγριος, ὁ μὴ τοῖς ἄλλοις συναγελαζόμενος. *Singularis, sus ferus, qui cum aliis non congregatur.* Suidas, Μονιὸς, ἄγριος ὗς μεμονωμένος. *Singularis, sus ferus solitarius.* Phavorinus, Χλούνης, καὶ μονιὸς, καὶ χαυλιόδους, ὁ ἄγριος σῦς λέγεται. Eodem facit, quod in *Lycophrone* versu septuagesimo quarto vocatur πόρκος μονήρης, *porcus solitarius.* Et quod *Apollinaris* in *Paraphrasi* ἀτιμαγέλην appellat, id est, *à grege abhorrentem.* Verba sunt,

Καί μιν ἀτιμαγέλης κατεβόσκετο λυσσαλέος σῦς,
Et eam à grege abhorrens depastus est rabiosus sus.

Vernaculum quoque *sanglier*, & Italicum *cingialo*, vel *cingiaro*, palam fiunt ex Latino *singulari.* Pro μονιὸς ἄγριος legitur ὄνος ἄγριος in *Cyrilli* Commentario in *Oseam.* Quod pridem observavit *Hesychius* voce Μονιός. Atque *Arabum* Interpretum unum id sequi suprà (*) docuimus. Μονιὸν tamen quandoque pro *onagro* sumi, quod inde nonnulli colligunt, meræ nugæ sunt. Neque enim ulla est ratio, cur μονιὸς dicatur onager, cum gregarium

(*) Cap. 16. p. 870.

rium sit animal æquè ac asinus domesticus. Mihi זיז *ziz*, neque est μονιὸς, *singularis*; neque ὄνος, *asinus*: sed bestia, vel fera quævis. Quia *Psal*. 50. 10. 11. ponitur זיז *ziz*, inter animalium nomina generica. Ibi enim sic loquitur Deus, *Quoniam mea est* כל חיתו יער, *omnis bestia sylvæ*, בהמות, *bestiæ* quæ sunt *in mille montibus. Cognovi* כל עוף הרים *omnem avem montium*, וזיז שדה עמדי, *&* ziz *agri penes me est*, id est, agrestis bestia quævis. Quorsum enim vel apri vel onagri Deus hic meminisset? Rectè igitur ad hunc locum *Kimchius*, מלת זיז כלל לחיות השדה המדבריות, *Vox* ziz *universalis est ad omnes bestias agrestes eremicolas*. Rectè etiam *R. Selomo* à motu deducit, quem vernaculo sermone, sed jam antiquato, vocat אשמוכמנט *esmouvement* (ita legendum) שהם זזים ממקום למקום, *qui ea moventur è loco ad locum*. Nempe Magistris זוז *zuz*, est *moveri*; ut *Arabicè* زازا *zaza*, & ازّ *azza*, & هزّ *hazza*, & نزّ *nazza*, unde نزوز *nazuz*, id est, *mobilis*; & نزيزة *naziza*, id est, *commotio*, & وزوز *wazwaza* est *inter incedendum movere clunes in motacillæ modum*, quæ inde *Græcè* σεισοπυγὶς, & σείσυρα dicitur. Itaque *Hebræo* זיז *ziz*, respondet *Græcum* κνώδαλον etiam *à motu* factum, quasi κινώδαλον. Ita *Græci* bestiam vocant. Nugantur *Grammatici*, cum κνώδαλον volunt propriè significare maris belluam, παρὰ τὸ κινεῖσθαι ἐν ἁλὶ, *quia in mari movetur*; deinde etiam terrestrem feram, διὰ τὸ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἁλίσκεσθαι, *quia capitur à canibus*. Non possunt esse vocis unius tam diversæ origines. Quin ἀπὸ τοῦ κινεῖσθαι fit κνώδαλον. Nec de terminatione laborandum, cum ἀπὸ τοῦ δαίειν fiat αἴδαλος, & ἀπὸ τῆς ἀμυχῆς ἀμύγδαλος, & ἀπὸ τῆς κόρυθος κορυδαλὸς, & ἀπὸ τοῦ σκάζειν σκάνδαλον. Et *Syris* ܣܐܢ *san* est *calceare*, & ܣܐܢܐ *sen* est *calceus*: unde, crescente voce, factum *Græcè* σάνδαλον. Pari ratione κνώδαλον, pro κινώδαλον, est ἀπὸ τῆς κινήσεως. Et *Homerus* de feris terrestribus usurpat, cum dicit de cane *Ulyssis Odyss*. ρ'.

> Ου μὲν γάρ τι φύγεσκε βαθείης βένθεσιν ὕλης
> Κνώδαλον ὅττι ἴδοιτο. ---

Non enim ulla fugiebat in altæ fundo sylvæ fera, quamcunque vidisset. Oppianus etiam, scribens non procul ab initio *Halieuticῶn*,

> --- σκύλακες δὲ συνέμποροι ἡγεμονῆες
> Κνώδαλα σημαίνουσι, ---

Canes autem comites & ductores feras ostendunt. Sed apud *Æschylum Prometheus*, etiam ad boves referens, canit (in *Prometheo vincto* versu 452.)

> Κἄζευξα πρῶτος ἐν ζυγοῖσι κνώδαλα.

Id est, *Et copulavi primus ad jugum jumenta*. Et *Hesiodus Theogoniæ* versu 582. quasi sit generale nomen ad terrestria, & aquatica animalia; In ea, inquit, coronâ arte *Vulcani* celata fuerant

> Κνώδαλ', ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει, ἠδὲ θάλασσα,

Animalia, quæcunque alit tellus, aut mare. Proinde *Plato* in *Axiocho* ad vermes, *Nicander* ad serpentes, & minuta insecta extendit. Eodem etiam id pertinet, quod animalia vocantur κινώπετα. Utitur hac voce *Dionysius* in *Periegesi*, ubi *Leucen* insulam indè nomen habere dicit,

> Οὕνεκα οἱ τὰ πάρεσι κινώπετα λευκὰ τέτυκται,

Quia quæ in ea sunt animalia alba sunt. Ad quæ verba *Eustathius* κινώπετα vult solùm esse ὄρνεα, ὧν κίνησις ἐν τῷ πέτεσθαι, *aves sic dictas, quod volando moveantur*. Sed fallitur: nam & quadrupedes feras hac voce significari certum est. *Nicander* in *Theriacis* versu 27.

> --- ὅθι πλεῖστα κινώπετα βόσκεται ὕλην,

Ubi multa animalia sylvam depascuntur. Et versu 195.

> Μορφὴ δ' ἰχνεύταο κινωπέτου, οἷος ἀμυδρῆς
> Ἴκτιδος, ---

Forma autem ichneumonis animalis, qualis exilis viverræ. Callimachus Hymno in *Jovem* versu vigesimo quarto,

> Πολλὰ δὲ Καρίωνος ἄνω, διεροῦ περ ἐόντος
> Ἰλυοὺς ἐβάλοντο κινώπετα. ---

Multa vero super Karionem *fluvium, licet humidum, lustra construxerunt feræ*. Proinde *Hesychio* κινώπετα sunt κνώδαλα, & θηρία, id est, *feræ*, & *animalia* in genere. *Callimachi* etiam, & *Nicandri* Scholiastæ, *Suidas*, *Etymologus*, *Horus Milesius* in *Phavorino* κινώπετα dici volunt, quasi κινώπεδα, παρὰ τὸ ἐν τῷ πέδῳ, vel ἐν τῷ ἐδάφει κινεῖσθαι, *quod in solo moveantur*. Indidem κινωπισαὶ, quod pro *reptilibus* afferri dicit *Stephanus*, sed sine ullo ullius auctoris testimonio. Nempe virum doctissimum fugerat *Nicandri* locus in *Theriacis* versu 141.

> Ἔξοχα γὰρ δολιχοῖσι κινωπισαῖς κοτέουσι
> Νεβροτόκοι, καὶ ζόρκες. ---

Plurimum enim longis reptilibus infensi sunt cervi, & capreæ. Quamvis ibi non putem *reptilia* speciatim significari, nisi quia sic postulat locus, & propter Epithetum additum. Nam, ut κνώδαλα, & κινώπετα, ita & κινωπισαὶ dici videntur animalia quævis *à motu*. Fortasse etiam *Hebræum* זיז *ziz*, non minùs fuit generale. Ac proinde vox שדה, vel שדי, additur διακριτικῶς *Ps*. 50. & 80. ut intelligantur *bestiæ agrestes*, id est, *feræ*. Itaque juxta *Selomonem* זיז dicitur כל רמש השדה, *omne agri reptile*. *Aben Ezra* vult esse avem, nempe ex Veterum sententia, qui de ave זיז *ziz*, multa nugantur. *Chaldæus* Interpres in loco, in quo versamur, reddit תרנגול ברא *gallum agri*, seu *agrestem*: & *Ps*. 50. 11. תרנגול ברא דקרצולי שרין בארעא ורישיה מטי בשמיא *gallum sylvestrem, cujus crura solo nituntur, ut caput ejus attingit cœlos*. Et in *Midras* dicit *R. Juda*, *R. Simonis* filius, הזיז הזה הוא עוף גדול בשעה שהוא פורש בנפיו מכהה גלגל *Hic* ziz *est avis tam magna, ut, cum alas expandit, sphæram Solis obtegat*. Ita citat *Kimchius*. Quale est, quod *Talmudici* scribunt de ave *bar-juchne* in Tractatu *Bechoreth* cap. 9. fol. 57. b. פעם אחת נפלה ביצה בר־יוכני וטבעה ששים כרכים ושברה שלש מאות ארזים *Aliquando cecidit ovum avis* bar-juchne, *& submersit sexaginta pagos, & fregit trecentas cedros*. Nec dissimilia, quæ citat ex *Bava Bathra* Cl. *Buxtorfius* de rana, quæ *Akram*, *Hagroniæ* pagum sexaginta domorum, magnitudine æquabat. Hanc autem voravit draco, & draconem פושקנצא, id est, *corvus fœmina*. Ut taceam de ave, quæ ibidem narratur in medio mari sic ambulâsse, ut aquæ genua vix attingerent, quamvis locus esset tam profundus, ut חציצא לבר נגרא *securis artificis*, quæ ante septem annos exciderat, nondum fundum attigisset. Hæc illi in *Bava Bathra* cap. 5. fol. 73. b.

Sequitur tertia quæstio, quid propriè significet Verbum quadratum כרסם, unde יכרסמנה, quod ferè reddunt *vastavit eam*, vitem scilicet porcus è sylva. Nec frustrà movetur hæc quæstio, cum Verbum כרסם unum sit ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων, neque usquam reperiatur extra hunc locum. Nonnulli apud *Kimchium* in *Lexico*, & *Aben Ezram* in *Psalmos*, vocem יכרסמנה, in duas sic divellunt, יכרס מנה, id est, inquiunt, *ventriculum implevit ex ea*. Nempe ex Nomine כרס, vel כרש, quod *ventriculum* sonat *Jerem*. 51. 34. fieri volunt Verbum כרס, quod *ventriculum implere* significet. Et voces יכרס מנה coaluisse in unam יכרסמנה. Quod, ut remotum, meritò rejicit *Aben Ezra*; quia in toto *Hebraismo* nullum reperitur exemplum similis compositionis. Huic rationi aliam attexo, quam me docuerunt *Arabes*, nempe כרש pro *ventre*, aut stoma-

stomacho, omnibus bestiis non tribui, sed iis solum quæ ruminant. Ita enim *Alcamus*, الكرش مجر بمنزلة المعدة للانسان Quorum verborum sensus est, *Omni bestiæ, quæ ruminat, id esse* كرش *quod est homini stomachus*. Proinde cum porcus non ruminet, ut à *Mose* observatur *Lev.* 11.7. & *Deut.* 14. 8. illi tribui non potest כרש, neque in eum quadrat Verbum inde deductum. *Aben Ezræ* igitur כרסם aliud est, nempe רמם *conculcare*. An quia verbi רמם literæ omnes per ἀναγραμματισμὸν continentur in Verbo כרסם? Aut quia porcorum proprium est τοῖς ποσὶν καταπατεῖν, *pedibus conculcare*; quod vel ex Evangelio patet *Matth.* 7.6. Rursus aliud respexit *Æthiops*, qui habet አርኰሳ : *archusa*, id est, *fœdavit eam*. Nempe, quod *Judæis* porcus erat immundum animal, contactuque omnia fœdans. *Chaldæus* quid senserit, non satis scitur; quia variat lectio. Nam in *Complutensi* & *Parisiensi* editione legitur יתברנה *fregit*, aut *contrivit eam*: quo sensu grandinem dicit *Moses* omnes agri arbores fregisse, aut contrivisse, *Exod.* 9. 25. at in *Veneta*, & *Basiliensi*, ינוברנה *suffodit eam*; quod probo magis, quia id sequuntur *Elias*, & *Baal Aruch*. Atque ille quidem profitetur se ignorare quid *Chaldæis* sit נבר. Sed *Aruch* similem locum affert ex *Talmudico* Tractatu *Bava Kama* cap. 2. fol. 17. b. ubi hæc verba, חזיר שהיה נובר באשפת significare palàm est *porcus qui fodiebat in fimo*. Utut sit, tam frangere, quàm suffodere porcorum est, de quibus *Ælianus* libri decimi capite decimo sexto: Λυμαίνονται τὰ λήϊα, καὶ εἰσπηδήσασαι πολλάκις τοὺς μὲν καινοὺς τῶν σταχύων, καὶ οὐδέπω ὡραίους κατακλῶσι, τοὺς δὲ ἐξορύττουσιν. *Segetes corrumpunt, in quas irrumpentes novas spicas, necdum maturas, sæpe frangunt, aut etiam suffodiunt.* Ab his omnibus *Syrus* diversus idem Verbum exponit ܐܟܠܗ *comedit*, aut *consumpsit eam*. Neque fortasse id malè. Nam apud *Arabes* Verbum כרסם hodieque in usu est in hoc significatu. Inde in *Alcamus* كرسم & رم vel ارم sunt synonyma. Porrò رم *ramma* est *edere*, & *corrodere*. Et, eodem auctore, رمت & ارمت de bestia, idem est, ac, تناولت العيدان بفمها *ore suo carpsit, & corrosit ligna*. Unde *Arabibus* رمة *rimma* est *teredo*, & *tinea*; planè ut *Hebræis* רִמָּה *Exod.* 16.24. Quomodo si sumas יכרסמנה, suem significabit non solùm uvas, sed & ipsum vitis lignum dente carpsisse, & corrosisse, ut capræ solent. Unde *Euenus Anthologiæ* libri primi capite sexto,

> Κὴν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
> Ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι, τράγε, θυομένῳ.

Quod *Ovidius* ita reddidit libro primo *Fastorum*,

> *Rode, caper, vitem: tamen hinc, cum stabis ad aram,*
> *In tua quod spargi cornua possit, erit.*

Et eo allusum in libellis in *Domitianum* sparsis, quibus compulsus creditur gratiam facere Edicti *De excidendis vineis* propositi, ut refert *Suetonius* in *Domitiano* capite decimo quarto.

> Κὴν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
> Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Huic interpretationi maximè favet, quod ut *Arabicè* כרסם, ita *Chaldaicè* קרסם, solum *Caph* & *Koph* permutatis, *consumere*, & *absumere* est. Hinc *Deut.* 28. 38. pro *Hebræis* יחסלנו הארבה, *illud semen absumet locusta*, *Jonathan*, & *Jerosolymitanus* Paraphrastæ habent יקרסם יתיה גובא. Et in *Talmudis* Tractatu *Peah* capitis secundi sectione septima hoc idem Verbum de formicis usurpatur, quæ agrum, id est, agri proventum, absumunt. Verba sunt, שדה שקצרוה גוים קצרוה לסטים קרסמוה נמלים *Agrum, quem demessuerunt gentes; quem demessuerunt latrones; quem consumpserunt formicæ.* Præterea, si sic reddas *Hebræum* יכרסמנה, melius cohærebit cum sequentibus. Sic enim habebit integer versus, *Corrosit* (aut *absumpsit*) *eam porcus è sylva, & agri bestia depasta est eam.* Porro synonyma ferè sunt, *corrodendi* vel *absumendi*, & *depascendi* verba. Itaque præter *Syrum*, ex *Hebræis* idem sequuntur *R. Selomo*, & *Kimchius*. Interim *devastandi*, aut *corrumpendi*, generale verbum hic multi retinent. Ita *Græci*, Ἐλυμήνατο αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ. Et *Hieronymus*, *vastavit eam aper de sylva*. Et *Vulgatus*, *Exterminavit eam*. Et *Arabs* uterque, افسدها *Corrupit eam*. Et *Castalio*, *Ut ab apris sylvestribus devastetur*. Quibus nolim dicam scribere. Illi enim in re dubia tutissimam insistunt viam. Nam, sive sus frangat palmites, aut rostro suffodiat, aut conculcando proterat, aut contactu polluat, aut noxio dente corrodat, nihil horum est, quod ad vitium devastationem non pertineat. Proinde generale hoc verbum in simili argumento ferè adhibetur, ut patebit ex sequentibus.

Hæc de verbo: rem quod attinet, soli hominum *Ægyptii* suum opera ad agrorum cultum usi sunt. Nempe, ut apud *Ælianum* (a) refert *Eudoxus*, τοῦ σίτου σπαρέντος, ἐπάγουσι τὰς ἀγέλας αὐτῶν, αἱ δὲ πατοῦσι τὸν πυρὸν, καὶ εἰς ὑγρὰν τὴν γῆν ὠθοῦσι, ἵνα μείνῃ ἔμβιος, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν ὀρνίθων ἀναλωθῇ, *postquam sementem fecerunt, eorum inducunt greges, qui frumenti semen proculcant, & in humidam terram propellunt, ut vivum maneat, nec ab avibus absumatur.* Et *Plutarchus* uberius *Symposiacῶn* libri quarti Quæstione quinta, Οὐδὲ ἀρότρου δέονται τὸ παράπαν, ἀλλ' ὅταν ὁ Νεῖλος ἀποῤῥέῃ, καταβρέξας τὰς ἀρούρας, ἐπακολουθοῦντες τὰς ὗς κατέβαλον· αἱ δὲ χρησάμεναι πάτῳ, καὶ ὀρυχῇ, ταχὺ τὴν γῆν ἔστρεψαν ἐκ βάθους, καὶ τὸν σπόρον ἀπέκρυψαν. *Neque aratro iis quidquam est opus, sed, cum irrigatis eorum arvis effluxit* Nilus, *porcos continuò post immittunt; qui terram partim pedibus proculcando, partim rostro suffodiendo, statim a fundo invertunt, atque ita semen abscondunt.* Ita in *Ægypto* factitatum. Sed reliquis mortalibus porcus odiosus est, tanquam frugibus & vitibus infestum animal. Hinc *Odyss.* σ'. *Irus Ulyssi* minatur se pugnis omnes ejus dentes excussurum,

> --- συὸς ὡς ληϊβοτείρης,

ut suis segetem depascentis. Nam, ut ait vetus *Scholiastes*, ἐὰν εὑρεθῇ σῦς ἀλλότριον σπόριμον πεδίον βοσκομένη, ἐξοδοντίζεται, *si reperiatur sus aliorum sata depascens, dentes ei avelluntur.* Quam legem apud *Salaminios* invaluisse scribit *Ælianus* libri quinti capite quadragesimo quinto, Ἐν Σαλαμῖνι δὲ χλωροῦ σίτου, καὶ λήϊου κομῶντος, ἐὰν σῦς πεσοῦσα ἀποκείρῃ, νόμος ἐστὶ Σαλαμινίων τοὺς ὀδόντας ἐκτριβεῖν αὐτῆς. Et plerique *Salaminem*, *Saronici* sinus insulam, hic intelligunt: sed *Cypriam* urbem *Eustathius*, & *Phavorinus*, qui hanc legem fuisse scribunt παρὰ τοῖς Κυπρίοις, *apud Cyprios* ad vocem Ληϊβοτείρης. Atque ob id ipsum *Athenienses* in *Cereris* mysteriis sues mactabant. *Ælianus* libri decimi capite decimo sexto, Ἀθηναῖοι δὲ ἐν τοῖς μυστηρίοις καταθύουσι τὰς ὗς, καὶ μάλα δικαίως· λυμαίνονται γὰρ τὰ λήϊα. Athenienses *in mysteriis jure meritò sues mactant, cum segetes devastent.* Quin, si Veteribus credimus, hæc victimarum omnium fuit antiquissima. *Ovidius* libro primo *Fastorum*,

> *Prima* Ceres *avidæ gavisa est sanguine porcæ,*
> *Ulta suas meritâ cæde nocentis opes.*
> *Nam sata vere novo teneris lactentia succis*
> *Eruta setigeræ comperit ore suis.*

Idque ex doctrina *Pythagoræ*, quem idem sic loquentem inducit *Metamorphoseωs* libro decimo quinto,

> --- *prima putatur*
> *Hostia sus meruisse mori, quia semina pando*
> *Eruerit rostro, spemque interceperit anni.*

Atque is sacrificandi ritus è *Græcis* manavit ad *Romanos*, qui *præcidaneam porcam dicebant*, quam immolare

(a) *Lib.* 10. c. 16.

erant soliti, antequam novam frugem praciderent. Ita habetur in *Festo.* Et in *Gellio* libri quarti capite sexto, *Porca etiam* præcidanea *appellata, quam, piaculi gratia, ante fruges novas fieri cœptas, immolari* Cereri *mos fuit.* Neque *Cereri* solùm, sed & *Baccho* sues immolabantur, quia tam vites, quàm segetes ab illis perduntur, & devastantur. *Aristophanis Scholiastes* in *Ranis* Actus primi Scena septima, Χοῖροι τῇ Δήμητρι καὶ τῷ Διονύσῳ ἐθύοντο, ὡς λυμαντικοὶ τῶν Θεοῖν δωρημάτων. *Sues* Cereri *&* Baccho *immolabantur, ut qui utriusque Dei dona deperdunt.* Quæ porrò domestici suis, eadem est etiam hac in parte feri natura. Itaque, tam in *Poëtis*, quam in *Historicis*, nihil tritius, quam agros & vineas ab apris devastari. Hinc *Homerus* de apro *Calydonio Iliad.* 9.

Ὃς κακὰ πολλ' ἔρδεσκεν ἔθων Οἰνῆος ἀλωήν,

Qui mala multa perpetrabat, frequentans (vel *percurrens*, vel *edens*) Oenei *vineam.* Aliis enim ἔθων ibi est pro ἐθίζων, aliis pro θέων per Metathesin, aliis denique pro ἔδων *Dorum* more, qui δ mutant in θ. Ἀλωὴ magis propriè dicitur ὁ ἀμπελοφύτος τόπος, ὡς κατὰ πολὺ λῷον τοῦ ἁπλῶς πεδίου, *locus vitibus consitus, ut qui longè melior sit agro simpliciter dicto.* Inde *Poëta* passim (b) meminit

(b) Odyss. ά. 193. λ'. 192. & Hymno in Mercur. versu 207.

--- ἀλωῆς οἰνοπέδοιο.

Et *Iliad.* σ'. versu 561. describit

--- σαφυλῇσι μέγα βρίθουσαν ἀλωήν,

id est, *vineam uvis valde onustam.* Tamen quia nomen ἀλωῆς complectitur etiam σιτοφόρους, καὶ δενδροφόρους τόπους, *loca frugibus & arboribus consita*, illud extendit *Ovidius* ad hæc tria, cum de eodem apro canit libri octavi *Metamorphoseωs* Fabula quarta,

Is modo crescentes segetes proculcat in herba;
Nunc matura metit fleturi vota coloni, &c.
Sternuntur gravidi longo cum palmite fœtus,
Baccaque cum ramis semper frondentis olivæ.

Ita de apro *Samio*, qui *Ancæum* occidit, *Aristoteles* apud *Apollonii* Scholiastem, *Tzetzem* in *Lycophronem*, *Phavorinum* in Ἀγκαῖος, &c. Ἧκέ τις ἀγγέλλων, ὅτι ὑπερμεγέθης σῦς λυμαίνεται τὸν ὄρχατον. *Venit aliquis, qui nuntiavit permagnum aprum vineam ejus devastare.* Sic aprum *Erymanthium Accius* in *Trachiniis* (c) *vastificam belluam* non alia de causa vocat, quam quod agris vastitatem inferebat. Et *Albricus* de eodem in *Hercule*, *Erat aper terribilis in regione* Calydoniæ, *qui non solum segetes devastabat, sed occurrentes homines dentibus lacerabat. Contra hunc procedens* Hercules, *&c.* Sed *Calydonium* aprum, quem mactavit *Meleager*, cum *Erymanthio* confundit, qui ab *Hercule* occisus est. In *Plutarcho* itidem *De virtutibus mulierum*, capite *Lyciæ*; Σῦν ἄγριον, ἐν τῇ Ξανθίων χώρᾳ καὶ ζῶα καὶ καρποὺς λυμαινόμενον, ἀνελὼν ὁ Βελλεροφόντης. *Aprum, in* Xanthorum *regione animalia & fruges devastantem, cum interfecisset* Bellerophon. Et in *Philostrati* Συοθήραις de apro, Ὁρῶ τὰ ἔργα τοῦ θηρίου. Καὶ τὰς ἐλαίας ἐξορώρυχε· τὰς ἀμπέλους ἐκτέτμηκε· καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν, οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλάνθην. Πάντα δὲ ἐξήρηκεν ἐκ τῆς γῆς· τὰ μὲν ἀνορύττων, τοῖς δὲ ἐμπίπτων, τοῖς δὲ παρακνώμενος. *Feræ opera intueor. Oleas effodit; vites abscidit; & neque ficum, neque malum, neque melanthen reliquit. Sed cuncta ex humo evulsit; hæc quidem effodiens, in hæc vero incidens, alia vero atterens. Artemon* (d) in libro *De limitibus Clazomeniorum* narrat, olim ἐν Κλαζομενίοις σῦν γένεσθαι πτηνὸν, ὅπερ οὖν ἐλυμαίνετο τὴν χώραν, &c. Ἔνθέν τοι καὶ χῶρος ἐκεῖ κέκληται ὗος πτερωτοῦ ὀνομαζόμενός τε: καὶ ᾀδόμενος, *apud* Clazomenios *suem alatum fuisse, qui* Clazomeniorum *regionem devastabat*, &c. *Unde illic locus decantatus suis alati nominatur.* Non, quod haberet alas, ut sensit *Artemon*: sed quia cursus erat illi concitatior, quam solet esse suum. Sed & ætate *Crœsi* ἐν τῷ Μυσίῳ Οὐλύμπῳ συὸς χρῆμα γίνεται μέγα· ὁρμώμενος δὲ οὗτος ἐκ τοῦ ὄρεος τούτου τὰ τῶν Μυσῶν ἔργα διαφθείρεσκε, *in* Olympo Mysiæ *fuit aper eximiæ magnitudinis, qui ex eo monte erumpens* Mysorum *labores devastabat.* Ita *Herodotus* in *Clio* capite trigesimo sexto. Unde *Valerius Max. l.* 1. *c.* 7. *Cum ingentis magnitudinis aper*, Olympi *montis culta, & crebra cum agrestium strage vastaret.* Et *Suidas* in Βηρούνιον apri meminit à Deo immissi, qui *Noricum* agrum diu vastavit. Νωρικοὶ, inquit, ἔθνος· ἔνθα συὸς χρῆμα θεόπεμπτον τὴν χώραν ἐλυμαίνετο. Et *Callimachus* Hymno in *Dianam*,

(c) Cic l. 2. Tusculan.

(d) Apud Ælian. Hist. l. 12. cap. 28.

--- σύες ἔργα, σύες φυτὰ λυμαίνονται,

Sues agrorum opera, sues plantas devastant. Sues, id est, *apri.* Ex quibus exemplis abundè constat, *Prophetam*, cum Ecclesiæ hostes confert *apro vineam devastanti*, Allegoriam desumpsisse ex re, quæ non infrequenter accidit.

Superest, ut quartæ quæstioni conemur satisfacere, quis hic *apri*, aut *agri bestiæ*, nomine significetur. In *Midras*, *porcus è sylva* est *Esau*, & *bestia agri* est *Ismaël*: & *Esau* nomine *Romani*, & *Christiani* occulte designantur; ut *Ismaëlis* nomine *Mahumetani.* Quod ineptissimum est, cum hujus *Psalmi* auctor, quisquis est, præsentem *Judæorum* calamitatem defleat, non post multa sæcula futuram. Itaque per *porcum è sylva*, & *bestiam agri*, quæ Dei vineam vastaverunt, & depastæ sunt, non potuit intelligere *Christianos*, & *Mahumetanos*, qui nondum erant: sed alios, qui, quo tempore scripsit hunc *Psalmum*, in *Judæorum* gentem protervè dominabantur; *Assyrios* scilicet, & *Babylonios.* Quorum illi decem tribus sub *Salmanassare*, hi reliquas duas sub *Nebucadnetsare* in miseram captivitatem abduxerant. Nec desunt è *Judæis*, qui de *Babylonica* captivitate in hoc *Psalmo* agi velint: ac proinde versu sexto dici, *Potâsti nos* ברמעות שליש, id est, דמעות בשליש *lacrymis in triente*: quia, cum *Ægyptia* captivitas præcisè duraverit annos ducentos & decem designatos per vocem רדו, id est, *descendite*, quâ *Jacobi* filii jussi sunt in *Ægyptum* descendere *Gen.* 42. 2. (nam literę Numerales vocis רדו valent CCX) captivitas *Babylonica* solùm duravit annos LXX, id est, trientem annorum CCX. Quod sibi volunt hęc *Kimchii* in verba quæ diximus, ויש מפרשין כי על גלות בבל אמר תהיה שבעים שנה שהוא שליש גלות מצרים שהיתה מאתיים ועשר סימן ר"דו שמה, *Sunt, qui hæc accipiunt de captivitate* Babel, *quæ fuit annorum septuaginta. Id enim facit trientem captivitatis* Ægypti, *quæ duravit annos ducentos & decem, significatos per vocem* רדו descendite, *cum* Jacob *dixit filiis*, רדו שמה, "*Eo descendite*, in *Ægyptum* scilicet. Et supra conjectavimus annos illos septuaginta *Babylonicæ* captivitatis *Judæos* vetustiores significari voluisse per literam *Ajin* suspensam in voce מיער. Eodem faciunt hæc *Theodoreti*, Ἐπειδὰν τοίνυν, καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ τῶν ἄλλων βασιλέων θηριωδέστερος ἦν, εἰκότως αὐτὸν ὠνόμασε μονιὸν ἄγριον. *Quia reliquis Regibus ferocior fuit* Nabuchodonosor, *meritò* Psaltes *eum nominavit singularem ferum.* Unum objici posse video, *Psalmum* octogesimum esse unum ex iis, qui primo statim versu *Asapho* tribuuntur: *Asaphum* autem *Davidi* æqualem (e) non potuisse videre tempora captivitatis *Babylonicæ.* Quod idem potest objici in *Psalmos* septuagesimum quartum, & septuagesimum nonum, quibus cum de Templi & Urbis excidio disertis verbis agatur, tamen iis præfixum est *Asaphi* nomen. Sed alium *Asaphum* intelligi planè necesse est, qui fortassè fuit ex eadem familia, & nobilis illius *Asaphi*, ex quo erat oriundus, nomen accepit.

(e) Vide 1 Par. 25. 2. & 2 Par. 29. 30.

Ecce aliam Periphrasin hostium Ecclesiæ *Ps.* 68. 31. *Increpa feram calami, cœtum taurorum, cum vitulis populorum*, &c. In his *fera calami*, vel *arundinis*, nonnullis est eadem, quæ suprà *porcus sylvæ.* Ita sentit *R. Selomo*, cujus in hunc locum verba sunt, חית קנה הוא עשו שנמשל כחזיר יער הדר בין הקנים Fera calami *est* Esaü, *qui Ps.* 80. 14. *confertur*

cum

cum porco sylva, qui inter calamos degit. Apri scilicet cubilia sępe inter calamos habent; quod nemo nescit. Hinc *Apollonius* libri secundi versu 820.

> Κεῖτο γὰρ εἱαμενῇ δονακώδεος ἐν ποταμοῖο
> Ψυχόμενος λαγόνας τε καὶ ἄσπετον ἰλυῖ νηδὺν
> Κάπριος ἀργιόδων, ὀλοὸν τέρας, ὅν ῥα καὶ αὐταὶ
> Νύμφαι ἑλειονόμοι ὑπεδείδισαν. ---

Jacebat in uliginoso loco arundinosi fluvii ilia, & vastum ventrem luto refrigerans aper albis dentibus, dirum monstrum, quem & ipsæ Nymphæ palustres extimescebant. Et paulo post idem aper ἐκ δονάκων ἀνεπάλμενος, *ex calamis insiliens*, in *Idmonem* irruit, eumque lethali vulnere percussit. *Virgilius* libro decimo *Æneidos*,

> *Ac velut ille canum morsu de montibus altis*
> *Actus aper, multos* Vesulus *quem pinifer annos*
> *Defendit, multosque palus* Laurentia *sylva*
> *Pastus arundineâ.* ---

Et *Ovidius* libro octavo *Metamorphoseωs*, ubi de apro *Calydonio*;

> *Concava vallis erat, quò se dimittere rivi*
> *Assuerant pluvialis aquæ: tenet ima lacunæ*
> *Lenta salix, ulvaque leves, juncique palustres,*
> *Viminaque, & longa parvâ sub arundine cannæ:*
> *Hinc aper excitus, medios violentus in hostes*
> *Fertur, ut excussis elisus nubibus ignis.*

Possis & per *feram calami* hippopotamum intelligere, de quo *Job.* 40. *v.* 16. (al. 21.) *Sub umbrosis cubat, in latibulo arundinis, & cœni.* Et *Ammianus* libro vigesimo secundo, *Inter arundines celsas, & squallentes nimia densitate, hac bellua cubilibus positis, otium pervigili studio circumspectat*, &c. Sed de hippopotamo suo loco plura dicentur.

(f) 1 Sam. 17. 8. Ad verba τοῦ *Chusai* τῷ *Absalomo*, (*f*) *Tu novisti patrem tuum, & viros ejus; præterea amaro animo sunt, tanquam ursa orbata in agro: Græci* hæc addunt, καὶ ὡς ὗς τραχεῖα ἐν τῷ πεδίῳ, *Et ut sus aspera in campo.* Quæ unde sumpserint mirari subit, cùm nusquam alibi reperiantur.

CAPUT TRIGESIMUM.

Probatur voce תחש *thachas*, *Taxum* non significari, aut ullum animalis genus, sed *colorem hysginum*, aut *hyacinthinum.*

Pellibus תחש thachas, *operitur tabernaculum*, Exod. 26. vers. 14. *& Sponsa calceatur*, Ezech. 16. vers. 10. Hebręi *veteres exponunt animal* תלא אילן thela elan, *aut* ilan, *id est*, viverræ *speciem, qua cuniculos venantur. Cur ea dicatur Hebræis* thela elan, *& Syris* siphca, *aut* phisca *potius, & Arabibus* zebzeb. *De illa mira historia. Aliis* תחש *animal unicorne; quod, Tabernaculo confecto, statim evanuit. Aliis* taxus *animal.* Taxus *olim arbor* σμῖλαξ. *Quando usurpatum pro animali. Ejus in pelliciis rarus usus. Ipsum animal Veteribus parum notum. Grecum nomen non habet. De* Latino *melis dubitatur. Sponsam* Ezech. 16. vers. 10. *taxo calceari absurdè creditur.* Taxi *vox* Gallica, *non* Latina. תחש *apud Veteres coloris nomen.* Græci ὑακίνθινον, ἰάνθινον, πεπυρωμένον *reddunt.* Samaritani nigrum. *Ita etiam* Arabes, *&* cœlestem. Chaldæi, *&* Syri ܣܣܓܘܢܐ, sasgona. *Vocis apud* Hebræos *inepta originatio.* Sasgona *est* color hysginus. *Aspiratio, ut fit, mutata in sibilum. Hyacinthus, janthinus, byssinus, hysginus, colores inter se similes, & ad purpureum accedentes.* Hesychius *emendatus, & explicatus.* *Oves quandoque nasci rubras & purpureas. Rubræ* Syrâ *linguâ* Hispanicæ. *Oves in* Creta *purpureæ. Alibi etiam.* Dianæ *cothurni purpurei, &* Tyriarum *virginum. Magnatum in* Israële *calcei purpurei. Ita etiam Imperatorum, Regum, &* *Senatorum* Romæ.

Inter animalia, quorum pellis est in pretio, censeri videtur תחש *thachas*, in Plurali תחשים *thachasim.* Sic *Exod.* 25. *vers.* 5. & 35. vers. 23. in iis, quæ offeruntur ad structuram Tabernaculi, memorantur *pelles arietum rubefactæ, &* עורות תחשים, *pelles* thachasim. Et *Exod.* 26. *vers.* 14. & 36. *vers.* 18. & 39. *vers.* 34. primo Tabernaculi tegumento ex arietum pellibus rubefactis superinducitur מכסה עורות תחשים, *tegumentum è pellibus* thachasim. Et *Num.* 4. *vers.* 6. 8. 10. 11. 13. 14. super arcam, & mensam, & candelabrum, & altare aureum, & omnia vasa ejus expandi jubetur operimentum è pelle תחש *thachas.* Et versu vigesimo quinto *Gersonitæ* ferre jubentur aulæa Tabernaculi, & tentorium conventus ejus, ומכסה התחש אשר עליו, *& operimentum* thachas, *quod est super illud.* Denique *Ezech.* 16. *v.* 10. Deus, varia dona in *Israëlitas* à se collata proponens, sub figura Sponsæ, quæ ad nuptias ornatur, inter cætera hæc habet: *Vestivi te versicoloribus,* ואנעלך תחש *& calceavi te* thachas. Itaque *Hebræi* statuunt תחש *thachas*, esse animal. Et in *Talmudico* Tractatu *De Sabbatho* cap. 2. fol. 28. multis disputant, an sit animal mundum, necne. Et mundum fuisse nonnulli asserunt; quia לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד *non adaptarunt ad opus cœli* (id est, ad cultum divinum) *ullum animal quod non sit mundum.* At alius opponit ex majorum sententia fuisse כמין תלא אילן, *tanquam speciem Thela Ælan*, quod est immundum animal. Proinde ibidem *Glossa* hæc habet, תלא אילן חיה טמאה היא ומנומרת בגוונין, Thela Ælan *est fera immunda variis colorum maculis ad instar pardi distincta.* Et *Baal Aruch*, תלא אילן חיה קטנה כדמות החתול ומרוקם הוא ויש בו גוונים הרבה וטמא הוא ושמענו שמצויין הן במקומות שצדין בהן שפנים ובלשון ארמי שמו שפקא ובלשון ערבי זבז״ב ובלשון יון תלא אילן Thela Ælan *est parvum animal felis specie, varium, multicolor, & immundum: quod reperiri accepimus in certis locis, ubi cuniculos eo venantur. Vocatur* Syriacè *siphka*, Arabicè *zebzeb*, *& Græcè thela ælan.* *Viverram* significari planum est, *Græcè* ἴκτιδα vel κτίδα, quamvis apud nos non sit varia. Sed reliquæ notæ concurrunt. Viverra enim parvum est animal, & feli simile. In *Philosopho* est animal ὀρνιθοφάγον, ὥσπερ οἱ αἴλουροι, *gallinas vorans instar felium*, libri noni *Historiæ* capite sexto. In *Hesychio*, voce Κτιδέα, κτίς ἐστι ζῶον ὅμοιον γαλῇ; *viverra est animal feli simile.* Proinde putavit *Tzetzes* esse felis speciem; quod his verbis disertè asserit *Chiliadis* quintæ capite octavo,

> Ἴκτις ἡ ζῶον καὶ αὐτὸ τελεῖ (lege πέλει) ὀρνιθοφάγον,
> Χερσαῖον, καὶ τετράπουν μὲν, ὃ αἴλουρον καλοῦμεν.

Viverra autem animal etiam ipsum est avium (aut *gallinarum*) *vorax, terrestre, quadrupes, quod felem vocamus.* Est & viverræ multus usus in venatione cuniculorum. *Plinius* libri octavi capite quinquagesimo quinto, ubi de cuniculis apud *Baleares*, *Magna propter venatum eum viverris gratia est. Injiciunt eas in specus* (cuniculorum,) *qui sunt multifores in terra, unde & nomen animali: atque ita ejectos supernè accipiunt.* *Strabo* libro tertio, Γαλᾶς ἀγρίας, ἃς ἡ Λιβύη φέρει, τρέφουσιν ἐπιτηδές· ἃς φιμώσαντες παριᾶσιν εἰς τὰς ὀπάς· αἱ δ' ἐξέλκουσιν ἔξω τοῖς ὄνυξιν, οὓς ἂν καταλάβωσιν

λαίβουσιν, ἢ φεύγειν ἀναγκάζουσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἐκπεσόντας δὲ θηρεύουσιν οἱ ἐφεστῶτες. *De industria mustelas sylvestres alunt, quas gignit* Libya. *Has capistratas intra foramina dimittunt. Illæ quos unguibus capiunt, extrahunt, aut in apertum fugere compellunt. Exeuntes autem venantur, qui adstant.* Itaque omnia quadrant præter colorum varietatem, quæ *Orientalium* viverris potuit esse peculiaris: atque indidem dicta videtur, non quidem *Græcè*, sed *Hebraicè*: תלא אילן *Thela Ælan*. Fallor enim, aut תלא אילן *Thela Ælan*, corruptum ex טלוא אילן *telu Ælan*, quasi dicas, *maculosum animal oppidi* Ælan in *Arabia*, ubi fortasse est frequens. Nisi malis אִילָן *ilan*, legere, quod *arborem* sonat, ut significetur aliud animal huic simillimum, nempe *martes fagina*, quam à fagis, in quibus degit, *Galli* vocant *fovinam*, & *Germani* Buch-Marder / id est, *martem fagineam* (fallitur enim vir doctus in *Solinum*, qui à fuscedine deducit) aut *martes abietina*: quarum illa in fagorum, hæc in abietum cavis degit. Quomodo si interpreteris, præter nomen etiam color conveniet, qui sæpe est varius. Georgius Agricola, *Fagorum & abietum martes, ut & zobelli bonitate cæteris omnibus eo magis præstant, quo plures pili candidi cum fulvis permisti fuerint.* Gesnerus, *Abietum martes etiam è* Polonia *aliquando afferuntur, sed fusco fere colore diluto, qui non probatur: quamobrem nostræ præferuntur, puniceo & fusco colore mistis insignes. Syrum* nomen putaverim fuisse ܦܫܟܐ *phisca*, non ܣܦܟܐ *siphka*; quia *Syris* ܦܫܟܐ *phisca*, de pelle, *diversi-colorem* sonat. At *Arabicum* زبزب *zebzeb*, in *Aruch* rectè scribitur. Radix زب *zabba*, *hirtum esse* significat. Animal ipsum ex *Lexicis* est notissimum. *Alcamus*, الزبزب دابة كالسنور Zebzeb, *animal ut felis*. Ita etiam *Damir*, & *Giggeius*. Et *Golius* ex *Giauhari*, & *Mirkaton*, زبزب Zebzeb, *animal feli simile, quod & in urbibus subinde spectatur, homines ex insidiis adoriens, ac vorans infantes.* Nempe ita habetur in libro, cui titulus غياب *Arcana*, & in كامل id est, *Absoluto opere Ibnolatsiri Historici*, in narratione eorum, quæ acciderunt anno *Hegiræ* CCCIV: unde hæc *Damir*,

في الصيف خافت العامة ببغداد من
حيوان كانوا يسمونه الزبزب ويقولون
انهم يرونه في الليل علي سطوحاتهم
وانه ياكل اطفالهم وربما عض يد الرجل
يرمي وثدي المراة فقطعهما وكان الناس
يتحارسون ويتزعبون ويضربون بالطشوت
والصواني وغمرها ليفزعوه وارتجت بغداد
لذلك ثم ان أصحاب السلطان صادوا
حيوانا في الليل ابلق بسواد قصير
اليدين والرجلين فقالوا هذا هو الزبزب
وصلبوه علي الجسر فسكن الناس ۞

Illa æstate timor Bagdadi *populum invasit propter animal, quod vocant* zebzeb. *Quod noctu super tecta sua se videre dicebant, & ab eo vorari infantes, & quandoque morderi manus hominum, ita ut stillaret sanguis, mulierum quoque mammas morsu abscindi. Proinde incolæ, terrore perculsi, plurimum sibi cavebant, paterasque, & porcellanas, atque alia hujusmodi vasa percutiebant, ut hoc animal strepitu absterrerent. Donec, propterea turbata urbe,* Sultani *comites illud per noctem venati essent. Animal est nigri coloris albo distincti. Pedes tam anteriores, quam posteriores breves habet. Dicebant autem id esse* zebzeb. *Et postquam captum super pontem crucifixissent, quies illis reddita fuit.* Huic descriptioni zebzeb admista fuisse puto nonnulla fabulosa. Quis enim unum animalculum credat vastam urbem ita terruisse, ut civibus opus fuerit *Sultani* opem implorare, nec nisi per ejus comites, & satellites, illud venari potuisse? Utut sit, idem animal esse patet, de quo *Hebræi*, & *Baal Aruch*. Nam & nomen convenit, & forma felis, & varietas colorum, & brevitas pedum, qualis in marte, & viverra, & quod animal est σαρκοφάγον. Patet igitur *Hebræos* veteres, quibus תחש *thachas*, animal est simile תלא אילן *Thela Ælan*, viverræ, ut martis aliquod genus intellexisse; fortasse *zobellam*: quod absurdum esset, cum *zobella* sit animal frigidiorum climatum, rariusque, & pretiosius, quàm ut *Israëlitæ*, ex *Ægyptia* servitute exeuntes, potuerint illius pelles habere tanta copia, ut iis consutis Tabernaculum, & altare, & mensam, & sacra vasa omnia tegerent. Nihilo plus rationis in illis Doctoribus, quibus תחש שהיה בימי משה ברייה בפני עצמה היה ולא הכריע בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא וקרן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז Thachas, *qui fuit* Mosis *ævo, creatura fuit specialis, de qua Sapientes non definiverunt, utrum domestica fuerit bestia, an fera. Habuit autem in fronte cornu unicum. Et, cum oblata est* Mosi, *is ex illa fecit Tabernaculum. Deinde occultata est:* id est, ex oculis ablata. Hæc, inquam, sententia, quam in *Talmudis* Tractatu, quem supra citavimus, amplectuntur multi Doctores, nihil quidquam habet sani. Quorsum enim hoc animal volunt fuisse unicorne, & à Deo creatum, ut ex eo fieret Tabernaculum, &, Tabernaculo confecto, statim evanuisse? Quid opus fuit tot portenta sibi fingere, ne deesset animal, ex quo tegeretur Tabernaculum? Sed neque iis assentior, qui propter vocum allusionem תחש *thachas*, *taxum*, seu *taxonem* esse statuunt. Quorum princeps *Rabbi Selomo* in *Ezech.* 16. *vers.* 10. *Hebræa* verba ואנעלך תחש *Gallicè* ita reddidit אי קאלצ״י טוי״ טיישון *E je calse toy taisson* (ita enim nostrates loquebantur quo ævo ille scripsit, id est, ante annos DL.) Et hunc sequuntur recentiores omnium linguarum Interpretes. Sed, cur iis non assentiar, has habeo rationes. 1. *Taxus* pro animali est vox novitia, quæque apud Veteres arborem σμίλακα significabat. Sed, qui pro animali *taxum*, aut *taxonem*, usurpaverit, neminem reperio ante scriptorem illum, cujus opus *De mirabilibus Scripturæ* inter *Augustini* opera habetur, septimo, aut octavo, ut videtur, sæculo scriptum. Illius autem hæc verba sunt libri primi capite septimo, *Quis enim, verbi gratia, lupos, cervos, & sylvaticos porcos, & vulpes, taxones, & lepusculos, & (a) sesquivolos in* Hyberniam *deveheret?* 2. Taxonis in pelliciis rarus, aut nullus est usus. Tantum ejus pelle muniri pharetras, & equorum helcia, scuta quoque obtegi, canum-

(a) *Forte sciuriolos.*

numquè millos confici nonnulli scribunt. 3. Adeoque ipsum animal Veteribus tam parum cognitum fuit, ut *Græcum* nomen nullum habeat, & de *Latino* valde ambigatur. Neque enim *Salmasio* placet, quod *taxonem* nostrum putant esse *melem* Veterum. Videsis illum in *Solinum* pagina 1009. ubi ex *Varrone* conatur id refellere, & melem *fovinam* potius vel *putorium* esse contendit. 4. Doceri velim, quid in calceis è pelle taxonis magnificum viderint; qui Deum Sponsæ suę, id est, Ecclesiæ *Judaicæ*, sic loquentem inducunt *Ezech.* 16. *vers.* 9. &c. *Te unguento perunxi*, Phrygionicis *indui*, *calceavi taxonibus*, *bysso amicivi*, *serico cooperui*, *ornamentis compsi*, *manibus armillas*, *collo torquem accommodavi*, *faciei frontale*, *auribus inaures addidi*, *& capiti decoram imposui coronam.* Quorsum inter tot ornamenta melinæ recenserentur baxeæ, quibus ne lixæ quidem & calones libenter uterentur? Itaque hoc necessario fatendum, Deum aliquid aliud designâsse, quam calceos melinos, cum Sponsę dixit, אנעלך תחש, *Calceavi te thachas*, nempe genus aliquod preciosi calceamenti. Proinde *Thargum* hic habet, יהבתי מסנך דיקר ברגליכון, *Posui calceamenta preciosa in pedibus vestris.* 5. Ne *taxi*, aut *taxonis* nomen putetur esse *Hebraicum*, moneo vocem esse *Gallicæ* originis. *Isidorus Originum* lib. 20. v. 2. *Taxea lardum est* Gallicè *dictum. Unde dicit* Afranius *in* Rosa, "*Gallum saginatum* (malim *sagatum*) *pingui pastum taxeâ.* Inde *taxo* merito dictus. Nam, ut *Gesnerus* observat, *habet cum sue communem pinguitudinis abundantiam.* Proinde cum *Galenus*, *De alimentorum facultatibus* lib. 3. cap. 1. animal in *Lucanis* describit μεταξὺ πως ἄρκτε τε, καὶ συός, *Cœlius Secundus Curio* intelligit *taxonem*, qui & in *Lucania* est frequens, & ut nonnulla habet cum urso communia, ita *autumnali* tempore pinguescit suis in modum: ut merito ἀρκτοσῦς vel σύαρκτος, queat nominari.

Sed &, quidquid *Hebræi* oggerant, apud veteres Scripturæ Interpretes quotquot fuerunt, תחש *thachas* animalis non fuit, sed coloris nomen. Ita עורות תחשים, *Græci Seniores* reddiderunt δέρματα ὑακίνθινα. *Aquila*, & *Symmachus*, ἰάνθινα (ut *Hieronymus* pelles *ianthinas.*) Nonnulli etiam δέρματα πεπυρωμένα tanquam *ignei* coloris, nisi malis πεπυῤῥωμένα *rufi. Arabum*, quos in *Suecia* vidi manuscriptos, unus reddit خلود من لون السما *pelles coloris cœlestis:* alter, ادما رندج *coria randag*; & editi duo جلود دارش *pelles daris*, id est, *coria nigra & pelles nigras:* utraque voce à *Persis* mutuata, quibus دارش *daris* de pelle, & رندح *randach* de corio *nigrum* sonat. *Samaritanus* quoque pelles שסבצחל, vel שאבחל, id est, שואבצחל *nigras.* Ibi enim usurpatur Gutturalis pro Gutturali: quod apud illos frequens. Supersunt *Chaldæi*, & *Syrus*, qui pro תחש *thachas*, habent ܣܣܓܘܢܐ *sasgona.* Et, si *Hebræis* creditur, ססגונא *sasgona*, est animal sic dictum, ששש בגוונין הרבה *quia gaudet coloribus multis*; aut quia sunt illi ששה גוונים *sex colores.* Prius in *Talmude* legitur ubi supra: posterius in *Midras*, seu *Commentario mystico in Legem.* Hinc in *Lexico Kimchius* ad vocem תחש *thachas*; זהו שתרגם אנקלוס ששגונא ששש ושמח בגוונים הרבה שיש לו ובמדרש אחר ששה גוונים יש לו זהו ששגונא Onkelos *hoc animal appellat* ששגונא sasgona, *eò quod lætetur, & gaudeat multis, quos habet, coloribus. Et in* Midras, *Propterea quod sex colorum est, appellatur* sasgona. In quibus primò illud falsum est, quod ששגונא vocari dicit. Neque enim scribitur uspiam ששגונא per *Schin*, sed ססגונא per *Samech.* Sed *Kimchius* maluit per *Schin* scribere, ut verisimilior videretur inepta vocis hujus originatio, quam *Hebræi* confinxerunt. Secundo, hoc quoque falsum est, quod tam *Hebræi* veteres, quam recentiores asserunt ססגונא *sasgona*, *Chaldæis*, aut *Syris* esse animalis nomen. Quin pro colore haberi palam docent hæc *Syri* interpretis *Exod.* 26.14. ܘܥܒܶܕ ܦܪܣܐ ܠܡܫܟܢܐ ܡܫܟܐ ܕܕܟܪܐ ܘܬܟܣܝܬܐ ܡܫܟܐ ܕܕܟܪܐ ܕܣܣܓܘܢܐ ܡܢ ܠܥܠ *Item fac operimentum Tabernaculo ex pellibus arietum rubris, & ex pellibus arietum* sosgauno *desuper.* Et *Exod.* 39. *vers.* 34. ܘܦܪܣܐ ܕܡܫܟܐ ܕܕܟܪܐ ܘܬܟܣܝܬܐ ܦܪܣܐ ܕܡܫܟܐ ܕܕܟܪܐ ܕܣܣܓܘܢܐ *Et operimentum ex pellibus arietum rubris, & operimentum ex pellibus arietum* sosgauno. Nam si *sasgona*, vel *sosgauno*, ut *Syri* efferunt, est animal, quid erunt *pelles arietum* sosgauno? Imò quis non videt arietum pellibus *rubris* opponi arietum pelles *sosgauno*, ita ut utrumque sit ex æquo coloris nomen? Et quamvis non constet satis quod sit genus coloris, tamen constat esse colorem. Ita *Johannes Baptista Ferrarius*, in *Lexico Syriaco*, *janthinum* colorem reddit: *Gabriel Sionita cœruleum* Exod. 25. vers. 5. & 26. v. 14. & *subnigrum* Exod. 35. v. 23. & 36. v. 19. & 39. v. 34. sed *Numerorum* toto quarto capite rursus *cœruleum.* Nempe hodierni *Syri* hoc solum sciunt ܣܣܓܘܢܐ *sosgauno* colorem esse: sed quis sit color, definire non possunt. Mihi videtur esse ὕσγινος *hysginus*, initiali Aspiratione mutata in sibilum: ut in *Latinis* vocibus *sex*, *septem*, *semi*, *sal*, &c. ex *Græcis* ἕξ, ἑπτὰ, ἡμὶ, ἅλς. Et in *Græcis* σῦς pro ὗς, Σαλμυδισσὸς pro Ἀλμυδισσὸς, Συσπειρῆτις pro Ὑσπειρῆτις. Et in *Syro* ܣܘܪܡܐ *sormo*, id est, *simus*, pro ܚܘܪܡܐ *hormo*, ex *Hebræo* חרום *harum.* Et in *Arabico* سند *Sind*, pro هند *Hind*, id est, *India.* Utut enim hodie distinguant, tamen idem fuere. *Græci* scilicet interpretes תחש *thachas*, reddunt ὑακίνθινον, aut ἰάνθινον· & Hieronymus *janthinum.* Ex his proximus est color *hysginus.* Unde *Plinius* libri vigesimi capite vigesimo sexto, *Hyacinthus in* Gallia *optime provenit: hoc ibi pro cocco hysginum tingitur.* Ad quem locum *Turnebus* in *Adversariis*, libri decimi noni capite vigesimo quinto, *Hæc* Plinii *verba indicant hysgen hyacinthum esse, unde factitius color vocabatur, quem hysginum vocabant.* In *Hesychio* Βυσσὸς *byssus* est χρῶμα ἀντὶ τῆς ὕσγης παραλαμβανόμενον, *color, qui hysges loco assumitur.* Eidem porro βύσσινον *byssinum* est πορφυροῦν *purpureum*; & βυσσινᾶ πορφυρᾶ *byssina purpurea.* In *Dioscoride* libro tertio Aristolochia *florem* habet *purpureum*, ἄνθος πορφυροῦν. At in *Nicandri Theriacis* versu quingentesimo undecimo ejusdem flores hysgino rubescunt,

--- ἄνθεα δ' ὑσγίνῳ ἐνερεύθεται.

In quæ verba *Scholiastes*, Ἀριστολοχείας δύο εἴδη· τὸ μὲν ἄῤῥεν, θῆλυ δὲ τὸ ἕτερον· τὰ δὲ ἄνθη αὐτοῖς ὡς ὕσγινος βάπτεται· δηλαδὴ ἐρυθρά. *Aristolochiæ duæ sunt species: una mascula, altera fœminina. Flores autem ipsis ut hysginus tinguntur; id est, sunt rubra.* Et infra, Τὸ δὲ ὕσγινον φυτόν ἐστι ξανθὸν τῷ χρώματι, καὶ μᾶλλον ἰοβαφεῖν ἐπιτήδειον· ὑσγινοβαφῆ οὖν λέγεται τὰ ὑσγίνῳ βεβαμμένα. *Hysginum planta est lutei coloris, aut potius ad tingendum violaceo colore idonea: qua quæ tinguntur* hysginobapha *vocantur. Pausanias* in *Phocicis Galatas* coccum dicit φωνῇ τῇ ἐπιχωρίῳ σφίσιν ὀνομάζειν ὕσγην, *voce vernacula* hysgen *vocare.* Tamen alii distinguunt: ut *Myrinus* in *Epigrammate* nondum edito, quod *Suidas* corruptè descripsit in Ὕστινος.

τ' ἐκ κόκκοιο βαφέντα καὶ ὑσγίνοιο θέριστρα,
Æstivæ vestes ex cocco & hysgino tinctæ. Et *Plinius* lib. 9. cap. 41. *Coccoque tinctum* Tyrio *tingere, ut fieret hysginum.* At *Vitruvius* lib. 7. cap. 14. *purpureos colores* fieri tradit *infecta creta rubiæ radice, & hysgino.* Et in *Hesychio*, pro Κεκοκκυγωμένον, κεχρισμένον χρῶμα κοκκυγίνῳ, ὅ ἐστι πορφυροῦν, ἀπὸ κοκκυγέας δένδρου, lego Κεκοκκυσγωμένον, κεχρισμένον χρῶμα κοκχυσγίνῳ, ὅ ἐστι πορφυροῦν, ἀπὸ κοκχύσγης δένδρου. Nempe, vocibus κόκκος & ὕσγη in unam coalescentibus, arbor, quæ aliis ὕσγη, ibi κοκχύσγη dicta, & color χρῶμα κοκχύσγινον, & Verbum κοκχυσγόω *cocco hysgino tingo.* Plura de hoc argumento vide apud *Salmasium* in *Solinum* paginis 272. & 273. ubi *hyacinthinum* & *hysginum* ita differre multis probat, ut tamen sint affines tincturæ, & utrumque pro *purpureo* usurpetur: ut jam nemo miretur eum colorem *Chaldæis*, & *Syris* ܣܣܓܘܢܐ *sasgona*, vel *sosgauno*, id est, *hysginum*, dici, qui *Græcis hyacinthinus*, & *janthinus*. Qui tres colores ita inter se differunt, ut ad purpuram proximè accedant. Itaque, si *Græcos*, *Chaldæos*, & *Syros* hic sequimur, Deus offerri sibi jusserit pelles arietum rubras, & eorundem pelles hyacinthinas, vel janthinas, aut hysginas, sive nativos pecudum colores intelligas, aut factitios, quibus lanæ tinctorum, aut pelles coriariorum operâ imbuuntur, ut iis *Levitæ* tegerent Tabernaculum, & vasa sacri ministerii. Mirabere fortasse, Lector, nos in nativis pecudum coloribus rubrum censere, & purpureum, quod non putavit aliter fieri posse *Poëta* summus, quàm in conversione rerum *Cumæo* carmine prædicta:

--- *omnis feret omnia tellus.*
Non rastros patietur humus, non vinea falcem.
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.
Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Hinc *Tertullianus*, *De habitu muliebri* capite octavo; *Non placet Deo quod non ipse produxit, nisi si non potuit purpureas & carinas oves nasci jubere.* Et *De cultu fœminarum* capite decimo, *Exciderat illi, cum universa nasci juberet, purpureas & coccineas oves mandare.* Et *Cyprianus* De disciplina & habitu virginum, *Neque enim Deus purpureas aut coccineas oves facit.* Res tamen in *Oriente* non est sine exemplo, ut oves non solum rubræ, sed & purpureæ nascantur. Et rubras quidem nasci res est tam tralatitia, ut probatione non egeat. Hinc *Columella* lib. 8. cap. 2. ubi de ovium coloribus; *Sunt etiam suapte natura pretio commendabiles, pullus, atque fuscus, quos præbent in* Italia Pollentia, *in* Bœtica Corduba. *Nec minus* Asia *rutilos, quos vocat* ἐρύθρους *erythræos.* Et infra, *Quoniam ex albo sæpe fuscus editur partus, ex* erythræo, *vel pullo, nunquam generatur albus.* Et cap. 3. *Una eademque ratio est in* erythræis *& nigris arietibus.* Et *Plinius* lib. 8. cap. 48. de lanarum generibus; *Colorum plura genera: quippe cùm desint etiam nomina eis, quas nativas appellant aliquot modis.* Hispania *nigri velleris præcipuas habet*, Pollentia *juxta* Alpes *cani*, Asia *rutili, quas* erythræas *vocant: item* Bœtica, *&c.* Quod obiter notandum, ut sciamus, cur *rubras ovium pelles Syrus* Paraphrastes *Exod.* 25. *vers.* 5. & passim, ܐܣܦܢܝܐ id est, *Hispanicas* vocet. Sed & *rubrarum ovium* passim *Arabes* meminerunt. *Alcamus*, القهد ضرب من الضان حمرة وتصغر اذانه Alkahdo, *species ovium, quæ rubræ sunt, & parvis auribus.* Idem, دهما من الضان الخالصة الحمرة Dahmao *de ove, quæ sinceræ est rubedinis.* Et rursus, الحطوا من الغنم الحمرا Alhatwao, *de ove, id est, rubra.* Jam de purpureis *Oppianum* audi *Venaticorum* lib. 2.

Εἰσὶ δ' οἳς ξανθοί, πυμάτης ἐνὶ τέρμασι Κρήτης,
Ἐν χθαμαλῇ γαίῃ Γορτυνίδι, τετρακέρωτες,
Λάχνη πορφυρόεσσα δ' ἐπὶ χροὸς ἐστεφάνωται.

Sunt autem oves rufæ in extremæ Cretæ *finibus, in humili terra* Gortynide, *quadricornes. Lana autem purpurea pelli circumdata est.* Et *Lampridium* in Antonio Diadumeno, *In agro patris ejus oves purpureas duodecim ferunt natas, quarum una tantùm varia fuerit.* Et *Constantinum Porphyrogennetam* Themate duodecimo, ubi de munere, quod *Justino Justiniani* patruo obtulit *Thomas Lycandi* Procecus. Munus illud erat ovium decem mille, quarum singula millia colorem habebant singularem. Et in his πρόβατα fuerunt φοινικότριχα χίλια, *oves purpurei coloris mille.* Itaque עורות תחשים, potuerunt esse pelles ovium purpureæ, vel arte, vel naturâ. Et in *Ezechiele* ואנעלך תחש, rectè reddatur, *Et calceavi te purpura*, id est, *purpureis calceis.* Ita *Livius Andronicus* in Hymno ad *Dianam* apud *Terentianum Maurum*,

Et jam purpureo suras include cothurno.

Et de eadem *Nemesianus*,

Candida purpureis aptentur crura cothurnis.

In quo eodem habitu cum *Æneæ* prope *Carthaginem* apparuisset *Venus*, *Tyrias* virgines dixit, nempe quæ in iis erant genere & opibus insignes, ita indui solere:

Virginibus Tyriis *mos est gestare pharetram,*
Purpureoque alte suras vincire cothurno.

Et *Chaldæus* Paraphrastes verba Sacri Textus *Cantic.* 7. *v.* 1. *Quam pulchri sunt pedes tui cum calceis*, ita exponit, *Quam pulchri sunt pedes* Israëlis (id est, Magnatum in illo populo) *cum ascendunt, ut appareant coram Domino tribus vicibus* בסנדלין דססגונא, *cum sandaliis* sasgona, seu *purpureis.* Postea proprium id fuit Regum & Imperatorum gestamen. *Procopius* lib. 3. *De ædificiis Justiniani*, Ὑποδήματα μέχρι εἰς γόνυ φοινικοῦ χρώματος, ὃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε, καὶ Περσῶν, ὑποδεῖσθαι θέμις. *Calcei usque ad genua purpurei coloris, quibus solis* Romanorum *&* Persarum *Imperatoribus calceari licet.* Sic in *Tzimisce Curopalates Bulgarici* regni insignia fuisse refert στέφανον ἐκ χρυσοῦ, καὶ τιάραν νενησμένην ἐκ βύσσου, καὶ πέδιλα ἐρυθρά, *coronam auream, & tiaram ex bysso netam, & calceos rubros.* Hinc *Isacius Comnenus Constantinopolitanum* Patriarcham ideo à Patriarchatu dejecit, quod ἐπεβάλλετο κοκκοβαφῆ περιβαλεῖν πέδιλα, *coccineis calceis induere se suscepit.* Ita habet in ejus vita *Curopalates. Romæ* tamen olim coccineos calceos etiam privati gestabant. *Martialis*, libri secundi *Epigrammate* 29. de servo quodam ad Senatoriam dignitatem evecto;

Coccina non læsum cingit aluta pedem.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

De Simiis è *Tharsis* advectis.

Hi simiæ cur קופים *dicti.* Cephus, cepus, ceipus, cebus *quale animal, & unde illi nomen. E & O permutantur.* Ἄριμος *cur* Tuscis *simia.* Enaris *idem.* Arima, *&* Inarime. Πιθηκοῦσαι, *&* Enariæ *insulæ.*

Simiarum Scriptura meminit 1 *Reg.* 10. *vers.* 22. & 2 *Paral.* 9. *v.* 21. ubi *Solomonis* classis è *Tharsis* advexisse legitur קופים *kophim*, id est, *simias.* Ita enim Veteres & Recentiores explicant. Nec desunt, qui dictos velint à Verbo קוף *kuph*, vel יקף *jakaph*, quod

Hebræis

Hebræis ambire & *circuire* significat, propter frequentes circulationes, quibus & seipsum exercet, & spectatores detinet hoc animal. Quin קוף *koph*, ut quidem puto, est *Æthiopum cephus*, de quo *Plinius* libri octavi capite decimo nono: *Idem* (*Pompeji Magni* ludi primum ostenderunt) *ex* Æthiopia *quos vocant* cephos, *quorum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal postea* Roma *non vidit.* Et *Solinus* ubi de *Æthiopia*, *Iisdem fermè temporibus* (quibus *Circenses* exhibuit *Cæsar Dictator*) *illinc exhibita monstra sunt. Cephos* (al. *cefos*) *appellant, quorum posteriores pedes crure, & vestigio humanos artus mentiuntur; priores hominum manus referunt. Quæ tamen à nostris non ampliùs quàm semel visa sunt. Græci* κῆπον, κῆβον, κεῖπον vocant. Et in ejus descriptione parùm sibi constant. *Agatharchides* capite trigesimo octavo, Ὁ δὲ κῆπος ἔχει τὸ μὲν πρόσωπον λέοντι, τὸ δὲ σῶμα πάνθηρι, τὸ δὲ μέγεθος δορκάδι, supple ὅμοιον, vel ἴσον, vel παρεμφερές· nam tale aliquod verbum Scriptorum incuriâ excidit. Proinde *Diodorus* libro tertio, Τὸ δὲ πρόσωπον ἔχων ὅμοιον λέοντι, τὸ λοιπὸν σῶμα φέρει πάνθηρι παραπλήσιον, πλὴν τοῦ μεγέθους, ὃ παρισοῦται δορκάδι. Vel in secundo Casu hæc legenda, quomodo *Strabonis* libro decimo sexto ex *Artemidoro*; Κῆποι λέοντος μὲν πρόσωπον ἔχοντες, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα πάνθηρος, μέγεθος δὲ δορκάδος. At idem libro decimo septimo, Κεῖπον δὲ (τιμῶσι) Βαβυλώνιοι οἱ κατὰ Μέμφιν· ἔστι δ' ὁ κεῖπος τὸ μὲν πρόσωπον ἐοικὼς σατύρῳ, τἄλλα δὴ κυνὸς καὶ ἄρκτου μεταξύ· γεννᾶται δ' ἐν Αἰθιοπίᾳ. In *Hesychio* κῆπος est ζῶον ὅμοιον πιθήκῳ. *Æliani* libri decimi septimi capite octavo cynocephalo similem habet προσώπου μορφήν. *Aristotelis Historiæ* libri secundi capite octavo videtur *cebus* pro *cercopitheco* haberi. Ἔνια δὲ, inquit, τῶν ζώων ἐπαμφοτερίζει τὴν φύσιν τῷ τε ἀνθρώπῳ, καὶ τοῖς τετράποσιν· οἷον πίθηκοι, καὶ κῆβοι, καὶ κυνοκέφαλοι· ἔστι δὲ ὁ μὲν κῆβος πίθηκος ἔχων οὐράν. Et capite sequenti, Οἱ δὲ κῆβοι ἔχουσι κέρκον, τὰ δὲ ἐντὸς διαιρεθέντα, ὅμοια ἔχουσιν ἀνθρώπῳ πάντα τὰ τοιαῦτα. Quę *cephi*, *cepi*, *ceipi*, aut *cebi* descriptiones ita inter se differunt, ut ex omnibus colligere sit, *Æthiopicum* aut *Troglodyticum* esse animal inter simiarum species. *Agatharchides*, *Diodorus*, & *Ælianus* κῆπον, id est, *hortum*, dici volunt, quod hortum imitetur colorum varietate. Quod est ineptissimum; ac proinde à *Strabone* meritò præteritum. Vidit enim acerrimi judicii Scriptor peregrinum esse hoc nomen ex *Æthiopia* in *Ægyptum* cum ipso animali invectum. Nec mirum, idem animal *Græcos*, κῆβον, κῆπον, aut κεῖπον. *Romanos* CEPUM, aut CEPHUM; & *Hebræos* קוף *koph*, appellâsse: nam, ut Consonantes β, π, & φ, ita Vocales, E, vel H, & O, non rarò permutantur. Sic iidem erant Ἐσσηνοὶ & Ὀσσηνοί. *Hercynia sylva* Ptolemæo est Ὀρκύνιος δρυμός. *Eruum* Græcè est ὄροβος. Contrà, *Proserpina* Περσεφόνη. Itaque, utut apud *Hebræos* posteriores קוף *koph*, dicatur quivis *simia*, tamen ævo *Solomonis* קוף *koph*, propriè erat *cephus*. Cui rei id sit argumento, quod ex iis oris adfertur cephus, quas *Solomonis* classis adnavigabat, nempe ex *Troglodytis* in ora *Æthiopiæ*: cùm vulgares simiæ in ea *Africæ* parte maximè abundent, quæ ab *Ægypto* extenditur usque ad *columnas Herculis*.

Addam pro corollario, cur *simia* dicatur ἄριμος. Ita enim *Hesychius*. Ἄριμος, πίθηκος. Et *Strabo* docet libro decimo tertio, *Tuscorum* esse vocabulum: Τοὺς πιθήκους, inquit, φασὶ παρὰ τοῖς Τυῤῥηνοῖς ἀρίμους καλεῖσθαι. Nempe *Levit.* 21. *v.* 18. חרום *harum*, *Hebraicè* est *simus*, ut *Chaldaicè* חרים *harem*, vel *harim*, in *Onkelo*. Ut igitur SIMIAM à *simitate* appellâverunt: ita *Phœnices* idem animal חרים *harim*, id est, *simum* appellitâsse putaverim; atque à *Phœnicibus* hanc vocem ad *Hetruscos* dimanâsse. Eodem pertinet, quod *simia* alio nomine *enaris* olim dictus est. *Enaris* enim is dicitur, qui est sine naribus; ut *elinguis*, qui sine lingua; *elumbis*, qui sine lumbis; *enervis*, qui absque nervis, &c. Proinde *Homeri* ARIMA, & posteriorum INARIMEN, *Græci* Πιθηκούσσας appellârunt, & *Romani* ENARIAM. Non ab *Ænea*, ut vult *Plinius*; nec à *figlinis doliariorum*: sed à *simiis*, qui ut *Phœniciè* & *Tuscè* ARIMI, ita *Græcè* πίθηκοι, & *Latinè* dicebantur *enares*. Unde *Servius*, à *Salmasio* emendatus, in librum octavum *Æneidos*: IN ARIME, *nunc* Enaria *dicitur*, &c. *Quia in eam ad contumeliam simiæ missæ sunt*, *quas* Grajorum *linguâ* ἀρίνας, *id est*, enares *dicunt*: *ob quam causam* Pithecusam *etiam vocitant.* Plura vide in *Phœnicia* nostra libri primi capite trigesimo tertio.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

De Lepore.

Hebræa *voce* ארנבת arnebeth, leporem *significari, ut* Arabica ارنب arneb. *Alioqui* Judæis *lepus in Lege nullibi prohibitus; quem tamen constat prohibitum. Lepus* ארנבת *dictus à* carpendo terræ proventu. *Insulæ* Leros, Astypalæa, *&* Carpathus, *à leporibus vastatæ; ut* Baleares *à cuniculis. Cur leporis nomen* Hebræum *sit Fœmininum. Rationes commentitiæ apud* Hebræos, *quia lepores nulli sunt mares, aut quia sexus alternatur. Fons erroris. Lepores an ruminent: nec divisam ungulam habeant. Cur lepus pro immundo habitus. Cur credatur formam conciliare.* Plutarchi *commentum, à lepore* Judęos *abstinuisse, quia est asino similis.* Græci *Interpretes pro lepore habent* δασύποδα, *quia* λαγωὸς *&* δασύπους *idem sunt. Falli viros magnos, qui aliter sentiunt. Idem esse* Aristoteli, *qui dasypodi passim tribuit quæ leporis sunt propria. In eodem* λαγὼς *&* δασύπους *promiscuè sumpta. Si* δασύπους *non est* lepus, *leporis historiam prætermiserit* Aristoteles, *qui* λαγωοῦ *ter solum, idque obiter meminit. Quartus locus frustrà citatur, in quo* λαγὼς *est Glossema. Proverbia tria, in quibus* δασύπους *palam est* lepus. *Lepus cœlestis* Astronomis *Dasypus.* Athenæo, Plutarcho, Æliano, Cratino, Polluci, Hesychio, Suidæ, Eustathio, δασύπους *est* lepus: Patribus *quoque, ut Pseudo-*Barnabæ, Clementi Alexandrino, Novatiano, Theodoreto. *Tot testibus* Plinium *frustrà opponi, qui in talibus sæpe fallit ac sæpe fallitur.* Dasypus, Plinio *à lepore & cuniculo diversus, quid sit dici non potest, cùm non sit in illo genere tertia species. In* Talmude *ratio jocularis, cur* Seniores dasypodem *dixerint potiùs, quam* leporem.

Quæritur de ארנבת *arnebeth*, animali immundo, & prohibito *Judæis*, *Lev.* 11. *vers.* 6. & *Deut.* 14. *vers.* 7. sitne *lepus*, an *cuniculus*. A plerisque redditur *lepus*, sed δασύπους à *Græcis*, id est, *cuniculus*, ut volunt, vel quid tertium. Quia Veteres, ut multis placet, *dasypodem* describunt ut animal à lepore diversum, illi tamen homogeneum. *Aristoteles Historiæ* libri primi capite primo, Τὰ δὲ φρόνιμα, καὶ δειλὰ, οἷον ἔλαφος, καὶ λαγὼς, δασύπους. *Plinius* libri octavi capite quinquagesimo quinto, *Lepus, omnium prædæ nascens, solus præter dasypodem superfœtat.* Et libri decimi capite sexagesimo tertio, *Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant sicut lepores.* Item, *Superfœtant & lepus & dasypus tantùm.* Sed ארנבת *arnebeth*, esse *leporem*, non *cuniculum*, aut tertium animal, multa suadent, atque etiam plenè persuadent, Primo, consensus *Hebræorum* omnium, quibus, שפן, est *cuniculus*, ארנבת, *lepus*. His, præter veterem Interpretem, adde recentiores, quotquot sunt alicujus nominis; quorum calculo confirmatur eadem hæc interpretatio vocis ארנבת. Et verò, cum leporis esus, aut in locis, quæ citavimus, aut nullibi interdicatur, ab eo tamen *Judæos* semper abhorruisse constat,

tanquam in Lege prohibito. *Plutarchus Symposiacῶn* libri quarti capite quinto, Καὶ ȣ̃ λαγȣ̃ φησί τις ἀπέχεσθαι τȣ̀ς ἄνδρας, ὡς μυσαρὸν καὶ ἀκάθαρτον δυσχεραίνοντας τὸ ζῶον. *Aliquis eos homines à lepore abstinere dicit, quia hoc animal, tanquam pollutum, & immundum dedignantur.* Clemens Alexandrinus *Pædagogi* libri secundi capite decimo, Ὁ Μωσῆς καὶ τ̃ λαγῶν ἐσθίειν ἀπαγορεύει. Moses *etiam lepore vesci prohibet.* Itaque idem verba Legis aliquanto antè sic citaverat, Οὐκ ἔδεσαι τ̃ λαγών. *Non comedes leporem.* Et *Novatianus* libro *De cibis* Judaicis, *Cum leporem*, (interdicit Deus) *accusat reformatos in fœminam viros.* Hoc præcipuum, quod *Arabicum* أرنب *arneb* (à quo *Hebræum* ארנבת *arnebeth*, Genere tantùm & Flexione differt) *leporem* esse tam certum est, quàm quod est certissimum. Vide, & cum *Æsopo* confer Mythologum *Arabem Locmanum* in Fabulis *De leporibus & vulpibus*, *De lepore & leæna*, *De lepore & testudine*; *Avicennam* item, *Damirem*, & *Abenbitarem* capitibus ارنب البر والبحري in quibus pleraque ad verbum desumpta sunt ex *Dioscoride*, *Galeno*, & *Aëtio* Περὶ λαγωȣ̃ χερσαίȣ καὶ θαλαττίȣ.

Vox ארנבת *arnebeth*, composita est, ut mihi quidem videtur, ex ארה & ניב, *à carpendo terræ proventu*, cui, quantam perniciem creent hęc animalia nemo est qui nesciat. Si quis exempla desideret, en tibi pauca è multis! *Hyginus* libri secundi *Astronomicῶn* capite LEPUS; *Apud antiquos in insula* Lero *nullum leporem fuisse* (prodiderunt:) *sed ex eorum civitate quendam, studio hujus generis inductum, ab exteris finibus leporem fœminam prægnantem attulisse, & ad ejus partum diligentissimè ministrasse. Itaque, cum peperisset, compluribus hujus civitatis studium incidisse, & partim pretio, partim beneficio mercatos omnes alere cœpisse. Itaque non longo intervallo tantam multitudinem leporum procreatam, ut tota insula ab his occupata diceretur. Quibus cum ab hominibus nil daretur, in semina eorum impetu facto, omnia comederunt. Quo facto incolæ, calamitate affecti, cum fame forent oppressi, communi consilio totius civitatis vix denique eos abegisse ex insula dicuntur.* Cui simile est, quod ex *Hegesandri Delphici Commentariis* de *Astypalæa* refert *Athenæus* libri noni capite decimo quarto, principatu Regis *Antigoni Gonatæ* tantam leporum in *Astypalæa* fuisse copiam, ut propterea ejus oppidi cives oraculum consuluerint, quibus *Pythia* respondit, alendos esse canes venaticos; quo facto, unius anni venatione capta esse leporum sex millia: ac tantæ multitudinis causam fuisse *Anaphæum* quendam, qui, cum *Astypalæa* hactenus lepores non habuisset, binos in eam intulerat. Sed & idem in insula *Carpatho* contigisse multi narrant. *Pollux* libri quinti capitis duodecimi sectione primâ, Καρπάθιοι δὲ, πρότερον ȣ̓κ ὄντων ἐν τῇ νήσῳ λαγωῶν, ζεῦγ☉ εἰσαγαγόμενοι, τὸ μὲν εἰς πλῆθ☉ ἐκ τ̃ πολυγονίας ἐπιδιδȣ̃ν, ἔφθειρε τȣ̀ς καρπȣ̀ς. Carpathii *autem, cum leporibus ante carerent, geminos introducentes, multitudo propter fœcunditatem inde exorta fructus perdidit.* Hesychius *in* Καρπάθι☉, Διὰ γὰρ τὸ μὴ εἶναι λαγωȣ̀ς ἐν τῇ χώρᾳ, ἐπηγάγοντο αὐτοὶ, καὶ τοσȣ̃τοι ἐγένοντο, ὥςε τ̃ σῖτον αὐτῶν καὶ τὰς ἀμπέλȣς ὑπ' αὐτῶν βλάπτεσθαι. *Quia in ea regione lepores non erant; cum ipsi* (Carpathii) *introduxissent, ita multiplicati sunt, ut ipsorum fruges & vites ab iis læderentur.* Suidas *in* Λαγὼς, Λαγωȣ̀ς ȣ̓κ ἔχοντες ἐπηγάγοντο, οἱ πολλοὶ γινόμενοι ἐλυμαίνοντο τȣ̀ς καρπȣ̀ς. *Lepores cùm non haberent, introduxerunt, qui aucti numero fructus lædebant.* Eustathius *in* Dionysium *pag.* 71. b. Τῇ δὲ Καρπάθῳ λυμήνασθαί ποτέ φασι τȣ̀ς λαγωȣ̀ς. *Lepores ajunt aliquando* Carpathum *devastasse.* Indè natum Proverbium, Ὁ Καρπάθι☉ τὸν λαγών, de iis, qui malum sibi ipsis accersunt. Cujus, præter auctores jam citatos, meminit *Philosophus Rhetorices* libri tertii capite undecimo. Nec minor est frugibus pernicies à cuniculis, de quibus *Strabo* libro tertio; Λυμαίνονται γὰρ φυτὰ, καὶ σπέρματα, ῥιζοφαγȣ̃ντες. *Radicibus exesis, stirpes, & semina corrumpunt.* *Plinius* libri octavi capite quinquagesimo quinto, *Leporum generis sunt & quos* Hispania *cuniculos appellat, fœcunditatis innumeræ, famemque* Balearibus *insulis, populatis messibus, afferentes.* Sequitur *Balearicos* adversus proventum eorum auxilium militare à D. *Augusto* petiisse. Quod paulò aliter *Strabo*, Οἱ δὲ τὰς Γυμνησίας οἰκȣ̃ντες λέγονται πρεσβεύσασθαί ποτε πρὸς Ῥωμαίȣς κατὰ χώρας αἴτησιν· ἐκβάλλεσθαι γὰρ ὑπὸ τ̃ ζώων τȣ́των, ἀντέχειν μὴ δυνάμενοι διὰ τὸ πλῆθ☉. Balearium *incolæ feruntur olim, missis ad* Romanos *legatis, terram habitandam petiisse: quod ab istis animalculis ex sua pellerentur, neque obsistere possent eorum multitudini.*

Judæi anxiè quærunt, cur in *Mose* legatur ארנבת *arnebeth*, Fœminina terminatione, cum genericum animalium nomen Masculinè soleat efferri, ut mas fœminam includat. *Aben Ezra* duo respondet: vel in illa specie marem non reperiri, quod perabsurdum: vel marem in fœminam, & fœminam in marem invicem transmutari; quod & alii scripserunt. *Donatus* in *Eunuchum*, *Lepus Physicis dicitur incerti sexus, ac esse modo mas, modo fœmina.* Idem testatur *Democritus Geoponicῶn* libri decimi noni capite decimo quarto, leporem transmutare naturas, & modo generare ut marem, modo parere ut fœminam. Et *Archelaüs* apud *Plinium*, ubi suprà, singulis leporibus scribit utramque vim inesse, ac sine mare æque gignere. *Ælianus* (a) etiam tradit in ventre dissecti maris μήτραν πεφωρᾶσθαι, καὶ τρεῖς λαγȣ̀ς, *matricem repertam fuisse, & tres lepores.* Et *Damir*, (a) Hist. l.13.c.14.

وربما ركبت الانثي الزكر عند السفاد لما فيها من الشبق وتسفد وهي حبلي وتكون عاما ذكر وعاما انثي

Sæpe in coitu fœmina marem inequitat in æstu libidinis, & init, ita ut illi uterus intumescat; & uno anno est mas, altero fœmina. *Alkazuinius* etiam,

قيل انه سنة ذكر وسنة انثي

Dicitur uno anno esse mas, altero fœmina. *Et Ibnolatsir* in *Historiis* ad annum *Hegiræ* DCXXIII. narrat

ان صديقا له اصطاد ارنبا له انثيان وذكر وفرج انثي فلما شق بطنه راوا فيه ما يدل علي ذلك

virum veridicum venatum esse leporem, cui testiculi fuerint, & veretrum, & rima fœminea: & in ejus ventre dissecto ea apparuisse, quibus planum id fieret. Quod sumptum puto ex *Æliano* ubi suprà, ubi tale quid se audivisse refert à venatore quodam viro bono, & à mendaciis alieno. Tamen id habetur pro commento in *Hebraico* libro, cui titulus *Porta cœli*, cujus auctor *Rabbi Gersom*, *Selomonis* filius. Verba sic habent fol. 24. c. וכן אומרים על מין הארנבת וזה שקר אך מפני כי פעמים הנקבה תרכב על הזכר *Quale est, quod de lepore asserunt, sed falso, ut quidem puto, quandoque accidere, ut fœmina conscendat marem.* Et erroris fontem aperit *Rondeletius*, dicens in leporibus mares falso putari, qui verè non

non sunt, quia quasdam vesiculas saniė tumentes habent, quæ sumuntur pro testiculis. Ut meritò dicat *Kimchius* marem *Hebraicè* contineri sub fœmine nomine; quia sexûs differentias in lepore secernere difficillimum est.

Ruminare leporem præter *Mosem* nemo scripsit. Tantùm observat *Philosophus* illi cum ruminantibus commune id esse, quod habet coagulum, *Historiæ* libri tertii capite vigesimo secundo. Itaque ubi *Græca* versio habebat olim de dasypode, ὅτι ἀνάγει μηρυκισμόν, *Lev.* 11.v.6. corruptores perperam scripserunt οὐκ ἀνάγει. Sed negatione carent *Vaticanum* exemplar, *Complutense*, & *Parisiense* nuperum. *Origenes* etiam, & *Theodoretus* Quæstione undecimâ, Ἕτερα δὲ μηρυκᾶται μὲν, οὐ διχηλεῖ δὲ, ὡς κάμηλος, καὶ λαγωός. At in *Cyrillo* libri decimi quarti *De adoratione* pag. 498. editionis *Parisiensis*, Καὶ τὸν δασύποδα, ὅτι οὐκ ἀνάγει μηρυκισμόν. Quod tamen corruptum puto, quia ejusdem *Cyrilli* versio vetus habet, *Et leporem, quia reducit ruminationem*. Utut sit, negationem perperam fuisse additam *Hebræa* docent, & reliquæ versiones, & hujus versûs collatio cum *Deut.* 14.v.7. ubi nulla est negatio. Quod ibidem leporem *Moses* ungulam divisam habere negat, sanè intelligendum est: non, ut ungula *divisa continuæ*, sed ut *multifidæ* opponitur. Lepus enim est πολυσχιδής. *Divisa* igitur eo loco eadem quæ *bifida*, aut *bisulca*. Atque id est propriè מפרים.

Cur immundis accenseretur, rationes etiam Physicas potuit habere *Moses*. Medicorum certè principes, *Galenus*, *Aëtius*, *Rasis*, & *Damir* hos sequutus leporinâ carne scribunt crassum sanguinem & melancholicum gigni. Et *Papa Zacharias* ad *Bonifacium* Epistolâ duodecimâ *Christianos* admonet, ut ab ejus esu sibi caveant. Sed ex *Patrum* sententia Legislator id potissimum respexit, quod lepus est animal valde proclive in libidinem. Vide *Philosophum* libri quarti *De generatione animalium* capite quinto sub finem, & *Oppianum* in fine libri tertii *Cynegeticῶn*. Alii ratione ambigui sexûs, alii timiditatis nomine leporem reum peragunt. De quibus ante alios consulendi *Barnabas* in *Epistola*, quam edidit noster *Vossius*, pag. 231. *Clemens* in *Pædagogo* libri secundi capite decimo, *Novatianus* capite tertio *De cibis Judaicis*, *Augustinus* in *Psalmum* 103. *&c.* Sunt tamen apud *Martialem* libri quinti *Epigrammate* trigesimo, & in *Lampridii Severo*, qui leporis esum commendant, quasi sæpe utentibus pulchritudinem conciliet: sed stultam hanc sententiam non alia de causa puto apud vulgus invaluisse, quàm quia ad *Leporis* nomen alludit *lepos, lepôris*, secundâ longâ. Utut se res habeat, plane delirat *Plutarchus* in *Symposiacῶn* libri quarti Quæstione quintâ, cùm *Judæos* sibi fingit ab esu leporis non ideo abstinuisse, quòd immundum esse crederent, sed quia toto habitu corporis lepus est asino similis, qui apud illos scilicet in magno honore fuerit, ut qui quondam sitientibus monstraverit aquæ fontem. Sed putidissimum hoc commentum, in *Judaicæ* gentis & religionis contumeliam ab *Ethnicis* pravè confictum, docti jam pridem exploserunt. Et suo loco (b) conatus sum in hujus erroris fontem digitum intendere.

(b) Lib. 2. cap. 18. pag. 221: &c. suprà.

Jam cùm apertè constet ארנבת *arnebeth*, esse *leporem*, in id quoque inquirendum est, cur pro *lepore Græci* scripserint δασύποδα. Ratio est in promptu. Λαγῶς & δασύπους idem sunt. Et falluntur omnes omnino *Lexicographi*, *Calepinus* putà, *Stephanus*, *Constantinus*, *Scapula*, *Crispinus*, *Morellus*, &c. qui diversa esse statuunt. In quo numero est vir maximus, qui gravem *Gazæ* dicam impingit, eo quod *lepores* & *dasypodes* pro eodem sumpserit. *Dasypodes*, inquit, *perperam* Gaza *reddit* lepores, *cum* Aristoteli, *& Veterum aliis*, λαγὼς *&* δασύπους *semper pro diversis habeantur.* Quin apud *Aristotelem*, & *Græcos* Scriptores, quotquot sunt, semper pro eodem sumi assero, quod illius pace dixerim, & τῶν ὁμογνωμόνων, quos

Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.

De *Aristotele* res patebit, ea omnia percurrenti loca, quibus agit de *dasypode* in libris *animalium*. Ubique enim ea dasypodi tribuit, quæ leporis sunt propria. Pauca è multis hic proferam. *Historiæ* libri octavi capite vigesimo octavo dasypodes negat in *Ithaca* posse vivere: quod de leporibus scribunt *Plinius* libri octavi capite quinquagesimo octavo, & *Julius Pollux* libri quinti capite duodecimo. Eodem *Aristotele* teste *Historiæ* libri secundi capite decimo septimo, & *De partibus* libri tertii capite septimo, dasypodes alicubi duo videntur habere jecora: quod leporibus tribuunt *Plinius* libri undecimi capite trigesimo septimo, *Athenæus* libro nono, *Ælianus Historiæ* libri quinti capite vigesimo septimo, & *Gellius* libri decimi sexti capite decimo quinto ex *Theopompo*. Rursus *Historiæ* libri tertii capite duodecimo, & *De generatione animalium* libri quarti capite quinto solus dasypus pilos habet ὑπὸ τοὺς πόδας, καὶ ἐντὸς τῶν γνάθων, *sub pedibus, & in buccis:* quod leporum est maximè proprium; atque id palam asserunt *Julius Pollux* ubi suprà, & *Trogus* apud *Plinium* libri undecimi capite trigesimo nono. Idem *Aristoteles* libri quinti *De generatione animalium* capite tertio pilos maximè molles tribuit ovi, & dasypodi; quod ipsum repetit capite secundo *Physiognomonicῶn*, ubi tamen pro *dasypode* est λαγωός. & *De generatione animalium* libri quarti capite tertio ex pilorum densitate dasypodem idem colligit libidinosum esse animal, hominum exemplo, quorum maximè hirti sunt libidinosiores: quod ipsum de lepore *Trogus* habet apud *Plinium*. Sed & dasypodem *Aristoteles* animal esse ὀπισθουρητικὸν, atque ideo aversi coitûs, multis locis asserit. Vide *Historiæ* libri secundi caput primum, & libri quinti caput secundum, & libri sexti caput trigesimum tertium, & *De partibus* libri quarti caput decimum. Quod in leporem quadrare nemini non est notum. Apud eundem *Historiæ* libri quinti capite secundo, Τῶν δασυπόδων πολλάκις ἡ θήλεια προτέρα ἀναβαίνει ἐπὶ τὸν ἄρρενα. Quod de lepore passim dictitari jam probavimus. Rursus apud *Aristotelem* δασύπους est animal πολυτόκον, *De generatione animalium*, libri quarti capite quinto. Quodque adeo superfœtat, *Historiæ* libri quinti capite nono, & libri sexti capite trigesimo tertio, & libri septimi capite quarto. Quia fœminæ vulva multa habet acetabula, *Historiæ* libri tertii capite primo. Proinde parit mense quovis, *Historiæ* libri sexti capite trigesimo tertio. Et catulorum alii perfecti sunt, alii imperfecti, *De generatione animalium* libri quarti capite quinto. Et fœminæ lac habent jam ante partum, & statim à partu ineuntur, quin gravidæ coitum admittunt, *Historiæ* libri sexti capite trigesimo tertio. Quæ ferè omnia soli lepori convenire asserunt *Xenophon* libro *De Venatione*, *Herodotus* libro tertio, & *Pollux* ubi suprà. Horum etiam nonnulla lepori tribuit *Philosophus Problematum* capitis decimi sectione decimâ sextâ. Longum esset reliqua referre, quæ de dasypode observat *Aristoteles*, putà cervorum & dasypodum sanguinem eodem modo coagulari, *Historiæ* libri tertii capite sexto: & τῶν μονοκοιλίων dasypodem solùm habere πυετίαν *coagulum*, ibidem capite decimo quinto: quod ipsum à *Polluce* lepori tribui videas. Et fœminæ lac instar suilli crassum esse, *Historiæ* libri sexti capite vigesimo, & trigesimo tertio: & si quæ alia sunt hujusmodi. Sed duo sunt, quæ non possum intacta præterire. Unum hoc est, quod, *Historiæ* libri octavi capite vigesimo octavo, *Philosophus*, causam redditurus, cur in *Ægypto* οἱ ὄνοι, καὶ λύκοι, καὶ λαγωοὶ, καὶ ἀλώπεκες, καὶ ἱέρακες, *asini, & lupi, & lepores, & vulpes, & accipitres*, minores sunt, quàm in *Græcia*, carnivoris animalibus in *Ægypto* (in quo numero sunt lupi, & vulpes, & accipitres) minus esse pabuli observat, quia pauca sunt quæ rapiant: τοῖς δὲ δασύποσι, καὶ ὅσα οὐ σαρκοφάγα, ὅτι οὔτ' ἀκρόδρυα, οὔτ' ὀπωρα χρόνιος, *dasypodibus quoque deesse, & cæteris, quæ non sunt carnivora, quia neque nuces, neque poma in* Ægypto *diu durant.* Quibus verbis pro *leporibus*

bus dasypodes poni nemo non videt. En locum alterum huic geminum *Historiæ* libri noni capite trigesimo secundo! Ibi aquilarum genera recensentur, quarum à venatu leporum una vocatur λαγωφόνος· & sequitur non multò post, Δασυπόδας δ' οὐκ εὐθὺς λαμβάνει, ἀλλ' εἰς τὸ πεδίον ἐάζας προελθεῖν, *Dasypodes non statim capit, sed postquam in plana progredi sivit.* Hoc quoque inprimis est observandum, cùm in libris *De historia*, & *partibus*, & *generatione animalium*, de *dasypode Philosophus* tot locis agat, atque illius naturam scrutetur penitius; leporis historiam ferè intactam præteriisse, siquidem *dasypus* non sit *lepus*. Nam libris illis decem & novem λαγωοῦ, seu *leporis*, nomen solùm occurrit tribus locis, quorum duo jam allata sunt. Et priore quidem hoc solum habetur, lepores in *Ægypto* minores esse, quam in *Græcia*; & posteriore tertium aquilæ genus μελαναιετὸν vocari, καὶ λαγωφόνον. Tertius occurrit libri tertii *De partibus animalium* capite quarto, ubi nominatur λαγὼς inter animalia, quæ cor habent proportione magnum. Frustrà quartus additur ex *Historiæ* libri primi capite primo, Δειλὰ, οἷον ἔλαφος, καὶ λαγὼς, δασύπους. Nam *Aristoteles* solum scripserat, οἷον ἔλαφος, καὶ δασύπους. Et ad nomen δασύπους in margine scriptum est λαγὼς pro Glossemate, quod posteà in textum irrepsit. Proinde λαγὼς & δαζύπους sunt ἀσύνδετα neque Conjunctionem habent interjectam, quæ ibi non poterat omitti. Neque enim hæc cohærent, οἷον ἔλαφος, καὶ λαγὼς, δασύπους. Quod jam vidit & observavit vir magnus in *Solinum*.

Nunc, ut ad alios properem, *Livius Andronicus*, quem in *Numeriano Flavius Vopiscus* citat, & *Terentius Eunuchi* Actu tertio *Græcorum* (c) Proverbium vetus, Δαζύπους ἂν κρέως ἐπιθυμεῖς, *Latinè* ita reddiderunt, *Tute lepus es, & pulpamentum quæris.* Est & vetus aliud de dasypode Proverbium apud *Suidam* in Δασύπους, Πρότερον χελώνη παραδραμεῖται δασύποδα, *Ante testudo præcurret dasypodem:* in quo itidem *dasypodem* pro *lepore* sumi palam est: Alludit enim ad *Æsopi* fabulam, de qua *Tzetzes Chiliadis* septimæ capite 105.

(c) *Vide Apostolium Prov.* 579.

Ὁ μυθογράφος Αἴσωπος, τοῖς μύθοις αὐτοῦ γράφων,
Ὡς ἡ χελώνη λαγωὸν ἐνίκησε τοῖς δρόμοις,
Ὠθεῖ πρὸς πόνους ἀφυεῖς, ὀξεῖς ἐκτρέπει νάρκης.

Fabularum scriptor Æsopus, *in Fabulis suis testudinem scribens leporem cursu vicisse, pigros ad labores impellit, & veloces à torpore avertit.* Idem probat hoc Proverbium, Καρκῖνος λαγωὸν αἱρεῖ, ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων, *Cancer leporem assequitur, de rebus impossibilibus*, cum altero isto collatum, Καρκῖνον δασύποδι συγκρίνεις, ἐπὶ τῶν ἀνόμοια παρατιθεμένων, *Cancrum dasypodi comparas, de iis, qui dissimilia conferunt.* Quorum prius est in *Suida*, utrumque in *Apostolio* Proverbiis 976. & 1017. His adde leporem cœlestem à *Græcis Astronomis* appellari *dasypodem*. Proinde *Germanicus* in *Arateis*, ad titulum *Dasypus*, hæc habet;

Tu parvum leporem perpende sub Orione.

Item: *Lepus sub pedibus* Anti-Canis *&* Orionis *constitutus est. Hinc dicitur* Orionis *canem fugere venantis. Nam, ut venatorem eum finxerunt*, &c. *ita leporem ei ad pedes fugientem finxerunt.* Et paulò post, *Nonnulli à* Mercurio *inter astra collocatum dicunt propter nimiam velocitatem: sive quod inter quadrupedes plus pariat, & quosdam fœtus pariat, quosdam vero in ventre habeat: sicut* Aristoteles Philosophus *ait, qui de animalium ratione disseruit.* Quæ cum de dasypode scripserit *Aristoteles Historiæ* libri sexti capite trigesimo tertio, & *De generatione animalium* libri quarti capite quinto *Germanicus* accepit tanquam de lepore dicta. Res non minus aperta in *Athenæo*, qui, ut probet esse quasdam χελιδόνιας λαγωοὺς, citat hæc *Diphili* verba libro nono *Dipnosophiston*, Ποδαπὸς οὗτος χελιδόνιος ὁ δαζύπους. *Plutarchus* quoque in libro *Utra anim.* &c. de canibus hæc habet pagina 1787. Οἱ δὲ τοὺς δασύποδας διώκοντες, ἐὰν μὲν αὐτοὶ κτείνωσιν, ἥδονται διασπῶντες, καὶ τὸ αἷμα λάπτουσι προθύμως· ἐὰν δὲ ἀπογνοὺς ἑαυτὸν ὁ λαγωὸς, &c. *Qui dasypodes insequuntur, siquidem ipsi necaverint, discerpere gaudent, & sanguinem avide lambunt: at si lepus desperabundus*, &c. Et paulò post, Οἱ δὲ δασύποδες, πρὸς εὐνὴν ἐπανιόντες, ἀλλαχῆ κομίζουσι τῶν λαγιδέων. *Dasypodes, ad cubile redeuntes, lepusculos suos alium alio transferunt*, lepusculos appellans dasypodum catulos. Et *Ælianus Historiæ* libri decimi tertii capite decimo quarto, Ὁ δὲ λαγὼς τοὐναντίον· πέφυκε γὰρ δασὺς τοὺς πόδας. Jam *Græci Grammatici* sequantur, qui omnes *dasypodem* pro *lepore* habent. *Julius Pollux* ubi suprà; Δασὺς τὴν τρίχωσιν καὶ τὰ ὕπτια τῶν ποδῶν, ἀλλ' οὐ μόνα τὰ πρανῆ δασυνόμενος· ἅπερ οὔ φησιν, Ἀριστοτέλης ἑτέρῳ ζώῳ προσεῖναι. Διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ δασύποδα τὸν λαγὼν, ἄλλοί τε, καὶ Κρατῖνος καλεῖν, ὄνομα ποιούμενοι τῷ ζώῳ τὴν φύσιν. *Densus pilis est etiam in supinis pedum partibus, non tantum in pronis hirsutus: quod nulli alii animali contingere tradit* Aristoteles. *Unde est, ut videtur, quod leporem* Cratinus, *& alii*, dasypodem *vocant, nomen ex natura huic animali indentes.* Hæc ille, quem cur *Stephanus* in contrariam mentem citet, non possum mirari satis. Ita etiam alii, *Hesychius*, Δασύπους, λαγωός. *Suidas*, & *Phavorinus*; Δασύπους, λαγώς. *Eustathius* in *Odyss.* ε. Ὅτι δὲ ὁ λαγὼς οὐ μόνον, καὶ πτὼξ, καὶ δασύπους λέγεται κοινῶς, ἀλλὰ καὶ ταχίνας εὕρηται παρὰ Λακεδαιμονίοις ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ, οἱ παλαιοὶ γράφουσι.

Neque aliter usurparunt *Græcorum Theologi*. Epistola *Catholica Barnabæ*, quę, utut supposititia, tamen non potest non esse antiquissima, cùm illam citent, *Clemens Alexandrinus*, *Origenes*, atque alii *Patrum* vetustissimi: Ἀλλὰ καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, ὅ φησιν. Πρός τι; Οὐ μὴ γένῃ παιδοφθόρος, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις· ὅτι ὁ λαγωὸς κατ' ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφόδευσιν, ὅσα γὰρ ἔτη ζῇ τοσαύτας ἔχει τρύπας. *Sed neque dasypodem, inquit, comedes. Quorsum? Non eris corruptor puerorum, neque talibus assimilaberis: quia lepus quotannis excretionem auget: quot enim annis vivit, tot habet foramina.* Vides pro eodem hic sumi *leporem* & *dasypodem*. Ita *Clemens*, & *Novatianus*, in locis jam citatis, τὸν λαγὼν *leporem* in Lege interdici scribunt, pro eo, quod alii τὸν δαζύποδα. Et *Theodoretus* in *Leviticum* Quæstione undecimâ, ubi de animalibus à *Mose* prohibitis; Ἕτερα δὲ μηρυκᾶται μὲν, οὐ διχηλεῖ δὲ, ὡς κάμηλος, καὶ λαγωός. Itaque illi etiam ὁ δασύπους est *lepus*.

Denique qui *dasypodem* à *lepore* distinguant nullus est præter *Plinium*, *Romanum* hominem, quem solum tanto *Græcorum* consensui opponere parum tutum est, cùm sæpe fallatur, & fallat, neque sibi constet satis. Pleraque enim, quæ de *dasypode* dicit *Aristoteles*, is tanquam de *lepore* dicta accipit, quod probare est in proclivi. Præterea ne quis *cuniculum* putet *dasypodis* nomine ab illo intelligi, *dasypodem* à *cuniculo* non uno in loco distinguit. Itaque quid intellexerit *dasypodis* nomine dicere non est obvium: cùm præter *leporem*, & *cuniculum*, his congener tertia species *Græcis* nota nulla fuerit. Proinde voce *dasypodis* id intelligit quod nusquam est. Neque leporem à *dasypode* ab eo distingui mirum est, cui *caprea* & *dorcas*, *vespertilio* & *nycteris*, &c. describuntur ut diversa animalia, ut notavit *Leonicenus*.

Interim cur δασύποδος potius quàm λαγωοῦ nomen *Græci* Interpretes adhibuerint, jocularem causam *Hebræi* afferunt in *Historia Templi secundi* paginis 8. & 9. editionis *Munsterianæ*, ואת הארנבת קראו צעירת הרגלים מפני שאשתו של המלך ארנבת היה שמה שלו תאמר הלעיגו בי היהודים *Et leporem vocaverunt* צעירת *parvam* (lege שעירת *hirsutam*) *pedibus, quia uxor Regis leporis habebat nomen, ne illa diceret*, Judæi *me deridant*. Quæ ferè ad verbum excerpta sunt ex *Talmudico* Tractatu *Megilla*, capite primo. Pro *uxore matrem* scribit *Talmud Hierosolymitanum*. Utrumque falso. Neque enim illius *Ptolemæi*, qui

qui *Græcam* editionem procuravit, mater, aut uxor, ſed avus *Lagi* habuit, ſeu *Leporis*, cognomentum, unde illi omnes *Lagidæ* dicti. Sed quia *leporis*, nomen *Hebraicè* Fœmininum eſt, id viro competere potuiſſe non putârunt homines linguæ ſuæ potiùs quàm hiſtoriæ ſtudioſi.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

Probatur שפן *ſaphan*, non eſſe *Cuniculum* ut volunt, ſed *majoris Muris* genus in *Palæſtina*, *Ægypto*, & *Libya*, qui *Herodoto* & aliis δίπυς, *Senioribus* χοιρογρύλλιος, *Hieronymo* ἀρκτομῦς, & *Arabibus* dicitur اليربوع *aljarbuo*, de quo multa, nondum vulgata ex *Arabum* ſcriptis produntur.

Octo rationes, quibus probari videtur שפן ſaphan *eſſe* cuniculum. *Sed tria objiciuntur.* 1. *Cuniculos non ruminare*; 2. *in petris non habitare*; 3. Hiſpanis *olim fuiſſe peculiares: quibus non plenæ ſatisfit. Itaque* שפן *eſſe* cuniculum *non ſatis certum. Veterum verſiones conferuntur.* Arabum الوبر alwebro *eſſe* murem montanum, *qui Italis* marmora. *In* Bereſcith Rabba *vox* marmotę *perperam explicata.* Marmota *quàm ſomniculoſa.* الفنك alphenec, *mus* Ponticus, *ſeu* Finnicus, *à* Finnis *populis prope* Viſtulam *in* Boruſſia. سنجاب ſungiab, *ſciuri ſpecies.* سمور ſimur, *in* Heſychio σίμωρ, *martis genus in* Parthia. שפן ſaphan, hyæna *in* Barnabæ *Epiſtola*, *& in* Clemente Alexandrino; *Latinè* bellua, *ſeu* belbus; *aliis* χοιρογρύλλιος, *quem* herinacium *reddunt.* שפן *neque* murem *eſſe montanum*, *neque* Ponticum, *neque* hyænam, *neque* hericium. שפן *animal gregarium. Inde vocatur populus, ut formicæ, locuſtæ & apes*, &c. שפן Hieronymo ἀρκτομῦς. Chœrogryllius *Arabicè* اليربوع aljarbuo. *In* Herodoto *& aliis* mures Libyci, *&* Ægyptii, *quorum pedes poſteriores longiores, his bipedes gradiuntur. Hic mus cur dictus* ἀρκτομῦς. *Idem* Arabicè اليربوع aljarbuo. *Pedum & inceſſûs deſcriptio ex* Arabibus. *Duces habent vigiles, quorum negligentia morte punitur. Idem* Græci *de arctomye. Cauda eſt inſtar haſtæ. Domus illis ſubterraneæ quæ ad quatuor ventos patent. Foramina terrâ obducunt, ne appareant. His Hypocritæ cur ſimiles. Viæ in latibulis* λαβυρινθώδεις. *Hæc latibula in petricoſis locis, & maximè eminentibus. Summis pedibus inſiſtunt, ne veſtigia agnoſcantur. Ruminant, licet utrimque dentati. Saltuatim gradiuntur. In latibulis qui ſerpentes nidificent.* فرنب pharnab, *mus ex hujus muris cum vulgari coitu natus.* Aljarbuo *ſolus murium edulis apud* Arabes, *qui de eo diſputant. Latibulum ejus emitur.* Aljarbuo Supharienſis *carne pinguior.* Iſraëliticus, *quem vocant, ad ventum exſiccatur.* Eſ. 66. v. 17. *Hebræum* עכבר achbar, *id eſt*, mus, *cur reddatur* aljarbuo. *Hos mures* Teixeira *vocat* ratones del mato, *id eſt*, mures dumeti. *Concluditur.* Hebræum שפן ſaphan, *murem* Herodoti δίποδας, Hieronymi ἀρκτομύα, Arabum اليربوع aljarbuo *eſſe idem animal. Hujus varia nomina explicantur. Quid hi mures cum hericiis, & cum cuniculis commune habeant.*

L*evit.* 11. *v.* 5. & *Deut.* 14. *v.* 7. in iis animalibus, quæ ruminant quidem, ſed non habent bifidam ungulam, ac proinde ſunt immunda, cum camelo & lepore recenſetur השפן, ὁ σαφάν. Plurale שפנים *ſephanim*, habetur *Pſalm.* 104. *v.* 18. *Petra refugium* לשפנים, τοῖς σεφανίμ. Et *Prov.* 30. *v.* 26. שפנים ſephanim, *populus invalidus, ponunt in petra domum ſuam. Cuniculos* explicant plerique recentiorum. Cui interpretationi in ſpeciem multa favent. 1. Quod bis in Lege השפן cum הארנבת, id eſt, cum *lepore*, jungitur, tanquam animal congener. 2. Quod *Pſalmi* locus, quem modo citavimus, in *Græca* editione ſic redditur, Πετρὰ καταφυγὴ τοῖς λαγωοῖς, *Petra refugium leporibus.* Quædam exemplaria habent τοῖς χοιρογρυλλίοις, id eſt, ùt volunt, *herinaciis.* Sed priorem lectionem ſequuntur vetuſtiſſimi Scriptores. *Hieronymus* Epiſtol. 135. ad *Suniam*, & *Fretelam*; *Omnes* χοιρογρυλλίους *voce ſimili tranſtulerunt: ſoli* LXX. *lepores interpretati ſunt.* Ita etiam legerunt *Theodoretus* Commentario in hunc *Pſalmum*, *Baſilius* in *Eſaiam* capite ſecundo, & *Apollinaris* in *Paraphraſi*,

Πέτροις ἠλιβάτοις περιθάρσεες εἰσὶ λαγωοί,

Saxis præruptis fidentes ſunt lepores: & *Arabica* verſio, quæ ex *Græca* eſt expreſſa; *Petra refugium* الارانب *leporum.* Alii utrumque jungunt: ut in hunc locum *Auguſtinus*, *Petra refugium hericiis, & leporibus.* Arnobius, *Ibi eſt petra, præſtans refugium ſive erinaceorum filiis*, &c. *ſive leporibus. Beda* in *Proverbia* capite trigeſimo, *Notandumque, quod in Pſalmo, ubi nos canimus,* "Petra refugium herinaciis, *in quibuſdam codicibus* leporibus, *in quibuſdam* cherogrylliis *invenitur.* 3. Hebræa *Prov.* 30. *verſ.* 26. שפנים עם לא עצום, *Vulgatus* Interpres ſic tranſtulit, *Lepuſculus plebs invalida*, ſequutus, niſi fallor, *Græcum* aliquem Interpretem, qui שפנים, λαγίδεις *lepuſculos* explicaverat, id eſt, *cuniculos.* Sic enim in *Strabone* libro tertio λαγίδεις *lepuſculi* ſumuntur pro *cuniculis. Græci* aliud *cuniculi* nomen non habent. Nam in *Æliano* κόνικλος, in *Polybio* & *Galeno* κύνικλος *Hiſpanorum*, in *Strabone*, & *Erotiano* λεβηρὶς, *Maſſilienſium* propria erant vocabula, in *Græcia* non uſurpata. 4. *Nominum liber* vetus, quem *Philoni* adſcribunt, in *Jeremia* ſic habet, SAPHAN, *chœrogryllius, lepus, vel hericius.* Et in *Ezechiele*, SAPHAN, *hericius, vel lepus.* 5. In *Arabico Giggeii Lexico* paginâ 854. tom. 2. شفن *ſaphan*, redditur *cuniculus.* Quod tamen unde habeat, haud quaquam ſcio. Nam alibi nuſquam reperi. 6. *Hebræum* nomen שפן *ſaphan*, videtur alludere ad *Hebræa* verba ספן, & צפן quorum illud *tegere*, hoc *abſcondere*, ſignificat. Et quadrare videtur in cuniculum, qui ſcrobum latebras quærit, ut in iis deliteſcat, & obtegatur quaſi. *Martialis*,

Gaudet in effoſſis habitare cuniculus antris.

7. Certum eſt *Hebræos* cuniculum abhinc aliquot ſæculis ſic appellâſſe. Ita *Baal Aruch* ante annos ferè quingentos in voce תלא אילן *thela Ælan*, aut *ilan*, de viverris: ושמענו שמצויין הן במקומות שצדין בהן שפנים *Audivimus eas reperiri in certis locis, in quibus iis venantur cuniculos.* Et apud *R. Iſaacum*, *Selomonis* filium, uno circiter ſæculo poſteriorem, in libro, cui titulus *Maſal Kadmoni*, in quo habentur Fabulæ *Æſopicis* ſimiles ſtrictâ oratione ſcriptæ, Fabulâ quinquageſimâ colloquuntur השפן והזרזיר, id eſt, *cuniculus, & ſturnus*; ut palam faciunt picturæ appoſitæ. Et in *Porta cœli*, cujus auctor *R. Gerſom*, Tract. 4. cap. 1. fol. 19. de וקצתם יולידו ולדות רבות כחתול ושפן וארנבת ועכבר *Et eorum* (animalium) *nonnulla multos fœtus generant; ut felis,*

lis, & cuniculus, & lepus, & mus. Et fol. 20. d. ויש מב"ח אשר ביציהם תלוים בכים ויש מהם שהם דבוקים בבטן כשפן וארנבת והתול *Quorundam animalium teſticuli in ſcroto pendent, at aliorum ventri adhærent; ut cuniculi, leporis, & felis. David de Pomis* in *Lexico*, שפן ב"ח או חיה הנקרא קוני"לו בלעז Saphan, *animal, aut fera, quæ lingua vernacula* (id eſt, *Italica*) *vocatur Coniglio.* Et alibi טפן שפן, *Cuniculus, coniglio, animaletto.* Et rurſus, חגם שפן, *Cuniculus, coniglio.* Nec *Hebræorum* ullus occurrit, qui aliter interpretetur. 8. Denique, ſi שפן, *ſaphan*, eſt *cuniculus*, jam liquido patebit, unde Σπανία *Spania*, vel *Hiſpania*, nomen traxerit. Et Σπανία *Hebraicè* erit שפניה *cuniculoſa.* Quo nomine à *Phœnicibus* dicta fuerit; quia hoc animali maxime ſcatet. Quod alibi multis probamus. Unde eſt, quod in *Hadriani* nummo pro *Hiſpania* habetur mulier ſedens cum oleæ ramo in manu, & cuniculo ad pedes. Ex his igitur videtur confici שפן eſſe *cuniculum*.

Tamen in hanc interpretationem tria poſſunt objiji. 1. Non ruminare cuniculos, ut expreſſe aſſeritur in *Porta cœli* fol. 20. b. אין השפן והארנבת מעלה גרה *Cuniculus & lepus non ruminant.* 2. In petris non habitare, ſed in terreno ſolo, quod facile perfodiatur. 3. Id animal olim fuiſſe *Hiſpaniæ* peculiare, quæ à *Judæa* diſtat immenſum quantum. *Varro de re Ruſtica* libri tertii capite duodecimo, *Tertii generis eſt, quod in* Hiſpania *naſcitur, ſimile noſtro lepori ex quadam parte, ſed humile, quem cuniculum appellant. Plinius* libri octavi capite quinquageſimo quinto, *Leporum generis ſunt & quos* Hiſpania *cuniculos appellat. Ælianus* libri decimi tertii *De animalibus* capite decimo quinto, Κόνιλος ὄνομα αὐτῷ, *Conilus nomen ipſi* (malim κύνικλος, ut in *Galeno.*) Et paulò poſt, Φυλάττω τὴν ἐπωνυμίαν τὴν ἐξ ἀρχῆς, ἥνπερ οὖν Ἰβηρίαν Ἑσπέριοι ἔθεντο οἱ πάρος, παρ᾽ οἷς καὶ γίνεταί τε, καὶ ἔστι πάμπολις. *Servo* Ibericum *nomen vetus, quod ab initio impoſuerant priſci* Hiſpani, *apud quos & naſcitur, & maximè abundat. Galenus* libro tertio *De alimentis*, Οὐκοῦν ἔτι δεήσομαι λόγων μακρῶν εἰς τὸ τὰ καθ᾽ ἕκαστον ἔθνος ἐπιχώρια τῶν ζώων ἅπαντα διέρχεσθαι· καθάπερ ἐν Ἰβηρίᾳ τὸ τοῖς λαγωοῖς ὅμοιον ζωΰφιον, ὃ καλοῦσι κύνικλον. *Non opus erit pluribus animalia omnia exſequi, quæ apud ſingulas gentes propria ſunt, & indigena: quale eſt in* Hiſpania *leporibus ſimile animalculum, quod cuniculum appellant.* Ex his igitur cum cuniculum conſtet *Hiſpanicum* fuiſſe animal, quid opus fuit illius eſum *Judæis* prohibere, quibus erat prorſus ignotus?

Geſnerus, qui cum pleriſque recentiorum Interpretum contendit שפן eſſe *cuniculum*, ad primam objectionem reſpondet ſe mandentes cuniculos deprehendiſſe poſt cibum eis ante horæ dimidium exhibitum. Et fruſtrà opponatur quod citavimus ex *Porta cœli*. Locum enim Scribæ corruperunt, negatione in textum inſultâ perperam, & contra mentem auctoris, quem credibile non eſt tam fuiſſe ineptum, ut השפן והארנבת ruminare negaverit. Sic enim expreſſè negaret quod expreſſe aſſerit *Moſes Levit.* 11. *verſ.* 6. & *Deut.* 14. *v.* 7. & Scriptori θεοπνεύστῳ mendacii dicam impingeret. Tollenda igitur אין. Quod inſuper arguit tota ſeries orationis, quæ, ſi negationem auferas, talis erit: *Sunt animalia, quæ ruminant, & alia, quæ non ruminant. Ratio eſt, quia quæ ruminant non habent dentes ſuperiores, niſi molitores. Ideo non poſſunt concidere cibum una vice. Et ſtomachus non poteſt eum accipere perfectum, donec altera vice ſit commolitus. Proinde duplex eſt ipſis ingluvies: ſuperior, in quam deſcendit cibus prima vice; & inferior, qua recipitur, poſtquam altera vice eſt commolitus.* אך השפן והארנבת מעלה גרה ויש להם שינים למעלה אבל שיניהם הם חדות מאד ולא יוכלו לטחון האוכל היטב והגמל יש לו שינים למעלה אבל הם קטנות וחלושות *Tamen cuniculus & lepus ruminant, licet habeant dentes ſuperiores. Sed dentes eorum ſunt valde acuti, nec poſſunt perfecte commolere cibum. Camelus quoque habet dentes ſuperiores, ſed parvos, & infirmos.*

Ad ſecundam objectionem reſpondet utcunque *Geſnerus*, ſed cunctanter admodum. *Dubitet*, inquit *aliquis, an* ſephanim *ſint cuniculi, cum non in ſaxis, aut ſaxoſis locis verſari ſoleant, quod ſciam, quod fodere illic impediantur, ſed terreno potius ſolo,* &c. *Sed quoniam inter ſaxa quædam in collibus ſpecus, vel meatus oblongi, reperiuntur, & cuniculorum receptaculis apti, quærendum eſt, an in iis quoque cuniculi in aliis regionibus verſari ſoleant.* Nec multò certius conſultus à *Geſnero* eâ de re *Hiſpanus* quidam, *Cuniculi apud nos copioſiſſimi ſunt in montanis locis, atque in præruptis montibus. Neque dubium mihi eſt eos habere ſubterraneos meatus in locis aſperioribus, & petricoſis, quanquam id nunquam accurate obſervavi.* Item, *Fui ego in venatione cuniculorum in loco montoſo, & ſaxis oppleto; inter quæ videbam cavernulas perfoſſas: utrum autem in locis interioribus fuerint ſaxa, an terra mollior, non poſſum aſſeverare.* Neque ad rem magis facit quod ſcribit *Papirius Maſſonius* in *Deſcriptione* Franciæ *per flumina*, lepuſculos, id eſt, cuniculos, penè innumeros nutriri in inſula *Caloneſo* ad littus *Armoricanum*, quamvis tota ſit rupes, nec niſi ſuperficiem habeat terra adopertam. Hoc, inquam, ad rem non facit; quia in terrena illa ſuperficie poſſunt hærere cuniculi, nec rupem ei ſubjectam excavare neceſſe habent. Sed conſulendus *Petrus Quinqueranus* in *Provinciæ* deſcriptione, ex qua hæc citat *Camerarius Hiſtoriæ*, tom. 2. lib. 5. cap. 20.

Supereſt tertia objectio, in qua refellenda plus eſt operæ, cùm Veteres tam diſerte aſſerant cuniculum fuiſſe animal olim *Hiſpaniæ* peculiare. Unde eſt, quod illud è *Græcis* ſoli noverant *Maſſilienſes*, qui ferè ſunt in *Hiſpaniæ* confinio. Itaque hæc ratio facit, ut ſubdubitem, an verè שפן ſit *cuniculus*, & putem quærendum amplius, nec ſtandum Magiſtris *Hebræorum*, ſed conſulendos potius vetuſtiores Interpretes: quamvis ſibi non ſatis conſtent, ac proinde verum ex iis eruere ſit difficillimum. *Chaldæos*, & *Syrum*, & *Samaritanum*, prætereo, quia pro *Hebræa* שפן voces adhibent prorſus ignotas. Neque enim quiſquam eſt, qui ſciat quid ſit in *Onkelo* טפזא *taphza*, pro quo in *Jonathane* legitur טווזא *tauza*; & in *Samaritano* ࠈࠐࠎࠀ *taphſa*, niſi quod videtur ἁλτικὸν eſſe animal, quia טפז *tephaz*, *Chaldæis*, & *Syris*, eſt *ſalire*, aut *ſubſultare*. Neque notius *Syrum* ܚܓܣܐ *chagaſa*, cujus Plurale חגסי *chagaſe*, etiam *Chaldæus* uſurpat pro שפנים *ſephanim*, Prov. 30. v. 26. Sed *Æthiopicum* ለጊሔ: *legiche*, Pſ. 103. (*Hebræis* 104.) 19. reddendum puto *leporibus*, quia reſpondet *Græco* τοῖς λαγωοῖς. Quod idem ſequuti *Arabes* ibi habent الارانب *lepores*. At iidem aliter habent in *Proverbiis*, nempe القنافذ *hericios*. Et in *Lege* rurſus aliter: ibi enim, pro השפן, unus habet الوبر *alwebro*, & alius الفنك *alpheneco*.

Quorum animalium priùs ita deſcribit *Giauhari*,

الوبر دويبة اصغر من السنور كحلا

اللون لا ذنب لها تدجن في البيوت

Alwebro *eſt animalculum fele minus, fuſci coloris, ſine cauda, reſidens in domibus.* Sed, ut obſervat *Damir*,

قوله

قوله لا ذنب لها اي لا ذنب لها طويل والا فالوبر له ذنب قصير جدا *Cum negat habere caudam, ſignificat caudam illi non eſſe longam, quia* alwebro *caudam quidem habet, ſed valde brevem.* Idem aſſerit à nonnullis vocari غنم بني اسرايل *avem filiorum* Iſraëlis; لان ذنبها مع صغره يشبه الية الخروف *quia cauda ejus brevitate ſua refert caudam agninam.* Sed in *Giauhari* زلم *zulem* appellatur, qua de cauſa non ſatis ſcio. In libro, cui titulus كفاية التحفظة legitur الوبر *alwebro* eſſe دويبة قريبة من السنور ولها بول يخثر فيتداوي به الناس *animalculum inſtar felis, cujus urina ſpiſſatur, & uſurpatur inter morborum remedia. Mawardi* & *Rujiani* animal eſſe dicunt في عظم الجرد الا انه انبل منه والعرب تاكله *magnitudine majoris muris, ſed præſtantius, quo veſcuntur* Arabes. Ab aliis deſcribitur دويبة سودا في قدر الارنب واكبر من ابن عرس *animalculum nigrum, accedens ad ſtaturam leporis, & muſtelâ majus.* Idem, ut nonnulli addunt, كالارنب يعتلق النبات والبقول *leporis inſtar herbis veſcitur, atque oleribus. Marmotam* intelligo, *vel murem montanum*, quem *Geſnerus* ita deſcribit: *Fele corpulentior eſt, ſed brevior cruribus*, &c. *Colore ut plurimum rufo, qui in aliis clarior, in aliis obſcurior & fuſcus eſt.* Et *Scaliger* in *Cardanum* Exercitatione ducenteſima tertia, *Melis ſunt magnitudine, & pilo, caudâ item nullâ penè.* Addit, ſe unam aluiſſe in *Taurinis* manſuetam. Et Geſnerus, *Hiſtoriam ejus deſcribam, partim ut ipſe obſervavi, cum domi alerem hoc animal.* Et Stumpfius, *Ex feris noſtri orbis vix ullam reperias, quæ adeo manſueta, & familiaris homini reddatur.* Nempe unam habuerat domi per biennium. *Murem Alpinum* vocat *Plinius* libri octavi capite trigeſimo ſeptimo; quia frequens eſt in *Alpibus.* Sed, ne quis hos mures putet *Alpibus* eſſe peculiares, idem in *Ægypto* pares deſcribit. Nec ſolis *Arabibus* שפן, *ſaphan Moſis* eſt الوبر *alwebro*, ſeu *mus montanus.* Quippe etiam è noſtris *Junius*, qui *Arabes* haudquaquam conſuluerat, *Hebræum* שפן conſtanter ita reddit. Et anonymus alius, de quo *Geſnerus* in capite *De mure Alpino*; Saphan, *Hebraicam vocem*, &c. *eruditus quidam apud nos* murem Alpinum *interpretatur.* Obiter nota, *montani*, vel *Alpini muris* nomen Italicum *marmota* in *Bereſchith Rabba* duobus locis reperiri leviter immutatum. Primus eſt ſectione decimâ ſeptima, ubi in verba *Gen.* 2. *v.* 21. *Immiſit Dominus Deus* תרדמה *thardema* (id eſt, *ſoporem*) in *Adamum.* רב אמר שלש תרדמות הן תרדמת שינה תרדמת נבואה ותרדמת מרמיטה תרדמת שינה ויפול יהוה תרדמה על האדם ויישן תרדמת נבואה ויהי השמש לבא ותרדמה נפלה על אברם תרדמת מרמיטה אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת יי' נפלה עליהם Rab *dixit tres ſunt ſoporum ſpecies: ſopor ſomni, ſopor Prophetiæ, & ſopor* מרמיטה marmita. *Sopor ſomni* Gen. 2. *v.* 21. "*Immiſit Dominus Deus ſoporem ſuper* Adamum, *& dormiit. Sopore Prophetiæ* Gen. 15. v. 12. *Et cum occumberet Sol, ſopor in* Abramum *incidit. Sopor* מרמיטה "marmitæ 1 Sam. 26. v. 12. *Non erat qui videret, nec qui intelligeret, nec qui expergiſceretur, ſed omnes dormiebant; quia ſopor Domini ſuper eos inciderat.* Alter locus eſt ſectione quadrageſimâ tertiâ, ubi in *Gen.* 15. v. 12. hæc eadem repetuntur. Et utroque loco vox מרמיטה *marmita* Interpretes non parum torquet. *R. Selomo* reddit בהלה id eſt, *terrorem*, & *conturbationem.* Ita etiam *Scholiaſtes* in hæc loca, & Clariſſimus *Buxtorfius.* Baal Aruch, *marmor*; quaſi *ſomnus marmoris* dicatur, quo marmoris, aut, in genere, lapidis inſtar obſtupeſcimus: prout dicitur de *Ægyptiis Exod.* 15. *v.* 16. ידמו כאבן *ſileant ſicut lapis.* Poſtellus *ſopor carri, ſeu vehementiæ ſomni profundioris.* Legendum *cari*, id eſt, κάρε. *Boderianus, Pomarius, Aquinas*, pro מרמיטה *marmita*, emendant *dormita*, ut ſit *dormitatio.* Tamen מרמיטה *marmita*, conſtanter legunt noſtra exemplaria, & *Baal Aruch* ſine *Jod* מרמטה. Sed vera lectio eſt מרמוטה *marmota*: quomodo in ipſis *Alpibus* appellatur hoc animal, quo ne glis quidem eſt ſomniculoſior. Scaliger *De ſubtilitate* Exercitatione 203. *Cum glirium ſpecie* (marmotæ) *in ſomno conveniunt. Hybernos enim totos menſes tranſigunt ſopore.* Geſnerus, *Hi mures multum dormiunt, & in cavernis ſuis deliteſcunt, quas miro artificio fodiunt*, &c. Agricola, *Somno plurimùm indulget*, &c. *In montibus quidem fœnum, quod in ſaxis molliſſimum creſcit, collectum, in cavernam deferunt, ut hyeme mollius dormiant.* Stumpfius, *in* Helvetiæ Chronicis; *Cibi gratiâ hyeme tantum dormientes effodiuntur.* Item, *Terrâque effoſſâ dormientes auferunt.* Et paulò poſt, *loco effoſſo dormientes deprehenduntur*, &c. *portanturque dormientes quo libuerit. Neque enim facilè expergiſcuntur, niſi calor Solis, ignis, aut hypocauſti eos reſolverit.* Et rurſus, *Occiduntur etiamnum dormientes, cultro in jugulum adacto, unde parum prioribus pedibus moveri incipiunt. Sed exſpirant priùs quàm prorſus expergiſcantur.* Et multò antè *Plinius*, qui hujus muris meminit ſolus Veterum, libri octavi capite trigeſimo ſeptimo; *Conduntur hyeme &* Pontici *mures*, &c. *Conduntur &* Alpini. Nempe in cavis ſuis altum dormituri. Itaque ſomnus *Saülis*, & militum circumſtantium, qui tam altum dormiebant, ut *Davidem* & *Abiſæum*, uſque ad regium tentorium procedentes, & *Saülis* lanceam auferentes, non ſenſerint, rectè ab *Hebræo* Scriptore vocatur תרדמת מרמוטה *ſomnus marmotæ.*

Jam dicendum quid ſit الفنك *alphenec*, quâ voce alios *Arabes Hebræum* שפן *ſaphan*, reddidiſſe diximus. *Gabriel Sionita Geographiæ Nubienſis* Clim. 1. part. 1. *muſtelam albam* interpretatur. Golius, *muſtelam fœnariam, vulgo fovinam* (quia putavit vir doctiſſimus فنك *phenec* ad *fœnum* alludere, & *fovinam* à *fœno* dici, cùm à *Gallico fagi* vocabulo nomen habeat.) Giggeio فنك *phenec* eſt *brutum quoddam utiliſſimum, ex cujus pelle veſtes pelliceæ accipiuntur.* Sed præſtat audire ipſos *Arabes.* Abenbitar, الفنك حر طيب الرايحة اطيب من

جميع

جميع انواع العرا يجلب كثيرا من الصقالبة ويشبه ان يكون في لحمه حلاوة وهو ابرد من السمور واحر من السنجاب واكثر الناس علي اختلاف اسنانهم يحتملون لبس الفنك

Phenec *animal eſt, cujus pellis eſt calida, boni odoris, in omnibus pelliciorum ſpeciebus odoratiſſima. Affertur magnâ copiâ ex* Secalia. *Videtur eſſe carne dulci. Frigidior eſt pellis pelle* ꝫ ſimor, *ſed calidior pelle* ꝫ ſungiab. *Eâ maximè pelle, vergente ætate, veſtiri mos eſt.* Razi,

الفنك والقماقم والحواصل معتدلة في الحرارة وهو مع ذلك خفيفة

Pelles alphenec, *&* alkamakim, *&* alhawaſil, *ſunt caloris temperati, & præterea leves.* Damir,

الفنك دويبة يوخذ منها الفرو قال ابن البيطار انه اطيب من جميع الفرا يجلب كثيرا من بلاد الصقلاب

Alphenec, *animalculum, ex quo ſumitur pellicium. Dixit* Abenbitar *fragrantiſſimum eſſe omnium pelliciorum, & plurimum afferri ex regione* Sclava: quomodo legendum ſuprà, non صقالبة *Secalia.* (Regio *Sclava*, id eſt, *Sclavorum*, fuit olim in *Scythia Europæa* verſus *Oceanum Occidentalem*, teſte *Simocattâ* libri ſexti capite ſecundo.) *Ibnomar Ben Abdalbar* in libro, cui titulus غهيبر id eſt, *Explanatio*,

الفنك والسنجاب والسمور كل ذلك سبع كالثعلب وابن عرس

Phenec, *&* ſungiab, *&* ſimur *feræ ſunt omnes inſtar vulpis, & muſtelæ.* Hæc illi: ex quibus colligi videatur, has pelles eſſe in martis ſpeciebus. Tamen الفنك *alphenec* potiùs eſt *mus Ponticus*, id eſt, *muris*, aut *ſciuri* ſpecies, quem *Venetum Hermolaüs*, & *Finnicum Agricola* nominat, à *Venetis*, & *Finnis*, populis ad *Viſtulam* in *Boruſſia*, à quibus defertur ad nos in pelliciorum uſum. De his populis ita *Ptolemæus* in deſcriptione *Sarmatiæ*, Παρὰ μὲν τὸν Ὀυιςȣ́λαν ποταμὸν ὑπὸ τȣ̀ς Ὀυενέδας Γύθωνες, εἶτα Φίννοι. *Ad* Viſtulam *quidem fluvium ſub* Venetis *ſunt* Gythones, *deinde* Finni. Ab his, inquam, *Finnis* dici videtur *mus Finnicus*, & *Arabicè* فنك *phenec*, qui à ſtatura, & colore, *Gallis* dicitur *petigris.* Sed & سنجاب *ſungiab* Golio eſt *ſciurus, animal cinerei coloris, ejuſque pellis, quâ ſuffulciuntur veſtes, ſeu potiùs minium* (voluit, credo, *herminium.*) *Damir* animal eſſe dicit, *ad formam talpæ, mure majus, degens in ſummis arboribus, pellis cœruleæ, molliſſimæ, pulcherrimæ, quâ delicati veſtiuntur.* Apparet *ſciuri* ſpeciem deſcribi. Eſt & *ſimur* genus muris *Græcis* non prorſus ignoti. *Heſychius*, Σίμωρ παρὰ Πάρθοις καλεῖταί τι μυὸς ἀγρίȣ εἶδος, ȣ̃ ταῖς δοραῖς χρῶνται πρὸς χιτῶνας. Simor *apud* Parthos *vocatur quædam agreſtis muris ſpecies, cujus pelles cedunt in uſum veſtium.* Aliis *ſimur* eſt martes. *Damir* ait eſſe *animal feli ſimile*, aut النمس *furoni ex quorundam ſententia, cujus pellis mollitie, levitate, calore, & pulchritudine ita excellit, ut eâ Reges & Magnates induantur.* De utraque pelle multo plura poſſem addere, petita ex *Arabum* libris: ſed ſingula hæc accuratius explicare non eſt noſtri otii, neque multum facit ad rem præſentem.

Græcis par eſt inconſtantia in explicatione vocis שפן *ſaphan.*

1. Sunt, qui λαγωȣ̀ς reddunt; ut *Vulgatus, lepuſculos:* quòd jam ſuprà expendimus.

2. Fuêre, qui *hyænam* mallent; ut *Clemens Alexandrinus* libri ſecundi *Pædagogi* capite decimo, ubi *Moſem* inducit dicentem, Ὀυκ ἔδεσαι τὸν λαγὼν, ȣ̓δὲ τὴν ὕαιναν, *Non comedes leporem, neque hyænam, id eſt,* הארנבת והשפן. Cui ſimile eſt, quod legitur in Epiſtola *Barnabæ*; Ἀλλὰ καὶ δασύποδα ȣ̓ φάγῃ, *Sed nec leporem manducabis.* Et paulò poſt, Ἀλλὰ ȣ̓δὲ τὴν ὕαιναν φάγῃ, pro quo habet verſio vetus, *Sed nec belluam manducabis.* Malim *beluum*, aut *belbum.* Ita enim *Julius Capitolinus* in *Gordiano* tertio, *Fuerunt ſub* Gordiano Romæ *elephanti* XXXII. *alces* X. *tigres* X. *leones manſueti* LX. *leopardi manſueti* XXX. *belbi*, id eſt, *hyænæ* X. Tamen in *Gloſſario Philoxenus*, Ὕαινα, ζῶον, *bellua.*

3. Pleriſque *Græcis* שפן *ſaphan*, eſt χοιρογρύλλιος· quæ verſio eſt receptiſſima, adeoque vetuſtiſſima. Ita enim reddunt *Seniores*, *Levit.* 11. *v.* 5. *Deut.* 14. *v.* 7. & *Prov.* 30. *v.* 26. Sed & *Pſal.* 103. (*Hebræis* 104.) 18. pro τοῖς λαγωοῖς, alii omnes, id eſt, *Aquila*, *Symmachus*, *Theodotion*, &c. voce ſimili, χοιρογρυλλίοις tranſtulerunt, ut teſtatur *Hieronymus* in Epiſtola ad *Suniam.* Unde in nonnulla etiam irrepſit *Seniorum* exemplaria. Atque, idem ſequutus, *Æthiops Pentateuchi* Interpres, *Romæ* manuſcriptus, pro השפן, habet ኀርጸጌለወ፤: *chœrogryllion.* Verum ignotum penè dixerim ſic explicari per ignotius. Neque enim conſtat ſatis quid ſit χοιρογρύλλιος, cum de eo nil quidquam habeant ii Veterum, qui de animalibus ſcripſerunt, *Ariſtoteles* putà, *Plinius*, *Ælianus*, *Oppianus*, *Phile*, &c. Tamen *Ariſtophanis Scholiaſtes* in *Pace* vocem *Græcam* eſſe agnoſcit: ſed de illa hoc ſolum habet, Ἔςι δὲ ζῶον, ὃ καλεῖται ὑπό τινων χοιρογρύλλιος: *Animal eſt, quod à nonnullis vocatur chœrogryllius.* Alii Veterum *Lexicographi hericium*, aut *hyſtricem*, interpretantur. *Heſychius*, Χοιρογρύλλιον, ὁ ἐχῖνος. *Philoxeni Gloſſæ*, Χοιρογρύλλιος, ἤγȣν ἐχῖνος χερσαῖος, *Erinacius.* Suidas, Χοιρογρύλλιος, ὕςριξ, ἀκανθόχοιρος, τȣτέςιν ἐχῖνος χερσαῖος. Sed & *Vulgatus* Interpres *Pſal.* 103. (*Hebræis* 104.) 18. *Petra refugium herinaciis*, id eſt, τοῖς χοιρογρυλλίοις· quomodo etiam *Hieronymus* in *Pſalmorum* verſione, quæ extat inter ipſius *Opera*, à *Vulgata* in multis planè diverſa. Et *Eucherius* in libro *De nominibus Hebræorum* capite duodecimo, *Erinacii chirogrylli nuncupantur*, &c. Et *Vincentius* in *Doctrinali*, libri decimi ſexti capite octogeſimo ſexto; *Erinacius, qui & cirogryllus, eſt animal porcelli formam habens, ſed ſpinoſum*, &c. Et Græcus Scholiaſtes in proverbia perabſurdè, οἱ χοιρογρύλλιοι, εἶδος ἰχθύος, ἤτοι οἱ λαγωοὶ, ἢ οἱ καλȣ́μενοι οἶσροι. *Chœrogrylli i piſcis ſpecies, aut lepores, aut qui vocantur aſili.*

Atque hæc ferè ſunt Veterum interpretamenta vocis שפן *ſaphan*, in quibus quid eligas, nondum apparet; quia horum nullum eſt, quod non habeat ſua incommoda. الوبر *alwebro*, id eſt, *mus montanus*, in eo differt à שפן *ſaphan*, quod non ruminat, neque degit in petris, neque in *Judæa* naſcitur, neque in locis vicinis. Et fruſtrà opponi *Plinium* dicetur infra. Plus in iis eſt rationis, qui *ſaphan* volunt eſſe الفنك *alphenec*, *ſciuri* ſpeciem, quem Veteres *murem Ponticum* appellabant.

Rumi-

Ruminant enim *mures Pontici*. Aristoteles *Historiæ animalium* ferè in fine libri noni, Μηρυκάζουσι δὲ καὶ τῶν ἀμφοδόντων ἔνια, οἷον οἱ μῦες οἱ Ποντικοί. *Sunt etiam ex utrimque dentatis quæ ruminant, ut mures* Pontici. *Plinius* libri decimi capite septuagesimo tertio, *Pontici quoque mures simili modo remandunt*. Et quamvis in frigidis locis ferè nascantur, tamen in calidis non desunt. *Getulici* quippe sciuri meminere Scriptores. Et de eo multa habet *Johannes Cajus Anglus* in Epistola ad *Gesnerum*. Ut de *Arabe Geographo* (a) taceam, qui in censu animalium, quæ in intima *Africa* nutriunt *Nigrorum* sylvæ, etiam habet افناك *Finnicos mures*, sive *Ponticos*. In petris tamen non degunt, sed in arborum fastigio nidificant, & fœtus fovent. Itaque الفنك *alphenec*, seu *mus Finnicus*, non potest esse שפן *saphan*. Idem de *hyæna* judicium; quæ non ruminat, neque in petris degit, sed in sepulchris potiùs. Unde est, quod *antrum hyænæ* Arabicè رجمة *rugma* dicitur, id est, *sepulchrum*. Præterea שפניא *sephanim*, *Solomon* dicit esse *populum invalidum* Prov. 30. 26. quod de hyænis nemo dixerit. Sed neque est hericius in censu ruminantium, neque in petris habitat, sed in cavis arborum, aut in dumetis, aut sepibus. Unde est, quod hericium *Angli* vocant *hedg-hog*, quasi dicas *porcum sepium*. Nec temere prætereundum quod dicturus sum. *Marmotta* & *hyæna* solitaria sunt animalia: *hericius* quoque, qui *Græcè* χὴρ ἀπὸ τῆς χηρώσεως, ἤτοι ἐρημώσεως, *à solitudine* dicitur. At שפן *saphan*, gregarium est animal. Quo pertinet, quod *Solomon* שפנים *sephanim*, *populum* appellat ubi suprà, שפנים עם לא עצום, Sephanim *populus invalidus*: ut paulò antè de formicis, הנמלים עם לא עז, *Formicæ populus non fortis*. Et *Joel*. 1. 6. de locustis, גוי עלה על ארצי עצום, *Contra terram meam ascendit gens valida*. Quale est, quod *Lucianus* in *Icaro-Menippo* dixit μυρμήκων ἀγορὰν *formicarum concionem*. Et *Philippus Anthologiæ* libri primi capite vigesimo tertio, Βωλοτόμοι μύρμηκες, ὁ γῆς στρατός. *Glebas excavantes formicæ, terræ exercitus*. Et *Philostratus* πιθήκων δῆμος· ut Solinus, *plebes simiarum*; & *Smyrnæus*, μελισσάων κλυτὰ φῦλα, *nobiles apum gentes*: & multò ante *Poëta* summus *Iliad*. β'.

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων,

ut apum frequentium gentes eunt, id est, *examina*. De qua Phrasi plura alibi. Itaque quidquid sit שפן *saphan*, solitarium animal non est. Et vel *saphan* non est χοιρογρύλλιος, quomodo reddiderunt vetustissimi Interpretes, vel χοιρογρύλλιος non est ἐχῖνος *herinacius*, ut volunt. Et verò idem *Hieronymus*, qui *Psalmo* centesimo quarto, aliorum Interpretum torrente abreptus, *herinacium* reddidit, in Epistola ad *Suniam* χοιρογρύλλιον diversum esse ab herinacio animal disertè docet, nempe ἀρκτομῦν. Verba sunt, *Sciendum est animal esse non majus hericio, habens similitudinem muris & ursi. Unde & in* Palæstina ἀρκτομῦς *dicitur. Et magna est in istis regionibus hujus generis abundantia, semperque in cavernis petrarum, & terræ foveis, habitare consueverunt*. Et in *Lexico Coptico* ΠΙΧΙΡΟΓΡΙ'ΛΛΙΟΝ, id est, ὁ χοιρογρύλλιος, *Arabicè* redditur اليربوع *aljarbuo*. Itaque cardo quæstionis in hoc versatur, ut sciamus quid sit *Græcum* ἀρκτομῦς, & *Arabicum* اليربوع. Neque Lectori debet esse grave, si id perpendam accuratiùs, cum non possimus aliter scire rem ignoratam hactenùs, nempe quod animal *Seniores* χοιρογρύλλιον, & *Hebræi* שפן *saphan*, appellaverint.

Ut ab origine rem ordiar, vetustissimi Scriptores meminêre murium in *Ægypto*, & in *Africa*, qui posteriores pedes prioribus habent longiores, adeòque iis bipedes gradiuntur. *Herodotus*, ubi de *Libya*, libri quarti capite centesimo nonagesimo secundo; Μυῶν δὲ γένεα τριξὰ αὐτόθι ἐστί· οἱ μὲν δίποδες καλέονται, &c. *Murium autem ibi est triplex genus. Alii quidem bipedes vocantur*, &c. Aristoteles *Historiæ* libro sexto in fine, Οἱ δ' ἐν Αἰγύπτῳ μῦες σκληρὰν ἔχουσι τὴν τρίχα, σχεδὸν ὥσπερ οἱ χερσαῖοι ἐχῖνοι. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι, οἱ βαδίζουσιν ἐπὶ τοῖς δυσὶ ποσί· τὰ γὰρ πρόσθια μικρὰ ἔχουσι, τὰ δ' ὀπίσθια μεγάλα· γίνονται δὲ πλήθει πολλοί. *Mures autem, qui in* Ægypto *sunt, duros habent pilos, ferè ut echini terrestres. Sunt autem & alii, qui bipedes incedunt. Habent enim priora crura brevia, posteriora longa. Sunt autem multi numero*. *Theophrastus* apud Ælianum *Historiæ* libri decimi quinti capite vigesimo sexto, Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ἀκούω δίποδας εἶναι μῦς, καὶ μεγίστους μεγέθει φύεσθαι· τοῖς γε μὴν ἐμπροσθίοις ποσὶν, ὡς χερσὶ, χρῆσθαι· εἶναι γὰρ αὐτοὺς τοὺς ὄπισθε βραχυτέρους· εἶδον τούτους. Λιβυκοί εἰσι· βαδίζουσι δὲ ὀρθοὶ ἐπὶ τοῖν ποδοῖν, ὅταν δὲ διώκωνται, πηδῶσι. *Audio in* Ægypto *mures esse bipedes, & staturâ maximos, & prioribus pedibus, tanquam manibus, uti. Eos enim breviores esse posterioribus. Illos vidi*. Libyci *sunt. Recti duobus pedibus nitentes gradiuntur. Si quis autem insequatur, saliunt*. Et ex eodem *Photius*, Ἐν Αἰγύπτῳ δίποδάς φασι μῦας γίνεσθαι, καὶ μεγάλους· ἔχουσι δὲ οὗτοι καὶ τοὺς ἐμπροσθίους πόδας, ἀλλ' οὐ βαδίζουσιν ἐπ' αὐτοῖς· χρῶνται δὲ αὐτοῖς, οἷα χερσίν· ὅταν δὲ φεύγωσι, πηδῶσι. *Bipedes in* Ægypto *mures, & magnos, nasci perhibent. Habent autem etiam anteriores pedes. At iis non incedunt, sed ut manibus utuntur. Et saltu fugiunt*. *Plinius* libri octavi capite trigesimo septimo, postquam egit de muribus *Alpinis*, *sunt his pares & in* Ægypto (nempe in eo, quod sequitur, cum sint cætera valde dispares) *similiterque residunt in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribusque ut manibus utuntur*. Et libri decimi capite sexagesimo quinto, Ægyptiis *muribus durus pilus sicut herinaceis: iidem bipedes ambulant ceu* Alpini.

Hoc muris genus etiam in *Palæstina* frequens *Hellenistæ* ideò vocârunt ἀρκτομῦν, id est, *ursinum murem*, quod incederet bipes, & prioribus pedibus, tanquam manibus uteretur. Id enim est ursorum proprium. *Oppianus* libro tertio *Cynegeticῶν* in ursi descriptione,

Χεῖρες χερσὶ βροτῶν ἴκελαι, πόδες ἠδὲ πόδεσσι,

Manus hominum manibus, pedesque pedibus similes. *Solinus* in capite *De Numidia*, & in ea ursis; *Vis maxima in brachiis, & lumbis: unde interdum posticis pedibus insistunt*.

Hoc idem animal *Arabicè* vocatur اليربوع *aljarbuo*, & falluntur *Lexicographi*, qui *talpam* interpretantur. Res ex descriptione patebit. *Damir* in capite *De* اليربوع *aljarbuo*; هو حيوان طويل الرجلين وقصير اليدين جدا *Est animal, cujus pedes posteriores longi sunt, & priores breves admodum*. Et paulò post, فهي قصيرة اليدين لانها اذا خافت شي لاذت بالصعود فلا يلحقها شي *Et pedes anteriores ideò breves habet, ut, cum aliquid timet, ad superiora confugiat, neque ullum animal id assequatur*.

Et infrà قال الجاحظ والقزويني وهو

(a) Vide Clim. I. part. I.

من نوع الفار *Dixerunt* Algiahid & Alkazuinius *esse inter species muris.* Itaque verè est ἀρκτομῦς, id est, mus cum urso hoc commune habens, quod pedibus posterioribus ingreditur, quos longiores habet. *Gesnerus*, in capite *De mure Alpino*, *Græcum* Scriptorem anonymum citat, nondum editum, qui in libello *De animalibus* hæc habet de arctomye: *Arctomys unus custodit, cæteris pascentibus; & singuli partem pabuli ad eum deferunt, at, si negligentior fuerit in custodia, & homo aliquis supervenerit, cujus adventum ille voce non prodiderit, à cæteris occiditur.* En his simillima de *aljarbuo* in *Damire*, ut scias idem esse animal!

هو من الحيوان الذي له رييس مطاع
يناقره البه واذا كان فيها يكون
بيتها في مكان مشرف او علي صخرة
ينظر الي الطريق من كل ناحية
فان راي ما يخافه صر باسنانه وصوت
فاذا سمعته انصرفت الي حجرتها فان
قصر الرييس حتي ادركهم احد وصاد
منهم شيا اجتمعوا علي الرييس وقتلوه
وولوا غيره *Est ille mus è numero animalium, quæ ducem habent, quem colant, cuique obsequantur. Qui cum est inter eos, quorum domus est in sublimi loco, aut super petram, inde in viam ab omni parte prospicit. Et, si videat aliquid, unde sit metus, dentibus stridet, & clamat: quo audito, illi secedunt ad latibula sua. At, si se contineat, donec eos assequatur aliquis, aut è numero suo aliquem intercipiat, conjuratione contra ducem inita, eum interficiunt, aliumque illi substituunt.* De eodem animali si plura desideras, audi reliqua *Damiris.*

ويسمي الدرص وذو الرمح ورمحه ذنبه
وله ذنب كذنب الجرد يرفعه صعدا في
طرفه شبه النوارة ولونه كلون الغزال

Vocatur etiam dirs *&* dur-romchi (id est, *hastatus;*) *nempe pro hasta caudam habet similem caudæ muris, quam sursum tollit: & in extremo est floris species. Color est ut color gazellæ,* seu *capreæ.* Sequitur, وهذا الحيوان يسكن بطن
الارض ليقوم رطوبتها له مقام الما

Habitat hoc animal in ventre terræ, ut humiditas ejus præstet ipsi locum aquæ. Et paulò infra,

واليربوع يتخذ حجره في نشز من
الارض ثم نحفر بيته في مهب والرياح
الاربع ويتخذ فيه كوي وتسمي النافقا
والقاصعا والراهطا فاذا طلب من احدي
هذه الكوي نافق اي خرج من النافقا
وان طلب من النافقا خرج من القاصعا
وان طلب من القاصعا خرج من الراهطا

Aljarbuo *parat latibulum suum dispergendo terram, & domum sibi fodit ad flatus quatuor ventorum, eamque fenestris instruit, quarum una vocatur* naphika, *alia* kasia, *&* rahita. *A quibus, si impetatur, exit per* naphikam. *Et si à* naphika *impetatur, exit per* kasiam; *aut per* rahitam, *si à* kasia. Quomodo de mure nostro *Plautus* in *Truculento* Actu quarto.

Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia,
Ætatem qui uni cubili nunquam committit suam:
Quia si unum ostium obsideatur, aliud perfugium
(b) gerit.

(b) al. erit.

Sed & aliud comminisci dicitur *aljarbuo.* Fenestras, aut foramina sua veriùs, quandoque terra obducit in summa superficie, ne extrinsecus appareant. Id *Arabicè* دم *damma* dicitur. *Alcamus*, دم اليربوع حجره غطاه وسواه Damma aljarbuo *latibulum suum, id est, texit illud, & complanavit.* Unde & latibulo دممة *dumama* nomen. Idem *Alcamus*, الدممة حجرة اليربوع وتراب يجمعه اليربوع ويخرجه من الجحر فيشوي به بابه Dumama, *latibulum* aljarbui, *& terra, quam colligit, & è latibulo suo effodit, ut eâ complanet ejus aditum.* Proinde ut نافقا *naphika* dicitur ejus latibuli foramen terra obtectum, inde sumpta Metaphora نافق *naphaka*, Verbum tertiæ Conjugationis, est *in religione dissimulare, & aliud ore profiteri, aliud habere in animo reconditum.* Et منافق *munaphik* est *hypocrita.* Damir,

ظاهر بيته تراب وباطنه حفر وكذلك
المنافق ظاهره ايمان وباطنه كفر

Pars exterior domus ejus terra est, sed interior est concava. Hypocrita itidem fidem habet extrinsecus, sed intrinsecus infidelitatem. Algiahid, & alii,

واسم المنافق لم يكن في الجاهلية
لكن لمن اسر الكفر واظهر الايمان

Nomen munaphik *non erat in Ethnicismo, sed de eo* (dicitur) *qui celat infidelitatem, & ostentat fidem.* Albazi,

تعالي اشتق له هذا الاسم من هذا
الاصل وهو من نافقا اليربوع لانه
لما

لما ابطن الكفر واظهر الايمان *Excelsus Deus hypocritæ nomen derivavit ex ista radice, nempe ex* naphika, seu *foramine muris* aljarbuo *dicti; quia intùs est infidelitas, & extrà fides.* Hæc & alia plura Arabes in Azoaram Alcorani LXXIII. cui titulus المنافقون hypocritæ. In *Alcamus* nidus hujus animalis vocatur لغز *logoz*, quasi *labyrinthum* dicas, quia in hujusmodi nidis viæ sinuosæ sunt & intricatæ admodum. Ac proinde الغاز *algaz Arabicè* dicuntur

طرق تلطوي وتشكل علي مسالكها

viæ quæ in tractu suo contortæ sunt & implicatæ. Ad hoc muris genus referenda sunt, quæ dicit *Synesius* de *Johanne* quodam Duce sub finem Epistolæ centesimæ quartæ, Δίκην ἀρουραίου μυὸς ἐνεδεδύκει τῇ πέτρᾳ, *Agrestis muris instar sese in petram abdiderat*, id est, in *Bombæam*, castrum in cavo rupis munitissimum. Neque enim alii agrestes mures in petra nidificant, sed solus *aljarbuo*. Quod probant hæc *Ibnolgiauzi*,

البربوع لا يتخذ بيته الا في موضع

صلب مرتفع ليسلم من شبل او

حافر ثم لا يجعله الا عند اكمة او

شجرة او صخرة ليلا يضل اذا عاد اليه

Aljarbuo *domum suam non parat nisi in loco duro* (id est, *petricoso*) *& sublimi, ut ab aquarum influxu & ab* (equorum) *ungula tuta sit. Nec eam statuit, nisi in tumulis, aut arboribus, aut petris, ne, cum ad illam redit, aberret.* Quod hujus animalculi catulis maximè accidit. Unde *Proverbium* in *Damire*, اضل من ولد اليربوع *Catulo* aljarbui *magis errat*, de eo, qui vagatur, nec pedem figit uspiam. Ibidem,

وفي طباعه إنه اذا مشي في ارض سهلة

او لينة مشي علي موخر كفه حتي

لا يعرف اثر وطية كما يفعل الارنب

Etiam è natura ejus est, ut, cum in terra molli & in tenera graditur, summis pedibus insistat, ne in locis, quæ calcavit, ejus vestigia agnoscantur: quod lepori quoque in more est.

Item, وهو يجتر ويبعر وله كرش واسنان

واضراس من الفك الاعلي والاسفلي

Ruminat etiam, & stercus egerit, & ingluviem habet (more ruminantium;) *quamvis dentes & maxillares illi sint, tam in superiore, quam in inferiore maxilla.* Eidem muri hoc singulare, quod salit. Quod efferunt *Arabes* verbo بحطل *bachdala* maximè proprio. *Alcamus*, بحطل قفز قفزان اليربوع Bachdala, *saliit saltu aljarbui.* Ita etiam *Giauhari.* Quod ipsum *Theophrastus* de muribus illis, qui bipedes incedunt, supra observavit, Ὅταν δ' διώκωνται, πηδῶσι. *Si quis insequatur, saliunt.* In ejusdem latibulis nidificat anguium genus, quos *Arabes* appellant جنادع *gianadio*, vel جنادب *gianadibo. Alcamus* الجنادع الاحناش او

جنادب تكون في حجرة البرابيع

Algianadio, *serpentum* (genus) *aut* gianadibo: *hi sunt in nido aljarabii*, quod Plurale est vocis اليربوع *aljarbuo.* Si cum mure vulgari coëat *aljarbuo*, mus hybrida indè natus vocatur فرنب *pharnab*, aut *phirnib.* Alcamus, الفرنب الفارة او ولدها من اليربوع *Alpharnab*, (aut *alphirnib*) *mus, aut fœtus ejus ex aljarbuo.* Est & hoc illi peculiare, quod ab *Arabibus* comeditur *aljarbuo*, cum de cætero muris esus sit eis interdictus. *Damir* in capite الفار *alphar*, id est, *De mure*,

يحرم اكل جميع انواع الفار الا اليربوع

Prohibitus est esus omnium muris specierum, præterquam aljarbui. Est tamen inter *Arabes* aliquis ea de re dissensus. Nam ex sententia *Abuchaniphæ*, لا يوكل لانه من الحشرات *Non comeditur* (aljarbuo;) *quia est ex subterraneis animalibus.* Et *Algazali*, in libro, cui titulus الوسيط *Mediator*, negat quidquam esse comedendum من الحشرات الا الضب *ex subterraneis animalibus præter crocodilum terrestrem.* Tamen ab aliis insuper excipiuntur اليربوع وابن عرس وام حبين والقنفذ والدلدل aljarbuo, *& mustela, & chamæleon & hericius, & hystrix.* Hinc de *aljarbuo* Damir,

يحل اكله لان العرب تستطيبه وتحله

Conceditur illius esus; quia permittunt Arabes, *& eo delectantur.* Ita nimirum definiunt magni *Arabum* Canonistæ, *Ata*, & *Achmed Ben-Hantal*, & *Ibnolmandsar*, & *Abutsaur*, &c. Proindè non solùm *aljarbuo* sed & latibulum ejus emitur, id est, jus illud rimandi, & perscrutandi, ut in eo capiatur hoc animal. Quod tamen quia plerumque parùm succedit, in Proverbium cessit apud *Arabes*: ut cum dicunt, كالمشتري القاصعا باليربوع *Ut qui pro* aljarbuo *emit foramen ejus.* Quod Proverbium

يضرب الذي يدع العين ويتبع الاثر

ferit eum, qui, fonte relicto, solum sequitur vestigium. Græcè dixeris Σκιὰν ἀντὶ τοῦ σώματος, *Umbram pro corpore.* Atque hic quoque *Arabes* delicati sunt, & cæteris hujus generis muribus *Suphariensem* præferunt, quem sic describit *Alcamus*: يربوع شفاري ضخم

الاذنين وطويلهما العاري البراثين ولا

يلحق سريعا والطويل والقوايم الرخو

اللحم الدسم *Supharienfis* jarbuo *crassis & longis est auribus, nudus unguibus, ita ut non facilè apprehendat, pedibus longis, teneráque & pingui carne.* In *Abenbitare*, يربوع الاسرايبلي لحم

اليربوع يقد وغذا كثير ويلين البطن

Jarbuo Israëliticus *vocatur caro* aljarbui, *quæ exsiccatur. Est autem multi nutrimenti, & mollit ventrem. Exsiccare*

siccare Arabicè est قدّ *kadda*, quod propriè significat *carnem in longitudinem scissam vento exponere*, quomodo apud nos fumo, ut humor absumatur. Unde قداد *kedad* dicitur tam *hericius* quam *aljarbuo*; quia utrumque animal sic exsiccatur. *Alkamus*, القداد القنفذ واليربوع *Alkedado*, *hericius*, & *Aljarbuo*. In *Arabicis* Sacri Textus versionibus vox *aljarbuo* occurrit semel omnino, nempe *Es.* 66. 17. ubi sic habet *Arabs* Interpres, الذين ياكلون لحم الخنزير والرذالات واليربوع *Qui comedunt carnem porcinam*, & *abominationes*, & *Aljarbua*, id est, speciem pro genere. Nam *Hebræa* habent, והעכבר, & *murem*. Sed *Arabi* causa non defuit, cur redderet اليربوع *aljarbua*. Jam enim docuimus in toto murium genere hunc solum apud *Arabes* edulem esse. Præterea, quamvis עכבר *achbar*, Hebreis *murem* in genere significet, tamen *Arabicè* hæc ipsa vox عكبر *achbar*, in Plurali عكابر *achabiro*, significat *marem* اليربوع *aljarbui*. *Alcamus*, العكابر ذكور من اليرابيع Alachabiro, *mares Aljarbii*: quod jam diximus Plurale esse vocis اليربوع *aljarbuo*. Itaque cum اليربوع sit speciei nomen العكبر *alachbar* marem significat, ut العطبوطة *alatiuta* fœminam. *Alcamus*, العطبوطة اليربوع الانثي Alatiuta, *Aljarbuo fœmina*. *Teixeira Lusitanus* appellat *ratones del mato*, id est, *mures dumeti*, & his verbis describit *Indici itinerarii* capite quarto, *Son estos ratones del grandor de los grandes nuestros communes*, *tienen el pelo pardo tirante à blanco*. *Tienen de raton las orejas*, *manos*, *y la cola*: *cuya punta*, *y los ojos*, *y cabeça*, *son de conejo*; *y las piernas como de gazela*. *Corren mucho saltando*, *hazen cueua como conejo*. *Y ay dellos grande quantidad por aquel de sierto*. *Los* Arabes *los comen*, *y dizen*, *que son muy buenos*. Id est, *Sunt isti mures vulgarium maximis mole pares*, *coloris leucophæi*. *Muris habent auriculas*, *pedes anteriores*, & *caudam*: *cujus acumen*, *oculi*, & *caput*, *sunt cuniculi*; & *pernæ* (id est, *crura posteriora*) *capreæ*. *Saltando plerumque currunt*, & *cuniculos agunt quomodo cuniculi*. *Horum in illo deserto* (in *Arabiæ* parte *Babyloniæ* vicina) *maxima est copia*. Arabes *in cibis usurpant*, & *optimi saporis esse asserunt*. Quibus verbis omnino describitur *aljarbuo*, quod nemo non fatebitur. De eodem sic *Olearius* libri sexti *Itinerarii Persici* pagina sexagesima quarta, *Vidimus prope* Terkin (in *Circassia*) *muris agrestis genus* Arabicè JERBUA *dicti*. *Huic sciuri magnitudo est*, *neque forma dissimilis*; *pilus tamen fuscior*; & *caput muris*; *aures longæ*; *crura anteriùs brevia*, *posteriùs longiora*. *Proinde nonnisi in ascensu currunt*; *in planis ferè reptitant*, *aut saltu supra terram ad quinque vel sex pedes efferuntur*. *Cauda longa dorso incumbens*, *in caule glabra*, *in vertice hirta* & *albicans*. *Multos videre eodem impetu sursum prosilientes jucundum erat spectaculum*. Babyloniam & Arabiam *his scatere ajunt*, & *incolis esse pro cibo*. *Sunt*, *qui ex agris in domos se conferunt*, & *pecuniam suffurantur*.

His ita explicatis, tria sunt, quæ Lectori non oscitanti clara & manifesta fient. I. Murem illum, qui *Arabicè* vocatur *aljarbuo*, eundem esse cum *Herodoti*, *Aristotelis*, *Theophrasti*, *Plinii*, *Æliani*, & *Photii* mure, qui pedum posteriorum longitudine & saltu insignis est. Nam in *aljarbuo* suo utrumque observant Arabes. Bipedes quidem incedere non addunt; quia res est infrequentior. Fallitur enim *Photius*, qui pedibus anterioribus eos unquam niti negat. Quod apud *Ælianum* non refert *Theophrastus*, nec quisquam alius Veterum. II. Hunc ipsum murem patet eundem esse cum *Hieronymi arctomye*. Naturam enim habet cum mure & urso communem, habitatque in cavernis petrarum, & terræ foveis; & in singulis saxis & collibus custodem habet in excubiis, cujus negligentia morte mulctatur. III. Denique اليربوع *aljarbuo* idem est animal cum *Hebræorum* שפן *saphan*. Concurrunt enim omnes notæ, nulla excepta. Quod probare est obvium. Primò enim neutrum est bisulcum. 2. Utrumque ruminat. 3. Utrumque edule est, quamvis immundum. 4. Utrumque gregarium. 5. Utrumque infirmum. 6. Utrumque domum habet in petra. 7. *Aristoteles*, *Theophrastus*, *Plinius*, & alii scribunt *Ægyptium* esse animal; & *Hieronymus* magnam esse in *Palæstina* hujus generis abundantiam. *Arabiam* quoque eo scatere *Arabum* scripta abundè docent, & *Teixeira* testis αὐτόπτης.

Superest, ut varia hujus animalis nomina explicare conemur. *Hebraicè* שפן *saphan*, per *Sin* dici videtur pro ספן *saphan*, per *Samech*, tanquam *à tegendo*; quia latibuli sui foramina terra obtegit, ut abundè docuimus. Vel pro צפן *tsaphan*, per *Tsade*, tanquam *à delitescendo*; quia ibi sub terra latet, & ex hominum conspectu se subtrahit. Idem *Arabicè* اليربوع *aljarbuo*, quasi *quaternarius*, appellatur; quia domum sibi fodit في مهب الرياح الاربع *ad flatus quatuor ventorum*, ut didicimus ex *Arabibus*. Et *Chaldaicè* טפזא *taphza*, à *saltu*. Murem enim esse ἁλτικὸν è Veteribus nos docent *Theophrastus*, *Ælianus*, *Photius*, è Recentioribus *Alcamus*, *Teixeira*, *Olearius*. *Syrum* ܚܓܣ *chagas* factum suspicor ex *Græco* χοιρογρύλλιος per compendium ita scripto χγς. Vel ܚܓܣ *chagas* est *claudum animal*. *Syris* enim *claudus* tam ܚܓܝܣܐ *chagisa* dicitur, quam ܚܓܝܪܐ *chagira*. Claudicare porrò videtur hoc animalculum propter pedum inæqualitatem. Dictus ille ipse mus χοιρογρύλλιος *à porci sagina*, aut *specie*. Nam compositæ vocis etiam ultima pars *porcum* significat. *Hesychius*, Γρύλλος, χοῖρος. Item, Γρυλλίων, ὁ χοῖρος. Tale, quod ὕραξ, *sus* Æolibus, à *Nicandro* pro *mure* usurpatur; quia mures παρεοίκασι χοίροις τῷ ῥάμφει, *rostro porcos referunt*, ut ibi habet *Scholiastes*. Et à *Græco* ὕραξ deductum *sorex*. Cur *Seniorum* χειρογρύλλιος *Hieronymi* ætate vocatus fuerit ἀρκτομῦς, abundè jam explicatum. Nec sine causa pro *herinaceo* est sumptus, si verè scribit *Plinius* hoc muris genus herinacii pilum habere: *Ægyptiis*, inquit, *muribus durus pilus sicut herinaceis*; *iidem bipedes ambulant ceu Alpini*. Sed is videtur duas murium species sumpsisse promiscuè. Nam alii distinguunt inter mures δίποδας, & ἐχῖνας, vel ἐχινώδεις. *Herodotus*, Οἱ μὲν δίποδες καλέονται, οἱ δὲ ζεγέριες, οἱ δὲ ἐχῖνες. *Alii quidem bipedes appellantur*, *alii zegeries*, & *alii echines*, nempe ab asperitate pilorum echini instar. *Aristoteles*, Οἱ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ μῦες σκληρὰν ἔχουσι τὴν τρίχα, ὥσπερ οἱ χερσαῖοι ἐχῖνοι· εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι, οἳ βαδίζουσιν ἐπὶ τοῖς δυσὶ ποσί. *Ægyptii mures duros habent pilos*, *ut herinacei terrestres*. *Sed* & *ibidem alii bipedes gradiuntur*. Sed quo errore *Plinius*, eodem Scripturæ Interpretes murium hæc duo genera confudisse putaverim, & mures ἐχῖνας, vel ἐχινώδεις, *herinaceos* appellâsse.

Notandum quoque, *Judæorum* שפנים *sephanim*, id est, χοιρογρυλλίους, vel ἀρκτομύας, si mavis, quædam habere communia cum *Hispaniæ* cuniculis; oculos scili-

scilicet, & caput, & imam caudam, ut à *Teixeira* observatur: & quod posteriores pedes prioribus sunt longiores, quodque subsultim gradiuntur, & pariter ruminant, quamvis utrimque dentati, & subterranea sibi latibula defodiunt, in quibus interdiu latent. Itaque ut *Hebræi* hodie, ita *Pœni* videntur olim *Hebræum* nomen שפן *saphan*, cuniculis indidisse, atque inde esse, quod *Hispania* שפניה, Σπανία, id est, *cuniculosa* dicta est, ut in *Catullo Celtiberia*, quod jam supra (c) monuimus. Aliorum tamen esto judicium.

(c) Pag. 1003. lin. 15.

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM.

De vulgari Mure.

Hebræum עכבר *potius* murem agrestem *sonat. Dictus videtur, quasi* עכלבר consumptor agri. *Agris inde quanta pernicies. Exempla in* Philistæis 1 *Sam.* 5. *v.* 6. *&* 6. *v.* 5. *& Hispaniæ* Cantabris, *Italiæ* Cosanis, *Thraciæ* Abderitis. *In* Chalcidensibus, *in* Gyaro *insula*, Troade, Mysia, Æolide *mures ferrivori.*

Aristoteles *&* Ælianus *obiter emendati.* عكبر achbar, *Arabibus* aljarbuo *mas*, *solus murium edulis.* Μυωξὸς, *seu* glis, Arabibus *non est muris species. Mures pro cibo in summa fame*, Hierosolymis *obsessis. Tres murium colores. Albi rarissimi, ubi reperti. De iis Proverbium. Mus in Lege cur immundus.* Cyrillus *emendatus. Mus* ψοφοδεής. *Muris esus oblivionem inducit. Cur* Sennacheribi *cladem ad mures referant* Ægyptii *in* Herodoto. *Similis historia de* Cretensibus, Hamaxiti *in* Troade *conditoribus.*

Hebræi murem עכבר *achbar*, appellant, voce fortasse *Chaldæa* magis, quæque propriè *murem agrestem* sonat. Videtur enim עכבר *achbar*, dici pro עכלבר *achalbar*, eliso L: ut in vocibus *Babel* pro *Balbel*, & *Samuël* pro שאול־מאל *Saul-meel*, quasi *petitum à Deo* dicas. Nempe *Chaldæis* עכל *achal*, est *consumere*, & בר *bar*, est *ager*: itaque עכלבר *achalbar*, & per contractionem עכבר *achbar*, est *agri consumptor*, seu *vastator*. Nomen agresti muri valde congruum, qui agrorum est certa pestis. *Aristoteles Hist.* lib. 6. cap. 37. Ἀπορεῖται δὲ καὶ ἡ τῶν ἐπιπολαζόντων μυῶν γένεσις ἐν ταῖς χώραις, καὶ ἡ φορά· πολλαχοῦ γὰρ εἴωθε γίνεσθαι πλῆθος ἀμύθητον τῶν ἀρουραίων, ὥς τε ὀλίγον λείπεσθαι τοῦ σίτου παντός· γίνεται δὲ οὕτω ταχεῖα ἡ φορὰ, ὥστε ἔνιοι τῶν μὴ μεγάλας γεωργίας ἐργαζομένων, τῇ προτέρᾳ ἰδόντες ὅτι θερίζειν ὥρα, τῇ ὑστεραίᾳ ἕωθεν ἄγοντες τοὺς θεριστὰς, καταβεβρωμένα ἅπαντα καταλαμβάνουσιν. *In quæstionem etiam vocatur murium in agris emergentium generatio, & proventus. Sæpe enim exoritur agrestium murium tanta vis, ut relinquatur parum frumenti. Et illorum proventus tam est subitus, ut nonnulli eorum, qui non multum agrum araverunt, cum pridie metere statuerint, postridie manè messores adducentes, segetes omnes absumptas deprehendant.* Hinc *Plinius* de prodigiosa murium fœcunditate loquutus lib. 10. cap. 65. *Itaque*, inquit, *desinit mirum esse, unde vis tanta messes populetur murium agrestium.* Et apud *Horum* lib. 1. cap. 47. *Ægyptii*, ἀφανισμὸν δηλοῦντες, μῦν ζωγραφοῦσιν, ἐπειδὴ πάντα ἐσθίων μιαίνει καὶ ἀχρηστοῖ, *destructionem significantes, murem pingunt, quia omnia consumens inquinat, & deperdit.*

Exempla sunt passim obvia. Sic 1 *Sam.* 5. *v.* 6. in *Græca* versione scribitur de iis *Philistæis*, qui captivam arcam tenebant: Μέσον τῆς χώρας αὐτῆς ἀνεφύησαν μύες. Et in *Vulgata*, *Et ebullierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati sunt mures.* Et cap. 6. v. 1. rursus in *Græca*, Καὶ ἐξέζεσεν ἡ γῆ αὐτῶν μύας. *Et terra eorum mures ebulliit.* Quæ quidem sunt Glossemata: cum neque *Hebræa* origo, neque reliquæ versiones, *Chaldæa*, inquam, *Syra* & *Arabica*, tale quidquam agnoscant. Tamen res in se vera est. Nam ejusdem sexti capitis versu quinto etiam *Hebræa* habent, *Facietis*, &c. צלמי עכבריכם המשחיתים את הארץ, *imagines murium vestrorum, qui vastant terram.* مثال الجردان التي تسلطت علي الارض لتفسدها *Imagines murium qui terræ incumbunt ut eam vastent*, ut habet *Arabs Interpres*. Proinde merito *Josephus Antiquitatum* lib. 6. cap. 1. Τὰ δὲ ἐπὶ τῆς χώρας μυῶν πλῆθος, ἀνελθὸν ἀπὸ τῆς γῆς, κατέβλαψε, μήτε φυτῶν, μήτε καρπῶν ἀποσχόμενον. *Quæ autem in regione erant murium copia, è terra emergens, devastabat, neque stirpibus, neque fructibus parcens.* Et *Philastrius* in Musoritis, *Cum fuisset capta arca Testamenti ab Allophylis, atque ex ira Dei produxisset terra sorices, ut eorum fruges deperirent.* Et *Maginus* in *Palæstina* sua, *Nonnullis in locis* Palæstinæ *agri sunt penè deserti ob murium & soricum abundantiam, quos nisi quædam aves devorarent, nullam sementem facere possent incolæ.*

Quod malum ne quis putet esse *Palæstinæ* peculiare; *Strabo* lib. 3. etiam in *Hispania* nonnunquam increbuisse memorat μυῶν πλῆθος, ἀφ' οὗ καὶ λοιμικαὶ νόσοι πολλάκις ἠκολούθησαν, *murium copiam, quam sæpe pestifera lues subsequuta sit.* Et in *Cantabria Romani*, pretio dato, μυοθηροῦντες πρὸς μέτρον ἀποδειχθὲν διεσώζοντο μόλις, *mures ad certam mensuram venantes vix servabantur.* Nec desunt, qui de *Italia* idem referant. *Diodorus* lib. 3. Περὶ τὴν Ἰταλίαν μυῶν πλῆθος ἀρουραίων, ἐγγενηθὲν τοῖς πεδίοις, ἐξέβαλέ τινας τῆς πατρίου χώρας. *Circa* Italiam *murium agrestium vis, ex agris emersa, quosdam è patrio solo pepulit.* Quod ipsum in *Æliano* est *Historiæ* lib. 17. cap. 41. Et uterque sequitur *Agatharchidem* lib. 5. cap. 28. Porro *Cosanos* intelligi verisimile est; quia de *Cosa* canit *Rutilius Rufus*,

> *Dicuntur cives, quondam migrare coacti,*
> *Muribus infestos deseruisse lares.*

Thraciæ quoque *Abderitis*, qui, propter ranarum muriumque multitudinem relicto patriæ solo, sedes quærebant, *Cassander* agros in ultimis *Macedoniæ* finibus assignavit, ut testatur *Trogus* lib. 15. *Chalcidenses* itidem narrat *Heraclides* in *Politiis Cleonas* incoluisse, ἐν τῷ Ἄθῳ ἐξαναστάντας ἐξ Ἐλυμνίου ὑπὸ μυῶν, οἳ τά τε ἄλλα κατήσθιον αὐτῶν, καὶ τὸν σίδηρον, Elymnio *in* Atho *monte pulsos à muribus, qui cum alia devorabant, tum ipsum ferrum.* Quod de *Gyaro* alii referunt. *Plinius* libri octavi capite vigesimo nono, *M.* Varro *auctor est*, &c. *ex* Gyaro, Cycladum *insula, incolas à muribus fugatos.* Et capite quinquagesimo septimo, Theophrastus *auctor est in* Gyaro *insula, cum incolas fugassent, ferrum quoque rosisse eos.* Hinc *Antigonus Mirabilium* capite vigesimo primo, Τῆς δὲ Καρυστίας καὶ τῆς Ἀνδρίας χώρας ἐστὶν πλησίον νῆσος ἡ καλουμένη Γύαρος· ἐνταῦθα οἱ μύες διατρώγουσι τὸν σίδηρον. *Prope* Carystiam *&* Andriam *insula est nomine* Gyarus, *in qua mures ferrum exedunt.* Et de eadem insula *Stephanus Byzantius*, Ἀντίγονος δ' ὁ Καρύστιος φησι, ὅτι ἐν ταύτῃ οἱ μύες διατρώγουσι σίδηρον. Antigonus Carystius *autem inquit, quod in hac* insula *mures ferrum comedunt.* Nec multo aliter *Suidas*. Mendosè igitur *Aristoteles* in *Mirabilibus*, Ἐν Κύπρῳ τῇ νήσῳ λέγεται τοὺς μέτας τὸν σίδηρον ἐσθίειν. *In* Cypro *insula metas ajunt ferrum devorare.* Mendosè etiam in *Æliano Historiæ* libri quinti capite decimo quarto, Ἐν τῇ Πάρῳ τῇ νήσῳ Ἀριστοτέλης λέγει μῦς εἶναι, καὶ μέντοι καὶ γῆν σιτεῖσθαι τὴν σιδηρῶτιν. *In* Paro *insula dicit* Aristoteles *mures esse, qui ferrariam terram exedant.* Utrobique enim pro Κύπρῳ, vel Πάρῳ, legendum Γυάρῳ; & in priore loco μύας pro μέτας, in posteriore τὴν σιδηρῖτιν. Quid quod *Troadis* incolæ, quos *Græci* decennali bello, vix subegerunt, huic malo cedere coacti

coacti, patriam deseruerunt? *Plinius* libri decimi capite sexagesimo quinto, *Plurimi mures ita ad* Troadem *proveniunt, & jam inde fugaverunt accolas.* Et in *Chrysa*, *Mysiæ* urbe, *Crini* Sacerdoti infensus *Apollo* ἔπεμψεν αὐτοῦ τοῖς ἀγροῖς μύας, οἵτινες τοὺς καρποὺς ἐλυμαίνοντο, *agris ipsius mures immisit, qui fructus deperdebant.* Ita *Homeri* vetus *Scholiastes* ad vocem Σμινθεῦ libro primo *Iliados.* Quale est, quod tradit *Ælianus Historiæ* libri duodecimi capite quinto, Τῶν Αἰολέων καὶ τῶν Τρώων τὰ λήϊα πολλὰς μυῶν μυριάδας ἐπελθούσας ἄωρα ὑποκείρειν, καὶ ἀτελῆ τὰ θέρη τοῖς σπείρασιν ὑποφαίνειν. *Permultas olim murium myriades* Æolorum *&* Trojanorum *segetes invasisse, atque immaturas succidisse, iisque, qui sementem fecissent, messem infructuosam reddidisse.*

Ex his abundè patet *muribus*, iisque *agrestibus*, vix indi potuisse nomen aptius, quàm *ab agrorum vastatione.* Itaque id propriè עכבר *achbar*, quod confirmat usus *Arabum*, quibus عكبر *achbar* non est mus quivis, sed *muris agrestis* species, nempe *aljarbuo* mas, ut supra (*a*) docuimus. Proinde *Esa.* 66. *vers.* 17. pro *Hebræo* העכבר *haachbar*, Arabs habet اليربوع *aljarbuo* quasi hæc duo ferè sint synonyma.

(a) Capite præcedenti.

Atque hoc ipsum, quod *Esaias* ibi *Judæis* exprobrat, nonnullos eorum porcinam edere, & העכבר *haachbar*, suadet עכבר esse *murem agrestem*, eumque اليربوع *aljarbuo*, quem solum comedi tradunt *Arabes.* Nam μύωξος, id est, *glis*, quem *Hieronymus* hic intelligit, non censetur ab *Arabibus* in genere murium. Fateor quidem in *Historia* Hebraica *Templi secundi* pag. 241. cum *Hierosolymitani*, à *Romanis* obsessi, comedisse leguntur נבלות הכלבים ועכברים, *cadavera canum, & mures*, domesticos necessariò intelligi; quia in urbe tam arcte obsessa agrestes non erant obvii. Et in extrema fame in cibum admittere necesse erat quidquid offerebatur. At *Esaias* agit de cibis, quos *Judæi* sui temporis, in Dei Legem rebelles, ultro sibi deligebant, neque ulla necessitate coacti. Murem porro domesticum nemo est qui in cibum expetat, cum aliæ escæ suppetant. Atque in *Esaia* mures illi, qui in cibum erant, agrestes fuere, non domestici. Eodem facit, quod in *Samuëlis* loco, quem citavimus, עכברים *achbarim Philistæorum* agros devastant. Illud enim est murium agrestium proprium. Certum tamen est, posteriores *Hebræos* עכבר *achbar*, accipere pro mure quovis. Et potuit ipse *Moses* sic usurpare, latius accepta voce. Quod ut doceret *Jonathan*, *Hebræum* העכבר *haachbar* sic παραφράζει *Levit.* 11. *vers.* 29. ועכברא אוכמא וסמוקא וחיורא, id est, Achbar *niger*, *rufus & albus:* qui tres sunt murium colores. In his albus est rarissimus, non tamen ignotus *Græcis.* *Ælianus Historiæ* lib. 12. cap. 5. ubi de templo *Sminthii Apollinis* in *Troadis* urbe *Hamaxito:* Ὑπὸ δὲ τῷ βωμῷ φωλεύουσι λευκοὶ μύες, *Sub altari nidificant albi mures.* Hi putantur omnium salacissimi: unde in Proverbium abîit, Μῦς λευκὸς, ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν περὶ τὰ Ἀφροδίσια. *Mus albus, de iis, qui ad res Venereas sunt maximè incontinentes.* Vide *Suidam*, & quid ex *Philemone* habeat *Ælianus Historiæ* libri duodecimi capite decimo.

Murem cur Lex pronunciet immundum esse animal, præter causas, quæ cuivis se offerunt, hæc quoque afferuntur, quod inutile & noxium est, & typus eorum, qui dicunt,

Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

In *Cyrillo* contra *Julianum* libro nono γαλῆ καὶ μῦς γράφουσί πως ἐφ᾽ ἑαυτοῖς τὰ δειλὰ, καὶ ἄνανδρα, καὶ ψοφώδη τῶν κλεπτῶν γένη, *mustela & mus furum referunt timida, & imbellia genera, atque obstrepera.* In quibus cum illud *obstreperum* sit planè extra rem, pro ψοφώδη legendum contendo ψοφοδεῆ, id est, *ad omnem strepitum metuentia.* Quo verbo utuntur *Lucianus* in *Scytha*, & *Plutarchus* in *De Sanitate tuenda:* sed & idem in libro *Utra anim.* de chamæleonte dicit; Ὑπὸ δέους ἄλλως τρέπεται, φύσει ψοφοδεὴς ὢν, καὶ δειλός. *Præ timore in aliud mutatur, cum natura meticulosus sit, & timidus.* Hinc in *Hesychio* ψοφοδεὴς est δειλὸς, κενοφόβος, ὁ καὶ τοὺς ψόφους καὶ τὰ ἐλάχιστα φοβούμενος. Quod muri quàm conveniat, *Poëta* eximius sic docet in Apologo de mure rustico & urbano *Satyra* lib. 2.

Valvarum strepitus lectis excussit utrumque:
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta molossis
Personuit canibus. ---

Aliud *Hebræi* afferunt, nempe murinæ carnis esum oblivionem inducere. Quod doctissimus *Buxtorfius* probat ex *Avoda Zera* cap. 3. (ubi tamen non reperio) & ex *Beth Jacob* fol. 181. ubi ad quæstionem, Cur canis dominum suum agnoscat, felis autem non agnoscat? respondetur, feles ideo esse obliviosos; quia comedunt mures, quorum caro, imò quorum arrosa, si comedantur, turbant cerebrum & memoriam. Unde elicitur hæc conclusio, האוכל ממה שהעכבר אוכל משכח תלמודו האוכל עכבר עצמו לא כ"ש *Comedens de eo, quod comedit mus obliviscitur doctrinæ suæ: comedens ergo murem ipsum quanto magis?*

Sennacheribi cladem, quam Angelo tribuunt (*b*) Sacri Scriptores, & (*c*) *Josephus* ex *Beroso* pesti immissæ divinitus, mirum, cur ad agrestes mures referant *Ægyptii* in (*d*) *Herodoto*, quos narrant τοῖσι ἐναντίοισι αὐτοῖσι ἐπιχυθέντας νυκτὸς, κατὰ μὲν φαγέειν τοὺς φαρετρεῶνας αὐτέων, κατὰ δὲ τὰ τόξα, πρὸς δὲ τῶν ἀσπίδων τὰ ὄχανα· ὥς τε τῇ ὑστεραίῃ φευγόντων σφέων, γυμνῶν ὅπλων, πεσέειν πολλοὺς, *hostibus ipsis noctu circumfusos, illorum tum pharetras, tum arcus, tum scutorum ansas exedisse, ita ut postridie, armis exuti, multis amissis, fugam fecerint.* An huc facit, quod λοιμὸς *lues*, & λαμὰς *mus*, in *Hesychio*, sunt voces ita vicinæ, ut una potuerit pro altera usurpari, atque sic *muribus* tribui clades à *lue* accepta? Utut sit, *Cretensibus* illis, qui *Troadis* urbem *Hamaxitum* condiderunt, tale quidpiam accidisse memoratur. Cum enim consultus *Apollo* de loco condendæ urbis, illam ibi condendam esse respondisset, ἔνθα ἂν αὐτοῖς οἱ γηγενεῖς πολεμήσωσι, *ubi terrigenæ iis bellum inferrent*, intellexerunt *Hamaxitum* designari; quia, castris ibi positis, μυῶν ἄφατόν τι πλῆθος ἐφερπύσαν τά τε ὄχανα αὐτοῖς τῶν ἀσπίδων διέτραγε, καὶ τὰς τῶν τόξων νευρὰς διέφαγεν, *murium immensa vis erumpens clypeorum rosit ansas, & arcuum nervos exedit.* Ita *Ælianus Historiæ* libri duodecimi capite quinto. Nec multo aliter *Homeri* vetus *Scholiastes* ad librum primum *Iliados*, Νυκτὸς ἐπιγενομένης, μύες ἔκοψαν αὐτῶν τοὺς τελαμῶνας τῶν ὅπλων, *Cum nox venisset, mures armorum lora ipsis absciderunt.* Proinde apud *Aristotelem*, *Rhetorices* libri secundi capite vigesimo quarto, mures ideo laudat *Polycrates*, ὅτι ἐβοήθησαν διατραγόντες τὰς νευρὰς, *quia* (popularibus suis) *opem tulerunt*, *cum* hostilium arcuum *nervos corroserunt.* Et, apud *Clementem* in *Protreptico*, *Polemo* refert populos *Troadi* vicinos τοὺς ἐπιχωρίους μῦς, οὓς σμίνθους καλοῦσι θρησκεύειν, ὅτι τὰς νευρὰς τῶν πολεμίων διέτρωγον τῶν τόξων, *colere mures illius loci, quos* sminthos *vocant, quoniam hostilium arcuum nervos arroserant.* Quæ cum iis simillima sint, quę de *Assyriis* referunt *Ægyptii*, illos *Creticam* hanc, aut *Troicam*, si mavis, historiam interpolâsse putaverim.

(b) Reg. 19. 35. Esa. 37. v. 36. Eccl. 48. 24. (al. 21.) Tob. 1. v. 21. (al. 24.) 1 Macchab. 7. 41. & 2 Macchab. 8. v. 19.
(c) Josephi l. 10. c. 2.
(d) Herod. l. 2. c. 142.

CAPUT

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

Probatur חולד *choled*, non esse *Mustelam*, ut volunt; sed *Talpam*. Alia Talpæ nomina.

Omnes omnino Scripturæ Interpretes, Græci, Latini, Chaldæi, Syri, Hebræi, חולה *choled*, mustelam *reddunt. Et in* Aristea Hebræo *γαλῆ est* חולד. *Tamen hæc versio suspecta. Et* חולד *videtur esse* talpa. 1. *Quia* Syris ܚܘܠܕܐ chulda *est* talpa: *quod probatur ex* Syra *versione* Prov. 24. vers. 31. 2. Arabicè خلد chuld *esse* talpam *docent* Arabum *descriptiones. Talpa duplex: una cæca, altera surda; illa* chuld, *hæc* zebab *dicta.* 3. *In* Talmude Hierosolymitano חולדה chulda, *est* talpa. 4. Levit. 11. vers. 29. חולד, choled, *est* שרץ *ad quod genus* talpa *pertinet potius quam* mustela. 5. *Ibidem* choled *&* עכבר, mus, *junguntur ut animalia congenera. Talpa enim muri similis. At mustela illi tam infensa, quam felis.* 6. *Verbum* חלד chalad *(unde* חולד choled) subire, penetrare, suffodere *est. Unde* rubigo, *&* gangræna, *&* profunda cultri in victimam immersio. *Et* ܡܚܠܕܝܢ, qui penetrant in domos, 2 *Tim.* 3. *vers.* 6. *Et* Chalybes, *qui primi metalla eruerunt*, חלדיא, Chaldi, Chaldii, Chaldæi. *Talpæ proprium fodere. Ad id tota videtur facta. Hinc* talpæ חפרפרות, *&* σπάλακες, *olim* σκάλοπες ἀπὸ τοῦ σκάλλειν, ἢ σκαλεύειν, *&* σκαλόπεζαι. Hesychius *emendatus.* Σκαλόπιαι talparum foramina. Foyon *Gallicè* talpa *unde.* Germanica *ejusdem nomina.* Talmudicis *tamen* חולדא chulda, *plerumque est* mustela. *Mustelarum illis duo genera;* κατοικίδιον, *&* ruborum, *id est, sylvestre. Historia de puero à mustela strangulato. Cur* חולד *choled*, mustela Talmudicis, *&* חלד *choled*, terra *sint voces Conjugatæ. Rationes fabulosæ. Omnia terræ animalia in mari præter mustelam. Multa recondit mustela, quibus non eget. Ita mundani homines. Historia* Arabum *de nummis à mustela datis pro catuli* λύτρῳ. *Quid commune habeant* חלד *cheled*, mundus, *&* חולד *choled* talpa, *aut* mustela. *Doctorum sententiæ. Quæstionis vera solutio.* תנשמת, Levit. 11. vers. 30. *non esse* talpam, Psal. 58. vers. 9. *voce* נפל אשת *malè reddi* abortivum *&* talpam, *cum aliud non sonent, quàm* ἔκτρωμα γυναικός, abortivum mulieris. *Sed* Esa. 2. *vers.* 20. חפרפרות, *sunt* talpæ *à fodiendo sic dictæ, geminatis Radicalibus, ut significatio sit intensior. Talpas & vespertiliones in* Esaia *rectè jungi; quia in multis similes. Nec sine causa idola tam ad talpas, quam ad vespertiliones, projici; ut in tenebras sic detrudantur, nec amplius nobis illudant. Hæc animalia nullibi culta.* Farfar, *fluvii* Damasceni *nomen, male explicatur* talpa. *Cur talpa in Lege immunda. De mustela quid Veteres. Eam aure concipere, & ore parere. Quod ita credi vult* Philosophus; *quia catulos sæpe ore transfert. Quin mustelæ imputatum, quod de mustelo pisce verius. Is enim in metu catulos in ore abscondit, quos cum emittit, parere creditur. Error Pseudo-*Aristeæ, *& Pseudo-*Barnabæ, *de mustela.* Plutarchi *sententia honestior.*

Levit. 11. *vers.* 29. Hebræum חלד *choled*, Græci γαλῆν, & Hieronymus *mustelam* reddit, & Jonathan כרכושתא *carcoustha*; & Syrus ܟܟܘܫܬܐ *cacaustho*, quod id ipsum est. In *Hesychio quidem* κέρκος est ἀρουραῖος μῦς, *mus agrestis.* Et suspicabar olim ex κέρκος deductum fuisse כרכושתא *carcoustha*, eadem significatione. Sed כרכושתא *carcoustha*, esse animal feli quadantenus simile probat Proverbium *Talmudicum* in *Sanhedrin* cap. 11. fol. 85. 1. כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרכא דבישא גדא Carcoustha *& felis cum faciunt nuptias, extollit se is, qui fuerat infortunatus.* Et *mustelam* esse ex eo constat, quod *Psal.* 113. *vers.* 9. *Hebræa* verba עקרת הבית, *sterilem domus*, *Elia* teste, sic redduntur in nonnullis exemplaribus *Chaldææ* Paraphrasis, דיתבא מוריקא לאינשי ביתה היך כרכושתא דיתבא מדורא בעקרי ביתא *Eam, quæ assidet livida viris domus suæ, ut* carcoustha, *quæ statuit mansionem in fundamentis domus.* Quasi עקרת eo loco *sterilem* non significet, sed *eam quæ præ mærore habitat* בעקרי *in fundamentis*, (id est, in infima parte) ædium, quomodo *carcoustha* solet. Quæ ad mustelæ κατοικιδίας descriptionem pertinere patebit ex sequentibus. Itaque, cum חולד *choled*, in *Mose* sit *mustela* ex tot Veterum sententia, videbuntur id merito sequi *Hebræi* omnes, *Baal Aruch*, *R. Selomo*, *Kimchius*, *Pomarius*, *Aquinas*: & recentiores Scripturæ Interpretes, *Pagninus*, *Arias*, *Castalio*, *Junius*, *Tremellius*, &c. vernaculi etiam, quotquot videre licuit, *Galli* puta, *Itali*, *Angli*, *Belgæ*, *Germani*. Ut *Lexicographos* taceam, quorum nullus est, quod quidem sciam, qui חולד *choled*, aliter quam *mustelam*, aut *martem* reddat, quæ est mustelæ species. Et *Hebræum Aristeæ* Paraphrastem, qui *Græca* hæc verba, Κακοποιητικὸς γάρ ὁ τρόπος ἐστὶ, καὶ γαλῆς, καὶ μυῶν, *Hebraicè* sic reddit, כי הנה החולד והעכבר הם בטבעם דורכים אל ההשחתה ומועדים תמיד להרע, *Ecce enim* choled, *&* achbar, (id est, *mustela*, & *mus*) *naturâ suâ ad deperditionem tendunt, & ad malum sunt semper proclives.*

Tamen habeo causas dubitandi, an hæc sit vera versio. Quarum prima est, quod palam inde formatum *Syrum* ܚܘܠܕܐ *chuldo* significat *talpam*, non *mustelam*. Ita statuunt *Johannes Baptista Ferrarius*, & *Thomas à Novaria* in *Lexicis* aut *Nomenclatoribus Syriacis Romæ* editis Annis 1622. & 1636. Et confirmat *Maronitarum* doctissimus *Gabriel Sionita*, qui verba *Syri* Interpretis *Proverb.* 24. *vers.* 31. ܘܟܣܝܘ ܐܦܘܗܝ ܚܘܠܕܐ *Latinè* ita reddidit, *Et cooperuerunt superficiem ejus talpæ.* Neque verò locus patitur, ut *mustelæ* intelligantur. Agitur enim de agro pigri hominis, qui ita negligitur, ut illum urticæ obtegant. *Urticæ*, id est, חרלים, ita habetur in *Hebræo.* Sed *Syrus* legit חלדים, literâ *Res* sede suâ motâ, & in *Daleth* mutatâ; quia sunt literæ similes: ac proinde reddidit ܚܘܠܕܐ. Qua voce non *mustelas* sed *talpas* significari res ipsa docet. Neque enim mustelis scatet ager neglectus, sed talpis scatere potest, ut docet *Poëta* summus lib. 1. *Georgicorum*,

> --- *sæpe exiguus mus*
> *Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit:*
> *Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.*

Quæ maxima est agri pernicies. Unde *Simocatta* in *Epistolis*, Τί δῆτα περὶ τῶν ἀσπαλάκων λέξαιμι, φοβερὸν γὰρ τῷ γεωργῷ τὸ κακὸν, καὶ δυσανταγώνιστον τὸ πολέμιον. De

De talpis igitur quid dixerim? Aratori enim terribile hoc malum est, & hostis non facile expugnabilis. Proinde hoc animal finxit *Stesimbrotus* ὑπὸ τῆς Γῆς τυφλωθῆναι, διὰ τὸ φθείρειν τοὺς καρποὺς, *à Tellure fuisse excæcatum, eo quod fruges corrumperet.* Ita *Suidas*, & *Apostolius* in Τυφλότερος ἀσπάλακος.

Præterea non *Syris* solùm, sed & *Arabibus* خلد *chuld*, vel *chold*, est *talpa*. Quod ut cætera taceam, apertè docent ejus descriptiones. *Alcamus* الخلد الغارة العميا Alchold, *mus cæcus*. Liber, cui titulus est الفلاحة الفارسية *Agricultura Persica* apud *Abenbitarem*; الخلد دابة عميا تحت الارض تاكل عروق الشجر وتحب رايحة البصل والكراث وتخرج من حجرتها في طلب الرايحتها Alchold, *animal cæcum sub terra arborum radices comedens, quodque cepæ & porri odore* (a) *ita delectatur, ut eo allectum exeat è latibulo suo.* Et *Giahid*, الخلد دويبة عميا صما لا تعرف ما بين يديها الا بالشم تخرج من حجرها وهي تعلم انها لا سمع لها ولا بصر فتفتح فاها وتقف عند حجرها فياتي الزباب فيسقط علي شرقيها ويمر بين احييها فيستن خلة جوفها بنفسها وهي تعرض لذلك في الساعات التي يكون فيها الزباب اكثر

(a) *Vide Epiphanium in Adamian.*

Alchold *est animalculum cæcum, & surdum, quodque non novit objecta nisi per odoratum. Cum è latibulo suo exit, auditu & visu se carere non ignarus, aperto ore stat prope latibulum, & venientes muscæ in buccam ejus incidunt, & ambulant inter maxillas, & per ejus halitum in ventrem attrahuntur. Ac proinde os dilatat iis horis, quibus muscæ sunt frequentiores.* Hæc ille, quibus الخلد *alchold*, id est, *talpam*, non solum visu, sed & auditu privat. At aliter statuit *Damir*, cujus verba sunt;

كل حيوان له عينان الا الخلد وانما خلق كذلك لانه ترابي جعل الله له الارض كالما للسمك وغذاوه في بطنها وليس له في ظاهرها قوة ولا نشاط ولما لم يكن له بصر عوضه الله حدة حاسة السمع فيدرك الوطي الخفي من مسافة بعيدة فاذا احس بذلك جعل يحفر الارض *Omne animal habet oculos præter* alchold, *qui creatus est sine oculis; quia in terra degit, quam assignavit ipsi Deus, ut aquam piscibus: ita ut in ventre terræ sit alimentum ejus, & extra eam robore & alacritate careat. Sed visus defectum compensavit Deus acumine sensus aurium, quibus etiam è longinquo spatio suspenso gradu incedentes percipit, &, quamprimum percepit, in terram reconditur.* Quibus hæc *Plinii* consona, *Liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo Naturæ elemento.* Sed ex nonnullorum sententia duplex est talpæ genus, nempe خلد *chold*, & زباب *zebab*: quarum illa visu, hæc auditu caret. *Damir* in capite الفار id est, *De mure*, ومنها اليرابوع والزباب والخلد فالزباب صم والخلد اعمي *Etiam in speciebus murium sunt* aljarbuo (seu *chœrogryllius*) & zebab, & chold; *quorum* zebab *est surdus*, & chold *cæcus*. Multo plura possem addere: sed ex his patet plus satis, tam *Arabibus*, quàm *Syris*, *chold*, vel *chuld* esse *talpam*.

Tertiò, in *Talmude Babylonico* Tractatu *Moëd Katon* cap. 1. fol. 6. b. in *Misnæ* verbis, צדין את האישות ואת העכברים, *Venantur* licitè *talpas & mures*, in his (inquam) verbis האישות, id est, *talpa*, vel *talpæ* (quod omnes agnoscunt, & nos infra pluribus docebimus) in *Talmude Hierosolymitano* redditur, חולדה *chulda*. Quod quidem in eo non legi; quia liber non est ad manum: sed ita asserit *Glossa* ad locum *Moëd Katon*, quem nuper citavimus, אישות, מפורש, אשות בירושלמי חולדה *Vox* אשות *in Hierosolymitano Talmude redditur* חולדה *chulda*. Ibi igitur חולדה *chulda*, est *talpa*, non *mustela*.

Quarto, *Levit.* 11. *vers.* 29. חולד *choled*, ordinem ducit in iis animalibus, quæ continentur nomine שרץ. Horum porro duo propria sunt. Unum, quod, propter exiguitatem pedum, repere videntur potius, quam ambulare. Alterum, quod in immensum sobolescunt. Id enim propriè significat Verbum שרץ, ac proinde piscibus tribuitur *Gen.* 1. *vers.* 20. & ranis *Exod.* 8. *vers.* 3. & *Psal.* 105. *vers.* 30. & καθ' ὑπερβολὴν *Israëlitis* in *Ægypto* Exod. 1. vers. 7. quia in illa servitute Dei benedictio eorum numerum auxit, pene dixero, supra omnem fidem. Has autem notas nemo nescit mustelis minus convenire, quam talpis, quarum crura sunt brevissima, & (alicubi auctore *Plinio*) tam numerosa est multitudo, ut tota arva subruant.

Quinto, si חולד *choled*, est *talpa*, rectè junguntur in *Mose* חולד *choled*, & עכבר *achbar*, id est, *talpa* & *mus*: cum talpa sit muri congener, adeoque muris species, si *Arabibus* credimus, & *Hesychio*, cui Αωτ est ἀσπάλαξ *talpa*, seu μῦς τυφλὸς ὁ τὴν γῆν τρυπῶν, *mus cæcus terram penetrans*: & *Scholiasti Aristophanis* in *Acharnan.* ubi σκάλοπας definit μύας τινὰς, οὓς φαμὲν σπάλακας, *mures quosdam, quos vocamus talpas*: & *Oecumenio in* 2 Petri 1. vers. 9. ubi μυωπάζειν vult idem esse, quod τυφλώττειν *cæcutire*, ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν γῆν μυῶν τυφλῶν εἰς ἅπαν διατελούντων, *à muribus, qui sub terra omnino cæci degunt*, id est, à talpis. Proinde juxta *Scaligerum* (b) *talpa est in genere murium.* Aliis talpa solum est animal muri simile. *Suidas*, Ἔστι δὲ ὁ ἀσπάλαξ ζῶον μυῒ ἐμφερὲς· ὑπὸ γῆν διάγον, τῷ ὀφθαλμῷ ἐστερημένον. *Talpa est animal muri simile, sub terra degens,*

(b) *in Cardan. Exercit.* 244.

degens, *oculis privatum.* Proinde junguntur in *Talmudis* loco, quem citavimus, צדין אישות ועכברים, *Venantur talpas & mures.* At mustela planè diversum est animal, mure majus & validius, eique tam infensum, quàm felis. Hinc *Theophrastus* in libello *De animalibus*, *quæ cum copia visuntur*, quo loco de muribus agit; φθείρουσι δ' αὐτοὺς καὶ αἱ ἄγριαι γαλαῖ. *Occidunt illos mustelæ agrestes.* Et *Batrachomyomachiæ* auctor, quisquis est;

> Μῦς ποτε διψαλέος, γαλέης κίνδυνον ἀλύξας,

Mus aliquando sitibundus, mustelæ periculo evitato. Et apud *Athenæum* Poëta *Carcinus* fabulam scripsit, titulo Μύες, in qua mustela nocturnos mures strangulat. *Plautus* quoque in *Sticho* Actu tertio,

> *Mustela murem mihi abstulit præter pedes.*
> *Eum strenue obsonavit.*

Plinius itidem libri octavi capite vigesimo septimo, *Mustela rutâ* (vires refovet) *in venatu murium, cum iis dimicatione confertâ.* Isidorus *Originum* libri duodecimi capite tertio, *Serpentes etiam muresque mustela persequitur.* Abdollatif Bagdadensis,

ربما عادي الفار وقتله لكن الخوف
الفار من السنور اشد خوفه منه

Mures nonnunquam insequitur (mustela,) *& interimit, Mus tamen fele graviùs sibi timet, quàm à mustela.*

Sexto, Verbum חלד *chalad* (unde deductum חולד *choled*) *penetrare & suffodere* est. De terra propriè dicitur, quod hæc exempla doceant. *Talmud Hierosolymitanum* in *Kelaim* capite ultimo, ut Cl. *Buxtorfius* citat, מחליד הקב"ה לפניהם את הארץ *Deus Sanctus Benedictus terram coram iis suffodiens.* Et *Talmud Babylonicum* in *Bava Bathra* fol. 19. b. de vitibus, מפני שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח *Quia solum suffodiunt, & terram emolliunt.* Et *Syrus* Interpres de herinaceo *Esa.* 34. *vers.* 15. ܘܢܚܦܘܪ ܘܢܥܘܠ ܒܛܠܠܗ *Et effodiet, & penetrabit in umbram illius.* Unde ad alia transfertur per Metaphoram. Ita חלד, de metallis, est *rubiginem contrahere*; & חלודה *rubigo*, in *Jonathane* חלדות *Num.* 31. 22. quia metalla penetrat, & usque ad intima exedit. *Gangræna* item in *Syra* Paraphrasi ܡܐܟܠܬܐ dicitur 2 *Tim.* 2. 17. quia morbus est ὑπόνομος, & in carnem altius penetrans. Rursus in victimę mactatione חלדה vocabatur *cultri in victimam profunda immersio*, quæ mactationem reddebat illegitimam, ut habetur in Tractatu *Talmudico Cholin* cap. 2. fol. 20. b. & in *Maimonis* Tractatu *De mactatione* cap. 3. §. 9. & 10. Eodem pertinet, quod 2 *Tim.* 3. 6. pro *Pauli* verbis οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, id est, *qui penetrant in domos*, *Syrus* habet ܕܡܥܠܝܢ ܒܝܬ ܒܝܬܐ. De iis enim ibi agitur, qui, quasi ædium profundum petentes, occultissima quæque rimantur, & perscrutantur. Proinde *Arabs*, *Parisiis* editus, non absimili Metaphora reddidit, الذين يغوصون في المنازل *qui in domos sese immergunt.* Nec sua specie caret doctissimi *Fulleri* conjectura *Miscellaneorum* libri tertii capite decimo quarto, *Chalybes* prope *Trapezuntem*, & *Pharnaciam*, *Chaldæos* à *Phœnicibus* ideo fuisse dictos, non quod commune quidquam haberent cum *Chaldæis Babyloniis*: sed quasi חלדיא, seu καταδύτας, quia terræ viscera perscrutabantur, ut metalla inde eruerent. Cui rei primi omnium operam impendisse putantur. *Callimachus* in Elegia *De coma Berenices*,

> --- Χαλύβων ὡς ἀπόλοιτο γένος
> Γειόθεν ἀντέλλον τι κακὸν φυτὸν οἵ μιν ἔφηναν.

Quod *Catullus* ita reddidit,

> --- *Chalybon omne genus pereat*,
> *Et qui principio sub terra quærere venas*
> *Institit*, &c.

Valerius quoque libro quinto *Argonauticôn* de iisdem eleganter,

> *Pervigil auditur* Chalybum *labor: arma fatigant*
> *Ruricolæ*, Gradive, *tui: sonat illa creatrix*
> *Prima manus belli terras crudelis in omnes.*
> *Nam priùs ignoti quàm dura cubilia ferri*
> *Eruerent, ensesque darent, odia ægra sine armis*
> *Errabant, iræque inopes, & segnis* Erinnys.

Et *Arrianus* in *Alexandro*, Χάλυβες πρῶτοι ἀνθρώπων αἰτίαν ἔχουσι χαλκεύσασθαι σίδηρον. Chalybibus *crimini datur, quod primi ferrum cuderint.* Et *Ammianus* libro vigesimo secundo, Chalybes, *per quos erutum & domitum est primitùs ferrum.* Tamen idem inventum alii *Cyclopibus* tribuunt. *Plinius* libri septimi capite quinquagesimo sexto, *Ærariam fabricam alii* Chalybas, *alii* Cyclopas *monstrasse putant.* Utut sit, à metallorum frequenti effossione terra *Chalybum* dici potuit *Chaldia*, & incolæ *Chaldi*, *Chaldii*, & *Chaldæi*. Nam tot modis scripsisse Veteres testatur *Eustathius* in *Notis* ad *Dionysium Periegeten* pagina 101. b. Et hæc nomina omnino alludunt ad Verbum חלד *chalad*, quod, cum de terra dicitur, *fodere* significat, ut pluribus supra (c) probatum. Jam quis non videt eodem commodè revocari nomen חולד *choled* pro *talpa*, quæ ad id videtur nata & instituta, ut indesinenti labore terram subruat & suffodiat. Ideo talpam nemo definit, qui non hoc ponat in parte definitionis. Sic apud *Hesychium* in vocibus Λὼτ & Σκάλοψ, legitur esse μῦς τυφλὸς ὁ τὴν γῆν τρυπῶν, *mus cæcus, qui terram perforat*; & ζῶον γεώρυχον τυφλὸν, *cæcum animal terram fodiens.* *Epiphanius* in *Adamianis* statim initio, Ἀσπάλακα καλοῦσί τι ζῶον ἐν τῇ γῇ κάτω ἐμφωλεῦον, τετράπουν, ὅπερ ὀρύπτει τὴν γῆν, &c. *Talpam vocant animal quoddam quadrupes, latebras habens in terræ penetralibus, quam effodit*, &c. In *Hieronymo* in *Esaiam* capite secundo, *Est animal absque oculis, quod semper terram fodit, & humum egerit.* In *R. Selomone* ibidem, הפרפרות מיני שרצים שחופרין הארץ שקורין טלפ"א בלעז Chaphorpheroth *sunt reptilium species, quæ terram fodiunt, & vulgari lingua vocantur talpæ.* Et in *Moed Katon* fol. 6. b. בריה שאין לה עינ"ים חופרת בקרקע *Creatura est oculis carens, & terram fodiens.* Proinde Naturæ consulti notant eò pertinere, quod rostro est acutissimo. Et priorum crurum pars anterior hoc habet peculiare, quod ossibus constat geminis, & brevissimis, queque in os humeri statim inseruntur, ut sic fortiùs fodiant. Qua ipsa de causa priores etiam pedes & digiti non deorsum, sed ad latera, spectant; & volam habent bene latam, & ungues robustissimos, & ad corporis modulum longè majores, quàm in reliquis animalibus. Unde est, quod tàm facilè tamque expeditè terram fodiunt, ut fidem id propè superet: quod rerum nostrarum damno quotidie experimur. Itaque etiam alterum *talparum* nomen הפרפרות, *Es.* 2. 20. est *à fossione* sumptum. Nam, ut חלד *chalad*, ita etiam חפר *chaphar*, *fodere* significat: quod nemo nescit. Unde geminatum הפרפרות significationem intendit, ut eo nomine designetur animal, quod in terræ fossione totum est. Sed & eodem revocandum *Græcum* σπάλαξ, vel ἀσπάλαξ, cujus vera origo doctos latuit hactenus. Nam qui παρὰ τὸ σπᾶν, id est, *à trahendo*, deducunt, nugas agunt. Quin σπάλαξ per Metathesin factum ex σκάλοψ, quod vetus fuit *talpæ* vocabulum apud *Athenienses*, ut ex *Nicocle*

(c) *Pag.* 1025. *lin.* 31. &c.

cocle scimus: Σκάλοψ, ὁ σπάλαξ λέγεται παρὰ Ἀττικοῖς, ὡς λέγει Νικοκλῆς. Ita *Etymologus*. Et confirmat *Aristophanes* in *Acharnan.* Ubi pro *talpis* habet σκάλοπας. Ad quem locum *Scholiastes*, Σκάλοπας] μύας τινὰς, ἅς φασὶν σπάλακας. Dicitur autem σκάλοψ, non quasi κεκαλυμμένους ἔχων τοὺς ὦπας, ut nugatur *Etymologus*: sed ἀπὸ τοῦ σκάλλειν, ἢ σκαλεύειν, *a fodiendo*; & voce composita σκαλόπεζα, quasi *fossorios habens pedes*, ut apud *Poëtam* ἀργυρόπεζα Θέτις, *argenteis pedibus Thetis. Hesychius*, Σκάλοψ, σκαλόπεζα, ἀσπάλαξ. Ita legendum, non σκαλόπετα, quomodo habent nostræ editiones. Rursus παρὰ τοῦ σκάλοπος, *à talpa* fit σκαλοπιὰ pro *talparum latibulo*, vel *terræ cumulo à talpis excitato*. Et sic omninò sumendum in his *Theophrasti Historiæ* libri septimi capite undecimo, de phasgani (seu gladioli) radicibus, Πολλὰς δὲ εὑρίσκουσι παρὰ ταῖς σκαλοπιαῖς· χαίρει γὰρ, καὶ συλλέγεται τὸ ζῷον. *Multas reperiunt prope scalopias*, seu *talparum foramina*; *illas enim appetit & colligit hoc animal.* Pessimè igitur Interpretes, *Permultas juxta eam scolopendras reperiunt.* Neque verum, quod alii volunt, τὴν σκαλοπιὰν idem esse, quod τὴν σκάλοπα. Ac si quis τὴν μυρμηκιὰν *formicarum latibulum* idem esse vellet, quod τὴν μύρμηκα *formicam*. Quod propè omiseram, etiam in quadam *Galliæ* parte *talpa* vocatur *foyon*, ut *fouïr* Gallis est *fodere*, quod observat *Capellus* ὁ μακαρίτης *Sacræ Criticæ* pagina 382. Et *Germanica* talpæ plura nomina (*d*) eodem pertinentia refert *Gesnerus* in *Talpa*, pagina 932. Itaque id commune est *Hebræis*, *Græcis*, *Germanis*, & nonnullis *Gallorum*, ut à fodiendo talpam nominent.

(*d*) Maulworf, & schaer, vel schaermaus.

Cum ex iis, quæ dicta sunt, liquido constare putem חולד *choled Mosi* fuisse *talpam*, æquè ac *Syrum* ܚܘܠܕܐ *chulda*, & *Arabicum* خلد *chuld*, vel *chold*: non tamen dissimulandum, apud *Talmudicos* Doctores חולדה *chulda*, plerumque esse *mustelam*. Quod hæc loca palàm faciunt. In Tractatu *Cholin* ubi suprà, חלדה ה"ד בחלדה הדרה בעיקרי בתים דמכסי הכא Cultri immersio in mactatione *Chalada dicitur*, *phrasi mutuata ex* chulda, *quæ degit in fundamentis ædium*, *ut ibi lateat*. Non quadrat in *talpam*, quę nonnisi in agro degit, sed in *mustelam* κατοικίδιον. Cui passim opponitur חלדת סנאים, aut חולדת הסניים, *mustela ruborum*, id est, *sylvestris*: ut in *Kilaim* cap. 8. fol. 32. a. b. הקופד וחולדת הסניים, *hericius*, *& mustela ruborum.* Ubi *Glossa Maimonidis*, וחולדת הסניים חיה דומה לחולדה ממיני השועלים, id est, *Mustela ruborum fera est similis* vulgari *mustelæ inter vulpium species.* Et in *Bava Kama* cap. 4. fol. 80. 1. מגדלין כלבין כופרין והתולין וקופין והולדות סנאים מפני שעושין לנקראת הבית, *Nutrire licet canes villaticos*, *& feles*, *& simias*, *& mustelas ruborum* (quæ vocantur חולדות) *quia factæ sunt ad perfodiendas ædes.* Et paulò post, אמר ר' יהודה שרצא חרצא ואיכא דאמר חרזא דקטני שקי דרעיא בינֵי וורדינֵי *Dixit* R. Juda, *Est reptile* (CHARTSA) exscindens, *Et sunt*, *qui dicunt* (CHARZA) perforans, *quod gracilia habet crura*, *& pascit inter dumeta.* Sic apud *Plinium* libri vigesimi noni capite quarto, *Mustelarum duo genera: alterum sylvestre. Distant magnitudine.* Græci *vocant* ictidas, *&c. Hæc autem*, *quæ in domibus nostris oberrat*, &c. Id ipsum, quod diximus, חולדה *chulda Talmudicis* fere *mustelam* esse, non *talpam*, sequitur ex eo, quod hoc animal pueros strangulare volunt, quod de talpa nemo dixerit. In quam rem affertur locus ex Tractatu *Thaanith* cap. 1. fol. 8. 1. בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מניין מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך המאמין בהקב"ה על אחת כמה וכמה *Veni*, *& vide*, *quomodo magnis fidei testibus censeantur* chulda *& puteus. Et quis* chuldæ, *& puteo fidit*, *qui Deo Sancto Benedicto non fidat multò magis?* Ad quem locum hanc fabellam refert *Glossator Talmudicus*. מחולדה ובור שהמיתי שני בני אדם מצוי הוא באגדה מעשה בבחור אחד שנתן אמונתו לריבת אחת שישאנה אמרה מי העיד והיה שם בור א' וחולדה אמר הבחור בור וחולדה עדים בדבר לימים עבר על אמונתו ונשא אחרת והוליד שני בנים אחד נפל לבור ומת ואחד נשכתו חולדה ומת אמרה לו אשתו מה מעשה הוא זה שבנינו שתים במיתה משונה ואמר לה כך וכך היה מעשה Chulda, *& puteus*, *à quibus duo homines letho dati. Historia habetur in* Aggada *de juvene quodam*, *qui*, *cum puellæ cuidam fidem suam obstringeret*, *fore*, *ut eam duceret in uxorem*, *Quis erit testis*, *inquit illa? Ibi autem erant puteus &* chulda (*mustela.*) *Et dixit juvenis*, *Puteus &* chulda *rei gestæ testes erunt. Sed post aliquot dies is idem*, *violata fide*, *aliam duxit*, *ex qua cum peperisset duos filios: horum unus in puteum delapsus exspiravit*, *alter quoque à* chulda, *seu mustela*, *morsus obiit. Tum ab uxore interrogatus*, *quamobrem ambo filii violenta morte obiissent*, *narravit illi quomodo res se haberet.* Ejusdem Historiæ multò plures circumstantias refert *Baal Aruch*, & in his marem fuisse puerum, & jam trimestrem à *chulda* fuisse strangulatum. Verba sunt, וילדה בן זכר כשהגיע לג' חדשים חנקתו חולדה *Et illa peperit filium marem*, *quem* chulda *strangulavit*, *cum tertium mensem jam attigisset.* Ita de الزبزب *zebzeb*, mustelæ majoris seu viverræ specie, *Bagdadi* capta anno *Hegiræ* 304. suprà (*e*) narraverunt *Arabes* انه ياكل اطفالهم *eam infantes suos voràsse*, & virorum manus, & mulierum mammas momordisse. His addenda, quæ *Talmudici* afferunt in *Collatione vocum* חולדה *chulda*, vel חולד *choled*, & חלד *cheled*: quarum hæc *orbem* significat *Ps.* 49. 2. ubi homines vocantur יושבי חלד, *incolæ cheled*, id est, *terreni orbis*. Et Doctores inter se disputant, quorsum *terra* dicatur חלד *cheled*, & quærunt quid commune habeat cum חולד *choled*, animali. Et in *Talmude Babylonico* Tractatu *Cholin* cap. 9. fol. 127. a. quidam respondet, כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה *Quidquid animalium est in terra*, *esse etiam in mari*, *solâ* chulda *excepta.* Quod ne putetur dici gratis, en bellam historiam, quam ex *Rabbinorum* scriptis profert doctissimus *Buxtorfius* in *Lexico Talmudico* ad vocem חלד? *Comitia fuerunt Principum mundi de administratione rectâ. Princeps maris conquestus est*, *se non habere subditos sufficientes. Permissum ipsi proinde fuit*, *ut ex terra peteret plures*, *modo de alimento provideret. Conjecit omnia animalia terrestria in mare*, *cum mandato*, *ut illic quoque suam speciem propagarent. Factum est: unde dicitur omnia animalia terrestria esse quoque in mari*, *nisi quod quædam in monstrosam formam conversa sunt. Ad mustelam cum pervenisset*, *ea in littore stans dixit Principi maris*, *Quorsum me denuo in mare projicies? Nunquid vides me in mari jam esse? Id autem dixit effigiem suam in mari ostendens. Princeps contentus mustelam dimisit. Hinc dicunt* Talmudici *omnia terrestria in mari esse præter mustelam*, *quæ astutia sua evasit. Et* terra *dicitur* חלד cheled, *quod propria remanserit* mustelæ, *quæ vocatur* חולדה chulda, *vel* חולד choled. In *Talmude Hierosolymitano*, initio capitis *De octo reptilibus*, tractatur eadem quęstio, & à nonnullis respondetur id ipsum, quod jam diximus, terram, & terrenos homines cum *chulda* comparari; לפי שכל מה שיש ביבשה

(*e*) Cap. 30. p. 987. l. 45. &c.

יש בים והרבה מינין יש בים מה שאין כן ביבשה ואין חולדה בים *eò quod, cum omnia, quæ sunt in terra, sint etiam in mari, & multæ sint in mari species, quæ non sunt in terra, tamen* chulda *non est in mari.* Altera responsio hæc est, חולדה זו גוררת ומנחת ואינה יודעת למי מנחת כך כל באי העולם גוררין ומניחין ואינן יודעין למי מניחין כמו שנאמר יצבור ולא ידע מי אספם Chulda *multa attrahit, & relinquit; ignara, cui relinquat. Ita quoque mundani omnes multa attrahunt, & relinquunt; nescientes, cui ea sint relicturi. Quomodo dicitur* Ps. 139. 2. "*Congregabit, & nesciet quis ea sit collecturus.* Ita hæc citat *Aruch*, quæ, utut nugacissima, tamen ad scopum nostrum faciunt. Docent enim voce *chulda* à plerisque *Talmudicis* non significari *talpam.* Neque enim talpa, quæ cæca est, imaginem suam in mari vidisse diceretur, & aliis ostendisse. Neque in latibulis suis quidquam reponere legitur, & recondere. Sed mustelæ hoc ingenium est, de qua scribit ubi suprà *Abdollatiph Bagdadensis*, في طبعه انه يسرق ما وجد من فضة او ذهب كما يفعل الفار *E natura ejus est, ut suffuretur quidquid argenti (aut auri) reperit, quomodo mures solent.* Itaque de mustela ibidem hæc historia narratur, رجل صاد فرخا منها وحبسه في قفص بحيث تراه امه فلما اراته ذهبت ثم جاءت وفي فمها دينار فالقته بين يديه كانها تفدي ولدها فلم يتركه لها فذهبت وعادت بدينار اخر حتي بلغت من العدد خمسا فلما رات لا يطلق لها ذهبت وعادت بخرقه كانها تشير الي فراغ حاصلها فلم يكترث بها فلما رات ذلك عادت الي دانار فخزنة منه فخشي الرجل من ذلك فاطلق لها ولدها *Quidam mustelæ catulum cepit, & caveà inclusit, ita ut videret mater. Quæ, cum illum vidisset, abiit, & rediit cum denario in ore, quem coram eo projecit, tanquam catulum redemptura. Sed, cum is non dimisisset, profecta rursus alios attulit denarios, donec ad quinarium numerum pervenisset. Et, cum vidit catulum suum nondum dimitti, pannum etiam attulit* (in quo erant nummi) *ut doceret se totum peculium exhausisse. Cumque se non respici animadvertit, ad nummos rediit, ut illos reciperet. Sed vir ille, metu perculsus, restituit ei catulum.* Patet igitur à *Talmudicis* voce חולדה *chulda*, plerumque significari *mustelam.* Sed illorum auctoritas hac in parte nos parum movet, cum ipsi sibi non constent. Et apud *Arabes*, & *Syros*, *chuld*, vel *chulda*, sit *talpa.* Et tam origo vocis, quam *Mosaici* textûs circumstantiæ palam doceant vocem ita esse sumendam.

Obiter nota non solùm *Hebræos*, sed & nostrorum doctissimos in eo laborare, ut concilient voces חולד *choled*, & חלד, *cheled*: quarum illa *mustelam*, ut volunt; hæc *terram* aut *ævum* sonat: & doceant quî factum sit, ut tam diversæ vocis notiones ab una origine deductæ sint. Et sunt, qui voce חלד *cheled*, nonnisi *breve tempus* intelligant, ut inde *mustela* dicatur חולד *choled*, tanquam animal βραχύβιον. Ita *Mercerus.* Aliis חלד Verbum est *sensim subire* & *irrepere*: ac proinde, ut quidem volunt, non solùm *mustela* חולד *choled*, dicitur à furtivo progressu; sed tempus quoque חלד *cheled*, quia tacitè decurrit, neque sentitur ejus motus.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis.

Quæ *Schindleri* sententia est. At *Fullero* ut חלד *chalad*, Verbum est καταδῦναι, id est, *in profunda loca penetrare*: ita *mustela* חולד *choled*, vocatur tanquam ζῶον καταδυτικὸν, & tam *terra* ipsa, quam *tempus*, *quo in terra vivimus*, חלד *cheled*, quasi κατάδυσις, ut ab *Aquila* redditur, id est, *latibulum*, aut *demersio*: quia densæ caliginis hic plena sunt omnia, neque conferenda cum luce rerum supercœlestium. Quæ quidem speciosè dicuntur, sed minùs solidè, ut quidem puto. Certum enim est Verbum חלד *chalad*, duo habere significata diversissima: quorum unum apud *Syros*; alterum apud *Arabes* invaluit. *Syris* nimirum ܚܠܕ *chalad* propriè est *profunda loca fodere* & *penetrare*, ut abundè supra probatum est. At *Arabibus* خلد *chalada* planè aliud sonat, nempe *manere*, *durare*, *perennare*, *æternum esse.* Atque ut ex priore significatu factum חולד *choled*, pro *talpa*: ita ex posteriore חלד *cheled*, quod primò *durationem* sonat: ut *Ps.* 39. 6. וחלדי, *Et duratio mea tanquam nihil est coram te*; & *Ps.* 89. 48. זכור אני מה חלד, *Memento qualis ego sim durationis*, id est, *quam brevis ævi.* Deinde חלד *cheled*, *etiam mundum* sonat: ut *Ps.* 49. 2. *Audite, omnes incolæ* חלד *mundi*: quia mundus, & res quæ in eo sunt, certa duratione constant. Sic עולם *olam*, huic synonymum, primò *sæculum* & *æternitatem*, deinde etiam *mundum* significat; quod omnes sciunt.

Pro vero *talpæ* nomine, nempe חולד *choled*, *Lev.* 11. 29. aliud substituunt Interpretes: nimirum תנשמת *thinsemeth*, sequente versu, quod *talpam* reddunt *Onkelos*, *Græci*, *Hieronymus*, *Jarchius*, *Kimchius*, *Pomarius*, *Pagninus*, *Arias*, *Itali*, *Angli*, *Genevenses*; & novæ versiones ferè quotquot sunt. Sed, quamvis eos

Defendat numerus, junctæque umbone phalanges,

in hac tamen versione nihil certi video. Quin, si verè חולד *choled*, est *talpa*, quod putamus jam esse firmum, aliud est תנשמת *thinsemeth.* Nam in censu reptilium, quæ ut immunda rejiciuntur, hæc duo separatim nominat *Moses*, tanquam diversa animalia. Et, cum octo sint in universum, primum in illo censu est חולד *choled*; & תנשמת *thinsemeth*, ultimum. Ita ut non potuerint magis ab invicem removeri. Sed libro sequenti docebimus quid sit תנשמת *thinsemeth.*

Volunt etiam אשת *eseth*, esse *talpam* in his *Davidis* Ps. 58. 9. נפל אשת בל חזו שמש quæ sic reddunt multi *Hebræorum*, *Ut abortivus*, & *talpa*, *non viderunt Solem.* In his *R. Selomo*, & *R. Obadias Gaon* in *Psalmos*, & *Pomarius* in *Lexico*, & *Elias* in *Methurgeman*, à majoribus suis scilicet sic edocti. Nam in ipsa *Misna Talmudis*, qua *Judæi* secundum *Biblia*, neque sanctius neque antiquius quidquam habent, *talpa* vocatur אישות *esuth*; voce ab אשת *eseth*, deducta. Sic in Tractatu *Kelim* cap. 11. fol. 34. a. מצודת האשות טהורה *Rete talpæ mundum est.* Et in *Moëd Katon* ubi suprà, צדין את האשות ואת העכברים משדה האילן ומשדה הלבן כדרכו במועד ובשביעית *Venari licet talpam, & mures,*

res, tam in agro consito, quam in agro arabili, minore festo, & anno septimo. Et ibi *Gemara* מאי אישות אמר רב יהודה בריה שאין לה עיניים *Quid est* esuth? *Dixit* Rabbi Juda, *Animal est carens oculis.* Et paulò post, מאי קרא כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו שמש *Cur ita vocatur?* (quia dicitur *Ps.* 58. 9.) *ut limax liquescens abit*, ut *abortivus*, & *eseth* (seu *talpa*,) *non viderunt Solem.* Et ibidem in *Glossa* אשות *esuth*, definitur בריה שאין לה עיניים וחופרת בקרקע *animal lumine cassum, & terram fodiens.* Proinde *Chaldæus* Interpres *Psalmi* locum sic παραφράζει, היך נפול ואישותא די כמין ולא חמין שמשא *Ut abortivus fœtus, & esutha (talpa) qui cæci sunt, nec vident Solem.* Certum tamen est, hanc versionem nihil habere sani. Nam *Hebræa* verba נפל אשת, quę reddunt *abortivum*, & *talpam*, nil quidquam sonant, quam ἔκτρωμα γυναικός, *abortivum mulieris*; ut è Veteribus optimè illa exposuerunt *Aquila*, *Symmachus*, *Theodotion*, & *Hieronymus.* נפל *nephel*, pro *abortivo*, à *cadendo* nomen habet, ut *Arabicum* سقط *sikt* vel *sukt.* Neque solùm hic extat, sed & *Job.* 3. 16. & *Eccles.* 6. 3. Et אשת *eseth*, pro *muliere* in statu Constructo frequentius, sed & in Absoluto occurrit. Sic *Deut.* 21. 11. *Et si videris in captivitate* אשת יפת תאר *eseth*, (i. e. *mulierem*) *forma venustam.* Et 1 *Sam.* 28. 7. *Quærite mihi* אשת בעלת אוב *eseth*, (seu *mulierem*) *Pythonissam.* Et *Jerem.* 13. 21. *Dolores corripient te* כמו אשת לדה, *ut* eseth (seu *mulierem*) corripit *partus.* Ita hic נפל אשת, *abortivus fœtus* eseth, (seu *mulieris.*) Itaque in his verbis nihil est difficile, nihil ambiguum, & quod in diversa trahi possit. Et sensus quoque est apertissimus. Qui vitæ luce brevi cariturì sunt, conferuntur cum abortivo mulieris fœtu, cui vitæ usura fuit tam brevis, & in tam obscuro loco, ut Solem nunquam viderit. Ut nihil opus fuerit hic *talpam* sibi fingere. Maximè, cum Scripturæ solenne sit de abortivis fœtibus id ipsum asserere, quod hic *Psaltes*, nempe illos non vidisse lucem. Ita *Job.* 3. 16. *Sicut abortivus latens, non amplius essem; ut infantes, qui non viderunt lumen:* quod additur ἐπεξηγητικῶς. Et *Eccles.* 6. 3. 4. 5. *Beatior illo est abortivus, quamvis in cassum venerit, & in tenebras iverit, & tenebris opertum fuerit nomen ejus, neque Solem viderit, neque cognoverit*, &c. Proinde videtur esse ἀντίθετον in *Pauli* verbis 1 *Cor.* 15. 8. Ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί quasi dicat, "A me etiam visus est *Christus*, "quamvis in rebus, quæ ad salutem pertinent, olim "tam cæco, quam cæcus est abortivus ad lumen Solis. Dato tamen, non concesso אשת *eseth*, in loco *Psalmi talpam* significare, ne sic quidem haberent quod volunt. Nam verba נפל אשת, *abortivum talpæ* significarent, non *abortivum & talpam*, quomodo illi reddunt, Conjunctionem ET supplentes, quæ in Textu non comparet. Quod tamen ne videantur facere sine exemplo, *R. Selomo* hic citat similem locum ex *Jerem.* 11. 19. ubi *Hebræa* verba ככבש אלוף reddi vult *ut agnus & bos*, pariter addita Conjunctione. Sed nos suo loco (*f*) docuimus nihil ibi esse supplendum, & *Hebraicè* כבש אלוף esse *agnum mansuetum*, & الوف *aluph* apud *Arabes* hodieque sic sumi.

(*f*) *Lib.* 2. *c.* 46 *p.* 520, *lin.* 65. &c.

Plus in iis est rationis, qui חפרפרות *chopharpheroth*, *talpas* esse volunt in his *Es.* 2. 20. *In illa die projiciet homo idola sua argentea, & idola sua aurea, quæ ad adorandum sibi fecerat*, לחפרפרות ולעטלפים, *ad* chapharpheroth (seu *talpas*) *& vespertiliones.* Sed ad hanc vocem multa notanda: quorum primum hoc esto, quod, quamvis vox una sit, tamen divisim scribitur לחפר פרות quasi duæ essent voces, quomodo nonnullæ aliæ. Sic 2 *Par.* 34. 6. in plerisque editionibus scribitur בחר בתיהם pro בחרבותיהם *malleis eorum.* Jerem. 46. 20. יפה פיה pro יפהפיה, *formosissima.* Thren. 4. 3. כי ענים pro כיענים *ut struthiones.* Ezech. 27. 6. בת אשורים pro בתאשורים *buxis.* Idem in hac voce accidit, ut in duas divelleretur. Unde est, quod quidam explicant tanquam divisas voces. Putà *ad fossorem fructuum*; quasi sit avis genus sic appellata, quod arborum fructus perforet, atque pertundat. Vel *ad fodiendum scrobes*, quasi פירות sit pro חפירות, quomodo *scrobes Hebræi* vocant. Sed certum est, veteres Interpretes, nempe *Septuaginta*, *Seniores*, *Aquilam*, *Symmachum*, *Theodotionem*, *Hieronymum*, *Chaldæum*, *Syrum*, *Arabem*, una voce legisse להפרפרות; quia una voce illam expresserunt. *Jarchius* quoque & *Aben Ezra* vocem unicam esse sentiunt. At unica illa vox variè explicatur. *Seniores* τὰ μάταια *vana* reddunt; *Aquila* ὀρυγάς, *fossuras*; *Symmachus*, ἄκαρπα, *infructuosa*; *Theodotion* ipsum verbum *Hebraicum* posuit ἀφαρφερώθ. *Chaldæus*, טעותא, *idola*; *Syrus* ܣܪܝܩܘܬܐ, *vanitates*; *Aben Ezra* putat esse שם עוף יעוף בלילה כעטלף ומביא עצמו ביום במקום סתר *nomen avis, quæ noctu volat vespertilionis instar, & interdiù se subducit in occultum locum.* Quæ singula expendere nostri otii non est. Et monuisse sufficiet his omnibus merito suo præferri è nostris *Hieronymum*, & ex *Hebræis R. Selomonem*, qui *talpas* hic intelligunt. Nam à Verbo חפר *chaphar*, quod *fodere* est, commodissimè nominantur animalia maximè ὀρυκτικά, quæque in fodiendo totam ætatem degunt. Et, quod jam suprà (*g*) obiter attigimus, ideò in חפרפרות *chaphorpheroth*, Radicales geminantur, ut significatio sit intensior. Tale אדמדם *adamdam*, pro *summè rubro*; ירקרק *jerakrak*, pro *summè flavo*; שחרחר *secharchor*, pro *valde fusco*; עקלקל *akalkal*, pro *summè tortuoso*; הפכפך *haphaphach*, pro *summè versatili*; פתלתל *pethalthol*, pro *summè contorto*; יפהפיה *jephephija*, pro *summè pulchra.* Prætereà hæc eadem versio jungit *talpas vespertilionibus*, quæ sunt animalia in multis similia, quamvis unum sub terra repat, alterum in aërem volatu se attollat. Primò enim, utrumque vile est & immundum animalculum. Secundò, utrumque ad murinum genus aliquo modo refertur. Quod de talpa jam (*h*) probatum est. Et de vespertilione neminem latet. Hinc apud *Nonnium Varro*, in *Agathone*, *Factus sum vespertilio, neque in muribus planè, neque in volucribus sum.* In *Æsopo* pro ave captus à mustela vespertilio, ut evaderet, ἔλεγεν, οὐκ ὄρνις, ἀλλὰ μῦς εἶναι, *se non avem esse, sed murem.* *Scaliger* mediam habere naturam contendit inter soricem & hirundinem. Proinde apud *Eustathium* τρισμὸς muri & vespertilioni communis est. Et vespertilionem *Victorinus* in libro *De orthographia* nominat *soricem avem*; Kimchius העכבר בעל כנפים, *murem alatum*; Lombardi *ratto penago*, id est, *murem pennatum*; Hispani *morcego*, id est, *murem cæcum*; Galli *chauve-souris*, id est, *calvum soricem.* Tertiò, talpa cæca est, & parùm videt vespertilio. Unde *Arabicè* خفاش *chuphas.* Nam خفش *chaphas* apud illos *oculi parvitatem* & *debilitatem* sonat: & أخفش *achphaso* est μύωψ. Proinde, ut talpa sub terra, ita vespertiliones interdiu in antris & locis obscuris degunt.

(*g*) *Pag.* 1026. *lin.* 66. &c.

(*h*) *Pag.* 1024. *lin.* 59. &c. *supra.*

--- (*i*) *lucemque perosi*
Nocte volant, seroque tenent à vespere nomen.

(*i*) *Ovid. Metam. l.* 4. *Fab.* 12.

Quod maxime ad rem facit. Idola enim dicuntur ad talpas & vespertiliones projici, cùm è sublimi loco, in quo eminebant, tanquam in tenebras detruduntur, ut ne amplius superstitiosis hominibus suo fulgore illudant.

ludant. Et videtur fuiſſe apud *Hebræos* Proverbialis locutio, qua *ad talpas & veſpertiliones projici* dicebatur quod erat planè deſpectum, atque in ſummo contemptu. Proinde rectè *Kimchius* hæc dici vult דרך בזיון, id eſt, *per modum contemptus*. Quamvis etiam ad literam id impleverit *Jacobus Patriarcha*, cum idola ſuæ familię infodit ſub terebintho, *Gen.* 35. *v.* 4. Aliter *Hieronymus*, *In die illa projiciet homo idola*, &c. *quæ fecerat ſibi*, *ut adoraret*, *talpas*, *& veſpertiliones*. Quomodo etiam ex *Hebræis Rabbi Selomo*. Quod ideo minus placet, licet *Hebræa* id ferre poſſint; quia talpas & veſpertiliones à Veteribus pro Diis fuiſſe cultos nuſquam legi.

Quis neſcit, Voluſi Bithynice, *qualia demens*
Ægyptus portenta colat? ---

Tamen ne in *Ægypto* quidem eò uſque deſcendit idololatrarum veſanus furor. Quamvis huic ſit proximum, quod μυγάλην, id eſt, *murem araneum*, colebant *Athribitæ*, ut teſtatur *Strabo* lib. 17. Ut *Muſoritas* taceam, *Chriſtianos* Hęreticos, à quibus cultos fuiſſe ſorices legitur in *Philaſtrio*.

Inter Opera *Hieronymi* extat *Liber nominum*, à *Philone* inchoatus, ab *Origene* auctus, & ab *Hieronymo* perfectus, in quo explicantur nomina propria, quotquot extant in *Prophetarum* libris. In his פרפר *Farfar*, fluvii *Damaſceni* nomen 2 *Reg.* 5. *v.* 12. *talpam* explicari videas; cujus explicationis auctor, quiſquis eſt, putavit פרפר decurtatum fuiſſe ex præcedenti הפרפר. Quomodo *foſſa* in *Talmude* פירה per Aphæreſin dicitur pro חפירא.

Talpa meritò in Lege immundis animalibus accenſetur, cum neque biſulca ſit, neque ruminet. Præterea cęcitate ſua typus eſt eorum, quorum mentes excæcavit Deus hujus ſæculi, ne iis oboriatur ſplendor Evangelii, 2 *Cor.* 4. *verſ.* 4. Et dum in terra fodienda jugiter occupatur, refert eos homines, qui nihil niſi terreſtria curant, *Philip.* 3, *verſ.* 19. & quorum ſapientia terrena eſt, animalis, Diabolica, *Jacobi* 3. *verſ.* 15. At *muſtelam*, quam Interpretes per vocem חולד *choled*, deſignari voluerunt hactenus, ſignificare τὰ δειλὰ, καὶ ἄνανδρα, καὶ ψοφοδεῆ τῶν κλεπτῶν γενή ſupra (*k*) nos docuit *Cyrillus*, ut à nobis emendatus eſt. Quale illud in *Ariſtea*, Κακοποιητικὸς ὁ τρόπος ἐςὶ καὶ γαλῆς, καὶ μυῶν. *Malefici ſunt mores tam muſtelæ, quam murium.* Et paulò poſt, Τότε τῆς γαλῆς γένος ἰδιάζον ἐςί· χωρὶς γὰρ τοῦ προειρημένου, ἔχει λυμαντικὸν κατάςημα· διὰ γὰρ τῶν ὤτων συλλαμβάνει, τεκνοποιεῖ δὲ τῷ ςόματι. Quod ita in *Hebræo*, הנה עוד בסגולת טבע התועבה הזאת שהנקבה תהר מאזנה ותלד מפיה; *Ecce inſuper inter propria naturæ ejus eſt hæc abominatio*, *quod fœmina aure concipit*, *& ore parit.* Et *Algiahid*, hæc invertens, *Ariſtotelem* docuiſſe fingit, in libris *De natura & proprietatibus animalium*,

ان الانثي من بنات عرس تلقح من افواهها وتلد من اذنانها *fœminas in muſtelis ore concipere*, *& aure parere.* Tamen in ſcriptis *Ariſtotelis* nihil occurrit ſimile. Quin eos, qui muſtelam ore parere nugantur, non refellit modo, ſed & fabulæ originem aperit libri tertii *De generatione animalium* capite ſexto; ubi, poſtquam muſtelæ vulvam eodem modo ſe habere dixit, quo reliquorum quadrupedum, neque fœtum inde poſſe ad os devenire, addit, natam eſſe hanc opinionem διὰ τὸ τίκτειν πάμπαν τὴν γαλῆν σμικρὰ, τῷ δὲ ςόματι πολλάκις μεταφέρειν τοὺς νεοττοὺς, *ex eo*, *quod muſtela catulos parit parvos admodum*, *eoſque ore ſæpe transfert.* At aliud mihi ſe offert, quod videtur vero ſimilius. Puto ad muſtelam tranſlatum, quod in muſtelo piſce Veteres obſervaverunt. Quippe etiam ὁ γαλεὸς, ſeu *muſtelus piſcis*, creditur ore parere. *Ælianus Hiſtoriæ* libri ſecundi capite quinquageſimo quinto, Ὁ γαλεὸς ὠδίνει διὰ τοῦ ςόματος ἐν τῇ θαλάττῃ, *Muſtelus in mari per os parit.* Et libri noni capite ſexageſimo quinto, Οἱ μυούμενοι τοῖν Θεοῖν οὐκ ἂν πάσαιντο γαλεοῦ φασιν· οὐ γὰρ εἶναι αὐτὸν καθαρὸν ὄψον, ἐπεὶ τῷ ςόματι τίκτει. *Dearum* (nempe *Cereris* & *Proſerpinæ*) *Sacerdotes ajunt muſtelum piſcem nunquam edere: neque enim mundum eſſe cibum, quoniam ore parit.* Et ideo creditur ore parere; quia parvulos ſuos quandoque in os recipit, unde exeuntes qui vident, hunc partum eſſe ſibi fingunt. Quod ipſe *Philoſophus* obiter tangit, cum de muſtelis, ſeu galeis piſcibus, dicit *Hiſtoriæ* libri ſexti capite decimo, Ἐξαφιᾶσι καὶ δέχονται εἰς ἑαυτοὺς τοὺς νεοττούς. *Fœtus ſuos emiſſos intra ſeipſos recipiunt.* Sed alii multo diſertius. *Antigonus Hiſtoria* vigeſima quinta, Τῶν δὲ γαλεῶν τὰ ἔμβρυα, ἐξίοντα ἐκ τῆς κοιλίας, νέμεται· καὶ πάλιν ἐκδύεται (lege εἰσδύεται). κατὰ τὸ ςόμα. *Galeorum fœtus ex utero exeuntes, paſcunt; rurſuſque per os intrant.* *Athenæus* libri ſeptimi capite duodecimo, Τίκτει δὲ ὁ γαλεὸς τὰ πλεῖςα τρία, καὶ εἰσδέχεται τὰ γεννηθέντα εἰς τὸ ςόμα, καὶ πάλιν ἀφίησι. *Plerumque parit muſtelus tres catulos, eoſque ore recipit, & rurſus emittit.* *Plutarchus* catulos in ipſo matris utero ex ovo formari dicit, deinde per os emitti tanquam ſecunda generatione. Verba ſunt in libro *Utra anim.* Τίκτουσι μὲν γὰρ ᾠὸν, εἶτα ζῶον, οὐκ ἐκτὸς, ἀλλὰ ἐντὸς ἐν ἑαυτοῖς· καὶ τρέφουσιν οὕτως, καὶ φέρουσιν, ὥσπερ ἐκ δευτέρας γενέσεως. Et in Περὶ φιλοςοργίας dicit emiſſos rurſus admittere, & dormientes ſuis viſceribus involvere: Οἱ γαλεοὶ ζωογονοῦσι μὲν ἐν ἑαυτοῖς, ἐκβαίνειν δὲ παρέχουσιν ἐκτὸς, καὶ νέμεσθαι τοῖς σκύμνοις, εἶτα πάλιν ἀναλαμβάνουσι, καὶ περιπτύσσουσιν ἐγκοιμωμένοι τοῖς σπλάγχνοις. *Ælianus* etiam libri ſecundi capite quinquageſimo quinto, Πάλιν τε εἰσδέχεται τὰ βρέφη, κᾀνεμεῖ ταῖς αὐταῖς ὁδοῖς ζῶντα, καὶ ἀπαθῆ. *Fœtus* (ore) *denuò recipit*, *eademque via revomit vivos, & incolumes.* Nempe in ſubito metu illis ita conſulit. Idem *Ælianus* libri noni capite ſexageſimo quinto, Οὐ τίκτειν δὲ αὐτὸν ἔνιοι λέγουσιν· ἀλλὰ, δείσαντά τι τῶν ἐπιβουλευόντων, τὰ σκυλάκια καταπίνειν, καὶ ἀποκρύπτειν· εἶτα τοῦ φοβήσαντος παραδραμόντος, ζῶντα αὖθις ἀνεμεῖν. *Eum non ore parere quidam dicunt; ſed, inſidiarum timore perculſum, catulos ſuos devorare, & abſcondere: deinde metu ablato vivos rurſus evomere.* Idem de glauco piſce multi referunt, ut idem *Ælianus* libri primi capite decimo ſexto, *Oppianus Halieuticῶn* libri primi verſu 749. *Phile* capite ſexageſimo nono: *Tzetzes* etiam *Chiliados* quartæ *Hiſtoria* centeſima vigeſima ſexta, glaucum, canem, & galeum ſcribit in metu catulos abſcondere, glaucum & canem in ore, & galeum in ventre, καὶ πάλιν ταῦτα γεννᾷν, τοῦ φόβου παρελθόντος, *& eos rurſus parere*, *cùm præteriit timor.* Itaque ex hac nube teſtium apparet, non τὴν γαλῆν, id eſt, *muſtelam quadrupedem*, ſed τὸν γαλεὸν, id eſt, *muſtelum piſcem*, catulos ex ore emittere; quod aut verum eſſe partum, aut partus inſtar ſe habere creditum. Merito igitur *Iſidorus Originum* libri duodecimi capite tertio, eos refellit, *qui dicunt muſtelam aure concipere*, *& ore effundere partum* (ita legendum, non, ut vulgò, *ore concipere*, *& aure*, &c. quamvis hoc ſequantur *Arabes*.) Et ore quidem parere muſtelam multi dixerunt, ut ex *Philoſopho* ſcimus. Sed aure concipere neſcio an quiſquam dixerit ante *Ariſteam*, qui fabulam videtur ideo ſic adornaſſe, ut muſtela delatorum & calumniatorum eſſet typus. Illi enim, inquit, alios malis involvunt, ὅσα διὰ ἀκοῆς λαβόντες, ταῦτα τῷ λόγῳ σωματοποιήσαντες, *ea*, *quæ auribus acceperant*, *verbis* quaſi *corporantes*, id eſt, *exaggerantes*, & *in majus augentes:* quæ nova & prorſus inuſitata eſt acceptio verbi σωματοποιεῖν. Falſus quoque *Barnabas*, ut in muſtelam horribile fellatorum crimen impingat, illam ore parere non dicit, ſed κύειν *concipere.* Ἀλλὰ, inquit, καὶ τὴν γαλῆν ἐμίσησε καλῶς· οὐ μὴ γάρ φησιν, ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις, οἵους ἀκούομεν ἀνομίαν ποιοῦντας τῷ ςόματι, διὰ ἀκαθαρσίαν, &c. τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ ςόματι κύει. Itaque in eo loco

(k) Cap. 34. pag. 1019. lin. 68. &c.

non putamus quidquam mutandum: neque hac in parte accedimus viri optimi, doctissimi, & nobis amicissimi sententiæ, qui in *Notis* ad hanc Epistolam, mirum, quàm eruditis! censet hunc locum esse corruptum, & ex *Aristea* restituendum. *Ægyptii* quoque voluere lascivię tribadum in mustelis esse exemplum, ut docet *Horus Hieroglyphicῶn* libri secundi capite trigesimo quarto: sed alii honestiores apud *Plutarchum* in *Iside* statuunt τὴν γαλῆν κατὰ τὸ οὖς ὀχευομένην, τῷ δὲ στόματι τίκτουσαν, εἴκασμα τοῦ λόγου γενέσεως εἶναι, *mustelam, cum aure ineatur, & ore pariat, sermonis generationem referre.* Ita nonnunquam

Maxima de nihilo nascitur historia.

CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM.

Probatur קפוד *kippod*, esse *Hericium*, & *Hystricem.*

Vox קפוד kippod, *apud Interpretes quàm anceps, aliis terrestre animal, aliis aquaticum, aliis avem esse volentibus, quorum rursus multæ classes: sed* hericium *esse probatur.* 1. Gręci & Hieronymus *ita reddunt.* 2. *Multi* Hebræorum. גימון *gimon*, Hebraicè, πύσταχος Græcè, *quid propriè.* 3. Arabicè قنفذ kunphud, *hericius. Hystrix ejus species.* Kunphud *non est* testudo, *ut vult* Kimchius. *Testudinis Arabicum nomen quale, & undè. Hericii apud* Arabes *varia nomina, & descriptio. De eo quid Medici. Paraphrastæ* Arabum ἐχίνους *reddunt* قنافذ. Hericius *cur vocetur* קפוד, *variæ conjecturæ.* קפדן *kaphdan*, morosus, asper, intractabilis. הפקיד, attentum esse & sollicitum. ܩܦܕ *Syris* horripilare, *ut* Gallis herisser. *Echinus animal solitarium; unde* Græcum χὴρ, Latinum HER, & *crescente voce*, HERIX, HERICIUS, HERINACIUS; Hir, *vola manus, ex* Græco χεὶρ. *Hystricis in pugna virtus, & solertia: quam &* Poëtæ & Philosophi *graphicè nobis exhibent. Hystrix & hericius in* Syria *frequentes. Refelluntur, qui* קפוד kippod, *in* Prophetis *aquaticum animal aut avem esse volunt.*

Tria elementa certant de animali קפוד *kippod*: quod alii terræ adscribunt, alii aquæ, alii aëri cum volucribus. In primo ordine pono *Græcos*, & *Hieronymum*, quibus קפוד *kippod*, est ἐχῖνος *hericius*, nempe terrestris, qui æstate in sepibus, hyeme in truncis arborum, aut in terræ scrobibus degit. Alii aquaticum animal esse inferunt ex his *Esa.* 14. *vers.* 23. de *Babylone*, *Ponam eam in possessionem hæreditariam* τοῦ kippod, & *stagna aquarum.* Sed horum agmen bipartitum est, aut tripartitum etiam. Pars *testudinem* esse vult, pars *castorem*, pars *lutram.* Nituntur omnes Etymologia vocis. Nempe *Esa.* 38. *vers.* 12. קפד, est *præcidere*, uti textor stamen præcidit, tela tota jam pertextâ. His autem animalibus præcidendi mira vis. De castore res notissima. *Animal est horrendi morsus*, (inquit *Plinius* libri octavi capite trigesimo) *arbores juxta flumina, ut ferro cædit.* Sed & lutram *Varro* libro quarto *De lingua Latina* dici vult ἀπὸ τοῦ λύειν, *quod succidere dicitur arborum radices in ripa, atque eas dissolvere.* Eandem in testudine vim eo mirere magis, quod, *cum illi dentes non sint, rostri tamen acie comminuit omnia. Rostri scilicet margines acuti sunt, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo.* Ita *Plinius* lib. 11. cap. 37. & lib. 9. cap. 10. Cui simile, quod de marina testudine legitur in *Porta cœli* fol. 34. a. ויש לה כח גדול בפיה ובשיניה ואם תקח אבן בפיה תשבור אותה בחזק גדול להלקים קטנים *Ipsi est robur ingens in ore & dentibus. Et si ore lapidem accipit, viribus magnis conterit eum in minutissimas partes.* Huc accedit, quod *Arabicè*, si utrique *Kimchio* fides, *testudinis* nomen est קנפאד, quod ab *Hebræo* קפוד, non multum differt. Sed ab iis objicitur, qui in tertia sententia sunt, nempe קפוד *kippod*, esse avis speciem: alibi ab *Esaia*, & *Sophonia*, *kippod* nominari cum avibus. *Esaiæ* locus sic habet capitis trigesimi quarti versu undecimo, *Possidebunt eum pelecanus &* kippod. Nec multo aliter *Sophonias* capitis secundi versu decimo quarto, *Etiam pelecanus, etiam* kippod *in superliminaribus ejus pernoctabunt.* Rursus ab his dubitatur, quod avis genus sit *kippod*: aliis *noctuam* explicantibus; aliis *vulturem*; aliis *merulam*; aliis *butaurum*, sive *ardeam stellarem*; aliis *cypselum*, qui & *apus*; aliis *plancum*, aut *aquilam anatariam*; & quid non? Et plerasque illas interpretationes ita inter se confert doctissimus *Fullerus Miscellaneorum* libri primi capite decimo octavo, ut nullam rejiciat præter illam, quæ sola vera est. Antiquissimam illam dico, qua קפוד *kippod*, *hericius* exponitur, cui firmandæ multa faciunt.

Primo, *Græcorum* auctoritas, & *Hieronymi*, qui constanter ita exponunt. Ab iis autem recedere tutum non puto, nisi graves causæ subsint, quales hic nullas video. 2. *Græcis Hebræos* addo, apud quorum doctissimos pridem invaluit hæc sententia, קפוד esse *hericium. Hispanica* voce *R. Nathan* explicat ריצ׳ו *rizo*, vel *erizo*, Italica *Pomarius* ריצ׳ו *riccio*, Gallica *R. Selomo* הריצ׳ון *herisson*, Germanica *Elias* איגל Igel. Et in *Talmude* קפוד *kippod*, vel קופד *kuphad*, quod idem est *Chaldaica* inflexione, sæpe ponitur inter terrestres bestias quadrupedes. Ut in *Berachoth* capite nono folio quinquagesimo septimo b. כל מיני חיות יפות להלום חוץ מן הפיל והקוף והקפוד, *Omnes ferarum species bonæ sunt ad somnium* (id est, boni ominis in somnis visæ) *præter elephantem, simiam, & kippod*, id est, *hericium.* Nugatur enim *R. Selomo*, qui exponit *cercopithecum.* Et in Tractatu *Kelaim* cap. octavo folio trigesimo secundo a. והקופד והולדת הסניים, *Et* kuphad (*hericius*) & *mustela ruborum.* Et in *Bava Kama* capite septimo, אין מגדלין החתולים וקופדים, *Non alunt feles, &* kuphadim (*hericios.*) Et in *Sabbatho* capite quinto folio quinquagesimo septimo b. ואין העגל יוצא בגימון ולא פרא בעור הקופד *Vitulus* (die *Sabbathi*) *non exit cum* gemon, *nec vacca cum pelle* kuphad. גימון *gemon*, *Hebræis* puto esse κημὸν *camum*, & vocem inde deduci; quamvis hoc vocabulo non designent camum quemvis, sed quo vitulus prohibetur ne lactet. *Aruch* definit לוח בריו שלא יוכל לשתות החלב *Tabulam, quæ ori ejus inditur, ne possit lac exsugere Græcè* πύσταχον dixeris. *Hesychius*, πύστακος, ξύλον καμπύλον τοῖς μόσχοις περὶ τοὺς μυκτῆρας τιθέμενον, ὃ κωλύει θηλάζειν. *Lignum curvum vitulis circa nares appositum: quo prohibentur, ne lacteant.* Et pellis *kuphad* (id est, *hericii*) vaccæ mammis alligabatur eodem fine, id est, ne vel vitulus, vel aliud animal ipsam exsugeret. *Rabbi Selomo* in hunc locum, קופד שרץ הוא שנימיו חדים כמחט וקורין לו הריצ׳ון וקושרין עורו בדדי הפרה שלא יניקוה שרצים Kuphad *reptile est* (ita *Hebræi* vocant minima quadrupe-

drupedum) *cujus pili in acus modum acuti sunt, vulgo vocatur* herisson. *Hujus pellis vaccæ mammis alligatur, ne reptilia eas exsugant.* Neque enim à solo vitulo lacti cavendum, sed & à serpentibus, è quorum numero *boæ aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomen traxere.* Ita *Plinius* libri octavi capite decimo quarto. Et, qui hunc sequitur, *Solinus*; *Captat* (boa) *greges bubulos, & quæ plurimo lacte rigua bos est, ejus se uberibus innectit, suctuque continuo saginata*, &c. 4. *Arabicè* denique قنفذ *kunphud*, Plurali قنافذ *kanaphido*, est *hericius.* Barbari Interpretes scribunt *caufed, ceufud, ceufund*, &c. Res notior est, quam ut probatione egeat. Tantum Lectorem monebo nomine قنفذ *kunphud*, præter *herinaceum*, etiam *hystricem* contineri. Id clarum est ex *Avicenna*, qui inter species *kunphud* unum dicit esse *montanum, spinas habentem missiles*, cujus proprium nomen est دلدل *duldul*, id est, *hystrix*. Hinc in *Damire* hericii fœmina vocatur أم دلدل *mater* ꝗ *duldul*, id est, *hystricis.* Et *duldul*, seu *hystrix*, ibidem definitur عظيم القنافذ, *hericius major.* Et juxta *Algiahid* الفرق بين

الدلدل والقنافذ كالفرق بين البقر والجوامس والبخاتي من الابل العراب

Duldul, & kanaphido (id est, *hystrix*, & *hericii* propriè dicti) *non aliter differunt, quàm à bubalis boves, & cameli* Bactriani *ab Arabicis. Elmacinus* denique *Saracenicæ Historiæ* libri primi capite quinto videtur per القنفذ *alkunphud hystricem* potius quàm *hericium* significâsse, cum de *Aisiæ* camelo scribit. صار كالقنفذ من السهام *Factus est ut* alkunphud *præ telis*, id est, præ telorum copia, quibus transfixus est. Sed hac in parte habuerunt *Arabes*, quos sequerentur, *Plinium*, & *Oppianum*: quorum ille libri octavi capite trigesimo quinto hystrices expressè ponit *in herinaceorum genere*; hic libri secundi *Cynegeticῶn* versu 603. echinorum terrestrium duo genera faciens, alios parvos, & imbelles, alios μεγέθει πολὺ μείζονας, *longe majores*, & circumquaque horrentes -- ἀρειοτέρῃσιν ἀκωκαῖς, *majoribus cuspidibus*, per majores illos echinos videtur *hystrices* intelligere. Sed & *Suidæ* ἡ ὕστριξ *hystrix* est ὁ ἀκανθόχοιρος, ὁ χερσαῖος ἐχῖνος, *porcus spinosus, hericius terrestris.*

Jam, ne quis objiciat ex utroque *Kimchio Arabum* قنفذ *kunphud* esse *testudinem*, ajo illos hac in parte graviter hallucinari. Cum *Arabicè testudo* non dicatur *kunphud*, sed سلحفاة *sulachpha*, vel سلحفية *sulachphia*, quasi cortice vel *putamine latentem* dicas: nempe خفا *chapha* est *occultare*; & سلخ *silch*, vel *sulch*, φολὶς *cortex*, propriè *serpentis*, sed & *testudinis*; ut γῆρας, quam vocem plerique usurpant pro *leberide*, seu *spolio serpentis*, sed & nonnulli pro χελωνίω, ut *Ælianus Historiæ* lib. 11. cap. 37. & *Suidas* in φολίδωτον. At قنفذ *kunphud* esse *hericium* nemo ibit inficias, qui *Damirem* legerit: ubi قنفذ *kunphud* cognominatur ابو الشوك *abussuchi*, id est, *pater spinarum*: & أنقذ *ankado*, id est, *decorticator*: & ابو سفين *abusaphin*, id est, *pater qui abradit* vel *expolit*; quia hujus cute vestes expoliuntur: & العساعس *alasaiso*, quia noctu vagatur. Id enim propriè est عس *assa*, ut & سري *sara*; unde Proverbium apud illos in usu, أسري من قنفذ *Magis noctivagus quam* kunphud. Ibidem multa reperias, quæ ad ejus descriptionem pertinent, in quibus hæc eximia:

القنفذ اذا جاع صعد الكرم منكسا فيقطع العناقيد ويرمي بها ثم ينزل فياكل منها ما اطاق واذا كان له فراخ تمرغ في العناقيد لتشتبك في شوكه ويذهب به الي فراخه وهو لا يظهر الا ليلا وهو مولع باكل الافاعي ولا يتالم لها واذا لزعته الحية اكل الصعتر البري فيبري وله خمسة اسنان في فيه والبرية منها تسفد قايمة وظهر الذكر لاصق بظهر الانثي

Alkunphud, *cum esurit, ascendit in vitem inversus, & decerpit racemos, quos abjicit. Postea inde descendens ex iis comedit quantum potest. Si catulos habeat, volutatur in racemis, ut spinis suis implicentur, & cum iis contendit ad catulos suos. Non apparet nisi nocte. Viperarum esum mirè appetit, nec ab illis læditur. A serpente demorsus origani sylvestris esu sanatur. Quinque dentes habet in ore. Terrestris* kunphud *coit erectus, ita ut maris dorsum hæreat dorso fœminæ.* Hæc ad hericium pertinere nemo non videt, quamvis in iis nonnulla sint, quę in *Græcis* frustra quæras. Jam, si *Medicos* consulamus, *Avicennam* puta, *Abenbitarem*, atque illum ipsum *Damirem*, de quo supra, eos non solum reperiemus easdem virtutes tribuere τῷ *kunphud*, quas τῷ ἐχίνῳ *Græci* Scriptores: sed & *Dioscoridis* & *Galeni* loca de echino terrestri & marino reddentes, illum القنفذ البري *alkunphud albarri*, seu *terrestrem*, hunc القنفذ البحري *alkunphud albahari*, seu *marinum*, constanter nominare. Ut taceam *Prophetarum* Interpretes, qui *Arabicam* versionem ex *Græca* expresserunt, ubique *Græcum* ἐχῖνος reddidisse القنافذ *alkanaphido*, quod est Plurale ꝗ *kunphud*. Exempla vide *Esa.* 14. *vers.* 23. & 34. *vers.* 11. & *Sophon.* 2. *vers.* 14. Proinde ex *Hebræis* id ultro agnoscit *R. Nathan*, *Arabicè Kimchio* longè doctior, قنفذ *kunphud* esse *hericium.* Porro *Hebræorum* קפוד *kippod*; *Chaldæorum* קופד *kuphad*; & *Arabum* قنفذ *kunphud* idem esse animal statim agnoscet, quisquis harum linguarum aliquem habebit gustum. Longa Vocalis in קופד *kuphad*, supplet defectum puncti *Daghes*, quod habetur in קפוד *kippod.* Atque illud ipsum *Daghes* supplet litera *Nun*, quæ se prodit in *Arabico* قنفذ

قنفذ *kunphud*, ut etiam in *Æthiopico* ቀንፈዝ: *konphoz* ejusdem notionis. Sic חטה *chitta*, id est, triticum, est pro חנטה *chinta*, ut scribunt *Arabes*. Lignum, ex quo facta fuit arca testimonii שטה *sitta*, dicitur pro שנטה *sinta*; ut *Arabicè* سنط *sent*. *Aranea* עכביש *accabis*, pro *ancabis*; ut *Arabicè* عنكبوت *ancabuths*. Et עז *ez*, id est, *capra*, Plurali עזים *izzim*, *Arabicè* est عنز *enz*. Quod hic in eos observandum, qui vocem קפוד *kippod*, revocant ad Radicem קפד *kaphad*, ut significet animal, quod peculiari aliqua vi *incidendi* polleat. Atqui vera Radix non est קפד *kaphad*, sed inusitata קנפד *kanphad*: nisi quis putet compositam esse vocem, Gutturalibus (ut fit) elisis, ex קנה *kana*, quod est *spiculum*, & אפד *aphad*, quod est *amicire*: quia hoc animal spinis & aculeis tanquam spiculis amictus & circumvallatus est. Aut, si malis, in قنفذ *kunphud Nun* esse Epentheticum, etiam Radix קפד *kaphad*, quædam habet significata, quæ huc referre possis. Ut cum קפדן *kaphdan*, usurpatur de homine aspero & iracundo. Quo sensu in *Sanhedrin* capite undecimo Propheta *Elias* dicitur fuisse קפדן. Et in Tractatu *De Sabbatho* cap. 2. fol. 30. b. לעולם יהא אדם ענותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי, *Semper sit homo mansuetus sicut* Hillel, *neque sit* kaphdan (seu *iracundus*) *ut* Sammai. Quia, ut ait *Pomarius*, homo asper & iracundus est כמו הקפוד עם קוצים, *ut hericius cum spinis*. Ita *Græca* hæc Adagia, Ἐχίνȣ τραχύτερος, & Ἅπας ἐχῖνος τραχὺς, hominem morosum significant, & intractabilem. Eodem pertinet, quod קפד *kaphad* vel הקפיד *hikphid*, *attentum* & *sollicitum esse* significat: & הקפדה *hakkephada*, *attentionem* & *sollicitudinem*; quia, ut est in *Pomario*, *cum hericius* קוץ כל גופו, *spinis obtegit totum corpus suum, facie inter pedes delitescente, & aculeos erigit, quibus ut clypeo se muniat, & eos lædat, qui violentas manus in eum injicere volunt*, פעולת הזאת היא השגחה והרגשה נמרצת, *hæc actio est providentiæ, & attentionis acerrimæ*. Præterea ܣܡܪ *Syris* est *horrere*, vel *horripilari*; ut cum pili præ metu eriguntur, quomodo in hericiis. Sic *Psalmi Syri* centesimi decimi noni versu 120. ܣܡܪ ܒܣܪܝ ܡܢ ܕܚܠܬܟ *Horruit caro mea præ timore tui*, id est, *horruerunt pili carnis meæ*, ut habetur *Job.* 4. *vers.* 15. Gallicè *herisser* dixeris eadem Metaphora. Nam *herisser*, id est, ὀρθοτριχεῖν, *horripilari*, & *herisson* sunt Conjugata.

Jam, ut ad objectiones respondeam, negat *Fullerus* in herinacei natura quidquam esse, quod conveniat τῷ *kippod*. Quod non possum mirari satis, cum ab *Esaia* & *Sophonia*, semper describatur *kippod* ut animal solivagum, & φιλέρημον, habitans in *Babylonis*, *Bostræ*, & *Ninives* desolatis urbibus. Qualem esse herinaceum nemo est qui nesciat, ζῶον χῆρον, ἤτοι ἔρημον, quodque adeo ab omni aliorum animalium societate prohibent aculei, quos impunè nemo attigerit. Unde factum, ut *Græcè* χὴρ diceretur. *Hesychius*, χὴρ, ἐχῖνος· nempe ἀπὸ τȣ̃ χηρώσεως, ἤτοι ἐρημώσεως. Unde etiam *Latinum* nomen; non *ab hærendo*, aut *horrendo*, ut volunt. Nam ut *hir*, pro *vola manus* apud *Probum* & *Charisium*, factum ex *Græco* χείρ· ita *her* pro *hericio* omnino est ex *Græco* χήρ. Quem scilicet posterior ætas, crescente voce, appellavit *hericem*, *hericium*, *herinacium*, eum Veteres *herem* vocabant. *Nemesianus* in *Cynegetico*.

Implicitumque sinu spinosi corporis herem.

Et multo ante *Plautus* in *Captivis* Actu primo ex emendatione Cl. *Salmasii*.

I, modo venare leporem, nunc herem tenes.

Aut, si nomine *kippod*, apud *Prophetas*, *hystricem* intelligamus (quem sub eodem cum herinaceo genere contineri probavimus ex Veteribus) res videbitur eò magis ad horrorem comparata, si *Prophetæ* minentur fore, ut populosæ urbes, quales in *Chaldæis Babylon*, in *Assyriis Ninive*, & *Bostra* in *Idumæis*, hystricibus in hæreditatem cedant. Hystrix enim hericio & major & ferocior est, & propter missiles spinas, quas in canes, & venatores, certo destinatoque ictu vibrat, longè terribilior. Proinde eximius *Poëta*, postquam hystricem pilis, in sagittarum modum acutis, horrentem graphicè descripsit, his verbis docet quantum hystrix echino, id est, herinaceo, præstet:

Sed non hæc acies ritu sylvestris echini
Fixa manet. Crebris propugnat jactibus ultrò,
Et longè sua membra regit, tortumque per auras
Evolat excusso nativum missile tergo.

Et cum *Ion* in *Phœnice* (a) rideat herinacei οἰζυρὰς τέχνας, *miseras artes*, qui, ab aliis feris impetitus,

Στρόβιλον ἀμφ' ἄκανθαν εἰλίξας δέμας,
Κεῖται δακεῖν τε καὶ θιγεῖν ἀμήχανος.

Denso sub orbe sentium corpus tegens,
Mordere & ultrò tangere ignarus jacet:

hystricis in pugna virtus & solertia per illustrem *Poëtam* in admirationem ita rapuit, ut hos versus ab illo expresserit;

Interdum fugiens Parthorum *more sequentem*
Vulnerat: interdum, positis velut ordine castris,
Terrificum densâ mucronem verberat undâ,
Et consanguineis hastilibus asperat armos.
Militat omne feræ corpus, vibrataque rauco
Terga fragore sonant; stimulis accensa tubarum
Agmina collatis credas concurrere signis.
Tantus in angusto strepitus fuerit. Additur armis
Calliditas, parcusque sui timor, iraque nunquam
Prodiga telorum, cautè contenta minari,
Nec nisi servandæ jactus impendere vitæ.
Error abest, certum destinat ictum,
Nil spatio fallente modum, servatque tenorem
Muta cutis, doctique regit conamina visus.

Et paulò post,

Ecce, brevis propriis munitur bestia telis,
Externam nec quærit opem, fert omnia secum,
Se pharetrâ, sese jaculo, sese utitur arcu.
Unum animal cunctas bellorum possidet artes.

Denique jaculandi artem ab hac fera nos didicisse concludit. Et de eadem *Hadrianus* Imperator,

Spinis missilibus canes virosque
Arcebat procul & fugabat omnes.

Et *Phile* cap. 59. *De animalibus*,

Ὕστριξ δὲ τὰς ἄνωθεν ἐκπέμπει τρίχας,
Ἃς ἡ φύσις γ' ἔθηξε καὶ πρὸ τȣ̃ μάχης.
Φρίξασα γὰρ τὰ νῶτα βάλλει τὰς πέλας
Οἷον ἀπὸ νευρᾶς (b) εὐτυχῶν τις τοξότης.

Ut tela villos asper hystrix conjicit,
Natura quas ad prælium exacuit sagax.
Cum nempe dorsum contrahit, nervo velut
Intenso, in hostes tela torquet eminus.

Et *Oppianus* lib. 3. *Cynegeticῶn*,

— Θοὰς δ' ἔφριξεν ἐθείρας
Καί τ' ὄπισω νώτοισιν ἀκαχμένον ὠκυπέτησιν
Ἰθὺς ἀκοντίζει μαλερὸν βέλος. —

Acutos erigit aculeos, atque retro dorso volucri affixum perniciosum telum rectà ejaculantur. Et paulò post,

Δηθάκις ἔκτεινεν κύνα κάρχαρον,

Dentibus asperum canem sæpenumero interfecit. Proinde venatores, cùm canes non audeant in hystricem immittere, illum quodam dolo capiunt, quem in sequentibus se scripturum professus idem *Oppianus*, morte præventus promissis non stetit. Nec est, quod quis putet hæc *Poëticâ* fide dici, cum idem tradant quotquot scripserunt de natura animalium. Ita *Philosophus*

(a) Apud Athenæum l.3.c.13.

(b) Malim εὔστοχος.

losophus Historiæ libri noni capite trigesimo nono animalia quędam memorat τὰ βάλλοντα ταῖς θριξίν, οἷον αἱ ὕστριχες, *quæ villos jaculantur, ut hystrices.* Et *Plinius* libri octavi capite trigesimo quinto, *Hystrici longiores aculei, &, cum intendit cutem, missiles. Ora urgentium figit canum, & paulò longius jaculatur.* Solinus quoque, *Spinis tergum hispida* (hystrix) *quas plerumque laxatas jaculatione emittit voluntaria, ut assiduis aculeorum nimbis canes vulneret ingruentes.* Et *Ælianus* libri primi capite trigesimo primo, τὰς ἄνωθεν τρίχας οἱονεὶ βέλη ἐκπέμπει, καὶ εὐστόχως βάλλει πολλάκις, τὰ νῶτα φρίξασα, καὶ ἐκεῖναί γε πηδῶσιν, ὥσπερ οὖν ἔκ τινος ἀφειμέναι νευρᾶς. *Superiores pilos ut sagittas emittit, & tanquam ad scopum sæpe rectâ destinat, dorsum horrendo contrahens. Illi autem insiliunt tanquam ex nervo emissi. Aristophanis Scholiastes* in *Pace*, & ex illo *Suidas*, Ἔστι δὲ ὕστριξ θηρίον τρίχας ἔχον ὑὸς, ἃς ἐν τῷ διώκεσθαι ἐπακοντίζει κατὰ τῶν διωκόντων. *Hystrix fera horret suillis setis* (unde illi nomen,) *quas, cum quis illam persequitur, ejaculatur in insequentes.* Porta cœli pag. 19. d. גם יש מין מחזירי הבר שיש להם שערות גסים כמו חצים וזה לסבת גסות העור *Species est porcorum sylvestrium, quibus sagittarum instar densi sunt pili, nempe propter pellis densitatem & duritiem. Avicenna* libri secundi *Canonis* capite قنفذ *Kunphud*,

والجبلي هو الدلدل ذو الشوك السهمي

Et montanus (kunphud) *est* duldul (*hystrix*) *qui spinas habet sagittales*, id est, missiles. *Damir* in capite دلدل *Duldul*

واذا راي ما يكرهه انقبض

فيخرج منه شوك كالمسال يخرج من

اصابة والشوك الذي علي ظهره نحو الذراع

Et cùm videt aliquid infensum, sese contrahit. Et exeunt ex eo spinæ ut acus, quibus vulnerantur imminentes. Spinæ autem, quæ sunt super dorsum ejus, sunt ferè cubitales. Paulus Venetus libri primi capite trigesimo tertio, ubi de *Scassem*, *Tartariæ* civitate: *Sunt in regione illa multi sues spinosi* (hystrices) *qui, cum capiuntur, spinis suis sæpe homines & canes lædunt. Nam canes, à venatoribus in porcos provocati, adeo irritant, & commovent feras illas, ut simul concurrentes* (contrahentes) *terga sua, quibus spinæ innituntur, vehementer commoveant, atque stimulos ipsos vehementiâ quâdam excutiant, & in viciniores homines & canes vibrent.* Gesnerus, *Certo destinatoque ictu ferit quem voluerit, vulnere interdum incurabili propemodum, utpote angusto, & profundo, periculoso nimirum si nervus pungatur.* Ut *Oppianus* non immerito canat,

> Ὑστρίγγων οὔπω τι πέλει κατὰ δάσκιον ὕλην
> Ῥίγιον εἰσιδέειν, οὔτ' ἀργαλεώτερον ἄλλο,

Quæ ita contraxit *Stephanus* in *Notis* ad *Callimachum*,

> *Hystrice nil silvis visu magis horret opacis.*

De hoc *Prophetas* egisse eo fit verisimilius, quod ab *Arabibus* disco rem ignotam hactenus, hystricem animal esse in *Syria* frequens. *Damir* in capite دلدل *Duldul*, seu *De Hystrice*, هو كثير

ببلاد الشام والعراق وبلاد المغرب

Abundat in regione Syriæ, *&* Irak (*Mesopotamiæ*, & *Babyloniæ*) *& in regione Megareb*, id est, *Africa Occidentali.* Quod ipsum de hericio sic docet

وهو صنفان قنفذ يكون بارض مصر

قدر الفار وقنفذ يكون بارض الشام

وعراق في قدر الكلب القلطي الفرق

بينهما كالفرق بين الفار والجرذ

Hericius duarum est specierum. Unus enim est in terra Ægypti, *soricis magnitudine; & alter in terris* Syriæ, *&* Irak (*Mesopotamiæ*, *& Babyloniæ*) Melitensis *canis magnitudine, ita ut tam differant, quam differunt sorex & mus.*

Qui aquaticum animal קפוד *kippod*, esse colligunt ex his *Esaiæ* de *Babylone*, *Ponam eam in possessionem* τοῦ kippod, *& stagna aquarum*, ne sic quidem quidquam afferunt, quod sententiæ nostræ officiat. Cum in aquatilibus etiam sit echini species, qui *Avicennæ*, *Damiri*, *Abenbitari* قنفذ بحري aliis ἐχῖνος θαλάσσιος *echinus marinus* dicitur, aut verò ποτάμιος *fluviatilis.* Haberi enim & fluviatiles echinos *Paulus Ægineta* prodidit. Quibus scatere potuit *Euphrates* ad *Babylonem.* Ad eas saltem insulas, quæ *Euphratis* ori objectæ sunt, insignis magnitudinis echinos reperiri ex *Nearcho* discimus. *Strabo*, Λέγει δὲ (ὁ Νέαρχος) ἐν ταῖς πρὸ τοῦ Εὐφράτου νήσοις φύεσθαι παγούρων καὶ ἐχίνων μεγέθη. Sed nos *Esaiæ* locum multò aliter interpretamur, nempe hoc modo: *Ponam eam in possessionem* τοῦ *kippod* (id est *terrestris echini*,) *etiam stagna aquarum.* Id est, Non modò desolabitur urbs, sed & vicina stagna sic exarescent, ut tam apta futura sit in iis, quam in urbe echino terrestris sedes, qui locis aridis maximè delectatur. Sic *Sophon.* 2. *vers.* 13. poni dicitur *Ninive* לשממה וציה *in desolationem*, *& siccitatem*, atque ita demùm fieri, ut *kippod* in ea diversetur. Et *Es.* 34. vers. 11. antequam *Idumæa* tradatur in possessionem τοῦ *kippod*, mutantur in picem torrentes, & pulvis in sulphurem.

Ut קפוד *kippod*, probetur esse avis, parum in eo momenti est, quod *Es.* 34. *vers.* 11. cum avibus nominatur. Statim enim versu decimo tertio junguntur simul dracones & struthiones, quamvis animalia toto genere diversa. Et *Sophonias* greges, bestias, pelecanum, & *kippod* simul in unum fascem congerit. Quod ipsum magis afficit Lectorem, cùm in descriptione vastitatis ea, quę ad horrorem pertinent, ita confusaneo ordine proponuntur. Cum inter multas aves *leporum* meminit *Sophocles* in hoc versu in *Amyco Satyrico*,

> Γέρανοι, κορῶναι, γλαῦκες, ἴκτινοι, λαγοί,

Grues, cornices, noctuæ, milvi, lepores: quis inde concluserit *leporem* esse avis genus? Scio non neminem pro λαγοὶ reposuisse λάροι, quod avis aquaticæ genus est. Sed frustrà, *Athenæus* enim libri noni capite decimo quarto hunc versum citat, ut probet λαγοὶ tam *Atticum* esse, quam λαγώ. Itaque retinendum λαγοί. Contrà, in *Luciani Syria Dea*, inter multas quadrupedes *aquilas* sic nominari videas: Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ ἄφετοι νέμονται βόες μεγάλοι, καὶ ἵπποι, καὶ ἀετοί, καὶ ἄρκτοι, καὶ λέοντες. *In atrio autem liberi pascuntur boves magni, & equi, & aquilæ, & ursi, & leones.* Unde ineptè colligatur, ibi aquilas non esse aves, sed genus quadrupedis.

DE SCRIPTURÆ ANIMALIBUS,

PARS PRIMA.

Liber Quartus,

DE *Quadrupedibus Oviparis.*

CAPUT PRIMUM.

Probatur צב *tſab*, *Levit.* 11. *v.* 29. eſſe *Crocodilum terreſtrem*; de quo ex *Arabum* monumentis multa afferuntur nondum vulgata.

Pauca hujus generis animalia in Scriptura, ſed difficilia cognitu. Hic Arabes *multum profuiſſe.* צב tſab, Hebræorum *alii* bufonem, *alii* teſtudinem *reddunt, quod maximè ſequuntur Recentiores.* Arabes, *in quorum ſolo naſcitur,* ضب dhab *efferunt, propter punctum adſcriptum* τῷ Tſad, *&* *in* lacertis *cenſent. Apud* Arabum Criticos *varia nomina maris, fœminæ, fœtus, partium, latibuli, venatus,* &c. Philoſophi *marem docent bifidum habere veretrum, & fœminam duplicem vulvam. In cauda eſſe nodos* XXI. *Dentes eſſe continuos, qui nunquam decidant. Ipſum animal nunquam bibere, raro mingere. Viſu primum eſſe hebeti, ſed qui ad Solem clarior fiat: ut* lacerta Solaris *in* Epiphanio. *Longævisſimum eſſe. Aëre veſci, & certis herbis, & radicibus. In locis celſis & petricoſis nidificare, in quorum foſſione ungues deterat. Oblivionem &* ἀβλεψίαν *ipſi eſſe naturalem, de quo* Proverbia. *Ova ſua, columbarum ovis ſimilia defodere, unde catuli quadrageſimo die excludantur. Proprios catulos vorare. Ut canem ad vomitum redire. Tota hyeme* φωλεύειν. *Jugulatum adhuc aliquamdiu vivere. Scorpiones, & certum ſcarabæorum genus, in eodem latibulo ſecum admittere. Sed hoſtes habere infenſiſſimos* τὴν guaril, *ſeu* ſtellionem majorem, *ſerpentem nigrum, & putorium: à quibus quomodo oppugnetur.* Theologi *quærunt, quomodo concedatur ejus eſus, cum ſit è genere reptilium. Fabula inſignis de* ضب dhab *ad fidem* Mahumetanam *converſo. Ejuſdem animalis* Magicæ *vires. In* Medicis *ſtercus ejus amovet faciei maculas, lentigines, vitiligines, & oculorum albugines. Probatur* Hebræum צב tſab, *&* Arabicum ضب dhab *idem eſſe:* 1. *Ex nomine.* Tſade *ſæpe mutari in* Dhab. 2. *Quia à* Moſe צב tſab *cenſetur inter lacertorum ſpecies.* 3. *Veteres omnes Interpretes ita ſumunt; ut* Arabes, Chaldæi, Syrus, Samaritanus. De צב tſab *loca* Talmudis, *&* Bereſchith Rabba, *emendata, & explicata. Pro* ערוד *legendum* עסוד albi lacerti *genus in arenis, cui puellarum digiti conferuntur.* בן־נפילים *non eſt* nauplius, *ut* Buxtorfio *viſum, ſed* ſcincus. *Ratio nominis. Obiter multa de ſcinco. Bruta majoris molis in Oriente ſub* Gigantum *nomine contineri. In* Bereſchith Rabba *pro* חכינא chacina, *legendum* חבינא *id eſt,* chamæleon: *ex cujus coitu cum* חרדון chardon, (*qui idem cum* צב tſab) *natus* חברבר chabarber, *ut fabulantur, id eſt,* ſalamandra. *Hunc locum alii abſurdè explicant. Cur* chamæleon *dicatur* חבינא, *&* ſalamandra חברבר. *Crocodilo majori nomen à formæ ſimilitudine cum* Jonicis *crocodilis, quæ ſunt animalcula. Cujuſmodi ſunt prope* Chalcedonem *in fonte* Zareta, *vel* Azaritia. Byzantiacos lacertos *vocat* Statius. *De crocodilo terreſtri citantur multi Veteres. Ejus quanta magnitudo. Scincus ab eo quid differat. Hebræum* צב tſab, *Arabicum* ضب dhab; *Chaldaicum* חרדונא chardona; *idem cum* crocodilo terreſtri: *quod probant ſeptem rationes. Itaque* צב tſab Græcis *eſt* ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος, Hieronymo *ſimpliciter* crocodilus, *quomodo terreſtris etiam ſæpe vocatur. Unde factum, ut* Ægyptium *nonnulli intelligerent,* Crocodilorum oppidum *in* Phœnice, *ſed minorum. Joſepho* Capharſaba, *vel* Capharzaba, *id eſt,* כפרצבא. *Crocodili terreſtris alia quædam nomina. In* Heſychio Κίκερος. *In barbaris Scriptoribus* ballecola, balleccara, botrax.

Poſt quadrupedes viviparas ſequentur oviparę, quæ & in natura paucæ ſunt, & in Scriptura pauciores. Harum ſex ſpecies à *Moſe* recenſentur *Levit.* 11. verſ. 29. 30. nempe צב *tſab*; אנקה *anaka*; כח *coach*; לטאה *letaa*; חמט *chomet*; תנשמת *thinſemeth*. Septima videbitur addi poſſe שממית *ſemamith*, ex *Prov.* 30. verſ. 28. Sed *ſemamith* ab *anaka* ſolo nomine differre ſuo loco docebimus. Et octava לויתן *Leviathan*, qui palam eſt *crocodilus*, Job. 40. & 41. Sed *crocodilum* maluimus in aquaticis deſcribere; quia ἀμφίβιον eſt animal. *Teſtudo* denique hic locum habebit, ſi *Seniores* ſequimur *Oſ.* 12. *v.* 12. Oviparæ quadrupedes, quas ex *Moſe* recenſuimus, ad lacertorum ſpecies

cies aliquo modo pertinent, & ita sunt inter se similes, ut eas certis notis ab invicem distinguere non sit cujusvis. Nobis certè fuit valde operosum; quia hic ab *Hebræis* prorsus destituimur. Neque ex aliis Scripturæ interpretibus multò plus fuit subsidii, qui in tenebris plerique palpant, cùm ad has minutias deveniunt: sed longè plus affulsit lucis ex monumentis *Arabum*, in quorum solo hæ pestes nascuntur, & educantur. Quod sequentia palàm facient. In his singula verba explicare conabimur, illo ipso ordine, quo à *Mose* proponuntur.

Levit. 11. *v.* 29. Hebræum צב *tsab* Hieronymo est *crocodilus*, Græcis ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος. At Recentiorum alii *bufonem*, aut *rubetam*; alii *testudinem* reddunt: *Castalio* autem *testaceorum genera*. Horum, nisi fallor, agmen ducit *R. Selomo*, *Judæus Gallus*, qui scripsit ante annos ferè DL. Is enim primus, quod quidem sciam, צב *tsab animal* esse scripsit *ranæ simile* nomine פוי'וט. Sed legendum פרוט *frot*, Germanicum *bufonis* nomen in *Gallia* tum in usu. Huc refero, quod צב *tsab* Kimchius *Hispanicè* reddit גריישנט *graissant*. Tum scilicet Hispanis *graissant* erat *rubeta*, ut Gallis *graisset*, & *croisset*, & Germanis Grasfrosch / ad verbum *rana graminis*. Hos sequuti, *Pomarius*, *Aquinas*, *Munsterus*, *Pagninus*, *Arias*, *Robertus Olivetanus*, צב tsab *bufonem*, aut *rubetam*, aut *ranam* interpretantur, aut שרץ שדומה לצפרדע, *reptile ranæ simile*. Putârunt nempe hoc animal *à tumore* sic appellari; quia צבה *tumere* est. Quomodo *à bufone* factum est nomen vernaculum *bouffi*, quod *tumidum* sonat. Accedit, quod *Illyricè zaba* est *rana*, tanquam à צב *tsab* deductâ voce. At *Elias*, *Judæorum* in *Germania* facilè doctissimus, צב *tsab* suâ linguâ שלטפ'רוט *schiltfrot*, id est, *testudinem*, exponit; quia putamina testudinum tectum referre videntur cameratorum curruum, qui *Hebraicè* dicuntur צבים *tsabbim*. In tantula ratione tantum fuit virium, ut in assensum traxerit *Junium*, *Tremellium*, *Schindlerum*, *Anglos*, *Italos*, & *Genevenses* Interpretes. *Buxtorfius*, in *Lexico*, quorum se partibus addicat, haud satis sciens, צב *tsab* & *bufonem* reddit, & *testudinem*.

In hac tantorum virorum hæsitatione, addo etiam hallucinatione, quod illorum pace dixerim, erudito Lectori spero me facturum rem pergratam, si veram & genuinam vocis significationem, non jam ex conjectura, sed certis & solidis rationibus adstruam. Id vero, vel me tacente, nullo negotio præstabit quisquis ea perpendet, quæ de hoc animali scribunt *Arabes*. Quibus non potest non esse notissimum, quia in *Arabia* frequentius est, quam ullibi terrarum. At illis quàm notum est animal, tam nobis est ignotum. Proinde necesse habeo hæc accuratius persequi.

Ut à nomine ordiamur, sciendum, ut *Hebraicè* צב, ita *Arabicè* ضب iisdem scribi literis. Sed, ut Dialecti variant, *Tsade Arabicum* initio vocis effertur ut *d*, vel *dh*, propter punctum adscriptum. Itaque hæc vocula sonat ضب *dhab* apud *Arabes*. Plurale est ضباب *dhibâb*, vel اضب *adhab*, & Foemininum ضبة *dhabba*. Unde ضبب *dhabab*, & مضب *mudhab*, & مضبب *mudhbib*, locus dicitur his animalibus refertus; & مضبب *mudhabbib*, eorum venator. Porrò ضب *dhab* à *Damire* definitur حيوان بري معروف من الحشرات يشبه الورل *animal agreste notum è reptilibus, simile τῷ guaril*, seu *stellioni majori*: ut *Avicenna* illud à *guaril* differre scribit, وان كان يشبهه وكان قريب الاحوال والقوي منه *Quamvis illi sit similis, & tam constitutione quàm virtute proximus.* Hæc ille libro secundo *Canonis* in capite ضب *dhab*, seu *tsab*, si mavis. Et in capite حردون *chardaun*, quod à *Latino* Interprete prorsus omissum est. هو الضب وطبعه قريب من طبع الورل وهو اشبه الهر بماغ يتغري به Chardaun *idem*, *quod* dhab: *cujus natura accedit ad* guaril, *& attributa eadem*, *qua* guezgæ. Et in capite ورل *guaril* هو غير الضب والضب لا يكون او طل ما يكون الا في البادية وراسه وبدنه وذنبه خالف من الورل وربما قريب في طبايعه Guaril *alius est à* dhab. *Nam* dhad *non est*, *aut rarò est alibi*, *quàm in deserto. Et capite*, *trunco & caudâ differt à* guaril, *quamvis naturâ sit vicinus.* Et *Abdollatif Bagdadensis*, الورل والضب والحربا وشحمة الارض والوزغ كلها متناسبة في الخلق Guaril, *&* dhad, *&* hirba, *& adeps terræ*, *&* guezga, *sunt omnes ejusdem naturæ participes.* Hæ nempe sunt totidem lacertorum species, de quibus infrà dicemus. Itaque ضب *dhad*, vel צב *tsab*, quod idem est, neque *bufo* est, neque *rubeta*, neque *testudo*, neque *testaceum animal*, sed in *lacertorum* genere. Nunc, ut cognoscatur plenius, dicemus quid *Arabum Critici*, *Philosophi*, *Theologi*, *Magi*, *Medici* de illo scripserint, quorum pleraque nondum in vulgus prodîerunt.

Et *Critici* quidem docent animal esse πολυώνυμον. Nam præter ضب *dhab*, seu צב *tsab*, commune nomen, insuper vocatur حردون *chardaun*, (*Chaldæi* חרדונא *chardona*: *Syri* ܚܕܪܘܢܐ *chadrona*, & *Samaritani* ࠀࠃࠓࠅࠍࠀ *adrona* scribunt, ut infrà docebitur.) Vocatur item برق *bork*, & علين *alin*, & هيقل *haikal*. Et, si pinguis est, سبحل *sibchal*, aut سحبل *sichbal*; si annosus, قرسم *kirsem*; si pravæ indolis, ضفطار *dhiphtar*: ut foemina vulgò ضبة *dhabba*; sed cùm pinguis est, حيكانا *chaicana*; cùm foeta, مكون *machun*, & ممكن *mamchin*. A Verbo مكن *machina*, huic & locustæ proprio, cùm ova ponunt, ovum مكين *machin*, & شلقة *silka*. Foetus in genere حضرم *chidhrim*; primus مطبخ *mutbich*; cum ab ovo nuper prodiit حسل *chisel*; jam maturior, غيداق *ghaidak*. Adeps, quem habet circa ventrem, & caudæ radicem, كشية *chusia*.

Et حلم *halama* propriè est adipem illum eximere, ut عكن *achada* pinguem esse de solo ضب *dhab* usurpatur. Veretrum Duali Numero نزكان *nazachani*; quia bifidum. Unde etiam ipse سديم *sadim*, id est, illâ parte bene instructus. Latibulum ejus عكرة *ochda*, & عرن *arin*, & لغز *logoz*, sed vulgatius حجر *giochar*, unde حجر الضب dhab *in latibulum suum ingressus est*. Et احجر فلان *aliquis eum in latibulum suum impulit*. At ادلق adlaka *aquam in illud effudit*, *ut* dhad *exiret*. Et دلق الضب dalaka dhab, id est, *ex latibulo exiit propter aquam affusam*. Et اهوي بيده الي الضب *immisit manum*, *ut caperet* τ *dhab*. Et حرش charasa, *venatus est*, propriè de hoc animali. Hæc in *Giauhari*, *Alcamus*, & aliis ex *Criticorum* libris hinc inde collecta, & excerpta.

At *Philosophi* de natura τ ضب *dhab* non pauca afferunt insignia. Quod veretrum diximus illi esse bifidum, *Damir* his verbis docet; للضب ذكران وللانثي فرجان كما للورل وللحردون Dhab *mas duo habet veretra*, & *fœmina ejus duas vulvas*, *ut* guaril, & chardaun. Et *Alcamus*, النزك نزكر الضب والورل ولهم نزكان Nazach, *veretrum* τ *dhab*, & τ *guaril*, *qui geminum habent*. (Quæ verba *Lexicographi*, cum non intelligerent, alio detorserunt.) Proinde veretrum τ ضب *dhab* Sacerdos *Abuchanipha* scribit esse كلسان الحية اصل واحد له فرعان *ut linguam serpentis*, *quæ*, *ex una radice nata*, *tamen bifida est*. Caudam habet mire nodosam, unde Proverbium in *Damire*, اعقد من ذنب الضب *Nodosior caudâ* τ *dhab*. In ea enim esse ajunt احد وعشرون عقدة *nodos* XXI; cum scorpionis cauda, quæ & ipsa valde nodosa est, nodos, aut articulos, ad summum septem habeat. Additur, idem animal dentes habere continuos, qui proinde nunquam decidant. *Damir*, يقال ان اسنانه قطعة واحدة *Dicuntur dentes ipsius in unum cohærere*. Alcamus, لا اتيك سن الحسل اي ابدا لان سنه لا تسقط *Non ad te veniet dens* τ *chisel* (seu *catuli* τ *dhab*:) *id est*, *nunquam ad te veniet*, *quia dentes ejus non cadunt*. Ecce aliud de eodem simile Proverbium in *Damire*! لا افعله حتي يرد الضب لان الضب لا يرد *Hoc non faciam*, *donec* dhab *ad aquas descenderit* (id est, nunquam faciam,) *quia* dhab *ad aquas nunquam descendit*. Nempe non bibit prorsus, itaque rarò mingit. Idem, الضب لا يشرب الما Dhab *ab aquarum potu prorsus abstinet*. Et paulò post, يقال انه يبول في كل اربعين يوما مرة *Dicitur singulis quadraginta diebus mejere tantum semel*, *aut* قطرة *unam guttulam*, ut habet aliud exemplar. De oculis ibidem, الضب يخرج من حجره كليل البصر فيجلوه بالتحدق في الشمس Dhab *è latibulo suo exit hebetiore visu*: *sed*, *pupillâ ad Solem abstersâ*, *clarius videt*. *Epiphanius* in *Sampsæis* (σαῦραν ἡλιακὴν *lacertam Solarem*) visum eodem modo recuperare asserit, cum caligare incipit: Ἐκείνη, inquit, ἀμβλυωπήσασα χρόνῳ ἀναβλέπει, διὰ ἡλιακῆς στροφάλιγγος ἐν φωλεῷ πρὸς ἀνατολὴν προσέχοντι ἑαυτὴν προσθλίψασα, καὶ νηστεύσασα πρὸς ἀνατολὴν κατανοοῦσα. *Cum illa obtusum habet visum*, *eum aliquanto post recuperat per conversionem ad Solem*, *in lustro ad ortum obverso se ipsam comprimens*, & *jejuna ad Orientem respiciens*. Rursus *Damir* de τῷ *dhab* ويتغذي بالنسيم ويعيش بالبرد الهوا وذلك عند الهرم وفنا الرطوبات ونقص الحرارت *Et alitur halitu*, *vesciturque aëre frigido*, *idque usque ad ætatem decrepitam*, & *donec absumatur humor* (radicalis,) & *deficiat calor*. Et infrà, وهو طويل العمر ومن هذه الجهة يناسب الحيات والافاعي *Longævum est animal*; *quod cum serpentibus* & *viperis commune habet*. Et *Ibno-chalvia*, يعيش سبع ماية فصاعدا *Vivit annos septingentos*, & *amplius*. Quod ab illis confictum puto, qui de magnis majora loquuntur. Sed & falsum omnino est, & ex chamæleontis historia perperam huc translatum, quod ali halitu suo, & frigido aëre vesci traditur. Est enim animal penè παμφάγον, quodque radicibus potissimum fructibusque vescitur. Hinc *Alcamus*, postquam خبلة *chobla* vocari scripsit *vitis radices*, & *fructus spinosarum arborum*, addit ضب خابل ياكلها *dhab chabil* est dhab, *qui illis vescitur*. Et fœmina à scorpione puncta اكلت من حشيشة تسمي اذان الفار يزول عنها الم اللسع *edit herbam*, *quam vocant auriculam muris*, & *remittitur puncturæ dolor*. Ita est in *Alkazuinio*. Sed & auctore ipso *Damire*, (ut pluribus infrà dicetur) *dhab* ad vomitum redit ut canis, & proprios catulos vorat. Illum igitur solo aëre vesci, merum commentum est. Hoc commune habet cum *jarboa*, seu *chœrogryllio*, quod in petrosis & arduis locis latibulum sibi deligit. *Alkazuinius*, من كيسه انه لا يتخذ البيت الا في موضع صلب لبلا ينهلر عليه في حوافر الدواب ولما علم انه نسا لا يتخذ البيت الي عند الاكمة او صخرة عظيمة او شجرة ليستدل

ليستدل بها علي بيته اذا غاب
ويتباعد عن بيته *E ſolertia ejus eſt, quod domum ſibi non ſumit, niſi in loco duro, ne jumentorum ungulis obtrita in ſe corruat. Sed & quia ſe novit eſſe valde obliviosſum, eam in ſublimi colle, aut in celſa rupe, deligit, aut ad arborem, quam pro indice habeat, cùm ab illa abeſt, aut procul excedit. Damir* etiam

لا يتخذ حجره الا في كدية حجر
خوفا من السيل والحافر ولذلك
براثنه ناقصة كليلة لحفره بها في
الاماكن الصلبة *Neque latibulum alibi habet, quàm in petris duriſſimis; quia ab inundationibus & foſſoribus ſibi timet. Ac proinde ungues illi detriti & obtuſi ſunt, ut qui lapidoſa loca iis fodiat.* Item,

وفي طبعه النسيان وعدم الهداية وبه
يضرب المثل في الحيرة ولذلك يحفر
حجره عند الاكمة او صخرة ليلا
يضل عنه اذا خرج لطلب والطعم

Naturalis ipſi eſt oblivio, & ἀβλεψία. Itaque ſtupor ejus in Proverbium ceſſit. Proinde luſtrum ſuum in colle fodit, aut in rupe, ne ab eo aberret cùm exit ut victum ſibi quærat. Proverbium, de quo *Damir*, ab eodem ſic citatur in titulo *De Proverbiis*, اضل من الضب *Qui à via magis aberrat quàm dhab.* Quia ضب *dhab* pravum eſt animal, unde vocatur ضفطار *diphthar*, ut jam obſervatum, ecce aliud Proverbium in uſu apud *Arabes*, quod me docuit *Alcamus*, اطعم
اخاك كشية الضب حشه علي المواسات
Cibavit fratrem tuum pinguedine τȣ͂ dhad, *id eſt, ad malum patrandum eum incitavit!* Partum quod attinet:

اذا ارادت الضبة ان تخرج بيضها
حفرت في الارض حفرة ورمت فيها
البيض وطمته بالتراب وتعاهده كل
يوم حتي يخرج وذلك في اربعين يوما

Cùm dhabba (id eſt, *fœmina* τȣ͂ *dhab*) *ova ſua poſitura eſt, ſcrobem in terra defodit, in quam ova conjecta pulvere obtegit, & quotidie viſitat, donec excludantur; id eſt, uſque ad diem quadrageſimum.* Sic *Damir*, *Alkazuinium* ex parte ſequutus, cujus verba ſunt,

فاذا اراد ان يبيض حفر مثل ادحي
النعام ويرمي فيها ثمانين بيضة ويدفنها
في التراب وبيضها مثل بيض الحمام
ويدعها اربعين يوما ثم ياتي وحسول
قد خرجت منها فيتعدون فياكل منها
ما قدرت *Cùm in eo eſt, ut ovificet, fodit tanquam ſtruthionis nidum, in quem ova octoginta, columbarum ovis ſimilia, conjicit, & in pulvere ſepelit. Ad quæ, per dies quadraginta relicta, cùm revertitur, catuli indè exeuntes curſitant. Ex quibus ille comedit quantumcunque poteſt.* Nempe, ut ait *Damir*,

يوصف العقوق لانه ياكل حسوله

deſcribitur crudelitate inſignis; quia proprios catulos vorat. Unde *Poëta*,

اكلت بنيك كاكل الضب حتي ۞
تركت بنيك ليس لهم غذي ۞

Liberos tuos comediſti, quomodo dhab *fœtus ſuos; ità ut præ alimenti inopia defecerint.* Eidem tribuunt *Arabes*, quod cani (a) *Petrus*. Rurſus *Damir*, (a) 2 Petr. 2. v. 22.

من طبعه انه يرجع في قيه
كالكلب وياكل رجيعه *Etiam è natura ejus eſt, quod, canis inſtar, ad vomitum ſuum redit, & id, ad quod rediit, rurſus vorat.* Et hoc quoque, quod

في الشتا لا يخرج من حجره

totâ hyeme ex antro ſuo non excedit. Vivit tamen, & pingueſcit, & ſic illi providet Deus, ut præ fame non deficiat. Unde *Poëta Chatimolaſem*,

وكيف اخاف الفقر والله رازقي *
ورازق هذا الخلق في العسر واليسر *
تكفل بالارزاقي للخلق كلهم *
وللضب في البيداء ولحوت في البحر *

Cur timerem paupertatem; cum Deus provideat mihi? Providet is creaturis in anguſtia, & egeſtate. Victum largitur creaturis omnibus, etiam τῷ dhab *in deſerto, & piſcibus in mari.* Etiam obſervârunt *Arabes*, quibus animalibus *dhab* ζυμπαθεῖ, & ἀντιπαθεῖ. *Damir*,

بينه وبين العقارب مودة فلذلك يويها
في حجره لتلسع المتحرش به اذا
ادخل يده لاخذه *Inter eum & ſcorpiones mutuus amor intercedit. Proinde illos in latibulo ſuo recipit, ut venatorem pungant, cùm manum ſuam immittit, ut eum capiat.* Idem in capite قالبة الافاعي quaſi *Viperarum ſcrutatorem* dixeris, ſic appellari aſſerit

ضرب من الخنافس رقط ذالق العقارب في حجرة الضب لانها اذا اخرجت يعلم ان الضب خارج لا محالة واذا رويت في الحجر علم ان وراها العقارب والحيات

Speciem scarabæorum varii coloris, quæ cum scorpionibus junctim habitat in latibulis τοῦ dhab. *Nempe hoc animalculum, cum exit è latibulo, significat etiam* τοῦ dhab *sine dolo exiisse. At illud repetens significat post eum latere serpentes, & scorpiones.* Sed τῷ *dhab* maximè infensus est الورل *alwarlo*, seu *stellio major*, quem *guaril* vocant barbari scriptores. *Abdollatif Bagdadensis*, ubi de *guaril*, بينه وبين الضب عداوة فيغلب الورل الضب ويقتله لكنه لا ياكله كما يفعل بالحية وهو لا يتخذ بيتا لنفسه ولا يحفر حجر بل يخرج الضب من حجره صارعا يستولي عليه

Inter τὸ guaril *&* τὸ dhab *gravis est inimicitia. Sed* guaril *illum vincit, & interimit. Non edit tamen, quomodo serpentes solet: sed cum domum sibi non exstruat, nec latibulum fodiat, è lustro suo* τὸν dhab *luctando ejicit, & illi prævalet.* Habet & alterum hostem, serpentem nigrum, qui *Arabicè* vocatur اسود سالخ *aswad-salich*. *Alcamus*, الحراش الاسود السالخ لانه يحرش الضباب

Sensus est, hunc serpentem alio nomine *charras*, id est, *venatorem* vocari; quia τὸν *dhab* venatur. Nam حرش *charrasa* Verbum est *venari*, non in genere, sed peculiariter *venari* τὸ *dhab*, ut jam ante (b) monuimus. His tertius hostis addatur ظربان *dhorban*, id est, *putorius*, ut vocant, animal fœtidissimum ex mustelarum genere, à quo non debellatur viribus, sed posticæ partis flatibus ad illius antrum obversæ.

(b) *Pag.* 1047. *lin.* 14. *&c.*

الظربان يقصد حجر الضب وفيه حسوله وبيضه فياتي اضيق موضع فيه فيسده بذنبه فيحول دبره ويفسوا ثلاث فسوات حتي يغشي علي الضب فياكله ويقيم في حجره حتي ياتي علي اخر حسوله

Dhorban (seu putorius) *ad antrum* τοῦ dhab *accedit, cum ibi habet catulos, & ova sua, & ejus angustissimum locum occupat, quem cauda sua obstruit, tergoque ad id obverso, tres ventris flatus emittit, donec* dhab *in animi deliquium incidat. Quo vorato, in antro manet, donec ad ultimum usque catulorum ejus pervenerit.* Hæc *Philosophi* de lacertæ specie, in qua versamur.

Theologis quoque hoc idem animal magnam suggessit disputandi materiam. Quæritur enim quorsum concedatur ejus esus, cum sit è numero الحشرات *reptilium*, quorum esus est prohibitus. Et nonnulli regerunt, hoc solum excipi. Ita enim habet الوسيط id est, liber, cui titulus *Mediator*, in quo hæ Quæstiones plenè deciduntur, لا يوكل من الحشرات الا الضب *Nullum reptile comedatur præter* τὸ *dhab*. Ab aliis τῷ *dhab* junguntur اليربوع والقنفذ *jarbuo*, & *kunphud*, id est, *chœrogryllus*, & *hericius*, quæ & ipsa reptilia sunt, & tamen ad esum conceduntur. Alii rem in medio relinquunt, postquam in utramque partem multa disputaverunt, quamvis in *Arabia* hunc cibum agnoscant esse in frequenti usu. Iidem pseudo *Theologi* de hoc animali magnas congerunt ineptias, quarum unam hic referre sit satis, imò plus satis. Quidam juraverat in *Mahomethem* se haud unquam crediturum, nisi prior crederet هذا الضب *iste dhab*, qui in ore speluncæ suę forte fortunâ apparuit. Tum is, è spelunca exiens, ad *Prophetam* accessit, & dixit ipsi

بلسان طلق فصيح عربي مبين يفهمه القوم جميعا لبيك وسعديك يا رسول رب العالمين *linguâ disertâ, & perspicuâ, & sermone* Arabico *manifesto, quemque omnes intellexerunt, Tibi addictus sum, & beatus sis, O Apostole Domini sæculorum. Et cùm* Propheta *dixisset,* من تعبد *Quem colis? Respondit* dhab, *Eum colo, cujus thronus est in cœlis, & in terra dominatio ejus, & in mari semita ejus, & in Inferis indignatio & supplicium ejus. Tum illi dixit Propheta, Quis sum ego? Et* dhab *regessit, Tu es Apostolus Domini sæculorum, & sigillum Prophetarum. Bene sit illi, qui in te credet, & tibi obsequetur. Et malè pereat, quisquis à te recedet, aut te falsitatis arguet.*

Magi quoque suas partes hic habent. Ad eos enim refero superstitiosa illa, quę in *Damire* & *Alkazuinio* lego. Si è medio pedum hominis ضب *dhab* exeat, non poterit is, cui id accidit, cum ulla muliere coire. Testiculos ejus si quis deferat, illum servi sui maximè amabunt. Equum, qui talum τοῦ *dhab* fronti alligatum habuerit, non præveniet ullus alius in cursûs certamine. Quisquis ensi قرابا *vaginam*, aut *thecam* potius, ex illius pelle fecerit, strenuus erit. Alii solùm نصاب السيف *capulum ensis* hâc pelle involvi malunt, quasi id multum referat. In vanissimis Scriptoribus plura reperias hujus farinæ, quæ referre pudet, ac piget.

Medici pauciora habent, sed certiora. *Avicenna* in capite ضب *dhab*, يطلي بعره علي الكلف والنمش فينفع * زبله نافع للبياض

لبياض العين ونزول الما ☼ *Confert stercus ejus lentigini, illitum; & maculis faciei. Albugini item, & oculorum suffusionibus.* Et in capite حردون *Chardaun*, postquam monuit chardaun idem esse, quod *dhab*, زبله للبياض والحكة ويجلو البصر *Stercus ejus* (confert) *albugini, & oculorum prurituі, & acuit visum.* Et in capite دم *Dam*, seu *De sanguine animalium* دم الورل والحردون يقوي البصر *Sanguis* guaril, & chardaun, *roborat visum.* Et in capite زبل *Zebel*, seu *De stercore*, *Stercus locustarum tollit è facie maculas, & vitiligines; ut & stercus turdorum, qui oryzâ aluntur.* وكذلك زبل الحردون والورل ويحسن اللون *Quod idem præstat stercus* chardaun, & guaril, & *bonum colorem facit.* Et infrà, بعر الضب يجلو الكلف مجرب *Fimus* dhab *abstergit maculas à facie: quod expertum est.* Item, زبل الورل والضب والتمساح لبياض العين *Stercus* guaril, & dhab, & *crocodili ad oculorum albuginem* supple *adhibeatur.* Et in capite بعر الحيوان id est, *De fimo animalium*, بعر الضب ينفع من البرص والكلف بجلاية *Fimus* dhab *abstersoriâ vi suâ elephantiasi medetur, & maculis in facie.* Et paulò post, بعر الضب يجلو بياض العين *Fimus* τȣ̃ dhab *abstergit oculorum albugines.* Ita etiam *Damir*, بعره ينفع من البرص والكلف طلا ومن البياض ونزول الما في العين اكتحالا *Fimus ejus illitus lepræ medetur, & faciei maculis. Et collyria ex eo amovent albugines, & humorum fluxum in oculos.* Quæ sumpta sunt ex *Alkazuinio*, ubi habentur penè totidem verbis. Etiam in *Abenbitare* similia legas, & in aliis anonymis, qui penes me sunt.

Jam id animal, quod nobis descripserunt *Arabes* sub nominibus ضب *dhab*, & حردون *chardaun*, id ipsum esse, quod צב *tsab Mosis*, tam multa docent, ut de eo dubitare sit nefas. Primo enim id adstruit similitudo nominis *Hebraici* cum *Arabico*. Utut enim sono differant *Hebraicum* צב *tsab* & *Arabicum* ضب *dhab*; tamen utrobique litera initialis est *Tsade*, quæ *Arabibus* aliter sonat propter punctum adscriptum. Quâ mutatione nihil frequentius. Sic צאן *tson*, Hebræis *ovis*, Arabibus est ضان *dhan*. *Hyæna* illis צבוע *tsebua*: his ضبع *dhebu*. *Rana* illis צפרדע *tsephardea*: his ضفدع *dhephda*. *Costa* illis צלע *tsela*: his ضلع *dhila*. *Diadema*, aut *plexus crinium*, illis צפירה *tsephirat* his ضفيرة *dhephira*. *Stercus* illis צפיע *tsephia*: his ضفع *dhepha*. *Angustia* illis צוק *tsuk*: his ضيق *dhik*. *Ridere* illis צחק *tsachak*: his ضحك *dhachika*. 2. Secundo, צב *tsab*, id esse, quod diximus, planum facit series homogeneorum animalium in eodem contextu orationis. Nam sequente versu *lacertæ* mentio fit, & *stellionis*, & *chamæleontis*, & *salamandræ*, &c. ut suo loco docebitur. Et par fuit ratio, cur ea lacertæ species ut immunda rejiceretur. Neque illa omitti debuit, cùm in *Arabia* nascatur, quæ *Judææ* est contermina, & sit edulis apud *Arabes*. 3. Huc accedit Veterum auctoritas, quorum assero nullum esse, qui aliter sumpserit. Certe quatuor *Arabes*, quos consulere licuit, editi duo, & manu-scripti duo, cum in aliis inter se multum differant, tamen hic constanter habent الضب *aldhad*, & *Onkelos* צבא *tsaba*, quæ est ipsa vox *Hebræa*, solâ terminatione ad *Chaldaismum* inflexâ. In *Jonathane* pro צב *tsab*, legas חרדונא *chardona*; in *Syro* ܚܕܪܘܢܐ *chadrona*; & in *Samaritano* ࠏࠃࠓࠅࠍࠀ *adrona*: quæ tria eodem recidunt. Significatur scilicet *Arabum* حردون *chardaun*, quod idem esse cum ضب *dhab* supra (c) asserit *Avicenna*. Alii similem esse volunt, alii ejus marem. *Damir*, الحردون دويبة شبيهة بالضب وقيل هو ذكر الضب لان له ذكرين مثله *Alchardaun* (vel *alchirdaun* potiùs, jubet enim ita scribere) *animalculum simile* τῷ dhab: *quin mas ejus esse dicitur? quia ad instar illius duo habet veretra.* *Alcamus*, الحردون ذكر الضب ودويبة اخرى Alchardaun *de mare* τȣ̃ *dhab* (dicitur.) *Est & aliud* (huic simile) *animalculum.*

(c) *Pag.* 1046. *lin.* 10 &c. *Et pag.* 1053. *lin.* 5. &c.

Arabibus & *Chaldæis* addo veteres *Hebræos*, qui צב *tsab*, vel חרדון *chardon*, apertè ponunt inter lacertorum species. Quod planum facient duo loca, quæ proferam, à multis jam observata, nec tamen explicata hactenus. Prior est in Tractatu *Thalmudico Cholin* cap. 9. fol. 127. a. ubi sub nomine צב *tsab*, in Lege prohibiti *Hebræi* volunt similes species contineri; quia additum est *juxta speciem suam*. Sic enim habent verba Legis, *Immunda vobis erunt inter reptilia, quæ repunt super terram, talpa, & mus*, והצב למינהו, & tsab, *juxta speciem suam*. Nempe inquiunt, להבי׳א הערוד ובן־נפילים וסלמנדרא, *ut includantur* arod, & ben-nephilim, & *salamandra*, tanquam vicinæ species τῷ *dhab*. Et Recentiores quidem ignorant quid hic sint ערוד *arod*, & בן־נפילים *ben-nephilim*. Sed *salamandram* saltem notum est in lacertorum esse genere. Itaque צב *tsab*, necesse est, ut referatur ad idem genus. Res erit manifestior, si doceamus quid hic sint ערוד *arod*, & בן־נפילים *ben-nephilim*: & prius quidem alibi *onagrum*, posterius *filium gigantum* significat. Quæ videntur esse extra rem. Itaque hic hærent Interpretes, neque *Talmudis Glossatores*, aut *Lexicographi* quidquam afferunt, quod veri speciem habeat. Sed prior vox est corrupta, & pro ערוד *arod*, vel *iruad*, scribendum עסוד *isvad*. Id *lacerti* genus est *album in arenis degens*, cum quo puellarum digitos conferunt *Poëtæ Arabes*. Nonnulli عزفوط *odphut*, & عضرفوط *adhraphut* vocant.

cant. *Alcamus* العزفوط دويبة بيضا ناعمة يشبة بها اصابع الجواري Alodphut, *animalculum album, amœnum, quocum puellarum digiti conferuntur.* Et alibi, العضرفوط العزفوط او ذكر العظر Aladhraphut, *idem, quod* alodphut, *aut lacertæ mas.* Et rursus العسود للعضرفوط من العظا Alifwad, *de* adraphut *lacerti genere dicitur.* Item, العسودة دويبة بيضا يشبة بها بنان العذاري وتكني بنة النقا Alifwada, *animalculum album, cui comparantur extremæ pulpæ digitorum in virginibus, cognominatur Binth-onnakai,* id eft, *arenæ filia.* Itaque cum inter lacertorum fpecies ערוד cenfetur à *Talmudicis*, levi mutatione, pro ערוד, legendum עסוד, ut fignificetur illa lacerta, quam defcripfimus. Parum ufitatum עסוד, nec fortaffe aliunde notum, imperiti Scriptores in ערוד mutaverunt, quod plane aliud, nempe *onagrum*, fonat. Supereft, ut dicamus, quod animal fit בן־נפילים *ben-nephilim*, iftis homogeneum. Vir in his literis eximius, quique hodie parem non habet, rectè colligit hoc animal effe aquaticum; quia legitur in *Semoth rabba* Sect. 15. זעזע את הימים והראהו את בן־הנפילים שנאמר קול י״י על המים *Movit* (Deus) *maria, & oftendit ei* (Mofi) *Ben-nephilim, prout dicitur* Pf. 29. verf. 3. "*Vox Domini fuper aquas.* Sed idem errat graviffimè, cùm *ex vocum affinitate, & animalium* (ut afferit) *fimilitudine*, colligit, בן־נפילים, *ben-nephilim*, effe *nauplium*, five *nautilum.* Nam utut *nephilim* ad *nauplium* aliquo modo alludere concedamus, tamen in rebus ipfis nulla eft fimilitudo. *Nauplius* enim, five *nautilus*, cum τῷ *tfab* nihil habet commune, five hâc voce, quod ille vult, *bufo* aut *teftudo* fignificetur, aut aliqua *lacerti* fpecies, quod apud me eft firmiffimum. Lacerti enim, bufones, & teftudines à nauplio, vel nautilo pifce, toto genere differunt. Nec verifimile eft *Hebræos* fuum נפילים *nephilim*, à *nauplii* nomine deduxiffe, quod parum eft in ufu, nec ufquam occurrit, quod meminerim, quàm in uno loco *Plinii*. Sed neque ex נפילים *nephilim*, factum *nauplius*. Patet enim hoc nomen fumptum effe ex argumento, & *nautilum* dici *nauplium*, quia navigat tanquam in nave, ex Nomine ναῦς, & Verbo πλεῖν. Quid igitur eft בן־נפילים *ben-nephilim*? Is omnino videtur effe *fcincus Ægyptius*, de quo *Avicenna* libri fecundi capite اسقنقور *Ifancur*, quomodo *Arabes fcincum* vocant; هو ورل الماي يصاد من نيل مصر ويقولون انة من نسل التمساح اذا وضعة خارج الما ونشا خارجا *Is eft* guaril *aquaticus, qui in Ægypto capitur in* Nili *ripa: eum ex crocodili femine nafci ajunt, cùm extra aquam illud effundit; & extra aquam crefcere.* Et rurfus in capite سقنقور *Scancur*, ورل نيلي يصاد بمصر ويزعمون انة من نتاج التمساح في البر

Eft guaril Niloticus, *quem in* Ægypto *capiunt, & ex crocodili femine ajunt in terra nafci.* Et *Alkazuinius* poftquam citavit *Avicennam*, وقال غيره انة من نسل التمساح اذا وضعة خارج الما فما قصد الما صار تمسحا وما قصد البر صار سقنقورا *Alii*, inquit, *dixerunt illum effe ex crocodili femine, cum extra aquas illud ejicit, & quidquid ad aquas pervenit fieri crocodilum; & fcincum, quod in terra manet.* Et *Damir*, الاسقنقور نوعان هندي ومصري فالمصري منة ما يتولد ببحر القلزم وهو يغتذي بالسمك في الما وفي البر بالقطا يسرطة كالحيات *Scincus duarum eft fpecierum*; Indus, & Ægyptius. *In* Ægyptiis *autem eft, qui nafcitur in mari* Kelzem (feu *Rubro*) *& pifcibus in aqua alitur, & in terra palumbis, quos ut ferpentes deglutit.* Quod quia ridiculum eft; pro بالقطا id eft, *palumbis*, legendum بالعظا *lacertis.* Et infrà, difquirens quid inter fe differant *guaril* & *fcincus*, præcipuum difcrimen in eo ponit, ان ورل لا ياوي الا البراري الاسقنقور لا ياوي الا بالقرب من الما او فية *quod* guaril *nonnifi in terra degit; fcincus autem nonnifi prope aquas, aut etiam in ipfis aquis.* Et infrà, لا نعرف اليوم في عصانا الاسقنقور في ديار المصرية الا ببلاد الفيوم ومنها يجلب الي القاهرة لمن اعتني بطلبة ولا يصاد الا في ايام الشتا لانة اذا اشتد علية البرد خرج الي البر فحينيذ يصاد *Hodie ætate noftrâ fcincum in Ægyptiaca ditione alibi non novimus, quàm in provincia* Phium, *unde* Cairam *defertur ad eum, cui curæ eft ejus difquifitio. Nec nifi hyeme capitur. Frigoris enim vi coactus in terram exit, atque inibi capitur.* Et paulò poft, يحل اكل الاسقنقور الهندي لانة سمك ويحتمل ان ياتي فية وجة الحرمة لان لة شبهين في البر احدهما احرام وهو الورل واخر حلال وهو الضب واما الاسقنقور المصري

المصري فهو حرام لانه متولد من التمساح فهو حرام كاصله *Licitum eſt edere ſcincum* Indicum; *quia piſcis eſt: quamvis illi attribuatur ſpecies rei prohibitæ; quia in terra ſimiles illi ſunt* guaril *&* dhab; *quorum unus prohibitus eſt, alter conceſſus. At ſcincus* Ægyptius *prohibetur; quia ex crocodilo naſcitur: itaque eſt vetitus, ut radix ejus.* E multis, quę de ſcinco habent *Arabes*, pauca hæc excerpſimus; quia faciunt ad noſtrum inſtitutum. Ex his enim tria colliguntur. Primò, *ſcincum* ſub eodem genere contineri cum τῷ *dhab*, & τῷ *guaril*, cum ſit illis ſpecie ſimilis. Secundo, eſſe amphibium, & plerumque in *Nili* aquis, adeoque etiam in mari verſari. Ita ut rectè dici queat Deus moviſſe את, הימים *maria*, ut *Moſi* ſcincum oſtenderet. Quamvis in ea voce ſit mendum, & pro הימים, id eſt *maria*, ſit legendum המים, *aquas*, una literula minùs: quod docent ſequentia, *Prout dicitur*, "*Vox Domini ſuper aquas.* Tertiò, cum credatur *ſcincus* (quàm vere non jam quærimus) naſci ex crocodili ſemine, ut *Arabes* conſtanter ſcribunt, apparet quorſum ab *Hebræis* appellatus ſit בן־נפילים, id eſt, *filius Gigantum*. Nam *Gigantum* nomine *Orientales* non ſolum homines ſignificant, ſed & bruta quævis majoris molis.

Sic Scriptor *Arabs* apud *Damirem*, في جرادة خلق عشرة من جبابرة من الحيوان *In locuſta natura eſt decem Gigantum ex animalibus*; ita habetur ad verbum: id eſt, decem majorum animalium. Nempe, ut ſequitur, *locuſta habet equi faciem, oculos elephanti, collum tauri, cornua cervi*, &c. Eodem exemplo *ſcincus* ab *Hebræis* dicitur *Gigantum filius*, id eſt, *crocodilorum*, quibus collatus nihil quidquam eſt, quàm perpuſillum animal. His ita explicatis, veritas magis ac magis eluceſcet, ſi legatur locus integer, cujus nonniſi partem citavimus. Is verò ita habet: *Deus commovit aquas, ut ei* (Moſi) *oſtenderet filium Gigantum: Prout dicitur* Pſal. 29. 3. "*Vox Domini ſuper aquas. Commovit terram, ut oſtenderet ei* τῷ צב tſab: *prout habetur* Pſal. 29. 8. "*Vox Domini parere facit deſertum. Ignem commovit, ut oſtenderet ei ſalamandram: ſicut dicitur* Pſal. 29. 7. "*Vox Domini exſcindit flammas ignis.* Ex tribus elementis ita petuntur tria diverſæ ſpeciei, ſed ejuſdem generis animalia. *Gigantum*, ſeu *crocodilorum filius*, *ſcincus*, ex aquis, in quibus plerumque degit. צב *tſab*, ex terra, cui tanquam glebæ ſic affixus eſt, ut ad aquas nunquam deſcendat, quod ſuprà (*d*) probavimus. *Salamandra* denique ex igne, in quo naſci, & ex quo veſci à multis putatur perperam.

(*d*) Pag. 1047. lin. 66. &c.

Alter locus eſt ex *Bereſcith Rabba* Sectione octogeſima tertia, qui non magis intelligitur quàm prior: הביא חכינא וזיוג לה חרדון ויצאת מהם חכרבר *Adduxit* chacina, *& copulavit eam* τῷ chardon, *& ex iis natus eſt* chabarber. Agitur de *Ana*, qui legitur הימים *jemim*, in deſerto inveniſſe, id eſt, *Hemæis* occurriſſe ut alibi (*e*) docuimus. Sed *Hebræi mulos* intelligunt, quorum *Ana* fuerit primus inventor, aſina equo aut onagro admota. Quæ diverſarum ſpecierum copulatio cum ex Lege *Moſis* ſit illicita, Deus, ut ajunt, in hujus criminis ultionem, voluit & ipſe miſcere diverſæ ſpeciei animalia, unde id naſceretur, quod homini eſſet noxium. Itaque τῷ חרדון *chardon*, cum חכינה *chacina*, copulavit; unde nata eſt tertia ſpecies utraque pejor, nempe חכרבר *chabarber*, cujus morſus eſt tam noxius, ut מעולם לא נשך אדם חכרבר וחיה, *nunquam convaleſcat homo, quem momorderit* chabarber. Hinc *Talmud Hieruſalem* in *Berachoth* fol. 12. b. מימין לא יאמר לך אדם שעקצו חכרבר וחיה שנשכו כלב שוטה וחיה שבעטתו פרדה וחיה *Nemo unquam tibi dicet ſe punctum à* chabarber *convaluiſſe, aut à cane rabioſo morſum convaluiſſe, aut à mula calcibus petitum convaluiſſe.* Et fol. 9. a. narratur hiſtoriola de *Rabbi Chanina*, *Duſæ* filio, qui, dum orabat, morſus à *chabarber*, ab oratione non deſtitit. Non tamen ipſe obiit, ſed obiit *chabarber*, qui illum momorderat. Ac proinde dictum eſt, אי לו לאדם שנשכו חכרבר ואי לו לחכרבר שנשך את רבי חנינה *Væ illi homini, quem momorderit* chabarber! *Sed væ illi* chabarber, *qui momorderit* Rabbi *Chaninam!* Jam ſi conſulas *Lexicographos*, ut diſcas quid ſit חרדון *chardon*; quid חכינא *chacina*; quid חכרבר *chabarber*: ii te docebunt *chardon* eſſe *bufonem*, vel *teſtudinem*, & *chacina*, ſerpentis genus; & ex eorum concubitu natum eſſe *chabarber*, id eſt, beſtiam utriuſque naturæ participem. Quæ cum ſint abſurdiſſima, quidni hic cum *Poëta* dicamus.

(*e*) Lib. 2. c. 21. p. 242. lin. 59. &c.

Jungentur jam gryphes equis? ---

Bufoni enim aut teſtudini nihil eſt commune cum ſerpentibus: nec copulari poſſunt tam diverſa animalia: nec, ſi miſcerentur, poſſet ex iis tertium aliquid naſci. Proinde nemo indicavit hactenus quæ ſit tertia illa ſpecies ex angue & bufone (aut teſtudine) nata. Itaque, utut inepti ſint *Hebræorum* Magiſtri, abſit tamen, ut illos putem eò ſtultitiæ deveniſſe, ut hęc monſtra ſibi fingerent. Omnino igitur his tribus vocibus, חרדון *chardon*, חכינא *chacina*, & חכרבר *chabarber*, tria deſignantur animalia, quæ, licet ſpecie diverſa, genere tamen conveniunt. Nec uſque adeo difficile eſt indicare quænam illa ſint. Jam enim didicimus חרדון *chardon*, idem eſſe, quod צב *tſab*, vel ضب *dhab*, lacerti genus, de quo tam multa nos docuerunt *Arabes*. Et pro חכינא *chacina*, eſt certo certius legendum eſſe חבינא *chabina*; *Beth* & *Caph* permutatis, quæ literæ ſunt ſimillimæ, & per Librariorum incuriam non raro permutantur. Proinde hanc vocem in *Jalkut*, per *Beth*, חבנא *chabna*, vel *chabina*, legi obſervat *Buxtorfius*, quæ ſcriptura eſt veriſſima. Nam *Arabicè* حبن *chabana* eſt *hydropiſi laborare.* Nulla vox eſt frequentior in *Medicorum* libris. Atque hinc أم حبين *ummo chubaini*, quaſi *mater hydropiſis*: & حبينة *chubaina*, vel *chabina*, quaſi *hydropica*, dicitur *fœmina chamæleontis*, aut lacertæ quædam ſpecies huic ſimillima; quia ventrem habet turgidum, ac ſi hydropiſi laboraret. Utrumque nomen eſt in *Alcamus*. Et prius in *Damire* ſic explicatur,

وانما سميت بذلك من الحبن لكبر بطنها وهي على خلقة الحربا غير صدر

Utique ſic vocatur ab hydropiſi, propter ventris magnitudinem, & eſt naturæ chamæleontis ſolo pectore excepto. Et *Ibnoſſachith*, هي اعرض العظاة وراسها عرض

Hæc eſt vulgari lacerta latior, & latum habet caput.

Xxx

Et

Et *Ibnokatiba*, ام حبين تستقبل للشمس وتدور معها كيف دارت وهذه صفة الحربا

Ummo chubain *ad Solem ſe obvertit, & cum illo convertitur, quod eſt chamæleontis attributum.* Et auctor احتلف في ام حبين فقيل هي ضرب من العظا وقيل هي اعرض منها وقيل هي انثي الحرابي يتحاماها الاعراب فلا ياكلونها لنتنها id eſt, *Gemmati operis*, المرصع

De ea diſſentiunt. Alii enim dicunt vulgaris lacerti genus eſſe, alii latiorem eſſe, alii chamæleontis eſſe fœminam. Propter fœtorem Arabes *ab ea abhorrent, neque in cibos recipiunt.* Hæc igitur eſt *chabina*, ex cujus coitu cum *chardon* fingitur oriri *chabarber*, id eſt, *ſalamandra*, ni fallor. Cujus venenum, quàm ſit potens, in calidioribus ſcilicet locis, doceant hæc *Plinii* libri vigeſimi noni capite quarto: *Intra omnia venenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt. Salamandra populos necare improvidos poteſt. Nam, ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos, qui ederint, necat, frigida vi nihil ab aconito diſtans. Quinimo ſi contacto ab ea ligno vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt, vel ſi in puteum cadat. Quippe, cum ſaliva ejus quacunque parte corporis vel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus.* Et libri decimi capite ſexageſimo ſeptimo, *Ejuſdem ſanie, quæ lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contactâ, toti defluunt pili: idque, quod contactum eſt, colorem in vitiliginem mutat.* Et hæc *Æliani* de ſue, quæ ſalamandram ederit, libri noni capite vigeſimo octavo: Τὲς γε μὴν ἀυτῆς γευσαμένες ἀποκτείνει. *Illos, qui carnibus ejus veſcuntur, interimit.* Et hæc *Theophraſti*; *Aquas, quibus admixta fuerit, exitiales reddit; item fructus, præſertim mortua.* Et hæc *Geſneri* pagina octogeſima nona, Galli *quidam olim mihi narrârunt, vulgo apud eos ferri, ſi Blanda (ſic Salamandram* Narbonenſes *vocant,) in acervo tritici reperiatur, totum infici, adeo ut vel gallinæ veſcentes inde pereant.* Et infra, *Hanc lacertam in quibuſdam* Galliæ *locis* arreſſadam *vocant, cujus morſum adeo exitialem eſſe putant, ut nulla vitæ ſpes relinquatur* (quod ipſum ab *Hebræis* dicitur de *chabarber.*) *Itaque vulgo hæc metra celebrant,*

Si mordu t'a une areſſade,
Pren ton linceul, & ta fleſſade.

Si te ſalamandra momorderit, accipe linteum tuum, & tuum lodicem: id eſt, in lecto decumbito, tanquam moriturus. Et *Rhœti* à ſalamandra morſum ajunt tot *Medicis* opus habere, quot diſtinguitur maculis. Atque hoc quoque notandum venit, maculoſum eſſe animal, ac proinde *varium* à *Dioſcoride*, & à *Plinio ſtellatum* dici. Quod cum ſtellione illi commune eſt. Inde igitur ab *Hebræis* חברבר *chabarber*, eſt appellata. Nam *Jerem.* 13. 23. חברברות *chabarburoth* ſunt *pardorum maculæ.* Ita **maal** *Germanicè* dici conjectat *Geſnerus à maculis, & punctis, quibus toto corpore pingitur, atque diſtinguitur.* **Maal** *enim* (inquit) *maculam, &* **maalen** pingere *noſtri dicunt.*

Sequitur, ut dicamus, quorſum in *Græca* verſione, pro צב *tſab* legatur ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος· & in *Vulgata*, *crocodilus*, abſque Epitheto. Hujus interpretationis ratio non poteſt plenè percipi, niſi rem altiùs repetamus in rudiorum gratiam, qui *crocodili* nomine nihil aliud intelligunt, quam *Ægyptiam* belluam magnæ molis. At *Ionibus*, qui primi mortalium hanc vocem uſurpârunt, *crocodilus* erat lacertæ genus in ſepibus & maceriis commorari ſolitæ. Ridiculum igitur *Grammaticorum* commentum eſt, quo *crocodilum* dici ſomniant aut *à colore croceo*, aut *quia crocum timet*, aut τὰς κρόκας, id eſt, *littora:* cum non alia fuerit cauſa nominis, quam formę ſimilitudo cum *Ionicis crocodilis*, id eſt, *lacertis ſepium. Herodotus* libro ſecundo, Κροκοδείλες δὲ Ἴωνες ὠνόμασαν, εἰκάζοντες ἀυτῶν τὰ εἴδεα τοῖσι παρὰ σφίσι γινομένοισι κροκοδείλοισι, τοῖσιν ἐν τῇσιν αἱμασίῃσι. De talibus crocodilis accipiendum quod *Plinius* (e) excerpſit ex *Democrito*, crocodilo magnitudine ſimilem eſſe chamæleontem. (e) Plin. l. 28. c. 8. & l. 8. c. 33. Idem enim alibi chamæleonti tribuit lacertæ magnitudinem. Neque aliud cogitabat vetus *Grammaticus*, quiſquis eſt, ex quo hæc verba deſcripſerunt *Etymologus* & *Phavorinus:* Ὁ δὲ κροκόδειλος ζωΰφιόν ἐςι μικρόν. (Niſi cum *Euſtathio*, pro κροκόδειλος, legamus κροκύδειλος.) Et poteſt id eſſe ſumptum ex hiſtoria de fonte *Zareta*, vel *Azaritia*, prope *Chalcedonem*, in quo parvos crocodilos, id eſt, aquaticas lacertas Veteres deſcripſerunt. *Antigonus Mirabilium* capite centeſimo ſexageſimo ſecundo, Ἔυδοξον δὲ ἱςορεῖν τὴν μὲν ἐν Καρχηδόνι (lege Χαλκηδόνι) κρήνην κροκοδείλες ἐν ἀυτῇ μικρὲς (ἔχεσαν) ὁμοίες τοῖς ἐν Ἀιγύπτῳ. *Strabo* libro duodecimo, ubi de *Chalcedone*; Ἔχει δὲ ἡ χώρα μὲν μικρὰν ὑπὲρ τῆς θαλάττης κρήνην Ἀζαριτίαν, τρέφεσαν κροκοδείλες μικρές. *Stephanus*, Ζάρητα, κρήνη ὑπὲρ τῆς Καλχηδονίας θαλάσσης, μικρὲς τρέφεσα κροκοδείλες, οἱ καλἕνται Ζαρήτιοι. In riſu *Saturnalicio* (f) *Statius* hos crocodilos vocat *Byzantiacos lacertos*, cum ſcribit de libro ad ſe miſſo: (f) Lib. 4. Sylv.

Tu roſum tineis, ſituque putrem,
Quales aut Libycis *madent olivis,*
Aut thus Niliacum *piperve ſervant,*
Aut Byzantiacos *colunt lacertos.*

Eum habuit uſum *crocodili* vox apud *Græcos* vetuſtiſſimos. Sed iidem ad *Niloticas* belluas tranſlatum nomen paulatim lacertis ademerunt. Niſi quod peregrinas quaſdam in eo genere ſpecies, quæ viſæ ſunt uſu, aut figura, aut magnitudine præ cæteris inſignes, aut ad majoris crocodili formam propiùs accedere, ſic vocare non deſtiterunt. *Terreſtris* tamen Epitheto ferè addito ad *fluviatilis* differentiam. Sic *Ariſtoteles Hiſtoriæ* libri ſecundi capite decimo ſeptimo, ubi de ventre animalium, eandem ventris rationem eſſe dicit τοῖς κροκοδείλοις ἀμφοῖν, *utriſque crocodilis*, id eſt, tam terreſtribus, quam aquaticis. Et libri quinti capite trigeſimo tertio, Τίκτεσι δὲ καὶ σαῦροι, καὶ κροκόδειλοι οἱ χερσαῖοι, καὶ οἱ ποταμιοὶ, εἰς τὴν γῆν. *Apollonius Mirabilium* capite trigeſimo nono ex *Ariſtotelis Eclogis* τῶν ἀνατομῶν. Ὄφις ὤφθη ἐν Πάφῳ πόδας ἔχων δύο, ὁμοίες χερσαίῳ κροκοδείλῳ. *Ælianus Hiſtoriæ* libri primi capite quinquageſimo octavo, Καὶ αἱ σαῦραι δὲ ἐπιβελεύεσι ταῖς μελίτταις, καὶ οἱ κροκόδειλοι οἱ χερσαῖοι. Et libri decimi ſexti capite ſexto de *Indico* phattage, Ἐν Ἰνδοῖς γίνεται ζῶον κροκοδείλῳ χερσαίῳ παραπλήσιον ἰδεῖν, &c. *Nicandri Scholiaſtes* de ſalamandra, Ἔοικε δὲ τῷ χερσαίῳ κροκοδείλῳ. *Hieronymus* in *Jovinianum* libri ſecundi capite ſexto, *Quanquam* Syri *& crocodilis terrenis,* Afri *etiam viridibus lacertis veſci ſolebant.* Proinde *Heſychius*, ut *crocodili* nomen doceat ad utrumque eſſe homonymum: Κροκόδειλος, inquit, τὸ ζῶον· καὶ τὸ ἐν τῷ Νείλῳ, καὶ τὸ χερσαῖον. Interim non conſtat ſatis, quæ demum ſint illæ lacertarum ſpecies, quibus attribuitur *crocodili terreſtris* nomen. In *Corinthiacis* ſic agit *Pauſanias*, quaſi nulli ſint alii hujus nominis lacerti, quàm magni illi bicubitales in *Mauritania Libyæ.* Hæc enim illius verba ſunt, Λιβύη μὲν γε μόνη κροκοδείλες τρέφει χερσαίες διπήχεων ἐκ ἐλάσσονας. Iidem in *Herodoto* dicuntur eſſe κροκόδειλοι, ὅσον τε τριπήχεες χερσαῖοι, τῇσι σαυρῇσι ἐμφερέςατοι, *crocodili*

circiter tricubitales, terrestres, lacertis similes. Strabo vocat σαύρας διπήχεις. Et *Aristoteles* his pares in *Arabia* describit, si vera sunt hæc *Æliani* libri decimi sexti capite quadragesimo primo; Σαύρους δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Ἀράβων γῇ τίκτεσθαί φησι, καὶ δύο πήχεις ἔχειν αὐτούς. Sed in loco *Aristotelis*, ex quo hæc hausit *Ælianus*, solum dicuntur πηχυαῖοι *cubitales*, nusquam διπήχεις *bicubitales.* Verba sunt *Historiæ* libri octavi capite vigesimo octavo, Ἐν δὲ τῇ Ἀραβίᾳ σαῦροι μείζους πηχυαίων. Unde *Plinius* libri octavi capite trigesimo nono, *Lacerti Arabiæ cubitales.* In *Dioscoride* scincus & crocodilus terrestris aliter non differunt, quàm Species & Genus. Is enim definit *scincum* κροκόδειλον χερσαῖον ἰδιογενῆ, *crocodilum terrestrem sui generis.* At eos castigat *Plinius*, qui sic sentiunt, & certos characteres scinco assignat, quibus à crocodilo terrestri dignoscatur, sed quàm verè non satis scio: *Ex eadem*, inquit, *similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidiore tantum & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoscitur à crocodilo, squamarum seta ad caput versa.* Recentiorum alii *scincum* & *crocodilum terrestrem* promiscuè usurpant, ac si sint idem animal. Ita *Gesnerus*, *Rondeletius*, & *Marcellus Virgilius* in *Dioscoridem.* Alii pro *terrestri crocodilo* belluam ingentem sibi fingunt fluviatili penè parem. Vide *Bellonium*, & *Cardanum* libro nono *De subtilitate.*

Sed credat hic quisque quod volet. Mihi tamen persuasissimum est *terrestrem crocodilum*, apud plerosque Veteres neque fuisse *scincum*, neque vastam belluam, sed illud ipsum animal, quod ab *Hebræis* צב *tsab*, à *Chaldæis* & *Syris* ܚܪܕܘܢܐ *chardona*, ab *Arabibus* ضب *dhab* & حردون *chardaun* appellari diximus: quod à scinco quid differat illi ipsi nos abundè docent. Rem ita se habere statim animadvertet quisquis utriusque naturam & vires inter se contulerit. 1. Sanguis τοῦ *dhab* roborat visum. Sic, in *Plinio*, libri vigesimi octavi capite octavo, *crocodili terrestris sanguis claritatem visus inunctus donat, & cicatrices oculorum emendat.* Unde *Galenus Simplicium* libri decimi capite sexto Εἰ δὲ τὸ τοῦ χερσαίου κροκοδείλου (αἷμα) ποιητικὸν ὀξυδερκίας ἐστίν, οὐδὲ πειράζειν ἔμελλον, ἔχων ὀξυδερκῆ φάρμακα δόκιμα. *An crocodili terrestris* sanguis *visum acuat, experiri non debui, cum alia ad id haberem probata pharmaca.* 2. Sed plus virtutis ضب *dhab* habet in stercore, quo ex oculis tolluntur albugines, & suffusiones: Ecce id ipsum in *Plinio* de crocodilea, sive terrestris crocodili stercore! *In terra tantum odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina ejus diligenter exquiruntur, jucundo nidore farta. Crocodileam vocant oculorum vitiis utilissimam, cum porri succo inunctis, & contra suffusiones, vel caligines.* Etiam *Trallianus* libri secundi capite quinto crocodili terrestris fimum misceri vult in collyrio ad cicatrices oculorum, & λευκώματα extergenda. 3. Stercus ضب *dhab* faciei nitorem conciliat, maculas tollens, & verrucas, & furfures, & lentigines. Eadem crocodileæ vis: Plinius. *Illita quoque ex oleo Cyprino, molestias in facie crescentes tollit. Ex aqua verò morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit. Lentigines tollit, ac varos, omnesque maculas. Dioscorides* libro secundo capite *De fimo animalium*, Ἡ δὲ τοῦ χερσαίου κροκοδείλου ἄφοδος ἁρμόζει ἐπὶ τῶν γυναικῶν πρὸς εὐχροιαν, καὶ στίλβωσιν τῶν προσώπων. *Galenus* libri decimi *Simplicium* capite vigesimo nono, Τὴν δὲ τῶν χερσαίων κροκοδείλων τούτων, τῶν μικρῶν τε, καὶ χαμαιρεπῶν, κόπρον ἔντιμον αἱ τρυφῶσαι πεποιήκασι, γυναῖκες· αἷς οὐκ ἀρκεῖ τοῖς ἄλλοις φαρμάκοις, τοσούτοις οὖσι, λαμπρόν τε καὶ τετανὸν ἐργάζεσθαι τὸ περὶ τὸ πρόσωπον δέρμα· προστιθέασι δὲ αὐταῖς καὶ τῶν κροκοδείλων κόπρον. Quo nomine mulieres sui temporis *Clemens Alexandrinus* libro tertio *Pædagogi* dignas esse pronuntiat, quæ non semel, sed ter pereant. Τρὶς γὰρ, inquit, οὐχ ἅπαξ ἀπολωλέναι δίκαιαι κροκοδείλων ἀποπάτοις χρώμεναι. Nota inprimis verba *Dioscoridis*, quæ nuper citavimus, in *Arabica* versione apud *Abenbitarem* ita reddi,

خرو الحردون يصلح للغمرة وللتحسين اللون وصقال الوجه والبشرة *Stercus* alchardaun *conducit ad linimentum, quò nitor mulieribus conciliatur, & color fit pulchrior, & facies ac caro nitidior.* Ita pro *crocodilo terrestri* ibi est *chardaun.* Et *chardaun* idem esse, quod ضب *dhab*, vel צב *tsab*, abunde probatum est (g) supra. 4. Stercus τοῦ *dhab* præscribunt *Arabes* contra alphos, vitiligines, & elephantiasim. Sic, *Ægineta* auctore, ἡ τῶν χερσαίων κροκοδείλων κόπρος, ἀλφοὺς ἀποῤῥύπτει. Et *Aëtius* multis describit (h) quomodo contra elephantiasim *Indi* utantur crocodilo terrestri. Et *Galenus* ubi supra, Ἡ δέ γε τῶν κροκοδείλων κόπρος ὥσπερ τῶν προσώπων τὴν ἔφηλιν ἀφαιρεῖν πέφυκεν, οὕτω καὶ ἐλεῖν ἀλφοὺς, καὶ λειχῆνας. 5. *Serapio* capite quadringentesimo quadragesimo sexto eadem habet ad verbum de stercore *stellionis*, quæ de *crocodili terrestris* stercore *Dioscorides* & *Galenus.* Sed ibi *stellio Arabicè* est ضب *dhab*, vel حردون *chardaun.* Sic *Galeni* & *Dioscoridis* veteres Interpretes *stellionis* nomine passim abutuntur pro *crocodilo terrestri.* Quo eodem errore حردون *chardaun*, in *Locmani Fabulis*, *stellionem* interpretatur *Erpenius* ὁ μακαρίτης. 6. In *Avicenna* ضب *dhab*, rarum animal, propè *Arabiæ* peculiare. Ita *terrestris crocodilus*, cujus stercus in *Galeno* ἔντιμον· in *Aëtio*, *inventu difficile*; in *Plinio*, *diligenter exquiritur.* At *scincos Dioscorides* in *Mauritania*, *Ægypto*, *India*, & *Arabia* reperiri auctor est. *Solinus* ait circa *Nilum* esse frequentissimos. 7. Denique nulla causa est, cur *scincus* dicatur *crocodilus terrestris*, cum sit animal æquè ἀμφίβιον, ac major crocodilus, ac in aquis plerumque degat. Nec eædem tribuantur vires *scinco* & *crocodilo terrestri*: de quo nemo scripsit, quod sciam, id, quod omnes de scinco tradunt, ejus usu nervorum stuporem excitari, & veneni vires extingui. Ut vel hinc appareat diversa esse animalia.

(g) Pag. 1045. lin. 58. &c.

(h) Aët. 13: 122.

Pro *crocodilo terrestri Vulgatus* habet simpliciter *crocodilum.* Quomodo *Horatius Epodo* duodecima,

--- *colorque*
Stercore fucatus crocodili,

nempe *terrestris.* Idem supplendum in *Vegetio*, cum crocodili stercus adhiberi vult ad detergendum albi vitium in equorum oculis. Interim compendiaria hæc locutio multis errandi præbuit ansam, qui agi putarunt de *crocodilo bellua.* In his *Poëta Ovidius*, cum dicit libro tertio *De Arte*,

Pallida purpureis tingit sua corpora virgis;
Nigrior ad Pharii *confuge piscis opem:*

id est, ad majorem crocodilum *Ægyptium*, è cujus stercore fieri credidit *crocodileam*, quâ faciei nitor redditur. *Avicenna* pariter errat, cum scribit stercus تمساح *thimsach*, id est, *crocodili majoris*, auferre albuginem. Id enim est minoris proprium. Et *Radulphus*, qui *crocodili* nomine in *Levitico* vult *latrones publicos significari.* Et *Cornelius à Lapide*, qui *crocodilum* in *Lege* ideò immundum esse statuit; *quia amphibius est, durus, & rapax.* Hæc enim dici apparet de majore crocodilo, cum de minore *Moses* egerit. Nec minus falli puto *Palæstinæ* recentiores *Geographos*,

Breidenbachium, & *Zeiglerum*, cum prope *Cæsaream*, & *Ptolemaidem*, paludes nobis describunt, majorum crocodilorum multitudine scatentes: quia *Crocodilorum oppidi* circa hæc loca *Plinius* & *Strabo* meminerunt. Certè, si *Phœnicum* littora, aut lacus, infestâssent belluæ tam immanes, non tam altum de iis esset silentium in Veterum monumentis. Et ex hodiernis saltem peregrinationibus *Hierosolymam* res esset compertissima. Itaque illud oppidum *Syros* appellâsse puto non *à majore crocodilo* كفر تمساح *Caphar-timsach*, sed *à minore* كفر ضب *Caphar-tsaba*. Cujus nominis aliud oppidum fuit in illo littore non procul à *Cæsarea*. Testem habeo *Josephum*, qui vetus nomen *Antipatridis* modò (*i*) scribit Καφαρζαβᾶ, modò (*k*) Καφαρζαβά· quia *Hebræum* TSADE *Græci* aut per σ, aut per ζ efferunt. Atque hoc ipsum argumento est crocodilum terrestrem etiam in *Phœnice* reperiri.

(*i*) *Joseph. Antiq. lib.* 13. *cap.* 23. (*k*) *Lib.* 16. *cap.* 9.

Crocodili terrestris aliquot hic addam nomina, quæ vulgo sunt minus nota. Unum ex *Hesychio*, Κίκερος, ὁ χερσαῖος κροκόδειλος. Sed quod *scinco* potiùs convenire putaverim. Videtur enim κίκερος decurtatum esse nomen ex *Ægyptio*, & *Arabico* سقنقور *skankur*, vel *skinkur* apud *Avicennam*, & alios. Alludit tamen κίκερος ad *Copticum* nomen ΧΑΡΟΥΚΙ, quo in *Lexico* vocatur الضب seu *crocodilus terrestris*. Quid si κίκερος dictus sit *à parvitate*; quia altero est longè minor? Nam in *Hesychio* κίκερος redditur τὸ ἐλάχιστον. Et *Hebræum* רקיק *rekik*, est ejusdem notionis, si *Pomario* & *Boderiano* credimus, qui קטן, *parvum* exponunt, tanquam ex *Aruch*, ubi tamen non reperio. Proinde רקיק *rekik*, videtur perperam scribi pro דקיק *dekik*, *Res* pro *Daleth*. Ejusdem animalculi barbara habentur duo nomina in *Arabe Pandectario*, *Dhab* (inquit) *est quoddam animal ut lacerta magna, ventricosum: &* Latinè *vocatur* BALLECOLA. *Est species stellionis Arabici*. Hispanicè *dicitur* BOTRAX. *Ballecola* quid sit nescio. Puto corruptam esse vocem, cum alibi scribatur *balleccara*. Sed *botrax* in *Isidoro* est inter lacerti species. *Genera*, inquit, *lacertorum plura, ut botrax, salamandra, saura, stellio. Botrax dicta, quod ranæ habeat speciem.* Fortè est rana scincoides. Hinc *lapis borax* (lege *botrax*) *crapaudine* in *Pandectario*.

CAPUT SECUNDUM.

Probatur אנקה *anaka*, *Levit.* 11. 30. esse *Stellionis* genus *ab acerbo stridore* sic appellati.

Græcis & Hieronymo אנקה anaka, *est* μυγάλη, mygale, *seu* mus araneus. *Ratio nominis fictitia, alia verior.* Onkelos *emendatus.* فلا phala *Arabibus* mus araneus. فالية الافاعي *scarabæi genus apud* Arabes. *Vox in* Chaldæa *Paraphrasi inde restituta, & explicata.* ANAKA Syro, Samaritano, *& utrique* Arabi *lacertæ genus. In* Arabum *libris nomen* guaril, *inter lacertorum species, sæpe* ورك *scribi per* Ceph *in fine pro* Lam. Anaka, *Syr.* Amkatha; *i. e.* stellio. Nun *&* Mem *permutatis; quod frequens.* Stellionem *à clamore sic dici; quia est stridoris acerbi.* Guaril *etiam vocalis.* Arabicæ *linguæ* Lexicographi *notati.* אנקה, anaka, *aliis* aranea, *aliis* reptile volans, *aliis* castor, *aut* fiber. *De castoridum rugitu quid Veteres.* Castor *&* Castorides *quantum differant. In* R. Selomone כב״רה *non est* viverra, *ut creditum; sed* fiber, *qui* Gallis bievre.

Jam sequentur *Levit.* 11. 30. reptilium quinque species, quorum nomina explicare non est facilè, cum alibi nusquam reperiantur. Nempe אנקה *anaka*; כח *coach*; לטאה *letaa*; חמט *chomet*; תנשמת *thinsemeth*. Horum אנקה *anaka*, *Græcis* & *Hieronymo* est μυγάλη *mygale*, seu *mus araneus*. Μυγάλην dici volunt; quia ἐκ μυὸς καὶ γαλῆς, *ex mure & mustela* nascitur. *Nicandri Scholiastes*, Ἀμύντας δή φησι τὴν μυγάλην ἐκ μυὸς καὶ γαλῆς γίνεσθαι. Quod est absurdissimum, cum & mustela sit mure multo major, & illi tam infensa, quàm felis, ut suprà (*a*) observavimus. Itaque ut mustela cum mure coëat, atque inde nascatur mus araneus, planè vero est absimile. Melius igitur *Aëtius Tetrabibli* libri quarti sermone primo, capite decimo quarto; *Mus araneus colore quidem mustelæ similis est, magnitudine autem muri, unde &* mygales *obtinuit nomen.* Quamvis mus araneus muris habeat speciem potiùs, quàm magnitudinem. Omnino enim est mure minor. *Romanis mus araneus* à veneno dici videtur, quod illi commune est cum aranea. Et *Hebraicè* אנקה *anaka*, dici credita est ratione vocis, quam habet acutissimam. Ita ut pro gemitu & ejulatu possit haberi. Alioqui enim אנקה *anaka*, Hebræis *gemitum* aut *clamorem* sonat. Si idem sensit *Onkelos*, in ejus *Paraphrasi*, pro ילא *jala* (quâ voce ibi redditur אנקה *anaka*) rescribendum est פלא *pala*, vel *phala*. *Arabes* enim *murem araneum* sic appellant. *Avicenna* libro quarto *Fen.* 6. Tract. 3. capite ultimo in titulo,

(*a*) *Lib.* 3. *cap.* 35. *p.* 1025. *lin.* 3. *&c.*

فصل في عضة موغالي وهو الفلا

Caput de morsu mygales, quæ (Arabibus) *est* alphala. In *Latina* versione legitur *alcale*, quod esset القلا Alterutrum semi-doctos mutâsse putaverim in ילא *jala*. Cujus nominis occurrunt in libris *Talmudicis* animalia duo diversissima, nempe sanguisuga, & hericius. Sed quorum neutrum hic habet locum. Neutrum enim *Hebraicè* אנקה *anaka*; sed *hericius* קפוד *kippod*; & *hirudo* עלוקה *aluka* dicitur, vel עלקה *alka*, potiùs. Præterea hic agitur de iis reptilibus, quæ super terram repunt, è quo numero non est hirudo. Hæc de prima & antiquissima interpretatione vocis אנקה *anaka*.

Secunda *Jonathanis* est, & *Jerosolymitani* Interpretis: quorum unus hîc habet מינקת חויא, & alter פליית חויא, vel פ״ילת חויא. Ita legendum, non חיוא, in *Lexico Baal Aruch*. *Lexicographi* neutrum intelligunt. Est enim alienum, quod פליית, pro *locusta* hic sumunt, ut פליא ביארי, capite nono Tractatus *Talmudici De Sabbatho*. Aliud enim פליא ביארי, aliud פליית חויא. Nempe id ipsum, quod *Arabibus* فالية الافاعي *phaliath alaphai*, id est, *scrutatrix serpentum* aut *viperarum*, (quomodo appellari suprà (*b*) nos docuerunt pictum genus scarabæorum, quod cum scorpionibus & serpentibus degere solet in latibulo crocodili terrestris) id ipsum, inquam, est *Chaldæum* פליית חויא. Illis enim חויא *serpens*, & פליית *paljath*, seu *phaljath*, palàm deductum est ex *Arabico* فالية *phaliath*, quod *scrutatricem* reddimus; quia

(*b*) *Cap.* 1. *pag.* 1050. *lin. ult.*

فلي

فلي *phala* est *scrutari.* فلي الراس *caput scrutatus est*, pediculos in eo quæsiturus, فلي الشعر *carmen scrutatus est*, id est, exploravit, & examinavit, ut in *Poëtæ* mentem penetraret. Et meritò serpentes *scrutari* dicitur hoc scarabæorum genus, quod in eodem latibulo cum iis jugiter degit, adeoque serpentes, vel venientes, vel discedentes, perpetuò comitatur: ita ut eos, vel adventu suo, vel recessu suo, abesse significet. Unde Proverbium apud *Arabes* receptum, اتكلم فالية الافاعي *An alloquutus es* phaliath alaphai, *scrutatricem serpentum?* Quod usurpatur

لاول شر ينتظر بعده شر منة

de priore malo, post quod aliud expectatur ex eo oboriturum: sed, quia فلي *phala* Verbum non solum *scrutari* significat, sed & *nutrire*, & *educare*; *Jonathan*, pro פליית חויא, habet מינקת חויא, i. e. *nutricem serpentis.* Porro cur voce אנקה *anaka*, hoc scarabæi genus designari voluerint *Chaldæi* duo Interpretes, causa mihi nulla apparet præter ipsum vocum ordinem. Nempe ut vox צב *tsab*, *crocodilum terrestrem* significat, quod multis (c) probavimus, ita sequens אנקה *anaka*, פליית חויא, id est, *serpentis scrutatricem* significare visa est, quæ crocodili terrestris perpetua est assecla, & in eodem cum illo latibulo degere solet. Sed hæc qualiscunque ratio non est apud me magni momenti, ut neque ipsa versio, quæ videtur ea niti. Quod pene omiseram, hæc animalcula nonnullis *Arabum* non sunt scarabæi, sed بنات وردان *benath wardan*, quomodo *Dioscoridis* σίλφας, seu *blattas*, appellat *Abenbitar*.

(c) Cap. præced.

Tertio loco eos numero, quibus אנקה *anaka*, est *lacertæ* genus, qui nec pauci sunt, nec contemnendi. In *Syro* enim hic habetur, ܐܡܩܬܐ *amaktha*, vel *amkatha*, quod *lacertam* exposuit *Maronitarum* doctissimus *Gabriel Sionita* ὁ μακαρίτης. In *Samaritano* ࠔࠌࠌࠉࠕࠀ *semamitha*, id est, *stellio*, ut suo loco palam fiet. In *Arabe Erpeniano* الورل *alwarlo*, id est, lacertæ species, quæ barbaris est *guaril.* In *Arabe Parisiis* edito الورك *alwarco*, quod idem est. Nam nescio quo fato factum est, ut in *Avicenna*, & aliis, multo sæpius scribatur الورك *alwarco*; quamvis vera scriptura sit الورل *alwarlo*: quod docent omnes *Arabum Lexicographi*, & barbarum nomen *guaril* inde deductum. Ut taceam criticam observationem, quæ sic habet apud *Damirem* capite

لا تلتقي الراء مع اللام الا *Guaril*, ورل في اربع مواضع الورل وهو الحيوان المذكور وارل اسم جبل والغرلة وهو القلفة وحرل وهو ضرب من الحجارة

Re *non occurrit cum* Lam (id est, R cum L) *nisi quatuor locis.* 1. *In* alwarlo *animalis nomine, de quo supra.* 2. *In* Aral, *montis nomine.* 3. *In* algHorla, *quod* præputium *sonat* (ut *Hebræum* ערלה) 4. *In* charal, *quod lapidis est genus.* Hi sunt igitur quatuor Veteres, *Syrus*, *Samaritanus*, & *Arabes* duo; quibus *anaka* est *lacertæ* species. Quibus cur calculum addam, causas habeo non leves. 1. Quod præcesserat צב *tsab*, id est, *crocodilus terrestris*: & statim adduntur aliæ quatuor lacertorum species, ut constabit ex sequentibus. Proinde videtur *anaka* esse in eodem genere. Nam *mygale*, vel aliud quodvis animal, inter tot lacertorum species, minus opportuno loco esset insertum. 2. Ex *Hebræo* אנקה *anaka*, planè ortum est *Syrum* ܐܡܩܬܐ *amaktha*, vel *amkatha.* Nam hæc duo vocabula (præter terminationem, quæ in illo *Hebræa*, in hoc *Syra* est) nulla ex parte differunt: nisi quod *Hebraicum* NUN *Syri* mutârunt in MEM, qua mutatione in illis linguis nihil est frequentius. Sic *Chaldæis*, aut *Syris*, *fortis* dicitur ܚܣܝܢ *chasin*, & ܚܣܝܡ *chasim.* Ratio ܛܥܢܐ *taana*, & ܛܥܡܐ *taama:* Nympha ܢܢܦܐ *ninphe*, & ܢܡܦܐ *nimphe:* Fustis ܩܘܪܢܣܐ *kurnesa*, & ܩܘܪܡܙܐ *kurmeza:* Terebinthus, vel arbor, quæ fert pistacium, ܒܘܛܡ, *butem*, ut *Hebraicè* בוטן *boten.* Et *Arabicè* pollex ابهام *ibham* dicitur pro *Hebræo* בהן *bohen:* ut *pinguescere*, دسم *dasama*, pro *Hebræo* דשן *dasen:* & *canere* رنم *ranima* pro *Hebræo* רנן *ranan.* *Æthiopicè* ዘመወ፡ zamawa, *scortatus est* pro *Hebræo* זנה *zana:* ዐደመ፡ edem, *tempus* pro *Chaldæo* עדן *iddan:* ኣደመ፡ adam, *jucundus*, *suavis*, ex *Hebræo* עדן adan, *deliciari.* Tale *Ægyptium* ΜΕΤΩΠΟΝ, *unguenti* genus ex *Hebræo* נטף *nataph*, aut *Chaldæo* נטופא *netopha:* ΜΕΙΣΙ *serpens* ex *Hebræo* נחש *naas.* Ut *Ægyptia* urbs *Memphis* à *Prophetis* modo נוף *Noph*, modo מוף *Moph*, appellatur. Pari exemplo hic *Syrum* ܐܡܩܬܐ *amaktha* deducitur ex *Hebræo* אנקה *anaka*; N & M permutatis. Itaque, quidquid sit *Syrum amaktha*, id ipsum esse *Hebræum anaka*, vero valde consentaneum est. Certum autem est ܐܡܩܬܐ *lacertæ* genus esse, adeoque *stellionem*, *Prov.* 30. *vers.* 28. ubi habetur in *Syra* Paraphrasi pro *Hebræo* שממית *semamith.* Ut in *Chaldæa* per literarum μετάθεσιν אקמתא *akmetha*, quod idem est. Itaque ut ܐܡܩܬܐ *amaktha*, vel *amkatha*, *Syrum*; & אקמתא *akmetha*, *Chaldæum* est *stellio:* ita etiam *Hebræum* אנקה *anaka.* Unde est, quod etiam à *Samaritano* אנקה *anaka* redditur ࠔࠌࠌࠉࠕࠀ *semamitha*, id est, *stellio:* & ab utroque *Arabe* الورل *alwarlo*, vel الورك *alwarco*, lacertæ genus ad stellionem accedentis, quamque adeo pro *stellione* multi habent, quia est formæ similis. Proinde sic de illo *Alkazuinius*,

هو العظيم من شكل الوزغ وسوام ابرص

Hic est magnus, ejusdem formæ cum guezga, *&* sawamabras, id est, *cum stellionibus minoribus & majoribus.* Quæ ex *Avicenna* sumpta sunt. Et *Alcamus*,

الورل دابة كالضب والعظيم من اشكال الوزغ

Alwarlo (vulgò *guaril*,) *animal ut* dhad (seu *crocodilus terrestris.*) *Et magnus est in iis, qui formam habent* guezzæ, seu *stellionis.* 3. Hebræis אנקה *anaka*, *gemitum* & *acutum clamorem* sonat, qualis fit in magno luctu. Unde *stellionem* dici posse si quis neget, quasi sit mutum animal, eum refellent hæc *Plinii* de *Græciæ* stellione libri 29. capite 4. *Hunc* Græci *coloten vocant, &* ascalaboten, *&* galeoten. *In* Italia *non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, & * vescitur. Quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt.* Nota, *stridoris acerbi.* Græcè dixeris τρίζων τραχέως, unde meritò אנקה *anaka*, dictus. Atque ut apud *Hebræos* ex Fœminino Singulari

lari ſæpe fit Plurale Maſculinum, יעלים ex יעלה, & יענים ex יענה: ita ex אנקה *anaka.* Plurale potuit eſſe אנקים. Et in ſecundo *Thargum Eſther* capitis primi verſu ſecundo, cum inter diverſa animalia, quæ ſingula coram *Solomone* propriam vocem edunt, deſcribuntur אנקין בכיין, *anakin flentes*, aut *ejulantes*, fortaſſe id accipiendum eſt, non (ut vulgò ſumitur) de aquilarum clangore, ſed de ſtellionum clamore, & acerbo ſtridore, quem ad ejulatum accedere teſtatur ipſa vox אנקה *anaka.* Atque ob id ipſum *Arabes*, cum hoc ſaltem ſcirent *anakam* eſſe lacerti genus, reddiderunt الورل *alwarlo*, qui & ipſe vocem habet, quamvis fortaſſe minus ſonoram. Hinc *Alcamus*, ضغث الورل صوت *Dhagathſa alwarlo*, id eſt, *clamavit.* Quod è noſtris, qui *Arabica Lexica* ediderunt, non intellexerunt ſatis. Alius enim reddidit, *Femur fragorem reddidit:* alius, *Sonuit coxa.* Quia legerunt الورك *alwarco*, quod ירך, i. e. *coxam* ſonat. Sed meminiſſe debuerant illud ipſum الورك paſſim occurrere pro الورل ut jam ſupra (*d*) notavimus. Ne dicam in exemplari τοῦ *Alcamus*, quo ſum uſus, optimè ſcribi الورل *alwarlo.* Itaque, quod noſtros homines latuerat hactenus, hoc pro comperto maneat, in lacertarum genere quaſdam eſſe vocales, atque in his ſtellionem eſſe, qui acutiſſimè ſtridet. Sed de ſtellione plura dicemus in explicatione vocis שממית *ſemamith.*

(*d*) Pag. 1065. lin. 50. &c.

Tribus interpretationibus hujus vocis, quas adduximus, jungi queant tres aliæ, in quibus ne gutta quidem apparet bonæ mentis. Prima eſt Paraphraſtarum *Arabum*, quos legi manuſcriptos, ubi אנקה *anaka* eſt عنكبوت *ancabuths*, id eſt, *aranea.* Quæ *aranea* fortaſſe nata eſt ex *Græcorum*, & *Hieronymi mygale*, ſeu *mure araneo:* quaſi mus araneus idem ſit cum aranea, quæ ſumma fuerit imperitia: aut ex *Syrorum* ܐܡܩܬܐ *amkatha*; quia *Chaldæum* אקמתא *akmetha*, huic ſynonymum, plerique *Hebræorum* pro *aranea* ſumunt. At *aranea Hebræis* non eſt אנקה *anaka*; ſed עכביש *accabis.* Neque *Prophetam* veriſimile eſt hic *araneæ* meminiſſe inter *lacertarum* ſpecies.

Secunda interpretatio eſt *R. Mardochæi* in *Hebraicis Concordantiis*, ubi hoc animal definit שרץ העוף *reptile volans*, cum *Moſes* illud diſertè ponat *inter reptilia, quæ repunt ſuper terram*, Levit. 11. verſ. 29. 30.

Tertia eſt *R. Selomonis*, qui *Gallicâ* voce reddidit בברא *bievre*, id eſt, *fibrum*, ſeu *caſtorem*, ut eſt in *Pomario:* animal ita amphibium, ut ſit potius aquaticum. Piſcis enim habet caudam, & pedes ad natatum potius quam ad inceſſum comparatos, degitque in fluminum ripis, unde alimentum petat. *Dioſcorides*, Ζῶόν ἐστιν ἀμφίβιον, τὸ πλεῖστον ἐν ὕδασι σὺν ἰχθύσι καὶ καρκίνοις τρεφόμενον. *Animal eſt amphibium, plerumque in aquis cum piſcibus & cancris veſcens.* Alkazuinius,

القندر بري بحري يكون في الانهار العظيمة من بلاد ايسو يتخذ في البر بيتا الي جانب النهر

Alkundur (id eſt, *caſtor*) *amphibium animal. Reperitur in magnis amnibus regionis* Aiſu, *& domum ſibi deligit ad amnis ripam.* Proinde *fibrum* dici volunt *Varro* & *Feſtus* ab extremis fluminum oris. Nam *fibrum* dicebant Veteres pro *extremo.* Unde *fibræ* jecoris, & veſtium *fimbriæ* appellatæ. Tale igitur animal quis credat *Moſem* recenſuiſſe inter reptilia terrę? Maximè, cum proportio ſit valde diſpar. *Reptilia* enim hic vocat *Moſes* talpas, & mures, & lacertarum genera. Prętérea ratio nulla eſt, cur à clamore, & ejulatu, *caſtor* dicatur אנקה *anaka*; cùm vox caſtoris nihil quidquam habeat inſigne, quod quidem ſciam. Sed hujus ſententiæ primus auctor, quiſquis fuit, promiſcuè ſumpſiſſe videtur *caſtores*, & *caſtorides:* quæ marina eſſe animalia dictitant, tam horrendi ejulatus, ut brevi moriatur qui audierit. *Ælianus Hiſtoriæ* libri noni capite quinquageſimo, Αἱ καστορίδες ζῶόν εἰσι θαλάττιον, καὶ ἐπὶ ταῖς ἀκταῖς καὶ ταῖς πέτραις ταῖς προβεβλημέναις, ἀπόφημόν τινα κωκυτὸν μεθιᾶσι, καὶ ὠρύονται βαρύτατα. Τούτου τοίνυν τοῦ ἤχου ὅστις ἂν ὑπακούσῃ, ἄφυκτα οἵ ἐστι, καὶ οὐ μετὰ μικρὸν ἀποθνήσκει. *Caſtorides, marinum animal, ad littora, & ſaxa eminentia infauſtum edunt ululatum, & graviſſimè rugiunt. Ita ut earum clamorem qui audierit, non effugiat, quin paulo poſt excedat è vita.* *Oppianus* libro primo *Halieuticῶn*,

Καστορίδες τ' ὀλοαὶ δυσπενθέες, αἵ τ' ἀλεγεινὴν
Ὄσσαν ἐπὶ κροκαλοῖσιν ἀπαίσιον ὠρύονται
Ἀνδράσιν· ὃς δέ κε γῆρυν ἐν οὔασιν ἀλγινόεσσαν
Δέξηται, στυγερῆς τ' ἐνοπῆς κωκυτὸν ἀκούσῃ,
Οὐ τηλοῦ θανάτοιο τά γ' ἔσσεται· ἀλλά οἱ ἄτην
Καὶ μόρον αἰνοτάτη κείνη μαντεύεται αὐδή.

Caſtorideſque pernicioſæ & gravis luctus, quæque in littoribus triſtem vocem & hominibus infauſtam emittunt. Qui vero mœſtum clamorem auribus perceperit, & querulæ vocis ejulatum audierit, non procul erit à morte: ſed ipſi cladem & mortem præſagit graviſſima illa vox. Tzetzes *Chiliadis* ſextæ Hiſtoria quadrageſima ſeptima,

Ἡ καστορὶς δ' ὠρύεται, ὃς δ' ἂν ἀκούσῃ ταύτης
Χρόνῳ βραχεῖ παρέρχεται τοῦ ταλαιπώρου βίου.

Rugit autem caſtoris, & quiſquis illam audiverit, ex miſera hac vita brevi excedit. Hæc de caſtoridum ejulatu & rugitu reperio. Sed falluntur, qui *caſtoridem* pro *fibro* aut *caſtore* habent, in quibus doctiſſimus *Rittershuſius* in *Notis* ad *Oppianum.* Aliud enim *caſtor*, aliud *caſtoris.* Ille quadrupes amphibium, hæc piſcis eſt. *Tzetzes* ubi ſupra,

Πάντες δ' ἰχθύες ἄφωνοι, πλὴν σκάρου, καὶ καστορίδος.

Omnes autem piſces muti ſunt, *exceptis ſcaro, & caſtoride.* Ille in ripis fluminum, hæc circa maris littora deſcribitur, & cenſetur ab *Oppiano* inter ea cete, quæ nonnunquam è mari in ſiccum exeunt: cum contra caſtor ex terra in amnes feratur. Denique caſtor eſt verum animal: caſtoris fabuloſum, ut quidem puto, cùm animal in mari nullum noverim, in quod quadret hæc deſcriptio.

E recentioribus אנקה *anaka*, *Pagnino*, *Græcos* & *Hieronymum* ſequuto, eſt *mygale:* & Deodatio *mus araneus:* *Munſtero* & Genevenſibus *ericius*, tanquam ex *Onkelo*, cujus Paraphraſis hic corrupta eſt, *Junio* & Buxtorfio *attelabus*, tanquam ex *Hieroſolymitano* Interprete, quem non ſatis intellexerant: *Caſtalioni fiber* ex *Rabbi Selomone:* Arię *viverra* tanquam ex eodem. Sed בב"רא *Selomonis* non debuit legi *viverra*, quia *viverra* vox *Romana* eſt, ſed בב"רא merè *Gallica. Gallus* enim fuit *Rabbi Selomo*, nec niſi *Gallicis* vocibus *Hebræas* interpretatur. Tamen ex eodem fonte *Angli* quoque *a ferret*, id eſt, *furonem*, hic habent, animal viverræ ſimile. Sed nihil mirum in devia abîiſſe tot Interpretes, qui neque *Syram* viderant, neque *Samaritanam* Paraphraſin, neque duas illas *Arabicas*, ex quibus veram vocis אנקה *anaka*, notionem exſculpſimus.

CAPUT TERTIUM.

Probatur כח *coach*, esse ورل *guaril*, lacertorum in *Arabia* maximum & validissimum.

Quam variè reddatur כח coach. *Laceri genus esse à robore sic dicti: unde probatur esse* guaril, *cujus robur supra reliquos multum eminet. Maximè in pugna contra serpentes & crocodilum terrestrem. De eo* Arabum *testimonia, & Proverbia. Ejusdem peculiaris descriptio. Lacerto viridi in multis similis, non tamen idem, cùm & colore differat* guaril, *& magnitudine, viribus, ac ferociâ longe præcellat.*

Sequitur כח *coach*, quam in lacertorum genere ponunt Veteres ferè quotquot sunt. *Græci*, & *Hieronymus*, *chamæleontem* reddunt. Uterque *Arabs* editus حردون *chardaun*, id est, *crocodilum terrestrem*, vel ejus speciem. Ita etiam *R. Jonas*, & *David Kimchi*. *Lacertam* R. Selomo. *Hebræam* vocem retinent *Chaldæi*, & *Samaritanus*, sola terminatione mutata. Sed magno errore *Syrus* ܚܘܠܕܐ *chulda*: & *Arabes* manuscripti الخلد *alchuld*, id est, *talpam*, hic habent. E recentioribus *Pagninus*, *Munsterus*, *Castalio*, *Angli*, *Itali* reddunt *chamæleontem*: Arias & Junius *lacertam*: Petrus Robertus *testudinem*: Pomarius *limacem*: Judæi quidam (apud *Gesnerum*) *sciurum*: Genevenses *crocodilum*. Nos iis accedimus, qui lacertæ genus intelligunt: quia de lacertis hic agitur & sic sumunt plerique Veteres, iique antiquissimi. Quo semel concesso, facile erit statuere *Hebræo* nomine כח *coach* significari الورل id est, Arabum *guaril*, quomodo barbari scriptores vocant. Patet id ex ipso nomine, quod *à robore* sumptum est. Alibi enim Scripturæ locis plus centum כח *coach*, pro *robore* sumitur. Et *Arabicè* كوح iisdem literis significat *in pugna superiorem esse*. Itaque in lacertorum genere vero consentaneum est כח *coach*, illum appellari, qui robore maximè valet, & in pugna reliquis præcellit. Is autem haud dubiè est الورل *alwarlo*, seu *guaril*, cujus robur maximè eminet in pugna contra serpentes, & crocodilum terrestrem. Quod ne quisquam in dubium vocet, en ea de re disertissima scriptorum *Arabum* testimonia! *Alkazuinius*, هو عدو للضب وللحية يدخل بيتها وياكلها وليس شي من الحيوان اقوي علي قتل الحيات منه ولا يحتفر لنفسه بل يغتصب كل شي بيته لان اي بيت دخله هرب ساكنه ويغتصب بيت الحية كما يغتصب الحية بيت ساير الاجناس *Infensus est crocodilo terrestri, & serpenti, cujus latibulum ingreditur, ut eum voret. Neque ullum est animal eo fortius ad serpentes occidendos. Neque latibulum sibi ipsi fodit: sed aliorum omnium latibula invadit. Nam quodcunque latibulum adeat, ejus incola fugam capessit. Quin serpentis lustrum invadit, quomodo aliorum generum* (malim ساير الاحناس *aliorum reptilium*) *lustra invadit serpens*. *Algiahid* de eodem; وهو يقوي علي الحيات وياكلها اكلا ذريعا ويخرجها من حجرها ويسكن فيه فهو اظلم من ظالم *Is serpentibus prævalet, eos avidè comedit, & è latibulis suis expellit, ut ea occupet, & violento violentior est.* *Abdollatif*, ex quo *Damir*; وبينه وبين الضب عداوة فيغلب الورل الضب ويقتله لكنه لا ياكله كما يفعل بالحية وهو لا يتخذ بيتا لنفسه ولا يحفر جحرا بل يخرج الضب من جحره صارعا ويستولي عليه وانه كان اكثر براثن منه واقوي لكن الظلم يمنعه ولهذا يضرب به المثل في الظلم ويكفي في ظلمه انه يغصب الحية جحرها ويبلعها وربما قتل فوجد في بطنه الحية العظيمة وهو لا يتبلعها حتي يشدخ راسها *Inter eum & ضب dhab (seu crocodilum terrestrem) gravis est inimicitia. Sed* guaril *est superior, & eum occidit. Nec tamen eum comedit, quomodo serpentes solet. Neque domum sibi deligit, aut latibulum fodit. Sed crocodilum terrestrem ex proprio domicilio colluctando extrudit, & ei prævalet. Quamvis crocodilus unguium viribus præpolleat, tamen hic violentia potior est. Unde est, quod in Proverbium cessit ejus violentia. Quæ in illo tanta est, ut sufficiat ad serpentem è lustro suo extrudendum, ac devorandum. Ac proinde in occisi ventre magnum serpentem nonnunquam reperire est, quem non vorat, nisi prius fracto capite.* Proverbia de eo multa sunt apud *Arabes*, in quibus hæc notanda sunt. اجبر من الورل *Ferocior* (aut *superbior*) τοῦ *guaril*. Et اظلم من الورل *Iniquior* (aut *violentior*) τοῦ *guaril*: ad quod supra allusit *Abdollatif*. Et اسرع من تلقم الورل *Citiùs quàm* guaril *cibum in ore versat*. Quò pertinet, quod scribit *Algiahid* eum serpentem avidè come-

comedere, vel اكل ذريعا id est, ad verbum *veloci & præcipiti comestione*. Ex hac descriptione apparet nomen כח *coach*, à *robore* sumptum, huic lacertæ apprimè convenire.

Si quis de lacerti genere, in his terris ignoto, plura scire aveat, illum describit *Ibno-saida* دابة علي خلق الضب الا انه اعظم منه *animal naturæ* τ̃ dhab, *nisi quod est majus*. Et *Abdollatif*, فاما الورل وهو الحردون Guaril *utique idem est, quod* chardaun. Sed contra *Algiahid* apud *Damirem* tradit, ان الحردون غير الورل ووصفه دابة تكون غالبا بارض مصر موشاة بالوان كثيرة ولها كف ككف الانسان مقسومة اصابعها الي الانامل Chardaun *à* guaril *esse diversum, quem describit animal in Ægypto frequens, multis distinctum coloribus, manus habens, quales hominis, & digitos in articulos divisos.* Et *Alkazuinius*, هو العظيم من شكل الوزغ وسام ابرص الطويل الذنب الصغير الراس وهو سريع السير خفيف الحركة *Maximus est lacertorum, qui formam habent* guezgæ, *&* sam-mabras, (sunt stellionum species, quarum illa minor, hæc major) *longæ caudæ, parvi capitis, celeris incessus, & motus expediti. Avicenna* quoque, postquam illum cum stellionibus contulit, caudamque & caput eodem modo descripsit, quo *Alkazuinius*, وهو غير الضب والضب لا يكون او قل ما يكون الا في البادية وراسه وبدنه وذنبه خالف الورل وربما قارنه في طبايعه *Et alius est à* dhab (seu *terrestri crocodilo*.) *Nam* dhab *nunquam est, aut valde rarò est alibi, quàm in deserto. Et capite, & corpore, & cauda differt à* guaril. *Naturæ tamen illi vicinæ est.* Unde *Alcamus*, الورل دابة كالضب والعظيم من اشكال الوزغ طويل الذنب صغير الراس Guaril *animal, ut* dhab *magnum, in iis quæ* guezgæ *forma sunt, longæ caudæ, parvi capitis.* Sunt, qui ex crocodili semine nasci putant, quomodo scincum: sed eos refellit *Damir*, cum quia cute & pelle multum differunt, tum quia natura est valde dispar: والورل لا يزيد قدره علي ذراعين او ذراع ونصف والتمساح عشرة اذرع واكثر Guaril *enim non crescit supra duos cubitos, aut unum, & semi, cum crocodilus crescat supra decem cubitos, & amplius.* Idem animal describitur ut valde libidinosum. *Abdollatif*, فليس في الحيوان اكثر سفاد منه *Nullum est animal, quod coëat frequentius.* Et, si creditur *Alcamus*, شحمه يعظم الذكر دلكا Quod qui potest intelligat. Idem de carnis esu, لحمه حار جدا يسمن بقوة *Caro ejus calidissima est, & maximè pinguefacit.* Et *Alkazuinius*, لحمه وشحمه سمن طبقات الناس *Ejus caro, & adeps mulieres inprimis pinguefacit.* Ita etiam *Avicenna*, & *Damir*. Addunt in eadem carne vim esse, qua è corpore avellit السلي والشوك *surculos & spinas*. Pilos brachio mulieris alligatos conceptum impedire. Excitari membra torpentia, si combustę pellis cinere cum olei fæcibus misto illinantur. Stercus albugines, lentigines, & verrucas amovere. Sanguinem denique visum roborare, & acuere. Quod idem scribunt de crocodilo terrestri.

Quæri potest, an hic lacertus sit idem cum lacerto viridi: quod videbuntur multa suadere. 1. Quod lacertus viridis eorum est maximus, qui apud nos sunt. *Erasmus* in Dialogo *De Amicitia*: Italia *magnas habet lacertas, & virides*. Gesnerus: *Majores ferè duplo sunt communibus lacertis.* 2. Lacerti virides sunt ὀφιομάχοι. *Erasmus* ibidem, *Hoc animal naturâ & homini amicum est, & serpentibus inimicum.* Et paulò post, *Quodam die vidi prægrandem, & mirè viridem: in ostio cavi decertantem cum serpente. Primum mirabamur quid esset rei. Nam serpens nobis non erat conspicuus.* Italus *admonebat in antro esse hostem. Paulo post venit ad nos lacerta, velut ostendens sua vulnera, ac remedium flagitans*, &c. *Serpens alterum latus penè totum eroserat, & ex viridi rubrum fecerat.* Itaque ad has lacertas id referendum, quod in *Plinio* legitur, lacertas cum serpentibus pugnare. Unde illi nomen ὀφιονίκος à recentioribus inditum. *Pandectarius*: OFIONICOS Græcè, *id est*, *lacerta*. 3. Et esu τ̃ *guaril Arabes* pinguescere se scribunt: ita phtisicis lacertam viridem esse utilissimam, & incredibiliter prodesse tradunt *Plinius* & *Marcellus*. 4. Utriusque stercora faciei illita maculas delere leguntur. Tamen *guaril* à lacerto viridi distinguit color. Varium enim describit *Algiahid*. Præterea videtur *guaril*, qualis ab *Arabibus* describitur, lacertam viridem viribus & animi ferociâ longè antecellere. Puto igitur τ̃ *guaril* lacerti genus esse *Arabiæ* peculiare, & lacertum viridem ita illi similem, ut sit

Proximus huic, longo sed proximus intervallo.

CAPUT QUARTUM.

Probatur voce לטאה *letaa*, Lacertam significari stellioni similem, maximè venenatam, & terræ adhærentem; quæ *Arabicè* وحرة *wachara* dicitur.

Ad Hebræum לטאה letaa, *vanæ allusiones. Variæ vocis interpretationes. Lacertæ genus esse docent plerique Veteres, &* Talmudici. *Videtur esse* Arabum wachara: *quæ* 1. *stellioni similis.* 2. *Terræ maximè adhæret.* 3. *Veneno suo inficit quæcunque calcat. Hæc tria* letaæ *convenire. Quæritur, an sit species salamandræ.*

Hebræum לטאה *letaa* conantur quidam Recentiorum ex *Græca* lingua interpretari, quâ λὼτ est *talpa*. *Hesychius*, Λῶτ, ἀσπάλαξ, μῦς τυφλὸς ὁ τὴν γῆν τρυπῶν. Et λάταξ animal amphibium; castori & lutræ congener, de quo *Philosophus Historiæ* libri octavi capite quinto. Itaque ex illorum mente לטאה *letaa*, aut *talpa* esset, aut *latax*. Alii *murem araneum* malunt, in quem Λητὼ, id est, *Latona*, mutata fuisse fingatur, propter allusionem vocum Λητὼ, & *letaa*, quæ sit μυγάλη. Atque illud quidem verum est, fingi *Latonam*, *Typhonis* metu, in murem araneum fuisse mutatam. *Antonius Liberalis*, *Metam.* 28. Ἀπόλλων μὲν ἐγένετο ἱέραξ. Ἑρμῆς δὲ ἶβις. Ἄρης δὲ λεπιδωτὸς ἰχθύς. Ἄρτεμις δὲ αἴλουρος (non σίλουρος, ut perperam habent nostræ editiones.) Τράγῳ δὲ εἰκάζεται Διόνυσος· ἔλλῳ δ' Ἡρακλῆς· βοῒ δ' Ἥφαιστος· μυγάλῃ δὲ Λητώ. Sed non inde sequitur voce *letaâ murem araneum* significari: ut neque *talpam*, aut *latacem*; quia alludunt λὼτ, & λάταξ. De talpa enim versu præcedente jam actum. Et *latax* in terræ reptilibus computari non potest; (ut neque castor, de quo (a) supra) quia in aquis potiùs vivit, & pilos habet ex parte similes vituli marini pilis. Præstat igitur sequi Veteres, qui hoc quoque animal numerant in lacertorum speciebus. Ita *Græcis* est καλαβώτης, vel ἀσκαλαβώτης, & Hieronymo *stellio*: & *Jonathani* שממיתא *semamitha*; quod id ipsum est: & *Syro* ܨܪܘܪܝܬܐ *tseruritha*, id est, *salamandra*, ut volunt: & *Arabibus* العظاة *aladha*, vel العظاية *aladhaja*, *lacertus*. Ita enim *Selomoni*, & *Kimchio*, & *Pomario*. Quomodo etiam sumpsisse *Talmudicos* constat ex Tractatu *Oholoth* (cap. 1. fol. 45. b.) ubi pecudes quædam, & aves, post caput amputatum palpitare leguntur, כגון הזנב של הלטאה שהיא מפרכסת *quomodo cauda* τῆς letaæ, *quæ* (abscissa) *adhuc se motitat.* Quo hæc alludunt in *Porta cœli*, ויש מב"ח אם יכרתו מזנבותיהם יתנועעו זמן רב אחר כן כזנב הלטאה וזנבות השרצים *Sunt quædam animalia, quorum caudæ si abscindantur, moventur aliquamdiu, ut cauda* letaæ, *& aliorum reptilium.* Quale est, quod lacerti, virgæ ictu bifariam divisi, singulas partes vivere, & duobus pedibus repere, & nonnunquam iterùm coalescere asserunt *Ælianus Historiæ* libri secundi capite vigesimo tertio, & *Phile* capite quinquagesimo tertio. Non tamen temerè crediderim, quod habetur in *Porta cœli* de caudis ita abscissis, כי הן יגדלו אחרי כריתותם *eas post abscissionem crescere*, cum nonnisi tantillum temporis divisas vivere pro comperto habeatur.

(a) Cap. 2. pag. 1007. lin. 50. &c.

Constat igitur hactenus *letaam* esse in lacertorum genere, cum magno consensu Veteres ita statuant. Sed speciem definire non est cujusvis. Syrus *salamandram* exponit. Recentiorum alii *stellionem*, alii *lacertam* malunt. Quorum prius sequuntur *Pagninus*, *Arias*, *Junius*, *Castalio*: posterius *Munsterus*, *Schindlerus*, *Genevenses*, *Angli*, *Itali*. Ego lacertæ speciem intelligo, quæ *Arabicè* وحرة *wachra*, vel *wachara* dicitur. De ea scilicet *Arabes* tria potissimum observant: 1. Stellioni similem esse. 2. Terræ maximè adhærere. 3. Veneno ejus cibos infici, quoscunque calcat. Quæ tria rem conficiunt, ut postmodum docebimus. Sed *Arabes* prius audiendi. *Giauhari*, الوحرة دويبة حمرا تلتصق بالارض كالعظا Alwachra, *animalculum rubrum terræ adhærens, ut lacerta.* Damir, هي دويبة شبيهة بسام ابرص تلتصق بالارض او ضرب من العظا لا تطا طعاما ولا شرابا الا سمّته *Est animalculum simile* τῷ *sammabras* (seu, *stellioni majori*) *terræ adhærens, aut lacertæ species, quemcunque cibum aut potum calcet veneno suo inficiens.* Ibidem alii, وقيل هي علي شكل سام ابرص *Dicitur esse formæ* sammabras. Et *Alcamus*, الوحرة وزغة كسام ابرص او ضرب من العظا لا تطا شي لا سمّته Alwachara *est* guezga, *sicut* sammabras, *aut lacertæ species, quæ nihil calcat, quod non inficiat.* Inde وحر *wachara* Verbum est *veneno inficere*. Proinde dicunt, وحر الصدر غشه ووسواسه *Pectus infecit dolus ejus, & suggestio ejus.* Item, الغل اللازق به كما تلزق الوحرة بالارض *Dolus ipsi adhæret, ut* alwachara *adhæret terræ.*

Jam hoc, quidquid est, *letaæ* convenire nullo negotio probavero. 1. Id enim lacertæ genus stellioni esse simile, aut etiam ejus speciem, suadet, quod Interpretum antiquissimi, *Græci*, *Chaldæi*, & *Romani stellionem* explicant. 2. Terræ adhærere colligitur ex ipso nomine. Nam *Arabicè* Verbum لطا *lataa*, vel لطي *latia*, proprie *adhærere* sonat, non ubivis, sed *terræ*. Nusquam aliter sumitur. Hinc *Damir* in capite قبرة *Kobbara*, seu *De Alauda*, *E natura ejus est, ut strepitus eam non terreat: & quandoque lapide molari conteratur,* ولطي بالارض حتي يجاوزها الحجر *& terræ adhæreat, donec eam lapis pertransierit.* Et in capite عنكبوت seu *De Aranea*, فاذا اراد صيد الزباب لطي بالارض *Et, cum vult venari muscas, terræ adhæret.* Itaque לטאה *letaa*, inde deducta, propriè id animal significat, quod terræ adhæret. Quod in *wacharæ* definitione observant *Giauhari* & *Damir*. 3. *Letaam denique* venenatum esse animal, & à quo maximè cavendum, docet majusculum *Lamed* initio nominis. Neque enim scribitur לטאה sed לטאה. Unde *Buxtorfius* in *Commentario* Maso-

Masorethico cap. 14. Lamed *majusculum* Masora *parva in voce* והלטאה, Levit. 11. 30. *quam alii* lacertam, *alii* stellionem *reddunt. Litera autem majuscula denotat inter reliqua reptilia vel maxime ab hoc reptili esse cavendum.*

De cætero hoc animal quomodo *Græce* vocetur nemo facilè dixerit, nisi quis putet esse *salamandræ* speciem. Nempe cum stellione salamandram Veterum nonnulli conferunt, tanquam illi similem, aut etiam ejus speciem. *Aëtius Tetrab.* 4. Serm. 1. cap. 52. *Salamandra animal est simile stellioni.* Nicandri *Scholiastes* in *Alexipharmaca*, Ἡ ζαλαμάνδρα, εἶδος ἀζκαλαβώτου. 2. Eadem inficere legitur quidquid calcat. *Plinius* ubi suprà. *Si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno.* Item, *Si contacto ab ea ligno, vel pede, crusta panis incoquatur, idem veneficium est.* Quo pertinet, quod *Narbonenses* apud *Gesnerum* dictitant; *Si Blanda* (id est, *salamandra*) *in acervo tritici reperiatur, totum infici, adeo ut vel gallinæ vescentes inde pereant.* Proinde الوحرة *alwachara*, cui *Arabes* hæc eadem tribuunt, videri queat idem esse cum salamandra, nisi quod non convenit color. Is enim in *wachara* ruber est, in salamandra varius. Itaque *wachara* aliud est *Arabicæ* lacertæ genus nobis ignotæ, similis tamen, in multis, stellioni, & salamandræ. Unde est, quod לטאה *letaa*, quam putamus esse *Arabum wacharam*, à *Syro* ܣܠܡܢܕܪܐ *salamandra*, & à Veterum plerisque aliis *stellio* redditur.

CAPUT QUINTUM.

Probatur חומט *chomet*, esse lacertam in arena degentem, quæ *Arabice* حلكا *chulaca* dicitur.

Recentioribus חומט chomet, *est* limax; *sed* lacerta *veteribus* חומטון chometon, *Hebræis* arena. *Inde, aspiratione omissa,* Græcis ἄμαθον, *&, cum* προσθέσει, ψάμαθον. *Et* חומט chomet, *lacerta arenaria. Qualis* Arabum حلكا chulaca, *vel* لحكا luchaca, *in arenis degens, quæque, cum hominem videt, iis immergitur. Itaque etiam* filia arenæ *dicitur. Aut est* العظاة aladha, *lacertæ species* ἀμμώδης, *veneno carens. Itaque falluntur, qui* salamandram, *aut* sepem, *aut* lacertam Chalcidicam *exponunt.*

Hebræis recentioribus *Selomoni*, *Kimchio*, *Pomario*, & *Aquinati* חומט *chomet*, est *limax*. Neque aliud volunt *Hispani* illi, qui in *Kimchio* vernaculè כר"כו reddunt. Legendum enim כר"כול, *caracol*, quomodo *limacem* illi appellant. Id sequuntur *Arias*, *Munsterus*, *Petrus Robertus*, *Genevenses*, & *Angli*, qui hic quoque *limacem* habent. Tamen aliter Veteres. *Græcis* enim, & *Hieronymo*, חומט *chomet*, est σαῦρα *lacerta*. Et *Arabibus* editis حربا *chirba*, *chamæleon*: manu-scriptis سام أبرص *sammabras*, stellio. Neque aliud hic *Syrum* ܚܘܠܡܛܐ *chaulmata* juxta *Gabrielem Sionitam*, cui malo credere, quam *Baptistæ Ferrario*, qui reddit *avem dorsum habentem nigris & purpureis pennis distinctum*; planè ἀπροσδιονύσως. Neque enim de avibus hic agitur, sed de terræ reptilibus. Itaque, ut superiora, ita etiam חומט *chomet*, videtur esse in lacertorum specie. Neque latet origo vocis. *Talmudicis* enim חומטון *chometon* est *arena*. Hinc in Tractatu *de Sabbatho* cap. 5. fol. 54. a. (ubi *Talmudici* disputant, quorsum 1 *Reg.* 9. 13. *Hiramus*, Rex *Tyriorum*, ארץ כבול, *terram chabul* appellaverit tractum illum, quo donaverat eum *Solomon*) dicit *R. Nachman*, *Isaaci* filius, ארץ חומטון היתה אמאי קרו לה כבול דמשתרגה בה כרעא עד כבלא *Terra erat* chometon, *unde est, quod vocarunt eam terram* chabul; *quia in ea crus usque ad talum immergebatur.* Et *Kimchius*, hunc locum citans in *Lexico* Radice כבל, sed verbis paulùm immutatis, חומטון *chometon*, explicat חול *chol*, id est, *arenam*. Ita ut illi *chometon* sit *terra arenæ*, vel *arenosa*. *Baal Aruch* itidem totum locum ita exponit, פי׳ שרגליו של אדם משתקעות בה מחמרת החול כאילו הן כבולין לכן אינה עשה פירות *Significat pedes hominis in ea* (terra) *fuisse immersos propter arenæ* (copiam) *ac si fuissent compediti, ac proinde illam fuisse infrugiferam.* In *Glossa Talmudis* terra *chometon* est terra מלחה ומתבקעת *salsuginosa, & diffisa.* Et ejusdem Tractatus cap. 2. fol. 31. a. חומטון *Glossatori* est ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע *terra salsuginosa, quæ fructus à vermiculatione servat.* Sed prior interpretatio est verior, & utrique loco apprimè convenit. Nam & incedentium pedibus arena molesta est, & in calidis locis vim habet ἀρτυτικὴν, qua res à corruptione diu servat. Itaque in *Africæ* arenis cadavera condiri multi asserunt, & pro mumia distrahi. Quia vox חומטון *chometon*, quamvis non extet in libris *Propheticis*, videtur esse valde antiqua. Et *Græcos* puto, aspiratione dempta, inde deduxisse ἄμαθον, &, cum προσθέσει, ψάμαθον. Quorum utrumque in vetustissimis scriptoribus, *Homero* putà, & aliis, in *arenæ* notione reperitur. Ita tamen, ut ἄμαθον *Grammatici* velint *arenam* esse μεζόγειον *mediterraneam*, & ψάμαθον παραθαλασσίαν seu *littoralem*. Sic ferè distinguunt *Hesychius*, *Suidas*, alii.

Itaque ut חומטון *chometon*, est *arena*: sic חומט *chomet*, est *lacerti species, quæ in arenis degit.* Et videtur intelligi *Arabum* حلكا *chulaca*, *vel* لحكا *lucha*, & *luchaca*; de qua *Alcamus*, الحلكا دويبة تغوص في الرمل او ضرب من العظا كالحلكا Alchulaca, *Animalculum, quod in arena mergitur: aut lacertæ species, quæ etiam* chulaca *vocatur.* Idem, لحكا دويبة زرقا تشبه العظاة Luchaca, *animalculum cœruleum, lacertæ simile.* Damir, الحلكا دويبة شبيهة بالعضاة تغوص في الرمل Alchulaca, *animalculum lacertæ simile, quod in arenis immergitur.* Alazhari, لحكا دويبة كانها سمكة تكون في الرمل فاذا احست الانسان دارت في الرمل وغاصت فيه Luchaca, *animalculum in arena degens, ut piscis* (in aqua;) *quod, cum sentit hominem, in arena volvitur, atque in ea immergitur.* Et *Ibnosacith*, لحكا دويبة شبيهة بالعظاية وقوايم خفيفة Luchaca, *animalculum lacertæ simile, pedibus levissimis.* Asseidalanius, & Arruvianus, دويبة مثل الاصبع تجري في الرمل ثم

ثم تغوص فيه وهذا يقوي قول الجوهري انه مقلوبة من الحلكا

Animalculum est digitale, quod per arenas currit, & in iis demergitur. Id confirmat dictum Giauhari, *Nomen* luchaca *inversum esse ex* chulaca. Rursus *Damir*,

العرب تسمها بنات النقا لانها تسكن نقيات

Arabes *etiam appellant filias tumuli arenæ; quia in arenæ tumulis degit.*

Sed & lacerti communis una species est ἀμμώδης. *Damir* capite العظاء *Aladha*, seu *De Lacerta*,

وهي انواع كثيرة منها الابيض والاحمر والاصفر وكلها منقطة بالسواد والوان بحسب مساكنها فان منها ما يسكن الرمال ومنها ما يسكن قريبا من الما والعشب *Earum multæ sunt species: quædam albæ, quædam rubræ, quædam flavæ; quæ omnes sunt nigro distinctæ. Et colores illis sunt pro ratione loci, quem occupant. Aliæ enim in arenis degunt: aliæ prope aquas & in herbosis locis.* Et *Alazhari*,

هي دويبة ملسا تعدوا وتتردد كثيرا تشبه سام ابرص الا انها احسن منه وتسمي العظاه وشحمة الارض وشحمة الرمل

Est animal molle, multum cursitans, & ultro citroque commeans, simile τῷ sammabras, *seu stellioni, nisi quod eo est pulchrius. Vocatur* aladha, *& Adeps terræ, & adeps arenæ.* Vides, Lector, tam hanc lacertam, quam alteram minus vulgarem, de qua supra, *ab arena* nomen habere, æquè ac *Hebræum* חומט *chomet*. Itaque חומט *chomet*, vel alterutrum, vel utrumque significat.

Obiter nota عظاية vel عضاية in *Avicenna* pro *salamandra* poni, & in *Abenbitare* modo pro *salamandra*, modo pro *sepe*, vel *lacerta Chalcidica*, non sine gravi errore. Utraque enim est venenata. At العظاة veneno caret, ut *Arabes* disertè docent. *Damir*;

ومن خرافات العرب قالوا ان السموم لما فرق علي الحيوان احتبست العظاة عند التفرقة حتي نفد السم واخذ كل حيوان قسطه منه علي قدر السبق اليه فلم يكن لها فيه نصيب وفي طبعها انها تمشي مشيا سريعا ثم تقف ويقال ان ذلك يعرض لها من التذكرة والاسف علي ما فاتها من السم *Est ex* Arabum *Apologis, quod dicunt, quod, cum divisa sunt venena inter animalia, continuit se* aladha, *dum divisio fiebat, donec venena defecerunt, cum unumquodque animal portionem suam sumpsisset, prout ordine primum fuerat. Neque illi fuit sua portio. Proinde, cum illi naturale sit, ut citato gressu incedat, & mox subsistat, ajunt id illi accidere, quia meminit, & mœsta est, eo quod defuit ipsi venenum.* Ibidem *Damir*, وتسمي بارض مصر السحلية *In terra Ægypti vocatur* SUCHLIA, quam *Azhari* asserit *stellioni similem esse*, الا انها لا تودي وهي احسن منه *nisi quod non est noxia, & est eo pulchrior.* Eos igitur falli necesse est, qui hoc animalculum cum *salamandra* confundunt, aut cum *lacerta Chalcidica*, quæ sunt maximè noxiæ.

CAPUT SEXTUM.

Probatur תנשמת *thinsemeth*, Levit. 11. 30. esse *Chamæleontem.*

Plerisque תנשמת thinsemeth, *est talpa. Sed versu præcedente* חולד choled, *esse* talpam *probatum est. Ergo* thinsemeth *est aliud. Neque talpæ convenit nomen ab halitu factum. Aliter reddunt multi Veteres.* Arabes *Interpretes emendati*, נדל, scolopendra, *cui pedes* XLIV. *Ejus descriptio ex* Avicenna. *Cur dicatur ἀμφικαρής.* תנשמת thinsemeth, *est* chamæleon, *ab aspirando sic dictus; quia hianti ore semper est, & aëre vesci creditur. Nempe fere totus pulmo est, & dissectus diu spirat. Non tamen vescitur solo aëre, sed muscas & culices prætervolantes, formicas, locustas, scarabæos lingua venatur, quam habet longissimam, atque ex ore emissitiam. Inde nomen* Arabicum حربا chirba. *At cur vocatur* chamæleon? Leo Iphrin *Arabibus animal chamæleonti simile.* An chamæleon *deflexum ex* Punico גמליון, gamalion; *quo sit vocatus, quia cameli gibbum in dorso habet, quod observant* Arabes. *Iidem* Magum *vocant, quasi Solem adoret. Ejus Medicæ vires. Ab* Hebræis *chamæleon avis esse creditur, & salamandra araneæ similis. In* Græca *versione quam aliena* chamæleontum *mentio* Soph. 2. 14. *Fons erroris.*

In loco, in quo versamur, sola superest תנשמת *thinsemeth*, id est, *talpa*, si *Græcos* sequimur, & *Hieronymum*; & è *Chaldæis*, *Onkelosum*; & *Hebræos* recentis ævi, *Selomonem*, *Kimchium*, *Pomarium*, *Aquinatem*; & novos *Bibliorum* Interpretes, *Pagninum*, *Munsterum*, *Ariam*, *Genevenses*, *Anglos*, *Italos*, &c. Quorum omnium auctoritas cum apud me multum valeat, tamen quo minus in assensum trahat, duo potissimum obstant, quę jam alibi observavi. Unum, quod præcedenti versu de *talpa* jam actum est. Id enim esse חולד *choled*, iis rationibus probavimus (a) quas nemo facilè refellet. Aliud igitur est in hoc versu תנשמת *thinsemeth*: nisi *Mosem* velimus in eadem contextus serie idem animal bis vetâsse, & eum fingamus sic loquutum; *Inter reptilia, quæ repunt super terram, hæc erunt*

(a) *Lib.* 3. *cap.* 35.

erant vobis immunda, talpa, & mus, & crocodilus terreſtris, &c. *& talpa.* Præterea nomen תנשמת *thinſemeth*, quod *ab halitu* & *aſpiratione* ductum eſt, quomodo in talpam quadret, nullus video, cui tam tenuis eſt ſpiratio, ut totos dies ſub terra degat, quomodo piſces ſub aqua. Unde eſt, quod talpæ & muris ſubterranei cuniculi hac nota diſtinguuntur: quod terra obrutos mus ſtatim aperit, ne ſuffocetur, at talpa ſæpe nonniſi ſecunda aut tertia die reſerat. Proinde תנשמת non eſſe *talpam* viderunt multi Veterum, apud quos extant vocis tres aliæ verſiones diverſiſſimæ.

Primò enim *Samaritano* Interpreti תנשמת eſt ࠊࠅࠔࠔࠕࠀ, id eſt, *muſtela*, quæ *Chaldæis* eſt כרכושתא, & *Syris* ܟܟܘܫܬܐ prima Radicali geminata, cum *Samaritani* ſecundam geminent.

Secundò, pro eadem voce תנשמת *Syrus* habet ܝܕܝܕܐ *jadaida, multipedam*: & *Arabes* manu-ſcripti البدال وهو أم اربعة اربعين Albedal, *quæ mater eſt quadraginta quatuor*, ſupple *pedum*; ſeu cui ſunt pedes XLIV, id eſt, *julum*, aut *ſcolopendram*. Sed pro بدال *bedal*, voce nihili, legendum نذال *nedal*. *Chaldæis* enim, & *Talmudicis*, נדל *nedal*, vel *nedel*, eſt *ſcolopendra*. Sic infra verſu quadrageſimo ſecundo, ubi è reptilibus terræ prohibetur כל מרבה רגלים *quodcumque reptile multos habet pedes*, Gr. ὃ πολυπληθεῖ ποσὶν, *Jonathan* habet נדל דמסגי ריגלין, nedal *qui eſt multipes*, id eſt, *ſcolopendram*. Et *Talmudici* in *Cholin* cap. 3. fol. 67. b. מרבה רגלים זה נדל, *qui multos habet pedes, id eſt, nedal*. Et ibi *Gloſſa*, נדל מאה רגלים קורין לו Nedal *centi-pedam vulgò vocant*. Numero ſcilicet certo pro incerto. Sed *Arabes*, qui ſolent præciſè loqui, *matrem pedum* XLIV. appellant. Sic *Avicenna* lib. 4. *Fen.* 6. Tract. 6. ubi de animalculis, quorum morſus eſt venenoſus, capite decimo nono animal الاربعة والاربعين, id eſt, *quadraginta quatuor pedum*, ita deſcribit,

هو الحيوان المعروف بدخال الاذن وربما كان في طول شبر وله في كل جانب اثنان وعشرون قايمة وقد يمشي قدما وقد ينكص بحاله

Illud eſt animal notum; quia in aurem ingreditur. Plerumque eſt palmi longitudine. Ab unoquoque latere, pedes habet viginti duos, & modò incedit antrorſum, modò in poſteriora fertur. Scolopendram in aurem ingredi alibi nuſquam legi. Sed eam ἐπὶ τὴν ȣ̓ρὰν *caudam verſus ferri* dicit *Philoſophus*, *Hiſtoriæ* libri quarti capite ſeptimo. Unde à *Nicandro Theriacῶn* verſu 812. vocatur ἀμφικαρὴς σκολόπενδρα. Ad quæ verba *Scholiaſtes*, Ἀμφικαρὴς δὲ, ἤγȣν δικέφαλος. Ψευδῶς δέ φησιν, ȣ̓ γάρ ἐστιν. Ἀλλ', ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, εἰς τȣ̓πίσω πολλάκις ἕρπει, καὶ παρέχει δόξαν τȣ̃ δικέφαλος εἶναι. Pedum numerum quod attinet, illum alii aliter definiunt, at ubique locorum eundem eſſe neceſſe non eſt. Utut ſit, *ſcolopendram* hoc nomine intelligi nos docet *Abenbitar* ad caput *Dioſcoridis* Περὶ σκολοπένδρας θαλασσίας, cujus nomen poſtquam *Arabicis* literis ita expreſſit: سقولوفندريا ثالاسيا addit, هو حيوان بحري وسمي باسم الحيوان الذي يقال له اربعة واربعون *Hoc eſt marinum animal ejus nomine appellatum, quod* XLIV. *pedum vocant.*

Tertiò, *Jonathani* תנשמת *thinſemeth*, eſt סלמנדרא *ſalamandra*. Et *Arabi Erpeniano* صنبرص *ſenabras*, corrupte pro سام أبرص *ſammabras*, quomodo habet *Pariſienſis* editio. Hos ad verum proximè acceſſiſſe puto, atque ut quinque illis, quæ præceſſerunt, ita hoc quoque nomine aliquam lacerti ſpeciem contineri, nempe *chamæleontem*, qui à ſpiratione ita vocetur. *Hebræis* enim נשם, *ſpirare* eſt, & נשמה, non ſolùm *ſpiritus*, ſed & *halitus* vel *ſpiratio*, ut & נְשִׁמָה. Unde eſt, quod ad hæc verba *Pſal.* 150. 6. כל נשמה תהלל יה, *Omnis ſpiritus laudet Deum*, ſic habet auctor *Bereſcith Rabba* cap. 14. על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבוראו מה טעם כל נשמה תהלל יה כל הנשימה תהלל יה *Ad omnem halitum, quem homo ſpirat, neceſſe eſt ut laudet creatorem ſuum. Qua ratione?* (Quia dicitur) "*Omnis ſpiritus laudet Dominum, id eſt, Omnis halitus laudet Dominum.* A *ſpirando* autem vel ab *aſpirando*, rectè dici *chamæleontem* fateatur, neceſſe eſt, quiſquis naturam ejus habet perſpectam: cum os diducens hiatu perpetuo, atque ſpiritu aërem ducens, à multis putetur eo ſolo veſci. *Plinius* libri octavi capite trigeſimo tertio, *Ipſe celſus, hianti ſemper ore, ſolus animalium nec cibo, nec potu alitur, nec alio quàm aëris alimento.* Solinus; *Hiatus ejus æternus, ac ſine ullius uſus miniſterio; quippe cum neque cibum capiat, neque potu alatur, aut alimento alio, quam hauſtu aëris, vivat.* Ovidius *Metamorphoſews* libro decimo quinto,

Id quoque, quod ventis animal nutritur, & aura.

Nempe pulmo eſt illi maximus. *Plinius* libri undecimi capite trigeſimo ſeptimo, *Camæleoni pulmo portione maximus, & nihil aliud intus. Plutarchus* in libro *Utra anim.* Συνέπεται δὲ καὶ πνεύματος πλῆθος, ὡς Θεόφραστος. Ὀλίγον γὰρ ἀποδεῖ πᾶν τὸ σῶμα τȣ̃ ζώȣ πλήρες εἶναι πνεύμονος, ᾧ τεκμαίρεται τὸ πνευματικὸν αὐτȣ̃. *Accedit etiam ſpiritus in ipſo copia, ut tradit* Theophraſtus. *Parùm enim abeſt, quin totum corpus pulmone ſit plenum, unde conjicit, quam ſit flatilis.* Bellonius, *Cum pulmonibus magnis per ventris latera exporrectis præditus ſit, ventum intrò magno impetu attrahit, atque intumeſcit.* Tertullianus *in* De pallio, *Oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus*, &c. Sed &, quod mirere magis, etiam poſt diſſectionem diu ſpirare creditur. *Philoſophus* in eximia illa chamæleonis deſcriptione *Hiſtoriæ* libri ſecundi capite undecimo, Ἐνεργεῖ δὲ καὶ τῷ πνεύματι, ἀνατετμημένος ὅλος ἐπὶ πολὺν χρόνον, βραχείας ἰσχυρῶς ἔτι κινήσεως ἐν αὐτῷ περὶ τὴν καρδίαν ȣ̓́σης. *Etiam, cum totus diſſectus eſt, flatu pollet per longum tempus, quamdiu ſcilicet motus, quantumvis exiguus, circa cor manet.* Is porro halitus *Arabicè* نسيم *naſim* vocatur ab ea ipſa Radice, à qua illi nomen תנשמת *thinſemeth*. Damir,

يغتذي بالنسيم ويعيش بالبرد الهوا

Alitur τῷ naſim (id eſt, *halitu*) *& frigido aëre veſcitur.* Quod tamen per ſummum errorem is transfert ad crocodilum terreſtrem, ut ſupra (b) notavimus, cum ſit proprium chamæleonis. Quamvis neque chamæleon ſolo aëre veſci ſatis verè ſcribatur. Quippe linguam habet prælongam in imo glutinoſam, cujus jaculatu muſcas & culices captat è ramo arboris, cui inſidet. *Damir*, لسانه طويل

(b) *Cap.* 1. *pag.* 1048. *lin.* 18. &c.

طويل جدا مقدار ذراع وذلك دليل علي انه يكون مطوي في حلقه وهو يبلع ما بعد عنه من الذباب

Lingua ejus valde longa est, nempe ad mensuram cubiti. Proinde eam habet in faucibus complicatam, quam emittit, ut muscas à se dissitas (*captet*, &) *comedat.* Algazel *in* Mirabilibus, والحربا خلق الله لسانها بخلاف المعتاد لتلحق به ما بعد عنها بثلاث اشبار ونحوه وتصتاد به علي هذه المسافة *Chamæleoni creavit Deus linguam à solitò prorsus diversam, ut ea attingeret, quæ à se dissita sunt tribus circiter palmis, & venaretur quæ sunt intra hoc spatium. Arabibus* suffragatur apud *Scaligerum* Johannes Landius, *qui in ultima* Syria *cum esset, ait se vidisse unum è quinque, quos emerat, chamæleonibus, linguæ repentino momentaneoque jaculatu muscam, quæ in ejus esset pectore, legisse.* Et *Bellonius*, qui in *Ægypto* & in *Arabia* vivos viderat: *Linguam habet teretem, sesquipalmum longam, quam à longè in insecta, quibus maximè vescitur, vibrat: & mucore, quem in extremo spongiosum habet, muscas, scarabæos, locustas, formicas ad se adducit.* Inde illi nomen حربا *chirba* quasi *jaculatricem* dicas. Nam حربة *charba* est *jaculi* aut *brevioris lanceæ genus.* Proinde herba *lonchitis*, cujus semen est lanceæ cuspidi simile, *Arabicè* حربة *charba* dicitur. At *Græcè* χαμαιλέων unde vocetur minus patet, cum animali pigerrimo & timidissimo vix quidquam videatur esse cum leone commune. *Tertullianus* ubi suprà, *Chamæleontem qui audieris, haud antè gnarus, jam timebis aliquid amplius cum leone. At, cum offenderis apud vineam fermè sub pampino totum, ridebis illico audaciam nominis.* Tamen etiam *Poëtis Arabibus* باقرة *bakira* dicitur, id est, *leæna.* Iisdem enim باقر *bakir* est *leo.* Et chamæleoni simile animalculum vocatur ليث عفرين *leo Iphrin* à loco ubi nascitur. *Alcamus*, ليث عفرين دابة كالحربا يتعرض للراكب ويضربه بذنبه *Leo* Iphrin, *animal ut chamæleon, quod equitem invadit, & cauda sua percutit.* Itaque *leo* meritò dicitur, cum in chamæleontis corpore leonis habeat animum. Proinde, si constaret hoc animal notum fuisse *Græcis*, dicerem huic primo inditum *chamæleontis* nomen, postmodum ad alterum simile fuisse translatum. Sed, cum hujus animalculi meminerit nemo Veterum, mihi fit verisimilius *chamæleontem* ut *Arabes* جمل *gemel* vocant, vel جمل يهود *gemel jehoud*, id est, *camelum Judaicum*, ut asserunt *Damir*, & *Abenbitar:* ita *Pœnos* in *Africa* גמל *gamal*, appellasse vel גמליון *gamalion*, unde facta sit vox χαμαιλέων *Græco* more inflexa, ut videretur esse *Græca.* Neque obscurum est, cur *camelum Arabes* appellaverint. Quippe ut vituli caput, & pisciculi corpus, & stellionis pedes, ita سنام البعير *cameli gibbum* illi tribuunt apud *Damirem*; quia cameli instar dorsum habet tuberosum. Sunt &, qui مجوسي vocant, id est, *Magum*, vel *Magusæum*; quia Solem videtur adorare, cum ad illum perpetuo obvertatur. Dicitur in horas mutari, prout lux Solis est vegetior, aut calor ejus intensior; & mane esse cineritius, deinde flavus, postremo viridis, cum Sol maximè calet. Sed & in metu, aut si aliquid illi objiciatur, alios colores induit. Unde Proverbium de eo, qui in eodem statu non permanet. تلون الحربا *Mutavit colorem chamæleon.* Ut olim *Alcibiades* dictus est χαμαιλέοντος εὐμεταβολώτερος *chamæleonte mutabilior.* Esum ejus interdicunt *Arabes*; quia venenatus est, & species وزغ *guezgæ*, seu *stellionis.* Apud *Avicennam*, & *Abenbitarem*, sanguis ejus depilat palpebras. Apud *Damirem* fel removet caliginem, & adeps ad ulcera & cicatrices adhibetur. Apud *Alkazuinium* remedia ex chamæleone præscribuntur in epilepsiam, grandinem, locustas, & incantationem. Sed his immorari diutiùs nostri non est otii.

Tantum observabo *Hebræos* usque adeò ignorâsse quod animal sit chamæleon, ut avem esse voluerint. Testem habeo *Kimchium*, qui in *Lexico* disquirens quid sit לילית *lilith*, Es. 34. 14. scribit quosdam asserere שהוא עוף גדל מן הרוח כמו סלמנדרא מן האש שקורין לו קמלי"אן Lilith *avem esse, quæ aëre vescitur,* (*ut igne salamandra*) *quam chamæleonem vocant.* Quale est, quod in *Tanchuma* sectione וישב fol. 18. a. salamandra describitur araneæ similis. Verba sic habent. *Vitrarii, qui vitrum conficiunt, cum fornacem accenderunt septem diebus & 7. noctibus continuis, ex vi ignis* היוצא משם בריה הדומה לעכבית והבריה קורין אותה סלמנדרא *egreditur animal simile araneæ, quod animal vocatur salamandra.* Sunt, qui pro לעכבית *araneæ*, legi volunt לעכבר, *muri*; quod nihilo est sanius, cum salamandra non sit muri similior, quam araneæ. *Hebræis* igitur animalium natura cum sit tam parum perspecta, illis temerè credendum non est in harum vocum explicatione.

In *Græca* versione de *Ninive* dicitur *Soph.* 2. 14. χαμαιλέοντες, καὶ ἐχῖνοι ἐν τοῖς φατνώμασιν αὐτῆς κοιταθήσονται. *Chamæleones, & hericii in laquearibus ejus cubabunt.* At in *Hebræo* textu pro *chamæleonte* est קאת, quod illi ipsi *pelecanum* reddunt *Levit.* 11. 18. & *Ps.* 101. (*Hebr.* 102.) 7. Quorsum igitur hic vox eadem pro *chamæleonte* sumitur? Si cum Complutensibus λέοντες pro χαμαιλέοντες scribamus, malo non medebimur; quia *Hebræum* קאת, non magis *leonem* quam *chamæleontem* sonat. *Græcos* pro קאת legisse suspicor לטאה, lacertæ genus, quod illis in *Levitico* καλαβώτης *stellio*, hic χαμαιλέων fuerit, ut hæ species non rarò confunduntur: aut καλαβώτης, vel quod idem est, γαλεώτης, mutatum in χαμαιλέοντες. Huc facit, quod chameleon ἐν τοῖς φατνώμασιν *in laquearibus* recubare nusquam legitur. Sed proprium id τοῦ καλαβώτου, vel γαλεώτου, *stellionis.* Hinc *Dioscorides* libri sexti capite primo sub dio parari jubet esculenta, & poculenta; aut, si parentur ἐν ὑποστέγῳ *in loco operto*; ἐπιμελῶς καταμανθάνειν τὰς ὀροφὰς, πολλάκις γὰρ ἐκ τῶν ὑπερκειμένων πίπτει ζωΰφια φθοροποιὰ, ὥσπερ φαλάγγια, καὶ ἄλλα τινὰ ἑρπετὰ, καὶ ὁ καλούμενος ἀσκαλαβώτης, *tecti convexa, aut laquearia,* (si mavis) *studiosè considerare: sæpè enim supernè recidunt lethifera animalcula, ut araneæ, & alia quædam reptilia, & qui vocatur stellio.* Et in *Nubibus Aristophanis* Actu primo de *Socrate* dicitur.

Ζητοῦντος αὐτοῦ τῆς σελήνης τὰς ὁδοὺς,
Καὶ τὰς περιφορὰς, εἶτ' ἄνω κεχηνότος,
Ἀπὸ τῆς ὀροφῆς νύκτωρ γαλεώτης κατέχεσεν.

Eum, lunæ vias & circuitus quærentem, & sursum hiantem, è tecti laqueari noctu concacavit stellio. Sunt, quibus τὰ φατνώματα sunt *præsepia*. In quo errore perridiculo fuisse video *Græci* textûs Interpretes. Quos tamen si sequaris, nihil egeris. Quia tam in præsepibus, quam in tectorum laquearibus versari solet stellio. *Aristoteles Historiæ* libri noni capite primo, Κωλωτῇ δ' ὄνος πολέμιος. Κοιμᾶται γὰρ ἐν τῇ φάτνῃ αὐτῆς, καὶ κωλύει ἐσθίειν, εἰς τοὺς μυκτῆρας ἐνδυόμενος. *Stellioni asinus hostis est. In ejus enim præsepi dormit stellio, & in nares penetrans prohibet ne comedat.* Cum Chamæleon in desertis locis degat. Sed capite sequenti de *stellione* plura dicentur.

CAPUT SEPTIMUM.

Probatur שממית *semamith*, Prov. 30. 28. non esse *Simiam*, neque *Araneam*, sed *Stellionem*.

Prov. 30. 28. שממית semamith, *alii* vermem, *aut* reptile alatum; *alii* simiam *esse volunt*, *alii* araneam: *qui refelluntur. Plerique recentiorum* araneam *esse volunt, quia* manibus apprehendere *dicitur*, & esse in palatiis Regum. *Contra, aranea digitos quidem habet, sed nullas manus: nec* digitis apprehendere *sed* nere *diceretur. Et in pauperum casis degit potiùs, quàm in palatiis Regum. Itaque* semamith *aliud, nempe* stellio. *Ita* Græci, Hieronymus, Syrus, Chaldæus. *Et* סממיתא semamitha, *pro* stellione *sumitur* Levit. 11. 30. *Et à* Talmudicis, *cum dicunt* τὴν semamith *scorpioni esse terrori; quod explicatur.* Phile *obiter notatur. Stellio remedium contra scorpionum ictus.* Græcè *hodie vocatur* σαμιαμίνθη. *Stellio alius venenatus, alius innoxius. Ille* semamith *Hebræis, quia* סם sam, *est* venenum. *Et Arabicè* sammabras *à veneno, & maculis tanquam lepræ: ut à* stellis STELLIO; *non à* stillis, *ut vult* Salonius. *Contrà*, מרים maris stilla, *non* stella. Γαλεώτης *Menandro* lentiginosus; *non* mustelinus, *ut à* Terentio *redditur. Cur* sammabras *leprosus.* Arabum *ratio fabulosa.* Arabibus *&* Græcis *animal aquè odiosum. Stellioni convenire quidquid de* semamith *habet* Solomon. *Stellio pusillum animal, sed solertissimum. Unde* stellionatus, *&* Siciliæ *vates* Γαλεῶται, *cujus tamen vocis* alia origo. *Manus illi tribui etiam ab* Arabibus, *&* lacertos *diei à* lacertis, *seu brachiis. His apprehendit, seu supinus incedat, aut muscas venetur, aut araneas.* Plinius *notatus*, & Plutarchi *Interpres. Stellionem in domibus versari, & esse. Cur in Regum palatiis tutius & libentiùs versetur, quam in privata domo.*

E quatuor animalibus, quorum solertiam deprædicat *Solomon Prov.* 30. 28. ultimum est שממית *semamith*, quod *manibus apprehendere* scribit, *& esse in Regum palatiis*. De hoc animali magna lis inter Doctores *Hebræos*. Quibusdam explicantibus תולעת של מטר, *pluvialem vermem*, aliis שרץ של כנפים, *reptile alatum*, aut שרץ מה מהעפים, *reptile aliquod ex eorum numero quæ volant*. R. Jonas *semamith Arabica* voce خطاف *chottaph*, id est, *hirundinem*, exponit, quasi sit idem, quod סנונית *senunith*, quomodo *hirundinem Chaldæi* vocant, & *Talmudici* Doctores. Quod est prorsus absurdum, cum hirundo non habeat manus, quibus contrectet, & apprehendat, neque sit ex terrestribus animalculis, de quibus agit *Solomon*. *Quatuor sunt*, inquit, *pusilla terræ*. Itaque hæc explicatio nihil habet sanum. *Aben Ezra*, *Emmanuel*, & *Kabuenaki*, ut hæc vitarent incommoda, שממית *semamith*, maluerunt esse *simiam*, animal solertissimum, & in Regum deliciis, & manibus instructum hominis instar. Sed meo judicio majus, quam ut censeri possit בקטני ארץ *in pusillis animalculis*, qualia sunt *formica*, *chœrogryllius*, & *locusta*. His enim exemplis *Solomon* antea usus est. Allusionem vocis *semamith* ad *simiam* quidam incassum urgent. Neque enim aliunde *simiæ* nomen, quam *à simis* naribus. Ideo iidem *enares* (a) olim dicti. Et Πιθηκοῦσαι *Græcorum* Latinis *Enariæ* insulæ, ut in *Solinum* observat Cl. *Salmasius*. Multò aliter sentiunt *R. Levi*, *Kimchius*, & *Elias*, nempe שממית *semamith*, esse *araneam*, tam in Regum turribus, quàm in pauperum tabernis diversari solitam, atque inibi telam texere tanto pedum artificio, ut manuum vicem supplere queant. Ita etiam *Arabs* Interpres manuscriptus, qui hic habet العنكبوت *araneam*. Cui interpretationi summo consensu subscribunt *Santes*, *Arias*, *Mercerus*, *Munsterus*, *Castalio*, *Junius*, *Tremellius*, *Angli*, *Itali*, *Genevenses*, & si qui alii sunt recentiores Interpretes. At observare debuerant viri *Hebraicæ* linguæ longè peritissimi, nullibi, nec in Scriptura, nec in veterum *Hebræorum* scriptis *araneam* dici שממית *semamith*, sed ubique עכביש *accabis*; unde *Chaldaicum* עכובית *accobith*; & *Arabicum* عنكبوت *ancabuths* hodieque in usu. Præterea fateor pedes aranearum quandoque vocari *digitos*. Ut in *Ranis Aristophanis* Actu quinto,

Εἱλίσσετε δακτύλοις φάλαγγες ἱστότονα πηνίσματα,

Digitis torquete, ô araneæ, licia, quibus textorium jugum intenditur. Et *Ovidii Metamorphoseωs* libri sexti Fabula secunda,

In latere exiles digiti pro cruribus hærent.

Et in *Pisidæ Hexaëmero* versu 1152.

Τίς τοὺς ἀράχνας λεπτοδακτύλους πλάσας,
Νήθειν διδάσκει, καὶ πρὸς ἔργα τοὺς μίτους
Ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐντέρων ἀναπτύειν;

Quis araneas tenuibus digitis factas nere docet, & ad opera filos ex propriis visceribus exspuere? Sed qui manus illis tribuat neminem reperire est. Quamvis enim araneæ pedes digitos utcumque imitentur, tamen in iis nihil est, quod ad manus formam accedat. Quin apud *Symposium Ænigmate* decimo septimo aranea disertè negat ullas sibi esse manus;

Nulla mihi manus est, pedibus tamen omnia fiunt.

Dato tamen, non concesso, araneæ pedes pro manibus posse haberi; quia manuum vice funguntur: tamen eam *manibus apprehendere* non dixisset Divinus Scriptor, sed *nere*, vel *texere*, vel *stamina ducere*: quia quod pedibus contrectat, & apprehendit, leve est, & illi commune cum multis animalibus; quod texit, peculiare, & θαυματῶδες. Sed neque eam dixisset *esse in Regum palatiis*; quia ad Regalis aulæ cultum non satis conveniunt aranearum sordes. Et diversantur potiùs in pauperis *Euclionis* ædibus, in quibus

--- *nihil est quæsti furibus,*
Ita inaniis sunt oppletæ, atque araneis.

Ut in *Aulularia* scribit *Plautus*. In omnium ore versatur Apologus de podagra & aranea, inter quas convenisse ajunt, ut illa in opulentiorum palatiis, hæc in pauperum tuguriis diversaretur. Proinde cum aliquis *araneas in ædibus*, aut *in arca*, aut *in vasis*, aut *in loculis habere* dicitur, idem est, ac si dicatur *in tenuire vivere*. Hinc apud *Festum Afranius*,

Tamne arcula tua plena est aranearum?

Et *Catullus*, ut se excuset apud *Fabullum*, quod vocatum ad cœnam minus lautè excipiat:

--- tui

(a) Lib. 3. cap. 31. pag. 993. lin. 72.

--- tui Catulli
Plenus sacculus est aranearum.

Hinc *Hesiodus Operum* versu 473.

Ἐκ δ' ἀγγέων ἐλάσειας ἀράχνια,

E vasis autem ejicies araneas, id est, *inanitatem, & inopiam.* Proinde sic explicat *Scholiastes*, Εἰ καλῶς ἀροτριάσεις, καὶ σπείρεις, ἁδρὺς ἕξεις στάχυς (lege στάχυας.) Ἐκ δὲ τῶν σιτοφόρων σου κιβωτίων τῶν μέχρι τότε κενῶν ἐσηκότων, καὶ διὰ τοῦτο ἀραχνιώντων, ἐξελάσειας τὰ ἀράχνια, καὶ ἐμπλήσεις δηλονότι ταῦτα τοῦ σίτου. *Si bene araveris, & seminaveris, densas habebis spicas: & ex frumentariis vasis tuis, quæ eò usque vacua fuerant, ac proinde araneis plena, araneas ejicies, ut scilicet illa frumento impleas.* Ideo *Solomonem* araneis domum assignâsse in Regum palatiis parum est verisimile.

Quid igitur erit שממית *semamith*? Plane aliud animal, nempe *stellio*: quod tam multa probant, ut in alia interpretatione quærenda docti frustrà se fatigent, cum hæc vera & certa sit, & loco maximè congrua. Hujus auctores habeo primum LXX. Interpretes, quibus שממית *semamith*, est καλαβώτης *stellio.* Fallitur enim *Mercerus* post *Complutenses*, qui καλαβώτην ibi *piscis* genus esse affirmant. In *piscium* quidem genere est καλαβώτης, sed & in *lacertorum.* Utrumque est in *Hesychio*: Καλαβώτης, ἰχθῦς ποιὸς, καὶ σαῦρος. Nimirum καλαβώτης idem, qui ἀσκαλαβώτης. Hinc *Lev.* 11. *v.* 30. *Complutensis* & *Parisiensis* editio, pro *Hebræo* הלטאה, καλαβώτην habent, ubi reliquæ ἀσκαλαβώτην. Neque verò quisquam credat *Græcos* ita insanivisse, ut ἐν ἐλαχίστοις ἐπὶ τῆς γῆς *piscem* computaverint. 2. *Græcis* addo *Hieronymum*, apud quem שממית *semamith*, hic est *stellio.* 3. *Syrum* quoque Interpretem, cui ܐܡܩܛܐ *amaktha*, vel *amkatha*, id ipsum est, ut supra (b) abunde probavimus in capite de אנקה *anaka.* 4. Ut & *Chaldæum* אקמתא *akmetha*, mutato literarum ordine, ut in *forma* ex μόρφη.

(b) Cap. 2. pag. 1065. lin. 40. &c.

Præterea illa ipsa vox שממית *semamith*, pro *lacertæ* genere, adeoque pro *stellione*, nobis etiam aliunde nota est. Quippe *Lev.* 11. 30. legitur ࠔࠌࠌࠉࠕࠀ vel ࠔࠌࠌࠉࠕࠀ *semamitha*, in *Samaritano* Interprete, & in *Chaldæis* duobus, *Jonathane*, & altero, cui ab urbe nomen. In illo, pro אנקה *anaka*: in his pro לטאה *letaa*, ubi in *Græca* versione καλαβώτης, & *stellio* in *Romana.* *Hebræos* denique veteres sic usurpavisse palam est ex eo, quod legitur in *Talmudico* Tractatu *De Sabbatho* cap. 8. pag. 77. b. אימת שממית על העקרב, *Terror* semamith *super scorpionem.* Quibus verbis innuunt, hoc animal scorpioni esse terrori. Unde apparet *semamith* non esse *araneam.* Eam enim cum scorpione inimicitias exercere, aut illi terrori esse nemo scripsit. At de scorpione sic *Plinius* libri vigesimi noni capite quarto, *Scorpionibus contrarius maximè stellio traditur, ut visu quoque pavorem iis afferat, & torporem frigidi sudoris.* Et *Ælianus Historiæ* libri sexti capite vigesimo secundo, Ἔχθισα δὲ τῷ μὲν λέοντι πῦρ, καὶ ἀλεκτρυών· ὕαινα δὲ τῇ παρδάλει· σκορπίος δὲ ἀσκαλαβώτῃ, νάρκη γοῦν τὸν σκορπίον καταλαμβάνει προσαχθέντος οἱ τοῦ ζώου τοῦ προειρημένου. *Inimicissima sunt leoni quidem ignis, & gallus; & hyæna pantheræ; & stellioni scorpius, quo admoto, torpore afficitur.* Et *Galenus* libri primi *De theriaca ad Pisonem* capite nono, Ὁ δ' ἐν ἀσκαλαβώτης, ὁραθεὶς ὑπὸ τῶν σκορπίων, πήγνυσιν αὐτοὺς, καὶ οὕτως ἀναιρεῖ. *Stellio, visus à scorpionibus, obstupefacit eos, atque ita interimit.* Et *Isidorus* libri duodecimi capite quarto, *Scorpionibus stellio adeo contrarius traditur, ut, viso eo, pavorem iis afferat, & terrorem.* Et *Phile* capite vigesimo nono ex *Æliano*, perperam lecto, & intellecto,

--- ἡ δ' ὕαινα πάρδαλιν,
Καὶ ἀσκαλαβώτην ὁ φθορεὺς κλὼψ σκορπίος,
Νάρκη δὲ τοῦτον. ---

Et hyæna pantheram (supple δυσμενῆ κρίνει *infensam putat*, quod è superioribus repetendum) *& stellionem perditor fur scorpius, torpedo autem illum.* Cùm in *Æliani* verbis, νάρκη γοῦν τὸν σκορπίον καταλαμβάνει, vox νάρκη non sit *torpedo* piscis; sed *torpor*, qui scorpionem invadit, stellione viso. Si cum nonnullis corrigas ναρκοῖ δὲ τοῦτον, *eum autem* (stellionem) *obstupefacit* (scorpius,) *Phile* rem falsissimam dixerit, nempe stellionem à scorpione obstupefieri, cum contra scorpionem obstupefaciat stellio. Quin *Democritus*, *Plinius*, *Galenus*, *Aëtius*, *Diophanes*, alii stellionem dissectum, & in oleo mersum, & putrefactum, præscribunt, ut remedium efficax contra scorpionum ictus. Neque in eo leve momentum est, quod hodieque vulgari *Græcorum* linguâ *stellio* appellatur σαμιαμίνθη, palam detorto nomine ex *Hebræo* שממית *semamith. Glossæ*, Ἀσκαλαβώτης, τὸ σαμιαμίνθη. A *Gesnero* scribitur θαμιάμιθος, & ψαμαμύθη· à *Bellonio* SAMIAMITOS; qui pro *Chalcidica lacerta* perperam sumit. Vide *Salmasium* in *Solinum* pag. 1161.

Sunt, qui שממית *schemamith*, per *Schin* scribunt; ac si fiat à שמם *schamam*, id est, *obstupefacere.* Quod ipsum rectè convenit naturæ stellionis, qui scorpionem solo visu obstupefacit, ut docuimus. Sed in *Kimchio*, & *Bibliorum* purissimis exemplaribus, שׂממית *semamith*, scribitur per *Sin Semol*, ut סממית per *Samech* in *Talmudicis*, & in Paraphrasi *Samaritana.* Ita ut deducatur à סמם non à שמם, id est, *à veneno*, non à *stupore.* Ut igitur vera ratio nominis intelligatur, sciendum est, duas tradi stellionum species; unam innocui morsus, alteram venenati. Quamvis, quibus nascantur locis, non conveniat inter Scriptores. Venenatos *Philosophus* (c) *Italiæ* & *Siciliæ* adscribit, innoxios *Græciæ.* Contra, *Theophrastus* apud *Plinium*, libri octavi capite trigesimo primo auctor est *stelliones*, *mortiferi in* Græcia *morsus, innoxios esse in* Sicilia. Etiam in *Thracia* stellio perniciosi morsus est, ut habetur in *Nicandro.* Et *Compluti Bustamantinus* stelliones tam perniciosos esse asserit, *ut, casu cibis permisti, integros populos vastaverint.* Hinc in stellionis morsum tot remedia præscribunt *Aëtius*, *Paulus*, & *Avicenna.* Et *Columella* libri decimi capite septimo alvearium foramina vult esse angustissima, *ne venenatus stellio per laxiora spatia januæ favos populetur. Venenati* Epithetum addidit διακριτικῶς, quia alius est innoxius. Venenato *stellionis* nomen magis convenit, si verè asserit *Verrius* apud *Varronem*, & *Festum*, *stellionem* ideo dici, *quod virus stillet.* Eidem nomen סממית *semamith*, impositum; quia סם *sam*, *Hebræis* & *Syris* est φάρμακον, seu *venenum*; & *Arabicè* سم *samma* Verbum *veneno inficere.* Ergo proprie סממית *semamith*, est σαῦρα φαρμακὶς, vel φαρμακῖτις. Quod ipsum nomen à *Græcis* usurpari video sensu parum diverso. *Nicander* in *Alexipharmacis* versu 537.

(c) Hist. anim. l. 8. c. 29. & in Mirab.

Φαρμακίδος σαύρης πολυμήδεος, ἣν σαλαμάνδρην
Κλείουσιν. ---

Vides ibi σαῦραν φαρμακίδα, *salamandram* esse, lacertæ genus stellioni tam simile, ut pro stellionis specie à nonnullis habeatur. Proinde ibi *Scholiastes*, Ἡ σαλαμάνδρα, εἶδος ἀσκαλαβώτου. Tamen in *Aëtii Tetrab.* 4. Serm. 4. cap. 52. *salamandra*, *stellio*, & *lacerta venenata* Græcis σαῦρα φαρμακῖτις, diversa sunt animalcula, sed inter se simillima. *Salamandra*, inquit, *animal est stellioni simile, asperius, & scabrum magis lacertâ venenatâ.* Forte *stellionis* nomine solum innoxium, & nomine *lacertæ pharmacitidis*, seu *venenatæ*, à salamandra diversæ, stellionem morsu noxium intelligit. Sic *lacerta pharmacitis* erit eadem, quæ סממית *semamith.*

Eodem facit, quod *Arabes* duas memorant stellionis venenati species, quæ differunt sola magnitudine.

Major vocatur سام أبرص *ſammabras*, & minor وزغة *wezga*. Et nominis *ſammabras* compoſiti ex سام & أبرص pars prior ex *ſemamith* decurtata eſt, & *venenatum* ſonat; poſterior *leproſum*, vel *lepræ maculis infectum*. Ergo, ad verbum, *ſammabras* eſt *ſemamith leproſa*, vel *lacertæ ſpecies veneno & lepræ maculis inſignis*. Nempe in ſtellione hæc duo notanda ſunt: primò quod venenatus eſt, de quo jam actum; ſecundò, quod leproſus eſt, id eſt; maculis diſtinctus tanquam lepræ. Quorum utrumque continet *Arabicum* SAMMABRAS, *Hebraicum* SEMAMITH ſolum prius. *Damir*,

وانما سمي هذا النوع سام ابرص لانه سم

اي جعل الله فيه السم وجعله ابرص

Utique hæc lacerti ſpecies nomen habet ſammabras, *quia venenatus eſt, id eſt, venenum in eo poſuit Deus, &* (inſuper) *fecit eum leproſum*. Stellionis maculas *Romani* honeſtiori nomine *ſtellas* vocarunt, unde *ſtellionem* ipſum animal. *Ovidius Metamorphoſews* libri quinti Fabula 7.

--- aptumque colori
Nomen habet variis ſtellatus corpora guttis.

Salonius *in* Proverbia: *Quod genus animalis eſt* ſtellio? *Genus lacertæ valde pigrum, & colore varium. Unde nomen accepit* ſtellio, *quia quaſi* ſtellis, *id eſt, guttis, diſtinctus & variatus eſt*. In quibus *Poëtam* ita ſequitur, ut *ſtellas* pro *ſtillis*, ſeu *guttis*, accepiſſe videatur. Ut contrario errore מרים, *Marjam*, Syrum *Mariæ* nomen, *maris ſtellam* multi exponunt pro *maris ſtilla*. Sed & *lentigines* vocat *Plinius*, cum de *Græco* ſtellione ſcribit libri vigeſimi noni capite quarto: *Eſt hic plenus lentigine*. Hinc eunuchus lentiginoſus à *Menandro* γαλεώτης, id eſt, *ſtellio*, nuncupatus, propter faciei maculas. Quod *Terentius* in *Eunucho* (e) perperam
(e) *Act.* 4. *Sc.* 4. reddidit, *colore muſtelino*, quaſi γαλεώτης ἀπὸ τῆς γαλῆς, id eſt, *à muſtela*, dictus fuiſſet, ut *Donatus* ibi obſervat.

In *Alkazuinio ſammabras* definitur الوزغ الصغير الراس الطويل الذنب *alwezgo* (ſeu *ſtellio*) *parvi capitis, & longæ caudæ*. In *Damire*, & *Alcamus*, animal من كبار الوزغ *è magnis guezgis*, ſeu *ſtellionibus*. Fabulantur *Arabes* lepram illi fuiſſe immiſſam in pœnam admiſſi criminis; quia ſcilicet flatu ſuo accendit ignem, in quem conjectus eſt *Abraham*. Lepram generari addunt eſu ſalis, in quo volutatus eſt, aut mucilaginem emiſit. Proinde hoc animal *Arabibus* eſt maximè odioſum. Et dicit *Jahius Jameri* filius, chariorem ſibi eſſe eum, qui occidit centum ſtelliones, quam qui redemit مائة رقبة *centum colla*; id eſt, *centum ſervos*. In quam rem multa citantur à *Mahomete* dicta. Nec minus odioſus fuit veteribus *Græcis* ſtellio. *Antonius Liberalis* ubi ſupra de ſtellione, Ὑπὸ Θεῶν καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων μεμίσηται· ὁ δ᾽ ἀποκτείνας κεχαρισμένος γίνεται Δημήτρι *Diis & hominibus eſt odioſus: &* Cereri *rem gratam præſtat, qui eum interficit*. Tamen ad multa eſt utilis, quæ non ſunt hujus loci. Sed non poſſum non obſervare quod in capite *De ſammabras* habet *Alkazuinius*,

لحمه يوضع علي لسع العقرب ينفع نفعا بينا *Caro ejus, cum ponitur ſuper puncturam ſcorpionis, habet uſum manifeſtum*. Ita etiam *Damir*. Ut conſtet idem eſſe animal cum ſtellione, de quo ſupra: quamvis *Avicenna* quandoque uſurpet pro *vulgari lacerto*.

Jam, ſi ea excutiantur, quę de *ſemamith* habet *Solomon*, ómnia reperientur quadrare in *ſtellionem*. *Quatuor ſunt*, inquit, *puſilla terræ* (*Græci* ἐλάχιστα ἐπὶ τῆς γῆς) *ſapientia tamen, tanquam ſapientiam edocta*. In his meritò cenſetur ſtellio, puſillum animal, & valde ſolers. De brevitate ſtaturæ ſic *Ovidius*;

Inque brevem formam, ne ſit vis magna nocendi,
Contrahitur, parvâque minor menſura lacertâ eſt.

Claudianus, vel quiſquis eſt in *Cereris ærumnis*;

Apparent maculæ, forma eſt brevis, illita cauda
Surgit, & exiguæ ſimilat vaga membra lacertæ.

Porphyrius apud *Euſebium* libro quinto *Præparationis*,

Ζώοισιν λεπτοῖσι κατοικιδίοις σκαλαβώταις,
Parvis animalculis, domeſticis ſtellionibus.

Solertię ſtellionis multa ſunt argumenta. *Heſychius*, in Καλώτης, ſtellionem ait, εὐστόχως ἅλλεσθαι περὶ τὰς μυίας, *induſtriè ſalire circa muſcas*; nempe, ut eas captet. *Phavorinus* ineptè, περὶ τοὺς μῦς, *circa mures*: quibus cum ſtellione nihil eſt negotii. Sed de muſcis etiam *Auguſtinus* libri decimi *Confeſſionum* capite trigeſimo quinto, *Quid, cum me domi ſedentem ſtellio muſcas captans, vel aranea retibus ſuis irruentes implicans, ſæpe intentum facit?* Aliud affert *Theophraſtus* in libro *De anim. invid.* ſed minus certum: Ὅτι ὁ γαλεώτης, φθονῶν τῆς ὠφελείας τοῖς ἀνθρώποις, καταπίνει τὸ δέρμα, ὅταν ἐκδύηται· ἔστι γὰρ βοήθημα ἐπιλήπτῳ. *Stellionem, hominum utilitati invidentem, proprium vorare corium, quamprimum eo exuitur. Juvat enim illud comitiali morbo laborantes.* Idem habent *Antigonus Mirabilium* capite vigeſimo quarto, & *Apulejus Apologia* pro ſe prima. Et inde concludit *Plinius* libri trigeſimi capite decimo, *nullum animal fraudulentius invidere homini*. Indidem *ſtellionum*, & *ſtellionatus* nomen in maledictum tranſlatum. Sunt & qui *Galeotas*, in *Sicilia* portentorum Interpretes ſolertiſſimos, ab hujus animalis induſtria nomen traxiſſe putent. Quò hæc *Stephani* referunt, Γαλεῶται μάντεων εἶδος Σικελῶν. Γαλεὸς δὲ, ὁ ἀσκαλαβώτης, (ubi pro γαλεὸς legendum γαλεώτης.) Sed quia *Hebraicè* גלה *gala* eſt *revelare*, quod vatum maximè proprium, *Galeotarum* nomen *Hebraicum* eſſe ſuſpicor, ut & alia magno numero, quæ, cum *Phœnicum* coloniis, in *Siciliam* tranſlata fuiſſe alibi probavimus.

At ipſe *Solomon* ſtellionis induſtriam abunde probat his verbis: *Manibus apprehendit, & eſt in palatiis Regum*. Cur illi *manus* tribuat, nemini eſt obſcurum. Ut *lacertus* à *lacertis*, id eſt, brachiis, nominatur: ita *ſtellio Græcè* κωλώτης ἀπὸ τοῖς κώλοις. Κῶλα ſunt *manus* & *pedes*. *Manus* appello pedes anteriores cum *Avicenna*, qui (f) عظاية *adhajam*, id eſt, (f) *Lib.* 2. *Can. c.* 2. عظاية *quod omiſit Latinus Interpres.*
ſalamandram (ex *Avicennæ* mente) non aliter in melle ſervari ſcribit, quàm ſi eviſceretur, & reſecentur يداها ورجلاها *illius manus, & pedes*: pro eo, quod *Dioſcorides*, Φυλάσσεται ἐν μέλιτι ἐξεντερισθεῖσα, τῶν ποδῶν ἀφαιρεθέντων. Si ſalamandra habet manus, quidni etiam ſtellio animal ſalamandræ ſimillimum? Ita *Damir* capite حردون *Chardaun*, ſeu *De terreſtri crocodilo*, له كف ككف الانسان مقسومة الاصابع الا اناامل *Illi manus eſt inſtar manus hominis, cum digitis in articulos diviſis*. Sed & lacerti cujuſvis pedes, præſertim anteriores, rectè *manus* appellaveris, cùm ſint inſtar manuum. *Geſnerus*, ex propria inſpectione: *Lacertus à ſimilitudine*

tudine lacertorum *hominis*, *quod pedes eorum similiter in digitos, tanquam è volis, aut palmis, findantur.* Idem, *Digiti perexiles ante & retrò quini cum unguiculis. In posterioribus longissimus, qui indicis situm obtinet; pollex inferiore loco, ut in manibus hominis: anteriores verò pollicem cum cæteris eodem situ habent.* Vides anteriores pedes, seu lacertos verius, ad humani brachii & manus formam esse, pares numero digitos, & in eodem situ. Talibus lacertis *manuum* appellatio quantò convenit magis, quam phalangis aranearum?

Jam, quod stellio *manibus* dicitur *apprehendere*, vel ad incessum refero, vel ad venatum. Cum enim supinus incedit è laqueari pendulus, eum vel in rimulis necesse est unguiculos defigere, vel amplecti manibus quidquid eminet, aut scabrum est. Supinum autem incedere disertis verbis asserit *Philosophus Historiæ* libri noni capite nono, ubi de pico sic agit; Πορεύεται ὕπλιος καθάπερ οἱ ἀσκαλαβῶται. *Ingreditur supinus ut stelliones.* Et in *Mirabilibus*, Τὸν δρυοκολάπτην τὸ ὄρνεον ἐπὶ τῶν δένδρων βαδίζειν φασὶν ὥσπερ τοὺς ἀσκαλαβώτας, καὶ ὕπτιον, καὶ ἐπὶ τὴν γαστέρα. *Picum in arboribus incedere ajunt, ut stelliones, tam supinum, quam pronum.* Mirum cur ἀσκαλαβώτας *feles* reddat *Plinius*, & ὕπτιον *in subrectum* pro *supino*, cum dicit libri decimi capite decimo octavo, *arborum cavatores* (id est, δρυοκολάπτας *picos*) *scandere in subrectum felium modo.* Maximè, cum idem libri vigesimi noni capite quarto agnoscat *stellionem* Græcè vocari *coloten*, *ascalaboten*, & *galeoten*: ne quis *Græca* stellionis vocabula *Plinium* ignorasse putet. Tale est, quod legitur in *Plutarchi* libro *De facie in orbe Lunæ*, esse valde paradoxum, quod *Geographi* docent, ἀντίποδας οἰκεῖν, ὥσπερ θρῖπας, ἢ γαλεώτας, τραπέντα ἄνω τὰ κάτω, τῇ γῇ προισχομένους, *terram inhabitare antipodes, qui, instar teredinum, aut stellionum, imis corporum partibus sursum obversis, terræ adhæreant.* Ubi itidem primi Interpretes pro *stellionibus feles* scripserant.

Manibus etiam ad venationem stellionem uti diximus, cum muscas captat, aut araneas. *Bustamantinus: Arripit manibus secura pollicentibus. Pedes imò fallaces, qui motui inservire tenebantur, vice manuum succedunt, rapinam exercent, & manus sunt illi pedes, quibus innititur in motu, & pedes manus, quibus arripit prædam.* Meritò igitur *Solomon*, *Manibus apprehendit stellio*, seu gradiatur supinus, aut in prædam se conjiciat. Utrumque mirabile, & notatu dignissimum in tenui animalculo. *Græci* hic habent, Καλαβώτης χερσὶν ἐρειδόμενος· & *Hieronymus*, *Stellio manibus nititur*; *Arabs* etiam ينتسس بيديه *nititur manibus suis*: tanquam ad incessum hæc referentes. Sed nemo facile dixerit quid in *Chaldæo* sit אקמתא דמסככה בידיה. Neque enim capio quid sibi velit *Latina* versio, *Aranea manibus tegumenta facit.* Nec multò meliùs *Gabriel*, qui *Syræ* Paraphrasis eadem verba sic reddidit: *Stellio, qui serpit manibus suis.* Et legerim potius *sepit*, quia סכך, *sepire* est. Sed quorsum stellio *sepire* dicatur, aut *tegumenta facere*, nullus capio. Hic quoque hæsit *Drusius Observationum* libri decimi capite sexto, & locus illi est de mendo suspectus. Et, pro מסככה, *sepit*, aut *tegit*, modo legi vult מסבכה, per *Beth*, *implicans*, aut *perplexum opus faciens*; quod dicatur de araneæ tela: modo מסמכה *nitens*; quod de stellione dicatur: ut sic *Chaldæo* conveniat cum *Græcis* & *Romano* Interprete. Sed *Chaldæum* Interpretem præstat cum *Hebræo* Textu conciliare, in quo תפש, est *apprehendere*. Proinde *Theodotion* reddiderat ἐλαμβανόμενος. Malim igitur pro מסככה, *mesacceca*, legere מפככה *mephacceca*, *Pe* pro *Samech*, quæ literæ figura non sunt prorsus absimiles. Nempe פכך, *Chaldæis* idem, quod *Hebræis* תפש, *capere*, *apprehendere.* Sic *Prov.* 5. *vers.* 22. in editione *Veneta*, *Funibus peccatorum suorum* אתפכך, *captus*, aut *apprehensus est.*

Semamith *in palatiis Regum versari* addit *Solomon*: quod unum habuit *Mercerus*, quod objiceret. *Semamith*, inquit, *noster Interpres* stellionem *exponit*, *quod quadrare non videtur; quia in aulis Regum non versatur.* At in domibus versari stellionem credo non ignoravit vir doctissimus, cum id uno ore clament ferè quotquot sunt, qui de stellione scripserunt. Proinde apud *Eusebium Porphyrius* vocat κατοικιδίους σκαλαβώτας *domesticos stelliones.* *Suidas*, *Etymologus*, *Phavorinus*, & *Græcorum* alii definiunt ζωΰφιον ἐοικὸς σαύρᾳ ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκημάτων ἀνέρπον, *lacertæ simile animalculum per domorum parietes serpens.* Ita etiam *Elluchasem*, *Bagdadensis* Medicus, in libro *De animalibus*; *Stellio est lacerta inhabitans domos.* Hinc τοιχοβάτην appellat *Kiranides.* Et in *Hispania* Catalauni *dragon de las casas*, id est, *draconem domorum.* In veteribus præsertim ædificiis habitare tradunt *Niphus* in *Aristotelem* & *Ponzettus* in libro *De venenis.* Sed & in novis conspici *Marcellinus* apud *Hermolaum* asserit. Juxta *Philosophum* (g) degit *in præsepibus*: juxta *Antonium Liberalem.* (h) παρ' ὀχετὸν, *prope cloacas*: juxta *Plinium*, (i) *in locis hostiorum, fenestrarumque, aut cavernis sepulcrisve*: juxta *Arnobium*, (k) *sub simulacrorum cavis nidamenta ponit.* Eidem assignat *Matthiolus* (l) *cava murorum prope terram.* Sed laquearia Veteres, & convexa tectorum, ubi supinus ambulet. Proinde, præter *Aristophanem*, & *Dioscoridem*, quos supra (m) jam citavi, etiam in *Avicenna* (n) legas quandoque stellionem supernè in potum cadere, & in venenum illud vertere, si in eo moriatur. Hæc, nisi fallor, abundè probant, agreste animal non esse stellionem, sed domesticum. Porro nullus video, quo privilegio Regales domus ab hac peste sint immunes. Imò, quò major in illis est lapidum strues, & congeries, eò sunt profundiores in parietibus fissuræ, & rimulæ. Unde non absurde colligas talia animalcula, quæ in murorum foraminibus ferè versantur, in Regum aulis, & palatiis, etiam tutius degere, quam in privata domo.

(g) *Hist. l.* 9. *c.* 1.
(h) *Metam.* 24.
(i) *Lib.* 30. *cap.* 10.
(k) *Lib.* 6.
(l) *In Dios. l.* 6. *c.* 1.
(m) *Pag.* 1032. *lin.* 65. *&c.*
(n) *Avic. l.* IV. 6.

CAPUT OCTAVUM.

Cur Idolorum aræ dicantur esse *ὡς χελῶναι ut testudines* in *Græca* versione *Os.* 12. *v.* 12. Et de *chelonide* Holofernis *Judith.* 14. *v.* 13.

גל gal, *pro* acervo lapidum *vox notissima: tamen* Os. 12. vers. 11. (*al.* 12.) *aliter à* Græcis *accepta, qui* גלים *reddunt* ὡς χελῶναι. *Fortè legendum* ὡς κολῶναι. *Vel id ex* Syrorum *usu sumptum; quibus* ܓܠܐ gala *est* mas testudinis, *ut* Arabibus غيلم gailam. *Origo vocis. In* Osea *præter* Græcos *sic sumunt* Syrus *&* Arabs. *Tamen recepta versio præferenda.* Gallim *alludit ad* Galgal. *Similes alibi allusiones.* Χελωνὶς *in libro* Judith *non est, quod putatur: sed* القبة alkobba; *hodie* alkova, *quæ olim camerati vel testudinei fuit operis, ut hodieque apud* Arabes. *Potuit etiam* χελωνὶς *à materia dici; quia olim in magnatum spondis multus fuit testudinis usus.*

Nulla vox est *Hebræis* notior, quàm גל *gal*, pro *acervo lapidum.* Inde nomen habuit *Galaad*, mons celeberrimus in terra *Chanaan*, Gen. 31. v. 48. Et

Et *Gallim*, oppidum prope *Accaronem*, de quo 1 *Sam.* 25. *v.* 44. *Esa.* 10. *v.* 30. *Eusebius* & *Hieronymus* in locis. *Achane* lapidibus obruto, quia de anathemate acceperat, in rei memoriam super eum congestus est *lapidum magnus* גל *gal*, (seu *acervus*) *Jos.* 7. *v.* 26. Ita etiam super rebellis *Absalomi* cadaver, 2 *Sam.* 18. *vers.* 17. Domus quoque, & urbes, quæ diruuntur, redigi leguntur לגל, *in gal*, (id est, *acervum*) *Esa.* 25. *vers.* 2. aut לגלים, *in gallim*, (id est, *acervos*) Job. 15. vers. 28. & *Jerem.* 9. *vers.* 11. & 51. *vers.* 37. Et fieri גלים נצים, *gallim nitsim*, (id est, *vasti acervi*) 2 *Reg.* 19. *vers.* 25. Itaque nihil obscurum est in his *Ose.* 12. *vers.* 11. (al. 12.) *Aræ eorum* כגלים, *ut gallim* (seu *lapidum acervi*) *super porcas agri.* Agit *Propheta* de aris, quas *Galgalis* idololatræ Diis suis non solum in urbe exstruxerant, sed & in vicinis agris: & confert cum acervis lapidum ab iis congeri solitis, qui lapidosos agros expurgant. *Græci* tamen Interpretes, quibus גל *gal*, alibi est βωνὸς *tumulus*, χῶμα *agger*, σωρὸς *acervus*, συναγωγὴ λίθων, *collectio lapidum*, in hoc *Oseæ* loco Plurale גלים *gallim*, plane aliter, nempe χελώνας *testudines* reddunt. Τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν (inquiunt) ὡς χελῶναι ἐπὶ χέρσον ἀγρῦ, *Altaria eorum ut testudines super desertum agri.* Et ad illa verba *Theodoretus* testudinem observat in aquis natantem piscatorum manus facilius evadere, cum eadem in terra gradiens sit πρόχειρος, καὶ εὐάλωτος· quomodo futurum erat, ut *Galgalitarum* aræ facilè caperentur, & ab hostibus subverterentur. Maluit *Hieronymus* quæ de altaribus dicuntur transferre ad Hæreticos, qui, testudinum instar, sunt tardi gressibus, & in uno moventur loco, *&c.* Quibus fortasse prudentior videbitur *Cyrillus*, cui χελῶναι hoc loco non sunt animalia, sed αἱ τῶν χωμάτων ἐγέρσεις, *aggerum extructiones:* ut *Drusio* etiam *testudines* significant γεωλόφυς *terræ tumulos*. Et his libenter accederem, si quod daretur exemplum similis locutionis. Sed, cùm nullum proferatur, duo habeo, quæ conjiciam. Unum, pro ὡς χελῶναι, legendum esse, ὡς κολῶναι, quę vox pro *tumulis* sæpe usurpatur. Ut *Iliad.* β'. versu 811.

Ἔστι δέ τις προπάροιθε πόλεως αἰπεῖα κολώνη,

Est autem prope urbem celsus quidam tumulus. Et *Apollonii Argonauticῶn* lib. 1. versu 1114.

Φαίνετο δ' ἠερόεν στόμα Βοσπόρυ, ἠδὲ κολῶναι Μύσιαι. ---

Apparebat autem nebulosum os Bosphori, *& juga* Mysiæ. Utuntur & prosaici Scriptores; ut *Polemo* apud *Athenæum* libro decimo tertio, & alius apud *Suidam:* & *Pausanias* in *Laconicis*, ubi de *Colona*, *Spartæ* loco. *Hesychius* κολώνη est τόπος ὑψηλὸς, καὶ ἐπανάστημα γῆς βυνοειδὲς, *locus celsus*, *& terræ eminentia in tumuli modum.* Et *Homeri* Scholiastæ τόπος εἰς ὕψος ἀνήκων, καὶ γεώλεφος ἐξοχὴ, *locus in altum elatus*, *& clivosa prominentia.* Altera conjectura est גלים *gallim*, hìc χελώνας, seu *testudines*, ex usu *Syræ* linguæ, reddi, qua ܓܠܐ *gala* est *testudo*. Itaque *Syrus* hic habet ܐܝܟ ܓܠܐ, id est, *quasi testudines*, juxta *Gabrielem Sionitam*. Et in *Syro* Lexico *Johannis Baptistæ Ferrarii* pagina 107. ܓܠܐ *gala*, *testudo* redditur. Tamen in *Thesauro Thomæ à Novaria* pagina 241. *Syræ* voces ܫܠܘܦܝܬܐ *seluphitha* & ܓܠܐ *gala*, sic distinguuntur, ut illa *testudinem* in genere significet, hæc nonnisi *masculum testudinis*. Quod puto esse verius; quia eundem *Arabes* non sine allusione ad hoc verbum غيلم *gailam* vocant. Ita testantur *Giauhari*, *Alcamus*, *Damir*, alii. Et nomen *à libidine* factum. Quippe غلم *galam*, *libidinem* sonat, & غلم *galima* Verbum *libidine ardere*. Unde *marem testudinis* meritò غيلم *gailam* appellari doceant hæc *Æliani Historiæ* libri decimi quinti capite decimo nono, Χερσαία χελώνη ζῶον λαγνίστατον· ἀλλὰ ὅγε ἄῤῥην· ὁμιλεῖ γὰρ ἡ θήλεια ἄκυσα. *Terrestris testudo animal est salacissimum; illius mas scilicet: fœmina enim nonnisi invita coit.* Et à coitu scribit *Damostratus* illam ideo abhorrere; quia, cùm à mare resupinata propter nimium testæ pondus non possit se erigere, post coitum aquilæ in prædam patet, & aliis animantibus. Sed puto verius, quod alii scribunt, eam in ipso coitu gravi dolore affici; quia durum & aculeatum est maris veretrum. Taceo *Damostrati* fabulam, à *Damire* non prætermissam, de herba quadam ignota, quam mas in ore habens repugnantem ad se allicit. Interim licet non solis *Græcis*, sed *Syro* quoque, & *Arabi* גלים *gallim*, in *Osea* sint *testudines*, causam tamen non video, cur à recepta illius loci versione discedamus. Idolorum aras, in agris passim obvias, cum propter vilitatem, tum propter frequentiam, cum iis lapidum acervis, quos diximus, rectè conferri nemo non videt. Ut taceam, eminus intuentibus non absimilem esse speciem. Sed coactum, & longè petitum est, quidquid affertur, ut inter easdem aras & testudines adstruatur similitudo. Possunt etiam *Oseæ* verba sumi tanquam Propheticè dicta, quasi vaticinetur *Galgalitarum* aras brevi futuras כגלים, ut *lapidum acervos*, *qui sunt in agris*, id est, brevi diruendas. Neque negligenda est allusio vocis *Galgal* ad גלים *gallim*. Ita ut *Galgal*, & illius aræ futurę dicantur, ut *gallim*, seu *lapidum acervi*. Quomodo *Sophon.* 2. *v.* 4. *Aza* (seu *Gaza*) erit עזובה, (azuba) *derelicta. Et Accaron* תעקר (theaker) *eradicabitur.* Ut in Pseudo-*Sibyllinis*,

Καὶ Ῥώμη ῥύμη ἔσεται, καὶ Δῆλος ἄδηλος·

& in historia *Susannæ* σχίσαι & πρίσαι alludunt ad arborum nomina σχῖνον & πρῖνον.

Cum truncum *Holofernis* projectum reperisse legitur *Bagoas* ἐπὶ τῦ χετλωνίδος, *Judith.* 14. *v.* 13. alii rectè observant pro χετλωνίδος, voce nihili, legendum χελωνίδος, quomodo legerunt *Hesychius & Suidas*, & χελωνίδα dici ἀπὸ τῆς χελώνης *à testudine.* Sed quid tandem sit χελωνὶς non satis constat. *Vulgatus* Interpres *cortinam* reddit. Plerique recentiorum *stratum*, aut *lectum*; quos facile est refellere. *Judith* enim *Holoferni* caput amputaverat, καὶ ἀπεκύλισε τὸ σῶμα αὐτῦ ἀπὸ τῆς στρωμνῆς, *& corpus ejus à strato evolverat*, cap. 13. v. 10. Χελωνὶς igitur, in qua hoc corpus ἐῤῥιμμένον *projectum* reperit *Bagoas*, à strato, & lecto quid diversum est. *Hesychius*, in χελωνίδος, exponit ὀδὸς τῆς θύρας τῆς σκηνῆς, *limen januæ tabernaculi.* Ita etiam *Suidas* ex eo corrigendus, cum scribit ὅδυς pro ὀδῦ. Quod parum est verisimile; cum quia nomen non quadrat, tum quia *Holofernis* corpus è strato devolutum est in chelonidem. *Chelonis* igitur non fuit prope limen januæ: sed in intimo tabernaculo, in quo etiam ipse Imperatoris lectus. Ne Lectorem pluribus detineam, mihi χελωνὶς est קבה *kubba.* Vox semel in Scriptura legitur, nec satis intelligitur: nempe *Num.* 25. *v.* 8. ubi, *Zimri*, & *Kozbi* scortantibus, ingressus est *Phinees* אל הקבה, *in kubba*, & utrumque transfodit. Quod varii variè explicant. Sed *Arabibus* قبة *kubba*, vel *kobba*, & cum Articulo القبة *alkobba*, *conclave est camerati operis*, *quo lectus circumdatur.* Hispanis *alcoba* dicitur, & *alcova*, quæ vox apud nos quoque est vicinæ significationis. Radix قب *kabba* in secunda Conjugatione *concamerare* significat, aut *cameratum opus struere.* Itaque ut Musicum instrumentum χέλυς, seu *testudo*, *Arabicè* vocatur العود *alaud*, unde Hispanis *laud*, vel *laut*, & nobis *lut:* ita القبة alkob-

alkobba, seu *conclave*, quod descripsimus, *Arabicè* alio nomine dicitur ام العود *ommolaudi*, id est, *mater testudinis*; quia est camerati & testudinei operis. Apud *Arabes* in tali القبة *alkobba* est *sponsæ thalamus*. Et illam eò deducere بنا *bana*; & زف *zappha* dicitur. *Holofernis* igitur thalamus, cum *Juditha*, ut putabat, concubituri, in hujusmodi *alkobba* fuit, quæ cur *Græcè* χελωνὶς appelletur, jam cuivis patet. Fortasse etiam χελωνὶς à materia dicta. Olim enim in magnatum lectis & spondis multus fuit testudinis usus. Qui luxus in *Oriente* primum usurpatus tandem ad *Romanos* devenit. Tempus à *Plinio* notatum libri noni capite undecimo, *Testudinum*, inquit, *putamina secare in laminas, lectosque, & repositoria his vestire*, Carbilius Pollio *instituit*. Et libri decimi sexti capite quadragesimo tertio: *Testudo in hoc secta. Nuperque portentosis ingeniis principatu* Neronis *inventum, ut pigmentis perderet se; plurisque veniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur.* Hinc *Martialis* libri duodecimi *Epigrammate* 67.

Gemmantes prima fulgent testudine lecti.

Et *Juvenalis* Satyra undecima,

Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Trojugenis *factura & nobile fulcrum.*

Ubi *Scholiastes*, *Ut lectum testudineum haberet. Lectos namque antiqui testudine Oceani ornabant. Apulejus* quoque non procul à fine libri decimi, *Lectus* Indica *testudine perlucidus, plumea congerie tumidus*, &c. Sed hæc plus satis de re non magni momenti. Itaque hic desinimus, jam ad aves transituri.

Finis *PARTIS PRIMÆ.*

INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ.

Qui in prima parte hujus operis citantur, illustrantur, explicantur; ubi c. notat col. l. verò lin.

LOCA VETERIS TESTAMENTI.

GEN. 1,2. col. 14. l. 18.
1,5. col. 84. l. 66.
1,6. col. 807. l. 30.
1,11. col. 302. l. 12.
1,20. col. 14. l. 1. & col. 55. l. 32. & c. 1024. l. 51.
1,20. 21. col. 45. l. 42. & 52.
1,21. col. 49. l. 70.
1,25. col. 4. l. 64.
1,26. col. 3. l. 30. & c. 37. l 34
1,28. col. 57. l. 57. & c. 953. l. 13.
1,29. col. 11. l. 43.
2,5. col. 441. l. 8. & c. 955. l. 55.
2,7. col. 125. l. 40.
2,11. 12. col. 57. l. 26.
2,19. 20. col. 54. l. 68.
2,21. col. 1005. l. 69. & 1006. l. 8.
3,1. col. 27. l. 67. & c. 30. l. 10. & c. 55. l. 67.
3,14. col. 4. l. 43. & 208. l. 9. & c. 23. l. 43. & c. 27. l. 4.
3,15. col. 23. l. 70. & c. 28. l. 15. & c. 30. l. 49.
3,16. col. 293. l. 20.
3,21. col. 12. l. 43.
4,1. 17. col. 295. l. 27.
4,2. col. 440. l. 61. & 444. l. 20.
4,4. col. 470. l. 19. & c. 537. l. 1.
4,4. 5. col. 536. l. 65.
4,7. col. 324. l. 71.
4,14. col. 243. l. 46.
4,15. col. 395. l. 15.
4,20. col. 466. l. 12.
4,21. col. 426. l. 66. & 464. l. 36.
6,16. col. 896. l. 35.
7,2. col. 11. l. 8.
8,1. col. 415. l. 62.
8,4. col. 212. l. 41. & 653. l. 42.
8,20. c. 11. l. 35. & c. 16. l. 58.
8,21. c. 194. l. 58.
9,2. c. 3. l. 34. & c. 57. l. 60. & c. 953. l. 16.
9,3. c. 23. l. 23. & c. 315. l. 40.
9,4. c. 11. l. 13.
9,5. c. 207. l. 64. & 389. l. 21.
10,3. c. 653. l. 48.
10,9. c. 683. l. 72.
10,16. c. 697. l. 37.
11,3. c. 748. l. 37.
12,7. c. 219. l. 48.
12,16. col. 240. l. 20. 30. & col. 183. l. 49.
13,8. c. 755. l. 44.
14,5. 6. c. 244. l. 1.
14,6. c. 228. l. 5. & c. 883. l. 69.
14,11. c. 100. l. 40.
14,15. c. 839. l. 26.
15,9. c. 274. l. 6. & 422. l. 38. & 427. l. 37. & 515. l. 45.
15,9. 10. c. 325. l. 12.
15,10. c. 515. l. 60.
15,11. c. 16. l. 20. & c. 839. l. 31.
15,12. c. 1006. l. 10. & 16.
15,17. c. 112. l. 7. & 851. l. 69.
16,2. c. 878. l. 37.
16,4. c. 295. l. 27.
16,5. c. 291. l. 40. & 43.
16,11. c. 291. l. 45.
16,14. c. 204. l. 30.
16,21. c. 100. l. 41.
17,12. c. 577. l. 48. & 60.
Gen. 17,12. 13. c. 434. l. 39.
17,14. c. 602. l. 35.
18,5. c. 669. l. 23.
18,6. c. 327. l. 50.
18, c. 313. l. 67.
18,8. col. 474. l. 60.
18,24. 26. c. 414. l. 29.
19,4. c. 356. l. 71.
19,11. c. 195. l. 47.
19,12. c. 755. l. 45.
19,15. 22. c. 619. l. 23.
19,28. c. 926. l. 63.
19,29. c. 212. l. 43.
19,32. &c. c. 291. l. 50.
19,36. c. 291. l. 47.
20,13. c. 347. l. 19.
21,2. c. 291. l. 48.
21,7. c. 204. l. 51.
21,21. c. 414. l. 51.
21,28. c. 428. l. 5.
22,3. c. 184. l. 40.
22,5. 12. c. 818. l. 56.
22,8. c. 540. l. 22.
22,13. c. 536. l. 65. & c. 639. l. 66. & c. 541. l. 33. & c. 582. l. 52. & c. 613. l. 48.
22,14. c. 540. l. 27.
23,6. c. 212. l. 45.
23,16. c. 434. l. 41. & 436. l. 6.
24,10. 16. c. 677. l. 68.
24,15. c. 550. l. 28.
24,16. 45. c. 884. l. 62.
24,17. c. 143. l. 54.
24,25. c. 9. l. 44.
24,31. c. 892. l. 33.
24,35. c. 184. l. 50. & c. 240. l. 2.
24,43. c. 143. l. 61.
24,47. c. 704. l. 20.
25,4. c. 82. l. 1.
25,13. c. 525. l. 5. & 46.
25,24. c. 511. l. 67.
25,25. c. 342. l. 41. & c. 626. l. 3. & 634. l. 34.
25,27. c. 683. l. 73.
25,30. c. 143. l. 69. & c. 305. l. 3.
26,14. c. 428. l. 11.
26,31. c. 225. l. 65.
27, c. 634. l. 21.
27,9. c. 420. l. 51. & c. 582. l. 62. & c. 632. l. 8. & c. 638. l. 52.
27,9. 14. 17. c. 633. l. 29.
27,11. c. 640. l. 61.
27,16. c. 626. l. 31. & c. 632. l. 10.
27,19. c. 598. l. 44.
27,23. c. 640. l. 66.
28,18. c. 548. l. 48.
29,2. c. 568. l. 21.
29,7. c. 519. l. 64.
29,9. c. 438. l. 33. & c. 444. l. 20. & c. 479. l. 36.
29,17. c. 405. l. 71.
29,31. c. 295. l. 23.
30, c. 470. l. 27. & 476. l. 73. &c.
30,7. 17. 19. 23. &c. c. 291. l. 50.
30,10. 12. c. 297. l. 46.
30,16. c. 864. l. 66.
30,22. c. 428. l. 7.
30,27. c. 451. l. 35.
30,32. c. 420. l. 60. & 470. l. 26. & 476. l. 63. & 543. l. 66. & 582. l. 18.
30,35. c. 470. l. 24. & c. 475. l. 31. & c. 648. l. 23.
Gen. 30,35. 39. c. 480. l. 17.
30,37. c. 536. l. 71.
30,40. c. 424. l. 5.
30,41. 42. c. 513. l. 63. &c.
30,43. c. 183. l. 50.
31, c. 470. l. 28. & c. 476. l. 74.
31,7. c. 436. l. 63.
31,7. 41. col. 513. l. 26. &c.
31,10. col. 646. l. 61.
31,10. 12. c. 109. l. 3. & c. 480. l. 11. & 16.
31,11. 12. 13. c. 547. l. 25.
31,17. c. 77. l. 68.
31,19. c. 480. l. 24.
31,21. c. 653. l. 44.
31,32. c. 477. l. 9.
31,34. c. 90. l. 26. & c. 344. l. 60.
31,38. c. 292. l. 18. & c. 437. l. 45. & 58.
31,38. 39. 40. c. 451. l. 20. &c.
31,48. c. 1090. l. 74.
32,3. c. 183. l. 50. & c. 240. l. 21. & c. 413. l. 10.
32,10. c. 458. l. 72. & c. 598. l. 21.
32,14. c. 439. l. 42. & 648. l. 26.
32,30. c. 196. l. 67.
33,13. c. 297. l. 40. & 57. &c. 274. l. 15.
33,14. c. 449. l. 47.
33,19. c 12. l. 58. & c. 433. l. 12. & c. 434. l. 65.
34,25. c. 676. l. 27.
34,25. 28. c. 179. l. 30. & 56.
34,28. c. 183. l. 53. & 240. l. 22.
35,4. c. 704. l. 13. & c. 1032. l. 7.
35,7. c. 347. l. 21.
35,8. c. 820. l. 9.
36,8. c. 653. l. 49.
36,24. c. 183. l. 51. & c. 191. l. 35. & c. 227. l. 46. & c. 231. l. 40. & c. 234. l. 72. & c. 238. l. 6. &c. & c. 442. l. 2. & c. 1057. l. 62.
36,33. c. 534. l. 37.
36,34. c. 644. l. 66.
37,17. c. 204. l. 53.
37,25. c. 77. l. 59. & 69. & c. 598. l. 45. & c. 629. l. 50.
37,31. c. 640. l. 71.
37,34. c. 612. l. 9.
38,6. c. 414. l. 53.
38,12. c. 480. l. 25.
38,12. 13. c. 753. l. 20.
38,13. c. 480. l. 26.
38,14. 15. c. 520. l. 8.
38,17. c. 420. l. 53. & c. 632. l. 12. & c. 653. l. 37.
38,18. c. 593. l. 22.
38,21. c. 520. l. 14.
38,23. c. 631. l. 56.
38,25. c. 291. l. 46. & c. 628. l. 64.
38,27. c. 511. l. 68.
38,29. c. 295. l. 50.
38,31. c. 632. l. 37.
39,6. c. 405. l. 70.
39,14. 17. c. 349. l. 59.
39,15. c. 119. l. 22.
40,1. c. 248. l. 33.
40,15. c. 758. l. 56.
Gen. 40,17. c. 16. l. 21.
41, c. 304. l. 36.
41,1. &c. c. 403. l. 50. &c.
41,24. &c. c. 304. l. 26.
41,2. 18. c. 403. l. 71.
41,3. c. 304. l. 59.
41,8. c. 644. l. 73.
41,12. c. 818. l. 57.
41,14. c. 758. l. 56.
41,28. c. 405. l. 15.
41,45. c. 57. l. 52.
41,57. c. 774. l. 16.
42,2. c. 984. l. 35.
42,9. 12. c. 520. l. 15.
42,20. c. 184. l. 4.
42,37. col. 196. l. 57.
43,1. c. 566. l. 27. & 629. l. 50.
43,12. c. 430. l. 12.
43,24. c. 9. l. 45.
43,32. c. 644. l. 36.
44,33. c. 598. l. 47.
45,8. c. 338. l. 4.
45,18. c. 458. l. 48.
45,23. c. 184. l. 5. & c. 240. l. 32.
45,26. c. 148. l. 68. & c. 895. l. 55.
45,27. c. 204. l. 23.
46, c. 466. l. 25.
46,24. c. 896. l. 65.
46,34. c. 448. l. 50.
47,2. c. 356. l. 73.
47,3. c. 444. l. 21.
47,4. c. 517. l. 71.
47,6. c. 444. l. 51.
47,16. c. 434. l. 48.
47,17. c. 183. l. 55. & c. 234. l. 39. & c. 240. l. 23. & c. 449. l. 39.
47,19. c. 1. l. 25.
48,15. c. 194. l. 74.
48,16. c. 39. l. 16.
49,3. c. 297. l 24. & c. 537. l. 48.
49,6. c. 179. l. 27. & 714. l. 4.
49,9. c. 179. l. 27. & c. 412. l. 8. & c. 468. l. 15. & c. 714. l. 4. & c. 719. l. 66. & c. 725. l. 30. & c. 735. l. 70. & c. 737. l. 45. & c. 769. l. 30. & c. 772. l. 27.
49,10. c. 677. l. 69.
49,11. c. 184. l. 55. & c. 267. l. 14. & c. 53. l. 40. & c. 852. l. 41.
49,13. c. 897. l. 69.
49,14. c. 8. l. 69. & c. 60. l. 12. & c. 182. l. 23. & c. 214. l. 21. 31. & c. 468. l. 19.
49,17. c. 28. l. 4. & c. 773. l. 41.
49,21. c. 895. 30. &c.
49,23. c. 612. l. 11.
49,24. c. 96. l. 60.
49,25. c. 654. l. 42.
49,26. c. 949. l. 65.
49,27. c. 9. l. 32. & c. 821. l. 67. & c. 823. l. 17. & c. 827. l. 70. &c.
49,30. 31. c. 435. l. 57.
50,1. c. 252. l. 65.
50,5. c. 249. l. 22.
50,17. c. 414. l. 20.
50,25. c. 435. l. 5.

Exod. 1,5. col. 466. l. 22.
1,7. c. 1024. l. 33.

Exod. 1, 8. c. 338. l. 13.
1, 13. c. 17. l. 25.
1, 14. c. 612. l. 6. 16. 30.
2, 2. c. 342. l. 52.
2, 3. c. 341. l. 72.
2, 26. c. 537. l. 9.
3, 1. c. 449. l. 20. & c. 516. l. 15.
4, 4. c. 494. l. 19.
4, 10. c. 214. l. 42.
4, 20. c. 184. 42. & c. 185. l. 5.
4. 24. c. 396. l. 50.
5, 2. c. 644. l. 7. & c. 752. l. 19.
6, 20. c. 645. l. 37.
7, 9. c. 26. l. 65.
7, 11. c. 645. l. 2.
7, 13. 22. c. 525. l. 23.
7, 16. c. 774. l. 17.
7, 19. c. 172. l. 22.
8, 3. c. 55. l. 47. & c. 1024. l. 51.
8, 10. c. 872. l. 38.
8, 15. c. 525. l. 23.
8, 26. c. 345. l. 46. & c. 644. l. 19.
9, 3. col. 77. l. 58. & c. 240. l. 23.
9, 25. c. 981. l. 24.
9, 31. 32. c. 856. l. 10.
9, 35. c. 525. l. 23.
10, 15. c. 299. l. 54.
10, 17. c. 414. l. 29.
10, 26. c. 446. l. 61.
11, 7. c. 208. l. 4. & c. 685. l. 14. & 667. l. 15. & 687. l. 23.
12, 2. c. 558. l. 37.
12, 3. c. 581. l. 18. & c. 582. l. 6. 23. 69. & c. 613 l. 59.
12, 3. 6. c. 614. l. 31.
12, 4. c. 581. l. 27. & 47.
12, 5. c. 427. l. 41. & c. 522. l. 43. & 583. l. 48. & 584. l. 44. & 585. l. 1. &c. & 613. l. 63. & 614. l. 14. & 755. l. 48.
12, 6. c. 322. l. 42. & 558. l. 48. & 567. l. 46. & 576. l. 19. & 586. l. 16. &c. & 614. l. 70.
12. 7. c. 470. l. 18.
12, 8. c. 470. l. 18. & 630. l. 5.
12, 8. 9. c. 615. l. 16.
12, 8. 15. c. 601. l. 32. & 602. l. 71. &c.
12, 9. c. 470. l. 36. & 43. & 504. l. 28. & 596. l. 9. &c. & l. 62. & 638. l. 60.
12, 10. c. 609. l. 56. & 615. l. 54. 617. l. 74.
12, 11. c. 458. l. 72. & 597. l. 68. &c. & 601. l. 12. &c. & 612. l. 53.
12, 12. c. 343. l. 63. & 616. l. 29. & 644. l. 9.
12, 12. 13. c. 594. l. 1. & 611. l. 25.
12, 13. c. 556. l. 20. & 594. l. 15. & 615. l. 73.
12, 16. c. 568. l. 71. & 578. l. 42.
12, 18. c. 560. l. 58.
12, 19. c. 577. l. 51.
12, 21. c. 556. l. 58. & 572. l. 39. & 586. l. 17.
12, 22. c. 574. l. 1. & 586. l. 47. & 587. l. 3. & 593. l. 24. &c. & 610. l. 20. &c. & 615. l. 10. &c.
12, 23. c. 556. l. 19.
12, 27. c. 573. l. 6. & 612. l. 68. & 774. l. 18.
12. 29. c. 758. l. 56.
12, 30. c. 612. l. 63.
12, 37. c. 465. l. 62.
12, 38. c. 343. l. 22.
12, 39. c. 327. l. 51. & 602. l. 10.
12, 42. c. 584. l. 61.
12, 43. c. 578. l. 23.
12, 44. c. 577. l. 63.
12, 44. 45. c. 577. l. 48.
12, 46. c. 470. l. 21. & 609. l. 33. & 610. l. 36. & 615. l. 50.
12, 47. c. 578. l. 43.
12, 48. c. 577. l. 53.
13, 2. 12. 13. 15. c. 297. l. 2.
13, 4. c. 557. l. 31.
Exod. 13, 12. c. 296. l. 45.
23, 13. c. 297. l. 33. 34. & c. 375. l. 50.
13, 15. c. 575. l. 48.
13, 19. c. 435. l. 7.
14, 6. 7. 9. c. 168. l. 1.
14, 7. c. 156. l. 4. 29. & c. 172. l. 52. & c. 229. l. 54.
14, 16. c. 119. l. 231.
14, 17. c. 525. l. 25.
14, 23. c. 234. l. 39.
15, 4. c. 172. l. 53.
15, 11. c. 646. l. 65.
15, 16. c. 1006. l. 23.
15, 23. c. 204. l. 34.
15, 24. c. 774. l. 19.
15, 27. c. 228. l. 2. & 609. l. 21.
16, 1. c. 774. l. 20.
16, 1. 13. c. 602. l. 5. 6.
16, 2. c. 568. l. 72.
16, 3. c. 598. l. 48.
16, 5. c. 567. l. 39.
16, 8. c. 819. l. 56.
16, 13. c. 550. l. 21.
16, 14. c. 304. l. 53.
16. 19. c. 609. l. 60.
16, 23. c. 567. l. 40.
16, 24. c. 981. l. 50.
16, 29. c. 569. l. 8. & 774. l. 22.
16, 30. l. 774. l. 24.
16, 31. c. 327. l. 40.
17, 1. c. 226. l. 60.
17, 13. c. 133. l. 51.
18, 13. c. 377. l. 17.
19, 4. c. 14. l. 16.
19, 11. c. 653. l. 51.
19, 12. c. 370. l. 37.
19, 13. c. 426. l. 71.
19, 15. c. 293. l. 28.
19, 22. c. 575. l. 59.
20, 18. c. 851. l. 69.
20, 23. c. 333. l. 69.
20, 24. c. 566. l. 14.
20, 26. c. 676. l. 72.
21, 6. c. 781. l. 30. & c. 782. l. 4.
21, 13. c. 460. l. 74.
21, 15. c. 755. l. 50.
21, 17. c. 755. l. 52.
21, 19. c. 892. l. 35.
21, 24. c. 578. l. 18.
11, 28. c. 279. l. 7. & 389. l. 10. &c. & 526. l. 70.
21, 28. 29. c. 30. l. 47. & c. 197. l. 5. & c. 208. l. 11.
21, 29. 30. c. 390. l. 17. &c.
21, 31. 32. c. 390. l. 55. &c.
21, 33. 34. c. 391. l. 54. &c.
21, 35. 36. c. 391. l. 27. &c.
22, 1. c. 280. l. 36. & 394. l. 29. 438. l. 72.
22, 3. c. 397. l. 11. &c.
22, 4. c. 397. l. 43. &c.
22, 5. c. 393. l. 46. 73. & c. 398. l. 10. &c.
22, 10. c. 451. l. 57.
22, 16. c. 406. l. 4.
22, 19. c. 13. l. 8.
22, 28. c. 859. l. 25.
22, 30. c. 402. l. 6. & 585. l. 6. & 635. l. 59. 65. & 636. l. 69. & 852. l. 54.
22, 31. c. 208. l. 1. & 670. l. 57.
23, 4. c. 395. l. 42. & 447. l. 27.
23, 5. c. 399. l. 12. & 468. l. 20.
23, 12. c. 402. l. 6.
23, 15. c. 557. l. 31.
23, 16. c. 537. l. 65. & 558. l. 40. & 855. l. 75.
23, 17. c. 575. l. 4. & 578. l. 41.
23, 18. c. 573. l. 7. 23. 24. & c. 574. l. 35.
23, 18. 19. c. 639. l. 54.
23, 19. c. 13. l. 8. & 195. l. 52. & 634. l. 47. &c. & 635. l. 71.
23, 20. c. 515. l. 33.
23, 21 c. 414. l. 29.
23, 26. c. 292. l. 20.
24, 5. c. 566. l. 16. & 575. l. 61.
Exo. 24, 6. c. 324. l. 217. & 549. l. 31.
24, 10. c. 336. l. 71.
24, 18. c. 331. l. 67.
25, 2. c. 986. l. 11. &c.
25, 4. c. 624. l. 72. & 625. l. 37. 74.
25, 18. c. 358. l. 70.
26, 7. l. 37.
26, 14. c. 986. l. 14.
27, 7. c. 624. l. 73.
29, 1. c. 320. l. 2.
29, 13. c. 503. l. 3.
29, 13. 22. c. 498. l. 54. &c. & c. 501. l. 10.
29, 14. c. 324. l. 46.
29, 17. c. 472. l. 41.
29, 20. c. 493. l. 70.
29, 22. c. 6. l. 63. & 470. l. 35. 36. 38. 41. 43. & 494. l. 20.
29, 26. c. 470. l. 32.
29, 38. c. 319. l. 54. & 427. l. 42. & 515. l. 41. & 613. l. 50.
29, 39. c. 559. l. 34.
30, 8. c. 559. l. 34.
30, 15. c. 376. l. 24.
30, 34. c. 53. l. 21. & 718. l. 35.
30, 36. c. 304. l. 51.
31, 14. c. 602. l. 30.
31, 17. 18. c. 152. l. 28.
32, c. 334. l. 1.
32, 1. &c. c. 331. l. 62. &c.
32, 2. c. 332. l. 69. &c.
32, 2. 3. c. 704. l. 14.
32, 3. c. 352. l. 41. & 353. l. 1.
32, 4. c. 13. l. 7. & 334. l. 34. &c. & 347. 11.
32, 4. 8. &c. c. 346. l. 65.
32, 5. c. 347. l. 54. &c.
32, 6. c. 348. l. 65. & 598. l. 50.
32, 9. c. 413. l. 23.
32, 18. c. 350. l. 10.
32, 20. c. 353. l. 40.
32, 21. c. 348. l. 42.
32, 24. c. 335. l. 16.
32, 25. c. 348. l. 44.
32, 27. c. 353. l. 43.
32, 28. c. 353. l. 9. &c.
32, 30. c. 352. l. 72.
32, 32. c. 414. l. 29.
32, 35. c. 353. l. 46.
33, 35. c. 413. l. 28.
33, 6. c. 653. l. 45.
34, 7. c. 414. l. 30.
34, 9. c. 413. l. 29.
34, 10. c. 279. l. 15.
34, 18. c. 557. l. 32.
34, 19. c. 291. l. 27. & 296. l. 72. & 297. l. 29. & 438. 68.
34, 20. c. 207. l. 71. & 297. l. 33.
35, 23. c. 558. l. 41.
34, 23. c. 575. l. 4. & 578. l. 42.
34, 24. c. 575. l. 13.
34, 25. c. 573. l. 8. 34. 44.
34, 26. c. 634. l. 47. &c. & c. 636. l. 8.
35, 3. c. 567. l. 34.
35, 6. 23. 26. c. l. 37.
35, 16. c. 626. l. 37.
35, 23. c. 986. l. 11.
35, 26. c. 625. l. 1.
35, 35. c. 18. l. 13.
36, 8. c. 370. l. 59.
36, 14. c. 625. l. 38.
36, 18. c. 986. l. 14.
36, 19. c. 370. l. 40.
36, 34. c. 370. l. 42.
36, 35. c. 370. l. 43.
39, 18. c. 532. l. 1.
39, 23. c. 18. l. 15.
39, 34. c. 986. l. 15.
40, 38. c. 193. l. 15.
Levit. 1, 2. c. 321. l. 14. &c.
1, 3. c. 319. l. 13. & 321. l. 31. &c.
1, 3. 4. 5. c. 576. l. 43.
1, 3. 10. c. 584. l. 56.
1, 4. c. 657. l. 32.
1, 5. c. 323. l. 7. &c. & 576. l. 62.
1, 6. c. 324. l. 20.
Levit. 1, 7. c. 852. l. 17.
1, 8. 12. c. 471. l. 73. & 472. l. 10. 24. 27.
1, 10. c. 420. l. 55. & 515. l. 41. & 522. l. 4.
1, 12. c. 470. l. 20. 29.
1, 14. 16. c. 16. l. 60.
1, 16. c. 13. l. 68.
2, 11. c. 35. l. 68.
3, 1. c. 280. l. 11. & 319. l. 13. & 322. l. 2.
3, 2. c. 576. l. 48. & 657. l. 32.
3, 4. &c. c. 498. l. 34.
3, 4. 10. 15. c. 506. l. 34.
3, 6. c. 522. l. 43.
3, 9. c. 470. l. 34. & 372. l. 33. & 494. l. 21. & 497. l. 17. &c. & 503. l. 3.
3, 9. 10. c. 471. l. 60.
3, 10. c. 370. l. 33.
3, 16. c. 471. l. 36.
4, 4. 15. c. 319. l. 23. 34.
4, 4. 33. c. 659. l. 32.
4, 9. c. 498. l. 34. & 506. l. 34.
4, 11. c. 324. l. 46.
4, 13. 14. c. 275. l. 7.
4, 18. c. 631. l. 64.
4, 23. c. 8. l. 28.
4, 23. 24. c. 640. l. 73.
4, 24. c. 576. l. 51.
4, 28. c. 8. l. 30. & 641. l. 2.
4, 32. c. 427. l. 72. & 522. l. 43.
4, 35. c. 472. l. 33.
6, 6. c. 319. l. 38.
6, 12. 13. c. 361. l. 54. 63.
6, 21. (al. 24.) c. 242. l. 73.
7, 3. c. 494. l. 24.
7, 4. c. 498. l. 34. & 506. l. 35.
7, 6. 7. 8. c. 319. l. 23.
7, 8. c. 324. l. 49.
7, 15. c. 609. l. 62.
7, 16. c. 566. l. 43.
7, 19. 20. c. 566. l. 57.
7, 20. c. 579. l. 55.
7, 21. 22. c. 319. l. 20.
7, 23. 25. c. 471. l. 58.
7, 32. c. 471. l. 38.
7, 35. c. 471. l. 40.
8, 1. c. 320. l. 3.
8, 14. 18. c. 657. l. 33.
8, 16. 25. c. 498. l. 34.
8, 17. c. 324. l. 46.
8, 20. c. 470. l. 21. & 471. l. 73. & 472. l. 26.
8, 25. c. 494. l. 26.
9, 3. c. 274. l. 57. & 427. l. 42. & 515. l. 41.
9, 10. c. 498. l. 34.
9, 15. c. 641. l. 4.
9, 19. c. 470. l. 40. & 494. l. 28. & 503. l. 6.
9, 20. c. 472. l. 42.
9, 24. c. 360. l. 72. & 539. l. 48.
10, 1. c. 537. l. 29.
10, 6. c. 625. l. 45.
11, c. 11. l. 6.
11, 4. c. 6. l. 26. & c. 39. l. 32.
11, 5. c. 1002. l. 1. &c.
11, 5. 6. c. 4. l. 56.
11, 6. c. 994. l. 54. & 1003. 60.
11, 7. c. 6. l. 38. & 981. l. 9. & 700. l. 9.
11, 7. 26. c. 6. l. 21.
11, 9. c. 38. l. 34.
11, 9. 10. c. 42. l. 23.
11, 16. c. 79. l. 32.
11, 18. c. 109. l. 65. & 1082. l. 52.
11, 19. c. 13. l. 72.
11, 12. c. 34. l. 68. & c. 35. l. 70.
11, 24. c. 579. l. 31.
11, 27. c. 6. l. 15.
11, 29. c. 23. l. 31. & c. 31. l. 6. & c. 52. l. 65. & 1019. l. 50. &c. & 1020. l. 45. & 1022. l. 1. &c. & 1045. l. 4. &c.
11, 29. 30. c. 4. l. 58. & c. 33. l. 47. & c. 66. l. 71. & à pag. 1043. usque ad 1083.

Levit. 11, 30. c. 1064. l. 12. &c. & 1069. l. 73. &c. & 1703. l. 22. &c. & 1075. l. 54. &c. & 1078. l. 59. &c. & 1085. l. 27. 41.
11, 36. c. 758. l. 52.
11, 42. c. 23. l. 4. 33. & 1079. l. 27.
11, 46. c. 3. l. 37. & c. 13. l. 25.
12, 2. c. 579. l. 38.
12, 6. c. 427. l. 42. & 570. l. 44.
13, 9. c. 202. l. 34.
13, 15. c. 105. l. 10.
13, 42. 43. c. 493. l. 52.
13, 47. c. 492. l. 27.
13, 47. 48. 52. 59. c. 78. l. 44.
13, 51. c. 493. l. 2. &c.
13, 55. c. 493. l. 50.
14, 4. 49. c. 660. l. 63.
14, 6. 7. c. 387. l. 5.
14, 10. c. 428. l. 2.
14, 34. c. 492. l. 55.
14, 44. c. 493. l. 3. &c.
14, 49. 50. 51. 52. c. 587. l. 10.
15, 5. c. 66. l. 12.
15, 13. 19. 24. 28. c. 579. l. 34.
16, c. 319. l. 68.
16, 5. c. 641. l. 4. & 655. l. 22 &c.
16, 7. 8. c. 655. l. 36.
16, 8. 10. 26. c. 650. l. 50. &c.
16, 10. c. 653. l. 26. & 656. l. 37.
16, 20. c. 641. l. 5.
16, 20. 21. 22. c. 657. l. 22. &c.
16, 21. c. 323. l. 7. & 657. l. 33.
16, 22. c. 659. l. 50. & 660. l. 51.
16, 26. c. 659. l. 60. & 661. l. 4. &c.
16, 27. c. 324. l. 47.
16, 30. c. 658. l. 7.
16, 49. c. 484. l. 59.
17, 3. &c. c. 321. l. 70.
17, 6. c. 574. l. 15.
17, 7. c. 641. l. 32. & 643. l. 56. & 653. l. 23.
17, 11. c. 11. l. 16.
17, 13. c. 16. l. 45.
18, 5. c. 190. l. 30.
18, 23. c. 13. l. 8.
18, 25. 28. c. 293. l. 8.
19, 2. c. 274. l. 46.
19, 6. c. 556. l. 43.
19, 16. c. 491. l. 17.
19, 19. c. 78. l. 42. & 187. l. 14. & 241. l. 28. & 244. l. 35. &c. & 245. l. 4. & 486. l. 68. &c. & 491. l. 6.
19, 20. c. 281. l. 18. & 317. l. 55.
19, 26. c. 20. l. 41.
20, 2. c. 177. l. 14.
20, 15. c. 30. l. 44.
20, 15. 16. c. 197. l. 5. & 208. l. 11.
20, 16. c. 13. l. 8. & 197. l. 5.
20, 18. c. 204. l. 70.
21, 1. c. 757. l. 21.
21, 6. c. 655. l. 17. 59.
21, 7. c. 520. l. 13.
21, 10. c. 625. l. 48.
21, 18. c. 993. l. 66.
21, 20. c. 316. l. 63.
22, 3. c. 566. l. 58.
22, 3. &c. c. 579. l. 43.
22, 8. c. 638. l. 66.
22, 19. 20. c. 583. l. 53.
22, 21. c. 583. l. 55.
22, 22. 293. l. 8.
22, 22. 23. 24. c. 522. l. 44.
22, 27. c. 277. l. 2. & c. 515. l. 35. & 585. l. 10. & 635. l. 64. & 636. l. 69. & 944. l. 22.
22, 28. c. 279. l. 16. & 437. l. 52. & 636. l. 29. & 637. l. 9.
23. c. 568. l. 59.
23, 5. c. 557. l. 34. & 558. l. 48.
23, 5. 6. c. 561. l. 23.
23, 7. 8. c. 563. l. 61.
23, 10. 11. c. 855. l. 62.
23, 12. 18. 19. c. 427. l. 42.
23, 15. c. 497. l. 27.

Levit. 23, 17. c. 855. l. 74.
23, 32. c. 558. l. 53.
23, 42. 43. c. 465. l. 56.
24, 3. c. 377. l. 27.
24, 12. c. 226. l. 60.
25, 8. 9. 10. c. 558. l. 41.
25, 10. c. 426. l. 43.
25, 10. 13. c. 425. l. 64.
25, 11. c. 896. l. 34.
25, 20. 21. c. 426. l. 53.
25, 23. c. 619. l. 5.
25, 42. c. 397. l. 37.
25, 43. 46. 53. c. 448. l. 13.
26, 6. c. 176. l. 58.
26, 22. c. 741. l. 74. & 745. l. 62.
26, 26. c. 404. l. 67.
26, 30. c. 331. l. 41.
26, 37. c. 133. l. 37.
27, 32. c. 413. l. 66. & 459. l. 11. 66.
29, 30. c. 30. l. 36.

Num. 1, 2. c. 773. l. 35.
1, 41. 42. c. 896. l. 68.
1, 45. 46. c. 353. l. 3.
2, 2. c. 773. l. 35.
3, c. 575. l. 57.
3, 12. c. 297. l. 2. 31.
3, 16. c. 226. l. 60.
4, 56. c. 359. l. 30.
4, 6. 8. 10. 11. 12. 14. c. 986. l. 18.
4, 9. c. 663. l. 7.
4, 15. c. 375. l. 5.
4, 15. 19. 20. c. 359. l. 34.
4, 20. c. 370. l. 1. & 375. l. 10.
4, 25. c. 986. l. 21.
5, 27. c. 751. l. 28.
6, 12. 14. c. 427. l. 43.
6, 13. c. 570. l. 68.
6, 20. c. 470. l. 35.
7, c. 320. l. 13.
7, 3. c. 378. l. 36. & 435. l. 47.
7, 8. c. 357. l. 11.
7, 9. c. 371. l. 73.
7, 15. &c. c. 427. l. 43.
7, 87. 88. c. 320. l. 22.
8, c. 575. l. 57.
8, 8. 12. c. 320. l. 7.
8, 16. c. 297. l. 2.
8, 17. c. 575. l. 49.
9, 3. 5. 11. &c. c. 558. l. 48.
9, 5. c. 572. l. 39.
9, 6. c. 579. l. 10.
9, 6. &c. c. 571. l. 26.
9, 7. c. 573. l. 10.
9, 10. 11. c. 580. l. 37.
9, 11. c. 571. l. 74. & 603. l. 5. & 615. l. 50.
9, 12. c. 571. l. 62. & 609. l. 34.
9, 16. c. 927. l. 30.
9, 18. 20. 23. c. 226. l. 55.
9, 21. c. 377. l. 28.
10, 3. c. 774. l. 25.
11, 1. c. 357. l. 2.
11, 2. c. 772. l. 58.
11, 3. 18. 25. c. 772. l. 58.
11, 4. c. 343. l. 23.
11, 8. c. 327. l. 53.
11, 9. c. 550. l. 22.
11, 18. c. 16. l. 61.
11, 20. c. 125. l. 42.
11, 12. c. 40. l. 41.
11, 31. c. 16. l. 57.
14, 22. c. 513. l. 58.
14, 33. c. 466. l. 73.
14, 41. c. 226. l. 61.
15, 7. c. 549. l. 26.
15, 11. c. 420. l. 66. & 582. l. 20.
15. 32. 33. 34. c. 569. l. 30.
16, 1. c. 537. l. 30.
16, 7. c. 356. l. 9.
16, 15. c. 185. l. 72. & 537. l. 15.
16, 30. 32. c. 193. l. 17.
16, 32. c. 241. l. 19. & 357. l. 14.
17, 8. c. 357. l. 15.
18, 11. 19. c. 978. l. 61.
18, 12. c. 458. l. 48.

Num. 18, 15. c. 297. l. 2. 31.
18, 16. c. 375. l. 51.
18, 17. c. 279. l. 8. & 291. l. 27.
19, 2. c. 6. l. 74. & 276. l. 68. & 290. l. 22. & 320. l. 70. & 322. l. 46.
19, 5. c. 324. l. 47.
23, 22. col. 959. l. 48. &c. c. 966. l. 45.
19, 11. c. 579. l. 32.
20, 11. c. 119. l. 24.
20, 22. c. 653. l. 45.
21, 4. c. 299. l. 50.
21, 16. c. 931. l. 13.
21, 25. c. 153. l. 51.
21, 30. c. 766. l. 14.
21, 36. c. 202. l. 67.
22, 4. c. 9. l. 44.
22, 18. c. 226. l. 61.
22, 19. c. 204. l. 54.
22, 21. c. 184. l. 41.
22, 22. c. 195. l. 71.
22, 27. c. 191. l. 63. & 468. l. 20.
22, 28. c. 192. l. 6. & 540.
22, 29. c. 193. l. 74. &c.
22, 30. c. 194. l. 60. &c.
22, 31. c. 195. l. 40. &c.
22, 32. c. 195. l. 48. &c.
22, 33. c. 296. l. 60. &c.
22, 40. c. 124. l. 10. & 586. l. 27.
23, 7. c. 653. l. 46.
23, 24. c. 719. l. 66. & 740. l. 8. & 771. l. 58. & 781. l. 49. & 784. l. 66.
23, & 24. 8. c. 949. l. 48. &c. & c. 966. l. 46.
24, 9. c. 719. l. 67. & 725. l. 32. & 772. l. 4. & 782. l. 45. 49.
24, 13. c. 226. l. 61.
25, 1. c. 200. l. 52.
25, 4. 5. c. 353. l. 22.
25, 8. c. 781. l. 68. & 1092. l. 59.
25, 9. c. 353. l. 17.
26, 59. c. 645. l. 37.
27. 12. c. 653. l. 41.
27, 17. c. 521. l. 56.
28, 4. c. 319. l. 54.
28, 9. 10. c. 319. l. 56.
28, 11. c. 319. l. 59. & 566. l. 17.
28, 19. c. 319. l. 60.
28, 27. c. 319. l. 61.
29, 2. 5. c. 319. l. 62.
29, 7. 8. c. 275. l. 5.
29, 8. 11. c. 316. l. 63.
29, 13. c. 319. l. 74.
31, 7. c. 676. l. 27.
31, 22. c. 1025. l. 45.
31, 31. c. 240. l. 24.
31, 35. c. 183. l. 57.
32, 1. c. 628. l. 52.
32, 1. 4. c. 531. l. 32.
32. 3. c. 560. l. 53. & 790. l. 52.
32, 4. c. 305. l. 72.
32, 16. 24. 36. c. 467. l. 27.
32, 24. c. 432. l. 26.
32, 36. c. 790. l. 52.
32, 41. c. 201. l. 32. & 466. l. 2.
33, 4. c. 343. l. 64. & 616. l. 30. & 644. l. 12. 15.
33, 23. c. 653. l. 49.
35, 3. c. 5. l. 71.
35, 4. c. 590. l. 37.
35, 27. c. 243. l. 44.

Deut. 1, 6. c. 356. l. 10.
1, 39. c. 678. l. 47.
2, 3. c. 356. l. 10.
2, 9. &c. c. 244. l. 2.
2, 10. 11. c. 242. l. 6.
2, 11. c. 1031. l. 27.
3, 5. c. 653. l. 44.
3, 9. c. 862. l. 72. & 949. l. 70.
3, 14. c. 466. l. 7.
3, 26. c. 356. l. 10.
4, 15. c. 337. l. 3.
4, 15. 16. c. 347. l. 73.

Deut. 4, 16. 17. 18. c. 3. l. 40.
4, 48. c. 643. l. 50.
5, 14. c. 195. l. 52.
7, 6. c. 572. l. 60.
7, 13. c. 281. l. 37. & 295. l. 12. & 296. l. 36. & 389. l. 3. & 431. l. 51.
7, 25. c. 345. l. 54.
8, 3. c. 226. l. 58.
8, 15. c. 226. l. 69.
9, 6. 13. c. 413. l. 29.
9, 16. c. 331. l. 51.
9, 16. 21. c. 346. l. 65.
9. 20. c. 348. l. 45.
9, 21. c. 335. l. 41. & 350. l. 20. & 354. l. 24.
10, 16. c. 413. l. 29.
11, 20. c. 617. l. 10.
11, 29. c. 653. l. 43.
12, c. 572. l. 57.
12, 6. c. 349. l. 10.
12, 15. 22. c. 893. l. 57.
12, 30. 31. c. 345. l. 54.
14, c. 572. l. 57.
14, 4. c. 315. l. 42. & 421. l. 68. & 425. l. 10. 437. l. 53. & 582. l. 21.
14, 4. 5. c. 893. l. 61.
14, 5. c. 600. l. 23. &c. & 902. l. 38. &c. & 904. l. 59. &c. & 910. l. 8. &c. & 915. l. 70. &c. & 928. l. 71. &c. & 964. l. 40. & 970. l. 47. & 973. l. 30. & 71.
14, 6. 7. c. 5. l. 14.
14, 7. c. 79. l. 32. & 994. l. 54. &c. & 997. l. 21. & 1002. l. 1. & 1003. l. 60.
14, 8. c. 6. l. 39. & 700. l. 9. & 981. l. 9.
14, 12. c. 16. l. 48.
14, 15. c. 79. l. 32. & 334. l. 46.
14, 17. c. 109. l. 66.
14, 21. c. 13. l. 8. & 634. l. 47. &c. & c. 635. l. 14. 22. c. 295. l. 67.
15, c. 572. l. 57.
15, 1. 2. c. 660. l. 22.
15, 19. c. 291. l. 28. & 309. l. 74. 402. l. 4. & 484. l. 34.
15, 21. c. 523. l. 65.
15, 22. c. 928. l. 71. & 893. l. 59.
16, c. 572. l. 59.
16, 1. c. 557. l. 32.
16, 2. c. 555. l. 63. & 565. l. 57. & 566. l. 23. 53. 59. 61.
16, 3. c. 601. l. 22. & 612. l. 38. 48. & 619. l. 24.
16, 4. 5. 6. c. 573. l. 12. 14. 15.
16, 5. c. 573. l. 2.
16, 5. 6. c. 572. l. 47.
16, 5. 6. 7. c. 569. l. 3.
16, 6. c. 558. l. 59. & 560. l. 19.
16, 7. c. 596 l. 19.
16, 8. c. 563. l. 62.
16, 16. c. 537. l. 65. & 575. l. 4. & 578. l. 42.
16, 9. c. 570. l. 27.
16, 21. c. 349. l. 10.
17, 6. c. 168. l. 74.
17, 8. 9. c. 572. l. 59.
17, 16. c. 173. l. 6. & 234. l. 40.
18, 3. c. 13. l. 67. & 470. l. 23. 32. 43. 505. l. 2. &c.
18, 4. c. 470. l. 23. & 484. l. 35. & 548. l. 4.
18, 10. c. 20. l. 58.
18, 15. c. 613. l. 60.
19, 5. c. 460. l. 74.
20, 1. c. 179. l. 1.
20, 6. c. 636. l. 30.
21, 1. c. 320. l. 73.
21, 3. c. 310. l. 3. & 322. l. 4. 8.
21, 4. c. 275. l. 8.
21, 17. c. 297. l. 25.
21, 19. c. 707. l. 13.

Deut. 22, 3. c. 395. l. 59.
22, 4. c. 399. l. 5. &c.
22, 5. c. 455. l. 30.
22, 6. c. 13. l. 8. & 416. l. 30. & 468. l. 20. & 637. l. 10. & 638. l. 67.
22, 6. 7. c. 195. l. 52.
22, 10. c. 11. l. 64. & c. 186. l. 50. & 310. l. 1. & 401. l. 5. & 637. l. 8.
22, 11. c. 78. l. 42. & 245. l. 4. & 484. l. 23. & 486. l. 69. & & 491. l. 6.
22, 13. 14. c. 676. l. 32.
22, 15. c. 707. l. 13.
23, 1. c. 524. l. 23.
23, 18. c. 690. l. 28.
24, 17. c. 852. l. 55.
24, 20. c. 310. l. 41.
25, 4. c. 11. l. 54. & c. 13. l. 8. & 195. l. 53. & 279. l. 9. & 311. l. 53. & 401. l. 18. &c. & 637. l. 6.
25, 7. c. 707. l. 13.
25, 11. c. 677. l. 3.
25, 15. c. 433. l. 59.
25, 19. c. 676. l. 36.
27, c. 572. l. 57.
28, 4. c. 389. l. 4.
28, 4. 18. 31. c. 296. l. 38. & 431. l. 51.
28, 18. c. 389. l. 6.
28, 27. c. 365. l. 58. &c. & 366. l. 51.
28, 49. c. 14. l. 4. & 162. l. 11.
28, 50. c. 688. l. 62.
28, 51. c. 389. l. 6.
28, 57. c. 677. l. 71. & 891. l. 11.
28, 59. c. 149. l. 35.
29, 5. c. 600. l. 74.
29, 5. 6. c. 350. l. 63.
29, 16. 17. c. 333. l. 63.
29, 17. c. 331. l. 42.
29, 18. c. 592. l. 44.
29, 23. c. 872. l. 30.
29, 30. c. 168. l. 19.
31, 10. c. 355. l. 36.
31, 11. c. 572. l. 62.
31, 17. c. 243. l. 54.
31, 27. c. 413. l. 29.
32, 2. c. 304. l. 56.
32, 11. c. 14. l. 9. & c. 15. l. 56. &c. 276. l. 3.
32, 12. c. 226. l. 44.
32, 13. c. 414. l. 9.
32, 13. 14. c. 315. l. 47. & 473. l. 32.
32, 14. c. 11. l. 11. & 267. l. 16. & 275. l. 68. & 280. l. 15. & 306. l. 1. & 428. l. 22. & 447. l. 74. & 458. l. 49. & 470. l. 23. & 471. l. 46. & 474. l. 61. & 531. l. 58. 64.
31, 15. c. 387. l. 63. & 525. l. 14.
32, 20. c. 350. l. 36. &c.
32, 23. c. 24. l. 49.
33, 2. c. 653. l. 47.
33, 6. c. 399. l. 50.
33, 17. c. 8. l. 54. & 179. l. 38. & 214. l. 25. & 288. l. 5. & 291. l. 28. & 337. l. 64. & 405. l. 67. &c. & 527. l. 24. & 772. l. 69. & 950. l. 16. & 957. l. 40. & 959. l. 2.
33, 20. c. 412. l. 8. & 719. l. 67. & 740. l. 63. & 772. l. 30. & 714. l. 6. & 735. l. 62. & 738. l. 19. &c. & 772. l. 31.
33, 23. c. 897. l. 8. 49.
34, 1. c. 653. l. 47.
34, 7. c. 506. l. 21.
34, 25. 26. c. 639. l. 54.

Jos. 1, 9. c. 133. l. 23.
2, 6. c. 592. l. 11.
2, 1. 1. c. 590. l. 39.
2, 17. c. 172. l. 7.
Jos. 5, 12. c. 205. l. 25.
6, 5. c. 317. l. 18.
6, 5. 6. c. 425. l. 51. & 426. l. 72.
6, 21. c. 240. l. 25.
7, 1. c. 212. l. 47. & 307. l. 50.
7, 14. c. 581. l. 23.
7, 24. c. 240. l. 22.
7, 25. c. 543. l. 8. & 823. l. 26.
7, 26. c. 1091. l. 5.
8, 18. c. 135. l. 64. & c. 137. l. 7.
8, 26. c. 13. 5. l. 67.
9, 5. c. 478. l. 53.
9, 14. c. 226. l. 57.
10, 10. c. 590. l. 47.
10, 13. c. 370. l. 43.
10, 21. c. 668. l. 6. 30.
11, 4. c. 179. l. 2.
11, 5. 7. c. 41. l. 27.
11, 6. 9. c. 178. l. 33. 62.
11, 20. c. 525. l. 27.
12, 18. c. 307. l. 32.
12, 7. c. 212. l. 49.
12, 22. c. 533. l. 10.
15, 27. c. 790. l. 53.
14, 15. c. 435. l. 42.
15, 7. c. 307. l. 68.
15, 14. c. 201. l. 65.
15, 18, c. 201. l. 51. &c.
15, 21. c. 757. l. 44.
15, 28. c. 854. l. 72.
15, 32. c. 753. l. 42.
15, 55. c. 533. l. 11.
15, 60. c. 371. l. 48.
15, 63. c. 379. l. 9.
15, 5. 6. c. 200. l. 54.
18. 14. c. 371. l. 49.
18, 28. c. 379. l. 10.
19, 2. c. 200. l. 51.
19, 3. c. 854. l. 73.
19, 5. c. 258. l. 22.
19, 6. c. 753. l. 43.
19, 11, c. 855. l. 7.
19, 26. c. 533. l. 10.
19, 42. c. 854. l. 74.
19, 43. c. 753. l. 15.
19, 47. c. 738. l. 52.
21, 16. c. 369. l. 58.
22, 14. c. 463. l. 65.
24, 14. c. 346. l. 6. & 645. l. 72.
24, 32. c. 339. l. 67. & 433. l. 17. & 434. l. 65. & 435. l. 9.

Jud. 1, 5. c. 243. l. 37. & 423. l. 44.
1, 14. c. 184. l. 42.
1, 21. c. 379. l. 9.
1, 31. c. 900. l. 64.
1, 35. c. 855. l. 1.
3, 22. c. 135. l. 43.
3, 24. c. 677. l. 11.
3, 30. c. 157. l. 9.
3, 31. c. 385. l. 46.
4, 3. 13. c. 156. l. 32.
4, 17. c. 465. l. 69.
5, 1. c. 896. l. 15.
5, 10. c. 7. l. 4. & 182. l. 3. & 184. l. 49. & 476. l. 18. & 485. l. 64.
5, 16. c. 470. l. 17. 50.
5. 22. c. 97. l. 7. 47.
5, 25. c. 474. l. 63. & 548. l. 73.
5, 31. c. 281. l. 45.
6, 4. c. 240. l. 25.
6, 5. c. 69. l. 31. & c. 82. l. 15.
6, 10. c. 633. l. 31.
6, 11. c. 310. l. 38.
6, 14. c. 537. l. 11.
6, 19. c. 632. l. 14.
6, 21. c. 539. l. 49.
6, 25. c. 277. l. 11. & 63. & c. 291. l. 28.
6, 32. c. 331. l. 28. & 358. l. 35.
6, 36. 37. c. 548. l. 3. &c.
Jud. 6, 37. c. 536. l. 73.
7, 2. c. 82. l. 15.
7, 5. c. 9. l. 48. & c. 672. l. 37. 67. &c. & c. 674. l. 34.
7, 8. 16. &c. c. 426. l. 35.
7, 12. c. 69. l. 31. & c. 77. l. 48.
& c. 78. l. 4.
7, 19. c. 396. l. 49.
8, 21. 26. c. 7. l. 51.
8, 24. c. 334. l. 2. & 335. l. 52.
8, 33. c. 355. l. 66.
9, 45. c. 872. l. 43.
9, 53. 56. 57. c. 460. l. 72.
10, 4. c. 184. l. 47.
11, 40. c. 69. l. 10.
12, 14. c. 184. l. 47.
13, 15. c. 632. 16. & 533. l. 32. & 638. l. 52.
13, 22. c. 196. l. 67.
14, 5. c. 715. l. 39. & 722. l. 27. & 730. l. 7.
14, 5. &c. c. 753. l. 9. &c.
14, 6. c. 757. l. 8.
14, 14. c. 613. l. 41.
14, 16. c. 631. l. 57.
14, 18. c. 8. l. 71. & 309. l. 12. & 406. l. 33. &c. & 724. l. 57.
15, 1. c. 632. l. 20. & 633. l. 38. & 856. l. 19.
15, 4. c. 494. l. 19.
15, 4. &c. c. 853. l. 46. &c.
15, 10. 57. c. 753. l. 16.
15, 14. c. 200. l. 46. & c. 205. l. 35.
15, 15. c. 199. l. 37. &c.
15, 16. c. 200. l. 13. &c.
15, 17. c. 200. l. 35. &c.
15, 18. c. 184. l. 42.
15, 19. c. 202. l. 15. &c.
16, 4. c. 753. l. 39. & 854. l. 40.
16, 9. c. 151. l. 17.
16, 21. c. 188. l. 49.
17, 3. 13. c. 347. l. 43. 17. 8. c. 204. l. 55.
18, 12. c. 590. l. 49.
18, 27. c. 739. l. 67.
18, 30. c. 356. l. 45.
19, 5. c. 669. l. 23.
19, 6. c. 598. l. 51.
19, 10. c. 379. l. 10.
19, 21. c. 300. l. 57.
19, 25. c. 194. l. 4.
19, 29. c. 326. l. 67.
20, 8. c. 465. l. 65.
20, 16. c. 119. l. 56. & 829. l. 19.
21, 21. c. 828. l. 25.

Ruth. 1, 16. 17. c. 204. l. 55.
1, 20. c. 612. l. 12.
2, 7. c. 377. l. 11.
2, 14. c. 598. l. 52.
2, 17. c. 310. l. 41.
2, 18. c. 457. l. 7.
2, 7. c. 854. l. 11.
4, 1. 2. c. 707. l. 14.
4, 6. c. 630. l. 39.
4, 19. c. 243. l. 8.

1. Sam. 1. 3. 4. c. 578. l. 48.
1, 4. 5. c. 578. l. 56.
2, 14. 15. c. 471. l. 43.
2, 15. c. 594. l. 74.
2, 29. c. 387. l. 67.
2, 35. c. 149. l. 37.
2, 36. c. 356. l. 62.
2, 36. c. 669. l. 24.
4, 10. c. 465. l. 65.
4, 18. c. 497. l. 44.
4, 19. c. 891. l. 28. 69.
4, 21. c. 331. l. 14.
5, 2. c. 357. l. 72.
5, 4. c. 44. l. 28.
1. Sam. 5, 5. c. 365. l. 41. & 593. l. 32.
5, 6. c. 365. l. 18. &c. & 1017. l. 70.
6, 1. c. 1018. l. 1.
6, 2. &c. c. 367. l. 43.
6, 5. c. 33. l. 59. & 1018. l. 6. &c.
6, 7. c. 211. l. 3. & 312. l. 54.
6, 7. 10. c. 297. l. 42. 59. & c. 298. l. 5. &c.
6, 12. c. 7. l. 12. & c. 286. l. 49.
6, 13. 14. c. 370. l. 73.
6, 18. 19. c. 369. l. 69. &c.
6, 19. c. 370. l. 13.
7, 1. c. 371. l. 45. & 374. l. 66.
7. 6. c. 351. l. 68. &c.
7, 9. c. 424. l. 52. & 427. l. 36. & 475. l. 7.
7, 9. 10. c. 636. l. 74.
8, 7. c. 819. l. 59.
8, 11. c. 60. l. 12. & c. 98. l. 29.
10, 3. c. 631. l. 60.
11, 7. c. 326. l. 54.
11, 8. c. 423. l. 41.
12, 3. c. 186. l. 10.
12, 30. c. 380. l. 38.
13, 2. c. 465. l. 65.
13, 5. c. 156. l. 41.
13, 6. c. 758. l. 61. & 764. l. 29.
13, 17. c. 854. l. 71.
13, 18. c. 231. l. 3.
13, 18. c. 68. l. 32.
13, 20. c. 663. l. 10.
13, 21. c. 386. l. 21.
14, 18. c. 466. l. 32.
14, 26. c. 374. l. 37.
14, 32. c. 14. l. 5. & 280. l. 30. & 519. l. 74. & 839. l. 39.
14, 32. 34. c. 280. l. 36.
14, 34. c. 439. l. 26.
14, 47. 48. c. 829. l. 42.
15, 1. c. 470. l. 47.
15, 3. c. 240. l. 26.
15, 3. 9. c. 280. l. 37.
15, 4. c. 423. l. 52. & 424. l. 57. & 577. l. 26. & 582. l. 58.
15, 5. c. 243. l. 3.
15, 9. c. 428. l. 24. & 429. l. 74.
15, 12. c. 533. l. 28.
15, 14. c. 287. l. 32. & 470. l. 17.
15, 19. c. 319. l. 74. & 839. l. 40.
15, 21. c. 375. l. 20.
15, 22. c. 375. l. 18.
16, 1. c. 317. l. 38.
16, 7. c. 617. l. 20.
16, 20. c. 184. l. 9. & 343. l. 7. & 632. l. 21. & 633. l. 35.
16, 23. c. 461. l. 17.
17, 1. c. 243. l. 9.
17, 5. c. 38. l. 52.
17, 6. c. 137. l. 69. & c. 136. l. 26. & c. 138. l. 3.
17, 7. c. 135. l. 43.
17, 18. c. 316. l. 2.
17, 20. c. 444. l. 39.
17, 22. 46. c. 196. l. 57.
17, 24. c. 722. l. 27.
17, 34. c. 528. l. 41. & 754. l. 62. & 807. l. 31.
17, 37. c. 807. l. 70.
17, 40. c. 455. l. 12. & 456. l. 70. & 458. l. 68.
17, 42. c. 343. l. 9.
17, 43. c. 687. l. 2.
17, 44. 46. c. 5. l. 2. &c.
17, 45. c. 135. l. 71. & 136. l. 26. & 138. l. 26.
17, 49. c. 455. l. 15. & 460. l. 19.
17, 34. c. 465. l. 76.

1. Sam.

1. Sam. 19, 10. c. 297. l. 12.
19, 13. c. 623. l. 42. &c.
20, 2. c. 407. l. 10.
20, 5. c. 560. l. 13. & 598. l. 53.
20, 24. 25. c. 594. l. 55.
20, 35. c. 818. l. 50.
21, 6. c. 190. l. 25.
21, 7. c. 96. l. 57. & 240. l. 42. & 444. l. 58.
22, 9. c. 240. l. 35.
24, 3. c. 915. l. 71. & 916. l. 11. & 920. l. 3.
24, 4. c. 467. l. 27. & 677. l. 11.
24, 15. c. 686. l. 3.
24, 20. c. 243. l. 47.
25, 2. c. 432. l. 12. & 480. l. 28. & 533. l. 37.
25, 3. c. 663. l. 57.
25, 8. c. 480. l. 40.
25, 18. c. 184. l. 7.
25, 20. c. 184. l. 43.
25, 21. c. 678. l. 38.
25, 22. c. 23. c. 675. l. 23.
25, 44. c. 1091. l. 2.
26, 5. 7. c. 229. l. 1.
26, 12. c. 1006. l. 12.
29, 9. c. 77. l. 59.
28, 7. c. 1031. l. 29.
28, 8. c. 700. l. 41.
28, 22. c. 669. l. 24.
28, 23. c. 598. l. 60.
28, 24. c. 275. l. 47. & c. 302. l. 32. 47. & c. 311. l. 55. & c. 313. l. 6.
29, 9. c. 368. l. 48.
30, 17. c. 77. l. 68. & c. 78. l. 65.
30, 20. c. 449. l. 22.
31, 3. c. 243. l. 39.
31, 4. c. 194. l. 5.
1, 6. c. 98. l. 31.
1, 16. c. 323. l. 21.
1, 22. c. 133. l. 57.
1, 23. c. 15. l. 11. & 724. l. 60. & 771. l. 10.
1, 2. c. 441. l. 36.
2, 8. c. 331. l. 30.
2, 14. c. 349. l. 63.
2, 18. c. 9. l. 14. & 926. l. 37.
3, 8. c. 685. l. 50. & 668. l. 64.
4, 4. c. 331. l. 31. & 630. l. 39.
5, 20. c. 295. l. 48.
6, 2. & c. 371. l. 50. &c.
6, 3. 6. c. 312. l. 56.
6, 6. c. 372. l. 48.
6, 6. 7. c. 140. l. 38.
6, 8. c. 295. l. 45.
6, 13. c. 282. l. 33. 53. 56. 60. & 283. l. 23. & 284. l. 54. & 285. l. 1.
6, 14. c. 90. l. 6. & 515. l. 67.
6, 16. c. 349. l. 17.
6, 18. 19. c. 578. l. 59.
6, 19. c. 278. l. 26.
7, 7. c. 204. l. 55. & 441. l. 37.
7, 8. c. 467. l. 61.
8, 1. c. 224. l. 70. &c.
8, 2. c. 90. l. 38. & 485. l. 2.
8, 4. c. 99. l. 66. & 178. l. 33. & 179. l. 25.
8, 18. c. 757. l. 16.
9, 8. c. 686. l. 5.
10, 4. c. 900. l. 66.
10, 6. c. 156. l. 64.
10, 18. c. 99. l. 69. & 156. l. 31. 71.
11, 1. c. 557. l. 71.
11, 2. c. 628. l. 44.
11, 3. c. 663. l. 44.
11, 21. c. 331. l. 29.
12, 1. &c. c. 521. l. 60.
12, 3. c. 428. l. 4. & 438. l. 5.
12, 6. c. 395. l. 1. &c.
12, 10. c. 133. l. 57. & 409. l. 42.

2. Sam. 12, 31. c. 311. l. 10.
13, 6. c. 329. l. 28.
13, 23. c. 480. l. 29.
13, 24. c. 480. l. 31.
13, 29. c. 228. l. 54.
15, 30. c. 600. l. 31.
16, 1. c. 184. l. 7.
16, 2. c. 12. l. 5. & 189. l. 2. &c.
16, 9. c. 686. l. 21.
17, 8. c. 412. l. 9.
17, 10. c. 9. l. 29. &c. 724. l. 61. & 771. l. 9. & 778. l. 62.
17, 18. c. 355. l. 18. & 813. l. 22.
17, 23. c. 184. l. 44.
17, 29. c. 280. l. 16. & 315. l. 49. & 316. l. 30. & 474. l. 65.
18, 9. c. 228. l. 56. & 541. l. 66.
18, 17. c. 465. & 1091. l. 7.
19, 8. c. 465. l. 65.
19, 21. c. 859. l. 26.
19, 26. c. 184. l. 45.
20, 1. c. 465. l. 65.
20, 22. c. 465. l. 65.
20, 23. c. 757. l. 17.
21, 9. c. 858. l. 9.
21, 19. c. 591. l. 3.
22, 8. c. 132. l. 72.
22, 8. c. 142. l. 72.
22, 34. c. 882. l. 3. & 888. l. 43.
22, 40. c. 243. l. 1.
23, 11. c. 774. l. 9.
23, 11. 12. c. 220. l. 60. &c.
23, 15. c. 758. l. 53.
23, 16. c. 352. l. 26.
23, 20. c. 716. l. 37. & 722. l. 28. & 757. l. 11. & 758. l. 1. &c.
23, 24. c. 370. l. 46.
24, 9. c. 376. l. 26.
24, 15. c. 376. l. 53. &c.
24, 17. c. 378. l. 48.
24, 23. c. 378. l. 68.
24, 24. c. 379. l. 35. & 542. l. 69.
24, 32. c. 311. l. 12.

1. Reg. 1, 5. c. 179. l. 73.
1, 9. c. 59. l. 37. & c. 282. l. 34. 53. & c. 293. l. 23. & c. 284. l. 55. 64. & c 314. l. 4.
1, 19. 25. c. 282. l. 36. 53. & c. 283. l. 23. & c. 284. l. 57. 64.
1, 33. c. 228. l. 53.
1, 39. c. 317. l. 40.
1, 40. c. 774. l. 26.
2, 35. c. 757. l. 19.
3, 5. c. 90. l. 41.
4, 4. c. 757. l. 19.
4, 18. c. 297. l. 16.
4, 23. c. 16. l. 56. & 304. l. 24. & 314. l. 11. & 893. l. 63. & 911. l. 39. & 928. l. 72.
4, 26. c. 155. l. 17. & c. 157. l. 3. 23. & c. 158. l. 17.
4, 28. c. 100. l. 51. 72. & 101. l. 43. & 158. l. 40. & 241. 38.
4, 30. c. 20. l. 71.
4, 31. c. 838. l. 67.
4, 33. c. 3. l. 44. & 587. l. 47. & 588. l. 34. & 589. l. 66. &c.
5, 11. c. 242. l. 70.
5, 12. c. 1032. l. 26.
5, 17. c. 481. l. 62.
6, 25. c. 483. l. 44.
7, 15. c. 334. l. 41.
7, 23. c. 502. l. 61.
7, 24. 25. c. 313. l. 61. & 359. l. 35.
7, 29. c. 310. l. 65.
7, 37. c. 483. l. 44.
7, 50. c. 586. l. 53.
8, 9. c. 435. l. 68. & 590. l. 58.
8, 46. c. 747. l. 74.
8, 63. c. 320. l. 27. & 575. l. 22.
8, 66. c. 465. l. 65.
9, 19. c. 158. l. 37.
9, 27. c. 174. l. 54. & 876. l. 57.
10, 2. c. 77. l. 58. 69.
10, 15. c. 41. l. 40.
10, 22. c. 61. 51. & c. 14. l. 22. &c. 247. l. 33. & c. 992. l. 70. &c.
10. 25. c. 228. l. 58. & 566. l. 31.
10, 26. c. 154. l. 71. & c. 157. l. 50.
10, 27. c. 649. l. 6.
10, 28. c. 252. l. 51.
10, 28. 29. c. 169. l. 3. &c. 172. l. 25.
11, 5. 33. c. 355. l. 66.
11, 16. c. 676. l. 28.
11, 40. c. 354. l. 42.
12, 16. c. 436. l. 1. & 465. l. 65.
12, 26. 27. c. 354. l. 59. &c.
12, 28. c. 347. l. 43. & 354. l. 45. & 355. l. 44. &c.
12, 29. c. 356. l. 37. & 818. l. 37.
12, 31. c. 356. l. 54. &c.
12, 32. 33. c. 572. l. 32.
13, 13. 23. c. 184. l. 41.
13, 24. c. 200. l. 17. &c.
13, 14. c. 820. l. 10.
13, 20. c. 598. l. 62.
13, 24. c. 139. l. 37. & 243. l. 41. & 722. l. 25. & 746. l. 45.
13, 16. c. 740. l. 20.
13, 28. c. 206. l. 21. &c. & 207. l. 68. & 740. l. 22.
14, 10. c. 675. l. 23. 59.
14, 11. c. 5. l. 71. & c. 9. l. 43. & c. 671. l. 7. & c. 681. l. 20.
14, 23. c. 14. l. 23.
14, 27. c. 196. l. 58.
15, 6. c. 436. l. 4.
16, 4. c. 671. l. 9.
16, 10. c. 675. l. 24.
16, 11. c. 675. l. 70.
17, 1. c. 548. l. 52.
17, 11. c. 669. l. 24.
17, 12. c. 327. l. 54. & c. 622. l. 31.
17, 14. c. 205. l. 27.
18, 2. c. 204. l. 55.
18, 5. c. 9. l. 45.
18, 19. c. 537. l. 33.
18, 26. c. 377. l. 13. & 556. l. 27.
18, 29. c. 556. l. 32.
18, 30. c. 533. l. 32.
18, 33. c. 854. l. 15.
18, 38. c. 539. l. 53.
18, 38. 39. c. 361. l. 38.
19, 6. c. 327. l. 62. & 328. l. 52.
19, 13. c. 827. l. 17.
19, 19. c. 309. l. 5.
19, 21. c. 314. l. 5.
20, 27. c. 620. l. 48.
20, 33. c. 358. l. 73.
20, 35. 36. c. 746. l. 47. &c.
20, 36. c. 722. l. 26. & 740. l. 2.
21, 9. c. 67. l. 10.
21, 19. c. 706. l. 53.
21, 21. c. 675. l. 24. 30. 59.
21, 23. c. 671. l. 12.
21, 24. c. 671. l. 13.
21, 27. c. 600. l. 7.
22, 11. c. 527. l. 25.
22, 17. c. 521. l. 56.
22, 32. c. 400. l. 60.
22, 34. 38. c. 460. l. 73.
22, 38. c. 671. l. 24. & 706. l. 62.
22, 39. c. 252. l. 60.

2. Reg. 1, 1. c. 485. l. 4.
1, 8. c. 12. l. 20.
1, 11. c. 90. l. 40.
2, 2. c. 8. 18. l. 34.
2, 13. c. 827. l. 19.
2, 19. c. 292. l. 23.
2, 23. &c. c. 818. l. 21. &c.
2, 25. c. 533. l. 12.
3, 4. c. 90. l. 38. & c. 422. l. 41. & 428. l. 26. & 441. l. 56. 67. & 442. 17. & 470. 24. & 475. 21. & 484. 67. & 485. 4. & 511. 15. & 534. 47.
3, 15. c. 20. l. 69. & c. 463. l. 74.
4, 25. c. 133. l. 12.
4, 29. c. 597. l. 73.
5, 17. c. 229. l. 51. &c. 234. l. 15.
5, 23. c. 334. l. 48. 58. & c. 335. l. 64.
6, 6. c. 483. l. 42.
6, 25. c. 16. l. 62. & c. 189. l. 67. &c.
7, 1. c. 190. l. 18.
7, 6. c. 168. l. 61.
7, 7. 10. c. 188. l. 71.
8, 9. c. 77. l. 60. 69.
8, 13. c. 686. l. 7.
9, 8. c. 675. l. 25. 60. & 676. l. 20.
9, 25. c. 173. l. 2.
9, 35. c. 671. l. 28.
10, 11. c. 676. l. 23.
10, 12. c. 479. l. 38.
10, 24. c. 196. l. 58.
11, 4. 19. c. 646. l. 65.
12, 11. c. 334. l. 50.
12, 13. c. 586. l. 53.
12, 15. c. 195. l. 58.
13, 5. c. 465. l. 65.
14, 9. c. 764. l. 21.
14, 12. c. 465. l. 65.
15, 29. c. 897. l. 4.
16, 10. c. 572. l. 12.
16, 17. c. 328. l. 14.
17, 14. c. 413. l. 29.
17, 16. c. 354. l. 35.
17. 21. c. 111. l. 3.
17. 24. c. 370. l. 48. & 620. l. 64.
17, 25. c. 722. l. 24. & 740. l. 4. & 742. l. 12.
17, 25. 26. c. 736. l. 38. & 745. l. 65. & 746. l. 22.
17, 30. c. 478. l. 14. & 649. l. 45.
17, 31. c. 182. l. 61.
17, 33. c. 537. l. 39.
18, 3. c. 551. l. 8.
18, 21. c. 781. l. 70.
18, 24. c. 168. l. 67.
19, 25. c. 1091. l. 12.
19, 28. c. 125. l. 45. & 224. l. 52. & 764. l. 68.
20, 8. c. 551. l. 10.
20, 13. c. 297. l. 67. & 629. l. 32.
21, 3. c. 177. l. 36.
21, 20. c. 177. l. 37.
22, 5. 7. 8. 9. c. 196. l. 59.
23, 5. 176. l. 56. 60.
23, 11. c. 176. l. 50. &c.
23, 12. c. 700. l. 38.
23, 13. c. 345. l. 55.
23, 15. c. 354. l. 50.
23, 30. c. 759. l. 52.
23, 32. 33. 24. c. 759. l. 52. 63. &c.
23, 33. c. 172. l. 43.
23, 37. c. 759. l. 73.
24, 2. c. 760. l. 42.
24, 3. 4. c. 759. l. 73.
24, 12. &c. c. 760. l. 47.

1. Par. 1, 29. c. 535. l. 5.
1, 33. c. 82. l. 1.
1, 44. c. 534. l. 37.
2, 7. c. 307. l. 57.
3, 1. c. 663. l. 43.

1. Par. 4, 28. c. 854. l. 73.
4, 29. c. 200. l. 53.
4, 31. c. 158. l. 22.
5, 1. 2. c. 406. l. 30.
5, 10. c. 465. l. 71.
5, 21. c. 183. l. 69. & 511. l. 17.
5, 23. c. 862. l. 72.
8, 33. c. 112. l. 5. & 331. l. 29.
8, 34. c. 331. l. 31.
9, 33. c. 297. l. 14.
9, 39. c. 331. l. 30.
11, 8. c. 472. l. 69.
11, 9. 10. c. 243. l. 8.
11, 11. 20. c. 137. l. 51.
11, 13. c. 243. l. 10.
11, 22. c. 757. l. 11. & 758. l. 1. &c.
12, 8. c. 8. l. 51. & 726. l. 34. & 771. l. 12. & 778. l. 62. & 926. l. 38.
12, 40. c. 12. l. 2. & 77. l. 69. & 184. l. 8. & 228. l. 59. 62. & 313. l. 31. & 314. l. 5.
13, 6. c. 371. l. 49.
13, 9. c. 140. l. 39.
15, 15. c. 371. l. 73.
15, 26. c. 282. l. 56. & 285. l. 2.
15, 29. c. 349. l. 18.
16, 3. c. 278. l. 27. & 328. l. 59.
18, 2. c. 485. l. 3.
18, 4. c. 99. l. 66. & 156. l. 34. & 178. l. 34.
19, 7. c. 156. l. 52.
19, 18. c. 156. l. 70.
20, 3. c. 311. l. 10.
20, 5. c. 591. l. 6.
21, 21. &c. c. 380. l. 15.
21, 25. c. 379. l. 38. & 380. l. 18.
21, 26. c. 361. l. 12. & 539. l. 50.
24, 7. c. 216. l. 8.
24, 21. c. 569. l. 68.
25, 2. c. 984. l. 56.
25. 5. c. 317. l. 22.
26, 18. c. 177. l. 67.
26, 29. 30. 31. c. 444. l. 55.
27, 1. c. 376. l. 35.
27, 28. 29. c. 696. l. 74.
27, 29. c. 307. l. 25. & 534. l. 5.
27, 30. c. 77. 61. & 183. l. 60.
28, 5. 6. c. 557. l. 20.
29, 21. c. 556. l. 19.
35, 13. c, 638. l. 60.

2. Par. 1, 4. c. 204. l. 56.
1, 14. c. 154. l. 71. &c. & 157. l. 51.
1, 16. c. 172. l. 45.
1, 16. 17. c. 169. l. 3. & 172. l. 75.
3, 1. c. 379. l. 20.
4, 6. c. 549. l. 46.
5, 6. c. 575. l. 23.
7, 1. 2. 3. c. 361. l. 21.
7, 1. 3. c. 539. l. 51.
7, 5. c. 320. l. 27. & 511. l. 19. & 566. l. 21.
4, 3. c. 74. l. 53.
8, 6. c. 158. l. 4. 38.
8, 13. c. 317. l. 26.
8, 17. c. 174. l. 54.
9, 1. c. 77. l. 69.
9, 4. c. 20. l. 67.
9, 21. c. 6. l. 52. & 632. l. 41. & 992. l. 70. &c.
9, 22. c. 247. l. 33.
9, 24. c. 228. l. 58.
9, 25. c. 156. l. 74. & 157. l. 23. 51. & 174. l. 30.
9, 28. c. 159. l. 20. & 169. l. 8.
9, 41. c. 112. l. 5.
11, 5. c. 642. l. 66.
11, 14. c. 357. l. 10.
11, 15. c. 357. l. 26.
12, 3. c. 156. l. 36. & 168. l. 56.
13, 7. c. 818. l. 58.
13, 17. 18. &c. c. 436. l. 8.
14, 8. 17. c. 354. l. 56.
14, 9. c. 156. l. 28.
14, 14. c. 77. l. 58.
14, 15. c. 454. l. 53. & 465. l. 40.
2. Par. 17, 11. c. 648. l. 33.
18, 2. c. 314. l. 5.
18, 10. c. 527. l. 25.
18, 16. c. 521. l. 57.
18, 30. c. 854. l. 57.
18, 31. c. 400. l. 61.
20, 2. c. 632. l. 66.
22, 5. c. 243. l. 11.
22, 8. c. 243. l. 42.
23, 28. c. 297. l. 13.
26, 10. c. 440. l. 71.
26, 19. c. 357. l. 19.
28, 6. c. 413. l. 44.
28, 18. c. 467. l. 29. & 753. l. 16.
28, 21. c. 357. l. 66.
29, 2. c. 280. l. 34.
29, 21. c. 647. l. 30.
29, 27. c. 572. l. 18.
29, 30. c. 984. l. 56.
29, 34. c. 324. l. 31.
30, 1. 5. 10. 11. c. 320. l. 58.
30, 2. c. 580. l. 31.
30, 3. c. 572. l. 20.
30, 8. c. 413. l. 29.
30, 15. 16. c. 611. l. 29. 30. 16. c. 573. l. 49. & 577. l. 17.
30, 17. c. 323. l. 42. & 576. l. 25. & 579. l. 67.
30, 18. 19. 20. c. 580. l. 1.
30, 21. 32. 33. c. 320. l. 33.
30, 22. c. 565. l. 28.
30, 24. c. 320. l. 37.
32, 28. c. 155. l. 47.
33, 11. c. 764. l. 30.
34, 6. c. 1032. l. 1.
34, 6. 9. 33. c. 217. l. 16.
34, 7. 9. c. 320. l. 58.
35, 1. 17. c. 217. l. 17.
35, 3. 17. c. 320. l. 59.
35, 5. 6. 10. 11. c. 611. l. 30.
35, 7. c. 511. l. 22.
35, 7. 8. 9. c. 320. l. 42. & 565. l. 37.
35, 10. 11. c. 323. l. 43.
35, 11. c. 324. l. 51. & 573. l. 52. & 577. l. 18.
35, 11. 15. c. 556. l. 59.
35, 13. c. 596. l. 12.
35, 24. c. 175. l. 22.
36, 1. c. 759. l. 52.
36, 4. c. 57. l. 54. & c. 759. l. 65. &c.
36, 6. c. 760. l. 44.
36, 12. c. 216. l. 58.
36, 13. c. 413. l. 29.
36, 21. c. 289. l. 8.

Esdr. 1, 1. c. 219. l. 23.
2, 2. c. 219. l. 23.
2, 54. c. 89. l. 1.
2, 55. c. 177. l. 51.
2, 64. 65. c. 65. l. 56.
2, 67. c. 183. l. 64.
3, 2. c. 217. l. 61.
4, 24. c. 219. l. 27.
6, 7. c. 217. l. 20. & 51.
6, 9. 17. c. 422. l. 59. & 423. l. 71.
6, 17. c. 320. l. 55. & 632. l. 41. & 647. l. 30.
6, 20. c. 576. l. 7. 32.
8, 35. c. 217. l. 21. & 647. l. 30.
9, 1. c. 345. l. 55.
9, 3. c. 480. l. 73.
10, 12. c. 774. l. 27.
10, 44. c. 783. l. 5.

Nehem. 2, 1. c. 557. l. 54.
2, 6. c. 598. l. 64.
2, 9. c. 215. l. 64.
2, 12. 14. c. 215. l. 57.
3, 8. c. 399. l. 50.
3, 13. c. 242. l. 72.
4, 2. c. 472. l. 68.
4, 5. c. 136. l. 57.
5, 14. c. 215. l. 33. & 216. l. 3.
5, 17. c. 216. l. 4.
5, 17. 18. c. 215. l. 68.
5, 18. c. 314. l. 12.
Nehem. 6, 7. c. 215. l. 22.
7, 66. 67. c. 65. l. 56.
7, 68. 69. c. 216. l. 1.
7, 69. c. 183. l. 64.
7, 70. c. 215. l. 71.
8, 3. c. 377. l. 15.
9, 16. 17. 29. c. 413. l. 29.
9, 18. c. 346. l. 65. & 347. l. 48.
9, 29. c. 413. l. 19.
11, 27. c. 854. l. 74.
13, 5. c. 566. l. 19.
13, 15. c. 184. l. 8.
13, 16. c. 44. l. 67.

Esther. 1, 2. c. 286. l. 58. & 457. l. 33. & 470. l. 65. & 810. l. 26.
1, 5. c. 570. l. 7.
1, 6. c. 328. l. 17.
2, 5. c. 200. l. 51.
2, 12. c. 567. l. 60.
2, 13. col. 926. l. 66.
3, 7. col. 557. l. 55.
6, 10. col. 155. l. 58.
8, 8. col. 748. l. 5.
8, 10. col. 100. l. 64. & 101. l. 31. & 179. l. 64. & 235. l. 67. &c.
8, 10. 14. col. 241. l. 41.
8, 12. col. 817. l. 23.
8, 14. col. 100. l. 38.
8, 35. col. 320. l. 59.
9, 25. col. 323. l. 21.
9, 28. c. 155. l. 53.

Job. 1, 3. c. 77. l. 40. & 183. l. 58. & 140. l. 20. & 310. l. 6 & 511. l. 12.
1, 7. c. 774. l. 70.
1, 14. c. 309. l. 4.
1, 16. c. 364. l. 50.
1, 20. c. 480. l. 69. & 482. l. 40.
3, 4. c. 150. l. 3.
3, 7. c. 150. l. 4.
3, 16. c. 1031. l. 24. 42.
3, 24. c. 730. l. 60.
4, 8. c. 733. l. 53.
4, 8. 9. c. 775. l. 72.
4, 10. 11. c. 775. l. 68.
4, 11. c. 125. l. 46. & 719. l. 67. & 720. l. 50. & 721. l. 58.
4, 15. c. 1039. l. 49.
4, 20. c. 377. l. 19.
5, 4. c. 707. l. 9.
5, 20. c. 133. l. 51.
6, 5. c. 7. l. 11. & c. 286. l. 44. & 300. l. 48. & 407. l. 14. & 869. l. 64.
6, 6. c. 16. l. 61.
6, 7. c. 744. l. 42.
7, 4. c. 84. l. 73.
7, 12. c. 45. l. 55.
8, 2. c. 624. l. 39.
8, 11. c. 403. l. 5.
9, 7. c. 119. l. 56.
9, 26. c. 14. l. 2. & c. 15. l. 15.
9, 31. c. 761. l. 13.
10, 1. c. 399. l. 61.
10, 10. c. 316. l. 40. 46.
10, 16. c. 763. l. 5. &c. & 767. l. 42.
10, 19. c. 426. l. 5.
11, 12. c. 870. l. 69. & 878. l. 39.
11, 16. c. 352. l. 23.
12, 7. 8. c. 39. l. 2.
13, 4. c. 445. l. 41.
14, 8. c. 1. l. 22.
14, 10. col. 543. l. 10. & col. 823. l. 29.
14, 11. c. 792. l. 35.
14, 24. c. 70. l. 53.
15, 10. c. 624. l. 40.
15, 27. c. 506. l. 35.
15, 28. c. 109. l. 10.
15, 31. c. 149. l. 31.
16, 11. c. 195. l. 34.
17, 3. c. 125. l. 48.
17, 14. c. 761. l. 14.
18, 8. c. 541. l. 71.
19, 3. c. 513. l. 59.
Job. 19, 20. c. 202. l. 68.
19, 22. 24. c. 466. l. 26.
19, 26. c. 280. l. 22.
19, 29. c. 133. l. 28.
20, 4. c. 8. l. 11.
20, 9. c. 204. l. 58.
20, 14. c. 24. l. 51.
20, 16. c. 24. l. 57.
20, 17. c. 474. l. 66.
21, 10. c. 276. l. 64. & 279. l. 12. & 286. l. 56. & 291. l. 18. &c.
21, 20. c. 140. l. 34.
21, 11. c. 296. l. 56.
21, 23. c. 433. l. 3.
21, 24. c. 457. l. 20. &c.
21, 30. 32. c. 426. l. 59.
22, 25. c. 949. l. 53.
24, 2. c. 448. l. 23.
24, 5. c. 870. l. 60. & 878. l. 40.
24, 13. c. 32. l. 46.
24. 21. c. 683. l. 51.
24, 22. c. 96. l. 67.
26, 13. c. 45. l. 54.
27, 3. c. 123. l. 40.
28, 4. c. 295. l. 48.
28, 7. c. 25. l. 36.
28, 8. c. 719. l. 3.
28, 27. c. 839. l. 32.
29, 6. col. 315. l. 71. & c. 474. l. 66.
29, 17. c. 202. l. 68.
29, 24. c. 148. l. 67.
29, 25. c. 441. l. 73.
30, 1. c. 531. l. 3.
37, 4. c. 872. l. 71. &c.
30, 4. 7. c. 873. l. 33.
30, 7. c. 607. l. 59.
30, 28. c. 535. l. 62.
30, 29. c. 14. l. 6. & col. 15. l. 5. & c. 69. l. 11.
31, 1. col. 684. l. 46. & col. 685. l. 46.
31, 10. c. 188. l. 31.
31, 19. 20. c. 484. l. 46.
31, 20. c. 12. l. 17. & c. 484. l. 23. & c. 548. l. 5.
31, 25. c. 484. l. 23.
31, 40. c. 764. l. 22.
32, 6. c. 59. l. 26. & c. 411. l. 55.
33, 18. c. 761. l. 15.
33, 22. c. 761. l. 16.
33, 24. c. 761. l. 17.
33, 28. c. 761. l. 19.
33, 30. c. 761. l. 20.
34, 17. c. 624. l. 27.
34. 18. c. 859. l. 26.
34, 20. c. 96. l. 56.
34, 24. c. 624. l. 48.
35, 11. c. 243. l. 6.
35, 16. c. 625. l. 56.
36, 5. c. 624. l. 50.
36, 31. c. 925. l. 57.
36, 33. c. 25. l. 62.
37, 4. c. 730. l. 55.
38, 8. c. 666. l. 15.
38, 28. c. 548. l. 50.
38, 36. c. 14. l. 54. & c. 15. l. 48. & col. 503. l. 62.
39, 1. c. 737. l. 39. 72. & c. 888. l. 44. & 889. l. 59.
39, 2. c. 737. l. 17. 19.
39, 3. c. 415. l. 64. & 884. l. 31. & 915. l. 72. & 916. l. 10. & 919. l. 48. & 920. l. 6.
39, 34. c. 891. l. 64. &c.
39, 5. c. 182. l. 51. & 871. l. 3.
39, 8. c. 9. l. 35.
39, 9. c. 5. l. 74. & c. 305. l. 46. & c. 871. l. 72.
39, 10. c. 133. l. 13. & 877. l. 41.
39, 11. c. 877. l. 55.
39, 12. col. 949. l. 44. 72. & col. 953. l. 55.
39, 14. c. 8. l. 69.
39, 16. c. 14. l. 60.
39, 17. c. 15. l. 61. & 65. l. 8.
39, 19. c. 71. l. 19.
39, 20. c. 125. l. 44.

Job. 39,21. c. 133. l. 14.
39,22.23. 25. 28. c. 117. l. 25. *usque ad col.* 153.
39,22. c. 117. l. 25. *usque ad col.* 121. l. 35.
39,23. c. 7. l. 10. & c. 121. l. 35. *usque ad col.* 127. l. 69.
39,23. c. 58. l. 356.
39,24. c. 8. l. 69. & c. 9. l. 36. & c. 127. l. 69. *usque ad col.* 132. l. 71.
39,25. c. 132. l. 71. *usque ad col.* 133. l. 70.
39,26. col. 133. l. 61. *usque ad* 142. l. 61.
39,27. c. 142. l. 61. *usque ad col.* 150. l. 6.
39,28. col. 150. l. 6. *usque ad col.* 152. l. 57.
39,31. c. 14. l. 34.
39,32. c. 15. l. 33.
39,33. c. 16. l. 29. & 143. l. 71.
40,10. c. 5. l. 17.
40,10. &c. *usque ad* 19. c. 49. l. 6.
40,10. c. 248. l. 25. 34. & c. 300. l. 37.
40,11. c. 509. l. 60.
40,12. c. 494. l. 19.
40,15. c. 248. l. 25. & 407. l. 31. &c. c. 467. l. 12.
40,16. c. 985. l. 27.
40,19. 21. c. 125. l. 44.
40,20. &c. c. 52. l. 12.
40,21. c. 764. l. 57.
40,24. c. 16. l. 68.
40,26. c. 50. l. 40.
41,5. c. 202. l. 68.
41,11. c. 123. l. 42.
41,17. c. 381. l. 67.
41,20. c. 133. l. 15. & 135. l. 74. & 139. l. 22.
41,21. c. 668. l. 22.
41,25. c. 6. l. 8.
41,26. c. 719. l. 3.
42,11. c. 433. l. 18.
42,12. c. 77. l. 40. & 183. l. 58. & 310. l. 6. & 511. l. 21.
Ad *Jobum* additamenta in Gr. verſ. c. 876. l. 50.

Pſ. 1,3. c. 896. l. 53.
1,6. c. 295. l. 27.
3,2. c. 408. l. 33.
3,4. c. 331. l. 9.
3,8. c. 202. l. 68.
4,2. c. 412. l. 70.
5,10. c. 118. l. 13.
5,11. c. 331. l. 10.
7,3. c. 740. l. 58. & 776. l. 20. 57.
7,16. c. 758. l. 59. & c. 761. l. 21.
7,17. c. 323. l. 21.
8,5. c. 755. l. 54.
8,7. c. 57. l. 62. & 432. l. 28.
8,7.8. c. 281. l. 32. & 310. l. 13.
8,7.8.9. c. 3. l. 23.
8,8. c. 250. l. 59. & 953. l. 18.
9,16. c. 761. l. 24.
9,28. c. 275. l. 72.
10,9. c. 737. l. 17. 22. 73. & c. 776. l. 22.
11,7. c. 537. l. 12.
12,7. c. 395. l. 16.
12,9. c. 53. l. 27.
16,7. c. 99. l. 73. & c. 497. l. 55.
1,16. 10. c. 761. l. 6.
16,14. c. 700. l. 65.
17,12. c. 737. l. 42. 74. 776. l. 23.
18,1. c. 45. l. 46. & c. 101. l. 4.
18,20. c. 412. l. 71.
18,34. c. 9. l. 14. & 882. l. 3. 43. & 888. l. 44. & 193. l. 31.
18,35. c. 279. l. 39. & 756. l. 23. & 807. l. 65.
18,48. c. 467. l. 40.
19,4. c. 356. l. 67.
19,6. c. 131. l. 49.
20,3. c. 361. l. 43.
Pſ. 20,4. c. 539. l. 56.
20,8. c. 173. l. 48.
21,9. c. 243. l. 49.
22,1. c. 781. l. 20. & 888. l. 21. &c.
22,2. c. 730. l. 458.
22,8. c. 297. l. 17. & 781. l. 13.
22,9. c. 781. l. 15.
22,12. c. 408. l. 29. &c. & 776. l. 25.
22,13. c. 8. l. 68. & c. 97. l. 2. & 281. l. 71. & 287. l. 38. & 306. l. 2. & 531. l. 59. 71.
22,15. 16. c. 615. l. 21.
22,17. c. 683. l. 73. & 686. l. 36. & 779. l. 34. &c. & 782. l. 48. 69. 73.
22,19. c. 781. l. 17.
22,20. c. 888. l. 25.
22,21. c. 686. l. 38.
22,22. col. 730. l. 8. & 732. l. 65. & 949. l. 46. & 950. l. 20. & 957. l. 51. & 959. l. 16. & 964. l. 41. & 965. l. 30.
22,30. c. 412. l. 16.
23,1. c. 444. l. 24.
23,1.2. c. 449. l. 30. & 468. l. 24. & 517. l. 62. & 519. l. 49.
23,1.4. c. 459. l. 7.
23,2. c. 279. l. 48. & c. 468. l. 2.
25,16. c. 557. l. 12.
28,1. c. 276. l. 2. & 758. l. 57.
29,1. c. 646. l. 65.
29,3. p. 1055. l. 37. & 1057. l. 45.
29,5.6. c. 409. l. 21. &c.
29,6. c. 288. l. 20. & 949. 68. & 958. 74.
29,7. c. 433. l. 6. & 1057. l. 40.
29,8. p. 1057. l. 47.
29,9. c. 888. l. 44. & 891. l. 16.
30,4. c. 758. l. 57. & 761. l. 24.
30,10. c. 761. l. 24.
31,9. c. 412. l. 72.
31,21. c. 150. l. 23.
31,25. c. 150. l. 23.
32,3. c. 730. l. 458.
32,5. c. 550. l. 30.
32,9. c. 228. l. 50.
32,11. c. 136. l. 57.
33,17. c. 117. l. 6. & 179. l. 7.
34,3. c. 137. l. 51.
34,11. c. 720. l. 72. & 776. l. 27.
34,20. c. 609. l. 45.
35,7. c. 761. l. 24.
35,16. c. 202. l. 69.
35,17. c. 776. l. 29.
36,9. c. 415. l. 65.
36,7. c. 4. l. 42. & 195. l. 50.
36,9. c. 412. l. 21.
37,20. c. 428. l. 28. & 950. l. 27.
38,8. c. 506. l. 35. & 507. l. 5. & 511. l. 62.
38,9. c. 730. l. 4. 58.
39,2. c. 401. l. 32.
39,6. c. 1030. l. 36.
39,13. c. 619. l. 2.
40,7. c. 781. l. 29. 52.
40,16. c. 150. l. 20.
41,5. c. 580. l. 10.
42,1. c. 881. l. 4.
42,2. c. 7. l. 13. & 883. l. 35. &c.
43 3. c. 279. l. 41.
43,10. c. 253. l. 73.
44,23. c. 289. l. 62.
45,5. c. 31. l. 44.
45,9. c. 252. l. 52.
45,16. c. 426. l. 58.
46,4. c. 731. l. 1.
47,12. c. 244. l. 63.
49,2. c. 108. l. 23. & 1030. l. 40.
49,10. c. 761. l. 25.
49,13. 21. c. 3. l. 13.
49,14. c. 421. l. 11.
49,21. c. 409. l. 60.
50,9. c. 467. l. 56.
50,10. c. 5. l. 25. 74.
50,11. c. 4. l. 66. & 14. l. 31. & 979. l. 3. & 980. l. 34.
Pſ. 50,13. c. 8. l. 68. & 97. l. 3. 281. l. 74. & 287. l. 38.
50,13. 14. c. 414. l. 70.
51,8. c. 291. l. 39. & 503. l. 63.
51,9. c. 587. l. 16. & 49.
51,10. c. 130. l. 67.
51,11. c. 414. l. 31.
51,17. c. 414. l. 73.
52,2. c. 866. l. 10.
55,7. c. 15. l. 8.
55,14. c. 761. l. 25.
55,22. c. 474. l. 66.
56,3. c. 408. l. 35.
56,6. c. 135. l. 49.
56,7. c. 714. l. 53.
57,5. c. 719. l. 59. 68. & c. 776. l. 30.
58,7. c. 29. l. 60. & c. 733. l. 57. & c. 776. l. 31.
58,9. c. 1030. l. 61. &c.
58,11. c. 14. l. 13. & 771. l. 74.
59,4. c. 714. l. 53.
59,7. 15. c. 5. 72. & 665. l. 49. & 666. l. 46. & 681. l. 21. & 809. l. 74.
59,12. c. 926. l. 68.
60,6. c. 433. l. 433. l. 52.
61,3. c. 514. l. 70.
62,4. c. 760. l. 15.
63,6. c. 412. l. 23.
63,11. c. 9. l. 46. & 133. l. 51. & 848. l. 56.
64,4. c. 668. l. 49.
64,14. c. 60. l. 66.
65,13. c. 468. l. 6.
65,14. c. 421. l. 11. & 428. l. 17. & 511. l. 4. & 648. l. 11.
66,15. c. 11. l. 12. & 470. l. 22. & 472. l. 50. & 646. l. 53.
67,7. c. 491. l. 22.
68,4. c. 772. l. 1.
68,11. c. 773. l. 66.
68,14. c. 14. l. 61.
68,16. c. 316. l. 56.
68,18. c. 99. l. 71.
68,19. c. 414. l. 53.
68,24. c. 628. l. 47. & 671. l. 5.
68,31. c. 6. l. 1. & 97. l. 4. & 282. l. 1. & 287. l. 38. & 408. l. 51. & 984. l. 65. 68. 32. c. 237. l. 17.
69,4. c. 118. l. 15.
69,9. c. 619. l. 8.
69,22. c. 592. l. 38.
69,31. c. 944. l. 10.
69,31. 32. c. 414. l. 74.
69,32. c. 276. l. 63. & c. 944. l. 58.
69,35. c. 37. l. 34.
69,39. c. 285. l. 70. &c.
70,4. c. 150. l. 20.
71,4. c. 113. l. 33. & 618. l. 36.
72,6. c. 481. l. 59.
72,8. c. 220. l. 31.
72,12. c. 433. l. 4.
72,13. c. 105. l. 7.
73,21. c. 113. l. 21.
74,4. c. 730. l. 57.
74,5. c. 541. l. 61.
74,13. 14. c. 45. l. 58.
74,18. c. 378. l. 5.
75,6. c. 118. l. 21.
75,8. c. 181. l. 38.
75,9. c. 911. l. 44.
76,3. c. 200. l. 50.
76,6. c. 96. l. 69.
77,4. c. 244. l. 63. & 514. l. 70.
77,19. c. 142. l. 68.
77,52. c. 384. l. 59.
78,12. c. 341. l. 70.
78,16. c. 532. l. 7.
78,18. c. 551. l. 29.
78,25. c. 96. l. 70.
78,31. c. 525. l. 17.
78,45. c. 70. l. 8.
78,47. c. 1. l. 14.
78,51. c. 297. l. 25.
78,56. c. 493. l. 38.
Pſ. 78,61. c. 383. l. 61.
78,66. c. 367. l. 2.
78,69. c. 950. l. 33. & 964. l. 41.
78,70. c. 467. l. 58.
78,71. c. 297. l. 41. 47. 55. & c. 441. l. 34.
79,12. c. 395. l. 18.
80,1. c. 984. l. 55.
80,2. c. 441. l. 40. & 444. l. 24.
80,6. c. 984. l. 30.
80,9. &c. c. 976. l. 50. &c.
80,13. c. 715. l. 52.
80,14. c. 4. l. 67. & 706. l. 47. & 870. l. 25. & 978. l. 11. &c. & 984. l. 72.
83,3. c. 276. l. 5.
84,4. c. 14. l. 39.
84,11. c. 927. l. 31.
85,3. c. 136. l. 57.
86,1. c. 279. l. 51.
87,1. c. 590. l. 28.
89,48. c. 1030. l. 38.
91,7. c. 927. l. 34.
91,13. c. 33. l. 66. & 776. l. 33.
92,11. c. 950. l. 14. & 957. l. 55. & 959. l. 25.
92,13. c. 896. l. 54.
92,15. c. 412. l. 18.
94,13. c. 761. l. 22.
95,4. c. 949. l. 51.
96,6. c. 641. l. 39.
96,12. c. 108. l. 18.
97,7. c. 331. l. 23.
98,6. c. 317. l. 16.
98,14. c. 557. l. 1.
101,5. c. 25. l. 63.
101,26. c. 279. l. 50.
102,1. c. 514. l. 70.
102,7. c. 66. l. 58. & c. 1082. l. 53.
102,7.8. c. 14. l. 36.
102,8. c. 15. l. 46.
102,10. c. 27. l. 8.
102,11. c. 65. l. 40.
102,12. c. 108. l. 22.
102,27. c. 456. l. 63.
103,3. c. 414. l. 39.
103,4. c. 761. l. 25.
103,5. c. 14. l. 74.
103,6. 9. c. 279. l. 49.
103,22. c. 276. l. 2.
103,23. c. 108. l. 18.
104,10. 11. c. 877. l. 61.
104,11. c. 5. l. 74.
104,12. c. 14. l. 32. 42.
104,13. c. 807. l. 30.
104,17. c. 14. l. 7. 37.
104,18. c. 6. l. 2. & 63. l. 52. & 615. l. 71. & 916. l. 8. & 1002. l. 5. &c.
104,20. c. 735. l. 47. & 737. l. 52. & 824. l. 1.
104,21. c. 415. l. 66. & 729. l. 41. & 815. l. 50.
104,21. 22. c. 775. l. 26.
104,22. c. 468. l. 15. & 730. l. 9. & 737. l. 19. 43.
104,25. c. 37. l. 46. & c. 41. l. 54.
104,25. 26. c. 45. l. 43. 53.
104,30. c. 616. l. 39.
104,31. c. 384. l. 53.
105,30. c. 55. l. 47. & 1024. l. 52.
105,34. c. 69. l. 32.
106,19. c. 331. l. 52.
106,19. 20. c. 13. l. 7. & c. 279. l. 4. & c. 346. l. 65.
106,20. c. 299. l. 26. & 331. l. 2. 5. 52. & 336. l. 35.
106. 33. c. 493. l. 39.
107,5. c. 514. l. 71.
107,9. c. 815. l. 42.
107,20. c. 761. l. 25.
107,23. c. 884. l. 62.
107,34. c. 872. l. 12.
114, c. 108. l. 18.
113,9. c. 1022. l. 15.
114,4. c. 288. l. 36. & 422. l. 42.

Pſal. 114, 4. 6. c. 409. l. 33.
114, 6. c. 515. l. 63.
115, 6. c. 125. l. 48.
115, 7. c. 118. l. 16. & 332. l. 63.
116, 12. c. 202. l. 12. & 538. l. 42.
116, 3. c. 243. l. 55.
116, 12. 13. c. 414. l. 63.
116, 17. c. 414. l. 65.
118, 5. c. 412. l. 37.
118, 27. c. 323. l. 11.
119, 45. c. 413. l. 1.
119, 61. c. 548. l. 30.
119, 70. c. 316. l. 55.
119, 85. c. 761. l. 25.
119, 90. c. 279. l. 49.
119, 111. c. 131. l. 36.
119, 120. c. 1039. l. 45.
119, 143. c. 243. l. 56.
119, 176. c. 524. l. 38.
121, 6. c. 452. l. 41.
121, 6. 7. c. 433. l. 7.
125, 1. c. 725. l. 10.
125, 2. c. 590. l. 29. & 894. l. 71.
126, 1. c. 149. l. 6.
128, 5. c. 707. l. 14.
130, 8. c. 414. l. 41.
132, 2. 5. c. 96. l. 60.
133, 2. c. 423. l. 10. & 484. l. 4.
135, 17. c. 125. l. 45.
137, 5. c. 202. l. 70.
137, 9. c. 860. l. 67.
138, 7. c. 125. l. 45.
139, 3. c. 334. l. 43.
139, 16. c. 7. l. 58.
139, 20. c. 243. l. 4.
140, 3. c. 24. l. 60. & 714. l. 54.
140, 4. c. 668. l. 48.
140, 8. c. 132. l. 41.
140, 12. c. 25. l. 63.
141, 2. c. 414. l. 66.
142, 4. c. 514. l. 71.
143, 4. c. 514. l. 71.
144, 13. c. 60. l. 68. & 451. l. 33. & 510. l. 74.
144, 14. c. 281. l. 34. & 295. l. 5. & 304. l. 66. & 389. l. 4.
145, c. 670. l. 72.
147, 10. c. 276. l. 4.
147, 9. c. 415. l. 67.
147, 10. c. 8. l. 69. & 117. l. 65.
147, 16. c. 475. l. 39. &c.
147, 17. c. 207. l. 53.
148, 7. c. 45. l. 62.
148, 7. 10. 13. c. 3. l. 17.
149, 2. c. 347. l. 23.
149, 6. c. 118. l. 17. & 244. l. 55.
151, ſpurius c. 460. l. 44. &c. & c. 464. l. 23.

Prov. 1, 4. c. 27. l. 73.
1, 10. c. 243. l. 7.
1, 14. c. 649. l. 10.
1, 20. c. 248. l. 32.
3, 6. c. 379. l. 27. & 542. l. 65.
5, 9. c. 8. l. 43. & 888. l. 42. 38. 63. & 898. l. 21. &c. & 915. l. 73.
5, 22. c. 1089. l. 72.
6, 5. c. 926. l. 39.
6, 6. c. 35. l. 17. 20.
7, 13. c. 688. l. 63.
7, 14. 15. c. 569. l. 65.
7, 16. c. 172. l. 20.
7, 22. c. 9. l. 40. & 15. l. 53. & 289. l. 53. & 408. l. 1. & 409. l. 36. &c. & 693. 674. &c.
7, 26. 27. c. 409. l. 45.
8, 2. c. 649. l. 10.
8, 6. c. 279. l. 43.
8, 33. c. 70. l. 67.
9, 1. c. 248. l. 32.
10, 1. c. 113. l. 26.
10, 4. c. 668. l. 25.
10, 17. c. 14. l. 7.
10, 27. c. 112. l. 68.
11, 5. c. 324. l. 67.
11, 22. c. 125. l. 49. & 704. l. 8.
12, 7. c. 813. l. 35.
Prov. 12, 10. c. 13. l. 8. & 195. l. 54. & 402. l. 31.
13, 17. c. 237. l. 16.
14, 4. c. 11. l. 49. & 250. l. 59. & 279. l. 10. & 281. l. 35. & 287. l. 35. & 305. l. 1. & 309. l. 9.
14, 9. c. 649. l. 11.
15, 17. c. 304. l. 68. & 314. l. 6.
15, 22. c. 813. l. 37.
15, 31. c. 649. l. 11.
16, 11. c. 433. l. 66.
16, 14. c. 771. l. 34.
16, 33. c. 656. l. 12.
17, 2. c. 649. l. 11.
17, 12. c. 813. l. 33.
17, 14. c. 297. l. 15.
18, 18. c. 649. l. 11.
19, 12. c. 730. l. 68. & 771. l. 29.
20, 2. c. 730. l. 68. & 771. l. 30.
21, 1. c. 212. l. 11.
21, 5. c. 316. l. 6.
21, 19. c. 688. l. 63.
21, 25. c. 485. l. 52.
21, 27. c. 369. l. 60.
21, 30. c. 12. l. 2.
21, 31. c. 173. l. 50. & 175. l. 7. & 179. l. 9.
22, 12. c. 179. l. 33.
22, 13. c. 736. l. 40.
22, 21. c. 433. l. 52.
22, 22. 23. c. 707. l. 15.
23, 1. c. 598. l. 64.
23, 5. c. 15. l. 15.
23, 22. c. 90. l. 4.
23, 32. c. 26. l. 22.
24, 7. c. 779. l. 53. & 964. l. 38.
24, 17. c. 119. l. 26.
24, 31. c. 607. l. 60. & 1022. l. 54.
25, 1. c. 113. l. 28.
25, 12. c. 489. l. 10.
25, 13. c. 237. l. 16.
25, 27. c. 618. l. 22.
26, 2. c. 14. l. 3.
26, 3. c. 224. l. 49. &c.
26, 9. c. 764. l. 23.
26, 11. c. 671. l. 65.
26, 13. c. 736. l. 40.
26, 17. c. 688. l. 2.
27, 8. c. 14. l. 27.
27, 17. c. 163. l. 32.
27, 26. c. 12. l. 18. 51. & c. 484. l. 2. 10. & c. 646. l. 58.
27, 27. c. 447. l. 74. & 473. l. 44. 629. l. 58.
28, c. 770. l. 49.
28, 1. c. 725. l. 7.
28, 7. c. 113. l. 29.
28, 15. c. 7. l. 15. 16. & 776. l. 52. & 810. l. 18. & 815. l. 10. &c.
28, 16. c. 927. l. 36.
28, 17. c. 220. l. 1.
28, 25. c. 412. l. 19.
29, 1. c. 413. l. 29.
30, 1. c. 220. l. 3.
30, 14. c. 8. l. 72. & 202. l. 69. & 357. l. 47.
30, 15. c. 53. l. 29.
30, 17. c. 16. l. 23.
30, 19. c. 26. l. 69.
30, 24. c. 66. l. 73. & 67. l. 55.
30, 24. 26. c. 6. l. 7.
30, 25. c. 35. l. 17.
30, 26. c. 63. l. 53. & 1002. l. 6.
30, 27. c. 35. l. 34.
30, 28. c. 1045. l. 8. & 1063. l. 64. &c. & 1066. l. 40.
30, 29. c. 9. l. 17.
30, 30. c. 133. l. 48. & 528. l. 49. & 721. l. 7. & 724. l. 58. & 725. l. 38. & 728. l. 30. &c.
30, 31. c. 102. l. 28. & 647. l. 61. & 648. l. 41. & 684. l. 3.
30, 33. c. 474. l. 66.
31, 3. c. 123. l. 17.
Prov. 31, 13. c. 485. l. 17.
31, 31. c. 353. l. 71.

Eccleſ. 1, 2. c. 89. l. 1.
1, 9. c. 214. l. 33.
3, 21. c. 3. l. 12.
4, 24. c. 616. l. 70.
5, 9. c. 440. l. 67.
6, 3. 45. c. 103. l. 24. 25.
8, 1. c. 688. l. 63.
9, 4. c. 685. l. 72.
10, 7. c. 766. l. 18.
10, 8. c. 26. l. 71.
10, 11. c. 25. l. 63.
10, 20. c. 20. l. 61. & c. 859. l. 26.
12, 1. c. 347. l. 25.
12, 3. c. 202. l. 69.
12, 6. c. 14. l. 49.
12, 8. c. 627. l. 67.
12, 9. c. 3. l. 13.
12, 11. c. 60. l. 45. & 385. l. 31. & 386. l. 54.
12, 12. c. 281. l. 50.

Cant. 1, 5. c. 535. l. 63.
1, 7. c. 468. l. 25. & 519. l. 48. 68.
1, 8. c. 465. l. 38. & 631. l. 63.
1, 9. c. 168. l. 60.
1, 11. c. 477. l. 7.
1, 14. c. 633. l. 8. & 854. l. 25.
1, 15. c. 15. l. 41.
2, 1. c. 533. l. 57. & 534. l. 9.
2, 2. c. 764. l. 24.
2, 7. c. 888. l. 44. 56. & 894. l. 56. & 899. l. 55.
2, 8. c. 739. l. 20.
2, 8. 9. c. 882. l. 63.
2, 9. c. 8. l. 44. & 920. l. 72. &c. & 929. l. 20. &c.
2, 9. 17. c. 899. l. 38.
2, 12. c. 14. l. 30.
2, 13. c. 384. l. 54. & 929. l. 67.
2, 14. c. 14. l. 38.
2, 15. c. 9. l. 47. & 849. l. 42. & 854. l. 66. & 860. l. 48.
2, 17. c. 894. l. 60. & 920. l. 74. & 922. l. 25.
3, 5. c. 888. l. 44. 56. & c. 894. l. 56.
3, 10. c. 328. l. 13.
3, 15. c. 899. l. 55.
4, 1. c. 421. l. 11. & 625. l. 2. & 626. l. 41. &c. & 627. l. 50.
4, 2. c. 292. l. 21. & 483. l. 36. & 511. l. 54. & 813. l. 53.
4, 5. c. 511. l. 68. & 921. l. 4. & 922. l. 43. & 923. l. 10.
4, 8. c. 722. l. 20. & 735. l. 63. & 737. l. 19. & 785. l. 51. & 790. l. 59. & 805. l. 49.
4, 16. c. 847. l. 22.
5, 2. c. 550. l. 12. & 715. l. 53.
5, 7. c. 243. l. 51. & 421. l. 11.
5, 11. c. 14. l. 59.
5, 13. c. 883. l. 71.
5, 14. c. 248. l. 21. & 253. l. 74.
6, 2. c. 883. l. 71.
6, 4. c. 626. l. 46. & 627. c. 49.
6, 5. c. 511. l. 58. & c. 813. l. 53.
6, 6. c. 292. l. 21. & 437. l. 48.
6. 7. c. 266. l. 64.
6, 10. c. 888. l. 58.
7, 3. c. 511. l. 68. & 921. l. 6.
7, 4. col. 12. l. 46. & 248. l. 22. & 253. l. 74.
8, 14. c. 882. l. 74. & 899. l. 38. & 921. l. 1. & 922. l. 25. & 929. l. 22.

Eſ. 1. 3. c. 288. l. 52. 65. & c. 305. l. 46. & c. 409. l. 58. &c.
1, 6. c. 102. l. 57.
1, 11. c. 282. l. 41. 53. 60. & c. 284. l. 57. 64. & c. 285. l. 25.
Eſ. 1, 12. c. 597. l. 35.
1, 13. c. 568. l. 6.
1, 17. c. 113. l. 35.
1, 18. c. 475. l. 32. & c. 476. l. 10. & c. 656. l. 58.
1, 20. c. 226. l. 59.
1, 21. c. 520. l. 20.
1, 24. c. 96. l. 60.
1, 29. c. 896. l. 26.
2, 4. c. 220. l. 37.
2, 14. c. 470. l. 69.
2, 20. c. 63. l. 57. & 333. l. 57. & 344. l. 62. & 411. l. 22. & 616. l. 46. 1026. l. 64. & 1031. l. 68.
2, 22. c. 125. l. 46.
3, 22. c. 334. l. 55.
5, 1. c. 84. l. 71.
5, 2. c. 753. l. 40. & 854. l. 41.
5, 6. c. 218. l. 26.
5, 17. c. 407. l. 40. &c. & 467. l. 40. & 470. l. 23. & 472. l. 52.
5, 28. c. 160. l. 54.
5, 29. c. 719. l. 68. & 729. l. 42. & 730. l. 4. 14. 69. & 777. l. 28.
5, 30. c. 731. l. 3.
6, 2. 3. c. 769. l. 60.
6, 6. c. 327. l. 67. & 328. l. 22.
6, 10. c. 32. l. 5. & 525. l. 18. & 580. l. 12.
7, 15. c. 631. l. 6.
7, 20. c. 678. l. 2.
7, 21. 22. c. 274. l. 64. & 315. l. 50. & 473. l. 34.
8, 1. c. 334. l. 53.
8, 6. c. 600. l. 19.
8, 19. c. 700. l. 42. & 731. l. 70.
9, 5. c. 219. l. 50.
9, 6. c. 543. l. 43. & 668. l. 35.
9, 18. c. 541. l. 63.
10, 10. c. 243. l. 53.
10, 14. c. 14. l. 6.
10, 23. c. 316. l. 6.
10, 30. c. 1091. l. 2.
10, 34. c. 541. l. 65.
11, 3. c. 151. l. 21.
11, 5. c. 818. l. 53.
11, 6. c. 282. l. 38. 53. 70. & 284. l. 58. 65. & 449. l. 23. & 468. l. 16. 19. & 530. l. 51. & 631. l. 61. & 785. l. 52. & 789. l. 19. & 827. l. 6.
11, 6. 7. c. 9. l. 71. & 410. l. 1. &c. & 776. l. 6.
11, 7. c. 300. l. 42. & 407. l. 33. & 468. l. 16. 18. & 816. l. 18.
11, 8. c. 26. l. 70. & 33. l. 68.
11, 13. c. 119. l. 56.
12, 8. c. 729. l. 6.
13, 12. c. 7. l. 57.
13, 13. c. 142. l. 72.
13, 14. c. 447. l. 30. & 928. l. 61.
13, 20. c. 242. l. 74. & 468. l. 27.
13, 21. c. 468. l. 17. & 643. l. 6. 865. l. 55. &c.
13, 22. c. 760. l. 4. & 842. l. 11. & 843. l. 38. & 860. l. 59.
14, 1. c. 577. l. 51.
14, 9. c. 646. l. 69.
14, 16. c. 142. l. 69.
14, 22. c. 7. l. 16.
14, 23. c. 1035. 60. & 1038. 64.
14, 29. c. 23. 65.
15, 5. c. 275. l. 21. & 410. l. 11.
15, 6. c. 790. l. 53.
15, 9. c. 745. l. 64.
16, 1. c. 90. l. 26. 33. & 428. l. 32. & 484. l. 68. &c.
16, 8. c. 108. l. 49. & 896. l. 27.
16, 10. c. 532. l. 74.
16. 11. c. 410. l. 21.
16, 14. c. 624. l. 51.
17, 6. col. 622. l. 32.
17, 12. c. 624. l. 53. & 731. l. 1.
18, 6. c. 5. l. 10. & 15. l. 46.
19, 4. c. 248. l. 34.

Ef. 19, 6. c. 341. l. 74.
19, 7. c. 403. l. 72.
19, 9. c. 108. l. 8. & c. 109. l. 50. & c. 172. l. 21.
20, 2. c. 12. l. 20. & 600. l. 32.
20, 24. c. 300. l. 50.
20, 37. c. 242. l. 71.
21, 3. c. 410. l. 29.
21, 7. c. 77. l. 71. & 98. l. 38. & 173. l. 1. & 186. l. 15.
21, 7. 9. c. 60. l. 12.
21, 15. c. 133. l. 40.
22, 2. c. 865. l. 72.
22, 13. c. 314. l. 6.
22, 17. c. 465. l. 15.
23, 7. c. 426. l. 60.
24, 8. 8. c. 131. l. 45.
24, 18. c. 812. l. 47.
25, 2. c. 1091. l. 9.
25, 6. c. 458. l. 42.
25, 10. c. 311. l. 36.
26, 20. c. 610. l. 33.
27, 1. c. 45. l. 61. & 50. l. 21.
27, 10. c. 468. l. 18.
27, 20. c. 299. l. 58.
28, 2. c. 624. l. 53.
28, 13. c. 740. l. 17.
28, 15. c. 467. l. 9.
28, 20. c. 523. l. 5.
28, 22. c. 316. l. 7.
28. 26. &c. c. 310. l. 8. & 441. l. 3.
28, 27. c. 310. l. 30. & 311. l. 7. 39. 48.
28, 28. c. 60. l. 12. & 98. l. 43.
29, c. 63. l. 57.
29, 1. c. 717. l. 21. & 772. l. 33. et 773. l. 33.
29, 4. c. 26. l. 36.
29, 8. c. 815. l. 43.
29, 10. c. 32. l. 7. & 20.
29, 19. c. 357. l. 45.
29, 20. c. 789. l. 6.
30, 3. c. 123. l. 19.
30, 6. c. 6. l. 58. & 68. l. 62. & 77. 68. & 719. l. 68. & 777. l. 21.
30, 22. c. 333. l. 58.
30, 23. c. 413. l. 3. & c. 428. l. 17.
30, 24. c. 113. l. 3. & 186. l. 23. & 250. l. 59. & 281. l. 36. & 309. l. 7.
30, 25. c. 426. l. 63.
30, 26. c. 395. l. 19. & 722. l. 73.
31, 1. c. 173. l. 52.
31, 3. c. 168. l. 68.
31, 4. c. 450. l. 72. & 725. l. 37. & 729. l. 45. & 731. l. 59. & 767. l. 48. 815. l. 51.
31, 5. c. 556. l. 23.
31, 18. c. 133. l. 41.
31, 21. c. 704. l. 21.
31, 27. c. 333. l. 58.
32, 14. c. 870. l. 62. & c. 871. l. 17.
32, 20. c. 186. l. 24. & 214. l. 22.
33, 4. c. 815. l. 30.
33, 7. c. 426. l. 60. & 716. l. 38.
33, 9. c. 306. l. 62. & 532. l. 12. & 69.
33, 15. c. 32. l. 8. 22. 28.
34, 5. 6. c. 133. l. 58. 59.
34, 6. c. 428. l. 32. & 504. l. 57. & 534. l. 39. 50.
34, 6. 7. c. 309. l. 4.
34, 7. c. 282. l. 2. & 96. l. 74. & 950. l. 23. & 959. l. 4.
34, 11. c. 1038. l. 64. & 10. 42. l. 43. 47.
34, 13. c. 764. l. 25.
34, 14. c. 6. l. 4. & 643. l. 8. & 842. l. 11. & 860. l. 64. & 861. l. 55. & 862. l. 61. & 1082. l. 29.
34, 15. c. 14. l. 9. & 23. 63. & 27. 64. & 68. l. 37. & 292. l. 1. & 1025. l. 41.
35, 2. c. 306. l. 68. & 533. l. 54.
35, 6. c. 9. l. 15. & 882. l. 62.
35, 7. c. 468. l. 17.
35, 9. c. 776. l. 358.
36, 6. c. 781. l. 71.
37, 29. c. 125. l. 47. & 224. l. 52. & 764. l. 68.
38, 12. c. 377. l. 20. & 465. l. 42.
38, 13. c. 767. l. 54. & 779. l. 44. & 782. l. 48. 68.
38, 14. c. 14. l. 46.
39, 2. c. 297. l. 67.
40, 5. c. 226. l. 59.
40, 11. col. 297. l. 41. 51. & c. 424. l. 53. & c. 449. l. 3.
40, 16. c. 150. l. 17.
40, 19. c. 533. l. 58.
40, 31. c. 15. l. 3.
41, 15. c. 310. l. 61. & 311. l. 2. 42. & 668. l. 23.
42, 2. c. 214. l. 65. & 613. l. 26.
42, 10. c. 884. l. 63.
42, 14. c. 68. l. 19.
44, 4. c. 426. l. 63.
44, 12. c. 334. l. 44.
44, 16. c. 150. l. 24.
44, 19. c. 345. l. 55. & 467. l. 12.
45, 1. c. 509. l. 61.
46, 1. c. 220. l. 4.
46, 1. 2. c. 357. l. 74.
46, 6. c. 335. l. 47.
46, 8. c. 584. l. 51.
46, 12. c. 96. l. 69.
47, 3. c. 520. l. 10.
47, 13. c. 564. l. 60.
48, 4. 413. l. 30.
49, 2. c. 135. l. 49.
49, 10. c. 449. l. 33. & 519. l. 57.
49, 26. c. 96. l. 60.
51, 8. c. 492. l. 24.
51, 14. c. 761. l. 26.
51, 15. c. 731. l. 2.
51, 20. c. 973. l. 31. & 974. l. 9.
52, 12. c. 601. l. 25.
52, 15. c. 615. l. 67.
53, 4. 5. c. 543. l. 65.
53, 6. c. 524. l. 39.
53, 7. c. 437. l. 49. & 482. l. 33. & 520. l. 64. & 613. l. 6.
56, 10. c. 7. l. 12. & c. 9. l. 34. & c. 453. l. 54. & 531. l. 8. & 664. l. 69. & 679. l. 50. & c. 685. l. 19. & 686. l. 43. 53.
56, 11. c. 357. l. 4. & 654. l. 25. & 688. l. 54.
58, 1. c. 118. l. 18. & 317. l. 27.
58, 14. c. 226. l. 59.
59, 5. c. 27. l. 66.
59, 11. c. 7. l. 15. & 14. l. 45. & 809. l. 56.
60, 6. c. 77. l. 58. & 81. l. 44. & 86. l. 66. & 90. l. 26.
60, 7. c. 422. l. 43. & 534. l. 71. & 648. l. 38.
60, 16. c. 96. l. 60.
61, 1. c. 411. l. 22.
61, 3. c. 131. l. 44. & 896. l. 26. 55.
61, 6. c. 243. l. 17.
61, 10. c. 455. l. 33.
62, 2. c. 226. l. 60.
62, 11. c. 213. l. 22.
63, 1. c. 112. l. 10. & 534. l. 39.
65, 3. 4. c. 700. l. 33. &c.
65, 10. c. 306. l. 70. & 307. l. 42. & 467. l. 62. & 468. l. 19. & 533. l. 50.
65, 24. c. 550. l. 33.
65, 25. c. 9. l. 71. & 27. l. 4. & 300. l. 42. & 424. l. 55. & 530. l. 52. & 827. l. 7.
66, 2. c. 537. l. 13.
66, 3. c. 690. l. 14. et 691. l. 1. et 700. l. 54.
66, 7. c. 292. l. 3.
66, 17. c. 33. l. 14. et 700. l. 46. etc. et 1015. l. 11. et 1019. l. 22.
66, 20. c. 12. l. 1. et 89. l. 54. et 228. l. 63.

Jer. 1, 17. c. 598. l. 3.
2, 11. c. 299. l. 27. et 331. l. 6.
2, 14. c. 870. l. 61.
2, 15. c. 730. l. 9. et 729. l. 47. et 741. l. 61. et 777. l. 16.
Jer. 2, 16. c. 777. l. 20.
2, 20. c. 791. l. 24.
2, 21. c. 753. l. 41.
2, 23. c. 9. l. 14. & 82. l. 17. &c.
2, 24. c. 878. l. 16.
2, 30. c. 778. l. 58.
2, 36. c. 243. l. 2.
3, 14. c. 622. l. 35.
3, 24. c. 331. l. 24.
4, 4. c. 615. l. 17.
4, 6. c. 737. l. 22.
4, 7. c. 741. l. 64. & c. 776. l. 61.
4, 13. c. 147. l. 6. & c. 160. l. 56.
4, 19. c. 666. l. 18. & 678. l. 50.
5, 3. c. 525. l. 30.
5, 5. c. 413. l. 32.
5, 6. c. 9. l. 30. & 722. l. 23. & 735. l. 49. & 785. l. 53. & 788. l. 73. & 822. l. 28. & 823. l. 13. &c. & 824. l. 55. & 825. l. 36.
5, 8. c. 167. l. 33.
5, 22. c. 731. l. 2.
5, 27. c. 662. l. 52.
5, 28. c. 525. l. 20.
6, 3. c. 465. l. 44.
6, 23. c. 136. l. 3. & 139. l. 31. & 140. l. 48. & 731. l. 2.
7, 11. c. 15. l. 59.
7, 29. c. 413. l. 29.
7, 29. c. 480. l. 65. & 482. l. 31.
7, 34. c. 131. l. 44.
8, 6. c. 147. l. 19.
8, 7. c. 14. l. 30. & 409. l. 74.
8, 16. c. 7. l. 10. & c. 8. l. 69. & c. 97. l. 12. & c. 125. l. 70.
8, 22. c. 628. l. 65.
9, 1. c. 204. l. 70.
9, 8. c. 220. l. 2.
9, 10. c. 468. l. 6.
9, 11. c. 1091. l. 10.
9, 15. c. 592. l. 44.
10, 4. c. 333. l. 58.
10, 11. c. 509. l. 43.
11, 13. c. 331. l. 25.
11, 19. c. 281. l. 57. & 289. 62. & 426. 60. & 520. 65. & 613. 8. & 1031. 59.
11, 21. c. 854. l. 41.
12, 1. c. 218. l. 28. & 433. l. 5.
12, 8. c. 735. l. 50. & 777. l. 39.
12, 9. c. 9. l. 32. & 13. l. 73. & 830. l. 73. &c. & 838. l. 55. &c.
12, 10. c. 860. l. 56.
13, 17. c. 296. l. 51. & 774. l. 31.
13, 21. c. 1031. l. 31.
13, 23. c. 7. l. 1. & 62. l. 19. & 786. l. 22. & 805. l. 52. & 1059. l. 66.
14, 5. c. 888. l. 42. & 893. l. 42. & 894. l. 52.
14, 6. c. 877. l. 65.
14, 16. c. 133. l. 30.
15, 3. c. 671. l. 1. & 742. l. 3. & 745. l. 63.
16, 8. c. 598. l. 65.
16, 9. c. 131. l. 44.
17, 6. c. 872. l. 15.
17, 11. c. 14. l. 8.
17, 18. c. 896. l. 56.
18, 21. c. 133. l. 51. & 813. l. 54.
19, 13. c. 700. l. 39.
19, 15. c. 413. l. 29.
20, 9. c. 796. l. 5.
21, 12. c. 113. l. 66.
22, 7. c. 466. l. 36.
22, 17. c. 759. l. 73.
22, 18. 19. c. 760. l. 48.
23, 1. c. 447. l. 11. &c.
23, 3. c. 467. l. 69.
23, 5. c. 217. l. 33. 65.
23, 6. c. 218. l. 6. 9. 15. &c.
23, 16. c. 226. l. 58.
23, 21. c. 415. l. 49.
25, 10. c. 131. l. 44.
25, 11. 12. c. 289. l. 7.
25, 16. c. 133. l. 33.
25, 20. c. 41. l. 40.
25, 30. c. 730. l. 56.
25, 37. c. 468. l. 4.
Jer. 25, 37. 38. c. 767. l. 45.
25, 38. c. 737. l. 17.
26, 3. c. 377. l. 2.
26, 18. c. 977. l. 67.
27, 12. c. 413. l. 33.
27, 33. c. 5. l. 12.
29, 3. c. 468. l. 18.
29, 10. c. 289. l. 7.
30, 9. c. 436. l. 10.
31, 12. c. 313. l. 73.
31, 18. c. 60. l. 46. & 281. l. 46. & c. 385. l. 38. & 410. l. 59.
31, 20. c. 810. l. 3.
31, 24. c. 449. l. 24.
31, 28. c. 788. l. 74.
31, 33. c. 617. l. 16.
31, 35. c. 731. l. 3.
31, 39. c. 172. l. 11.
32, 29. c. 700. l. 39.
33, 12. c. 467. l. 64. & 468. l. 29.
33, 13. c. 459. l. 54. &c.
34, 18. c. 515. l. 61.
34, 18. 19. c. 325. l. 4.
35, 6. 7. c. 535. l. 20.
35, 7. c. 466. l. 1.
38, 6. c. 758. l. 54.
38, 19. c. 194. l. 6.
41, 9. c. 758. l. 63.
41, 16. c. 896. l. 36.
42, c. 174. l. 24.
43, c. 174. l. 24.
43, 12. c. 455. l. 67. &c.
44, 27. c. 789. l. 2.
44, c. 174. l. 24.
46, 4. 9. c. 168. l. 57.
46, 11. c. 628. l. 67.
46, 15. c. 69. l. 56. & 133. l. 42.
46, 20. c. 287. l. 64. & 411. l. 18.
46, 21. c. 302. l. 35. 49. & 304. l. 4. & 311. l. 55. & 411. l. 61. &c.
46, 22. c. 26. l. 33.
46, 33. c. 69. l. 33.
47, 2. 3. c. 97. l. 15.
47, 6. c. 410. l. 30.
48, 6. c. 870. l. 71.
48, 7. c. 358. l. 2.
48, 9. c. 14. l. 3.
48, 24. c. 534. l. 40.
48, 28. c. 14. l. 38.
48, 31. c. 590. l. 42.
48, 33. c. 533. l. 1.
48, 34. c. 410. l. 36. & 790. l. 54.
48, 36. c. 410. l. 30.
48, 44. c. 812. l. 50.
49, 3. c. 358. l. 4.
49, 9. c. 776. l. 68.
49, 13. c. 534. l. 39.
49, 19. c. 735. l. 68.
49, 29. c. 77. l. 59. & 455. l. 26.
49, 32. c. 77. l. 59.
50, 6. c. 468. l. 29. & 736. l. 34.
50, 8. c. 420. l. 57. & 646. l. 61.
50, 11. c. 7. l. 9. & 97. l. 19.
50, 16. c. 133. l. 45.
50, 17. c. 447. l. 20. & 528. l. 44. & 584. l. 66.
50, 19. c. 532. l. 970. & 533. l. 40.
50, 26. c. 357. l. 7.
50, 27. 409. l. 7.
50, 39. c. 842. l. 11. & 860. l. 62. 861. l. 55. & 862. l. 62.
50, 42. c. 136. l. 3. & 139. l. 31. 54. & 140. l. 50. & 731. l. 3.
50, 44. c. 735. l. 69.
51, 14. c. 69. l. 33.
51, 23. c. 389. l. 6.
51, 27. c. 97. l. 44. & 11. l. 37.
51, 34. c. 13. l. 70. & 755. l. 49.
51, 37. c. 1091. l. 10.
51, 58. c. 714. l. 6. & 731. l. 24. & 777. l. 31.
51, 40. c. 428. l. 32.
51, 55. c. 731. l. 3.
51, 58. c. 150. l. 20.
52, 19. c. 586. l. 53.

Thren. 1, 2. c. 926. l. 69.
1, 6. c. 433. l. 6. & 893. l. 52.

Thren. 1,15. c. 615. l. 17.
1,25. c. 96. l. 67.
2,4. c. 915. l. 17.
2,11.12,19. c. 514. l. 71.
2,19. c. 396. l. 48.
2,20. c. 348. l. 4.
3,10. c. 737. l. 23. & 767. l. 44.
3,13. c. 134. l. 14.
3,15. c. 612. l. 19.
3,18. c. 854. l. 67.
3,19. c. 592. l. 44.
3,44. c. 32 l. 9.
4,3. c. 15. l. 61. & 46. l. 41. 65. l. 9. 714. l. 43. & 1032. l. 4.
4,19. c. 15. l. 13.
5,13. c. 188. l. 42. & 766. l. 16.
5,15. c. 131. l. 37.

Ezek. 1, c. 229. l. 70.
1,7.10. c. 412. l. 7. &c.
1,10. c. 358. l. 44. & 412. l. 32. & 715. l. 43. & 769. l. 57.
2,4. c. 525. l. 32.
2,6. c. 400. l. 64.
3,7. c. 525. l. 34.
4,6. c. 614. l. 33.
4,12. c. 329. l. 20.
4,14. c. 702. l. 5.
4,15. c. 326. l. 68.
6,11. c. 150. l. 23. 26.
7,16. c. 14. l. 31. & 810. l. 1.
8,18. c. 125. l. 47.
10,4. c. 769. l. 57.
10,14. c. 358. l. 44. & 715. l. 43.
13,4. c. 9. l. 33. & 850. l. 10. & 860. l. 69.
13,18. c. 827. l. 28.
13,19. c. 669. l. 25.
15,5. c. 497. l. 29.
16,12. c. 704. l. 23.
16,16. c. 478. l. 47.
16,10. c. 986. l. 24. &c. & 988. l. 57. & 989. l. 11. & 992. l. 23.
16,36,37. c. 520. l. 10.
17,7.10. c. 883. l, 70.
17,13. c. 646. l. 65.
17,15. c. 169. l. 14.
19,2. c. 468. l. 15. & 714. l. 8. & 737. l. 46. & 743. l. 1. & 771. l. 36. & 772. l. 9.
19,2.3. c. 714. l. 64. & 719. l. 5. & 759. l. 23.
19,4. c. 760. l. 72. & 764. l. 8. 73.
19,6. c. 9. l. 42.
12,7. c. 729. l. 50. & 730. l. 10.
19,8. c. 762. 9. l. 73.
19,9. c. 735. l. 65. & 765. l. 1. & 11.
19,17. c. 741. l. 67.
20,5. &c. c. 645. l. 74.
20,7.8. c. 346. l. 8.
20,26. c. 297. l. 2.
20,37. c. 459. l. 64.
21,5. c. 133. l. 57.
21,21. c. 133. l. 52.
21,22. c. 646. l. 65.
21,28. c. 243. l. 5.
21,49. c. 433. l. 7.
22,25. c. 729. l. 49. & 730. l. 11. & 777. l. 47. & 815. l. 52.
22,27. c. 9. l. 43. & 218. l. 24. & 821. l. 69. & 822. l. 28. & 827. l. 39.
23,2.3. c. 646. l. 8.
23,3. c. 346. l. 14.
23,8. c. 346. l. 15.
23,20. c. 9. l. 37.
23,23. c. 172. l. 55.
23,25. c. 125. l. 47.
24,14. c. 70. l. 68.
24,17. c. 520. l. 14. & 600. l. 35.
25,2. c. 150. l. 20.
25,5. c. 468. l. 31.
25,6. c. 557. l. 4.
26,2 c. 150. l. 20. 31.
27,3. c. 14. l. 63.
27,5. c. 862. l. 72.
27,6. c. 252. l. 67. & 1032. l. 5.
27,7. c. 172. l. 22.
Ezek. 27,14. c. 159. l. 30. & 230. l. 11.
27,15. c. 6. l. 57. & 254. l. 43. & 917. l. 33. &c.
27,17. (al. 23.) c. 777. l. 64.
27,18. c. 7. l. 5. & 182. l. 5. & 470. l. 25. & 476. l. 16. & 485. l. 53. &c.
27,21. c. 428. l. 33. & 534. l. 27. & 646. l. 55. & 648. l. 37.
28,8. c. 761. l. 26. & 646. l. 55.
28,13. c. 57. l. 26. & 648. l. 37.
28,24. c. 493. l. 20. 34.
29,3. c. 52. l. 4.
29,3.4. c. 764. l. 60.
29,4. c. 40. l. 42. & 45. l. 56.
30.15. c. 41. l. 41.
32,2. c. 150. l. 20. & 342. l. 37. & 527. l. 28. & 771. l. 35.
32,2.3. c. 763. l. 2. &c.
32,3. c. 52. l. 4. & 356. l. 8.
32,10. c. 133. l. 56.
32,21. c. 646. l. 65.
33,1. c. 357. l. 9.
33,3.4.6. c. 133. l. 55.
33,4. c. 323. l. 21.
34,2. c. 12. l. 16.
34,2. &c. c. 447. l. 34.
34,3. c. 446. l. 49. & 473. l. 37. & 484. l. 35.
34,4. c. 446. l. 32. & 447. l. 27.
34,6.8.10. c. 774. l. 31.
34,10.23. c. 448. l. 6.
34,11.12. c. 280. l. 41.
34,12. c. 654. l. 28.
34,12. &c. c. 449. l. 55. &c. & c. 516. l. 58.
34,13.14.15. c. 519. l. 52.
34,14. c. 467. l. 66. & 517. l. 68.
34,14 15. c. 468. l. 32.
34.16. c. 447. l. 29.
34,16.17. c. 525. l. 48.
34,17. c. 582. l. 38.
34,18.19. c. 525. l. 56.
34,20. c. 304. l. 30. & 526. l. 13. & 584. l. 67.
34,21. c. 470. l. 33. & 526. l. 19. & 527. l. 29.
34,23. c. 436. l. 10.
34,26. c. 524. l. 70.
37,22. c. 218. l. 32.
37,22.24. c. 217. l. 33. & 65.
38,13. c. 777. l. 4.
38,20. c. 3. l. 46.
39,4. c. 764. l. 71. & 839. l. 44.
39,18. c. 282. l. 43. 64. & 283. l. 21. & 284. l. 72. & 306. l. 6. & 428. l. 33. & 531. l. 60.
39,18,19. c. 409. l. 10.
39,20. c. 100. l. 74.
40, c. 769. l. 65.
40.1. c. 760. l. 16.
40,17.18. c. 328. l. 18.
40,18.19. c. 264. l. 28.
41,19. c. 715. l. 44.
42,2. c. 264. l. 28.
42,3. c. 328. l. 19.
43,15.16. c. 717. l. 20.
43,15.16. c. 772. l. 36.
44,3. c. 598. l. 67.
44,6. c. 356. l. 11.
44,17. c. 484. l. 26. & 491. l. 43.
45,15. c. 438. l. 62. & 584. l. 68.
47,8. c. 41. l. 9.
48,30. c. 770. l. 14.

Dan. 1,4. c. 129. l. 43.
1,7. c. 57. l. 53.
1,8.12. c. 702. l. 9.
2,28. 404. l. 30.
2,40. c. 760. l. 13.
3,5.7.10. c. 317. l. 35.
3,17. c. 749. l. 4.
4,27. c. 151. l. 19. & 749. l. 17.
3,28. (al.) 95. c. 751. l. 32.
3,29. c. 752. l. 12.
3,1. c. 433. l. 3.
4,29. c. 407. l. 33.
4,29.30. c. 299. l. 24. 25.
Dan. 4,34. c. 433. l. 54.
5,21. c. 870. l. 65.
5,23. c. 333. l. 58.
6,8.12.15. c. 748. l. 5.
6,11. c. 758. l. 52.
6,17. c. 748. l. 34.
6,22. c. 207. l. 40. & 732. l. 66. & 789. l. 13.
6,23. c. 749. l. 5. & 751. l. 32.
6,23. c. 740. l. 18. & 748. l. 65.
7,2. c. 770. l. 13.
7,5. c. 816. l. 25. &c.
7,6. c. 789. l. 37.
7,7. c. 525. l. 66.
7,9. c. 475. l. 35.
7,13. c. 213. l. 67.
8, & 9. & 10. & 11. c. 769. l. 65.
8,3. c. 541. l. 48.
8,4. c. 470. l. 31. & 527. l. 30. 38.
8,4.6. c. 422. l. 44.
8,4.7. c. 9. l. 39.
8.5. c. 632. l. 41. & 647. l. 30.
8,6. c. 6. l. 49.
8,14. c. 84. l. 69.
8,21. c. 647. l. 32.
8,23. c. 688. l. 63.
9,2. c. 289. l. 8. & 316. l. 7.
9,8. c. 749. l. 22.
9,14. c. 789. l. 4.
9,20. c. 749. l. 27.
9,21. c. 550. l. 31.
9,23. c. 539. l. 17.
9,26.27. c. 613. l. 54.
10,8. c. 123. l. 12.
11,8. c. 358. l. 8.
11,21.24. c. 433. l. 7.

Os. 1,7. c. 173. l. 55.
2,8. c. 333. l. 59.
2,9. c. 484. l. 28.
2,15. c. 307. l. 46.
2,18. c. 220. l. 37.
4,2. c. 295. l. 48.
4,3. c. 3. l. 51.
4,10. c. 404. l. 69.
4,14. c. 231. l. 20.
4,16. c. 9. l. 38. & 34. l. 54. & 290. l. 43. & 387. l. 68. & 400. l. 66. & 412. l. 48. &c.
5,13. c. 358. l. 30.
5,13.14. c. 791. l. 20.
5,14. c. 767. l. 57. & 802. l. 41.
6,2. c. 622. l. 38.
6,4. c. 550. l. 10.
3,5. c. 357. l. 28.
7,8. c. 328. l. 71.
7,11. c. 15. l. 49.
7,11.12. c. 791. l. 22.
8.5. c. 359. l. 52.
8,9. c. 226. l. 45. & 868. l. 45. & 870. l. 5.
9,6. c. 764. l. 26. & 860. l. 57.
9,10. c. 331. l. 25.
9,14. c. 292. l. 23.
10,4. c. 592. l. 42.
10,5. c. 355. l. 55. & 357. l. 27.
10,6. c. 358. l. 30. & 426. l. 60.
10,11. c. 8. l. 59. & 11. l. 54. & 274. l. 62. & 287. l. 67. & 301. l. 68. & 311. l. 52. & 385. l. 15. & 413. l. 36. &c.
10,14. c. 779. l. 52.
11,5. c. 133. l. 56. 57.
11,10.11. c. 769. l. 32.
12,10. al. 12. c. 1091. l. 3. &c.
12,12. c. 67. l. 66. & 1043. l. 3.
13,2. c. 354. l. 35. & 357. l. 36.
13,3. c. 548. l. 12. & 550. l. 10.
13,7. c. 788. l. 68. & 790. l. 67. & 785. l. 55. & 801. l. 39. & 802. l. 44.
13,7.8. c. 767. l. 59.
13,8. c. 9. l. 31. & 719. l. 68. & 714. l. 66. & 813. l. 45. & 814. l. 17.
14,2. c. 414. l. 15. &c.
14,7. c. 1. l. 12.
14,8. c. 870. l. 34.
Joel. 1,6. c. 69. l. 33. & 733. l. 44. & 778. l. 63.
1,18. c. 286. l. 45.
1,20. c. 407. l. 27. & 884. l. 14.
2,7.8. c. 35. l. 38.
2,9. c. 448. l. 18.
2,10. c. 142. l. 72.
2,13. c. 468. l. 6.
2,22. c. 302. l. 13.
2,25. c. 35. l. 39.
3,2. c. 297. l. 65.
3,4. c. 59. l. 58. & 75. l. 54.
3,16. c. 769. l. 46.
3,1. c. 442. l. 24.

Amos. 1,2. c. 533. l. 41. & 730. l. 56.
1,23. c. 311. l. 10.
1,12. c. 534. l. 39.
1,15. c. 358. l. 4.
3,12. 3.4. c. 768. l. 45.
3.4. c. 729. l. 39. 61. & c. 735. l. 51. & 737. l. 19. & 815. l. 53.
3,8. c. 7. l. 14. & 729. l. 4. & 768. l. 65. & 815. l. 54.
3,12. c. 450. l. 67. & 470. l. 30. & 493. l. 66. & 528. l. 47. & 740. l. 64.
3,15. c. 252. l. 61.
4,1. c. 306. l. 12. & 408. l. 48. & 411. l. 96. & 531. l. 62. & 532. l. 5.
4,2. c. 668. l. 39.
5,3. c. 295. l. 64.
5,19. c. 810. l. 59.
5,22. c. 282. l. 46. & 285. l. 24. & 537. l. 17. & 960. l. 9.
5,25. c. 401. l. 1.
5,26. c. 892. l. 21.
6,4. c. 302. l. 38. 50. & 304. & 311. l. 55. & 314. l. 1. & 428. l. 33.
6.5. c. 464. l. 18.
6,12. c. 309. l. 13. & 400. l. 68. & 415. l. 17. &c. & 592. l. 44.
7,1. c. 481. l. 59.
7,14. c. 281. l. 13. & 383. l. 34.
8,1.2. c. 61. l. 27. & 662. l. 73.
8,8. c. 467. l. 11.
8,14. c. 357. l. 56. & 359. l. 55.
9,3. c. 26. l. 68. & 40. l. 38.
9,4. c. 133. l. 54.

Jon. 1,2. c. 342. l. 64.
1,3. c. 884. l. 64.
2,1. c. 42. l. 7.
2,7. c. 761. l. 26.
2,8. c. 514. l. 72.
3,5. c. 752. l. 13.
4,11. c. 415. l. 68. & 678. l. 48.

Mich. 1,6. c. 14. l. 73.
1,8. c. 14. l. 46. & 47. l. 60. & 69. l. 11. & 600. l. 1.
1,11. c. 60. l. 61. & 432. l. 39.
1,13. c. 100. l. 59.
2,4. c. 668. l. 38.
2,12. c. 467. l. 33. & 517. l. 23. &c. & 534. l. 33.
3,3. c. 63. l. ult.
3,12. c. 977. l. 67.
4,3. c. 220. l. 37.
4,13. c. 311. l. 59.
5,7. c. 548. l. 49.
5,8. c. 528. l. 45. & 735. l. 51. & 772. l. 18.
5,9. c. 220. l. 28.
6,6. c. 274. l. 57.
6,14. c. 404. l. 69.
7,14. c. 459. l. 9. & 532. l. 70. & 533. l. 43. & 628. l. 53.
7,17. c. 27. l. 4.

Nahum. 1,4. c. 532. l. 70.
1,13. c. 719. l. 62.
2,11.12. c. 719. l. 69. & 725. l. 4.
2,12. c. 743. l. 3.
2,13. c. 714. l. 9.
3,2. c. 97. l. 35. & 101. l. 26.
3,3. c. 135. l. 44.
3,5. c. 520. l. 11.

Apocal. 5, 5. c. 769. l. 15.
5, 6. 7. 8. 12. c. 613. l. 11.
6, 1. 3. 5. 7. c. 769. l. 65.
6, 2. c. 104. l. 72.
6, 5. c. 106. l. 61.
6. 8. c. 733. l. 70.
6, 12. c. 108. l. 23.
6, 13. c. 384. l. 57.
7, 16. 17. c. 519. l. 60. & 449. l. 36.
8, 5. c. 361. l. 63.
Apocal. 9, 3. c. 34. l. 61.
9, 8. c. 733. l. 48. & 778. l. 63.
9, 9. c. 147. l. 15.
9, 10. c. 782. l. 17.
9, 12. c. 812. l. 44.
6, 20. c. 333. l. 60.
10, 3. c. 729. l. 9. & 731. l. 33.
10, 17. c. 778. l. 67.
11, 7. c. 733. l. 70.
11, 14. c. 812. l. 46.
Apocal. 12, 4. c. 775. l. 54.
12, 5. c. 614. l. 21.
12, 7. c. 770. l. 40.
12, 9. 12. c. 775. l. 39.
12, 14. c. 619. l. 15.
13, 1. c. 733. l. 70.
13. 2. c. 732. l. 69. & 778. l. 64. & 786. l. 3. & 796. l. 56.
13, 13. c. 364. l. 52.
15, 6. 7. c. 769. l. 67.
Apocal. 18, 3. c. 229. l. 40.
18, 12. c. 248. l. 20. & 253. l. 74.
19, 11. c. 104. l. 73.
19, 11. 14. c. 106. l. 38.
19, 14. c. 104. l. 73.
21, 5. c. 616. l. 62.
21, 13. c. 770. l. 15. & 807. l. 24.
21, 14. c. 279. l. 51.
22, 15. c. 686. l. 40.

INDEX AUTORUM,

Qui in prima parte hujus operis laudantur, illustrantur, notantur aut emendantur.

A.

R. *Isaac Abarbanel* 214. 72. & 216. 56. 218. 16. 63. & 577. 2. & 639. 61. & 643. 48. & 680. 45. & 759. & 864. 34. & 865. 58. & 878. 25.
Abdarrachmam filius Abizenadæ de Animalium Proprietatibus 750. 63. & 836. 31.
Abdollatif Bagdadensis 1025. 20. & 1029. 21. 30. & 1046. 25. & 1951. 20. & 1070. 20. 68. & 1071. 10. & 1072. 10.
Abenbitar de Plantis, in quo opere nonnulla de Animalibus partim inserta 248. 45. & 301. 14. 26. 42. & 443. 63. & 457. 69. & 474. 10. & 499. 34. & 534. 26. & 603. 44. & 606. 35. & 607. 8. 24. & 608. 52. & 653. 68. & 708. 72. & 786. 4. & 808. 52. & 850. 37. & 874. 20. 39. 49. & 875. 60. & 929. 3. & 995. 20. & 1006. 70. & 1014. 67. & 1023. 14. & 1038. 50. & 1042. 26. & 1053. 53. & 1062. 6. & 1065. 35. & 1079. 68. & 1181. 69. & 1082. 19.
Abenbitar notatus 1077. 53.
Aben Ezra 8. & 89. 65. & 98. 25. & 99. 6. & 101. 65. 17. & 133. 22. & 148. 52. & 163. 33. & 167. 33. & 181. 41. & 187. 24. & 188. 45. & 193. 42. 49. & 895. 10. & 196. 70. & 215. 11. & 216. 2. & 235. 52. & 285. 24. & 336. 39. & 350. 51. & 367. 19. & 433. 7. & 445. 65. & 473. 1. 3. & 483. 58. & 503. 65. & 539. 18. & 558. 64. 562. 18. & 575. 67. & 596. 34. & 623 54. & 624. 58. & 627. 38. & 632. 31. & 637. 16. & 638. 35. &c. & 643. 42. & 646. 15. & 649. 49. & 650. 63. & 660. 38. 42. & 665. 8. 51. & 679. 56. & 757. 23. & 772. 59. & 774. 9. & 783. 64. & 828. 32. & 864. 23. 58. & 869. 73. & 873. 23. & 888. 33. 36. 48. 59. & 958. 90. & 960. 9. & 965. 32. & 980. 30. 64. 71. & 981. 11. & 996. 12. & 1032. 22. & 1084. 5.
Aben Ezra emendatus 351. 35. & 627. 5. & 671. 67.
Aben Ezra notatus 84. 2. & 128. 3. & 384. 37. & 399. 62. & 680. 19. & 815. 27. 38.
Aben Ezra & recentiores Hebræorum Commentatores & Lexicographi omnes notati 239. 38.
Aben Giath 109. 5.
Abiharira historiæ 920. 16.
Abi Ubid Proverbia 123. 35. & 499. 35. & 714. 33.
Abraham Echellensis Maronita 836. 31.
Absyrtus 110. 57. & 125. 30. & 159. 16. & 160. 74. & 167. 9. & 180. 51. & 181. 2. & 546. 36.
Abuabida 82. 31.
Abuchanipha 125. 29. & 708. 72. &c. & 709. 54. & 873. 50. & 874. 2. & 1014. 20. 1047. 35.
Abugiani Thaugidæus 29. 53. & 939. 72. & 967. 51.
Abulabas 588. 45. & 607. 27.
Aburaphius 83. 9.
Abutsaur Arabum Canonista 1014. 40.
Accius 17. 50. & 983. 42.
Accii Brutus 528. 3.
Achilles Tatius 29. 9. & 264. 39. & 267. 20.
Achmed Arabsæ filius in vita Timuris seu Tamerlani 901. 23.
Achmed Ben Hautal apud Arabes juris canonici Doctor 114. 30.
Adæus 682. 30.
Adagia Græca 9. 55. & 685. 74. & 855. 62. & 953. 64.
Adamantius 728. 50. & 812. 71.
Ægineta 51. 46.
Ælianus de Animalibus 7. 52. & 8. 5. & 14. 66. & 24. 1. & 26. 50. & 29. 8. & 34. 13. & 40. 22. 55. & 43. 33. 39. & 46. 67. 70. & 49. 72 & 51. 47. & 59. 69. & 63. 2. 20. 23. & 65. 36, & 70. 48. & 73. 15. & 76. 51. & 78. 40. & 120. 25. 64. & 121 6. & 122. 6. & 120. 70. & 130. 27. &c. & 141. 51. & 163. 1. & 180. 8. & 197. 53. & 198. 20. & 231. 32. & 234. 43. & 236. 10. 241. 55. & 250. 13. 45. 47. & 251. 34. 62. & 253. 64. & 255. 38. & 260. 1. 8. & 261. 60. & 262. 12. & 263. 70. & 264. 1. & 269. 1. 9. & 270. 24. 68. & 285. 24. & 288. 4. & 294. 23. & 301. 58. & 313. 46. & 314. 32. & 342. 30. & 401. 64. & 418. 24. & 495. 30. 44. 46. 48. & 507 53. & 508. 11. 39. & 512. 36. & 513. 2. & 520. 52. 74. & 521. 21. & 522. 16. 17. & 605. 51 & 625. 17. & 642. 19. & 648. 53. & 665. 42. & 672. 27. 69. & 681. 65. & 688. 26. & 692. 33. & 693. 6. & 703. 18. 41. & 706. 2. & 712. 3. 16. & 718. 24. & 730. 44. & 721. 19. & 726. 24. & 733. 33. & 734. 45. & 736. 63. & 741. 38. 42. 50. & 742. 60. 743. 39. & 744. 61. & 554. 72. & 788. 32. & 789. 26. 33. & 790. 49. & 792. 41. & 796. 33. 36. & 798. 8. 69. & 799. 7. & 810. 47. & 814. 38. & 815. 63. & 816. 10. & 817. 58. & 823. 53. & 824. 61. & 825. 3. & 826. 10. 45. & 833. 3. & 834 30. & 838. 24. & 847. 52. & 851. 70. & 859. 24. 63. & 860. 1. 7. & 868. 44. 54. & 869. 47. & 877. 65. & 885. 52. & 886. 9. & 887. 53. & 893. 8. & 894. 45. & 898. 62. & 899. 5. & 902. 44. & 910. 51. 54. 56. & 911. 67. & 912. 13. & 917. 37. & 922. 58. & 925. 33. & 926. 18. & 927. 46. & 931. 7. & 932. 56. 65. & 933. 54. & 934. 63. 66. & 941. 3. & 945. 14. & 946. 20. 22. 26. & 947. 71. & 948. 26. & 951. 38. 42. 54. 63. 64. & 952. 5. 32. 65. & 953. 2. & 961. 28. & 971. 15. 26. & 974. 16. & 978. 49. & 981. 31. & 982. 25. 57. & 993. 31. & 996. 32. 65. & 998. 12. & 1000. 6. & 1002. 42. & 1003. 24. 26. & 1010. 14. & 1018. 34. & 1019. 8. 53. 61. & 1020. 54. & 1033. 74. & 1034. 2. 32. 36. 43. & 1037. 66. & 1041. 9. & 1059. 42. & 1060. 52. 58. & 1061. 3. & 1068. 13. & 1073. 65. & 1085. 57. & 1092. 2.
Æliani varia 57. 5. & 207. 7. & 221. 68. & 314. 48. 60. & 436. 35. & 461. 41. & 522. 22. & 673. 1. & 695. 19. & 698. 40. & 720. 11. & 724. 74. & 742. 45. & 769. 18. & 785. 7. & 816. 47.
Æliani Tactica 174. 70. & 266. 47. & 273. 34.
Ælianus defenditur 45. 70.
Ælianus de Animalibus emendatus 121. 7. 20. & 269. 10. & 521. 21. & 884. 37. 42. & 918. 11. & 1018. 66.
Ælianus in Variis emendatus 809. 45.
Ælius Dionysius 401. 52.
Æmilius Portus notatus 51. 50.
Æschines 389. 58.
Æschylus 66. 38. & 127. 35. & 149. 43. & 159. 13. & 309. 49. & 387. 20. 24. & 481. 73. & 548. 18. & 681. 8. & 705. 3. & 816. 60. & 979. 50.
Æschyli κατάχενσις 118. 37.
Æsopus 28. 22. & 712. 12. & 720. 43. & 838. 28. & 995. 17. & 999. 37. & 1032. 51.
Æsopi vita 677. 32.
Æthiopicæ Versiones citantur 5. 34. 41. et 91. 48. & 107. 71. & 213. 19. & 253. 72. & 384. 52. & 421. 10. & 782. 13.
Æthiops interpres 883. 63. & 981. 16. & 1008. 39.
Æthiopica multa citantur 244. 50.
Æthiops Interpres emendatus 31. 16.
Æthiops Interpres explicatur 106. 62. et 108. 14.
Æthiops Interpres notatus 104. 2. & 150. 44.
Æthiopica Liturgia 807. 22.
Æthiopibus vitulus idem quod pullus, catulus, & puer 275. 68.
Æthiopum mira phrasis 150. 38.
Aëtius 26. 54. & 385. 15. & 605. 13. 66. & 630. 26. 72. & 637. 47. & 837. 7. & 894. 33. & 995. 23. & 997. 29. & 1062. 21. 39. & 1064. 24. & 1075. 10. & 1086. 11. 43. 63.
Afranius 989. 27. et 1084. 70.
Agatharchides 256. 41. et 722. 45. et 741. 30. et 825. 12. et 908. 58. et 931. 5. et 956. 31. et 961. 11. et 969. 56. et 970. 16. et 971. 9. et 974. 13. et 1018. 35.
Agatharchides emendatus 993. 17.
Agathias 285. 14. et 896. 70. et 911. 15. et 925. 16.
Agathocles Babylonius 667. 32.
Georg. Agricola 913. 11. et 987. 23. et 1006. 36. et 1007. 55.
Agricultura Persica, liber Arabs ita inscriptus 1023. 13.
Alasmius Arabis Poëtæ Anonymi Scholiastes 962. 64.
Alazhari 1076. 58. et 1077. 34. et 1078. 19.
Albazi 1012. 69.
Albertus Magnus 31. 48. et 60. 10. et 110. 66. et 797. 30. et 822. 50. et 825. 54. et 833. 49. et 844. 40. et 845. 49. et 903. 65. et 912. 6. et 914. 16. et 917. 17. et 940. 63. et 967. 26. et 969. 30. et 974. 22.
Albinovanus 476. 55.
Albricus 685. 4 et 983. 44.
Alcæus 667. 26.
Alcamus Lexicographus Arabs 26. 2. et 60. 2. et 69. 19. et 82. 7. 49. et 86. 28. 61. et 87. 43. 56. et 90. 50. et 92. 33. et 95. 20. et 96. 29. et 97. 50. et 102. 21. 49. 62. et 110. 6. et 111. 39.

39. & 124. 9. 50. 65. & 126. 29. 38. & 148. 45. & 182. 15. & 196. 34. & 247. 52. & 248. 70. & 278. 21. & 279. 60. & 283. 25. & 293. 6. & 302. 62. 70. & 306. 20. & 310. 67. & 329. 57. & 341. 60. & 360. 3. & 366. 40. & 423. 3. & 426. 3. & 427. 56. & 428. 72. & 430. 42. 44. & 437. 65. & 439. 3. & 442. 66. & 445. 46. & 447. 30. & 448. 74. & 450. 27. & 452. 30. & 453. 47. & 457. 58. & 471. 26. & 473. 15. & 475. 73. & 476. 45. & 478. 70. & 479. 51. 74. & 480. 3. & 493. 30. & 494. 58. & 503. 57. 70. & 506. 73. & 513. 16. & 514. 61. & 516. 44. & 518. 42. & 519. 36. & 521. 6. & 524. 43. 52. & 525. 42. & 532. 39. & 535. 43. & 549. 68. & 622. 15. 16. & 643. 11. &c. 69. & 646. 22. & 648. 1. &c. & 649. 25. 33. & 665. 18. 23. &c. & 666. 66. & 667. 1. 53. & 672. 49. 61. & 674. 73. & 681. 38. 70. & 684. 24. 42. & 687. 12. & 688. 42. & 694. 4. 31. & 696. 42. & 714. 7. & 715. 2. & 716. 30. & 721. 51. & 728. 58. & 732. 12. 20. & 734. 13. et 737. 57. et 739. 42. &c. et 730. 13. et 362. 39. 45. 51. 68. et 763. 66. et 782. 11. et 787. 41. et 796. 50. et 797. 48. et 799. 38. et 800. 7. et 822. 65 et 825. 25. er 826. 23. et 731. 62. et 832. 21. 32. 36. 66. et 842. 38. &c. et 852. 28. 36. et 856. 48. 55. et 859. 32. et 860. 26. et 865. 23. et 866. 38. et 892. 46. et 901. 7. et 903. 23. et 904. 67. et 909. 2. et 910. 7. et 921. 20. et 925. 6. 39. 42. et 926. 27. 30. 32. et 927. 10. et 928. 32. &c. et 934. 40. 55. et 937. 40. 45. et 946. 55. 60. et 948. 59. et 961. 64. et 964. 33. et 974. 22. 42. et 981. 3. 40. et 987. 38. et 991. 69. et 992. 1. 4. et 1012. 34. 38. et 1013. 4. 61. 73. et 1014. 7. 55. et 1015. 7. 28. 35. et 1023. 10. et 1047. 16. 29. 55. et 1048. 41. 45. et 1049. 45. et 1051. 42. et 1054. 40. et 1055. 2. 8. 11. 15. et 1058. 62. et 1066. 58. et 1067. 14. 23. et 1071. 53. et 1072. 12. et 1074. 31. 38. 40. 43. et 1076. 40. 49. et 1081. 34. et 1087. 49. et 1091. 70.

Alcamus emendatus 76. 26. et 833. 36.

Alchalil Ben Achmed 718. 51.

Alcoranus 92. 13. et 262. 47.

Alcorani variæ Suratæ 238. 29. 40. 49.

Alcorani Scriptor futilissimus 359. 57.

Alexandri ad Aristotelem spuria epistola 475. 58. et 913. 66.

Alexander Aphrodisæus 32. et 688. 39.

Alexander ab Alexandro 463. 10. et 524. 4.

Alexis 2. 16. 18. et 595. 32.

Algazelis liber Aluvasit *seu Mediator in quo de cibis mundis & immundis* 33. 39. et 1014. 24. et 1052. 10. *Vide* Mediator.

Algazelis Mirabilia 181. 12.

Algiabid 3. 64. et 27. 22. et 79. 21. et 195. 14. et 832. 36. et 834. 70. et 853. 14. et 905. 68. et 934. 54. et 935. 44. et 938. 57. et 939. 10. et 1011. 1. et 1012. 61. et 1023. 26. et 1037. 27. et 1070. 10. 21. et 1071. 12.

Algiabid notatus 1033. 51.

Alhaphid Abulkasem in Historiis Damasci 83. 54. et 250. 54.

Alhariri Poëtæ Arabis Stantiæ 879. 42.

Ali Ben Abutalib 836. 49.

Ali Ben Casim Allaguiensis de Leonum nominibus 722. 10.

Alkazuinius de Miraculis rerum creatarum 48. 21. 56. et 49. 17. 25. et 51. 2. et 672. 39. et 808. 44. et 810. 68. et 831. 74. et 833. 9. 59. et 834. 8. 52. et 842. 65. et 846. 26. et 852. 55. 70. et 859. 68. et 860. 7. 25. et 862. 1. 4. et 886. 40. et 905. 2. 912. 55. et 914. 43. et 934. 54. 69. et 935. 29. 71. et 936. 22. 49. &c. et 937. 51. 73. et 938. 1. 29. et 939. 40. et 941. 25. et 972. 34. et 1011. 1. et 1048. 54. 61. et 1049. 68. et 1052. 53. et 1053. 52. et 156. 3. et 1066. 51. et 1067. 57. et 1069. 53. et 1071. 28. et 1072. 21. et 1082. 22. et 1087. 44. 70.

Alkazuinius emendatus 1070. 7.

Allatius 804. 27.

Almutarriz 49. 11.

Althemthemi ὁδοιπορικὸν 709. 70.

Franc. Alvarez 471. 4.

Alurbad Scriptor Arabs 83. 32.

Sixtinus Amama 783. 32.

Sepher Amama 362. 30. 60.

Ambrosius 29. 7. & 37. 35. & 40. 13. & 43. 22. & 50. 11. & 212. 71. & 262. 36. & 271. 71. & 346. 42. 44. 45. 46. & 353. 50. 387. 61. & 395. 30. & 488. 69. & 729. 70. & 753. 54. & 795. 62. & 805. 15. & 812. 57. & 814. 20 & 819. 32. & 828. 34.

Ambrosius notatus 853. 5.

Amerias Glossator vetus 419. 23.

Ammianus Marcellinus 18. 60. 63. & 19. 21. & 149. 16. & 163. 59. & 175. 3. & 249. 65. & 259. 2. & 271. 73. & 284. 27. & 313. 34. & 363. 37. & 427. 10. & 722. 44. & 763. 11. & 817. 13. 15. & 821. 56. 60. & 870. 19. & 910. 59. & 985. 28. & 1026. 18.

Ammonius 667. 35.

Ampelius 257. 58.

Amphis 603. 62.

Amyntæ Mansiones 852. 8.

Amyntas notatus 1064. 19.

Anacreon 622. 40. & 733. 60. & 881. 35. & 898. 60.

Anatolii Hippiatrica 120. 29. & 871. 49.

Anaxandrides Comicus 41. 69. & 644. 49. & 703. 12.

Anaxilas Comicus 977. 31. 59.

Andradius 783. 23.

Andreas de iis quæ falso creduntur 29. 6.

Andreas Medicus in Athenæo 385. 16.

Androsthenis in Indiæ Paraplo locus explicatus 488. 15.

Joan. Maria Angiolellas 88. 13.

Anonymus Poëta Græcus 221. 59.

Anonymi Scriptoris Gallica proverbia 850. 1.

Anthologia 188. 33. & 465. 13. & 755. 11. & 758. 28.

Anticlides 21. 61.

Antigoni Carystii Mirabilia 65. 35. & 230. 53. & 742. 26. 44. & 933. 9. & 1018. 56. & 1034. 14. & 1060. 24. & 1088. 34.

Antigonus emendatus 43. 1.

Antipater 304. 19.

Antiphanes 2. 12. & 40. 36. & 79. 23. & 369. 11. & 877. 3.

Antiphanes emendatus 875. 73. & 876. 36.

Antonii Constantii Epistola de Camelo pardali ad Galeottam Manfredum Faventinorum principem 906. 27. 66. & 907. 50. 60.

Antonius Liberalis 230. 36. & 344. 32. & 685. 13. & 754. 48. & 1073. 33. & 1087. 63. & 1090. 21.

Anytes Epigramma 902. 3.

Apion Grammaticus Ægyptius 221. 32. & 701. 49.

Apollodorus 21. 72. & 223. 16. & 230. 33. 36. & 339. 38. & 343. 21. & 754. 41. & 881. 49.

Apollinaris 221. 6. & 285. 74. & 367. 6. & 741. 11. 14. & 780. 1. & 883. 58. 978. 62. & & 1002. 23.

Apollonius 22. 26. & 78. 60. & 121. 56. & 128. 21. & 129. 71. & 152. 18. & 161. 47. & 197. 26. 38. & 229. 9. & 332. 53. & 324. 26. & 450. 43. & 453. 24. & 482. 4. & 730. 44. & 985. 1. & 1091. 44.

Apollonii Scholiastes 21. 72. & 212. 63. & 166. 73. & 397. 29. 41. & 453. 30. & 482. 7. & 730. 48. & 983. 37.

Apollonii Mirabilia 461. 49. & 1060. 52.

Appianus 171. 11. & 256. 45. & 257. 47. & 266. 11. & 267. 9. 70. & 358. 21. 363. 46.

Aponius 627. 26. & 902. 58. & 929. 40.

Apostolius 98. 20. & 826. 13. & 933. 3. & 990. 31. 50. & 1023. 6.

Apostolorum Canones 701. 10.

Apulejus 7. 41. & 24. 72. & 32. 23. & 42. 58. & 64. 17. & 182. 70. & 184. 33. & 186. 45. & 188. 24. & 192. 25. &c. & 225. 15. & 230. 64. & 260. 40. & 427. 17. & 549. 16. & 605. 58. & 608. 41. & 626. 11. & 645. 42. & 819. 28. & 859. 50. 52. & 1088. 35. & 1094. 12.

Apuleji Herbarium ἀνέκδοτον 606. 68.

Aquila 7. 58. & 34. 50. & 136. 11. & 365. 71. & 426. 40. & 478. 50. & 585. 63. & 624. 24. & 643. 35. & 651. 39. & 666. 32. & 677. 15. & 680. 51. & 721. 58. & 780. 22. & 781. 2. & 883. 64. & 884. 4. & 950. 57. & 972. 2. & 973. 32. & 989. 41. & 1008 35. & 1030. 22. & 1031. 21. & 1032. 19.

Aquila aliter legit 167. 94. & 520. 30.

Aquila emendatus 84. 28. & 866. 11. 20.

Aquila notatus 111. 60.

R. Aquinas Judæus Lexicographus 100. 49. & 203. 60. & 224. 66. & 420. 46. & 428. 48. & 433. 5. & 627. 15. & 651. 21. & 675. 35. & 684. 17. & 910. 13. & 950. 52. & 1006. 26. & 1075. 55. & 1078. 63.

R. Aquinas notatus 143. 62. & 680. 20.

Arabes interpretes 27. 34. & 651. 6. & 847. 22. 35. & 850. 27. & 973. 41. & 977. 53. & 980. 74. & 982. 12. & 1073. 51.

Arabs Interpres 175. 15. & 210. 20. & 224. 61. & 229. 42. & 335. 71. & 365. 74. & 372. 60. & 377. 41. & 424. 63. & 472. 11. 7. & 479. 50. & 528. 55. & 643. 3. 6. & 648. 45. & 663. 64. & 665. 56. & 672. 41. & 675. 31. & 695. 33. & 747. 9. & 782. 1. & 790. 70. & 791. 2. & 850. 63. & 883. 59. & 891. 28. & 975. 22. & 978. 70. & 1015. 11.

Arabs interpres laudatus 12. 69. & 16. 46. & 98. 34.

Arabi Interpres παραφράζει 15. 72.

Arabica versio 5. 44. & 403. 58. & 796. 56. & 1002. 82.

Arabis gemina versio 156. 61. & 778. 7.

Arabes Paraphrastæ editi 169. 25. & 175. 62.

Arabs Interpres in Sueciâ manuscriptus 487. 9. 506. 29. & 897. 37. & 1084. 21.

Arabs Pentateuchi Interpres Erpenianus 1065. 45. & 1066. 48. & 1080. 8.

Arabs Pentateuchi Interpres Parisiis editus 1080. 10.

Arabs Parisiis editus 19. 39. & 633. 29. & 644. 42. & 870. 54.

Arabs Sirachidis Interpres 496. 66.

Arabs Interpres Novi Testamenti 91. 46.

Arabes quatuor Mosis Librorum Paraphrastæ, editi duo, & manuscripti duo in Sueciâ 1054. 16.

Arabicæ Pentateuchi versiones quatuor quomodo inter se differant 499. 50.

Arabes duo Paraphrastæ Pentateuchi manuscripti in Succiâ hactenus inediti 557. 42. & 566. 5. & 904. & 989. 44. & 1075. 63.

Arabes Paraphrastæ manuscripti emendati 1079. 19.

Arabs Pentateuchi Interpres manuscriptus in Sueciâ 913. 34.

Arabes duo Interpretes inter se collati 977. 69.

Arabes Interpretes aliter legerunt 7. 61. et 33. 62. et 134. 42. 48. et 186. 17. et 194. 10. et 225. 25. et 378. 74. et 382. 38. et 430. 5. et 447. 65. et 472. 62. et 525. 4. et 531. 69. 71. et 541. 42. et 688. 8. et 738. 26. et 847. 3. et 872. 40. et 950. 41.

Arabes Interpretes explicati vel emendati 105. 1. et 106. 64. et 136. 53. et 194. 70. et 307. 65. et 658. 42. et 693. 50. et 866. 39.

Arabes Interpretes notati 3. 51. et 104. 17. et 132. 19. et 150. 29. et 157. 60. et 158. 7. 59. et 199. 56. et 205. 59. et 306. 55. et 379. 59. et 485. 37. et 678. 40. et 757. 76. et 797. 2. &c.

Arabes duo notati 523. 43.

Arabes Paraphrastæ manuscripti notati 1067. 32. et 1069. 31. et 1079. 19.

Arabicæ Linguæ nuperi Lexicographi notati 1067. 16.

Arabica historia Macchabæorum 266. 69. et 270. 7. et 272. 35. 63. et 273. 8.

Arabica proverbia 94. 33. etc. et 817. 41. 1065. 11.

Arabicum proverbium emendatum 95.

Arabum poëtæ 15. 38. et 1081. 49.

Arabes poëtæ Anonymi 124. 30. et 863. 12. et 887. 3. et 962. 43. et 1050. 23.

Arabis poëtæ Anonymi Scholiastes 887. 12.

Arabs Anonymus de Camelo 80. 15.

Arabicus liber de iis quæ observanda sunt 1005. 16.

Arabicus liber cui titulus, Largitor Scientiarum et destructor curarum 835. 1.

Arabs Pandectarius 124. 29. et 831. 72. et 837. 678. et 874. 22. 43. et 875. 50. et 910. 28. et 1063. 39. et 1072. 53.

Ara-

Nahum. 3,15. c. 69. l. 33.
3,16 c. 34. l. 70.

Hab. 1,8. c. 9. l. 13. 19. & 15. l. 14.
1,10. c. 17. l. 27.
1,14. 15. c. 39. l. 40.
1,15. c. 714. l. 53.
2,11. c. 70. l. 45.
2,17. c. 207. l. 66.
2,19. c. 333. l. 59.
3,2. c. 288. l. 65. &c.
3,6. c. 668. l. 41.
3,11. c. 854. l. 59.
3,19. c. 305. l. 48. & 384. l. 54.
3,19. c. 882. l. 40. & 889. l. 7.

Sophon. 1,5. c. 700. l. 39.
1,9. c. 365. l. 30. 43. & 593. l. 32.
1,11. c. 202. l. 42.
2,4. c. 1082. l. 48. & 1092. l. 31.
2,6. c. 467. l. 28. 70.
2,9. c. 607. l. 59. & 872. l. 32.
2,11. c. 616. l. 48.
2,13. 14. c. 468. l. 33.
2,14. c. 468. l. 35. & 1038. l. 64. & 1042. l. 41.
2,15. c. 468. l. 15.
3,3. c. 777. l. 44. & 522. l. 52. & 823. l. 16. &c. ut & 824. l. 37. & 827. l. 52.
3,4. c. 730. l. 12.

Agg. 1,1. c. 217. l. 48.
1,6. c. 404. l. 69.
1,8. c. 362. l. 51.
1,10. c. 548. l. 53.
1,14. c. 217. l. 50.
2,2. 21. c. 217. l. 51.
2,9. c. 363. l. 2.

Zach. 1. & 2. c. 769. l. 65.
1,8. c. 104. l. 34. & c. 108. l. 10. 31. 70. c. 107. l. 58.
1,10. c. 775. l. 4.
1,11. c. 774. l. 75.
1,19. 21. c. 527. l. 32.
2,1. 2. c. 769. l. 72.
6,2. c. 104. l. 13. & 106. l. 59.
6,3. c. 104. l. 34. 71. & 107. l. 35. & 111. l. 6.
6,3. 6. c. 480. l. 21.
6,4. c. 111. l. 60.
6,4. 6. c. 109. l. 70.
6,6. c. 104. l. 71. & 106. l. 60.
6,7. c. 111. l. 59. & 775. l. 6.
7,11. c. 413. l. 22.
8,12. c. 548. l. 55.
9,9. c. 12. l. 4. & 184. l. 56. &c.
9,11. c. 758. l. 54.
9,13. c. 217. l. 24.
10,2. c. 521. l. 57.
10,3. c. 646. l. 74.
11,3. c. 730. l. 37.
11,7. c. 458. l. 69.
11,15. c. 455. l. 17.
11,15. 17. c. 445. l. 40.
11,16. c. 445. l. 50. &c.
12,2. c. 586. l. 51.
12,3. c. 774. l. 31.
12,10. c. 594. l. 5.
13,4. c. 12. l. 21.
13,7. c. 521. l. 57.
14,10. c. 779. l. 53. c. 964. l. 37.

Mal. 1,8. c. 217. l. 46. & 523. l. 69. & 583. l. 57.
1,13. c. 537. l. 19.
1,14. c. 584. l. 6.
3,1. c. 214. l. 23. & 219. l. 38.
4,2. c. 302. l. 19. 42. 51. c. 304. l. 4. & 311. l. 55. & 412. l. 11.
4,12. c. 288. l. 40.

APOCRYPHA.

3 Esdræ 1,8. 9. c. 565. l. 52.
1,34. c. 759. l. 52.
1,40. c. 760. l. 45.
5,43. c. 65.

3 Esdræ 6,27. c. 217. l. 54.

4 Esd. 5. 7. c. 41. l. 12.
6,49. 51. c. 5. l. 21.

Tob. 2,1. 4. c. 569. l. 14.
5,23. c. 681. l. 49.
6,2. c. 40. l. 33.
6,4. c. 38. l. 35.
11,3. c. 681. l. 49.

Judith. 1,6. c. 165. l. 64.
11,19. c. 667. l. 17.
13,10. c. 1092. l. 46.
14,13. c. 1092. l. 38. &c.

Sap. 11,2. c. 125. l. 47.
11,23. c. 550. l. 1.
15,15. c. 125. l. 48.
17,9. c. 26. l. 31.
17,18. c. 14. l. 44.
19,8. c. 37. l. 33.

Sirach. 7,15. c. 310. l. 15.
7,29. c. 778. l. 52.
8,4. c. 854. l. 10.
8,9. c. 382. l. 24.
11,3. c. 35. l. 17.
11,31. c. 17. l. 6.
13,19. c. 528. l. 53. & c. 827. l. 3.
13,20. al. 21. c. 692. l. 23.
13,21. (al. 24.) c. 776. l. 54.
16,3. c. 927. l. 33.
18,26. c. 377. l. 22.
20,29. c. 401. l. 34.
21,3. c. 733. l. 50.
21,13. c. 778. l. 49.
22,2. c. 331. l. 38.
24,21. c. 53. l. 21.
25,16. c. 24. l. 48.
25,24. c. 8. l. 64. & 809. l. 14.
26,7. c. 508. l. 9. &c.
27,10. c. 15. l. 47. & 778. l. 50.
27. 20. al. 22. c. 926. l. 58.
28,15. 17. c. 25. l. 65. 69.
28,23. al. 27. c. 778. l. 55. & 785. l. 56. & 789. l. 10.
33,25. c. 224. l. 47.
34,18. c. 379. l. 31.
34,21. c. 542. l. 66.
38,26. c. 381. l. 45. &c.
38,28. c. 300. l. 32.
39,3. c. 382. l. 26.
39,26. c. 267. l. 17.
39,35. c. 24. l. 56.
40,16. c. 403. l. 70.
43,20. c. 37. l. 47.
46,4. 16. c. 475. l. 11.
46,20. 21. c. 637. l. 1.
47,3. c. 450. l. 63. & 756. l. 68.
50,15. c. 267. l. 19.
50,30. c. 382. l. 28.

Baruch. 3,16. 17. c. 17. l. 16.

1 Macch. 1,50. c. 701. l. 68.
2,1. c. 216. l. 7.
2,5. c. 273. l. 15.
3,12. c. 216. l. 28.
3,31. &c. c. 266. l. 24.
3,41. c. 210. l. 38.
4,56. c. 320. l. 61.
4,57. c. 216. l. 49.
5,23. c. 216. l. 38.
5,28. 35. 51. c. 676. l. 29.
6,30. &c. c. 9. l. 7. & 266. l. 42.
6,43. &c. c. 269. l. 56.
7,46. c. 527. l. 33.
8,6. c. 267. l. 71.
9,13. c. 377. l. 23.
10,80. & 377. l. 24.
12,6. c. 215. l. 44.
13,51. c. 155. l. 12.

2 Macch. 1,19. c. 361. l. 67.
3,12. c. 339. l. 11.
4,46. c. 264. l. 29.
6. 18. c. 701. l. 68. & 702. l. 12.
7,1. c. 317. l. 56. & 701. l. 69.

2 Macch. 11,11. c. 721. l. 42.
13,2. c. 156. l. 27.
13,15. c. 269. l. 51. 58.
14,12. c. 273. l. 29.
15,2. c. 266. l. 55.

3 Macch. c. 259. l. 68. &c.

LOCA NOVI TESTAMENTI.

Matth. 1,3. c. 243. l. 7.
2,21. c. 219. l. 62.
2,1. c. 81. l. 49.
2,2. c. 108. l. 23.
3,4. c. 12. l. 23. & 35. l. 74.
3,12. c. 548. l. 27.
4,16. c. 108. l. 18.
3,18. c. 41. l. 19. & 244. l. 52.
5,6. c. 412. l. 14.
5,29. c. 207. l. 15.
5,24. c. 538. l. 2.
5,39. c. 244. l. 66.
5,43. c. 398. l. 72.
6,26. c. 415. l. 73.
7,6. c. 617. l. 38 & 686. l. 33.
7,9. c. 618. l. 18.
7,15. c. 530. l. 40. & 821. l. 70.
7,16. c. 384. l. 55.
8,4. c. 588. l. 7.
8,20. c. 6. l. 3. & 220. l. 12. & 850. l. 21.
8,28. c. 697. l. 33.
9,36. c. 521. l. 58.
10,16. c. 15. l. 50. & 28. l. 1.
10,27. c. 704. l. 56.
10,29. c. 416. l. 1.
11,1. c. 244. l. 59.
11,12. c. 619. l. 26.
11,29. c. 220. l. 15. & 613. l. 21.
12,3. c. 190. l. 27.
12,19. c. 613. l. 27.
12,29. c. 455. l. 29.
12,39. c. 550. l. 45.
12,40. c. 52. l. 18.
13,4. c. 16. l. 21.
13,6. c. 108. l. 13. 18.
13,13. c. 705. l. 2.
13,15. c. 32. l. 5. 29. & c. 580. l. 14.
13,24. c. 244. l. 65.
14. 25. c. 397. l. 1.
15,4. c. 755. l. 53.
15,5. c. 542. l. 72.
15,9. c. 597. l. 36.
15,11. c. 703. l. 37.
15,21. c. 698. l. 5.
15,24. c. 698. l. 3.
15,26. c. 686. l. 29.
15,27. c. 668. l. 67.
15,29. c. 41. l. 19.
16,1. c. 551. l. 14.
16,2. 3. c. 107. l. 72.
16,4. c. 550. l. 46.
16,12. c. 618. l. 45.
16,15. 18. c. 464. l. 1.
16,17. c. 543. l. 51.
17,21. c. 463. l. 31.
18. 6. c. 188. l. 2.
18,8. c. 244. l. 53.
18,12. c. 445. l. 74.
18,20. c. 827. l. 53.
19,24. c. 91. l. 28.
20,28. c. 613. l. 37.
21,1. &c. c. 209. l. 13. &c.
21,2. c. 184. l. 51.
21,5. c. 276. l. 3.
21,19. c. 384. l. 55.
21,29. c. 150. l. 55.
22,4. c. 314. l. 8.
22,16 c. 859. l. 21.
23,15. c. 548. l. 28.
23,23. c. 391. l. 20.
23,24. c. 93. l. 7.
23,35. c. 569. l. 68.
24,20. c. 569. l. 10.
24,28. c. 16. l. 31.
24,41. c. 244. l. 60.
25,32. c. 449. l. 71. & 582. l. 41.

Matth. 25,32. 33. c. 421. l. 11. & 525. l. 52.
26,2. c. 561. l. 10.
26,5. c. 568. l. 42.
26,8. c. 212. l. 50.
26,17. 560. l. 72.
26,18. c. 616. l. 65.
26,53. c. 613. l. 32.
27,15. c. 561. l. 18.
27,20. c. 150. l. 42.
27,22. c. 615. l. 1.
27,42. c. 614. l. 10.
27,44. c. 212. l. 52.
27,46. 50. c. 614. l. 65.
27,48. c. 53. l. 41. c. 591. l. 13.
27,49. c. 137. l. 54.
27,51. c. 657. l. 19.
27,52. c. 657. l. 19.
27,53. c. 569. l. 48.
28,1. c. 84. l. 73.
28,18. c. 613. l. 32.

Marc. 1,6. c. 35. l. 74. & 78. l. 40.
1,44. c. 588. l. 8.
2,7. c. 41. l. 53.
4,6. c. 108. l. 19.
4,12. c. 580. l. 15.
5,1. 13. c. 697. l. 19.
5,29. c. 204. l. 71.
5,41. c. 425. l. 30.
6,8. c. 598. l. 27.
6,34. c. 521. l. 58.
6,48. c. 397. l. 2.
7,11. c. 542. l. 73.
7,24. 31. c. 698. l. 6.
9,24. c. 551. l. 52.
10,25. c. 91. l. 28.
11,1. &c. c. 209. l. 13. &c.
11,13. c. 384. l. 55.
12,4. c. 747. l. 13.
13,20. c. 378. l. 20.
13,35. c. 14. l. 53.
14,1. c. 561. l. 12. 18.
14,12. c. 560. l. 73.
14,22. c. 573. l. 18.
15,6. c. 561. l. 19.
15,23. c. 260. l. 61.
15,36. c. 53. l. 41.
15,40. c. 436. l. 42.
15,42. c. 567. l. 25.
26,2. c. 84. l. 74. & 108. l. 19.
16,15. c. 704. l. 57.
16,18. c. 33. l. 72. & 776. l. 37.

Luc. 1,5. 8. 11. c. 454. l. 65.
1,6. c. 244. l. 58.
1,24. c. 295. l. 18.
2,8. c. 452. l. 70. & 464. l. 68.
2,9. c. 108. l. 12. 24.
2,11. c. 219. l. 51.
2,23. c. 614. l. 18. & 297. l. 37.
2,24. c. 276. l. 4.
2,35. c. 137. l. 52.
3,17. c. 548. l. 27.
4,29. c. 316. l. 67.
5,1. c. 41. l. 19.
5,1. 6. c. 40. l. 42.
6,6. c. 244. l. 64.
6,44. c. 384. l. 55.
6,48. c. 279. l. 49. 51.
8,3. c. 220. l. 11.
8,26. 32. c. 697. l. 20.
9,6. c. 548. l. 18.
9,58. c. 619. l. 10. & 850. l. 21.
9,62. c. 382. l. 2.
10,3. c. 530. l. 44. & 826. l. 74.
10,16. c. 819. l. 60.
10,21. c. 191. l. 68.
12,1. c. 618. l. 45.
12,24. c. 16. l. 23.
12,35. c. 598. l. 16. & 618. l. 62.
12,38. c. 397. l. 2.
13,6. c. 384. l. 56.
13,15. c. 402. l. 39.
13,29. c. 807. l. 22.
13,32. c. 859. l. 3.
13,33. c. 614. l. 69.
14,5. c. 402. l. 40.

Luc. 15, 6. c. 708. l. 3.
15, 11. c. 697. l. 16.
15, 15. c. 707. l. 52.
15, 23. c. 275. l. 48. c. 313. l. 72.
16, 21. c. 669. l. 55. & 672. l. 20.
16, 22. c. 66, l. 16.
17, 2. c. 188. l. 3.
17, 8. c. 598. l. 7.
17, 14. c. 588. l. 8.
18, 25. c. 91. l. 28. & 782. l. 10.
19, 8. c. 543. l. 2.
19, 28. &c. c. 209. l. 13. &c.
19, 29. c. 209. l. 30. &c.
19, 30. c. 210. l. 13.
19, 31. c. 211. l. 17.
19, 32. c. 211. l. 34.
19, 34. c. 211. l. 63.
21, 29. c. 384. l. 56.
22, 1. c. 556. l. 65.
22, 7. c. 556. l. 61. & 560. l. 73.
23, 14. c. 614. l. 2.
23, 17. c. 561. l. 19.
23, 18. c. 615. l. 2.
23, 32. c. 244. l. 69.
23, 53. c. 369. l. 29.
23, 54. c. 567. l. 27.
23, 55. 56. c. 569. l. 51.
24, 10. c. 436. l. 40.
24, 16. c. 195. l. 45.
24, 41. c. 149. l. 1.

Joh. 1, 10. c. 32. l. 48.
1, 12. c. 617. l. 55.
1, 29. c. 520. l. 60. & 555. l. 57.
1, 29. 36. c. 613. l. 18.
2, 13. 14. c. 611. l. 16.
2, 19. c. 619. l. 41.
3, 14. c. 591. l. 70.
3, 16. c. 543. l. 44.
3, 20. c. 32. l. 50.
4, 13. c. 598. l. 17.
6, 1. c. 41. l. 19.
6, 9. 11. c. 41. l. 45. 35. c. 517.
6, 53. c. 543. l. 35. & 617. l. 43.
6, 55. c. 617. l. 43.
7, 2. 37. 44. 45. c. 560. l. 22.
7, 37. c. 568. l. 4.
8, 36. c. 616. l. 27.
8, 46. c. 613. l. 71.
8, 48. c. 360. l. 27.
8, 56. c. 543. l. 54.
9, 29. c. 619. l. 9.
10, 1. c. 448. l. 6. &c.
10, 1. 2. c. 450. l. 2.
10, 3. 4. 14. c. 450. l. 4.
10, 4. c. 521. l. 29.
10, 11. c. 543. l. 60.
10, 11. 15. c. 450. l. 58.
10, 12. c. 444. l. 16. & c. 530. l. 46. & 821. l. 71. & 822. l. 30. & 327. l. 1. 29.
10, 14. 27. c. 594. l. 23.
10, 22. 31. c. 569. l. 24.
11, 50. c. 543. l. 59.
12, 1. 12. c. 571. l. 9. 10. &c.
12, 13. c. 115. l. 12.
12, 32. c. 591. l. 72.
13, 2. c. 561. l. 26. & 564. l. 73.
13, 4. c. 598. l. 9.
13, 14. c. 616. l. 64.
13, 27. c. 561. l. 29.
13, 30. c. 560. l. 28.
15, 1. c. 441. l. 4.
16, 2. c. 375. l. 22. & 569. l. 72.
16, 21. c. 275. l. 70.
18, 20. c. 579. l. 60.
18, 28. c. 565. l. 15. c. 566. l. 54.
18, 36. c. 619. l. 10. 11.
18, 39. c. 561. l. 19.
19, 14. c. 566. l. 70.
19, 29. c. 53. l. 41. & 592. l. 20.
19, 31. c. 567. l. 29. 67. & 615.
19 34 c. 137. l. 54.
19, 36. c. 555. l. 51. c. 609. l. 55.
20, 1. c. 84. l. 74.
20, 25. c. 782. l. 18.
21, 1. c. 41. l. 19.
Joh. 21, 6. c. 37. l. 61.
21, 9. 10. 13. c. 41. l. 54.

Act. 1, 12. c. 569. l. 7.
1, 14. c. 45. l. 47. & 101. l. 2.
2, 1. c. 570. l. 40.
2, 32. c. 761. l. 8.
3, 1. c. 377. l. 70.
3, 7. c. 279. l. 42.
4, 17. c. 499. l. 43.
5, 4. c. 819. l. 57.
5, 15. c. 703. l. 59.
7, 16. c. 12. l. 65. & 434. l. 42.
7, 20. c. 342. l. 63.
7, 39. c. 346. l. 20.
7, 39. 40. c. 332. l. 59.
7, 41. c. 346. l. 65. & 576. l. 14.
8, 32. c. 481. l. 39. & 482. l. 34.
9, 5. c. 386. l. 17.
9, 13. c. 548. l. 8.
9, 22. c. 499. l. 43.
9, 35. c. 306. l. 34. & 534. l. 3.
10, 14. c. 702. l. 7.
10, 15. c. 11. l. 8.
12, 9. c. 149. l. 4.
13, 8. c. 750. l. 54.
13, 11. c. 819. l. 68.
13, 26. c. 704. l. 73.
14, 15. c. 642. l. 59.
15, 9. c. 538. l. 22.
15, 20. c. 11. l. 18.
16, 26. c. 279. l. 51.
17, 16. c. 113. l. 24.
17, 29. c. 333. l. 22.
18, 6. c. 323. l. 22.
20, 29. c. 543. l. 61.
20, 29. c. 530. l. 48. & 827. l. 13.
20, 31. c. 453. l. 54.
20, 39. c. 822. l. 31.
23, 6. c. 383. l. 50.
23, 19. c. 654. l. 11.
26, 7. c. 217. l. 21. & 320. l. 59.
26, 14. c. 387. l. 18.
28, 3. c. 34. l. 2. & 377. l. 21.
28, 5. c. 776. l. 38.
28, 27. c. 32. l. 5.

Rom. 1, 21. c. 642. l. 61.
1, 23. c. 23. l. 25. & 299. l. 28.
2, 25. c. 578. l. 20.
5, 9. c. 616. l. 6.
7, 6. c. 616. l. 69.
8, 15. c. 647. l. 35.
8, 20. c. 616. l. 23.
8, 36. c. 289. l. 62.
10, 9. c. 619. l. 38.
10, 17. c. 538. l. 26.
10, 20. c. 543. l. 46.
11, 20. c. 618. l. 69.
12, 1. c. 538. l. 14.
12, 8. c. 557. l. 3.
12, 21. c. 399. l. 4. & 547. l. 52.
13, 14. c. 543. l. 36. & 613. l. 44.
14, 17. c. 703. l. 61.
14, 23. c. 538. l. 8. 20.
16, 9. c. 30. l. 30.

1 Cor. 1, 31. c. 331. l. 11.
2, 8. c. 375. l. 25.
3, 9. c. 415. l. 51. & 441. l. 4.
5, 6. c. 601. l 48.
5, 7. c. 555. l. 49. & 573. l. 19.
5, 8. c. 601. l. 61. & 618. l. 47.
6, 5. c. 780. l. 38.
7, 10. 11. 15. c. 654. l. 15.
7, 23. c. 616. l. 23.
8, 4. c. 445. l. 44. & 642. l. 57.
9, 7. c. 473. l. 39.
9, 9. c. 401. l. 29. & 415. l. 54.
9, 9. 10. c. 637. l. 12
9, 10. c. 11. l. 62. & 415. l. 52.
9, 26. c. 415. l. 50.
10, 3. 4. c. 617. l. 59.
10, 7. 8. c 353. l. 13.
1 Cor. 10, 9. c. 33. l. 58.
10, 20. c. 641. l. 42.
10, 25. &c. c. 703. l. 67.
11, 6. c. 481. l. 44.
11, 16. c. 493. l. 44.
14, 18. c. 588. l. 15.
15, 8. c. 1031. l. 49.
15, 36. c. 1. l. 13.
15, 55. c. 782. l. 17.
16, 2. c. 654. l. 7.
16, 9. c. 244. l. 71.
16, 13. c. 584. l. 53. & 618. l. 69.

2 Cor. 4, 4. c. 1633. l. 35.
5, 17. c. 616. l. 72.
6, 4. c. 453. l. 55.
6, 14. c. 11. l. 71. & 187. l. 10.
6, 14. 15 c. 618. l. 59.
6, 17. c. 654. l. 23.
11, 3. c. 28. l. 3.
11, 13. c. 860. l. 51.

Gal. 2, 2. c. 415. l. 50.
2, 11. c. 654. l. 14.
3, 10. c. 414. l. 36.
3, 27. c. 543. l. 37. & 613. l. 45.
4, 4. c. 614. l. 48.
4, 7. c. 647. l. 35.
4, 27. c. 557. l. 3.
5, 9. c. 601. l. 48.
5, 18. c. 96. l. 27.

Ephes. 1, 10. c. 614. l. 48.
2, 2. c. 364. l. 48.
2, 14. c. 616. l. 44.
2, 14. 15. 16. 17. c. 618. l. 54.
2, 15. c. 616. l. 68.
3, 12. c. 960. l. 27.
4, 8. c. 414. l. 55.
4, 26. 27. c. 463. l. 54.
5, 26. c. 661. l. 18.
6, 11. c. 775. l. 31.
6, 12. c. 770. l. 39.
6, 14. 15. c. 618. l. 65.
6, 15. c. 601. l. 34.
6, 16. c. 751. l. 34.
6, 17. c. 617. l. 53.

Phil. 2, 8. c. 618. l. 53.
2, 9. c. 769. l. 28.
2, 16. c. 415. l. 50.
3, 2. c. 686. l. 48.
3, 8. c. 671. l. 54.
3, 19. c. 1033. l. 37.

Coloss. 1, 13. 14. c. 616. l. 11.
1, 20. c. 616. l. 14.
2, 13. c. 414. l. 44.
2, 16. 17. c. 703. l. 70.
2, 17. c. 11. l. 10.
2, 20. 21. c. 703. l. 73.
3, 10. c. 616. l. 71.

1 Tim. 1, 15. c. 617. l. 24.
2 8. c. 538. l. 3.
4, 3. c. 452. l. 53. & 927. l. 38.
4, 4. c. 704. l. 1.
5, 17. 18. c. 416. l. 12.
5, 18. c. 11. l. 62. & 401. l. 29.

2 Tim. 2, 6. c. 415. l. 52.
2, 12. c. 618. l. 32.
2, 15. c. 324. l. 65.
2, 17. c. 860. l. 64. & 1025. l. 48.
2, 19. c. 594. l. 20.
3, 6. c. 683. l. 49. & 1025. l. 22.
3, 8. c. 484. l. 61. & 644. l. 74.
3, 10. c. 618. l. 26.
4, 5. c. 453. l. 55.
4, 17. c. 732. l. 68. & 771. l. 42.

Tit. 1, 5. c. 704. l. 2.
1, 15. c. 537. l. 59.
3, 9. c. 493. l. 47.
Hebr. 1, 14. c. 616. l. 18.
2, 6. c. 755. l, 56.
2, 14. 15. c. 616. l. 25.
2, 14. 17. c. 613. l. 62.
4, 15. c. 616. l. 25.
4, 15. c. 613. l. 62.
5, 12. c. 581. l. 61.
7, 26. c. 348. l. 64. & 614. l. 4.
7, 27. 28. c. 614. l. 6.
9, 4. c. 435. l. 65. & 590. l. 55.
9, 13. c. 648. l. 71.
9, 14. c. 614. l. 6.
9, 19. c. 684. l. 59.
9, 19. 21. c. 587. l. 25. 49.
9, 21. c. 573. l. 59.
9, 16. c. 614. l. 51.
10, 11. c. 616. l. 68.
10, 22. c. 617. l. 12.
10, 29. c. 617. l. 36.
10, 31. c. 768. l. 65.
10, 35. c. 619. l. 39.
11, 4. c. 538. l. 10. & 539. l. 11.
11, 6. c. 538. l. 19.
11, 9. c. 465. l. 51.
11, 22. c. 435. l. 2.
11, 28. c. 594. l. 25.
11, 29. c. 705. l. 17.
11, 32. c. 201. l. 68. & 550. l. 48.
11, 33. c. 732. l. 69. & 749. l. 6.
11, 37. c. 12. l. 24. & 419. l. 35.
12, 24. c. 615. l. 70.
13, 15. c. 515. l. 9.

Jac. 1, 11. c. 108. l. 19.
1, 27. c. 275. l. 73.
2, 10. c. 207. l. 17. & 414. l. 37.
3, 3. c. 150. l. 37.
3, 7. c. 3. l. 48. & 57. l. 65.
3, 12. c. 384. l. 56.
3, 15. c. 1033. l. 38.
3, 17. c. 150. l. 45.
4, 7. c. 150. l. 51.
5, 6. c. 150. l. 47.

1 Petr. 1, 2. c. 573. l. 62.
1, 11. c. 387. l. 72.
1, 13. c. 618. l. 64.
1, 18. 19. c. 613. l. 10.
1, 19. c. 520. l. 62. & 613. l. 67.
2, 11. c. 619. l. 13.
2, 22. 23. c. 543. l. 32.
2, 22. c. 613. l. 22. 72.
2, 23. c. 613. l. 30.
2, 25. c. 524. l. 40.
4, 3. c. 356. l. 16.
5, 4. c. 96. l. 58.
5, 8. c. 730. l. 13. & 774. l. 42.

2 Petr. 1, 9. c. 31. l. 10. & 1024. l. 67.
1, 19. c. 108. l. 20.
2, 10. c. 3. l. 6.
2, 12. c. 5. l. 40.
2, 16. c. 192. l, 11.
2, 22. c. 9. l. 35. & 671. l. 74. & 690. l. 18. & 705. l. 65.

2 Petr. 3, 12. c. 619. l. 28.
3, 13. c. 616. l. 63.

1 Joh. 3, 5. c. 614. l. 13.

Judæ. 10. c. 5. l. 46.
12, c. 96. 27.

Apocal. 1, 13. c. 491. l. 72.
1, 14. c. 473. l. 37.
2, 17. c. 616. l. 66.
3, 2. 3. c. 453. l. 55.
3, 18. c. 543. l. 39. & 613. l. 46.
4, 7. c. 412. l. 7. 32.
4, 8. c. 769. l. 60. 64.

Aratus 121. 50. & 278. 56. & 314. 62. & 507. 71. & 706. 23. & 730. 35. & 823. 40.
Arati Scholiastes nondum editus 189.45. & 754. 46. & 826. 32.
Archelaus apud Plinium 996. 30.
Archemachus Euboeensis 339. 30.
Archestratus 38. 1. & 51. 51. & 595. 51.
Archestratus emendatus 42. 62.
Archias Poëta 161. 38. & 162. 18. & 303. 16. & 508. 26.
Archilochus 695. 6.
Archippus 419. 3. & 482. 24.
Argyropylus 812. 61.
Arias notatus 5. 29. & 903. 39. & 1068. 59.
Aristagoras 139. 48.
Aristeas Argivus 339. 42.
Aristeas 1033. 42. 44. & 1034. 61.
Hebræus Aristeæ Paraphrastus 1022. 37.
Aristobulus 96. 67. & 167. 27.
Aristocleon 665. 42.
Aristophanes 15. 51. & 64. 34. & 110. 56. & 113. 52. & 121. 22. & 221. 64. & 321. 39. & 384. 65. 67. & 387. 10. & 419. 69. & 420. 17. & 471. 1. 12. & 485. 43. & 505. 67. 73. & 524. 6. & 526. 42. & 631. 1. & 633. 55. & 686. 55. & 687. 15. & 688. 34. 37. & 694. 47. 51. & 727. 40. & 777. 67. & 787. 7. & 858. 40. & 859. 43. 46. & 1027. 2. & 1082. 73. & 1084. 34. & 1090. 27.
Aristophanis Scholiastes 31. 39. & 66. 24. & 91. 5. & 98. 19. & 129. 8. & 130. 2. & 141. 31. & 162. 63. & 233. 7. & 387. 11. & 681. 27. & 524. 11. & 526. 44. 47. & 631. 4. & 656. 15. & 666. 63. & 667. 24. & 673. 23. & 694. 56. & 727. 48. & 736. 28. & 765. 66. 68. & 778. 37. & 787. 59. & 917. 54. & 983. 7. & 1008. 46. & 1024. 64. & 1027. 4. & 1041. 16.
Aristophanes notatus 110. 30.
Aristoteles 6. 25. & 7. 51. & 8. 49. & 16. 37. & 17. 10. & 23. 42. 56. & 24. 59. & 25. 11. & 27. 52. 63. & 28. 20. & 39. 51. 64. & 43. 6. 10. 12. & 46. 36. 46. 58. 61. 62. & 47. 54. & 51. 66. & 59. 9. 69. & 61. 8. 14. & 62. 28. & 63. 19. & 64. 4. & 65. 35. & 66. 5. 70. 20. 62. & 76. 51. 58. & 77. 41. & 79. 5. & 87. 24. & 94. 64. & 98. 4. & 104. 48. & 110. 64. & 111. 28. & 112. 21. & 120. 61. & 131. 64. & 159. 17. & 163. 22. 67. & 230. 44. & 231. 74. & 232. 30. &c. & 233. 32. & 236. 2. 22. & 253. 45. & 254. 13. 38. & 255. 2. & 260. 72. & 263. 47. &c. & 273. 43. & 277. 14. 62. & 278. 24. & 290. 13. & 193. 74. & 294. 54. 57. 62. & 301. 50. et 316. 17. 70. 73. 74. et 349. 29. et 410. 43. et 416. 71. et 417. 1. 4. 7. 8. 12. 14. 17. 20. 25. 30. 32. 36. 38. 41. 43. 46. 50. 59. 63. et 421. 4. et 439. 30. et 473. 47. et 474. 48. et 488. 37. et 490. 34. et 495. 34. et 504. 10. 19. 23. 31. 36. 41. 44. 51. et 505. 43. 49. 55. et 506. 52. et 508. 32. et 512. 24. 28. 32. 56. 61. 71. et 513. 1. et 516. 56. et 517. 59. et 521. 30. et 523. 51. et 525. 70. et 530. 13. 16. et 546. 14. et 585. 38. et 595. 19. et 605. 54. et 620. 51. et 625. 30. et 673. 31. et 674. 67. et 675. 43. et 680. 67. et 684. 31. et 686. 67. et 694. 36. et 696. 43. et 705. 73. et 717. 74. et 721. 11. et 722. 41. et 724. 66. et 725. 14. et 726. 12. 48. et 728. 33. 40. 42. 45. et 733. 9. 31. 32. et 734. 46. 59. 62. et 736. 45. et 738. 11. et 739. 28. et 742. 54. et 743. 18. 22. 52. et 744. 51. et 778. 22. et 786. 51. 55. et 787. 10. et 790. 39. 44. et 792. 54. 56. er 798. 62. et 799. 5. et 800. 57. 66. et 801. 1. 9. et 802. 9. 36. et 803. 1. et 806. 53. et 807. 74. et 810. 46. et 814. 35. 54. 65. et 815. 73. et 823. 35. et 833. 47. 70. et 835. 5. 11. et 838. 24. et 840. 13. et 846. 62. 73. et 847. 44. et 848. 28. 32. et 849. 10. 13. 16. et 850. 49. et 853. 13. et 855. 49. et 858. 55. et 859. 20. 22. et 864. 69. et 868. 11. 15. 27. et 879. 13. et 881. 11. 16. 21. 63. et 887. 67. et 889. 29. 45. et 890. 71. et 892. 61. 64. et 893. 21. 28. 71. et 894. 37. et 900. 74. et 901. 59. et 902. 39. et 908. 55. et 910. 41. 44. et 922. 44. 51. et 923. 11. et 932. 55. et 933. 5. et 945. 74. et 946. 2. et 960. 45. et 963. 36. et 965. 46. et 966. 13. et 983. 36. et 986. 55. et 993. 32. 37. et 994. 58. et 996. 1. et 997. 6. 37. 74. et 998. 3. 6. 7. 8. 15. 20. 23. 24. 29. 31. 32. 33. 35. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 46. 49. 53. 56. 57. 59. 60. 62. 70. et 999. 1. 4. 62. 63. et 1009. 1. et 1010. 5. et 1016. 18. 63. et 1017. 47. et 1020. 59. et 1033. 66. et 1034. 10. et 1041. 1. et 1060. 47. 50. et 1061. 2. 6. 8. et 1073. 26. et 1079. 58. et 1080. 32. et 1083. 10. et 1086. 34. et 1089. 16. 19. et 1090. 20.
Aristoteles emendatus 31. 60. et 490. 46. et 504. 31. et 726. 68. et 999. 19. et 1018. 64.
Aristotelis locus mutilus ex Æliano restitutus 734. 8.
Aristoteles vindicatus 1033. 51. 60.
Aristoteli falso tribui Librum de Proprietatibus Elementorum, cujus Autor est Arabs. 249. 15.
Aristotelis Latinus interpres notatus 963. 36.
Aristoxenus 315. 27. et 790. 32.
Arnobius 5. 57. et 61. 12. et 230. 34. et 367. 5. et 475. 60. et 647. 10. et 691. 51. et 885. 37. et 1002. 30. et 1090. 23.
Arnobius Emendatus 647. 14.
Arriani ἀνάβασις 98. 11. et 140. 20. et 146. 5. et 156. 26. et 165. 68. et 166. 12. 18. et 189. 54. et 255. 54. et 257. 63. et 273. 32. et 470. 18. et 459. 70. et 490. 3. 9. 14. et 791. 67. et 817. 49. et 1026. 16.
Arriani Indica 847. 37.
Arrianus in Epictetum 927. 74.
Arrianus in Periplo 249. 33. et 256. 66. et 258. 40.
Arruvianus Arabs 176. 70.
Artabanus 342. 49. et 344. 5.
Artemidorus 30. 57. et 73. 10. et 591. 53. et 621. 32. et 834. 49. et 908. 59. et 931. 6. et 932. 34. et 961. 4. et 993. 25.
Artemon 983. 63.
Asclepiades Myrleanus 462. 26. 35. et 549. 57.
R. Asi 336. 45.
Assakli Grammaticus Arabs 263. 9. et 864.
Assamius Parœmiographus Arabs 443. 15.
Assaphius Arabs 83. 2. et 190. 46. et 305. 18. et 871. 53.
Assariph 786. 13. et 808. 52. et 831. 68.
Asseidalanius Arabs 1076. 70.
Astrologi Arabes 526. 73.
Ata Arabum Canonista 1014. 39.
Athanasius 36. 6. & 212. 72. et 221. 24.
Athanasii definitiones 886. 22.
Athanasii Interpretatio parabolarum liber Spurius 542. 35.
Athanasii sub nomine quæstiones ad Antiochum 729. 74.
Athanasii vita 234. 19.
Athenæus 2. 3. et 41. 56. 63. et 43. 17. 55. et 44. 6. et 57. 4. et 63. 2. 29. et 96. 7. et 98. 17. et 112. 74. et 139. 52. et 167. 25. et 256. 26. et 260. 1. et 317. 43. et 349. 28. et 385. 16. et 398. 37. et 418. 30. et 461. 42. et 479. 10. et 483. 28. et 486. 15. et 488. 16. et 516. 2. et 549. 53. et 633. 49. et 659. 71. et 608. 5. et 683. 36. et 688. 33. et 723. 44. et 733. 30. et 741. 32. et 765. 35. et 776. 73. et 801. 44. & 816. 61. & 875. 73. & 876. 29. & 911. 74. & 915. 32. & 946. 27. & 948. 15. & 977. 32. & 995. 45. & 998. 11. & 999. 67. & 1025. 12. & 1034. 18. & 1042. 60. & 1091. 49.
Athenæus emendatus 45. 13.
Athenæus notatus 221. 70.
Augusti verbum 975. 47.
Augustinus 9. 68. & 11. 28. & 23. 54. & 137. 27. & 160. 13. & 278. 66. & 339. 42 & 346. 32. 51. & 367. 8. & 426. 61. & 436. 74. & 467. 47. & 513. 44. & 544. 70. & 556. 6. & 562. 41. & 572. 21. & 635. 4. & 700. 22. 23. & 767. 29. 30. & 828. 36. & 885. 35. & 928. 25. & 997. 42. & 1002. 29. & 1088. 25.
Augustini adscriptus sermo de tempore 820. 31.
Augustini sermo ψευδεπίγραφος 570. 22.
Augustino adscriptus liber de Mirabilibus Scripturæ 337. 9. & 820. 31. 977. 20. & 988. 66. 69.
Augustinus emendatus 584. 61.
Avicenna 26. 55. & 32. 35. 39. & 107. 53. & 112. 22. 41. & 123. 32. & 124. 16. & 199. 49. & 261. 43. & 286. 69. & 301. 35. & 304. 40. & 334. 66. & 480. 12. & 498. 6. & 499. 69. & 500. 40. & 507. 13. & 522. 63. 70. & 547. 12. & 595. 1. & 603. 42. & 607. 8 & 647. 69. 71. 73 & 666. 61. & 680. 38. & 709. 62. & 718. 46. & 747. 15. & 773. 15. & 782. 5. & 786. 9. & 796. 48. & 836. 69. & 837. 2. 8. & 842. 24. 30. & 846. 25. & 850. 32. 42. & 866. 31. & 874. 19. & 875. 39. & 890. 51. & 894. 23. & 921. 64. 928. 75. & 942. 10. & 943. 9. & 946. 68. & 995. 20. & 1037. 17. & 1038. 50. & 1041. 25. & 1045. 68. & 1046. 1. 14. & 1052. 68. & 1053. 1. 5. 10. 19. 25. 30. 35. 42. & 1054. 29. & 1055. 57. 71. & 1062. 35. 65. & 1064. 38. & 1066. 56. & 1071. 39. & 1072. 24. & 1079. 38. & 1082. 18. & 1086. 43. & 1090. 23.
Avicenna corrigendus 534. 30.
Avicenna emendatus 384. 15. & 875. 44. & 1065. 48.
In Avicenna & aliis vox perperam scribi solita 1065. 48. & 1067. 20.
Avicennæ Interpres notatus 846. 1. *Ejusdem lapsus gravis* 922. 5.
Avienus 455. 25. & 817. 62. & 625. 8.
Avoda zera *Tract. Talmud.* 180. 1. & 286. 28. & 383. 44. & 871. 52. & 944. 66. & 1020. 20. *Vide* de Idololatria.
Aurelius Victor 372. 46. & 396. 16.
Ausonius 86. 13. & 117. 60. & 188. 61. & 261. 12. & 396. 31. 34. & 449. 25. & 810. 56. & 882. 36. & 928. 14.
Autor Arabs Atthanbiathi, *id est*, *Monitorii* 908. 6.
Autor Arabs Gemmati operis 1059. 10.
Autor Græcus Anonymus de verbis militaribus 174. 63.
Autor de Limitibus 970. 34.
Autoris Libellus de דודאים dodaim & *mandragoris* 773. 6.
Azzamachsari 29. 18. & 49. 1. *Vide* Zamachsari.

B.

Baal Aruch 82. 62. & 112. 72. & 163. 45. & 184. 70. & 272. 74. & 327. 15. & 424. 19. & 445. 22. & 487. 33. & 509. 3. & 587. 57. & 606. 73. & 607. 42. & 908. 32. & 663. 9. & 850. 18. & 900. 43. & 914. 54. & 945. 4. & 981. 25. 26. & 986. 42. & 1002. 60. & 1006. 20. 28. & 1022. 29. & 1028. 28. & 1029. 14. & 1036. 61. & 1076. 11.
Baal Aruch emendatus 805. 64. et 1064. 58.
Baal Hatturim 20. 58. et 187. 7. 18. et 192. 69. et 194. 59. et 336. 45. et 581. 45. et 772. 45. et 828. 11.
Bacchylides 161. 34. et 252. 57.
Bar Nachman 772. 73.
Bardisanes 27. 40.
Barnabæ Epistola 630. 64. et 997. 39. et 1000. 26. et 1008. 22. 24. et 1034. 69.
Barradius 828. 41.
Bartassius 145. 22.
Bartenora 576. 70. et 607. 20. et 608. 35.
Baruchi Interpres notatus 17. 19.
Basilius 9. 67. et 29. 5. et 34. 6. et 40. 11. et 43. 19. et 50. 9. et 59. 60. et 65. 74. et 75. 57. et 249. 47. et 262. 27. et 271. 68. et 488. 56. 64. et 694. 74. et 729. 64. et 742. 34. 50. et 788. 45. et 810. 49. et 812. 59. et 889. 53. et 1003. 22.
Basilius Seleuciensis 346. 34.
Batrachomyomachiæ Autor 1025. 8.
Bava Bathra *Tract. Talmud.* 5. 22. et 147. 43. et 164. 44. et 218. 4. et 411. 39. et 548. 2. et 676. 40. et 945. 8. et 964. 70. et 980. 48. et 1025. 37.
Bava Kama *Tract. Talmud.* 300. 11. et 424. 11. et 670. 73. et 780. 33. et 981. 27 et 1027. 51. 56. et 1036. 50.
Bava Metsia *Tract. Talmud.* 92. 47. et 209. 64. et 452. 14.
Bebius Majer 512. 44.
R. Bechai 96. 12. et 131. 11. et 699. 11. et 978. 27.
Bechoroth *Tract. Talmud.* 508. 72. et 914. 52. et 980. 43.
Beda 885. 39. et 1002. 32.

Bellonius 44. 9. & 283. 52. & 284. 50. & 595. 57. & 844. 53. & 845. 50. & 846. 14. 40. & 847. 9. & 855. 15. & 877. 13. 15. & 902. 60. 74. & 906. 13. & 907. 57. & 917. 46. & 955. 44. & 964. 13. & 969. 31. & 1061. 16. et 1080. 47. & 1081. 29.
Bellonius notatus 946. 49. & 1086. 18.
Andreas Bellunensis 626. 1. & 833. 49. & 834. 23. & 844. 49. & 846. 6.
Benjamin 177. 56.
Berachoth *Tract. Talmud. Babylonii* 92. 48. & 293. 15. & 396. 67. & 559. 1. & 1036. 42.
Berachoth *Tract. Talmudis Hierosolymitani* 235. 38. & 1058. 4.
Berescith Rabba 157. 14. & 225. 2. & 235. 43. & 238. 70. & 240. 49. & 242. 63. & 275. 12. & 296. 68. & 332. 19. & 542. 61. & 567. 5. & 780. 31. & 805. 58. & 837. 33. & 850. 16. & 880. 18.
Scholiastes libri Berescith Rabba 1006. 19.
Berescith Rabba *explicatur* 1005. 67. & 1006. 19. & 1057. 58.
In Berescith Rabba *vox emendata & enarrata* 1058. 46.
Joan de Bermuden 935. 11.
Bernardus 209. 72.
Beth Jacob. 120. 21.
Berosus 564. 44. & 1020. 22.
Betsa *Tract. Talmud.* 562. 14.
Beza 211. 20. & 436. 15.
Bias 770. 55.
Bibliorum Translatio Gallica vetus anni 1289. col. 351. 59. 64.
Bibliorum Paris. Editores notati 479. 1.
Bion 481. 16. & 730. 27.
Vincentius de Blanc 88. 10.
Blondus 928. 28.
Bochellus 291. 18.
Boderianus 106. 26.
Boderianus notatus 423. 36.
Boderianus notatus & emendatus 1073. 33.
Bodinus 761. 69. & 804. 27.
Hector Bœthius 961. 50.
Bombergus 783. 28.
Bootius 118. 9. & 972. 7. & 954. 46. & 958. 70.
Bootius laudatur 129. 32.
Bootius notatus 124. 5. & 134. 57. & 143. 41. & 147. 52.
Bootius refellitur 144. 43. & 145. 37. & 147. 70. &c. & 151. 36.
Bridenbachius notatus 1063. 1.
Brissonius 363. 33.
Brochardus 372. 38. & 627. 36. & 790. 64. & 818. 28. & 819. 7.
Brodæus notatus 734. 34.
Budæus 887. 70.
Busbequius 496. 27. & 835. 60. & 845. 4. 52.
Bustamantinus 186. 40. & 189. 39.
Buxtorfii opus 30 annorum 446. 6.
Buxtorfius 67. 33. & 92. 53. & 95. 25. & 126. 24. & 383. 42. & 403. & 564. 1. & 639. 59. & 652. 61. & 680. 44. & 695. 14. & 740. 56. & 805. 68. & 896. 10. & 975. 65. & 978. 30. & 980. 49. & 1074. 74.
Buxtorfius notatus 52. 63. & 126. 44. & 1055. 30. & 1068. 57.
Buxtorfius & alii notati 1006. 20.
Buxtorfius filius notatus 400. 72.
Buxtorfii Biblia Hebraica *emendata* 627. 72.
Joan le Buy 770. 46.

C.

Cadamustus 269. 21.
Cæcilius in Octavio Minutii 222. 63.
Cæsar 127. 55. & 146. 20. &c. & 932. 26. & 941. 57. & 972. 70. & 974. 20.
Cæsarius 24. 27. & 28. 57.
Cajetanus notatus 93. 32. & 246. 11.
Joan Cajus Anglus in Epist. ad Gesnerum 1009. 9.
Calentius 855. 64.
Callimachus 90. 21. & 127. 1. & 230. 28. & 306. 73. & 312. 4. & 418. 17. & 425. 33. & 429. 48. & 481. 71. & 512. 49. & 599. 30. & 630. 58. & 682. 13. & 715. 73. & 978. 45. & 980. 4. & 984. 6. & 1025. 73.
Callimachi Scholiastes 306. 5. & 980. 11.
Callisthenes Olynthius 625. 18. 22. & 626. 21. 52.
Callistratus 507. 42. & 698. 51.
Callixenus Rhodius 801. 45. & 802. 24. & 948. 15.
Calphurnius 298. 42. & 427. 12. 15. & 445. 30. & 448. 40. & 449. 5. & 450. 7. & 452. 62. & 453. 62. & 454. 21. & 459. 52. & 518. 71. & 924. 19.
Camerarius 131. 62. & 614. 43.
Canterus 664. 22.
Caphthor *Liber Hebræus* 652. 60.
Jacobus Capellus 591. 9.
Ludovicus Capellus 591. 9. & 760. 29. & 1027. 26.
Lud. Capellus laudatur 505. 28.
Jul. Capitolinus 154. 44. & 159. 69. & 721. 20. & 793. 57. 60. 805. 4. 1008. 26.
Cardanus 27. 47. & 496. 71. & 529. 56. & 837. 60. & 1061. 26.
Carmen vulgare de bobus & equis 407. 63.
Casaubonus 184. 21. & 211. 58. & 443. 33. & 488. 20. & 589. 42. & 490. 60. & 883. 74. & 970. 22.
Casaubonus notatus 604. 7. & 975. 52. 53.
Cassianus 919. 29.
Cassiodorus 64. 58. 463. 18. & 593. 61.
Cassius Hemina 42. 32.
Castalio 472. 2. & 690. 59. & 982. 13.
Castalio notatus 200. 31. & 754. 62. & 757. 47. & 1068. 58.
Castor 223. 16.
Ambrosius Catharinus *laudatur* 93. 49. 67.
Cato 43. 71. & 188. 4. 41. & 401. 46. & 438. 23.
Catullus 16. 71. & 118. 61. & 176. 26. & 188. 55. & 395. 71. & 503. 33. & 736. 21. & 883. 17. & 923. 40. & 975. 45. & 977. 35. & 1026. 3. & 1084. 72.
Caussinus 946. 25.
Cebetis Arabs Interpres 94. 29.
Cedrenus 40. 17. & 363. 70. & 372. 44. & 662. 66. & 896. 74.
Celim *Tract. Talmud.* 382. 4. *Vide* Kelim.
Censorinus 17. 50. & 404. 48. & 713. 47.
Cetubim *Tract. Talmud.* 664. 64. & *Glossa ibidem.*
Cetuboth *Tract. Talmud.* 437. 59.
Chabolagiari Arabs 50. 61.
Chœremon 114. 8.
Chagiga *Tract. Talmud.* 562. 16.
R. Chaja 377. 47.
Chaldæa Paraphrasis 25. 62. & 41. 39. & 53. 26. & 84. 35. & 86. 65. & 119. 55. & 125. 44. &c. & 202. 70. & 218. 2. & 237. 15. & 254. 10. & 260. 64. & 286. 22. & 335. 42. & 365. 33. & 367. 4. & 372. 57. & 377. 34. & 383. 36. & 407. 6. & 433. 10. 57. & 428. 35. & 433. 67. & 476. 4. 33. & 484. 5. & 577. 28. & 582. 59. & 624. 23. & 627. 69. & 633. 35. & 647. 2. & 665. 62. & 680. 16. & 695. 33. & 757. 51. & 764. 15. & 776. 59. 70. & 779. 40. & 786. 25. & 864. 33. & 872. 4. 17. & 873. 21. 27. 30. & 883. 57. & 888. 32. 34. & 917. 33. & 975. 3. & 980. 32. 34. & 989. 56. & 992. 33. & 1031. 12. & 1032. 21. & 1046. 3. & 1085. 35. & 1089. 52.
Chaldæus Interpres aliter legit 134. 44. & 186. 17. & 379. 1. & 430. 3. & 520. 32. & 950. 38.
Chaldæi varia lectio 981. 19.
Chaldæi gemina versio 132. 37.
Chaldæa paraphrasis in Elia 1022. 17.
Chaldæi textus editiones Complutensis, Parisiensis, & Anglicana a reliquis differunt 395. 34.
Chaldæus Interpres corruptus; In eum conjecturæ 107. 60. 65.
Chaldæus mendosus 395. 31.
Chaldæi textûs loca perperam latine reddita 299. 31. & 476. 35.
Chaldæus Interpres emendatus 84. 15. & 136. 47. & 167. 57. & 202. 61. & 203. 7. & 648. 70. & 649. 3. & 926. 53. & 1089. 69.
Chaldæus Interpres explicatus 7. 2. 5. & 486. 22. 29. & 766. 21.
Chaldæus Interpres notatus 133. 3. & 815. 13. 34. & 871. 19. &c.
Cantici Canticorum Chaldæa paraphrasis 603. 14. & 926. 7.
Chaldæus Interpres libri Esther 179. 64.
Chalchondylas 621. 36.
Chamæleon Ponticus 461. 43.
R. Chanina 239. 50.
Chares 96. 7. & 167. 5. 25.
Charisius 1039. 66.
Catimolacem Arabs poëta 1050. 43.
Chinuk *liber Hebræus* 391. 41.
Chizkuni 55. 50. & 734. 34. & 772. 72.
Cholin *Tract. Talmud.* 286. 29. & 431. 72. & 472. 21. & 501. 73. 74. & 502. 36. & 506. 49. & 584. 36. & 587. 40. & 608. 33. & 721. 70. & 792. 33. & 944. 67. & 975. 18. & 1025. 53. & 1027. 38. & 1028. 46. & 1054. 49. & 1079. 32.
Chronicon Templi Secundi 185. 66. & 215. 38. & 216 14. & 219. 1. & 268. 50. & 272. 11. 33. 45. 61. & 273. 20.
Chrysippus 15. 18. & 608. 5. & 677. 41.
Chrysostomus 24. 25. & 50. 45. & 59. 61. & 75. 67. & 128. 9. & 129. 73. & 185. 10. & 212. 59. & 544. 37. & 611. 50. & 744. 45. & 771. 45. & 871. 28. & 876. 11. & 885. 22. & 890. 5.
Chrysostomi spurium opus imperfectum in Matt. 212. 61. 73. & 213. 45.
Chrysostomi in Marc. Homiliæ 692. 24. & 832. 72.
Cicero 4. 4. 8. & 5. 46. 47. & 10. 74. & 15. 18. & 17. 56. & 19. 18. 27. 43. & 20. 51. & 21. 16. & 65. 38. & 90. 15. & 117. 52. et 130. 73. et 151. 2. 6. et 288. 5. et 313. 33. 36. et 314. 65. et 386. 61. et 404. 43. et 429. 32. et 444. 74. et 477. 67. et 481. 13. et 508. 5. et 527. 20. et 528. 3. et 549. 8. et 687. 34. et 728. 20. et 754. 15. et 771. 2. et 787. 35. et 800. 48. 50. et 890. 37. et 923. 48. 50. 52. 54. 56.
Clari Apollinis de Deo Jao *Oraculum in Macrobio* 226. 69.
Claudianus 22. 27. et 102. 38. et 106. 2. 5. et 123. 65. et 135. 36. et 254. 15. et 396. 5. et 524. 33. et 530. 64 et 717. 14. et 754. 30. et 761. 40. et 804. 42. et 814. 9.
Claudianus vel quisquis est in Cereris ærumnis 188. 13.
Claudianus emendatus 794. 23. et 795. 25. 55.
Clearchus Solensis 686. 70.
Clemens Alexand. 30. 18. et 36. 36. et 117. 65. et 170. 25. et 230. 31. et 337. 44. et 338. 29. 74. et 339. 40. et 404. 54. et 405. 63. et 454. 70. et 583. 41. et 599. 54. et 635. 28. et 636. 41. et 699. 26. 34. 38. 42. et 706. 20. et 814. 39. et 816. 18. 24. et 835. 28. et 858. 6. et 995. 1. et 997. 40. et 1000. 28. 38. 1008. 17. et 1020. 63. et 1062. 1.
Clementis Constitutiones ψευδεπίγραφοι 570. 21.
Codinus 114. 10. 12.
Cœlius 262. 39. et 800. 43. 45. 46.
Cœlius Aurelianus 180. 60.
Cœlius Rhodiginus 659. 74.
Cœlius Rhodiginus notatus 221. 74. et 273. 55. et 689. 40.
Cœlius Secundus Curio 989. 32.
Columella 12. 46. et 108. 68. 73. et 120. 4. et 125. 27. et 141. 24. et 150. 69. et 159. 10. et 186. 13. 41. et 232. 58. 74. et 234. 58. et 235. 33. et 276. 51. et 177. 55. et 286. 73. et 299. 65. et 310. 21. 59. et 312. 25. et 315. 35. et 329. 15. et 410. 53. 63. et 418. 41. 43. et 446. 35. et 454. 5. 13. 25. et 473. 53. et 486. 55. et 514. 20. et 516. 49. et 517. 55. et 518. 57. et 519. 20. et 585. 66. et 604. 66. et 621. 72. et 647. 49. et 679. 72. et 706. 11. et 710. 13. 51. 68. et 773. 11. et 946. 12. 29. et 947. 9. et 948. 21. et 971. 62. et 991. 50. 55. 57. et 1086. 44.
Columella ex Magone 523. 52.
Columella emendatus 287. 8.
Petrus Comestor 351. 50. et 352. 4. 62. et 353. 60. et 460. 42.
Complutensis & Parisiensis Bibliorum *editio* 353. 64.

Com-

Complutenses notati 1085. 22.
Consalus Pontius ac Leon 29. 65.
Antonii Constantii Epigramma de Camelopardali 907. 25.
Constantinus Porphyrogenneta 238. 9. & 992. 16.
Cornelius Gallus 720. 32.
Cornelius Nepos 86 13.
Cornutus in Persium 682. 19.
Petr. Costus notatus 362. 25.
Cratetis Adagium in Apostolio 705. 69.
Cratinus 419. 6. & 482. 24. & 488. 43. & 689. 48.
Petr. Crinitus 732. 29.
Ctesias 78. 60. 64. & 444. 63. & 495. 44. 46. 48. 59. & 703. 47. 48. & 856. 1. & 951. 35. 52. 62. & 952. 1. 72. & 959. 57.
Curopalates 992. 43.
Curtius 250. 19. & 255. 64. & 257. 56. & 259. 16. & 263 63. & 267. 66. & 270. 33. & 272. 39. & 479. 5. & 722. 41. & 759. 6.
Cyprianus 780. 5. & 991. 45.
Cyrilli Lexicon manuscriptum nondum editum 419 59. & 523. 23. & 488. 60. & 727. 30. & 778. 35. & 802. 1.
Cyrilli Lexicon emendatum 738. 77. & 848. 1.
Cyrillus Alexandrinus 114. 16. & 227. 1. & 289. 35. & 306 40. & 307. 17. & 311. 29. 64. & 455. 42. & 491. 16. & 539. 35. & 544. 45. & 600. 3. & 606. 63. & 651. 46. & 652. 19. 20. & 653. 19. 60. & 788. 8. & 802. 52. & 814. 74. & 870. 26. 33. 38. 42. 48. & 978. 68. & 1091. 33.
Cyrillus forte corruptus 997. 14.
Cyrillus emendatus 432. 56. & 542. 20. & 1019. 68. & 1033. 41.
Cyrillus notatus 870. 27.
Cyrillus Hierosolymitanus 289. 36.

D.

Dalechampius 814. 44. & 877. 10.
Damascius 663. 68 & 743. 68. & 946. 20.
Petr. Damianus 914. 16. & 940. 61.
Damir 8. 74. & 10. 11. & 15. 20. 66. & 19. 61. & 22. 3. & 25. 13. 22. & 28. 43. & 31. 44. & 33. 30. & 38. 9. & 47. 20. & 48. 53. 63. & 51. 10. & 59. 69. & 76. 11. 51. 65. & 79. 45. & 82. 21. & 83. 2. & 86. 48. & 87. 6. & 88. 50. & 98. 7. & 101. 4. & 102. 6. & 114. 31. & 124. 31. & 130. 47. 58. & 131. 20. 29. & 162. 52. & 163. 10. & 168. 12. & 182. 40. & 185. 44. & 195. 15. & 206. 50. & 225. 54. & 240. 54. & 238. 28. & 248. 71. & 249. 66. & 250. 66. & 254. 6. & 260. 47. & 262. 41. & 275. 48. & 280. 5. & 283. 39. 40. & 421. 1. & 424. 72. & 425. 50. & 427. 49. & 439. 7. & 443. 1. & 495. 66. & 511. 29. & 523. 15. & 529. 14. 34. 44. 60. & 584. 71. & 622. 26. 56. & 631. 69. & 646. 30. & 649. 32. & 663. 29. & 670. 40. & 671. 45. & 682. 2. 21. & 683. 27. et 684. 41. et 692. 52. et 693. 25. 30. 32. et 696. 41. & 713. 32. & 716. 42. & 722. 2. 12. & 747. 20. 36. et 748. 49. et 755. 4. et 785. 38. & 786. 3. et 788. 24. et 790. 22. et 794. 45. 63 72. et 795. 30. et 796. 3. 73. et 797. 52. 63. & 798. 12. et 799. 26. 68. et 803. 50. et 808. 64. et 814. 40. et 817. 43. et 822. 72. et 832. 38. et 833. 28. 53. et 834. 18. 58. et 835. 71. & 836. 59. et 841. 31. et 843. 55. et 844. 12. 36. et 852. 55. 70. et 846. 2. et 853. 14. et 856. 55. et 856. 68. et 862. 22. et 863. 28. 65. & 866. 50. et 869. 31. et 871. 54. et 877. 70. & 878. 5. 49. et 879. 14. et 886. 43. et 899. 17. et 901. 10. 45. et 905. 24. 44. 48. et 912. 25. et 913. 22. et 914. 40. et 916. 19. et 917. 11. 61. et 918. 40. 51. et 919. 26. 51. et 921. 22. et 924. 71. et 925. 58. et 929. 2. et 934. 45. 55. et 935. 3. 16. 30. 34. 49. et 936. 10. 35. 72. et 937. 13. 32. et 938. 26. 62. et 939. 17. 62. et 940. 21. et 941. 38. et 942. 28. et 943. 41. et 946. 52. et 961. 71. &c. et 962. 42. & 972. 13. 23. 40. 46. et 973. 44. 74. et 987. 39. 50. et 995. 20. et 996. 36. et 997. 29. & 1005. 73. et 1007. 25. 70. et 1008. 5. et 1010. 54. 63. 71. et 1011. 12. 50. 64. 72. et 1012. 53. et 1013. 36. 40. 51. et 1014. 13. 34. & 1023. 59. et 1024. 23. et 1037. 20. 68. &c. et 1038. 10. et 1041. 33. 65. et 1042. 5. 20. et 1045. 60. et 1047. 13. 42. 49. 61. 67. 71. & 1048. 3. 18. 25. 55. et 1049. 10. 24. 40. 68. 1050. 18. 32. 40. 61. 73. et 1051. 50. et 1052. 53. et 1053. 45 et 1056. 18. 42. 62. et 1057. 30. et 1058. 62. et 1065. 53. et 1070. 20. & 1071. 64. et 1072. 25. et 1074. 14. 55. 65. 71. et 1076. 51. et 1077. 9. 15. 58. et 1078. 16. 69. et 1082. 2. 21. et 1087. 5. 47. et 1088. 2. 4. et 1091. 71. et 1092. 13.
In Damire 1074. 29.
Damiris blasphemia 906. 20.
Damir emendatur 305. 20. & 936. 35. & 1056. 32.
Damir notatus 795. 70. & 1080. 63. 73.
In Damire varia lectio 935. 50. &c.
Damocritus vel Democritus Historicus Judæos calumniatur 222. 24.
Ad Danielem Additamenta 749. 44. & 750. 21.
R. David de Pomis 89. 65. & 100. 43. & 203. 57. & 684. 9. & 945. 50. & 1003. 6. 9. 10.
David de Pomis notatus 423. 37. 61. &c. *plura vide in* Pomarius.
Democritus 131. 33. & 261. 49. & 461. 65. & 1060. 14. & 1086. 10. *Vide Damocritus.*
Democritus in Geoponicis 996. 27.
Demosthenes 129. 68. & 389. 58. & 397. 50. 62. & 694. 73.
Demostratus 799. 6. & 1092. 7. 13.
Deodatius 1068. 54.
Dyctis Cretensis Scriptor spurius 325. 38. &c. & 540. 50.
Didymus 407. 20. & 630. 51.
Didymi Geoponica 605. 9.
Dilherrus 85. 10. & 324. 72.
Dio Nicæus 66. 11. & 176. 43. & 224. 24. & 334. 21. & 638. 22. & 681. 36. & 765. 45. & 793. 40. & 903. 53. & 908. 64. & 931. 7.
Dio Chrysostomus 128. 61. & 176. 34.
Diocles Carystius 328. 1. & 799. 6.
Diodorus 6. 61. et 17. 64. et 40. 60. et 42. 1. & 44. 20. et 49. 2. 23. et 68. 8. et 79. 12. & 86. 7. et 87. 31 et 88. 18. et 165. 20. et 166. 11. 15. et 169. 39. 62. et 170. 44. 57. 62. 69. et 226. 67. et 235. 65. et 255. 23. 31. 54. 57. 65. et 256. 34. et 258. 63. et 262. 5. et 267. 57. et 270. 34. et 307. 9. et 309. 36. 46. et 340. 42. et 344. 50. et 444. 60. et 474. 15. et 495. 38. et 535. 8. et 604. 60. et 629. 5. et 641. 53. et 691. 7. 20. et 722. 48. 55. et 723. 31. & 735. 36. et 741. 34. et 748. 6. et 754. 43. & 825. 20. et 831. 53. et 835. 21. 27. et 881. 51. et 903. 18. et 908. 60. et 931. 6. et 971. 10. et 993. 21. et 1018. 30.
Diodorus notatus 969. 61. & 670. 16.
Diodorus Tarsensis 227. 52. & 242. 23.
Diogenes 770. 61.
Diogenianus Lexicographus 137. 29.
Dionysius Areopagita 32. 51.
Dionysius in Bassaricis 736. 12.
Dionysius Halicarn. 317. 12. et 324. 31. et 363. 17. et 364. 19. et 426. 11. et 445. 6. et 556. 51.
Dionysius Periegetes 65. 53. et 253. 28. et 254. 13. et 453. 7. et 787. 27. et 979. 62.
Dionysius Periegetes & plures alii de Cappadocum equis 159. 60. &c.
Diophanes 1086. 11.
Dioscorides 111. 32. et 112. 73. et 181. 40. & 260. 44. et 261. 24. et 301. 22. et 384. 6. & 385. 15. et 443. 52. et 473. 69. et 588. 71. 73. et 589. 18. et 605. 39. 63. et 606. 54. et 607. 6. 39. et 608. 39. 65. 69. et 609. 10. et 628. 57. et 630. 6. et 672. 4. et 718. 42. et 850. 42. & 861. 60. et 876. 70. et 880. 48. et 921. 2. & 947. 49. et 990. 56. et 995. 23. et 1059. 63. & 1061. 11. 65. et 1062. 28. 40. et 1067. 54. & 1079. 69. et 1082. 64. et 1088. 61. et 1090. 27.
Dioscoridis Auctarium 607. 12.
Dioscorides emendatus 836. 60. & 966. 34.
Dioscoridis Arabs interpres 786. 4. & 836. 67. 874. 51.
Dioscorides Socratis discipulus, qui scripsit τὰς παρ' Ὁμήρῳ νόμους 314. 16.
Diphilus 999. 68.
Dodonæus 589. 14.
Donatus 38. 55. & 369. 13. & 591. 39. & 707. 64. & 996. 25. & 1087. 43.
R. Dones notatus 680. 19.
Janus Douza 932. 14.
Draco 389. 54.
Drusius 377. 74. & 713. 62. & 783. 32. & 1091. 35.
In Drusii versione longa periphrasis 778. 10.
Drusii hæsitatio 1089. 58.
Drusius notatus 91. 7. & 368. 61. & 407. 52. & 442. 45. & 444. 17. & 788. 66. & 831. 5. 839. 12. & 854. 52. & 910. 30.
Duris 398. 42.

E.

Echa Rabba *seu Commentarium in Thren. Jeremiæ* 147. 45. & 218. 10. *Ibidem locus emendatus* 147. 50.
Egesippus aut Ambrosius verius 74. 7.
Eclogæ Basilicorum 234. 30.
Elias 100. 33. et 428. 44. et 675. 51. et 676. 5. et 678. 13. et 780. 56. et 975. 64. et 981. 25. 26. et 1022. 17. et 1036. 38. et 1084. 17.
Elias laudatur 19. 37.
Eliæ Methurgeman 203. 63.
Eliæ Thisbi 94. 14. et 649. 59. et 702. 45. & 838. 8. et 850. 21.
Elias Cretensis 641. 68. et 642. 4.
Elimacini Historia Saracenica 107. 11. et 189. 63. et 504. 59. et 653. 73. et 954. 41. & 1037. 35.
R. Eliezer in Capitulis 26. 60. et 213. 59. et 225. 51. et 336. 37. et 344. 1. et 540. 10. et 582. 61. et 644. 12. et 652. 40. et 685. 18. et 742. 15. et 746. 17. et 812. 27. et 895. 56. et 957. 60.
Elluchasem Bagdadensis in lib. de Animalib. 1090. 13.
Emmanuel 1084. 5.
Empedocles 39. 27. 32. et 545. 22.
Constantinus l'Empereur 675. 67. et 676. 41. 64. et 677. 64. et 678. 8.
Ennius 42. 57. et 69. 73. et 98. 74. et 134. 67. et 142. 74. &c. et 251. 3. et 410. 22.
Ephippus Olynthius 50. 32. et 479. 11.
Epicharmus emendatus 349. 40. 48.
Epictetus 683. 39.
Epicuri Epistola 733. 29.
Epicurus notatus 33. 51.
Epigramma vetus 706. 38.
Epigrammata veterum 312. 62.
Epigramma vetus de Ambigenis 56. 12. et 237. 7. et 655. 38.
Epigramma de fugace Thrasybulo in Plutarcho 367. 24.
Epigramma vetus de Bastarnâ 234. 16.
Epigrammata de Mensibus 558. 17. 23.
Epiphanius 24. 16. 18. et 28. 26. 63. 66. et 211. 60. et 222. 72. et 227. 22. et 262. 19. & 264. 55. et 562. 23. 29. 39. et 713. 6. et 742. 32. 47. et 744. 34. et 886. 23. et 913. 35. & 1023. 24. et 1026. 38. et 1048. 8.
Epiphanius notatur 7. 65.
Epistola Hebraica Regis Abissinorum 718. 20.
Erachin *Tract. Talmud.* 94. 8.
Erasmi adagium ex Athenæo et Hesychio 661. 21.
Erasmus 1072. 38. 41.
Erasmus notatus 31. 19. et 94. 21. et 221. 73. & 326. 29.
Eratosthenes 49. 74. et 189. 37.
Erotianus 507. 28. et 1002. 44.
Erpeniana Paraphrasis ex Chaldæâ Onkelosi Arabice expressa 625. 44. 49. 53.
Erpenius notatus 101. 71. et 1062. 34.
Eruvin *Tract. Talmud.* 302. 51. et 665. 4. & 896. 11.
R. Esaias 136. 38. et 675. 34. et 685. 56.
Esdras spurius notatus 41. 12. et 50. 25.
Ad lib. Esther Additamenta 771. 38. *Ejusdem lib. 2. Praphrasis Chaldaica* 7. 49. et 457. 32. et 470. 65. et 1067. 3.
Secundum Thargum *Esther* 154. 57. et 286. 59. et 810. 26
Thargum Esther emendatur 237. 24.
Etymologus 33. 6. et 38. 71. et 62. 25. et 73. 22. & 96. 2. et 112. 57. et 119. 43. et 141. 35. et 182. 64. et 276. 35. et 307. 11. et 423. 22. et 503. 17. et 508. 60. et 516. 43. et 606. 24. et 641. 14. et 643. 64. et 671. 56. et 682. 11. et 715. 60. et 727. 1. et 763. 62. et 765. 52. et 778. 36. & 807. 14. et 848. 3. et 852. 26. et 883. 33. & 892.

892. 52. et 925. 60. et 926. 4. et 980. 12. & 1027. 2. et 1060. 18. et 1090. 9.
Etymologus notatus 167. 18. 26. et 419. 40. &c. et 535. 68. et 1027. 6.
Euonius 63. 60.
Eudoxus 982. 25.
Eucherius 1008. 59.
Euclides 334. 66.
Evenus poeta 73. 1. et 981. 52.
Eugesippus 435. 35. et 580. 44. et 697. 68. 819. 1.
Eulogius 450. 23.
Eupolis 386. 70.
Euripides 105. 28. et 111. 52. et 115. 18. et 121. 11. et 160. 19. &c. et 165. 50. 52. et 166. 38. et 387. 28. et 477. 26. et 541. 4. 7. et 673. 59. 64. et 728. 13. 15. 17. et 754. 3. et 796. 6. et 798. 4. et 881. 39. 48. et 953. 26.
Euripidis Scholiastes aliter legit 121. 14.
Euripidis Scholiastes emendatur 673. 68. 70.
Eusebius 22. 17. et 27. 41. et 29. 68. et 81. 82. & 198. 10. et 306. 60. et 307. 30. et 323. 22. & 337. 47. et 405. 53. et 489. 8. et 562. 36. & 771. 44. et 1088. 16. et 1090. 8. et 1091. 1.
Eusebius Emissenus emendatus 137. 28. 32.
Eustathius 28. 36. 71. et 43. 55. et 59. 63. et 114. 73. et 276. 29. et 322. 50. et 323. 67. 382. 72. et 401. 52. et 423. 24. et 429. 45. 52. 66. 71. et 450. 55. et 507. 31. et 515. 54. et 516. 11. 35. et 517. 12. et 521. 35. et 647. 22. et 667. 44. et 670. 4. et 703. 41. et 715. 60. et 716. 16. et 725. 50. et 727. 20. et 732. 60. et 742. 36. 51. et 743. 6. et 778. 13 et 846. 67. et 884. 35. et 1000. 22. et 1032. 56. et 1060. 20.
Eustathius in Dionysium 63. 30. et 163. 44. & 475. 47. et 535. 34. 48. et 979. 66. et 995. 70. & 1026. 26.
Eustathius in Homerum 41. 63. et 90. 19. et 107. 7. et 110. 70. et 197. 58. 60. et 238. 8. et 482. 52. 69. et 559. 17. et 597. 56. et 801. 72. & 906. 64. et 982. 53.
Eustathius emendatus 43. 21. et 679. 15. 17. 19.
Eustathius notatus 221. 72. et 848. 5. 18. 23. 54. 57.
Eustathius Antiochenus in Hexaëmeron 48. 72. & 50. 15. et 65. 36. et 76. 7. et 489. 7. et 736. 57. et 788. 56. et 801. 51. et 802. 54. 62. 68. et 810. 51. et 835. 32. et 913. 73. et 932. 56. et 935. 59. et 940. 15. 53. et 9 7. 52.
Euthymius 36. 8. et 81. 34.
Euthymius Alexandrinus 346. 57. et 366. 1. & 373. 1.
Exemplorum seu Allegationum liber Arabs 750. 62.
Ezechiel Tragœdus 238. 17. Idem emendatus 489. 5.
Ezobæus Cantor 838. 13.

F.

Fabius Pictor 445. 6.
Fagius 639. 51.
Fannius 86. 14.
Fasciculus Myrrhæ lib. Hebræus 539. 29.
Fasti Siculi 18. 45.
Favorinus 91. 34.
Faustus Rhegiensis 539. 43.
Joan. Bapt. Ferrarii Lexicon Syriacum 92. 6. et 126. 24. et 249. 46. et 366. 18. et 445. 29. & 831. 20. et 990. 27. et 1022. 50. et 1091. 60.
Joan. Bapt. Ferrarius notatus 478. 7. et 872. 65. et 1075. 66.
Joan. Bapt. Fiera 974. 5.
Festus 21. 46. et 47. 63. et 61. 38. et 66. 57. & 104. 58. et 136. 18. et 138. 71. et 144. 35. & 174. 60. et 175. 7. et 176. 3. et 269. 59. et 319. 49. et 324. 74. et 343. 10. et 419. 69. et 424. 42. et 427. 5. et 428. 20. et 431. 29. et 449. 12. 13. et 471. 10. et 501. 66. et 520. 44. & 539. 6 22. et 582. 36. 600. 23. et 663. 19. & 664. 2. 47. et 706. 28. et 824, 50. et 977. 24. & 983. 2. et 1067. 70. et 1084. 70. et 1086. 49.
Festus emendatus 641. 15. & 667. 60. 64.
Julius Firmicus 337. 20.
Florentini Geoponica 288. 54. & 329. 6.
Florus 257. 72. et 396. 18. et 638. 25. et 818. 16.
Fulgentius 211. 5. et 512. 43. et 664. 48. et 681. 42.
Nicol. Fullerus 5. 1. et 17. 74. et 103. 7. et 227. 44. et 249. 37. et 426. 50. 684. 38. et 764. 53. et 830 30. et 1025. 65. et 1030. 18.
Fullerus notatus 18. 4. et 498. 50. et 1036. 26.
Fullerum refellit Kimchius 371. 56. 60.

G.

Gabrias 852. 3.
Gabriel Sionita Maronitarum doctissimus 105. 4. et 834. 24. et 990. 28. et 1022. 53. & 1065. 42.
Gabriel Sionita notatus 55. 2. et 97. 39. et 147. 40. et 578. 7. et 497. 40. et 866. 20. et 872. 65. et 1089. 54.
Gais Ben Achjen Arabs 873. 68.
Galatinus 214. 20. & 783. 21.
Galenus 109 26. 30. et 112. 60. 64. et 180. 21. et 191. 4. 211. 60. 64. et 180. 21. et 191. 4. et 211. 60. et 420. 5. et 474. 9. 20. et 498. 24. et 506. 52. et 508. 56. 58. et 526. 46. et 545. 21. 28. et 633. 71. et 634. 4. et 637. 39. 42. et 629. 69. et 630. 15. 40. et 666. 60. et 708. 27. et 814. 38. et 837. 7. et 851. 65. et 894. 30. et 917. 52. et 946. 68. et 989. 30. et 995. 23. et 997. 29. et 1003. 41. et 1061. 42. 68 et 1062. 23. 28. 39. et 1085. 63. et 1086. 11.
Galeni versio Arabica 874. 51. & 875. 5.
Gassendus in vitâ Peirescii 941. 40.
Gaza 110. 65.
Gellius 31. 57. et 85. 5. et 99. 3. et 109. 23. & 114. 60. 62. et 115. 5. 7. et 137. 43. et 276. 51. et 397. 42. 55. 59. et 431. 18. 20. 25. & 461. 69. et 560 34. et 664. 61. et 719. 73. & 737. 35. et 742. 70. et 757. 27. et 814. 36. & 963. 48. 983. 2. et 998. 13.
Gellius ex Tullio Tyrone 831. 12.
Gellius emendatus 397. 58.
Gemara de Sabbatho 226. 1.
Gemara 1031. 1.
Gemara Tract. Pesachim 605. 34. & 559. 42.
Gemaristæ 606. 73. & 607. 39. & 608. 18.
Genebrardus 784. 54.
Geoponica 106. 24. 72.
Germanicus in Arateis 99. 16. et 314. 71. et 508. 1. et 724. 72. et 999. 52. 55. 58.
R. Gersom Salomonis filius in Porta Cœli 103. 3. et 933. 11. et 996. 68. et 1002. 72. et 1003. 1. 23. 64. &c. et 1036. 5. et 1073. 58. 67. Vide Porta Cœli.
R. Gersom in Porta Cœli emendatus 1003. 55. Vide Porta Cœli.
Gesnerus 38. 20. et 48. 72. et 61. 25. et 163. 7. et 390. 40. et 696. 17. et 802. 4. et 804. 25. et 813. 6. 8. 10. et 831. 32. et 846. 15. 38. 57. et 882. 66. et 903. 15. et 912. 9. et 916. 73. et 960. 54. et 967. 25. et 963. 20. et 964. 21. 966. 45. et 987. 26. et 989. 29. et 1003. 51. et 1004. 8. et 1005. 43. 50. et 1006. 35. & 1011. 5. et 1027. 8. et 1041. 54. et 1059. 47. 51. 67. et 1061. 23. et 1072. 39. et 1086. 18. et 1088. 72. et 1089. 9.
Giarir Historicus Arabs 622. 61.
Giauhari Arabs Lexicographus 88. 50. 62. et 102. 15. et 145. 4. et 182. 16. et 247. 52. et 278. 20. et 306. 20. et 404. 3. et 443. 4. et 479. 74. et 499. 60. et 532. 36. et 567. 11. et 554. 68. et 622. 16. 26. et 627. 54. et 649. 32. & 622. 16. 26. et 627. 54. et 649. 32. et 682. 1. et 852. 31. et 910. 21. et 926. 34. et 948. 59. et 964. 28. et 974. 51. et 987. 41. et 1004. 66. et 1005. 17. et 1047. 16. et 1074. 10. 70. & 1077. 6. et 1091. 70.
Giggeius 105. 4. et 126. 15. et 144. 59. et 182. 11. et 443. 19. et 831. 58. et 833. 49. et 834. 24. et 961. 67. et 987. 39. et 1002. 49. & 1006. 67.
Giggeius notatus 384. 39. et 485. 26. et 921. 17. & 925. 11.
Gihani Arabs 908. 5. & 939. 29.
Gilbertus Foliot 886. 64.
Petr. Gillius 47. 69.
Gittin Tract. Talmud. 303. 35. & 667. 1.
Glauci Arabica 485. 14.
Glossæ veteres 5. 62. et 18. 30. et 41. 67. et 104. 57. et 211. 56. et 249. 58. et 251. 16. et 253. 2. et 419. 62. et 427. 6. 70. et 431. 36. 43. & 432. 55. et 488. 54. et 501. 6. 68. 69. et 549. 7. et 600. 27. et 607. 17. 18. 19. et 706. 33. et 708. 44. et 727. 64. et 787. 31. et 918. 66. et 948. 24. et 970. 22.
Glossarium vetus 803. 32. et 805. 54. et 959. 67.
Glossæ emendatæ 527. 15. et 608. 55. et 970. 24.
Glossæ Philoxeni 508. 62. et 527. 16. et 975. 59.
Glossæ Philoxeni emendatæ 452. 61.
Glossa Hebræa 784. 65.
Glassa in Pesachin 560. 1.
Glossa Talmud. 95. 7. 68. et 303. 42. 46. 49. & 424. 13. et 607. 41. et 816. 67. 70. et 828. 5. et 873. 41. et 900. 48. et 1028. 4. et 1031. 9. et 1076. 17. 19. et 1079. 34.
Golius 105. 6. et 443. 21. et 446. 16. et 813. 2. et 1007. 68.
Golius laudatus 494. 50.
Golius notatus 489. 50. et 1006. 63.
In Golii Lexico vox supplenda 523. 33. et 534. 30.
Gorjonides 216. 12. 29. et 266. 1. 60. et 270. 1. 38. et 272. 32. 53. et 273. 18. et 361. 73. & 629. 27.
Gorjonides nugator 167. 62.
Græcæ versionis diversa lectio 12. 61.
De Græcâ versione conjectura 367. 47.
Græca versio duplex prout in Hebræo aliter atque aliter lectum 894. 65.
Græca versio de ape, & octo veteres qui illam citant 35. 17.
Græca versio quid addat 1017. 71.
Græca versio corrupta & emendata 111. 17.
Græca versio quomodo corrupta 436.
Græca versio corrupta 649. 33. et 695. 35. 36.
Græca versio olim corrupta 997. 10.
Græca editio libri Esther 817. 23.
Græca versio emendata 129. 62. et 176. 61. & 304. 7. et 328. 57. et 424. 67. et 423. 40. 45. & 456. 48. et 596. 53. &c. et 694. 33. et 766. & 730. 15. et 871. 22. et 876. 32.
Græca versio explicata 854. 8.
Græca versio mendosa 395. 32.
Græca versio notata 3. 51.
Græca versio gemina 110. 24. et 111. 17. et 129. 63.
Græca versio laudatur 756. 25.
Græcæ versionis loca emendata 433. 2. &c.
In Græcâ versione Glossema 745. 8. et 706. 58.
Græcæ versionis mendum 132. 62.
Græcæ versionis locus qui variè legitur 282. 10.
Græca Scholia in Prophetas 172. 52.
Græci Interpretes 383. 66. et 399. 27. et 643. 5. et 648. 45. et 651. 41. et 658. 39. et 677. 73. et 680. 50. et 739. 1. et 830. 73. et 831. 1. & 864. 29. et 876. 7. et 889. 70. et 893. 34. & 974. 74. et 978. 41. et 982. 10. et 989. 40. & 1002. 13. et 1008. 53. et 1035. 55. et 1064. 16. et 1069 24. et 1085. 20. et 1087. 47. & 1091. 21.
Græci aliter legerunt 84. 43. et 100. 41. et 107. 49. et 119. 38. et 126. 49. et 152. 48. et 157. 44. et 158. 45. et 186. 5. 17. et 200. 32. & 225. 22. et 240. 40. et 241. 35. et 289. 22. & 292. 44. et 324. 70. et 326. 63. et 357. 48. & 372. 55. 67. et 376. 48. 58. et 378. 73. et 407. 44. et 415. 4. 35. et 442. 29. et 447. 65. & 457. 22. et 472. 55. et 476. 22. et 485. 20. & 493. 57. et 505. 29. et 506. 25. et 531. 66. 70. et 542. 40. et 624. 21. et 626. 72. et 688. 8. & 825. 9. 43. et 839. 20. et 1082. 57.
Græci aliter legerunt ut et alii veterum 288. 26.
Græci Interpretes quid de suo addiderint 985. 35.
Græci textus Interpretum ridiculus error 1083. 6.
Græci Interpretes emendati 119. 39. et 177. 16.
Græci Interpretes notati 50. 39. & 111. 60. & 134. 39. et 158. 44. 48. et 199. 58. et 292. 38. et 386. 11. et 415. 31. &c. et 523. 41. et 623. 69. et 624. 3. et 634. 51.
Græci notati & emendati 665. 64.
Græci recentiores 18. 40. et 846. 8. et 1086. 15.
Græcus Scriptor Anonymus de Arctomye 1011. 6.
Gratius 97. 67. et 139. 70. et 169. 21. et 287. 6. et 672. 31. et 684. 18. et 966. 9.
Gratius emendatus 167. 6.
Gratius notatus 848. 25.
Gregorius 204. 16.
Gregorius notatus 353. 11.
Gregorius Nazianzenus 59. 76. et 76. 41. et 123. 67. et 128. 65. 69. et 141. 59. &c. et 160. 5. et 172. 62. et 222. 4. et 316. 20. &c. et 555. 71. 72 et 556. 10. et 557. 14. et 641. 89. & 666. 40. et 768. 8. et 877. 43.
Gregorius Nyssenus 626. 55. & 625. 65. & 929. 34.
Gronlandiæ recens Geographus 955. 46.
Grotius 543. 25. & 861. 5.
Grotius notatus 217. 28. & 453. 38.
Grynæus notatus 765. 28. & 892. 72.

Habib

H.

Habib Arabs poëta 206. 60.
Hachimas Arabs Scriptor 83. 32.
Hadriani Nummus 1003. 18.
Hadrianus Imperator 1040. 48.
Haggada in Genesin 296. 61.
Haggada 423. 45. 54. 61. &c.
R. Hai 285. 21.
Harpocration 651. 55. & 652. 3. & 659. 72. & 666. 10.
Hebræa posse aliter legi aut distingui 871. 16. & 873. 38. & 892. 38.
Hebræa mutatis vocalibus aliud sonant 896. 23.
Hebræorum Magistri 6.8 22. & 7. 16. & 11. 51. & 9. 51. & 70. 70.
Hebræi Interpretes notati 379. 41. & 769. 38.
Hebræorum Nugæ 50. 16. & 1082. 26. 33.
Hebræorum vetus Scitum 765. 19. & 766. 9.
Hebraica Epistola de Animal. Holmiæ manuscripta 830. 42. 45. 49. 62.
Hecatæus Abderita de Judæis 98. 11. & 224. 1. & 474. 54.
Hegesender Delphicus 398. 42. & 995. 44.
Hegesippus aut Ambrosius verius 215. 52. & 216. 19. & 600. 47. & 629. 25.
Daniel Heinsius 53. 52. & 226. 9. & 851. 52.
Heliodorus 21. 41. & 129. 1. 72. & 130. 42. & 176. 18. & 268. 22. & 269. 14. & 272. 25. & 545. 70. & 907. 56. & 908. 49. & 971. 10.
Heliodorus emendatus 946. 37. 71.
Heraclides Ponticus 236. 1. 22. & 339. 31. & 1018. 45.
Heracliti Incredibilia 706. 17.
Heraclitus Ephesius 706. 17.
Hermippus 665. 42.
Hermogenes de Ideis 461. 69. & 467. 21.
Hermolaus Barbarus 74. 18. & 732. 30. & 846. 52. & 1007. 55.
Hero Mechanicus in Pneumaticis 586. 65.
Hero in Automatis 803. 10.
Herodianus 78. 33. & 154. 48. & 702. 66.
Herodicus Babylonius 63. 2. & 911. 71. & 965. 68.
Herodotus 33. 8. & 68. 60. & 73. 15. & 78. 20. & 79. 18. & 99. 21. & 106. 46. & 119. 31. & 139. 49. et 140. 54. et 146. 3. et 163. 15. 49. et 170. 51. 57. 67. 74. et 189. 25. et 230. 41. et 235. 23. et 254. 13. et 284. 13. et 292. 9. & 314. 40. et 321. 73. et 323. 26. et 332. 41. & 338. 22. et 345. 69. et 419. 47. et 436. 34. & 438. 30. et 475. 64. et 483. 11. 25. et 495. 12. et 584. 58. & 638. 27. & 641. 49. & 642. 1. 22. 40. 52. & 644. 63. & 648. 29. & 657. 55. 62. & 677. 44. & 684. 69. & 691. 13. & 703. 6. 34. & 707. 56. & 719. 24. 71. & 735. 1. & 742. 23. 41. & 802. 76. & 816. 52. & 817. 19. & 833. 47. & 902. 41. & 910. 38. & 916. 32. & 948. 6. & 970. 73. & 971. 59. & 984. 2. & 988. 51. & 1010. 1. & 1016. 60. & 1020. 34. & 1060. 10. 72.
Herophilus 500. 34.
Hesiodus 11. 50. & 59. 8. & 64. 32. & 118. 70. & 253. 21. & 277. 40. & 787. 30. & 299. 60. & 332. 36. et 418. 52. et 452. 74. et 454. 8. et 457. 10. et 477. 54. et 482. 14. 22. et 595. 64. et 677. 21. 24. et 684. 69. et 688. 17. & 724. 64. et 876. 25. et 979. 53. et 1085. 5.
Hesiodi Scholiastes 477. 60. & 1085. 5.
Hesychius 8. 18. & 15. 53. & 21. 48. & 24. 70. & 31. 41. & 32. 1. & 39. 32. & 43. 49. & 60. 38. & 63. 9. 30. & 66. 28. & 74. 3. & 87. 37. & 90. 14. & 403. 46. & 107. 9. & 110. 27. 51. & 111. 25. 33. & 113. 2. & 115. 11. & 121. 15. 26. 28. 67. & 137. 44. & 160. 31. & 161. 32. & 164. 60. & 165. 41. & 166. 31. & 211. 52. & 227. 16. & 229. 26. & 232. 2. & 233. 9. 12. 16. & 237. 11. & 250. 21. 60. & 253. 41. & 276. 37. 44. & 278. 61. & 279. 68. & 280. 64. & 284. 6. & 287. 57. & 288. 50. & 292. 10. & 307. 12. & 309. 28. & 316. 3. 27. & 327. 27. 33. 36. & 349. 53. & 369. 4. & 384. 13. 64. & 385. 4. & 396. 73. in addit. & 418. 14. & 419. 21. 22. 69. & 420. 6. 7. 8. 13. 33. & 423. 17. 29. & 424. 32. & 425. 31. & 450. 56. & 443. 13. 20. & 468. 39. & 482. 9. 22. 27. 74. & 486. 3. & 488. 35. 45. & 502. 17. & 504. 8. & 505. 36. 32. & 506. 1. 14. 17. & 507. 27. & 508. 24. & 514. 32. & 515. 53. et 516. 40. et 517. 10. et 526. 37. 51. 52. 54. et 559. 14. et 586. 54. et 589. 25. et 591. 35. et 593. 64. et 603. 58. et 606. 22. et 621. 28. et 624. 30. et 661. 25. et 662. 61. et 667. 27. et 668. 7. 13. et 670. 10. et 673. 20. et 677. 37. et 680. 73. et 681. 54. 62. et 686. 57. et 687. 73. et 689. 1. 4. 5. 6. 29. et 693. 68. et 694. 67. et 706. 27. et 714. 11. et 715. 46. et 720. 28. & 730. 49. et 756. 55. 60. et 765. 71. et 794. 36. et 807. 25. et 809. 31. et 821. 42. et 823. 22. et 828. 60. et 832. 50. et 846. 65. et 847. 4. at 851. 13. et 852. 25. et 858. 62. et 859. 48. & 876. 26. et 881. 20. 64. et 882. 21. et 902. 40. et 903. 31. et 912. 2. et 918. 65. et 921. 58. et 946. 5. et 947. 2. et 966. 12. et 969. 24. et 970. 29. et 978. 55. 69. et 980. 9. et 986. 57. et 990. 52. et 991. 7. et 993. 30. 63. et 995. 62. & 1000. 21. et 1008. 1. 51. et 1016. 48. et 1020. 9. 42. et 1024. 62. et 1026. 35. et 1036. 63. et 1039. 62. et 1060. 64. et 1063. 22. 32. & 1073. 24. et 1076. 36. et 1085. 29. et 1088. 20. et 1091. 51. et 1092. 40. 50.
Hesychius, Suidas, Phlegontis Scholiastes emendati 165. 45. et 166. 33.
Hesychius emendatus 181. 65. et 229. 46. 233. 12. 16. 44. 49. 52. 54. et 317. 60. 62. et 339. 33. et 404. 1. et 419. 29. et 408. 59. et 429. 22. &c. et 485. 41. 46. et 503. 20. et 515. 58. & 542. 19. et 651. 59. et 666. 4. et 668. 10. & 673. 51. 55. et 694. 70. et 695. 4. et 707. 5. 42. 43. et 726. 71. 73. et 727. 3. et 775. 34. et 876. 73. et 974. 57. et 1027. 10.
Hesychius notatus 133. 16. & 708. 56.
Hesychio imposuit Scribarum imperitia 880. 73.
Hierocles 159. 16.
Hieronymus 37. 38. et 40. 64. et 60. 62. et 61. 29. & 63. 48. et 79. 15. et 81. 72. et 89. 60. et 95. 32. et 104. 61. et 110. 63. et 114. 23. et 125. 61. & 133. 11. 18. et 135. 53. et 139. 27. et 147. 23. et 171. 9. 66. et 181. 61. et 188. 48. et 205. 4. et 207. 27. et 209. 71. et 212. 65. et 227. 56. & 239. 21. et 242. 9. et 256. 42. et 306. 31. 62. 70. et 307. 21. 45. et 310. 26. et 311. 22. &c. & 312. 30. et 344. 7. et 346. 27. 38. 48. 50. & 354. 1. et 365. 64. et 372. 36. 70. et 378. 4. & 380. 9. et 383. 69. et 386. 9. et 389. 42. et 399. 25. et 403. 74. et 419. 25. et 426. 41. et 435. 33. 58. et 436. 71. et 448. 45. et 449. 20. et 455. 40. et 472. 9. 24. et 476. 31. et 478. 53. et 486. 60. et 506. 31. et 513. 29. et 527. 25. et 532. 24. 27. & 533. 29. 74. et 539. 31. et 544. 55. et 549. 52. et 556. 45. et 566. 2. et 586. 65. et 601. 48. et 605. 60. et 618. 22. et 614. 27. et 627. 25. & 629. 60. et 631. 8. et 643. 36. et 644. 33. & 651. 49. et 658. 39. et 662. 74. et 665. 50. 666. 28. et 677. 14. 53. et 680. 54. 55. et 687. 49. & 697. 65. et 702. 56. et 704. 24. et 719. 42. et 722. 34. et 738. 54. et 746. 67. et 757. 46. et 760. 54. 57. et 761. 2. 28. et 764. 14. et 765. 58. et 782. 21. 22. 26. et 788. 48. et 789. 53. et 790. 57. 69. et 792. 35. et 802. 51. et 803. 46. 52. et 812. 33. et 813. 6. 46. et 815. 42. et 820. 29. et 824. 58. et 828. 35. et 834. 1. 3. et 838. 52. et 842. 18. et 873. 21. et 883. 56. & 884. 31. et 896. 5. et 897. 35. et 911. 28. & 928. 22. et 950. 57. et 972. 2. et 973. 31. & 975. 11. et 982. 11. et 989. 41. et 1002. 18. & 1008. 37. 57. et 1009. 52. et 1016. 21. et 1019. 29. et 1022. 2. et 1026. 42. et 1031. 22. et 1032. 29. et 1033. 8. et 1035. 56. et 1045. 5. et 1060. 61. et 1064. 16. et 1069. 24. et 1073. 45. & 1075. 61. et 1078. 60. et 1085. 31. et 1089. 40. et 1091. 2. 30.
Hieronymus aliter legit 129. 50. et 158. 17. & 186. 18. et 225. 23. et 288. 21. et 424. 58. & 430. 17. et 447. 65. et 449. 43. et 457. 23. & 525. 3. et 550. 30. 41.
Hieronymi versio confirmatur 328. 23.
Hieronymus emendatus 502. 58. et 702. 64.
Hieronymus notatus 14. 56. et 33. 16. et 34. 51. et 84. 33. et 111. 61. et 158. 55. et 173. 71. & 329. 40. et 415. 22. et 523. 43. et 866. 22. 27.
Hieronymi Epistola ad Dardanum Spuria 461. 12.
Hieronymus vel quisquis est autor Epistolæ ad Præsidium 28. 34. 74.
Hieronymi nomine qui scripsit in Paralipomena 375. 42.
Hieronymus aut Beda verius 885. 39.
Hierosolymitana paraphrasis 119. 21. & 595. 29. & 634. 58. & 1085. 44.
Hierosolymitana paraphrasis ut ab Eliâ citatur 578. 23. Eadem emendata 839. 25.
Hilarius 188. 30.
Hippocrates 109. 34. & 472. 14. & 500. 25. 43. & 508. 16. 53. & 544. 64. & 713. 47.
Hircius 249. 64. & 258. 64. &c. & 261. 66. & 268. 26. 30. & 272. 22.
Hisan Ben Tsabith Arabs poëta 863. 4.
Hispani 977. 55.
Hispani in Kimchio 1075. 56.
Historia Christi Persica 236. 43. & 248. 45.
Historia Templi Secundi 1000. 62. & 1019. 31. Vide Chronicon.
Homerus 9. 26. et 21. 8. et 61. 41. et 64. 33. 49. et 105. 35. et 107. 3. et 114. 66. et 121. 63. 70. et 122. 67. et 128. 12. et 131. 53. et 134. 5. et 138. 18. &c. 50. &c. et 158. 66. et 160. 68. &c. et 161. 19. 53. 71. &c. et 163. 2. & 169. 32. et 182. 29. et 187. 68. et 197. 58. & 229. 5. 22. et 231. 8. 60. et 255. 10. &c. & 238. 2. et 241. 69. &c. et 252. 38. 53. & 253. 17. 20. et 276. 70. et 277. 22. 26. 30. et 276. 53. 59. et 187. 28. et 288. 10. 41. & 303. 23. et 311. 72. et 321. 28. 65. et 322. 10. 26. 47. et 323. 57. et 324. 23. et 346. 72. et 347. 5. et 357. 59. et 367. 72. et 382. 47. et 383. 2. 5. et 385. 53. et 404. 39. et 410. 38. et 412. 50. et 418. 58. 65. 71. et 419. 2. 6. 10. 14. et 420. 27. 30. et 423. 72. et 424. 35. 39. et 442. 9. et 447. 48. et 450. 50. et 451. 2. 6. et 452. 74. et 453. 1. et 471. 15. et 472. 44. et 473. 27. et 480. 74. et 481. 2. 6. 11. et 482. 45. 57. et 501. 42. et 503. 14. 73. et 507. 37. et 509. 8. et 512. 65. et 516. 6. 27. 29. 31. & 516. 73. et 528. 61. et 597. 41. 53. et 667. 70. et 669. 40. &c. 57. et 673. 37. et 681. 56. & 684. 51. 55. 60. et 686. 11. 22. 23. 25. 61. & 688. 10. 13. 26. et 716. 7. et 724. 63. 64. & 722. 38. 53. 65. et 727. 10. et 732. 57. et 736. 8. et 740. 32. et 742. 7. et 742. 71. et 756. 39. 56. et 771. 18. et 780. 51. 54. 59. et 785. 58. et 786. 46. et 789. 64. et 819. 39. et 826. 44. et 838. 10. et 847. 10. 18. et 848. 42. 49. & 851. 16. et 906. 60. et 917. 46. et 923. 29. & 977. 26. et 979. 49. et 982. 42. et 983. 14. 23. 26. et 1009. 46. et 1076. 32. et 1091. 40.
Homerus Iliad. κ' vers. 252. in addition. 396. 73. & uterque Scholiastes.
Homerus Hymnicus 788. 30. & 806. 68.
Homerus emendatus 432. 74. & 851. 16.
Homerus explicatus 46. 19. & 238. 2.
Homeri vetus Scholiastes 114. 72. et 238. 4. & 240. 5. et 419. 5. et 424. 44. et 442. 14. & 420. 52. et 503. 3. et 507. 28. et 516. 38. & 517. 7. 17. et 669. 54. 62. et 725. 60. et 727. 14. et 790. 1. et 801. 69. 70. 71. et 804. 19. et 847. 11. 72. et 848. 53. et 882. 21. et 886. 16. 56. et 982. 45. et 1020. 55. et 1029. 6. & 1091. 53.
Homeri Scholiastes emendatus 509. 12.
Horatius 1. 18. et 21. 36. et 51. 57. et 59. 52. & 94. 16. et 105. 8. et 113. 47. 51. et 127. 45. 49. et 131. 2. et 188. 58. et 225. 10. et 249. 49. et 276. 24. et 277. 1. et 286. 16. et 287. 25. et 313. 39. et 322. 27. et 364. 7. et 368. 13. 18. 23. et 389. 39. et 409. 48. et 447. 1. 4. et 452. 59. et 461. 22. et 476. 53. et 478. 31. et 503. 49. 51. et 514. 42. et 528. 68. et 529. 2. et 539. 60. et 604. 46. et 608. 8. et 625. 70. et 679. 68. et 690. 3. 10. et 710. 30. et 715. 3. et 728. 22. et 732. 45. et 735. 29. et 740. 37. et 770. 68. et 798. 46. 50. et 800. 17. & 807. 46. et 810. 8. et 816. 33. 47. et 822. 2. 4. et 828. 51. et 859. 27. et 877. 28. 32. & 882. 23. et 891. 51. et 923. 42. 45. et 1020. 11. et 1062. 51.
Horus Apollo 22. 40. et 40. 26. et 64. 44. et 508. 36. et 685. 29. et 691. 39. et 742. 27. et 771. 56. et 801. 12. et 814. 35. et 834. 37. et 866. 4. et 946. 20. 23. 24. et 948. 16. et 971. 33. 37. 42. 56. 65. et 1017. 65. et 1035. 7.
Horus emendatus 971. 41. 48.
Horus Milesius in Favorino 980. 12.
Hottingerus 391. 53. & 634. 72.
Dominus Huet 956. 8.

Hygius 187. 53. & 189. 37. & 197. 25. & 309. 21. & 344. 24. & 431. 25. & 541. 16. & 883. 48. & 995. 29.
Hymnus de Christo 288. 70.
Hiperides 30. 50.

I.

R. *Jacob Ben Chajim* 783. 14. 38.
R. Jacob Eleasari filius 179. 30.
Jabius Arabs Jameri filius 1087. 58.
Jalkut 805. 5. 63. & 1058. 50.
Jamblichus 462. 4.
Jamblichi Babylonica 643. 59.
Ibno-abas 305. 17. & 744. 5.
Ibno Abiddunie 748. 49. & 749. 45. & 750. 6. 28.
Ibno cabari Nomenclator Ægyptius à Kirchero editus 226. 50.
Ibno Chaluia 722. 9. & 1048. 33.
Ibno Cholchan historicus Arabs 905. 60.
Ibno Hatim 920. 16.
Ibno Katiba 1059. 1.
Ibnolatsiri Historiæ 987. 48. & 996. 51. & 1028. 33.
Ibnogiarir Tiberiensis 168. 7.
Ibnolgiauzi 811. 52. & 1013. 20.
Ibnolmandar Canonista apud Arabes 114. 39.
Ibnomar Ben *Abdalbar in lib. cui titulus* Explanatio.
Ibnomaruphi Lexicon 520. 70.
Ibnosaida 913. 13. & 941. 49. & 946. 52. et 1071. 5.
Ibnossachith 1058. 71. & 1076. 67.
Ibnossolach Commentator lib. Juridici, cui titulus Mediator 101. l. 55.
Ibnossilachi Itinerarium 835. 3.
Ibnossuni in opere diei & noctis 748. 39.
Ibycus Pythagoræus 603. 53.
De Idololatriâ Tract. Talmud. 816. 27. *Vide* Avoda Zera.
Jebamoth *Tract. Talmud.* 125. 50. & 157. 11.
Jelammedenu 255. 5. & 608. 27. *Vide* Tanchuma *qui liber idem est.*
Jerosolymitanus Paraphrastes 179. 34. & 194. 35. & 249. 22. 26. & 252. 65. & 253. 9. & 437. 38. & 807. 29. & 981. 69.
Jerosolymitanus Interpres emendatus & explicatus 1064. 54. *vide plura in H.*
Ignatius 845. 22.
Institutiones Justiniani 267. 40.
Interpretes Angli notati 1068. 64.
Interpretes Græci notati 406. 58. 69. *Vide* Græci.
Multi Interpretes notati 400. 30. & 433 39. &c. & 513. 70. & 514. 34. &c. & 521. 14. & 675. 38. & *passim.*
Interpretes recentiores multi notati 239. 57. & 628. 71. & 106. 13. & 1069. 32. & 1075. 59. & 1078. 63. & 1084. 24. & 1092. 43.
Multi Interpretes obscuræ Legis notati 390. 9. 402. 27.
Novi Interpretes refelluntur 1045. 5. &c.
Veteres & novi Interpretes notati 295. 70.
Interpretes recentiores notati 13. 73. 74. & 14. 23. & 511. 65. & *passim.*
Veteres Interpretes aliter legerunt 446. 2. 23. &c. & 517. 47. & 534. 56. & *passim.*
Joma *Tract. Talmud.* 203. 11. & 209. 26. & 362. 20. 42. & 501. 38. & 655. 33. 51. 74. & 656. 32. 59. & 657. 1. 67. & 658. 10. 29. 66. & 659. 35.
Jon apud Athenæum 1040. 19.
R. Jonas 59. 26. & 91. 51. & 100. 47. & 373. 10. et 457. 54. & 627. 61. & 904. 62. & 910. 10. & 1069. 27. & 1083. 69.
R. Jonas notatus 680. 19.
Jonathan Chaldæus Paraphrastes 19. 36. & 26. 65. & 60. 45. & 109. 67. & 124. 72. et 173. 7. 24. & 186. 54. & 191. 66. & 193. 4. & 225. 64. et 229. 55. et 234. 72. et 238. 67. & 249. 22. & 252. 64. & 300. 8. & 332. 21. & 335. 72. & 336. 14. & 343. 66. & 351. 29. & 365. 73. & 390 27. 33. 45. 64. & 391. 13. 49. & 393. 33. et 394. 61. et 399. 33. et 401. 6. & 424. 4. et 433. 62. et 437. 39. et 372. 9. 26. et 506. 30. et 522. 50. et 539. 69. et 540. 8. et 549. 25. et 573. 27. et 575. 64. et 578. 27. et 581. 19. et 586. 27. et 599. 52. et 596. 37. et 603. 13. et 609. 20. et 616. 30. et 927. 10. et 634. 62. et 644. 27. 39. et 645. 4. & 650. 72. et 655. 24. 65. et 656. 33. 43. et 658. 24. 40. 56. et 659. 47. et 661. 13. et 670. 64. & 677. 70. et 678. 2. et 807. 29. et 895. 35. 41. et 909. 46. et 964. 11. et 973. 40. et 981. 69 et 1022. 2. et 1025. 44. et 1046. 41. et 1054. 22. et 1073. 46. et 1079. 30. et 1080. 5. et 1085. 43.
Jonathan aliter legit 541. 41.
Jonathan explicatus & emendatus 501. 30. & 1064. 54. et 1065. 21.
Jonathan emendatus 235. 3. et 542. 5. et 661. 16.
Jonathan laudatus 16. 46.
Jonathan notatus 394. 65. 73. et 398. 63. et 501. 23. et 678. 43.
Jonathanis Hebræus Scholiastes 124. 75.
R. Joseph Cœcus Autor *Chaldaicæ Psalmorum Paraphrasis.*
Joseph Jachie filius 816. 63.
Josephus Karro 173. 16.
Josephus 40. 58. et 41. 20. 29. 34. et 74. 4. et 81. 70. et 136. 8. et 139. 3. et 140. 66. et 151. 67. et 154. 20. &c. et 155. 1. 21. et 156. 32. et 157. 53. et 158. 14. 30. 62. et 168. 3. 52. & 169. 68. 74. et 186. 27. 58. et 200. 57. & 201. 57. et 202. 47. et 206. 24. et 209. 27. & 215. 22. et 216. 17. 31. 38. &c. et 221. 24. et 223. 15. 32. 43. &c. et 224. 5. 43. et 264. 69. &c. et 266. 26. 44. et 269. 47. et 272. 56. et 297. 61. et 342. 73. et 351. 9. et 552. 24. et 358. 50. 54. et 350. 41. et 365. 67. et 370. 5. et 372. 68. et 374. 68. 71. et 578. 28. 61. et 376. 60. et 394. 37. et 395. 37. et 404. 20. et 405. 63. et 246. 30. 40. et 435. 20. et 460. 37. & 592. 8. & 506. 5. & 511. 23. & 555. 69. & 557. 62. & 560. 8. & 564. 47. & 577. 23. & 579. 5. 33. & 587. 51. & 600. 41. & 611. 17. & 621. 26. & 624. 11. & 629. 19. 23. 53. & 632. 74. & 652. 10. & 674. 37. & 676. 29. & 690. 55. & 697. 21. 23. 29. 31. 33. 45. 52. 57. & 701. 30. 48. 69. 70. & 702. 20. 24. 26. & 703. 28. & 752. 65. & 753. 68. & 758. 14. & 759. 55. & 771. 50. & 773 50. 60. & 799. 16. & 818. 71. & 885. 54. & 897. 10. 25. 52. & 1018. 9. & 1020. 32. & 1063. 14. 15.
Josephus aliter lectus 137. 73.
Josephus emendatus 41. 36. & 221. 47. 242. 52.
Josephus notatus 154. 52. 55. & 156. 32. & 201. 55. & 491. 6. & 582. 69. & 745. 67. 73.
R. Isaac 187. 5. & 245. 62. & 354. 13. & 783. 22.
Isaac Ben Omran Arabs 589. 72. & 874. 16.
Isagoges ad Medicinam vetus Autor 507. 34.
Isidorus Hispalensis 23. 72. & 24. 32. 36. & 25. 3. & 28. 42. & 29. 10. & 37. 58. & 50. 14. & 56. 8. & 59. 62. & 61. 37. & 88. 35 & 109. 49. & 115. 31. & 220. 6. & 139. 62. & 181. 62. & 233. 11. & 236. 63. & 239. 27. & 250. 1. & 272. 7. & 280. 54. & 326. 24. & 319. 8. & 346. 52. & 353. 55. & 419. 32. & 431. 30. & 480. 60. & 501. 68. & 545. 66. & 547. 4. & 607. 53. & 609. 15. & 630. 67. & 663. 17. & 713. 8. & 790. 7. & 796. 32. & 798. 31. & 801. 57. & 803. 63. 70. & 804. 48. & 814. 39. & 852. 37. & 856. 39. & 870. 14. & 877. 22. & 886. 59. & 911. 22. & 916. 74. & 918. 26. & 940. 47. & 951. 68. & 952. 36. & 989. 25. & 1025. 19. & 1034. 55. & 1063. 44. & 1085. 67.
Isidorus notatus 43. 50. & 104. 44. & 741. 19. & 951. 20.
Isidorus notatus & emendatus 708. 46.
Isidorus Characenus 165. 38. & 166. 47.
Isidorus Pelusiota 36. 7. & 75. 72. & 816. 36.
Vita Isidori in Photio 946. 20.
Irenæus 40. 10. & 227. 21. & 557. 11.
Isocrates 405. 30. & 483. 16. & 651. 53.
Ister in Atticis dictionibus 276. 13. & 515. 54.
Isychius aut Hesychius verius 246. 61. & 659. 19.
Itinerarium Hierosolymitanum 40. 68.
Juba 50. 4. & 253. 65. & 488. 47. & 838. 24.
Juchasim *lib. Hebræus* 702. 33. & 717. 29. *Autor R. Abraham Zachuth.*
R. Juda 910. 14.
Judæi recentiores 607. 3.
Judaici Canones 562. 3. & 563. 41. & 573. 63.
In lib. Judith *vox emendata* 1092. 59.
Julianus Apostata 552. 17.
Junius 472. 4. & 483. 62. & 635. 68. & 690. 62. & 695. 14. & 910. 13. & 1005. 60.
Junius notatus 128. 3. & 236. 69. & 491. 48. & 493. 17. & 838. 6. & 1068. 56.
Justinus Historicus 18. 58. & 146. 3. & 160. 12. & 161. 68. & 633. 15. & 823. 7.
Justinus Imperator 40. 17.
Justinus Martyr 224. 55. & 615. 35. & 779. 72.
Juvenalis 5. 51. 54. & 41. 1. & 64 27. & 159. 2. & 223. 71. & 234. 1. & 250. 49. & 254. 14. & 268. 37. & 286. 20. & 317. 57. & 334. 6. & 366. 30. & 368. 11. & 539. 48. & 600. 52. & 633. 61. & 636. 21. & 642. 2. & 685. 62. & 691. 4. & 701. 51. 53. & 710. 36. & 781. 35. & 786. 32. & 902. 15. 53. & 946. 29. 35. & 971. 6. & 1033. 13. & 1094. 8.
Juvenalis Scholiastes 250. 53. & 449. 18. & 781. 44. & 902. 55. & 946. 36. & 947. 28. & 948. 11. & 1094. 11.
Juvenalis vetus Scholiastes notatus 600. 58. & 751. 58.
Juvenalis vetus Scholiastes emendutus 223. 72.
Juvencus 210. 22.

K.

K*abuenaki* 926. 46. & 1084. 5.
Karaita Anonymus 563. 12. & 574. 73. & 639. 69.
Kelaim *Tract. Talmud.* 78. 45. & 487. 18. 22. & 854. 27. & 1036. 48.
Kelaim *in Talmude Hierosolymitano* 1025. 34.
Kelaim *R. Mosis filii Maimon* 245. 7.
Kelim *Tract. Talmud.* 386. 34. & 1030. 69. *Vide* Kelim.
Keri & Chetib. 12. 5. 7.
Kiddusin *Tract. Talmud.* 329. 3. & 816. 27. & 873. 2. & 978. 9. & 1090. 15.
Kircherus 22. 39.
Kircherus in Nomenclatore Copto Arabico 126. 32.
David Kimchius 1. 15. & 5. 9. & 9. 68. & 21. 3. & 44. 30. & 81. 51. & 89. 65. & 90. 5. & 97. 33. & 100. 33. 47. & 101. 66. & 103. 2. & 109. 8. 71. & 114. 26 & 133. 6. & 136. 22. 27. & 137. 19. & 138. 30. & 143. 36. & 147. 23. & 151. 10. & 159. 28. & 162. 7. & 172. 21. & 174. 34. & 175. 25. & 177. 25. & 178. 53. 63. & 190. 8. & 203. 55. & 207. 28. &c. & 214. 61. & 218. 21. 60. & 224. 62. & 211. 38. & 274. 70. & 277. 8. & 298. 13. & 300. 58. et 301. 49. et 302. 60. et 349. 71. et 355. 29. et 361. 46. et 362. 25. 46. 65. et 367. 37. et 373. 8. 15. et 377. 37. et 378. 18. et 395. 48. et 396. 50. et 410. 4. et 413. 6. et 420. 40. 71. et 427. 40. et 433. 4. et 439. 18. et 445. 64. et 455. 48. et 458. 4. 66. et 459. 70. & 471. 5. et 472. 37. 71. et 426. 8. et 479. 46. & 483. 58. et 501. 54. et 505. 5. et 517. 30. 34. et 519. 73. et 533. 28. et 556. 41. et 558. 61. et 587. 51. et 594. 62. et 624. 25. et 629. 42. et 632 27. et 642. 48. et 646. 38. et 651. 21. et 663. 10. et 665. 46. 53. et 670. 72. & 674. 61. et 675. 34. et 677. 8. 13. et 678. 4. & 680. 20. et 685. 33. 54. et 719. 46. et 740. 70. et 753. 27. 46. et 757. 35. 51. et 758. 3. et 764. 34. et 774. 7. et 776. 67. et 783. 63. & 784. 12. et 813. 38. et 814. 15. et 819. 72. & 822. 57. et 842. 19. et 850. 66. et 854. 22. 51. & 856. 18. et 864. 35. et 865. 58. et 874. 28. et 878. 34. et 883. 28. et 884. 70. et 888. 50. et 893. 44. et 900. 61. et 904. 62. et 910. 12. et 944. 34. et 950. 60. et 979. 11. et 980. 42. 63. et 982. 8. et 984. 37. et 989. 65. et 990. 1. et 997. 2. et 1022. 30. et 1032. 58. et 1033. 4. et 1045. 13. et 1069. 27. et 1073. 52. & 1075. 54. et 1076. 7. et 1078. 62. et 1082. 28. et 1084. 17. et 1086. 26.
Kimchio Hebræa vox ignota 108. 4.
Kimchius uterque nempe Joseph pater & David filius 1036. 12. et 1037. 53.
Kimchius *emendatus* 41. 41. et 459. 70. et 1075. 57.
Kimchius *laudatus* 19. 36. et 111. 74.

Kimchius notatus 84.4. & 101.6. & 203.3. & 236.34. & 275.26. & 395.4. &c. & 399.57. & 442.42. & 494.15. & 668.17. & 679.53. & 753.48.54. & 815.32.40. & 881.7.
Josephus Kimchius 838.73.
Albertus Krantius 466.5.

L.

Lactantius 5.58. & 130.25. 131.1. & 294.39.41. & 346.22.38 & 530.58. & 630.50. & 664.1. & 698.15. & 699.52.58. & 852.60.
Laertius 2.9.30. & 173.36. & 187.59. & 289.54. & 315.27. & 355.71. & 486.52. & 695.20. & 765.27.32. & 770.45. & 677.34.
Laertius emendatus 28.8. & 672.8.
Joan. de Laet 65.14.
Laiths historicus Arab. 622.61.
Lampridius 78.1. & 79.28. & 154.45. & 185.49. & 698.57. & 702.72.74. & 735.35. & 805.3.41. & 970.18. & 992.13. & 997.44.
Lampridius emendatus 79.37.
Joan Landius 181.25.
Lanuvius in lib. Arabico cui titulus Commentarium Sincerum 908.10.
Cornelius à Lapide 359.28.
Cornelius à Lapide notatus 1062.69.
Andreas Laurentius 814.43.
Laurentius Ramirez 30.8.
Leges XII. *Tabularum* 398.24.
Joan. Leo Africanus 6.70. & 16.14. & 60.67. & 69.41. & 76.30. & 77.45. & 81.12. & 85.51. & 87.11.66. & 185.44. & 455.7. & 496.40. & 723.38. & 831.73. & 833.50. & 834.23. & 868.50. & 869.38.58. & 871.23. & 901.70. & 908.36.
Leonardus Floraventus 180.65.
Leonicenus 1000.59.
Leontius Cypri Episcopus 816.41.
Leontius in Aratum 104.39.
R. Levi 97.28. & 100.51. & 103.2. & 136.23.35. & 137.19. & 143.36. & 150.64. & 157.20. & 177.28. & 190.28. & 200.40. & 206.42. & 395.41. & 406.42. & 433.4. & 549.74. & 550.53. & 629.32. & 651.16. & 671.70. & 674.51. & 676.3. & 678.13. & 684.7. & 737.56. & 758.5. & 813.48. & 872.47. & 890.16. & 802.10. & 919.49. & 920.9. & 1084.17.
R. Levi emendatus 202.39.
R. Levi notatus 128.3. & 815.32.40.
Levinus Lemnius 592.66.
Levinus Lemnius notatus 587.27.
Leunclavius 312.36.
Lexicon Copto-Arabicum 48.68. & 115.10. & 310.70. & 935.55. & 1009.62. & 1063.28.
Lexicon Rhetoricum 669.54.
Licentius Hipponensis 731.15.
Licinius Macer 29.9.
Liranus notatus 246.11.
Liveleius 791.9.
Livius 105.61. & 149.10. & 198.24. &c. & 249.64. & 257.37.41. & 238.18.44.56. & 266.4. & 270.52. & 276.40. & 286.53. & 321.34. & 325.25. & 326.15. & 396.12. & 445.2. & 556.30. & 680.4. & 691.58. & 825.58.
Livius Andronicus 992.25. & 999.29.
Locmani Arabis fabulæ 101.69. & 295.40. & 328.40. & 526.69. & 629.63. & 698.21. & 995.18. & 1062.33.
Lorinus 359.13.
Lucanus 19.47. & 68.46. & 107.56. & 127.39. & 149.65. & 162.46. & 163.56. & 716.15. & 731.10. & 733.13. & 788.15. & 790.5. et 837.30. et 840.10. et 875.71. et 885.62. et 927.62.
Lucianus 28.18. et 44.22. et 66.11. et 69.62. et 159.4. et 188.17.22.38. et 191.18. et 192.15. et 225.13. et 230.67. et 313.19. et 321.59. et 324.12.40. et 326.44. et 327.31. et 333.52. et 342.19. et 386.57. et 419.50. et 481.21. et 483.65. et 503.37. et 515.48. et 524.23. et 608.45. et 641.62. et 656.17. et 691.22. et 694.53. et 717.11. et 730.22. et 923.43.48. et 1009.38. et 1020.4. et 1042.63.
Lucifer Caralitanus 224.59. et 355.50. et 706.67.
Lucilius 144.28. &c. et 223.8. et 188.52. et 428.19. et 756.17. et 766.3.
Lucretius 12.36. et 58.33. et 117.46, 49. et 123.55. et 127.53. et 251.7. et 268.31. et 396.25. et 431.64. et 464.44. et 465.18. et 527.17. et 540.63. et 667.67. et 677.50. et 679.62. et 681.13. et 724.69. et 767.68. et 885.59. et 925.36.
Ludolfus 206.8.
Ludovicus de Dieu 210.4.
Ludovicus de Dieu laudatus 98.2. et 210.4. et 357.8.
Ludovicus de Dieu notatus 108.7. et 515.72. et 884.53.
Ludovicus de Urrera in Æthiopiæ Descript. 935.12.
Luitprandus Cremonensis Episcopus 867.69. et 878.72.
Lycophron 126.7. et 127.32. et 142.20. et 279.22. et 599.8. et 691.65. et 771.22. et 829.2. et 858.63.70. et 859.11. et 978.60.
Lycophronis Scholiastes 142.24. et 279.25.
Lycus Rheginus poëta Lycophronis pater 98.19.
Lynceus Samius 327.43.
Lysandri Apophthegma 859.35.
Lysias 141.37.

M.

Macarius Ægyptius 557.47.
Macchabæorum loca emendantur 269.34. et 270.14.
Macchabæorum liber primus notatus 9.11.
Maccoth *Tract. Talmud.* 88.44.
Macrobius 16.27. et 42.45. et 43.54. & 44.7. et 98.70. et 210.8. et 316.38. et 339.21. et 367.62. et 431.19. et 609.68. et 673.12. et 701.31. et 826.37.46. et 899.69.
Maffæus 797.44.
Magi de Azazele 653.17.
Maginus in Palestina suâ 1018.17.
Mahumetani Theologi nugaces 1052.22
Mahumetes de Speciebus animantium 38.9.
Maimonides seu R. Moses Maimonis filius 11.22. et 78.46. et 173.10. et 180.32. et 274.49. et 276.61. et 190.33. et 355.24. et 389.73. et 390.22.48.51.52.68. et 391.2.33.62.67.71. et *pag.* 392. *tota & sequenti ferè mediâ.* et 393.35. &c. et 395.40. et 397.30.31. &c. 71. et 398.13. et 401.9. et 402.2. et 451.68. et 452.1. &c. et 471.69. et 482.36. et 484.37. et 487.55. et 492.36.57. et 559.35. et 562.57.73. et 563.32. et 564.7. et 566.44. et 570.52. et 571.30. et 572.66. et 573.65. et 574.16.29.36.41.50. et 575.33. et 576.54.65. et 578.8.63. et 579.18. et 580.16.25.44. et 581.61. et 583.73. et 584.41. et 589.46. et 590.64. et 593.13. et 594.56. et 596.74. et 597.32. et 602.39.49.59. et 607.19. et 609.36.42. et 615.24. et 639.5. et 643.50. et 655.34.40.52.66. et 656.2.5.13.22.47. et 657.35. et 658.26. et 659.1.23.29.36. et 661.8. et 690.4. et 698.72. et 757.23. et 868.19. et 1025.53. *Vide* Rambam.
Maimonidis Glossæ 1027.48.
Manetho Ægyptius 61.42. et 198.16. et 699.18. et 715.63.
Manilius Chrestus de Deorum Hymnis 211.6.
Marcellinus apud Hermolaum 1090.19.
Marcellus in Dioscoridem 607.34. et 1072.56.
Marcus Hieromonachus 556.68.
R. Mardochæus 89.65. et 100.44. et 433.6. et 501.49. et 865.58.
Mardochæus notatus 126.42. et 680.20. et 815.32.40. et 900.23. et 1067.45.
Maria Bilgæ filia 828.6.
Marinus Sanutus 633.18.
Marmolius in Africa suâ 59.68. et 76.34. et 85.62. et 87.14. et 88.3. et 268.65. et 455.4. et 496.55. et 716.70. et 833.50. et 834.23. et 869.40.50.59. et 908.37. et 935.12. et 936.12.
Martialis 1.27. et 10.41. et 30.28. et 60.16. et 64.23. et 96.41. et 98.58. et 102.32. et 162.62. et 191.15. et 253.36. et 343.4. et 365.32. et 422.72. et 475.53. et 478.38. et 481.30. et 491.34. et 321.67. et 530.68. et 595.36.39. & 599.51. et 604.30. et 626.26. et 27.27. et 671.61. et 744.71. et 756.42. et 786.63. et 793.47.53. et 807.70. et 813.3.69. et 855.58. et 869.9. et 877.35.38. et 885.65. et 899.8. et 901.73. et 903.42.45.48. et 911.12. et 925.30. et 932.41.52. et 946.30. et 947.59. et 966.6. et 968.6.9.18. et 970.69. et 992.52. et 997.43. et 1002.57. et 1094.5.
Martialis emendatus 223.1.64.71. et 234.3.
Martialis vel quisquis est autor libri Spectaculorum 931.11.31.53.56. et 932.39.
Martianus Capella 462.22.
Peter. Martyr de Novo Orbe 26.19.
Maruphides 489.50. *Vide* Ibnomaruph.
Æsopicis similes stricta oratione scriptæ 1002.67.
Maſal Kadmoni *R. Isaaci Solomonis filii in quo fabulæ. Æsopicis similes stricta oratione scriptæ* 1002.67.
Masora Magna finalis 782.62. et 783.15. et 784.65.
Masora Textualis 782.50.
Masoretæ 66.35. et 779.42. et 782.40.44.50.62. et 783.36. et 784.46. et 825.5. et 978.4.
Masoretæ aliter legunt 189.4.
Masoretæ notati 200.67.
Paprius Massonus 1004.26.
Masius 86.63. et 436.15.
Masudius Arabs in lib. de Mixtione auri. 942.58. & 943.18.
Matthiolus in Dioscoridem 463.11. et 710.19. & 814.44. & 877.8. & 1090.25.
Mawardi Scriptor Arabs 1005.27.
Maximus Taurinensis 571.15.
Maximus Tyrius 508.8.
Mediator lib. Arabicus Juridicus cujus autor Algazel 101.45. et 1014.24. et 1052.10.12. *Idem emendatus* 101.57. *Vide Algazelis liber, &c.*
Megasthenes 793.18.
Megilla *Tract. Talmud.* 1000.69.
Mela 345.61.
Mela Vossii 252.22.
R. Menachem Ricinensis 89.63. et 246.30. & 416.29. et 652.36. et 888.27.
Menachoth *Tract. Talmud.* 209.50. et 645.8.
Menander 41.58. et 1087.39.
Mercerus 472.3. et 1030.12.
Mercerus notatus 128.3. et 505.9. et 1085.22. & 1090.2.
Masnagius 104.67. et 181.63. et 641.29. & 764.54. et 917.7.
Metaphrastes 32.14.
Metrodori Jonica 321.53.
Meursius 104.66. & 181.61.
Meursius notatus 290.2. et 708.45.
Michael Apostolius 65.37. *Vide Apostolius.*
Michael Glycas 205.10.
Michael Psellus 929.49.
Midbar Rabba 21.3. et 869.2.
Midras 5.1. et 377.50. et 533.33. et 674.60. et 714.17. et 753.26.
Midras Agudda 202.46.
Midras *in Legem* 989.64.
Midras *in Psalmos* 218.7. et 225.73. et 881.56. et 888.6. et 978.18. et 980.48.
Midras Koheleth 214.33.
Midras *in Cantica* 262.12.45.64. et 926.12.
Midras *apud Kimchium* 365.35.
Miknaoth 293.20.
Minutius Felix 222.63. et 224.41.
Mirabilium Scriptor Augusti nomine 375.41.
Mirkaton 987.42.
Misna 780.35.
Misna *Talmud.* 1030.66.
Misna *in Tract. de Sabbatho* 84.18. et 225.71.
Moed Katon *Tract. Talmud.* 66.52. et 93.4. et 1024.3. et 1025.1. et 1026.49. et 1030.71.
Monceius 336.69.
Monile, Liber Arabs de Cibo Johannis Bapt. 36.12.
More Nebochim 680.43.

Albertus Moscenius 941. 23.
Moschopulus 641. 7.
Moschus 198. 7.
Joh. Moschi Limonarium 234. 23.
R. Moses Nachmanis filius Gerundensis 20. 60. & 173. 47. & 174. 20. 30. & 297. 74. & 354. 10. & 426. 42. Vide Ramban.
R. Moses Sacerdos 215. 11. 72.
Munsterus 472. 5. & 910. 15.
Munsterus notatus 128. 3. & 365. 7. &c. & 1068. 55.
Mussetus 70. 5.
Mugialisa i. e. Confessus lib. Arabs de Auguriis 20. 3.
Musallimus 83. 7.
Myrinus in Epigrammate nondum edito 990. 73.
Mythographi veteres 855. 55.

N.

R. Nachman 355. 5.
Nævius 503. 53. & 756. 17.
Narbonenses apud Gesnerum 1075. 17.
Nasrius Arabs Onirocriticus Oxonii manuscriptus 104. 27. & 106. 73. & 489. 52. & 911. 60. & 946. 70.
R. Nathan 1036. 36. & 1038. 65.
R. Nathan laudatur 19. 37.
Nauclerus 351. 63.
Naudæus 180. 68.
Nearchus 50. 1. & 792. 66. & 774. 61. & 847. 40. & 1042. 32.
Negain seu de Plagis Tract. Talmud. 492. 35. et 587. 45.
Nemesianus 906. 48. et 123. 63. et 128. 58. & 129. 10. et 145. 8. et 158. 70. et 159. 44. & 298. 38. et 723. 29. et 861. 69. et 928. 17. & 1039. 69.
Neophytus in Jatrico 488. 50. 606. 15.
Nicander 26. 45 71. et 27. 2. et 29. 8. et 68. 48. 51. et 69. 1. et 107. 54. et 136. 68. et 275. 31. et 464. 50. et 471. 3. et 395. 63. et 453. 2. et 477. 50. et 490. 53. et 502. 2. 30. et 624. 29. et 730. 62. et 837. 26. et 851. 43. et 885. 70. et 906. 56. et 979. 59. 70. et 980. 17. et 990. 57. et 1016. 49. et 1079. 60. et 1086. 40. 56.
Nicandri Scholiastes 317. 44. et 395. 67. et 502. 9. et 505. 39. et 507. 33. et 980. 11. et 990. 60. 64. et 1016. 51. et 1060. 60. et 1064. 19. et 1075. 11. et 1079. 61. et 1086. 62.
Nicephorus Historicus 36. 8. et 251. 46. et 588. 29. et 896. 74.
Nicephorus Babylaces 187. 54.
Nicephorus Callistus 908. 34. et 934. 2.
Nicocles 1026. 74.
Nicolai 180. 50.
Nicholaus Damascenus 22. 5. 15. et 369. 18. & 599. 16.
Nicomedes Jatro sophista 606. 26.
Jo. Eusebius Nieremberg. 26. 26.
Nigidius 431. 20.
Niphus in Aristotelem 1090. 17.
Liber nominum à Philone inchoatus, ab Origene auctus, & ab Hieronymo perfectus, ut creditur 136. 9. et 411. 34. et 431. 52. et 632. 59. et 1002. 45. et 1033. 22.
Nonnius Marcellus 17. 35. et 18. 24. et 438. 23. et 586. 57. et 597. 47. et 664. 48. et 732. 72 et 856. 42. et 1032. 49.
Nonnus 7. 28. et 22. 27. 28. et 39. 69. et 66. 57. et 109. 49. et 144. 26. et 213. 16. & 250. 4. et 255. 22. et 313. 54. et 385. 60. 66. et 477. 40. 44. et 507. 62. 65. et 591. 63. et 641. 67. et 642. 1. et 667. 62. et 730. 31. & 732. 1. et 736. 18. et 754. 34. et 785. 62. & 977. 19.
Novariæ Nomenclator Arabico-Syro-Latinus 92. 5. et 1022. 51. et 1091. 62.
Thomas à Novaria notatus 478. 8.
Novatianus 699. 47. et 995. 10. et 997. 41. & 1000. 38.
Nubiensis Geographus 40. 51. 69. & 81. 72. & 210. 37. & 359. 61. & 833. 50. & 908. 38. & 934. 53. 70. & 936. 3. 14. & 938. 21. 40. 50. & 939. 4. & 942. 18. & 943. 10. & 1009. 10.
Numenius 645. 14.
Nymphiodorus Amphipolita 337. 38. & 339. 46.

O.

Julius Obsequens 198. 20. 35. &c. & 267. 9. & 825. 56.
Ochinus notatus 587. 29.
Oecumenius 31. 34. & 140. 61. & 771. 46. & 1024. 67.
Oholoth Tract. Talmud. 1073. 53.
Oketsin Tract. Talmud. 975. 18.
Olaus Magnus 28. 49. & 51. 35. & 837. 51.
Olearius 76. 36. 52. & 312. 43. & 496. 35. & 676. 53. & 717. 9. & 988. 60. & 826. 35. & 845. 30. & 846. 12. & 1015. 56.
Olearii Indich 259. 30.
Oleaster 426. 54.
Oleastrius 594. 84.
Olympiodorus 8. 13. & 50. 43. & 666. 43. & 707. 4. 33. & 871. 32. & 876. 54. & 919. 11.
Onesicritus 50. 2. & 932. 62.
Onkelos 109. 66. & 433. 59. & 472. 7. & 478 61. & 479. 48. & 573. 26. & 575. 61. & 578. 26. & 627. 10. & 634. 55. & 644. 25. 42. & 658. 41. & 672. 38. & 677. 70. & 738. 38. & 781. 68. & 897. 42. & 909. 47. & 964. 51. & 973. 40. & 1054. 18. & 1078. 61.
Onkelos aliter legit 541. 41.
Onkelos emendatus 1064. 36.
Onirocriticus poëta in Suida 106. 39.
Onirocriticus scriptor 687. 51.
Oppianus 16. 26. 34. & 29. 9. & 37. 69. 71. & 38. 46. & 39. 72. & 45. 36. & 46. 74. & 51. 46. 67. & 61. 41. & 63. 17. & 65. 53. & 62. 26. 35. & 104. 14. & 120. 7. 11. & 128. 16. & 132. 4. & 141. 11. 15. & 152. 12. & 159 44. & 161. 8. 63. & 162. 13. 42. & 164. 10. & 166. 67. & 167. 41. &c. & 197. 66. & 253. 64. & 254. 33. & 272. 1. & 284. 7. & 287. 52. & 288. 60. & 294. 6. & 386. 6. & 477. 32. 36. & 490. 50. & 507. 46. & 529. 68. & 545. 43. & 546. 41. &c. & 599. 20. 25. & 662. 70. & 683. 56. & 688. 33. & 711. 7. 12. & 715. 65. 67. & 718. 6. 12. 19. & 722. 63. & 721. 64. & 723. 14. 32. & 725. 22. & 726. 38. & 727. 52. & 729. 26 & 730. 23. & 731. 20. 49. & 733. 20. & 734. 20. & 735. 13. 20. 24. & 736. 16. & 742. 67. & 743. 31. & 761. 50. & 763. 5. 26. &c. & 786. 42. 70. & 787. 16. 63. 66. 68. 71. & 788. 35. & 789. 68. & 790. 9. 14. & 792. 27. & 793. 66. & 795. 13. 16. & 798. 72. & 801. 59. & 803. 36. 73. & 804. 7. 26. & 806. 60. 62. & 807. 49. & 808. 2. 9. 15. 30. & 809. 10. & 812. 65. & 814. 38. & 817. 30. 39. & 821. 15. & 822. 10. 12. & 824. 37. & 825. 49. 72. & 826. 51. & 830. 38. & 831. 37. & 832. 70. & 834. 33. & 837. 40. & 841. 4. & 846. 42. & 847 13. & 848. 11. & 852. 47. & 855. 22. 32. 66. & 856. 8. & 859. 57. 66. & 868. 40. & 869. 12. 17. & 870. 15. & 878. 64. & 879. 6. & 884. 26. & 886. 28. 37. & 893. 1. & 899. 11. & 903. 53. 55. & 906. 47. & 907. 40. & 910. 69. 72. & 918. 60. 67. 69. & 919. 26. 62. 74. & 926. 15. & 928. 5. & 931. 7. 61. & 941. 1. 3. 13. 18. 21. 24. 30. 58. & 948. 2. & 953. 32. & 958. 65. & 961. 46. & 967. 55. 64. & 968. 25. 33. 53. 73. & 969. 10. 34. 41. 46. & 970. 54. 71. 72. 979. 46. & 992. 6. & 997. 36. & 1010. 44. & 1034. 44. & 1037. 37 & 1040. 60. 65. 71. & 1041. 7. & 1068. 21. 48.
Oppiani varia lectio 164. 22.
Oppianus notatus 933. 24.
Oppianus emendatus 43. 26. 37. & 734. 40. & 968. 66.
Oppiani Scholiastes 662. 69. & 801. 74. & 847. 17. 73.
Optatus 346. 47.
Oribasius 876. 70.
Origenes 34. 48. & 172. 62. & 209. 35. 70. & 226. 73. & 227. 21. & 555. 70. & 736. 54. & 925. 62. & 929. 26. & 997. 12. & 1000. 29.
Origenes spurius in Jobum emendatus 183. 71.
Orpheus 309. 18.
Orphei seu Onomacriti verius Argonantica 787. 5. & 806. 70.
Ortelius notatus 189. 14.
Orthagoras 50. 2.
R. Orsias 354. 28.
Osorius 364. 13. & 797. 44.
Ovidius 19. 4. et 25. 36. et 43. 23. et 44. 14. et 102. 35. et 106. 9. et 119. 10. 15. et 128. 49. et 130. 5. 12. et 132. 1. et 149. 54. et 161. 60. et 162. 4. et 176. 30. et 187. 73. et 188. 8. et 252. 46. et 253. 34. et 254. 14. et 267. 25. 34. et 287. 44. 71. 74. et 295. 36. et 312. 69. et 313. 24. 26. 28. et 315. 15. et 322. 20. 21. et 323. 50. et 344. 40. et 367. 74. et 405. 21. et 529. 11. et 541. 12. et 595. 58. et 642. 50. et 679. 64. et 684. 21. et 687. 49. et 691. 29. et 726. 35. et 731. 67. et 735. 56. et 754. 19. et 778. 31. et 796. 13. 17. 20. et 799 6. et 806. 72. et 807. 1. 3. et 808. 19. et 810. 10. 12. et 814. 36. 68. et 817. 9. et 819. 21. et 822. 7. 32. et 823. 2. 4. et 834. 43. & 840. 69. et 856. 71. &c. et 857. 11. 30. 38. et 860. 65. et 883. 20. et 898. 37. 43. et 923. 24. & 927. 60. & 966. 2. 4. & 977. 41. & 981. 45. et 982. 62. et 983. 31. et 985. 18. et 1032. 69. et 1080. 8. et 1084. 37. et 1087. 24. et 1088. 10.
Ovidius Spurius in Philomela 7. 52. & 65. 28. & 471. 8. & 809. 64. 68. & 884. 22.
Ovidius notatus 977. 49. & 1062. 60.

P.

Pacuvius 923. 37.
Pagninus 472. 2. & 483. 61. & 1068. 53.
Pagninus notatus 111. 61. & 395. 6. &c.
Palæmon 160. 51.
Palæphatus 429. 36.
Palamedes Eleaticus 929. 15.
Palladii Lausiaca 645. 50. & 835. 44. & 920. 42.
Palladius de re rustica 104. 42. et 105. 7. & 106. 67. et 108. 62. et 109. 43. et 111. 42. & 120. 5. et 125. 28. et 187. 70. et 231. 54. & 234. 54. et 235. 29. et 276. 15. et 299. 71. & 450. 18. et 518. 64. et 519. 52. et 523. 53. & et 647. 51. et 786. 34. et 911. 48.
Pancrates Alexandrinus 741. 53.
Pantaleon 56. 7.
Para Tract. Talmud. 290. 34. & 989. 55.
Parmenio Bysantinus 313. 21.
Paulinus 181. 60. & 187. 60. & 593. 59. & 805. 19.
Paulus Festi Abbreviator 419. 63. & 582. 34.
Paulus Ægineta 180. 44. & 630. 24. & 708. 27. & 1042. 6. & 1062. 19. & 1086. 53.
Paulus Περιοδεύτης 630. 70.
Paulus Venetus 78. 61. et 106. 50. 53. et 268. 60. et 496. 12. et 796. 61. et 934. 5. 10. 73. et 936. 8. et 1041. 45.
Pausanias 36. 37. 47. et 111. 26. et 115. 3. 38. et 147. 11. et 176. 6. et 189. 50. et 229. 23. et 236. 19. et 250. 63. et 253. 64. et 363. 50. 55. et 388. 61. et 389. 60. 61. et 418. 21. et 754. 59. et 787. 21. et 816. 46. et 351. 3. 24. 35. et 903. 52. et 931. 7. 20. et 958. 42. et 959. 33. et 963. 60. 990. 70. et 1060. 69. et 1081. 49.
Peah Tract. Talmud. 981. 71.
Pena 589. 8.
Perdiccas Ephesius de Dominicis Thematibus circa Jerosolymam 210. 53.
Joachimus Perionius notatus 32. 66.
Persæ 254. 1. & 794. 42. & 846. 10.
Persius 64. 25. & 502. 52. & 503. 12. & 667. 48. & 682. 14. & 710. 32. & 853. 29.
Pesachim vel de Paschate Tract. Talmud. 193. 28. et 203. 17. et 278. 31. et 283. 2. et 303. 38. et 540. 9. et 559. 47. et 580. 38. 41. et 903. 16.
Pesachim Talmud. Jerosolymitani 605. 6.
Pesikta 20. 68.
Petavius 601. 73.
Samuel Petit notatus 664. 24.
Petosiris Ægyptius Astrologus 583. 34.
Petronius 781. 46. & 814. 36. & 819. 24.
Petrus Cluniacensis Alcorani Interpres 92. 29.
Petrus Crescentiensis 974. 1.
Phœdrus 627. 31. & 671. 57. & 973. 9. & 712. 13. & 720. 40. & 851. 71. & 852. 42.
Phavorinus 7. 19. et 96. 1. et 109. 54. et 164. 30. 65.

65. & 165. 42. & 233. 4. 31. & 309. 33. & 313. 14. & 512. 41. & 516. 43. & 517. 14. & 693. 71. & 802. 3. & 848. 3. & 926. 4. & 978. 59. & 982. 53. & 1000. 22. & 1060. 19. & 1070. 10.
Phavorinus emendatus 31. 31.
Phavorinus notatus 1088. 23.
Pherecrates 41. 58.
Philargyrus 342. 47.
Philastrius 562. 43. & 1018. 14. & 1033. 21.
Phile 27. 14. et 29. 10. et 47. 15. et 65. 56. & 163. 1. et 313. 47. et 489. 17. et 507. 58. & 693. 10. et 711. 14. et 733. 17. 22. 38. et 734. 51. 70. et 756. 69. et 775. 57. et 814. 40. & 824. 66. 73. et 826. 14. et 833. 3. et 834. 38. et 847. 57. et 911. 19. et 933. 54. et 941. 6. & 945. 16. et 1034. 45. et 1040. 51. et 1073. 66.
Phile notata 1085. 70.
Philes versus male redditus explicatus 945. 17.
Philemon 41. 58. et 419. 4. et 492. 25. et 559. 25. et 1019. 60.
Philippus poëta Græcus 1009. 40.
Philo Alexandrinus 34. 38. et 245. 62. et 246. 29. 45. 339. 72. et 340. 10. 15. 17. 23. & 342. 67. 70. et 353. 33. et 416. 17. et 726. 41. et 555. 69. et 568. 39. et 575. 71. et 576. 5. et 580. 5. et 601. 5. et 701. 38. et 773. 60.
Philo notatus 340. 38.
Philo Byblius 44. 44. & 365. 47.
Philo Carpathius 925. 68. & 929. 37.
Philo vetustior à Byblio & Alexandrino diversus 405. 53. &c.
De Philomelâ Poëmatium Ovidio perperam adscriptum 809. 6. 64. 68. & 884. 22. *Vide* Ovidius.
Philostorgius 160. 1. & 251. 40. & 869. 21. & 908. 33. & 933. 64.
Philostorgius manu-scriptus 662. 54.
Philostratus 10. 46. et 19. 51. et 22. 11. 16. & 47. 36. et 88. 31. et 141. 46. et 142. 3. et 164. 34. 36. et 176. 39. et 253. 65. et 254. 16. & 268. 5. 21. et 270. 42. et 462. 42. et 669. 34. et 712. 1. et 723. 6. et 727. 60. et 742. 63. et 743. 9. et 744. 28. et 788. 20. et 804. 58. et 814. 60. et 822. 20. et 929. 17. et 931. 7. et 933. 9. et 963. 62. et 983. 55. et 1009. 42.
Philostratus emendatus 47. 55.
Philoxenus 501. 69. & 673. 18. & 727. 65. & 730. 51.
Philoxeni Glossæ emendatæ 765. 54.
Phlegontis Scholiastes 164. 65. & 165. 42. 52.
Joh. Phocas *in Descriptione Terræ Sanctæ* 10. 16. & 722. 30.
Phocylides Spurius 399. 30. & 636. 32. & 670. 59. & 687. 40.
Photius 28. 10. & 255. 46. & 495. 59. & 703. 51. & 1010. 25.
Pindarus 97. 74. & 105. 22. 50. 51. & 162. 34. & 228. 67. & 229. 14. & 230. 17. & 236. 22. & 289. 64. 68. & 387. 33. & 642. 14. & 723. 15. & 881. 49. & 977. 58.
Pindari Scholiastes 21. 73. & 105. 54. & 229. 18. & 387. 42. & 723. 17. & 898. 65.
Pirke Aboth *Tract. Talmud.* 36. 58. & 193. 21. & 355. 18. & 540. 9.
Piscator 636. 68.
Piscator notatus 587. 28.
Pisidas 27. 54. & 64. 45. & 65. 36. & 1084. 40.
Platina de Honestâ Voluptate & Valetudine 634. 15.
Plato 58. 64. & 106. 26. & 109. 60. & 273. 32. & 187. 57. & 314. 54. & 322. 70. & 349. 20. & 379. 69. & 528. 66. & 659. 64. 979. 50.
Plato Comicus 41. 58.
Plautus 16. 74. & 18. 25. & 24. 61. 62. & 25. 8. & 27. 19. & 30. 55. & 61. 34. & 158. 72. & 180. 8. 12. & 187. 27. & 233. 41. & 281. 22. 24. 25. & 295. 38. & 317. 63. & 334. 15. & 387. 51. & 406. 52. & 436. 53. & 663. 21. & 664. 18. 34. 36. 38. 40. 42. & 687. 28. & 765. 73. & 770. 64. & 923. 18. 62. & 970. 29. & 1012. 24. et 1025. 14. et 1039. 72. et 1004. 64.
Plinius 6. 26. et 21. 71. et 23. 53. et 24. 52. 53. et 25. 32. &c. et 26. 32. et 27. 42. 63. et 29. 9. 12. et 33. 19. et 35. 59. et 36. 40. 41. 52. et 37. 66. et 39. 9. 53. et 42. 32. 52. & 43. 18. et 44. 7. et 46. 65. 66. et 47. 68. et 50. 4. et 57. 4. et 61. 47. 64. et 62. 18. et 63. 37. & 64. 6. et 65. 38. et 67. 9. et 70. 55. et 76. 63. et 78. 5. et 79. 8. et 86. 18. et 87. 27. et 108. 5. 66. et 109. 3. 28. et 110. 59. et 113. 45. & 118. 60. et 119. 48. et 120. 61. et 121. 5. & 122. 49. et 130. 23. et 150. 72. et 162. 51. & 165. 38. et 166. 47. et 172. 15. et 180. 4. & 186. 34. &c. et 195. 13. et 198. 44. et 204. 1. et 230. 56. et 231. 2. et 232. 51. 71. et 233. 28. et 234. 40. et 236. 7. et 241. 12. et 249. 64. et 250. 38. 40. et 251. 19. 33. et 253. 54. 65. et 254. 5. 14. et 255. 5. 7. 10. 11. 26. & 256. 61. 64. et 263. 62. et 264. 4. et 268. 22. et 272. 71. et 273. 4. et 281. 8. et 285. 19. & 290. 9. et 294. 44. et 295. 9. et 298. 22. & 300. 43. et 307. 5. et 309. 26. et 315. 22. 23. et 321. 35. et 322. 55. et 334. 4. et 364. 33. et 382. 12. et 384. 10. 73. et 387. 4. et 389. 47. et 395. 51. 60. et 401. 48. et 405. 2. et 410. 7. 52. et 418. 32. 33. 37. 40. 50. et 420. 15. et 437. 4. et 442. 19. et 443. 54. et 473. 59. et 474. 1. et 479. 21. et 480. 59. et 485. 59. et 488. 33. 47. et 495. 37. et 502. 67. et 504. 34. et 508. 30. et 512. 70. et 514. 17. et 510. 29. et 520. 56. et 522. 21. et 524. 16. et 535. 21. et 532. 55. et 535. 71. et 546. 24. et 549. 13. et 585. 31. et 589. 23. et 605. 50. 52. & 606. 9. 64. 66. et 607. 5. 14. et 608. 12. 73. et 609. 13. et 632. 56. et 633. 10. et 648. 40. et 665. 41. et 673. 5. 32. et 674. 60. & 675. 48. et 682. 13. et 692. 36. et 293. 4. 22. 29. et 702. 54. et 705. 38. et 708. 25. 28. 35. 37. 42. et 719. 11. 15. 18. et 716. 12. et 718. 28. et 721. 14. 25. et 722. 39. 41. et 725. 18. et 726. 19. et 731. 14. et 736. 51. et 739. 31. et 742. 57. et 743. 24. et 744. 56. 58. et 746. 4. et 761. 34. et 778. 29. et 786. 30. 57. 59. et 787. 13. 48. 50. et 788. 12. 71. et 790. 49. et 793. 39. et 794. 9. et 796. 23. 26. et 798. 66. 73. et 799. 8. et 800. 21. 24. 28. 62. 70. et 801. 3. 15. 19. 26. 28. et 802. 39. et 803. 5. 55. 57. et 804. 32. 52. 53. et 806. 59. & 809. 21. et 810. 46. et 812. 63. et 814. 37. 56. et 816. 9. et 818. 12. et 826. 19. et 828. 69. et 831. 54. et 833. 2. 47. 72. et 835. 18. 38. et 837. 73. et 838. 1. 3. 10. 24. 64. 67. & 840. 23. 50. 63. et 841. 13. et 846. 31. 64. et 847. 2. 49. et 848. 40. et 851. 37. et 854. 32. et 858. 3. 58. et 859. 60. et 870. 11. & 871. 46. et 872. 24. et 873. 46. et 877. 25. & 878. 14. et 879. 1. et 886. 5. et 890. 39. 42. et 902. 40. 47. et 903. 34. 52. et 908. 68. et 911. 7. et 912. 4. 14. et 913. 62. et 917. 19. et 918. 4. et 923. 72. et 926. 1. et 931. 6. & 932. 21. 55. et 933. 6. 17. 47. et 943. 9. & 945. 72. et 946. 7. 11. 18. 20. 34. et 947. 9. 12. et 948. 21. et 951. 56. 65. et 952. 60. & 959. 65. et 961. 30. et 963. 40. 58. et 969. 26. 971. 5. 4. 12. et 974. 18. et 977. 51. et 986. 67. et 990. 47. et 991. 2. 58. et 993. 4. et 994. 4. 60. 62. et 996. 5. et 998. 4. 8. 10. 19. 28. et 1000. 44. &c. et 1003. 22. et 1005. 55. & 1006. 48. & 1009. 5. & 1010. 31. 36. & 1016. 19. 55. 68. & 1017. 62. & 1018. 50. & 1019. 1. & 1024. 5. & 1025. 17. & 1026. 21. & 1027. 62. & 1035. 69. & 1036. 3. & 1037. 6. 44. & 1055. 50. & 1059. 28. 38. 63. & 1060. 14. & 1061. 10. 15. 20. 39. 50. 61. & 1062. 39. & 1063. 4. 1066. 27. & 1067. 14. & 1072. 51. 56. & 1075. 14. & 1080. 29. 38. & 1085. 54. & 1088. 11. 36. & 1087. 36. & 1088. 36. & 1090. 22. & 1093. 14. & 1094. 1.
Plinius defenditur 801. 26.
Plinius emendatus 191. 7. 10. & 603. 53. & 604. 12. 51. 63. & 625. 32. & 692. 3. 8.
Plinius notatus 261. 14. 17. & 645. 30. & 894. 6. & 1089. 23. 27.
Plinius notatus & emendatus 891. 3. &c.
Plinii σφάλματα 1000. 57.
Plinius Junior 438. 25. & 586. 50. & 713. 21.
Plutarchus 17. 60. & 33. 12. & 39. 23. & 41. 63. & 43. 59. & 44. 6. & 60. 24. & 61. 21. & 74. 13. 19. & 105. 20. 63. & 112. 53. & 121. 6. & 146. 19. & 151. 55. 70. & 156. 25. & 163. 18. & 169. 24. & 170. 8. & 189. 73. & 198. 32. & 229. 12. & 231. 4. & 237. 12. & 238. 17. & 250. 60. & 255. 69. & 256. 26. & 257. 68. & 258. 31. & 261. 28. & 264. 55. & 267. 43. 49. & 268. 24. & 279. 66. & 280. 60. & 290. 40. & 194. 26. 31. & 309. 46. & 315. 60. & 321. 53. & 323. 31. & 324. 38. et 325. 22. 30. et 334. 22. et 339. 30. 50. et 340. 49. 51. 56. 63. et 341. 3. 7. 17. 62. 67. et 343. 12. 26. 35. et 344. 30. 68. et 358. 9. 25. & 363. 23. at 368. 24. 30. et 389. 34. 38. 50. et 397. 8. et 418. 46. et 428. 52. et 438. 28. & 444. 64. et 476. 69. et 479. 18. et 492. 1. 19. et 520. 56. et 522. 5. et 530. 25. et 541. 18. 26. et 556. 5. et 557. 53. et 599. 40. 43. 45. et 601. 50. et 604. 37. et 635. 44. et 636. 50. & 637. 72. 73. &c. et 641. 66. et 642. 29. et 647. 55. et 669. 15. et 673. 50. et 677. 40. et 680. 7. et 683. 62. et 689. 52. et 684. 74. et 687. 55. 691. 35. 39. 44. 53. 55. 70. et 692. 12. 15. et 695. 21. et 696. 49. et 698. 51. et 699. 14. 701. 42. & 703. 26. & 719. 74. & 729. 12. & 731. 35. & 734. 3. & 743. 59. & 759. 14. & 765. 13. 26. & 790. 32. 49. & 792. 40. & 799. 7. & 800. 32. & 808. 32. 39. 42. & 809. 3. & 810. 47. & 814. 17. & 838. 29. & 855. 43. & 859. 60. & 876. 28. & 885. 48. & 892. 69. & 923. 35. & 926. 72. & 946. 20. & 963. 51. & 982. 30. & 983. 50. & 995. 1. & 997. 49. & 999. 70. & 1034. 22. 25. & 1035. 8. & 1080. 40. & 1082. 15. & 1089. 30.
Plutarchus Judæos calumniatur 222. 38.
Plutarchus emendatus 486. 6. 10. & 527. 66.
Plutarchus de Fulminibus emendatus 198. 50. 57.
Poëta eximius de Hystrice 1040. 10. 25. 42.
Poëta Arabs Anonymus 844. 11.
Poëta vetus Christianus ab Irenæo citatus 652. 72.
Poëtæ Arabes 1054. 73.
Poëtæ Græci & Latini duodecim qui equinæ jubæ meminere 119. 67. &c.
Poetarum veterum Catalecta 807. 10.
Polemon 164. 27. & 1020. 63. & 1091. 48.
Politianus 931. 33.
Iulius Pollux 7. 51. & 8. 5. & 63. 20. & 78. 21. & 80. 9. & 114. 60. & 120. 13. 19. & 121. 6. & 123. 29. & 129. 74. & 136. 70. & 140. 63. & 150. 59. & 158. 68. & 159. 12. & 162. 64. & 188. 72. & 203. 30. & 211. 52. & 226. 16. & 229. 33. & 236. 12. & 273. 47. & 276. 10. & 327. 38. & 369. 7. & 389. 50. & 419. 7. 65. & 423. 18. 28. & 477. 47. & 498. 46. & 500. 52. & 506. 52. & 548. 22. & 593. 41. & 620. 73. & 634. 37. & 648. 64. & 621. 72. & 667. 21. 40. et 669. 66. et 677. 16. et 684. 73. et 685. 4. et 688. 6. et 705. 43. & 727. 33. & 730. 18. & 736. 26. & 739. 33. 37. & 765. 56. & 787. 4. & 788. 22. & 794. 40. & 801. 49. & 802. 27. & 841. 23. & 847. 5. 24. & 868. 60. 63. & 869. 41. & 870. 8. & 883. 10. & 889. 34. & 922. 36. & 933. 7. & 995. 55. & 998. 6. 19. 51. 58. & 1000. 10.
Pollux emendatus 174. 69. & 384. 69. & 385. 2. & 432. 63. & 680. 74.
Pollux notatus 689. 46. & 763. 10. 55.
Polyænus 24. 4. & 78. 28. & 502. 13. & 851. 56. & 963. 54.
Polybius 39. 66. & 135. 50. & 223. 15. & 229. 20. & 257. 37. & 258. 8. 9. 44. 46. & 260. 29. & 266. 14. & 268. 4. 7. & 270. 55. & 338. 32. & 481. 71. & 593. 58. & 736. 51. & 1002. 42.
Polychronius 760. 54. & 871. 32.
Pomarius 107. 74. & 136. 23. & 241. 42. & 420. 44. & 428. 48. & 433. 5. & 479. 46. & 758. 61. &. 594. 64. & 607. 44. & 627. 14. & 651. 21. & 684. 16. & 774. 7. & 865. 58. & 883. 42. & 910. 12. & 915. 2. & 950. 70. & 1006. 26. & 1022. 30. & 1036. 37. & 1039. 39. 37. & 1073. 52. & 1075. 54. & 1078. 62.
Pomarius notatus 624. 25. & 680. 20. & 900. 23.
Pomarius notatus & emendatus 1063. 33. *Vide* David de Pomis.
Pontanus 899. 71.
Ponzettus in lib. de Venenis 1090. 18.

Porta Cœli 27. 43. et 46. 4. et 47. 31. et 684. 17. et 903. 39. et 1041. 20. *Vide* R. Gersom.
Porphyrio in Horatium 181. 51. et 276. 24.
Porphyrius 2. 36. et 19. 60. et 314. 36. et 691. 40. et 697. 13. et 703. 37. et 715. 60. et 1088. 16. et 1090. 8.
Possidonius 110. 52. et 160. 73. et 486. 14.
Postellus 1006. 24.
Priscianus 787. 31. et 876. 19.
Priscus 189. 16. et 896. 73.
Probus 1039. 65.
Proclus 876. 28.
Procopius 18. 40. et 192. 67. et 211. 60. et 336. 60. et 489. 32. et 539. 43. et 568. 12. et 608. 2. et 643. 37. et 653. 19. et 699. 66. et 732. 34. et 866. 21. et 896. 71. et 992. 38.
Propertius 12. 32. et 105. 72. et 117. 58. et 198. 3. et 540. 67. et 691. 31. et 856. 66.
Proverbia Arabica 69. 63. et 901. 38. et 918. 39.
Proverbia Arabum de Camelo 83. 41. &c.
Proverbium Arabum de fugaci Capreâ 928. 47.
Proverbium Arabicum de Chamæleonte 182. 14.
Proverbia Arabica de fele 863. 20.
Proverbium Arabicum de Aljarbuo 1013. 36.
Proverbia Arabica multa 1070. 60.
Proverbium Boliti pœna 329. 50.
Proverbia de Lepore seu dasypode 999. 45.
Proverbia Talmudis de Camelis 86. 68.
Prudentius 17. 66. et 35. 39. et 591. 61. et 609. 1.
Psalmus CLI. *in Apollinari. & in Æthiopicâ, Syriacâ & Arabica* P*araphrasi* 464. 23.
Psellius 732. 7.
Ptolemæus 40. 46. et 82. 4. et 165. 39. et 166. 4 et 171. 70. et 250. 8. et 485. 11. et 489. 70. et 490. 1. 21. et 621. 31. et 632. 56. et 665. 39. et 722. 40. et 970. 3. et 993. 53. et 1007. 60.
Ptolemæi Euergetis Inscriptio vetus 256. 70.
Ptolemæus Hephæstion 142. 29.
Pythagoras 315. 14. et 770. 71. et 773. 10.

Q.

Petr. Quinqueramus in Provinc*iæ Descriptione* 1003. 33.
Quintilianus 287. 24. et 313. 34. et 326. 5. & 462. 10. et 527. 31. et 544. 60. et 687. 48.
Quintus Smyrnæus 161. 50. et 128. 27. &c. & 287. 47. et 312. 58. et 481. 18. et 482. 60. & 720. 21. et 730. 62. et 822. 40. et 829. 19. 29. et 848. 60. 61. 70. et 849. 1. et 881. 50. & 1009. 43.

R.

Rabanus 353. 56. et 886. 60.
Rabba in Numeros 193. 52. 72. et 194. 1. 22. 61. et 195. 4. 41. 61. 74. et 196. 74. et 197. 1.
Rabba Nachmanides 214. 28.
Rabbinorum fabula de Mustela 1028. 50.
Radulphus notatus 162. 69.
Rambam 186. 68. et 209. 49. et 195. 54. *Vide* Maimonides *seu* R. Moses Maimonis filius.
Rambam 1. 9. et 5. 48. et 608. 35. *Vide* R. Moses Nachmanis filius.
Razis 796. 69. et 797. 5. et 929. 1. et 997. 29. et 1007. 20.
Remigius Altissiodorensis 729. 61.
Rhæti de Salamandrâ 1059. 60.
Ribera 426. 54.
Richardi Leges 391. 23.
Petr. de Riga 351. 52.
Riolanus 180. 47. 67.
Rittershusius 804. 27. et 1068. 42.
Rittershusius notatus 906. 52.
Rondeletius 47. 54. et 51. 33. et 490. 39. et 996. 73. et 1061. 23.
Ros Hassana *Tract. Talmud.* 425. 58. et 433. 6.
Rufinus 337. 28. 47. et 339. 56.
Rufus Ephesius 203. 45. et 502. 19.
Rugiani Arabs Scriptor 1005. 27.
Rupertus notatus 353. 11.
Rutilius Rufus 1018. 37.

S.

R. *Saadias* Gaon 55. 1. & 214. 47. & 551. 23. & 573. 28. & 575. 65. & 596. 39. & 651. 9. & 748. 25. & 749. 30. & 816. 72. & 960. 7.
De Sabbatho Tract. Talmud. 17. 10. & 52. 16. & 143. 73. & 286. 29. & 305. 9. & 323. 70. & 331. 71. & 401. 37. & 411. 31. & 437. 61. & 486. 28. & 487. 50. & 489. 30. & 494. 66. 70. 73. & 559. 9. & 587. 32. & 593. 1. & 664. 73. & 699. 7. & 702. 35. 37. 40. & 710. 39. & 718. 74. & 900. 45. & 944. 47. & 945. 32. & 986. 29. 32. 35. 38. & 988. 36. & 989. 63. & 1036. 52. & 1039. 25. & 1064. 60. & 1075. 73. & 1085. 48.
Sachich Musallim *i.e. verus fidelis, libri juridici titulus* 716. 60.
Salicæ Leges 391. 19.
Salmasius 36. 41. & 113. 73. & 276. 32. & 488. 45. & 489. 3. & 604. 21. & 667. 10. & 803. 11. 17. & 837. 65. & 846. 57. & 921. 54. & 946. 25. & 970. 35. & 989. 4. & 991. 14. & 999. 28. & 1084. 16. & 1096. 20.
Salmasius notatus 24. 66. & 287. 61. & 479. 25. & 890. 61. & 987. 19.
Salonius in Proverbia *notatus* 1087. 29.
Salustius 5. 50. & 18. 56. & 687. 48.
Samaritanum Exemplar 391. 45.
Samaritanus Interpres 989. 53. & 2046. 44. & 1054. 23. & 1065. 42. & 1066. 45. & 1079. 13. & 1085. 42. & 1086. 29.
Samaritanus aliter legit 152. 40. & 541. 36.
Samaritani 1046. 4.
Samaritani Legi quid addant 398. 56.
Samaritanus Interpres notatus 493. 71. & 634. 65.
Samaritana Editio emendata 634. 70.
Samaritana Versio aliter legit 350. 24.
Samonicus 180. 35. 41.
Sanchoniathon 44. 50. & 431. 61. 62. & 624. 57. & 663. 68.
Sanhedrin *Tract. Talmud.* 92. 57. & 154. 56. & 157. 29. & 179. 71. & 202. 74. & 208. 18. & 213. 62. &c. & 260. 52. & 354. 14. 28. & 355. 5. & 478. 13. & 481. 35. & 649. 48. & 665. 46. & 1022. 11. & 1039. 24.
In Tract. Sanhedrin *Persicæ voces emendatæ* 184. 71.
Sanhedrin *Talmud. Jerosolymit.* 362. 17. 65.
R. Saphra 914. 55.
Jac. Savary poëta Cadomensis 881. 65.
Scævola 402. 40.
Scaliger 144. 27. & 281. 6. & 427. 4. & 431. 34. & 814. 42. & 917. 22. & 931. 69.
Josephus Scaliger 60. 42. & 564. 1.
Josephus Scaliger notatus 18. 4. & 396. 38.
Julius Scaliger 46. 36. & 51. 29. & 52. 11. & 64. 62. & 161. 11. & 463. 3. 9. & 682. 31. et 688. 17. et 740. 73. et 831. 80. et 837. 62. et 843. 69. et 845. 51. et 846. 13. et 847. 8. & 862. 44. et 907. 69. et 918. 29. et 955. 3. et 1005. 7. et 1006. 32. et 1024. 71. et 1032. 53.
Julius Scaliger notatus 490. 38.
Antonius Schenebergerus 941. 13. et 963. 66.
Schickardus 897. 1.
Schindlerus 74. 26. et 472. 3. et 781. 65. et 1030. 18.
Schindlerus notatus 423. 35. &c. et 480. 42. &c. et 587. 28.
Scholiastes in Proverb. *Salomonis* 489. 10.
Græcus Scholiastes Scripturæ 404. 5.
Scriptoris Itali Descriptio terræ sanctæ 901. 66.
Petr. Scriverius 932. 14.
Scylax 533. 17.
Secundus 187. 46.
Seder Olam *majus* 353. 63.
Seder Olam 714. 23.
Seidelius 84. 3.
Sedulius 419. 27.
Seldenus notatus 360. 15.
Seleucus 349. 32.
R. Selomo 5. 1. et 6. 24. et 20. 67. et 26. 61. & 44. 26. et 97. 25. et 133. 22. et 134. 5. et 136. 23. 30. et 143. 21. et 147. 27. et 148. 59. & 174. 30. et 177. 22. et 179. 39. et 186. 63. & 191. 70. et 197. 73. et 194. 19. et 196. 17. & 197. 9. et 203. 52. et 214. 53. et 224. 69. & 239. 29. et 275. 1. et 293. 28. et 296. 61. & 334. 74. et 336. 31. et 351. 34. et 362. 44. & 367. 16. et 373. 6. et 386. 24. et 395. 47. & 396. 62. et 433. 3. et 435. 36. et 445. 66. & 457. 49. et 459. 14. et 466. 30. 64. et 467. 3. et 472. 36. et 473. 1. et 479. 43. et 486. 41. et 491. 52. et 501. 51. et 511. 60. et 533. 33. et 540. 1. et 542. 44. 60. et 556. 40. et 558. 60. et 575. 67. et 576. 29. et 594. 62. et 596. 31. et 627. 14. et 644. 68. et 648. 67. et 650. 66. et 658. 25. et 606. 73. et 665. 45. et 668. 17. et 670. 51. et 674. 61. et 675. 34. et 685. 52. et 731. 27. et 738. 43. et 748. 33. et 766. 14. et 774. 6. 34. et 780. 55. et 783. 54. et 813. 48. et 816. 72. et 822. 57. et 828. 32. et 864. 35. et 865. 63. et 883. 39. et 888. 27. 47. 57. et 890. 24. et 919. 40. et 920. 8. et 945. 2. & 978. 19. et 979. 14. et 980. 29. et 982. 8. & 984. 70. et 988. 57. et 1006. 18. et 1022. 33. et 1026. 44. et 1031. 29. et 1033. 10. et 1036. 38. 70. et 1069. 28. et 1073. 52. et 1075. 54. et 1078. 62.
R. Selomoni Hebræa vox ignota 108. 44.
R. Selomo emendatus 873. 43. et 1045. 9.
R. Selomo laudatus 19. 36 et 121. 74.
R. Selomo notatus 196. 44. et 399. 48. et 680. 19. et 815. 16. 34. et 818. 49. et 850. 57. et 882. 51. et 1036. 48. et 1067. 49.
Semoth Rabba 229. 61. et 333. 1. et 608. 24. & 689. 71.
Semoth Rabba *aliter legit* 333. 15.
In Semoth Rabba *locus qui non intelligitur explicatus* 1055. 33.
In Semoth Rabba *vox emendata* 1057. 19.
Seneca 1. 20. et 8. 46. et 17. 32. et 25. 42. et 44. 7. et 131. 74. et 135. 33. et 251. 9. et 261. 50. et 263. 63. 267. 33. et 312. 31. 34. & 323. 47. et 396. 29. et 430. 14. et 445. 9. 13. et 503. 41. et 723. 25. et 731. 12. 45. et 735. 60. et 740. 49. et 754. 21. 24. 27. et 757. 25. et 765. 41. et 794. 14. 17. et 807. 5. et 813. 65. et 898. 69. et 903. 50. et 927. 68. 69. 72.
Seniores Lxx. 7. 70. et 426. 40. et 866. 11. & 883. 56. et 972. 1. et 973. 30. et 1073. 45. & 1075. 61. et 1078. 60. et 1032. 18. et 1045. 6. et 1082. 48.
Seniores aliter legerunt 950. 40.
Seniores notati 84. 57. *Vide* Græci Interpretes.
Serapio 181. 41. et 260. 45. et 474. 7. et 875. 61. et 877. 5. et 942. 74. et 1062. 25.
Serapionis liber Alhavi seu Aggregati 606. 46.
Sergius Alcorani Scriptor vel Mohumetes 359. 57.
Serrarius 426. 54.
Servius 16. 16. et 18. 56. et 21. 13. et 66. 15. & 98. 69. et 100. 18. 21. et 106. 20. 24. et 109. 48. et 114. 58. et 163. 6. et 250. 27. et 309. 47. 69. et 324. 12. 58. et 326. 3. 21. et 364. 4. 10. et 367. 61. et 407. 4. et 409. 25. et 424. 46. et 426. 18. et 431. 41. et 444. 72. et 447. 8. et 450. 16. et 459. 36. et 467. 22. et 501. 66. et 513. 8. et 518. 30. et 540. 72. et 589. 29. et 706. 37. et 731. 32. et 757. 31. et 824. 55. et 828. 58. et 931. 22. et 947. 52.
Servius à Salmasio emendatus 994. 7.
Servius emendatus 100. 27.
Servius notatus 326. 3. & 882. 6. 16. 27.
Sextus Empiricus 672. 22.
Sibyllæ 10. 26.
Sibyllina Oracula 530. 55. & 821. 42.
Sibyllina Carmina 789. 21.
Pseudo Sibyllina 1092. 33.
Sicilotæ 859. 45.
Sidonius 249. 52.
Silius Italicus 25. 45. & 96. 44. & 107. 21. & 118. 63. & 122. 20. & 123. 59. & 127. 28. & 133. 71. 73. & 134. 1. & 135. 9. &c. & 145. 24. & 149. 57. & 268. 35. & 342. 44. & 363. 18. & 427. 9. & 430. 10. & 591. 58. & 794. 21. & 898. 49. & 960. 30.
Simocatta 191. 20. & 896. 72. & 910. 62. 66. & 1007. 42. & 1022. 72.
Simonides 161. 22. & 235. 74. & 236. 21. & 419. 39. & 595. 60. & 687. 42.
Sirachides aliter legendus 381. 57.
Sirachides emendatus 789. 15.

Sirachides explicatus 757. 1. &c.
Sirachidis loca duo perperam reddita aut accepta 407. 47. & 408. 9.
Socrates 770. 58.
Socrates historicus 558. 3.
Solinus 36. 59. & 46. 64. & 47. 68. & 87. 20. & 160. 14. & 250. 44. & 251. 22. & 255. 73. & 270. 51. & 285. 21. & 364. 24. & 625. 29. & 692. 38. & 739. 32. & 743. 26. & 786. 60. & 790. 49. & 796. 31. & 799. 7. & 800. 31. & 803. 60. 71. & 804. 39. & 809. 25. & 810. 47. & 814. 38. & 833. 2. 47. 74. & 835. 41. & 838. 2. 11. & 841. 15. & 847. 49. & 870. 12. & 876. 16. & 879. 1. 886. 7. & 889. 33. & 893. 35. & 894. 18. & 903. 52. & 908. 70. & 913. 62. & 931. 7. 932. 55. & 933. 17. 52. & 951. 58. 66. & 952. 34. 60. & 960. 52. & 961. 47. & 993. 9 & 1009. 49. & 1010. 47. & 1030. 7. & 1062. 51. 1080. 3.
Solinus notatus 261. 14. 18. et 262. 16. et 961 31.
Solon 389. 50.
Sophocles 105. 56. et 120. 38. et 121. 16. & 161. 27. et 162. 6. et 229. 33. et 425. 34. & 445. 16. et 477. 12. 16. 22. et 599. 34. et 651. 62. et 728. 8. et 731. 52. et 754. 8. et 859 46. et 891. 23. 31. et 1042. 54.
Sophoclis varia lectio c. l.
Sophoclis Scholiastes 651. 68. et 882. 25.
Sosibius poëta Tragicus 184. 15. et 632. 24.
Sostratus 51. 56.
Sota *Tract. Talmud.* 209. 57. et 818. 44.
Sotionis Geoponicus 501. 54. et 523. 53.
Sozomenus 462. 52.
Spartianus 7. 35. et 250. 23. et 251. 14. et 805. 1. et 809. 62.
Spectaculorum Liber Arabs 313. 58.
Speculum Temporum Historia Arabica 270. 71.
Statius 1. 29. et 8. 60. et 18. 65. et 19. 4. et 25. 53. 56. & 77. 53. & 96. 62. & 103. 46. & 111. 55. & 127. 3. & 128. 53. & 134. 18. & 135. 3. &c. & 141. 69. &c. & 142. 48. & 143. 11. & 145. 6. & 150. 65. & 162. 25. & 163. 28. & 267. 21. & 298. 33. & 378. 51. & 408. 64. 69. & 706. 70. & 720. 36. & 733. 66. & 738. 6. & 740. 42. 46. & 761. 36. & 763. 70. 73. & 769. 10. & 798. 53. & 807. 7. 55. & 809. 6. & 813. 73. & 814. 3. 6. & 822. 36. 74. & 823. 58. & 824. 17. 20. 23. 27. & 828. 71. & 1060. 32.
Stephanus de Urbibus 90. 18. et 96. 8. et 160. 29. & 166. 3. & 167. 26. 26. 31. & 171. 70. & 342. 46. & 345. 70. & 369. 17. & 429. 43. & 436. 37. & 453. 35. & 485. 7. & 555. 73. & 620. 56. & 621. 27. 31. 33. & 632. 56. & 641. 67. & 642. 44. & 682. 13. & 736. 13. & 1018. 60. & 1060. 30. & 1088. 42.
Stephanus emendatus 535. 31.
Stephanus notatus 340. 30. et 535. 47.
Henricus Stephanus 980. 16. *Vox ab illo omissa* 727. 72. *Idem notatus* 506. 11. et 1000. 19.
Stesimbrotus 1023. 73.
Stobæus 687. 40. et 770. 71.
Strabo 17. 64. et 63. 34. et 78. 6. et 88. 39. & 96. 39. & 110. 52. & 129. 23. & 144. 19. & 160. 35. & 163. 53. & 164. 6. 49. & 165. 8. 35. 38. 61. 70. & 166. 2. 8. 19. 49. 51. 58. & 176. 12. & 189. 20. & 223. 15. & 224. 6. & 130. 50. 73. & 238. 16. & 250. 36. & 251. 50. & 256. 2. 14. 56. & 262. 2. 16. & 264. 54. & 270. 46. & 284. 21. & 321. 50. & 340. 44. & 345. 26. 57. 63. & 363. 34. & 397. 6. & 453. 15. & 485. 72. & 503. 28. & 535. 25. & 586. 70. & 606. 58. & 621. 32. & 629. 1. & 641. 58. 60. & 642. 14. & 674. 14. & 682. 12. & 722. 39. 61. & 723. 9. 12. & 787. 22. & 793. 20. & 799. 19. & 824. 52. & 825. 17. & 851. 21. & 908. 33. & 910. 49. & 931. 6. & 932. 33. & 961. 3. & 971. 10. & 986. 71. & 993. 24. 27. 63. & 996. 11. & 1002. 40. 43. & 1018. 23. 26. & 1033. 19. & 1042. 35. & 1060. 27. & 1061. 2. & 1063. 4.
Strabo explicatus 705. 45.
Strabo notatus 969. 71.
Stuckius 249. 36.
Stumpfius in Helvetiæ Chronicis 1005. 52. et 1006. 39.
Succa *Talmud. Tract.* 549. 11. et 562. 11. et 587. 44. et 717. 36. et 794. 44. et 828. 10.
Sudines 796. 30. et 799. 17.
Suetonius 77. 74. et 315. 5. et 325. 72. et 483. 24. et 595. 53. et 599. 48. et 638. 23. et 660. 4. et 671. 29. et 713. 19. 15. et 891. 35. 40. et 927. 2. et 975. 48. et 981. 61.
Suidas 8. 13. et 21. 27. 52. et 30. 50. et 32. 2. & 41. 66. & 43. 42. & 63. 10. & 66. 29. & 86. 14. & 91. 5. & 98. 17. & 114. 9. & 121. 29. & 126. 8. 70. & 135. 50. & 161. 33. & 163. 44. 64. & 164. 25. 65. & 165. 41. & 184. 23. & 189. 15. & 198. 13. & 211. 51. & 221. 1. 24. 30. & 228. 74. & 229. 44. & 276. 38. & 278. 58. & 303. 22. & 310. 74. & 314. 32. & 320. 44. & 326. 36. & 334. 9. & 337. 33. 59. & 339. 58. & 344. 27. & 367. 12. & 372. 68. & 376. 61. & 384. 64. & 401. 21. & 419. 59. 69. & 423. 18. 31. & 425. 35. & 460. 38. & 461. 37. & 468. 42. & 482. 28. & 504. 8. & 505. 36. & 507. 29. & 508. 21. & 512. 41. & 524. 16. & 526. 50. 58. 62. & 536. 5. & 559. 24. & 602. 45. & 605. 72. & 606. 23. & 610. 5. & 623. 73. & 641. 67. & 642. 1. & 651. 57. & 652. 1. & 661. 30. & 662. 64. & 666. 1. & 667. 43. & 671. 56. & 673. 18. & 691. 51. & 693. 71. & 694. 39. 57. & 707. 5. 39. & 712. 7. & 727. 58. & 754. 53. & 763. 61. & 775. 33. & 778. 1. & 794. 39. & 823. 42. & 878. 63. 65. & 846. 66. & 847. 30. & 851. 25. & 855. 41. & 858. 32. 53. & 902. 40. & 978. 57. & 930. 12. & 984. 3. & 995. 67. & 1000. 22. & 1008. 53. & 1018. 62. & 1019. 60. & 1023. 5. & 1024. 72. & 1037. 51. 67. & 1041. 16. & 1076. 36. & 1090. 9. & 1091. 49. & 1092. 40. 52.
Suidas emendatus 31. 31. et 51. 47. et 486. 5. 10. 882. 22. 24. et 959. 72. et 960. 1. et 990. 74. et 1092. 52.
Suidas notatus 110. 44. et 450. 49. et 452. 42.
In Suida scriptor vetus 126. 69.
Sulpitius Severus 10. 55. et 204. 7. et 229. 27. et 744. 27.
Susannæ historia 1092. 32.
Symeon Sethi 291. 35. et 606. 25. et 634. 9. et 708. 33. et 887. 41. et 894. 34. et 929. 10.
Symeon Sethi emendatus 941. 63. &c.
Symmachus 7. 58. et 60. 61. et 136. 9. 12. et 137. 58. 70. et 177. 44. et 365. 68. et 479. 47. et 585. 64. et 634. 52. et 651. 38. et 665. 61. et 666. 29. et 704. 26. et 713. 24. 26. 29. et 782. 34. et 805. 10. 12. 39. et 873. 20. et 883. 55. et 888. 31. et 972. 2. et 973. 33. et 989. 41. et 1008. 36. et 1031. 21. et 1032. 19.
Symmachus aliter legit 167. 64. et 680. 53. 55.
Symmachus emendatus 84. 28.
Symmachus laudatur 77. 72.
Symposius 795. 27. et 1084. 49.
Synesius 131. 71. et 163. 71. et 659. 67. et 766. 26. et 819. 42. 1013. 14.
Patrum Synodi septimæ Sententiæ 346. 54.
Syra versio 5. 42. et 100. 35. et 593. 38. et 657. 17. et 658. 42. et 831. 17. et 909. 49. et 977. 51.
Syrus Interpres 39. 49. et 159. 29. et 210. 18. & 212. 54 & 224. 60. & 237. 17. & 335. 71. & 572. 59. 71. & 377. 4. & 472. 7. & 566. 3. & 624. 28. & 627. 50. & 628. 23. & 643. 3. 6. & 644. 31. & 648. 46. & 663. 64. & 665. 55. & 672. 40. & 685. 51. & 695. 35. & 733. 68. & 757. 63. & 780. 37. & 781. 64. 70. & 782. 19. & 790. 70. 73. & 850. 61. & 855. 9. & 864. 29. & 866. 15. & 884. 10. & 964. 51. & 974. 32. 74. & 975. 21. 37. & 981. 37. & 989. 58. & 990. 8. 13. & 991. 65. & 1022. 54. & 1025. 40. 47. & 1032. 22. & 1046. 3. 43 & 1054. 23. & 1065. 40. & 1073. 47. 73. & 1075. 64. & 1079. 7. & 1085. 32. & 1089. 55. & 1091. 58.
Syrus aliter legit 7. 61. et 33. 62. et 84. 40. & 133. 1. et 152. 44. 52. et 156. 48. 54. et 186. 17. et 200. 44. et 225. 25. et 289. 18. et 292. 58. et 350. 25. et 357. 48. et 378. 73. et 382. 34. et 430. 4. et 457. 27. et 472. 65. et 484. 55. et 520. 25. et 525. 4. et 531. 67. 71. & 533. 48. et 541. 42. et 738. 23. et 872. 60. & 1022. 60.
Syri textus varia lectio 150. 9. &c.
Syrus citatus 91. 44. et 125. 43. 45. &c.
Syrus Interpres emendatus 48. 10. et 119. 52. & 129. 54. et 132. 24. et 136. 62. et 176. 62. & 192. 62. et 372. 16. et 534. 14. et 588. 33. & 759. 3. et 788. 4. et 842. 13.
Syrus interpres explicatus 109. 73. et 147. 35. 208. 8.
Syrus interpres notatus 132. 18. 29. et 134. 40. et 173. 72. et 205. 54. et 379. 55. et 406. 61. 69. et 411. 27. 43. et 501. 14. et 523. 44. & 678. 39. et 796. 73. &c. et 815. 14. 34.
Syrus laudatur 98. 34.
In Syro gemina versio 778. 6.
Syri locus obscurus ex conjecturâ explicatus 171. 74. & 1.
Syrus Interpres Syrachidis 496. 60.
Syrorum Lexicographi 479. 80.

T.

Tacitus 40. 63. et 151. 63. et 338. 27. 46 et 339. 15. et 341. 32. et 533. 19. & 583. 27. et 601. 62. et 698. 48. et 764. 50.
Tacitus notatus 338. 50.
Tacitus de Judæis quid fabuletur 222. 41. & 223. 56. 61. 65.
Talmud. 975. 26.
Talmud. Babylonicum & Hierosolymitanum 1024. 3. 8.
Talmud. Hierosolymitanum 144. 6. et 446. 7. & 649. 57. et 868. 69. et 1000. 70.
Talmudica Lex 677. 71.
Talmudica Proverbia de Camelo 92. 42. &c. & 95. 24.
Talmudica vox ignota emendatur & explicatur 1054. 69. et 1055. 24.
Talmudici 38. 65. et 59. 30. et 136. 69. et 184. 24. et 423. 73. et 589. 2. et 900. 37. et 1080. 28.
Talmudici Onirocritici 865. 5.
Talmudici aliter legi volunt 332. 5.
Talmudici notati 818. 44. et 854. 22. et 856. 30. et 1000. 70.
Talmudis locus aliter lectus 900. 46.
Tamerlanis Vita 721. 38.
Tanaquillus Faber 226. 17.
Tanchuma 332. 26. et 336. 17. 43 et 343. 24 et 349. 57. et 351. 33. et 352. 59. et 353. 37. et 423. 61. et 540. 4. et 1082. 33. *Vide* Jelammedenu.
R. Tarphon 94. 9.
Tawasius Persicæ versionis autor 575. 65. & 904. 63.
Teixeira 286. 68. et 1015. 37. et 1016. 71.
Terentius 21. 31. et 42. 4. et 59. 49. et 369. 12. et 387. 47. et 999. 30.
Terentius notatus 1087. 40.
Tertullianus 11. 58. et 222. 50. 66. et 223. 56. et 346. 29. et 359. 8. et 488. 54. et 557. 28. & 631. 11. et 667. 8. et 780. 8. 9. 11. 13. 14. & 828. 33. et 834. 74. et 886. 50. et 991. 40. 42. et 1080. 49. et 1091. 44.
Thaanith *Tract. Talmud.* 38. 17. et 1027. 70.
Thamid *Tract. Talmud.* 472. 20.
Thargum 385. 31. et 780. 28. et 989. 22.
Thargum *Optim.* 449. 45.
Thargum *Hierosolymitanum* 766. 13.
Themistius 212. 12. et 695. 1.
Theocritus 30. 52. et 48. 2. 16. et 111. 27. et 188. 3. et 253. 24. et 288. 47. et 289. 72. et 382. 42. 45. 51. 59. 62. et 383. 8. et 419. 39. et 422. 67. et 442. 2. et 448. 24. 30. et 459. 40. et 464. 72. et 465. 1. 3. 8. 27. et 516. 18. 20. et 521. 55. et 526. 26. 35. 36. et 529. 5. et 548. 43. et 600. 64 et 641. 16. et 670. 27. et 681. 4. et 707. 74. et 730. 29. 38. et 731. 40. et 735. 53. et 736. 10. et 739. 56. et 756. 61. et 817. 7. et 851. 17. 58. et 858. 73. et 859. 46. et 922. 67. 72. et 923. 2. 5.
Theocritus emendatus 898. 54.
Theocriti locus explicatus 739. 59.
Theocriti Scholiastes 38. 71. et 104. 37. 54. et 188. 39. et 289. 74. et 482. 20. et 525. 29 et 727. 35. et 859. 2. et 898. 59.

Theocriti Scholiaſtes nondum editus 921. 59.
Theodoretus 18. 32. et 44. 60. et 136. 8. & 177. 46. et 190. 72. et 192. 64. et 206. 30. et 207. 10. 32. et 227. 2. 7. 10. 21. et 229. 29. & 236. 29. et 246. 50. 55. et 289. 27. et 306. 34. et 307. 47. et 347. 31. et 367. 10. & 368. 30. et 376. 60. et 378. 39. et 387. 71. et 395. 38. et 410. 24. et 423. 52. et 456. 37. et 475. 44. et 491. 13. et 544. 50. et 562. 46. et 582. 55. et 624. 5. et 651. 44. et 653. 19. et 656. 39. et 666. 39. et 678. 18. et 746. 62. et 760. 54. 60. et 771. 46. et 777. 10. et 788. 49. & 802. 52. et 842. 15. et 850. 70. et 885. 30. et 925. 70. et 929. 42. et 984. 49. et 1000. 40. et 1002. 22. et 1091. 23.
Theodoretus in Joſepho aliter legit 137. 15.
Theodoretus emendatus 227. 15.
Theodorotus notatus 218. 35. et 373. 74. et 378. 39.
Theodoſii Lex de Grege Dominico 158. 66.
Theodotio 478. 50. et 539. 27. et 666. 30. & 782. 34. et 813. 41. et 866. 15. et 972. 2. & 973. 34. et 997. 12. et 1008. 36. et 1031. 21. et 1032. 20. et 1089. 67.
Theodotio emendatus 84. 28.
Theodotio aliter legit 167. 64.
Theognis 406. 48.
Theomneſtus 161. 1.
Theophanes 198. 60.
Theophilus Protoſpatharius 502. 23.
Theophraſtus 65. 68. et 112. 21. et 119. 45. & 231. 2. et 232. 52. & 238. 10. & 241. 12. et 254. 3. et 310. 50. et 384. 1. 74. et 461. 50. 63. et 462. 36. et 534. 19. et 603. 60. & 606. 4. 59. 61. et 708. 10. 12. 14. 16. 27. 59. 61. et 730. 34. et 790. 47. et 792. 61. et 796. 29. et 799. 6. et 800. 73. et 810. 46. et 854. 32. et 885. 46. et 1010. 14. et 1013. 64. & 1016. 18. et 1018. 33. et 1025. 5. et 1027. 14. et 1059. 45. et 1080. 42. 45. et 1086. 36. et 1088. 28.
Theophraſtus emendatus 28. 7. et 710. 8.
Theophraſti Interpretes notati 1027. 19.
Theophylactus 36. 9. et 91. 34. et 212. 24. 73. et 289. 42. et 464. 69. et 465. 33. et 710. 69. et 771. 46. et 802. 52.
Theopompus 998. 14.
Thomas 637. 17. et 638. 15.
Thucydides 41. 71. et 851. 9. 24.
Thucydidis Scholiaſtes 851. 25.
Antonius Thyſius 899. 35.
Tibul-jom *Tract. Talmud.* 327. 12.
Tibullus 287. 42. et 312. 72. et 316. 42. et 396. 27. et 690. 12.
Timagines 223. 16.
Timo Sillographus 6. 66. 8.
Timo Hiſtoricus 683. 37.
Timocles 41. 59.
Togras Arabis poëtæ Carmen Leidæ editum 899. 29.
Traditiones Hebraicæ Hieronymo adſcriptæ 351. 68. et 352. 67.
Trallianus 180. 57. et 1061. 55.
Trebellius 154. 50. et 351. 13.
Tremellius notatus 587. 26.
Trogus 176. 28. et 309. 60. et 341. 38. et 344. 11. et 394. 54. et 406. 35. et 441. 74. et 629. 12. et 998. 19. 28. et 1018. 44.
Tryphiodorus 824. 31.
Turnebus 139. 66. et 367. 62. et 586. 68. & 990. 49.
Turnebus laudatus 18. 19.
Turnebus notatus 340. 30.
Tzetzes 10. 54. et 16. 27. et 24. 38. et 98. 20. et 126. 11. et 187. 54. et 197. 46. et 227. 19. et 306. 45. et 363. 66. et 521. 74. et 540. 54. et 621. 29. et 668. 74. et 727. 65. et 754. 45. et 788. 41. et 821. 43. et 825. 34. et 876. 28. et 940. 66. et 983. 38. et 986. 59. et 999. 38. et 1034. 45. 49. et 1068. 24. 44.
Tzetzes in Heſiodum 810. 48.

V.

Vaje Kra Rabba 20. 63. et 144. 2. et 348. 1. et 385. 39. et 714. 25. et 868. 70. et 924. 62.
Valerius Flaccus 134. 26. &c. et 149. 60. et 174. 74. et 807. 42. et 881. 52. et 1026. 8.
Valerius maximus 21. 16. et 137. 46. et 198. 22. 30. et 364. 14. et 486. 65.
Franciſcus Valleſius 267. 30.
Franciſcus Valleſius notatus 6. 32.
Varro 17. 52. et 19. 32. et 31. 56. et 33. 19. & 35. 39. 59. et 39. 69. et 51. 57. et 66. 57. & 59. 72. et 61. 7. et 74. 2. et 98. 46. et 109. 40. et 119. 73. et 125. 26. et 184. 37. et 186. 30. et 229. 36. et 231. 51. et 232. 54. 69. & 233. 62. et 251. 23. et 253. 63. et 276. 45. 46. 48. 49. et 281. 1. 8. et 287. 4. et 298. 23. et 299. 62. et 310. 58. et 311. 16. 21. & 314. 44. et 325. 66. et 339. 49. et 404. 47. et 410. 62. et 426. 15. et 427. 1. et 428. 66. et 438. 23. 33. et 439. 37. et 467. 21. et 470. 72. et 471. 19. et 473. 50. et 480. 46. 48. 51. 56. et 481. 71. et 486. 47. et 501. 60. et 517. 51. et 518. 50. et 519. 7. et 548. 68. et 549. 20. et 559. 26. et 621. 57. et 625. 14. et 629. 73. et 636. 14. 16. et 647. 43. et 648. 29. et 664. 46. et 667. 63. et 706. 8. et 721. 63. et 792. 26. et 793. 50. 65. et 799. 15. et 803. 28. et 810. 34. et 851. 62. et 871. 44. et 877. 71. et 882. 72. et 974. 59. et 977. 18. et 1003. 28. et 1018. 51. et 1032. 49. et 1035. 71. & 1067. 70. et 1086. 49.
Varro & alii de Equis Hiſpaniæ 160. 11.
Varro emendatus 966. 41.
Lud. Vartomanus 6. 66. et 247. 54. et 264. 6. et 269. 25. et 270. 66. et 496. 15. 23. et 933. 18. et 934. 17. et 936. 11. et 953. 2.
Vaſques 359. 19.
Vegetius 78. 34. et 97. 71. et 104. 62. et 155. 33. et 167. 6. et 257. 26. et 308. 59.
Vegetius emendatus 180. 73. et 181. 60.
Marcellus Vergilius in Dioſcoridem 1061. 24.
Verrius 1086. 49.
Victor de perſecutione Vandalorum 234. 20.
Victorinus 1032. 57.
Vilalpandus 379. 64.
Vincentii Doctrinale 27. 46. 58. et 47. 60. & 64. 54. et 395. 54. et 797. 33. et 871. 34.
Vincentius in Doctrinali notatus 741. 21.
Vincentii ſpeculum hiſtoriale 857. 56.
Virgilius 8. 57. et 18. 50. et 21. 10. et 25. 34. et 60. 71. et 61. 8. et 96. 64. et 97. 61. et 98. 60. 67. et 99. 9. et 100. 16. 19. 22. et 105. 12. 39. 43. et 106. 17. et 109. 45. et 114. 56. et 117. 55. et 118. 42. 72. et 119. 13. et 120. 2. et 122. 12. 16. 62. et 123. 57. et 125. 24. et 127. 9. &c. et 128. 46. et 130. 15. 22. & 133. 9. et 134. 61. 69. &c. et 135. 1. et 138. 64. et 141. 22. 41. et 143. 6. et 145. 3. et 149. 51. et 161. 57. et 162. 2. et 198. 40. et 211. 8. et 244. 46. et 252. 42. 70. et 253. 32. & 255. 37. 41. et 286. 3. et 287. 39. 68. et 298. 47. &c. et 309. 24. et 310. 59. et 314. 74. et 522. 16. et 323. 6. 9. 71. 73. et 324. 9. 53. et 325. 70. et 329. 6. et 347. 6. et 355. 61. et 363. 74. et 364. 9. et 367. 54. 58. & 378. 54. et 382. 40. et 394. 11. et 596. 1. 21. 23. et 406. 55. et 407. 1. 66. et 408. 59. et 409. 22. et 411. 72. et 417. 72. et 425. 42. et 430. 73. et 431. 1. 4. 6. et 436. 11. et 442. 5. et 444. 41. 43. 45. 68. et 447. 5. 59. et 448. 3. 36. & 449. 14. & 450. 14. & 454. 2. 17. 43. & 459. 37. 42. 46. & 460. 8. 13. & 465. 8. 12. & 478. 35. & 481. 52. & 501. 62. & 513. 6. & 516. 23. & 518. 21. 6. 44. & 519. 5. 43. & 524. 2. & 526. 24. & 530. 53. & 540. 76. & 544. 7. & 594. 38. & 605. 3. & 625. 26. & 633. 39. & 647. 45. & 690. 5. & 691. 28. & 707. 67. & 726. 1. & 731. 6. 28. & 732. 41. 74. & 733. 10. & 736. 24. & 746. 5. & 774. 26. & 775. 41. & 780. 55. 59. 63. 65. 67. & 796. 8. 10. & 809. 59. & 814. 35. & 821. 73. & 822. 16. & 824. 5. 10. 13. & 826. 64. 66. & 828. 54. & 857. 50. & 872. 26. & 877. 74. & 882. 3. 28. 30. & 883. 23. & 884. 24. & 898. 32. & 899. 58. 67. & 902. 71. & 918. 8. & 923. 74. & 927. 52. 56. & 931. 17. 23. & 947. 50. 51. & 965. 71. & 977. 37. & 985. 12. & 991. 31. & 992. 30. & 1022. 64.
Virgilii κατάχρησις 118. 42.
V*irgilii hypallage* 118. 42.
V*iſorius in Monceium* 359. 19.
V*itruvius* 180. 25. & 264. 31. & 991. 4.
Fl. V*opiſcus* 675. 27. & 793. 61. & 805. 8. 35. & 999. 30.
Gerardus V*oſſius* 337. 60. et 932. 14. et 997. 64.
Iſaacus V*oſſius* 222. 70. & 252. 22. & 257. 10. & 533. 17. & 630. 68. & 667. 11. & 796. 3. & 997. 40. & 1035. 2.
V*ulgatus Interpres* 5. 45. & 372. 59. & 383. 65. & 813. 41. & 864. 33. & 865. 57. & 883. 57. & 978. 43. & 982. 12. & 1002. 36. & 1092. 42.
V*ulgatus aliter legit* 357. 49. & 475. 14. & 959. 40.
In V*ulgata duplex verſio* 778. 5.
V*ulgata verſio emendatur* 693. 4.
V*ulgatus Interpres laudatur* 16. 46. & 98. 34. *Idem notatur* 84. 32. & 199. 59. & 200. 30. 38. & 353. 9.

X.

Xanthus Lydius 165. 17. & 369. 18.
Xenagoras 169. 74. & 170. 2.
Xenophanis Colophonii Eleg. 633. 57.
X*enophon* 99. 26. & 119. 3. & 121. 5. & 122. 3. 30. 68. & 123. 48. & 125. 18. & 127. 61. & 129. 99. & 131. 57. & 139. 74. & 140. 1. &c. & 145. 49. &c. & 160. 3. & 162. 28. & 176. 21. & 312. 10. & 317. 48. & 331. 43. 47. & 479. 7. & 483. 4. & 599. 15. & 685. 62. & 722. 68. & 735. 73. & 762. 14. 27. & 801. 41. & 802. 20. & 817. 4. & 823. 62. & 868. 29. & 883. 3. & 884. 32. & 887. 63. & 889. 13. 17. 26. & 922. 28. 37. & 998. 50.
Xenephontis G*eoponica* 885. 41.
Xiphilinus 903. 53. & 908. 65.
Xylander notatus 43. 2. & 256. 20.

Z.

Zacharias P*apa* 997. 21.
Zamachſari in libro cui titulus Verpiorum 834. 71. & 934. 59. & 935. 60. V*ide Azzamachſari.*
Zebachim *Tract. Talmud.* 491. 61. & 549. 26. & 576. 68. & 827. 64. & 957. 64. & 965. 24.
Zenodotus 461. 37. & 693. 62.
Zenodotus notatus 326. 30.
Zenothemis 796. 29.
Zieglerus 51. 35.
Zieglerus notatus 163. 1.
Zoroaſtris Geoponica 833. 6. & 852. 65.
Zoſimus 88. 28.

VOCES

Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, Samaritanicæ, & Æthiopicæ;

Quæ explicantur in prima parte hujus Operis

DE ANIMALIBUS.

א Et ה gutturales sæpe permutantur p.112. l.1.
א *Aleph* medium quandoque mutat situm, & initio ponitur. Sic *gemere* נאק & אנק, *dolere* דאב & אדב, *labruscæ*, באושים & אובשים. Hinc *leo* ארי pro ראי à verbo ראה, id est, *videre* p.716. l.20.
אביב *Abib* spica recens. Inde mensem *Abib* Græci vocant mensem τῶν νέων *novarum*, sup. *frugum*. Arabes mensem الفريك *alpharic*, id est, granescentis segetis. p.557. l.28.
אבל lugere de struthione p.14. l.46.
אוביל *Obil* Ismaëlita Davidis camelus, præfectus nomen habuit ab argumento. Nam ابل *ibil* camelum, ابيل *abil* camelis præfectum sonat p.77. l.61.
ܐܟܠܢ vide שפער.
אבן גדולה (*eben gedola*) *lapis magnus* cur dictus אבל גדולה (*ebel gedola, luctus magnus* p.369. l.67
אבוס *abus* de bove, qui ad præsepe saginatur: non ut Hebræi ridicule, qui tam copioso pabulo alitur, ut fiat in ejus visceribus tanquam præsepis species p.305. l.4.
אביר הרועים princeps pastorum p.444. l.38.
אבירים *abbirim* vel *abirim*, tauri à robore dicti. An Jer. 47. 15. אביר *abir sit* Ἆπις Ægyptius, ut habet Græca versio p.282. l.8.
אבירים robusti, id est, equi, אביר 1. Robustum & potentem sonat. 2. Dominum. Sic *potens pastorum*, id est, ἀρχιποίμην. *Potens Jacobi, potens Israëlis*; id est, Dominus. *Virgo potens nemorum*, id est, domina. 3. Homines qui plurimum possunt. 4. Angelos. Panis potentum, id est, Angelorum. 5. Tauros in Esaia & Psalmis. 6. Equos Jud. 5.22. & in Jeremia. Epirus terra אבירים *abirim*, id est, equorum boum p.96. l.54. et 97. l.57.
האביר plumescere p.14. l.6.
אברות plumæ, alæ p.14. l.11.
ዕጓል: *oguálo* vitulus Æthiopibus, qui Hebræis עגל *egel*. Sumitur etiam pro catulo pullo & filio cujusvis animalis. Ita μόσχου & *vituli* vox latissime patet p.275. l.66.
אגנות vasa quibus victimæ sanguis excipitur Exod. 24. 6. Chaldaicè מוריקיא *aspersoria*, Syriacè ܟܣܢܐ χεκάναι, Arabicè اجاجون hydriæ, & طاسات *tassath* (Gall. *tasset*) p.324. l.2.
אגר *agar*, congregare, ut Græcis ἀγείρειν גור *gur*, idem. Unde גורי *gurim*, catuli qui circa matrem, congregantur, quomodo pulli in avibus p.714. l.50.
אגורא *infidelium ara*; ut כומר *sacerdos*, נחר *sacrificare* p.586. l.44.
ארם *mullus* piscis p.42. l.16.
ארמים *Adomim*, id est, cruores, Judææ locus inter Æliam & Jericho sic dictus, propter sanguinem qui illic crebro à latronibus fundebatur p.372. l.32.
ארמרם geminatis radicalibus Maimonidi est *rubedo rubedinum*, id est, rubedo in intenso gradu, ut est coccineus color p.492. l.51.
אהל רעי tabernaculum pastoris. Horum usus antiquissimus. Ab אהל *ohel*, Græcis αὐλαῖα p.465. l.47. et 466. l.10.
אדרא *adra*, in mugile & piscium aliis branchia quædam duro corio & propè osseo. p.38. l.63.
אוב *Ob*, Mosi *Pithon*, vox ab Ægyptiis sumpta, quibus *Obion* est serpens. Ita Lexicon Copticum. Horus scribit οὔβαιον p.22. l.38.
אזוב *ezob*; non est muscus, nec *adiantum*, nec *libanotis*, sed hyssopus p.587. l.26. Hyssopi species ex Talmude. Ibid. l.33. et 38. Syrus interpres alibi reddit ܙܘܦܐ *zupha*. Sed 1 Reg. 4. 33. ܠܘܦܐ *lupha*, id est ἀείζωον quod sequuntur Arabes; qui in lege habent صعتر *origanum*, Ibid. l.45. In Josepho Βαθεζὼρ est *hyssopi* domus. Sed legendum Βηθεζώβ, ibid. l.54.
אזוב יון *hyssopus Græca* p.587. l.34. et 41. Cujus usus solum in medicinis, cum altera sit edulis p.592. l.73.
אזוב כוחרי hyssopus Cochaliensis in Talmude, pro quo forte scribendum כותלי id est, parietaria p.587. l.42. et 590. l.70.
אזוב מדברי hyssopus sylvestris, vel ex deserto in *Talmude* p.587. l.43.
אזוב רומי hyssopus Romana in Talm. p.587. l.42.
אזגד *azgad*, Chald. nuntius, legatus, Pers. ἀσγάνδης & ἀσκάνδης, malè ἀσάνδης p.537. l.10.
האח *heach*, id est, *evax* interjectio insultantis, dolentis, lætantis, quo sensu in Jobo equus bellicus *ad tubæ clangorem dicit evax*: Sic in Æthiopica versione Jac. 3. 3. equis fræna injici legas, *ut dicent nobis oho seu etiam*; id est, ut obsequantur. Metonymia signi pro re significata p.150. l.6 et 36.
אחו (*achu*) *carex, carectum*. Ægypt. ἄχι p.403. l.67.
אחים *ochim* vel *achim*, Es. 13. 21. recentiorum alii *feles*, alii *furones* reddunt, alii *simias*, alii *mustelas*, alii *manticheras*, alii *Faunos*, alii *ferales aves*. Hieronymus *dracones* forte ex Arab. أحوين *achuin*. Mihi אחים non sunt feræ sed voces, clamores, rugitus, ferarum ululatus, quibus deserta personant. Ita veteres omnes ante Hieronymum p.865. l.54.
נאחז Gen. 22. *detentum* non *suspensum* sonat, ut reddunt Melito & unus Arabum p.542. l.3.
ܐܘܚ & ܐܘܠܠ Syris Evax, ut Ebr. האח Itaque gravi errore Arabs & Gabriel Sionita reddunt *vivifica me, serva me* p.150. l.27.
אחרין vide משכים
אחשתרנים muli in libro Esther voce Persicâ cujus compositio in Kimchio ridicula p.236. l.33. Aliter *vir eximius*, sed nihilo melius, ibid. l.69.
אט *at* proprie gressus tarditatem & lentitudinem sonat. Unde fortasse אטא *atta* primo Punice, deinceps etiam Latine dictus qui propter crurum vitium nonnisi lente incedit p.600. l.20.
איה *aja* in Lege & in Jobo *asalo* (Gall. *un esmerillon*) avis perspicacissima p.15. l.35.
איים *ijim*, animalia in desertis gregatim coeuntia. Quæque alternis clamoribus sibi respondent Es. 13. 22. Arab. *filiæ* أوي *awi*, Gr. θῶες p.62. l.50. et p.845. l.38.
איל *ajal* cervus à vigore corporis dictus p.62. l.61.
Arab. إيل *ijal* & Æthiop. ሐየል *chajal* leni aspiratione in densam mutatâ. Hesychio perperam Διὰλ p.88. l.65. Licet marem significet איל *ajal*, tamen est fœmin. gen. p.8. l.37.
אילת השחר *cerva auroræ* in titulo Ps. 22. Alii multo aliter. Sed hæc interpretatio multis asseritur p.888. l.22. Sacri Cantici fuit initium, ad cujus modulos canebatur hic psalmus p.889. l.9.
אילה שלוחה *cerva emissa* cur dicatur Nepthali Gen. 49. 21. & *dare eloquia pulchritudinis*, non patet. Etsi puncta demas à Masorethis non semper commode addita; hæc verba multo aliter legi & exponi poterunt; nempe, *Nepthali est ut arbor surculosa, edens ramos pulchritudinis*, id est, egregios & speciosos p.896. l.25.
איל *ajil* aries quia robustus, ut agnus Arab. سخلة *sachala*, quia infirmus, & Gr. ἀμνὸς quasi ἄμενος, p.60. l.53.
איל *ajil* aries à robore, ut אל *el* Dei nomen. Unde plur. אלים *elim* & arietes & Deos sonat. An hinc Jupiter fingitur κριοπρόσωπος? p.422. l.3.
איל אחד *arietem unum* legunt multi veteres Gen. 22. 13. pro איל אחר *arietem à tergo*; quæ lectio non displicet p.541. l.35.
אילה arbor *jod* inserto, unde plur. אילים bis in Esaia p.896. l.25.
איש כלבי *is Calebi* vir caninus cur dictus Ἀσκληπιὸς *Æsculapius* p.663. l.70.
האלהים *Dii* plurali numero, sæpe pro uno Deo p.347. l.20. Ita sumendum Exod. 32. 4. ibid. l.32.
אליה ovis cauda in Syria Ægypto & Arabia longe crassior quam in his locis, gravis & magni pretii. Huic plostella supponuntur, ne ovem oneret plus nimio. De tali cauda *Mosem* egisse multis probatur. De eadem veterum & recentiorum testimonia. Sirachidis etiam in Syra & Arabica versione p.494. l.18. &c.
אליל *nihili*; ut *pastor* אליל *nihili*, *medici* אליל *nihili*, אלילים *idola*, quia nihili sunt p.445. l.41.
אלמנית vel ארמנות vox ambigua; quæ & *viduas* & *palatia* sonat p.760. l.2.
כבש אלוף *agnus mansuetus* p.520. l.67. ut Arab. p.521. l.2 vide رووم *rawum*.
אלוף *alluph* proprie bos docilis, & ad aratrum edoctus p.60. l.43. quia אלף discere & assuefacere est, quod probatur ex Chald.

paraphrasi. Vel quia Arab. الف jungere & copulare est. Itaque אלופים *alluphim* Hebr. nonnisi in plur. legitur, ut συζυγὴ & συζυγεῖς. Tamen Phœnicie bos *alpha* dictus numero unitatis in Plutarcho & Hesychio p. 281. l. 31.

האמין in Jobo non solum credere sonat, sed & firmum consistere. Et Chaldæi quoque & Syri sic usurpant p. 148. l. 55. et 149. l. 30.

אמנת *ameneth* Hebr. אמנתא *amantha* Phœnicie nutrix. Inde *Amalthea* dicta capra quæ Jovis fuit nutrix p. 630. l. 36.

אמוצים equi in Zacharia pro חמוצים id est rubri, permutatis א & ח p. 111. l. 74.

אמר *immar* Chald. agnus à lana dictus, quæ in agnis tenuior, tactuque mollior p. 422. l. 58. Inde אמרא *imra* non solum agnus, sed & limbus vestis cui assuebatur ἀγνακὶς Gr. ὤα, ὤα, οἶα p. 423. l. 8. et 10.

אמרי *amri* pro אמירי *Jod* quiescente omisso, ut passim, p. 896. l. 31.

אנפה *anapha* aquilæ genus ab ira dictæ, ut Arab. زمج *zimmeg* p. 64. l. 9.

אנקה *anaka* Levit. 11. 30. neque est *aranea* ut quidam Arabes, neque *reptile volans* ut Mardochæus, neque בבר *fiber* (Gall. *bieure*) ut Selomo statuit p. 1067. l. 30. Multo minus *viverra*, ut in Selomone prave legit Arias p. 1068. l. 60. Sed stellio, cui à stridore nomen p. 30. l. 73. Itaque Syrus habet ܐܢܩܐ, & Samarit. [Samaritan] quod id ipsum est p. 1066. l. 6. et 43. Et Arabes الورل magni lacerti genus stridulum ut stellio p. 1066. l. 47. et 1067. l. 15.

אספסוף promiscua convenarum turba, quæ Israëlitis accessit ex Ægypto exeuntibus Exod. 12. 38. p. 343. l. 22.

אספסתא *Isaphsatha* vox cum in Talmude & paraphrastis pro jumentorum pabulo passim occurrat, tamen non intelligitur. Falluntur enim qui migma aut avenam explicant cum sit herba Medica, Gallis *sainfoin* quod docent Persæ & Arabes p. 301. l. 4.

ܐܦܣܢܝܐ *Hispanicas* ovium pelles pro rubris cur passim vocet Syrus interpres p. 991. l. 65.

אסתגנין *istagnin* pro Mago vel Astrologo, qui Græcis ὀςάνης p. 165. l. 13.

אפילות *serotina* p. 858. l. 13.

אפסר *ephsar* capistrum, habenam, lorum fræni in Talmude passim explicant. Et Græcum ψάλιον vel ψέλλιον (Gall. *la gourmette du mors*) p. 225. l. 70.

ܐܦܥܐ Syris *hyæna* Sirach. 13. 21. Et in 1 Sam. 13. 18. pro *valle hyænarum* Jonathan habet חילת אפעיא Proinde in Lexico Ferrarii ܐܦܥܐ est *fera quædam homines devorans*, id est hyæna p. 831. l. 13.

אפעה *ephe* vipera à פעה, quod est clamare in partu. Id viperæ convenit, quæ vivi parit p. 68. l. 12.

אקו *akko* Deuter. 14. 5. in caprearum specie-bus איקא *ikka* Talmudicis hircus. Duo nomina, formæ *akko*, quod videtur esse pro אנקו *anko Nun* latente in *Daghes*. Sic fiet ab אנק *anak* clamare, quia capræ sunt clamosum pecus. Arab. عناق *anak* capella p. 900. l. 23. et 900. l. 4.

אקמתא Chald. Prov. 30. 28 non est *aranea*, ut volunt sed stellio, ut Syr. אמקתא factum ex Hebr. אנקה p. 1065. 40. et 1066. 38. & 1067. 40.

ארב insidiari de leone Ps. 10. 9. et 17. 12. Thren. 3. 10. Sir. 27. 10. p. 737. l. 73.

ארבה *arbe* locusta dicitur à copia; גוב *gob* quia è terra emergit; גזם *gazam* quia non solum herbas sed & arborum teneriores ramos abscindit. A velo חגב *chagab*, & צלצל *tselatsal* ab umbra quia solem locustæ obumbrant & illi velum obtendunt; A consumendo חסיל *chasil*, à lingendo ילק *jelek*, à vorando סלעם *solam*, & à longo agmine חרגל *chargol* p. 69. l. 25.

ארבה *arbe* locustæ mundæ species p. 34. l. 41.

ארבעים *quatuor* solum significat 1 Reg. 4. 26. non *quadraginta* ut vulgo. Sic שמנים est pro *octo* Jud. 3. 30. Et in *Bereschit Rabba* עשרים pro *decem* p. 157. l. 6.

ארבעתים, licet Duali numero, non significat *bis quadruplum*, sed simplex *quadruplum* p. 395. l. 3.

ארה carpere, unde ארות, quæ non sunt stabula præsepia, sed loculi in stabulis distincti, in quibus singula jumenta carpunt pabulum sibi destinatum p. 155. l. 31. & 44.

אורזיל *urzil* hinnulus, unde الغزال *gazella* vulgo

ארי *ari* vel אריה *arje* non est leo jam adultus adhuc junior, ut volunt, sed leo in genere absque ullo respectu ad ætatem. Itaque Jud. 14. idem vocatur כפיר & אריה Et Ezek. 1. et 41. iisdem animalibus tribuuntur facies כפיר & אריה. Chaldæis quoque & Syris leonis generale nomen est. Proinde in Hesychio fœm. ἀρίωθ est leæna Syris. ארי *ari* dicitur pro ראי *rai* à visu, quia leonis tota vis est in oculis. Ita Græc. λέων à λεύσσω vel λάω video, unde ἀλαὸς cæcus, & Arabicè leo vocatur مبصر *mabsir* videns p. 715. l. 31.

אריאל *Ariel*, est leo Dei, ut Arab. اسد الله *asedollahi*. & Pers. شيرخدا *schirchoda*. Quod virorum fortium cognomen fuit olim in terra *Moab*, & hodieque est inter Persas & Arab. p. 716. l. 8. et 31. et 757. l. 10.

אריאל Ariel leo Dei dictum altare & templum Hierosolymitanum, quia leonis instar consumebat victimas. Aliæ hujus nominis causæ commentitiæ p. 717. l. 19.

אשכרוע buxus p. 655. l. 74.

אשם *delictum*, gravius quam חטאה peccatum per errorem admissum: Ibi vide.

אשימא *Asima*, Reg. 17. 30. Talmudici hircum glabrum explicant. Et initio Pentateuchi Aben Ezra fabulatur Samaritanos scripsisse *Creavit Asima*, &c. Alii *agnum*, alii *simiam* exponunt p. 649. l. 45.

אשפר 2 Sam. 16. 19. quid proprie, & unde vox deducatur p. 278. l. 26. مشفر Arabicè portio, non tamen panis aut carnis, ut אשפר, sed agri, ibid. l. 49.

התאשש pro viro se gerere, ἀνδρίζεσθαι p. 584. l. 49.

אתן *ethan* Hebr. robur, & Arab. اتن *athana* in proposito permanere. Cur hinc asina dicatur אתון *athon* vide p. 60. l. 25. et p. 182. l. 27.

אתונות צחרות *athonoth tsechoroth* Jud. 5. 10. *asinas albas* reddunt. At Arab. اتان *athan* asina dicitur صحور *tsachour* & اصحر *atschar* cum rubedini albedinem habet admixtam p. 182. l. 3.

ב *in*, id est, prope. Sic בגבעון *in Gabaone*, id est, prope Gabaonem בקרית יערים *in Kirjath-jeharim*, id est, *prope Kirjath-jeharim*. *In arca*, prope arcam, בקיר *in muro*, ad murum, vel prope murum. p. 590. l. 45.

ב *beth* & ר *resch* Scribas quandoque permutasse p. 400. l. 53.

בבה *porta*, unde contractum בת עין quasi *porta*, id est pupilla *oculi*

בבריא in Selomone qui Gallus fuit, *bieure* seu *fibrum* significat, non *viverram*, ut putavit Arias p. 1068. l. 60.

בדד *badad* (solus) Dei epithetum, Deut. 32. 12. ut בודד *boded* solitarius, asini Os. 8. 9. Ex qua allusione profanis quæri potuit calumniandi ansa, quasi pro Deo *badad*, id est, unico, à Judæis cultus sit *boded*, id est, asinus p. 226. l. 43.

בודד *boded*, id est, solitarius, cur dicatur onager, cum sit gregarium animal p. 870. l. 5.

בדל *lobus* (*auris*) in ove, Amos 3. 12. qui in homine תנוך p. 493. l. 65. בדל propriè est portio p. 494. l. 12.

בדלח margarita p. 53. l. 15.

ብሃም : *baham* Æthiop. *mutus*, ut בהמה *behema* pecus mutum p. 5. l. 34. Bruta scilicet vitam cum silentio transigunt p. 59. l. 2.

בהמה significat 1. brutum quodvis, cum homini opponitur 2. animal terrestre quadrupes aliquantæ molis 3. jumenta & pecus domesticum, cum illi opponitur חיה *fera*, 4. בהמות *behemoth* in Jobo est certa feræ species. Radix בהם mutum esse significat Æthiop. & Arab.

בהמות *behemoth*, id est, θηρία seu belluas elephantem Job 40. plur. num. dici volunt, quasi multorum instar sit propter magnitudinem. Ut Deus unus ratione dignitatis dicitur אלהים *Elohim* Dii: Et Dei sapientia חכמות *chacamoth*: Et Ægypti Rex ארונים *Adonim*. Quin *behemoth* in Jobo singulare est, & hippopotamum sonat p. 38. l. 27. et 248. l. 24. quem mire describit p. 49. l. 36.

בור *bor* significare foveam omne genus p. 758. l. 50.

בזע non solum *findere*, *scindere*, *dilacerare*, sed & *perforare* est p. 381. l. 64.

בזק *bezek* non est *agnus*, ut volunt, sed *calculus* ut Græc. βιζάκιον p. 423. l. 34.

יבחוש *jabchus* culex vinarius (κώνωψ) à miscendo quia vino immixtus est p. 70. l. 10.

בטן *betan* Chald. in *Cal*, & אבטן *abten* in *Aphel*, imprægnare non est ut volunt, sed in ventre concipere p. 292. l. 70. et p. 293. l. 46. *Hiphil* seu *Aphel*, sæpe idem quod *Cal* ibid. l. 49.

בכרה *bicra* Jerem. 2. 23. cameli pullus p. 7. l. 14.

בכרי *bicre* Es. 60. 6. cameli juniores, vox in Arabum scriptis frequens p. 82. l. 15. &c.

בית אזוב *Beth ezob* hyssopi domus in Josepho, Judææ pagus, pro quo editiones perperam habent *Bathechor* p. 588. l. 25.

בית עינין *domus oculorum*. Chald. & Syr. galeæ pars ἐποφθάλμιον, *viseriam* appellamus p. 460. l. 29.

בית פאגי *Beth phage* Talmudis glossa urbis ambitum exponit, quasi *Phage* proprie sit alni cingula. Alii ibidem exponunt *lupati caput*. Quin loco nomen à grossis seu ficubus immaturis, ut *Olynthio Thraciæ*. Grossi enim *Syris* ܦܓܐ *phage*. Alii domum maxillarum, aut buccæ, aut oris vallium, aut fontis, aut adulatoris reddunt p. 209. l. 55.

בלל *miscere*, puta fœnum aut paleam cum frugibus in pecorum aut jumentorum pabulum, ut Jud. 19. 21. Unde בליל farrago p. 300. l. 48.

מבולמות constricti pedes qui dicantur p. 584. l. 25.

בולס שקמות κνίζων συκάμινα, *vellicans sycomoros*, nempe ut ficus maturescant. Ita Græci & Hieronymus recte omnino p. 393. l. 65. Alii *habens*, alii *colligens*, alii *pedamentis fulciens*, alii *scrutans* ex Chaldaismo, alii *miscens* ex Talmudicis, alii *exsiccans*, tanquam ex Arabismo per summum errorem.

rem. ሀሠሀ : Æthiop. & Arab. بلس balas ficus, sycaminus. Hinc בלס balas verbum Hebr. συκάζειν ἐρινάζειν ὀλυνθιάζειν θερίζειν, &c. p. 384. l. 25. et 485. l. 8.

בלש Chald. *scrutari* p. 384. l. 30.

במות *bamoth* loca excelsa cervorum quæ sint p. 893. l. 28.

במות טלואות *Excelsa* (aræ, sacella) *multicoloria*, id est, pannis multicoloribus instrata. Aq. & Theod. ἐμβολίσματα transferunt p. 478. l. 48.

בן כלב אשבוע *Filius saturi canis.* Hebræis quidam cur ita dictus p. 667. l. 2.

בן נפילים *ben nephilim*, id est, filius gigantum, non est nauplius, ut sibi fingit vir eximius: sed scincus Ægyptius, quem Hebræi sic appellarunt, quia ex majoris crocodili semine nasci creditur p. 52. l. 74. et 1055. l. 68. et 1056. l. 12. et 1057. l. 10.

ܒܪܬ ܩܠܐ *filia vocis* Syris est *Echo* p. 867. l. 5.

בת יענה *bath jaana* struthio fœmina dicitur à clamore & planctu p. 65. l. 11.

בעא *quærere.* Inde Chald. & Talmud. מבעי *perquirent* de bove, id est, absumens. Et dens bovis *perquirens* dicitur p. 300. l. 10.

בעט recalcitrare λακτίζειν de bove p. 387. l. 65. &c.

בעל זבוב *Beelzebub*, muscæ Dominus. An qui Græc. Ἀπόμυιος, Μυίαγρος, Μυιώδης? p. 36. l. 36.

בעיר *beir* à stupore dicitur brutum p. 59. l. 1. Hujus quatuor summa genera juxta *Hebræos* 1. בהמה quadrupes, 2. עוף avis, 3. רמש reptile, 4. דג piscis p. 3. l. 28.

בצרה *Botsra* vallum, munimentum, inde Carthaginis arx Pœnis *Bosra*, & Βύρσα Græcis p. 534. l. 61.

בקע ovo excludere p. 14. l. 8.

בקר *bakar* bos, & بقر *bakara* Arab. terram vomere proscindere p. 60. l. 39.

בקר *bakar* bos mas & fœmina in plena ætate. Inde toties vituli & juvenci vocantur filii בקר *bakar*. Tamen 2 Par. 29. 22. *bakar* dicuntur qui prius פרים *parim*, vel est juvenci. Ex *bakar* fit *vacca* Re finali detracto, ut in *Musa*, *zona*, *mappa*. Et in Talmudico זוטא *zuta* pro זוטר *zutar* p. 280. *tota*

בוקר *boker* proprie bubulcus: Tamen seniores Amos 7. 14. αἰπόλον caprarium reddunt p. 281. l. 13.

בקר à Syris pro armento boum, & κατὰ χοίρους pro quovis grege sumitur, ut porcorum, *Luc.* 8. 32. p. 281. l. 10.

בקורת flagellatio, proprie quæ fit nervo bovino, sed & alia quævis, p. 281. l. 17. Taurea Lat. p. 317. l. 57.

בר יוכני *barjuchne*, id est, nidi filius, avis Talmudica, cujus ovum casu suo demersit sexaginta pagos, & fregit trecentas cedros p. 980. l. 43.

ברזל *ferrum*, צאן ברזל *avis ferrea* Talmudicis, quam pascendam ea conditione pastor accipit, ut si pereat eam teneatur domino solvere & restituere p. 452. l. 10.

בריאים *boves pingues*; potius quam electi ut Græci reddunt p. 304. l. 21.

ברד *barad* grando; ברוד *barud* χαλαζώμενος *grandinatus*, seu respersus maculis albis instar grandinis. Ita plerique: Sed Arab. برد *bord*, vel بردة *borda* est striata vestis. Et per metathesim ربد *rabada* nigro & albo, vel nigro & rubro distingui.

ברברים *Barbarim*, aves ex Barbaria, ut quidam putant. p. 14. l. 23.

בורני *burni*, pro nave, contractum ex Liburnica. p. 766. l. 34.

בשל tam ad assationem quam ad elixationem pertinet. p. 596. l. 1.

בשן *Basan*, veteres pinguem reddunt. Arabicè بثنة *Bathsana*, terra facilis, mollis, fertilis. Facilis, id est, εὐάροτος arabilis. Chald. *Mathnan*, *Buthnan*, *Bathnanja.* Gr. Βαταναία. p. 532. l. 33.

הרי בתר *Montes Bether*, id est, scissionis, propter ῥωχμοὺς & χάσματα, id est, terræ scissuras quæ fiunt imbrium violentiâ. Græci habent ὄρη κοιλωμάτων, *Montes cavitatum.* Sed alii legunt κυκλωμάτων, id est, הרי כתר *Montes Kether*, quibus urbs tanquam corona cincta erat, Ps. 125. 2. p. 894. l. 62.

גבי גמלא *gave gamela*, cameli vectigalia, unde contractum *gaugamela* in Plutarcho p. 74. l. 13.

גבן *gibben* gibbosus, ܓܒܝܢܐ Syr. Luc 4. 29. *vertex montis.*

גבינה caseus *Job.* 10. 10. ut ܓܒܬܐ Syr. & Chald. & جبنة Arab. quia גבן Talmud. & Arabibus coagulare est. Vide Psalt. Syr. & Arab. Ps. 118. 70. Et pro Hebr. הר גבננים Græc. ὄρος τετυρωμένον.

גבורה in equo non est robur, sed fortitudo. Tauri quidem robusti dicuntur, sed fortes equi p. 117. l. 40.

גדי hœdus, p. 631. l. 40. גדי עזים *hœdus caprarum*, cur tam sæpe dicatur, p. 632. l. 7. Item שעיר עזים & צפיר עזים *hircus caprarum*, ibid. l. 35.

גדרה *gedera* ovium septum seu caula. Hinc Γάδειρα, id est, περιφράγματα, *septum* Romani reddunt. p. 467. l. 25.

גדיש *gadis*, acervus seu meta frugum in congeriem collectarum. Arab. كدس *cuds* vel كداس *cuddas* p. 853. l. 73. Græci in vulgatis editionibus ἅλωνα *aream* reddunt, sed in Complutensi melius σωρὸν. p. 854. l. 5.

גוב locustæ immundæ species. p. 34. l. 42.

ܓܘܠܬܐ *gultha* in Syro, Jerem. 44. 12. vestis qua pastor se involvit, εἴλυμα περιβόλαιον. A verbo גלל, quod volvere est et involvere. p. 456. l. 19

גומא, *gome*, πάπυρος βύβλος, papyrus Ægyptia. p. 342. l. 3.

גור catulus leonis, כפיר λεοντίδιον, leunculus primum ablactatus, ארי vel אריה leo jam adultus sed junior, שחל leo jam ætate & viribus confirmatior שחץ leo in pleno vigore, לביא, leo jam annosus, ליש leo decrepitus, qui viribus præ senio fractis prædam amplius consequi nequit. Ita ridiculè magistri ex tractatu Talmudico Sanhedrin quasi septem hæc leonum continerent totidem gradus, quæ falsa & inepta sunt. Nam præter גור & כפיר, alio pertinent quinque reliqua, ut suis locis docetur, p. 713. l. 50. et 753. l. 49.

גור *gur*; ut Arab. جرو *giaru*, catulus non solum leonis, sed & canis, ursi, ceti, &c. à congregando sic dictus. p. 714. l. &c.

גר Chald. גיורא, *giora*, unde Græcum γειώρας, Exod. 12. et Esa. 14. quia ad Judaismum convertitur, alibi προσήλυτος. p. 577. l. 49.

גז de lana, ferro tondere, non manu vellere ut vult Schindlerus, p. 480. l. 40. גז & vellus & sectum fœnum significat, אבני גזית, lapides qui ferro raduntur, & expoliuntur, مجز falx messoris. Omnibus interpretibus κείρειν est, גזז, & vicissim גזז, κείρειν, Lucæ etiam Act. 8. 32. גזז, in Jobo est crines tondere non evellere. Comarum tonsio in luctu tam recepta quam evulsio, p. 481. l. 34. et 48. et p. 482. l. 40. Tondentur crines novacula apud Hebræos, p. 481. l. 34. Et in Maimonide lanæ tonsura vulsuræ opponitur, p. 482. l. 35. גזת צמר lanæ vellus. p. 6. l. 62.

גזר קים feriit fœdus (vide כרת) p. 326. l. 27.

גזרה *gezera* avulsio, excisio, ארץ גזרה *terra avulsionis*, in quam hircus *azazel* deducebatur. Arab. جزيرة *gezira* insula, p. 658. l. 34. Græci γῆν ἄβατον reddunt, & Arabes ارض منقطعة *terram excisam* ib. l. 39.

גחון serpentis venter oblongus in quem serpit, p. 23. l. 43.

ጊቤ *giche*, lepores Æthiopibus. p. 1004. l. 54.

גל *veteribus* Hebræis potuit esse testudo, ܓܠܐ *galla* Syris. Nominis ratio, p. 67. l. 68.

גל *gal* pro acervo lapidum vox notissima. Sed כגלים Os. 12. 11. Græci reddunt ὡς χελῶναι, *ut testudines.* Forte legendum ὡς χολῶναι, *tumuli*, vel id ex Syrorum usu sumptum, quibus ܓܠܐ *gala* vel *galla*, est mas testudinis, ut Arab. غيلم *gailam.* p. 1090. l. 72.

גלים *gallim*, Os. 12. 11. alludit ad *Galgal*, cum prædicitur Galgalitarum aras brevi futuras כגלים ut *gallim*, seu acervos, id est brevi diruendas. Similium allusionum exempla p. 1092. l. 26.

גלולים *gelulim*, Dii stercorei p. 331. l. 41.

גלם *golem* embryum, seu fœtus in utero adhuc involutus, p. 7. l. 58. Vide Arab. جلمة.

גלש in Canticis ignota vox Hebræorum magistris, nihil quicquam est quam ascendere, quod præter Græcos, Syrum & Romanum interpretem, Arabica insuper & Chaldaica lingua confirmant, p. 626. l. 68. In his verbis, *ut capræ quæ ascendunt è monte Galaad*: verus ordo est, *ut capræ è monte Galaad quæ ascendunt.* Similis trajectionis exempla p. 628. l. 40.

גמא *gama* non est fodere ut volunt, sed sorbere, quod probatur ex *Gen.* 24. 17. & Hebræorum usu perpetuo. Unde גומא, papyrus Ægyptia, quæ crescit in paludosis locis, & aquam semper imbibit. Et Africana voce *gumiæ*, quasi גומאים *gomeim*, sunt sorbillones. Sic *Job.* 39. 27. equus terram יגמא *sorbet*, quia campus objectus è currentis conspectu fere tam cito eximitur quam si unico haustu re vera sorberetur. Quæ phrasis utut Bootio videatur prorsus insolens, tamen hodieque est in usu apud Arabes. Nec dissimile est quod equo currente Poëtæ campum consumi, carpi, rapi, decrescere dictitant, p. 143. 14. &c.

גמל *gamal*, camelus non dicitur ab ablactando ut putant, sed à retribuendo, μνησίκακον est animal, p. 50. l. 57. et p. 75. l. 48.

גמלא *Gamala*, vel *Gamalus* urbs & mons, quibus à cameli forma nomen. Fallitur Egesippus cui *Gamala* deflexum ex *Camala* p. 74. l. 5.

גימון *gemon* (quasi κημὸν, id est, camum) Talmudici tabulam vocant quæ vituli ori inditur, ne lac exsugat, Πύσσαχος, idem Græcis p. 1036. l. 30.

גסס *procerum esse*, בהמות גסות, *bestiæ proceriores*, p. 6. l. 9.

גיסטיא in Onkelo *latera* p. 506. l. 42.

געה *gaa* mugire, גויה *goe* mugiens, bovis proprium. An inde Græcum γοᾶν quia in Luciano bos mugit γοερόν τι. Et vacca Fellis

Persis *gao*, Germanis, Belgis, Anglis, *Kuhe*, *Koe*, *Cow*. In Columella *Altinas* (imo *Alpinas*) *vaccas incolæ cevas appellant*, p. 286. l. 42.

געל non est *jacere incassum*, sed rem oblatam *rejicere*, *respuere*, *non admittere*. Itaque Job. 21. 10. ולא יגעל de tauro non dicitur qui semen in cassum non ejicit, sed de vacca quæ illud non respuit, ac proinde fœcunda est, p. 291. l. 55. Idem verbum apud Arabes de fœminâ usurpatur quæ coitum appetit, & maris appetitu angitur. Sed ad canem maxime pertinet, 293. l. 60.

גרב ψώρα scabies, ut Arab. جرب p. 523. l. 62.

ܓܪܡܦܝܠܐ *geremphila* Syris, os elephantis, i.e. ebur, p. 248. l. 20.

גורן *goren* area. An inde Græci γῦρον dixerint, p. 548. l. 13.

גושקרא *guskra*, vel *guskara*, stupa serici p. 487. l. 34.

דאה volare cum impetu, p. 14. l. 4.

דאה milvus à volatu, quia altissime & diu volat & alis prope immotis. Galli *planare* vocant, p. 64. l. 15.

דב *dob*, ursus à densitate pili sic dictus p. 62. l. 22.

דב שוקק *ursus sæviens*, ut multis placet. Sed *esuriens* potius, Prov. 28. 15. ut recte omnino reddidit Hieronymus, p. 815. l. 14. &c.

ድብ: Æthiopibus Septentrio, ab ursa cœlesti sic dictus & ድብ ገደም: *da bubavian* Ἀρκτικὸς, seu Septentrionalis. Et Δαβυλή, ἄρκτος Chaldæis in Hesychio, p. 807. l. 20. Fortasse דוב עילאה *dob ilaa*, ursa superior, id est, cœlestis דבר אחר *res alia*, id est, porcus Talmudicis, item lepra, p. 899. l. 8. Suem enim ita aversati sunt prisci Judæi, ut illum ne nominare quidem dignati, pro sue dicerent rem aliam, p. 702. l. 35. Ut festo Paschatis ne nominant quidem fermentum, ibid. l. 49.

דובר *dober*, caula in quam aguntur pecora. Nam דבר *dabar*, non solum loqui & *dicere*, sed & ducere significat, quia homines verbis reguntur. *Ille regit dictis animos*, &c. p. 467. l. 33.

דבורה dicitur apis à mirabili ductu & ordine, p. 69. l. 67.

דבשת Esa. 30. 6. *Cameli gibbus*, p. 6. l. 57.

דג *dag*, piscis, & דגה *daga* verbum in immensum sobolescere, Gen. 48. 16. Nempe in piscium modum, p. 39. l. 14.

דג גדול piscis *magnus* qui Jonam deglutiit, non est balena, sed canis Carcharias, p. 52. l. 23.

דגן *dagan*, frumentum; unde דגון, *Dagon* dictus Azotiorum Deus, quia εὗρε σῖτον καὶ ἄροτρον, ut docet Sanchoniathon. Proinde Σίτωνα, illum vocat Philo Biblius. Et falluntur Hebræi qui à piscibus dictum volunt, p. 44. l. 25. & 365. l. 45.

דגר (ova fovenda) congregare, p. 14. l. 7.

דהרות cursus aut saltus equo peculiares, p. 97. l. 24.

דודאים non sunt mandragoræ, sed plane aliud, p. 775. l. 4.

דוכיפת *duchiphath* upupa, quasi gallus saxorum, ut Æschylo πετραῖος ὄρνις, p. 66. l. 38.

דוכיפת non est avis δίλοφος seu duplici crista, ut volunt, p. 13. l. 72

דוחן *panicum*, 601. l. 71.

די non semper *sufficientiam* sonat, sed sæpe est syllabica adjectio nihil ad sensum conferens, p. 150. l. 20.

דיבא *deba*, vel *diba*, Chald. lupus, Syris ܕܐܒܐ *daba*, Phrygibus *Davus*, vel Δάος in Hesychio. Itaque vetus oraculum de lupis qui Bithyniam erant invasuri Turcæ impleverunt. Turcæ enim à *Dais* orti sunt.

Et Phrygum lingua Δάος est lupus, p. 281. l. 38.

דיה *daja* vulturis species ab atro colore dicti. p. 64. l. 37.

דיצא *ditsa*, Chald. rupicapra à saltu, vel potius à transfigendo dicta, p. 903. l. 30. & 35. Nam plenum est דעיצא p. 904 l. 5.

דיצא videtur esse oryx, quia דעץ & contracte דץ est transfigere. Inde igitur דעיצא, & contracte דיצא est animal quod cornu suo fodit & figit. Itaque Samaritanus, pro דיץ plene scribit [Samaritan] Deut. 14. 5, p. 970. l. 47. & 974. l. 33.

דכרין *dicrin* in genere *mares* Chald. & in specie mares ovium, id est, arietes, qui Homero ἄρσενα μῆλα, p. 423. l. 69.

דק punctum album in pupillæ medio, p. 584. l. 8.

דרבן *stimulus*, ut מלמד, contus qui habet דרבן aculeum infixum. An ab Arab. ذرب *acutum esse*.

דרס *daras* Talmudicis cibum in os ingerere. Arab. دسر *dasara* impellere, p. 305. l. 14.

דורסים Rab. *rapaces aves* à calcando dictæ, p. 13. l. 51.

דר *dor* margarita, p. 53. l. 15.

דרור *deror*, columba fera à libertate sic vocata, quia nulli loco adstricta, p. 65. l. 70.

דרשה Prov. 31. 13. *Quærit lanam & linum*. Gr. μηρυομένη (filium deductum) glomerans, quia legerunt una litera minus דרה Et Arab. درّ *darra* in 4. Conjug. *torquere fusum*, & درارة *derara* est *fusus*, p. 485. l. 16. דשא vide עגלת.

דשן *incinerare* Ps. 20. 4. id est, igne consumptas victimas in cinerem redigere, p. 539. l. 57.

דישון *dison* tragelaphus à cinereo colore, p. 62. l. 72.

דישון *dison* Græcis πύγαργος. Tamen hic ab albo colore, ille à cinereo. Et cinis ad atrum vergit. Hinc Virgilio, *cinis ater*. Et Arab. دسمة *dusma* color cinereus ad nigrum vergens, p. 302. l. 65. Sed in Gesnero tragelaphus coxis albis, alibi est ater aut cinereus, p. 903. l. 1. *Dison* non est *bison*, ut conjectat Arias, ibid. l. 40. Ad דישון *dison* alludunt Chald. דיצא *ditsa* pro rupicapra Laconium δίζα pro capra. Arabicum دهسا *dehsa* pro capra quæ ex rubro nigricat, & Africanum *addace* pro capra strepsicerote. Sed harum vocum diversæ sunt origines, p. 903. l. 29.

ה & ח mutantur in ס. Sic Arab. هند *Hind*. & سند *Sind* est India. Et Syr. ܣܘܪܡܐ *Sormo* simus pro ܚܘܪܡܐ *hormo*. Ita סגנונא *sasganno* pro ὕσγινος *hysginus*, p. 990. l. 39.

הבבא *hababa* Syris *flos* alludit ad אביב *abib*. Hinc mensem *Abib* Syri vocant mensem הבבא florum. Et quidam Arabes eod. sensu mensem الزهر & الفقاح. Et Macarius Ægyptius mensem τῶν ἀνθῶν, p. 557. l. 40.

מהבהב ustulatus, p. 595. l. 29.

הבל *Abel* à vanitate nomen habuit, p. 537. l. 53.

הגה *gemere* columbæ proprium p. 14. l. 45.

הגה mussitare de leone qui prædæ suæ jam est compos, p. 731. l. 58. & 774. l. 48. Id Græcis ὑποβρύχημα & Ovidio *murmur*.

Itaque Esa. 8. 19. Pythonici & arioli המצפצפים והמהגים susurrant & mussitant. Agitur de engastrimuthis qui mortuorum umbras evocant, hos autem exili voce loquentes describi multis probatur, p. 732. l. 1.

הוגן *hogen* Chald. & هاجان *hagian*. Arab. camelus nobilis, id est, εὐγενής, p. 86. l. 43.

הוד quandoque vehementiam sonare, p. 123. l. 8.

כהווה *exempli gratiâ*, vox in Maimonide frequens quam in Lexicis non reperio, p. 393. l. 40.

יהוה Dei nomen ἀνεκφώνητον apud veteres Ἰαὼ sonat. Itaque quod in Prophetis tam frequens est פי יהוה *verbum Domini* tum sonabat פי Ἰαώ. Quod cum proxime accedat ad Ægyptium asini nomen Πιώ, inde natum quod Ægyptii Judæos fabulantur asinum pro Deo coluisse, p. 226. l. 49.

הזה *hasa*, Esa. 57. 10. delirare ut Arab. هذي *hadsa* unde هذيان deliratio, p. 680. l. 16. & Hebr. הזיות, deliria, somnia, ibid. l. 42.

המה fremere, obstrepere. Unde יהמו, *obstrepent* de canibus dicitur, Ps. 59. 7. 17. Gr. λιμάξουσι *esurient*, plane extra rem. Sed scripserant μαιμάξουσι, p. 665. l. 49.

המה *gemere* ursorum, p. 7. l. 15. Es. 59. 11. נהמה *gemuimus ut ursi*. Ita Ovidio *gemitus* est ursi vox. Et Horatius, *circumgemit ursus ovile*, p. 817. l. 72.

הרדוף *hirdoph*, & הרדפני *herdaphne* contractum ex Græco ῥοδοδάφνη, quod mirum est latuisse Lexicographos, cum & nomen accedat, & ad aquas crescere Hebræi scribant, floresque habere rosis similes quæ bestiis sunt venenum. Hebræis peculiare est quod aquas Mara edulcuisse volunt hujus ligni ramo in eas injecto. p. 608. l. 17. & 766. l. 33.

ו copulativum, quandoque est idem quod CUM. p. 466. l. 20. Sæpe etiam sumitur pro disjunctiva AUT. p. 755. l. 42. Est etiam copula ordinativa idem valens quod POSTQUAM. p. 823. l. 21. Et nonnunquam suppletur. p. 854. l. 54.

זאב *Zeeb* lupus, proprie aurei coloris, quales in Amona Monte Syriæ describit Oppianus. Alludit enim ad זהב *Zahab*, id est, aurum p. 62. l. 32. & p. 821. l. 14.

זבוב *Zebub* musca dicitur ab incertis sedibus p. 69. l. 5.

זהוב *zahob* aureus, nummi genus à materia sic dict. p. 434. l. 18.

זהם *inquinare se*, unde Chaldæus de bove, Ps. 106. 20. *Et inquinans se* super stercore suo postquam comedit herbam. Latinus interpres Chaldæi textûs male *mugientem* reddidit p. 299. l. 30. & 331. l. 37.

זהרית *zeborith* coccus, לשון זהורית *lingua coccinea*, id est, panni frustum cocco tinctum linguæ formâ, hirco Azazel imponi solitum die propitiationis. Et cum exalbescebat, quod passim contigisse Hebræi referunt, id habebatur pro fausto omine ex Es. 1. 18. p. 656. l. 50. Sed lingua illa, ut ajunt, exalbescere desiit annis XL. ante templi desolationem p. 657. l. 1.

במזיד *per superbiam* & בשוגג *per errorem peccare* sunt opposita p. 471. l. 54.

מזוזה postea Hebr. à motu dict. non quod ipsi moverentur, sed à motu valvarum quæ illis innituntur, p. 593. l. 34. Contra Græcis σταθμοὶ & παραστάδες, quia ipsi sunt immobiles, ibid. l. 36.

זופא *zupha hyssopus*. Chald. & Syr. ut Arab. زوف *zuph* p. 587. l. 48.

זחל *zachal* reptile à tardo motu p. 59. l. 23.

זיז *ziz* fera à motu dicta, ut Gr. κινώπετον &

& κυώπιτον, p. 59. l. 12. & p. 979. l. 29. & 60.

זיז *ziz* Hebræis gallus sylvester, cujus crura solo nituntur, & caput ad cœlum attingit. Et cum alas expandit, solis sphæram obtegit p. 980. l. 31.

זכר *zachar* mas, & זכר *zecher* memoria. Fabella Talmudica de his vocibus promiscue sumptis p. 676. l. 36.

זכר *zachar*, Hebr. & דכר *dechar*, Chald. & Syr. marem sonat. Inde Nabatæi Uranio Δαχαρῆνοι; ἀρσενικοί, p. 535. l. 32. Proinde hodieque intima deserti sui vocant فلاة مذكار *Phelath midschar*, id est, *desertum masculeum*, tanquam solis maribus penetrabile p. 535. l. 39.

זמר *zemer* non est camelopardalis, sed rupicapræ species à saltu sic appellatæ, p. 62. l. 70. In Porta cœli legitur זמר ערב *zemer* Arabiæ. Itaque Judæis est animal Arabicum non Æthiopicum p. 903. l. 18.

זקן Hebræum videtur non solum *barbam*, sed & *mentum* significare, ut Arabicum ذقن p. 756. l. 46.

זקף Chaldæi, *in altum evehere*, Syris *crucifigere* p. 591. l. 67.

זנק *zanak* in Talmude *fluere*, & זנוק *zanuk* fluxus aquarum, ut Arab. زرنوق *Zanuk* inserto *Re* p. 758. l. 55.

זנק יזנק insiliet leo ex monte Basan, Deut. 33. 23. Solet nimirum in prædam oblatam insilire. Ita multi veterum, & per metathesim ex זנק *zanak* fit Arab. نزق *nazaka*. Et per inversionem Æthiop ቀነጸ : *Kanatza*, in eadem utrumque insiliendi notione p. 738. l. 18. & 739. l. 1.

זרזיר מתנים *renibus succinctus* Prov. 30. 31. Multi Hebr. canem *leporarium* intelligunt, qui aliis *vertagus*, Gallicus aut Laconicus, p. 684. l. 3. De quo Gratius *Adstricti succingant ilia ventris*. Et Ovidius, *Et substricta gerens Sicyonius ilia* Ladon, ibid. Sed nos de equo accipimus p. 102. l. 27. ח & ה ut sunt literæ figura persimiles, ita facile à scribis permutantur p. 591. l. 2.

חבט grana baculo excutere, Gr. ῥαβδίζειν p. 310. l. 40.

חבל *chebel* vel *chabal* funis nauticus. Vox Hebræis, Syris, Chaldæis, Arabibus, Æthiopibus notissima, unde vernaculum *Cable* p. 41. l. 42.

חבק *equi cingula* Hebræis ab amplectendo, & Arab. حبق vel حبك equus fortis محبوك p. 102. l. 46.

חבורה Gr. φρατρία contubernium eorum qui societatem ineunt, ut simul Paschæ participent p. 578. l. 66.

חבורה *chabura* livor, unde חברברות *chabarburoth* liventes maculas explicant. At Arabicè حبر *chabron* est nota inusta, & احبر *achbara* notam inurere. Sic חברברות erunt notæ à natura pardis impressæ. Oppianus vocat σφραγῖδας *sigilla*, Chald. שלטי רקמתיה *scutula racemationis ejus*, id est, operis Phrygionici p. 786. l. 21.

חוור *chavarvar*, vel חברבר *chabarbar* albugo in oculo. Ita fortasse Pœnis ebur חבור *chabor* dictum pro חוור *chavor* ab insigni candore, unde Latinum *ebor*, ut *emor* factum ex חמור *chamor* p. 253. l. 7.

חברבר *chabarbor* lacertæ genus quam Hebræi fingunt ex crocodilo terrestri & chamæleonte esse natam, veneni tam efficacis ut ab eo demorsus non convalescat. Videtur esse salamandra à maculis quæ habet cum stellione communes sic appellata p. 1059. l. 27. & 62.

חגב locustæ mundæ species p. 34. l. 41.

חגיגה ארבעה עשר *chagiga diei* 14. dicebatur victima vel pars victimæ quæ una cum agno Paschali mensæ imponebatur p. 566. l. 39.

ܚܓܣ *chagas* Syris, *aljarbuo*, fortasse factum ex Græco, χοιρογρύλλιος per compendium sic scripto χγς, vel à claudicatione, quia claudicare videtur propter pedum inæqualitatem p. 1016. l. 39.

וחדו *& acutiores sunt lupis vesperæ*, Hab. 1. 8. quam ὀξύτερα alii ad cursum, alii ad visum referunt, quia utroque lupi maxime valent. In iis citissimi qui Græcè τοξευτὴς *jaculator*, & qui κίρκος dicitur vel accipiter, p. 825. l. 63. Arabica luporum nomina ab agilitate ducta, p. 826. l. 1. Sed & lupus creditur acutissime videre, etiam nocte illuni, quia in oculis lumen habet insitum. Proinde lupus Apollini sacer, & crepusculum λυκόφως. Et nox sublustris Homero, ἀμφιλύκη νὺξ, quia lupus tum solus usura lucis fruitur. Aut ipsi λύκοι ἀπὸ τῆς λύκης à prima luce appellati sunt, quia id tempus rapiendo pecori maxime observant, p. 9. l. 18. & 826. l. 8. Alii luporum ὀξύτητα ad animum referunt, quia quicquid agunt acriter exequuntur & magna animi contentione. Unde Poëta *genus acre luporum* p. 163. l. 29. &c.

חות יאיר *villæ jair*, tabernacula in orbem digesta & collecta. Nam Arab. حوا est pagus ex tentoriis ita digestis p. 466. l. 1.

חוח *spina*, חוחים *spineta*, *dumi* in quibus homines latent. Inde translata significatione חח Exod. 35. 22. putatur esse acus, fibula, acicula quia spinæ olim pro fibulis. Sed & חח pro hamo sumptum, qui spinæ & fibulæ est similis. Denique חח est uncinus ferarum naribus aut malis affixus, quo invitæ trahuntur p. 764. l. 21. &c.

חוזים *chozim* videntes vocantur veri Prophetæ, falsi הוזים *hozim* delirantes p. 680. l. 61.

חזק *roborari* pro vitio adscribitur, p. 525. l. 22. חזקי לב *robusti corde*, id est, in malum obfirmati, חזקי מצח *robusti fronte*, id est, præfracti, obstinati, ibid. l. 33.

חזיר, *chazir* sus ab oculi angustia dictus de qua Plutarchus, 61. l. 16. Nam Arab. خزر *chazara* est oculos angustos habere, & اخزر *achzaro* μύωψ p. 696. l. 30. Aliis חזיר à חזר *chazar* redire & volvere, quia sus lota redit ad volutabrum, ut in eo volvatur, ibid. l. 57. Aliis sus חזיר dicitur, quia cum saginatur est totus teres atque rotundus. Nam id quoque sonat חזר *chazar*, ut docent derivata, ibid. l. 60. Sed prima origo certior.

חזרת *chazareth*, lactuca proprie capitata, quam à pomi seu mali forma vulgus apud nos *pomatam* vocat. Unde etiam חזרת. Nam חזר *chazar* est circuire, חזור *chizur* sphæra, חזרר *chizrar* pomi species, חזרא *chizra*, carduus à figura capitis, &c. p. 603. l. 28.

חטאה ἁμαρτία peccatum, & אשם πλημμέλεια delictum, quorum hoc priore gravius, quia prius per errorem, alterum à conscio committitur p. 318. l. 74. vide זיד.

חטף de urso *sævire*. Secundum Thargum Esther, *boves mugiebant*; *leones rugiebant*, דובין חטפין *ursi sæviebant* p. 818. l. 25.

חטרה Chald. cameli gibbus p. 6. l. 59.

חיה animal. Hebr. à vita dicitur, ut Gr. ζῶον, quasi vita illi sit magis propria, quia multis gradibus supra plantæ vitam assurgit p. 1. l. 1.

חיה מדברת *animal loquens*, id est, rationale, quia ratio est sermo mentis p. 3. l. 6.

חיה רומשת במים *animal repens in aquis*, id est, νηκτὸν natatile p. 37. l. 33.

חיה fera à vivacitate, quia ut feræ liberiori fruuntur aëre, ita plerumque diutius vivunt p. 59. l. 1.

ܚܝܘܬ ܫܢܐ *animal dentis* Syr. fera carnivora p. 733. l. 69.

חיתך Ps. 68. 11. Singulare est. Itaque male redditur *animalia tua*, quasi animalia quatuor in Israëlitarum vexillis depicta significet, cum sit *animal tuum*, aut potius *congregatio tua*, p. 773. l. 66. Sequitur ישבו בה (*congregatio tua*) *habitant in ea*. Et nomini Sing. Plurale verbum jungitur, quia nomen est collectivum, ut Poëta *Turba ruunt*. Plura exempla hujusmodi p. 774. l. 13.

החלב *adipem comeditis*, Ezech. 34. 3. At veteres *lac comeditis*, id est, *hachalab*, pro *hacheleb*, non incommode, imo fortasse aptius p. 447. l. 64.

חלב *cheleb* adeps & מוח *muach* medulla in Scriptura fere Synonyma p. 458. l. 42.

חלבון *Chalybon* urbs cujus vinum commendatur, Ezech. 27. 18. Id fuit tam eximium ut Persarum reges è nullo alio biberint p. 485. l. 68.

חלד *chalad* de metallis rubiginem contrahere, חלדות *chaldout*, & חלודה *chaluda* rubigo quæ metalli intima exedit. ܚܠܕܝܬܐ *chalditha* in Syro gangræna, morbus ὑπόνομος, & in carnem altius penetrans חלדה *chalda* in victimæ mactatione cultri profundior immersio, quæ mactationem reddebat illegitimam, p. 1025. l. 31. &c. Rursus in syro ܡܚܠܕܝܢ *qui penetrant* (*in domos*) 2 Tim. 3. 17. Chalybes Chaldæi dicti, id est, חלדאי quia ut ferrum eruerent in terræ viscera penetrabant, ibid. l. 67.

חולד *choled* omnes Scripturæ interpretes *mustelam* reddunt. Tamen est *talpa*, ut Syrum ܚܘܠܕܐ *chulda* & Arabicum خلد *chold*. p. 1023. l. 8. Et in Talmude Hierusalem חלודה *chulda*, p. 1024. l. 32. Nempe Levit. 11. 29. חולד *choled* est שרץ *reptile*, ad quod genus talpa pertinet, non mustela, p. 1024. l. 45. Et muri jungitur ut congener. ibid. l. 59. Et in terram talpa penetrat, p. 1025. l. 31. Tamen Talmudicis חולדא *chulda* plerumque est mustela p. 1027. l. 35.

ܚܘܠܕܐ *talpæ* in Syro, Prov. 24. 31. pro Hebr. חרלים id est, urticæ, quia legit חלדים p. 1022. l. 54.

חלד *cheled* mundus, aut mundi duratio, ævum, quid commune habeat cum חולד *choled*, sive talpam aut mustelam reddas multi quærunt, & varie respondent, p. 1030. l. 4. Quæstionis vera solutio ibid. l. 27.

חולדת סנאים *mustelam ruborum*, id est, sylvestrem, opponunt Talmudici mustelæ κατοικιδίῳ: quæ habitat, בעקרי בתים *in fundamentis ædium*, p. 1027. l. 45. Idem in Plinio, ibid. l. 62.

חלזון *chilzon* cochlea purpuraria, ex cujus sanguine fit, תכלת purpura p. 33. l. 16.

חלי ויחמורתא *ova jachamuræ*, seu fœminæ τῦ *jachamur*. Ita vocant Talmudici cervi semen in formam ovi coalitum quod ex utero illa ejicit. Et anxie quærunt an tale ovum edere liceat, p. 914. l. 51. Pro ovis *Jachamuræ*, ut in Aruch recte legitur, Talmudis editores habent דחמורתא sine *Jod*. Glossator *asinam* intelligit, quod est inep-

ineptissimum. Asina enim est immundum animal, de quo nulla esset quæstio. Nec cum asina coit cervus, p. 915. l. 22.

חלם *chalam* Hebr. *somniare*, Jobo & Syris *valere* est. Quo alludit Plauti verbum *columis*, unde *incolumis*, p. 892. l. 20.

חלץ *evaginare*, *educere*. Hinc de cetis Jeremias חלצי שד *mammam* seu papillam *eduxerunt*, *ut lactarent catulos suos*. Neque enim ceti papillæ sunt ἐπιφανεῖς, sed in vaginis conditæ, unde ad usum promuntur p. 46. l. 36.

חלצים *lumbi*, unde חלץ *ad militiam se accingere*, quia supra lumbos se accingebant, p. 509. l. 5. Quomodo & unde dicti lumbi Chaldæis, Syris, Arabibus, Æthiopibus. ibid. l. 36.

חמאה *chemea* butyrum, Hebr. ut Arabicè حما *chama* de lacte, concrescere in butyri modum p. 315. l. 64. et 474. l. 71.

חום *chum* color fuscus Hebr. ut Arab. حمة *chumma* nigredo. Et Ægypt. χημία nigrum oculi, p. 476. l. 61.

חמט *chomet* limax recentioribus: sed veteribus lacertæ species ab arenis dictæ in quibus degit, p. 30. l. 67. et 1075. l. 54. Hebr. enim חומטון *chometon* est arena, ut Gr. ἄμαθος & cum προσθέσει ψάμαθος, p. 1073. l. 72. et 1076. l. 31.

תחמס *tachmas* struthio Hebr. ut Arab. ظليم *dalim* vel *talim*, id est, iniquus, & impius, quia prolem suam negligit, Job. 29. 17. Thren. 4. 3. p. 64. l. 73.

חמוץ *chamuts* octo saporum unus est. Nempe ὀξὺ *acidum* sonat. Unde, 1. חמץ *chamets* fermentare. 2. חומץ *chomets* acetum 3. חומץ *chumats* omphacium. 4. בליל חמיץ *belil chamits*, farrago subacida qua jumentorum fastidio subvenitur. 5. התחמיץ *hithchamets* de animo παροξύνεσθαι. 6. חומץ *chomets* nebulo, qui Græcè ὀξίνη Latine *vappa*. 7. חמוץ *chamuts* corruptus de moribus. 8. חמוץ *chamuts* de coloribus ὀξὺς, id est, intensæ rubedinis. Cujus in equo tres gradus notant Arabes p. 112. l. 20. &c.

בליל חמיץ *farrago subacida* Es. 30. 24. Cur à Chaldæo reddatur מפטם *impinguans* p. 300. l. 72.

חימצא omasum Talmudicis seu abdomen.

חימץ fermentatus dicitur Ps. 51. 4. cujus animus fermenti instar acidus est p. 618. l. 38. Arabes dicunt حميض الفلواد *corde acidum*, Gr. ὀξίνην, Lat. *vappam*, ibid. l. 4.

ሐመረ፡ ጸሮ *chamar tsoro* siliqua Græca, in Æthiopica versione pro κεράτιον p. 710. l. 64.

חמור *chamor* asinus dicitur, non quia חמר *chamar* turbidum esse sonat, nec à חומר *chomer*, quasi frumenti *chomer* sit asini onus, sed à colore rubro, ut יחמור *jachamur* servi aut capreæ species. Quia in Oriente & Meridie asini plerumque rubent. Unde Hisp. asinus *burro* & *burrico* dicitur, id est, πυῤῥὸς, πύῤῥιχος, p. 60. l. 21. et 181. l. 30.

חמור לחם *asinus panis*, id est, pane onustus, 1 Sam. 16. 20. Ita Sosibius dixit ἄρτων τρεῖς ὄνους κανθηλίας, *panum tres asinos prægrandes*, id est, trium asinorum onus p. 184. l. 9.

יחמור *Iachamur* Hebræum Arabes *jachmur* efferunt. Et horum nonnulli, *onagrum* reddunt quia alludit ad חמור id est, asinum, quia illis حمار p. 910. l. 20. Sed refelluntur, p. 911. l. 33. Drusius *bubalum* tanquam Græcos & Vulgatum sequutus, & pandecta Arabica in quibus *jamus* est bubalus. Sed *jamus* جاموس & *jachmur* يحمور plane diversa sunt vocabula. Et Græcis, quos Vulgatus sequitur βούβαλος erat capreæ species, non boves feri, p. 910. l. 25. &c. Itaque יחמור in capreis fuit, à rubro colore sic dicta, qualis κέμμας in Herodoto & Æliano, p. 90. l. 64. Arabes describunt serratis cornibus, quibus diffindit arborum ramos, & in iisdem quandoque hæret. Idem *uro* tribuit Epiphanius & Eustathius *antholopi*, qui Damiano est *anthalopus*, & *calopus* Alberto p. 812. l. 25.

חסידה *chasida*, id est, pia & benigna. Ciconia sic appellata est propter ἀντιπελαργίαν illam erga parentes tam decantatam p. 64. l. 67.

חסחום lobus auris Chald. ut כחום p. 494. l. 1.

חסל Ghald. ablactare & educare p. 484. l. 56.

חסיל locustæ immundæ species unde dicta p. 34. l. 42.

חסום vel מחסום φιμὸς *capistrum* p. 401. l. 32.

חפרפרות talpæ à fodiendo dictæ; geminatis radicalibus ut significatio sit intensior p. 63. l. 58. et 411. l. 21. et 1032. l. 35. Ad eandem vocem multa notantur p. 1031. l. 72. Talpæ ad fodiendum à natura factæ & comparatæ p. 1026. l. 46.

חפושית *chapusith* scarabæus, quia scrutantur stercus. (Nam חפש *chapas* est scrutari p. 70. l. 42.) Item cantharus piscis p. 42. l. 17.

חצופים *summe impudentes* in quadrupedibus canis, in avibus gallus, in gentibus Israel p. 689. l. 71.

חצצון תמר *chasason thamar*, vide עין גדי *Engedi*.

חצרא *diaphragma* in Jonathane Exod. 29. 13. qui locus cur non intelligatur p. 501. l. 20.

חצר כבדא חצרא דעל כברא *septum jecoris* aut *septum quod est supra jecur* in Syro, Chaldæo & Talmudicis esse diaphragma nemo vidit p. 501. l. 34.

חרב gladius, culter, hastile latæ cuspidis. Item Syris & Talmudicis ἐχέτλη *stiva* p. 381. l. 65.

חרוב *charub* Hebr. & Syr. خروب *charub* & خرنوب *charnub* Arab. χάρουβα Græcis recentioribus, Hisp. *algoroba* Ital. *caroba*. Galli *carouge*, arbor *ceronia* vel *ceratonia* vel *siliquæ* veterum, & fructus ejus p. 708. l. 28. vide ينبوت *janbuth* in ن

חרגל *chargol* locustæ mundæ species unde dicta p. 34. l. 41.

חרדון *chardon* Hebr. Lexicographi perperam reddunt *bufonem* vel *testudinem* cum sit idem quod צב *tsab*, id est, crocodilus terrestris p. 1046. l. 43. et 1054. l. 45.

חרחבינין *charchabinin* Hebræi Arabicè קרצנה *Kirsenna* reddunt, id est, *eryngium*, quod Arabes in Hispania vocant شريكة ابراهيم *spinulam Abrahami*: Et Abulabas se vidisse ait prope Hierosolymam Alii חרהלין scribunt, id est *urticas* ut quidem puto, quæ in Scriptura חרולים & Arab. חרצין Et in cibis esse receptas docent Chrysippus in Athenæo, Horatius & Procopius, quamvis illas insigniat mordax amaritudo, ut ex Plinio discere est p. 607. l. 18.

חרט *cheret* vox ambigua. Nam & stylum seu cœlum sonat, & marsupium, ut Arab. خريط *charit*. Pro marsupio sumi probatur (non pro stylo ut volunt) Exod. 32. 4. Tam stylus quam marsupium in conum desinit, quod Arabibus est ماخروط *machrut* p. 334. l. 52.

חריונים 2 Reg. 6. 25. non est *stercus columbarum*, ut hactenus creditum, sed ciceris genus p. 16. l. 65.

ܚܘܦܟܬܐ Syr. canis quæ vomuit resorbens, in Lex. Ferrarii. Scribe per *Koph* ܚܘܦܩܬܐ p. 672. l. 13.

חורף *choreph* Hebr. hyems, خريف *chariph* Arab. Autumnus, hinc agnus, Chald. & Syr. חורפא *churpha*, Arab. خروف *churuph*, quia hyberni & autumnales agni optimi p. 514. l. 16. et 585. l. 70.

חרץ non est movere linguam, ut volunt, sed acuere, acrem esse, acriter agere, Jos. 10. 21. לא חרץ *non acuit* (canis) *linguam suam*. Hebræi ante verbum Activum sæpe omittunt nomen agentis, ac proinde id supplendum p. 668. l. 20. et 31. חרץ hic idem quod שנן *acuere*, quia lingua exerendo acui videtur. Idem Arab. حرش ibid. l. 46.

חרוץ à plerisque mutilus redditur à Græcis γλωσσότμητος, ab Hieronymo *cicatricem habens* à Jonathane *palpebris aut oculis contusis*, ab Hebræis *cujus palpebræ aut labia fissa sunt* p. 522. l. 52. ab Arabibus حرصة est capitis contusio, ibid. l. 52. Aliis חרוץ *cui os aliquod est excisum* p. 584. l. 30.

חריץ *cascus* חריצי החלב 1 Sam. 17. 18. τρυφαλίδες τοῦ γάλακτος. Hesychius τμήματα exponit. Et חריץ est τμῆμα segmentum, ut חרץ *charats* est secare. Arabes per ك scribunt كريص p. 316. l. 1.

חריץ instrumentum ferreum variis incisuris ad fruges exterendas, ut מורג p. 311. l. 6.

חרר torrere, unde חררא & חרחור panis qui supra carbones torretur p. 327. l. 11.

חוריו *foramina sua* (leo) *præda replebat*, id est, lustra sua Nahum. 2. 12.

חרש arasse Samsonis vitulam non dicuntur Philistæi, id est, cum eâ scortati esse, sed arasse vitulâ, id est, eâ usi esse ad rimandum Samsonis arcanum p. 406. l. 69.

חרש non solum arare sed & silere significat p. 315. l. 34.

חשל vel חלש Hebr. infirmum esse, & Arab. سخل unde سخلة agnus ab infirmitate dictus, ut Græc. ἀμνὸς, quasi ἄμην *sine viribus* p. 432. l. 52.

חשף *chasiph* grex caprarum parvus. Ita Hebræi. Sed parvum addere non opus est, cum caprarum greges semper parvi sint p. 621. l. 47. Qui si pro grege caprarum, capreolum ex Arabica linguâ reddas qua خشف *chisph* est hinnulus vel capreolus p. 622. l. 10.

חתול *chatul* felis Chald. ut Arab. طيخل *chaital* p. 862. l. 63.

טבע signare, characterem imprimere, inde טבעה *tiba* dimidius siclus p. 434. l. 14.

טיגרים *tigris* in Gemara à R. Juda definitur *leo sylvæ Ilai* p. 792. l. 33. Ita in Hieronymo Job. 5. 11. *tigris* est pro Hebr. ליש ibid. l. 35.

טוח illinere & obducere, טוחות renes, quia adipe obducti p. 533. l. 62. طبع sagina obducere ibid.

ܛܘܦ tuph inundare Syris ܛܘܦܢܐ tuphana inundatio, ut Arabibus طوفان tuphan ex Hebr. צוף tsuph unde Τυφῶν nomen p. 343. l. 50.

טוש in Jobo volare Chaldæorum usu p. 14. l. 2.

טחור tachor anus, podex, σφιγκτήρ, quia טחר tachar est σφίγγειν constringere p. 366. l. 12. Syris ܛܚܪ techar niti, & ܛܚܪܐ nisus ad ventrem exonerandum, ibid. l. 17.

עפולים apholim vel טחורים morbi genus. Variæ interpretationes p. 365. l. 53. טחור proprie anus, & עפולים morbus in illa parte p. 366. l. 12. tumores scilicet hæmorrhoidum, quia עפל est tumere, eminere. Unde עופל ophel clivus, ibid. l. 22. عفل ibid. l. 36. עפולים apholim seu marisceæ quæ intus latent gravius dolent ibid. l. 60.

טטראמולין tetramulin quadriga mulorum in Exodo magna p. 229 l. 61.

טיס tajes Chald. de ejulatu felium Gall. miauler Arab. موا mawaa p. 7. l. 18.

טייר tajer Chald. augurari, טיר tijar augurium, ut Arab. طيرة tira, quia طير tair est avis. Et huic arti Arabes erant maximè addicti p. 19. l. 34.

טלא consuere ex multis pannis & coloribus, quomodo centonem solent p. 478 l. 44.

מטלאות de calceis, Græc. sandalia vetusta & καταπεπελματωμένα, Vulg. quæ ad indicium vetustatis pittaciis consuta erant p. 478. l. 54.

טלוא talu magnis maculis aspersis, ut נקוד nakod parvis p. 478. l. 42.

טלה tale Hebr. agnus subrumus. Arab. طلا tala agnus vel hœdus, quia يطلي jutla, id est, mactandus ad palum ligatur. Sed verbum potius ex nomine. Æthiopicè ጠሊ : tali hœdus, & ወይጠል : vajatal caprea Chaldaicè טלה tele vel

טליא talia puer, טליתא taljetha vel ἀρχωικῶς talitha puella ut Æolice τάλις טלא vel טלא videtur prius hœdum & capreoli hinnulum quam agnum significasse, nempe à maculis sic appellatum quibus pellis inspersa est p. 424. l. 50.

טלה חלב agnus lactis, Græc. ἀρὴν γαλαθηνὸς, id est lactens subrumus. Vulgatus aliter legit in Sirachide p. 475. l. 14.

טלאים telaim agniculi Es. 40. 11. Et loci nomen 1 Sam. 15. 4. quod interpretes varie scribunt p. 424. l. 52. & 59.

טל tal ros, Arab. طل sed alius matutinus, qui ندي nadan alius nocturnus qui سدي sedan dicitur p. 550. 16.

טומטום ambigui sexus aut androgynus p. 384. l. 20.

טפזא taphza, Chald. aljarbuo Arab. à saltu sic dicitur, quia est animal πηδητικὸν p. 1016. l. 36.

טריה recens de asini maxilla Jud. 15. 15. ut de plaga Es. 1. 6. vox Arabica ut Hebræi fere asserunt p. 199. l. 45.

טורן turan Chald. pro rege vel tyranno, vox Græcæ originis, nec nisi à recentioribus Chaldæis usurpata p. 237. l. 5.

טרפה terapha victima à feris discerpta, cujus Talmudici XVIII. Maimonides LXX. censet species p. 584. l. 33.

טרפשא Hebr. τράπεζα τοῦ ἥπατος p. 501. l. 50.

י Jod initiale per aphæresin sæpe deficit p. 467. l. 8. maxime in derivatis p. 533. l. 63. Jod quiescens sæpe omittitur p. 800. l. 32

יאור non tam flumen sonat quam διώρυχα rivum seu alveum ex flumine derivatum, quales in Nilo multi. Itaque Nilus ipse יאר dictus est p. 403. l. 60.

יבל Jabal idem qui Pales pastorum Deus p. 467. l. 6.

יובל Jobel Arabicè non est aries ut volunt p. 429. l. 52. Neque legitur Jubilæus annus promulgatus fuisse cornu τοῦ Jobel, sed tubâ תרועה clangoris p. 426. l. 6. Neque tubæ ex arietino sed ex bubulo cornu factæ ibid. l. 10. Vocis jobel variæ interpretationes, ibid. l. 40. Alii dimissionem explicant, alii reducentem, alii proventum, alii sonum ex tuba profluentem. Jubal primus Musicæ inventor, à quo jubilum cantus rusticus, & jubilare sic canere, & annus jobel qui tali voce promulgabatur, & tuba jobel quâ rustice & incondite canitur, ibid l. 40. &c.

יבלת verruca Hebræis, μυρμηκία Græcis papula Hieronymo p. 522. l. 60.

יד הארי manus leonis 1 Sam. 17. 37. & Dan. 6. 27. id est, pes anterior. Etiam Arabes ita loqui, & è Græcis Oppianum & Ælianum ex Aristotele p. 734. l. 12. & 46.

יד הדב manus ursi, id est, pes anterior, qui manus formam imitatur. Itaque non solum Arabes, sed & Græci manum appellant p. 807. l. 72.

מיד è manis, id est, illico. p. 926. l. 60.

מיד Prov. 6. 5. Eruite ut caprea è manu, & ut avis מיד יקוש è manu aucupis. In priore hemistichio forte scriptum מיד ציד è manu venatoris, quorum ultimum periit propter τὸ ὁμοιόπτωτον p. 927. l. 23. Aut quod in uno hemistichio deest ex altero supplendum, ibid. l. 30.

ܝܘܕܥܝܕܐ Jodaida, multipeda, scolopendra, Levit. 11. 30. in Syro pro תנשמת p. 1078. l. 18.

וידע videtur esse pro וירע Ezech. 19. 7. id est, daleth pro res p. 761. l. 11.

מתיהדים qui Judæi fiunt p. 577. l. 41.

יונים jonim columbæ ab Jonibus seu Græcis sic appellatæ p. 65. l. 62.

יע sudor, cingi ביזע in sudore, id est, in locis in quibus sudor, puta ad axillas vel infra lumbos p. 491. l. 61.

יחף discalceatus p. 600. l. 42

ילא jala Levit. 11. 30. in Onkelo pro אנקה anaka quod μυγάλη mygalen reddunt. Legerim פלא quia in Avicenna فلا phala est μυγάλη musaraneus p. 1064. l. 35. At Talmudicis ייל jele sanguisugæ. item hericii. ibid. l. 46.

ילפת λειχῆνες Græc. Impetigo Hieronymo, Hebræis חזזית המצריה porrigo Ægyptia, quæ Arabicè حزاز Græcorum πιτυρίασις, Lat. porrigo & furfures vulgò tinea p. 522. l. 67. & p. 584. l. 29.

ילק locustæ immundæ species p. 34. l. 42.

ימים jemim esse mulos Gen. 36. 24. Hebræorum commentum est. In Oriente gens nulla fuit quæ mulos sic vocaverit p. 239. l. 72. Sed ימים sunt Hemæi populi Horæis vicini gigantæa statura. Et ימים vel est pro אימים aleph initiali omisso vel pro אמים aleph & jod permutatis. Utriusque exempla p. 242. l. 59.

מינקת חויא nutrix serpentum. Ita Hierosolymitanus interpres pro אנקה Levit. 11. 30. Idem quod Arab. قالبة الأفاعي quia فلي non solum scrutari & explorare sed & nutrire significat. Vide פילת חויא.

יעד conveniendi locum aut tempus condixit, unde מועד conventus tempus aut locus p. 376 l. 57. Id tempus quando fuerit p. 377. l. 33. & 67.

יעל Arab. وعل ibex à verbo עלה scandere, quia ibicis id maximè proprium est ut semper ad summa scandat p. 916. l. 69.

יעף fatigari. Sed & in ascendendi notione potuit usurpari ut Arab. يفع per metathesin, quia in ascensu montium maxime fatigamur. Inde תועפות altitudines p. 949. l. 48. & 58.

יפה-פיה speciosa geminatis radicalibus, ut significatio sit intensior pag. 411. l. 20. Vide פקחקות & חפרפרות.

יוצאה proprie quæ egreditur, sed & transitive quæ emittit p. 295. l. 60.

יקוש vel laqueum vel aucupem sonat Prov. 6. 5. Dubitatur enim utrum significet p. 926. l. 41.

ירט perplexa vel intricata est via tua Num. 22. 32. Ex Arabismo vox obscura sic explicatur p. 196 l. 15. Rursus occurrit Job. 16. 11. ibid. l. 54.

ירק השדה viride agri non solum herbam significat, sed & frondes arborum p. 299. l. 50.

ירקרק geminatis radicalibus, viror in viroribus, ut ait Maimonides, id est, viror intensissimus, qualis in ala pavonis, aut in palmæ foliis p. 492. l. 48.

יותרת jothereth non est membrana tenuis quâ tegitur jecur, ut contendit Fullerus, sed maximum è quatuor vel quinque jecoris lobis: Qui Hebr. יותרת jothereth, sic Arab. زيادة ziada vel زايدة zaiuda dicitur, quia maxime exuberat p. 498. l. 52. &c. Hebræi cur יותרת jecoris τράπεζαν & fibras reddant p. 501. l. 45.

יתוש jatthus pro ינתוש janthus, culex palustris (Græc. ἐμπίς) à vellicando sic dictus p. 70. l. 14.

כארו caru Ps. 22. 17. olim in textu lectum, Ita constat ex Masora textuali p 782. l. 90. Et כארי caari scriptum in margine, magnæ Masoræ autores fatentur aliud significare quam כארי caari Esa. 38 13. Nempe in Esaia כארי significat sicut leo. Sed in Psalmo, idem quod כארו Sic Esdræ versu ultimo, pro נשאו quod in margine est, textus habet נשאי. Sed anomalum נשאי id ipsum est quod נשאו p. 783. l. 4. R. Jacob Ben Chaiim, qui magnam Masoram finalem Venetiis primus edidit, agnoscit exemplaria quædam accurate scripta habere in textu כארו carus; & in margine כארי caari. Denique si legatur כארי caari sicut leo, ex lectione tam futili nullus emerget sensus commodus p. 783 l. 39.

על הכבר Exod. 29. 13. significat ad jecur non super jecur p. 591. l. 10.

כבינה circumligata de lana vel ove quid sit p. 438. l. 38 Vide Pellitæ oves

כביר העזים jecur caprarum Græci reddunt, quia legerunt כבר. Alii utrem, alii orbem pilorum, alii pulvinar, alii pellem pilosam, &c. Ego magnum pilum caprarum. Vox כביר chebir tam Hebræis quam Arabibus magnum sonat. Et שער pilus ante העזים capras sæpe suppletur p. 624. l. 62. &c.

כבש chebes mediæ ætatis agnus inter טלה tale agniculum & איל ajil arietem. Ut Homerus ita Hebræi ovile genus in tres ætates distinguunt p. 427. l. 24. Arabes كبش chebs paulo aliter explicant, ibid.

ibid. l. 48. Ex כבש fit כשב per metathesin p. 428. l. 6.
כבשה Fœmin. ex כבש *agna annicula* p. 428. l. 1.
כדן *chedan* subjugare Chald. unde כודן *chudan* est mulus. Sed Gr. ὑποζύγιον est asinus p. 182. l. 64.
כח *coach* non solum vires sed & dotes significat. Habilitatem aut facultatem Latine dixeris. Sic Job 39. 24. & Dan. 1. 4. p. 129. l. 38.
כח *coah* lacerti species à viribus sic dicti. Videtur esse ورل *guaril*, qui animo & robore supra reliquos lacertos multum eminet p. 1069. l. 40.
כוס *chos* primò vas, calix; Deinde avis onocratalus, cujus rostrum est vasis instar. Unde *truo* Latine dictus, quia *trua* est vasis genus p. 66. l. 55. Idem Arab. حوصل *hausal* ingluvies ibid.
נכחדות de ovibus, *pereuntes*, non jam perditæ p. 445. l. 55.
כיד *chid* exitium sonat Job. 21. 20. Hinc area illa in qua Deus Uzam lethaliter percussit, in Samuele vocatur *area nachon*. 2. percussionis, & Paralip. *area chidon*, id est, *cladis & exitii*. Indidem כידון *chedon* dictum, teli genus exitiale p. 140. l. 33.
כידון *chidon* alii *clypeum*, alii *humerale* reddunt, aut ferreum ἐπιτραχήλιον (Gall, *hausecol*) alii denique *teli genus*, quibus accedo. Quia in Jobo mucronem habet, & vibratur. Et Josue jubetur *chidon* in altum tollere, ut videatur eminus. Et non esse cleypeum ex eo patet, quod in Goliathi gigantis armis ab ejus clypeo *chidon* expresse distinguitur. Neque etiam humerale, quia inter humeros non super humeros, illud habuit. Nec humerali fuit opus militi cataphracto & thoracato. Telis denique à Davide *chidon* accensetur 1 Sam. 17. 45. Et in Jerem. Chaldæorum & Persarum arma sunt *arcus* & *chidon*. Quod Græcos optime reddere τόξον καὶ ζιβύνην *arcum & zybynen* ex historia probatur. *Zibyne* autem vel *sibyne* est πηλτὸν *pilum*, vide ad p. 135. l. 60. ad p. 140. l. 47.
כיס *chis* marsupium, aliis census, numerus, tanquam à כסס supputare & numerare p. 433. l. 69.
כלא *cala* claudere, Gr. κλείειν. Hinc מכלא *micla* ovile quo clauduntur oves p. 467. l. 53.
כלאים *heterogenea* cur dicantur Hebr. ex Æthiopica lingua patet quæ ካልእ *duplicem*, *geminum*, *duos* & ካልእ *alium*, *alterum*, *diversum* sonat p. 249. l. 49.
כלב *celeb* canis, à firmitate dentium, qui sunt instar uncinorum & harpaginum p. 61. l. 28. 663. l. 12.
כלב *Celeb* à cane nomen habuit. Unde est quod Nabalem כלבי *calebitam* κυνικὸν *cynicum* Græci vocant p. 663. l. 55
כלוב *club* cavea Jerem. 5. 27. Gr. κλωβὸς vel κλωβὸς Item uncinus, Arab. كلّوب vel كلّاب ut forcipes كلبتان Chald. כלבא. Et literis trajectis כבל compes p. 662. l. 51.
לייתן כלבית vide
כלה *summe appetere*, unde כליות *renes*, quos Hebræi putant sedem esse libidinis p. 503. l. 59.
כלי vas apud Hebræos quam late pateat p. 455. l. 20.
כלך *calch* vel כולכא *colcha* in Talmude &c. quid sit ignotum. Probatur sex rationibus πίννου ἔριον conchæ margaritiferæ lanam p. 487. l. 32 Ratio nominis p. 489. l. 67.
כליל holocaustum ab integritate dicitur p. 318. l. 67.
כמרים *camarim*, idololatrarum sacrificuli p. 357. l. 27.
כנים *chinnim* pediculi, ut כן *chen* basis à firmitate, quia pediculus firmum & stabile est animal, & δυσαφαίρετον p. 70. l. 58.
מכמר *rete* in Prophetis. At in Talmude sic vocatur quod ante tempus collectum soli exponitur, ut calefactione maturescat, quicquid autem sic maturescit ἡμίεφθον semicoctum, aut ἡμιπέπτον semimaturum non incommode dicatur, quia hæc non est perfecta maturatio. Hinc Esa. 51. 20. מכמר Græci ἡμίεφθον reddunt p. 975. l. 25. Syrus qui flaccidum reddit legit מכמר *daleth* pro *res*. Syris emin ܟܡܕ est flaccescere, ut Hebr. כמש. Proinde *beta flaccida* in hoc ipso loco כמיד vocatur ibid. l. 37.
כנור *cinnor* Gr. κινύρα δεκάχορδον plectro pulsatur p. 461. l. 7. Citharam multo aliter describit pseudo Hieronymus in epist. ad Dardanum p. 461. l. 12.
המכסה *operiens* Levit. 9. 9. id est, *omentum*. Alibi plenius החלב המכסה את הקרב *adeps intestina operiens* p. 503. l. 3.
כסלים quid proprie sint Vanæ sententiæ. Probatur esse lumbos 506. l. 33. Ex כסל factum ἰξὺς id est lumbus, p. 507. l. 14. Tamen Græci μηρὸς *femur* reddunt, unde sequens כסול.
כסול Talmudicis qui femur unum habet altero longius p. 508. l. 69.
כסמת al. *olyra* p. 328. l. 55. al. *spelta* seu *zea* p. 602. l. 52.
כסף *cheseph* argentum. Item nummi species p. 434. l. 17. It. pecunia ex materia quavis ut Gal. *de l'argent* p. 380. l. 11.
כער vel כאר in Thargum *fœdare*, *inquinare* p. 780. l. 25. Et Syris ܟܘܪܐ *pudor*, *confusio* ܐܬܟܥܪ *verecundus est* ibid. l. 36. Arabicè مكور *turpis*, *fœdus* ibid. l. 42.
כפל *duplicatum & tortuosum* sonat. Inde כפלי Jonathani nisi fallor, intestina, quamvis *ilia* aut *lumbos* exponant Lexicographi p. 506. l. 44.
כפר־צבא *capharsaba* vel *capharzaba*, Crocodili vel crocodilorum oppidum. Cujus nominis in Phœnicia duo oppida fuerunt à crocodilo terrestri sic appellata p. 1062. l. 74.
כפיר *cephir* pro כביר *cebir* λεοντίδιον, leo junior, seu adolescens, ut Arab. الشبل *alsablo*, quia Arab. tam شبل *sabala* quam كبر *cabara* est adolescere p. 704. l. 60.
כר *car* contractum ex בכר primo *pascuum* sonat, secundo *pascualem agnum* aut *ovem* p. 428. l. 15. Inde Jonibus Κὰρ *ovis* Κάρος, κάρηνος, κάριος idem p. 429. l. 21. Indidem *caria*, & Cos insula *Caris* dicta, quia utraque εὔβοτος, & pecore maxime abundans ibid. l. 30. & 43. Et כר *car* proprie agnus qui à matre depulsus jam cœpit esse pascualis p. 429. l. 18.
כרים *carim* non sunt *cameli*, ut vult Aben Ezra, sed *arietes* aut *agni*. Κὰρ ovis Jonibus unde *Caria* p. 90. l. 8.
בר הגמל cameli stramentum vel clitellæ p. 90. l. 29.
כרכר *circer*, salire in agni modum p. 515. l. 65.
כרכרות *circaroth* esse camelos Es. 66. 20. p. 89. l. 54.
ܟܪܐ *chara* Syris pro gaudio non fit à כר, id est agnus, ut vir doctus asserit, sed à Gr. χαρὰ p. 515. l. 73.
כרובים *cherubim* seu *cherubinos* bovis speciem habuisse volunt. Et à כרב *cherab* dici, quod Syris arare est, ut Arab. كرب *charaba*. Aliis כרוב *cherub* est רכוב *recub* inversum, id est currus, quia his vehitur Deus p. 412. l. 38. & 358. l. 60.
כרבל *crista* p. 13. l. 61.
כרה *fodere*, *perforare* p. 781. l. 28. Unde Ps. 22. 17. כרי vel כארי cum *aleph* epenthetico p. 779. l. 47.
מכרה מלח *fodina salis* Sophon. 2. 9. Aliis *acervus salis*, quia Talmudicis כרי est *acervus*, Et in Thargum כרון *acervi* p. 872. l. 33.
ܟܘܪܙܐ *chorzo* Syris aries dux gregis, ut Arab. كراز *chorraz* aries qui peram pastoris gerit. Pera enim Arab. كرز *chorz* vel خرج *chorg*. Hispan. *alforjas* p. 424. l. 20.
כרזיל *carzil* Talmudicis *pastoris discipulus*. Sæpe per *beth* scribitur ברזיל *barzib*, sed perperam. Nam Syris quoque ܟܘܪܙܠܐ *charzul* est opilio p. 445. l. 20.
כרך־מואב *charach-Moab* Stephano Χαράκμωβα p. 485. l. 5. Ptolomæus emendatur. ibid.
כרכושתא *carcustha* Chald. non est κέρκωψ mus agrestis, sed mustela Syris ܟܪܟܘܫܬܐ *cacusta* Samaritanis ࠊࠓࠊࠔࠕࠀ *casustha* p. 1022. l. 9. & 1079. l. 13.
כרם זית Jud. 15. 5. non est *vinea olivarum* ut Talmudici volunt, sed *vinea & oliveta*. Supplenda enim conjunctio p. 854. l. 19.
כרמי עין גדי *Vineæ Engadi* Cant. 1. 14. putantur esse balsameta quæ in vinearum morem excoluntur p. 633. l. 7.
כרמל *Carmel*, locus quivis arboribus consitus, frugibusque aut gramine fertilis. p. 552. l. 73. Voce, ut videtur, composita ex כר *car*, quod pascuum aut agrum sonat, & מול *mul* succidere. Ita ut כרמל sit pratum vel ager succisionis, id est ex quo fœnum spicæ succiduntur. Et spica ipsa recens succisa מלילה vocatur & כרמל p. 533. l. 1. Carmel in Judæa mons duplex. Uterque ubi situs ibid. l. 6. In horum uno Jovis templum: Imo ille ipse mons pro Deo habitus. ibid. l. 16.
כרסם *chirsem* Ps. 80. 14. Hebræi quidam ridicule ventrem implere explicant p. 980. l. 64. Alii *conculcare*, Æthiops *fœdare*, Chald. *frangere* vel *suffodere*, Syrus *comedere* Arabibus كرشم *charsama* est corrodere; ut Chaldæis קרסם *karsem*, quod hic quadrat p. 981. l. 12. &c.
כרש Arab. كرش venter non animalis cujus-libet, sed solum ruminantium p. 980. l. 74.
כרת ברית fœdus icere, ferire, percutere p. 326. l. 26.
כרות excisus, τομίας ἐκτομίας p. 523. l. 58.
כשב *cheseb* κατ' ἀναγραμματισμὸν ex כבש *chebes* anniculus. An inde Arabum كسب *chesb*, pro lucro & proventu, qui ex illo pecore maximus fuit p. 428. l. 6.
כשב & כבש per metath. idem sunt. Ita חלש תוכים כותיים אלגומים & אלמוגים & חשל p. 472. l. 30.
כתש τρίβειν *terere* מכתש τρίβαια *mortarium* Prov. 27. 22. Item maxillæ mortariolum. Nempe dentium capsulæ seu alveoli, hoc est loculamenta maxillarum in quibus conduntur dentes ὅλμισκοι seu *mortariola* nominantur. Itaque Jud. 15. 19. *mortarium quod in maxilla erat*, id est dentium alveolus in asini maxilla p. 203. l. 27.
כתוח *contusus* θλαδίας vel θλασίας p. 523. l. 57.
ל majus in הלמאה Levit. 11. 30. docet ab hoc reptili sibi maxime esse cavendum p. 1075. l. 5.
לביא *labi* non est leo annosus, ut volunt, sed leæna, adeoque leæna quæ catulos suos lactat Ez. 19. 2. 3. Ita leæna Coptis λαβοι, Arabibus لبية *labia*. Plurale terminatione Masculinum est, ut in עזים, רחלים, יונים

ורחלים. Sed & fœmin. לבאות Nahum. 2. 13. Nec frustra לביא *labi* censetur inter leones ferocissimos, cum leæna robore & feritate leonem æquet aut etiam superet p. 8. l. 38. & p. 719. l. 27.
לביבות *lebiboth* liba, לבב *libbeb* liba vel placentas coquere. p. 329. l. 25.
לו per *vau* & לא per *aleph* sæpe invicem permutantur p. 400. l. 42.
לויתן *Leviathan* id est, draco, cui nomen est a multiplici flexu p. 69. l. 18.
לויתן *Leviathan* Job. 40. & 41. est crocodilus, non balena ut putatur p. 52. l. 12. Talmudicis quoque כלבית *calbith* est ichneumon, & לויתן *Leviathan* crocodilus, quo loco τὸν *calbith* scribunt *terrori esse* τῷ *Leviathan* p. 52. l. 15.
לול *lul* Gr. κοχλίας est ἑλικὴ ἀνάβασις, Gall. *un escalier* p. 70. l. 26.
ܠܘܦܐ *luph* Syris *arum* aut *dracontium* ut Arab. لوف p. 588. l. 42.
ܠܘܦܐ *Lupha* Syr. ut Arab. لوفا ἀείζωον *semper vivum*. Ejus descriptio in Abulabas p. 588. l. 45. Est pro אזוב seu hyssopo in Syra paraphrasi 1 Reg. 4. 33. sed locus est a semidocto corruptus, & rescribendum זופא *zupha* p. 587. l. 46. & 588. l. 35.
לחיה *lechija*, id est, ad maxillam, pro לחיה *lachaja* legerunt nonnulli veteres 2 Sam. 23. 11. 12. Quæ lectio videtur esse receptâ lectione apertior p. 200. l. 63.
לחיי השערים *maxillæ ostiorum* in Talmude, ut Arab. زوج العراد الباب *duæ maxillæ ostii*, id est postes p. 593. l. 50.
לחך *lingere* vel *lambere* Hebr. non est leviter attingere, sed edere etiam & absumere, ut Arab. العس p. 300. l. 1.
ולהלחם & *ad pugnandum* de asinis dictum 2 Sam. 16. 2. quod Masorethæ mutarunt rei novitate perculsi. Fuere tamen populi qui ex asinis pugnabant p. 189. l. 1.
לטאה *letaa*, salamandræ species ex eo dicta quod terræ maxime adhæreat p. 30 l. 69. Hujus abscissa cauda dicitur adhuc se motitare p. 1073. l. 56. & 60. Videtur esse Arabum وحرة *wachra*, p. 1074. l. 45. Arab. لطا *lataa* terræ adhærere. p. 1074. l. 38.
ליש *lajis*, Arab. ليث *laiths*, Græcè λῖς, non est leo decrepitus ut volunt, sed fortissimus, ut Gr. ἀρχολέων vel, ἀκρολέων. Radix ليث Arab. fortiter se gerere p. 61. l. 55. & 720. l. 48.
מלמד boum stimulus, quod eo bos edoceatur quasi, p. 385. l. 28. למד doceri de bove usurpatum l. 34. Quid differat à דרבן p. 386. l. 32. Vide & p. 411. l. 9.
הלעיט cibare solum oblato cibo, non in os per vim ingesto quod est דרס p. 305. l. 29.
לפיד *lappid*, tæda, vox à Mose in Genesi & Exodo usurpata, unde Græca vox λαμπάδος palam sumpta p. 851. (male 853.) l. 68.
לקט *lakat* colligere, inde ילקוט *jalkut* pera pastoris, Græcis interpretibus συλλογὴ. Θύλακα debuissent, quæ vox à *falkut* facta mirâ literarum trajectione p. 456. l. 70.
לקנא *lakna* pelvis Chald. & Syr. ut Gr. λεκάνη p. 549. l. 40. Vide אגנות
ממארת lepræ epithetum Levit. 13. 51. Ignotum quid significet. Exasperatam & acerbam reddiderim, quia Arab. مار est irritare: De vulnere ممير irritatum est, recruduit p. 493. l. 1.
מדו *maddo*, unde μανδύας vel μανδύη, lorica aut vestis militaris genus apud Persas p. 237. l. 20.
מוט & σαλεύεσθαι significat, & βοοζύγων *bovis jugum*, p. 408. l. 20.
מוליתא *mula* in Jonathane p. 229. l. 55.
מור *mor* Hebr. & Syr. *myrrha*. Inde Gr. μύρον, quia *mor* primo myrrham significat, deinde aroma in genere. Itaque Marc. 15. 23. ἐσμυρνισμένον οἶνον docti μεμυρισμένον vel λελιβανωμένον esse putant p. 260. l. 59.
מחים μεμυελωμένοι medullati agni, id est, pingues, quod ex Arabismo probatur, p. 472. l. 48. et p. 473. l. 8.
ምሕረ : *machara* Æthiopice misertus est, per inversionem factum ex Hebr. רחם *racham*.
ሰለቀ : *salaka* illusit ex קלס *kalas*. ረድአ : *rada* juvit ex עזר *azar*. አንጐርጐረ : *angurgur* murmuravit ex רגן *ragan* ቀነጸ : *kanats* insiliit ex זנק *zanak*. Familiare enim est Æthiopibus Hebræas voces sic invertere p. 739. l. 13.
מחיר כלב *pretium canis* quod Lex offerri vetat, quid proprie sit p. 690. l. 28.
משכסא *metaxa sericum* p. 487. l. 34.
מי הרגלים *aquæ pedum*, id est lotium p. 677. l. 65. Pedes Hebr. vocari quicquid est infra ventrem, maxime partes illas unde emittitur lotium ib. l. 66.
מלח *sal* Jud. 9. 45. ubi Abimelech urbem Sichem diruit & sale seminat, pro quo Syrus habet ܡܠܚܐ, & Arabes *herbam salsam*. Et ܡܠܚܐ, Gabriel post Ferrarium *sinapi* reddit. Nempe Syrus pro מלח legit מלוח.
מלוח non est *sinapi*, sed plane aliud Job. 30. 4. & in *Kiddusin*. A variis varie redditur. Quidam *cortices arborum* explicant, alii חובאי *spinas*, alii חרול *urticam*, alii קקולין *kakulin* ciceris genus, alii القطف البحري *atriplex marinum* pag. 872. l. 67. Quin מלוח est *halimus*, quod multis probatur p. 874. l. 47. &c.
מלחה proprie *salsugo*, *terra salsuginosa*, quia salsugo terræ sterilitatem inducit p. 872. l. 9.
מלט *malat* patere, unde Urania Venus Assyriis in Herodoto Μύλιττα, in Hesychio Μίλιττα & Μυλήττα, Non a ילד *jalad* ut vult Scaliger p. 292. l. 2.
מילת *Miletus* urbs in Chaldæo Ezech. 27. 18. p. 486. l. 30. Inde lana מילת *Melat* vel *Milet* potius, quæ Milesiam æquabat puritate & mollitie. ibid. 38. Falluntur qui μηλωτὴν reddunt ib.
מן *min* vel מ *mem* nomini præpositum, id est Ex, Hebræi sæpe supplent p. 370. l. 33.
מנה *mana* numerare, inde מנה *mane*, Græc. μνᾶ, nobis *mina* p. 434. l. 16.
מעון compressus θλιβίας p. 523. l. 56.
מצא apud Hebræos non significat *excogitare id quod non est*, sed reperire rem jam extantem p. 240. l. 1. Et hostes invenisse dicitur Hebræâ phrasi qui in illos incidit, vel ex improviso irruit p. 243. l. 55.
מצות azyma unde dicantur non constat. Mihi sunt puri & sinceri panes, & ab omni fermento expurgati, quia مصاص *matsats* Arab. purum & sincerum sonat. Et fermentum corruptionis genus esse pronunciant multi veteres p. 601. l. 42.
מקל *makel*, baculus in genere, & pastoris pedum, p. 458. l. 67.
מורג *morag traha* vel *trahea*, tribuli genus sine rotis quo grana terebantur. Per metathesin dictum מורג *morag* pro מוגר *mogar*, à verbo גרר *garar*, id est trahere. Arab. نورج *naurag*, N. & M. permutatis p. 310. l. 61.
מרוא חיורא *marum album* pro אזוב seu hyssopo, p. 587. l. 36. Est majoranæ species p. 589. l. 4.
מרי Chald. pingues Ps. 144. 14. תורינו מרי *boves nostri pingues*, non *dominatores*, ut perperam habet Chaldæi textus interpres p. 296. l. 9.
מריא *meri*, nonnullis *agnus*, *aries*, *ovis*. Aliis جاموس (*giamus*) *bubalus*, aliis *bos saginatus*. Aliis denique *pinguis*, Talmudicis מרא *mara* est *saginare*. Arabibus ماري *mari* vaccæ fœtus levis & albus. مارية *maria* palumbus lævis, mulier alba & renidens, vacca sylvestris. Bellonius in Syria bovem quendam describit tam comptum & lævigatum ut splendere videatur. Is videtur fuisse *meri*, non veterum *bubalus*, qui fuit capræ species p. 382. l. 30.
מוריקא vide אגנות
מרור *meror* est πικρίς. Utrumque nomen ab amaritudine factum. Sylvestris est vel lactucæ vel intubi species. Aliis *cichorea* ἀφάκη, μαρούλιον vel μαιούλιον à Majo mense quo maxime viget. Μαρούλιον ut Arab. مرورية *maruria*, & μηκωνὶς propter vim soporiferam. Olim in Italia hoc solum fuit lactucæ genus p. 606. l. 43.
משכים Jerem. 5. 8. non sunt equi Tusci ut volunt neque Moschi aut Armeni: Sed משכים est *qui mane surgit*. In versione Chaldæa אחרין est pro שחרין mane quærentes p. 167. l. 57.
מתניים *lumbi* à firmitate dicti. Arab. متن *firmum esse*, متين *firmus* متان lumbi p. 509. l. 46. Syr. quoque ܡܚܣܢܐ *lumbi*, non *dorsi crepido* ut reddit Gabriel p. 497. l. 40.
נ *Nun* sæpe latet in *Daghes* p. 900. l. 69. & 1038. l. 74.
נ *Nun* & מ *Mem* sæpe permutantur p. 902. l. 68. & 1066. l. 10.
נא *na*, Exod. 12. 9. *fractum non significat*, sed *semicrudum* aut imperfectè *coctum* ut Arab. ني *ni* p. 594. l. 30.
נביות *Nabajoth*, Stephano *Nabates*, Ismaelis filius à quo Nabatæi dicti. Cur ex scortatione eo nomine significari velint veteres, cum نبا *naba* unde *Nabajoth* sit eminere p. 535. l. 47.
נבח *nabach* vel *nabah* latrare canum proprium Es. 56. 10. Vox in Talmude frequens & in Arabum scriptis, qui non solum de latratu canis, sed & de capreæ ac hirci balatu usurpant & de sibilo serpentis. An hinc latrator *Anubis* dictus, quasi הנובח hannobeah? Et Avæorum Deus נבחז *Nibchaz* quem Hebræi volunt habuisse canis figuram? p. 664. l. 68. De Anubi plura vide p. 691. l. 20.
ናግ : *Nage* Æthiopibus elephas p. 248. l. 52.
ܢܓܕ non solum est *deducere*, sed & ὁρμᾶν, ut in Syro Theodoretus recte reddidit Jerem. 8. 6. quod latuit Gabrielem Sionitam p. 147. l. 35.
አንጐርጐረ : *angurgur* Æthiopice murmuravit pro Hebr. רגן *ragan*. Vide ምሕረ *machara*.
נדד (*nadad*) volitare, divagari. נדד מנף *alam movere* p. 14. l. 3. 5.
נדחה non est semper *ovis dispulsa*, sed & *errans* p. 447 l. 22. Sic Arab. تنوح de ove non est dispelli, sed à caulâ suâ longius aberrare, ib. l. 33.
נדל *nedel* & *nedal* (forte contractum ex Gr. σκώληξ) vermis genus aut reptile multipes,

tipes, Chald. *scolopendra*. Glossa Talmudis aliter vocari dicit מאה רגלים *centipedam*. Sed Arabes, qui solent præcise loqui, appellant أم اربعة اربعين *matrem quadraginta quatuor* sup. pedum. Et Pentateuchi interpretes manuscripti in Suecia Levit. 11. 30. البدال وهوام اربعة اربعين *albedal quæ est mater quadraginta quatuor pedum*. Recte, nisi quod pro البدال *albedal* legendum est النذال *alnedal* p. 766. l. 31. & 1079. l. 20. &c.

נהל *minari* de pecore & jumentis, p. 449. l. 11. Proprie lente agere ibid. l. 46.

נהם naham *rugire* & *fremere* in Hebr. solum de leunculis, Prov. 19. 12. & 20. 2. Es. 5. 29. Chaldæi tamen & Arabes cuivis leoni tribuunt. Unde leo Arab. نهام *naham*. p. 730. l. 67.

נהק *nahak* rudere tam de fero quam de vulgari asino Hebr. Arab. unde נהיקה *nehika* ruditus p. 869. l. 63.

נוה *nava* habitare Gr. ναίειν. Inde נוה *nave* caula gregis, p. 467. l. 61. Plut. נות & נאות p. 468. l. 1.

נזם *nezem* quandoque est ἐνώτιον *inauris* ut Gen. 35. 4. Exod. 32. 2. 3. Proverb. 12. 22. Quandoque ἐπιῤῥινίον *annulus è fronte in nasum pendens*, ut Gen. 24. 47. Es. 31. 21. Ezech. 16. 12. p. 704. 10.

נחרו *naharo* Job. 39. 23. plerique *nares ejus*, id est, נחירו *nehiro* Naris enim non dicitur נחר *nahar* sed נחר *nehir*. At נחר *nahar* vel נחרה *nahara* est fremitus equorum qui ex naribus emittitur Jerem. 8. 16. & passim apud Arabes, pag. 125. l. 70. &c. Græci στῆθος explicant. Nempe نحر *nahar* Arabice est propriissime στῆθος, id est, pectoris summa pars prope jugulum. Unde نحر *nahara* jugulare, ut Chald. נחר *nehar* p. 124. l. 3.

נחרה *fremitus equorum*, seu ronchus quem è naribus emittunt p. 7. l. 10. Vide supra נחרו

נחירה *nehira* mactatio illegitima quâ nares discinduntur, quali usus est Balak Rex Moab in Jonathane, mactatione si credimus à naso inchoatâ p. 586. l. 25. Sed has nugas nos refellimus ibid.

נחש *nachas* serpens, aliis à conjectando, nobis ab infausto occursu. Arabicè enim نحس *nachasa* infaustum esse significat & mali ominis. Videtur ergo primi hominis animus in ipso statu beatitudinis, tanquam futuri mali aliquâ ex parte præsagus, hoc illi nomen indidisse, aut post lapsum imposuisse p. 59. l. 40.

נחש verbum cur Græci οἰωνίζεσθαι reddant, cum Hebræa vox ad serpentes, non aves pertineat. p. 20. l. 40.

נכון *Nachon* & כידון *Chidon* eadem area cur dicatur, illud *percussionis* hoc *excidii* aream significare p. 372. l. 19. & p. 374. l. 55.

נמיות *martes* p. 864. l. 35.

נמלה *nemala* formica, quia נמלה *namla*, id est, abscindit spicarum capita, ut grana eliciat è glumis suis p. 70. l. 46.

נמר *namer* pardus à maculis dictus, ut panthera *varia* Romanis à vario colore p. 61. l. 10. Arabicè نمر *namara* varium esse, نمرة *nomra* macula. Syris ܢܡܘܪ *nemor* varius ܢܡܪ *nammer* variegare p. 787. l. 40.

ܢܡܪܓܐ γαλεάγρα *ferarum cavea* Syris quasi παρδαλεάγραν vel pantherarium dixeris p. 765. l. 59.

ניסן *Nisan* vel נסן *Nissan* potius, ut in Josepho est, mensis in quo ניסן *nisin* vel נסין *nissin*, id est, signa educuntur p. 557. l. 66.

הנער vulgo *puer* pro *agno* per analogiam sumi putatur Zach. 11. 16. Sed in Talmude נער de ove est è loco in locum migrare aut errare, quod fortasse huc pertinet. Itaque Prophetæ verba reddi queant, *errantem non requiret* p. 445. l. 60. النعر fere idem Arabibus p. 446. l. 20.

נער *rudere* asinorum est. Tamen Jer. 51. 38. נערו *rudunt ut catuli leonum*. Sed & leonum poeta meminit *ferâ sub nocte rudentum* p. 731. l. 23. Camelorum item est נער p. 7. l. 17.

נפל אשת *abortivum* & *talpam* Hebræi reddunt Ps. 58. 9. cum aliud non sonet quam *abortivum mulieris* p. 1030. l. 60.

נץ accipiter à volatu qui velocissimus est pag. 64. l. 31.

הנצבת *stans* in ovibus jacenti opponitur, & ex morbo decumbenti Zachar. 11. 16. Itaque eam ali vult & sustentari Propheta, quia sanis cibo opus est, ut ægris medicinâ p. 446. l. 35.

נקוד *nakod* στικτὸς compunctus, color in ovibus, capris, equis, cervis, pardis, hyænis, cenchrine, dracone, &c. נקד *nakad* στίζειν pungere, נקודות *nekudoth* puncta p. 477. l. 3. منقط Arab. στικτὸς, ut نقطة punctum ibid. l. 71.

נוקד *noked* pastor non dicitur, quia habet oves

נקודות *nekudoth* maculosus, ut vult Kimchius, nec, quia iis notam inurit ut Drusio placet. Neque enim נקודות *nekudoth* dicuntur oves quas pastor signat, sed quæ naturâ maculosæ sunt. At vox ex Arabismo explicatur p. 442. l. 42. vide نقد

נוקד *noked* Drusio est dominus gregis, & רועה *roch* pastor mercenarius. Quin de utroque pro subjecti ratione usurpatur utrumque nomen p. 444. l. 17. &c. Ut Hebræi gregis dominum à mercenario pastore non distinguunt, ita nec aliæ linguæ ibid. l. 34.

נקה innocentem esse, נקי innocens. Inde ܢܩܝܐ *nakjo* Syris *ovis* innoxium animal. Et vellus Græc. νάκη vel νάκος p. 419. l. 72.

ܢܦܪ *nephar* Syris *saltare*, non *anhelare* ut vult Gabriel p. 97. l. 48

נקר rostro perfodere, unde מוקר avis rostrum p. 13. l. 59. & 14. l. 6.

נצא *netsa* vel נציא *netsja* locus depressus, cui in Talmude opponitur מוליא *molja* tumulus. Inde Mediæ campus *Nisæus* vel *Nesæus*, ut multi scribunt, in quo pratum ingens ἱππόβοτον. Aliis *Catastigona*, quod hodie esset قتستان *Kotistan*, id est, *herbæ Medicæ* regio p. 164. l. 41.

נצה avolare p. 14. l. 3.

נוצה *pluma*, nonnullis avis *ventriculus*, quem in quadrupedibus quæ ruminant Hebræi ברש vocant p. 17. l. 59. & 68.

תנשמת Levit. 11. 18. noctua dicta, quia quisquis eam videt miratur & obstupescit, Radix enim est שמם p. 66. l. 3.

תנשמת 11. 30. Levit. non est *talpa* ut plerique volunt p. 1078. l. 60. neque *mustela* ut Samaritanus, neque *multipeda* aut *scolopendra* ut Syrus & Arabes MSS. neque *salamandra* ut Jonathan, neque سنبرص *senabras* vel سام ابرص *sammabras* ut reddunt Arabes editi duo: Sed *chamæleon* à spiratione sic dictus. pag. 1079. l. 12. Hebræis enim נשם est *spirare*, & נשמה non solum *spiritus*, sed & *halitus* & *spiratio*. Chamæleon autem os perpetuo hiatu diducens ut aerem spiritu attrahat, à multis putatur eo solo vesci. p. 1080. l. 14. Quamvis linguæ jaculatu, quam longam & glutinosam habet, muscas & culices capiet è ramo arboris, ibid. l. 70. & p. 30. l. 72.

ינשוף *jansuph* bubonis species, cui à tenebris & caligine nomen p. 66. l. 17.

נשר *neser* aquila dicta ab adunco rostro, quo carnem carpit & vellicat p. 63. l. 63.

סיאה in Talmude hyssopi species p. 587. l. 38.

סבך *sabec* sylvæ perplexitas p. 541. l. 78. Hujus vocis ineptæ versiones p. 542. l. 16.

מסבכו *ex perplexitate suâ*, id est, ex perplexo vepreto suo exivit leo Jerem. 4. 6. p. 737. l. 24.

סבל proprie ferre, gestare, etiam concipere est, quia quæ concepit uteri onus gestat. Sic Arab. حمل utrumque sonat p. 293. l. 13. Et *fordæ boves*, id est, gravidæ à ferendo ib. l. 35.

סגן *sagan* secundus sacerdos p. 655. l. 47.

סוגר *sugar*, proprie κλεῖθρον *cavea*, a verbo סגר *sagar* quod κλείειν, claudere est p. 765. l. 11.

סדין *sedin*, sindon p. 548. l. 64.

סוס *sus* equus, quia facile regitur. Nam Arabicè سوس est regere & moderari p. 60. l. 1. & 96. l. 11.

סוף *alga* aut *Ægyptia papyrus* p. 341. l. 27.

סחב *trahere* vel *lacerare* (cadavera) canum proprium p. 671. l. 3.

סחום vel חסחום lobus auris (aut cartilago potius) Chald. p. 494. l. 1.

סך *soc* סכה *succa* tugurium. Pro leonis lustro occurrit aliquoties p. 737. l. 15.

סכך tegere, sed in Chald. דמסככה quid sit incertum, cum de stellione dicitur Prov. 30. 28. דמסככה בידיה Drusii conjecturæ. Nos putamus legendum דמפככה quia פכך Chald. idem quod Hebr. תפש apprehendere p. 1089. l. 51.

סלעם locustæ mundæ species p. 34. l. 41.

ሰለቀ : *salaka* illusit Æthiopicè pro Hebr. קלס vide ሞሐረ : *machar*.

סם *sam* Hebr. & Syr. φάρμακον venenum. Et Arab. سم *samma* veneno inficere. Inde סממית *semamith* σαῦρα φαρμακὶς vel φαρμακῖτις lacerta venenata. Hebræi *stellionem*. Græci salamandram sic vocant ut ex Nicandro patet, ubi tamen salamandra scholiasti habetur pro stellionis specie quia stellioni est simillima. Etiam Arabicum سام أبرص *sammabras* huc pertinet p. 1086. l. 50. &c.

ܣܢܛܘܪܘܬܐ *senitourouta* Syr. cameli gibbus p. 6. l. 59.

סנפיר *sanpir* pinna piscis per compendium ex סנה חפיר quasi *spina fodiens* (& sulcans aquam) p. 38. l. 36. A pennarum aut alarum similitudine Romanum *pinnæ* nomen & Græcum πτερύγιον. Chaldæum quoque, Talmudicum, Syrum, Æthiopicum & Arabicum ibid. l. 40.

סנורים *scotoma* p. 584. l. 6.

סס *sas* Hebr. tinea, Chald. סאסא *sasa*, Arab. سوس *sus*, Gr. σὴς idem. Rursus Arabicè ساس *sasa* cariosum & tineosum esse p. 70. l. 37.

ססגונא *sasgona* Chald. animal sic dictum, ut Hebræi volunt, quia gaudet coloribus multis, aut quia sex colorum est. Quin *sasgona*, aut *sosgauno*, ut Syri efferunt, est coloris genus. Proinde in Syro *pellibus arietum rubris* opponuntur *pelles arietum sosgauno*. Is color mihi est ὕσγινος *hysginus* p. 990. l. 33.

ספל *sephel* pelvis aut aliud vas patens argenteum aut ex materia quavis. *Simpulum* vas parvum, fictile, cyatho non dissimile. Tamen utrumque in sacris adhibitum p. 549. l. 1. &c.

סף *saph* & *limen* & *pelvim* sonat quâ sanguis excipitur p. 586. l. 47.

סקרא *Syricum* seu *minium* p. 459. l. 17.

סרכין *sarchin*, sic vocantur exarchi tres qui Babyloniæ regno præsidebant p. 747. l. 50.

סרנים *sarnim* Philistæorum linguâ principes, ut Hebraicâ שרים sarim p. 368. l. 45.

סירקין *sericum* p. 487. l. 34.

מסתר *misthar* latibulum, pro leonis lustro usurpant David & Jeremias p. 737. l. 21.

ע *aijn* Hebræum per G. effertur in *Segor*, *Gaza*, *Gomorrha*, *Raguel*, *Gothoniel* &c. p. 921. l. 15.

עבד *abad* terram colere, עבודה *abuda* agricultura, עביד *abid* agricola. An hinc *Abides* dictus Tartessi Rex qui boves primo aratro domari, frumentaque sulco serere docuit p. 309. l. 59.

עבר male redditur *init*, *gravidat*, *imprægnat* Job. 21. 10. quasi ad taurum pertineat, cum nonnisi de fœminæ conceptu usurpetur p. 291. l. 29.

עגה *ugga*, עוגה *ouga* & מעוג *maog*, *panis subcineritius* Hebræis. At Arab. عجة *uggia* vel *ugga* panis aut lagani genus in sartagine cocti ovis admistis p. 726. l. 71. & 327. l. 6.

עגל *egel* vitulus, quia teres maxime cum saginatur p. 60. l. 50. Proprie vitulus annuculus, & עגלה *egla* vitula annicula. Tamen alicubi *egla* vocatur juvenca trituræ apta & lactifera. Et משלשת Gen. 15. 9. vel שלישית Es. 15. 5. id *triennis*. Aliæ interpretationes refelluntur p. 274. l. 1. &c. Eadem κατάχρησις in poetis p. 275. l. 31. Vocis עגל vera origo, & Arabum commentitia, ib. l. 43. אגל pro עגל scribunt Æthiopes, de quo vide suo loco.

עגלה דשא Jerem. 5. 11. non est vitula herbilis vel ποηφάγος, ut multi volunt p. 299. l. 35. In optimis editionibus legitur דשה, quæ lectio asseritur, id est, triturans. Jeremiæ locus confertur cum loco parallelo Malach. 4. 2. pag. 301. l. 70. & p. 302. l. 18.

עגלה vocatur plaustrum, quia illud trahunt עגלים vituli seu boves p. 313. l. 1.

עגלה Es. 28. 27. Plostellum Punicum cum serratis rotulis quo grana exteruntur p. 311. l. 15.

ዐውድ: Æthiopice *area*, ut Græc. ἅλως, quia rotunda, à verbo ዐወደ: circumire, circumdare, quomodo sumitur Hebræum עודוני Ps. 119. 61. Itaque Græci reddunt περιεπλάκησάν μοι *circumplexi sunt me*.

מעודך *ex quo tu es* Num. 22. 30. non *ex quo tua sum*, ut reddunt recentiores p. 194. l. 65.

מעון *maon* vel מעונה *meona* habitaculum, etiam pro leonis lustro p. 737. l. 17.

עוף avis à volatu dicta p. 59. l. 18.

קנו העיר pullitiem suam excitavit p. 14. l. 9.

עורת animal cœcum vel cocles Levit. 22. 22. Utrumque enim Hebræi intelligunt. Et quæ vox Heb. cœcum, eadem Arab. coclitem sonat p. 522. l. 47.

עז *ez* capra à viribus dicta, quia in minuto pecore capræ ἰσχύουσι μᾶλλον *robore prævalent*, ut observat Philosophus. Ex Hebr. עז *ez* Phœnicium ἄζα, Chald. & Syrum *izza* Arab. عنز *enz*, Græc. αἴξ p. 620. l. 49.

עזי נפש *firmi anima*, id est, impudentes canes dicuntur Es. 56. 11. Alii *avidi anima*, id est, gulosi, voraces p. 688. l. 55. 64.

עזול hinnulus ut Arab. غزال ibi vide

עזאזל *azazel*, vox ignota Levit. 16. 10. quam multi interpretes solum describunt. Aben Ezra mysterium ingens in ea latere ait. Jonathani est montis nomen in quem hircus deducebatur. Saadias componit ex עזז *azaz* & אל, quasi sit *mons asper Dei*. Kimchius ex עז *ez* & אזל, id est, *caper abiit*. Quæ omnia refelluntur. Græci reddunt τράγον ἀποπομπαῖον, i. *hircum emissarium*, si Hieronymum sequimur. Sed Græcis ἀποπομπὴ est malorum depulsio, & ἀποπομπαῖος *averruncus*, quomodo accepit Josephus p. 650. l. 50. &c. Et Julianus Apostata inde collegit hircorum unum Deo, alterum malo dæmoni juxta legem fuisse oblatum, quod refellit Cyrillus p. 652. l. 10. Ex Hebræis quoque R. Menachem statuit Azazelem unum esse ex quatuor dæmonum antesignanis. ibid. l. 35. Eliezeri *Azazel* dæmon idem qui *Sammael*, cui Judæi hircum obtulerint die propitiationum, ib. l. 40. A Valentinianis etiam *Azazel* pro dæmone habitus, ibid. l. 70. Et in Magorum libris *Azazel* est inter dæmones qui elementis præsunt. Quæ commenta Patres merito rejiciunt pag. 653. l. 17.

עזאזל *Azazel* neque montis nomen est p. 653. l. 30. Neque hircus emissarius, ibid. l. 54. Sed Arab. عزل *azala* est *separare, removere*. Unde عزازل *azazil* sunt *secessiones*, *recessus*. Itaque hircorum unus Domino fuit destinatus, ut super altare illi servaretur, alter servatus לעזאזל *ad azazel*, id est, πρὸς ἀναχώρησιν, ut in locum deserti remotum deduceretur, qui vocatur Levit. 16. 22. terra excisa pag. 654, l. 67. &c. Pluralia Arabica multa formæ *azazel* vel *azazil* p. 654. l. 37.

עוניה *oznija*, aquilæ genus omnium robustissimæ & à viribus sic dictæ, ut Romani *Valeriam* vocant p. 64. l. 1.

ܥܛܐ Syris *delere* & *destruere* p. 456. l. 57.

עטה *involvere* cur φθειρίζειν Græc. reddatur, i. *expediculare* seu pediculos quærere. p. 456. l. 32.

עטה *involvit vestem suam*. i. e. corpus veste suâ Hypallage omnibus linguis frequens. Sic induere vestem, id est, induere corpus veste p. 455. l. 69. עטה aliis obtegit, ut Arab. غطى.

כעטיה pro כטעיה *ut vaga* aut *oberrans*, aut etiam *ut meretrix* p. 520. l. 16. Id sequi videntur Syrus, Chaldæus, Aquila, Hieronymus ib. l. 29.

עטלף *atalleph* Vespertilio trajectis literis pro עפטלל avis tenebricosa p. 66. l. 18.

עטין *atin* Job. 21. 24. non est *mulctrale* ut volunt, ibi vox עטיניו à veteribus aliter lecta & reddita. Græcis τὰ ἔγκατα αὐτῶ, quia legerunt בטניו quod sequitur Hieronymus. Syrus ܓܒܘܗܝ *latera ejus*, quia legit עטמיו, quod sequitur Arabs. Ea lectio & versio asseritur & reliquis præfertur p. 457. l. 21.

מעטן trapeti cupa in qua olivæ reponuntur, ut ex iis exprimatur oleum p. 457. l. 50.

העטֻפים non sunt ovium *serotini fœtus* ut volunt, sed *debiles*, qui עטף *languere*, *deficere* & *labascere* significat p. 513. l. 69. & 514. l. 67.

עיט avis rapax ab involando, unde Græc. αἰετός, p. 59. l. 20. עיט spelunca redditur à Græcis Jer. 12. 8. qui ut suspicor עיט legerunt, id est, *vau* pro *jod*, quia עוט Arab. الغوط est terræ pars depressa p. 839. l. 19.

Aliis עיט est avis rapax, nobis hoc loco fera, ut nomina quædam sunt feris & avibus communia ib. l. 29.

עין גדי *Engedi*, id est, *fons hœdi*, vici nomen in agro Jerichuntino, tanquam solis capris pervii, quia incelsa & præruptâ rupe situs est. Idem vocatur חצצון תמר *Hasason thamar* à tuguriis in palmeto sitis. Pars prior nominis alludit ad Arabicum خصاص *hasas*, quod casas & tuguria sonat pag. 632. l. 55.

עיר asellus, lalisio, pag. 7. l. 74. Ab excitando, quia parentibus multo est excitatior p. 60. l. 27.

עכבר *ackbar*, mus proprie agrestis, quasi עכל־בר *ackalbar*, quia consumit agros. Nam ut בר *bar* agrum, ita עכל *achal* est consumere p. 63. l. 53. & 1017. l. 38.

עכבר *achbar* Hebr. mus in genere, sed Arab. mas *aljarbui*, p. 1015. l. 32. Hinc pro Hebr. עכבר Es. 69. 17. Arab. habet *aljarbua* p. 1015. l. 11. & p. 1019. l. 21.

עכבר mus niger, rufus & albus in Chald. p. 1019. l. 49.

עכבר בעל כנפים *mus alatus*, id est, vespertilio. Alia ejusdem avis nomina p. 1032. l. 58.

עכביש *acchabis* Aranea, inverso nomine ex שבך *sabach* implexum esse unde شبكة p. 70. l. 21.

עכביש *acchabis* Hebr. aranea, Chald. עכובית *acchobith*, Arab. عنكبوت *anchabuts*, p. 1084. l. 26. Nusquam שממית *semamith*. Nec manus habet, sed pedes, quibus apprehendere non diceretur, sed nere & texere, quod multo est mirabilius, ibid. l. 33. Nec tam in regum palatiis degit quam in pauperum casis ib. l. 58.

עכס Prov. 7. 22. non est *canis* ut Gr. reddunt, sed compes aut cippus. Pro κύων, lege κύφων, p. 694. l. 17. Et κύφων non solum lignum tortorium significat, sed reum illi pœnæ obnoxium, p. 695. l. 2. Ita Hebr. עכס *cippus*, *catasta* est pro איש־עכס id est, *vir cippo aut catasta dignus* ib. l. 11.

עכר *achar* perturbare. Alludit *Achor* hominis nomen quod alibi est Achan. Sed Achor probatur magis p. 307. l. 50.

עכשוב *achsub* cur dicatur aspis p. 68. l. 20.

עולה holocaustum ab ascensione dicitur p. 318. l. 67.

עלות *aloth*, quidam *gravidas*, alii *parientes*, alii *lactantes* exponunt, quæ versio præfertur, quia עיל & עלל & עויל parvulum lactentem sonat p. 297. l. 39.

התעלל *illudere*, verbum elegans ut notat Rabba, ubi pro miro habetur quod Balaam, cum sit gentilis, tamen hoc verbo utitur p. 194. l. 1.

עלוקה *aluka* hirudo ut volunt. Prov. 30. 15. Quin עלוקה est vitæ privatio vel terminus unicuique à Deo præstitutus. Sed hirudo עלקה *alka* dicitur à pendendo & adhærendo p. 70. l. 40.

עולשין *ulsin* plerique הנדבי *intuba* & טרוקסימון τρώξιμον reddunt; quæ idem sunt. Τρώξιμον vocatur intubum, & *escaria* nonnullis, quia in acetariis crudum comeditur. Τρώξιμον enim est ἀπὸ τῶ τρώγειν, & *escaria* ab esca. Indidem *scaria* & *scariola*. Neque aliud עולשין *ulsin*. Nam Arab. علس *alasa* verbum est *edere*, علي *als* nomen *cibus* علاس *ulas* & علوس *alus* edule. Itaque עולשין *ulsin* sunt τρώξιμα, *escariæ* seu edules herbæ, licet ama-

ræadmodum Unde Poëta: *Et amaris in tuba fibris. Ulsin* aliæ agrestes, aliæ horti seu sativæ herbæ, quæ ad lactucam magis accedunt p. 604. l. 74.

עמר מילה in Chald. Ezech. 27. 18. non est μηλωτὴ ut volunt, sed lana Mileti seu Milesia p. 7. l. 6.

עמר מילת כבינה *lana Milesia tecta*, non *lana serica subtilis*, ut ibi habet Latinus interpres, p. 476. l. 16. & 486. l. 50.

ענב uva in oculo p. 584. l. 6.

ענה *alternis clamare* Es. 59. 11. thoum est p. 7. l. 15.

עפאים rami condensi, ἀμφιλαφεῖς κλάδοι Sap. 17. 18. p. 4. l. 42.

עיפה *Epha* in Madianitis forte Græcorum Ἵππος, Arab. غيفة *Gaipha*, in Alcamus, Græcis corrupte *Gaiphar* p. 82. l. 3

עפולים vide טחורים

עפר *opher* hinnulus, Arab. الغفر *algophro* & *algaphro*, iisdem literis, nisi quod *ajin* γραμματίζει propter punctum appositum. Hinnulus ita dicitur à molli lanugine quæ cornibus adnascitur p. 63. l. 3. 920. l. 71.

העצה Levit. 3. 9. Arabiæ العصعص κόκκυξ, σπονδύλιον, ὀῤῥοπύγιον *coccyx*, *spondylium*, *orrhopygium* p. 497. l. 18.

עצם *firmare* (oculos) id est, claudere. Ut *affirmare* in Apulejo, & Gall. *fermer*. Syri per metathesin ܥܡܨ & Arabes غمض dicunt p. 32. l. 19.

עצור ועזוב *clausus & derelictus*. Hujus locutionis tria interpretamenta p. 675. l. 58.

עקד *akad* ligare, non quidvis, sed ovem mactandam. Itaque mactandus Isaac sic ligatus est Gen. 22. 9. Ligatio autem illa in pedibus fuit. Inde עקוד *akod* varium sonat in loco ligationis pedum. Symmachus λευκόποδα reddit, Onkelos רגול Arabs محجل quod à حجل seu perdice sumptum, cujus crura supra genua plumæ albicantes vestiunt p. 479. l. 34.

עקר *akar* in equis *subnervare* unde dicatur, p. 178. l. 33. Idem de bobus, p. 179. l. 26. ubi tamen anceps lectio, & in diversa abeunt interpretes.

עקרב *akrab* scorpio pro עקצרב à magno aculeo. Nam ut Philosophus asserit, solum insectorum est μακρόκεντρον. p. 70. l. 17.

ערב *Arab* est *Arabia*, quæ cum prope Judæam fere sit ἄοικητος, inde factum ut ערבה *araba* sumeretur pro campestri solitudine p. 872. l. 5.

עֶרֶב *ereb*, vespera & עֲרָב *Arab*. Arab. Utroque modo in Prophetis legi potuit זאבי ערב cum vocales aberant. Itaque veterum alii *lupos vesperæ*, alii *lupos Arabiæ* reddunt. Tamen pluribus de causis prior versio placet magis, p. 824. l. 56. & 825. l. 6. Et ab ערב deduci potuit *Irpus* lupi nomen apud Samnites p. 824. l. 47.

ערב vel ערובתא non solum est parasceve cujusvis festi, sed & speciatim Veneris dies, quia Sabbati fuit parasceve, Arab. quoque العروبة olim fuit Veneris dies p. 567. l. 1.

בין הערבים *inter duas vesperas* quale sit tempus, variæ sententiæ. p. 558. l. 46.

הערב השלשיה *vespera tertia*, 1 Sam. 20. 5. perperam additur duabus vesperis de quibus Scriptura passim, quasi una dies habeat tres vesperas p. 560. l. 12.

ערב בקר Dan. 8. 24. *vespera mane*, id est totum νυχθήμερον p. 84. l. 70.

עורב *oreb* corvus à vespere & nigredine, p. 66. l. 65.

ערוב κυνόμυια, non κοινόμυια ut legi voluit Hieronymus, nec πάμμυια ut Aquila, p. 34. l. 47. *cynomya* autem Hebr. ערוב vel à nigredine, vel à comedendo dicitur p. 70. l. 4.

ערג *arag* rudere cervorum more Psal. 42. 2. Non tamen illorum proprium, nam ad quasvis agri bestias refertur. Joel. 1. 20. Et plerique veterum ערג *arag*, est aspirare, desiderare, appetere. Quo alludit Gr. ὀρέγεσθαι, unde ὄρεξις *appetitus*. Vir doctus hic habet, *ut cervus ascendit ad fontes aquarum*, quia Æthiopice (adde etiam Arabicè ערג est ascendere. Sed ad aquas descendimus non ascendimus, quia aquæ sunt infra terram, ut in Lege habetur p. 883. l. 34. & 884. l. 53.

ערוד *arod* à voce dicitur onager, quæ Latine *ruditus*. Vox est ὀνοματοποιητική pag. 63. l. 13. & 869. l. 55.

ערוד (vulgo onager) in Talmude est inter lacertorum species, similis τῷ צב *tsab* & scinco & salamandræ. Sed legendum עסור. de quo vide in Arabicis p. 1054. l. 59.

ערוה Græc. ἄχι, & fere idem est p. 403. l. 72.

עש vel סס tinea, vermis lanarum & vestium p. 34. l. 59.

עשתרתא *Astarte* Venus unde dicatur, vide in sequente voce.

עשתרות *astaroth*, armenta aut greges. *Astarte*, Dea inde dicta, tam armentis quam gregibus præfuit. Itaque pro regni insignibus capiti imposuit tauri caput. Nempe *Astarte* est Venus, per quam in Lucretio *genus omne animantum concipitur*. Itaque in Manlio *taurum Cytherea tuetur*. Hebræi à verbo עשר deducunt, id est, ditare, quasi *thau*, sit epentheticum, quod est sine exemplo p. 431. l. 51.

עתוד *athud* hircus anniculus, quasi עתיד *athid*, id est, *paratus* ad omnia hirci munia obeunda, ad sacrificia puta, ad coitum, ad commercia, & ad præcedendum gregi, p. 61. l. 9. & 646. l. 18. Principes quandoque עתודים *athudim* dicti, ut Alexander *hircus caprarum*. ibid. l. 69. Inde Phrygium *Athydis* nomen quod Arnobius hirquinum vocat. p. 61. l. 9. & 647. l. 9.

עת *tempus*, unde איש עתי Levit. 22. vir מזומן *paratus*, vel καίριος *opportunus* p. 638. l. 16.

פאה *peah* in Talmude hyssopi species p. 587. l. 38.

פדר *peder* varie redditum: Proprie esse adipem à carne separatum, quo tectæ victimæ facilius consumantur, factum videtur ex פרד *parad* separare per metathesin p. 471. l. 73. Aliquid in Homero simile p. 472. l. 45.

פטר *peter* vocatur primogenitus ex Arabica lingua, qua فطر *phatara* est incipere, & الفطر *alphatro* initium, exordium, quod in unaquaque re primum est p. 296. l. 71.

פיל *pil*, vel *phil* potius *elephas* Chaldæis, Syris, Arabibus, Persis & Indis, unde voces compositæ pagin. 248. l. 38. Et turris in scacchorum ludo, quasi turritum elephantem referat p. 68. l. 40.

פילא Philæ urbs in extrema Ægypto, פול Es. 66. 19. quasi *Elephantine* p. 248. l. 55.

פיילת חויא in Jonathane pro ארקה Levit. 11. 30. Legendum פליית הויא *scrutatrix serpentum*, ut Arab. فالية الافاعي *phaliath alaphai*, id est, *scrutatrix viperarum* Scarabæorum genus est quod cum scorpionibus & serpentibus degere solet in latibulo crocodili terrestris. Nam פליית deductum ex Arabico فالية Nugantur qui aliter sumunt p. 1064. l. 57.

פימה *phima* in Jobo arvina, unde πιμελή p. 506. l. 65. Arab. فيم pinguescere l. 71.

פלגיס *phalgis* Chald. agnus, ut Græc. φάγιλος, ex quo videtur deductum p. 428. l. 40.

תפלחנה videtur idem esse quod תפלטנה *pariunt* Job. 39. 3: *cheth* & *teth* permutatis, quamvis alioqui hæ literæ non sint permutabiles p. 891. l. 73.

פליא ביארי locustæ genus aliter dictum צפורת כרמים *avicula vinearum* p. 1064 l. 59.

פלט *palat* & מלט *malat* P. & M. permutatis, primo in genere *liberari* significat, deinde *liberari à partus doloribus*. uno verbo *parere* p. 291. l. 69.

פלט in Talmude passim est *evomere coitum seminis*, quomodo Job. 21. 10. sumpsit Chaldæus p. 293. l. 11.

פולס *fullas* est *follis*, monetæ genus ab appendendo: Nam פלס est appendere p. 434. l. 12.

פנג *pannag* balsamum p. 629 l. 31.

פנינים *peninim* margaritæ p. 53. l. 16. Nomen ex *pinna* factum p. 490. l. 74.

פסח *pasach* διαβαίνειν *transgredi*, vel ὑπερβαίνειν *supergredi*. Unde פסח *Pesach*, veteribus *Phase*, Josepho est ὑπερβασία. Philoni διαβατήρια, Nazianzeno διάβασις, vide Exod. 12. 3. & Es. 31. 5. p. 555. l. 65.

פסח Pascha significat. 1. Angeli transitum. 2. Agnum qui immolabatur. 3. Sacrificia reliqua tum temporis offerri solita per totum septiduum. 4. Festos dies quibus hæc celebrantur p. 556. l. 55. & 565. l. 26.

ויפסחו 1 Reg. 18. 36. varie redditur p. 556. l. 35.

פעה *balare* ovium est p. 7. l. 12. & 470. l. 63. Esaias de parturientis ejulatu usurpat. *ibid.* l. 68. Quid si פעה sit id ipsum quod Arabicè ثغا balare in partu p. 471. l. 25.

ܦܨܚܐ *Patscha* per *tsade* Syri scribunt, quasi à lætitia deducatur p. 557. l. 72. Æthiop. ፋሲካ: id ipsum p. 557. l. 4.

פקח קוח *omnimoda apertio*, geminatis radicalibus, ut significatio sit intensior p. 411. l. 22.

פר *par* juvencus, proprie cujus ætas ex dentibus cognoscitur p. 60. l. 47. Bovis fœtus jam cornutus, junior tamen. פרה *para*, juvenca fœta nondum domita. Tamen פר *par* septennis Jud. 6. 25. Sunt qui sic dici putant quamdiu fœcundus est, quia פרה *parah* fœcundum esse sonat pag. 277. l. 50. Sed alia est origo vocis in Arabismo p. 278. l. 1.

פרא *pere* onager à cursu p. 63. l. 14. Syris enim & Chald. פרא vel פרי est currere. Et currit onager instar turbinis, & solis equis Barbaricis velocitate cedit p. 866. l. 67.

פרד *pered* mulus Hebræis, quia non generat, & *separatus est*, id est, cœlebs. Mihi animal ex iis parentibus natum qui à naturali consorte separantur, ut cum alienis copulentur. Id Hebraice נפרד Os. 4. 14. p. 231 l. 18.

פרדס *pardes*, paradisus, hortus, unde insuetatum παράδεισος apud Aristophanis Schol. & πάρδαλις, p. 787. l. 58.

מפריס ungulâ bifidâ insignis; juvenci Deo offerendi epithetum p. 285. l. 73.

ܦܪܣܘܕܝܣ παρασάδες seu postes ædium p. 593. l. 39.

פרנס *parnas* seu *pharnas*, pastor, rector, gubernator, inde *Pharnabazus*, *Tissaphernes*, &c. Et monti *Parnasso* nomen, qui Parnassio gramine abundat ex Dioscoride, Galeno & aliis notissimo p. 443. l. 32.

פרונקא *pruneka* Chald. tabellarius, cursor. Vide

Vide Græc. πρινικὸς, & Arab. فرانق *phuranik* p. 794. l. 42.

פרס *peres* offifraga, quia פרש est (offa) frangere Mich. 3. 3. p. 63. imâ.

פרסה *ungulæ divisio*, & שסע *ungulæ fissio* quid differant p. 6. l. 18.

פרעש *pulex* dicitur, quia retrorsum salit, quod observant Arabes p. 70. l. 63.

פרץ *orbitas*, proprie violenta eruptio p. 295. l. 41.

פרק *discerpere* Psal. 7. 3. de leone pag. 740. l. 59. Vulgo frangere, sed & avellere p. 446. l. 49.

פרפר *Pharphar* fluvii Damasceni nomen 2 Reg. 5. 12. In libro Nominum explicatur *talpa*, tanquam decurtatum ex הפרפרה ut in Talmude fossa פירה dicitur pro חפירה p. 1033. l. 25.

פרש *paras* non solum equitem sed & equum significat, ut Arab. فرس *pharas*, quod exemplis probatur p. 98. l. 23. Sic veteres passim equitem pro equo dicunt, ibid. l. 66. Alludunt *ferus*, *persæ*, *Perseus*, &c. ibid. & p. 60. l. 11.

פשיטה *pesita*, monetæ species ab extensione dicta p. 434. l. 9.

פושקנצא corvi fœmina p. 980. l. 51.

פתן *pethen* serpentis species, unde *Python* augurioram præses p. 22. l. 36.

צ *tsade* Hebræum in ض *dhad* Arabum sæpe mutari, puncto in ص posito p. 1053. l. 60.

צאן *tson*, pecus minutum ut oves & capræ p. 420. l. 40. Idem quod Græc. μῆλον ibid.

צאן ovem Arias dici vult à צנן frigere, quia est alfiosum pecus. p. 454. l. 31. Potius à fœcunditate dici p. 60. l. 58.

צאן *tson* & *capræ* quandoque opponuntur. Tamen *tson* fere tam ad caprinum quam ad ovillum pecus pertinet. Idem nomen semper singulare, tamen pluralem ubique vim habet. *Aleph* est radicale tamen ad צון quidam referunt. Quandoque pro צאן scribitur צנא & צנה Arab. ضنا & ضنى *sobolescere* & *fœcundum esse* ovibus maxime convenit p. 432. l. 9.

צאנן *Tsaanan* Judææ oppidum quasi pecoroſum dictum p. 432. l. 38. Græci male *Sennaar*, ibid. l. 40. Symmachus εὐθηνοῦσαν explicat, lege εὐθηνοῦσαν ibid. l. 57.

צב *tsab* Hebræorum alii *bufonem*, alii *testudinem* reddunt. Sed Arabes, in quorum solo nascitur ضب *dhab* (ita enim illi efferunt) in lacertis eum censent, & plenissime describunt. Idem est Græcis ὁ χερσαῖος ὁ χερσαῖος, & Hieronymo *crocodilus* (nempe *terrestris*) p. 1045. l. 5. Vide ضب in Arab.

צבי *tsebi* proprie decus sonat. Inde in capream translatum, decorum & venustum animal? quodque in veterum deliciis fuit. Inde Chald. טביתא *tabjetha* vel *tabitha* & Arabum ظبي *dhabi*. *Tabitha* redditur Δορκὰς Act. 9. In *Vajekra Rabba* à bonitate sumptum legitur, quod esset טבתא *tabtha* p. 924. l. 53. & 925. l. 26.

צבוע *tseboa* proprie est animal varium, ut in serpentibus cenchris, cui Hebræi suo more hyperbolici tot colores tribuunt quot annus habet dies, p. 68. l. 30. Eadem ratio nominis in hyæna quæ Hebr. צבוע *tseboa* dicitur, & Arab. ضبع *dhabuon*; Item بقع *bakion* à colorum varietate p. 837. l. 22. Ita στικτὴν *maculosam* describit Oppianus, & cœruleis vittis insignem, ibid. Nec solum pelle varia est, sed & oculis, in quibus statuit Plinius *mille varietates* ib. l. 71. Jam si ad animum transferas, צבוע thseboa Hebræis est hypocrita, qui alium colorem præ se fert quam re vera habet. Qualis omnino hyæna est, quæ vomitus humanos mentitur, falsisque singultibus sollicitatos canes devorat, p. 838. l. 6. Itaque צבוע *tseboa* est hyæna Jerem. 12. 9. & 1 Sam. 13. 18. & veteres ita reddunt; quamvis recentiores interpretes id latuerit, & in Hebræis Lexicis desideretur illa vox p. 830. l. 60.

עיט צבוע perperam reddi *avem digitatam*. p. 13. l. 74.

צבועים *tseboim* Hebræis feræ rapaces, ut Arab. سباع *sibaon* p. 830. l. 46.

צהל hinnire p. 7. l. 9.

צוק (desertum) *Tsuck*, id est, angustum, seu locus הרורי flexuosus, in quem deducebatur hircus Azazel p. 656. l. 45. & 658. l. 57.

צור, unde ויצר Exod. 32. 4. vel *formare* est ut יצר vel *ligare*, & *recondere* ut צרר. Priore modo in illo loco longe plures exponunt. Sed prior interpretatio ut sola vera asseritur p. 334. l. 34.

ציים *tsijm* Hebr. feles feri. Sic ضيون *dhaiwan* Arab. est felis p. 862. l. 72.

צלפח anguilla p. 42. l. 22.

צלצל locustæ immundæ species p. 34. l. 42

צמח *vegetare*. נפש צומחת *anima vegetativa* plantis propria. Frumentum vivit & moritur Os. 14. 7. & 1 Cor. 15. 36. *Occidit vites eorum* Ps. 78. 47. Terra ipsa mori dicitur Gen. 47. 19. quasi in proventu suo vivat. Poetas quoque sic loqui p. 1. l. 16.

צמר *lana*, אלים צמר *arietes lanati seu lanigeri* p. 475. l. 21.

צמר גמלים lana camelorum, id est pili, p. 78. l. 41.

צמר צחר lana summi candoris, quæ quodam errore visus videtur ἐρυθρίζειν ut cygni & nix p. 476. l. 38.

צפע *tsepha* vel צפעוני *tsiphoni* basiliscus, cujus sibilum hoc nomen ipso sono videtur exprimere, p. 68. l. 34.

צפיע βόλιτον, βόλβιτον, *bubulum stercus*, Arab. verbum ضفع *stercus egerere*, & nomen *stercus*, non tamen *bovis*, sed *elephantis* p. 329. l. 55.

צפצף de voce gruis & hirundinis. Latine *grus gruit*, & *hirundo fritinnit* p. 14. l. 47.

צפור non est avicula tantum ut volunt, sed avis in genere, ab Aurorâ sic dicta, quia volucres mane surgunt p. 13. l. 49. & p. 59. l. 19.

צפיר *tsaphir* hircus in Daniele, proprie matutinum sonat p. 61. l. 6. & p. 647. l. 29. Capræ summo mane ad pascua deducendæ, ibid. l. 42. Certo anni tempore ad orientem solem convertuntur ibid. l. 54.

צפרדע *tsephardea* rana dicitur à limosis ripis in quibus nascitur & degit p. 68. l. 4.

צרח ululare luporum est p. 7. l. 17.

צרי in Galaad, non est *balsamum* ut volunt recentiores contra historiæ fidem, sed ῥητίνη *resina*, p. 628. l. 63.

צרעה *tsira*, *vespa* vel *crabro*, pro צרא *itsra* à premendo, quia valde pressa & constricta habet ilia. Indidem *crabro* & σφὴξ p. 69. l. 70.

ܨܪܘܪܝܬܐ *tseruritha* Syris salamandra p. 1073. l. 48.

צתרי *tsithri* in Talmude hyssopi genus p. 587. l. 38. Aliis origanum p. 589. l. 3.

קאת *kaath* cur à vomitu dicatur pelecanus p. 65. l. 31.

קבה Arab. قبة proprie lactentis agni ventriculus ex eo resectus, quod aliter vocatur انفحة p. 50. l. 14. Alii קבה Arab. قبة & כרש Arab. كرش hoc solo differre scribunt quod illud lactentis adhuc, hoc ablactati animalis est ventriculus p. 505. l. 20.

קדר *kedar* fuscus, unde *Cedrei* vel *Cedranitæ*. Hic ineptit Ætymologus, ut solet in Hebræis nominibus p. 535. l. 57.

מקוה 1 Reg. 10. 28. vectigal esse probatur, ut Chaldæum מנביתא. Cujus vocis ignoratione tam veteres quam novi interpretes in devia abeunt p. 172. l. 36.

קולא *kula* hydria p. 586. l. 50.

קום stare unde קמוה *stantes*, id est fruges Cereales nondum demessæ p. 853. l. 70.

מקום *locus* seu *loci* vox sæpe suppletur, p. 204. l. 49.

במקום proprie *in loco*, tam temporis quam loci est adverbium, ut Rom. *illico* p. 380. l. 22. Ut מרחוק è longinquo tam loco quam tempore p. 151. l. 28.

קופים *kophim* Simiæ, vel à verbo קוף *kuph* vel יקף *jakaph*, id est, ambire & circuire, propter frequentes circulationes quibus & seipsas exercent & spectatores detinent. Vel potius ab Æthiopum *cepho* simiæ specie in Plinio, Solino, &c. p. 992. l. 70.

קין *Kain* ab acquirendo, ut Gr. Κτησίας vel Ἐπίκτητος p. 537. l. 50.

קיר non solum parietes domus privatæ, sed & urbis mœnia significat p. 590. l. 26.

קלוט cum è partibus quæ geminæ sunt una est altera brevior & contractior pag. 523. l. 1. Sic قليط Arab. est nanus, vox in Lexicis supplenda, & قلطي canis Melitæus p. 523. l. 12.

קלע *kala* funda, ut Græce κάλον habena fundæ p. 461. l. 2.

קלפי κάλπη seu κάλπις urna in quam sortes conjiciuntur p. 656. l. 14.

קולרין *kolorin* in Chald. interprete non est κολλάριον ut putant, seu vinculum circa collum, sed vel pœna vel carcer, quorum utrumque sonat *Græcum* κολαστήριον. omnino igitur videtur ex eo decurtatum, ut similia multa vocabula p. 785. l. 6.

קנה חית *fera calami* Ps. 78. 31. juxta Selomonem est aper qui inter calamos degit pag. 984. l. 65. Sed potius hippopotamus, qui *sub umbrosis cubat, in latibulo arundinis* Job. 40. 16. p. 985. l. 26.

ቀነወ Æthiop. *perforare*, ቀኖት: *aculeus, stimulus* ቅ ንቆት: vulnera quibus cutis perforatur p. 782. l. 15.

קנן nidificare p. 14. l. 7.

ቀነጸ: *Kanatsa* Æthiop. insiliit, inversum ex Hebr. זנק *zanak*. Vide መሐረ: *machara*.

קוסמים *kasemim* vates קוסמי אל *Kosmeël*, ministri Dei, unde *Casmilli* p. 367. l. 51.

קסנא *Kasna* in Talmude de catulo canis *parvum* & *tenerum* sonat. Alludit *Casinæ latrans nomen* in Plauto p. 664. l. 62.

קפד *Kaphad* vel הקפיד *hikphid* attentum & sollicitum esse, הקפדה *hakke phada* attentio & sollicitudo, quia cum hericius spinis se totum obtegit, hæc actio est attentionis acerrimæ p. 1039. l. 34.

קפוד

קפוד *Kippod* aliis *hericius*: Aliis *testudo*, aut *castor*, aut *lutra*: Aliis *noctua*, aliis *vultur*, aliis *merula*, aliis *butaurus*, aliis *sypselus*, aliis *plancus* aut *aquila anataria*. Sed hericium recte reddunt Græci, Hieronymus & plerique Hebræorum. Et Talmudici sic usurpant. Neque aliud Chald.

קופד *Kuphad*, Arab. قنفذ *Kunphud* & Æthiop. ቀንፈዝ : *Konphoz* p. 1037. l. 11. usque ad 1039. Spiculis amictum sonat ex קנה *Kana* spiculum, & אפד *aphad* amicire p. 1039. l. 16.

ܩܦܕ Syr. horripilare, horrere hericii instar, ὀρθοτριχεῖν Gall. *herisser* p. 1039. l. 43.

קפדן *Kaphdan* asper, morosus, iracundus instar hericii p. 1039. l. 22.

קפוז *Kippoz* Arab. قفازة *Kipphaza*, ἀκοντίας serpens seu *jaculus*, sic appellatus à saltu quo vel in arbores vel in viatores irruit p. p. 23. l. 62. & p. 68. l. 36.

קצב lignum cædere & dedolare. Inde oves

קצובות dicuntur in Cantico, quæ tam sunt inter se similes quam si ex ligno aut ære ad eundem typum effictæ fuissent. Et hujusmodi ovibus conferuntur sponsæ dentes p. 483. l. 36.

קצות העם non sunt *extremi populi* seu infimi, sed *extrema populi*, id est, universus populus nullo usque ad extrema excepto p. 356. l. 62.

חג הקציר *Festum messis* Pentecoste Exod. 23. 16. Messis nempe absolutæ non inchoatæ p. 857. l 65.

קקולי *Kakuli* vel קקולין *Kakulin* Chald. & Syr. & قاقلي *Kakeli* Arab. ciceris genus simile τῷ *usnen*, quod pluribus describitur p. 873. l. 41.

קורא *Kore* non est perdix ut volunt, sed gallinaginis genus ita vocatæ, quia rostrum habet instar pali qui Hebr. קורה *Kora* dicitur, ut Gr. σκόλοψ, unde σκολόπαξ p. 15. l. 57. & p. 66. l. 46.

קרית ארבע *Kirjath-Arba* Chedron dicta putatur, id est, πόλις τῶν τεσσάρων, à quatuor Patriarchis ibi sepultis p. 435. l. 37.

קרוח vel קרח Chald. & Syr. pro Hebr. נקוד, non significat *excornem* ut volunt, sed *maculosum*; seu cujus albæ maculæ calvariam imitantur. Sic Arab. قرحة est macula alba in equi fronte, & اقرح equus tali notâ insignis p. 478. l. 6

קרחה *calvitium* (aquilæ Mich. 1. 16.) id est, ψίλωσις, *pennarum defluvium*. Quæ cum *recrescunt* Es. 40. 31. *renovari* dicitur Psal. 103. 5. ut accipiter *plumescere* Job. 39. 29. p. 14. l. 71.

מקרטע *exiliens* Heb. p. 336. l. 29.

מקרן *makrin* cornutus, juvenci Deo offerendi epithetum p. 285. l. 72.

קרנות שן *cornua dentis*. Sic appellantur elephantis dentes ex quibus fit ebur Ezech. 27. 15. quasi mediam inter dentes & cornua naturam obtineant p. 254. l. 44.

קורנית *Kornith* in Talmude hyssopi species p. 587. l. 39.

ቀርነ : ነገ : *Karna nage*, cornu elephantis, id est, ebur p. 248. l. 22. Plur. አቅርንት : *cornua* p. 253. l. 72.

קרסם Chald. *absumere* de locustis. Et in Talmude de formicis quæ agri proventum absumunt p. 981. l. 70.

קרע de leone dilacerare Os. 13. 8. p. 740. l. 66.

קרקר *sonare*, unde קרקשתא *Karkastha* aries qui gregem cum tintinnabulo præit. Scribitur & כרכשתא per *caph* p. 423. l. 73.

קרש monoceros est caprea sylvæ *Ilai*, ut tigris est leo sylvæ *Ilai* pag. 944. l. 73. R. Selomo damam reddit pag. 945. l. 2. קרש *Keras* est decurtatum ex μονόκερως.

קושט *Koset* Hebr. veritas, ut קשוט *Kesot* Chald. & קשיט *Kasit* verus. Hinc קשיטה *Kesita* moneta sincera. Ut in paraphrastis pondera, mensuræ, stateræ, sextaria דקושט veritatis p. 433. l. 52.

קשיטה *Kesita* Plerisque veterum agnus aut ovis. Tamen est nummi species. 1. Prophetæ enim cum de ovium pastu, proventu, mactatione, sacrificiis agunt, nusquam agnum sic vocant, nec linguæ Hebrææ vicinæ. 2. קשיטה *Kesita* Talmudicis & Hebræis recentioribus fere omnibus pro nummo est. 3. Et proprie ἀκίβδηλον sonat, quod sinceræ monetæ est epithetum. 4 Agnum non esse docet fœminina terminatio. Solas autem agnas Jacobum dedisse pro agri pretio, aut Jobum ab amicis accepisse quis credat? 5. Jacobi ævo & diu ante desierant res rebus permutari, & in usu erant veræ emptiones quæ nummis fiunt. 6. Act. 7. 16. ager à filiis Emor non agnis sed argenti pretio emptus fuisse legitur pag. 433. l. 11. &c. קשיטא *Kesita* Hebræis *obolus*, Græcis μνᾶ *mina*, quarum singulæ pendebant duas argenti libras cum semisse. Illud per pusillum, hoc nimium p. 437. l. 22.

בק קשיטה *centum Kesitis*. An pro eo scriptum בק שיתא *centum ovibus*, altero *Koph* suppresso? p. 437. l. 17. Jonathan *centum margaritis*. An quia קשוט est ornatus? p. 437. l. 37.

הקשרים non sunt *primitivi* seu *verni* ovium fœtus ut volunt, sed *ligati* ad verbum id est, *robusti & vegeti*, quia illæ linguæ ligandi verbis ad corporis & animi vigorem significandum sæpe abutuntur. Sic ربط & اوثق primo *vincire & ligare*, deinde *animum obsirmare* sonant, شد etiam *ligare* est, unde شديد *robustus* & שדי παντοκράτωρ omnipotens. Præterea ligari solent oves quæ saginantur ut habetur in بنن p. 513. l. 70. & p. 514. l. 47.

קשקשת *squama* Hebr. ab asperitate dicta. Inde lorica squamata 1 Sam. 17. 5. Chald. גלבא unde *clibanarii equites* in Ammiano. Græc. λεπὶς, unde *lepidus* p. 38. l. 50.

ר *Res* & ל *lamed* sæpe permutari ut in אחל & שתלת pro שחרת שחר probatur multis exemplis p. 717. l. 60.

ר *Res* Chald. & Syr. vocibus post primam radicalem sæpe inseri p. 669. l. 26.

מראה πρόλοβος ingluvies p. 13. l. 67.

ראם *reem* Hebr. non est veterum *monoceros*, fabulosum animal, neque usquam terrarum visum pagin. 952. l. 45. Neque *rhinoceros* de quo Judæi atque Arabes altum silent p. 958. l. 27. Neque *urus*, qui non solum Judæis sed Romanis quoque & Græcis ignotus fuit ante Cæsarem pag. 959. l. 62. Sed bicornis capreæ species, in Arabiæ arenis degens, sinceræ albedinis, caprearum ovis dicta, quia multum habet carnis & pinguedinis. Cujus venatione insignis Arabum princeps Zachæus, ante annos fere quingentos قتيل الريم *Katilorimi* ab historicis ideo cognominatur, quasi *rimicidam* vel *reemicidam* dixeris p. 961. l. 63. In Syro & Chaldæis רימא *rema* & רימנא *remana* non solum occurrunt pro ראם *reem*, sed & pro רישון *dison* capreæ specie vel à cinereo colore vel à pinguedine dictæ pag. 964. l. 46. Et Chald. אורזילא *urzila*, id est, *capreæ hinnulum*, Gemara & Glossæ Talmudis in aliquot locis ראם *reem* explicant p. 964. l. 70. Et Aben Ezra pro ibice habens, dicit in Ps. 22. הראם *reem è monte celso super cornua se dejicere, nec ea confiringere* p. 965. l. 30. Idem animal sæpe describitur *bicorne*, ut in Tract. Talmud. *Zebachin* ubi *reem ligatum fuisse* legas משני קרניו DUOBUS *cornibus suis*. Et in Eliezeris capitulis, ubi *reem* ferire dicitur *tam cornu sinistro quam dextro*. Quod ipsum colligere est ex Deut. 33. 17. pag. 957. l. 39. & 60. &c. Proinde *monoceros* à Talmudicis non vocatur ראם *reem* sed קרש *keras*, Ibid. l. 71. Solvuntur objectiones, p. 965. l. 43. *Reem* in capreis quam emineat, p. 966. l. 50.

ראש כלב *caput canis* 2 Sam. 3. 8. id est, dux canum & illis præfectus, κυνάγωγος p. 685. l. 50.

ראש non solum caput, sed & venenum sonat. Sic ראש פתנים *venenum aspidum*. Itaque Sirach. 25. 16. *non est caput super caput serpentis*, caput, id est, venenum pag. 24. l. 42.

ראש herbæ amaræ genus in segetibus nascens p. 592. l. 40.

רב לכם *multum vobis* id est, *sufficit vobis* p. 356. l. 5.

רבץ *recubare* de leone Gen. 49. Ps. 104. Ezech. 19. Hinc leo Arab. رباض quasi *recubitorem* dicas. p. 737. l. 45.

מרבץ *marbets* cubile ovium. Gr. κλίσις vel κλισίον, quia ibi κλίνονται *recubant* pecora p. 468. l. 8. &c.

מרבק *marbek* quid proprie sit in quatuor Scripturæ locis de vitulis *marbek*. Interpretum hallucinationes ربق *rabaka* Arabibus proprie bovis collum devincire, ربقة *ribka* vinculum in collo bovis, ربيقة *rabika* bos ita devinctus. Talmudicis quoque רבקה *ribka* vinculum quo tres aut quatuor boves collo adstricti grana triturant. Et מרבק *marbek* idem Hebr. p. 302. l. 29. &c.

רגז & רעש conjuncta de motu terræ fere dicuntur p. 132. l. 60.

ארגז *argaz* capsa, arcula, Philistæorum vocabulum, p. 368. l. 51. Cur Aquila reddat ὕφος κυρῶς. In quibus vocibus non est mendum ut suspicatur Drusius, ibid. l. 51. Alludunt ܪܓܙܬܐ *ragzatha* Syrum, رجازة *rigiaza* Arabicum, & ῥίσκος *riscus*, Græcum aut Phrygium p. 368. l. 66.

ረድአ : *rada* juvit Æthiop. pro Hebr. עזר *azar* per inversionem. Vide ሐከረ : *machara*.

להרים הקרן *ad attollendum cornu* filii Heman à Deo constituuntur, id est, ut statis temporibus corneis tubis altâ voce buccinent 1 Par. 25. 5. Aliis hic elatio cornu est roboris exaltatio, quod videtur alienum p. 317. l. 22.

רחל *rachel* ovis, Hebr. Syr. & Arab. p. 437. l. 44. Arab. agna proprie p. 428. l. 4. Origo vocis falsa. p. 438. l. 9.

רחם *racham* vulturis species à misericordia & Φιλοστοργία sic appellati p. 64. l. 38.

מרחוק eminus, vel è longinquo supp. loco vel tempore. Nam ad utrumque pertinet p. 151. l. 28.

ריח odorare, sentire, præsagire p. 151. l. 7. & 9.

רכב non solum *currum* significat, sed & *curules equos*, ut in Virgilio aliquoties currus pro equo sumitur, *caccabe* aut *carcabe* potius pro *capite equi* hinc deducitur p. 100. l. 62. &c.

מרכבת המשנה *Currus* (Pharaonis) *secundarius* p. 175. l. 18.

רכש *reches* probatur esse equum cursorem expeditissimum, Radix רכש *rachas* est acquirere. Sic Gr. κτῆνος à verbo κτᾶσθαι p. 100. l. 31. Arab. ركض *galoper* ibid.

רכש *reches* apud Kimchium nonnulli mulum explicant p. 241. l. 40.

ܪܡܟܐ *Ramin* in Syro pro ܕܡܝܢ *damin* p. 372. l. 26.

רמך equam significat, tamen est Masculinum. p. 8. l. 38.

רמך *ramac* equa Esther. 8. 10. ubi muli vocantur בני הרמכים *filii equarum*, Vox Arabibus notissima. *Marc* equus Gallis olim, & Britannis hodie p. 101. l. 29. &c.

תרמילא *tharmila* Chald. *pera cibaria*, Gr. ἀρμαλιὰ cibus, alimentum p. 457. l. 7.

רמה *rimma* vermis proprie terrestris p. 34. l. 56. Arab. caries, teredo, رم *ramma* cariosum esse. At Hebraice רמם *ramam* σκωληκιᾶν verminare p. 70. l. 31.

רמש *reptile* à calcando terram p. 23. l. 21. aut à rependo p. 59. l. 21. Mosi quid sit reptile ibid. l. 29.

ארנבת *arnebeth* esse *leporem*, non *cuniculum* aut *quid tertium* p. 994. l. 65. A carpendo terræ proventu dici p. 995. l. 25. Cur hujus vocis terminatio sit fœminina pag. 996. l. 18.

תרנה אשפה *sonat pharetra*, id est, sonant vel strident sagittæ ex pharetra emissæ, per metonymiam continentis pro contento. תרנה alibi non extat, sed confertur רנה *rana* cum רנן *ranan*, quod Hebraice solum *canere* significat, at Arab. *stridere*, de sagittis quæ ex arcu excutiuntur. Id vero est maxime ad rem p. 134. l. 32.

רעה non solum *pascere* sed & *errare* significat. p. 466. l. 71.

רועה *roge*, pastor & רעה *raga* Hebr. pascere, ut Syr. ܪܥܐ *rega* unde *regere* & *reges*. *Ajin* medium per G efferimus, ut in *Ragau* & *Raguel* p. 441. l. 49.

רועה non est pastor mercenarius ut vult Drusius. Passim enim ita vocantur etiam qui gregum domini sunt p. 444. l. 17.

מרעה pascuum (leunculorum) id est lustrum Nahum. 2. 11.

רעו *Ragau* dicta urbs Mediæ à vicinis pascuis p. 165. l. 65.

רעמה *raama* quâ Deus equi collum induit Job. 39. 22. non est *tonitru*, neque *hinnitus*, sed *juba* Tonitru רעם *raam* dicitur, non רעמה *raama*. Vox ex collo non educitur, sed ex gutture. Neque guttur aut collum induit, sed eo potius induitur. Hinnitus equi acutus est, nec tonitrui similis. Juba equo à Deo data est ornatus causa, & collum induit. Et à situ recte רעמה *raama* dicitur, ut Græc. λοφία. Syris enim ܪܥܡ *raam* altum esse sonat, ut Hebr. רום *rum*. Itaque Græci φόβην, id est, *jubam* reddiderunt (quod in φόβον mutarunt scribæ imperiti) & Syri ܥܡܡܐ *comam*, pro quo legitur ܕܚܠܐ perperam p. 117. l. 70. &c.

רעש proprie *moveri* significat, deinde etiam saltare, cum equus *moveri* dicitur *sicut locusta* Job. 39. 23. Moveri, id est, saltare. Ita Græc. σκαίρειν utrumque significat, unde εὐσκαρθμοι p. 121. l. 35.

רצפה *ritspha* non est carbo ut volunt. Sed 1. lapis quivis cujus in pavimento usus est. 2. lapis ignitus seu candefactus, ad quem caro coquitur & torretur Arab. رضفة *ridhpha* dicitur, id est רצפה *ritspha*. Hujusmodi lapides in altari fuere, quorum uno per visionem ablato Seraphinus Prophetæ labra tetigit & mundavit p. 327. l. 64.

רקב *teredo*, vermis ligni p. 34. l. 58.

רקמה *recama* Ezech. 27. 3. id est, Phrygium opus describitur in aquilæ majoris plumis, quam Græci ἀστερίαν vocant, tanquam à stellis interspersis p. 14. l. 62.

רקע *rakea* in Onkelo maculis albis insignis ut Arabicè رقعا *raka* ovis quæ latera habet alba رقاع *rika* quod nigrum & album est p. 478. l. 61.

רקק *rakak* juxta Hebræos molle lutum ex quo Deus aves creavit, & ranas Ægyptias p. 55. l. 44.

רקות de vaccis Gen. 41. tenues & macilentæ. Ex Arab. & Syr. linguâ vox notissima, quamvis in Hebr. textu alibi non reperiatur p. 304. l. 35.

רקק Hebr. tempus ὁ κρόταφος, διὰ τὴν λεπτότητα p. 304. l. 61.

ש Hebræum Arabes sæpe mutare in ث p. 373. l. 43.

שאג *rugire* de leone occurrit locis quindecim p. 730 l 53. Etiam Deo tribuitur, qui rugientis leonis instar, voce suâ graviter intonat, ibid. l. 54. Et plangentibus, ut Græc. ὠρυθμός ibid. l. 59.

שבט virga, baculus, sceptrum, pro pastoris pedo occurrit aliquoties p. 459. l. 5. Sub virgâ (pastoris) oves quomodo transire dicantur Levit. 27. 32. ibid. l. 11.

שבוט *saboth* λάβραξ seu *lupus* piscis pag. 42. l. 16.

שבולת שועל *spica vulpis*, id est, avena p. 300. l. 61. quia spica caudam vulpis imitatur p. 602. l. 55.

שבלול *sabbelul*, limax, vel à שביל *sebil*, id est via quam succo suo signat, vel quia ישב בלול *habitat* in cochlea p. 70. l. 25.

שבעתים & si duale, non significat *bis septuplum*, sed simplex septuplum; ut Latine *septemgeminus* p. 395. l. 10.

שבר *constringere* (ossa) Es. 38. 13. & 1 Reg. 13. 26. 28. leonis proprium, ut הדיק (ossa *conterere* & *comminuere* Dan. 6. 24. p. 740. l. 17.

שבור in pecude vitium; Fracta, ad ossa refertur, femoris puta aut cruris p. 522. l. 50.

שבת הגדול *Sabbatum magnum* hodie apud Judæos Sabbatum quod Paschales dies proxime præcedit p. 568. l. 23.

שגר *seger* armenta non significat; sed fœtum boum, & pecoris in genere, quia per partum emittitur. Chald. enim & Arab. שגר est emittere. Ita שלח *emittere* Job. 21. 11. de partu dicitur p. 296. l. 35.

שדרה *dorsi spina*, Arab. شزرة Et in Onkelo שזרתא p. 497. l. 45.

שדים *diaboli*. Idololatrarum Dii. p. 497. l. 45.

שה *seh* Hebr. شاة *sah* Arab. שיתא *setha* Chald. tam capram quam ovem sonat, sive sit mas, sive fœmina, tam generale est quam צאן *tson*. Sed צאן *tson* de pluribus dicitur, שה *seh* de singulis. Nec solum parvulum significat, ut Hebræorum multi volunt, sed & ovem & capram cujuscunque ætatis & sexus. Radix juxta Hebræos & Chaldæos in medio habet *jod*, juxta Arabes *Vau* p. 438. l. 30.

שור bos cujusvis ætatis & sexus. Non ab acumine visus ut volunt, sed à firmitate sic dicitur. Chald. enim Talmud. Syr. Arab. & Æthiop. שרר est *firmari*; *stabiliri*. Ex Hebr שור *sor* Chald. & Syr. תור *thor* Arab. ثور *thsaur*, Phœnic. Θὼρ *thor* in Plutarcho, Ægypt. ἀθὼρ in Hesychio, Græcum ταῦρος. Latinum *taurus*. Arabes unde deducant. p. 279. totâ

שור pro *tauro* sumunt novi interpretes Job. 21. 10. cum sit vacca aut bos fœmina. Est enim nomen ἐπίκοινον, quod utut semper Masculinum, tamen ad vaccam sæpe pertinet p. 291. l. 14.

שוש non esse gaudium intus latens, & quod nullo gestu se prodit p. 131. l. 33.

שושן *Susa* ab equitatu non dicuntur, ut vult Etymologus, sed à liliis. p. 96. l. 2.

שחץ Talmudicis caudam attollere, vel sursum erectam habere, ut Arab. شحص p. 437. l. 62.

שחול cujus luxatum est femur p. 508. l. 74.

שחל *sachal* pro שחר *sachar* est leo niger, qui Arabibus ادم *adlamon*, quales in Syriâ occurrunt, cum alibi sint fere fulvi p. 717. l. 45.

שחלה *secheleth* pro שחרת *sechereth* à nigredine dicitur onyx seu unguis odoratus, *Res* & *Lamed* permutatis, quod in illis linguis frequens p. 717. l. 60. De hoc aromate Exod. 30. 34. & Sirach. 24. 21. p. 53. l. 19.

שחף *sachaph* larus vel cepphus, avis cui carnis minimum est, quasi phthisi laboret, quæ Hebraicè dicitur שחפת *sachepheth* p. 66. l. 22.

שחץ *sachats* non est leo ut volunt; multo minus leo in certa ætate: Sed vel corporis proceritas, vel elatio & fastus animi. Unde animalia quædam בני שחץ dicta ut Græc. ὑπερέχοντα ζῶα p. 718. l. 62. Vide Arab. شخص

שחת est *corrumpere*, & שחת Psal. 16. 10. quomodo interpretantur insignes Apostoli duo Petrus & Paulus. Tamen plerumque est *fossa*, corruptionis locus, nisi deducas à verbis שוח pro שחה quæ deprimere & inclinare significant p. 761. l. 5.

שוטף *exundans* alibi de torrente dicitur, qui summo impetu fertur, sed Jerem. 8. 6. de equo qui in prælium ruit p. 147. l. 20. Quod Syrus recte reddidit, sed Gabriel Sionita non satis intellexit, ibid. l. 35.

שירא פרנדא sericum Pharandæum p. 487. l. 35.

שיראין bombycinum p. 487. l. 34.

שירת, vide שפעת

משכוביתא *mascobitha* in Jonathane, aries qui præit gregem. Legerem משבוקיתא *masbokitha*, quia شبق Arabibus est præire. Talmudici per duplex *caph* legunt משכוכיתא *mascocitha*, tanquam à משך, id est, trahere p. 424. l. 3.

שכל plerumque est orbari; Sed & in abortiendi notione occurrit, quomodo partui opponitur in Jobo p. 292. l. 16.

שכן *sacan* habitare, unde Græc. σκηνὴ & σκηνόω & משכנות הרועים *pastorum tabernacula* p. 465. l. 39.

שלה *errare*, inde של Hebr. *temeritas* p. 374. l. 58.

שליו coturnix ab ubertate dicta, ut Arab. سماني *sumana* à pinguedine p. 66. l. 30.

שלוחיה propagines Es. 16. 8. p. 896. l. 27.

שלטי רקמות *scutula operis Phrygionici*. Chaldæus ita vocat maculas quibus pardus scutulatus est p. 7. l. 2.

שלך *salach* avis catarrhactes, ut שלך *salach* verbum est καταῤῥάσσειν *præcipitare* p. 65. l. 39.

שמד *perdere* & שמר *servare* per scribarum imperitiam confunduntur p. 525. l. 9.

אשתמד *defecit* vel *apostata fuit* p. 578. l. 25. Judæi

Judæi cur בן נכר Exod. 12. 43. ſic reddiderint. ibid. l. 35.

שמטה Græc. ἄφεσις, Arab. تسبيب, id eſt dimiſſio ſacri animalis ita Deo devoti ut ejus uſus omnibus ſit interdictus p. 660. l. 22.

שמטו 2 Sam. 6. 6. quam varie reddatur. Nobis שמט *in luto hærere*, quia شبط Arab. eſt lutum tenue in quo jumenta detinentur, idem quod وحل p. 374. l. 35.

שממית *ſemamith* Prov. 30. 28. neque *vermis* eſt, neque *reptile alatum*, neque *hirundo*, neque *ſimia*, neque *aranea* p. 1083. l. 65. Sed *ſtellio*. Ita Græci, Hieronymus, Syrus, Chaldæus. Et סממיתא *ſemamitha* Levit. 11. 30. pro ſtellione ſumitur in Chaldæis duobus & Samaritano interprete. Quin Græcè hodie vocatur σαμιαμίνθη. Nomen à veneno ſumptum ut Arabici سام ابرص *ſammabras*. Denique ſtellioni convenit quicquid de *ſemamith* habet Solomon p. 1085. l. 15.

שמן ſaginari pro vitio adſcribitur p. 525. l. 15.

שמשיא *duos Soles* habet Chaldæus pro duabus veſperis, quæ phraſis eſt Chaldaica. Itaque non legendum רמשיא *duæ veſperæ*, ut ex Syro & Samaritano videtur poſſe colligi p. 558. l. 67.

שמשוק *ſampſuchus* pro אזוב ſeu hyſſopo in Talmud. p. 587. l. 37. Majoranæ ſeu amaraci ſpecies p. 589. l. 4. 17.

משנים *miſnim* veteres varie legunt & exponunt p. 429. l. 74. Recentiores quoque in hac voce hærent. Sed Hebr. משנים & Arab. ثنيون idem ſunt quod Lat. *bidentes*. Oves biennes ita vocantur, quia tum duales ejiciunt, & ſunt in pleno robore p. 430. l. 26. &c. Vide ثني

שנן (linguam) exacuere de homine & ſerpente, ut חרץ de cane p. 668. l. 44.

שן-דפיל *ſen dephil* Chald. *dens elephantis*, id eſt, ebur p. 248. l. 19. Unde שן דפין *ſen dephin* Gen. 50. 5. in Jonathane, N. pro L. p. 249. l. 20.

שונר *ſunar* & שונרא *ſunera* Chald. felis, ut Arab. سنور *ſinnaur* p. 865. l. 1.

שניר *ſenir* quaſi felinus ab Amorrhæis dictus mons Hermon, forte à felibus ibi diverſari ſolitis p. 864. l. 71. Hoc nomen hodieque manet. Alcamus montem Senir ponit inter Emeſam & Baalbech, quæ olim Helio polis p. 865. l. 20.

שנהבין in elephante 1 Reg. 10. 22. dentes exerti duo in maxilla ſuperiore, ex quibus conſtat ebur p. 6. l. 51. videtur contracte dici pro שן-קהבים id eſt, *dentes fuſcorum* ſeu *elephantum*, elephantes enim & bubali à colore fuſco Arabice dicuntur اقهبان *ikhabani*. Similis contractionis plura exempla p. 247. l. 32. &c.

שסע vide פרסה

שעטנז *ſaatnez* linum & lana ſimul. Origo vocis p. 486. l. 6

שועל *ſual* vulpes dictus à tuſſi p. 62. l. 56. Vide سعل

שער *ſear* pilus, villus, שעיר *ſair* piloſus, villoſus. Item hircus p. 640. l. 60. שעירים Levit. 17. 7. hirci in Ægypto culti p. 641. l. 50. Item hircorum imagines. Panem enim Ægyptii pingebant τραγοπρόσωπον & τραγοσκελῆ ibid. l. 38. Item dæmones, ut Eſ. 13. 21. & 34. 14. p. 643. l. 1. Rationes hujus nominis fictitiæ in Aben Ezra, &c. Vera in Kimchio & Maimonide, quia hircinâ formâ apparent & coluntur ibid. l. 48.

שפה *limare* Chald. & שפינא *lima* p. 335. l. 43.

שפות בקר *caſei bovis*. Græci σαφὼθ βοῶν, Hebræam vocem quam non intelligebant nude exſcribentes. Radix שפה *ſapha* colare & percolare Hebr. & Chald. Caſeus autem percolando fit Job. 10. 10. p. 316. l. 29

שפן *ſaphan* in Lege videtur cum lepore jungi, ut animal congener. Græci, Vulgatus, multi Patres, Liber Nominum, leporem aut lepuſculum reddunt. Et in Giggeio Arab. سفن *ſaphan* eſt cuniculus. Itaque Hebræi abhinc aliquot ſæculis cuniculum שפן *ſaphan* appellant. Et Σπανίας ſeu Hiſpaniæ nomen inde videtur deductum. Sed. 1. שפן ruminat, cuniculus non item. 2. שפן in petris habitat Pſ. 104. 18. & Prov. 30. 26. Cuniculus in terreno ſolo. 3. Cuniculus olim Judæis fuit ignotus & Hiſpaniæ peculiaris p. 1002. l. 2.

שפן *ſaphan* non eſt الوبر *alwebro* ſeu mus montanus p. 1008. l. 68. Nec الفنك *alphenec* mus Finnicus ib. l. 72. Nec *hyæna* p. 1008. l. 17. & p. 1009. l. 17. Nec *hericius* p. 1009. l. 23. Sed *chœrogryllus*, muris agreſtis genus, qui in terræ ſcrobibus latet. Nomen alludit ad ספן *ſaphan* & צפן *tſaphan*, quorum illud eſt tegere, hoc abſcondere p. 63. l. 50. De hoc mure vide Arab. يربوع *Jarbuon*. Ita enim vocant Arabes, & Chaldæi טפזא, & Syri [illegible] & Gr. χοιρογρύλλιον & ἀρκτόμυς, de quibus ſuis locis.

שיפון *ſiphon* eſt αἰγίλωψ, qui alio nomine σίφων dicitur in Auctario Dioſcoridis p. 602. l. 57.

שפעת גמלים turma camelorum ſimul iter facientium Eſ. 60. 6. cur Chald. שירת dicatur, & Syr. [illegible] & Arab. قطارات p. 81. l. 60.

שפיפון *ſephiphon* ceraſtes & hæmorrhous à claudicatione ſic dicti, quia ſerpentum ſoli claudicare videntur in inceſſu p. 68. l. 41.

[illegible] *ſiphca* Syris *viverra* in Aruch, in תלא אילן quam variam deſcribit. Itaque malim [illegible] *phiſca*, quod Syris varium & multicolorem ſonat p. 987. l. 30.

שקל *ſiclus* ab appendendo dictus p. 434. l. 12.

משקל non ſolum pondus, ſed & valorem ſonat p. 380. l. 34.

משקע מים *ſedimentum aquarum*, id eſt, aquæ in quibus deſidunt omnes ſordes, quæque proinde ſunt limpidiſſimæ p. 525. l. 56.

משקוף ſuperliminare p. 953. l. 53. Sic dicitur à proſpectu, propter cancellos & clathros ſummis foribus apponi ſolitos, ut per eos proſpicerentur qui fores pulſaverant ibid. l. 59.

שקק *ſævire* vel *uncare* urſorum proprium ut volunt, ſed nobis שקק eſt eſurire p. 815. l. 12.

שרי המקנה *principes gregis* p. 444. l. 51.

שרא Chald. incipere, inde תשרי *Thiſri* menſis dictus quo non anni ſolum ſed & mundi fuit initium p. 558. l. 33.

שרון *ſaron* Græci δρυμὸν *ſylvam* (proprie quernam) explicant Eſ. 65. 10. Gr. σαρωνὶς eſt quercus, & Druides Diodoro Σαρωνίδαι. Sed Hebr. שרון *ſaron* proprie eſt locus lati proſpectus, à verbo שור proſpicere p. 306. l. 52. & 533. l. 50.

[illegible] Syr. *cedri* potius quam *abietes*. Ut Chald. שורבין & Arab. شربين *ſerbin*, vox in Lexicis omiſſa p. 534. l. 22.

שרוע cum è partibus quæ geminæ ſunt una eſt longior p. 322. l. 73. השתרע extendere ſe Eſ. 28. 20. شراع cameli collum à longitudine ſic dictum; & herba ſuper terram extenſa, via lata ac ampla p. 523. l. 6. כרוע etiam per *ſamech* & כרוח quod redundat & ſuperfluum eſt, *cheth* & *Ajin* permutatis ibid. l. 37.

שרף מעופף *ſaraph volans* Eſ. 30. 6. id eſt, hydrus. Angues enim alati qui ex Libya & Arabiâ quotannis in Ægyptum volant ſunt in hydrorum ſpecie. Et *ſaraph* dicitur ille ſerpens ab exurendo, quia vim habet maxime igneam p. 68. l. 59. Alas habet membranaceas veſpertilionum inſtar p. 23. l. 66.

שרץ *ſerets* reptile dicitur à fertilitate & copiâ p. 23. l. 22. & p. 59. l. 22.

שרוקים equorum color Zachar. 1. 8. Veteres *varios* reddunt, quaſi legerint רקשים Arabicè رقش *color varius*. Alii *pexos*, alii *rubros*, alii *fulvos*, alii *nigros* reddunt. R. Selomo & Kimchius fatentur ſe neſcire quis ſit color. Tamen gilvum, vel flavum eſſe conſtat, quia color eſt equis cum vino & crudo lino communis, ab albo, rubro, nigro & vario diverſus p. 107. l. 34. &c.

שרקות עדרים Jud. 5 *gregum ſibili* p. 470. l. 49. Sic barritum elephantorum Ælianus *ſibilum* vocat ibid. l. 56.

משתין בקיר *mingens ad parietem*. Hâc phraſi *virum* aut *marem* ſignificant ſacri Scriptores, non *canem* ut plerique putant, quod multis probatur p. 675. l. 19. &c. Has voces quomodo veteres alio detorſerint p. 678. l. 27.

תיאה vel תיעה laſeris ſpecies Talmudi. p. 975. l. 17. Id eſſet σίλφιον, non σευτλίον ut Græci habent. Eſ. 51. 10. p. 975. l. 16.

תאו *theo* vel תוא *tho* oryx Græcis & Hieronymo p. 973. l. 30. Ex תאו factum תוא per metatheſin, quomodo in כבש ex כשב, ibid. l. 35. Alii bovem ſylveſtrem malunt. Sed prior interpretatio cur præferenda. ib. l. 48. תאו *theo* vel תוא *tho* videtur à voce dictus oryx. Sic θῶες & θώϋσσιν ſunt voces ὀνοματοποιητικαί. Et Ἴττας hirci ſylveſtris ſpecies in Heſychio. Et in Avibus τώς juxta Varronem. Cur in Oryge clamor obſervetur p. 974. l. 59.

מתאימות de ovibus *gemelliparæ*, non *integræ*, id eſt, מתומות nec *quæ geminæ incedunt* p. 511. l. 60.

תבלול *albugo* in oculo p. 584. l. 8.

תוכיים *thucijim* pavones pro כותיים *Cuthijim* per metatheſin, quia ex terra *Cuth* ſeu Perſide advecti. Proinde veteribus pavo eſt Περσικὸς & Μηδικὸς ὄρνις. p. 65. l. 58.

תוף *toph* τύμπανον p. 548. l. 65.

תור *thor* τρύγων *turtur*, voces ὀνοματοποιητικαί quæ hujus avis cantum utcunque imitantur. Quales עגור *agor* pro grue, סיס *ſis* pro hirundine, איה *aja* pro æſalone, ut Arab. جوجو *juju* & ejus cantus جايا *jaja* p. 65. l. 25.

תורבלא *thorbela* vel תורבר *thorbar* Chald. *bos ferus*, forte oryx, ut cervus, & capreæ ſpecies *jachmur*, quos Arabes in bobus feris cenſent p. 974. l. 37.

תחש *tachas* aliis eſt תלא אילן *thela-elan* viverra. Aliis animal unicorne tam frequens ætate Moſis, ut ex ejus pellibus factum ſit tabernaculum. Aliis taxus aut melis. Quin תחש Græcis color fuit ἰάνθινος vel ὑακίνθινος, ita etiam Hieronymo. Et Chaldæis ac Syro ססגונא *ſaſgena* vel *ſoſgauno*, quod hyſginum interpretamur p. 986. l. 28. &c.

תיש *thajis* Hebr. Syr. Chald. Et تيس *thais* Arab. hircus pag. 647. l. 60. Hunc magnifice incedere dicit Solomon Prov. 30. 31. Quod Ælianus quoque miratur p. 648. l. 40. & 58. De eo Chaldæi locus corruptus emendatur, ibid. l. 60. Arab. تيس *thais* etiam in capreis & ibicibus p. 649. l. 24.

תלא אילן *thela Ælan* vel *ilan*, ἴκτις, *viverra*, Arab. زبزب *zebzeb*, Gall. *furet* p. 986. l. 40. Syr. ܙܒܙܒ ibid. Forte תלא אילן *thela Ælan* dicitur pro טלוא אילן *telu Ælan*, id est, *maculosum animal oppidi Ælan* in Arabiâ. Nam maculosum describunt Hebræi. Aut טלוא אילן *telu ilan*, ut sit *martes fagina*, quam à fagis in quibus degit Galli *fouinam* vocant, aut *martes abietum* quæ variæ sunt p. 987. l. 10.

תולע *thola*, vermis à לוע vorare, deglutire. p. 30. l. 34.

תולעת *tholaath*, vermis proprie fructuum p. 34. l. 57.

תמכה *thamca*, alii *marrubium*, alii *carduum*, alii *gingidium*, alii *palmæ muscum* reddunt, nos *parthenium*, quia edule est, & gustu amarum, & ab Afris *thamacath* dictum in Auctario Dioscoridis, in Plinio *tamnacum*, in officinis *tanacetum* p. 606. l. 72.

תמון Chald. *cercopitheci* p. 864. l. 34.

תמרות parvi acini in vertice אזוב hyssopi p. 587. l. 57.

תנוך lobus auris in homine, ut ברל in ove p. 493. l. 69.

תנים *thannim* draconum nomen alludit ad תנות *thannoth*, id est, θρηνεῖν plangere. Itaque describuntur dracones ut θρηνητικὰ ζῶα p. 69. l. 8.

תנין *thannin* & לויתן *leviathan* cur draconibus & cetis communia sint nomina pag. 45. l. 31.

תנין *thannin* Ezech. 29. 3. & 32. 3. non est *balæna* ut volunt, sed *crocodilus* pag. 52. l. 4.

תועה vide supra היאה

תרד *therad* aut תריד *therid* Talmudicis beta. Hieronymus in Esaiam *thoreth* scribit p. 975. l. 11.

תרפים *theraphim* quæ Michal posuit in lecto pro Davide, idola non erant, nec imagines cœlestis influentiæ capaces, ut sibi fingit Ezra, sed grandes pupæ, cujusmodi unam aliquam fecit Michal tumultuario opere, quæ ad hominis formam utcunque accederet p. 623. l. 51.

תרתק *Tharthak* Auvæorum numen asini figuram habuisse Hebræi volunt, quod est plane incertum p. 182. l. 60.

I N D E X

Vocum ARABICARUM quæ in hujus operis prima parte explicantur.

ابابيل *ababilo*, hominum & equorum agmina hinc inde sparsa p. 654. l. 60

ابن آوي *ibno awi*, seu *filius awi* (Barbaris *iben angue*, & *abin avin*, &c.) Plur. بنات اوي *benath awi* seu *filiæ awi*, p. 842. l. 20. Animal à suo latratu sic dictum, lupo simile, sed minus. Proinde دوبية λυκίσκον vocat Alcamus. ibid. l. 36. De eo quid Avicenna, & varia illius nomina apud Arabes, ibid. l. 25. Vites perdit & fructus arborum. Gallinis est infensissimum. Venatur etiam in aquis post ligni fasciculum latens, pag. 843. l. 40. Ejus ululatus infantis vagitui persimilis. Ungues habet prælongos & rapacissimos, p. 844. l. 3. Captivitatis tam est impatiens ut semel captum in cavea calcitrare non desinat, ibid. l. 19. Hæc de illo Arabes. Sed nostri multo plura p. 842. 843. 844. 845. Idem sunt Hebræis איים *ijim* gregariæ feræ quæ Es. 13. 22. alternis ululant in maceriis excisæ Babylonis p. 845. l. 38. Hoc animal alii ad canes, alii ad vulpes, alii ad lupos referunt; quia ex omnibus aliquid habet. Gesnerus hyænam esse contendit, & Bellonius lupum aureum Oppiani. Uterque gravi errore. Quin *filios* & *filias awi* esse Græcorum veterum *thoas*; recentiorum πανθήρια & λυκοπανθήρας probatur septem rationibus p. 846. &c. Frequentes erant in Judæâ, Palæstinâ & circa Cæsaream pag. 855. l. 11.

ابو الاربد *pater grandinatus*, id est maculis nigris tanquam grandine aspersus, pardi epithetum p. 787. l. 56.

ابو الرقاش *pater varius*, idem pag. 778. l. 54.

ابو شفين *abu saphin*, Pater qui limæ instar expolit & abradit. Hericii epithetum, cujus cute vestes expoliuntur pag. 1037. imâ.

ابو الشوك *abussuki*, pater spinarum, aliud epithetum hericii p. 1037. l. 70.

اجاجر *agiagiro* tecta p. 654. l. 63.

اجوج vide אנגות

اجمة *agiama*, leonis lustrum in arundineto p. 737. l. 5.

اخش *achas* Persis *magnus* p. 236. l. 51.

اخية *achia* res pascualis, forte idem quod Hebr. אחו *achu* & Ægypt. ⲁⲭⲓ pag. 404. l. 4.

الادرة *alodra* vel *aladara* hernia pag. 366. l. 41.

اذن الفار *auricula muris* herba p. 1048. l. 51.

اوارس *arariso*, agricolæ p. 654. l. 63.

الاروية *alorvia* fœmina ibicis p. 904. l. 8. & 916. l. 28.

ازار ازار *azarazar*, vide ادعج in *Dal*

الازور *alazuro*, succinctus (canis) tenui pectoris ambitu. An qui *Solomoni* זרזיר מתנים *succinctus renibus*, quod ad vertagum seu *leporarium* canem referunt? p. 684 l. 23.

استر *asthar* vel *osthor* Pers. mulus p. 236. l. 44.

استركاورلنك *osthorkaujalanc* Persis *camelo-pardalis*, quia camelo, bovi & pardo similis p. 904. imâ.

اسفست *isaphsath* Pers. herba Medica, فصفصة *phasphasa* Arab. & رطبة *ratba* cum est recens &, قت *koth* cum est arida p. 301. l. 12. Vide قضب ul

اسقنقور *iskankur* vel *iskin*... scincus p. 1055. l. 57. & 1063. l. 25.

الي *alia* de ove apud Arabes, caudam habere amplam & adiposam. Unde ad homines transfertur qui nates habent carne & arvinâ distentas الية *aliah* talis cauda, ut Hebr. אליה *alijah*, Agnus الي *ali*, id est, tali cauda præditus اليا *aliao* mercator candarum hujusmodi p. 494. l. 31.

اليامور *jamur* Ibnosaidæ ibicis genus unicorne, in medio capite unum cornu habens in multos ramos divisum. Aliquid tale de uro Cæsar, p. 941. l. 48. Vide يحمور *jachmur*.

ام حبين chamæleon, ex iis animalibus quæ Arabes vocant حشرات quia sub terra conduntur p. 1014. l. 32.

ام حفص *mater congregationis* gallina quæ pullos suos sub alis ἐπισυνάγει Luc. 13. 34. p. 724. l. 57.

ام عيسي *Mater Jesu*, blasphemum camelopardalis cognomen apud Arabes, cujus ratio prorsus me latet p. 906 l. 18.

اوس اوس vide فع فع

البير *albabir*, tigris Arab. & Pers. p. 794. l. 29. Generatur ex *bezarkan* & *leænâ* ibid. l 65.

بثنة *Bathsana* solum planum molle & ferax, unde بثنية *Batanea* dicitur terra prope Damascum in qua triticum est optimum, & terra mollis. Ita Arabes de terra *Basan*. Et Hieronymo vox *Basan* uberrimam & pinguem sonat, quod fugit hactenus Lexicographos p. 305. l. 66. & 306. l. 15.

بخر *bahara*, cameli aures findere, ut pateat illum esse Deo devotum, & usum ejus interdictum. Camelus fœmina in eo statu بحيرة *bahira* dicebatur; id est, auribus fissis. Et سايبة *saiba*, id est, ἄφετος demissa, & صربي *sarba* & وصيلة *wasila* de quibus suis locis p. 660. l. 26.

بخت cameli *Becht* vel *Bechet* vel بخاتي *Bechati*, id est, Bactri seu Bactriani duplici gibbo, majores Arabicis p. 87. l. 17. & 249. l. 1.

بخطل *bachdala* saliit proprie de *aljarbuo* seu arctomye, qui aliter chœrogryllus, p. 1013. l. 59.

براثن *barathsino* pulpæ seu digiti quibus adhærent leonis ungues p. 735. l. 10.

بارح *barich* in auguriis, id est, avis dextra quæ mali est ominis p. 20. l. 34.

البريد *alberid* quasi *veredus* dictus Arab. tigris à celeritate cursus p. 794. l. 29.

البردي *alburdio* papyrus. p. 342. l. 6.

برذون *bardaun*, equus clitellarius, degener, auribus flaccidis. Hispanice *albardon* & *burdegano*. At *burdo* mulus ex equo & asina qui prius hinnus p. 234. l. 32. ibid. l. 6. Plur. البراذين *baradino* manni: Vide الخيل

برعل *borol* fœtus hyænæ, aut fœtus الوبر *marmottæ* & *filii awi*. p. 842. l. 51.

برق *bork*, idem quod ضب *dhab* seu crocodilus terrestris p. 1046. l. 46.

البرزقان *albezarkan*, ignota fera ex qua & leænâ nasci dicitur الببر *albabir* tigris p. 794. l. 65.

بازل *bazil* vel خف *choph* vel درثم *darthim* vel مرتدع *murtheda* camelus, cum dentes omnes orti sunt, anno septimo vel octavo p. 75. l. 36.

برازل *bazazilo* mannæ p. 654. l. 43.

بس بس *bus bus*, & رحالة رحالة *richala richala* voces quibus vocantur oves p. 521. l. 40.

البسوس *Albasus* fœmina quædam quam Deum in latrantem canem mutasse fabulantur, quomodo Græci Hecubam p. 565. l. 20.

بواسر *bawasiro* mariscæ, hemorrhoides p. 366. l. 4.

بصبص *basbasa* Græc. σαίνειν & αἰκάλλειν de cane, aurium & caudæ motu blandiri, البصبصة *albasbasa* talis adulatio p. 681. l. 70. & 682. l. 3.

مبصر *mubsir* videns, Arab. leo, quia prædam suam videt eminus p. 716. l. 26.

البغيبغ *albogaibag*, mas caprearum pinguis p. 649. l. 33.

البغل mulus, Arabicè sæpe pro spurio sumitur. Et بغل *bagala* est spurium pronuntiare p. 231. l. 42.

بغم *bagama* de cervo, caprea, aut ibice, blande rudere cum catulos fovent p. 884. l. 51. بغام bugamo infracta vox qua catulis abblandiuntur p. 919. l. 31

باقر *bakir* leo, باقرة *bakira* leæna, item chamæleon p. 1081. l. 49.

بقر الوحش *bos ferus*, Arabum nonnullis *cervus*. Aliis bovis feri quatuor species, quarum una est cervus p. 972. l. 14. 30. 38. 58.

بكر *bicron* camelus junior, cum genua flectere incipit p. 75. l. 28.

البكيلة *albechila* oves & capræ commixtæ p. 418. l. 3.

بلالط *balalito* pavimenta p. 654. l. 63.

بلق *belek* vel بلقة *bulka* nigredo cum albedine admixta, ابلق *ablako* niger & albus p. 478. l. 70.

بلهوت vide النون.

بنن *bannana*, ligavit ovem quam saginaret p. 514. l. 60. بنا vide عود.

بنات وردان *benath wardan* σίλφαι seu *blattæ* p. 1065. l. 35.

بهم *behama* hœdum vel agnum ablactare p. 421. l. 17.

ابهم *abhamo* mutus, بهيم *bahim* silentium, استبهم *istebahama* mutum esse p. 5. l. 35. Inde brutum Hebr. בהמה *behema*, quia mutum est.

بهموت *behemoth*, vide نون.

البين *albain* vocatur corvus id est, *avis separationis*, ab Arabum auguribus, quia separatus est à Noa, & abiit, nec reversus est p. 20. l. 9.

التفة *Tuppha* animal carnivorum, pardo simile, sed nonnisi felis aut catelli statura, cujus pellis apud Arabes & Persas est in pretio p. 124. l. 32.

تلو *talu* cameli catulus, cum sequitur matrem p. 75. l. 15

تنانر *tananiro*, furni p. 654. l. 67.

تيسا *thaisa* capra in hirci modum cornuta, p. 649. l. 38.

تياس *thaias* qui hircis dives est تيسية fœtor hircinus, استتيس τραγίζειν hircum libidine vel fœtore referre p. 649. l. 38.

تيمة *thima* insignis ovis, quam Arabes mansuefaciunt, & domi mulgent, nec foras pastum dimittunt p. 522. l. 31.

ثيتل *thseithal* ibex maxime annosus, mas orviæ p. 974. l. 43. Golius ex Giauhari, caper montanus, oryx, bos montanus, species ejus p. 974. l. 43.

ثرب *thsarb* vel *thsirb* (barbaris *zirbus*) omentum Arabibus à pinguedine sic dictum. Syris enim ܬܪܒܐ *tharba* est adeps. Et apud ipsos Arabes ثرب *thsarba* de ove pinguem sonat & اثرب *athsraba* pinguescere p. 502. l. 71.

ثرز *thsarz*, morbus ovium, cum herbas mane comedunt adhuc rore madentes: Et venter earum diffinditur p. 518. l. 37.

ثعلب *thsaleb* vulpes ex Hebræo שועל *sual* cum *beth* in fine addito, ut in כרכוב & aliis. Sic Philistæorum dialecto vulpes dicebantur שעלבים, unde Saalabim Jud. 1. 35. loci nomen p. 855. l. 1.

ثغا *tsaga* balare inter pariendum الثعا duplicatio balatus ovis aut capræ in partu p. 471. l. 25.

ثقب perforare p. 782. l. 1. ثقب الابرة *foramen acus* Margarita مثقبة perforata p. 782. l. 1.

ثقال onusta, id est, prægnans p. 315. l. 30. vide حمل.

ثمط *thsamath*, lutum tenue in quo jumenta hærent. Alludit Hebr. שמט p. 374. l. 35.

ثني *thsana*, iterare, duplicare, ut Hebr. שנה sana. Unde ثنيات *thsaniath* duales vel gemini dentes, qui in jumentis & omni pecore, sed in ovibus præsertim certa ætate eminent, nec multo post excidunt.

اثني *athsna* hos dentes abjicere, ثني *thsani*, qui illos abjicit, unde colligitur ætas. Eos enim abjicit ovis anno secundo aut tertio, vacca tertio aut quarto, equus quarto, camelus sexto. Quod tempus pastores curiosius observant, quia tum sunt in pleno robore, adeoque pluris fiunt. Itaque tum Arab. ثنيون *thsanionna* dicuntur agni, & Hebr. משנים *misnim* & Latine *bidentes*, quæ ad sacrificia exquirebantur ut acceptiores p. 430. l. 28. & 431. l. 45. Vide الجزع.

ثول *thsawal* languor in ovium aut caprarum membris, aut maniæ genus, quæ cum accidit, non sequuntur alias oves, sed pascua sua circumeunt. ثول *thsawala*, hoc morbo laboravit ovis p. 524. l. 5.

ثيل gramen p. 443. l. 63.

جبابرة *gebâbara*, id est, gigantes ab Arabibus vocari majora animalia docetur p. 1057. l. 32.

جثم vide ربض.

جحجح *giuchgiuch* aries procerior p. 425. l. 70.

جحر *gichar*, latibulum τῦ *dhab* جحر الضب *dhab* in latibulum ingressus est,

اجحره *eum* impulit (aliquis) in latibulum p. 1047. l. 1. & 1050. l. 40. & 63. l. 3. & 1051. & 67.

مجداف السما *alæ cœli*, id est, nix p. 475. l. 71.

جداية capreæ fœtus masculus p. 631. l. 68.

الجذع id est infirmum & invalidum dicitur pecus antequam duales dentes abjiciat p. 430. l. 59.

جرر *trahere* in equo, id est, refractarium esse; unde فرس جرور ἑλκτικὸς ἵππος dicitur pro equo refractario p. 167. l. 68.

الجحر *algiar* cubile hyænæ & vulpis p. 852 l. 28. Cur pro hyæna lacertam habeat Cl. Golius, ibid. l. 30.

الجرذ mus major quam الفار sorex p. 249. l. 2.

الجريسة *algerisa* quod è pecore noctu sublatum est p. 452. l. 30.

اجعل de cane, coitum appetere p. 293 l. 60.

الجفر *algiaphro* agnus quadrimestris, Gr. φάγιλος quia tum primum editur, p. 428. l. 69. Idem Chald. פלגים *phalgis*.

جلة cameli pullus biennis p. 75. l. 28.

جلود دارش *pelles daris*. Ita quidam Arabes pro pellibus תחש *thachas*, id est, pelles nigræ. Vox est Persica p. 989. l. 48 Samaritanus quoque habet *pelles nigras* ib. l. 54.

جلمة *gelema*, truncus corporis dempto capite & cruribus, Ital. *busto* p. 472. l. 6.

جلمدة cameli pullus anniculus p. 75. l. 25.

جمم de aquis in unum colligi, & abundare. Inde جمة *giumma* lacuna Chald. גומא *guma* p. 143. l. 50. & 148. l. 41.

جاموس *giamus* pl. جوامس *giawamiso* bubalus. Deflexum ex Pers. كاوميش *gaumis*, id est, *vacca fera*. Itaque à Persis cum suo nomine ad Arabes videtur deductus, unde paulatim ad Europæos p. 973. l. 64.

جمامس *giamamiso*, tuberum genus p. 954. l. 67.

جمل *gemel* camelus in flore ætatis p. 75. l. 1.

جمل *gemel* camelus, *giomal* & *giommal* rudens, Hisp. *gumena*, Ital. *gomena* Gal. *gomeine* N & L permutatis. Syris etiam ܓܡܠܐ *gamol* tam rudentem quam camelum sonat. Nota in Matth. 19. 24. ubi Alcoranus pro rudente accepit p. 92. l. 27.

جمل *gemel* vel رباع *reba* camelus mas; ut ناقة *naka* vel صلغة *salaga* fœmina cui quatuor molares dentes prodeunt anno quinto vel sexto p. 75. l. 31. & 33.

جمل يهود *gemel jehud*: camelus Judaicus. Chamæleontem ita vocant Arabes à tuberoso dorso. Nam in descriptione ei tribuunt vituli caput, piscis corpus, cameli gibbum, &c. Fortasse etiam Pœnis גמליון *gamalion* dictus, id est, parvus camelus, unde Gr. χαμαιλέων p. 1081. l. 66.

جندبادستر *gendobadster*, castor animal Persis & Arabibus p. 489. l. 60.

جنذع *ginda* felis p. 863. l. 34.

الجنادع *algianadio* vel العنادب *algianadibo*, angues in nido aljarbui nidificare soliti p. 1013. l. 69.

الجهبذ *algibbidh* in Alcamus النقاد الجبير *Noccad* seu pastor *peritus* p. 442. l. ult.

جهيزة *gebiza*, lupa quam stultam esse dicunt Arabes, quia deserit catulum suum, ut hyænæ catulum lactet p. 832. l. 62.

الجاهلية *algiahilia* propriè *stultitiæ tempus*. Arabes sic appellant tempus quo in Ethnicismo vivebant p. 660. l. 8.

حبر حبر vide ادهج.

حبر & حبر vide Hebr. חבורה:

خبن *chabana* hydropisi laborare. Inde ام خبين *ummo chubaini*, quasi mater hydropisis, & خبينة *chubaina* vel *chabina*, quasi hydropica, dicitur fœmina chamæleontis, aut alia lacertæ species huic simillima propter tumorem ventris. Eadem Hebræis חבנא vel חבינא, pro quo in *Berescith Rabba* male legitur חכינא *chacina*, *caph* pro *beth*, p. 1038. l. 46. Et serpentis genus esse Lexicographi perperam afferunt, ibid. l. 45.

حربة الغدان *stiva aratri* p. 381. l. 70.

حربا *chirba*, chamæleon quasi jaculatrix dicitur, qua linguæ jaculatu venatur muscas, &c. حربة *charba* jaculi aut brevioris lanceæ genus. Item herba lonchitis, cujus semen est lanceæ cuspidi simile p. 1081. l. 36.

حردون *chardaûn* (vel *chirdaun* potius) aliud nomen τῦ ضب *dhab* in Avicenna & aliis. Chald. הרדונא *chardona*, Syris per metathesin ܚܕܪܘܢܐ *chadrona* Samaritanis *cheth* & *ajin* permutatis ࠀࠃࠓࠅࠍࠀ *adrona* p. 1046. l. 41. & 1054. l. 27. Habetur in Abenbitare حردون pro crocodilo terrestri Dioscoridis p. 1062. l. 6.

حرش (*charaša*) *venatus est*, non dicitur nisi de crocodilo terrestri p. 1047. l. 15. Unde حراش *charras*, id est venator, vocatur serpens niger qui hos crocodilos venatur p. 1051. l. 41.

حريش *charris* & حرشن *charšan* monoceros p. 934. l. 45. In Segestanæ & Bulgariæ sylvis animal hœdi staturâ, pernicissimum, leonis unguibus, in medio capite unicum cornu habens, solidum, rectum, quo omnia animalia impetit, adeoque vincit. Sed in oblatæ virginis sinum feritate deposita insilit, & sic capitur p. 937. l. 37. Fabulæ occasio p. 940. l. 73. De hujus fortitudine p. 967. l. 44.

حسل *chisel* crocodili terrestris fœtus, cum ab ovo nuper prodiit 1046. l. 63. & 1047. l. 56.

حشر *collegit*, item *formavit*, quomodo sumendum in Arabica Saadiæ paraphrasi Gen. 2. 19. ut respondeat Hebræo יצר non in colligendi notione, quomodo sumpsit Gabriel Sionita p. 55. l. 1.

الحشرات *subterranea animalia* p. 1014. l. 23. & 26.

الحواصل *alhawašilo*, pelles leves, & caloris temperati apud Razim p. 1007. l. 21.

حرم *chidrim*, fœtus crocodili terrestris p. 1046. l. 60.

حطمة *chutma* pastor iniquus gregi p. 495. l. 46.

الحطواء *alhatwao* de ove, id est, rubra p. 992. l. 3.

حقن *iram diu servavit* p. 76. l. 21.

حمل *chamal* aries p. 425. l. 68.

حلكا *chulaca* vel *chulca* & per metathesin, لحكا *luchaca* animalculum cœruleum, lacertæ simile, quod in arena degit & homine viso statim in eam se immergit ut piscis in aquam p. 1076. l. 40. Aliter vocantur hæ lacertæ بنات النقا filiæ tumuli arenæ, quia in arenæ tumulis degunt p. 1077. l. 10.

حلم *chalama*, adipem eximere quem habet crocodilus terrestris citra ventrem & caudam p. 1046. l. 66.

حلان *chullan* vel حلام *chullam* hœdus vel agnus p. 421. l. 16.

حميم Hebr. & Arab. *chammim*, aqua calida,

da, thermæ, Syr. ܡܥܕܐ *Hemmae*, *Hammaus*, unde *Emmaus* vel *Ammaus*, quod Josephus θερμὰ explicat p. 242. l. 47.

الحمار الهندي *Asinus Indicus* seu monoceros in Damire p. 934. l. 44.

حمل primo gestare, secundo uteri onus ferre, concipere p. 295. l. 17. Et ثقال proprie onusta, id est, prægnans ibid. l. 32.

حومل *Haumal* mulier quædam apud Arabes, cujus canis caudam præ fame comedit p. 666. l. 68.

الحندقوقة *Alhandakoka*, id est, trifolium in pratis crescens p. 301. l. 32.

حوار *chuar* camelus lactens p. 75. l. 6. Male per ج.

الحور oculorum venustas qualis in capreis, cum album albi & nigrum nigri oculorum sunt in intenso gradu, & rotunda est pupilla, & palpebræ tenues p. 925. l. 43.

الحي pagus. Proprie Arabes ita nominant plura tabernacula in orbem digesta circa plateam in medio, quia حوي est circumdare p. 201. l. 34.

حيكانا *chaicana*, crocodili terrestris fœmina quæ pinguior est p. 1046. l. 53.

حيلة *chaila* ovium vel caprarum grex p. 421. l. 20.

الحي familia aut cognatio p. 201. l. 34.

خابط anteriore pede terram percutiens camelus p. 527. l. 3.

أخيعت incessit more leonis p. 728. l. 58.

خبلة *chobla* vitis radices & fructus spinosarum arborum. Unde ضب خابل crocodilus terrestris qui illis vescitur p. 1048. l. 42.

ختل *chathala* de lupo, prædæ partem se ponere & sibi recondere p. 822. l. 63.

خديج *chadig*, cameli fœtus ante tempus editus p. 75. l. 10.

خدر *chidron* leonis lustrum, ubi latet interdiu tanquam in insidiis p. 737. l. 3.

خر Persis *asinus*, vox in Talmude cum sequenti corrupta p. 184. l. 73.

الخرج *alchorgio* pera, Hisp. *alforjas* p. 424. l. 28.

خرش de cane irritari, & dentibus frendere ut חרץ Hebr. exacuere de canis lingua p. 668. l. 51. Item per *he* هرش.

خس *chas* lactuca Arabib. & خس *chassa* verbum, vilem esse & ignobilem. Nempe lactuca fuit olim vilis & in magno contemptu propter frigidam facultatem quâ viros evirare credebatur, & ad venerem inutiles reddere p. 603. l. 42.

خشوم *Chasum* olim *Auxume*, Æthiopiæ urbs, Hispanis hodie *Chasumo*. Incolæ Arab. خشميون Quo nomine vel nasi simitas significatur, vel vitium illi proximum, nempe cum odoratu caret nasus propter fractam vel depressam in summo naso cartilaginem, itaque Auxumitæ veterum iidem qui Σιμοὶ *Simi* in Agatharchide p. 969. l. 57. & 970. l. 1.

خواصر *hypochondria* p. 506. l. 44.

خطاطف *chatatipho* hirundines p. 654. l. 46.

خاطف & عدوان مشان tria lupi nomina, quæ rapacem aut raptorem sonant p. 822. l. 24.

خيطف *chaitaph* camelus خطاف *chottaph*, id est, hirundinem ita sequens ut assequatur p. 89. l. 34.

خيطل felis p. 863. l. 36.

خع *cha* vox lyncis cum anhelat in saltu p. 797. l. 47.

خف, vide جازل.

خفاش *chuphas* vespertilio sic dictus ab oculi parvitate & debilitate, quæ Arabibus خفش *chaphas* dicitur, ut احفش *achphaso* μύωψ p. 1032. l. 62. Pl. خفافش vespertiliones p. 654. l. 50.

خلا *chela* Arab. pabulum, cibus ut Gr. χιλός. Inde مخلا *michla* pera cibaria p 457. l. 3.

مخالب *machalibo* leonis ungues p. 735. l. 8.

الخلد *alchold* Arab. mus cæcus, sub terrâ arborum radices comedens, quique cepæ & porri odore delectatur, &c. id est, talpa pag. 1023. l. 25. Duo talpæ genera خلد *chold* & زباب *zebab*, quorum unum cæcum, alterum surdum p. 1024. l. 19.

خما *chama* de lacte, spissum & concretum esse pag. 474. l. 73. Inde חמאה butyrum Hebr.

خنجر *chinger*, Persarum acinaces seu sica, quam ad dextrum femur ferebant ex Zonâ appensam p. 140. l. 59. & 67.

خنانص *chananiso* porcelli p. 654. l. 48.

خنزير الجبلي *chanzir jabali*, id est, *porcus montanus*, aper, Hisp. *javali* p. 977. l. 55.

خنزير البحر *chanzar albahri*, porcus maris, id est, Delphin p. 47. l. 20.

خيس *cheis* leonis lustrum in arundineto p. 737. l. 7.

خيفة leonis lustrum in declivi montis p. 737. l. 10.

الخيل equi majores τοῖς البرادين mannis p. 249. l. 2.

خيل *chail* equus & خيلا *chila* vel *choila*, id est, γαυρίαμα superba exultatio sunt conjugata. Itaque *chail* equum dici volunt Arabes لاختياله في مشيته *propter fastum quem in incessu præ se fert* p. 131. l. 20. Ut R. Bechai equum Hebr. סוס pro שוש appellari contendit, quia dotibus suis exultat Job. 39. 24. Ibid. l. 11.

خيل جنيب *equus lateralis* seu secundarius p. 175. l. 10. Vide Arab. Paris. edit. Gen. 41. 43.

خيم tabernacula p. 466. l. 60.

ديص *Daisa* protervus fuit, petulans fuit. Et pecus pinguedine distentum fuit p. 525. l. 42.

دبب *dabiba*, pilosam habere faciem, & in genere pilosum esse. Inde דב *dob* ursus, animal pilosissimum p. 807. l. 47.

دبابس *dababiso* clavæ p. 654. l. 70.

درور *derur* camelus, an ab ave דרור *deror* columbæ feræ specie, cujus volatum æmuletur p. 89. l. 33.

دراج *dararigio* attagenes p. 654. l. 58.

درص *dirs*, muris g. اليربوح *aljarbuo* aliis p. 1011. l. 50. & 60.

دروان *dirwan* animal natum ex hyænâ maris cum lupa coitu p. 832. l. 43.

دسر *dasara* impellere. Transfertur ad concubitum, & ad consossionem quæ hasta fit. دسار *disar* clavus, دوسر *dausar* camelus obesus, qui scilicet saginatur cibo in os ingesto, Hebr. id esset דרס *daras* p. 305. l. 15.

دسمة *dusma*, color cinereus ad nigrum vergens, ex Hebr. דשן p. 902. l. 68.

دوصر *dausar* Arab. *siphon* seu *σιφων* p. 602. l. 60.

المتدلف leo qui lente incedit pag. 728. l. 60.

دفاق *diphak* camelus citus دفق *dapbaka* præceps fertur instar torrentis pag. 89. l. 46.

دفا in ibice, cornuum in dorsum reflexio. ادفي verbum de ibice, tam longa ejus cornua fuerunt ut ad nates usque pervenerint p. 917. l. 26.

دلدل *duldul*, hystrix, animal ex eorum numero quæ Arabes vocant حشرات *subterranea* p. 1014. l. 32.

دلق *dalaka*, exivit *dhab* seu crocodilus terrestris

restris è latibulo suo propter aquam in illud affusam, ادلق *adlaka*, aquam in illud (aliquis) effudit ut *dhab* exiret p. 1047. l. 7.

ادلم *adlam* de leone niger, p. 717. l. 53.

دم اليربوع *damma aljarbuo*, arctomus latibulum suum texit & complanavit p. 1012. l. 30. دميه *damama*, latibulum ejus, & terra quam colligit ut aditum complanet. ibid. l. 38. دم *dim* felis p. 863. l. 36.

دمشق *Damascus*, camelus à loco sic dictus p. 89. l. 32.

ازار ازار ادهج ادهج *adhag adhag* azar azar حبر حبر *chabar chabar*, Pastorum Arabum voces quibus oves ad mulgendum vocant p. 521. l. 43.

دهسا *dehsa* capræ epithetum quæ ex rubro nigricat, à terræ cujusdam colore sic appellata p. 903. l. 32. 36.

ادهم *adhamo* intense niger, in Geopon. κατακόρως μέλας, in Palladio *niger pressus* p. 106. l. 65.

دهما *dahmao* de ove, quæ est sinceræ rubedinis p. 991. l. 72.

دهامج *duhamig* camelus duplici gibbo p. 87. l. 58.

ديل *dailon* vel دالان *dalanon*, animal lupo simile sed minus, vulgo dictum ابن اوي *filius awi* p. 142. l. 43.

ذر *dsor* formicæ perpusillæ species, vide ذرب نمل ذرب *dsariba* acutum esse ذرب *dsarib* acutus, ذربة *dsirba* acumen, ذراب *dsurab* idem Hebr. דרבן darban aculeus p. 386. l. 43.

ذرارج *dsararigio* cantharides p. 654. l. 43.

ذروج camelus ita vocatur à motu ذراح id est, cruris anterioris p. 89. l. 37.

ذري de caprea, leviter currere p. 926. l. 23.

ذوالرمح *dsurromchi*, id est, hastatus cur vocetur *jarbuo* seu arctomus p. 1011. l. 50. & 60.

ذو الطرفين *dsuttaraphin*, serpentis genus gemino aculeo, quorum unus in cauda est, alter in ore p. 26. l. 14.

ذيخ *dsich* hyænæ mas p. 836. l. 58.

الربة *arroba* vel الربوة *arribua* Arabibus pondus est decies mille drachmarum. At Hispanorum *arroba* solum est XXV. librarum. Itaque Arabica *arroba* Hispanicam longe superat p. 85. l. 72. Hebr. רבוא *ribo* est μυριὰς ibid.

ربض proprie ovem in pectus procumbere (quamvis ad alia etiam animalia transferatur) Nam de camelo dicitur برك, & de ave جثم p. 468. l. 10.

ربع cameli catulus primo partu natus p. 75. l. 12.

رباع vide جمل.

اليربوع *aljarbuo* in Lexico Coptico *arctomus* vel *chœrogryllius* p. 1009. l. 61. Posteriores pedes prioribus longiores, quibus bipes graditur, ibid. l. 72. Cur dicatur ἀρκτομῦς p. 1010. l. 40. Hujus ampla descriptio ex Arabibus petita, ibid. l. 54. &c. Idem animal cum Hebræo שפן *saphan*, quia concurrunt omnes notæ p. 1016. l. 11. Dicitur *jarbuo* quasi quaternarius, quia domum habet apertam ad quatuor flatus ventorum p. 1016. l. 30.

يربوع الاسرايبلي *Jarbua Israeliticus*, caro *jarbui* quæ exsiccatur p. 1014. l. 70.

يربوع شفاري *jarbuo Supharienses* tenera & pingui carne reliquis hujus generis animalibus præfertur p. 1014. l. 53

رحالة رحالة *ribala ribala*, vide بس بس *bus bus* رواحل Leoni Africano *raguahil*, cameli expeditissimi p. 87. l. 66. Indis *Bacambal* p. 88. l. 10. Græc. δρομάδες, Talmud. גמלא פרחא *camelus volans*, ibid. l. 45. A clitellis vocantur *raguahilo*.

رجمة *rugma* sepulchrum, item antrum hyænæ p. 1009. l. 19.

رخ *ruch* avis fabulosa, quæ monocerotem ferre scribitur, ut monoceros elephantem p. 937. l. 47.

رخل *rachil* vel *richal* agna, ترخرخ *teracchala* opibus abundare p. 427. l. 72. & 438. l. 8.

مرتلع, vide بازل.

ودي de equo, terram verberavit ungulis, & inter saltum & incessum medius fuit. Ita Alcamus. Forte inversum ex Hebr. דהר p. 97. l. 47.

راشح cameli catulus cum ambulare incipit p. 75. l. 14.

رضفة *ridpha* lapis ad quem assatur caro, Heb. רצפה *ritspha* p. 597. l. 8.

رفت *ruphath* fœnum, ut geminatum رفة *ruppha*. At Hebr. רפת bubile p. 305. l. 46.

رق attenuari, رقيق tenuis, ut Syris ܪܩܝܩܐ & ܪܩܥܐ comminutio p. 304. l. 60.

ارقط *arkato* pardi epithetum, quia albus est cum maculis nigris p. 787. l. 54.

راكس *oachis*, bos medius è tribus qui simul vincti grana triturant p. 303. l. 58.

رم *ramma* ore carpere, rodere, unde رمة *rimma* Hebr. teredo, tinea p. 981. l. 43.

رمز *ramaza* de ovibus, pastorem cum non probet, oves committit pastori alteri p. 448. l. 68.

رمض *ramada* pavit oves sub sole torrido in summo diei æstu, unde jecur illarum ulcus contrahit p. 519. l. 34.

ادما رندج *coria randag*, coria nigra. Vox Persicæ originis. Ita quidam Arabes in Lege pro pellibus תחש *thacas* p. 989. l. 48.

راغ *declinavit deflexit*, de vulpe proprie, & de homine per metaphoram. Unde vulpes رواغ *rawag* dicitur. Et Prov. اروغ من الثعلب vulpe obliquior p. 856. l. 45.

روق *excolare*. Matth. 23. 24. lege يروقون *excolant* pro يتركون omittunt p. 93. l. 37.

رووم *rawoum* ovis mansueta, quæ lingit vestes educatoris sui, al. الوف *aluph* p. 521. l. 6.

راهطا *rabita*, una è quatuor fenestris quas in latibulo suo habet *aljarbuo* vel arctomus p. 1012. l. 21.

زازا *zaza* moveri, أز *azza*, هز *hazza*, نز *nazza* idem, نزوز *nazuz* mobilis, نزيزة *naziza* motio. وزوز *wazwaza* inter incedendum movere clunes in motacillæ modum. Alludunt hæc omnia ad Hebr. זוז *zuz* moveri, unde זיז *ziz* fera p. 978. l. 18.

زباب *zebab* talpæ genus surdum non cæcum, vide خلد.

زبزب *zebzeb* viverræ species, radix زب *zaba* hirtum esse significat. De eo animali mira historia p. 987. l. 32.

زبابير *Zababiro* vespæ p. 654. l. 57.

زبد *spuma*, item *butyrum* p. 475. l. 2.

زبية *zubia* fovea in qua capitur leo, à verbo زبا *zaba*, id est, foveam hujusmodi fodere p. 762. l. 30.

زحير profluvium ventris p. 366. l. 1.

زرف *zarapha* amplo passu incedere. An hinc زرافة *zarapha* dicta camelopardalis, cujus cum longissima sint anteriora crura, ita passus esse amplissimos verisimile est p. 905.

905. imâ. Ibnocholcani proprie زرافة zurapha est turma; quo nomine hoc animal vult esse dictum, quia ex animalium turmâ generatur. Coit scilicet hyænæ mas cum cameli fœmina: Et ex Maris inde nati cum vacca fera coitu oritur camelopardalis. Sed futile hoc commentum merito refellit Al giahid. *Zurapha* vel *zorapha* Græcis ζοράφις, Hisp. & Ital. *girafa*, Germ. Giraff p. 905. l. 60.

زرارق *zarariko* accipitres alibi p. 654. l. 55.

زرف *zappha* vide حود.

زفا *zapha* de vento, cum impetu impellere, زفيان *zaphaian* vehementis venti flatus, turbo. Item camelus turbinis instar velox p. 89. l. 39.

زقاقع *zakakio* pulli coturnicum p. 654. l. 50.

زمامج *zamamigio*, aquilarum genus p. 654. l. 57.

ازمول *izmaul*, cervus aut ibex rudens p. 884. l. 47.

زندفيل *Zindaphil* minor elephas, nempe ex regione *Zindi*, cujus incolæ nigri esse dicuntur & crispo capillo in libro *de proprietate elementorum* quem Arabes Aristoteli falso tribuunt p. 249. l. 9.

زور الشي rem firmam reddidit, nempe cingendo unde الزور fortis, validus p. 102. l. 70.

زوفا يابش *hyssopus sicca*, Arab. hyssopus planta; sed زوفا رطب hyssopus humida est œsypus p. 590. l. 4.

زاهق *zahik* pingue de jumentis, proprie μεμυελωμένον medulla plenum pag. 473. l. 23.

زيزي *zizi* vel ضيزي *dizi* dæmonum voces quæ in desertis audiuntur pag. 643. l. 16.

سبحل *sibchal* & سحبل *sichbal* crocodilus terrestris pinguior p. 1046. l. 48.

سبطر *sibatron* leo qui ad insiliendum se extendit p. 739. l. 41.

سب *sabuon* fera in genere, & leo κατ᾽ ἐξοχὴν, quem sic vocari fabulatur Ibnoabas per allusionem ad سبع *sabon* id est, septem, quia per septem menses est in utero, nec nisi septem catulos parit fæmina, nec eam init mas ante annum vitæ suæ septimum, quæ refelluntur p. 744. l. 2.

سبق camelus lactens si sit mas p. 75. l. 10.

ستر *satar* hircus, plur. al. أساتر *asatiro*. An hinc Satyri dicti? p. 643. l. 69.

سجور *sagiur* κλοιὸς, lignum quod è collo canis appenditur p. 694. l. 10.

سبخل سحبل vide سبخل.

سخلة *suchla*, hœdus vel agnus recens editus, ab infirmitate sic dictus p. 421. l. 15.

سديم *sadim* in crocodilo terrestri, idem quod in viro *mutoniatus* p. 1046. l. 72.

سري *sara* noctu vagari, unde in Prov. اسري *magis noctivagus quam hericius* p. 1038. l. 6.

سطل *setel*, Arab. *situla*; Haustrum ansatum definiunt Arabes, quo qui lavantur in balneis aquam hauriunt p. 549. l. 43.

سعل *saala*, ut Hebr. שעל *saal*, tussire, سعال *soal* tussis, سعالي *soali* βήχιον tussilago مسعل *mosal* gutturis bronchus ubi formatur tussis p. 850. l. 27.

سفن *saphan* in Giggeio *cuniculus*, quod alibi reperio p. 1002. l. 50.

سقح *sakaha*, قزح *kazaha*, قحز *kahaza* de cane, *crure sublato minxit* p. 674. l. *ult.* &c.

اسقر *askaro* ruber, unde recentior Græcia σκάριος & ξάριος p. 104. l. 38

سقي *saka* rigare in genere, sed سني *sana* rigare ope cameli سانية cameli fœmina qua quis vectus agros irrigat p. 95. l. 16.

سكاكن *sachachino* cultri p. 654. l. 73.

سلخ *silch* vel *sulch* φολὶς, cortex serpentis aut testudinis. Inde سلحفا *sulachpha* vel سلحفية *sulachphia* testudo, quasi *tali cortice* latens. Nam خفا *chapha* est occultare p. 1037. l. 55. Vide اسود.

سلوقي *Salukiensis canis*, canis venaticus à *Saluk* Arabiæ Fœlicis urbe dictus, à qua etiam الدروع loricæ denominantur p. 684. l. 40.

سام ابرص *Sammabras* stellio; ex سم *samma* & ابرص *abras*, quorum hoc *leprosum* sonat, vel tanquam lepræ maculis infectum, illud *venenatum esse*: quæ duo in stellione maxime notanda sunt p. 1087. l. 1.

سمحق *samahiko* adeps omenti p. 503. l. 56.

سموم *simur* Damiri animal feli aut النمس furoni simile, cujus pellis mollitie, levitate, colore & pulchritudine ita excellit ut reges eo induantur. Sic in Hesychio Σιμὼρ παρὰ Πάρθοις καλεῖταί τι μυὸς ἀγρίου εἶδος, οὗ ταῖς δοραῖς χρῶνται πρὸς χιτῶνας. *Simor apud Parthos vocatur muris agrestis aliquod genus, cujus pellibus ad tunicas utuntur* p. 1007. l. 54.

سامري custodem non significat, ut putavit vir doctissimus, sed Samaritanum p. 360. l. 15.

سمع *simon* juxta Arabes animal mirabile, serpente vivacius, cursu avibus velocius, supra triginta cubitos saltu transmittens. Alii دروان *dirwan* vocant. Nascitur ex coitu الضبعان id est hyænæ maris cum lupa. At si lupus coeat cum hyæna fœmina, animal inde natum vocatur عبار *ibar* vel عسبار *isbar*. Aliis *isbar* ex urso & Simon ex lupo & hyæna edi placet. Græci ad thoas referunt hoc genus animalia. Hesychius, Θῶας ἐξ ὑαίνης καὶ λύκῳ γενομένας p. 832. l. 1. &c.

سمسمع *samsamaon*, unum è lupi nominibus apud Arabes ab agilitate factis p. 826. l. 1.

سمك *samachon* vel *semechon* piscis. Inde ad Jordanis fontes Σαμαχωνῖτιδα vel Σεμεχωνῖτιδα λίμνην Josephus memorat, quam ita dici verisimile est à vicinis Arabibus ab ubertate piscium p. 41. l. 29.

سمكون *samachuna* pisces Arab. An per inversionem כמסין *camasin* Phœnicibus, unde Græcis in Empedocle & aliis χαμασῆνες & χαμασῖνες p. 39. l. 32.

سنجاب *sungiab* Cl. Golio *sciurus*, *animal cinerei coloris, ejusque pellis qua suffulciuntur vestes, seu potius minium*. Voluit credo *herminium*. Damir videtur idem sentire p. 1007. l. 66.

سانح *sanichon* & ساخ *sachin* in auguriis avis sinistra, quod boni est ominis p. 20. l. 32.

سنور *sinnaur* vel سنار *sinnar* felis, ut Chald. שונר *sunar* & שונרא *sunera* p. 863. l. 71. Unde *senir* Amorrhæis mons Hermon p. 864. l. 71. Ad has voces vide si libet frigidas allusiones à Talmudicis onirocriticis confictas, quales à Græcis ad voces Σάτυρος & Θεσσαλονίκη p. 865. l. 5.

سنر *sener* Arab. *prava indoles*, unde feli nomen p. 865. l. 50.

سنانر *sananiro* feles p. 654. l. 48.

سنام *senam* cameli gibbus p. 6. l. 60.

سني *sana*, vide سقي *saka*.

اسود سالخ *aswad salich*, serpens nigerrimus exuvias suas quotannis deponens, alio nomine حراش *charras*, id est, venator dictus, quia venatur crocodilos terrestres, eisque bellum indicit internecinum p. 1051. l. 40.

سوط *miscere* proprie res liquidas, sed & alia

alia quævis, puta opes, greges, &c. pag. 487. l. 3.

سهم *sahmon*, lapis ad quem impingens leo cadit in decipulam p. 762. l. 35. Etiam per ش scribitur.

شاب vel سيب liberum dimittere, سايبة *saiba* ἄφετος pecus Deo devota, atque ideo dimissa, تسييب talis dimissio p. 660. l. 22. & 24.

تشام de ave, inauspicatum esse & mali ominis, qualis habetur corvus ab Arabibus p. 19. l. 62.

الشبر Gr. σπιθάμη, spatium inter pollicis & auricularis extrema p. 943. l. 66.

شبكة Hisp. *xabeca* & *xabega* rete p. 541. l. 72.

شبابك *sababico* cancelli reticulati operis p. 655. l. 4.

الشبل leo adolescens, ut Hebr. כפיר *cephir*. Nam شبل verbum est adolescere pag. 715. l. 1.

شتور Persis *camelus* p. 236. l. 51.

شج proprie *in capite percutere* pag. 747. l. 11.

شجاج capitis vulnera, à sing. شجة ibid.

شحنا odium vehemens atque inveteratum, pro quo in Alcamus شحما adeps legitur perperam p. 76. l. 24.

شخص *sachatsa* de visu *oculos sursum tollere*, de loquela *vocem intendere* vel *attollere*, de viâ *per sublimia loca iter facere*, de statura *proceri corporis esse*. Hinc ad animum translatum Talmudicis אנשי שחץ *viri elationis*, id est, superbi. Et feræ prociores vocantur בני שחץ Job. 28. 8. & 41. 26. Alibi non occurrit: falluntur qui leonem reddunt, eumque mediæ ætatis p. 718. l. 67.

شدن *sadana*, ita invaluit hinnulus ut matre amplius non egeat. Itaque cum شادن *sadin* vocatur, ut Græcè νεβρὸς, nam prius erat κεμὰς p. 892. l. 47.

شارق *sarik* cameli pullus cum dentire incipit p. 75. l. 25.

اشرم ῥινότμητος p. 262. l. 52.

شاصرة pl. شواصر pedicæ leonum pag. 763. l. 65.

شغر *sagara* de cane, pedem unum tanquam micturus sustulit. Unde شغري *sagra* dicitur lapis prope Meccham ad quem canes mingere solent p. 675. l. 7.

شغال *sagal* Persis qui Arabibus *filius awi*, thos p. 846. l. 10.

شافع *saphi* aries p. 425. l. 70.

شقاقل *sakakil* eryngium p. 655. l. 4.

شلقة *silka* ut مكين *machin*, ovum crocodili terrestris p. 1046. l. 60.

الشمسية *Solaris*, serpentis genus cui à Sole nomen. Ἡλιακὸς Epiphanio pag. 29. l. 53.

شمال saccus quo vel ovis vel capræ ubera recondunt, ne ea amplius exsugat capræ parvulus ablactandus p. 421. l. 28.

تشوف ad montium juga contendit ibex p. 916. l. 52.

اشهب equi color. Cinereum reddit Gabriel, Cl. Golius bicolorem, emicante albedine. Giggeius nigrum albo admixtum p. 105. l. 1.

شاة ovis aut capra cujuscunque ætatis aut sexus. Duo habet pluralia, unum paucitatis شياه à tribus ad decem, alterum multitudinis شا cum plures sunt quam decem. Radix est شوه alludit شهي concupiscere, libidine ardere pag. 421. l. 4. & 438. l. 57. & 439. 4. 24. 27.

شاة *sah* capra vel ovis dicitur primo anno, secundo حمل aut جري, tertio جذع, quarto ثني, quinto, رباع, sexto سادس, septimo سالغ à verbo سلغ *salaga* excidere, de dentibus qui post sextum annum excidunt p. 515. l. 21.

شهم lapis ad quem impingens leo in decipulam cadit. Vide سهم.

الصاع *sahus* quæ mensura p. 86. l. 32.

اصحاب العلم *ashabololmi*. Socii scientiæ, nempe Magicæ, id est, Magi. Eos ita vocat Ibno Abiddunia ita *Elymas* redditur *Magus* Act. 13. 8. p. 750. l. 52.

صدي *sadan*, ulula, bubo, item *echo*, unde صدي respondit echo pag. 866. l. 35.

صرب *saraba* lac in vase colligere, unde صربي *sarba* pecus Deo devota & dimissa, quia à mulctura libera est, & lac retinet in mammis p. 660. l. 37.

صرفندة *Sarphanda*, id est, *Sarepta*. In Arabe Erpeniano pro *Sarona* perperam habetur Act. 9. 35. p. 309. l. 34.

صعتر origanum, in Pentateucho habetur pro hyssopo p. 587. l. 51. & 589. l. 3.

الصقلاب *Sclava* regio, id est, Sclavorum in Scythia Europæa versus Occidentalem aut Septentrionalem Oceanum. Ibi الفنك *alphenec*, mus Finnicus, cujus maximus in pelliciis usus p. 1007. l. 39.

صلفة, vide جمل.

صنانر *sananiro* uncini in Avicenna, item ansæ clypei p. 654. l. 73.

صوا *tsawa* exarescere صوي *sawi* aridus, صوة *sawa* ferarum aut leonum agmen, plur. صو *sawo* vel اصو *aswao*, ferarum catervæ quæ nimirum in locis siticulosis degunt. Forte idem ציים p. 864. l. 46.

ضب *dab* (Hebr. צב *tsab*) inter lacertorum species. Hujus pluralia & fœmininum. Quomodo dicatur locus his refertus, & eorum venator p. 1045 l. 52. Definitur animal terrestre, reptile, simile τῷ *guaril* seu stellioni majori, ibid. l. 60. Aliter vocatur حردون *chardaun* p. 1046. l. 1. Quomodo differat à *guaril*, ibid. l. 20. Idem animal esse probatur cum crocodilo terrestri p. 1061. l. 28.

ضبة *dabba* fœmina crocodili terrestris p. 1045. l. 53. & 1049. l. 52.

ضبز *dabiz* vel ضيبز *daibaz* dicitur lupus, cum ardent canthi oculorum ejus, quibus limis aspicit p. 826. l. 22.

ضبع *dabuon* Arab. hyæna, ut ex descriptione constat. Idem Hebr. צבוע *tseboa*, & easdem habet literas, hoc solo discrimine quod *tsade* initiale Arabico more διατάζει propter punctum adscriptum, ut in ضب *dab* pro Hebr. צב p. 837. l. 17. Hyænæ mas ضبعان & ذيخ.

الضبع العرجا *hyæna clauda*. Ita passim vocatur, quia cum currit claudicare videtur p. 831. l. 68. & 836. l. 65. & 837. l. 10. & 841. l. 40.

الضبعيون *Dabuiouna* seu Hyænii populi Arabum, ex quibus si vel unus sit in mille hominum caterva, & hyæna accedat, illum solum adorietur p. 833. l. 62.

ضغث الورل صوت *Dhagathsa alwarlo*, id est, *clamavit* striduit guaril seu stellio major. Male Lexicographi *sonuit coxa*, aut *femur fragorem edidit*, quia legerant الورك pro الورل.

ضفيط *daphit* camelus cum molarium ultimus prodit p. 75. l. 36.

ضفطار *diphtar*, crocodilus terrestris pravæ indolis p. 1046. l. 50. de quo Prov. p. 1049. l. 45.

ضني sobolescere fœcundum esse. An inde צנה pro ovibus p. 432. l. 30.

ضيري *dizi* voces dæmonum, vide زيزي p. 643. l. 16.

ضيون *daiwan* felis plur. صياون *dajawino* Diminut. ضييين *dajasin* p. 863. l. 1. & 34.

طبخ *tabacha* non solum coquere significat, sed & torrere. Unde طابخ *tábich*, vel طباخ angelus qui damnatos in Inferis torret. طبيخ *tabich* febris vehemens, طبايخ *tabaicho* venti fervidi p. 596. l. 48.

مطبخ *mutabbich* crocodili terrestris primus fœtus p. 1046. l 60.

طباشير *tabaschir*, saccharum *Bambu* vel *Mambu*. Veterum Græcorum saccharum p. 518. l. 16.

طحن *tachin* trium boum simul triturantium qui medius est p. 303. l. 58.

طراق *tarak*, nota ovi inusta ad anteriorem partem auris, aut in mediis auribus p. 450. l. 27.

طاسات vide אגנות (Gall. *tasses*.)

طفا de caprea, leviter currere pag. 926. l. 23.

طلل in quarta conjug. *extra eminere*, unde مطل *mutil* vestibulum p. 593. l. 66.

طلسم *talsama* talismanizare, id est, aliquid τελέσμασι aut talismanis instruere & consecrare. Hinc طلسم *tilsem* τὸ λέσμα plur. طلاسم *talasimo* pag. 388. l. 13.

طلا *tala* hœdus, طلو *talu* lupi fœtus, طلا *tila* catulus animalium quæ habent ungulam fissam d. 425. l. 25. Reliqua vide in טלה ام الطلا Caprea ibid. l. 49.

طايق *taik* in tritura bos extimus p. 303. l. 61.

ظبي ميري caprea cujus manus, id est, priores pedes in casses inciderunt p. 928. l. 40.

ظربان mustelæ genus quam à putore barbari *putorium* vocant, Galli *putois* p. 1051. l. 51.

عبار *ibar*, vel عسبار *isbar* potius, animal ex lupo & hyæna natum, alii ex urso malunt p. 832. l. 18. & 32.

عوبر *aubar* vel هوبر *haubar*, catulus τῶ *phebed* seu lyncis p. 800. l. 8.

عابس *abis*, عوبس *ubas*, عباس *abbas*, & عبوس *abus*, leo à tetrico & austero vultu dicitur p. 728. l. 25.

عثل *athsal* ovis omentum p. 503. l. 56.

عجاجل *agiagilo* vituli p. 654. l. 46.

عدا *currere*, & عدو *hostem* significat à currendo sic dictum, & عوادي vel عاديات pedites vel equites ad pugnam præcurrentes p. 146. l. 70.

عزفوط *odphut*, lacerti genus, animalculum album, amœnum, quo cum puellarum digiti à poëtis conferuntur, p. 1055. l. 1. Vide عسود.

عزق ovi notam apposuit insignibus illi appensis, qui Arab. dicuntur عزقة p. 450. l. 37.

العروبة Arab. olim *Veneris dies*, quasi vespera Sabbathi vel parasceve dictum. Sed hodie يوم الجمعة dies *algiumæ* seu congregationis p. 567. l. 10.

عريشة *irrisa* leonis antrum in quo quiescit p. 737. l. 5.

الاعرم *alaram* grex ex ovibus & capris pag. 418. l. 10.

عرن *arin* crocodili terrestris latibulum p. 1047. l. 1.

العزيف *alazipho* vox dæmonum, id est, susurrus qui nocte auditur in desertis locis p 643. l. 20.

العزاف *alazapho* mons in Dahana prope Medinam ita dictus quod in eo susurri dæmonum audiantur ibid. l. 25. vide & pag. 732. l. 20.

عس *assa* noctu circumivit p. 681. l. 25. de nocturnis vigilibus. Et عساس lupus qui noctu circumiens prædam quærit, ibid. l. 28. Et العساعس *alasasiso* ericii, quia noctu multum discurrunt ibid. l. 30. Et de cane أعتس noctu circumivit ut Ps. 59. ibid. l. 39. Vide & de lupis p. 824. l. 46. Et de ericio p. 1038. l. 3.

عسبار *isbar*, vide عبار *ibar*, supra, & سمع عسود *iswad*, lacerti genus album in arenis degens, cum quo virginum digitos conferunt Poëtæ Arabes. Idem vocatur عزموط *odphut* & حضرفوط *adraphut* p. 1054. Fœm. عسودة *iswada*. quæ & بنة النقا *binth-onnakai* arenæ filia p. 1055. l. 20.

عصوف *asuph* turbo, procella, unum è cameli nominibus p. 89. l. 39.

عصفوري *osphuri* camelus duplici gibbo p. 87. l. 57.

عضرفوط *adraphut* lacerti genus, supra عزموط

اعضان الباب brachia ostii, id est, postes p. 593. l. 56.

العطيوطة *alatiuta* fœmina τῶ *jarbui*, ut عكبر *achbar* marem sonat pag. 1015. l. 32.

العطن *alatan* cameli stabulum, & locus in quo genua flectit ad aquas, quod Aben-Ezra vere observat. Et عطن *atana* de camelo, flectere genua postquam bibit ad satietatem p. 457. l. 56.

العظاه *aladha* vel العظاية *aladhaia* lacertæ species, p. 1072. l. 30. Hæ albæ, rubræ, flavæ sunt, & omnes nigro distinctæ. Et colores illis sunt pro ratione loci. Aliæ enim in arenis degunt, aliæ prope aquas & in herbosis locis. Vocantur شحمة الارض *adeps terræ* vel الرمل *arenæ* p. 1077. l. 15. In Avicenna عظاية vel عضاية est *salamandra*. In Abenbitare modo *salamandra*, modo *seps* vel *lacerta Chalcidica* gravi errore. Utraque enim est maxime venenata. Sed العظاة veneno prorsus caret, ut Arabes diserte docent p. 1078. l. 58.

العظال *alidal* canum colligatio post coitum p. 688. l. 42.

البعفور *aljuphour*, capreæ g. in Arabia coloris terræ unde illi nomen. Nam עפר Hebr. & Arab. pulverem terræ sonat p. 903. l. 20.

عفل *aphala*, muliebri hernia laborare, عفلا *aphla* mulier vel cameli fœmina ea laborans. عفيل *aphil* hujus morbi cura p. 366. l. 42. Ipse morbus عفل dicitur, & est in vulva mulieris, &c. ibid. l. 36.

عقال camelus junior, cum primum genua flectit p. 75. l. 28.

عقاقل *akakilo*, θῖνες sive arenarum aggeres p. 654. l. 65.

عكد *achada* pinguem esse, de solo crocodilo terrestri usurpatur. Ut عكدة est solius crocodili terrestris latibulum p. 1046. l. 69. & ult.

عكاكز *achachizo* hastilia p. 654. l. 65.

عكاس funis qui à jumenti naso ad anteriores ejus pedes deligatur, ut subigatur عكس verbum, jumentum ita vincire p. 694. l. 24.

عكازيل *achazilo*, pulpæ seu digiti quibus adhærent leonis ungues ut, براثن p. 735. l. 12.

تعلوك *talul* camelus duplici gibbo p. 87. l. 62.

علوس

علوس *ilwas* & علوض *ilwad*, animal lupo simile, sed minus, vulgo dictum *filius awi*, *thos* p. 842. l. 41.

علين *alin*, lacerti species quæ vulgo ضب *dab* seu crocodilus terrestris p. 1046. l. 46.

عناق *anak*, capilla, plur. عنوق *onouk*, vide אקו. De ea Proverb. p. 901. l. 7. & 40.

عاج *ag* ebur, sic dictum à flexu dentis elephantini, qui in mare sursum est flexus, in fœmina deorsum p. 253. l. 52. &c.

العود *alaud*, Hispan. *laud* vel *laut*, nobis *lut*, Gr. χέλυς seu testudo p. 1092. l. 71. Sic القبة *alkobba*, aliter vocatur ام العود *ommo laudi*, id est, *mater testudinis*, quia est camerati & testudinei operis p. 1093. l. 1. Apud Arabes in tali *alkobba* est sponsæ thalamus. Illam eo deducere بنا *bona* & زف *zappha* dicitur, ibid. l. 5.

العوف *alaupho* & العواق *alwapho* leo, quia تعوف, i. e. noctu venatur p. 737. l. 59.

عوي *awa* latrare vel ululare potius, de lupo, cane & filio *awi*, seu thoe p. 665. l. 58. & 842. l. 60.

غيداق *gaidak*, crocodili terrestris fœtus jam maturior p. 1046. l. 63.

تغريق demorsio apud Arabes pro quavis cæde sumitur, quia olim obstetrices in aquis infantes demergebant ut occiderent p. 341. l. 54.

غزل *gazala* aliquem amatorio sermone detinere, الغزل *algazlo*, carmen amatorium. اغزل *agzalo*, qui hujusmodi sermones apprime callet. An hinc غزال *gazal* caprea, animal amabile, & in deliciis veterum p. 869. l. 20.

الغزال *algazal*, vulgo, *gazella*, caprea aut capreæ hinnulus; ut Hebr. עזל *ozel* in Pomario, & Chald. אורזיל *urzil*, inserto R ut passim & *ajin* mutato in *aleph* p. 899. l. 20. Fallitur Bellonius qui putat esse orygem.

النبض الغزالي Avicennæ σφυγμὸς δορκαδίζων q. d. pulsus gazellizans pag. 946. l. 67.

غفر *gapharon* dicuntur villi vestium, & pili molles in facie, collo & auribus. Lexicographi زغب *zagabon*, i. e. lanuginem explicant. Inde עפר Arab. غفر hinnulus, quomodo à lanugine quæ cornibus adnascitur Græci vocarunt hinnulos σπαδίνας & ἀχαΐνας p. 921. l. 42.

الاغفار *aligpharo* catulus vaccæ sylvestris p. 921. l. 30.

غل *galla*, aries ovem iniit, cauda ejus à pastore sublata p. 495. l. 65.

غلم *galima* libidine ardere. Inde غيلم *gailam* mas testudinis animal salacissimum, cum fœmina nonnisi invita coeat p. 1091. l. 68.

غبر غبر, vide فع فع.

اغار de equitibus, in hostem incurrere, qualis incursus غارة dicitur, & مغيرة equitatus sic incurrens p. 147. l. 1.

غيل *gil*, leonis lustrum in sylva p. 737. l. 7.

اغيل *agiala* de ove, bis in anno parere p. 513. l. 7.

الغيلان spectra, larvæ, Singul. الغول *algaul* p. 842 l. 17.

فاس البقر *boum securis*, quomodo βουπλῆγα in Homero nonnulli sumunt p. 385. l. 70.

الفتر Gr. λίχας, spatium inter pollicem & indicem extensos p. 421. l. 15.

فرير *pharir* & فرفر *pharphar* hœdus vel agnus p. 421. l. 15.

فرارج *phararigio*, pulli gallinacei p. 654. l. 52.

فرس *pharas* non solum pro equo, sed & pro equa sumi, quod fugit virum in his literis undecunque doctum p. 101. l. 70.

فرنب *pharnab* aut *phirnib*, mus hibrida, natus ex coitu τοῦ ἀρκτομύος seu chœrogrylli cum vulgari mure p. 1014. l. 4.

الفرانق *alphuraniko*, tigris, quasi πρόνικος, quod cursorem notat, eumque expeditum. Vide Hesychium & Suidam. Byzantinam vocem esse scribit Julius Pollux. Malim ex Chaldæis aut Persis arcessere, quibus פרונקא *pruneka* est cursor aut tabellarius p. 794. l. 31.

الفصفصة *alphasphasa* herba Medica, unde Hispan. *alfalfa* vel *alfalfes* vide اسفست

فصيل *phasil* cameli pullus masculus cum ablactatur p. 75. l. 17.

فطاطس *phatatiso* mallei p. 655. l. 1.

فع فع *pha*, *pha*, غبر غبر *gair*, *gair*, اوس اوس *ausa*, *ausa*, voculæ quibus Arabici pastores oves increpant pag. 521. l. 38.

فقفق *phakphaka* præ metu latravit canis p. 665. l. 18.

الفقاع *alphuka*, zythum Arabibus, Symeoni Sethi φουκᾶς p. 261. l. 35.

فلا *phala* in Avicenna μυγάλη *mus araneus* p. 1064. l. 40.

فالية الافاعي *phaliath olaphai*, scrutatrix viperarum. Ita vocatur species scarabæorum varii coloris, quæ cum scorpionibus junctim habitat in latibulis crocodili terrestris p. 1050. l. 73. Vide פילת חויה p. 1064. l. 56. فلي est scrutari, explorare p. 1065. l. 1.

الفنك *alphenec*, mus Finnicus à Finnis populis prope Vistulam. Sciuri species Gall. *petigris* à statura & colore dictus p. 1007. l. 54. De eo vide quid Arabes p. 1006. l. 60. &c.

تفود de ibice, ad montium & rupium juga contendit p. 916. l. 52.

فوي rubia tingere, فوة rubia, ut Talmudicis פואה, & in Philone φουὰ, ἐρυθρὸν in libro Nominum *Phua*, *rubrum* פוה per *cheth* idem p. 411. l. 29.

فهد *phahida* verbum dormire, oscitare, pandiculari sonat. Inde الفهد *alphehed* animal valde somniculosum, Gr. Lynx ut videtur p. 796. l. 40. Refelluntur objectiones p. 798. l. 42. &c. Vide & p. 799. l. 24.

فيل elephas, unde تفيل de homine, pinguis evasit, quasi præ pinguedine ad elephantem accedat pag. 248. l. 61. Et استفيل factus est ut elephas, ib. l. 63.

فيلجوس *philgius* elephantis aures, Persis *arum crispum* p. 248. l. 43.

فيلهرخ *philharag* elephantis fel, Persicè *lycium* p. 248. l. 43.

قار ex occulto captare & invadere prædam unde قارة *kara* ursa Arabibus pag. 812. l. 73.

قبرة *kobbara*, alauda p. 1074. l. 56.

التقبد *attekabbado*, leo paratus ad insiliendum p. 739. l. 43. nempe se contrahendo. Id enim est تقبض. Ita de leone Theocritus ἀθρόος ἆλτο *collectus prosiliit* ibid. l. 58.

قت *kot*, herba Medica, unde *cotestan* vel *catastigona*, equorum pascuum in campo Nisæo p. 164. l. 59. &c. Vide اسفست.

قتر *suffumigare* leoni, i. e. carnem tostam ad foveam illi instructam apponere, cujus nidore alliciatur p. 762. l. 67.

قحز vide سقج.

قد *kadda*, carnem in longitudinem scissam vento exponere ut apud nos fumo, ut humor absumatur. قداد *kedad* dicitur tam hericius quam aljarbuo, quia utrumque animal sic exsiccatur p. 1015. l. 1.

المقتري in leone المبحتر qui cum fastu incedit p. 728. l. 65.

قراب vagina ensis aut vaginæ theca p. 1052. l. 60.

قرار *kerar* ovium genus quod etiam نقد *neked* vocatur. *Kera* est loci nomen, à quo dictas putaverim p. 443. l. 21.

قردس *kardasa* vocavit proprie catulum canis p. 714. l. 40.

قرسم *kirsem* crocodilus terrestris jam annosus p. 1046. l. 51.

القرش *alkorscho*, cetus ingens qui naves subvertit & frangit, Gr. hodie ἀσπιδοχελώνη pag. 48. l. 49. Ita redditur in Lex. Copt. Hanc ait Eustathius insulæ speciem exhibere; & Zamachsari naves subvertere. Alii rotundam describunt. Orcam esse puto p. 935. l. 53.

قرطم *kartama* verbum varios colores intexere, & القرطم *kartam* cnecus p. 111. l. 35.

قرعوس *kirus*, camelus duplici gibbo p. 87. l. 57.

قرمل *kirmal* pullus cameli bechet duplici gibbo, plur. قرامل p. 6. l. 60. & p. 87. l. 49.

قز *kas* & خز *chaz* Persis πίννινον ἔριον lana pinnæ seu conchæ margaritiferæ. Non pili castoris, ut vult vir doctissimus. pag. 389. l. 46.

قزع de caprea levem esse & citatissimo cursu ferri p. 926. l. 23.

قصبة fistula (jecoris) vena cava & porta quæ vocantur τοῦ ἥπατος ἡ σύριγξ p. 472. l. 12.

القاصعا *alkasia* una è quatuor fenestris quas in latibulo suo habet *aljarbuo* p. 1012. l. 21. & p. 1014. l. 5.

قضب *kadab* herba Medica, nempe cum secta est. Nam قضب *kadaba* verbum resecare est, plane ut Hebr. קצב & مقضاب falx fœniseca. Vide اسفست.

قط ut nobis *catus* felis p. 863. l. 32.

قطارات vide שפעות.

قعود *kaud* cameli pullus mas cum ablactatur p. 75. l. 17.

قعيد *kaid* in auguriis, avis quæ est retro p. 20. l. 35.

قفص cavea p. 765. l. 59.

قفن de cane & feris lambere, seu lambendo bibere, vide لقف.

قلوص *kalus* cameli catula cum ablactatur p. 75. l. 20.

القلطي *alkalati* Melitæus canis pag. 683. l. 17. Idem vocatur صيني *Sinensis*, & زغاري *zagari* parvus, aut à loco Zagariensis, ibid. l. 26. An *Kalati* ut Gr. Καλαθίνη, quia in calatho circumfertur, aut potius ab Hebræo קלט *kalat*, quod significat contracta habere membra ibid. 29.

القماقم *alkamakimo* pretiosæ pelles in *Razire* p. 1007. l. 21.

تقمر *thekammara* de leone, ad Lunam quæsivit prædam p. 737. l. 65.

قمط *kamata* de leone *collegit inter manus & pedes suos*, id est inter anteriores & posteriores pedes p. 734. l. 12.

القندر *alkundur* castor seu fiber p. 1067. l. 67.

القنفذ *alkunphud*, animal ex eorum numero quæ Arabes vocant حشرات subterranea, pag. 1014. l. 32. hircius vel hystrix, qui proprie vocatur دلدل *duldul* & major hericius pag. 1037. l. 15. Ita hystrices ponunt Plinius & Oppianus in hericiorum genere ibid. l. 44. قنفذ Arabibus esse testudinem magno errore statuit Kimchius, & multis refellitur ibid. l. 52.

قنفذ البري echinus terrestris pag. 1038. l. 56.

قنفذ البحري echinus marinus p. 1038. l. 58.

قايمة الباب *stantes ostii*, id est postes, qui Græce σταθμοὶ & παραστάδες pag. 593. l. 34.

المقامة *almekama* in poëmate apud Arabes id ipsum quod nostratibus *stantia* p. 879. l. 42.

اقهبان *fusci duo*, id est elephantes & bubali p. 247. l. 70.

القهد *alkahdo*, species ovium quæ rubræ sunt & parvis auribus p. 991. l. 70.

قيض ovis clunes ignito lapillo notavit, qui dicitur القيضة *alkajida* pag. 450. l. 36.

كبش *chebs* aries pag. 425. l. 68. quid sit proprie pag. 427. l. 48. Latine *bidens* aut *siarra* ibid.

كتاب *cotthab* plur. كتاتيب *cathathibo*, parva sagitta qua pueri jaculari discunt p. 655. l. 1.

الكثمة *aclcathsama* in Alcamus النمر والفهد pardus & lynx. Vult nomen *cathsama* utrique esse commune pag. 796. l. 52.

كد *cad* κῴδιον *vellus* p. 429. l. 57.

الكداد *Alcudadenses* admissarii in asinis optimi p. 185. l. 35.

كدس *caddasa* in metam congerere, unde كدس *cuds* vel كداس *cuddas* meta frugum in congeriem collectarum, ut Hebr. גדיש p. 854. l. 1.

كرارز *chararizo* (à singul. كرز *chorraz*) accipitres anniculi cum mutant plumas p. 654. l. 52.

كرسم *charsama* Arab. idem quod رم *ramma* edere, corrodere, depasci, p. 981. l. 41. Idem Hebr. כרסם.

كرش in bestia quæ ruminat idem quod in homine stomachus p. 981. l. 3.

كركند *carcand*, كركندن *carcandan*, كركدن *carcaddan*, monoceros p. 934. l. 50. Nomen non solum apud Arabes, sed & apud Persas, Tartaros atque Indos receptum. Hujus Fœmin. كركندة *carcanda* reperitur in zamachsari. An hinc Copticum χαρχινος. Et Æliani καρκάζωνον, ita enim scribendum puto pro καρτάζωνον, quomodo vocari scribit ab Indis animal unicorne p. 934. l. 47.

كرة camelus strenuus p. 89. l. 52.

كسب *chesb* lucrum, quæstus, proventus, an proprie ex agnis & ovibus, quia agnus Hebr. כשב p. 428. l. 6.

كوسج *causeg* cetus serrato rostro, quo medios homines secat p. 48. l. 53.

كشية *chusia* adeps crocodili terrestris quem habet circa ventrem & caudæ radicem p. 1046. l. 66. & 1049. l. 47.

كصيص *cassis*, rete quo caprea capitur p. 928. l. 38.

كف *caph* manus, كفة *cuppha* pedicæ aut casses quibus capreas venantur p. 927. l. 7.

كافور camphora p. 548. l. 65.

كلب *celb* canis, اكلب *aclaba* (quasi *canire* dixeris) rabiosum esse, كلب *calib* rabiosus, كلاب *celab* à rabie furor & delirium, اكتلب ita furere p. 687. l. 62.

الشهوة الكلبية caninus appetitus, morbus in homine τῇ βουλιμίᾳ similis, Græc. κυνώδης ὄρεξις p. 666. l. 57.

كلاب *Cilab* unus è Mahometis avis, quasi canidium dicas p. 663. l. 37. Ita כלאב *Cilcab* filius Davidis ibid. l. 43.

كلوب vel كلاب uncus, harpago, fuscina, كلابة & كلبتان forceps. Hinc canis potuit appellari à firmitate dentium,

tium, quibus tanta est morsus tenacitas ut harpaginum & forcipum instar videri que ant p. 663. l. 1. &c.

كلالبن uncini p. 654. l. 70.

اكلف *aclapho* leo in quo nigredo cum flavedine p. 717. l. 56.

كلنجون & خلنجبة quasi *galangiatos* dixeris, vel galangæ concolores quæ rubra & nigra est p. 489. l. 9.

كميت *chumeith* ورد *ward* & اشقر *askar* in equo, rubedinis diversi gradus p. 114. l. 31. Medius ورد *ward* roseus etiam leonum est, Ital *lionato* dicitur كميت *chumeith* videtur esse rutilus, spadix, badius, phœniceus ibid.

كنود *canud* Arab. ἄγονος sterilis, unde Thospitis in Armenia lacus plane sterilis Arabibus كنودان *canudan* pag. 40. l. 44.

كنوف *canuph* in ovibus; quæ longius aberrat, nec incedit cum reliquo grege p. 524. l. 44.

كيوان *caiwan* Saturnus Arabibus juxta Assacli Grammaticum insignem inter Arabes, ut Hebr. כיון *cijon* Amos 5. 26. quod potuisset *caiuan* legi, si Masoretis libuisset p. 864. l. 1.

لباة *laba* لبوة *labua* & لبية *labia* leæna. Radix لبا *labaa* in prima conjug. *mulgere* proprie *colostrum*, in quarta *lactare colostro*. An inde leænæ nomen, cujus lac sit crassius instar colostri? p. 719. l. 29.

الحس *lingere* de pecude est herbas carpere, & لحس de tinea lanæ erosio, de locusta herbæ depastio p. 300. l. 23.

لدم *ledem* carminis genus quo hyæna demulcetur p. 836. l. 52.

لحكا *luchaca* lacerta arenaria ut حلكا *chulaca*. ibi vide.

اللذ *alladso*, اللذلذ *alladsladso*, الملذ *ammiladso*, lupi nomina propter agilitatem illi imposita p. 286. l. 4.

لاطا *latata* vel لطي *latia* terræ adhærere p. 1074. l. 53. Inde Hebr. lacerti nomen לטאה.

لطيم *latim* cameli pullus qui ablactatur; cum oritur stella سهيل *sohail* seu Canopus in fine Augusti mensis p. 75. l. 20.

لطاة *latah* macula in equi fronte, inversum ex Hebr. טלא p. 479. l. 30.

لعوس *laûs* helluo, unum è lupi nominibus apud Arabes p. 822. l. 67

العق leo, id est, linxit sanguinem p. 740. l. 10.

لغب & مغمغ & قفن & نرف lambere de cane dicitur & feris omnibus quæ aquam linguis lambunt p. 672. l. 59.

لغز *logoz*, nidus *aljarbui* quasi labyrinthum dicas (الغاز *viæ intricatæ & implicitæ* p. 1013. l. 5.) Item *logoz* crocodili terrestris latibulum, proprie cum sinuosum est p. 1047. l. 1.

لون السما *color cœlestis*. Itaque תחש *thachas* quidam Arabes p. 989. l. 46.

ليث عفرين *Leo Iphrin*, Chamæleonti simile animalculum à loco dictum, quod equitem invadit & cauda sua percutit pag. 1081. l. 51.

ليوبا vide النون in litera ن.

مجر *magron* ovis & cameli fœm. fœtus adhuc in utero p. 75. l. 5.

مجوسي *Magus* seu Magusæus ab Arabibus vocatur chamæleon, quia perpetuo ad Solem obversus eum videtur adorare p. 1082. l. 4.

مخ *medulla*, unde مخيخة *machicha* quasi *medullata* dicitur ovis pinguis. Et امخات, quasi *medullavit*, de ove, id est, pinguis evasit. Ita Hebr. מחים pag. 473. l. 8. Et in Homero aliquid simile ibid. l. 28.

مد *meddon* quæ mensura p. 86. l. 34.

المراج *almirag* animal mirabile, specie leporis, unicorne, quo viso fera nulla est quæ non statim fugiat p. 941. l. 25.

مرعزي *merhazi*, caprarum longior pilus, qui Hebr. dicitur כביר העזים p. 625. l. 66. vide in مشعة.

مرميس *mirmis* monoceros ut هرميس *hirmis* p. 934. l. 41.

مري rixari, altercari p. 693. l. 43. ممارات contentiones ibid. l. 46.

مشعة *mescha*. Caprini villi duæ sunt species in Oriente; Crassior unus dictus مسحة *mescha*, cujus usus est بمسوح in saccis & ciliciis. Alter longe subtilior, ex quo fiunt panni cymatiles tantæ tenuitatis ut sericeis vix cedant. Vocatur مرعزي *miriza* al. *merhazi*; voce quæ usu est Arabica, sed Syra vel Chaldæa origine. Est enim עמר עזי *emer izze* lana caprarum. Hujusmodi caprarum villos Davidis cervicali imposuit Michal, qui ejus cæsariem quomodocunque referrent pag. 625. l. 59.

مغمغ lambendo bibere ut canis, vide لغب.

مغل *magala* de ove, bis in anno parere المغلة *almagala* talis ovis p. 513. l. 15.

مكن *macchana* firmare Arabibus, quo Michaelis nomen ut referant scribunt مكاين *Michain* p. 458. l. 73.

مكون *machun* & ممكن *mamchin*, crocodili terrestris fœmina fœta, cujus ovum مكين *machin* dicitur, & ova ponere مكن *machina*. Idem de locusta p. 1046. l. 55.

مكا *micha*, latibulum vulpis & leporis p. 852. l. 33.

مل *malla* in calido cinere coquere, مليل *malil* in calido cinere coctus. Panis subcineritius p. 327. l. 20. ملة *malla* ibid. cinis calidus.

تماوت mortuum se esse simulavit p. 859. l. 56.

موارة *mawara*, camelus velox, quasi fluat potius quam gradiatur. Nam مار est fluere p. 89. l. 43.

مورفيل *murphil* Indis dens elephantis p. 248. l. 51.

مياس *majas* leo qui inter eundum corpus in latera movet, qui superbus est incessus p. 728. l. 67.

ميش *mais*, caprini lactis cum ovillo commistio p. 421. l. 26. Vide infra نخيسة.

ينبوت *Janbuth* Syris ضروب المغري *siliqua almagri*. Hujus species una Syra vel Damascena, altera Nabatæa. Syræ rursus tres species; in quibus una est صيدلاني *Seidalaz* nomine, reliquis mollior & dulcior, & sola edulis pag. 709 l. 40.

نبذ *nabada* aliquem ut spurium abjicere p. 535. l. 50.

نبا *naba* eminere, elatum esse. An huic *Nabis* Æthiopibus olim camelopardalis? p. 906. l. 2. Recentiores Æthiopes Amharica dialecto *zireth-katchin* appellant, id est, λεπτουρον, λεπτόχερκον, quia caudam habet tenuissimam p. 906. l. 2.

نبا *naba* de equo, in perpetuo motu esse p. 129. l. 16.

نخيسة ovilis lactis cum caprino mixtio p. 421. l. 22. Vide supra ميش.

اندر *ander* area triturantium, Syr. ܐܕܪܐ *iddera* pro *indera*. Alludit Græc. ἄνδηρον vel ἄνδηρα *area* non triturantium sed hortorum p. 548. l. 36.

نرغ pungere. Inde מרדע *bovis stimulus* inserto R ut passim. Alia origo vocis inepta p. 385. l. 36.

نرف aquam lambendo bibere, ut canes & feræ quædam. Vide لغب.

نزيب *nadib* potus ex uvis passis vel ex dactylis

ctylis confectus p. 914. l. 47.

نورج *naurag* instrumentum ferreum aut ligneum quo fruges in area teruntur, πιεστήριον. Vide מורג p. 310. l. 66.

نزب *nazaba* de cervo aut caprea rudere tum cum libidine flagrat p. 884. l. 50.

نزكان *nazachani* crocodili terrestris veretrum duali numero, quia bifidum p. 1046. l. 70. Singulare est نزك *nazach* p. 1047. l. 31. Fallitur vir doctissimus qui pro veretro marem exponit

نكز *nachaza* de serpente naso vel rostro acuto pungere. Qualis serpens dicitur نكاز p. 26. l. 2.

نساسق *nasasipho* aves quædam ut hirundines, Sing. est نساق *nossaph* p. 654. l. 55.

نسق de caprea è laqueo pependit pag. 928. l 43.

نصاب capulus ensis p. 1052. l. 60.

نضج *nadagia* coquere, item assare, منضاج *mindag* veru p. 596. l. 45.

نطح cornupetere, نطح duæ stellæ in capite Arietis, tanquam ejus cornua نطاح cornupeta p. 526. l. 66. ناطح in auguriis avis obvia p. 20. l. 36.

المنطقة ovis rubro notata in loco النطاق cinguli, id est, circa lumbos p. 450. l. 30.

نعر *naara*, peragravit regionem, huc illuc profectus fuit, النعر *annaaro* de viro instabilis, sedes mutans p. 446. l. 20. Hebræum הנער de ove Zach. 11. 16. veteres sic acceperunt p. 446. l. 25.

نفة *nuppha*, animalculum ut catulus canis p. 714. l. 37.

انفحة lactentis agni, hœdi aut leporis ventriculus, & lactis coagulum quod in eo concrescit p. 505. l. 17.

نافقا una è quatuor fenestris in latibulo *aljarbui* seu chœrogryllii p. 1012. l. 21. Quas quandoque terra obducit in summa superficie, ne extrinsecus appareant. Hinc نافق *naphaka* in religione dissimulare, & aliud habere in animo, & منافق hypocrita ibid. l. 30. & 50.

نوفل *nauphal* hyænæ mas, & , *filii awi* seu thois p. 842. l. 46.

نقد *nokdon* aut *nikdon* pumilio puer cujus tarda sunt incrementa, نقد *neked* ovis aut capræ genus deforme quidem aut pumilum, sed pilis aut lanis mollibus quæ magni æstimantur. Cujusmodi gregis pastor proprie نقاد *nakkad* aut *nokkad* vocatur. Quin pro quovis pastore sumitur καταχρηστικῶς. Ita Hebr. נוקד *noked* p. 442. l. 54. Eædem oves قرار *kerar* vocantur, forte à loco p. 443. l. 21.

انقد *ankado* hericii cognomen, id est, decorticator p. 1037. l. 72.

نكث *nachatha*, ut نبا *naba* de equo, esse in motu perpetuo p. 129. l. 17.

ناموس *namus*, leonis lustrum ubi latet interdiu tanquam in insidiis p. 737. l. 3.

النمل *namlon* formica vulgaris major quam ذر *dsor*, formicæ genus ita pusillum ut unum granum hordei centum earum æquet pondere p. 249. l. 3.

نمل *namil* de equo, qui moræ est impatiens, & loco stare nescit p. 129. l. 16.

النون *alnun* ليوبا *liuba*, بهموت *behemoth* & بلهوث *balahoth*, diversa ceti nomina cujus dorso totam terram incumbere fabulantur Arabes p. 50. l. 53.

نهق *nahaka* rudere ut Hebr. & Chald. نهيق *nahik* & نهاق *nohak* ruditus, ناهق *nâhik* fistula gutturis quâ rudit asinus p. 869. l. 71.

وبر *wabbara*, more vulpis incedere suspenso gradu, & per salebrosam terram, ubi datur optio, ne vestigia appareant p. 860. l. 28.

الوبر *alwebro* animalculum fele minus, fusci coloris, sine cauda, aut valde brevi, residens in domibus, quod Arabibus est pro cibo p. 1004. l. 65. id est, *marmota* seu mus Alpinus. Aliis زلم *zulem*, aliis غنم بني اسرايل *ovis filiorum Israelis* p. 1005. l. 10. & 16.

وبر *wabar*, pilus castoris p. 489. l. 60.

استوبلت de ove arietem appetiit. Et وبلة admissarii appetitus p. 425. imâ.

وحر *wachara* veneno inficere pag. 1084. l. 38.

وحرة *wachra* vel *wachara* lacertæ species, 1. stellioni similis, 2. terræ maximè adhærens, 3. quæ veneno suo cibos inficit. Unde concluditur esse Hebr. לטאה p. 1074. l. 5.

وحل *wachila* in luto hærere, وحل *wachal* lutum tenue in quo jumenta hærent p. 374. l. 35.

وحي vel وحاة *waha* vox sonora, ut Ægyptiis in Horo Apolline οὐαὶ vox remota. Et אח *ach* Hebr. gementis vox, & ἀχὼ Dorice sonus, vulgo ἠχὼ, inter se conferuntur p. 865. l. 73. &c.

قودف ad rupes & montes altissimos contendit ibex p. 916. l. 52.

وذيلة *wadila* ovillæ caudæ segmentum, cujusmodi multa prostant apud Arabum macellarios p. 494. l. 59.

ورد *warada* adaquare, ut Hebr. ירד *jarad* descendere, quia ad aquas descendimus p. 884. l. 65.

ورق *warkon* pecunia, *warakon* opes sive ex nummis aut ex camelis, &c. constantes p. 12. l. 71.

الورل *alwarlo* (vulgo *guaril*) lacertus major, robustior & fortior reliquis, crocodilis terrestribus & serpentibus infensus, quos victos sæpe necat & eorum latibula invadit p. 1069. imâ & 1070. totâ. Occurrit in Arab. Erpen. Levit. 11. 30. pro אנקה. Pro quo Paris. habet الورك *chaph* pro *lam*, sed perperam, ut quandoque in Avicenna p. 1069. l. 45. Vocalem esse hunc lacertum vide in ضغن

الورغ *alwezgo* (barb. *guesga*) stellio magnus p. 1046. l. 12. & 31. & p. 1071. l. 35. 61 & 1074. l. 37. & 1082. l 29. & 1087. l. 1. & 45.

الوسق *alwasko* cameli onus solitum, & ejus pondus p. 86. l. 30.

توشفت de ove, montem conscendit ad pastum p. 516. l. 43.

وصل *wasala* jungere & copulare, وصيلة pecus ideo demissa & Deo devota, quia in septimo partu marem & fœminam junctos peperit p. 660. l. 32.

وع *waon* vel وع وع *wawaon*, animal vulgo dictum *filius awi*, thos pag. 842. l. 41.

وعوعة *wawa*, ululatus luporum, canum & filiarum *awi* p. 842. l. 55.

استوعلت

استوعلت الاوعال q.d. *ibices ibicāverunt*, id eſt, ad ſummos montium vertices contenderunt pag. 916. l. 56. Et المستوعل ibicis latibulum in ſumma rupe, aut ſumma parte montis, quaſi ſoli ibici pervia ib. l. 66.

اوفد الربيم *extulit rim caput ſuum & erexit aures.* Et ايفاد الربيم actio τȣ̃ *rim* ſic efferentis, & aures ſic arrigentis p. 964. l. 27.

وافرة *waphira*, id eſt, dives, ampla, & copioſa vocatur ovis cauda in Oriente p. 494. l. 59.

توقل de ibice, ad celſiſſimorum montium & rupium juga conſcendit p. 916. l. 52.

اوقل ὀρειβάτης vel ὀρειδρόμος qui currit in aſcenſu montium p. 921. l. 40.

وكري camelus à ſaltu & curſu. Utrumque ſignificant وكر & كري p. 89. l. 48.

هوبر, vide عوبر

هبع cameli catulus ultimo partu natus p. 75. l. 12.

هجهج *hughug*, aries procerior pag. 425. l. 72.

هاد *had* vel *hadin*, bos in tritura medius p. 303. l. 60.

الهدهدة *alhadhada*, dæmonum voces p. 633. l. 12.

هر *harra*, *hirrire* canum proprium, vox eſt irati canis p. 667. l. 52. Aut juxta Arabes canis هر *harra* præ impatientia frigoris ibid. l. 59.

هر *hir* felis p. 863. l. 32.

هر هر *harhar* vel *hirhir* vox quâ oves ad aquas invitantur p. 521. l. 47.

هرش ut خرش de cane irritari ut 1 Sam. 3. 8. p. 668. l. 65.

الهربع *alhuraio*, Arabicum lupi nomen ab agilitate factum p. 886. l. 4.

هرميس *hirmis* ut مرميس *mirmis*, in Alcamus eſt monoceros p. 934. l. 41.

الهزلاج *alhizlagio* lupus à levitate & agilitate ſic dictus p. 826. l. 6.

هسهاس *hishas*, paſtor qui totâ nocte oves paſcit p. 453. l. 47.

هصر *fregit* (prædam ſuam) de leone, unde vocatur هصور *haſour* & هيصر *haiſar* p. 740. l. 24.

هطر *hatara* baculo lædere aut occidere p. 687. l. 12.

هفا *hapha* de capreâ, leviſſime & citatiſſimo curſu ferri p. 926. l. 25.

هيقل *haikal* animal idem quod *dab* ſeu crocodilus terreſtris p. 1047. l. 46.

الهموس *alhamouſo* leo prædæ ſuæ confractor p. 740. l. 30.

الهملاج *alhimlag*, ovis macra & *emedullata* p. 473. l. 19.

الهملع *alhemmelao*, lupus ab agilitate ſic dictus p. 826. l. 6.

هصبر *hamir*; caprea præ reliquis ſpecioſa 925. l. 39.

التهويد *attahuido*, reſponſa dæmonum; vocis lenis repercuſſio, qualis creditur eſſe dæmonum p. 732. l. 14.

الهواس *alhawas* leo à greſſu ſic dictus; cum terræ firmiter innititur p. 728. l. 40.

اهوي يده الي الضب manum immiſit ut caperet *dab* ſeu crocodilum terreſtrem p. 1047. l. 12.

يعر *jaar* hœdus aut agnus columnæ appenſus ad foveam lupi aut leonis, à verbo يعر *jaara* quod balare eſt p. 762. l. 42.

يعار *jaâr* tam caprarum balatus quam ovium p. 421. l. 27.

يفع conſcendit (montem) يفوع *excelſa loca*; يافعات *alti montes*

يفعة *eminentia* يفاع *procerus, adultus* p. 949. l. 58.

يقتان *jakthan* ſeu قحطان *kahthan* conditor Arabum p. 467. l. 15.

INDEX

GRÆCARUM Vocum aut Locutionum quæ in primo Tomo explicantur.

Ἀγείρειν Gr. *colligere* ut Hebr. אגר p. 62. l. 5.

Ἀγραυλεῖν. i. *in agris pernoctare* pastores moris erat, ovibus inter crates inclusis, ne noctu vagarentur p. 452. l. 28. (Hinc ποιμένες ἄγραυλοι Homero & Hesiodo. ibid. l. 74.) vim vocis ignoravit Cl. Grotius p. 453. l. 39. Vide Ἄυλις & Ἀυλιζομαι.

Ἀγραυλοῦντες in Luca ἀγροτικὸν αὐλοῦντες, si Theophylacto credimus p. 464. l. 68.

Ἀγριοκίκορος Gr. hodie *upupa*, Hesychio ἀλεκτρύων ἄγριος gallus sylvestris, Æschylo πετραῖος ὄρνις *avis* aut *gallina saxatilis*: Id ipsum Hebr. דוכיפת *duciphath* p. 66. l. 38.

Ἀιγαγρον vel ἄιγαγρον *sylvestrem capram* omnes exponunt. Tamen in Oppiano certa est capræ species p. 918. l. 64. Videtur esse *ibex*, cujus alioqui nullum erit apud Græcos peculiare nomen. Homero enim ἴξαλος potius est epithetum p. 918. l. 2. Itaque αἴγαγρος Olympiodoro est יעל ib. l. 10.

Ἄιγιθος dictus à caprino lacte quo usus est p. 920. l. 40.

Ἀιετὸς *aquila*, ut Hebr. עיט *ajit* avis rapax p. 920. l. 40.

Ἀιετοῦ ῥόμβον *aquilæ rhombum* & ἀκόντων ῥόμβον *telorum rhombum* dixit Pindarus, quod Scholiastes rotationem & vibrationem exponit p. 162. l. 33.

Ἀικάλλειν de cane, ut σαίνειν p. 681. l. 62.

Ἅιματος βουνὸς *sanguinis collis* prope Ciliciæ Adanam, ab Agarenis ibi cæsis pag. 372. l. 41.

Ἀισχύνειν *fœdare* quandoque *torquere*; *cruciare*, *indignis modis tractare* p. 780. l. 49.

Ἀκατεργασὸν Aquilæ, ἀμόρφωτον Symmacho ἔμβρυον, *fœtus in utero adhuc informis* Hebr. גלם *golem* p. 7. l. 59.

Ἀκινάκης Persarum *sica* vel gladiolus è femore appensus. Arab. خنجر *chinger* p. 140. l. 59. & 67.

Ἄκμων aquilæ genus in Oppiano lupi species p. 839. l. 49.

Ἀκρίδας, id est, *locustas* quibus Jo. Baptista victitabat male mutari in ἐγκρίδας *dulciaria*, καρίδας *squillas*, ἀχράδας *pyra sylvestria*, ἀκρόδρυα &c. Is enim habuit pro cibo veras locustas p. 35. l. 72.

Ἀκρίδες non sunt *locustæ maris*, quas Græci καράβους vocant, non ἀκρίδας pag. 53. l. 6.

Ἀλεκτοροφωνία *gallicinium* p. 14. l. 34.

Ἄλιμος vel ἄλιμον arbustum rhamno simile quod Syri ܡܠܘܚܐ vocant pag. 874. l. 49. &c. Seniores igitur in Jobo recte ἄλιμα reddiderant: sed imperiti scribæ ἄλιμα cum spiritu leni scripserunt, quæ aliud sunt, nempe *pharmaca quæ famem eximunt*, cum tam ἄλιμον Gr. quam Hebr. מלוח sint voces à sale deductæ pag. 876. l. 7.

Ἀλωπεκῆ *vulpina pellis* p. 859. l. 37.

Ἀλωπεκίαι *vulpium foveæ* Hesychio. Evangelium φωλεοὺς vocat: ita etiam Oppianus p. 852. l. 70.

Ἀλωπεκίζειν Aristophani πανουργεῖν p. 859. l. 43.

Ἀλωὴ non solum *area*, sed & *locus vitibus*, *frugibus aut arboribus consitus*, potius tamen vitibus p. 983. l. 21.

Ἅλως area dicta quia rotunda. Nam ἅλως etiam clypei circulum sonat, & in oculo circulum ad irim albugini proximum, & apud Physicos circulum apparentem circa Solem & Lunam, qui Senecæ circulus syderum p. 548. l. 17.

Ἄμαθος *arena*, Hebr. חומטון *hometon* p. 67. l. 37. cum προθέσει ψάμαθος. Sed ἄμαθον Grammatici μεσόγειον esse volunt, ψάμαθον παραθαλασσίαν p. 1076. l. 31.

Ἅμαξα *plaustrum boum*, ut ἅρμα *mularum currus* p. 313. l. 12. Unde *Hamaxobii Scythæ*, quibus plaustra pro domo ibid. l. 15.

Ἀμνίον Homero vas quo victimæ sanguis excipitur, quod alii σφάγιον vocant. Sic vasa Syri ܡܐܢܐ *mane* vocant, & per metathesin ܐܡܢܐ *amno*. Prius ubique occurrit, posterius in Talmude *de Sabbatho* p. 323. l. 57.

Ἀμνὸς *agnus*, quasi ἄμενος *sine viribus*, ut Arabic. سخلة *sachala* infirmus. At aries איל *ajil* dicitur à viribus p. 60. l. 54.

Ἀμόρφωτον, vide, Ἀκατέργασον

Ἀμύγδαλος unde dicatur p. 979. l. 56.

Ἀμφικαρὴς σκολοπένδρα Nicandro, id est δικέφαλος, quia cum retrograditur videtur esse biceps p. 1079. l. 60.

Ἀμφιλαφεῖς κλάδους *condensos ramos* pro עפאים habet liber sapientiæ p. 14. l. 42.

Ἀμφιλύκη νὺξ nox sublustris unde dicatur p. 9. l. 26.

Ἄμφοδον τὸ vel ἡ ἄμφοδος Homero, Xenophonti, Aristophani, Hyperidi, Galeno, Epiphanio, Procopio, Polluci, Hesychio, Glossario, urbis aut pagi vicus *la rue*. Quomodo accipiendum ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου Marc. 11. 4. Pro quo alii *in bivio* p. 211. l. 40.

Ἀνάγειν θυσίας *sacrificia offerre*, phrasis Philoni cum Luca communis p. 576. l. 13.

Ἀναζεσυλιᾶσθαι (ita in Hesychio lege pro ἀνασεζυλιᾶσθαι) comas habere in coronæ modum p. 726. l. 72.

Ἀνάσιλλον vel ἀνάσιλλον capillitium à fronte in verticem versum in coronæ modum, quale in leonibus describit Philosophus, sed iis verbis quæ per scribarum imperitiam depravata sunt p. 726. l. 70.

Ἀνδηρον, ἄνδηρα, ἀνδείρας *area horti*, ut Arab. اندر *ander*, *area triturantium* p. 548. l. 35.

Ἀνθόλοψ animal cervo simile circa Euphratem, serratis cornibus, quibus hærens in ramis arborum facile capitur, Eustath. in Hexaem. Idem Petro Damiano *antbalopus*, & *calopus* Alberto, & Arabibus *jamur* vel *jachmur*. Et in Lexico Coptico Πανθόλοψ p. 913. l. 13. & 74. Epiphanio οὖρος *urus* ibid. l. 34.

Ἀνθῶν *florum* mensis à Macario cur vocetur mensis *Abib* p. 557. l. 46.

Ἀνόπαια, in Homero nomen avis, alludit ad Hebr. אנפה *anapha* p. 64. l. 9.

Ἀνοῦβις latrator & canino capite Hebr. הנובח *hannobech* id est latrans p. 665. l. 33. & p. 691. l. 20.

Ἀπήνη proprie *mulare vehiculum*, ut λαπήνη vel λαμπήνη p. 229. l. 5.

Ἀπήνητον vide Κάλπη

Ἀποδιοπομπεῖσθαι id est *per Jovem averruncum mala depellere* p. 652. l. 7.

Ἀποκενῶσαι Aquilæ *purgare ventrem* p. 677. l. 15.

Ἀπολάπτειν, vide Λάπτειν

Ἀπομαγδάλια quod in pane molle & pastaceum est; quo veteres postquam se abstersérant, canibus id projiciebant. Lacedæmoniis κύναδες p. 669. l. 67.

Ἀπομυῖος aut Herculis aut Jovis epithetum, quia muscas arcere credebantur p. 36. l. 34.

Ἀποπομπαῖος Juliano Apostatæ malus dæmon, ad quem hircus in deserto fuit amandatus, tanquam Lege sic decernente, quod ex Hebræis etiam nonnulli statuunt. Sed refellit Cyrillus p. 632 l. 20.

Ἀποπομπαῖον τράγον *hircum emissarium* reddunt & ἀποπομπὴν *emissionem*. Sed apud Græcos scriptores ἀποπομπὴ est ἀποτροπὴ, id est malorum depulsio, quæ fit per sacrificia & preces. Et ἀποπομπαῖοι θεοὶ *Dii averrunci*, qui mala credebantur avertere: Al. ἀλεξίκακοι, ἀποτροπαῖοι, λύσιοι, φύξιοι. In his Hercules, Apollo, Dioscuri, Jupiter p. 631. l. 41.

Ἀποστελεῖ αὐτοὺς Matth. 21. 3. Beza *remittet eos* (Christus) Potius *dimittet eos* (asinorum dominus). Nam *remittere* est ἀναπέμπειν: sed ἀποστέλλειν *mittere*, *dimittere* p. 211. l. 20.

Ἀποσυκάζειν *ficus premere* ut scias an maturæ sint. Per metaphoram δοκιμάζειν *probare*, *explorare* p. 384. l. 67.

Ἀποτροπιασμὸς Josepho hircus *Azazel*. Hinc Julianus Apostata Mosem scripsisse contendit ὑπὲρ τῶν ἀποτροπαίων *de Diis averruncis*. Sed refellit Cyrillus p. 652. l. 10.

Ἀράχνη *aranea* Gr. ab Hebr. ארג *arag* texere p. 70. l. 24.

Ἄρειος *Martius*, Bithynorum mensis vernus secundus p. 558. l. 17.

Ἄριμος Hesychio simia, Tusca vox Straboni Chald. חרים *harim* simus. Simia igitur à simitate dictus ἄριμος, ut Latine *simia* & *enaris* p. 993. l. 61.

Ἄρκηλοι, ἄρκιλοι, ἄρκυλοι *pantheræ catuli* p. 8. l. 7.

Ἄρκος *ursus*, quasi ἀργὸς, quia est animal piger-

pigerrimum; præcipue φωλείας tempore, quo per plures menſes manet in antro prorſus immotum p. 810. l. 42.
Ἀρκτομῦς Hieronymo animal non majus hericio, habens ſimilitudinem muris & urſi, cujus in Palæſtina magna eſt abundantia, in cavernis petrarum habitare ſolitum p. 1009. l. 56. Herodoto & Theophraſto mus qui bipes graditur, Arabibus *aljerbuo* p. 1009. l. 61. & 1010. l. 51. ubi ampla ejus deſcriptio. Hebræis שפן *ſaphan.* Quid Græcus ſcriptor de arctomye p. 1011. l. 8. Quomodo ſit urſo ſimilis p. 1010. l. 41. Quid habeat commune cum cuniculis p. 1016. l. 27.
Ἄρκυς, retis genus quo capiuntur leones p. 763. l. 61.
Ἅρμα, vide Ἅμαξα.
Ἀρμαλιὰ Heſiodo *cibus, alimentum.* An inde Chald. תרמילא *tharmila* pro pera cibaria p. 457. l. 10.
Ἀρνειὸς *aries triennis* p. 515. l. 53. Idem μοσχίας & τρίκυρος ibid. l. 56.
Ἀρνευτὴρ *urinator*, qui pronus in mare deſilit in agni modum p. 316. l. 6.
Ἀρνευτὴς Numenio hippurus piſcis, quia in agni modum jugiter ſaltat p. 516. l. 3.
Ἄρνυσθαι *conſequi* & *permutare* ἀπὸ ἀρνῶν *ab agnis* pag. 12. l. 56. Vide πωλεῖν & ὠνεῖσθαι
Ἀροτροπόδη vomer p. 386. l. 11.
Ἀροῦν *arare*; quandoque in obſcœnum ſenſum p. 406. l. 47.
Ἅρπη falx in Æliano quâ elephantem regit elephantiſtes, niſi legendum ſit ἔρπη pag. 269. l. 5. & 10.
Ἀσγάνδης vel ἀσκάνδης nuntius, vide אזגד *azgad*
Ἀσήμαντα μῆλα non ſunt oves non ſignatæ, ut vult Suidas ſed oves incuſtoditæ p. 450. l. 48.
Ἄσθμα συῶν Nonno ſuum aut aprorum grunnitus p. 7. l. 31.
Ἀσκαλαβώτας *feles* pro *ſtellionibus* Plinius perperam reddit p. 1089. l. 23.
Ἀσκλήπιος Æſculapius unde nomen habeat p. 663. l. 70.
Ἀσπάλαξ vide Σπάλαξ
Ἀσπιδοχελώνη, ceti ſpecies tam portentoſæ magnitudinis ut navigantibus ingentis inſulæ ſpeciem ſæpe exhibeat, Lat. *orca* & Arab. القرش *alkorſchó* p. 935. l. 53.
Ἀσπὶς aſpis ita dicta quia in gyros ſe torquet in clypei modum p. 68. l. 28
Ἀσάνδης pro ἀσγάνδης in Heſychio p. 276. l. 39.
Ἀστεῖος τῷ Θεῷ *venuſtus Deo* Act. 7. 20 id eſt maxime venuſtus Hebræâ phraſi p. 342. l. 63.
Ἀσφράγιστον victimam in Ægypto immolare nefas p. 322. l. 63.
Ἄτυδος *Atydis* nomen Arnobius hirquinum vocat. Nempe עתוד *atud* hircus Hebr. & Arab. p. 369. l. 24
Αὔλιος *veſperugo* ſtella cur vocetur p. 453. l. 22.
Αὐλισμὸς, διανυκτέρευσις *pernoctatio* in Heſychio p. 453. l. 20.
Αὐτόνομον ἀγέλην *gregem liberi paſtus* eas columbas vocat Baſilius quarum Hebræum nomen דרור *deror* à libertate factum eſt p. 65. l. 70.
Ἄφετα & ἄνετα Græci vocabant animalia quæ in Dei alicujus honorem libera dimittebantur p. 659. l. 62. & 70. & p. 660. l. 3. & 1042. l. 65. Ita hircus Azazel dimiſſus εἰς ἄφεσιν p. 659. l. 61.
Ἀχαιὰ *lanæ molles* Heſychio, unde hinnuli ἀχαιίναι p. 63. l. 9. Vide Σπάθη infra
Ἀχέτης cicada canora p. 508. l. 28.
Ἄχι Ægyptium, *carex*, vel quod in paludoſis locis virens naſcitur, ut Hebr. אחו *achu* p. 403. l. 70. Ἄχος idem. Et Heſychio Ἀχιοπῦ pro Ἀχιπόα p. 404. l. 6.

Β, Π, Φ, literæ permutabiles p. 993. l. 50.
Βαί Ægyptiis palmæ ramus, unde Gr. βαΐς & βαΐον p. 115. l. 10.
Βαλλὴν rex Phrygibus, ut Hebr. בעל *Baal.* Dominus p. 369. l. 25.
Βάλσαμον ubi in Judæâ p. 629. l. 1.
Βασσαρὶς *pellis vulpis* qui Coptis βασσώρ p. 12. l. 29.
Βαΰζειν *baubare* catulorum p. 7. l. 23.
Βερβερὶ, *berberi* Indis concha margaritifera p. 488. l. 17.
Βιζάκιον calculus apud Gr. recentiores, ut Chald. בצק *bezik* & בצקא *bizka* p. 423. l. 48.
Βληχᾶσθαι *balare* ovium p. 7. l. 24. Item caprarum p. 420. l. 18. Et puerorum p. 471. l. 1.
Βλήχων pulegium pro γλήχων, quia guſtatum à pecore balatum concitat p. 418. l. 34.
Βοαρμία Minerva Athenis unde dicta pag. 309 l. 31
Βόλιτον & βόλβιτον *bubulum ſtercus* pag. 329 l. 50.
Βόρδων & βορδόνιον, *burdo*, muli genus ex equo & aſinâ nati, unde βορδονάριοι pag. 324. l. 23.
Βόστρυχος propriè *muliebris cirrus* p. 626. l. 75
Βούβαλος vel βουβαλὶς in Græcâ verſione non eſt bovis genus ſed capreæ: Nam inter caprearum ſpecies βούβαλον conſtanter cenſent Herodotus & Ariſtoteles qui Græcos interpretes præceſſerant. Et his poſteriores Strabo, Ælianus, Oppianus, Ammianus, Heſychius & Simocatta. Plinii tamen ævo vulgus imperitum bobus feris bubalorum nomen imponere cœpit. Quod ſequuntur Martialis, Hieronymus & Iſidorus: Et è Græcis Scriptoribus Agathias & Phile p. 284. l. 6. & 285. l. 12. & 910. l. 35. & 973. l. 61.
Βούβαστος felis Ægyptiis, unde Diana *Bubaſtis* quia in felem mutata eſſe creditur p. 642. l. 42.
Βουδινοὶ *Budini* gens Scythica unde à Græcis ſic appellata p. 313. l. 19.
Βουζύγης Heros Atticus, qui primus boves aratro junxit p. 309. l. 28. Nomen illi ex argumento.
Βουπλὴξ aliis ſtimulus, aliis ſecuris boum p. 385. l. 59. & 71. & p. 386. l. 7.
Βοῦς pro bovinâ pelle, aut pro flagello ex bovino corio p. 253. l. 39. Item nummi ſpecies bovis imagine ſignati unde Prov. Βοῦς ἐπὶ γλώττης in eos qui pecuniâ corrupti tacent p. 437. l. 6.
Βοῦς, βοᾶν, *bovare*, *boare*, *boatus* ſunt conjugatæ voces, quas tamen ab invicem deducere neceſſe non eſt, quia omnes fictitiæ ſunt, & à boum voce expreſſæ p. 287. l. 19.
Βούσιρις *Buſiris* urbs unde dicta p. 345. l. 70.
Βούτυρον *butyrum*, quamvis à bove denominetur, non tamen fit ex ſolo bovis lacte, ut Galenus aſſerit p. 474. l. 20. Idem vocabulum à caſeo deducitur, cum butyrum à caſeo ſit omnino diverſum ibid. l. 35. Butyri vox apud Græcos quam recens, cum Hebræum butyri nomen ſit vetuſtiſſimum ibid. l. 45.
Βρένθις lactuca in Cypro. An quia Arab. برد *berda* eſt frigus, & أبردة *ibreda* morbus quo quis ad venerem frigidus & impotens redditur, quod lactucæ proprium eſt p. 603. l. 74.
Βρίσσοι pro Βρύττοι *echini marini* p. 488. l. 37.
Βρυττίνη ἀμοργὸς *bryttina byſſus.* & Βρύττινον πήνισμα *bryttinum ſtamen* unde dicatur p. 488. l. 42.
Βρύττοι marini echini ſpecies, in Ariſtotele βρίσσοι perperam p. 488. l. 35. & 40.
Βρυχᾶσθαι de leone *rugire*, de pardo *rictare*, de urſo *ſævire* p. 7. l. 20. & 26.
Βρυχᾶσθαι *rugire*, & βρύχημα *rugitus* pro שאג & שאגה frequens in Aquila. Sed in Hebræis Senioribus potius ὠρύειν & ὠρύωμα p. 730. l. 1.
Βρωμᾶσθαι *rudere* ut ὀγκᾶσθαι p. 7. l. 20.
Βύσιος Delphis primus menſis vernus, quaſi φύσιος, quia tum τὰ πολλὰ φύται *multa naſcuntur* p. 557. l. 50.
Βύσσος pro *byſſo* fœmininum eſt. Itaque cum pinnas ἐκ τοῦ βύσσου naſci dicit Ariſtoteles, non reddendum *ex byſſo*, ſed ex fundo maris; Et mutato accentu ſcribendum βυσσοῦ p. 490. l. 45.
Βύσσος *byſſus* color qui *byſges* loco aſſumitur p. 990. l. 52. βύσσινον *perpureum* ibid.
Βωσαρὴ *elephas* in Indiæ regione Deſarena, variæ de ea voce conjecturæ p. 429. l. 33.

Γαῖσον *gæſum* non eſt *clypeus*, ut in Joſua reddunt, ſed *genus Gallici teli* p. 137. l. 22.
Γαλεάγρα *feræ cavea* p. 765. l. 24.
Γαλεῶται vates in Sicilia à ſtellionis induſtria putantur traxiſſe nomen. Potius vox Phœnicum eſt, quibus גלה *gala* eſt revelare, quod vatum maxime proprium p. 1087. l. 40.
Γαλεώτης *ſtellio*, qui lentigine plenus eſt. Hinc Eunuchus lentiginoſus Menandro γαλεώτης i. e. *ſtellio* non qui *colore muſtelino* eſt. Ut Terentius perperam reddit p. 1087. l. 36.
Γαμψώνυχες *rapaces aves* ab uncis unguibus p. 13. l. 52.
Γαργαλίζειν non eſt *colare*, ut Eraſmo viſum. ſed *titillare* p. 94. l. 24. Neque eſt *gargarizare*, quomodo accepit Cebetis Arabs interpres ibid. l. 29.
Γαυριᾶν de equo *exultare* cum aliquo ſenſu gloriæ p. 130. l. 4.
Γέλεα & τέλεα idem Heſychio p. 276. l. 37.
Γηρύεσθαι *gannire* aut *iatrare* more vulpis & thois p. 7. l. 27.
Γίννος; vide ἴννος de eo Heſychii locus emendatus p. 233. l. 13. & 40.
Γλῶσσα τρίτη quid ſit in Sirachide, & *lingua triplex* Chald. qualis maledico tribuitur p. 25. l. 60.
Γομφοφαγὴ *clavis connexa* Æſchyli verba Ariſtophani p. 387. l. 11.
Γρύζειν Gr. ſuum eſt ut Lat. *grunnire*, & γρυσμὸς porci grunnitus. Tamen de cane legitur οὐ γρύξει Exod. 11. 7. & Judith 11. 19. Fortaſſe melius ῥύξει vel ῥόξει, quia canum eſt ῥύζειν & ῥόζειν. Tamen nihil mutandum p. 667. l. 16. & 668. l. 4.
Γρυλλίζειν *grunnire* porcorum p. 7. l. 23.
Γρύλλος & γρυλλίων *porcus* p. 1016. l. 48.
Γῦρον unde Græci dixerint p. 548. l. 14.

Δ in Θ Dores mutant p. 983. l. 20.
Δαίδαλος unde dicatur p. 979. l. 35.
Δάμαλες, Δορκὰς, Δορκαλὶς, mulierum nomina apud Græcos p. 924. l. 60. & 925. l. 15.
Δασυλλὶς urſus dictus à denſitate pilorum in etymolog. ut Hebr. דב dob ab hirſutie p. 62. l. 21.
Δασύπους & λαγὼς plane idem. Et falſi lexicographos qui diſtinguunt tanquam diverſa animalia p. 997 l. 61.
Δείλη πρωΐα *veſpera matura*, tempus à prandio proximum, ut δείλη ὀψία *veſpera ſera* (Varroni *veſper* ſerus) circa Solis occaſum p. 559. l. 14.
Δελφῖνος Ægyptiis *elephas.* pag. 248. l. 53. Ex Arabico الفيل *elphil* factum *elphinos delphinos* p. 249. l. 27.

Διαβατήρια Lacedæmone dicta sacrificia pro transitu p. 556. l. 1.

Διάλευκον Bibliorum editores *subalbum* reddunt, cum sit *album in medio* μεσόλυκον, cum extrema sunt diversi coloris p. 479. l. 1.

Διδύμα gemellipara oves, ἀπὸ τοῦ δὶς κύειν p. 512. l. 40.

Διπλοῦν *duplum* i. e. *latum*, ut in Virg. *duplex spina*, i. e. *lata præ pinguedine* p. 947. l. 47.

Δνοφερὸς, ὄρφνιος, ὄρφνινος à tenebris ad negredinem significandam transferuntur. Ita Hebr. ערב *arab* est advesperascere, obtenebrescere, & עורב *oreb* corvus à nigredine sic dictus p. 66. l. 63.

Δόλου τράπεζα *Doli mensa* in Jecore, signum in haruspicinâ p. 502. l. 18.

Δορκὰς caprea à visu, quia est animal ὀξὺ δερκὲς acuti visus p. 925. l. 61.

Δορκὰς, unum è multis nominibus quibus olim amasiis suis proci adulabantur p. 925. l. 34.

Δορκὰς πλατυκέρως, caprea quam à cornuum latitudine platycerotem vocant, id est *dama* p. 966. l. 34.

Δρομεὺς κύφη pro δρομὰς κούφη Jerem. 2. 23. in Aquilâ, Symmacho, Theodotione, unde Vulgatus *cursorem* habet p. 84. l. 27.

E vel H & O permutabiles literæ p. 993. l. 50.

Ἐγκρυφίας vel ἐγκρυπτὸς ἄρτος, *panis subcineritius*, quasi *abditus*, *occultatitius* p. 327. l. 25. Ὀλυρίτης pro ἐγκρυφίας 1 Reg. 19. 6. Forte leg. Κολλυρίτης p. 328. l. 54.

Ἔθων de apro Iliad. 9. v. 554. Al. pro ἐθίζων, Al. pro θέων per metathesin, Al. pro ἔδων Dorice p. 983. l. 18.

Ἑκατὸν μυῶν mutatum in ἑκατὸν ἀμνῶν Gen. 33. 19. Eadem corruptio etiam alibi p. 436. l. 62.

Ἐκπενιέται Hesychio ἐκμηρύζεται pag. 485. l. 47.

Ἐκτραχηλίζεσθαι *obtorto collo trahi* pag. 695. l. 17.

Ἐλαφηβολιὼν mensis Athenis figendis cervis insumebatur qui immolarentur Dianæ ἐλαφηβόλῳ p. 855. l. 19.

Ἔλαφος *cervus* Gr. dictus quia serpentes attrahit p. 886. l. 7.

Ἔλαφος *cervus* & ἐλαφρὸς *levis* conjugata p. 883. l. 28.

Ἐλάχεια *parva*, Homeri vox, Caudæ epithetum in Nicandro & Oppiano. Rittershusius perperam *caudam cervinam* interpretatur, quasi esset ἐλάφεια p. 906. l. 47.

Ἐλεφαντάρχης etsi proprie vocetur qui sedecim elephantis præficitur, & ejus armentum ἐλεφανταρχία p. 266. l. 51. tamen eodem nomine sæpe censetur quisquis pluribus elephantis quantocunque numero præest, ut Hermon cui Philopator quingentos commiserat p. 273. l. 37. Et Seleucum qui multas habuit elephantorum centurias Demetrii adulatores per contemptum vocabant ἐλεφαντάρχην p. 256. l. 25.

Ἐλεφαντιστὴς vel ἐλεφαντάγωγος qui elephanto insiliens eum falce dirigit. Sed ἐλεφαντάρχης qui pluribus elephantis præficitur. Quæ tam differunt quam ἱπποκόμος *equiso* & ἱππάρχης *equitum præfectus* p. 273. l. 43.

Ἐλέφας unde dicatur, Variæ conjecturæ p. 250. l. 56.

Ἐλέφας *ebur* eodem nomine vocatur quo totum animal, per synecdochen totius pro parte p. 253. l. 38. Vox æquivoca quomodo Plinium & Solinum fefellerit p. 261. l. 17.

Ἐλλὸς *cervi hinnulus* sic dictus, ut volunt, tanquam ἐν ἕλει in paludosis locis degens p. 885. l. 14.

Ἔλλοψ *piscis*, ἀπὸ τοῦ ἐλλείπειν τὴν ὄπα quia vocis est prorsus expers p. 38. l. 69.

Ἔλφος *butyrum* Cypriis, fortasse à bove sumptum qui Phœnicibus *alpha* dictus & Hebr. אלף *eleph* p. 315 l. 60.

Ἔμβρυον, *embryum*, fœtus in utero latens p. 8. l. 5.

Ἐμμελῶς alii saltant, id est modeste & concinno corporis motu, alii πλημμελῶς, id est immodeste & inconcinne juxta Platonem p. 349. l. 18.

Ἐμμηλάδας αἶγας *capras quæ cum ovibus una sunt* Hesychio p. 418. l. 14. Ἐπιμηλάδες idem ibid. l. 16.

Ἐμμὸρ τοῦ Συχὲμ *Emor pater Sichem*, non *filius Sichem*. Similes locutiones p. 70. l. 13.

Ἐμπὶς *culex palustris*

Ἐμπυρίζειν *ignem in sacrificia cœlitus immittere*, unde Theodotion ἐνεπύρισεν Gen. 4. p. 539. l. 27.

Ἔμψυχον *animatum* sæpe idem quod *animal* p. 2. l. 2.

Ἐννέωρος & ἐνναέτερος βοῦς *bos novennis* in pleno vigore p. 277. l. 35.

Ἑξάμιτον hodie Ζάμιτον sericus pannus sex filis constans p. 621. l. 35.

Ἐξέραμα *vomitus* 2 Pet 2. 22. Alibi non legitur. Sed ἐξερᾶν *educere*, *expromere*, *evacuare* passim occurrit p. 671. l. 73.

Ἔνυστρον, vide Ἤνυστρον.

Ἐπιανθρακὶς lagani species super carbones tosti. p. 328. l. 2.

Ἐπὶ τοῦ ἥπατος Exod. 29. 13. reddi debet *ad jecur*, non *super jecur* p. 501. l. 12.

Ἐπιθηράρχης qui quatuor elephantis præficitur, ut ejus armentum ἐπιθηραρχία p. 266. l. 49.

Ἐπινεφρίδιον δημὸν *adipem qui est supra renes* Homerus vocat p. 503. l. 72.

Ἐπίπλοον *omentum* Ratio Græci nominis p. 502. l. 68.

Ἐπισκύνιον in leonibus, cuticula quædam quæ super irati leonis oculos demittitur, providentiâ naturæ, ne tela minantia videns terrore percellatur. De hac voce multa, quæ in Stephani Thesauro prorsus omissa pag. 727. l. 8.

Ἐπίταυρος Hesychio *validus*, *robustus*, quasi qui tauro prævaleat p. 287. l. 58

Ἐπταδίδυμος, & contracte ἐπτάδυμος *septemgeminus* p. 397. l. 5.

Ἐρευθίαι vel Ἐρυθίαι à colore rubro dicti sunt boves ab Hercule abducti, non ab Erythiâ insulâ p. 290. l. 17.

Ἐρίβρομος & ἐριβρεμέτης leonum epitheta p. 731. l. 19. & 745. l. 10.

Ἐρινάζειν *caprificari* p. 384. l. 72.

Ἐρίπναι (pro quo perperam ἐπίπλαι in Æliano) præruptæ rupes p. 918. l. 11.

Ἐσμυρνισμένον οἶνον *vinum myrrhatum* Christo in cruce oblatum doctis idem esse quod μεμυρισμένον vel λελιβανωμένον, quia מור *mor* Hebræis non solum *myrrham* significat, sed & aroma quodvis unde vox Græca μύρον p. 260. l. 60.

Ἑσία *focus* pars Jecoris p. 502. l. 27.

Ἐσχαρίτης *focatius panis* ab ἐσχάρα seu foco p. 327. l. 35.

Ἑτερόζυγα Græc. *heterogenea* quæ copulare vetitum Levit. 19. 19. Quo Paulus alludens 2 Cor. 6. 14. vetat ἑτεροζυγεῖν ἀπίστοις pag. 244. 39. & 246. 57.

Εὔζωνος ἀνὴρ *vir ad opus accinctus*. Sic Jos. 4. 13. εὔζωνοι εἰς μάχην p. 598. l. 17.

Εὐθηνεῖν *abundare*, *uberem & fertilem esse*. Pro quo sæpe εὐθύνειν & εὐσθενεῖν perperam scriptum p. 432. l. 56.

Εὐοῖ *Evoe*, vox Bacchantium apud Phryges. Ebr. אבוי p. 369 l. 22.

Ἐχῖνες vel ἐχινώδεις muris genus in Africa p. 1016. l. 61.

Ἐχινοκέφαλος, vide χινοκέφαλος

Ζαγῶσαι & Ζατῶσαι idem Hesychio p. 276. l. 38.

Ζαρήτιοι κροκόδειλοι crocodili Zaretæ fontis prope Chalcedonem

Ζατρίκιον schacchorum ludus Græcis recentioribus unde dictus p. 621. l. 38.

Ζεγέριες in Africâ muris genus p. 1016. l. 60.

Ζιζουλὰν coloris genus Arab. جلجلان *giulgulam* est semen coriandri p. 621. l. 40.

Ζουλάπιον Arab. جلاب *giulab*, Potus ex sirupo & aqua vulgo *Julep* p. 621. l. 42.

Ζοῦπα, Arab. جبة *giubba*, Tunica gossipina cui toga superponitur p. 621. l. 40.

Ζυγάστρια Polluci (ζύγαστρα aliis) arcæ, cistæ p. 369. l. 9.

Ζωάρχος qui uni elephanti præficitur p. 266. l. 48.

Ζῶον *animal* ratione vitæ cur dicatur p. 1. l. 1.

Ἡνίοχος auriga p. 502. l. 27.

Ἤνυστρον vel ἔνυστρον, magnum animalium intestinum; Aliis primus venter animalium quæ ruminant: Ejus nempe tres partes, 1. ἤνυστρον, 2. ἐχῖνος, 3. κεκρύφαλος. Tamen Aristoteli quatuor ventris partes in ruminantibus κοιλία proprie dicta, κεκρύφαλος, ἐχῖνος, ἤνυστρον denique, id est *ima pars ventris*, ab ἤνυσε *perfecit*, quia cibi digestio in prioribus solum affecta hic perficitur p. 505. l. 24.

Ἠχὸς sonus, ἠχέω sono, Dorice ἀχος & ἀχέω ex Hebr. אחים p. 866. l. 12.

Θακεύειν *sedere*, id est exonerare ventrem p. 677. l. 18.

Θαλίας vocari festivas celebritates in quibus θεῶν χάριν ἠλίζοντο in Deorum gratiam congregabantur p. 349. l. 34.

Θαμιάμιθος vide Ζαμιαμίνθη

Θαυμάζειν *mirari* dicuntur aviculæ quæ noctuam circumvolant formæ novitate captæ. Unde & ipsa תנשמת quia stuporem excitat p. 66. l. 7.

ΘΒΑ, *Thba* Coptice *decem millia*. An inde Thebæ Ægyptiæ dictæ, unde olim ad bellum prodiisse ajunt bigarum decem millia p. 169. l. 60.

Θὴρ *fera* κατ' ἐξοχὴν id est leo, ut Arab. السبع Et apud Romanos Scriptores *Libyca* aut *Africana* (sup. *fera*) p. 713. l. 16.

Θήραρχος *qui duobus elephantis præficitur*, & ejus σύσημα dicitur θηραρχία p. 266. l. 48.

Θίβη παπύρου *arca papyracea* in quâ Moses reconditus p. 342. l. 11.

Θοῖνας convivia vocari, quia putabant veteres διὰ θεοὺς οἰνοῦσθαι δεῖν *propter Deos vino indulgendum esse* p. 349. l. 31.

Θρία folia ficus, θριάζειν ficuum folia decerpere collucandi gratia p. 385. l. 1. Unde ἀποθριάζειν ibid. l. 4.

Θύννων *thynnorum* nomen factum ex Hebr. תנין *thannin* p. 51. l. 62.

Θύραι διαφανεῖς δικτυάται quid Polybio p. 593. l. 58

Θῶες à latratu vel ululatu dicti. Nam θωΰσσειν est ὑλακτεῖν latrare in Homero p. 847. l. 29. Iidem Heb. איים *ijim* pag. 845. l. 38. Et Arab. *filiæ awi* p. 845. l. 51.

Ἰέτταν, πατέρας (lege τιτύρους) Κρῆτες, ἢ τοὺς ἀγρίους τράγους. *Iettas Cretes tityros vel sylvestres hircos vocant*: Hesychius pag. 974. l. 57.

Ἰζάνω

Ἰζάνη caprina pellis, ut עזי *izza* Chald. *capra* p.620. l.73. Hac induebantur histriones qui Satyrorum personam sustinebant p.634. l.35.
Ἰκτῖνος *milvus* in Oppiano lupi species. *Milvum* vicissim hodie Græci λύπην vocant à lupino ingenio p.839. l.50.
Ἰλάρχης qui octo elephantis præficitur & ejus armentum ἐλαρχία p.266. l.50.
Ἰλυσπᾶσθαι provolvi, ut in Cratetis adagio, ὗς ἐν βορβόρῳ ἰλυσπᾶται, *sus in cœno provolvitur* p.705. l.69.
Ἶννος Græce *equuleus*. Ita vocantur pumili equi. Et *hinni* qui ex equo & asinâ nascuntur, ut muli qui ex asino & equâ p.232. l.71. & 233. l.3. ὕννος & γίννος fere idem p.233. l.11. De eo Hesychii locus emendatus ibid. l.16. & 49. Ἶννος nascitur ex equo qui ægrotavit. ibid. l.49. & 50.
Ἴξαλη vel ἰσάλη pellis hircina vel caprina p.917. l.52.
Ἴξαλος vel ἴζαλος Homero *ibex*, cum & agrestis capra dicatur, & in rupibus deprehensa, & cornua habuisse ἑκκαιδεκάδωρα palmorum sedecim p.917. l.47.
Ἰξὺν esse *lumbum* multis probatur, & veterum plerosque sic usurpare pag. 507. l.27. Quamvis alii ilia, alii dorsi spinam, alii coxam, alii clunem explicent p.508. l.20. Origo vocis p.507. l.14.
Ἰποκτόνος Hercules dictus, ab occisis vermibus qui vites infestabant p.36. l.32
Ἱππόδρομος Λάγιος Alexandriæ pag. 264. l.58.
Ἱπποτυφία *equinus fastus*, id est cum propter equum superbit eques: Vox Platonis p.173. l.33.
Ἵρδιον pro ῥαίδιον rheda, Suidæ p.229. l 43.
Ἰσάλη & ἰσκλή caprina pellis p.419. l.21. & 22.
Ἴταλος *vitulus* an ex Hebr. עגל p.276. l.32.

K & T. literæ permutabiles p.810. l.54.
Κάβειροι Dii magni apud Phryges, Hebr. כבירים *cabirim*
Καθῆψεν *se alligavit* (vipera Pauli manui) Alii malè *invasit* aut *memordit* (Pauli manum) p.34. l.2.
Καιάδας Lacedæmoniis barathrum in quod maleficos conjiciebant. Nempe καίατον vel καιετὸς est *locus effossus* seu *terræ dehiscentis ruptura quam efficiunt terræ motus*: Ita Hesychius in καίατα. Ab hujusmodi rupturis Lacedæmona in Homero dici volunt καιετόεσσαν, non ut legitur κητώεσσαν p.851. l.5.
Καλαβριωθεῖσαν, vide Κολαβρὸς
Καλαβώτης ut ἀσκαλαβώτης stellio pag. 1089. l.23. Mercerus Proverb. 30.28. pro pisce sumit perperam.
Κάλαμος non est sola *arundo*, sed proprie τοῦ σίτου ὁ καυλὸς *frumenti caulis*, unde ad alia transfertur: Et *calamus* dicta fistula ex calamis conflata. Et *stipula* καλάμη. Et grando *calamitas*, quod comminuat calamum, id est, culmum & segetem pag. 591. l.33.
Καλαῦροψ *incurvus baculus* quo puer elephantem regit p.269. l.13.
Κάλπη *certamen dorsuariorum mulorum*, ut *jugalium* ἀπήνητον p.236. l.12.
Κάλπη seu καλπὶς, Hebræis etiam קלפי *urna* in quam sortes conjiciuntur p.656. l.14.
Κάμηλος non dicitur quasi κάμμηρος, quia κάμπτει τοὺς μηροὺς femora inter incedendum inflectat, nec à χαμαὶ, eo quod humi sedens onus attollit, sed ab Hebræo גמל *gamal* ut agnoscunt Varro & Hesychius p.95. l.72. & p.73. l.1. &c.
Κανδύτανες Polluci (Hesychio κανδύλαι & κανδυτάναι) *arcæ vestiariæ* p.369. l.9.
Κάνεον *canistrum*, pars jecoris p.502. l.11.
Κανθήλιος *magnus asinus*, ut Hebr. קנתל *kanthel*, pro quo Lexicographi Arabum perperam قنبل *kanbel* scribunt. Sed vocis origo Græca est: Græcis enim κάνθων asinus, κανθὶς asina, κανθήλια clitellæ p 184. l.23.
Κάνθων ut κανθήλιος est vegrandis asinus. Et vox fere jocularis est, quam Græci Poëtæ vix aliter quam in ridiculis usurpant p.221. l.53.
Κὰρ ovis apud Iones ex Hebr. כר *car* Κάρνος & κάρος idem. *Caria* provincia inde, & *Caris* pro insulâ Co p.429. l.22. &c.
Κὰρ *pediculus* Homero, si legas ἐν καρὸς αἴσῃ. Sed malim, ἔγκαρος, ut pediculus dicitur ἐγκὰρ, quia est ἐνκάρι *in capite* p.429. l.62.
Καρικὸν θῦμα canis quem Cares immolabant p.691. l.50.
Καρνοστάσιον *ovile*, *ovium stabulum* p.429. l.25.
Κάρος *somnus profundus*, male Postello *carrus* p.1006. l.25.
Καρπὸς, *fructus*. Item *oblatio* ut κάρπωσις, κάρπωμα, ὁλοκάρπωσις p.415. l.12.
Καρχαρόδοντα ζῶα, *animalia quæ serratos dentes habent*, ut leones, lupi, hyænæ, thoes, vulpes, canes &c. p.9. l.50. & p.673. l.31.
Κασορίδες Æliano, Oppiano & Tzetzi, marina animalia tam horrendi ejulatus ut brevi moriatur qui audiverit pag. 1068. l.10. Quod fabulosum ibid. l.51.
Κατ' αἶγας ἀγρίας, Abominantis sermo, & malum deprecantis, ac in sylvestres capras avertentis, ut Hebræi in hircum *Azazel* p.661. l.22.
Καταῤῥάκτης *Catarrhactes* avis unde dicatur p.65. l.40.
Κατατείνειν, tortorum verbum p.594. l.72.
Κατοιάδες, capræ quæ in Lacedæmoniorum exercitu gregem ovium præcedebant, ut Diis litarent p.418. l.21.
Κατωνάκη, Lanea vestis densa cum ipso vellere ad fimbriam assuto p.419. l.65.
Κεγχρὶς vel κεγχρίδίας serpens à maculis milii magnitudine & colore sic appellatus p.68. l.29.
Κεμὰς *capreæ hinnulus* dum adhuc in speluncâ cubat, ut νεβρὸς hinnulus jam major, qui exit ad pascua pag. 892. l.9. Item κεμὰς *fulvæ capreæ species* p.53. l.1. & 911. l.70. quæ est velox instar turbinis p.926. l.21.
Κενοτάφια in Gr. vers. 1 Sam. 19.13. forte imagines cenotaphiis imponi solitæ, quæ absentem aliquo modo referrent pag. 623. l.68.
Κῆπφος *Cepphus*, lari species, vel avis ceppho congener, quæ spumæ aviditate inescatur. Hinc Proverb. 7.22. Κηπφωθεὶς *seductus*, *inescatus* p.15. l.50.
Κέρας *poculi genus*, unde κεράσαι, & Bacchus ταυρόκερως p.317. l.43.
Κεράταρχης qui triginta duobus elephantis præficitur, & ejus armentum κεραταρχία p.266. l.52.
Κεράτια *siliquæ porcorum* Luc. 15.16. Non leguminum siliquæ quas Græci λοβοὺς vocant, Galli *gousses*; quomodo κεράτια perperam reddunt vernaculi interpretes, sed ceraunia arboris fructus siliquis digitalibus inclusi. Hi fructus κεράτια id est cornicula dicuntur à corniculis quæ in eo eminent. Sed & siliquæ cornuum in modum curvatæ sunt, unde *falcatas* vocat Plinius. Arbor Gr. κερωνία & κερατωνία. Lat. *ceraunia* & *siliqua*, Syris & Heb. חרוב *charub*, Arab. خروب *charub* & خرنوب *charnub*, Gr. hodie χάρουβα Hisp. *algaroba*, Ital. *caroba*, Gallis *carouge* p.708. l.3. &c.
Κερδὼ *vulpes*, unde κερδάλεος *astutus*, κερδοσύνη *astutia* p.859. l.44.
Κέρκος *mus agrestis* Hesychio p.1022. l 4.
Κῆβος, κῆπος, κεῖπος, *cephus*, simiæ aut cynocephali genus in Æthiopia. Male κῆπον id est, *hortum* dici volunt, quod hortum imitetur colorum varietate, cum sit Æthiopica vox p.993. l.4. & 42.
Κιδάφη vulpes, κιδαφεύειν dolose agere p 859. l.47.
Κίκερος in Hesychio terrestris crocodilus p. 1063. l.22. Alludit Copticum χαρσκι ibid. l.28.
Κιλίκιοι τράγοι, Cilicii hirci, qui sunt pilis densioribus, quales in Cilicia. Unde cilicia & cilicina quæ ex pilis constant p.641. l.9.
Κίναδος Siciliotis *vulpes*: Sophocli, Aristophani & Theocriti κακοῦργος *pravus*, πανοῦργος *versutus* p.859. l.45.
Κιννύρα Hebr. כנור *cinnor* decem chordis instructa plectro pulsatur p.461. l.7.
Κινώπετα animalia à motu dicta p.979. l.60. Ita dici solas aves, ὧν κίνησις ἐν τῷ πέτεσθαι *quæ volando moventur*, falso asserit Eustathius ibid. l.60. Alii sola terrestria, quasi κινώπεδα *quod in solo moveantur* p.980. l.13.
Κινωπισταί *reptilia* in Nicandro à motu dicta p.980. l.15.
Κιῤῥὸς *coloris gilvi*, qui flavo dilutior est, & equis, vino & crudo lino communis. Gall. *fauve* in equo dicitur. *Metinus* idem quia malis concolor p.109. l.22.
Κίρκος accipiter. Item lupi species in Oppiano p.822. l.14.
Κλεῖθρον proprie claustrum ἀπὸ τοῦ κλείειν à claudendo: Pro cavea leonum sumitur in Plutarcho, ut Hebr. סגור *sugar*, à verbo סגר *sagar* claudere p.765. l.11.
Κλίσις vel κλισίον *stabulum* ἀπὸ τοῦ κλίνεσθαι, eo quod in eo recubant pecora. Suidas κλείσιον perperam tanquam à κλείειν p.468. l.37.
Κλουβὸς κλωβὸς, κλωβίον, *avium cavea*, ut Hebr. כלוב *club* Jerem. 5.27. p.662. l.53.
Κνακὸς *color varius* ψαρὸς in Hesychio, unde κνακίας equi, & κνάκων hirci nomen. A cneco, cardui genere, cujus semen album & rubrum est, aut flos croceus & fructus albus p.111. l.25.
Κνίδη *urtica* ἀπὸ τοῦ κνίζειν *à vellicando*, ut Arab. قريص *korrais*. Nam قرص *karasa* est vellere p.507. l.63.
Κνυζηθμὸς *canum blanda vox*, quam Homerus latratui opponit p.667. l.69.
Κνώδαλον *fera* à motu dicta, ut Hebr. זיז *ziz*. Nugantur esse maris belluam ἀπὸ τοῦ κινεῖσθαι ἐν ἁλὶ, cum ad formam nominis pertinet quod vox desinit in δαλον. Talia δαίδαλος, ἀμύγδαλος, κορυδαλὸς, σκάνδαλον, σάνδαλον, &c. p.59. l.12. & 979. l.34.
Κνὼψ *cæcus*. Cur ursus inde dicatur κνωπεὺς κνωπεὺς & κνῶπις p.809. l.30.
Κόης sacerdos Phrygibus ut Hebr. כהן *cohen* p.369. l.21.
Κόκκυξ, σπονδύλιον, ὀῤῥοπύγιον idem sunt p.498. l.48.
Κοκκύγινος color, κοκκύγη arbor, unde κεκοκκυγωμένος voces in Hesychio ita scribendæ p.991. l.7.
Κολαβρὸς *porcellus*, unde Gr. Job. 5.4. κολαβρισθείησαν *despiciantur*, *atterantur*, *vilescant*, quia sus apud Hebræos animal fuit vilissimum p.8. l.10. & p.707. l.4. In Hesychio

Hesychio scribitur etiam per α, καλαβριϲθείησαν, & per ω κωλαβριϲθείησαν ib.

Κόλουρα animalia caudis mutilata, quæ ideo ad sacrificia inepta sunt p. 524. l. 11.

Κολχικὸς κόλπος *Colchicus sinus*, (hodie *Cochin*) in Indis, unde affertur כלך *calcb* vel כלכא *colcha*, id est τὸ πίννινον ἔριον *lana pinnæ* seu conchæ margaritiferæ p. 489. l. 70. &c.

Κόνιλος in Æliano, & κόνικλος in Polybio & Galeno *cuniculus*, Hispanica vox p. 1002. l. 42.

Κοππατίαν equum non dici, quia terram ungula κόπτει καὶ κοιλαίνει pulsat & cavat, sed propter literam *coppa* femori impressam. Ita Σαμφόραι *Samphoræ* propter *San* p. 129. l. 6.

Κορνοπίων dictus Hercules à fugatis locustis p. 36. l. 33.

Κορυδαλὸς unde dicatur p. 979. l. 36.

Κορύπτειν *cornu ferire* p. 526. l. 30. κορυπτίλος *cornupeta* ibid. l. 37.

Κοχλίας est ἑλικτὴ ἀνάβασις gradus in cochleæ modum, ut Hebr. לול *lul*, unde שבלול *sabbelul* limax, quia ישב בלול *jasab belul* habitat in cochlea p. 70. l. 25.

Κριθίας vel κριθίασις, equi morbus ex intempestivo ordei esu contractus p. 159. l. 14.

Κριθῶντα vel κριθιῶντα πῶλον vocat Æschylus equum nimio ordei pastu lascivientem p. 159. l. 12.

Κροαίνειν vel κατακροαίνειν de equo, ungulæ crebro motu terram fodere atque atterere in Homero, Oppiano & Chrysostomo p. 128. l. 9.

Κροκόδειλος *crocodilus*, Ionibus olim lacertæ genus in sepibus & maceriis commorari solitæ p. 1060. l. 3. & 10. Itaque crocodilus à croceo colore non dicitur, nec quia crocum timet ibid. l. 5.

Κροκόδειλος χερσαῖος *crocodilus terrestris*. De eo multi veteres p. 1060. l. 41.

Κροκοπίνοις μαλλοῖσιν (ita legendum in Ezechiele Tragœdo non κροκωτίνοις) *croceis pinnæ velleribus* p. 489. l. 2.

Κτίλος (pro ἄκτιλος) in Homero, aries dux gregis p. 424. l. 32.

Κτὶς vel ἰκτὶς *viverra*, animal feli simile, ὀρνιθοφάγον, multi usus in venatione cuniculorum, Gall. *furet.* p. 986. l. 52.

Κυβέλη *Cybele*, mater Deûm Phrygibus, quia חבל *chibbel* est parere p. 369. l. 23.

Κύκερος τὸ ἐλάχιστον minimum, ut Hebr. רקיק *rekik* tenue p. 1063. l. 32.

Κύναιδος, κυναῖος *impudens* Hesych. Item Κυνεῖς, ἀναιδεῖς. Κυνώη, ἀναιδεστάτη. Κύντερον, ἀναιδέστερον. Κύντατον, ἀναιδέστατον. Multa hujusmodi vide p. 688. l. 73. &c.

Κυναλώπηξ quidam in Comico in quo vulpina vafrities juncta fuit cum canina impudentia p. 35.

Κυνάρια Matth. 15. 27. non sunt Melitæi catelli, sed canes quivis infra molossos & vertagos p. 668. l. 70. & 683. l. 36.

Κύννης, Κυνίδης, Κυνίδαι genus sacrum Athenis. Κυναίγειρος, Κύνα, Κύνη, Κυνίσκη, Σκύλαξ, hominum nomina fuerunt apud Græcos à cane deducta p. 664. l. 7

Κυνικὸς Nabal cur vocetur in Græca vers. p. 663. l. 63.

Κυνικοὶ Cynici Philosophi sic dicti, quia impudentissimi p. 689. l. 59.

Κυνοκέφαλος, vide Σχινοκέφαλος

Κυνοκοπεῖν verberare aliquem ad instar canis, id est, tergum fustibus egregie dedolare p. 687. l. 14.

Κυνόμυια mulier vel Dea in Homero ab impudentia sic dicta, voce ex cane & musca composita quæ duo animalia omni pudore carent p. 689. l. 21. Nicium scortum ita dictum ibid. l. 32.

Κυνόπανες vide Κυνοπεῖναι

Κυνοπεῖναι Salmasio populi qui caninâ fame laborant, ex Tertulliani Apolog. Sed Vossius legi mavult Κυνόπανες *Cynopanes* pag. 667. l. 8.

Κυνόσαργες *Cynosarges*, locus Athenis ita dictus, eo quod sacra faciente quodam Didymo κύων ἀργὸς canis albus victimam rapuit p. 688. l. 51.

Κυνοσφαγοῦς θεᾶς, id est Hecates, cui canes immolabantur in antro Samothraciæ Zerintho p. 691. l. 66.

Κυνοφθαλμίζεται impudenter aspicit p. 689. l. 15.

Κυνώπης, κυνὸς ὄμματ᾽ ἔχων, κυνῶπις κυνοβλὼψ, canino aspectu, id est impudenti, inverecundo p. 689. l. 10.

Κυρηβάσασθαι vel κυριβάσασθαι dimicare, ab hircis & arietibus desumptâ voce. p. 529. l. 40. Κυρηβασία pugna quæ fit cornibus ibid. l. 44. Κυρηβάζεις ictus hircorum & arietum qui capitibus dimicant ibid. l. 47.

Κυρίσσειν & κυριβάσασθαι, arietibus & hircis commune, qui cornibus se mutuo impetunt p. 420. l. 32.

Κυρίττειν *cornibus pugnare* corifcare arietum magis proprium p. 426. l. 51. Inde Hesychio διακυρίττεσθαι ibid. l. 55.

Κύρτωμα *cameli gibbus* p. 6. l. 60.

Κυψέλη vel τυψέλη aurium sordes p. 641. l. 25.

Κύφων non solum lignum tortorium significat sed reum hac pœna dignum p. 695. l. 2.

Κύφων catastæ genus quâ rei vinciebantur & torquebantur. pag. 694. l. 34. Al. κλοιὸς, vinculum ligneum in quo qui detinentur incurvari coguntur, nec possunt se erigere ibid. l. 56. &c. Nempe damnatorum cervices premunt ibid. l. 64.

Κύων ἐπὶ δεσμὰ, *canis ad vincula*, Erasmi adagium ex Hesychio & Zenodoro, quod sacrum esse nescivit, & in Græcâ vers. reperiri Prov. 7. 22. sed pro κύων legendum κύφων p. 693. l. 3.

Κωδωνίζειν de equis est τῷ κώδωνος ψόφῳ tintinnabuli sono explorare an bellicos strepitus ferant p. 141. l. 26.

Κωλαβριθείηζαν, vide Κολαβροὶ

Κῶλον *habena fundæ*, unde dicta p. 461. l. 3.

Κωλώτης stellio dictus ἀπὸ τῶν κώλων. Κῶλα sunt manus & pedes. Manus id est pedes anteriores, quos Arabes *manus* vocant, ut Solomon Prov. 30. p. 1088. l. 50. Eodem pertinet generale lacerti nomen

Κώνωψ *culex vinarius* p. 70. l. 12.

Κῶς vel κώδιον, vellus ut Arab. كد *cad.* p. 429. l. 57.

Λ in multis vocibus adesse vel abesse. Sic idem sunt αἰψηρὸς & λαιψηρὸς, ἄχνη & λαχνὴ, ἀπήνη & λαπήνη, εἴβειν & λείβειν p. 229. l. 3.

Λαγιδεῖς *lepusculi* in Strabone sumuntur pro *cuniculis*, Græci aliud cuniculi nomen non habent. Vulgatus itidem Prov. 30. 26. *Lepusculus plebs invalida*, pro Hebr. שפנים p. 1002. l. 37.

Λαμᾶς *mus* in Hesychio & λοιμὸς *lues* vicinæ voces, quarum una potuit pro altera usurpari, & sic muribus tribui clades à lue accepta p. 1020. l. 41.

Λαμπυρίδες vide Πυγολαμπάδες

Λαμπυρὶς in Lycophrone *vulpes*: Et *canis* in Theocrito λάμπυρος, quia vulpi similis. Cur vulpes ita vocetur p. 858. l. 60. &c.

Λαπήνη vel λαμπήνη ut ἀπήνη, mulare vehiculum p. 229. l. 5.

Λάπτειν, Gallis, *laper* de cane &c. aquam lambendo bibere. Vox fictitia quæ bibentis canis strepitum utcunque imitatur p. 672. l. 65. Ἀπολάπτειν lambendo ebibere pag. 673. l. 25. Id iis omnibus convenit qui dentes habent serratos ibid. l. 29.

Λάταξ animal amphibium castori & lutræ congener p. 1073. l. 25.

Λαφυγμὸς canum & porcorum immensa aviditas p. 666. l. 62.

Λαχανὸν vulgo *olus*, Atticis *beta* unde λαχανίζειν *languere*, *lachanissare*, Augusto betissare p. 975. l. 47.

Λεβηρὶς in Strabone & Erotiano *cuniculus*, vox Massiliensium. Alioqui enim Græcis λεβηρὶς serpentis exuviæ p. 1002. l. 43.

Λειότης *lævor* non semper τῇ δασύτητι hirsutiei, sed & τῇ τραχύτητι asperitati opponitur p. 488. l. 24.

Λεκάνη *pelvis* ut ܠܩܢܐ *lakna* Syr. & Chald. p. 549. l. 40.

Λέων *leo* ἀπὸ τοῦ λάω seu λεύσσω video, unde ἀλαὸς cæcus, quia animal est acerrimi visus, vimque totam habet in oculis p. 61. l. 49. & 715. l. 59. Inde Hebr. ארי *ari* pro ראי *rai* à visu facto nomine p. 61. l. 52.

Λῆνος *lana*, vox ex Æschylo, Apollonio & Hesychio nota. Itaque lanæ vocabulum Græcum esse apud Varronem scribunt Callimachus & Polybius p. 481. l. 70.

Λητὼ *Latona*, quia fingitur in murem araneum esse mutata, qui Hebr. לטאה *letaa* nonnullis p. 1073. l. 29.

Λίκνον vannum & cunas sonat, unde Philoxenus, Λικνίζω *vanno*, *vannio*. Et aliæ Glossæ optimæ *Vacillant*, λεκανίζουσι, βαμβαίνουσι: Rescribe Λικνίζουσι, non Λαχανίζουσι, ut vir magnus in Suetonium p. 975. l. 55.

Λινοκαλάμη in lignis apud Hebræos p. 592. l. 11.

Λὶς leo ex Hebræo ליש p. 61. l. 55.

Λιχὰς Arab. الفتر intervallum inter pollicem & indicem extensos p. 943. l. 64.

Λοβοὶ *siliquæ leguminum*; unde πολύλοβος *multas* habens siliquas, καρπὸς ἔλλοβος, fructus siliquâ inclusus p. 708. l. 10.

Λοβὸς *lobus auris*, ἀπὸ τοῦ λαμβάνειν pag. 494. l. 3.

Λοβὸς τοῦ ἥπατος, non est membrana tenuis quâ Jecur integitur, ut contendit Fullerus: Sed è quatuor aut quinque Jecoris lobis maximus ille qui lobus dicitur κατ᾽ ἐξοχὴν, in quem incidit vesica fellis p. 501. l. 3.

Λογικὸν ζῶον *animal rationale*, ut ἄλογον *ratione* carens 2 Pet. 2. v. 10. p. 3. l. 6.

Λύπη cur milvus hodie Gr. vide in Ἰκτῖνος.

Λυκοθάρσης, λυκοθράσης, λυκόφρων, *audax*, *magnanimus*, *lupino animo præditus.* Lupus enim Martium animal & Marti dicatum

catum fuit. Itaque nonnullæ gentes λυκηθμῷ *lupino ululatu*, tanquam incentivo carmine, ad pugnam se incitabant. Et lupi nomen Herculi inditum. Ita sub lupi typo Benjamitæ designantur propter bellicam fortitudinem p. 828. l. 50.

Λυκοσπάδες ἵπποι p. 673. l. 49. Hi unde dicantur non constat: Neque quicquam affert Plutarchus quod cordatis satisfaciat. Græci, qui ad linguæ suæ genium barbaras voces deflectunt, videntur sic appellasse equos *lacus Padusæ*. Ibi enim nascebantur, in Henetis prope Adriam p. 674. l. 26.

Λυκόφως crepusculum unde dicatur p. 9. l. 26. & p. 826. l. 19. & 43.

Λωτ, ἀσπάλαξ *talpa*, Hesychio mus cæcus terram penetrans p. 1024. l. 63.

Μαιμάσσειν *strepere*, *turbari*, *tumultuari*. Unde Jupiter Μαιμάκτης dictus Atheniis, quasi furiosus & turbulentus. Et Μαιμακτηριὼν hyemalium mensium primus, quo Jovi Mæmacti sacra fiebant μαιμακτήρια dicta, ut pacatior esset hyems. Hinc Græci interpretes de mari dixerunt ἐμαίμασσε Job. 38. 8. Et de canibus μαιμάξουσιν Ps. 59. 7. 15. Et de corde, μαιμάσσει Jerem. 4. 19. Sed imperiti Scribæ hanc vocem ubique corruperunt. Et Hieronymus, in Jeremiam fatetur eam à se ignorare p. 665. l. 74.

Μαλάχη *malva* dicta est ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν, eo quod molliat ventrem, non ex Hebræo מלוח *malvach*, ut conjectat Bootius, cui מלוח est *malva* p. 878. l. 18.

Μανδύας vel μανδύη, vide מדו

Μάραγνα *taurea* in Hesychio, ubi perperam μάραινα p. 317. l. 60. Μαράγνων Plato Comicus vocavit τὴν μάστιγα. Euripides posuit pro supplicii genere. In Chald. 1 Reg. 12. 11. מרגנין *margenin* sunt flagella seu baculi aculeati pleni spinis. In Glossis *Marrugina* est paliuri species.

Μαργαίνειν *lascivire*, ut cum de suibus dicit Democritus apud Clementem ἐπὶ βορβόρῳ μαργαίνουσιν *in cœno lasciviunt*. Unde Aratus σύες φορυτῷ ἐπιμαργαίνουσαι p. 706. l. 21.

Μάταια *idola* Græcis & quorsum pag. 642. l. 55.

Μάχαιρα, *machæra* pars Jecoris p. 502. l. 10. & 21. & 27.

Μεγαλεῖον & Μεταλεῖον idem unguentem p. 276. l. 41.

Μεγάλη ἡμέρα *magna dies* à Judæis vocabatur quodcunque festum p. 568. l. 2.

Μεθοδείας τοῦ διαβόλου Ephes. 6. 11. quidam esse volunt *diaboli obambulationes*. Sed Suidas rectius τέχνας ἢ δόλους. Hesychius quoque τέχνας: Sed ibi legas perperam μεθοδίτας p. 755. l. 31.

Μεθύειν *inebriari* dictum, quia μετὰ τὸ θύειν p. 349. l. 29.

Μένδης Ægyptiace hodieque hircum sonat p. 641. l. 70. Proinde Pan Μένδης Ægyptiis dictus l. 73. Et in ejus honorem ab hircis & capris abstinebant l. 74. Cum hircis quomodo fornicati sint vide p. 642. l. 7. & 10.

Μεταλεῖον vide Μεγαλεῖον

Μηκάζειν, caprarum proprium, ad eum qui toxicum bibit à Nicandro translatum pag. 471. l. 5.

Μηκᾶσθαι *balare* caprarum est, unde Homero μηκάδες αἶγες p. 7. l. 21.

Μηκᾶσθαι in Eustathio caprarum, leporum & cervorum est p. 884. l. 35. Et in Æliano ἡ μηκὴ cervo tribuitur, sic legendum, non μυκή ibid. l. 37.

Μηκασμὸς capris potius, tamen etiam ovibus tribuitur p. 420. l. 26.

Μῆλων communi nomine oves & capræ continentur p. 418. l. 65.

Μηλωτὴ tam capræ quam ovis pellis p. 419. l. 18.

Μηλωταὶ vestimenta ovium Matth. 7. 15. propria prophetarum p. 530. l. 43. & pag. 827. l. 16.

Μερυομένη Prov. 31. 13. filum deductum glomerans Hesychio ἐκτεινομένη Malim ἐκπηνιζομένη p. 485. l. 20

Μελίτη, Μυλήτα, Μύλιττα, quorum hoc in Herodoto, illa in Hesychio leguntur, Urania Venus Assyriis, ab Hebræo מלט *malat* parere p. 292. l. 2.

Μολίβρια aprorum catuli p. 8. l. 10.

Μόλυνσις & στάτευσις, imperfectæ coctionis duæ species, quarum illa ἑψήσει elixationi, hæc ὀπτήσει assationi opponitur. Ita ut in una caro sit solum semi elixa, in alterâ semiassa p. 595. l. 19.

Μονιὸς ἄγριος est *aper* non *onager*, quomodo Cyrillum in Oseam accepisse scribit Hesychius. In quo tamen non legitur μονιὸς sed ὄνος ἄγριος p. 870. l. 26.

Μονόπειραι in lupis qui non confertim sed singuli prædantur pag. 825. l. 32. Aliis μονόλυκοι & μονιοί ibid. l. 39.

Μονοτρόπους de quibus Ps. 67. 7. iis opponit Cyrillus qui sunt duplici corde. Ibi tamen μονότροποι non dicuntur viri simplices, sed יחידים solitarii, id est qui sunt sine liberis p. 491. l. 21.

Μοσχίας vide Ἀρνειός

Μοσχιναῖοι Hesychio σκιρτητικοί, quia vitulus est animal σκιρτητικὸν p. 288. l. 51.

Μόσχοι Æliano pulli elephantorum, qui Plinio vituli pag. 251. l. 37. Μόσχος de bubalidis catulo in Palladio pag. 276. l. 15. Μοσχίον agnus in Polluce, ibid. l. 10. & Μοσχίας aries triennis in Istro ibid. l. 13.

Μυγάλη non dicta est, ut volunt, quia ἐκ μυὸς καὶ γαλῆς ex mure & mustelâ nascitur, sed quia colore mustelæ, magnitudine muri similis p. 1064. l. 17. Latine est *musaraneus*.

Μυίαγρος & Μυιώδης Deus muscas amoliri creditus, ut Beelzebub p. 36. l. 40.

Μυκᾶν mugire boum est p. 7. l. 20. Baccho tributum & Xantho amni p. 471. l. 11. Etiam leo μυκᾶται Apoc. 10. 3. Nempe in Plutarcho, leones si quid capiant, catulos suos advocant rugitum edentes mugitui similes. De quo leonis mugitu Theocritus, Seneca & Oppianus p. 731. l. 34.

Μυκᾶσθαι *mugire* & μυκηθμὸς *mugitus* ab M incipiunt; quia M literarum omnium optime boum vocem exprimit. Itaque à Quintiliano vocatur litera mugiens p. 287. l. 20.

Μυλήτα & Μύλιττα, vide Μιλίτη.

Μυοκτόνος, vide Σμινθεὺς

Μυόξος vel μύωξος glis p. 1019. l. 29.

Μυρμηκολέων leonis species in intima Africa p. 721. l. 60.

Μυωπάζων 2 Pet. 1. 9. Alii à muribus, alii à talpis hoc vocabulum deducunt, alii ab iis qui solum proxima vident, qui Græce dicuntur μύωπες. Sed μυωπάζειν est oculis nictare & connivere, ut μύειν & καμμύειν p. 31. l. 9. &c.

Μύωψ asilus, culicis genus ab effectu dictus, quia in boum oculos incurrens, ad continuas oculorum nictationes eos adigit. Aliis οἶστρος & βύτυπος p. 33. l. 1.

Νάκη vel νάκος tam ovis quam capræ pellis, contra quam sensit Etymologus p. 419. l. 38. Origo vocis Hebræa & Syra ibid. l. 72.

Νακοτιλτεῖν vellera tondere aut vellicare. Νακότιλτος vulsus instar velleris, Νακοτίλτης proprie vellerum evulsor p. 419. l. 53. tamen à veteribus pro ovium tonsore habetur, quia in vocum explicatione non tam etymon quam usus respicitur p. 482. l. 24.

Νεβρὶς hinnuli pellis p. 12. l. 18.

Νεβροὶ hinnuli, i. cervorum catuli p. 8. l. 9.

Νεβρὸς & κεμὰς quid differant, vel in Κεμὰς Νεποδὲς Homero Phocæ dictæ, non quod sint plane sine pedibus, sed quia brevissimos habent. Sic in avibus cypseli ἄποδες dicti à brevitate pedum p. 46. l. 20.

Νέφος nubes fronti leonis incumbens quid sit in Aristotele p. 726. l. 55. & 727. l. 7. & 728. l. 2. Ὀφρύων νεφέλη aut νέφος superciliorum nubes in Sophocle & Euripide ib. l. 8.

Νέων *novorum* mensis sup. καρπῶν aut χιδρῶν, aut γενημάτων Mensis *Abib* p. 557. l. 34.

Νινήατος *Nænia* vox Phrygum in Hesychio ex Hebr. נהי נהיה *nehi nihja* lamentum lamenti Mich. 2. 4. p. 369. l. 23.

Ξ in ἐξὺς facta ex *Caph* & *Samech* & כסל p. 507. l. 14.

Ξάριος *ruber*, *rufus*, ut ὀσκάριος, & ex eadem origine p. 104. l. 36. & 290. l. 2.

Ξυλόγλυκον, *siliqua* seu κεράτιον. Ita enim Glossæ, *Siliqua*, κεράτιον, ξυλόγλυκον; quod insigni errore vir doctissimus glycyrrhizam exponit in Glossario Græco barbaro p. 208. l. 44. De xyloglyco aliter erravit Isidorus ibid. l. 49.

Ξυλοκέρατα ἃ καὶ κέρατα, siliquæ ceratoniæ arboris in Symeone Sethi, quia lignosæ sunt p. 708. l. 33.

Ὀβρίκαλα *hystricum catuli* p. 8. l. 10.

Ὀγκᾶσθαι *rudere* asinorum est p. 7. l. 20.

Οἰόλυκος *Oeolycus* ab ovibus & lupis cur dictus Theræ filius p. 438. l. 40. & p. 530. l. 46.

Οἰοπόλα poetis montana loca, vel quia solitaria, vel quia in iis ὄιες πολοῦσι *oves degunt* p. 516. l. 33.

Οἴσυπος tam capræ quam ovis sordes aut fimus p. 420. l. 12.

Οἶστρος, *œstrum*, *asylus*, unde δάμαλις παροιστρῶσα Os. 4. 16. juvenca œstro percita p. 304. l. 53.

Οἰωνοὶ non modo aves à quibus petuntur auspicia, sed & οἱ ὄφεις serpentes p. 21. l. 48.

Ὀκτάποδες *in* Scythis, quotquot domini sunt boum duorum & plaustri unius p. 313. l. 17.

Ὀλμισκοι *mortariola*, dentium capsulæ seu alveoli. h. e. loculamenta maxillarum, in quibus conduntur dentes p. 203. l. 37.

Ὀλοκαυλεῖν vel ὁλοκαυτεῖν *holocausta ferre*, in Xynoph. Strab. Plut. & Æliano p. 321. l. 43.

Ὀλυνθιάζειν *caprificari* p. 384. l. 73.

Ὀμβρίκια *catuli ferarum* p. 8. l. 6.

Ὀνελάφων συνωρίδας *asini cervorum bigas* in Philadelphi pompa habent quædam Athenæi editiones, sed male, cum nulli sint ὀνέλαφοι p. 915. l. 32.

Ὄνος παρὰ τὴν ὄνησιν ut *jumentum* à *juvando*. Idem ὑποζύγιον Apuleio *subjugum*. Ita

Ita mulus כוודן *chudan* Chald. quia כדן *chedan* est subjicere p.
Ὄνυξ *unguis* pars jecoris p. 502. l. 10. & 21.
Ὀρειπέλαργος, quasi *ciconia montana*, aquilæ species p. 231. l. 73.
Ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον 2 Tim. 2. 15. Vox ex sacrificiis petita p. 324. l. 64.
Ὀρίγανος Ἡρακλεωτική *Origanus Heracleotica* hyssopi folio similis p. 588. l. 71.
Ὀρίγανος ὀνῖτις, *origanus onitis* vel *asinina* hyssopo similior p. 588. l. 74.
Ὄρπη Hesychio ferrum quô elephantem verberant p. 269. l. 19. Vide Ἄρπη & Καλαύροψ
Ὄρυξ in Glossis *oppopa* vel *uppupa*. Item *subula*, instrumentum fossorium acutum quo terra eruitur, & lapides fodiuntur. Aliis instrumentum ferreum quô lapides primo rudimento punguntur, priusquam poliantur. Subulas quoque Latini appellarunt, unde subulis impositi lapides apud autores de limitibus. Itaque ὄρυξ & subulo dictum animal quod cornu habet instar subulæ, aut instar τοῦ ὄρυγος sive fossorum, sive lapicidarum p. 970. l. 26.
Ὄρυξ animal in caprearum aut cervorum genere, quod μονόκερων & δίχηλον unicorne & bisulcum describunt Aristoteles & Plinius. Et Hesychius capreæ concolor p. 945. l. 72. Sed Oppianus aliter p. 947. l. 1. De ejus fortitudine p. 968. l. 17.
Ὄρφνιος & ὄρφνινος, vide Δνοφερός
Ὀσκάριος *ruber*, *rufus* Græcis recentioribus ex Arab. أشقر *askar* p. 104. l. 36
Οὐρεὺς *mulus* non dicitur παρὰ τὸ οὖρον, sed quasi ὀρεὺς ἀπὸ τῶν ὀρῶν à montibus, in quibus qui educantur duriores habent ungulas, & ad laborem sunt aptiores. Iidem ad opera montana sunt valde idonei p. 231. l. 48.
Οὖρος Epiphanio non est *urus* Cæsaris, sed animal bovi simile, serratis cornibus, quibus arborum ramos dissecat, & tandem in iis hæret ut Eustathii ἀνθόλοψ p. 913. l. 34.
Ὀφιονῖκος lacertus qui serpentibus prævalet, ut Arabum *guaril*, & apud nos lacertus viridis p. 1072. l. 52.
Ὀφίων, id est נחש, dictus vatum antiquissimus, à serpente sumpto nomine p. 22. l. 26
Ὀψάριον in Joanne passim *pisciculus*: cum ὄψον sit opsonium quodvis, piscis id obtinuit, ut ex omnibus obsoniis solus ὄψον diceretur propter saporis præstantiam. Et diminutivum ὀψάριον à multis usurpari probatur in Athenæo p. 41. l 55.

Παλτὸν pilum sex cubitorum fuit, in anteriore parte lanceam habens, in posteriore lignum globosum p. 140. l. 25.
Πανθήριον thos, qui & λυκοπάνθηρ p. 801. l. 68.
Παρασκευάζεσθαι Senioribus *purgare ventrem*, malim ἀποσκευάζεσθαι p. 677. l. 15.
Παρασκευὴ Judæis *dies Veneris*, quia fuit ad Sabbatum præparatio pag. 567. l. 1. Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα, id est illa ad Sabbatum præparatio quæ incidit in Pascha ibid. l. 20.
Παρδαλέη non solum pardi pellis, sed & alia quævis, modo varia. Ita Satyricam vestem textilem Pollux vocat παρδαλῆν ὑφασμένην. Chiron Orpheo in Argonaut. dat νεβρὶν παρδαλέην. Aristophanes describit porphyriones παρδαλᾶς ἐνημένας p. 787. l. 3.
Πάρδαλιν & *pantheram* idem esse probant rationes decem p. 800. l. 10.
Πάσχα ἀπὸ τοῦ πάσχειν qui veteres deducant p. 557. l. 9.
Πασχαλικοὶ, festorum observationi maxime addictus p. 556. l. 67.
Πατταλίαι cervi anno secundo dicti, cum cornua recta habent & simplicia, παττάλων id est paxillorum instar. Latine *subulones* à subulis, nobis *brocards* pag. 921. l. 57.
Πανσικάπη, machina rotæ similis collo jumentorum triturantium & servorum in pistrino molentium indita ne ederent p. 401. l. 54.
Πείκειν in Hesiodo & Theocrito non est ovium lanam vellere, sed tondere, & πέξις Hesychio tonsio p. 482. l. 14.
Πενταέτηρος *quinquennis*, & ἐννέωρος *novennis* bos, quomodo in Homero idem sint, ut vult Aristoteles p. 277. l. 14.
Περιβόλια Græcis recent. idem quod παράδεισοι *vivaria* barbare *brolia*, Gall. *breuils* p. 867. l. 73.
Πέρδιξ θηρευτὴς ἐν καρτάλλῳ *perdix venator in cavea* Sirach. 11. 31. quid sit p. 17. l. 6.
Περίνεφρος ovis circa renes justo pinguior, unde in morbum incidit qui Aristoteli σκεφαλισμὸς, legendum σφακελισμὸς, id est gangræna p. 504. l. 30.
Περισαυλακισμὸς sacrum expiatorium in quo canis immolabatur p. 691. l. 73.
Περίστυλον pars templi p. 264. l. 29. & regiæ domus ibid. l. 30. Et Alexandriæ portio vel platea à columnis quibus ambiebatur sic dicta ibid. l. 37.
Περσικὸς & Μηδικὸς ὄρνις cur *pavo* veteribus p. 65. l. 61.
Πηγὸς (quasi firmus & bene compactus) ab Homero dicitur equus *niger*, quia nigri equi fere sunt validiores p. 107. l. 2.
Πιμελὴ *arvina* ex Hebr. פימה *pima* p. 506.
Πιννικὸν, id est margaritæ ex *pinna* educuntur, id est ex concha margaritifera p. 490. l. 18.
Πιννικοῦ κολύμβησις *pinnici piscatio*, id est margaritarum p. 490. l. 4. 11.
Πίννινον ἔριον, *pinnæ* seu conchæ margaritiferæ lana p. 488. l. 10. Marinum vellus, lana mollis pinnis annexa ibid. l. 50.
Πιννινότριχα πρόβατα, oves quæ lanam habent ejusdem coloris cum pinnarum vellere, id est aurei p. 489. l. 2.
Πίνωσις χρυσῆ, *aurum pinnæ vellus* p. 489. l. 11.
Πιρίοσας elephas Hesychio p. 250. l. 21.
Πίτυλος *remi strepitus in aqua* p. 178. l. 43.
Πλεμμελῶς vide Ἐμμελῶς
Πιθηκοῦσσα cur quæ aliis insula *Inarime* & *Enaria* p. 994. l. 2.
Πομπαῖος θεὸς Mercurius, id est ψυχοπομπὸς, qui animas sub tristia Tartara mittit p. 651. l. 62.
Πόρις *juvenca*, ut Hebr. פרה *para* p. 278. l. 51.
Πράσιοι maximi elephantorum in India à loco dicti p. 250. l. 14.
Πριαμωθῆναι Priami more radi, quia in Tragœdiis Priamus rasus exhibebatur pag. 482. l. 72.
Πρὸ τῆς ἑορτῆς Job. 13. 1. idem est quod ἐν τῷ προεορτίῳ, quod ita præcedit festum ut tamen sit pars festi. Multæ similes locutiones p. 364. l. 74.
Πρὸς κέντρα λακτίζειν *in stimulos calcitrare*. Proverbium in usu apud Græcos veteres, ex quibus tamen non sumpsit Christus Act. 9. 5. p. 387. l. 17.
Προυνικοὶ, Hesychio cursores citi & expediti. Byzantinam esse vocem ait Pollux à novæ Comœdiæ scriptoribus usurpatam. Sed Chald. פרונקא *prouneka* est tabellarius, cursor. Et Arab. فرانق *phuranik* tigris p. 794. l. 35.
Πυγάργος aquilæ genus à candicante cauda sic dictæ. Item damæ vel capreæ species, quæ retriores partes albas habet pag. 902. l. 38.
Πυγολαμπάδες Aristoteli, quæ aliis λαμπυρίδες, *cicindelæ* vel *noctilucæ*, quibus caudæ noctu tam lucent quam si faces haberent tergo infixas p. 858. l. 55.
Πύλη *porta*, pars jecoris p. 502. l. 9. Al. plur. πύλαι l. 14. & 20.
Πυρεῖα & πυραθεῖα Persarum in quibus æternum ignem servabant, & pro Deo colebant p. 363. l. 31. 34.
Πύῤῥικον asinum Græce etiam fuisse dictum (ut Hispan. *burro* & *burrico*) probatur ex Hesychii loco qui emendatur pag. 181. l. 64.
Πύῤῥιχος *rufus* de tauro in Theocrito. Alii *Epiroticon* intelligunt à Pyrrho rege qui in Epiro regnaverit. Cui sententiæ favere videntur Aristoteles & Plinius p. 289. l. 72.
Πύσσαχος in Hesychio lignum curvum vitulis circa nares appositum, quo prohibentur ne lacteant, Hebr. נימון pag. 1036. l. 63.
Πωλεῖν vendere ἀπὸ πώλων ab equuleis p. 12. l. 55. Vide ὠνεῖσθαι & ἀρνυσθαι
Πῶλοι *pulli* proprie orygum & bubalidum p. 8. l. 8.

Ραβδίζειν grana virgâ excutere p. 310. l. 40. 43.
Ῥαέδιον Hesychio pro ῥαίδιον *rheda*, Hesychius in λαμπήνη p. 229. l. 43.
Ραιβὸς *varus*, cui crura sunt introrsum obtorta, ut βλαισὸς *vatius* cui extrorsum p. 584. l. 26.
Ραιφὰν vel Ρεφὰν recte Amos 5. 26. pro Hebr. כיון *chijun* vel *chaivan*. Saturnus enim Arabice hodieque كيوان *chaiwan* dicitur & Ρεφὰν Coptice pag. 864. l. 23.
Ῥὴν agnus, vide ῥήνικες & ἀρνακίδες *agninæ pelles una cum lana* p. 423. l. 2. *Rheno* etiam inde ibid. l. 7.
Ῥῆξαι *lacerare* suum proprium Matth. 7. 6. ut compositum σύῤῥηξαι p. 705. l. 46.
Ῥίζεις quos in Æthiopia Strabo ex Iphicrate describit, aliis *Taurelephantes* pag. 251. l. 50.
Ῥίσκος *riscus*, *cista*, non est nomen Græciæ recentioris ut à Polluce creditum p. 369. l. 9. Origo vocis ibid. l. 2.
Ῥόμβος, vide Ἀιετοῦ ῥόμβον
Ῥομφαία *romphæa* Thracici teli genus, cujus media pars lignea, media ferrea p. 137. l. 43.
Ρύζειν, ῥόζειν, ῥοίζειν, ἀράζειν, ἀραρίζειν, canum est, à voce A R quam edunt linguâ inter dentes vibratâ p. 667. l. 40.

Σ factum ex aspiratione in σῦς pro ὗς & similibus p. 990. l. 37.
Σ pro *Lamed* finali in Ἀννίβας, Ἀσδρούβας, Γόλγος &c. p. 507. l. 15.
Σ pro M Hebræo, in κρόκος & λεὼς pag. 507. l. 20.
Σ pro N Hebræo in ἄγγος, ζύφος, κοὴς, Νισίβις, Σεπφωρὶς &c. pag. 507. l. 23.
Σ pro R. in σκίγκος p. 507. l. 23.
Σαίνειν de cane, caudæ & aurium motu blandiri, ut αἰκάλλειν. Canes sic adulantes Hesychius vocat σαινύρας & σαινυρίδας p. 681. l. 53.

Σαί-

Σάκταρον, saccharum Hesychio pag. 518. l. 14.

Σαμιαμίνθη *stellio* Græcis recentioribus ut Hebr. שממית *semamith* p. 67. l. 50. & 1086. 17. Aliis θαμιάμιθ☉ & ψαμαμίνθη ibid. l. 18.

Σάμφοραι equi quibus σὰν femori impressum, vide Κοππατίαι

Σάνδαλον, unde dicatur p. 979. l. 38.

Σαράπις seu *Serapis* Ægyptius, ex Julii Firmici sententia. Josephus Saræ pronepos sic dictus, quasi Σαρᾶς ἀπὸ pag. 337. l. 28. Aliis Σοράπις, quasi Σοροάπις, id est apis loculo conditus ibid. l. 40. & 57. Aliis quasi שור־אב *sor-ab* princeps pater, vel שור־אב *sor-ab* taurus pater ibid. l. 74.

Σαράπις Hesychio Persica tunica, & Πλȣ́των *Pluto* pro quo perperam Πλάτων p. 339. l. 33.

Σαρωνὶς quercus. An hinc Druides Diodoro Σαρωνίδαι p. 306. l. 73.

Σαῦρα ἡλιακὴ lacerta solaris p. 1048. l. 9.

Σαῦρα φαρμακὶς (al. φαρμακῖτις) in Nicandro est *salamandra* pag. 1086. l. 55. Sed Scholiasti salamandra est stellionis species ibid. l. 62.

Σηκοὶ tam caprarum quam ovium caulæ p. 419. l. 14.

Σημάντορες pastoribus præfecti & præpositi, non qui oves signant p. 450. l. 42.

Σιβύνη Persici teli genus, quod & ζιβύνη in Græca vers. Forte Chald. [illegible] *sibula* id est *spica* à formâ dictum, aut quia ferro spicatum erat. Παλτὸν *pilum* vocant Xenophon & Arrianus, cujus descriptio est in Suida p. 139. l. 31. &c.

Σικάριοι *Sicarii* latrones qui sicis seu gladiolis utebantur ejusdem fere magnitudinis quæ Persarum acinacum p. 140. l. 62.

Σίμοι Æthiopes qui & [illegible] à nasi simitate dicti. Vulgo *Auxumitæ*, Vide [illegible]

Σίττα vel ψίττα apud Theocritum & Eustathium βȣκολικὸν ἐπιφώνημα p. 321. l. 35.

Σίτων *Siton* Philoni Biblio Dagon, quasi ὁ σίτȣ frumenti Deus p. 365. l. 47.

Σκαίρειν primo *moveri*, deinde etiam *saltare* sonat, ut Hebr. רעש p. 71. l. 16.

Σκάλοψ in Aristophane *talpa*, non quasi κεκαλυμμένȣς ἔχων τȣ̀ς ὄπας *oportos habens oculos*, ut absurde Etymologus, sed ἀπὸ τȣ̃ σκάλλειν ἢ σκαλεύειν à fodiendo p. 1024. l. 65. & 1027. l. 5. Σκαλόπεζα item dicta, ut ἀργυρόπεζα pag. 63. l. 62. & 1027. l. 8. Σκαλοπιὰ in Theophrasto *talparum latibulum* seu *foramen*, non *scolopendra*, ut interpres habet inepte p. 1027. l. 12.

Σκαμβὸς varus, compernis ut ῥαιβὸς p. 584. l. 26.

Σκάνδαλον unde dicatur p. 979. l. 37.

Σκαφεῖα *des miroirs ardans*, Plutarchus in Numa p. 363 l. 23.

Σκέλ☉ crus, unde κατὰ σκέλ☉ βαδίζειν *pedatim incedere*, in Philosopho, cum pes dexter sinistrum non transgreditur sed subsequitur, quomodo leones & cameli incedunt p. 728. l. 34.

Σκεφαλισμὸς morbus in ovibus ex renum nimiâ pinguedine, *gangræna*. Ita Aristoteles, sed legendum σφακελισμὸς p. 504. l. 31.

Σκολόπαξ *gallinago*, à longo rostro instar σκόλοπ☉ seu pali. Quo pertinet etiam Hebr. קורא *kore* p. 66. l. 45.

Σκύζȣσι *leniter obmurmurant*, ut canes cum dormiunt p. 680. l. 73.

Σκύβαλον *stercus*, quasi κυσίβαλον, quod canibus projicitur p. 671. l. 33.

Σκύλακες *canum & luporum catuli* p. 8. l. 9.

Σκύλαξ, hominis nomen proprium ut multa alia à cane sumptum, vide Κύνης

Σκύμνοι catuli proprie leonum, lyncum, thoum, tigridum p. 8. l. 7. Σκύμνȣς exponit Hesychius leonum fœtus & aliorum animalium p. 714. l. 11.

Σμινθεὺς & Μυοκτόνες, Apollinis epitheta ab occisis muribus p. 36. l. 31.

Σȣ̃σον lilium Phrygibus, ut שושן *sosan* Hebræis p. 369. l. 25.

Σπάδιξ Polluci ῥάβδος φοίνικος, Gellio *avulsus à palmâ termes cum fructu*. Item rutilus & spadix phœnicei synonyma: exuberantiam splendoremque significat ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris nondum Sole incocti p. 114. l. 60. Hujus coloris fuit Sejani equus p. 115. l. 5.

Σπάθη *radius textoris lanâ involutus*. Et ἀχαιὰ in Hesychio *lanæ molles*. An hinc hinnuli σπιθίναι dicti & ἀχαίναι, quia cornua habent lanam mollitie referentia p. 63. l. 9. & 921. l. 54.

Σπάλαξ vel ἀσπάλαξ *talpa* non dicitur παρὰ τὸ σπᾶν à trahendo, sed ex Attico σκάλοψ per metath. p. 1026. l. 71.

Σπάταγοι vel σπάταγγοι, Hesychio σπάταγγαι, marini echini majores pag. 488. l. 38.

Σπιθάμη, Arab. الشبر spatium inter pollicis & auricularis extrema. Lat. dodrans, palmus major p. 943. l. 66.

Σπονδύλιον *vertebra*, Κόκκυξ ita vocatur κατ᾽ ἐξοχὴν, quia vertebrarum maxima, ut Samaritanus [illegible] p. 498. l. 43.

Σπυράδες, σφυράδες, σπύραθοι, σπύριαι, σπορθέγγια tam ovium quam caprarum excrementa p. 420. l. 3

Σταθμοὶ & παραστάδες, januæ postes dicti, quia stant immobiles. At iidem Hebr. מזוזות *mezuzoth* à valvarum motu quæ illis innituntur p. 593. l. 34.

Σταῖς adeps, item massa farinacea aquâ subacta quam *pastam* vulgo appellamus, unde σταιτώδης *pastaceus* p. 670. l. 16.

Στέρνον vide στῆθ☉

Στῆθ☉ Gr. non significat totum pectus, sed summam partem prope jugulum & claviculam, ut στέρνον partem inferiorem in qua mammæ. Στῆθ☉ Arab. نحر *nahar* p. 124. l. 29. & l. 42.

Στίλ☉, ut κτίλ☉, Aries dux gregis pag. 424. l. 32.

Στοίβη, *acervus*, *strues*, *congeries* unde στοιβάζειν & ἐπιστοιβάζειν congerere, in acervum colligere p. 854. l. 10.

Στρατεῖ☉ Bithynorum primus mensis vernus cur ita dictus p. 558. l. 16.

Συανία *convitium*, *manuum consertio*, pro quo male θυανία in Epicharmo pag. 349. l. 48.

Συῆλαι, Gall. *seuils*, suum aut aprorum volutabra, Latine *lustra*, *lacunæ*, *lamæ* p. 706. l. 27.

Συκάζειν & ἀποσυκάζειν ficus edere vel colligere p. 384. l. 63. & 65. Item grossos seu ficus immaturas colligere, & ex caprifico suspendere, ut demorsæ à culicibus citius maturescant ibid. l. 70.

Συκῆ Αἰγυπτία Hesychio eadem arbor quæ *Ceratia Ceratonia*, *Ceronia* sed insigni errore, quemque refellunt Theophrastus & Plinius p. 708. l. 55.

Συνόδοντα ζῶα, animalia quæ continuos dentes habent ut equi, boves &c. p. 673. l. 31.

Σφακελισμὸς morbus ovium, qui male in Philosopho scribitur σκεφαλισμὸς, ibi vide

Σφαλὸς ligneum pedum vinculum, pro quo male σφάκελ☉ in Epicharmo p. 349. l. 50.

Σφὴξ vespa, ut σφῆκες & σφηκίσκοι dicuntur parva ligna in acutum collecta, & in hominibus σφηκώδεις qui sunt corpore graciles nec ventricosi p. 70. l. 1.

Σχινοκέφαλ☉ in Comico Pericles, quia caput habuit oblongum in squillæ formam. Alii perperam legunt Κυνοκέφαλον aut Ἐχινοκέφαλον p. 689. l. 40.

Σῶθις Ægyptiis *canis*, ut hodieque Coptis p. 691. l. 37.

Τάλις virgo nubilis & alicui desponsata p. 425. l. 30. Ut Chald. טליתא *talitha* puella ibid. l. 28.

Ταλίξαι elephanti in Indiâ à loco dicti, post Prasios maximi p. 250. l. 15.

Ταράξιππ☉ in Olympicis ludis Deus quem sacrificiis placabant, ne stadium decursuris equis vanos terrores immitteret p. 142. l. 9. Is nonnullis Ischenus Gigas ad sedandam famem ibi immolatus & sepultus ibid. l. 18. Aliis Myrtili pater aut filius, ibid. l. 27. Alius in Isthmo Taraxippus, alius item in Nemeâ ibid. l. 40.

Ταυρᾶ & ταυριᾶν vacca dicitur, cum insano libidinis æstu rapitur, & sus καπρᾶν, & equa ἱππομανεῖν, & canis σκυζᾶν pag. 294. l. 4.

Ταυρεία *taurea*, lorum bovinum, Hebr. בקורת p. 317. l. 58.

Ταυρελέφαντες in Philostorgio & Nicephoro quale animal 251. l. 41. Vox utrobique corrupta, ibid. l. 47. An hi Strabonis ῥίζεις ibid. l. 50.

Ταῦρον Etymologus dici vult quasi γαῦρον p. 276. l. 36. cum sit vox Phœnicia תור Θώρ p. 60. l. 36. & 277. l. 65.

Τέλεα vide Γέλεα

Τετίμηται verbum præteriti temp. sæpe est præsens p. 339. l. 9.

Τετραδίδυμ☉ contracte τετράδυμ☉ quadrigeminus p. 397. l. 5.

Τετρακόρων☉ Hesiodo cervus quasi quatuor cornicis ætates vivat p. 59. l. 9.

Τετυρωμένον ὄρ☉ Ps. 68. 16. pro Hebr. הר גבננים Vulg. *montem coagulatum* habet, Psalterium vetus *incaseatum*, Hilarius *montes caseatos* p. 316. l. 56.

Τήλεφ☉ dictus διὰ τὸ θηλάσαι αὐτὸν ἔλαφον, cerva eum lactavit pag. 920. l. 38.

Τίφη ἢ καὶ σίλφη, *tiphe quæ & silphe*, animalculum scarabæo simile, in quod Bœoti si facem aut tale quid infixerint, quidvis incendere posse se putant p. 858. l. 32.

Τράγος *hircus*, quasi τραχὺς à pilorum asperitate p. 61. l. 4. & 641. l. 8.

Τράπεζα mensa in jecore quid sit p. 501. l. 50. & 502. l. 9. Hebræi plur. num. טרפשין vocant p. 502. l. 1. & 29.

Τραπεζῆες *mensarii* canes in Homero qui ad domini mensam aluntur, ut canes purpurati divitis Luc. 16. p. 669. l. 55.

Τρίκερος de ariete *ter tonsus* id est triennis. Vide Ἀρνειὸς.

Τριχιῶντες *pilosi*. Aquilæ pro Hebr. שעירים Procopius dæmonum genus esse dicit sylvestre & tenebrosum p. 643. l. 38.

Τρυγὸς Æolice τυργὸς *turtur* p. 276. l. 35.

Τρυφαλίδες Hesychio τὰ τμήματα *segmenta mollis casei*. Sic Hebræis חריצי החלא p. 316. l. 3.

Τύλος *cameli gibbus*, unde δίτυλοι Diodoro cameli qui bina habent tubera p. 6. l 60.

Τύμπανα Matris Deum Phrygibus ex Hebr. תפים *tuppim* p. 369. l. 23.

Τυργὸς vide τρυγὸς

Τύφος Ἀιγυπτιακὸς In Philone non est *typhus* aut *stultitia Ægyptiorum*, ut viri magni exponunt, sed *Typhus* seu *Typhon* Ægypti Deus p. 339. l. 68.

Τυφῶνος ἀφρὶς *Typhonii Spuma* sal Ægyptiis p. 343. l. 41.

Τυφώνων *typhonum* pro φωνῶν *vocum* in Aquilâ legit Hieronymus Es. 13. 21. p. 866. l. 20.

Τυψέλη, vide Κυψέλη

Ὑβὸς *cameli gibbus* p. 6. l. 60.

Ὑλακτεῖν Latrare, canis proprium p. 7. l. 23. Item vulpis & thois ibid. l 27.

Ὕννος vide ἶννος

Ὕπτιον *in subrectum* pro *supino* reddit Plinius p. 1089. l. 24.

Ὗραξ *sus* Æolibus, & Nicandro *sorex*, quia sorices rostro porcos referunt p. 1016. l. 49.

Ὑσγινος, *hysginus color* hyacinthino & Janthino proximus & ex hyacintho factus p. 990. l. 45. Byssinus, seu purpureus color, pro hysgino Ibid. l. 52. Aristolochiæ flos aliis purpureus aliis hysginus, ibid. l. 57. Hysginus color violaceus ibid. l. 65. In Pausania Galatæ coccum *hysgen* vocant, tamen alii distinguunt ibid. l. 70.

Φάγιλος agnus (male φάγηλος) cum edulis esse incipit. Cujus formæ ὄργιλος, αἴγιλος νεογιλὸς, &c. p. 428. l. 52.

Φαλαγγάρχης qui sexaginta quatuor elephantis præficitur, & ejus armentum Φαλαγγαρχία p. 273. l. 35.

Φαμενὼθ mensis Ægyptius qui Martio fere respondet & militibus Mavortia tela ministrat p. 558. l. 31.

Φαντασιοκοπῶν ἐν τοῖς οἰκέταις, qui imaginaria de causa in domesticos commovetur Gall. *fantasque*, *ombrageux* p. 778. l. 2. At Φαντασιοκόπος qui vanis imaginibus percellitur, ut ἐπιδοκόπος qui vanâ spe lactatur ibid. l. 12.

Φάρυγξ non solum fauces sed & os significat p. 756. l. 50.

Φατνώματα non sunt *præsepia*, ut ridicule vertunt Græci textus interpretes Soph. 2. 4. sed *laquearia* p. 1083. l. 6.

Φαττάγης in Indis animal crocodili terrestris specie p. 1060. l. 58.

Φιάλη *phiala* Athenæo, æneum quid & patulum lebeti simile, ex utraque parte auritum p. 549. l. 54. quasi πάλη ἀπὸ τοῦ πιεῖν ἅλις, quia continet quantum ad bibendum satis est ibid. l. 58.

Φλία, πρόθυρον *vestibulum* p. 593. l. 65.

Φουκᾶς *Zythum* in Symeone Sethi, ut Arab. فقاع *phuka*. Hoc vocabulum Meursius non intellexit p. 261. l. 35.

Φρατρία, Hebr. חבורה sodalitium eorum qui Paschalem agnum simul comedunt p. 58. l. 53.

Φριμάττεσθαι *balare* caprarum proprium, ut μηκᾶσθαι p. 7. l. 21.

Χαμαιλέων unde dicatur p. 1081. l. 40.

Χαροπὸς ravos leones Homerus cur appellet p. 61. l. 46.

Χελύνιον vel Χελώνιον in Græca versione reddit Henricus Stephanus *dorsi convexam partem*, *armum* &c. cum sit *labium* p. 506. l. 11.

Χελωνὶς Judith. 14. 13. in quâ repertum est cadaver Holofernis è strato projectum, Hesychio est limen januæ, nobis idem quod קבה *kubba* Num. 25. 8. & Arabibus hodieque القبة *alkobba*. Hisp. *alcoba* vel *alcova*, conclave camerati vel testudinei operis in quo lectus est. Potuit etiam χελωνὶς à materia dici, quia in magnatum spondis multus fuit testudinis usus p. 1092. l. 37.

Χερνίτης λίθος *charnites lapis* apud Persas ebori similis, in quo Darius conditus p. 254. l. 1. De nomine conjectura ibid. l. 7.

Χηλαὶ forcipes pro ungulis ovi & capræ pag. 620. l. 28.

Χὴρ hericius ἀπὸ τῆς χηρώσεως dictus, quia solitarium animal; ut ex χεὶρ factum *hir* pro volâ manus, ita ex χὴρ *her*, *herix hericius*, *herinaceus* p. 1009. l. 30. & 1039. l. 62.

Χοιρογρύλλιος Græcis est שפן *saphan*. Hericium multi exponunt. Scholiastes in Proverb. *piscem* aut *leporem* aut *œstrum* seu *asilum*. Chœrogryllii Græci vetustiores non meminerunt. Aristophanis scholiastes solum dicit esse animal. Sed in Lexico Coptico Arabice redditur *Jerboa*; & quidem vere. Quod animal ex Arabibus est notissimum p. 1009. l. 60. Dicitur χοιρογρύλλιος à porci saginâ & specie p. 1016. l. 46. vide γράξ,

Χόριον, *secundinæ*, membrana quâ cervæ fœtus involvitur, quam à partu cerva comedit. Plinius herbam esse putavit magno errore, quem corrigere Salmasius conatus est, sed parum felici successu p. 890. l. 61. Pro χόριον Græci κόριον & Vulgata *corium* habet Deut. 28. 57. p. 891. l. 10.

Χραμαδοῖλαι Hesychio canum pigerrimæ & tardissimæ p. 686. l. 56.

Χρεμετίζειν *hinnire*, equi proprium p. 7. l. 19.

Ψάκαλον *fœtus nuper editus* p. 8. l. 6.

Ψάμαθον arena p. 1076. l. 31. vide Ἄμαθον

Ψαμαμύθη, vide Σαμιαμύνθη

Ψὰρ sturnus avis varia, unde ψαρὸς varius ad instar sturni, & ὑποψαρὸς, λευκοψαρὸς, &c. *Psaronius* lapis Thebaicus mortariis conficiendis p. 110. l. 35.

Ψίττα ut Σίττα in Theocrito, vox quâ pastores gregem ad festinandum incitant p. 321. l. 35.

Ψίχια *micæ* Matth. 15. 27. id est frustula tam parva ut micarum instar sint. Neque enim micas proprie dictas canes colligunt, sed gallinæ & aliæ aves acuti rostri p. 669. l. 38.

Ψόαι vel ψύαι *lumborum musculosæ partes* p. 506. l. 38.

Ψοφώδη *obstrepera* in Cyrillo perperam pro ψοφοδεῆ ad quosvis sonos pavida, meticulosa p. 1019. l. 69.

Ὦα, ᾤα, οἴα, ovis pellis cum lanâ oræ vestis assutâ, qui mos fuit veterum, & ipsa vestis ora inde dicta p. 423. l. 16.

Ὠνεῖσθαι emere ἀπὸ τῶν ὄνων ab asinis p. 12. l. 54. Vide πωλεῖν & ἀργυρῶσθαι

Ὠρύεσθαι ululare luporum proprium p. 7. l. 24. In Polluce luporum, vulpium & thoum. In aliis canum ululantium. Græci tamen interpretes de leone passim usurpant. Ita etiam Petrus Apostolus. Theocritus quoque, Apollonius, alii p. 730. l. 18.

INDEX

Vocum aliquot aut vere LATINARUM *aut etiam* BARBARARUM *quæ in prima parte hujus operis explicantur.*

Accingi aliquem ad iter aut ad opus dicimus. Et poeta, *Accingunt omnes operi*. Et *accinctus* sumitur pro homine industrio & expedito, qui est εὔζωνος ἀνὴρ, Hebr. חלוץ quia חלצים sunt lumbi ubi cingulum p. 598. l. 10.

Æripedem cervam, poeta dixit per crasin, pro *aeripedem*, si Servio credimus. Quin *æripedem*, id est, χαλκόποδα ἰσχυρόποδα, quo sensu Gr. poetæ equos & tauros χαλκόποδας passim appellant pag. 882. l. 17.

Affirmare, id est claudere. Apuleius: *Pertica quâ stabuli fores affirmari solebant*, id est claudi p. 32. l. 24.

Agnus

Agnus ab ἁγνὸς, quod caſtum ſignificat, eo quod ſit hoſtia pura & immolationi apta p. 582. l. 46.
Ambegnæ oves, i.e. gemelliparæ, quaſi ex utraque parte agnos habentes p. 512. l. 42.
Anthalopus, vide Ανθόλοψ
Arare aliquando obſcœno ſenſu ſumptum p. 406. l. 52.
Arge venatrix in cervam mutata Nomen alludit ad עריגה *ariga*, quâ voce cervi ruditum ſignificari putant p. 883. l. 49.
Aſſa caro, id eſt ſola, ut *aſsâ voce canere*, id eſt ſolâ voce, nullo organo adhibito p. 597. l. 45.
Attæ, qui propter vitium crurum aut pedum plantis parum inſiſtunt, & attingunt magis terram quam ambulant. Forte ab Hebr. אט *at* p. 600. l. 23
Atys unde dicatur p. 369. l. 23.
Averrunci Dii ἀποπομπαῖοι θεοὶ p. 651. l. 59.
Auſpicium ab avibus ſpeciendis, quia priſci augures dicebantur avem *ſpecere*, id eſt aſpicere & contemplari p. 19. l. 30.
Badius forte pro *baidius*. Βαὶ Ægyptiis palmæ ramus, unde βαΐς & βαΐον Gr. p. 115. l. 10.
Balare & *dibalare* ad homines translatum p. 470. l. 71.
Balatus ovibus capriſque communis p. 420. l. 14.
Ballecola dhab in Arabe Pandect. p. 1063. l. 24.
Barba leonis, unde Martialis, *Barba vellere mortuo leoni*, & Homerus λῖς ἠϋγένειος p. 796. l. 39.
Barriunt elephanti p. 7. l. 39.
Barrus elephas, unde *barrire* & *barritus*. Feſtus à ſono vocis, ut balare in ovibus. Dubito, quia bariendi vox plenum boatum exprimit, cum elephanti vox ſit valde exilis, Gr. τρισμὸς, Arabibus *ut vox infantis*. Annon potius barrus à בער *baar* pro bruto? Iſidoro vox eſt Indica. An hinc Indiæ urbs Eriſto baria? p. 249. l. 49.
Baſſaris pellis vulpis; qui Coptis *baſor* p. 12. l. 29.
Belbus in Julio Capitolino hyæna, quæ & *bellua* in epiſtola Barnabæ & Philoxeno. p. 1008. l. 24.
Beſtia pro *beſcia* à Græc. βόσκημα p. 641. l. 27.
Betiſſare pro languere Auguſti vox, Catullus, *languidior betâ* p. 975. l. 71.
Bicodulæ ἴυγγες ſeu motacillæ Apulejo p. 24. l. 62.
Bidentes oves, in quibus duo dentes ſe exerunt cæteris altiores, quod fit circa bimatum. Falluntur tamen qui *biennes* reddunt, quaſi D. eſſet inſertum. A dentibus enim facta vox, non ab annis p. 430. l. 70. &c.
Bigenera animalia, ex diverſo genere nata, ut leopardus, mulus, &c. p. 56. l. 5.
Bilingues Salmaſio dicti ſerpentes, & duplicem habere linguam, quia tam tremulo motu linguam criſpant ut non una ſed gemina eſſe videatur. Quin ſerpentis lingua vere biſulca eſt aut triſulca etiam p. 24. l. 62. & 25. l. 10. 32.
Biſon ſylveſtris tauri genus, Ariæ idem quod Hebr. רישון *diſon, vel D in B mutato, vel librarii vitio*. Quæ conjectura refellitur p. 903. l. 40.
Blaterare de camelo & ariete p. 471. l. 8.
Bobus adſcribi bubalos, alces, uros, bonaſos, biſontes: Cervos etiam ab Arabibus. Et Pauſaniæ rhinocerotes ſunt Æthiopici tauri. Ita & elephantes priſcis Romanis *Lucæ boves* p. 250. l. 62.
Borax lapis *crapaudinæ* in Pandectario, lege *Botrax* p. 1063. l. 48.
Bos à *boatu* dicitur, vel *boatus* à *bove* tam Gr. quam Rom. p. 410. l. 40.
Bovare, Ennius *clamore bovantes* tanquam à bove p. 471. l. 21.
Botrax in Arabe Pandectario Hiſp. idem quod *dhab*. In Iſidoro *botrax inter lacertorum genera, quod ranæ habeat ſpeciem* p. 1063. l. 44.
Brolia Gall. *breuils*, vulgo *pares*, vide Περιβόλια
Bubalus Gr. capreæ ſpecies. Tamen ævo Plinii uris imperitum vulgus bubalorum nomen impoſuit. Et in Agathia bubalus definitur taurus in ſylvis paſcens, & montanus, cornibus obvios impetens p. 285. l. 14.
Buda, ulva in Servio & Epigr. vet. Inde factum ut *buda* (Gall. *boue*) primo paluſtrem uliginem, deinde etiam lutum quodvis ſignificaverit. Et *budia* (Gall. *bauge*) apri volutabrum p. 706. l. 36.
Burrus Gr. πυῤῥός, & *burrichus* πύῤῥιχος p. 104. l. 57.
Byzantiaci lacerti in Statio qui? p. 1060. l. 32.
C & *T* permutantur p. 641. l. 22.
Cabiri unde dicantur p. 369. l. 20.
Cæciliana lactuca à Cæcilio Metello, qui Conſul creatus eſt primo Punico bello p. 604. 65.
Cæſar Mauris elephas, nempe qui natus erat in Cæſarienſi Mauritania, ubi multi elephantes. Sic in Indiâ *Praſii* & *Taxilæ* elephantes à locis dicti p. 250. l. 18. 22. 34.
Calamitas unde dicatur vide in Κάλαμος
Calamus ſcriptorius, quomodo cum Græci καλάμῳ nunquam ſcripſerint, hujus tamen uſus à Romanis ad Chaldæos, Arabes, Æthiopes & Perſas eſt propagatus p. 591. l. 40.
Calones qui ligna in caſtra portabant, ut lixæ aquam p. 596. l. 71.
Calopus vide Ἀνθόλοψ.
Camœnæ olim *Caſmœnæ* p. 367. l. 64.
Canicula Iſidoro ferreus harpax p. 61. l. 37. Vide *Lupus Caninus*, *Caninius*, *Canulejus*, *Catulus*, *Catullus*, &c. nomina Romanorum à canibus deducta p. 664. l. 9.
Canis vinculi genus, vide *Catulus*.
Cantherinum ruſticis ordeum, quia *cantherios* paſcit. Columella p. 159. l. 9.
Cantherius, ut κανθήλιος, in Apulejo pro aſino. Tamen alii *cantherium* pro equo caſtrato ſumunt p. 184. l. 31.
Caprificari, ἐρινάζειν ὀλυνθιάζειν p. 384. l. 73.
Capritius, vide *Porcius*
Caput bovis aut *vituli*, vel *bubulum caput* Iſraëlitas in deſerto fabricaſſe & coluiſſe ſcripſerunt multi veterum. *Caput bovis*, id eſt bovem p. 346. l. 37. Græcam eſſe & Romanam hanc phraſim ibid. l. 72. Imo & Arabicam p. 901. l. 25.
Caſina cur Plauto latrans nomen p. 664. l. 12.
Caſmilli miniſtri Deorum, quaſi קסמי אלים *koſme elim* p. 367. l. 51. *Caſmilla* ſeu Camilla fœmin. ibid.
Catillare Fulgentio eſt per alienas domos gyrare, tractum à catulis, quod per omnes domos circumeant p. 677. l. 42.
Catulus Feſto vinculi genus, quod interdum *canis* appellatur, ut in Plauto p. 61. l. 38. et p. 663. l. 30.
Celeres notat Plutarchus à quodam *Celere* vocari, à quo Romuli frater Remus cæſus eſt p. 163. l. 19.
Cephus ſimiæ aut cynocephali in Æthiopia ſpecies apud Plinium Gr. κῆπος, κῆβος, κεῖπος.
Cingula, *cingulæ* in Ovidio, *ſangle* Gall. p. 102. l. 35.
Cicindelæ vel *noctilucæ* Gr. λαμπουρίδες πυγολαμπάδες p. 858. l. 55.
Cithara in modum Delta chordis XXIV. Ab hâc diverſa κινύρα p. 461. l. 7. et 12.
Cituræ ex pelle orygis, id eſt minora Maurorum ſcuta, ut Juvenalis ſcholiaſtes autor eſt p. 946. l. 35.
Clibanarii equites unde dicti p. 38. l. 56.
Cloſportes, Gallis *clauſæ portæ* pro *clauſis portis* p. 641. l. 28.
Cœpiones, *Fabii*, *Piſones*, *Lentuli*, *Cicerones*, à cœpis, fabis, piſis, lentibus & ciceribus dicti p. 604. l. 53.
Coloſtrum, lac novum quod matris partum ſtatim ſequitur p. 513. l. 12.
Columis Plautinum verbum, unde compoſitum *incolumis*, alludit ad חלם *chàlàm* id eſt valere p. 892. l. 20.
Compernes, Gr. γονύκροτοι, qui ſunt genibus plus juſto conjunctis p. 384. l. 26.
Concha Latine pollubrum vel grandius poculum in conchæ formam. At κόγχη vel κόγχος vaſculum naturali concha non majus p. 549. l. 50.
Cuniſcare de ariete cornu ferire p. 527. l. 16.
Coredulus, genus volatilis quaſi cor edens. Ita Iſidorus. Nempe, ſi Vincentio fides, *corde maxime inhiat ſaturari*. Uterque inepte, cum avis *coredulus* nulla ſit. Sed κορύδαλος *corydalus* eſt alauda p. 741. l. 18.
Crabronis nomen è *cracere* quod apud Ennium gracilem eſſe ſonat. Gloſſæ *grabronem* ſcribunt, tanquam à *gracere* unde *gracilis* p. 69. l. 72.
Crocodilea, id eſt crocodili terreſtris ſtercus & inteſtina jucundo nidore ſarta. p. 1061 l. 51.
Crocodilus ſimpliciter vocatur non major ſolum, ſed & terreſtris in Horatio, Vegetio & Hieronymo p. 1062. l. 50. Quod multis impoſuit, qui ad majorem referunt ea quæ de terreſtri dicuntur ibid. l. 57.
Cuniculus, animal olim Hiſpanis peculiare, qui ſoli ita appellabant, ut ex Varrone, Plinio & Æliano conſtat p. 1003. l. 26.
Cuſtos ovium non ſolum mercenarius paſtor dicitur, ſed etiam gregum dominus, *Pan ovium cuſtos* p. 444. l. 38.
Cybele mater Deûm unde dicatur p. 369. l. 23.
Daſypodem à lepore nemo diſtinguit præter Plinium, qui hac in parte ſibi non conſtat, cum quæ de daſypode dicit Ariſtoteles tanquam de lepore dicta accipiat. Et tam à cuniculo quam à lepore daſypodem diſtinguat. Itaque quid intelligat daſypodis nomine nemo dixerit, cum non ſit tertium animal lepori & cuniculo congener p. 1000. l. 44.
Deſultorii qui paribus id eſt duobus equis utebantur in prælio, ut ſudante altero tranſirent in ſiccum p. 174. l. 60.
Dibalare, vide *Balare*
Duplex latum. Ut in Virgilio *duplici dentalia dorſo*, id eſt lato dorſo. *Et duplex agitur per lumbos ſpina* id eſt lata præ pinguedine. Ita Servius p. 931. l. 27. et p. 947. l. 48.
Duplicare ſariſſam cur dicantur qui eam vibrant p. 24. l. 62.
Ebur olim *ebor*; unde flexus caſus *eboris*, & adjectivum *eboreus*. Punicum nomen חוור *hevor* vel חבור *hebor* cum ipſa re ex Africa Romam translatum. Ebur à candore ſic dictum p. 252. l. 74.
Enaris olim ſimia dictus, unde *Enuria* inſula quæ aliis Πιθηκοῦσα & *Inarime* p. 993. l. 73. et p. 1084. l. 14.
Equitius, vide *Porcius*.
Ervum quomodo ex Græco ὄροβος p. 993. l. 54.
Evæ unde dicatur p. 369. l. 21.
Februare ſeu *purgare*, unde *Februarius* menſis, quo Luperci canem mactabant ut urbem luſtrarent & expurgarent p. 691. l. 74.
Femor olim pro *femur* p. 252. l. 74.
Fera ex Æolico φὴρ pro θὴρ non ex Arabico فرا *phera* pro onagro p. 182. l. 38
Fibrum dicebant veteres pro extremo. Inde *fibræ jecoris* & *fimbriæ veſtium*, & *fiber* animal degens in extremis fluminum oris p. 501. l. 60. et 1069. l. 69.
Fiſcellæ boum capiſtra à figurâ p. 401. l. 45.
Focatius aut *ſubcineritius panis*, quomodo Hebr. Chald. Arab. Gr. &c. p. 326. l. 71.
Fœdare quandoque eſt *cruentare* p. 780. l. 61.
Fœtæ Latine dicuntur non ſolum fœminæ prægnantes, ſed & quæ onere levatæ parvulos lactant p. 298. l. 20.

Fordæ boves à ferendo, id est gravidæ p. 295. l. 37.

Formellæ casei, id est casei ex formellis seu fiscellis expressi p. 316. l. 14. Inde *formatica* barbaris & *formagines* ibid.

Formido, linea pennis distincta, quâ visâ territæ feræ in insidias aguntur p. 927. l. 70.

Frangere leo dicitur eos quorum ossa morsu conterit p. 740. l. 26.

Fremitus leoni à poetis passim tributur, ut Hebr. נהם p. 731. l. 6.

Fressa faba id est fracta, Hebr. גריס p. 492. l. 44.

Gannire & *gannitio* canum est. Sed cum *hirrire* sit irati canis, gannire vox media est, & gannitus quandoque est κνυζηθμὸς quo blandiuntur p. 667. l. 63.

Geminum & *gemellum* pro simili veteres passim usurpant p. 923. l. 36.

Gestare in alvo vel *in utero* dicuntur in Plauto mulieres, & in Plinio elephanti p. 395. l. 38.

Gilvus color ad flavum accedit, sed dilutior est. Gr. dicitur κιῤῥὸς. Color est equis cum vino & lino communis p. 109. l. 22. In equo *sauve* Gall. ibid. Isidoro gilvus est melinus color subalbidus. Melinus dicitur ἀπὸ τῶν μήλων à malis. Ita Nisæi equi. Apoc. 6. 18. equus χλωρὸς, i. ὠχρὸς pallidus ibid.

Girapha Arab. زرافة *Zirapha* camelopardalis p. 621. l. 44.

Gith in Vulgatâ Es. 28. 25. 27. קצח μελάνθιον, μελανζπέρμιον, vulgo *nigella Romana* p. 310. l. 27.

Glocitare gallinarum est, quamvis de cervis usurpet autor poematii de philomela. Sed Virgilius cervos *rudere* scribit & Hieronymus in Jobum *rugitus emittere*. Romanis enim verbum proprium nullum fuit quô vocem cervi designarent p. 884. 20.

Grus & *gruere* voces sunt quibus vox illius avis utcunque exprimitur ut Hebræâ עגור *agor* p. 65 l. 25.

Gumiæ Africanâ voce dicebantur gulosi, quasi גומים *gomeim* seu *sorbillones* p. 144. l. 23.

Guttatus equus, albus nigris intervenientibus punctis, aut contra, qui Hebr. ברוד *barud*, Græce λευκόστικτος vel μαλανόστικτ⊚ p. 111. l. 45.

Heluolæ de uvis, id est variæ, ex quibus conficitur vinum dubii coloris Gall. dictum *vin paillet* p. 108. l. 65.

Her olim hericius. In Plauto *herem tenes*, & in Nemesiano *spinosi corporis herem*. *Her* Græc. χὴρ in Hesychio p. 1039. l. 58. vide *Hir*

Hercinia sylva Ptol. Ὀρκήνιος δρόμος p. 993. l. 53.

Hibrida vide *Ibris*

Hinnus ex equo & asina nascitur, ut mulus ex asinô & equâ. p. 232. l. 99. vide *Burdo*. Plinius *hinnulos* vocat, ibid. l. 71. Columella eos dicit à patre nomen traxisse quod *hinni* vocantur, quamvis matri per omnia magis similes. Nam ἴννος Gr. est equuleus p. 233. l. 3.

Hir, vola manus ex Græco χεὶρ, ut *her* ex χὴρ p. 1039. l. 65.

Hircipili densorum pilorum homines p. 641. l. 15.

Hirrire canum proprium, vox irati canis. Id Arabicè هر *harra* p. 667 l. 52.

Hystricosæ mentis hominem quô sensu dixerit Hieronymus in Rufinum p. 63. l. 48.

Ibex Latinum, Ital. *becco*, German. *bock*, Angl. *buck*, Gall. *bouc*, vocabula sunt ejusdem originis. *Buccum* in Greg. Turon. & legibus Salicis reperiri observat Cl. Mesnagius p. 927. l. 5.

Ibris vel *hibrida*, cicur sus ex apro & scrophâ domesticâ p. 56. l. 6. 10. 18.

Iecor olim pro *Iecur*. p. 252. l. 74.

Inarime cur Gr. Πιθηκοῦσα, & Lat. *Enaria* p. 994. l. 2.

Investituræ morem an respexerit Jeremias p. 436. l. 3.

Isaros (*isars*) Galli vocant non quidem ἐξάλας id est ibices, sed his proximum genus p. 917. l. 56.

Italia olim nihil quicquam fuit quam Brutiorum regio, quæ à Phœnicibus עיטריא *Itaria* quasi *picearia* dicta est p. 276. l. 33.

Jubilum (unde *Jubilare*) cantus rusticus & inconditus a nomine *Jubalis* Musicæ inventore p. 426. l. 65. & p. 427. l. 1.

Juvencus non solum de bobus, sed etiam de hominibus adolescentibus dicitur p. 276. l. 22. Vide *vitulus*.

Lacertus animal dicitur a similitudine lacertorum hominis, quod pedes eorum similiter in digitos tanquam è volis aut palmis findantur p. 1088. l. 73.

Lachanissare Suetonio idem quod betissare & languere, quia Atticis λάχανον est beta, unde λαχανίζειν p. 975. l. 51.

Lactucinos in Valeriâ familiâ non puduit appellari a Lactucarum cultu p. 604. l. 52.

Lalisio est onagri pullus p. 191. l. 12.

Lamæ πηλώδεις τόποι. Ita Glossæ vet. Vide *Lustra*.

Lanam a *laniando* dici vult Isidorus, ut vellus a vellendo, quia lanæ olim laniabantur & vellebantur. p. 480. l. 62. Quin lana Gr. est λῆν⊚ vel λᾶνος. Itaque prima est longa, quam brevem habet verbum *lanio* p. 481. l. 67.

Lana lanna aut *lamna*, lobus auris pag. 494. l. 8.

Leopardus animal in Africa ex pardo & leæna natum. A vulgari leone in eo differt quod juba semper caret p. 804. l. 31. Sed leopardi nomine plerique etiam veterum Pardum intelligunt. In his Lampridius, Symmachus, Vopiscus, Hieronymus p. 805. l. 32.

Lepidus qui politus est ut λεπὶς id est lamina p. 38. l. 54.

Lixa aqua veteribus, *Lix* cinis aqua maceratus. Inde *lixivium* & *elixare*. Et *lixæ* qui militibus aquam portabant, ut *calones* qui ligna p. 596. l. 68.

Lucæ boves passim in veteribus pro elephantis. Ratio nominis a Varrone duplex allata p. 251. l. 1.

Ludere est illudere in his Baruchi 3. 17. *In avibus cœli ludunt*, Gr. ἐμπαίζειν p. 17. l. 16.

Lupus & *canicula* Isidoro ferreus harpax quo extrahitur quod in puteum decidit. p. 663. l. 18.

Lustra significant lacunas (alii *lamas*) *lutosas quæ sunt in sylvis aprorum cubilia*. Festus p. 706. l. 28. & 977. l. 24.

Lycisca nascitur ex lupi coitu cum cane p. 56. l. 19.

Lyncurius lapis non fit ex urina lyncis, ut tradunt multi veteres. Hoc commentum pridem explosit Plinius. Et pro lyncurio λίγυρον vel λιγύριον multi scribunt, ac si fit lapis ex Liguria allatus p. 799. l. 4.

Lynx Gall. *once* dicitur L exciso, ac si sit articulare, ut cum *azur* dicimus pro *lazurd*. Persæ cyan. eum lapidem sic vocant p. 794. l. 63

Maculæ les mailles des filès p. 928. l. 16.

Mambrinæ capræ, longis auribus, equitari solitæ p. 901. l. 57.

Margaritæ unde dictæ p. 490. l. 22.

Marmotta mus Alpinus, nomen ex mure montano deflexum p. 231. l. 72. Vox *Marmotta* bis lecta nec explicata in libro *Beresith Rabba* p. 1005. l. 65.

Martius mensis Marti sacer p. 558. l. 16.

Maximam hostiam ovilli pecoris appellabant, non ab amplitudine corporis, sed ab animo placidiore. Ita Festus p. 319. l. 49. & p. 582. l. 24. Sed Virgilio *maxima taurus victima*, quia victimæ de majoribus pecudibus dicebantur, hostiæ de minoribus; Ita Scaliger.

Medullata pro מחים habent veteres interpretes; Sed *medullare* Latinum non est, quomodo *emedullare* p. 472. l. 48.

Melote multis veterum caprina pellis ut Gr. μηλωτὴ p. 419. l. 24.

Milvinos oculos Apuleius pro perspicacibus dixit p. 64. l. 11.

Minare de pecore & Jumentis agere, item ante se pellere p. 449. l. 11.

Minuriunt palumbes p. 7. l. 38.

Molendi vocem in obscœnum sensum nonnulli trahunt p. 188. l. 48.

Montonem Itali *arietem* nos *vervecem* vocamus, quia montibus gaudet ovillum pecus p. 516. l. 13.

Mugientem literam M vocat Quintilianus, quia boum mugitum optime exprimit p. 287. l. 22.

Mulus ex equâ & asino natus, ut *hinnus* vel *burdo* ex asina & equo p. 232. & 233.

Mus Alpinus Plinio, Aliis *mus montanus*, & Italis *marmotta*. A Gesnero describitur fele corpulentior, sed brevior cruribus, colore rufo aut fusco. Junius Hebræum שפן *saphan* murem montanum reddit: Et Arabum unus الوبر *Alwebro*, quod idem est p. 1004. 61. & 1005. l. 60. De *marmetta* locus insignis in *Berescith Rabba* nondum à quoquam intellectus ibid. l. 65.

Musaraneus muris habet speciem, & venenum araneæ, Arab. فلا *phala* Gr. μυγάλη p. 1064. l. 28. et 40.

Muscellarium, vide *Viverrarium*.

Musimonem capra ex vervegno semine gignit p. 56. l. 11. 17. et p. 655. l. 30.

Myrrha Hebr. מור *mor* ab amaritudine dicta p. 60. l. 31.

Nabis, Æthiopibus olim camelo-pardalis Arabice نبا *naba* est eminere, elatum esse p. 906. l. 4.

Naccæ fullones, quod omnia fere opera ex lana νάκη dicuntur a Græcis p. 419. l. 63.

Nænia unde dicatur p. 369. l. 22.

Nebris hinnuli pellis p. 12. l. 8.

Nodus hyænæ in Lucano non est πῆξις τ̃ ὑαίνης, ut voluit Cl. Salmasius, sed spinæ primus articulus quem *atlantion* vocari tradit Plinius, & a superstitiosis asservari, quasi supra reliquos multum polleat p. 840. l. 8.

Nubecula fontis Ciceroni quid fit, & Horatio, *Deme supercilio nubem* p. 728. l. 20.

Odorari Job. 39. 28. est præsagire. Ita Cicero dixit *odorari quid futurum sit* pag. 151. l. 6.

Omentum ἐπίπλοον quomodo Arabibus & Hebræis p. 502. l. 66. Ab *omine* potius deducitur quam ab *omaso*. *Omentum* enim ut *omen* primam habet longam, *omasus* brevem p. 503. l. 46.

Oppopa vel *uppupa* ὄρυξ in Glossis, instrumentum fossorium acutum, quo terra eruitur, & lapides fodiuntur, hujus usus in lapidicinis apud Plautum p. 970. l. 26.

Orca ceti species ab orbiculari figura dicti. *Orca* enim vel *urceus*, vasis genus rotunda forma p. 935. l. 3.

Os hominum tantum dici putant, cum autoritate veterum & pecudum & ferarum os dici possit, Nonnius. Poetarum loca de ore leonis p. 732. l. 71.

Ovicula dictus Fabius Maximus à clementia morum p. 438. l. 7.

Ovinius, vide *Porcius*.

Ovis fera Romanis camelopardalis: *Ovis* à mansuetudine morum, & fera διακριτικῶς p. 996. l. 11.

Pantheram

Pantheram & πάρδαλιν idem esse animal multis probatur p. 800. l. 10. Aut *pantheras* à *pardis* in Plinio solo sexu & candore distingui p. 801. l. 18.

Pararium æs, quod equitibus duplex pro paribus seu binis equis dabatur p. 175. l. 7.

Pascalis ovis olim pro *pascualis* p. 428. l. 18.

Pecunia & *peculium* à pecore dicta p 12. l. 47.

Pedestria auspicia à vulpe, lupo, serpente, &c. p. 21. l. 46.

Pellitæ oves Varroni, *Tarentinæ*, *Altinætes*, *&c. quæ propter* lanæ bonitatem pellibus integuntur, ne lana inquinetur p. 48. Vide כבינא.

Perivolia, vide Gr. Περιβόλια.

Pestis vocatur quicquid est maxime noxium, ut locustæ quæ agros devastant, immanis Cyclops &c. p. 746. l. 25.

Pilum sex cubitorum fuit, in priore parte lanceam habens, in posteriore lignum globosum p. 140. l. 25.

Plostellum Pœnicum memorat Varro factum ex asseribus dentatis, cum orbiculis seu rotulis ad triturandum. De eo Esaias p. 311. l. 15.

Plumaria ars & *plumarium opus* in Vulgato Interprete non est ars avium plumas in vestium usum conserendi, ut Fullerus asserit post Scaligerum, sed ars solerter acupingendi, cum clavi, patagia, segmenta, scutulæ aut tessellæ sic aliæ aliis in veste superassuuntur ut plumam avium referant. Itaque bracteolis etiam aureis & æreis plumarum nomen inditum p. 18.

Pollucere pisces non squamosos Numæ lege vetitum. *Polluctum*, sacrificium vel epulum in Deorum honorem institutum p. 43. l. 50.

Pomponius vitulus. *Porcius*.

Porcius, *Ovinius*, *Caprilius* à minore pecore dicti, ut à majore *Equitius*, *Statilius*, *Taurus*, *Pomponius vitulus* p. 438. l. 36.

Præcidanea porca Romanis, quam immolare soliti erant, antequam novam frugem præciderent: Imo quæ ante sacrum cædebatur p. 982. l. 54.

Proserpina, Περσεφόνη p. 993. l. 54.

Pulli apud nos gallinæ appellantur cujuslibet ætatis. Ita Augustinus. Ut Gall. *poule* gallina quævis p. 278. l. 73.

Quadrigemina non sunt octona, sed quaterna solum p. 395. l. 62.

R litera canina p. 667. l. 48.

Reicula ovis, id est ægrota, non ab Hebræo רחל *Rachel* sed à *rejiciendo* p. 438. l. 20.

Reticulum jecoris quid Hieronymo p. 502. l. 58.

Reversatus de pane subcinericio, inter coquendum versus, Hieronymi vox & Isidori p. 329. l. 9.

Rheda Romanis fere est mularis currus p. 229. l. 35. Pro ῥαίδων Apocal. 18. 13. Arabs habet *mulorum*. Λαμπήνη Suidæ est ῥῆδιον, Hesychio ῥάϐδιον, lege ῥαίδιον p. 229. l. 35.

Rhenones vestes pelliceæ, præcipue ex ovibus sumptæ, quia ῥὴν est agnus p. 423. l. 7.

Rictant leopardi p. 7. l. 39.

Rimari, aratorum verbum, qui terram aratro & rastris rimantur p. 406. l. 73. 74.

Riscus pro cista pelle contecta, nomen Phrygium p. 369. l. 13.

Robor olim pro *robur* p. 253. l 74.

Rudere cervi dicuntur. Vide *Glocitare*.

Rugitus emittere de cervis, vide ibidem.

Russeus color in equis, Palladii vox, Gall. *roux*.

Roseum Isidorus perperam scribit p. 104. l. 41.

Rutilius rufum significat, cujus coloris studiosæ etiam antiquæ mulieres fuerunt, Festus p. 343. l. 10.

S in Latinis vocibus *sex*, *septem*, *semi*, *sal*, *&c.* est pro Græca aspiratione ἕξ, ἑπτὰ, ἡμὶ, ἅλς, &c. Ita Gr. ὗς & σῦς, Ἁλμυδιοσὸς & Σαλμυδισσὸς Ὑσπειρῆτις & Συσπειρῆτις p. 990. l. 37.

Saccatum humorem, id est urinam in Lucretio p. 677. l. 54.

Sævire ursorum est in Virgilio & Spartiano p. 809. l. 58.

Sagire Tullio sentire acute est, ex quo sagæ anus, quia multa scire volunt, ut *sagaces* dicti canes, & compositum *præsagire* p. 151. l. 2.

Sanguinarius pons apud Spoletium, ab Æmyliano ibi cæso p. 572. l. 55.

Scarus piscis eximius, Gr. σκάρος ἀπὸ τοῦ σκαίρειν à saltando Hebr. סקר *sakar* & זקר *zakar* idem. Nempe saltu è nassa erumpit. Isidorus ex Hispanica dialecto E præponens *escarum* scribit, & ab esca inepte deducit p. 43. l. 50.

Scincus & *crocodilus terrestris* in Dioscoride non aliter differunt quam specie & genere. Et illos promiscue sumunt nonnulli recentiorum. Sed distinguit Plinius p. 1061. l. 11. Nec ulla causa est cur scincus dicatur crocodilus terrestris, cum sit tam ἀμφίβιος quam major crocodilus. Nec eædem vires scinco & crocodilo terrestri p. 1062. l. 12.

Scutulatus equus dicitur, propter orbes quos habet candidos inter purpureos, scutularum forma ibid. p. 111. l. 43. & p. 789. l. 28.

Sectarius vervex, qui gregem agnorum præcedens ducit, Homero κτίλος p. 424. l. 41.

Semiramis cur Hesychio περιστερὰ ὄρειος p. 231. l. 1.

Septemgeminus est simpliciter septenus, non bis septenus p. 395. l. 70.

Siliqua arbor, Plinio *ceraunia*, Gr. κερωνία & κερατωνία p. 708. l. 27.

Simia dictus à simis naribus, ut *enaris* p. 1084. l. 13.

Simpulum, vas parvum, fictile, simile cyatho, cujus in sacris usus. At ספל *sephel* (unde *simpulum*, vas patens, argenteum, &c. p. 549. l. 1. &c.

Simpuvium vasis lignei genus in sacris adhibiti, ut Hebr. ספים *sippim* p. 586. l. 55.

Singularis sus id est ferus, Gall. *sanglier* Ital. *cingialo* vel *cingiaro* p. 978. l. 66.

Sipo, σίφων, tubus subterraneus ex quo emittitur aqua in incendiis p. 586. l. 62.

Sisarra, ovis annicula major p. 427. l. 70.

Situlam, Arab. سطل *setel*, quomodo definiant Arabes p. 549. l. 42.

Solistimum tripudium, cum offa pullis data cadit in solum p. 20. l. 56.

Sorex à Græco ὕραξ, id est mus in Nicandro p. 1016 l. 52.

Sororiantes mammæ in Plauto, id est sororum instar similes p. 923. l. 62.

Spadix in Virgilio equi color vide Σπάδιξ.

Specere, vide *Auspicium*.

Spinturnicia ἀπὸ τοῦ σφιγγὸς p. 276. l. 32.

Statilius Taurus, vide *Porcius*.

Stellionis nomine passim abutuntur Galeni & Dioscoridis veteres interpretes pro crocodilo terrestri p. 1062. l. 30. Erpenius quoque in Locmano ibid. l. 32.

Stellionis corium comitiali morbo laborantes juvare dicitur. Sed illud vorat stellio, quamprimum deposuit, tanquam hominum utilitati invidens. Proinde scribit Plinius *nullum animal fraudulentius invidere homini.* Et apud Jurisconsultos *stellionatus* est impostura p. 1088. l. 28.

Stellionis maculas Romani *stellas* vocarunt, unde *stellionem* ipsum animal. Ovidius dicit esse *variis stellatum corpora guttis*, Salonius, *quasi stellis, id est guttis distinctus & variatus est* stellas pro stellis seu guttis accipiens p. 1087. l. 31.

Strigosus, id est macer, gracilis, à stringendo p. 234. l. 52. & 65.

Subula, idem quod ὄρυξ, inde *subulis impositi lapides* apud autores de limitibus pag. 970. l. 32.

Subulo vel ὄρυξ animal, quia cornu habet instar subulæ vel ξ ὄρυγος sive fossorum sive lapicidarum p. 970. l. 32.

Subulones, cervi biennes quibus cornua sunt *subularum* instar. Græci πατταλίας vocant, nos *brocards* p. 921. l. 52. & 648. l. 21. Item ὄρυγες p. 970. l. 21.

Taxea laridum Gallis olim p. 986. l. 26.

Taxus (vel *taxo*) pro animali vox novitia, quæque apud veteres arborum σμίλακα significabat. *Taxones* habet apud Augustinum scriptor de Mirabilibus Scripturæ, primus omnium quod meminerim p. 988. l. 69.

Tergeminus vel *trigeminus*, idem quod ternus p. 396. l. 10.

Tityrus ex ovibus oritur, hircoque parente p. 56. l. 11. 17. & p. 655. l. 29.

Traha vel *trahea*, tribuli genus sine rotis, quo grana olim exterebantur, Hebræis מורג *morag* p. 310. l. 59. 60.

Tralucidæ fores quid Cassiodoro p. 593. l. 61.

Transenna pellucens quid Paulino p. 593. l. 60.

Triones boves, quasi teriones à terendo, vel q. *terriones* à terra, vel q. *striones* à stria quam faciunt, dum sulcos vomere proscindunt p. 60. l. 39 & p. 281.

Tripudium avium, olim *terripavium*, quia cibus terram pavit, cum ex ore decidit p. 20. l. 50.

Truo apud veteres Romanos onocrotalus, quia tanquam *truam* habet ex rostro dependentem, id est vas magnum cujus *trulla* diminutivum. Ita כוס *chos* Hebr. dictus à vase quod in rostro habet p. 66. l. 35.

Trusatilis mola, quæ manu trudebatur. Hinc *asinariam* opponit Cato p. 188. l. 7.

Turtur, vox ὀνοματοποιητικὴ quæ avis cantum imitatur p. 65. l. 25.

Tympana unde dicantur p. 369. l. 22.

Vacillant λεκανίζουσι, λαμβαίνουσι, in vet. Gloss. ubi pro λεκανίζουσι vir maximus legi vult λαχανίζουσι, nos λικνίζουσι, quia λίκνον vannum & cunas sonat. Unde Philoxeni Glossæ, Λικνίζω, *vanno*, *vannio* p. 975. l. 55.

Vacius aut *vatius* ῥαιβὸς, cui crura sunt introrsum intorta p. 584. l. 29.

Varia Latine panthera in Plinio & Glossis p. 787. l. 48.

Veliæ dictæ, quod ibi pastores Palatini ex ovibus ante tonsuram inventam, vellere lanam essent soliti, Varro p. 480. l. 27.

Vellus & *vellumen* à vellendo dictum, quia in Italia lanæ vulsura prius inventa est quam tonsura, & alicubi durabat adhuc Varronis & Plinii ævo p. 480. l. 44.

Ventilare cornibus Hieronymo vox sumpta ex Hebr. זרי Zachar. 1. 19. 21.

Vertagus canis, Gallicus, Laconicus, nobis *leporarius* p. 669. l. 7. & 684. l. 6.

Verveci & *arieti* à montibus nomen apud Gallos & Italos p. 231. l. 71.

Vesper serus opponitur *maturo* p. 559. l. 27.

Vestitissimum pecus oves appellat Columella p. 454. l. 14.

Vipera quasi *vipara*, aut quasi *vivipara*: quod fere eodem redit, quia necesse est ut vi pariat, si catulos vivos parit p. 68. l. 12.

Vitulus non solum bovis dicitur, sed & elephanti & balenæ Plinio, ut Æliano elephanti μόσχος p. 251. l. 32. & 276. l. 6.

Vitulus septennis in Augustino ex Jud. 6. 25. Ita loqui Ægyptios p. 278. l. 63.

Viverra, ἴκτις cuniculus venandis Arab. زبزب *zebzeb*, Hebr. חלאאילן *thela elan* Gall. *un furet* p. 986. l. 52.

Viverrarium, *muscellarium* (lege *mustelarium*) γαλεάγρα Philoxeno p. 765. l. 54.

Vocluca corrupte pro *Vosluca* est *Bos Luca*, ἐλέφας in Philoxeno p. 251. l. 16.

Uppupa, vide *Oppopa*

Ursum à voce sua Lucanos appellasse contendit Varro p. 810. l. 33.

Urtica ab urendo dicta Romanis ut Arab. حرّيق *chorraik*. Arabice enim حرق *charaka* ut Hebr. חרך *charac* est urere p. 607. l. 63.

Ustrina Romanis veteribus locus in quo metalla conflantur p. 351. l. 3.

Vulpinari Nonno est fraudibus & mendaciis vera pervertere. Apulejo *vulpinaris amasio* est amator fraudulentus & subdolus. Et *vulpio* ponitur pro doloso palpatore p. 159. l. 49.

Zinzilulare, Ital. *zisillare*, canere ut hirundo, quæ circa Venetiam *zijilla* dicitur ut Hebr. סיס sis, vocibus ὀνοματοποιητικαῖς p. 65. l. 25.

Zubron uri species in Illyrico p. 974. l. 22.

INDEX RERUM

De quibus agitur in prima parte hujus Operis.

Prior numerus paginam, posterior lineam docet.

Aaronem qui conflavit vitulum cur Samaritanum facit Alcoranus 359. 50.

Aaronem Judæi quomodo excusent 333. 22.

Pro Aarone Judæorum inanes apologiæ 347. 73. Cum eum accuset Moses ut gravissime reum 348. 39. Cur eum permiserit Deus tam fœde labi 348. 53.

Aaronis vitulo quam similes vituli Jeroboami 354. 33.

Ab mensis Judæis ominosus 878. 25.

Abelis oblatio cur fuerit acceptior, cum Cain major fuerit & matri charior 537. 25. Causæ commentitiæ ibid. 57. Vera quod Abel per fidem obtulit 538. 11. Quid sit offerre per fidem ibid. 22.

Abeli Dei favor, & Caino Dei aversio quo signo patuerint 539. 7. An per ignem è cœlo missum in Abelis sacrificium? Ita conjectant Hebræi & veteres Ecclesiæ doctores 539. 18. Exempla hujus miraculi ibid. 47.

Abiæ ἐφημερία 454. 66.

Abib mensis, cur in Syro, Arabibus MSS. & Macario Ægyptio vocetur *mensis florum* 557. 50.

Abib vox varie reddita 557. 30. Cur *Abib* è septimo sit factus primus mensium 558. 35.

Abominationem Ægyptiorum sacrificare quid sit 345. 50. & 644. 23.

Abraham pro Jacobo nominatus Act. 7. 16. Id est pater aut avus pro filio 435. 73. Similes alibi locutiones 436. 1. Aut Abrahami nomen merum glossema 436. 25.

Accinctus lumbis, Prov. 30. 31. equi periphrasis 102. 28

Accipere bonum in Deo quid sit 414. 50.

Accipiter Hebr. quomodo & unde dictus 64. 31.

Accipitres cum columbis quomodo in Paradiso pacate degerint 56. 36.

Acervus lapidum Hebr. גל *gal* 1090. 72. Tamen Os. 12. 11. כגלים Græci reddunt ὡς χελῶναι *ut testudines* 1091. 20. Sed legendum ὡς κολῶναι *ut tumuli* ibid. 29. vel ex Syrorum usu id sumptum, quibus גלא *galla* est mas testudinis, ut Arab. غيلم *gailam* 1091. 55.

Aceto cum fermento magna est naturæ cognatio 112. 58.

Achor vallis prope Jericho, male aliis *Achan* 307. 42.

Acre & *acidum* quid differant 112. 35.

Adagium Græcorum κατ' αἶγας ἀγρίας quo ad capras sylvestres imminentia mala amandabant, collatum cum hirco Azazel 661. 19.

Adami sapientia 77. 12.

Adamo naturam animalium fuisse perspectissimam ex nominibus colligitur 72. 6.

Adipis esus sub pœna mortis in Lege prohibitus 471. 34. Ad hanc legem exceptiones ibid. 49.

Adurere de gelu & de Luna quomodo dicatur 451. 39.

Ægyptii, vide gentes bellicosæ.

Ægyptii nonnisi mares boves offerebant 321. 70. Græci & Romani vaccas, sed injuges. Ita etiam Hebræi 321. 1.

Ægyptii ætate Mosis à Dei cultu quam alieni 644. 1.

Ægyptiorum Diis Judæos serviisse 346. 4.

Ægyptus olim equis fœcunda juxta Prophetas 167. 72. & 168. & 169. Idem ex Homero, Diodoro, Xenagora, Plutarcho & aliis constat 169. 30. Ægyptii tamen equi iis ignoti qui de animalibus scripserunt 169. 16. Quia equos alendi studium apud Ægyptios deferbuit, postquam servili jugo pressi sunt 170. 30. Et Ægyptus propter incilium copiam desiit esse equitabilis ibid. 34. A quibus & quando id factum 170. 57.

Æsalo avis perspicacissima 15. 38. Quomodo is Hebraice & unde dictus 65. 28.

Æsculapius canino lacte nutritus, unde illi nomen 663. 67. Canes in ejus templo 664. 3.

Africa pardo similis 787. 23.

Agni tam Græcum quam Arabicum nomen ab infirmitate ductum. 422. 50.

Agni & ovis diversa nomina juxta ætates Hebr. & Arab. 515. 10.

Agnus cur à lana dicatur אמר 422. 66.

Agni Syriaca & Arabica nomina ab hyeme vel autumno deducta, ut Græca hœdi & capræ ἔριφος & χίμαρος à vere & hyeme 514. 25.

Agnus cui טלה *tale* dicatur 424. 70. Chaldaicæ, Arabicæ, Æthiopicæ, Græcæ voces inde deductæ ibid.

Agnus subrumus Hebræis *agnus lactis* 475. 6.

Agnorum fœtura duplex quomodo & quibus nominibus distinguatur 585. 57.

Agni עטפים & קשרים non sunt agni posterioris & prioris fœturæ, vel autumnales & verni, sed debiles & robusti 513. 69.

Agnus אלוף *aluph* Jerem. 11. 19. id est mansuetus, quod probatur ex Arabismo 520. 67.

Agnos hybernos & autumnales vernis præferri 514. 17. 21.

Agnus animal ἁλτικὸν 515. 62. כר *car* agnus, כרכר *circer* subsilire ibid. 65.

Agnus in ora vestis quid sit Chaldæis 423. 8. Idem Græcis ὦα vel ὄα ibid. 15.

Agnina pellis, ἀρνακὶς seu *rheno* in vestium usum quam commoda 423. 27.

Agni in vestitum lanæ ratione non pellis 484. 2.

Agnus quando ad sacrificia aptus 515. 31.

Agnus anniculus, id est qui annum non superaverit. Nam octavo die jam erat aptus sacrificio 585. 1. Idem in Plinio ibid. 31. Secundo anno cur vetitus ibid. 34. Judæi hic quam accurati ibid. 43.

Agnorum juge sacrificium 613. 49.

Agnus in Ægypto cur die decimo sepositus 582. 67.

Agni Paschalis sanguis Deo oblatus & ad altare aspersus, in quo formalis ratio sacrificii 573. 20. 47.

Agnorum tot millia quomodo paucis horis in templi atrio potuerint mactari & offerri 575. 17.

Per agnos Paschales quomodo factus populi census 577. 20.

Agnus assus edi debuit, non crudus nec elixus 594. 28.

Agnus cur assus potius quam elixus 597. 40. Assatio antiquissima, simplicissima, saluberrima, expeditissima ibid. De agno Paschali בשל dictum non est *elixare* ut vulgo, sed in genere *coquere*, aut etiam *assare* 596. 15. Par ambiguitas in Arabismo ibid. 40. Hebræorum λεπτολογήματα in explicatione Legis de agni assatione 596. 73.

Agnus in veru ligneo, & in medio furno assandus pendens, quomodo Christum in cruce pendentem referebat 615. 24.

Agnum manducare jubentur Israëlitæ cincti, cum baculis, & calceati, qui viatorum in Oriente est habitus 597. 66. cur cincti, ibid. 69. cur cum baculis 598. 18. cur calceati ibid. 18.

Agni ossa frangere nefas 606. 34. An minuta etiam ibid. 36. Quo pertinuerit hæc lex ibid. 51.

De agni carne cur è domo nihil fuerit efferendum 610 36.

Agni ne in posterum quid relinquatur 609. 36. Idem de manna, & de plerisque sacrificiis ibid. 60. Agni reliquiæ comburendæ, ut Romæ in sacro *Protervia* dicto, de quo Catonis Jocus ibid. 69. cur data hæc lex 610. 8. 13.

Agnus in Ægypto cum cæsus est, Israëlitæ ex servitute liberati: Et in Deos Ægyptiorum Deus judicia exercuit: Et mensis *Abib* factus est primus mensium, quæ omnia in Christum quadrant 616. 18. 28. 48. Plura vide in voce *Pascha*

Ἀγραυλεῖν quid proprie 452. 57.

Ἀγραυλεῖν non dicuntur qui cum pecore sub tabernaculis degunt 454. 37.

Ἀγραυλοῦντες pastores non sunt qui tibia canunt 464. 68.

Agriculturæ laus 440. 65.

Αἰάλ, Chaldæorum cervi nomen, in Διάλ mutavit scribarum imperitia, quæ fefellit Hesychium 880. 71.

Ajin cur suspensum in voce מיער Ps. 80. 14. Quatuor causæ à variis allatæ 978. 1.

Albasus, Arabica mulier Hecubæ instar in canem mutata 665. 20.

Alcausog

Alcauseg Arabibus, quod ceti genus 48. 52. & 49. 17.
Alcorscho Arab. ceti species, Græcis & Coptis hodie ἀσπιδοχελώνη 48. 69. videtur esse *orca* 49. 13.
Alexandri sumptus immanes ad animalia omnis generis undecunque colligenda 56. 68. Sed Alexandrum annis pluribus per multa hominum millia non potuisse exequi quod fecit Deus solo nutu 56. 65.
Ex Alexandri cute gratus odor exhalabat 790. 32.
Algazel in Alberto longa & acuta habet cornua, quibus impetit adversas sibi bestias 967. 26.
Alkova Arab. *alkobba*, Hebr. קֻבָּה *kubba* Num. 25. 8. θάλαμος vel conclave, in quo sponsæ thorus est, 1092. 62. Aliter vocatur Arab. *ommolaudi* mater testudinis, & Gr. χελωνὶς, qui solet esse camerati & testudinei operis 1093. 1.
Allegoria elegans à leonum venatione sumpta 759. 27.
Allusio Samsonis ad asini nomen 200. 16.
Ἀλώη quid Homero, 983. 21.
Ἀλωπεκίζειν, id est, πανουργεῖν 859. 43.
Ἀλώπηξ (*vulpes*) unde dictus 852. 15.
Ammodytes, vide *cerastes*
Amos olim neque Propheta, neque Prophetæ filius, similis locutionis exempla 383. 40.
Amos Propheta, pastor & bubulcus 442. 39.
Amos κνίζων συκάμινα, quid id proprie, & Hebr. בּוֹלֵס 184. 1. 47.
Amphibia etiam animalia ad Adamum adducta 56. 25.
Ancarius, id est, asinus, Judæorum scilicet Deus 223. 7.
Angeli quatuor in leonis, vituli, hominis & aquilæ specie, qui sint, & cur ita adumbrati 769. 55.
Angelus qui in asina loquutus est, Patribus *Michael*, sed Hebræis *Gabriel*, & quorsum 192. 63. Is cur Satanam se vocet 195. 70.
Anguem in tecto conspici, aut per impluvium de tegulis decidere, aut viam quâ quis iter facturus est occursu suo dissecare ominosum 21. 25.
Anguilla צלבח pinnas habet, sed caret squamis. Unde immunda ex lege 42. 22.
Animal Græce & Hebraice à vita nomen habet 1. 1.
Animal dentis Syris fera 733. 68.
Animal λογικὸν vel ἄλογον 3. 6.
Animalia sola Pythagoræis ἔμψυχα animata 2 2. 9.
Animalia omnia ad Adamum adducta, eaque bina, præter aquatica & bigenera 56. 2. Quomodo adducta, ibid. 41. Quorsum adducta causæ quatuor, 57. 20.
Animalia quatuor specie bovis Ezek. 1. & Apoc. 4.
Animalia quatuor scilicet in Judæorum quatuor vexillis. 772. 59. Hæc fabula refellitur 772. 73. Eam ex Ps. 68. 11. perperam adstrui 773. 66.
Animalia quæcunque varii coloris, ut porphyron, chamæleon, chaiis, seu raphim, gryphes, equi, orynges dicti, cum pardo conferuntur 787. 9.
Animalibus vita magis propria quam plantis 1. 34.
Animalium summa genera Hebræi & Græci non eodem modo dividunt 54. 44. Græcorum divisionem sequimur, quia plures ei assueverunt, ibid. 53.
Animalium Hebræa nomina pleraque certa ratione niti, 58. 69.
Animalium quoque imagines ab Ægyptiis cultæ 245. 60.
Animata comedere quo sensu prohibuerit Pythagoras 2. 8.
Anopæa aquila quomodo Hebr. & unde dicta 64. 9.
Ante festum Paschatis Joh. 13. 1. 2. idem esse quod in ipso festi exordio 565. 6.
Antiochus Magnus quot elephantes habuerit 265. 71.
Ἀνυποδεσία vulgaris apud veteres. Hujus exempla varia in multis gentibus 599. 7. Etiam inter Hebræos 600. 1. Vide *Discalceati*.
Aper Syris *porcus agri*, Arabibus *porcus montanus*, unde Hisp. *Javali* 977. 51.
Aper Calydonius, Clazomenius, Erymanthius, Lycius, Myseæ in Olympo, Noricus, Samius, &c. 983. 14.
Aper Ps. 80. Hebræis est Esau, id est, Romani seu Christiani; Theodoreto Nabuchodonozor. 984. 15. 50.
Apri cur suibus minus fœcundi 977. 61.
Ab apris agros & vites sæpe vastari 983. 10.
Apros Ovidius perperam in Creta describit ubi nulli sunt 977. 49.
Apis quomodo Hebr. & unde dicta 69. 67.
Apis industria 35. 17.
Apis Apidis, vide *Josephum*
Apollo Smintheus dictus & Μυοκτόνος ab occisis muribus 36. 31.
Apostatæ à Paschæ communione exclusi 578. 19.
Aquaticum animal quomodo dicatur Hebr. 37. 30.
Aquatilia Hebræi cur repere dicant 37. 30. 33.
Aquatilium quanta diversitas 37. 43.
Aquatilium quantus numerus 37. 56.
Aquatilium summa genera 38. 34.
Aquila Hebr. quomodo & unde dicta 63. 64.
Aquila in arduis locis degit 14. 33.
Aquila aquam non bibit sed sorbet sanguinem 16. 27. cadaver non attingit ibid. 26.
Aquilæ victus 16. 26. visus 15. 31. volatus 15. 9.
Aquilam stellarum seu χρυσαίετον Ezekiel describit 14. 63.
Arabes auguriorum peritissimi 19. 46.
Arabes ovem aliquam mansuefacere, & domi mulgere solent, quam foras pastum nunquam dimittunt 522. 31.
Arabica quædam in Jobo cur sæpe occurrunt 125. 16.
Aranea quomodo Hebr. & unde dicta 70. 21.
Araneæ industria 35. 14.
Arare cum bove & asino cur Lex vetet 401. 15.
Arator non solum de tauris narrat, sed & eos alloquitur 383. 30.
De aratri inventore variæ sententiæ 309. 17. Aratrum non monstravit unus, sed in variis locis varii ibid. 70. Deus illius primus autor 310. 6.
Arca Kaathitarum humeris ferri debuit, non in boum plaustro vehi 371. 72.
Arca ex Kirjathjeharim jussu Davidis abducta. De quo duo Scripturæ loca ἐναντιοφανῆ conciliantur 371. 45.
Arcam tangere & introspicere vetitum 379. 74. Quam male Philistæos captiva multaverit, vide in Philistæis
Archoleon vel *acroleon*, vel *agrioleon* Jul. Capitol. 721. 20.
Ardea aquam bibit parcius, ne deficiat 27. 34.
Area in qua fuit vellus Gedeonis sub dio 548. 9. Area Hebr גּרֶן *goren*, unde Gr. γῦροι ibid. 13. Area quomodo Gr. Æthiop. Arab. & Syr. ibid. 17. 27. 36.
Area eadem cur alibi dicatur area *Nachon*, alibi area *Chidon*. *Nachon* & *Chidon* voces esse synonymas 372. 17.
Area Araunæ in Monte Morijæ, ubi Isaac oblatus, & Deus tam Davidis quam Abrahami sacrificio placatus, in eo loco docuit se esse magis placabilem proinde Templum ibi conditum 379. 18. & 380. 69.
Area Araunæ cur alibi quinquaginta, alibi sexcentis siclis emi dicatur 379. 34. In uno loco siclos aureos, in altero argenteos intelligi, quorum proportio duodecupla ib. 62.
Arena Hebr. חֹמֶט *hometon*, Gr. ἄμμος, aspiratione ex prima syllaba in ultimam translata. Hinc decurtata vox חֹמֶט *homet* Levit. 11. 30. lacertam arenariam significat, quæ Arab. *chulaca* dicitur. Illam viso homine in arenam immergi tradunt Arabes, ut piscem in aquam, proinde vocari *filiam arenæ* 1075. 72. Arenaria etiam est *adha* lacertæ species veneni expers, quæ per arenas cursitat, & vocatur *adeps arenæ* 1077. 15.
Arge in cervum mutata cur fingatur 883. 49.
Argippæi Scythiæ populi ab albis equis dicti, quales in Scythia multi, tamen maxime in pretio 106. 45.
Ariel leo Dei, olim inter Moabitas virorum fortium cognomen, ut inter Arabes & Persas hodieque 716. 31. 55. & 717. 8. & 757. 45.
Ariel cur dictum altare & templum & ipsa urbs Jerusalem 719. 19.
Aries Hebr. quomodo & unde dictus 60. 52.
Aries à robore איל dictus, ut אל Deus. Inde Jupiter κριοπρόσωπος 422. 38. 46.
Aries qui gregem ducit, quomodo Talmudicis, Chaldæis, Syris, Arabibus & Græcis 423. 73.
Arietes in Esdra, &c. דכרין *dicrin* id est mares dicti 423. 69.
Aries & Taurus cur prima Zodiaci signa 583. 30.
Aries trimus in pleno robore 515. 47.
Aries petulcus 9. 38.
Aries pro Isaaco immolatus 613. 47. Abram arietem in vepreto detentum obtulit pro filio 539. 60. Aries ille non fuerat ab initio creatus, ut Judæi fabulantur ibid. 66. sed à vicino grege aberraverat 540. 31. Hujus historiæ lacinia in Græcorum fabulis, ibid. 38. De hoc ariete Hebræa lectio vetus hodiernæ collata 541. 35. Aries detentus in *Sabec*, i. e. in loco perplexo 542. 16. An hunc arietem Abraham de suo obtulerit ibid. 62. Hic aries Christi figura 543. 26.
Aries & hircus mystici à Daniele visi quid portenderint 527. 38. Syllæ visio similis, & Tarquinii Superbi, ibid. 67.
Arima, Inarima, Pithecusæ & Enariæ insulæ 527. 38. 67.
Aristomenes quomodo à Cæada liberatus, v. *Cæada*.
Arma ab armis dici vult Festus, id est ab humeris ex quibus pendent 135. 72.
Asaph autor Ps. 90. vixit diu post Davidem 984 54. 61.
Ascandæ qui & unde dicti, 237. 10.
Asima al. hircus, al. agnus al. simia 649. 46.
Asinus Hebr. quomodo & unde dictus 60. 21.
Asinus Hebr. à rubro colore dictus, cujus nomine Ægyptiis fuit exosus, ut Typhoni concolor 181. 35. Unde Hisp. *burro* & *burrico*, Gr etiam πύῤῥιχος quod probatur ex Hesychii loco à scribis corrupto, ib. 55. Asinorum alii colores 182. 1. & alia nomina, ibid. 20.
Asini longævi 195. 12. Quidam Arabs asinam per annos XL possedit, ibid. 15.
Asinum leone viso ita metu perturbari scribunt Arabes ut illi eat obviam 206. 57.
Asini robur 8. 69. salacitas 9. 37. victus 9. 44.
Asini in Scriptura ad septem usus adhibiti 184. 1.
Asinus ad vecturas utilis 12. 1. ad pacis artes aptior 12. 3. sed & ad bella 12. 7.
Asini aratores ubi terra levis est 186. 22. Bove & asino arare cur vetitum causæ quatuor ibid. 49.
Asini curules in Esaia & Columella 186. 12.
Asini ferunt onera 184. 3. *Asini panis* in Samuele & in Sosibio, id est pane onusti, ibid. 9.
Asini molas circumagunt: Unde mola asinaria Matth. 18. 6. quæ trusatili major 18. 1. Hanc velatis oculis asini versabant. Proinde

Proinde molæ opus Hilario labor est cœcitatis ibid. 23.
Asini πολεμιςαὶ 2 Sam. 16. Ut in Saracotis, Carmanis, Persis 189. 1. Multos in bello fugarunt, cum ipsi nunquam fugiant, proinde invicti dicti; ibid. 31. Vide *Merwan*.
Asinorum caro saltem in fame Judæis fuit pro cibo 189. 66.
Asini caput Samariæ quanti venerit, & apud Cadusios, ibid. 67.
Asinorum pulli Mecænati in deliciis 191. 6.
Asinorum esus sitne licitus vel illicitus disputant Arabes 190. 43. Et feros comedebant etiam ante Mahumetem, ibid. 71.
Asini olim non solum plebeios sed & nobilissimos vehebant 184. 39. Messias asino vectus, de quo Prophetæ & Talmudici, ibid. 50. Et Chrysostomus jam Patriarcha 285. 10. Arabum quoque magnates, ibid. 15. Et in Ægypto matronæ hodieque, ut olim Romæ, ibid. 45. De Mose asino vecto quid Judæi, ibid. 52.
Asini in veterum opibus 183. 49.
Asinis pro fræno φορβεία 225. 69. Isaaci asino cur Hebræi frænum tribuant 225. 18.
Asina Balaami muta & sermonis organis destituta 192. 11. In ea locutus est Angelus, ut in serpente dæmon. Non tamen verus fuit sermo, quia non fuit imago mentis, 192. 54. Os asinæ una è decem rebus creatis post mundi perfectionem 193. 18. Cur os asinæ Deus aperuerit ib. 52. Hanc à juventute habuit Balaam 295. 3. Refelluntur Hebræi, qui ab Angelo occisam volunt 196. 63. Non Mythologi solum, sed & historici sæpe meminerunt pecudum, quæ locutæ sunt, neque omnia commentitia 197. 23.
Asinus in Prophetæ honorem servatus 207. 45.
De asino Christi vaticinium octo habet circumstantias accurate prædictas 211. 70.
Asini quem Christus insedit vicus ubi situs 220. 30.
Asini pullus solusne an cum matre adductus? 210. 16. Eum insedisse neminem cur observetur, ibid. 71
Asini duo quomodo Judæos & Gentes significaverint 212. 65.
Asini Judæis sitientibus cur aquas monstrasse dicantur. Conjecturæ Heinsii 227. 39. Fulleri, ibid. 44. Nostra ibid. 65.
Asini caput aureum in templo Hierosolymitano collocatum & cultum fuisse fabulantur, Apion, Damocritus, Plutarchus, Tacitus, qui refelluntur 221. 31. & 222. 23. Idem Christianis objectum à Cæcilio & aliis ibid. 64
De asino à Judæis culto fabula unde nata. Heinsii duæ conjecturæ 226. 9. Una Fabri, ibid. 17. Duæ autoris ibid. 42.
Asinus Judæis quam vilis 224. 43.
Aspis Hebr. quomodo & unde dicta 68. 20.
Aspidum genus quæ cauda pungunt 26. 68.
Assa caro, id est sola 597. 45.
Astacus, vide crustata
Astarte habuit inferiora piscis 44. 19. Ab ea Dagon diversus 44. 41.
Asterias piscis è mustelorum genere parit singulis mensibus 39. 7.
Astypalea à leporibus vastata, vide *Insulæ*.
Attæ qui proprie, & unde dicti, 600. 21.
Attilus, vide cetacei.
Aves in genere Hebr. quomodo & unde dictæ 59. 18.
Aves rapaces Hebr. unde dictæ 59. 19.
Aves Deum ex aquis non eduxisse, sed ex terra, 55. 31.
Aves quædam ab aquæ potu abstinent, & solum sanguinem sorbent, 16. 32.
Aves à quadrupedibus quid differant, 13. 56.
Aves quædam sectantur fontes, aliæ in aridis locis libentius commorantur, 14. 32.
Aves indigenæ vel peregrinæ, 14. 21.
Aves per Legem concessæ vel prohibitæ, 16. 45.
Aves ad lusum exquisitæ, 16. 66
Aves ingeniosæ & fatuæ, 15. 47.
Aves aliæ montibus gaudent, aliæ convallibus, 14. 30.
Aves rapaces & rapinæ obviæ 15. 45.
Aves quando renovari, calvescere & plumescere dicantur 14. 71.
Aves solitariæ & gregariæ 15. 46.
Aves quædam de pullis suis sollicitæ, ut aquila & gallina 15. 55. quædam etiam de alienis, ut *Kore* Jer. 17. 11. quædam proprios negligunt, ut struthio 15. 59.
Aves aliæ quasi statariæ sunt, quæ à nido parum recedunt, aliæ migratoriæ 14. 26.
Aves per superstitionem ad auguria & auspicia adhibitæ, 18. 72.
Avibus cœli ludere, 17. 15.
Avis quale animal, 13. 56.
Avium actiones propriæ, 14. 1.
Avium appellatio triplex apud Hebræos 13. 48.
Avium collum laqueo constringere, aucupii genus apud veteres 303. 12.
Avium mores 15. 45.
Avium partes in Scriptura 13. 58. 66.
Avium plumæ quam variæ 14. 58.
Avium victus quam diversus 16. 19.
Avium visus 15. 31.
Avium voces 14. 41.
Avium volatus 15. 7.
Avium usus in aucupiis 17. 5.
Augurandi verbum Hebræum נחש cur à serpente deductum 21. 5.
De auguriis quid Hebræi, 20. 48
Auguria & auspicia, vide *Aves*.
In Avicennæ versione multa Çφάλματα 922. 3.
Azazel neque est mons 653. 50. Neque hircus (emissarius) ibid. 54. Neque dæmon cui hircus sit oblatus die propitiationum 652. 29. Sed est hircus servatus πρὸς τὰς ἀναχωρήσεις, quod significari voce לעזאזל ex Arabica lingua probatur 653. 66.
Azazel dæmon Juliano Apostatæ, Hebræis, Valentinianis & Magis, qui omnes confutantur 952. 17. 35. 70. & 653. 17. 20. &c.
Hircus *Azazel* quo sit ablegatus, & quo ritu, & per quos 658. 15. An in præcipitium sit detrusus vi θεηλάτῳ 659. 50. Potius ἄφετος, id est, liber dimissus, ut apud Græcos & Arabes sacra animalia, ibid. 60. Horum Græca & Arabica nomina, ibid. 63. Iste hircus ut passer emissus 660. 52. Uterque Christi redivivi typus, ibid. 67 Hircus ille κάθαρμα & piacularis hostia, 661. 10.
Azyma Hebr. מצות à sinceritate dicta, quo alludit Paulus 601. 33. Azyma Judæi in exitu ex Ægypto per mensem comederunt 602. 1. Sed exinde solum septem azymorum dies 601. 64. Error Taciti ib. 62. Azymorum cur primus & ultimus festi 602. 19. Cur capitale fuerit fermentum per illud septiduum edisse, ibid. 27. Ad hanc Legem exceptio duplex, ibid. 38. Quid hic Suidas, ibid. 45.
B, Π, & Φ permutantur 993. 31.
Baal, vide *Idola*.
Babyloniæ regis iniquum edictum, quo non tantum voluit invocari ut Deus sed & solus invocari ut solus Deus 747. 64
Babyloniæ Rex de Dei potentia dubitavit: Daniel non item, *qui per fidem obstruxit ora leonum* 749. 1.
Bacchi nutrices in pantheras mutatæ 790. 30.
Badius quasi *baidius*, quia *B A I* Ægyptiis hodieque est palmæ ramus: Unde Gr. βαὶς & βοαιν 115. 12.
Balaami comites 191. 65. Majus miraculum in Balaamo qui benedixit invitus quam in asina quæ locuta est 193. 57. Balaami stylus elegans 194. 2. Cur is asinæ suæ maledicere aut non potuerit aut noluerit 194. 53. Hanc in juventute habuerat 195. 3.
Quomodo Balaami oculi aperti sint 195. 40.
Balænæ mugitus à duabus leucis auditur 47. 63.
Baleares à cuniculis vastatæ, vide *Insulæ*.
Bardaun Arab. equus Clitellarius 234. 33.
Basan seu *Batanea* 305. 65. Nomen ex Arabismo explicatum 306. 8. Regio quam sit ferax, ibid. 30. Aliud *Bethsan* seu Scythopolis, ibid. 45. Vox *Basan* ab interpretibus sæpe omissa aut aliter reddita 351. 63. Quid proprie sonet ex Hieronymo & Arabibus 532. 24. *Basan* terra pecoris: Ejus pascua uberrima 531. 45.
Basiliscus Hebr. quomodo & unde dictus 68. 34.
Βήχιον tussilago herba quomodo Arab. 850 38.
Beelzebub Accaronitarum Deus, cur ita dictus 36 49.
Behemoth in Jobo aliis *elephas*, nobis hippopotamus 5. 19. De eo Jobi verborum paraphrasis 49. 36.
Belkis regina Sabæ dæmonem numeravit inter majores suos, si Mahumeti creditur 747. 34.
Bellerophon unde dictus 99. 47.
Benaja sub Davide dux Prætorianæ cohortis, sub Solomone imperator exercitus loco Joabi 757. 14.
Benajæ cum leone certaminis historia à Josepho & Judæis interpolata 758. 1. &c. In eam conjecturæ, ibid. 27. Die nivis hoc contigisse cur observetur, ibid. 45. In Syro mendum 759. 1.
Benjamin cur vocetur lupus rapax 827. 67. An propter altare in Benjamitarum tribu? ibid. 70. Hoc refellitur 828. 17. Alii ex Jud. 21. 21. id accipiunt, *ibid.* 23. Alii ad Saulem & Mardochæum, alii ad Paulum referunt, ibid. 26. & 33. Benjamitæ fortissimi.
Berberi seu concha margaritifera 53. 14.
Bestia Hebr. זיז *ziz* à motu dicta, ut Gr. κνώδαλον & κινώπετον 979. 13. 29.
Bestiæ domesticæ Hebr. quomodo dictæ 59. 1.
Bestiæ carnivoræ quomodo vixerint in arca Noæ 7. 72.
In bestias an cadat boni vel mali retributio: De eo quid Hebræi 207. 51.
In bestias ut sæviamus Deus non vult, in homines multo minus 195. 50.
Bestia quarta Dan. 7. cur habeat ursi pedes 818. 4.
Beta languidior & *betissare* & *lachanissare* pro *languere* 975. 45. 47.
In *Bethania* vico, & in vico *Betphage*, quorum hic Hierosolymis propior, quomodo res eadem facta narretur 210. 7.
Bethel à Jordane quantum distet 818. 70. & 819. 8.
Bethelitæ cur Elisæo infensi 818. 33.
Bether montes ubi hinnuli, cur Seniores reddant ὄρη κοιλωμάτων, vel ut alii legunt κυκλωμάτων 894 65.
Bethphage, quis vicus, & ubi, 209. 46. *Phage* quid significet, ibid. 55.
Bethsemitarum *Septuaginta* cæsi non *septuaginta millia*, quod plane est paradoxum, nec cum Hebræis verbis satis convenit 370. 3.
Bezek בזק in Kimchio non est agnus ut volunt, sed calculus, ut Chald. בזקא *bizka* & Gr. βιζάκιον 423. 34.
Israelitæ à Saule per calculos & agnos numerati 423. 46. 55. 58. 62.
Bidentes (Hebr. משנים *misnim*) quæ oves 430. 70.
Bigenera animalia quæ dicantur 56. 5.
Binarius numerus paucitatem significat 622. 30.
Bison vide *Reem*.

Borda striata vestis apud Arabes, & per similitudinem alæ locustæ 479. 71.
Bosra Idumæorum aut Moabitarum urbs 534. 35. 40. Regio vicina pecorosa. ib. 46. 50. Vox Bosra Mich. 2. aliter lecta ibid. 54. Carthaginis *Byrsa* sic Pœnis ibid. 63 *Bosra* Hebræis Roma. ibid. 66.
Bos Hebr. quomodo & unde dictus 60. 31.
Bovis Hebræa septem nomina explicantur 274. 43.
Boves cur *triones* dicti 212. 50.
Boves Indici unicornes ab Oppiano Ἀόνιοι dicuntur per summum errorem, cujus fontes aperiuntur 933. 24.
Bos גועה *goe* id est mugiens. An inde γοάω, quia in ejus mugitu aliquid γοερὸν, ut habetur in Luciano. Et Persis vacca *gao*, Alpinis *ceva*, Belgis & Anglis Koe vel Cow 286. 63.
Bos non mugit juxta pabulum Job. 6. 5. Ita Job non querebatur, cum bonis abundabat 407. 14.
Mugiunt boves pabuli, & vaccæ vitulorum desiderio 1 Sam. 6. 12. Simile quid in Livio 286 45.
Primogeniti bovis decor cur à Mose tribuatur aut ipsi Josepho, aut tribubus ex eo natis 405. 66.
Πυῤῥίχας βῦς in Epiro à Pyrrho rege non dici, sed à colore rufo, & in Theocrito sic sumi 289. 72.
Forma boum ut à Prophetis, sic à Poëtis & ab Ægyptiis laudata 287. 63.
Bos lassus fortius figit pedem, Proverbium de triturante bove usurpatum 312. 31.
Bos mansuetus 9. 39. καρποφάγος 9. 43.
Bovis pabulum in Scriptura herba, viride agri, fœnum, palea, farrago 299. 23. In Jobo, Esaia & Daniele, *Herbam ut bos comedit*, quia in domestico pecore, propter molem corporis, maxime est ποηφάγος 407. 31. Bovem tam arborum folia ramusculos quam herbas agri consumere 299. 57.
Bos novit possessorem suum Es. 1. Similis locus in Florentini Geoponicis 288. 52.
Bovi qui novit possessorem suum quam dissimilis Israël, qui Dominum Deum suum non agnoscit 409. 58.
Boves olim in quo pretio 388. 60.
Bovis usus ex Vegetio 308. 60.
Boves plaustra trahunt 312. 47.
Boves ad vecturas utiles 12. 1.
Boves onera gestant 313. 30. Contra Cicero & Horatius & vetus Proverbium de iis quæ non conveniunt, *clitellæ bovi impositæ* ib. 33. Tamen feretro se submittunt, & homines dorso gerunt ibid. 47.
Bos ad cultus agrorum maxime requisitus 11. 48. Ad aratrum adhibitus 309. 3. *Quis arabit bobus*? nempe *in petra* Amos 9. 12. Cur bubalos substituat Hieronymus 415. 17 22. Pastorum labor agriculturæ genus ib. 43.
Bovis ad trituram usus 310. 16. Vide *Grana*.
Bovem triturantem Græci olim capistrabant, alii quoque populi, quod Lege Dei vetitum 401. 18. Itaque trituræ tempore boves maxime pinguescebant, quia bovis triturantis os capistrare non licebat 301. 61
Bos אבוס Aquilæ φατνιαζόμενος, quia ad præsepe saginatus 304. 74.
Boves & vaccæ pingues quomodo Hebr. 304. 21. His oppositæ רקות *rakkoth* Gen. 41. quod ex Arabismo explicatur ibid. 34.
Bos inscius ducitur ad lanienam Prov. 7. 22 ut alibi oves 289. 50. Cum bove qui ducitur ad lanienam confertur juvenis ab adultera seductus, quia stupor in utroque similis, & idem utrobique periculum 409. 36.
A bovis esu multi veterum per superstitionem abstinuerunt 314. 42. Lex Athenis ea de re ibid. 48. Hujus vestigia in Diipoliis & Buphoniis 314. 57. Boves ænea demum vel ferrea ætate cæsi ibid. 62. Romæ par superstitio 315. 3. His Dei verbum oppositum ibid. 38.
Bovis lac utilissimum, unde butyrum & caseus 315 46.
Bos ad holocausta qualis & quo ritu oblatus 319. 6.
Bos major hostia 321. 33.
Bos à Saule quorsum discerptus 326. 54.
Boves etiam subnervari 179. 26.
Boum cornu unde buccinæ 317. 9. Attollere cornu 1 Par. 25. 3. quid sit 317. 12. Cornu olei ibid. 39. Κέρας poculi genus, unde κεράσαι ibid. 43. Bacchus cur ταυρόκερως ibid. 46.
De bove leges ceremoniales 402. 33. Romæ bovem qui in specum decidisset feriis liberare licebat, ut Luc. 13. 15. & 14. 5. ibid. 40.
Bove & asino junctis arare cur vetitum 11. 62.
Bos alienus si cadat in cisternam, damni tenetur qui eam aperit 391. 54. Hujus Legis minutias Maimonides quam pensiculate exigat ibid. 62.
Bos cornupeta, si quem occiderit lapidabitur juxta Legem Gen. 9. 5. Quod factum quatuor de causis 389. 10. Romani cornu fœno circumligabant ibid. 34. Solon canem qui momorderat noxæ tradere jussit. ibid. 50. Draconis & Thasiorum leges etiam in ἄψυχα ibid. 54. & 61.
De bove qui bovem alienum cornu feriit lex, ex qua per analogiam alia multa colliguntur 393. 27.
Bovis cornupetæ caro cur per Legem immunda 389. 72.
Bovis cornupetæ qui aliquem occiderit Dominus etiam morte multatus, si monitus non recluserit 390. 12. Judæorum ad hanc Legem exceptiones ibid. 21. Capitalis pœna quo casu in pecuniariam mutata ibid 38.
De bove deposito, surrepto &c. leges 398. 27.
Bos errans sive fratris sive inimici reducendus 398. 4.
Jonathanis prava exceptio ibid. 63.
Bovem ipsum furto ablatum qui reddit, cur nonnisi dupli teneatur 397. 43. Lex eadem Athenis ibid. 49. Judæorum exceptiones ibid. 70.
De bove & asino vel fratris vel inimici in via lapso lex obscurissima, quæque crucem figit interpretibus 399. 4.
In eam conjectura duplex 400. 25. 53
Bovis noxii nomine in Lege per analogiam intelligi quodvis aliud animal noxium 391. 33. Quod tamen à Samaritano perperam in sacrum textum intrusum ibid. 45.
Bovi trituranti os obligari cur vetitum 11. 55.
Bovem triturantem capistrare quod Lex vetat, Paulus ad pastores refert 415. 54. Cur negat Paulus boves Deo esse curæ ibid. 59. Eadem fere Philo & R. Menahem 416. 17.
Boum stimulus vide *Samgar*.
Branchiæ in piscibus pro pulmone sunt 38. 59. Branchiæ internæ & externæ 38. 60. Internæ quid ibid. Externæ 38. 63.
Bruta in genere Hebr. unde dicta 58 74.
Bruta omnia *muta* dici, non solum pisces 5. 38.
Bruta majoris molis in oriente sub Gigantum nomine contineri 1057. 27.
Bruta cur à Deo creata 3. 16.
Brutorum juxta Hebræos quatuor summa genera 3. 28. Quid illa præcipue distinguat 3. 62.
Βρύτιοι, marini echini genus, unde βρυττίνη ἀμοργὸς *bryttina byssus* 488. 35.
Bubalus βύβαλος Lev. 11. in Gr. vers. non est bos ferus, sed capreæ species. Id enim sonabat βύβαλος vel βυβαλὶς apud Græcos vetustiores 910. 36. Sed Plinii & Martialis ævo pro bove fero sumi cœpit errore vulgi 910. 33.
Bubalus capreæ congener quam amabilis 899. 11.
Bubo Hebr. quomodo & unde dictus 66. 17.
Bubo in tectis ululat 14. 35.
Bubile cur Hebr. רפת *raphath* 305. 47.
Bubula in conviviis recepta 314. 3. Et in mensa Solomonis & Nehemiæ ibid. 12. Et heroum apud Homerum ibid. 14.
Bubulci ætate Sirachidis in summo contemptu fuere. At olim viros principes boum gessisse curam probatur in Patriarcharum gratiam 382. 48. 65.
De bubulo stercore vide in S.
Buccinæ ex boum non ex arietum cornibus 317. 9. & 426. 10.
Budini Scythiæ populi unde dicti 313. 18.
Burdo idem quod hinnus, & mulus in genere 234. 6.
Butyri vox quam inepta 474. 35. Cur in Cypro dictum sit ἔλαφος 315. 60. Cur Hebr. חמאה, ibid. 65. Ejus usum ad Græcos sero devenisse ibid. 55. & 474. 42
Βύσιος mensis Delphis, quasi φύσιος 557. 50.
Caadas quid Lacedæmone 851. 6. Καίατοι καιετὸς, terræ hiatus, unde Lacedæmon Homero καιετόεσσα ibid. 11. Aristomenes per vulpem à Cæada liberatus ibid 30.
Calceos viatorum in Judaico Paschate à vulgaribus diversos fuisse non constat 589. 71 vide *Cothurni*
Calch vel *Colcha* Hebr. τὸ πίννινον ἔριον, id est pinnæ seu conchæ margaritiferæ lana, quod multis probatur 487. 27. 54. 61. & 488. 2.
Calcitrare contra stimulos, Christi Proverbium etiam à Græcis & Romanis sæpe usurpatum, sed multo ante a Prophetis in quibus fuit Christi spiritus 387. 15.
Callionymi fel 836. 62.
Calvitii laudes scripserunt Synesius & Hubaldus Elnonensis 819. 42. Calvitium cavillis quam obnoxium 819. 14. De Elisæi calvitio nugæ Hebræorum 818. 58.
Camelus cur dicatur *Abu-Job* 77. 4.
Camelorum aspectum & odorem equi non ferunt 78. 26.
Camelorum in bellis usus 78. 4.
Camelorum bigæ & quadrigæ 77. 70.
Camelorum calcanea Apitio & Heliogabalo in deliciis 79. 29.
Camelus Davidis præfectus cur *Obil* dictus 77. 60.
Cameli elogia 80. 7.
Cameli esus cur Judæis prohibitus 79. 40. Arabum de eo fabula ibid. 42.
An *camelus* sit *funis nauticus* in Proverbio de camelo per foramen acus 91. 27. Agi de rudente suadet quod Syri & Arabes sic accipiunt, & analogia major inter rudentem & filum quod solet per foramen acus induci 91. 60.
Camelus omnium animalium solus femur inflectit 72. 13. Et retro habet quatuor femora, & genua quatuor 73. 17
Camelus solus gibbum habet in dorso vel simplicem vel duplicem 6. 57.
Camelum glutire quid sit Matth. 23. 24. Cajetani suspicio locum esse corruptum a Catharino refellitur 93. 7.
Cameli multi in Judæa & vicinis locis 77. 37. 57.
Camelos juniores בכרים *bicrim* dici multis probatur, quod Hebræorum plerosque latet, sed Arabibus est notissimum 82. 16.
Camelus καρποφάγος 9. 43.
Cameli lac & caro in cibis 79. 4.
Cameli in Madianitide quam frequentes 82. 12.
Cameli Madianitarum lunulas in collo gestant, id est *lunata monilia*, ut in Statio Parthenopæi equus 77. 50.
Camelorum uni homini quot millia 77. 41
Camelus mingit retrorsum 94. 63.
Camelus mite animal & felle carens 76. 56. Quamvis aliquid habeat felli analogum ibid. 57.

Camelus animal μνησίκακον, Hebr. *gamal* dicitur à retribuendo 59. 57. & 75. 48.
Cameli navium terreſtrium inſtar 80. 71.
Cameli nomen abſurde Græcos ex ſua lingua deducere, cum ſit Hebræum & Syrum 73. 21. Quod Varro & Heſychius agnoſcunt 74. 2. 3.
Cameli apud Arabes varia nomina juxta ætates 75. 1.
Camelorum pili in veſtibus 78. 38. Hi in Caſpiis ita molles ut ex iis contectæ veſtes in deliciis fuerint, ib. 48. & in urbe Calacia, ibid. 68.
De camelo Proverbia undecim Hebraica aut Arabica 94. 32.
Cameli ſecundina, pro eo quod nuſquam eſt, quia camelus non habet ſecundinam 94. 66.
Cameli ſolidi Perſis appoſiti 79. 20. Etiam ipſis Regibus 79. 25.
Camelorum apud Arabes tres ſpecies. Primi clitellarii, craſſi, proceri, oneribus farendis aptiſſimi, *hugiun* Arab. dicti, & Chald. *hogene*, id eſt ἐυγενεῖς, qui mille libras geſtant 85. 54. Secundi duplici gibbo, tam ad equitationem quam ad onera geſtanda commodi, hodie paſſim in Aſia naſcentes, ſed olim in ſolis Bactris, unde Græcis Βακτρῖαι, & Arabibus *Bechti* vel *Becheti* dicti 87. 11. Tertii ſtatura graciles, ſed expeditiſſimi, quibus fere utuntur nobiles Δρομάδας Græci vocabant, & Arabes, *raguahil*, *rawahil* à ſingulari *rabila*, fœm. terminatione, quod pertinet ad emphaſin, ut in Hebræo קהלת *koheleth*, 87. 66.
Camelorum turmam ſimul iter facientium Hebræi, Chaldæi, & Syri & Arabes quomodo vocent 81. 60.
Cameli ad vecturas quam utiles 12 1. & 77. 68.
Cameli ungula ſuperne diviſa eſt, ſed inferne cohæret 6. 23.
Camelopardalis ubi naſcatur 908. 32. Ariſtoteli fuit ignota & Græcis omnibus uſque ad Agatharchidem ſub Ptolemæo VI. ibid. 55. Et Romæ ſub Julio Cæſare primum viſa, ibid. 63. Hinc collige Moſi fuiſſe ignotam, & Judæis ante Alexandrum, nec fuiſſe neceſſe ut ejus animalis eſus illis permitteretur cujus uſum nullum habuerunt 909. 1. Aliud igitur זמר *zemer* quod Græci *Camelopardalin* explicant, nempe capreæ genus à ſaltu ſic appellatæ. Nam inter caprearum ſpecies nominatur. Et de caprea Arab. زمر *zamara* ſalire eſt. ibid. 10. In *Porta cœli* barritus elephantis confertur cum balatu τȣ̃ *zemer* Arabiæ, ibid. 39. A Jonathane & Onkelo redditur דיצא *ditſa*, quia דץ *dats* ſalire eſt ibid. 45.
Camelopardalis Arabice *zurapha* 904. 59. Ejus deſcriptio ex Arabibus ibid. 68. Nomen Æthiopicum vetus & novum explicantur 906. 2. Et Romanum ibid. 11. Ejuſdem blaſphemum cognomen apud Arabes, ibid. 18. Ex Manfredi ad Laurentium Medicæum epiſtola excerpta quædam de ejus natalibus, cauda, cornibus, inceſſu, proceritate, manſuetudine &c. 906. 27. De ejus eſu Arabes multa diſputant,
Cancer, vide Cruſtata.
Candæi Ophiophagi 33. 10.
Candor ſummus videtur ad rubrum inclinare 476. 50.
Canes in Ægypto mire culti 692. 3. 12.
Canis Abelis 685. 15.
Canis Apollinis 685 9.
Canum ἀπομαγδάλια quid proprie 669. 63.
In canes baculi 687. 1. Arab. خطر *hatara* baculo canem ferire, ut Gr. κυνοκοπεῖν. ibid. 11.
Canis cibus caro 670. 28. Cur diſcerpta caro canibus projicienda 670. 48. 65.
Canes poſt coitum diu colligati 688. 32.
Canis animal famelicum 666. 55. Canina fames morbi genus 666. 57 Λαφυγμὸς, ibid. 62. Proverb. Arab. de cane qui propriam caudam comedit, ibid. 68. Et Talmudicum, *famelicus ut canis* 667. 6. *Cynopinæ* monſtroſi populi *canum inſtar eſurientes* potius *Cynopanes*, ibid. 10.
Canum erga dominos mira fides 682. 20. De eo nova hiſtoria ibid. 60 69.
Canes *firmi anima* in Eſaia quid 688. 56.
Canis Hebr. quomodo & unde dictus 61. 28. כלב *celeb* dictus à tenacitate morſus 663. 12.
Canis immundum animal 690. 3. Canes & ſues cur ſæpe juncti ibid. 5. &c.
Canum impudentia 688. 28. vide *Cynicis*.
Cane nihil incivilius nec inhoſpitalius 688. 17.
Canis inverecundus 9. 33.
Canis valde iracundus & rabiei obnoxius 687. 53. 60.
Canis λάπτει lambit inter bibendum 9. 48. & 672. 36.
Canes lingendo vulnera ſanant 672. 20.
Canum proprium τὸ λοιδορὸν 689. 68.
Canis mediæ naturæ inter feram & pecus domeſticum 670. 39.
Canes Melitæi in utra Melite naſcantur 683. 10. Quomodo Arabice vocentur 523. 12. et 683. 17. Aliud in Evangelio κυνάρια. Nam ad contemptum pertinet ibid. 46.
Canes cur in Pſalmo *noctu circumire* dicantur 681. 22. quomodo id Arabice ibid. 24. *Catillare* Latine eſt domos alienas canum in ſtar circumire ibid. 42.
Ex cane ſumpta nomina 664. 7.
Canis crure ad parietem ſublato mingit 674. 66. Quomodo id Arabice ibid. 71 Quid ſit in Prophetis *neminem relinquere qui mingat ad parietem* 675. 20. Refelluntur qui canes intelligunt 675. 40 *Mingens ad parietem*, id eſt vir 676. 1. Poſt victoriam tum ſoli viri cædebantur ibid. 27. Viros olim in Oriente mulierum more minxiſſe falſum ibid. 41. Lotium cur Hebræis aqua pedum 677. 64. Voces *mingentem ad parietem* quomodo veteres alio detorſerint 678. 29.
Cum canibus collati paſtores, ut in Ægypto ſacri ſcribæ 685. 19.
Canes pecoris cuſtodes in Jobo 684. 4.
Canem vel pretium canis offerre nefas 690. 28. Vox *canis* ibi varie reddita ibid. 62.
Canibus præfici quam probroſum 685. 46. Caput canis quid ibid. 50. Canis vile animal ibid. 70.
Canina ſacra non ita pridem inventa 692. 17.
Canis ubi in ſacrificiis admiſſus 691. 50.
Canum nomine in Scriptura ſignificari infideles, profanos, piorum hoſtes, impuros homines, & paſtores mercenarios 686. 28.
Canes inter dormiendum ζκύζειν 680. 72.
Canum ſomnia poëtæ definiunt 681. 4.
Canes ſomnia ſua geſtu & latratu patefaciunt 680. 64.
Canis panes ſomniat 670. 28.
Canes eſſe ſomniculoſos perperam probari ex Eſ. 56. 10. cum contra ſint vigilantiſſimi 679. 50.
Per canis diſſecti partes tranſire, expiatio publica 691. 55. quæ Græce περισκυλακισμὸς ibid. 73.
Canes τραπεζῆες in Homero, ſeu menſarii 669. 40.
Canis venaticus quibuſdam זרזיר מתנים *ſuccinctus lumbis* Prov. 89. 31. 684. 3.
Canum vitia 686. 50.
Canem ad vomitum redire 671. 63.
Canones Judæorum de Paſchate ætate Chriſti nondum fuiſſe in uſu, neque cum Talmud ſcriptum eſt, probatur ex patribus, & ex ipſo Talmude 562. 6.
Cantharus piſcis חפושית pinnas & ſquamas habet 42. 17. Tamen Judæis immundus eſt, quia ſtercore veſcitur, & verſatur in luto ibid. 26.
Canudan lacus ſterilis in Armenia, unde dictus 40. 44. Sponſæ capillitium cum in Cantico Solomon confert *pilis caprarum quæ aſcendunt è monte Galaad*, idem eſt ac ſi dicat, *pilis caprarum è monte Galaad, quæ aſcendunt*. Cujus trajectionis exempla 628. 43. Capræ cum aſcendunt villos longiores habent in naturali ſitu, quod illas maxime decet 628. 12.
Capiſtri varia genera φίμος, fiſcella, πχυσικάπη, etiam ſervis indita 401. 32. Et aliæ rationes quibus ab eſu boves arcentur, etiam Lege prohibitæ ibid. 63. Legis ſcopus 402. 28.
Capræ & oves in certis locis apros audent aggredi, & ad mortem uſque pugnant 967. 54.
Capræ Hebr. עז *ez* Phœnic. *aza*. Syris & Chald. עזא *izza*, unde ἰζάνη caprina pellis 620. 54. &c.
Capra à robore עז dicta, quia capræ cum ovibus collatæ ἰσχύȣσι μᾶλλον *ſunt robuſtiores* 620. 52.
Capræ Libycæ ad bovis magnitudinem accedentes 948. 28.
Capræ Mambrinæ latis auribus equitantur 901. 54.
A Capella jaculum torquere in Juvenali quid ſit 902. 16.
Caprarum grex Hebr. חשף 621. 47. Aut חשף capreæ hinnulus, ut Arab. 622. 10. Vide plura in *hirco*.
Caprea alba quomodo Hebr. & unde dicta 62. 63.
Capreæ decor 8. 41. Inde caprea צבי dicta 898. 74. & 925. 25. Quid in Lucretio, *nervoſa & lignea dorcas* ibid. 34. *Hamir* Arab. caprea præ cæteris ſpecioſa, & *alhaur* oculorum venuſtas qualis in capreis ibid. 39. & 925. 43.
Capreæ oculi venuſti & acres, unde illis nomen δορκάδων. Nunquam lippiunt, noctu vident, uno oculo aperto dormiunt 925. 53.
Capreæ mira velocitas 9. 14. & 926. 16.
Capreæ Iſidi in deliciis 899. 4.
Capreæ eſus quam ſalubris 928. 71.
Ut caprea expulſa Eſa. 13. 14. quæ ſcilicet eo unde expulſa eſt nunquam redit. Proverb. Arab. ejuſdem argumenti 928. 45. Tam capreæ quam capræ & cervæ quandoque gemelliparæ. De capris patet in Illyrico, Ægypto & Sicilia 922. 4.
Caprea animal imbelle & fugax 965. 67.
A caprea nomen habuere multæ puellæ 924. 53.
Caprini pili, vide *Cebir*.
Κάπρον Romani *aprum* dixerunt per aphæreſin, ne cum capro confunderent 977. 11.
Carcharias canis, vide *cetus Jonæ*.
Caria unde dicta 90. 15.
Carmeli vox quid ſignificet 532. 73. Duo montes hujus nominis. Unus prope Ptolemaidem, ubi antrum Eliæ, & templum Jovis poſtmodum. Ipſe mons pro Deo habitus 533. 7. 12. Alter prope Hebronem, Amalekitis ibi à Saule devictis, & Nabalis paſcuis celebris 533. 26.
Carpathus à leporibus vaſtata, vide *Inſulæ*.
Caſei Hebræa nomina tria explicantur 315. 72. Caſeus ex lacte bubulo fit majore copia 316. 69.
Caſinæ cur latrans nomen in Plauto 664. 11.
Caſmilli unde dicti 367. 51.
Caſtorides in Æliano, Oppiano & Tzetze, marina animalia tam horrendi ejulatus ut brevi moriatur qui audierit, quæ fabulis propiora ſunt 1068. 10.
Catharractes avis Hebr. quomodo & unde dicta 65. 39.
Catillare, vide *canes cur in Pſalmo &c.*

Catuli quadrupedum 7. 73.

כביר *Cebir* seu *magnus caprarum* (sup. *pilus*) 624.62. Nam *pili* vox sæpe ſuppletur ubi res eſt de capris. ibid. 70. Capræ longiore pilo ubi ſint 625. 6. Mulieres in Syria pilos caprinos ſæpe neviſſe, ibid. 34. De pilis كبر *cabara*, Arab. creſcere, ibid. 44. Pilus caprarum ſubtilior *merhazi*, craſſior *meſcha*, ibid. 60. Lana caprina, ibid. 70. Caprini pili in Oriente, humanis ſimiles, 626. 9. Capilli ſponſæ in Cantico cum caprinis collati, ibid. 41.

Cedar & *Nebajoth*, id eſt Cedrei & Nabatæi, 535. 2. 4. Horum opes ſolo pecore conſtitiſſe, ibid. 8. Iidem *Dachareni* cur dicti, ibid. 32. Nabatæis & Cedarenis unde nomen, ibid. 43. 57. Illi clari, hi obſcuri 536. 3.

Cedri ut vitulus ad Dei vocem exiliunt Pſ. 29. Non ut quercus ad ſileni cantum. Agitur enim de ſubſultatione ex metu 409. 21.

Cenchrinus ſerpens Hebr. à variis coloribus ut hyæna צבוע *tſeboa* dictus 68. 30. et 837. 33.

Cephus, cepus, ceipus, cebus quale animal 993. 4. 15. &c.

Cepphus lari ſpecies, quomodo Hebr. dicta, & quam ſtolida ſit avis 15. 50. et 66. 23.

Ceraſtæ cornicula frumenti granis ſimilia aviculas alliciunt 28. 15.

Ceraſtes vel ammodytes, in iis quibus eſt concolor arenis latens, ungulas equi mordet 28. 13.

Ceraſtes & hemorrhous quomodo Hebr. dicantur 68. 41.

Κέρδω, vide *vulpes*.

Cerva quam amabilis 898. 22. Cervæ olim in deliciis, ibid. 27. Eas alere, lavare, pectere, ſertis ornare & torquibus ſummo ſtudio ſolebant, ibid. 29. Idem de capreis, bubalis & ibicibus, ibid. Gazellæ nomen unde 899. 20.

Cerva Auroræ Pſ. 22. quid ſit 888. 21. Variæ interpretationes alienæ, ibid 24. Vera, ibid. 60. 73. Cervæ quam matutinæ 889. 10.

Cerva belli prima occaſio inter Latinos & Trojanos 899. 67.

Cervam cervo fortius clamare Hebræi falſo aſſerunt 881. 6. contra quam Ariſtoteles, ibid. 9. Iidem cervæ pedes firmiores tribuunt 882. 50.

Cervæ quando concipiant & pariant 889. 26. Cum Philoſophi id accurate notent, cur Job. 39. Deus tanquam de re ignota dicit, *An noſti tempus, &c.* Cognitio duplex, ib. 58. Nugæ Hebræorum de partu cervorum ſerpente obſtetricante 890. 15.

Cervæ quandoque gemelliparæ 923. 11.

Cervas alii prope vias tritas, alii procul à viis tritis parere ſcribunt 892. 60. et 893. 1. Sed diſtinguit Ælianus 893. 8.

Cervæ cum cornibus careant, cornutas tamen deſcribunt multi Poëtæ, Hebræi quoque nonnulli 881. 15. 56. 62.

Cervam ſitibundam Hebræi nugantur aquam à Deo precibus impetrare 888. 6.

Cervæ totæ albæ 663. 31.

Cervinæ eſum alii ſaluberrimum, alii inſalubrem faciunt, 894. 12. 23

Cervi aquas appetunt, in quibus à canum & venatorum inſectatione ſe liberent 887. 60.

Cervi boatus עירגה *ariga* Hebræis ex Pſ. 42. ubi tamen ערג *arag* aliud eſt veteribus, nempe appetere, deſiderare, 883 34. 53. Alludit Gr. ὀρέγεσθαι, ibid. 63. *Glocitare*, non eſt cervorum ſed gallinarum 884. 20. Cervos rudere dixit Poëta Oppianus βρυχᾶσθαι, Euſtathius μηκᾶσθαι, ib. 47. Vir doctus notatus, cui ערג *arag* eſt aſcendere, ibid. 53.

Cervi curſus celerrimus 9. 14. et 882. 73. Hinnulus quoque mire currit, ſed cito fatiſcit 883. 3.

Cervi decor 8. 41.

Cervi cur fere degant in locis inaquoſis 885. 15.

Cervi in extrema fame hinnulos ſuos deſerunt 893. 45.

Cervi in Syria plures circa Libanum & Carmelum 894. 5.

Cervis pedes firmiſſimi 882. 2. Unde Poëta cervam æripedem, id eſt, χαλκοπόδα dixit, non aëripidem ut vult Servius, ibid. 13.

Cervi poſt ſerpentis eſum aliquamdiu à potu abſtinent 887. 1. 35. 49.

Cervorum במות *bamoth* ſeu loca celſa, quid in Prophetis 893. 28.

Cervorum & congenerum animalium Hebraica nomina decem 880. 53.

Cervus Hebr. quomodo dictus 62. 61. Nomen איל *ajal* eſt à robore factum, quod ſummum eſſe docent velocitas & agilitas, etſi animus non reſpondeat 880. 69.

Cervus ἀλτικώτατος 9. 15. et 882. 61. Cervinus ſaltus LX. pedum ibid. 68.

Cervus apud Arabes inter bovis feri ſpecies 972. 10. Bos ferus cervi figura deſcribitur, ibid. 70.

Cervus ſub Lege cur mundus, 893. 67.

Cervum ſerpentum eſu incaleſcere 885. 20. Ita docent Græci Patres ibid. 22. Et Latini ibid. 35. Profani etiam ſcriptores ib. 41. et 69.

Cervum aquarum appetitu boare tribus de cauſis 884. 30.

Cetacei dicuntur piſces reliquis majores, ut ſilurus, eſox, attilus 51. 39. Vide *piſces*

Cetorum amor in catulos ſuos 47. 35.

De cetorum magnitudine Græci veteres 49. 72. Patres 50. 8. Hebræi 50. 16. Spurius Eſdras 50. 25. Græca verſio, 50. 40. Arabum Theologi 50. 49. Arabum Philoſophi 51. 2. Cetorum vera magnitudo 51. 22.

De cetorum lacte & mammis multa 46. 43. 56.

Cetorum luctus 47. 60.

Cetus quid differat à piſce proprie dicto 45. 69.

Cetus cur Hebræis *thannin* & *Leviathan*. 45. 32.

Cetus proprie dicitur vel improprie. Proprie dictus eſt viviparus non oviparus 45. 68.

Ceti proprie dicti deſcriptio 45. 69. & 46. 1.

Ceti improprie dicti lamia, maltha, zygæna, thynnus 51. 41.

Cetus Jonæ, id eſt, carcharias canis, 52. 18.

Ceti papillæ tanquam in vaginis conditæ, unde ad catulorum ſuctum promuntur 46. 36.

Cetus qui Arab. قرش, Coptis ἀσπιδοχελώνη, videtur eſſe orca 935. 54. 63.

In cetis magna elucent Dei potentiæ argumenta 45. 62.

Ceti in Scriptura proponuntur ut aliquid in ſuo genere ſingulare 45. 38.

Cete majora & minora. Majora priſtis, orca, balæna. Minora delphin, phoca, hippopotamus, 46. 13. 14.

Chabarber חברבר lacerti genus à maculis aſperſis ſic appellati, forte ſalamandra aut ſtellio 1059. 26. 62.

Chagiga חגיגה in Paſchali feſto victima vel pars victimæ quæ una cum agno Paſchali menſæ imponebatur. Cujus eſus poterat in poſterum diem differri, ut pacificorum omnium 566. 40.

Chaldæi, vide *gentes bellicoſæ*.

Chaldæi Græcas voces polyſyllabas contrahunt 766. 30.

In Chaldæum interpretem conjecturæ 975. 60.

Chalybes primi ferrum eruerunt 1025. 72. Chaldæi inde dicti ibid. 70. et 1026. 24.

Chamæleon Hebr. quomodo & unde dictus 67. 46. Ab aſpirando vocatur תנשמת *thinſemeth* Lev. 11. 30. quia hiante ore ſemper eſt, & à multis creditur ſolo aëre veſci. Nempe fere totus pulmo eſt, & diſſectus diu ſpirat 1080. 25.

Chamæleon in *Bereſcith Rabba* חבינא *chabina* non חכינא 1058. 46. Ratio nominis ibid. 53.

Chamæleon Hebræis avis quæ aëre veſcitur, 1082. 26.

Chamæleon, vide *varii coloris animalia*.

Chamæleon apud Arabes in cibis 33. 43.

Chamæleon non conſtat cur à leone nomen traxerit, cum leoninum nihil habeat. Sed videtur deflexa vox ex Punica גמליון *gamalion*, quaſi dixeris parvum camelum. Huc facit quod Arabes illum hodieque appellant جمل يهود *camelum Judaicum*, quia dorſum habet cameli inſtar tuberoſum 1081. 65.

Chamæleon linguam habet longiſſimam ex ore emiſſitiam, qua tanquam haſta ferit muſcas & culices prætervolantes, & ſimilia animalcula. Unde Arabibus خربا *hirba*, id eſt, jaculatrix dicitur 1080. 70. & 1081. 36.

Chamæleon ab Arabibus Magus aut Maguſæus vocatur, quia ad Solem obvertitur, quem Maguſæi adorant 1082. 4.

Chamæleonte mutabilior Gr. & *mutavit colorem Chamæleon*, Arab. Proverb. 1082. 3.

Chamæleontis medicæ vires 1082. 18.

Chamæleontum quam aliena mentio Soph. 2. 14. in Græca verſione 1082. 48. Fons erroris, ibid. 57.

Characmoba ubi 485. 7.

חרחבין *charchabin* vel חרחלין *charchalin* inter Paſchales herbas amaras non eſſe *eryngium*, ſed *urticam* potius 607. 18. quæ edulis & amara eſt 608. 1. 12.

חרדון *chardon* & צב *tſab* idem animal, nempe crocodilus terreſtris 1046. 10. 41. & 1053. 57. & 1058. 43.

Charſan vel *charis*, animal hœdi ſpecie, unicorne, leonis unguibus in Segeſtana & Bulgaria. Per virginem capitur 939. 55. & 940. 40. Origo fabulæ 941. 3. In carpatho monte rupicapræ unicornes, ib. 14. vide *Rupicapra unicornis*.

Charub ſeu coroniæ aut ceratoniæ arboris variæ ſpecies ex Abuchanipha, Avicenna, Althemthemi, &c. 708. 72. Vide *Siliqua*.

Chaiis ſeu *rhaphius* vide *varii coloris animalia*.

Chaz vel *Kaz* quid ſit Perſ. & Arab. 489. 47.

Chebron cur dicta *Kirjath-arba* 435. 36.

Χελύνιον vel χελώνιον Græce *labium*, non dorſi convexa pars in Joſepho. Et χελώνια Moſis, id eſt, labra 506. 6. 22.

Χελωνὶς in libro Judith القبة *alkobba* vel *alcova*, quæ olim camerati fuit vel teſtudinei operis, ut hodieque apud Arabes 1092. 57. Vel à materia dicitur, quia olim in magnatum ſpondis multus fuit teſtudinis uſus 1093. 10.

Cherſydrus pulvere veſcitur 27. 13.

Cherub, an habuerit formam vituli, & Aaron vitulum faciens id reſpexerit 412. 27. Vox *cherub* quid ſignificet, ibid. 41.

Chœrogryllius quid ſit non ſatis ſcitur. Hericium plerique exponunt. Græcus Scholiaſtes in Proverbia *ſpeciem piſcis*, *aut leporem aut œſtrum* ſeu aſilum. Ariſtophanis Scholiaſtes animalis genus. Sed de eo nihil quicquam habent Ariſtoteles & Græcorum alii qui de animalibus ſcripſerunt 1008. 31. In Lexico Coptico redditur per Arab. اليربوع *aljarbuo* recte omnino 1009. 62. Et quid ſit aljarbuo jam notiſſimum ex Arabum deſcriptionibus 1010. 51 &c.

Χαμαίδειλοι canes pigri 686. 56

De Chriſto Arabum fabula 622. 60.

Chriſtus quomodo agnus è grege ſumptus, perfectus, maſculus, anniculus, die decimo ſepoſitus 613. 59. Mactatus Paſchatis feſto inter duas veſperas, Hieroſolymis, ab univerſo Iſraele 614. 41.

Chriſtus cum agno collatus, propter manſuetudinem, humilitatem, ſimplicitatem, patientiam 613. 19. Ex leone factus agnus, ibid. 38. Agnus ille nos alit, lavat, induit &c. ibid. 42.
Chriſtus nobis agnus, hoſtibus leo 769. 25.
Chriſtus agnus in una domo edendus, è qua non excedendum 619. 30.
Chriſtus quo igne fuerit aſſatus 615. 14. Agni vera ligneum crucem imitatur, ibid. 30. Ejus nullum os fractum, ibid. 48. Myſterium in eo quod è cruce ſub veſperam eſt depoſitus ibid. 51.
Chriſti caro quomodo cocta & tota edatur, tamen abſque oſſibus 617. 66. 73.
Chriſti caro vere edenda; quia vere cibus eſt, ſed animæ. Ideo non editur ore, ſed fide 617. 39. 44.
Chriſtum Judææ limites aliquando exceſſiſſe 698. 1.
Chriſtus an feſto die ſit morti traditus 568. 41.
Chriſti Hieroſolymam ingreſſuri pompa in quem finem 212. 58.
Cur ab hujus ſeculi pompa tam aliena 213. 1.
Chriſtum inter duo animalia, id eſt bovem & aſinum, in præſepi jacuiſſe, unde veteres colligant, 288. 65.
Chriſti natale olim in Ægypto celebratum Pachone menſe, id eſt meſſis tempore 454. 71.
Chriſtum hyemali ſolſtitio non eſſe natum 453. 57.
Chriſtus Paſcha noſtrum 619. 45.
Chriſtus ultimum Paſcha celebravit eodem die quo Judæi 560. 66. Quo ſenſu multi è noſtris Chriſtum velint diem à Judæis receptum anticipaſſe 561. 57.
Chriſti ſanguis pro Dei populo effuſus, pretioſus, Eccleſiæ theſaurus 615. 7.
Chriſti ſanguine aſperſis parcit Deus, nec illis quicquam timendum ab Angelis percuſſoribus 615. 62.
Chriſti ſanguine aſpergendi poſtes, id eſt corda noſtra quæ Deo tam patent quam nobis poſtes ædium, 617. 8. Quomodo fiat illa aſperſio, ibid. 20.
Cavendum ne hic ſanguis è poſtibus & ſuperliminari in limen abjiciatur, ibid. 30.
Cibare pecudes ſolum oblato cibo, aut cibo etiam in os ingeſto, quomodo dicatur Hebr. 305. 11.
Cichorium, Hebr. מרור *meror* Gr. πικρὶς, lactucæ vel intubi amari ſpecies, Arab. *maruria*, Græc. recent. μαρύλιον 605. 42.
Cicindelæ cibus pulvis, quo tamen parce veſcitur, ne deficiat, 27. 22. Cicindelæ vel noctilucæ, Ariſtoteli πυγολαμπάδες & λαμπυρίδες 858. 55.
Ciconia Hebr. quomodo & unde dicta 64. 67.
Ciconiæ domus ſunt abietes 14. 36.
Κιδάφη vulpes, unde κιδαφεύειν doloſe agere 859. 48.
Κίναδος vulpes & vafer 859. 45.
Κίρκος vel ἅρπαξ lupi ſpecies 822. 14.
Claudæ victimæ rejectæ, 523. 65. Etiam in Ethnicorum Sacris 524. 5. 20.
Clauſus & derelictus quis ſit 675. 58. 63.
Coa Ægypti urbs quæ 171. 70.
Coccygem Hebraice dici עצה probatur 497. 58.
Cochlea quomodo & unde dicta 70. 26.
Cochlea purpuraria 53. 16.
Cochleæ, vide *Teſtacea.*
Colchi Indiæ, hodie *Cochin*, unde Hebræis vellus marinum *Colcha* dictum. Ibi enim Pinnici frequens piſcatio 489. 36.
Columba domeſtica quomodo Hebr. & unde dicta 65. 63
Columba nidificat in fiſſuris petræ, aut in lateribus hiatus cavi 14. 37.
Columbæ volatus 15. 8.
Columbarum oculi cur ſponſæ tribuantur 15. 40.
Columba fera Hebr. quomodo & unde dicta 65. 11.
Columba fera in templis degit 14. 39.
Columis pro incolumis ex חלם 892. 20.
Comæ quam inſigne ornamentum 819. 20.
Comarum tonſio in luctu tam recepta quam vulſio 482. 44.
Conchæ, vide *Teſtacea.*
Conchylii operculum שחלת onyx, inter aromatum ſpecies 53. 19.
Conjugatum nomen cum jungitur verbo, ſignificationem intendit 218. 23.
Corda arborum Arabibus ἀκρόδρυα.
Coredulus avis dicta quia cor edit, ſi Iſidoro credimus, 741. 18. Nugæ, Coredulus avis nulla eſt. Sed corydalus eſt alauda ibid. 24.
Cornu *Jachmur* unicum, ſed in ramos diviſum. Cervum hujusmodi in Hercynia ſylva deſcribit Cæſar 941. 54.
Corvus Hebr. quomodo & unde dictus 66. 63. Idem oblivioſus 16. 13. παμφάγος 16. 22.
Cos inſula cur Caris olim 90. 18.
Coſrois Hormiſdæ filii opes quantæ 270. 71.
Cothurni Dianæ purpurei, 992. 25. Et Tyriarum virginum, ibid. 30. Et magnatum calcei in Iſraele, ibid. 36. Ita etiam Imperatorum & Regum, ibid. 38. Et Romæ Senatorum ibid. 50.
Coturnix quomodo Hebr. & unde dicta 66. 30.
Crabronis nomen Hebræum unde 69. 72. Crabronum opera Deus fugavit Chananæos 35. 51.
Credi vix quæ maxime optamus 148. 65.
Crocodilo majori nomen à formæ ſimilitudine cum Jonicis crocodilis, qui ſunt lacerti prope Chalcedonem in fonte Zareta vel Azaritia reperiri ſoliti 1060. 5. 21. Byzantiacos lacertos vocat Statius ibid. 33.
Crocodilus terreſtris Hebr. צב *tſab* dicitur Levit. 11. 29. ut ضب *dab* apud Arabes in quorum ſolo naſcitur. Eædem utrobique literæ, quamvis initiale *tſade* aliter ſonet propter punctum adſcriptum. Itaque falluntur recentiores interpretes qui צב *tſab* ex Rabbinorum fide bufonem aut teſtudinem explicant 1045. 5. 47. Ex eo nomine derivata, ibid. 54. Animalis deſcriptio ex Damire, Avicenna & aliis, ibid. 60. &c. Varia nomina maris, fœminæ, ovi, fœtus, partium, latibuli, venatus, &c. 1046. 40.
Crocodilus terreſtris veretrum habet bifidum 1047. 26. Caudam mire nodoſam in qua XXI. vertebræ, ibid. 40. Dentes continuos qui nunquam excidunt, ibid. 48. Nunquam bibit, & raro mingit, ibid. 60. Oculos, cum ſunt hebetes, ad Solem abſtergit, ut lacerta Solaris in Epiphanio 1048. 7. Aëre veſcitur ut chamæleon, non tamen ſolo, ibid. 24. Diu vivit, ibid. 30. In petroſis & arduis locis latibulum ſibi deligit, ibid. 59. Hoc fodit propriis unguibus, quos proinde detritos habet 1049. 10. Oblivioſum & ſtupidum & pravum eſt animal, ibid. 34. De eo Proverbia, ibid. 38. & 49. Catulos fovet per dies quadraginta, ibid. 67. Editos ex parte vorat 1050. 16. Ad vomitum redit ut canis. ibid. 36. Tota hyeme in antro ſuo manet, ibid. 40. Ubi cum illo degunt ſcorpiones, & ſcarabæorum quoddam genus, ibid. 68. & 1051. 11. Sed infenſos habet τὸν *guaril*, & ſerpentem nigrum & putorium, ibid. 18. 40. 69.
Crocodilo terreſtri an veſci liceat dubitatur. Tamen eſt in cibis Arabum 1052. 5.
Crocodilus terreſtris ad fidem Mahumetanam mire converſus, quam aperte profeſſus eſt 1052. 24.
De crocodilo terreſtri Magorum nugæ 1052. 50. De eodem quid Medici ibid. 67.
De crocodilo terreſtri loca Talmudis & *Bereſcith Rabba* emendata & explicata 1054. 4.
De crocodilo terreſtri citantur multi veteres 1060. 46. Ejus quanta magnitudo 1061. 2. Scincus ab eo quid differat, ibid. 11. Hebr. צב *tſab*, Arab. ضب *dab*, Chald. חררונא *chardona* id ipſum eſſe probant ſeptem rationes 1061. 25.
Crocodilus terreſtris ſæpe vocatur *crocodilus* ſimpliciter. Unde factum ut pro majore crocodilo multi ſumerent 1062. 50. Crocodilus terreſtris Heſychio Κίκερος, barbaris ſcriptoribus *ballecola*, *ballecara*, *botrax* 1063. 25.
Crocodilorum oppidum in Phœnice, ſed minorum ſeu terreſtrium, Joſepho *Capharſaba* vel *Capharzaba*, id eſt כפר־צבא 1062. 74.
De crocodilo majore, qui Jobo *Leviathan* & Ezechiel *thanin*, vide 52. 4. 12.
Crocutta cur κυνόλυκος vocetur 831. 52.
Crocutta & mantichora hyænæ ſpecies ibid. & 838. 25.
In cruſtatis cancer, pagurus, maja, locuſta, aſtacus, leo, ſquilla, 52. 36. Horum uſus ad cibum ibid. 53.
Cucumis, vide Zoophyta aquatica.
Culex paluſtris, qui Gr. ἐμπὶς, quomodo Hebr. & unde dictus 70. 14.
Culex vinarius, qui Gr. κώνωψ, quomodo Hebr. & unde dictus 70. 10.
Cuniculum Hebræi שפן *ſaphan* vocant ab hinc aliquot ſæculis 1002. 60. Et Pœni veteres videntur Σπανίαν inde appellaſſe *Hiſpaniam*, quia cuniculoſa eſt regio 1003. 12.
Cuniculum Hebr. dici שפן *ſaphan* probare videntur octo rationes 1002. 10. Sed tria objiciuntur. Primo cuniculos non ruminare 1003. 24. & 1004. 51. Secundo in petris non habitare 1003. 25. & 1004. 8. Tertio cuniculos olim nonniſi in Hiſpania fuiſſe. Quibus non plene ſatisfit 1003. 7.
Cuniculo cum chœrogrylliis tria communia 1016. 73.
Currus in Virgilio pro equo. Ita etiam in Prophetis 100. 16.
Currus & equites à Solomone oppidatim diſperſi 157. 47.
Quod ab Arabe interprete multo aliter acceptum, ibid. 61. & 158. 6.
Currus aut equus ſecundarius 175. 19.
Curruum & equitum oppida quæ fuerint 158. 12.
Cynicis à cane nomen inditum, quia erant ſumme impudentes, 689. 59. Tres valde impudentes canis, gallus, Judæus ibid. 73.
Cynomya Hebr. quomodo & unde dicta 70. 4.
Cynopanes vel *Cynopinæ*, vide in *Canis animal famelicum.*
Cynoſargi unde nomen 688. 32.
Cyprinus parit anno ſexies 39. 6.
Cypſeli cur ἄποδες dicti 46. 45.
Dachareni, vide *Cedar.*
Dæmones in Scriptura שעירים *Seirim*, id eſt *hirci* aut *piloſi* cur vocentur 643. 6. Diabolum in hac figura ſæpe apparuiſſe, ibid. 50. Hinc veterum Theologia de Pane, Fauno, Sylvano, Silenis & Satyris, ibid. 61. Arab. *aſatir* hircos ſonat ibid. 71.
Cum dæmone coitum apud impuros Mahumetanos non haberi illicitum, quod ex Mahomete probant 747. 32.
Dæmon juxta Arabes inter majores Belkis reginæ Sabæ 747. 34. Ex dæmonum genere quatuor uxores habuit Mahumetanus doctor apud Damirem 747. 36.
Dagon vide *Aſtarte.*
Dagon Azotiorum Deus non habuit inferiora piſcis, ut Hebræi contendunt 44. 24. Neque à piſce dictus eſt, ſed à frumento cui præfuit, unde Σίτων dicitur à Philone Byblio ibid. 46.
Dama Hebr. unde & quomodo dicatur 52. 73.
Damæ platycerotes in caprearum genere 966. 32.
Damæ quam fortia tentent prælia 968. 5. 10.
Damæ totæ albæ 963. 26.
Daniel Babyloniæ triumvir, & trium virorum primus 747. 50.
Daniel feneſtra verſus Jeruſalem aperta orabat 747. 71.
Daniel per fidem obſtruxit ora leonum 749. 4.

Daniel

Daniel à Deo servatus quia insons, non tamen propter merita 749. 18.

Leones Danielem linxisse scribunt Arabes, & id habuisse sculptum in pala annuli 750. 59. et 151. 18.

Danielis insontis accusatores per legem talionis in idem barathrum jure conjecti 751. 46. Leones ante multo cibo frustra satiati ibid. 69.

Danielis Deum rex invocans, ejusdem criminis cum ipso reus 748. 16.

Δαζύποδα pro Lepore Græci habent, quia idem sunt δασύπυς & λαγωός. Falli viros magnos qui aliter sentiunt 997. 61. Dasypodi Aristotelem passim tribuere quæ leporis sunt propria 998. 1. In eodem λαγὼς & δαζύπυς promiscue sumuntur, ibid. 62. et 999. 1. Alioqui leporis historiam prætermiserit, qui λαγωῦ ter solum idque obiter meminit 999. 7. Quartus locus frustra citatur in quo λαγὼς est glossema, ibid. 19. Proverbia tria, in quibus δασύπυς palam est lepus 999. 29. Lepus cœlestis Astronomis δασύπυς 999. 51. Græci veteres octo quibus δασύπυς est lepus 999. 67. Patres quoque ita usurpant 1000. 26. Tot testibus Plinium frustra opponi, qui in talibus sæpe fallit, sæpe fallitur ib. 44. Dasypus in Plinio à lepore & cuniculo diversus, quid sit dici non potest, cum in illo genere non sit tertia species, ibid. 50. In Talmude ratio jocularis cur Seniores dasypodem dixerint potius quam leporem ibid. 60.

David pluries ἐθηριομάχησε 755. 73. Duplex ejus in feras pugnæ genus, & robur non vulgare 756. 5. 22.

David quædam instrumenta musica excogitavit 464. 20.

Davidis cithara quomodo Saulis furorem compescuerit 461. 16.

Davidis filius ex Abigale binomius fuit, & quorsum 663. 40.

Davidis hostes cum leonibus sæpe collati 776. 16.

Davidis peccatum in recensendo populo quale fuerit 376. 16. In Joabi censu ἐναντιοφανῆ conciliantur, ibid. 25.

Davidis verba Ps. 144. 14. ita esse reddenda, *Boves nostræ sint gravidæ: non sit in iis orbitas* (aut *abortus*) *nec quæ ejiciat* (semen aut fœtum) 295. 6.

Decies, est multoties: numerus finitus pro infinito 513. 57.

Delphin Arab. *porcus maris* 47. 20.

Delphini amor erga catulos suos 47. 31.

Delphini gemitus humano similis 47. 67.

Dentes sponsæ cur conferantur cum grege tonsarum ovium 483. 38.

Desultorii Gr. ἀμφιπποι 164. 70.

Deus à Babyloniis cultus, ut jam ante à Ninivitis, 752. 4. Ad vocationem gentium προπαρασκευαὶ ibid. 10.

Deus cherubo vituli specie vectus Israëlitis non apparuit 336. 74.

Deus cum castigat aut punit cum leone confertur, qui frangit & dilacerat, quæ θεοπρεπῶς intelligenda, 767. 38. 65. Et cum leone rugiente, cum minatur 768. 4.

Deus cum contrahit tempus afflictionum, non ideo est mutabilis 378. 21.

Deus suorum gloria 331. 4.

Dei beneficia parata & obvia 550. 25.

Dei cultus, cum arca capta est, nulli loco affixus 369. 65.

Dei nomen שדי *Saddai* unde 514. 58.

Dei vis flexanima & vorticordia 212. 8.

Deum in bovem mutare quam grave peccatum 331. 32.

Deum cur Aaron bovis forma exhibuerit 336. 50. Rationes commentitiæ refelluntur ib. 53. 61. 69.

Diabolus cum leone confertur 774. 42. Cur rugire dicatur, & obambulare, & homines vorare 774. 58. Angeli etiam, sed à Deo missi alio sine obambulant, ibid. 73. Diabolus leoni in multis similis 775. 8.

De diaphragmate locus Jonathanis explicatur 501. 25.

Dicta sapientum ut aculei & clavi Eccl. 12. 11. Idem de Pericle & Nigrino Philosopho 386. 57. 60. Et Æschyli verba γομφοπαγῆ, id est clavis connexa 387. 10.

Dies naturalis apud Judæos à vespera incepit, & in sequentem vesperam duravit 558. 50.

Dii stercorei qui 331. 40.

Dilacerari homines tam à suibus quam ab apris 705. 37. Strabonis locus ea de re male redditus ibid. 44.

Dipsades in insidiis prope struthionum ova 28. 18.

Discalceati David & Esaias 600. 30. Et qui lugebant mortuos, ibid. 37. Et Berinice soror Agrippæ regis. De quo Josephus & Juvenalis ibid. 45. 52.

Discalceatio, vide Ἀνυποδεσία.

Dominica in Ramis, nonnisi quinque diebus præcessit festum Paschatis quo anno Christus passus est 571. 8.

Doram oppidum in Idumæa reperiri Josephus perperam negat 223. 31.

Dorcades totæ albæ 947. 37. Dorcas, vide *caprea*.

Draco Hebr. quomodo & unde dictus 69. 8.

Draco mammas non habet 46. 54.

Draconum esu Indos & Arabes consequi si credimus, vaticinandi peritiam 22. 8.

Dromadum Arabica multa nomina 80. 30.

Dromadum velocitas 9. 13. et 87. 69. &c.

Drusius magno errore confundit vocabula جاموس *giamus* & يحمور *jachmur*, quorum illud in boum sylvestrium, hoc in cervorum & caprearum genere est, & nomine prorsus differunt 910. 30.

Duplex pro lato 947. 47.

E & O permutantur 993. 51.

Ebrietatis prima origo 349. 27.

Ebur vel *ebor* punice חבור *habor* à candore videtur dictum *Ebor* ex חבור *habor* ut *Emor* ex חמור *hamor* 253. 5. Cur *ebur* Græce vocetur ἐλέφας de animalis nomine ibid. 38.

Ebur heroicis temporibus in Græcia notissimum. Ejus meminerunt poëtæ vetustissimi 252. 29. Et artem tractandi eboris in Lydia & Caria jam olim viguisse ex Homero colligere est, ibid. 36. At in Scriptura ante Solomonem nullus apparet eboris usus ibid. 48.

Eboris buxo inclusi Ezechiel & Virgilius meminêre 252. 66.

Egredi Hebræis idem quod emittere transitive 295. 63.

Ἔλαφος & ἐλαφρὸς conjugata 883. 28.

Ἡ ἔλαφος dicitur etiam de cervo mare 881. 15.

Ἔλαφος quasi ἐλοφὶς 886. 22. Cervus cornu attriti odore serpentes attrahit, ibid. 27. Serpentis esus illi pro medicina in morbis, & senium repellit ibid. 49.

Eleasar cur *Auran* vel *Auarân* dictus 273. 23.

Elephas cur in umbilico cæsus 272. 56.

Elephas moritur si terram comedat 27. 57.

Primarius elephas dicitur, qui ætatis aut molis aut virium ratione cæteris præire solet 270. 22.

Elephantem quibus nominibus appellaverint Hebræi 247. 31. Chaldæi; Syri, Persæ, Arabes 248. 37. Æthiopes, Ægyptii ibid. 53. Indi 249. 35. Mauri 250. 22. Græci ibid. 56. Romani 249. 49. et 251. 2. Et quæ fuerint nominum origines, quantum conjicere licuit, ibid.

Elephanti in Africa ab omni ævo. Libyci Antæi clypeus ex corio elephantino 252. 18.

Elephanti colles carnei 271. 67. 71.

Elephanti peculiares dentes exerti duo in maxilla superiore ex quibus constat ebur 6. 51. Hi mediam naturam habent inter cornua & dentes, ibid. 56.

Elephanti homines non solum pedibus, sed & genibus obterunt. Fabulosum enim est quod tradunt multi veteres elephanti genua esse rigida, cum sine flexu cruris nullus possit esse incessus 261. 55. Itaque hoc commentum pluribus refellitur 263. 45.

Elephanti Indici quanta sit proceritas 270. 66.

Elephanti per intervalla agmini immisti in speciem turrium, & aliquot cohortes singulis attributæ 267. 55.

Elephanti loricati & auro tecti 272. 7. &c.

Elephanti turres armatorum in hostes ferunt. Unde *turriti* dicuntur & *turrigeri*. Et in ludo schaccorum *alphil*, id est elephas turris figuram habet 268. 21.

Elephanti vox exilis est, & τρισμὸς id est stridor dicitur 249. 58.

Elephanti alibi vini potu, sed 1 Macc. 6. 33. solo vini & mororum aspectu efferantur 267. 11. Tamen rubro colore taurum, & candido elephantem efferari scribit Plutarchus ibid. 42.

Elephanti vino thure condito efferati, qui potus etiam homines de statu mentis dejicit. Itaque damnatis sæpe est oblatus, ut ex eorum animis mortis metum excuteret 260. 32.

Elephantis bellicis quale vinum dari solitum 261. 11.

Elephantis in bello Indi semper usi sunt. Itaque Baccho & Semiramidi Indorum reges vetustissimi. Deriades & Stabrobates elephantos opposuisse feruntur, ut Porus Alexandro. Quod Alexandri successores Seleucus & Ptolemæus imitati. Pyrrhus quoque & Carthaginenses elephantos ad bellum instituere cœperunt. Sed eorum usus paulo post pæne ubique est abolitus, præterquam in India. Cum quia bellicis elephantis bellum inexpiabile Romani indixerunt, tum quia illos sæpius obesse quam prodesse à plerisque est animadversum 254. 72. &c.

Lysiæ elephanti XXXII. quem numerum alii minuunt, alii multum augent 266. 44. Hi ipsi elephantes quomodo à Romanis cæsi 267. 1.

In elephanto mare dentes sursum, in fœmina deorsum reflexi 253. 43. A quo flexu *ag* Arabicum eboris nomen ibid. 60. Hi dentes sint ne cornua an veri dentes disputatur, ibid. 62. Et concluditur ita esse dentes ut cum cornibus commune aliquid habeant. Proinde Æthiopes *cornua*, & Ezechiel misto nomine קרנות שן *karnoth sen*, id est *cornua dentes* appellat 254. 42.

Indicos elephantos, quia majores & fortiores Afri timent 270. 50.

In singulis elephantorum Lysiæ turribus milites XXXII. pugnasse paradoxum est, & numerus de mendo suspectus. 268. 43. In eum locum conjecturæ 299. 33. &c.

Quingentos elephantos habuisse Philopatorem narrat liber tertius Macchabæorum quod est ἀνισόρητον 260. 17.

Elephantarches & *elephantistes* quid differant 273. 40. 43. Cœlius Rhodiginus notatus, ibid. 55.

Elhanan 2 Sam. 21. 19. Cur legatur Goliathum percussisse 591. 4.

Eliseus, vide *Bethelitæ* & *Calvitium*.

Elixare, *lix*, *lixæ*, quid proprie 596. 68.

Embryum quomodo Hebræis 7. 57.

Ἐμμὼρ τοῦ Συχὲμ, id est *Emmor Sichemi pater*, non Sichemi filius, 436. 28. Ejusdem phrasis exempla, ibid. 34.

Engadi vicus cur ab hœdis nomen habeat 632. 55. Explicatur ejusdem vici aliud nomen *Haſaſon thamar*, ibid. 67. Ibi palmæ & balſamum, ibid. 71. Vineæ Engadi, id eſt balſameta 633. 7.
Ενυστρον vel ἤνυστρον potius Hebr. קבה marſupium in lactentis pecoris inteſtinis in quo lac coagulatur, 505. 30. De hujus ſitu diſputatur, ibid. 33. 42. Ratio nominis ibid. 56.
Ἐπαιζεν in Sirachide pro ἔπαιξεν 757. 3.
Epha Madianitis quod oppidum 81. 73. & 82. 3.
Epirus unde dicta. Equi & boves ibi eximii 97. 58.
Τὴν ἐπιφωσκούσαν Matthæus cur ὀψὲ vocet 84. 72.
Equæ quam libidinoſæ 294. 2. Solæ brutorum prægnantes coitum admittunt ibid. 55.
Eques pro equo 98. 65. Ita Hebr. פרש primo *equitem*, deinde etiam equum ſonat ibid. 23.
Equites Ægypti regum Pharaonis, & Seſac, qui Joſepho Seſoſtris, & Neco 168. 2. 51. &c.
Equus Hebr. quomodo & unde dicatur 60. 1. & 96. 25.
Equus in Jobo dicit *Evax*. Et in Æthiop. verſione Jac. 3. Equi dicunt *oho* 150. 34.
Equus ad lituos hilaris in Statio 150. 65.
Equus in Plinio pugnam præſagit 150. 72.
Equus quomodo ſolo inſultet 122. 1.
Equus in Jobo rapiditate curſus ſui dicitur *ſorbere terram*, quæ phraſis eſt Arabica, 144. 57. 70. Sic equo currente Poëtæ campum conſumi, carpi, rapi, decreſcere ajunt 145. 12.
Equus ſtare loco neſciens quomodo Arabice 129. 13.
Equus שוטף ſeu exundans in Jeremia quid proprie 147. 20.
Equus ad tubæ ſonum pugnæ amore accenditur 149. 41.
Equus ad vecturas utilis 11. 74. Ad bellum aptior 12. 2.
Equum ut Job *armis prodire obviam*, ita ὅπλοις ἀντιάαν dixit Oppianus, ſacro ſcriptori ita concinens ut illius verba & mentem nemo veterum tam bene expreſſerit 131. 73.
Equi Hebræa ſeptem nomina 95. 72.
Equi animoſi terram fodiunt ungulæ crebro motu 128. 8.
Equi quomodo fiant audaciores 141. 26.
Equi campeſtribus gaudent 129. 19.
Equi Coppatiæ unde dicti 129. 6.
Equi ἕλκοντες, *trahentes*, id eſt refractarii, phraſi mere Arabica 167. 65.
Equi fortes dicuntur potius quam validi aut robuſti 117. 44.
Equi fremitus ut hoſtibus terribilis, ita amicis jucundus 127. 58.
Equi generoſi pede gravius ſtrepunt 122. 61.
Equi Heneti prope Adriam, non ex Paphlagonia 673. 68. De illis Euripidis anachroniſmus 160. 17.
Equi hinnitus, cum ſit acutus, cum tonitru vix quicquam habet commune 118. 68.
Equi collum hinnitu indui non dicitur niſi per hypallagen 118. 26. 45.
Equi locuſtis ſaltu ſimiles 121. 35.
Equi nigri firmiſſimi, unde Gr. πηγοι dicti 107. 2.
Hi in Æthiopia frequentes, equitibus concolores, ibid. 10.
Equi Aſſyriorum plerique Niſæi ſunt, id eſt in Niſa nati, ubi equi nobiliſſimi, validiſſimi, velociſſimi, formæ peculiaris flavi fere aut albi 163. 42.
Equi Niſæis ſimiles in Armenia & Parthia 166. 47. ubi equorum greſſus ad dominorum delicias arte molliunt 167. 6.
Equi regii populo ſæpe graves 173. 58. Hinc fabula de Diomedis equis antropophagis ibid. 60.
Equi robur 8. 68. inceſſus 9. 16. idem bellicoſus 9. 36. ſalax 9. 37. ποηφάγος 9. 44.
Equi Salomonis ex Ægypto & omnibus terris, 159. 21.
Locus de Ægypti equis 1 Reg. 10. 28. pluribus explicatur 171. 24.
Equi ſaltus alii ad uſum, alii ad pompam 122. 23.
Equi Samphoræ unde dicti 129. 11.
Equi ex Thogarma ſeu Cappadocia omnium nobiliſſimi 159. 35. Horum elogia 159. 36. Quot à Perſis tributi nomine exacti 159. 62. Divina animalia dicti, & grex Dominicus, ibid. 65. Eutropio crimini datum quod his ſit uſus 159. 71. Cur eos è vento naſci ſcripſerit Auguſtinus 160. 13.
Equi Tyrrheni olim magni nominis. Sed de his egiſſe Jeremiam Aben Ezræ commentum eſt 167. 33.
Equi ungula terram quatit 142. 65.
Equis non fidendum 173. 45. Equis abundavit Salomon, non tamen iis fidit 175. 46.
Paribus equis qui pugnaverint 174. 71.
Equis ſplen eximitur ut ſint velociores. De quo præter Chaldæum interpretem & Talmudicos, Plautus, Plinius & alii ſcribunt, 79. 62. An ſplen ſit viſcus inutile, ac proinde vel ἀσπλήνοις medicamentis abſumendum, aut ferro vel igne extirpandum 180. 15.
Equorum ungulæ excavantur ut ſint velociores 179. 69. & 180. 70. Pars abſcindenda Gr. βάτραχος, Vegetio *ranula* non *ramula* 180. 73.
In Aſſyriorum equis Prophetæ ungulas laudant firmas ut petra 162. 62. Et impetum qualem turbinis 161. 16. Et eos volare dicunt, ut aquila properans ad eſcam 161. 69. & 162. 6. 20. Pardis quoque conferunt, qui tam ſaltu quam curſu valent 162. 41. Denique lupis veſperæ acutiores eſſe aſſerunt, quod duobus modis explicatur 162. 71.
Equorum ſex colores in Zacharia, 1. Rufus. 2. Albus, 3. Niger, 4. Flavus aut Gilvus, 5. Scutulatus, 6. Spadix aut Phœniceus 104. 8.
Album colorem in equis non omnes probant. Poëta *color deterrimus albis* 105. 11. Tamen albos equos nonnulli commendant tanquam perniciſſimos. Cujuſmodi equum habuit Sylla ibid. 16. Et Ætoni, Rheſo, Turno, Amphiarao, Caſtori quoque & Polluci, Proſerpinæ, Auroræ, Soli, ipſi etiam Jovi albos equos Poëtæ aſſignant ib. 20. Et Camillo crimini datum quod in albis equis triumphaverit, tanquam Jovis æmulus ibid. 28. Sed albedinis duæ ſpecies, una vitioſa, altera quæ maxime placet 506. 14.
Exultatio equo quam conveniat 130. 71. An inde Hebræum & Arabicum equi nomen 131. 10. 15.
Equos exultare cum aliquo ſenſu gloriæ, quod Gr. γαυριᾶν dicitur 130. 4.
Equo juba à Deo data 119. 1.
Equos bellicos poëtæ fere frementes deſcribunt 126. 73.
Equos bellicos armorum ſtrepitu & fulgore non terreri 141. 8.
Equos in hoſtes curſim ferri Bootius perperam negans multis exemplis refellitur 145. 37. Et recepti concurrendi, incurrendi, occurrendi & ſuccurrendi vocibus 146. 61. Aliis item ex Arabiſmo 146. 70. Et Prophetarum locis 147. 6.
Equos multiplicare regi per Legem prohibitum 173. 5. Judæi quam hic rigidi ibid. 8. & 175. 36. Cauſæ prohibitionis 173. 21. An in hanc Legem Solomon peccaverit 174. 26.
Equo etiam alieno ſuperbire nonnullos 173. 30.
Equos Soli conſecraverunt varii populi 176. 1. Ita etiam Judææ reges idololatræ, quod Joſias abolevit ibid. 48. Refelluntur qui pro equis equorum effigies intelligunt ibid. 65. Hi equi vel Soli mactabantur, vel verſus orientem Solem mane cum pompa deducebantur 177. 13. Superſtitionis autores Manaſſe & Amon ibid. 34. Locus *Parvarim* ibid. 43.
Equos ſubnervare quid ſit 178. 32.
Eruca, vide *Inſecta aquatica*.
Eſox, vide *Cetacei*
Ἐσμυρνισμένον οἶνον *myrrhatum vinum* Chriſto in cruce obtulerunt, id eſt λελιβανωμένον *thure conditum*. Damnati enim ita ſolebant. Et מור *mor*. 1. myrrham ſonat. 2. unguentum aut aroma quodvis, ut Gr. μύρον inde deductum 260. 59.
ET ſæpe ſuppleri 854. 54.
ET in ſcriptura pro AUT 582. 6. & 755. 42. Pro CUM Gen. 4. 20. & paſſim 466. 18. Pro POSTQUAM 543. 5. & 825. 20.
Ἑτεροζυγεῖν τοῖς ἀπίστοις, cum Paulus vetat, alludit ad Legem quæ copulare vetat animalia ἑτερόζυγα. Ex qua Hebræi quoque concludunt nullam eſſe juſti cum impio ſocietatem 187. 6.
Evangelium quomodo leonis rugitui ſimile 769. 49.
Eueni epigramma de capro vites rodente in Domitianum translatum 981. 52.
Eunuchi à ſacris excluſi 524. 22. 31. 34.
Ἐξέραμα quid proprie, & [illegible] Syris 672. 13. Fabius Maximus *Ovicula* dictus à clementia morum 428. 27.
Fabula Judaica de mora Moſis in monte 332. 6.
Fabula de Hure cæſo, eo quod Idololatris ſe oppoſuiſſet 332. 72.
Fabula Judæorum de infante qui quo momento natus eſt ſtatim inceſſit, extitit, &c. 296. 65.
Fac nobis Deos, quam ſit abſurda oratio 332. 60.
Fames in Ægypto ſub Buſiride ab ea diverſa de qua Moſes 405. 20.
Fames in pœnam Davidis propoſita fueritne trium aut ſeptem annorum 376. 43.
Familia latius patet quam domus 581. 22.
Feles Arab. ضيون ut Hebr. ציים 862. 72. & 863. 50. Aliæ interpretationes vocis ציים 864. 28.
Feles volucres 862. 40. 47.
Felis Arabibus πολυώνυμος, unde fabella nata 863. 27. Cur Arab. dicatur *ſinar*, & Chald. *junar*, vide in *ſenir*
Felium tres ſpecies 862. 20.
Felium dira vox & inauſpicata 853. 59.
Feles feri in Africa prope Miitinen 861. 61. Et in Babylonia & Palæſtina 862. 56.
De felis partu Ægyptiorum fabula 743. 60.
Felis civetæ 862. 28.
Fera calami Pſ. 68. 31. vel aper 984. 68. vel hippopotamus 985. 26.
Feræ Hebr. quomodo & unde dictæ 59. 6. 12.
Feræ & pecora ſub regno Meſſiæ paſcentur ſimul 9. 71.
Feræ Africanæ & Libycæ, id eſt leones in Suetonio, Plinio & Symmacho 713. 19.
Fermentatio ſpecies corruptionis, ideo ejus uſus Flamini Diali interdictus 601. 46. 52.
Fermentum ex quinque ſegetum ſpeciebus 602. 40.
Ferre Hebræis & Arabibus etiam eſt concipere. Ita *geſtare in alvo* vel in *utero* Plautus mulieres dixit, & Plinius elephantes. Et fordæ boves à ferendo dictæ 295. 15. &c.
Ferus pro equo alludit ad Arabicum *pharas* 99. 8.
Feſti horæ nocturnæ diurnis minus ſacræ 569. 34.
Feſtis diebus graviſſima ſcelera perpetrata 569. 60.
Feſto die non mactabatur Paſchalis agnus, ſed ἐργασίμῳ.

Feſtum

Festum quodlibet posse dici *magnam diem* 568. 2.
Festinatio quam necessaria iis qui Christo communicant 619. 19.
Festuca aut *trabs in oculo*, proverbiales locutiones ab Ebræis usurpatæ 94. 1.
Fidei vis 751. 31. Quid per fidem Daniel 749. 4. & 751. 31.
Fidelis tamen Ignatius à leonibus discerptus ibid. 38.
Filiaawi بنات اوى Arabibus animal lupo simile, sed minus: idem esse quod Hebræis איים *ijim*, & Gr. θῶες 841. 22. Hujus animalis Arabica nomina multa ib. 40. Perdit vites & fructus arborum 843. 30. Gallinis quam sit infensum ibid. 41 & 844. 7. Quâ arte venetur aves aquaticas 843. 49. Ejus ululatus qualis 844. 1. Captivitatis quam sit impatiens ibid. 11. De eo Magorum nugæ ibid. 21. Illi tigrim esse similem ibid. 37. Ejus descriptiones ex Alberto, Andreâ Bellunensi, Bellonio, Scaligero, Busbequio, Oleario. A quibus vocatur *Papio*, *Aben Awin*, *Babuin*, &c. Idem Pers. *sciagal* ibid. 40. Hebræum nomen Arabico respondet, & utrumque est ὀνοματοποιητικόν. Et acutos harum ferarum latratus aut ululatus exprimit, quibus alternis mutuo sibi respondent, quod ab Esaia non est omissum 845. 48. 58.
Filius awi Arabibus nec mustela est, nec canis nec vulpis, nec hyænæ, nec lupi species, ut quidam volunt, sed animal sui generis 846. 1. Ab hyæna quid differat contra Gesnerum ib. 28. & ab aureo lupo contra Bellonium ibid. 40.
Filium awi thoem esse probatur septem rationibus 846. 51. Ut thoes lupo & hyænæ similis describitur ibid. 50. Lupo minor ib. 71. Fulvus 847. 9. Gregarius ib. 12. Latrat. ib. 20. Tigri similis. ib. 34. φιλάνθρωπος ib. 42. A scriptoribus mediæ ætatis vocatur πανθήριον & λυκοπάνθηρ ibid. 71. Refellitur Eustathius qui aliter sentit 848. 18. Vide *Thoes*.
Flagellatio ex bovis loro בקורת 281. 17.
Fœdus icere, ferire, percutere כרת ברית 326. 24.
Fœdus sanciebatur tam porcâ cœsa quam porco cœso, nec Poëta mutavit genus 325. 67. 72.
Fœminas ad tria festa venisse, & sacrificiis participasse, Paschalibus etiam, nec pro incircumcisis habitæ 578. 44.
Fœminarum ardor in brutis statim à conceptu desævit paucis exceptis 294. 25.
Fœminina terminatio in Masculinis apud Hebræos & Arabes pertinet ad emphasin 88. 68.
Fœtæ Matres dicuntur tam quæ lactant quam quæ uterum gestant. Ita Hebr. עלות aloth 297. 40.
Fœtus cur Hebr. dicatur שגר *seger* 296. 46.
Fons analogice dictus liquor ex maxilla fluens, ut *fons lachrymarum*, *fons sanguinis* 204. 68. Refelluntur qui hunc fontem perennem fuisse putant, hodieque durare 205. 4.
Formica Hebr. quomodo & unde dicta 70. 46.
Formicæ in cibis 35. 58.
Formicæ sedulitas 35. 15.
Foveæ in quâ capiuntur leones descriptio & Arabica nomina 761. 47. & 762. 30.
Foveæ vulpium quomodo Gr. & Arab. 852. 22. 28. Cur plura habeant ostia ib. 52. Cur vulpes ostiis scillas opponant ib. 64. Ambrosius notatus 853. 7.
Fuci in cibis 35. 18.
Funales & jugales equi in curru quadrijugo quomodo olim dispositi 115. 23.
Funditores DCC. in Benjamitis ne à pilo quidem aberrabant, ut in Smyrnæo Teucer 829. 16. 32.
Fur qui non habet unde reddat vendatur 397. 11. Judæi hanc Legem sic emolliunt ut prope abrogent ibid. 13.
Furo النمس 1008. 6.
Furta reliqua cum nonnisi dupli restitutione Lex puniat, cur pro ove quadruplum, & pro bove abacto quintuplum repetat 394. 29.
Gadara & Gerasa diversa oppida, sed vicina: Ita ut ab utroque potuerit idem ager deno minari 697. 44. 61.
Gadara, ubi porcorum duo millia, Græca fuit urbs non Judaica, 697. 18. Gadareni cur Gerseseni Matth. 8. & Hieronymo Geraseni ibid. 34. 40.
Galaad, regio εὔβοτος, & capris aptior 628. 30. &c.
Galaad mons celsissimus 628. 26.
In regione Galaad fuit צרי *tseri*, id est resina, non balsamum, quod fuit prope Jericho 628. 61. 72.
Galangiatæ oves & capræ Arabibus, id est galangæ concolores, quam definit Avicenna frusta involuta rubra & nigra 480. 12.
Γαλιώτης Menandro lentiginosus ut stellio, non mustelinus, ut à Terentio redditur 1087. 36.
Γαλιῶται vates in Siciliâ unde dicti 1088. 40.
Galilæa fertilissima & populosissima 897. 10.
Gallicinii tempus 14. 51.
Gallim. Os. 12. 11. alludit ad *Galgal*. Similes alibi allusiones 1092. 30.
Gallinago Hebr. quomodo & unde dicta 66. 40.
Gallinaginis quædam species in Arabia fovet quæ non peperit 15. 50.
Gamala cur & à quo dicta fuerit urbs equitum 158. 25.
Gamale vel Gamalus urbs à cameli specie dicta 74. 5.
Gannitus, vide γρύζειν infra
Gargittius Geryonis canis 685. 6.
Gath Philistæorum urbs cur dicatur *Metheg-amma* 225. 28.
Gaugamela non significat cameli domum, ut vult Plutarchus, sed cameli vectigalia 74. 13.
Gazella non est oryx, sed capreæ hinnulus 946. 49. Unde habeat nomen 899. 20. Gazellæ magnitudine cervis pares aut suppares 966. 66.
Gedeon an per diffidentiam duplex miraculum petierit, & Deum sic tentaverit 550. 38.
Gedeonis milites qui aquam non lambebant more canum cur sint exclusi 674. 34.
Gedeonis vellus pro ejus voto, modo siccum, modo roscidum 536. 71.
Gemini plerumque similes 923. 17. Hinc Latine geminus & gemellus pro simili ib. 37.
Genitæ Manæ canis immolatus 692. 10.
Gentes bellicosæ & capaces cum leonibus collatæ, ut Ægyptii, Chaldæi, Ninivitæ 777. 15.
Germani olim rhenonibus corpus tegebant 12. 30.
Germanorum ante pugnam ululatus olim quam terribilis 151. 63.
Gilvus color flavo dilutior, vino communis & equis & crudo lino, Hebr. שרוק vel שורק vel שריק 108. 48. &c.
Ginetta, id est *hyænetta* 837. 64.
Ginni pumili ex mulo & equâ, de quibus Hesychii loca corrupta & restituta 233. 12.
Ginnus quid Martiali 233. 64.
Gladius cum leone confertur 778. 57.
Gladio faciem, os & manus & alia multa tribui, quasi de homine agatur 133. 50.
Glis μύοξος sive μύωξος non est in genere murium 1019. 29.
Glires apud Romanos in deliciis, & his saginandis gliraria instituta 33. 16.
Glocitare, vide *Cervi boatus*.
Goliath à Davide vulneratus per galeæ partem ὑποφθάλμιον. De eo Judaica fabula 460. 29. Cur tribus lapidibus ictus fuisse fingatur ibid. 41. 60.
Græcanici mores cum Ægyptiis ἀσύστατοι. Insignis Anaxandridis de eo locus 644. 47.
Græci cur in Jeremiæ loco de hyæna עיט *ajit* σπήλαιον reddant 839. 19. Quin *ajit* est avis rapax, unde αἰετὸς, & fera
Grana olim quatuor modis excussa. I. baculis & flagellis, quod Gr. ῥαβδίζειν 310. 20. II. Trahâ vel traheâ factâ ex tabulâ ferro aut lapidibus exasperatâ, quam boves trahebant. Ea Hebr. חרוץ *charuts* & מורג *morag*. Arab. *naurag*, Græcis in Ægypto πιεστήριον 310. 55. Plostello Punico de quo Varro & Patres in Esaiam. 311. 15. IV. Boum ungulis aut equorum & mulorum 311. 49.
Grus quomodo Hebr. & unde dicta 65. 25.
Γρύζειν in Exodo de cane 667. 16. Suum potius ut Rom. *grunnire* ibid. 21. Sed γρύζειν canum, Latinè *gannire* & *hirrire*, ut Arab. هر *harra* ibid. 40. Gannitus etiam blandientis canis κνυζηθμὸς ibid. 69. Γρύζει pro Hebr. יחרץ id est *acuet*, Arabicé خرش & هرش frendere de cane irritato 668. 15. 51.
Gryphes varii coloris ut pardi 767. 21.
Gula canum 688. 48.
Habacuc in Apocryphis ad Danielem missus: In Arabibus Jeremias aut Angelus 749. 37. 44. 72. & 750. 15.
Hæmorrhous, vide *Cerastes*.
De halimo Hebr. מלוח Job. 30. 4. multa obiter 874. 49. Ἅλιμος cum spiritu leni aliud. Unde ἄλιμα φάρμακα quæ famem eximunt 876. 12. De halimo Antiphanis locus insignis cum Jobi loco collatus 875. 73.
Halimum non semper provenire in locis maritimis 876. 70.
Hebræorum nugæ de avibus *ziz* & *bar-juchne* 980. 32.
Hebrææ voces ad Syras & Arabicas origines quomodo revocentur 72. 12.
Hecuba cur fingatur mutata fuisse in canem 687. 27. Mulier rixosa ex cane facta ibid. 40. Canina facundia ibid. 46.
Hendiadys figura in verbis *rhedæ & muli* pro rhedis mularibus apud Esaiam & Pindarum 228. 65.
Herbæ amaræ & azyma in Paschate quid significaverint 618. 24. 34.
In herbis amaris quæ cum agno comedebantur, quinque notæ & quinque species 602. 72. & 603. 22.
Herculis in æde Romæ in foro Boario nec muscæ nec canes intrant 36. 42.
Hercules Ἀπομυῖος qui muscas arcebat. Aliis Jupiter ipse sic dictus 36. 34.
Hercules Ἰποκτόνος dictus ab occisis vermibus qui vites infestabant 36. 32.
Hercules Κορνοπίων dictus à fugatis locustis 36. 33.
Hercules lupus dictus 829. 1.
Herodiani qui 861. 18.
Hericius Hebr. קפוד *kippod* Es. 14. 23. de qua voce magna lis inter Scripturæ interpretes, quorum alii terræ hoc animal, alii aquæ adscribunt, alii aeri cum volucribus 1035. 54. Sed hericium explicant Græci, Hieronymus & Hebræorum doctissimi 1036. 31. Et iis calculum addunt Chaldæi & Arabes, quorum illis *kuphad* his *konphud* est hericius, aut genericum nomen ad hericium & hystricem, qui Arabicé dicitur *duldul* 1036. 40. Proinde fallitur Kimchius qui Arabicum *kunphud* testudinem explicat 1037. 53. Hericii nomina, cognomina, descriptio, propria species ex Arabum scriptis 1037. 70. Origo nominis 1039. 15. Inde קפדן *kaphdan* morosus, asper, הקפיד *hikphid* attentum esse קפוד *kaphwad* horripi-

horripilare 1039. 22. Hericius cur Gr. χὴρ. Latinè *her*, *herix*, *hericius*, *herinaceus* ibid. 62. Hystricis in pugna virtus & solertia 1040. 7. Hystricem & hericium in Syria esse frequentes asserit Damir 1041. 66. et 1042. 5. Refelluntur qui *kippod* aquaticum animal aut avem esse volunt 1042. 20. 46.

Hericius non est שפן *saphan* ut multi volunt, cum neque ruminet, neque in petris habitet, sed in cavis arborum, aut in dumetis & sepibus. Neque sit gregarius. Nam χὴρ dicitur ἀπὸ τῆς χηρώσεως ἤτοι ἐρημώζε& 1009. 23.

Hericius in cibis 33. 44.

Hesiodus Homero Junior 509. 30.

Heterogenea cur Hebræi כלאים *celaim* vocent ex Æthiopica lingua aperitur 244. 49. Illa copulare vetitum tribus de causis 246. 7.

Hinnulus Hebr. unde & quomodo dictus 63. 3. Hinnulus Hebr. עופר *opher* & Arab. الغفر *algophro* iisdem literis, nisi quod *ajin* γαμματίζει propter punctum additum. Hinnulos sic vocari probatur, ut Gr. σπαθίνας & ἀχαίνας, à molli lanugine quæ tum cornibus adnascitur 920. 71. et 921. 16. 53. &c.

Hinnulus quam imbelle animal & fugax 622. 40.

Hinnulus qui matre non eget amplius quomodo Arabicè & Græcè 892. 45. 51.

Hinnulus cur Græcè ἐλλὸς 885. 13.

Hinnuli primo velocissimi, sed cito fatiscunt 922. 25.

Hinni pumili in equis 233. 5.

Hinni ab equo & asinâ 232. 69.

Hippocampus vide *Insecta aquatica*.

Hippodromus Alexandriæ conditor, non ἀπὸ τȣ̃ λάγȣ, à Lago, ut in Epiphanio legitur, sed ἀπὸ τȣ̃ Λάγȣ, id est à Ptolemæo Lagi filio 264. 56.

Hippurus piscis cur dicatur ἀρνευτὴς, & urinator ἀρνευτὴς 516. 3. 6.

Hircus Hebr. quomodo & unde dictus 61. 3.

Hirci & arietes cornupetæ & petulci 526. 22. & in libidinem proni 439. 29.

Hirci singuli ad denas capras in Varrone. Eadem proportio à Jacobo servata 439. 37.

Hircos in Circensibus pueri equitabant 902. 2.

Hircus צפיר *tsaphir*, quasi matutinus 647. 29. Capræ summo mane ad pascua deducendæ, ibid. 42. Certo anni tempore ad orientem Solem convertuntur ibid. 47.

Hircus Hebraicè שעיר *sair*, id est pilosus dicitur, ut τράγ& quia τραχὺς, & *hircus* quia *hirtus*. Unde in Festo *hircipili* densorum pilorum homines 640. 60.

Hircus dux gregis in Solomonis Proverbiis quam magnifice incedat 648. 42. Chaldæus interpres ibid. à gravi mendo expurgatus 648. 70.

Hirci in Arabia plurimi 648. 33.

Hirci in Hebr. עתודים *atudim*, id est parati dicti 646. 48. Atydis nomen inde 647. 9. Et *Atages* vel *Attegi* hirci Phrygibus ib. 21.

Cum *hircis* (aut *pilosis*) *fornicari* quid sit Levit. 17. 7. An hircos ipsos intelligat Moses, aut eorum imagines, aut dæmonia in iis culta? 641. 34.

Hirci à Mendesiis culti 641. 49. Ibidem mulieres hircis fœde se submittebant 642. 10.

Hirudo Hebr. quomodo & unde dicta 70. 40. vide & 53. 21. & *Insecta aquatica*.

Hirundo quomodo Hebr. 65. 25.

Historiam libri tertii Macchabæorum de Judæis Alexandriæ per elephantos obterendis, & per miraculum servatis, refert Josephus ut alio tempore & sub diverso rege gestam 264. 65.

Histriones, ut Satyros referrent, hinnuli pelle tecti, quomodo hœdinâ Jacobus, ut Esavum referret 634. 35.

Hœdus caprarum ita dicitur, quia cum sit tenellus, non potest matre carere 632. 31.

Hœdus capreolo similis 634. 28.

Hœdi olim in deliciis 633. 21. 48. Eorum caro saluberrima ibid. 69.

Per hœdum Jacobus deceptus, ut per hœdum patrem deceperat 634. 41.

Per hœdos Isaacus duobus modis deceptus 634. 21.

Hœdum in lacte matris coquere lex ter repetita vetat 634. 49. Verborum versio multiplex 634. 49. Samaritanus interpres emendatus & notatus 634. 65. Augustinus ad literam id posse intelligi negat 635. 4. Quinque sunt interpretationes ib. 16. Harum quatuor rejiciuntur 636. 9. Quinta probatur & confirmatur 637. 9. Refelluntur objectiones ibid. 13. Hœdus cur in lacte matris coctus potius quam aliud animal ibid. 32. Ratio prohibitionis ibid. 54. Aliquid in eâ lege tropologicum ibid. 68. crudelitas etiam in mortua animalia potest exerceri 638. 16. Aben Ezræ de eâ re locus ibid. 35. Judæi quam hic superstitiosi 639. 25.

Hœdum in lacte matris coqui per idololatriam, vel magicâ ratione ut eo lacte agri atque arbores aspergantur, tanquam feraciores futuri, ac proinde id prohiberi 639. 65.

Hominis in bruta dominium majus fuit ante lapsum 58. 6.

Hominis in bruta dominii superesse non obscura vestigia 58. 27.

Holocaustum in sacrificiis primas tenuit 321. 41.

Holocausta & pacifica vitulo ab Israëlitis oblata, sed omissa sacrificia pro peccatis, quibus maxime egebant 348. 71.

Hus terra situs incerti 876. 46.

Hyæna, vide *Macarius*

Hyæna, quæ Lat. *bellua* & *belbus*, in Barnabæ Epistola & Clemente Alexandrino pro שפן *saphan* 1008. 17. Aliis χοιρογρύλλιος ibid. 31.

Hyæna cani maxime adversa 692. 22. Vomitus imitatione canes allicit, & umbrâ suâ stupefacit ibid. 29. et 40. Hyænæ vox in Sirachide ab interpretibus secus accepta 693. 42.

Hyæna canibus quam infesta 832. 67.

Hyænæ ægrotanti canis esus pro medicinâ 833. 27.

Hyæna capi dicitur per Turcica quædam & Arabica verba 835. 70. et 836. 3. Aut per cantiones & instrumenta musica ibid. 37.

Hyæna cum currit claudicare videtur unde Arab. عرجا *argia*, id est *clauda* dicitur 831. 65.

Hyænæ dotes 830. 63.

Ex hyænæ felle & pelle medicinæ 836. 63. et 837. 1. 9. &c.

Hyæna Hebr. quomodo & unde dicta 62. 40.

Hyænæ lingua gestata canes fugat 833. 4. Idem de dentibus, sed per errorem scribarum ibid. 40.

De hyæna loca Scripturæ 830. 72.

Hyæna lupo simillima 831. 30.

Hyænæ natales Arabia, Syria & Africa 833. 47.

Hyænæ nomina apud barbaros scriptores 831. 24.

Hyæna rapax 9. 32.

Hyæna non ruminat, neque in petris degit, sed in sepulchris, neque gregarium est, neque invalidum animal, ac proinde non est שפן *saphan* 1009. 17.

Hyæna humani sermonis creditur esse æmula 835. 37.

Hyæna in somnis visa quid portendat 834. 49.

Hyæna dicitur צבוע *tseboa* picta, à variis coloribus 837. 24. aut ab oculis & animo vario ibid. 73. Hinc צבוע hypocrita 838. 6.

Hyæna τυμβωρυχεῖ 833. 69. Et fortium virorum carnibus dicitur maxime delectari 834. 15.

Hyænæ umbrâ ad lunam calcatâ canis è tecto decidit 833. 4.

Hyænæ umbra canem stupefacit 833. 25. Ejus contactu canis obmutescit ibid. 1.

De hyænâ explicatur locus Jerem. 12. 8. Hujus variæ interpretationes alienæ. 838. 50. Eum de mendo suspectum habet Drusius 839. 12. Hujus paraphrasis ibid. 59. Vide *Nodus hyænæ*, & Φάραγγα.

Ex hyænâ & lupo nasci creduntur thoes 832. 50.

Hyænii homines, quos hyæna solos è multis adoritur 833. 63.

Hyænius lapis 837. 68. et 833. 3.

Hybrida animalia ex lupo & hyæna nati, vel ex hyænâ mare & lupâ, quomodo Arab. 832. 16.

Hydrus & chersydrus Hebr. quomodo & unde dicti 68. 59.

Hyeme pecudes sub dio non degunt 453. 60.

Hysginus, hyacinthinus, janthinus, byssinus colores inter se similes, & ad purpuram accedentes 990. 45. et 991. 15.

Hyssopus neque arbor, neque arbustum 592. 5.

De hyssopo Cochaliensi in Talmude conjecturæ 590. 73.

Hyssopum significat Hebræum אזוב *ezob*, non muscum, nec adiantum, nec libanotidem 587. 19. De eâ voce Talmudici, Syrus, Arabs, Josephus ibid. 31. 45. 49. 51. Probatur *ezob* esse hyssopum ibid. 62.

Hyssopi fasciculum quomodo Hebræi describant 589. 50.

Hyssopi fasciculo agni sanguis aspergebatur 587. 4. Ejusdem alii usus ibid. 6.

De hyssopo in montibus Hierosolymitanis Isaaci Ben Omran insignis locus 589. 73. Veterum hyssopus ab eodem descripta ib. & 592. 53.

Hyssopus *quæ nascitur in muro* 1 Reg. 4. 33. id est ad mœnia (Jerusalem) 590. 30.

Hyssopi humilitas & crucis altitudo 591. 54. 73.

Hyssopus veterum origano similis 588. 70. Hinc origanum Talmudici numerant inter hyssopi genera 589. 2. Et Arabici Legis paraphrastæ pro hyssopo habent origanum ibid. 3. et 587. 51.

Ὑσσώπῳ περιθέντες Joh. 19. 29. quid sit 591. 11. Calamus in aliis Evangelistis, & in Joanne hyssopus non idem sunt 591. 32. Receptam lectionem varie sollicitari 592. 20.

Ὑσσωπον pro ὑσσώπῳ, si scribas Joan. 19. 29. omnia posse conciliari 592. 24.

Hyssopi quatuor species apud Hebræos 587. 41. et 590. 67.

Hystrix in cibis 33. 44.

Jabal Ethnicis Pales 467. 7. 17.

Jachmur יחמור non est onager 911. 33. Sed rubræ capreæ aut cervi genus ib. 64. Arab. *Iachmur* aut *Iamur*, animal ad Euphratem cervo simile serratis cornibus, quibus diffindit ramos arborum 912. 20. Idem *Urus* in Epiphanio, *Antholops* in Eustathii Hexaemero, *Anthalopus* in Damiano, *Calopus* in Alberto 913. 35. Vires medicæ τȣ̃ *Jachmur* 914. 40. Ova ejus Talmudicis quid sint 914. 52.

Jacob agrum emit *argenti* pretio, &c. Act. 7. 16. Tria in eo loco ἄπορα 434. 52. 57. & 436. 47.

Jacob triplici arte usus est, ut oves agnos varios conciperent 544. 9. Hoc naturæ fuit opus, quod multa probant. Sed naturalibus mediis Deus extraordinarie benedixit 544. 45. et 545. 16. Et Jacobo licuisse hac arte avunculum suum spoliare, quia Deo autore fecit, qui partem opum quas ingratus Laban ex Jacobi labore comparaverat, in Jacobum juste transtulit 547. 27.

Jacobi ævo non solebant res permutari, sed emi,

emi, appensâ pecuniâ vel numeratâ 434. 30.
Jaculus Hebr. quomodo & unde dictus 68. 27.
Janes & Jambres Balaami comites 191. 65.
Jarbuo vide in *Mure*.
Jareb in Osea cur vocetur Assyriæ Rex 358 28.
Ibices quomodo Hebr. & Arab. 915. 70. Horum sedes in summis montibus 916. 6. Vasta cornua in nates reflexa 917. 20. Quæ inter pretiosas merces ibid. 34. In ea prono saltu se dejiciunt, ibid. 58. Per cornuum foramina respirant 918. 51. Fœminæ facile excæcantur 918. 33. Ita apud Græcos αἴγαγρος vel αἴγαςρος, qui forte idem est, ibid. 58. Matris in catulos affectus tenerrimi contra quam Hebræi statuunt 919. 14. Ibicum quoque pietas erga parentes commendatur, ibid. 51. Proinde יעל ibicem multi reddunt 920. 3. Jonam aliquandiu lactavit ibicis fœmina, ut cerva Telephum, capra Ægystum, bubalis Macarium ibid. 15.
Ibicis Hebr. & Arab. nomen ab ascensu factum, quia semper ad summa scandit 916. 69.
Ibicis decor 8. 41.
Idola cur Græcis τὰ μάταια 642. 55.
Idola Græcorum ex viliori materiâ, barbarorum aurea & argentea 333. 40.
Idola בשת *boseth*, id est, pudor & confusio. Hinc Baal & בשת sæpe synonyma 331. 23.
Idololatras qui vitulum adoraverant barbis aureis insignes fuisse multi nugantur 351. 47. Fabula huic non absimilis in traditionibus Hebraicis quas Hieronymo adscribunt, ibid. 63. Hi Idololatræ non omnes cæsi, sed pars longe minima 352. 68.
Idololatras ipso visu ad idolorum cultum incitari 347. 59.
Idololatrica sacrificia sequuntur saltationes immodestæ 349. 23.
In idolo verum Deum à se coli prætexunt idololatræ 347. 37.
Jecoris pars יותרת *jothereth*, non est quod vult Fullerus, membrana tenuis quâ tegitur, sed loborum ejus maximus, in quem incidit vesica fellis, 498. 52. Cur Rabbinis τράπεζα, & *reticulum* Hieronymo 501. 50. et 502. 55.
Jemim ימים vox varie reddita 242. 9. Refelluntur qui *maria*, aut equas, aut *aquas calidas* reddunt. 241. 33. Onkelos *gigantes* & Samaritanus *Emæos* explicat recte omnino. ימים *jemim* vel est pro אימים *Emim*, *aleph* initiali omisso, vel pro אמים *aleph* & *jod* permutatis. Utriusque exempla 242. 68. et 243. 13. In Samaritano codice plene scribitur, *invenit* אימים *Emæos*, id est in illos incidit vel irruit, ibid. 35. Emæi Horæis vicini, quorum princeps fuit Sibon Anæ pater ibid. 64.
Jericho Hierosolymis quantum distet 209. 23.
Jeroboami peccatum gravius quam Aaronis, proinde pœna gravior 331. 48.
Jeroboami instituta profana omnia 357. 22.
Jeroboamum non excusant cherubini & boves ænei in ipso templo positi 358. 40.
Jerusalem Ariel, id est leo Dei 772. 33.
Ignem inextinctum servabant Romæ Vestales 363. 11. Græci Delphis & Athenis, ibid. 18. Afri in delubro Ammonis, ibid. 28. Persæ in Pyreis seu Pyratheis suis, ibid. 31. Brachmanes in India ibid. 35.
Ignem è cœlo delapsum jactabant Indi 363. 38. Lydi, ibid. 56. Persæ ibid. 66. Ejusd. miraculi vestigia in Virgilii Pharmac. 363. 74.
Ignem sponte concipiebant sarmenta aris imposita in Siciliæ colle vulcanio 364. 24. & Salentinorum urbe Egnatia. ibid. 34.
Ignem vi Satanæ cœlitus posse demitti, modo ne Deus impediat 364. 47.
Ignis per se accensus Seleuco sacrificanti 363. 47. Et Ciceronis uxori 364. 4. Et Æmyliæ vestali, aut ejus discipulæ 364. 15. vide *Sacrificia*.
Imagines nullæ Judæis 773. 42.
Immunditia Legalis à Paschate excludebat 279. 3. Immunditiæ quædam solum in diem, aliæ diuturniores, ibid. 16. Immundi 2 Par. 30. quomodo ad Pascha admissi ibid. 65.
Impii & Dei hostes & fidelium cum leone conferuntur 775. 67.
Impleri Hebræis, id est *impletum esse* 570. 40.
IN aliquando idem quod *PROPE* 590. 45.
Inaures in oriente utrique sexui communes 334. 1.
Indumenta habent ovium, id est μηλωτὰς quibus amiciebantur veri Prophetæ 827. 15.
Indus dicitur ἐλεφανταγωγὸς, undecunque sit ortus, 268. 2. Is ἅρπην vel ὅρπην habet in manu, quâ belluam regat 269. 4.
Infidelium sacerdos, ara & mactatio, quomodo Hebr. & Chald. 586. 43.
Infinitivus pro Optativo Hebr. 813. 32. 34.
Iniquitatem auferre quo sensu dicatur Deus 414. 18.
Insecta quam imperfecta 35. 8.
Insecta etiam ad Adamum adducta 55. 64.
Insecta quædam in cibis recepta, ut fuci, formicæ, pediculi, vermes, limaces 35. 57.
In insectis aquaticis sunt hirudo, hippocampus, eruca, scolopendra, 52. 58. Horum usus ad medicinam 53. 49.
In insectis materia ἐθελοθρησκείας 36. 29.
Insectorum quanta diversitas 34. 66.
Insulæ Leros, Astypalæa & Carpathus à leporibus vastatæ, ut Baleares à cuniculis 995. 29. et 996. 2.
Intuba עולשין *ulsin*, τρώξιμα, *escaria* dicta (unde *scaria* & *scariola*) quæ nomina idem significant 604. 74. Vir magnus obiter notatus 605. 20. Duæ species *ulsin* seu intuborum ibid. 34.
Jobel יובל non est aries Arab. ut volunt 425. 66. Hujus vocis variæ interpretationes 426. 40. *Jubilum* & *jubilare* quid proprie 427. 1. *Jobel*, unde *Jubilæus*, cornu bubulum, non arietinum 317. 19.
Jobi verba quæ reddunt, *Taurus ejus imprægnat*, & (*semen* in cassum) *non ejicit*, ad fœminam pertinere; Et sic esse reddenda, *Vacca ejus concipit*, & *semen non respuit* 291. 17.
Jojada sacerdos vir fortissimus 755. 19. An tunc arma permissa sacerdotibus, quibus mortui contactu pollui nefas, ibid. 20. Romanæ leges similes, ibid. 24. Responsio Kimchii ibid. 35.
Josephus Patriarcha; quid de eo Trogus & Philo senior 405. 35.
Josephum sub Apidis vel Serapidis nomine ab Ægyptiis non fuisse cultum, 338. 9. Serapidis cultus multo recentior, 338. 21. Nec Serapis idem qui Apis 339. 62.
Isaaci fabulosum Pascha in Eliezeris Capitulis 582. 61.
Israëlis nomen eos omnes Patriarchas contineri qui Chebrone sepulti sunt 435. 47.
Israëlitæ in Ægypto idololatræ 645. 70.
Italia proprie apud vetustissimos Scriptores Brutiorum regio, quæ Phœnicibus עיטריא *Itaria* quasi *Picearia* dicta est, propter picis copiam & præstantiam 276. 53.
Jubâ vestitur equi collum 119. 7. Ex ea desumuntur multa equi epitheta, ibid. 61. Juba in Jobo potuit רעמה *raama* dici à situ, ut Græce λοφιὴ 119. 18.
Jubæ densitas est inter nobilis equi notas 119. 72. Et amoris incentivum 120. 28.
Juba gloriantur equi 120. 20.
Juba equæ spoliatæ mœrore conficiuntur, & libido in iis extinguitur 120. 37. Et quæ prius feroces erant asinis se submittunt ib. 73.
Judæi cum leonibus collati roboris & potentiæ nomine 771. 57.
Judæi qui in Deum rugiunt & obloquuntur conferuntur cum leonibus, 777. 38. Synagoga Babylone captiva quomodo leænæ similis 772. 10.
Judæos majorum suorum idolomaniam in Ægyptios falso rejicere 332. 27.
Jugales equi, vide *Funales*.
Justi instar leunculi confidunt conscientiæ suæ theatro tuti 770. 50.
Juvenca nitore placet & pinguedine 8. 56.
Juvenca refractaria 9. 37. Ut juvenca refractaria refractarius Israel Os. 4. 16. Boves refractarii cervicem & humeros quantum possunt jugo subducunt, ita Israel 412. 48. &c.
Juvenci cornibus & ungulâ jam insignes Deo oblati, ut Jovi apud Poetas 215. 72.
Juvencos labiorum, aut fructus labiorum reddere quid sit 414. 59.
Ἴξαλος Homero ibex; nobis *Isars* sunt rupicapræ 917. 47.
Ixalo cornua fuerunt palmorum sedecim, ex quibus arcus Pandari ibid. 49.
Iynx cur σεισοπυγὶς & motacilla dicta 25. 1.
Kakeli Arab. *Kakulin* Syr. ciceris species quæ cum lacte comeditur 873. 42. 61.
Κάνθων asini nomen in ridiculis usurpari solitum 221. 52.
Karon juxta Arabes primus mulorum autor 238. 20. id est Core. Describitur enim in Alcorano vir ditissimus è Mosis populo, sed illi adversus, & à terra absorptus 238. 28. Fabulæ occasio 241. 28.
Καρπὸς pro oblatione 415. 12.
Κενοτάφια vide *Theraphim*.
Keres כרש Hebræum, venter non cujusvis sed ruminantis pecudis, quod Arabes docent 980. 44.
Kirsem כרסם Ps 80. 14. nonnullis *conculcare*, aliis *fœdare*, aliis *frangere*, aliis *suffodere*, aliis *edere*, *rodere*. Arabice dicitur de tinea & teredine. Chald. קרסם *consumere*, *absumere* 981. 11. Vox כרסמנה perperam in duas divellitur 980. 64.
Kesita קשיטה non est ovis ut volunt, sed nummi genus, 433. 11. Vox proprie sincerum sonat & ἀκίβδηλον 433. 55. Cum sit monetæ genus, cur pro agnis accepta conjecturæ tres 436. 59. Quod nummi genus sit 437. 22.
Kolarin קולרין Chald. non est κολλάριον ut putant, sed κολαςήριον 765. 61.
Κόλαβρος porcellus, unde κολαβρισθήσαν *despiciantur* in Jobo, quia porcellus apud Judæos in magno contemptu fuit 704. 4.
Κόριον Deut. 28. 57. quid sit 891. 10.
Κυναλώπηξ qui cum vulpina vafritie caninam habet impudentiam 689. 36.
Κυνάρια qui canes 669. 6. Horum cibus Matth. 15. micæ, non proprie dictæ, sed frustula, ibid. 12. Philostrati locus similis ibid. 34.
Κυνοκέφαλος pro audaci, inverecundo & rapaci. Cleonis epithetum in Aristophane, non Periclis, ut scribit Rhodiginus 689. 38. Sed Pericles à forma capitis dictus est σχινοκέφαλος ibid. 48.
Κύων ἐπὶ δέσμοις *canis ad vincula* Prov. 7. 22. Legendum κύφων, id est catastæ genus quo rei vinciuntur & torquentur. Item reus hâc pœnâ dignus, quomodo hic usurpatur 694. 1. 33. & 695. 2.
Lac caprinum in cibum Prov. 27. 26. Huic Varro præfert ovillum 629. 73. Sed Medici aliter statuunt, 630. 5. Jupiter caprino lacte nutritus 630. 32. Amalthea capra unde dicta ibid. 35.
Lactis ovili & caprini præstantia 473. 31.

Lacedæmones ὀφιοβόροι 33. 11.
Lacerta Hebr. לטאה *letaa* dicta, unde nomen habeat 67. 19. et 1074. 51.
Lacerta arenaria, quomodo Hebr. & unde dicta 67. 11. et 1075. 71.
Lacerta major, quæ Arab. *guaril*, quomodo Hebr. & unde dicta 67. 11. & 1069. 43. De ejus ſummo robore in pugna contra ſerpentes & crocodilum terreſtrem 1069. 22.
Lacertus quidam albus, cum quo puellarum digiti conferuntur, dicitur עסור *iſwaad.* non ערור *irwaad*, ut male ſcribitur in *Cholin* 1055. 13. 21.
Lactuca cur Hebr. חזרת 603. 28.
Lactuca cur Chald. & Arab. חס *chas* dicta 603. 39. Et Pythagoræis εὐνοῦχος, ἄστυτις, νεκύων βρῶμα, ibid. 53. Et Cypriis βρένθις ibid. 74.
Lactucâ Romanos ante Auguſtum abſtinuiſſe falſum 604. 8. Plinius id non dicit. Plinii locus corruptus & reſtitutus ibid. 11.
Lactuca Græcis recentioribus à Majo Μαϊούλιον item Μαρούλιον, f. ab Arab. *maruria* 606. 16. 20.
Lactuca quando à convivii fine ad principium traducta 604. 44.
In lactuca obiiſſe cur dicatur Adonis 603. 68.
Lactuca Meconis quid 606. 65. 69.
Lactucæ Cæcilianæ, & Lactucini unde dicti 604. 52. 63.
Lacus nonnulli ſteriles 40. 44.
Λαγίδεις *lepuſculi* Straboni ſunt *cuniculi*. Græci aliud nomen non habent. Nam in Æliano κόνικλος, in Polybio & Galeno κούνικλος, Hiſpanorum, in Strabone & Erotiano λεβηρὶς, Maſſilienſium propria erant vocabula in Græcia non uſurpata 1002 40.
Lambere aquas canum proprium Græc. λάπτειν, Gall. *laper* 672. 37. Quomodo id Arab. ibid. 47. Cur canes in Nilo aquam currentes lambant 672. 72. &c.
Lambunt inter bibendum omnia animalia quæ ſerratos habent dentes ut canis 9. 48.
Lamia, vide *Ceti improprie dicti*
Lamia mammas non habet 46. 55.
Λάμπας ex Hebr. לפיד *lappid* 851. 68.
Lampreda è longis piſcibus cur immunda 42. 18.
Lana à laniando non fit, ſed à Græco λῆνος 481. 67.
Lana frequentius alba 475. 30. Ejus alii colores 476. 72.
In lana צחר quis color 476. 16.
Lana *Melat* vel *Milat* in Chald. non eſt lana μηλωτὴς, ſed ex Mileto 7. 5. et 486. 29.
Lana in ovibus pro pilo 475. 10. In ea quatuor obſervanda ibid. 28.
Lana σητόβρωτος 492. 23.
Lana olim vellebatur 480. 44. Capilli quoque in luctu, ibid. 71. Tamen גזז ſive de lana, ſive de capillis in luctu, tondere eſt, non vellere ut vult Schindlerus 481. 35 &c.
Lana vellendi mos Romæ, non in Græcia, nec in Judæa 482. 12.
Lanæ & lini mixtio vetita, 486. 67. quæ mixtio quomodo Hebr. & unde dicta, ibid. 73. Cur vetita 491. 6.
Lanæ primitiæ Deo datæ 484. 33.
Laneæ veſtes quando ſacerdotibus interdictæ 491. 41.
Lapides גזית λίθοι ξυστοὶ, qui ferro raduntur & poliuntur 481. 61.
Lapis ignitus, Hebr. רצפה male pro carbone accipitur 327. 54. et 328. 1. &c.
Larini boves in Epiro prægrandes à bubulco Larino dicti 98. 14.
Larus quomodo Hebr. & unde dictus 66 22.
Latrare Hebr. נבח *nabah* canum proprium 664. 68. Unde *Anubis* dictus 665. 33. & Nubæ qui canem pro rege habuerunt, ibid. 38. & *Nibchaz* Deus effigie canis cultus ibid. 45.
Latro per feneſtram ingreditur 448. 18.
Lechi locus fatalis Philiſtæis, ut probat Joſephus partim ex loco Samuelis, in quo vocales aliter legit 200. 56.
Ledem Arabibus carminis genus quo hyæna capi dicitur 836. 52.
In λεκανίζουσι Gloſſæ à viro magno minus recte emendatæ 975. 55. Alia emendatio ibid. 57.
Leo Gen. 49. cur dicatur à præda aſcendere 735. 71.
Leo 1 Reg. 13. Prophetâ interempto, neque aſinum ejus, neque cadaver attingit. Neque fugit aſinus leone viſo, utrumque præter naturam 206. 42.
Leonis barba 756. 39. זקן barbam & mentum ſonat ibid. 45.
A leone merito cæſus qui Prophetam percutere noluit 746. 45. Propheta cur juxta Arabem in capite percuti voluerit, & in eo myſterium 747. 6.
Leones quoſdam à carnis eſu abſtinuiſſe 10. 46.
Leo carnes ungue diſcerpit 740. 53.
Leonis cavea quomodo Hebr. & Gr. 765. 11.
Leoni in Scriptura conferuntur in laudem 1. Deus 767. 38. 2. Chriſtus 769. 15. 3. Angeli 769. 55. 4. Juſti 770. 48. 5. Viri fortes 771. 8. 6. Reges 771. 26. 7. Judæi, ibid. 57. 8. Tribus Judæ, Gad & Dan 772. 26.
Cum leone in malam partem confertur 1. Diabolus 774. 41. 2. Impii, & Dei hoſtes, & fidelium 775. 67. 3. Tyranni 776. 50 4. Gentes bellicoſæ & rapaces, ut Ægyptii, Chaldæi, Ninivitæ 777. 15. 5. Judæi in Deum rebelles, 777. 41. 6. Moroſi, contentioſi, & facile irritabiles 777. 61. 7. Quicquid noxium, ut peccatum, ultio, mala lingua, gladius 778. 46.
Leones in Cuthæos immiſſi, non peſtis ut Joſepho placet. Unde hic error 745. 64. Hæc hiſtoria quomodo in R. Eliezere 746. 17.
Leo domus ſuperioris ſeu throni gloriæ: Quid de eo Saadias 749. 20.
Leo dormit ubivis 725. 21.
Leo præcipue cor appetit 740. 69. Obiter refellitur commentum de ave coredulo dicta, quia cor edit 741. 18.
Leones etiam & feræ aliæ in Eccleſiâ, ſed feritate depoſitâ 776. 5.
Leonis facies terribilis 1 Par. 12. 8. & in Poetis 726. 31. Virilem leoni ſpeciem tribuit Philoſophus 726. 48. 58. Quid ſit in leone τῆς ἐπισκυνίου demiſſio 727. 24. 37. 46. &c. Et nubes fronti incumbens 726. 66. & 728. 3. 4.
Leo ferarum fortiſſimus 724. 55.
Leonum foſſæ in quam Daniel conjectus eſt cur ſaxum impoſitum 748. 25. De eo fabulæ R. Selomonis Saadiæ, & Arabum 748. 33. 39. Quot leones in illâ foſſâ 748. 61.
Leones in foveis capi ſolere 760. 58. 74. & 761. 35.
Leonis habitus qualis 8. 47. robur. 8. 72. inceſſus 9. 16. animus 9. 29. Idem ζαρκοφάγος 9. 41.
Leonis halitus fœtens in Gr. verſ. 744. 41. In Hebræo nil tale. Unde hoc gloſſema 745. 3.
Leo Hebr. quomodo & unde dictus 61. 42.
Leonis magnificus inceſſus Prov. 30. 30. Hujus accurata deſcriptio ex Philoſopho & Arabibus 728. 30. 33. 40. Arabicæ voces quæ id ſignificant ibid. 57.
Leonem animal eſſe inſidioſum probatur, quod negat Philoſophus 737. 71.
Leo in prædam oblatam inſilit 738. 18. Id Hebr. זנק *zanak* Deut. 23. 22. quod varii varie reddunt. Sed vera interpretatio pluribus confirmatur 738. 20. 739. 1.
Leo *Iphrin* animalculum chamæleonti ſimile, quod equitem invadit & caudâ ſuâ percutit 1081. 51.
Leones in Judæa multi, maxime prope Jordanem 722 29.
Leonibus ſcatere Libanum, Amanum, Sanirem & Hermonem ſcribit Solomon 722. 17.
Leo limis non intuetur 725. 17.
Leonis luſtra apud Arabes pro varietate ſitus diverſa habent nomina 737. 3. Hebræi quoque hic copioſi. ibid. 13.
Leonis manus Hebr. id eſt pedes anteriores 734. 4. Arabes quoque & Græci ſic vocant, ibid. 13. 19. Sub manu Oppianus illi tribuit νάρκα θοὴν, non ζάρκα ut prave corrigunt 734. 34. Idem de hyæna tradi, ibid. 44. Leonis digiti quinque, id eſt, pulpæ quibus hærent ungues, vel ipſi ungues, qui maximi & acutiſſimi, ibid. 61. Eos ſollicite ſervat 735. 3. Exarmare leonem quid, ibid. 33. De eo fabella Eumenis ibid. 35.
Leones nigri in Libya, Æthiopia, India, Syria. 718. 7. &c. Horum nomen Hebr. שחל ibid. 31.
Leonum Hebræa nomina ſeptem totidem ætatis gradus ſignificare falſo creditur 715. 48. & 753. 50. Eadem multo aliter exponuntur 714. 1. &c.
Leonis apud Arabes pluſquam quingenta nomina, ſed præcipua viginti quatuor 722. 9.
Leonis os Pſ. 22. &c. 732. 65. Hoc vaſtiſſimum & dentibus cataphractum, qui firmiſſimi & duriſſimi 733. 9. 16. 26. Ex oſſibus leonum colliſis ignis elicitur. Medulla carent, ibid. 28. Dentibus quam valeant, ibid. 60. Animal dentis Syrus fera ibid. 68.
Leo oſſa morſu frangit 740. 17.
Leo & pardus ſæpe juncti 785. 49.
Leonis partes modo in bonam modo in malam partem nonullis tribui 778. 60.
In leone Scriptura notat quinque terribilia. 1. Faciem. 2. Magnificum inceſſum. 3. Rugitum. 4. Os & dentes. 5. Manum, id eſt pedes anteriores 726. 9.
Leones etiam retibus capi, idque ad Euphratem ex Ezechiele & Oppiano probatur contra Pollucem 763. 1. 10. 18. 70.
Leo non retrocedit etſi multi ingruant 725. 37. Si tandem numero cedat, ſæpe reſtitat & convertitur 725. 65.
Leo rex ferarum, 711. 8. Arab. *baſil* quaſi βαζιλεὺς 713. 13. Fera κατ' ἐξοχὴν Arab. Gr. Lat. ibid. 15.
Leonis rugitus Amos 3. 8. & paſſim 729. 5. Parthi pugnaturi hunc imitantur 729. 13. Oppianus cum Gange confert ibid. 27. Poſt rugitum leonis ſtatim ſequitur cædes & dilaceratio, ibid. 36. Hinc terram leo dicitur rugitu ſuo vaſtare; Antecedens pro conſequente ibid. 50. Non tamen in eo vis magica, ut ajunt, quæ audientes detineat, ibid. 57. Rugire Senioribus ὠρύεσθαι, Aquilæ βρυχᾶσθαι melius, quia illud potius minoribus feris tribuitur 730. 1. 14. *Rugire* Hebr. dicitur quatuor vocibus, Leones *rudere* dicit Jeremias, & Joannes μυκᾶσθαι *mugire*. Ita etiam Poetæ 731. 25. 34. &c. Eſaias הגה *muſſitare* leonem ſuper prædam ſuam, id eſt ſono demiſſiore murmurare cum illius jam eſt compos 731. 60.
Leo nihil timet 725. 4.
Leones in Solomonis throni gradibus, & ſub Ori ſolio 771. 50.
Leones in Syria, Meſopotamia, Arabia, Ægypti Thebaide, Æthiopia ſub Ægypto, Cyrenaica, Marmarica, & Libyæ parte Alexandriæ vicina. 722. 40. &c.
Leones Danielem linxiſſe, vide in *Daniel.*
Leones ſylvicolæ & monticolæ 735. 4.
A leonibus loca vaſtata & deſolata 741. 30. Similia in Prophetis, ibid. 60. Leo unus magnam in Libya provinciam vaſtavit ib. 53.

Leo

Leo noctu venatur 737. 50.
Leo venationis socium non admittit 754. 70.
Leonis tota vis in oculis, quibus sago opertis facile capitur 716. 12.
Leonis Hebræum & Græcum nomen à præstantia visus 716. 17.
Leo cur ad urbes quandoque accedat, & ad pastorum casas 736. 33. 42.
Leonem & ursum simul eandem ovem abstulisse & Davidem utrumque eodem tempore vicisse ex Scriptura perperam colligi 754. 62.
Leonibus cur vehatur Cybele 736. 30.
Leonum urbs & fluvius 722. 37.
Leoni Deum & Judæos, &c. conferri, vide suis locis.
Leoni conferuntur morosi, contentiosi & facile irritabiles 777 62.
Leo marinus, vide *Crustata*.
Leænam tantum semel nec nisi unum catulum parere, quia matris vulvam discerpit, mera fabula 742. 20. In Prophetis leænæ multos catulos tribui. Et in Aristotele, &c. ibid. 54. De numero catulorum Græcæ & Arabicæ fabulæ refelluntur 743. 6. 32. et 744. 3. De partu felis similes nugæ apud Ægyptios 743. 60.
Leæna marem æquat robore & feritate, aut etiam superat 719. 70.
Leænæ quomodo similis Synagoga Judaica Babylone captiva 772. 10.
Leopardus, animal ex pardo & leænâ, non ex leone & pantherâ natum 804. 31. Jubis caret, ibid. 33. Hoc adulterium leo non finit inultum ibid. 54.
Leopardi nomen sero usurpatum 804. 71. Ignatii epistola ubi hæc vox suspecta 805. 22. Leopardus hodie idem qui pardus, & jam inde ab Hieronymi ævo 805. 35.
Lepas, vide *Testacea*.
Lepra ממארת, id est aspera & acerba 493. 1.
Lepra in lanâ qualis 492. 30.
Lepus Hebr. unde & quomodo dicatur 63. 26. et 995. 25.
Lepus cur formam conciliare creditus 997. 43.
Lepus cur pro immundo habitus 997. 27.
Lepus cantharos edit 27. 55.
Lepus monoceros 941. 25.
Lepores cornuti in Norvegia 941. 40.
A lepore Judæos abstinuisse quia est atino similis Plutarchi commentum est 997. 50.
Lepores fœminæ etiam gravidæ coitum admittunt 294. 50.
Lepores an ruminent 997. 5. Nec divisam habeant ungulam ibid. 21.
Leporis nomen cur Hebr. Fœmininum 996. 18. Rationes commentitiæ apud Hebræos, quia lepores nulli sunt mares, aut quia sexus alternatur, ibid. 22. Fons erroris ibid. 73.
Lepores marini, vide *Mollia*.
Leros à leporibus vastata, vide *Insulæ*.
Leviathan pro crocodilo 52. 12.
Levitæ in Babylonia cur pollices dentibus suis absciderint, ut Judæi fabulantur 202. 72.
Lilium duo commendant 923. 72. Lilium etiam in iis agris in quibus pascuntur hinnuli, 924. 10. Hinc in Evangelio *lilia agri* aut *deserti*, ut reddit Syrus, ibid. 14. Et apud Calphurnium, *cubat inter lilia cervus* ibid. 21.
Limaces sive cochleæ in cibis. Horum vivaria Romæ 35. 59.
Lingere, id est consumere phrasi Hebr. & Arab. 300. 1. 21. Gr. ἐκλείχειν elingere ibid. 4.
Lingua coccinea capiti hirci Azazel imponi solita die Propitiationum exalbescebat in signum propitiationis 656. 55. Sed à Christi morte hoc miraculum desiisse probatur ex Hebræis ibid. 72. et 657. 7.
Mala lingua cum leone confertur 778. 54.
Lix & lixæ, vide *Elixare*.
Lobus auris in ove תנוך, בדל in nomine, Græce λοβὸς, Latine *lanna* vel *lamna* 493. 65.
Loci Psalmi 69. 22. nova expositio 592. 38.
Ex locorum nominibus compositis sæpe prior pars omittitur 200. 46.
Vox *locus* sæpe suppletur 204. 49.
Locustæ exercitus Dei magnus 35. 38.
Locustæ Hebræa nomina quam plurima explicantur 69. 25.
Locustæ immundæ, harum quatuor species 34. 41.
Locustæ Judæis concessæ. His victitavit Johannes 33. 65. Neque in Evangelii verbis quicquam mutandum ibid. 73.
Locustæ maris 53. 6. Vide *Crustata*.
Locustæ mundæ, harum quatuor species 34. 40.
Locustarum mirus ordo 35. 32.
Lolligines, vide *Mollia*.
Lotium cur Hebræis *aqua pedum* 677. 64.
Ludendi vox neque ad cædes, neque ad scortationem refertur cum Israelitæ surrexisse leguntur ut luderent 349. 53
Lumbi Hebr. כסלים, unde ἰξὺς 506. 34. Et מתנים à firmitate, & חלצים quia חלץ est ad militiam se accingere 509. 7.
Lumbi pauperis quomodo diviti munifico benedicant 484. 49.
Lumbricus terram comedit 27. 19.
Lupus & agnus in Esaia simul pascuntur 530. 51. Poetarum loca similia ibid. 53.
Genus acre luporum 826. 64.
Lupo avidior, Prover. Arab. 822. 70.
Lupus aureus in Cilicia & prope Amanum 821. 25.
Lupus Chald. *deba*, Phrygibus *davus* 821. 39. 40.
Lupus Hebr. זאב *zeeb* pro זהב *zeheb* ab aureo colore dictus 821. 32.
De lupis Byzantii, id est Turcis, oraculum 821. 42.
Lupi ad domos & urbes quandoque accedunt, quod Romæ in prodigiis 825. 47.
Lupus esuriens quodam genere terræ vescitur 27. 52.
Cum lupis cur falsi doctores conferantur 827. 10.
Lupi fidibus agninæ male obstrepunt 529. 59.
Lupus Hebr. quomodo & unde dictus 62. 32.
Lupi hostis vulpes 853. 12.
Lupi fortissimi 828. 47. Martii & Marti dicati, ibid. 50. &c. Hinc λυκοθαρσεῖς, λυκόφρονες, ibid. 58. Et lupinus in bello ululatus ibid. 62.
Lupi alii μονοπεῖραι, μονόλυκοι, μονιοὶ, 823. 32. Alii gemini ibid. 52. alii turmatim eunt ibid. 62.
Lupi nomina Græca & Arabica à velocitate ducta 825. 67. 73
De lupo in Scriptura novem notanda, 1. Est rapax, 821. 67. 2. Vastator & sanguinarius, 822. 27. 3. Vorax atque avidus 822. 51. 4. Vespere prædatum se confert, 823. 11. 5. Ὀξύτατος cursu vel visu, 825. 63. 6. Ovibus infestissimus, 826. 71. 7. Lupis conferuntur falsi doctores, 827. 10. 8. Tyranni etiam & Ecclesiæ persecutores, 827 35. 9. Quæritur cur Benjamin vocetur lupus rapax 827. 67.
Lupi cum ovibus in Paradiso quomodo pacate degerint 56. 35.
Lupi odium in oves nunquam deponunt 528. 72. Etiam saturi totum gregem passim jugulant 529. 1.
Lupi utut ovibus infesti 826. 71. tamen in Ecclesia simul pascuntur 827. 5.
Lupus ὀξυδερκὴς noctu etiam videt 826. 9. quia splendent oculi ejus, & lucem jaculantur, ibid. 19. Inde Apollini sacer, qui ipse in lupo cultus ibid. 31.
Lupos prædari jussit Jupiter 822. 19.
Lupum noctu deprædari poetæ cur tam sæpe observent 824. 4. Idem Arabes, ibid. 44. Lupus cur Samnitibus *irpus*, unde *Irpini* ibid. 48.
Romanis luporum animi 823. 7.
Lupus satur mansuetus, sed cum fame redit lupinum ingenium 824. 60.
Lupi tyrannis & Ecclesiæ persecutoribus similes, quorum metu fugiunt pastores mercenarii, 827. 35. 58. Hi lupi in oves mutantur, ut Paulus ibid. 61.
Lupi ערב in Prophetis, an lupi Arabiæ, ubi lupus est frequens, & minimum centinomius? Potius lupi vesperæ 825. 5. 11. 24. 25.
Lupi sub vesperam acutissime vident 9 19.
Lupus cur ponatur in speciebus צבועים *tseboim*, Fulleri conjectura 830. 30.
Lupus piscis λάβραξ mundus, quia pinnas & squamas habet 42. 16.
Lustra & lamæ aprorum in sylvis cubilia 977. 24.
Λυκοπάνθηρ est thos 801. 72. et 802. 2. et 804. 3.
Λυκοσπάδες equi qui sint 673. 49. De illa voce nova conjectura 664. 29.
Lycus Assyriæ fluvius, incolis Zabas, Diavas, Adiabas unde Adiabene 821. 54.
Λυκόφως crepusculum, ἀμφιλύκη νὺξ nox sublustris, 826. 43. Λύκη, lux prima, quâ lupi ad pastum eunt ibid. 48.
Lyncurium pro Ligurio, 796. 28. et 799. 13. Ex urina Lyncis concrescere fabulosum 799. 3.
Lynx, animal in Africa pantheræ simile, saltu valens, pertinacissime renitens, 796. 32. Arabicè *phehed* ibid. 42. Eo in venationibus utuntur non sine periculo, quia valde iracundum 796. 72. et 797. 22. Fœmina indocilis 797. 51. Hujus venationis primi autores 797. 71. et 798. 1.
Lynx in Euripide cur δυσόκνος 798. 6.
Lynx Baccho sacra 796. 13.
Lynx Gall. *once* 799. 63.
Lynx Indicum & Æthiopicum animal, non Italicum 796. 22. neque est in luporum genere ibid. 30.
Lynx timida fugax, imbellis 798. 45. Idem de pantheris veteres 798. 61.
Lynx varia, ut pardus & tigris 796. 5.
Lyncis descriptio non convenit in omnibus τῷ *phehed* 798. 37.
Lynces etiam gravidæ coitum admittunt 294. 50.
Lynci visus acutissimus tribuitur, quod de Lynceo poetæ dixerant 798. 71.
Macarii cum hyænâ dialogus 835. 48.
Mactatio in sacrificiis toti populo communis 586. 13.
Madian ubi 81. 70.
Magi qui Christum in cunis adoraverunt Persæ potius quam Arabes 81. 54.
Magia jam olim in Ægypto 644. 71. Janes & Jambres, ibid. 72. Eorum κηποτάφιον 645. 50. Plinius notatus ibid. 32.
Magna dies, vide *Festum*.
Maja, vide *Crustata*.
Maledici lingua in Chald. paraphrasi & Sirachide cur triplex 25. 60.
Maltha cetus improprie dictus 51. 41.
Malva μαλάχη dicta ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν, quia ventrem emollit 877. 21.
Mandragoræ & דודאים *dodaim* non idem sunt, nec mandragora ἀνθρωπόμορφος 773. 9.
Mantichora, vide *Crocutta*.
Manumissionis ritus 657. 42.
Manus, vide Zoophyta aquatica.
Mare Sochni 41. 43.
In mari nasci quicquid uspiam, & multa quæ nusquam alibi 37. 54.
In mari omnia terræ animalia præter mustelam 1028. 48.
Maria septem terræ Chanaan 41. 42.
Margaritæ cur Hebr. פנינים *peninim* vulgo *perlæ* 490. 74.
Marinum vellus, vide *Vellus*.
Marmota Ital. quæ Plinio *mus montanus*, Arab. *alwebro* 1004. 64. In *Berescith Rabba* locus de *marmota* non intellectus 1005. 66. Quam sit somniculosum animal 1006. 30.

Marum Talmudicis hyssopus 587. 36. al. majorana, al. origani species 589. 10. 14.
Masculina nomina Hebræos sæpe θηλύνειν addito *he* in fine 166. 58.
Mansal ad Tigrim è regione ruderum urbis Ninives, quæ fuit olim Assyriæ caput 791. 3.
Medicæ herbæ Chaldaica, Arabica & Hispanica nomina 301. 4. Quando in Græciam sit advecta, ibid. 48. Illius esu alii lac pecudum extingui, alii augeri scribunt, ibid. 50. Bos Onuphis in Ægypto eâ pascitur ibid. 58.
Medullati agni Ps. 66. 15. id est pingues 472. 47. Idem loquendi modus Arabibus 473. 7.
Mel cur cum caprino lacte jungatur 630. 63. Quod in Jove infante est observatum, ibid. 47. 55. Alii etiam infantes primo melle deinde lacte nutriti, ibid. 62. Spongia melle plena iis sugenda offerebatur 631. 1. Notandum in Esaiam, ibid. 6. Utrumque in Baptismo veterum ibid. 7.
Mel Judæis concessum, etsi ex immundo animali prodeat 35. 65.
Melampus quomodo sermonis avium intellectum sit consecutus 21. 69.
Mensæ, vide *Tigrinæ*.
Aquæ Merom in Josua, lacus in summo Jordane à situ dictus, qui & Samachonites lacus ab ubertate piscium 41. 25.
Merwan Chalipharum XXI. dictus est asinus Mesopotamiæ, eo quod in bello consisteret, quia bellicus asinus nunquam fugit, 189. 56. vide *Asini* πολεμισταί.
Merwanis Ægypti proregis gula 504. 59.
Messis hordeacea in Judæa & Ægypto, prior triticea 858. 1. 13.
Messis tempus quando in Ægypto & Judæa 857. 53.
Metaphrena partes geminæ 947. 40.
Μεθύειν quia μετὰ τὸ θύειν 349. 29.
Micmar מכמר pro *reti* Græci cur *semicoctum*, & Syrus *flaccidum* reddat 974. 72. et 975. 25. 37.
Militum ululatus inter Judæos 152. 31.
Milvus quomodo Hebr. & unde dictus 64. 14.
Minare pecus Hebr. נהל, quod & sustentare est 449. 11. 38.
Mingens ad parietem, vide *canis crure*, &c.
Miracula an vera fiant in pseudoprophetarum gratiam 193. 42.
Moab & *Arsal* in Arabicâ versione duo Gigantes à Benaja occisi 757. 70.
Modiim, urbs è qua oriundi Macchabæi, distabat Hierosolymis XVM. pass. juxta Gemaram Talmudis. Sed Eugesippus solum sex numerat 580. 40.
Moed מועד in verbis, *A mane usque ad tempus moed*, 2 Sam. 24. non esse totum triduum quod Deus pesti destinaverat, sed *mane* & *moed* esse ejusdem diei partes oppositas. Itaque *moed* vel est meridies vel vespera potius, quâ ad preces conveniebant 376 57.
Molæ lignum Jeremiæ, id est *molile*, κώπη τῆς μύλης, molæ capus seu manubrium 188. 42.
In mollibus sepiæ, lolligines, polypi, nautili, lepores & urticæ marinæ, 52. 44. Horum usus ad cibum 53. 45.
Molossi fœdus dissecto bove iciunt 326. 40. Zenodoti & Erasmi lapsus ibid. 29.
Μόλυνσις & στάτευσις quid Aristoteli 595. 19.
Μονιὸς *singularis*, id est aper 978. 44. Gall. *sanglier*, Ital. *cingialo* vel *cingiaro* ibid. 66.
Μονιὸς ἄγριος Ps. 79. 14. non est onager, ut putavit Cyrillus, sed aper qui Latine singularis 870. 25.
Monocerotis descriptio in Paulo Veneto, & Ludovico Vartomano 934. 4. De eodem multa ex Arabibus ibid. 35.
Monocerotis ἐκτύπωμα Constantinopoli plane diversi à monocerote veterum apud Philostorgium 933. 63
Monoceros propric dicta in sola India reperitur, à qua forte non diversi equus & asinus Indici 933. 46. 56.
Monocerotis natales nonnullis India & Nubia 934. 70. et 935. 3.
Monocerotis Indicum nomen in Æliano καρκάζωνον (male καρτάζωνον) ut Arab. *carcadan*, Coptis καρχίνος 934. 65.
Monocerotis fœmina juxta Arabes quamdiu ferat uterum 935. 25. Cum quibus animalibus coeat, ibid. 50. De ejus mole & staturâ variæ sententiæ 936. 1. Collum ad pedes inflexum, ibid. 21. Animal solidungulum, ib. 30. Longævissimum, ib. 48. Terribile ibid. 55. Homini & elephanto infensum, quem cornu suo transfigit & sursum tollit 937. 10. 13. Sed *ruch* avis fert unguibus monocerotem, ibid. 47. Tela in monocerotem nihil possunt, ibidem lin. ult. Palumbes amat, 938. 4. Multa de cornu gravitate, soliditate, crassitudine, ibid. 10. Variæ intus figuræ, ibid. 47. Baltei ex hoc cornu confecti, 939. 8. Monilia, cultrorum manubria, &c. ib. 28. 30. &c.
Monoceroti veteres Græcos eadem fere tribuere quæ Scriptura τῷ *reem*. 1. Insignem proceritatem, 2. Cornu unicum, ut inspeciem David τῷ *reem*, 3. Feritatem indomitam, 4. Summum robur 951. 28. Tamen absit ut *reem* putetur esse monoceros, de quo quicquid scribitur suspectum est 952. 45.
De Monocerote qui scribunt sibi non constant 952. 47. Singulæ etiam descriptiones multa habent ἀσύστατα, ibid. 58. Ut cum jungunt cervi caput & equi corpus cum elephantis pedibus, ibid. 60. Et his pedibus tribuunt cursum citatissimum, ib. 68. Hoc animal vivum posse capi absurde negant 953. 28. Nemo Græcorum aut Romanorum se hoc animal vidisse scribit, ib. 70. et 954. 8. Neque quisquam Arabum qui Indiam diu tenuerunt 954. 12. Garcius ab Horto & Linschotius, qui in India diu vixere, nihil de eo certi afferunt 954. 48. 61. Vartomanus oryges à se visos describit, non veros monocerotes 955. 1. Cornua quæ pro monocerotum cornibus ostentant sunt ceti dentes 955. 40. Nec si in India vere extaret monoceros, potuit esse notus Judæis ævo Mosis 957. 24.
Reem non est monoceros, sed animal bicorne Deut. 33. 17. & Ps. 22. 22. Et Hebræi quoque bicorne describunt 957. 39. 60. 67. 69. Itaque monoceros illis non est *reem*, sed *keras* ib. 73. Et Jobus τὸν *reem* à cultu terræ eximit 953. 59. sed non negat absolute eum posse cicurari 970. 67.
Mortariolum maxillæ, Hebr מכתש *mactes* Græc. ὁλμίσκος quid proprie 203. 32.
Moschi capreolus in Symeone Sethi unicornis 941. 63. Ibi quædam emendata 942. 7. Alii Arabes de moscho ibid. 10. Avicennæ moschus Tubetiensis cur optimus ib. 64.
Moschi capreolum quomodo describant Arabes 943. 10.
Moses, vide *Typhon*.
Moveri, id est saltare Hebr. & Gr. 121. 49.
Mucro cur Hebr. להב flamma dicatur 2. 3.
Mugil cur dicatur νῆστις seu jejunus 2. 3.
Mulctrale an dicatur Hebr. עטין *atin* Jobo 457. 5.
Mulli unius in pretium integra latifundia 44. 5.
Mullus אדם pinnas & squamas habet, atque ideo mundus est 42. 16.
Mulæ fœcundæ in Syria, Phrygia, Cappadocia, Africa, 232. 32.
Mulares rhedæ, bigæ, trigæ, quadrigæ, quæ ab Hebræis טטרמולין *tetramulin* hybridâ voce vocantur 229. 49.
Muli persis olim *ahasteranin*, hodie *astar*. Falluntur qui hanc vocem aliunde quam ex Persica linguâ arcessunt 236. 33.
Muli proprie dicti ex asino & equâ 232, 67.
Muli ex onagro & equâ vel asino quales 234. 42.
Muli ex asino & equâ optimi 235. 8. Cognoscuntur ex parvis auribus, ib. 48. Persarum angari tales mulos equitant in libro Esther 235. 47. Eosdem laudat Simonides ibid. 74.
Muli prius in Græciâ quam in Judæa 241. 65.
Muli ex Henetis primum orti juxta Homerum & Græcos 238. 1.
Muli Henetici apud Homerum à nostris diversi 241. 9.
Muli Thogarma non sunt muli Scythiæ, ubi nec muli nec asini 230. 9. Sed Galatiæ aut Cappadociæ, in quarum confiniis erant Trogmi populi ibid. 59.
Mulorum inventum Hebræi Anæ tribuunt Esavi socero, tanquam ex Gen. 36. 24. ubi ימים volunt esse mulos 238. 60. Recentiorum interpretum in eâ versione consensus, 239. 29. 53. Quæ tamen quatuor de causis merito est suspecta ibid. 65.
Mulorum partum juxta Arabes quis primus procuraverit, vide *Karon*. Qui mulos habuisse & invenisse cur putetur 241. 28.
Mulorum origo fortuita 241. 55.
Mulorum primus usus in Judæâ Davidis ævo 228. 49.
Mulos Græci interpretes Abrahamo, Josepho & Samueli; Et Hebræi Isaaco tribuunt, sed perperam 240. 30. 48.
Mulis uti Judæis licebat, non tamen eorum procreationi incumbere, quia lex id diserte vetat 244. 35.
Mulus Hebr. פרד *pered* non quia cœlebs, sed quia ex iis parentibus ortus qui à naturali consorte separantur, ut Os. 4. 14. adulteri cum meretricibus 231. 12.
Mulorum alii equitantur, alii sagmarii, alii curules 228. 60.
Mulorum certamen Olympiæ antiquissimum, etsi Pausanias id neget 236. 11. 19.
Muli publico cursui destinati 236. 25.
Muli qui in montibus educantur duriores habent ungulas, unde illis Græcum nomen 231. 49.
Munda animalia ab immundis distincta, non solum ante Legem, sed & ante diluvium 11. 7.
Munda omnia ad esum & sacrificia adhibita 13. 3. 33.
Mundæ in Lege quadrupedes quæ ruminant & ungulam divisam habent, 11. 3. Et mundi pisces qui pinnas & squamas habent 42. 24.
Mundus Hebr. חלד *cheled*, & animalis nomen חולד *choled* (aliis *mustela*, nobis *talpa*) quomodo sint conjugata. Variæ de eo sententiæ & conjecturæ 1030. 4.
Muræna è longis piscibus pinnis caret & squamis, ac proinde per Legem est immunda 42. 18.
Murem comedentes Es. 66. 7. id est chœrogryllium non glirem, ut vult Hieronymus 33. 13.
Mures pro cibo in summâ fame Hierosolymis obsessis 1010. 32.
Muris esus oblivionem inducit 1020. 18.
Murium tres colores 1019. 49. Alibi rarissimi ubi reperti, ibid. 52. De iis Proverbium ibid. 58.
Mures in Philistæos immissi 35. 53.
Mures ferrivori in Atho monte & Gyaro insula 1018. 48. &c.
Mures quidam Libyci & Ægyptii, in Herodoto & aliis, pedes posteriores longiores habent, quibus bipedes gradiuntur 1009. 71. Hic mus cur dictus Gr. ἀρκτομῦς 1010. 41. & χοιρογρύλλιος 1016. 46. & Hebr. שפן *saphan* 1016. 25. & Arab. *aljarbuo*, ibid. 31. & Chald. טפזא *taphza*, ibid. 36. Et Syr. [Syriac] *chagas* ibid. 39.
Muris *aljarbuo* dicti pedum & incessus descriptio ex Arabibus 1010. 58. In illis vigiles quorum negligentia morte punitur 1011. 40. Idem Græci de arctomye 1011. 5. Cauda instar hastæ 1011. 60. Domus subterraneæ quæ ad quatuor ventos patent 1012.

1012. 19. Foramina terrâ obducunt ne appareant 1012. 30. His hypocritæ cur similes 1012. 50. Viæ in latibulis λαβυρινθώδεις 1013. 8. Hæc latibula in petrosis locis & maxime eminentibus 1013. 30. Summis pedibus insistunt ne vestigia agnoscantur 1013. 48. Ruminant licet utrimque dentati 1013. 57. Saltuatim gradiuntur 1013. 60. In illorum latibulis qui serpentes nidificent, ibid. 68. Mus ex hujus coitu cum vulgari mure natus *pharnab* dicitur, 1014. 6. *Aljarbuo* solus murium edulis apud Arabes, ibid. 12. Latibulum ejus emitur, ibid. 40. *Aljarbuo* Supharienſis carne pinguior, ibid. 54. Iſraeliticus quem vocant ad ventum exſiccatur, ibid. 72. Hebræum עכבר *achbar*, id est mus, cur ab Arabe in Esaia reddatur aljarbuo 1015. 10.

Mus Hebr. quomodo & unde dicatur 63. 52. et 1017. 38.

Mus juxta Hebræum agri consumptor & vastator 1017. 38. Exempla in Philistæis 1 Sam. 6. 5. Cantabris, Cosanis, Abderitis, Chalcidenſibus, Gyaro, Troade, Myſiâ, Æolide 1017. 70. et 1018. 22.

Mus in Lege cur immundus 1019. 53. Cyrillus emendatus 1020. 2. Mus ψοφοδεής, ibid. 3.

Mus montanus non est *ſaphan*, cum sit solitarius 1009. 27.

Mus Ponticus, qui & Finnicus à Finnis populis, & Arab. الفنك *alfenec* 1006. 58. Ruminare illum murem testantur Aristoteles & Plinius 1009. 1. Sed in petris non degit, ac proinde non est *ſaphan*, ibid. 12.

Mus juxta Hebræos est reptilis 31. 5.

Musca nulla in domo mactationis Hierosolymis 36. 57.

Muscæ Dei copiæ in Ægyptios, vide Ranæ

Musca Hebr. quomodo & unde dicta 69. 52.

Muscarum species 34. 45.

Musicæ inventionem Græci ad pastores referunt 464. 49.

Musicæ mira vis ex historiis probata 461. 19.

Musica an in dæmonem aliquid possit 463. 29. Ut bonum spiritum accersit, ita malum abigit, ibid. 66.

Musimon, vide *Tityrus*

Mussitare dicuntur Engastrimythi Es. 8. 19. Magi, umbræ, dæmones, & exili sono loqui 731. 70. et 732. 6. 40.

Mustela animal feli simile 1022. 10. Muribus tam infestum quam felis 1025. 4. Talmudicis mustela duplex, una domorum seu domestica, altera ruborum seu sylvestris 1027. 40. &c. De mustelâ historiolæ aut fabellæ verius 1028. 4. 50. et 1029. 63.

Mustela in cibis 33. 42.

Mustela in tecto visa malum omen 21. 30.

Mustela multa recondit quibus non eget, ita mundani homines 1029. 10.

Mustelam aure concipere & ore parere cur creditum 1033. 45. An, ut ait Philosophus, quia catulos sæpe ore transfert, ib. 67. Quin mustelæ imputatum quod de mustelo pisce verius. Is enim in metu catulos in ore abscondit, quos cum emittit parere creditur, ibid. 71.

De mustela pseudoaristeæ & pseudobarnabæ error 1034. 6.

Plutarchi sententia honestior 1035. 10.

Musteli, vide *Asterias*.

Μυγάλη non nascitur ex mure & mustela, ut Amyntas ex nomine ridicule colligit, sed mus est mustelini coloris 1064. 19.

Myiagros Deus aut heros in Elide, qui muscas abigebat 36. 42.

Myiodes Deus in Elide qui muscas abigebat, idem qui Myiagrus 36. 40.

Mylitta Assyriis Lucina 292. 9.

Μυωπάζειν in Petro quid sit 31. 10.

Na נא Hebr. non significat fractum, ut vult Oleastrius, sed *crudum* aut *semicoctum* potius, quod probatur ex Hebr. & Arab. 694. 30. 54.

Naris in equo patula, iræ aut animi indicium 123. 46.

Natare, proprium aquatilium, quæ ideo νηκτὰ dicuntur 37. 32.

Nauplius non est בן נפילים *ben nephilim* ut putat vir doctissimus 1055. 42.

Nautili, vide *mollia*, & 52. 62.

Nabajoth, vide *Cedar*.

Nephthali ut cerva emissa, dans eloquia pulchritudinis Gen. 49. 21. Hæc obscura, nec patet quomodo in Nephthalitas quadrent 895. 29. Hebræorum in illa divinationes, ibid. 35. Hebræa, si vocales abessent, possit aliter legi, & sensu magis congruo 896. 21. Nephthalitarum prodigiosa fœcunditas, ibid. 64. Iidem in ultimo Oriente ibid. 69.

Nephthalitis cur destinetur Occasus & Meridies Deut. 33. 23. cum Ortum & Septentrionem potius occupaverint 898. 48.

Nicchaz, serpens qui naso pungit 26. 10.

Ninivitæ, vide *Gentes*.

Nisa vel *Nasa* regio in qua pratum Hippobotum *Catastigona* dictum 164. 40. Explicatur utrumque nomen, ibid. 56. Ibi pascebantur equorum multæ myriades 165. 20. De situ disputatur, quem alii aliter, sed Diodorus & Arrianus describunt inter Susa & Ecbatana, in eâ parte Mediæ quæ Susianæ est confinis. Quod videtur esse verius 165. 36.

Nisan mensis Chald. unde dictus 557. 54. 61. Hoc belli gerendi fuisse tempus, ut nobis Martium, Στρατεῖον Bithynis, Φαμενὼθ Ægyptiis 558. 15.

Nix quomodo lanæ similis 475. 50. *Vellus aquarum* Martiali, ibid. 54. Arnobio *plumeæ crustulæ*, ibid. 62. Arabibus *alæ cœli* ibid. 71.

Noctua quomodo Hebr. & unde dicta 66. 3.

Nodus hyænæ in Lucano quid sit 840. 8. Salmasii error, ibid. 12. Primum spinæ articulum in hyæna *nodum* vocari & *Atlantion*, ibid. 57. Ejus descriptio & virtus, ibid. 73. Ἀτλὰς ultima colli vertebra 841. 12. Cur hyæna claudicet ibid. 26.

Nomina imponere dominorum est 57. 50.

Nominum prima impositio quanti fuerit docet Plato 58. 64. Et Lucretius frustra objicit non potuisse unum hominem nomina rebus imponere ibid. 33.

Nomina Romana multa ab utroque pecore. A minore Porcius Ovinius, Caprilius, à majore Equitius, Taurus, Vitulus &c. 438. 34.

Nominibus collectivis singularibus sæpe jungi pluralia verba 774. 14.

Nubes super supercilia 728. 3. 10. 14. 22.

Numeri enallage frequens 127. 70. et 212. 40. In nomine Dei imprimis 347. 14.

Nummi olim boum, ovium, aliorumque animalium imaginibus signati 431. 4.

Nycticorax in maceriis degit 14. 35

Ochim אחים Es. 13. 21. non est animalis nomen, sed ferarum ululatus, quibus deserta personant 865. 54. 63. Ex Hebraicâ, Arabicâ, Ægyptiâ, & Græcâ linguâ id probatur, ibid. 73. Græcos, Arabes, Syros, Aquilam & Theodotionem sic reddidisse, 866. 13. Neminem ante Hieronymum pro animali accepisse, ibid. 26. Eundem in Aquila pro φώνων male legisse τυφώνων ibid. 21. Et Gabrielem in Arabe صدى male reddidisse *ululas*, cum ibi eâ voce significetur Echo 866. 18. et 35.

Odorari Hebr. persentiscere ut Ciceroni 151. 7.

Oeolycus, vide *Theræ filius*.

Οἶνε vox Exod. 32. 18. unde irrepserit 350. 17

Ὀκτάπολες in Scythis qui boum duorum & plaustri unius domini sunt 313. 17.

Omentum cur Hebr. מכסה 503. 4. Hujus in sacris usus ibid. 9. Persæ solum hoc Diis offerebant ibid. 26. Omentum ab omaso nomen non habet 503. 47.

Ὁμοιόπτωτα vocabula κνώδαλον, δαίδαλος, ἀμύγδαλος, κορυδαλὸς, ζκάνδαλον, ζάνδαλον, &c. 979. 34.

Onager Hebr. quomodo & unde dicatur 63. 13.

Onager liber & vagus 9. 35.

Onagri asinis domesticis similes, tamen diversi generis 867. 65. Notæ διακριτικαὶ 868. 25. Cursu longe præcellunt, ibid. 26. Sunt pulchriores & majores 869. 8. Hebr. à cursu vocatur פרא *pere* & à ruditu ערוד *arod* 868. 72. et 869. 55. Ita solitarius est ut tamen sit gregarius, 870. 5. Prisci doctores domari posse negant, sed minus vere 871. 27. Onager à tributo immunis 877. 52. Pastore non eget, quia montes cibum, fontes potum illi subministrant, nisi famis tempore, cum ventum trahit ut dracones, ibid. 56. Oculi etiam inedia deficiunt, qui tamen acerrimi 878. 2. Fœmina quam libidinosa ibid. 13. Homines ratione feritatis cum onagris collati, ibid. 36. Onager leonum pabulum, 70. An verum sit lalisiones à patribus castrari, ut docent Græci, Romani & Arabes, 879. 4. Quorum hi Matrem addunt pulli sui crus frangere 879. 38.

Ὀνέλαφοι in pompâ Ptolemæi mendose pro ἔλαφοι 915. 35.

Onirocriticos tam Talmudicos quam Græcos captare in vocibus frigidas allusiones 865. 14.

Onocrotalus Hebr. quomodo & unde dicatur 66. 55.

Ononychiten vel onochoeriten Christianos habuisse pro Deo profani homines objecerunt 222. 68.

Onyx Hebræum nomen habet à nigredine sumptum 718. 34.

Ὀφιομαντεία vel divinatio per serpentes 21. 7.

Ophion cur vocetur vatum antiquissimus 22. 25.

Ophionis tabulæ septem Planetis septem cognomines quid continuerint 22. 28.

Oratio summi sacerdotis ad Deum die Propitiationum 658. 1.

Ordeum olim equorum pabulum 58. 64.

Orynges equi, vide *varii coloris animalia* & 786. 45. et 793. 69.

Oryx Aristoteli & Plinio unicornis 945. 71. De eo multa ex aliis scriptoribus 946. 7. Heliodorus de oryge emendatus, ib. 41. Oppianus orygem aliter describit quam alii scriptores 947. 1. Concluditur tamen idem esse animal, & refelluntur objectiones, ib. 33. Oryx animal pugnacissimum, ibid. 59. Nec semper unicornis, ib. 70. Bove non multo minor 948. 8. minor bubalo, ib. 11. Jungebatur bigis, & equi vices præstabat, ibid. 11. Cum cervis recensetur à Columella, & à Plinio vocatur *cervus subulo*. ib. 20.

Tabula vetus in qua describuntur oryges in vario situ 955. 10.

In Oryge saluberrimi liquoris vesicæ 204. 1.

Orygis fortitudo in Martiali & Oppiano, qui obiter emendatur 968. 16. 65. Orygem potuisse vocari *reem*, quia vero *reem* est simillimus 969. 18. Orygum cornibus pugnant Simi Æthiopes, ibid. 55. Ab hoc cornu orygi nomen 970. 20. Oryx Latine subulo, & דיצא Chald. pro דעיצא à transfigendo ibid. 36. 38. Orygis statura major, ibid. 55. Et quandoque est unicornis unde μονόκερως dici potuit à Græcis interpretibus, ibid. 60.

Oryx aut Ægyptium animal aut Ægyptiis notissimum 971. 11. De oryge Hori locus bis emendatus, ibid. 40. et 48. Nec Judæis ignotus ibid. 60. et 972. 1.

Ossifraga Hebr. quomodo & unde dicta 63. 69.

Ovicula parabolæ quiescens in sinu domini sui 521. 60. Exempla hujusmodi, non solum in canibus & felibus, ib. 65. Sed etiam in draconibus 522. 1. Oves in sinu ferre 449. 4. 9.

Ovis كنوف *cannph*, quæ à grege longius aberrat, quod per morbum quandoque accidit 524. 43. Is morbus ذول *tſawal* Arabibus, ibid. 50.
Oves & capras multa habere communia ex Ariſtotele probatur 416. 69. & 620. 26. Itaque in unum gregem ſæpe cocunt 417. 71. Is Arabice quomodo vocetur 418. 2. Eodem modo paſcuntur 418. 27. Morbos habent ſimiles, ibid. 29. Eadem utriſque venena, ibid. 31. Eædem medicinæ, ib. 41. Hœdi & agni eodem tempore caſtrantur, ibid. 52. Balatus utriſque communis, 420. 14. Hinc Hebr. Arab. Gr. &c. communia habent nomina 418. 63. et 420. 36.
Ovium in Syria, Ægypto & Arabia cauda quam pinguis 6. 64. et 494. 48. Huic ploſtella ſupponi, 494. 69. 72. & p. ſeq. totâ. De tali cauda egiſſe Moſem quæ Hebr. & Arab. אליה dicitur 497. 3.
Oves uni ademptas alteri committere quomodo uno verbo dicant Arabes 448. 68.
Ovis נדחה *diſpulſa*, id eſt vaga & palabunda 447. 22. quod ex Arabiſmo probatur ibid. 33.
Oves quam ſint dociles 521. 21. Voces quaſdam intelligunt, ibid. 31.
Oves ferreæ Talmudicis quæ dicantur 452. 10.
Ovium mira fœcunditas, in Judæa maxime 510. 71.
Ovis à fœcunditate צאן vel צנה appellata 432. 25.
Ovis frigoris impatientiſſima 454. 14. 30.
Ovis ſola habet lanæ vellus 6. 62.
Ovium & lanæ colores multi explicati 476. 72.
Oves quandoque naſci rubras 991. 49. & purpureas 992. 7. 14. 20.
Ovium pelles rubras cur Syrus interpres *Hiſpanicas* appellet 991. 65.
Oves Scriptura ſæpe lupis opponit 530. 40.
Ovillæ pellis lupinâ admotâ pili excidunt 529. 41.
Ovis à lupo interemptæ pellis pediculis ſcatet, & varios gerenti morbos parit 530. 11.
Ovis lupum multo plus horret quam ullum aliud animal 529. 3.
Oves metu ſe colligunt, & mutuo ſe premunt, unde Homero ἀγχιςῆναι 516. 71. In Michea eo alluſum 517. 19.
Ovis animal mitiſſimum, Syriace ܢܩܝܐ quaſi innocua dicta 520. 40. Hinc Fabius *Ovicula* dictus à clementia morum. Et Chriſtus ipſe ob id ipſum cum agno & ove ſæpe confertur ibid. 54. et 58.
Oves gaudere montibus 516. 14. An inde Homero οἰοπόλα montana loca, ib. 25. Oves in paluſtribus locis majores, ſed caro deterior, ibid. 48.
Ovibus indui paſcua in Pſalmo legitur 518. 4.
Oves quando ad paſcua, ad aquas & ad umbram ſint deducendæ 519. 1. Quò ſæpe alludunt ſacri Scriptores, ibid. 46. Meſopotamiæ paſtores cur coarguerit Jacob, ibid. 60.
Ovium paſtus herba 517. 60. In quam mel liquidum in Praſiis pluens eſt Arabum *tabaxir*, Indorum ſaccharum Mambu 518. 1. Talis in deſerto manna, ibid. 17.
Oves paſtæ an paſcua proculcent, & aquas pedibus turbent? 525. 62. 69. Prophetas quandoque ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ plus habere quam ἐν τῷ μύθῳ 526. 10.
Oves pellitæ, Hebr. מכבנין, id eſt circumligatæ 486. 29. 38. 48. 50.
Ovium propria & partes quæ in Scriptura memorantur 470. 16.
Ovis præ pinguedine laſciviens 524. 67.
Oves plerumque uniparæ: Tamen in Judæa & alibi quandoque gemelliparæ 511. 52. & 512. 24. et 513. 6. Δικῦμα πρόβατα & ambegnæ oves dictæ 512. 40. 42. Græcos id Apollini Nomio tribuiſſe, ibid. 48. Alicubi etiam bis in anno pariunt, ibid. 54. Sed nuſquam ter ut fabulantur, ibid. 65. et 513. 1. An Labanis oves biferæ fuerint. 513. 23.
Pagurus, vide *Cruſtata*.
Pan in Ægypto cultus hirci ſpecie, ut Jupiter arietis, Anubis canis, Diana felis, &c. 642. 38.
Pandoræ canina mens 689. 17.
Panis focatius ſeu ſubcineritius quomodo Hebr. Chald. & Arab. 326. 72. Idem Græc. ἐγκρυφίας, ἐσχαρίτες & ἐπανθρακὶς 327. 26. et 328. 2. De eo Scripturæ loca 327. 59.
Panis ſubcineritius non coquitur niſi vertatur 328. 72.
Panther an à pardo aut panthera differat 801. 35. Scriptores ſæpe diſtinguunt, ibid. 36. Panther tamen idem cum pardo 802. 18.
Panther magnum animal, catulos cæcos parit ut panthera in Plinio, ἀςερωπὸν & odoratum eſt, 802. 20. 36. 54. 62.
Panther Oppiano minutum & imbelle animal 801. 60. id eſt thos 802. 73. Aliis πανθήριον 801. 70. et 804. 20.
Panthera Latine varia 787. 48.
Pantheræ fragrantia 790. 28.
Pantheræ ex Cilicia à Cicerone miſſæ Plutarcho παρδάλεις 800. 32.
Pantheram & πάρδαλιν idem eſſe animal probatur contra Allatium & alios qui pernegant 800. 10.
Ad pantheras Plinius refert quod Græci dicunt παρδάλεις magno eſſe corde, odoratus, quaternis mammis, fœminam mari prævalere, & pilos decidere admotâ pelle hyænæ 800. 58. 60. 71. et 801. 3. 7. 13. Denique pantheras à pardis Plinius ſolo ſexu & candore diſtinguit 801. 18.
Pantherinæ menſæ, vide *Tigrinæ*.
Πανθηρισκὸς ad Bacchi pedes 803. 8. Vini potu delectatur, ibid. 18.
Papillæ uberum potius quam ipſa Sponſæ ubera collata in Cantico Solomonis cum hinnulis inter lilia paſcentibus 923. 65.
Paraſceve, id eſt dies Veneris 567. 1. Paraſceve Paſchæ Joh. 19. 14. non eſt præparatio ad Paſcha, ſed ad Sabbathum, ideo Paſchæ dicta, quia in Paſchæ feſtum incidit 567. 20.
Παρδαλέη non ſolum pardi pellis, ſed & alia quævis modo varia 787. 2.
Pardalianches pantheras necat 800. 23.
Pardalio gemmæ à panthera nomen 800. 20.
Arabica pardi epitheta ad varios colores pertinentia 787. 52.
Pardus Hebr. quomodo & unde dictus 62. 10.
Pardorum genus duplex 805. 35.
Pardum cum hœdo cubare quam inſolitum 789. 20.
Pardus inſidioſus 788. 68. Vigilat in Judææ urbes, ibid. 73.
Pardus & leo ſæpe juncti in libris ſacris & profanis, 785. 49.
Pardus à leone ordine dignitatis ſecundus 785. 36.
Pardis leviores equi ejus. Ita Habacuc 787. 74. Syrus *aquilis leviores*, id eſt ܢܫܪܐ pro ܢܡܪܐ 788. 1. Pardi tam ad curſum quam ad ſaltum agiles contra Druſium ibid. 29.
A pardis loca dicta 790. 50.
Pardi maculæ Jerem. 13, 23. in Chald. שלטי *ſcuta* aut *ſcutula*, unde *ſcutulatæ veſtes*, *ſcutulati equi* 786. 26. 29. Hæ maculæ Arab. *ſigilla*, Hebr. חברברות quia lividæ 786. 36. 37. Pardus à maculis נמר *nemer* dictus
Pardorum montes 790. 59.
Pardo tertia monarchia quomodo ſimilis 789. 37.
Πάρδ⊙ *pardus* (ut πάρδαλις) in Ariſtophanis Scholiaſte alludit juxta nonnullos ad Hebræum פרדס *pardes* pro *paradiſo* aut horto, quia ut hortus floribus, ita maculis variatur pardi pellis 787. 59.
Pardus & فهد *phehed* feræ homogeneæ 796 45.
Pardus in venabula præceps ruit 789. 63
Ut pardus in via Aſſur Oſ. 13. 7. An veteres ſic recte legerint 790. 67.
Pardus vini avidus 790. 8. vide ſupra Πανθηρισκὸς. Parnaſſo monti unde nomen 443. 32. Ibi gramen quam eximium ibid. 50.
Parthorum ὄπτρα inſtar tonitru 151. 72.
Participium Activum pro Paſſivo, & Paſſivum pro Activo Hebræi & Arabes adhibent per hypallagen 89. 3.
Paſcere, Hebr. רעה, etiam divagari ſignificat 466. 70. vide infra *Paſci*
Paſcha à verbo פסח, id eſt διαβαίνειν & ὑπερβαίνειν 555. 65. Quid διαβατήρια Græcis 556. 1. Cur Baalitæ altare tranſilierint 556. 28. Paſchæ vox quam homonyma, ibid. 55. Paſchæ nomen Syri, Æthiopes & Græci quam varie reddant 556. 72.
Ad Paſcha ſeponi jubetur שה id eſt *agnus* vel *hœdus*, ſed potius *agnus*, quod multis probatur 582. 7. 30.
Paſchatis agnus ſit integer, maſculus, anniculus 583. 47.
Paſchæ agnus integer, id eſt ſine labe 583. 50.
Vitia in eo quinquaginta recenſet Maimonides 583. 73. In his טרפות *teraphoth* ſeu diſcerpta à feris, quorum XVIII. ſpecies Talmudici numerant, ſed Maimonides LXX. 584. 36. 42.
Paſchalis agnus maſculus cur præfertur 584. 44.
Paſchalis agnus anniculus; qui primum annum non ſuperaverit etſi non attigerit. Nam octavo die ſacrificio purus erat 585. 1.
Paſchales agni in Ægypto domi mactati, in Judæa Jeroſolymis, & in templi atrio 572. 40. vide *Agnus*
Paſchatis amaræ herbæ & azyma miſeram Iſraelitarum in Ægypto vitam ſignificabant 612. 3. 31. Alii ritus propere inde eſſe excedendum, ibid. 51. Et ipſum Paſchæ nomen Angelum Judæis peperciſſe ibid. 59.
Paſchatis contubernia quomodo Hebr. & Gr. dicta, & ex qualibus conſtiterint 581. 52.
In Paſchate convivæ quot circiter 581. 27. Et quantum quiſque comederit ibid. 45.
Paſchatis convivæ vel genuini, id eſt veri Judæi, vel adſcititii, id eſt qui Judæi fiebant, quorum plura genera 577. 39. 44. Iidem per domos conveniebant 581. 17.
Paſcha Hieroſolymis nunquam per biduum celebratum 564. 16. Nec indictum κατὰ τὴν σύνοδον ibid. 35. Moſis ætate nulli in Ægypto Aſtrologi, ibid. 48. Solvuntur objectiones, ibid. 71. Ad Paſcha nemo incircumciſus admiſſus 577. 42.
Paſchatis feſto quædam licuiſſe quæ Sabbatho vetita 568. 70.
Paſcha Judæos olim conſtituiſſe per Lunæ φάσεις 562. 54. Quâ ratione id factum, 563. 24. Privato non licuiſſe id mutare ib. 39. Mutatio qualem volunt fuiſſet inutilis, ibid. 52.
Paſcha manducare Joh. 18. 28. id eſt Paſchalia ſacrificia ab agno diverſa 565. 25. Deut. 16. 2. *Mactabis Paſcha* eodem ſenſu dictum. Ita ſacerdotibus Joſias boves &c. dedit *ad Paſchata*, ibid. 39. 59. et 566. 58.
Paſchalis agni miraculum, in Ægypto mactati, ut per ejus ſanguinem Iſraelitæ ab Ægypti clade eximerentur, quam inſigne fuerit 555. 44.

Paſchatis

Paſchatis die plebeios etiam in Judæa pro ſacerdotibus fuiſſe Philonis error 575.71. Plebeii quidem Paſchalem agnum, ſed & alias victimas æque mactabant 576.20.41. Sed ſoli ſacerdotes ſanguinem accipiebant & aſpergebant, ibid. 65.
Paſchatis primi totâ nocte cur exire vetitum 610.20.
Paſcha primum & ſecundum quid commune aut diverſum habuerint 571.43
Paſcha primum ſub Ezechia cur ſecundo menſe celebratum 572.6.
In Paſchatis ritibus quatuor obſervanda; 1. victimæ ſeparatio. 2. mactatio, 3. aſſatio, 4. manducatio 582.3.
Paſchæ ritus quidam perpetui, quidam in ſolâ Ægypto obſervati 610.60.
Paſcha verum fuiſſe ſacrificium tam ex Scriptura probatur quam ex ipſo ritu 573.5.
Paſcha ſecundo menſe cur inſtitutum 571.21.
Paſcha Judaicum duo beneficia ſignificabat 1. Liberationem ex Ægypti ſervitute, & plagis in Ægyptios inflictis, imprimis ab ultima. 2. Liberationem à peccato & morte æternâ per Chriſtum 611.69.
Paſcha Judaicum ſignificabat Chriſti 1. perſonam, 2. mortem, 3. mortis fructus, 4. quomodo illius fiamus participes 612.73.
An Paſcha potuerit in tertium menſem rejici 572.23.
Paſchæ tempus menſis *Abib*, die XIV. inter duas veſperas 557.35.
Paſcha qui putant ubivis potuiſſe mactari & comedi refelluntur 575.1.
Paſcha non celebratum eſt veſpera diei XIV. incipientis ſed deſinentis 560.40.
Ad Paſchæ celebrationem vicini advocati, cum minor erat domus 581.26.
Παχαλικὸς quis dicatur 556.67.
Paſci in loco ſpatioſo quid ſit 412.65.
Paſtinaca è latis piſcibus immunda, quia neque pinnas neque ſquamas habet 42.18.
Paſtores Ægyptiis cur odioſi 644.68.
Paſtor ἀγραυλῶν quomodo Arab. 453.47.
Paſtoris boni in Scriptura deſcriptiones 449.1.54. et 450.1. et 451.20.
Paſtor bonus vitam pro ovibus ponit 450.58. Et ex leonis faucibus eas eripit, quod ſæpe factum, ibid. 61.69.
Paſtorum caulæ Hebræa nomina quinque habent 467.23.
Paſtoris diſcipulus כרזיל *carzil* Talmudicis 445.20.
Paſtores furax hominum genus 438.22.
Paſtor alius gregis dominus, alius mercenarius 444.15.
Paſtores interdiu non noctu canunt 465.25.
Paſtor in Jeremia quo ſenſu dicatur *involvere veſtem ſuam* 455.69.
Paſtor malus & nihili quomodo Arabice 445.46. De eo Scripturæ loca explicantur. ib. 50. et 447.11. et 448.15.54.
Paſtores mercenarii alii primarii, alii ſecundarii 444.49. Illi Gen. 47.6. dicuntur *principes gregis*, ibid. 51. qualis Doeg. ibid. 57.
Paſtores muſici 464.49.
Paſtor oves ſuas novit ex nota inuſta, puta in aure, crure, clunibus &c. 450.6.24.
Paſtor an diſcerptas & furto ablatas oves teneatur reſtituere 451.47. De ea re lex Exod. 22. & Hebræorum exceptiones, ib 57. et 65.
Paſtorum tabernacula 465.37. Horum uſus antiquiſſimus etiam inter Judæos, ibid. 50. Scenitæ & Nomades 466.9. Jabal primus inventor, ibid. 10.
In paſtorali arte umbra politici regiminis 441.28. Hinc reges in poetis dicuntur paſtores populorum, & in Scriptura paſcere populos ſuos ibid. 30.32.
Paſtoritiam artem Patriarchæ agriculturæ cur prætulerint, 441.12.
Patriarcharum omnium corpora in terram Chanaan exportata, non Joſephi ſolius, idque Sichemam, non Chebronem 435.11.
Paulum quædam habere tanquam ex Moſe quæ in eo non leguntur 484.60.
Pavo Hebr. quomodo & unde dictus 65.58.
Peccatum cum leone confertur 778.48.
Pectus in equo nobili quale 125.14.
Pecunia & peculium à pecore cur appellata 12.47.
Pecus quæ in agro pauperiem fecerit. De ea lex 398.10.
Pecus quando ſub virga tranſeat 459.11.
Pecus numeratur mane & veſpere, idque ſub virga paſtoris 459.30.
Pecus noctu ſubreptum, quomodo Arabice 452.30.
Pecudum & carnis eſu in uſu ante diluvium 11.36.
Pecoris regii præfecti inſignes ex hiſtoriis 444.61.
Pediculus Hebr. quomodo & unde dictus 70.58.
Pediculi in cibis 35.58.
Pediculi Dei copiæ quibus afflixit Ægyptios, vide *Ranæ*.
Pedum paſtoris quomodo Hebr. 458.67. & 459.5.
Pegaſus unde dictus 99.42.
Pelecanus Hebr. quomodo & unde appelletur 65.31.
Pelecanus in deſerto degit 14.34.
Penna, vide *Zoophyta aquatica*
Pentecoſten de qua Act. 2. an primi Chriſtiani crediderint in diem Dominicam incidiſſe 570.18. An quinquaginta dies à Paſchate ad Pentecoſten potuerint à Sabbatho incipere 570.31.
Pera paſtoris quomodo Hebr. Chald. & Arab. 456.68.
Percnopterus aquilarum ſola cadaver attingit 16.35.
Perfectum tempus pro imperfecto 755.61.
Περιβόλια, barbaris ſcriptoribus *brolia*, Gall. *breuils*, id eſt paradiſi, ſeu ferarum vivaria 867.73.
Periſtylon quæ pars Alexandriæ 264.26.
Perquirens Hebr. id eſt dens jumenti 300.15.
Perſæ & Perſeus unde dicti 99.36.
Perfidis regum edicta ne ab ipſis quidem regibus potuiſſe revocari 248.1.
Peſtis à Deo immiſſæ propter Davidis crimen quam gravia fuerint ſymptomata 378.28. Ea graſſante is ad Deum clamat, *Ego ſum qui peccavi*, &c. Ut Corœbus apud Statium: *Quid meruere Argi? me, me, Divûm optime, ſolum*, &c. 378.44.
Petoſiris in Ægypto vetuſtiſſimus Aſtrologus 583.34.
Phage in *Bethphage* quid ſignificet 209.55.
Pharaonis trigæ aut τριςάται 172.50.
Pharetram ſonare ut Job., ita paſſim Poetæ dicunt 133.68.
Pharnas פרנס, unde *Pharnabazus*, *Tiſſaphernes*, &c. paſtor & gubernator 443.26.
Φάραγγα τῶν ὑαίνων eſſe *vallem hyænarum* non *ſucularum*, ut accepit Druſius. *Suculæ* non ſunt ὑαίναι ſed ὑάδες 831.4. Alii vallem viperarum explicant, de quo in Serpentibus.
Φάρυγξ, proprie fauces, etiam os ſignificat 756.53.
Phebed, animal ſomniculoſum, à verbo فهد *phahada* dormire, pandiculari 799.25. Proverb. Arab. *Mendicior* τῶ *phebed* ibid. 50. Videtur eſſe lynx, animal pardo ſimile.
Pheneus lacus ſterilis in Arcadia 40.45
Philippus Alexandri pater jam multa animalia magnis ſumptibus coegerat 57.5.
Philiſtæorum agri cur à muribus vaſtati 365.45.
Philiſtæos quam male mulctaverit arca captiva 365.19.
Philiſtæi qui arcam ceperunt quo morbo laboraverint 365.51. Variæ ſententiæ, ibid. 62. Hebræa morbi nomina accurate explicantur 366.12. Et probatur טחורים eſſe *anos*, עפולים *mariſcas*, ibid. Locum. Pſ. 78.66. eo non pertinere 367.1.
Philiſtæi cur arcam in novo plauſtro poſuerint, vaccaſque indomitas & fœtas illi junxerint 369.26.30.41.
Philiſtæi cur murium & mariſcarum imagines Deo obtulerint 368.3. Veteres ab aliquo malo liberati hujus inſignia Diis offerebant ibid. 6.
Philiſtæi templi limen cur tranſiliant 365.27.
Philiſtæorum vaccas Deo offerre num licuerit 369.58.
Philiſtæorum vocabula quædam 368.5. & voces his cum Phrygibus communes 369.14.
Philo de more crucifixos è cruce die feſto deponendi 568.27.
Phoca ſeu boca à boatu nomen habet 46.62.
Phocæ cur Homero νέποδες 46.19.
Phrygum voces aliquot 369.14.
Pii etiam ad literam calcant leonem & aſpidem 776.35.
Pinna quid in piſcibus, & quomodo Hebr. 38.35.
Pinnici frequens piſcatio in Indiæ Colchis 489.72.
Πιννινότριχα πρόβατα, oves quæ lanam habent ejuſdem coloris cum pinnarum vellere, id eſt aurei 489.2.
Piſces licet ad Adamum adducti non fuerint, quia ſunt diverſi elementi, tamen homini æque ſubeſſe 57.69.
Piſces æquorei, lacuſtres, fluviatiles 40.41.
Piſces anthropophagi 40.32.
Piſces plane ἄφωνοι, unde ἔλλοπες 38.69. Eorum ſtridor non eſt vera vox, ibid. 62. Quorſum in Jobo loqui dicantur 39.1.
Piſces cetacei qui 42.10.
Piſces Dii dicti & Θεόπαιδες 43.68.
In piſcibus viæ duces, non militiæ 39.55.
Piſcis in Ephippo fabuloſus totâ Creta major 50.33.
Piſcium mira fœcunditas 39.6. Unde דגה de Jacobi filiis dictum, id eſt more piſcium ſoboleſcere 39.14.
In piſcium delectu luxus olim præcipua pars 43.53.
Piſces magni qui dicantur 42.6.
Piſces minuti majoribus pro cibo 39.6.
Piſces νέποδες dicti, quia carent uſu pedum 44.65.
Piſcis proprie partes pinna, ſquama & branchia 38.33.
Piſces parvi vel magni 41.53.
Piſces parvi in Euangelio dicti ἰχθύδια aut ὀψάρια 41.54.
Piſcium alii pinnas & ſquamas habent, qui ex Lege mundi ſunt, alii utroque carent vel alterutro, qui immundi 42.14.
Piſcem Romæ plus veniſſe quam bovem 43.72.
Piſces non ſquamoſos pollucere vetitum, etiam ex Lege Numæ 42.29. Sed ſquamoſos omnes pollucere licitum præter ſcarum ibid 47.
Piſcis animal ſtolidiſſimum, ac proinde captu facile 39.37.
A piſcibus Syri cur abſtinuerint 44.11. Quæ Syrorum ſuperſtitio Nehemiâ recentior fuit ibid. 66.
Plantas Hebræi occidi & mori dicunt 1.13.
Plantæ vivunt ex Hebr. ſententiâ 1.6.
Platonis faſtus 173.32.
Plauſtri primi inventores Bacchus & Ceres 312.71.
Plauſtrum boum, Hebr. עגלה, Græc. ἅμαξα unde ἁμαξόβιοι 313.1.
Plauſtrum Cybeles 312.67.

Plumæ avium in veſtium uſum 17. 32.
Plumarium opus non ſignificat artem facien[di] veſtes ex plumis. Sed quâ clavi, aut pa[...]tagia, aut aureæ bracteolæ veſtibus interſperſæ avium plumas referunt 18. 1.
Pocula ex foliis colocaſiæ 144. 10.
Polluti, peregrini, incircumciſi à communione cum Chriſto quomodo excludantur 618. 55.
Polpoch in Jucatana ſerpens unde dictus, 16. 25. Idem caudæ aculeo pungit ibid. 27.
Polypi, vide *Mollia.*
Pondus pro valore quandoque ſumi 380. 34.
Porca præcidanea quid Romæ 982. 74.
Porcina Lege Dei vetita, eâque valde præcisâ 700. 31. Unde Judæorum hoſtes occaſionem ſumpſerunt eos proterve deridendi, & acriter perſequendi 701. 21. Tamen vere pii ab exactâ ejus obſervatione non potuerunt ſic deterreri, ibid. 71. Quin ſuem alere vetuerunt ſub pœnâ maledicti, atque etiam nominare 702. 31. 34. Sed has leges antiquarunt Chriſtus & Apoſtoli 703. 54.
Porcus lutulentus 9. 34.
Porcis margaritæ non projiciendæ, nec ſacra myſteria profanis proponenda 704. 47.
Porcus ad ſolam mortem nutritur 698. 15. Phrygia de eo fabula ibid. 40.
Porcus è Sylva Pſ. 80. 14. aper διακριτικῶς 977. 15.
Porcus è ſylva & feræ agri, qui vitem ex Ægypto translatam devaſtarunt, ſunt reipubl. Iſraelis hoſtes & ſubverſores 976. 72.
Porcus è ſylva Eſau, fera agri Iſmael, id eſt Chriſtiani & Saraceni in Midras 984. 15. Imo Aſſyrii & Babylonii. ibid. 25.
Porphyrion, vide *Animalia varii coloris.*
Prædictiones miræ de Achabo, Jezabele & Aſcletarione Mathematico à canibus lacerandis 671. 10. 29.
Pridianæ dapes quam contemptæ 610. 3.
Primitiæ & decimæ ex pecore 320. 15.
Primogenitorum occiſio in Ægypto quam gravis plaga 594. 1.
Primogenitus in brutis cur Hebr. פטר *pheter* vocetur 297. 4.
Primogeniti munia ſacerdotum obierunt ante ſacerdotes inſtitutos 575. 42.
Priſci mortales menſæ aſſidebant non accumbebant, quod tam ex Homero conſtat quam ex Prophetarum ſcriptis 598. 56. Ita que cauſa non fuit cur calceos eximerent ibid. 70.
Propheta qui in ſumma præcepti fidelis fuerat, tamen jure plexus eſt, quia peccavit in circumſtantia 206. 70. Legati Athenienſium ſimili de cauſa morte multati 207. 2.
Prophetæ cadaveri leo cuſtos à Deo appoſitus, qui ut Prophetam honorat, quam puniverat ut transgreſſorem 207. 30.
Prophetas etiam invitos mala prænuntiare, nec poſſe Deum excutere 768. 62.
Protervia, ſacrum in quo ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet igne conſumebatur 609. 68.
Πρϱ́γνικος curſor velox: Inde Perſ. & Arab. tigris nomen *phuranick* 794. 31.
Pſalmo XXII. legendum כארו *caru* foderunt. non כארי *caari* ſicut leo. Quod probatur ex Senioribus 779. 69. Aquilâ 780. 21. Syro, Arabe, Æthiope, Hieronymo, 781. 60. Maſorethis ipſis 782. 41. Et nonnullis Judæorum exemplaribus 783. 37. Fraus Judæorum inſignis qui veram lectionem è textu in marginem tranſtulerunt 783. 4. Si ſcribas *ſicut leo*, nullus erit ſenſus commodus ib. 39. Inde non recte concludi Judæos Hebræum textum corrupiſſe 784. 39.
Pſalmorum duo loca ab Hieronymo ad monocerotes translata quia aliter lecta 950. 26.
Ptolemæo Philadelpho quam numeroſus fuerit equitatus 171. 6.
Pulex Hebr. quomodo & unde dictus 70. 64.
Pulvis non ſolum ſerpentis, ſed & multorum animalium cibus 27. 10.
Pygargus capreæ genus eſt ab albis natibus dictæ 902. 38. Tamen in Gr. verſione eſt pro Hebr. רישון *diſon*, cui color cinereus videtur feciſſe nomen, ibid. 64. Qualem deſcribunt tragelaphum 903. 1. 14. Ad *diſon* quæ voces alludant, ibid. 29. *Diſon* & *Biſon* idem non ſunt, ut conjectat Arias ibid. 40.
Python cur Hebr. dictus אוב *ob* 22. 34.
Quadrupes bifidum 6. 12.
Quadrupes cornutum, bicorne vel unicorne 6. 49.
Quadrupedes diſtingui ratione ætatis 7. 56. coloris 6. 71. dotum corporis 8. 70. loci 5. 70. molis 6. 6. morum 9. 28. partium 6. 11. ſexus 8. 21. victus 9. 42. vocis 7. 9. uſus 10. 74
Quadrupes multifidum 6. 13.
Quadrupes ſolipides 6. 11.
Quadrupedis frons cornuta vel glabra 6. 48.
Quadrupedum abuſus in Scriptura damnatus 13. 6.
Quadrupedum pleraſque majoris molis, ut cervos, bubalos, elephantes, rhinocerotes, ad boves referri 250. 61.
Rachel Jacobi uxor cur ovis dicta 438. 24.
Radicalibus geminatis ſignificationem intendi 1032. 35.
Raja è latis piſcibus immunda, quia pinnis & ſquamis caret 42. 18.
Rana quomodo Hebr. & unde dicta 68. 73.
Rana Talmudica, quæ pagum ſexaginta domorum magnitudine æquabat 980. 49.
Ranæ, muſcæ, pediculi, locuſtæ, Dei copiæ quibus afflixit Ægyptios 37. 50.
Reem Aben Ezræ eſt ibex 965. 30.
Reem ראם non eſt *urus* ut placet Bootio 958. 70. Urus animal in Judæa ignotum. In Græcia quoque & Romæ ante Cæſarem, qui in Hercynia ſylva primus deſcripſit 959. 61. Urus in Syria nullus, nec in Indiæ Arachotis & Troglodytis 960. 10. 25. 38. &c. & 961. 2. *Biſontes* tam feri quam uri 961. 46.
Reem non eſſe in boum ſed in cervorum aut caprearum cenſu Arabes, Chaldæi & Hebræi docent 961. 57. Tres capreæ ſpecies apud Arabes, quarum una *rim* dicta, ſinceræ albedinis, in arenis degens, pinguiſſima ibid. 64. De qua Poeta vetus 962. 53. & ejus Scholiaſtes ibid. 66. Et ab ea cognominatus Princeps in Arabia 963. 9. Quomodo in arenis hæ capreæ pingueſcant 964. 3. Has capreas caput & aures in altum erigere, unde illis nomen *reem* ibid. 27. 33. et 967. 2.
Reem ראם vel *reem* רים procerum animal 949. 46. ἀλτικὸν, ibid. 67. Validum, ferum, indomitum. ibid. 71. Cornutum 950. 12. Principum in Scriptura typus ib. 21
Regendi & Regum nomen unde 441. 9.
Reges olim paſtores 441. 56. 68.
Reges vel Imperatores Pharao, Joachaz, Joachim, Aſſuerus, Tiberius, Nero, leones dicti 771. 34.
Remotum iter quod à communione Paſchatis excuſabat, aliter definit Philo, aliter Judæi recentiores 580. 33
Renes cur Hebr. כליות & טוחות 503. 58
Renes pinguiſſimi maxime in ovibus 504. 9. 29.
Repere, vide *Aquatilia.*
Reptilis Hebræum nomen quam late pateat 23. 23.
Reptilis Hebraica tria nomina 23. 21. et 59. 22.
Reptilia Moſis ἔναιμα vel ἄναιμα 23. 36.
Reptilia in cibis 33. 8.
Reptilia non fruſtra contra Epicurum 33. 50.
Reptilia etiam ad Adamum adducta 55. 64.
Reptilium exſanguium, id eſt inſectorum definitio & genera 34. 34.
Reptilibus Hebræi quæ animalia adſcribant 54. 46.
Reptilibus utitur Deus ad improborum ſupplicia 33. 56.
Res Hebræum Syri ſæpe inſerunt poſt primam radicalem 669. 26.
Reſpicere in Deo quid ſit, cum ad Abelem dicitur reſpexiſſe 337. 6.
Rhinoceros in Aquila pro ראם *reem* 950. 57 Is Hebræis ignotus, ibid 67. Illum Iſidorus cum monocerote confundit 951. 20.
Rhinoceros non eſt major bove juxta Strabonem 948. 8.
Rhinocerotem Martialis cur *gemino cornu* deſcribat 931. 10. Variæ ſententiæ. Illum locum aliter legendum, ibid. 44. Aliorum conjecturæ refelluntur, ib. 16. 19. 34. 69. et 932. 16.
Rhizes, vide *Taurelephantes.*
Rhododaphne Hebr. הרדופנין *hardophnin* 608. 19. Herba aſinaria cur dicta 608. 56. (Gloſſæ emendatæ ibid.) jumentis & pecori herba lethifera, homini ſalutifera 609. 7. Aquas Mara per eam edulcuiſſe 609. 19.
Rhombus pinnas habet, immundus tamen eſt, quia caret ſquamis 42. 22.
Rim Arab. capreæ ſpecies de qua ſupra in *reem.* In Arabicis, Chaldæis & Syris paraphraſib. رِيم *rim* & רימא *rema* occurrit pro Hebræo רישון *diſon*, quo capreæ genus ſignificari apud omnes in confeſſo eſt 964. 46.
Riſus alius eſt lætitiæ, alius deriſionis, qui equo tribuitur καταχρηστικῶς 133. 4. 12.
Robur corporis virtus, & fortitudo animi 117. 39.
Ros Dei donum 548. 45.
Ros duplex, nocturnus & matutinus; utriuſque Arab. nomen. Ita manna utroque tempore 550. 8.
Ros pecori gratus; quando ſalubris vel inſalubris 518. 61.
Roſomaccha hyænæ ſpecies Sclavis 837. 52.
Rubedinis in equis tres gradus 114. 41. et 51.
Ruch avis fabuloſa fert unguibus monocerotem 937. 41.
Rufa perfecta (vacca) Num. 19. 2. id eſt perfecte rufa juxta Ebræos. Ita ut ne unum quidem pilum diverſi coloris habeat. Par in Ægyptiis ἀκρίβεια 290. 23.
Rugire & rugitus, vide *Leo*
Rupicapra unicornis, pugnax animal apud Arabes & Euſtathium Antiochenum, v. *Charſan* & 967. 44.
Rupicapræ totæ albæ 963. 20.
Ruſſeus dicitur equus potius quam *rufus* in Palladio, &c. 104. 41. Iſidorus *roſeum* perperam ſcribit 104. 44.
Sabæi in Eſaia Domino thus & aurum offerunt, id eſt regi Meſſiæ juxta Kimchium 81. 52.
Sabbati iter 959. 14.
Sabbatum magnum hodie quando Judæis 568. 23.
Sabec locus perplexus in quo detentus aries qui pro Iſaaco eſt immolatus 541. 48. Hujus vocis aliæ interpretationes refelluntur 543. 15.
Saccharum Mambu, vide *ovium paſtus.*
Sacerdotes vitulorum Jeroboami, quo ſenſu ſumpti dicantur ex extremis populi 356. 54.
Sacerdotibus Ægyptiis nonniſi lineæ veſtes, & quorſum 491. 73.
Sacrificia extraordinaria, ut in altaris dedicatione, in conſecratione primi & ſecundi templi, & divini cultus reſtitutione ſub Ezechia & Joſia 330. 18.
Sacrificia Gentilium quam ſimilia Judaicis 321. 7. Exemplum in holocauſtis Levitici ſtatim initio ibid. 11
Sacrificia holocauſta, pacifica & propitiatoria 318. 60.

Sacrificia ab igne cœlitus delapſo incenſa & conſumpta 360. 70. Ignis ita delapſus ſervabatur inextinctus 361. 51. Aaronis filii conſumpti, quod alienum ſubſtituiſſent, ib. 58. Duravit ille ignis uſque ad captivitatem Babylonicam, ibid. 64. Quod è puteo erutum narrat Jaſon, ſilent veri Prophetæ, & Hebræi omnes negant, ibid. 67. Unde invictum in ipſos argumentum 362. 68.
Sacrificium juvencæ rufæ 320. 64.
Sacrificium juvencæ quæ in valle aſpera immolabatur 320. 71.
Sacrificia mundationum 320. 16.
In ſacrificio pacifico & pro peccato quid peculiare 13. 23.
In ſacrificio pro peccato bos, & in ſacrificio pro delicto, quòd gravius fuit, ſolum aries eſt oblatus, & quorſum 319. 35.
Sacrificia propitiatoria vel pro peccato vel pro delicto 318. 73.
In ſacrificio quinque res ad plebem attinent, quinque ad ſolum ſacerdotem 577. 2.
Sacrificia quædam temporum, quædam perſonarum propria 319. 51. et 320. 1.
Sacrificia votiva 320. 14.
Saginari & obfirmari in malum 523. 13. quomodo id Arabice ibid. 40.
Sagittæ ex arcu excuſſæ, aut ipſius arcus ſonus, quo verbo proprie ſignificetur apud Hebræos & Arabes 134. 32.
Σαίνειν & αἰκάλλειν de cane, ut Arab. بصبص *basbas*, caudæ & aurium motu abblandiri 681. 54.
Salamandra ſtellioni ſimilis, ut etiam ejus ſpecies 1073. 10.
Salamandræ color varius 1079. 24.
Salamandræ venenum quam ſit potens in calidioribus locis 1059. 27.
Salamandram Hebræorum alii muri, alii araneæ ſimilem eſſe volunt errore perridiculo 1082. 41. 43.
Salſugo מלחה cur ſumatur pro ſolitudine 872. 9. An quia ex ſalſugine fit ſterilitas, & ſterilia loca non habitantur ibid. 23.
Saltationes immodeſtæ, vide *Idololatrica ſacrificia.*
Samachonites vel Semechonites lacus, quaſi *piſcoſum* dicas, Arabibus enim piſces ſunt *Samachouna*, vide *Aquæ Merom.*
Sammabras, Arab. ſtellio à veneno ſic dictus & maculis tanquam lepræ, 1087. 7. Ratio nominis fabuloſa ibid. 51.
Sampſuchus veteribus idem quod amaracus 589. 17. Talmudicorum nonnullis hyſſopus 587. 37.
In Samſonem Joſephus injurius 201. 55.
Samſonis cum leone pugna prope Timnatham 753. 13. eoque inermi, ibid. 14. et 60. 65. Joſephus ſuffocatum ſcribit, ibid. 70. Ita ab Hercule & aliis 754. 1.
In Samſone qui ſolus occidit mille viros implentur promiſſa Legis 200. 3. Tale quid de Joſebo 199. 74.
Samſon non dicit Philiſtæos araſſe vitulam ſuam, quod eſſet obſcœnius, ſed araſſe cum ea, quia illius opera arcanum ſuum rimati fuerant 406. 33.
Samſon unde trecentas vulpes nactus fuerit, quadruplex reſponſio 854. 61.
Samſon cur per vulpes ſegetes exuſſerit 856. 10.
Sanare, id eſt peccata remittere 580. 9.
Sanchoniathon quam vetus ſcriptor 44. 50.
Samgar ſtimulo boum inſtructus, ut Lycurgus βȣπλῆγι; Cujus pugnam Nonnus deſcribit prope Carmelum Judææ montem, à quo non procul habitavit Samgar 385. 52. 66. Boum ſtimulus cur Talmudicis מרדע *marda*, Hebræis מלמד *malmad* & דרבן *darban.* Quæ duo vocabula quid differant 385. 18. et 389. 21. 40.
Sanguinem attingere cur ſub Lege nefas fuerit 11. 12. Et ab ipſis Apoſtolis aliquamdiu vetitum, & poſtmodum conceſſum 11. 16.
Sanguinis aſperſio in Ægypti Paſchate quomodo obſervata 573. 70. Idem fuiſſe propitiatorium 574. 10. Ejuſdem adeps Deo adolebatur ibid. 14.
Sanguis cur pro ſigno datus 594. 15.
Sanguis uvæ, id eſt vinum Hebræa phraſi; cujus æmuli Tatius & Statius 267. 13.
Saphan שפן Hebræum idem quod Arabum *aljarbuo*, quia omnes notæ concurrunt ſeptem numero 1016. 12.
Τῷ *ſaphan* quid commune cum hericiis 1016. 54. Et cum Hiſpaniæ cuniculis ibid. 72.
Τȣ̃ *ſaphan* varia nomina explicantur, 1. Hebr. *ſaphan.* 2. Arab. *aljarbuo.* 3. Chald. שפוא *taphza.* 4. Syr. [illegible] *chagaſa*, 5. Græca χοιρογρύλλιος & ἀρκτομῦς 1016. 24.
Saporum octo genera apud Avicennam ex Ariſtotele & Theophraſto 112. 21.
Saracori, in quibus aſini bellatores, non ſunt *ſaraguri*, ut Ortelio videtur 189. 9.
Saron juxta Joppen & Lyddam 534. 1. *Saron*, id eſt campus lati proſpectus 533. 53. 57. 59. Ibi paſcua & vites 534. 5. 7. Syrus in ea voce emendatus ibid. 15.
Saron male in Arabe *ſarphanda*, id eſt Sarepta, 306. 55. Σαρωνὶς Gr. quercus cava, unde Saronicus ſinus, ibid. 72. Aliud Hebr. *Saron* 307. 13. Et diverſus locus *Saronas* circa mare Tiberiadis, ibid. 89. Rex *Laſſaron* ibid. 33.
Saſgona vel *Soſgauno* ססגונא in Chald. & Syr. pro תחש *tachas*, non eſt quod Hebræi volunt, animal ſex colorum, aut ſuis coloribus lætum, ſed coloris genus 989. 57. Itaque in Syro legas, *pelles arietum ſoſgauno* 990. 13. 19. Hyſginas interpretor aſpiratione in ſibilum mutata ibid. 34.
Satan cur in homines nihil poſſit die propitiationum, ratio Cabaliſtica 652. 66.
Satanam quo ſenſu ſe ipſum appellet Dei Angelus 195. 70.
Saturnus Arab. كيوان *Caiwan*, ut Hebr. כיון, *Ciun* vel *Caivan*, ſi mavis in Amos 864. 17.
Saul quam fuerit fortis 829. 36.
Saxum rutilum in ludis Nemeæis equos terrebat 142. 3. ibid. ſpectrum ab Apolline, ut volunt, Polynicis equis objectum 42. 47.
Scarabæus Hebr. quomodo & unde dictus 70. 42.
Scari ex Troade advecti circa Campaniæ littora diſſeminati 42. 48.
Scarus piſcium ſolus ruminat 43. 1.
Scarus ſerratos dentes non habet 43. 11.
Scaro unde nomen 43. 50.
Scarum pollucere cur nefas 42. 40.
Scarus Romanis ſero cognitus 42. 44.
Scincus ab Hebræis cur vocetur בן נפילים *filius Gigantum*, 1055. 29. et 1057. 23. Obiter multa de ſcinco 1055. 55. &c.
Scincus ad antidotum Mithridatium utilis 33. 53.
Scolopendra, vide, *Inſecta aquatica.*
Scolopendra, Syris *jodaida* Chaldæis *nedal* vel *nedel.* Illi Hebræi tribuunt centum pedes ſed Arabes nonniſi XLIV. 1079. 18. Hujus deſcriptio ex Avicenna ib. 51. A Nicandro dicitur ἀμφικαρὴς, quia in poſteriora fertur, quod omnes notant, ibid. 61. Sed in aurem ingredi notat ſolus Avicenna, ibid. 52. Marinæ etiam ſcolopendræ ex Dioſcoride meminit Abenbitar ibid. 68.
Scorpio quomodo Hebr. & unde dictus 70. 17.
Scorpioni terra pro cibo 27. 40.
Scorpionum ſpecies 34 60.
Scorpiones in fano Iſidis, quibus non noxii 34. 8.
Ad ſcorpionis morſum ſtellio utilis 33. 53.
Scythæ quando & quorſum bovis minutatim diſſecti tergori inſident 326. 44.
Segetes quam facile flammam concipiant 856. 55.
Seh שה id eſt agnus vel hœdus communis generis Hebr. & Arab. Proinde in Lege de Paſchate additur *ſeh maſculus.* Id Auguſtinum latuit, qui miratur cur dicatur *agnus maſculus*, quaſi non omnis agnus ſit maſculus 584. 63.
Sejani equus colore phœniceo 115. 7.
Semamith שממית animalculi nomen Hebræum Prov. 30. 28. quam varie reddatur, nempe *vermis pluviæ*, *reptile alatum*, *hirundo*, *ſimia*, *aranea*, 1083. 62. Quod ultimum multi ſequuntur, quia *manibus apprehendere* dicitur, & *eſſe in palatiis regum.* At aranea non habet manus, nec ſolum apprehendere diceretur, ſed nere & texere, quod longe mirabilius, & in Euclionis ædibus diverſatur tutius quam in aula regali ibid. 1084. 27.
Semamith veteres omnes ſtellionem reddiderunt 1085. 16. Et Levit. 11. 30. pro ſtellione uſurpant Chaldæi & Samaritanus, ibid. 40. Talmudici quoque cum ſcribunt τὴν *ſemamith* ſcorpioni eſſe terrori, ibid. 46. Et Græci recentiores à quibus ſtellio vocatur σαμιαμίνθη 1086. 14. Nomen à veneno factum quod סם *ſam*, Hebræis ibid. 10.
Semicocta caro ſæpe comeditur, vel per coquorum incuriam, vel per helluonum ingluviem, cujus exempla etiam in ſacrificiis 595. 30.
Seniorum duplex error 158. 42.
Senir mons (alio nomine Hermon) à felibus dictus 864. 71. Felis cur Arab. *Sinar*, & Chald. *Sunar* 865. 28.
Sennacheribi cladem cur ad mures referant Ægyptii 1020. 33. Similis hiſtoria de Cretenſibus Hamaxiti in Troade conditoribus ibid. 44.
Separare oves ab hœdis Matth. 23. unde ſumptum 449. 69.
Sephel ספל Hebr. vaſis g. an *ſimpulum* 548. 62.
Sepiæ, vide *Mollia*,
Sepis ſpecies in India ſolo vivit pulvere 27. 14.
Septentrio cur Æthiop. *dabub*, & urſa cœleſtis Chald. δαβȣλὴ in Heſychio 807. 18. 24.
Serapis, vide *Joſephus patriarcha.*
Serpens quidam gemino aculeo, nempe in ore & cauda 26. 20.
Serpentis agilitas & inſinuatio cum prudentia non idem eſt 30. 21.
In ſerpente ἡ ἀπωδία neceſſaria 23. 60.
De ſerpente auguria pertinent ad οἰωνιςικὴν 21. 52.
Serpens cur dicatur bilinguis: An propter linguæ celerem vibrationem, vel quia linguam habet bifidam 24. 62.
Serpentis caput longe potiſſima pars 23. 70.
Serpens quam ſedulo caput ſervet 24. 15. & 28. 55.
Serpentis caput pro veneno in Sirachide 24. 42.
Serpentis cor capiti vicinum prope in gutture 24. 1.
Serpentis definitio 23. 71.
Serpentes ubi degant 26. 68.
Serpentes quidam in aquis degunt 26. 58.
Serpentis fragor inter rependum, ceraſtæ maxime & hæmorrhoi 26. 42.
Serpentes Hebr. quomodo & unde dicti 59. 40.
Serpens quam inſidioſus 38. 12.
Serpentes in Iſraëlitas immiſſi 35. 53.
Serpentes aures lambendo vaticinandi ſcientiam inſpirare crediti 21. 54.
Serpentis lingua Poëtis triſulca 25. 33.
Serpentis linguæ extrema quam tenuia 24. 59.
Serpenti cur maledixerit Deus, cum diabolus ſit mali autor 30. 39.

Serpens homini quam odiosus 30. 47.
Serpentis ὠοτοκία 27. 61.
Serpentes παμφάγοι 37. 1.
Serpentes in petris 26. 69.
Serpens quomodo φρόνιμος prudens, aut πανοῦργος callidus, Hebræum ערום utrumque sonat 27. 67.
Serpentis prudentiæ exempla quatuor ex Epiphanio 28. 26. Quintum ex Plinio & Arabibus 29. 12. Aliud ex Psalmis 29. 59.
Serpentum quomodo pulvis cibus 27. 3.
Serpens non fuit olim quadrupes ut volunt 23. 45.
Serpentes quidam saltu, alii volatu valent 23. 62.
Serpentes in sepibus 26. 70.
Serpentis sibilus quam exilis 26. 31.
Serpens in terræ latibulis 26. 70.
Serpentis venenum ubi situm 24. 51. 56. 57.
Serpentis venenum in ore 756. 66.
Serpentis venter quomodo Hebr. 23. 42.
Serpens pro magno pisce 40. 37.
Serpentis antiqui clamor toto orbe auditus 26. 60.
Serram ceti speciem quomodo describant Arabes 49. 27.
Servi Judæorum emptitii non potuerunt inviti circumcidi 577. 65. De vernis quid statuendum 578. 12.
Pro cervo cæso triginta sicli dabantur, quo pretio Christus venditus, qui servi formam acceperat 390. 56.
Seseli herba cujus esu cervarum partus sublevatur 890. 36. Ælianus & Plinius emendati 890. 47. et 891. 7. Salmasius notatus ibid. 61.
Sibilus pro balatu in Cantico Deboræ 470. 49. In Arriano Sibilus est pro elephanti barritu 470. 56.
Σιβύνη, hastæ Persicæ genus, unde dicatur 139. 58.
Siliquæ porcorum pabulum 710. 50.
Siliquæ porcorum Luc. 15. non sunt leguminum λοβοὶ, sed κεράτια, Syr. ܚܪܘܒܐ charub, Gall. carouge al. ξυλοκέρατα & ξυλόγλυκα, quia prædulces. Veteribus arbor κερωνία & κερατωνία, quæ non est glycyrrhiza, nec Ægyptia ficus, ut nonnullis visum 708. 8. &c.
Siliqua Almagri 708. 73. et 709. 40.
Siliqua Græca 710. 13.
Siliquæ janbuth descriptio ex Arabibus 708. 72.
Siliqua Nabatæa 709. 43. 69.
Siliqua Syra vel Damascena 709. 67.
Siliquæ victus tenuiorum 710. 28. &c.
Siliqua per miraculum creata 710. 45.
Silurus, vide Cetacei.
Simi Æthiopes Straboni perperam Sili 969. 70.
Simii iidem qui Auxumitæ 970. 2.
Simia vel cebus Hebr. קוף 63. 38. et 992. 70.
Σίμωρ in Hesychio, & Arab. سمور simur, martis Zibellinæ genus in Parthia 1007 50. et 1008. 1.
Simpuvium, vide vasa.
Simulachrum nullum in templo Hierosolymitano 223. 59. &c.
Sipo, vide vasa.
Siphon quid 602. 56.
Sirachidis locus assertus 475. 10.
Sirachidis locus de bubulcis nec bene lectus, nec bene intellectus explicatur 381. 45. Ejusdem duobus locis obscurissimis de bobus & tauris nova lux 407. 45. et 408. 9.
Σκύβαλα cibus canum 671. 53
Solitudo cur Arab. ערבה araba. An quia ערב Arab, id est Arabia, fere est ἀοίκητος 872. 1.
Solomonem regem Hebræi faciunt auguriorum peritissimum 20. 66.
Solomoni tribuit Josephus equitum viginti millia, Scriptura solum duodecim. Fons erroris 154. 20.
Solomonis curulibus equis quomodo assignentur stabulorum quadraginta millia, cum nonnisi mille quadringentos currus habuerit. Responsio multiplex 154. 71.
Solymorum tres duces unde dicti 99. 51.
Somnium Pharaonis de septem vaccis, &c. 404. 12. Cui simile Judææ regis Archelai somnium, ibid. 18. Septem vaccæ sunt septem anni, ut in Homero novem passeres novennium designant. Et duodecim vultures à Romulo visi totidem sæcula, ibid. 37. Cum bovis opera colantur agri, ejus pinguedo fertilitatem, & macies famem adumbrat, ibid. 53. Reliqua somnii ibi vide.
Sorek vallis ubi vites prope Thimnatha 753. 39. Vicina oppida à leonibus dicta ibid. 41.
Spadix vel phœniceus color, rubedinis in quo intensus gradus 114. 57.
Spica vulpis, avena Hebræis, cujus spica caudam vulpis imitatur 602. 55.
Spinturnicia unde dicta 276. 32.
Splen equis quomodo eximatur ut sint velociores, vide in Equis
Spongia an Zoophytum 53. 41. v. Zoophyta aquatica.
Spongia cur fuerit prope crucem 53. 50.
Sponsa Can. 1. 7. סעטיה pro כעטיה ut vaga seu meretrix per literarum trajectionem 519. 70. et 520. 15.
Sponsus cur adjuret per cervas & capreas 899. 54.
Sponsus cur cum caprea conferatur 929. 29.
Sponsus quomodo hinnulo similis, 899. 38.
Squama quid in piscibus, & quomodo Hebr. 38. 39.
Squillæ marinæ 53. 11. vide Crustata.
Stantes Israëlitas edisse Pascha in Ægypto, & cum festinatione, quorsum? 601. 1. 12.
Stellio cur Hebr. anaka 1066. 64. & semamith, 1086. 50. & Arab. sammabras 1087. 3.
Stellioni convenire quicquid de semamith habet Solomon 1088. 5. Stellio pusillum animal sed solers, ibid. 10. 20. Manus illi tribui etiam ab Arabibus, ibid. 56. Et lacertos dici à lacertis seu brachiis ut Gr. κωλώτας ibid. 52. His apprehendit seu supinus incedat, aut muscas venetur aut araneas 1089. 11. In domibus versatur 1090. 1. Adeoque in palatiis tutius & libentius degit quam in privata domo ibid. 34.
Stellionis Græca nomina tria 1089. 28.
Stellionem homini invidere quomodo veteres probent 1088. 28.
Stellio Arabibus & Græcis ex æquo odiosus 1087. 57. 63.
Stellio scorpionibus maxime contrarius, & eos solo visu terret atque stupefacit 1085. 54.
Stellio ad scorpionis morsum utilis 33. 53.
Stellio à stellis dicitur non à stillis ut Salonio visum, Varroni quoque & Festo 1086. 50. & 1087. 30. Contra מרים Maria non est maris stella, vide stilla.
Stellio alius venenati, alius innoxii morsus 1086. 32. Venenatos Italiæ & Siciliæ ad scribit Philosophus, innoxios Græciæ, sed contra Theophrastus, ibid. 34. Venenatus Hebræis שממית semamith, ut Gr. σαῦρα φαρμακὶς vel φαρμακῖτις. 1086. 50.
Stellionatus unde dictus 1088. 38.
Stercori bubulo Ezechielis panis incoctus 326. 68. Stercus bubulum ubi pro ligno, 329. 49.
Stimulus boum, vide Samgar.
Stiva aratri cur δόρυ hastile dicatur à Sirachide 381. 45.
Stridere hastas & lanceas Bootius perperam negat 134. 57.
Struthionis fœmina quomodo Hebr. & unde dicta, 65. 12.
Struthio mas quomodo à Mose vocetur, & unde nomen habeat, 64. 73.
Struthio propria ova negligit, 15 60. & 16. 1.
Subulci apud Judæos vilissimi, in Ægypto profani, in Græcia etiam valde contempti 707. 48. Itaque in Bucolicis nullus est illis locus ibid. 62.
Subulo, ὄρυξ 948. 21.
Suculæ, vide φαραγγά.
In sudore cingi, Ezech. 44. 18. quid sit 491. 49. 62.
Sungiab سنجاب sciuri species 1007. 19.
Suppletur ET nonnunquam 854. 54.
Suppletur ex uno hemistichio quod in altero deest 927. 28. Et oppositum verbum, ut 1 Tim. 4. 3. & passim 452. 50.
Suppletur sæpe vox locus 204. 49.
Suppletur sæpe vox pilus ante vocem caprarum 624. 70.
Συῆλοι, Gall. sevil, & bauge. Aprorum lustra & lamæ 706. 26.
Sus Hebr. חזיר chazir ab oculi angustia خزر chizron Arab. μυωπία 696. 28. Oculi suibus quam profundi, ibid. 45. Vel sus חזיר, quia teres & rotundus, ibid. 70.
Sus cur mactatus Athenis in Cereris mysteriis 982. 56.
Hæc victima ut ajunt omnium antiquissima, ibid. 62. 70.
Sues etiam Bacchο immolati, quia vites quoque perdunt 983. 5.
Suis λειοβοτέρης Cypria lege dentes evellebantur 982. 45.
Suibus Ægyptii ad cultus agrorum usi 982. 23. cum alibi sues frugibus & vitibus infesti sint ibid. 40.
Sues dilacerare æque ac apros 205. 37.
Sus alatus apud Clazomenios 983. 7.
Suem ungulam dividere Moses constanter asserit 6. 38.
Sus lota statim redit ad volutabrum 705. 70.
Sues in cœno pinguescere 705. 1.
A sue cur abstinuerint Judæi causæ commentitiæ à Romanis & Græcis allatæ 698. 48. Aliæ veriores in Hebræorum & Patrum scriptis ibid. 72. Cur Deus non admiserit nisi animalia quæ ruminant, & ungulam fissam habent 700. 10. Sus non immundus natura, sed significatione, ibid. 20.
Sues in Judæa nulli, nec subulci 696. 73. Acolastus non in Judæa, sed in remota regione sues pavit 697. 16.
A sue abstinuerunt vicini Judææ multi populi, ut Arabes, Saraceni, Phœnices, Ægyptii 702. 51. Alii etiam remotiores, ut Barcæi, Æthiopes & Indi 703. 33.
A suibus parabolæ 704. 7.
Susæ ab equis nomen non habent, sed à liliis 96. 1. et 167. 22.
Sylva fuit prope Bethlehem, quod Hebræi negant 820. 1.
Sylvæ utrimque linea & pennis clausæ, quarum formidine cervi & aliæ feræ in retia impelluntur, 927. 50.
Sylvæ plerumque in montibus 977. 65.
Tabaxir, vide Ovium pastus.
Talpa Hebr. חולד choled Levit. 11. 29. Alii mustelam reddunt. Sed talpa Arab. خلد chuld. & Syr. ܚܘܠܕܐ chulda dicitur 1022. 45. Et in Talmude Hierosol. חולדה chuldah 1024. 33. Et in Mose חולד choled est שרץ reptile ex eorum genere quæ in immensum sobolescunt, & muri jungitur ut congener, quod talpæ magis convenit, 1024. 45. et 59. Et talpa in viscera terræ penetrat, quod Hebr. est חלד chalad 1025. 31.
Talpæ in Esaia חפרפרות à fodiendo dictæ, quod talpæ tam proprium est, ut nemo talpam

talpam describat, qui non hoc ponat in parte definitionis 1026. 33. Proinde rostrum & crura habet ad id ipsum à natura comparata, ibid. 52. Et σκάλοπες inde Gr. (unde σπάλακες per metathesin 1027. f.) Σκαλοπιὰ in Theophr. talparum foramina, ibid. 12.
Talpa cur in Lege immunda 1033. 31.
Talpa cur Mosi reptilis 31. 5.
Talpa ut multi sentiunt, est in genere murium 1024. 62. Alii talpam definiunt animal muri simile, ibid. 72.
Talpæ apud Arabes duæ species, una خلد *chuld* dicta, quæ cæca est, altera زباب *zebab*, quæ surda 1024. 19.
Talpæ ad vestium usum inserviunt 33. 50.
Talpam non significari vocibus מנשמת 1030. 46. אשת 1030. 60. & חפרפר.
Talpas & vespertiliones Es. 2. 20. recte jungi, quia in multis similes 1032. 42. Idola ad utrasque projici, ut in tenebras sic detrudantur, ne amplius nobis illudant, ibid. 71.
Taraxippus Deus in ludis Olympicis creditus equis terrorem immittere 142. 8. Deus ille quis fuerit, ibid. 18. et 28. &c. Alius in Isthmo Taraxippus 142. 44.
Taurelephantes, barbaris *Rhizes*, quale animal 251. 41. 53.
Taurus aureus in Philone Typhi vel Typhonis symbolum 339. 68. In aliis Apis & Mnevis Osiri sacri 340. 40. Illis Typhon non tam Deus quam cacodæmon, 340. 61.
Tauri aspectus qualis 8. 57.
Cum tauris Basan conferuntur Ps. 22. 12. homines stolide feroces, qui alios tanquam cornibus impetunt, 408. 29.
Taurorum robur eximium. Hinc Hebræis taurus, אביר *abbir*, id est robustus dicitur. Hesychio ἐπίταυρος validus. Et Γάνδαρος Indice ταυροκράτης, Indiæ populus circa Gangem magni roboris 287. 35.
Tauri cum ursa lucta frequens 815. 61. At Es. 11. 7. bos & ursa simul pascuntur 816. 10. Allegorica vaticinii expositio, ibid. 18.
Tauris vecti Ampelus, Europa, Hercules, &c. 313. 51.
Taxus est arbor σμῖλαξ 988. 63. Quando usurpatum pro animali, ibid. 66. Hujus in pelliciis rarus usus, ibid. 72. Taxi vox Gallica non Latina, 989. 26.
Telegonus augurandi artem reperit 21. 27.
Templi Hierosolymitani fores auro quam graves 223. 25.
Tempus medium inter duo extrema posse ab alterutro denominari 560. 35.
Terra mori dicitur, quia in proventu suo aliquo modo vivit, 1. 26.
In testaceis aquaticis sunt lepas, ostrea, conchæ, cochleæ 52. 57. Horum usus ad cibum 53. 45. ad ornatum, ibid. 47. & ad suffitum ibid. 49.
Testudo Hebr. quomodo & unde dicta 67. 68.
Testudo cur Arab. سلحفية *salachphia* 1037. 56.
Testudinis mas Syris ܓܠܐ *gala* vel *galla*. sed Arab. غيلم *gailam*, voce facta à libidine, qua marem testudinis ardere tradunt veteres, cum fœmina nonnisi invita coeat 1091. 58. &c.
Testudinis Romæ multus usus in magnatum spondis & lectis. Quod primus instituit Carbilius Pollio 1093. 11.
Testudines quomodo similes Israelitarum aris juxta Theodoretum 1091. 25. aut hæreticis juxta Hieronymum, ibid. 30.
Testudinum nomine Cyrillus & Drusius ter-ræ tumulos intelligunt sint exemplo, ibid. 33.
Thachas תחש apud veteres coloris nomen 989. 38. Græci ὑακίνθινον, ἰάνθινον, πεπυρωμένον reddunt, ibid. 40. Samaritani *nigrum*. Ita etiam Arabes, & cœlestem seu cæruleum, ibid. 45. Chaldæi & Syri *sasgoni* de quo suo loco 989. 57.
Tachas תחש animal esse creditur è cujus pellibus opertum est tabernaculum Exod. 26. 4. & sponsa calceata Ezech. 16. 10. Hebræi veteres אילן תלא *thela ilan* aut *ilan* exponunt, id est viverræ speciem quâ cuniculos venantur 986. 37. Alii animal unicorne, quod confecto tabernaculo statim evanuit 988. 36. Recentiores taxum aut taxonem seu melem, ibid. 57. Quin *thachas* est coloris genus, ibid. 63. Hysginus nimirum, Chald. ססגונא *sasgona*, ad janthinum aut hyacinthinum proxime accedens 990. 33.
Thais تيس Arab. non solum mas caprarum, sed & ibicum & caprearum 649. 4.
Θαλίαι unde dictæ 349. 34.
Thamca תמכה quam varie reddatur 606. 72. Forte parthenium, herba amara & edulis quæ Pœnis *tamacath*, Plinio *tamnacum*, officinis *tanacetum*, Gall. *tainaisie*.
Thanin draco, item ceti species apud Arabes 48. 40.
Thannin תנין pro crocodilo 52. 4.
Tharz ترز in ovibus quis morbus 518. 27.
Themistocli quæ urbes necessaria ad victum suppeditaverint 41. 73.
Theræ filius cur vocatus Oeolycus 438. 40.
Theraphim quid sint 1 Sam. 9. 13. & ibid. Gr. κενοτάφια 623. 50. 68.
Thimna & Thimnatha diversa oppida 753. 15. 32.
Tho תוא vel *theo* תאו aliis *bos sylvestris*, sed *oryx* Senioribus, Aquilæ, Symmacho, Theodotioni & Hieronymo, quod magis placet, quia Deut. 14. 5. est inter cervinas species 973. 49. Et in Judæa bos sylvestris nullus est, ibid. 53. Neque is edulis est, ibid. 70. neque laqueo capitur, sed solum fovea, 974. 9. Syrus quoque pro oryge sumit 974. 32. Nomen à voce factum, ut thoum ἀπὸ τοῦ θωΰσσειν ibid. 53. Clamor in oryge cur observetur, ibid. 59.
Tho תוא Es. 51. 20. cur *beta* redditum, Hieronymi & Buxtorfii conjecturæ 975. 11.
Thoes cum leone congredi Eustathius falso asserit 848. 18. Πολέμιοι quidem sunt leones & thoes, quia diffident, sed ut minima quæque & maxima, ibid. 41. Thoes leone viso statim fugere, ibid. 47.
Thoum varia nomina 849. 20.
Thoes, vide *Hyæna*.
Thos Hebr. quomodo & unde dictus 62. 50. vide *Filius awi*.
Θοῖναι & θαλίαι unde dictæ 349. 32.
Thupha Arab. animal carnivorum pardo simile, sed felis statura, cujus pellis est in pretio 124. 32.
Thynnus in cetorum numero, id est cetaceorum 51. 50.
Tiberiadis lacus fœcundissimus 41. 18.
Tigrinæ & pantherinæ mensæ 794. 8.
Tigris animal leoni simile 721. 62. aliis idem cum pardo 792. 24. Animal Aristoteli parum notum, & ad canem accedere creditum 792. 52. Theophrastus varium describit ibid. 61. Nearchus in India solum pellem viderat, ibid. 67. Tigres nonnullis maxime, & elephanto viribus pares 793. 2. Aliis thoum genus 793. 7. Megastenes describit leonibus duplo majores 793. 25.
Tigridi leonis species tribuitur excepta pelle varia 793. 64. In tigri pellis per tænias, in panthera per rotundas maculas 793. 67. Hinc tigres virgatæ 794. 37.
Tigris usque ad Augustum Romæ non visus 793. 31. 36.
Tigris, quomodo Pers. & Arab. 794. 28.
Tigris per vitreas sphæras capi scribitur 795. 49.
Tigris à vento concipi creditus 793. 7.
Tinea Hebr. quomodo & unde dicta 70. 35.
Tityrus ex hirco & ove, Musimon ex ariete & capra nascitur. 655. 26.
Tonitru ducum in Jobo vel est oratio, vel murmur inconditum 51. 54.
Tonsio pratorum Hebr. גז *gez* 481. 58.
Tonsionis ovium dies solemnes & convivales 480. 35.
Tragelaphus Hebr. quomodo & unde dictus 62. 71.
Tribus Juda quomodo & quando leoni similis fuerit 772. 37.
Tribus Judæ, Gad & Dan quomodo leonibus similes 772. 27. 29. 31.
Tributum olim ex solo pecore 442. 17.
Tricenarii & quadragenarii apud Hebræos pro pueris habiti 818. 54.
In triente cur Babylone Judæos lachrymis potasse dicatur Deus 984. 30.
Trigeminus vel *tergeminus*; *quadrigeminus*, *septemgeminus* nonnisi *triplum*, *quadruplum*, *septuplum* sonant. Ita Hebræum ארבעתים licet duale, tamen est simplex quadruplum. Falluntur docti qui aliter statuunt 395. 1. &c.
Triumphasse veteres non solum de gentibus sed & de Diis victis 357. 10.
Triumphus in albis equis quamvis Camillo objectus, non fuit tamen illi pecularis 105. 72.
Trituratio per jumenta & per boves maxime in usu fuit apud Hebræos, Syros, Arabes, Ægyptios, Græcos 311. 61. Et in Asia hodieque durat 312. 34. In eo Hebræi tres aut quatuor boves collo divinciebant, ut simul triturarent. Horum commune vinculum *ribka* dicebatur & *marbek* 304. 31. &c.
Troglodytæ serpentibus & lacertis vescuntur 33. 8.
Tseboa צבוע fuisse hyænam vetustioribus Hebræis certissimum, ut Arabice ضبع *dabuon* 830. 43. 70. Sed in Plur. צבעים *tseboim* & in specie *hyænas* sonat, & in genere quasvis feras rapaces ut Arab. سباع *sibaon*, ibid. 43.
Turtur quomodo Hebr. & unde dicta 65. 24.
Tympanum lupinum si percutiatur, ovillæ taceant aut crepant 529. 55. et 530. 4.
Τύφος in Philone non est typhus sed Typhon 339. 66.
In Typhonis historia multa quæ ad Mosem pertinent 340. 71.
Tyranni cum leone collati 770. 50.
Vaccæ injuges oblatæ 321. 1. Vaccæ quam libidinosæ 294. 5.
Ad vaccam pertinere locum Job. 21. 10. quem ad taurum perperam referunt interpretes 291. 17.
Vaccæ mugiunt vitulorum desiderio 1 Sam. 6. 12. in Livio quid simile 286. 46.
Vaccæ pingues & macræ, quomodo Hebr. 304. 21. 34.
Vacca rufa, vide *Rufa*. De vacca plura vide in *Vitula* & *Juvenca*.
Varia, id est *panthera* 787. 48.
Valeria aquila μελαναίετος Hebr. quomodo & unde dicta 64. 1.
Vasa pastoris quæ sint 455. 11.
Vasa quibus agni sanguis excipitur כפות *sippoth* 586. 76. *Simpuvium* quid 586. 55. *Sipo* in Plinio σίφον ad restinguenda incendia ibid. 57.

Velari id eſt veſtiri 119. 12.
Marinum vellus aureum 488. 50. 69. Ex marino vellere comæ adſcititiæ 489. 17. Item ellychnia, chlamydes, marſupia, &c. ibid. 26. 33. 38. &c.
Verba Exod. 32. 4. male reddi *formavit illud ſtylo*, cum plane aliud ſignificent, nempe *recondidit illud in marſupio* 334. 34. &c.
Vermis Hebr. quomodo & unde dictus 70. 31.
Vermium ſpecies 34. 56.
Vermes in cibis 35. 58.
Veſpa Hebr. quomodo & unde dicta 61. 70.
Veſperæ duæ Hebr. idem quod Chaldæis & Talmudicis *duo Soles*, 558. 67. Gr. δείλη πρωΐα & δείλη ὀψία, quæ Lat. *veſper ſerus* 559. 14. 27. Quam multa fecerint ſacerdotes inter duas veſperas & quo ordine, ib. 30. Duabus illis veſperis tertiam addi perperam 560. 12.
Veſpere & mane diei partes oppoſitæ, cur quandoque promiſcue ſumantur 84. 60. De eo Gellii locus 85. 6.
Veſpere & mane comedit, quomodo de lupo dictum 822. 53.
Veſperugo ſtella cur dicatur ἄυλι© 453. 30. 36.
Veſpertilio Hebr. quomodo & unde dictus 66 18.
Veſticipes pro barbatis, & inveſtes pro imberbibus 119. 8.
Veſtis lanea jam olim in uſu promiſcuo 484. 21.
Veſtis villoſa ſeu cilicina prophetarum propria 12. 19. quod ut ſimpliciſſimum ita antiquiſſimum. Heroes & priſci mortales olim pelliti, & ferarum exuviis induebantur, ib. 26. Senatores etiam Romæ, ib. 30. In eum uſum pelles Deo autore adhibitæ 12. 42.
Viatorum habitu, quales omnes fideles, Chriſto communicamus, nempe ſtantes, accincti, calceati & baculis innixi 618. 60.
Victimæ eædem apud Judæos & Ethnicos 321. 20.
Victimæ capiti Ægyptii imprecabantur, ut pœnæ quas meruerant in illud converterentur 323. 25.
Victimæ capiti manus à ſacerdote imponebantur 657. 30. Idem in Ægypto factum ibid. 55.
Victimæ Dei cibus 655. 58.
Victimæ excoriationem ſequebatur diſſectio 324. 22. 28. 35. quam rite fieri oportuit ibid. 58. Unde ὀρθοτομεῖν vox Pauli ib. 63.
Victimæ jugulationem ſequebatur excoriatio 324. 21.
Victimas jugulabat popa 323. 44. Alius ſanguinem excipiebat, vaſe quod voce Syra aut Chaldæa Homerus ἄμνιον vocat ibid. 56.
Victimæ τελείαι, & in Ægypto poſt ſcrutationem à ſacerdote ſignatæ 322. 52.
Vigiles tergemini in Auſonii gripho 396. 36. Nempe Hebræis aut Græcis. Romanis enim quatuor vigiliæ ibid. 45.
Vinea olivarum ridicule redditur כרם זית pro *vinea & oliva* 854. 23.
Vinum Chelbon Ezek. 2. 18. id eſt ex Chalybone, quod eximium fuit 485. 68.
Viride agri præter herbam etiam frondes arborum complectitur 299. 52.
Viris fortibus tribuitur cor, facies, & fortitudo leonis 771. 9.
Vipera Hebr. quomodo & unde dicta 68. 12.
Viperæ ſanguis ad theriacam utilis 33. 52.
Vitia duodecim quæ animal ab aris excludunt Levit. 22. 22. proponuntur & explicantur 522. 44.
Vitula דשא, vel דשה potius in Jeremia non eſt *vitula herbilis*, ſed *vitula triturans* 301. 70.
Vitula edocta Ephraim, & amans triturare Oſ. 10. 11. Cur dicatur Deus tranſiviſſe ſuper collum ejus 413. 37.
Vitula ſpecioſiſſima Ægyptus Jer. 46. 20. Cur Syrus *picturatam* reddat 411. 28.
Ut vitula triennis clamat cor meum Eſ. 15. 5. A vitula potius comparatio ſumitur, quia in hoc ſolo genere fœmina vocalior eſt 410. 33.
Vitulus quandoque occurrit pro pullo elephantis 251. 22. Et de filio, catulo, & pullo hominum, quadrupedum atque avium uſurpant Æthiopes 275. 69.
Vitulus animal σκιρτητικὸν Pſ. 29. 6. & in Gr. verſ. Jer. 50. 11. & Mal. 4. 2. Idem in Homero & Theocrito, & Heſychio Μοσχιναῖοι, σκιρτητικοί 288. 20.
Vitulus & leo & vacca & urſa ſimul, id eſt Gentes cum Judæis in eadem Eccleſia 410. 1.
Vituli Jeroboami quando in Aſſyriam abducti 357. 63. 68.
Vituli aurei formationem aſtris aut vi magicæ inepte aſtrui 336. 16. 40.
An vitulos per ἀνθρωποθυσίαν coluerint Iſraelitæ 357. 34
Vituli aurei cultus ex Ægypto allatus 346. 17.
Vitulum aureum quomodo Moſes combuſſerit 350. 30. Et attriverit 351. 4. Cur aquam torrentis hujus auri pulvere aſperſam Iſraelitis propinaverit, rationes fabuloſæ, 351. 23. Vera ratio 353. 60. Quomodo hæc aqua omnibus ſuffecerit 354. 19.
Vituli & boves in Ægypto maxime culti 345. 21.
Vituli cur Dane & Bethele erecti 356. 38.
Vituli Jeroboami cur vocentur paſſim vituli fœm. gen. 355. 48.
Vitulos cur conflaverit Jeroboam 354. 58. Veræ rationes, ibid. 60. & Talmudicæ 355. 3.
Vituli in deliciis veterum Hebræorum 313. 45.
Vituli caput Patribus, id eſt *vitulus* 346. 37. In Homero & Virgilio ſimilis phraſis ibid. 70.
Vitulos מרבק *marbek* eſſe vitulos triturantes multis probatur 302. 29.
Ut vituli *Marbek* Ægyptii milites Jer. 46. 21. Et *pingues ut vitula triturans* Jer. 50. 11. Et Mal. 4. 2. idem de Juſtis, Am. 4. 2. regiæ urbis proceres *vaccas Baſan* appellat, id eſt tam pingues quam vitulas in Baſane ſaginatas 411. 61.
Inter vituli diſſecti partes Iſraelitæ tranſeunt Jer. 34. Inter partes diſſecti canis Bœoti & Macedones; Inter partes diſſecti hominis Xerxis copiæ. Inter diſſecti porci partes Græci & Trojani heroes 325. 1. 19. 31. 40.
Ut vitulum nondum edoctum (qui pluribus plagis ad jugum ferendum inſtituitur) ſe caſtigatum fuiſſe dicit Jeremias 410. 69.
Viverra qua cuniculos venantur, cur Ebr. *thela elan*, vel *ilan* Syr. *phiſca* aut *ſipbca* dicatur, & Arab. *zebzeb*, 987. 10. 30. 38. De illa mira hiſtoria 688. 6.
Ultio cum leone confertur 778. 52.
Ululatus Romanorum in acie 151. 66.
Unci & uncini Hebr. חחים, de qua voce multa 764. 20.
Unguis pro re viliſſima 446. 62.
Ungulæ equi cavum cur Gr. dicatur χελίδων 123. 1.
Ungulæ fiſſio & diviſio in Moſe quid differant 6. 18.
Unicornia animalia multa in veterum ſcriptis, ſed pleraque fabuloſa. I. Rhinoceros 931. 3. II. Equus Indicus 932. 62. III. Aſinus Indicus, ibid. 68. IV. Bos Indicus 933. 15. V. Proprie dictus monoceros, quem varii varie deſcribunt 933. 47. VI. *Charſan* جرشن vel *Charis* حريش animal unicorne hœdi ſpecie in Segeſtana & Bulgaria, ut in monte Carpatho rupicapræ unicornes 939. 38. VII. مراج *mirag*, animal ſpecie leporis in quibuſdam inſulis, cornu unicum in capite habens, quo viſo fera nulla eſt quæ non ſtatim fugiat, 941. 25. VIII. *jachmur* يحمور animal inſtar ibicis, unicum in medio capite cornu habens, ſed in multos ramos diviſum, quomodo bovem cervi figura in Hercynia ſylva deſcribit Cæſar 941. 46. IX. In Symeone Sethi moſchi capreolus eſt unicornis, ſed aliis bicornis, 941. 63. X. Bos unicornis ab Adamo Deo, ſi Hebræis creditur, oblatus. Alii capreis accenſent 944. 8. XI. *Thacas* תחש, noſtris *taxus* aut *melis*: Sed Hebræis, animal unicorne quod nuſquam comparuit poſt abſolutum tabernaculum 945. 27. XII. Oryx etiam unicorne animal Ariſtoteli & Plinio 945. 71.
De unicornibus animalibus quid Hebræi 944. 8. Fabula de bove unicorni quem Deo obtulit Adamus, ibid. 20. Alii monocerotem capream fuiſſe volunt ex ſylva *Ilai*, quæ Hebræis קרש *Keras*, ibid. cujus cornu nigrum. Ita etiam in Æliano monoceros habet cornu nigrum. Et apud Philen cujus interpres notatur 945. 12.
Vocavit nomen (ſup. vocans) id eſt vocatum eſt nomen 204. 29.
Voces aliquot Hebraicæ, quæ diviſim ſcribuntur, quaſi duæ eſſent 1031. 72.
Voces tres Levit. 13. 55. quæ ex ejuſdem capitis verſu 43. huc fuiſſe tranſlatæ videri poſſunt 493. 50.
Vocis ignotæ שמטו *ſamatu* vera ſignificatio ex Arabiſmo eruitur 372. 47.
Vox ex gutture educi dicitur non ex collo, niſi valde improprie 118. 11. 35.
Vox dei, id eſt tonitru, cur parere faciat cervas 891. 15. Tonitrua Auguſto, Caligulæ, Horatio quam tremenda ib. 35.
Vox in Jobo ignota תפלחנה 891. 73.
Upupa Ebr. quomodo & unde dicta 66. 38.
Urſa cur catulos amet ardentius 814. 15.
Urſa cum catulos habet valde eſt irritabilis, iis ademptis implacabilis 813. 17. 39. & 814. 64. 71. Idem de tigri ibid. 64.
Urſa fœmina mare fortior & ferocior 814. 53.
De urſæ partu informi fabula unde oriatur 814. 45.
Urſus & ἄρκ© unde dicti 810. 32. Ἄρκ© quaſi Ἄργ©, quia pigrum animal ibid. 52.
Urſus Hebr. quomodo & unde dictus 62. 21.
Urſi nomen Hebræum à pilis, quia eſt animal hirſutiſſimum 806. 44.
Urſus cur Gr. κνωπεὺς 809. 30.
Urſus שקק Prov. 28. 13. id eſt *eſuriens*. Aliæ verſiones refelluntur 815. 12. 41.
Urſus ferus triſtis, obſcuro vultu & quaſi obcæcato 809. 3.
Urſus inſidioſus 812. 52.
Urſo nunquam fidendum 813. 4.
Urſi pedes anteriores manuum inſtar 807. 71.
Urſi roſtrum & amplexus quam terribiles 807. 49.
Urſi vocem quomodo efferant Græci, Romani, Hebræi, Chaldæi 809. 53. 58. 63. 71. & 810. 23.
Urſi ovibus quam infeſti 807. 39. Inſitam urſo ferociam excitat fames 815. 8.
Urſo nihil tetrius nec moroſius 8. 60.
Urſo in Daniele quomodo ſimilis Perſarum monarchia 816. 25.
Urſus quam vorax ibid. 32. Perſæ comati, ibid. 48. Urſi monticolæ, 817. 4. Perſarum immanitas ibid. 12. Urſi quam laſcivi,

scivi, ib. 25. Coram ursis projici viatores ut evadant ibid. 44.
Ursi pedes bestiæ quartæ cur attributi 818. 4.
De urso Sirach. 25. 24. varia lectio, utra præferenda 809. 36. 40. 47.
Ab ursis dilaniati Bethele XLII. pueri 818. 26.
Ursos propheta non immisit, ut privatam injuriam ulcisceretur 819. 30.
Historiæ de ursis & XLII. pueris allegoricæ expositiones 820. 17. 20.
In ursum incidit leonem fugiens Amos 5. 19. Proverbium ex historia natum 810. 60. Ejus expositio allegorica 812. 26.
Urticæ marinæ, vide *Mollia*.
Urzila cum sit idem Chald. quod Arab. *gazel* (nempe caprea aut hinnulus) id Talmudici ראם *reem* reddunt 956. 8. 11. 21. 26.
Uva, vide *Zoophyta aquatica*.

Wachara وحرة lacertæ genus de qua Arabes tria notant. 1. Stellioni similem esse. 2. Terræ maxime adhærere. 3. Veneno suo inficere quicquid calcat. His tribus videtur insignis esse Mosis לטאה *letaa* Levit. 11. 30. Eam enim vel stellionis speciem esse, vel stellioni similem suadet quod Græci, Jonathan & Hieronymus stellionem reddunt. Et terræ adhærere constat ex ipso nomine, quod apud Arabes id sonat. Denique ab illius veneno tanquam præsentissimo sibi maxime cavendum Hebræi docent per ל majusculum in הל טאה 1073. 45. Hujus caudam abscissam Talmudici motitare, R. Gersom crescere tradit, etiam post abscissionem ibid. 56.
Vulgatus interpres Exod. 32. 28. pro tribus millibus habet viginti tria millia 353. 9. Qui numerus videtur ex 1 Cor. 10. 8. perperam huc translatus ibid. 12.
Vulpes quomodo & unde dictus Hebræis 62. 56. et 850. 1.
Vulpes cur Gr. λαμπερὶς 858. 60.
Vulpes Carseolana, segetes incendit in Ovidio 857. 5.
Vulpes uvis delectantur 840. 41.
Vulpes solitarium animal 852. 15.
Vulpis incessus retrorsum & obliquus 856. 24. 40. 44. 50.
Vulpem gradu suspenso incedere, ne vestigia maneant, id Arab. وتر 860. 35.
Vulpes παμφάγος 9. 45. vescitur carne cadaverum 850. 54. Maxime delectatur uvis 851. 41.
Vulpibus infensi lupi 853. 12.
Vulpes quam vafra, unde κερδὼ 859. 41.
Vulpes vaframenta quædam 859. 56.
Vulpis nomen Herodi à Christo cur inditum 861. 3. An Christo licuerit Herodi regi convitiari ibid. 22.
Vulpes an foveas occupet à taxo seu mele effossas 852. 28.
Vulpis venatio quam ardua 855. 30. Retibus non capitur ibid. 31. Teumesia vulpes, ibid. 54. Artes quibus capitur vulpes, ibid. 56. Per vulpes & blattam incendia ex Aristophane & Suida 858. 28.
Vulpes Samsonis 851. 46. Caudam ad caudam obvertit, id est ligavit ibid. 53.
Vulpes Romæ in Circo cum tædis ardentibus medio Aprili quorsum emissæ 856. 72.
Vulpium portio impii 850. 56.
Vulpibus similes falsi doctores 860. 47.
Vulpio subdolus, & vulpinari dolose agere 856. 42. 53. et 859. 49.
Vultur ater quomodo Hebr. & unde dictus 64. 37.
Vultur alius quomodo Hebr. 64. 38
Uzam fuisse Levitam perperam negat Theodoretus, tanquam autore Josepho, cum Josephus contrarium diserte asserat 574. 68.
Uza à Deo jure cæsus est, cum geminato crimine peccaverit in Dei Legem disertissimam 575. 29. Et obiisse dicitur *coram Domino*, id est coram arca quæ Dei nomine appellabatur, ibid. 38. Genus mortis ignoratur ibid. 40.
Zachariæ prophetiam implevit Christus, non Esaiæ, ut volunt Nonnus, & Æthiops interpres 213. 15.
Zachariæ vaticinium ad Messiam referunt Judæi veteres, & multi recentiorum 213. 57. Refelluntur Rabini duo, quorum unus ad Nehemiam hoc refert, alter ad Judam Macchabæum 215. 7. Judæi se mutuo refellunt 216. 1. 56.
In Zoophytis aquaticis sunt spongia, cucumi, uva, manus, penna 52. 59.
Ad Zorobabelem refert Grotius tria Prophetarum loca in quibus de Christo agi palam est 217. 28. Zorobabel Gubernator non Rex, ibid. 44. Post sacerdotem nominatur in Esdra, ibid. 61. Messiam toto orbe regnaturum 218. 21. In Grotium disputat Theodoretus 218. 35. Probatur octo rationibus Zachariæ oraculum ad Christum pertinere, non ad Zorobabelem 218. 69.
Zupha Syris hyssopus, pro quo cur 1 Reg. 4. 33. legatur *lupha*, id est ἀείζωον 587. 45. et 588. 32.
Zygæna in Esaia serpens vectis 51. 73. Cetus improprie dictus 51. 41.

F I N I S *Tabularum* Partis Primæ.

54. 120-

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm